АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ОРДЕНА ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ТОМ ШОСТИЙ

П — ПОЇТИ

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ—1975

4У(03)
С48

VI том містить 13760 слів, не рахуючи тих, що даються як посилання

Редакційна колегія:

академік І. К. БІЛОДІД (голова), кандидати філол. наук А. А. БУРЯЧОК, В. О. ВИННИК, Г. М ГНАТЮК, докт. філол. наук Л. Л. ГУМЕЦЬКА, канд. філол. наук П. П. ДОЦЕНКО, докт. філол. наук М. А. ЖОВТОБРЮХ, чл.-кор. АН УРСР Є. П. КИРИЛЮК, кандидати філол наук П. С. ЛИСЕНКО, Л. С. ПАЛАМАРЧУК (заст. голови), докт. філол. наук В. М. РУСАНІВСЬКИЙ, кандидати філол. наук Л. Г. СКРИПНИК, Т. К. ЧЕРТОРИЗЬКА, Л. А. ЮРЧУК (секретар)

Редактори тому:
А. В. ЛАГУТІНА, К. В. ЛЕНЕЦЬ

Редакція словників

С $\frac{70105-019}{221\ 04)-75}$ передпл. вид.

© Видавництво «Наукова думка», 1975 р.

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Шостий том Словника уклали: А. П. Білоштан (**плав — пну́тися**), В. П. Градова (**позаку́тувати — поїти**), Г. Н. Демчик (**підо́йма — підспу́дно; по — повистре́лювати**), Г. Г. Дідківська (**повистри́бувати — подару́ночок**), Л. П. Жаркова (**пода́тель — позаку́рювати**), Ш. Г. Кренцель (**па́па — пая́ц; пере́біг — переве́сниця**), А. В. Лагутіна (**перевести́ — переда́ча**), К. В. Ленець (**перера́джувати — пересувни́й**), А. Ф. Марахова (**підгля́д — підо́зрювати**), О. Є. Марцинківська (**пиха́ — підгло́тковий**), О. П. Петровська (**підста́ва — пія́ти**), Л. О. Родніна (**передба́ннк — переку́шувати**), В. Ю. Франчук (**перела́годження — переп'яти́; пере́суд — перешугну́ти; печі́пковий — пих**), В. Д. Цвях (**пеа́н — перебі́тися**), Н. І. Шидка (**перешука́ти — печі́нка**), Г. Т. Яценко (**п — папьмату́ся**).

Том відредагували: А. В. Лагутіна (**п — пі́яти**) та К. В. Ленець (**плав — поїти**).

Науково-технічне оформлення рукопису шостого тому Словника здійснили Н. П. Дзятківська та Ш. Г. Кренцель.

Над технічною підготовкою рукопису тому в машинописі працювали: Т. М. Башловка, М. П. Богуцька, М. Д. Ворона, О. Л Довбуш, В. В. Дятчук, З. П. Зубрицька, М. М. Латанська, Н. Г. Лукашенко, Н. М. Неровня, О. І. Нечитайло, Л. О. Пустовіт, Т. О. Федоренко.

Коректуру прочитали: В. В. Дятчук, М. М. Латанська, Н. М. Неровня, Н. Ю. Шиян.

Матеріали тому прорецензували кандидати філологічних наук Л. І. Коломієць та А. В. Майборода.

Усіх, хто користується словником, просимо надсилати зауваження та побажання на адресу: 252001, Київ, вул. Кірова, 4, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР. або 252004, Київ, вул. Рєпіна, 3, видавництво «Наукова думка».

П

П, *невідм.*, *с.* Дев'ятнадцята літера українського алфавіту на позначення приголосного звука «п» (вимовляється «пе»); уживається як умовне скорочення у сполученні: і т. п. (і тому подібне).

ПА, *невідм.*, *с.* Окремий рух у танці з певною постановкою ніг; танцювальний крок. *Співає* [М. Заньковецька] *пристрасну пісню своєрідним грудним голосом, пританцьовуючи характерними дрібними па* (Мистецтво укр. театру, 1953, 116); *Високий, міцний Русанов наче ніс Ніну в обіймах, а ноги тим часом самі робили па вальса і дотримувалися ритму* (Собко, Стадіон, 1954, 243).

ПА́ВА, и, *ж.* 1. Великий південноазіатський птах родини фазанових, самці якого мають яскраве оперення і довгий барвистий хвіст, що розпускається у вигляді віяла. *Як між павами ворона Поваги не має, Так невчений в товаристві Голову схиляє* (Фр., XI, 1952, 70); *Як півень закричить бувало, вартовий, Уздрівши коршака, що в небесах кружляє,— Все птаство злякане в гущавину тікає, Від пискунів-курчат до пишнохвостих пав* (Міцк., Пан Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 92); // *перен., розм.* Горда, пихата людина. — *Мої листи, діду, троє пар очей не вчитають,— відказав Кривоніс, байдуже пихкаючи люлькою.— Яка пава! — сказав жовнір, напринидившись..— Покажи паспорт!* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 135); // *перен., розм.* Жінка з гордовитою поставою і плавною ходою. *Хутко підвелась* [Ніна] *і пішла до дзеркала. Вона стежила в нім за своєю ходою, бачила себе таку, як щодня оці два останні роки. Пава. Пишна, фарбиста, красива пава, сповнена приваби* (Досв., Вибр., 1959, 231); — *Але ж які там дівчата! Бачив би ти їх, Романе... — Телефоніст солодко заплющився, покрутив головою.* — *Пави!* (Гончар, III, 1959, 299).

◇ **Ні па́ва, ні воро́на** — той, хто у своїх поглядах, інтересах і т. ін. відійшов від одних і не пристав до інших; **Як (мов, на́че** *і т. ін.*) **па́ва** *хто* — у яскравому, барвистому або багатому вбранні. — *Ставлюся на розказ пана старости! — кричить і собі ж червоний від біганини, рослий і звинний та, як пава, вбраний парубок* (Фр., VIII, 1952, 63); *Багато живе Станіслав Кропивницький. Людмила вичепурена, вся в шовках, як пава* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 29).

2. Самка павича (у 2 знач.). *За високою скелею плавали пишні лебеді; по зеленому, рівнесенько стриженому дерні похожали* [походжали] *пави та павичі* (Н.-Лев., I, 1956, 163); *Павич пір'я розпустив, ходить коло пави* (Сос., II, 1958, 113); * У порівн. *Глянула наша Одарка Степанівна. Голову отак підвела і попід самісінькою аркою павою попливла-попливла* (Жур., Дорога.., 1948, 48).

3. *діал.* Пір'їна павича (у 2 знач.) як оздоба. *Недавно купив я своєму Петрусеві.. вишиваний киптарик, писану дзьобенку, крисаньку з павами* (Март., Тв., 1954, 218).

ПА́ВЗА *див.* **па́уза.**

ПА́ВИН, а, е. Те саме, що **пави́ний** 1. *Позаду — павин хвіст розширився за ними, Що самоцвітами виблискує ясними, Для личок молодих утворюючи тло* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 92).

ПАВИ́НИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́ва** 1, 2. — *Вам не здається,— обізвалась сусідка,— що тепер море як синій птах щастя: занурило голову в блакитний туман і розпустило павиний хвіст під самі скелі* (Коцюб., II, 1955, 289); // Зробл. з пір'я павича (у 2 знач.). *Пропонували* [торговці] *свій крам з рук: серги і намисто, складані ножики, павині віяла* (Минко, Намасте.., 1957, 19).

2. *перен.* Такий, як у пави; плавний, величавий.

△ **Пави́не о́ко** — вид денних метеликів. *Самці одного виду метеликів — павине око,— очевидно, знаходять самку за запахом речовин, що виділяються її залозами* (Наука.., 7, 1963, 12); **Пави́ні ві́чка** (*Aquilegia vulgaris* L.). Багаторічні рослини з фіолетовими квітами; орлики. *Цілий кущ павиних вічок був розчавлений і вм'ятий у грунт* (Смолич, II, 1958, 112).

ПАВИ́Ч, а́, *ч.* 1. Те саме, що **па́ва** 1. *На дереві скрізь пурхали райські птиці та павичі* (Н.-Лев., III, 1956, 295); *За штахетами на пташиному дворі — райдужна карусель з індиків, цесарок та павичів* (Головко, II, 1957, 480).

2. Самець пави (у 1 знач.). *З липи злетів павич, розпустив свій блискучий хвіст і крикнув своїм диким голосом* (Н.-Лев., I, 1955, 344); * У порівн. *Зірвалася зірка й покотилася небом, як химерний павич, роздуваючи синього хвоста* (Донч., II, 1956, 148).

ПАВИЧЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пави́ч** 2. *Через широкий край веселки, розстелений, як павичевий хвіст,.. було ясно видко зелене море* (Н.-Лев., II, 1956, 234); *На Дону гарматними залпами колився лід і павичевим пером виблискував на свіжих зламах* (Тют., Вир, 1964, 461).

ПАВИ́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **павиче́вий**. *Малі чорні капелюхи, прибрані в павичі пера, доповняли стрій* (Коб., I, 1956, 458).

ПАВИ́ЧКА, и, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **па́ва** 1, 2. *Впрягла* [Юнона] *в гринджолята павичку* (Котл., I, 1952, 66); * У порівн. *От така як вийде, та що і твоя панночка! Іде як павичка, не дуже по усім усюдам розгляда* (Кв.-Осн., II, 1956, 26).

ПАВІА́Н, а, *ч.* Велика мавпа з пишною шерстю, видовженою мордою і майже червоними сідничними мозолями, що живе в Африці та Аравії. *З гордістю походжала в клітці.. пара австралійських ягуарів, бешкетувала неспокійна макака з Індонезії, гризувався своєю красою і павіан Бобо з Нігерії* (Веч. Київ, 13.IV 1966, 4); * У порівн. *По станції сновигали озброєні люди: страшні, оброслі й дикі, немов павіани* (Кач., II, 1958, 271).

ПАВІЛЬЙО́Н, у, *ч.* 1. Невелика легка будівля з покриттям у саду, парку. *Від брами до павільйону з музикою прибували все нові гурти людей* (Л. Укр., III,

1952, 622); *Переліски, гроти, озера, павільйони і водограї — всю Софіївку — просто на голому місці, на рівнині наказав кріпакам зробити.. граф Потоцький* (Смолич, II, 1958, 11); // Легка, звичайно тимчасова споруда побутового або спеціального призначення. *Створює* [І. Д. Папанін].. *прекрасно устаткувану станцію з ангаром для літаків, науковими павільйонами* (Видатні вітч. географи.., 1954, 148); *На березі ставка збудовано павільйон для рибалок* (Томч., Готель.., 1960, 129).

2. Тимчасова або постійна споруда, призначена для розміщення експонатів якої-небудь виставки. *У спеціальному павільйоні «Атомна енергія в мирних цілях» послідовно розкриваються властивості енергії атомного ядра і методи її застосування* (Наука.., 8, 1956, 22); *Ознайомившись з експозицією ввідного залу, відвідувач переходить в інші зали головного павільйону, присвячені окремим темам* (Наука.., 7, 1958, 2).

3. Приміщення, обладнане для кінозйомок і фотографування, а також декорація в приміщенні кіностудії, побудована для знімання якої-небудь сцени фільму. *Американська кінематографія в основному базується на павільйоні. Наша кінематографія має багато натури* (Довж., III, 1960, 226).

ПАВІЛЬЙО́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **павільйо́н.** *Понад сто художників виїжджали до колгоспів,.. і не у павільйонній тиші, а у вирі життя черпали образи й наснагу* (Мист., 6, 1965, 2).

2. Який відбувається в павільйоні (у 3 знач.), виконується з використанням його. *Павільйонні кінозйомки.*

ПА́ВІТЕР, тру, ч., *рідко.* 1. Слабкий вітер; вітерець. *Як живчик, як жилка тривожна, Прокреслиться павітер* (Бажан, I, 1946, 73).

2. Вітер змінних напрямків. *Павітер дме там у височині, обриваючи біле галуззя розквітлих вишень* (Ю. Янов., I, 1954, 262).

ПАВЛО́ВНІЯ, ї, *ж.* Дерево з великими листками на довгих черешках, яке походить з Японії, Центрального й Південного Китаю та культивується як декоративне. *Можна рекомендувати для зелених насаджень і лісового господарства добре акліматизовані на Україні катальпу,.. горіх ведмежий, павловнію* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 356).

ПА́ВОДКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **па́водок.** *Загальною особливістю більшості заплавних лук є затоплення їх весняними паводковими водами* (Колг. Укр., 4, 1961, 30).

ПА́ВОДОК, дка, ч. Тимчасове підняття рівня води в річках та інших водоймах внаслідок злив або розтавання снігу та льоду; повідь. *Ще не мине повінь, а дощі вже викликають нові різкі підйоми рівнів води в річці — паводки* (Наука.., 11, 1963, 28); *Внизу, за схилом гори, що круто обривалася над Дінцем, до самого лісу — рівнина, залита весняним паводком* (Автом., В. Кошик, 1954, 9).

ПА́ВОЛОКА, и, *ж.* У стародавній Русі — коштовна привозна тканина. *Красних дівчат половецьких у неволю брали* [русичі], *І золото, й паволоки, І дорогі оксамити...* (Мирний, V, 1955, 264); *До палати зайшли раби, що крокували слідом за василіком* [послом Візантії], *і поклали перед київським князем дари — коштовні паволоки, узороччя, позолочений щит і меч* (Скл., Святослав, 1959, 286).

ПА́ВОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **па́ва** 1, 2. * У порівн. *Поздягали* [дівчата] *нові білі свитки, шитими рушничками підперезались і пішли собі мовчки, як тії павочки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 238).

ПАВУ́К, а́, ч. 1. Членистонога тварина з отруйними залозами, що звичайно живиться дрібними комахами, вловлюючи їх у виткану нею самою павутину. *Звичайний павук (Araneida) — один з найчисленніших мешканців на землі* (Наука.., 12, 1965, 50); *На воді ряска, пемов руда кора, по ній стрибають довгоногі павуки, перебираючись через уламки листу та комишу* (Коцюб., II, 1955, 265); *Хто навчив сірого павука на кущі дикої малини сплести таку тонку мережану сітку?* (Донч., VI, 1957, 319); * Образно. *Перед її очима весь час стояв.. фашистський літак з чорними павуками на крилах* (Кучер, Чорноморці, 1956, 368); * У порівн. *Одна Параска, як павук, замотавшись у свою павутину, не виходить з хати* (Мирний, IV, 1955, 53); *Крутяться колеса млинові в густому тумані, а здається химерно так: немов великий водяний павук плазує з ставу на греблю* (Головко, II, 1957, 206).

2. *перен., розм.* Той, хто експлуатує інших, відзначається жорстокістю, підступністю, хитрістю у ставленні до кого-небудь. *Пізнавав* [Рафалович] *повітових павуків по їх сітях і повітових сатрапів по тих слідах їх пазурів, які стрічав на своїх клієнтах* (Фр., VII, 1951, 226); *Мелітару знову незадоволено подумав, що сказав надто багато цьому хитрому павуку* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 106).

ПАВУКА́СТИЙ, а, е, *рідко.* Формою схожий на павука (у 1 знач.). *Над морем, край високої кручі, стояли тупорилі німецькі танки з чорними павукастими хрестами* (Кучер, Голод, 1961, 209).

ПАВУКО́ВИЙ, а, е. Стос. до павука (у 1 знач.), павуків. *Загадала шевчиха шевцю Черевички шити з павукової шкури, Щоб прийшло до натури* (Укр.. пісні, II, 1965, 395).

ПАВУКОПОДІ́БНИЙ, а, е. 1. Формою схожий на павука (у 1 знач.). *В центрі гурту стояли звичайна арба чи просто стирчало двоє павукоподібних коліс* (Ле, Міжгір'я, 1953, 217).

2. *у знач. ім.* **павукоподібні,** них, *мн.* Клас безхребетних тварин родини членистоногих. *З класу павукоподібних культурним рослинам завдають шкоди кліщі* (Шкідн. поля.., 1949, 13).

ПАВУ́Н, а́, ч., *діал.* Пава (у 1 знач.). *Його очі блукали довго, аж спинилися на павуні, що блискотів перед двором* (Стеф., Вибр., 1945, 156).

ПАВУТИ́НА, и, *ж.* 1. Легка сітка із тонких волокон, утворених з клейкої рідини, яку виділяють павуки та деякі інші членистоногі тварини, а також окрема нитка такої сітки. *Конала муха в павутині* (Котл., I, 1952, 212); *Заздрів я ліворуч грубку, а в куті над нею павутину* (Март., Тв., 1954, 201); *Ти йдеш узліссям. Як жива, Між віттям павутина проплива* (Рильський, II, 1960, 147); * У порівн. *А танки вже куркочуть, і там і там вже видно, як один із них, перевалюючись, прасує окопи першої лінії, давить, підминає під себе, як павутину, дротяні загорожі* (Гончар, II, 1959, 375); // *чого, з чого, перен.* Те, що своїм виглядом нагадує таку сітку або нитки. *Стіни репалися, густа павутина тріщин плелася від стелі до підлоги* (Руд., Остання шабля, 1959, 276); *Після вечері брати почали поратися біля густої павутини з дротів, конденсаторів, котушок, змонтованих на металевому каркасі* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 152).

2. *чого і без додатка, перен.* Те, що заважає кому-небудь вільно жити, діяти. *Але що ж зроблю, коли я, як і всі ми, живу під павутиною* (Л. Укр., V, 1956, 122); *Ні спека, ні втома, ні павутина непу не розм'якшила наших м'язів* (Еллан, II, 1958, 53).

◆ **Обпліта́ти (обплести́, оплі́та́ти, оплести́** *і т. ін.*) **павути́ною** — ставити кого-небудь в скрутне або безвихідне становище. [В а с и л ь:] *Оплели мене, мов мушу, павутиною! Коли я тепер відвернусь від Домахи, коли*

я зречуся мого єдиного сина, то нехай мене господь покара (Кроп., II, 1958, 179); **Плести́ павути́ну; Мота́ти павути́ну; Заво́дити павути́ну** — підступно, жорстоко, хитро примушувати підкорятися своєму впливові для визискування, експлуатації і т. ін. *Майже всі вони були байськими боржниками, залежали від нього, а бай хитро плів навколо них свою павутину* (Донч., I, 1956, 127); *Куркуль павутину мотав, та сам від того сконав* (Укр.. присл.., 1955, 352); *Він.. знав кожного вдачу, душу й заводив свою.. павутину на цілу околицю* (П.-Лев., II, 1956, 85).

ПАВУТИ́НИТИСЯ, ниться, *недок., рідко.* Покриватися павутиною (у 1 знач.). * Образно. *І павутиниться останній погляд вечора на вікнах одсвічених, на баштах, на церквах* (Тич., I, 1957, 131).

ПАВУТИ́ПКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **павути́на** 1. *Іноді павук лягає на спину, випускає павутинку і здається на волю вітру, аж поки волокнина за щось зачепиться* (Наука.., 12, 1965, 50); *На карті в рясних павутинках штагату здіймалися під прапорцями фронти* (Перв., II, 1958, 353); * Образно. *За ввесь час цей обоє співробітників навіть не глянули одне на одного, проте перша тоненька павутинка згоди вже простяглася поміж ними* (Л. Янов., I, 1959, 422).

2. Тонка нитка з шовку, капрону і т. ін. *Вона* [прядка-велетень] *дає капрон-павутинку. Один агрегат кладе на бобіни відразу 112 ниток* (Роб. газ., 20.IX 1963, 1); // Тканина з таких ниток. *Ось — прамати чудесної капронової тканини-павутинки — чорноблискуча брила вугілля* (Рад. Укр., 10.VII 1958, 3).

3. *розм.* Дуже тоненькі шовкові панчохи.— *Еге! Думав, що вже як «ЗІМ» і павутинки... А вчилась як, пам'ятаєш? Гірше за нас вчилась...* (Довж., II, 1959, 95).

ПАВУТИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **павути́на** 1; // Вкритий, заснований павутиною. *А для чого ж листочок? Щоб звати нас.. Від старої, похилої хати, Від стільців, табуреток гостинних, Від кутків павутинних В лісове вітровіння* (Бичко, Простота, 1963, 143); // Сплетений з павутини. *Павутинні гнізда яблуневої молі знімаються в молодих садах руками* (Сад. і ягідн., 1957, 309).

△ **Павути́нна оболо́нка** — блискуча прозора безсудинна оболонка, що покриває головний і спинний мозок. *Найчастіше крововилив відбувається між твердою і павутинною оболонкою мозку* (Хвор. дит. віку, 1955, 20); **Павути́нний кліщик** — комаха родини членистоногих ряду справжніх кліщів класу павукоподібних. *Шкода від павутинного кліщика полягає в тому, що він, проколовши хоботком шкірку листка, починає ссати з м'якуша клітинний сік і хлорофілові зерна* (Шкідн. поля.., 1949, 13); **Павути́нні за́лози** — залози у членистоногих, які виробляють спеціальну клейку рідину для павутини. *Павутинка, яку ми бачимо простим оком, складається з кількох найтонших волокнинок. Адже більшість павуків має три пари павутинних залоз* (Наука.., 12, 1965, 50).

ПАВУТИ́ННЯ, я, *с.* 1. Збірн. до **павути́на** 1. *В сінях стояла бочка з водою, бляшана коновка й березовий віник із довгим держаком: десь, мабуть, зо стелі змітали павутиння* (Март., Тв., 1954, 345); *Обтрушуючись, обвираючи з себе клубки павутиння, офіцери пробираються назустріч один одному* (Гончар, III, 1959, 240); * У порівн. *На небі сірим павутинням снувались хмари* (Коцюб., I, 1955, 391); *Немов осіннє павутиння, мої думки... Як сни...* (Сос., I, 1957, 234).

2. Те саме, що **павути́на.** *На стелі Павутиння павук собі плів* (Л. Укр., I, 1951, 356); *Ми збирали з сином на землі каштани, Ми дивились довго, як хмаринка тане, Як хмаринка тане, як синіє синь, Як колише вітер струни павутинь* (Рильський, II, 1960, 83); *Серед того павутиння неводів чорнів кухарський курінь* (Н.-Лев., II, 1956, 221); *Над критими грузовиками зводилось стальне павутиння високих антен* (Кучер, Голод, 1961, 436); *Павутиння підозри проти колишнього співробітника насотувалось навіть у Силантьєва* (Трубл., I, 1955, 87); *Чимало людей у чорне павутиння оманлива біблія втягла* (Ковінька, Чому я не сокіл... 1961, 83).

◇ **Обпліта́ти (обплести́, обсно́вувати, обснува́ти** і *т. ін.*) **павути́нням** — те саме, що **Обпліта́ти (обплести́, оплі́та́ти, оплести́** і *т. ін.*) **павути́ною** (*див.* **павути́на**); **Плести́ (снува́ти) павути́ння; Розкида́ти павути́ння** — те саме, що **Плести́ павути́ну** (*див.* **павути́на**). *Неофіційні дипломати плетуть тонке павутиння закулісних змов* (Рибак, Зброя.., 1943, 64); [Х у с а:] *Жаль дивитись, як вони снують навколо нього павутиння злості і замислів злочинних* (Л. Укр., III, 1952, 174); [1-й ч о л о в і к:] *Павук* [Бичок], *одно слово — павук! Скрізь навкруги розкидав павутиння* (Кроп., I, 1958, 479); *Та обоє вони не знали й не відали, як уже почав снувати своє чорне павутиння Матюша Жигай* (Шиян, Баланда, 1957, 226).

ПАВУТИ́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **павути́нний.**

ПАВУТИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **павути́нка** 1. — *Я Марійку так шануватиму в хаті, що навіть павутиночці не дозволю впасти на неї!* (Козл., Ю. Крук, 1957, 408).

ПАВУТИ́НЯЧИЙ, а, е. Те саме, що **павути́нний.** *Незвична хата стола, Параска дивилася на павутинячі кутки, докірливо хитала головою, сміялась очима* (Горд., II, 1959, 348); *Блискавично пригадалася річка, павутиняче мереживо по сріблястому полиню* (Ле, Наливайко, 1957, 60).

ПАВУТИ́ЦЯ, і. *ж.* (*Convolvulus arvensis* L.). Багаторічна бур'янова витка рослина; березка, повійка. *Важко було плутатися в густих комишах, зарослих павутицею* (Коцюб., I, 1955, 359); *Павутиця, молочінь, осот, пирій, що їх не випасала худоба, розросталися одне поперед одного* (Вільде, Сестри.., 1958, 24).

ПАВУЧЕНЯ, я́ти, *с.* Маля павука. *Павученя розміром з міліметр відразу ж починає самостійне життя* (Наука.., 12, 1965, 50).

ПАВУ́ЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **паву́к** 1. — *Тісно в тебе тут,— привітавшись, оглядає* [Плачинда] *майстерню, усі кутки якої засновані мертвими павучими гніздами* (Стельмах, I, 1962, 113); // Формою схожий на павука; павукастий. *Летіть, орли, нещадні і могучі, На рать їх риньте з голубої кручі І розкаряки свастики павучі Розтоптуйте* (Бажан, I, 1946, 118).

2. *перен.* Який відзначається рисами експлуататора, жорстокістю, підступністю, хитрістю. — *Макар хоч і дурний, та не вашої павучої породи* (Панч, II, 1956, 99).

ПАВУЧИ́ХА, и, *ж., розм.* 1. Самка павука (у 1 знач.). *Часом трапляється, що голодна павучиха з'їдає свого «жениха» відразу ж після «весілля»* (Наука.., 12, 1965, 50).

2. *перен.* Жін. до **паву́к** 2. — *Годі! — спинив Настю Осман. — А ти, стара павучихо, відповіси мені за цю витівку* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 246).

ПАВУЧИ́ЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **паву́к** 1. *Страшенний чорний павучище, мов копиця, сидів на вербі і дивився на неї своїми блискучими витрішкуватими баньками* (Мирний, III, 1954, 242); *Дратують павука, доки він не вчепиться у віск. Тоді тільки — сіп! І вже витягли павучище!* (Донч., VI, 1957, 485).

ПАВУЧО́К, чка́, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **паву́к** 1. *Невеличкі павучки мотали свою павутину, якісь чорні ко-*

машки нестямно бігали (Мирний, IV, 1955, 122); *Звичайний павучок сидить у затишному гніздечку та й пускає по вітру своє павутиння* (Кучер, Дорога.., 1958, 23).

2. Рід української мережки. *Змережування павучками характерне для Поділля й західних областей України* (Укр. пар. худ. вишив., 1958, 46).

ПАВýЧЧЯ, я, *с., розм.* Збірн. до **павýк.** — *А це ж по-якому?.. так павуччя тільки стрибає!* (Мирний, IV, 1955, 318).

ПÁВ'ЯЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **павúний.** *Якось особливо посив* [Іван] *набакир свій зелений капелюш із пав'ячим пером* (Мур., Бук. повість, 1959, 16).

ПÁГІЛЛЯ, я, *с., збірн.* 1. Топеньке гілля. *Порозосталися дерева, пустили багато молодого пагілля* (Загреб., Спека, 1961, 317); *Я вільним став, я дужим став! Мої шляхи ведуть садами, Де, над килимами отав, звисає пагілля з плодами* (Павл., Бистрина, 1959, 122); *На вербі, на пагіллі білі-білі котики* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 41).

2. *перен.* Молоде покоління людей. *Виростають діти, мужніють, обзаводяться своїми родинами. Появилося нове пагілля — онуки Назара Усача* (Рад. Укр., 3.IX 1962, 3).

ПÁГІН, гона, *ч.* 1. Молода гілка або стеблина рослини. *Як тільки пагони спаржі витнуться верхівками на поверхню грунту, вони починають інтенсивно рости* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 245); *Цвіт одцвітає, й зацвітає цвіт, І пагін молодий, що між дубами од прикорня в недавні зріс літа, Вже шапку листу в небі розгорта, Потиху розмовляючи з вітрами* (Перв., II, 1958, 209); // *звич. мн., чого, перен.* Ознаки, прояви наявності або розвитку чого-небудь. *Костянтин Федін, вимогливий і невтомний майстер, в кожній своїй книзі плідно шукає пагони святого почуття братерства людей* (Вітч., 4, 1964, 157).

2. *перен.* Молоде, нове покоління; чиї-небудь діти, нащадки і т. ін. *Жінчина рідня ніколи не радувала Аркадія Валеріановича — ці золотушні пагони старовинного дворянського роду не здатні були дати хоч який-небудь зачуверілий цвіт на теперішній землі* (Стельмах, I, 1962, 281).

ПАГІНÁЦІЯ, ї, *ж., друк.* Нумерація сторінок книги або рукопису.

ПÁГІННЯ, я, *с.* Збірн. до **пáгін.** *Кажуть, молоде пагіння очеретів дає такий чудовий силос, від якого корів за роги не відтягнеш* (Руд., Остання шабля, 1959, 415); *Зелене пагіння народної творчості роками і століттями зберігало свою живучість* (Нар. тв. та етн., 3, 1966, 10); — *Значить ви увесь час охороняли мене? — Так, відповіла Люба. — Про молоде пагіння треба старанно дбати* (Собко, Запорука.., 1952, 207).

ПАГІНЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пáгін.** * У порівн. *І не стогін; а пісня з підвала, Мов пагінчик, до сонця п'ялася* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 140).

ПÁГНІСТЬ, я, *ч., заст.* Ніготь. *Митя пагністя до крові в долоню вагнав* (Трубл., I, 1955, 137).

ПÁГОДА, и, *ж.* Буддійський храм. *А маги, бонзи і жерці (Неначе наші панотці) В храмах, в пагодах годувались* (Шевч., II, 1963, 404); *Ночами мені тут так таємно. І здається, ніби я не в церкві, а в покинутій індійській пагоді* (Сос., I, 1957, 63).

ПÁГОНЕЦЬ, інця, *ч.* Зменш.-пестл. до **пáгін.** *Збирають пагони спаржі, починаючи з самої ранньої весни. Збирання провадять щодня, підрізуючи спеціальним ножем пагінці при основі* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 247); *А тополька росла. Зелена від самої основи до наймолодших пагінців* (Жур., Звич. турботи, 1960, 91); — *Доброго здоров'я, синку,— одказав баба тихеньким, лагідним голоском, придивляючись до покупця,— чи не старого Каленика пагонець?* (Ю. Янов., II, 1954, 187).

ПÁГОНОК, нка, *ч.* Зменш. до **пáгін.** *Колись ця вишня, ростучи без догляду, зовсім була здичавіла. Гілки зверху посохли, а натомість гнало пагінки знизу* (Сенч., Опов., 1959, 73); *Заспівай,.. Щоб любов, навіки серцю мила, Простягала пагінки рясні* (Мал., Полудень.., 1960, 102); *Що там, мовляв, з тобою розмовляти, мізерний пагінку економії* (Мик., II, 1957, 179).

ПÁГОРБ, а, *ч.* Те саме, що **пáгорок.** *Перед людиною, скільки око сягало, простяглись чернігівські й полтавські землі — зелені сіножаті, озера, села на пагорбах, поля й дрімучі бори* (Довж., I, 1958, 387); * У порівн. *В долині високими, як пагорби, осокорами темнів хутір* (Стельмах, II, 1962, 59).

ПАГОРБКУВÁТИЙ, а, е. Покритий пагорбками, з пагорбками. *Аж вийшовши з балки на пагорбкуваті простори, почув* [Захар], *як десь позаду заторохтіли вози* (Ле, Право.., 1957, 18).

ПÁГОРБОК, бка, *ч.* Зменш. до **пáгорб.** *Земля простеляла переді мною пагорбки й лощини* (Ю. Янов., V, 1959, 142).

ПÁГОРИСТИЙ, а, е. Покритий пагорками. *Це був сухий, пагористий острів* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 399); *Гірські кенгуру розселилися геть по всій Австралії, але їх батьківщина — пагористі райони цього континенту* (Наука.., 7, 1966, 63).

ПÁГОРОК, рка, *ч.* Височина, часто з пологими схилами; пригір. *На пагорках вітер здував сніги, і копеві було легше гнатися за зайцем* (Ле, Наливайко, 1957, 68); *З пагорка було видно далеко навкруги* (Жур., Вечір.., 1958, 278).

ПÁГОРОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **пáгорок.** *На пагорочок, на зігрітий пісок випов незлобливий вуж і ніжиться на сонці* (Мокр., Острів.., 1961, 46).

ПÁГУБА, и, *ж.* Те, що загрожує загибеллю, веде до загибелі, згуби (у 3 знач.). — *Тільки я атаці не озирайся назад,— спокійно порадив Ягідці наводчик Шестаков. — То — пагуба* (Гончар, III, 1957, 347).

ПАГУБНИЙ, а, е. Те саме, що **згýбний.** *Небезпечним, пагубним став зараз Сиваш, коли броди позникали під водою* (Гончар, II, 1959, 428); // Який шкодить кому-, чому-небудь; шкідливий. *Ростучи в такій пагубній і нездоровій атмосфері, він розвивався дуже поволі і тупо* (Фр., VIII, 1952, 331).

ПАГУБНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пáгубний.** *З викриттям пагубності, схоластичності і нежиттєвості загальної системи навчання в семінаріях, гімназіях та ін. виступили А. Свидницький і І. Нечуй-Левицький у своїх повістях* (Рад. літ-во, 1, 1957, 65).

ПАД, у, *ч., рідко.* Низьке місце, понижена місцевість; западина. *Важким тупотом проноситься мимо Фрунзе гуляй-пільська вольниця, щезає, ніби назавжди провалюється в темний таємничий пад Сиваша...* (Гончар, II, 1959, 433).

ПÁДАЛИЦЯ, і, *ж., збірн.* 1. Плоди або листя, які опали з дерев. *Хима вийшла з-за погрібника, несучи в хвартусі яблука-падалиці* (Мушк., Серце.., 1962, 291); *Щоб скоротити період «недоїдання» дерев на бідних грунтах, наука запропонувала висаджувати сосну разом з листяними породами, падалиця яких містить багато азоту* (Колг. Укр., 6, 1962, 47).

2. Незібране, опале зерно, насіння і т. ін., що залишилося на полі. *Гуси дуже охоче ідуть на стерню, там вони знаходять багато поживних трав та падалиці верна* (Соц. твар., 2, 1956, 38); // Рослина, що виросла з опалого зерна, насіння. *Соняшник вважали поганим попередником для всіх культур. І це тому, що він дуже*

засмічував поле падалицею (Хлібороб Укр., 9, 1964, 31); *Вся надія з людей лише на падалицю, тобто на хліб, який восени зійшов по стерні від самосіву* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 78).

ПА́ДАЛИ́ЧКА, и, *ж., збірн.* Пестл. до **па́далиця** 1. *Хлопчикам, що побіля саду бавилися, і падалички бувало взяти не можна...* (Мур., Бук. повість, 1959, 6).

ПА́ДАЛИШНІ́Й, я, є. Прикм. до **па́далиця.** *Пахли бур'яни на городі і з берега — листям падалишнім* (Головко, II, 1957, 71); *Там, де за балкою оживав і зеленів падалишній хліб, він наздогнав своїх* (Ю. Янов., I, 1958, 142); *Падалишній соняшник лежить неподалік, переїханий колесом, але він ще цвіте* (Гончар, Тронка, 1963, 217).

ПА́ДАЛКА, и, *ж., збірн.* Те саме, що **па́далиця.** *У траві серед яблук-падалок сиділо одне наше дитинча* (Довж., I, 1958, 66).

ПА́ДАЛОЧКА, и, *ж., збірн.* Зменш.-пестл. до **па́далка.** *Яблуні скидали і розсівали по траві свої останні падалочки...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 231).

ПА́ДАЛЬ, і, *ж.* Труп тварини, трупи тварин. *На великому розпутті, куди завжди звозили гній, нечисть, викидали .. падаль, стояла одним одна хатка* (Мирний, I, 1949, 234); * У порівн. *Степові беркути в'ються над ним, як над падаллю* (Тют., Вир, 1964, 417).

ПА́ДАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **па́дати** 1, 2. *Сніг падає густо, грубими латками, потрохи скісно.. В тім паданні є і втома* (Коб., III, 1956, 80); *Голос старої жінки розлягається дужче. Раптом його покриває зряск від падання будови. Заграва пожару заливає сцену* (Л. Укр., II, 1951, 328).

ПА́ДАТИ, аю, асш, *недок.* 1. Переміщатися, валитися, спрямовуватися і т. ін. зверху вниз під дією власної ваги. *Слуха* [Малашка], *як стиха лущиться зерно з перестиглого колоса, м'яко пада на землю* (Коцюб., II, 1955, 62); *Листя падає огненними метеликами, і чути звук кожної шпильки з сосни* (Ю. Янов., II, 1958, 124); — *У нас оце якраз яблука падають... Вийдеш на світанку, а вони — бух, бух* (Тют., Вир, 1964, 349); // Випадати (про сніг, дощ і т. ін.). *Пада сніг, степи вкриває; Хуга б'є в моє вікно* (Граб., I, 1959, 131); *А потім сонце відсунуло тіні ночі, дощ перестав падати* (Рибак, Що сталося.., 1947, 66); *На вулиці нікого не було, бо падала мжичка* (Мур., Бук. повість, 1959, 18); // Текти, спадати зверху вниз (про води потоку, річки і т. ін.). *Вода ллється на колеса зверху, обливає їх білою піною і падає довгими пасмами в глибоку долину* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *Цей ручай гомінкий — в долині внизу ставав справжньою річкою, що бігла по камінцях, падала водоспадами і ніколи не вгавала* (Ю. Янов., II, 1958, 102); // Виділятися з атмосфери; осідати (про туман, росу і т. ін.). — *Коли вже на цвіт падав погожа роса, я до схід сонця буджу бджолу на роботу* (Стельмах, II, 1962, 79); * У порівн. — *Я до тебе літатиму З хмари на розмову. На розмову тихо-сумну, На раду з тобою; Опівночі падатиму Рясною росою* (Шевч., I, 1963, 238); // Заходити, сідати (про сонце). *Вечір тихий; сонечко за гору пада, блищить вода* (Вовчок, I, 1955, 181); *Там десь уже низько падало сонце* (Коп., Сусіди, 1955, 13).

◇ **Па́дати з не́ба** — несподівано з'являтися, раптово відбуватися. *Революція ніколи не падав з неба цілком готовою* (Ленін, 27, 1972, 118); **Се́рце па́дає** *чиє* — хто-небудь відчуває хвилювання від захоплення, переляку, тривоги і т. ін. *Я прислухався. Найменший шелест або стук — і моє серце падає і завмирає* (Коцюб., I, 1955, 414).

2. Валитися на землю, втрачаючи рівновагу, опору в основі, в ногах. *Статуя хитається і враз із п'єдесталом падає додолу* (Л. Укр., II, 1951, 324); *З хмар починали бити блискавки,— вціляли то в одно, то в друге дерево, що з великим гуком, ніби прощаючись із життям, падали, валились на землю* (Скл., Святослав, 1959, 14); *Він хапається руками за сосну, але втриматися не може і падає обличчям у сніг* (Тют., Вир, 1964, 198); // Швидко опускатися, сідаючи, лягаючи і т. ін. *Анна падає в знесиллі на широкий ослін в альтанці* (Л. Укр., III, 1952, 357); *Доря не хтів вставати. Витріщав очі, налякані світлом, і падав знов на подушку* (Коцюб., II, 1955, 373); *Управитель поспішає до коня, стромляє ногу в стремено і некрасиво, по-бабськи, падає на сідло* (Стельмах, I, 1962, 90); *Восени прилітають невідомі птиці, З дивним криком падають на ріку* (Рильський, II, 1960, 159); // Валитися, руйнуючись. *Стіна тріснула, розійшлася, балки підгнивали-падали, димарі наполовину стриміли* (Мирний, IV, 1955, 16); *Стеля падала, і по стінах текло...* (Гончар, III, 1959, 204);

Па́дати в обійми *кому* — кидатися комусь на груди, щоб обійнятися. *Кидається* [Річард] *до дверей, стрівається з Джонатаном, вони падають один одному в обійми* (Л. Укр., III, 1952, 103); *Розмахнув* [Віталик] *руки, і вона просто в обійми падає йому* (Гончар, Тронка, 1963, 160).

◇ **[Ма́ло не] па́дати зі сміху (від ре́готу)** — сміятися до нестями, до знемоги, реготати, згинаючись до землі. *Вона якраз відхилялася, а він потрапляв у драбину, що аж відголос ішов, а всі падали зі сміху* (Кобр., Вибр., 1954, 116); *Легко одводячи рукою настовбурченого багнета вбік, я кричу йому в обличчя: — Ти чуєш? У Німеччині — ре-во-лю-ція!..— і сам мало не падаю від реготу* (Кол., На фронті... 1959, 134); **Па́дати в но́ги (до ніг)** *кому*; **Па́дати на коліна (навко́лішки, ниць)** *перед кимі без додатка*: а) дуже просити про щось, стаючи на коліна, низько вклоняючись і т. ін. *Починаючи з середини тижня, ходили по вулицях молоді з розпущеними косами і падали в ноги, прохаючи на весілля* (Коцюб., II, 1955, 30); б) виявляти до кого-небудь сильне почуття вдячності, почувати трепет перед кимось і т. ін. — *Та ти мені в ноги падай за те, що я твого вишкребка весь вік годую* (Тют., Вир. 1964, 255); в) принижуючись, просити пощади, помилування. — *Курило не з тих, що падають на коліна. Степан Курило — герой!* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 175); *Вдихну у груди пломінь блискавиць — Щоб перед ворогом не падать ниць* (Павл., Бистрина, 1959, 231); **Па́дати з ніг:** а) те саме, що **Вали́тися з ніг** (*див.* **вали́тися**). *Зморшися весь, аж повіки злипаються, Трохи не падавш з ніг* (Граб., I, 1959, 491); б) дуже старатися, інтенсивно працюючи, вкладаючи багато сил. *Вона з ніг падала, щоб причепурити, наскільки можна, ще не добудовану хату* (Добр., Очак. розмир, 1965, 285); **[Так і] па́дати** *коло кого — чого, рідше за ким — чим*: а) доглядати кого-, що-небудь, турбуватися про когось, щось. *А коло дитини Так і пада* [Наймичка], *ніби мати* (Шевч., I, 1963, 313); *Давно вже він не робив нічого: не здолав. Падала коло всього сама Маруся* (Вовчок, I, 1955, 257); — *Пас, пас ціле боже літо, падав за скотиною* (Кос., Новели, 1962, 71); б) упадати за ким-небудь, запобігати ласки в когось. *А вже Парасці — скажи вона слово — він і в огонь піде! так і пада коло неї, здалека побачить — шапку здіймає, здоровкається* (Мирний, IV, 1955, 36); *Ластівкою падала коло мене дівчина...* (Коцюб., I, 1955, 140).

3. Схилятися вниз, опускатися. *Похнюплена голова його зів'яло падає на груди* (Гончар, Тронка, 1963, 133); *Руки падають, і він мовчить, безсилий* (Рильський, II, 1960, 61); [Шабанов:] *Шлагбаум падає... Дивлюсь — вагонами вже наших родичів антихристи везуть*

на захід, з дітьми й старими!.. (Довж., I, 1958, 108); // Звисати, спадати (перев. про волосся). *Сидить дитина — бліде-бліде личко і чорно-русе волосся аж поза сухенькі плечики* [плечики] *пада* (Вовчок, I, 1955, 386); *На голову Франка накинула хустку, що з-під неї падали дві довгі коси, перев'язані червоними стрічками* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 27); *З-під шапки чорний чуб падає на веселі очі* (Стельмах, I, 1962, 359); // *перен.* Опускатися круто, уступами. *Від клуні стежка круто падає в яр з холодною джерельною водою* (Тют., Вир, 1964, 6); // *перен.* Знижуватися (про течію, рівень води у водоймищах). *Дніпро падає на протязі між гирлом Прип'яті і Кременчуком майже на 30 м* (Геол. Укр., 1959, 369).

4. *перен.* Доходити, долітати, доноситися, ставати чутним (про голос, звуки, пісні і т. ін.). *З туману, як з хмари, плив голос і падав між люди* (Коцюб., II, 1955, 72); *Пісня вже падала біля мене — про удівоньку, що пшениченьку сіє* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 3).

◇ **Па́дати в ду́шу (се́рце)** — справляючи глибоке враження, надовго запам'ятовуватися. *Слова його лились, текли і в серце падали* (Шевч., II, 1953, 102); — *Вчіться, любіть свою школу, своє село, свою Батьківщину,— падали слова старої вчительки в дитячі душі* (Зар., Світло, 1961, 30).

5. Розповсюджуючись десь, по якій-небудь поверхні, покривати її собою (про світло, тінь і т. ін.). *Світлий промінь пада В садову гущінь* (Граб., I, 1959, 192); *З відчинених дверей на подвір'я падало світло* (Мур., Бук. повість, 1959, 19); *На стіни падала ряба тінь від кущів бузку* (Панч, Ерік.., 1950, 121); *Чудесне буває море влітку, коли сонце падає безконечною дорогою на хвилі* (Ю. Янов., V, 1959, 122); // Звертатися в чий-небудь бік, спрямовуватися на щось (про погляд, очі і т. ін.). *Погляд її падає на Гелену, немов пронизує її і немов бачить крізь неї* (Л. Укр., II, 1951, 248); *Його очі все падали на те місце, де колись-то бачив чорну даму, але її не було там* (Фр., VII, 1951, 257); // *перен.* Встановлюватися, наставати (про ніч, вечір і т. ін.). *Коли падала ніч і все сліпила, тінями блукали* [повстанці] *по лісу, по березі річки, по вгородах, жадно шукаючи зустрічей...* (Головко, I, 1957, 76); *У трави тихо вечір падав* (Воскр., Поезії, 1951, 297); // *на кого, перен.* Поширюватися на кого-небудь; стосуватися когось. — *Не забувся, але, поміркуй, хто підказав мені, коли побачив сірники? Значить, вина падає на тебе, а я наче й збоку собі стою...* (Стельмах, I, 1962, 544).

6. Ставати меншим, знижуватися (про те, що вимірюється, обліковується). *На мої плечі скочується ще й нова турбота. Падає видобуток вольфраму* (Мушк., Серце.., 1962, 240); *Був* [Дорош] *зайнятий своїми думками: надої падають, кормів не вистачає* (Тют., Вир, 1964, 134); — *На всі наші товари, окрім щетини, падає ціна* (Стельмах, Хліб.., 1959, 44); // Вказувати на пониження тиску (про барометр, манометр і т. ін.). *Коли барометр падає, море штормує, багато подій приходить таких, що дивно стає, де вони могли взятися* (Ю. Янов., II, 1958, 59).

7. *перен.* Втрачатися або зменшуватися (про віру, надію, сили і т. ін.). *Душа розпливається, Падають сили* (Крим., Вибр., 1965, 54); *Не злюбив Василь дворових більш ніж Йосипенка. Гірко йому було у ті часи. Віра в добро людське мерхла, падала у його* (Мирний, IV, 1955, 170); *Надія падає, як в морі день* (Ю. Янов., V, 1959, 60).

◇ **Па́дати ду́хом** *див.* дух.

8. Діставатися кому-небудь, припадати на когось (про те, що можна порахувати). *Найбільше голосів падало на.. дотеперішнього війта* (Фр., VIII, 1952, 16); // Приходитися, випадати на чию-небудь долю. *На підставі формального акту, все, що мав Гордій, припадало Ганні. На неї падала повинність упорядкувати справу* (Гр., II, 1963, 159); — *Дитина й задихнулася. У матері на руках. Мати плаче. «Ти багато на людину може падати?» — думав директор, простуючи до контори* (Ю. Янов., II, 1958, 60); *Зося Романовська зразу ж по благанні дзвона збагнула, яке горе падає на неї з цими притихлими мідними звуками* (Стельмах, I, 1962, 642).

◇ **Па́дати на го́лову** *чию* — обрушуватися, знаходитися на кого-небудь внаслідок важких обставин. *Та не скоро ще ця виснажлива праця принесла радість своїм трудівникам. Важкі випробування падали на їх голови одне за одним* (Довж., I, 1958, 424).

9. Гинути в бою, поєдинку. *О, не даремно, ні, в степах гули гармати, і ллялась наша кров, і падали брати...* (Сос., I, 1957, 54); // Бути захопленим військом противника (про місто, населений пункт, укріплення і т. ін.). *Незабаром вийшли* [війська 2-го Українського фронту] *до міста Васлуй і, оволодівши ним, швидко просувались на південь. Падали одне за одним міста Роман, Бакеу, Бирлад, Хуші* (Гончар, III, 1959, 67); // Переставати діяти, скасовуватися (про політичний лад, уряд і т. ін.).

10. Випадати, вивалюватися (про зуби, волосся і т. ін.). *Зуби у дитини падають.*

11. Переставати існувати, гинути (про тварин); дохнути. *Трофейні важкі битюги й красиві чистокровні рисаки спадали в тілі за кілька важких переходів, виснажувались на очах і падали в горах на кожнім кілометрі* (Гончар, III, 1959, 88); — *Я ще не дуже розвинився, але мені ясно й так, чого зимою падали телята. Тому, що в приміщеннях було холодно і молодняк випоювався водою, а не молоком...* (Тют., Вир, 1964, 120).

12. *перен.* Опускатися морально; втрачати значення, авторитет або потрапляти у становище, яке заслуговує осуду. *Ніколи європейський Захід не падав так низько в особі найпідліших представників, але ніколи не являла людина й стільки благородної сили й величі духу, скільки явила у світовій війні незмірна радянська душа* (Довж., I, 1958, 356).

13. Приходитися на який-небудь склад (про наголос). *Наголос падає на другий склад.*

◇ **Па́дати в о́ко** — те саме, що **Впада́ти в о́ко (в о́чі, у вічі)** (*див.* **впада́ти** [1]). *Байдуже ніхто не міг пройти повз Оверка, усім пада в око розкішний паруб'яга* (Горд., II, 1959, 185).

ПА́ДАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., рідко.* Те саме, що **упада́ти** [1] 5. *Перед паном Хведором розходився ходором (падається, та ще не знать перед ким)* (Номис, 1864, № 3010).

ПА́ДАЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **па́дати.**

2. *у знач. прикм.* Який спадає вниз; пов'язаний з таким спадом. *Повітряну заслінку не можна довго тримати в закритому стані, особливо якщо маємо карбюратор з падаючим потоком повітря* (Автомоб., 1957, 80); *Величезна сила падаючої води здатна приводити в рух найважчі машини* (Фіз. геогр., 5, 1956, 48).

ПА́ДЕВИЙ, а, е: **Па́девий мед** — мед, який бджоли виробляють із паді (*див.* **падь** [2]). *Перед поставленням бджіл на зиму з вуликів видаляють падевий мед та виймають зайві соторами* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 36).

ПАДЕГРА́С, у, *ч.* Бальний повільний танець, а також музика до нього.

ПА-ДЕ-ДЕ, *невідм., с. і ч.* Парний танець, що є однією з основних балетних танцювальних форм, а також музика до нього.

ПАДЕКА́ТР, у, *ч.* 1. Бальний танець, чотиридоль-

ного розміру, який поєднує короткий крок з вальсовими рухами, а також музика до нього.

2. Балетний танець для чотирьох виконавців, а також музика до нього.

ПАДЕПАТИНЕ́Р, у, *ч.* Бальний танець дводольного розміру, побудований на плавних, легких рухах, а також музика до нього.

ПАДЕСПА́НЬ, і, *ж.* Бальний танець тридольного розміру, який поєднує балансуючі рухи з вальсовими, а також музика до нього.

ПА-ДЕ-ТРУА́, *невідм., с. і ч.* Балетний танець для трьох виконавців, а також музика до нього.

ПАДИ́ВОЛОС, а, *ч., діал.* Хвощ. *Пішов* [Петро] *над потік і вирвав «сосонку»: такий бур'ян, падиволос, що росте на вогких квасних грунтах, трохи схожий на сосну своїми гіллячками* (Март., Тв., 1954, 295).

ПА́ДИНА, и, *ж.* Невелика, звичайно кругла долина. *Ільківці—село чималеньке. Присіло в падині, неначе кліщ, уп'ялося в зарослі очеретом та осокою пологі береги Каялу* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 41); *Очі пестливо гладять Землі кожну падину й схил* (Бажан, I, 1946, 172).

ПАДИША́Х, а, *ч.* Титул монарха в деяких країнах Близького і Середнього Сходу, а також особа, що носить цей титул. *Гарно поснідав Махмуд-падишах, Гарно йому і в душі, і в думках* (Крим., Вибр., 1965, 133); *Побудував його* [мавзолей] *один з династії Великих Моголів-завойовників падишах Аурангзеб для своєї любимої дружини* (Минко, Намасте.., 1957, 17).

ПАДИША́ХІВ, ова, ове. Прикм. до **падиша́х**; належний падишахові.

ПАДІ́Ж, дежу́, *ч.* Поголовна загибель тварин від якої-небудь хвороби, голоду і т. ін. *Введення в зимові раціони достатньої кількості доброякісного силосу є також одним з основних засобів боротьби з яловістю корів і падежем молодняка* (Колг. Укр., 1, 1957, 20); — *Такої важкої й далекої дороги ваші тварини не перенесуть. Може початися падіж...* (Кучер, Прощай.., 1957, 24).

ПА́ДІЛ, долу, *ч.* Невелика долина. *Київ зачаровує своїми мостами, своїми пагорбами й падолами* (Загреб., День.., 1964, 62).

◇ **Земни́й па́діл**, *заст., поет.*— земля як місце проживання людини з її турботами, стражданнями і т. ін. *Я блукав колись по рідним краю Раю. І шукав на сім земнім падолі Долі* (Л. Укр., I, 1951, 4); *В горах — не слід забувати падолу земного! Серед каміння, між скель — пам'ятай про людину!* (Рильський, Зим. записи, 1964, 96).

ПАДІ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **па́дати** 1, 2, 5, 6, 9—11 і **упа́сти** [1]. *При вільному падінні тіло зустрічає опір повітря* (Курс мат. анал., II, 1956, 225); *Крапля довбе камінь, не силою, а частим падінням* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 224); *Рік падає, і спробуй — зупини Падіння. Вічність непоборна* (Перв., I, 1958, 90); *Захар теж упав під куп'ям, боляче ткнувши під ребра твердим патронташем. І здалося, що від його падіння здригнулася земля* (Ле, Право.., 1957, 109); — *Падіння цін і наді мною тяжить, мов петля* (Стельмах, I, 1962, 40); *Тривале харчове подразнення* [у собак] *незмінно викликає значне підвищення кров'яного тиску, яке прогресує під час досліду і змінюється його падінням в кінці досліду* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 22); *Своїм походом за Урал в 1581—1584 рр. підготував* [Єрмак] *падіння Сибірського татарського ханства і приєднання Західного Сибіру до Росії* (Іст. УРСР, I, 1953, 152); *Обслуги біля мінометів стоять, вмиваючись потом, чорні, як негри. Але настрій у всіх збуджений, піднесений, бо щоразу надходять чутки про падіння то того, то іншого дота* (Гончар, III, 1959, 54).

2. *перен.* Стан за знач. **па́дати** 7, 12. — *Пам'ятайте, що не вторований шлях відкривається перед вами.. Будуть розчарування і падіння. Готові ви до цього?* (Ткач, Арена, 1960, 110); *Ідейна сліпота, моральна невихованість, відсутність глибоких переконань і принципів породжують соціальну розбещеність, безпринципність, моральне падіння, духовну спустошеність* (Веч. Київ, 2.III 1966, 2); *Панотець підвівся, блідий, перехняблений та жалюгідний у своєму падінні й гніві* (Стельмах, Хліб.., 1959, 509); *Жахливий був вираз її очей. Вся моральна ткань, передчасна дозрілість і злісне смакування падіння відбились у тих темних нірках, як у мутному дзеркалі* (Вільде, Сестри.., 1958, 279).

3. *спец.* Похиле положення по відношенню до горизонтальної поверхні (землі, її шарів, річок і т. ін.). *Призначення нової машини — замінити відбійні молотки, застосовувані в шахтах з пластами крутого падіння* (Рад. Укр., 28.VIII 1959, 3).

ПА́ДКАТИ, аю, аєш, *недок., за ким — чим, діал.* Те саме, що **па́дкатися**. *Мати падкав за дочкою* (Сл. Гр.).

ПА́ДКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., коло кого — чого, за ким — чим і без додатка, діал.* Клопотатися, піклуватися. — *Чого се ви, Катре, так падкастесь, без спочинку?* (Вовчок, I, 1955, 129); *Падкається хазяїн коло коней* (Сл. Гр.).

ПАДКИ́Й, а́, е́, *на що, до чого, діал.* Який має сильну пристрасть до чого-небудь; охочий. *Старий сидів насеред тротуару, серед тої купи людей, що збіглася з цікавості, падка на новинку і на скандал* (Фр., VI, 1951, 415); *Небагато науки пройшов — церковно-приходську закінчив, та до книжки був падкий* (Стельмах, II, 1962, 326).

ПА́ДКО, а, *ч., діал.*: **Па́дку [мій]!** — вигук, який виражає здивування, радість, переляк, злість і т. ін. — *Падку мій! Таж то аж наверх лізти, гей!* — *жахнулось щось у темряві пискливим баб'ячим голосом* (Коцюб., I, 1955, 345).

ПАДКОВИ́ТИЙ, а, е, *до чого, діал.* Старанний.— *Ви, Онисю, такі.. розумні, такі проворні, такі падковиті до хазяйства* (Н.-Лев., III, 1956, 84).

ПАДКОВИ́ТО, *діал.* Присл. до **падкови́тий**. — *Я працював у канцелярії падковито, докладав рук, писав, неначе пензлем вимальовував* (Н.-Лев., IV, 1956, 313).

ПАДКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., діал.* 1. Падкатися. *Отаманові було шкода Миколи. Він служив йому дуже добре, працював і падкував щиро коло роботи* (Н.-Лев., II, 1956, 250); *Запаєвський сам тілько падкував коло своїх гостеньків, поучав їх* (Ков., Тв., 1958, 62).

2. Бідкатися. — *Пещасний хлопче! — якого лиха ти мені наробив! Що тепер діяти?* — *падкувала вчителька* (Ков., Світ.., 1960, 92).

ПАДКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., ким, за ким, діал.* Турбуватися про когось. *Падкувалися нами мати, страх!..* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 121).

ПА́ДЛИНА, и, *ж., діал.* Падаль. *У тебе* [галки] *очі ясні на падлину* (Фр., XI, 1952, 281); * У порівн. *Тото місто стоїть посеред сіл, як скостеніле село, як падлина вонюче, як смітник цілого повіту* (Стеф., I, 1949, 166).

ПА́ДЛО, а, *с.* 1. Те саме, що **па́даль**. *Іздох баран; а коло падла знай Кудлай Вертиться* (Бор., Тв., 1957, 200); *Рак їсть падло, а дельфін живу рибу...* (Вишня, I, 1956, 176).

2. *перен., лайл.* Підла, негідна людина [М у с і й:] *А він мені «Начхать, каже, на твого пана! Він таке падло, як і ти»* (Гр., II, 1963, 555); *Дід Легейда аж не стямиться.— Іч. падло! Ще йому смішки!* (Головко, II, 1957, 238).

ПАДЛЮ́КА, и, *ж і ч., лайл.* Підла людина; негідник. *Духа ж поступу й науки Хочуть вбити ті падлюки:*

Та не вб'ють, хоч їх сумління Лід, а їх серця — каміння... (Фр., XIII, 1954, 394); — *Запропонував* [Кребс] *з його допомогою переїхати до Берліна, до американського сектора. Розумієш, яка падлюка?* (Собко, Запорука.., 1952, 227).

ПАДЛЮЧИЙ, а, е, *розм.* Підлий, мерзенний, ганебний. [Дмитро:] *Всякому, хто тільки писне про тебе,— я виру падлючого язика!* (Стар., Вибр., 1959, 222); *Балькаєа Довго буде ще шукати, Хто падлючих лаврів гідний* (Л. Укр., IV, 1954, 192); *Падлюче кодло.*

ПАДЛЮЧИТИ, чу, чиш, *недок., вульг.* Поводити, тримати себе підло.

ПАДОЛИ́СТ, *ч.* 1. *род.* у. Те саме, що **листопа́д** 1. *Багряніють при дорозі клени, А у нас давно вже падолист* (Дмит., Осінь.., 1959, 7); *У більш дорослих дерев після падолисту крону проріджують* (Веч. Київ, 18.X 1958, 3).

2. *род.* у. Опале листя. *Шаленів жовтневий вітер. Гнув долі стрункі берези, встеляв стежки і алеї парку падолистом* (Рибак, Помилка.., 1956, 294).

3. *род.* а, *заст.* Назва місяця (листопада). *День 1 падолиста 1848 року був хмарний і понурий* (Фр., VI, 1951, 323); *У падолисті вдарив мороз* (Мак., Вибр., 1954, 302).

ПА́ДОНЬКО, а, *ч., діал.:* **Па́доньку [мій]!** — те саме, що **Па́дку [мій]!** (*див.* **па́дко**). *Мама глип ще раз. ой падоньку, та це якась бричка зупинилась біля воріт* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 5).

ПА́ДУБ, а, *ч* (*Hexaquifolium* L.). Вічнозелений південний чагарник або невелике дерево з колючим гострим листям і отруйними червоними плодами, які використовуються у медицині; гостролист.

ПА́ДУГА, и, *ж., театр.* Верхня допоміжна декорація, якою маскують від глядачів механізм верхньої частини сцени. *Основа мистецтва Ф. Нірода — живописно-об'ємне рішення декорацій.. Художник варіює кулиси, падуги, станки, що створюю цікаві можливості для мізансцен* (Мист., 5, 1965, 20).

ПАДУ́ЧИЙ, а, е. 1. *заст.* Дієпр. акт. теп. ч. до **па́дати** 1; // *у знач. прикм. Від листків падучих ніжний шерех Заплітається в ранковий дим* (Рильський, III, 1961, 315); *Гримить, аж піниться вода, розгнівана, падуча, на скелі з ревом опада, як повна грому туча* (Гонч., Вибр., 1959, 274); *Течуть в лісах Карелії річки,.. збунтовані, падучі, гримучкі* (Гонч., Вибр., 1959, 266).

Паду́ча хвороба (сла́бість), *розм.*— те саме, що **епіле́псія.** *З коренів.. валеріани готують настойки водні, спиртові (іноді й ефірні), які вживають.. при судорогах, при падучій хворобі* (Лікар. рослини, 1958, 130); *Он стоїть Андрій — він ще не жив, а вже має сухоти. А в Миколки друзий рік падуча слабість...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 12).

2. *у знач. ім.* **паду́ча,** чої, *ж., розм.* Те саме, що **Паду́ча хвороба (сла́бість).** *Було в ньому в цю мить щось страшне, як у тих, що носять в собі падучу, Від такого справді можна ждати всякого божевілля* (Гончар, II, 1959, 183).

ПА́ДЧЕРКА, ПА́ДЧІРКА, и, *ж.* Нерідна дочка одного з подружжя, яка доводиться рідною іншому; пасербиця.

ПА́ДЧІРКА *див.* **па́дчерка.**

ПАДЬ [1], і, *ж.* Чітко окреслена, глибока, неширока долина, яр чи річище, звичайно порослі лісом. *І знову ріки, і лісові пожежі, і де-не-де галявина, і паді, і знову зелені оксамитні сопки* (Довж., I, 1958, 111).

ПАДЬ [2], і, *ж.* Солодка липка рідина на листях рослин — продукт життєдіяльності комах, що на них живуть.

◇ **Медо́ва падь** — те саме, що **Па́девий мед** (*див.* **па́девий**); **Падь па́ла (напа́ла):** а) випали шкідливі для рослин опади (звичайно роса). *Падь пала (шкодлива* [шкідлива] *на хліб роса)* (Номис, 1864, № 585); б) когонебудь охопив якийсь настрій. *У всіх дружечок плетена коса, а на мене така падь пала, що я свою косу розчесала* (Сл. Гр.)

ПА́ДЬКАННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **па́дькати.** — *Пу, і зглянься, людонькове, скільки ті шельми наробили мені шкоди! — бідкався господар, перериваючи ..падькання кумів і кумась* (Фр., VI, 1951, 146).

ПА́ДЬКАТИ, аю, аєш, *недок., діал.* Нарікати (у 1 знач.). *До найстаршого чорта, Луципера, прилетіла ціла юрба чортів, кричачи і падькаючи на Русина* (Фр., II, 1950, 125); — *Не падькай, Святославе,— втішав Свінельд,— хто не йде інших бити у чужину, того чужі у хаті знайдуть!* (Оп., Іду.., 1956, 87).

ПА́ДЬКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., діал.* Бідкатися (у 1, 2 знач.). — *Гіркий мій світку чорний,— падькалася безупинно Параска та й заломлювала руки* (Черемн., Тв., 1960, 102); — *Адже ж ти нині нічого не їв! — падькалася жінка* (Мак., Вибр., 1954, 85).

ПАЕНАГРОМА́ДЖЕННЯ, я, *с., ек.* Пагромадження пайових внесків.

ПАЖ, а, *ч* 1. У середні віки — хлопчик, юнак дворянського роду, який перебував при знатній особі (феодалі, королі і т. ін.) й виконував певні обов язки. *Був синодиначок, мале пахоля, тепер він за пажа в дворі в короля* (Л. Укр., I, 1951, 439); *Вона трималася так, ніби їй шлейф несли пажі* (Ю. Янов., II, 1958, 39); // *перен., ірон.* Про чоловіка, який віддано, прислужливо упадає коло жінки. * У порівн. *Він* [граф Вітте] *був спочатку закоханий в самодержавство, неначе у чисту фею, але потім виявилося, що то була не фея, а підмальована кокотка. Що ж, він і при ній ладен стояти вірним пажем* (Стельмах, I, 1962, 617).

2. У дореволюційній Росії і західно-європейських країнах до початку XIX століття — нижча придворна посада, а також особа на цій посаді. *Паж вніс срібний кухоль холодної води. Наполеон з насолодою напився, відмовившись од вечері, і ліг спати* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 122).

3. У царській Росії — вихованець пажеського корпусу.

ПА́ЖЕРА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **непаже́ра.** *Як добрий, то дасть і другому тієї калити, а як такий лукавий та пажера, то і сам ззість* [з'їсть], *нікому не дасть* (Сл. Гр.).

ПА́ЖЕРЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **ненаже́рливий.** *Серце її билося в груді* [грудях], *як пташина в клітці, на котру вискочив пажерливий кіт* (Фр., VIII, 1952, 193); *Свинячий гурт, уїдливий і пажерливий, зразу накидався на неї, рвав з рук, глушив її криком і мало не валив з ніг* (Коцюб., II, 1955, 51).

ПА́ЖЕРЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **па́жерливий.**

ПАЖЕ́РНИЙ, а, е, *діал.* Хижий. *А над ним вже кружляє та в'ється Птаства хижого чорная зграя; Рвуть, хапають, їдять та шматують При паже́рнім та лютім ячанні* (Л. Укр., I, 1951, 68).

ПА́ЖЕСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **паж.**

Па́жеський ко́рпус — у дореволюційній Росії — привілейований середній військово-учбовий заклад для дворян.

ПА́ЖИТНИЦЯ, і, *ж.* (*Lolium* L.). Однорічний, рідше багаторічний бур'ян, який росте серед хлібів і льону. *Злісними бур'янами в посівах льону є шпергель льоновий, плюшка льонова, рижій льоновий і пажитниця льонова* (Техн. культ., 1956, 63).

ПАЗ, а, *ч.* 1. Вузька, довга щілина між недостатньо

пригнаними дошками, колодами і т. ін. *Я опинився в Сормові, в будинку, де все було нове, стіни без шпалер, з клоччям у пазах між колодами* (Горький, Дитинство, 1947, 177).

2. *спец.* Виїмка, заглиблення, гніздо в якій-небудь деталі, якомусь приладі і т. ін., куди вставляється відповідний за розміром виступ іншої деталі. *Великі деталі закріплюють безпосередньо на столі верстата за допомогою болтів і прихватів, для чого в столі верстата передбачаються спеціальні пази* (Практ. з машинозн., 1957, 184); *Якщо прядка скрипіла, бабуся підливала в пази олійки, і прядка продовжувала монотонно гудіти* (Чаб., За півгодини.., 1963, 19).

ПА́ЗАТИ *див.* **па́зити.**

ПА́ЗЕЛЕНЬ, і, *ж.* Домішка зеленого кольору, зелений відтінок, зелені просвіти у забарвленні або пофарбуванні чого-небудь. *Он з-за лісу виліса пазелень знайома* (Мур., Весілля.., 1949, 54); *Перша пазелень на схилах Поміж торішньої трави...* (Перв., I, 1958, 275).

ПА́ЗИТИ, зю, зиш. **ПА́ЗАТИ,** аю, асш і **ПАЗУВА́ТИ,** у́ю, у́сш, *недок., діал.* 1. Пильнувати, стежити. *Певне, хотіє* [екопом], *щоб Краньцовська звеліла йому їхати по мужа. Бо та служба все лиш за тим пазить, аби при нагоді вандрівки Краньцовського щось облизати* (Март., Тв., 1954, 303).

Пазь своє — уживається як вигук, яким забороняють втручатися в щось. *Пазь лиш своє і дай мені спокій...* (Коцюб., II, 1955, 334).

2. Доглядати (у 1 знач.). *Чоловік і батько лежать хворі, а ти все коло їх пазаєш* (Сл. Гр.); *Вони садили виноград, вони пазували садки свої, а хтось прийде і так, з доброго дива, почне нищити їх працю?* (Коцюб., I, 1955, 194).

ПА́ЗОВИЙ, а, е, *спец. Прикм.* до **паз** 2; // Стос. до виготовлення пазів (у 2 знач.). *Раднаргосп цікавиться різцем Снігура і хоче застосувати новаторські методи на підприємстві, де виконується пазове різання* (Автом., Щастя.., 1959, 160).

ПАЗОВИ́ТИЙ, а, е, *діал.* Дбайливий, старанний.

ПА́ЗОЛИТИ, лю, лиш, *недок., перех., діал.* Бруднити (золою). — *Я собі тут коло кухні руки пазолю, щоби вам наварити жерти, а ви хоч би що-небудь робили!* (Фр., VII, 1951, 153).

ПА́ЗОЛОТЬ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **позоло́та.** * Образно. *Одне не забудеться — пазолоть лісу, Нічної пожежі розвихрений дим* (Перв., II, 1958, 412).

ПАЗУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **пазува́ти** [1].

ПАЗУВА́ТИ [1], у́ю, у́сш, *недок., перех., спец.* Робити в чому-небудь пази (у 2 знач.).

ПАЗУВА́ТИ [2] *див.* **па́зити.**

ПА́ЗУР, а, *ч.* Гостре загнуте рогове утворення на кінцях пальців багатьох тварин і птахів; кіготь. *Своїми острими пазурами впився Кіт Кабанові в хвіст і почав гризти його зубами* (Фр., IV, 1950, 90); *По стернях розгулювало гайвороння, гребло своїми залізними і гострими пазурами крем'янисту, висохлу землю* (Тют., Вир, 1964, 398); * Образно. *Страшна маячлива війна продовжувала ще жити тут, не випускала нещасних людей із своїх пазурів* (Гончар, II, 1959, 132); *Напровесні випав ще сніг, і мороз послабив свої цупкі пазури* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 147); * У порівн. *Ще й пальці в його* [пана] *довгі та сухі, як пазури* (П.-Лев., III, 1956, 260); *Що зараз у жінки з серцем, що його шарпає, як пазурами,— в кров?* (Головко, II, 1957, 153); // *перев. мн.* Довгі, гострі нігті на пальцях людини. *Ухопила* [жінка] *мене рукою своєю, як лід, холодною рукою з гострими чорними пазурами* (Мирний, IV, 1955, 332); *Маріуца зігнулась, наче вклонилась Раду, та зараз підскочила і всіма десятьма пазурами повела по його блідому виду* (Коцюб., I, 1955, 374).

◇ **Запуска́ти (запусти́ти) па́зури** *в що*; **Простяга́ти (простягти́) па́зури** *до кого — чого, рідко на кого — що* — завдавати кому-небудь болю, страждань, намагаючись підкорити собі, своєму впливові і т. ін. *А той, тихий та тверезий, Богобоязливий, Як кішечка підкрадеться, Вижде нещасливий У тебе час Та й запустить Пазури в печінки,— І не благай* (Шевч., I, 1963, 236); *Її чиста душа не могла примиритися з мерзотністю тіуна. До неї він простяг свої паскудні пазури, хотів збезчестити* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 37); — *Сину, бачу ти Знов сумніву гадюці піддавшся! Знов пазури на ум твій простяга Той темний дух!* (Фр., XIII, 1954, 287); **Пока́зувати (показа́ти, випуска́ти, ви́пустити** *і т. ін.*) **па́зури:** а) виявляти злобу, злі наміри. *Але, влещуючи однією рукою поспільство, пан Бжеський незабаром показав свої пазури* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 242); б) виявляти норовистість, непокірливість. *Вона лишилася віч-на-віч з цим самотнім, дикуватим парубком. Смирний-смирний, а дивись і випустить пазури* (Речм., Весн. грози, 1961, 135); **Потрапля́ти (потра́пити) в па́зури; Опиня́тися (опини́тися) в па́зурах** *кого, чого* — ставати залежним від кого-, чого-небудь, підлягати, підкорятися комусь, чомусь. *Але якщо Солод потрапив у лапи Колобродова, то Колобродов з часом опинився в пазурах Солода* (Руд., Вітер.., 1958, 92); **Хова́ти (схова́ти) па́зури** — приховувати злобу, злі наміри. *Дорн сховав пазури, м'якою лапкою намагаючись обдурити Крайнєва* (Собко, Граніт, 1937, 114).

ПАЗУРЕ́ЦЬ, рця́, *ч.* Зменш.-пестл. до **па́зур.** *Зав'яз пазурець — і пташці кінець!* (Укр.. присл.., 1955, 273).

ПАЗУРИ́СТИЙ, а, е. З довгими пазурами. *Не встиг і цвірінькнути* [горобець] *востаннє, як накрив його кіт своєю пазуристою лапою* (Мирний, IV, 1955, 300); *Сокіл сідав Томашеві на груди, довбав їх гачкуватим дзьобом і шматував пазуристими лапами* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 164); // Який нагадує пазури; деталі якого схожі на пазури. *Густі акації зчепилися вгорі пазуристим гіллям* (Кол., На фронті.., 1959, 81); *Біля копра височіли дивацько пазуристі машини* (Досв., Вибр., 1959, 353).

ПА́ЗУРЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **па́зур.** — *Мавш будень — роби, а в неділю й з-під пазурчика не виколупай, бо й то робота...* (Коцюб., II, 1955, 15).

ПА́ЗУХА, и, *ж.* 1. Простір між грудьми і одежею, яка до них прилягає. *Навантаживши свої пазухи, кишені та шапки накраденою яриною,.. виповзли* [Владко й Начко] *ровом до поблизького яру* (Фр., VI, 1951, 147); *Олійниченко поліз у пазуху, витяг з-під чумарки сувісць* [сувійчик] *якихсь паперів і подав Гордієві* (Гр., II, 1963, 93); *Він витяг з-за пазухи аркуш, згорнений учетверо, і подав Давидові* (Головко, II, 1957, 84).

◇ **Держа́ти (носи́ти) ка́мінь за па́зухою** *див.* **ка́мінь; Жи́ти, мов (як, на́че** *і т. ін.*) **у бо́га (Христа́, ба́тька** *і т. ін.*) **за па́зухою** — жити в достатках, без усяких турбот. — *Житимеш у мене, як у бога за пазухою, і ситий, і одітий, і не голодний, і не холодний* (Мирний, IV, 1955, 227); [К л и м:] *Днів через п'ять ми будемо на Запорожжі, а там поратоть, де звінчатись, куди заховатись,— та й будемо там жить, як у Христа за пазухою* (К.-Карий, II, 1960, 35); *Живе, як у батька за пазухою* (Укр. присл.., 1955, 301).

2. *розм.* Те саме, що **груди.** *Молодиці, гарно вив'язані квітчастими терновими хустками, несли клупочки та вузлики, чимало й з дітками при пазусі* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 39); *Коли було до материнської пазухи прикипить* [хлопчик], *замовкне, тільки сопе* (Вишня, I, 1956, 247).

3. Проріха спереду в сорочці для зручності одягання через голову. *Падіть сорочку пазухою назад* (Номис, 1864, № 285); *Плутала* [Мотря] *ниткою вздовж і поперек і по комірі, й по пазусі* (Н.-Лев., II, 1956, 291).

4. *анат.* Порожнина в деяких органах тіла. *Запалення лобних пазух.*

5. *бот.* Заглибина між гілкою і стовбуром дерева або між основою листа та стеблом. *Брюссельська капуста утворює високе стебло, на якому в пазухах листків утворюються дрібні, не дуже щільні головки* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 158); *Від них* [цибулин] *відокремлюють малі цибулинки — дітки, що утворилися в пазухах лусок* (Озелен. колг. села, 1955, 228).

ПА́ЗУШЙНА, и, *ж.* Те саме, що **па́зуха** 1. *Заложи руку за пазушину, Одірви од серденька злую гадину* (Чуб., V, 1874, 108); — *А вона ж, ця Анничка, принесла мені раз біб у пазушині,* — *сказав раптом Юрко* (Козл., Ю. Крук, 1957, 452).

ПА́ЗУШКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **па́зуха** 1, 3, 5. *Чи пам'ятаєте, як ви з нашим Васильком влізли у город та нарвали повнісінькі пазушки огірків-пуп'янків* (Н.-Лев., I, 1956, 190); — *Прийдемо, прийдемо!* — *обіцяла Марійка, ховаючи в пазушку зароблені гроші* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 383); *Зрідка пробиваються крихітні кораблики гороху, в пазушках їхніх парусів мерехтять краплини роси* (Стельмах, II, 1962, 340).

ПА́ЗУШНИЙ, а, е, *бот.* Прикм. до **па́зуха** 4, 5. *Іноді пазушні бруньки плодових дерев протягом ряду років перебувають у стані спокою (сплячі бруньки) і починають рости лише після обрізування дерева* (Сад. і ягідн., 1957, 38).

ПАЙ, па́ю, *ч.* 1. Частка, яка вноситься в капітал якого-небудь товариства (кооперативного, акціонерного і т. ін.) кожним його членом або дістається кожному при його розподілі. *Акціонерне (пайове) товариство є юридичною особою, що діє на підставі окремого статуту з статутним (основним) капіталом, розподіленим на певне число частин (акцій, паїв)* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 59)

2. Частка, яку вносить у що-небудь спільне окремий учасник або яка припадає на кого-небудь. *Незабаром з'ясувалося, що далеко не кожен з криничан спроможеться внести на човна свій пай* (Гончар, I, 1959, 9); *Аби ж то пощастило йому мати хоч половину дідизни. А то через рік-два доведеться її шматувати аж на чотири паї* (Стельмах, I, 1962, 95); // *рідко.* Частина їжі, виділена кому-небудь або трапеза, за якою їжу поділено на частини. *Уже прокликали до паю, А я собі у бур'яні Молюся богу...* (Шевч., II, 1963, 38).

3. Життєві умови, обставини і т. ін., в які потрапляє хто-небудь; чиясь доля. *Такий вже, видно, пай мені судився!* (Фр., XIII, 1954, 34); // *діал.* Щастя, талан. *Куди не кидавсь, так ні: нема паю* (Сл. Гр.).

◇ **На свій пай,** *діал.* — також. *От Маруся трошки і зрадувалась, що, може, Олена зна того парубка, що їй так у душу запав, бо й вона на свій пай думала, що вже краще її парубка і на світі нема.. От і давай про нього випитувать* (Кв.-Осн., II, 1956, 33).

ПАЙДА́, й, *ж., діал.* 1. Приношення, дарунок. *Попові у піст саме, значить, пайда йшла* (Сл. Гр.).

2. Щастя, талан. *Як нема пайди, то й з хати не йди* (Сл. Гр.).

ПАЙДИ́ТИ, и́ть, *недок., безос., діал.* Щастити, таланити. *Такому господареві пайдитиме у господарстві* (Номис, 1864, № 13414); *Йому не пайдить на коні, а коли пайдить найбільш* (Сл. Гр.)

ПА́ЙЗА [1], и, *ж.* (*Echinochloa frumentacea* Р. В.). Однорічна кормова рослина родини злакових, яка має гроноподібну видовжену волоть і гостре по краях листя. *Пайза, або «чудо-трава» чи «гігант-трава», як називають її в народі, належить до цінних кормових культур* (Наука.., 6, 1956, 28).

ПА́ЙЗА [2], и, *ж., іст.* Табличка як посвідчення і перепустка, яку видавали монгольські хани особам, виряджуваним з певним дорученням.

ПА́ЙКА [1], и, *ж.* 1. Частка чого-небудь спільного, яка дістається комусь при розподілі. *При кожнім молоченню, як робітники йшли на обід, Іван відбирав свою пайку, а відносив додому вночі* (Март., Тв., 1954, 357); // Шматок хліба, одержуваний за певними нормами на певний строк. *На мостині, в головах у Володьки, показалася над'їдена житня пайка, глечик з водою, насипана на діл купка соли* (Вас., I, 1959, 78); — *Що ж це виходить? Ольга віддала нам свою пайку хліба. Так чи ні?* (Кучер, Голод, 1961, 160).

2. *перен.* Якась частина, певна кількість чого-небудь. *З задоволенням згадав* [Начко] *про скінчену вже пайку своєї денної праці* (Фр., VI, 1951, 254); *В розвиток великої, могутньої, правдивої і вільної, за натхненним визначенням Тургенєва, російської мови принесла свою пайку і мова українська, мова-сестра* (Рильський, III, 1955, 96); *Катерина, як найстарша з сестер, обрала собі найважчу пайку в загальному обов'язку: вартування біля хворого по ночах* (Вільде, Сестри.., 1958, 98).

ПА́ЙКА [2], и, *ж., спец.* Дія за знач. **пайти́**; паяння. *У техніці все ширше застосовується ультразвук для зварювання металу, для пайки алюмінію і нержавіючої сталі* (Наука.., 1, 1960, 11).

ПАЙКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пайо́к**. *Що вони* [жінки] *скажуть, почувши, що треба евакуюватися з Севастополя через нестачу хліба?.. Може, навіть від пайкового хліба відмовляться..?* (Кучер, Чорноморці, 1956, 470).

ПАЙОВИ́Й, а́, е́ Прикм до **пай** 1. *Пайові внески;* // Який існує на паях. *Акціонерне (пайове) товариство є юридичною особою, що діє на підставі окремого статуту з статутним (основним) капіталом, розподіленим на певне число частин (акцій, паїв)* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 59).

ПАЙОВИ́К, а́, *ч.* Той, хто вніс пай (у 1 знач.) у що-небудь, має пай у чомусь. *Колгоспники, працівники радгоспів, механізатори і спеціалісти сільського господарства — всі вони пайовики споживчої кооперації* (Хлібороб Укр., 6, 1965, 39); *Акції товариства хутко почали вкриватися дивідендами, як бойовища трупами, але вибухнула Жовтнева революція і здула адміністрацію разом з пайовиками* (Панч, II, 1956, 55).

ПАЙОВИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **пайови́к**.

ПАЙО́К, пайка́, *ч.* Продовольство, цигарки і т. ін., що видаються за певними нормами на певний строк. *Гуя йому сей дав одвіт... — Пайок, одежу і кватиру, Пшона, муки, ячю і сиру По смерть в довольстві назначу* (Котл., I, 1952, 224); — *Пшениця — перший сорт, та жаль... підтекла, попріла вся,— нахмурився катеринославець.— Вважайте, добовий пайок цілого заводу в тій ямі згнив* (Гончар, II, 1959, 160); *Нам давали на пайок такий пресований чай у плитках* (Донч., V, 1957, 571);— *Таких цигарок сюди, звичайно, не привозять. Це їм такі на командирський пайок дають* (Тют., Вир, 1964, 213).

Голо́дний пайо́к: а) дуже мала, мізерна для харчування норма чого-небудь. *Виснажені голодним пайком на Західному фронті, вони* [німецькі солдати] *прийшли сюди, ніяк не можучи наситити жадобу свого зіпсованого шлунка* (Кол., На фронті.., 1959, 37); б) дуже мала, недостатня для завантаження устаткування кількість чого-небудь. *Установили в цеху нову пилораму, а склад сировини не встигає подавати деревину, і пилки стоять*

на голодному пайку (Чорн., Потік.., 1956, 219); Сухи́й **пайо́к** — певна кількість їжі (консерви, сухарі, печиво і т. ін.), яку видають для споживання в похідних умовах, на фронті. *Тили відстали, кухонь не було, і бійці харчувалися мізерним сухим пайком* (Тют., Вир, 1964, 485).

ПА́ЙСТРА, и, *ж.*, *діал.* Різновид вибійки. *А там бринять під ятками Усякі розкоші: ..Пайстра, плахти і намітки, Шовки, оксамити* (Гл., Вибр., 1957, 243).

ПАЙСТРО́ВИЙ, а. е, *діал.* Пошитий з пайстри. *Штани пайстрові* (Сл. Гр.).

ПА́ЙЩИК, а, *ч.* Те саме, що **пайови́к.** [Ю р к о :] *Я за плугом сам ходить не буду, так і знайте! Я, як головний пайщик в ділі, хочу тим користатись* (Кроп., III, 1959, 263); *Вони цілими днями простовували в крамниці, обмірковували, радились, а тоді й собі ставали пайщиками* [кооперативного] *товариства* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 268).

ПАК[1], *рідко* **ПА́КИ**, *част.*, *розм.* 1. *підсил.* Уживається для збільшення експресивності висловлення, підкреслюючи значення того слова, після якого стоїть. *Давно пак діялось? А серце сном нечулим, Мов павутиною, устиг час оплести...* (Стар., Поет. тв., 1958, 45); — *А то — дивись пак: хотів мене зв'язати!* (Мирний, II, 1949, 293); // Уживається після вказівних і відносних займенників та прислівників займенникового походження, щоб підкреслити, ствердити що-небудь. — *Бог покарав мене: я погорів; Уся худібонька пропала, Неначе язиком корова ізлизала... «Оце пак лихо! Гляньо... коли ж воно і як?»* (Гл., Вибр., 1951, 33); *Кардинали, Як гадюки, в'ються Круг тіари. Та нищечком, Мов коти, гризуться За мишеня... Та й як паки? Однієї шкури Така сила... а м'ясива!..* (Шевч., I, 1951, 268); *Якби пак у мене такий язик та така вдача, як у Солов'їхи, я б дала собі ради* (Н.-Лев., II, 1956, 14); [Х о р о ш у н к а:] *Чи то пак не ваше порося ходило по майдані?* (Вас., III, 1960, 250).

2. *пит.-підсил.* Уживається в розмові, розповіді, щоб пригадати забуте, звичайно відоме співрозмовникові, або нагадати щось. — *Про що пак ми були розговорились? — спитав о. Хведор.— Про якогось Серединського, про панича* (Н.-Лев., I, 1946, 124); — *Як бачите, юначе, поміщик Галаган не марнує часу. Поки ви з мужиками взуєте його в постоли (чи як пак там у того Коцюбинського?) та є плечі випхаєте з маєтку, уже й нову спеціальність набуде* (Головко, II, 1957, 479).

3. *пит.-підсил.* У сполученні з дієсловом виражає непевність, вагання. — *Чи солила галушки? — пита мати. Галя задумалася, чи солила пак, чи ні?* (Мирний, IV, 1955, 120); — *Чи Семену пак буде годів з двадцять?* (Морд., I, 1958, 64).

4. Разом з іншими частками уживається в значенні прислівників: однак, адже, проте, справді, звичайно, навпаки і т. ін. — *Та чи є пак та сама душа? Як на вашу думку, пані?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 40); [П а р в у с:] *А нащо ти скликав у себе збори, не бувши християнином? Невже ж пак, щоб догодити жінці?* (Л. Укр., II, 1951, 442); — *А хіба ж я один возитиму тудою снопи? Адже ж і ти возиш. Чом би пак і тобі не розкопати,— сказав Кайдаш* (Н.-Лев., II, 1956, 269); — *Нехай Маруся прийде, то й витопить і страву зварить, а то ще по холоді ходитиму, та пак і топлива нема доброго...* (Григ., Вибр., 1959, 29).

5. Уживається в значенні вставних слів: можливо, мабуть, імовірно, правда і т. ін.— *Бог з тобою!.. Сто вовків!.. Та б село почуло! — Та воно, пак, і не сто, А п'ятдесят було* (Рудан., Тв., 1959, 203); *А що, пак, річка тут глибока?* (Гл., Вибр., 1951, 79).

◇ **Де (куди) ж [,] пак** — уживається для вираження сумніву в чому-небудь, повної неможливості чогось або ствердження чого-небудь негативного. [К р у с т а:] *Не диво, що всі п'яниці з римської голоти охоче йдуть у християни — де ж пак не шанувати їм такого бога?* (Л. Укр., II, 1951, 405); *Знову невдоволення ворухнулось у серці, але на цей раз — не так на себе самого, як на Діденка. Де ж, пак, було йому тоді до цього! У нього ж, бач, справи державної ваги. Фігура!* (Головко, II, 1957, 525); — *Змалечку не вчились, бо не до наук було, а виросли, уже і вчитись — так куди ж пак — ми й так уже письменні* (Збан., Переджнив'я, 1960, 387); **Чи [ж] пак** — уживається для вираження сумніву, непевності, нерішучості або іронії. [П а н с а *(показав на персні, що дав Руфінові):*] *За гроші все можливо.* [Ф о р т у н а т:] *Вжеж!* [П а р в у с *(з посміхом):*] *Чи ж пак?* (Л. Укр., II, 1951, 463); **Чи [то] пак:** а) уживається для означення уточнення або виправлення сказаного; тобто. [Р і ч а р д:] *Простіть, панове... час мені до школи... Чи пак до церкви... я піду... прощайте!* (Л. Укр., III, 1952, 95); *Та от — до старості дійшов, Чи то пак... до її порогу...* (Рильський, II, 1960, 46); б) уживається для вираження іронічного уточнення або поправки. *По їй* [лавці] *крутився хазяїн, Степан Іванович Квасюк, чи то пак — Квасюков,— це вже так він себе тепер звав* (Гр., II, 1963, 261); *Йде* [Варя] *до отари, красується біля неї з міською сумочкою в руці, з нігтями, на яких ще й лак не злиняв, з залишками накручених баранців на голові гнідої чи то пак каштанової масті...* (Гончар, Тронка, 1963, 321); **Ще б пак!** — уживається для ствердження чого-небудь; інакше й бути не може. — *Мені однаково,— промовила Жабі.— Ще б пак не однаково,— іронічно, але ласкаво промовив Михайло.— Вам зовсім не потрібно сушити собі голови, бо про все турбуватиметься Люся* (Досв., Вибр., 1959, 37);— *Що? Таки не витримав? Ще б пак. Само добро в руки тече, а ти відвертаєшся* (Тют., Вир, 1964, 396); *Буде лаятися й кричати* [Зоя], *що інструментальники зривають їм програму. Ще б пак! Зоя — наладник цілого прольоту* (Собко, Любов, 1935, 12).

ПАК[2], у, *ч.* Багаторічний дрейфуючий морський лід, який створює міцні льодові поля в полярних басейнах.

ПА́КА, и, *ж.* 1. Велика кількість зв'язаних, скріплених мотузкою однорідних предметів. *Сидорчук і ще кілька бійців почали швидко виносити з дверей великі паки паперів і скидати їх у кузов* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 20); *Дівчина не полінувалася і розв'язала паку книг* (Мартич, Друзі.., 1962, 16); *Сіно краще зберігати в паках, кормову солому подрібненою* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 17).

2. Ряд, сукупність складених один на одний предметів; стос. — *Оту паку боргових документів візьми й перевір* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 49); — *У них знайдено цілі паки порожніх медичних грілок* (Кучер, Трудна любов, 1960, 446); *Якщо зокола — рай, то тут — прояви Вмирання, муки й розпачу людей, Що мук своїх самі не відчувають, Куняючи* [в поїзді] *над паками речей* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 51).

3. *спец.* Великий тюк товару. *Пака тютюну; Пака бавовни.*

ПА́КАНІЯ, я, *с.*, *діал.* Дія за знач. **па́кати** і звуки, утворювані цією дією. *Чути пакання люльки.*

ПА́КАТИ, аю, асш, *недок.*, *перех.* і *неперех.*, *діал.* Палити люльку. *Він дивився в один чорний сук на помості і поволі пакав люльку на короткім цибусі* (Фр., I, 1955, 156); *Не промовляючи до нікого слова, пакав* [Павло] *із люльки* (Коб., III, 1956, 480).

ПАКГА́УЗ, у, *ч.* Склад для короткострокового зберігання вантажів при залізничних станціях, у портах,

митницях і т. ін. *Маруся кинула оком на довжелезний залізничний пакгауз, доверху забитий коробами, плетінками...* (Ле, Клен. лист, 1960, 80).

ПАКГА́УЗНИЙ, а, е. Прикм. до **пакга́уз**. *Пакгаузне приміщення.*

ПАКЕ́Т, а, ч. 1. Конверт з листом, переважно офіційного змісту. *Вибачай, що розпечатала.. пакета, але ж ти знавш, що я його не читала* (Л. Укр., V, 1956, 243); *Він ніс при собі терміновий пакет, який мав віддати у власні руки контр-адміралу Багрову* (Кучер, Чорноморці, 1956, 41); // Конверт, обгортка для упаковки поштових відправлень. [Немилов *(виймав з кишені досить великий запечатаний пакет):*] *В цьому пакеті дуже важливі папери. Це одна моя наукова праця* (Коч., II, 1956, 211).

2. Паперовий мішок або обгортка для упаковки речей, продуктів тощо. *Виготовлення пакетів для насіння можна організувати як масову роботу перед збиранням квіткового, городнього та іншого насіння* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 174); *Оточені вже втратили іподром, де сідали їхні транспортні юнкерси. Тепер боєприпаси їм парашутували у величезних пакетах* (Гончар, III, 1959, 272).

3. Те саме, що **паку́нок** 1. *Відітхнувши, він почав звільна.. розв'язувати пакети* (Фр., VII, 1951, 83); *Вона ввійшла до їдальні, несучи в руках чималий пакет, дбайливо загорнутий у газету і зав'язаний мотузочкою* (Собко, Справа.., 1959, 185); *Пакет сухого препарату силікатних бактерій.. спочатку розмножили в 100 кубічних сантиметрах води* (Колг. Укр., 1, 1957, 41).

△ **Індивідуа́льний (саніта́рний, перев'я́зувальний** *і т. ін.*) **паке́т** — особливим чином упакований набір перев'язувального матеріалу для надання першої медичної допомоги. *Лікпом розірвав кілька індивідуальних пакетів і перев'язав рану* (Смолич, Театр.., 1946, 11); *Полковник.. хутко зірвав з ефеса шаблі санітарний пакет і наказав перев'язати йому руку* (Панч, В дорозі, 1959, 65); *Він дістав перев'язувальний пакет і поспішно почав забинтовувати їй ногу* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 312).

4. *спец.* Стос. однорідних (перев. будівельних) матеріалів. *Арматурні пакети; Пакети пиломатеріалів.*

ПАКЕТБО́Т, а, ч., *заст.* Невеликий морський поштово-пасажирський пароплав або паруснпк.

ПАКЕ́ТИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **паке́т** 1—3. *Міг би сей пакетик оповісти дещо, як то йому було перебиратися через японську облогу* (Фр., IV, 1950, 350); *Взимку в неї по шухлядах різні пакетики з насінням, навесні — на всіх вікнах розсада у ящиках та горнятках* (Гончар, Тронка, 1963, 165); *Василь повісив пакетик толу на дверцята сейфа* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 294).

ПАКЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **паке́т**. *Є кілька способів контейнерації і пакетної доставки стінових матеріалів* (Рад. Укр., 6.II 1955, 3); // Признач. для виготовлення пакетів. *У кошику були відозви, складені трьома рівненькими стопками. Цілі сотні надрукованих чорним шрифтом листівок на сірому пакетному папері* (Козл., Ю. Крук, 1957, 374).

ПАКЕТУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до пакетування. *Радянські розфасувально-пакувальні і пакетувальні автомати для сипких продуктів, вершкового масла, маргарину, печива, плиткового чаю й інших продуктів мають продуктивність 60—65 пачок на хвилину* (Наука.., 1, 1955, 14).

ПАКЕТУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **пакетува́ти** 2. *Робітнича газета не раз писала про вигоди пакетування металобрухту* (Роб. газ., 23.VII 1965, 2).

ПАКЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Укладати, упаковувати в пакети (у 2 знач.). *На заводі є невеликий.. прес. На ньому пакетують лише відходи дротових станів* (Роб. газ., 7.I 1964, 2).

ПА́КИ *див.* **пак** [1].

ПА́КІЛ, кола, *ч., діал.* Кілок. *Підперто паколом кожну гілляку!* (Ю. Янов., II, 1954, 179); *Стояли прихилені до стіни нові колеса од безтарки, а над ними, на паколах, висіла збруя* (Логв., Літа.., 1960, 173); * У порівн. *Косим шляхом, як чорні похилі паколи, на снігу рябіли зігнуті постаті* (Епік, Тв., 1958, 393).

ПА́КІЛЕЦЬ, льця, *ч., діал.* Зменш. до **па́кіл**. *Невеличкий клапоть землі, розбитий пакільцями на грядки, занумерований, обставлений дерев'яними дощечками* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 132); *Почуєся грюкіт — вибивали нижній пакілець, що тримав одну половину воріт* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 306).

ПА́КІЛЛЯ, я, *с., діал.* Збірн. до **па́кіл**. *Потяглося рядами пакілля з колючим дротом* (Гончар, II, 1959, 178); *Карпова Марійка у своїм обійсті вішає на пакілля глечики з-під молока* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 271).

ПА́КІСЛИ́ВИЙ, а, е, *діал.* Капосний. *Любов бо довготерпелива, Ласкава й смирна й знав честь,.. не пакісли́ва* (Фр., XI, 1952, 446).

ПА́КІСНИЙ *див.* **па́косний**.

ПА́КІСНИК *див.* **па́косник**.

ПА́КІСНО *див.* **па́косно**.

ПА́КІСТЬ *див.* **па́кость**.

ПАККА́МЕРА, и, *ж.* Цех паперової фабрики, в якому сортується листовий папір.

ПАКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех., діал.* Однокр. до **па́кати**. *«Люльки! — каже,— тату! Приніс йому таки сам, А синок небога Тільки раз собі пакнув, та й пішов до бога!»* (Рудан., Вибр., 1937, 204); *Із будки вислизнув дідок І, люльку пакнувши, одкрив лотоки* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 35).

ПА́КОВИЙ [1], а, е, *спец.* Прикм. до **па́ка** 3; // Зв'язаний у паки. *Паковий товар.*

ПА́КОВИЙ [2], а, е. Прикм. до **пак** [2]. *Пакова книга.*

ПА́КОЛОК, лка, *ч., діал.* Зменш. до **па́кіл**. *Міряли мене нащось до одвірка, на одвірку, на височині мого гросту, свердлили дірку і забивали паколок* (Вас., Незібр. тв., 1941, 163).

ПА́КОСНИЙ, ПА́КІСНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **ка́посний**. *Йому все тепер обридло, надолужило. Саме життя здавалося гірким та пакосним* (Мирний, IV, 1955, 181); *Гульвіса* [Епей] *пакосний, престидкий, Негідний, злодій, єретик!* (Котл., I, 1952, 83).

ПА́КОСНИК, ПА́КІСНИК, а, ч., *розм.* Те саме, що **ка́посник**. — *Що робити? Бити, давити пакосників — он що робити* (Мирний, IV, 1955, 177).

ПА́КОСНО, ПА́КІСНО, *розм.* Присл. до **па́косний, па́кісний**.

ПАКОСТИТИ, кощу, костиш, *недок., розм.* 1. *перех.* Робити брудним, нечистим, засміченим і т. ін. * Образно. *Морок — то ворог світовий. Серед нього заводилась тілько нечисть усяка, що пакостила й землю родючу, і людей, пригнічених темнотою* (Мирний, IV, 1955, 326).

◇ **Па́костити руки** *див.* **рука́**.

2. *неперех., кому і без додатка.* Те саме, що **ка́постити**. *Усі були переконані, що Гринько пакоститиме по смерті далі. Не тільки спровадить тучу на село, але ще й налякає не одну хрещену душу вночі* (Март., Тв., 1954, 379); *Пакостить старий Гриник свому кумові* (Ков., Тв., 1958, 363).

ПА́КОСТЬ, ПА́КІСТЬ, кості, *ж., розм.* Те саме, що

ка́пость. *Мені за сей час нічого веселого не трапилось,.. а була, окрім туги, ще одна колосальна пакость з боку одних.. людей* (Л. Укр., V, 1956, 209); [С т е п а н:] *Чим скоріш він упаде, тим менше пакості. Скільки моїх день* [днів] *пішло марно через.. Чопорія, і скільки я наневолився* (Кроп., V, 1959, 154); *Розказують люди, що часом скарби і самі вилазять на верх землі, перекинувшись у яку-небудь пакость: у старого шолудивого діда або у мирщавеньке козеня, або у дохлу кішку* (Стор., I, 1957, 60); — *Є, бачиш, такі, що нишком служать в поліції і навмисне пхають несвідомим у руки різні пакості, щоб виявляти скрізь чесних людей і заганяти в тюрми* (Козл., Ю. Крук, 1957, 363).

Роби́ти (зроби́ти, чини́ти, вчини́ти *і т. ін.*) **па́кость (па́кість)** — робити шкоду, завдавати прикрощів. — *Я не думаю, щоб вони зробили тобі якусь пакость,— сказав архітектор* (Собко, Стадіон, 1954, 226); —*А в воді живе водяник — цей у зелений кушир уплутаний, пакості чинить, греблі рве...* (Гр., II, 1963, 331); [Ю л і я:] *А я й не знала, що вам наше сусідство таку пакість чинило* (Фр., IX, 1952, 167).

ПАКТ, у, *ч.* 1. Міжнародна угода, звичайно великого політичного значення. *5 квітня 1941 р. уряд СРСР підписав пакт про дружбу і ненапад з Югославією* (Іст. УРСР, II, 1957, 518).

2. *рідко.* Розділ офіційного документа чи якого-небудь тексту, позначений номером або літерою; пункт. *Але нащо я буду вам повторювати програмові пакти нашого статуту?* (Еллан, II, 1958, 208).

ПАКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до пакування. *Спеціальне місце виділено в саду для пакувального пункту. Сюди звозять зібрані плоди, сортують їх, пакують у ящики* (Колг. Укр., 11, 1960, 24); *Пакувальна машина;* // Признач. для пакування. *Пакувальний матеріал для коріння повинен вбирати воду й не зігріватись. Таким матеріалом в мох* (Сад. і ягідн., 1957, 157); *Одним подихом пробігла Тамара рядки відозви, надрукованої на шкарубкому пакувальному папері* (Хижняк, Тамара, 1959, 101).

2. *у знач. ім.* **пакува́льна,** ної, *ж.* Приміщення, місце, де пакують товари.

ПАКУВА́ЛЬНИ́К, а, *ч.* Робітник, який займається пакуванням. *Пристосування для гнуття пакувальних листів набагато полегшило працю пакувальників* (Роб. газ., 5.III 1966, 2).

ПАКУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пакува́льник.** *Згодом я взнав, що вона працює пакувальницею на трикотажній фабриці* (Сміл., Сашко, 1957, 47).

ПАКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пакува́ти.** *Ілля.. зайнятий пакуванням речей з допомогою підлітка столярчука, який з гуркотом забиває цвяхами вже готовий ящик* (Коч., II, 1956, 385); *У садових бригадах нашого господарства побудовано дві плодофабрики для сортування, калібрування та пакування плодів* (Хліборой Укр., 11, 1964, 23).

ПАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Укладати, ув'язувати в пакунок, паку і т. ін. для транспортування, перенесення, перевезення або зберігання. *Петруня в конторі швидко пакує свої речі* (Вас., III, 1960, 351); *На палубі давали шкурам охолонути, а потім пакували їх до трюму* (Трубл., I, 1955, 148); // Щільно укладати, звичайно закриваючи, у яку-небудь тару. *Пакують гриби у решета або легкі кошики з дранки* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 108); *Між яблунями — гори яблук. Це тут сортирують їх, пакують в ящики* (Головко, I, 1957, 443).

2. Наповнювати чим-небудь, збираючи в дорогу (валізи, сумки і т. ін.). *Думбадзе з Коломійцем пакували свій чемодан* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 428); — *Будівельники, як геологи, завжди вічні кочівники.. Як тільки підніметься і причепериться місто, настає час пакувати чемодани* (Літ. газ., 11.VII 1958, 1).

ПАКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Складати, збирати свої речі в дорогу. — *Не можна, не можна за лихими сусідами на селі вдержатись. Хоч зараз спродуйся, пакуйся — та на кубанські степи!* (Н.-Лев., II, 1956, 7); *Кінчаючи пакуватись, вкинув* [Прудивус] *у торбу рушника та чисту сорочку* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 417).

2. Пас. до **пакува́ти.** *Все в домі було поставлено догори ногами: пакувалися подушки й простирала, кошики з одягом чоловічим, жіночим і дитячим, посуд, харчі на дорогу* (Полт., Повість.., 1960, 95).

ПАКУ́НОК, нка, *ч.* 1. Що-небудь, упаковане в паперову чи якусь іншу обгортку для транспортування, перенесення, перевезення або зберігання. — *Піду ж я в гостиницю* [готель] *та візьму свій пакунок з сорочками* (Н.-Лев., IV, 1956, 285); *Поки вчителька підживлялася, сторожиха стояла коло дверей, уважно розглядаючи її та її пакунки зо всіх боків* (Коцюб., I, 1955, 310); *Хлопці вкладають на віз різні речі: клунки, скриньки, пакунки* (Вас., III, 1960, 336); *Повернувся господар з пакунком якихось покупок* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 20); *Катерина застала тітку Клавду, коли та перевіряла пакунки з зашитими в них хутрами* (Вільде, Сестри.., 1958, 455).

2. *чого, рідко.* Купка зв'язаних предметів. *Взяв з ослона пакунок книжок і, намагаючись не дуже гупати чобітьми, вийшов з крамниці* (Головко, II, 1957, 456).

ПАКУ́НОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **паку́нок.** *Посильщики* [посильники] *несли за ними силу коробочок, пакуночків і всякої всячини* (Л. Укр., III, 1952, 522); *Батько, взутий уже, щось за пакуночок, в папір загорнений, бережно поклав у спідню кишеню бокову в піджаці* (Головко, II, 1957, 120); *Складені невмілими чоловічими руками кінці пакуночка розпалися* (Мушк., Серце.., 1962, 253).

ПАЛ [1], у, *ч.* 1. Дуже сильне тепло, що йде від чого-небудь нагрітого або розжареного. *Шугають вони* [голуби], *сполохані з гнізд своїх, над широким полум'ям* [пожежі], *в диму та курищі, в гарячім від палу повітрі* (Мирний, IV, 1955, 293); *Сонце хилиться до обрію, кидаючи землі і людям останній свій пал* (Чаб., Тече вода.., 1961, 10); *Пал мартена дихнув на мене* (Смолич, День.., 1950, 242); // Дуже гаряча літня пора; спека. *В золотих житах палитих, мов огнем, липневим палом, Ось пливе він, мов на хвилях, на комбайні за штурвалом* (Перв., II, 1958, 48).

2. Дуже висока температура тіла при захворюванні. [Р у ф і н:] *У хаті гірше,— душно, млосно якось. У мене пал тепер* (Л. Укр., II, 1951, 391); *У колисці, бачу я, Спить в палу́ мале хлоп'я* (Щог., Поезії, 1958, 191); // *перен.* Гарячковий стан, викликаний хвилюванням, страхом і т. ін.— *Краще загинути, ніж так жити! краще загинути, краще загинути! — промовляла Софія в якомусь палу* (Л. Укр., III, 1952, 547); *Від його слів гарячий пал обгортав Яринуу: їй уклонявся Максим Кривоніс* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 35); // *перен.* Рум'янці на обличчі як зовнішній вияв гарячкового стану. *Ні з сього ні з того вона навіть шарілеться перед бабою, почуває на щоках цей пал розшарілості і від цього зовсім ніяковіє* (Гончар, Тронка, 1963, 93).

◇ **Ки́дати (ки́нути) в пал** — те саме, що **Ки́дати (ки́нути, вкида́ти, вки́нути) в жар** (*див.* **жар**). *Від цього дошкульного, найдошкульнішого запитання його аж кинуло в пал* (Смолич, Світанок.., 1953, 165).

3. *чого і без додатка, перен.* Сильне внутрішнє збудження, піднесення, викликане глибокими почуттями, переживаннями або завзяттям у ставленні до чого-небудь. *Вона почутила пал кохання наглий, раптовий* (Н.-Лев., IV, 1956, 257); *Я ніколи не бачила, щоб люди так сердечно, з душевним палом і вдячністю аплодували людині* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 207); // Пристрасне захоплення чим-небудь. *В дощ холодний Ловив колись я окунь, І пал рибальства благородний Так у грудях шалено цвів* (Рильський, II, 1946, 106); // Слова, розмова, погляд і т. ін. як вияв глибоких почуттів, завзяття, захоплення тощо. *Очі йому нараз побільшали й потемніли, потім замерехтіли, потім зненацька бризнули таким палом, що цього погляду витримати ніхто вже, здавалось, не зміг би* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 320); *Вона говорить про невідому мені країну з таким палом, якого я не відчував у житті ніколи* (Кол., На фронті.., 1959, 23).

Пал се́рця (душі́ *і т. ін.*) — сильні, пристрасні почуття або прагнення людини. *Переплету і обів'ю Любов'ю серця, серця палом Вітчизну-матінку мою, Що доглядала, колихала* (Ус., На.. берегах, 1951, 3); *Він віддавав ракеті всю свою енергію, весь пал душі, всі знання* (Собко, Срібний корабель, 1961, 36).

◇ **Додава́ти (дода́ти, піддава́ти, підда́ти** *і т. ін.*) **па́лу** — те саме, що **Піддава́ти (підда́ти, підсипа́ти, підси́пати) жа́ру** (*див.* **жар**). *Не раз йому лучались і страти в його гешефтах, але ті страти тілько додавали палу його голові* (Фр., III, 1950, 395); *Парубок налягає на закаблуки, садячи тропака...— Ану ще наляж, піддай огню! піддай палу! — кричить дружко* (Мирний, III, 1954, 203).

ПАЛ [2], а, ч. Паля, чавунна тумба і т. ін., врита в землю біля пристані, до якої канатами прив'язується судно під час стоянки.

ПАЛАДІ́Й, а, ч. 1. *іст.* У середні віки — рицар із почту короля; // Відданий своєму королю або дамі, хоробрий, славетний рицар. *Як втікать Дон-Карлос мусив Разом з цілим товариством, А найкращі паладини Діла чесного шукали — ..Тож тоді й наш лицар віри Став ходить по всьому краю* (Л. Укр., IV, 1954, 136); // *перен., перев. іронн.* Людина, беззавітно віддана якій-небудь особі, пристрасний прихильник певної ідеї. *З соняшників сад у неї, Сміючись, вона там ходить, А за нею вслід — веселий Гурт заклятих паладинів* (Л. Укр., IV, 1954, 177); *Реалізм живе, об'єднуючи під своїми прапорами нових і нових паладинів* (Мист., 1, 1967, 123).

ПАЛА́ДІЙ, ю, *ч.* Рідкісний тугоплавкий метал сріблясто-білого кольору, що належить до платинових металів і використовується в техніці, медицині і т. ін. як каталізатор. *На початку XIX ст. були відкриті паладій, родій, осмій та іридій* (Заг. хімія, 1955, 618).

ПАЛАМА́Р, я́, *ч.* Служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; дячок, псаломщик, причетник. *Коло амвона стояв паламар, держачи в руках тарілочку задля грошей* (Крим., Вибр., 1965, 336); *Паламар засвічує свічки, і з темних кутків раптом виступають лиця святих* (Донч., III, 1956, 26); * У порівн. — *Вихилить становий другу склянку, шибоне вона йому в голову — і почне він клепати язиком, наче паламар той у дзвона* (Мирний, IV, 1955, 351).

ПАЛАМАРЕ́НКО, а, *ч., розм.* Син паламаря.

ПАЛАМАРІ́В, ева́, е́ве. Прикм. до **пала́мар;** належний паламареві.

ПАЛАМАРІ́ВНА, и, *ж., розм.* Дочка паламаря.

ПАЛАМА́РКА, и, *ж., розм.* 1. Дружина паламаря. *Вже й побігла* [мати] *до сусід, і до кумів, .. і до писарки, і до паламарки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 129).

2. Те саме, що **пала́мар.** *Увійшов до паламарки: я враз побачив там на якійсь жаровні силу недопалків од свічок* (Мик., Повісті.., 1956, 44).

ПАЛАМА́РНЯ, і, *ж.* Спеціальне приміщення в церкві для зберігання речей, які використовують для служби і в якому порядкує паламар.

ПАЛАМА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пала́мар.** — *Ет! який там паламарський поживок!* (Н.-Лев., IV, 1956, 282).

ПАЛАМА́РЧИН, а, е, *розм.* Прикм. до **пала́мар**ка 1; належний паламарці.

ПАЛАМАРЮВА́ТИ, юю́, ю́єш, *недок., розм.* Бути паламарем, виконувати обов'язки паламаря. [Р о м а н:] *Ціле літо у пасіці живе* [батько], *а зиму у попа паламарює...* (Кроп., II, 1958, 31).

ПАЛАМЕДЕ́Ї, їв, *ж., мн.* Великі дикі птахи з маленькою головою, коротким дзьобом і видовженою шиєю, що водяться в Південній Америці. *Паламедея чубата — Palamedea cornuta — досить великий птах з маленькою головою і видовженою шиєю* (Посібник з зоогеогр., 1956, 44).

ПАЛАМИ́ДА, и, *ж.* Промислова морська риба родини скумбрієвих. *Відколи себе пам'ятав* [Сашко], *батьки його жили в злиднях і їли раз на день юшку з бичків або смажену паламиду* (Смолич, Світанок.., 1953, 20).

ПАЛА́НКА, и, *ж., заст.* 1. На Запорізькій Січі у XVIII ст.— невелике укріплення, обнесене частоколом. *Загін наближався до Тавільжана, і Хмельницький не пам'ятав, щоб поблизу була якась паланка чи хоч би хутір козацький* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 218).

2. Адміністративний округ у запорожців. *Вся територія Запорожжя* [у XVIII ст.] *ділилась на так звані паланки (чотири північні і чотири південні)* (Іст. УРСР, I, 1953, 341); — *По дорозі заверну додому в Новосельці, підберу надійних людей і пошлю по слободах Самарської та Кальміуської паланок вербувати запорожців* (Добр., Очак. розмир, 1965, 18).

3. Полкове укріплення, місце перебування полковника з іншими службовими особами полку у запорожців. — *Ходімо у паланку до військового судді — нехай він нас розсудить* (Стор., I, 1957, 39); — *Ну, показуй мені першу паланку,— промовив кошовий отаман* (Вишня, I, 1956, 328).

ПАЛАНКІ́Н, а, ч. У деяких країнах Азії, Африки і Південної Америки — криті ноші, які служать засобом пересування для багатих осіб. *Поліцаї проторюють серед людей дорогу мандаринові, який, сповнений до себе пошани, набундючений, сидить в шовком критому паланкіні* (Досв., Гюлле, 1961, 159).

ПАЛА́НКОВИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **пала́нка** 2. *До турецької війни (1769)* [Січова] *школа випускала полкових старшин, писарів військових канцелярій, адміністративних осіб для урядування паланковими судами тощо* (Наука.., 2, 1965, 16).

ПАЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пала́ти.** *З кратерів огонь своє палання ніс* (Ус., Листя.., 1956, 152); *Найкращий дар землі, найкраще Палання сонця в них* [гронах] *горить* (Перв., II, 1958, 138); *Рильський в роки небувало жорстокої і важкої війни запалав таким ярим червоним цвітом.. враженої і розгніваної любові до Батьківщини, що це палання саме стало актом подвигу, актом духовного і мистецького геройства* (Вітч., 3, 1965, 197).

ПАЛАНТИ́Й, а, *ч.* Жіноча хутряна або оксамитова накидка у вигляді широкого, довгого шарфа. *Соболевий палантин.*

ПАЛА́ТА, и, *ж.* 1. *тільки мн., заст.* Великий, багатий будинок з численними кімнатами; палац. *Цвітуть сади; біліють хати, А на горі стоять палати, Неначе диво* (Шевч., II, 1963, 25); *Колись були у вас сади й пала-*

ти, колись були у вас.. раби. Та все пройшло (Сос., II, 1958, 330); * Образно. *Понад дві і півсотні арештованих у тюрмі.. прагнули того ж, що й трудові люди Росії і України: миру хатам і війни .. палатам* (Козл., Ю. Крук, 1957, 429).

2. *заст.* Велика, багато оздоблена кімната.— *Коли ти мені вірний та любий, на тобі ключі од усіх моїх палат. Ходи скрізь та правуй і порядкуй* (Н.-Лев., III, 1956, 301); — *Гострим ножем стинають, несуть нас* [квіти] *у велику хату у панську палату, поставлять у воду, гублять нашу вроду* (Л. Укр., III, 1952, 489); *Посла війська Запорозького цар московський прийняв у золотій палаті* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 459); // Велике приміщення, призначене для спеціальних цілей (видовищ, зібрань, збереження творів мистецтва і т. ін.). *Туди вели широкі сходи, в кінці яких була Людна палата, де звичайно збирались ті, що ждали виходу княгині* (Скл., Святослав, 1959, 33); // *також ірон.* Кімната або житло. — *Я хоч і знаю, де його палата, але заглядати до неї ніколи досі не подумав* (Фр., IV, 1950, 67); — *Не журись, Мар'яне, вставлю в свої палати вікна й двері — переходь жити до нас, місця не переляжиш* (Стельмах, I, 1962, 231).

Оруже́йна пала́та — сховище зброї та предметів князівського й царського побуту у Московському кремлі, з початку XIX ст. перетворене на музей декоративного й прикладного мистецтва. *О, скільки злочинів і зла Цей камінь бачив сіруватий! Але ж нова зоря зійшла Край Оружейної палати* (Рильський, III, 1961, 227).

◇ **Ро́зуму (ума́) пала́та** — дуже розумний. *Розуму палата, та ключ від неї загублений* (Укр.. присл.., 1955, 250); — *Ви тільки гляньте, що накоїв наш попередній нерозумний голова! Тут треба десять років світлій голові з палатою ума працювати, щоб толку якогось добитись...* (Рад. Укр., 15. XI 1962, 2).

3. Окрема кімната для хворих у лікарні, лікувальному закладі. *Обійшовши всі палати, хірург Богдановський зайшов у перев'язочну* (Довж., I, 1958, 320); *До послуг відпочиваючих* [у пансіонаті] — *зручні палати, чисте гірське повітря* (Рад. Укр., 18.III 1962, 3).

4. Назва вищої законодавчої установи, яка входить до складу Верховної Ради СРСР. *Верховна Рада в СРСР складається з двох палат: Ради Союзу і Ради Національностей* (Конст. СРСР, 1963, 10).

5. У країнах з парламентарною формою правління — назва парламенту в цілому або кожної з його частин. *Подекуди селяни брались до зброї і руйнували будинки поміщиків. Це налякало нове дворянство* [Англії], *і палата громад наказала придушити селянський рух* (Нова іст., 1956, 9); *Народна палата Німецької Демократичної Республіки; Палата лордів.*

6. Назва деяких державних установ, які відають чимнебудь. *Суддя був.. добрий і славився як диво. Уже бувало як що зробить сам, то й сенат не видума краще, не то що палата* (Мирний, I, 1954, 160); — *А в межову палату не скаржились?* — *Та що з того? Хитрий закон був для мужика: на оскарження давався тільки місяць* (Стельмах, I, 1963, 273); *Починаючи з 1946 року Всесоюзна торговельна палата провела більше 150 виставок в багатьох країнах Європи, Азії, Америки і Африки* (Рад. Укр., 29.I 1961, 4); *Казенна палата; Судова палата; Палата мір і ваги; Книжкова палата.*

ПАЛАТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Пом'якшення приголосних звуків завдяки додатковій участі у вимові середньої частини спинки язика — піднесенні її до твердого піднебіння. — *Пом'якшення (палатальність і палаталізація) звуків має в українській мові дуже велике значення* (Нариси з діалектології, 1955, 24).

ПАЛАТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **палаталізува́ти.**

2. *у знач. прикм.* Такий, що зазнав палаталізації; пом'якшений (про звуки мови). *Палаталізовані звуки — приголосні звуки, при вимові яких основна артикуляція супроводиться додатковим піднесенням середньої частини спинки язика до твердого піднебіння* (Сл. лінгв. терм., 1957, 115).

ПАЛАТАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., лінгв.* Піддавати палаталізації.

ПАЛАТАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., лінгв.* Зазнавати палаталізації, робитися палаталізованим. *Палаталізуватися може будь-який приголосний за винятком середньоязичного або палатального* (Сл. лінгв. терм., 1957, 115).

ПАЛАТА́ЛЬНИЙ, а, е, *лінгв.* Який завжди вимовляється з додатковим піднесенням середньої частини спинки язика до твердого піднебіння (про звуки мови). *«М'які» приголосні відрізняються від «твердих» тим, що при них язик підіймається до твердого піднебіння в місці артикуляції j; серед них розрізняють: палаталізовані і палатальні* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 143).

ПАЛАТА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Наявність пом'якшення (у приголосних звуків). *Сильна палатальність при вимові так званого середнього л в позиції перед е, и поширена в ряді південно-східних говірок з тенденцією переносити таку вимову л і на інші позиції — перед а, о, у* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 11).

ПАЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Знищуватися в сильному вогні, зазнавати дії всепоглинаючого вогню. *Човни і байдаки палали, Соснові пороми тріщали, Горіли дьоготь і смола* (Котл., I, 1952, 103); *Далеко під горами ревіли гармати, палали села, а чорний дим розтягався змієм по синьому небі* (Стеф., I, 1949, 192); *Горіли поля, палав хліб* (Довж., III, 1960, 24); // Горіти, даючи велике полум'я, сильне світло або виділяючи багато жару. *Біля підніжжя пагорбів палали багаття* (Десняк, Десну.., 1949, 496); *Полум'я в неї* [німфи] *велике палало на вогнищі, й запах Кедра сухого й пахучої туї далеко по всьому Острові линув* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 98); *Палає буйним полум'ям піч, раз у раз з'являється на яскравому тлі вогню знайома постать: сестра!* (Гончар, II, 1959, 140); *У кузні палає горно, Навіть іскри летять над полем* (Забашта, Нові береги, 1950, 59); * У порівн. *Місяць світив уповні, зорі наче палали — одна зоря поломніш від другої* (Вовчок, I, 1955, 292); // *безос. Три дні й три ночі, не втихаючи, палало; на четвертий день випав дощ і загасив пожежу* (Мирний, IV, 1955, 248); *У печі палає, як у гуті* (Вовчок, I, 1955, 124).

2. *чим і без додатка.* Давати або випромінювати яскраве світло; світитися. *Сонце височенько уже. Мигтить, палає у небі* (Тесл., Вибр., 1950, 127); *Довго ще палав маяк живим вогнем, і багряні відблиски гойдалися на воді...* (Ткач, Жди.., 1959, 34); *В театрі столичному люстра палає* (С. Ол., Вибр., 1957, 92); // Бути яскраво освітленим. *Дивлюся, аж світає, Край неба палає, Соловейко в темнім гаї Сонце зустрічає* [зустрічає] (Шевч., I, 1963, 238); *Ясна зала вся світлом палає* (Л. Укр., I, 1951, 348); *Місто палало електричними вогнями* (Томч., Готель.., 1960, 27); // *перен.* Виділятися яскравим кольором, забарвленням (звичайно червоним). *Між зеленим морем листу на дереві подекуди визирали, як сивина в голові, пожовклі листочки; на ровї од поля палав уже кущ глоду* (Вас., Вибр., 1954, 28); *Якраз тоді маки цвіли, розквітали — На схилах жаріли, у долах палали* (Нагн., Вибр., 1950, 157); *Три свіжі краплі*

кров'яні В коня палають на копиті (Фомін, Вибр., 1958, 194).

3. *перен.* Бути у пропасному жару (перев. від хвороби). *Тільки тепер вона почула, що всі кістки в неї болять, а голова палає, мов хоче розскочитися з болю* (Гр., I, 1963, 269); *В гарячці я палав, і рани Були гарячі, як вогонь* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 57).

4. *перен.* Дуже червоніти, ставати гарячим від приливу крові. *Очі її блищали ще дужче, ніж звичайно, лице палало від швидкого ходу і внутрішнього зворушення* (Фр., VII, 1951, 92); *Вуха в Бекіра палали, як жар, голос тремтів од обурення, і в очах стали сльози* (Коцюб., II, 1955, 161); *Ларині щоки палали, і вона радісно посміхалась чомусь уві сні* (Шовк., Інженери, 1948, 97).

5. *чим, від (од) чого і без додатка, перен.* Бути охопленим яким-небудь сильним почуттям, з пристрастю віддаватися почуттю, справі і т. ін. *Як увійде* [Олена] *та поведе очицями, що як терен-ягідки, на пана сотника, то в нього язик стане мов повстяний, і не поверне його, а сам аж пала* (Кв.-Осн., II, 1956, 156); *Він аж палав тепер від нетерпіння побачити Ніну* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 346); *Розчинилися навстіж, як від вибуху, двері, і дівчина, палаючи гнівом і збудженням, з'явилася на порозі* (Собко, Біле полум'я, 1952, 172); // Виражати сильне пристрасне почуття (про очі, погляд, обличчя і т. ін.). *Я бачу, погляд твій палав від погорди* (Л. Укр., IV, 1954, 83); *Управитель помітив, як палають у хлопця очі, коли він дивиться на живописні роботи* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 63); *Дідусь, це ти мені тоді про Гарібальді й Віолетту розповідав. Слова прості пливли. Неначе у поета, палав твій зір...* (Сос., II, 1958, 353).

◇ **Се́рце (душа́, кров** *і т. ін.)* **пала́є** *в кого і без додатка* — хтось переживає сильне почуття, пристрасть і т. ін. *Я відчуваю, що серце палає, пломеніє, хочеться одного: щоб повторився, щоб був вічним той сон* (Збан., Сеспель, 1961, 188); *Серце в його* [Чіпки] *вило; душа палала...* (Мирний, I, 1949, 305); *Ясним вогнем мої палають груди,— Тебе в душі, як чайку окрилю* (Нагн., Вибр., 1950, 146).

6. *перен.* Проходити бурхливо, навально (про бій, битву, війну і т. ін.). *Бій палав, як грізна блискавка, Аж здригавсь від вибухів Дунай* (Гойда, Угор. мелодії, 1955, 41).

ПАЛА́ТКА, и, *ж.* Тимчасове, звичайно літнє приміщення, зроблене з цупкої непромокальної тканини, шкур і т. ін., що натягуються на каркас; намет. *Розбірна палатка складається із чотирьох прямокутних і двох трикутних полотнищ, кожний бік яких дорівнює 165 см, трьох стояків по 125 см кожний* (В дорогу, 1953, 27); *Містечко полотняне — Палатки на стерні — Мов стайка голубина, Біліє вдалині* (Нагн., Вибр., 1957, 127); // *розм.* Те саме, що **плащ-пала́тка.** *Він стояв.., напнутий своєю вічною плащ-палаткою, якої ніколи не скидав відтоді, як одержав її з складу. На КП серед офіцерів ця палатка давно вже стала притчею во язицех* (Гончар, III, 1959, 244).

ПАЛА́ТКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пала́тка;** // З певною кількістю палаток. *З настанням тепла відкривається ще одна база — на березі Тетерева, в центрі нової зони відпочинку трудящих. Це буде здебільшого палаткове містечко* (Веч. Київ, 28.I 1967, 2).

ПАЛА́ТНИЙ а, е. Прикм. до **пала́та** 3. *Палатний лікар Горбов радів як дитина і зовсім не соромився перед сторонніми виявляти свою радість* (Збан., Сеспель, 1961, 121).

ПАЛА́ТСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **пала́та** 6. *Аж увечері приніс до мене палатський сторож бумагу* [бумагу] (Стор., I, 1957, 211).

ПАЛАХКИ́Й, а́, е́. Який несе в собі здатність швидкого спалахування. *Важко віднайти в природі досконаліші форми, ніж ті, що їх мають октанові сполуки.. Октани є зосередженням палахкої енергії. І не вільно щось вилучати чи додавати до них* (Літ. Укр., 16.III 1965, 3); // Який виділяє багато тепла, світла. *Палахке сонце знялося над ними* (Ле, Клен. лист, 1960, 85); // *перен.* Розчервонілий. *Вона стала на стежці перед Гризотою палахка, просвітлена* (Речм., Твій побратим, 1962, 89).

ПАЛАХКОТА́ТИ *див.* **палахкоті́ти.**

ПАЛАХКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **палахкоті́ти.** *І вдень і вночі не гасли над полями вогнища. І було в їх палахкотінні щось тривожне й загрозливе* (Руд., Остання шабля, 1959, 390); *Другий, старець з рідким сивим волоссям, обгорнувся в кожух і втиснувся у куток біля комина, на якому з тріском та палахкотінням горіли смоляні соснові колоди* (Оп., Іду.., 1958, 442); *Ніби в сонці, в їх* [прапорів] *палахкотінні Народжується кожен день новий* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 5); *Сержант побуряковів на виду. Червоність виповзла з його бороди, запалювала палахкотіння щоки, охоплювала чоло, шию* (Загреб., Шепіт.., 1966, 23).

ПАЛАХКОТІ́ТИ, кочу́, коти́ш *і* **ПАЛАХКОТА́ТИ,** кочу́, ко́чеш, *недок.* 1. Горіти, знищуючись у вогні. *Палахкотіли уночі фільварки польських дідичів, Осадників затишні віли — То виливали, як уміли, Покривджені пекучий гнів* (Забашта, Калин. кетяг, 1956, 120); *На путях горіли вагони, збоку палахкотів будинок* (Панч, Вибр., 1947, 332); // Горіти, даючи яскраве, нерівне світло. *Вогонь палахкотів у печі і освітлював хату червоним світлом* (Стеф., I, 1949, 28); *Поки Тихон поволі взувся та розшукав кобеняка, за селом палахкотіла вже пожежа. Млин горів* (Вас., I, 1959, 196); // *безос.* *В печі весело палахкотіло, в горщику закипала картопля* (Збан., Незабутнє, 1953, 81).

2. *чим і без додатка.* Давати або випромінювати яскраве, звичайно нерівне світло. *В глибині двору палахкотить червоним одсвітом і роями іскор навстіж розчинена кузня* (Стельмах, I, 1962, 111); *На сході палахкотить серпнева зоря* (Епік, Тв., 1958, 591); *Палахкотять електрики вогні* (Дор., Єдність, 1950, 8); // *перен.* Виділятися яскравим кольором, забарвленням. *Попереду лави демонстрантів палахкотіли прапори арсенальців* (Смолич, Мир.., 1958, 430); *Холодний вітер байдуже шарпав її* [безкозирки] *муарові стрічки, що палахкотіли сліпучим блиском золотих якорів* (Кучер, Чорноморці, 1956, 279); *На руках у неї палахкотить оберемок живих квітів, цілий сніп рясно зрошених росою її чорнобривців та петуній, гвоздик та царських борідок* (Гончар, Тронка, 1963, 313).

3. *перен.* Дуже червоніти, ставати гарячим від приливу крові. *Сухе, гостре лице свекрушине набиралося гнівом, палахкотіла шия, .. виблискували очі* (Горд., II, 1959, 235); *Гордо відкинуті голови танцюристів, палахкотять засмаглі обличчя* (Жур., Вечір.., 1958, 403).

4. *чим, від (од) чого і без додатка, перен.* Бути охопленим надзвичайно сильним почуттям, з великою пристрастю віддаватися почуттю, справі і т. ін. *Настя аж палахкотіла од кохання до Густава* (Н.-Лев., III, 1956, 249); *Всі з'єдналися в один гурт, палахкотіли одним настроєм, як одно багаття* (Вас., I, 1959, 317); *Люба просто палахкотіла від радості і захвату* (Чаб., Тече вода.., 1961, 41); — *Не треба так палахкотіти, Ніно. Як смолоскип, слово честі. Витримка, витримка!* (Донч., V, 1957, 385); // Виражати сильне почуття, пристрасть (про очі, погляд, обличчя і т. ін.). *Лежачи на мосту, вона оглянулась, і Любі здалося, що в її очах палахкотить лях* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 159); *Коли розмова заходила про тактику чи перспективу*

розвитку світових революцій і людства, його чорні очі палахкотіли іскрами (Досв., Вибр., 1959, 129).

5. *перен.* Проходити бурхливо, навально (про бій, битву і т. ін.). *Було це років сорок тому. Ще громадянська війна палахкотіла* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 122).

ПАЛАХКОТЛИ́ВИЙ, а, е. Який яскраво, але нерівно світить, світиться. *Лавина козаків полинула у цитадель, освітлену загравою і палахкотливим світлом смолоскипів* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 110); // Жаркий, гарячий. *Над морем уставало яскраве, палахкотливе, вмите свіжими хвилями, солоне сонце* (Донч., II, 1956, 142).

ПАЛАХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., однкр., розм.* 1. Загорітися, засвітитися спалахом, зблиском. *Ми почули, як стрибнув Ваня Мороз, розірвалася граната, за ним побігли вартові, і палахнула світлом друга граната* (Ю. Янов., I, 1958, 128).

2. *перен.* Блиснути від сильного почуття, пристрасті; виразити щось у великій мірі (про очі). *І очі царя палахнули враз: — «До мене?.. Від злодія листи?.. Читайте ж..»* (Граб., I, 1959, 305); *Гнів палахнув із суворих очей* (Шер., Дружбою.., 1954, 24).

3. Вистрілити (з рушниці, пістолета і т. ін.). *А трапилась тому Маркові, казали, така пригода: на зелені свята, під час вистави, Марків партнер палахнув ізгарячу в його з обрізу, замість порожнього, бойовим набоєм* (Вас., II, 1959, 124).

ПАЛАХТІ́ТИ, хчу́, хти́ш, *недок., розм.* 1. Горіти, даючи яскраве, нерівне світло. *За селом палахтіла заграва.*

2. *перен.* Розходитися, поширюватися (про жар, перев. від хвороби). *Він лежав на своїм тапчані, жовтий, худий на лиці, від голови аж палахтіла гарячка* (Фр., I, 1955, 177).

◇ **Се́рце (душа́, кров** *і т. ін.*) **палахти́ть** — те саме, що **Се́рце (душа́, кров** *і т. ін.*) **пала́є** *(див.* **пала́ти).** *Не згасне, в кого палахтить душа, не в'яне, в кого розів'ється в цвіт* (У. Кравч., Вибр., 1958, 168).

ПАЛА́Ц, у, *ч.* 1. Велика будівля з безліччю кімнат, яка є постійним місцеперебуванням царюючої особи, глави держави, а також членів царюючої родини. *Он — палац Зимовий. В нім Розміщався царський дім* (Нех., Ми живемо.., 1960, 120); *Далі йде Бахчисарай, резиденція кримських ханів, із знаменитим палацом останнього кримського володаря* (Вишня, I, 1956, 160); // Пишний будинок, призначений під житло для панів, князів, графів і інших багатих осіб. *Кам'яний палац, наче іграшечка, з своїми.. вишками, різними візерунками понад вікнами та понад дверима, з своїм високим шпилем посередині,— стоїть і, мов панянка та, озирається навкруги, любуючись своїм убором* (Мирний, IV, 1955, 159); *Палали і мінилися перламутром під першим промінням сонця кольорові вікна магнатських палаців* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 5); * У порівн. *Панський будинок з білого каменю стоїть, немов палац над усім селом* (Вовчок, I, 1955, 351); *А школа — палацом стоїть Між новими кварталами* (Мас., Сорок.., 1957, 48).

2. *чого.* Будинок величної архітектури, що має громадське або культурне призначення. *Від монументального Палацу культури, з колонами і масивними арками, долинає спів радіоли* (Руд., Остання шабля, 1959, 86); *Трудящі міста* [Миколаєва] *одержали чудовий подарунок — Палац урочистих подій* (Рад. Укр., 1.V 1967, 4); *Кремлівський палац з'їздів.*

ПАЛАЦО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пала́ц** 1. *Московські царівни вели самотнє життя в палацових теремах* (Іст. СРСР, II, 1957, 6); // Який живе, перебуває в палаці. *Слова його* [Бжеського] *розвіються на чотири вітри і не дійдуть до ушей палацової шляхти* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 8); // Такий, як у палацу. *Євген Панасович попрямував до відділу народної освіти, що був розташований в пишному, майже палацового вигляду дімку, на краю містечка* (Речм., Весн. грози, 1961, 65).

ПАЛА́ЦЦО, *невідм., с.* Міський приватний палац. звичайно в Італії. *Сен Галло, цей гультяй, мандрівник, фантазер, будував римським папам і кардиналам палаци, споруджував розкішні палацо флорентійським купцям і химерні замки ломбардським графам* (Загреб., День.., 1964, 343).

ПАЛА́Ш, а́, *ч.* Холодна зброя з довгим прямим і широким двосічним клинком на кінці, яка нагадує шаблю. *На себе панцир натягав* [Еней], *Палаш до бока прив'язав* (Котл., I, 1952, 212); *Перелякані жовніри несподіваним нападком хапались за палаші, за пістолі, деякі дали драпака* (Стор., I, 1957, 395); *Хлопці в червоних — гордість душі! Блискають сріблом в бою палаші* (Перв., З глибини, 1956, 20).

ПАЛА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пала́ти.** *А чудовий тихий вечір, а синє небо, палаюче вогнем на заході,..— все те роздражнювало нерви, ворушило серце* (Н.-Лев., I, 1956, 352); *Високий, з розкошланим волоссям, з безтямним поглядом, палаючий від внутрішнього жару, хворий виривався з Карпових рук* (Шиян, Баланда, 1957, 70); *Дома мати жахнулася, побачивши палаюче войовничою силою, подряпане, з гостро блискучими очима обличчя доньки* (Тют., Вир, 1964, 129); // *у знач. прикм. Коло палаючого будинку пожежники. Радянські люди, мужні серця — борються з вогнем* (Ю. Янов., V, 1959, 169); *Загинув герой Арсен Шевчук, врізавшись своїм палаючим літаком у скупчення німецької артилерії* (Довж., III, 1960, 42); *Суддя наложив люльку, отворив* [відчинив] *двері і вдивився в палаюче полум'я* (Кобр., Вибр., 1954, 28); *Любив він вечорами, довгими, майже безконечними, грітися біля палаючої пічки* (Збан., Сеспель, 1961, 284); *Край шляху серед палаючих маків зостався свіжий горбик землі з маленьким гранчастим обеліском* (Гончар, III, 1959, 455); *Зачувши своє прізвище, аж розгубилась дівчина. Притулила долоні до палаючих щік, а очі от-от бризнуть слізьми* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 147).

ПА́ЛЕВИЙ, а, е. Блідо-жовтий з рожевим відтінком. *Троянд було сім — три білі, три палеві і одна — червона* (Смолич, Сорок вісім, 1937, 41); *День встає у палевій хустинці* (Забашта, Квіт., 1960, 69).

ПА́ЛЕ́НИЙ, а, е. 1. *тільки* **па́лений.** Діспр. пас. мин. ч. до **пали́ти** [1]. *Я бачу той далекий світ І ті шляхи за триста літ, Повиті тирсою і згаром, Побиті й палені пожаром* (Мал., Книга.., 1954, 3); *Ра-Менеїс будувала собі піраміду в пустині,— Більше лягло там людей, ніж каміння, паленого сонцем* (Л. Укр., I, 1951, 423); *Бреде* [гуменний], *змучений, палений спрагою* (Гончар, Новели, 1954, 20); *Він усе ще важко дихав, палений гарячкою і сердитістю на всіх людей* (Фр., VIII, 1952, 414); // **па́лено,** *безос. присудк. сл. Ой синочку, порадничку, Ой де ж ти був, мій зрадничку, Як в бік мене уличено,.. І топтано, і палено* (Олесь, Вибр., 1958, 132); *Палено і орано Землю — рідну сторону, Та земля лишилась молода* (Ющ., Люди.., 1959, 59); *При кінці листопада сильно вже зимно, а в моїй* [мосму] *класі не палено* (У. Кравч., Вибр., 1958, 324).

2. *у знач. прикм.* Який горів (у 1 знач.); горілий. *З димарів хат, що курилися, в повітрі пахло паленим деревом* (Чорн., Потік.., 1956, 54); *Од хліва тхнуло паленою шерстю* (Мур., Бук. повість, 1959, 130); *Гострий запах паленої сірки ще не вивітрився, він свердлив у носі і сльозив очі* (Голов., Тополя.., 1965, 5); // *у знач. ім.* **па́лене,** ного, *с.* Те, що виділяє запах згару. *Ранок був*

темний-димний і туманний. Страшно пахло горілим і паленим (Смолич, II, 1958, 39).

3. *у знач. прикм.* Підданий обпалюванню, прожарюванню, звичайно з метою одержання певних якостей. *Вилиті з паленого сахару два герби, дворянський і земський, красувалися зверху* (Мирний, III, 1954, 288); *Була та яма метрів два завдовжки, метра півтора завширшки і обкладена всередині паленою цеглою* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 15); *Огей зосереджено міркує, втопивши погляд в голубий порох паленого сланцю* (Досв., Вибр., 1959, 273).

Пáлена горíлка, *діал.*— те саме, що **пáленка.** *Він кликав бурю, щоб була ласкава прийти до нього на ситі страви, на палені горілки, на вечерю святу* (Коцюб., II, 1955, 335); **Пáлене вапнó** (*див.* **вапнó**).

4. *у знач. прикм.* Дуже гарячий. *Ніяке дерево не витримує в цім безводнім солончаковім краю, на паленых вітрах, і тільки вона, жилава акація.. веселить людський зір по присиваських убогих селах* (Гончар, II, 1959, 278); // *перен.* Який розгнівався, розсердився. *Хівря, запримітивши, що Грицько палений, мерщій висунула борщ з печі і постановила коло його* (Мирний, III, 1954, 54).

ПАЛЕНÍНА, и, *ж., діал.* Те саме, що **пленúще** 1.

ПАЛЕНÍЩЕ, а, *с., діал.* 1. Випалене місце в степу, в лісі.

2. Топка. *Зігнувшися, він потонув у темнім гирлі паленища і почав розкладати вогонь* (Фр., III, 1950, 327).

ПАЛЕ́НІТИ, ію, ієш, *недок.* 1. Бути охопленим полум'ям, яскраво горіти; палати. *Вугіль проситься у піч — коксом стати, паленіти іскорками в чавуні* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 99); * Образно. *Над головою по-літньому паленіло сонце* (Збан., Сеспель, 1961, 205); * У порівн. *Мучить невсипуща згага.. Гаряче море хліба навкруги наче паленіє* (Григ., Вибр., 1959, 359).

2. *перен.* Ставати збудженим; дратуватися. — *Ваш Вовченко вважав, що кожна заплавна річка — болото. Він убиває наші річки,— паленів Бачура* (Чаб., Тече вода.., 1961, 63); // *чим.* Бути охопленим яким-небудь сильним почуттям. *Паленіти ненавистю до ворогів.*

3. Набирати кольору полум'я, палу (*див.* **пал** [1] 1); виділятися таким кольором. *Ярілось золоте сонячне світло, іскрилась роса, паленів у віддалі Стрий* (Фр., III, 1950, 401); // Ставати червоним, червоніти. — *Ось бачиш, сьогодні літечко торкнулось руками до ягід, і вони почали паленіти* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 72).

4. *перен.* Дуже червоніти від припливу крові; ставати дуже гарячим. *Одкривали* [дівчата] *обличчя, коли стрічались з красунем-турком, по тому паленіли* (Коцюб., I, 1955, 395); *Спала Марія неспокійно. Паленіла крізь сон, поверталасъ* (Тудор, Народження, 1941, 12); *Юрко похлипується крихтою, натужно кашляє, паленіє увесь* (Ряб., Жайворонки, 1957, 4); // Вкриватись рум'янцем, червоніти.— *Я нічого. Я просто так...— паленіла вона обличчям, ховаючи під довгі вії тугу своїх очей* (Тют., Вир, 1964, 264); // Ставати червоним, гарячим від сильного збудження, хвилювання і т. ін. (про лице, щоки, вуха і т. ін.). *Вона мовчала. Ступала влад зі мною, покірна і стримана. Її щоки паленіли* (Хор., Ковила, 1960, 57); // *від чого.* Бути збудженим, виражаючи глибокі почуття, пристрасть. *День за днем і вона потроху опанувала тією премудрістю* [писати], *а якось, паленіючи від потайної, сором'язвої радості, написала їм'я, що найбільше їй полюбилося* (Речм., Весн. грози, 1961, 102).

◇ **Паленíти від (з) сóрому (стидá, стúду)** — відчувати великий сором, стид (звичайно виявляючи це збудженням, почервонілим обличчям і т. ін.). *Він.. паленів від сорому і терпів тяжку муку, коли бачив де п'яного робітника* (Л. Укр., IV, 1954, 272); *Ішла собі* [Роксолана] *слухняна Та паленила з сорому* (Забашта, Пісня.., 1961, 62).

ПАЛЕ́НКА, и, *ж., діал.* Горілка. *Взимку йому дали коня і корову і він привів їх на своє подвір'я, п'яний від щастя і доброї кварти паленки* (Кучер, Дорога.., 1958, 174).

ПÁЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **палúти** [1] 1, 2. *При досить інтенсивному паленні вариста піч взимку могла обігріти не більше 25 м² жилої площі* (Жилий буд. колгосника, 1956, 43).

ПАЛЕО... Перша частина складних слів, що має значення: а) стародавній, напр.: п а л е о к л і м а т и́ ч н и й; б) стос. до вивчення глибокої давнини, напр.: п а л е о б і о л ó г і я.

ПАЛЕОАЗІÁТ *див.* **палеоазіáти.**

ПАЛЕОАЗІÁТИ, ів, *мн.* (*одн.* **палеоазіáт,** а, *ч.*; **палеоазіáтка,** и, *ж.*). Умовна загальна назва різних за походженням малих народів Півночі (чукчів, коряків, ітельменів, юкагирів та нівхів).

ПАЛЕОАЗІÁТКА *див.* **палеоазіáти.**

ПАЛЕОАЗІÁТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **палеоазіáти.** *Палеоазіатські мови.*

ПАЛЕОÁНТРОП, а, *ч.* Те саме, що **неандертáлець.** *Перші стоянки палеоантропів — неандертальців — людей середнього давньокам'яного віку, знайдені в межах лісостепу та на півдні лісових зон* (Наука.., 9, 1963, 47).

ПАЛЕОАНТРОПÓЛОГ, а, *ч.* Фахівець з палеоантропології.

ПАЛЕОАНТРОПОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **палеоантрополóгія.** *Вивчення палеоантропологічних даних дає можливість вияснити споріднені відносини між антропологічними типами, їх давність, місце походження тощо* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 18).

ПАЛЕОАНТРОПОЛÓГІЯ, ї, *ж.* Розділ антропології, що вивчає біологічну природу викопної людини, її раси і т. ін.

ПАЛЕОБОТÁНІК, а, *ч.* Фахівець з палеоботаніки. *Геологи і палеоботаніки, що досліджують будову Землі і викопні рештки минулих періодів, встановили, що водяні горіхи росли у водоймах майже всієї земної кулі ще за 60 мільйонів років до появи людини* (Наука.., 4, 1961, 38).

ПАЛЕОБОТÁНІКА, и, *ж.* Розділ палеонтології, що вивчає рослинний світ минулих геологічних епох. *Багато допомагають у вивченні умов існування первісної людини.. палеоботаніка і геологія* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 9).

ПАЛЕОБОТАНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до палеоботаніки. *Палеоботанічні дослідження.*

ПАЛЕОГÉН, у, *ч., архл.* Перший період кайнозойської ери історії геологічного розвитку Землі. *Для висвітлення головних структурних рис власне Дністровсько-Донецької западини за основу взято палеоген* (Геол. ж., XVI, 2, 1956, 5).

ПАЛЕОГÉНОВИЙ, а, е, *архл.* Прикм. до **палеогéн.** *Палеогенові відклади Причорноморської западини вкриті потужною товщею піщано-глинистих.. відкладів неогенового та четвертинного віку* (Геол. ж., XIII, 3, 1953, 16).

Палеогéновий пéріод — те саме, що **палеогéн.** *За палеогенового періоду.. відкладався фліш — товща з циклічного нашарування пісковику, сланцю і рідше вапняку* (Наука.., 2, 1964, 46).

ПАЛЕОГЕÓГРАФ, а, *ч.* Фахівець з палеогеографії.

ПАЛЕОГЕОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до палеогеографії. *Під час вирішення геологічних проблем порівняльно-історичним (палеогеографічним) методом доводиться вивчати конкретні об'єкти геологічних досліджень* (Геол. ж., XVI, 4, 1956, 5).

ПАЛЕОГЕОГРА́ФІЯ, і, *ж.* Наука, що вивчає фізико-географічні умови на поверхні Землі в стародавні геологічні епохи.

ПАЛЕО́ГРАФ, а, *ч.* Фахівець з палеографії.

ПАЛЕОГРАФІ́СТ, а, *ч.* Художник по дереву й міді.

ПАЛЕОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до палеографії. *Палеографічний аналіз.*

ПАЛЕОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Допоміжна історико-філологічна дисципліна, що вивчає зовнішній вигляд і письмо стародавніх рукописів з метою їх правильного прочитання та встановлення часу й місця написання. *Радянське літературознавство повинно підняти роль допоміжних наук — таких, як літературознавча історіографія, бібліографія, палеографія, текстологія* (Рад. літ-во, 1, 1957, 5); // Особливості письма і зовнішнього вигляду стародавнього рукопису. *Палеографія староукраїнської пам'ятки.*

ПАЛЕОЗА́ВР, а, *ч.* Величезна викопна ящірка. * Образно. — *То на горах не поліцейські доми з пожежними каланчами: то палеозаври та мастодонти примостилися на суходолі* (Н.-Лев., IV, 1956, 260).

ПАЛЕОЗО́Й, ю, *ч., спец.* Те саме, що **Палеозо́йська е́ра** (*див.* **палеозо́йський**). *Вулканічна діяльність у межах Волино-Поділля проявлялася протягом тривалого часу раннього палеозою* (Геол. Укр., 1959, 308).

ПАЛЕОЗО́ЙСЬКИЙ, а, е, *спец.* Стос. до палеозою. *Ніде ні деревця.. Лише рибальська обшугована вітрами хата блищить.., горби кучугур облягають її, ніби алігатори, ніби створіння якісь палеозойські* (Гончар, Тронка, 1963, 23); *Палеозойські відклади.*

Палеозо́йська е́ра — третя ера геологічної історії Землі, що настала після протерозойської і змінилася мезозойською. *Палеозойська ера — час дуже інтенсивних рухів земної кори. Тоді оформилися основні елементи структури земної поверхні* (Курс заг. геол., 1947, 259).

ПАЛЕОЗОО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець з палеозоології. *Успіхові роботи багато в чому сприяло широке застосування комплексного методу, коли разом з археологами стали працювати геологи, палеозоологи, палеоботаніки та інші спеціалісти з природничих дисциплін* (Розвиток науки в УРСР.., 1957, 110).

ПАЛЕОЗООЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до палеозоології. *Палеозоологічні знахідки підтвердили висновки карстологів про те, що.. Кришталева печера* [на Поділлі] *ніколи цілком не заповнювалась водою* (Наука.., 7, 1964, 39).

ПАЛЕОЗООЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ палеонтології, що вивчає тваринний світ минулих геологічних епох. *Співробітниками відділу палеозоології описано 12 нових видів і підвидів хребетних* (Вісник АН, 12, 1957, 26).

ПАЛЕОЛІ́Т, у, *ч., спец.* Давній кам'яний вік; перший, найраніший період кам'яної доби. *Найдавніший період історії людства, що тривав кілька сот тисячоліть, має назву стародавнього кам'яного віку, або палеоліту* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 9).

ПАЛЕОЛІТИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до палеоліту. *Протягом палеолітичної доби первісні люди досягли великих успіхів у виробничій діяльності* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 9); // Який існував за палеоліту. *Вироби кам'яної доби: рештки кам'яного посуду, відбійники і навіть залишки палеолітичних і неолітичних майстерень — вказують на місця, де були стоянки давніх людей* (Наука.., 8, 1967, 44).

ПАЛЕОНТОЛО́Г, а, *ч.* Фахівець з палеонтології. *Хоч серед будівників підземної магістралі немає археологів і палеонтологів, вони не проходять без уваги повз сліди далекого життя* (Веч. Київ, 28.III 1958, 4).

ПАЛЕОНТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до палеонтології. *Робітники кар'єру.. допомогли виявити цінну палеонтологічну знахідку — крупний екземпляр донського викопного слона* (Веч. Київ, 16.II 1966, 4).

ПАЛЕОНТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука, що вивчає рослинний і тваринний світ минулих геологічних епох і поділяється на палеоботаніку і палеозоологію. *Палеонтологія, вивчаючи викопні рештки, простежила еволюцію коня за період до 3 мільйонів років* (Копярство, 1957, 31); *Серед апельсинів, пальм та евкаліптів біліє широкий, схожий на вхід до храму фасад музею палеонтології* (Дмит., Там, де сяє.., 1957, 93).

ПАЛЕОТЕ́РІЙ, я, *ч., спец.* Викопна непарнокопитна тварина, яка є найдавнішим предком коня.

ПАЛЕСТИ́НА, и, *ж., перев. мн., з означ., заст.* Місцевість, край. *Про можливість повернення Дмитра Прокоповича до рідних палестин поголоска пішла вже давно* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 77).

ПАЛЕ́СТРА, и, *ж.* У стародавній Греції — гімнастична школа для хлопчиків. *Юнаки* [Херсонеса] *навчалися в гімнасіях, атлети в особливих школах — палестрах* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 306).

ПАЛЕ́ТКА, и, *ж., геод.* Розділена на квадрати прозора пластинка, яка служить для обчислювання площ на планах і картах.

ПА́ЛЕХСЬКИЙ, а, е: **Па́лехська мініатю́ра** — вид російського народного мініатюрного живопису, звичайно на виробах із пап'є-маше; **Па́лехська скри́нька** — скринька, оздоблена палехською мініатюрою. *І завжди, беручи до рук розмальовану золотом і кіновар'ю чорну палехську скриньку, Волошина думала про те, скільки друзів в у радянських людей по всьому світу* (Собко, Стадіон, 1954, 69).

ПА́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* 1. Одна з п'яти рухомих кінцевих частин кисті руки або ступні ноги у людини. — *А це що? ..— враз скрикнула Гашіца і вхопила Йона за палець, на якому блищала дорога для нього каблучка від Домніки* (Коцюб., I, 1955, 248); *Катерина промокла до рубців і так замерзла, що на ногах і руках не чула пальців* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 33); * Образно. *Синіми пальцями вітер стукає у шибки* (Сос., I, 1957, 191).

Безіме́нний па́лець — те саме, що **Підміз́инний па́лець** (*див.* **підміз́инний**); **Вели́кий па́лець** *див.* **вели́кий**; **Вказівни́й па́лець** *див.* **вказівни́й**; **Кива́ти (покива́ти, мани́ти, помани́ти) па́льцем** — робити певні жести зігнутим пальцем (перев. вказівним), підзиваючи до себе кого-небудь. *Раптом Прокопенко почав кивати Щорсу пальцем, підзиваючи його до себе* (Довж., I, 1958, 138); *Панна в червоній шапочці пішла до хатки і все манила пальцем Уласа* (Н.-Лев., III, 1956, 291); **Крути́ти (покрути́ти) па́льцем ко́ло чола́; Торка́ти (торкну́ти, сту́кати, посту́кати) па́льцем по ло́бі** — певним жестом пальця коло лоба показувати чию-небудь психічну неповноцінність або нерозумну поведінку. — *Як він там у вас... Чи в нього всі дома? — покрутив пальцем становий коло чола.* — *Зайця, часом, в голові немає?.. Га?* (Коцюб., I, 1955, 127); [Л ю б о в:] *..Вони думають, що я ... (торкає себе пальцем по лобі). Я завжди була така, так веселіше* (Л. Укр., II, 1951, 63); — *Щось у тебе наче тут, під чуприною, поменшало,— постукав* [батько] *пальцем по лобі* (Стельмах, I, 1962, 544); **Міз́инний па́лець** *див.* **міз́инний; На (в) па́лець; На (в) два (три** *і т. ін.*) **па́льці** — мірою, що дорівнює товщині одного або кількох пальців. *У самому кутку, на покуті, стояв невеличкий стіл з двох дощок, на палець одна од одної...* (Мирний, I, 1949, 245); *Обсмикував* [Сергій] *гімнастьорку, поправляв пілотку, щоб сиділа точно на два пальці від брови* (Тют., Вир, 1964, 341); *Він підходить до просторого подвір'я Омеляна Шмалія, огородженого*

дощаним, закладеним у цівки парканом. Дубові дошки в три пальці, дубові стовпи (Стельмах, I, 1962, 111); **Покла́сти па́лець на уста́; Прикла́сти до уст [вуст] па́лець** — заклі́кати кого-небудь до мовчання прикладеним до рота пальцем. *В одчиненому вікні, ліворуч від ганкових середніх дверей, з'являється Любов; вона лукаво поклала палець на уста, а другою рукою кивав комусь, щоб мовчав* (Л. Укр., II, 1951, 7); — *Хто тут? — придушеним голосом промовив Андрій, схопившись одразу за зброю. У відповідь на це примара приклала палець до вуст і, здавалося, благала мовчати.* — *Чш...* (Довж., I, 1958, 242); **Середні́й па́лець** *див.* **середні́й.**

◇ **Висиса́ти (ви́ссати) з па́льця** *див.* **висиса́ти; Висмо́ктувати (ви́смоктати) з па́льця** *див.* **висмо́ктувати; Дивитися крізь па́льці** *на кого — що*: а) не звертати уваги на що-небудь недозволене. *Вчителька вона хороша, лагідна, дивиться крізь пальці на всі наші вчинки* (Сміл., Сашко, 1954, 10); *Якщо хтось вже на виноградниках зірвав гроно мускату, шасли, то вже на такого не дивилися крізь пальці* (Томч., Готель.., 1960, 37); б) ставитися до кого-, чого-небудь легковажно, несерйозно. — *Але ж ти Марка знаєш. Він на кадри дивиться крізь пальці* (Збан., Сеспель, 1961, 414); **Зна́ти, як свої (своїх) п'ять па́льців** *див.* **зна́ти; Крізь па́льці (по́між па́льцями) текти́ (розтіка́тися, уплива́ти, упливти́, піти́** *і т. ін.*) — втрачатися, витрачатися, губитися і т. ін. швидко або марно, даремно, по-пустому, без усякої користі. [Юда:] *Хотів би знати я, що б ти зробив, якби тобі текли крізь пальці гроші і розтікалися по всіх усюдах, лишаючи тобі сухі долоні — і так щодня!* (Л. Укр., III, 1952, 138); *Ще не минуло і году. Все хазяйство, мов у воду, Поміж пальцями пішло І усе йому село — Насміялося у вічі* (Манж., Тв., 1955, 233); **Лама́ти па́льці** *див.* **лама́ти; На па́льцях ходи́ти (піти́, підхо́дити, підійти́, вихо́дити, ви́йти** *і т. ін.*): а) рухатися обережно, навшпиньках, щоб уникнути шуму. *Товариші по роботі приймали мою коротку задуму за хвилини натхнення, ходили тоді на пальцях і притишували голоси* (Ю. Янов., II, 1958, 118); *Вийшов* [Микола] *з кухні до сіней і пішов на пальцях через першу кімнату* (Март., Тв., 1954, 169); *Іваниха тихенько на пальцях підійшла до пані* (Л. Укр., III, 1952, 555); б) *(перед ким)* побоюючись когонебудь, лестити комусь, запобігати перед кимось впливовим, авторитетним. *Перед Граб'янкою всі на пальцях ходили, а Зоньку годували штурханцями по кутках* (Л. Укр., III, 1952, 655); **Не клади́ па́льця (па́льців) у рот (у зу́би, на зу́би)** *див.* **кла́сти; Обвести́ (обкрути́ти,** *рідко* **обмота́ти** *і т. ін.*) **навко́ло (круг, кругóм) па́льця** — спритно обдурити, обхитрувати. — *Так їх, Тимофію! — задоволено вигукнув Бондар.* — *Думали нас круг пальця обвести!* (Стельмах, II, 1962, 134); — *Ніколи собі цього не прощу! Отак по-дурному дали себе круг пальця обкрутити* (Головко, II, 1957, 460); [Микита:] *І не собака ж наш кошовий, яке коліно викинув, усіх як кругом пальця обмотав?* (Кроп., V, 1959, 529); **Оди́н як па́лець** — одинока, самотня людина. *Закортіло мені подивитися, хто ж у моїй хаті за хазяїна тепер править, бо одинцем я жив, один як палець* (Вишня, I, 1956, 253); **Па́лець об па́лець не вда́рити** — зовсім нічого не робити або не зробити. — *Один із друзів малих річок,— голосно сказала Ганна,— висловив і нашу думку, бо заявив: .. весь радянський народ трудиться над перетворенням природи, а ми — палець об палець не вдаримо,— тільки милуємося нею* (Чаб., Тече вода.., 1961, 76); — *Ах, я ще палець об палець не ударила, щоб організувати друкарню!* — *шугає думка* (Бурл., М. Гонта, 1959, 184); **І па́льцем не торка́тися (не торкну́тися, не приторка́тися, не приторкну́тися** *і т. ін.*) *до чого*: а) нічого не робити. *До кузні цієї бригади підтягнуто для ремонту кукурудзяну сівалку. Та до неї ніхто й пальцем не торкався* (Рад. Укр., 15.III 1961, 2); *Він згадував свій город і виноградник, той лад, який завела там Параскіца власними руками... адже ні Маріца, ні він і пальцем не приторкнулися ні до чого* (Коцюб., I, 1955, 265); б) нічого не брати. *Коли б це був хлопчак, він би й патронами побавився, а от дівчинці нема чого подарувати — нічого не заробив за два роки війни. І це єдина його заслуга в петлюрівській армії, що він і пальцем не приторкнувся до людського добра* (Стельмах, II, 1962, 72); **Па́льцем поворухну́ти (ру́шити** *і т. ін.*) — те саме, що **Па́льцем кивну́ти** (*див.* **кивну́ти**). *Чумак полінувався навіть пальцем поворухнути. А ще й господарем величають його* (Стельмах, I, 1962, 49); *Він бігав по Києву за позичкою, я мусила дивитись на се і пальцем не рушити, бо не маю ні шеляга* (Л. Укр., V, 1956, 380); **Па́льцем свари́тися (посвари́тися, грози́ти, погрози́ти** *і т. ін.*) — розмахуючи піднятим угору пальцем, виражати погрозу, незадоволення, гнів, заборону і т. ін. *Святий Миколай все на мене дивиться, неначе живий повертає на мене очі, куди не ступлю хоч ступінь, ще й неначе пальцем свариться* (Н.-Лев., III, 1956, 284); *Власов засовався на місці і уп'яв очі у Галю. Галя собі, лукаво зиркнувши, усміхнулася.* — *Цсс...* — *посварившись пальцем і моргнувши бровою, промовив Власов* (Мирний, IV, 1955, 130); — *Товаришу начдив, вогонь...* — *прошепотів кулеметник Павло Радецький, гарний юнак шістнадцяти років. Щорс погрозив йому пальцем* (Довж., I, 1958, 183); **Па́льцем (па́льцями) ти́кати (штри́кати, пока́зувати** *і т. ін.*) *на кого* — звертати увагу на когось, думаючи, висловлюючись і т. ін. про нього негативно. *А хіба ж можна дівці заміж не піти? Кожне глузує, кожне пальцем тикає* (Григ., Вибр., 1959, 107); — *Усі на них пальцями штрикатимуть, усі зашиплять:* — *Мати їх з мужичого роду* (Кв.-Осн., II, 1956, 343); — *Не піду я, Юрчику, додому. Будуть пальцями на мене показувати, а то й не приймуть цілком* (Хотк., II, 1966, 265); **І па́льцем [не] торка́ти (торкну́ти, зачіпа́ти, зачепи́ти, займа́ти, зайня́ти** *і т. ін.*) *кого, що* — (не) завдавати кому-, чому-небудь найменшої шкоди. *Тихін на лаві сидів і не зводив із неї очей. І розповів усе він їй. Винився й клявся, що надалі, коли хоч пальцем торкне її — руку собі одрубає* (Головко, II, 1957, 152); *Я б нікого й пальцем не зачепила, аби мене ніхто не зачіпав* (Н.-Лев., II, 1956, 14); *Прийшов її чоловік та й почав просити та перепрошувати.* — *Я, каже, не дам її нікому і пальцем зайняти* (Л. Укр., III, 1952, 471); **Па́льці зна́ти** *див.* **зна́ти; Па́льці куса́ти** — те саме, що **Куса́ти [собі] лі́кті** (*див.* **куса́ти**); — *Дурна я! От дурна. Нащо було відмовлятися? Зараз би сама там стояла, коло Павла. А так пальці кусай* (Кучер, Трудна любов, 1960, 323); **Па́льці облизувати** *див.* **облизувати; Па́льця просу́нути нікуди (ні́де,** *заст.* **ні́где)** — дуже тісно де-небудь. *У церкву навалило стільки — пальця просунути нігде — і все тобі сірома сіра, кріпацтво голодрабе* (Мирний, IV, 1955, 185); **По (на) па́льцях [мо́жна] перелічи́ти (пораху́вати** *і т. ін.*) *кого, що* — дуже мало кого-, чогонебудь. *Вони* [кращі люди].. *замінили свій хатній халат на службовий каптан. То, правда, були ще тільки стовпи, одинокі рядчики, що їх по пальцях перелічиш* (Мирний, III, 1954, 185); **Попа́сти па́льцем у не́бо** *див.* **не́бо.**

2. Кінцева частина лап тварин і птахів. *Задня нога* [жаби] *складається із стегна, гомілки й ступні, яка закінчується п'ятьма пальцями* (Зоол., 1957, 86); *З'явилась діва; ..очі всіх, Копита, хоботи пістряві, ..Всі їкла й пальці костяні.. До неї!* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 126).

3. *техн.* Деталь у вигляді стержня в машинах, механізмах і т. ін., якою звичайно щось підтримується або захоплюється. *Канавокопачі мають опірні лижі і пересувні пальці* (Колг. Укр., 7, 1960, 38); // Закріплюваний на кінці однієї з рухомих частин механізму валик або круглий стержень, який служить віссю обертання для іншої, з'єднаної з ним частини. *Поршневий палець служить для шарнірного з'єднання поршня з шатуном* [двигуна] (Підручник шофера.., 1960, 19); *Екіпажі.. почали оглядати машини: перевіряли ходові частини, натяжку гусениць, пальці ведучих коліс* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 647).

ПА́ЛИВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́ливо.** *Паливна криза; Паливні ресурси;* // Використовуваний як паливо. *Паливний сланець;* // Признач. для зберігання і транспортування палива. *Має* [рідинна ракета] *кілька основних частин і пристроїв: двигунну установку.. для подачі пального, паливні баки, органи керування* (Наука.., 8, 1958, 16); // Признач. для згоряння деяких видів палива. *Паливна форсунка.*

2. Пов'язаний із виробництвом, видобуванням або використанням палива. *Велике черкаське родовище сланців стане паливною базою потужної теплової електростанції* (Хлібороб Укр., 2, 1967, 47); *Шляхи до хлібних і паливних районів уже були звільнені. Сибір, Україна, Донбас, Грозний і Баку живили революцію* (Воскр., Весна.., 1939, 20); *Паливна промисловість.*

ПА́ЛИВО, а, *с.* Горюча речовина (дрова, вугілля, нафта, газ і т. ін.), яка використовується для одержання теплової енергії, тепла. *Щоб запалити в печі, треба було перше назбирати сухого ломаччя, бо готового палива не було* (Коцюб., I, 1955, 67); *Потяг стояв довго — все запасався паливом* (Ю. Янов., I, 1958, 69); *Основні види твердого палива — це викопне вугілля, торф, горючі сланці* (Хімія, 9, 1956, 123).

ПА́ЛИВО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **па́ливо,** напр.: паливомі́р, паливоподáча, паливопровід, паливоспожи́вання.

ПАЛИ́ВОДА, и, *ч. і ж., розм.* Відчайдушна людина, що нікого і нічого не боїться і ні перед чим не зупиняється. — *Ти знаєш, він який.. Паливода і горлоріз; По світу як іще побіга, Чиїхсь багацько виллє сліз* (Котл., I, 1952, 66); — *Мені до уст сьогодні донесли — Один паливода (і цар перехрестився) На трьох жінках женився* (Греб., I, 1957, 64); // Той, хто поводить себе пустотливо, несерйозно; бешкетник, пустун. *Учителька вже знає — не виконав домашніх завдань, пробайдикував на лижах Макарець... Такий уже він паливода — здібний, але ж непосидючий, до науки не дуже охочий* (Збан., Старший брат, 1952, 63).

ПАЛИВОДОБУВНИ́Й, á, é. Пов'язаний із добуванням палива. *З усіх галузей гірничої промисловості найбільше значення має паливодобувна, головним чином добування вугілля, нафти, торфу і горючих сланців* (Гірн. пром., 1957, 6).

ПАЛИГОРСЬКІ́Т, у, *ч., мін.* Волокнистий напівкристалічний силікат магнію та алюмінію, який звичайно використовується під час буріння або як тепло- та звукоізоляційний матеріал. *Вдалося одержати розчини палигорськіту — чудового мінералу, унікальні родовища якого відкрито на Україні — для буріння глибоких нафтових і газових свердловин* (Веч. Київ, 16.III 1971, 3).

ПАЛИГОРСЬКІ́ТОВИЙ, а, е, *мін.* Прикм. до **палигорські́т.** *Палигорськітове родовище;* // До складу якого входить палигорськіт. *У Черкаській області виявлено бентонітові і палигорськітові глини. Це — надзвичайно цінна сировина* (Рад. Укр., 1.IV 1966, 4).

ПА́ЛИЙ, а, е. Який опав з рослини (про листя, плоди і т. ін.). *Ми про щастя говорили, і падали слова, і душу крили, мов палим цвітом, щирії слова* (Л. Укр., I, 1951, 263); *Палий лист котив вітер-низовець під ноги пішоходам* (Рибак, Час.., 1960, 650).

ПАЛИ́КОПА, и, *ж., церк.* Християнське літнє свято на честь святого Пантелеймона. *Одного літнього дня перед паликопою Омелько Кайдаш сидів у повітці на ослоні й майстрував* (Н.-Лев., II, 1956, 263).

ПАЛИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який служить для опалення, освітлення, обігрівання або обпалювання чого-небудь. *Палильна піч.*

ПАЛИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто займається паленням, обпалюванням чого-небудь.

ПАЛИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пали́льник.**

ПАЛИ́СВІТ, а, *ч., розм.* Те саме, що **пали́вода.** *Схопив він каменюку, кинувсь биться. З царською дужістю штурнув він камінь, Та змій-палисвіт одстрибнув геть-геть* (Крим., Вибр., 1965, 149); — *Проти хазяїв повстав* [Грицько], *безчестя зводив, хотів сам у виборні полізти, такий палисвіт* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 69).

ПАЛИ́ТИ [1], палю́, пáлиш, *недок.* 1. *перех.* Знищувати вогнем. *Магнати палять хати, Шабельки гартують. Довго таке творилося* (Шевч., I, 1963, 79); *Отож, палячи свої невдалі твори, я почував неначе помсту за «своїх дітей»* (Л. Укр., III, 1952, 688); *Курять* [бригади] *огнища понад шляхом — зволочини палять* (Головко, I, 1957, 332); // Псувати, випадково пропалюючи, обпалюючи що-небудь (чимось розпеченим, занадто розігрітим). *Перегрітий утюг палить білизну.*

2. *перех. і без додатка.* Спалювати яку-небудь горючу речовину для опалення, освітлення, обігрівання і т. ін. *Вогонь пригасає, бо нема чим палити* (Хотк., I, 1966, 170); *Річка шумить і викидає колоди на берег сердито: на й тобі, чоловіче, з тих величавих лісів, бери швидше, висушуй, пали в хаті* (Мур., Бук. повість, 1959, 4); *Подекуди вже палили вогнища з сухого бур'яну, біля них грілися трудармійці* (Тют., Вир, 1964, 482).

Пали́ти вого́нь (ого́нь, світло *і т. ін.*) — освітлювати лампою, свічкою і т. ін. *Вибачай, прошу до хати, Хоч у мене трохи темно, Бо коли я сам у хаті, Не палю вогню даремно* (Л. Укр., I, 1951, 370); *У штабі поночі. Один Лишився Щорс. Вогню не палить. Приємно декілька годин Побуть з думками* (Пер., Дорога.., 1957, 125); [Передерій:] *Дванадцять вже років, Як грамоту прислав великий князь, Де скасував безглузду заборону. І світло дав палити вільно всім. А де вона, та грамота?* (Коч., П'єси, 1951, 134); **Пали́ти в печі́ (в грýбці** *і т. ін.*) — розводити вогонь у печі, в грубці і т. ін. *Увесь час у Львові було дуже погано надворі: холодно, вогко, дощ, навіть щось так ніби сніг. Труш навіть у грубці палив* (Л. Укр., V, 1956, 337); **Пали́ти на спідáнок (на обі́д, на вечéрю)** — розводити вогонь у печі для приготування сніданку, обіду, вечері.— *Вийде хто зрання надвір та й каже: «О, вже люди палять на обід!» Увечері знов кажуть, що люди палять на вечерю* (Коцюб., I, 1955, 61).

3. *перех. і неперех.* Обдавати жаром; пекти, припікати. *Кожен ховався од душної спеки, що несамовито пеклапалила* (Мирний, I, 1949, 380); *Сонце в небі високо, а проміння так і палить* (Рибак, Опов., 1949, 126); // *безос. На узліссі сонце в, жарить; так вони зайдуть у гущину, так там ще й гірш: невідкіль прохолоди ніякої, тільки що зверху палить* (Кв.-Осн., II, 1956, 411); — *Але ж палить,— скаржиться до Черниша один з його колег, капітан Засядько, розстібаючи комір* (Гончар, III, 1959, 392); // Вкрай висушувати, знищувати спекою, посухою (рослинність). *Брів межею тихо, як привид... сумний. Колосся до ніг йому з сумом лащилось-скаржилось. А по степу вітри-суховії летять —*

палять хліба (Головко, I, 1957, 230); // *безос. Палило трави, замітало колодязі, з корінням видимало'в людей із-під ніг посіви* (Гончар, Таврія, 1952, 3); // *перен.* Обдавати, обпалювати жаром або холодом, викликаючи відчуття печії. *Як виїздили з дому — морози палили, а тут все місто вже відтає* (Гончар, II, 1959, 176); // *перен., розм.* Кусати, жалити (про комах). *Там Юркові довелося зазнати, почім пуд лиха. Три ночі блощиці, як вогнем, палили ноги й руки* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 93).

4. *перех. і неперех., перен.* Дуже хвилювати, непокоїти, мучити (про певні відчуття, переживання і т. ін.). *Страшні думки вставали в Зіньковій голові.. вони пекли його, палили, що аж розум йому туманів* (Гр., II, 1963, 445); *В очах старої Власов бачить Галині очі, вони так і палять його* (Мирний, IV, 1955, 145); *Сльози безсилого розпачу й образи палили груди, ставали в горлі клубком* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 38); *Вона* [М. Заньковецька] *серця палила всім, Страждання граючи, стражданням Сама була вона живим* (Рильський, III, 1961, 53); // Викликати відчуття жару, печії і т. ін. *Голод рвав його нутро, спрага палила горло* (Фр., VIII, 1952, 334); // *безос. Пив* [Краньцовський] *квасне молоко безперестанку, так його палило всередині* (Март., Тв., 1954, 341); *Гринї ж вона просто співчуває. В роті палить? Певне, йому дістався самий перець, що осів на дно. — Запий, Гриню, компотом... Воно пройде* (Гончар, Тронка, 1963, 126); // Викликати високу температуру тіла (про хворобу, жар і т. ін.). [Горнов *(приклада руку їй до голови):*] *Ач, який жар палить!..* (Кроп , I, 1958, 435); // *безос. Нестерпно боліла нога, мене весь час то палило, то морозило* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 68).

5. *перех. і без додатка.* Вдихати і видихати дим тютюну, потягуючи його з чубука люльки, цигарки і т. ін. *Жили собі спокійненько: білявий чоловік або огонь кресав, або люльку палив* (Вовчок, VI, 1956, 233); *Хтось біля вікна палив цигарку, і вогник її раптом збільшився, зробивши потім у темряві траєкторію яскравої зірки* (Ю. Янов., II, 1958, 38); *Льотчик палив сигару за сигарою і, походжаючи по кімнаті, розповідав* (Ле, Клен. лист, 1960, 216); // Вживати тютюн (про курця); курити (у 1 знач.). *Галаган, що вже закурив сам, відкрив портсигар Кузьмі, а потім до Діденка: — Ви теж, вдається, палите. Прошу* (Головко, II, 1957, 480); *Я зауважив, що чоловічок дуже незграбно робив цигарку — певне, він не палив, а тільки удавав, що палить* (Досв., Вибр., 1959, 103).

6. *перех., діал.* Випалювати (цеглу, гончарні вироби і т. ін.).

7. *перех., діал.* Гнати (горілку). *Пан став на місці мов прибитий, Почувши все. «Ось як воно! Зовсім пора покинуть пити! Пощо ж мені її* [горілку] *палити?»* (Фр., X, 1954, 291).

◇ **Пали́ти вогне́м** (**огне́м**): а) знищувати кого-, що-небудь безжалісно. *І пішла вогнем палити, ворога карати, щоб була навіки вільна Батьківщина-мати* (Тич., II, 1957, 98); *Побачився він із милою, поцілував її, і, зібравши воїнів, повів їх на ворога. Палив огнем, топив водою і загнав його за тридев'ять земель* (Тют., Вир, 1964, 221); б) викликати значне підвищення температури тіла (про хворобу). *Пропасниця тіпала ним, гарячка палила вогнем, а в грудях так кололо, що він на превелику силу діставав собі воду* (Коцюб., I, 1955, 366); в) завдавати морального страждання; сильно зворушувати. — *Я думаю про те, що я навік нещасна: поки живе кохання, воно палить вогнем* (Л. Укр., III, 1952, 584); **Пали́ти фімі́ам** — те саме, що **Кури́ти фімі́ам** (*див.* **фімі́ам**). *Рабі.. всякої влади палять фіміам навіть земським начальникам* (Коцюб., III, 1956, 154).

ПАЛИ́ТИ [2], палю, па́лиш, *недок., з чого і без додатка, розм.* Стріляти з вогнепальної зброї (звичайно залпами або часто). *По йому* [полю] *уздовж і впоперек бігали коні; переходили люди; палили з гармат; стріляли з рушниць...* (Мирний, I, 1954, 358); *Він обернувся і почав палити в своїх переслідувачів з нагана...* (Мик., II, 1957, 543).

ПАЛИ́ТИСЯ, па́литься, *недок.* 1. Знищуватися вогнем; згоряти. *Добро палиться, та нічого не варить* (Номис, 1864, № 9861).

2. Горіти (з метою опалення, освітлення). *У салопику й кімнатах братів Калиновичів палилося декілька ламп і свічок* (Фр., VI, 1951, 204); // *безос. В кухні вже палилося. Дим рівним синювато-рожевим струмочком плив із комина прямо вгору* (Фр., VII, 1951, 22).

3. Виявляти збудження, захоплення, нетерпіння і т. ін.; гарячитися. — *Що ви пишете? — Та не палися так, легіне. Робимо, бо треба. Будеш і ти таке робити,— сказала гонористо Оленка* (Турч., Зорі.., 1950, 111).

◇ **Пали́тися вогне́м** (**огне́м**): а) дуже непокоїтися; страждати. *Взяв пішов блукать по світу молодик І палився огнем розлуки цілий рік* (Крим., Вибр., 1965, 250); б) виражати сильні почуття (про очі, погляд і т. ін.). *Тадик рветься до батька, кричить, очі його палаються вовчим вогнем* (Тют., Вир, 1964, 415).

4. Горіти (про тютюн у люльці). *Хто лежав, хто сидів; палилося кілька люльок...* (Вовчок, I, 1955, 321).

5. *діал.* Випалюватися (про цеглу, глиняний посуд і т. ін.). [Палажка:] *Горен* [горно] *покинув* [Тихон], *хай там мисочки паляться, як собі знають, а я собі в дудочку граю* (Вас., III, 1960, 150).

6. Пас. до **пали́ти** [1]. *Так стало, що невивезене* [добро] *палилось і нищилось, і стогнали нестримно цілі села* (Ю. Янов., I, 1958, 60).

ПА́ЛИЦЯ, і, *ж.* 1. Відділена від дерева й очищена від пагонів частина тонкого стовбура або товстої гілки. *Пастух, служебка з підпасками наступають, будівничий і робітники одбиваються; спершу борються голими руками, потім ідуть в діло палиці, кілки й каміння* (Л. Укр., II, 1951, 206); *Висмикнув* [Прохор] *із тину палицю, поклав у кишеню шмат хліба та жменю махорки і пішов* (Мик., II, 1957, 78); // Такий предмет, пристосований або оброблений відповідним чином для опори при ходьбі. *У хату ввійшла якась баба з палицею і торбиною на плечах* (Коцюб., I, 1955, 453); *Вклонилися* [брати Горонецькі] *і відійшли наліво. Краги на їхніх ногах поблискували, як рижі боки ситої кобили. Обидва швидко крутили мереженими палицями* (Тют., Вир, 1964, 411); // Подібний предмет з якого-небудь матеріалу, що вживається для різних цілей. [Панна Рома:] *Няня казала, що то був... велетень із залізною палицею і що його не брала ні куля, ні меч* (Вас., III, 1960, 224); *Регулювальники в білих касках, в білих, аж до ліктя, рукавицях, з картатими жезлами-палицями в руках, стояли посеред мосту, розставивши ноги* (Загреб., Європа. Захід, 1960, 109); // *перен.* Про насилля з метою примусу, підкорення. *І цар взяв палицю до рук, І змовкло все нараз Навкруг* (Перв., Райдуга.., 1960, 72).

Гу́мова па́лиця — короткий товстий гумовий кийок, що служить зброєю для поліцейських у деяких капіталістичних країнах. *Мчить* [начальниця блоку] *вздовж колони з гумовою палицею, б'є по руках нічого не розуміючих жінок, вириває їх з рядів і штурхає до барака* (Хижняк, Тамара, 1959, 180).

◇ **Без па́лиці і не підступа́й** (**ані приступ́и**) — з кимсь сердитим, гордовитим, пихатим важко спілкуватися, вести справи і т. ін.— *І чого се, бабо, усі сердиті такі сьогодні? Сказано, без палиці ані приступ,— обізвавсь*

він до баби (Мирний, І, 1954, 243); **Вставля́ти (ста́вити** *і т. ін.*) **па́лиці (па́лицю** *і т. ін.*) **в коле́са (в ко́лесо)** *див.* **ко́лесо; З-під па́лиці**—з примусу, не по своїй волі. *Запорізькі козаки наганяли такий жах на турецьких моряків, що на галери, котрі вирушали проти козаків, вони йшли буквально з-під палиці* (Наука.., 9, 1966, 40); **Люби́ти, як соба́ка па́лицю,** *ірон.*— дуже не любити; ненавидіти; **Па́лицею ки́нути** — дуже близько. *Недалеко вже й до базару — палицею кинути* (Мирний, III, 1954, 172); [М о т р я:] *Прийдете чи погордуєте? Що тут від вашого хутора: доброму молодцеві тричі палицею кинути?* (Кроп., II, 1958, 25); — *Позиція, кажу, чудова,— пояснює Засядько.— І до противника палицею кинути, і прикрита добре...* (Гончар, III, 1959, 392); **Па́лиця з двома́ кінця́ми; Па́лиця на два кінці́; У па́лиці два кінці́** *див.* **кінець** [1]; **Перегина́ти (перегну́ти) па́лицю** *див.* **перегина́ти.**

2. Важкий дрючок з потовщенням на кінці, що в старовину використовувався як зброя. *Вони* [слов'яни] *добре володіли в бою залізними мечами, сокирами і важкими дрюками (палицями), влучно метали каміння з пращі* (Іст. СРСР, І, 1957, 27).

3. *церк.* Частина облачення вищого духівництва у вигляді парчевого квадрата.

ПА́ЛИЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **па́лиця** 1. *Якось вони собі гуляли Удвох на улиці, знайшли Дві паличкі та й понесли Додому матерям на дрова* (Шевч., II, 1963, 367); *Марко підсунувся до вогню, який уже горів не так буйно, як раніше, вигріб паличкою кілька картоплин* (Тют., Вир, 1964, 16); *Пішов* [Улас] *тихою ступою, підпираючись паличкою* (Кв.-Осн., II, 1956, 238); *Вдягнений* [Виходцев] *гарно, в чорному пальті, рукавичках, з красивою паличкою в золотій оправі* (Коч., II, 1956, 369); *Поперед коней став барабанщик з барабаном і, ждучи приказу, держав у руках палички* (Мирний, І, 1954, 46); * У порівн. *Хшановський лежав в кріслі, задравши тонкі, як палички, ноги на спинку стільця* (Н.-Лев., II, 1956, 57).

Ве́рхи на па́лиці — тримаючи палицю між ногами (про дитячу гру-забаву). *На вулиці, верхи на паличках, дітвора гралась у кінний загін* (Панч, Сип Тараш. полку, 1946, 12); *Бачив він себе на зелених луках верхи на калиновій паличці, босого, з полотняною торбинкою через плече* (Тют., Вир, 1964, 274); **Дириге́нтська па́личка** — предмет у вигляді невеликого жезла, яким користується диригент при керуванні оркестром. *В повітрі черкнула диригентська паличка, мов завісу підняла...* (Вас., Незібр. тв., 1941, 64); *На естраді багато дітей з прапорцями й живими квітами. Якась дівчинка піднімає диригентську паличку* (Ів., Вел. очі, 1956, 48); **Чарівна́ (чарівни́ча, чародійна** *і т. ін.*) **па́личка,** *міф.* — предмет у вигляді невеликого жезла, який має чудодійні властивості. *Враз, немов від маху чарівничої палички, пасмо гір розіреалося* (Коцюб., І, 1955, 197); *В цьому царстві мрії і зречевленої фантазії* [на заводі міжпланетних кораблів], *в яке вона потрапила так несподівано легко, ніби за помахом чарівної палички, не все виявилось таким легким, простим і сонячним, як здавалось* (Собко, Срібний корабель, 1961, 95).

◇ **Нуль без па́лички** — хто-небудь незначний.

2. *чого і без додатка.* Предмет довгастої форми у вигляді бруска. *Шановний доктор має в собі щось подібне до наелектризованої палички лаку: зразу притягне до себе деяке легеньке тіло, а потім зараз відіпхне* (Фр., III, 1950, 256); *Зазирнула* [Аксель] *в шухляди трюмо, спробувала на губах бордову паличку в золотій обгортці* (Досв., Вибр., 1959, 234); *Паличка крейди.*

3. *розм.* Вертикальна риска на письмі. *У східних слов'ян ще з давніх часів існували, хоч й примітивні, але чіткі способи зображення чисел. Майже в усіх районах України одиниці позначалися паличками, десятки — хрестиками* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 57); * Образно. *Невідомо було, чого зітхав старий. Чи того, що він неписьменний і не добере значення отих закарлючених паличок, схожих на комах, які виводять учені люди на папері* (Допч., II, 1956, 59).

4. Бактерія, що формою нагадує подовжену риску; бацила. *Збудником дифтерії є дифтерійна паличка* (Підручник дезинф., 1953, 79); *Як тільки Мартинюк опинявся в кабінеті, він забував все на світі, крім паличок Коха чи бактерій Флекснера* (Дмит., Наречена, 1959, 87).

5. *перев. мн., анат.* Світлочутливі клітини сітківки ока людини і хребетних тварин, які формою нагадують подовжену риску. *Світлочутливий шар сітківки з рецепторами — паличками і колбочками — лежить у крайній зовнішній її частині, звернеиій у бік судинної оболонки* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 157).

ПА́ЛИЧКА-СТУКА́ЛОЧКА (~и- ~ и), *ж.* Назва дитячої гри, а також дрючечок, дощечка і т. ін., що використовуються у цій грі. *От виходить Галочка, кличе дітвору: — В палички-стукалочки починаймо гру!* (Забіла, У .. світ, 1960, 69).

ПА́ЛИЧКОВИЙ, а, е, *бакт., анат.* Стос. до **палички** (у 4 знач.), паличок (у 5 знач.). *Тривале голодування призводить до зниження паличкового зору, яке в деяких випадках досягав значних розмірів* (Рад. психол. наука.., 1958, 12).

ПА́ЛИЧКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд, форму палички. *Збудник бруцельозу — дрібний паличкоподібний мікроб, дуже стійкий у зовнішньому середовищі* (Підручник дезинф., 1953, 98).

ПА́ЛИЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́лиця** 1.

2. *перен.* Який тримається на побоях, насиллі, гноблен ні. *Уразливою стороною російської армії, що відбивала загальні хиби кріпосницької Росії, були жорстока палична дисципліна, хижацтво й казнокрадство військових чиновників та інтендантів, які обкрадали солдатів* (Іст. СРСР, II, 1957, 109).

ПАЛІАТИ́В, у, *ч., книжн.* 1. Ліки чи який-небудь інший засіб, що дає тимчасове полегшення хворому, але не виліковує хвороби. *Паліативи.. принесли мені користь видиму, але стан моїх нервів все-таки ненадійний* (Л. Укр., V, 1956, 230).

2. *перен.* Малодійовий захід, який лише частково або тимчасово забезпечує вихід із скрутного становища; напівзахід.

ПАЛІАТИ́ВНИЙ, а, е, *книжн.* Який є паліативом.

ПАЛІ́Й, я́, *ч.* Той, хто зробив підпал. *Денис кинув гасити* [клуню].. *та й сіпнув свата Манойла за рукав: — Треба паліїв шукати* (Гр., II, 1963, 301); *Погасив я вогонь мерщій, притоптав, піском закидав. А хлопці за паліем навздогін. Та де! Ніч хоч в око стрель. Не спіймали* (Жур., Вечір.., 1958, 349); // *перен.* Той, хто підбурює на що-небудь; підбурювач. *Не насильникам і паліям реакції відбудовувати руїни* (Еллан, II, 1958, 243); *Сьогодні я у мирній праці, Кажу лукавим паліям: — Із шкіл своїх, своїх палаців Я ні цеглини не віддам!* (Нагн., Вибр., 1957, 136).

Палі́й війні́ — той, хто веде пропаганду загарбницької війни або підготовку до неї. *Палії нової війни — вороги нашої весни* (Укр.. присл.., 1955, 431); *Люди знали одне, що стріляти в радянського сержанта міг тільки фашист, воєнний злочинець, палій війни* (Гончар, І, 1954, 467).

ПАЛІ́ЙКА, и, *ж.* Жін. до **палі́й.** — *Ага, це та палійка! — кричать одні. — Бач, яка смиренна тепер,—*

кричить сусіда її господині,— а як підпалювати, так нам дай (Мирний, І, 1954, 69).

ПАЛІЙСТВО, а, *с.* Здійснення, організація підпалів із злочинним наміром. *Скрізь, куди не кинь оком, бачив Орлюк страшні сліди руїни й нещадного палійства* (Довж., І, 1958, 324).

ПАЛІЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **палій.** *Палійські дії.*

ПАЛІМПСЕ́СТ, а, *ч., лінгв.* Старовинний рукопис, звичайно пергаментний, з якого стерто попередній текст і на його місці написано новий.

ПАЛІНГЕНЕ́З, у, *ч., спец.* Те саме, що **палінгене́зис.**

ПАЛІНГЕНЕ́ЗИС, у, *ч., спец.* 1. Перетворення виверженних гірських порід шляхом переплавлення гранітів, гнейсів і сланців у глибоких зонах земної кори. *Явища палінгенезису.*

2. У біології — поява у зародка ознак, властивих дорослим формам далеких предків.

ПАЛІНДРО́М, а, *ч., літ.* Слово або словосполучення, що однаково читається і з початку і з кінця, наприклад: кабак, око.

ПАЛІНДРО́МОН, а, *ч., літ.* Те саме, що **палінд́ром.**

ПАЛІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пали́ти.**— *Перекажеш своєму командирові од мене, щоб дав тобі дисциплінарну пару за паління цигарок у нічному переході* (Трубл., І, 1955, 44).

ПАЛІСА́Д, у, *ч.* Старовинна оборонна споруда у вигляді частоколу із товстих, загострених зверху колод. *Декотрий із старших панів закинув: — Пощо було на теперішні часи будувати такі коштовні укріплення, нащо здасться.. замок, нащо.. палісади?* (Фр., VIII, 1952, 209); *Біля підніжжя свіжонасипаного валу, опереза́ного глибоким ровом і палісадом, юрмилися колони гренадерів, мушкетерів* (Добр., Очак. розмир, 1965, 330).

ПАЛІСА́ДНИК, а, *ч.* 1. Невеликий обгороджений садок перед будинком. *Настя звернула з широкої вулиці, пройшла ще кварталів зо три, потім одчинила хвірточку, що провадила в невеличкий палісадник, перед невисоким домом* (Л. Укр., III, 1952, 582); *Сербин перестрибнув низенький штахет і опинився в палісаднику* (Смолич, І, 1947, 63); *Простір між хатою і вулицею, так званий палісадник, декорується квітами, деревами або виноградом* (Матеріали з етногр., 1956, 66).

2. Легкий ажурний паркан, огорожа. *Невеличкі, чепурні, одноповерхові з ганочками будиночки, тільки-но, видно, закінчені, з двориками коло кожного з них, огороджені дерев'яними палісадниками, тяглися в обох боків вулички* (Коцюба, Нові береги, 1959, 71).

ПАЛІСА́ДНИЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **паліса́дник.** *В дворі був палісадничок на дві клумби з півоніями навесні, матіолою влітку та жоржинами восени* (Смолич, Світанок.., 1953, 79); *По той бік двору за палісадничком стояв одноповерховий будиночок, і в одному крилі його світилось* (Головко, II, 1957, 613).

ПАЛІСА́НДР, а, *ч.* Цінна тверда деревина деяких тропічних дерев червоно-коричневого, темно-рожевого або фіолетового кольору, що йде на виготовлення музичних інструментів, дорогих меблів і т. ін., а також таке дерево. *Це тільки* [більярдний] *стіл, деревина. А здавалося, що тремтять у яскравому світлі оголені грані полірованого палісандра, немов живі* (Ле, В снопі.., 1960, 270).

ПАЛІСА́НДРОВИЙ, а, е. Зробл. із палісандра. *Він тремтливими руками зняв з гвіздка палісандрову рамку* (Рибак, Час.., 1960, 256).

Паліса́ндрове де́рево — те саме, що **паліса́ндр.** *Приміщення було просторе, світле і добре обставлене: дорогоцінний перський килим на всю підлогу, коштовні меблі палісандрового дерева під темним штофом* (Смолич, V, 1959, 778).

ПАЛІ́ТИ, ію, ієш, *недок., діал.* Червоніти, рум'яніти. *Красувались хліба, паліли вишні в садах* (Горд., Заробітчани, 1949, 52).

ПАЛІ́ТРА, и, *ж.* 1. Чотирикутна або овальна дощечка, пластинка, на якій живописець змішує і розтирає фарби. *Вона становить стілець, сідає боком до публіки, одчиняє скриньку, виймає палітру й пензлі, набирає красок і починає малювати на дощечці* (Л. Укр., II, 1951, 48); *Бурдило тільки тепер помітив високого ченця за мольбертом, з палітрою і пензлями* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 369); // Сполучення спеціально добраних художником барв і їх відтінків при виготовленні фарб. *Приладнав* [Сава] *мольберт. А далі, готуючи палітру, став навчати молодицю, як їй треба стояти та який вираз обличчя йому потрібний* (Головко, II, 1957, 197); // *перен.* Сукупність, сполучення кольорів, характерне для окремої картини, творчості художника і т. ін. *Дуже б хотілося, щоб українські художники сміливіше передавали свою палітрою всю красу вишневого цвітіння, усі щедрі барви м'якої природи України* (Мист., 5, 1957, 18); *Щоб написать портрет твій — яку знайти палітру?* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 103).

2. *яка, чия, перен.* Сукупність виражальних засобів у творчості письменника, композитора і т. ін. *Здебільшого в наших фільмах слово існує як елемент діалога. Це якоюсь мірою збіднює нашу словесну палітру* (Довж., III, 1960, 162); *У видноколо літератора вваходить значно більше граней психіки зображуваної ним людини, багатіші відтінки і нюанси грають на його палітрі* (Літ. газ., 11.III 1959, 2).

ПАЛІТУ́РА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **палітýрка.** *Колумб зайшов до каюти і розгорнув дві великі в шкіряних палітурах книги* (Рибак, Новий день, 1937, 256).

ПАЛІТУ́РКА, *заст.* **ПАЛЯТУ́РКА,** и, *ж.* Обкладинка, оправа для зброшурованих листків книги, зошита і т. ін. з картону, матерії, шкіри тощо. *Лежить на столі товста книга в ремінних* [шкіряних] *палітурках* (Кроп., V, 1959, 227); *Витяг* [Балабуха] *здорову книжку в дощаних палятурках, таку завбільшки, як церковна мінея,— то був його діяриуш* [діаріуш — щоденник] (Н.-Лев., III, 1956, 132); *Матері зберіг* [Сашко] *благословення — «Кобзар» Шевченка в простій палітурці* (Рильський, III, 1961, 40).

◇ **Від (од) палітýрки до палітýрки** — те саме, що **Від (од) дóшки до дóшки** *(див.* **дóшка**).— *Я вам книжку приніс в бібліотеки. Ловка, за душу вчепилася і не відпустила, поки від палітурки до палітурки не прочитав* (Стельмах, II, 1962, 388); *До екзамену оставалося мало, і всю оту купу книжок я знав вже розказати од палітурки до палітурки* (Вас., Вибр., 1954, 26).

ПАЛІТУ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **палітýрка** і **палітýра;** // Признач. для виготовлення палітурки, палітури. *Стіна, що відділяла друкарню від .. квартир, була розібрана, і в новому приміщенні розташовано наборний та палітурний цехи* (Вільде, Сестри.., 1958, 122); *Палітурний папір.*

Палітýрна майсте́рня — те саме, що **палітýрня.** *В шкільній палітурній майстерні вони оправляють бібліотечні книги, виготовляють папки* (Літ. газ., 13.X 1959, 2).

2. Прикм. до **палітýрник.** — *Від мук кохання найбільше допомагає знавш що? Палітурне ремесло!* (Донч., V, 1957, 443).

ПАЛІТУ́РНИК, а, *ч.* Майстер, який оправляє книги в палітурки. *Були серед них і майстер паперової справи, і палітурник, і друкар...* (Ів., Друкар.., 1947, 8); *Споконвіку клей є незамінним помічником столярів, палітурників, шевців* (Наука.., 6, 1962, 14).

ПАЛІТУ́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **палітýрник.**

ПАЛІТУ́РНЯ, і, *ж.* Майстерня, де оправляють книги в палітурки. *Палітурня і цех механічний з честю виконали завдання* (Сос., I, 1957, 499); *Жив письменник* [І. Тобілевич] *у підвальному приміщенні, працював спочатку в кузні, потім у палітурні* (Іст. укр. літ., I, 1954, 444).

ПАЛІТУ́РОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **палітýрка.** *Він розстебнув кожушок і витяг із бокової кишені піджака клейончасті палітурочки від записної книжки, дістав звідти «облікову картку» на коня і з неї вже клаптик паперу, згорнений учетверо* (Головко, II, 1957, 124).

ПАЛІ́ЧЧЯ, я, *с.* 1. Збірн. до **пáлиця** 1. *Діти бігали з паліччям Удень за вдовою По улицях та, сміючись... Дражнили Совою* (Шевч., I, 1963, 233); — *А для сумних пісень вирізую паліччя восени — з калини...* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 188); // Сухе гілля; хмиз. *Палахкотить полум'я, тріщить сухе паліччя, розлітаються у всі боки червоні іскри* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 127).

ПА́ЛКА, и, *ж.* Те саме, що **пáлиця** 1. *Камінням, і корінням, І палками та дрюками Перший напад* [половців] *приняли* [міщани] (Фр., XIII, 1954, 372); «*Хватка*» — *це така довга-довга палка, а на палиці на тій обруч великий, а на тому обручі сітка, на манір великого лантуха начеплена...* (Вишня, I, 1956, 156); *За хвилину віп взяв свою шапку і палку, вклонився усьому товариству і подався геть з бібліотеки* (Л. Укр., III, 1952, 532); *В магазині тато мій Барабан купив новий. Ще й дві палки невеличкі — Це для мене й для сестрички* (Бойко, Билиці.., 1958, 5); [К а р м е л ю к:] *Полічив, скільки світу ногами сходив, скільки палок та різок на тіло своє прийняв, скільки днів у кайданах, а скільки на волі прожив...* (Вас., III, 1960, 420); *Над колоніями палка? — Всі народи миролюбні встануть за життя нове!* (Тич., II, 1957, 250).

◇ **З-під пáлки** — те саме, що **З-під пáлиці** (*див.* **пáлиця**). *Червона Армія створила невидано тверду дисципліну не з-під палки, а на основі свідомості, відданості, самопожертви самих робітників і селян* (Ленін, 29, 1951, 218); **Пáлкою кúнути** — те саме, що **Пáлицею кúнути** (*див.* **пáлиця**). *До хутора зовсім палкою кинути. Гонів з п'ять, мабуть, буде* (Цюпа, На крилах.., 1961, 23); **Перегинáти (перегнýти) пáлку** *див.* **перегинáти.**

◆ **Вбивáтися (вбúтися) в палкú** *див.* **вбивáтися.**

ПАЛКЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **палкúй.** *В кострі був зложений суженький* [очерет], *Як порох був уже палкенький, Його й держали на підпал* (Котл., I, 1952, 86); *Палкеньку пісню соловей співав, аж омлівав* (У. Кравч., Вибр., 1958, 34).

ПАЛКІ́Й, á, é. 1. Який добре горить, швидко займається. *Березові дрова дуже палкі* (Сл. Гр.); *У донецькому вибої, в надрах вугільних шарів, народилися герої.. А у шахті — залізниці, поїзд мчить палке добро* (Уп., Вітчизна миру, 1951, 153).

2. Який має дуже високу температуру і виділяє багато тепла; жаркий, палючий. *Сонце палке сипле стріли на білую крейду, Вітер здіймa порохи* (Л. Укр., I, 1951, 151); *А може, й справді мудрість в тім, Що краще у житті Згоріть на полум'ї палкім, Ніж згаснуть в темноті* (Бичко, Простота, 1963, 13); * Образно. *Спокійно дихала земля, від радості ясна, від щастя, що сердець людських вона відчула стук, палкий вогонь порывів їх і ласку теплих рук* (Гонч., Вибр., 1959, 330); // *перен.* Про дуже яскраву барву (перев. червону і жовту). *Хиляючись до тих квіток палких, Я чув, що .. спів солодкий з них виходить* (Фр., XI, 1952, 291); *Снаряди в маєтку падали й падали, із співом опускаючись з висоти, і Сагайда на мить задивився на них.. Наче це сама Батьківщина послала їм сюди за тисячі верст вогнисті вітання, осипаючи своїх синів палким червоним цвітом* (Гончар, III, 1959, 161).

Палкúй день — дуже теплий день. *День був палкий, гарячий, а до того сонячного жару піддавали ще й гармати свого* (Мирний, I, 1949, 232); **Палкé літо** — жарке літо; **Палкúй морóз** — лютий, дошкульний мороз, який ніби обпалює все живе. *Ось іти зібрався лицар молодий в дорогу.., пустеля перед ним як жар горить, холодні іскри, то роса для нього, біленький сніг, то пелюстки лілей, палкий мороз — пал сонця весняного* (Л. Укр., I, 1951, 225).

3. *перен.* Який має надзвичайно гарячий темперамент; сповнений енергії, пристрасті. *Була в їх дочка Катря... Ся не в матір зародилася — палка, прудка дівчина — трудно їй було батеньку коритись* (Вовчок, I, 1955, 182); *Палка молодіж у живі очі сміється старому* [Хо], *кепкує з його заходів, зве його порохном* (Коцюб., I, 1955, 171); *І станем ми,.. Палкий юнак і сива голова, По лікті засукавши рукава, До чистої, як перший сон, роботи* (Рильський, II, 1960, 217); // Який виражає сильне почуття, сповнений великої пристрасті. *Ой, палка ти була, моя пісне! Як тебе почала я співати* (Л. Укр., I, 1951, 125); *Гребінка і його знайомі трохи не плакали, читаючи палкі, щирі рядки* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 144); *Кохання обняло її палку душу ніби полум'ям* (Н.-Лев., III, 1956, 329); // Щирий, послідовний у своїх переконаннях, уподобаннях, наслідуванні кого-, чого-небудь. — *Не смію бути докучливим, пане професор, але в мені ви маєте найщирішого друга. Я—ваш палкий учень* (Донч., II, 1956, 76); *З початку революційної діяльності і до кінця свого життя Грабовський був палким поборником зміцнення дружби двох братніх народів — російського і українського* (Ком. Укр., 8, 1964, 74).

◇ **Палкá головá (голíвка); Палкé сéрце (сéрденько)** — хтось сповнений великої пристрасті, має пристрасну вдачу. *Ну, а яка ж бо ти* [волошка] *люба в вінку, Що обвивав голівку палку* (Рильський, III, 1961, 179); *Я пригорну тебе до свого серденька, А воно ж палке, як жар* (Стар., Поет. тв., 1958, 32); **Палкí сльози** — сльози, викликані дуже сильними переживаннями. *П'янними руками пригортав* [Чіпка] *до п'яного серця свою Галю, не примічаючи палких сліз на її очах та смутку на змарнілому личку...* (Мирний, I, 1949, 399); *По війні ти на звалищах міста лишився один І палкі твої сльози точили холодне каміння* (Л. Укр., I, 1951, 183).

4. *перен.* Який дуже легко збуджується; надто запальний. *Лукина трохи боялась Уласа, палкого, часом не з міру сердитого* (Н.-Лев., III, 1956, 327); *Андрійко скорий був, палкий, як іскра,— то було тричі на день і більш посвариться з дітьми на улиці, а то й поб'ється* (Вовчок, I, 1955, 275); — *Я людина палка: вхоплю шаблюку й покажу, що значить герой Москви та Смоленська,— гордовито взявся Бжеський в боки* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 14); // Надзвичайно жвавий, рухливий; баский (про коня). *Хто із них у рідним домі, Під теплом весінніх хмар Шаблю зніме і поставить В плуг палкого скакуна..?* (Нагн., Пісня.., 1949, 97).

5. Який потребує зосередження, напруження всіх сил. *Там знов дідусь недужий в хаті сам, все кашля й стогне, та води подати нема кому — палкий жниве'яний час!* (Фр., XI, 1952, 158).

6. *перен.* Доведений до граничного напруження; жорстокий, запеклий (про бій, боротьбу і т. ін.). *О земле, зрита битвою палкою, Ти нам здаля здіймалась, як маяк!..* (Нагн., Вибр., 1950, 132); // Який проходить дуже жваво, напружено. *Починалась палка суперечка, в якій часом необережне слово з уст о. Василя ображало*

Раїсу (Коцюб., I, 1955, 324); *Нарада була коротка, але палка* (Донч., V, 1957, 392).

ПА́ЛКІСТЬ, кості, *ж.* Абстр. ім. до **палки́й.** *Енергія, що нею пройнято було всю його постать, врода, палкість, щирість — все це надзвичайно вражало дівчину* (Гр., II, 1963, 28); *Не пам'ятаючи себе від радості, головнокомандувач схопив здивованого кур'єра у свої цупкі обійми й розцілував з палкістю вперше закоханого* (Добр., Очак. розмир, 1965, 174).

ПА́ЛКО. Присл. до **палки́й.** *В згадках знову давнину тривожим, Як стрілись вперше з вчителем своїм, Бо серце вчителя на сонце схоже — Воно одне, а світить палко всім* (Гірник, Стартують.., 1963, 17); *Світ за очі прогнав мене батечко мій, Що тебе я кохала так палко...* (Граб., I, 1959, 486); [Молода циганка:] *О, Земфіра вміє танцювать, співать, уміє глянуть так ласкаво і палко, що граф одужав одразу!* (К.-Карий, II, 1960, 19); *Наша партія палко вірила в соціалістичну революцію, сміливо йшла їй назустріч, невтомно готувала до неї робітничий клас і найбідніше селянство* (Ком. Укр., 12, 1966, 50); *Комсомольські збори ще не починались... Розбившись на групи, комсомольці палко дебатують* (Головко, Літа.., 1956, 70); *Дніпро в багатьох форсували місцях! Події зростали навально і палко* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 312).

ПАЛО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад, який реєструє вібрацію суден, мостів, будівельних конструкцій і т. ін.

ПАЛО́МНИК, а, *ч.* Той, хто відвідує так звані святі місця або мандрівний богомолець взагалі; прочанин. *Батьківське почування по таких довгих роках самотнього й у тісних рамцях замкненого життя було для нього тим, чим є джерело свіжої води для паломника у вигорілій пустині* (Фр., VI, 1951, 165); *У храмах Аджанти й Еллори завжди людно. Багато туристів з Європи і Америки, а ще більше паломників* (Минко, Намасте.., 1957, 26).

ПАЛО́МНИЦТВО, а, *с.* 1. У християнській, мусульманській та інших релігіях — мандрівка по так званих святих місцях. *У зв'язку з прийняттям християнства на Русі вже в XI—XII ст. стають досить частим явищем подорожі, паломництво до різних релігійних центрів — до Константинополя, афонських монастирів і особливо до Палестини* (Іст. укр. літ., I, 1954, 41).

2. *перен., розм.* Мандрівка для відвідання кого-, чого-небудь великою кількістю шанувальників, прихильників. *Влітку в Одесу — паломництво. Туристи з усіх кінців «штурмують» наші визначні місця* (Літ. Укр., 29.X 1965, 2).

ПАЛО́МНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пало́мник.**

ПАЛО́МНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пало́мник** і **пало́мництво.**

ПАЛО́МНИЧАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Ходити, мандрувати по так званих святих місцях; займатися паломництвом (у 1 знач.).

2. *перен., розм.* Брати участь у паломництві (у 2 знач.).

ПА́ЛТУС, а, *ч.* Риба родини камбалових, поширена у північних і далекосхідних морях.

ПА́ЛТУСИНА, и, *ж.* М'ясо палтуса, що вживається як їжа.

ПА́ЛТУСОВИЙ, а, е. Прикм. до **па́лтус.**

ПА́ЛУБ, а, *ч., діал.* Палуба (у 2 знач.). *Привабив* [Гейбу і Середу] *кузов автобуса, з якого міг вийти гарний палуб, себто будка на поле для трактористів* (Ю. Янов., Мир, 1956, 218).

ПА́ЛУБА, и, *ж.* 1. Суцільне водонепроникне горизонтальне перекриття в корпусі або надбудові судна у вигляді підлоги. *Не те щоб дуже зажурившись, А так на палубі стояв І сторч на море поглядав* (Шевч., II, 1963, 105); *Віталій .., де по трапах, а де й без трапів, перелазить дедалі вище з однієї палуби на другу, а Тоня невідлучно пробирається за ним* (Гончар, Тронка, 1963, 239); *Вона* [китобаза] *має .. розбірну палубу, надбудови і рубки для розміщення побутових, службових, господарських приміщень* (Наука.., 8, 1959, 17); * У порівн. *Гойдається земля під ногами, як палуба корабля, і, щоб не впасти, хапаюсь за стіни* (Коцюб., II, 1955, 408).

2. *рідко.* Те саме, що **бу́дка** 3. *Сіра машина, пригасивши фари, підійшла до тракторної палуби зовсім непомітно* (Панч, В дорозі, 1959, 235).

ПА́ЛУБИТИ, блю, биш; *мн.* па́лублять; *недок., перех., рідко.* Покривати чим-небудь зверху якусь споруду. *Дах нового корівника палубив під шифер Антін Підлубний* (Рудь, Гомін.., 1959, 93).

ПА́ЛУБНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́луба** 1. *Вона самотньо стояла біля світлих палубних поручнів і часом з таким захопленням вдивлялася вдалину, немов от-от зніметься й полетить* (Баш, Надія, 1960, 6).

2. Який міститься, перебуває або працює на палубі. *Палубні вахтові не спускають очей з освітлюваного прожекторами моря* (Трубл., Шхуна.., 1940, 215); *На лавах, тісно збившися, сиділи матроси, понтонники, було багато з палубної й нижньої команд* (Донч., II, 1956, 116).

ПА́ЛУБНИК, а, *ч., буд.* Товстий тес або дошки, призначені для палуб.

ПАЛУБЧА́СТИЙ, а, е, *рідко.* Який має палубу (у 2 знач.). *Як бачу той віз, критий, палубчастий, що притягає до нашого двору.. Вилазила перше з воза .. рум'яна черниця* (Вовчок, I, 1955, 252).

ПАЛЮ́ГА, и, *ж.* Збільш. до **па́лиця** 1. *Вижила я вдома з тиждень, і світ мені став не милий. Тая собачая тінь, Трохим, уже двічі був упивався та й бив мене палюгою* (Крим., Вибр., 1965, 376); *Нерівний ліс мовчки піднятих вгору дрючків і палюг був такою красномовною відповіддю народу, що пан староста, видимо, розгубився* (Вільде, Сестри.., 1958, 264).

ПА́ЛЮХ, а, *ч., діал.* Палець (звичайно великий). — *Треба наперсток собі купити. Тільки па який палець його накладається? Коли я вколовся у палюх, то очевидно на нього наперсток потрібний* (Мак., Вибр., 1954, 180); *Рекомендується, щоб.. вказівний палець диригента торкався палюха (великого пальця), а інші три пальці, не торкаючись один одного, були злегка зігнуті* (Осн., диригув., 1960, 12).

ПА́ЛЮЧИЙ, а, е. 1. Те саме, що **палки́й** 2. *Їй хотілося, як тому вітрові, по степу ганяти, надихатись польового повітря, щоб аж у грудях займалось, нажаритись на сонці палючому* (Мирний, IV, 1955, 294); *Війнуло приємним холодком. Аж тоді зауважив юнак, що надворі була палюча спека* (Досн., Гюлле, 1961, 41); *З підземних вийшовши глибин, що дасть вугілля чорне? Заводам — силу для машин, вогонь палючий — горну* (Забіла, У.. світ, 1960, 114); [Мальванов:] *Ми повинні підкорити льодові простори й палючі пустині, щоб і там, на жовтих пісках, де віками біліли кості верблюдів, розцвіло нове життя* (Коч., II, 1956, 12); // Який обдає, обпалює жаром або морозом. *Палюче дихання пустині сушило губи* (Ільч., Серце жде, 1939, 266); *Надворі справді було холодно. Палючий вітер обпікав лице* (М. Ол., Леся, 1960, 217).

2. Який фізично подразнює, опікає, пече (шлунок, шкіру і т. ін.). *Люди витискають із збіжжя.. дивне пійло, заправляють його пекучими зелами, сіркою і солею* [сіллю] *так, що пійло те дістає дуже пекучий і палючий смак* (Март., Тв., 1954, 55); *Все віп* [ворог-кропива] *душить, все він глушить, гинуть квіти і трава — це пекуча, це палюча лиходійка кропива* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 86); // Який викликає фізичне страждання. *Палючі шрами в нас на тілі Ще й тепер нам*

спати не дають (Бичко, Простота, 1963, 63); *Бугров здригнувся від гострого, палючого болю. Він підніс до очей посинілий, роздутий палець,— з нього капав кров* (Мик., II, 1957, 280).

Палю́чий жар — дуже висока, гарячкова температура тіла. *Михайлина вп'ялася поглядом у термометр, немов він мав забрати в себе той палючий жар, що за кілька годин спалив її дитину, поклав у ліжко* (Збан., Між.. людьми, 1955, 165).

3. *перен.* Який легко роздратовується, сердиться. *Чудна ся Параска і не сердита мов — тілько, як порох, палюча, та вередлива, та завислива* (Мирний, IV, 1955, 94); // Який виражає пристрасть, гнів і т. ін. *Проценко витягнув шию і знай водив палючими очима за співачкою, мов вона була магнітом і тягла його за собою* (Мирний, III, 1954, 273); *Незгоди гідру ти, о чудотворна фев, Стрілою погляду палючого убий* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 317); // Який глибоко відчувається, переживається ким-небудь. *Коли дійшла вона до розуму,— вередливість її де й ділася, зате заздрість, заздрість пекуча-палюча розбирала її* (Мирний, IV, 1955, 32); *Героїзм Мухи Івана.. та Невкипілого.. згадували щиро із тихим смутком, із палким захопленням ними та палючою ненавистю до козаків* (Головко, II, 1957, 348); // Який виражає моральне страждання, переживання. *Затремтіли у весняному повітрі палючою скаргою слова пісні* (Вас., I, 1959, 146).

Палю́чі сльо́зи — те саме, що **Палкі́ сльози** (*див.* **палкі́й**). *Що робити Меласі? ..Нема порятунку! Братик Михайло коханий! Як тебе рятувати? .. І.. сльози палючі капали на його від жаху та від трусу* (Вовчок, I, 1955, 341); *Розливалася стара Явдоха гіркими та палючими слізьми* (Мирний, IV, 1955, 40).

ПАЛЮ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Абстр. ім. до **палю́чий.**

ПАЛЮШО́К, шка́, *ч., діал.* Зменш.-пестл. до **па́люх.** *Усім палюшкам кашки дам, почавши од мізинного* (Номис, 1864, № 1266).

ПА́ЛЯ, і, *ж.* 1. Стовп, що забивається в грунт як опора для якої-небудь споруди. *Посеред ставу убито чотири палі товстенькиx, а угорі позв'язано вірьовками та.. якось-то хитро та мудро попереплутувано* (Кв.-Осн., II, 1956, 174); *Дубові палі під мости вбивають в дно ріки, щоб через міст могли пройти важкі грузовики* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 79).

На па́лях — високо на помості, насланому на спеціально вбиті в грунт стовпи. *Убогі хижі на бамбукових палях туляться біля самої води* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 131).

2. Загострений з обох кінців кілок, який вбивають, вкопують у землю як опору для чого-небудь або як огорожу. *Загородили* [рибалки] *загороду для кухаря, на кухарський курінь, закопали в пісок палі, примостили зверху балку й повішали казани* (Н.-Лев., II, 1956, 226); * У порівн. *Молодці рубали грубі ялиці, загострювали їх з обох кінців, мов палі* (Фр., VI, 1951, 132); // *перен.* Старовинний спосіб смертної кари, при якому засудженого страчували, насаджуючи на такий кілок. [Я к и м:] *Народ так плавом і пливе до Хмельницького.* [З о л о т н и ц ь к и й:] *На тих, хто повстає, суть шибениці й палі* (Гр., II, 1963, 538); *Ще тоді, коли Семен із Силантієм переступили поріг до покоїв «царевича», вони були вже засуджені на палю* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 102).

На па́лю садови́ти (саджа́ти, сади́ти, посади́ти, збива́ти, збі́ти *і т. ін.*) *кого* — страчувати кого-небудь, насаджуючи на загострений кілок. *От вояки були* [запорожці]: *сто чоловік, а від них тисяча тікає. Його збивають на палю, а він дулі сучить...* (Панч, Іду, 1946, 57); — *Стривай, пане,— сказав Хліб.— Не віддавай мене на ганебну смерть, як пса. Не стріляй.. Звели посадити мене на палю, дай вмерти достойно лицарською смертю, як умерли батько мій і дід* (Довж., I, 1958, 250); **Сісти (потра́пити, піти́** *і т. ін.*) **на па́лі** — бути страченим на загостреному кілку. *Невже йому роковано загинути тут, у глушині, або положити головою в козацькому поході, або сісти на палю десь у Стамбулі?!* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 39); — *Чи його схопили й десь катують? Чи.. давно сконав на палі?* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 129).

ПАЛЯНДРУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *недок., діал.* Мандрувати.— *Я гадав, що хоть арештують та цюпасом до села відішлють,— отже, не хотіли. Прийшлося самому, голому й голодному, паляндрувати* (Фр., II, 1950, 90).

ПАЛЯНИ́ЦЯ, і, *ж.* Хлібина перев. з пшеничного борошна, певним чином замішаного. *Паляниця хлібові сестриця* (Номис, 1864, № 12335); — *А де ж ти діла паляницю? Чи, може, в лісі хто одняв? Чи попросту — забула взяти?.. Чи, може, ще й не напекла?* (Шевч., I, 1963, 318); *Я хутко збігав додому й нишком, щоб ні батько, ні мати не бачили, відрізав мало не половину пшеничної паляниці* (Допч., VI, 1957, 240); *На столі, на вишитім бузком рушнику, лежала житня паляниця* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 176); * У порівн. *На ліжку коло печі, на подушках, застелених білим простирадлом, лежали здорові проскури, як паляниці* (Н.-Лев., II, 1956, 335).

Паляни́ця хлі́ба — хлібина. *Павло з'їв паляницю хліба і такий горделей* [горщик] *борщу, що собака не перескочить* (Тют., Вир, 1964, 367).

ПАЛЯНИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **паляни́ця.** *Один бог знає, де вона видирала задля Пилипка шматок м'якої паляничкн або краєчок булки!* (Мирний, IV, 1955, 297): [Б а б а:] *Одна паляничка тільки і є, а то немає печеного. (Дістає з-під поли паляницю)* (Мик., I, 1957, 282); * У порівн. [Г о с т р о х в о с т и й *(тихо)*:] *Яка ж гарна ця міщаночка! Які в неї очки, брівки, як шнурочок, щічки, як паляннчки* (Н.-Лев., II, 1956, 485).

2. Маленький виріб з якого-небудь тіста. *Добре розтертий сир змішують з борошном та збитими білками, викладають на посипаний борошном стіл, роблять по 2—3 паляннчки (плоскі коржики) на порцію, обкачують в борошні і смажать.. до готовності* (Укр. страви, 1957, 270).

ПАЛЯНИ́ШНИЦЯ, і, *ж., заст.* Жінка, яка пече і продає паляниці. *Піднялися на місто йти бублейниці, паляннишниці і ті, що кухликами пшоно, а ложками олію продають* (Кв.-Осн., II, 1956, 10).

ПА́ЛЯТИНА, и, *ж.* Щось палене, із специфічним запахом паленого.

ПАЛЯТУ́РКА *див.* **палі́турка.**

ПАЛЬ, і, *ж., діал.* Паля. *Сильна хвиля підхопила човен і кинула його на паль* (Коцюб., I, 1955, 393).

На паль садови́ти (саджа́ти, сади́ти, посади́ти, збива́ти, збі́ти *і т. ін.*) — те саме, що **На па́лю садови́ти (саджа́ти, сади́ти, посади́ти, збива́ти, збі́ти** *і т. ін.*) (*див.* **па́ля**). [Р-д:] *Не трибунал конгрес, на жаль, І не посадить вас на паль...* (Олесь, Вибр., 1958, 429); **Ста́ти мов (як** *і т. ін.*) **паль** — заклякнути, стати непорушно (від страху, відчаю, здивування і т. ін.). *Приведена стала мов паль. Чи страх обезсилив, чи жаль?* (Фр., XIII, 1954, 103).

ПАЛЬБА́, и́, *ж., з чого і без додатка, розм.* Дія за знач. **пали́ти** [2] і звуки, утворювані цією дією. *Земля.. немов репалася від пекельної пальби з численних батарей ворога* (Ле, Право.., 1957, 187); *Раптом усі насторожились, почувши шалену, безладну пальбу десь позаду, за*

лісовим півостровом (Гончар, III, 1959, 436); * Образно.— *Ось що лишилось* [після землетрусу] *од нашого прекрасного міста. Хто не чув — уявити собі не може тої пекельної ночі. Така пальба була, така канонада, наче всі сили небесні, земні й морські палили разом з своїх гармат* (Коцюб., II, 1955, 403).

Відкрива́ти (відкри́ти, зніма́ти, зня́ти *і т. ін.)* **пальбу́** — починати стріляти з вогнепальної зброї. — *Дозвольте відкрити по десанту пальбу з гармат,— підбіг до Суворова високий, з тонкими рисами обличчя командир батальйону* (Добр., Очак. розмир, 1965, 75); — *Зняв би я тоді пальбу — вас би всіх постріляли разом зо мною* (Смолич, Театр.., 1940, 159).

ПАЛЬКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех., діал.* Позначати паличками, кілочками яке-небудь місце, межі якоїсь ділянки. *Вкінці удався* [Густав] *й на поле, взявши з собою мапу і шнур, міряв, бродив, палькував.. кождий ступінь* (Фр., III, 1950, 78).

ПА́ЛЬМА, и, *ж.* Вічнозелена, перев. деревна рослина жарких країн з високим негіллястим стовбуром і пишною кроною великого перистого або віялоподібного листя, що може культивуватися як декоративна.— *Сирокко приносить до мене з Африки спеку і аромати Єгипту, а я мрію про край білих пісків і чорних людей, про кактуси, пальми і піраміди* (Коцюб., II, 1955, 291); *Між столиками та в кутках стояло в діжках кілька пальм та фікусів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 64); *Серед багатої рослинності Індонезії особливо поширена кокосова пальма, яка дає цінні продукти* (Наука.., 7, 1958, 52); * У порівн. *А гнучка струнка постать, Наче пальма та південна* (Л. Укр., IV, 1954, 174).

Па́льма пе́ршості *(рідко* **першенства́)** — перше місце, першість у чому-небудь (від звичаю, що існував у стародавній Греції, нагороджувати переможця у змаганнях пальмовою гілкою). *Глядачі вагалися, кому з акторів — виконавців п'єси «Глитай, або ж павук»— віддати пальму першості, і, врешті, розподілили її між усіма учасниками* (Життя Саксаганського, 1957, 40); *Звісна річ, зведення про цю третю сібу нікуди не посилалися, пальма першості так-таки й залишилася за михайлівцями* (Руд., Остання шабля, 1959, 413); *Віддавши при кінці іронічно пальму першенства в красномовстві панові прокуророві, просив* [головний оборонець] *присяжних виправдати якщо вже не всіх, то бодай деяких обвинувачуваних* (Фр., VI, 1951, 273).

ПАЛЬМЕРСТО́Н, а, *ч., заст.* Довге пальто особливого крою. *На ньому були розкішні білі сукняні штани і стертий по швах, ветхий, але елегантний пальмерстон* (Смолич, Театр.., 1940, 246).

ПАЛЬМЕ́ТА, и, *ж.* 1. Орнамент, який нагадує пальмове листя, і предмет з таким орнаментом. *В одному місці* [турячого рога] *сплелись два дракони, що гризуться.. З правого боку від цієї групи зображені крупним планом два грифони, звернені головами в різні боки і сплетені хвостами та крилами, які утворюють вузол у вигляді рослинної пальмети* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 529); *Була вона одягнута, як належало,— у білій сукні тонкого шовку з срібними пальметами по всій тканині* (Скл., Святослав, 1959, 30).

2. Рослина, гілки якої формуються так, як лист пальми, тобто в одній площині. *При формуванні пальмети додержують принципу співпідлеглості між гілками.. Створюється пальмета з доброю рівновагою крони* (Хлібороб Укр., 8, 1964, 36).

ПАЛЬМЕ́ТКА, и, *ж.* Те саме, що **пальме́та** 1.

ПАЛЬМЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **пальме́та.** *Пальметні сади в господарствах Кримської області займають від 10 до 50 гектарів* (Хлібороб Укр., 11, 1965, 33).

ПАЛЬМІ́РА, и, *ж.* Один з видів російських друкарських шрифтів.

ПАЛЬМІ́РСЬКИЙ, а, е: **Пальмі́рське письмо́** — різновид арамейського алфавітно-буквеного письма, який використовувався у стародавній Сірії.

ПАЛЬМІТИ́Н, у, *ч.* Хімічна речовина, що входить до складу пальмової олії та інших жирів і використовується у миловарній промисловості.

ПАЛЬМІТИ́НОВИЙ, а, е: **Пальміти́нова кислота́** — нерозчинна у воді одноосновна жирна кислота без запаху і смаку, що добувається із пальмової олії і використовується у миловарній промисловості. *До складу твердих жирів входять, головним чином, ефіри пальмітинової і стеаринової кислот* (Заг. хімія, 1955, 436).

ПА́ЛЬМОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́льма.** *Пальмовим листям Покрита, в тіні дерева стояла Колиба* (Фр., X, 1954, 428); *В одному кутку картини був.. рай. Праведники зривали тут з дерев золоті яблука і обмахувались, певно від комарів, пальмовим віттям* (Донч., III, 1956, 24); // Який складається з пальм. *Майнули пальмові гаї, якісь велетні-дерева саме в цвіту, білі квітки магнолії* (Н.-Лев., I, 1956, 567); *Він швидко пішов пальмовою алеєю, боячись спізнитися на пароплав* (Трип., Дорога.., 1944, 50); // Зробл. з пальми; добутий з її плодів. *Одна з пань нервово замахала пальмовим вахлярем, хоча в тому не мала жодної потреби, бо з моря подихало тихою прохолодою* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 45); *Якось під час подорожі на півдні в Італії йому подарували тоненьку, але міцну пальмову паличку* (Ів., Тасмниця, 1959, 204); *На узбережжі Гвінейської затоки .. дуже поширена олійна пальма з віялоподібним листям; з її плодів виготовляють пальмову олію* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 124).

Па́льмова гі́лка — гілка пальми як символ миру, мирних намірів.

2. *у знач. ім.* **па́льмові,** вих, *мн.* Родина однодольних, перев. деревних рослин, що ростуть у тропіках і субтропіках. *Родина пальмових одна з найчисленніших — вона налічує понад 1700 видів* (Хлібороб Укр., 5, 1965, 47).

ПАЛЬМОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд, форму пальми.

ПАЛЬНИ́Й, а́, е́. 1. Здатний до горіння, згоряння. *Танк мчав палаючи. Вздовж усієї вулиці з горішніх поверхів на нього сипалися гранати, пляшки з пальною сумішшю: одні влучали, інші падали обік танка, поперед нього — весь асфальт горів* (Гончар, III, 1959, 279).

2. *у знач. ім.* **пальне́,** по́го, *с.* Паливо, звичайно для двигунів. *Машина мчиться легкова, літак гуркоче срібний, комбайн виходить на жнива, їм всім пальне потрібне* (Забіла, У.. світ, 1960, 116); *Атомний криголам зможе брати з собою запас ядерного пального на рік плавання* (Ком. Укр., 11, 1957, 34); // *перен., розм.* Спиртні напої, випивка. *Ще зранку .. усе було приготовлено до бучного весілля. Маша з подругами спекла, що належить. Мої друзі принесли пального* (Ю. Янов., II, 1954, 74).

ПАЛЬНИ́К, а́, *ч.* 1. Прилад для спалювання горючої рідини або газу з певною метою. *Зварювальний пальник — це прилад для змішування горючого газу з киснем і одержання постійного концентрованого газового полум'я* (Слюс. справа, 1957, 262); *На пальниках під стерилізаторами затрепетали сині вогники* (Шовк., Людина.., 1962, 202).

2. Частина якої-небудь установки, де утворюється дуже висока температура. *В 1956 році в Алжірі французи побудували сонячну батарею.. Потужність цієї геліоустановки.. становить 30 квт, температура пальника досягає 3000° С* (Знання.., 11, 1965, 28).

ПАЛЬНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., з чого і без додатка, розм.* Однокр. до **пали́ти**[2]. *Скрикнула Зінька, Ілько згарячу пальнув із обріза — сам не знав, чи туди, чи вгору. А з шелюгів у ту мить, мов дуплетом, із двох гвинтівок — бах! бах!* (Головко, II, 1957, 178); — *Залишайся, Мокію, тут і пильнуй,— звернувся Головатий до Гулика,— якщо набіжить небезпека, пальни з гармати* (Добр., Очак. розмир, 1965, 312).

ПАЛЬОВИ́Й, á, é. 1. Який складається з паль. 2. Побудований на палях. *Пальові хати Труханова острова наче пливуть рікою* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 378).

ПАЛЬОВИ́К, á, *ч.* Круглий черв'як, що паразитує у кишечнику тварин і зрідка людини.

ПАЛЬПА́ЦІЯ, ї, *ж.* Метод медичного обстеження шляхом обмацування внутрішніх органів або частин тіла хворого. *В історію хвороби вносяться результати огляду хворого, його обмацування (пальпація), вистукування (перкусія) і вислухування (аускультація)* (Заг. догляд за хворими, 1957, 189).

ПАЛЬПУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *недок. і док., перех.* Обстежувати пальпацією (хворого).

ПАЛЬТЕЧКО́, á, *с.* Зменш.-пестл. до **пальто́**. *Ми з дорослими й малими в двері втиснулись бочком. Ось на вішалку здали ми Леноччине пальтечко* (Тич., II, 1957, 327); // *зневажл.* Недороге або старе, поношене пальто. *Степан Васильович кидає припорошену* [снігом] *щуку прямо в кишеню благенького, на риб'ячім жупрі пальтечка* (Стельмах, I, 1962, 646); *Одягнений він був у старенькe демісезонне пальтечко, а під ним засмальцьований на бортах піджачок* (Мокр., Сто.., 1961, 115).

ПАЛЬТО́, á, *с.* Верхній одяг довгого крою, що надягається поверх плаття, костюма і т. ін. *З етажерки звисало новеньке гімназичне пальто, ловлячи в гудзики гострі червоні бліки* (Коцюб., II, 1955, 367): *Вона була в осінньому пальті поверх кошлатого лижного костюма* (Гончар, IV, 1960, 58); *З вітальні чувся галас, у передпокої були навалені гори пальт* (Полт., Повість.., 1960, 549).

ПАЛЬТО́ВИЙ, а, е. Признач. для пальт. *За останні три роки в легкій промисловості України освоєно нові вироби. Це.. шерстяні тканини — драп-флаконе, трико костюмне, тканини пальтові, трико спортивне* (Наука.., 1, 1957, 4).

ПА́ЛЬЦЕВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́лець**. *Крім пальцевого дослідження, пульс можна реєструвати.. за допомогою спеціального приладу* (Наука.., 10, 1963, 61).

2. *спец.* Який має механічні пальці. *Пальцева фреза.*

ПАЛЬЦЕПОДІ́БНИЙ, а, е. Виглядом, формою схожий на палець. *Самки* [нематоди] *мають роздуте.. лимоноподібне тіло з невеликим пальцеподібним виростком на передньому кінці* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 10).

ПАЛЬЦЕХІ́ДНІ, них, *мн.* Які при ходьбі опираються не на всю ступню, а лише на пальці (про тварин).

ПАЛЬЦЬОВИ́Й, á, é. Те саме, що **па́льцевий**.

ПАЛЬЧА́ *див.* **пальча́та.**

ПАЛЬЧА́СТИЙ, а, е. Який формою нагадує розчепірені пальці руки. *Пальчасті листки каштанів жовкнуть не одразу. Спочатку на них з'являється вузенька жовта облямівка* (Собко, Стадіон, 1954, 90).

ПАЛЬЧА́ТА, чáт, *мн. (одн.* **пальча́**, áти, *с.)*. Зменш.-пестл. до **па́льці** (*див.* **па́лець** 1).— *Ти вгорни йому пальчата, Щоб не мерзло рученя* (Мал., Звенигора, 1959, 181); *Оте темнооке дівчатко з тоненькими пальчатами, що цілу зиму водило його рукою по мудрому паперу,.. завоювало в Кифора.. любов і повагу* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 145).

ПАЛЬЧА́ТКА[1], и, *ж., діал.* Рукавичка з відділеннями для кожного пальця. — *Що вам треба? — спитала пана Манина мати. — Пані! — одказав він, держачи свого бриля в руках.. в чорних пальчатках, — пані, у вас є тут цуцик.., продайте його мені* (Григ., Вибр., 1959, 453).

ПАЛЬЧА́ТКА[2], и, *ж., бот.* Однолітній бур'ян родини злакових.

ПАЛЬЧЕНЯ́ *див.* **пальченя́та.**

ПАЛЬЧЕНЯ́ТА, ня́т, *мн. (одн.* **пальченя́**, я́ти, *с.)*. Зменш.-пестл. до **па́льці** (*див.* **па́лець** 1). *Малі пальченята аж лущали, так він їх стуляв міцно в кулаки, надуваючись від кашлю* (Мирний, I, 1954, 310).

ПА́ЛЬЧИК, а, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **па́лець** 1. *Враз Харитя почула, що сльози душать її. Зразу якось дуже жаль стало їй слабої матері, дуже заболів той пальчик, що втяла серпом* (Коцюб., I, 1955, 18); *Черевички на високих каблучках тісно обжимають вузеньку ступню, видно, де й пальчики лежать рядочком* (Тют., Вир, 1964, 454).

◇ **Па́льчики обли́жеш; Па́льчики обли́зувати (облиза́ти)** *див.* **обли́зувати; Па́льчиком свари́тися (посвари́тися, грози́ти, погрози́ти** *і т. ін.*) — те саме, що **Па́льцем свари́тися (посвари́тися, грози́ти, погрози́ти** *і т. ін.*) (*див.* **па́лець**). *Таміла.. насварилася на Артура пальчиком за те, що він не слухав свою розумну маму* (Хор., Місто.., 1962, 113); *Схилився* [Коля] *до самого уха й страхає пальчиком:— Цить, Петько! — потайки шепоче йому, — бо отам ходить злодій* (Вас., I, 1959, 216).

2. *перен.* Невеликий предмет видовженої форми. *Крізь жовтий пересохлий торішній листок пробивається зелений пальчик весняної квітки* (Ю. Янов., I, 1954, 90); *Чай. З вином і з цитриною та овочевим соком. До цього ж солоні пальчики з кмином* (Вільде, Винен.., 1959, 35).

ПА́ЛЬЧИКОВИЙ, а, е. Стос. до пальчика (у 2 знач.). *На пальчикових машинах дов'язуються пальці* [рукавичок] (Веч. Київ, 21.III 1958, 4); // Який має деталі, що нагадують пальчики. *Нині дуже поширені так звані пальчикові лампи, у яких сім або дев'ять штирків запресовані в скляну ніжку лампи, що служить «дном» балона* (Осн. радіотехн., 1957, 28).

ПА́МКА, и, *ж., діал.* Пам'ять. *Слів.. вона знала дуже небагато, слів за сотню та й годі, та й то убитих їй у памки колотнечею та лайкою* (Мирний, I, 1954, 54).

◇ **Не вихо́дити з па́мки** — не забуватися. *Уже пшеницю звезли і вимолотили, а Василя так і манило, так і тягло в поле. Той майовий* [травневий] *день не виходив у його з памки* (Мирний, IV, 1955, 213).

ПА́МОЛОДОК, дку, *ч., збірн.* Те саме, що **па́молодь.**

ПА́МОЛОДЬ, і, *ж., збірн.* Молоді пагони. *Ігор побачив сірий пеньок, від якого на всі боки пнулася кучерява памолодь* (Донч., V, 1957, 68); * У порівн. *Як памолодь буйна з старого коріння, зросло галасливе нове покоління* (Забіла, Малим.., 1958, 16); // Поросль молодих дерев. *Згарище почало заростати травою і памолоддю* (Стельмах, I, 1962, 255); // *перен.* Молодь, молоде покоління. *Мир — палаци, гомінкі вокзали, Заводи, школи, памолодь* (Дмит., Добрі сусіди, 1951, 93).

ПА́МОРОЗЬ, і, *ж.* Схожі на іней атмосферні опади, що утворюються в туманну морозну погоду на гілках дерев, дротах і т. ін. *Лісом пробиралося кілька озброєних партизанів. Холодна паморозь хрумтіла під ногами* (Ле, Клен. лист, 1960, 177); * Образно. *У батька Андрія Сергійовича зима людського віку лиш злегка припорошила скроні білою паморозю* (Вол., Самоцвіти, 1952, 234); * У порівн. *Діаманти, як паморозь, міняться на його пальцях* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 276); // *перен.* Наліт холодності, відчуженості. *Ма-*

рині жодного разу не вдалося до кінця розтопити паморозь, яка лежала на Павловій душі. Паморозь байдужості і недбалості (Мушк., Серце.., 1962, 144).

ПА́МОРОКА, и, *ж.* 1. *діал.* Туман, імла. *Густими клубами піднеслася із дна яру паморока і окрила все сивою скатертю* (Фр., VIII, 1952, 310).

2. *перен., розм.* Нездатність правильно судити про що-небудь, нерозуміння того, що відбувається. *Навіть ви, що, отруєні брехнею сьогоднішнього світу, в пароці піддержуєте неправду і насиля над собою.. Хіба ви не бачите? Хіба ви не чуєте? Крок за кроком.. посуваються тисячі перших хоробрих* (Ірчан, II, 1958, 68).

◇ **Втра́тити па́мороки** — зосередитиміти, бути без свідомості. *Він втратив памороки і тільки тоді опам'ятався, як почув, що в його все тіло труситься од холоду, а зуби аж цокотять* (Н.-Лев., II, 1956, 204); **Із па́мороків ви́трусити** — забути, викинути з голови. [Х и м к а:] *Ага, так, так, я чула та й із памороків витрусила ту чутку...* (Кроп., IV, 1959, 20); **Па́мороки забива́ти (заби́ти)** *кому і без додатка:* а) притуплити розум, затуманювати свідомість; запаморочувати. *Погано я себе почуваю. Моя робота зовсім забиває мені памороки, бо дуже її багато* (Сам., II, 1958, 457); *Я й про божих старців забула, неначе мені хто памороки забив* (Н.-Лев., III, 1956, 258); — *Ти думаєш, я п'яний? Брешеш, собако: я не п'яний. Тепер я все чисто зрозумів... Ти була мені памороки забила... я не розумів нічого, а тепер я все бачу...* (Л. Янов., I, 1959, 281); б) позбавляти кого-небудь розуму, притомності і т. ін. *Прийшовши із шинку, що єсть сили лупить* [батько] *по голові свого хлопця, геть заб'є йому памороки, навіки придуркуватим зробить* (Коцюб., I, 1955, 437); *Він* [Андрощук] *почав тонути..— Я,— сказав Туркенич,— забив йому памороки, стукнув йобу по тім'ю, добуксирував до мілини...* (Рудь, Гоміп.., 1959, 7); в) дурманити (про пахощі і т. ін.). *Густий березовий дух дьогтю памороки забиває* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 175); — *Оці рожі в бутлі забили памороки,— сказав отець Мельхиседек* (Н.-Лев.. III, 1956. 114); **Па́мороки заби́ло (одби́ло, відібра́ло** *і т. ін.*) *кому, в кого, безос.:* а) кому-небудь відібрало пам'ять. [М а т р о н а:] *Чи вже тобі зовсім памороки забило, своєї власної жінки не пізнаєш?* (Фр., IX, 1952, 405); — *І вже не знаю, чи за гріхи мої, чи за той очіпок, що згубила на кладовищі, одібрало в мене памороки* (Н.-Лев., I, 1956, 259); б) хтось потрапив у стан сильного душевного потрясіння, запаморочення і т. ін. *Віталій вмить уздрів серед натовпу саме ту особу, яку уздріти хотів. Аж опекло Віталіка, аж памороки йому забило від того, що він побачив* (Гончар, Тронка, 1963, 45); — *Хай його з тиждень подержать у холодній! Витверезиться — опам'ятається, а то йому вже памороки забило...* (Мирний, I, 1949, 264); **Па́мороки загуби́ти** — нічого не пам'ятати.— *Сто раз казав, але ти неначе памороки на ярмарку в Корсуні загубив* (Н.-Лев., III, 1956, 320).

ПА́МОРОЧИТИ, чу, чиш, *недок., перех. і без додатка.* Притупляти свідомість, п'янити. *Повітря паморочило солодким духом розквітлих троянд* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 350); // Позбавляти здатності розумно мислити, тверезо ставитися до навколишнього. *Що більше розповідав Марченко, Романові ставало ясніше: батька почала паморочити слава* (Минко, Ясні зорі, 1951, 67).

Па́морочити го́лову (ро́зум, свідо́мість *і т. ін.*): а) позбавляти кого-небудь здатності ясно й чітко мислити. *Хатня задуха паморочить голову, руки мимохіть простягаються до вікна* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 108); *Вулиця здавалася тісною, а тиша, глибока й тривожна, бентежила серця, паморочила розум* (Воскр., Весна.., 1939, 71); б) п'янити (про пахощі, аромати). *Їй* [весні] *додають сили й краси не самі солов'їні співи, але й пахощі, що забивають дух, тамують биття серця і паморочать свідомість* (Смолич, Мир.., 1958, 77).

ПА́МОРОЧИТИСЯ, читься, *недок.* Втрачати здатність ясно й чітко мислити (про мозок, розум і т. ін.). *Димар* [над котельнею] *відчайдушно гойдався на вітру, вершина його безустанно циркулювала по колу, і від цього стрімкого карусельного бігу морозило душу, паморочився мозок* (Вол., Надди. висоти, 1953, 27).

Па́морочиться голова́ (в голові́): а) хтось впадає у напівпритомний стан, починає фізично нездужати. — *Не знаю, що воно... Голова паморочиться, нудить... і нічим дихати...* (Шиян, Гроза.., 1956, 53); *Від цих думок Рубін почав дужче схлипувати, всередині наростав такий біль, що паморочилося в голові* (Сенч., Опов., 1959, 25); б) хтось втрачає здатність ясно й чітко мислити, тверезо ставитися до навколишнього. *Від успіхів паморочиться голова;* в) хтось лякається, страшиться чого-небудь. [Е н д е р с о н:] *Як згадаю, що треба повертати в лікарню, то паморочиться в голові. Не лікарня, а дім для божевільних* (Ірчан, I, 1958, 238).

ПА́МОРОЧЛИВИЙ, а, е. Який паморочить. *Навіть такий силач, як Сажнєв, і той відчуває паморочливу втому. Розігнути б спину, відпочити б трохи* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 60).

ПА́МОРОЧЛИВО. Присл. до **па́морочливий;** // *у знач. присудк. сл. Руки їхні зблизилися між листям, злилися в нервово-гарячому потискові і стискалися все міцніше. Жарко, паморочливо йому стало* (Гончар, Тронка, 1963, 51).

ПА́МОРОЧНИЙ, а, е. Викликаний станом, близьким до запаморочення. *Паморочний зойк душився в камері,— то незагартоване, не звикле ще до боротьби життя просило волі* (Кач., II, 1958, 67).

△ **Па́морочний стан,** *мед.* — втрата свідомості від хвороби, переляку і т. ін. *Він* [переляк] *може супроводитись потьмаренням свідомості, а іноді паморочним станом* (Рад. психол. наука.., 1958, 306).

ПА́МОРОЧНО. Присл. до **па́морочний;** // *у знач. присудк. сл. Гамір людських голосів змагався з музикою. Стало.. якось паморочно...* (Л. Укр., III, 1952, 621).

ПА́МПА, и, *ж.* Рівнинна область Південної Америки з субтропічним кліматом і степовою рослинністю. *В південній частині області* [неотропічної] *переважають низинні аргентинські степи — «пампи»* (Посібник з зоогеогр., 1956, 33).

ПАМПА́СИ, ів, *мн.* Те саме, що **па́мпа.** *Росте ця* [пампаська] *трава величезними кущами... Можна сісти за кущ і зарезіти по-бізонячому. Матимете цілковиту ілюзію південноамериканських пампасів* (Вишня, I, 1956, 181); *Йому так хочеться побродити в джунглях, побувати в пампасах* (Смолич, II, 1958, 44).

ПАМПА́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пампа́с.** *Під час цвітіння.. пампаська трава дуже отруйна, і тому бажано не зривати її в цей період* (Наука.., 9, 1970, 66); *Росте тут і знаменита пампаська трава... От травиця!* (Вишня, I, 1956, 181).

ПАМПУ́Х, а, *ч.*, **ПАМПУ́ХА,** и, *ж., заст.* Пампушка.— *А бублички не до смаку? А пампухи з медом? Солодкі... А у самої усміх солодший від того пампуха солодкого...* (Вовчок, VI, 1956, 285); *Стомлена передвесільним клопотом (напередодні до другої* [години] *ночі пекла* [Олена] *пампухи), залякана потоком слів Меланії, відіслала її .. до Безбородька* (Вільде, Сестри.., 1958, 574); * У порівн. *У Леся була розпухла, мов пампух, губа, він дивився на людей звіром* (Козл., Ю. Крук, 1950, 223).

ПАМПУ́ХА *див.* **пампу́х.**

ПАМПУ́ШЕЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **пампу́ш-**

ка. * У порівн.— *Домінка — дівчина як пампушечка, як рожа, а та Юлька — як грубий сніп пшениці* (Мак., Вибр., 1954, 196).

2. *перен.* Товста, пухка дитина або жінка. — *О! — стрепенулася Леся.— Це ти, моя пампушечко. Схопилася з лавки і обняла подругу* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 6).

ПАМПУ́ШКА, и, *ж.* Невелика кругла булочка з пшеничної, житньої або гречаної муки. — *Змелю* [пшеницю] *і попрошу, щоб мати спекла тобі пампушок із медом* (Донч., Пісня.., 1947, 24); * У порівн. *Кругленькі, рожеві, пухкі, як пампушки, щоки* [діда] *неначе понадімались, як у малої ситої дитини* (Н.-Лев., IV, 1956, 192); — *А ви не належите до тих, хто буде боротися до останнього. Душа у вас м'якувата, мов свіжа пампушка.— І вчитель починає сміятись* (Стельмах, I, 1962, 276).

ПАМПУ́ШКУВАТИЙ, а, е. Який нагадує собою пампушку; пухкий. — *Дуже приємно,— з гідністю підводиться гість і через стіл простягає випещену, пампушкувату руку* (Стельмах, Правда.., 1961, 222); — *Здоров, здоров! — Пампушкувате обличчя Гопка розпливлось у роблений посмішці з прихованим у ній злом, гнівом, глузливістю...* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 147).

ПА́МФИЛЬ, ПА́НФИЛЬ, ю, *ч., заст.* Гра в карти. *Які ж були до карт охочі, То не сиділи дурно тут; Гуляли часто до півночі .. у лави, в жгут, У памфиль* (Котл., I, 1952, 114).

ПАМФЛЕ́Т, а, *ч.* Публіцистичний твір сатиричного характеру, спрямований проти якого-небудь політичного або суспільного явища чи окремої особи. *Непримиренні, запальні памфлети Ярослава Галана проти гітлерівських фашистів, українських буржуазних націоналістів та католицьких клерикалів широко відомі радянським людям* (Смолич, VI, 1959, 493); *Часто підказував* [Сагайдачний] *дидаскалом* [учителям] *теми для гострих памфлетів* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 331).

ПАМФЛЕТИ́СТ, а, *ч.* Той, хто пише памфлети. *У цій сатиричній комедії* [«99»] *яскраво виявились обдарування і майстерність Я. Галана як памфлетиста й дотепного публіциста, що вміє художнім словом завдати влучного й нищівного удару ворогам українського народу* (Укр. рад. драм.., 1957, 106).

ПАМФЛЕТИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **памфлети́ст.**

ПАМФЛЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **памфле́т.**

ПАМФЛЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр ім. до **памфле́тний.** *В такому* [публіцистичному] *творі може бути виправдана бойова памфлетність* (Літ. газ., 14.I 1958, 2).

ПАМ'ЯТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *перех., про кого — що, діал. за кого — що і без додатка.* Зберігати в пам'яті, не забувати. — *А що ти маєш за нього пам'ятати, як він за тебе не пам'ятає? — провадила Дарка* (Л. Укр., III, 1952, 738); — *Один проживе життя тихо, спокійно, а помре, то ніхто й не помітить, що такий чоловік і жив на світі. А другий такий після себе слід залишає, що цілі покоління про нього пам'ятають* (Тют., Вир, 1964, 167); // Усвідомлювати, розуміти. — *Я й не пам'ятаю, як мати вели мене в хату, як поблагословили! Подавали рушники (я винесла щонайкращий, вишиваний) та й заручили нас* (Вовчок, I, 1955, 63); *Не пам'ятав Олекса, як опинився в полі. Накрапав дощ, сіре небо нависло над деревами — ось-ось поламає верхів'я* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 346); // Мати на увазі, враховувати. — *А пам'ятай собі,— мовила вслід йому пані, — завтра рано, скоро встанеш, викоси мені всі оті бур'яни тут перед вікном і довкола малинника!* (Фр., VII, 1951, 132); [Оксана:] *Пам'ятай, Гайдаю, той перестає бути більшовиком, хто починає боятися маси, хто не вірить їй...* (Корн., I, 1955, 47); // Знати. *Хапко..— бісик з освітою,— зна, кому яка одповідь годиться.. Справний бісик любує садками,.. а своє діло добре пам'ятає* (Вовчок, VI, 1956, 275); *Він був круглим сиротою, матері майже не пам'ятав* (Панч, Ерік.., 1950, 3).

Пам'ята́ти себе́ — пам'ятати своє життя, усвідомлювати своє існування. *Спочатку вона пам'ятає себе чорною, вічно в сажі, коло панських свиней* (Коцюб., II, 1955, 13); *Скільки себе пам'ятає Каленик, усе своє життя робив* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 293).

◇ **Не пам'ята́ти себе́** — бути у схвильованому, збудженому стані, діяти несвідомо. *Чіпка йде за другими, не пам'ятає сам себе: його обхопили й страх і радість* (Мирний, I, 1949, 330); *Не пам'ятаючи себе від переляку, хлопчик вириваться і щосили тікав з хати* (Багмут, Опов., 1959, 13); **Пам'ята́ти до нови́х віників** — пам'ятати дуже довго. — *Хоцінському дав на руки дитину. Він червоніє, от-от упаде! Годі, думаю,— буде пан до нових віників пам'ятати, як о. Хведор хрестив дитину* (Н.-Лев., I, 1956, 124); — *Та ви ж забули, що в Ковалівці тепер Заруба сидить. Він же як ухопить на зуба, то й до нових віників пам'ятатимеш* (Кучер, Трудна любов, 1960, 254).

2. *у знач. вставн. сл.* **пам'ята́єш, пам'ята́єте.** Уживається як звертання до співрозмовника: пригадуєш, пригадуєте. — *Давно я мала тебе спитати: за що ти вдарив мене в лице? Тоді, пам'ятаєш, як билась стариня наша* (Коцюб., II, 1955, 345); — *Я, пам'ятаєте, приїздив до вас як автор,.. місяців зо два ходив до вас у павільйон, коли ви знімали* (Ю. Янов., II, 1958, 25).

ПАМ'ЯТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* 1. Зберігатися в пам'яті, не забуватися. *Добре довго пам'ятається, а зле ще довше* (Номис, 1864, № 4430); // *безос. Про онука.. пам'яталося, що був він упертий та настирливий, свого не попустить, скажений на роботу й гарячий серцем* (Ю. Янов., II, 1954, 154); *Йому добре пам'ятається, як брат влаштував у їхньому домі щось на зразок.. клубу* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 129).

2. *у знач. вставн. сл.* **пам'ята́ється.** Уживається для вираження пригадування чого-небудь. *Пам'ятається, ще на першому курсі вони читали з Марком про зоряні дощі* (Гончар, IV, 1960, 38).

ПА́М'ЯТКА, и, *ж.* 1. *розм.* Предмет, що служить нагадуванням про кого-, що-небудь. [Йоганна *(здіймає намисто з шиї і подає з поклоном Марції):*] *Прошу, прийми на спомин про гостину.* [Марція:] *Хоч я й не дуже в сих речах кохаюсь, та пам'ятка від любої Йоганни, хоч би яка, для мене завжди мила!* (Л. Укр., III, 1952, 181); — *Не викидай, Хомо,— запротестували товариші. — Халяви кинь, а рушник залиш! Хавцький постояв якусь мить вагаючись і нарешті послухався ради. Згорнув свою барвисту пам'ятку, поклав до кишені* (Гончар, III, 1959, 315); // Те, що лишилось як наслідок чогось. *Стара наче вдуріла: чим стріну, як будуть од вінця їхать.. Бігала по селу, змокла.., поки не випрохала десь паляниці.. А тепер маєш — бухикай.. Весільну пам'ятку маєш, Маласю* (Коцюб., II, 1955, 33); *Загоїлася рука, лишилася Сенькові пам'ятка: кривий палець на правій руці і знаки на долоні в тім місці, де зшивали* (Ков., Світ.., 1960, 95); // *перен.* Те, що служить наочним свідоцтвом чиєї-небудь справи, праці і т. ін. *Який виноградник викохав! Добру пам'ятку по собі лишив синок: не сходить у людей його ім'я з уст* (Вол., Самоцвіти, 1952, 24).

В па́м'ятку *кому* — пам'ятатися комусь. [Семен:] *Чи в пам'ятку тобі, Іване, як ми ще за кріпацтва втікали у Бессарабію?* (Кроп., I, 1958, 108); *Все в пам'ятку мені — осінній вечір... У Коцюбинського*

сиділи ми, йому свої боління молодечі звіряли (Тич., Зростай.., 1960, 63); **На па́м'ятку** — на згадку, на спомин. — *Це перо я дала тобі колись на пам'ятку. Ти навіки мій, а я твоя навіки,— сказала Богаза* (Н.-Лев., III, 1956, 301); — *Твою фотографію ніби, чуєш, в газеті бачив. Шкода, каже, що не купив собі тої газети та, каже, не витяв собі ножицями дівки на пам'ятку* (Вільде, Троянди.., 1961, 271).

◇ **Да́ти па́м'ятку** *кому* — побити або вдарити когонебудь так, щоб пам'яталося. — *Ну, не завадило би йому* [злодієві] *дати пам'ятку,— кажс один соляр* (Фр., II, 1950, 16); **Запа́сти в па́м'ятку** *кому* — дуже добре запам'ятатися. *Запала їм в пам'ятку її краса, урода дівоча...* (Мирний, II, 1954, 133).

2. Предмет матеріальної культури минулого. *Земля ховає від нас найцінніші історичні пам'ятки, і лише наполеглива копітка праця археологів відкриває їх, примушує розповідати про далеке минуле людства* (Наука.., 9, 1962, 58); *Комісія передусім хотіла дізнатися про всі старовинні пам'ятки, що збереглися в південно-західному краї: древні церкви, замки, первісні вали, могили, городища...* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 340); // Твір стародавньої писемності. *У світовій літературі небагато знайдеться літературних пам'яток, що відзначались би таким довголіттям, як «Слово о полку Ігоревім»* (Рад. літ-во, 7, 1965, 76); // Твір стародавнього музичного мистецтва. *Збираючи пісні, молодий вчений піклувався про якнайкраще збереження пам'яток народної музичної культури* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 55).

Істори́чна па́м'ятка — залишок минулого, що є об'єктом вивчення історичної науки. *Рештки минулого, за якими його вивчають, називаються історичними джерелами, або історичними пам'ятками* (Іст. стар. світу, 1957, 4).

3. Невелика книжка або аркуш з короткими настановами, правилами на якийсь певний випадок, з короткими відомостями про кого-, що-небудь. *У так званій наказній пам'ятці (інструкції), виданій якутським воєводою Головіним, Пояркову наказувалось «итти на Зею и Шилку реку для государева ясашного сбору»* (Видатні вітч. географи.., 1954, 12); *Пам'ятка туристові.*

4. *церк., розм.* Поминальна книжечка.— *Не встигнеш звикнути до людей, а їх уже в пам'ятку записуй, на часточку на помин душі — тьху* (Збан., Єдина, 1959, 260).

ПА́М'ЯТКИ́Й, а́, е́. Те саме, що **пам'ятли́вий**. — *Мабуть, швидкий до вчиття буде* [Андрій]. *Там пам'яткий такий, що аж дивно!* (Гр., II, 1963, 75).

◇ **Ма́ти пам'ятке́ о́ко** — бути спостережливим, мати добру зорову пам'ять. *Око.. мав* [Дмитро] *гостре і пам'ятке. Кине думкою на якийсь шматок землі — і вже він спливає перед ним зі своїми неповторними обрисами* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 871).

ПАМ'ЯТКО́ВИЙ, а, е. 1. Те саме, що **па́м'ятний**. *Завтра Новий рік і заразом сорокові роковини моїх уродин. Подвійний празник. А бодай подвійний пам'ятковий день* (Фр., IV, 1950, 344); *Такого отруйного пуду ніколи не зазнав я, як тої пам'яткової травневої ночі* (Вас., II, 1959, 30).

2. *у знач. ім.* **пам'ятко́ве**, вого, *с.* Те, що дарують на пам'ять.— *Ви, діви, ідіть до ганку, перед покої, паннунця вам пам'яткового подарують* (Л. Укр., III, 1952, 672).

◇ **Да́ти пам'ятко́вого** *кому* — те саме, що **Да́ти па́м'ятно́го** (*див.* **па́м'ятний**).

ПАМ'ЯТЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який має добру пам'ять, здатний легко запам'ятовувати. *Він вислухав цікаво ту промову й затямив собі до слова, бо був дуже пам'ятливий* (Март., Тв., 1954, 194); *В нашій рідній стороні пам'ятливі люди — ще й тепер вони мені пишуть звідусюди!* (Голов., Поезії, 1955, 15).

2. *розм.* Те саме, що **па́м'ятний** 1. *Ой, та й пам'ятливі мені ті доби вечірні, як увійде нещасливий* [Максим] *та похвалиться своєю гіркою напастю* (Вовчок, VI, 1956, 306); *Виставка та обговорення дали йому жорстокий і пам'ятливий урок* (Вол., Озеро.., 1959, 77).

3. *діал.* Злопам'ятний. [С і н о н:] *Пам'ятливий у гніві Діомед,— його вразило, що я насмів обороняти бранця, його рукою взятого на смерть* (Л. Укр., II, 1951, 311); — *Що не скажу, все наперекір мені робить. Запитаю — мовчить, покличу — тікає. Упертий він, пам'ятливий* (Мур., Бук. повість, 1959, 103).

ПАМ'ЯТЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Здатність добре запам'ятовувати. *Батько справді раз у раз хвалився своєю пам'ятливістю* (Крим., Вибр., 1965, 341); — *Такого файного козака забути? Пане гетьмане, кепсько ж ви цінуєте пам'ятливість молодої жінки,— зухвало озвалася графиня* (Ле, Паливайко, 1957, 157).

ПА́М'ЯТНИЙ, а, е. 1. Який добре зберігся в пам'яті, довго пам'ятається. *З дивною яскравістю уявився парубкові пам'ятний джок, обізвалась в ухах мелодія «молдуваняски»* (Коцюб., I, 1955, 235); *Лихо, кажуть, пам'ятне, а я оце думаю, що й добро від доброго чоловіка довго згадується* (Морд., I, 1958, 51); *Багато часу минуло з того пам'ятного вечора, а ніщо не забувалось* (Кол., Терен.., 1959, 195); // Такий, про якого пам'ятають; знайомий, відомий. *Як мені пам'ятне тут усе. Онде ми ховалися з Галею від бурхливої зливи і верба, немов рідна мати, широкими вітами прикрила нас* (Гур., Осок. друзі, 1946, 30); *Коли б це був день або навіть вечір, Віктор здав би чемодан до схову і пішов би блукати по пам'ятних з дитинства вулицях* (Руд., Вітер.., 1958, 111); // Вартий пам'яті, запам'ятовування; дорогий як пам'ять про кого-, що-небудь. — *Заманувся тому Макарові мій мундир лейбгвардії.. Але самі подумайте, хіба ж можна такую пам'ятну цінність з двору збувати?* (Баш, На землі.., 1957, 75); // Такий, якого не можна забути; незабутній. *Ледве доносяться звуки пісні. Все про нього, все про славного, вічно пам'ятного героя Гуцульщини Олексу Довбуша* (Хотк., II, 1966, 155); *Чому весь час їй вживається його усміхнене обличчя, таке миле, хороше, рідне? Невже таким пам'ятним є погляд його вабних очей, що не можна забути?* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 188).

2. Який служить для запам'ятовування, для зберігання в пам'яті кого-, чого-небудь або для нагадування про когось, щось. *У Мориндях і загалом у селах, які пов'язані з біографією Тараса Григоровича, є чимало так званих пам'ятних дерев* (Вол., Самоцвіти, 1952, 122); *У післявоєнні роки на Україні чимало зроблено у галузі монументальної пропаганди. Споруджено близько 9 тисяч нових пам'ятників — монументів, обелісків та інших пам'ятних знаків* (Ком. Укр., 8, 1967, 27).

3. *у знач. ім.* **пам'ятне́, но́го**: ◇ **Да́ти пам'ятно́го** *кому* — побити, покарати кого-небудь так, щоб пам'яталося. — *Їй-богу,— кажу до Левадихи,— нарву кропиви, та простягнімо Палажку коло криниці та даймо їй доброї прочуханки та пам'ятного, щоб не забувала відер* (Н.-Лев., II, 1956, 13).

ПА́М'ЯТНИК, а, *ч.* 1. *кому, чому, розм. чий.* Архітектурна або скульптурна споруда в пам'ять чи на честь кого-, чого-небудь. *Вони повернули на гору до пам'ятника князя Володимира, де ввечері гуляло дуже багато людей* (Н.-Лев., I, 1956, 431); *Дякуючи за честь, яку зробив мені комітет обранням в члени жюрі для*

оцінки проектів пам'ятника Т. Г. Шевченкові, повідомляю, що згоджуюсь взяти участь в роботах жюрі (Коцюб., III, 1956, 363); *Завод стоїть на березі Дніпра, і перед ним пам'ятник ніжному невідомому юнакові, темно-бронзовому красневі, що рве на собі ланцюги і сміється до Дніпра* (Ю. Янов., І, 1958, 326); *Я іду повз пам'ятник Богдана* (Сос., Вірші, 1954, 12); * Образно. *Скільки гоголівської щедрої соковитості у.. образах «Мертвих душ». Тут кожна постать — своєрідний узагальнений людський тип, виразний пам'ятник епосі* (Мист., 4, 1961, 20); * У порівн. *Молодий солдат.., ніби вражений раптом величезністю перейденого шляху, застиг, як пам'ятник* (Довж., І, 1958, 279).

2. Споруда (звичайно кам'яна) на могилі в пам'ять померлого; надгробок. *Кладовище в Мадріді. Пам'ятники переважно з темного каменю, суворого стилю* (Л. Укр., III, 1952, 390); *Нічого специфічного, врочистого, як-от гранітних та мармурових пам'ятників, на нашому кладовищі не було* (Довж., І, 1958, 75).

3. Те саме, що **па́м'ятка** 2. *Шевченко оглянув київські пам'ятники старовини — Києво-Печерську лавру, Кирилівський монастир, намалював Видубецький монастир* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 123); *Пам'ятники раннього палеоліту зустрічаються дуже рідко. Тому кожне нове відкриття таких пам'ятників є великою подією в науці* (Наука.., 12, 1965, 2).

4. *діал.* Мемуари. *Від'їжджаючи, прислав* [пан Супрун] *мені свій пам'ятник: двадцять аркушів, дрібно записаних* (У. Кравч., Вибр., 1958, 373).

ПА́М'ЯТОК, тку, *ч., рідко.* Те саме, що **па́м'ять.** *Шляхи наші пішли різно, проте вона несподівано виринала в пам'ятку через довгі роки і виринала не раз* (Вас., II, 1959, 269); *Відомо, що твори Остапа Вишні чудово виконував видатний радянський український актор Юрій Васильович Шумський, у пам'ятку — незабутні враження і від читання власних творів самим автором* (Вітч., 4, 1965, 213).

◇ **[Бу́ти] при па́м'ятку** — те саме, що **[Бу́ти] при па́м'яті** (*див.* **па́м'ять**). [Матушка гуменя:] *Чоловіче—немощний! Чи ти при пам'ятку, чи ні? Як ти не боїшся бога таке казати?* (Мирний, V, 1955,93); **Зберіга́тися (зберегти́ся) в па́м'ятку** *див.* **зберіга́тися; Прихо́дити (прийти́) до па́м'ятку** — те саме, що **Прихо́дити (прийти́, дохо́дити, дійти́** *і т. ін.*) **до па́м'яті** (*див.* **па́м'ять**). *Баронеса прийшла до хати, впала на канапу і мало не зомлла, тільки при помочі спирту та різних оцтів прийшла до пам'ятку* (Л. Укр., III, 1952, 527); *Прийшовши до пам'ятку, вона перехрестилася* (Мирний, III, 1954, 100).

ПАМ'ЯТУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *недок., перех., рідко.* Те саме, що **пам'ята́ти.** *Одну* [думку] *тільки і пам'ятую. Дід мені казав, що скомпонував її, як ще був молодим і остався після батька та матері круглим сиротою* (Стор., І, 1957, 103); *Досі пам'ятую Ранок теплої весни, В небі зорю золотую, Гомін одуда й жовни* (Щог., Поезії, 1958, 349).

ПАМ'ЯТУ́ЩИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пам'ятли́вий** 1. *Нарешті Сельм і Тур обрали мага, Людину бистроумну, красномовну, Людину прозорливу, пам'ятущу, А всіх чужих повіддаляли геть* (Крим., Вибр., 1965, 198).

ПА́М'ЯТЬ, і, *ж.* 1. Здатність запам'ятовувати, зберігати і відтворювати в свідомості минулі враження. *Пам'ять у мене була така, що лекцію історії, котру вчитель цілу годину говорив, я міг опісля продиктувати товаришам майже слово в слово!* (Фр., І, 1955, 13); *Не розуміючи того, що це втома і що ця втома ослабила пам'ять, він нарікав на себе, обзивав себе тупицею, нездарою* (Тют., Вир, 1964, 52); *Мав пам'ять добру він на речі й імена* (Рильський, II, 1946, 142); // Здатність особливо добре запам'ятовувати що-небудь або користуватися якимось органом чуттів. *Корегуючи вогонь, він рідко заглядав у таблицю стрільб, бо знав її майже напам'ять. Взагалі математична пам'ять у нього була розвинута надзвичайно* (Гончар, III, 1959, 52); *Музична пам'ять; Зорова пам'ять; Слухова пам'ять.*

◇ **Дай бо́же (бог) па́м'ять** — уживається при зусиллі пригадати що-небудь.— *Вона нагадує щось мені знайоме,— знову почав Проценко.— Я десь когось на неї схожу бачив. О-о, дай боже пам'ять* (Мирний, III, 1954, 272); **Коро́тка па́м'ять** *див.* **коро́ткий; Ку́рча па́м'ять** *див.* **ку́рячий; Па́м'ять зра́джує** *кому* — хтонебудь втрачає пам'ять, може припуститися помилки, неточності. — *Подумайте ще і скажіть правду і про себе, і про Палилюльку. — Я ні разу не бачив його! — А може, вам зраджує пам'ять?* — *рівно допитувався слідчий* (Стельмах, II, 1962, 227); **Старе́ча (ледаче́** *і т. ін.*) **па́м'ять** — погана здатність до запам'ятовування. [Кале б:] *Гай-гай! стареча пам'ять! Виразно ж тут стоїть, що жаден майстер на судьбищах не має промовляти* (Л. Укр., III, 1952, 77); *В якійсь далекій стороні... В Німеччині... В Туреччині... Та ні! Таку ледачу пам'ять маю, Що й не згадаю* (Гл., Вибр., 1957, 91).

2. Запас вражень, що зберігаються в свідомості і можуть бути відтворені. *Скільки сягає його пам'ять у час дитинства — усе не вбачає він себе щасливим* (Коцюб., І, 1955, 21); *Тимофій забиває і заплішує кілочки в кроковку, а пам'ять його з усіх закутків викидає ту основу, на якій, мов павук, тримається Січкар* (Стельмах, II, 1962, 35).

◇ **Викида́ти (ви́кинути** *і т. ін.*) **з па́м'яті:** а) забувати. *Раїса почувала себе добре, немов викинула з пам'яті все неприємне* (Коцюб., І, 1955, 330); б) *(кому, рідко)* примушувати кого-небудь забути щось. *Скочив* [соловей] *як попарений.. і запищав не своїми голосами. Неначе хотів своїм лящанням викинути всім із пам'яті те, що зозуля вже обзивалася* (Март., Тв., 1954, 176); **Вилітáти (ви́летіти) з па́м'яті** *див.* **вилітáти; Виринáти (ви́ринути, майну́ти** *і т. ін.*) **у па́м'яті** — несподівано пригадуватися. *Виринало в пам'яті напівзабуте, про що чув од мами або од баби своєї* (Коцюб., II, 1955, 275); *В його пам'яті виринув давно вже забутий епізод, бачений ним колись на одному з вокзалів півдня* (Тют., Вир, 1964, 161); *Майнули в пам'яті Леонідові трагічні картини херсонського відступу минулого літа* (Гончар, II, 1959, 415); **Врі́затися (запа́сти** *і т. ін.*) **у па́м'ять** — дуже добре запам'ятатися. *Не можу забути одного образу, який врізавсь мені у пам'ять* (Коцюб., III, 1956, 26); *Навіки у пам'ять запали Цей шерех його підошов, Цей погляд запитливий, очі* (Бичко, Вогнище, 1959, 76); **За па́м'яті** *чиєї* — у період чийого-небудь свідомого життя. *Колись давно, ще не за нашої пам'яті, приїхав на Волинську Україну десь з-під Варшави один польський пан-дідич в свій куплений на Волині маєток* (Н.-Лев., І, 1956, 130); — *Ще за моєї пам'яті сайгаки, тарпани у степах водились, а зараз — де вони?..* (Гончар, Таврія, 1952, 43); **Зберіга́ти (зберегти́) у па́м'яті** — пам'ятати. *Так вірши: ці берези та ялини У пам'яті безмовній зберегли Його* [Л. Толстого] *ходу і погляд яструбиний З-під сивих брів* (Рильський, III, 1961, 147); **Зберіга́тися (зберегти́ся) у па́м'яті** *див.* **зберіга́тися; Па́м'ять се́рця** — спогади про що-небудь дороге, близьке, незабутнє. *Не почує тиша ця глибока Голосу твойого* [твого], *друже мій... Пам'ять серця,— о, вона жорстока, Та без неї тяжче, як при ній!* (Рильський, III, 1961, 323); **Перебира́ти (перебра́ти,**

перетру́шувати, перетруси́ти, перегорта́ти, перегорну́ти *і т. ін.*) **у па́м'яті** — пригадувати. *Навколо була тиша. Дівчина перебирала в пам'яті своє життя* (Дмит., Наречена, 1959, 8); *Поки вона спокійно йде селом, ще і ще перетрушує в пам'яті всі оповідання, принесені людьми з скитка* (Стельмах, II, 1962, 322); *Я перегорнув у пам'яті всі дрібниці нашого приїзду, перебування у Варшаві — і холодний піт виступив мені на чолі* (Досв., Вибр., 1959, 118); **По (з) па́м'яті** — як збереглося в спогадах; без звернення до писаного джерела. *Його* [оповідання] *я по пам'яті пізніше написав українською мовою під назвою «Антін Вова»* (Вас., IV, 1960, 39); *Коли бесідник вичитав усе з того паперу, що в руках тримав, говорив далі з пам'яті, сварив і картав людей, що вони самі* [у] *тій кривді винні* (Март., Тв., 1954, 115); **По старі́й (да́вній) па́м'яті** — під впливом колишніх, старих звичок. — *Захотів на дурника хильнути, от і затягнув їх сюди, по старій пам'яті* (Кучер, Трудна любов, 1960, 266); *Людям всього радощу, всіх відділків (що вона їх по давній пам'яті ще зве хуторами) доводиться вічно жити під цим бентежливим гуркотом* [літаків] (Гончар, Тронка, 1963, 12); **Прихо́дити (прийти́) на па́м'ять** — пригадуватися. — *Ще така в мене собача натура, що як п'яний, то зараз добрішаю: хочеться що-небудь доброго зробити... і покійний тато, царство їм небесне, приходять на пам'ять...* (Коцюб., I, 1955, 440).

3. Згадка про кого-, що-небудь. *Я не хотів, щоб пам'ять про мене була скаламучена для тебе почуттям якоїсь вини за собою* (Л. Укр., III, 1952, 690); *Підіймалася золота сонячна пляма все вище й вище, ронячи багатства в дорозі, і де пройшла,— лишила звуки і пам'ять по собі* (Хотк., II, 1966, 238); *Устин за це головою наклав, за громадську справу, виходить,.. що він герой і вічна пам'ять про нього однини житиме в народі* (Головко, II, 1957, 337); // Те, що нагадує про кого-, що-небудь. *Це* [хата] *ж єдина в мене пам'ять про Фросину залишилась* (Стельмах, I, 1962, 179); *На стіні, як пам'ять неповторна, сія мені будьонівський шолом* (Сос., Поезії, 1950, 255); // *чию.* Згадка про померлого. *Пам'ять павших, давших перемогу Ожива в возз'єднаній сім'ї* (Криж., Під зорями.., 1950, 63); *Всі народи могутнього Радянського Союзу свято шанують пам'ять великого Пушкіна* (Корн., Разом із життям, 1950, 75).

◇ **Вічна па́м'ять** *кому і без додатка:* а) побажання, щоб завжди, вічно пам'ятали померлого. *Батько твій був народним героєм, Твоя мати — краса чарувала окіл,— Вічна пам'ять їм з тихим покоєм!* (Граб., I, 1959, 477); *Вічна пам'ять загиблим бійцям* (Ю. Янов., Вершники, 1939, 93); б) *(церк.)* заключні слова заупокійних служб. *Як же заспівали «вічную пам'ять», так і сам* [Наум] *почувся, що йому якось-то стало легше на душі* (Кв.-Осн., II, 1956, 88); *Старий батюшка наприкінці парастасу підняв голос і голосніше покликнув «вічную пам'ять» небіжчикові* (Н.-Лев., III, 1956, 8); **В па́м'ять** *кого, заст.;* **На па́м'ять** *кому* — на честь того, хто вже помер. *Під фрескою мозаїка, що зображає цілу плетеницю містерій в пам'ять Адоніса* (Л. Укр., II, 1951, 385); *Прилучаю до сього й «Декілька пісень про Гайвату», що поміщено у збірникові на пам'ять Котляревському* (Мирний, V, 1955, 419); **Втра́тити** *(діал.* **затеря́ти** *і т. ін.*) **па́м'ять** — не знати, що робити; розгубитися. *Зойком панотця так Іван перелякався, що зовсім затеряв пам'ять. Стояв над панотцем і не знав, що діяти* (Март., Тв., 1954, 222); **На па́м'ять** — для того, щоб пам'ятати, не забувати про кого-, що-небудь. *Громадою при долині Його поховали І долину і криницю На пам'ять назвали Москалевою* (Шевч., II, 1953, 56); *Вже нема племінника Миколи.. Лиш на пам'ять, бідну і обдерту, його кепку мати береже* (Сос., II, 1958, 481); *Якось Хома виявив бажання, щоб Ференц змалював його на пам'ять нащадкам.. Художник охоче згодився і за кілька хвилин увічнив Хому на аркуші цупкого паперу* (Гончар, III, 1959, 230); **Приво́дити (привести́** *і т. ін.*) **до па́м'яті** — виводити з стану задумливості, замріяності і т. ін. *Я довго на горбику стояв, очима проводив материну постать.. До пам'яті привів мене окрик господаря: — Заснуло, чи що? Піди подивися, чого коні харапудяться* (Ковінька, Кутя.., 1960, 24); **Присвя́чений па́м'яті** *чиїй* — зроблений, влаштований на честь того, хто вже помер. *Спішу поділитися з Вами звісткою: цензура випустила врешті альманах, присвячений пам'яті Куліша* (Коцюб., III, 1956, 230); **Сві́тла (до́бра** *і т. ін.*) **па́м'ять** — уживається для вираження позитивного ставлення при згадці про померлого. *З світлою пам'яттю про чарівний образ Мате Залка прийшов тепер Юрко до мене* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 55); *Доброму добра й пам'ять* (Номис, 1864, № 4430); **Сумної (лихої, недо́брої, чо́рної** *і т. ін.*) **па́м'яті** *хто, що* — уживається для вираження негативного ставлення при згадці про кого-, що-небудь. *Шкідливу, руїнницьку роботу провадили в нашій мові лихої пам'яті футуристи* (Рильський, III, 1956, 65); *Людяне ставлення до засланого поета* [Т. Шевченка] *дорого коштувало Бутакову. Він попав під нагляд чорної пам'яті «III відділу»* (Рад. Укр., 19.II 1966, 4); **Шанува́ти (пошанува́ти) па́м'ять** *чию;* **Зберіга́ти (зберегти́) па́м'ять** *про кого* — з повагою згадувати про кого-небудь. *Сьогодні шануєм ми пам'ять Вождя, Вождя, і товариша, й друга* (Сос., I, 1957, 145); [Мохаммед:] *Хіба се гріх — пошанувати пам'ять людини, що була мені кожною?* (Л. Укр., II, 1951, 337); *Наш народ свято зберігає пам'ять про тих, хто у важкі роки боротьби з німецько-фашистськими загарбниками віддав своє життя за свободу і незалежність Батьківщини* (Ком. Укр., 2, 1967, 20).

4. Здатність розумно, тверезо мислити, міркувати; свідомість. *Пітьма заступила очі, пам'ять покинула мене...* (Фр., II, 1950, 17); *Якось на грані між пам'яттю й непритомністю до його обважнілого розуму почали добиратись розрізнені голоси* (Стельмах, II, 1962, 395).

◇ **Без па́м'яті:** а) забуваючи про все; дуже сильно. *Дуже любив* [батько] *своє потомство.. Любив Гаву без пам'яті* (Фр., III, 1950, 49); *Юзя лежала в своїй кімнаті і без пам'яті ридала* (Л. Укр., III, 1952, 662); — *Не допускайте, щоб вода закипала. І на стартер не тисніть без пам'яті* (Гончар, Тронка, 1963, 192); б) не усвідомлюючи чого-небудь; у несамовитому стані. *Хворий лежить та без пам'яті хліб їсть* (Номис, 1864, № 8136); *Настя іде до човна й веде за руку Марусю. Маруся без пам'яті йде за нею і сідає у човен* (Н.-Лев., II, 1956, 467); *Сонми хмар скотилися, тисячею гармат ударив грім, блискавиця весь світ осліпила, і, крикнувши без пам'яті: «Мамо! Мамо!!», впала нещасна женщина* [жінка] *на землю...* (Хотк., II, 1966, 221); [**Бу́ти**] **при па́м'яті** — не втрачати свідомості. — *Коли він опритомнів? — запитав батько Власієву. — Ще за дня, бідолашненький, ще за дня, як ми переносили його. І при пам'яті, і голосу не збувся, тільки не чує анічогісінько* (Гончар, IV, 1960, 36); **Прихо́дити (прийти́, дохо́дити, дійти́** *і т. ін.*) **до па́м'яті:** а) повертатися до свідомості після непритомності, зомління. *Проминули день і ніч, ще один день і нова ніч, але Ант не приходив до пам'яті, весь у вогні лежав на помості, з грудей його виривались хрипи й свист* (Скл., Святослав, 1959, 16); [Забрамський:] *Після першої ж ін'єкції вона*

прийшла до пам'яті, .. обличчя стало рухомим і розумним (Коч., II, 1956, 116); б) *(тільки док.)* повернутися до спокійного, врівноваженого душевного стану; заспокоїтися. *Пригорнув Іван до серця Олесю востаннє та й побіг. Тоді Олеся, як до пам'яті прийшла, схопилась — уже нема, далеко; тільки пил слідом клубочиться* (Вовчок, I, 1955, 29); *Під час отого розстрілу Вікторової фотокарточки, вчиненого* [фашистським] *офіцером, стара так перелякалася, що й досі не могла прийти до пам'яті* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 262); в) усвідомлювати що-небудь потрібне, виправляючи помилки. — *Дякувати добрим людям, на правильну стежку став. Прийшов до пам'яті. Ні світ ні зоря, а він уже на ногах, на роботу поспішає* (Цюпа, Назустріч... 1958, 370).

ПАН, а, *ч.* 1. Поміщик у старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії. *Пани не знали, що з землею робити, як і кому її збути* (Мирний, IV, 1955, 240); *Проти поїзда їхав другий такий самий довгий поїзд: то їхали польські пани-дідичі гуляти з нудьги так само, од сусіда до сусіда* (Н.-Лев., III, 1956, 120); *Поспільству співав він* [кобзар] *про сувору селянську долю, про панів-орендарів, про важку панщину* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 63); * У порівн. — *Мовчить!.. Та він мовчки усіх вас гнітить, під ноги собі топче..; мовиться, як той пан з підданками!* (Вовчок, I, 1955, 184); *М'ясце травицею прикрив* [Вовк], *А сам спочинуть ліг тим часом. Неначе пан який — лежить...* (Гл., Вибр., 1951, 23); // *перен., ірон., зневажл.* Людина, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. — *Буди вже своїх панів,— наказав Йонька* [батькові]. — *А то як зайду з кіссям, то я їх скоро підніму. Уже он прийшов Гаврило, пора виїжджати. Йонька хоч і погрожував, а сам будити гостей не наважувався: боявся не так сина, як невістки* (Тют., Вир, 1964, 224).

2. Той, хто займав привілейоване становище в дореволюційному суспільстві, належав до забезпечених верств міського населення, інтелігенції. *Настала обідня пора. Син прийшов та й не сам, а з якимсь паном* (Мирний, I, 1954, 158); *От несумнівні сліди присутности чоловіка: якісь рови, котрі в жаден спосіб не можна було би вважати ділом рук природи.. Всезнаючий Юрчик каже, що се пани тут колись серебра шукали* (Хотк., II, 1966, 204); *Батько мій навіть продав десятину землі.. Йому, неписьменному, жилося і тяжко і гірко, і так хотілося «вивчити свого сина на пана»* (Довж., I, 1958, 13); // Той, хто має владу над іншими; володар, хазяїн. — *Ти хочеш бути моїм паном, хочеш взяти мене... мої руки, мій розум, мою волю і моє серце...* (Коцюб., II, 1955, 223); [Й о г а н н а:] *Ні, мій мужу й пане, прошу тебе, забудь мені те слово, — з твоєї волі я повік не вийду* (Л. Укр., III, 1952, 165).

◇ **Або́ (чи, хоч) пан, або́ (чи, хоч) пропа́в** — або добитися всього бажаного, або все втратити. *Се була її остання карта в тій смілій грі. Відкриваючи її, вона знала, що тут або пан, або пропав* (Фр., VII, 1951, 67); *Вирішили так. Вискакує перший і кидається на вартового: чи пан, чи пропав. Решта тікають в різні боки* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 68); — *Візьмемо коси на плечі і в саму Таврію чи в Молдову. Там хоч пан, хоч пропав* (Стельмах, I, 1962, 136); **Бу́ти (става́ти, ста́ти** *і т. ін.*) **па́ном** *чого* — ставати володарем чого-небудь, вільно розпоряджатися чимось. [К р у с т а:] *Я б сам готовий мучитись отак, а надто, щоб воскреснути потому веселим Діонісом, паном вин, володарем бенкетів...* (Л. Укр., II, 1951, 404); **Бу́ти (става́ти, ста́ти, роби́тися** *і т. ін.*) **па́ном стано́вища (життя́** *і т. ін.*) — мати, одержувати можливість діяти, управляти чимнебудь на свій розсуд. [А р т у р:] *Народ визволяється не тоді, коли перемагає чужинців.* [А л ь б е р т:] *А коли ж?* [А р т у р:] *Тоді, пане Альберте, коли він сам робиться паном всього свого життя!* (Мам., Тв., 1962, 61); **Жи́ти па́ном** *див.* **жи́ти: Сам собі́ (свій) пан; Сам собі́ (над собою) па́ном бу́ти** — бути вільним у своїх діях і вчинках, не залежати ні від кого. [М а р у с я:] *Нащо я тобі? Тобі заманеться на погуляння піти, лицарською силою помірятися,— коли не буде мене — ти сам собі пан, а як умієш* [разом] *житимемо,— я тілько буду тобі руки в'язати, твоїй голові думок завдавати* (Мирний, V, 1955, 113); *Ось тут, у тім затишнім кабінеті, обставленім хоч і не багато, та по моїй уподобі, я сам свій пан* (Фр., IV, 1950, 346); — *А якого б ви собі зятя бажали?* — *Вільного козака, дочко, щоб сам собі паном був, нікому не кланявсь, — от якого!* (Вовчок, I, 1955, 90); [С и г и п т я н и н:] *Е, де вже там не раб!.. Якби я сам був паном над собою, я б не так роботу сю розклав* (Л. Укр., II, 1951, 245); **Невели́кий (вели́кий) пан,** *зневажл.*— чоловік, з яким не варто дуже рахуватися. — *Сергій невеликий пан, прийде й сам нап'ється* (Тют., Вир, 1964, 247); **Пан над (між) пана́ми** — найщасливіший, наймогутніший, не залежний ні від кого. *Може, найдеться дівоче Серце, карі очі, Що заплачуть на сі думи — Я більше не хочу. Одну сльозу з очей карих — І пан над панами! Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами!* (Шевч., I, 1963, 47); — *Хоч сила всім страшна твоя, Хоч пан ти,— каже,— між панами, Та хто зна, що ще буде з нами* (Гл., Вибр., 1951, 26).

3. У старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії — ввічлива форма звертання або називання стосовно до осіб чоловічої статі привілейованих верств суспільства. — *Здоров був, батьку, вельможний пане сотнику!* — *заклекотіла громада* (Кв.-Осн., II, 1956, 178); *Несуть пани есаули Козацькую збрую* (Шевч., II, 1953, 43); *Вона хотіла, щоб татко найняв до нього бонну, а татко найняв пана навчителя* (Коцюб., II, 1955, 246); — *Господи, пан підполковник! — скрикнув Бараболя, підвів руки вгору і з непідробленою радістю кинувся до Погиби* (Стельмах, II, 1962, 255); // У сучасній дійсності — ввічлива форма згадування або звертання, звичайно до офіційного представника чи громадянина іншої держави. — *Виявляється, товаришу гвардії майор, що ті заводи розбомбили зовсім не німці, а пани американці,— нарешті почав Хома* (Гончар, III, 1959, 428); *Пан посол; Пан міністр;* // *ірон.* Особа, яка не користується в кого-небудь повагою або викликає презирство своєю поведінкою. *Тільки чудний номер «Народа» вийшов, якось зовсім неполітичний і не газетний, видно, що панове радикали мають поважнішу роботу* (Л. Укр., V, 1956, 149); // Звичайно із словом-прикладкою — шаноблива форма звертання до чоловіка в усній народній мові. — *Прощайте, пановесватове! Коли хочете, то справді випийте по чарці* (Кв.-Осн., II, 1956, 59); — *Ну, теперечки, пани-молодці,— сказав Марко, зупиняючи їх,. а ніч наша* (Стор., I, 1957, 394).

Па́не-бра́те, *заст.* — формула звертання до чоловіка, вживана в усній народній мові. *А втім, як знаєш, пане-брате, Не дурень, сам собі міркуй* (Шевч., II, 1963, 225); [Б у д і в н и ч и й *(до майстрів, що гуртами мляться по уступах гори):*] *Панове-браття, треба щось почати* (Л. Укр., II, 1951, 209).

ПАН... Перша частина складних слів, що відповідає слову **все...** (у 1 знач.), вказуючи, що явище, виражене другою частиною слова, поширюється на що-небудь ціле, охоплює щось у цілому, у всіх проявах і т. ін., напр.: п а н а р а б і з м, п а н н і м е ц ь к и й і т. ін.

ПАНАГІ́Я, ї, *ж.* Оздоблений прикрасами нагрудний знак православних єпископів, який носять на ланцюжку. *На йому лисніла проти сонця шовкова фіолетова ряса, а на грудях блищала панагія* (Н.-Лев., III, 1956, 193); *Сховав* [владика] *за пазуху наперсного хреста і діамантову панагію* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 383).

ПАНА́МА [1], и, *ж.* Літній капелюх з широкими крисами, плетений або зшитий з тканини. *Тільки що купив собі панаму, надів і пішов до Монте Пінчіо— чудесний сад з краєвидами на Рим* (Коцюб., III, 1956, 321); *Сапери з вудлищами міношукачів у руках, у вилинялих, болотяного кольору панамах були чемними й товариськими хлопцями* (Гончар, Тронка, 1963, 285).

ПАНА́МА [2], и, *ж.* Велике шахрайство в капіталістичному підприємстві, сполучене зі всякими зловживаннями й підкупом вищих службових осіб.

ПАНА́МА [3], и, *ж.* Тканина з штучного шовку, звичайно однокольорова.

ПАНАМЕРИКА́НІЗМ, у, *ч.* Реакційна доктрина, що обгрунтовує створення військово-політичного об'єднання країн американського континенту під зверхністю США.

ПАНАМЕРИКА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до панамериканізму. *Панамериканський союз.*

ПАНА́МОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пана́ма** [1]. *Бігає дівчинка років шести в білій панамочці, в трусиках і кричить переляканим голосом* (Тют., Вир, 1964, 161).

ПАНАРИ́ЦІЙ, ю, *ч.* Гнійне запалення тканин пальця у людини і копита у тварини. *При панариціях, крім шкіри і підшкірної клітковини, можуть уражатись сухожилля, суглоби пальця і кістка* (Лікар. експертиза.., 1958, 124).

ПАНА́С, а, *ч.*: **Гра́ти в пана́са** — брати участь у грі, в якій хто-небудь один із зав'язаними очима ловить інших. *Собі очиці зав'язала* [Дидона] *І у панаса грати стала, Енея б тілько уловить* (Котл., I, 1952, 77).

ПАНА́ХАТИ, аю, аєш, *недок., перех., розм.* Розривати, розтинати. *Над Матвіївською затокою знову злетіла ракета, і дві вісімки рвонулися зі старту, ніби двома важкими ножами панахаючи тиху воду* (Собко, Матв. затока, 1962, 35); *Куль трасуючих блискає сіть, Бомби, міни панахають гони* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 133).

ПАНАХИ́ДА, и, *ж.* Церковна служба по померлому. *Підсліпий дяк читав панахиду, хмурячись і розтягуючи слова* (Мирний, I, 1954, 328); *Вночі після панахиди побігла жінка топитися до Бугу* (Стельмах, II, 1962, 362); // Те, що приносять на поминальну службу на згадку про померлого (паляниці, мед і т. ін.). *Минулась попу Мелащина панахида* (Укр.. присл.., 1955, 386).

Громадя́нська панахи́да — збори перед похороном, присвячені пам'яті померлого; траурний мітинг; **Найма́ти (найня́ти, замовля́ти, замо́вити** *і т. ін.*) **панахи́ду** — домовлятися про відправлення церковної служби по померлому. *Найняли ми панахиду за душі наших покійників* (П.-Лев., III, 1956, 257); **Служи́ти (відслужи́ти, пра́вити, відпра́вити, справля́ти, спра́вити** *і т. ін.*) **панахи́ду** — проводити поминальну службу по померлому. *Далі пішли у церкву, піп став служити панахиду* (Кв.-Осн., II, 1956, 88); *Микоша придивлявся до людей, які входили у кімнату, де правили панахиду, і клали на себе хреста* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 288); *У вересні чутка по місту гуляла, Що вбито Петра в лісовому бою, І мати по нім панахиду справляла, В базарі продавши кохтину свою* (Перв., II, 1958, 336).

ПАНАХИ́ДКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **панахи́да.** *Увійшов Івашко в церков, а в церкві порожньо, зимно, тільки старі баби з костурами панахидки правлять* (Вас., I, 1959, 332); *Мати вже й панахидку справила, а я вірила, що Петрусь живий* (Панч, В дорозі, 1959, 133).

ПАНАЦЕ́Я, ї, *ж., книжн.* Ліки у алхіміків, які нібито допомагають від усіх хвороб; // *перен., ірон.* Універсальний засіб, який нібито запобігає будь-якому лиху, зараджує при розв'язанні всіх проблем. — *Новий лад принесе з собою також нове виховання, а по кількох генераціях будемо мати нове людство.— Еге ж, еге, все тілько якась панацея, якийсь таємничий еліксир на всі хороби* (Фр., IV, 1950, 310); *Гринченко в деяких творах навіть схильний розглядати труд як панацею у звільненні і відродженні народу, хоч разом з тим показує, як в умовах гнобительського ладу принижується й спотворюється чесна людська праця* (Вітч., 12, 1963, 155).

ПАНБА́РХАТ, у, *ч.* Вид тонкого оксамиту. *Кому панбархат, кому шовк, А я люблю і досі Оцей тепленький кожушок — Із ним миліша осінь* (Ус., Листя.., 1956, 165).

ПАНБА́РХАТНИЙ, а, е. Прикм. до **панба́рхат.** *Ходить дама по кімнаті У панбархатнім халаті* (С. Ол., Вибр., 1959, 251).

ПА́НВА, и, *ж., діал.* Сковорода (зокрема солеварна). *Се була також величезна рівнина, по якій, мов звізди на небі, були розсіяні незліченні великі огнища з приставленими до них кітлами, ще більшими, як панви в соловарні* [солеварні] (Фр., II, 1950, 123).

ПАНВА́, и́, *ж., зневажл.* Збірн. до **пан** 1, 2. — *Ото ще як били панву прокляту в дев'ятсот п'ятому, то я вже й тоді був свідомим і страх як ненавидів їх* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 7).

ПАНГЕ́НЕЗИС, у, *ч., біол.* Гіпотеза, висунута Дарвіном, для пояснення головним чином явищ спадковості.

ПАНГЕРМАНІ́ЗМ, у, *ч.* Реакційна шовіністична військово-політична доктрина, яка твердить про зверхність німців над усіма іншими народами і вимагає встановлення світового панування Німеччини. *Гітлерівські ідеологи, розвиваючи традиційні концепції пангерманізму, намагалися на ділі здійснити перетворення її* [України] *в аграрний придаток Німеччини* (Ком. Укр., 3, 1963, 45).

ПАНГЕРМАНІ́СТ, а, *ч.* Прихильник, послідовник пангерманізму. *Пангерманісти хотіли поневолити слов'янські народи, відняти у них найкращі землі і заселити ці землі німцями* (Іст. УРСР, I, 1953, 687).

ПАНГЕРМА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пангерманіст** і **пангерманізм.** *В Німеччині* [у XIX ст.] *створюється спеціальна організація для пропаганди боротьби за світове панування Німеччини, так званий пангерманський союз* (Нова іст., 1957, 33).

ПАНГОЛІ́Н, а, *ч.* Ссавець ряду ящерів, що живе в Африці, Південній і Південно-Східній Азії. *Панголін..— один з найпоширеніших видів азіатських ящерів* (Посібник з зоогеогр., 1956, 74).

ПА́НДА, и, *ж.* Вид єнотів. *Панда — Aelurus fungeus..— єдиний представник родини полоскунів.., що зустрічається в Старому світі* (Посібник з зоогеогр.., 1956, 75).

ПАНДА́Н [1], а, *ч., заст.* Те, що схоже у чомусь на інше, йому відповідає, його доповнює (перев. про предмети мистецтва, літератури і т. ін.).

ПАНДА́Н [2], а, *ч., бот.* Те саме, що **панда́нус.**

ПАНДА́НОВІ, вих, *мн., бот.* Родина однодольних тропічних рослин з вузькими зазубреними листками.

ПАНДА́НУС, а, *ч.* Дерево або кущ родини панданових з їстівними плодами.

ПАНДÉКТ *див.* **пандéкти.**

ПАНДÉКТИ, ів, *мн. (одн.* **пандéкт,** а, *ч.), юр., іст.* Збірники, які містять у собі повний виклад матеріалів, що стосуються якого-небудь питання; // У стародавньому Римі — звід юридичних рішень, що мали силу закону.

ПАНДÉКТНИЙ, а, е. Прикм. до **пандéкти.** *Пандектне право.*

ПАНДЕМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до пандемії.

ПАНДЕМІ́Я. ї, *ж.* Найвищий ступінь розвитку епідемії, що поширилась на більшість населення однієї чи кількох країн. *Якщо хвороба охоплює одночасно багато людей, виникає епідемія, яка може перерости в пандемію, наприклад, пандемію грипу, яка іноді уражає населення кількох країн* (Наука.., 5, 1959, 12).

ПА́НДУС, а, *ч.* Похилий майданчик, площина для переміщення автомашин, возів тощо, що інколи заміняє сходи в будинках, гаражах і т. ін. *Оригінальна двоповерхова конструкція операційного залу* [лікарні], *легка й ажурна стрічка пандусу, що веде на другий поверх, пластмасові оздоблення, характерне освітлення створюють відчуття широти, простору, блакитного неба над головою* (Літ. Укр., 25.V 1965, 2).

ПАНЕГІ́РИК, а, *ч.* 1. У стародавній Греції і Римі — надгробна похвальна промова, яка прославляла подвиги померлого.

2. Похвальний відзив про кого-, що-небудь, захоплена похвала (часто нещирі або іронічні). [П р е ф е к т:] *Їм же треба амброзію та нектар заробити, то й мусять панегірики співати* (Л. Укр., III, 1952, 456); *— Ви — арик-аксакал, мулла-ака? — ніби й не чули захоплених панегіриків, запитав Мухтаров* (Ле, Міжгір'я, 1953, 19); // Літературний твір, зокрема давньоруський і давньоукраїнський, що містить такий відзив про кого-небудь. *На честь його придворні піїти писали оди й панегірики. Та чи заслужив він насправді тих почестей і шани, які йому так щедро воздавалися? Ця думка іноді закрадалася князеві в голову* (Добр., Очак. розмир, 1965, 391); *Протягом 1916—1918 років тут* [у Печерській Лаврі] *видано «Часослов» і віршований панегірик на честь засновника друкарні Єлісея Плетенецького* (Веч. Київ, 4.II 1967, 4).

ПАНЕГІ́РИСТ, а, *ч.* Той, хто занадто захоплюється ким-, чим-небудь, прославляє кого-, що-небудь. [А н т е й:] *Ти? вступиш у хор панегіристів? В тую зграю запроданців, злочинців проти хисту?* (Л. Укр., III, 1952, 419); // Той, хто захоплено прославляє кого-, що-небудь у своїх творах; автор панегірика. *Щоб надати більшої пишномовності своїм творам, панегіристи вживали вишукані риторичні фігури і нерідко зловживали античною міфологією та ремінісценціями з грекo-римської історії і літератури* (Рад. літ-во, 5, 1962, 87).

ПАНЕГІ́РИСТКА, и, *ж.* Жін. до **панегі́рист.**

ПАНЕГІ́РИЧНИЙ, а, е. Прикм. до **панегі́рик.** *Не тішили його ані здивовано-шанобливі погляди присутніх, ані панегіричні звороти Борецького* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 313); *У панегіричних творах автори піднесено вихваляли того, кому присвячували вірш, а про себе говорили у смиренному, зневажливому тоні* (Рад. літ-во, 5, 1962, 87).

ПАНЕГІ́РИЧНО. Присл. до **панегі́ричний.**

ПАНЕЛЕВО́З, а, *ч.* Автомашина, пристосована для перевезення великих будівельних конструкцій — панелей, блоків і т. ін. *На будівельний майданчик в'їхав панелевоз. На ньому стінова панель із керамічного каменю* (Веч. Київ, 27.IV 1961, 1).

ПАНЕ́ЛЬ, і, *ж.* 1. Доріжка для пішоходів на узбіччі дороги вздовж вулиці, вкрита асфальтом, камінням і т. ін.; тротуар. *Уночі він о другій годині по панелі задумано йшов* (Сос., I, 1957, 336); *З вапнякових плит робили сходи у жилих будинках і школах, в лікарнях і урядових будинках. Цими плитами мостили панелі в містах* (Таємн. вапна, 1957, 5).

2. Нижня частина стіни або вся стіна в приміщенні, опоряджена оздобленням, фарбуванням і т. ін. *Зрештою, нова хата.. з веселими вікнами, голубими наличниками, жовтуватою панеллю внизу замість призьби може звеселити серце господині* (Рудь, Гомін.., 1959, 162); *Нові облицьовувальні матеріали на основі пластмас дають можливість зробити у ванних кімнатах гігієнічні, дешеві і красиві панелі* (Архіт. і буд., 3, 1955, 7).

3. *техн.* Мармурова, пластмасова і т. ін. дошка, яка є частиною щита або пульта енергетичного, промислового, транспортного та ін. управління. *Сокіл поклав руку на панель із кнопками* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 6); *Панелі управління встановлені в машинному залі, який займає цілий проліт* (Наука.., 6, 1956, 14).

4. *буд.* Елемент конструкції збірної будови, що має форму великої плити. *Зараз у будівництві застосовуються кераміко-бетонні, термозитні, шлакобетонні та інші панелі* (Наука.., 1, 1963, 16); *Під кран з шумом та ревом підкотила важка автомашина. Не встигла ще спинитись, а вже Кесар опустив на неї лапу крана. Хвилина-друга — і повисла незграбна панель у повітрі, повисла легко, немов пір'їнка* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 198).

5. *гірн.* Квадратова або прямокутна ділянка в шахтах, яка виділяється при розробці горизонтальних або похилих пластів родовищ для їх очищення.

ПАНЕ́ЛЬКА, и, *ж.* Зменш. до **пане́ль.** *Вона кілька разів натискала кольорові кнопки на маленькій панельці* (Собко, Граніт, 1937, 132); *При встановленні лампи цоколем у панельку пелюстки панельки охоплюють штирки, забезпечуючи надійне електричне сполучення електродів ламп з проводами і деталями схеми, призначеними до відповідних пелюсткiв панельки* (Осп. радіотехн., 1957, 15).

ПАНЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пане́ль.** 1. *Свинцевий блиск морів навколо неї* [Англії] *Жебрак-художник вкреслює в панель.. Чи чуєте, вдивившись в тротуар, ви Шершавих креслень гострі голоси, Безсилий зойк розтоптаної барви, Благальний клич панельної краси?* (Бажан, Роки, 1957, 189).

2. *буд.* Зробл. з панелей (у 4 знач.). [С о н я ш н и к:] *А що, коли б панельні будинки монтував той, хто робить панелі? Га? Було б і швидше, й дешевше* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 16); *Цех також поставлятиме будові стінові блоки,.. панельні перегородки* (Веч. Київ, 18.I 1958, 1).

ПАНЕ́НЯ, пяти, *с.* Дитина папа. — *Та що з того, що пани добрі? Які ще паненята будуть!* (Вовчок, I, 1955, 22); *Кров висисав оте остогиджене, Прокляте нишком життя, Що паненя, вередливе, зманіжене, Вишвирне геть на сміття* (Граб., I, 1959, 52); *Мати божа! На авто їдуть: пани, паненята, перини, цуценята...* (Чорн., Визволення, 1949, 131); * У порівн. *Викохана до десяти літ, як паненя, вона не знала, де, що і як береться* (Мирний, IV, 1955, 32).

ПАНЕНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **паненя́.** *Чули либонь, як напустився Йосип на Параску за ту дитину, як Параска, коли не було Йосипа дома, гойдала його, наказуючи: «Моє ти паненятко!»* (Мирний, IV, 1955, 43).

ПАНЗОО́ТІЯ, ї, *ж.* Епідемія якого-небудь захворювання тварин, що поширилась на величезній території однієї чи кількох країн. *Панзоотія ящура.*

ПАНИ́СЬКО, а, ч. Зневажл. до **пан.** — *Два нас тілько в казні було, я і якийсь панисько* (Фр., II, 1950, 340).

ПАНИ́ТИ, и́ть, *недок., діал.* Подобатися або бути потрібним. — *Гляди, Андрію, мужикам наука не панить,— застерігав добрячий піп* (Кач., II, 1958, 24).

ПАНИ́ТИСЯ, нюся, ни́шся, *недок., розм.* Триматися по-панському. — *Зовсім дурна баба,— думає Грицько, — а ще й паниться* (Вас., Вибр., 1954, 100).

ПАНИ́Ч, а́, ч. 1. Молодий неодружений син пана, пані (у 1 знач.).— *У нашої старої пані Малії паничі були; Таки однолітки зо мною. Вона й бере мене в покої Синкам на виграшку* (Шевч., II, 1953, 63); *Курить щось по дорозі. Що воно біжить так прудко? Ага, либонь панич Льольо з сусідньої економії у гості їдуть до двору* (Коцюб., II, 1955, 13); *Молодий панич, побачивши з вікна медвинського чумака, вийшов на поріг* (Стельмах, I, 1962, 384); // *перен., ірон., зневажл.* Молода людина, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. *Заєць був собі великий панич і дуже горда штука. Він не відповідав нічого на Їжакове привітання* (Фр., IV, 1950, 64); *Тихий і слухняний, до старших привітний, став Шовкун кидатись у вічі старшим.. Зробився паничем хоч куди!* (Мирний, I, 1949, 372).

2. Неодружений молодий чоловік, що належав до привілейованих верств населення. *Їй одчинив гарний панич у студентському убранні* (Л. Укр., III, 1952, 582); — *Молоде ж воно, хочеться радості. А тут все сама та сама. — А що ж я їй — паничів зі Львова буду спроваджувати для розривки, чи як?* (Хотк., II, 1966, 62); // Знижений, розпещений молодий чоловік; білоручка. *Своїм ніжним білим лицем і тонкими бровами він нагадував Вутаньці панича* (Гончар, II, 1959, 168); * У порівн. *Шестирний дивився уже паничем, тендітним, чистим паничем; на йому сорочка — як сніг; каптанок — як з голочки* (Мирний, I, 1954, 339).

△ **Кру́чені паничі** *див.* **кру́чений.**

ПАНИ́ЧЕ́НЬКО, а, ч. Зменш.-пестл. до **пани́ч.** *З-за калини, з-за ялини Вітер повіває; Молоденький паниченько З бурси утікає* (Щог., Поезії, 1958, 479).

ПАНИ́ЧИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **пани́ч.** — *Паничики! — промовила* [Олександра] *до паничів, кланяючись у землю, — будьте милостиві до моїх хлопців!* (Вовчок, I, 1955, 33); *У панському дворі було неблагополучно! Маленький, 5 років, паничик Вітюньо облиг на смертній постелі* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 64); *Гувернантки — в бриликах пиріжком — повагом виводили на гігієнічний променад паничиків та панночок в широких брилях на резинках* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 8).

ПАНИ́ЧІВ, е́ва, е́ве. Прикм. до **пани́ч;** належний паничеві (у 1, 2 знач.). *Вікно з причілку було відчинене, у ньому світилося. То вікно з паничевої хати* (Мирний, III, 1954, 150); // Який перебуває у певних стосунках із паничем. *Хоча управитель ненавидів Гаркушу всією своєю прусською ненавистю, але викрити перед хазяйкою його, паничевого фаворита, не міг* (Гончар, Таврія, 1952, 149).

ПАНИ́ЧІ́ВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пани́ч.** *Мар'я бачить по Христиному обличчі, як її збентежив той паничівський погляд* [погляд], *як зveселив, утішив* (Мирний, III, 1954, 199); *В одчинену браму вбігла пара коней, а на повозці забіліли дві паничівські фігури* (Н.-Лев., IV, 1956, 63).

ПАНИ́ЩЕ, а, ч. Зневажл. до **пан.** *Нема, нема, аж тут вікно скрип, наш панище визирає* (Фр., I, 1955, 373).

ПА́НІ, *невідм., ж.* 1. Заміжня поміщиця в старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії. *Опівночі верталася додому в своє село якась багата пані* (Н.-Лев., III, 1956, 277); *Панський улюбленець, він* [орел] *щодня одержував з ласки пані Софії щедрий раціон — живу, взяту з отари вівцю* (Гончар, II, 1959, 31); * У порівн. [Я в д о х а:] *А гарно, тату, Галі в окулярах. Так, мов яка дуже велика пані* (Мирний, V, 1955, 133); // *перен., ірон., зневажл.* Жінка, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. *Не велика Стеха пані, тим що сіла в панські сани* (Номис, 1864, № 14195); *Серед села вдова жила У новій хатині, Білолиця, кароока І станом висока, У жупані; кругом пані. І спереду й збоку* (Шевч., I, 1963, 158).

2. Особа жіночої статі, що займала привілейоване становище в дореволюційному суспільстві; // Особа, що має владу над іншими: володарка, хазяйка. [С а б і н а:] *Хай пан дозволить піти рабині знову до роботи, бо, може, вернеться з дороги пані, то ще мене за лінощі скарає* (Л. Укр., III, 1952, 156); *Знялась буча. Пані* [економова мати] *та наймичка сварились, докоряли одна одній та мало не бились...* (Коцюб., I, 1955, 66); *Від великодня служить* [Зінька] *у них, а так наче давно вже. Що вже намучилась, і цур їм У роботі завжди, сама ж усе, бо він десь або по білах, або гуляє, а вона ж — пані, ні за холодну воду* (Головко, II, 1957, 24); // Жінка, що за зовнішніми ознаками належить до привілейованих верств населення. *Постояли ми там годину, а може, й більш. Якась пристаркувата пані до нас іде* (Вовчок, I, 1955, 15); *Худа й бліда, мов свічка, пані розповідала про те, як їй тяжко було добути собі чорного агата для намиста, що гадючкою стисло її горло* (Досв., Вибр., 1959, 393); // Чия-небудь дружина. *Моя жінка засилає Вам і Вашій пані привіт* (Коцюб., III, 1956, 248).

◇ **Невели́ка (вели́ка) па́ні,** *зневажл.* — жінка, з якою не варто дуже рахуватися. — *На що наплюй? — почувся ззаду.. чужий голос.. — Та хоч і на тебе,— одрізав зразу Грицько.. — Щоб не підслухувала. Думаєш, велика пані?* (Мирний, I, 1954, 302); — *Черевиків таки вона не діждеться, невелика пані,— пообіцяв Мирон* (Стельмах, II, 1962, 22).

3. У старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії — ввічлива форма звертання або називання стосовно до осіб жіночої статі привілейованих верств суспільства. *От було тільки що зійдуться вони, зараз і почнуть якусь там ущипливу розмову між собою. — Е,— каже було наш старий, — е, пані-сусідко! Я б вас де полковником настановив!* (Вовчок, I, 1955, 185); *Ще перед ранішнім чаєм в столовій з'являлась пані Констанція незвичайно рухлива і енергічна* (Коцюб., II, 1955, 250); // У сучасній дійсності — ввічлива форма звертання, згадування, звичайно до офіційної представниці чи громадянки іншої держави. [М і ч у р і н:] *Вельмишановні пані і вельмишановні пани.. Я трохи відкрив лише вузеньку щілинку в таємниці природи* (Довж., I, 1958, 420); // Шанобліва форма звертання до жінки в усній народній мові. [К о б з а р *(заводе* [заводить] *пісню):] Наїхали до Марусі козаченьки в гості, — Марусенько пані! Чи в твій пан дома?* (Мирний, V, 1955, 79).

ПАНІБРА́Т, а, ч., *розм.* Хороший знайомий, задушевний приятель. — *Постій, кричу, постій, Семене, Це ж я, твій друг і панібрат, А ти... ти думав— Калістрат?* (Олесь, Вибр., 1958, 291); // Такий, як хтонебудь за становищем, освітою і т. ін.; рівня. *Його докірливо спинила Марта: — Не займай, сину, вона тобі — не панібрат* (Кос., Новели, 1962, 73); * У порівн. *Уже Огонь не став його лякать. Звірюка думав: «Чого його боятьcя? Зо мною він як панібрат»* (Греб., I, 1957, 71).

ПАНІБРА́ТАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм., заст.* Входити в приятельські, фамільярні стосунки, видаючи себе за рівню з ким-небудь. *Зовсім пустився берега* [Максим]: *що дома не зарве, зараз у шинок! П'є, гуляє; з шинкаря насміхається; з кріпаками панібратається* (Мирний, І, 1949, 214).

ПАНІБРА́ТСТВО, а, *с., розм.* 1. Надмірна невимушеність, безцеремонність, фамільярність у поводженні з ким-небудь. *Чарівна секретарка підійшла ближче до столу, але спинилась за два кроки: професор не любив, коли студенти підходили надто близько, виказуючи тим нахил до панібратства,— і почала доповідати* (Смолич, Мир.., 1958, 91); *Якось затишно було на душі з цим Коломійцем. Він не вдавався до фальшивої гри в панібратство, а наближував душу людини веселою щирістю* (Речм., Весн. грози, 1961, 64).

2. *рідко.* Компанія, товариство (звичайно безцеремонне, фамільярне). *Коли не було за що випити, підожидали, може, хто піднесе чарку-другу. Шинкове панібратство завжди знайдеться* (Мирний, І, 1949, 258); *Сильні собі гнізда високо мостили І, порвавши зразу спільність панібратства, Вдарились до моці, шани і багатства* (Щог., Поезії, 1958, 273).

ПАНІБРА́ТСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Поводитися з ким-небудь занадто невимушено, безцеремонно, фамільярно; бути запанібрата. [Микола:] *Замість панібратствувати з ними* [селянами] *ти показав би їм свою силу* (Д. Бедзик, Ост. вальс, 1959, 9); *Натан Рибак ніколи не піддавався на вигадки скоромнучої моди, ніколи не зраджував свого пера, не панібратствував з крикунами, що намагалися замутити чисті джерела нашої великої прози* (Літ. Укр., 4.І 1963, 2).

ПАНІБРА́ТСЬКИЙ, а, е, *розм.* Невимушений або безцеремонний, фамільярний. *Адмірал Мак-Келлі вже з'явивсь у салоні штабного вагона, вільно й невимушено вітаючись, сяючи назустріч головнокомандувачеві своєю простецькою панібратською усмішкою* (Гончар, Таврія.., 1957, 583); *Панібратський тон; Панібратські стосунки.*

ПАНІБРА́ТЧИК, а, *ч., розм., рідко.* Учасник панібратства (у 2 знач.). *Максим поздоровкався з панібратчиками, вийшов з хати* (Мирний, II, 1954, 228).

ПА́НІВ, ова, ове. Прикм. до **пан**; належний панові (у 1, 2 знач.). *Гляну в щілину, побачу панову коструватму голову, його мишачі очі — так мене страх і обійме* (Мирний, III, 1954, 168); *Був на селі вівчар Тарас; Він панових овечок пас* (Гл., Вибр., 1951, 47); *Коли б на суд ставати довелось І право панове доводить на посілість, Всі гості свідками б тоді і знайшлись* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 55); // Який перебуває в певних стосунках з паном. *Чую голос Стецька, прихвосня панового: «Степан Степанович приказали, щоб я зараз же привів вас. Чуєте?..»* (Хотк., І, 1966, 65); *Панів кум*

ПАНІ́ВКА, и, *ж.* Частина затвора у старовинних кремінних пістолетів і рушниць, на яку насипали порох. *Чи трапиться стрілять...— пшик порох на панівці* [панівці]!.. *Уже й злякалися!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 185).

ПАНІВНИ́Й, а́, е. 1. Який має владу, знаходиться при владі. *Панівним класом у Київській Русі були феодали: князі і бояри* (Іст. укр. літ., І, 1954, 26).

2. Найбільш поширений, переважаючий. *В літературі знаходить своє відображення життя народу, панівні ідеї певного суспільства* (Деякі пит. поет. майстерн., 1956, 8); *Панівне становище у нас посідає справді науковий світогляд — марксизм-ленінізм* (Наука.., 3, 1959, 55).

3. Який підноситься над чим-небудь. *Висота, оточена з трьох боків — східного, південного і західного — річками; була панівною в цій місцевості* (Кач., Вибр., 1953, 19).

ПА́НІЙКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пані**. *В хаті панійка тонка Крутить пана товстяка* (Гл., Вибр., 1951, 220); *Молоді панійки реготались, панночки для виду поопускали очі у землю* (Мирний, III, 1954, 273); *Навіть серед читачів, котрі вважали себе народолюбцями, зустрічалось немало, схожих на ту панійку, що гірко плакала над книжкою з народного побуту, довідавшись з неї, що селяни-«мужики», виявляються, не п'ють вранці кофе...* (Талант.., 1958, 19).

ПА́НІКА, и, *ж.* Раптове замішання, розгубленість або прояв страху при справжній чи уявній небезпеці (звичайно як масове явище). — *Еге ж, страх — неприємна річ, що й казати. Дуже! Це мовби хвороба — тяжка і небезпечна, бо заразлива. Аякже! Інакше звідки, скажімо, паніка на війні, коли цілі полки, корпуси тікають, як черед?* *А починається це, мабуть, завжди від одного солдата...* (Головко, II, 1957, 586); *Невістчин жах зростав у міру того, як вона бігла додому, а там набув розміру паніки: син не повертався* (Ю. Янов., II, 1954, 108); *З поразкою польської армії* [1648 р.] *шляхту на Україні охопила велика паніка, шляхтичі кидали свої маєтки і тікали в Польщу* (Іст. УРСР, І, 1953, 222).

Без па́ніки — заклик не боятися, зберігати спокій, мати витримку. [Козачук *(у телефон)*:] *А ти без паніки... Нема набоїв — відбивайтесь шаблями, списами...* (Мокр., П'єси, 1959, 7); — *Тільки без паніки,— підбадьорював усіх Охрім.* — *То тільки напочатку страшно, а далі звикаєш* (Тют., Вир, 1964, 260); **Вдава́тися** (**впада́ти** *і т. ін.*) **в па́ніку; Піддава́тися па́ніці** — перейматися страхом, боятися при справжній або уявній небезпеці. *Може, хто із студентів і хотів би викласти свої погляди з приводу їй бронзового волосся, агатових очей, загадкової посмішки, та заздалегідь вдавався в паніку й німів, знаючи, яка сувора Аліна до порушників законів мови* (Ю. Янов., II, 1954, 87); *Володимир Ілліч з нещадною іронією висміяв дрібнобуржуазну розмагніченість, дешевенький скептицизм людей, які, прикриваючись «революційною фразою», ладні чорнити дійсність і легко впадають у паніку та істерику перед труднощами* (Ком. Укр., 4, 1960, 58); [Ватутін:] *Не піддавайтесь паніці, твердо зважуйте плюси і мінуси, будьте стійкі, безстрашні* (Дмит., Драм. тв., 1958, 180); **Зчиня́лася** (**підня́лася** *і т. ін.*) **па́ніка** — створився стан повної розгубленості, тривоги, викликаної справжньою чи уявною небезпекою. *Полки Платова і Уварова так несподівано напали на тилові частини французьких військ, що серед них зчинилася паніка* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 300); — *Раптом у ракеті щось заїло, заторохтіло... Серед нашого екіпажу піднялася паніка* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 177); **Сі́яти** (**посі́яти, наво́дити, навести́** *і т. ін.*) **па́ніку** — свідомо чи мимоволі створювати стан розгубленості, тривоги, викликати жах у оточуючих. *Це була стара й давно відома їхня* [фашистів] *тактика — сіяти паніку в тилу, на всіх шляхах і стежках, що вели до фронту* (Кучер, Голод, 1961, 171); *Появлявся* [отаман] *цілковито несподівано серед переповненого народом ринку, починав пекельну стрілянину і наводив паніку на всіх; грабував, палив, забирав здобич — і щезав одразу, мов у воду падав* (Хотк., II, 1966, 71); [Стась:] *Та не чиніть паніки — будемо чекати. Ось Олізар прийде — скаже, в чім річ. Може, справді даром збили тривогу!* (Вас., III, 1960, 402); — *Оце вже сьогодні, як їхати зібралися, кинувся він та таку паніку*

вчинив — усе догори дном перекинув, а листа нема (Головко, II, 1957, 29).

ПАНІКАДИ́ЛО, а, *с.* Велика люстра з свічками або стоячий канделябр перед іконами, звичайно в церкві. *Спалахнуло* [полум'я свічок] *на високому іконостасі до самої бані, розтопило на щире золото іконостас і повисло під банями огняними краплями на панікадилах* (Н.-Лев., II, 1956, 333); *Древньоруські ливарники виготовляли... панікадила з складними мереживними візерунками* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 417); *Три батюшки служили, а благочинний за головного, ризи сіяли золотом, панікадило горіло, півчі трохи церкви не рознесли* (Мик., Кадильниця, 1959, 58); * У порівн. *На високій стелі висіла велика, наче в церкві панікадило, люстра, а стіни були завішені безліччю картин в позолочених рамах* (Іщук, Вербівчани, 1961, 73).

ПАНІКЕ́Р, а, ч. Людина, яка легко піддається паніці, сіє паніку. [Г р а б ч а к:] *О, це був справжній фронт!.. Боротись довелося не тільки з стихією, а й з панікерами!* (Баш, П'єси, 1958, 142); *З обуренням він* [К. Є. Ворошилов] *відкидав пропозиції деяких панікерів про капітуляцію перед окупантами і впевнено веде армію до Царицина, де вирішувалась доля революції* (Іст. укр. літ., II, 1956, 453).

ПАНІКЕ́РКА, и, *ж.* Жін. до **панікер.**

ПАНІКЕ́РСТВО, а, *с.* Поведінка панікера. *Охріма за панікерство і за брехливі дані було заставлено два дні підряд чистити .. конюшню* (Тют., Вир, 1964, 258).

ПАНІКЕ́РСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* То саме, що **панікува́ти.**

ПАНІКЕ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до панікера, панікерів, властивий їм. [Т е р е щ е н к о:] *Що за тип?.. Написав, ніби я вів панікерські розмови* (Корн., II, 1955, 300).

ПАНІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Удаватися в паніку, поводити себе як панікер. — *Тільки спокій, Кузьмо Івановичу. — А чого ж панікувати? Своїх хлопців я попереджу, не дріматимемо, та й тільки* (Збан., Мор. чайка, 1959, 162); *Йшов 1943 рік — рік визволення України. Гітлерівський райх панікував, несилий стримати наступ радянських військ* (Літ. Укр., 22.II 1966, 1).

ПАНІМА́ТКА, ПАНЬМА́ТКА, и, *ж., заст.* 1. Мати стосовно до своїх дітей. *Було, як здвигне старий брови, стисне уста тонкі та блисконе оком своїм чорним — ми вже з паніматкою ледве дишемо,— одна Катря не боїться нічого* (Вовчок, I, 1955, 182); *Зоставалась у нас ще шкапка добра та коза ледача, і їх пан узяв за подушне, бо паніматка заробити нездужала* (Морд., I, 1958, 42).

2. Господиня, хазяйка дому. *Де хатка, там і паніматка* (Номис, 1864, № 11031); *В хугу-непогідь лиху Дідусь пліяся на роботу, Підтоптався на шляху, Сів на хвильку коло плоту. — Здоровесенькі були! — Паніматка йому з двору: Ви б до хати краще йшли, Ніж отута під сю пору* (Граб., I, 1959, 370); *В хаті Орися, дарма, що тільки восьмий пішов, справжня паніматка: заметено в хаті, припічок, видно; учора помазала* (Головко, II, 1957, 241).

3. Ввічлива форма звертання до господині, молодших жінок до старших, чоловіків до жінок. [Х о м а *(кланяється):*] *Здорові були, паніматко, з празником, з Новим роком!* (Стар., Вибр., 1959, 249); *От молодиці і кричать Явдосі: — Ану, паньматко! вибирай місце на щасливу продажу* (Кв.-Осн., II, 1956, 11).

ПАНІМА́ТОНЬКА, и, *ж., заст.* Пестл. до **паніма́тка.** *Батьки і паніматоньки, І хлопці, і дівчатоньки Аж не потовпляться — біжать, До танців жижечки тремтять* (Гл., Вибр., 1951, 207).

ПАНІМА́ТОЧКА, и, *ж., заст.* Пестл. до **паніма́тка.** *Пішла* [стара] *в хату. Старости привітались, поцілували її в руку. — А раді гостям, паніматочко?* (Федьк., Буковина, 1950, 62).

ПАПІМАТУ́СЯ, і, *ж., заст.* Пестл. до **паніма́тка.** — *Ну що, був у Нищеретовій? — Стара намагалася говорити спокійним тоном.. — Та ні, паніматусю* (Хотк., I, 1966, 105).

ПАНІРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **панірува́ти.**

2. *у знач. прикм.* Обваляний у борошні або в мелених сухарях (про м'ясо, рибу і т. ін.). *З риби виготовляють натуральні, паніровані кускові і рублені півфабрикати* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39).

ПАНІРО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **панірува́ти;** // Те, в чому панірують. *Білою паніровкою називається черствий пшеничний хліб, подрібнений протиранням через сито* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39).

ПАНІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **панірува́ти.** *При виготовленні цих* [рибних] *півфабрикатів застосовують три основні способи: нарізання, панірування і маринування* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39).

ПАНІРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* Обвалювати (м'ясо, рибу і т. ін.) перед їх смаженням у борошні або в мелених сухарях. *Рибу для смаження з малою кількістю жиру панірують у борошні; биточки і котлети рибні — в червоній паніровці (сухарях)* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39).

ПАНІСЛАМІ́ЗМ, у, ч. Реакційна релігійно-політична доктрина, течія, яка проповідує об'єднання в одній державі всіх народів, що сповідують іслам. *Щодо держав і націй більш відсталих, з переважанням феодальних або патріархальних і патріархально-селянських відносин, треба особливо мати на увазі:.. необхідність боротьби з панісламізмом і подібними течіями, які намагаються з'єднати визвольний рух проти європейського і американського імперіалізму із зміцненням позицій ханів, поміщиків, мулл і т. п..* (Ленін, 41, 1974, 158).

ПАНІТИ, ню, неш, *недок., розм.* 1. Те саме, що **пани́тися.** — *Станьмо ж, Ясю, передніше панами, а потім вже будемо паніти. Поперед неводу не ловім риби!* (Н.-Лев., I, 1956, 160).

2. Те саме, що **байдикува́ти.** *Він не панів, як другі, а сам з своєю невтомною помічницею-жінкою веде до ладу своє хліборобське діло* (Мирний, II, 1954, 254).

ПАНІ́ЧПИЙ, а, е. Який виражає паніку; пройнятий панікою. *Олів'єро опанувала тривога, якесь панічне передчуття розплати* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 149); *До пострілів приєдналися безладні панічні викрики* (Панч, Іду.., 1946, 73); *Матроси знетямлено рубають канати, з панічним криком тягнуть в люки поранених* (Гончар, II, 1959, 48); *Панічний тон;* // Викликаний панікою; безладний, метушливий (про дії, вчинки і т. ін.). *Кожному було не менше, як і Захарові, ніяково за свій панічний ривок рятуватися від літаків* (Ле, Право.., 1957, 109); *Се була шалена якась гонитва. Це людський біг, не панічна утеча, а чортовиння якесь. Опришок так тягнув коня за вузду, що з рота бідної животини шматтям летіла кривава піна* (Хотк., II, 1966, 137).

Панічний жах (страх *і т. ін.*) — стан повної розгубленості, викликаний дійсною чи уявною небезпекою. *За всією зливою погроз і обіцяних покарань неважко було вгадати панічний страх генерала Батіса* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 29); *Охоплений панічним жахом, заплющивши очі, він чекав, що зараз будуть револьверні*

постріли і крики... (Кач., Вибр., 1953, 238); **Панíчні нáстрої (чутки́** *і т. ін.*) — пастрої, чутки і т. ін., які викликають паніку. *Скуповуючи хліб і поширюючи провокаційні чутки про повернення політики воєнного комунізму, вони* [куркулі] *сіяли панічні настрої серед відсталих верств трудящого селянства* (Іст. УРСР, II, 1957, 325).

ПАНІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **панíчний.** *Партизани в шанцях нервувались, як малі діти,— багато з них стріляло, не цілячись, заспокоюючи цими пострілами панічність і страх смерті* (Ю. Янов., I, 1958, 152).

ПАНІ́ЧНО. Присл. до **панíчний.** *Він панічно боявся будь-якого суду над собою* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 175); *Військо австрійське панічно залишило поле бою і лише завдячуючи Кутузову не було винищене й полонене Наполеоном* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 364); * Образно. *Слухаю — чогось панічно над хатою зашумів ліс, ніби, зірвавшись з коріння, тікав кудись* (Вас., II, 1959, 329).

ПА́НІЯ, ї, *ж., розм.* Те саме, що **пáні.** *Найдорожча штука — висів у неї на стіні пан мальований,.. її батько покійний, князь вельможний. Хто було не прийде до панії з гостей, кожному пані оповістить: «Се мій татонько покійничок!»* (Вовчок, I, 1955, 258); *Раніш усіх заходиться співати, Неначе панії він* [півень] *щиро догоджав* (Гл., Вибр., 1951, 117); *Зараз за нею вскунулась, ніби возом в'їхала, середніх літ панія.. Лемішковська назвала її гувернанткою своїх дітей* (Н.-Лев., I, 1956, 169); — *З вашою панією, якщо буде потреба, можете говорити* (Смолич, I, 1958, 58).

ПА́НКРЕАС, а, *ч.* Підшлункова залоза.

ПАНКРЕАТИ́Н, у, *ч.* Лікувальний препарат, що виготовляється з підшлункової залози великої рогатої худоби.

ПАНКРЕАТИ́Т, у, *ч.* Запалення підшлункової залози. *Гострий панкреатит — одне з найтяжчих захворювань підшлункової залози* (Знання.., 6, 1966, 8).

ПАНКРЕАТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пáнкреас.** *Панкреатичний сік.*

△ **Панкреати́на зáлоза** — те саме, що **пáнкреас.** *Сирий крохмаль гідролізується ферментами слини і соку панкреатичної залози дуже повільно* (Технол. пригот. їжі, 1957, 67).

ПАНЛОГІ́ЗМ, у, *ч.* Ідеалістичне філософське вчення, яке вважає мислення сутністю, першоосновою світу і ототожнює об'єктивну реальність з системою логічних категорій. *Критика панлогізму.*

ПА́ННА, и, *ж.* 1. Молода незаміжня поміщиця або дочка пана (у 1 знач.) у старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії. *Було на хуторі погане Мале байстря, свиней пасло, Петрусем звалось; на придане Воно за панною пішло У генеральськеє село Свиней же пасти, безталанне* (Шевч., II, 1963, 243); *Та жених якось не знаходивсь, бо ні багачкою, ні красунею панна не була* (Коцюб., I, 1955, 312); * У порівн. — *Оселя наша новісінька, пишна, як та панна в нових строях* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 338); // перен., ірон., зневажл. Дівчина, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. — *Що буде вашій Одарці? — чажуть, — буде те, що й нам було! Чому ні? Хіба ваша Одарка велика панна, чи що?* (Вовчок, I, 1955, 42); // У дореволюційний час — дочка заможних батьків, хазяїв. —*Найду тобі рівню Хоч за морем синім, Або крамарівну, Або сотниківну, Таки панну, сину* (Шевч., I, 1951, 231).

2. *заст.* Ніжна, тендітна або гарно вбрана дівчина. —*Ось нате вам гостинця!.. Дітвора, дивлячись на незнайому панну, насторочилась якось* (Мирний, III, 1954, 323); *Я ще був у школі. Висока, білява панна мене полюбила. Я перший раз дізнався, що мене дівчина любить* (Стеф., III, 1954, 121); *У сні приходить ніжна панна йому в убранні дорогім...* (Сос., I, 1957, 349).

Стара́ пáнна — те саме, що **Стара́ дíва** (*див.* **дíва**). *Вона була стара панна. Але не з тих старих паннів, засушених, набожних.. Навпаки, виглядала здорово і червоно* (Март., Тв., 1954, 336); *Кожного дня тоді виходить ловити Романа з довгою лозиною стара панна-злючка* (Вас., I, 1959, 59).

3. Ввічлива форма звертання або згадування стосовно до молодих дівчат привілейованих верств населення старої Польщі, Литви, дореволюційної України і Білорусії. — *Добрий день вам, панно Маню! — обізвався я з уданим супокоєм і подав їй руку* (Коб., III, 1956, 27); — *Де ж гори? Ах, боже, чого я турбуюсь, панна Юля вже знає до них дорогу...* (Коцюб., II, 1955, 235).

△ **Нечéсані пáнни** *див.* **нечéсаний.**

ПАННÓ, *невідм., с.* 1. Картина, барельєф і т. ін. тематичного або декоративного характеру, що кріпиться звичайно до стіни. *Соколов глянув на стіну. На добру сотню метрів тяглося величезне мозаїчне панно. Його було складено з шматочків фарфору* (Собко, Запорука.., 1952, 35); *Великий інтерес викликає в учнів виготовлення декоративних і наукових панно і настінних гербаріїв з сухих квітів і листя* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 142).

2. Частина стіни або стелі, обрамлена орнаментом чи ліпленням і звичайно заповнена живописним зображенням або скульптурним рельєфом. *Вдало вирішене декоративне оформлення вестибюля. Панно двох великих залів, розташованих по його обидва боки, мають самостійне і навіть домінуюче художнє значення* (Мист., 3, 1965, 33).

ПА́ННОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пáнна.** *Чому вона мусить так тяжко працювати на шматок хліба,.. коли панночка, дочка дідича, живе в розкоші, нічого не роблячи?* (Коцюб., I, 1955, 97); *Поїхав, неборак* [пан], *відпочивати на чужинські цілющі води та й там вдруге одружився на чарівній панночці, батько якої з широким аристократичним умінням розтринькував до решти статки своїх дідів* (Стельмах, I, 1962, 233); *Човен пристає до берега і з нього виходять Орест, Милевський, Острожин, Соня і дві панночки* (Л. Укр., II, 1951, 45).

ПА́ННОЧЧИН, а, е. Прикм. до **пáнночка;** належний панночці. *Наїде їх* [паничів] *силечка одна, та кожний же то домагається панноччиного привіту собі; один одного зневажає, та й сваряться і гризуться* (Вовчок, I, 1955, 112); — *Одягатиметеся, панночко, чи, може, звелите подати до ліжка сніданок?* — *перервала Дуня панноччині спогади* (Л. Янов., I, 1959, 128).

ПАНОВИ́ТИЙ, а, е. Гордовитий, пихатий, як пан. *До Галі йому не хотілося, бо, правду кажучи, трохи було боязко, щоб пановиті батьки її не вирядили його* (Вас., I, 1959, 163); *Раз обрали собі люди старшину. От і запишався новий старшина; зробився такий пановитий, що й підступити до його страшно* (Україна.., I, 1960, 19).

ПАНÓК, пка́, *ч., розм.* 1. Небагатий поміщик у старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії. *У декого з своїх громадян він купив кілька наділів, а потім у одного панка невеличкий клаптик землі* (Гр., I, 1963, 403); *Вона бачила в панському дворі гарних дідичів-паничів, але багаті паничі її не сватали, а за бідних економів та польських панків її не дав би батько* (Н.-Лев., III, 1956, 49).

2. Зневажл. до **пан.** *Еней збудує сильне царство*

І заведе своє там панство. Не малий буде він панок. На панщину ввесь світ погонить (Котл., І, 1952, 70); *Дивляться — іде якийсь панок чи купець в бричці у триконь, добре убраний — у синій чуйці, з кримських смушків шапка* (Стор., І, 1957, 51); — *Не тікай, пане, не втечеш!.. Не втечеш — доля доганяє! Стій! .. — Заверещав панок. Гаряче дихання повстанського коня вже обпікало йому спину* (Довж., І, 1958, 132).

ПАНОПТИ́КУМ, у, *ч.* Музей або тимчасова виставка рідкісних речей, воскових фігур і т. ін. *В кінці площі, коло собору, де була карусель, гойдалка і паноптикум, стояв натовп* (Смолич, Дитинство, 1937, 61); * У порівн. *Дайте тільки час — покаже* [М. Гоголь] *тисячам, десяткам тисяч глядачів пороки, які збирає, мов у паноптикумі, в своєму новому творі* (Полт., Повість.., 1960, 512).

ПАНОРА́МА, и, *ж.* 1. Вид на місцевість згори, на далекий простір. *Стала* [Маруся] *над якимось урвищем. Широкою безмежною панорамою розложився перед нею простір в початках дня* (Хотк., II, 1966, 154); *Вони перепливли на другий берег, зійшли на гору, і така чудова панорама відкрилася перед їхніми очима, що обидва замовкли* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 347); *Широка панорама степу з горба. За півкілометра, може, звідціля, за чорними парами, на неоглядній площині — комбайнами жнуть* (Головко, І, 1957, 341); // Видовище чого-небудь на великому, широкому просторі (про будівлі, споруди і т. ін.). *Перед ними за Дніпром з'явилась чарівнича, невимовно чудова панорама Києва* (Н.-Лев., І, 1956, 336); *З висоти валу видно всю панораму робіт. Але де ж саме проляже траса каналу?* (Гончар, Тронка, 1963, 190); *Машина вихопилась на гору, і перед очима відкрилася широка панорама рудника* (Гур., Життя.., 1954, 151).

2. Картина, на якій плоский живописний фон поєднується з об'ємним предметним переднім планом. *Увійшовши в майстерню дядька Федора, ми з дива і очі витріщили — над курятником висіла панорама пекельного страшного суду* (Ковінька, Кутя.., 1960, 8).

3. *перен.* Показ широкої картини життя у мистецькому творі або в літературі. *Поет дає нашій уяві далеко більшу задачу, малює їй не одну сцену, не одну постать, а звичайно цілі, не раз безмежно широкі панорами* (Фр., XVI, 1955, 284); *Від драматургів глядач вимагає відтворення не дрібних камерних чи водевільних ситуацій, а показу великої панорами життя народу* (З глибин душі, 1959, 117); // Сукупність творчих засобів, що є в розпорядженні того чи іншого виду мистецтва, окремого митця і т. ін. *Театральна спадщина Лисенка розгортає широку панораму різноманітних форм і видів балетної музики, призначеної для оперної сцени* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 37); // Твір мистецтва або літератури, який показує життя широко і всебічно. *Треба відзначити, що елементи живопису і, особливо, музики надзвичайно сильні в його* [Т. Шевченка] *творчості. Як інакше назвати, коли не чудовою мальовничою панорамою, його «Сон»* (Рильський, III, 1955, 252); *Під впливом живопису з'являються і такі жанри в прозі початку XX ст., як «акварель», «нарис», «етюд», «малюнок», «панорама», «силует» тощо* (Рад. літ-во, 7, 1965, 23).

4. Великих розмірів картина з рельєфним переднім планом, вміщена всередині круглого освітленого зверху приміщення, що дає глядачеві ілюзію реального виду. *Кожен, хто хоч на один день потрапить до міста, в першу чергу прагне познайомитися з панорамою «Оборона Севастополя 1854—1855 рр.» та діорамою «Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 року»* (Рад. Укр., 23.VII 1965, 3); // Приміщення для демонстрації такої картини. *Вдалині, над синіми просторами моря, підносилось місто, увінчане величною будівлею панорами* (Трип., Дорога.., 1944, 48).

5. Картина, малюнок, розгляд яких через спеціальні скельця або скло дає враження об'ємності, рельєфності, перспективи.

6. Оптичний прилад біля гармат, який дає можливість бачити будь-яку точку на 360° навколо і вимірювати кути на місцевості. *Глянув* [Іраклій] *і застиг приголомшений: припавши головою до прицільної панорами, Семен не цілився вже* (Головко, І, 1957, 288); *Одна за одною чотири гармати стали вряд на бугрі. Вже поодлітали назад передки з кіньми, і наводчики взялися до панорам* (Ю. Янов., І, 1958, 150).

ПАНОРА́МНИЙ, а, е. 1. Стос. до панорами (у 1—3, 6 знач.). *Більшість байок І. Сварника засновані на глибоких, панорамних алегоріях* (Вітч., 8, 1967, 195); *Книжка В. Петровського «Мистецтво панорам і діорам» цікава тим, що вона є першою в радянському мистецтвознавстві спробою зібрати відомості з історії панорамного і діорамного живопису, синтезувати їх* (Літ. Укр., 10.IX 1965, 3).

2. Пов'язаний із знімашням або показуванням фільмів на великих екранах, яке наближає сприйняття кінозображення до умов реального бачення. *Панорамне кіно ефектне, але складне у виробництві та демонстрації. Таке кіно знімається одночасно трьома спеціальними апаратами* (Знання.., 3, 1966, 21); *Панорамний фільм.*

△ **Панора́мна зйо́мка** — спосіб кінозйомки, при якому поступово повертають кінозйомочний апарат навколо вертикальної або горизонтальної осі для охоплення безперервною зйомкою великого простору; **Панора́мний кінотеа́тр** — приміщення, пристосоване для демонстрації панорамних фільмів.

3. *спец.* Який має оптичний пристрій для широкого охоплення горизонту при спостереженнях. *Панорамний перископ; Панорамний приціл.*

ПАНОРА́МНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **панора́мний** 1, 2. *Осяжні картини життя, змальовані в романі свіжими і повнозвучними барвами, вражають панорамністю, поетично дібраною деталлю, стислістю* (Літ. Укр., 5.IX 1967, 3).

ПАНО́ТА, и, *ж., зневажл.* Збірн. до **пан.** *Б'ють гармати, свистять шаблі — панота тікає* (Пісні про ЧА, 1938, 21); *Здається, ніколи не працювали криничани з таким завзяттям, як цієї весни: вперше на власній, одвойованій у паноти землі* (Гончар, II, 1959, 220).

ПАНОТЕ́ЦЬ, тця, *ч., заст.* 1. Батько стосовно до своїх дітей. — *Ей, Хведьку, вчись! Ей, схаменись! — Так панотець казав своїй дитині* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 78); *Жив тоді у нас старий дід, батьків панотець* (Морд., І, 1958, 41).

2. *церк.* Священик, піп. *Не торгувались з старостами, Як те бува з багатирями; Не торгувавсь і панотець (На диво людям та на чудо), За три копи звінчав у будень* (Шевч., II, 1963, 269); *Панотець повчає любити навіть своїх ворогів і останнім ділитися з людьми, а коли малим Назар Булат заліз у сад до попа і його там спіймали, то трохи не повідбивали печінок* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 15).

3. Ввічлива форма звертання до старих поважних чоловіків. — *А котра то канарейка защебетала? — шукаючи очима винувату, пита Колісник. — Се я, панотче, кажу,— сміло виступила вперед ще молода молодиця* (Мирний, III, 1954, 308); [Матрона *(до старого патриція):*] *Подивись лишень, панотче, — се що за знак? Плебеї всі стоять і ні один не йде*

прощаться з ними, а тільки Люцій підійшов близенько до варвара... (Л. Укр., II, 1951, 538).

ПАНОТЕ́ЦЬКИЙ, а, е, *заст.* Власт. панотцеві.

ПАПОТЦІ́В, ева, еве, *заст.* Прикм. до **панотéць**; належний панотцеві. *Знали ми тільки панотцеву могилку, а самого не зазнали* (Морд., I, 1958, 55); *Чекали на попа. Врешті, хтось звістив, що піп іде, а за хвилину у двері всунулась пелехата голова з дзюбатим обличчям, а за нею й довга фігура панотцева* (Коцюб., I, 1955, 229).

ПАНО́ТЧЕНЬКО, а, *ч., заст.* Пестл. до **панотéць.** — *Ти, бачу, Василя знала ще перш чим я його привів? — Знала, панотченьку! — і затрусилася, як осиковий листочок* (Кв.-Осн., II, 1956, 59); [Л о г в и н:] *Дайте ж, панотченьку, я вас поцілую в руку. (Цілує старому руку)* (Кроп., III, 1959, 151).

ПАНО́ТЧИК, а, *ч., церк., заст.* Зневажл. до **панотéць** 2. *Два панотчики гарненько Попразникували Та й удвох собі при чарці Ніччю розмовляли* (Фр., XI, 1952, 273); *Слово Тараса сприйняло «напудило» галицьких «батьків народу» — вгодованих панотчиків, панів, послів, адвокатів* (Літ. Укр., 3.III 1964, 2).

ПАНО́ЧОК, чка, *ч.* Пестл. до **пан** 1, 2. — *Ні, паночку,— Ягня йому мовляє,— Водиці я не сколотив, Бо ще й не пив* (Гл., Вибр., 1951, 39); — *Та я ж осе до нашого пана з поклоном. Будь ласка, паночку, зарятуйте... Дайте капельок* (Мирний, IV, 1955, 379); — *А чого ж, попросись у пана,— кинув Левко.— Скажи йому: заприсягаюсь, паночку, що не крастиму ваш ліс, тільки обміняйте мою орну десятину на вашу лісову* (Стельмах, I, 1962, 72).

ПАНО́ШИТИСЯ, шуся, шишся, *недок., заст.* Панитися. * Образно. — *Ми також не без рук. Зробимо, що зможемо, щоб не дати їм* [будякам] *занадто паношитися на своїй землі* (Фр., IV, 1950, 326).

ПАНПСИХІ́ЗМ, у, *ч.* Філософське ідеалістичне вчення, яке проголошує психіку, душу загальною властивістю матерії.

ПАНСІО́Н, у, *ч.* 1. У дореволюційній Росії і в буржуазних країнах — державний або приватний закритий навчальний заклад з гуртожитком. *За перших літ свого перебування в пансіоні Химченко вчивсь дуже добре, переходив з класу в клас із першою нагородою* (Крим., Вибр., 1965, 321); — *Мені радять одвезти її в пансіон, що при монастирі княгині* (Вас., III, 1960, 343); *Народилася вона* [М. Заньковецька] *в с. Заньки на Чернігівщині, у дворянській сім'ї, вчилась у Чернігівському дворянському пансіоні* (Про мист. театру, 1954, 165); // У дореволюційній Росії — платний гуртожиток з повним утриманням для іногородніх учнів при деяких середніх учбових закладах.

2. У дореволюційній Росії і в буржуазних країнах — невеликий готель, будинок, де здаються кімнати з повним утриманням. *Ми з хлопчиком вселилися у пансіоні, у великому домі у два осади, а дім той у дворі за високими воротами під кам'яними левами* (Вовчок, I, 1955, 373); *Вона живе у дворищі, де уміщається пансіон для хворих чужинців* (Л. Укр., III, 1952, 711).

3. Утримання (харчування, догляд і т. ін.) тих, хто живе у кого-небудь. *Маю велику хату, гарно умебльовану, з балконом на гори і море і повний пансіон* (Коцюб., III, 1956, 322); *Батько сторгувався: за квартиру й повний пансіон щомісяця по п'ять карбованців* (Кач., II, 1958, 26).

ПАНСІОНА́Т, у, *ч.* 1. Вид закладу для відпочинку. *Як тихо зараз! Вже віддзвонили по санаторіях і пансіонатах на полудневий відпочинок, замовкли по клубах радіоли й рояль, затихли розмови й пісні — курорт спорожнів і задрімав* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 123); *Санаторії, пансіонати, будинки відпочинку щороку приймають величезну кількість людей, повертаючи їм здоров'я і бадьорість* (Ком. Укр., 3, 1968, 36).

2. Те саме, що **пансіо́н** 1, 2. *Знов почала* [Ольга] *стискати і цілувати Целіну, аж пані Грозицька острим тоном упімнула їх обі* [нагадала їм обом], *що тут урядове бюро, а не пансіонат* (Фр., II, 1950, 311); *Пансіонат сеньйора Грачіолі являє собою триповерховий будиночок досить химерної архітектури* (Загреб., Європа 45, 1959, 529).

ПАНСІОНЕ́Р, а, *ч.* 1. Той, хто вчиться в пансіоні (у 1 знач.).

2. Той, хто живе в пансіоні (у 1, 2 знач.). *Гімназія містилась у центрі міста, в досить доброму приміщенні. Всього учнів у гімназії було (разом з пансіонерами) від 400 до 600 чоловік* (Рад. літ-во, 6, 1966, 70).

ПАНСІОНЕ́РКА, и, *ж.* Жін. до **пансіонéр.** *Лишіть се для пансіонерок і для акторів. Нам, старим, зовсім не випадає грати комедію* (Фр., VII, 1951, 65); — *Так не можна: одній душі перевчити всю науку. Треба всім потрошки — бо то хліб,* — *повчала* [бабка] *свою люблену пансіонерку* (Кач., II, 1958, 32).

ПАНСІО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **пансіо́н** 1; // Одержаний у пансіоні. *Мовознавець ловила не один раз їх змовницькі погляди, вважала це непристойним і в душі страшенно обурювалася, але мовчала, тому що одержала пансіонне виховання і вважала за непристойне відверто висловлювати своє обурення* (Тют., Вир, 1964, 61).

ПАНСІО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пансіо́н.** *Вибігло кілька посудниць з пансіонської кухні* (Смолич, II, 1958, 58).

ПАНСЛАВІ́ЗМ, у, *ч.* Громадська і політична течія головним чином кінця XVIII — початку XIX століття, яка відображала прагнення до державного об'єднання всіх слов'янських народів. *Обхідною дорогою, через польський романтизм і чеський панславізм, дійшли деякі талановиті русини до нового зближення з рідним народом* (Фр., XVI, 1955, 330); *Як і Герцен, Чернишевський, Шевченко, Франко був ворогом реакційного панславізму, боровся за рідноправність усіх слов'янських народів, за їх вільний розвиток* (Іст. укр. літ., I, 1954, 511).

ПАНСЛАВІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прихильник панславізму.

ПАНСЛАВІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **панславі́ст** і **панславі́зм.** [Т а р а с:] *І що твій панславістський рай мені? .. Про нього співають ті, хто людям би хотів забити пилом голову* (Голов., Поезії, 1955, 369).

ПА́НСТВО, а, *с.* 1. Збірн. до **пан.** *Дурний хлопець не знав, не відав, що панич уже покаявся перед богом. Щока йому так само пашіла, а в серці ще гірше клекотіла ворожнеча проти панства...* (Крим., Вибр., 1965, 419); *На балконах під балдахінами сиділо вельможне панство* (Довж., I, 1958, 271); *Повиходили з панського палацу землеміри. До них під'їхав Колосюк, і панство почало зручніше вмощуватись у легенькій віденській колясці* (Стельмах, I, 1962, 389); *Козацьке панство походжає В киреях чорних, як один* (Шевч., I, 1963, 95); // Подружжя панів; пан і пані. *В господі панства Турковських чималий рух сьогодні* (Л. Укр., III, 1952, 496); *Манині протектори й колишні хлібодавці панство* [добродій і добродійка] *Маріяни перебувають тут уже більше тижня* (Коб., III, 1956, 157).

Спинкове́ пáнство — потомствене, вельможне панство. *Тепер уже не з одного, не з двох якихось повітів, а з цілої губернії саме спинкове панство, саме найзаможніше купецтво знаходить тут щирий привіт, добру учту веселого й щедрого хазяїна...* (Мирний, I, 1949, 415).

2. Поведінка, звички і т. ін., як у панів. *Він за останній час почав учитися столярства.. Спершу його вважано за простого і дуже доброго пана, але ж трохи... дурненького, мабуть, бо де ж таки: кинув панство та взявся за мужицтво* (Гр., II, 1963, 75); *В покоях було по-міському, з претензією на панство* (Н.-Лев., III, 1956, 93).

3. *заст.* Панування. *Почувши ж, що в огні спеклась* [Дидона], *Сказав* [Епей]: — *Нехай їй вічне царство, Мені же довголітнє панство* (Котл., I, 1952, 87);— *Доки тут їх панства, то й кінця не буде чвар* (Фр., XI, 1952, 221).

4. *заст.* Царство, держава. *Тож спочатку того щастя Справді був Бертольдо гідний, Правий суд чинив у панстві, До підданих був лагідний* (Л. Укр., I, 1951, 379); // *перен.* Місце, сфера переваги, активного вияву або безмежного поширення чого-небудь. *Борців не лякають пригоди: Шлях, мочений кров'ю та потом, Нас виведе в панство свободи, Не нині, не завтра, так потім!* (Граб., I, 1959, 367); *Ба й дурощів смішних нема В цім панстві, де нудьга сама!* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 187).

ПА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пан, па́ні** 1, 2. *Віковічна боротьба двох станів, панського й мужичого, .. ніколи не кінчалась* (Коцюб., I, 1955, 335); // Належний панові, пані. *І сниться їй той син Іван І уродливий і багатий, Уже засватаний, жонатий — На вольній, бачиться, бо й сам Уже не панський, а на волі* (Шевч., II, 1953, 287); — *Самі зібралися, щоб у жнива бастувати. То мені треба було побігти в панський двір скликати челядь та й тих, які в лісі працюють* (Стельмах, I, 1962, 550); // Власт. панові, пані. *Життя Мар'їне, як на долоні, стояло перед нею, гірке та непривітне, зламане панськими вчинками* (Мирний, III, 1954, 171); *Мені здається, чи не походить ся думка про «дві правди» ще й від панського страху перед освіченим мужиком* (Л. Укр., V, 1956, 143); *Від панського світогляду ділила Юрчика непереходима пропасть, і що там, за тою пропастю, діється, яким законам коряться оті дивні двоногі істоти, що так скидаються цілком на людину,— о тім не мав Юрчик найменшого поняття* (Хотк., II, 1966, 265); // Признач. для пана, пані, розрахований на пана, пані. *Ще до обіда, перед панським другим сніданком, панна Юзя пробігла мазурковим кроком по довгій жовтенькій, мов золотій, стежці до альтанки* (Л. Укр., III, 1952, 666); *І піп з хрестом в руці давав нам ніж у руки і за об'їдки з панського стола на брата брата слав під молитовні звуки, й морями наша кров в сліпій борні текла* (Сос., I, 1957, 51); // Такий, як у пана, пані. *Старі ворота поламав Чіпка, а приробив дощані, панські* (Мирний, I, 1949, 368); — *Ходіть допоможете його* [пацю] *злапати. Нинька мусимо мати вечерю не хлопську, а панську* (Тют., Вир, 1964, 352); // *перен., ірон., зневажл.* Благородний, делікатний і т. ін. *Вигнав надвір кавчку з курчатами і прищикнув одно дверима так, що воно запищало, як навіжене.— Яке панське! — лаяв його Йонька, всідаючись під хатою клепати коси* (Тют., Вир, 1964, 223).

Па́нська робо́та — робота на панів. «*Будь покірна,— наказують,— та до роботи панської щира!*» *І чудно, і сумно було Олесі таке слухати!* (Вовчок, I, 1955, 27); *Мартошині коноплі марнувались нетіпані через панську роботу* (Л. Укр., III, 1952, 636); **Па́нські при́мхи (жа́рти** *і т. ін.*) — поведінка, звички і т. ін. панів, зумовлені їх зверхністю і розбещеністю. *Його погляди так слабо в'язалися з порожнім життям, його демократизм так трудно було припасувати до панських примх, занадто дорогої одежі і т. ін., що я просто не няв йому віри* (Коцюб., I, 1955, 253); *Сьогодні пан Чорнокнижник був у препаскудному настрої: нова покоївка не зрозуміла панського жарту про суд і замість трьох поцілунків одміряла йому одного ляпаса* (Стельмах, I, 1962, 447).

ПАНТАЛО́НИ, ло́н, *мн.* 1. *заст.* Штани. *Він був убраний в піджак та панталони з дешевенького простого трико* (Н.-Лев., IV, 1956, 56); *На мсьє Енно були мистецьки відпрасовані панталони — чорні в білу нитку.. та строга чорна візитка* (Смолич, Мир.., 1958, 100).

2. Приналежність жіночої білизни, яка покриває нижню частину тулуба від пояса звичайно до колін.

ПАНТА́Ч, а, *ч.* Плямистий або звичайний олень з пантами.

ПАНТЕЇ́ЗМ, у, *ч.* Філософське ідеалістичне вчення, яке ототожнює бога з природою. *Старосвітське селянське середовище колоритно втілює в собі постать прадіда Данила* [у «Вершниках» Ю. Яновського] *з його землеробським пантеїзмом і гайдамацькими піснями* (Про багатство л-ри, 1959, 264).

ПАНТЕЇ́СТ, а, *ч.* Послідовник пантеїзму. *Титуловано його* [Г. Сковороду] *і українським Сократом, і українським Платоном,.. називано і деїстом, і пантеїстом, і спіритуалістом, і психологічним моністом* (Літ. Укр., 4.XII 1962, 3); *До природи — як я ставлюсь? Не як пантеїст молюся, не в речах духотворюся, — а грозою переплавлюсь, сталлю блиску насталюся!* (Тич., До молоді.., 1959, 57).

ПАНТЕЇСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пантеїст.** — *Ти відчув у своїх натхненних грудях пантеїстичне серце* (Кол., Терен.., 1959, 42); // Власт. пантеїсту, пантеїстам. *Хайямові «рубайяти» і талановиті, і дотепні. В них є багацько пантеїстичного вільнодумства і світової скорботи, гризьких виступів проти ненажерливого мусульманського духівництва* (Крим., Вибр., 1965, 223).

2. Стос. до пантеїзму. *Ідея бога у Сковороди зливається з поняттям природи, бог — скрізь і в усьому, він — властивий світові закон, рушійна сила його розвитку. Далі цієї пантеїстичної концепції Сковорода не пішов* (Іст. укр. літ., I, 1954, 116).

ПАНТЕЇ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **пантеїст.**

ПАНТЕЛИ́К: ◇ **Зби́ва́ти (зби́ти) з пантели́ку** *див.* **збива́ти; Зби́ва́тися (зби́тися) з пантели́ку** *див.* **збива́тися; Зби́тий з пантели́ку:** а) який спантеличився, заплутався або дезорієнтувався. *Чи то збитою з пантелику, чи то ще роздратованішою почувала вона себе після цієї сумбурної й не зовсім зрозумілої розмови* (Шовк., Людина.., 1962, 265); *Онися встала, звернула воли на зятеву половину й погнала їх по ріллі. Вони потягли плуга по городі, збиті з пантелику* (Н.-Лев., III, 1956, 201); б) який почав діяти нерозумно. — *Ви така сама людина, як і я, лише збита з пантелику, поламана вулицею* (Мик., II, 1957, 489).

ПАНТЕЛИ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., перех., розм.* Призводити до нездатності звично діяти, розумно говорити, міркувати і т. ін. внаслідок розгубленості, страху; збивати з пуття; непокоїти.

ПАНТЕЛИ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* Не мати змоги звично діяти, розумно говорити, міркувати і т. ін. внаслідок розгубленості, страху; бентежитися; губитися в здогадках. *Війт, що дотепер запер був дух у собі і проникав очима жовніра та пантеличився і завертав свої гадки від жовнирового лиця, розпізнав свого сина по голосі* (Черемш., Вибр., 1952, 195).

ПАНТЕО́Н, у, *ч.* 1. Храм, присвячений всім або багатьом богам у стародавніх греків і римлян. [П р і с ц і л л а:] *А звідки ж ти рятунку світу ждеш? Та ж ти не поклоняєшся віддавна нікому з тих богів, що в пан-*

теоні (Л. Укр., II, 1951, 352); // Сукупність усіх божеств в якій-небудь політеїстичній релігії. *Херсонесці запозичили культ Діви у таврів; греки взагалі з надзвичайною легкістю приймали в свій пантеон іноземних богів, особливо таких, які були їм зрозумілі і близькі* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 306).

2. Усипальниця, місце поховання видатних людей. *Його* [архітектора] *покликання — пантеони, павільйони, палаци культури, .. санаторії з безліччю колон, пілястрів і класичних урн* (Довж., Зач. Десна, 1957, 542).

3. *перен.* Збірка, сукупність гідних пам'яті творів мистецтва або літератури, фактів історії, імен. *Тільки в радянський період, як письменник, співзвучний пролетарській, соціалістичній ідеології, знайшовши почесне місце в пантеоні славних попередників Жовтня, І. Франко здобув широку популярність* (Рад. літ-во, 4, 1958, 120).

ПАНТÉРА, и, *ж.* Те саме, що **леопáрд**: [Гетера:] *Сей варвар африканський, певне, добре з левами вміє битись... А худого я б віддала пантері...* (Л. Укр., II, 1951, 526); * У порівн. *Ахмет стовбичив проти вікна, ніби одвернувшись од Гюлле, що сиділа навшпиньках позад нього на килимі і, мов пантера, уважно зорила за братом, за кожним його підозрілим рухом...* (Досв., Гюлле, 1961, 89).

ПАНТÉРЯЧИЙ, а, е. Прикм. до **пантéра;** // Такий, як у пантери. *Якийсь легенький пантерячий скік* [літака], *виверт якийсь ледве помітний і ввесь ваш страх... Ні, що я кажу: «страх».— Уся ваша хоробрість.. наниз посунулась...* (Вишня, I, 1956, 207).

ПÁНТИ, ів, *мн.* Молоді, ще м'які, покриті шерстю роги плямистого або звичайного оленів (марала й ізюбра), які використовуються для виготовлення лікувальних препаратів. *На Далекому Сході в цьому році набагато розширено район добування пантів* (Рад. Укр., 7.VII 1965, 1); *Ось звірині шкіри на стіні, ось мисливське знаряддя, ось голова ізюбра з гіллястими пантами, ось рушниця* (Довж., Зач. Десна, 1957, 70).

ПАНТОВÁР, а, *ч., спец.* Робітник, що обробляє панти.

ПÁНТОВИЙ, а, е. Вигот. з пантів. *З-під поли* [на ярмарку в повітовому місті] *можна було дістати не тільки саму дивовижну, розбоєм добуту одежину, а навіть пантові пілюлі й ручні кулемети* (Стельмах, II, 1962, 155); // Пов'язаний з добуванням пантів. *Пантове господарство.*

ПАНТÓВКА, и, *ж., спец.* Полювання на плямистих або звичайних оленів для добування пантів.

ПАНТÓГРАФ, а, *ч.* 1. Прилад для виготовлення копій креслень, планів тощо в іншому, звичайно дрібнішому, масштабі зображення. *Процес* [гравірування] *здійснюють на гравірувальних верстатах. На станині верстата змонтований пантограф, за допомогою якого наносять зображення з трафарета на виріб* (Технол. різального інстр., 1959, 198).

2. Струмоприймач електровоза або моторного вагона, який складається з системи шарнірно сполучених легких рам. *Пантограф електровоза.*

ПАНТОКРИ́Н, у, *ч.* Лікувальний тонізуючий препарат, який добувають з пантів і застосовують при гіпотонії, неврозах і т. ін. *З медикаментозних препаратів при гемофілії вживають.. хлористий кальцій, желатину, пантокрин* (Наука.., 7, 1965, 38).

ПАНТÓМЕТР, а, *ч.* Легкий кутомірний інструмент, який застосовують при топографічній зйомці. *Штатив пантометра.*

ПАНТОМІ́М, а, *ч.* 1. У стародавній Греції і Римі — танцювально-мімічна вистава, звичайно на міфологічний сюжет. *Спорідненою мімові формою, однак витвором суто староримського походження, був пантомім* (Мист., 3, 1968, 8).

2. Актор, який, міняючи костюм і маску, послідовно зображував усіх персонажів у такій виставі.

ПАНТОМІ́МА, и, *ж.* 1. Вистава без словесного тексту, в якій зміст розкривається за допомогою міміки, жестів і виразних рухів. *Незалежно від тих взуїтських драм, розвилась в Польщі в XVI і XVII віку широко комедія.. переважно сатирична, арлекінади, інтермедії, не виключаючи балету і пантоміми* (Фр., XVI, 1955, 216); *Фільм — не звуковий у звичайному розумінні цього слова,— це скоріше легко розіграна, з веселим закінченням пантоміма під дикторський текст* (Мист., 6, 1958, 27).

2. Сюжетна сцена в балеті, опері, драмі і т. ін., основана на безсловесній драматично виразній грі виконавців; гра виконавця в такій сцені. *Ці пластичні рухи, наче він виконував якусь пантоміму на сцені театру, а не робив звичайне діло — все це було незвичайне, незрозуміле і дратувало* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 52); *Значну роль в народному танці відіграє і пантоміма, хоч у глибоко народних танцях вона — танцювальна* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 84).

3. Виразний жест руки, рух людського тіла, що служить засобом передавання думки, спілкування між людьми.

ПАНТОМІ́МІКА, и, *ж.* Виразні рухи людського тіла, що служать поряд з мімікою формою передавання внутрішніх переживань.

ПАНТОМІ́МІСТ, а, *ч.* Актор, який володіє засобами пантоміміки.

ПАНТОМІ́МІСТКА, и, *ж.* Жін. до **пантоміміст.**

ПАНТОМІ́МІЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пантоміма;** // Пов'язаний з її використанням. *Сьогодні в радянському балеті на зміну ілюстративним пантомімічним виставам прийшли твори з широко розвиненою танцювальною образністю, яка поетично і узагальнено розкриває високі ідеї та глибокі людські почуття* (Мист., 4, 1965, 3).

ПАНТОМІ́МНИЙ, а, е. Прикм. до **пантоміма.** *Пантомімна вистава.*

ПАНТОПÓН, у, *ч.* Лікарський препарат опію, який застосовується як знеболюючий, снотворний засіб, а також при сильному кашлі. *Давала* [лікарка] *дихати з кисневої подушки, впорскувала камфору, пантопон,— робила все,.. і Свиридон не вмер* (Ю. Янов., Мир, 1956, 252).

ПАНТÓФЕЛЬ *див.* **пантóфлі.**

ПАНТÓФЕЛЬКА *див.* **пантóфельки.**

ПАНТÓФЕЛЬКИ, ів, *мн.* (*одн.* **пантóфелька,** и, *ж.*). Зменш.-пестл. до **пантóфлі.** *Целя.. наділа панчохи і пантофельки* (Фр., II, 1950, 289).

ПАНТÓФЛІ, фель *і* ів, *мн.* (*одн.* **пантóфля,** і, *ж.* *і* **пантóфель,** фля, *ч.*). М'які кімнатні туфлі, звичайно без закаблуків. *Вона, вигідніше сівши в невеличке крісельце і простягши свої маленькі ніжки, обуті в шовкові пантофлі, прийняла жуливо-поважний вид* (Хотк., I, 1966, 51); *Він хитнув ногою, і пантофля звалилася. Всі побачили голу ніженьку, навіть без шкарпеток* (Крим., Вибр., 1965, 346); * Образно. — *Ви можете уявити корабель, і не якусь там річкову пантофлю, а величезний океанський лайнер, зроблений не зі сталі, а з легкої пластмаси?* (Собко, Справа.., 1959, 133).

ПАНТÓФЛЯ *див.* **пантóфлі.**

ПАНТРУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок., перех. і неперех., на кого — що, за ким — чим, із спол.* щоб, аби *і т. ін., розм.* 1. Дивитися пильно, уважно. *Стоїть*

бідне хлопченя, На вогонь пантрує (Рудан., Тв., 1959, 223); *Казанцев став поруч з Олесею й з жадобою пантрував на білу ручку* (П.-Лев., III, 1956, 139); // Стежити за ким-, чим-небудь, спостерігати щось або дотримуватись чогось. *В своїй світлиці, в роговій башті, з котрої мусили пантрувати за вузьким шляхом межи бескидом й ставом і куди вже раз був направлений вибух, сиділи Орися й Катря* (Стар., Облога.., 1961, 82); *За цим чорним — звати його Лавро Кихоть — жінка весь час пантрувала скоса* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 156); *Гнат пантрував Миколу, щоб той уже й рота не відкрив про ту навіжену його братову, язикату Килину* (Кучер, Прощай.., 1957, 154); — *Я кажу, що як будемо пантрувати гігієну й санітарію, то вони не пустять пошести в нашу нову хату!* (Бабляк, Літопис.., 1961, 50); // Виглядати кого-, що-небудь; чекати на когось, щось. *Тимофій пантрув під стовпом, коли кум ітиме із лісничим до корчми* (Черемш., Тв., 1960, 98).

2. Доглядати кого-, що-небудь; дбати про когось, щось.—*Чи я на те десять літ доглядала вас, пантрувала, як малої дитини, як свого рідного, щоб ви тепер робили мені такий скандал?* (Фр., VII, 1951, 93); — *А чим Біда вам не сподобався? — Біда себе пантрував. Нам ріжки та ніжки, а собі решту, і до панів милостивий,— відлупить та й пустить* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 56).

ПАНТРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., розм.* Оберігати себе від кого-, чого-небудь, ухиляючись від якихось дій, вчинків і т. ін.; берегтися, остерігатися. *Ольга зрозуміла, що тепер усе треба робити обережніше. Більше не показувала «бозів, що бере у руки. Пантрувалася* (Кач., II, 1958, 21).

ПАНТУВА́ТИ. у́ю, у́єш, *недок., спец.* Добувати папти мисливством.

ПАНТЮРКІ́ЗМ, у, *ч.* Расистська шовіністична доктрина турецьких реакційних буржуазно-поміщицьких кіл, що виникла на початку XX ст. і ставила своєю метою підкорення владі Туреччини всіх тюркських народів. *Ой страшне на вас чекав грище: пантюркізму насував чад! Де Назим? В тюрмі! Чи він живий ще? Пантюркізм — одкине все назад* (Тич., Зростай.., 1960, 53).

ПАНТЮРКІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прихильник пантюркізму. *Вони пропонують відторгнути від СРСР.. східні радянські республіки, які новітні пантюркісти, вірні ідеалам чверть століття тому померлої Оттоманської імперії, хотіли б... туркізувати* (Смолич, Після війни, 1947, 82).

ПАНУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **панува́ти.** *У 90-х роках XVII ст. на Правобережній Україні розгорнулась боротьба проти польсько-шляхетського панування* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 58); *Поклавши край пануванню експлуататорських класів, Великий Жовтень поклав край всякому.. гнітові* (Рильський, III, 1956, 144); *В умовах соціалістичного ладу.. наука перетворилася в знаряддя революційного перетворення суспільства, в знаряддя панування розкріпаченої людини над силами природи* (Рад. Укр., 13.VI 1961, 1); [Н а р т а л:] *Ти знов на мене сплів сильце: ти навернув мене у християнство. Тоді-то й почалася повна влада, безмежне панування надо мною* (Л. Укр., II, 1951, 431); *За скілько літ розкоші та панування вона розучилася робити-працювати, жила більше споминками про старовину та важким зітханням* (Мирний, IV, 1955, 31).

2. *рідко.* Царювання. *За панування царя Миколая 1-го на Західній Україні в одному повітовому місті жив міщанин Лемішка* (П.-Лев., I, 1956, 172).

ПАНУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок., над ким — чим, ким — чим, у кому — чому.* 1. Мати владу над ким-, чим-небудь. *Народився Гордій з давнього панського роду, що звик панувати над мужиком і так виробив у собі цю потребу панувати, що вона передавалася спадщиною від батька до сина* (Гр., II, 1963, 44); [Н а р т а л:] *Хотів би ти, щоб Карфаген тепера над Римом панував, хоч би й любов'ю?* (Л. Укр., II, 1951, 433); *Словом, Лукашевич панував Серед моря муки і проклять... Ну, та к бісу! Хто це пригадав? Панували — більш не панувать!* (Рильський, II, 1960, 73); // *перен.* Все охоплювати, заповнювати собою (про пори року, сили, явища природи і т. ін.). *Тоді саме весна панувала, і такий то був вечір сильно рожевий* (Вовчок, I, 1955, 332); *Він згадав .. ту тишу, той спокій, який панував тоді в цьому домі* (П.-Лев., VI, 1966, 87); *Холодна осіння ніч цілковито панувала над околицею* (Трубл., I, 1955, 82); // *перен.* Підкоряти собі (природу, сили стихії). *Сашко.. вирішив зробитися авіатором, а не моряком. Адже моряк панував тільки над водною стихією, а літун* [льотчик] *панував над водами, землями і самим повітрям* (Смолич, V, 1959, 27); // *перен.* Переважати в людській свідомості, суспільних стосунках і т. ін. *Як в релігії над людиною панує продукт її власної голови, так при капіталістичному виробництві над нею панує продукт її власних рук* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 622); // *перен.* Охоплювати, володіти (про людські почуття або відчуття). *Чутки тискались до вух, рипів голос німецького капрала, панував жах* (Ю. Янов., I, 1958, 51); *Огей стрепенувся. Тепер ним панував могутній дух легкості* (Досв., Вибр., 1959, 337).

Панува́ти над собою — уміти стримувати свої почуття, володіти собою. [Л ю ц і й *(ледве-ледве панує над собою:)*] *Ти доведеш мене до божевілля, чи до гріха!* (Л. Укр., II, 1951, 436).

2. *перен.* Мати переважне в порівнянні з чим-небудь поширення; безмежно поширюватися. *Над всім панує тільки ритмічний, стриманий шум* (Коцюб., II, 1955, 228); *Тепер голос Владка, чистий і повний, мов голос дзвона, панував у залі* (Фр., VI, 1951, 276); *Кругом панує вільний труд, Бо то вже край — не край загнання, На віки вічні збувся люд Години тяжкого конання* (Граб., I, 1959, 309); *У родині Горобців панував повний матріархат* (Зар., На.. світі, 1967, 15).

3. Бути паном, панею або як пан, пані. *Зозуля кувала, Правдоньку казала. Буду сто літ жити, Тебе годувати, В жупані ходити, Буду панувати* (Шевч., I, 1963, 226); // Жити, як пан, пані; розкошувати. *Сосіди* [сусіди] *кажуть, що я пануючи. Я не пануючи, я гірко горюю* (Чуб., V, 1874, 758); [Б и ч о к:] *Я тобі скажу, хоч би й про жінку нашого станового, адже вона йому не вінчана, а подивись, як вона панує, краще другої пані!* (Кроп., I, 1958, 446).

4. *над чим.* Підноситися над навколишніми предметами, ландшафтом, місцевістю; височіти. *Одного дня по обіді я помаленьку видрався на гору Бріярку. Ця пірамідальна гора панує над усією Щавницею* (Н.-Лев., II, 1956, 395); *Пануючи над цілим районом казарм та робітничих халуп, густим чорним димом валувала в небо цегельня* (Гончар, Таврія, 1952, 145).

ПАНУ́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. теп. ч. до **панува́ти.** *Ми вийшли на високий крутий шпиль, пануючий над селом* (Н.-Лев., II, 1956, 409); // *у знач. прикм. Пролетаріат став, повваливши буржуазію і завоювавши політичну владу, пануючим класом: він тримає в руках державну владу..* (Ленін, 30, 1951, 94); *В сатиричних образах Шевченко показував, що у пануючих класів нема справжньої любові до батьківщини, справжнього патріотизму* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 159); *Зникне швидко*

пануюче горе: Обновить твою душу весна; За водою спливе в синє море Все, чим дійсність гірка та сумна (Граб., I, 1959, 335); *У Чорному морі спостерігається складна система течій, обумовлена дією різних сил, в основному — пануючими вітрами* (Колг. село, 10.VII 1956, 3); *Станик і спідничка з грубого перкалю, добре вже зношені, не мали нічого спільного з пануючою модою* (Фр., VI, 1951, 162).

ПА́НФИЛЬ *див.* **па́мфиль.**

ПА́НЦЕР *див.* **па́нцир.**

ПА́НЦЕРНИЙ *див.* **па́нцирний.**

ПА́НЦЕРНИК *див.* **па́нцирник.**

ПА́НЦИР, *заст.* **ПА́НЦЕР,** а, ч. 1. Частина старовинного, звичайно металевого, бойового спорядження, яке захищало тулуб воїна від ударів холодної зброї. *Несуть пани есаули* [осавули] *Козацькую зброю: Литий панцир порубаний, Шаблю золотую* (Шевч., II, 1953, 43); *Василько взув постоли, одягнув темну сорочку й кафтан, а поверх них панцир* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 303); *В складі захисного озброєння багатих скіфів звичайні панцирі з бронзових чи залізних лусок* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 144); * У порівн. *На чорних тинах то тут, то там вимерзала цупка, як панцир, білизна в снігових іскрах* (Тют., Вир, 1964, 481); *Груди його, як у панцер, були заховані в накрохмалену білу манїжку* (Бойч., Молодість, 1949, 74); // *перен.* Велика кількість однорідних або однакових твердих предметів, які щільно вкривають, облягають собою що-небудь. *Волошина спробувала почепити всі медалі.. Вийшов суцільний панцир з великих і маленьких, золотих, срібних і бронзових кружал* (Собко, Стадіон, 1954, 67); *Адсорбовані частинки* [азоту, кисню] *утворюють на поверхні металу суцільний панцир* (Знання.., 10, 1966, 2); // *чого, перен.* Якась риса людської вдачі, поведінки і т. ін., що ніби захищає від чого-небудь. *Їй думалось, що, замкнувшись у панцир невразливої байдужості, вона зможе легше витримати жорстокі катування, яким піддасть її ворог* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 128); *Слова відскакували від неї, неспроможні пробити холодний панцир відчуження, яким огорнула* [Марійка] *свою душу, як тільки побачила Ярему* (Загреб., Шепіт, 1966, 395).

Крижаний (льодовий) па́нцир — льодовий покрив. *Цілюща кисню сила вривалася крізь панцир льодовий і рибу на зимовищі живила...* (Гонч., Вибр., 1959, 256); *Восени бобри затоплюють на дні водойми багато гілля, корою яких живляться взимку, коли річка вкривається товстим крижаним панциром* (Наука.., 8, 1959, 34).

2. Твердий покрив тіла деяких тварин (черепах, крокодилів, ракоподібних і т. ін.). *Коло гнізда або в дуплах і печерках, де ночують птахи, можна знайти купи хітинових панцирів комах* (Корисні птахи.., 1950, 52); *Панцир черепахи.*

3. Металева обшивка у автомобілів, поїздів, військових кораблів; броня. *Батько служив у громадянську війну на бронепоїзді «Червоний месник» в ремонтній бригаді, але не лише ремонтував пошкоджені колії, латав дірки на панцирі, а й стріляв часом із гармати* (Ю. Янов., II, 1954, 16); *Стоїть він* [крейсер] *в панцирі стальному; Тепер нахімовці на ньому Проходять практику морську* (Нех., Ми живемо.., 1960, 129); // Покрив деяких деталей механізмів, а також проводів. *Панцир кабеля.*

4. Жорсткий водолазний скафандр, признач. для роботи на великих глибинах.

ПА́НЦИРНИЙ, *заст.* **ПА́НЦЕРНИЙ,** а, е. 1. Прикм. до **па́нцир, па́нцер** 1. *Панцирна пластинка;* // Одягнений у панцир. *Ударили польські гармати. Колихнулася стіна панцерних гусарів* (Кач., II, 1958, 423); // *перен., ірон.* Захищений від кого-, чого-небудь (про людську вдачу, поведінку і т. ін.). *Моє слово їх не дошкулить, тим більше, що їх панцирні душі мають перевагу навіть над японськими панцирниками* (Сам., II, 1958, 330).

2. Феодально залежний (про воїна XV — початку XVI ст., що перебував на службі литовського великого князя). — *І я пригадую,— пан Войський уклонився — Як у господі в нас увечері з'явився Поручик панцирний Сапєга* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 238).

3. Який має панцир; наділений панциром (у 2 знач.). *Панцирні молюски; Панцирна щука.*

4. Покритий спеціальним, звичайно металевим, покривом. *Партизани пускають під укіс гітлерівські ешелони так просто, немов це не про них тримають німці* [фашисти] *каральні загони і спеціальну залізничну охорону з панцирними вагонами* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 13); — *Цієї ночі,— пояснював він бійцям, — з лиману у води Дніпра несподівано прорвались панцирні човни противника* (Гончар, II, 1959, 105); *Панцирний кабель;* // Який служить захисним покривом, панциром (у 3 знач.). *Панцирний бетон,* // Признач. для виготовлення панцирів, броні. — *Кладете його* [тол] *в сталевий балон, до якого приробляєте детонатор. Потім усю механіку кладете до довгастого ящика, зробленого з панцирного металу* (Ю. Янов., 1, 1954, 205); // Який складається з броньованої військової техніки. — *Ось-ось промчать тут наші панцирні з'єднання* (Ле, Право.., 1957, 118); *Видалося світові старому, Що гітлерівські панцерні вали Здолають нас. Але з вогню і грому Ми ще сильніші вийшли, ніж були* (Вирган, Квіт береги, 1950, 72).

5. Який має твердий покрив (про плоди деяких рослин). *Яскравим прикладом важливості добору сортів, стійких проти пошкоджень.., є панцирні сорти соняшника* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 20).

△ **Па́нцирний шар** — твердий покрив (у деяких плодів). *Для сортів олійного соняшника, поширених тепер у виробництві, дуже важливим є наявність в оболонці сім'янки особливого темнозабарвленого шару, що має назву панцирного* (Ол. та ефір. культ., 1956, 21).

ПА́НЦИРНИК, *заст.* **ПА́НЦЕРНИК,** а, ч. 1. *іст.* Воїн, одягнений у панцир (у 1 знач.); латник. *Брама відчинилася, і виступило військо. Спереду гусари. За ними — кольчужники. Потім панцирники; за ними всі у мідних шоломах* (Довж., 1, 1958, 251).

2. Автомобіль, поїзд, військовий корабель, покритий панциром (у 3 знач.). *Окремі панцирні автомобілі на вулицях прифронтового міста були в Києві не первина, але ж зараз панцирників було щонайменше зо два десятки зразу* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 78); *За першим від станції переїздом стояв оповитий чорним димом німецький панцирник* (Кач., II, 1958, 282); *За молодих літ Тарас Петрович Прус служив на Чорноморському флоті і брав участь у повстанні панцирника «Потьомкін»* (Минко, Вибр., 1952, 9); * Образно. *Сніжок рипить під моїми ботфортами. З цими панцерниками я не злякаюся й весняної грязюки* (Кол., На фронті.., 1959, 177).

ПА́НЦИРНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **па́нцирний** 5. *Сім'янки* [соняшника], *що мають панцирний шар, не пошкоджуються соняшниковою міллю. Тому визначення панцирності сім'янки соняшника має велике практичне значення* (Ол та ефір. культ., 1956, 21).

ПАНЦИРÓВАНИЙ, а, е. Покритий спеціальним, звичайно металевим, покривом. *Не могли ж вони голими*

своїми клинками дістати з суходолу його флот, його панцировані судна! (Гончар, II, 1959, 48).

ПАНЧІ́ШКА *див.* **панчі́шки.**

ПАНЧІ́ШКИ, шок. *мн.* (*одн.* **панчі́шка,** и, *ж.*). Зменш.-пестл. до **панчо́хи.** *Усі* [дівчата] *як одна у червоних черевичках і у білих та у синіх панчішках* (Кв.-Осн., II, 1956, 17); *Поки Леся натягала йому на ніжки панчішки, потяг* [Андрійко] *з купи Лесиних книжок фізику і з задоволенням шпурнув її на підлогу* (Ів., Таємниця, 1959, 88); *Прибігали до форту Кос-Арал казахські діти, від шестирічних малят, що ледве дріботіли худенькими ніжками в подертих хутряних панчішках, до довгов'язих незграбних підлітків.. у дірявих чоботях* (Тулуб, В степу.., 1964, 306).

ПАНЧІ́ШНИЙ, а, е. Прикм. до **панчо́хи.** *Панчішне виробництво;* // Який служить для виготовлення, в'язання панчіх. *Слідом за панчішними верстатами були винайдені інші — для виробництва мережив тощо* (Наука.., 3, 1967, 51).

Панчі́шні ви́рби — панчохи, шкарпетки і т. ін. *В'язальний цех на споконменій пряжі щомісяця дає 28 тис. пар панчішних виробів* (Рад. Укр., 7.IX 1950, 3).

ПАНЧІ́ШНИК, а, *ч.* Робітник, який виготовляє панчохи.

ПАНЧІ́ШПИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **панчі́шник.**

ПАНЧО́ХА *див.* **панчо́хи.**

ПАНЧО́ХИ, чіх, *мн.* (*одн.* **панчо́ха,** и, *ж.*). Виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна. *Старий Сулейман поскидав капці, поклав ноги в білих панчохах на софі і пахкав з довгого цибуха* (Коцюб., II, 1955, 128); *Знайдено спосіб приготування штучного волокна, м'якшого і міцнішого, ніж шовк. З цього волокна роблять гарні і міцні тканини, парашути, найтонші панчохи* (Наука.., 3, 1957, 24); // Такий виріб, зшитий з сукна, хутра і іншого матеріалу. *Йшли всю ніч, не зупиняючись. Піски опівночі стали холодними як лід і ноги клякли в хутряних панчохах і чоботах* (Тулуб, В степу.., 1964, 70).

◇ **Си́ня панчо́ха** *див.* **си́ній.**

ПАНЩА́НИН, а, *ч.* Те саме, що **панща́нник.**

ПАНЩА́ННИЙ, а, е. 1. Стос. до панщини. *Кайдаш постарів і став ще частіше заглядать в корчму, запиваючи давнє панщанне горе* (Н.-Лев., II, 1956, 345).

2. Належний поміщикові на основі державного права (про панщанника). *Пан Хоцінський звернув розмову на те, що колись-то було добре: всім панам, і духовенству, і навіть мужикам, як мужики були панщанні* (Н.-Лев., I, 1956, 134).

△ **Панща́нний селяни́н** — те саме, що **панща́нин.** *Народ приписувавсь в міщани, бо в Акерманщині панщанних селян не було* (Н.-Лев., II, 1956, 220).

ПАНЩА́ННИК, а, *ч.* Селянин, що відробляв панщину; кріпак. *Давні панщанники понаставляли вуха та слухали Берка* (Н.-Лев., II, 1956, 368).

ПАНЩИ́ЗНА, и, *ж.* , *рідко.* Те саме, що **па́нщина** 1. *В нас їх* [панів], *як мух у Петрівку, розвелось.. Робіть, селяни, панщизну, а вони будуть панувати* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 86).

ПАНЩИЗНЯ́НИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **панщи́зна.** *Діялось це в тридцятих роках нашого* [XIX] *століття. Українське поспільство, поборене у класовій боротьбі, з ярмом панщизняної неволі на шиї, тягло свою долю з глухим ремством* (Коцюб., I, 1955, 334); — *Ще панщизняну біду залишив нам небіжчик дід у цій хаті* (Козл., Весн. шум, 1952, 98).

ПА́НЩИНА, и, *ж.* 1. Одна з форм докапіталістичної земельної ренти, найбільш поширена за феодалізму. *Кожен селянин мусив кілька днів на тиждень працювати на панській землі — орати, сіяти, жати, збирати жниво, молотити.. Такі роботи називались панщиною* (Іст. середніх віків, 1955, 29); // Дарова примусова праця покріпачених селян у господарстві поміщика. — *Панщина — то таке, що люди робили панам задармо, а пани ще над ними збиткувалися, замикали у темні льохи та й били, що аж кров лилась* (Кобр., Вибр., 1954, 160); * У порівн. — *Ет, яке там вариво! .. Попоїм там чого, хапаючись, та й біжу на поденне, як на панщину* (Коцюб., I, 1955, 45).

◇ [**Як, немо́в, бу́цім** *і т. ін.*] **па́нщину відбува́ти** — робити що-небудь без бажання. *Прокоповичка жалкувала за Балабухою й очевидячки оддувала гостя, буцім панщину, сидячи на канапі* (Н.-Лев., III, 1956, 31).

2. Те саме, що **кріпа́цтво** 1. *Воля! Це чарівне слово, споетизоване столітнім дідом, розпалювало кров у хлопця, а дедалі, з літами, під впливом витворених панщиною умов, прибирало більш конкретну форму, глибше значення* (Коцюб., I, 1955, 339); *Тяжке ярмо панщини за довгі роки добре вгризлось у селянську шию* (Гжицький, Опришки, 1962, 5).

За **па́нщини** — за часів кріпацтва. *Вже тому сорок літ без мала,— то ще за панщини було,— під панською руков* [рукою] *дрижало, стогнало стоном все село* (Фр., XIII, 1954, 108).

ПА́НЩИННИЙ, а, е. Прикм. до **па́нщина** 1. *Панщинна праця, як і праця, що виробляє товар, теж вимірюється часом..* (Маркс, Капітал, т. I, кн. 1, 1952, 82); // Який використовує панщину; заснований на панщині. *Розширення фільваркових панщинних господарств і зростання експлуатації селян особливо посилюється з середини XVI ст.* (Іст. УРСР, I, 1953, 131).

ПАНЮ́ГА, и, *ч.* Зневажл. до **пан.** *Зате ж і правив панюга Гетьманським, як своєю батьківщиною. Що було скаже,— так тому й бути* (Мирний, I, 1949, 208); *Настя задумалась,— він* [інспектор], *правда, грізний, суворий панюга,— вчительки духу його бояться, проте до неї він ласкавий, хвалив її перед іншими* (Вас., I, 1959, 220); * У порівн. *Ясь розкидався на широкій канапі, мов справдішній панюга* (Н.-Лев., I, 1956, 162).

ПА́НЯ, і, *ж.*, *розм.* Те саме, що **па́ні.** *З панею наїхала польська двірня, польки покоївки* (Н.-Лев., I, 1956, 130); [**Д и я к о н** *(до Нартала):*] *Тебе прошу, посидь коло слабого, поки ми з панею зготуєм купіль* (Л. Укр., II, 1951, 406); *Шляхом проносились на баских конях з дзвінком під дишлом чи під дугою пани з начальства в «золотих» гудзиках, з кокардами. І просто пани — без дзвінків, у блискучих фаетонах, з панями під зонтиками* (Головко, II, 1957, 213); *Говорив* [Славко] *Кранцьовському, щоби їхав додому: його паня жде перед корчмою з повозкою* (Март., Тв., 1954, 262).

ПАНЯ́, я́ти, *с.*, *розм.* Дитина пана, пані. *Панич якось його чи вскубнув, чи вщипнув. А той, як виважить руку, як ударе його з усього маху по щці... так панятні носа й розтовк!* (Мирний, I, 1949, 159); *Підніявши меча на панів і панят, На Жовті рушаючи Воїи, Звертав свої очі молодший твій брат До тебе, російський народе* (Рильський, 300 літ, 1954, 96); * У порівн. *А жіночку свою любив* [козак] — *І господи єдиний! Як те паня, як ту дитину, У намистах водив!* (Шевч., II, 1953, 105).

ПАНЯ́НКА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **па́нна.** — *Вона, панянка, мала б іти за тебе, простого хлопа?* (Фр., VIII, 1952, 56); — *Панянку вельможа закрив у загратованій вежі, а молодця вкинули до вовків у яму* (Тют., Вир, 1964, 221); * У порівн. *Міномети стояли на вогневій, мов панянки: всі в нарядах, всі під кокетли-*

вими парасольками, що захищали їх від дощу (Гончар, III, 1959, 194); // *перен.* Про розпещену, не звичну до праці дівчину. [Олеся:] *Я білоручка: ні панянка, ні мужичка, ні богу свічка, ні чорту кочерга!* (Кроп., II, 1958, 266).

2. *заст.* Незаміжня дівчина. *Тепер Люба — доросла панянка, вже не один панич потай заглядається на неї* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 19).

ПАНЯ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пання́нка.** — *Яка хороша паняночка,— мовила* [бабуся], *усміхаючись. — Позвольте мені вашу рученьку поцілувати* (Мирний, III, 1954, 299); * У порівн. — *Дивіться, дивіться, добрі люди, що в мене молодиця, як калина, як яблучко, як дівочка, як паняночка!* (Вовчок, I, 1955, 14).

ПАНЯ́НСТВО, а, *с., заст.* Дівування. — *Може б ти на більше змоглася? — Нехай мене господь боронить, щоб я бралася за таку проблему, котрої закінчення непримінно: старе панянство,— відповіла* [Дора] *й здвигнула раменами вгору, мов її діткнув мороз* (Коб., III, 1956, 77).

ПАНЯ́НСЬКИЙ, а, *е заст.* Належний панянці. *Здавалося, що то стежки оздоблені цвітними камінцями, по яких злегка шамотіли шовкові хвости панянських спідниць та вискрипували лакові чобітки паничів* (Мирний, III, 1954, 261).

ПАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., розм.* 1. Поганяти. — *Буду годувати* [коника], *то він великий.. виросте, я тоді запряжу його та ну-у-у паняти!* (Мирний, I, 1954, 168); — *Наші стріляють! Паняй до колодязя! — Василько затарабанив голими п'ятами по мокрих боках коня* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 71).

2. Рушати; прямувати. *Російський солдат завжди був доброї, жалісної душі. Та й спокусливо: війна враз закінчиться, і тоді — паняй кожний, кому куди треба* (Смолич, Мир., 1958, 158); — *Ось що, брат Яреську... Як загрузять ешелон, бери своїх хлопців і паняй... Правитимеш хліб до самого місця. До Петрограда* (Гончар, II, 1959, 271).

ПАНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-зневажл. до **пання́.** *Михась сумлінно в пані Асі Навчав паняток за гарчі* (Воскр., I всерйоз., 1960, 72); *А, блазню, ти один! Панятко, графенятко! Ось до ушей твоїх я прикладу печатку Своєю шаблею, щоб шануваться вмів!* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 179).

ПА́НЬКАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **па́нькати** і **па́нькатися.** *Се значило би для нього повну руїну. Стратити все, що здобув досі тяжкими заходами, довголітнім панькання з оцими дикими гуцулами* (Фр., IV, 1950, 432); *Писарша глянула Ваті в очі і неначе прочитала в їх.. причину ласкавих запросин на чай і ласкавого панькання коло себе* (Н.-Лев., IV, 1956, 58).

ПА́НЬКАТИ, аю, аєш, *недок., перех., розм.* 1. *коло кого — чого.* Потурати чиїмсь примхам, каверзуванням; балувати. — *Роботу сама хай виконує внучка, Не панькайте так, бо зросте білоручка* (С. Ол., Вибр., 1959, 155); // Пильно доглядати кого-, що-небудь; плекати. — *А все то жінка! Як візьме коло його панькати, тупцяти, як візьме припарювати, та виливати, та облизувати, то, дивись, вже моя дитина й очуняє!* (Н.-Лев., I, 1956, 120); *До кожного гектара колгоспної землі невидимо тягнуться тисячі рук і панькають ту землю, мов у великій сім'ї панькають єдине дитя* (Руд., Остання шабля, 1959, 366); // Приділяти багато уваги, часу; возитися. *Всяке діло хоче, щоб коло його панькали* (Номис, 1864, № 11018).

2. *кому, заст.* Панькатися (у 2 знач.). *Лисам, покритим гранатовим сукном, більше панькають та шапкують* (Фр., III, 1950, 196); // Запобігливо, догідливо і т. ін. просити, умовляти когось. *Чого не робив, як не панькав і, перепрошував чортяку,— не хоче, гаспидів син!* (Стор., I, 1957, 54).

ПА́НЬКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* 1. *з ким.* Доглядати за ким-небудь, потураючи його примхам, каверзуванням. — *Геть ту дитину! — гукнув* [пан], *— геть! треба мені робити, а не з дитиною панькатись!* (Вовчок, I, 1955, 67); *Вони годили Грицаєві, як болячці, й мусили кидати роботу та панькаться з дідом* (Н.-Лев., IV, 1956, 204); *Ріс хлопець сам, як гусеня на воді, без особливого догляду, нікому було з ним панькатись* (Гончар, I, 1959, 8).

2. *коло кого, з ким.* Запобігливо догоджати, прислуговувати кому-небудь. *Уже ж, бач, думав він* [Рябко], *не дурно це в дворі Од самої тобі зорі Всі панькаються коло мене* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 50); *Учорашня побіда в суді тепер ані разу не тішила Мошка.. Треба було панькатися з війтом, підпоювати такса торів* (Фр., IV, 1950, 436): *Одна наймичка мусила покинути роботу в пекарні й сливе цілий день поралась та панькалась коло гостей* (Н.-Лев., III, 1956, 188).

3. *з ким — чим.* Приділяти кому-, чому-небудь багато, іноді занадто багато уваги, часу. *А я з нею* [ногою] *і так вже нестерпимо панькаюсь сього року* (Л. Укр., V, 1956, 63); — *Сором з своїм горем тепер панькатись! — ласкавішим уже голосом корила Орися, присівши до Катрі* (Стар., Облога.., 1961, 16); — *Що це ти вже цураєшся своєї хати? — гукнула мати.— Все з своїми голубами. Коли вже ти покинеш з ними панькатись?* (Коп., Подарунок, 1956, 15).

4. *з ким.* Поблажливо ставитися до чиїхось дій, вчинків. *Панькатися ми не будемо з ними, бо надто дороге для робітників і селян кожне зернятко, спалене бандитом* (Еллан, II, 1958, 263); — *Він, було, завжди говорив: з ворогом панькатися не можна. Його бити треба...* (Тют., Вир, 1964, 169); // Проявляти делікатність стосовно кого-небудь; церемонитися. — *Тепер ходить* [Серединський] *трохи не щодня. Мені вже і надокучає, бо треба з ним панькатись, коли впустив до своєї господи* (Н.-Лев., I, 1956, 123); — *А ви, свахо, не панькайтеся мені з ним. Зять-то він зять, але й роботу всяку повинен знать...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 312).

ПАНЬМА́ТІНОЧКА, и, *ж., заст.* Пестл. до **паньма́тка.** — *Поможи, паньматіночко! — та беркиць їй у ноги, та аж плаче та просить, щоб не дала* [відьма] *йому не своєю смертю пропасти* (Кв.-Осн., II, 1956, 191).

ПАНЬМА́ТКА *див.* **паніма́тка.**

ПАНЬМА́ТОЧКА, и, *ж., заст.* Пестл. до **паньма́тка.** — *Тітусю, голубочко, паньматочко! Що хоч роби, тільки віддай мене за конотопського пана сотника Забрьоху* (Кв.-Осн., II, 1956, 205).

ПАНЬМАТУ́СЯ, і, *ж., заст.* Пестл. до **паньма́тка.** — *Що звелиш, паньматусю, усе зроблю. Чи звелиш Конотоп спалити, так разом з чотирьох кінців і запалю* (Кв.-Осн., II, 1956, 191).

ПА́ПА [1], и, ч. Глава католицької церкви й Ватікану. *Отим положено конглавом: Хто без святої булли вмер — У пекло просто; хто ж заплатить За буллу вдвоє, ріж хоч брата, Окроме папи і ченця, І в рай іди!* (Шевч., I, 1963, 264); — *Життя людське без пап, без церкви краще. Це я на власному досвіді переконався* (Мокр., Сто.., 1961, 87).

Па́па ри́мський — те саме, що **па́па** [1]. *Сидів* [Хома], *розпустивши вуса, за столом у садку католицького попа і паплюжив за вщось перед ним папу римського* (Гончар, III, 1959, 322).

ПА́ПА [2], **и**, *ж., дит.* Хліб. *Старший хлопчик лазить по хаті, .. знай голосить та докуча матері, просячи папи* (Кв.-Осн., II, 1956, 227).

ПАПАВЕ́РИН, у, *ч.* Кристалічна речовина, яка застосовується як ліки для заспокоєння болю і розширення судин. *З протиспазматичних речовин при виразковій хворобі* [шлунка] *застосовуються атропін, платифілін, папаверин, беладонна* (Наука.., 1, 1966, 47).

ПАПА́ЙЯ, ї, *ж.* 1. Плодова тропічна рослина; динне дерево. *Під зеленим віттям папайї і хлібного дерева на березі тихої лагуни причаїлося кілька критих банановим і пальмовим гіллям хижок* (Знання.., 2, 1966, 19).

2. Великий їстівний плід цього дерева; застосовується в медицині. *З дерев звисали стиглі папайї, схожі на наші дині, кокосові горіхи, банани* (Минко, Памасте.., 1957, 63).

ПАПА́ХА, **и**, *ж.* Висока хутряна чоловіча шапка, звичайно з суконним верхом. *Мова йшла про козаків з чорними вусами, в чорних папахах і на чорних конях* (Смолич, II, 1958, 30); *Роздивляюсь фотографії .. Дві виструнчені постаті в сивих папахах старої армії, у сірих солдатських шинелях* (Вол., Самоцвіти, 1952, 8); * Образно. *Хутір завмер під білими папахами снігу* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 7); * У порівн. *На вершечках* [сосен], *жовтих, як ананаси, лежали чорні корони, мов волохаті папахи* (Коцюб., II, 1955, 211).

ПАПЕРО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **папі́р** 1. *Ясний червонястий одлиск од паперового багаття миготів хвильками по їх щоках* (Н.-Лев., IV, 1956, 242); *Були серед них і майстер паперової справи, і палітурник, і друкар* (Ів., Друкар.., 1947, 8); // Зроблд. з паперу. *Вікна обведені синькою, під образами паперові голубці, квітки* (Л. Укр., III, 1952, 717); *Діти кидали з мосту паперові кораблі* (Шиян, Вибр., 1947, 177); // Признач. для виготовлення паперу. *Паперова фабрика.*

Папе́рові гро́ші — відрукувані на папері знаки, наділені державою примусовим курсом і використовувані як міра вартості при купівлі й продажу. *Специфічний закон обігу паперових грошей може виникнути лише з відношення їх до золота, лише з того, що вони є представниками останнього* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 130); *Для покриття катастрофічних дефіцитів державних бюджетів уряди капіталістичних країн стають на шлях широкого випуску паперових грошей* (Наука.., 3, 1961, 10).

2. Стос. до папера (у 2, 3 знач.). *Тихозоров зняв з полиці перев'язану мотузочком паперову купу* (Донч., II, 1956, 13).

3. *перен.* Який є наслідком бюрократичного діловодства; канцелярський, бюрократичний. [Р и м а р:] *Ми за паперовою суєтою живемо так, наче в нас іще одне життя попереду* (Стельмах, Зол. метелиця, 1955, 19).

4. *перен.* Який існує тільки на папері (у 1 знач.); не здійснюваний на ділі. — *Е, ні, я не про паперову говорю,— відповів я,— а про правдиву.. Бачив ти коли сю дійсну, живу конституцію?* (Фр., III, 1950, 212); *Паперову війну проти символістів і всього старого мистецтва вів український футуризм* (Поезія.., 1956, 76).

5. *бот.* Який має міцний луб і звичайно використовується для виготовлення кращих сортів паперу (у 1 знач.). *Нині в «Софіївці» росте понад двадцять видів берез: паперова, даурська жовта, манжжурська, японська...* (Наука.., 5, 1966, 32).

ПАПЕРОВИ́К, а́, ч. Те саме, що **папі́рник**. *Недавно паперовики України зустрічалися з споживачами своєї продукції — поліграфістами* (Рад. Укр., 17.VI 1962, 2).

ПАПЕРОРІЗА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для різання паперу (у 1 знач.). *В районні друкарні Волині відправлено два монотипи, кілька плоскодрукарських і напівавтоматичних паперорізальних машин* (Рад. Укр., 13.IX 1958, 2).

ПАПЕРОРО́БНИЙ, а, е. Признач. для виготовлення паперу (у 1 знач.). *Завод пароробних машин споруджується в столиці Карелії — Петрозаводську* (Роб. газ., 6.X 1965, 1).

ПА́ПЕРТЬ, і, *ж.* Церковний ганок. *На паперті Софії, прибраній червоними килимами й доріжками, збиралось духівництво* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 445).

ПАП'Є-МАШЕ́, *невідм., с.* Пластична маса з паперу, картону тощо і клеючих речовин, з якої роблять іграшки, маски і т. ін. *Пап'є-маше — дуже цінний матеріал для виготовлення різного навчального приладдя, іграшок, масок, театральної бутафорії і деяких предметів хатнього вжитку* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 34); * У порівн. *Кров у жилах густа і холодна, як драглі, члени витягнені, дерев'яні і не згинаються. Як з пап'є-маше* (Коцюб., I, 1955, 409).

ПАПІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Те саме, що **католицизм**. *Ми не будемо розповідати тут всю історію папізму,— по-перше, це дуже довга історія, по-друге — дуже гидка* (Вишня, I, 1956, 455).

2. Реакційна течія, що пропагує встановлення політичної влади римського папи.

ПАПІЛО́МА, **и**, *ж.* Один з видів ракових захворювань.

ПАПІЛЬЙО́ТКА, **и**, *ж.* 1. Шматочок паперу, тканини і т. ін., який використовують для домашньої холодної завивки волосся. *Двері тихенько розчинились, у кімнату спочатку просунулась голова в папільйотках* (Донч., V, 1957, 541).

2. Паперова трубочка, яку надягають на ніжку смаженої птиці, кісточку відбивної котлети. *При подаванні котлети поливають жиром і підливають м'ясного соку.. На зачищену кісточку одягають папільйотку* (Технол. пригот. їжі, 1957, 163).

ПАПІ́Р, ч. 1. *род.* пе́ру. Матеріал для писання, друку, малювання і т. ін., виготовлений з ганчіркової, деревної та іншої маси. *На другому вікні стояли інші Квіти: З паперу зроблені і шовком перевиті* (Гл., Вибр., 1951, 63); *Співробітники при своїх бюрках мовчки кінчать кождий свою роботу. Чути скрип пер, шелест паперу* (Фр., IV, 1950, 31); *Інститут фізико-органічної хімії Академії наук Білоруської РСР розробив технологію виробництва паперу з верби* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 19); * У порівн. *Вона* [дівчина] *була дуже гарна — біла, як папір, червона, як ягода* (Вовчок, VI, 1956, 251); // Такий матеріал із спеціальними домішками. *До механічних засобів боротьби з мухами належать скляні і сітчасті мухоловки та липкий папір* (Підручник дезинф., 1953, 224).

△ **Ла́кмусовий папі́р** *див.* **ла́кмусовий.**

◇ **На папе́рі** — у вигляді письма, чого-небудь записаного, але не виконаного. *Ох, тії поети мудріші на папері, як у житті!* (Л. Укр., III, 1952, 700); **Папі́р ви́тримає** — написати можна будь-що (звичайно про що-небудь безглузде або нездійсненне). [С т е п а н:] *План можна створити який завгодно і як завгодно. Папір витримає* (Корн., II, 1955, 89); **Папі́р перево́дити (тра́тити, витрача́ти, ви́тратити** *і т. ін.*) — писати без потреби, без користі або неміло. *На батька бісового я трачу І дні, і пера, і папір!* (Шевч., II, 1963, 264); **Перекладати (перекла́сти, перено́сити, перенести́** *і т. ін.*) **на папі́р** — писати про що-небудь, описувати щось. *Не знаю, чи воно* [оповідання] *вдалося мені, але коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то й з того був би задоволений*

(Коцюб., III, 1956, 402); *С трохи* [літературного добра]... *у голові і серці гвіздком стремить, а виявити його — переложити на папір — нема часу* (Мирний, V, 1955, 382); **Просі́тися (прохáтися) на папі́р** — що-небудь варто записати, описати. *До людського горювання Скрізь я прислухався,— Сумний голос безталання На папір прохався* (Граб., I, 1959, 583); **Як на папе́рі спи́саний (став** *і т. ін.*) — щось стало добре видно. [Самросьь:] *От бачиш, який я справний?.. В мент вродився, як на папері списаний* (Кроп., II, 1958, 27).

2. *род.* пе́ра *і* перу, *розм.* Письмовий документ офіційного характеру. *Прихильне писарча нищечком дало йому копію з паперу, що волость послала начальникові про його* (Гр., II, 1963, 378);— *Гляди-но мені, не забудь виправити в них папера,— повчав Хома їздового.. Йшлося про порожняк-тару,.. яку треба було здати в боспостачання, виправивши натомість відповідного «папера», тобто розписки* (Гончар, III, 1959, 416); // Особистий документ; посвідчення про місце служби, народження і т. ін. — *Ти ж подумай, моя кришечко Оленко, як тобі село покинути, коли в тебе ніякого паперу немає?.. Тебе всяка судова погань заарештує* (Куліш, Вибр., 1969, 277).

Ці́нні папе́ри — векселі, облігації і т. ін. *Вкладники державних трудових ощадних кас і кооперативних організацій можуть вказувати цим касам і організаціям осіб, яким слід видати вклад як грошовий, так і в цінних паперах в разі смерті вкладника* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 70).

3. *тільки мн.* Аркуш з рукописним текстом. *Про се подам вістку хіба восени, коли перегляну свої папери дома та побачу, що там в* (Коцюб., III, 1956, 121); — *Чого прибіг? — запитав він, не відриваючись від паперів* (Тют., Вир, 1964, 98).

ПАПІРЕ́ЦЬ, рця́. *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **папі́р.** [Горні́г:] *Що, панночко, не маєте якого шмаття?.. А з шмаття буде гарний білий папірець* (Л. Укр., IV, 1954, 222); *З столу злетів маленький папірець і впав посеред кімнати* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 240); — *А чи нема у вас, дідусю, папірця, що ви козак?* — *ухопився він за останнє* (Тулуб, Людолови, I. 1957, 198).

△ **Ла́кмусовий папіре́ць** — те саме, що **Ла́кмусовий папі́р** *(див.* **ла́кмусовий**).

2. *розм.* Те саме, що **папі́р** 2. *Столярчук витяг з широкої кишені брезентовий гаман, а з нього наші контракти і ще якісь папірці* (Мур., Бук. повість, 1959, 54); — *Оце тобі, — вийняла мати з кишені папірець,— Тимошина посвідка* (Головко, II, 1957, 639).

3. *ірон.* Діловий документ. [Надія:] *А може б ви, товаришу директор, хоч під час обіду не порпалися у тих нещасних папірцях?* (Мороз, П'єси, 1959, 247).

4. *розм., заст.* Асигнація. — *Прошу не забувати, що й з мене належиться частка на вінок... — Спасибі,— обізвався доктор, ховаючи жовтий папірець* (Коцюб., I, 1955, 166); *Лісовський, хвилюючись, видобуває з кишені гаман, незручно виймав з нього.. скрипучий папірець і простягає його молодиці* (Стельмах, Хліб.., 1959, 14).

ПАПІ́РНИК, а, *ч.* Працівник паперової промисловості. *Палітурники та папірники йшли під паперовими прапорами* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 289).

ПАПІ́РНЯ, і, *ж.*, *заст.* Паперова фабрика. *Палацу панського руїни, Стара папірня на воді, Вербовий човен, млин, долини — Тягли до себе нас тоді...* (Щог., Поезії, 1958, 379).

ПАПІРО́ВКА, и, *ж.* Сорт яблуні з ранніми плодами. *Він щепить папіровки і ренети* (Рильський, II, 1960, 70)

ПАПІРОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до папірології.

ПАПІРОЛО́ГІЯ, і, *ж.* Допоміжна історична дисципліна, яка займається вивченням папірусів (у 2, 3 знач.).

ПАПІРО́СА, и, *ж.* Те саме, що **цига́рка.** *Він.. ввійшов у світлицю з запаленою папіросою в губах* (Н.-Лев., IV, 1956, 345); *Вийняв* [Славко] *тютюн, крутив папіроси й курив одну за одною* (Март., Тв., 1954, 245); *Хтось курив, і жарина папіроси була схожа на дивну квітку* (Гур., Наша молодість, 1949, 143).

ПАПІРО́СКА, и, *ж.* Те саме, що **папіро́са.** *Балабуха запалив люльку, Олеся — папіроску, Гануш — сигару* (Н.-Лев., III, 1956, 220); — *Отже, бачиш,— сказав я і почав якнайспокійніше крутити папіроску* (Коб., III, 1956, 77); *Зоня запалила папіроску, машинально простягаючи і Лесі коробку з папіросами* (Вільде, На порозі, 1955, 73).

ПАПІРО́СНИЙ, а, е. Прикм. до **папіро́са.**

ПАПІРО́СНИК, а, *ч.* Той, хто виготовляє папіроси або торгує ними.

ПАПІРО́СНИЦЯ, і, *ж.* 1 Жін. до **папіро́сник.**

2. Коробка для зберігання папірос; портсигар. [Квітка:] *А папірос зробила, що я просив? У мене всі вийшли.* [Лучицька:] *Зробила, зробила!.. Дай папіросницю, зараз накладу* (Стар., Вибр., 1959, 427).

ПАПІРОСОНАБИВНИ́Й, á, é. Признач. для набивання папірос. *Папіросонабивна машина.*

ПАПІРУ́С, у, *ч.* 1. *(Cyperus papyrus).* Тропічна багаторічна трав'яниста рослина родини осокових, широко використовувана в побуті. *Велика, залита сонячним світлом полудневим, площа в околиці Мемфіса..; на сході її оточують зарослі папірусу* (Л. Укр., II, 1951, 242); *Папірус вживали у їжу, з нього виготовляли солодкий сік, робили одяг, взуття* (Наука.., 12, 1962, 32).

2. У єгиптян і інших стародавніх народів — матеріал для письма з цієї рослини. *Як стало тепер очевидним, берест на Русі до винайдення паперу займав таке саме місце, як папірус у стародавньому Єгипті* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 501); * У порівн. *Це був блідий юнак років вісімнадцяти, з жовтими, майже прозорими вухами, з губами, наче з тонкого папірусу* (Мик., II, 1957, 233).

3. Стародавній рукопис на такому матеріалі. *Теокріт.. має цілу бібліотеку,— збір папірусів* (Л. Укр., III, 1952, 728); *В єгипетських папірусах можуть трапитись описи різних історичних подій* (Знання.., 2, 1966, 26).

ПАПІ́РУСНИЙ, а, е. Те саме, що **папі́русовий.**

ПАПІ́РУСОВИЙ, а, е. Прикм. до **папі́рус.** *Папірусові зарості;* // Зробл. з папірусу (у 1 знач.). *Рідко трапляється сумний вираз на скульптурних та мальованих поличчях тих папірусових трун, де замикались мумії чорні* (Л. Укр., IV, 1954, 273).

ПАПІ́РЧИК, а, *ч.* 1. Зменш. до **папі́р** 1, 2. *Роздер* [Рустем] *сірий папірчик на дрібні шматки і кинув додолу* (Коцюб., II, 1955, 158); *Ласточкін читав довго і уважно, дарма що на крихітному папірчику було всього кілька слів* (Смолич, Світанок.., 1953, 171).

2. *ірон.* Те саме, що **папі́р** 2, 3. *Вони вже папірчики на вогні палять, речі пакують* (Ю. Янов.. I, 1954, 36).

ПАПІРЯ́НИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **паперо́вий** 1—4. — *Хліб-сіль їж, а правду ріж,— підказав Платон, одірвавшись на момент від папіряної серветки, що з неї він робив мудру будівлю* (Досв., Вибр., 1959, 260); *Вона* [природа] — *це мати. Будь же сином, А не естетом, І станеш ти не папіряним,— Живим поетом!* (Рильський, I, 1960, 146).

ПАПІ́СТ, а, *ч.* Прихильник папізму. [Годвінсон:] *Хто ж між папістами пробув три роки, той їх звичаї чей же перейняв* (Л. Укр., III, 1952, 22);

В Німеччині, за часів Лютера, шкільна латинська драма стає одним з істотних знарядь полеміки і боротьби з папістами і Римом (Від давнини.., I, 1960, 156).

ПАПІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **папі́ст**. I.

ПАПІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **папі́ст** і **папі́зм**.

ПА́ПКА [1], и, *ж.* Обкладинка з картону, шкіри і т. ін. для зберігання паперів, малюнків, нот та ін. *Часом він брав з папки якийсь папрець і зачитував цифри* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 42); *Ботанічну папку найчастіше виготовляють з двох картонних кришок, обклеєних палітурним папером* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 162); // Про те, що міститься в такій обкладинці. *Махоткін розгорнув папку, що лежала на столі, і довго та уважно читав її* (Тют., Вир, 1964, 343).

ПА́ПКА [2], и, *ж., дит.* Те саме, що **па́па** [2]. *Поснідала* [Оксана] *трошки, дала й дитині папки* (Кв.-Осн., II, 1956, 458); *Дитина.. почала кректати. — Чого ти кректеш? — запитала її Пріська.— Папки хочу,— відповіла стиха дитина* (Л. Янов., I, 1959, 142).

ПА́ПКОВИЙ, а, е. Прикм. до **па́пка** [1].

ПА́ПЛЮГА, и, *ж., вульг.* Те саме, що **пові́я**. *Енеєм кинута я бідна, Як сама паплюга послідня, Еней злий змій,— не чоловік!* (Котл., I, 1952, 84); // *лайл.* Про брехливу, підступну і т. ін. людину. *Смерть зрівняє всіх в землі: Ні з ким, скажена, не жартує!.. — Чи чіт, чи лишка? — загука; Ти крикнеш: — чіт! — Ба, брешеш, сину! — Озветься паплюга з кутка — Та й зцупить з печі в домовину!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 83).

ПАПЛЮ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **паплю́жити**. *Старий лікар розгорнув першу з газет.— Ні, не цю,— відхилила її місіс Ліліан, — у цій нічого не знайдете нового, крім паплюження вашого минулого* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 291).

ПАПЛЮ́ЖИЙ, а, е, *вульг.* Прикм. до **па́плюга**.

ПАПЛЮ́ЖИТИ, жу, жиш, *недок., перех.* Брутально, звичайно незаслужено лаяти або засуджувати; поночити, ганьбити. *Жінка до мене: — Ти сякий, ти такий, ти затеряв* [загубив] *грунт, ти лайдаку, ти пияку, ну — паплюжить* (Март., Тв., 1954, 67); [М а р і я:] *Півгодини тому Краса паплюжив Костин проект... а тепер... тепер він видає його вже за свій* (Голов., Марія, 1936, 71).

ПАПЛЮ́ЖИТИСЯ, иться, *недок.* Брутально лаяти, поночити, ганьбити одне одного; лаятися. *Вони не мовчали. Паплюжилися далі й ревлися одна до одної з кулаками* (Март., Тв., 1954, 316).

ПАПЛЮ́ЖНИЙ, а, е. Яким паплюжать; непристойний, безсоромний. — *Коли я та почую про неї якесь паплюжне слово,— поліном по голові!* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 355).

ПАПЛЯ́НИНА, и, *ж., діал.* Базікання. — *Ви* [реакційні професори] *своєю науковою паплянниною попсували нам мову, зробили її нездатною для поезії* (Фр., IV, 1950, 35).

ПА́ПЛЯТИ, яю, яєш, *недок., діал.* Базікати. *Тільки злодій і грабіжник-куркуль можуть паплятн, що колись було краще* (Козл., Сонце.., 1957, 59).

ПАПОЛО́МА, и, *ж., заст.* Попона. *Був паполомою волоською покритий Гарячий кінь його* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 227); * Образно. *Борис, хоробрий Вячеславич, у бою загинув в ті роки, і зелену паполому трави заплели над ним біля ріки* (Забіла, У.. світ, 1960, 166).

ПАПОРОТЕ́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́пороть**. *Папоротеві зарості.*

2. *у знач. ім.* **папороте́ві**, вих, *мн.* Те саме, що **па́пороть** 2.

ПАПОРОТЕПОДІ́БНИЙ, а, е. 1. Подібний до папороті.

Папоротеподі́бна росли́на — рослина, схожа на папороть. *У зразках вуглистих сланців була знайдена значна кількість залишків спор папоротеподібних рослин* (Вісник АН, 1, 1957, 58).

2. *у знач. ім.* **папоротеподі́бні**, них, *мн.* (*Pteriphyta*). Тип вищих спорових рослин, що включає виконні й існуючі форми трав'янистих і дерев'янистих рослин з дуже розсіченим або складним листям. *Академік О. В. Фомін в 1926 р. опублікував перший випуск задуманої ним «Флори України», присвячений папоротеподібним* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 325).

ПА́ПОРОТИН, а, е. Те саме, що **папороте́вий** 1.

Па́пороти́н цвіт — те саме, що **Цвіт (квіт, квітка) па́пороті** (*див.* **па́пороть**). *Та в чорну ніч, в тривожну ніч Купали, Шукають люди папоротин цвіт* (Дмит., Вірші.., 1949, 66).

ПА́ПОРОТНИ́К, а, *ч.* Те саме, що **па́пороть**. *Я нищечком тоді хотів, Щоб папоротника дістати* (Гл., Вибр., 1951, 191); *Ліна.. посміхнулась: — С теорія, що квіти занесені до нас з інших планет. Що колись на землі були тільки папоротники* (Гончар, Тронка, 1963, 168).

ПА́ПОРОТЬ, і, *ж.* 1. (*Aspidium filitmas*). Спорова безквіткова трав'яниста рослина з великим, дуже розсіченим листям, що росте в тінистих сирих місцях. *Під полом лежали усякі трави і коріння: мята* [м'ята], *любисток, терлич, папороть* (Кв.-Осн., II, 1956, 189); *Вона брела по траві, пальцями ніг зриваючи зубчате листя папороті* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 63).

Цвіт (квіт, квітка) па́пороті — чародійна квітка, яка, за легендою, ніби-то розцвітає в ніч на Івана Купала. *Шукачі щастя* [на Івана Купала] *підстерігали міфічний цвіт папороті в лісі* (Рильський, III, 1956, 392); [П е р е л е с н и к:] *Ми тобі знайдемо з папороті квітку, зірвем з неба зірку, золоту лелітку* (Л. Укр., III, 1952, 206).

2. *тільки мн.* (*Filicales*). Клас вищих спорових трав'янистих, рідше дерев'янистих рослин з дуже розсіченим або складним листям. *На неосяжних просторах земної поверхні шуміли колись буйні ліси, що складалися з гігантських дивних рослин: плаунових, папоротей, хвощів* (Наука.., 3, 1956, 34).

ПА́ПОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **па́нка** [1]. *То була маленька папочка з малюнками — дружніми шаржами* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 57).

ПА́ПРИКА, и, *ж.* Те саме, що **пе́рець** 1. *Мав* [Опуфрій] *грядку паприки.. у своїм городі* (Коб., II, 1956, 45); *За смаком перець ділиться на солодкий (паприка) і гіркий* (Укр. страви, 1957, 64).

ПА́ПСТВО, а, *с., книжн.* Релігійно-політичний центр католицької церкви на чолі з папою римським. — *Прочитайте ж листа, ваша величність,— .. заволав Омелян. Україна там спливає кров'ю в боротьбі супроти папства, проти унії, проти католицької церкви* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 554).

ПА́ПСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **па́па** [1]. [Д. Ж у а н:] *Декрет від короля... і папська булла... Мені прощаються усі злочини і всі гріхи...* (Л. Укр., III, 1952, 369); // Належний папі. *Найбільше у Ватікані працює папська пантофля: заціловують ту пантофлю до дірок* (Вишня, I, 1956, 457); *Цісарські, панські, папські сили — Від них тут* [у Львові] *лиш глуха луна... Чолом склонімось до могили Борця з пітьмою — Галана!* (Рильський, III, 1961, 99).

Па́пська релі́гія (**ві́ра**) — те саме, що **католици́зм**. *Бачу: вже ці струї крові Підливають всі основи Папської релігії й віри* (Фр., XIII, 1954, 394).

ПАПУА́С *див.* **папуа́си**.

ПАПУА́СИ, ів, *мн.* (*одн.* **папуа́с**, а, *ч.*; **папуа́ска**, и, *ж.*). Племена, що населяють Нову Гвінею та деякі

інші острови Меланезії. *Папуаси покривають малюнками груди, плечі, ноги, спину* (Знання.., 3, 1966, 26).

ПАПУА́СКА *див.* **папуа́си.**

ПАПУА́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **папуа́си.** *Папуаські мови.*

ПАПУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Влада папи *(див.* **па́па** [1]). *Папування чи панування на ватіканському престолі Пія XII було періодом фашизації католицької церкви* (Мельн., Обличчя.., 1960, 27).

ПАПУ́ГА, и, *ч. і ж.* 1. Лісовий тропічний птах, звичайно з яскравим і різнобарвним пір'ям, здатний наслідувати людську мову. [Г е т е р а:] *Ох, вчора згинула моя папуга!* (Л. Укр., II, 1951, 511); *За золотими гратами мляв папуга, зелено-червоний, ошатний* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 567); *Весело щось вигукував у високій круглій клітці сірий з малиновими грудьми папуга* (Тулуб, В степу.., 1964, 133); * У порівн. *Верещав тенор продавця масла, і, немов дражнячись з ним, як та папуга, своє товк рознощик цукерків* [цукерок] (Коцюб., II, 1955, 124).

2. *перен., розм.* Той, хто не має власної думки й повторює чужі слова.— *Громадяни! Ось перед вами* [Карташов] *вчений папуга..! — вигукнув раптом Мічурін* (Довж., I, 1958, 461).

ПАПУ́ГОВИЙ, а, е. Прикм. до **папу́га.** *На галас юрби з гижі вийшов високий підстаркуватий індієць із трьома пишними папуговими перами в волоссі* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 164).

ПАПУ́ЖИЙ, а, е. Те саме, що **папу́говий.**

ПАПУ́ЖКА, и, *ч. і ж.* Те саме, що **папу́жок.** *Неперевершеним мовцем залишається папуга. С папужки, що знають і вміють вимовляти аж 500 слів!* (Знання.., 10, 1966, 14).

ПАПУ́ЖОК, жка, *ч.* Зменш.-пестл. до **папу́га.** — *Він, видно, належав колись адвокатові, цей папужок* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 567).

ПА́ПУЛА, и, *ж., мед.* Твердий вузлик на шкірі людини, утворюваний при шкірних подразненнях, захворюваннях. *Туберкуліди з'являються на шкірі у вигляді папул завбільшки з головку шпильки, сочевиці, горошини* (Хвор. дит. віку, 1955, 241).

ПАПУ́ША, і, *ж.* 1. *спец.* В'язка, пака тютюнового листя. [П а л а ж к а:] *Я тобі завтра куплю папушу тютюну* (Кроп., II, 1958, 123); *Тютюн уже перезрів, але жовте листя ніхто не пасинкував, не складав в папуші* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 21).

2. *розм.* Те саме, що **па́чка** 1. *Тугі папуші новісіньких червінців, тридцяток, соток лежали, вивалившись із чемодана* (Гончар, Людина.., 1960, 212).

3. *перен., розм.* Млява, неповоротка людина; тюхтій. *Він.. людина без усякого темпераменту — папуша* (Л. Янов., I, 1959, 446).

ПАПУ́ШИТИ, шу, шиш, *недок., перех.* Зв'язувати тютюн у папуші (у 1 знач.).

ПАПУ́ШНИЙ, а, е, *спец., рідко.* Зв'язаний у папуші (у 1 знач.). *Папушний тютюн.*

ПАПУ́ШНИК, а, *ч.* Вид печива із пшеничного дріжджового тіста. *Пекарня і справді чудова: тут і паляниці, і книші, і папушники* (Вовчок, VI, 1956, 283); *З дріжджового тіста випікають такі вироби, як баби, папушники, пухеники, плетеники, мандрики, рогалики* (Укр. страви, 1957, 300).

ПАПУШУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **папушува́ти.**

ПАПУШУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* Те саме, що **папу́шити.**

ПАР [1], у, *ч.* Рілля, залишена на одне літо без посіву з метою поліпшення якості землі для наступного посіву озимих. *Найкращий попередник під озимину — пар. У польових сівозмінах одне поле залишається під пар* (Хлібороб Укр., 1, 1972, 30); *Попрямував* [агроном] *до трактористів глянути, як культивується пар* (Рудь, Гомін.., 1959, 129).

△ **За́йнятий пар** — рілля, засіяна у першу половину літа сільськогосподарськими культурами, які встигають зібрати до посіву озимих. *Одночасно з оранкою зайнятих парів.. ріллю коткують* (Колг. Укр., 2, 1961, 15); **Підійма́ти пар (пари́); Ора́ти на (під) пар** — обробляти поле, що залишиться до наступної осені без посіву. *В другому кінці* [поля] *вуркотів трактор, підіймаючи пари* (Панч, Ерік.., 1950, 76); *Поблизу Нових Санжар Голубар орав під пар* (Перв., I, 1958, 506); **Чи́стий пар** — пар, який протягом весни й літа зберігають пухким і чистим від бур'янів завдяки повторним обробкам. *При вирощуванні ранньої картоплі її з успіхом можна розміщувати в чистому.. пару як паразаймаючу культуру* (Картопля, 1957, 36); **Чо́рний пар** — чистий пар, обробляння якого починається восени. *Йдемо повз чорний пар. Тепло дихнула в лице пухка чорна рілля, повна спокою й надії* (Коцюб., II, 1955, 230); *Найкращим засобом очищення грунту від бур'янів є добре оброблюваний чорний пар* (Колг. енц., I, 1956, 154).

ПАР [2], у, *ч.* 1. Те саме, що **па́ра** [2]. *Стовп гарячого пару вирвався з-під покришки самовара* (Н.-Лев., II, 1956, 64); *Суміш горючих парів і продуктів їх розкладу і утворює темний конус полум'я свічки* (Уроки.. хіміка, 1956, 72); *Печене взято, каша на столі .. Пахучий пар розноситься на всі боки* (Мирний, I, 1954 291); *Ген на сході вже пожаром Небо облилось, З лісу тягне теплим паром* (Фр., XIII, 1954, 179).

2. Те саме, що **па́рення.** *Пар кісток не ломить* (Укр.. присл.., 1955, 144); *Розм'як Зевес, як після пару* (Котл., I, 1952, 262).

ПА́РА [1], и, *ж.* 1. Два однорідних або однакових предмети, що вживаються разом і складають одне ціле або комплект. *Зустрілась йому бабуся, що несла пару відер води на коромислі* (Укр.. казки, 1951, 281); *Йому Дидона підослала, Що од покійника украла, Штани і пару чобіток* (Котл., I, 1952, 76); *Попорпавшись на ходу в своїй набитій пакетами сумці, вона дістала пару польових погонів* (Гончар, III, 1959, 402); // Два відповідних або однакових предмети, складники і т. ін., що виділяються з групи подібних, таких самих. *Хлопченя.. Підбира, ласкаве і сердите, Перші пари непокірних рим* (Рильський, III, 1961, 20); *Всяка пара взаємно спряжених деталей стикається одна з одною своїми поверхнями* (Технол. різального інстр., 1959, 30); // Симетрично розташовані частини чого-небудь. *Нахилялось близько до мене тепле обличчя разом з парою променисто-цікавих очей* (Коцюб., II, 1955, 246); *Тільки звір показав із-за дерева своє довге ікласте рило, як Довбуш сильним ударом сокири одразу відтяв його з обома парами іклів* (Гжицький, Опришки, 1962, 206); // *розм.* Предмет, що складається з двох однакових і з'єднаних разом частин. — *Не встиг зносити першу пару штанів — і в начальство преться...* (Стельмах, II, 1962, 30).

△ **Колі́сна па́ра** — вісь із насадженими на неї двома колесами. *В результаті наплавлювання бандажів без викатки колісної пари собівартість робіт було знижено* (Ком. Укр., 12, 1962, 50); **Па́ра сил,** *фіз.* — дві паралельні і рівні сили, що спрямовані в протилежні боки і діють в одній площині. *Дві рівні, паралельні і протилежно напрямлені сили називаються парою сил* (Курс фізики, II, 1956, 30).

◇ **Два чо́боти — па́ра** — двоє людей, схожих один на одного, вартих один одного (за якими-небудь

негативними якостями). — *Оця Леся Кумач на зборах в цеху на все керівництво сказала, що воно нічого не робить... Був ще Грак.. Два чоботи — пара. Його та Лесю лишити в бригаді — й аміньі!* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 125); **На па́рі [вла́сних]** — без застосування транспорту, погами. — *Не будеш тут ходить на парі, А підеш зараз чотирма* (Котл., І, 1952, 159); [Ю р к о:] *Виряджаємось у подорож, на села та на хутори!..* [С а в к а:] *А яким же способом: на велосипедах, поїздом чи, може, аеропланом?* [Ю р к о:] *На парі власних!* [С а в к а:] *Значить — пішки, без грошей?* (Мам., Тв., 1962, 203).

2. *зознач.* Чоловічий костюм (штани і піджак або сюртук, фрак і т. ін.). *По конторі вже ходив великими кроками репортер.. у чорній суконній парі* (Коцюб., II, 1955, 425).

Піджа́чна па́ра *див.* **піджа́чний.**

3. Двоє коней або волів, яких запрягають разом. *Грицько — багатир, дука: у його три пари волів, дві шкапи, ціла сотня овець* (Мирний, III, 1954, 15); *Біля воріт двору стояли, запряжені парою коней, сани* (Скл., Святослав, 1959, 21); // Двоє коней, запряжених в екіпаж, віз і т. ін. *Власноручно правлячи парою, приїхав письменник Панько Куліш* (Бурл., О. Вересай, 1959, 130).

4. Дві істоти, що знаходяться і діють разом або зв'язані чим-небудь спільним; двоє як щось ціле. *От і розколихались наші дівчата: вийшла пара, а там друга, пішли у дрібушки* (Кв.-Осн., II, 1956, 30); *Посеред вулиці їхала пара верхівців — пан і пані* (Л. Укр., III, 1952, 611).

Йти в па́рі *з чим* — бути узгодженим з чим-небудь, відповідати чомусь. *Моя творчість ішла в парі з моїм життям, з моїми переконаннями* (Вас., IV, 1960, 57); *Створився цілий ланцюг технічних неполадок, де певна неосвіченість робітників на механізмах йшла в парі з деякою непогодженістю роботи окремих ланок* (Коцюба, Нові береги, 1959, 170); **У па́рі; На па́ру** — разом, удвох з ким-небудь.— *Вип'єм, Гонто, брате! Вип'єм, друже, погуляєм Укупочці, в парі* (Шевч., І, 1951, 124); *Мені випала щаслива планета — родитися в степу. На жниваx. На пару з сестричкою* (Ковінька, Кутя.., 1960, 3).

5. *у знач. присл.* **па́рами.** Удвох, по два. [Ф е с ь к а:] *Ну, добре, діти! А тепер ставайте парами, все по парі, все по парі* (Фр., IX, 1952, 397); *Через вулицю безкраю Діти парами ідуть* (Нех., Ми живемо.., 1960, 62).

6. *у знач. присудк. сл., розм.* Схожий на іншого за якимись якостями, у якомусь відношенні. *Багатому й чорт не пара* (Номис, 1864, № 1413); *Бува і чоловік сьому колючці пара: Людей товче та й жде, щоб хто його кохав* (Греб., І, 1957, 52).

Під па́ру; Do **па́ри** про кого-небудь, схожого на когось іншого, або про щось, схоже на що-небудь інше. *Там же їв я і garbanzos* [галушки] *Тверді й тяжкі, наче кулі.. Ліжко теж було до пари Кухні тій. Блощиць в нім сила* (Л. Укр., IV, 1954, 156); — *Ба ні, голова в нас тямущий, хоч би й вам* [Явтуху] *під пару! — сміється жінка на возі* (Ю. Янов., II, 1954, 182).

7. Чоловік і жінка, як подружжя.— *Як хто з дійшовшої до свого зросту дітвори забажає одружитися або заміж вийти, того ми зараз виділяємо,.. щоб молода пара життя своє по своїй волі й охоті засновувала* (Мирний, IV, 1955, 327); *З Катерини й Анатолія вийде чудова пара* (Руд., Остання шабля, 1959, 380); // Один з членів подружжя. *Тяжко на сім світі Жити.. Без дружини — пари* (Граб., І, 1959, 614); *Олена.. накинулась на чоловіка.. Євдоким презирливим поглядом зміряв свою пару* (Стельмах, І, 1962, 572); // *у знач. присудк. сл.* Такий, що годиться іншому в подружжя.— *Я тобі не пара; я в сірій свитині, А ти титарівна* (Шевч., І, 1951, 93); *З розмов із нею він пізнав незабаром, що се не для нього пара і що з нею він ніколи не мав би спокою* (Фр., І, 1955, 208).

◇ **У па́рі [бу́ти (жи́ти** *і т. ін.*)]; **До па́ри бу́ти** — бути подружжям, бути одруженими. — *Плакала* [Олена] *коло криниці від злості, що ми вже законно в парі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 306); — *О дівчино! — каже Тимиш..— Мушу сповістити твою лиху годину: не бути нам у парі* (Вовчок, І, 1955, 50); — *Любила я одного, як свою душу, та не довелося з ним жити в парі* (Н.-Лев., II,1956, 111); *Не судилось нам, серденько, Бути до пари* (Крим., Вибр., 1965, 54).

8. *у знач. числ., розм.* Дві штуки (звичайно про предмети побуту); два. *Мати поклала в заробітчанську торбу житню хлібину, шматок позиченого сала, пару головок часнику* (Стельмах, І, 1962, 472).

◇ **Па́ра п'ята́к; П'ята́к па́ра** — те саме, що **Два чо́боти — па́ра** (*див.* **па́ра** [1]). *Та й то сказати: п'ятак пара! либонь мають спільних секретів чимало!..* (Л. Укр., III, 1952, 540); *Значить, ми з вами — пара п'ятак?..* (Мур., Бук. повість, 1959, 207).

9. Невелика кількість чого-небудь; декілька. *Треба йти звідси. Ще пара день* [днів] — *і треба йти* (Хотк., II, 1966, 125); *Люди вважали те місце, де була Силентієва садиба, проклятим і не поселялися, а потім забулися і за якихось пару літ знову заселили родючий, масний і привільний куточок степу* (Тют., Вир, 1964, 173).

◇ **Па́ру слів (фраз) написа́ти (сказа́ти** *і т. ін.*)— коротко написати, сказати про кого-, що-небудь. *Дуже був би Вам вдячний, коли б написали хоч пару слів про себе* (Коцюб., III, 1956, 310); — *Слід би було вже й сход зібрати, поговорити по душах із селянством.. Я пару слів сказав би* (Речм., Весн. грози, 1961, 51); *Як скінчу життя страждання,.. Щоб не чути більш образ, — Киньте часом і про мене Пару щирих, теплих фраз!* (Граб., І, 1959, 360).

10. *розм.* У шкільному арго — незадовільна оцінка; двійка. — *А козерогові пару вліпили* (Коцюб., II, 1955, 367).

ПА́РА [2], и, *ж.* 1. Газ, у який перетворюється вода при випаровуванні; газоподібний стан води. *Серед газів, які у великій кількості викидає вулкан, найбільш поширені водяна пара, сірководень, вуглекислий газ* (Про вулкани.., 1955, 6); *Самовар радісно клекотів і випускав пару* (Коцюб., І, 1955, 317); // Такий газ як рушійна сила деяких машин. *Коли поїзд зупинився на станції Жмеринка, до нього відразу ж підійшов чималий гурт залізничників.. Вони облили паровоз і наказали машиністу випустити пару* (Стельмах, І, 1962, 609); // Видиме скупчення найдрібніших краплинок води, що утворюються в повітрі від чого-небудь вологого, при зіткненні теплого і холодного повітря і т. ін. *Мати до мене: — А ми й не помічаємо, що в нас у хаті холодно, аж пара ходить* (Вас., Вибр., 1954, 46); * У порівн. *Від радісного хвилювання втома розвіялася, як пара* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 15).

Бра́тися (взя́тися) па́рою: а) перетворюватися на пару. *Вода, нічого не погасивши, зараз же бралася парою і зникала.. у повітрі* (Гр., II, 1963, 303); б) пітніти; запотівати. *Тимофій Гречка відмовився від бінокля: .. його очам було тісно, та й бралися парою скельця* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 669); **Бу́ти (стоя́ти** і т. ін.**) під пара́ми (на пара́х)** — бути готовим у першу-ліпшу хвилину вирушити в путь (про паровоз, пароплав). *Панцерник стояв під парами на*

першій колії (Панч, О. Пархоменко, 1939, 62); *За годину машина мусить бути на парах* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 58); **На всіх (пóвних) парáх мчáти (помчáти):** а) рухатися повним ходом, повністю використовуючи парові машини (про рух паровоза, пароплава). *Поїзд мчить на всіх парах прямісінько на Київ* (Довж., I, 1958, 39); *Помчав поїзд на повних парах.. Загуло, загриміло* (Мокр., Сто.., 1961, 128); б) дуже швидко рухаючись, переміщаючись (про людей). *Окрилений успіхом, він мчав на всіх парах* (Бурл., Наперегодні, 1956, 128); **Піддавáти (піддáти) пáри** *див.* **піддавáти; Розвóдити (розвестú, підніма́ти, підня́ти) парú (пáру):** а) бути готовим у першу-ліпшу хвилину вирушити в путь. *Там же стояв, розводячи пари, другий пароход* [пароплав] *з вуглем* (Л. Укр., III, 1952, 611); *У депо блискучий, чистий паровоз розвів пари* (Забіла, У.. світ, 1960, 12); [Н а г а р:] *Комісар наказує підняти пари для евакуації* (Корн., I, 1955, 26); б) уживається як спонукання до дії. *Жан пробасив раптом: — Ну, мікоиосце, розведи пару* (Коцюб., I, 1955, 391); [С а ш к о:] *Ну, розводь пари (бренькнув на гітарі), ось тобі дзвінок (свиснув), ось свисток, а ось (показує на хвіртку) зелена вулиця* (Зар., Антеї, 1962, 231).

2. Речовина в газоподібному стані, звичайно при температурі нижче критичної; газоподібний стан речовини. *При роботі з формаліном треба пам'ятати, що пара його отруйна* (Вигот. чучел.., 1956, 51); *Блідий широколистий тютюн насичує повітря наркотичною парою* (Коцюб., I, 1955, 285).

3. *розм.* Сильно нагріте вологе повітря, часто насичене яким-небудь запахом. *З долівки вставала важка смердюча пара і давила всякого свіжого чоловіка* (Мирний, I, 1954, 292); *В лазні.. ми нахльоскались віником, надихались парою* (Ю. Яиов., II, 1954, 8).

◇ **Ні пáри з уст (з вуст, з рóта, з губú):** а) мовчки, ні слова не кажучи; не подаючи голосу. *Все враз затихло,— з уст ні пари: Ніхто почати не хотів...* (Граб., I, 1959, 430); *Ти Лисичка не дурна. Сидить у норі, ані пари з рота* (Фр., IV, 1950, 86); *Стала* [Мася] *під грубою та й ні пари з губи, наче в рот води набрала* (Свидн., Люборацькі, 1955, 63); б) уживається як наказ мовчати. — *Ти гляди мені,— наказав суворо Ілько,— ні пари з вуст* (Ів., Таємниця, 1959, 103); [Ш о с т а к:] *Ти, Палажко, дивися: нікому ні пари з рота!* (Мам., Тв., 1962, 476).

ПАРАБЕ́ЛУМ, а, *ч.* Різновид автоматичного скорострільного пістолета. *Чого тільки не було в Тарасовому дзоті, — два автомати,.. парабелум, десятків зо три мін* (Довж., I, 1958, 370).

ПАРАБІ́ОЗ, у, *ч., фізл.* 1. Тимчасова втрата живою збудливою тканиною здатності до властивої їй діяльності під впливом сильних подразнень.

2. Метод штучного зрощення двох, рідше трьох, тварин з метою вивчення взаємного впливу їхніх органів і тканин.

ПАРАБІОТИ́ЧНИЙ, а, е, *фізл.* Стос. до парабіозу. *Парабіотичні зміни, що розвиваються в різних відділах нервової системи організму при його опроміненні, вже відзначені багатьма авторами* (Фізіол. ж., II, 6, 1956, 92).

ПАРА́БОЛА, и, *ж.* 1. *мат.* Незамкнута крива, кожна точка якої однаково віддалена від однієї точки (фокуса) і однієї прямої (директриси). *Грецькі математики знали про властивості складних плоских кривих ліній — еліпса, параболи, гіперболи* (Бесіди про всесвіт, 1953, 29); // Шлях, описуваний тілом, що рухається під кутом до горизонту. *Найпростішими видами криволінійних рухів є: рух по колу, по параболі і по еліпсу* (Курс фізики, II, 1956, 4); *За склом мигоміли привітні вогники. На широких поворотах вони креслили круту параболу* (Коп., Вибр., 1948, 110).

2. *заст.* Притча, іносказання. *Парабола ні як жанр, ні як форма художнього мислення новій літературі не властива* (Рад. літ-во, 8, 1965, 26).

ПАРАБОЛІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до параболи. *Для повного подолання тяжіння Землі потрібна швидкість 11,2 кілометра на секунду. Вона називається другою космічною, або параболічною, швидкістю* (Наука.., 2, 1959, 8); *У давній українській літературі існували два способи алегоричного осмислення сюжетів — фабулярний та параболічний* (Рад. літ-во, 8, 1965, 26).

2. *мат.* Який має форму параболи (у 1 знач.). *Ньютон встановив, що обчислення параболічних і гіперболічних шляхів виявляється необхідним при вивченні руху комет* (Бесіди про всесвіт, 1953, 33).

3. *спец.* Який має форму параболоїда. *Угнуті дзеркала (параболічні) знаходять надзвичайно важливе застосування при виготовленні прожекторів* (Курс фізики, III, 1956, 276); *Преображенський схопився з стільця й обличчя його перекосилося, як відображення в параболічному дзеркалі «кімнати сміху»* (Ле, Міжгір'я, 1953, 515); *Параболічний рефлектор;* // Заснований на застосуванні дзеркала, що має форму параболоїда. *В 1956 році в Алжірі французи побудували сонячну батарею, яка складалася з параболічного рефлектора* (Знання.., 11, 1965, 28).

ПАРАБОЛОЇ́Д, а, *ч., спец.* Поверхня, утворена рухом параболи, вершина якої переміщується по іншій нерухомій параболі, площина якої перпендикулярна площині рухомої параболи. *В рефлекторах зображення небесного світила створюється ввігнутим дзеркалом, що має форму параболоїда* (Наука.., 1, 1964, 45).

ПАРАВА́Н [1], а, *ч., діал.* Ширма.— *Я сиділа коло хорої, що, ослонена параваном, дрімала* (Коб., III, 1956, 200); * Образно. *Пару разів із-за рожевого туману чи паравана мигав перед нашими очима далеко не рожева дійсність* (Фр., XVI, 1955, 363).

ПАРАВА́Н [2], а, *ч., мор.* Протимінний охоронець корабля, а також деякі його частини.

ПАРАВА́НИК, а, *ч., діал.* Зменш. до **параван** [1]. — *В тій самій кімнатці, відділена лише параваником від його ліжка, сиджу при світлі лампи і пишу* (Фр., IV, 1950, 359).

ПАРАГЕНЕ́З, у, *ч., спец.* Закономірне сумісне розміщення мінералів у земній корі, викликане однаковими умовами геохімічних процесів їх утворення.

ПАРАГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до парагенезу. *На базі петрографічних досліджень Українського кристалічного масиву розроблені питання парагенетичного аналізу метаморфічних порід* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 267).

ПАРАГНЕ́ЙС, у, *ч., спец.* Гірська порода, що утворилася в земній корі внаслідок зміни (метаморфізму) осадових порід. *В парагнейсах, другій групі гнейсів, спостерігається наближення хімічного складу до глинистих порід* (Курс заг. геол., 1947, 248).

ПАРА́ГРАФ, а, *ч.* Частина тексту всередині розділу книги, статті і т. ін., що має самостійне значення і звичайно позначається знаком § з порядковим номером. *Ленінське формулювання першого параграфа статуту говорило, що членом партії може бути кожний, хто визнає програму партії, підтримує партію в матеріальному відношенні і є членом однієї з її організацій* (Біогр. Леніна, 1955, 59); *Учитель скрипучим голосом кілька вбива у мозок наш..— Параграф тридцять восьмий — всі найшли?* (Тич., II, 1957, 30); // Знак §.

Параграфи набрані напівжирним курсивом; // *розм.* Правило, настанова, викладені в якому-небудь розділі статуту, програми і т. ін. — *Серце в певних хвилинах не дбає про параграфи і знаходить свою властиву мову* (Фр., VII, 1951, 247); — *Я жалітися по всіх параграфах і інстанціях буду за образу індивідуума,— заверещав Юхрим* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 168).

ПАРА́Д, у, *ч.* 1. Урочистий огляд військ, спортсменів і т. ін., а також їх рух, стрій. *Я думав: що в тих москалях? аж воно одна тобі хуштра.. на ученні.. й на параді* (Мирний, І, 1949, 222); *Товариш Швед довго вибирав напередодні шлях параду і наказав прочистити путь батальйонові через плац* (Ю. Янов., І, 1954, 269); *Повз естраду за муром зліва направо проходить парад фізкультурників* (Коч., II, 1956, 65); * Образно. *Каштанів ряд Стає в святковий свій парад, Вдяга весни одіння* (Мас., Поезії, 1950, 79); * У порівн. *Черниш уже був з ніг до голови в новому, вирядився, як до параду. Пригвинтив орден, затяг ременя* (Гончар, III, 1959, 330); // *перен., розм.* Хід, розвиток яких-небудь подій стосовно до того, хто їх спостерігає. [Прапорщик:] *Ану, ви! На цьому параді я командую. Виступати буде пан Басов перший, а потім пан Чубатенко* (Корн., І, 1955, 162).

Прийма́ти пара́д: а) бути офіційним представником, який оглядає парад. *Довідався: друга* [група] *пішла приймать парад* (Еллан, І, 1958, 289); *Павло Михайлович стояв у воротях, наче приймав піонерський парад* (Кучер. Трудна любов, 1960, 558); б) взагалі робити огляд кому-, чому-небудь. *Перед кожним героєм* [Гамалія] *зупиняється і схиляє в жалобі сиву голову: приймає парад мертвих* (Тют., Вир, 1964, 542).

2. *перен.* Показ зовнішнього боку чого-небудь, звичайно з розрахунком на незаслужено високу оцінку, на зовнішній ефект. *На екзамені, котрий був властиво тільки парадом, був і мій батько* (Фр., І, 1955, 12); [Секретар:] *На межі району треба ж було зустріти* [секретаря обкому]. [Назар:] *Бондар парадів не любить* (Зар., Антеї, 1961, 16).

Для пара́ду — для урочистого, святкового показу або для зовнішнього ефекту. *Дух від квіток, пахощі від туалетів і хусточок, газ від ліхтарів, що сьогодні для параду були зарані запалені..,— все те мішалося і робило повітря важким* (Л. Укр., III, 1952, 621); [З] **пара́дом,** *заст.*— урочисто, з пишністю. *Пройти перед січовиками парадом спало Богданові Хмельницькому на думку в останню хвилину* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 243); **У** [**по́вному**] **пара́ді** — у нарядному святковому одязі, убранні; із святковою нарядністю. *Латин, як цар, в своїм наряді Ішов в кругу своїх вельмож, Которі всі були в параді* (Котл., І, 1952, 171); *Комбайнер із емтеесу — молодий сидить на лаві, А навколо трактористи, хлопці в повному параді* (Перв., II, 1958, 48).

ПАРА́ДА, и, *ж.*, *заст.* Парад. *По 12 служба божа скінчилась, і публіка висипала на площу. І тут тільки почалась справжня парада* (Коцюб., III, 1956, 412); *Ми ховали його з парадою, вся школа парами ходила на похорон* (Фр., IV, 1950, 232).

Для пара́ди — те саме, що **Для пара́ду** (*див.* **пара́д**). *Я згадав.. те єдине чорне убрання, що служило тобі і для паради за життя батька і для жалоби по смерті його...* (Л. Укр., III, 1952, 685).

ПАРАДИ́ГМА, и, *ж.*, *грам.* Системний ряд форм відмінювання чи дієвідмінювання окремого слова або таблиця таких форм. *Найдавніше змішування в парадигмі форм ъ- та о-основ загальнослов'янської мови було викликане потребою усунення нічим не вмотивованих формальних відмінностей в іменниках чоловічого роду* (Мовозн., XVI, 1961, 24).

ПАРАДИ́ЗКА, и, *ж.*, *сад.* Карликова яблуня, що має вигляд куща, з великою кореневою системою; райська яблуня. *З форм низькорослої яблуні в практиці садівництва мають значення такі: а) дусен.., б) парадизка* (Сад. і ягідн., 1957, 12).

ПАРА́ДНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пара́д** 1. *Моряки вишикувались парадним строєм на підводних човнах* (Довж., І, 1958, 126); *Красиве хвилююче видовище являє урочистий марш парадних частин* (Рад. Укр., 2.V 1961, 1); // Признач. для параду. *Він зняв парадного мундира, сховав регалії свої* (Уп., Вірші.., 1957, 198); // Такий, як на параді. *Ще ніколи не бачив я Григорія таким бадьорим, веселим. Він ішов парадним кроком* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 33).

2. Стос. до параду (у 2 знач.), пов'язаний із святом, святкуванням чого-небудь. *Ольга бувала в Народному домі лише з нагоди таких парадних оказій, як новорічний бал* (Вільде, Сестри.., 1958, 463); // Пристосований для урочистих прийомів або церемоній; нарядний. *В перших, парадних покоях стіни блищали білими шпалерами з срібними квітками* (Н.-Лев., І, 1956, 16); *В парадних залах скинули з меблів чохли* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 92); // Признач. для урочистої, святкової і т. ін. нагоди. *Поперду всіх підскочив до хлопця юнак в новій парадній студентській формі* (Вас., І, 1959, 366); // Одягом, манерами і т. ін. пристосований до урочистої, святкової і т. ін. обстановки. *Дзеркало подвоїло наші парадні фігури* (Коцюб., II, 1955, 362); *Перший раз в житті знаходячись серед таких парадних людей, він бачив, що вони і їдять, і говорять — усе роблять краще за нього* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 383).

3. Який відзначається порівняною пишністю, урочистістю; святковий. *Обід мав бути далеко пізніше і дуже парадний* (Л. Укр., III, 1952, 666); *Його* [коня] *Йонька годував окремо і не шкодував вівса, бо думалося викохати для парадних виїздів — десь у гості, на базари* (Тют., Вир, 1964, 514); // Який вирізняють як центральний, який є центральним. *..парадні вулиці великих міст забудувались їхніми князівськими палатами та розкішними замками* (Ленін, 2, 1969, 87).

4. Передній, головний (про сходи, вхід і т. ін.); протилежне задній, черний. *Картка, прибита на парадних сходах, оголошує: «Прийом слабих од 4-ї до 6-ї години»* (Григ., Вибр., 1959, 360); *Наявність парадного і чорного входів спрощує зв'язок з вулицею і господарським подвір'ям* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 42); // *у знач. ім.* **пара́дне,** ного. *с.* Передній, головний вхід. *Внизу, біля парадного, подало сигнал замовлене звечора таксі* (Кучер, Голод, 1961, 452).

5. *перен.* Розрахований лише на зовнішнє враження, зовнішній ефект; показний. *Скоро Коропов догадався, що його везуть не прямою дорогою. Він чув про слабість секретарів показувати свій район з парадного боку* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 116).

ПАРА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пара́дний** 3; пишність, урочистість, святковість. *Сцена: покій в готелю, мебльований з претензією на парадність* (Фр., IX, 1952, 7); *Великі розміри площі, її парадність і офіціальність примушують лише поиходувати про нераціонально витрачені кошти* (Хлібороб Укр., 4, 1966, 31).

ПАРА́ДНО. Присл. до **пара́дний** 2, 3. *Якраз підоспіла неділя, і була нагода одягтися парадно* (Козл., Весн. шум, 1952, 87); *Стіл у столовій парадно білів і на ньому, у високій кришталевій підставці, червоніли свіжі троянди* (Коцюб., II, 1955, 298); *Основне приміщення клубу — великий зал для глядачів — оформлено парадно* (Архіт. і буд., 1, 1955, 7).

ПАРАДО́ВИЙ, а, е, *заст.* Парадний. *Після виїзду Балабухи в домі Терлецького почалась, після парадової вечері, друга вечеря, своя, домашня* (Н.-Лев., III, 1956, 48); *З високом, трохи не з вибриком, пішли молоді гості на парадовий прихід* [вхід] *з улиці* (Н.-Лев., I, 1956, 618).

ПАРАДО́КС, а, *ч.* 1. Думка, судження, що різко розходиться із звичайним, загальноприйнятим і протирічить (іноді тільки на перший погляд) тверезому глуздові. *Наведу деякі загальнознані факти, щоби суд мій не видався нікому парадоксом або брехнею* (Фр., XVI, 1955, 24);— *Спочатку я сприйняла слова Юрія Юрійовича як парадокс* (Донч., V, 1957, 480); // Нелогічний збіг обставин. *Історичний парадокс: в той самий час, коли розум людський посилав у космос ракети, на вершинах Паміру альпіністи розшукували волосату снігову людину* (Руд., Остання шабля, 1959, 568).

2. *книжн.* Несподіване явище, яке не відповідає звичайним науковим уявленням. *Ми стикаємося з парадоксом: щоб забезпечити собі життя, бактерії потребують речовину, яка б вбивала їх* (Мікр. ж., XXII, 4, 1960, 65).

ПАРАДОКСАЛІ́СТ, а, *ч.* Людина, схильна до висловлення парадоксів.

ПАРАДОКСА́ЛЬНИЙ, а, е. Який містить парадокс, є парадоксом (у 1 знач.); незвичайний, неймовірний. *Думка, що заснуванням «Просвіти» власне закінчилось галицьке українофільство, може здаватися парадоксальною, проте вона правдива* (Фр., XVI, 1955, 166); *В. Чечвянський умів творити комічний парадокс — насамперед тому, що добре відчував природу смішного.. В цьому — основа його парадоксальних комічних ситуацій і протиставлень* (Рад. літ-во, 6, 1964, 80).

ПАРАДОКСА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Якість і властивість за знач. **парадоксальний;** незвичайність, неймовірність.

ПАРАДОКСА́ЛЬНО. Присл. до **парадоксальний;** незвичайно, неймовірно. *Парадоксально, але багато різнобічно обдарованих, геніальних музикантів були посередніми диригентами, а менш талановиті ставали видатними керівниками оркестрів* (Мист., 1, 1966, 18).

ПАРАДУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **парадувати.**

ПАРАДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Брати участь у параді (у 1 знач.). *Їм усміхалася надія парадувати перед цісарем у нових мундурах* [мундирах] (Фр., III, 1950, 190); *Хай діди та прадіди глянули б на Хомцю, що в темній хаті вродився, а в запічку зріс.. Стоїть ниньки у всіх на виду, парадує перед народами* (Гончар, III, 1959, 414).

2. *перен.* Робити що-небудь для параду, показу, для зовнішнього ефекту. *..хижак-держава* [царська Росія] *пробувала парадувати перед населенням у світлій ролі дбайливого кормильця нею ж обібраного народу* (Ленін, 6, 1969, 262); — *Ось що, братухо,— мовив на те Карпенко.— Парадуватимеш потім, а зараз в у нас серйозніші справи* (Козл., Весн. шум, 1952, 87); // *розм.* Невчасно вбиратися в новий, парадний одяг, взувати нові чоботи і т. ін. — *Добрі,— кажу,— маєте чоботи, вуйку. І давно вже ви так собі парадуєте в них серед літа?* (Козл., Сонце.., 1957, 8).

ПАРАЗИ́Т, а, *ч.* 1. Організм, що живе всередині іншого організму або вростає в нього і живиться його тканинами, соками і т. ін. *Будучи внутріклітинними паразитами, віруси, на відміну від бактерій, не мають навіть власного обміну речовин* (Наука.., 11, 1962, 28); // Комаха (воша, блощиця і ін.), що живе на тілі людини або тварини і живиться їх кров'ю. *Для боротьби з нашкірними паразитами.. ставимо ванни, наповнені сумішшю піску з попелом* (Соц. твар., 3, 1956, 40); [Б о ч к а р ь о в а:] *Послала їх усіх* [лікарів] *перевіряти.., чи єсть паразити* (Корн., I, 1955, 107); * Образно. *Чого тільки не витерпіла Україна від цих паразитів* [отаманів] *на її благородному тілі!* (Вишня, I, 1956, 274).

2. *перен.* Той, хто живе, експлуатуючи чужу працю. *Багаті і шахраї, це — дві сторони однієї медалі, це — два головні розряди* ***паразитів,*** *вигодуваних капіталізмом, це — головні вороги соціалізму..* (Ленін, 35, 1973, 194); *Її* [Комуни] *ім'я — всі ті, кого віками в підвалах, шахтах паразит гноїв* (Сос., I, 1957, 482); // Той, хто уникає праці і живе за рахунок інших; дармоїд. [К а й Л е т і ц і й:] *Ніхто й не радить жити паразитом на Палатіні! Діла є доволі* (Л. Укр., II, 1951, 363); — *Треба, щоб народ полюбив працю, не ставився до неї, як раб.. Фізичну працю ненавидять раби й паразити* (Довж., I, 1958, 455).

3. *розм.* Той, до кого ставляться з презирством через його негативні якості. — *Товаришу Павлов,— насмілився подати голос Карпо,— я не паразит! Присягаюсь, що або здохну, або стану людиною!* (Ю. Янов., Мир, 1956, 235); *Я ніколи не був шантажистом, Паразитом, хвальком, брехуном.. Я з потворами тільки змагався І лишався самотнім в борні* (Олесь, Вибр., 1958, 318); // Уживається як лайливе слово. *Ще й Лукії нема, нікому й поскаржитись на них, паразитів...* (Гончар, Тронка, 1963, 212).

ПАРАЗИТА́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **паразит** 1. *Виднілись по стовбуру паразитарні гриби* (Шиян, Вибр., 1947, 6); *Паразитарна фауна;* // Який викликається переносниками-паразитами (про хвороби). *Такі інфекції, як паразитарні тифи (висипний і поворотний) і малярія, майже цілком зникли в нашій країні* (Наука.., 9, 1956, 16).

2. Який є паразитом (у 2 знач.). *Більшовики закликають до знищення панування паразитарних, експлуататорських класів* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 251).

3. Стос. до паразитизму (у 2 знач.). *В цій комедії* [В. Минка «Не називаючи прізвищ»] *автор дотепно висміяв паразитарні настрої, які ще іноді виявляються в нашому суспільстві* (Укр. рад. драм.., 1957, 100).

ПАРАЗИТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Форма стосунків між двома організмами різних видів, у яких один використовує другий як джерело живлення. *Паразитизм — явище, дуже поширене у тваринному світі* (Зоол., 1957, 27).

2. Існування паразита (в 2 знач.); життя за рахунок чужої праці. *Прагнення з позицій гуманізму і демократії розкрити паразитизм, лицемірство, бездушну жорстокість панівних класів відзначало всю передову літературу критичного реалізму* (Рад. літ-во, 1, 1961, 47); *Бездоганне життя Матвія Матвійовича, вченого, хірурга, самий факт трудового подвижництва його — хіба не служили Геннадію найбільш надійним щепленням проти паразитизму?!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 11).

ПАРАЗИТИ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **паразита́рний.** *Переважна більшість комах відкладає яйця, але деякі попелиці та паразитичні й інші двокрилі яєць не кладуть, а народжують личинок* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 7); *В соціалістичному суспільстві знищено експлуататорські класи, паразитичне споживання* (Ком. Укр., 1, 1962, 25); *Імперіалізм є.. паразитичний або загниваючий капіталізм..* (Ленін, 30, 1972, 154).

ПАРАЗИТИ́ЧНО. Присл. до **паразити́чний.**

ПАРАЗИ́ТКА, и, *ж., розм.* Жін. до **паразит** 2, 3. [В і р а М и х а й л і в н а:] *Вадиме! Я не хочу бути паразиткою! Мене душить сором!* [Д о р о ш:] *Обов'язки*

матері й господині — вельми поважні: Доки ти їх виконуєш — ти не паразитка (Мам., Тв., 1962, 405).

ПАРАЗИ́ТНИЙ, а, е. 1. Те саме, що **паразита́рний** 1. *Серед бур'янів трапляються рослини паразитні* (Бур'ян., 1957, 5).

2. *техн.* Який виникає як другорядне, небажане явище. *Паразитні електричні струми.*

△ **Паразі́тне ко́лесо** — зубчасте колесо, яке є проміжним між ведучим і веденим колесами. *Змінити напрям обертання диска відносно рукоятки можна, установивши в гітарі диференціального ділення паразитне зубчасте колесо* (Фрез. справа, 1957, 183).

ПАРАЗИТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець з паразитології. *Нині малярії в нашій країні немає. Велику роль у її ліквідації відіграли роботи наших вітчизняних паразитологів* (Наука.., 12, 1963, 58).

ПАРАЗИТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Комплексна біологічна наука, що досліджує паразитів (у 1 знач.). *Крім відділів екології і акліматизації, одержали власні експериментальні бази відділи паразитології, генетики, порівняльної морфології* (Вісник АН, 11, 1957, 62).

ПАРАЗИ́ТСТВО, а, *с., розм.* Дії або вчинки паразита (у 2, 3 знач.); паразитичне існування.

ПАРАЗИТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **паразитува́ти.** *Глистяні захворювання викликаються паразитуванням червів у різних органах тіла* (Хвор. дит. віку, 1955, 149); *Імперіалізм прагне до загарбання світу, поневолення народів, до ситого і безжурного паразитування на тілі трудящих* (Мельн., Обличчя.., 1960, 11).

ПАРАЗИТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Бути паразитом (у 1 знач.), вести життя паразита. *Повитиця польова паразитує на трав'яній рослинності* (Колг. Укр., 7, 1960, 23).

2. *перен.* **Жити** паразитом (у 2 знач.). *На цій доброті та батьківській любові і паразитує тепер його син Геннадій...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 52).

ПАРАЗИТУ́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. теп. ч. до **паразитува́ти;** // *у знач. прикм. Посівам льону великої шкоди завдає повитиця.. Це — квіткова паразитуюча рослина* (Ол. та ефір. культ., 1956, 109).

ПАРАЛА́КС, а, *ч.* 1. Видиме зміщення розглядуваного об'єкта внаслідок переміщування точки спостереження. *У верхню частину бокса* [для зйомок під водою] *вмонтований складений прицільний видошукач з поправкою на паралакс при зйомках з близьких відстаней* (Рад. Укр., 15.I 1964, 1).

2. В астрономії — кут, що вимірює видиме зміщення світила при переміщенні спостерігача з однієї точки простору в іншу. *Паралаксом називається кут, під яким від предмета видно базис спостерігача* (Астр., 1956, 45).

ПАРАЛАКТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до паралакса (у 2 знач.). *Паралактичне зміщення є позірне кутове зміщення предмета, спричинене переміщенням спостерігача* (Астр., 1956, 44).

ПАРАЛЕЛЕПІ́ПЕД, а, *ч.* Шестигранник, гранями якого є паралелограми з попарно паралельними площинами. *Три ребра прямокутного паралелепіпеда, що сходяться в одній вершині, називаються його вимірами* (Геом., II, 1954, 37).

ПАРАЛЕЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *мат.* Рівна на всьому просторі відстань між лініями або площинами. *Паралелізм осей.*

2. Незмінне співвідношення, супровід двох явищ, дій. *При вивченні перебігу відновних процесів у дослідах на судинній системі виявився також певний паралелізм між функціональним станом слинних залоз і відновленням кров'яного тиску* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 22); // Аналогія, подібність, спільність характерних рис; повторення, дублювання чого-небудь. *Партійні організації не підміняють радянські, профспілкові, кооперативні та інші громадські організації трудящих, не допускають зміщування функцій партійних і інших органів, непотрібного паралелізму в роботі* (Статут КПРС, 1971, 37).

3. *літ.* Поетичний прийом, заснований на однаковій синтаксичній та інтонаційній побудові кількох речень. *В багатьох творах А. Малишко використовує паралелізми, а також ритмомелодику народних пісень* (Нар. тв. та етн., 4, 1962, 26).

4. *муз.* Однаковий інтервал у русі голосів при багатоголосому співі.

ПАРАЛЕЛОГРА́М, а, *ч.* Чотирикутник, протилежні сторони якого рівні й паралельні. *Призмою називається многогранник, в якого дві грані — рівні многокутники з відповідно паралельними сторонами, а всі інші грані — паралелограми* (Геом., II, 1954, 36); *Посередині ріки повзе величезний коричневий паралелограм плоту* (Кон., Вибр., 1948, 164).

ПАРАЛЕ́ЛЬ, і, *ж.* 1. Лінія або площина, що на всьому просторі рівно віддалена від іншої лінії або площини і ніколи з нею не перетинається. *Провести паралель;* * Образно. *Вогні, вогні... Велична симфонія, написана вогнями на нотних паралелях вулиць* (Руд., Остання шабля, 1959, 313); // *спец.* Про різні деталі, устаткування такого типу. *Ніщо не нагадувало про вчорашні невдалі випробування. Між паралелями вже поставили нову ракету* (Собко, Срібний корабель, 1961, 81).

2. *перен.* Однакові або однорідні явища, що спостерігаються в різних умовах і трапляються за неоднакових обставин. *Виявляються цікаві паралелі між літературою XI—XIII сторіч і образотворчим мистецтвом того часу* (Літ. газ., 19.XI 1953, 1); *Обласні слова говорів середньої Наддніпрянщини здебільшого мають лексичні паралелі в інших говорах* (Нариси з діалектології.., 1955, 170); // Зіставлення, порівняння аналогічних явищ. *Етнографічні паралелі дозволяють думати, що кожне скіфське плем'я мало свої пасовища і маршрути для літнього випасу худоби* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 138);— *Мені незрозуміла пристрасть нашого панства до всякого гадця.. А в селянських оселях, коли зустрічаєшся з символами, бачиш сонце.. — небезінтересна паралель!* (Стельмах, Хліб.., 1959, 16); *Безмежні можливості для розкриття настрою, для глибшого емоційного впливу на читача дають поету.. паралелі з явищами природи* (Мал., Думки.., 1959, 13).

Прово́дити (провести́, роби́ти, зроби́ти, наво́дити, навести́ *і т. ін.*) **парале́ль** — знаходити, спостерігати однакові або однорідні явища; порівнювати що-небудь. [М а й с т е р:] *Зробімо паралель: вам дорогий ваш хист,.. мені — наука* (Л. Укр., III, 1952, 96); *Можна навести паралель між витягуванням під час кування та прокату* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 180).

3. Умовна лінія перетину поверхні земної кулі площиною, паралельною до екватора, всі точки якої мають однакову географічну широту. *Паралелі зменшуються в міру віддалення від екватора на північ і на південь. Екватор — найбільша паралель* (Фіз. геогр., 5, 1956, 71); *Закріпляйте вітрила, Пильнуйте на вахті, Гостро, Ясно, Рішуче Вимірюйте й числіть Паралелі та меридіани!* (Рильський, I, 1960, 301).

△ **Небе́сна (добо́ва) парале́ль** — мале коло небесної сфери, що являє собою переріз сфери площиною, паралельною до площини небесного екватора.

ПАРАЛЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який є паралеллю, утворює з чим-небудь паралель (у 1 знач.). *Через дві паралельні прямі можна провести тільки одну площину* (Геом., II, 1954, 4); *Звернула* [Катря] *за ріг і вийшла на пара-*

лельну глуху вулицю (Головко, II, 1957, 385); *Листовий метал ріжуть на паралельних гільйотинних ножицях* (Слюс. справа, 1957, 168).

Рýхатися на паралéльних кýрсах; Йти паралéльним кýрсом — переміщатися по паралелі відносно чого-небудь. *Поранені не могли бачити всієї ескадри, бо вона йшла знову паралельним курсом: було видно лише кілька кораблів другої колони* (Кучер, Чорноморці, 1956, 66); *Дві великі групи вершників рухались на паралельних курсах* (Довж., I, 1958, 151); **Паралéльні брýсй** *див.* **брус.**

△ **Паралéльне сполýчення (вмíкнення)** — введення в дію двох або більше джерел чи приймачів електричної енергії між двома точками електричного кола. *Сполучення елементів у батарею може бути послідовним і паралельним* (Курс фізики, III, 1956, 99).

2. *перен.* Який с однаковим з чим-небудь, дублює щось. *Мартин Іванович кульгаючи побіг у коридор втихомирити хлоп'ячу половину двох паралельних других класів* (Коп., Тв., 1959, 296); *Цього року організовано 14 виїзних паралельних вистав безпосередньо у районах і колгоспах області* (Мист., 1, 1959, 6); // Майже такий, як інший; схожий, подібний. *В українській мові існують ті самі слова в двох або й у трьох паралельних, рівно законних формах* (Сам., II, 1958, 366).

3. *перен.* Який проходить, проводиться, відбувається або існує поряд, одночасно з чим-небудь. *Нові швидкісні методи будівництва характеризуються паралельним проведенням різних видів будівельних робіт* (Інж. геод., 1959, 15); *Паралельні назви — офіціальну і місцеву — географічні об'єкти набувають внаслідок того, що широко відома і вживана стара назва об'єкта замінюється назвою новою* (Мовозн., XIV, 1957, 76).

4. *муз.* Який має однакову ширину й утворений тими самими голосами під час співу (про інтервали). *Паралельний мінор-мажор належить до найпростіших і заразом найпоширеніших видів народно-ладової модуляції в мелодіях українських народних пісень* (Нар. тв. та етн., 1, 1965, 41); *В хорі квінти паралельні, мов плуги на цілині* (Тич., II, 1957, 197).

ПАРАЛéЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **паралéльний.** *Кронциркулем.. перевіряють паралельність сторін виробів* (Практ. з машинозн., 1957, 9).

ПАРАЛéЛЬНО. Присл. до **паралéльний.** *Найчастіше сволок укладали.. паралельно головному фасадові будівлі і рідше перпендикулярно цьому напрямові* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 61); *Селище мало лише одну вулицю. Вона пролягала паралельно з залізничною колією* (Шовк., Інженери, 1956, 5); *Майже паралельно з ковпаківцями, в одному напрямі, йшли сабуровці* (Шер., Молоді месники, 1949, 56); *Народно-поетична творчість в братніх республіках розвивається паралельно з художньою літературою* (Нар. тв. та етн., 1, 1962, 17).

ПАРАЛІЗáТОР, а, *ч., спец.* Те, що певним чином змінює хід процесу. *Паралізатор гальмування.*

ПАРАЛІЗóВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **паралізувáти.** — *Мариню,— вигукнула Олена до наймички, відчуваючи, що їй теж паралізує шию.— Отець паралізований!* (Вільде, Сестри.., 1958, 94); *Дівчина стояла приголомшена, паралізована його словами* (Ткач, Арена, 1960, 162); // **паралізóвано,** *безос. присудк. сл. Скандал було паралізовано, й обід тривав в атмосфері зворушливого взаєморозуміння* (Дмит., Розлука, 1957, 72).

2. *у знач. прикм.* Який перебуває в стані паралічу. *Батько їй [її] помер на сухоти, як вона ще дитиною була, мати.. була паралізована* (Л. Укр., V, 1956, 387); *Вона сиділа просто на тротуарі коло розкладушки, на якій лежав її паралізований чоловік* (Ю. Янов., II, 1954, 35); // *у знач. ім.* **паралізóваний,** ного, *ч;* **паралізóвана,** ної, *ж.* Людина, що перебуває в стані паралічу. *Паралізований лежав до вечора, тільки очі ще живі дивилися* (Ле, Міжгір'я, 1953, 504).

ПАРАЛІЗóВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **паралізóваний** 2.

ПАРАЛІЗУВáННЯ, я, *с.* Дія за знач. **паралізувáти.**

ПАРАЛІЗУВáТИ, ую, úєш, *недок. і док., перех.* 1. *тільки 3 ос.* Припиняючи діяльність, викликати параліч. *Ефір і хлороформ в малих дозах сприяють збудженню центральної нервової системи, а у великих дозах паралізують її* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 70); — *Пити морську воду, та ще при голодуванні, небезпечно, навіть смертельно.. Вона паралізує серце, отруює весь організм* (Кучер, Голод, 1961, 205); * У порівн. *Несподівана для турків смерть їхнього видатного богатиря неначе паралізувала їх* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 199); // *перен.* Приводити в стан оціпеніння, нерухомості. *Клим мов приріс до вікна. Жах паралізував його* (Грин., Кавалер.., 1955, 31).

2. *перен.* Розладнуючи, псуючи, призводити до бездіяльності. *Від штабу фронту партизанам була радіограма — паралізувати німцям* [фашистам] *залізницю* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 76); // Ослабляти силу, прояв чого-небудь або дії когось. *Колись Брунгільда пробувала заглушити свідомість.., затуманити її, паралізувати хоч будь-чим: нікотином, алкоголем* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 84); *Влучний вогонь кулемета паралізував німців* [фашистів]. *Стрілянина з їхнього боку майже припинилась* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 86); // Позбавляти здатності або можливості діяти. *Образ Олени з біблією на колінах просто паралізував Катерину в її діях* (Вільде, Сестри.., 1958, 354).

Паралізувáти роботу (дії *і т. ін.)* — гальмувати чиюнебудь діяльність, заважати в чомусь. *Царські блюдолизи намагалися паралізувати чи звести нанівець роботу таких геніальних умів, як Ползунов, Попов, Мічурін* (Рильський, III, 1956, 11); *Стрижень уважно стежить за подіями на ескадрі, .. паралізує дії підступного і небезпечного ворога* (Укр. літ., 10, 1957, 130).

ПАРАЛІЗУВáТИСЯ, úється, *недок. і док.* 1. Приходити до стану паралічу.

2. *перен.* Ставати бездіяльним, не здатним на рух, дію, вчинки і т. ін. — *Я звернув увагу, що народи, підкорені ним* [Чінгісханом], *буквально завмирали, паралізувались духовно* (Гончар, IV, 1960, 75).

3. *тільки недок.* Пас. до **паралізувáти** 2.

ПАРАЛІЗýЮЧЕ. Присл. до **паралізýючий.** *Несподівана поява Лариси вдруге поділяла на Сергія паралізуюче* (Гур., Друзі.., 1959, 161).

ПАРАЛІЗýЮЧИЙ, а, е. Який призводить до оціпеніння, нерухомості. *Паралізуюча повага усунулася з її душі. Вона обвила його шию руками й повисла на ній* (Коб., II, 1956, 62); *Він з хвилину вдивлявся в Марка, ніби сподівався побачити на його обличчі той самий паралізуючий жах* (Трубл., Шхуна.., 1940, 132).

ПАРАЛІТИК, а, *ч.* Людина, хвора на параліч. *Гладкий портьє, незграбний, як слон — і паралітик — наче вріс в жовту стіну* (Коцюб., II, 1955, 411); * Образно. *Ми паралітики з блискучими очима, Великі духом, силою малі, Орлині крила чуєм за плечима, Самі ж кайданами прикуті до землі* (Л. Укр., I, 1951, 113); * У порівн. *Блискавиця освітила перекошене, немов у паралітика, обличчя Зозулі* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 169).

ПАРАЛІТИЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **паралітик.**

ПАРАЛІТИЧНИЙ, а, е. Прикм. до **парáліч.** *Паралітична форма родильної гарячки.*

ПАРАЛІТИЧНО, Присл. до **паралітичний.** *Вони паралітично розмахували руками в повітрі* (Ле, Право.., 1957, 191).

ПАРА́ЛІЧ, у, *ч., який, чого і без додатка.* Хвороба, що позбавляє який-небудь орган або органи здатності нормально діяти (робити рухи, розмовляти і т. ін.). *При паралічі втрачається рухомість певної частини тіла* (Заг. догляд за хворими, 1957, 185); [Мілевський:] *Оце був я у нього перед виїздом, застав його зовсім у поганому стані, ходить не може, нейрит чи нервовий параліч* (Л. Укр., II, 1951, 74); *// без додатка, перен.* Уживається в лайливих виразах, у закляттях. — *А параліч би тебе бив, ти... драптюго вошивий! Кого ти б'єш — мене, стару жінку і матір?* (Козл., Ю. Крук, 1957, 387); *// чого, перен.* Втрата здатності до дії, повна бездіяльність. — *Отже, панове хліборобі,.. земля без викупу — це параліч державного кредиту* (Стельмах, I, 1962, 369).

◇ **Ніби (мов, пена́че** *і т. ін.)* **пара́ліч розби́в (уда́рив** *і т. ін.) кого* — хто-небудь чомусь не може рухатися, діяти, впав у стан нерухомості, оціпеніння. *Графиню ніби параліч вдарив. Вона хотіла встати з крісла і не могла* (Донч., III, 1956, 64).

ПАРА́ЛІЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пара́ліч.**

2. Хворий на параліч. *Паралічна рука; // у знач. ім.* **пара́лічний,** ного, *ч.;* **пара́лічна,** ної, *ж.* Людина, хвора на параліч.

ПАРАЛОГІ́ЗМ, у, *ч., лог.* Помилково побудоване судження, що є наслідком ненавмисної логічної помилки.

ПАРАЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *лог.* Стос. до паралогізму.

ПАРАМАГНЕТИ́ЗМ, у, *ч., фіз.* Сукупність магнітних властивостей тіл, що мають позитивну магнітну сприйнятливість. *На зразку твердого водню було вперше проведено пряме вимірювання ядерного парамагнетизму* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 138).

ПАРАМАГНЕ́ТИК *див.* **парамагне́тики.**

ПАРАМАГНЕ́ТИКИ, ів, *мн.* (*одн.* **парамагне́тик,** а, *ч.*), *фіз.* Слабомагнітні тіла, до яких відносяться деякі гази й метали.

ПАРАМАГНІ́ТНИЙ, а, е, *фіз.* Який відзначається властивостями парамагнетиків. *При високих температурах.. залізо втрачає феромагнетизм; воно починає виявляти нормальні магнітні властивості або стає парамагнітним* (Наука.., 9, 1956, 7).

ПАРА́МЕТР, а, *ч.* 1. Величина, що входить у математичну формулу і зберігає своє постійне значення лише за цих умов. *Функції кількох змінних можуть бути також виражені параметрично.. Щоб задати.. такі функції, необхідні два параметри* (Курс мат. анал., II, 1956, 57).

2. *спец.* Величина, властива якому-небудь предметові, пристрою, явищу. *Починаючи з 1945 р., на нових ТЕЦ.. установлюють лише турбіни високих параметрів* (Нариси розв. прикл. електр.., 1957, 243).

ПАРАМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до параметра, параметрів. *Лінія в просторі може бути визначена трьома координатними параметричними рівняннями* (Курс мат. анал., II, 1956, 104).

ПАРАМЕТРИ́ЧНО, *спец.* Присл. до **параметри́чний.** *Функції кількох змінних можуть бути також виражені параметрично* (Курс мат. анал., II, 1956, 57).

ПАРАНДЖА́, і, *ж.* Довгий широкий халат з волосяною сіткою, що закривала обличчя, без якого мусульманкам у Середній Азії не дозволялось з'являтися перед сторонніми. *Перед ними, мов з-під землі, виросла закрита в паранджу висока жінка* (Ле, Міжгір'я, 1953, 33).

ПАРАНО́ЇК, а, *ч.* Людина, хвора на паранойю. *Марення параноїка.*

ПАРАНО́ЇЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **паранО́їк.**

ПАРАНОЇ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до паранойї. *Параноїчне захворювання.*

ПАРАНО́ЙЯ, ї, *ж.* Рідка форма психічного захворювання, що характеризується стійкими маячними ідеями при збереженні формальної логічності мислення. *Параноїя.. характеризується тим, що людина розумово здорова, .. лише справа дійде до однієї певної теми, стає явно душевнохворою* (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951, 206): * У порівн. *І мудрість йшла, як сон і параноїя, Сновида лжива між живих сновид* (Бажан, Вибр., 1940, 75).

ПАРАПЕ́Т, у, *ч.* Невисока огорожа моста, набережної, балкона і т. ін. *Старий відчинив двері, притримуючись за парапет біля сходів дерев'яного ганку* (Грим., Кавалер.., 1955, 64); *Біля причалів стоїть тихий гамір, хлюпоче вода об гранітний парапет пірса* (Кучер, Чорноморці, 1956, 485).

ПАРАПЕ́ТИК, а, *ч.* Зменш. до **парапе́т.** *Дівчина вільно сіла на парапетик бульвару* (Смолич, Світанок.., 1953, 165).

ПАРАПЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **парапе́т.** *Парапетні грати.*

ПАРАСИМПАТИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Який разом із симпатичним відділом вегетативної нервової системи бере участь у регуляції діяльності життєвих органів (про нерви, нервові волокна і т. ін.). *Під час сильного переляку або раптової радості серце починає повільно.. скорочуватись (це зумовлено збудженням парасимпатичної нервової системи)* (Наука.., 10, 1966, 40).

ПАРАСО́ЛИК, а, *ч.* Зменш. до **парасо́ль.** *Софія хутенько зібралась, узяла парасолик і пішла в бібліотеку* (Л. Укр., III, 1952, 531).

ПАРАСО́ЛЬ, я, *ч.* Те саме, що **парасо́лька.** *Прохожі під парасолями йшли спішно кожний у свій бік* (Фр., VI, 1951, 169); *Люди відкривали парасолі, накривались.. плащами* (Дмитр., Розлука, 1957, 204).

ПАРАСО́ЛЬКА, и, *ж.* Закріплений на палиці, обтягнутий матерією складаний каркас у формі півкулі для захисту від дощу і сонця. *На вулицях міські жителі ходили під чорними парасольками або закутані в плащі* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 90); * Образно. *Його бурхливу радість наче здув вітер, як здуває він парасольку з кульбаби* (Донч., VI, 1957, 140); * У порівн. *Вибухи танцювали над окопами, як казкові парасольки* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 220).

ПАРАСТА́С, у, *ч., заст.* Заупокійна відправа. *Старий сивий священик, обернувшись до церкви, почав правити здоровим басом парастас* (Н.-Лев., III, 1956, 8); *Господар підганяв шиплячим басом: — Скорше, скорше, а то стара пропюхає і зіпсує наш парастас* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 385).

ПАРАТА́КСИС, у, *ч., грам.* Синтаксичний зв'язок самостійних речень, які йдуть безпосередньо одне за одним і не об'єднані сполучниками в складне підрядне речення.

ПАРАТАКТИ́ЧНИЙ, а, е, *грам.* Стос. до паратаксису. *У «Вершниках»* [Ю. Яновського] *найбільше паратактичних сполучень* (Мова і стиль «Вершників», 1955, 60).

ПАРАТИ́Ф, у, *ч.* Гостре заразне захворювання, схоже на черевний тиф. *Паратиф — небезпечне заразне захворювання молодняка, що найчастіше уражає телят і поросят, рідше — лошат* (Колг. енц., II, 1956, 666).

ПАРАТИФО́ЗНИЙ, а, е. Стос. до паратифу. *Щодо птахів і риб, то вони можуть заражати людину збудником паратифозних інфекцій* (Підручник дезинф., 1953, 45).

ПАРАТУБЕРКУЛЬО́З, у, *ч.* Хронічне заразне захворювання деяких тварин (великої рогатої худоби, овець і ін.).

ПАРАТУБЕРКУЛЬО́ЗНИЙ, а, е. Стос. до паратуберкульозу. *Емульсія креоліну знешкоджує збудника паратуберкульозного ентериту* (Профіл. захвор.., 1955, 60).

ПАРАФІ́Н, у, *ч.* Безбарвна воскоподібна легкоплавка речовина, не розчинна у воді. *У великій фабриці парафіну та церазину (земного воску) біля Дрогобича шум, як в улію* (Фр., III, 1950, 186); *Парафін використовується в електротехніці як ізоляційний матеріал, у виробництві свічок, а також для інших потреб* (Гірн. пром.., 1957, 85).

ПАРАФІ́НИСТИЙ, а, е. Який містить у собі парафін. *Під час видобутку нафти парафін виділяється і осідає товстим шаром на стінках труб, спущених у свердловини. Це призводить до.. частого очищення труб від парафінистих наростів* (Роб. газ., 21. I 1965, 3).

ПАРАФІ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **парафі́н.** *Застигання* [рідкого] *палива при холодному повітрі обумовлюється наявністю в ньому парафінових вуглеводнів* (Сіль. тепл. електростанції, 1957, 32); // Зробл. з парафіну, з використанням парафіну. *Ніби все тут* [у кабінеті] *було несправжнє, штучно припасоване: і акуратний письмовий столик, і парафінові квіти* (Руд., Остання шабля, 1959, 252); *Парафінові брикети;* // Признач. для виготовлення парафіну. *Парафіновий цех.*

ПАРАФІНОЛІКУВА́ННЯ, я, *с.* Застосування з лікувальною метою розплавленого парафіну.

ПАРАФІНОТЕРА́ПІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **парафінолікува́ння.**

ПАРАФІНУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який провадить парафінування. *Парафінувальний апарат.*

ПАРАФІНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **парафінува́ти.** *Парафінування щеп* [винограду].. *запобігає надмірному витрачанню поживних речовин* (Знання.., 9, 1965, 7).

ПАРАФІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* Покривати шаром парафіну; просочувати парафіном.

ПАРА́ФІЯ, ї, *ж.* Нижча церковно-адміністративна організація, що об'єднує віруючих, яких обслуговують церковнослужителі одного храму. *Піп прийняв з великою охотою в свою парафію нових людей* (Н.-Лев., II, 1956, 221); *Вікентій знає всю неприязнь зажерливість гутянського попа, осуджує його нововведення у парафії* (Стельмах, I, 1962, 271); // Місцевість, де живуть члени цієї організації. *Парафія була маленька, вбога, з народу прихід був дуже мізерний* (Фр., VII, 1951, 15); *Чергова підвода повезла їх у чотири парафії нашої волості* (Мик., II, 1957, 35); // *розм.* Сукупність віруючих, об'єднаних такою організацією; парафіяни. *Отець Василь за півгодини.. встиг пожалітися на свою п'яну, лінуву і не дбаючу про церкву парафію* (Коцюб., I, 1955, 314); // *перен.* Коло людей, прибічників якого-небудь одного напрямку, погляду. *Ви* [О. Кобилянська] *бачите, що я д. Стефаника раз назавжди записала до Вашої буковинської парафії* (Л. Укр., V, 1956, 295).

◇ **Не з на́шої пара́фії** *хто* — хто-небудь чимсь відрізняється від якоїсь групи людей. *Я чомусь відразу відчула, що це людина не з нашої парафії, як то кажуть* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 3).

ПАРА́ФІЯЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **пара́фія.** *Тепер він покаже Дум'якові, покаже цілій громаді, що значить парафіяльна власть у селі* (Фр., VIII, 1952, 76); *Монастирі і владики не тільки визискували селян по монастирських мастках, але й міщан і дрібне парафіяльне духовенство* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 131); // Належний парафії, утримуваний на її кошти. *Моститься в вишничку хата для челяді. Колись тут була парафіяльна богадільня-шпиталь* (Стельмах, I, 1962, 413).

ПАРАФІ́ЯНИН, а, *ч.* Віруючий, що належить до якої-небудь церковної парафії. *Коли парафіяни довідались, якого дістали пароха, то зачали відказувати* (Март., Тв., 1954, 234); *Великі доходи церква одержувала* [в XII ст.] *також від численних поборів з парафіян* (Іст. УРСР, I, 1953, 63).

ПАРАФІ́ЯНКА, и, *ж.* Жін. до **парафі́янин.**

ПАРАФО́ВАНИЙ, а, е, *дипл.* Дієпр. пас. мин. ч. до **парафува́ти.** *Надзвичайно важливе значення має парафована в Москві 4 жовтня цього* [1963] *року угода про економічне і технічне співробітництво між Радянським Союзом і Алжірською республікою* (Ком. Укр., 11, 1963, 52).

ПАРАФРА́ЗА, и, *ж.* 1. Переказ яких-небудь думок, змісту якогось твору.

2. Інструментальна п'єса віртуозного характеру на народну мелодію або на тему, запозичену з іншого музичного твору.

ПАРАФРАЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **парафразува́ти.**

ПАРАФРАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **парафразува́ти.**

ПАРАФРАЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Викладати, обробляти у формі парафрази.

ПАРАФРАЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **парафразува́ти.**

ПАРАФРАСТИ́ЧНИЙ, а, е. Який є парафразою або характеризується використанням парафраз.

ПАРАФУВА́ННЯ, я, *с., дипл.* Дія за знач. **парафува́ти.** *Парафування договору.*

ПАРАФУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., дипл.* Попередньо підписувати ініціалами уповноважених осіб державний документ, у виробленні якого вони брали участь.

ПАРАФУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., дипл.* Пас. до **парафува́ти.**

ПАРА́ША, і, *ж., розм.* Велике відро у тюремній камері для екскрементів і помиїв. [Т и м і ш:] *Одна шана, одна тюрма, одні кандали носили, одні параші нюхали* (Мокр., П'єси, 1959, 22).

ПАРА́ШНИК, а, *ч., розм.* Арештант дореволюційної в'язниці, що прибирав парашу і прислужував іншим арештантам.

ПАРАШУ́Т, а, *ч.* Пристрій у вигляді великої парасольки, що розкривається у повітрі для стрибка людини з літального апарата, для спуску з нього вантажу або взагалі для гальмування. *Гамбеш падав.. Він рвав обидва шпурки, але парашути не розкривалися* (Собко, Зор. крила, 1950, 47); *Я бачив, .. Як ти вдягнула парашут на плечі І впевнено пройшла до літака* (Перв., I, 1958, 183); * У порівн. *Спідня сорочка, висмикнувшись, стримить у нього ззаду, як парашут* (Гончар, III, 1959, 106).

ПАРАШУТИ́ЗМ, у, *ч.* Вид авіаційного спорту — стрибки з парашутом. *Парашутизм — спорт сміливих.*

ПАРАШУ́ТИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **парашу́т.** *Ворожі літаки.. розвішували в небі на маленьких парашутиках «лихтарі», які заливали холодним білим світлом землю* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 91); * Образно. *Голівка її* [кульбабки] *в біленькій прозорій шапочці. Зірвеш обережно цю шапочку, подмеш на неї — і попіс вітерець малесенькі пухнасті парашутики* (Коп., Як вони.., 1961, 8).

ПАРАШУТИ́СТ, а, *ч.* Той, хто займається парашутизмом, стрибає з парашутом, користується ним. *В глибині під парашутистом чорніло море лісу* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 231).

ПАРАШУТИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **парашути́ст.** *Всесвітню славу завоювали своєю відвагою парашутистки Москви, Харкова, Києва* (Фіз. вихов.., 1954, 9).

ПАРАШУ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **парашу́т** і **парашути́ст.** *Я дістав собі шмат парашутного стропа і ховав його од усіх* (Ю. Янов., II, 1954, 79); *Парашутний значок;* // Признач. для виготовлення парашутів. *Парашутне полотно;* // Признач. для стрибків з парашута. *Йду додому стежкою вузькою, вже крізь віти світяться вогні, парашутна вишка наді мною, і шумить мотор удалині* (Сос., II, 1958, 7).

2. Стос. до парашутизму. *Парашутна школа; Парашутні рекорди.*

ПАРАШУТУВА́ННЯ, я, *с., ав.* Дія за знач. **парашутува́ти.** *У планерів із звичайними крилами парашутування особливо рисковане з точки зору можливого зриву в штопор* (Рад. Укр., 21. III 1964, 3).

ПАРАШУТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *ав.* Опускаючись, летіти з гранично малою швидкістю (про літак, аеростат).

2. Спускати що-небудь на парашуті. *Оточені вже втратили іподром, де сідали їхні транспортні юнкерси. Тепер боєприпаси їм парашутували у величезних пакетах* (Гончар, III, 1959, 272).

ПАРВЕ́НЮ, *невідм., ч., заст., зневажл.* Вискочка (у **2 знач.**). *Нахабний парвеню насмілився просити руки його, губернаторової, дочки!* (Смолич, II, 1958, 116).

ПАРДО́Н, *рідко.* 1. *виг.* Вибачте, пробачте, даруйте. — *Дуже вам вдячний, Марів Сергіївно..— Олександра Василівна!— гнівно виправив його Мічурін. — Пардон...* (Довж., I, 1958, 424).

2. *у знач. ім.* **пардо́н,** у, *ч.* Те саме, що **проще́ння.** *Заповідаю Вірним всім піти в похід хрестовий Проти всіх плюгавих, одчайдушних.., Їх нам треба нищить без пардону!* (Л. Укр., I, 1951, 101).

Проси́ти (попроси́ти, блага́ти, заблага́ти *і т. ін.*) **пардо́ну:** а) просити пробачення; пробачатися. [П а л л а д а:] *Дозвольте просить у вас пардону — від «кавалерія» усіх портів нашої планети* (Корн., I, 1955, 49); б) просити милості. *Перед ними було два шляхи в завтрашній день: або покаятися і просити пардону у великих панів, або раз назавжди піти обраним шляхом* (Кол., Терен.., 1959, 288).

ПА́РДУС, а, *ч.* Різновид леопарда. *Пардуси зустрічаються в пустелях Туркменії* (Знання.., 8, 1966, 29).

ПАРЕ́З, у, *ч.* Неповний параліч, що характеризується ослабленням активної рухової функції м'язів. *Високопродуктивні корови дуже часто після отелення хворіють на родильний парез* (Хлібороб Укр., 3, 1966, 32).

ПАРЕМІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **паремі́я.** *У паремійному (богослужебному) «Чтнії» про Бориса і Гліба згруповані формули бою, типові для опису воєнних епізодів* (Іст. укр. літ., I, 1954, 40).

ПАРЕМІ́ЙНИК, а, *ч.* Книга, що містить паремії.

ПАРЕМІ́Я, ї, *ж.* Уривок з книги ветхого завіту, що містить пророцтво або повчання і читається в православній церкві під час відправи.

ПА́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **па́рити** [1]. *Хліб, як хліб, чи сухарі, Парені в окропі. Встань в окопі до зорі, Ляж собі в окопі* (Мал., Звенигора, 1959, 151); [Ч о л о в і к:] *Правдивий чорний хліб!.. Чотири рази печений, Чотири рази варений, Чотири рази парений* (Олесь, Вибр., 1958, 426).

2. *у знач. прикм.* Розм'якшений, очищений і т. ін. парою, кип'ятком. *Суліман метнувся, налив з череватої пляшки якоїсь червонавої рідини, від якої заносило пареним сіном* (Вільде, Сестри.., 1958, 364).

3. *у знач. прикм.* Приготовлений у закритій посудині за допомогою пари. *Харитон сплигнув з трибуни і пішов на своє місце — червоний, як парений рак* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 239); // *у знач. ім.* **па́рене,** ного, *с.* Те, що приготовлене за допомогою пари. *Заметушилася старенька моя і почала виставляти на стіл печене і варене, смажене і парене...* (Вол., Надід. висоти, 1953, 206).

Па́рене молоко́ — молоко, приготовлене шляхом кип'ятіння і тривалого витримування в печі на легкому жару. *Метушливо кинулася* [Груня] *до печі, вийняла пахучий глечик пареного молока, що аж присмажилося* (Горд., II, 1959, 285).

◇ **Надоку́чити, як па́рена ре́дька** — дуже, надзвичайно набриднути. *За ці дні надокучив йому балакучий начальник, як парена редька* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 573).

ПА́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **па́рити** [1]. — *Кого зловлю, — велю так випарити, щоб йому відхотілося язиком молоти. — Ей, татку! Бійтеся бога! Не надто ви з тим пареннням розмахуйтеся!* (Фр., III, 1950, 269).

ПАРЕНХІ́МА, и, *ж., біол.* 1. Основна тканина якого-небудь органа. *Паренхіма залози.*

2. Тканина рослин, що складається з однакових за розміром клітин. *На озимині слимаки виїдають у листках довгасті дірки, при цьому здебільшого знищується паренхіма листків* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 125).

ПАРЕНХІМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Те саме, що **паренхі́мний.**

ПАРЕНХІМАТО́ЗНИЙ, а, е, *біол.* Те саме, що **паренхі́мний.** *При більш або менш сильних пізніх паренхіматозних кровотечах необхідно усунути основне захворювання* (Хвор. дит. віку, 1955, 37); *Відмирання коріння відбувається внаслідок поступового зникнення крохмальних зерен як з паренхіматозних клітин центрального циліндра, так і з розташованих навколо нього клітин кори* (Колг. Укр., 4, 1956, 27).

ПАРЕНХІ́МНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **паренхі́ма.** *Форма клітин навіть в тій самій рослині неоднакова. Основні форми клітини такі: паренхімні та прозенхімні* (Практ. з анат. рослин, 1955, 9).

ПАРИЖА́НИ, а́н, *мн.* (*одн.* **парижа́нин,** а, *ч.*; **парижа́нка,** и, *ж.*). Мешканці Парижа. *Несподівано перед нею став, ніби живий, Павлусь серед зали, міцний, .. з грацією парижанина* (Н.-Лев., IV, 1956, 256); *Моду вводять парижанки, звичайно акторки* (У. Кравч., Вибр., 1958, 347); *Він, оцей Пилип-з-Конопель, з легковажністю недавнього парижанина.. поривався подобатися зразу всім* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 275).

ПАРИЖА́НИН *див.* **парижа́ни.**

ПАРИЖА́НКА *див.* **парижа́ни.**

ПАРИ́ЗЬКИЙ, а, е. Прикм. до **парижа́ни** і **Пари́ж.**

△ **Пари́зька зе́лень** *див.* **зе́лень.**

Пари́зька кому́на *див.* **кому́на.**

ПАРИ́К, а́, *ч.* Штучний головний покрив з чужого або синтетичного волосся; перука. *З блискучою майстерністю володів Марко Лукич* [Кропивницький] *мистецтвом гриму.. Парик і бороду він клеїв сам* (Минуле укр. театру, 1953, 35); *Лежить на столі бутафорський парик, Одклені вуса й козацька чуприна* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 105).

ПАРИКМА́ХЕР, а, *ч., розм.* Те саме, що **перука́р.** *Товариство у мене виключно російське і по-італійськи, на жаль, не розмовляю, тільки як ходжу до міста або до парикмахера* (Коцюб., III, 1956, 415); *Саїд запросив парикмахера і знищив місцями посивілу поросль на обличчі* (Ле, Міжгір'я, 1953, 323).

ПАРИКМА́ХЕРКА, и, *ж., розм.* Жін. до **парикма́хер.**

ПАРИКМА́ХЕРСЬКИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що

перука́рський. *Він скидався на манекена з парикмахерської вітрини* (Бойч., Молодість, 1949, 226); *Це був найкращий на все місто Глухів парикмахерський підмайстер* (Смолич, II, 1958, 92); // *у знач. ім.* **парикма́херська,** кої, *ж.* Те саме, що **перука́рня.** *І хоч куди б ви йшли чи зайшли,— чи то на вулиці, чи в магазині, чи в парикмахерській, .. скрізь ви чуєте: — А коники наші на Аничковому мосту стоять!* (Вишня, I, 1956, 303).

ПАРИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пари́к.**

△ **Парико́ве де́рево** — те саме, що **ску́мпія.** *Скумпія (жовтинник, парикове дерево) — кущ середньої величини, іноді маленьке деревце* (Лісіви. і полезах. лісорозв., 1956, 80).

ПАРИЛО, а, *с. (Agrimonia L.)* Дикоростуча багаторічна трав'яниста рослина родини розоцвітих з опушеним колючим стеблом. *До вперше відмічених нами для Михайлівської цілини степових видів належать: парило велике.., астрагал шорсткий.., льон багаторічний* (Укр. бот. ж., XIII, 2, 1956, 61).

ПАРИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який служить для парення чого-небудь.

ПАРИ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Той, хто парить кого-небудь або сам парится в лазні.

2. Робітник, що працює в парильні (у 2 знач.).

ПАРИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пари́льник.**

ПАРИ́ЛЬНЯ, і, *ж.* 1. Відділення у лазні, де парятьcя. *Крім лазень, що були досі, в центрі села збудували нову, типову — з душами і парильнею* (Хлібороб Укр., 3, 1967, 11).

2. Спеціальне приміщення, де парять що-небудь з метою очищення, розм'якшення і т. ін.

ПАРИ́РУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пари́рувати.** *Парирування м'яча.*

ПАРИ́РУВАТИ, ую, усш, *недок. і док., перех.* 1. Відбивати шпагою або шаблею удар противника (у фехтуванні); // Відбивати удар противника (у спорті взагалі). *Ботвинник грав надзвичайно точно. Він своєчасно парирував усі спроби Смислова створити атаку* (Веч. Київ, 9. V 1958, 3).

2. *перен.* Відбивати, спростовувати напади або докази противника в суперечці. *Ярослава рішуче парирувала удар: — Ми вже говорили з вами на цю тему* (Дмит., Розлука, 1957, 318).

ПАРИ́РУВА́ТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **пари́рувати.**

ПАРИ́СТИЙ, а, е. 1. Те саме, що **па́рний** 1—3. *А то візьметься за роботу — Із глини будують хатки — Аж очі світяться: достоту Паристі на вікні свічки* (Рильський, II, 1946, 21); *Одного* [хлопця] *пан знайшовтаки в своєму селі, а другого дого підбирав під стать по других селах, як от підбирають під масть паристі.. коні* (Н.-Лев., I, 1956, 130); *Бродили вулицями в шоломах паристі патрулі* (Кач., II, 1958, 356).

2. Який підходить іншому за якими-небудь якостями (про людину), складає з іншим пару (*див.* **па́ра** [1] 7). *Ти не маєш чоловіка, я — жінки. От ми й паристі...* (Коцюб., I, 1955, 62).

ПАРИ́СТО. Присл. до **пари́стий** 1. *Арапи з довгими шаблями До ложа дівчини ідуть, По змові чемно і паристо, І на подушках урочисто Сивезну бороду несуть* (Пушкін, Руслан і Людм., перекл. Терещенка, 1949, 145).

ПАРИТЕ́Т, у, *ч.* 1. *юр.* Принцип рівності, рівноправності сторін у чому-небудь.

2. *ек.* Стійке співвідношення у золоті грошових одиниць різних країн.

ПАРИТЕ́ТНИЙ, а, е, *юр.* Заснований на паритеті (у 1 знач.). *В разі незгоди між Радою Союзу і Радою Національностей питання передається на розв'язання погоджувальної комісії, утворюваної палатами на паритетних засадах* (Конст. СРСР, 1945, 9).

ПАРИТЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж., юр.* Властивість за знач. **паритє́тний.**

ПА́РИТИ [1], рю, риш, *недок.* 1. *перех.* Піддавати дії пари, кип'ятку з метою очищення, розм'якшення і т. ін. *В печі горить. Микола парить березове пруття і крутить ужівки* (Фр., IX, 1952, 109); *Годувати скотину доводилося майже самою соломою. То він її, щоб поживнішою була, і різав, і парив* (Грим., Кавалер.., 1955, 210); // *розм.* Прогрівати, гріти тіло, звичайно з лікувальною метою (гарячою водою, парою і т. ін.). *Я робити добре вмію: піч топлю, руки грію; руки грію, плечі парю* (Укр.. присл., 1955, 323); *Коли Нур'ялі йшов з дому,.. носила* [Горпина] *важке каміння й парила ноги в гарячій воді* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 332); // Обпікати чим-небудь гарячим. *Гарбата була дуже гаряча, тож парила Петруся в язик* (Март., Тв., 1954, 151); // *безос. У Петра в голові помутилося; під саме тім'я мов хто гарячого жару насипав, пекло — парило...* (Мирний, I, 1954, 358).

2. *перех.* Приготовляти в закритій посудині за допомогою пари. *Парити капусту.*

3. *перех.* Винищувати парою, кип'ятком. *Парити блощиць.*

4. *перех.* Хльостати гарячим мокрим віником того, хто миється в лазні.

5. *перех., перен., розм.* Сікти, шмагати.— *Покиньте, хлопці, бідну бабу.. мучити. Пан сотник звелів було її парити до вечора, а я її помилую* (Кв.-Осн., II, 1956, 187); *Бідного Єпташку почали так парити, що він увесь змокрів* (Мик., II, 1957, 547).

6. *неперех.* Обдавати вологим теплом, спекою. *День парний, дрімливий, сонечко парить, наче з-за туману* (Вовчок, VI, 1956, 325); *Надворі травень, але оранжерею ще опалюють, і під склом парить важка задуха* (Донч., III, 1956, 42); // *безос. Парить, так парить! Ми от з ним і вийшли на свіже повітря* (Мирний, III, 1954, 141); *Незважаючи на малесенький вітерець, парило і робилося душно* (Тют., Вир, 1964, 197).

◇ **Па́рити парка́** — діяти з надзвичайною поспішністю, гарячністю. *Хлопці бігали, шукали* [Настю], *парили парка — як у воду впала* (Вас., II, 1959, 194).

ПА́РИТИ [2], рю, риш, *недок., перех.* Залишати землю під паром (*див.* **пар** [1]). *Хто землю парить.., той за хлібом не шарить* (Колг. Укр., 1, 1957, 12).

ПАРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *недок.* Триматися, летіти в повітрі на нерухомо розпростертих крилах. * Образно. *Парили б* [поети] *скрізь понад землею, Та все б гекзаметри плели* (Шевч., II, 1963, 423); *Мов орел, парив Каро у високому небі України* (Рибак, Що сталося.., 1947, 26).

ПА́РИТИСЯ, рюся, ришся, *недок.* 1. Бути підданим дії пари, кип'ятку з метою очищення, розм'якшення і т. ін.; // Грітися, вигріватися чим-небудь теплим. *Ввечері.. лежить* [Іван] *на печі вниз черевом — паритьcя* (Мирний, II, 1954, 110).

2. *тільки 3 ос.* Паритися за допомогою пари (*див.* **па́ра** [2] 1) в закритій посудині. *Овочі паряться.*

3. Піддавати своє тіло дії пари в гарячій лазні. *Та й сам Еней, сподар, і паню Підмовив паритися в баню...* (Котл., I, 1952, 78); *В лазні ми з шофером парились самі* (Ю. Янов., II, 1954, 8).

4. *розм.* Відчувати жару, спеку, знемагати від жари, спеки. *Тіло його під сорочкою мокріло, парилось* (Тют., Вир, 1964, 251); // *перен.* Старанно працювати над тим, що погано вдається, повільно посувається. [Р и м а р:] *Ну, друзі, відпочивайте з дороги, а я на хвилинку до*

будівників. З теплицями паримось (Стельмах, Зол. метелиця, 1955, 69); *Піт виступив на засмалених лицях комсомольців, але бажання довести військкомові, що вони «можуть», змушувало їх паритися з рушницями* (Кир., Вибр., 1960, 76).

5. Пас. до **пáрити** [1] 1—5.

ПАРІ́, *невідм., с.* Угода про виконання якого-небудь зобов'язання тією особою, що програє. *Програти парі.*

ПАРІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **парúти.** *Деякі сумчасті тварини вміють літати, .. наприклад, сумчаста білка-полетуха.. Є й інші майстри паріння у повітрі* (Наука.., 12, 1964, 55).

ПА́РІЯ, ї, *ч. і ж.* 1. *іст.* Особа з нижчої касти індійців, позбавлена будь-яких соціальних і більшості релігійних прав. *Так, ми раби, немає гірших в світі! Фелахи, парії щасливіші від нас, Бо в них і розум, і думки сповиті, А в нас вогонь титана ще не згас* (Л. Укр., I, 1951, 113).

2. *перен.* Знедолена, безправна, пригноблювана істота або істота, яку за що-небудь зневажають. *Гетьманські «вартові» для одесита з околиць були презренними паріями* (Смолич, Світанок.., 1953, 93).

ПА́РК, у, *ч.* 1. Великий сад або гай для прогулянок з алеями, квітниками, а також звичайно з обладнанням для відпочинку і розваг. *Двір Княжевича, особливо парк — наче перенесено з південного берега* (Коцюб., III, 1956, 146); *Тихо й урочисто було в парку, і був він пустинний, але жила в ньому душа природи і душа людини* (Смолич, Світанок.., 1953, 466); // Великий сад спеціального призначення, звичайно відкритий для відвідувачів. *Парк с місцем масової культурно-політичної роботи й культурного відпочинку населення* (Озелен. колг. села, 1955, 46); *Працівники зоопарку старанно вивчають умови життя тварин у природі і по змозі відтворюють їх у парку* (Наука.., 9, 1956, 32).

2. Місце стоянки, ремонту й обслуговування певних транспортних засобів. *Робота Сірка полягала в тому, що він мав їздити в різних справах у трамвайні парки міста* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 105).

3. *чого і без додатка.* Певна сукупність транспортних засобів (залізничних, автомобільних і т. ін.). *Автомобільний парк країни зросте до розмірів, що забезпечать цілковите задоволення потреб у вантажних і пасажирських перевозках* (Програма КПРС, 1961, 63); // Сукупність засобів виробництва у тій чи іншій галузі народного господарства, промисловості і т. ін. *Останніми роками на наших підприємствах помітно поновлюється парк металорізального і ковальсько-пресового устаткування* (Ком. Укр., 12, 1962, 16); — *Ти розкажи нам! .. Правда, що в вас* [у СРСР] *не соха-бідарка Шкрябає землю полями-лугами? Встав я — й за мною тракторні парки Заблискотіли сліпучо плугами* (Мал., За.. морем, 1950, 47).

4. *військ.* Пересувний склад, що постачає армію у воєнний час боєприпасами, інструментами, запасними частинами і т. ін. *Першим* [на весілля] *з'явився Федір Королевич — солдат Третього авіаційного парку Південно-Західного фронту* (Смолич, Мир.., 1958, 42).

ПА́РКА [1], и, *ж.* 1. Змеш.-пестл. до **пáра** [1]. *То своїх було воликів десять парок, а тепер вже в нього двадцятеро пар* (Кв.-Осн., II, 1956, 132); [Сидір Свиридович:] *А ми таки, Явдоню, прожили вік, як ті голуб'ята в парці* (Н.-Лев., II, 1956, 473).

2. *розм.* Те саме, що **пáра** [1]. *По чарці, по парці, та вп'ять по п'ять* (Номис, 1864, № 11532).

3. *діал.* З'єднані попарно в'язки, пучки чого-небудь. — *Максиме Йосиповичу! — вже наказую. — В'яжіть парки, а я огляну дах* (Збан., Єдина, 1959, 348).

ПА́РКА [2], и, *ж. (П велике й мале).* За римською міфологією — одна з трьох богинь долі, які від народження людини до смерті пряли її «нитку життя». *А поки те, та се, та оне... Ходімо просто-навпростець До Ескулапа на ралець — Чи не одурить він Харона І Паркупряху?..* (Шевч., II, 1963, 423); * У порівн. *Ось проходить повз мене вздовж берега.. одягнена вже по-осінньому літня жінка. Вона, як парка, пряде білу нитку* (Довж., III, 1960, 474).

ПАРКА́Н, а, *ч.* Стіна, звичайно дерев'яна, що обгороджує або відгороджує що-небудь; огорожа. *Була* [школа] *з ганком на побілених стовпах і.. обведена, замість плотом, парканом із дощок* (Март., Тв., 1954, 454); *Обабіч стискали нас дошки й жердини тинів та парканів* (Мур., Бук. повість, 1959, 15).

Живий паркáн — щільна вузька смуга кущів або дерев, яку вирощують з метою відгородити або обгородити що-небудь. *Біля будинку — шкілка, обведена живим парканом акації* (Томч., Готель.., 1960, 70).

ПАРКАНЕ́ЦЬ, нця, *ч.* Те саме, що **паркáнчик.** *Ось невеличкий гайок, немов збита докупи черідка врунастих овечок, хатинка з підсліпуватим віконцем, напівзруйнований парканець* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 120).

ПАРКА́НОВИЙ, а, *е.* Прикм. до **паркáн.**

ПАРКА́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **паркáн.** *По обидва боки вулиці стоять невисокі парканчики, за якими кучерявиться негуста зелень* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 25).

ПАРКЕ́Т, у, *ч.* 1. Маленькі гладкі дощечки з твердих порід деревини для настилання підлоги. *Настилання паркету.*

2. Підлога, вислана такими дощечками, переважно у вигляді геометричного рисунка. *Зала «Народного дому» палала великою кількістю газових полуменів, що золотистим піском відприскували від свіжо вивоскованого паркету* (Фр., VI, 1951, 219); *Під кроком розмірним нерівний паркет Зарипав у кожній своїй деревинці* (Бажан, Роки, 1957, 249); * У порівн. *Всі дороги вибруковані плитками і чисті, як паркет* (Коцюб., III, 1956, 333); // *перен.* Уживається як символ салону, світського способу життя. *Отак, певно, й народжувались народні танці. Не по танцкласах, не на паркетах виникли їх святкові рухи* (Довж., I, 1958, 89).

ПАРКЕ́ТИНА, и, *ж.* Окрема дощечка, плитка паркету. *Він зійшов сходами, пильно розглядаючи коричневе дерево кожного сліди́чка, і пішов до крісла, таку ж увагу приділяючи кожній паркетині* (Собко, Срібний корабель, 1961, 240).

ПАРКЕ́ТНИЙ, а, *е.* Прикм. до **паркéт** 1; // Зробл. з паркету. *Директор лісозаводу мав квартиру з двох кімнат, з паркетною підлогою* (Чорн., Потік.., 1956, 366); *Паркетний малюнок;* // Признач. для виготовлення паркету. *Паркетний цех.*

ПАРКЕ́ТНИК, а, *ч.* Майстер, який виготовляє і настилає паркет.

ПАРКИ́Й, á, é. 1. Дуже насичений теплою парою, вологою. *Парке, тепличне повітря стоїть над мокрими городами* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 508).

2. Жаркий, душний внаслідок надмірних випарів. *Сонце вже випливало з-за обрію. День обіцяв бути гарячий і паркий* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 57).

3. Від якого йде пара; який випускає теплі випари. *Варево клекотіло в казанах, .. паркий дух ситної страви, прозорий димок слався на галявині* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 270); *Землі паркій, мов сизуватій птиці, На крила впала райдужна краплинь* (Мал., Книга.., 1954, 79).

ПАРКІНСОНІ́ЗМ, у, *ч., мед.* Різке хворобливе сповільнення і порушення узгоджених рухів частин тіла. *Дуже великий інтерес становлять.. дослідження особливостей*

поведінки при паркінсонізмі (Рад. психол. наука.., 1958, 448).

ПА́РКІСТЬ, кості, *ж.* Абстр. ім. до **парки́й.** *Далеко на обрії зрідка погуркув грім.. У повітрі чується паркість, запах близької грози* (Гончар, Маша.., 1959, 14).

ПА́РКО. Присл. до **парки́й.** *Десь збоку корова парко дихала мало не в саме лице* (Горд., Діти.., 1937, 36); // *у знач. присудк. сл. Надворі було парко, варко,— дихати нічим* (Мирний, I, 1954, 306); *Вже й осінь виглядає з-за кукурудзи, а парко, як у липні* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 165).

ПАРКОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Фахівець у справі паркобудівництва. *Архітектор-паркобудівник.*

ПАРКОБУДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Сукупність заходів, пов'язаних з влаштуванням парків (у 1 знач.). *Паркова композиція Олександрії.. носить сліди впливу різних стильових течій в паркобудівництві* (Парк Олександрія.., 1949, 56).

ПА́РКОВИЙ, а, е. 1. Який знаходиться, розташований у парку (в 1 знач.). *Дикі пущі, що оточували наокало замок, тисячами рук перероблені на паркову садовину* (Стор., I, 1957, 366); *Паркова алея;* // Призначений для влаштування, оздоблення парку. *Першотравневий гай Києва прикрасила ще одна паркова скульптура* (Літ. Укр., 21. VIII 1965, 1); *Парковий міст.*

2. Прикм. до **парк** 2. *Тепер зварювальні роботи можна робити майже на всіх паркових коліях* (Роб. газ., 29. I 1965, 2).

ПАРЛА́МЕНТ, у, *ч.* 1. Законодавчий орган буржуазної держави, побудований повністю або частково на виборних засадах. [Р і ч а р д:] *А в чім, по-вашому, громадська воля?* [К е м б л ь:] *А в тім, що ні король, ні парламент ламать не сміє присуду громади* (Л. Укр., III, 1952, 26); *Законодавчою владою у штатах* [Індії] *стали парламенти, а виконавчою — уряди на чолі з головними міністрами* (Мишко, Намасте.., 1957, 32); // *перен., жарт.* Про зібрання людей, що багато говорять, сперечаються. [М а л о ш т а н:] *Незаможники зібралися. Просимо до нашого парламенту* (Мик., I, 1957, 51).

2. Про найвищий законодавчий представницький орган конституційної держави. *Найвищим органом державної влади в нашій країні є Верховна Рада СРСР, справжній радянський парламент, що складається з двох палат* (Рад. Укр., 8. I 1958, 1).

ПАРЛАМЕНТА́Р, я́, *ч.* 1. Те саме, що **парламента́рій.** *Кваліфікація така Щоб дурно не пропала, Пан Аскеіт знов парламентар На втіху лібералам* (Еллан, I, 1958, 283).

2. Те саме, що **парламенте́р.** — *Ратуш горить? — чути було голоси..— Післали* [послали] *парламентарів до Гаммерштейна* (Фр., VI, 1951, 338); *Знадвору по одному входили карасунці на підмогу своєму парламентареві* (Ле, Міжгір'я, 1953, 102).

ПАРЛАМЕНТАРИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Система державного буржуазного управління, за якою законодавча влада належить виборному парламентові (у 1 знач.). *Парламентаризм не усуває, а оголює суть найдемократичніших буржуазних республік, як органу класового гноблення* (Ленін, 17, 1971, 20).

2. Участь якої-небудь партії в представницьких зборах уряду. *Боючись з анархістами, які виступали проти участі в парламенті, Енгельс водночас застерігав німецьких соціал-демократів від зайвого захоплення парламентаризмом* (Нова іст., 1957, 116).

ПАРЛАМЕНТА́РІЙ, я, *ч.* Член парламенту, парламентський діяч. *До нас і в інші країни соціалістичного табору приїздять делегації керівних діячів і парламентаріїв.. з країн, що визволилися* (Рад. Укр., 31. VIII 1962, 2).

ПАРЛАМЕНТА́РНИЙ, а, е. Стос. до парламентаризму. *Найбільш доскопалим, передовим з буржуазних держав є тип парламентарної демократичної республіки..* (Ленін, 31, 1973, 157).

ПАРЛАМЕНТЕ́Р, а, *ч.* Особа, уповноважена однією з воюючих сторін вступити в переговори з іншою. *Якуб Собєський розумів небезпеку і вимагав від Хотксвича надіслати до турків парламентерів з пропозицією миру* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 552).

ПАРЛАМЕНТЕ́РСТВО, а, *с.* Обов'язки, функції парламентера.

ПАРЛАМЕНТЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **парламенте́р.**

ПАРЛА́МЕНТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **парла́мент** 1. — *Це ж не будь-хто, а міністр ваш промовляє з парламентської трибуни* (Головко, II, 1957, 482); // Який відбувається в парламенті. *Основоположники наукового комунізму підкреслювали, що парламентська боротьба робітничого класу може бути успішною тільки в тому разі, коли вона буде поєднуватися з найширшою масовою позапарламентською боротьбою* (Ком. Укр., 9, 1964, 24).

2. Те саме, що **парламента́рний.** *Налякані розмахом революції, меншовики й есери всіляко намагалися перевести її в рамки буржуазного парламентського режиму* (Ком. Укр., 2, 1967, 29).

ПАРМЕЗА́Н, у, *ч.* Твердий сир із збираного молока, що вживається переважно як приправа до макаронів.

ПАРМЕ́Н, у, *ч.* 1. Сорт яблуні з пізніми плодами. *Пармен срібний — дуже цікавий сорт* [яблуні] *зі сріблястим зісподу листям* (Озелен. колг. села, 1955, 85).

2. Плід цієї рослини. *Аристократичні кальвілі і пармени, яблука, які можуть лежати й лежати в сухій прохолоді льоху, а потім з'явитися на столі в січні або лютому* (Собко, Біле полум'я, 1952, 59).

ПАРНА́, нóї, *ж., розм.* Те саме, що **пари́льня** 1. *Баня над річкою була побудована по типу великих бань, з двома відділеннями, роздягальнями, душовими і парною* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 178).

ПАРНА́С, у, *ч. (П велике).* Гірський масив у Греції, який, за старогрецькою міфологією, служив одним з місць перебування Аполлона і муз. *Ох, скілько муз таких на світі! Во всякім городі, в повіті! Укрили б зверху вниз Парнас* (Котл., I, 1952, 234); // *перен. (П велике й мале).* Світ поезії, поезія взагалі або поетична творчість певного спрямування, певної країни і т. ін. *Киньте, братики* [поети], *панський Парнас, Уберіться в простісіньку свитку!* (Граб., I, 1959, 392); *Й справжнім ліриком сьогодні Я схвильовано кажу: — Хто посмів його* [верхогляда] *пустити Разом з вами на Парнас?* (С. Ол., Вибр., 1959, 171).

ПАРНА́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **Парна́с.** *О, музо, панночко Парнаська! Спустись до мене на часок* (Котл., I, 1952, 187).

ПА́РНИЙ, а, е. 1. Який становить з іншими пару (*див.* **па́ра** [1]). *Парний чобіт;* // Який складається з двох однакових предметів, частин. *Парні органи; Парне копито;* // Розташований парою, парами. *Парні зображення голівок биків, що ніби відтворюють парність упряжки їх у ярмі, були знайдені в Петренах* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 61).

2. Яких запрягають разом, в одну упряжку (про коней, волів). [Т р о х и м:] *Рівні і парні* [воли], *як соколи — чи в плузі, чи в возі — ідуть, як вода, тільки покеруй ними* (Кроп., V, 1959, 119); // Запряжений парою коней (про скіпаж); // Який править упряжкою з двох коней (про візника). *О 3-ій годині прийшов*

Хомця, взяв парного звощика [візника], *і ми десять хвилин каталися* (Коцюб., III, 1956, 456).

3. У якому беруть участь двоє. *Тріумфом радянської школи парного фігурного катання завершились олімпійські змагання* (Рад. Укр., 16. II 1968, 4); // Признач. для користування двома особами. *Гребля на двійці, парній, безрульній, мало чим різниться від одиночної* (В ім'я Вітч., 1954, 65); *Парний шлюб;* // Для якого необхідно або в якому діють два предмети. *Парна робота аналізаторів є життєво необхідною умовою для нормального орієнтування вищих тварин і людини в просторі* (Рад. психол. наука.., 1958, 33).

4. Який ділиться без остачі на два (про числа); кратний двом. *Парний степінь від'ємного числа в число додатне* (Алг., I, 1956, 36); // Який позначається числом, що ділиться на два. *Кияни знають, що від Сінного базару, а також через подвір'я будинків парного боку Житомирської вулиці можна потрапити на край урвища, в якого біжать униз стежки на Поділ* (Ю. Янов., Мир, 1956, 126).

ПАРНИ́Й, á, é. 1. *розм.* Те саме, що **парки́й** 1, 2. *В парному повітрі стояла зловісна тиша* (Козл., Мандрівники, 1946, 38); *День парний був; у холодку спочити Ховавсь усяк* (Гл., Вибр., 1957, 102).

2. Такий, що зберіг теплоту живого тіла (про харчові продукти тваринного походження); свіжий. *Мати любить все парне. А ми з батьком кисле* (Рудан., Переслів'я, 1958, 24).

Парне́ молоко́ — щойно надоєне молоко. *Від Ліди пахло весняним вітром, луговою травою, парним молоком* (Дмит., Наречена, 1959, 169); **Парна́ ри́ба** — риба, що заснула або була вбита зразу після улову. *Риба надходить на підприємства громадського харчування живою, парною, охолодженою, мороженою і солоною* (Технол. пригот. їжі, 1957, 31).

ПАРНИ́К, á, *ч.* Засклене приміщення для вирощування ранньої розсади, ранніх овочів і плодів. *Підімалася в парниках розсада...* (Гончар, I, 1954, 291).

ПАРНИКА́Р, я́, *ч.* Фахівець, який веде парникове господарство.

ПАРНИКА́РСТВО, а, *с.* Ведення парникового господарства.

ПАРНИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **парни́к**. *При організації парникового господарства необхідно приділяти особливу увагу вибору місця* (Колг. енц., II, 1956, 234); *Внизу в дворику, навкруги замерзлих та засипаних снігом грядок та парникових рам, шпарко сновигали наші приятелі* (Досв., Вибр., 1959, 154); // Признач. для парника. *Терентій на веранді змішував парникову землю різних сортів* (Довж., I, 1958, 412); // Вирощений у парнику. *Буйно зеленіла під скляними рамами парникова розсада капусти й помідорів* (Шиян, Переможці, 1950, 237).

ПАРНИКОВО́Д, а, *ч.* Те саме, що **парника́р**. *Кожне господарство* [Димерського району] *має в середньому 400—500 парникових рам і тримає парниковода* (Хлібороб Укр., 3, 1964, 31).

ПАРНИКОВО́ДСТВО, а, *с.* Те саме, що **парника́рство**.

ПАРНИЧО́К, чка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **парни́к**.

ПА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **па́рний** 1. *Зоровий аналізатор набуває провідної ролі в просторовій диференціації завдяки своїй парності* (Рад. психол. наука.., 1958, 34).

ПА́РНО [1]. Присл. до **па́рний**. *Після кожного куплета виконавці пританцьовували парно: дама пливла у томному аргентінському танго, а кавалер відламував круг неї навприсядки гопака* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 283).

ПА́РНО [2]. Присл. до **парни́й**; // *у знач. присудк. сл. Темно, душно, парно, як буває душно і парно літньої ночі перед дощем* (Мирний, I, 1954, 343).

ПАРНОКОПИ́ТИЙ, а, е. 1. Який має в копиті два однаково розвинених пальці (про ссавців). *До великої рогатої худоби належать корови й бики. Це — парнокопиті тварини з масивним тулубом* (Зоол., 1957, 159).

2. *у знач. ім.* **парнокопи́ті**, тих, *мн.* Ряд травоїдних ссавців, що мають у копиті два однаково розвинених пальці. *Кабан належить до ряду парнокопитих* (Зоол., 1957, 159).

ПАРНЯ́, і, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **пари́льня** 1. *Макитра оддихався, мов вийшов із парні* (Вас., II, 1959, 51); *Ісен-Джан як із парні вийшов* (Ле, Міжгір'я, 1953, 152).

2. Приміщення, де парять і гнуть дерево для обіддя. *Макара Макаровича Уляпка зустріла біля парні, де гнули обіддя для коліс* (Донч., IV, 1957, 110).

3. *розм.* Спека з надмірною вологістю. *У холодку — і там парня, аж в'ялить, Бо сонечко вогнем неначе палить* (Гл., Вибр., 1957, 118).

ПАРО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **парови́й** [1] у 1 знач., напр.: п а р о к и с п е́ в и й, п а р о л і к у в а́ н н я і **па́ра** [2] у 1 знач., напр.: п а р о в и в і д н и́ й, п а р о в и м і́ р н и к і т. ін.

ПА́РОБОК, бка, *ч.*, *діал.* Парубок. [К о б з а р:] *Торгувать, шинкувать Буду чарочками, Танцювать та гулять Таки з паробками* (Шевч., I, 1963, 120).

ПАРОВИ́Й [1], á, é. 1. Прикм. до **па́ра** [2] 1. *Парова сила;* // Який служить для одержання, скупчення пари. *У топці парового казана палали сухі дрова* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 124); // Який приводиться до дії силою пари.— *Там, — у самій середині садка,— он бач високий димар — там у нас парова машина* (Мирний, IV, 1955, 330); *Кузня двигтить від важких ударів парових молотів* (Сенч., Опов., 1959, 21); // Який використовує тепло пари. *Залежно від виду теплоносія центральні системи опалення називаються паровими, водяними і повітряними* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 388).

2. Приготовлений для споживання дією пари. *Парові котлети.*

ПАРОВИ́Й [2], á, é. Який знаходиться під паром (*див.* **пар** [1]). *Гречку сіють у паровому полі до сівби озимини і після збирання основних культур, які рано звільняють поле* (Колг. Укр., 6, 1956, 22); // Заснований на використанні парів. *В епоху Київської Русі існували різні системи землеробства — вирубна, перелогова та парова з двопільною і трипільною сівозмінами* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 403).

ПАРОВИ́К, á, *ч.*, *розм.* 1. Паровий казан або двигун. *Через стіну було чути, як гули машини, шипіли десь далеко паровики* (Н.-Лев., II, 1956, 98); *Розповідають, що коли він служив у економії Бразуля, то засперечався із прикажчиком, що спинить на ходу маховик від паровика* (Тют., Вир, 1964, 79); * У порівн. *Все з люльки* [Карпо] *пахкає, та все пахкає, мов паровик...* (Коцюб., I, 1955, 305).

2. Те саме, що **парово́з**. *На вокзалі — лемент гудків: спішно перетягаються паровики й вагони на лівий берег Дніпра* (Еллан, II, 1958, 42).

ПАРОВИПУСКНИ́Й, á, é, *техн.* Який служить для випускання пари (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРОВИХЛОПНИ́Й, á, é, *техн.* Який служить для впускання і випускання пари (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРОВИ́ЦЯ, і, *ж.*, *розм.*, *заст.* 1. Парні воли, запряжені разом. *Довго торгувались: дурень удавав, буцімто йому не хотілось продавати тієї шкури, а там*

і згодивсь за три паровиці волів (Стор., І, 1957, 47); *Від тракту спускався до річки запряжений паровицею віз* (Мушк., Серце.., 1962, 312); // Пара волів з упряжжю і возом, переважно чумацьким. — *Я приїду пишно та красно, а ти ще краще,— сивою паровицею (бо там усе сиві воли в Мазовиці)* (Вовчок, І, 1955, 62); *Сім'я її заможна була: колись старий батько по чотири паровиці у Крим по сіль водив* (Гр., І, 1963, 314); // Віз, який запрягають парою волів. *Од Перекопу до Салгіри Покопані шанці; Стоять вози насторч яром — Паровиці чумацькі* (Чуб., V, 1874, 1053); *Чумацькі паровиці, тим часом добре попідмазувані, вже десь порипали собі далі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 30).

2. Спарований одяг, звичайно кожух і свита, одягнені разом. *В свиті холодно, кожуха шкода,— так тоді паровицю натягнув. Кожух гріє, а свита зверху* (Сл. Гр.).

3. Те саме, що **па́ра** [1] 8. *Нехай вам доленька сама Дарує всякую пашницю, Людей, дотепних до письма, І гарних творів паровицю!* (Гл., Байки.., 1959, 308).

ПАРОВИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Який уживається для спалювання в паровозних топках (про вугілля).

ПАРОВИ́ЧНИК, а, *ч., розм.* Кочегар при паровому казані. *На «Сміливому Звіробої» було тридцять матросів та паровичників* (Трубл., Опов. боцм., 1933, 3).

ПАРОВИ́ЧНЯ, і, *ж., розм.* Приміщення, в якому встановлено паровик (у 1 знач.). *З паровичні вихлопувалася біла пухнаста пара* (Панч, Синів.., 1959, 15).

ПАРОВИ́ЧОК, чка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **паровик**. *Засперечався* [Бовдюг] *із прикажчиком, що спинить на ходу маховик від паровика. Зодяг сірячину стару, поклав на плече скруток соломи, вперся ногами..— і замахнув благенький паровичок, скорився* (Тют., Вир, 1964, 80); — *Давай,— махнув рукавичкою Григорій Григорович молодший, і паровичок рушив, корячись його хазяйській руці* (Ю. Янов., II, 1954, 110).

ПАРОВІДВІ́Д, во́ду, *ч.* Пристрій для відведення пари (*див.* **па́ра** [2] 1). *Паровідводи влаштовують від котлів для приготування гарячої води або корму* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 482).

ПАРОВІДВІ́ДНИЙ, а́, е́. Який служить для відведення пари (*див.* **пара** [2] 1).

ПАРОВОДЯ́НИЙ, а́, е́. Який складається з пари і води; який діє за допомогою водяної пари. *У великих тепличних комбінатах, де тепло доводиться передавати на значну відстань, застосовують пароводяну систему опалення* (Овоч., 1956, 171).

ПАРОВО́З, а, *ч.* Залізничний локомотив з паровим двигуном. *Дзвінки трамваїв, гомін паровозів Зливаються в одну тремтячу ноту* (Л. Укр., І, 1951, 145); *Поїзд стояв довго — паровоз набирав воду* (Головко, II, 1957, 439).

ПАРОВО́ЗИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **паровоз**. *По вузькоколійці бігав маленький, мов іграшковий, паровозик* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 14).

ПАРОВО́ЗНИЙ, а, е. Прикм. до **паровоз**. *В'ється дим, як сива хмарка, з паровозної труби* (Забіла, Промені, 1951, 58); *Голоси їх заглушив своїм криком паровозний гудок* (Гончар, II, 1959, 311); // Признач. для стоянки, ремонту і т. ін. паровозів. *Вертаючись оце з роботи, з паровозного депо, на вокзалі наткнувся* [Костюк] *на сутичку артилеристів.. з гайдамаками* (Головко, II, 1957, 527); // Який обслуговує паровоз, працює на паровозі. *Їм назустріч від куреня йде людина в одежі паровозного машиніста* (Ю. Янов., І, 1954, 236).

ПАРОВО́ЗНИК, а, *ч.* Залізничник, який обслуговує пароноз, працює на паровозі. — *Доводилося економити кожний літр води, і машиніст вкладав у це весь свій багаторічний досвід старого паровозника* (Донч., VI, 1957, 176).

ПАРОВОЗО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **паровоз**, напр.: паровозбира́льний, паровозоремо́нтник і т. ін.

ПАРОВОЗОБУДІВНИ́Й, а́, е́. Стос. до паровозобудування. *Перша п'єса Ю. Яновського «Завойовники» (1931) присвячена робітникам Луганського паровозобудівного заводу* (Іст. укр. літ., II, 1956, 492).

ПАРОВОЗОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Робітник, який працює в галузі паровозобудування.

ПАРОВОЗОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Галузь транспортного машинобудування, що виробляє паровози.

ПАРОВОЗОРЕМО́НТНИЙ, а, е. Стос. до ремонту паровозів. *Робітники Київського паровозоремонтного заводу будували для народного ополчення бронепоїзди* (Ком. Укр., 7, 1961, 47).

ПАРОВПУСКНИ́Й, а́, е́, *техн.* Який служить для впускання пари (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРОГЕНЕРА́ТОР, а, *ч.* Теплообмінний апарат, у якому одержують пару, що її тиск вищий від атмосферного. *В результаті проведених досліджень з'явилась парогазова установка, в якій топка котла, що називається тут парогенератором, сполучена з камерою згоряння газової турбіни* (Наука.., 10, 1961, 15).

ПАРОГЕНЕРА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **парогенера́тор**. *Серце корабля* [«Ленин»] — *парогенераторна атомна установка, яка працює на ядерному паливі* (Наука.., 6, 1958, 27).

ПАРОГІДРАВЛІ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Який одержує воду високого тиску за допомогою пари (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРОДИНА́МО, *невідм., ж.* Машина, що поєднує парову машину і динамомашину.

ПАРОДИ́СТ, а, *ч.* Автор пародій (у 1 знач.).

ПАРОДИ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **пародійний**.

ПАРОДІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **паро́дія**. *Ті народні образи, яким поет* [Ш. Петефі] *надавав пародійної форми псевдокласичних поем,..* [він] *зображує цілком реально* (Мист., 1, 1959, 44).

ПАРОДІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пародійний**. *Саме пародійністю сповнена вся художня структура багатьох Вишневих творів* (Рад. літ-во, 3, 1967, 34); *Пародійність вірша.*

ПАРОДІ́ЙНО. Присл. до **пародійний**.

ПАРОДІЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пародіюва́ти**. *Як і в поезії Жовтня, в літературі 20-х років зустрічаються переспіви або пародіювання відомих фольклорних та літературних мотивів* (Рад. літ-во, 4, 1964, 38).

ПАРОДІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., перех.* 1. Створювати пародію на кого-, що-небудь або у сатиричному, іронічному плані наслідувати когось, щось. *У байці «Ведмежий суд» Гребінка пародіює стиль судових документів* (Рад. літ-во, 1, 1962, 60).

2. Зображувати у смішному, карикатурному вигляді. *Відтворюючи голос Шпаківського і пародіюючи його псевдовчену фразеологію, молодий чоловік спитав: — Які явища ми називаємо смішними, тобто комічними?* (Вол., Місячне срібло, 1961, 86).

3. Прагнучи наслідувати кого-, що-небудь, перекручувати суть того, що наслідують. *Григорій Задніпровський, волею автора* [М. Стельмаха], *не лише в основному і головному повторює Марка Безсмертного, але мимоволі фактично пародіює його навіть у дрібницях* (Вітч., 1, 1962, 166).

ПАРОДІЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **пародіюва́ти**.

ПАРО́ДІЯ, ї, *ж.* 1. Сатиричний літературний, музичний і т. ін. твір, що використовує які-небудь риси

іншого твору, а також його форму. *Важко було зрозуміти, чи це справжня розмова, чи Безрукий декламував пародію на якусь промову* (Коп., Вибр., 1948, 16); *Багато іскрометного гумору і дотепності вклав народ у казки, анекдоти, коломийки, пародії та приказки про церкву* (Наука.., 6, 1959, 47).

2. Сатиричне, іронічне наслідування кого-, чого-небудь. *Чи потребує ж особливого роз'яснення, що славільна і жартівлива пародія одного Фрейліграгового вірша, зроблена комічною основою Атта Троля, зовсім не має на меті зневаги поета?* (Л. Укр., IV, 1954, 134).

3. *перен.* Невдале, лише зовнішнє наслідування чого-небудь, яке перекручує суть того, що наслідують. *Штука, котра не є культом красоти і гармонії, перестає бути штукою, є пародією, карикатурою, дегенерацією штуки* (Фр., XVI, 1955, 295).

ПАРОЗБІ́РНИК, а, *ч.* Резервуар, що служить для збирання пари (*див.* **пара** [2] 1) і розподілу її по трубопроводах.

ПАРОІЗОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Ізоляційний шар, що захищає огороджувальні конструкції від водяної пари. *Покрівлю* [локомобільних електростанцій] *треба утеплювати так, щоб уникнути конденсації пари на покритті. Для цього на шар дощок укладають пароізоляцію* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 203).

ПАРО́К, рка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **пар** [2]. *Коропов прийшов* [у парну] *пізніше інших, на останній, найміцніший парок* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 178); *Над землею курів парок, хвилями гойдалося легке сріблясте марево* (Гром., Незакінч. роман, 1962, 206).

◇ **Па́рити парка́** *див.* **па́рити** [1].

ПАРОКІ́НКА, ПАРОКО́НКА, и, *ж., розм.* Підвода, запряжена парою коней. — *Я колись служив у нашого отдича, та що то за пан? Парокінкою їздив, та й то такою, що тілько тьфу!* (Фр., III, 1950, 144); *Чотири пароконки з дзвониками на дугах, з рушниками на оглоблях.. шукали виходу, летячи прямо повз кулемет на площу* (Довж., I, 1958, 153).

ПАРОКІ́ННИЙ, а, е. Признач. для запрягання або запряжений парою коней. *З-під пахучого темно-зеленого склепіння густої рябини і верб придорожніх викотилася парокінна бричка* (Фр., V, 1951, 159); *Назустріч повільно посувався парокінний віз* (Дмит., Обпалені.., 1962, 226).

ПАРОКІ́НЬ: В парокінь — запряжений парою коней. *Після полудня.. з села прикотила бричка в парокінь* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 154).

ПАРОКО́НКА *див.* **парокінка.**

ПАРОКСИ́ЗМ, у, *ч.* 1. *чого і без додатка.* Сильний приступ, раптове загострення якої-небудь хвороби. *Поки дописала листа, Оксані поліпшало і жар пройшов, видно, пароксизм минув* (Л. Укр., V, 1956, 307); *Тіц, вціпивши зуби, раптом почав дрібно тремтіти в нападі м'язового пароксизму* (Довж., I, 1958, 359); * У порівн. *Він був немов у пароксизмі — груди підносилися і опадали швидко,.. перед очима все крутилося* (Фр., V, 1951, 248); // *перен.* Раптовий приступ якого-небудь сильного душевного збудження, сильного почуття і т. ін. і зовнішній вияв його. *Я було встаю й мушу одягаться та чепуриться, щоб вволить його дурну волю та йти з ним, куди потягне його пароксизм нудьги* (Н.-Лев., I, 1956, 608); *Пан Ваввжак шепнув їй щось на вухо, що викликало в неї справжній пароксизм сміху* (Галан, Гори.., 1956, 144); // *перен.* Гострий, раптовий вияв чого-небудь. — *Що за дивний у них пароксизм книголюбства!* (Донч., V, 1957, 308); *В жорстокі часи розгулу самодержавної тиранії і пароксизмів загниваючого кріпосництва Добролюбов висував і відстоював ідею селянської революції* (Рад. Укр., 29.X 1961, 3).

2. *геол.* Різке посилення діяльності внутрішніх сил Землі, що викликає горотворення, магнетизм і т. ін.

ПАРОКСИЗМА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до пароксизму (у 1 знач.). *Пароксизмальна тахікардія виникає при різних серцево-судинних захворюваннях* (Наука.., 10, 1966, 40).

ПАРОЛИ́СТ, у, *ч.* (*Zygophyllum L.*). Дводольна рослина з супротивним листям, яке звичайно складається з багатопарних м'ясистих листочків.

ПАРО́ЛЬ, я, *ч.* Секретне умовлене слово, фраза, рідше якийсь умовний сигнал для розпізнання своїх людей на військовій службі або в конспіративних організаціях. *Приїхав він* [товариш Кирило] *в город. Учинив «явку», сказав пароль* (Коцюб., II, 1955, 208); *Вартовий, незважаючи на те, що вони назвали пароль, не пропускав їх* (Тют., Вир, 1964, 496); *Петро кивнув їй з докором: — Чому ж не стукати, як домовились? Хіба пароля не знаєте?* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 36).

ПАРО́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **пароль.** *Парольний сигнал.*

ПАРО́М *див.* **поро́м.**

ПАРОМІ́Р, а, *ч.* Прилад для вимірювання витрати пари (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРО́МНИЙ *див.* **поро́мний.**

ПАРО́МНИК *див.* **поро́мник.**

ПАРОМОТО́Р, а, *ч.* Парова машина, що застосовується як тягловий двигун самохідних безрейкових машин.

ПАРОМОТО́РНИЙ, а, е. З паромотором, паромоторами.

ПАРО́ПІМ, а, *ч., лінгв.* Слово, зовнішньою формою близьке до іншого слова.

ПА́РОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **па́ра** [1] 1, 3, 4, 7. *Дві пароньки найщасливіших очей іглянулися із собою* (Вовчок, I, 1955, 322); *Чом він* [соловейко] *не співа? Чи не вбито, не однято Пароньки його?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 220).

ПАРООХОЛО́ДНИК, а, *ч.* Прилад для регулювання температури пари (*див.* **па́ра** [2] 1), запобігання її перенагріванню.

ПАРООЧИ́СНИК, а, *ч.* Знаряддя для очищування від бур'яну поля, що знаходиться під паром (*див.* **па́р** [1]).

ПАРОПЕРЕГРІ́В, у, *ч.* Процес підвищення температури пари (*див.* **па́ра** [2] 1) відносно температури насиченої пари при даному тиску.

ПАРОПЕРЕГРІВНИ́К, а́, *ч.* Апарат у котельному агрегаті, призначений для підсушування і перегрівання насиченої водяної пари (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРОПЛА́В, а, *ч.* Судно, що приводиться в рух паровим двигуном. *А ще далі, де лиш око сягає,— не знать, чи по воді, чи по небу,— легкою тінню просувається пароплав* (Коцюб., I, 1955, 289); *І пливуть пароплави рікою, а за ними осріблений шлях* (Сос., II, 1958, 59).

ПАРОПЛА́ВИК, а, *ч.* Зменш. до **пароплав.** *Пароплавик уже багато років тягав між Дуйсбургом і Кобленцом довгі незграбні баржі* (Загреб., Європа 45, 1959, 3).

ПАРОПЛА́ВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пароплав.** *Сьогодні неділя, все відпочиває і навіть на річці поменшало робочого пароплавного руху* (Довж., III, 1960, 506); *Воно* [небо] *майже не відбивається у воді, розкраюваній ударами весел, пароплавних гвинтів* (Горький, Опов., перекл. Хуторяна, 1948, 13); // Яким обладнано пароплав; яким користуються на пароплаві. *Голубенко перейшов на другий борт і сів, приємно відчувши велику зручність білих пароплавних крісел* (Епік, Тв., 1958, 256); // Який відбувається на пароплаві. *Сон і дрімота на свій фантастичний лад перетворювали пароплавні розмови, що*

їх наслухався художник (Вол., Озеро.., 1959, 65); *Пароплавна прогулянка.*

2. Стос. до пароплавства. *Коли з'явилась пароплавна компанія і відбила у поромників перевіз, перенесли Кабашні всю свою діяльність на Каховку* (Гончар, Таврія, 1952, 36).

ПАРОПЛÁВСТВО, а, *с.* 1. Установа, що керує пароплавним транспортом. *В Чорноморському пароплавстві за роки семирічки вантажопідйомність флоту зросла майже в два рази* (Роб. газ., 18.III 1965, 1); *Чи потрібен він ще пароплавству, бодай на портову службу чи на роль капітана-наставника?* (Гончар, Тронка, 1963, 215).

2. Рух пароплавів по водних шляхах, перевезення пасажирів і вантажів на пароплавах. *З ініціативи Бутакова на Аральському морі було заведено пароплавство* (Видатні вітч. географи.., 1954, 80).

ПАРОПЛÁВЧИК, а, *ч.* Зменш. до **парапла́вик.** *З плавнів повернулися пароплавчики крейсерської служби* (Ю. Янов., І, 1954, 271).

ПАРОПОВІ́ТРЯНИЙ, а, е. 1. Який складається з сухого повітря і водяної, звичайно перегрітої, пари. *Вологовмістом повітря називається кількість водяної пари (в кг) в пароповітряній суміші, віднесена до 1 кг сухого повітря* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 463).

2. Який діє за допомогою повітря і пари. *На сучасних автомобілях часто застосовують кришки горловини бензобака, які мають пароповітряний клапан* (Автомоб., 1957, 96).

ПАРОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд або властивості пари (*див.* **па́ра** [2] 1). *Пароподібний формальдегід одержують за допомогою різних апаратів або безапаратним способом* (Підручник дезинф., 1953, 131); // Який знаходиться в стані пари. *Основними методами створення кристалів є їх вирощування з розчину, розплаву та з пароподібного стану* (Наука.., 9, 1964, 18).

ПАРОПРОВІ́Д, во́ду, *ч.* Трубопровід, по якому проходить пара (*див.* **па́ра** [2] 1). *Було переглянуто багатокілометрові паропроводи, газопроводи, повітропроводи, ущільнено стики, відремонтовано арматуру* (Ком. Укр., 7, 1966, 50); *Становий діловито давав останні вказівки, стежив за паропроводом, за робітниками* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 387).

ПАРОПРОВІ́ДНИЙ, віднá, віднé. Прикм. до **паропрові́д.** *Таджикистан постачає братній Україні паропровідну арматуру* (Ком. Укр., 2, 1966, 76).

ПАРОПРОДУКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.*, *спец.* Здатність утворювати водяну пару (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРОПРОСАПНИ́Й, á, é. Стос. до пару (*див.* **пар** [1]), зайнятого просапними культурами. *Залежно від способу відновлення родючості грунту сівозміни бувають паропросапні, плодозмінні, травопільні і сидеральні* (Колг. енц., II, 1956, 507).

ПАРОРОЗПО́ДІЛ, у, *ч.* Розподіл пари у паровому двигуні.

ПА́РОРОЗПОДІ́ЛЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **пароро́зпо́діл.**

ПАРОРОЗПОДІ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до пароро́зподілу.

ПАРОРОЗПОДІ́ЛЬНИК, а, *ч.* Механізм, що автоматично розподіляє пару в циліндрах парового двигуна. *Замість ручного пароро́зподілу Уатт запропонував автоматичний пароро́зподільник, який називається золотником* (Фізика, II, 1957, 66).

ПАРОСИЛОВИ́Й, á, é. Стос. до перетворення теплової енергії пари на механічну. *Електроенергія, вироблювана на рідкопаливних електростанціях, значно дорожча від електроенергії паросилових електростанцій* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 196).

ПА́РОСЛЬ, і, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **па́росток.** *У заграновані вікна вриваються молоді паросли дикого винограду* (Л. Укр., II, 1951, 190); * Образно. *Наймолодша літературна паросль любить відвідувати письменника, побожно переглядає його унікальну бібліотеку, слухає розповіді* (Літ. Укр., 11.XII 1962, 2).

ПА́РОСТ, у, *ч.* Те саме, що **па́росток.** *З будяків дикий мак блисне тобі у вічі. І потоне в буйних паростах між рівчаками* (Мик., II, 1957, 34); *Я син твій, нене-Україно, Народу паросте я твого* (Маняж., Тв., 1955, 133).

ПАРОСТИ́ТИСЯ, и́ться, *недок.* Пускати паростки; проростати. *Вже жито почало пароститися* (Сл. Гр.).

ПА́РОСТКОВИ́Й, а, е. Прикм. до **па́росток.** *Пошкоджує* [лунка срібна] *більше дуб, особливо паросткового походження* (Шкідн. і хвор., рослин, 1956, 416).

ПА́РОСТОК, тка, *ч.* 1. Молоде стебло рослини. *Садки червоніли молодими паростками* (Мирний, IV, 1955, 119); *Сонце, смійся! Дощик, лийся! Линьте, краплі, до землі, щоб на грядах у зернятах кріпли паростки малі* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 61).

2. *перен.* Ознака, перші прояви того, що починає розвиватися; зародок. *В перших комуністичних суботниках В. І. Ленін побачив паростки нової, комуністичної організації праці* (Вісник АН, 4, 1949, 3); *Каргат, хоч і молодий, та кільчаться, видно, в його душі паростки стародавньої інженерської етики* (Шовк., Інженери, 1956, 187); // Людина з першими проявами чогось нового, прогресивного. *Такі, як Піна Корсун,— це нові, молоді паростки нашої сільської інтелігенції* (Тич., III, 1957, 303); // *заст.* Нащадок. — *Паростку Зевсів, владарю людей, Менелаю Атріде! ..Не уник він лихого загину* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 80).

◇**Викорчо́вувати (ви́корчувати)** до оста́нньо́го па́росткa — знищувати, забирати і т. ін. все. — *Тут, Омеляне, така біда, що хоч живим у землю лізь.. До останнього паростка викорчовують, до останньої ниточки.* — *Відрізали землю?* — *зразу догадався Круп'як* (Стельмах, II, 1962, 182); **Пуска́ти (пусти́ти) па́росток:** а) починати рости. *Буряк зазеленів, розправив кущ, виложив по землі широкий лист, пустив молоді паростки* (Горд., Дівчина.., 1954, 146); б) *(в кому — чому)* проникати в свідомість, серце і т. ін. *Писар почув, що в йому запалюється злість, що вона пускає в його душі корінці й паростки та все глибше та ширше* (Н.-Лев., IV, 1956, 149).

ПА́РОСТОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **па́росток.** *З липового зруба молоді паросточки пустились* (Вовчок, I, 1955, 100); *Перші тендітні світло-зелені гострі паросточки витикаються з землі* (Ів., Таємниця, 1959, 66).

ПА́РОСТЬ, і, *ж.* 1. Те саме, що **па́росток.** *Зима гине, як надходить весна, зерно гниє в землі, випускаючи парость* (Коцюб., II, 1955, 275); *Як парость виноградної лози, Плекайте мову. Пильно й ненастанно політь бур'ян* (Рильський, III, 1961, 211).

2. *перен.* Окреме відгалуження, частина чого-небудь. *Певна річ, не у всіх паростях національної літератури відносини національних і міжнародних елементів однакові* (Фр., XVI, 1955, 385); // *заст.* Нащадок. *Скоро, Клімена парость, прийшов Фаетонт до палацу, Скоро вступив до покоїв свого.. батька* (Зеров, Вибр., 1966, 312); // *без додатка, збірн.* Молоді люди. *Хлопці його оточують, старий геть губиться в молодій парості* (Ю. Янов., II, 1954, 218).

3. Ліпіня спорідненості у родоводі кого-, чого-небудь. *На думку деяких дослідників, населення зрубної культури належало до іранської парості стародавніх індоєвропейських племен* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 106).

4. *діал.* Промінь, проміння. *На сволоці бігали та*

стрибали паростї західного сонця (Мирний, І, 1954, 336).

◇ **Пуска́ти (пусти́ти) па́рость** — те саме, що **Пуска́ти (пусти́ти) па́росток** (*див.* **па́росток**).— *Це не означає, що я злегковажив вашими порадами-думками, навпаки, вони тепер якнайміцніше прищепилися і вже ростуть, пускають свіжі паростї* (Кач., II, 1958, 27).

ПАРОТВО́РЕННЯ, ПАРОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Перехід рідкої або твердої речовини в газоподібний стан; утворення пари. *Кількість тепла, що витрачається на перетворення в пару 1 кг рідини, називається теплотою пароутворення* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 362).

ПАРОТЕ́ПЛОХІ́Д, хо́да, *ч.* Судно, що має парову машину і дизельний двигун.

ПАРОТЕ́ПЛОХІ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **паротеплохі́д.**

ПАРОТИ́Т, у, *ч.* Запалення коловушної залози.

ПАРОТУРБІ́НА, и, *ж.* Парова турбіна.

ПАРОТУРБІ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **паротурбі́на.** *Він очолив бригаду слюсарів, що здійснює проміжну слюсарну обробку паротурбінних деталей* (Роб. газ., 7.I 1961, 2); // Який працює, функціонує за допомогою паротурбін. *Ангренська станція підземної газифікації вугілля.. даватиме газ для котлів великої паротурбінної електростанції* (Наука.., 4, 1961, 18); // Який виготовляє паротурбіни. *У новому паротурбінному цеху .. виділено спеціальну дільницю для виробництва гідротурбін* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 450).

ПАРОТУРБІ́ННИК, а, *ч.* Робітник, який бере участь у виготовленні паротурбін.

ПАРОТУРБОВО́З, а, *ч.* Локомотив з паротурбінною силовою установкою.

ПАРОТЯ́Г, а, *ч., заст.* Паровоз. *Паротяга свисток долітає здаля, ніби кличе до рідного краю* (Сос., II, 1958, 241).

ПАРОТЯ́ГОВИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **паротя́г.** *Де хилилась вербичка у полі, там тепер паротягове депо* (Тич., I, 1957, 163).

ПАРОУТВО́РЕННЯ *див.* **паротво́рення.**

ПАРОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до пароутворення. *Пароутворювальний процес.*

ПАРОУТВО́РЮВАЧ, а, *ч.* Теплообмінний апарат, що виробляє пару для різних цілей. *Пароутворювач агрегату складається з котла, топки, димаря і двох запарних чанів* (Механ. і електриф.., 1953, 487).

ПА́РОХ, а, *ч., діал.* Парафіяльний піп. *Отець парох, як лошак, побіг до хати, аби комісар його не запримітив* (Стеф., I, 1949, 208); *Перерівський парох отець Чубатий сидів на трьох селах і на двох церквах* (Козл., Сонце.., 1957, 6).

ПА́РОЧКА, и, *ж.* 1. Пестл. до **пара** [1] 1, 3, 4, 7. — *Та чого ж я йому понесу, коли в мене нічого нема! — Бубличків парочку в'язочок* (Кв.-Осн., II, 1956, 278); *Гостю налив чарочку, а сам випив парочку* (Укр.. присл.., 1955, 224);

2. *розм.* Те саме, що **па́ра** [1] 1, 4. *Іде парочка — Манька з кавалером* (Мик., I, 1957, 117); *Я відчував таку самотність, ніби всі люди відцуралися від мене, поділилися на парочки, а я залишився сам* (Томч., Готель.., 1960, 9); *Треба швидше до лісу. Поки сюди-туди, викличуть гади* [фашисти] *парочку.. бомбардувальників* (Ю. Янов., I, 1954, 53).

ПАРСЕ́К, а, *ж., астр.* Одиниця виміру відстаней, рівна відстані, для якої річний паралакс дорівнює одній секунді. *Відстані до зір, беручи до уваги їх колосальність, звичайно подають у світлових роках або в парсеках* (Астр., 1956, 103).

ПАРСУ́НА, и, *ж., розм., заст.* 1. Обличчя, фізіономія. *Рушником обтер парсуну* (Сл. Гр.).

2. Портрет. *Як же роздивиться наша Явдоха, що се мана, що се не справжній салдат* [солдат], *а тільки його парсуна,— засоромилась* (Кв.-Осн., II, 1956, 12).

ПАРТ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **партійний,** напр.: п а р т б і б л і о т е́ к а, п а р т д и с ц и п л і н а і т. ін.

ПА́РТА, и, *ж.* Шкільний учнівський стіл з похилою верхньою дошкою, з'єднаний у нижній частині з лавою. *В темний вечір зим холодних, В парту кинувши книжки, Ми збирались коло грубки Слухать.. казки* (Щог., Поезія.., 1958, 187); *Вчитель пішов між рядами парт* (Сміл., Сашко, 1957, 30).

Сиді́ти (учи́тися) за па́ртою; Сіда́ти (сі́сти) за па́рту— здобувати освіту. *Хай буде мир, щоб нам щодня Учитися за партою* (Нех., Ми живемо.., 1960, 72); — *Ти, говорять, Хомо, вже академію соціалізму пройшов, а ми тільки за парту сідаємо!* (Гончар, III, 1959, 324).

ПАРТАКТИ́В, у, *ч.* Найактивніша частина складу Комуністичної партії Радянського Союзу; партійний актив. *О шостій взавтра збори, де заходи потрібні Продумано і точно накреслить партактив...* (Бажан, Вибр., 1940, 97).

ПАРТАПАРА́Т, у, *ч.* Скорочення: партійний апарат. *Конференція вважає за необхідне провести спрощення і скорочення партапаратів* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 136).

ПАРТА́ЦТВО, а, *с., зневажл.* Абстр. ім. до **парта́цький.**

ПАРТА́ЦЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Невміло або неохайно, недбало зроблений, виконаний. [П р е ф е к т:] *Мій друже, ти ж не будеш запевняти, що тії вірші не були партацькі?..* (Л. Укр., III, 1952, 451).

ПАРТА́Ч, а́, *ч., зневажл.* Людина, яка робить, виконує що-небудь невміло або неохайно, недбало. *Брянський не міг стримати свого роздратування. — Партачі! Партачі! Партачі! — кричав він за кожним невдалим пострілом* (Гончар, III, 1959, 52); *Готуючи грунт до сівби, трактористи добре напартачили: то тут, то там на поверхню виходили огріхи.. Комбайнер згадав лихим словом тих партачів* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 102).

ПАРТА́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., зневажл.* Робити, виконувати що-небудь невміло або неохайно, недбало. *Гнат же Кавунів тільки партачить, а не шиє* (Кучер, Прощай.., 1957, 210); — *Граєте в теніс? — Граю. — Чи схотіли б коли зі мною зіграти партію? — Ох, пане докторе, я партачу...* (Вільде, На порозі, 1955, 30).

ПАРТА́ЧКА, и, *ж., зневажл.* Жін. до **парта́ч.**

ПАРТБІЛЕ́Т, а, *ч.* Те саме, що **парткви́ток.** — *Тепер візьми партбілет. — Він тримав полу піджака одгорнутою, але дістати з неї білет не було сили* (Тют., Вир, 1964, 535).

ПАРТБУДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Наука про закономірності виникнення, розвиток та зміцнення марксистсько-ленінської партії, форми і методи її побудови, організації, керівництва; партійне будівництво. *Необхідно підвищити інтерес у масах членів партії до питань партбудівництва* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 190).

ПАРТБЮРО́, *невідм., с.* Керівний виборний орган первинної партійної організації; партійне бюро. *Партбюро і партгрупорги постійно контролюють виконання партійних доручень* (Ком. Укр., 8, 1966, 15); *Там мене у партію приймали В партбюро у Красній Слободі* (Мал., Запов. джерело, 1959, 27).

ПАРТВИХОВА́ННЯ, я, *с.* Форми і методи, якими користується Комуністична партія Радянського Союзу для виховання марксистсько-ленінської свідомості; партійне виховання. *З метою посилення партвиховання*

в комсомолі, передачі партійних традицій комсомольським масам необхідно залучати старих членів партії до практичної роботи в комсомолі (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 312).

ПАРТВИХОВНИ́Й, á, é. Стос. до партвиховання. *Для політичного виховання членів КСМ треба використовувати партвиховну роботу партії* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 204).

ПАРТВНЕ́СКИ, ів, *мн.* (*одн.* **партвне́сок,** ска, *ч.*). Скорочення: партійні внески — щомісячні грошові внески членів партії і кандидатів у члени партії.

ПАРТВНЕ́СОК *див.* **партвне́ски.**

ПАРТГРУ́ПА, и, *ж.* Найменша організаційна одиниця, що об'єднує членів КПРС всередині цехових, дільничих і т. ін. первинних організацій; партійна група. *—Очевидно,— слабо усміхнувся Дорош,— я буду у вас читати і лекції, але приїхав я сюди як секретар майбутньої партгрупи* (Тют., Вир, 1964, 101).

ПАРТГРУПО́РГ, а, *ч.* Організатор партійної групи. *Партгрупоргі — це.. комуністи — передовики виробництва* (Ком. Укр., 9, 1966, 12).

ПАРТЕНОГЕНЕ́З, у, *ч.* Форма статевого розмноження тварин і рослин, при якій яйцеклітини розвиваються без запліднення.

ПАРТЕНОГЕНЕ́ЗИС, у, *ч.* Те саме, що **партеногене́з.**

ПАРТЕНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до партеногенезу. *Партеногенетичний розвиток;* // Який виникає внаслідок партеногенезу. *Яйцеклітина може в окремих випадках без злиття із сперміем почати ділитися і дати початок партеногенетичному гаплоїдному зародку* (Бот. ж., XI, 4, 1954, 12).

ПАРТЕНОГЕНЕТИ́ЧНО. Присл. до **партеногенети́чний.** *Кульбаба має здатність утворювати насіння і без запліднення — партеногенетично* (Практ. з систем. та морф. рослин, 1955, 164).

ПАРТЕ́Р, у, *ч.* 1. Нижній поверх звичайно театрального залу з місцями для глядачів. *Вона була заввого вбрана для передніх рядів партеру...* (Л. Укр., III, 1952, 706); *Зал вміщав шістсот глядачів тільки в партері* (Ле, В снопі.., 1960, 187); // *збірн., перен.* Глядачі, що займають такі місця. *Весь партер і ложі бенуара буквально затаїли подих* (Довж., I, 1958, 167).

2. Відкрита частина парку, саду і т. ін., оздоблена газонами, квітниками, фонтанами тощо, звичайно розташована на плоскій місцевості. *Площу перед громадськими будинками, біля пам'ятника, в парку, на майдані, на якій розміщені квітники, газони, малі архітектурні форми, .. композиційно пов'язані в одне ціле, звуть партером* (Озелен. колг. села, 1955, 178).

3. Положення у спортивній боротьбі, при якому борець лежить на килимі або, стоячи на колінах, спирається на нього руками.

ПАРТЕ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **парте́р** 1, 2. *Судячи в плану 1858 року, ділянка «клинів» в* [парку] *Олександрії оформлялася партерною зеленню* (Парк Олександрія.., 1949, 37).

2. *спорт.* Який використовує партер (у 3 знач.). *Партерна боротьба.*

3. *спец.* Який не потребує спортивних приладів, пристосований для виконання на арені, сцені (про циркові вправи). *Партерна акробатика;* // Який виступає на арені, сцені (про цирковий артистів). *Показали свою майстерність партерні гімнасти, які немов літали на сцені* (Кучер, Чорноморці, 1956, 63).

ПАРТЕ́СНИЙ, а, е. Багатоголосний (звичайно про церковний хоровий спів). *Своєрідно готували грунт для появи української опери і партесні (хорові) світські концерти XVIII ст.* (Укр. клас. опера, 1957, 51); // Написаний для багатоголосного виконання. *Там були, в тім сувої, його світські партесні пісні — на сім голосів і на дванадцять* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 286).

ПАРТЗБО́РИ, ів, *мн.* Збори первинної організації членів КПРС; партійні збори. *Черниш знав, що Брянський у полку на партзборах* (Гончар, III, 1959, 37).

ПАРТЗ'ЇЗД, у, *ч.* З'їзд представників міських, обласних або республіканських парторганізацій; партійний з'їзд. — *В Старицьківській сільраді, Машівського району, об'єдналися колгоспи ім. Леніна, ім. Калініна, ім. XVII партз'їзду* (Вишня, I, 1956, 442).

ПАРТИЗА́Н, а, *ч.* 1. Учасник партизанської боротьби, член партизанського загону. *Для фашиста партизан — як сіль для очей* (Укр.. присл.., 1955, 419); *Загін польської кінноти відбивався від партизан князя Пожарського* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 12).

Бу́ти у партиза́нах — брати участь у партизанській боротьбі. *Був* [Іван Іванович] *у партизанах, працював у загонах по боротьбі з бандитами та диверсантами* (Довж., I, 1958, 113); **Черво́ний партиза́н** — народний месник часів громадянської та Великої Вітчизняної війн. *Одного разу стало відомо, що в лісах є червоні партизани* (Ле, Опов. та нариси. 1950, 239).

2. *кого, чого, заст.* Один з перших прихильників якого-небудь руху, напряму. *З розмови Лопухова з Вірочкою виявляється, що напрям його думок куди легше міг здатися гарним таким людям, як Мар'я Олексіївна, аніж красномовним партизанам всяких прекрасних ідей* (Черн., Що робити?, перекл. Дукина, 1936, 114).

ПАРТИЗА́НИТИ, ню, ниш, *недок., розм. 1.* Вести партизанську боротьбу; бути партизаном. *Чим далі відходять тавричани від рідних місць, тим все частіше зринає між ними приглушена збентега* [збентеженість] *та сумніви: — Куди йдемо? — Хіба не можна тут партизанити?* (Гончар, II, 1959, 110); — *Партизанили ми разом з Устимом Харитоновичем у вісімнадцятому році, кайзерівських генералів ганяли* (Хижняк, Тамара, 1959, 34).

2. Діяти неорганізовано, недисципліновано; виявляти партизанщину (у 2 знач.). — *Тільки партизанити тепер не можна, браток.. Духом, настроєм, бойовим спрямуванням завжди залишайся фронтовиком, а поводитись учись інакше* (Мик., II, 1957, 370).

ПАРТИЗА́НКА, и, *ж.* Жін. до **партиза́н.** *Він підходить до підводи із встановленим на ній кулеметом, біля якого порається партизанка-кулеметниця* (Ю. Янов., I, 1954, 239).

ПАРТИЗА́НСТВО, а, *с.* 1. Партизанська боротьба, партизанський рух; // Участь у партизанській боротьбі, у партизанському русі. *За батькове партизанство ж і матір застрелили й хату спалили* (Вирган, В розп. літа, 1959, 255).

2. Збірн. до **партиза́н** 1. *В історичному музеї* [Переяслава-Хмельницького] *зібрано багато експонатів, тут, зокрема, можуть показати.. незабутні реліквії червоного партизанства, яке боролося проти буржуазної Центральної Ради* (Чаб., Шляхами.., 1961, 12).

ПАРТИЗА́НСЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до збройної народної боротьби, яку провадять самостійно діючі загони в тилу ворога. *Татари на Русі зустріли героїчний опір військ і народу.. Народ піднявся на партизанську війну* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 575); *Бойовим діям військ Радянської Армії сприяв могутній партизанський рух, який розгорнувся на окупованій ворогом території* (Ком. Укр., 6, 1961, 44); // Який, складаючись із партизанів, веде таку боротьбу в тилу ворога. — *Я мав тоді тільки п'ятнадцять років, але вже був у партизанському загоні*

(Панч, В дорозі, 1959, 98); *Саме під цю негоду до хутора пробирався в лісі ще один нагальний вістовий штабу партизанських з'єднань* (Ле, Право.., 1957, 203).

2. Прикм. до **партиза́н**. *Ось уже кілька днів наші загони в усіх кінцях партизанського краю вели запеклі бої з великими силами фашистів* (Збан., Незабутнє, 1953, 16); — *Ніде щирше не співають, як на війні,— зітхнув Мірошниченко, згадуючи своє лісове партизанське життя* (Стельмах, II, 1962, 28); // Належний партизанам або якось з ними зв'язаний. *Б'ють дороги копитами партизанські коні* (Перв., II, 1948, 173); *Вам привіт, киянки, галичанки — Партизанські сестри, матері* (Воронько, Вел. світ, 1948, 29); // Признач. для партизанів. *Це була партизанська газета. Вона закликала до боротьби з чужоземними загарбниками* (Сміл., Сашко, 1957, 130); // Такий, як у партизанів, власт. їм. *Вони були в картатих піджаках та в гетрах, з червоними партизанськими стрічками на капелюхах* (Гончар, III, 1959, 323).

ПАРТИЗА́НЩИНА, и, *ж.* 1. Партизанська боротьба (як стихійна, неорганізована боротьба на протилежність організованим діям регулярної армії). *З'їзд ВКП(б)* [VIII] *ідейно розбив так звану «військову опозицію», яка відстоювала дуже небезпечні для Червоної Армії пережитки партизанщини* (Іст. УРСР, II, 1957, 150).

2. *перен.* Дії, поведінка, що характеризуються неорганізованістю, відсутністю дисципліни, анархізмом. —*В архітектурі партизанщини ми не допустимо, — авторитетно заявив Кукулик* (Загреб., День.., 1964, 74).

ПАРТИ́КА, и, *ж., діал.* Скиба, шматок хліба. [У л я н а:] *Діти на півзрості їдять цілий день, як качки. Он мої, вірите, одбатую на сніданок ось по такій партиці хліба, дам на двох глечик молока — мало* (Кроп., III, 1959, 330).

ПАРТИКУЛЯРИ́ЗМ, у, *ч., політ., заст.* Прагнення окремих частин держави до відособлення, до недоторканності місцевих, приватних прав, привілеїв на шкоду загальнодержавній справі.

ПАРТИКУЛЯ́РНИЙ, а, е, *заст.* 1. Приватний, неофіційний. *Партикулярний лист; Партикулярна друкарня.*

2. Цивільний (про одяг). *Йшла* [панночка] *в парі в чоловіком похилого віку, в партикулярному одязі і в пенсне* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 195).

ПАРТИКУЛЯ́РНО, *заст.* Присл. до **партикуля́рний** 1. *Говорити партикулярно.*

ПАРТИТУ́РА, и, *ж.* Сукупність партій багатоголосного музичного твору (для оркестру, хору або ансамблю). *Чим більше співаків і краща їх зіспіваність, тим повніше, багатоманітніше розквітчана хорова партитура* (Нар. творч. та етн., 3, 1961, 92); — *Певне, опера трохи затяглася. Кажуть же, новий склад виконавців, незавчені партитури* (Ле, В сноні.., 1960, 123); // Нотна книга із записом усіх партій такого твору. *Із специфічно диригентських дисциплін слід назвати такі: тактування, читання партитури* (Осн.. диригув., 1960, 4); *Тільки прибув він* [учитель] *у село, повиймав та порозкладав у своїй квартирі книжки, камертони та всякі партитури — зразу закипіла робота* (Вас., I, 1959 135); // Програма яких-небудь дій виконавця у драматичному спектаклі. *Можна було б скласти цілу партитуру пластичних виразів найрізноманітнішої гами почуттів у різних ролях Саксаганського* (Минуле укр. театру, 1953, 150).

ПАРТИТУ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **партиту́ра**.

ПАРТІ́ЄЦЬ, ійця, *ч., розм.* Член Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р.— РСДРП, до 1956 р.— ВКП(б)). *Партієць той, хто дійсно допомагає будувати організацію, яка відповідає с.-д. принципам* (Ленін, 20, 1971, 275); *То ж більшовик, то ж партієць! — Кожен вам скаже в окрузі. Значить, маю якусь я міць, Значить, труднощів гори здужаю* (Ус., I сьогодні.., 1957, 53).

ПАРТІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́ртія** 1—3. — *Центральний Комітет був і завжди буде для нас вищим керівним партійним органом* (Головко, II, 1957, 465); *Член партії повинен: ..берегти партійну і державну таємницю* (Статут КПРС, 1961, 4); *Я дав волю своєму почуттю, я говорив, що хочу жити роботою партійною* (Л. Укр., III, 1952, 693); *Року 1890 він* [І. Франко], *вкупі з другими, засновує радикальну партію, став на її чолі і видає партійний орган «Народ»* (Коцюб., III, 1956, 35).

2. Стос. до члена партії (у 1, 2 знач.). *Вищим органом первинної партійної організації є партійні збори* (Статут КПРС, 1961, 22); *Якийсь батальйонний комісар в резерві поцікавився студентом, його партійним стажем* (Ле, Право.., 1957, 112); // Належний членові партії. *Батько охоче розповідав про все, що знав, і з гордістю показував червоненьку картку — партійний квиток* (Юхвід, Оля, 1959, 218); // Який об'єднує певну кількість членів партії або керує ними. *Первинна партійна організація — це основа партії* (Матер. XXI з. КПУ, 1960, 66); *Партійний працівник;* // Який перебуває в партії, є членом партії. — *Ти — людина партійна, з нашого-таки й села, так що з тобою можна без шапкування, а по-простому* (Тют., Вир, 1964, 82); // *у знач. ім.* **партійний**, ного, *ч.*; **партійна**, ної, *ж.* Член Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р.— РСДРП, до 1956 р.—ВКП (б)). *Вона пояснила: — Син і дочка в них. І обоє партійні* (Головко, II, 1957, 442).

3. Який відповідає духові, ідеології, програмі партії (у 2 знач.). *Маркс і Енгельс від початку і до кінця були партійними в філософії, уміли викривати відступи від матеріалізму..* (Ленін, 18, 1971, 333); — *Представники райкому партії повинні у вас* [комсомольців] *бувати. Вчити треба вас, партійному стилю роботи вчити* (Логв., Літа.., 1960, 153); // Який відповідає принципам і завданням певної партії, певного класу. *Мусимо творити й творимо класову, партійну літературу ленінізму, марксизму, не боячись закидів у тенденційності* (Еллан, II, 1958, 192).

Парті́йне будівни́цтво; Парті́йне вихова́ння — те саме, що **партбудівни́цтво; Парті́йне вихова́ння** — те саме, що **партвихова́ння; Парті́йний акти́в** — те саме, що **партакти́в; Парті́йний квито́к (білє́т)** — те саме, що **партквито́к (партбілє́т).**

ПАРТІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість за знач. **парті́йний** 3. *Послідовна і сувора партійність — це прояв високої історичної об'єктивності, класової свідомості та ідейності* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 32); *Молодий письменник усвідомлює прекрасну ленінську тезу партійності літератури* (Смолич, Перша книга, 1951, 6).

2. Приналежність до партії (у 1, 2 знач.). *Партійність у Росії дуже велика, і перед народом партія має певне політичне лице* (Ленін, 35, 1973, 106); *Щоб зміцнити своє становище, Вальдек-Руссо оголосив, що він хоче об'єднати всіх, хто стоїть за республіку, незважаючи на партійність* (Нова іст., 1957, 61).

ПАРТІ́ЙНО. Присл. до **парті́йний.** *Вогненного нам треба слова! Такого, щоб мільйони виховувало: глибоко, партійно, реально,— інтернаціонально!* (Тич., III, 1957, 9).

ПА́РТІЯ. ї, *ж.* 1. Добровільний бойовий союз однодумців-комуністів, організований з представників робітничого класу, трудящих селян і трудової інтелігенції Радянського Союзу; Комуністична партія Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р.— РСДРП, до 1956 р.—

ВКП (б)). *Партія наша є союз свідомих, передових борців за визволення робітничого класу* (Лепін, 12, 1970, 134); *У нас усіх єдина мета — І зветься Партія вона* (Рильський, Сад.., 1955, 6).

2. Політична організація, що є найвищою формою організації якого-небудь класу і являє собою найактивнішу частину цього класу, яка захищає його інтереси і керує боротьбою з ворожими класами. *Року 1890 він* [І. Франко], *вкупі з другими, засновує радикальну партію, стає на її чолі* (Коцюб., III, 1956, 35).

3. Група осіб, об'єднаних спільністю яких-небудь політичних і економічних інтересів, за які вони борються, що може виникнути як опозиція всередині більшого угруповання, в середовищі представників одного класу. *Нурла і Юзбаш стояли на чолі ворогуючих партій* (Коцюб., I, 1955, 394); // *заст.* Група осіб, об'єднаних якими-небудь спільними інтересами, поглядами, переконаннями. *Він* [писар] *підібрав для себе свою партію, непогоджуючу* [небажану] *для батюшки* (Н.-Лев., IV, 1956, 153); *Літературна партія.*

4. Група осіб, об'єднаних спільною метою (звичайно для певної роботи, зв'язаної з переїздами); загін. *В моїй* [філоксерній] *партії працюють полтавські селяни* (Коцюб., III, 1956, 121); *Лодиженко виринав то з одного, то з другого боку і знов зникав із своєю дослідницькою партією* (Ле, Міжгір'я, 1953, 101); // Певна кількість людей, що мають якісь спільні ознаки (професію, освіту і т. ін.). [Л ю б а:] *Завтра наш столичний аероклуб випускає чергову партію пілотів* (Мик., I, 1957, 473).

5. Певна, звичайно значна кількість яких-небудь предметів, товарів, зібраних для відправлення, продажу і т. ін. *Біля кліті вже стояла партія вагонеток, навантажених рудою* (Досв., Вибр.. 1959, 194); *Цієї миті він* [Нестор] *найбільше нагадує баришника, що клопочеться коло партії краму, який сподівається вигідно продати* (Полт., Повість.., 1960, 519); // Певна кількість якої-небудь продукції, виготовленої на виробництві; серія. *У практиці машинобудування однойменні деталі виготовляються, як правило, партіями* (Допуски.., 1958, 27).

6. Частина багатоголосного музичного твору, виконувана одним співаком або одним інструментом. *Вони грали увертюру з «Норми» в чотири руки; ..надто камінна гра була у пані княгині, що грала басову партію* (Л. Укр., III, 1952, 525); *Мелодія була проста, проте Лесі довелося чимало потрудитися, поки співаки засвоїли свої партії* (М. Ол., Леся, 1960, 143).

Вести́ па́ртію — виконувати частину багатоголосного музичного твору. *Контральто Антоніни Павлівни і.. Костів тенор — сплелися в чудному, може, й навпаки всяким музичним законам, дуеті, де партію козака вела контральто, а дівчини — тенор* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 55).

△ **Мо́вна па́ртія** — мова персонажу літературного твору. *Наскільки вкорнилася в ньому* [Обломові] *обломовщина, яка вона йому органічна і, навпаки, який неприродний новий стан, можна судити і по мовній партії героя* (Талант.., 1958, 77).

7. *у що і без додатка.* Гра (в шахи, карти і т. ін.) з початку до кінця. *На низенькому ослончику.. сидить Валя, коло нього дід Маркіян. Кінчають партію в шашки* (Вас., II, 1959, 183); *Артамонов програє Кононову підряд третю партію в шахи* (Дмит., Розлука, 1957, 284); — *Граєте в теніс? — Граю. — Чи схотіли б коли зі мною зіграти партію?* (Вільде, На порозі, 1955, 30); // Усталений або винайдений ким-небудь хід такої гри. *Іспанська партія — один з найпопулярніших дебютів. Він часто зустрічається в усіх значних турнірах нашого часу* (Перша книга шахіста, 1952, 148).

8. *звичайно з означ., заст.* Про одруження або заміжжя, а також про людину, що бере або взяла шлюб, з точки зору її прийнятності, придатності як дружини. *Всі її близькі вважали його.. відповідною для неї партією, і вона також не мала причини інакше дивитися на це діло* (Кобр., Вибр., 1954, 4); [Н а с т а с і я Ю л і а н і в н а:] *Юрій Гаврилович — оце справжня партія для Лесі* (Смід.. Черв. троянда, 1955, 8).

ПАРТКАБІНЕ́Т, у, *ч.* Скорочення: партійний кабінет — кабінет політичної освіти при комітетах КПРС. *Велика роль в організації політичної самоосвіти належить парткабінетам* (Рад. Укр., 20.III 1949, 2).

ПАРТКВИТО́К, тка́, *ч.* Квиток члена Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р. — РСДРП, до 1956 р. — ВКП (б)); партійний квиток. *Дорогокавказом був мені і буде Зачеплений осколком парткваток* (Дмит., Вітчизна, 1948, 4).

ПАРТКОЛЕ́ГІЯ, ї, *ж.* Скорочення: партійна колегія — колегія при Комітеті партійного контролю Комуністичної партії Радянського Союзу, що займається розглядом персональних справ комуністів. — *Я б тебе ще й до партколегії потягла, доганочку тобі в особисту справу!* (Ю. Янов., Мир, 1956, 23).

ПАРТКО́М, у, *ч.* Керівний виборний орган великої первинної організації Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р. — РСДРП, до 1956 р. — ВКП (б)). — *Сам секретар парткому дав рекомендацію!* (Донч., V, 1957, 519); // Приміщення, кімната, де знаходиться партійний комітет. *Зінька з жінками не вийшла надвір. Ще як тільки через поріг ступила в коридор, упало в очі на дверях — «Партком КП(б)У»* (Головко, II, 1957, 170).

ПАРТКОМІВСЬКИ́Й, а, с. Прикм. до **парткóм.** *У грудях нез'ясована тривога й хвилювання. У кишені парткомівська посвідка* (Кач., II, 1958, 44); *В парткомівській залі були антресолі* (Перв., II, 1958, 352).

ПАРТКОМІ́СІЯ, ї, *ж.* Комісія при обкомах Комуністичної партії Радянського Союзу і військових частинах для розбору персональних справ комуністів; партійна комісія. *Вони не забули Назара Миновича у важку хвилину, коли йому доводилося оббивати пороги в обкомі та парткомісії* (Кучер, Трудна любов, 1960, 247).

ПАРТКОМІТЕ́Т, у, *ч.* Те саме, що **парткóм.** *У своїй роботі парткомітети повинні поставити облік, розроблення питань, пропозицій, що їх вносять рядові члени партії усно або на письмі, використовуючи їх* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 297).

ПАРТКОНФЕРЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* Конференція представників певних первинних парторганізацій; партійна конференція. *Коли вона виступає на партконференції, то не одного з присутніх кидає в жар,.. бо знає, що Лукія, піднявшись на трибуну, озиратись не буде, видасть по заслузі хоч кому* (Гончар, Тронка, 1963. 81).

ПАРТНЕ́Р, а, *ч.* Той, хто бере участь у якійсь грі разом з ким-небудь; учасник гри. — *Я опізнився в клуб. Мене там, певно, вже ждуть та лають мої партнери* (Н.-Лев., IV, 1956, 247); *В двері один по одному ввійшли четверо більярдистів — партнери* (Ле, В снопі.., 1960, 270); *Перед початком гри треба з'ясувати, хто з партнерів грає білими, а хто чорними* (Перша книга шахіста, 1952, 22); // Той, хто разом із ким-небудь бере участь у грі на сцені, танцях і т. ін. *Під час вистави Марків партнер палахнув ігарячу в його з обрізу* (Вас., II, 1959, 124); *Скрипаль щось пиляє на скрипці, а його партнер акомпанує йому на старому розбитому роялі* (Кол., На фронті.., 1959, 143); *Тоня.. літає у вальсі... Партнером її — молодий вчитель фізкультури* (Гончар, Тронка, 1963, 157); // Компаньйон, товариш у якій-

небудь справі, у якому-небудь занятті. *Десять років тому торговими партнерами СРСР в Азії і Африці були 17 держав, а тепер — понад 50* (Ком. Укр., 12, 1965, 40).

ПАРТНÉРКА, и, *ж.* Жін. до **партнéр.** *Він намацував хибкі місця партнерки, та ось вона зробила непередбачений хід і разом зайшлася переможним сміхом. — Шах!* (Коцюба, Пові береги, 1959, 50); *Колись, по-стародавньому обутий І вдягнений, він полонез водив, З-під носа у найкращих женихів Вихоплював партнерку до мазуру* (Рильський, II, 1956, 104).

ПАРТÓЛИТИ, лю, лиш, *недок., зневажл.* Те саме, що **партáчити.**

ПАРТÓРГ, а, *ч.* Скорочення: партійний організатор — виборний керівник партгрупи. *Спочатку він був начальником цеху, потім став парторгом* (Собко, Справа.., 1959, 85).

Парторг ЦК КПРС (ЦК КП України *і т. ін.*)— керівник партійної організації великого підприємства, рекомендований керівними партійними органами. *Мені партійна організація Донецької області виявила велике довір'я — направила працювати парторгом обкому КП України в Мар'інському територіальному виробничому колгосно-радгоспному управлінні* (Ком. Укр., 5, 1962, 24).

ПАРТОРГАНІЗАЦІЯ, ї, *ж.* Скорочення: партійна організація — місцеве об'єднання членів Комуністичної партії Радянського Союзу. *Найважливішою роботою в успішному проведенні політики партії на селі є зміцнення сільської парторганізації* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 259); — *Комуністів у нас в артілі всього два. А треба, щоб своя парторганізація була* (Вишня, I, 1956, 368).

ПАРТОСВІТА, и, *ж.* Система політичної освіти трудящих, застосована в СРСР; партійна освіта. *Парторганізації повинні систематично проводити висунуті життям і перевірені на досвіді методи партосвіти на селі* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 186).

ПАРТОСЕРЕ́ДОК, дку, *ч., іст.* Назва первинної партійної організації до 1934 р.; партійний осередок. *Збори відкрив Моржньов, член бюро партосередку* (Бойч., Молодість, 1949, 24); // Засідання такої організації.— *Незабаром звіт про мою роботу на партосередку. Підготуватись треба* (Донч., I, 1956, 83).

ПАРТПРАЦІВНИ́К, á, *ч.* Працівник партійних органів; партійний працівник. *На шахти, заводи на вісім годин Спішать журналіст і конструктор машин. Геолог, механік і партпрацівник* (С. Ол., Вибр., 1959, 236).

ПАРТРОБÓТА, и, *ж.* Скорочення: партійна робота. *Посилення партроботи на селі.*

ПАРТСТÁЖ, у, *ч.* Стаж перебування у лавах Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р. — РСДРП, до 1956 р. — ВКП (б)); партійний стаж.

ПАРТСТЯ́ГНЕННЯ, я, *с.* Скорочення: партійне стягнення.

ПАРТЧИ́СТКА, и, *ж, іст.* Скорочення: партійна чистка — перевірка партії з метою звільнення від чужих, шкідливих елементів.

ПАРТШКÓЛА, и, *ж.* Скорочення: партійна школа — школа для підготовки кадрів партійних працівників Комуністичної партії Радянського Союзу. *Засобом для піднесення політзнань сільських комуністів повинно бути максимальне залучення їх до сільських партшкіл* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 198); *Якось улітку цілий наш курс республіканської партшколи побував в екскурсії в степах Південної України* (Ле, Право.., 1957, 5).

ПАРУБЕ́НЬ, бня, *ч., спец.* Половина нетовстої, розпиляної вздовж колоди або її замінника, що застосовується для обладнання стінок парників і теплиць. *У приміських радгоспах і колгоспах парникові парубні роблять з бетону та інших довговічних матеріалів* (Овоч., 1956, 152).

ПАРУБИ́ЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **пáрубок** 1. *Лушня був широкоплечий парубище, високий, бравий* (Мирний, I, 1949, 260); *Мар'яна навшпиньках підійшла до ліжка: — Ну, то й чого ти валявся, парубище отакенний!* (Головко, I, 1957, 158).

ПАРУБІ́ЙКА, и, *ж.* Те саме, що **парубі́йко.** *Оглядаюсь, хто гукає. Гарний парубійка!* (Крим., Вибр., 1965, 51).

ПАРУБІ́ЙКО, а, *ч.* Хлопець, який стає парубком (у 1 знач.). *Десятий рік йому, а він високий, ніби чотирнадцятилітній парубійко* (Хижняк, Тамара, 1959, 211).

ПАРУБІ́КА, и, *ч., діал.* Парубок. *Осип був.. рослий парубіка* (Фр., III, 1950, 266).

ПАРУ́БКІВ, кóва, кóве. Прикм. до **пáрубок;** належний парубкові. *По обличчю дівчининому пробігала інколи смужка не то досади, не то таємного задоволення від парубкового залицяння* (Коцюб., I, 1955, 234); *На парубків крик і жіноче голосіння почав збігатися ярмарок* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 104); *Парубкова свита.*

ПАРУБКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **парубкувáти.** *Давніш, ще за часів парубкування, здавалось мені, наче у мене вовча натура, потребуюча самотини* (Коцюб., III, 1956, 152); *Левкові чи не вперше за все парубкування стало чогось тоскно* (Стельмах, I, 1962, 531).

ПАРУБКУВÁТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Бути парубком (у 1 знач.). *Сього чоловіка всі поважали змолоду. Як парубкував, поведе чорними бровами — дівчата сохнуть і дуріють* (Вовчок, I, 1955, 72); // Вести парубоцьке життя. *Відколи парубкував* [Зінько], *тільки одна дівчина й припала йому була трохи до вподоби — то була вдова сирота, наймичка Левантина* (Гр., II, 1963, 324); *Вони давні приятелі; разом парубкували, разом навіть одружувались* (Шиян, Вибр., 1947, 12); // Весело проводити час, гуляти в колі молоді. *Їдучи стежками, обнижками, біля сусіднього села, куди не раз ходив парубкувати, помічає він якусь метушню* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 719); // *перен.* Поводити себе, як парубок: гуляти, залицятися до жінок і т. ін. *Часом таки й не витримає — дорікне: — І де твоя совість, Юхиме! Дома жінка хвора.., а ти ось парубкувати зо мною* (Головко, II, 1957, 191).

2. Бути нежонатим, неодруженим. *Ой, час би, Грицьку, нам, ой, час пошануваться: Не все ж нам, братику, не все парубкувать* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 125); — *Жінку маєш?* — *цікавився старий, змірявши оком Василя, ніби намагаючись сам вгадати.* — *Парубкую,— відповів Василь неохоче* (Томч., Готель.., 1960, 268).

ПÁРУБОК, бка, *ч.* 1. Молодий чоловік; юнак. *Еней був парубок моторний І хлопець хоч куди козак* (Котл., I, 1952, 65); *Попереду з веслом у руці, насвистуючи якусь пісеньку, шкутильгає босоногий парубок* (Стельмах, II, 1962, 55).

2. Нежонатий чоловік.—*Хіба ж ти не знаєш, що він не парубок, що він жонатий?* — *сказав батько* (Н.-Лев., II, 1956, 238).

Стари́й пáрубок — немолодий чоловік, який ніколи не був одруженим. *Як це сталося, що вона пішла за нього, вічного наймита, старого парубка, бурлаку,..* — *і досі не знає* (Коцюб., II, 1955, 14).

ПАРУБÓТА, и, *ж., розм.* Збірн. до **пáрубок** 1. *Улицею іде гурт хлопців. Попереду Семенець, розмахуючи полами од пальта. Парубота поспішала слідом* (Вас., II, 1959, 48); *Скоро зібрав він паруботу, здебільшого*

таких же братчиків, як і сам, готових заради нього у огонь і в воду (Тют., Вир, 1964, 22).

ПАРУБО́ЦТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **парубо́та**. *Раз на зелені свята зібралось парубоцтво шукати скарба* (Стор., I, 1957, 59); *В шинку парубоцтво сіло за стіл окремо від літніх чоловіків* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 7).

2. Парубоцьке життя. *Довго.. гомоніли люди, пригадували молодощі, співи, парубоцтво* (Вас., I, 1959, 323); *Старому пригадалася далека молодість, парубоцтво* (Руд., Вітер.., 1958, 341).

ПАРУБО́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **па́рубок** 1. *Вулиця, захлинувшись парубоцькою піснею, знову гуляє під голосні удари бубна* (Кос., Новели, 1962, 160); *Маланка зразу брала його залицяння за парубоцькі жарти і все здалека трималася* (Кобр., Вибр., 1954, 192); // Належний парубкові; парубків. *Посеред кола замайоріла Дарчина голова, кружачи в парі то з парубоцькою шапкою, то з дівоцькою хусткою* (Л. Укр., III, 1952, 671); // Власт. парубкові. *Що мені найбільше подобається в дядькові — так то той парубоцький, палкий вогонь, котрий так і грає в його сірих очах* (Коцюб., I, 1955, 467); *Ось тепер він покаже парубоцьке право батькам: двічі вони сватали його — нічого не вийшло, а втретє — посватається сам* (Стельмах, I, 1962, 535).

ПАРУБО́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **парубо́цький**. *Варару здивувала і образила парубоча впертість* (Стельмах, I, 1962, 443); *Десь аж на тім краю села два голоси парубочі хрипко горлали пісні* (Головко, II, 1957, 18); *Лаврін знав парубоцький звичай і повів усю парубочу ватагу в шинок* (Н.-Лев., II, 1956, 313).

ПАРУБО́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., діал.* Парубкувати. *Парубочили ми з Хомою, як рідні брати* (Фр., I, 1955, 68);—*Ей, сину, час ще парубочити...* (Ірчан, II, 1958, 88).

ПАРУБО́ЧОК, чка, *ч.* Пестл. до **па́рубок** 1. [Н е с м і я н:] *Отак зводиться будинок за будинком, наче наступає армія на пустирі та старосвітські халупи...* [С о п я ш н и к:] *Тому й прийшли до вас, парубочки й дівчатка. Потрібна робоча сила* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 15).

ПАРУБЧА́К, а́, *ч., розм.* Те саме, що **па́рубок** 1. *Золотницький сидить на лаві за столом.. Ясь стоїть перед ним — парубчак, по-шляхетському, пишніше за батька вбраний* (Гр., II, 1963, 533); *До червоного, вигаптуваного ластовинням обличчя парубчака то приливала, то відливала гаряча юнацька кров* (Логв., Літа.., 1960, 177).

ПАРУБЧИ́НА, и, *ч., розм.* Те саме, що **па́рубок** 1. *Зорі сяють, серед гаю Дівчата співають, А дівчину парубчина Давно виглядає* (Пісні та романси.., II, 1956, 143); *Він спитав парубчину, чи не тут, бува, мешкає* (Коцюба, Нові береги, 1959, 390).

ПАРУБЧИ́СЬКО, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **па́рубок** 1. *З незграбного, отяжілого сільського парубчиська перемінився* [Іван] *в хватського, вродливого молодця* (Фр., III, 1950, 144); *Граф ураз спалахнув. Цей парубчисько занадто багато собі дозволяє* (Донч., III, 1956, 50).

ПАРУБ'Я́, я́ти, *с., розм.* 1. Те саме, що **парубі́йко**.

2. Те саме, що **па́рубок** 1. *Троянці зараз одгадали, Чиї то голови стримлять; Од жалю сльози попускали, Таких лишившись паруб'ят* (Котл., I, 1952, 231); *Якісь паруб'ята з міцними плечима вже потроху, мовби ненароком, відтискують його кудись убік* (Гончар, Таврія.., 1957, 369).

ПАРУБ'Я́ГА, и, *ч.* Збільш. до **па́рубок** 1. *Андрій Маркович, старший учитель в школі — рудий, кремезний паруб'яга* (Вас., II, 1959, 78); *Десь із-за кущів вийшов, прямуючи до фонтана, страшний, геть чорний, булькатий паруб'яга* (Гончар, Таврія, 1952, 169).

ПАРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до парування (*див.* **парува́ння** [2]). *Своєчасна підготовка та проведення парувальної кампанії в конярстві має велике значення для забезпечення високого проценту зажереблюваності* (Конярство, 1957, 80); // Признач. для парування. *У парувальний дворик заганяють спочатку свиноматку, а потім кнура* (Свинар., 1956, 130).

ПАРУВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **парува́ти** [1]. *І сьогодні на плечах Мар'яна від парування солоної ропи розлізлася десятчата сорочка* (Стельмах, Хліб.., 1959, 645).

ПАРУВА́ННЯ [2], я, *с.* 1. Дія за знач. **парува́ти** [2] і **парува́тися**. — *Здається, любов'ю називають оте сидіння увечері в парку, оте парування, коли він сигарету смокче, а вона мліє, схилившись йому на грудну клітку?— каже Гриня похмуро* (Гончар, Трошка, 1963, 128); *Десять літ безпутного життя* [Явдохи] *витягли всі грошенята, що Максим наскладав до парування* (Мирний, I, 1949, 236); *Паруються саламандри зрідка на суші, але здебільшого у водоймах, і відбувається це парування так само, як і у тритонів* (Визначник земноводних.., 1955, 33).

ПАРУВА́ННЯ [3], я, *с.* Дія за знач. **парува́ти** [3]. *Парування поля.*

ПАРУВА́ТИ [1], у́с, *недок.* 1. Виділяти, випускати з себе пару (*див.* **па́ра** [2]), тепло, вологу внаслідок нагрівання, охолодження, висихання. *Самовар парував і кипів на столі* (Н.-Лев., III, 1956, 215); *Пахло весною, земля парувала* (Щог., Поезії, 1958, 425); *На столі парують страви: Борщ, свинина і приправи* (Шпак, Вибр., 1952, 72); *Обличчя.. привітно, по-святковому всміхалися, паруючи гарячим диханням на холоді* (Ле, Право.., 1957, 268); *Його оббрьохані штаненята аж парують на лежанці* (Стельмах, I, 1962, 303).

2. Бути теплим і насиченим парою (*див.* **па́ра** [2]). *Велика вологість у теплому повітрі створює духоту. Повітря, як кажуть, «парує»* (Наука.., 8, 1958, 47).

ПАРУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Об'єднувати в пари (*див.* **па́ра** [1] 4). [К а с с а н д р а:] *Правда й щастя! Як легко ти паруєш їх, Креузо!* (Л. Укр., II, 1951, 262); // Добирати під пару до чогось. *Вкриті столи вже і лавка Цвітом пахучих степів: Травку парує до травки, В банки складає* [Микола] *жуків* (С. Ол., Вибр., 1959, 145); // Зводити до пари (*див.* **па́ра** [1] 7) двох людей. *Се ж моє весілля грають, се ж мене з ним парують* (Мирний, I, 1954, 94); *Її взяв за себе Мусій Половець.., непоказний хлопець, нижчий од неї на цілу голову. Та така вже любов і так вона парує* (Ю. Янов., I, 1954, 266).

2. Зводити, злучати самку й самця. *Борис обережно, по-хазяйському підв'язав йому* [голубу] *крила і пустив у спеціальну клітку, де він парував нових голубів* (Коп., Подарунок, 1956, 15).

ПАРУВА́ТИ [3], у́с, *недок.* Бути, лишатися під паром (*див.* **па́р** [1] 1). *На полі, що мало парувати в наступному році, було посіяно еспарцет на випас* (Рад. Укр., 14.X 1961, 2).

ПАРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Об'єднуватися в пари (*див.* **па́ра** [1] 4), бути дібраним під пару до чогось. [Д р у ж к а:] *Нум, дружечки, нум, сестрички, Паруймося, у Галини на весіллі Натанцюймося* (Кроп., II, 1958, 110); [Р у ф і н:] «*І цезарю й республіці служити»... у тебе це паруються так легко, а в мене сі слова ідуть уростічі...* (Л. Укр., II, 1951, 363).

2. Знаходити собі пару (*див.* **па́ра** [1] 7).— *Всі до пари, як голубочки, тільки Пріська одинока,— мовила Палагея Тихонівна..— Значить, не охота парватися, бо*

за парою не буває остановки (Л. Янов., I, 1959, 257); *Дай боже, вам на світі пожити, діток наплодити, а там і попарувати, як самі парувтесь зараз* (Смолич, Мир.., 1958, 55).

3. Злучатися (про самок і самців). *Паруватися напровесні зліталося птаство до наших токовищ із усього Полісся* (Літ. Укр., 28. II 1969, 2).

ПА́РУС, а, *ч.* 1. Прикріплений на щоглі великий шматок полотна певної форми (трикутний, прямокутний і т. ін.), за допомогою якого вітер рухає судно; вітрило. *Човники на веслах і на парусах снувались по затоці* (Л. Укр., III, 1952, 611); * Образно. *Червоні паруси неба згортались і спадали слідом за сонцем кудись у чорну прірву* (Тют., Вир, 1964, 289); * У порівн. *Нараз в безмірному просторі, Мов парус на далекім морі, Маленька хмарка виринає* (Фр., X, 1954, 14); *Маскувальний халат замиготів парусом на вітрі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 311).

Під па́русом (парусе́ми); На парусах — оснащений вітрилами (про судно) або користуючись судном з такими вітрилами. *Бігла під парусом наша байдара* (Гонч., Вибр., 1959, 277); *З Якубовичем.. Катались на морі під парусом, їздили в гроти* (Коцюб., III, 1956, 429); *Дуже гарно, коли стільки різних кораблів на парусах.. бігають по морю* (Л. Укр., V, 1956, 402); [Г і т а:] *Ви ніколи на парусах не плавали по Дніпру?* [Г о р и ч:] *Ні. Я більше на тролейбусі* (Коч., II, 1956, 331).

◇ **Зміни́ти паруси́** — зрадити кому-, чому-небудь. *Але ж Тонька, зрадниця, вітровійка, як вона могла так легко змінити паруси?* (Гончар, Тронка, 1963, 46); **Розгорта́ти (розгорну́ти) па́рус (паруси́)** — збиратися в плавання. — *А ви, значить, знову в рейс? Знов розгортаєте парус?* — *зверталися рибалки до капітана* (Гончар, Тронка, 1965, 338).

2. *рідко.* Те саме, що **про́мінь**. *Сонце кидало на гору свої косі ранкові паруси і обдавало рожевим світом* (Мирний, I, 1954, 248).

ПАРУСИ́НА, и, *ж.* 1. Груба, цупка льняна або напівльняна тканина, з якої шиють паруси, а також чохли, спецодяг, намети і т. ін. *Обпершись на високий і товстий з парусини зонтик, він стояв проти халабуди* (Мирний, III, 1954, 265); *Штани на ньому були.. з якоїсь вицвілої парусини* (Збан., Сеспель, 1961, 14).

2. *перен., розм.* Одяг з цієї тканини. *Діти топчуть його стежину. Виростають майстри нові — в рукавицях і парусині то підручні, то горнові* (Рудь, Доп. зорі, 1958, 22).

ПАРУСИ́НОВИЙ, а, е. Зробл. або пошитий з парусини (у 1 знач.). *О. Артемій.. на ході натяг широкий парусиновий балахон од куряви в дорозі* (Н.-Лев., IV, 1956, 48); *Глухо шумлять старі жорна дев'ятикрилого вітряка.. Парусинові крила повертаються повільно* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 293).

ПА́РУСИТИ, ить, *недок., розм.* Надиматися, як парус, роздуватися від вітру. *Холодний дощ, а то й ожеледь аж різали по виду, а козаки в самих сорочках, що парусили на вітрі* (Стар., Облога.., 1961, 32); * Образно. *Під вітром хмара парусить, Із надр жбурляє блискавицю* (Стельмах, Жито.., 1954, 159).

ПА́РУСНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́рус** 1.* Образно. *Стихають крила парусні* (Мал., З книги життя, 1938, 77); // Признач. для пошиття, виготовлення парусів. *Парусні нитки;* // Оснащений парусом, парусами (про судна). *Канонерка вивісила стільки нових полотнищ, що одразу ніби зробилася екзотичним парусним кораблем* (Ю. Янов., II, 1958, 109); *Парусні яхти катають гостей по морю* (Гончар, II, 1959, 44).

2. Стос. до суден, оснащених парусами. *Наш парусний флот не міг вистояти проти їхнього парового* (Кучер, Дорога.., 1958, 112); *Природні.. умови треба використовувати якнайповніше, всіляко культивуючи моторний, гребний і парусний спорт, плавання, різні спортивні ігри та змагання* (Рад. Укр., 14.VII 1957, 1).

ПА́РУСНИК, а, *ч.* 1. Судно, оснащене парусом, парусами; парусне судно. *Матроси з парусників стали піхотою на Севастопольських бастіонах і Малаховому кургані* (Кучер, Дорога.., 1958, 112).

2. Той, хто водить парусні судна. — *Я шукаю, де парусник Сорокін?! А він паруси на той світ приготував!* (Довж., Зач. Десна, 1957, 404); *Колективи парусників об'єднані під прапорами спортивних товариств і відомств* (Рад. Укр., 21.V 1967, 4).

3. Той, хто шиє, виготовляє паруси.

4. *зоол.* Великий денний метелик з яскраво забарвленими крильцями. *Гусениця парусника.*

ПА́РУСНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *мор.* Сукупність парусів якого-небудь судна. *Система парусності.*

2. *спец.* Здатність (у 1 знач.) рухатися під дією вітру, залежна від величини поверхні чого-небудь. *Для.. висіву насіння цукрових буряків пунктирними і квадратно-гніздовими сівалками треба поліпшити текучість насіння і зменшити його парусність* (Колг. Укр., 3, 1961, 16).

ПАРУСО́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **парусиновий.** *Він ходив улітку у світлій косоворотці, в широких парусових штанях* (Коп., Вибр., 1948, 156); *Матроси зіскакували з підвісних парусових ліжок* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 119).

ПАРУ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **парува́ти** [1]. *Купа гною все ще тулилась до стайні, тепер чорна і паруюча після дощу* (Коцюб., II, 1955, 397); // *у знач. прикм. Доки одні реєструються, інші вже несуть звідкись казанки з паруючим окропом* (Гончар, II, 1959, 177); *На столі вже стояли паруючі млинці* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 55).

ПАРФО́РС, а, *ч., спец.* Колючий ошийник для дресирування собак.

ПАРФО́РСНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **парфо́рс.**

ПАРФУ́МИ, ів, *мн., рідко.* Те саме, що **духи́.** *Гордо і черство попрощалось панство з молодими і посунуло в двері, зоставивши по собі в гостинній* [вітальні] *пахощі дорогих парфумів* (Н.-Лев., I, 1956, 222); —*Колись до війни у нас були парфуми «Альпійський луг». Я їх одного разу подарував Мусі на іменини* (Гончар, III, 1959, 127).

ПАРФУ́МИТИ, млю, миш; *мн.* парфу́млять; *док., перех., рідко.* Обприскувати, напахувати парфумами. *А ми що ж, приїхали сюди вино пити, натирати мастикою тварі чи бороди.. парфумити?* (Скл., Святослав, 1959, 137).

ПАРФУ́МНИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **парфу́ми.** *Саме — пора перелому дня на вечір, роботи — на галас вечірній, пустотливі верески і парфумний дух* (Ю. Янов., I, 1958, 135).

ПАРФЮМЕ́Р, а, *ч.* 1. Працівник парфюмерного виробництва. *Слід віддати належне парфюмерам, які турбуються про зміст і зовнішнє оформлення своєї продукції* (Веч. Київ, 3.XI 1966, 2).

2. Торговець парфюмерними товарами. *До недавнього часу французькі парфюмери, що тримали колись у своїх руках монополію на довіз у Росію ефірних масел, твердили, що наша продукція не заслуговує на увагу. А одержали наше* [трояндове] *масло і аж заахкали від захвату. Найвищу оцінку дали* (Рад. Укр., 27.VI 1962, 3).

ПАРФЮМЕ́РІЯ, ї, *ж.* 1. *збірн.* Косметичні вироби (духи, одеколон і т. ін.), звичайно ароматичні. *Вона наповнила кімнату м'якістю хутра й різким запахом парфюмерії* (Дмит., Розлука, 1957, 18).

2. Галузь легкої промисловості, яка виготовляє ароматичні косметичні вироби. *Ефірні олії троянди, лаванди та мускатної шавлії широко застосовують у парфюмерії* (Ол. та ефір. культ., 1956, 308).

ПАРФЮМЕ́РНИЙ, а,е. Прикм. до **парфюме́рія.** *Парфюмерні вироби;* // Признач. для продажу косметики (у 2 знач.).[Р о м о д а н:] *Де ваша дружина працює?* [Р о й о в и й:] *Вчителюв.* [Р о м о д а н:] *А ваша?* [Т е р е щ е н к о:] *В універмазі. Завідує парфюмерним відділом* (Корн., II, 1955, 290); // Який виготовляє ароматичні косметичні вироби. *Ароматичні вуглеводні, що входять до складу нафти, використовуються в парфюмерній промисловості для одержання туалетного мила та різних пахощів* (Нафта.., 1957, 33).

ПАРФЮМЕ́РНИК, а, *ч.* Те саме, що **парфюме́р** 1.

ПАРФЯ́НИ, фя́н, *мн.* (*одн.* **парфя́нин,** а, *ч.;* **парфя́нка,** и, *ж.*). Стародавні племена, що жили на північному сході Іранського нагір'я.

ПАРФЯ́НИН *див.* **парфя́ни.**

ПАРФЯ́НКА *див.* **парфя́ни.**

ПАРФЯ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **парфя́ни** і Парфія. *Одночасно з римлянами Закавказзям намагались оволодіти парфянські царі* (Іст. СРСР, I, 1956, 22).

ПАРХ *див.* **па́рхи.**

ПАРХА́ТИЙ, а, е, *розм.* Хворий на пархи, вкритий пархами. *Назирив він коненя мале, сухе та таке пархате, що аж гречкою усипане* (Сл. Гр.).

ПА́РХИ, ів, *мн.* (*одн.* **парх,** а, *ч.*), *розм.* Те саме, що **па́рші.** *Земля була гола, у лишаях, наче старець у пархах* (Коцюб., II, 1955, 365).

ПАРЦЕ́ЛА, и, *заст.* **ПАРЦЕ́ЛЯ,** і, *ж., ек.* Дуже маленька ділянка (звичайно землі). *Ся яма лежала на самім краю його парцелі і припирала безпосередньо до громадської толоки* (Фр., VIII, 1952, 408).

ПАРЦЕЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., перех., ек.* Ділити на парцели (звичайно про землю).

ПАРЦЕ́ЛЯ *див.* **парце́ла.**

ПАРЦЕЛЯ́РНИЙ, а, е, *ек.* Оснований на парцеляції; малоземельний. *На Заході ми маємо кілька прикладів існування парцелярного господарства поряд з великим капіталістичним* (Ленін, 1, 1969, 486).

ПАРЦЕЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., ек.* Розподіл на парцели (звичайно про землю). *Варшавський уряд видав закон про парцеляцію та колонізацію Східної Галичини і Волині* (Козл., Ю. Крук, 1957, 434).

ПАРЦЕ́ЛЬНИЙ, а, е, *ек.* Те саме, що **парцеля́рний.** *Характерною ознакою смерда є власне парцельне господарство, незалежне від того, знаходився чи не знаходився смерд в особистій залежності від феодала* (Археол., VIII, 1953, 20).

ПАРЦЕЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *ек.* Дієпр. пас. мин. ч. до **парцелюва́ти.**

ПАРЦІА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Який складає частину чого-небудь; частковий, окремий.

△ **Парціа́льний тиск** — тиск складової частини суміші газів або пари, який би вона чинила, якби сама займала об'єм усієї суміші. *Парціальний тиск кисню в повітрі не повинен бути нижчий за 160 міліметрів ртутного стовпа* (Рад. Укр., 23.X 1962, 3).

ПАРЦІА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **парціа́льний.**

ПАРЧА́, і, *ж.* Складноузорчаста тканина, зроблена з шовкових і золотих або срібних чи імітуючих їх ниток. *На середині землянки стояв круглий столик, вирізаний із дубового пня і застелений парчею* (Фр., IV, 1950, 176); *Знайшовся подарунок і для Настиної матері — царгородська парча на керсетку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 60); * У порівн. *Хлопці тим часом мовчки поклали Кіндрата на м'якому листі нападаному, на червонястому із осінніми крапками смертними, як тая парча, листі золотому...* (Тич., I, 1957, 273).

ПАРЧЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **парча́.** *Парчевий клапоть;* // Зробл., пошитий з парчі. *Що за гарну спідницю я їй справив! люстринову; і юпку парчеву...* (Кв.-Осн., II, 1956, 448); *Двері на балкон були завішені одинарною парчевою шторою* (Збан., Сеспель, 1961, 26).

ПА́РША, і, *ж.* 1. Захворювання сільськогосподарських рослин, що характеризується поверхневим ураженням тканин. *Деякі сорти яблунь і груш стійкі проти парші і водночас сприятливі до плодової гнилі* (Хвор. с.-г. рослин, 1953, 166).

2. Те саме, що **па́рші** 1, 2.

ПАРШИВЕ́НЬКИЙ, а, е. Зменш.-зневажл. до **паршивий** 2. *Сафрон мусив заплатити за паршивенького батога аж п'ятсот карбованців* (Стельмах, II, 1962, 216);—*Не озирайсь, як злодій, не рви себе, як мізерний паршивенький інтелігент, не скигли, не розпускай нюні* (Кол., На фронті.., 1959, 161).

ПАРШИ́ВЕЦЬ, вця, *ч., лайл.* Погана, гидка людина. — *Ти тямиш, паршивцю, що говориш?!* — *одним краєм прикусив зуби Созоненко* (Стельмах, II, 1962, 341).

ПАРШИ́ВИЙ, а, е. 1. Хворий на парші; шолудивий. *Нате й мій гріш, та купите дьогтю, бо і у мене паршива голова* (Номис, 1864, № 6436); [Є п и с к о п:] *Я стерпів образу і ви стерпіть за мене, я благаю. Одна вівця паршива хай не губить заразою отари усієї* (Л. Укр., II, 1951, 429).

2. *перен., розм.* Дуже поганий, гидкий, паскудний. *Я твоїй паршивій картопляній ляльці голову зверну* (Григ., Вибр., 1959, 32); *Полковник промовчав, із ним промовчали всі ветерани, що шукали смерті на полі бою, а не на якійсь паршивій вулиці* (Ю. Янов., I, 1958, 200); // *лайл.* Огидний, бридкий (про людину). — *Чому ти раніш за це не думав, сопляк ти паршивий?* — *злісно, з презирством промовила Рахіль, блиснувши на сина сердитими очима* (Вас., II, 1959, 16); — *Юрку!* — *гукнула мама.* — *Де ти, паршивий хлопчисько! Іди зараз же сюди!* (Смолич, II, 1958, 77).

ПАРШИ́ВІТИ, ію, ієш, *недок., розм.* 1. Покриватися паршами.

2. *перен.* Ставати поганим; гіршати.

ПАРШИ́ВКА, и, *ж., лайл.* Жін. до **паршивець.** [Т о р о х т і й:] *Ах ти, паршивка!..* [Д е р е в і ц ь к и й:] *Навіщо ж лаятись?..* (Кроп., IV, 1959, 67).

ПАРШИ́ВО, *розм.* Присл. до **паршивий** 2. — *А все ж паршиво зробив, що взяв дитину — чистий клопіт...* (Коцюб., I, 1955, 440).

ПА́РШІ, ів, *мн.* (*одн.* **па́рша,** і, *ж.*). 1. Заразне шкірне захворювання людини, при якому на шкірі під волоссям, на тілі, нігтях з'являються гнійні струпи і рубці, а також струпи і рубці від цієї хвороби. *До дитячих заразних хвороб шкіри, волосся і нігтів належать парші, стригучий лишай і коростa* (Шк. гігієна, 1954, 324); *На одно око сліпа* [Солоха], *від паршів волосся повилазило* (Кв.-Осн., II, 1956, 211).

◇ **Па́рші наминá́ти** — бити. *У них хто хитрий, то і старший, І знай всім наминає парші, Чуприну всякому скубе* (Котл., I, 1952, 163).

2. Заразне грибкове захворювання тварин, яке найчастіше вражає голову, вуха, лапи, ноги.

3. Те саме, що **па́рша** 1.

ПАС [1], а, *ч.* 1. Те, чим підперізують одяг по талії (ремінь, шнур і т. ін.). *Тогді добре було: їж хліб, хоч розпережи паса* (Номис, 1864, № 679); *Чорний чоловічий сіряк, підперезаний пасом, чоботи й шапка надавали цьому хлопцеві ділового вигляду* (Досв., Гюлле, 1961, 109); // Дві з'єднані перемичкою смуги шкіри або брезенто-

вої тканини з пряжками для зв'язування і перенесення ручного багажу. *Сидів* [пасажир] *на шкіряному чемодані, перев'язаному ремінними пасами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 8).

2. *розм.* Довга вузька смуга, стрічка тканини, паперу і т. ін. *Вона.. одиматувала довгий пас з своєї підтички і з поміччю Остапа тісно зав'язала йому рану* (Коцюб., I, 1955, 357); // Довга вузька смуга чогонебудь, на чомусь. *День був ясний, сонце тільки що підбилося; променясті паси косо перерізують усю хату* (Мирний, III, 1954, 98); *На худих кривих ногах красувалися тісні штани, права половина яких була у червоних та синіх пасах* (Оп., Іду.., 1958, 408); * У порівн. *Крізь вікна широкими пасами вливалося місячне світло* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 28); // *перен.* Те, що тягнеться довго в часі або просторі. — *Життє* [життя] *моє сталося єдиним, неперерваним пасом жалю, горя* (Фр., VIII, 1952, 163).

◇ **Дéрти (різати, виріза́ти) паси́** *з кого* — катувати кого-небудь. — *Дайте мені його в руки, то я з нього виріжу паси* (Тич., I, 1957, 269).

3. *техн.* Довгий ремінь або спеціально зроблена смуга брезентової тканини чи іншого міцного матеріалу, що служить для передачі руху від одного шківа до другого. *Стан і натяг пасів привода насоса з вентилятора треба перевіряти кожний день* (Автомоб., 1957, 69); *Шуміли колеса, ляскотіли ремінні паси, передаючи свою енергію наверх, до жорен* (Шиян, Баланда, 1957, 20).

ПАС [2], *виг.* 1. У деяких карточних іграх — заява про відмовлення брати участь у даному розиграші до наступної роздачі карт. — *Віст! — сказав Книш. — Пас! — обізвався Рубець* (Мирний, III, 1954, 147); *Картярі заглиблені кожен у свої карти: — Пас,— сказав і другий. — В темну!* (Головко, I, 1957, 437).

2. *у знач. присудка, перен., розм.* Не в силах, змушений відмовитись що-небудь робити. *Щоб більше ж угодить коханці, Сказав* [Юпітер]: *«Дивися, як Троянці Од Турна вроздтіч всі летять, Венера пас перед тобою: Од неї краща ти собою..»* (Котл., I, 1952, 261); — *Я пас. — І я пас... Сьогодні ми непитущі* (Гончар, Тронка, 1963, 66).

ПАС [3], а, *ч., спорт.* Передача м'яча, шайби і т. ін. кому-небудь з гравців своєї команди. *Точний пас захисника.*

ПАС [4], а, *ч.* Певний рух гіпнотизера або такий, як у гіпнотизера перед обличчям людини, яку він гіпнотизує. [К а л ь ч е н к о:] *Сатано!.. (Робить паси над Павленком). Всі заніміли* (Крот., Вибр., 1959, 502); * Образно. *Хтось посилав свій привіт всій милій родині Кобилянських.., а комусь робить гіпнотизуючі паси в найбільш несподіваний спосіб* (Л. Укр., V, 1956, 344).

ПАСА́Ж, у, *ч.* 1. Торговельна споруда — крита галерея з крамницями по обох боках, що звичайно має виходи на паралельні вулиці. *Саша Павленко.. разом із своїм корешом* [товаришем] *Льонькою Жолудем пробили невелику дірку у вітрині ювелірного магазину в Старому пасажі* (Мик., II, 1957, 408).

2. *заст.* Коридор, прохід. *Довгі коридори* [тюрми], *залізні східці, що тяглися нагору, привели нас до світлого пасажу, що мав скляний дах, а по обидва боки обшиті залізом дверцята з вічками* (Досв., Вибр., 1959, 112).

3. Частина музичного твору, музична фраза з швидким послідовним чергуванням нот від високих до низьких і навпаки. *У практиці багатьох наших педагогів вокалу.. всю увагу зосереджено тільки на техніці, тій чи іншій високій ноті, колоратурних пасажах* (Про мист. театру, 1954, 421);—*Ось він кінчає вальса* [грати]. *Які гарні останні звороти й пасажі, правда?* (Коб., III, 1956, 397); *Її руки.. з блискавичною швидкістю виконували найскладніші пасажі* (Ів., Вел. очі, 1956, 79).

4. *перен., заст.* Раптова подія, несподіваний, дивний поворот справи. [К о с т о м а р о в:] *Чим же, врешті, пасаж отсей скінчився?* (Голов., Поезії, 1955, 264).

Яки́й (що за *і т. ін.*) **паса́ж** — вигук з приводу чогонебудь раптового, несподіваного, дивного.—*Маріє Іванівно? Що за пасаж! На возі! В товаристві цих гольтіпак?* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 129).

ПАСАЖИ́Р, а, *ч.* Людина, яка здійснює поїздку поїздом, пароплавом, літаком і т. ін. *Ми обідаємо.. усі разом, пасажири і пароходний* [пароплавний] *персонал* (Л. Укр., V, 1956, 413); *У відкритому купе плацкартного вагона було, крім Арсена, ще три пасажири* (Дмит., Розлука, 1957, 79).

ПАСАЖИ́РКА, и, *ж.* Жін. до **пасажи́р.** *Боєць-кулеметник, що погойдувався поруч в тачанці, спробував був загомоніти до своєї незвичайної пасажирки, але Світлана не виявила ніякої охоти вести розмову* (Гончар, II, 1959, 97).

ПАСАЖИРО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пасажи́р,** напр.: п а с а ж и р о п о т і́ к, **пасажи́рський,** напр.: п а с а ж и р о о б о р о́ т.

ПАСАЖИ́РО-КІЛОМЕ́ТР, а, *ч.* Одиниця виміру пасажирських перевозів — добуток числа пасажирів на відстань їх перевезення, виражену в кілометрах.

ПАСАЖИ́РСЬКИЙ, а, е Прикм. до **пасажи́р;** належний пасажирові. *Пасажирський багаж;* // Признач. для перевезення пасажирів. *Вдень ми подавали пасажирські вагони на станцію* (Сміл., Сашко, 1957, 57); *Китобійна база складається з вантажного судна, танкера, рефрижератора і великого пасажирського пароплава* (Наука.., 8, 1959, 17); *Пасажирський поїзд; // у знач. ім.* **пасажи́рський,** кого, *ч., розм.* Поїзд, що перевозить пасажирів. [Г а н н а:] *Незабаром пройде пасажирський, а після нього прибуде товарний* (Мороз, П'єси, 1959, 20).

ПАСА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до пасажу (у 1—3 знач.). *Своєрідно й оригінально застосована* [мідна група] *у прийомах фігураційно-пасажного віртуозного напрямку* (Мист., 1, 1959, 29).

△ **Паса́жний інструме́нт** — астрономічний інструмент для спостереження проходження світила через яку-небудь вертикальну площину (звичайно меридіан). *Основним пасажним інструментом для визначення поправок годинників служить пасажний інструмент, трубу якого встановлено в площині меридіана* (Наука.., 10, 1960, 48).

ПАСА́Т, у, *ч.* Постійний сухий вітер в місцевості між тропіками та екватором. *Вітри, які протягом цілого року дмуть від поясів високого тиску у напрямі до екватора, називаються пасатами* (Фіз. геогр., 6, 1957, 116); *Коли він* [капітан] *приїздить, то у Віталика з хлопцями тільки й розмов, що про далекі рейси, про пасати та про мусони* (Гончар, Тронка, 1963, 155).

ПАСАТИ́ЖІ, ів, *мн., спец.* Універсальні кліщі, що об'єднують у собі плоскогубці, гострозубці, різак, газові обценьки й викрутку. *Круглий отвір з зазублинами, зроблений в губках пасатижів, застосовується при обтискуванні скручених товстих проводів* (Монтаж і ремонт.., 1956, 59).

ПАСА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **паса́т;** який є пасатом. *Пасатний вітер;* // Викликаний, зумовлений пасатом. *Згадаймо біографію Гольфстріму. Його батьки — Гвіанська й почасти Північна пасатна течія, які входять зі сходу в Карібське море і, зливаючись та прискорюючись*

під дією пасатів, ринуть у західну частину моря (Наука.., 3, 1971, 10).

ПАСЕЇЗМ, у, *ч., книжн.* Пристрасть до минулого, милування ним при зовні байдужому, а на ділі ворожому ставленні до сучасного, до прогресу; відсталість поглядів, консерватизм.

ПАСЕЇСТ, а, *ч., книжн.* Людина, схильна до пасеїзму.

ПАСЕЇСТСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до пасеїзму, пасеїста.

ПАСЕ́МЦЕ, я, *с.* Зменш.-пестл. до **па́смо.** *Пасемце русявого волосся, яке прилипло на лобі, робило його обличчя ще пригніченішим і розгубленішим* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 56).

ПА́СЕРБ, а, *ч.* Те саме, що **па́сипок** 1. *Він також думав, що мусить заслужити відумерщину для пасербів доброю згадкою про небіжчика* (Март., Тв., 1954, 373).

ПА́СЕРБИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **па́серб.** *Мачуха злагодила збіжжя й виправила пасербицю на ніч у млин* (Кобр., Вибр., 1954, 149); *Килина Іванівна не була тією традиційною мачухою, яка поїдом їсть пасербиць та пасинків* (Дмит., Наречена, 1959, 147).

ПАСЕРО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пасерува́ти;** // *у знач. прикм. Консервні заводи освоюють і починають виробляти.. пасеровані овочі для фарширування перцю, кабачків, баклажанів* (Рад. Укр., 26.XI 1961, 3).

ПАСЕРУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **пасерува́ти.** *Пасерування — це обсмажування з жиром борошна, ароматичних корінців, томату, цибулі* (Технол. приго́т. їжі, 1957, 69).

ПАСЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех., спец.* Обсмажувати борошно, овочі, коріння перед закладанням їх у різні страви.

ПАСИ́В, у, *ч.* 1. Менш ініціативна, менш діяльна частина колективу, суспільства.

2. *фін.* Сукупність боргів і зобов'язань підприємства, установи. *Пасив банку; Підрахувати пасив.*

3. *лінгв.* Категоріальна форма стану, що утворюється за допомогою частки -ся, приєднуваної до дієслів дійсного стану, і вказує на таке відношення, коли реальний об'єкт дії виступає в реченні як підмет, а реальний суб'єкт (виконавець дії) виступає як додаток в орудному відмінку без прийменника.

ПАСИ́ВНИЙ, а, е. 1. Неенергійний, бездіяльний, байдужий до оточуючої дійсності. *Ці пани були якісь пасивні й байдужі до тих тогочасних справ* (Н.-Лев., I, 1956, 621); *Драгоманов ніколи не займав позиції пасивного спостерігача. Він завжди знаходився у вирі подій* (Укр. літ. критика.., 1959, 203); // Позбавлений активної, діяльної основи. *Моя любов більш активної, ніж пасивної натури* (Л. Укр., V, 1956, 137); *На зміну дещо пасивним музичним образам пісень минулої епохи у піснях пролетарського періоду з'являються активні, закличні інтонації* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 28); // Зумовлений діяльністю, активністю або впливом кого-небудь іншого. *Треба тут додати чогось більше резонніщого, ніж уговори матері, та пасивної з боку її згоди* (Мирний, V, 1955, 424); *Таня брала в розмові пасивну участь. Вона тільки відповідала, нічого сама не запитуючи* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 351).

△ **Пасі́вне ви́борче пра́во,** *політ.*— право громадян бути обраними до представницьких органів держави.

2. *фін.* Стос. до пасиву (у 2 знач.). *Пасивні банківські операції.*

△ **Пасі́вний бала́нс** *див.* **бала́нс.**

3. *лінгв.* Стос. до пасиву (у 3 знач.). *Пасивні дієприкметники показують дієслівну ознаку предмета, зумовлену дією іншого предмета чи особи* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 330); // В якому вжито пасив (у 3 знач.). *Пасивним зворотом мови називається речення, в якому присудок виражений пасивним дієприкметником з непрямим додатком в орудному відмінку* (Грам. укр. мови, II, 1957, 40).

Пасі́вний стан — те саме, що **пасі́в** 3.

ПАСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пасі́вний** 1. *Якби ти заїхала, я б може чогось довідалась, що вивело б мене з сеї примушеної пасивності* (Л. Укр., V, 1956, 318); *Викладач був трохи здивований пасивністю Віктора* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 175).

ПАСИ́ВНО. Присл. до **пасі́вний** 1. *Васюта останнім часом зовсім не пасивно спостерігав назрівання цього конфлікту* (Шовк., Інженери, 1956, 92); *Тварини не виробляють знарядь праці. Вони лише пасивно пристосовуються до природи* (Логіка, 1953, 6).

ПАСИВУВА́ННЯ, я, *с., мет.* Дія за знач. **пасивува́ти.** *Після пасивування на поверхні виробу утворюється дуже тонка захисна плівка, яка забезпечує поверхні* [інструментів] *від дії корродуючих речовин* (Технол. різального інстр., 1959, 31).

ПАСИВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., мет.* Штучно створювати тонку окисну плівку на поверхні металу, щоб запобігти його корозії.

ПА́СИК, а, *ч.* Зменш. до **пас** [1]. *Сонце стеле пурпурові пасики* (Мал., Віщий голос, 1961, 67); *Пристосування для перекидання пасика в реверсивному стрічко-протяжному механізмі інше, ніж у заводських конструкціях звичайних магнітофонів* (Наука.., 12, 1966, 53).

ПА́СИНКІВ, кова, ове. Прикм. до **па́синок** 1; належний пасинкові. *Вскочила вона в пасинкову хату та й дверима гуркнула* (Н.-Лев., II, 1956, 20).

ПА́СИНКОВИЙ, а, е. Стос. до пасинка (у 2 знач.). *Пасинкові пагони тютюну.*

ПАСИНКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пасинкува́ти.** *Пасинкування полягає в своєчасному вирізуванні у рослин зайвих бічних паростків (пасинків), які забирають у них поживні речовини* (Озелен. колг. села, 1955, 196); *Пасинкування ж робота тонка, орудувати ножами і серпами треба уміло, обережно, щоб не пошкодити основні стебла* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 663).

ПАСИНКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Видаляти бічні пагони, звичайно для кращого розвитку головного стебла. *Для кращого цвітіння і збільшення розмірів квіток деякі культури пасинкують (жоржини, гвоздики тощо)* (Озелен. колг. села, 1955, 196); *Тютюн уже перезрів, але жовте лапаті листя ніхто не пасинкував* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 21).

ПА́СИННЯ, я, *с.* Збірн. до **па́синок** 2. *Се направо — То дерево життя: небесний грім Вершок його розтріскав, розколов.. Воно росте, пускає гілля вшир, Пускає пасиння нове довкола!* (Фр., X, 1954, 380).

ПА́СИНОК, нка, *ч.* 1. Нерідний син одного з подружжя, який доводиться рідним другому. *Думає він, як то мати тепера сама з немилими пасинками зостанеться, хто її бідну тепер порятує від напасного вітчима* (Л. Укр., III, 1952, 560); *Вітчим і тепер доброзичливо ставився до свого пасинка, вряди-годи допомагав йому то тим, то сим* (Кол., Терен.., 1959, 32); // *перен.* Той, хто позбавлений необхідного, зазнає неприємностей від кого-, чого-небудь. *Вони були пасинки природи, голі та безоружні* (Фр., IV, 1950, 119); *Іван Антонович, розлютившись, кричав, що доки командує ротою, нікому не дозволить створювати в ній нездорові взаємини. —Нема в мене синків і пасинків, своїх і не своїх! В мене є тільки наші люди, радянські бійці!* (Гончар, III, 1959, 331).

2. Бічний пагін рослини. *Молоді гусениці живляться пасинками тютюну та бур'янами* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 233).

ПА́СИНОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **па́синок.** *Десь межі трошки підпасла* [Романиха], *десь гарбузик урвала, десь пасиночок уломила* (Стеф., Вибр., 1945, 93).

ПА́СІКА [1], и, *ж.* 1. Місце, де розставлено вулики з бджолами і розташовано спеціальні будівлі. *У кінці садка пасіка; попід деревом стоять вулики, з правого боку — курінь* (Мирний, V, 1955, 141); *Дуже змінився й батько.. Пропахнув медом та вощиною. Більше на пасці в шкільному садку й пропадав* (Головко, II, 1957, 409).

2. Розведення бджіл. *Особливе значення набирають пасіки з розширенням посівів гречки і багаторічних трав* (Колг. Укр., 2, 1966, 80).

ПА́СІКА [2], и, *ж., спец.* Відведена на зруб ділянка лісу. *При розробленні лісосічного фонду потрібно додержувати таких вимог.. Лісосіки розбивати на пасіки, а останні — на окремі стрічки* (Колг. Укр., 1, 1957, 38).

ПАСІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **па́сти** [1] 1. *Кукурудзу в суміші з бобовими рослинами починають використовувати на зелений корм і як пасовище для свиней (підкошуванням або пасінням тварин)* (Колг. Укр., 1, 1958, 26).

ПА́СІЧНИЙ[1], а, е. Стос. до пасіки (*див.* **па́сіка**[1]).

ПА́СІЧНИЙ[2], а, е, *спец.* Стос. до пасіки (*див.* **па́сіка**[2]). *На лісосіках треба завчасно прокладати магістральні і намічати пасічні волоки* (Колг. Укр., 1, 1957, 38).

ПА́СІЧНИК, а, *ч.* Той, хто розводить бджіл, працює на пасіці; бджоляр. *Був він і шинкарем, і наймитом, і пасічником* (Стор., I, 1957, 152); *Колгоспний пасічник нас медом частував* (Сос., Солов. далі, 1957,11).

ПА́СІЧНИКІВ, кова, кове. Прикм. до **па́січник;** належний пасічникові. *Нараз впала їй в очі пасічникова псалтиря* [псалтир], *єдина книжка, що була в тій пустині* (Фр., V, 1951, 107).

ПАСІЧНИКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пасічикува́ти.** *Пасічникуванням заробляв* [дід Олексій] *собі хліб та харчував свою бабу* (Н.-Лев., IV, 1956, 196).

ПАСІ́ЧНИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Займатися бджільництвом; бути пасічником. *У хатці жив старий дід Данило. Колись він козакував.. Тепер жив дома, пасічникував* (Гр., I, 1963, 344); *Землемір за освітою, він деякий час пасічникував при земській школі* (Гончар, Таврія.., 1957, 74).

ПАСІЧНИ́ЦТВО, а, *с.* Те саме, що **бджільни́цтво.** *Бджіл дуже боявся* [Городиський] *і на пасічництві не розумівся* (Фр., II, 1950, 85); *Вони* [зелені насадження] *дають велику користь пасічництву* (Озелен. колг. села, 1955, 11).

ПАСІЧНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до пасічництва. *Пасічницький ремант.*

ПАСІЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., діал.* Гніватися. *Колгоспники й трактористи насідають на Журяка, а Проць просто аж пасіює* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 156).

ПА́СІЯ, ї, *ж.* 1. *заст.* Любов, пристрасть. *Як фаховий і незвичайно здібний слюсар-самоук, він попросту мав пасію до відчинювання замків* (Фр., II, 1950, 240); // *розм.* Предмет кохання, пристрасті; коханий, кохана. *Стежив за нею тільки Микита, але він уже, здається, знайшов собі нову пасію* (Бурл., О. Вересай, 1957, 173).

2. *діал.* Гнів. — *Я таки вже комусь, для науки, поставлю язика навсторч рота! — в очах тінню шугнула пасія* (Стельмах, I, 1962, 53).

◇ **Впада́ти в пасію** — те саме, що **Впада́ти (впа́сти) в гнів** (*див.* **впада́ти**). *Кажуть, коли впадав* [голова колгоспу] *у пасію, то швидко вилітав на своєму мотоциклі у поле і там уже лаявся, як тільки міг* (Кучер, Прощай.., 1957, 395).

ПАСК, у, *ч.* Протитуберкульозний лікувальний засіб, що перешкоджає розмноженню і ростові туберкульозної палички.

ПА́СКА, и, *ж.* 1. Солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до великодня. *Газдиня вже вчиняє паску. Місить тісто з побожними думками, стараючися гнати від себе всяку злість і нечисть* (Хотк., II, 1966, 37); *З пухкої жовтої середини паски, печеної, видно, на молоці та крашанках, блищав кінчиком золотий ланцюжок* (Гончар, II, 1959, 73).

2. *церк., розм.* Те саме, що **вели́кдень.** *У широких пробоях тих бійниць тирчали* [стирчали] *зорлаті жерла пушок, з котрих у великі свята, от як на різдво або на паску, стріляли* (Мирний, IV, 1955, 15); *Забув, якого року, навесні, напередодні паски, повідь случилась така, якої ніхто, ані дід наш, ні дідова баба не знали* (Довж., Зач. Десна, 1957, 483).

ПАСКВІЛЯ́НТ, а, *ч.* Літератор, у творах якого містяться нападки на кого-, що-небудь; автор пасквіля. *В своїй звісній критиці Куліш зробив Котляревського мало що не пасквілянтом за його насміхи над козаками* (Фр., XVI, 1955, 309); // Особа, яка поширює наклепницькі, ганебні вигадки про когось, щось. *Вільне поводження з фактами, а часто і просто вміння обходитися без фактів, підмінюючи їх всілякими дурницями власного винаходу, давно вже стало відзначною рисою американських пасквілянтів* (Рад. Укр., 27.IX 1958, 4).

ПАСКВІЛЯ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пасквіля́нт.** *Пасквілянтська манера.*

ПА́СКВІЛЬ, я, *ч.* Писанина образливого, наклепницького характеру. *Громадив він* [пан Ремба] *самі скандальні речі: пасквілі на знакомих і незнакомих дам та.. описи їх любовних пригод, вірші* (Фр., III, 1950, 442); — *Панове. Сьогодні уночі якась злочинна рука насмілилася в наших стінах наклеїти пасквіля на пана Бублика і пана Сокола* (Кач., II, 1958, 37).

ПА́СКВІЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **па́сквіль.** *Після смерті Шевченка Аскоченський виступив із пасквільними спогадами про нього* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 589).

ПАСКУ́ДА, и, *ж. і ч.* 1. *лайл.* Погана, мерзенна, підступна людина. *Не серед бою ти поліг, А згинув від паскуди, Що потаємно підстеріг Та ніж загнав у груди* (Граб., I, 1959, 415); — *Ану, посмій тільки вдарити! — А то що, дивитимусь на тебе, отаку паскуду?* (Шиян, Баланда, 1957, 11); // *тільки ж.* Жінка легкої поведінки. — *Тягається перед вінцем по паничах та ще й не винна?.. Геть, паскудо!.. Он молодий подякує тобі за паничівську ласку,— залящала фурія* (Л. Янов., I, 1959, 327).

2. *збірн., вульг.* Те саме, що **паску́дство** 1. *Чи то недоля та неволя, Чи то літа ті летячи Розбили душу? Чи ніколи й не жив я з нею, живучи З людьми в паскуді, опаскудив І душу чистую?..* (Шевч., II, 1963, 262).

ПАСКУ́ДИТИ, джу, диш, *недок., розм.* 1. *перех.* Покривати брудом; бруднити. — *Чого ти прийшла паскудити мої ворота! Он послинила ворота, як скажена корова!* — *крикнула од призьби баба Палажка* (Н.-Лев., II, 1956, 338); // *перен.* Дотиком, втручанням, присутністю і т. ін. оскверняти, опоганювати когось, щось. *Звічав мя* [мене піп] *з бідою.. Сміються вороги: —Веди біду поза село, не паскудь дороги!* (Чуб., V, 1874, 576); — *Ось приведіть лишень сюди Марину, хай подивиться на свого хрещеника. Якби була знала, то малого б у колисці придушила, щоб і світу не паскудив!* — *одказували паничеві одрадяни* (Мирний, IV, 1955, 239); // *перен.* Виставляти кого-, що-небудь в недоброму світлі, соромити, чорнити когось. — *Сяка-така, волоцюго!*

Не паскудь моєї хати, не безчесть мого двору! (Мирний, I, 1954, 93);—*Сергійку,—благає* [мати] *його,— не паскудь ти нашої хати, не сором і моєї старості, і себе між людьми...* (Козл., Сонце.., 1957, 61).

Паску́дити ру́ки: а) бити руками кого-небудь бридкого, неприємного. [Горпина:] *Ідіть же собі.. Вас би треба макогоном, та я не хочу рук паскудити...* (Кроп., I, 1958, 160); *Усім тілом випростався чоловік і навіть руки не схотів паскудити: гупнув ногою Терентія* (Стельмах, I, 1962, 180); б) робити що-небудь частково, не повністю. — *Вже коли писати, так писати, щоб і рук не паскудити. Спишу я все його життя* (Н.-Лев., IV, 1956, 104).

2. *перех.* Заподіювати шкоду; псувати. *Супліку ж сю мою ти, Грицьку, сам читай, Ледачому її паскудить не давай* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 57); —*Скажи, хлопе.., ти навіщо паскудиш мій ліс?.. — Боронь боже, прошу ясної пані.., я цього ніколи в панському лісі не робив... — А дві в'язанки дров?* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 98).

3. *неперех.* Випорожнятися (звичайно про тварин, птахів). *Поставивши відра коло порога, Оксана кишнула на курей, що сокотали та паскудили коло хати* (Іщук, Вербівчани, 1961, 137).

ПАСКУ́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *недок., розм.* Покривати себе брудом; бруднитися. — *Таке ж бридке* [болото], *таке мерзенне, Поржавіло, від жабуру зелене, Не хочеться паскудиться в багні* (Греб., I, 1957, 53); //*перен.* Мати справу з ким-, чим-небудь неприємним, непорядним, негожим або поводити себе негідно, недостойно. *Во Іудеї во дні они, Во врем'я Ірода-царя, Кругом Сіона й на Сіоні Романські п'яні легіони Паскудились* (Шевч., II, 1963, 350);— *Ухилятися від суду не має права ніхто, навіть сенатор, чи то коронний канцлер. — Як-то? Щоб я паскудився з власним бидлом?!* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 245).

ПАСКУ́ДНЕНЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Зменш. до **паску́дний.** [Коломійчиха:] *Оце замість сподіваного багатства послав мені господь зятька!* [Свириди ха:] *Нема що гріха таїти,— паскудненький...* (Стар., Вибр.. 1959, 328).

ПАСКУ́ДНИЙ, а, е, *розм.* 1. Вимазаний, заповнений і т. ін. якимсь брудом; забруднений.

2. Позбавлений моральної чистоти; нецнотливий, недоброчесний. — *Вона з мене сміється з своїм паскудним коханцем,— думала Онися* (Н.-Лев., III, 1956, 150); *На площі Лорето.. висіли головами вниз проклятий дуче і його паскудна коханка* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 72); // Належний морально нечистій людині. *Її чиста душа не могла примиритися з мерзотністю тіуна. До неї він простяг свої паскудні пазури, хотів збезчестити* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 37); // Який має непристойний зміст (про слово, вираз і т. ін.). [Зінько:] *Де це ти таку паскудну пісню переняла?* (Кроп., II, 1958, 217); *Батюшка нахиляється до Василенка і тихо, щоб ніхто не почув, обзиває його паскудним словом* (Стельмах, II, 1962, 295).

3. *перен.* Пов'язаний із шахрайством. — *Я покликався на дурних свідків, що замість очистити мене, заплутали мене ще в дві інші паскудні справи* (Фр., VI, 1951, 188).

4. *перен.* Про особу або предмет, які в чиїх-небудь очах не мають ніякої вартості; нікчемний. *Жах, що якийсь паскудний папірець бере владу над нашим життям, нашим правом на щастя, а ми —мовчки погоджуємося з цим* (Вільде, Сестри.., 1958, 542); *П'янюга, не так давно паскудний митник, вважає себе господарем княжого добра* (Міщ., Сіверяни, 1961, 141).

5. *перен., лайл.* Який викликає огиду. *Ось де ти, паскудна задрипанко, гостюєш!* (Л. Янов., I, 1959, 327);—*Що ви робите, розбишаки? Навіщо знущаєтеся з малого хлопця, паскудні боягузи?* (Смолич, I, 1958, 53).

6. *перен.* Негарний, непривабливий через зовнішні дефекти. [Микита:] *Нехай би я був паскудний на вроду або ж злодій чи шибеник... Чому ж Одарка не хоче мене любить?* (Кроп., I, 1958, 77); *Була* [удовиця] *на диво паскудна: як виглядала у вікно, то потім три дні собаки на те вікно гавкали* (Хотк., II, 1966, 161); // З поганими смаковими якостями; дуже несмачний.—*Який паскудний огірок! Я зроду таких поганих огірків не їла* (Н.-Лев., III, 1956, 96); *Кривдять нас дозорці, дають нам паскудну страву* (Фр., III, 1950, 188).

7. *перен.* Чим-небудь зіпсований, поганий, мерзенний, гидкий.—*От і зрозумій цих дівчат,— гірко думав Тимко.—.. Напевно, вони тільки для того й народжені на світ божий, щоб свій характер паскудний показувати* (Тют., Вир, 1964, 186); *Такого паскудного настрою у Петька Хоменка вже давно не було* (Трубл., I, 1955, 61).

ПАСКУ́ДНИК, а, *ч., вульг.* Той, хто робить погані, мерзенні, гидкі вчинки. *Сидить старий паскудник біля ставу, панську рибу краде та ще й роздаровує* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 75); // Уживається як лайливе слово. *Прийди, прийди, паскуднику, лежить сухарь* [сухар] *на суднику* (Чуб., V, 1874, 1144).

ПАСКУ́ДНИЦЯ, і, *ж., вульг.* Жін. до **паску́дник.** —*Ти думала, паскуднице, що я не прийду до тебе?* (Коцюб., I, 1955, 72).

ПАСКУ́ДНІСТЬ, ності, *ж., вульг.* Абстр. ім. до **паску́дний.** — *Я дуже жалкую, що не зможете ви відчути всю ганебність, паскудність вашого становища* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 92).

ПАСКУ́ДНО, *вульг.* Присл. до **паску́дний.** — *Пхе, як паскудно пахнуть бур'яном! Це такі квітки, як ви,— сказала Олеся* (Н.-Лев., III, 1956, 129).

ПАСКУ́ДСТВО, а, *с., вульг.* 1. Властивість за знач. **паску́дний** 2, 3. *Коли вмовкне* [любов], *заглушена паскудством ситого, байдужого буття,— не розбудиш найвишуканішими пестощами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 15); — *Пхе, яке паскудство! Можна зуби поламати,— сказала Олеся, одсовуючи тарілку; — це якась жорства, а не печеня* (Н.-Лев., III, 1956, 96).

2. Мерзенний, гидкий вчинок. *Я сам собі здавався таким мізерним, як почував п'янчуга, коли витверезиться і згадує, якого паскудства він наробив з п'яних очей* (Досв., Вибр., 1959, 431).

3. Погані, огидні або непристойні слова. *Таке паскудство в мене зривається з язика, що не дай бог...* (Стельмах, I, 1962, 587).

ПАСЛІ́Н, льо́ну, *ч.* 1. Дикоростуча трав'яниста або чагарникова рослина родини пасльонових. *Фіолетовий паслін звісив над нею свої ягідки* (Коцюб., II, 1955, 265); *Берег заріс кущами верболозу і пасльоном* (Коп., Як вони.., 1948, 59).

2. Те саме, що **пасльо́нові** (*див.* **пасльо́новий** 2).

ПАСЛЬО́НИНА, и, *ж., розм.* Ягода пасльону. * У порівн. *Марії в обличчя вдарила кров, зіниці стали великі, як дві чорні пасльонини* (Головко, II, 1957, 154).

ПАСЛЬО́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **паслі́н.** *Пасльонове поле.*

2. *у знач. ім.* **пасльо́нові,** вих, *мн.* Родина трав'янистих або чагарникових рослин, до якої належать деякі овочі (картопля, помідори, баклажани і т. ін.); окремі види використовуються в медицині. *До родини пасльонових (Solanaceae) належать трав'янисті рослини, зрідка кущі з черговими листками* (Практ. з систем. та морф. рослин, 1955, 142).

ПАСМАНИ́СТИЙ, а, е, *діал.* Смугастий. *Рукави його бекеші попропорювалися на ліктях, так що з них виглядала брудна сорочка з пасманистого перкалю* (Фр., III, 1950, 20); *На постелі, скидаючи пасманисте рядно, заворушився Хведько* (Стельмах, Правда.., 1961, 330).

ПА́СМЕЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **па́смо.** — *От я й коси заплела! — каже далі Марта. — Бачте, як гарно: наче зернятко одно до другого притулилося, так пасмечко до пасмечка поприлягали* (Мирний, IV, 1955, 337); *Схилюся над вами. Торкнуся устами Жартливого пасмечка кучерів чорних...* (Еллан, I, 1958, 61); *Червоногарячі пасмечка клались на сході за копром, над головами блідли зорі* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 45); *— Яка це вовна? Тонка чи ні? — питає він Амангельди, показуючи йому пасмечко. — Тонка* (Багмут, Опов., 1959, 101).

ПА́СМО, а, *с.* 1. Пучок волосся, часом довгого, переплутаного або кошлатого. *Від часу до часу панночка відділяла пасмо свого чудового чорного волосся, навивала його на щипці* (Л. Укр., III, 1952, 603); *Катерина зриває з голови хустку, і дівчина примічає на її косах сиве пасмо* (Кучер, Вогник, 1952, 76); *Перехилилася* [Сахно] *через стіл, ..шукаючи його холодного, байдужого погляду. Не знайшовши його за пасмами густих чорних брів, вона люто скрипнула зубами* (Смолич, I, 1958, 61); // Пучок з великої кількості довгих або переплутаних травин, гілок, стебел і т. ін. *Ось пасма з верб схилились до води, Любуючи у глибину прозору* (Стар., Поет. тв., 1958, 200); *Артьомов відкинув пасмо сіна, натрусивши на шинель сухої трави* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 193); // *перен.* Про те, що тягнеться довго або безладно в просторі й часі. *Перед нею пустиня розлога, Через ню, наче пасмо проклять, безконечна, заклята дорога* (Фр., XIII, 1954, 404); *Яшко — дома. З кутка в куток снував він по діагоналі, думи сумні на тисячу пасом!* (Головко, I, 1957, 157).

2. *перен.* Довга лінія, довгі або переплутані лінії, смуги чого-небудь. *Пишний Босфор майнув золотим пасмом з мечетями, мінаретами* (Н.-Лев., III, 1956, 305); *Порізана на пасма, закружляла земля. Наче живі, чудно відскакували осторонь хати, клуні* (Стельмах, II, 1962, 365); *Помалу пленталися шляхом і дивилися собі під ноги. На заплутані пасма колій у грязюці, на хитре цяцькування безлічі чиїхось ніг* (Головко, I, 1957, 121); // Смуга диму або клапоть туману, хмар і т. ін. *Летять по небу пасма хмар — рештки нічних страховищ* (Ю. Янов., IV, 1959, 84); *Він же здалеку глянув на неї, обплетену білими пасмами завірюхи* (Руд., Остання шабля, 1959, 238; // Смуга чого-небудь (проміння, іскор і т. ін.), що розходиться пучком з одного центра. *Гаряче проміння* [сонця]*.. лягло на зеленій крутій горі довгими золотими пасмами* (Н.-Лев., III, 1956, 20).

3. Витягнутий, невисокий пагорб або група таких пагорбів; невеликий гірський кряж. *Гірські пасма — наближені одна до одної гребеневі гори, поділені.. вузькими долинами* (Курс заг. геол., 1947, 39); *За тристачотириста метрів від того місця, де стояли лижники, здіймалося пасмо горбів, закриваючи внутрішню частину острова* (Трубл., Лахтак, 1953, 73).

4. Певна кількість ниток, прядива. *Одержане волокно теж сортують. Добирають однакові пасма за довжиною, кольором, міцністю, чистотою обробки* (Хлібороб Укр., I, 1966, 25); *Мати неодмінно звірить, скільки мичок взяла, скільки пасом принесеш* (Горд., Чужу ниву.., 1957, 14); // *заст.* Одна з частин, на які поділяється міток пряжі. *Прядиво на Полтавщині міряли на чисниці. Вона має три нитки, 10 чисниць становили пасмо (30 ниток), 10 пасом звались десятком, 20 — півмітком* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 62).

ПА́СМУГА, и, *ж.* Те саме, що **сму́га.** *Сонце пофарбувало воду в блідо-голубі і жовтогарячі пасмуги* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 144); *Лице боярина облилося червоною пасмугою злості* (Фр., VI, 1951, 46); *Ще небо було чисте, але вже на небі почали виринати довгі пасмуги хмарин* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 345); *Диму пасмуги червоні Лизнули баштові горби* (Мал., II, 1948, 70).

ПА́СМУЖКА, и, *ж.* Зменш. до **па́смуга.**

ПАСОВИ́Й, а́, е́, *техн.* Який здійснюється за допомогою паса (*див.* **пас**[1] 3). *Пасова передача застосовується для передачі руху на значні віддалі, до 12—15 м* (Практ. з машинозн., 1957, 202).

◇ **Пасові́ чо́боти,** *заст.* — суцільні чоботи з невідрізним передом. *На порозі став Моссаковський в чорному довгому жупані, в пасових чоботах* (Н.-Лев., III, 1956, 66); *В кожухах і шапках смушкових, В великих чоботах пасових До церкви люди потягли* (Фр., X, 1954, 307).

ПАСОВИ́СЬКО, а, *с.* Те саме, що **пасови́ще.** *Усюди до панів поприлипали наші ліси, луги та пасовиська! Ані від попів, ані від панів нема нам чого надіятися* (Кобр., Вибр., 1954, 58); *Велике стадо корів, повертаючись з пасовиська, заповнює вузеньку вулицю* (Шиян, Партиз. край, 1946, 87).

ПАСОВИ́ЩЕ, а, *с.* Ділянка землі з трав'янистою рослинністю, де пасеться худоба, птиця. *Культурні пасовища сприяли тому, що молочне тваринництво колгоспу стало рентабельним* (Колг. Укр., 1, 1966, 21); *Біжать отари, коні ржуть, реве Тяжкий бугай на буйнім пасовищі* (Рильський, I, 1956, 96).

ПАСОВИЩЕЗМІ́НА, и, *ж., с. г.* Система використання пасовища, спрямована на підтримання і підвищення його родючості. *Усі заходи по використанню і догляду пасовищ повинні бути об'єднані в своєрідний комплекс.. Такий комплекс в пасовищному господарстві дістав назву пасовищезміни* (Бот. ж., XI, 4, 1954, 28).

ПАСОВИ́ЩНИЙ, а, е. Прикм. до **пасови́ще.** *Основним кормом для гусенят є пасовищна трава* (Птахівн., 1955, 270); // Пов'язаний з годівлею, утриманням худоби, птиці на пасовищах. *Особливо велика різниця в собівартості молока, надоєного у стійловий і в пасовищний періоди* (Колг. Укр., 7, 1960, 5).

ПАСО́ВКА, и, *ж., спорт., розм.* Те саме, що **пас**[3]. *«Паша», значить, узяв і повів м'яча короткими пасовками* (Вишня, День.., 1950, 130).

ПА́СОК, ска, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **пас**[1] 1, 2. *Її біла сукенка була підперезана паском, сплетеним з червоної вовни* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 63); *За годину ціла купка довгих і вузьких пасків* [паперу] *була записана* (Фр., VI, 1951, 260); *Сонця золоті паски Нехай поляжуть у піски* (Ю. Янов., I, 1958, 83).

2. Смужка з шкіри, тканини і т. ін., якою що-небудь скріплюють, закріплюють, прив'язують до чогось. *Збоку на кріслі лежав його затяганий у відрядженнях і роботі чорний портфель, акуратно застебнутий на два широкі паски* (Ле, Право.., 1957, 9).

◇ **Бра́ти (взя́ти, скида́ти, ски́нути) па́ска; Хапа́тися (похопи́тися) за (до) па́ска** — вдаватися до паска, щоб бити кого-небудь. — *Гляди, як скину зараз паска! — супить чоловік товсті брови і кладе руку на ремінь* (Стельмах, II, 1962, 129); *Данило Бриль виразно відчув, що батькова правиця зараз похопиться до паска* (Смолич, Мир.., 1958, 6); **Під па́сок** — підперезаний, з поясом. *Дуже змінився батько. Постарів ніби, чи, може, що відпустив бороду та ходив у довгополій, з сирового полотна сорочці під пасок* (Головко, II, 1957, 409); **Підтя́гувати (підтягну́ти, стя́гувати, стягну́ти) па́ски (па́сок)** — їсти дуже мало або не їсти зовсім при нестачі

продуктів, харчу.—*Ти в армії був на всьому готовому, а ми підтягували паски* (Чорн., Пісні.., 1958, 67); *Пасок стягни свій, Томмі. Голод — не тітка, Томмі! Третій вже день без хліба і без води* (Бажан, Роки, 1957, 197).

ПА́СОКА, и, *ж.* 1. Рідина, що міститься в клітинах, тканинах і порожнинах живого організму; сік. *Шлункова пасока;* // Драглиста жовтувата рідина з домішкою крові, що виділяється з уражених тканин і порожнин тіла. — *Голись щодня, Петро, бо гидкий дуже. — Отже ж щодня я і голюся, Аж пасока юшить із бороди* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 145); *Узявши розпечений дрюк, ним свердлили Велетню око, і пасока тепла струмила навколо* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 165).

◇ **Па́сокою уми́тися** — залитися кров'ю. *Як мазну по морді, то й пасокою умився* [умисшся] (Номис, 1864, № 3637).

2. Цукриста рідина, що міститься в судинах деревини стебел і коренів живих рослин. *При зараженні середовища мікроорганізмами вміст органічних форм азоту і фосфору в пасоці рослин збільшується* (Мікр. ж., XVIII, 3, 1956, 6).

ПА́СОКОВИЙ, а, е. Прикм. до **па́сока.**

ПА́СОМО, а, *с.* Те саме, що **па́сомце.** *Літнє надвечір'я. Повітря немов стоїть і не шелесне. Вгорі тихо пропливають сріблясті й ніжні пасомка* (Смолич, I, 1947, 107).

ПА́СОМЦЕ, я, *с.* Зменш.-пестл. до **па́смо.** *Жінка поправила сиве пасомце волосся, що вибилося в неї з-під пілотки* (Перв., Атака.., 1946, 71); *Вулиця.. спускалася вниз, мовби хотіла досягти Рейну, схованого десь неподалік за вузьким пасомцем гір* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 112).

ПА́СОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **па́ска** 1. *Пише* [мати] — ..*Писаночок я тобі списала та й пасочку спекла...* (Стеф., III, 1954, 61).

ПА́СОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **па́сок.** *Сергій, туго перетягнутий брезентовим пасочком, задавакувато викручувався* (Тют., Вир, 1964, 341); *В кожної* [корови] *дзвінок на пасочку дзвенів* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 34); *Начко давно вже скінчив переклад телеграм, які складачі, покравши на малі пасочки, складали на чотири руки* (Фр., VI, 1951, 254).

ПАСПАРТУ́, *невідм., с.* Спеціальна картонна рамка з вирізом або підклейка під фотознімок, гравюру. *Неквапно розв'язавши тасьомки, він добув з неї* [теки] *наліплену на паспарту велику фотографію* (Рибак, Час.., 1960, 24); // Аркуш картону або цупкого паперу, на який наклеюються ілюстрації в книжках, журналах і т. ін.

ПА́СПОРТ, а, *ч.* 1. Документ встановленого зразка, що посвідчує особу власника, його громадянство. *Коли надумаєшся їхати до Львова на різдво, то починай заходи про се заздалегідь, щоб тебе не затримали з паспортом* (Л. Укр., V, 1956, 381); *Редактор нерішуче подає мені руку. Побачивши радянський паспорт, він простягає її вдруге* (Галан, Перед лицем фактів, 1949, 43); * Образно. *Ця молодість і жіноча свіжість, як паспорт готовності до життя, вабили дотепного хірурга Храпкова* (Ле, Міжгір'я, 1953, 15).

2. Реєстраційне посвідчення, що містить основні відомості про яке-небудь підприємство, устаткування, прилад, предмет господарського вжитку і т. ін. *Технічний паспорт установки складається на основі проектних і заводських даних* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 43); *Корисно.. запровадити на кожний споруджений об'єкт паспорт і передавати його при здачі організації-власникові* (Рад. Укр., 27.VIII 1959, 2); // Реєстраційне посвідчення на кожну одиницю транспорту. *Паспорт автомашини;* // Документ, що містить реєстрацію яких-небудь фактів, докладний опис чого-небудь. *В багатьох музеях України провадиться систематична робота по опрацюванню етнографічних колекцій і складанню наукових паспортів* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 74).

ПАСПОРТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Введення системи паспортів, постачання паспортами. *Паспортизація населення.*

2. Складання паспортів (у 2 знач.) на що-небудь. *Протягом 1963—1964 років проведено велику роботу по реєстрації і паспортизації 23 319 пам'яток історії, археології і мистецтва* (Ком. Укр., 2, 1967, 19).

ПАСПОРТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **паспортизува́ти.** *Художні тексти* [хрестоматії з української народної творчості] *«паспортизовані», тобто зазначено, коли, де й від кого вони записані, з якого джерела перенесені до посібника* (Вітч., 1, 1961, 202).

ПАСПОРТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Робити, запроваджувати паспортизацію. *Кожну нову партію ковбас тепер на підприємстві паспортизують* (Веч. Київ, 4.IV 1958, 2).

ПАСПОРТИ́СТ, а, *ч.* Службова особа, яка займається пропискою паспортів, що посвідчують особу власника, його громадянство.

ПАСПОРТИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **паспорти́ст.**

ПА́СПОРТНИЙ, а, е. Прикм. до **па́спорт.** *Паспортний бланк;* // Пов'язаний з видачею паспортів. *Паспортний відділ.*

△ **Па́спортна систе́ма** — система видачі і прописки паспортів, за допомогою якої здійснюється облік населення і регулювання його руху в межах країни.

ПА́СТА, и, *ж.* Яка-небудь речовина у вигляді в'язкої тістоподібної маси (застосовується в медицині, косметиці, кулінарії і т. ін.), а також виріб з такої маси, застиглої чи затверділої. *Замість добрих парфум* [парфумів] *тхнуло тут тютюновим димом і дешевою пастою для чобіт* (Вільде, Сестри.., 1958, 463); *Щоб запобігти шкідливому впливові на шкіру подразних речовин, запропоновані захисні засоби — мазі та пасти* (Як запоб. заразн. хвор.., 1957, 50).

ПАСТАЛА́КАТИ, аю, аєш, *недок., зневажл.* Те саме, що **базі́кати.** — *Мені ще мати, коли я маленьким був, казала — не пасталакай багато, у людей вуха політимуть* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 277); — *Пасталакав, як базарна баба,— буркнув невдоволено Павло* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 436).

ПА́СТВА, и, *ж.* 1. *збірн.* Віруючі, що живуть в одній парафії і правлять релігійні обряди в одній церкві; парафіяни. *Проспівавши на криласі майже все, що йому призначено під кінець служби, Кирило звернув увагу на якесь дивне переглядування пастви* (Довж., I, 1958, 175).

2. *діал.* Пасіння. *Волів прижене з пастви* (Сл. Гр.).

ПАСТЕ́ЛЬ, і, *ж.* 1. М'який кольоровий олівець (без оправи), вигот. із спресованих стертих у порошок фарб з домішкою з'єднуючих або розбілюючих речовин (клею, крейди і т. ін.). *На столі розкидані.. пастель і розкритий альбом для малювання* (Коп., Дуже добре, 1937, 135).

2. Техніка живопису, заснована на застосуванні таких олівців; відповідний жанр живопису, а також картина або малюнок, виконані такими олівцями. *Тонкий ліричний струмінь, що пронизує усі пастелі, образна система, внутрішній карбований ритм, глибока задума споріднює їх з жанром ліричних поезій* (Літ. Укр., 6. VIII 1965, 3); *Техніка пастелі.*

ПАСТЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пасте́ль** 1. *Па-*

стельний олівець; // Виконаний пастеллю. *Відомо, що Гоголь у ніжинський період не тільки створював пастельні картинки, але й під керівництвом Павлова писав декорації для гімназичних вистав* (Мист., 3, 1963, 29).

2. *перен.* Неяскравого, м'якого тону (про кольори, забарвлення). *Приваблює райдуга розцвіток — і яскраві, соковиті, і м'які, пастельні* (Рад. Укр., 12.VII 1967, 4).

ПАСТЕРИЗА́ТОР, а, *ч.* Апарат для пастеризації. *Пастеризацію молока провадять в спеціальних приладах, які називаються пастеризаторами* (Профіл. захвор., 1955, 91).

ПАСТЕРИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до пастеризації. *Є ще в Тернах пастеризаційний молочний пункт* (Колг. Укр., 10, 1962, 18); // Признач. для пастеризації. *Для очищення, нормалізації й пастеризації молока змонтовано автоматизовані охолоджувальні та пастеризаційні установки* (Рад. Укр., 15.III 1967, 2).

ПАСТЕРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **пастеризува́ти.** *При пастеризації молоко і одержувані з нього продукти не втрачають поживних якостей* (Колг. енц., II, 1956, 665).

ПАСТЕРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пастеризува́ти.** *У тих районах, де зустрічаються випадки захворювання на бруцельоз чи туберкульоз корів і кіз, не можна вживати в їжу сирого молока; воно має бути пастеризоване чи знезаражене шляхом кип'ятіння* (Наука.., 6, 1960, 31); // *у знач. прикм. Сир буває жирний (з пастеризованого, незбираного молока) і пісний (із знежиреного молока)* (Технол. пригот. їжі, 1957, 179).

ПАСТЕРИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **пастериза́ція.** *Перед тим, як потрапити до споживача, молоко проходить певну обробку — очищення, пастеризування, охолодження* (Веч. Київ, 26.IV 1957, 1).

ПАСТЕРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Консервувати (у 1 знач.) нагріванням не вище 100° з метою вишищення шкідливих мікроорганізмів і збереження вітамінів, смакових якостей і т. ін. *Молоко пастеризують в спеціальних апаратах — пастеризаторах* (Механ. і електроф., 1953, 503).

ПАСТЕРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **пастеризува́ти.** *Маринади, розфасовані в банки, герметично закупорюються і пастеризуються* (Укр. страви, 1957, 416).

ПАСТЕ́РІВСЬКИЙ, а, е: **Пасте́рівський інститу́т** — наукова установа, яка розробляє препарати проти сказу. *Він* [І.І.Мечников] *змушений був залишити батьківщину, щоб продовжувати свою наукову роботу в пастерівському інституті в Парижі* (Наука.., 10, 1958, 28); **Пасте́рівські щепле́ння** — щеплення проти сказу. *Щодо попиту на пастерівські щеплення для осіб, яких покусали хворі на сказ тварини.., то він задовольнявся бактеріологічними інститутами і пастерівськими станціями* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 73).

ПАСТЕРНА́К, у́, *ч.* (*Pastinaca L.*). Дворічна чи багаторічна городня і дикоростуча рослина родини зонтичних, м'ясистий кореневлід якої використовується як прянощі в кулінарії, як корм для тварин. *Пастернак має кулястий або видовжений кореневлід. Може зимувати в грунті* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 208); *Лийся, дощику, навкруг — На поля, Баштан і луг.. І на мак, На пастернак* (Стельмах, Колосок.., 1959, 16).

ПА́СТИ [1], су́, се́ш, *недок.* 1. *перех., рідко неперех.* Виганяти худобу, птицю на пашу, пасовисько, доглядаючи за нею. *Мені тринадцятий минало. Я пас ягнята за селом* (Шевч., II, 1963, 38); *Я все була у роботі та роботі: коли не гусей пасла, то шила; коли не шила, то пряла* (Мирний, I, 1954, 71); *Спершу не з якою охотою пішов був Артем до отари. Але скоро звик і до овець, і до степу, де пасли, і до діда-чабана* (Головко, II, 1957, 212); * Образно. *Я — добрий вітер, я пасу вам хмари На голубих лугах ясного неба* (Мур., Осінні сурми, 1964, 18).

◇ **Де Мака́р теля́т пасе́** — дуже далеко; невідомо де. *Дехто попхався аж туди, де Макар телят пасе!* (Мирний, IV, 1955, 352); **Па́сти за́дніх** — бути позаду, відставати, поступатися у чомусь. [Пріська:] *Що захоче Никодим, то так і буде, навіть і Пилип Дорофейович при них вже став пасти задніх* (К.-Карий, I, 1960, 455); *Юнацтво, захоплене почином старших, виявляло варті зачудовання намагання не тільки не пасти задніх, а й переганяти своїх батьків* (Досв., Вибр., 1959, 352); **Па́сти очи́ма (о́ком, зо́ром)** *кого, що, на кого—що, за ким—чим і без додатка* — дивитися пильно, не відриваючи очей, погляду від кого-, чого-небудь. *Сіла* [Одарка] *оддалік, руки склала, сидить нерухома, та пасе нас очима...* (Вовчок, VI, 1956, 263); *Вона пасла очима за найменшим рухом свого Петра: боялася сказати якусь дурницю* (Кос., Новели, 1962, 147); *Та, хоч оба ми з братом Митродором І день і ніч довкола пасли зором, В монастирі ще панував спокій* (Фр., XIII, 1954, 290); **Па́сти [очи́ма] пташо́к (ластів'я́т)** *і т. ін.* — бездумно або безнадійно втуплюватись у кого-, що-небудь.— *Он гляньте краще на той табун дяків гусей,— аж злість бере, що не можна дістати..—А ви все ще, колего Рудик, мов кіт той, пасете очима пташок? Плюньте на це діло...* (Коцюб., I, 1955, 196); —*Не можу терпіти людей, що з ідіотською усмішкою пасуть ластів'ят, в той час коли йдеться про такі речі* (Гончар, Тронка, 1963, 43); **Па́сти о́чі** *на що* — прагнути заволодіти чим-небудь, зазіхати на щось.—*Грунтика не продавай, бо вже отой Петренко пасе на його очі, ні за що не продавай...* (Вас., Вибр., 1944, 113).

2. *неперех., діал.* Пастися. *Тут ущипне* [вівця] *травку, там ущипне та й далі, та й далі. Не пасе так, як худобина, тілько щипле, як дитина* (Фр., IV, 1950, 25).

ПА́СТИ [2], паду́, паде́ш. Док. до **па́дати** 1—5, 7—9, 11. *Осінні морози пали — вечори й ранки стали морозити* (Вовчок, I, 1955, 363); *Ось-ось паде блискавиця, ось-ось ударить грім* (Коцюб., II, 1955, 134); *Троянці всі замурмотали, Дидоні низько в ноги пали* (Котл., I, 1952, 71); *Далі пав* [Наум] *перед образами навколішки і молився* (Кв.-Осн., II, 1956, 87); *Я пав духом на час, я заслаб в самоті, Весь погнувся під горя вагою* (Граб., I, 1959, 381); *Один дощик об Миколі Випав в ранню добу... Тут ще пошесть преструшена Пала на худобу...* (Манж., Тв., 1955, 44); *А до того ще й голодний рік настав,— дощів, кажуть, не було до самого Петра; яка була скотина, пала за літо* (Морд., I, 1958, 42).

◇ **Ні сі́сти ні па́сти** *див.* **сіда́ти.**

ПАСТИЛА́, и, *ж.* Рід кондитерського виробу з протертих і зварених з цукром фруктів, здебільшого яблук, і збитих яєчних білків. *Напиши мені, будь ласка, як робити пастилу з яблук, то я зроблю її чимало* (Л. Укр., V, 1956, 178); *Тут* [у магазині] *є все: копчене червоне сало, світла, янтарна олія,.. у невисоких ящиках — пастила і цукерки* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 271).

ПАСТИЛА́Ж, *ч.* 1. *род.* а. Скульптура або фігура з розм'ятої і обпаленої глини.

2. *род.* у. В кулінарії — фігурний виріб з тіста, цукру і т. ін.

ПАСТИ́ЛКА, и, *ж.* Зменш-пестл. до **пастила́.**

ПАСТИ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **пастила́.** *Основою для* [пастил] *є пастильна маса, яку готують збиванням*

яєчних білків, яблучного пюре і цукру (Укр. страви, 1957, 326).

ПА́СТИР, я, ч. 1. *заст.* Пастух. *Пастухував у поміщика: така ж і там у них спека, таке ж безводдя.. «Тільки й різниці, що, по-вашому — пастух, а по-нашому — пастир..»* (Гончар, II, 1959, 30); * Образно. [Іудейський пророк:] *Сауловим нащадкам вівчарями пристало бути, не пастирями люду* (Л. Укр., II, 1951, 133).

2. Керівник пастви (у 1 знач.); священик. — *Я тут пастир, я тут духовний отець, а він мене ганить та обговорює перед слугами* (Н.-Лев., IV, 1956, 146); *Приїхав новоспечений піп у село і каже: — Люди, віднині я буду вашим пастирем* (Мельн., До раю.., 1961, 15).

ПА́СТИРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **па́стир.** *Всім пастирським серцем і глибокою попівською кишенею щиро горнувся, ластився і липнув* [до пана] *далекоглядний отець Варлам* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 300); // Належний пастирю. *В буді під коршмою лежав лютий, пастирський пес* (Фр., VIII, 1952, 221); // Власт. пастирю. [Л у к а:] *А ви, отче, досить оригінально розумієте свій пастирський обов'язок* (Галан, I, 1960, 465).

ПА́СТИСЯ, сє́ться, *недок.* Бути на пасовиську, годуючись пашею (про худобу, птицю, диких травоїдних тварин). *Коло хатини Кова пасеться; а дитина І невеличке козеня У сінях граються* (Шевч., II, 1963, 365); *Між куренями паслись стриножені коні* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 59); * Образно. *Посеред сіней перекинутий кадібок з грушками. Кілька з них розчавлені, і на них пасуться жовті оси* (Тют., Вир, 1964, 428).

ПА́СТІВЕНЬ, ПА́СТОВЕНЬ, вня, *ч., діал.* Пасовище. *Дарка зібрала остатню силу та й чкурнула від матері поза городдям на пастовень* (Л. Укр., III, 1952, 632); *На пастівні, у вільшині, що підступала до самісінького подвір'я, невгавали соловейки* (М. Ол., Леся, 1960, 79).

ПАСТІВНИ́Й, ПАСТОВНИ́Й, а́, е, *діал.* Стос. до пастівня і пастовня. *Пастівна трава.*

ПАСТІВНИ́К, а́, *ч., діал.* Пасовище. *Паслася* [корова] *на пастівнику одинцем на яких п'ятдесят кроків від решти худоби, зараз біля конюшни* (Март., Тв., 1954, 248); *Коли не блукав* [хлопчик] *десь за коровою в лісі чи з гусьми на пастівнику, то сидьма сидів у кузні* (Кол., Терен.., 1959, 8).

ПА́СТКА [1], и, *ж.* 1. Пристрій для ловіння звірів, птахів, рідше — риби. *Люди працьовиті розкинули майстерні сіті, сільця поставили, пастки, по кущиках позасідали, принадоньки понакладали, та й ну ловить думки-пташки* (Л. Укр., I, 1951, 279); *Вершомет поставив пастки і вирішив найближчими днями спробувати мисливського щастя на острові* (Трубл., Лахтак, 1953, 117); *Давайте готувати пастки на ховрахів* (Коп., Подарунок, 1956, 73); // *перен.* Таке місце, з якого немає виходу, не можна вийти, вибратися. *Тисячами капканів, безліччю трясовинних пасток чигає Сиваш на людину* (Гончар, II, 1959, 397).

2. *перен.* Хитрий маневр, прийом для заманювання противника в невигідне, небезпечне становище. *Батава дійшла до вузької переїми і зупинилась в непевності, боячися пастки* (Стар., Облога.., 1961, 35); *Коли Наполеонові донесли, що Багратіон вислизнув з уготованої йому пастки, люті не було меж* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 84).

ПА́СТКА [2], и, *ж., діал.* Паща. *Ото роззявив пастку! З колесами їдь — не зачепишся* (Номис, 1864, № 6589).

ПА́СТОВЕНЬ *див.* **па́стівень.**

ПА́СТОВИЙ, а, е. Зробл. з пасти. *У розкопі знайдено кілька пастових, скляних і сердолікових бусин* (Археол., IX, 1954, 52).

ПАСТОВНИ́Й *див.* **пастівни́й.**

ПАСТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд пасти або приготовлений як паста. *Годування тварин* [на «супутнику»] *здійснюється пастоподібною їжею, розміщеною порціями в пластичних контейнерах* (Рад. Укр., 1.III 1966, 3).

ПА́СТОР, а, *ч.* Протестантський священик. [П о д о р о ж н і й:] *Я якраз ішов через село. Музики, учитель, школярі, пастор і ціла юрба люду за труною* (Л. Укр., IV, 1954, 221); * У порівн. *Всі присутні розступилися перед ним. Він пройшов до дверей операційної, як пастор проходить крізь юрбу прочан до свого храму* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 240).

ПАСТОРА́ЛЬ, і, *ж.* У європейській літературі і мистецтві XIV—XVIII ст. — жанр, який характеризується ідилічним зображенням пастухів і пастушок на лоні природи, а також твір такого жанру. *Приклад Бачинського викликав ряд наслідувань. Появились в його честь оди, пасторалі* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 188); *Дві ляльки, персонажі пасторалі, Пастух з пастушкою — старовина! — Кружляють тихо на паркеті в залі Під променем, що падав з вікна* (Перв., II, 1958, 67).

ПАСТОРА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **пастора́ль.** *Оркестрові та диригенту пощастило талановито передати пасторальні образи* (Літ. Укр., 29.V 1962, 4).

ПАСТОРА́Т, у, *ч.* 1. Звання, посада пастора. *Прийняти пасторат.*

2. Житло пастора; // Парафія пастора. *Невеликий пасторат.*

ПА́СТОРСТВО, а, *с.* Посада, звання пастора. *Прийняти пасторство;* // Діяльність пастора.

ПА́СТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **па́стор.**

ПАСТУ́Х, а́, *ч.* Той, хто пасе стадо, череду, отару і т. ін. *На далекому обрії засвітилося багаття — то пастухи розпалили вогнище* (Хотк., I, 1966, 90); *На лісовій галявині під доглядом пастухів паслися корови й коні* (Донч., II, 1956, 62).

ПАСТУХУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пастухува́ти.** *Пастухування біля свиней вважалося просто-таки останньою справою, якою личило займатися значно молодшим від Гриця хлопцям та дівчатам* (Збан., Сеспель, 1961, 422).

ПАСТУХУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Те саме, що **пасту́шити.** *Пастухував у поміщика: така ж і там у них спека, таке ж безводдя* (Гончар, II, 1959, 30).

ПАСТУ́ША, а́ти, *с.* Підліток, що пасе стадо, череду, отару і т. ін. *Ще малого вабила мене осінь тими жаркими терновими огнями.., що ми, сільські пастушата, розкладали в полі* (Вас., II, 1959, 262); *Коли-не-коли проїде селянин возом, пастушата переженуть худобу через дорогу, схопиться вихрик куряви* (Гончар, II, 1959, 238).

ПАСТУ́ШАЧИЙ, а, е. Те саме, що **пасту́ший.** *Випасав* [Гриць] *Ліску охоче, з почуттям власної гідності: погукувати на неї намагався басом, пишався новенькою пастушачою торбинкою* (Збан., Сеспель, 1961, 422); *Як свідчать матеріали досліджень древніх поселень, у пастушачих племен скотарство не було єдиним джерелом існування* (Археол., VIII, 1953, 97).

ПАСТУ́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пасту́шити.** *За мріями та за пастушенням пробігає одне, за ним і друге літо* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 6).

ПАСТУ́ШИЙ, а, е. Прикм. до **пасту́х.** *Гафійка гукнула подругу з другої пастушої компанії* (Козл., Ю. Крук, 1950, 84); // Належний пастуху. [Г е л е н а:] *Чому ж то.. Паріс у курені пастушім мав би скні-*

ти? (Л. Укр., II, 1951, 251); *Федір і Павло разом взяли до рук пастуші кийки* (Мушк., Серце.., 1962, 11).

Пасту́ший ріжо́к — народний духовий дерев'яний музичний інструмент. *З глибоких долин чути звук пастушого ріжка* (Н.-Лев., III, 1956, 311); *Там ріжок Пастуший будить селянина* (Пушкін, 6. Онсгіп, перекл. Рильського, 1949, 85).

ПАСТУ́ШИТИ, шу, шиш, *недок.* Пасти стадо, череду, отару і т. ін.; бути пастухом. *Два хлопчики в мене — один чотирнадцяти, а другий дванадцяти літ — пастушать у добрих людей* (Фр., I, 1955, 370); *І ось Юрко пастушить уже з хлопчаками* (Козл., Ю. Крук, 1950, 43).

ПАСТУ́ШКА, и, *ж.* Жін. до **пасту́х** і **пастушо́к** 1[1]. [Принцеса:] *Недарма ж я сиділа там на вишці — майстерниця зробилася з пастушки* (Л. Укр., II, 1952, 213).

ПАСТУШКОПОДІ́БНІ, них, *мн.* Ряд болотних, лучних і частково водяних птахів, до яких належать деркач, лиска, водяна курочка, султанка та ін.

ПАСТУШО́К [1], шка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **пасту́х**. *Враз чути крик... Біжать хлоп'ята-діти, То — пастушки... Їм спека пієвіди!* (Гр., I, 1963, 110); *За селом на толоці пастушки пасли кілька корів* (Сміл., Сашко, 1957, 145).

ПАСТУШО́К [2], шка́, *ч.* Невелична пташка ряду пастушкоподібних, яка живе в країнах з помірним і тропічним кліматом.

ПАСТЬБА́, и́, *ж., рідко.* Те саме, що **па́ша** 2. *Гордій Чумак, Мотузка Пилип.. заявляють, що коняка це в мене — начебто Чумакова, яку вкупі і з іншими шістьма в цю ж ніч було в них заведено з пастьби* (Головко, II, 1957, 58).

ПАСУВА́ТИ [1], у́є, *недок., до кого—чого, рідше кому—чому, з інфін. і без додатка.* Бути зручним, прийнятним для кого-, чого- небудь; чимось подобати, годитися, відповідати кому-, чому-небудь. *Сама Їєга не пасувала до цього темного закутку вбоятва й пригніченості* (Гр., II, 1963, 353); *Чому його називали Мишунею? Та тому, що ніяке інше ім'я до нього не пасувало — ні Михайло, ні Мишко, ні Михась. Лише — Мишуня* (Ю. Янов., II, 1954, 129); *Голоси злилися з звуками гармонії, і Митрофанові здалося, що це та пісня, яка найкраще пасує до даної обстановки* (Воскр., Весна.., 1939, 72); *Сивина приємно пасувала його бадьорій рухливості* (Кач., II, 1958, 401); *Мамина правда, що не пасує в будній день парадувати в шовковій хустині* (Вільде, Троянди.., 1961, 270).

Пасува́ти [до лиця́] — личити. *Блакитний капелюшок добре пасував їй до лиця* (Сміл., Зустрічі, 1936, 24); *Через годину-дві він.. сидів перед дзеркалом і вив'язував уже третю краватку, бо всі чогось не пасували* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 346).

ПАСУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш, *недок.* 1. У карточній грі — відмовлятися від участі в розиграші або кидати гру (до наступного розиграшу). [Терещенко:] *Я різався? Боже спаси!.. Увесь час пасував. Мені незручно було одмовитись... Я карти ненавиджу!* (Корн., II, 1955, 299).

2. *перед ким—чим і без додатка, перен.* Визнавати себе безсилим справитися з ким-, чим-небудь; відступати. *Чи він, старий січовик, коли-небудь пасував перед ворогом?* (Добр., Очак. розмир, 1965, 227); *Радянська наука не пасує перед труднощами* (Вл., Аргон. всесв., 1947, 106); — *У всякому ділі без наполегливості, любові і терпіння толку не буде. Люди з освітою, інженери, можна сказати, і ті пасували* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 187).

ПАСУВА́ТИ [3], у́ю, у́єш, *недок., спорт.* Передавати м'яч, шайбу і т. ін. одному з гравців своєї команди.

ПА́СХА, и, *ж., церк.* Те саме, що **вели́кдень**. *На перші числа травня (десь на 4—5 число) припадав якраз великдень. Отже, міжнародне свято робітничого класу стикалося з.. пасхою* (Мик., II, 1957, 532).

ПАСХА́ЛІЯ, ї, *ж., церк.* Таблиця для визначення часу щорічного святкування великодня і інших (таких, що змінюють у залежності від великодня свій термін) свят.

ПАСХА́ЛЬНИЙ, а, е, *церк.* Прикм. до **па́сха**. *За вікнами все ще чулися пасхальні передзвони* (Шиян, Гроза.., 1956, 370).

ПАСЬЯ́НС, ч. 1. *род.* а. Гральні карти, розкладені особливим чином, за певними правилами. [Груїчева *(складає карти):*] *Се якийсь зачарований пасьянс, ніяк не виходить!* (Л. Укр., II, 1951, 7); *Офіцер сидить і розкладає пасьянс* (Ю. Янов., IV, 1959, 59).

2. *род.* у. Розкладання карт за такими правилами. *Вона надовго засяде у своїй хаті і там, за поміччю пасьянсу, розв'язувать буде соціальне питання* (Коцюб., II, 1955, 251).

ПАСЬЯ́НСОВИЙ, а, е. Прикм. до **пасья́нс**. *Пасьянсові комбінації;* // Признач. для пасьянса. *Пасьянсові карти.*

ПАТ [1], а, *ч.* Положення в шаховій грі, при якому гравець не може зробити чергового ходу, не підставивши під удар свого короля, і при якому партія вважається нічиєю. *Партія, в якій сталося положення пата, вважається закінченою внічию* (Перша книга шахіста, 1952, 40).

ПАТ [2], у, *ч.* Сорт мармеладу. *Найкращим за якістю мармеладом є пат* (Укр. страви, 1957, 326).

ПАТАГО́НЕЦЬ *див.* **патаго́нці.**

ПАТАГО́НКА *див.* **патаго́нці.**

ПАТАГО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **патаго́нці** і Патаго́нія.

ПАТАГО́НЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **патаго́нець**, нця, *ч.*; **патаго́нка**, и, *ж.*). Спільна назва групи індійських племен Південної Америки, що населяли південну частину Аргентіни (пампуй Патагонію). *До числа народів, які відрізняються своїм високим ростом, належать патагонці* (Веч. Київ, 11.1 1957, 4).

ПАТЕ́ЛЬНЯ, і, *ж., діал.* Сковорода. *Він сам.. стояв, зігнувшись над пательнею, і з утіхою ласуна, з поширеними ніздрями розкошував пахощами смачної страви* (Коцюб., I, 1955, 199); *На землі стояли глиняні горщики, пательні, мішечки з маїсовим зерном* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 166).

ПАТЕ́НТ, у, *ч.* 1. Документ, який посвідчує право винахідника на його винахід. *В 1784 р. Уатт одержав патент на винайдену ним парову машину* (Фізика, II, 1957, 64); // *перен.* Про чиєсь виключне право на що-небудь. *Доводилося колись уже говорити, що сорок літ пропрацювати в театрі взагалі — це вже патент на «великомученика»* (Вишня, I, 1956, 243).

2. Свідоцтво на право займатись торгівлею, промислом і т. ін. — *А патенти промислові в у вас на два підприємства?* (Козл., Сонце.., 1957, 74); *Варчук зараз орендує млини, Січкар має патент на парню, а Созоненко переробив і переіменував свою крамницю в трест* (Стельмах, II, 1962, 297).

3. *заст.* Документ про присвоєння чину, сану, звання, вченого ступеня і т. ін. *Біля кіота висіла в рамці якась грамота. Підійшовши я прочитав: це був патент на чин прем'єр-майорові Качалову* (Стор., I, 1957, 234); *Сашкові видали патент на чин поручика і наказ про зарахування його учнем кадетського корпусу* (Добр., Очак. розмир, 1965, 423).

ПАТЕ́НТИКА, и, *ж., збірн.* Патентовані (у 2 знач.) лікувальні засоби.

ПАТЕ́НТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пате́нт** 1. [Голос

3-й:] *На Ждановському заводі важкого машинобудування створено патентний фонд. Він нараховує близько 50 винаходів заводських новаторів* (Роб. газ., 13. IV 1966, 1).

2. Те саме, що **патентóваний** 2. *Замки від злодіїв патентні, Купують всі пани інтелігентні* (Олесь, Вибр., 1958, 421).

ПАТЕНТÓВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **патентувáти.**

2. *у знач. прикм.* Закріплений патентом (у 1 знач.), удостоєний патенту. *Патентований винахід;* // Офіційно дозволений, рекомендований. *Нашвидку нагромаджені в три тісні вулиці збірні будинки,.. аптека, у якій продавали патентовані ліки та напій кока-кола* (Рибак, Час.., 1960, 85).

3. *у знач. прикм., перен., зневажл.* Який уважається загальновизнаним, дійсним. *Скептично аналізуючи свій власний руський патріотизм, прикладаю ту саму мірку й до патріотизму патентованих польських патріотів: не можуть вони мені подобатися* (Фр., I, 1955, 28); *Вже в поемі «Гайдамаки».. Шевченко з позицій «мужицького поета» гостро і уїдливо полемізує з патентованими дворянськими літераторами* (Укр. літ. критика.., 1959, 39).

ПАТЕНТОСПРОМÓЖНИЙ, а, е, *юр.* Який задовольняє всі вимоги на одержання патенту (у 1 знач.).

ПАТЕНТУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **патентувáти.** *Сталевий дріт з вуглецевої сталі.. при патентуванні (особливий вид давно відомої термомеханічної обробки) може витримувати натяг до 400 кг/мм²* (Знання.., 11, 1965, 9); *Патентування винаходів.*

ПАТЕНТУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., перех.* 1. Видавати або одержувати патент (у 1 знач.) на що-небудь, закріпляти за собою патентом.

2. *техн.* Нагрівати сталь вище верхньої критичної точки з наступним охолоджуванням у розтопленому, нагрітому до 450° свинці.

ПАТЕНТУВÁТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **патентувáти;** // Закріплятися патентом (у 1 знач.). *Силікальцит крокує далеко за межі нашої країни. Ліцензії на право виробництва його придбали концерни Італії, Японії, Бразілії. Рабянський винахід патентується у 23 зарубіжних країнах* (Наука.., 2, 1963, 34).

ПÁТЕР, а, *ч.* Католицький монах у сані диякона або ієрея, а також католицький священик взагалі. *Дуже була* [**княгівна**] *набожна, усе тільки й бавилась з.. патерами* (Стор., I, 1957, 368); [М а р к:] *Панна Марія — небога патера Давида і живе в його домі* (Мам., Тв., 1962, 106).

ПАТЕРúК, á, *ч.* Збірка, що містить житія так званих святих отців (звичайно монахів якого-небудь монастиря). *А ось вам іще одно єгипетське оповідання, яких сотки були нагромаджені в так званім єгипетсько-скитськім патерику* (Фр., IV, 1950, 156); *Існування князівського двору на місці нинішнього «Арсеналу» підтверджується даними Києво-Печерського патерика* (Веч. Київ, 12.I 1967, 4).

ПАТЕРúЦЯ, і, *ж.* 1. Довга палиця, яку звичайно використовують для опори при ходьбі. — *Де гроші, блюдолизе,— кричав ватажко, махаючи здоровенною патерицею* (Фр., III, 1950, 151); *Тупцявся по хаті Матвій, роздратовано гупаючи патерицею об долівку* (Добр., Очак. розмир, 1965, 26).

2. Жезл як ознака вищих християнських та деяких інших священнослужителів, а також символ влади взагалі. *Чернець мій встав, Надів клобук, взяв патерицю, Перехрестився, чотки взяв...* (Шевч., II, 1953, 38); *Стоїть пам'ятник командорові — велика статуя з командорською патерицею в правиці* (Л. Укр., III, 1952, 390); *Запрошувати на весілля.. повинні були неодмінно з ціпками в руках.. Палиця в руках батька була, виявляється, не просто ковінькою, а — патерицею, посохом глави' роду і символізувала необмежену владу батьків* (Смолич, Мир.., 1958, 26).

ПАТЕ́ТИКА, и, *ж.* Елемент пристрасності, піднесеності у чому-небудь; патетичний тон. *Павликові смішна була вся ця чутлива патетика юнаків, які ще чого доброго кинуться обнімати один одного* (Кол., Терен.., 1959, 205); *У п'єсі О. Корнійчука* [«Платон Кречет»] *лірика поєднується з патетикою, гумором* (Іст. укр. літ., II, 1956, 212).

ПАТЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Сповнений пафосу, зумовлений пристрастю, піднесеністю, хвилюванням. *По цім патетичнім вступі пан прокурор раптом змінив тон* (Фр., VI, 1951, 272); *Корній Іванович любить патетичні вислови з несподіваними вставками та кінцівками* (Вол., Місячне срібло, 1961, 206); *Чуприна почав виголошувати над прахом Василя прощальну промову і руде волосся його розметалось і завихорилось від патетичних рухів* (Довж., I, 1958, 95).

ПАТЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **патетúчний.** *В обличчі і голосі актора* [Ю. В. Шумського] *не було.. зовнішньої патетичності* (Вітч., 8, 1958, 89).

ПАТЕТИ́ЧНО. Присл. до **патетúчний.** — *Се вже така доля артистів і поетів, що вони кров'ю серця свого поливають собі шлях до безсмертя' — трохи патетично завважив поет* (Л. Укр., III, 1952, 703); *Мати патетично сплеснула руками і звела очі до неба* (Смолич, II, 1958, 10).

ПАТЕФÓН, а, *ч.* Портативний музичний апарат, який відтворює звуки, записані на особливі пластинки. *Передбачалась легка вечеря, потім ігри й танці під патефон* (Трубл., Мандр., 1938, 9).

ПАТЕФÓННИЙ, а, е. Прикм. до **патефóн.** *Патефонна ручка;* // Признач. для патефона. *З різномапітних поліхлорвінілів, які легко можна формувати, виготовляють і замінники шкіри та каучуку, і патефонні пластинки* (Рад. Укр., 18.II 1964, 2).

ПАТИ́К, á, *ч.* Те саме, що **пáлиця** 1. *Хтось із школярів витяг з-під парти якогось патика й засунув за дверну клямку* (Вас., II, 1959, 90); *Карпо сидів на пеньку і патиком перегортав з місця на місце торішній перепрілий лист* (Іщук, Вербівчани, 1961, 270).

◇ **Вейпати патикíв** *кому* — побити кого-небудь палкою. *Головним злодіям повипікали очі, іншим поприпалювали підошви та всипали по пару сот* [по парі сотень] *патиків* (Фр., III, 1950, 45).

ПАТИ́КА, и, *ж., рідко.* 1. Те саме, що **пáлиця** 1.

* У порівн. *Підіймали* [діти] *запаску і мацали* [бабині] *ноги, сухі, чорні, у жилах, як патики з корою* (Коцюб., II, 1955, 273).

2. *перен., зневажл.* Про поганенького, виснаженого коня. *Машталір той знай своїх патик поганя, та не батіжком, а на кнутовищі у нього удка з здоровенним крюком* (Кв.-Осн., II, 1956, 232).

3. *перен., зневажл.* Про неповоротку, тупу і т. ін. людину. *Ну й з тебе патика, нічого не второпавш* (Сл. Гр.).

ПÁТИНА, и, *ж., спец.* Зеленувато-коричневий наліт на поверхні виробів з міді, бронзи та латуні або біляста плівка на поверхні крем'яних знарядь, що утворюється внаслідок дії атмосферних опадів і т. ін. чи завдяки обробці спеціальними окислювачами, звичайно з декоративною метою. *Куски бронзи вкриті патиною і на поверхнях та боках і на зламах* (Археол., II, 1948, 154);

* Образно. *Омиті були сади, баштани, городи, поля. На чистих яблуках і сливах, укритих ніким не займаною патиною, бриніли найчистіші дощові краплини* (Довж., I, 1958, 95).

ПАТИ́НКИ, ів, *мн.* (*одн.* **патúнок,** нка, *ч.*), *заст.*

Туфлі без закаблуків у деяких східних народів. *Тихо ступали жовті патинки* [Фатьми] *по кам'яних сходах* (Коцюб., I, 1955, 395); *Старі й молоді в пейсах, в довгих лапсердаках, в патинках обліпили горбу з гноєм, везуть, спітнілі* (Вас., Незібр. тв., 1941, 217).

ПАТИ́НОК *див.* **пати́нки.**

ПАТИНУВА́ННЯ, *я, с., спец.* Дія за знач. **патинува́ти.**

ПАТИНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., спец.* Покривати вироби з міді, бронзи та латуні патиною для надання їм вигляду старовинних.

ПАТИНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **патинува́ти.**

ПАТИСО́Н, а, *ч.* 1. (*Cucurbita pepo*). Різновидність гарбуза. *У патисонів форма тарілкова-сплюснута, плоди невеликі, ребристі, блідо-зеленого забарвлення* (Укр. страви, 1957, 197).

2. Плід цієї рослини сплющеної форми з випнутим зубчастим краєм; молоді екземпляри його вживаються як їжа.

ПАТИ́ЧИНА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **пати́ка** 1. — *Я їм отсею патичиною.. дір у всіх стінах нароблю..!* (Фр., II, 1950, 123).

ПАТИ́ЧКА, и, *ж., рідко.* Зменш. до **пати́ка** 1. — *Аж ось дід. «Хто такий?» Так я патичкою його, а сам за вулик та в ліс* (Тесл., Вибр., 1936, 52).

ПАТИЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **пати́к.** *Коли під ногами тріснув найменший патичок, то голос стелився кругом, неначе дим по росі* (Март., Тв., 1954, 146); *Юра сідає на поліно біля входу до вігвама і з-поміж віт дістає захований там чисто вистругaний патичок* (Смолич, II, 1958, 47).

ПАТИ́ЧЧЯ, я, *с., діал.* Збірн. до **пати́к.** *Мокрина біля повітки ламала сухе патиччя на розпал* (Козл., Ю. Крук, 1950, 41); *Од вишень лишилось патиччя на спомин* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 33).

ПАТЛА́НЬ, я́, *ч., розм.* Те саме, що **патла́ч** 1. — *Отець Миколай!? — аж вигукнув з несподіванки Віталій Стратонович. — Якого ще дідька цьому патланю треба!?* (Стельмах, I, 1962, 334).

ПА́ТЛАТИ, аю, аєш, *недок., перех., розм.* Те саме, що **кошла́тити.** *Професор Трембовський оголосив початок зборів і бігав по залі, патлаючи свою шевелюру* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 189).

ПАТЛА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. З довгим, густим, скуйовдженим волоссям. *Як.. гляну на його здорові витрішкувані очі, патлаті брови та чорну кудлату бороду, то мені все чогось здається, що то сидить дідько* (Н.-Лев., III, 1956, 260); *Біля АТС на сходах вогнистим куряєм відсвітилась у натовпі патлата голова Миколи* (Баш, Надія, 1960, 156); *Я шкрябав вірші і тинявсь по місту В компанії патлатих хлопчаків* (Перв., II, 1958, 104); // *у знач. ім.* **патла́тий,** того, *ч.;* **патла́та,** тої, *ж., зневажл.* Людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям. *Дме патлатий* [бурсак] *у трубу, надувся, топчеться.. й веселим оком підморгує танцюрам* (Вас., I, 1959, 243); // *перен.* Про попа. *Раз приніс один патлатий стружки з хреста господня* (Хотк., I, 1966, 91); — *У церкві ж патлатий ще водить* [молодих] *кругом табуретки, наче телят* (Кучер, Трудна любов, 1960, 156).

2. Вкритий довгою, густою шерстю. *Ведмідь наче хазяїн посуда, оглядає, де кращий вулій, солодший мед; от впав йому такий в око, зараз лапу патлату туди* (Вовчок, I, 1955, 383); *Патлатий цуцик, збиваючи куряву, кинувся на Василька* (Панч, II, 1956, 137); // Зробл., пошитий із шкури з довгою і густою шерстю. *Хмарою насовувались татари; ліворуч.. риштувались лавами польські улани й драгуни; і в вмистій далині можна було відрізнити високі ківери від.. патлатих шоломів* (Стар., Облога.., 1961, 34); *На пеньку сидить «машиністка» з вусами, у патлатій шапці з червоною стрічкою* (Ю. Янов., IV, 1959, 258).

3. *перен.* Який має густе листя, довге віття й пишний цвіт; // Великий, лапатий, повний (про квітки). *У хату увійшов Роман.. Він приніс здоровий пучок ласкавцю, гвоздиків та крокосу, котрий вже зацвів жовтогарячими патлатими квітками* (Н.-Лев., VI, 1966, 304).

4. *перен.* Який має вигляд клаптів (про пару, туман, хмару і т. ін.). *Проти сонця дим, проти зимнього патлатий, що з труби зверта від хати* (Тич., II, 1957, 200); *Дощ перестав. Вітер гнав на захід патлаті хмари* (Кос., Новели, 1962, 47).

ПА́ТЛАТИСЯ, ається, *недок., розм.* Те саме, що **кошла́титися.** *З голови десь поділася моя безкозирка, тепер патлається ціла купа перозчесаного.. волосся* (Кол., На фронті.., 1959, 125).

ПАТЛА́Ч, а́, *ч., розм.* 1. Людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям. *Зроду-звіку не оддам своєї Насті за духовного, за якогось патлача та бороданя* (Н.-Лев., III, 1956, 216); *Патлач не відгукнувся, він був уже далеко* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 188).

2. Тварина з довгою, густою шерстю. — *Діду! — каже Мелася, — у нас ведмідь був.. — А щоб ти не діждав вже довіку меду й покуштувати, лихий патлачу! — проклинав дід, підносячи та ставлячи вуллі, як треба* (Вовчок, I, 1955, 343).

ПА́ТЛИ, ів, *мн., розм.* 1. Довгі, густі, скуйовджені пасма людського волосся; кудли. *Валя надів білу сорочку, полатані штани, розчесав свої русі патли* (Вас., II, 1959, 185); *Денисенко розреготався, трясучи всіма своїми патлами* (Стельмах, II, 1962, 308).

◇ **За па́тли тягта́ти (цу́пити** *і т. ін.*) *кого;* **Па́тли обірва́ти (обску́бти** *і т. ін.*) *кому* — бити кого-небудь, смикаючи за волосся. — *Он на тому місці ми з Лукеркою за патли одна одну цупили. Ну й дурні. Я б їй зараз усе пробачила* (Тют., Вир, 1964, 520); [Г о р ш и н а:] *Якби моя Оленка так верховодила у хаті, то я б їй патли обскубла* (Н.-Лев., II, 1956, 478); **Па́тли** [**на**] **собі рва́ти** — те саме, що **Воло́сся рва́ти (де́рти) [на голові, на собі]** *див.* **воло́сся.** *Писар перш слухав з холодної, як добрі люди гуляли на весіллі, та аж патли собі рвав, що не йому дісталась козир-дівка* (Кв.-Осн., II, 1956, 305).

2. Довга, густа, кудлата шерсть тварини. *Укачавшись, увалявшись, устас* [ведмідь], *струшує патли* (Вовчок, I, 1955, 383).

ПАТОГЕНЕ́З, у, *ч.* 1. Комплекс внутрішніх механізмів виникнення й розвитку патологічних процесів, що лежать в основі якоїсь хвороби. *Патогенез ендемічного зобу.*

2. З'ясування особливостей виникнення й розвитку хвороби і наслідки такого з'ясування. *Патогенези, одержані під час застосування нетоксичних доз, є особливо цінними для.. гомеопата* (Знання.., 12, 1966, 9).

ПАТОГЕНЕ́ЗИС, у, *ч.* Те саме, що **патогене́з.**

ПАТОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патогене́з** і **патогене́зис.** *Організм володів такими функціями, такими динамічними реакціями, які приводять до норми його рівновагу, порушену патогенетичними факторами* (Мед. ж., XXIII, 1, 1953, 18).

2. Заснований на патогенезі (у 2 знач.). *Лікування може бути патогенетичним. Таке лікування не усуває причину захворювання, але сприяє відновленню порушених процесів в організмі* (Заг. догляд за хворими, 1957, 158).

ПАТОГЕ́ННИЙ, а, е. Який є причиною хвороби; хвороботворний. *Пеніцилін виявляє активність до значної кількості видів патогенних мікробів* (Мікр. ж., XI, 1, 1949, 82).

ПАТОГЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **патоге́нний.**

ПА́ТОКА, и, *ж.* Ґуста, тягуча солодка речовина — продукт неповного оцукрювання крохмалю. [Г у ж і й:] *Од Чумаренка забіжши до Кошути: нехай забере в мене патоку та вигонить первяку!* (Мам., Тв., 1962, 182); — *Буряк як такий, — продовжує Скрипка,— приносить велику користь.. Він дає жом, гичку і патоку* (Мокр., Сто.., 1961, 81); * Образно. *Критик купався у патоці фраз* (С. Ол., Вибр., 1959, 180); * У порівн. *Багато бить за волю українського народу бачила Русь, і часто її води ставали густими і темними, як патока, від ворожої крові* (Бурл., Напередодні, 1956, 336).

◇ **Ухопи́ти ши́лом (на ши́ло) па́токи** — зазнати поразки, невдачі, нічого не добитися, залишитися ні з чим. *Оженився чорт та й добув собі таку жінку, як ся молодиця, що я розказував.. І місяця з нею не прожив, ухопив шилом патоки та й дав од неї драла не оглядаючись* (Стор., І, 1957, 52); *Люди бачили, як лютував управитель, і проводжали його злісно усміхненими обличчями. — І в Медведівці вхопив на шило патоки!* (Стельмах, І, 1962, 560).

ПА́ТОКОВИЙ, а, е. Прикм. до **па́тока;** // Пригот. з патоки. *Патокові пряники;* // Який займається виробництвом патоки. *До підприємств громадського харчування можуть бути віднесені кондитерські, квасоварні, сагові і патокові цехи* (Технол. пригот. їжі, 1957, 9); // Який одержують при виготовленні патоки. *Патоковий жом добре їсть не тільки велика рогата худоба, а свині, вівці* (Рад. Укр., 17.XII 1960, 2).

ПАТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець з патології (у 1 знач.).

ПАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до патології (у 1 знач.).

Патологі́чна анато́мія — розділ анатомії, який вивчає зміни в організмі, спричинені хворобами; **Патологі́чна фізіоло́гія** — галузь клінічної фізіології, яка вивчає механізми порушення фізіологічних процесів, що відбуваються в хворому організмі. *Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР — один з найбільших на Україні наукових колективів, що працюють в галузі нормальної та патологічної фізіології тварин і людини* (Фізіол. ж., VI, 2, 1960, 153).

2. Прикм. до **патоло́гія** 2; // Викликаний, зумовлений патологією. *Бактерії, як і всякі інші організми, можуть перебувати в нормальному стані і в стані патологічному* (Мікр. ж., XVIII, 3, 1956, 65); *Провідною проблемою всіх досліджень акад. Богомольця була проблема нормальної і патологічної реактивності організму* (Вісник АН, 8, 1957, 4).

3. *перен., книжн.* Який своєю потворною ненормальністю відхиляється від норми. *В деяких сектах обряди набули надзвичайно шкідливого, патологічного характеру* (Наука.., 6, 1959, 49).

ПАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* 1. Наука, що вивчає хворобливі процеси в організмі людини і тварини. *Сучасній патології відомі близько 100 інфекційних хвороб, які уражують людину* (Мед. ж., XXIV, 6, 1954, 114); *Баба* [виліковує] *всілякі хвороби: й хірургічні, і внутрішні, й хвороби на очах.. Я вже не кажу про такі хвороби, яких ви ні в якій патології не знайдете* (Вишня, І, 1956, 21).

2. Відхилення від норм життєдіяльності організму. *До патології новонароджених належать: 1) пошкодження при родах, 2) аномалії і природжені пороки розвитку, 3) різні захворювання* (Хвор. дит. віку, 1955, 10).

3. *перен., книжн.* Потворно-ненормальне відхилення від норми. *Патологія капіталістичного суспільства.*

ПАТОЛОГОАНА́ТОМ, а, *ч.* Фахівець з патологічної анатомії. *Професор Трембовський був найвідоміший патологоанатом, оператор* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 118).

ПАТОЛОГОАНАТОМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до патологічної анатомії. *При патологоанатомічному розтині трупів встановлено.. плямисті крововиливи під епікардом* (Соц. твар., 1, 1956, 52).

ПА́ТОЛОЧ, і, *ж., діал.* Місце, де хижак з'їв тварину, і залишки тварини на цьому місці. *Так жалко стало Даринці півника, що вона сіла коло тої свіжої криваво́ї патолочі та й заплакала* (Вирган, В розц. літа, 1959, 270).

ПАТОПСИХОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь психології, що вивчає зміни психічної діяльності при патологічному стані мозку; патологічна психологія. *Дуже важливими галузями психології є: дитяча психологія, яка вивчає психіку дитини, і патопсихологія.., яка має своїм предметом хворобливі відхилення в психіці людей* (Психол., 1956, 11).

ПА́ТОРОЧ, і, *ж., діал.* Клопіт, турботи. — *Чи ви чули, яку Тимофій має патороч із жінкою?* (Стеф., Вибр., 1945, 68).

ПАТОФІЗІО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець з патологічної фізіології. *Олександр Олександрович* [Богомолець] *був ученим-новатором. Він створив передову радянську школу патофізіологів* (Рад. Укр., 24.V 1961, 3).

ПАТОФІЗІОЛО́ГІЧНИЙ, а, е. Стос. до патологічної фізіології. *Перенесені захворювання, а також спадковість залишають в організмі не вивчені ще нами патофізіологічні сліди* (Знання.., 10, 1965, 13).

ПАТОФІЗІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* 1. Скорочення: патологічна фізіологія. *Бехтерев був блискучим біологом і представником теоретичної медицини (морфологія, фізіологія і патофізіологія нервової системи)* (Наука.., 1, 1957, 30).

2. Патологічна зміна в живому організмі. *Павлов вбачав суть церебральної патофізіології шизофренії в хронічному гіпнотичному стані, який розвивається в корі мозку хворих на шизофренію* (Фізіол. ж., II, 4, 1956, 5).

ПА́ТРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **па́трати.** *Дума-серце, Дума-любка, Дума патрана голубка, Дума смирна, як ягничка, Дума цяця-молодичка* (Сам., І, 1958, 237).

ПА́ТРАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **па́трати.** *Взявся* [Петро Приблуда] *тепер до патрання гусей для троїцького гетьманського обіду* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 270).

ПА́ТРАТИ, аю, аєш, *недок., перех.* 1. Очищати від нутрощів, потрухів; потрошити. [М а р т и н:] *Поклич панночку. Де вона?* [О м е л ь к о:] *Порося патрають* (К.-Карий, І, 1960, 350); — *Де ж твоя риба..? Хоч би вже казав швидше, то, може б, гуртом усі йшли та патрали* (Збан., Мор. чайка, 1959, 26); // *перен., розм.* Оперувати внутрішні органи; анатомувати кого-небудь. — *Не знаю, яка я. А ви* [хірург] *так виглядаєте, неначе не мене, а вас цілу ніч патрали...* (Шовк., Людина.., 1962, 196); // *перен., розм.* Спорожняти з метою грабежу і т. ін. *Криштоф дав наказ не патрати замка Януша Остроського* (Ле, Наливайко, 1957, 47).

2. Очищати від пір'я; скубти. *Навідалася й тітка Майстриха. Саме вона курча патрала, то так із курчам і в клуню увійшла* (Хотк., І, 1966, 77); — *Скуби, Марку, і в окріп,— порадив Тимко.. Марко швидко прийнявся патрати курей* (Тют., Вир. 1964, 18).

ПАТРИЛОКА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Пов'язаний із поширеною при патріархаті формою шлюбного поселення, при якій дружина переходить на проживання в родову общину чоловіка. *Коли склався батьківський рід, виникає нова, так звана патрилокальна форма шлюбу,*

при якій жінка переходить в рід чоловіка (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 82).

ПАТРИМОНІА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Спадковий, родовий.

ПАТРИМО́НІЙ, ю, *ч., спец.* Майно, що перейшло у спадщину від батька.

ПАТРИМО́НІУМ, у, *ч., спец.* Те саме, що **патримо́ній.**

ПАТРИ́СТИКА, и, *ж.* Напрям ідеалістичної християнської догматичної філософії II—VIII ст., представлений творами так званих отців церкви;//*розм.* Книжка, в якій вміщено такі твори.-*Ф-ф-ф!* — *подув Антосьо, наче страх видував, склав все на парту, а патристику взяв і крісло з-за стола, .. сів та й почав товкти отців четвертого століття* (Свидн., Люборацькі, 1955, 176).

ПАТРИЦІА́НКА, и, *ж.* Жін. до **патри́ цій.**

ПАТРИЦІА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **патри́ цій.** *Її суворо-проста одежа кидається в вічі дивним контрастом супроти одоб'ної оселі та й коштовного.. патриціанського убрання самого Руфіна* (Л. Укр., II, 1951, 342); *Утворена в Римі республіка була республікою аристократичною, патриціанською* (Іст. стар. світу, 1957, 147); // Власт. патрицієві. *Леся Українка підкреслює в Руфіні його патриціанську гордість, як і його станову приналежність до багатих* (Рад. літ-во, 18, 1955, 213).

ПАТРИЦІА́Т, у, *ч.* Найзаможніший, привілейований шар населення середньовічних міст більшості країн Європи. *Основні соціальні групи міського населення* [Київської Русі].. *можуть бути зведені до двох основних таборів, які різко протистояли один одному: міської аристократії і міських низів, або, користуючись термінологією європейського середньовіччя,— патриціату і плебейства* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 479).

ПАТРИ́ЦІЙ, я, *ч.* 1 У стародавньому Римі — член родової общини, пізніше — представник родової знаті. *Перед Нероном, Перед Юпітером новим, Молились вчора сенатори І всі патриції* (Шевч., II, 1963, 287); *Зіпершись на високу спинку стільця, Наливайко розглядав прекрасну копію портрета дружини флорентійського патриція Монни Лізи* (Ле, Наливайко, 1957, 30).

2. Особа, що належала до патриціату. — *І міські патриції, і пани радці..— всі пристануть до нас, коли почують про школу* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 128).

ПА́ТРИЦЯ, і, *ж., друк.* Рельєфне зворотне зображення друкарського знака, що служить для виготовлення матриці.

ПА́ТРИЧНИЙ, а, е, *друк.* Прикм. до **па́триця.** *Патричний рядок.*

ПАТРІА́РХ, а, *ч.* 1. Глава роду за родового ладу. *Багатий досвідом життя й знанням людей та обставин, Захар Беркут був правдивим образом тих давніх патріархів, батьків і провідників цілого народу, про яких говорять нам тисячолітні пісні та перекази* (Фр., VI, 1951, 34).

2. *перен.* Найстарша, найбільш поважана людина в якому-небудь колективі. — *Високоповажане добродійство! Прошу підняти келехи за вельмишановного Олександра Максимовича, нашого сивого патріарха* (Стельмах, І, 1962, 332); // *кого, чого.* Людина, яка є старшою і найвидатнішою в якій-небудь галузі діяльності. *І ти* [Джамбул] *тепер у нас — як патріарх народних поетів; як перший пропагандист і агітатор* (Тич., III, 1957, 69);* Образно.—*Навіть такий могутній патріарх лісів, як дуб, і той не може обійтися без супутника...* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 109).

3. Найвищий титул перев. в православній церкві, а також особа, що має цей титул. *Патріарх входить у печеру до гроба господнього з пучком незасвічених свічок і молиться* (Н.-Лев., III, 1956, 376); *При Олексієві Михайловичу патріархом став Никон, який мав великий вплив на царя* (Іст. СРСР, І, 1956, 179).

ПАТРІАРХА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до патріархату. *В неолітичну епоху були .. підготовлені умови для першого великого суспільного поділу праці та переходу від матріархальної організації суспільства до патріархальної* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 38).

2. *перен.* Який залишається вірним старим традиціям, відповідає їм. *Він із давнього, патріархального життя перейшов у нове, незвісне* [невідоме] *його дідам і прадідам* (Фр., IV, 1950, 28); *Його дружина, зовні ще міцна жінка, звичайно, як годиться в дещо патріархальній родині, прийняла гостю* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 86); // Такий, як у старі часи, в старовину; застарілий. — *Ми.. в цих патріархальних сукнях поставали схожі на якихсь святих преподобниць!* (Н.-Лев., І, 1956, 196); // Простий, нехитрий, вільний від умовностей. *Буржуазія скрізь, де вона досягла панування, зруйнувала всі феодальні, патріархальні, ідилічні відносини* (Комун. маніф., 1947, 19).

3. Такий, як у патріарха, який нагадує патріарха. *Сивий дідок патріархального вигляду підвівсь і пішов назустріч* (Досв., Гюлле, 1961, 41).

ПАТРІАРХА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **патріархальний** 2. *Характерно, що в зображенні селянина письменникові* [О. Гончару] *лишились цілковито чужими всяка поетизація знаменитого «земляного духу», всякі тенденції до замилування старожитньою патріархальністю і етнографічною пишністю* (Про багатство л-ри, 1959, 232).

ПАТРІАРХА́ЛЬНО. Присл. до **патріархальний** 2. *Дзвоників на прислугу в номерах нема. Слуг кличуть патріархально: одчиняють вікна або двері й на все горло кричать: Владек! Касю! Марино!* (Н.-Лев., II, 1956, 394).

ПАТРІАРХА́ЛЬЩИНА, и, *ж., зневажл.* Пережитки старовини, патріархальних стосунків, побуту, звичаїв. *Партія забезпечила розгром об'єднаних сил внутрішньої і зовнішньої контрреволюції в період громадянської війни, покінчила з розрухою. Вона націлила народ на створення важкої промисловості, вивела селянство з темних закутків патріархальщини на широкий стовповий шлях колгоспного ладу* (Ком. Укр., 7, 1963, 52).

ПАТРІАРХА́Т, у, *ч.* Останній період первісно-общинного родового ладу, що заступив матріархат і характеризувався пануванням чоловіка в господарстві і в суспільних відносинах. *В процесі розвитку скотарського господарства відбувся перехід від материнського роду (матріархату) до батьківського роду (патріархату)* (Іст. УРСР, І, 1953, 22).

ПАТРІА́РХІЯ, і, *ж.* Церковна область, підпорядкована патріархові (у 3 знач.).

ПАТРІАРХУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **патріархува́ти.**

ПАТРІАРХУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Бути патріархом (у 3 знач.). — *Ще побачимо,— засміявся архімандрит.., патріархувати, мабуть, ще доведеться* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 309).

ПАТРІА́РШЕСТВО, а, *с.* 1. Система церковного управління з патріархом (у 3 знач.) на чолі.

2. Перебування в сані патріарха (у 3 знач.).

ПАТРІА́РШИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патріа́рх** 3. *Патріарх Никон дав своє патріарше благословення* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 309); *Патріарший престол; Патріарший сан.*

2. Те саме, що **патріархальний** 3. *У нього були блакитні, дуже рухливі молоді очі. Вони ніяк не гармонували з величною сивиною його патріаршої бороди* (Собко, Граніт, 1937, 104).

ПАТРІО́Т, а, *ч.* Той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги. *Радянський народ своєї Батьківщини великий патріот* (Укр.. присл.., 1955, 406); — *Я не гірший патріот від другого: я люблю своє рідне* (Март., Тв., 1954, 218); — *Ми поважаємо патріотизм у всякій нації,— заспокійливо говорив художникові старшина Багіров.— Бо ми самі патріоти* (Гончар, III, 1959, 230); * Образно. *Геолог повідомив, що колгоспники не тільки з Аксютинець, а й з усієї околиці — великі патріоти нафторозробок* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 117).

ПАТРІОТИ́ЗМ, у, *ч.* Любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги. *Патріотизм — одно з найбільш глибоких почуттів, закріплених віками і тисячоліттями відособлених вітчизн* (Ленін, 37, 1973, 182); *Франко був, це безперечно, полум'яним патріотом своєї батьківщини. Його патріотизм подібний до патріотизму Пушкіна і Горького, патріотизму Шевченка і Коцюбинського* (Рильський, III, 1955, 272); // *перен.* Відданість чому-небудь, любов до чогось. *Він.. не знав ніякого іншого патріотизму, крім бюрової пунктуальності* (Фр., VI, 1951, 162).

◇ **Квасни́й патріоти́зм** *див.* **квасни́й.**

ПАТРІОТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патріо́т**; власт. патріотові. *Наша Конституція виховує у радянських людей патріотичну гордість, гарячу любов до соціалістичної Батьківщини* (Рад. Укр., 5.XII 1956, 1); — *Ми віддаємо належне вашому патріотичному бажанню* (Гончар, Людина.., 1960, 27); *Патріотичний рух;* // Який складається з патріотів. *Нитки секретних зв'язків потяглися в табір військовополонених. Там діяла патріотична група, яка готувала масову втечу* (Рад. Укр., 20.XII 1962, 3).

2. Який виражає патріотизм, сповнений патріотизму. *Замість обіцяного «Волинського образка» оце посилаю Вам дві патріотичні штуки* (Л. Укр., V, 1956, 173); *Незалежно від того, як визначати жанр «Слова о полку Ігоревім», воно являє собою поетичний твір, що має характер патріотичної публіцистики* (Рад. літ-во, 1, 1962, 72).

ПАТРІОТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **патріоти́чний.** *Патріотичність вчинків.*

ПАТРІОТИ́ЧНО. Присл. до **патріоти́чний.**

ПАТРІО́ТКА, и, *ж.* Жін. до **патріо́т.** *В бій вона пішла рядовим бійцем, показавши себе хороброю і мужньою патріоткою* (Пер., Молоді месники, 1949, 32); *Справжня патріотка українського народу, Леся Українка віддавала свій талант і сили на підтримку визвольного руху, очоленого російською соціал-демократією* (Рад. літ-во, 18, 1955, 202).

ПАТРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ богослів'я, який займається вивченням творів так званих отців церкви.

ПАТРО́Н [1], а, *ч.* 1. У стародавньому Римі — багата, впливова особа, звичайно патрицій, що брала під своє заступництво вільних незаможних або неповноправних громадян. [Клієнт:] *Патроне, як гадаєш, що їм* [християнам] *буде?* [Молодий римлянин:] *Ну, звісно, смерть* (Л. Укр., II, 1951, 514).

2. У буржуазному суспільстві — глава, хазяїн фірми або начальник підприємства і т. ін. *Скрізь патронів мав* [Сивий] *надійних... А на сьогодні числились він У картотеках поліційних Не менш як десяти країн.. Своє ж ім'я в шпигунських кличках Згубив, як голку у стіжку* (Воскр., З перцем!, 1957, 247); // *розм.* Безпосередній начальник, керівник (по відношенню до свого підлеглого). *Бажаю Вам незмінної ласки нашого патрона Аполло і його милих товаришів* (Л. Укр., V, 1956, 126); *Я був тільки гід та тлумач і права голосу не мав. В мої обов'язки входило лише виконувати доручення моїх патронів* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 85).

3. *перен.* Чий-небудь заступник, захисник. *То був небагатий шляхтич, з тієї «голопузої шляхти», котра.. вибирала вельможного магната, свого патрона, в уряд* (Мирний, I, 1949, 186); — *То Місяць є вашим* [заячим] *царем? — мовив Слон. — Так є, він наш цар і наш патрон* (Фр., IV, 1950, 101).

4. Святий, що вважається заступником людини, яка носить його ім'я, або заступником, захисником якогонебудь міста, общини. *Перед образом патрона Палко так молився він* [монах] *богу, Що в несилі просто падав Непритомний на підлогу* (Сам., I, 1958, 254); *Він* [Т. Шевченко] *узяв активну участь у таємному політичному антикріпосницькому й антицарському товаристві, що обрало своїми патронами слов'янських просвітителів Кирила й Мефодія* (Рад. літ-во, 5, 1958, 47).

ПАТРО́Н [2], а, *ч.* 1. З'єднані гільзою в одне ціле куля або дріб із пороховим зарядом і капсуль із запальником. *На грудях замість ладунки широкий черес, набитий в два і три ряди патронами* (Стор., I, 1957, 265); *Маркіян, присівши біля кулемета, уже мовчки набивав стрічку патронами* (Гончар, II, 1959, 243); // Те саме, що **гільза** 1. *У Гриші був невеличкий мідний патрон від якогось протитанкового снаряда* (Сміл., Сашко, 1957, 38); // *перен.* Про якусь схожу на гільзу трубку. *Четверо дівчаток-дошкільниць, вихованок дитячого будинку Полтавського району, виймають з тиражного колеса патрони* (Рад. Укр., 16. XII 1960, 4).

2. Пристрій для затискування оброблюваної деталі або різального інструмента в токарному і свердлильному верстаті. *Токар-наладчик Коропов сконструював спеціальний патрон для утримування фрези* (Автом., Щастя.., 1959, 82).

3. Частина електричного освітлювального приладу, в яку вгвинчується лампочка для приєднання її до мережі. *Проекційна лампа вставляється в патрон.., який закріплюється в металевому фланці* (Пересувні кінопр., 1959, 124).

ПАТРО́Н [3], а, *ч.*, *спец.* Модель, за якою виготовляють якусь деталь (зразок для викроювання у швейній, паперовій, кушнірській справі). *Патрон рукава;* // Трафарет малюнка по тканині в ткацькій промисловості.

ПАТРОНА́Ж, у, *ч.* 1. Організоване медичне обслуговування певних контингентів осіб у домашніх умовах. *Через консультації здійснювався патронаж дітей у віці до одного року, проводились масові щеплення для профілактики інфекційних хвороб* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 124).

2. *книжн., заст.* Те саме, що **патрона́т** 2.

ПАТРОНА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до патронажу (у 1 знач.). *У зв'язку з поліпшенням патронажної роботи.. різко зменшилася, в порівнянні з попередніми роками, частота виявлення хворих дітей* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 326); // Який займається патронажем. *Патронажні сестри обслідують умови праці і побуту хворого* (Заг. догляд за хворими, 1957, 16).

ПАТРОНА́Т, у, *ч.* 1. У стародавньому Римі — влада, становище патрона (*див.* **патро́н** [1] 1), його заступництво.

2. Взагалі заступництво з чийогось боку.

3. Виховання в родинах радянських громадян дітей-сиріт, здійснюване на кошти державних органів і під їхнім контролем. *Патронат — одна з форм громадської допомоги в справі охорони дитинства* (Рад. суд на охороні прав.., 1954, 59); // *перен. розм.* Держав-

ний заклад для утримування сиріт. — *Що ж вам про неї розповісти? — мулився голова.. — Батько загинув на фронті, виросла в патронаті* (Гончар, І, 1954, 495).

ПАТРОНЕ́СА, и, *ж.* 1. Жін. до **патро́н**[1] 2—4. *15 грудня того ж* [1922] *року він* [театр] *урочисто відзначав сорокарічний ювілей своєї патронеси — першої на Україні народної артистки республіки — Марії Заньковецької* (Мист., 5, 1957, 39);—*Приїжджайте обов на храм: вшануємо святу Варвару, нашу Ковалівську патронесу* (Кач., II, 1958, 24).

2. У буржуазному суспільстві —дама—заступниця якої-небудь благодійної установи. *Приїзд графині-патронеси застукав матушку Раїсу зненацька* (Донч., III, 1956, 38).

ПАТРОНІ́МІЧНИЙ, а, е. Стос. до патронімії. *Патронімічними слід вважати такі назви місцевостей, які утворились від імені власника, що володів даним населеним пунктом або в адміністративному управлінні якого була ця територія* (Мовозн., XIV, 1957, 26).

ПАТРОНІ́МІЯ, ї, *ж.* Найменування племен, родів, їх членів за власним іменем спільного предка по чоловічій лінії, а також поселень за іменем їх колишніх власників або управителів.

ПАТРО́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патро́н**[2] 1. *То була засідка стрільця.. Патронні гільзи, снайперська гвинтівка у спеціальній видовбині* (Ю. Янов., І, 1958, 335); // Признач. для патронів. *На повитих мороком вулицях не припинявся рух: гуркотіли патронні повозки, проскакували кудись верхівці* (Гончар, II, 1959, 399); // Який виготовляє патрони. *Патронний завод;* // Який заряджається патронами. *Патронна гармата.*

2. До складу якого входить патрон (*див.* **патро́н**[2] 2). *Патронний верстат;* // Який здійснюється за допомогою такого патрона. *Вибір револьверного верстата при патронній роботі, тобто при обробці окремих заготовок, закріплених в патроні, проводять за найбільшим діаметром оброблюваного виробу* (Технол. різального інстр., 1959, 122).

ПАТРО́ННИК, а, *ч.* 1. Задня частина каналу ствола у вогнепальній зброї, признач. для вкладання патрона (*див.* **патро́н**[2] 1). *Стара гільза застряла в патроннику і витягнути її не було сили* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 61).

2. Той, хто виготовляє патрони (*див.* **патро́н**[2] 1).

ПАТРОНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **патронува́ти;** // *у знач. прикм. В чому її щастя? А може, воно й ховається у цім ось клопоті, у тім, щоб роздобути колгоспові ще одного трактора, щоб придбати патронованим дітям одежу?* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 100); // *у знач. ім.* **патроно́ваний,** ного, *ч.* Дитина-сирота, виховувана в родині радянських громадян на кошти державних органів і під їхнім контролем. — *Де ж твої нові штани?.. Назар.. знав, що патронованого шмагати не дозволено* (Збан., Переджнив'я, 1955, 206).

ПАТРОНТА́Ш, а, *ч.* Сумка або пояс з футлярами (гніздами) для рушничних і пістолетних патронів. *На столі лежить старовинна зброя: іржаві шаблі, пістолети, стара рапіра, патронташі і інше* (Вас., III, 1960, 382); *На ременях, теж цілком військових, без розбору — свої, а чи ворожі — висіли підсумки, патронташі* (Ле, Право.., 1957, 141).

ПАТРОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Займати по відношенню до кого-небудь становище патрона (*див.* **патро́н**[1] 3) або патронеси (*див.* **патронéса** 1). *Як і вся рота, Хома патронував малого телефоніста і де тільки міг — протегував йому* (Гончар, III, 1959, 314); *Хіба могла вона* [графиня] *допустити, щоб газети почали писати про цей випадок у притулку, який вона патронує?* (Донч., III, 1956, 29).

2. Здійснювати патронат (у 3 знач.).

ПАТРО́НЧИК, а, *ч.* Зменш. до **патро́н**[2] 1. *Розшукавши жовтенький патрончик помади, вона підфарбувала губи* (Тют., Вир, 1964, 405).

ПА́ТРУБОК, бка, *ч.* Коротка трубка, що служить відводом від основної труби, від резервуара, з'єднує частини трубопровода, приєднує його до чого-небудь. *Мотор востаннє натужився, загарчав і заглох. Крізь патрубок пробився пар, було чутно, як в сотах радіатора клекотіла, кип'ятилася вода* (Логв., Давні рани, 1961, 172); *У патрубку, що приєднує піч до труби, теж є засувка для регулювання тяги* (Колг. Укр., 8, 1958, 42).

ПАТРУЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **патрулюва́ти.** *Солдати, призначені в наряд для нічного патрулювання по місту, вишикувалися на плацу в дворі комендатури* (Собко, Запорука.., 1952, 29); *Дружинники залучаються до чергування і патрулювання в неробочий час* (Рад. Укр., 20.IV 1961, 3); *Вертольоти використовуються для патрулювання ліній високовольтних передач та їх ремонту* (Веч. Київ, 5.VI 1957, 3).

ПАТРУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., перех. і неперех.* Охороняти або обороняти який-небудь об'єкт, якусь місцевість шляхом обходу, об'їзду і т. ін. патрулем. *Він знав, що я в селі не зробив нічого злого, бо він цілісінську ніч патрулював* (Фр., III, 1950, 233); *За якісь півгодини хлопці вже летіли на конях за місто патрулювати залізницю* (Гончар, II, 1959, 105); *Вартові винищувачі, що вже патрулювали в небі, повернули назустріч групі німецьких бомбардувальників* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 78); *Дружинники патрулюють на вулиці.*

ПАТРУЛЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **патрулюва́ти.** — *Чому село не патрулюється як слід?— гнівно спитав оберст* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 177).

ПАТРУ́ЛЬ, я́, *ч.* Невеликий рухомий озброєний загін (військового підрозділу, міліції і т. ін.) або військове судно, літак тощо для догляду за порядком, безпекою на якому-небудь об'єкті, в якомусь районі. *Десь у віддалі дуднїли мірні важкі кроки кінного патруля* (Фр., VI, 1951, 163); // Невелика група людей, що несе якесь чергування за громадським дорученням. *Не міліціонер підійшов до столу, де учинилася суперечка з рукоприкладством, а два молодих хлопці з червоними пов'язками на рукавах. — Ми комсомольський патруль!* (Автом., Щастя.., 1959, 177); // Той або те, що входить до складу такого загону, такої групи. *Я сміливо йшов вулицею. — Стій! — вирішив патруль на розі, — хто такий?* (Ю. Янов., І, 1958, 86); *На розі вулиць, що виходили на околиці, маячіли постаті патрулів* (Десняк, Вибр., 1947, 209); // *перен.* Про те, що веде спостереження за яким-небудь об'єктом, в якомусь районі. *Новий прилад «метеорний патруль» для автоматичної фотореєстрації метеорів розробили працівники астрономічної обсерваторії* (Наука.., 2, 1959, 23).

ПАТРУ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **патру́ль.** *Крайнюк зійшов на сторожовик, який повертався з нічної патрульної служби до берега* (Кучер, Голод, 1961, 207); // Який перебуває в патрулі, виконує обов'язки патруля. *По шпалах крокує патрульний наряд* (Воронько, Райком.., 1949, 48); *Ішли чималий час, доки підійшли до краю лісу. Дивимось,— притулився під деревами патрульний танк* (Ю. Янов., І, 1954, 55); // *у знач. ім.* **патру́льний,** ного, *ч.* Той, хто перебуває в патрулі, виконує обов'язки патруля.

ПАТЯ́КАЛО, а, *ч. і ж., зневажл.* Той, хто любить патякати. — *Пора на зяб орати. — Будеш ти носом*

орати долівку холодної — там твій зяб буде, патякало погане (Іщук, Вербівчани, 1961, 89).

ПАТЯКАНИ́НА, и, *ж., зневажл.* Те саме, що **патя́кання.** *Коли ти тут тільки два місяці, так не лізь до людей з патяканиною, а вчись у тих, хто роками коло приладів стоїть* (Шовк., Інженери, 1956, 246).

ПАТЯ́КАННЯ, я, *с., зневажл.* Дія за знач. **патя́кати.** *Карпавченко провів час добре, роздивляючися навколо і прислухаючись до патякання підлітка-помічника* (Сенч., Опов., 1959, 89); — *А що про дівчину через твоє патякання поганий поголос, всілякі брехні підуть, тобі однаково?* (Коз., Сальвія, 1959, 190).

ПАТЯ́КАТИ, аю, аєш, *недок., перех. і неперех., що, про що і без додатка, зневажл.* 1. Говорити багато про щось неістотне, пусте, не варте уваги; базікати, теревенити. — *Та хай йому чорт, нащо він мені? Причвалав щовечора й морочить голову... Патякає щось таке, що воно мені зовсім не потрібно* (Вас., I, 1959, 284); *Він так багато патякав про всяку всячину, а того, що мав сказати в першу чергу, так і не сказав* (Гур., Новели, 1951, 101); // Вести довгу беззмістовну, непослідовну розмову. *Засіли* [людці] *кругом столу коло Чіпчиної горілки; п'ють собі, патякають, люльки цмолять* (Мирний, I, 1949, 258).

◇ **Язико́м патя́кати** *див.* **язи́к.**

2. Поширювати брехливі, небажані для кого-небудь або неправильні чутки. [К а р п о:] *Підеш з села, почнуть плести, лихословити... Скажуть, певно, тому правда, що про неї та Карпа патякають* (Кроп., II, 1958, 171).

ПАТЬО́К *див.* **патьо́ки.**

ПАТЬО́КИ, ів, *мн.* (*одн.* **патьо́к,** у, *ч.*), *розм.* 1. Слід від якоїсь рідини, що текла. *Якісь темні патьоки спускалися по стінах від стелі оселі аж під лави* (Мирний, III, 1954, 367); *У хлопців на голих грудях і на животі сірі патьоки засохлого солодкого соку* (Коп., Як вони.., 1961, 60); *Глобус був на місці. Але в якому вигляді! Знівечений, мокрий. Фарба брудними патьоками залила всі моря й океани* (Донч., VI, 1957, 105).

2. Те саме, що **потік.** *Їдемо яром між високими, посмугованими брунатними патьоками, безлісими горбами* (Мельн., Коли кров.., 1960, 20); // Струминка чого-небудь, що тече, спливає. *Рукава по лікті були мокрі, з їх текла патьоками вода* (Н.-Лев., II, 1956, 270); *З ноги Кров бігла червоним патьоком* (Граб., I, 1959, 305); *Йшов Степан мокрий, жалюгідний, піт патьоками спливав по обличчі* (Кочура. Зол. грамота, 1960, 495).

◇ **Попусти́ти (розпусти́ти) патьо́ки** — розплакатися, розревтися.— *За що знущаєтесь ви надо мною так? За що?.. За що?..— сказав* [пеборак] *та й попустив патьоки... Патьоки гірких слів* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 51); *І знову розпустила* [баба] *патьоки і заголосила на всю хату: — Пропала ти, донечко, навіки пропала!..* (Стор., I, 1957, 23).

ПА́УЗА, *рідко* **ПА́ВЗА,** и, *ж.* 1. Тимчасова зупинка, перерва в мові або розмові; мовчання, мовчанка. — *Ну, кажи мені сам, що маю з тобою зробити? Посадить у тюрму?.. Пауза. Тупо дивиться зв'язаний* (Коцюб., II, 1955, 258); — *Я вам одверто кажу.. (По павзі). Жаль, дуже жаль мені вашого сина* (Хотк., I, 1966, 172); *Можне речення, тобто висловлювання, що виражає закінчену думку, обов'язково відділяється на письмі крапкою, а в усній мові паузою* (Худ. чит.., 1955, 95).

2. *перен.* Взагалі проміжок, зупинка у чому-небудь, між чимсь. *Тут все йде дощ, але з паузами* (Л. Укр., V, 1956, 357); *У двері хтось постукав.. Після короткої паузи грюкання повторилось* (Панч., В дорозі, 1959, 72); *На усій землі широкій Лягла вечірня каламуть. І те, що просто зветься — спокій, На фронті паузою звуть* (Дмит., Вітчизна, 1948, 147); // *зах.* Перерва між уроками в школі. *Далі, на паузах, виходячи зі школи або перед початком години, ми заходили в розмови* (Фр., IV, 1950, 226).

3. Перерва в дії, у мові дійових осіб і т. ін. як засіб сценічної виразності, психологічного ефекту. [О р е с т:] *Нащо ви се говорите! (Пауза). Ви якось чудно поводитесь зі мною останнього часу* (Л. Укр., II, 1951, 43); *Тут Хренов підняв грубезний палець і зробив артистичну паузу, щоб перевірити враження* (Довж., I, 1958, 448).

4. Ритмічно впорядкована перерва у звучанні музичного твору або якої-небудь його частини і значок на позначення цієї перерви. *Дуже часто трапляється, особливо в творах поліфонічного характеру, що не всі хорові голоси співають одночасно, разом. Деякі з них співають у той час, коли інші витримують паузу* (Осн.. диригув., 1960, 106); *Грав оркестр. У паузах чутно — рявкали автомобілі геп за вокзалом* (Головко, I, 1957, 59).

5. Перерва у розмірі вірша, звичайно пропуск ненаголошеного складу.

ПА́УЗНИЙ, а, е. Прикм. до **па́уза.** *Паузний знак.*

ПА́УЗОК, зка, *ч.* Плоскодонне несамохідне дерев'яне судно малої вантажопідйомності без палуби для перевезення по річковому мілководдю вантажів, перевантажених з великих суден.

ПА́УПЕР, а, *ч.* Бідняк, позбавлений засобів до існування в умовах класового суспільства. *Багатомільйонне безземельне і малоземельне селянство — паупери, злидарі, наділені мізерними клаптиками землі, які не могли забезпечити їм навіть і напівголодне існування* (Іст. УРСР, I, 1953, 493).

ПАУПЕРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Масове зубожіння трудящих мас в умовах класового суспільства.

ПАУПЕРИ́ЗМ, у, *ч.* Масове злидарство трудящих мас в умовах класового суспільства. *...сучасний робітник з прогресом промисловості не піднімається, а все більше опускається нижче умов існування свого власного класу. Робітник став паупером, і пауперизм росте ще швидше, ніж населення і багатство* (Комун. маніф., 1947, 26).

ПАУПЕРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Доводити кого-небудь до стану пауперизації.

ПАУПЕРИЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Зазнавати пауперизації. *Провідна тема творів Бордуляка — життя західноукраїнського села,.. що пауперизується і вигибає від безземелля* (Іст. укр. літ., I, 1954, 565).

ПАУПЕРИСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до пауперизму.

ПА́ФОС, у, *ч.* 1. Почуття пристрасного запалу, піднесеності, натхнення. *Говорючий о. Артемій балакав без упину, але якось механічно, без звичайної в його енергії, без пафосу* (Н.-Лев., IV, 1956, 122); *Пафос, ентузіазм кипів у цій людині, сповнював її вщерть* (Допч., II, 1956, 282); *Патріотичним пафосом сповнені всі кращі твори російської і української класичних літератур* (Іст. укр. літ., II, 1956, 16); // Зовнішній вияв такого почуття. *Осторонь сидів кардинал.. — Яка краса! які чудові відтінки заграві! — говорив він з пафосом досвідченого промовця* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 115).

Фальши́вий (нарочи́тий *і т. ін.*) **па́фос** — надмірна піднесеність тону мови, зображення запалу, в дійсності відсутнього. *Багатослівно, час од часу зриваючись на фальшивий пафос, Діденко став говорити* (Головко, II, 1957, 559); *Відмовившись від нарочитого пафосу, умовної піднесеності, риторичної декламації.., вона*

[М. М. Єрмолова] *принесла в галузь трагедії виразну простоту життя* (Про мист. театру, 1954, 162).

2. *чого.* Сутність, основна ідея, спрямованість, висловлена з піднесеністю, натхненням. *Широкий світ розкривається перед нами, коли ми читаємо книги Івана Франка. Пафос його поезії — труд, труд в ім'я людського щастя* (Рильський, III, 1955, 115); *Пафосом статей Кобзаря, як і всієї його творчості, було викриття гнилості самодержавно-кріпосницького ладу* (Матер. з іст. укр. журналістики, 1959, 168).

ПА́ФОСНИЙ, а, е. Пройнятий пафосом. *Його пафосний монолог був зустрітий загальною мовчанкою* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 401); *Незалежно від того, якою була загальна тональність її* [Л. Українки] *твору (епічна, пафосна, трагедійна..), потужний струмінь лірики, що відображав гарячі чуття письменниці.., сповнює живим трепетанням усі її твори* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 571).

ПА́ФОСНО. Присл. до **па́фосний.** *Його ми чуєм дуже часто, З промов його — вогнем пашить. Толково, пафосно, квітчасто Уміє він поговорить* (Воскр., З перцем!, 1957, 225).

ПАХ[1], у, *ч.* Те саме, що **за́пах.** *Гордо палала троянда розкішна, Найкраща з квіток,— Барвою й пахом вродливиця пишна Красила садок* (Л. Укр., I, 1951, 27); *А над селом, що мрів у садах, Димком встав осінніх яблук пах* (Перв., I, 1958, 503).

ПАХ[2], у, *ч.* Місце між стегном і нижньою частиною живота. *Найбільше потових залоз на підошвах, долонях, під пахвами, у паху й на обличчі* (Як запоб. заразн. хвор.., 1957, 12); *Парубок з чорними бровами підступив ближче, націлився і вдарив Єремію ногою у пах* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 188).

ПАХ[3], *виг.* Звуконаслідування, що означає звук пострілу. *Пах! — пролунав постріл Мачі, і куріпка, яка сиділа найнижче, каменем упала на землю* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 151).

ПАХА́, и́, *ж., діал.* Пахва. *Мовчки закотив він полу сукмани під самі пахи, вийняв тютюн і заходився крутити цигарку* (Коцюб., II, 1955, 378); *За кілька днів, взявши, як то кажуть, лахи під пахи, Кардаш поїхав на нижньодніпровські піски* (Жур., Звич. турботи, 1960, 15).

ПА́ХАР, я, *ч., діал.* Орач. *Оженившись, батько мій пішов ік Чигирину.. і.. зробився пахарем* (Стор., I, 1957, 347).

ПА́ХАРСЬКИЙ, а, е, *діал.* Прикм. до **па́хар.** *Грицько з своїми завсідними жалобами на втрати, з своїми розмовами про достатки, про худобу, ..з усім напрямком свого тихого пахарського життя — здавався йому тепер нудним, сумним* (Мирний, I, 1949, 397).

ПАХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех. і неперех., діал.* Орати. *Обізвався козак: — Я в полі пахаю, Я твій голосочок здалека пізнаю* (Укр.. лір. пісні, 1958, 355); *— Що ж було пахати, коли своєї землі ні борозни..!* (Григ., Вибр., 1959, 30).

ПАХВА́, и́, *ж.* Внутрішня частина плечового згину. *Старий Петро Джеря.. взяв хліб під пахву й пішов з одним старостою до батюшки* (П.-Лев., II, 1956, 180); *Місцями вода сягала пахв, і бійці брели мовчки, піднявши зброю над головами* (Гончар, Новели, 1954, 11).

ПАХВИ́НА, и, *ж.* Крайня ділянка черева у тварин від пупа до паху.

ПАХВИ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **пахови́й.** *Пахвинний канал.*

ПАХВО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пахва́.** *Пахвові залози*

Пахво́ва я́мка — те саме, що **пахва́.** *Розвиток гідраденіту — гнійного запалення потових залоз, переважно в пахвових ямках, супроводиться значним болем, а також порушенням функції плечового суглоба* (Лікар. експертиза.., 1958, 124).

ПАХІДЕ́РМИ, ів, *мн., спец.* Товстошкірі тварини.

ПАХІДЕ́РМІЯ, ї, *ж., спец.* Патологічне стовщення шкіри; слоновість.

ПА́ХІЛЛЯ, я, *с., діал.* Пахощі. *І тополя, і потемніла од вологи на відсонні стріха, і прісний ніздрюватий сніг — все тонко дихав першим весняним пахіллям* (Стельмах, I, 1962, 221); *Стружки.. шелестіли й шелестіли під пальцями і все дратували француза своїм пахіллям, таким знайомим Раймондові ще з далеких років дитинства* (Загреб., Європа 45, 1959, 439).

ПАХІ́ПОДИ, ів, *мн., спец.* Товстоногі тварини.

ПАХІТО́СА, и, *ж., заст.* Тонка цигарка з тютюну, загорнутого в лист кукурудзи.

ПАХІТО́СКА, и, *ж., заст.* Те саме, що **пахіто́са.**

ПА́ХКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **па́хкати.** *З-за стіни контори у двір з гуркотом і пахканням влетіла і зразу стала, мов підтята, півторатонка* (Ряб., Золототисячник, 1948, 99); *Старий Єгор і зовсім замовк, відповідаючи на людську мову пахканням* [з] *чорної-пречорної люльки* (Ю. Янов., II, 1954. 158).

ПА́ХКАТИ, аю, аєш, *недок.* Випускати газ, пару і т. ін. з уривчастими короткими ритмічними звуками (про машини, механізми). *Гуральня нахабно сміялась рядом червоних вікон і гордо пахкала димом* (Коцюб., II, 1955, 86); *Потужний буксир пахкав і хлюпотів колесами* (Руд., Вітер.., 1958. 5); // Затягуючись, випускати дим при курінні. *Старий Сулейман поскидав капці, поклав ноги у білих панчохах на софі і пахкав з довгого чибуха* (Коцюб., II, 1955, 128); *Коваль слухав Оверкову розповідь, хмурився, задумано пахкав люлькою* (Горд., II, 1959, 145); // Вириватися з-під чого-небудь, що натискає (про куряву, пилюку і т. ін.). *Пилюка, пахкаючи з-під коліс, покривала Оксеньї чоботи* (Тют., Вир, 1964, 74); *Низенька черевата конячина сумирно брела, похнюпивши голову. З-під її лапатих копит раз у раз пахкала клубками куряви* (М. Ол., Леся, 1960, 181)

ПАХКИ́Й, а, е, *рідко.* Те саме, що **пахучий.** *В перш жнива відібрав він кілька найкращих, найдобірніших снопів, і вони стали окрасою його кабінету. Часто в зимові дні припадав до них щокою, вдихав пахкі настої літа* (Цюпа, Краяни, 1971, 209); *Пахким холодним ароматом любисток з м'ятою змагавсь* (Гонч., Вибр., 1959. 336).

ПА́ХКНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **па́хкати.** *Він сів, устромив люльку до рота і пахкнув величезним клубом диму* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 181).

ПАХКОТІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **пахкоті́ти**[1]. *Містечко вже засинало, приспане тишею, яку порушувало тільки одноманітне пахкотіння двигуна електростанції* (Жур., Звич. турботи, 1960, 68).

ПАХКОТІ́ТИ[1], ті́ть, *недок., розм.* Підсил. до **па́хкати.** *Пахкотять, пересовуючись рейками, пукаті парові підйомники з високими драбинами* (Крот., Сини.., 1948, 216).

ПАХКОТІ́ТИ[2], ті́ть, *недок., розм.* Підсил. до **па́хнути** 1. *Ти* [Київ] *струганою пахкотиш сосною, Тебе вінчав прозолоть легка, І угорі усюди над тобою Рука будівника* (Бичко, Простота, 1963, 74).

ПА́ХМУ́РНИЙ, а, е, *діал.* Хмарний. *Як тільки темна та пахмурна Із неба зслизла чорна ніч, .. Троянці всі заворушились* (Котл., I, 1952, 124); * Образно. *Пообертались пахмурні дерева Туди, де літо за горбами зникло* (Вирган, В розп. літа, 1959, 117).

ПА́ХНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* пах, ла, ло *і* па́хнув, нула, ло; *недок.* 1. *чим і без додатка.* Видавати, виділяти

який-небудь запах. *Пахла земля, пахли недавно зрубані дерева, солома, і навіть старий півзотлілий пліт з перелазом хотів, здавалося, усміхнутись запахом* (Хотк., I, 1966, 130); *Сад шумить... Вікно моє розкрите... Пахнуть медом яблуні в цвіту* (Сос., I, 1957, 217); // *безос. Над Ташанню пахло вербовими кладками* (Тют., Вир, 1964, 374); // *перен.* Нагадувати про кого-, що-небудь; нагадавши про себе, приваблювати. — *Змалечку дуже любив.. сіно робити* [косити], *і тепер мені та робота аж пахне* (Фр., IV, 1950, 501); *Шумлять, як в дитинстві, тополі, І пахне дитинством земля* (Нагн., Вибр., 1950, 51).

2. *чим, перен., розм.* Виявляти ознаки, прикмети наявності або наближення чого-небудь.— *Хата пусткою пахне, німі стіни холодні мовчать* (Барв., Опов.., 1902, 127); *Була весна 1850 року. Місяць березень проспівав свою пісню в степах. Скрізь пахло відновленням* (Рибак,Помилка.., 1956, 311); // *безос. Воно-то правда, та брехнею дуже пахне* (Номис, 1864, № 6837); // Ставати близьким до здійснення; наближатися (про подорож, мандрівку і т. ін.). — *Та вже весна, та вже красна, Із стріх вода капле. Молодому козакові — Мандрівочка пахне* (Манж., Тв., 1955, 111); *Мандрівка пахне, аж серце п'яне!* (Рильський, I, 1956, 269).

3. *чим, перен., розм.* Містити в собі можливість, загрозу спричинитися до чого-небудь, закінчитися чимсь (звичайно неприємним, небезпечним). [Ю л і я:] *Чую вже, що та похвала для Омелька не добром пахне* (Фр., IX, 1952, 192); *Коли до змагань залишається тиждень, Круглов розуміє, що справа пахне скандалом* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 83).

◇ **Па́хне по́рохом** — наближається, загрожує війна. *В повітрі пахне реакцією, а значить, і порохом* (Коцюб., III, 1956, 285); **Па́хне сма́леним** (сма́женим, тютюно́м) — загрожує небезпека, загибель і т. ін. або передбачаються неприємності. *Досвідчений розвідник одразу збагнув, що в повітрі пахне смаленим* (Стельмах, II, 1962, 355); — *До нашої Олі вже журналісти підходять,— сказала вона Волошиній. — Ці одразу чують, де пахне смаженим* (Собко, Стадіон, 1954, 15).

ПАХНУ́ТИ, не́, *док., розм.* Повіяти, донестися або обдати. охопити (про вітер, запах, тепло, холод і т. ін.). *Свіжий вітрець пахнув йому в гаряче лице* (Мирний, II, 1954, 203); *Передранкова вогкість пахнула мені назустріч, коли я розчинив двері надвір* (Смолич, День.., 1950, 151); // *безос., чим, перен.* Ви́кликати в кого-небудь відчуття свіжості, яких-небудь пахощів і т. ін. *Від картини пахнуло на неї духом весняної, вогкої, щойно розмерзлої землі...* (Коз., Сальвія, 1959, 144); // *безос., чим, перен.* Передатися кому-небудь, поширитися на когось (про почуття, настрої, якийнебудь стан і т. ін.). *Давня Катря. Огнем да полум'ям од неї пахнуло — як колись* (Вовчок, I, 1955, 254).

ПАХОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до пах [2]. *В хаті, поки старий Омелян метав перед ним ховові, пахові, середові і ошийкові слупці* [пасмуги шкури], *Супрун ледве не задихнувся* (Стельмах, II, 1962, 114).

ПА́ХОЛОК, лка, *ч., діал.* Холка.

ПАХО́ЛОК, лка, *ч., заст.* 1 Слуга. [К о н о н:] *Я наче.. пахолок у моєї жінки, що мушу робити тільки так, як моїй жінці забагнеться* (Кроп., II, 1958, 464); *Пахолки у білих свитках розносили мед у високих срібних келихах* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 278).

2. Хлопчик, підліток. *Вже Павлусь був чималий пахолок, а вона ще возилася з ним, як з маленькою дитинкою* (Стор., I, 1957, 56).

ПАХОЛЯ́, я́ти, *с., заст.* Зменш. до пахо́лок 2. *Був син-одиначок, мале пахоля, тепер він за пажа в дворі в короля* (Л. Укр., I, 1951, 439).

ПА́ХОЩ *див.* **па́хощі.**

ПА́ХОЩІ, ів, *мн.* (*рідко одн.* **па́хощ**, у, *ч. і ж.*). 1. Запахи, звичайно приємні, ароматні. *На чистому повітрі розійшовся дух од вареної страви й змішався з важкими пахощами диму та потоптаної молодої трави* (Н.-Лев., III, 1956, 106); *Питомий пахощ селянської церкви вбив піт брудних вояцьких тіл* (Ірчан, II, 1958, 233); *Виноград цвіте-буяє, Любу пахощ розливає...* (Крим., Вибр., 1965, 35); *На зміну тонким ніжним пахощам весни — запахам бузку і конвалій — вже мали прийти п'янкі, медові аромати літа: наближалось цвітіння акацій і лип* (Дмит., Наречена, 1959, 241); * Образно. *Опера «Тарас Бульба» Лисенка насичена пахощами української народної пісні* (Нар. тв. та етн., 2, 1963, 44); // *перен.* Те, що приваблює до себе чим-небудь цікавим. — *Заплатять щедро,— промовив нишком Копронідос, почуваючи пахощі чернечих тисячок* (Н.-Лев., III, 1956, 379).

2. *тільки мн., рідко.* Те саме, що **духи́**. — *Може, ви мене направите, де той грек, що німецькі пахощі продає?* (Вовчок, VI, 1956, 290); // Взагалі пахучі, ароматичні речовини. [С і н о н:] *Дружинонька твоя золотокудра либонь тепер багаття розпалила і пахощів насипала солодких* (Л. Укр., II, 1951, 314).

ПАХТИ́ТИСЯ, хчу́ся, хти́шся, *недок., діал.* Душитися (духами, одеколоном і т. ін.). *Дівчата вимивали коси в ташанській воді, прали блузочки, пахтилися одеколоном* (Тют., Вир, 1964, 40); — *Тепер буду голитися щодня і навіть одеколоном буду пахтитися* (Чаб., Тече вода.., 1961, 189).

ПАХТІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **пахті́ти** [1]. *Був у тому пахтінні зелений ряст незайманого степу* (Допч., Зоряна фортеця, 1933, 18).

ПАХТІ́ТИ [1], ти́ть, *недок., розм.* 1. Те саме, що **па́хнути**. *А Мишенятко під вербою Почуло, що м'ясце пахтить, Та й крадеться поміж травою* (Гл., Вибр., 1951, 23); *Весна була як весна: зеленіли дерева, квітли та пахтіли квіти* (Вишня, День.., 1950, 74); *Йому, Русевичу, невідомо, чому раптом цей зовні несміливий юнак пристав до цих двох і сунув свій ніс туди, де пахтить скандалом* (Шовк., Інженери, 1935, 394); // *безос. Шуміли вишні по садах рясні, пахтіло квітами* (Сос., II, 1947, 42).

2. Відгонити, віддавати чим-небудь. *Суп пахтів димом, у ньому бракувало картоплі, засмажив його Корн маргарином* (Загреб., Європа 45, 1959, 244); *Не так давно він повернувся з поля бою, Ще димом, порохом його рука пахтить* (Стельмах, Жито.., 1954, 75).

ПАХТІ́ТИ [2], хчу́, хти́ш, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **па́хкати**. *Реут довго мовчав, пахтів димом, зривав з цигарки смужки тонкого паперу* (Рудь, Гомін.., 1959, 152).

ПАХУ́ЧИЙ, а, е. Який має, видає сильний запах. *Пахучі соснові стружки закрученими стьожками вискакували з-під гострого леза* (Донч., Перемога.., 1949, 11); *Дівчата палили торішнє бур'яниння, і пахучий димок слався степом* (Тют., Вир, 1964, 12); // Який виділяє аромат; запашний. *На Лаврінове лице похилились свіжі квітки маку та пахуча м'ята* (Н.-Лев., II, 1956, 312); *Волосся* [у Катрі] *від пахучої масті та щоденного вичісування вирівнялось та витонилось* [витончилось] (Мирний, IV, 1955, 294); *Налилися в садах рясні плоди; цвіли пізно посіяні пахучі гречки* (Кач., Вибр., 1953, 97); // Просякнутий свіжістю, приємними запахами і т. ін. *Вітром пахучим весна серце хвилює мое... Щастя близька далина в зорях Комуни встає...* (Сос., Близька далина, 1960, 7); *Микола навстіж відчинив вікно. В кімнату щедро полилося холоднувате пахуче ранкове повітря* (Ткач, Плем'я.., 1961, 149); // Напахче-

ний духами або насичений взагалі чим-небудь запашним. *Обцілувала* [попадя] *червоне личко Маринки, витерла губи білим пахучим платочком і метеликом ужочила знову у гостинну* [вітальню] (Мирний, III, 1954, 192); *Біля вичепуреного та пахучого Юрася присів Михась у своїх стоптаних ходаках* (Чорн., Визволення, 1949, 98); // Який приємним запахом викликає бажання їсти, пити (про наїдки, напої). *Я.. хлюпав нею* [водою] *собі у лице. Після того було молоко. Білий пахучий напій пінився у склянці* (Коцюб., II, 1955, 230); *Стеха готувала на стіл. Ставила миски, краяла хліб, витягла в печі якісь пахучі наїдки* (Коп., Лейтенанти, 1947, 53).

ПАХУ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. пахýчий. *Ліза принесла з собою свіжість і пахучість* (Ю. Янов., I, 1958, 179).

ПАХУ́ЧО. Присл. до пахýчий; *// у знач. присудк. сл. Було свіжо, пахучо й тепло...* (Вовчок. I, 1955, 346).

ПАХУ́ЩИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що пахýчий. *Чорна пахуща скиба землі, обдатована плугом, перевертаючись, падала в борозну* (Головко, I, 1957, 202); *На току сушили зерно. З-під лопат золотистим розсипом злітала вгору духмяна, пахуща пшениця* (Жур., Дорога.., 1948, 121); *В травневім лісі галява пахуща. Старі дуби над схилом стали в ряд* (Забіла, Поезії, 1963, 17).

ПАЦА́Н, á, *ч., фам.* Те саме, що хлопчáк. *Не було для нього тяжчої муки, як муки від того, коли йому давали відчути, що він ще пацан* (Смолич, Світанок.., 1953, 36); *Горять веселі оченята, не в ногу ще й під барабан на площу, прямо до міськради, за пацаном іде пацан* (Сос., I, 1957, 177).

ПА́ЦАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. пáцати. *В одхилені двері влетів дитячий щебет.. Потім якесь пацання чимсь плесковатим, наче хто хустя прав* (Л. Укр., III, 1952, 713).

ПАЦА́НЯ, я́ти, *с., фам.* Зменш.-пестл. до пацáн. *— Ну, гаразд, не гнівайтеся, я так, по-батьківському... — Кий, до лиха, ви батько? Що маєте двох пацанят трьох і п'яти років,— суворо одказала йому Жабі. — Що ви мене маєте за дівчинку, чи що?* (Досв., Вибр., 1959, 38).

ПА́ЦАТИ, аю, аєш, *недок., перех. і неперех., розм.* 1. Ударяти, бити долонею (звичайно не дуже) або торкатися чи хапати руками. *Сагайда іноді любить.. всією п'ятірнею проводити Маковейчикові од лоба до підборіддя. — Не пацайте! — кричить тоді боєць* (Гончар, III, 1959, 55).

2. *у сполуч. із сл.* ногами, руками *і т. ін.* Ляскати, шльопати по чому-небудь, звичайно рідкому *Між лататтям блискали стрілками мальки і пацали тоненькими розчепіреними лапками крихітні жабенята* (Перв., Дикий мед, 1963, 250); *Уся зграйка хлопчаків на чолі з Андрійком, пацаючи ногами по калюжах, посунула навздогін* [за кораблíком] (Собко, Звич. життя, 1957, 72); *Діти.. бродять, пацають своїми кривими ноженятами в потоках холодної гірської води* (Чорн., Визволення, 1949, 62); *// у сполуч. із сл.* ногами. Сукати (ногами) на знак незадоволення або інших почуттів. *Батько як зачав корчити лице та ногами пацати, .. то мене аж сміх брав* (Номис, 1864, № 2346); [Мокрина:] *Учора тільки почала їй виговорювати, а вона голову в подушки і зараз почала пацать ногами* (Кроп., II, 1958, 443).

ПАЦИФІ́ЗМ, у, *ч.* Буржуазно-ліберальна політична течія, прихильники якої засуджують будь-які війни, незалежно від їхнього характеру. *Ні один революційний клас зарікатись від революційної війни не може, тому що інакше він засуджує себе на смішний пацифізм* (Ленін, 32, 1973, 280).

ПАЦИФІКА́ТОР, а, *ч., книжн.* Той, хто каральними заходами придушує народне повстання, заколот. *Щодня дослухалися всі домашні, через людей приховано розпитувалися — чи не натрапили чигиринські пацифікатори на слід Богуна* (Ле, Побратими, 1954, 5).

ПАЦИФІКА́ТОРСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до пацифікáтор. *З природи розумна жінка, вона обережною була в оповіданні, не зачіпала шляхетського гонору Стася, обминала ганебної слави пацифікаторську діяльність благодійника обох юнаків Станіслава Жолкевського* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 115).

ПАЦИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Дія за знач. пацифікувáти. *Він має* [брав] *участь у всіх бійках і перестрілках, серед яких доконано окупації і пацифікації того краю* (Фр., VI, 1951, 367).

ПАЦИФІКУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок. і док., перех., книжн.* Придушувати каральними заходами народне повстання, заколот.

ПАЦИФІ́СТ, а, *ч.* Прихильник пацифізму. *Війну доктор Драгомирецький заперечував у принципі: він був пацифіст, і батько його теж був пацифіст* (Смолич, Мир.., 1958, 23).

ПАЦИФІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до пацифіст.

ПАЦИФІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до пацифіст і пацифізм. *Духовні жерці імперіалізму силкуються вплинути в першу чергу на молодь, носяти в її серцях отруйне насіння скептицизму, аполітичності, пацифістські ілюзії* (Ком. Укр., 1, 1967, 25).

ПАЦІЄ́НТ, а, *ч.* Хворий, що звертається до лікаря. *Тут* [у берлінській лікарні] *і пацієнти єсть надзвичайні. наприклад, дівчинка 10 літ приїхала з Африки* (Л. Укр., V, 1956, 254); *Заслужена слава увінчала перші успіхи нового лікаря, і до нього почали приходити пацієнти* (Дмит., Наречена, 1959, 15); *Чимало говорять пацієнти про чуйність, майстерність спеціалістів лікарні* (Веч. Київ, 15.I 1963, 2).

ПАЦІЄ́НТКА, и, *ж.* Жін. до пацієнт. *Тепер Ядзя видалась йому* [лікареві] *ще кращою, і він.. гаряче став займатися своєю пацієнткою* (Кобр., Вибр., 1954, 93); *— Сідайте! — Пацієнтка болісно здригається й відтак покірно сідає на крісло* (Кач., II, 1958, 334).

ПА́ЦНУТИ, ну, неш, *док., перех. і неперех., розм.* Однокр. до пáцати. *Він встав і пацнув Дарку з розмаху по плечах* (Л. Укр., III, 1952, 669); *Ненароком пацнув* [Блаженко] *рукою по клавішах рояля* (Гончар, III, 1959, 152); *З усього розгону трахнув* [цап] *завідуючого фермою лобом у коліно. — Чого тобі треба, сатано? — пацнув ногою Кужель* (Добр., Тече річка.., 1961, 237).

ПАЦЮ́К [1], á, *ч.* Шкідливий ссавець родини мишоподібних, значно більший за мишу, перев. з сірою шерстю і довгим лускатим хвостом; щур. *Щось луснуло, щось ворухнулося, щось десь заскребло. То миша скребеться чи пацюк?* (Мирний, III, 1954, 161); *Пацюки володіють інстинктом заздалегідь відчувати катастрофу* (Руд., Вітер.., 1958, 97); *З.. гризунів найбільш поширені порциї (звичайна та гуртова), миші (курганчикова, хатня) та сірий щур — пацюк* (Шкідп. і хвор.. рослин, 1956, 451); * У порівн. — *Ну, куркульня й завила. Як пацюки, ошкірились* (Стельмах, II, 1962, 412); *// перен., зневажл.* Про людину лякливої, підлої вдачі. — *Нарада?—..крикнув котрийсь з гурту солдатів..— Так воювати можна! До переможного кінця! Тилові пацюки!* (Головко, II, 1957, 531).

ПАЦЮ́К [2], á, *ч., розм.* Те саме, що порося́. *Вже переносили цілого пацюка, вже почали носити курей, полотно, кожух новий, ані разу не вбираний, але Юрішко був невмолимий* (Хотк., II, 1966, 192); *// перен., зневажл.* Про товсту людину. — *Значить, тиловий годований пацюк — фельдфебель Готт — робить те, що*

треба.., пане полковнику? — гнівно звертався в думці Вебер до свого начальства (Автом., Так народж. зорі, 1960, 102).

ПАЦЮЧЕНЯ́, я́ти, *с.* Маля пацюка (*див.* **пацю́к** [1]). *Малюки вимагають корму через кожні дві-три години, вдень і вночі. І в декотрих лабораторіях пустилися на хитрощі: там користуються послугами годувальниць з числа.. тварин того ж виду.. Скажімо, мишенят підсаджують до пацюків, а пацюченят — до хом'яків* (Наука.., 2, 1967, 32).

ПАЦЮ́ЧИЙ [1], а, е. Прикм. до **пацю́к** [1]. *Пацюча нора;* // Признач. для пацюків. *Пацюча отрута;* // Такий, як у пацюка. *На порозі він стикається з денщиком. Солдат з худим пацючим писком проходить, як завжди, не помічаючи господаря* (Панч. В дорозі, 1959, 126).

ПАЦЮ́ЧИЙ [2], а, е, *розм.* Прикм. до **пацю́к** [2]; // Такий, як у пацюка. *Крукке радісно усміхнувся, кілька разів нахилив своє пацюче рило і клацнув закаблуками* (Собко, Серце, 1952, 50).

ПА́ЦЯ, і, *ж.* 1. *дит.* Порося; свиня. — *Що? Що, мій цвіточок? Паця лякала? Ось ми їй покажемо. Пу-ну-ну, погана паця. Ти нащо лякала нашого Тарасика?* (Вас., II, 1959, 350): — *Пацю, пацю... Вилазь уже,— вговоряє Минка свиню, а сама тихо плаче* (Кос., Новели, 1962, 126).

2. *розм.* У копитних тварин — кістка надкопитного суглоба; // Така кістка, що використовується для гри. — *Доки в паці будеш грати? З дівками день і ніч ганяти І красти голубів у всіх?* (Котл., I, 1952, 210).

ПАЦЯ́, я́ти, *с., розм.* Маля свині; порося. *Іде далі старий вовк, Ледве що плететься, Аж з пацятами свиня На горі пасеться* (Рудан., Старий вовк, 1958, 10); — *Ми те паця на кнура лагодили...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 177).

ПАЦЬО́РКА *див.* **пацьо́рки** 2.

ПАЦЬО́РКИ, рок, *мн.* (*одн.* **пацьо́рка**, и, *ж.*), *діал.* 1. *тільки мн.* Намисто. *Знайшовся подарунок і для Настиної матері — царгородська парча на керсетку і бірюзові пацьорки з Афона* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 60).

2. Мотузки, нитки, шнурки, пасма і т. ін. *Великі пацьорки спускалися на вуха кучерями* (Мирний, III, 1954, 154); *У Маленжа Романевича фруктових дерев не було перед дімочком, замість цього росла плакуча верба з довгими-довгими пацьорками* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 26): *Пацьорки від фартуха; Зв'язати пацьоркою;* // Торочки. *Нахмурилась* [Тетяна], *почала швидко швидко перебирати пацьорки на хустці* (Вас., II, 1959, 103); // Обірвані кінці, частини тканини. *Одягнені вони були в якесь дрантя з чужого плеча, на головах мали повстяні капелюхи з м'якими крисами, що звисали вниз пацьорками* (Кол., Терен.., 1959, 53); *В тунелі шипіли недоглянуті, в пацьорках перфораторні шланги від компресорів* (Ле, Міжгір'я, 1953, 189).

ПАЦЬО́РОЧКА *див.* **пацьо́рочки**.

ПАЦЬО́РОЧКИ, чок, *мн.* (*одн.* **пацьо́рочка**, и, *ж.*), *діал.* Зменш.-пестл. до **пацьо́рки**. *Найбільша ж втіха для них* [дівчаток] *добирати.. блискучі пацьорочки й вишивати ними* (У. Кравч., Вибр., 1958, 409); *З простої дівки зробили якусь куклу, іграшку,.. довгу косу одрізали і зоставили невеличкі пацьорочки* (Мирний, IV, 1955, 172).

ПА́ЧЕ, *заст.* 1. *прикм.* Уживається у знач. вищого ступеня; кращий. *То, щоб нагріть його* [Давида], *взяли, Царевен паче красотою, Дівчат старому навели* (Шевч., II, 1963, 94).

2. *присл.* Уживається у знач. вищого ступеня; краще. [Б а т у р а:] *Карпо, скромність, каже прислів'я, буває іноді паче гордості* (Корн., II, 1955, 222); — *Про те, що я тобі говорив,— нікому ні звуку. Паче всього, щоб жінка не знала* (Тют., Вир, 1964, 309).

Па́че о́ка берегти́ (**стерегти́** *і т. ін.*) *див.* **о́ко** [1]; **Па́че ча́яння** — понад сподівання. — *Ти про життя думай. І в першу чергу — про своє завдання. Повинно б удатися. Все — за це. Ну, а коли зірветься, паче чаяння, не лізьте взарячу. Бережи хлопців і себе* (Головко, II, 1957, 539); **Тим па́че** — тим більше. *Хочу попрохати Вашої ради і сподіваюся, що Ви не відмовите.., тим паче, що справа не цілком особиста* (Коцюб., III, 1956, 124); *В житті, а тим паче в театрі, буває чимало всіляких несподіванок* (Смолич, Театр.., 1940, 114).

ПА́ЧЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **па́чка** 1, 2. *Я витяг гроші, тугеньку пачечку карбованців, заплатив жінці* (Чаб., За півгодини.., 1963, 8); *Вони.. шили з того шмаття маленькі торбиночки і накладали в них всякі принесені з собою речі: пачечки з тютюном, теплі шкарпетки, чай і цукор* (Смолич, II, 1958, 21).

ПА́ЧЕЧНИК, а, *ч.* Робітник, що займається виготовленням пачок (у 2 знач.) або упаковує що-небудь у пачки.

ПА́ЧЕЧНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **па́чечник**.

ПАЧІСКИ́, со́к, *мн.* Те саме, що **па́чо́си**. — *Вони, артисти, й старість вигадують: з пачісок наліплюють каруком бороду й вуса* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 207).

ПА́ЧКА, и, *ж.* 1. Купка однорідних складених або зв'язаних предметів. — *О-ох!* — *..зітхнув Макар Іванович, вертаючись до покою з пачкою кореспонденцій* (Копюб., I, 1955, 163); *Він з усмішечкою витягнув з кишені перев'язану мотузочком пачку грошей* (Стельмах, II, 1962, 37); // Невеликий пакет чого-небудь упакованого, складеного разом. *Викравав* [Славко] *гроші від батька й сам купував ті пачки* [тютюну], *що виходили йому на звиш купованих матір'ю* (Март., Тв., 1954, 245); *Начміліції запросив* [Давида] *сісти на стільці навпроти нього й курити — підсунув навіть пачку цигарок* (Головко, II, 1957, 163).

2. Паперова коробка для упаковування чого-небудь. *З малих і великих пачок випаковувала вона цукрові фігурки: дами в коротких сукнях, паничі в циліндрах* (Кобр., Вибр., 1954, 71).

3. *гірн.* Частина пласта, що відділяється від решти товщі корисної копалини прошарком породи і відрізняється від неї якістю. *Струг виймає вугілля смужками завтовшки від 5 до 15 сантиметрів, а верхня пачка пласта відвалюється сама великими кусками* (Наука.., 1. 1963, 14).

4. У класичному балеті — жіночий костюм у вигляді коротких накрохмалених спідничок з прозорої матерії, зшитих разом.

5. *у знач. присл., розм.* **па́чками**. Групами, партіями, не поодинці. *З вірша 1915 року «Ридання» ми можемо бачити, як страждала душа в поета* [Мажита Гафурі], *коли царський уряд почав пачками розстрілювати братерський башкирам казахський народ* (Тич., III, 1957, 234); *Поранені наповнили все місто. Вони вихилялися пачками з відчинених вікон всіх великих будинків, перетворених на госпіталі* (Довж., I, 1958, 15).

ПАЧКА́Р, я́, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **контрабанди́ст**. *Пачкар, що переносив книжки, натрапив на граничну сторожу* (Сам., II, 1958, 400); *Тут сорок літ тому ішли більшовики.. Тропою пачкарів,.. Щоб шпик не бачив, не впіймав жандарм* (Бажан, Роки, 1957, 214).

ПАЧКОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **па́чка** 1, 2. *Пачковий тютюн.*

ПАЧКОВ'ЯЗА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для зв'язування в пачки (у 1, 2 знач.). *На заводі .. освоєно випуск штемпелювальних, пачков'язальних, листосортувальних машин* (Рад. Укр., 28 VIII 1962, 3)

ПА́ЧО́СИ, ів, *мн.* 1. *текст.* Решітки, відходи при чесанні, переробці вовни, льону, бавовни і т. ін. *Біля сіней корабельна там линва лежала, з пачосів Звита папрусних* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 363); * У порівн. *Потерть спалахнула, як сухі пачоси, й освітила всю оселю* (Н.-Лев., III, 1956, 358).

2. Пасма волосся, звичайно скуйовдженого, поплутаного, нечесаного. *З пачосами на голові;* | *перен.* Довгі або переплутані гілки, стебла рослин. *Круг неї* [долини], *мов височезний паркан, бовваніли кам'яні стіни, по яких п'ялися де-де пачоси зеленої ожини* (Фр., VI, 1951, 23); *Через рідкі срібні пачоси беріз залисніли.. зорі* (Н.-Лев., III, 1956, 145).

ПАЧУ́ЛІ, ів, *мн.* 1 Багаторічна тропічна напівчагарникова рослина з пахучими листям і гілками; використовується в парфюмерії. *Чудово прижилися в радянських субтропіках.. пачулі — високоароматична переселенка з далекої тропічної Яви* (Веч. Київ, 8.II 1966, 4).

2. *заст.* Духи з ефірного масла, що добувається з листя і гілок цієї рослини. *Василь Опанасович, напахчений пачулями і лавандою, торкнувся пухкими губами холодної Машиної щічки* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 72).

ПА́ША, і, *ж.* 1 Трава на пасовищі, що служить кормом для худоби. *Мокро ще в полі, нема для худоби ще паші на лузі* (Фр., XIII, 1954, 306); *Поїде* [пояковник] *собі, а ти вирощуй м'ясо на безводній землі, де навіть велена паша перестала рости* (Чаб., Тече вода.., 1961, 27); // Свіжоскошена трава, призначена для годівлі худоби. [Г а в р и л о:] *Треба б худобі паші підкинуть, до млина пшеницю одвезти* (Кроп., IV, 1959, 152); *Баба взяла в руки налигач, підвела воли до воза, де лежали вчорашні переїди, і пішла до клуні, очевидно, за пашею* (Стельмах, I, 1962, 425)

2. Те саме, що пасови́ще. *Хлопці* [пастухи] *на паші Чи косарі Сіли до каші Серед ріллі* (Граб., I, 1959, 72); *Все — ліси твої* [землі] *і паші, Гір підхмарні перевали — Все вмістилось в душі наші, І вони широкі стали* (Нагн., Вибр., 1957, 171).

Пуска́ти (пусти́ти, гна́ти, виганя́ти, ви́гнати *і т. ін.*) **на па́шу** — пускати пастися (худобу або птицю). *Розкинули* [стрижії] *біля амбарів шатра для дітей, пустили коней на пашу* (Гончар, Таврія, 1952, 152); [К а р п о:] *Одначе мені пора вже волів на пашу гнати!* (Кроп., II, 1958, 120); — *Катінка,— гукнув піп басом. — Вижени гуси на пашу* (Коцюб., I, 1955, 225); **Ходи́ти (бу́ти** *і т. ін.*) **на па́ші** — пастися (про худобу). — *Уявіть собі — глушина, дикий степ, сонце. Цілі косяки кобил з лошатами ходять на паші* (Ю. Янов., II, 1958, 114).

ПАША́, і, *ч.* Почесний титул найвищих військових і цивільних урядовців в Османській імперії, султанській Туреччині, Єгипті і деяких інших мусульманських країнах (зберігся в Йорданії, Лівії та Судані), а також особа, що має цей титул. *Цариця звелла всім пашам привести своїх дочок в садок, щоб син подивився на їх* [них] (Н.-Лев., IV, 1956, 18); *Графиня, ласкаво посміхаючись, пояснювала: — Цю чашу придбав ще мій покійний прадід у якогось полоненого . паші* (Донч., III, 1956, 43).

ПАШИ́СТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що пахучий. *Нападало яблук, пашистих, червоних* (Стельмах, Жито.., 1954, 127); *У повітрі вогкім і пашистім Поїзд мій зачмихав і відгув* (Рильський, II, 1960, 15); *Пашиста квітка; Пашистий пиріг.*

ПАШІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пашіти**. *Молодиця пашіла таким нестерпучим жаром, аж лиди, котрі стояли біля неї, намагались трішки відсунутись від того пашіння* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 235).

ПАШІ́ТИ, шу́ть, *недок.* 1. Виділяти багато жару, тепла, будучи розпеченим, нагрітим, натопленим і т. ін. *Здорова піч була вже витоплена й пашіла вогнем* (Н.-Лев., II, 1956, 335); *Гаряча задуха стоїть у сараях. Пашить над головою розпечена черепиця* (Гончар, Таврія, 1952, 151); // *безос. Від стін будинку пашіло теплом, мов від розжареної печі* (Томч., Готель.., 1960, 158).

2. *перен.* Бути гарячим, червоним через підвищення температури, хвилювання, збудження (про тіло, обличчя і т. ін.). *У неї не тільки лице, шия, руки горіли,— вся вона пашіла, очі так і світили, так і сипали жаром* (Мирний, III, 1954, 279); *Руки в неї були червоні від крижаної води, а щоки аж пашіли рум'янцем* (Шиян, Баланда, 1957, 18); // *безос. Орися нікуди не пішла, а стояла, боса, в одній сорочці, і не зводила очей з Огонькова, від якого так пашіло жаром, що вона відчувала той пал на своєму обличчі* (Тют., Вир, 1964, 388).

3. *перен.* Бути розгарячілим, рум'яним і т. ін. внаслідок якого-небудь сильного почуття або міцного здоров'я, доброго настрою і т. ін. *Від співу дівчина зашарілася, обличчя її вже не було таким кам'яним. Навпаки, воно пашіло пристрастю, вогнем* (Минко, Ясні зорі, 1951, 7); *Темна чорнявка з круглим рум'яним лицем так і пашіла здоров'ям* (Март., Тв., 1954, 296); *Сагд Алі аж десь надвечір повернувся, весь забрьоханий, забруднений глиною, але й пашів задоволенням* (Ле, Міжгір'я, 1953, 21).

4. *перен., розм.* Видавати, виділяти дуже сильний запах. *Від її білосніжного халата, що туго обгортав струнку постать, пашів одеколон* (Десняк, II, 1955, 346); // *безос. В хаті пашить ще запряжкою, а в мисник шкрябають голодні миші* (Ірчан, II, 1958, 69).

ПАШНИ́СТИЙ, а, е, *діал.* Буйний (про рослини). *Жито було, правда, кволеньке, а пшениця розкущилась — пашниста, зелена, як рута* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 381); // Пишний. *Давно не було такого врожаю. Будуть і копи пашнисті, і снопи рясністі* (Гончар, II, 1959, 86).

ПАШНИ́ЦЯ, і, *ж.*, *розм.* Те саме, що **пашни́й** 1, 2. *Не стяг війни розвіймо, а любові, Пашницею засіймо скрізь поля* (Граб., I, 1959, 495); *На широкому стенді розташувалися пучки пшениці, жита, ячменю, проса і всякої іншої пашниці* (Добр., Тече річка.., 1961, 17).

ПАШНЯ́, і, *ж.* 1. Хліб у зерні; зерно. *Молодиці несли в руках даровизну; хто дарував курку.., хто обіцяв на даровизну мішок пашні, улики бджіл* (Н.-Лев., III, 1956, 77); *Пливуть по шляхах Білорусії З пашнею обози червоні* (Рильський, Наша сила, 1952, 110)

2. Хліб у стеблі; злак. *Стоги понакладали* [дядько і дядина] *і жита, і пшениці, і всякої пашні* (Мирний, I, 1954, 91); *Якось завжди спізнювався* [Кузьма] *з оранкою і сівбою, сінокіс його перестоював, а пашня осипалась або починала зеленіти в снопах* (Стельмах, II, 1962, 296).

3. Сільськогосподарські культури, звичайно злакові. *Пшениця шелестіла, цвіли волошки і цвірчали коники в пашні* (Свидн., Люборацькі, 1955, 32); *Широченним зеленим килимом суціль вкриває землю пашня, барвистим шовком виграє, міниться в променях веселого весняного сонця* (Крот., Сини.., 1948, 47).

4. *діал.* Пасовище. *Коло кожної хати гомін чути: там череду вже в пашні женуть, а там пісень співають* (Вовчок, I, 1955, 181).

ПА́ШПОРТ, а, *ч.*, *заст.* Паспорт (у 1 знач.). *Квасюк забрав у неї пашпорт і одвіз її в кухню до своєї жінки* (Гр., II, 1963, 262); — *Хіба забув, скільки.. там всяких жевжиків.., вже вони й «антифашисти», вже вони й «підданці» інших держав — пашпорти в них заздалегідь заготовлені... Думаєш, для чого то?* (Гончар, III, 1959, 301).

ПАШТЕ́Т, у, *ч.* Страва з м'ясних, рибних або інших продуктів, протертих до пастоподібного стану. *М'ясні*

паштети та пироги стояли гірками на столі (Тулуб, Людолови, I, 1957, 95); *Ми одержали близько двох тисяч рецептів приготування найрізноманітніших страв із кальмара.. Серед них — салати, вінегрети, борщі, супи, котлети, паштети* (Веч. Київ, 11.XI 1969, 4).

ПАШТЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до паштéт. *Паштетний фарш; Паштетні консерви;* // Стос. до виготовлення або продажу паштету. *Проходячи мимо вітрини паштетного магазину, стала* [мати] *й стояла хвилину, а потім зайшла й зважила собі зробити три бутерброди* (Хотк., I, 1966, 174).

ПА́ЩА, і, *ж.* Рот звіра, риби і т. ін. *Цілий ліс тонких* [овечих] *ніжок замигтів перед очима, голі дурні морди розкривали пащі серед рожевої куряви* (Копюб., II, 1955, 16); *Змійка підвела свою.. голівку, роззявивши пащу, де тремтів тонісінькою стьожечкою її гострий язичок* (Досв., Вибр., 1959, 56); *Широка паща* [щуки] *з великою кількістю гострих, загнутих всередину зубів добре вдержує слизьку здобич* (Зоол., 1957, 77); * У порівн. *Рана ятрилася, бліда і в'яла, як паща сонної риби* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 266); // *зневажл.* Великий і некрасивий рот людини. *Йоганн раптом починав реготати. З його пащі реветься злість на всіх* (Кол., На фронті.., 1959, 190); *Він* [Пелехатий] *напружив могутні м'язи своїх щелеп, відкрив пащу, хотів був завити низьким вовчим басорою, але поборов це дурне бажання* (Загреб., Шепіт, 1966, 13); // *перен.* Темний, зяючий отвір у чому-небудь. *Здорова піч, роззявивши чорну пащу, дихала теплом* (Коцюб., I, 1955, 64); *Беруть руду, кладуть у піч — в огненні пащі домен* (Забіла, Малим.., 1958, 48).

ПАЩЕ́КА, и, *ж., розм.* Те саме, що па́ща. *Помаленьку вона* [щука] *рознімає свою пащеку і випускає воду* (Фр., III, 1950, 331); *Перед очима мигнула пащека вовкодава* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 74); *Щось животинне було примітно в його* [Кованьковому] *здоровому апетиті, в завзятій праці пащекою та щелепами* (Н.-Лев., I, 1956, 612); — *Цей хлопчисько зажене мене на той світ! Ти побачиш, як колись не витерплю і... роздеру йому пащеку аж до вух!* (Кач., II, 1958, 20); *Якісь люди бігали по вузенькому перону, заливався сюрчок біля жадібної пащеки тунелю, гриміло зчеплення між цистернами* (Загреб., Європа 45, 1959, 258).

◇ **Розпусти́ти (розя́вити** *і т. ін.*) **пащéку.** *вульг.* — наговорити зайвого; розбазікатися, розтеревенитися. *На печі заохкала дружина. — Прикуси язика, старий дурню. При дітях розпустив пащеку* (Збан., Переджнив'я, 1955, 182); [Русаловський:] *Чого ти так пащеку роззявив? Та нехай тобі заціпить!* (К.-Карий, II, 1960, 224).

ПАЩЕКУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. пащекува́ти. [Старшина:] *Яке мені діло до людського пащекування! Всяк повинен знати своє стійло* (К.-Карий, I, 1960, 45); — *Мені цікаво знати, що відповіла старшина і військо, а не безглузді пащекування пана* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 227).

ПАЩЕКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Говорити недоброзичливо, злобливо або пишномовно, беззмістовно; базікати, теревенити. *Гната не проймали ті теревені — з нудьги косарі пащекували* (Горд., II, 1959, 196); *Мотря пащекувала, базікала за десятьох* (Коп., Вибр., 1953, 433).

ПАЩЕКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Який любить пащекувати. *Виходить вона з людьми з церкви, а перед нею йде Воронячка, та баба пащекувата* (Мак., Вибр., 1954, 115); *Надто гостро повелася Грунь з пащекуватою сусідкою* (Горд., II, 1959, 253).

ПАЩЕКУ́ХА, и, *ж., розм.* Пащекувата жінка, дівчина. — *Мовчать! Прескверна пащекухо!* — *Юнона злобна порощить* (Котл., I, 1952, 245); *Хто там перешіптувався? Галя? Настя? Чи, може, Катя? У-у, пащекухи! Нема їм чого робити...* (Жур., Даша, 1961, 6).

ПАЮВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. паюва́ти. *Він бачив і розумів, що старшина бере собі лев'ячу частку здобутого, і вважав, що таке паювання несправедливе* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 192); *П'яною почувала себе козацька старшина, якій, після паювання трофеїв, дісталися численні скарби* (Папч, Гомон. України, 1954, 426).

ПАЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., перех., розм.* Ділити що-небудь на частини. — *Тільки знай, у нас така установа: все, що не добув, на рівні часті паювати* (Мирний, I, 1949, 329); *Терентій зітхає і неохоче говорить: — Добре, де вже мов не пропадало: паюємо все на дві частки* (Стельмах, I, 1962, 595).

ПАЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок., розм.* 1. Ділитися між собою чим-небудь. *З того часу вони вже злигалися і заприсягалися одна одній допомагати: та краде, тій передає, а ця збиває за щось бучу, аби людям очі одвернути. А тоді вже й паюються* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 81).

2. Пас. до паюва́ти.

ПА́ЮС, а, *ч.* Пліва, в якій лежить ікра в рибі.

ПА́ЮСНИЙ, а, е. Прикм. до па́юс.

Па́юсна ікра́ — сорт солоної пресованої, протертої чорної ікри осетрових риб, на відміну від зернистої, що солиться в паюсах. *Найбільш поживною і смачною закускою є чорна ікра осетрових риб (зернисто, паюсна..)* (Укр. страви, 1957, 70); *Потьомкін.. наперед потішався тим, що за обідом поласує і свіжими баликами, і чудовою паюсною ікрою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 14).

ПАЯ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до паяння. // Призначен. для паяння. *Найбільш уживаною паяльною рідиною є.. соляна кислота* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 98); *На одному з верстатів стояла паяльна лампа* (Збан., Переджнив'я, 1955, 161); *Паяльний цех.*

ПАЯ́ЛЬНИК, а, *ч.* Ручний інструмент для паяння. *Для надійного з'єднання проводів кінці їх скручують, а потім пропаюють припоєм за допомогою паяльника* (Монтаж і ремонт.., 1956, 66); *Неначе павутинням, обсновано дротами всю радіорубку, на столі розкидані конденсатори, електролампи, паяльники* (Ткач, Моряки, 1948, 66).

ПАЯ́ЛЬЩИК, а, *ч.* Робітник, що займається паянням. *Паяльщики арматурної майстерні.. розробили економічніший спосіб виготовлення.. деталі з подальшим лудінням* (Роб. газ., 11.X 1962, 2).

ПАЯ́ЛЬЩИЦЯ, і, *ж.* Жін. до паяльщик.

ПА́ЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до паяти. *Однією з головних умов успішного спаювання є щільний стик паяного твердого тіла і рідкого припою* (Знання.., 2, 1966, 30).

2. *у знач. прикм.* Полагоджений паянням; з припаяними частинами.

ПАЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. паяти. *При паянні легких сплавів користуються сплавами олова, цинку, міді, іноді алюмінію* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 18); *Для вироблення залізних і сталевих речей застосовували* [древньоруські ковалі] *різні способи — зварювання, гартування, різання і обпилювку, полірування, паяння* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 414).

ПАЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., перех.* З'єднувати металеві частини чого-небудь за допомогою розплавленого металу або сплаву—припою. *Робітники обліпили їх* [споруди] *зверху, з боків, знизу і щось клепали, загвинчували, різали, свердлили, паяли* (Юхвід, Оля, 1959, 290).

ПАЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до паяти.

ПАЯ́Ц, а, ч. Клоун, блазень у цирку, балагані. * У порівн. *Сіра стіна, покрита різнобарвними шматами паперу, наклеюваними день у день, здиранними безладно, виглядала як паяц* (Фр., II, 1950, 310); // *перен.* Про людину, що кривляється, ламається, поводить себе як клоун, блазень. [К р и н и ч н а *(кидає нищівний погляд на чоловіка):*] *Паяц!* (Голов., Драми, 1958, 139).

ПЕА́Н, а, *ч.* 1. У стародавній Греції — хоровий гімн на честь бога або на випадок війни, трауру, а також мелодія цього гімну. *Рожеві пальці* [дама] *на клавіші накладає.. Бурливі тони ллються, клекотять, Якісь погрози, бойові пеани* (Фр., XI, 1955, 258); // Хвалебний гімн на честь кого-, чого-небудь. *Всю землю він* [М. Горький] *сходив — і бачив стільки ран, І стільки бачив сліз, що для душі дрібної Несила б їх знести... Та хмари грозової Він був провісником — і їй співав пеан* (Рильський, II, 1960, 301); *Від краю до краю — визвольні пеани Всім радісну вістку несуть: Народи встають — як бійці, як титани,— І світом старим вже трясуть* (Тарн., 3 дал. дороги, 1961, 58).

2. *поет.* Те саме, що **неби́**[1] 1.

ПЕ́ВЕН, вна, вне, *у знач. присудк. сл.* Бути упевненим. *Мені не хочеться навіть думати, що той збірник вийде без Вашої* [О. Кобилянської] *праці, яка, я певен у тому, надасть йому велику вартість* (Коцюб., III, 1956, 242); *Рак певен, що на світі все не так іде, Бо сам назад, а не вперед бреде* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 148).

ПЕ́ВНЕ *див.* **пе́вно.**

ПЕ́ВНИЙ, а, е. 1. Чіткий, твердий (про рухи, кроки і т. ін.) *Її рухи були певні, а очі темно-сині,.. та які ж мляві і на вид холодні!..* (Коб., I, 1956, 441); *Бушують юрбами майдани, ясна для кожного мета. І певний крок гримить і тане* (Сос., I, 1957, 157).

2. Який відповідає дійсності; правильний, точний, вірогідний. *В книжках для народного читання краще наводити певні факти, а не гіпотези* (Гр., Перед.. світом, 1907, 225); *Найбільш певний діалектний матеріал здобувається мовознавцями-діалектологами шляхом безпосереднього спостереження і записування* (Нариси з діалектології.., 1955, 181).

3. Точно визначений, визначуваний. *Мене ждуть і в Чернівцях і у Львові на певний термін* (Л. Укр., V, 1955, 334); *Позаду, на певній відстані, йшло кілька наближених, а поряд,теж трохи позаду, царя супроводив одягнутий за формою старий гладкий міністр землеробства і державного майна* (Довж., I, 1958, 395); — *Я будував декорацію, обраховуючи її на певну точку знімання* (Ю. Янов., II, 1958, 29); // Виділений, призначений для чого-небудь. [К р е ч е т:] *В лікарні в певні дні, коли дозволяють одвідувати хворих* (Корн., I, 1955, 111); // Дібраний серед аналогічних осіб чи предметів або як частина чогось цілого, спільного. *Він* [П. К. Саксаганський] *сам оповідав, що в одній п'єсі спробував був точно скопіювати певного свого знайомого* (Рильський, III, 1956, 338); *Кожний робітник, очевидно, педантично виконував якусь певну й обмежену частку загальної роботи* (Смолич, I, 1958, 75); *Письменник* [П. Панч] *розширює сферу прикладання народної фразеології, застосовуючи її.. для характеристики певних політичних явищ* (Рад. літ-во, 1, 1963, 19).

Пе́вна річ: а) уживається як стверджувальне словосполучення, що відповідає знач. слів з в и ч а й н о, б е з с у м н і в у. [М е л х о л а:] *І вона римлянка?* [Х у с а:] *Та певна річ!* (Л. Укр., III, 1952, 150); б) *(вставн. сл.)* уживається у знач., що відповідає знач. слів с а м о с о б о ю з р о з у м і л о, з в и ч а й н о, б е з с у м н і в у. *На кормі — руль, перед рульовим місцем — підойми управління,— адже човен був, певна річ, моторний* (Смолич, II, 1958, 43).

4. *із спол.* що, чи, *а також у чому, рідко чого, на чому.* Який твердо вірить у що-небудь, не сумнівається у чомусь; упевнений. *Іван був задоволений з себе і з касієра, був майже яблунькою, що все піде йому добре* (Фр., I, 1955, 99); [А н т о н і о:] *Ви певні в тім, що се його домька?* [М а г і с т е р:] *Тут помилки ніяк не може бути* (Л. Укр., III, 1952, 111); *Всі, хто слухав Щорса, були певні перемоги над ворогом* (Десняк, Вибр., 1947, 193); *Нарешті таки знайшов Вас, дорогий пане Володимире, бо листа не дістав і не був певний, чи мої картки дійшли до Вас* (Коцюб., III, 1956, 360); // *із сл.* у с о б і, с е б е. Який вірить у свої сили, свої можливості. *Олесь Васильович ніколи не був певний у собі* (Донч., VI, 1957, 631); *З Галочкою, стрункою і квітучою, як молода яблунька, танцює статечний, певний себе, не юний.. чоловік* (Ю. Янов., I, 1958, 621); // *у кому.* Вірити комусь, покладати якісь надії на кого-небудь. *Марта ревнувала Антіна* [Антона]... *Вона не була певна у ньому* (Коцюб., II, 1955, 305); // *за кого, що і без додатка.* Який не відчуває тривоги, хвилювання; спокійний. *Вона зарум'янилася й запротестувала. — О, ні!.. Я найпевніша тоді, як ідеш ти зо мною* (Коб., III, 1956, 57); [Г р а д о в:] *Літака на велике випробування випускаємо. Все перевірити треба. Певним треба бути* (Собко, П'єси, 1958, 242); *Ми певні за свою судьбу, Бажаєм всім так жити!* (Воскр., Недарма.., 1950, 12); // Який виражає тверду віру в свої сили, в свою правоту; твердий, упевнений або владний. *З рабським ушануванням* [ушануванням] *розступилися монголи перед незнайомим приїжджим, що говорив їх мовою та й ще таким певним тоном, до якого вони привикли від своїх ханів* (Фр., VI, 1951, 64); *Зовсім небагато й пробув на каналі, а вже з'явилося в ньому щось певне, владне, розставивши ноги, твердо стоїть на землі Кузьма-каналобудівник* (Гончар, Тронка, 1963, 188); // *до чого, рідко.* Наполегливий, стійкий. *Поете! Шлях твій повен труду, Не жди відрадості, о—ні... Конать тобі до віку суду, Сповавши слізоньки дрібні. Але борись, до цілі певний, Напроти темряви ставай* (Граб., I, 1959, 200).

Будь пе́вний; Бу́дьте пе́вні — уживається для переконання кого-небудь у безсумнівності, вірогідності чогось. *Будь певний,— що можна, все буде зроблене* (Л. Укр., V, 1951, 19); — *Обіцяю вам, що мій допис в десятках примірників буде розісланий по всіх газетах, і будьте певні, що до нього прислухаються* (Тют., Вир, 1964, 153); **Пе́вна рука́** *у кого:* а) хтось має вправну, натреновану руку; б) хтось має тверду волю, владний характер. *Знов я дивую майстрові, що вмів Такою певною вести рукою Свавольне панство* (Рильський, I, 1960, 261); **Пе́вне о́ко** *у кого* — хтось має здатність правильно визначати відстань, влучати в ціль. *Око в нього було певне, серце міцне. Долав він шляхи невтомно, рушницю ніс, мов пір'їнку* (Перв., Невигадане життя, 1958, 247).

5. Який заслуговує повного довір'я, на якого можна покластися; вірний. *Ціла виборча робота повинна бути лиш така, що священик у своїм селі має постаратися про вибір певного чоловіка на виборця і написати йому картку.. Цей певний чоловік має бути той, хто безумовно піде за порадою священика* (Март., Тв., 1954, 167); *Сагайдачний того ж дня виїхав з Києва, взявши з собою десятеро певних козаків* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 340); *В роботі Зоя знаходить справжню насолоду, робота єднає її з колективом, що давно вже став для дівчини і ріднею, і найпевнішим опертям у житті* (Гончар, Дорога.., 1953, 8); // Незмінний, постійний. *Все чогось шукає іншого людина... Поцілунки щирі... де їх дальший слід! Що на світі певне? За зміною зміна...*

Це вже з роду в рід! (Граб.. I, 1959, 497); // Який обов'язково буде, здійсниться, відбудеться; який обіцяє сподіваний результат. *Поміж возами нігде стать: Неначе в ірій, налетіло З Смілянщини, з Чигирина Просте козацтво, старшина, На певне діло налетіли* (Шевч., I, 1951, 100); *Не пеняйте на мене, добродію, що я на сей раз не даю певного слова* (Мирний, V, 1955, 362); *Дід Галактіон сказав, що є один певний і справжній засіб упіймати вусате страховище* (Донч., VI, 1957, 58); // Який з необхідністю витікає з обставин, що склалися; неминучий. [М і р і а м:] *Дух мене сюди завів на певну згубу. Ну, що ж! нехай! Мені тут гинуть краще, ніж в іншім місці* (Л. Укр., II, 1951, 109); *Один з офіцерів порадив залишити його* [угорця] *в засідці на крайньому глухому фланзі батальйону. Це була певна смерть* (Гончар, III, 1959, 109).

6. Точно не визначений; якийсь. *Раїса чула часом у серці певну нижність, якесь материне почуття до цього знівеченого життя* (Коцюб., I, 1955, 323); *Полк мав просуватися вперед окремими загонами і дрібними групами і, можливо, діяти певний час децентралізовано* (Гончар, III, 1959, 96); // Деякий, незначний. *Звичайно, дядькова звістка вже вносила певні корективи, проте схема лишалась та сама* (Головко, II, 1957, 487).

ПЕВНІСІНЬКИЙ, а, е. 1. Який надзвичайно точно відповідає чому-небудь; схожий на когось. *Але годі о смерті гадать! Кістяк викличе тільки огиду... Що лякатись? Ні взяти, ні дать: Мій певнісінький образ по виду,— Так на мене скидається він* (Граб., I, 1959, 236).

2. Який має цілковиту впевненість у кому-, чому-небудь. — *Я певнісінький, що панна Целя і тепер має на собі сині панчошки* [панчішки] (Фр., II, 1950, 302).

ПЕВНІСІНЬКО. Присл. до **певнісінький**; // *у знач. присудк. сл. А вже певнісінько, що в наших нецьках його дитиною купали і нашим кропилом кропили!* (Фр., II, 1950, 132).

ПЕ́ВНІСТЬ, пості, *ж.* Абстр. ім. до **пе́вний** 1—5. *Друга пара, Миколай з Параскою,— це вже інші люди. Статочні* [статечні], *солідні газди. Молоді ще, але якась певність рухів і світогляду* (Хотк., II, 1966, 390); *Навчись майстерності такій, щоб у твоїй руці легкій з'явилась певність і завжди був точний зір в очах* (Уп., Вірші.., 1957, 76); [П е т р о:] *І чого б я боявся* [грати в театрі]? [І в а н:] *Нема певності! А що як сяду не в свої сани? А театр засмоктує чоловіка* (К.-Карий, I, 1961, 38); *Коли ж натомість* [Славко] *має певність, що щось йому не вдасться, то воно якраз обернеться на добре* (Март., Тв., 1954, 244); *Лікар посміхнувся присмною теплою посмішкою, що відбивала його душевну врівноваженість і певність своїх сил* (Д. Бедник, Дніпро.., 1951, 11); *Вона вгадала в ньому надійного мужа й господаря, на плече якого з певністю можна спертись* (Гончар, III, 1959, 189); *Легко, легко так зробилось, щезла дикая тривога, ясна певність розлилася у обновленій душі* (Фр., XI, 1952, 215).

ПЕВНО, *рідше* **ПЕВНЕ.** 1. Присл. до **пе́вний.** *Чи був в генерал-губернаторському домі театр за часів Котляревського — не можу Вам певне сказати* (Мирний, V, 1955, 408); *Втім гляну, поміж ломами іде спокійно, певно, в простій кафтанині робітник* (Фр., XIII, 1954, 130); — *Мав би я силу, то враз і душі б тебе, й віку позбавив І відіслав би в оселю Аїда так певно, як певно Те, що вже ока не зцілить тобі й сам землі потрясатель* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 169); — *Катре! — кажу їй: — чи ти знаєш певно, що Яків тебе любить?* (Вовчок, I, 1955, 213); *Василь поплескав долонею по гарячому металу трактора. — Тепер усе піде по-іншому. Вже тепер можемо сказати цілком певно: плакали межі на куркульських ланах!* (Довж., I, 1958, 83); *Що у нього не могло вилитися в слова, лише боліло, розпирало груди в німім жалю, друг його виповідав з натиском і жаром, ясно і певно* (Кобр., Вибр., 1954, 31); — *У мене не витягнуть!* — *сказав батько певно, але ще й поверх піджака намацав рукою гроші* (Головко, II, 1957, 120); // *у знач. присудк. сл.* — *Коли так свідчите, то й оддаймо йому* [Грицькові] *гроші ції,* — *сказав Карпо.* — *Підемо всі втроох до його, певніше воно й поважніше буде, як усі з їм говоритимемо* (Гр., II, 1963, 353); *Він урядовець, лояльний урядовець. Він зараз доніс би в поліцію. Це певне... це зовсім певне...* (Коцюб., I, 1955, 408); — *Уже як стражник казав оте Омелькові, то то вже певно* (Мирний, IV, 1955, 374).

2. *у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження можливості, ймовірності чого-небудь і відповідає знач. слів м а б у т ь, о ч е в и д н о. *Ми заспівали, розійшлись.. Чи зійдемося ж знову? Чи заспіваємо коли? А може й те... Та де? Яким? І заспіваємо яку? Не тут і, певне, не такими! І заспіваєм не таку!* (Шевч., II, 1963, 240); *Як не часав* [дід] *волів, то, певно, майстрував коло старого ярма або коло старого плуга* (Стеф., I, 1949, 112); *Гортаючи старі свої папери, Що дивом вижили у дні війни, Натрапив я на книжку записну.. Собі самому нагади якісь, За того часу, певно, зрозумілі* (Рильський, II, 1960, 324).

3. *у знач. вставн. сл.* Уживається для підтвердження висловленої думки і відповідає знач. слів з в и ч а й н о, н а п е в н е. — *Але умова, Павле Макаровичу,— ви книжки не зачитуєте.* — *Ну, певно ж* (Головко, II, 1957, 489); — *Не виходить, Іване Володимировичу. Всі ваші морозостійкі сорти, виявляється от,— труба.* — *Де, на Уралі? А певно, померзнуть* (Довж., I, 1958, 490).

ПЕГА́С, а, *ч.* 1. У грецькій міфології — крилатий кінь, що вибив джерело, з якого пили воду музи і яке давало натхнення поетам-співцям. *Скілько муз таких на світі! Во всякім городі, в повіті! Укрили б зверху вниз Парнас. Я музу кличу не такую: Веселу, гарну, молодую; Старих нехай брика Пегас* (Котл., I, 1952, 234); // Символ поетичного натхнення. *Виграває і літає По країні поетичній Мій прудкий Пегас коханий* (Л. Укр., IV, 1954, 139).

◇ **Осіда́ти Пега́са** — почати писати вірші, стати поетом. *Думається мені: коли такий наш* [постів] *фатум неминучий, то даремне й тікати від нього, а хто не хоче коритись, нехай осідлає того.. Пегаса* (Л. Укр., V, 1956, 436).

2. Сузір'я північної півкулі зоряного неба. *За Кассіопеєю (якщо виходити від Полярної зорі) лежать сузір'я Андромеди і Пегаса* (Астр., 1956, 11).

ПЕГМАТИ́Т, у, *ч.*, *геол.* Виверженa крупнозерниста гірська порода, перев. з кварцу, польового шпату, в якій один мінерал проростає кристалами іншого. *Пегматити утворилися з мінералів, їх зростків або кристалів великого розміру. Часто в пегматитах спостерігаються структури проростання, найчастіш кварцом польового шпату* (Курс заг. геол., 1947, 239); *На Україні є дуже багато кар'єрів, в яких видобувають різноманітні тверді гірські породи: граніт, пісковик, вапняк, мармур, пегматит* (Наука.., 8, 1958, 22).

ПЕГМАТИ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **пегмати́т.** *В 30-х роках на Волині, на північ від міста Житомира, були відкриті пегматитові жили в так званих коростенських червоних гранітах* (Наука.., 8, 1961, 34); // Власт. пегматиту. *Пегматитова структура* [граніту] *виявляється в тому, що у кварц проростають великі кристали ортоклазу* (Курс заг. геол., 1947, 62); // Призначений для переробки пегматиту. *Пегматитовий завод.*

ПЕД... Перша частина складних слів, що відповідає слову **педагогічний**, напр.: п е д к а́ д р и, п е д к у́ р с и, п е д р а́ к т и к а, п е д р о б о́ т а і т. ін.

ПЕДАГО́Г, а, *ч.* Особа, яка веде викладацьку й виховну роботу або розробляє проблеми педагогіки. *Видати російські педагоги були вчителями.. українського композитора, передчасно померлого Миколи Леонтовича* (Рильський, III, 1956, 23); *Професію педагога Шевченко цінив надзвичайно високо, розуміючи величезну роль учителя у вихованні підростаючого покоління* (Наука.., 3, 1961, 12).

ПЕДАГО́ГІКА, и, *ж.* Наука про виховання, освіту й навчання. — *Але ж, прошу пані,— втратила терпець Олина співрозмовниця, — новітня педагогіка надає дуже великої ваги дошкільному вихованню* (Вільде, Сестри.., 1958, 533); *Боротьба за міцні і глибокі знання учнів з основ наук лишається одним з першочергових завдань радянської школи і актуальною проблемою радянської педагогіки* (Ком. Укр., 10, 1959, 39).

ПЕДАГО́ГІЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до педагогіки. *Пан Адам спокійним тоном викладає свої педагогічні теорії* (Коцюб., II, 1955, 245); *У педагогічній роботі вчителеві доводиться керувати мимовільною і довільною пам'яттю учнів* (Рад. психол. наука.., 1958, 122).

2. Прикм. до **педагоґ.** *Гнат вибрав собі зовсім іншу професію: не думав про педагогічну кар'єру, але .. задумував з новим роком заснувати політично-суспільну газету* (Фр., VI, 1951, 201); *Педагогічні колективи багатьох шкіл республіки добилися значного поліпшення якості уроків* (Ком. Укр., 11, 1962, 27); — *Вітаю вас, Ніно Романівно, у вас природний педагогічний хист* (Донч., V, 1957, 449); // Який готує педагогів. *Уляна.. тільки-но закінчила педагогічний інститут у Ніжині* (Довж., I, 1958, 292).

3. Який відповідає правилам, вимогам педагогіки. *Педагогічний вчинок.*

ПЕДАГО́ГІЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **педагогічний** 3.

ПЕДАГО́ГІЧНО. Присл. до **педагогічний** 3. *Вони тоді вчинили, нехай і суворо, але педагогічно: не можна потурати дитячим забаганкам* (Смолич, Мир.., 1958, 60).

ПЕДАГО́ГІЯ, і, *ж., заст.* Педагогіка. *Життя вважалося тоді в Дрогобичі неминучим складником педагогії, а особливо елементарної* (Фр., IV, 1950, 225).

ПЕДАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., муз.* Дія за знач. **педалізува́ти.**

ПЕДАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *муз.* Дієпр. пас. мин. ч. до **педалізува́ти.**

ПЕДАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех. і неперех.* Використовувати педаль (під час гри на музичному інструменті, їзди на велосипеді і т. ін.).

ПЕДАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **педалізува́ти.**

ПЕДА́ЛЬ, і, *ж.* 1. Важіль керування в машинах, механізмах і т. ін., на який натискають ногою. *Василь звично натискував педалі, вп'явшись руками в кермо, пильно стежив за шляхом* (Десняк, Десну.., 1949, 215); *Санітарка натисла ногою на педаль і поволі нахилила площину операційного стола* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 204); *Інформація від людини в машину може надходити в основному шляхом натиснення кнопок, клавішів, переміщення педалей* (Ком. Укр., 11, 1964, 51); // Ланка ножного важільного привода (у велосипеді, швейній машинці і т. ін.). *Данило скочив у сідло, балансував ногами, ловлячи педалі. Велосипед закривуляв, замигтів спицями* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 157); *В 1752 році російський винахідник Л. Шамшуренков збудував коляску, яку рухали за допомогою педалей* (Наука.., 8, 1965, 10); // Керована натиском ноги деталь важільного устаткування в музичному інструменті для зміни тривалості й гучності звучання. *Вона сиділа, все держала ногу на педалі* [рояля] (Н.-Лев., IV, 1956, 255).

◇ Натиска́ти (**нати́снути, жа́ти** і *т. ін.*) **на всі педа́лі:** а) поспішаючи, їхати, пересуватися дуже швидко. — *А може, там* [у Празі] *уже союзники? — висловив припущення наймолодший з розвідників.. — Можуть, звісно, і вони вдертися, як натиснуть на всі педалі,— погодився в'язистий єфрейтор* (Гончар, III, 1959, 433); б) докладати всіх зусиль; старанно виконувати що-небудь. *По заслузі шана й Васі, Бо хоч рік він у Донбасі А веде уже перед! І дають — велосипед. — Браво, Вася! — чути в залі. — Жми ще дужче на педалі!..* (С. Ол., Вибр., 1959, 205); в) уживати всіх можливих заходів для здійснення чого-небудь. — *Ми тут без вас часу не марнували. На всі педалі натиснули, щоб розконсервувати будівництво* (Шовк., Інженери, 1956, 163).

2. Звук музичного твору, що тягнеться або повторюється більш-менш довго. *У самостійних невеликих оркестрових уривках сцени з русалками теж застосовано ходи паралельними* [малими] *терціями на витриманій педалі* (Укр. клас. опера, 1957, 271).

ПЕДА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який має педаль (у 1 знач.); з педалями. *В лісопильному цеху повинні.. бути обрізні, торцеві, педальні, реброві верстати для переробки відходів* (Стол.-буд. справа, 1957, 60).

2. *муз.* Який виділяється за допомогою педалі (у музичному інструменті). *В пісні «Про Нечая».. Лисенко наближається до характеру мірницького супроводу завдяки педальному звучанню тоніки протягом усієї пісні* (Нар. тв. та етн., 1, 1962, 53).

ПЕДА́НТ, а, *ч.* 1. Людина, яка суворо дотримується певного способу мислення, порядку, певних звичок, надаючи великого значення формальній стороні справи. *Тільки безнадійний педант міг би протестувати проти цих новотворів* (Рильський, III, 1956, 77); *Брянського він вважав дуже здібним офіцером, але сухим і до деякої міри педантом* (Гончар, III, 1959, 82); // Той, хто занадто суворий у виконанні дрібних, формальних вимог. *Він такий педант, що тільки в руки адресатові віддав рекомендовані листи* (Л. Укр., V, 1956, 351).

2. Учений, який нічого не хоче знати, крім своєї науки, формаліст у науці або людина з показовою вченістю, що любить повчати інших.

ПЕДАНТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Надмірний формалізм, дріб'язковість у чому-небудь. *В роботі він пунктуальний до педантизму* (Літ. газ., 14.I 1958, 3).

2. Формалістика в науці, відірване від життя буквоїдство. *Часи, в котрих переважає командуюча критика і командуюча граматика, се, звичайно, часи вузького педантизму, схоластики, упадку творчості і упадку доброго стилю в мові* (Фр., XVI, 1955, 246); — *Вплив клімату й оточення! — з удаваним педантизмом бовкнув Бронек* (Л. Укр., III, 1952, 675).

ПЕДАНТИ́ЧНИЙ, а, е. Який має риси педанта або ознаки педантизму. *Військова кафедра. Це та кімната, де їх* [студентів] *стільки муштровано керівником кафедри, прискіпливим та педантичним майором* (Гончар, Людина.., 1960, 10); — *Ну,— пихкнув Харитон, не такий педантичний у виконанні обов'язків і не такий делікатний в ставленні до осіб іншої статі, — не щонеділі ж люди женяться: мусить вона зрозуміти* (Смолич, Мир.., 1958, 31); // Власт. педанту. *З педантичною строгістю додивлявся* [Міхонський] *до того, як учениК* [учень] *стоїть при таблиці, як держить крейду, як маже губкою, як кланяється* (Фр., III, 1950,

30); *Штефан мовчки усміхнувся, з педантичною увагою перечитував донесення, робив на них помітки червоним олівцем* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 318).

ПЕДАНТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **педанти́чний.** *За педантичність, за манеру повчати в класі її не любили* (Донч., V, 1957, 232); *Застебнутий на всі ґудзики, гладко причесаний, акуратний до педантичності, він знову був той самий суворий і гордий комісар, якому хотіли наслідувати його підлеглі* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 200).

ПЕДАНТИ́ЧНО. Присл. до **педанти́чний.** *Ні, виходить сухо, педантично, книжно... Лілея моя, здається, я на сей раз втеряла всякий дар слово* (Л. Укр., V, 1956, 345); *Закрившись у своїй педантично прибраній кімнаті, поринувши в книжки, виплекав він цю самопогорду, самовпевненість, і справді вірить у свою безпомилковість!* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 335); *Незручно і навіть трохи педантично повчав Булгаков адвоката* (Кулик, Записки консула, 1958, 211); *Вова Порада.. вступає до повітряної академії. Завіз суворий розпис дня і педантично дотримується режиму...* (Коп., Тв., 1955,382).

ПЕДА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **педа́нт.** *Уже одно те, що в школі є людина не лиха, не черства педантка і притім чесна, — єсть уже велика користь для дітей* (Л. Укр., V, 1956, 129); *— Я ночував дома. У своєї дружини.. Ось вам і довідка про це.. — Не гоже вам говорити неправду.. Ви ночували не в дружини.. Крім печатки, я бачу ще тут* [у папірці] *і дату: сьогоднішнє число! Це мені і дає підставу твердити, що ви ночували не в дружини своєї, а у нареченої. — Ох, і педантка ж ви, Ігго Борисівно! Та яка ж різниця!* (Головко, I, 1957, 479).

ПЕДА́НТСТВО, а, *с.* Те саме, що **педанти́зм.** *Впадає особливо у вічі педантство всіх наших дрібнобуржуазних демократів, як і всіх героїв II Інтернаціоналу* (Ленін, 33, 1951, 420).

ПЕДА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **педа́нт.**

ПЕДВУ́З, у, *ч.* Скорочення: педагогічний вищий учбовий заклад.

ПЕДВУ́ЗІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **педву́з.**

ПЕ́ДЕЛЬ, я, *ч.* У дореволюційній Росії та за кордоном — наглядач за студентами у вищих учбових закладах. — *Ми не підемо сьогодні на цей ганебний бал-маскарад! Нехай педагоги і педелі самі на ньому веселяться* (Смолич, Дитинство, 1937, 105).

ПЕДЕРА́СТ, а, *ч.* Чоловік, який вдається до педерастії.

ПЕДЕРА́СТІЯ, ї, *ж.* Протиприродні статеві зносини між особами чоловічої статі; мужолозтво.

ПЕДИКЮ́Р, у, *ч.* Чищення, полірування і т. ін. нігтів та видалення мозолів на ногах. *Пальці ніг блиснули оранжевими слідами давнього педикюру, що вже, певне, з півмісяця не поновлювався* (Руд., Вітер.., 1958, 417); // Відполіровані, звичайно вкриті лаком нігті на ногах.

ПЕДИКЮ́РНИЙ, а, е. Стос. до педикюру.

ПЕДИКЮ́РША, і, *ж.* Майстриня, що робить педикюр.

ПЕДІА́ТР, а, *ч.* Лікар, спеціаліст з дитячих хвороб. *У зв'язку з поліпшенням патронажної роботи, активними відвідуваннями педіатра, різко зменшилася.. частота виявлення хворих дітей* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 326); *Вона була педіатром* (Ю. Янов., II, 1954, 64).

ПЕДІАТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до педіатрії.

ПЕДІАТРІ́Я, ї, *ж.* Галузь медицини, яка вивчає дитячі хвороби, їх лікування та запобігання їм. *Нестор Амбодик-Максимович є основоположником акушерства, педіатрії і фітотерапії в Росії* (Вітч., 6, 1966, 175); *Оксана Сергіївна спеціалізувалась в педіатрії* (Ю. Янов., II, 1954, 66).

ПЕДІНСТИТУ́Т, у, *ч.* Скорочення: педагогічний інститут. *З тої пори, коли Клава почала вчитися в педінституті на природничому факультеті, їхня кімната стала схожа на природничий кабінет навчального закладу* (Ткач, Плем'я.., 1961, 302).

ПЕДОЛО́Г, а, *ч.* Той, хто займається педологією; прихильник педології.

ПЕДОЛО́ГІЯ, і, *ж.* Реакційна буржуазна псевдонаука про виховання дітей, що базується на визнанні фаталістичної залежності долі дитини від біологічних і соціальних факторів, впливу спадковості, а також від незмінного середовища. — *В вас* [у школі] *що там? Педологія на практиці? .. чверть учнів у вас кретини, дурні, телепні й подібні белбаси?.. процент успішності.. у вас — сімдесят вісім. Жах!* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 258).

ПЕДОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до педології.

ПЕДО́МЕТР, а, *ч.*, *спец.* Прилад для автоматичного підраховування кількості зроблених кроків; крокомір.

ПЕДОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до педометра.

ПЕДТЕХНІ́КУМ, у, *ч.*, *іст.* Скорочення: педагогічний технікум (існував з 1920 до 1937 рр.). *В місті в той час був інститут народної освіти — звався він дуже коротко — ІНО — і педтехнікум* (Збан., Любов, 1957, 234).

ПЕДУ́ЧИЛИЩЕ, а, *с.* Скорочення: педагогічне училище.

ПЕДФА́К, у, *ч.*, *розм.* Скорочення: педагогічний факультет.

ПЕЙЗА́Ж, у, *ч.* 1. Загальний вигляд якоїсь місцевості, картина природи; краєвид. *Обидві гори вкриті травою та подекуди старими рідкими дубами. Між ними глибока вузька долина з проваллям на дні, а через цю долину видніється ціла чудова картина, цілий самостійний пейзаж!* (Н.-Лев., II, 1956, 385); *Чарівний пейзаж Матроської слобідки в кучугурах зелених садів серед білих сипучих пісків над синню моря вже впливав нам назустріч* (Смолич, Розмова.., 1953, 16); *Вулкани і гейзери роблять пейзаж Ісландії неповторним* (Наука.., 11, 1962, 49).

2. Картина або малюнок із зображенням краєвиду. *Тут* [у кабінеті] *було багато книжок на полицях попід східною і західною стінами, кілька натюрмортів та пейзажів* (Рибак, Час.., 1960, 639); *Одна* [картина] *— покритий снігом кряж,— Карпат крутий бескид. А та, насупроти, — пейзаж, дніпровський краєвид* (Гонч., Вибр., 1959, 334).

3. *тільки одн.* Жанр творів образотворчого мистецтва, присвячений зображенню краєвиду; пейзажний живопис. *Не може бути сумніву в тому, що Шевченко визнавав пейзаж як жанр мистецтва, але головним предметом художнього зображення він вважав людину* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 131).

4. Опис, зображення природи в літературі, музиці і т. ін. *В тих оповіданнях* [І. Франка] *розсипані, як і в природі, розкішні картини, ясні, повні сонця, повітря і красок пейзажі* (Коцюб., III, 1956, 38); *Малювати картини природи Мирний вчився у неперевершеного майстра пейзажу Тургенєва. В більшості випадків автор роману* [«Хіба ревуть воли, як ясла повні?»] *створював пейзажі за принципом гармонійної співзвучності їх з настроями, думками, вчинками героїв* (Іст. укр. літ., I, 1954, 391); *В документальному фільмі пейзаж має свій внутрішній зв'язок із загальною ідеєю фільму* (Мист. кіно, 1955, 102).

ПЕЙЗАЖИ́СТ, а, *ч.* 1. Живописець, який спеціалізується в галузі пейзажу. *Пейзажист за допомогою світ-*

лотині й сполучення форм і барв відтворює чи то смуток осіннього присмерку, чи то бадьору радість літнього ранку — і ми відчуваємо в цьому людину, а не тільки природу (Рад. літ-во, 1, 1957, 16); *Літературний альманах був багато ілюстрований місцевими художниками — графіками, пейзажистами та портретистами* (Смолич, День.., 1950, 91).

2. Письменник, митець, який описує природу. *В нашій літературі нема пейзажиста над Вас* [О. Кобилянську], *і я не знаю, як готова цінити Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі і завжди мені його бракувало в нашому письменстві* (Л. Укр., V, 1956, 294).

ПЕЙЗАЖИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **пейзажи́ст.**

ПЕЙЗА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **пейза́ж.** *Творчість Івана Павловича Похитонова належить до рідкісних явищ у мистецтві. Ще за життя він прославився своїми невеличкими, напрочуд тонкими пейзажними творами* (Мист., 5, 1963, 25); *В ряді своїх віршів Грабовський змалював яскраві образи природи. Такі вірші становлять його пейзажну лірику* (Укр. літ., 9, 1957, 178); *Г. Жуковський у кіномузиці, як і в інших своїх творах, відзначається мелодичною щедрістю, багатством тематизму, майстерністю хорових епізодів. Добре вдаються композиторові і емоціонально насичені, і лірико-елегійні епізоди, пейзажні фрагменти* (Мист., 3, 1959, 24).

ПЕЙЗА́Н *див.* **пейза́ни.**

ПЕЙЗА́НИ, ів, *мн.* (*одн.* **пейза́н, пейза́нин,** а, *ч.*; **пейза́нка,** и, *ж.*). Ідилічні образи селян у художній літературі, у живописі, в театрі XVIII—XIX ст. — *Якщо нам покажуть який-небудь живий характер, то ми вже думаємо, чи це не особистість, тому що зображуваний персонаж зовсім не схожий на якого-небудь пейзана, театрального тирана, віршомаза, суддю і подібні до них обношені персонажі* (Про мист. театру, 1954, 26); *// заст., ірон* Селяни. *Іспанські пейзани в мальовничих шатах, взятих напрокат у театрі опери та балету, захоплено вітають знатних туристів і закидають їх магніоліями та камеліями* (Смолич, Після війни, 1947, 61).

ПЕЙЗА́НИН *див.* **пейза́ни.**

ПЕЙЗА́НКА *див.* **пейза́ни.**

ПЕЙЗА́НСТВО, а, *с.* Ідилічне зображення селянства. *Режисер-новатор, він* [М. Л. Кропивницький] *рішуче ламав «традиції» прем'єрства, ілюстративності та пейзанства, поширені тоді не тільки в провінціальних, а й у столичних театрах Росії* (Мист., 4, 1965, 17).

ПЕЙЗА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пейза́ни** і **пейза́нство.**

ПЕЙС *див.* **пе́йси.**

ПЕЙСА́ТИЙ, а, е. Який має пейси, з пейсами. *Не було там* [у корчмі] *нікого чужого, лиш за «шинквасом» сидів молодий пейсатий єврей* (Март., Тв., 1954, 259).

ПЕ́ЙСИ, ів, *мн.* (*одн.* **пейс,** а, *ч.*). Довгі непідстрижені пасма волосся на скронях у патріархальних євреїв. *В Швайцарії на води приїжджає не дуже багацько гостей, та й то половина євреїв, та ще й дуже простих, в патинках, з пейсами на висках* (Н.-Лев., II, 1956, 394); — *Вай, вай, вай! — підскочив як ужалений Лейба і вхопився за пейси* (Тют., Вир, 1964, 287).

ПЕ́ЙСИК *див.* **пе́йсики.**

ПЕ́ЙСИКИ, ів, *мн.* (*одн.* **пе́йсик,** а, *ч.*). Зменш.-пестл. до **пе́йси.** *Схопив себе з жаху обома руками за пейсики і потім гнівно підняв обидві руки вгору Янкель Горелік* (Довж., I, 1958, 268).

ПЕК [1], *виг., заст., кому, чому, на кого— що.* Уживається при вираженні досади, незадоволення тощо або як закляття при бажанні відвернути що-небудь, позбутися когось, чогось. [О р и с я:] *А пек на погані очі! Що ж ви зо мною за діло можете мати?* (Фр., IX, 1952, 34); *А пек тобі, забув, дурню, Що смерть за плечима* (Шевч., II, 1953, 51); — *Ей, лишися, мій бадічку, сего* [сього] *року дома, та не сити себе, мій любчику! — говорила Оксана до свого чоловіка Івана Саїна — Та пек тобі,— сказав Саїн, — з твоїм «лишися»* (Черемш., Тв., 1960, 343).

Хай йому́ пек *див.* **хай: Цур тобі (йому́, їм** *і т. ін.*), **пек тобі (йому́, їм** *і т. ін.*) *див.* **цур.**

ПЕК [2], у, *ч., спец.* Густа, в'язка або тверда речовина чорного кольору, яка залишається після перегонки деревного, торф'яного або кам'яновугільного дьогтю та дистиляції жирних кислот різних виробництв. *Дрібняк вугілля брикетується двома способами: із в'яжучою масою (кам'яновугільний пек) і без неї* (Шляхи розв.. пал. пром., 1958, 45); *Нафтові залишки після відгону — нафтовий пек, нафтові смоли і асфальт (гудрон) йдуть на асфальтування мостових і шляхів сполучення, автошляхів та ін.* (Нафта.., 1951, 16).

ПЕ́КАР, я, *ч.* 1. Робітник, який випікає хлібні вироби. *Вітряні Гори були вулицею відвертих, чесних трудолюбів. Тут були пекарі, взуттьвики, цеглярі — робітники тих підприємств, які він бачив, ідучи сюди* (Жур., Вечір.., 1958, 368); — *Я ливарник! — А ч пекар! — Я шахтар! — Я ланкова! — Вчитель я! — Бібліотекар! — всіх нас творчість огріва* (Тич., II, 1957, 238).

2. Вид дитячої групової гри, а також одна з дійових осіб цієї гри. *В чого тільки за день не нагуляються вони* [хлопці]: *і в високого дуба; і в квача, і в побивачки, і в пекаря, і в стукалки* (Кол., Терен.., 1959, 9).

ПЕ́КАРКА, и, *ж.* Жін. до пе́кар 1. — *Купимо — папушника чи що. Пекарка продає й те, що до папушника годиться — усякі наїдки...* (Вовчок, VI, 1956, 283); *Запечені пекарки, що пріли біля печі, плакали та хлипали, як малі діти, слухаючи сумну весільну пісню* (Фр., VIII, 1952, 62).

ПЕ́КАРНИЙ, а, е. Признач. для випікання хлібних виробів. *На місцях стоянок мустьєрського часу звичайно зустрічаються.. залишки вогнищ, сліди пекарних ям* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 15).

ПЕ́КАРНЯ, і, *ж.* 1. Невелике, звичайно немеханізоване підприємство для випікання хліба. *Наша мама у артілі Робить на пекарні, Випікає білі-білі Паляниці гарні* (Воронько, Коли виросте крила, 1960, 20); — *Правління вирішило збудувати перш над усе пекарню, дитячі ясла* (Кучер, Трудна любов, 1960, 459).

2. *заст.* Приміщення для приготування їжі; кухня. — *А де ж ваші світлиці та кімнати? — спитав він у Чонгаря. — Та тут же наша світлиця й пекарня, бо другої кімнати у нас нема* (Н.-Лев., IV, 1956, 20); *Сестра внесла з пекарні в місці страву й поставила перед бабою* (Коцюб., I, 1955, 456).

ПЕ́КАРСТВО, а, *с.* Ремесло пекаря (у 1 знач.).

ПЕ́КАРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пе́кар 1.**

ПЕКАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., розм.* Бути пекарем (у 1 знач.).

ПЕКЕ́ЛЬНИЙ, а, е, *міф.* 1. Прикм. до пе́кло 1. *Кажуть, весь поміст у пеклі З добрих замірів зложився! Для пекельного помосту І Бертольдо потрудився* (Л. Укр., I, 1951, 379); *// Який уявно спостерігається в пеклі. Тема пекла була дуже популярною і в старовинному образотворчому мистецтві. Картина страшного суду і пекельних мук знаходилася в кожній церкві* (Рад. літ-во, 3, 1962, 74).

2. *перен.* Важкий, жахливий, нестерпний; такий, як у пеклі. *З того часу розпочалося для бідних сиротят пекельне життя. Негідна мачуха, занедбавши їх до крайності, обернула їх у послугачів* (Коб., II, 1956,

320); — *Прямо не всиджу тут: душно, пече... Хотіла б я знати, скільки копійок заробите ви за день такої пекельної праці,— мовила Пріська* (Л. Янов., I, 1959, 154); // Надзвичайний за ступенем прояву; дуже великий. *На степу пекельна спека; З неба жаре* [сонце], *як огнем...* (Щог., Поезії, 1958, 252).

3. *перен.* Злий, підступний. [О в л у р:] *Пам треба конче Спасти князя, пекельний замір їх Перевернуть* (Фр., IX, 1959, 288); — *Чия ж це пекельна душа позаздрила на мій скарб єдиний?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 70); // *розм.* Уживається як лайливе слово. *Це* [гоління] *був гарний іспит для нервів: наче з тебе живого луплять шкуру!.. З очей лилися сльози, кров струмила по щоках, Анрі-Жак чортихався й погукував: — Що ти робиш, пекельний майстре? Опам'ятайся, цирульнику!* (Ю. Янов., II, 1954, 49).

△ Пекéльна маши́на, *заст.*— снаряд з автоматичним підривником, який регулюється годинниковим механізмом.

ПЕКЕ́ЛЬНИК, а, *ч., міф.* За релігійними уявленнями — злий дух, житель пекла, що має людську подобу, але з рогами, копитами й хвостом; чорт, біс, диявол. *В.. пеклі.. мусили уживати люлечки, як наперсточки, бо у найстаршого пекельника, у самого верховоди, була жінка така виніжена, що й не сказати* (Вовчок, VI, 1956, 278); // *розм.* Уживається як лайливе слово. *Та дарма, що я того пекельника в обличчя не встигла вглядіти: я й так, здається, впізнала, що то був Трохим...* (Крим., Вибр., 1965, 379).

ПЕКЕ́ЛЬНИЦЬКИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пекéльний**. *Нехай кругом розумний лад та втіха, — Не вдужа їх мій мозок осягти: Бо скільки скрізь пекельницького лиха; Не згірш як звір братів гризуть брати* (Граб., I, 1959, 171).

ПЕКЕ́ЛЬНО. Присл. до пекéльний 2. *Був би хтонебудь отам в небесах, Чи ж він стерпів би, щоб в нього в очах Так без жалю, так пекельно затято Люди і звірі всі вкупі боролись..?* (Л. Укр., I, 1951, 464); *Постріли, вибухи спалахували десь уже там за пекельно чорною завісою* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 308).

ПЕ́КЛО, а, *с.* 1. *міф.* За релігійними уявленнями — місце під землею, куди потрапляють душі померлих грішників для вічних мук. *Смола там в пеклі клекотіла І грілася все в казанах,.. В смолі сій грішники сиділи І на огні пеклись, горіли, Хто, як, за віщо заслужив* (Котл., I, 1952, 134); *На покуті стоїть химерний снопик: в ньому зібрано тільки по три колоски чи по три волотки кожного збіжжя, яке має охороняти сім'ю від анцихриста: коли він прийде брати грішні душі в пекло, побачить снопик і втече,— бо сила зерна і нечистого переможе* (Стельмах, II, 1962, 317); * У порівн. *Надворі душно, як у пеклі, а на всьому небі блискає страшна блискавка й гримить грім безперестанку* (Н.-Лев., II, 1956, 247); *Навіть трудно розказати, Що за лихо стало в краю, — Люди мучились, як в пеклі, Пан втішався, мов у раю* (Л. Укр., I, 1951, 380).

2. *перен.* Нестерпні, жахливі умови, обставини. *В тім гаю, У тій хатині, у раю, Я бачив пекло... Там неволя, Робота тяжкая, ніколи І помолитись не дають* (Шевч., II, 1963, 252); *В трудовому чабанському сезоні стрижіння — це робота найвищої напруги.. Каторга, пекло, найважчий це труд, навіть при механізації. Цілоденне мекання, духота, запах сірки, жиропоту, крові, карболки...* (Гончар, Тронка, 1963, 57); *Реалістично змалював він* [В. Стефаник] *те справжнє пекло, в якому опинилося трудяще селянство в кінці минулого століття в Австро-Угорській імперії* (Іст. укр. літ., I, 1954, 679); // Спека, жара. *В хаті було пекло, як і на сонці* (Ю. Янов., I, 1958, 61); // Безладдя, гамір, крик і т. ін. *Звощики лаяскають з батогів, неначе стріляють, продавці співають,.. осли кричать, жовті кози стадами бродять по вулицях і теж кричать і дзвонять дзвониками. Просто пекло* (Коцюб., III, 1956, 270); *Бачить син — у хаті пекло, і не буде вже спокою* (Тич., II, 1957, 17).

3. *перен.* Дуже небезпечне місце. *Максим тепер уже знав ціну життю, не кидався так, як змолоду в саме, мовляв, пекло* (Мирний, I, 1949, 237); *Інший генерал, улюблений Олександр Васильович* [Суворов].., *з яким вони раді були йти і у вогонь, і в воду, — він і тепер з ними, у самому пеклі бою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 78).

4. *перен.* Тяжкий душевний стан, моральні муки. — *Твоє чуття тобі за пекло стане, Його топтатимуть усі, Аж сміття з скарбу зробиться погане* (Фр., XIII, 1954, 272); *Вразила* [жінка] *його, здається, в найтоншу струну його душі й викликала тим таке пекло почувань у його нутрі, що він не міг поздержати* [стримати] *себе.., підняв руку на неї* (Коб., II, 1956, 270).

◇ Пеклом дихати *на кого* — дуже гніватися. — *Раду на мене пеклом дише за свою — цур їй! — носату циганку та голомшить молодицю ні за що, ні про що* (Коцюб., I, 1955, 375); Поспіша́ти (спіши́ти, лі́зти, ква́питися *і т. ін.*) попере́д ба́тька в пе́кло: а) без потреби поспішати в якій-небудь справі, намагаючись випередити інших. — *Не сидіти ж мені вічно в тилу.. Самі подумайте, Варваро Гнатівно... — Думала.. Прийде і твоя черга. Не спіши поперед батька в пекло* (Кучер, Голод, 1961, 63); *Бути рішучим і готовим на жертви, коли відсутність цієї готовності — підлість, це одне, а лізти поперед батька у пекло, вважати за свій обов'язок бути першим скрізь, де найважче, — це щось інше* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 31); б) виявляючи надмірну цікавість, перебивати співрозмовника запитаннями, зауваженнями. [О г н є в:] *Наказ виконано. Хоч зовсім не розумію, для чого.* [Г о р л о в:] *А ти не лізь поперед батька в пекло, зараз зрозумієш* (Корн., II, 1956, 20); — *Але ж ви, діди, таки щось заробляли? — Постривай-бо, не суньсь попереду батька в пекло! Заробляли...* (Н.-Лев., I, 1956, 56); Товкти́ся (гаса́ти *і т. ін.*), як Ма́рко в пе́клі (по пе́клі, по пе́клу) — дуже багато або безладно, без потреби рухатися, пересуватися і т. ін. *Вночі парубок не заснув жодної хвилини. Він товкся на своєму твердому ложі, як Марко в пеклі* (Добр., Очак. розмир, 1965, 44); *Говорили поміж себе люди, що дід зовсім розум втратив, де же таки — ходить та й ходить, аж до сусідньої області забивається, гасає, як той Марко по пеклу* (Ю. Янов., II, 1954, 162); *Вдосвіта, як зять і дочка ще спали, вона вставала, будила наймичок та наймитів і товклася в пекарні, як Марко по пеклі* (Н.-Лев., III, 1956, 203).

ПЕКТИ́, печу́, пече́ш; *мин. ч.* пік, пекла́, ло́; *недок.* 1. *перех.* Готувати їжу, нагріваючи, прокалюючи на вогні або на жару (у печі, в духовці і т. ін.). *Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті* (Номис, 1864, № 7336); *На другий день раненько встали, Огонь на дворі розвели І м'яса в казани наклали, Варили страву і пекли* (Котл., I, 1952, 90); — *А в нас оце в Троянівці пастухи картоплю печуть, — мріяв уголос Марко. — Напалять сухого картоплиння, а тоді понаносять картузами картоплі, повагортають у попіл і печуть* (Тют., Вир, 1964, 340).

◇ Пекти ра́ків *див.* рак.

2. *перех., перен., зневажл.* Виготовляти що-небудь дуже швидко, у великій кількості. *Я недотепний пекти оповідання як оладки* (Мирний, V, 1955, 421); *Пошарпана містечкова друкарня бадьоро рипала єдиним тут маховиком — пекла стандартизовані відозви* (Кач., II, 1958,

353); // *неперех.* Робити що-небудь швидко. [Гаврик:] *Але я ще раз попробую те ж коліно. Музики, печіть далі!..* (Кроп., V, 1959, 173).

3. *перех. і неперех.* Надмірно гріти, палити, обдавати жаром. *А без долі біле личко — Як квітка на полі: Пече сонце, гойда вітер, Рве всякий по волі* (Шевч.. І, 1963, 25); *Сонце стояло серед неба і страшенно пекло* (Коцюб., І, 1955, 61); [Дівчата:] *Прощавайте, соколи наші.. Нехай вас сонце не пече, нехай вас дощ не мочать* (Вас., III, 1960, 23); // *безос.* [Кирило:] *Ну, та й пече! аж потом обливає* (Мирний, V, 1955, 141).

4. *перех. і неперех.* Викликати відчуття фізичного болю від дотику до вогню або до чого-небудь гарячого. *Розчесала* [мати Потапові] *волосся і вже на порозі за пазуху вклала гарячий пиріг. Пиріжок пік йому груди* (Коцюб., II, 1955, 280); *Свічка на триніжку неясно горіла: знай гніт нагоряв-жужелився, й знай його зривала або Мотря або Галя, кленучи вогонь, що так немилосердно пік у пучки* (Мирний, І, 1949, 408); *Розпеклися нині каховські піски, не влежиш на них спокійно: печуть* (Гончар, І, 1959, 38); // *безос. Поженята в густім пилу. Кругом пече, а особливо в босі п'яти...* (Сос., II, 1958, 358); // *кого чим.* Катувати розпеченим знаряддям. [Хмельницький:] *Тебе, старого Тура, на катування, щоб з тебе тягли жили, залізом і вогнем пекли, здирали шкуру, — ні, ніколи* (Корн., І, 1955, 243); // Викликати відчуття, схожі на ті, що виникають від дії вогню, жару (про дію морозу, вітру; про укуси комах, уколи колючих рослин і т. ін.). [Горнов:] *А бісові комарі аж печуть* (Кроп., І, 1958, 390); *Мороз пече, під ногами шкварчить і співає соловейком сніг* (Ю. Янов., II, 1954, 210); *Колючі вітри Балтійського моря пекли йому обличчя* (Кучер, Засвіт вогні, 1947, 5); *З розгону Юра врізається в зарослі кропиви. Кропива по плечі, вона інколи дістає до лиця, вона жалить і пече* (Смолич, II, 1958, 48); *Денис повертався, як ведмідь за горобцями: пекли ботинки* (Тют., Вир, 1964, 341); // Викликати хворобливе відчуття жару, печії, паління і т. ін. *Раз у раз його корчило, пекла згага, і він пив, силкуючись її залити* (Гр., II, 1963, 492); *Жар, що немилосердно пік його ночами, притьмарив хлопцеві очі, стягнув і почорнив щоки* (Стельмах, II, 1962, 395); // *безос. Під серцем як вогнем пекло, під груди підпирало* (Мирний, IV, 1955, 223); // *безос. Ох, як пече! Води, водиці! Так! Легше стало!* (Фр., XIII, 1954, 439); // Викликати різкий, сильний біль. *Одного разу рана так пекла, що зморений Юрій тільки на ранок заснув* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 187); // Викликати гострі смакові відчуття (про перець, часник і т. ін.). [Сінон:] *Ось на перчину, трохи посмачи!* [2-й вартовий:] *Пектиме дуже* (Л. Укр., II, 1951, 321).

◇ **Пекти́ очи́ма** *кого* — дивитися на когось невідривно, пронизливим гострим поглядом. *Корній Кирилович не дав договорити Малецькій. Він звівся на ноги, крутий, зблідлий,.. пік оратора чорними сердитими очима* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 135); **Пекти́ руки́ (ру́ку)** — викликати докори сумління, почуття сорому, переживання і т. ін. *Жебраний хліб, кажуть, руку пече, але жебране слово кохання — душу морозить* (Л. Укр., III, 1952, 584); **Під п'яти́ пече** *кому* — хтось не може встояти на місці від нетерплячки; комусь не терпиться. [Кулішевич:] *Та що з нею станеться? Прийде — надивитесь... А коли під п'яти пече, то біжіть і провідайте...* (Стар., Вибр., 1959, 396).

5. *неперех., безос., перев. з інфін.* Хотітися, кортіти. *Танцювати аж пече. А робота не втече* (Забашта, Квіт.., 1960, 106).

6. *перех. і неперех., кого або із сл.* душу, серце, мозок *і т. ін., а також у сполуч. із сл.* вогнем, *перен.* Завдавати кому-небудь глибоких моральних страждань; мучити, непокоїти. — *Коли чую, що маю що зробити, що можу чогось навчитися, то так мене щось усередині пече, так мене мулить і мучить, що не маю хвилю спокою, поки тото не зроблю* (Фр., II, 1950, 348); *Страшні думки вставали в Зіньковій голові.., вони пекли його, палили, що аж розум йому туманів* (Гр., II, 1963, 445); *Регіт пік Валю вогнем. Найбільше допікало Валі те, що не знав він, з чого, власне, сміються* (Вас., II, 1959, 187); *Ні, вже не знати спокою! Туга пече, як змія!* (Рильський, II, 1960, 156); *Я в тюрмі. І не сором пече мені душу, а — жаль* (Збан., Єдина, 1959, 88); *Він не міг витримати, що всі так вітають Сашка Заздрощі пекли серце* (Донч., II, 1956, 416).

7. *перех., розм.* Дорікати кому-небудь, лаяти когось і т. ін. — *Баронеса вередує безперестанку. Сьогодні мені на цілий вокзал сорому наробила: привселюдно пекла мене за якийсь нікчемний спирт* (Л. Укр., III, 1952, 523); *Думала* [Зінька], *прожене Матюха. Коли ж ні. Тільки поїдом їсть, слова не скаже без образи. Та вже терпить. Хоч як бував пече,— мовчить, мов у рот води набере* (Головко, II, 1957, 87); // Висміювати когонебудь, дошкуляти комусь. — *Що це ти тупцюєшся, Панасе, наче тебе пропасниця трусить? — кинув насмішкувато Дригожила. — Не печи мене! — виписнув похмуро Канушевич* (Коцюба, Нові береги, 1959, 93).

ПЕКТИ́Н *див.* **пекти́ни.**

ПЕКТИ́НИ, ів, *мн.* (*одн.* **пекти́н,** у, *ч.*), *хім.* Група органічних речовин, які містяться головним чином у соках плодів і коренеплодів. *Морква, ріпа та інші коренеплоди є джерелом пектинів — речовин, що знижують інтенсивність гнильних процесів у кишечнику* (Наука.., 10, 1962, 44)

ПЕКТИ́НОВИЙ. а, е, *хім.* Прикм. до пекти́н. *Багато пектинових речовин у гарбузах, редисці, капусті, агрусі, вишнях, сливах та інших овочах і плодах* (Рад. Укр., 26.V 1961, 3); *До складу клітинної оболонки в певній кількості входять і пектинові речовини, що своїм складом та властивостями близькі до вуглеводів* (Практ. з апат. рослин, 1955, 9).

ПЕКТИ́СЯ, печу́ся, пече́шся; *мин. ч.* пі́кся, пекла́ся, ло́ся; *недок.* 1. Готуватися нагріванням, прожарюванням на вогні або на жару (про їжу). *Поки коровай пікся, молодиці пили, полуднували, цокотали та приспівували до короваю, щоб він і випікся, й виріс вгору* (Н.-Лев., III, 1956, 74); *Марко пригадав, що в попелі печеться картопля, пішов надвір і приніс повну пелену* (Тют., Вир, 1964, 19).

2. Надмірно грітися на сонці або у якомусь жаркому місці. *Тепер же сиджу тут над самісіньким морем, печуся страшенно і маю досить часу до писання* (Л. Укр., V, 1956, 51); *Злиденне життя.. Але як завзято цигани трималися за нього! Пеклися на сонці... Гибіли на морозі. А жити в оселях не хотіли* (Дмит., Обпалені.., 1962, 226).

3. Відчувати фізичний біль від дотику до вогню або до чого-небудь гарячого. *Микола пробурчав: — Треба було б вистудити* [борщ], *щоб прохолов, а то так палила... печись тепер* (Григ., Вибр., 1959, 46).

4. *перен., розм.* Турбуватися, переживати за кого-, що-небудь. — *Марго! Ти не дуже за мене печися. Коли дійдеться до чого, то перед паном богом я маю що сказати* (Чорн., Потік.., 1956, 56); — *Я не за скибки, а за людську працю печуся. Кавун — то наш піт і наша праця, а він вибере, сучий син, якнайбільшого, хряп об коліно, середину вийсть, а решту в бур'ян* (Тют., Вир, 1964, 35).

5. Пас. до **пекти** 1.

ПЕКУ́ЧЕ. Присл. до **пекýчий.** *Світиться в небі широкім Чиста, ясна бірюза... Впала пекуче на щоки Світла солдатська сльоза* (Гірник, Друзі.., 1959, 30).

ПЕКУ́ЧИЙ, а, е. *прикм.* 1. Який надмірно гріє, палить; дуже гарячий, жаркий. *Прив'яле, аж посхиляне бадилля од пекучого сонця, піднімалось, неначе спросоння, під свіжою росою* (Н.-Лев., I, 1956, 68); *Тепер все хмарить і палить, і вітром пекучим несе, але дощу нема* (Л. Укр., V, 1956, 54); *Сонце все вище й вище. І сьогодні буде такий же пекучий день, як учора* (Донч., IV, 1957. 9); *У темних шахтах, в холодних горах, В пісках пекучих, на бурних водах Підступна й дика, важка й сувора, Не підкорялась рукам природа* (Гірник, Сонце.., 1958, 7); // Дуже великий, сильний (про холод, мороз і т. ін.). *Позмуру осінь змінила люта зима з пекучими морозами* (Коз., Гарячі руки, 1960, 8); // Який викликає хвороблине відчуття жару, печії, паління і т. ін. *Пекуча згага ухопила Христю за серце. Свирид ще багато дечого розказував про село, про селян, та вона вже не слухала нічого* (Мирний, III, 1954, 238); // Який викликає відчуття гострого, різкого болю. *В рани глибокі, Рани пекучі Тихо скропіте Роси зцілющі* (Черн., Поезії, 1959, 74); *Все він* [ворог] *душить, все він глушить, гинуть квіти і трава — це пекуча, це палюча лиходійка кропива* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 36); *Андрій обережно провів пальцями по щоці: пекучий біль, немов хто солі підсипав йому туди* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 20); // Який викликає гострі смакові відчуття (про перець, часник і т. ін.). *Імбір пекучий на смак і має приємний* запах (Укр. страви, 1957, 345).

2. *перен.* Який завдає глибоких моральних страждань, мучить, непокоїть. *Все, що чекало її цими днями, здавалось їй таким гірким, таким нестерпуче пекучим, що Гашица воліла б, аби земля запалась під нею* (Коцюб., I, 1955, 249); *Рана палала розпеченим залізом, а важкі й пекучі думи не давали забуття* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 39); // Важкий, болісний, нестерпний (про почуття). *Полягали спати. Я й очей не звела: обняли мене думки та гадки, та журба пекуча. Трудно було й здумати, що десь наймичкою маятимусь!* (Вовчок, I, 1955, 7); *Пекучий гнів обпалив моє обличчя* (Чаб., Катюша, 1960, 71); *Ніколи ще не проймав її такий пекучий сором* (Шовк., Людина.., 1962, 169); // Викликаний важкими переживаннями (про сльози). *Грубі, пекучі сльози покотилися по його блідому, замученому, порохом припалому лицю* (Фр., I, 1955, 366); *Вона бреде грузькою стежкою, нічого не бачачи перед собою. Сльози струмками течуть по її обличчю, мовчазні, пекучі сльози горя* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 127); // Який вражає, дошкуляє. *Вона співа — і серця поривання У згуки її вона перелива, Горять огнем безмірного кохання Її пісень пекучії слова* (Гр., I, 1963, 68); *Гумор у В. Чечвянського може звучати по-різному. Різкий і нещадний, пекучий і ущипливий — коли висміюється все відживле і негативне. Доброзичливий — коли письменник змальовує наших, радянських людей, які, скажімо, в чомусь помиляються* (Рад. літ-во, 6, 1964, 85); // Гострий, пронизливий (про погляд). *Вона прискочила до його страшна, як дика кицька, з перекошеним ротом, з пекучим поглядом* (Коцюб., II, 1955, 23).

3. *перен.* Який має велике життєве значення; необхідний, невідкладний. *Питання про мир є пекуче питання, болюче питання сучасності* (Ленін, 35, 1973, 13); *Зазначу тільки свою радість, що власне Ви взяли цю справу в свої руки, бо вже давно почувається пекуча потреба в упорядкуванню видань для люду* (Коцюб., III, 1956, 120); // Який важко побороти, якому важко протидіяти; невідступний. *Не малювати, як ми вже твердо переконалися, він не міг. Мусив малювати з якоїсь внутрішньої, пекучої потреби творчості* (Коз., Гарячі руки, 1960, 73).

ПЕКУ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **пекýчий.**

ПЕЛАГІ́ЧНИЙ, а, е. 1. *геол.* Який утворився у відкритому морі (про відклади). *Пелагічний мул.*

2. *спец.* Який перебуває у середніх шарах моря. *Знищився вилов донних риб. Це примусило людину звернутися до добування так званих пелагічних риб — тих, що населяють середні шари води* (Наука.., 7, 1968, 35).

ПЕЛА́ГРА, и, *ж.* Хронічна хвороба, викликана авітамінозом. *В Бессарабській губернії.. значне поширення мала також пелагра, яка була наслідком хронічного голодування та споживання недоброякісної кукурудзи* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 335); *Вітамін PP (нікотинова кислота) запобігає захворюванню свиней на пелагру* (Свинар., 1956, 232).

ПЕЛАРГО́НІЯ, ї, *ж., бот. (Pelargonium)* Південна напівкущова рослина з пухнастими квітами, що розводиться також як декоративна. *Пеларгонія (калачики). Дуже гарні рослини з зеленим, золотисто-жовтим і біло-пірчастим листям та яскравими червоними, рожевими і білими квітами* (Озелен. колг. села, 1955, 225).

ПЕ́ЛАГИ, ів, *мн.* У стародавній Греції — загальна назва догрецьких племен, що заселяли Егейську область.

ПЕЛЕНА́ [1], й, *ж.* Нижній край одягу (плаття, спідниці і т. ін.). *Ти, сестро Феба молодая! Мене ти в пелену взяла І геть у поле однесла* (Шевч., II, 1963, 300); — *Сюди сідайте,— змахнула мати пеленою чистісіньку, аж лискучу, лаву...* (Коп., Вибр., 1953, 446).

ПЕЛЕНА́ [2], й, *ж.* 1. *заст.* Покривало. *Йшла вона, неначе та лебедочка плила, в білім, як сніг, убранні. З-під віночка білих квіточок хвилею спадала аж до землі пелена, зіткана буцім з павутини* (Стор., I, 1957, 372); * У порівн. *Перший сніг і ласкаво і мило Пеленою пухнастою ліг* (Мас., Сорок.., 1957, 308).

2. *перен.* Суцільний покров (чого-небудь легкого, невагомого), який обволікає що-небудь з усіх боків. *Стелиться сивий туман пеленою* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 210); *З півночі, від наддеснянських борів, повіяв свіжий передсвітанковий вітер, розірвавши пелену хмар* (Дмит., Наречена, 1959, 211).

ПЕЛЕНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех., рідко.* Загортати в пелюшки. *Тяжка, гірка жіноча доля була. А це ж наші рідні мами. Мами, що в сльозах і муках нас родили, пеленали, сповивали й годували* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 74); * Образно. *Ти жниво пеленаєш в перевесла, І сповиваєш теплими руками* (Стельмах, Жито.., 1954, 67); * У порівн. *Синій туманець до саду заходить, Брязкає стиха, легенько торкає, Начеб дитя пеленає...* (Ус., Листя.., 1956, 11).

ПЕ́ЛЕНГ, а, *ч., спец.* 1. Напрям за компасом від спостерігача на будь-який об'єкт. *Ні, на кораблі недосить лише вахтового журналу. Я мушу вести свій літопис, зовсім відмінний від того, в якому зазначені курси і пеленги, довготи і широти, нами пройдені* (Логв., Давні рани, 1961, 6).

2. Певний лад, спосіб розташування військових кораблів або літаків.

ПЕЛЕНГА́ТОР, а, *ч., спец.* Прилад для пеленгування. *Запара, нахилившись над пеленгатором, допомагав Карові визначати віддаль пароплава від берега* (Трубл., Лахтак, 1953, 37).

ПЕЛЕНГАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Призначений для пеленгування. *На борту кораблів, а також безпосередньо*

у космонавтів були спеціальні пеленгаційні передавачі, що працювали в короткохвильових і ультракороткохвильових діапазонах (Рад. Укр., 23.X 1962, 2).

ПЕЛЕНГА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Те саме, що **пеленгува́ння.** *На кораблі є також радіосистема «Сигнал», що працює на частоті 19,995 мегагерца Ця система служить для пеленгації корабля і передачі частини телеметричної інформації* (Наука.., 5, 1961. 18).

ПЕЛЕНГУВА́ННЯ. *н. с., спец.* Дія за знач **пеленгува́ти.** *Подвійне пеленгування показувало, що «Антопулос» знаходиться приблизно на віддалі двадцяти миль від підводного човна* (Трубл., Шхупа.., 1940, 157).

ПЕЛЕНГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., спец.* Встановлювати місцезнаходження кого-, чого-небудь шляхом визначення пеленга. — *В підвалі, коло лікарні, наша рація. Я там дав німцям* [фашистам] *стільки перешкод.. дуже важко їм нас пеленгувати...* (Ю. Янов., I, 1954, 195).

ПЕЛЕ́НОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **пелена́** [1]. *Ожини, ліщини в пеленоньку брати Послала під вечір дочку свою мати* (**Ус.**, Листя.., 1956, 49).

ПЕЛЕРИ́НА, и, *ж.* 1. Короткий плащ до пояса або накидка, звичайно коротка, часто з капюшоном, яка надягається поверх одягу, або капюшон, що надягається поверх плаща. *Поліцейський в своїй пелерині сидів зігнувшись високо десь на стіні, а його кепі блищало на сонці* (Коцюб., II, 1955, 402); *Ні з ким не прощаючись, Микола накинув на себе гімназичну пелерину, з якою поки що не розставався, і швидко подався в бік Теребовлі* (Гжицький, У світ.., 1960, 43).

2. Великий жіночий комір, завдовжки до плечей або до ліктя, який надягається поверх плаття. *Дівчата були одягнені за першою вимогою моди. Катерина, як найстарша і перша на черзі, мала навіть пелерину із справжніх горностаїв* (Вільде, Сестри.., 1958, 53).

ПЕЛЕРИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пелери́на.** *Хлопчики неначе зійшли з картини Веласкеза* [Веласкеса] *в своїх блакитних беретах із страусовим пір'ям, у підбитих горностаєм пелеринках за плечима і білому шовковому трико* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 147); *Офіцер ніс у другій руці її білу пелеринку і злегка помахував нею* (Л. Укр., III, 1952, 622).

ПЕ́ЛЕХ, а, *ч., розм.* 1. Жмут, пасмо волосся, вовни, трави і т. ін. *На ній був овечий монгольський кожух, обернений пелехами наверх* (Фр., VI, 1951, 91); // *перен.* Клубок, жмут, відірвана частина чого-небудь (туману, диму, піни і т. ін.). *Крізь пелехи туману видно було по кінцях площі язики вогню* (Ільч., Серце.., 1939, 261).

2. *перен., розм.* Людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям. — *Сам ти косматий пелех! А в вас, в Озірній, самісінькі злодії!* (Крим., Вибр., 1965, 410).

ПЕЛЕХА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. Із довгим, густим, скуйовдженим волоссям (про людину); із довгою, густою шерстю (про тварину). *Такий він* [Грегор] *був чорний та пелехатий, та страшний* (Н.-Лев., III, 1956, 267); // З довгими, густими ворсинками; волохатий. *Як величезний пелехатий джміль, Гула на всенький берег пилорама* (Вирган, В розп. літа, 1959, 220); // Скуйовджений, розпатланий; кошлатий (про волосся, вовну). *У двері всунулась пелехата голова з дзюбатим обличчям, а за нею й довга фігура панотцева* (Коцюб., I, 1955, 229); *Скачуть хлопці коло вогню, але щораз більше здалека, бо вже кільком пелехата чуприна так зашарчила, аж волосся покоружилося* (Ков., Світ.., 1960, 145); *Він сам уже не міг злізти з коня й, закашляявшись дрібно, задушливо, припав грудьми до пелехатої гриви* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 105); // Зробл. із шкіри з довгою, густою вовною (про одяг). *Потерті сірячини й свитки, пелехаті, з овечих шкір, шапки і вицвілі хустки утворювали якусь темно-руду пляму на сірому витоптаному личаками снігу* (М. Ол., Леся, 1960, 47).

2. *перен.* Який має густе листя, довге віття й пишний цвіт, великі лапаті квіти (про рослину). *Там, де гілка пелехата, Шишкарева тепла хата* (Біл., Нташ. голоси, 1956, 39); *Шелестітимуть тополі вздовж бетонних та асфальтованих смуг, до першої паморозі жевріти́муть пелехаті канни, обрамлені росяністими газонами* (Рад. Укр., 9.III 1964, 2); *Як лебідь по воді — між листям пелехатим У білім убранні ішла — не йшла — плила там Прегорна дівчина* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 76).

3. Який має вигляд клаптів або нерівні краї (про пару, туман, хмару і т. ін.). *Як чорна мара, пелехата хмара, розкидала кругом од себе безліч рук і ніг* (Вас., Вибр., 1944, 67); *Пожежа!.. Від розпеченої землі дим потягнувся вгору, кидав від себе пелехату страхітливу тінь* (Хор., Ковила, 1960, 83).

ПЕЛЕХА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *недок., перех., розм.* Робити що-небудь пелехатим. *Вітер пелехатить волосся.*

ПЕЛІКА́Н, а, *ч.* Великий водоплавний птах з довгим гачкуватим дзьобом, яким він ловить рибу, та з еластичним шкірним мішком під нижньою щелепою. *В товаристві двох гусей, Що були мов компаньйонки І в літанні помагали, Пелікан слабий прилинув* (Л. Укр., IV, 1954, 189); *В долині Нілу, особливо в дельті ріки, водиться чимало птахів: ібіси, фламінго, пелікани* (Наука.., 5, 1958, 47).

ПЕЛІ́КУЛА, и, *ж.* Плівка з ущільненої протоплазми, що вкриває тіло найпростіших істот.

ПЕЛІ́ТИ, ів, *мн.* Гранисті осадочні породи, що складаються з надзвичайно дрібних частинок.

ПЕЛЮСТИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пелю́стка** 1. *На сніг падає самотня пелюстинка вишневого цвіту* (Стельмах, I, 1962, 23).

ПЕЛЮ́СТКА, и, *ж.* 1. Окремий листок із віночка квітки. *Квітка велика, хороша пелюстки свіжі розкрила* (Л. Укр., I, 1951, 151); *Рожеві пелюстки на вишні тремтять у вранішній росі* (Тер., Ужинок, 1946, 105); *Квітка* [гороху] *складається з п'яти пелюсток: верхньої — прапорця, двох бокових — весел, або крил, і двох нижніх, що утворюють так званий човник* (Зерн.-боб. культури, 1956, 14); Образно. *Тоді, як ще листя зелене було, Як трави стояли і квіти пахтіли, Кудись несподівано сонце зайшло І білі пелюстки снігів полетіли* (Олесь, Вибр., 1958, 82); * У порівн. *Уста розтулені коралями красніють, І зуби перлами добірними біліють, А щоки — як троянд рожеві пелюстки* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 122).

2. *рідко.* Листок капусти. *Ніна.. якийсь час стояла на порозі кухні, стежачи за служницею, що хуткохутко краяла на столі білі пелюстки капусти...* (Досв., Вибр., 1959, 232).

ПЕЛЮСТКА́СТИЙ, а, е, *розм.* З великими пелюстками. *Декорті* [чоловіки] *просто сідають до краю клумби, спинами до високих розквітлих рож, що зараз так і світяться в призахідній сонці своїми рожевими пелюсткастими чашками* (Гончар, Тронка, 1963, 124).

ПЕЛЮСТКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пелю́стка** і **пелюсто́к.** *Чи дружно яблунь квіти ранні Розсиплють пелюстковий сніг, Чи будуть зустрічі нежданні В дорогах дальніх і близьких?* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 12).

ПЕЛЮСТО́К, тка́, *ч.* Те саме, що **пелю́стка.** *До чубика Левка прилип єдиний гарячий пелюсток соняшника* (Стельмах, II, 1962, 198); * У порівн. *Марічка посміхається тими своїми блідими, як пелюсток.. півонії, губами* (Вільде, Сестри.., 1958, 328).

ПЕЛЮ́СТОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пелю́стка.**

Цілими озерами поміж зелених трав біліли соромливі невісточки в жовтих шапочках і білих віночках з пелюсточок навколо голівок (Тют., Вир, 1964, 230); * У порівн. *Чорна загара геть спала з її* [Катриного] *повного виду — білий він у неї та свіжий, мов пелюсточка з рожевої квітки* (Мирний, IV, 1955, 294).

ПЕЛЮСТО́ЧОК, чка. *ч.* Зменш.-пестл. до **пелюсто́к.** *Дивиться дід Дунай на Гервасія і спочатку не може збагнути: чи це сніжинка, чи пелюсточок вишневого цвіту прилип до його щоки* (Стельмах, I, 1962, 22).

ПЕЛЮ́ШЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пелю́шка** [1]. *В її руках залишилася маленька пелюшечка, подарунок Шафіге* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 376).

ПЕЛЮ́ШКА [1], и, *ж.* Невеличке простиральце, в яке загортають немовлят. *Молодая Оленочка синочка родила, Повила його, повила та у білії пелюшки* (Чуб., V, 1874, 890); *А щось не по його — знову пченькав* [Матвійко] *і всім тілом вив'юнювався із бабиних пут, якими було його закручено поверх пелюшок — бабиною крайкою* (Тют., Вир, 1964, 525).

◇ **З пелюшо́к** — з раннього **дитинства.** [К н у р:] *Чого ж ти хотіла? Щоб те щастя змалечку за нею ходило, з пелюшок її стерегло. Вона тілько що на ноги знялася... світа ще не бачила* (Мирний, V, 1955, 84); *— Життя — писанка, та шкода, що в материнім череві не засновано доброї школи, щоб життя з пелюшок обома жменями брати* (Ле, Міжгір'я, 1953, 294).

ПЕЛЮ́ШКА [2], и, *ж.* (*Pisum arvense*). Кормова трав'яниста рослина родини бобових, схожа на горох; кормовий горох. *Кормовий люпин вирощують у суміші з вівсом, сераделою, пелюшкою, кукурудзою* (Соц. твар., 3, 1956, 24); *У рослин пелюшки.. квітки червоні, лілові та інших відтінків, а у гороху — білі* (Колг. Укр., 6, 1962, 29).

ПЕЛЮШКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пелю́шка** [1].

ПЕ́ЛЯДЬ, і, *ж.* Цінна промислова риба північних рік і озер, яку акліматизують і у водоймах України; сирок. *Цінна риба північних рік Західного Сибіру — пелядь (сирок), переселена в одну з омських водойм, почала рости майже в три рази швидше, ніж у себе на батьківщині* (Веч. Київ, 3.I 1967, 4).

ПЕ́ЛЬКА, и, *ж., вульг.* 1. Рот. *А суддя, як уздрів бублики, так мерщій за них та й став у пельку пхати* (Кв.-Осн., II, 1956, 279); *— Добре Вам, Хомо, що ви самі, а у мене три пельки в хаті* (Коцюб., II, 1955, 34); *— Вони думають, що ти мати,— сміявся Тимко, а Орися ловила комах і напихала пташенятам в ненажерливі пельки* (Тют., Вир, 1964, 519); * Образно. *Вода кипить, Виводять кола чорторії І в чорні пельки водяні втягають все, що набіжить* (Черн., Поезії,1959, 238).

2. Те саме, що **гло́тка.** *Біля обмерзлого студня, димлячи парою, на всі груди іржали відгодовані огирі, і те гоготіння сильних пельок довго блукало по байраках* (Тют., Вир, 1964, 414).

◇ **Де́рти (дра́ти) пе́льку** — голосно кричати; горланити; **Залива́ти (зали́ти, залля́ти) пе́льку [собі]** — напиватися п'яним. *Уже.. [Гриць] одною ногою в ямі, а ще як залле собі пельку, то мало що хибує, аби по стінах не дерся* (Март., Тв., 1954, 61); *Залляли пельку... Одшуміло... Розвіявсь од кадила дим... І кров засохла... А Трясило не вірить ще очам своїм* (Сос., I, 1957, 361); **Затика́ти (заткну́ти, затка́ти) пе́льку** *див.* **затика́ти** [1]; **Затика́ти (заткну́ти, запиха́ти, занха́ти) пе́льку** *кому:* а) примушувати мовчати, не дозволяти висловлювати свою думку. *З грошима вже йому і жінки не страшно: од нового очіпка, плахти, намиста в дукачами хоч яка притихне, хоч якій пельку заткнеш* (Стор., I, 1957, 53); б) задобрювати кого-небудь з метою не розголошувати якоїсь справи, таємниці і т. ін. — *Тільки ось що,— зам'явся Головатий, — нам потрібні гроші на дорожні витрати, часом, може, й на те, щоб заткнути пельку якомусь не в міру запопадливому справникові чи бургомістрові* (Добр., Очак. розмир, 1965, 19); — *Пошлеш титарям два вози горшків: сунеш благочинному в зуби горшка, а благочинній макітру, то запхнеш пельку й благочинному, й благочинній!* (Н.-Лев., III, 1956, 180); **На всю пе́льку** — дуже голосно (кричати, лаяти, репетувати і т. ін.). *Вдома вона кричала й репетувала на всю пельку: там вона забувала, що вона свята та божа...* (Н.-Лев., IV, 1956, 70); **Напха́ти пе́льку** — наїстися. [С е м е н:] *Одначе наминавши, мов той кіт!* [І в а н:] *Та знаєш, аби чим-небудь напхати пельку* (Кроп., I, 1958, 82); **Несі́та пе́лька** — про скупість, зажерливу вдачу. [С т а р ш и н а:] *Усе є, благодарить бога, а ще мало! Щоб то задовольниться. От же ні, така вже пелька людська несита* (К.-Карий, I, 1960, 38); **Роззя́вити пе́льку; Пороззявля́ти пе́льки** *на кого* — лаяти, докоряти кого-небудь або скаржитись на когось. *— Коли б я не ходив у походи і не бив турків та татарву — ніколи не був би я гетьманом, і наша січова сіромашня тоді на мене пельки пороззявляла б, вимагаючи, щоб мою землю залічили до земель, які щороку розподіляють проміж зимівниками* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 87); **У пе́льку лі́зти** *див.* **лі́зти; У пе́льку не лі́зе** *див.* **лі́зти.**

ПЕЛЬМЕ́НІ, ів, *мн.* (*одн.* **пельме́нь,** я, *ч.*). Різновид вареників, які ліплять у формі вушок і начиняють фаршем із сирого м'яса. *Українська кухня запозичила деякі страви російської кухні, які збагатили її асортимент. До таких страв належать щі, солянка, пельмені, кулеб'яка* (Укр. страви, 1957, 9); — *Жаль, нема оце рушниці. Я б його* [зайця] *з першого пострілу... Увечері уже пельмені варив би!..* (Гончар, IV, 1960, 59).

ПЕЛЬМЕ́ННИЙ, а, е. Стос. до пельменів.

ПЕЛЬМЕ́НЬ *див.* **пельме́ні.**

ПЕ́МЗА, и, *ж.* Дуже легка силікатна вивержена порода піноподібної будови; використовується як абразивний матеріал, у будівництві і т. ін. *Пемза утворюється з пересиченої газами лави, яка, остигаючи, створює надзвичайно пористу породу* (Наука.., 6, 1958, 57).

ПЕМЗОБЕТО́Н, у, *ч.* Пористий бетон, який має добрі теплоізоляційні властивості.

ПЕ́МЗОВИЙ, а, е. Прикм. до **пе́мза.**

ПЕМЗУВА́ЛЬНИК, а, *ч.,* *спец.* Той, хто полірує, шліфує що-небудь пемзою.

ПЕМЗУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.,* *спец.* Жін. до **пемзува́льник.**

ПЕМЗУВА́ННЯ, я, *с.,* *спец.* Дія за знач. **пемзува́ти.**

ПЕМЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.,* *перех.,* *спец.* Полірувати, шліфувати що-небудь пемзою.

ПЕНА́Л, а, *ч.* Довга коробочка, футляр для зберігання ручок, олівців, пер і т. ін. *От Галі купили портфель, книжки, зошити, пера «Піонер» і головне — пенал. Це вже справжня школярка, коли пенал!* (Ів., Таємниця, 1959, 10); *Даремно стукав Кочетков пеналом об стіл* (Донч., V, 1957, 448).

ПЕНА́ЛЬТІ, *с.,* *нескл.* У грі в футбол — штрафний удар з відстані в одинадцять метрів, який відбиває лише воротар без захисників; одинадцятиметровий удар. *Вперше пенальті з'явилося в 1890 р. на батьківщині футбола, в Англії, як засіб боротьби з неспортивними методами гри* (Наука.., 9, 1967, 57).

ПЕНА́Т, а, *ч.* 1. У міфології стародавнього Риму — бог-покровитель родини, іноді батьківщини. *Горить І день і ніч перед пенатом Святий огонь* (Шевч., II, 1953, 267); [П а н с а:] *Для мене ти не зять, а син єдиний, тобі я передам своїх пенатів, коли умру* (Л. Укр., II, 1951, 458).

2. *тільки мн., перен.* Рідний дім. *Я подамся у свої пенати* (Павл., Бистрина, 1959, 142).

◇ **Верта́тися (верну́тися, поверта́тися, поверну́тися) до своїх (рідних) пенатів** — повертатися додому. *Вернувшись до своїх пенатів, На цвинтар Ленський поспішив І над сусідом, що утратив, Біля надгробку потужив* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 61).

ПЕНДИ́НКА, и, *ж., розм.* Поширена в Туркменській РСР шкірна хвороба, яка передається через укуси москітів.

ПЕ́НЗЕЛЬ, зля, *ч.* 1. Прикріплений до ручки пучок щетини, волосу або шерсті, що використовується для нанесення фарби, клею і т. ін. на якусь поверхню. *Намащувати папір слід пензлем вільно, без натиску, наносячи клей (або клейстер) від середини аркуша до його країв рівним шаром* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 25); *Виліз* [маляр] *із своєї ятки, достав* [дістав] *палітру з красками і пензель, підмалював* (Кв.-Осн., II, 1956, 20).

2. *перен.* Мистецтво живопису. *Важливе значення в житті майстрів пензля і різця нашої республіки мав Перший з'їзд художників України (1938), на якому гостро і принципово стояли питання дальшого розвитку українського мистецтва* (Мист., 5, 1957, 10); *Далечінь стара У пам'яті нащадків не вмира, Новою розцвітаючи весною. Ти* [Афродіта] *провідниця в праці й серед бою, Натхненниця і пензля, і пера* (Рильський, III, 1961, 214); // Про творчу манеру або про роботу художника. *Товариство заохочення художеств, відзначивши жавість пензля і гумор, не підтримало Трутовського, визнавши малюнки* [«Українського альбома»] *незакінченими* (Мист., 1, 1955, 38); *Усамітнено жив він у своїй великій квартирі, в оточенні.. дорогих картин, які належали пензлю Рєпіна, Куїнджі, Боровиковського* (Рибак, Час.., 1960, 151); * У порівн. *Наче пензель сміливого митця, Кладе вечірнє сонце дивні фарби* (Мур., Повість.., 1948, 59).

ПЕНЗЕЛЬО́К, лька́, *ч.* Зменш.-пестл. до **пе́нзель 1.** *Савка ж зразу став випробовувати пензельком фарби* (Головко, II, 1957, 105).

ПЕ́НЗЛИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пе́нзель 1.** *Петриківські майстри здавна вживають як живописний матеріал ячну темперу, а віртуозність роботи залежить від користування найтоншими пензликами* (Нар. тв. та етн., 2, 1957, 95); *Утегенов пообіцяв для мене привезти з Акмолінська нові пензлики й фарби* (Хор., Ковила, 1960, 55).

ПЕНІЦИЛІ́Н, у, *ч.* Лікувальний препарат — антибіотик, який одержують з культур плісеневого гриба; застосовується при лікуванні ряду хвороб, пов'язаних з гнійно-септичними процесами. *Ряд антибіотиків (пеніцилін, стрептоміцин, синтоміцин, левоміцетин і т. ін.) виявилися досить сильною зброєю в боротьбі проти деяких небезпечних для життя людини інфекційних хвороб* (Наука.., 9, 1956, 17); — *Ми впорскували їй пеніцилін, збили температуру до нормальної* (Донч., V, 1957, 433).

ПЕ́ННІ, *невідм., с., рідко ч.* 1. Те саме, що **пенс.** *Падав латунний жовтий пенні На тротуар* (Бажан, Роки, 1957, 190).

2. Фінська монета, що дорівнює 1/100 фінської марки.

ПЕНОПЛА́СТ, у, *ч.* Пластмаса з великою кількістю пор. *У глибині бухти видно цехи.. заводу пенопласту, який постачає рибників чудовим замінником пробки* (Веч. Київ, 24.VII 1957, 3).

ПЕНС, а, *ч.* Англійська бронзова монета, що дорівнює 1/12 шилінга. * У порівн. *Розкривши вікна сліпоциці, Крізь отвір круглий, наче пенс, Руді горбаті черепиці Дахів столичних бачить Бернс* (Бажан, Роки, 1957, 205).

ПЕ́НСІЙКА, и, *ж.* Зменш. до **пе́нсія.** — *Пенсійку невеличку вислужив... В одставку вийшов* (Мирний, III, 1954, 265); *Їх* [старих учителів] *дуже скоро за минулі гріхи усунули від роботи — хай відпочивають,— наділивши мізерною пенсійкою* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 3).

ПЕНСІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **пе́нсія.** *За рахунок коштів держави рік у рік поліпшується соціальне страхування і пенсійне забезпечення трудящих* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 33); *Кожного місяця листоноша приносив Кучугурі додому пенсійні гроші* (Чорн., Красиві люди, 1961, 28); // Стос. до пенсії. — *Бабонько! Ви, як ішли, впустили вашу пенсійну книжку на підлогу і ось з неї висипалися ваші гроші* (Смолич, II, 1958, 100).

ПЕНСІО́Н, у, *ч., заст.* Те саме, що **пе́нсія.** *Юрій дослужиться до полковника, вийде у відставку з пенсіоном, одружиться на Огієвській і житиме на широку ногу* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 220).

ПЕНСІОНЕ́Р, а, *ч.* Той, хто одержує пенсію. *Так круто повернув* [Бронко], *що мало не зачепив старенького пенсіонера, який повертався з базару з сіткою, напханою городиною* (Вільде, Сестри.., 1958, 502).

Персона́льний пенсіоне́р *див.* **персона́льний.**

ПЕНСІОНЕ́РКА, и, *ж.* Жін. до **пенсіоне́р.** *Марія Іванівна — бабуся-пенсіонерка. Вона багато-багато років була вчителькою, а тепер стала старенька й хвора, тому й живе на пенсію* (Коп., Сон. ранок, 1951, 21).

ПЕНСІОНЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пенсіоне́р, пенсіоне́рка.**

ПЕНСІОНО́ВАНИЙ, а, е, *заст.* Той, хто одержує пенсіон. *Мій батько пенсіонований урядник* (Коб., III, 1956, 544).

ПЕ́НСІЯ, ї, *ж.* Грошове забезпечення, що видається громадянам, звичайно щомісячно, у встановлених законом випадках (в разі старості, інвалідності і т. ін.), а також гроші, одержувані в рахунок такого забезпечення. *Якщо право на одержання пенсії залежить від трудового стажу, то її розмір — від заробітку колгоспника* (Хлібороб Укр., 12, 1964, 34); *Пані Бажанна.. живе на пенсію, ощадна, запопадлива, клопотлива* (Л. Укр., III, 1952, 718); *Минулого року Зуб одержав пенсію, але роботи своєї не кинув* (Собко, Справа.., 1959, 10).

Іти́ (вихо́дити) на пе́нсію — ставати пенсіонером. *У минулому цей краєзнавець — викладач однієї з шкіл, тепер він вийшов на пенсію* (Наука.., 9, 1964, 57); **Персона́льна пе́нсія** *див.* **персона́льний.**

ПЕНСНЕ́, *невідм., с.* Окуляри без завушних дужок, які тримаються пружинкою, що затискає перенісся. *Начальник почти* [пошти] *в золотому пенсне на пухлому, як варений буряк, носі охоче згоджувався з інспектором* (Вас., 1, 1959, 316); *Гольдштром роздумує. Його рука то автоматично нап'ялює на ніс золоте пенсне, то знімає, і тоді воно теліпається на золотім ланцюжку* (Вільде, Сестри.., 1958, 558).

ПЕНТАГО́Н, у, *ч.* 1. *мат.* Геометрична фігура п'ятикутної форми, а також предмет такої форми.

2. *(П велике).* П'ятикутна споруда, в якій розміщуються керівні військові установи США, а також військове відомство США; часом виступає як символ гонки озброєнь і росту мілітаризму.

ПЕНТАГО́НІВСЬКИЙ, а, е. Стос. до Пентагону (у 2 знач.). *Пентагонівська вояччина прагне також залякати людство, психологічно обезброїти його, позбавити перспективи на майбутнє* (Рад. Укр., 6.VI 1962, 1).

ПЕНТАГРА́МА, и, *ж.* Правильний п'ятикутник, всередині якого на його сторонах побудовані рівнобедрені трикутники; в середні віки вважався магічним знаком. *П'ятикутна зірка, яку звали пентаграмою, тобто фігурою з п'яти прямих рисок, служила їм* [піфагорійцям] *також за символ здоров'я* (Знання.., 4, 1966, 22).

ПЕНТА́ЕДР, а, *ч.* Тіло, обмежене п'ятьма трикутними площинами; п'ятигранник.

ПЕНТА́МЕТР, а, *ч., поет.* Віршова стопа, що містить рівні половини, в кожній з яких є два дактилі та один наголошений склад.

ПЕНТО́Д, а, *ч., радіо.* П'ятиелектродна електронна лампа. *Сучасні пентоди, призначені для підсилення напруги високої частоти, мають дуже високу величину внутрішнього опору* (Осн. радіотехн., 1957, 45).

ПЕНЯ́, і́, *ж.* 1. Грошове стягнення за невиконання або прострочення взятих за домовленістю або встановлених законом зобов'язань.

2. *заст.* Штраф (у 1 знач.). *Накладали* [пани] *велику пеню на того, хто пропускав у жнива дні* (Н.-Лев., II, 1956, 261); [К а р м е л ю к:] *Бачте, справа така: я наклав на нього* [папа Стася] *пеню і дав йому три дні строку, щоб її виплатив, а ні, то обіцяв сам навідатись до його в гості* (Вас., III, 1960, 182); *Сотник знав кримінальні закони Речі Посполитої, якими керувалися і воєводства на Україні: за побій поселянина той закон карав грошовою пенею* (Ле, Наливайко, 1957, 62).

3. *заст.* Незадоволення або скарга. — *На кого маєте пеню, скажіть: я брата рідного не пожалію, аби б по правді доказ був,— так сказав голова* (Кв.-Осн., II, 1956, 396).

◇ **Зво́дити (звести́, наво́дити, навести́** *і т. ін.*) **пеню́** *на кого — що* — те саме, що **Зво́дити (звести́) на́клеп** (*див.* **на́клеп**). — *З щирого серця запомогу вам приносимо, а ви пеню на нас ізводите, що, замість Дениса, хочемо лукавим способом громаду одурити!* (Гр., II, 1963, 355); **Склада́ти (скла́сти, злива́ти, зли́ти** *і т. ін.*) **пеню** *на кого* — перекладати, звалювати провину на кого-небудь.— *Сама ходить по хатах, піддурює людей іти з собою, а на мене складає пеню* (Н.-Лев., II, 1956, 338).

4. *заст.* Біда, горе. — *Чи бачиш, як ми обідрались! Убрання, постоли порвались, Охляли, ніби в дощ щеня! Кожухи, свити погубили І з голоду в кулак трубили, Така нам лучилась пеня* (Котл., I, 1952, 72); *Кахи!-кахи! Се за гріхи мене пеня спіткала!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 134).

ПЕНЯКУВА́ТИЙ, а, е, *діал.* Упертий, норовистий. *І не бачила такої пенякуватої дівчини — щоб по її було* (Сл. Гр.).

ПЕНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., на кого—що, рідко кого, що, розм.* Те саме, що **докоря́ти.** *Билинка косаря пеняла, Що рано скошена — зав'яла* (Бор., Тв., 1957, 145); *Не пеняйте на мене, добродію, що я на сей раз не даю певного слова* (Мирний, V, 1955, 362).

ПЕНЬ, пня, *ч.* 1. Нижня частина стовбура дерева, яка залишилась на корені після того, як дерево зрубали, спиляли, зламали і т. ін. *Ще хлопцем Лаврін прищепив своїми руками щепу на старому пні* (Н.-Лев., II, 1956, 377); *Дуби вмирають. Та й по смерті Коріння їхнє розпростерте За рідну землю пні тримає, Немов і смерті в них немає* (Мур., Осінні сурми, 1964, 16); * У порівн. *Лисиця так мовля Ослові: — Дивися, як там Лев здиха,.. Мабуть, його ввесь світ боявся... Тепер лежить, неначе пень, І ніч, і день* (Гл., Вибр., 1951, 15); // *перен., розм.* Про нерозумну або байдужу до всього, до всіх людину. *Велик пень, та дурень* (Номис, 1864, № 6341).

◇ **До пня** — цілком, повністю, дощенту. [Я р о с л а в:] *Встає полків залізная стіна, Щоб нашу Русь од хижаків південних Оборонить і знищить їх до пня* (Коч., Я. Мудрий, 1951, 115); *Зайнялась і згоріла до пня хата* (Вітч., 3, 1964, 210); **На пні** — у нескошеному вигляді (про хліб, трави); незірваний (про овочі, плоди). *Люди вкрили панський лан і хапали панське жито, а людське стояло на пні* (Н.-Лев., II, 1956, 185); *Насіння* [соняшника], *доспіле на пні, важке, жирне, мов волоський горіх* (Вільде, Сестри.., 1958, 335); *Коли плоди доспівали, їх продавали на пні крамарям* (Кучер, Зол. руки, 1948, 92); **Стоя́ти (сиді́ти) як пень** — стояти (сидіти) не рухаючись, бездумно, нічого не розуміючи. *Рибалка труситься, стоїть як пень, Не розшолопає — чи ніч, чи день...* (Гл., Вибр., 1951, 113); *Гнат не пручався — він стояв, як покірна дитина, або, краще, як пень, з котрим можна все зробити* (Коцюб., I, 1955, 74); **Че́рез пень коло́ду (пень-коло́ду) [вали́ти]** — як-небудь, недбало робити що-небудь. *Чи вже ж через пень-колоду валити!* (Номис, 1864, № 5253); — *Як я вчився? Так, через пень-колоду. Де вже про медаль думати* (Донч., V, 1957, 504); **Як на пню ста́ти; Як на пень з'їхати** — упертися, затятися. *От же як стара одмагалась! А внучечка як на пню стала: лікаря та й лікаря!* (Вовчок, I, 1955, 112); **Як пень** — виражає повноту якої-небудь якості, стану і т. ін. *Дурний, як пень* (Номис, 1864, № 6230); *Були Троянці п'яні, ситі, Кругом обуті і обшиті, Хоть голі прибрели, як пень* (Котл., I, 1952, 78); *Як до котрого обізвешся, то він тобі мовчить, як пень* (Л. Укр., I, 1951, 407); *О, всемогуча пісне! Твоєму чарові лише глухий, як пень, Не підкоряється* (Рильський, II, 1946, 144).

2. *розм.* Те саме, що **пеньо́к** 2. *Верхня його губа, накрита пристриженим.. вусом, піднеслася трохи від долішньої і відслонила чотири пні передніх зубів* (Черемн., Тв., 1960, 99).

3. *діал.* Вулик. *Зразу за колгоспним двором починається сад — на сотні гектарів, у саду пасіка — на тисячу пнів* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 138).

ПЕНЬКОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **пень** 1. *Нема лісу. Де росли столітні дуби, там влітку зеленів жалюгідна пенькова поросль, а взимку невтримно гуляє гуртовина* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 39); *Вік окремого дерева визначають на пеньковому зрізі за річними кільцями* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 22).

ПЕНЬКУВА́ТИЙ, а, е, з пеньком, пеньками (у 1 знач.).

ПЕНЬО́К, пька́, *ч.* 1. Те саме, що **пень** 1. *Чайченко обрублював гілки з зваленого дерева, і круг його зрубане дерев'я і пеньки свіжі* (Вовчок, I, 1955, 203); *Ще вчора, видно, було тут дерево, гуло віттям на вітрі, а зараз лише пеньок, з прожилками-кільцями відкладених літ* (Гончар, II, 1959, 385); — *Бевзні! нікчемники!.. пеньки головаті! — закричить на остатку Мирон та й затихне...* (Мирний, I, 1949, 184); [П л а т о н Г а в р и л о в и ч:] *Мабуть, як умреш ти, Федоро, то не скаже вже душа, що в пеньку жила* (Вас., III, 1960, 135).

◇ **До пенька́** — те саме, що **До пня** (*див.* **пень**). *Хома послав Луку в свій ліс надрати лика; А мій Лука За ликом увесь ліс очистив, до пенька!* (Бор., Тв., 1957, 175); **Стоя́ти (сиді́ти) як пеньо́к (пенько́м)** — те саме, що **Стоя́ти (сиді́ти) як пень** (*див.* **пень**). — *О, та у вас тут і помічники є!.. Тільки чого це він сидить, як пеньок?* (Тют., Вир, 1964, 36); [С к а р б у н:] *Та не стійте пеньком перед очима. Дзвоніть* (Зар., Антеї, 1961, 17); **Як пеньо́к** — те саме, що **Як пень** (*див.* **пень**).— *А я чогось не вмію плакати,— довірливо признався вчитель. — Ще малим, коли мене били, мовчав, як пеньок* (Стельмах, I, 1962, 648).

2. *розм.* Нижня частина зуба, що викрошився, зламався і т. ін.; залишок зіпсованого зуба. *Навіть старі приймали участь в забаві. Безжурний регіт трусив*

їх сивим волоссям, розтягував зморшки та одкривав згнилі пеньки зубів (Коцюб., II, 1955, 354); *Недовірливо посміхнувся Гичка, показуючи пеньки почорнілих зубів* (Добр., Тече річка.., 1961, 15).

3. *перев. мн.* Відростки на тілі птаха, з яких росте пір'я. *Обскубувати птицю починають з шийки.. Пеньки вискубують за допомогою ножа* (Технол. пригот. їжі, 1957, 58).

ПЕНЬО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **пеньо́к** 1. *З гілки на гілку перелітають табунцем синиці — обнишпорюють кожну шпарку в корі дерев, оглядають кожну гілку, зазирають у всі трухляві пеньочки, посвистують, поцінькують весело* (Збан., Сеспель, 1961, 380).

ПЕНЬЮА́Р, а, *ч.* Домашнє жіноче вбрання з легкої тканини. *Коли я прийшла другого дня, Алла Михайлівна лежала ще.. на кушетці, одягнена в довгий сіро-блакитний пеньюар* (Л. Укр., III, 1952, 618); *В прозорому шовковому пеньюарі ввійшла Любов Прохорівна* (Ле, Міжгір'я, 1953, 264).

ПЕО́Н [1], а, *ч.* *поет.* Віршова стопа з одного довгого і трьох коротких складів. *Пеоном називається чотирискладова стопа з наголосом на першому, другому, третьому або четвертому складі* (Деякі пит. поет. майстерн., 1956, 101).

2. Те саме, що **пеа́н** 1.

ПЕО́Н [2], а, *ч.* У деяких країнах Африки і Латинської Америки — сільськогосподарський робітник, який внаслідок кабальної залежності, юридично відмінної, але фактично існуючої, перетворився на боргового раба. *У районах* [Латинської Америки] *з індійським населенням багато «пеонів» (боргові раби)* (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 276).

ПЕОПА́Ж, у, *ч.* Відмінена юридично, але фактично існуюча система кабальної залежності пеонів (*див.* **пео́н** [2]) від господарів; боргове рабство.

ПЕ́ПІНЬСРКА, и, *ж.* У дореволюційній Росії — дівчина, яку після закінчення закритого учбового закладу залишають в ньому для проходження педагогічної практики.

ПЕ́ПЛУМ, а, *ч.* У стародавній Греції і стародавньому Римі — жіночий верхній одяг з легкої тканини зі зборками, без рукавів, який надягали поверх туніки.

ПЕПСИ́Н, у, *ч.* 1. Необхідна для травлення речовина, що входить до складу шлункового соку. *Дослідами Науково-дослідного інституту свинарства доведено, що кількість пепсину досягає.. норми тільки до 3-місячного віку поросят* (Свинар., 1956, 218).

2. Ліки з цієї речовини, які вживають для посилення травлення.

ПЕПСИ́НОВИЙ, а, *е.* Прикм. до **пепси́н**.

ПЕПТИ́Д, у, *ч.* Проміжний продукт взаємних перетворень амінокислот білків в організмі людей, тварин і рослин. *Дуже великі утруднення на шляху первинного синтезу білків в.. умовах земної гідросфери створювались у зв'язку з тим енергетичним бар'єром, який потрібно подолати при полімеризації амінокислот у пептиди* (Наука.., 5, 1956, 25); *Хімічна структура пептиду, що відщеплюється від молекули білка, очевидно, не відіграє вирішальної ролі в імунно-хімічній специфічності білка* (Укр. біох. ж., 4, 1956, 395).

ПЕПТИ́ДНИЙ, а, *е.* Прикм. до **пепти́д**. *Між амінокислотами у білку існує так званий пептидний зв'язок, що утворюється при конденсації амінокислот* (Наука.., 9, 1965, 59).

ПЕПТО́Н, у, *ч.*, *спец.* Продукт первинного розщеплення білків при травленні.

ПЕПТО́НОВИЙ, а, *е.* Прикм. до **пепто́н**.

ПЕРВА́К, *розм.* 1. *род.* а́. Перша, старша дитина. *Дитячі літа мої пройшли дуже щасливо: первак — я був улюбленником у сім'ї* (Коцюб., III, 1956, 232).

2. *род.* а́, *шкільн.* Першокласник. *В тих торбах, опріч шкільних книжок, були напхані календарі, часословці, житія і які тільки знайшлися дома інші книжки: бо треба ж їм усім показати, що вони не якінебудь перваки* (Вас., I, 1959, 149); *Вересень. Поважно, із книжками діти йдуть до школи перший раз. Первакі ведуть за ручку мами* (Забіла, Промені, 1951, 12); *В кабінеті робилося шумно, наче в класі первакі* (Кир., Вибр., 1960, 36).

3. *род.* у́. Паливка, квас і т. ін. першого настою; горілка з самого початку відгону; дьоготь першого виділення. [Конон:] *Наливка подагається?* [Шипка р:] *Якої вам: первакy чи долитої?* (Кроп., II, 1958, 501); *Веселий, хмільний візник куштував первак, і очі в нього стали масними, добрими* (Шиян, Баланда, 1957, 36).

4. *род.* а́, *с. г.*, *заст.* Перший рій; // Перший сніп і т. ін. *Стара Лесиха, положивши серп на голову вістрям до хустки і завдавши собі на плече сніп-первак, гордо помела за нею* [Горниною] (Фр., I, 1955, 63).

ПЕРВА́ЧКА, и, *ж.*, *розм.* Перша дочка.

ПЕРВА́ЧЕЧКА, и, *ж.* Пестл. до **перва́чка**.

ПЕРВАЧО́К, чка́ і чку́, *ч.* Пестл. до **перва́к**. *Хлопці гралися в цурки, а первачки стояли з торбинками та портфеликами в руках* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 10); *— Вам первачку з вогнем чи паленухи в димом? — грають в усмішці бистрі очі і повні уста вдовиці* (Стельмах, II, 1962, 122).

ПЕ́РВЕНЕЦЬ, нця, *ч.*, *книжн.* 1. Перша, старша дитина. *Амон щасливий, Вродливий первенець й[о]го!* (Шевч., II, 1963, 92); *— Де ж ваш первенець? — спитав він, підроблюючись зумисне під церковну мову* (Н.-Лев., I, 1956, 217).

2. *чого, перен.* Те, що з'явилося або створено першим за часом, раніше, ніж все наступне. *Чого їм, первенцям весни* [проліскам], *захотілося зацвісти восени, чого їм не захотілося чекати свого туманного березня?* (Стельмах, II, 1962, 246); *Ново-Краматорський завод — первенець перших п'ятирічок — будувала вся країна, з любов'ю віддаючи йому кращі кадри будівників, добротні матеріали, устаткування* (Наука.., 5, 1960, 34).

ПЕ́РВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **пе́рший**. *Петро вищикне* [вищипне] *на дереві первий листок* (Номис, 1864, № 468); *— Я на сю неділю старостів слатиму, Варко! — промовля Павло первим словом* (Вовчок, I, 1955, 165); *Це була перва додільна одежина в Масі* (Свидн., Люборацькі, 1955, 79); *Батько мій був із самих найпервіших січовиків, що осадились кошем на Чортомлину* (Стор., I, 1957, 346); *Бір. У розпалі маневри. Я не сплю вже п'ять ночей. Батарея моя перва із зенітних батарей* (Вирган, В розп. літа, 1959, 32); [Іван:] *Іще знай, що як углядим тебе, що будеш назирці іти за нами, то не здивуй: на первому дубові повісим!..* (Вас., III, 1960, 18); *— Не на те я дочку виходжу, — гримнув батько.— щоб я її первому пройдисвіту мав оддати, який там їй в око впаде!* (Вовчок, I, 1955, 202); *— От і піди ти з Колісником. Первий він чоловік на увесь город,— казали заможні хазяїни-ремісники* (Мирний, III, 1954, 287); *Олена виводить первим голосом, Векла Нарошня вторить* (Горд., Діти.., 1937, 27).

ПЕРВИНА́, и, *ж.*, *розм.* Щось нове, перше. *Окремі панцирні автомобілі на вулицях прифронтового міста були в Києві не первина* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 78); // *у знач. присудк. сл.*, *кому, також з інфін.*, *перев. із запереч.* Вперше, в перший раз. *Бідаку не первина, що ні з чим до млина* (Укр.. присл.., 1955, 38); *— А битимуть! — Ова! хай б'ють! чи то мені первина!* (Свидн., Люборацькі, 1955, 107); *Богунові не первина*

була бачити відважних козаків-сміливців, яким вистачало молодецтва самому на десятьох панів виходити (Качура, Вибр., 1953, 80).

ПЕРВИ́НКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **первина́**. *Проведення Дня врожаю* [на Україні в 20-ті роки] *викликало шалений опір церковників. Щоб відвернути увагу трудового селянства від свята, попи влаштували по церквах освяту первинок (першого хліба)* (Нар. тв. та етн., 1, 1957, 99); — *Нам не первинка жити в таких малих містах* (Н.-Лев., III, 1956, 137).

ПЕРВИ́ННИЙ, а, е. 1. Який становить собою перший, звичайно найпростіший етап чого-небудь. *Виготовлення тресті з соломки льону — найбільш трудна і відповідальна частина роботи в первинній обробці льону* (Техн. культ., 1956, 80); // Від якого або з якого починається що-небудь; початковий. *Матеріалізм у повній згоді з природознавством бере за первинне дане матерію, вважаючи вторинним свідомість, мислення, відчуття* (Ленін, 18, 1971, 36); *Первинною формою технічного прогресу є механізація, тобто заміна ручної праці машинною* (Ком. Укр., 6, 1960, 29).

Перви́нний докуме́нт — документ, в якому фіксуються які-небудь дані на підставі безпосереднього досвіду, обліку і т. ін. *Основним первинним документом обліку роботи автомобіля служить дорожній лист, який є бланком строгої звітності* (Підручник шофера.., 1960, 315).

2. Який існує, з'являється раніше чого-небудь. *У всі фази росту рослин коричневу грибницю типу ризоктонії легко виявити як на первинних, так і на придаткових коренях* (Мікр. ж., XVII, 3, 1956, 12); // Найдавніший з ряду однорідних істот або предметів. *Первинні предки коней були дрібними тваринами* (Конярство, 1957, 31).

3. Який є першою, початковою ланкою якоїсь структури, організації; низовий. *Первинні партійні організації, за визначенням В. І. Леніна, є основою партії, опорними пунктами агітаційно-пропагандистської та організаторської роботи в масах* (Ком. Укр., 10, 1965, 22).

ПЕРВИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Власт. за знач. **перви́нний.**

ПЕ́РВІСНИЙ, а, е, 1. Який існував у найдавніші періоди історії людства. .. *первісна людина була цілком пригнічена трудністю існування, трудністю боротьби з природою* (Ленін, 5, 1971, 99); *Ще за часів первісного суспільства люди користувалися нескладними малюнками, які відображали розташування їх жител, місць полювання тощо* (Наука.., 6, 1963, 52).

2. Який існував спочатку і був замінений чим-небудь. *З важким серцем, сам не свій, він пустився назад у своїм первіснім напрямі* (Фр., VII, 1951, 239); *За первісним задумом Демон закохувався в черницю* (Рильський, III, 1956, 206); *Виникнення та первісне оформлення жанру науково-фантастичної літератури справедливо пов'язують з ім'ям Жюля Верна* (Рад. літ-во, 3, 1964, 122).

3. Те саме, що **первозда́нний** 2. *Стрімкі скелі спускалися від первісного лісу сюди, ближче до яру* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 138).

4. Те саме, що **перви́нний** 1, 2. *Для експериментального розв'язання проблеми виникнення життя треба з'ясувати, як утворилися первісні білки* (Наука.., 7, 1958, 20); *Ми беремо за первісне дане — м а т е р і ю, й потім другоступневе вже м и с л е н н я, дух та свідомість* (Тич., І, 1957, 236); *Первісних прикметників мало,— це здебільшого прикметники на означення кольорів* (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 367).

ПЕ́РВІСНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **пе́рвісний.**

ПЕ́РВІСНО. Присл. до **пе́рвісний** 2—4. *Частина праці М. Драгоманова «Пропащий час», призначена первісно для першого тому женевської «Громади»,.. була надрукована Павликом іще в 1896 р.* (Рад. літ-во, 3, 1958, 111); *Хіба ж не дивна ця їхня планета Земля, на якій є десь і міста мільйонолюдні,.. і водночас є таке тихе узбережжя, де.. первісно простори моря синіють* (Гончар, Тронка, 1963, 229).

ПЕРВІСНООБЩИ́ННИЙ, а, е. Стос. до першої в історії людства соціально-економічної формації — общини.

Первісноо́бщинний лад — перша в історії людства соціально-економічна формація — община. *В кінці І тисячоліття до н. е. у слов'янських племен ще панував первісноо́бщинний лад. Родова община, яка.. складалася з групи кровних родичів, була основною господарською одиницею, що володіла землею, знаряддями виробництва, худобою і продуктами праці* (Іст. УРСР, І, 1953, 31).

ПЕ́РВІСТКА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **перва́чка.**

2. *с. г.* Корова, яка телиться перший раз. *Стадо корів поповнюється щороку.. первістками* (Соц. твар., 7, 1956, 49); *Добра доярка мусить не лише майстерно доїти корову, а точно знати, коли її треба спарувати, як підготувати отелення, як роздоїти первістку* (Чаб., Катюша, 1960, 236).

3. *поет.* Те саме, що **первоцві́т** 1. *Як бідну первістку, Дочасну, морози поб'ють, І кущик любистку Холодній роси поллють, — Не плач, моя роже, Весна переможе!..* (Л. Укр., І, 1951, 40).

ПЕ́РВІСТОК, тка, *ч.* 1. *розм.* Перша дитина. *Данилова сім'я жила у Холмі, але він мало бував біля неї.. Без нього помер його первісток Граклій, батьків улюбленець* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 429); *Він знову підкинув сина і зловив його, весь сповнений.. любові до міцного, як горіх, синьоокого і рожевощокого первістка* (Собко, Нам спокій.., 1959, 72).

2. *чого, перен.* Те, що з'явилось, створене або робиться першим, раніше за все наступне. *Щось по-дівочому привабливе, соромливе і зажурене мають ці первістки весни* [проліски]... (Стельмах, І, 1962, 423); *Збудований у 1927—1932 рр. первісток соціалістичної індустріалізації Дніпрогес імені В. І. Леніна дав дешеву електроенергію народному господарству* (Наука... 9. 1963, 13).

ПЕ́РВІСТОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **пе́рвістка.** *Первісточка, навесні з теляям буде, сповістила мати* (Горд., Заробітчани, 1949, 19); *Не дивуйте, що квітом прекрасним Розцвілася дівчина несміла, — Так під промінням сонечка ясним Розцвітає первісточка біла* (Л. Укр., І, 1951, 26).

ПЕ́РВІСТОЧОК, чка, *ч.* Пестл. до **пе́рвісток.**

ПЕ́РВО, *присл., діал.* Спочатку. *Перво тугою тужила я тяжко, а там усе мені стало не вдиводжу, усяка ганьба байдуже* (Гончук, І, 1955, 128).

ПЕРВО... Перша частина складних слів, що відповідає словам **пе́рвий, пе́рший,** напр.: п е р в о к в і т е н ь, п е р в о л ю б і т. ін.

ПЕРВОБУ́ТНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пе́рвісний** 1—3. *Приваблювали його дикі гори Алтаю, майже недосліджені, його первобутні мешканці з їхнім старовинним побутом* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 132); *З віку в вік там* [над Сулою] *тирлувались вівці, Гніздились по будяках джмелі. І плила через колючі вінця Солодь первобутної землі* (Вирган, В розп. літа, 1959, 68).

ПЕРВОБУ́ТНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **первобу́тний.**

ПЕРВОВИХІДНИ́Й, а́, е́. Первинний, початковий.

ПЕРВОВІ́К, у, *ч., заст.* Початок віків, найдавніший час. — *З первовіку не було гір, лише вода... Така вода,*

гейби море без берегів. Та й бог ходив водою (Коцюб., II, 1955, 328).

ПЕРВОЗДА́ННИЙ, а, е, *книжн.* 1. Який існує, створений раніше за все наступне. *Ніби із-за диму, Пливе місяць круглолиций. І мир первозданний Одпочив на лоні ночі* (Шевч., II, 1963, 294).

2. Який був з самого початку, не змінений; чистий, незайманий. *У роботі М. Скорика над «Тінями забутих предків» виявилися його глибоке знання народної музики, уміння поєднати її первозданну красу з узагальненістю сучасного симфонічного мислення* (Мист., 6, 1966, 9); *На ньому* [Місяці] *немає атмосфери, немає вітрів і потоків води, і всі сліди, зв'язані з різними етапами його розвитку, мають зберігатися на ньому в своєму первозданному вигляді* (Рад. Укр., 18.VI 1963, 2).

◇ **Первозда́на ти́ша** — абсолютна, глибока тиша. *Густий брязкіт наповнював первозданну тишу степів* (Рибак, Помилка.., 1940, 66).

ПЕРВОЗДА́ННІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Якість за знач. **первозда́нний.** *Ти* [Карелія] *стоїш мені в очах.. сяйвом зоряним Сегежі на озернім узбережжі, первозданністю тайги там, де Шомби береги...* (Гонч., Вибр., 1959, 263); *Нам пощастило побачити ще не займані людиною місця, природу, дику й красиву у своїй первозданності* (Веч. Київ, 14.IX 1957, 4).

ПЕРВОЗИ́МКИ, ів, *мн., розм.* Перші зимові дні, початок зими. *Давай поїдемо, Петро, Давай поїдемо додому — В степи, степи, через Дніпро, — По тому снігу молодому, Що первозимки ген крилом До сіл прослали за Дніпром* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 13).

ПЕРВОЗИ́М'Я, я, *с., розм.* Те саме, що **первози́мки.**

ПЕРВОЛІ́ТОК, тка, *ч., розм.* 1. Маля тварини або дитина на першому році життя. *Води напившися з ясного джерела, Вертаються вони під поклики пастиші, І хитро щуляться у перволітків уші... Хвилина — і табун* [коней] *мов буря понесла* (Рильський, I, 1960, 257).

2. *перен.* Юна людина. *Пані наша була не перволіток та й не яка стара* (Вовчок, I, 1955, 258).

ПЕРВОНАРО́ДЖЕНИЙ, а, е. Який народився першим, раніше за всіх інших дітей.

ПЕРВОНАЧА́ЛО, а, *с., книжн.* Перше, головне начало, первісна суть.

ПЕРВОО́БРАЗ, у, *ч., книжн.* Первинний зразок, вид.

ПЕРВОПРИЧИ́НА, и, *ж., книжн.* Перша, початкова або головна причина чого-небудь. [Гаврило:] *Все, що око бачить наше, гетьмане, що відчуваємо ми, родилося все в огні. Вогонь первопричина всіх явищ* (Корн., I, 1955, 230); *Так, це, напевне, він, Петро Синельников написав того анонімного листа.. От де первопричина всієї біди!* (Собко, Справа.., 1959, 154).

ПЕРВОПУ́ТОК, тку, *ч.* Перша зимова дорога по новому снігу. *У грудні по сніжному первопутку Лука Тихонович їхав з Ісидором* [собакою] *у Водяне — була думка пополювати на лисиць і зайців* (Донч., III, 1956, 90); *— Приїжджайте! Сніжним первопутком З хлібом-сіллю будемо стрічать!* (Нех., Дніпр. край, 1939, 27).

ПЕРВОПУ́ТТЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **первопу́ток.** *Зима!.. Радіючи, в гринджоли Конячку селянин запріг; По первопутту через поле Вона чвалав, вчувши сніг* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 118); * Образно. *Ідеї марксизму-ленінізму надають сили нашим крилам і освоюють незвідані, ніким ще не ходжені дороги — первопуття в променисте майбуття* (Рад. Укр., 15.X 1961, 2).

ПЕРВОРО́ДНИЙ, а, е, *книжн.* Який виник, створений раніше за все інше, є першим джерелом чого-небудь. *До розщепленого атома він чомусь ставився недовірливо. — Усе довбуться, копирсаються,— говорив він похмуро: — Хочуть розкусити горішок первородної енергії* (Вол., Дні.., 1958, 89).

◇ **Первоpо́дний гріх** — перша, головна помилка в чому-небудь (про біблійський гріх у людей). *Він там, у київській Академії, писав учений твір про пізнання добра і зла, про первородний гріх* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 474).

ПЕРВОРО́ДСТВО, а, *с., книжн.* Першість у чому-небудь; основа, оригінальність чогось. *Кінематографія виступав тут* [в екранізації літературних творів] *не у всеозброєнні свого первородства, а скоріше як спосіб для більш чи менш повного вираження суті літературного явища* (Довж., III, 1960, 266).

ПЕРВОРОДЯ́ЩА, *тільки ж., прикм., книжн.* Яка народжує перший раз; *// у знач. ім.* **первородя́ща, щої,** *ж.* Жінка, яка народжує перший раз.

ПЕРВОСВЯЩЕ́НИК, а, *ч., рел.* Духовна особа вищого сану. *Знов замислився Горленко.. І невже богові не однаково, якого визнавати первосвященика — римського чи царгородського?..* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 40).

ПЕРВОТВІ́Р, тво́ру, *ч., заст.* Оригінал. *Франко.. намагався перебавати пушкінські рядки з максимальною близькістю до первотвору* (Рильський, III, 1956, 106).

ПЕРВО́ЦВІТ, у, *ч.* 1. Перша весняна квітка. — *Палай! Цвіти! Красуйся, весно, первоцвітом!* (Голов., Близьке.., 1948, 123); *Вони* [пахощі] *пробиваються крізь набряклі бруньки, тендітні стебельця трави,.. крізь первоцвіти конвалії* (М. Ол., Леся, 1960, 59); * Образно. *Первоцвіт наш, веселі небожата!.. Я розкажу вам баєчку маленьку* (Гл., Вибр., 1951, 121).

2. *бот.* Назва багаторічних трав'янистих рослин родини первоцвітних, які починають цвісти рано навесні. *Первоцвіт лікарський.. Багаторічна трав'яниста рослина з розеткою прикореневих листків* (Лікар. рослини.., 1958, 186); *Весною вони* [дубові гаї] *довго не розвивалися — були голі зверху й знизу, бо ні квіточки підсніжника, ні блакитний пролісок, ні жовтий первоцвіт, ні білі, ні червоні, ні червоно-фіалкові сокілочки не пробивалися крізь шорстку сірятину листяної подушки* (Стельмах, II, 1962, 139).

3. *діал., поет.* Підсніжник. — *Вийди на покрівлю, стань на край острішка: Первоцвіт з-під криги глянув на моріжку!* (Черн., Поезії, 1959, 406); *Первоцвіт білий, проліски блакитні На вулиці бабуся продає, Хоч ще зима жбурляв сніг у квітні, Але весни вже всі ознаки в* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 143).

ПЕРВОЦВІТНИ́Й, а, е. Прикм. до **первоцвіт** 2; *// у знач. ім.* **первоцвітні́,** них, *мн.* Назва родини багаторічних трав'янистих рослин з різнобарвними квітами, які починають цвісти рано навесні.

ПЕРВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., рідко.* Бути першим, переважати інших у чому-небудь. *Вона первувала в колі місцевої аристократії* (Смолич, Дитинство, 1937, 108).

ПЕРГА́, и́, *ж., спец.* Зібраний бджолами квітковий пилок рослин, який вони змочують нектаром, складають у комірки стільників, утрамбовують і заливають медом. *На квітках, то злітаючи вгору, то знову сідаючи на пахучі чашечки, клопоталися обсипані пергою джмелі й бджоли* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 63).

ПЕРГА́МЕН, у, *ч., спец., рідко* Те саме, що **перга́мент.** [Воєвода:] *Та не засни, дивись: Бо сила тут мишей і пацюків, Пергамени якраз тобі поточать* (Коч., Свіччине весілля, 1944, 70).

ПЕРГА́МЕННИЙ, а, е, *спец., рідко.* Прикм. до **перга́мен.**

ПЕРГА́МЕНТ, у, *ч.* 1. *спец.* Оброблена певним чином шкіра молодих тварин, що застосовувалася до вина-

йдення паперу як матеріалу для письма. *Пергамент, який служив матеріалом для офіціальних документів і книг, в силу своєї дорожнечі не міг набути широкого застосування серед рядового населення* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 501); * У порівн. — *Вітаю, вітаю! — скрикнув він, простягаючи Борисові свою суху, як скіпа, і жовту, як пергамент, руку* (Фр., III, 1950, 441); // Сувій такого матеріалу. *Кассандра пише Сівілінську книгу на довгому пергаменті. Коло неї великий тринг з запаленим куривом* (Л. Укр., II, 1951, 255).

2. Давній рукопис, документ, написаний на такому матеріалі. — *Двісті год минуло, як прапрадід твого батька воював з моїм пра-прапрадідом і одняв од його один город та двоє сіл.. Це записано в наших старих пергаментах* (Н.-Лев., IV, 1956, 23); *А за годину вийшов* [Бжеський] *із королівської канцелярії з пергаментом, що перетворював його на власника одного з найбагатіших маєтків Полтавщини* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 15).

3. Дуже міцний, цупкий обгортковий папір, який не пропускає жиру і вологи. *Він ховав хустку до кишені, підводить очі на провідника, бере з його рук хрустку пачку і, розірвавши пергамент, добував в неї сухарик* (Досв., Вибр., 1959, 206); *Масло вершкове зберігають у тарі або брусками, загорнутими в пергамент і укладеними на полиці* (Технол. пригот. їжі, 1957, 15).

ПЕРГА́МЕНТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **перга́мент** 1. *Кістлявий, голий по пояс писар.. виводив на пергаментному згортку щось подібне до малюсіньких п'явок і гусені* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 161); // Написаний на пергаменті. *Вчені браміни поприносили старі пергаментні документи* (Н.-Лев., IV, 1956, 32).

2. *перен.* Який своїм виглядом нагадує пергамент (у 1 знач.), схожий на пергамент (звичайно про жовту, суху шкіру людини). *Пергаментне обличчя професора брижиться.., що означав його усмішку* (Вол., Місячне срібло, 1961, 56); *Кожна жилка, кожна кісточка* [на руці] *просвічує крізь тонку пергаментну шкіру* (Дім., I будуть люди, 1964, 57).

Перга́ментний папі́р — те са́ме, що **перга́мент** 3. *З агави одержують тонкі міцні нитки, з яких виробляють одежу, мотузки, пергаментний папір тощо* (Наука.., 12, 1956, 36).

ПЕРГАМІ́Н, у, *ч.* Ізоляційний прокладний рулонний матеріал, виготовлений з тонкого картону, просоченого нафтовими бітумами. *Під розподільною обв'язкою слід укладати другий — верхній шар гідроізоляції, який запобігав намоканню стін під час будівництва або при пошкодженні покрівлі. Цей шар роблять з двох шарів пергаміну на гарячому бітумі* (Колг. Укр., 4, 1958, 13).

ПЕРГІДРО́ЛЬ, ю, *ч.* Тридцятипроцентний водний розчин перекису водню, що має застосування при вибілюванні тканин, вовни і т. іп., витравлюванні волосся, а також уживається для консервації, дезинфекції. *Олег навіть невимушено посміхався, побачивши дівчину з такими зіпсованими перегідролем косами* (Ле, Клен. лист, 1960, 48).

ПЕРЕАДРЕСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переадресо́вувати.**

ПЕРЕАДРЕСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕАДРЕСУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Змінювати адресу, посилати на нову адресу. *Переадресувати газету.*

2. *до кого, на кого, кому, перен., розм.* Змінювати направленість дії на кого-небудь іншого. — *Навіщо він переадресував мені це питання? Певне, сподівається, що я припущу якусь помилку,— подумав Андрій, з неприязню подивившись на Бойченка* (Гур., Життя.., 1954, 13); *Він приймав вітання гостинних чехів безпосередньо на своє ім'я, не переадресовуючи їх на когось старшого* (Гончар, III, 1959, 432).

ПЕРЕАДРЕСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переадресува́ти.**

ПЕРЕАДРЕСУВА́ТИ *див.* **переадресо́вувати.**

ПЕРЕАРАНЖУВА́ННЯ, я, *с., муз.* Дія за знач. **переаранжува́ти.**

ПЕРЕАРАНЖУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.*, *перех.*, *муз.* Аранжувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕАРЕШТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕАРЕШТУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Арештовувати всіх або багатьох, одного за одним. *Я тепер був підпільний представник Стратіона в цьому загоні й мучився думкою, що лжекапітан.. може переарештувати нас в одну мить й відправити в гестапо тільки за те, що ми добровільно прийшли в партизани* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 64).

ПЕРЕАРЕШТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переарешто́вувати.**

ПЕРЕАРЕШТУВА́ТИ *див.* **переарешто́вувати.**

ПЕРЕАСИГНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переасигно́вувати.**

ПЕРЕАСИГНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕАСИГНУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Асигнувати ще раз, повторно, по-іншому.

ПЕРЕАСИГНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переасигнува́ти.**

ПЕРЕАСИГНУВА́ТИ *див.* **переасигно́вувати.**

ПЕРЕАТЕСТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **переатесто́вувати, переатестува́ти.** *Залежно від теоретичної підготовки і наслідків практичної роботи спеціалісти* [сільського господарства] *після переатестації одержуватимуть першу, другу і третю категорії* (Ком. Укр., 1, 1964, 37).

ПЕРЕАТЕСТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕАТЕСТУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Атестувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕАТЕСТУВА́ТИ *див.* **переатесто́вувати.**

ПЕРЕБА́ВИТИ *див.* **перебавля́ти.**

ПЕРЕБАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕБА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* перба́вляють; *док.*, *перех.*, *розм.* Перевищувати міру в чому-небудь.

ПЕРЕБАЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебазува́ти.** *Робітники українських заводів, перебазованих на Урал, віддано і героїчно працювали на оборону Радянської Вітчизни в тилу* (Смолич, Перша книга, 1951, 68); // **перебазо́вано**, *безос. присудк. сл. В роки Великої Вітчизняної війни Казахстан став одним з могутніх арсеналів країни. Сюди із західних районів СРСР було перебазовано близько 150 великих заводів і фабрик* (Ком. Укр., 9, 1965, 65).

ПЕРЕБАЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБАЗУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Переміщати що-небудь на нову базу (у 3 знач.) або наново створювати таку базу для чого-небудь. *На початку Великої Вітчизняної війни партія і держава в небачено короткий строк перебазували промисловість у східні райони країни* (Рад. Укр., 5.XI 1952, 2).

ПЕРЕБАЗО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕБАЗУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Переміщатися на нову базу (у 3 знач.) або створювати нову базу для чого-небудь. *В лісах лишалися сліди, по яких гітлерівці вишукували партизанів і загрожували існуванню відокремленого загону. Довелося кілька разів перебазовуватися* (Ле, Клен. лист, 1960, 235); *Госпіталь, переставши бути запасним, побував на польському фронті, потім у степах Таврії, після перемоги над*

чорним бароном [Врангелем] *перебазувався до Феодосії* (Шовк., Людина.., 1962, 56).

2. *тільки недок.* Пас. до **перебазо́вувати.**

ПЕРЕБАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебазува́ти** і **перебазува́тися.** *З містечка* [Лебедин] *почали виїздити люди. Сигналом до цього стало перебазування авіаційної частини* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 103).

ПЕРЕБАЗУВА́ТИ *див.* **перебазо́вувати.**

ПЕРЕБАЗУВА́ТИСЯ *див.* **перебазо́вуватися.**

ПЕРЕБАЛА́КАТИ *див.* **перебала́кувати.**

ПЕРЕБАЛА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕБАЛА́КАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* 1. Те саме, що **переговорювати.** [З а х а р к о:] *Іди стань ось сюди, доки я з Василем перебалакаю!* (Кроп., II, 1958, 146); *Ще ж бо не все перебалакали — посидьте лишень* (Сл. Гр.); *Здається: ці люди усе вже перебалакали; до всього дійшли, на все поєдналися ...* (Мирний, I, 1954, 359); *На довгім шляху про все довелось перебалакати* (Шер., В партиз. загонах, 1947. 27); — *Рибку пам'ятаєш? Одне ім'я чого варте: Едвар.. А на язик — ніхто його не перебалакував!* (Рудь, Гоміп.., 1959, 125); *Виступали здебільшого дівчата, а це такі сороки, що їх не перебалакаєш* (Кочура, Родина.., 1962, 50).

2. *тільки недок., діал.* Перебалакуватися. *Біля колодязів перебалакували сердито баби, бо були ще бліді та сонні* (Л. Янов., I, 1959, 36).

ПЕРЕБАЛА́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм.* Те саме, що **переговорюватися.** *Чиншовики смалили цибухи з кременчуцької махри, півтори копійки чвертка, і перебалакувалися стиха,— заздрісно, але й поштиво позираючи на сусідній, хазяйський гурт* (Смолич, Мир.., 1958, 176).

ПЕРЕБАЛАМУ́ТИТИ, у́чу, у́тиш, *док., перех.* 1. Баламутити (у 1 знач.) все або багато чого-небудь.

2. Баламутити (у 2 знач.) всіх або багатьох.

ПЕРЕБАЛОТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебалотува́ти.**

ПЕРЕБАЛОТУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перебалотування.

ПЕРЕБАЛОТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебалотува́ти** і **перебалотува́тися.**

ПЕРЕБАЛОТУВА́ТИ, ую, у́єш, *док., перех.* Балотувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕБАЛОТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Балотуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Пас. до **перебалотува́ти.**

ПЕРЕБАРАНЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., розм.* 1. *кому, у чому і з інфін.* Те саме, що **заважа́ти.** *Нанизу по камінні шуміла вода й перебаранчала їй читати* (Н.-Лев., III, 1956, 126); *Ставши поміж козаками великим паном, Пампушка вже не терпів, щоб йому перебаранчав хтось у будь-якому ділі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 35).

2. *також без додатка.* Перебивати, не даючи говорити. [М а р т и н:] *Мерщій розказуй! Ти з мене печінки витягнеш.* [О м е л ь к о:] *Не перебаранчайте, пане, бо мене зіб'єте з пантелику* (К.-Карий, I, 1960, 337); *Довго слухала Горпина сваху-щебетуху, довго не перебаранчала і, нарешті, тяжко зітхнула: щось невесело слухалися їй ті речі солодкі...* (Л. Янов., I, 1959, 170); — *Ти не перебаранчай, коли я говорю,— неквапно повернув* [Левко] *широку шию до Волошина* (Стельмах, I, 1962, 59).

ПЕРЕБАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Побатувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕБА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* 1. Побачити все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Граючи в Петербурзі в літнім театрі «Аркадія»..., я перебачив за 4 місяці.. всю петербурзьку знать* (Збірник про Кроп., 1955, 366).

2. Внаслідок різного і багаторазово баченого одержувати знання, складати уявлення про кого-що-небудь. *Казав урядник, що ще с тут засланці.. Добре, як політичні. Всяких я перебачив в етапі* (Тесл., З книги життя, 1918, 215); *Захар.. зморщив лоба, але вже слухав не так уважно.. Хай уже молоді, хто не знає того, надивляються, а він того реманенту перебачив на своєму віку* (Кучер, Трудна любов, 1960, 113); *Багряна тінь шовку лягає на юнацьке обличчя, переливається в розумних, лукавих очах, які перебачили всячину* (Гончар, I, 1954, 419).

ПЕРЕБЕ́НДІ, бе́ндь. *мн., розм.* Те саме, що **балакани́на.**

Схо́дитися на перебе́нді — збиратись потеревенити, побалакати. *Так марудно сидіти самому, чи панотцеві, чи панові,— і сходились іноді на перебенді* (Свидн., Люборацькі, 1955, 5).

ПЕРЕБЕ́НДЮВАТИ, юю, юєш. *недок., розм.* 1. Те саме, що **вередува́ти.** — *Не перебендюй-бо так довго, Солопію! Бо я горох сама, де схочу, там посію; Сама я й викошу, як треба, на покіс, І ось тобі тогді я дулю дам під ніс!..* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 59); — *Положи свою панєнку вздовж лавки, візьми два дубці, та вдвох як вмолотимо її, наче сирий сніп, одразу покине перебендювати, шовковою і гречною стане* (Стельмах, I, 1962, 278).

2. Говорити багатослівно, звичайно пересипаючи свою мову жартами. *Ішов Іван у ліс із сокирою за ременем та й бурчав і кляв ненастанно. Прийшов, сів на старім пеньку, щоби хвилю відпочити, але не переставав бурчати та перебендювати* (Фр., III, 1950, 127).

ПЕРЕБЕ́НДЯ, і, *ч., розм.* 1. Вередлива, капризна, перебірлива людина; вередун.

2. Людина, що вміє весело, дотепно що-небудь розказати, проспівати і т. ін. *Вперше* [Леся] *слухала від сліпого кобзаря пісню про Кармеля і жандарма, що гримав тоді на старого. Тепер вона вже знає, за що погрожував жандарм запроторити перебендю в холодну* (М. Ол., Леся, 1960, 119).

ПЕРЕБИВА́ЛЬНИК, а, *ч., спец.* Майстер, який перебиває меблі.

ПЕРЕБИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **перебива́льник.**

ПЕРЕБИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебива́ти** і стан за знач. **перебива́тися** 4.

ПЕРЕБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕБИ́ТИ,** б'ю, б'є́ш, *док., перех.* 1. *тільки док.* Убити всіх або багатьох, одного за одним. — *От примірно, в царя військо. Що б воно було, коли б усяк куди хотів, туди й пішов? ..Царя кожний би нехрист-бусурман у полон узяв, а таке військо поодинці перебили* (Мирний, IV, 1955, 220); *На рейді стояв тритрубний броненосець, а попереду, як оса, гострий міноносець. Їхні команди повстали проти царського самодержавства, перебили своїх офіцерів і підняли червоний прапор* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 15); — *Ого! Оце то постріл! Та ви, бачу, голубе, за раз переб'єте все наше мисливське поголів'я* (Ле, В снопі.., 1960, 17).

2. Розділяти ударом надвоє; ударом ламати, поцюкджувати що-небудь. *З наскоком Еней на Турна напустив, Оддячивши йому сто з оком, І вражу шаблю перебив* (Котл., I, 1952, 291); — *Скільки народу пропало марномарнісінько. Батогом обуха не переб'єш. Як було, так і лишилося...* (Головко, II, 1957, 403); — *Що ж там у тебе, Федоре? — Ногу перебило осколком* (Кучер, Голод, 1961, 117); // *перен., розм.* Переділити, перегородити що-небудь. *Позабивали декілька вікон, велику світлицю перебили перегородками, наробили окремих закутків легеньких* (Мирний, III, 1954, 188).

◇ **Переби́ти ру́ки** — розняти ударом руки, з'єднані

двома особами на знак якої-небудь угоди. *Дмитро Мотуз сів поруч з дідом. Дід подав йому руку. Старий пасічник Оникій перебив їм руки* (Н.-Лев., IV, 1956, 194).

3. *що, кому, перен.* Яким-небудь втручанням, чим-небудь викликати припинення, порушувати вияв, розвиток, хід чого-небудь. *Настя не хотіла перебивати Павлові танців і сиділа, і дивилась, як люди веселились* (Л. Укр., III, 1952, 586); *Помилка в композиції перебиває глядачеві насолоду від.. життєрадісної картини* [кінокартини «Свято»] (Довж., III, 1960, 104); *Стук у вікно перебиває його думки. Він прислухається* (Рибак, Переясл. Рада, 1948. 280); *Кожен раз, тілько Галя розгуляється — доноситься до неї викрик братів і на який час переб'є гулянку, затривожить Галю* (Мирний, IV, 1955, 100); *Василько спросоння позіхав. Йому перебили сон* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 302); // *також без додатка і з інфін.* Заважати кому-небудь щось робити. — *Ви мені перебиваєте читати,— сказав* [Харитін] (Н.-Лев., III, 1956, 89); [Гаврило:] *Може, до Наді підем?* [Трохим:] *У неї Микола, мабуть, сидить, нащо їм перебивати...* (Корн., II, 1955, 146); // *у чому і без додатка.* Перешкоджати кому-небудь здійснити, завершити щось. *Вона була би дуже радо зарядила сходини зо Славком зараз тоді, як поздоровіла, та тільки перебила їй у цім її тітка, що якраз приїхала до неї* (Март., Тв., 1954, 427); — *Ви — художник?.. — Мрію стати художником. Вчився, війна перебила* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 127); // *також без додатка, із сл.* мова, слова, оповідання *і т. ін.* Перериваючи, не давати висловитись. — *Василю! сядь лишень біля мене та слухай, не перебиваючи, що я тобі скажу* (Кв.-Осн., II, 1956, 61); *Іван перебивав Соломіїне оповідання та все поривався розповісти про свої пригоди* (Коцюб., I, 1955, 379); — *То так було,— зачав Короп, але Гриць перебив: — Чекай, най я скажу!* (Март., Тв., 1954, 66); *Господаря річ перебивши раптово, До гурту порвисто наблизивсь поет: — Даруйте, хотів би я змовити слово* (Бажан, Роки, 1957, 277); // Починати звучати одночасно з іншим звуком. *Лагідну музику хвиль перебивали хижі крики чайок* (Горький, Опов., перекл. Хуторяна, 1948, 85); *Звуки двох віолончелей перебиває барабан* (Ю. Янов., V, 1959, 123); // Переважаючи силою, заглушувати, робити менш відчутним (неприємний запах, смак і т. ін.). — *І страву з неї* [дощової води] *варите? — І страву варимо.. Тільки в борщ треба цибулі та часнику багато накришувати, щоб затхлість усю перебити...* (Гончар, Таврія, 1952, 29).

◇ **Перебива́ти (переби́ти) го́лод** — під'їшви, трохи вгамовувати голод. *Працювали з ранку до вечора.. Приносив хто-небудь хліба, майстри похапцем, не кидаючи роботи, сяк-так перебивали голод* (Вас., II, 1959, 232); *Перебивши голод якимись субтропічними щавлями та лопуцьками, хлопці вклалися спати у курені* (Ле, Клен. лист. 1960, 95).

4. Не давати придбати або одержати що-небудь, захопивши, купивши і т. ін. раніше або давши більшу ціну; перехоплювати. — *Се баришівники* [баришники] *в-над російської границі.. Я їм перебив торг, то тепер вони не дарують мені* (Фр., VIII, 1952, 364); *Дід Бережана перебив дідові Худика купівлю млина, давши за нього панові на пару сотень лей більше* (Мур., Бук. повість, 1959, 113).

◇ **Перебива́ти (переби́ти) доро́гу** *кому* — випереджати кого-небудь в чомусь: не давати кому-небудь здійснити якийсь намір. — *Уже як пани зуби наострили на ту* [хлопську] *касу, то її з'їдять.., а ми перебиймо їм дорогу* (Фр., VII, 1951, 366); **Перебива́ти (переби́ти) хліб** *кому* — перехоплювати чий-небудь заробіток, займати призначене комусь місце роботи, чиюсь посаду. — *На кого ж ви вчились? — Теж на вчителя! Мало не перебив ваш хліб,— білозубо засміявся Марко* (Стельмах, Правда.., 1961, 131).

5. Розбивати все або багато чого-небудь, одне за одним. — *Анцихристову посудину усю переб'є* [Радько], *народ із кабака рожнем* (Кв.-Осн., II, 1955, 112); // *також на що.* Роздроблювати, подрібнювати щонебудь. *Докотів комбайн і на кукурудзяному масиві. Та ось «кукурудзяник» зупинився, і Снігур і робітники почули лайку.. — Хіба це робота? Качани перебиває на полову* (Автом., Щастя.., 1959, 86).

6. Збивати ще раз, повторно, роблячи більш пухким, пухнастим (про пух, пір'я, волос і т. ін.). *Подушки на його ліжкові перебивала,— мов надуті, лежали вони, не видаючи ніде ні зморщечки, ні складочки,— пухкі та високі!* (Мирний, III, 1954, 223); *Взяла.. з полу Тихонів кожух і помостила в боки на лаві і подушку перебила пухненько — поклала в голову, застелила рядном* (Головко, II, 1957, 112).

7. Забивати в інше місце.

8. Переносити зображення з одного матеріалу на інший.

9. *спец.* Оббивати заново (меблі).

ПЕРЕБИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕБИ́ТИСЯ, б'ю́ся, б'є́шся,** *док.* 1. Ставати пошкодженим, зруйнованим і т. ін.; ламатися. *Процес обмолоту хліба полягає в тому, щоб виділити все зерно з колоса непошкодженим, а стебло при цьому повинно якнайменше перебиватися* (Зерн. комбайни, 1957, 14); *І пішла демонстрація бабиної сили: і осі ламалися, і шворні лопалися, і обіддя розпадалися, і вілі перебивалися* (Вишня, I, 1956, 66); *Палажка.. вперіщила граблями по воротах.. Граблі перебились пополовині* (Н.-Лев., II, 1956, 338).

2. Розбиватися (про все або про велику кількість чого-небудь). *Весь посуд перебився.*

3. *перен.* Через якесь втручання припинятися, порушуватися (про вияв, розвиток, хід чого-небудь). *Від дзвінка сон перебивається.*

4. *чим, на чому і без додатка, розм.* Терпіти матеріальні нестатки, обходитися якийсь час малим. *Батько відділив його і на розкиданих чотирьох десятинах Євдоким перебивався сяк-так, більше когаючи круторогих, аніж свою Олену* (Стельмах, I, 1962, 225); *Моя підготовка до інституту була недостатньою.. Тому вчився я поганенько. Нерівно. Через те мені не дали стипендії, і перші два роки я перебивався уроками* (Довж., I, 1958, 13); [Галя:] *Он у мене золота медаль є; збуду її, переб'юся як-небудь, поки місце добуду...* (Мирний, V, 1955,191); //Терпіти певний час якісь незручності, невигідності і т. ін. *Вона слухає ніч, схиливши то в головах своїх дітей, то біля чоловіка.. Нехай вони посплять, а вона вже якось і так переб'ється* (Кучер, Голод, 1961, 101).

◇ **Перебива́тися з копі́йки на копі́йку; Перебива́тися з хлі́ба на во́ду** — жити дуже бідно, перемагаючи нестатки. — *Заробітки нікчемні. Перебивавшся, як аллахові угодно — з копійки на копійку* (Ле, Міжгір'я, 1953, 107); *Так і жили Глущуки — з хліба на воду перебиваючись...* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 7).

5. *тільки док., розм.* Дуже перевтомитися, висна́житися. *Якщо так перебився та знеміг, що вже не вставав з постелі* (Мирний, I, 1954, 230).

6. *тільки недок.* Пас. до **перебива́ти.** *Часто сміх той перебивався кашлем, а очі світились і обличчя палали* (Л. Укр., III, 1952, 622); *Гнітюча тиша почала злегка перебиватися невиразним, ледве вловимим гулом мотора* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 284).

ПЕРЕБИВА́Ч, а́, *ч., спец.* Те саме, що **перебива́льник.**

ПЕРЕБИВА́ЧКА, и, *ж., спец.* Жін. до **перебива́ч.**

ПЕРЕБИ́ВКА, и, *ж., спец.* Дія за знач. **переби́ти** 9.

ПЕРЕБИ́ВНИЙ, á, é. Який служить для перенесення зображення з одного матеріалу на інший. *Олесь і Владик.. грали на перебивні картинки, чий дельфін буде пливти довше у них перед очима* (Панч, Ерік.., 1950, 31).

ПЕРЕБИ́ВЧАСТИЙ, а, е, *розм.* Який перериваеться репліками, що не дають іншому висловитись (про розмову). *Почалася метушня, перебивчаста розмова, перепити — увесь той безлад, що буває при несподіваних зустрічах* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 572).

ПЕРЕБИНТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебинтува́ти;** // *у знач. прикм. Молодий червоноармієць з перебинтованою головою охоче пригостив Данька своїм ніжним тютюнцем* (Гончар, Перекоп, 1957, 596).

ПЕРЕБИНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБИНТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Забинтовувати всю поверхню, велику частину чого-небудь, дуже оббинтовувати когось. *Він уже не лежав, а ходив по кімнатах з забинтованою головою. Її перебинтувала йому Антоніна Іванівна* (Трубл., I, 1955, 118); *Після того, як Бунч оглянув і перебинтував поранену, її перенесли в тісну комірчину капітана Пабло* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 60).

2. Розбинтувавши, забинтовувати повторно, змінювати пов'язку.

ПЕРЕБИНТО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕБИНТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Перебинтовувати себе.

2. *тільки недок.* Пас. до **перебинто́вувати.**

ПЕРЕБИНТУВА́ТИ *див.* **перебинто́вувати.**

ПЕРЕБИНТУВА́ТИСЯ *див.* **перебинто́вуватися.**

ПЕРЕБИРА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для перебирання чого-небудь. *Підйомний барабан подав бульби з залишками грунту і рослинними домішками на похилий перебиральний стіл* (Хлібороб Укр., 8, 1963, 25).

ПЕРЕБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебира́ти** і **перебира́тися.** *Як же спокійно думається за автоматичним перебиранням гречаної крупи, чи хоча б за чищенням картоплі* (Вільде, Сестри.., 1958, 512); *Перебирання бульб провадиться через 3—4 тижні після збирання* (Захист рослин.., 1952, 613); *Сміючись, розказувала* [пані], *як сьогодні Христя здивувалася її в'язанню, її швидкому перебиранню пальцями* (Мирний, III, 1954, 159).

ПЕРЕБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕБРА́ТИ,** беру́, бере́ш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Розбираючи, беручи в руки одне за одним, переглядати все або багато чого-небудь. *Після вечері Онися одчинила здорову скриню.. й почала перебирати та складати сорочки, наволочки, простирадла, сувої полотна, привезені од матері, й ті, що понаносили приданки* (Н.-Лев., III, 1956, 84); *Цілими днями копаються ті люди* [археологи] *на кургані, перебирають кісточки якихось далеких предків* (Гончар, Тронка, 1963, 272); *Учора вона перебрала усі папери, що зосталися після покійного і нічого не знайшла* (Мирний, V, 1955, 427); // Сортуючи, відбирати придатне для вжитку. *По обіді вона перемивала масло, перебирала крашанки, солила сир, важила, міряла* (Л. Янов., I, 1959, 216); *Все насіння кукурудзи ретельно перебрати, просушити і зберігати в спеціально обладнаних приміщеннях* (Колг. Укр., 1, 1957, 2).

2. *перех.* Доторкуватися до частин, складників чого-небудь, перехоплюючи їх пальцями одне за одним, по черзі. — *Як заговориться, як обіпреться рукою об голову та пальцями перебира своє волосся, чорне, як смоль, та м'якеньке, як шовк...* (Кв.-Осн., II, 1956, 327); *Ганка сидить на своєму камені, вдивляється в далечінь, перебирає в руках намисто і тихо наспівує журливу пісню* (Ів., Вел. очі, 1956, 135); *А кобзар потяг кобзу, притулився до неї, як козак до коханої, і перебрав пальцями струни* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 231); * Образно. *Ледь-ледь перебирає листя одинокої берези на околиці лісу невиспаний вітерець* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 265).

3. *тільки недок. неперех., чим.* Робити якісь однотипні, однакові рухи чим-небудь. *Грицько.. манив до себе дитину, а воно.., перебираючи ручками і держучися за лавку, плентало ніжками та реготалося, ідучи до батька* (Барв., Опов., 1902, 165); *Карий кінь нетерпляче перебирав ногами* (Галан, Гори.., 1956, 9); *Пабимався — щоки, мов пузирі, пітнів, перебирав губами, але нічого не можна було зрозуміти* (Баш, Надія, 1960, 58).

4. *перех., перен.* Уявляти, згадувати, відтворювати в пам'яті послідовно все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Катруся почала в голові перебирати тих парубків, які могли б її посватати* (Кобр., Вибр., 1954, 134); *Довго не спали. Перебирали події сьогоднішнього дня* (Головко, I, 1957, 147); *А Нимидора сидить та й сидить, в котрий уже раз перебирає життя своє удовине* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 47); *Він перебрав у думці усі діла, які траплялись в волості за останні часи* (Н.-Лев., IV, 1956, 133); *«Певже якийсь пес довідався про листівки?» Роман блискавично перебрав у пам'яті всі стежки й дороги, які сходив упочі. Ніде ж ні лялечки не було* (Стельмах, I, 1962, 463); // Послідовно переглядати, оцінюючи кого-, що-небудь, вирішуючи щось. *Кожного з своїх перебирали та перетирали пани на зубах і всякий раз верталися вони до тієї проклятої волі, котра гострим ножем стала впоперек їх горла* (Мирний, IV, 1955, 203); *Пригадували прикмети, з яких можна пізнати відьму, перебирали всі способи на неї* (Коцюб., I, 1955, 264); *Потім ми перебрали професії, на які я мав право претендувати в моєму становищі* (Ю. Янов., II, 1954, 80).

◇ **По кісточка́х перебира́ти** *див.* **кісточка.**

5. *тільки недок., неперех., ким, чим і без додатка.* Проявляти розбірливість у чомусь, бути вередливим, поводити себе капризно. [Наталка:] *Не рівняйте мене, пане виборний, з городянками: я не вередую і не перебираю женихами* (Котл., II, 1953, 20); *Дякуючи тому, що в неї є на цей раз припасені гроші, вона може перебирати, «вередувати» та повагом шукати такого місця, що відповідало б її бажанням* (Л. Янов., I, 1959, 260); *Недаром прості люди кажуть: хто їсть мало та ще й перебирає, той не робітник, а казна-що* (Кол., Терен., 1959, 190).

6. *тільки док., перех., розм.* Беручи поступово, в декілька прийомів, забрати все або велику кількість чого-небудь. — *Та й перебрав же, вражий син, до гаспида грошей, і пообманював таки.. і токового, і деяких прочих* [інших] *приказних* (Кв.-Осн., II, 1956, 244); *Котрий же з тих сержантів — його суперник? .. Той — не той, і той ніби не той... Мабуть, отой циганкуватий, що газиком до робкоопу щотижня підскакує якраз за гуталіном — весь гуталін перебрав...* (Гончар, Тронка, 1963, 46); // Користуватися послугами усіх по черзі або багатьох. — *Боюсь, коли б мені не довелося залишитися вдівцем. Але що зробиш? Уже всіх знахурів на Запорожжі перебрали. Якого тільки зілля вона не пила* (Добр., Очак. розмир, 1965, 16).

7. *перех., розм.* Брати зайве, більше ніж треба. *В господі Приставів іще вчора запримітили, що нема Захара, та великої ваги цьому не надали: грошей він*

не перебрав, навпаки,— ще йому дещо припадало (Крим., Вибр., 1965, 121); // Випивати понад міру, дуже багато хмільного. *Вздовж довгого столу, тут і там, сиділи ті з гостей, котрі або ще не хотіли спати, або не могли зрушити з місця, перебравши хмільного* (Гжицький, Опришки, 1962, 157).

◇ **Перебира́ти [че́рез] міру [мі́рку]; Перебира́ти че́рез край:** а) діяти дуже прямолінійно, не рахуючись ні з чим. *Коли найстарший син Ростислав склав атестат зрілості, Орест Білинський схаменувся, що перебрав міру, націливши синів на надто однобічні інтереси* (Вільде, Сестри.., 1958, 172); б) випивати дуже багато хмільного. *Дехто з шляхетства, що бенкетували, порозходились, а другі, перебравши через край, поснули під лавками* (Стор., I, 1957, 383).

8. *перех.* Розібравши на частини для ремонту, знову збирати. *Робота була забарна, вимагала терпіння і великого напруження всіх сил,— ..треба було перебрати кожну деталь компресора, вигнути труби для стисненого повітря* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 86).

9. *перех., рідко.* Брати у кого-небудь, приймати, одержувати від когось. — *То пан пропонує мені зраду?* — *Кречовський враз зблід і машинально потягся рукою до шаблі, але Зорка перебрав її, ще коли садовив його на коня* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 317); *Орядин повернув додому. Одержавши звістку про спадщину, прибув, щоби перебрати її* (Коб., I, 1956, 198); // *у сполуч. із сл.* на себе. Приймати на себе все або багато чого-небудь (звичайно про те, що дуже обтяжує, накладає велику відповідальність і т. ін.). *Вміла вона поділити з товаришами яку завгодно небезпеку, а клопоти — чисто всі — перебрати тільки на себе* (Смолич, Мир.., 1958, 35); — *Ось побачиш — Федір Іполитович перебере на себе геть усю відповідальність* (Шовк., Людина.., 1962, 336).

10. *перех., рідко.* Перейняти від кого-небудь. *Дванці перебрав рибальське майстерство від свого батька — Бокудиного діда — Ікала* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 259).

11. *перех., розм.* Те саме, що **переодяга́ти.** — *Ходить до моєї канцеляріі, хлопці, зігрійтесь трохи, зараз вас переберемо!* (Фр., VI, 1951, 173).

12. *перех., с. г.* Очищати посіви від бур'янів; прополювати.

ПЕРЕБИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕБРА́ТИСЯ,** беру́ся, бере́шся, *док.* 1. Переходити, переправлятися через що-небудь, звичайно долаючи якісь перешкоди. *Народу було ще мало. Лиш де-не-де перебирались через грязьку вулицю зігнуті пішоходи* (Коцюб., I, 1955, 385); *Сковзаючись і витягаючи один одного за руки, перебиралися* [бійці] *через насип* (Гончар, III, 1959, 136); *Треба було поспішати, щоб завидна перебратися через Карпати* (Жур., Вечір.., 1958, 266); — *А скажіть-но, чоловіче добрий, як мені тут через річку перебратись?* (Україна.., I, 1960, 18).

2. *на що, в що.* Переміщатися, переходити з одного місця на інше, в інше. *Перебираючись з місця на місце, він набрів аж на Басарабію* [Бессарабію] (Н.-Лев., II, 1956, 251); — *Як же там на заводах у вас тепер? — перебравшись на лежанку, заговорив Данько до продзагонця* (Гончар, II, 1959, 160); *Варта перебралася знадвору в теплий засторонок* (Кач., II, 1958, 372); // *також з інфін.* Переходити, переїздити на нове місце проживання; переселятися. *Він спершу нізащо не хотів перебиратися до нової домівки* (Фр., II, 1950, 182); *Сказав будувати новий палац на Красногорськім хуторі та й перебрався туди жити* (Мирний, I, 1949, 205); *Родина Бровченків перебралася в маленький будинок по той бік вулиці* (Десняк, Вибр., 1947, 31).

3. *розм.* Те саме, що **переодяга́тися.** *Анничка побігла з ненею в хату, взяла сорочку й полізла на під перебиратися* (Черемш., Тв., 1960, 105); *Флавіан, перебравшися за монаха.., подався до монастиря* (Фр., IV, 1950, 152); *Ілько з Юрком перебралися в чужі кафтани* (Козл., Пов. і опов., 1949, 56).

4. *тільки недок.* Пас. до **перебира́ти** 1, 2, 4, 6, 8, 10—12.

ПЕРЕБИРА́Ч, а́, *ч., спец.* Той, хто займається перебиранням, сортуванням чого-небудь.

ПЕРЕБИРА́ЧКА, и, *ж., спец.* Жін. до **перебира́ч.**

ПЕРЕБИ́ТИ *див.* **перебива́ти.**

ПЕРЕБИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебити.** *Офіцери були перебиті, а генерал Гофман піднятий на штики своїми нижніми чинами* (Довж., I, 1958, 142); *Довго боліло крильце перебите; Чайці ж про теє й дарма* (Щог., Поезії, 1958, 299); *Поруч, у заростях, лежало перебите і вивітрене, як перепрана ганчірка, весло* (Ле, Клен. лист, 1960, 89); *Перед палацом.. поріс бур'ян та чорнобиль, заглядаючи у дзеркалеві* [дзеркальні] *вікна палацу, з половини перебиті* (Мирний, III, 1954, 293); *Його маленька світличка перебита була в кінці, і за тією пересічкою шальовочною він спав* (Гр., II, 1963, 283); // *у знач. прикм. із сл.* б и т и й. Якого багато разів били, громили. *І от якось примчало на тім боці зо Дніпра декілька тисяч шведів — битих, перебитих* (Ю. Янов., II, 1954, 123); // **перебито,** *безос. присудк. сл. Праву йому руку перебито, груди прострелено* (Вишня, I, 1956, 310); *Перебито на дрізки весь посуд* (Довж., I, 1958, 266).

ПЕРЕБИ́ТИСЯ *див.* **перебива́тися.**

ПЕРЕ́БІГ, у, *ч.* Дія за знач. **перебігти.** *Це ж для людства — навіть ще не вчора! Півстоліття — це ж хвилина, мить! Перебіг сліпучий метеора, Що не встиг упасти і згоріть!* (Рильський, Голос. осінь, 1959, 13); *Крейдяні гори, снитесь ви мені, до мене приносять вас мрії нічні, по рейках далеких коліс перебіг, і місяць, заплутаний в травах густих...* (Сос., Солов. далі, 1957, 95); *Кошовий Кирдяга стежив за перебігом бою з явним незадоволенням* (Довж., I, 1958, 241); — *Я нічого не знаю про перебіг нового досліду, але переконаний у правильності свого винаходу* (Собко, Справа.., 1959, 313); *Застосування антибіотиків у медичній практиці вплинуло на характер перебігу ревматизму* (Знання.., 12, 1966, 4).

ПЕРЕБІГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебіга́ти.** *Вона пильно стежила за його обличчям, за неспокійним перебіганням малих брунатних оченят* (Рибак, Помилка.., 1956, 259).

ПЕРЕБІ́ГАТИ, аю, аєш, *док.* Ви́бігати в чому-небудь або як-небудь протягом певного часу; пробігати. *Якби тільки вчитель дозволив босоніж заходити до класу... Я й босий зиму перебігаю!* (Гончар, I, 1959, 8); *Всю зиму надворі босоніж перебігали* [діти] (Стельмах, I, 1962, 222).

ПЕРЕБІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕБІ́ГТИ,** іжу́, іжи́ш, *док.* 1. *неперех.* Бігом пересуватися з одного місця на інше, в інше. *Ходить* [Денис], *перебіга з-під одного дерева під друге, руки ломить, сам себе не тямить* (Кв.-Осн., II, 1956, 413); *Гуро швидко перебігав від одного дерева до другого* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 235); *Як тільки звернув* [Анатолій] *на неї увагу, вона перебігла до іншого віконця і припала до скла* (Руд., Остання шабля, 1959, 56); * Образно. *Легенький вітрець подихає з теплого краю, перебігає з нивки на нивку, живить, освіжає кожну билинку...* (Мирний, I, 1949, 125); // *перен.* Швидко йти, проходити, змінюючись у свідомості; переходити, переключатися на що-небудь інше (про думки). *Перебігають в голові думка*

за думкою (Мур., Бук. повість, 1959, 169); *Все життя мов вмить перебігло перед очима* (Коцюб., II, 1955, 404); *Думки перебігли до лікарні, де чекає завтрашнього ранку Сергій Боровик* (Собко, Справа.., 1959, 293): // *перех., перен.* Відтворювати в думках, уяві. *Нарубок.. задивився на один хутір, на другий; пригадав хазяїнів їх, перебігав у пам'яті їх дочок* (Мирний, I, 1949, 128); *Він.. перебіг думками давню історію й зауважив скрізь культурний широкий розвиток через просвіту, через знання науки* (Н.-Лев., I, 1956, 616).

2. *перех. і неперех.* Пробігати через що-небудь; бігом, швидко минати щось. *І разом обойко перебігали вони темні сади, де рожевії квіти пахли й вода дзюрчала* (Вовчок, I, 1955, 335); *Де-не-де попереду нас із хуркотом перебігали по лататтю сполохані курочки* (Досв., Вибр., 1959, 406); *Обоє вони перебігли греблю і вибігли на пригорок* (Н.-Лев., IV, 1956, 104); *Франка перебігла вулицю і повернула в Потік* (Чорн., Визволення, 1949, 123); *Наша автомашина перебігла вулицями великого села* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 118); // *кого, перех.* Перетинати кому-небудь дорогу або випереджати когось. *А на тихому Дунаю Пас перебігають Січовики-запорожці* (Шевч., II, 1963, 343); *Хлопці будуть, як лошачки, то перебігати діда, то лишатися далеко позаду, а Оксана буде все йти разом* (Стеф., I, 1949, 117).

3. *неперех.* Переходити на бік ворога, противника. *Діть духом почули зрадливу Андрієву думку і з дивною легкістю перебігають у ворожий табір* (Вас., II, 1959, 90); — *Косінський вийшов з П'ятки, до півночі був бій, багато наших перебігають на той бік, а інших полягло* (Ле, Наливайко, 1957. 76).

4. *перех. і неперех.* Швидко переводити з предмета на предмет (очі, погляд). *Механічно перегортає* [Вова] *листки, перебігає очима засіяні дрібним писанням сторінки* (Вас., I, 1959, 85); *Михайло шелестів газетними аркушами, перебігав поглядом по заголовках* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 292); *Кость перебіг очима кількись* [кілька] *рядків, накинутих олівцем під малюнком* (Л. Янов., I, 1959, 454); // Швидко переводити з предмета на предмет (про очі, погляд). *Пожовклі карти Рукопису старого помаленьку Перебігають стомленії очі* (Фр., XI, 1952, 298); *Його очі швидко перебігали в одного обличчя на інше* (Десняк, Вибр., 1947, 194); *Чіпка глянув на секретаря: очима вони стрілись. Мишачий погляд не видержав палкого та гострого і в одну мить перебіг на діло* (Мирний, I, 1949, 254).

5. *неперех.* Швидко переміщатися, пересуватися (про тінь, світло і т. ін.). *Від протягу світло на постаменті блимає, і чорні тіні від статуї, від кістяка і від шкільних лав перебігають по стінах і по підлозі* (Л. Укр., III, 1952, 111); *Довгі сліпучі промені спадали сюди в садок і, перебігаючи хутко, нишпорили попід деревами* (Смолич, I, 1958, 92); // *перен.* З'являючись, відбиватися і щезати на обличчі (про вираз певного настрою, почуття і т. ін.). *Як не таїлась вона, але її очі сміялись і на губах перебігав осміх* (Н.-Лев., I, 1956, 390); *По лиці хворої перебіг промінь теплого почуття, вона хотіла щось промовити* (Кобр., Вибр., 1954, 108); *Легка хмаринка спогадів миттю перебігла обличчям Черняєвої* (Допч., II, 1956, 71); // Проноситися, лунати (про шум, крик і т. ін.). *Десь погнались дорогою якісь сани, бо їх живі дзвінки добились і до мене, перебігли своїм звуком через душу* (Коб., III, 1956, 80); *Десь благодатний рокіт грому Зітханням щастя перебіг* (Рильський, II, 1946, 97).

◇ **Моро́з (дрож** *і т. ін.*) **по́за (за) шкі́рою (по спи́ні** *і т. ін.*) **перебіга́є** — відчувається страх, огида і т. ін. *Вітер дуденить у зрушений попід обважнілими стріхами очерет. Звуки ці страшенно не подобаються собакам, і вони так виють, що аж мороз поза шкірою перебігає* (Руд., Остання шабля, 1959, 212).

6. *неперех.* Минати, проходити (про час, пору). *Літечко настане — не знаєш, коли воно й перебіжить* (Мирний, III, 1954, 306); *Двадцять п'ять років оце перебігло з того дня* (Ю. Янов., I, 1954, 13).

7. *неперех., перен.* Проходити, протікати певним чином, з яким-небудь результатом. *Хвороба у неї перебігала важко* (Сенч., Опов., 1959, 128).

ПЕРЕБІ́ГТИ *див.* **перебіга́ти.**

ПЕРЕБІ́ГТИСЯ, іжу́ся, іжи́шся, *док., діал.* Випасти (про дощ). *Знов розігрався передранковий вітер, перебігся холодний, підсніжений дощ* (Ле, Україна, 1940, 311).

ПЕРЕБІ́ДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і неперех.* Пережити труднощі, злидні, нестатки. *Ніхто не скаржився на злигодні, жили* [люди] *надіями, що якось перебідують зиму, а по весні почнуть будувати нові оселі на місці згарищ* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 377); — *Нічого, перебідую якось,— шепотіла вона* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 163).

ПЕРЕБІ́ЄЦЬ, ї́йця, *ч., заст.* Кулачний боєць. *Аж ось прийшов і перебієць, Убраний так, як компанієць, І звався молодець Дарес* (Котл., I, 1952, 93).

ПЕРЕБІ́ЖКА, и, *ж.* Переміщення, пересування бігом через який-небудь простір на інше, в інше місце, на іншу позицію (звичайно під час воєнних дій, полювання, спортивних вправ і т. ін.). *Постріли з вікон та горищ загриміли один за одним, але Юрій вже був у підворітниці. Потім.. знову вулиця, знову перебіжка — знов і знов* (Смолич, Мир.., 1958, 548); *Ми зробили ще три перебіжки і тоді кинулись в атаку* (Багмут, Записки.., 1961, 64); // Відбиток переміщення, пересування кого-, чого-небудь. *Коли ж серед.. заплутаних перебіжок дрібних звірят раптом випечатувалася на свіжім снігу кругла вовча лапа, лісник.. чимдуж гнав до центральної садиби* (Загреб., Шепіт, 1966, 222); // *у знач. присл.* **перебі́жками.** Переміщаючись, пересуваючись бігом через який-небудь простір. *Дмитро короткими перебіжками подолав невелику відстань і підповз до кулеметників* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 86); *Висадився* [дід Свирид] *десантом, а потім перебіжками, перебіжками поміж соняшниками, та за хлівом у лопухах і замаскувався* (Вишня, I, 1956, 253).

ПЕРЕБІ́ЖНИЙ, а, е, *поет.* 1. Який швидко лине, проходить, протікає, не затримуючись на одному місці.

2. Який швидко минає; тимчасовий, недовговічний. *Летітиме він, не знаючи, що все на світі є перебіжне й немає ніде чудес і тайн* (Ю. Янов., II, 1958, 14); *Хвилини щастя перебіжні я, поспішаючи, ловлю* (Криж., Гори.., 1946, 89); // Нетривалий, короткий, побіжний (про погляд, посмішку і т. ін.). *Зоя мовчала, перебіжним поглядом оглядаючи письмовий стіл* (Гур., Життя.., 1954, 348).

ПЕРЕБІ́ЖЧИК, а, *ч.* Військовослужбовець, що перейшов у розташування ворога і здався йому. *Перебіжчик дуже зацікавив командира дивізії, і він одразу ж виїхав на місце, щоб особисто поговорити з ним* (Голов., Тополя.., 1965, 156); // Людина, що перейшла через державний кордон на територію іншої держави; порушник кордону. *Побачив* [Семен] *гурт людей біля Стовбунового стола й посередині — високого.. селянина. — Перебіжчик* [з Харбіна]..— *шепнув хтось* (Сміл., Зустрічі, 1936, 152); // *перен.* Той, хто відмовляється від попередніх переконань, поглядів і т. ін., переходить з одного ідейного, політичного і т. ін. табору в інший. *Черкаський старости розумів, що втихомирення бунтарів перейшло в справжню війну,.. навіть і — з перебіжчиками до однодумців* (Ле, Наливайко, 1957, 93).

ПЕРЕБІ́ЖЧИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перебіжчик.**

ПЕРЕБІ́Й *див.* **перебо́ї.**

ПЕРЕБІ́ЙНИЙ, а, е, *розм.* Який відбувається з перебоями.

ПЕРЕБІ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебілити.**

ПЕРЕБІ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебілити.**

ПЕРЕБІ́ЛИТИ *див.* **перебілювати.**

ПЕРЕБІ́ЛКА, и, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **перебілювання.**

ПЕРЕБІ́ЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Те саме, що **перебілити** 1, 2. *Він перебілував чорняк дуже чистенько, але на кінці таки не вдержав свого баского пера: забризкав добренько* (Н.-Лев., IV, 1956, 165).

ПЕРЕБІ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебілювати.**

ПЕРЕБІ́ЛЮВАТИ, ююсь. *недок.*, **ПЕРЕБІ́ЛИТИ**, білю́, білиш, *док.*, *перех* 1. Білити, покривати розчином крейди, вапна (ще раз, повторно або заново, по-іншому). *Перебілити кімнату.*

2. Вибілювати все або багато чого-небудь, одне за одним. *Перебілити всі кімнати.*

3. Переписувати начисто, набіло (чернетку, чорновий папір).

4. Псувати надмірним біленням. *Перебілювати полотно.*

5. *тільки док.*, *рідко.* Вилудити все або багато чого-небудь. *Перебілити весь мідний посуд.*

6. *тільки док.*, *рідко.* Вилудити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перебілити самовар.*

ПЕРЕБІ́ЛЬШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебільшити.** *Хоч вона й відмахнулася від нього з гнівом, одначе цей гнів був явно перебільшений* (Гончар, Тронка, 1963, 258).

2. *у знач. прикм.* Який уявляється більшим, значнішим, ніж є в дійсності; надмірний. *Суліман з перебільшеною церемонністю пропустив Катерину вперед* (Вільде, Сестри.., 1958, 159).

ПЕРЕБІ́ЛЬШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебільшити.** *В основі гіперболи лежать художні перебільшення зображуваного об'єкта* (Деякі пит. поет. майстерн., 1956, 90), *Схильний часом до перебільшень, він* [Бальзак] *завжди прагнув чогось далекого, нездійсненного* (Рибак, Помилка.., 1956, 85); *Письменниця* [Л Українка] *критикує реакційний романтизм і натуралізм за перебільшення ролі героя в драмі* (Іст. укр. літ., I, 1954, 657).

ПЕРЕБІ́ЛЬШЕНО. Присл. до **перебільшений** 2. *З ворожого табору, де помітно одзначалася огрядна постать інспектора, долітали перебільшено чіткі.. фрази* (Вас., I, 1959, 316); *Січовики пана Ничипора та донці злазили з сідел, перебільшено голосно покашлюючи* (Ле, Наливайко, 1957, 54).

ПЕРЕБІ́ЛЬШИТИ *див.* **перебільшувати.**

ПЕРЕБІ́ЛЬШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебільшувати.**

ПЕРЕБІ́ЛЬШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБІ́ЛЬШИТИ**, шу, шиш, *док.* 1. *перех.* Уявляти що-небудь у більших, збільшених у порівнянні з дійсністю розмірах; бути більшим за уявлюване, бажане; надавати чому-небудь надто важливого значення. *В Юлиному характері була риса — перебільшувати в стократ свої помилки чи невдачі* (Донч., V, 1957, 312); *Вона чекала побачити тут чимало цікавого, але це перебільшило всі її сподівання* (Смолич, I, 1958, 70).

2. *перех. і неперех.* Говорячи, передаючи що-небудь, додавати свої міркування, які часто не відповідають дійсному стану речей. *Оксен, знаючи звичку Григора все перебільшувати, мовчав* (Тют., Вир, 1960, 100); [Кандиба:] *Я маю відповіді з редакцій...* [Романюк:] *Знаю, не гарячись. Я, може, й перебільшив* (Корн., II, 1955, 196).

ПЕРЕБІ́ЛЬШУВАТИСЯ, ується. *недок.* Пас. до **перебільшувати.** *Чутка про перемогу на великому рафінадному заводі в Сумах.. розходилася, зростала, перебільшувалася* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 254).

ПЕРЕБІ́Р, бо́ру, *ч.* 1. Дія за знач. **перебра́ти, перебира́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Дальніх арф незнаний перебір Поетові торкає душу чулу..* (Рильський, Поеми, 1957, 15); *З-за високого густого куща жостеру вчувся мені тихий перебір струн* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 4); [Терпилиха:] *Ти на те ведеш, щоб я не дождала бачити тебе замужем.., сльози і перебори твої положать мене в домовину* (Котл., II, 1953, 18): *Лише кібернетика з її можливостями блискавичного перебору варіантів давала надію на успіх* (Наука.., 11, 1967, 55).

2. Чергування яких-небудь звуків; перестук, передзвін і т. ін. *Білявий змазчик вилів з-під коліс, У букси глянув і назад поліз, Загравши молоточком з перебором* (Перв., II, 1958, 223).

3. Надлишок чого-небудь, узятий понад належну кількість. *Дійсні факти і справжні люди не терплять ні перебору, ні недобору* (Минко, Моя Минківка, 1962, 149).

4. *спец.* Механізм верстата, що передає обертання від приводного шківа шпинделю і регулює швидкість його обертання. *Батько з сином беруться до марудної роботи «накладання основи»: нитки з основи проволікаються крізь зубці в берді та крізь вічка в переборах і присилюються до верстата* (Л. Укр., IV, 1954, 246).

5. *спец.* Вид ручного художнього ткання, при якому орнаментальна композиція на тканині виконується шляхом перебирання ниток основи вручну згідно з робочим малюнком. *Ткані перебором рушники, різноманітні плахти, смуваті запаски.. дають повну уяву про мистецтво художнього ткацтва на Україні* (Нар. тв. та етн., 4, 1966, 35).

ПЕРЕБІ́РКА, и, *ж.* Легка внутрішня стінка, що розділяє на частини яке-небудь приміщення, простір і т. ін.; перегородка. *Пілот і механік сиділи в кабіні біля пристроїв, і їхні місця не були навіть відділені скляною перебіркою* (Смолич, Ми разом.., 1950, 149); *Я задраїв перебірки від першого відсіку та центрального поста* (Логв., Давні рани, 1961, 23).

ПЕРЕ́БІРКИ, рок, *мн.*, *розм.* Непотрібні або негодящі залишки чого-небудь. — *Всіх добрих коней позабирав Стратіон, а нам залишились перебірки, самі клячі* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 60).

ПЕРЕБІ́РЛИВИЙ, а, е. Строгий у виборі; вибагливий, вередливий, примхливий. *Матроси не схожі на перебірливих жінок з гарнізону, що знають, який є на світі кришталь, фарфор, рубіни й сапфіри* (Кучер, Прощай.., 1957, 12).

ПЕРЕБІ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **перебірливий.**

ПЕРЕБІ́РЛИВО. Присл. до **перебірливий.**

ПЕРЕБІ́РНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **перебір** 5. *На виставці показані.. барвисті тканини Ганни Верес.. та Ганни Василащук.., які активно використовують перебірну техніку ткання* (Нар. тв. та етн., 1, 1968, 62).

ПЕРЕБІ́РЧИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **перебірливий.** — *Бідні люди не такі дуже перебірчиві та фудульні* (Фр., III, 1950, 117).

ПЕРЕБІСИ́ТИСЯ. бішу́ся, бісишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Захворіти на сказ, водобоязнь (про всіх або багатьох тварин). *Собаки перебісилися.*

2. *перен., розм.* Перестати лютувати, дратуватися, скаженіти. *І таки мусив Терентій вискочити з хати й податися по господарству, поки не перебіситься старий...* (Стельмах, І, 1962, 461).

3. *перен., розм.* Заспокоїтися, стати врівноваженим, розсудливим. — *Ти, сину, не дуже хапайся з тим сватанням. Василина молода. Нехай трохи перебіситься* (Н.-Лев., II, 1956, 151).

ПЕРЕБЛАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **ублага́ти**. — *Стараюсь сама по собі видумати якісь клопоти, якісь гризоти.., щоб переблагати зависну долю* (Фр., VI, 1951, 314).

ПЕРЕБЛИ́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Підморгуючи, подавати знак один одному.

ПЕРЕ́БЛИСК, у, *ч., пост.* Блиск (у 1 знач.), що спалахує в різних місцях. *Поміж листям розлилися Переблиски вогняні* (Рильський, III, 1961, 65); *Я, глянувши в напівзамерзле скло* [літака], *грізне й барвисте, угледіла видіння, переблиски вогнів у чорноті внизу* (Бажан, Політ.., 1964, 10).

ПЕРЕБЛИ́СКУВАТИ, ує, *недок., розм.* Раз у раз яскраво блищати, світитися переливчастим світлом; поблискувати. *На високих шиях* [шляхтянок] *переблискували разки перлів, коралів* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 44); *В її очах переблискували ледве помітні рожеві іскорки* (Гур., Наша молодість, 1949, 395).

ПЕРЕБЛИ́СКУВАТИСЯ, ується, *недок., розм.* Раз у раз поблискувати один одному. * Образно. *Над головою рясно всипали небо зірки, переблискуються, немов гулянку заводять у просторому небі* (Вас., I, 1959, 295); *Полірована дзеркальна шафа переблискується з нікелевим ліжком* (Вол., Місячне срібло, 1961, 200).

ПЕРЕБЛИ́СНУТИ, и́сне́, *док., розм.* 1. Однокр. до **переблискувати**. *Немов пробуджена покликом, вона рвучко підвела голову, і при цьому я помітив, як її очі радісно переблиснули* (Гур., Новели, 1951, 125).

2. *перен.* Раптово з'явитися. *У Вериги в очах переблиснула якась думка, вони ожили, але тільки на мить і знову згасли* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 117).

ПЕРЕБО́ВТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебо́втати**. *Дадуть тобі на алюмінієву тацю миску жирного перебовтаного борщу* (Гончар, Тронка, 1963, 259).

ПЕРЕБО́ВТАТИ *див.* **перебо́втувати**.

ПЕРЕБО́ВТАТИСЯ *див.* **перебо́втуватися**.

ПЕРЕБО́ВТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБО́ВТАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Збовтуючи, перемішувати. *Пливе ріка, перебовтує воду і шумить* (Стеф., III, 1954, 116); *Маляр цей — місяць Жовтень — у відерцях чарівних жовту фарбу перебовтав і розбризкує* (Забіла, У.. світ, 1960, 83).

ПЕРЕБО́ВТУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕБО́ВТАТИСЯ**, ається, *док.* 1. Збовтуючись, перемішуватися. * Образно. — *Пані, а пані! А чи й вам так погано сидіти, як оце мені? .. ій-бо, усі кишки перебовталися* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 34).

2. *тільки недок.* Пас. до **перебо́втувати**.

ПЕРЕБО́Ї, ів, *мн. (одн.* **перебі́й**, бо́ю, *ч.).* 1. Перерви, звичайно ритмічно повторювані, в звучанні чого-небудь, у звуках, які видає хтось, щось. *Позіхнув, потягнувся, оддалися в ушах перебої поїзда, попливли перед очима поля, полукіпки, переліски* (Вас., I, 1959, 359); *З глибини шляху срібно, з перебоями задзеленчав дзвоник* (Стельмах, I, 1962, 125); // Перерва в звуках, які видає діючий мотор, механізм, а також перерва в дії мотора, механізму. *Степ. По дорозі летить мотоцикл. Раптом перебої в моторі* (Головко, I, 1957, 390); *Комбайн іде рівно, без перебоїв* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 222).

2. Нерівне, неритмічне биття серця. *Пульс у дітей молодшого віку ще несталий, часто буває аритмічний (нерівний, з перебоями)* (Шк. гігієна, 1954, 80); *В голову прилила кров і чути, як дзвеніла в жилах у голові. Ось-ось, здавалося: ще трохи, ще одним перебоєм пульс — і од тиснення крові лусне череп* (Головко, II, 1957, 166); *Серце, свої перебої покинь, туго, не стукай в скроні* (Сос., I, 1957, 239); // Звукове відчуття сильного, неритмічного биття серця. *В Гафійки калатало серце, і в такт його перебоям гупали Підпарині ноги* (Коцюб., II, 1955, 74); *Максимове серце стукотіло частими ударами, і він подумав, що його перебій чутний Катерині* (Рибак, Час.., 1960, 789).

3. Затримка, припинення в чому-небудь, що періодично повторюється. *В 1913 р. в Росії через недостачу вугілля почались перебої в роботі заводів, скорочувались рейси пароплавів* (Іст. УРСР, I, 1953, 654); *Радіотрансляційний вузол працював з перебоями* (Кучер, Чорноморці, 1956, 287).

ПЕРЕБОЛІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **переболі́ти** 1. *І от стою я край могили кині, Під тяжею переболілих літ...* (Стар., Вибр., 1959, 19); *Вони ніби заново впивалися своїм почуттям, віднайденим, переболілим і від того ще більш спраглим, ще більш солодким* (Гончар, Людина.., 1960, 4).

ПЕРЕБОЛІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Перенести яку-небудь хворобу. *Все якась невдача так і тягне чоловіка за поли: то худібка переболіє, то щось не вродить, а щось град виб'є чи сонце випалить* (Стельмах, I, 1962, 567); // *перен.* Особливо гостро, тяжко пережити щонебудь. *Я пережив, переболів чимало! Було там дещо радості, краси, Але найбільше по хребті вдаряло* (Фр., X, 1954, 200); [Віра Михайлівна:] *За ці три доби скільки я передумала й переболіла!* (Мам., Тв., 1962, 454).

◇ **Переболі́ти душе́ю** (**се́рцем**) — пережити велику тривогу, страждання. *Тихович поспішавсь якмога швидше покинути село, де зазнав стільки сумних пригод, де стільки витерпів, переболів душею* (Коцюб., I, 1955, 230); *Спам'яталася* [Гандзючиха]: *до кого вона говорить? .. Ні, краще замовкнути, краще серцем переболіти їй, як розчинати колотнечу з дітьми!* (Кос., Новели, 1962, 156).

2. *розм.* Перенести багато хвороб. *Дитина переболіла багатьма хворобами;* // Перенести яку-небудь хворобу (про всіх або багатьох). *Усі діти переболіли скарлатиною;* // Перенести біль (про всі або багато частин тіла, про всі органи). *Все переболіло: і голова, і руки, й ноги.*

3. *тільки 3 ос.* Перестати боліти. *Сидить Семен там* [за клунею], *зігнувшись, поклав голову на коліна й гуде. Гуде й гуде — вже й спина переболіла і сліз нема, а він гуде* (Вас., I, 1959, 327); — *А як везти? Може, хай переболять* [зуби] *трохи?* — *Дамо коней. Везіть...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 439).

◇ **Душа́ переболі́ла**; **Се́рце переболі́ло** — *Мамо, мамо! Скажіть мені словечко, скажіть! Моя душа переболіла... моє серце схне!* (Вовчок, I, 1956, 264); *Скільки сліз вилила за ним! А скільки серце в мене переболіло, як пішов він на чужину!* (Н.-Лев., I, 1956, 108); *Вони* [діти] — *це її геть спрацьоване серце, що перемучилось їхніми вітрянками та коклюшами, переболіло за їхні двійки й закохання* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 62).

ПЕРЕБО́РЕНИЙ, **ПЕРЕБО́РОТИЙ**, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебо́рти**. *Спраглий язик промивала Ганна Федорівна борною, радіючи, що тяжка хвороба переборена і чоловік тепер житиме* (Шиян, Баланда, 1957, 72); *Очі займались недобрим вогнем, як часом хто*

з хлопців, хазяйських синів, його у чому переборе, і тільки втішався він хижо, коли переборотий милості просить у його (Дн. Чайка, Тв., 1960, 155).

ПЕРЕБОРЕ́ННЯ, я. *с.* Дія зі знач. **переборóти.** *Критика і самокритика є могутньою зброєю в руках партії, новою формою перебороння суперечностей, новим типом розвитку від нижчого до вищого* (Іст. укр. літ., II, 1956, 256).

ПЕРЕБОРИ́СТИЙ, а, е, *розм.* Який має перебори, з перебóрами (у 2 знач.). *Тиміш широким рухом розтягнув міхи баяна і сипонув таким перебористим маршем, що привернув до дівчини загальну увагу* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 7).

ПЕРЕБóРКА, и, *ж*, *рідко.* Те саме, що **перебíрка.** *Ігор, тримаючись за борт, обережно зійшов на човен і сів на дерев'яну переборку* (Донч., V, 1957, 23).

ПЕРЕБóРНИЙ [1], а, е. Такий, який можна перебороти, подолати.

ПЕРЕБóРНИЙ [2], а, е, *спец.* Прикм. до **перебíр** 5. *Говорячи про новий шлях розвитку декоративної переборної тканини, не можна обминути такі цікаві роботи, як ткані портьєри, доріжки, наволочки, хусточки* (Нар. тв. та етн., 6, 1965, 18).

ПЕРЕБОРОЗНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док.*, *перех.* Поборознити по всіх напрямках. *Переборознити всю ділянку.*

ПЕРЕБОРОНИ́ТИ *див.* **переборóнювати.**

ПЕРЕБОРОНУВáТИ *див.* **переборóнювати.**

ПЕРЕБОРóНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕБОРОНУВáТИ**, у́ю, у́єш *і рідко* **ПЕРЕБОРОНИ́ТИ**, ропю́, рóниш, *док.*, *перех.* Боронити (*див.* **боронúти** [2]) заново або ще раз.

ПЕРЕБОРóТИ *див.* **перебóрювати.**

ПЕРЕБОРóТИЙ *див.* **перебóрений.**

ПЕРЕБóРЩЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переборщúти.** *Його оповідання було великою мірою переборщеним* (Фр., VI, 1951, 223); *Не знаю я, чи се не переборщене, що я написав* (Стеф., III, 1954, 25).

ПЕРЕБóРЩЕННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **переборщúти.**

ПЕРЕБОРЩИ́ТИ *див.* **перебóрщувати.**

ПЕРЕБóРЩУВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **перебóрщувати.** — *В вашого сина чудове серце, сентиментальне тільки. Стережіть його од переборщування* (Крим., Вибр., 1965, 401).

ПЕРЕБóРЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБОРЩИ́ТИ**, щу́, щи́ш, *док.*, *неперех. і рідко перех.*, *розм.* Перевищувати міру в чому-небудь. *Нам здавалось, що ми надзвичайні силачі, і завсігди переборщували: з фортеці бігли до Казенного саду, не відпочиваючи, півтори верстви* (Думки про театр, 1955, 35); *На лекціях її цікавість часом переборщувала* (Кач., II, 1958, 32); *Варка сама побачила, що переборщила, образивши завжди тиху, звичайну та приємну подругу* (Л. Янов., I, 1959, 251); *У всім було наш Свиридко Переборщить мірку* (Фр., XI, 1952, 271); [К о р ш у н:] *А чи не переборщили ми тут, товариші? Не здатний, по-моєму, Малинін на великий злочин* (Собко, П'єси, 1958, 248).

ПЕРЕБóРЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебóрювати.**

ПЕРЕБóРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕБОРóТИ**, борю́, бóреш, *док.*, *перех.* 1. Брати верх над ким-, чим-небудь, перемагати в боротьбі з кимсь, чимсь. [Х о м а:] *Скільки-то я надривав і катував себе, щоб перебороти ворогів* (Стар., Вибр., 1959, 294); // Протидіючи якій-небудь силі опору, долати її. *Сидячи на підлозі із зігнутими колінами, тримаючись руками за ступні, розводити й зводити коліна, переборюючи опір рук* (Фіз. вихов., 1954, 38); // Долати опір якої-небудь стихії (хвилі, течії і т. ін.). *Темар щосили гребе веслами. Переборює хвилі і вітер* (Трубл., I, 1955, 179); *Хтось із товаришів подав йому руку, допомагаючи перебороти прудку течію* (Гончар, III, 1959, 353); // Проходити, проїздити і т. ін. яку-небудь відстань дуже важким шляхом, з великою витратою фізичних сил. *Ми їхали довго. І вже не раз мені здавалося, що крута гора, яку ми через силу переборюємо під надривний стогін мотора, є найвищою точкою хребта* (Жур., Вечір.., 1958, 266); *Вона була схожа на подорожнього, який, прямуючи до омріяної мети, переборює останній, найтяжчий відрізок свого шляху* (Ткач, Плем'я.., 1961, 165); // *перен.* Приходити на зміну чому-небудь (звичайно про час, пору року і т. ін.). *Осінь і зиму я сидів.., пригадуючи минуле. Тепер уже літо.. Майк і Генрі одвідали мене на зламних точках мемуарів: коли осінь зустрічається вночі з зимою і коли весна переборює зиму* (Ю. Янов., II, 1958, 165); // *перен.* Торжествувати всупереч чому-небудь, брати верх над чимсь. *Земне пристрасне кохання, що переборює умовності усталених звичаїв,— то визначальний мотив інтимної лірики Павличка* (Вітч., 7, 1968, 151); *Сумління страх переборало* (Фр., XIII, 1954, 261); *Цікавість переборола в ній усі інші міркування* (Жур., Вечір.., 1958, 247).

2. *перен.* Долати що-небудь важке, справлятися з якимись труднощами. *Йдучи незвіданими шляхами, переборюючи труднощі і нестатки, радянський народ під керівництвом Комуністичної партії перетворив у життя план будівництва соціалізму, розроблений Леніним* (Програма КПРС, 1961, 4); *На конференції партійній Тут сам головував Ілліч. Так, тут, у Празі стародавній, Серед прапрадідних будов Горів, як світоч, вищий геній, Що тьму віків переборов* (Рильський, II, 1960, 295); // Долати які-небудь недоліки, негативні звички, риси характеру або наслідки якихось дій, учинків. *Елементи резонерства ролі* [Тетяни] *Ліницька переборювала глибоким ідейним наснаженням образу* (Минуле укр. театру, 1953, 66); *Розвиток революційного робітничого руху в Росії, за яким уважно стежив Франко, діяльність російської революційної соціал-демократії допомагали Франкові переборювати ідейні вагання* (Іст. укр. літ., I, 1954, 510); // Тамувати в собі якісь бажання потреби. *Шинель розстебнула. Дві рани — сліди... Лежав горілиць, переборював згагу* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 93); *Повільно, дуже повільно, мов переборюючи велику дрімоту, рухалися танцюристи* (Жур., Вечір.., 1958, 402); // Звільнятися від якого-небудь неприємного, важкого почуття, стану, настрою і т. ін.; пересилювати. *Переборюючи приступ нудоти, підійшла* [Юля] *до вікна, довго сиділа, глибоко вдихаючи запашне повітря пізньої осені* (Тют., Вир, 1964, 453); [А н н а:] *Сама звила я се гніздо на скелі, труд, жах і муку, все переборола* (Л. Укр., III, 1952, 408); *Настя на секунду переборола свій гнів, посміхнулась самими довгастими очима* (Коп., Лейтенанти, 1947, 152).

Перебóрювати (переборóти) себé: а) перемагати свій настрій, своє почуття, оволодівати собою. *Любив* [о. Нестор] *її щиро, і кожда звістка про неї.. відбирала йому спокій.. І він постановив собі переборoти себе* (Фр., VII, 1951, 15); *Я переборов себе й обняв її легенько за плечі* (Ю. Янов., II, 1958, 117); б) перемагати якінебудь риси своєї вдачі, вдосконалюючи свій характер. *Їй треба перебороти себе, зламати свій характер, відшкребти намул, який налип на неї* (Донч., V, 1957, 317).

3. *розм.* Перемагати всіх або багатьох. *Он скільки орд перебрело через Дике Поле.. А наш народ усіх переборов* (Добр., Очак. розмир, 1965, 33).

ПЕРЕБóРЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **пере-**

бо́рювати. *Брянський оцінював бій не лише за його остаточними результатами.., а ще й за тим, як цей бій був підготовлений, проведений, як розгортався, як переборювалися складні ситуації* (Гончар, III, 1959, 52); *Чим тісніше єднання між націями і вище розуміння загальнонародних завдань, тим успішніше переборюються прояви місництва і національного егоїзму* (Програма КПРС, 1961, 100).

ПЕРЕБОЯ́ТИСЯ, оюся, оїшся, *док., розм.* Перестати боятися.

ПЕРЕБРАКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебракува́ти.**

ПЕРЕБРАКО́ВКА, и, *ж., рідко.* Дія за знач. **перебракува́ти, перебрако́вувати.**

ПЕРЕБРАКО́ВУВАТИ, ую, усш. *недок.,* **ПЕРЕБРАКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Бракувати (*див.* **бракува́ти** [2]) все або багато чого-небудь.

ПЕРЕБРАКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перебрако́вувати.**

ПЕРЕБРАКУВА́ТИ *див.* **перебрако́вувати.**

ПЕРЕ́БРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебра́ти.** *Він підвівся, дістав із шафи іще оберемок книжок і поклав на підлогу. Перебрані поклав у шафу* (Головко, II, 1957, 102); *Картоплю, перебрану в полі і закладену в контейнери, перевозять у сховища, де її можна зберігати* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 12); *За знання грецького й латинського письма воєвода зробив цього звичайного кам'янецького писаря ректором острозької школи і ревнителем друкарської справи, перебраної від учнів друкаря Федорова* (Ле, Наливайко, 1957, 119); *На другий день іде він* [царевич], *перебраний за жебрака, до царських палаців і просить, щоб його завели до царівни* (Укр., казки, легенди.., 1957, 400); — *Тепер якось виглядав,— казала пані, коли припровадили до неї перебрану Катрусю* (Кобр., Вибр., 1954, 87).

ПЕРЕБРА́ТИ *див.* **перебира́ти.**

ПЕРЕБРА́ТИСЯ *див.* **перебира́тися.**

ПЕРЕБРЕСТИ́ *див.* **перебро́дити.**

ПЕРЕБРЕ́ХА, и, *ч. і ж., розм.* Чоловік або жінка, що завжди говорять неправду. *Шарківна ждала-ждала та відразу як повіс: — Чого ото ти одчинила вершу, як хамазей, ти перебрехо ордівська?* (Вас., I, 1959, 281).

ПЕРЕБРЕХА́ТИ *див.* **перебрі́хувати.**

ПЕРЕБРІ́Д, бро́ду, *ч.* Те саме, що **брід.** *Через води-переброди Плинуть в села зміни* (Крижа., Під зорями.., 1950, 67); * Образно. *І я, зустрівши друзів давніх І пригорнувши любий рід, В думках шукаю перебрід До тих скарбів незнаних, дальніх* (Воронько, Коли я.., 1963, 38).

ПЕРЕБРІДА́ТИ *див.* **перебро́дити.**

ПЕРЕБРІ́ХУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **перебрі́хувати.**

ПЕРЕБРІ́ХУВАТИ, ую, усш. *недок.,* **ПЕРЕБРЕХА́ТИ,** бре́шу, бре́шеш, *док., розм.* 1. *перех. і неперех.* Передаючи чиї-небудь слова або розповідаючи про щось, перекручувати. *Польські пани.. всіляко перебрі́хували всі найважливіші події, що відбувалися в СРСР* (Нар. тв. та етн., 1, 1963, 74); [Ш е р в у д:] *Я розкажу вам все.. Я хотів би, щоб після моєї смерті люди знали правду про мене. Мої рідні не зрозуміють. Газети перебрешуть. А ви скажете тоді так, як було...* (Лев., Драми.., 1967, 489); // Писати, спотворюючи орфографію або помиляючись. *Розпишись на квитанції Косич, а не Косач, хай вже буде так, як вони перебрехали. а то ще причепляться!* (Л. Укр., V, 1956, 210); // *перен.* Припускатися помилки під час виконання команди, вказівки і т. ін. або гри на якому-небудь інструменті. *Він інженер, реальний. Диригент гігантського багатотисячного оркестру, де добра половина сурмачів ще перебріхують ноти по молодості літ* (Довж., III, 1960, 412); — *Це ж перший бій для багатьох моїх орлів.., уважно дивись, щоб наводчики, заметушившись, не перебріхували* (Гончар, III, 1959, 39).

2. *перев. док., неперех.* Брехати дуже багато, надмірно. *Ми розказуємо про Левка та про Івгу, а меж них* [справника з головою] *не мішаємося. щоб часом чого через верх не перебрехати* (Кв.-Осн., II, 1956, 269); — *Одні.. перебрешуть, а інші недобрешуть, то лучче від тебе почути, ти ж, Леоку, не збрешеш,— посміхається Христина* (Стельмах, I, 1962, 54)

3. *тільки док., перех.* Перевершити кого-небудь у брехні. *Брехню, як бачте, добре чеше Мій Севастян, А інший неборак із городян І Севастяна перебреше* (Гл., Вибр., 1957, 119).

ПЕРЕБРІ́ХУВАТИСЯ, усться, *недок., розм.* Те саме, що **перега́вкуватися.** *Усе спало ще в селі, навіть собаки не перебріхувалися, видно, всі були втомлені попередньою дниною* (Оп., Іду.., 1958, 699).

ПЕРЕБРО́ДЖУВАТИ *див.* **перебро́дити.**

ПЕРЕБРО́ДИТИ, джу, диш і **ПЕРЕБРО́ДЖУВАТИ,** джую, джуєш і **ПЕРЕБРІДА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕБРЕСТИ́,** еду́, еде́ш, *док., перех. і неперех.* 1. Переходити, переправлятися вбрід. *Там був брід,— там річку і перебродили і возами переїздили...* (Вишня, II, 1956, 293); *Чиїсь коні перебрідають на той бік ріки, а маленький хлопчик хоче їх завернути* (Хотк., II, 1966, 55); *Ось і пішли вони утрьох.. квітки красти, перебрели через болото, йдуть тихо* (Григ., Вибр., 1959, 97); *Савка сповз з насипу, перебрів через канаву* (Коз., Блискавка, 1962, 6); // Повільно йти, пересуватися, долаючи важкий шлях. *Переброджуючи глибокий сніг, обіллятий голубим місячним світлом,.. Василь Келембет раптом заспівав* (Ю. Янов., II, 1954, 106).

2. Повільно й насилу, ледве пересуваючи ноги, переходити через який-небудь простір. *Геннадій перебрів їдальню, в якій ще не вивітрився дух вчорашнього банкету, вийшов у коридор* (Вол., Місячне срібло, 1961, 112).

ПЕРЕБРОДИ́ТИ [1], броджу, бро́диш, *док., перех. і неперех., розм.* Бредучи, побувати в різних місцях, відвідати їх одне за одним. *Із краю в край людина світ весь перебродить* (Тич., II, 1947, 238); * Образно. *А в спогадах — три осені в економії одпоганяв... А потім дзвони в кузні, зелені жита й зоряні ночі — скільки він їх перебрів із юнацьким запалом, по пояс у зелених житах!* (Головко, II, 1957, 162); // Закінчити бродити, блукати (про багатьох). *Багато людей перебродило по лісах.*

ПЕРЕБРОДИ́ТИ [2], броджу́, бро́диш, *док.* 1. Зазнати процесу бродіння; стати готовим до вживання після бродіння. *Коли квас, перебродивши, починав стріляти, його виносили на лід* (Панч. На калин. мості, 1965, 21); *Силос тоді хороший, коли добре перебродить, коли виділить кислоти* (Руд., Остання шабля, 1959, 476); * Образно. *Що з нею буде? Чи витримає? Повинна витримати. Молоде й зелене. Серце ще перебродить, каламутний шум попливе за водою, зостанеться чиста, спокійна кров* (Кучер, Трудна любов, 1960, 227).

2. Прокиснути, зіпсуватися внаслідок надмірного бродіння. *Тісто перебродило.*

ПЕРЕБРО́ДОМ, *присл.* Те саме, що **бро́дом, убрі́д.** *Що нам ріки? — йдемо перебродом. Що нам орди? — в нас меч у руках. Разом з братнім російським народом ми безсмертні в віках* (Тич., II, 1957, 185).

ПЕРЕБРУ́ДНИТИ *див.* **перебру́днювати.**

ПЕРЕБРУ́ДНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕБРУДНИ́ТИ,** ню, ни́ш, *док., перех.* Забруднювати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПЕРЕБРУКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебруко́вувати.**

ПЕРЕБРУКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБРУКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Брукувати все або багато чого-небудь.

2. Брукувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕБРУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебрукува́ти.**

ПЕРЕБРУКУВА́ТИ *див.* **перебруко́вувати.**

ПЕРЕБУВА́ННЯ [1], я, *с.* Стан за знач. **перебува́ти** [1]. *В часи мого перебування в інституті кадри вихованців складалися з більш живої молоді* (Вас., IV, 1960, 41); *В останні дні перебування на волі Шевченко гуляв на весіллі Куліша та Ганни Барвінок* (Бурл., О. Вересай, 1959, 145).

ПЕРЕБУВА́ННЯ[2], я, *с.*, *рідко.* Дія за знач. **перебува́ти** [4]

ПЕРЕБУВА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.* Бути, міститися, розташовуватися де-небудь. *Хоч Зоня часто перебувала в Галі, все ж ані на хвильку не занедбувала своїх домашніх обов'язків* (Ков., Світ.., 1960, 65); *Вирішив Федоров здвідати Дружиніна в штабі армії, який перебував у цьому ж селі* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 10); // Бути, знаходитися в якому-небудь стані або положенні *Дорош кивнув головою, закрив очі, але не спав, перебуваючи в тому стані, коли людина не може відрізнити марення від дійсності* (Тют., Вир, 1964, 318); *Він весь перебуває в своїх радощах і готовності до дії* (Довж., I, 1958, 73).

ПЕРЕБУВА́ТИ [2], а́ю, а́єш *і* **ПЕРЕБУ́ТИ,** бу́ду, бу́деш; *мин. ч.* перебу́в, була́, ло́; *мн.* перебули́; *док.* 1. Побувати в різний час де-небудь (про всіх або багатьох). *Що то перебувало і старостів по закону, і так людей.., щоб-то висвятати Галочку* (Кв.-Осн., II, 1956, 313); *Люба мамочко!.. Кажуть, у неділю перебувало в городських купальнях шість тисяч чоловік* (Л. Укр., V, 1951, 14); *Нічого нам богословів ждати! Вони сватаються, де сотнями пахне.. Хіба ж мало богословів перебуло в нас. А чи спитав хоч один?* (Н.-Лев., I, 1956, 135); // Опинитися в чиєму-небудь розпорядженні, потрапити до когось у різний час, протягом якогось часу одне за одним. *А він бачив, як жалоби пишуться, не одна перебувала в руках* (Тесл., З книги життя, 1956, 146).

2. Побувати всюди, в багатьох місцях. *Той доктор, що тепер сюди з сім'єю приїхав, вибрав се місце, перебувавши перед тим в різних курортах тутешніх і заграничних* (Л. Укр., V, 1956, 360); *Я сам перебував на багатьох фронтах від першого і до останнього пострілу* (Логв., Давні рани, 1961, 34).

ПЕРЕБУВА́ТИ [3], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕБУ́ТИ,** бу́ду, бу́деш; *мин. ч.* перебу́в, була́, ло́; *мн.* перебули́; *док.*, *перех. і неперех.* Переживати, пережидати якийсь час де-небудь, як-небудь. *Вже три години. В чотири завсігди приходить Гордій. Ганна цю годину перебува звичайно читаючи* (Гр., II, 1963, 40); *При душевнім здоволенні чоловік забуває про те, що перебув і перетерпів, аж знову нові невдачі розрапюють старі, давно загоєні рани* (Кобр., Вибр., 1954, 8); [К у з ь:] *Ну, то завертайте, хлопці. під дуби та й перебудемо негоду* (Тич., I, 1957, 240).

ПЕРЕБУВА́ТИ [4], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕБУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що **перевзува́ти.**

ПЕРЕБУВА́ТИСЯ[1], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕБУ́ТИСЯ,** бу́дуся, бу́дешся; *мин. ч.* перебу́вся, була́ся, ло́ся; *мн.* перебули́ся; *док.*, *розм.* 1. Жити погано, бідно, обходитися якийсь час, переборюючи нестатки, злидні; перебиватися. *З останнього борошна спекла* [Горпина] *дві перепічки, борщу та картоплі зварила. Порається, а сама думає: — Сьогодні так-сяк перебудемося* (Гр., I, 1963, 252).

2. *тільки док.* Минути, пройти (про час, події і т. ін.). *Багато-багато перебулося тих днів, поки .. по місті новина, як стріла, пролетіла: Кармелюк ранений, Кармелюка везуть!* (Вовчок, I, 1955, 369); — *Тепер уже все одно, мій сину, тепер уже все минулося й перебулося* (Коб., II, 1956, 303).

3. *тільки недок.*, *рідко.* Проводити час, займаючись, розважаючись чим-небудь. — *Це не мій і не ваш добрий знайомий, а звичайний агент третього відділення, що перебувається доносами на своїх літературних ворогів...* (Полт., Повість.., 1960, 457).

ПЕРЕБУВА́ТИСЯ [2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕБУ́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.*, *рідко.* Те саме, що **перевзува́тися.** *Христя собі зійшла на місток і, схилившись на перила, піджидала, поки Кирило перебувається* (Мирний, III, 1954, 71); *Перебуйся назад носками* (Номис, 1864, № 5471).

ПЕРЕБУДИ́ТИ, буджу́, бу́диш, *док.*, *перех.* Розбудити всіх або багатьох. — *Та розбудіть же цю матір, сама спить, а дитина весь вагон перебудила! — гукнув старий* (Ів., Тасмниця, 1959, 77).

ПЕРЕБУДО́ВА, и, *ж.* Дія за знач. **перебудува́ти, перебудо́вувати і перебудува́тися, перебудо́вуватися** 1. — *Ти, Лесю, кажеш,.. що мало дерев висадили. А я мрію про більше — про докорінну перебудову села* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 121); *Велику допомогу вченим у перебудові їх досліджень на основі марксистсько-ленінської методології подавала Комуністична партія* (Ком. Укр., 2, 1969, 53); — *Як радісно знати, що перебудова людського суспільства і перебудова природи, глибоко захованих її підвалин почалась саме в нашій країні,— сказав Михайло Іванович* (Довж., I, 1958, 484).

ПЕРЕБУДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебудува́ти.**

ПЕРЕБУДО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебудо́вувати.**

ПЕРЕБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБУДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Будувати ще раз, повторно або заново, по-іншому; переробляти що-небудь у будівлі, споруді. — *Ми перебудовуємо села, незабаром будуть водопроводи, по яких текстиме не річкова — тепла і затхла вода,— а чиста, взята з глибин* (Чаб., Тече вода.., 1961, 64); *У 1690—1693 рр. він* [Осип Старцев] *збудував Києво-Братську Богоявленську церкву,.. а також перебудовував Софійський собор* (Іст. УРСР, I, 1953, 306); *Колись це був звичайний хліб, але його перебудували, і тепер тут міститься голубник* (Донч., I, 1956, 52).

2. *перен.* Переробляти, вносячи зміни в систему чого-небудь, порядок слідування чогось, замінюючи його іншим і т. ін. *Він вибрав собі більш надійного шефа. Чим же інакше пояснити, що професор Ярмола так швидко перебудував тематику роботи свого відділу?* (Рибак, Час.., 1960, 799); // Змінювати порядок розташування частин (про речення, фразу). *Письменник* [І. Франко] *часто перебудовував конструкції своїх речень, порядок слів, граматичний їх зв'язок та ін.* (Мовозн., XIII, 1955, 102); // *перев. у сполуч. із сл.* с в і т. Організовувати, влаштовувати по-новому, по-іншому; змінювати. *Він* [Кіров] *тут ходив, радів до забуття, Для нас перебудовуючи світ!* (Нех.,Ми живемо..,1960,125); *.. ми хочемо перебудувати світ. Ми хочемо покінчити всесвітню імперіалістську війну, в яку втягнуто сотні мільйонів людей..* (Ленін, 31, 1973, 177).

ПЕРЕБУДО́ВУВАТИСЯ, уюся, у́єшся, *док.* 1. Змінювати розпорядок, систему своєї праці, напрям своєї діяльності.

Я пригадав, як колись у технікумі нас навчали грати. На ходу перебудувався. Спочатку спробував з мандоліністами. Раз зіграли, вдруге — пішло на лад. По тім з балалайками (Збан., Малин. дзвін, 1958, 179); // Змінювати свої погляди, організацію свого життя, своє ставлення до кого-, чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **перебудо́вувати.**

ПЕРЕБУДУВА́ННЯ. я, *с.* Дія за знач. **перебудува́ти.** [А л ь б е р т:] *Ні, Рішаре, не я веду народ до революційних перебудувань, він сам робить мене революціонером* (Мам., Тв., 1962, 78).

ПЕРЕБУДУВА́ТИ *див.* **перебудо́вувати.**

ПЕРЕБУДУВА́ТИСЯ *див.* **перебудо́вуватися.**

ПЕРЕБУ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **перебу́ти** [2].

2. *у знач. прикм.* Минулий; прожитий. *Гей, облітає яблуневий цвіт! Шкода, Марино, перебулих літ! Приснилися, проснилися... і зникли...* (Рильський, II, 1956, 71).

ПЕРЕБУНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Припинити, перестати бунтувати. * Образно. *Скільки перебунтувало почуттів у зболених серцях* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 15).

ПЕРЕБУНТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Припинити, перестати бунтуватися.

ПЕРЕБУРХА́ТИ, а́є, *док.* Перестати бурхати. *Стишилось море, перебурхало* (Сл. Гр.).

ПЕРЕБУ́ТИ [1] *див.* **перебува́ти** [2].

ПЕРЕБУ́ТИ [2] *див.* **перебува́ти** [3].

ПЕРЕБУ́ТИ [3] *див.* **перебува́ти** [4].

ПЕРЕБУ́ТИЙ [1], а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебу́ти** [2]. *Хороблива уява, зворушена недавно перебутою сценою, бентежила всю його душу* (Фр., VII, 1951, 78); *Спав* [Гоголь] *до самого Гамбурга — кілька годин, винагороджуючи себе за безсонні ночі, перебуті перед тим у тяжких думках* (Полт., Повість.., 1960, 399)

2. *у знач. прикм.* Який минув, пройшов і т. ін. *І встають передо мною Перебуті вкупі дні, Як дорогою сумною Ми брели по чужині...* (Граб., I, 1959, 102); // *у знач. ім.* **перебу́те,** того, *с.* Пережите. *Після перебутого страшенно хочеться жити Васі. Раніше, наче і не знав ціни життю, а тепер.. полюбив його, як найпалкішу кохану свою* (Вільде, Троянди.., 1961, 347).

ПЕРЕБУ́ТИЙ [2], а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перебу́ти** [3].

ПЕРЕБУ́ТИСЯ [1] *див.* **перебува́тися** [1].

ПЕРЕБУ́ТИСЯ [2] *див.* **перебува́тися** [2].

ПЕРЕБУШУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *неперех.* Перестати бушувати; відбушувати. *Вода зійде швидко, Дніпро перебушує й заспокоїться* (Голов., Тополя.., 1965, 225); — *Їдьте додому, а я увечері прийду, коли тато перебушують* (Стельмах, I, 1962, 446).

2. *перех.* Збурити, розбурхати всіх або багатьох. —*Він ціле село перебушував, у него* [нього] *жила живо грає, ой, ще й як грає!* (Черемш., Тв., 1960, 228).

ПЕРЕВА́ГА, и, *ж.* 1. *над ким — чим і без додатка.* Якість, властивість, що вигідно відрізняє кого-, що-небудь від когось, чогось. *Світова соціалістична система має великі переваги над світовою системою капіталізму* (Ком. Укр., 10, 1967, 37); // Обладання вищими достоїнствами у порівнянні з ким-, чим-небудь. *Задоволений своєю мовою, він кинув на сина погляд, в якому світилося почуття батьківської переваги* (Крим., Вибр., 1965, 400); *О, вона добре знає, яка вона вродлива!.. Чому ж не використати цю перевагу, щоб влаштувати своє життя?* (Руд., Вітер.., 1968, 58).

2. Більша, ніж у кого-небудь, кількість (війська, техніки і т. ін.); переважання в кількості. *Восени червоні війська Південного фронту вже мали значну перевагу проти врангелівців у піхоті* (Гончар, II, 1959, 371).

△ **Матеріа́льна (позиці́йна) перева́га** — вигідніше розташування шахових фігур або більша їх кількість у одного з гравців у шахи. *Кожен шахіст повинен добре засвоїти, що матеріальна перевага далеко не завжди веде до перемоги* (Перша книга шахіста, 1952, 91).

3. Виключне, особливе право на що-небудь; привілей. *Пролетаріат і селянство стоять за* ***революцію,*** *за* ***знищення*** *не тільки поміщицької переваги, а й* ***усього*** *поміщицького землеволодіння* (Ленін, 15, 1971, 186); *Готель заселяли переважно військові. Їм надавалася й перевага* (Баш, На.. дорозі, 1967, 206).

ПЕРЕВА́ГИ-ВА́ГИ, *присл. розм.* Переважаючись, перевальцем. *А за ними кобзар Волох Переваги-ваги Шкандибає на коняку, Козакам співає* (Шевч., I, 1951, 117); *Іде Денис по полю переваги-ваги, голова як приліплена, очі в щілинках, рушниця десь аж за плечима теліпається* (Тют., Вир, 1964, 240).

ПЕРЕВАЖА́ННЯ, я, *с.* Стан або якість за знач. **переважа́ти.** *У собак сильного врівноваженого типу кров'яний тиск скоріше приходить до норми, ніж у сильних тварин з переважанням подразнювального процесу* (Фізіол. ж., 1, VII, 1961, 22); // Кількісна перевага. *Переважання комет з дуже витягнутими орбітами (параболічними) навело на думку про те, що комети приходять з міжзоряного середовища* (Наука.., 2, 1959, 16); *В країні з переважанням дрібного господарства, якою була тоді* [у квітні 1918 р.] *Росія, головну небезпеку становила дрібнобуржуазна стихія* (Біогр. Леніна, 1955, 198).

ПЕРЕВАЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕВА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Виявляти перевагу над ким-, чим-небудь у чомусь. [Х у с а:] *Моя жона не простого коліна, та все ж вона сама те добре тямить, яке належить місце їй при тій, хто всіх матрон переважає родом* (Л. Укр., III, 1952, 173); *Розпочався впертий бій, але ворог, вочевидь, переважає силою* (Дмит., Наречена, 1959, 75); *Старії люди правду кажуть: Два хитрих мудрого не переважуть* (Гл., Вибр., 1951, 118); [Л і с о в а:] *Ви ж знаєте, йому понад 50, ну, він і хвилюється, як би новий тенор його не переважив* (Коч., II, 1956, 489); *На обличчі Пігловського знизу вверх забігали лихі темні тіні, але, розуміючи, що гнівом йому не переважити Матвія, він замовкає* (Стельмах, I, 1962, 89).

2. *тільки недок., неперех.* Мати кількісну перевагу. *Тротуари були повні люду. Переважала молодь* (Панч, На калин. мості. 1965, 116); *У більшості колгоспів та й у значної частини радгоспів республіки в насадженнях переважають літні і особливо осінні сорти яблук* (Хлібороб Укр., 12, 1968. 33); *Наш бюджет активний — доходи переважають над витратами. Зміцнюється далі радянський карбованець — найсталіша валюта світу* (Літ. газ., 17.II 1955, 1).

ПЕРЕВАЖА́ЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **переважа́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який має перевагу, звичайно кількісну. *Артилеристам з прикордонниками було дуже важко стримувати переважаючі сили противника на державному кордоні* (Кучер, Чорноморці, 1956, 37); *Азот і кисень — переважаючі складові частини атмосферного повітря* (Наука.., 2, 1957, 19); *З появою свіжих овочів і фруктів переважаючими стравами повинні бути овочеві і фруктові* (Укр. страви, 1957, 31).

3. *у знач. прикм.* Найпоширеніший, панівний. *В липні 1924 року було прийнято рішення про виділення районів з переважаючим молдавським населенням у самостійну автономну республіку* (Ком. Укр., 4, 1967, 33).

ПЕРЕВА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переважити** [2].

ПЕРЕВА́ЖИТИ [1] *див.* **переважа́ти.**

ПЕРЕВА́ЖИТИ [2] *див.* **переважувати.**

ПЕРЕВА́ЖИТИСЯ *див.* **переважуватися** [1].

ПЕРЕВА́ЖНИЙ, а, е. Який має перевагу над ким-, чим-небудь; основний, панівний. *У Петербурзі 9-го січня* [1905 року] *переважною рисою був швидкий одностайний рух гігантських мас..* (Ленін, 11, 1970, 299); *В царській Росії переважна більшість населення була неписьменною* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 6).

ПЕРЕВА́ЖНО, *присл.* Головним чином, здебільшого, в основному. *Панна переважно мовчала, перекидаючися тілько іноді кількома словами з матір'ю* (Фр., V, 1951, 114); *Волосся стригла* [Марина] *коротко, не морочила собі голови зачісуванням, і тому бувала переважно розпатлана — з чубчиком на лобі* (Смолич, Мпр.., 1958, 44); *Черниш, як і раніше, займався переважно корегуванням. Його роботі навіть вибагливий Іван Антонович дав позитивну оцінку* (Гончар, III, 1959, 238).

ПЕРЕВА́ЖУВАННЯ, я, *с* Дія за знач. **переважувати.** *Залізницям дано вказівку частіше провадити контрольні переважування вагонів і вишних у неправильному зазначенні ваги вантажів притягати до відповідальності* (Рад. Укр., 1.VIII 1962, 2).

ПЕРЕВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕВА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех.* 1. Важити, зважувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Біля колгоспної комори на піддашші переважують хліб. Нагнибіда біля вагів* (Головко, I, 1957, 326); *Я повернувся до лабораторії і переважив відміряні Марією Іванівною речовини* (Смолич, День.., 1950, 181).

2. *також без додатка.* Важити, кладучи на вагу більше, ніж треба. — *Дивись, не переваж,— жартували хлопці — Не вчи вченого їсти хліба печеного!* — *заявив авторитетно комірник* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 458); // Робити що-небудь важчим за щось протилежне. *Він важко оступився і переважив свій край* [плоту] *настільки, що мало не зірвався у воду* (Голов., Тополя.., 1965, 387); // Маючи більшу вагу, перетягати. *Велика головка хлопчика переважувала тільце, як здорове яблуко на гіллячі, та він все ж таки держався в діда на руках* (Григ., Вибр., 1959, 54); *Коли Ксеня йшла вулицею, обличчя її трохи гордовито дивилося вгору: здавалось, що коса переважує і тягне її гарну голову* (Голов., Тополя.., 1965, 81); // *перен.* Діставати перевагу над ким-, чим-небудь; виявлятися вагомішим, значнішим. *А вже як серед гурту заведеться в їх* [багачів] *сварка, тоді голота переважувати почне. Вони поти дужі, поки вкупі* (Гр., II, 1963, 317); — *А може, мамо, разом упремося на своєму і якось переважимо тата?* — *Ох, як важко переважувати його* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 22); *Цікавість переважила всі міркування молодого хлопця* (Н.-Лев., IV, 1956, 333); *Добре пам'ятав він* [підмайстер] *Кузьменкові стусани і дрижав від самої думки про них, як у пропасниці. Але товариське чуття переважило* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 229).

◇ **Переважувати (переважити) на свій бік** — робити своїм прихильником, спільником у чому-небудь. *У моїй школі вони* [учні] *були чотири години, а дома цілих двадцять. І я не всіх міг переважити на свій бік* (Кучер, Трудна любов, 1960, 601); **Переважувати, переважити терезі (чашу терезів)** — віддавати чому-небудь перевагу, схилятися до чогось. — *Я вже підводу договорила: за воротьми жде! Це, видно, остаточно переважило чашу комісарових терезів: віддав матері документи, віддав і хлопця* (Гончар, II, 1959, 135).

ПЕРЕВА́ЖУВАТИСЯ [1], уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕВА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* Нахилятися під власною вагою, звичайно донизу. *Молоденька панна, що була нахилилась над столом, давно вже шукала чогось у густій сітці винограду, переважившись через штахети веранди* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 46); *Коні шарпнули сильно вперед, він переважився взад так, що потилицею гримнувся о клуб коня* (Фр., VIII, 1952, 274); * Образно. *Сонце переважилося на захід* (Вільде, На порозі, 1955, 74).

ПЕРЕВА́ЖУВАТИСЯ [2], ується, *недок.* Пас. до **переважувати** 1.

ПЕРЕВА́Л, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перевали́ти, перева́лювати** [1]. *Перевал через гірський кряж був важким.*

2. Найнижче і найдоступніше для переходу місце в гірському хребті чи масиві. *Вже вийшли* [Владко і Начко] *на перевал цитадельної гори* (Фр., VI, 1951, 151); *Всю ніч і весь день по шляхах і стежках, що вели до перевалу через Карпати, рухалися обози, автомашини, кінні і піші* (Петльов., Хотинці, 1949, 222), * Образно *Безтрепетні руки тримають штурвал; Літак свій останній бере перевал* (Бажан, I, 1946, 122).

3. *перен.* Зміна, поворот у розвитку, ході, перебігу чого-небудь. *А літо вже на перевалі: Перепочило після жнив* (Мур., Осінні сурми, 1964, 15).

4. *спец.* Глибока оранка, при якій верхній шар землі переміщається на місце нижнього. *Під час підняття перевалу під виноградник грунт треба добре заправити органо-мінеральними компостами* (Колг. Укр., 5, 1961, 36).

ПЕРЕВА́ЛИСТИЙ, а, е: **Перева́листа хода́** — хитка, розхлябана хода. *У тварин з видаленим мозочком спостерігається розлад рухів: хода стає перевалистою, хиткою, непевною* (Апат. і фізіол. люд., 1957, 149).

ПЕРЕВАЛИ́ТИ *див.* **перева́лювати** [1].

ПЕРЕВАЛИ́ТИСЯ *див.* **перева́люватися** [1].

ПЕРЕВА́ЛКА, и, *ж., розм.* 1. Дія за знач. **перевали́ти, перева́лювати** [1]. *Багаторазові перевезення і перевалки необмолочених снопів* [конопель] *є причиною значних втрат насіння* (Техн. культ., 1956, 203).

2. Пункт, місце, де перевантажують, перевалюють товари, вантажі і т. іп. *Так і не дав* [Глухенький] *моторки, сказав, що правитиме нею огірки на перевалку* (Гончар, Новели, 1954, 138).

ПЕРЕВА́ЛОЧНИЙ, а, е, *розм.* Стос. до перевалки. *Потоковий і перевалочний способи* [збирання врожаю] *дозволяють значно підвищити продуктивність праці і скоротити потребу в робочій силі* (Хлібороб Укр., 8, 1968, 18); // Признач. для перевалки. *Від місу Осиновець теж виступило в тисячу чоловік, які мали зустріти тих, що прямували од перевалочної бази* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 314).

ПЕРЕВА́ЛЮВАННЯ, я, *с* Дія за знач. **перева́лювати** [1]. *При товщині розкривної породи в 20—25 метрів вигідніше застосовувати систему перевалювання її без допомоги поїзного транспорту* (Наука.., 7, 1956, 7).

ПЕРЕВА́ЛЮВАТИ [1], юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕВАЛИ́ТИ,** валю́, ва́лиш, *док.* 1. *перех.* Переміщувати, перекладати, звалюючи (при перевантаженні і т. ін.). *З допомогою ковша, установленого на автонавантажувачі, вантажать, перевалюють і транспортують сипкі матеріали — вугілля, гравій, пісок, зерно тощо* (Наука.., 10, 1956, 7).

2. *через що, перех.* Переміщувати, перекидати через що-небудь на інший бік чогось. *Петро легко підскочив з місця, вхопився обома руками в зазубні сволока і, ривком переваливши ноги через стіл, з силою вдарив його* [Пазюка] *чобітьми в обличчя* (Кол., Терен.., 1959, 62).

3. *перех. і через що.* Переходити, переповзати і т. ін., подолавши що-небудь (хребет, гору і т. ін.). *Маленька чорна муравочка тягла білу, велику, мов парус, насинину,.. переваливала зі своєю ношею через пагорки* (Загреб., День.., 1964, 111); *Іван і Франка взялися за руки і йдуть угору.. А переваливи гору — побачили, що тартак на Ровені працює* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 107); // *також за що.* Переміщатися через який-небудь простір; переходити, переїжджати і т. ін. якусь просторову межу. *Димок усе меншає й меншає, пароплав переваливе через обрій* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 7); *Переваливши через шосе, вони повзли поволі, ніби принюхуючись до слідів на землі* (Головко, I, 1957, 288); *— З усіх наших фронтів ми тепер найзахідніші,— жартували офіцери. — Переваливши за 19-й меридіан* (Гончар, III, 1959, 225).

4. *неперех., за що, через що, розм.* Переходити якінебудь кількісні або часові межі. [Х р а н к о:] *Всього сто шістдесят три рублі.. на бевті ж рублів умовився з Перепадею, — от воно й за три сотні перевалить* (Мирний, V, 1965, 140); // *безос. Ось уже перевалило через лютий. Знову розкисли дороги, глянула на світ чорна рілля...* (Мик., II, 1957, 9); *Дмитро Іванович глянув на годинника і, побачивши, що перевалило за південь, зупинив коня* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 121); // *безос., також кому.* Наставати якому-небудь вікові. *Артем Сидорович ішов міцним кроком, хоч давно вже перевалило йому за п'ятдесят* (Коп., Лейтенанти, 1947, 117); *— Старьте, Антоне Андрійовичу,— зауважила Уляна Григорівна.. — Нічого не вдієш, матінко, вважай, за половину шостого десятка перевалило* (Добр., Очак. розмир, 1965, 31).

ПЕРЕВА́ЛЮВАТИ ¹, юю, юєш. *недок.*, **ПЕРЕВАЛЯ́ТИ**, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. *розм.* Валити одне за одним все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

2. *розм.* Обвалювати в чому-небудь все або багато чогось.

3. Переробляючи, валяти ще раз, повторно або заново, по-іншому (шерсть, повсть і т. ін.).

ПЕРЕВА́ЛЮВА́ТИСЯ ¹ ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕВАЛИ́ТИСЯ**, валю́ся, ва́лишся, *док.* 1. Перемістившись через що-небудь, опускатися, падати по другий бік чогось. *Щохвилі вода стає все більш і більш каламутною, брудні кім'яхи переваляються через каміння і ростуть невпинно* (Хотк., II, 1966, 387); *Важко переваляючись через велетенські хвилі, часом глибоко пірнаючи в них, кораблі весь час ідуть бездимним ходом* (Кучер, Чорноморці, 1956, 404); // Насилу, ледве переходити, переповзати і т. ін. через що-небудь. *Меркурій низько поклонився, Перед Зевесом бриль ізняв, Через поріг перевалився, До стайні швидше тягу дав* (Котл., I, 1952, 80); *Двері відчинились, і через поріг не те що переступив, а насилу перевалився незнайомий* (Гжицький, Опришки, 1962, 195).

2. *тільки недок.* Нахилятися то в один бік, то в інший (під час ходьби, руху). *Позакручувавши уси, ідуть* [парубки] *лавою, з боку на бік переваляються, руками розмахують* (Кв.-Осн., II, 1956, 19); *Галя рада, плеще у долошки, світить оченятами, лепече, бігає за хлоп'ятами, як та качечка переваляється на своїх, ще не окріплих ніжках* (Мирний, IV, 1955, 71); *Гриць глянув туди-сюди і раптом увесь похолов. По палубі, переваляючись з боку на бік та похитуючи кудлатою головою, прямо на нього біг бурий волохатий ведмідь* (Ткач, Гриць.., 1955, 9).

3. *тільки док., розм., рідко.* Те саме, що **повали́тися**. *Прийняв ногу опришок... Камінь перевалився набік* (Хотк., II, 1966, 204).

ПЕРЕВА́ЛЮВАТИСЯ ², ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕВАЛЯ́ТИСЯ**, я́юся, я́єшся, *док., розм.* 1. Валятися, лежати де-небудь, якось (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

2. *тільки док.* Перестати валятися; відлежатися.

3. Валяючись, забруднюватися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

4. Збиватися, сплутуватися (про шерсть, повсть і т. ін.).

5. *тільки недок.* Нас. до **перева́лювати** ².

ПЕРЕВАЛЯ́ТИ *див.* **перева́лювати** ².

ПЕРЕВАЛЯ́ТИСЯ *див.* **перева́люватися** ².

ПЕРЕВА́ЛЬКИ, *присл., рідко.* Те саме, що **перева́льцем**. *Потис плечима парубок і перевальки почвалав у поле* (Тют., Вир, 1964, 241).

ПЕРЕВА́ЛЬКУВАТИЙ, а, е, *рідко:* **Перева́лькувата ходá** — те саме, що **Перева́листа ходá** (*див.* **перева́листий**). *За нею перевалькуватою ходою придибала Соломія Гичка, круглотіла, підстаркувата жінка, дружина Мусія Гички* (Добр., Тече річка.., 1961, 28).

ПЕРЕВА́ЛЬНИЙ, а, е, *рідко.* Стос до перевалу (у 2 знач.); // Який міститься, розташований на перевалі. *Ліворуч на острові, біля виступу, стояв на горбі перевальний стовп* (Донч., I, 1957, 97).

ПЕРЕВА́ЛЬЦЕМ, *присл.* Переваляючись з боку на бік, з ноги на ногу, похитуючись і не поспішаючи (про ходу). *Вербляд ішов перевальцем, і помірне одноманітне погойдування заколисувало хворого* (Тулуб, В степу.., 1964, 41); *Валерія поважно, не квапляючись, все так само перевальцем, рушив з батьком до виходу* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 68).

ПЕРЕВА́ЛЬЦІ, *присл., рідко.* Те саме, що **перева́льцем**. *Баталов перевальці попрямував до «Победы», важко сів на місце водія, зряпнув дверцятами, і легкова враз зірвалася* (Логв., Давні рани, 1961, 135).

ПЕРЕВА́ЛЬЦЯ, *присл., рідко* Те саме, що **перева́льцем**. *На ходу привітавшись з Вірою Андріївною, перевальця ішов* [голова колгоспу] *до воза* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 94).

ПЕРЕВАНТА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч до **перевента́жити**. *Корабель ішов рівно й стрімко, і було видно, що він перевантажений до краю* (Кучер, Голод, 1961, 22); *Бувають хвилини, коли Сташка намагається дурити саму себе: мовляв, Бронко такий, як і раніше, лише надто перевантажений своїми справами* (Вільде, Сестри.., 1958, 548): *Дибинецькі майстри розмальовують посуд з великим смаком. Він ніколи не буває перевантажений розписом, бо останній завжди знаходиться у відповідності з формою, підкреслює її* (Мист., 6, 1964, 15).

ПЕРЕВАНТА́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Надмірна навантаженість; переобтяженість, громіздкість. *Пілот Вейг незадоволено озирнувся з кабіни, мовчки поглядом висловивши своє незадоволення перевантаженістю літака* (Ле, Клен. лист, 1960, 53).

ПЕРЕВАНТА́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перевента́жити, перевента́жувати** і **перевента́житися, перевента́жуватися.**

2. Стан за знач. **перевента́житися, перевента́жуватися** 2. *Надмірний вміст кадмію у крові призводить до перевантаження нирок, що викликає підвищення кров'яного тиску* (Наука... 7, 1968, 61); *Літак робить великий крен. Перевантаження знову зростає* (Рад. Укр., 7. VIII 1963, 4).

ПЕРЕВАНТА́ЖИТИ *див.* **перевента́жувати.**

ПЕРЕВАНТА́ЖИТИСЯ *див.* **перевента́жуватися.**

ПЕРЕВАНТА́ЖНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **перевента́жувальний**. *Студенти Криворізького гірничорудного інституту виконали проект будови перевантажного вузла для збагачувальної фабрики Чкаловського*

гірничо-збагачувального комбінату (Знання.., 8, 1966, 19).

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перевантажування.

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевантáжувати** і **перевантáжуватися.** *Треба домогтися, щоб картопля з поля надходила до споживача без всяких перевантажувань* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 12).

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВАНТА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Переміщати вантаж з одного місця на інше; вантажити з одного транспортного засобу на інший. *Обслуга виплигнула з машини і зразу почала перевантажувати на літак пакети й мішки* (Смолич, Ми разом.., 1950, 148); *В Хмельницькому аеропорту газети і журнали перевантажують на легкомоторні літаки і в той же день їх одержують сільські читачі* (Рад. Укр., 28.VII 1967, 2).

2. Навантажувати надмірно, більше, ніж треба. *Учитель повинен попередити учнів про необхідність поступового врізування фрезою в заготовку, бо інакше можна перевантажити фрезу і поламати її* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 61); // *перен.* Обтяжувати надмірною роботою. *Ступакова зрозуміла, що Клаві не треба співчувати, її не треба умовляти, щоб не перевантажувала себе, бо дівчина образиться* (Ткач, Плем'я.., 1961, 56); // *перен.* Забезпечувати надмірною кількістю чого-небудь, робити надто громіздким, вводячи надмір чогось. [Корній] *Чуковський не перевантажує свій текст* [нарисів] *українізмами, він тактовно вводить іноді кілька слів, інколи коротку репліку, подекуди відтворює особливості української вимови* (Рад. літ-во, 5, 1962, 103).

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВАНТА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. Переміщати свій вантаж з одного транспортного засобу на інший.

2. Навантажуватися надмірно, більше, ніж треба.

3. *тільки недок.* Пас. до **перевантáжувати.** *Технологія приготування кормів здійснюється так: зерно з завальної ями.. перевантажується в зерносклад з швидкістю три тонни за 5 хвилин* (Рад. Укр., 3.II 1962, 2).

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАЧ, а *ч* Механізм для перевантажування чого-небудь. *В порту цілий день сновигали туди й сюди маленькі катери, перетягаючи баржі, крани, перевантажувачі* (Собко, Скеля.., 1961, 4).

ПЕРЕВА́РЕНИЙ, а, е Дієпр. пас. мин. ч. до **переварíти.** — *Що то, мамо, нині кава так ніби... чи то недоварена, чи то переварена?* (Хотк., II, 1966, 10); *З її роз'їдених пальців вилетів жовтий переварений бинт* (Стельмах, II, 1962, 252).

Перева́рена вода́ — вода, піддана кип'ятінню *Сам пляшечку виварив* [Данкевич], *вимив, обтер, розпустив молоко переваренною водою* (Мак., Вибр., 1954, 289).

ПЕРЕВА́РИТИ *див.* **перева́рювати.**

ПЕРЕВА́РИТИСЯ *див.* **перева́рюватися.**

ПЕРЕВА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перева́рювати** і **перева́рюватися.**

ПЕРЕВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕВАРИ́ТИ,** варю, ва́риш, *док.*, *перех.* 1. Варити ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Знать вона* [Войцехова], *що робити. Молоко ще раз переварить* (Фр., VI, 1951, 143).

2. Задовго проварюючи, позбавляти потрібних якостей. *Дуже важливо додержувати правильної кулінарної обробки їжі, щоб запобігти руйнуванню вітамінів (варити в емальованому посуді під покришкою і не переварювати)* (Рад. Укр., 26.V 1961, 3); [Є ф р о с и н а:] *Підіть-бо, мамо, у пекарню, а то Химка там все перепалить та переварить* (Н.-Лев., II, 1956, 483); *Казав пан своєму хлопцеві: — Звари мені троє яєць, і так звари, щоб доварив і не переварив* (Україна.., I, 1960, 76).

3. *фізл.* Перетравлювати, засвоювати в процесі травлення. — *Солдатський, брат, шлунок і цвях переварить!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 192); // *перен., розм.* Осягати, засвоювати розумом. *Сидір озирався навкруги, люди переварювали свої думки, почували себе надто безпечно* (Горд., II, 1959, 170); *Треба все добре переварити, виносити і зрозуміти* (Коцюб., III, 1956, 360).

4. *тільки недок., перев. із запереч.* и е, *перен., розм.* Терпляче зносити; ставитися до кого-, чого-небудь терпимо. *Не переварюю я Масла, дуже він масний, гумовий, а от не впіймав за руку — не тягни до буку, як каже закарпатець Михайло* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 128).

5. То саме, що **вари́ти** 1. *Наші фрукти на заводах Переварять, перетруть* (Позн., Ми зростаєм.., 1960, 73); // Варити, додаючи що-небудь. *Зна.* [дід Гостряк] *трав багато, настоював їх на водах різних, з медом переварював* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 438).

ПЕРЕВА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕВАРИ́ТИСЯ,** ва́риться, *док.* 1. Проварюючись, варячись задовго, втрачати потрібні якості. [П л а т о н Г а в р и л о в и ч:] *Ну, що ж, як, Федоро, варення не переварилося?* [Ф е д о р а:] *Ні, саме добреньке* (Вас., III, 1960, 141).

2. *фізл.* Перетравлюватися, засвоюватися в процесі травлення.

3. *тільки недок.* Пас. до **перева́рювати** 1—3,5.

ПЕРЕ́ВДЯГ, у, *ч.*, *рідко.* Одяг для перевдягання.

ПЕРЕВДЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевдяга́ти** і **перевдяга́тися.** *Костюм Петимка хоч виглядав довгим і бахматим на Маркові, але загалом прийшовся, і після перевдягання хлопець відчував себе дуже добре* (Трубл., Шхуна.., 1940, 180); *З-поміж усіх нас лише Оксен-пожежник, не піддавшись гарячці перевдягання, з'явився, мов на службу, у своїй бравій пожежницькій формі* (Гончар, Маша.., 1959, 27).

ПЕРЕВДЯГА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕВДЯГТИ́** і **ПЕРЕВДЯГНУ́ТИ,** дягну́, дя́гнеш; *мин. ч.* перевдя́г, ла́, ло́ і перевдягну́в, ну́ла, ло; *док.*, *перех.* Одягати кого-небудь в інший одяг. *Перевдягти хворого в чисту білизну;* // Знімаючи один одяг, одягати інший. *Перевдягти костюм,* // *ким, у кого.* Вбирати кого-небудь так, щоб не можна було впізнати, щоб можна було прийняти за когось іншого (звичайно з метою маскування, маскараду і т. ін.) *Перевдягти дівчину хлопцем.*

ПЕРЕВДЯГА́ТИСЯ, аюся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕВДЯГТИ́СЯ** і **ПЕРЕВДЯГНУ́ТИСЯ,** дягну́ся; дя́гнешся; *мин. ч.* перевдя́гся, ла́ся, ло́ся і перевдягну́вся, ну́лася, лося; *док.* Знімаючи один одяг, одягатися в інший. — *Йдемо, мамцю! Вже йдемо,— весело озвалися Катря.* — *Ми перевдягалися...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 311); *Пані Замойська перевдяглася у святковий кунтуш, шитий золотом на блакитнім оксамиті* (Ле, Наливайко, 1957, 29); // *ким, в кого.* Одягатися так, щоб не бути впізнаним (звичайно з метою маскування, маскараду і т. ін.).

ПЕРЕВДЯ́ГНЕНИЙ, ПЕРЕВДЯГНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевдягти́.** *Перевдягнений у хлопський кожух і вовняні гачі, видавався трохи затвердим, неоковирним, зовсім не схожим на того стрункого і гнучкого Ярему, якого знала Марія* (Загреб., Шепіт, 1966, 28); *Тепер Роман почуває себе чистим, наче востаннє скупаний і перевдягнутий в чисту білизну* (Гончар, III, 1959, 154).

2. *у знач. прикм.* Який одягся незвично (для маскування, маскараду і т. ін.). *На пероні ловили перевдягнених жандармів, пізнаючи їх по діагональних брюках, які виглядали з-під цивільної верхньої одежі* (Панч, В дорозі, 1959, 281); *Він скидався на перевдягнутого колгоспника середнього віку, хоч висококалорійний харч і споживання деяких напоїв трохи зіпсували йому.. талію* (Довж., 1, 1958, 338).

ПЕРЕВДЯГНУ́ТИ *див.* **перевдяга́ти.**

ПЕРЕВДЯ́ГНУТИЙ *див.* **перевдя́гнений.**

ПЕРЕВДЯГНУ́ТИСЯ *див.* **перевдяга́тися.**

ПЕРЕВДЯ́ГТИ *див.* **перевдяга́ти.**

ПЕРЕВДЯ́ГТИСЯ *див.* **перевдяга́тися.**

ПЕРЕВЕ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевести́.** *Учбові заклади Києва, як і всієї України, на самому початку війни були переведені у глибокий тил і там продовжували свою роботу* (Тич., III, 1957, 270); *Скучаю, хочу швидше мати листи од тебе, знати, чи всі здорові, чи чого не сталося. Чи Іра переведена? Чи приїхав Юрко?* (Коцюб., III, 1956, 320); *По закінченні встановленого строку переведений у кандидати приймається в члени партії на загальних підставах і йому зберігається попередній партійний стаж* (Статут КПРС, 1961, 8); *В колгоспі імені Ватутіна бригади переведені на госпрозрахунок* (Колг. Укр., 4, 1958, 5); *Якщо гібрид не переведений на стерильну основу, обривати волоть на материнській формі починаємо, як тільки вона з'являється* (Хлібороб Укр., 1, 1968, 30); // **переве́дено,** *безос. присудк. сл. Нагнувся* [Бармаш] *і приклав вухо до рейки. Рейка глухо стугоніла і ледве помітно здригалась. Ешелон наближався. — Стрілку переведено?* — *Переведено* (Коз., Гарячі руки, 1960, 243); *Як бачите, доля закинула мене аж у Крим: мене переведено в Кримський комітет філоксерний* (Коцюб., III, 1956, 126); *Льотчик Сіробаба запевняє, що в той гарнізон, куди переведено Петра, потрапляє не кожен, сірих та мурих туди не беруть* (Гончар, Тронка, 1963, 316); — *І навіщо ви отаку силу книжок набгали?* — *звернувся до мене пан становий. — Скільки-то грошей на їх переведено!..* (Мирний. IV, 1955, 371).

ПЕРЕВЕ́ДЕННЯ, я, *с* Дія за знач. **перевести́.** *Суддя старався про переведення до більшого міста, та сказали, щоб не бавився в політику* (Кобр.. Вибр., 1954, 37); *Формальності по переведенню з заводу до цирку лишились позаду. Максим Бондарчук повільно йде понад бар'єром, наче ще не насмілюється переступити через нього* (Ткач, Арена, 1960, 127); *Робітничий клас повинен не замикатися від усіх інших частин населення, а навпаки — керувати всіма частинами населення без винятку в справі переведення їх до поголовного об'єднання в єдиний всенародний кооператив* (Ленін, 36, 1973, 153); *В шостій п'ятирічці здійснюється поступове переведення робітників і службовців на семигодинний робочий день* (Рад. Укр., 3.VII 1957, 1); *Високий ефект дістають і при переведенні на газ побутових приладів* (Наука.., 11, 1956, 9); *Проблема переведення дерев на щорічне плодоношення давно цікавить учених-садоводів як у нашій країні, так і за кордоном* (Хлібороб Укр., 1, 1966, 30); *До переведення в життя.. проекту закликано педагогів і кооператорів* (Еллан, II, 1958, 242).

ПЕРЕВЕ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевезти́.**

ПЕРЕВЕ́ЗЕНЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевезти́.** *Стоїть біля кузні величезна гарба-платформа, призначена для перевезення соковитого кукурудзиння до силосних траншей* (Руд., Остання шабля, 1959, 454); *Найпоширенішим типом автомобільно-транспортних підприємств є автобаза. Її основне призначення — здійснення автомобільних перевезень* (Автомоб., 1953, 305).

ПЕРЕВЕЗТИ́ *див.* **перево́зити.**

ПЕРЕВЕЗТИ́СЯ *див.* **перево́зитися.**

ПЕРЕВЕ́РНЕНИЙ *див.* **перве́рнутий.**

ПЕРЕВЕРНУ́ТИ *див.* **переверта́ти.**

ПЕРЕВЕ́РНУТИЙ, ПЕРЕВЕ́РНЕНИЙ, а, е. Дієпр.пас. мин. ч. до **перверну́ти.** *На перевернутім уверх денцем горняті блищав каганець і присвічував у миску* (Мирний, I, 1949, 250); *Проти кузні — добре утоптаний майданчик. На нім — кілька возів, перевернутих вверх колесами, точило, діжка з водою, конов'язь* (Кол., Терен.., 1959, 18); *Горпина вже несе, прикриваючи рукою, каганчик і ставить його на перевернутий догори дном полумисок* (Стельмах, II, 1962, 348); *Тілько день наставав, хати наповнялися.. стуком перевернутих стільців, що були у його поперемінно то за коней,.. то знов за корів* (Григ., Вибр., 1959, 427); // *у знач. прикм. Піч потріскалася й осіла; на припічку перевернений горщик* (Вовчок, I, 1955, 288); // **перве́рнуто, перве́рнено,** *безос. присудк. сл. Кинулась Мотря до скрині, та й охолола... Там усе перевернено, перекидано* (Мирний, I, 1949, 265).

ПЕРЕВЕРНУ́ТИСЯ *див.* **переверта́тися.**

ПЕРЕВЕ́РСТАНИЙ, а, е, *друк.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переверста́ти.** *«Росія посилає в космос місячну станцію» — такими заголовками рясніють перші терміново переверстані полоси газет* (Рад. Укр., 4.IV 1963, 4).

ПЕРЕВЕРСТА́ТИ *див.* **перве́рстувати.**

ПЕРЕВЕ́РСТКА, и, *ж., друк.* Дія за знач. **переверста́ти, перве́рстувати.**

ПЕРЕВЕ́РСТУВАННЯ я, *с., друк.* Дяі за знач. **перве́рстувати.**

ПЕРЕВЕ́РСТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕВЕРСТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., друк.* Верстати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Йому подобався цей хлопець, хоч він часто запізнювався з подачею матеріалів, до чорноти правив гранки й доводилося переверстувати цілі полоси* (Мушк., День.., 1967, 32).

ПЕРЕВЕ́РСТУВАТИСЯ, усться, *недок., друк.* Пас. до **перве́рстувати.**

ПЕРЕ́ВЕРТ *див.* **пере́верти.**

ПЕРЕВЕРТА́ННЯ, я. *с.* Дія за знач. **переверта́ти** і **переверта́тися.** *За пана Цеглинського* [редактора «Зорі»] *багато дознали ми справжнього перевертання своїх творів* (Сам., II, 1958, 437).

ПЕРЕВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕВЕРНУ́ТИ,** верну́, ве́рнеш, *док., перех.* 1. Повертати з одного боку на другий. *Її кидають на ослін.. Роберт перевертає Тамару на спину, хапає склянку води і хлопає в обличчя* (Хижняк, Тамара, 1959, 148); // Повертати нижнім або протилежним боком догори. *Хлопець слухався діда. Коли одна половинка ножа нагрівалася, він перевертав його на другу. Руку все далі й далі гнало* (Мирний, I, 1954, 179); *Онися перевернула матерію на другий бік і пересвідчилась, що матерія була на лице, та й швиргонула її на стіл* (Н.-Лев., III, 1956, 170); *Іван вихопив у неї з рук мотузку, відтяг саночки до купи гною і перевернув догори полозками* (Чорн., Потік.., 1956, 314); *Я зупинив патефон, перевернув пластинку* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 165); // Перекидати, валити набік. *Летять* [троянці] *і все перевертають, Як мух, Рутульців убивають* (Котл., I, 1952, 254); *Вітя варить в казанку кашу. Перевертає, зачепивши ногою, казанок* (Вас., III, 1960, 326); *Поспитала вітру мати, де посмів він пропадати: чи у скелищі сидів, чи трусив плоди садів, чи на морі бунтував, кораблі перевертав...* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 18); *Зачервоніється* [Оксана], *засоромиться, рученьками закриється, перемовчить, та вп'ять за своє: поратись кинеться й гляди, те розіллє, те переверне, те розіб'є* (Кв.-Осн., II, 1956, 431); // Листати, гортаючи (сторінки, листки і т. ін.). *Послухай, Грицьку, лиш! чи це тобі*

втямки, Як зійдуться було до тебе парубки, А ти було й звелиш граматку їм читати, А сам почнеш було псалтир [псалтир] *перевертати* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 46); *Лемішка любив молитись богу довго й голосно, кілька разів одривавсь од молитви, ходив по хазяйству, вертавсь і знов починав бубоніти, перевертаючи листки* (Н.-Лев., I, 1956, 176); *Переверніть пудові журнали та пошукайте, чи нема там чого-небудь такого, як С[яченая] е[ода] — і не турбуйтесь, бо, їй-богу, не найдете* (Шевч., I, 1951, 376); // Розгрібати й ворушити сіно, траву і т. ін. *Чую я — не спиться моєму парубкові: то сіно перевертав, то зітхав, далі й вийшов* (Вовчок, I, 1955, 74); [Д е н и с:] *А бери лиш граблі та починай громадити, та, гляди, перевертай траву щоразу* (Кроп., II, 1958, 430); *Іван вилами перевертав гній, а в грудях наростала злість на пана* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 26); // Копати, орати землю. *Неможливим, над силу людську, здалося їй такий лан двома плугами перевернути* (Л. Янов., I, 1959, 429); *Хай мокро на ниві. Хай тяжко орати. Та я переверну ще гори ріллі* (С. Ол., Наші знайомі, 1948, 10); // *перен.* Розглядаючи щонебудь з іншого боку, звертаючи увагу на щось інше, відмовлятися від попереднього. — *Тут-таки* [на берегах Дніпра], *може, знайдемо пам'ятки,— провадив він далі,— що перевернуть усі теорії про давні народи, які мешкали на цьому терені, і про впливи їх на пізніші культури* (Коцюба, Нові береги, 1959, 140).

◇ **Перевернýти [весь] світ** — зробити щось незвичайне, неможливе. [1-й г і с т ь:] *Ви, сваток, таки голова.* [Г о с т і:] *Золота голова! Світ перевернемо з такою головою!* (Мик., I, 1957, 74); — *Ось твій Петро хоче сам весь світ перевернути. Не переверне. Спробує гіркого — порозумнішає* (Жур., Дорога.., 1948, 36); **Перевернýти гóри** *див.* **горá**; **Перевертáти (перевернýти) на свій лад** — робити по-своєму. *Ядоха була пишна, горда. Як тільки оселилася, зараз почала все на свій лад перевертати, господарством заправляти* (Мирний, I, 1949, 396); *Потроху та помалу усе панночка на свій лад перевернула,— життя і господарство* (Вовчок, I, 1955, 108).

2. *перев. у сполуч. із сл.* д о г о р и н о г а м и, д о г о р и д н о м. Переривати, переворушувати десь все або багато чого-небудь з метою знайти когось, щось. *Не раз узимі.. траплялося, що слід опришка приводить до її хати, далі слід не йде — а приходять пушкарі, перевертають все догори ногами, стіни рубають зі злості, а знайти не можуть нічого* (Хотк., II, 1966, 161); *Вночі жандарми прийшли в квартиру Комашка трусити; перетрусили усе, перевернули усе догори, забрали усі українські книжки, навіть українські ноти...* (Н.-Лев., V, 1966, 309); * Образно. [І в а н е н к о:] *Переверну все місто, але знайду* [Варвару] (Корн., II, 1955, 279); // Робити безладдя, усе перекидаючи. *З Катею вони завжди регочуть, перевертаючи у хаті все догори дном* (Коз., Вибр., 1947, 17); — *Пораділи, що вчителька самих у хаті лишила, то зараз і хату згодні перевернути!* (Вас., I, 1959, 121); // Різко порушувати усталений, звичайний порядок. *То весела, весела* [Мотря] — *усе б догори дном перевернула, то зразу, наче зав'яже її,— сидить, думає, думає, часом плаче* (Мирний, IV, 1955, 166); [К у ц:] *Тут і голову загубити можна. Комісія за комісією. Перевертають інститут догори ногами* (Мороз, П'єси, 1959, 219).

3. *перен.* Робити зовсім іншим, різко змінювати. *Прийшла була по неї лиха година з Дону, котра перевернула все її життя* (Мирний, I, 1949, 240); *Читання настільки перевернуло мій світогляд, що з незвичайно революційного хлопця, яким я був до 12 років, я став на 13 році життя — атеїстом, а на 14 — соціалістом* (Коцюб., III, 1956, 281); *Прийшла енергійна людина, стала на чолі комуністів, перевернула все: згуртувала актив, зібрала, запалила комсомольців* (Вишня, I, 1956, 410); // Викликáти в кого-небудь якесь сильне почуття, переживання: хвилювати; // *безос.* — *Видно, добра книжка, коли отак перевернуло тебе... — усміхнувся Хома* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 386).

◇ **Перевертáти (перевернýти) дýшу** *від чого, чим* — викликати гостре почуття жалю, співчування і т. ін. [Г е р а с и м:] *Хай лірники гудуть про Лазарів та чечоток виспівують, а ти ушквар такої, щоб серце боліло, щоб усю душу тобі перевернуло від жалю* (Мирний, V, 1955, 77); *Гості й про закуску забули, а Савка Чемерис і чарки до рота не доніс: цей чортів Михей всю душу тобі може піснею перевернути* (Зар., На.. світі, 1967, 3).

4. *в що, на що, в кого, на кого, перен.* Перетворювати на що-небудь інше, переводити в інший стан, надавати зовсім іншого вигляду. *Зійшов місяць і почав все перевертати в срібло: по хлібах побігли блискучі хвилі, на траві роса заграла* (Григ., Вибр., 1959, 218); [П е р е д е р і й:] *Хіба на те ми маємо свої Статути цехові та привілеї, Щоб з наших прав знущалися пани Та на рабів своїх перевертали!* (Коч., Свіч. весілля, 1951, 126); — *Я вірила в майбутнє, мною керувала любов до тебе. Та життя перевернуло віру на зневір'я, щирість на брехню* (Кол., Терен.., 1959, 362); // Заворожуючи, перетворювати в кого-, що-небудь. *Перевернув* [чарівник] *Сороку в Дулю. Так і осталася вона* (Гл., Вибр., 1957, 329).

◇ **Перевертáти (перевернýти) на жарт** *що* — надавати чому-небудь жартівливого змісту. *Мирон, нагодившись в кухню саме на цю розмову, знову все перевернув на жарт* (Гончар, Людина.., 1960, 53).

ПЕРЕВЕРТÁТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕВЕРНУ́ТИСЯ,** вернýся, вéрнешся, *док.* 1. Повертатися з одного боку на другий. *Нудиться Кирило Хоць. Ніч, а йому й не спиться. Перевертається під сіряком то на той бік, то на той, аж піл торохтить* (Тесл., З книги життя, 1949, 28); *Чайка линула над морем, переверталася з крила на крило, а Павло Коваль усе махав і махав їй услід вицвілою на сонці безкозиркою* (Кучер, Прощай.., 1957, 6); *Перевернувся* [Чіпка] *з боку на бік, натяг на голову ряднину,— не спиться, та й годі...* (Мирний, I, 1949, 130); *Данило Багрич прокинувся. Перевернувся з боку на бік* (Дмит., Обпалені.., 1962, 52); // Повертатися пижнім боком догори або набік; перекидатися. *Порожня діжка з борошна переверталася догори дном, і навіть пилочок не сипався з неї...* (Коцюб., I, 1955, 89); *Коли з'їздили в лісі з гори, вдарилося колесо на скруті до сухого пня, а віз перевернувся* (Март., Тв., 1954, 221); *Розгойданий двома тілами, невеличкий човен захитався з боку на бік і перевернувся* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 13).

◇ **В душі перевертáється (перевернýлося); Душá перевертáється (перевернýлася); Сéрце перевертáється (перевернýлося)** *в кого, кому:* а) у кого-небудь виникло гостре почуття жалю, співчування і т. ін. [Г а н н а:] *Повіриш, Арсеньку, у мене так просто душа перевертається од усього цього* (Мороз, П'єси, 1959, 267); *Глянув у її широко відкриті, такі довгляві очі, і в душі все йому перевернулось од болю* (Гончар, II, 1959, 89); *У Христі серце перевернулося, сльози затремтіли на очах* (Мирний, III, 1954, 329); б) у кого-небудь виникло гостре відчуття огиди. — *Як бридко ти промовив сі слова! Душа моя од їх перевернулась!* (Л. Укр., I, 1951, 169); **Перевéрнеться (перевернýся б) у трýні** *хто* — про обурення, гнів (із згадкою про померлого, причетного до предмета мови). — *Ну, скажи, Федю, за що він*

муку прийняв отаку, голову свою поклав? ..Та він, коли б знав отаке, в труні перевернувся б! (Головко, II, 1957, 496).

2. *перен.* Різко, докорінно змінюватися. *Розмова якось перевернулася у другий бік* (Хотк., II, 1966, 163); *— Чув я про твої перемоги, синку, — почав Повчанський.. — Але кожна палиця має два кінці. Коли б воно навпаки не перевернулося: ти — на турків і на татар, а татари та турки — на нас* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 58); // Зазнавати змін у свідомості, переживаннях. *Іван слухав, мов остовпілий. У його нутрі переверталося щось, рвалося щось, кричало щось, мов жаль, мов тяжкі докори, мов почуття якоїсь вини* (Фр., I, 1955, 107); *Він сидів, низько насунувши брови, і щось складне переверталося у нього в голові* (Мик., II, 1957, 35); *Вчитель аж остовпів у дверях, побачивши, як Жежеря по-панібратському поклав руку на Паламарчикове плече та туркоче йому на вухо щось облесливе. Миттю у ньому все перевернулося* (Речм., Весн. грози, 1961, 115).

3. *на кого, в кого—що, ким, чим, перен.* Перетворюватися на що-небудь інше, переходити в інший стан, набирати зовсім іншого вигляду. *Великі світлиці ширшали, довшали, перевертались на Нестеринські яри* (Н.-Лев., I, 1956, 333); *Бороду скинено під ноги. Анрі-Жак із бородатого гнома перевернувся на бравого хлопця* (Ю. Янов., II, 1954, 49); // Використовуючи чари, ворожбу, перетворюватися в кого-, що-небудь. [М а р'я н а:] *Вони русалки, а я відьма: вони мене бояться. Хочете, я вам зараз перевернусь зозулею?* (Вас., III, 1960, 10).

4. *тільки док., перен.* Пройти, минути (про час, пору). *Чимало літ перевернулось, Води чимало утекло; І в хутір лихо завернуло, І сліз чимало принесло* (Шевч., I, 1963, 314); *Минав день, минав два, Мина за ранком ранок. Безвісну будучність вкрива Таємності серпанок. Перевернувся цілий рік, — Як перш, нема звороту* (Граб., I, 1959, 416); // Відбутися, трапитися. *Багато дечого без мене перевернулося* [у селі], *багато не так стало* (Мирний, I, 1954, 76); // Побувати де-небудь, у когось (про всіх або багатьох); поперебувати. *А паничів що то в нас перевернулось! Аж роєм коло нашої панночки звиваються* (Вовчок, I, 1955, 107); *— Вже скільки тих голів перевернулося в Ковалівці, а толку чортма* (Кучер, Прощай.., 1957, 319); // Побувати в чиїх-небудь руках, стати чиєюсь власністю (про все або багато чого-небудь). *— Щоб я.. мошеником* [шахраєм] *через його.. став! Ніколи мошеником не був... Скільки чужих грошей в руках перевернулося, а тут...* (Григ., Вибр., 1959, 245).

5. *тільки недок.* Пас. до **перевертáти** 1, 2, 4.

ПЕРЕ́ВЕРТЕНЬ, тня, *ч.* 1. Людина, що зрадила свої переконання. *— Правда Наливайкова, що на нас може напасти, як коршун на курчат без квочки, отой перевертень лядський, гетьман Жолкевський* (Ле, Наливайко, 1957, 344); *Народ мій є! Народ мій завжди буде! Пощезнуть всі перевертні и прибулуди І орди завойовників-заброд!* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 18)

2. *міф.* За народними повір'ями — людина, чаклуванням обернута на тварину або предмет; нечиста сила, що набрала вигляду кого-, чого-небудь. *Хто в траві — врівні з травою, Хто в воді — врівні з водою; Хто у лісі — врівні з лісом, Ніччю — перевертнем бісом?* (Бор., Тв., 1957, 119); *Найдавнішими з них* [вірувань] *є пережитки тотемізму у вигляді віри в перевертнів — у здатність людей обертатися на тварин і навпаки, а також обожування сил природи* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 495).

3. *діал.* Непородиста, нечистокровна тварина; помісь. *Перевертні* [вівці] *продаються або вирізуються на лій* (Сл. Гр.).

ПЕРЕ́ВЕРТИ, ів, *мн.* (*одн.* **пере́верт,** у, *ч.*). Перевертання, перекидання людини через голову (звичайно під час гімнастичних вправ). *Акробатичні вправи. Перевертн вперед з положення лежачи на спині,.. ноги вперед* (Худ. гімнаст., 1958, 47).

◇ **Піти́ в пере́верти** — почати перевертатися, перекидатися через голову. *Сміх не реготи, пішла баба в перевертн* (Номис, 1864, № 12678).

ПЕРЕ́ВЕРТОМ. *присл.* Перевалюючись, перевертаючись через голову; перекидом. *Отаман.. прожогом кинувсь до Шмалька, але рибалка, мов кліщами, слопив його за руку і крутонув навколо себе з такою дужою силою, що той перевертом полетів на землю* (Добр., Очак. розмир, 1965, 56); *Він звернув з дороги на зелений моріжок спадистого берега, хотів відпочити, та зірвався і перевертом полетів униз* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 16).

ПЕРЕВЕРТІ́ТИ *див.* **перевíрчувати.**

ПЕРЕВЕРТІ́ТИСЯ *див.* **перевíрчуватися.**

ПЕРЕВЕРША́ТИ *див.* **переве́ршувати.**

ПЕРЕВЕ́РШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переве́ршити.** *Коли робітники створили власну державу, вони підійшли до того, що старе поняття демократизму, — буржуазного демократизму, — виявилося в процесі розвитку нашої революції перевершеним* (Ленін, 36, 1973, 41); // **переве́ршено,** *безос. присудк. сл. Зовні лакей був мало схожий на звичайних людей цієї професії. По-перше — виправка. Тут було перевершено всяку військову муштру* (Смолич, I, 1958, 64).

ПЕРЕВЕ́РШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переве́ршити.** *Коли група. доможеться перевершення квартальних накреслень і зрештою виконає свою частку п'ятирічного плану на заводі — не за п'ять років, а за чотири, а то й за менший час, хіба не буде це важливе партійне діло?* (Ю. Янов., II, 1954, 105).

ПЕРЕВЕ́РШИТИ *див.* **переве́ршувати.**

ПЕРЕВЕ́РШУВАТИ, ую, усш і *рідко* **ПЕРЕВЕРША́ТИ,** áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕВЕ́РШИТИ,** шу, шиш, *док.*, *перех.* 1. Виявляти перевагу над ким-, чим-небудь у якомусь відношенні. *Інколи здавалося, що учениця перевершує свого учителя* (Кач., Вибр., 1958, 38); *Незаперечно встановлено, що природний газ своїми якостями перевершує всі будь-які інші види палива* (Наука.., 12, 1957, 3); *У матір удався* [Яків]. *Тілько вже і її перевершив* (Мирний, I, 1954, 168); *Узимку, скинувши пальто, в усіх розвагах* [Тарас] *перший. В дворі ніколи і ніхто його не перевершив!* (Забіла, У.. світ, 1960, 97); *— Хочу перевершити славу Марії Савченко, — щиросердо признається Катерина у своїх честолюбних намірах* (Вол., Місячне срібло, 1961, 249).

◇ **Переве́ршити** [**самóго, сам**] **себé** — зробити що-небудь краще, ніж колись раніше, відзначитися більше, ніж можна було чекати. *Стефан Потоцький часто влаштовував урочисті бенкети й полювання. І взагалі не було дня, щоб у його палаці не юрмилися гості, але на цей раз він перевершив сам себе* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 93).

2. Будучи наявним у надмірній кількості, виливатися, висипатися і т. ін. з чого-небудь. *Бабі не дали скінчити. Її слова були тою краплиною, що перевершає повний ущерть келих* (Коцюб., I, 1955, 256); // Бути, виявлятися більше чого-небудь, перевищувати щось. *Нарешті, узявся* [директор] *за діло як слід. Нарешті, по тресту був першим: Серпневого плана по випуску плит Процентів на сім перевершив!* (С. Ол., Вибр., 1959, 275); // Виходити в чому-небудь за встановлені або загальноприйняті норми, межі, границі. *Світова соціалістична система впевнено йде до вирішальної перемоги в економічному змаганні з капіталізмом. Уже в найближ-*

чий період вона перевершить світову капіталістичну систему щодо загального обсягу промислового і сільськогосподарського виробництва (Програма КПРС, 1961, 21); *Перевершуючи плани, Зростаючи углиб і вшир, Ми заліковуємо рани І стверджуємо і світи мир!* (Дмит., Вірші., 1949, 254).

Переве́ршувати (переве́ршити) сподіва́ння (споді́ванки, припу́щення, обіця́нки *і т. ін.*) *чиї* — виявляться краще чого-небудь наміченого, очікуваного, передбачуваного. *Євген Панасович ловить кожне слово свого товариша. Ця промова перевершила всі його сподівання* (Речм., Весн. грози, 1961, 87); *Бульбенки були схвильовані і вражені баченим. Дійсність перевершила всі їх сподіванки й бурсацькі мрії* (Довж., I, 1958, 228)

ПЕРЕ́ВЕСЕ́ЛЬЦЕ, я, *с.* Зменш.-пестл. до **переве́се́ло.** *Знявши перевесельце і відділивши собі частину зілля, Вустя решту стала тут же паювати між чабанськими жінками* (Гончар, Таврія, 1952, 355).

ПЕРЕВЕ́СЛО, і *с.* Джгут із скрученої соломи для перев'язування снопів. *Стара вже оставалась позаду: важко їй було підняти снопа, важко скрутити перевесло: руки раз по раз слабшали* (Григ., Вибр., 1959, 359); *Перевесла скручувала* [баба] *не з житніх стебел (не вміла й не хотіла розтринькувати бодай одну стеблинку), а з осоки, яку нажинала за кілька днів перед тим* (Гуц., З горіха.., 1967, 141); * Образно. *Навкруги вже надового розіслалась ніч. Пов'язане перевеслом Чумацького шляху небо тремтіло зірками* (Логв., Літа.., 1960, 68); * У порівн. [Олеся:] *Коли ж тут раптом обхопить, мов перевеслом, інша глумлива та зла думка* (Кроп., II, 1958, 267).

ПЕРЕВЕ́СНИК, а, *ч.* Людина однакового віку з кимнебудь; ровесник, одноліток. *В часи мого.. дитячого бурлакування був у мене перевесник мій, сусід і приятель, що у нас із ним була велика, зворушлива дружба* (Вас., IV, 1960, 11); *І зостався в усім околі З перевесників сам Охрім* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 45).

ПЕРЕВЕ́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **переве́сник.** *Обидві вони були перевесниці, тільки Дашковичева Ольга родилась на кілька місяців передніше* (Н.-Лев., I, 1956, 421); *Коли я надвечір забіг у школу, співчина вже сиділа в просторій, веселій хаті поруч із десятком своїх перевесниць* (Л. Янов., I, 1959, 328).

ПЕРЕВЕСТИ́ *див.* **перево́дити.**

ПЕРЕВЕСТИ́СЯ *див.* **перево́дитися.**

ПЕРЕВЗУВА́ННЯ, *рідше* **ПЕРЕЗУВА́ННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **перевзува́ти, перезува́ти.**

ПЕРЕВЗУВА́ТИ *і рідше* **ПЕРЕЗУВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕВЗУ́ТИ** *і рідше* **ПЕРЕЗУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Взувати в інше взуття.

2. Взувати взуття заново, по-іншому. *Осторонь сидить літній чоловік, перевзуває постоли* (Кучер, Дорога.., 1958, 160).

ПЕРЕВЗУВА́ТИСЯ *і рідше* **ПЕРЕЗУВА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПЕРЕВЗУ́ТИСЯ** *і рідше* **ПЕРЕЗУ́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Взувати інше взуття. *Дмитро тим часом скинув обнову, перевзувся в розтоптані постоли й почав збиратися в дорогу* (Стельмах, II, 1962, 328); [Микита:] *Ач, який митець! Мабуть, не вспів і перезутись, та швидш до Одарки!* (Кроп., I, 1958, 64).

2. Взуватися заново, по-іншому у взуття, яке муляло, погано сиділо на нозі і т. ін. *Четверо солдатів, що перезувалися біля печі, голосно зареготали* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 188); *Іван Антонович змушував своїх мінометників перевзутись при ньому, щоб не потерли ноги в дорозі* (Гончар, III, 1959, 293).

ПЕРЕВЗУ́ТИ *див.* **перевзува́ти.**

ПЕРЕВЗУ́ТИЙ, *рідше* **ПЕРЕЗУ́ТИЙ,** а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевзу́ти, перезу́ти.**

ПЕРЕВЗУ́ТИСЯ *див.* **перевзува́тися.**

ПЕРЕВИБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕВИ́БРАТИ,** беру, береш, *док., перех.* Те саме, що **переобира́ти.**

ПЕРЕВИБИРА́ТИСЯ. а́ється, *недок.* Те саме, що **переобира́тися.**

ПЕРЕВИ́БОРИ, ів, *мн.* Вибори керівного органу якої-небудь організації, що проводяться через певні проміжки часу. *Мирослава розповіла, що вчора увечері на Патронному заводі були партійні збори, перевибори комітету* (Головко, II, 1957, 445); // Повторні вибори у випадку скасування перших виборів.

ПЕРЕВИ́БОРНИЙ, а, е. Стос. до перевиборів. *На початку жовтня відбулися перевиборні збори партійної організації інституту* (Рибак, Час.., 1960, 724).

ПЕРЕВИ́БОРЧИЙ, а, е. Стос. до перевиборів. *Товаришу Шевчку партосередок дав доручення — провести перевиборчу кампанію у своїм цеху* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 297).

ПЕРЕВИ́БРАТИ *див.* **перевибира́ти.**

ПЕРЕВИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевива́ти.**

ПЕРЕВИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕВИ́ТИ,** в'ю, в'єш, *док., перех.* 1. Вилітати що-небудь у щось, переплітати щось чим-небудь. *Вона сидить у садочку та вінок плете з червоного та з білого маку, зеленим барвінком перевиває* (Вовчок, I, 1955, 92); *Цвіт позбирали* [дівчата], *Пісню ладнали, Хмелем ліщину Перевивали...* (Ющ., Люди.., 1959, 161); // Обв'язувати, обмотувати що-небудь або обвиватися навколо чогось; обвивати. *Її гарне шовкове плаття злегка шамотіло по долівці, цвітний пояс, наче райдуга, перевив тонкий та стрункий стан* (Мирний, III, 1954, 191).

2. *діал.* Перев'язувати (звичайно рану). *Край огнища на землі лежить ранений Бойчук. Маруся перевиває його рани* (Фр., IX, 1952, 309); *Шибай розривав одяг Воронова, раненого в плече, і перевивав відірваним рукавом рану* (Ірчан, II, 1958, 54).

3. *діал.* Перероблювати заново, по-іншому (що-небудь звите, перевите). *Чи хороше вплетчко* [гільце] *ми тобі звили? як не хороше,— ми перев'єм* (Сл. Гр.).

ПЕРЕВИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ПЕРЕВИ́ТИСЯ,** в'ється, *док.* 1. Переплітатися чим-небудь, з чим-небудь. * Образно. *Ковалеві слова перевивалися з думками заробітчан* (Горд.. II, 1959, 167).

2. *тільки недок.* Пас. до **перевива́ти.**

ПЕРЕВИ́ВКА, и *ж* Дія за знач. **перви́ти, перевива́ти** *і* **перви́тися, перевива́тися.**

ПЕРЕВИДАВА́ННЯ, я, *с* Дія за знач. **перевидава́ти.**

ПЕРЕВИДАВА́ТИ, даю, даєш, *недок.,* **ПЕРЕВИ́ДАТИ,** дам, даси, *док., перех.* Видавати ще раз, повторно. — *Знову оце переглядаю думи, щоб перевидати* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 339).

ПЕРЕВИДАВА́ТИСЯ. дається, *недок.* Пас. до **перевидава́ти.** *Твори В. М. Владка видавались і перевидавались на Україні, виходили в перекладі на мови братніх радянських республік* (Вітч., 1, 1961, 214)

ПЕРЕВИ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин ч. до **перви́дати.** *Видання першого «Кобзаря»* [Т. Шевченка] *1840 р. нещодавно перевидане в Києві фототипічним способом* (Вітч., 3, 1964, 214); // **перви́дано,** *безос. присудк. сл. В 1905—1907 рр. на Україні було перевидано 15 праць В. І. Леніна* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 86).

ПЕРЕВИДА́ННЯ, я, *с* 1. Дія за знач **перви́дати.** *Останнє за часом перевидання «Топографіи»* [П. І. Ричкова] *здійснене в 1949 році* (Видатні вітч. географи.., 1954, 27).

2. Наступне, чергове видання (у 3 знач.), новий тираж такого видання. *Я попросив видавництво, яке*

збиралось випустити чергове перевидання «Господарства доктора Гальванеску», попереду відправити книгу на рецензію (Смолич, VI, 1959, 27).

ПЕРЕВИ́ДАТИ *див.* **перевидава́ти.**

ПЕРЕВИ́КОНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевико́нати;** // **перевико́нано,** *безос. присудк. сл. Плани* [артілі] — *перевиконано: і в рільництві, і в тваринництві* (Вишня, 1, 1956, 412).

ПЕРЕВИКОНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевико́нати, перевико́нувати.** *В результаті виконання й перевиконання довоєнних п'ятирічних планів Україна стала високорозвиненою індустріальною республікою* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 34).

ПЕРЕВИКО́НАТИ *див.* **перевико́нувати.**

ПЕРЕВИКО́НУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевико́нувати.**

ПЕРЕВИКО́НУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕВИКОНАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* Виконувати більше, ніж передбачалося планом, завданням. *Радгосп «25 років Жовтня» з року в рік перевиконує план виробництва і здачі державі сільськогосподарських продуктів* (Колг. Укр., 8, 1959, 5); *У дворі гудуть саморобні жорна.. — Перевиконали, мамо! — радісно повідомила Люба. Вона була вся біла від борошняної пилюки. — Дванадцять стаканів!* (Гончар, IV, 1960, 52).

ПЕРЕВИКО́НУВАТИСЯ, уться, *недок.* Пас. до **перевико́нувати.** *Успішно виконуються і перевиконуються грандіозні плани семирічки* (Ком. Укр., 6, 1961, 55).

ПЕРЕВИПРОБО́ВУВАТИ *див.* **перевипро́бувати.**

ПЕРЕВИ́ПРОБУВАТИ *див.* **перевипро́бувати.**

ПЕРЕВИПРО́БУВАТИ *і* **ПЕРЕВИПРОБО́ВУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕВИ́ПРОБУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Випро́бувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕВИ́РОБИТИ *див.* **перевиробля́ти.**

ПЕРЕВИ́РОБЛЕННЯ, я, *с., ек.* Дія за знач. **перевиробити.**

ПЕРЕВИРО́БЛЮВАТИ *див.* **перевиробля́ти.**

ПЕРЕВИРОБЛЯ́ННЯ, я, *с., ек.* Дія за знач. **перевиробля́ти.**

ПЕРЕВИРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПЕРЕВИРО́БЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕВИ́РОБИТИ,** блю, биш; *мн.* перевиробля́ть; *док., перех., ек.* Впаслідок безпланового ведення господарства виробляти чого-небудь більше, ніж можна збути.

ПЕРЕВИРОБНИ́ЦТВО, а, *с., ек.* Виробництво, яке перевищує можливості збуту.

ПЕРЕВИСА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевиса́ти.**

ПЕРЕВИСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕВИ́СНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* перви́с, ла,ло *і* перви́снув, нула, ло; *док., чим, над чим, на що.* Перегинаючись, повисати над чим-небудь. *Обережно тримаючись за рухливі, на коліщатках двері, Мар'ян перевисає тулубом над миготливим полотном залізниці* (Стельмах, 1, 1962, 162); *З узбережжя на острів Труханів Перевисне повітряний міст* (Криж., Під зорями.., 1950, 8); *На півнеба перевисла над землею веселка* (Зар., Антей, 1962, 272).

ПЕРЕВИ́СЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перви́снути.** *Стрічались* [Дмитро і Марта] *біля хутора в Дмитровому садку.. Розстелить він піджак на траві, посідають біля старої, навскіс перевислої* [груші] *дубівки* (Стельмах, II, 1962, 354).

ПЕРЕВИ́СНУТИ *див.* **перви́снути.**

ПЕРЕВИ́ТИ *див.* **перевива́ти.**

ПЕРЕВИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перви́ти.** *На труні червоноармійця стояв кулемет. Він був перевитий червоними стрічками* (Донч., VI, 1957, 99); *А що ті зачіси на голові* [у француженки], *то й не списати пером які: .. і звиті і перевиті* (Вовчок, I, 1955, 374); *Образно. Хороше обличчя, люб'язна розмова, перевита жартами, хист до танців — .. все слугувало йому на користь* (Мирний, III, 1954, 190); // **перви́то,** *безос. присудк. сл. Може, й справді не поллється кров? Непотрібними стануть одразу ні колючі оці дроти, якими перевито все поле, ні закладені в землю фугаси* (Гончар, II, 1959, 406).

ПЕРЕВИ́ТИСЯ *див.* **перевива́тися.**

ПЕРЕВИ́ТОРГ, у, *ч.* Виручка, що перевищує заплановану або сподівану.

ПЕРЕВИ́ТРАТА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перви́тратити, перевитрача́ти.** *Не сказав* [Антонович] *нічого. Йому не хотілося зараз карати за перевитрату мін* (Гончар, III, 1959, 277).

2. Те, що витрачено понад міру, понад план.

ПЕРЕВИ́ТРАТИТИ *див.* **перевитрача́ти.**

ПЕРЕВИТРАЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевитрача́ти.** *Щоб не допускати перевитрачання палива, шофер повинен виїжджати тільки на цілком справному автомобілі* (Підручник шофера.., 1960, 314).

ПЕРЕВИТРАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕВИ́ТРАТИТИ,** ачу, атиш, *док., перех.* Витрачати більше запланованого або дозволеного. *При тривалій роботі.. двигун втрачає потужність, перегрівається і перевитрачає паливо* (Підручник шофера.., 1960, 98).

ПЕРЕВИТРАЧА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **перевитрача́ти.**

ПЕРЕВИ́ТРАЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перви́тратити.**

ПЕРЕВИ́ХОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перви́ховати.**

ПЕРЕВИ́ХОВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перви́ховати, перевихо́вувати.** *Головним засобом боротьби із злочинністю в нашій державі є перевиховання тих людей, які через збіг різних обставин випадково вчинили злочин* (Рад. право, 2, 1960, 98); *Нам треба глибше і уважніше вивчати глибинні процеси сучасного життя, передусім процес перевиховання і творення нової людини* (Мал., Думки.., 1959, 52).

ПЕРЕВИ́ХОВАТИ *див.* **перевихо́вувати.**

ПЕРЕВИ́ХОВАТИСЯ *див.* **перевихо́вуватися.**

ПЕРЕВИХО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевихо́вувати.**

ПЕРЕВИХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕВИ́ХОВАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* Вихованням прищеплювати кому-небудь нові навички, погляди, норми поведінки. *Історичне завдання пролетаріату — переварювати, переучувати, перевиховувати всі елементи старого суспільства, що їх воно залишає йому в спадщину у вигляді вихідців з дрібної буржуазії* (Лєпін, 19, 1971, 103); *Учитель і піонерська організація допомагають перевиховати школяра* (Донч., VI, 1957, 593).

ПЕРЕВИХО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕВИ́ХОВАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. Внаслідок виховання засвоювати нові навички, погляди, норми поведінки. — *У Радянській країні люди перевиховуються. Спадщина царату поволі вмирає* (Мик., II, 1957, 384); — *Було б непогано, коли б отакий зубр* [Синявін].. *та переконався, перевиховався б на нашому будівництві й став іншим* (Ле, Міжгір'я, 1953, 49).

2. *тільки недок.* Пас. до **перевихо́вувати.**

ПЕРЕВИЩА́ТИ *див.* **перви́щувати.**

ПЕРЕВИ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перви́щити.** *Сподіваємось, що заплановані врожаї в цьому році будуть перевищені* (Ком. Укр., 8, 1957, 4).

ПЕРЕВИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перви́щити.** *Бровко хоч і не обвинувачував Сагайдака у перевищенні ..повноважень, але таке, хоч і безкорисливе, самочинство голові не сподобалось* (Добр., Тече річка.., 1961, 131).

ПЕРЕВИ́ЩИТИ *див.* **перевищувати.**

ПЕРЕВИ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевищувати.**

ПЕРЕВИ́ЩУВАТИ, ую, уєш *і діал.* **ПЕРЕВИЩА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕВИ́ЩИТИ,** щу, щиш, *док.*, *перех.* 1. Бути, виявлятися більшим за певну кількість, число. *Урожай пшениці, який збирає республіка, вдвоє перевищує валовий збір зерна в Аргентині і втроє — в Австралії* (Юнна, Україна.., 1960, 102); *Температура повітря в спальній кімнаті не повинна перевищувати 15—16° С* (Шк. гігієна, 1954, 58); // Бути більшим за що-небудь розмірами, обсягом і т. ін. *Загальна площа зледеніння земної кулі значно перевищує територію всієї Європи* (Рад. Укр., 7.II 1965, 2); // Виходити за встановлені норми, межі і т. ін. чого-небудь. *Машина вимчала його за гратчасту браму.. Вчений дозволив собі перевищити швидкість* (Рибак, Час.., 1960, 245); *Він утроє перевищив за зміну свою норму* (Донч., VI, 1957, 122).

2. *перен.* Виявляти перевагу над ким-, чим-небудь у певному відношенні. *Він безмірно перевищав Петю своєю відвагою* (Фр., VI, 1951, 71); *Хоч Стаху й називали «пискатою», та стара Кукурбиха в цьому відношенні перевищила її втроє* (Вільде, Сестри.., 1958, 386); // Брати верх над ким-, чим-небудь у змаганні, суперництві і т. ін. *Засоромилася зозуля, що втратила таку нагоду, аби перевищити солов'я, та й не кінчила вже свою співанку* (Март., Тв., 1954, 176); *В дискометанні умінням усіх Елатрей перевищив* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 140); // *рідко.* Бути вищим за кого-небудь на зріст. *Говорила Докія понурим, майже неприязним шепотом, своєю гордою, високою статтю, мов цариця, перевищаючи всіх* (Коб., II, 1956, 192).

3. Користуватися правами, повноваженнями більшою мірою, ніж дозволено за посадою, становищем і т. ін. *Перевищити владу.*

ПЕРЕВИ́ЩУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.* Пас. до **перевищувати.**

ПЕРЕВІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевіва́ти.**

ПЕРЕВІВА́ТИ *див.* **перевію́вати.**

ПЕРЕВІ́Д, *рідше* **ПЕРЕВО́Д,** во́ду, ч. 1. Дія за знач. **перево́дити, перевести́** і **перево́дитися, перевести́ся.** — *Діждемо літа, я поїду у губернію, похлопочу собі переводу* (Мирний, III, 1954, 244); *Виклопотала* [директорка] *для Миколи перевід у школу-інтернат* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 92); [А н д р і й:] *Я думаю, що коли людина тратить гроші, щоб дивитись на те, чого не тямить і тямити не може, то се марний перевод грошей* (Л. Укр., III, 1952, 721).

У перево́ді — в іншій системі цифр, елементів, одиниць і т. ін. *На полях України працюють 182 тисячі тракторів, у переводі на 15-сильні* (Рад. Укр., 22. I 1954, 3).

2. *перен., розм.* Знищення, зникнення всіх або багатьох. — *Тож було як почнуть* [деркачі] *тобі деркати вночі, спати не можна.. А зараз де-не-де тобі деркне.. Мабуть, вже й на них перевід приходить ...* (Довж., Зач. Десна, 1957, 493).

Без (нема́є, не бу́де *і т. ін.)* **перево́ду** — завжди хтось, щось є в достатній кількості, не переводиться. *У роду не без переводу* (Номис, 1864, № 9343); — *Тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду* (Ю. Янов., I, 1954, 248).

3. *зал.* Рейковий шлях для переходу рухомого складу з однієї колії на другу. *Розпланування колійних пристроїв зводиться до визначення на місцевості осі земляного полотна,.. положення стрілочних переводів* (Інж. геод., 1959, 259).

4. *муз., заст.* Спосіб церковного співу. *Як же почав херувимську, так таку, що й сам дяк не умів в лад узяти, а Василь без запинки так усі голоси і покрива, і переводи виводить* (Кв.-Осн., II, 1956, 66).

ПЕРЕВІ́ДАТИ *див.* **перевідувати.**

ПЕРЕВІ́ДАТИСЯ *див.* **перевідуватися.**

ПЕРЕВІ́ДНИЙ, а́, е́. Стос. до переводу. *Перевідні іспити у Івана пройшли благополучно, можна сказати блискуче* (Кол., Терен.., 1959, 84).

ПЕРЕВІ́ДНИК, а, ч. 1. *діал.* Той, хто що-небудь переводить, исує. [М а т р о н а:] *Хочу мати в хаті чоловіка, а не п'яницю, не громадського злодія та перевідника* (Фр., IX, 1952, 412).

2. *спец.* Пристрій, за допомогою якого що-небудь переводять (у 3 знач.). *В тому місці, де перевідник з'єднувався з колонковою трубою, збирався шлам* (Роб. газ., 29.I 1965, 2).

ПЕРЕВІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́ДАТИ,** аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Відвідувати всіх або багатьох, по черзі. *Мокрина.. одно снує від хати до хати, з вулиці на вулицю, за день півсела перевідає* (Горд., II, 1959, 237).

2. *діал.* Провідувати. *Вона в мене й не снідала, Тільки ж мене й перевідала* (Чуб., V, 1874, 553).

3. *діал.* Довідуватися. *Іди, Юрію, перевідай, запитай си, чого вони* [корови] *так ричуть* [ревуть] (Сл. Гр.)

ПЕРЕВІ́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВІ́ДАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.*, *діал.* Довідуватися. *Їх звичайно посилали стежити «ворога». Посилали вночі.., і обов'язком їх було перевідатися, які сили у «ворогів» та що вони замишляють* (Ірчан, II, 1958, 215).

ПЕРЕВІ́З, во́зу, ч. 1. Те саме, що **перевезення.** *Я заплатив за перевіз до Александрії* (Фр., IV, 1950, 162); *Пороми давали* [Кабашним] *нечувані зиски, по три шкури можна було дерти з чумаків за перевіз...* (Гончар, Таврія, 1952, 36).

2. Місце, де переправляються через водну перепону (часто відповідно обладнане). *Отак дійшли вони до перевозу, де.. було широке плесо* (Стор., I, 1957, 397); *Тут через Дніпро старовинний перевіз лежав, Чорний шлях починався* (Вол., Озеро.., 1959, 19); // Рухома споруда для переправи через водну перепону; пором. *Тільки взявся Марко за весло, дід вискочив з порома, а Марко залишився на перевозі* (Укр.. казки, 1951, 289).

Проси́ти (гука́ти *і т. ін.*) **перево́зу** — викликати пором, човен і т. ін. з другого берега. *По той бік річки стояли дві жінки, просили перевозу* (Шиян, Гроза.., 1956, 671).

ПЕРЕВІ́ЗНИЙ, а́, е́. Признач. для перевезення. *Перевізні засоби;* // Пристосований для перевезення з одного місця на інше. *П'ятий його син, коваль, мав із своєю перевізною кузнею все бути на місці роботи* (Фр., VI, 1951, 38); *Пилососні апарати діляться на переносні, перевізні і стаціонарні* (Підручник дезинф., 1953, 109).

ПЕРЕВІ́ЗНИК, а, ч Той, хто працює на перевозі (у 2 знач.), перевозить. *Здається йому, повільно Перевізник підносить весла* (Забашта, Нові береги, 1950, 42).

ПЕРЕВІНЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Те саме, що **обвінча́ти.** *Її перевінчали неволею.*

2. Обвінчати всіх або багатьох, по черзі.

ПЕРЕВІНЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Те саме, що **обвінча́тися.**

ПЕРЕВІ́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевірити.** *Пропустимо дальші запитання і відповіді двох старих, перевірених довгими роками, майже чи не з дитинства, друзів* (Довж., I, 1958, 105); *Глибоко свідома є творчість наша, перевірена на масах* (Тич., III, 1957,

98); // **перевірено**, *безос. присудк. сл. Звечора віконниці міцно взято на прогоничі, уважно перевірено засуви: в таку ніч усього можна чекати* (Кир., Вибр., 1960, 288).

Перевірений *на що* — підданий аналізу для виявлення наявності якого-небудь складника, елемента і т. ін. *Воно* [насіння] *добре просушене, відкаліброване, перевірене на схожість* (Рад. Укр., 31.I 1961, 2).

2. *у знач. прикм.* Який пройшов перевірку, підданий перевірці. *Гірка перевірених зошитів росте* (Кучер, Трудна любов, 1960, 276).

3. *у знач. прикм.* Вірогідність якого безсумнівна; точний. — *У мене є перевірені відомості, що в завтрашньому бою прапор полку перебуватиме у вашій роті* (Ю. Янов., II, 1954, 10).

ПЕРЕВІ́РИТИ [1] *див.* **перевіря́ти.**

ПЕРЕВІ́РИТИ [2] *див.* **перевірювати.**

ПЕРЕВІ́РИТИСЯ [1] *див.* **перевіря́тися.**

ПЕРЕВІ́РИТИСЯ [2] *див.* **перевірюватися.**

ПЕРЕ́ВІ́РКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перевірити, перевіря́ти** і **перевіритися, перевіря́тися.** *Ввечері виходили Павло з Варварою після перевірки рахунків в управі колгоспу* (Кир., Вибр., 1960, 324); *Попилися* [некрути] *п'яні.. А тут, як на те, була вночі перевірка* (Мирний, I, 1949, 223); ***Нам потрібна перевірка правдивості людей. перевірка фактичного виконання*** (Ленін, 45, 1974, 115); *Вночі по Тихій вулиці ходили патрулі, інколи навідувалися і до Барвистих з метою перевірки мандатів* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 224).

2. Переклик з метою встановлення наявного складу людей. *В багатьох частинах Радянської Армії згадують імена своїх героїв на вечірній перевірці* (Скл., Орл. крила, 1948, 4).

ПЕРЕВІ́РНИЙ, ірна́, ірне. Те саме, що **перевіро́чний.** *Перевірні лінійки.. застосовують для перевірки відхилень поверхонь від прямолінійності* (Слос. справа, 1957, 121); *Панас заявив.., що для їх групи на робітфаку призначили перевірні іспити* (Коцюба, Нові береги, 1959, 321).

ПЕРЕВІ́РНИК, а, *ч.* Той, хто що-небудь перевіряє.

ПЕРЕВІ́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перевірник.**

ПЕРЕВІ́РОЧНИЙ, а, е. Признач. для перевірки.

ПЕРЕВІ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВЕРТІ́ТИ**, верчу́, ве́ртиш, *док.*, *перех.* 1. Навірчувати заново.

2. Навірчувати більше, ніж треба.

ПЕРЕВІ́РЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕВЕРТІ́ТИСЯ**, ве́ртиться, *док.* 1. Навірчуватися більше, ніж треба.

2. *тільки недок.* Пас. до **перевірчувати.**

ПЕРЕВІ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́РИТИ**, рю, риш, *док.*, *рідко.* Те саме, що **перекоби́ути.** *Почала* [Текля] *плакать, та бабки її перевірили, що татуньо сплять, то й вона заснула* (Свидн., Люборацькі, 1955, 77).

ПЕРЕВІ́РЮВАТИСЯ, юююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕВІ́РИТИСЯ**, рюся, ришся. *док.*, *рідко.* Те саме, що **перекоби́ватися.** — *Я вже, скаже, сам перевіривсь, що як сняться мідні гроші, або що яйце їси, або.. вишні,— то будуть бити* (Свидн., Люборацькі, 1955, 112).

ПЕРЕВІ́РЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевіря́ти.** *У психологічно складному творчому процесі перекладу завжди і неодмінно присутній момент перевіряння* (Кундзич, Діези.., 1956, 13).

ПЕРЕВІРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́РИТИ**, рю, риш, *док.*, *перех.* 1. З'ясовувати правильність, точність чого-небудь. *Мировий довго перевіряв, переглядав кожне діло* (Н.-Лев., IV, 1956, 165); *Він сидів коло великого робочого столу, перевіряв різні формули* (Ів., Вел. очі, 1956, 45); — *Не будуть же там перевіряти — п'ятнадцять йому років чи чотирнадцять років і сім місяців* (Багмут, Опов., 1959, 16); // Переглядаючи, виправляти помилки, усувати недоробки і т. ін. *Коли скінчили листа і критичним оком перевірили писання, всі гучно зашлескали в долоні, бо лист був дуже хороший і чисто написаний, без жодної помилки й кляксі* (Донч., VI, 1957, 48).

2. Переконуватися в наявності або відсутності кого-, чого-небудь. *Катерина застала тітку Клавдю, коли та перевіряла пакунки з зашитими в них хутрами* (Вільде, Сестри.., 1958, 455); — *Може, ще хто з самооборони притарабанився на збори? — Нікого нема.. Я сам перевірив!* (Стельмах, II, 1962, 15); // Переглядаючи по черзі, встановлювати кількість або наявність кого-, чого-небудь. — *А бамажки* [папери] *де?* — *спитав Онисько. Рились-рились — бамажок немає. Прийнялись перевіряти усі* (Мирний, IV, 1955, 40).

3. Випробовувати, розпитувати і т. ін. когось з метою з'ясування яких-небудь якостей, властивостей, знань і т. ін. *Маркс мав звичай «щупати зуб», як він висловлювався, своїм знайомим соціалістам, перевіряючи їх свідомість і переконаність* (Ленін, 25, 1972, 285); *Він завжди перевіряє, наскільки його командири знають її* [карту] (Довж., I, 1958, 169); [А н н а:] *Я хтіла лиш перевірити, чи справді є на світі хоч одна людина вільна, чи то все тільки «маврітанський стиль», і ви самі за ту хвалену волю не віддасте й тоненької каблучки* (Л. Укр.. III, 1952, 362); *Партійна організація повинна допомогти кандидатові підготуватися до вступу в члени КПРС і перевірити його особисті якості* (Статут КПРС, 1971, 10); // Оглядаючи, досліджуючи і т. ін. щось, з'ясовувати що-небудь, пересвідчуватися в чомусь. *Василь Береза.. посеред двору ремонтує сітку, перевіряє вудлище, міняє гачки* (Томч., Готель.., 1960, 149); *Яринка перевірила гайки, які затягала Ганна,— та в свою чергу перевірила роботу подруги* (Собко, Зор. крила, 1950, 257); // *за ким —чим, на кому—чому.* Порівнюючи з ким-, чим-небудь, з'ясовувати щось, пересвідчуватися в чомусь. *Ми перевіряли свої вчинки й поведінку за нормами й законами радянськими* (Ю. Янов., II, 1954, 20); *Про їх бригаду «Правда» писала, на них колгоспи перевірятимуть свою заможну долю* (Ле, Історія радості, 1947, 182); // Переконуватися в правильності, запроваджуючи в життя, практику. *Наші учені одержали надзвичайно широкі можливості перевіряти теоретичні висновки наукових досліджень безпосередньо на виробництві* (Вісник АН, 4, 1949, 4); // Встановлювати правду, вірогідність і т. ін. чого-небудь; пересвідчуватися в чомусь, користуючись власним досвідом, спостереженнями. *Роман сторожко перевіряє, чи не насміхаються над ним* (Стельмах, I, 1962, 258); *Хлопці, ніби змовились,— усі разом потяги носом повітря, наче хотіли перевірити, чи справді черевички нові, чи то їх начищено так вакcою?* (Юхвід, Оля, 1959, 13).

Перевіря́ти (**перевірити**) *на що* — робити аналіз для виявлення наявності якого-небудь складника, елемента і т. ін. або для з'ясування якостей чогось. *Керівник експедиції узяв трохи піску, щоб потім удома перевірити його на золотоносність* (Донч., II, 1956, 39).

4. Обстежувати що-небудь з метою контролю. *Перейшла* [делегатка] *до оповідань про роботу робітниць: про те, як вони перевіряють шпиталі, лікарні* (Еллан, II, 1958, 9); — *Скажи прямо: прийшов перевіряти* (Жур., Дорога.., 1948, 208); // Пересвідчуватися в наявності чогось з метою контролю. *Коли кондуктор проходив перевіряти білети, то він* [хлопець], *усміхаючись, вищиривши зуби, говорив: — Ну, вас, значить, не займай* (Григ., Вибр., 1959, 363); *Біля крайніх хат їх зупинив поліцейський пікет, перевірив перепустку* (Тют., Вир, 1964, 526); // Пересвідчуватися в точності

виконання наказу, розпорядження і т. ін. *Час від часу він відкладав свою роботу і вибігав надвір перевіряти пости* (Кучер, Голод, 1961, 148); *Нічні обходи Іскрова, який любив знати усе і все перевірити сам, не були ні для кого новиною* (Бойч., Молодість, 1949, 167).

ПЕРЕВІРЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.*, **ПЕРЕВІРИ́ТИСЯ,** ї́ться, *док.* 1. З'ясовуватися, уточнюватися.

2. Випробовуватися з метою з'ясування яких-небудь якостей, властивостей, знань і т. ін.

3. Обстежуватися з метою контролю.

4. *тільки недок.* Пас. до **перевіря́ти.** *Він став вимагати, щоб дані ока обов'язково перевірялись хоч би сіткою бінокля* (Гончар, III, 1959, 114); *Мислення* [людини] *практикою перевіряється і на її основі розвивається* (Рад. психол. наука.., 1958, 142).

ПЕРЕВІ́СИТИ *див.* **перевіша́ти** [1].

ПЕРЕВІ́СИТИСЯ *див.* **перевіша́тися.**

ПЕРЕВІ́ШАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевіша́ти.**

ПЕРЕВІ́ШАТИ *див.* **перевіша́вати** [2].

ПЕРЕВІ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевісити.** *Відчинилися двері і впустили Андрія з пальтом, перевішеним через руку* (Фр., I, 1955, 289); *Старий Прокіпчук.. з перевішеної через плече торби черпав дрібне жито та й сіяв* (Ірчан, II, 1958, 83).

ПЕРЕВІ́ШУВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перевіша́вати** [1].

ПЕРЕВІ́ШУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перевіша́вати** [2].

ПЕРЕВІ́ШУВАТИ [1], ую, єш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́СИТИ,** вішу, ві́сиш, *док.*, *перех.* 1. Знявши щось з чого-небудь, вішати в іншому місці або інакше. *Вони перетинали вулиці вірьовками, знімали й перевішували вивіски на крамницях, майстернях і перукарнях* (Кол., Терен.., 1959, 34); *Пес.. взяв кендюха й трепетливо перевісив з хазяйського кілочка на свої зуби* (Ковінька, Кутя.., 1960, 32).

2. *через що.* Вішати на що-небудь, перекидаючи на обидва боки або звішувати, спускати, вміщуючи на щось. *Через плечі добру торбу Перевісив* [Санчо], *в неї шмаття Свого й панського наклавши* (Фр., XII, 1953, 140); *Давидові що: скинув штани, перевісив через плече і .. перебрів оцю баюру* (Стельмах, I, 1962, 101).

ПЕРЕВІ́ШУВАТИ [2], ую, єш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́ШАТИ,** аю, аєш, *док.*, *перех.* *і без додатка.* Вішаючи, позбавляти життя всіх або багатьох. — *Зажерливих пройдисвітів таких Я перевішала б усіх* ...(Гл., Вибр., 1951, 125).

◇ **За день не перевішати** — дуже багато когось, чогось. — *Там їх зальотників біля неї такого, що за день не перевішаєш* (Вовчок, I, 1955, 217).

ПЕРЕВІ́ШУВАТИСЯ, юся, єшся, *недок.*, **ПЕРЕВІ́СИТИСЯ,** вішуся, ві́сишся, *док.* 1. Бути перекинутим через що-небудь, нахиленим над чимсь або звисати, спускатися кудись. *Тин увесь увитий хмелем, що довгими батогами перевішувався на шлях* (Мирний, I, 1954, 219).

2. *тільки недок.* Пас. до **перевіша́вати** [1] 1.

ПЕРЕВІЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **перевію́вати.** *Зустрічають її* [весну] *гучним гуркотом тракторів, дзвоном лемешів, тихим шарудінням перевіюваного зерна* (Рад. Укр., 8.III 1963, 4).

ПЕРЕВІЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевію́вати.** *Постійні.. вітри викликають на поверхні Землі помітні зміни, як перевіювання пісків, розвіювання в пустинях, утворення течій у морях* (Курс заг. геол., 1947, 28).

ПЕРЕВІЮВАТИ, ююю, ююш *і* **ПЕРЕВІВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́ЯТИ,** ї́ю, ї́єш, *док.*, *перех.* 1. Віяти все або багато чого-небудь (звичайно зерна́). *Закурілі киптягою токи, де перевівали купи намолоченої пшениці* (Мирний, IV, 1955, 248); *Скільки він вижав, перемолотив та перевіяв тими руками хліба на панщині за свій довгий вік!* (Н.-Лев., II, 1956, 172); *Перевіяв Силентій підситком увесь попіл, але червінців не знайшов* (Тют., Вир, 1964, 173); // Віяти ще раз, повторно або заново, по-іншому. *У негоду комбайни не зможуть повністю відвівати полову і особливо залишки бур'янів. Таке зерно треба буде додатково підсушувати, перевіювати* (Рад. Укр., 20.VI 1961, 2).

2. *тільки док.* Перестати віяти (про вітер). *Тепер вітер хронічний — може, через 3 тижні, нарешті, перевіє і заспокоїться* (Л. Укр., V, 1956, 410).

3. *спец.* Переносити з місця на місце пісок, сніг і т. ін. (про вітер).

ПЕРЕВІЯ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевіяти.** *Йому кинувся в вічі.. великий ворох гречки, перемолоченої восени, та й досі не перевіяної* (Добр., Очак. розмир, 1965, 192); // *у знач. прикм. Порались жінки і дівчата, наповнюючи свої мішки перевіяним зерном* (Шиян, Партиз. край, 1946, 55).

ПЕРЕВІ́ЯТИ *див.* **перевію́вати.**

ПЕРЕВЛАШТО́ВУВАННЯ (ПЕРЕУЛАШТО́ВУВАННЯ), я, *с.* Дія за знач. **перевлашто́вувати (переулашто́вувати).**

ПЕРЕВЛАШТО́ВУВАТИ (ПЕРЕУЛАШТО́ВУВАТИ), ую, єш, *недок.*, **ПЕРЕВЛАШТУВА́ТИ (ПЕРЕУЛАШТУВА́ТИ),** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Влаштовувати заново, по-іншому.

ПЕРЕВЛАШТО́ВУВАТИСЯ (ПЕРЕУЛАШТО́ВУВАТИСЯ), уюся, у́єшся, *недок.*, **ПЕРЕВЛАШТУВА́ТИСЯ (ПЕРЕУЛАШТУВА́ТИСЯ),** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Влаштовуватися заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перевлашто́вувати (переулашто́вувати).**

ПЕРЕВЛАШТУВА́ННЯ (ПЕРЕУЛАШТУВА́ННЯ), я, *с.* Дія за знач. **перевлаштува́ти (переулаштува́ти).** *Питання розброєння і забезпечення міцного миру та проблеми широкого перевлаштування Землі — зв'язані нерозривно* (Наука.., 5, 1960, 10).

ПЕРЕВЛАШТУВА́ТИ *див.* **перевлашто́вувати.**

ПЕРЕВЛАШТУВА́ТИСЯ *див.* **перевлашто́вуватися.**

ПЕРЕВО́Д *див.* **перевід.**

ПЕРЕВО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перево́дити.**

ПЕРЕВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.*, **ПЕРЕВЕСТИ́,** веду́, веде́ш; *мин. ч.* перевів, вела́, ло́; *док.*, *перех.* 1. *на (через) що і без додатка.* Ведучи або супроводжуючи кого-небудь, переправляти, допомагати перейти через щось, на другий бік чогось. *Кілька колон перевів він за цей час на Литовський півострів, перетинаючи Гниле море.. Коли переводив останніх, Сиваш уже наливало водою* (Гончар, II, 1959, 428); *Забаскаличилася Юля: не можу перейти через потік, голова крутиться. Довелося Федотові брати її за руку і переводити* (Тют., Вир, 1964, 228); *Дід старий іде по бруку,— Як пройти на той бік? Де? Кожен з нас його за руку На той бік переведе!* (Нех., Ми живемо.., 1960, 63).

2. Змінювати місце розташування кого-, чого-небудь, переміщувати когось, щось з одного місця на інше. *Їхній одчеплений вагон довго возили, переводили на різні колії* (Кач., II, 1958, 350); [Пастух:] *Отож як вижену твоїх свинчат, то вже не вернуться назад, а просто на другий фільварок переведу їх* (Л. Укр., II, 1951, 203); *Бійці взяли його попід руки і перевели в готель* (Гончар, III, 1959, 264); *Треба було перевести його* [пораненого командира] *до помешкання, де жив Юрчик з матір'ю, й лікувати* (Сміл., Сашко, 1957, 108); // *перен.*, *рідко.* Переправляти, переправляти з місця на місце, з рук у руки (звичайно таємно). *Москаль та його половина тільки й знали, що лаялися та*

билися, пили та гуляли, переховували всяких блудяг, переводили крадіжку (Мирний, І, 1949, 234).

3. Переміщати в інше положення (рухому частину механізму, пристрою). *Це вже риск — переводити вітрило при вітрі в чистім морі, не спускаючи його* (Вишня, І, 1956, 192); *Стрілочник сигнали чує — стрілку слід перевести* (Забіла, У.. світ, 1960, 17); // Переміщаючи якусь машину, знаряддя, пристрої і т. ін., міняти напрям їх дії. *Бармаш швидко перевів вогонь на греблю* (Коз., Гарячі руки, 1960, 151); // *розм.* Регулюючи, змінювати напрям руху або дії приладів, пристроїв і т. ін. — *На коліях є така стрілка, що за її допомогою переводять колію і направляють поїзд туди, куди йому треба* (Юхвід, Оля, 1959, 106); *В трубці чується потріскування: секретарка переводить телефон у кабінет редактора* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 160).

◇ **Ле́де (насі́лу) перево́дити (перевести́) дух (по́дих)** — дихати через силу, з утрудненням. *Друзя йшла, насилу витягаючи чоботи з липкого болота, насилу переводячи дух* (Фр., І, 1955, 86); *Він, видно, дуже поспішав, бо ледве переводив подих* (Шовк., Інженери, 1956, 96); **Не перево́дити (не перевести́) ду́ху (дух, по́диху, по́дих):** а) не робити вдиху. *Стоїть* [Івась] *тихенько, аж дух не переводить* (Григ., Вибр., 1959, 123); — *Що таке? — крикнув писар, а молодиця не переведе духу, верещить* (Вовчок, VI, 1956, 233); *Пила* [Олена] *довго, невситимо, не переводячи подиху* (Тют., Вир, 1964, 428); б) швидко, з усієї сили, не зупиняючись для відпочинку (про якісь дії, рух і т. ін.). *Мчали* [радянські воїни], *не переводячи подиху. Бурею вривались у незруйновані, чисті міста* (Гончар, III, 1959, 74); *Євгешка ще дужче наліг на весла. Він щосили гріб до берега, не переводячи подиху* (Донч., VI, 1957, 71); **Перево́дити (перевести́) ду́ху (по́дих):** а) робити глибокий вдих. *Гнат важко переводив дух, підходив до вікна, під котрим спала Настя, та хотів стукати в вікно* (Коцюб., І, 1955, 24); *Цибелла перше закректала.. І дух п'ять раз перевела* (Котл., І, 1952, 218); *Перед камінними сідцями дід Дунай ретельно витирав ноги, тяжко переводить подих. Це не дорога, а думи втомили його* (Стельмах, І, 1962, 381); *Ніч на крилі грузовика, І в небі бомбовоза крила, І сітка зір така близька, Що дух перевести несила* (Перв., І, 1958, 409); б) робити коротку перерву, короткий перепочинок. *Вийшовши на високу гору, вони стали проти самого пам'ятника, щоб перевести трохи дух* (Н.-Лев., І, 1956, 432); *Глущуки.. тягли..воза з гноєм.. Катерина підкладала під колесо камінь, щоб не котився він донизу, перепочивали, переводили подих і знову тягли на гору* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 44); **Перево́дити (перевести́) на нові (на і́нші) ре́йки** *що* — змінювати напрямок якої-небудь праці, діяльності і т. ін. *Як і штурівці* [діячі словацького відродження], *що переводили словацький літературний розвиток на нові рейки, ми не починали з нічого, а мали на порозі нової ери під собою вже певний грунт* (Вітч., 5, 1956, 135); **Перево́дити (перевести́) о́чі (по́гляд)** *на кого — що* — звертати погляд, дивитися на кого-небудь іншого, що-небудь інше. *Петрик переводив серйозні очі то на вчителя, то на батька* (Вас., І, 1959, 98); *Він поглянув суворо на маківку похиленої перед ним синової голови, а тоді перевів погляд на стрижені патли похиленої Тосі* (Смолич, Мир.., 1958, 55).

4. Перепосити малюнок, креслення і т. ін. на що-небудь; перебивати. *Знаєш, як діти переводять малюнки на інший папір, накладаючи їх на шибку в вікні?* (Л. Укр., V, 1956, 260); — *Я гадаю, що копір* [копіювальник] *переведе точно лінії різання на деталь* (Автом., Щастя.., 1959, 60); // *з чого в що, перен.* Створювати що-небудь подібне, таке саме, але з іншого матеріалу. *Скульптор усміхався, добродушно милуючись хлопцями. В думці він уже починав ліпити їхні стрункі і по-своєму граціозні постаті, переводив з глини в бронзу* (Гончар, І, 1954, 494).

5. Переміщати на інше місце роботи, служби, навчання і т. ін. — *Перевод, кажеш, не штука.. Коли раз переводять або двічі, то кат його бери, а як мене вже з одного місця на друге перегонили вісімнадцять разів* (Вас., І, 1959, 145); *Зітхнув чабан і після мовчанки обернувся до Уралова: — Правда, що тебе кудись переводять?* (Гончар, Тронка, 1963, 311); *Почалася Кримська війна з турками. Погнали Максима під Сілістрію, а потім перевели в Крим* (Мирний, І, 1949, 237); [С е р г і й:] *Казав мені начальник дороги, що переведуть мене на другу дорогу* (Мороз, П'єси, 1959, 53); // *до кого—чого, у (на) що, ким.* Переміщати на іншу посаду, змінювати рід занять і т. ін. *А знаєш, його до нас перевели із армії* (Шевч., І, 1951, 397); — *Перевели мене в семінарію, зачув я волю. Дивлюсь, авдиторів немає, греки та латини* [книжки] *валяються в нас попід ліжками* (Н.-Лев., І, 1956, 127); — *Таж мене голова обіцяв перевести до дядька Мусія в садову бригаду, — здивовано нагадав Захар* (Ле, Право.., 1957, 24); *Батька його перевели бригадиром на господарський канал* (Гончар, Тронка, 1963, 271); // *у що.* Переміщати, зараховувати до іншої групи, розряду, категорії. *У необхідних випадках як захід партійного стягнення партійна організація може переводити члена партії в кандидати на строк до одного року* (Статут КПРС. 1961, 8); // *у (на) що і без додатка.* Зараховувати на наступний курс, до наступного класу і т. ін. *Мене переводять на другий курс і забирають у далеке плавання* (Трубл., Шхуна.., 1940, 325); [Ж е н я:] *Я лінувалася вчитись, і мене не перевели у другий клас* (Кроп., II, 1958, 406).

6. Переключати кого-, що-небудь на виконання іншої роботи і т. ін. *Канушевич відповів спокійно: — ..Може, разом працюватимемо, бо мій кран теж переводять на бетон* (Коцюба, Нові береги, 1959, 195); // Змінювати характер яких-небудь дій. *Самовар дуже заблищав, переводячи своє журливе мугикання на дрібну веселу пісеньку* (Мирний, І, 1954, 323); *Дід притих, він таємниче Перевів на шепіт бас* (Дор., Серед степу.., 1952, 121); // Спрямовувати якусь дію на інший об'єкт. *Від серця Іванові відлягло: лють свою він вже перевів на Наркиса* (Смолич, Мир.., 1958, 18); // Змінювати характер розрахунків за яку-небудь працю. — *Зараз ми переведемо на грошову оплату три колгоспи. Згодом перейдете й ви* (Кучер, Трудна любов, 1960, 484).

◇ **Перево́дити (перевести́) ду́мку (думки́)** *на що* — починати думати про що-небудь інше. — *Любий Сев,— хочеться мені казати ще далі, але я стримую себе й переводжу думку на інше* (Ю. Янов., II, 1958, 37); — *Так, Черненчину ми пустимо під соняшники,— перевів свої думки Оксен на господарські клопоти* (Тют., Вир, 1964, 32); **Перево́дити (перевести́) розмо́ву (мо́ву)** *на що* — починати говорити про що-небудь інше. *Він почав замнати розмову, переводити її на другі речі* (Мирний, III, 1954, 201); — *Ну, а як справи, хлопці?— помітивши Іванову збентеженість, перевів* [Петро Федорович] *на інше мову* (Головко, І, 1957, 432).

7. Змінюючи якість, особливості чого-небудь, перетворювати щось на що-небудь інше. *Вони* [мікроорганізми] *переводять складні нерозчинні сполуки в засвоювані для рослини форми* (Наука.., 3, 1959, 40); *Як та земля зимою покриється білим снігом, переведемо ми все те* [зерно] *на біле борошно* (Мирний, IV, 1955, 321);

// *перен.* Змінювати характер, зміст, спрямування чого-небудь; замінювати щось чим-небудь іншим.

◇ **Переводити (перевести́) на жарт (на жа́рти)**: а) починати жартувати. *Він то починав звисока розмову, то, зразу рвучи її, переводив на жарти* (Мирний, III, 1954, 290); б) намагатися жартом виправити, пом'якшити неприємне становище. *В першу хвилину Оля ладна втекти, але миттю змірковує, що такий вчинок був би нерозсудливим.. Набирається відваги і пробує все перевести на жарт* (Вільде, Сестри.., 1958, 531); **Переводити (перевести) на інший лад** — змінювати характер розмови, діяльності і т. ін. *Дід, допивши склянку знову, Бачить — Ленін гостю рад, І з тривогою розмову Перевів на інший лад* (Мал., Серце.., 1959, 179).

8. *на що і без додатка.* Змінювати на гірше або зовсім псувати. — *Нащо ти переводиш зілля? Хто тобі позволив?* (Л. Укр., III, 1952, 653); — *Лісничий у Загайдаку і дубину, і всяке дерево на січку переводить* (Л. Янов., I, 1959, 349); *Пани переведуть* [страву приправами], *що й собака не їстиме* (Номис, 1864, № 1223); // *перен.* Невдалим господарюванням або навмисно псувати, погіршувати стан, якість чого-небудь чи знищувати, вигублювати щось. *Недруги пустили поголос, мовби пастух із сином хотіли перевести племінне стадо...* (Горд., Дівчина.., 1954, 204); // *перен.* Негативно впливати на стан здоров'я (створенням поганих умов, недбалим доглядом і т. ін.). — *Он, у Василенка: на віщо невістку перевела* [свекруха]? *Як їшла, калина-калиною була; тепер, як з хреста зняла!* (Мирний, I, 1949, 355); [Пріся:] *Мабуть, їй пороблено так, поведи до Морозихи, хай пошепче. Поведи, неодмінно поведи, а то переведеш дівчину* (Вас., III, 1960, 162); // *перен.* Позбавляти життя (звичайно свійських тварин). — *Поки що я хочу тільки одного: щоб ти, Гнатко-безп'ятко, повбивав усіх вовків, які мені худобу переводять* (Стельмах, I, 1962, 57).

Переводити (перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.*) — те саме, що **Занапаща́ти (занапасти́ти) життя́ (вік, до́лю** *і т. ін.*) (*див.* **занапаща́ти**). — *Я її ненавиджу, вона перевела мій вік молодий...* (Коцюб., I, 1955, 49).

9. Витрачати марно або без особливої на те потреби, необхідності. — *Ти, може, скажеш, що Карпо дурний, гроші переводить, замість того, щоб купити яку хвостяку або свиняку на хазяйство...* (Коцюб., I, 1955, 301); *Євдоким.. загасив свічі.* — *Для чого це?* — *вражено запитав Мар'ян.*— *А чого даремно буду віск переводити?* (Стельмах, I, 1962, 632); — *А, бодай тебе! Перевела тільки день! Потаскало ж мене на ту вулицю!* (Л. Янов., I, 1959, 387); // Розтрачувати, втрачати і т. ін. те, що належить кому-небудь іншому. [Х р а н к о:] *Гарно, гарно. Отак же то ви навчаєтесь змалку родительське добро переводити!* (Мирний, V, 1955, 135); — *Жінка розпилася і вмерла, перевела все, що я мав* (Фр., II, 1950, 10); // *на що і без додатка.* Витрачати, розтрачувати все без остачі. — *Де це* [одяг] *запобіг ти? Чи, може, остатнє Перевів хазяйство та одязь ошатне* [ошатно]? (Манж., Тв., 1955, 221); *Василь був винуватий у зборню, а грошей ніде було взяти,.. корову ж уже знов продав і гроші на нову клуню перевів* (Григ., Вибр., 1959, 113).

Переводити на гро́ші — продавати. — *Узяли, та й одсудили мою землю бог його знає й кому, бог знає нащо... На те, мабуть, щоб перевів її на гроші* (Мирний, I, 1949, 274).

◇ **Хліб (харч** *і т. ін.*) **переводити (даре́мно (дарма́** *і т. ін.*)] — не давати ніякої користі, витрачаючи марно харчі, корм. *Савчиха більше слуг не хоче, каже, що й з тих, які має, користі нема, йно дарма хліб переводять* (Мак., Вибр., 1954, 103); *Гроші, як полова, летіли. Швидко їх й не стало. То що? Хіба в неї немає скоту, котрий тілько даремно харч переводить* (Мирний, IV, 1955, 55).

10. Передавати, пересилати гроші за допомогою банку або поштово-телеграфного закладу. *Леонтович телеграфував мені, що перевів тобі 500 крб.* (Коцюб., III, 1956, 415).

11. *рідко.* Те саме, що **здійснювати** 2. *Прийшов* [пантотець] *до кухні й переводив ціле слідство, хто збив шибку* (Март., Тв., 1954, 247); *Підготовлювати й часткова переводити ці завдання мусимо вже зараз* (Еллан, II, 1958, 109); *Цієї зими Казанок перевів скрізь по незахищених від степових навальних вітрів місцях снігозатримання* (Крот., Сини.., 1948, 50).

Переводити (перевести́) в життя́ (в ді́ло) — те саме, що **Запрова́джувати (запрова́дити) в життя́ (у пра́ктику, у виробни́цтво)** (*див.* **запрова́джувати**).

ПЕРЕВОДИ́ТИ, одж у́, о́диш, *док., перех.* Ведучи за собою, супроводжуючи, проводжати куди-небудь усіх або багатьох. — *Господи, скільки я переводила людей на самий верх дзвіниці до великих дзвонів* (Н.-Лев., II, 1956, 330); *Вартові за день натомлені (стільки людей переводили!)* (Кач., II, 1958, 347).

ПЕРЕВО́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *недок.*, **ПЕРЕВЕСТИ́СЯ**, веду́ся, веде́шся; *мин. ч.* перевівся, вела́ся, ло́сь; *док.* **1.** Переходити, переїздити на інше місце роботи, служби, навчання і т. ін. *У тисяча дев'ятсот сімнадцятому році я перевівся вчителювати в Київ* (Довж., I, 1958, 16); *У зв'язку з переїздом батьків до Харкова, Олександр Іванович* [Білецький] *перевівся до Харківської 3-ї гімназії* (Рад. літ-во, 18, 1955, 3); // *рідко.* Змінювати посаду, рід занять і т. ін. *Переводиться* [Петров] *в Дерпт на медицину, чистий вічний студент* (Л. Укр., V, 1956, 286).

2. *рідко.* Замінювати один одного на якій-небудь посаді, при виконанні яких-небудь обов'язків і т. ін. — *Перед тобою у мене вже аж три наймички перевелося* (Мирний, I, 1954, 74); // *перен.* Минати, проходити один за одним, по черзі і т. ін. *На віку усього переведеться* (Номис, 1864, № 9892); *Багато тих вечорів довгих перевелося в нас без розмови, без гомону* (Вовчок, I, 1955, 224).

3. *на кого — що.* Змінювати на гірше свої якості, особливості, вироджуватися і т. ін. — *Був я колись Кайдаш, а тепер перевівся на маленького Кайдашця* (П.-Лев., II, 1956, 351); [С а м о п а л:] *Ти Ольгу рятуй. Пропаде.. І Світлану.. Ти придивись, на що перевелися твої діти...* (Зар., Антеї, 1962, 268); // Змінюючись на гірше, ставати схожим на кого-, що-небудь. [П и с а р:] *Як глянув дома у дзеркало — перелякався: дивлюсь у дзеркало, а звідтіль визира собака.. Коли я гарненько придивлюся, аж то мій вид на собачий перевівся* (К.-Карий, I, 1960, 67); // *перен.* Втрачати фізичні сили, здоров'я; ставати слабим, немічним. *До чого я дожилася, на віщо я перевелася? Що була колись Лепестинка на все село молодичка, а тепер сидить, немов та червива печеричка* (Л. Янов., I, 1959, 83); — *Ну, як ся маєш, небоже? ..Бачу, що ніби трохи оклигав, а то геть був перевівся на турецькому пшоні* (Добр., Очак. розмир, 1965, 194)

4. Поступово занепадати, марнуватися (звичайно про господарство). — *Зостанусь я тутечки,.. а ти у хуторі хазяйствуй* [хазяйнуй]. *А що ж? Чи там, чи там покинути,— і хазяйство переведеться, і спокою душі не матимеш* (Вовчок, I, 1955, 116); // Поступово зникати, гинути, вимирати і т. ін. — *Колись у вас отам, на косі, лебедів дядьки возами набивали.. А тепер птаство переводиться* (Гончар, Тронка, 1963, 311); [П е т-

р о:] *Найкращі заміри* [батька] *оживуть — в його нащадках! ..На цьому світ досі держиться; без сього люди перевелися б!* (Мирний, V, 1955, 182); — *Щороку їх* [будиків] *робилося менше, поки зовсім не перевелися* (Фр., IV, 1950, 326); // Поступово виходити з моди, ужитку і т. ін. *Якось само собою перевелась на селі п'яна парубоча сваволя, бійки та нічний галас* (Коцюб., II, 1955, 66).

◇ **Не переводитися (не перевестися)** — бути постійно, не зникати. *З того часу, як Єремія осадивсь на життя в Вишневеччині, гості ні на часинку не переводились* (Стор., I, 1957, 367); *Ось уже видно журавель над тією криницею, де ніколи не переводилась вода* (Стельмах, I, 1962, 34); *Ще, бачте, в нас інквізитори не перевелись!* (Л. Укр., V, 1956, 62); **Переводитися (перевестися) ніна́що (ні на се, ні на те** *і т. ін.*) — **йти** до занепаду, погіршання, загибелі і т. ін. *Дуже уболівав* [Добриня] *за побратимом своїм Туром. Був гридень як гридень, а перевівся нінащо, ганчіркою став* (Скл., Святослав, 1959, 112); — *Не буде.. з таких хазяїнів добра; переведуться ні на се, ні на те* (Кв.-Осн., II, 1956, 122).

5. Зникати, переставати водитися або витрачатися на дрібниці (про гроші). *Їсти їм* [пересельцям] *нічого стало; своє, що привезли з собою, переїли, нового ще не вродило, гроші то сюди, то туди перевелись* (Григ., Вибр., 1959, 306); // Витрачатися, продаватися, нищитися (про те, що належить кому-небудь іншому). *Якщо дивився, як переводиться батьківське добро, та тілько серцем болів* (Мирний, IV, 1955, 55).

Переводитися (перевестися) в життя́ (в ді́ло) — те саме, що **Запрова́джуватися в життя́ (у пра́ктику, у виробни́цтво)** (*див.* **запрова́джуватися**). — *Тоді тільки ідея набирає вартості, коли поростає тілом, переводиться в життя* (Коцюб., I, 1955, 170).

6. *тільки недок.* Пас. до **переводити**. *Всі винищувачі переводилися на другий аеродром* (Собко, Зор. крила, 1950, 275); *Нам роздавали табелі. Глянув я.., а внизу написано: «Переводиться в п'ятий клас»* (Донч., Перемога.., 1949, 58).

ПЕРЕВО́ДЧИК, а, *ч., рідко.* Той, хто що-небудь переводить (у 2 знач.). *Наносили до Яядохи накладене.. За те тітці Яядосі, як сховачу й переводчику, доставалася половина всього...* (Мирний, I, 1949, 237); *Старий Щербина, бувало, обдурював на ярмарках тертих продавців: і степових.. згонщиків,.. і кучматих румунських циган-переводчиків* (Стельмах, I, 1962, 69).

ПЕРЕВО́ДЧИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **переводчик**.

ПЕРЕВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *недок.*, **ПЕРЕВЕЗТИ́**, зу́, зе́ш; *мин. ч.* перевіз, везла́, ло́; *док., перех. і без додатка.* 1. Везучи, переправляти через що-небудь, на другий бік чогось. *З тихим плеском, таємничо Плине човник.. Перевозять нас дівчата* (Л. Укр., IV, 1954, 160); — *Вас через річку перевезти? .. Хлопчина, очевидно, вже не раз перевозив радянських бійців і тепер пропонував нам свої послуги* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 4); — *Спускайтеся за мною до Бугу, я перевезу човном* (Стельмах, II, 1962, 200).

2. Везучи, переміщувати з одного місця на інше, змінювати місце розташування. *Він займався фірманкою й наймався перевозити все, чого хто хотів* (Кобр., Вибр., 1954, 76); — *Там працював і мій тягач: коріння виноградних лоз нам перевозить довелось* (Гонч., Вибр., 1959, 261); *Вдовичка вона, сама й хліб косила, ото її полукіпки.. Жаліється, що ні з ким їх перевезти та змолотити* (Гончар, II, 1959, 341); // Везучи, переміщуючи кого-небудь на інше місце проживання, перебування. *Як перевозили молоду, то скриня, як пуста бочка, торохтіла* (Тют., Вир, 1964, 23); *Виглядав* [Оксана], *чи не їде* [Ярема] *З боярами в гості — Перевезти із келії В хату на помості* (Шевч., I, 1963, 129).

ПЕРЕВОЗИ́ТИ, ожу́, о́зиш, *док., перех.* Везучи, по черзі переміститн, переправити куди-небудь усіх, багатьох або все, багато чого-небудь.

ПЕРЕВО́ЗИТИСЯ, о́жуся, о́зишся, *недок.*, **ПЕРЕВЕЗТИ́СЯ**, зу́ся, зе́шся; *мин. ч.* перевіз́ся, везла́ся, ло́ся; *док.* 1. Переправлятися через що-небудь, на другий бік чогось. *Мати й батько провели дітей за двір, стали на горі й довго дивились, поки вони перевозились через Рось* (Н.-Лев., III, 1956, 83); *Молодець гуляє.., На той бік* [Дунаю] *гукає: — Подай, подай перевозу.., Я перевезуся!* (Укр., лір. пісні, 1958, 135).

2. Переїздити на інше місце проживання, перебування, везучи що-небудь із собою. *Може бути, що як перевозився до Ворщева, то і ті листи затратив* (Стеф., III, 1954, 58); *Пріська переїхала.. Степан пособив їй перевезтися* (Л. Янов., I, 1959, 277).

3. *тільки недок.* Пас. до **перево́зити**.

ПЕРЕВО́ЗКА, и, *ж., розм.* Дія за знач. **перевезти́, перево́зити**. *Якщо вони одкинуться від плати, то.. я повинний буду заплатити Вам..* [за] *перевозку книжок в книгарню* (Мирний, V, 1955, 420); *Я довідаюсь тут, скільки коштуватиме перевозка з Брод до Кракова* (Рибак, Помилка.., 1940, 75); *Незабаром розтане сніг, вкриються багнюками дороги.., тому так поспішав Аркадій Павлович з перевозкою* (Шиян, Баланда, 1957, 49).

ПЕРЕВОЛІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕВОЛОКТИ́**, очу, о́чеш; *мин. ч.* переволі́к, локла́, ло́; *док., перех.* Волочачи, переміщати кого-, що-небудь з одного місця на інше. — *Нічого Яядосі робити, поволокла його* [сотника] *самотужки у хату і як переволокла на друге місце, він і застогнав..!* (Кв.-Осн., II, 1956, 202); * Образно. *Він повз. Падав на живіт, простягав уперед руки, спирався на лікті й переволікав уперед своє важке, неслухняне, мов чуже тіло* (Загреб., Європа 45, 1959, 15).

Переволіка́ти (переволокти́) но́ги *через що* — важко переступати або перелазити через що-небудь. *Через стінку переволік свої довгі ноги Петренко, потім зв'язківець з своїм апаратом* (Голов., Тополя.., 1965, 343).

ПЕРЕВОЛІКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕВОЛОКТИ́СЯ**, очу́ся, о́чешся; *мин. ч.* переволі́кся, локла́ся, ло́ся; *док.* Важко пересуваючись, переміщатися з одного місця на інше.

ПЕРЕВОЛОКТИ́ *див.* **переволіка́ти.**

ПЕРЕВОЛОКТИ́СЯ *див.* **переволіка́тися.**

ПЕРЕВОЛОЧИ́ТИ *див.* **переволо́чувати.**

ПЕРЕВОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВОЛОЧИ́ТИ**, очу́, о́чиш, *док., перех.* Волочити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Іван Кучугура.. перекопував та переволочував грунт, щоб у міжряддях не залишилося жодної грудочки* (Чорн., Красиві люди, 1961, 28).

ПЕРЕВОРО́Т, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перевернути́ся, перевертáтися**; // Фігура вищого пілотажу, під час виконання якої літак перевертається навколо напрямку польоту на кут в 180° або більше. [І в а н:] *Переворот. Дивіться! Переворот через праве крило* (Мик., I, 1957, 503); // Гімнастична фігура, виконуючи яку, спортсмен повертається в повітрі. *Майстер спорту! Складні сальто, перевороти, великі оберти, зіскоки, від яких аж дух перехоплює* (В ім'я Віт., 1954, 21).

2. Різка зміна, злам у розвитку, ході чого-небудь, в існуючому порядку речей, у чиємусь житті і т. ін. *В мануфактурі вихідною точкою перевороту в способі виробництва служить робоча сила, у великій промисловості — засіб праці* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 372); — *Павлику,— сказав Пронька,— твоя машина —*

всесвітній переворот у техніці (Донч., VI, 1957, 17); // Різка зміна, перелом у духовному обличчі, психічному стані людини, людей. *Революційний переворот у свідомості величезних людських мас — складний і тривалий процес* (Програма КПРС, 1961, 45).

3. Зміна існуючого суспільно-політичного ладу; революція. *Всякий політичний переворот, якщо це не зміна клік, є соціальна революція,— питання тільки в тому, соціальна революція якого класу* (Ленін, 32, 1973, 118); *Жовтневий переворот було підтримано в цьому донецькому малому місті й стверджено* (Ю. Янов., II, 1954, 111); // Насильствена зміна правлячої групи, партії. *Після недовгої боротьби в 1688 р. парламент учинив переворот і скинув Стюартів* (Нова іст., 1956, 17).

ПЕРЕВОРУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переворуши́ти.**

ПЕРЕВОРУ́ШИТИ *див.* **перевору́шувати.**

ПЕРЕВОРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВОРУШИ́ТИ,** ушу́, у́шиш, *док.*, *перех.* 1. Ворушачи, перекладати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Переворушити сіно;* // Перевертати, розкидати все або багато чого-небудь, звичайно в пошуках чогось. *Степаниді Петрівні довелося переворушити всі свої старі запаси ниток і ганчірочок у пошуках кількох ниточок червоної шерсті* (Собко, Біле полум'я, 1952, 80).

2. *перен.* Активно, діяльно вдаватися до чого-небудь, змінювати щось. — *Треба знати, хто чим живе і дише. Тільки тоді можна переворушити весь барак, вискребти весь бруд, весь накип і зробити... справді чисте, культурне робітниче житло* (Донч., II, 1956, 205).

ПЕРЕВТІ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевті́лити.** *Батечки, скільки-то напастей і спокус зазнавали святі затворники від лукавих чортів, перевтілених у багатих вельмож з повними жменями золота й самоцвітів* (Козл., Ю. Крук, 1957, 396).

ПЕРЕВТІ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перевті́лити** і **перевті́литися.** *Особливого значення набуває глибоке і всебічне дослідження таких корінних проблем естетики соціалістичного реалізму, як закономірності перевтілення життєвої правди в правду художню* (Рад. літ-во, 1, 1964, 5); *Який винятковий дар перевтілення, яку пошану до іншої народності треба було мати, щоб дати такий опис грузинського селища, як той, що його вклав в уста своєму Мцирі Лермонтов!* (Рильський, III, 1956, 200).

ПЕРЕВТІ́ЛИТИ *див.* **перевті́лювати.**

ПЕРЕВТІ́ЛИТИСЯ *див.* **перевті́люватися.**

ПЕРЕВТІ́ЛЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність перевтілюватися.

ПЕРЕВТІ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевті́лювати.** *Мені хочеться так підібрати акторів,.. щоб їм найменше довелося пробивати дорогу до вашого серця через приклеєні бороди та вуса і найскладніший шлях перевтілювання* (Довж., III, 1960, 221).

ПЕРЕВТІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш *і рідко* **ПЕРЕВТІЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕВТІ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.*, *перех.* Надавати кому-, чому-небудь нового вигляду, образу; перетворювати когось, щось на кого-небудь іншого, що-небудь інше.

ПЕРЕВТІ́ЛЮВАТИСЯ, юююся, юєшся *і рідко* **ПЕРЕВТІЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕВТІ́ЛИТИСЯ,** люся, лишся, *док.* Набирати нового вигляду, образу; перетворюватися на кого-небудь іншого, що-небудь інше. *Купа паперів перевтілюється в очах Катерини в реальні сцени її майбутнього життя, що з'являються і зникають, як на екрані* (Вільде, Сестри.., 1958, 103); *Ось де в кого хист — перевтілятися! Гляне вправо — чорт чортом. Поверне пику в другу сторону — ангел небесний!* (Ковінька, Кутя.., 1960, 26); *Цікаво було б на якусь мить перевтілитись у дорогу тобі істоту. Дізнатися, що вона думає, як відчуває* (Дмит., Обналенні.., 1962, 122).

◇ **Перевті́люватися (перевті́литися) в слух** — дуже уважно, напружено слухати. *Мої нерви вже так напнулись, як струни, я здригався й перевтілювався в слух від найменшого шелесту й звуку* (Козл., Весн. шум, 1952, 103).

ПЕРЕВТІЛЯ́ТИ *див.* **перевті́лювати.**

ПЕРЕВТІЛЯ́ТИСЯ *див.* **перевті́люватися.**

ПЕРЕВТО́МА, и, *ж.* Сильна, надмірна втома. *І знов день минув. Блідий, одноманітний.. Тільки втома, перевтома навіть — і більш нічого* (Коцюб., III, 1956, 148); *Марія незчулася, як, зморена важкими душевними терзаннями й фізичною перевтомою, поклала на лікоть підборіддя, повільно заплющила очі* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 165); // Хворобливий стан організму внаслідок перенапруження, надмірної втоми. — *Ну, річ відома,— ви занедужали... перевтома... се й не дивниця: так переживати свої ролі...* (Л. Укр., III, 1952, 697); *Перенапруження організму, особливо розумове, призводить до перевтоми, виснаження нервової системи* (Наука.., 1, 1964, 55).

ПЕРЕВТОМИ́ТИ *див.* **перевто́млювати.**

ПЕРЕВТОМИ́ТИСЯ *див.* **перевто́млюватися.**

ПЕРЕВТО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевтоми́ти.** *Я страшенно перевтомлений, щодня сидів за столом годин 10—12* (Коцюб., III, 1956, 387); *Хіба могли вони, перевтомлені останніми боями, безупинним маршем, пропустити таку нагоду одержати транспортні засоби!* (Гончар, III, 1959, 70).

ПЕРЕВТО́МЛЕННЯ, я, *с.* Стан за знач. **перевто́млюватися, перевтоми́тися.**

ПЕРЕВТО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕВТОМИ́ТИ,** омлю́, о́миш; *мн.* перевто́млять; *док.*, *перех.* Дуже, надмірно втомлювати. [А р к а д і й:] *Я так стомився.* [С т о п а:] *Ми постараємось вас більше не перевтомлювати* (Корн., I, 1955, 118); *Щоб Рим мене не захопив і зовсім не перевтомив, тікаю сьогодні з нього увечері, завтра буду в Венеції* (Коцюб., III, 1956, 364).

ПЕРЕВТО́МЛЮВАТИСЯ, юююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕВТОМИ́ТИСЯ,** омлю́ся, о́мишся; *мн.* перевто́мляться; *док.* 1. Дуже, надмірно втомлюватися. *Перевтомлюватись не хочу, через те ходжу обережно* (Коцюб., III, 1956, 328); *Вона хоч і відповідає, але на її лиці видно втому. Перевтомилася дорогою, виголодніла* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 28); // Погіршувати стан здоров'я внаслідок перенапруження організму, надмірної втоми. [Г е н н а д і й:] *Ну, то нічого, Андрію Григоровичу. То ви просто перевтомилися. А поїдете на курорт, одпочинете* (Мороз, П'єса, 1959, 289).

2. *тільки недок.* Пас. до **перевто́млювати.**

ПЕРЕВЧА́ТИ *див.* **переу́чувати.**

ПЕРЕВЧА́ТИСЯ *див.* **переу́чуватися.**

ПЕРЕ́ВЧЕНИЙ *див.* **переу́чений.**

ПЕРЕВЧИ́ТИ *див.* **переу́чувати.**

ПЕРЕВЧИ́ТИСЯ *див.* **переу́чуватися.**

ПЕРЕВ'Ю́ЧИТИ *див.* **перев'ю́чувати.**

ПЕРЕВ'Ю́ЧИТИСЯ *див.* **перев'ю́чуватися.**

ПЕРЕВ'Ю́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перев'ю́чувати.**

ПЕРЕВ'Ю́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВ'ЮЧИ́ТИ,** чу, чиш, *док.*, *перех.* В'ючити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕВ'Ю́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕ-**

В'ЮЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* 1. В'ючити своїх тварин ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перев'ючувати.**

ПЕРЕ́В'ЯЗ, у, *ч.* 1. Перекинута через плече стрічка, ремінь і т. ін., що є деталлю вбрання. *На ньому* [чабанові] *були буйволові постоли, вузькі штани по коліна, гостроверха шапка і смушева безрукавка з широким перев'язом через плече* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 185).

2. Перекинута через шию пов'язка для підтримування хворої, пораненої руки. *Ліва рука, закутана в бинти, висіла на перев'язі* (Руд., Остання шабля, 1959, 202).

Бра́ти (взя́ти) на пере́в'яз — підтримувати такою пов'язкою (хвору, поранену руку). *З цепом ішов і порубаний Фіалек. Ліву.. руку він взяв на перев'яз* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 782).

ПЕРЕВ'Я́ЗАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перев'яза́ти.** *Розташувалися хто де зміг — на стільцях, на підвіконнях, просто в кутку на якихось тюках, туго перев'язаних новим шпагатом* (Чаб., Катюша, 1960, 124); *Перев'язаний був вінок широкою й довгою червоною стрічкою* (Смолич, II, 1958, 121); *Зануда був перев'язаний навхрест рушниками через плечі* (Н.-Лев., III, 1956, 347); *У вікнах санітарних автобусів розвідники бачили перев'язаних закривавленою марлею офіцерів* (Кучер, Чорноморці, 1956, 298).

2. *у знач. прикм.* На який накладено перев'язку (у 4 знач.). *Напосний незабаром зіллям, з перев'язаною раною, зогрітий теплом, Остап розплющив очі* (Коцюб., I. 1955, 370).

3. *у знач. прикм.* Якого перев'язано (у 4 знач.). *Панська челядь сиділа та декотра перев'язана лежала.. по льохах* (Морд., I, 1958, 144).

ПЕРЕВ'Я́ЗАТИ *див.* **перев'я́зувати.**

ПЕРЕВ'ЯЗА́ТИСЯ *див.* **перев'я́зуватися.**

ПЕРЕВ'Я́ЗКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перев'яза́ти, перев'я́зувати.** *Поранені.. терпеливо чекали перев'язки* (Жур., Вечір.., 1958, 257).

2. Те, чим перев'язано що-небудь. *В новеньких суконях кольору хакі, з білими перев'язками й червоними хрестами.. привичнаювались* [сестри] *до позиції обстановки* (Трубл., I, 1955, 54); // *перен.* Те, що охоплює, ніби перев'язуючи, що-небудь; смуга навколо чогось. *У хлібного пильщика на черевці є три жовті перев'язки* (Шкідн. поля.., 1949, 108).

3. Те саме, що **пере́в'яз.** *Горленко підвівся з ліжка і, тримаючи руку на перев'язці, рушив.. до костьолу* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 270).

4. Пов'язка, накладена на хворе місце, рану і т. ін. *Він завжди збивав собі перев'язку. Через те рана дуже довго гоїлась* (Мик., II, 1957, 218).

5. *буд.* Те саме, що **пере́в'язь** 1. *Щоб кладка була міцна, треба робити її з перев'язкою швів, щоб кожний вертикальний шов одного ряду був перекритий цеглою наступного ряду* (Колг. Укр., 8, 1958, 42).

ПЕРЕВ'Я́ЗНИЙ, а́, е́. Те саме, що **перев'я́зочний** 1. *У хірургії витрачається така величезна кількість перев'язних матеріалів, що вже зараз нелегко задовольнити її потреби* (Наука.., 2, 1966, 17).

ПЕРЕВ'Я́ЗОЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до перев'язки (у 4 знач.). *Перев'язочна сестра;* // Призначений для перев'язки. *Перев'язочні матеріали.*

Перев'я́зочний пункт — лікувальний заклад, призначений для перев'язок. *Мама вдома на перев'язочному пункті. У нашій хаті тепер похідний лазарет...* (Кучер, Чорноморці 1956, 490).

2. *у знач. ім.* **перев'я́зочна,** ної, *ж.* Спеціально обладнане для перев'язок (у 4 знач.) приміщення. *Пішов хірург з лікарями й сестрами-жалібницями до перев'язочної* (Довж., I, 1958, 319).

ПЕРЕВ'Я́ЗУВАЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **перев'я́зочний** 1. *Він дістав перев'язувальний пакет і поспішно почав забинтовувати їй ногу* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 312).

ПЕРЕВ'Я́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перев'я́зувати.** *Почав* [цирульник] *сварити та лютитися на селян, що бралися самі до перев'язування ран* (Фр., VIII, 1952, 346); *Ранок застав Глашу за перев'язуванням бійців* (Бойч., Молодість, 1949, 49); *Деякі способи будівництва — техніка перев'язування швів, кладка каменів.. свідчать про значний досвід* [племен древньоямної культури] *у будівельній справі* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 77).

ПЕРЕВ'Я́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВ'ЯЗА́ТИ**, яжу́, я́жеш, *док.*, *перех.* 1. Обгортаючи або обмотуючи що-небудь, стягувати і зав'язувати вузлом мотузку, ремінь і т. ін. *Перед одною з сільських хат стояв чоловік і перев'язував околоти* (Кобр., Вибр., 1954, 107); *Один із службовців взяв Асуара за праву руку і повів до крісла.. Асуар сів. Люди.. почали перев'язувати ременями його груди, прикріплювати його руки й ноги* (Ірчан, II, 1958, 104); *Він уже в перші дні війни перев'язав шпагатом свої математичні конспекти, відклавши їх до кращих часів* (Гончар, III, 1959, 175); // Обвивати що-небудь, зав'язуючи стрічку, шнурок і т. ін. як прикрасу. *Заплітала* [Франка] *собі косу, перев'язувала її червоною стрічкою* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 173); *Задерихвіст перев'язав чорну шапку червоним поясом* (Н.-Лев., II, 1956, 232).

Перев'я́зувати (перев'яза́ти) молодо́го (старості́в) — обвивати рушником через плече молодого, старостів у знак згоди на шлюб. *Тато наказав вийняти рушники й хустку, і Катруся перев'язала ними старостів і молодого* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 28).

2. Накладати пов'язку на хвору, поранену частину тіла. [Т і р ц а:] *Страждаєш, брате? Рана все горить? Дай я перев'яжу, то легше стане* (Л. Укр., II, 1951, 150); *У хвилину затишшя перев'язали товаришеві рани* (Ю. Янов., II, 1954, 337); // Робити комунебудь перев'язку (у 4 знач.). *Під шаленим вогнем ворога Ніна Матвіївна Бурилова перев'язує поранених, подає їм першу допомогу* (Кач., Вибр., 1953, 411); — *Поранили його. Мучиться, бідолаха. Я перев'язав його...* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 231).

3. Розв'язавши, зав'язувати, обв'язувати і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Заспокоювала її Лукія, перев'язуючи хустку, що все сповзала на потилицю* (Кучер, Трудна любов, 1960, 47); *Одарка стала перед.. дзеркалом і перев'язала собі наново хустку на голові* (Н.-Лев., II, 1956, 51); — *Маринко,— важко зітхнув* [Григорій], *перев'язав кісничка, — може, поїдемо в місто?* (Мушк., Серце.., 1962, 283); // *рідко.* Розкутавши, закутувати, сповивати ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Та* [Параска] *нечисто держить* [дитину] *так, хоч би таки коли скупала, перев'язала сама* (Мирний, IV, 1955, 68).

4. Зв'язувати мотузкою і т. ін. все, багато чого-небудь або всіх, багатьох, по черзі. *Обійшов Тарас хатини божі І ченців усіх перев'язав* (Сос., I, 1957, 371).

5. *буд.* Робити перев'язь (у 1 знач.).

ПЕРЕВ'Я́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВ'ЯЗА́ТИСЯ**, яжу́ся, я́жешся, *док.* 1. Обгортаючись або обмотуючись, зав'язувати вузлом мотузку, ремінь і т. ін. *Юрба лиш колихнулась і пропустила Тихона, обмотаного в ситець.. Знов од ганку крик і регіт: — Бач, перев'язався, як на весілля!* (Головко, II, 1957, 157).

2. Робити собі перев'язку (у 4 знач.). *Стоїмо, перев'язуємось, поглядаємо в перископ* (Ю. Янов., I, 1954, 54); — *Треба перев'язатися, а то кров'ю зійду* (Тют., Вир, 1964, 188).

3. *тільки недок.* Пас. до **перев'язувати.**

ПЕРЕ́В'ЯЗЬ, і, *ж.* 1. *буд.* Один із способів цегельної кладки. *Стіни притвору були складені у перев'язь з кладкою північної стіни основної будівлі* (Археол., IX, 1954, 11).

2. *рідко.* Те саме, що **пере́в'яз.** *Старости й дружки вішають через плече рушники й перев'язі* (Н.-Лев., II, 1956, 430); *Обличчя його все ще було забинтоване; замотана в бинти рука висіла на перев'язі* (Сміл., Сашко, 1954, 44).

ПЕРЕВ'ЯЛЕНИЙ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **перев'яли́ти.**

ПЕРЕВ'ЯЛИ́ТИ *див.* **перев'я́лювати.**

ПЕРЕВ'Я́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перев'я́лювати.**

ПЕРЕВ'Я́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕВ'ЯЛИ́ТИ,** в'ялю́, в'я́лиш, *док.*, *перех.* 1. В'ялити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. В'ялити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГА́ВКУВАТИСЯ, ується, *недок.* Гавкати (про кількох собак, що перебувають у різних місцях). *Давно заснуло село. Тільки собаки перегавкувались то на одному, то на іншому кутку* (Цюпа, Грози.., 1961, 65).

ПЕРЕГАДА́ТИ *див.* **перега́дувати.**

ПЕРЕГА́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перега́дувати.**

ПЕРЕГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГАДА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* Те саме, що **переду́мувати** 1. *До самого білого ранку Христя не спала, перегадуючи всяку всячину за Мар'янівку* (Мирний, III, 1954, 401); — *Яких тільки думок я за цей час не передумала, яких гадок не перегадала* (Вирган, В розп. літа, 1959, 278).

ПЕРЕГАЛАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* Кричати гучніше за інших, глушити інші звуки, голоси. *В залі раптом всі збуджено заговорили. — Майте спокій, люди! Я не годен перегаласувати таку силу,* — *гукає Антін* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 205).

ПЕРЕГАНЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переганя́ти.**

ПЕРЕГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПЕРЕГО́НИТИ,** ню, ниш, *недок.*, **ПЕРЕГНА́ТИ,** пережену́, переженéш, *док.*, *перех.* 1. Йдучи, їдучи, пливучи і т. ін., випереджати, опинятися попереду; обганяти. *Три човни, повні молодих хлопців, полинули по воді, доганяючи й переганяючи один одного* (Н.-Лев., I, 1956, 434); *Хмари.. плавали по високому небі, одна одну доганяючи, одна одну переганяючи* (Мирний, I, 1949, 345); *Візник швидко їхав поряд трамвайної колії, а його щохвилини переганяли новенькі гуркотливі трамваї* (Донч., II, 1956, 83); *Шведські коні мчали хутко, а наш козацький кінь їх перегнав: примчав раніш од шведів* (Ю. Янов., II, 1954, 123); * Образно. — *Тру-ту-ту-у!* — *все вище і вище підіймав над лісами свою переможну мелодію ріг, вона переганяє братів і тривожно трукає в їхніх головах* (Стельмах, I, 1962, 74); // *перен.* Випереджати кого-, що-небудь у рості, ставати вищим від когось, чогось. [О л е н к а:] *Там три дуби один одного переганяє. А біля них росте вже молоденький* (Ірчан, I, 1958, 174); — *Погляньте, товариш кореспондент, На нашу споруду, на цей монумент! І гордо кивнув на уквітчану арку, Що зльотом увись перегнала «пожарку»* [пожежну вежу] (С. Ол., Вибр., 1959, 270); // *перен.* Досягати більших у порівнянні з ким-, чим-небудь успіхів, опинятися попереду когось, чогось у певному відношенні. *Юнацтво, захоплене почином старших, виявляло варті зачудовання намагання не тільки не пасти задніх, а й переганяти своїх батьків* (Досв., Вибр., 1959, 352).

2. Женучи, переміщувати з одного місця на інше (звичайно худобу). — *Завтра переганяйте корів на Грузьку* (Тют., Вир, 1964, 193); // Переправляти з одного місця на друге (автомашини та інші транспортні засоби). *Після закінчення польових робіт.. переганяють машини на центральну садибу МТС* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 93); [В і т р о в и й:] *Я піду човен пережену* (Корн., II, 1955, 214); // *розм.* Змушувати кого-небудь змінити місце проживання, перебування або роботу, службу і т. ін. — *Ми тутечки,* — *кажуть,* — *і обгніздились, і колодязі покопали, і обсялись; як стануть нас на шляхи переганять, то пропали й ми, загине й худобина наша!* (Стор., I, 1957, 229); *Переганяли і тримали тут* [у концтаборі] *полонених з інших місць* (Коз., Гарячі руки, 1960, 108); — *Мене вже з одного місця на друге перегонили вісімнадцять разів* (Вас., I, 1959, 145); — *От флігель-другий одремонтують на зиму.. І Гашку переженуть із старого* (Головко, I, 1957, 255); // *перен., розм.* Пересувати що-небудь з місця на місце. *Мовчки переганяв* [Ярема] *цигарку з одного кута рота до другого* (Стельмах, II, 1962, 218).

3. Женучи, змушувати перейти, переміститися через який-небудь простір, перепону і т. ін. *Коли-неколи проїде селянин возом, пастушата переженуть худобу через дорогу* (Гончар, II, 1959, 238); // *рідко.* Йдучи, їдучи і т. ін., минати якийсь простір. — *Перегнали вже ми Устеріки, Де Черемош Чорний з Білим збігся, І дісталися на більшу воду* (Фр., XIII, 1954, 338).

4. Очищати, пересипаючи або пропускаючи через машину (звичайно зерно). *Якось на тік привезли засмічене бур'яном зерно, і його довелося кілька разів переганяти на сортировці* (Минко, Повна чаша, 1950, 98); *Двічі перегонили* [зерно] *на віялці, трієрі* (Горд., Дівчина.., 1954, 12); // Переміщати, проштовхувати кров (про серце). *Якщо серце не переганятиме кров по жилах, то клітини голодуватимуть* (Наука.., 7, 1958, 61).

5. Перетворювати в що-небудь інше шляхом перегонки. *Перегнати зерно на горілку;* // Відділяти якусь складову частину. *Переганяти молоко на сепараторі;* // *розм.* Видобувати якусь речовину шляхом перегонки. — *Що ж вона могла вилікувати? — Усякі рани.. і екзему виводили* [мати]. — .. *А чим же вона виводила? — Переганяли дерево-горіх...* (Стельмах, II, 1962, 91).

◇ **На грéчку переганя́ти (перегна́ти)** *див.* **грéчка.**

ПЕРЕГАНЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* 1. *рідко.* Йти, їхати, пливти і т. ін. наввипередки з ким-, чим-небудь. *Кілька птахів, що перегнялось високо під хмарами, зникли на хвильку й появились знов* (Коб., II, 1956, 31).

2. Пас. до **переганя́ти.** *Планктон переноситься морськими течіями і переганяється вітром на великі віддалі* (Курс заг. геол., 1947, 164); *Рідина, залита в корпус амортизатора, переганяється через вузький отвір з одної пружини в іншу* (Автомоб., 1957, 181).

ПЕРЕГА́Р, у, *ч.* 1. Те, що перегоріло, залишилося від перегорілого. [М е ц е н а т:] *Хто знає, друже, чим була та іскра, з якої на землі вогонь з'явився? То, може, був нікчемний перегар, а все ж нам шанувать її годиться* (Л. Укр., III, 1952, 451); *Дід Овсій витрусив з люльки перегар, набив її тютюном й знову запалив* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 214).

2. Запах чого-небудь перегорілого. *Мотор здригався від залізних конвульсій, штовхав уперед човна, чадив перегаром бензину й масла* (Загреб., Спека, 1961, 270); // Неприємний запах з рота, смак у роті від випитого спиртного, викуреного тютюну і т. ін. *Задушливий,*

кислий запах самогонного перегару витає над сплячим (Тют., Вир, 1964, 135).

ПЕРЕГА́РНИЙ, а, е. Прикм. до **перега́р.**

ПЕРЕГА́РТ, у, *ч.* Надмірне гартування.

ПЕРЕГАРТІ́ВНИЙ, а́, е́. Признач. для перегартування.

ПЕРЕГАРТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегарто́вувати.**

ПЕРЕГАРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГАРТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Гартувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Надмірно гартуючи, псувати.

ПЕРЕГАРТО́ВУВА́ТИСЯ, уються, *недок.*, **ПЕРЕГАРТУВА́ТИСЯ,** у́ться, *док.* 1. Гартуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Надмірно гартуючись, псуватися.

3. *тільки недок.* Пас. до **перегарто́вувати.**

ПЕРЕГАРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегартува́ти.**

ПЕРЕГАРТУВА́ТИ *див.* **перегарто́вувати.**

ПЕРЕГАРТУВА́ТИСЯ *див.* **перегарто́вуватися.**

ПЕРЕГАСИ́ТИ, ашу́, а́сиш, *док.*, *перех.* Погасити все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕГА́СНУТИ, не, *док.* Погаснути одне за одним (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕГА́ТА, и, *ж.* Те саме, що **зага́та** (у 1 знач.). *Бурхливу, непокірну ріку.. заковували в перегати, роздовбували її дно, розкопували кручі і гори* (Баш, На берегах.., 1962, 32).

ПЕРЕГАТИ́ТИ *див.* **перега́чувати.**

ПЕРЕГА́ТКА, и, *ж.* Те саме, що **перега́та.** *Йшлося, власне, про те, як.., поставивши тимчасові перегатки, будувати під їх захистом основні споруди* [Дніпрельстану] (Коцюба, Нові береги, 1959, 29).

ПЕРЕГА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегати́ти.** *Стіснена прибережними скалами і перегачена дерев'яним язом вода, скажено ревучи, кидалася запіненою лавою.. вниз* (Фр., IV, 1950, 404).

ПЕРЕГА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГАТИ́ТИ,** ачу́, а́тиш, *док.*, *перех.* Робити перегату. *Будівництво провадиться від правого берега, праву течію перегачують міцною водонепроникною перегаткою* (Коцюба, Нові береги, 1959, 29); [Г р а ф:] *Перегати струменю його шлях, він собі знайде другий* (К.-Карий, II, 1960, 8); *// перен.* Загороджувати, перетинати що-небудь, стаючи перешкодою для руху, пересування і т. ін. *П'єдестал був мов гора, що перегатила нашу дорогу* (Фр., II, 1950, 97); *Громовий вибух за куртиною багряним відсвітом викинув з пітьми потік людських тіл, що перегатив шлях наступаючим* (Добр., Очак. розмир, 1965, 349).

ПЕРЕГВИНТИ́ТИ *див.* **перегви́нчувати.**

ПЕРЕГВИ́НЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегви́нчувати.**

ПЕРЕГВИ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГВИНТИ́ТИ,** нчу́, нти́ш, *док.*, *перех.* 1. Гвинтячи, встановлювати, закріплювати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Псувати надмірним нагвинчуванням.

ПЕРЕГВИ́НЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. Псуватися від надмірного нагвинчування.

2. Пас. до **перегви́нчувати.**

ПЕРЕГИ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГИ́ДИТИ,** джу, диш, *док.*, *перех.* Загиджувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГИ́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перегиджувати.**

ПЕРЕГИ́ДИТИ *див.* **перегиджувати.**

ПЕРЕГИ́Н, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перегина́ти 1, перегну́ти** і **перегина́тися, перегну́тися;** // Місце, де що-небудь перегнуто, перегинається. *Від того, як залягають гірські породи,.. які є.. розломи, тріщини, різні перегини тощо — саме від цього залежить, які корисні копалини знайдуть у даному місці* (Знання.., 1. 1965, 8); *Вузенька вулиця заквітчалася зеленню, мов пастушка, і тиснеться поміж хати, аж сухі плоти розвалює на перегинах...* (Козл., Пов. і опов., 1949,7).

◇ **Згина́тися в перегі́н** — згинаючи спину, нахилятися на знак особливої пошани; виявляти раболіпство. *От тобі й Аполлон у генеральському віцмундирі! Такий чиновник, як і Мундт, тільки.. спина не згинається в перегин* (Полт., Повість.., 1960, 410).

2. *перен.* Надмірність, крайність у чому-небудь, що часом призводить до порушення правильної лінії діяльності, поведінки і т. ін. — *Звичайно, одягатися треба чисто, але, мені здається, що в тебе у цьому питанні невеличкий перегин* (Донч., II, 1956, 200); *Літацькі перегини.*

ПЕРЕГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕГНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.*, *перех.* 1. Згинати що-небудь навпіл, під кутом, дугою і т. ін. *При складанні аркуша паперу його перегинають і ..пригладжують аркуш по лінії згину* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 19).

2. Згинаючи, нахиляти (тулуб, спину, шию і т. ін.). *Добриловський ще раз граціозно й якось м'яко нахилив шию й голову.., перегнув пополовині свою тонку фігуру, та й сів у крісло* (Н.-Лев., IV, 1956, 127); *Першим знепритомнів тамада.. Коліна перегнув, спину зігнув* (Ковінька, Кутя.., 1960, 138); *Вони майстерно скрутили незграбну постать, зірвали з неї штани і вдвоє перегнули Бараболю на лаву* (Стельмах, II, 1962, 87); *// безос.* Робити зігнутим, горбатим і т. ін. *На спині* [в панка] *був справжній горб.. — Ну й цього перегнуло! — подумав Чіпка* (Мирний, II, 1954, 151).

3. *перен.* Проїздити, проходити, обгинаючи що-небудь. *Автоколона вихопилась за парк, перегнула Капустяну балку і незабаром влилася в бурливий потік центральної вулиці* (Баш, Надія, 1960, 467); *// Рухаючись у певному напрямі, перетинати шлях кому-, чому-небудь іншому. Хмара прискорює рух правого крила, щоб перегнути машині шлях, а «Победа» припускає хід, сподіваючись проскочити під хмарою, не наразившись на зливу* (Ю. Янов., II, 1954, 198).

4. *перен., розм.* Припускатися перегину (у 2 знач.). — *Отак і з вами буде: покрутитеся трохи в селі і втечете. — Ну, це ти, Серьожо, перегнув. З вашого села я нікуди не піду* (Тют., Вир, 1964, 142).

5. Згинати більше, ніж треба.

◇ **Перегина́ти (перегну́ти) лі́нію** *яку* — будучи западто ретельним, діяти неправильно. — *Треба вести себе так мудро, щоб.. не перегнути бригадирської лінії. Таку вести лінію, щоб і бригадир залишився хорошим, і людям було добре* (Чорн., Красиві люди, 1961, 125); **Перегина́ти (перегну́ти) па́лку (па́лицю)** — впадати в крайність, виявляти надмірну ретельність у чому-небудь. *Гулька перехопив його погляд, збагнув, що перегнув палку, посміхнувся: — Горілка починає водити язиком. Давай на цьому поставимо крапку* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 139).

ПЕРЕГИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕГНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* 1. Згинатися навпіл, під кутом, дугою і т. ін.; згинаючись, нахилятися. *У садки слобідка весело вгорнулась.. Під вагою ягід слива перегнулась* (Щог., Поезії, 1958, 394); *Руку поклав він на неї, від чого лоза, перегнувшись, шапки торкнулась* (Тич., I, 1957, 248); // Перехилятися, накренятися куди-небудь. *Човен перегнувся одним боком на воду — от набереться* (Мирний, I, 1954, 310); // Розташовуватися

зігнутою, дугоподібною лінією або нависаючи над чим-небудь. *Крутими завертнями повертала вона* [річка] *до гори, коліном перегнулась у тому місці, де недавно хлопці купалися* (Мирний, I, 1954, 256); *Перескочив* [Роман] *через тин. Тин хруснув, два соняшники зламались і перегнулись до землі своїми важкими головами* (Н.-Лев., VI, 1966, 315).

2. Згинаючи, нахиляти свій тулуб, спину, шию і т. ін. *З дивовижною легкістю й спритністю вискочив* [Аркатов] *на край стола і, поклавши голубу хусточку між ступнями ніг, почав перегинатися* (Шиян, Баланда, 1957, 131); *Несподівано перед тачанкою виросло кілька бійців, і один з них в чорній, як ніч, папасі перегнувся з сідла до Світлани* (Гончар, II, 1959, 98); // Зігнувшись і нахилившись уперед, перехилятися через що-небудь. *Йон.. перегнувся, налігши грудьми на баркан, і беззгучно переліз на другий бік* (Коцюб., I, 1955, 240); *Марія.. через стіл станом гнучким до чоловіка перегнулась* (Головко, II, 1957, 38); // *перев. із сл.* у д в о є. Ставати зігнутим, горбатим і т. ін. *За ті три дні її і не пізнати: запали очі,.. зігнута постать — удвоє перегнулась-скарлючилась...* (Мирний, III, 1954, 129); // *перен., перев. із сл.* у д в о є. Нахилятися в поклоні; кланятися. — *Як буде худібка та здоров'я, і на цій землі хліб, мов Дунай, стоятиме, не будеш на чужому порозі удвоє за позичкою перегинатися* (Стельмах, II, 1962, 174).

ПЕРЕГИ́НУТИ, не, *док.* Загинути (про всіх або багатьох).

ПЕРЕГИ́НЩИК, а, *ч., розм.* Той, хто припускається перегину (у 2 знач.).

ПЕРЕГИ́НЩИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **перегі́нщик.**

ПЕРЕГИ́РКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм.* Те саме, що **перелáюватися.** *Доки вони так перегиркувались, Софія Карлівна стояла сама собі серед вигону* (Гончар, Таврія, 1952, 150).

ПЕРЕ́ГІН, гóну, *ч.* 1. Дія за знач. **переганя́ти, перегнáти** 2, 5. *На деяких фермах взимку провадять щоденний примусовий перегін гусей на віддаль 1—1,5 км від приміщення* (Птахівн., 1955, 240); — *Ось тебе.. виконроб товариш Красуля посилає сьогодні із скрепером на другий об'єкт.. — А мені що! — блискає Єгипта молодими білими зубами.— Холостий перегін? Начальству видніше* (Гончар, Тронка, 1963, 257); *Погнали некрут з рідного краю.. І який же невеселий вдався їм той довгий перегін!* (Мирний, I, 1949, 218); *В результаті очистки і перегону сирого бензолу.. одержують сірковуглець* (Наука.., 12, 1958, 20).

2. Швидкий біг. *Гарячі коні в перегоні Хропуть, круті оброті рвуть* (Шпорта, Вибр., 1958, 98).

3. Відстань, яку хто-, що-небудь проходить, проїздить і т. ін., частина шляху між двома зупинками, станціями тощо. *І от кінець останнього перегону. Перед очима розгортається велична панорама незнайомого міста* (Кол., Терен.., 1959, 148); *На сонці блискали штики... Були за три вже перегони пожмурі Кайзера полки...* (Сос., II, 1958, 339); // Ділянка шляху між двома залізничними станціями. *З доктором Зінгером ми зазнайомилися в м'якому купе шепетівського кур'єра, на перегоні Харків — Київ* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 206); // *розм.* Невеличка залізнична станція. *П'ять раз день у день, здається Марті, пробігає, не спиняючись на Лемківському перегоні, поїзд...* (Кос., Новели, 1962, 62).

4. Частина мосту, а також вільний простір під мостом, від однієї опори до другої. *Дальній кінець* [греблі] *здавався не дуже зруйнованим. Там навіть зберігся великий перегін підкранового мосту* (Голов., Тополя.., 1965, 75).

5. Продукт перегонки.

◇ **Давáти (дáти, задáти) перегóну** *кому* — карати, бити і т. ін. кого-небудь, змушуючи відчути свою силу, владу і т. ін. *Сим двом.. Потіха ж — голови зривать. Давно їм в голові роїлось.. Рутульцям перегону дать* (Котл., I, 1952, 235).

ПЕРЕГІ́ННИЙ, а, е. 1. Стос. до перегону (у 1—3 знач.). *Перегінний тунель;* // Призначений для перегонки. *Гості побачили в величезнім покої чудернацькі прозорі посудини.., всяке дивовижне начиння, перегонні пристрої* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 405); // Який є продуктом перегонки. *Горілочку пили, Не тютюнкову і не пінну,.. перегінну* (Котл., I, 1952, 149).

ПЕРЕГІ́РКНУТИ, не, *док.* Стати гірким (про всі продукти або багато з них).

ПЕРЕГІРЧИ́ТИ, чý, чи́ш, *док., перех., розм.* Зробити дуже, занадто гірким.

ПЕРЕГЛА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегла́джувати.**

ПЕРЕГЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕГЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док., перех.* 1. Гладити все або багато чого-небудь.

2. Гладити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕГЛА́ДИТИ *див.* **перегла́джувати.**

ПЕРЕГЛАСÓВКА, и, *ж., лінгв.* Зміна, чергування голосних звуків у корені слова при незмінних приголосних.

ПЕРЕГЛЕ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕГЛЕ́ДІТИ,** джу, диш, *док., перех., розм.* Те саме, що **переглядáти.** *Він вже сани ладна, вона кожухи перегледжув* (Вовчок, I, 1955, 216).

ПЕРЕГЛЕ́ДІТИ *див.* **перегле́джувати.**

ПЕРЕГЛИ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., діал.* Переморгуватися. *Він.. перегли́пувався з Матієм, котрий з усміхом слідив за його рухами* (Фр., V, 1951, 307).

ПЕРЕГЛИТА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Глитати все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. * Образно. — *Розбіглися б наші хлопи, як вівці, і їх давно вже переглитали б лихварі* (Кол., Терен.., 1959, 220).

ПЕРЕГЛУ́ХНУТИ, немо, нете, *док.* Оглухнути (про всіх або багатьох).

ПЕРЕГЛУШИ́ТИ, ушý, ýшиш, *док., перех.* Оглушити всіх або багатьох.

ПЕРЕ́ГЛЯД, у, *ч.* Дія за знач. **переглядáти, перегля́нути, перегля́діти.** *Гуменний тільки що скінчив перегляд худоби, пригнаної з паші* (Фр., II, 1950, 104); *Я пошлю тобі ті глави «Одинака», що ти ще не читала,— я не хочу друкувать його без твого перегляду* (Л. Укр., V, 1956, 131); *Для зниження затрат велике значення має уважний перегляд в колгоспах норм виробітку* (Колг. Укр., 9, 1956, 5); // Громадський огляд, ознайомлення з чим-небудь. *Його постійно запрошують на всі перегляди театральних прем'єр* (Донч., VI, 1957, 529).

ПЕРЕГЛЯДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переглядáти** і **переглядáтися.** *Гострі Онисині очі впіймали те переглядання* (Н.-Лев., III, 1956, 150).

ПЕРЕГЛЯДА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПЕРЕГЛЯ́НУТИ,** ну, неш *і розм.* **ПЕРЕГЛЯ́ДІТИ,** джу, диш, *док., перех.* 1. Оглядати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. *Дівчі була* [Ватя] *в опері, переглядала усіх в партері* (Н.-Лев., IV, 1956, 126); *Старший лейтенант наказав нам переглядати і рахувати трофеї* (Багмут, Записки.., 1961, 75); *Перегляньте всіх артистів і приведіть до мене артистів красивих і серйозних* (Довж., I, 1958, 185).

2. Дивитися на що-небудь, читати щось і т. ін. з метою перевірки, вивчення або знайомства. *Як же Славко жалкував, що перед першим іспитом не зазирав до цих записок! Він переглядав тільки друковану книжку* (Март., Тв., 1954, 242); *Очима так і пряде* [рахівник] *скоса на документи, що їх переглядає Барабаш, роблячи*

в блокноті собі час од часу якісь помітки (Головко, I 1957, 324); *Одягнувшись, він вилетів з редакції, доручивши співробітникам переглянути те, що принесе вуличний репортер* (Фр., VI, 1951, 263); // Робити огляд чого-небудь з метою усунення помилок, недоречностей, несправностей і т. ін.— *Все, що тілько зробила* [Ольга], *треба було за нею переглядати і поправляти* (Фр., II, 1950, 313); — *Давайте зошит,* — *промовила Тетяна Максимівна і почала уважно переглядати Марійчину роботу* (Донч., V, 1957, 354); [Є ф р е м:] *Коня треба упорать, .. збрую переглядіть, полатать та помазать...* (Кроп., IV, 1959, 347); *Мені конче треба самому переглянути коректу* (Коцюб., III, 1956, 235); — *Реєстр треба перекласти і переглянути* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 215); // Гортаючи книгу, журнал і т. ін., дещо прочитувати. *Вчора по обіді я вже могла тільки лежать на кушетці і півсонними очима переглядать (властиве, не читать) французькі журнали* (Л. Укр., V, 1956, 288); — *Слабну... Прийде газета, і так, знаєте, іноді хоч переглянути хочеться, а не можу...* (Вишня, I, 1956, 83).

3. Розглядати, оглядати щось або все, багато чого-небудь ще раз, повторно. *Були серед них* [фільмів] *такі, які він примудрявся переглядати по два-три, а то й п'ять разів* (Коз., Блискавка, 1962, 66); *Часто удень, покинувши роботу, вона висувала з кутка Гафійчину скриню і переглядала її убоге шуплаття* (Коцюб., II, 1955, 30); * Образно. — *Жив дід так, ніби збирався свою сотню років іще раз переглянути* (Ю. Янов., II, 1958, 49); // *перен.* Розглядати, обговорювати щонебудь з метою вирішити, оцінити по-новому або змінити його. *Репетиції спочатку пішли добре, але згодом дуже ускладнювалися тим, що Стародуб без кінця міняв і переглядав окремі місця* (Дмит., Розлука, 1957, 182); [Б е р е ж н и й:] *Штат переглянути.* [Р у ж е в с ь к и й:] *Сергію Михайловичу, сей штат, то є штат прекрасний* (Мик., I, 1957, 387); — *Ні, я бачу, що треба дуже й дуже переглянути свої погляди на народ, на мужика* (Гр., II, 1963, 103).

ПЕРЕГЛЯДА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕГЛЯ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док., з (між, поміж) ким і без додатка.* 1. Обмінюватися швидкими поглядами; перезиратися. *Свати скоса поглядали то на Бонковського, то на Олесю й переглядались між собою* (Н.-Лев., III, 1956, 59); *Він переглядався з Льонькою, що зніяковіло сидів на возі* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 246); *Ми стояли біля перекинутої вільхи й переглядалися* (Томч., Готель.., 1960, 15); *Він, сидячи на лавці, скрізь двері дивиться на неї та теж то здихне, то з нею переглянеться* (Кв.-Осн., II, 1956, 57); *Рибалки переглянулись між собою і спустили очі у землю* (Мирний, I, 1954, 313); *Товариші мовчки переглянулися* (Гончар, II, 1954, 158).

2. *тільки недок.* Пас. до **переглядáти.** *Питомі норми витрат матеріалів, палива, енергії повинні щорічно переглядатися в сторону зменшення* (Матер.-техн. постач., 1959, 34).

ПЕРЕГЛЯДА́Ч, á, *ч.* Той, хто що-небудь переглядає.

ПЕРЕГЛЯДА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **переглядáч.**

ПЕРЕГЛЯ́ДІТИ *див.* **переглядáти.**

ПЕРЕГЛЯДІ́ТИ, джý, дúш, *док., перех.* Глядіти (у 6 знач.) все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. *Іван Васильович.. переглядів курей...* (Вишня, II, 1956, 76).

ПЕРЕГЛЯДО́ВИЙ, а, е. Признач. для перегляду. *Вони сиділи в переглядовому кіпозалі* (Собко, Стадіон, 1954, 324).

ПЕРЕГЛЯ́НУТИ *див.* **переглядáти.**

ПЕРЕГЛЯ́НУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переглянути.** *Один* [корінець] *скидається на другий, один такий, як другий, так наче всі ті переглянуті вже купи були одним довгим, безкінечним корінцем* (Коцюб., I, 1955, 208); *Весь світ завалений.. ще не переглянутими (!!!) книжками* (Л. Укр., V, 1956, 313); // **переглянýто.** *безос. присудк. сл.*— *Подивимось ще по других хатах. Треба, знаєте, щоб усе було переглянуто...* (Мирний, IV, 1955, 383).

2. *у знач. прикм.* Який переглянуто. *Неясно пригадалися найкращі героїні перечитаних романів, переглянутих кінофільмів* (Ле, Міжгір'я, 1953, 15).

ПЕРЕГЛЯ́НУТИСЯ *див.* **переглядáтися.**

ПЕРЕ́ГНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегнáти.** *Коли сонце знищилось.., радісним риком добралась худоба, перегнана через жар* (Коцюб., II, 1955, 337).

ПЕРЕГНА́ТИ *див.* **перегнянýти.**

ПЕРЕГНИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегниванти.**

ПЕРЕГНИВА́ТИ, áє, *недок.*, **ПЕРЕГНИ́ТИ,** нé, *док.* Згнивати повністю, перетворюючись на гнилизну. *Перетворення клітковини рослин у вуглисту масу відбувається не повно: одні з частин рослин не встигають перетліти і зберігають свою первісну структуру, інші перегнивають цілком* (Курс заг. геол., 1947, 124); // *перев. від чого.* Руйнуватися, псуватися, гниючи. — *Ти хоч собі якесь шкарбоття справ, бо це вже перегнило від поту,*— *темніють злобою на білому виду жінки міднуваті очі* (Стельмах, II, 1962, 297).

ПЕРЕГНИ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегнúти.** *В куті, також майже зовсім у воді, купа трісок.., перегнилих на гній* (Фр., II, 1950, 14); // *у знач. прикм. Стояла густа і чорна, як дьоготь, вода, що пахла не то мазутом, не то терпкуватим душком перегнилої вільхової кориці* (Тют., Вир, 1964, 99).

ПЕРЕГНИ́ТИ *див.* **перегниванти.**

ПЕРЕГНІ́ВАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Перестати гніватися; пересердитися. — *Ти ще гнівавшся?* — *вдовиченко примирливо покліпує віями, на яких осів пилок дороги.* — *Та ні, перегнівався* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 103).

ПЕРЕГНІ́Й, нóю, *ч.* Складова частина грунту, утворена з перегнилих рослинних і тваринних решток внаслідок життєдіяльності грунтових мікроорганізмів; гумус. *Готовий компост — це цінне добриво — перегній з значним вмістом азоту, фосфору і калію* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 361); // Перегнилий гній (у 2 знач.). *Якщо гній розкладається.., то він перетворюється на перегній-сипець* (Добрива.., 1956, 49).

◇ **Лягáти (лягтú, залягтú) перегнóєм** — те саме, що **Лягáти (лягтú) в зéмлю** (труну́, домовúну, я́му, могúлу *і т. ін.*) *(див.* **лягáти**). [М о н т а н ь я р:] *Отак і ти заляжеш перегноєм в землі французькій з тим, щоб відродилась колись ідея вічна жірондистів* (Л. Укр., II, 1951, 175).

ПЕРЕГНІ́ЙНИЙ, а, е. Який містить у собі перегній. *У сірих лісових грунтах, так само як і в підзолистих, зверху лежить перегнійний горизонт* (Колг. енц., I, 1956, 568); *Шарудять дорідні мохи, встеляючи сріблосивими килимами перегнійну вогку землю* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 10).

ПЕРЕГНОЇ́ТИ *див.* **перегнóювати.**

ПЕРЕГНО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегнóювати.**

ПЕРЕГНО́ЮВАТИ. ює, ює, *недок.*, **ПЕРЕГНОЇ́ТИ,** ою́, оїш, *док., перех.* Гноїти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГНУ́ТИ *див.* **перегнáти.**

ПЕРЕ́ГНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегнýти.** *В боковій кишені піджака намацав* [Береза] *десять карбованців, двічі перегнутих* (Томч., Готель.., 1960, 267); *У воротях показався сухий, перегнутий утроє папок* (Мирний, I, 1949, 252); // **перéгнýто,** *безос.*

присудк. сл. Так усе [металеві конструкції] *переплетено, перегнуто, погнуто* (Вишня, I, 1956, 337).

2. *у знач. прикм.* Який перегнувся. *Брати зупинилися біля одного перегнутого шевця, який сидів на довбаному стільчику* (Стельмах, II, 1962, 155).

ПЕРЕГНУ́ТИСЯ *див.* **перегина́тися.**

ПЕРЕГОВІ́РНИК, а, *ч., заст.* Той, хто веде переговори.

ПЕРЕГОВО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переговори́ти.** *Раусліта ніщо не може здивувати в цій вже дуже давно продуманій і десятки разів переговореній з самим собою розмові* (Собко, Любов, 1935, 51); // **переговорено,** *безос. присудк. сл. В'язальниці передрімали і тепер перемовлялися. Чи було коли все переговорено в них?* (Горд., II, 1959, 336).

ПЕРЕГОВО́РИ, ів, *мн.* 1. Розмова, бесіда з метою обмінятися думками або домовитися про що-небудь з кимсь. *З своєї брички Тарас почув переговори візника і, мабуть, станційного доглядача* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 332); *Телефонний комутатор має сигнальне обладнання, що дає можливість диспетчерові бачити і чути, який з абонентів викликає його для телефонних переговорів* (Сигналізація.., 1955, 8).

2. Обговорення з метою з'ясування думок, пастроїв сторін або укладення угоди. — *Я думаю нині ще йти до твоїх тухольців для переговорів: хочу обіцяти їм тебе взамін за вільний прохід* (Фр., VI, 1951, 102); *Червоне командування запропонувало білим військам здатись і вислати для переговорів парламентера* (Гончар, II, 1959, 402).

Іти́ (піти́) на переговори́ — починати переговори (у 2 знач.). *Суворов до самого кінця дня не втрачав надії, що Айдозлі-Мехмет-паша врешті схаменеться й піде на переговори* (Добр., Очак. розмир, 1965, 338).

ПЕРЕГОВОРИ́ТИ *див.* **переговорювати.**

ПЕРЕГОВОРИ́ТИСЯ *див.* **переговорюватися.**

ПЕРЕГОВО́РНИЙ, а, е. Признач. для переговорів (у 1 знач.). *Вирішили* [лейтенант з Левком] *скористатися.. вентилятором як переговорною трубою* (Трубл., Шхуна.., 1940, 282); *Сержант підключився до переговорної лінії* (Загреб., Європа 45, 1959, 67).

ПЕРЕГОВО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переговорювати** і **переговорюватися.**

ПЕРЕГОВО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕГОВОРИ́ТИ,** ворю́, воро́ш, *док.* 1. *перев. док., про кого—що.* Розмовляючи з ким-небудь про справи, домовлятися про що-небудь, з'ясовувати щось або говорити з кимнебудь недовго, поспіхом. *Максюта переговорив з бетонщицями, щось показав їм рукою в протилежний кінець майданчика* (Гур., Друзі.., 1959, 70); — *Цеї* [цієї] *ж весни обов'язково виберу час, переговорю з Іриною, вияснюю ставлення її до мене* (Крот., Сини.., 1948, 11).

2. *що, про кого—що і без додатка.* Говорити з кимнебудь про все або багато чого-небудь. *За стаканом пива або чаю вони багато чого переговорювали між собою* (Н.-Лев., I, 1956, 448); *Того вечора Глущук і Артьомов багато чого переговорили про життя людей на світі* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 216).

3. *тільки док.* Закінчити розповідь або обговорення чого-небудь. *До вечора не переговориш усього, що там було!* (Кв.-Осн., II, 1956, 185); *На селі стало тихо. Переговорили люди... вирішили — схаменулась дівчина, за розум береться* (Вас., II, 1959, 105).

4. *перев. док., розм.* Говорячи більше за кого-небудь, примусити його замовкнути. — *Тебе, дівчино, як я бачу, й за рік не переговориш, а за два не переслухаєш,— каже Опанас* (Вовчок, I, 1955, 24); *Переговорити її було неможливо. Вона сипала по тисячі слів за хвилину* (Ряб., Золототисячник, 1948, 147).

ПЕРЕГОВО́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕГОВОРИ́ТИСЯ,** ворю́ся, во́ришся, *док.* 1. *з (між) ким, про кого—що і без додатка.* Обмінюватися словами, фразами. *Народ, що досі переговорювався, зразу замерзатих* (Мирний, III, 1954, 272); *Переговорювалися баби, чекаючи, коли вийде делегатка* (Еллан, II, 1958, 7); // Розмовляючи з ким-небудь про справи, домовлятися про що-небудь, з'ясовувати щось. *Чую,— з батьком переговорюються* [свати], *що прийшли до вашої милості од пана Ігната* (Вовчок, I, 1955, 62).

2. *розм.* Втомлюватися від надмірних розмов. [Пав л о:] *Мені от треба затягтися міцним чимсь, щоб у грудях відлягло, бо переговорився* (Стар., Вибр., 1959, 149).

3. *заст.* Вести переговори (у 2 знач.). — *Коби борзо сопічко* [сонечко] *на небо, не так ми з ними* [монголами] *переговоримося* (Фр., VI, 1951, 108).

4. *тільки недок.* Пас. до **переговорювати.**

ПЕРЕГОДИ́ТИ, оджу́, о́диш, *док., розм.* Те саме, що **перечека́ти.** *Наймичка перегодила трохи, вирядила крамарку до крамниці й постукалася до Пріськи* (Л. Янов., I, 1959, 291).

ПЕРЕГОДІ́ВЛЯ, і, *ж.* Дія за знач. **перегодува́ти, перегодо́вувати.** *Порушення встановленого режиму часто призводить до перегодівлі або недогодівлі поросят* (Свинар., 1956, 227).

ПЕРЕГОДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегодува́ти;** // *у знач. прикм. Він прибив до землі товстого, перегодованого джмеля* (Вол., Дні.., 1958, 85).

ПЕРЕГОДО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегодо́вувати.**

ПЕРЕГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГОДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Давати надмірну кількість їжі. *Враховуючи.. те, що ємкість дитячого шлунка невелика, не слід перегодовувати дітей* (Шк. гігієна, 1954, 97); // Надмірним харчуванням сприяти значному погладшанню кого-небудь. *Тільних корів треба добре годувати, але не перегодовувати, бо від жирних корів народжуються кволі, недорозвинені телята* (Колг. Укр., 6, 1958, 27).

ПЕРЕГОДО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перегодо́вувати.**

ПЕРЕГО́ДОМ, *присл., розм.* Через деякий час. — *Чужі жінки з базару йдуть, моєї немає. А ось перегодом бреде огородом* (Чуб., V, 1874, 664); *Через хвилину чутно замок цокнув. Загарчав засув, а ще трохи перегодом і хвіртка відчинилася* (Мирний, V, 1955, 108); *Тільки перегодом він збагнув, як безтактно з нею повівся* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 36).

ПЕРЕГОДУВА́ТИ *див.* **перегодо́вувати.**

ПЕРЕГОДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., рідко.* Прохарчуватися певний час. — *Коло хати в мене роботи що за нігтем, а то аби перегодуватися.. у добрих людей* (Март., Тв., 1954, 41).

ПЕРЕГОДЯ́, *присл., розм.* Те саме, що **перего́дом.** *Хлопці трохи помовчали, але перегодя знов почали балакати* (Н.-Лев., II, 1956, 265); *Трохи перегодя, коли від пожежі залишилися тільки червоні віхті на хмарах, з шляху почулося шалене тенькання дзвоників* (Стельмах, I, 1962, 623).

ПЕРЕГОЙДА́ТИ *див.* **перего́йдувати.**

ПЕРЕГОЙДА́ТИСЯ *див.* **перего́йдуватися.**

ПЕРЕГОЙДНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех.* Однокр. до **перегойда́ти.** * Образно. *Знову регіт перегойднув усіма людьми* (Стельмах, II, 1962, 406).

ПЕРЕГО́ЙДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГОЙДА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Гойдати всіх або багатьох.

ПЕРЕГО́ЙДУВАТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕГОЙДА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Гойдатися (про всіх або багатьох).

2. *рідко.* Те саме, що **гойдáтися.** *Щільніше тулиться* [дівчина] *до хвіртки; тінь вишні.. перегойдується на її принадно заокругленому обличчі* (Стельмах, I, 1962, 261).

ПЕРЕГÓЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегóлити.** *Новобранці з переголеними чубами ходять по городах* (Мирний, IV, 1955, 45).

ПЕРЕГОЛИ́ТИ *див.* **перегóлювати.**

ПЕРЕГОЛОСИ́ТИ, лошý, лóсиш, *док.* Закінчити, перестати голосити. *Жінка вже переголосила перший біль* (Панч, II, 1956, 403).

ПЕРЕГÓЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕГОЛИ́ТИ,** олю́, óлиш, *док.*, *перех.* 1. Голити всіх, багатьох або все, багато чого-небудь.

2. *тільки док.*, *рідко.* Те саме, що **поголи́ти.** *Його недовго мордували В тюрмі, в суді, а в добрий час В кайдани добре закували, Переголили про запас* (Шевч., II, 1963, 249).

ПЕРЕГÓМІН, мону. *ч.*, *поет.* Те саме, що **перéгýк.** *Аудиторія задоволено гурчала, і перегомін кількох десятків голосів зливався в джмеляче гудіння* (Досв., Вибр., 1959, 283); *Україно, Живий передзвоне Молотків і сокир, Гудків ранкових перегомоне!* (Рильський, Поеми, 1957, 292).

ПЕРЕГОМОНІ́ТИ, ню́, ни́ш, *док.*, *розм.* 1. Закінчити гомоніти. * Образно. *Офіцери.., переждавши, поки перегомонів гук вистрілів, покинули свої становища* (Фр., VI, 1951, 447); *Дзвінок перегомонів, учні й учениці забиралися виходити* (Ков., Світ.., 1960, 108).

2. Гомоніти дужче від кого-, чого-небудь. — *Не хоче* [залізниця] *стикатися з потоком* [людей], *що жене скорим рухом біля неї.. Її сичання й шум намагається його перегомонити* (Коб., III, 1956, 357).

ПЕРЕГÓНИ, ів, *мн.* Спортивні змагання у швидкості їзди, плавання, бігу і т. ін. *Улаштовували* [козаки] *перегони на конях, об'їздили лошачків* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 250); *Справжній зимовий сезон розпочинався, звичайно, в січні.., коли можна було ходити на лижах, влаштовувати на річці перегони на ковзанах* (Коз., Сальвія, 1959, 132).

На (у) перегóни — наввипередки. — *Чи ти, чоловіче, з глузду зсунувся? — скрикнула Їжиха.— Та з Зайцем хочеш у перегони бігати?* (Фр., IV, 1950, 65).

ПЕРЕГÓНИТИ *див.* **переганя́ти.**

ПЕРЕГÓНКА, и, *ж.*, *спец.* Розкладання рідких або твердих речовин на складові частини шляхом нагрівання без доступу повітря. *Для очищення рідких речовин від нелетких домішок застосовують перегонку (дистиляцію)* (Цікава хімія, 1954, 124).

Сухá перегóнка — розкладання твердих речовин на складові частини таким способом. *Прожарювання без доступу повітря, якщо при цьому утворюються леткі продукти — гази або пари,— називається сухою перегонкою* (Уроки.. хіміка, 1956, 68).

ПЕРЕГÓННИК, а, *ч.*, *спец.* Той, хто робить перегонку.

ПЕРЕГÓНОВИЙ, а, е. Признач. для перегонів. *Зоня викидала ногу перед себе, як перегоновий кінь, наче за кожним кроком виставляла її комусь напоказ* (Вільде, На порозі, 1955, 55); *В 1929 р. автомобіль спеціальної конструкції розвинув швидкість 370 км за годину.. А в 1932 р. на перегоновій машині було перевершено і цей рекорд* (Цікава фізика.., 1950, 10).

ПЕРЕГОРА́ТИ *див.* **перегоря́ти.**

ПЕРЕГОРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **перегорі́ти.** *На столику у фарфоровому позлоченому зільничку — жмут темних, мов на уголь перегорілих, рож...* (Вас., II, 1959, 60).

2. *у знач. прикм.* Який закінчив, перестав горіти. *Огонь у печі потухав; перегоріле вугілля тліло, та вже не давало того світу* (Мирний, I, 1954, 341).

3. *у знач. прикм.* Який зіпсувався від надмірного нагрівання, довгого горіння. *Пошкоджені вимикачі, патрони, розетки, ізолятори треба негайно заміняти новими; те саме стосується і перегорілих ламп* (Монтаж і ремонт.., 1956, 155); *Там, де баби кричали похриплими голосами: «Сластьони, сластьони!», тхнуло перегорілою олією* (Панч, На калин. мості, 1965, 21).

4. *у знач. прикм.* Який став перегаром. *Здавалося* [Орисі], *начебто.. вона вже сидить за кермом трактора. Навіть.. вловлювала запах перегорілого гасу* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 42); *Капушевич почув разом із сміхом гіркий, неприємний запах перегорілої горілки* (Коцюба, Нові береги, 1959, 328); // Такий, у якому чути запах перегару. *Війнуло звідти* [з бункера] *на бійців тяжким перегорілим повітрям, немов видихнутим з єдиних людських легенів* (Гончар, III, 1959, 254).

ПЕРЕГОРІ́ТИ *див.* **перегоря́ти.**

ПЕРЕГÓРНЕНИЙ, ПЕРЕГÓРНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегорну́ти.**

ПЕРЕГОРНУ́ТИ *див.* **перегортáти.**

ПЕРЕГÓРНУТИЙ *див.* **перегóрнений.**

ПЕРЕГОРНУ́ТИСЯ *див.* **перегортáтися.**

ПЕРЕГОРÓДА, и, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **перегорóдка** 2. *Сам він був найвільнолюбивіший чоловік на весь повіт, не знав ні в чому ніяких перепон і перегород...* (Мирний, IV, 1955, 220).

ПЕРЕГОРÓДЖЕНИЙ, з, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегородúти.** *Хати Кайдашенків стояли дуже близько одна коло одної, а їх городи були перегороджені тільки поганеньким тином* (Н.-Лев., II, 1956, 370); *Тут, де Борислав, була колись турецька фортеця.., а весь Дніпро був перегороджений залізними ланцюгами* (Гончар, II, 1959, 316); // **перегорóджено,** *безос. присудк. сл. Підходять королівські слуги до віконця, віконце перегороджено залізом* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 213).

2. *у знач. прикм.* Розділений на частини. *Дві товаришки з її бригади, з якими вона мешкала за стіною, у перегородженому бараці, були дома* (Коцюба, Нові береги, 1959, 450).

ПЕРЕГОРÓДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **перегорóджувати.**

ПЕРЕГОРÓДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегорóджувати.**

ПЕРЕГОРÓДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГОРОДИ́ТИ,** роджý, рóдиш, *док.*, *перех.* 1. Ставлячи стіну, тин і т. ін., розділяти приміщення, простір на частини. — *Недавно перегородив здорові старинні сіни стіною й зробив кімнату для дочок,— сказав отець Харитін* (Н.-Лев., III, 1956, 186); *В будинку довелося розташуватися по-новому. Велику кімнату вирішили перегородити на дві частини* (Трубл., I, 1955, 103).

2. Влаштовувати, споруджувати перепону для припинення руху, пересування кого-, чого-небудь. *Хоробрі русини Широкі поля червоними щитами перегородили, Собі чести* [честі] *добуваючи* (Мирний, V, 1955, 264); // Бути, ставати перепоною, що заважає рухові, переміщенню кого-, чого-небудь. *Найбільші сосни і дуби валились на землю, перегороджували дорогу машинам* (Збан., Крил. гонець, 1953, 14); *Вузенькі, але глибокі протоки між маленькими озерцями перегороджували шлях* (Трубл., Шхуна.., 1940, 81); — *А ви куди поспішаєте? — Зорина перегородила юнакові дорогу* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 105); // *перен.*, *рідко.* Перешкоджати здійсненню чого-небудь. *Аж тепер йому стало ясно, що се за реформа, і він постановив собі, не тратячи часу, перегородити премудрий план пана маршалка* (Фр., VII, 1951, 362).

ПЕРЕГОРОДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕГОРОДИ́ТИСЯ**, роджу́ся, ро́дишся, *док.* 1. Ставлячи стіну, тин і т. ін., відділяти себе від кого-, чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **перегорóджувати.**

ПЕРЕГОРОДИ́ТИ *див.* **перегорóджувати.**

ПЕРЕГОРОДИ́ТИСЯ *див.* **перегорóджуватися.**

ПЕРЕГОРО́ДКА, и, *ж.* 1. Легка, некапітальна стіна, що розділяє приміщення, простір на частини. *Од кахляної грубки до другої стіни йшла.. перегородка і одгороджувала хату од кімнати* (Стор., I, 1957, 234); *Бриг розподілено на дві частини: глуха перегородка знизу й до палуби відокремлювала на кормі каюти для начальства, залишаючи багато місця для команди на палубі й в кубрику* (Ю. Янов., II, 1958, 68); // Невисокий бар'єр, стінка, що відгороджує, відокремлює одну частину приміщення, простору від іншої. *Маруся ближче підсунулася до низенької перегородки і почала говорити* (Хижняк, Тамара, 1959, 224); // Те, що розділяє вмістилище, порожнину на частини. *Як оженився я, дав мені тесть в придане торбу з сьома перегородками* (Номис, 1864, № 14321); *Серце поділене м'язовою перегородкою на праву і ліву половину* (Заг. догляд за хворими, 1957, 75).

2. *перен.* Те, що відділяє, відокремлює одного або одне від одного, є перепоною між ким-, чим-небудь. *Володіння надільною землею розділяє селян тисячею середньовічних перегородок і середньовічною фіскальною «общиною», затримує розвиток продуктивних сил* (Ленін, 17, 1971, 149); *Вони так і розлучилися б сьогодні, лишивши в своїх серцях почуття гіркого жалю, якби не було цієї ночі, що потрощила всі перегородки* (Кол., Терен.., 1959, 338); *У нас.. розвиток* [національних мов] *повинен вести не до посилення національних перегородок, а до зближення націй* (Рад. Укр., 26.XI 1961, 1).

ПЕРЕ́ГОРОК, рка, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **пáгорок.** *Синів ліс по горах та перегірках* (Свидн., Люборацькі, 1955, 206).

ПЕРЕГО́РТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегортáти.** *Коли пригадував зараз минуле, так і здавалося Артемові: мовби це лист за листом перегортав він велику мудру книгу життя, уже колись перегортану разом із батьком* (Головко, II, 1957, 392).

ПЕРЕГОРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегортáти.**

ПЕРЕГОРТА́ТИ, áю, áєш *і рідше* **ПЕРЕГО́РТУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГОРНУ́ТИ**, орну́, о́рнеш, *док.*, *перех.* 1. Повертати, перекидати що-небудь з одного боку на другий. *Шторм лютував, ніби велетенські руки перегортали в воді каміння, не жаліючи сили* (Ю. Янов., II, 1958, 55); *В залі було так тихо, що, коли завполіт перегорнув на другий бік заяву, вона голосно шаркнула* (Епік, Тв., 1958, 423); // Повертати, перекидати один за одним, по черзі, гортати (звичайно сторінки книги, зошита, альбома і т. ін.). *Поет механічно перегортав листочки в своєму рукописі* (Л. Укр., III, 1952, 699); *Вася підійшов до стола, перегортає розгорнуту книжку* (Мик., I, 1957, 377); *Книжки пішли по руках. Їх перегортували, роздивлялись гарненькі малюнки* (Н.-Лев., IV, 1956, 339); *Сокіл перегорнув кілька сторінок своєї записної книжки* (Вл., Аргоп. Всесв., 1947, 62); // *розм.* Перекидаючи сторінки, швидко, поверхово прочитувати, переглядати (книжку, рукопис і т. ін.). *Він перегортав і перечитував десятки книжок, довідників* (Ткач, Моряки, 1948, 91); — *Спробуй лише, графе, перегорнути дотеперішнє видання цього Калиновича,— мовив дальше граф Адольф,— сам переконаєшся, з якою чортівською вмілістю воно ведене* (Фр., VI, 1951, 232); // *перен.* Згадувати що-небудь (звичайно давноминуле). *Перегортаєм літописні дати, Перевертаєм давнини пласти — До зробленого щоб своє додати* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 7).

Перегортáти (перегорнýти) сторíнку (сторінкú) — проминати що-небудь, позбуватися чого-небудь якнайшвидше. *В його житті відкрилась найстрашніша сторінка, і він квапився перегорнути її* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 90); **Перегортáти (перегорнýти) в пáм'яті [сторінкú** *чого*] — згадувати по черзі спізоди давноминулого. *Повільно перегортаю в пам'яті сторінки спогадів і переживань* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 42).

2. Перебирати одне за одним, переривати все з якоюсь метою, в пошуках чого-небудь. *Ватя довго щось перегортала в саквояжі* (Н.-Лев., IV, 1956, 118); *Хлопець перегортає своє багатство, доповнює його двома книжками й неохоче замикає ящик* (Коз., Вибр., 1947, 7); // Перевертати, перекладати на інший бік (звичайно сіно, траву). *В кутку хтось шелестів, неначе перегортав солому* (Н.-Лев., II, 1956, 393); *Плоди в міру їх підсихання обережно перегортають* (Колг. Укр., 6, 1956, 38); // Розгрібаючи, перемішуючи і т. ін., перекидати з місця на місце (що-небудь сипке). *Серед спустошеного виноградника стояв робітник, байдужно перегортаючи ломакою попеліючий жар* (Коцюб., I, 1955, 220); *Льоня одразу поліз купатися. Дівчата лежали поруч, перегортаючи білий сухий пісок* (Собко, Стадіон, 1954, 351); *Люди на току Пшеницю перегортують сипку* (Рильський, III, 1961, 294); * Образно. *Вітер пустелю Перегортає* (Перв., II, 1958, 35); // *перен.* Переорювати все по черзі (звичайно земельні масиви). *За допомогою своєї майстерні він зможе убезпечити себе достатнім реманентом, щоб перегорнути.. землі, на яких незабаром забуяє благородне море хлібів* (Добр., Очак. розмир, 1965, 200).

3. Згинати, перегинати (вдвоє, під кутом і т. ін.). — *Певне трусити будуть,— промовив він та мерщій за шиток, ухопив його з стола, перегорнув удвоє* (Мирний, IV, 1955, 369); *Скинув* [Стьопа] *капелюшок і, перегорнувши його вдвоє, витер обличчя ним* (Головко, I, 1957, 184).

ПЕРЕГОРТА́ТИСЯ, áється, *недок.*, **ПЕРЕГОРНУ́ТИСЯ**, о́рнеться, *док.* 1. Повертатися, перекидатися з одного боку на другий. * Образно. *Яка це радість взятися вперше весною за весло, коли ріка перегортається в сонці* (Гончар, I, 1954, 436).

2. *тільки недок.* Пас. до **перегортáти.**

ПЕРЕГО́РТУВАНИЙ, а, е Дієпр. пас. теп. ч. до **перегóртувати.** *В уяві йому виплив розкішний вестибюль бібліотеки і та особлива затишність читального залу, де чутно тільки тихе шелестіння перегортуваних сторінок* (Багмут, Опов., 1959, 75).

ПЕРЕГО́РТУВАТИ *див.* **перегортáти.**

ПЕРЕГОРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.*, *розм.* 1. Горюючи, перебути якийсь час.

2. Пережити горе.

ПЕРЕГОРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегоря́ти.** *Лампу в проекторі замінюють.. при перегорянні тіла нажарювання лампи* (Пересувні кіноп., 1959, 205).

ПЕРЕГОРЯ́ТИ, я́є *і рідко* **ПЕРЕГОРА́ТИ**, а́є, *недок.*, **ПЕРЕГОРІ́ТИ**, ри́ть, *док.* 1. Закінчувати, переставати горіти. *Я помітив, що ліс у тому місці, звідки починалася пожежа, вже перегорів* (Збан., Крил. гонець, 1953, 19); // Згоряти до кінця, повністю. *Вивалили з казана його* [Грицькове] *обгоріле тіло.. Хто зна, що завтра другому не прийдеться.. віддати частину і свого жиру на прибуток хазяїнові? А там воно* [тіло загиблого] *піде на світло і вдруге перегорить уже в свічці* (Мирний, I, 1954, 49); // *перен.* Проходити марно, не лишивши сліду (звичайно про нещасливе життя). *Микола.. тихо промовив, махнувши рукою: — Все померло,*

й сліду не зосталось. Марно перегоріло й перетліло моє життя (Н.-Лев., II, 1956, 257).

2. *перен.* Бурхливо виявившись, зникати, проходити (про почуття, переживання і т. ін.). *Відколи вже все те перегоріло, перетліло, а й досі, як інше згадаш, то за плечима й морозом, і вогнем всипне* (Вовчок, VI, 1956, 304); // Заспокоюватися, втамувавши свої почуття, бажання і т. ін. (про людину). [М а р х в а:] *Молода, каже, як молода: ще не осилася, не перегоріла, часто її гріх путає* (Мирний, V, 1955, 66); *Усе в собі тамує* [Іван], *а вже коли перегорить, відстоїться, тоді, може, колись і розкаже* (Кучер, Трудна любов, 1960, 227).

◇ **Сéрце (на сéрці, всерéдині) перегорíло** *в кого і без додатка* — хтось заспокоївся після тривалих страждань, переживань. *Що ж, воно* [серце] *й перегоріло І, як злото, чисте стало, Так зате його навіки Вкрило чорне запинало...* (Щог., Поезії, 1958, 163); — *А що, свате Герасиме, чи перегоріло вже на серці?..* (Л. Янов., I, 1959, 356); *Видно було, що в Івана Пісні вже все перегоріло всередині — ані серця, ані мозку, ані крові там не лишилось* (Збан., Єдина, 1959, 217).

3. Підгоряючи, згоряючи, псуватися. *Коли в сплав криці попадає чужорідний матеріал — він перегоряє, не витримує гарту* (Еллан, II, 1958, 141); [Г а п к а:] *Ох, курча в печі перегорить; піти відсунути* (Сам., II, 1958, 115).

4. Псуватися від надмірного нагрівання, довгого горіння. *Коли у відпаяній трубці перегорить катод або розпливиться анод, то такою трубкою вже не можна користуватися* (Рентгеногр. мет., 1959, 16); // Ламатися, переламуватися в місці надмірного нагрівання. *Пекли кислиці вони на прутиках у жару. А Петьчин прутик перегорів, і кислиця десь у жару загубилася* (Головко, I, 1957, 248); * У поріні. *Оружжя козацьке пощербилося рублячи — отже й задзвеніло востатнє* [востаннє] *й розпалося, як перегоріло* (Вовчок, I, 1955, 334).

5. *перен.* Псуватися, ставати неїстівним (про материнське молоко). *В Галинки перегоряло материнське молоко* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 55).

ПЕРЕГóСТРЮВАТИ, юю. юєш, *недок.*, **ПЕРЕГОСТРИ́ТИ**, острю́, óстриш, *док.*, *перех.* 1. Гострити занадто сильно, більше, ніж треба.

2. Гострити все або багато чого-небудь, одне за одним.

3. Гострити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕГРАВáННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переграва́ти.**

ПЕРЕГРАВáТИ, раю́, раєш, *недок.*, **ПЕРЕГРáТИ**, áю, áєш, *док.* 1. *перех.* У певній послідовності або багато разів грати в яку-небудь гру, на музичних інструментах, на сцені. *Артистка переграла всі драматичні та ліричні ролі старого репертуару* (Минуле укр. театру, 1953, 71); *Переграви кілька пісень, звичайно співав* [Юрчик] (Гжицький, Опришки, 1962, 175).

2. *тільки док., перех. і неперех.* Закінчити грати; відіграти (у 2 знач.). *Музика переграла і стихла* (Мирний, III, 1954, 263).

3. *перех.* Грати в яку-небудь гру, на музичних інструментах, на сцені довше або вправніше за кого-небудь. [Т е т я н а:] *Заграйте, дідусю, такої, щоб я досхочу натанцювалася.* [Я в д о к и м:] *Колись не таких танцюристів переграв* (Кроп., V, 1959, 170); *Радянські спортсменки у відмінному стилі переграли своїх суперниць і здобули перемогу* (Веч. Київ, 24.IV 1961, 3).

4. *перех. і без додатка.* Грати в яку-небудь гру, на музичних інструментах, на сцені ще раз, повторно або заново, по-іншому.

5. *перех. і без додатка.* Грати на сцені, надмірно виявляючи, підкреслюючи які-небудь почуття. — *Вам зовсім не йде обрана вами роль... Або ви її дещо переграєте* (Руд., Вітер., 1958, 60); *Актор переграє.*

6. *тільки док., неперех.* Те саме, що **перебродúти** [2]. *Пиво перегра́ло* (Сл. Гр.); * Образно. — *Менше б ото говорив. А засилав би старостів. Дівчина, як вино, ждать довго не буде, переграє* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 208).

ПЕРЕГРАВáТИСЯ, раю́ся, раєшся, *недок.*, **ПЕРЕГРáТИСЯ**, áюся, áєшся, *док.* 1. Гратися один з одним. *Дві пари коней — гніді та булані — з обох боків почали між собою перегравати та злегенька іржати* (Тич., I, 1957, 238).

2. *тільки недок.* Пас. до **переграва́ти** 1, 3, 4.

ПЕРЕ́ГРАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перегра́ти.**

ПЕРЕГРáТИ *див.* **переграва́ти.**

ПЕРЕГРáТИСЯ *див.* **переграва́тися.**

ПЕРЕГРАФУ́ВАТИ, флю́, фу́єш; *мн.* переграфля́ть; *док.*, *перех.* 1. Графити все або багато чого-небудь.

2. Графити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕГРЕБТИ́ *див.* **перегріба́ти.**

ПЕРЕГРЕБТИ́СЯ *див.* **перегріба́тися.**

ПЕРЕГРИЗáННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегриза́ти.** *Внаслідок перегризання* [жуками] *луб'яних волокон* [льону] *зменшується довжина їх* (Захист рослин.., 1952, 356).

ПЕРЕГРИЗáТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕГРИ́ЗТИ**, зу́, зе́ш; *мин. ч.* перегри́з, ла, ло; *док.*, *перех.* 1. Гризучи, розділяти на частини. *Якби кайдани перегризти, То гриз потроху б* (Шевч., II, 1963, 58); *Коли його* [спрута] *витягали, він обвивав лапами руку, присисався до неї і жер нас розлюченим оком. Але Джузеппе пеньками зубів перегризав йому шию* (Коцюб., II, 1955, 417); *Сергій сердито перегриз зубами сирову нитку* (Тют., Вир, 1964, 161); * Образно. *Ніхто їх не гнав, ніхто не заставляв — самі шукали атаки, щоб згорати у ній, шукали дроту, щоб перегризати його* (Гончар, II, 1959, 444); — *Вже мені сирицця тіло з'їла, а залізо кості перегризло, а темниця очі помутила* (Л. Укр., I, 1951, 391).

Гóрло (горля́нку) перегриза́ти (перегри́зти) *кому і без додатка:* а) гризучи, кусаючи за горло, позбавляти кого-небудь життя. *Очі її дивились люто, як у вовчиці, коли вона шукає здобич для своїх вовченят і ладна будь-кому перегризти горлянку* (Ів., Таємниця, 1959, 137); б) жорстоко, нещадно розправлятися з ким-небудь, боротися проти кого-, чого-небудь. — *Ой, що тепер роблять люди... Горло один одному перегризають за шматок хліба...* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 117); — *Коли покличуть воювати — піду, ворога на нашу землю не пустимо, горло перегризем* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 15); *Я буду крутий за правду і за інтереси нашого колгоспу, коли треба, горло перегризу, а спуску не дам* (Кучер, Прощай.., 1957, 341).

2. Гризучи, кусаючи, позбавляти життя, загризати (всіх або багатьох). — *Для чого ти в світі живеш? — зціплює зуби Дмитро. — Не життя, а нещасний карбованець тебе тримає, за нього всіх перегриз би, як лютий звір* (Стельмах, II, 1962, 390).

3. Згризати, розгризати все або багато чого-небудь. *Заким вони вернуть, компанія перегризає по шматку брукви* (Фр., VI, 1951, 148); *З міс Мері Майнл сталась істерія. Вона перегризла всі нігті своїх сухих пальців* (Мокр., Сто.., 1961, 54).

ПЕРЕГРИЗáТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕГРИ́ЗТИСЯ**, зу́ся, зе́шся; *мин. ч.* перегри́зся, лася, лося; *док.* 1. *перев. док.* Гризти, кусати одне одного (про тварин). *Від моря долітали дикі звуки, ніби там перегризлася зграя здичавілих собак* (Збан., Мор. чайка, 1959, 159).

2. *перен., розм.* Сваритися, сперечатися один з одним, між собою. *Пересваряться всі* [черниці], *перегризуться, вогнем дишуть одна на одну* (Коцюб., II, 1955, 111); *Вони зійшлися, небораки, В ім'я найвищої мети, Щоб всім єдиним фронтом йти, І перегризлись, як собаки, Пересварились, як коти* (Олесь, Вибр., 1958, 310).

3. *тільки недок.* Пас. до **перегриза́ти.**

ПЕРЕГРИ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегри́зти.** *З перегризеної горлянки струмочком дзюрчала кров* (Ірчан, II, 1958, 28).

ПЕРЕГРИ́ЗТИ *див.* **перегриза́ти.**

ПЕРЕГРИ́ЗТИСЯ *див.* **перегриза́тися.**

ПЕРЕГРИМІ́ТИ, мі́ть; *мн.* перегримля́ть; *док.* Перестати гриміти; відгриміти. *Перегриміли зернятні безтарки, І в кожнім домі Свіжий хліб запах* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 38).

ПЕРЕГРИМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегримува́ти.**

ПЕРЕГРИМО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегримо́вувати** і **перегримо́вуватися.**

ПЕРЕГРИМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕГРИМУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Гримувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕГРИМО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕГРИМУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* Гримуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Грав* [П. К. Саксаганський] *різні ролі: в «Суєті» протягом однієї вистави встигав перегримовуватися з молодого парубка на старого п'яничку* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 162).

ПЕРЕГРИМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегримува́ти** і **перегримува́тися.** *Ми враховували, що поява того ж самого актора, виконавця різних епізодів, повинна відбуватися через одну-дві картини, надаючи час, необхідний акторові для переодягання і перегримування* (Мист., 2, 1956, 25).

ПЕРЕГРИМУВА́ТИ *див.* **перегримо́вувати.**

ПЕРЕГРИМУВА́ТИСЯ *див.* **перегримо́вуватися.**

ПЕРЕГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕГРЕБТИ́,** бу́, бе́ш; *мин. ч.* перегрі́б, гребла́, ло́; *док., перех.* Згрібати все або багато чого-небудь. *Стась з Кіндратом перегребли ввесь сніг кругом санок і не знайшли тих скриньок* (Н.-Лев., II, 1956, 70); // Згрібаючи, переміщати з місця на місце. *Маленькою лопатою вона машинально перегрібала дрібне вугілля в ящику* (Собко, Нам спокій.., 1959, 115).

ПЕРЕГРІБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПЕРЕГРЕБТИ́СЯ,** бу́ся, бе́шся; *мин. ч.* перегрі́бся, гребла́ся, ло́ся; *док.* 1. *розм.* Гребучи, переправлятися через що-небудь, на другий бік чогось (звичайно човном). *Ой бистрії річки, круті бережечки,— перегрібся, перевізся козак молоденький* (Сл. Гр.).

2. *тільки недок.* Пас. до **перегріба́ти.**

ПЕРЕГРІ́В, у, *ч.* Дія за знач. **перегрі́ва́ти, перегрі́ти** і стан за знач. **перегрі́ва́тися, перегрі́тися.** *Мікротермістери* [регулятори температури] *автоматично запобігають і перегріву рослин світловим потоком, і нічному переохолодженню* (Наука.., 10, 1963, 11).

ПЕРЕГРІВА́ННЯ, я, *с* Дія і стан за знач. **перегрі́ва́ти** і **перегрі́ва́тися.** *Перегрівання тіла буває тоді, коли людина оточена гарячим, дуже вологим і нерухомим повітрям і віддача тепла організмом майже припиняється* (Метод. викл. анат.., 1955, 169).

ПЕРЕГРІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕГРІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док., перех.* 1. Дуже сильно, надмірно нагрівати. *Пішов* [Захар] *на курси шоферів, учивсь, практикувався. Сів за кермо — заліз у рів, мотор нещадно перегрів* (Дор., Три богатирі, 1959, 14).

2. *розм.* Те саме, що **обігріва́ти** 1. *Христя закуталася, перекинула через плече за спину свою в'язку. — Прощай, Марино, спасибі, що перегріла* (Мирний, III, 1954, 400).

ПЕРЕГРІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПЕРЕГРІ́ТИСЯ,** і́юся, і́єшся, *док.* 1. Дуже сильно, надмірно нагріватися. *Із зменшенням випаровування листкова маса перегрівається* (Овоч., 1956, 49); — *О, в Фіалковського кулемет перегрівся* (Стельмах, II, 1962, 195).

2. *розм.* Те саме, що **обігріва́тися** 1. — *Вона йшла у город з Кирилом та заходила перегріватись* (Мирний, III, 1954, 403); [Анна Рома:] *Опівночі приїжджав до будинку якийсь лицар на коні, розповідав, що заблудився, прохав впустити його перегрітися та перебути негоду* (Вас., III, 1960, 225); *Була* [Катря] *на Удовиному клину та й забігла по дорозі на вогник перегрітися* (Кучер, Трудна любов, 1960, 320).

ПЕРЕГРІВНИ́К, а́, *ч., спец.* Апарат для перегрівання пари; пароперегрівник.

ПЕРЕГРІ́ТИ *див.* **перегрі́ва́ти.**

ПЕРЕГРІ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегрі́ти.** * Образно. — *Зараз, псяюхо, дізнаєшся! Зараз! — аж шкварчить чийсь злобовий перегрітий голос* (Стельмах, I, 1962, 499); // *у знач. прикм. Пах перегрітого заліза вдарив мені в лице* (Смолич, День.., 1950, 257).

ПЕРЕГРІ́ТИСЯ *див.* **перегрі́ва́тися.**

ПЕРЕГРОМА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕГРОМА́ДИТИ,** джу, диш, *док., перех.* Громадити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГРОМА́ДИТИ *див.* **перегрома́джувати.**

ПЕРЕГРУНТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегрунтува́ти.**

ПЕРЕГРУНТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрунто́вувати.**

ПЕРЕГРУНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕГРУНТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., спец.* 1. Грунтувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Грунтувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГРУНТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перегрунто́вувати.**

ПЕРЕГРУНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрунтува́ти.**

ПЕРЕГРУНТУВА́ТИ *див.* **перегрунто́вувати.**

ПЕРЕГРУПО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегрупува́ти.**

ПЕРЕГРУПО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрупо́вувати** і **перегрупо́вуватися.**

ПЕРЕГРУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕГРУПУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Групувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перегрупувавши бригаду й посадивши на трактор замість себе Гаврилова, бригадир покликав Мишуню до польового вагончика* (Ю. Янов., II, 1954, 135); *До близького світанку повинна була* [Уляна] *перегрупувати своїх солдатів, змінити їхню засідку з ярів на горища* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 233).

ПЕРЕГРУПО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ПЕРЕГРУПУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Групуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *В призначений час уся ця лавина* [війська Щорса] *перегруповувалась і блискавично обрушувалась на ворога* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 55); *Збившись за рогом Парламенту, нашвидку перегрупувавшись, німці знову кидаються в контратаку* (Гончар, III, 1959, 285); * Образно. [Дід:] *Ну, як я побачив ту мару, то зразу ж.. перегрупувався.. під кущ* (Лев., Марія, 1953, 49).

2. *спец.* Змінювати положення під час хімічної або ядерної реакції (про атоми та їх елементарні частинки). *Ядерні реакції — це процеси перетворення атомних ядер. При цьому протони і нейтрони перегруповуються в складніші ядра або, навпаки, складніші ядра розпада-*

ються на простіші (Нариси розв. прикл. електр.., 1957, 252).

3. *тільки недок.* Пас. до **перегрупо́вувати.**

ПЕРЕГРУПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрупува́ти** і **перегрупува́тися.** *Головнокомандуючий С. Каменєв 11 серпня* [1920 р.] *дав директиву командуючому Південно-Західним фронтом О. Єгорову про перегрупування частин 12-ої і 1 Кінної армій, що вели бої за Львів* (Іст. УРСР, II, 1957, 192); *З'єднання Федорова потребувало короткого перепочинку для перегрупування і підготовки до дальших боїв* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 90).

ПЕРЕГРУПУВА́ТИ *див.* **перегрупо́вувати.**

ПЕРЕГРУПУВА́ТИСЯ *див.* **перегрупо́вуватися.**

ПЕРЕГУБИ́ТИ, ублю́, у́биш; *мн.* перегу́блять; *док., перех.* Губити все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

ПЕРЕГУГОТІ́ТИ, ті́ть, *док.* Перестати гуготіти; відгуготіти.

ПЕРЕГУ́Д, у, *ч.* Протяжне нерівномірне гудіння, звичайно з перервами або в різних місцях. *Пригадалось дальнє місто, Гудків тривожних перегуд, Кільце на обрії вогнисте* (Брат., Пісня.., 1953, 13).

ПЕРЕГУ́ДИ, ів, *мн., розм.* Те саме, що **пересу́ди;** поговір. *Здавалося, вже треба було б звикнути до всяких перегудів, але вони й досі боляче шмагали його тіло і гордість* (Стельмах, Хліб.., 1959, 115).

ПЕРЕГУДІ́ТИ, дé, *док.* Те саме, що **перегусти́.**

ПЕРЕ́ГУК, у, *ч.* Дія за знач. **перегу́куватися** і **перегукну́тися** і звуки, утворювані цією дією. *Згук та перегук неначе розворушив сонне лісове царство* (Н.-Лев., IV, 1956, 80); *Розповідає, як із лука Убив турецького царя. Довкіл веселі перегуки Вславляють Байду* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 84); *Але ніщо — ні гордих маршів звуки, Ні велемовних тостів перегуки — Не скаже так про наших днів діла, Як прості й чесні роботящі руки* (Вичко, Простота, 1963, 61); *Знадвору долинали тихі перегуки сирен* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 134); *З-за дверей кімнат ледве чутно перегук телефонів* (Кир., Вибр., 1960, 276).

ПЕРЕГУКА́ТИ *див.* **перегу́кувати.**

ПЕРЕГУКА́ТИСЯ *див.* **перегу́куватися.**

ПЕРЕГУКНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Однокр. до **перегу́куватися** 1. — *А що, панове? Чи є ще порох у порохівницях? Чи не пощербилися шаблі?.. — перегукнувся Тарас з невеличкою купкою кіннотників* (Довж., I, 1958, 262); *Протяжне тоскне «му-му»* [корови] *луною віддалося в берегах, перегукнулось десь між колгоспними хатами і завмерло* (Десняк, Опов., 1951, 31); * Образно. *Берег лівий з берегом правим Перегукнулись* (Дор., Серед степу.., 1952, 79).

ПЕРЕГУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегу́куватися** 1 і звуки, утворювані цією дією. *Ліс, суворий, посінньому задумливий, сповнився дитячими дзвінкими голосами. Крик і співи, перегукування* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 220); *Перепели в траві розпочали перегукування; коники один перед другим навперейми сюрчали* (Мирний, IV, 1955, 307); *Благословенно будь спорідненя і перегукування душ!* (Тич., II, 1957, 32).

ПЕРЕГУ́КУВАТИ, чю, ешш, *недок.*, **ПЕРЕГУКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Гукати голосніше за кого-небудь, лунати голосніше за щось; заглушати інші голоси, звуки. *Тиша.. Ще не плинуть степові кораблі — комбайни, ще дзвінка дівоча пісня не перегукує мотори* (Ю. Янов., I, 1954, 17); — *Ну-у-у?!* — *перегукав-таки всіх старий Іван Бриль* (Смолич, Мир.., 1958, 5); // Вигукувати або звучати врозлад з ким-, чим-небудь. *Не може* [голос] *підладитись тужити з піснею, а перегукує тоненько* (Тют., Вир, 1964, 383).

ПЕРЕГУ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і рідше* **ПЕРЕГУКА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.* 1. *з (між, поміж) ким, через що і без додатка.* Обмінюватися з ким-небудь голосними криками, словами і т. ін. *Хлопці вгляділи Марію й почали перегукуватись з нею* (Н.-Лев., II, 1956, 140); *Розходилися з улиці по домівках. Дівчата перегукувалися одна з одною, щоб не так було страшно* (Мирний, I, 1954, 219); *Десь хтось перегукувався, мабуть через річку, що протікала поблизу* (Ткач, Черг. завдання, 1951, 6); *Поранені кликали на допомогу. Сусіди перегукувались між собою, довідуючись, хто з них живий* (Гончар, III, 1959, 366); * У порівн. *Під віконечком соловейко у вишнях свиснув, трохи оддалік другий, третій.., наче вони б перегукувались* (Вовчок, I, 1955, 345); // Давати знати одне одному про себе голосними вигуками, криками, піснями і т. ін. *Сторожі перегукувались ясеновими калаталами* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 12); *Вівчарі щовечора, ведучи до кошар свої отари, перегукуються між собою чабанськими співанками* (Чорн., Пісні.., 1958, 19); // Обмінюватися якими-небудь сигналами. *Володя чув, як перегукувались радіостанції пароплавів та полярних островів* (Трубл., Хатина.., 1934, 4); // Відгукуватися на який-небудь звук (про луну); відлунюватися. *Від усіх тих голосів, злитих в собачий хор, пішла стоголоса луна перегукуватись нетрями* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 3); *У долину за ядрами покотилися хмари чорного диму, по лісу перегукувалася луна* (Ле, Наливайко, 1957, 91); // Одночасно або навперемінно видавати голосні звуки (про тварин). *Коники перестають перегукуватись у траві* (Мирний, IV, 1955, 322); *За вікном згасали зорі, і в гострому передсвітанковому холоді дзвінко перегукувалися треті півні* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 162); // Звучати відповідно до яких-небудь інших звуків, в унісон. *Співали пташки, славлячи весну, і дівчата.. перегукувались з пташками* (Довж., I, 1958, 483); // Видавати голосні звуки по черзі в різних місцях. *Громові постріли гаубиць через короткий інтервал перегукуються з глухішими розривами* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 530); *Надходив вечір. Десь на Дніпрі перегукувалися пароплави* (Собко, Зор. крила, 1950, 7).

2. *перен.* Бути схожим на кого-, що-небудь, нагадувати когось, щось. *Багато можна було б ще нагадати тих рядків з «Кобзаря», які перегукуються з нашою дійсністю* (Тич., III, 1957, 327); *Українські народні пісні про будівництво нового суспільства перегукуються з народнопісенною творчістю братніх народів СРСР, особливо російського* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 15); * У порівн. *Звали його модним ім'ям Ростислав, і це мовби перегукувалось з його високим не по літах зростом* (Ле, Право.., 1957, 43).

3. Пас. до **перегу́кувати.**

ПЕРЕГУ́Л, у, *ч.* Дія за знач. **перегу́лювати, перегуля́ти.** *Перегул свиноматок, ненормальні, неповноцінні опороси, як правило, є результатом неправильної підготовки свиней до парування* (Свинар., 1956, 125).

ПЕРЕГУ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегу́лювати.**

ПЕРЕГУ́ЛЮВАТИ, юю, єш, *недок.*, **ПЕРЕГУЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Гуляти (у 1—3 знач.) більше, ніж можна, ніж дозволено. — *Військова дисципліна,— зітхнув лейтенант. — Я й так боюсь запізнитись. Один день перегуляв дома з товаришами* (Коп., Земля.., 1957, 16); // Гуляти всюди, в багатьох місцях. *Перегуляти на всіх весіллях.*

2. *перех.* Гуляючи, не працюючи, не навчаючись, проводити якийсь час. — *Перегуляй, сину, дома зиму і літо, а там я у школу віддам* (Мирний, IV, 1955, 78); // Бути незасіяним (про поле, землю і т. ін.). *Пар невигідний, бо поле цілий рік перегулює* (Хлібороб Укр., 1, 1963, 13).

3. *неперех., розм.* Залишатися яловою (про корів). *Як правило, переросли телиці з рекордною живою вагою часто перегулюють* (Соц. твар., 7, 1957, 48).

ПЕРЕГУЛЯ́ТИ *див.* **перегу́лювати.**

ПЕРЕГУРТУВА́ТИСЯ, у́ється, *док.* Згуртуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. * Образно. *Хмари перегуртувалися, й з'явився велетенський корабель з трубами й щоглами* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 73).

ПЕРЕГУ́СНУТИ, не, *док., розм.* Стати дуже, занадто густим.

ПЕРЕГУСТИ́, уде́; *мин. ч.* перегу́в, гула́, ло́; *док.* 1. Перестати густи; відгусти. *Заводські гудки перегули* (Кучер, Прощай.., 1957, 40); // *перен.* Припинитися, минути (про те, що супроводжувалося шумом, гулом, гудінням). *Вона.. потурала господареві у всьому, знаючи, що буря перегуде і буде не так, як він хотів, а так, як вона хотіла* (Тют., Вир, 1964, 88).

2. Густи голосніше за що-небудь інше. — *Дзвону твого не чуть, Лавро київська,— машина* [літак] *перегула..* (Вишня, I, 1956, 212).

ПЕРЕГУСТИ́ТИ, ущу́, усти́ш, *док., перех., розм.* Зробити дуже, занадто густим.

ПЕ́РЕД, *у сполуч. із займ. я в оруд. в. одн.* **пе́реді, пе́редо,** *прийм.* Уживається з оруд. і знах. відмінками. Сполучення з **пе́ред** виражають:

Просторові відношення

1. *з оруд. і рідко знах. в.* Уживається при позначенні: а) розташування, перебування і т. ін. на деякій відстані від переднього боку чого-небудь, лицьової сторони когось, чогось. *Перед хатою стоїть старий гіллястий ясен, усю хату й половину дворища вкривав він своїми вітами* (Вас., I, 1959, 111); *Зав'язувала* [пані] *палець і, держачи його перед себе, бігла з столової в кухню* (Коцюб., II, 1955, 250); б) розташування, перебування і т. ін. у безпосередній близькості від кого-, чого-небудь; біля. *Зоня помахала хусточкою в себе перед носом* (Л. Укр., III, 1952, 654); *Поставила* [Віста] *просто на камені перед вогнищем дерев'яну миску* (Скл., Святослав, 1959, 9); *Панас Половець стояв перед братом Іваном та його комісаром Гертом* (Ю. Янов., II, 1958, 177); в) розташування, перебування на чолі, попереду кого-, чого-небудь. — *Постривайте... світ — не хата, А ви малі діти, Нерозумні. Хто ватажком Піде перед вами, Хто поведе?* (Шевч., I, 1963, 77); *Вона йшла перед нього свіжа і чиста.. і сміялась весело й тепло* (Коцюб., II, 1955, 213); *Перед Чернишем ступав Гай, несучи на собі важку металеву плиту* (Гончар, III, 1959, 60); г) напрямку руху, пролягання в лицьовий бік кого-, чого-небудь або від лицьового боку когось, чогось. *Кинь хліб за собою, прийде перед тобою* (Номис, 1864, № 4420); *Міжгір'я гриміло бойовим клекотом. Перед Чернишем, утікаючи, скреготали по камінню ковані чоботи* (Гончар, III, 1959, 119); *Став* [Оксен] *танцювати гопак на манір лезгинки, пружно викидаючи перед собою носки чобіт* (Тют., Вир, 1964, 209); *Перед нас дорога простелилась* (Рильський, III, 1961, 314).

◇ **Пе́ред** [**са́мим**] **но́сом** — дуже близько до когонебудь. *Пан.. бив* [хлопця] *за те, що той ніби поклав* [цяцьки]. *тоді як.. цяцьки або стояли, або лежали тут же перед носом...* (Мирний, I, 1949, 261); *Білки дивилися на них з дерев, сотні куріпок ліниво здіймалися в повітря перед самим носом подорожніх* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 211).

2. *із знах. і оруд. в.* Уживається при позначенні: а) стикання кого-, чого-небудь з кимсь, чимсь під час або в кінці руху. *Ой прибіг мій козаченько та й перед ворота: — Вийди, Дзюбо моя люба* (Чуб., V, 1874, 230); *Щодень, то неборак, знай, молиться все богу, Щоб швидше дівчину побачити небогу, І.. воликів, знай, хльоста батогом, Поки опиниться перед своїм двором* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 46); *Перед нами — грізний міст... А за мостом... Гудуть набої...* (Сос., II, 1958, 339); *Орлюк і Уляна зупинились перед невеликим столом. На столі.. лежав великий вінок з колосся* (Довж., I, 1958, 334); б) зупинки, затримки і т. ін. у зв'язку з якоюсь причиною (чимсь побаченим, почутим тощо). *Витріщаються підсліпі очі, уздрівши перед собою польову квітку* (Мирний, IV, 1955, 296); *Змучений і втомлений стояв він біля веранди перед зламаною лілією* (Довж., I, 1958, 408); в) зорового сприймання, оглядання кого-, чого-небудь. *Як вийти з тих печер та стати од сонця,— перед тобою усе тільки гори крейдяні біліють високі* (Вовчок, I, 1955, 180); *Перед ними в долині розіслалося місто* (Мирний, III, 1954, 75); *Сиза північ встала потай Перед вояками* (Бажан, II, 1947, 71); в) розташування, розміщення кого-, чого-небудь попереду від себе, в безпосередній близькості від себе. *Він несподівано сідає на землю і починає розкладати перед собою патрони* (Довж., I, 1958, 121).

3. *з оруд. і заст. знах. в.* Уживається при позначенні: а) розташування у безпосередній близькості від кого-, чого-небудь, що має до когось, чогось певне відношення. *Еней.., Горілку, пиво, мед і брагу Поставивши перед ватагу, Для збору в труби засурмив* (Котл., I, 1952, 167); *Олімпіада.. перед Катериною поставила кошик* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 194); б) розташування, зупинки в безпосередній близькості від кого-, чогонебудь з метою подивитися, звернутися і т. ін. *Панночка стоїть перед дзеркалом і вже усе зриває з себе* (Вовчок, I, 1955, 106); *Став* [Іфігенія] *перед олтарем* (Л. Укр., I, 1951, 162); *Гурт збився перед «дошкою змагання», що вже тепер висить на тичці* (Головко, I, 1957, 335); в) зупинки, відступу і т. ін. під тиском кого-, чогонебудь, внаслідок зіткнення з кимсь, чимсь і т. ін. *З рабським ушанованням* [ушануванням] *розступилися монголи перед незнайомим приїжджим* (Фр., VI, 1951, 64).

4. *з оруд. в.* Уживається при позначенні чиїх-небудь дій, вчинків і т. ін. у присутності когось іншого. *Владимир князь перед народом Убив старого Рогволода* (Шевч., II, 1953, 74); *Шовкун, зупинившись, полегшено зітхнув і підійшов до щілини, ніяковіючи перед усіма за своє збентеження* (Гончар, III, 1959, 86).

Об'єктні відношення

5. *з оруд. і заст. знах. в.* Уживається при позначенні: а) стикання кого-небудь з кимсь лицем до лиця. *Дивиться* [Хом'як] — *іде по полю Висока Правдонька і стала перед ним* (Гл., Вибр., 1951, 130); — *Ах ти погань!.. Ми обоє зірвалися на ноги. Перед нас була її мачуха* (Гр., Без хліба, 1958, 66); — *Ну, що? Утік? .. Лице прикажчика ехидне переді мною* (Сос., II, 1958, 401); б) безпосередньої зустрічі з ким-небудь, повідомлення про прибуття, розмову і т. ін. *Звелів* [Еней] *носилки з верболозу.. Зготовить тіла для виносу, Щоб в них Паллант, Евандрів син, Вельможна, панська персона Явилася перед Плутона* (Котл., I, 1952, 268); *Приходять якісь судові два панки. Веліли Горпині стати перед себе, а самі сіли* (Вовчок, I, 1955, 262); *Накинула* [Кранцьовська] *на себе білу хустину, щоби зовсім закрити волосся. Так прийшла перед Славка* (Март., Тв., 1954, 346); *Марко стояв перед командиром підводного човна* (Трубл., Шхуна.., 1940, 131); *Кола зійшов на ганок і став перед людьми, перед своїм селом, перед синіми горами своєї Верховини* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 45); в) звертання до кого-небудь з розповіддю, промовою і т. ін. або з показом, демонструван-

ням чогось. *Чорт перед чортом сповідався — один моргнув, другий догадався* (Номис, 1864, № 7956); *Ведмеді танцювали Перед людом на базарах* (Л. Укр., IV, 1954, 136); *Жалувався раз піп перед попадею, що таки вкру, каже, з нудів* (Март., Тв., 1954, 45); *Коли Уельський принц зійшов на батьків трон, Він, як наказує традиції закон, Перед підданцями промову мав поважну* (Рильський, I, 1960, 233); г) перівних стосунків між ким-небудь. *Економ, що весь час вертиться і завилює тут перед пані, запозирливо дивиться по черзі на панну й юнака* (Вас., II, 1959, 59); *До багатих людей у Йоньки вроджена пошана і повага, тому він і почував себе якось ніяково перед невісткою* (Тют., Вир, 1964, 224); д) дій і вчинків, що стосуються певних справ, ситуацій. — *Із дерева сього зломити Ти мусиш гілку хоть одну; Без неї бо ні підступити Не можна перед сатану* (Котл., I, 1952, 122); *Перед судом стояло десять чоловіка бурлак* (Н.-Лев., II, 1956, 251); — *Ніколи не хотілось мені нашої перемоги так, як сьогодні, коли стояв з Уляною перед законом* (Н.-Лев., II, 1956, 251); — *Клопотатиму перед німецьким командуванням, щоб його нагородили хрестом,— .. прорік Тадик Шамрай* (Тют., Вир, 1964, 539).

6. *з оруд. в.* Уживається при позначенні: а) можливого або наявного об'єкта, відносно якого хто-небудь діє або відбувається якась дія. *Не закривай ока хоч перед ким* (Номис, 1864, № 4254); *Франко виставляє перед читачем цілу портретну галерею таких хижаків — з залізною волею, з звірячими.. інстинктами* (Коцюб., III, 1956, 38); — *Лише кілька слів — і вся людина перед тобою,— подумав він* (Жур., Дорога.., 1948, 187); б) можливої або наявної причини дії, вчинків і т. ін. — *Я низько уклоняюся перед усім тим, що козацтво доброго зробило* (Мирний, III, 1954, 259); *Перед силою цієї туги, перед силою людської любові два вбивці мимоволі опустили донизу свою зброю і голови* (Стельмах, II, 1962, 58); — *Гай будемо садити. В Тихій долині.. Я поставлю товариша Гризоту.. перед фактом* (Речм., Твій побратим, 1962, 17).

7. *з оруд. в.* Уживається при позначенні: а) того, що повинно бути здійснене, виконане, зроблене. *Перед ним було величне діло обрятування бессарабських виноградників від філоксери* (Коцюб., I, 1955, 223); — *Перед нами неабиякий рейд,— звернувся він до бійців* (Гончар, II, 1959, 43); б) того, що є предметом думок, спогадів, переживань і т. ін. *Стояли перед нею давні лихі роки, пригадала вона свою криваву працю* (Мирний, I, 1949, 260); — *Закохався я і гицу,— Каже лицар, — вдень і вночі Бачу я перед собою Ясні оченьки дівочі* (Л. Укр., I, 1951, 370); *Коли йому говорили про якусь людину, він спочатку бачив перед собою усі ознаки її достатку чи злиднів, а потім самого чоловіка* (Стельмах, I, 1962, 24); в) того, що чекає кого-небудь попереду, в майбутньому. — *Перед нами життя, перед нами робота...* (Коцюб., I, 1955, 169); *З юнацькою жадобою накинувся Багіров на життя, що відкрилося своєю зваблиєою неосяжністю перед ним* (Гончар, III, 1959, 187).

8. *з оруд. і заст. знах. в.* Уживається при позначенні: а) випередження в чому-небудь. *Соняшники некохані, непрохані ростуть собі, уганяють одно перед другим вище та вище* (Вовчок, I, 1955, 169); *Заграло шампанське у головах.. Полилися вітання одно перед другим* (Мирний, III, 1954, 289); *Вечерю скінчено. Встав перед усіх Пан Підкоморій* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 54); б) порівняння кого-, чого-небудь з кимсь, чимсь; надання переваги кому-, чому-небудь над кимсь, чимсь. *У холодочку під платаном Дівча заквітчанеє спить... Дріадам нічого робить Перед такою красотою* (Шевч., II, 1963, 385); *В огні завзятому змагань Перекликаються заводи Гудками.. І зорі меркнуть перед ними...* (Сос., I, 1957, 468).

Часові відношення

9. *з оруд. в.* Уживається при позначенні: а) того, що відбувається напередодні настання чого-небудь. *Вже перед світом він наламав очерету, накидав у човен* (Н.-Лев., II, 1956, 237); *Пізно вночі, майже перед ранком, Огей тихо увіходить до своєї хати* (Досв., Вибр., 1959, 250); б) того, що відбувається напередодні яких-небудь подій. *Це було літ двоє перед волею* (Мирний, I, 1949, 262); — *Ні я свого чоловіка перед весіллям не бачила, ні він мене* (Л. Укр., III, 1952, 470); *Ми копали окоп перед боєм в широкому полі* (Голов., Близьке.., 1948, 61); в) того, що відбувається напередодні чиїх-небудь дій, учинків і т. ін. *Весь тиждень, перед поїздкою до Києва, я був дуже слабий* (Коцюб., III, 1956, 388); *Він подав мені розгорнуту книжку, яку перед моїм приходом розглядав на столі* (Ю. Янов., II, 1958, 121).

Пéред тим (сим, цим) — уживається при позначенні того, чому передувало що-небудь. *Надвечір до мене зійшлися товариші. Наш гість перед тим трохи відпочив* (Мас., Життя.., 1960, 29); *Він не застав Марічки живою. За день перед сим, коли брела Черемош, взяла її вода* (Коцюб., II, 1955, 331); *Ось підійшла вона — і зір у зорі тоне.. А перед цим, за мить, я кляв її за муки, за те, що серце рве* (Сос., II, 1958, 158); **Пéред тим [,] як,** *складний спол.* — уживається на позначення чогось, що відбувається напередодні чого-небудь, передує чомусь. *Перед тим як вечеряти, Гнат, вийшовши на ганок, тонко засвистів* (Мур., Бук. повість, 1959, 108); *Перед тим, як зовсім знепритомніти, я почув, що на вбивцю набіг мій.. переслідувач* (Ю. Янов., II, 1958, 124).

10. *з оруд. в., заст.* Уживається при позначенні минулого часу. *Все-таки я тепера можу далеко більше ходити, ніж перед двома тижнями* (Л. Укр., V, 1956, 44); *Петрусь схуд, зблід, ще сумніший став. Перед чотирма місяцями помер його батько* (Ірчан, II, 1958, 119); *За сержантом.. вибігла мати того самого парубка, котрого перед хвилиною вивели за ворота* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 22).

ПЕРÉД, пéреду, *ч.* 1. Передня частина чого-небудь, лицьова сторона когось, чогось. *Стілець, що стоїть на чільнім місці, приходиться спинкою до свічада, а передом проти портрета* (Л. Укр., III, 1952, 402); *Наливайко тримав свого білокопитого коня за поводи й нерухомо стояв передом до Білої Церкви* (Ле, Україна, 1940, 309).

2. Передня частина тіла тварини. *Окунець-молодець, повернись передом — поговоримо з тобою!* (Номис, 1864, № 4250); — *Кінь б'є і передом і задом, та де йому скинуть Артема!* (Гр., II, 1963, 281).

3. Те, що розташовується попереду або є першим рядом, переднім краєм чого-небудь. *Василь.. став по самому переду, де звичайно стоять на селах панки да підпанки* (Н.-Лев., I, 1956, 77); — *Ти гадав, що будеш найліпший, а ліпші знайшлися,— посмішкувалися деякі, зиркаючи на парубка, що все з насупленими бровами йшов на самім переді* (Кобр., Вибр., 1954, 165); // **пéредом, на пéреді,** *у знач. присл., діал.* Попереду. *І подумати, — чим Дмитро їй не пара? Парубок трудящий, тільки що убогий, дак іще всі годи його на переді* (Барв., Опов.., 1902, 510).

Вестú (водúти, повестú, показувати, показáти *і т. ін.*) **пéрéд:** а) йти першим, указуючи шлях іншим. *Надувшись голова і паличкою підпираючись повів перед; а судящі.. пішли за головою* (Кв.-Осн., II, 1956, 262); *Спочатку Марія Йосипівна сама вела перед, продираючись у*

хащах.. Потім помітила, що дівчина починає відставати (Лс, Клен. лист, 1960, 108); б) першим розпочинати якісь дії, справи і т. ін., звичайно подаючи приклад іншим. *Діти клопоталися, начеб їм на турка перед вести йшлося...* (Вовчок, I, 1955, 332); — *Низова кіннота полковника Ничипора піде показувати перед, а за нею пустимо гармати й піших...* (Лс, Наливайко, 1957, 45); в) робити що-небудь раніше й краще інших. *Вчені України ведуть перед в одержанні нових матеріалів* (Наука.., 11, 1966, 3); г) показуючи приклад у чому-небудь, керувати кимсь. *Остап косив у писаря сіно. Та такий з його косар: такий жвавий, такий робочий — невтомний! Усьому лад дає, усім перед веде,— отаманує* (Мирний. I, 1949, 132); *Куди не глянь — вирує труд народу і комуністи скрізь перед ведуть* (Сос., Щастя.., 1962, 8); д) перемагати кого-небудь у чомусь. — *О, тут, знаєте, боротьба,— сказав Мічурін.. — В цій боротьбі черемхи з вишнею веде перед, виходить, черемха. От вона вгорі й дужча, а внизу перемогла вишня* (Довж., I, 1958, 476).

4. Те саме, що **перед**ó**к** 2. *Як же я здивувався, коли побачив, що ввесь перед візка заставлений був гарними скляночками* (Коцюб., II, 1955, 405).

5. *тільки мн.* Частина взуття, яка облягає підйом та верхню частину ступні. *У тата були чоботи з блискучими халявами, а на передах — по зовсім новій латці* (Багмут, Опов., 1959, 4).

ПЕРЕДАВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до передавання. *Передавальний напис;* // Признач. для передавання. *Розмова по відеотелефону відбувається так.. Вмикається спецосвітлення, передавальна камера й телевізор* (Наука.., 2,1961, 34); *З цим явищем* [резонансу], *наприклад, ми зустрічаємося при настроюванні радіоприймача на яку-небудь передавальну радіостанцію* (Курс фізики, III, 1956, 234); *Підпираючи горизонти, біжать мачти передавальних ліній на Запоріжжя, на Дніпропетровськ* (Коцюба, Нові береги, 1959, 460).

ПЕРЕДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передава́ти**[1]. — *Якось більше від серця розмова йде. Не люблю того передавання через третю особу* (Фр., VII, 1951, 194); *Із уст в уста пішло передавання наказу: готуватися як стій до форсування* (Тич., II, 1957, 180); *Правильно виконані розміри зубчастих елементів зубчастих коліс забезпечують плавність передавання обертального руху від одного колеса до другого* (Допуски.., 1958, 376).

ПЕРЕДАВА́ТИ[1]. даю́, дає́ш, *недок.*, **ПЕРЕДА́ТИ,** да́м, дасі́, *док., перех. і без додатка.* 1. Віддавати, подавати, вручати кому-небудь те, що тримають у руках або беруть у руки. *Сінон заграє у флейту, потім передає її флейтистові, той провадить далі* (Л. Укр., II, 1951, 322); *Хтось нахильці, як запорожець, п'є просто з барила, потім передає посудину батькові* (Гончар, Тронка, 1963, 185); // Віддавати, подавати, вручати кого-, що-небудь комусь для іншого. — *Візьми ж, Мелашко, паляницю батькові,а дітям я передам гостинця* (Н.-Лев., II, 1956, 326); — *Ого, де ж ви сало дістали? — дивується Свирид Яковлевич. — З дому передали?* (Стельмах, II, 1962, 99); // Вручати, віддавати щось кому-небудь через посередника або за чиїм-небудь дорученням. *Щонайменше двічі на день писала* [Антоніна] *до нього такі листи, стромляла йому в руку, передавала через Людю* (Коцюб., I, 1955, 406); *Коли Гнат Яворський передав від Івана листа, то і про неї, Катерину, розпитував* (Чорн., Визволення, 1949, 122); *Двері відчинилися, і один з університетських служників передав йому записку* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 386); // *спорт.* Під час гри ударом посилати кому-небудь м'яч, шайбу і т. ін.

◇ **Передава́ти (переда́ти) естафе́ту** *кому* — доручати кому-небудь продовжити розпочату справу. *Іштван-пролетар підвів до старшини літню змарнілу жінку в рогових окулярах. — Моя сестра.. Естафету* [проведення бійців через підземний хід] *передаю їй...* (Гончар, III, 1959, 254).

2. Віддавати що-небудь своє, від себе і т. ін. в чиєсь відання, володіння. — *Ваші піщани такі неспокійні, мені з ними один клопіт..! Ще Ларченко, як передавав стан, перестерігав мене* (Мирний, I, 1949, 376); — *Передаю свою роботу до рук Радянської влади* (Донч., II, 1956, 77); [К у ц:] *Справи інституту передати докторові наук Воронюку* (Мороз, П'єси, 1959, 220); // Передоручати кому-небудь свої справи, повноваження, обов'язки. *Батьки хлопців виказували своє задоволення і, зустрічаючись з Галею, щоб вона не мала сумніву, залюбки передавали їй свої батьківські обов'язки щодо ушей та чубів своїх хлопців* (Вас., I, 1959, 118); *Олександр Васильович передає всі свої повноваження старшому помічникові і йде до кают-компанії* (Логв., Давні рани, 1961, 51); *Передавши ряд своїх функцій професіональному мистецтву, радянський фольклор на сучасному етапі в значній мірі має утилітарне призначення* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 11); // Залишати кому-небудь щось після себе у спадщину. *Обзиваюся до синів, — шануйте старого батька! Не прогайнував нічо* [нічого], *не змарнував, але ще придбав та й вам передав* (Март., Тв., 1954. 209); [С т а р ш и н а д р у г и й:] *Сидить собі в хуторі, ніби не знає нічого, а дивишся — скрізь Головатий. «Коли сам, каже, не повершу, то синові передам»* (Шевч., I, 1963, 95); *Я дітям нашим в спадок передам Цей давній лист, овіяний боями* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 136).

Передава́ти (переда́ти) у **вла́сність** *кому* — робити господарем кого-небудь іншого. *Доповідачі вимагали конфіскації всіх заводів, фабрик, банків і панської землі з тим, щоб передати їх у власність народу* (Цюпа. Назустріч.., 1958, 145).

3. Поширювати на кого-небудь свої якості, ознаки і т. ін. *Минулі покоління передають наступним не лише матеріальні і духовні надбання, а й свої пристрасті* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 31); [М а р т і а н:] *Де ти взяла сі мрії?* [А в р е л і я:] *Від матері.. Вона мені се в кров передала, бо я її дитина* (Л Укр., III, 1952, 284); *Романко.. віддав йому все, що мав хорошого, людського. А Юрко, може, передасть його своїм дітям* (Томч., Готель.., 1960, 49); //Навчати кого-небудь, використовуючи набуті знання, вміння. — *З глибокою радістю я передаватиму й далі свої знання дітям, поки в моїх грудях б'ється людське серце* (Довж., I, 1958, 499); *Завдання діячів радянської науки і органів охорони здоров'я — передати досвід учених і лікарів-практиків нашим зарубіжним товаришам* (Наука.., 1, 1959, 32).

4. Віддавати в розпорядження кого-, чого-небудь. *Як же він* [переклад] *Вам не потрібний, то, будьте ласкаві, передайте його редакції «Зорі»* (Коцюб., III, 1956, 114); *Схопили його вночі в потайнім місці гетьманці, передали німцям* (Крот., Сини.., 1948, 24); *Павла передали представникам місцевої влади, що приїхали в порт* (Кучер, Голод, 1961, 344); — *Забирай носилки і більше з ними в артільний двір не приходь. Спіймаю ще раз — передам у суд* (Тют., Вир, 1964, 28).

5. Повідомляти кого-небудь про щось. *Його прізвище передавали з уст до уст* (Фр., VI, 1951, 226); *Сусідки головами хитали, зітхали і вдома чоловікам передавали: — Здуріла Ладурихa!* (Ковінька, Кутя.., 1960, 58); *Ті жінки, яким сказала Тамара, передадуть іншим, і вже сотні знають про втішну новину* (Хижняк, Тамара, 1959, 195); // Розповідати кому-небудь про

щось почуте, побачене і т. ін. *Хотілось би матері затримати його, не пустити — куди йому в таку спеку,.. як люди передають, забиратися навіть на комбайна* (Гончар, Тронка, 1963, 215); *У мене Правда гостювала І бачку подарувала, Щоб передав я всім* (Гл., Вибр., 1951, 140); *Головний інженер веселішає, сідає навпроти мене і ніби хоче мені передати якусь таємницю* (Вітч., 2, 1956, 102); // *також із спол.* що, що б. Повідомляти, інформувати про щось кого-небудь, звичайно за дорученням іншого. *Їхня вчителька передавала, що Наталка не говорить у школі про мою професію* (Ю. Янов., І, 1954, 21); — *Піймаю вашого Килигея — на ланцюг посаджу!.. — Спасибі за честь, — посміхався Килигей, коли йому передавали це* (Гончар, II, 1959, 76); *Поцілуй од мене міцно маму і передай, щоб берегла себе і була здорова* (Коцюб., III, 1956, 271); *Сестра вийшла до лікаря передати Гучкове прохання* (Собко, Зор. крила, 1950, 226).

Передава́ти (переда́ти) віта́ння (привіт, поклін *і т. ін.*) — просити привітати кого-небудь, вклонитися комусь і т. ін. [Кандиба:] *Я щасливий передати вам найщиріше вітання від голови нашої сільради* (Корн., Калин. гай, 1950, 22); — *Де сини?* — *спитав Борковський..* — *Поїхали до Щорса,*— *сказав Чиж..* — *Привіт вам передали* (Довж., І, 1958, 133); *Баліцким при спосібності передам поклін* (Стеф., III, 1954, 28); **Передава́ти (переда́ти) дору́чення (нака́з, розпоря́дження** *і т. ін.*) — за чиїм-небудь посередництвом або від чийого-небудь імені звертатися до когось, говорити комусь. *По окопу передавали команду: бути готовим до контратаки!* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 393); *Наказ останній комсомольцям передає повстанський штаб* (Сос., II, 1958, 496); *Сергія Петровича постараюся побачити завтра і передам йому Ваші доручення* (Коцюб., III, 1956, 400).

6. *також із спол.* що, що. Повідомляти про щонебудь, користуючись телефоном, радіо та іншими засобами двобічного зв'язку. *Секретарка вискочила з кабінету, миттю до телефону — передавати* (Вишня, І, 1956, 451); [Оксана:] *Буде шторм. (Дивиться вгору.) Що передає сигнальник?* (Корн., І, 1955, 46); — *Тільки що передали з району, щоб усі розходилися по роботах* (Тют., Вир, 1964, 259); // *також про що, із спол.* що. Поширювати що-небудь за допомогою радіо, телебачення та інших засобів одночасного зв'язку. *Передавали музику Шостаковича* (Дмит., Обпалені.., 1962, 103); *Москва передавала про конференцію в Потсдамі* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 179); *В перші дні дивився все, що передавали. І сільськогосподарські передачі, і передачі будинку моделей.. не відбивали охоти в Миколи до телевізора* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 155); // Посилати енергію, струм, хвилі і т. ін. на відстань за допомогою технічних засобів. *Газові мотори.. служать для перетворення енергії в електрику, яку техніка вже тепер уміє передавати на величезні відстані* (Ленін, 23, 1972, 90); *Шуміли колеса, лоскотіли ремінні паси, передаючи свою енергію наверх, до жорен* (Шиян, Баланда, 1957, 20).

7. Зображувати, відтворювати і т. ін. кого-, щонебудь, наслідуючи, копіюючи його характерні риси, ознаки, рухи і т. ін. *Макар прицмокував, дзиькав і дуже влучно передавав ліру* (Вас., І, 1959, 167); *Хтось точнісінько передав панський голос* (Стельмах, І, 1962, 561); *Леонід Семенович передав навіть саму вчителеву міну співання* (Н.-Лев., IV, 1956, 124); // Зображувати, відтворювати, відображати і т. ін. які-небудь якості, ознаки, риси і т. ін. *До суперечок між течіями треба підходити з одним критерієм: наскільки та чи інша форма передає зміст* (Еллан, II, 1958, 72); *Наталя зустрілася з великими труднощами. Килимарка не знала, як їй фарбованими вовняними нитками передати портретну схожість* (Вол., Самоцвіти, 1952, 140); *Завданням його* [актора] *було передати силу волі батька, який, тяжко страждаючи, таїть біль в собі* (Укр. кіномист., II, 1959, 26); // Виражати, розкривати засобами іншої мови (про переклад). *Франко.. намагався передавати пушкінські рядки з максимальною близькістю до первотвору* (Рильський, III, 1956, 106); *Дух же той, гадаю, не можна було б передати, перекладаючи пісню не піснею, а прозаїчним переказом* (Л. Укр., IV, 1954, 273).

8. Давати більше, ніж треба, понад міру. *Незвичними пальцями лічив* [Турбай] *гроші, часто передавав* (Руд., Остання шабля. 1959, 510); *Тримає* [батько] *сім'ю цілу зиму надголодь, хліб ділить так, щоб не передати дітям зайвого окрайця* (Речм., Весн. грози, 1961, 96); // *перен.* Робити щось зайве, небажане. — *О!* — *скрикнула вона й засміялася.* — *Це вже ви передали,*— *і знов засміялася* (Вовчок, І, 1955, 378).

◇ **Передава́ти (переда́ти) куті ме́ду** *див.* **куті́**.

9. *через що.* Віддавати з рук у руки над перепоною. *Народився* [хлопець] *нарешті... І зразу як узяв топ — три місяці вікна в хаті бряжчали. І через кожух кумі передавали, і йорданською водою бризкали — нічого не бере...* (Вишня, І, 1956, 247).

ПЕРЕДАВА́ТИ[2], даю́, даєш, *док., перех. і без додатка.* Дати все або багато чого-небудь, одне за одним. — *Мало я йому усякої всячини переносила, мало я йому всього передавала? На себе не страчу — йому несу* (Мирний, III, 1954, 175); [Бичок:] *Хіба я мало передавав старій грошима та хлібом?* (Кроп., І, 1958, 465).

ПЕРЕДАВА́ТИСЯ, даю́ся, дає́шся, *недок.*, **ПЕРЕДА́ТИСЯ**, да́мся, даси́ся, *док.* 1. Поширюватися на когонебудь (про якості, ознаки і т. ін.). — *В гібридах передаються спадкові задатки не тільки батька й матері.. В гібридах складаються комбінації цілої групи далеких родичів — дідів, прадідів, прабабок* (Довж., І, 1958. 465); *Його мати ніколи нічого не робила абияк. Мабуть, від неї передався йому отой вогонь працелюбства* (Хор., Місто.., 1962, 23).

2. Переходити від кого-небудь, сприймаючись іншим (про настрій, поведінку і т. ін.). — *Що ж таке, боже мій? — дедалі дужче передавався Мелашці неспокій хлопця* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 25); *Лукія відчула, як дрібно-дрібно затремтіли кінчики пальців. Тремтіння передалося рукам, звідти побігло по всьому тілу* (Донч., III, 1956, 129); // Сприйматися тим, хто читає, навчається (про знання, вміння і т. ін.). *Не від мудрих, недоступних йому книжок передалася вона* [краса землі] *хлопцеві, а від простих двох тополь, біля коріння яких він спіймав свою першу золоту рибку...* (Стельмах, І, 1962, 104).

3. Робитися, ставати відомим завдяки переказам, розмовам, повідомленням і т. ін. *Згадки про гуртові наскоки.. зберігалися, поетизувалися і передавались з одного семінарського покоління в друге, як священні бурсацькі саги* (Вас., І, 1959, 237); [Поліксена:] *Мої рабині під вікном були, сушили вовну, чули ненароком розмову вашу. І не знаю, як твої слова передались лідійцям* (Л. Укр., II, 1951, 291); // *перен.* Поширюватися, переходити від одного до другого (про звуки, слова і т. ін.). *Пісня, передаючись від одного до другого, вирівнювалася, гранилася, уснащалася* (Мирний, V, 1955, 376); *Важко визначити, звідки лине пісня, бо, здавалось, вона передавалася від дерева до дерева* (М. Ю. Тарн., Незримий горизонт, 1962, 219); *Крикнув отаман в діброву:— на коні, козацтво, на коні!—*

Крик його лісом пішов, передався од воза до воза (Тич., I, 1957, 104).

4. Проникати, просякати і т. ін. з чого-небудь у щось. *Сонячне проміння нагріває спочатку поверхню суші або води, а вже від неї тепло передається повітрю* (Фіз. геогр., 5, 1956, 81); // *від (до) кого, з чим.* Поширюватися на людину, тварину або рослину (про інфекцію, хворобу). *Не заносячи цього листа додому, спаліть його, щоб бува кір не передався і до Вашої дітвори* (Мирний, V, 1955, 405); *Грип належить до інфекцій, які передаються від людини до людини* (Наука.., 12, 1966, 23); *Часто бактеріальні хвороби передаються з насінням* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 16).

5. *заст., розм.* Переїздити, переходити через якунебудь перепону або в інше місце. [К п у р и х а:] *Куди ж він пішов?* [К о б з а р:] *Люди казали — відшукувати жінки та дочки, а дехто плів, що за годувальником за Дніпро передався* (Мирний, V, 1955, 81); *Нехай би Ліда мені написала, чи справді думає до мене передатись і коли власне* (Л. Укр., V, 1956, 56).

6. *заст., розм.* Здаватися (*див.* **здава́тися** [1] 1). *Дома, в Галичині, він за вчителя був, а потім на війну його забрали, та він передався до полону* (Головко, II, 1957, 11).

7. Знаходити втілення завдяки засобам технічного зв'язку. *На екрані прекрасно передається об'ємність зображення* (Наука.., 5, 1958, 15).

8. *тільки недок.* Пас. до **передава́ти.** *Старі, приношені, маленькі чоботи.. Як же ті чоботи з рук до рук передавалися!* (Вовчок, I, 1955, 291); *Лабораторія працювала понад норму. По всіх кімнатах ніби виросли руки: так швидко передавалися потрібні речі* (Ю. Янов., II, 1958, 116); *Колгоспникам-пенсіонерам вони* [будинки] *передаються у власність безкоштовно* (Колг. Укр., 11, 1957, 28); *Вівчарка.., очевидно, добре розуміла накази, що передавалися їй німецькою мовою* (Тют., Вир, 1964, 404); *Голобородько ні разу не підвів комдива. Розпорядження й накази, що йшли через ад'ютанта, передавались кому слід чітко і вчасно* (Голов., Тополя.., 1965, 115); *По ній* [електронній апаратурі] *приймаються.. і передаються програми телебачення* (Веч. Київ, 19.I 1963, 1).

ПЕРЕДАВА́Ч, а́, ч. 1. Той, хто (те, що) передає щонебудь. [Р і ч а р д:] *Всяк його* [слово] *сам зможе взять тепера, а передавачів не треба нам* (Л. Укр., III, 1952, 37); *Мелодія в «Енеїді», як завжди у Лисенка, має першорядне значення. Вона — основний носій змісту і чутливий передавач найтонших емоційних.. відтінків* (Мист., 6, 1964, 26).

2. Апарат, за допомогою якого передаються на відстань сигнали, повідомлення, зображення і т. ін. *Зовні радіотелефон нічим не відрізняється від звичайного настільного телефонного апарата. Тільки в його корпус вмонтовано передавач і приймач* (Наука.., 8, 1961, 46); — *З деяких важливих причин ми утримуємось зараз від систематичної роботи на передавачу* [передавачі]... (Ю. Янов., I, 1954, 228).

ПЕРЕДАВА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **передава́ч** 1.

ПЕРЕДАВИ́ТИ *див.* **переда́влювати.**

ПЕРЕДА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **передави́ти.**— *В тебе ніс схожий на вужа. На вужа, передавленого двічі* (Загреб., Європа 45, 1959, 234).

ПЕРЕДА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕДАВИ́ТИ,** авлю́, а́виш; *мн.* переда́влять; *док., перех.* 1. Давити, роздавлювати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох.

2. *розм.* Душити всіх або багатьох. — *Багач як вовк. Той, коли забереться в отару,— йому одної вівці мало — він передавить десятки* (Гжицький, Опришки, 1962, 124); // *перен.* Позбавляти життя (про хворобу). — *Доки так сидітимем? Поки різачка всіх не перекачав? — Та ще пропасниця... Скільки вже братчиків передавила!* (Добр., Очак. розмир, 1965, 123).

3. *розм.* Дуже сильно стискуючи в якомусь місці, умертвляти кого-небудь. — *Коли що, він і руками передавить Січкаря, в якого тепер більше жиру, аніж сили* (Стельмах, II, 1962, 37).

Передавлювати (передави́ти) го́рло — стискаючи горло, утруднювати дихання. *Запахи парфумів дихнули на Орисю, передавили горло* (Тют., Вир, 1964, 457).

ПЕРЕДА́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **переда́влювати.**

ПЕРЕ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переда́ти.** *Глянув* [директор] *у передане Ігорем відрядження, недбало кинув його на стіл* (Шовк., Людина.., 1962, 274); *Дякую сердечно.. за передані книжки* (Коцюб., III, 1956, 453); *У 1954 р. до складу Української РСР була передана Кримська область* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 331);— *Всі землі, по яких ми пройшли з такими боями, стали назавжди для нас чимось близьким. Я.. не зможу спокійно сприймати повідомлення, передані.. радіо, про справи цих народів* (Гончар, III, 1959, 340); // **пере́дано,** *безос. присудк. сл. Мені передано, що Ви хотіли б, аби стаття була взята назад* (Л. Укр., V, 1956, 186).

ПЕРЕДАРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕДАРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Дарувати подароване. — *Цього дарованого коня я знову передаровую вам* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 105).

ПЕРЕДАРУВА́ТИ *див.* **передаро́вувати.**

ПЕРЕДА́ТИ *див.* **передава́ти** [1].

ПЕРЕДА́ТИСЯ *див.* **передава́тися.**

ПЕРЕДА́ТНИЙ, а, е. Признач. для передачі (у 1 знач.). *Слухняно вислуховує куркуль Вільський передатний акт комісії і підписує його* (Ірчан, II, 1958, 405); *Із збільшенням кількості робочих машин, які одночасно приводяться в рух, зростає і машина-двигун, а разом з тим передатний механізм розростається в широко розгалужений апарат* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 379).

ПЕРЕДА́ТОЧНИЙ, а, е. Те саме, що **переда́тний.** *Штовхає тачку людина в лахмітті.., рухається з лісів ось уже через п'яту передаточну інстанцію до адресата* (Ю. Янов., II, 1954, 21).

ПЕРЕДА́ЧА, і, *ж.* 1. Дія за знач. **передава́ти, переда́ти.** *Пиши на адресу Тарасову — на університет, студенту — для передачі* (Коцюб., III, 1956, 195); *Хмарою злетіли вгору робітничі кепі й солдатські шапки після слів Леніна про те, що Радянський уряд оголосив декрет про передачу землі трудящим* (Донч., VI, 1957, 458); *Вплив традицій яскраво виявляється.. в передачі з уст в уста творень народної музи* (Нар. тв. та етн., 1, 1965, 4); *Грабовський — майстер тонкої передачі переживань людини* (Укр. літ., 9, 1957, 177).

2. Те, що призначене для передавання в лікарню або тюрму. *Вона принесла Іванові передачу — шматок хліба і троє яєць* (Чорн., Визволення, 1949, 108).

3. Те, що передають по радіо, телевізору. *Стара Дорошенчиха, що уважніше за всіх у радгоспі слухала передачі радіо.., першою почула і про ці океанські випроби* (Гончар, Тронка, 1963, 195).

4. Механізм, що передає рух від однієї частини машини, пристрою до іншої. *В минулому столітті металообробні верстати приводилися в рух від парових машин за допомогою великої кількості пасових передач* (Нариси розв. прикл. електр.., 1957, 98); // Обладнання, яке передає струм на відстань. *Ген — в напрямі Катерино-*

слава й Донбасу — ступають щогли лінії високовольтної передачі (Рудь, Гоміп.., 1959, 31).

5. *розм.* Зайвина в тому, що дають кому-небудь. *Лучче* [краще] *п'ятак передачі, аби до вдачі* (Номис, 1864, № 10539).

ПЕРЕДБА́ННИК, а, *ч.* Приміщення в лазні для роздягання. *У передбаннику на вішалці висить нове обмундирування Котовського* (Мокр., П'єси, 1959, 19).

ПЕРЕДБАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕДБА́ЧИТИ**, чу, чиш, *док.*, *перех.* 1. Бачити, припускати що-небудь заздалегідь; чекати чогось. *Син того панства, пан Вацлав, часто заглядав до Солецьких, і люди передбачали, що це закінчиться маріяжом* [шлюбом] (Кобр., Вибр., 1954, 90); *Обід затягнувся довше, ніж передбачав Андрій* (Гур., Наша молодість, 1949, 43); *Всі ці причепки редактора я передбачив, знаючи його погляди на газету і відносини до мене* (Коцюб., III, 1956, 167); — *Ніякого наказу.. я не одержував,— тихо сказав Щорс..* — *Ах, он як! Розумію. До речі, в штабі це також передбачали, даючи пакет. Ось копія наказу* (Довж., I, 1958, 142); // Робити правильний висновок про напрямок розвитку чого-небудь, про можливість якоїсь події тощо на основі вивчення фактів, даних і т. ін. *Передбачати погоду для всієї країни — правда, це дуже цікаво?* (Донч., V, 1957, 437); *Маркс і Енгельс, а потім Ленін.. геніально передбачали, що капіталізм, вичерпавши можливості свого розвитку, неминуче поступиться місцем перед комунізмом* (Наука.., 8, 1959, 1); // Мати на увазі що-небудь, не забувати про щось. *Філіппов виявився неабияким організатором — усе передбачив до найменшої дрібниці* (Збан.. Єдина, 1959, 263); // *також з інфін.* Планувати, проектувати що-небудь. *Інститут* [кібернетики] *передбачає створити системи обчислювальних машин, здатних стежити за ходом будівництва у великому промисловому або економічному районі* (Наука.., 10, 1963, 5); *В програмах курсів, шкіл для інженерно-технічних працівників і робітників необхідно передбачити розділи з питань механізації та автоматизації конкретних виробничих процесів* (Рад. Укр., 4.VIII 1959, 3).

2. *тільки недок.* Мати що-небудь своєю умовою або передумовою; виходити з чогось, грунтуватися на чому-небудь. *Існування продукту як товару передбачає певні історичні передумови* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 171); — *Наше дружнє й товариське побачення навряд чи передбачає якісь серйозніші угоди за угоду звичайну — торговельно-рибальську* (Ю. Янов., II, 1958, 114); *Ленінський принцип пролетарського інтернаціоналізму передбачає, що кожна комуністична партія повинна на ділі боротися за згуртованість міжнародного комуністичного руху* (Літ. Укр., 23. IV 1963, 2).

ПЕРЕДБАЧА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* 1. Очікуватися (про які-небудь події, явища). — *Значить, дорога передбачається далека,— подумав Хавецький, глянувши на майора. То був правдивий сигнал! Весь полк знав, що замполіт сідає на коня лише при далеких гарячих маршах* (Гончар, III, 1959, 418); *Передбачалась легка вечеря, потім ігри й танці під патефон* (Трубл., Мандр., 1938, 9); *Дим піднімається вгору через те, що повітря знаходиться в спокійному стані; отже, на найближчий час не передбачається зміни погоди* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95); // Плануватися, проектуватися. *Передбачається підвищити продуктивність лісів* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 204); *Семирічним планом у Львівській області передбачається збільшення виробництва зерна в 1,6 раза* (Колг. Укр., 4, 1959, 10); *У штатах навчально-виховних закладів, призначених для дітей привілейованих класів населення, передбачались лікарі, основним обов'язком яких було «збереження здоров'я» школярів* (Шк. гігієна, 1954, 19).

2. Пас. до **передба́чати**.

ПЕРЕДБА́ЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **передба́чити**. *Починається дощ — .. давно передбачений* (Перв., I, 1958, 137); *Штабні писарі сушили собі голови, як оформляти в паперах передачу капітулюючими військами нашій армії засобів пересування (така передача була передбачена в акті про капітуляцію)* (Гончар, III, 1959, 70); // **передба́чено**, *безос. присудк. сл.* — *Дивуюся, що ти не прислав за нами цілу валку оцих колісниць на вісімдесят душ...* — *Все передбачено, Семене* (Ле, Міжгір'я, 1953, 12); *Передбачено різні заходи для забезпечення безперебійного зв'язку між усіма 12 районами Київщини* (Рад. Укр., 6.I 1963, 3).

ПЕРЕДБА́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **передбача́ти, передба́чити**. *За новий метод передбачення погоди Б. П. Мультановському в 1927 р. була присуджена золота медаль Всесоюзного географічного товариства* (Видатні вітч. географи.., 1954, 130); *Особливо великого практичного значення набуває передбачення* [майбутнього] *в соціалістичному суспільстві, де трудящі беруть активну участь у перетворенні природи і суспільного життя* (Наука.., 8, 1958, 61).

2. Здатність передбачати майбутнє, те, що має відбутися. *Партія наполегливо вчиться у мас, збагачується їх досвідом і одночасно вчить маси, вказує їм, спираючись на силу наукового передбачення, нові незвідані шляхи у світле майбутнє* (Ком. Укр., 12, 1966, 3); *Мистецтво передбачення — неодмінна якість партійного керівника* (Рад. Укр., 20.V 1949, 1); // План, проект, здогад. *Передбачення Кутузова збулися: тільки-но розвиднілo, а вже біля села Бородіно розпочався бій* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 293); *Цими днями відбулися засідання постійних комісій Верховної Ради Української РСР: мандатної, законодавчих передбачень, бюджетної, в закордонних справах, по промисловості й транспорту* (Рад. Укр., 8.VII 1962, 1).

ПЕРЕДБА́ЧИТИ *див.* **передбача́ти**.

ПЕРЕДБА́ЧЛИВИЙ, а, е. Який має здатність передбачати що-небудь. *Невтомний, передбачливий Богун з'являвся скрізь, пильнував найменшої орбічці — все було враховано, як того вимагала козацька наука* (Кач., II, 1958, 456); *Прийом справ справді не затягнувся. В передбачливого завідувача навчальної частини вже були заготовлені належні документи* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 25); * Образно. *Аркадій кількома словами зумів переконати її, що майбутнє її дітей — це ні в якому разі не гра сліпого випадку. Їх долею керує розумна передбачлива батьківська рука* (Вільде, Сестри.., 1958, 44).

ПЕРЕДБА́ЧЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **передба́чливий**. *Сапер тільки зітхнув і ліг, не головою під кущ, а ногами. Віктор мовчки схвалив цю передбачливість. Партизани!* (Ле, Клен. лист, 1960, 142); *Прийшла війна, і молодий токар став розвідником. Частий риск вимагав від нього холоднокровності, передбачливості* (Рад. Укр., 17.XI 1948, 2).

ПЕРЕДБА́ЧЛИВО. Присл. до **передба́чливий**. *Він передбачливо вивірив одною ногою міцність трапу, обережно зійшов на нього* (Логв., Давні рани, 1961, 23); *Коломієць передбачливо захопив добрий бінокль* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 378).

ПЕРЕДБА́ЧУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. теп. ч. до **передбача́ти**. *Сашкова смерть, неминуча й передбачувана, на наших очах просто підкосила хлопця* (Коз., Гарячі руки, 1960, 77); — *Ви знаєте, що ми повинні дати вам характеристику в зв'язку з передбачуваним вашим від'їздом за кордон?* — *раптом спитав Ратушний* (Рибак, Час.., 1960, 823).

ПЕРЕДБУ́Р'Я, я, *с., рідко.* Відрізок часу перед бурею і стан природи в цей час. *За лісом прокотився далекий грім передбур'я* (Кучер, Квітує жито, 1938, 35); *В насиченім пилюгою повітрі вже зловісно бриніла незвичайна, характерна для передбур'я, гаряча сухість* (Гончар, Таврія, 1952, 432); * Образно. [Старицький:] *Його життя в бурях... А втім, справжньої бурі він ще не дочекався. Це ще передбур'я...* (Мокр., П'єси, 1959, 309).

ПЕРЕДБУ́РЯННИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **передбу́р'я.** *Шумів ліс і раптом ущух, і настала важка тиша чекання, передбуряна мить* (Ю. Янов., І, 1958, 318).

ПЕРЕДВЕСІ́ННІЙ, я, є. Те саме, що **передвесня́ний.** *В один ясний передвесінній день, Коли Амур трощив льодів окови, Прийшов.. пароплав «Колумб»* (Криж., Калин. міст, 1940, 74); *Поміж деревами низько пливли великі передвесінні хмари* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 805).

ПЕРЕДВЕСНЯ́НИЙ, я́на, я́не. Який передує весні або має місце, буває, відбувається перед весною. *Обличчя Мішеля було смагляве, загоріле, дарма що стояла передвесняна пора* (Смолич, V, 1959, 622); *Зимові присмерки поволі спускалися на засніжену землю, де вже з'явилися перші проталини, принесені передвесняною відлигою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 202); // Пов'язаний з очікуванням весни. *Синички веселіше співають свої перші передвесняні немудрі пісеньки* (Коп., Подарунок, 1956, 74).

ПЕРЕДВЕЧІ́РНІЙ, я, є. Який передує вечору або має місце, буває, відбувається перед вечором. *По затінках між зеленими садами, між сірими стінами загравали вже передвечірні фіолетові тіні* (Вас., І, 1959, 247); *На вікнах будинків палають багряні передвечірнього сонця* (Мик., І, 1957, 481); *Схвильовано завмер передвечірній час над містом, по-весняному розквітлим: останній промінь сонця ще не згас, а ліхтарі вже сяють жовтим світлом* (Забіла, Поезії, 1963, 15); *Передвечірні сутінки; Передвечірня тиша.*

ПЕРЕДВЕЧІ́Р'Я, я, *с.* Передвечірній час. *Було прекрасне червневе передвечір'я* (Собко, Граніт, 1937, 146); *На заході в закучерявлену мідь дубів вкрапляється золото передвечір'я, а низом вже скрадаються, підростають легкі тіні* (Стельмах, І, 1962, 259).

ПЕРЕДВИ́БОРНИЙ, а, е. Який передує виборам або має місце, буває, відбувається перед виборами. *Вся Європа бурунить.. На американськім континенті становище ускладнюється ще й тим, що в Сполучених Штатах якраз у розпалі передвиборна кампанія, конгресменам доводиться маневрувати між двох вогнів...* (Гончар, II, 1959, 362); *Передвиборні збори яскраво і глибоко розкривають справжнє народовладдя, показують всі переваги соціалістичного демократизму* (Рад. Укр., 9.II 1957, 1); *Передвиборна агітація; Передвиборна боротьба.*

ПЕРЕДВИ́БОРЧИЙ, а, е. Те саме, що **передви́борний.** *Чи не поїхати б мені трошки по Галичині та Буковині, щоб побачити і край і передвиборчу справу?* (Л. Укр., V, 1956, 172); *Коли прийшли нові вибори, Невдоволений Русин кандидував знову, але передвиборчі збори зовсім не давали йому тепер вдоволення* (Мак., Вибр., 1954, 6).

ПЕРЕДВИ́ЖНИК, а, *ч.* В Росії другої половини XIX ст.— передовий художник-реаліст з демократичними поглядами, учасник пересувних виставок. *Прекрасне було велике плем'я наших передвижників. Досі ми захоплюємось їх чудовими творами і схиляємось перед мужністю і красою їх подвигу художників-викривачів* (Довж., III, 1960, 111); *Творчість передвижників вчить художника активно втручатися в життя суспільства, пристрасно любити людину, глибоко й яскраво відображати світ людських почуттів* (Мист., 5, 1961, 11).

ПЕРЕДВИ́ЖНИЦТВО, а, *с.* Реалістичний напрямок у російському живопису, засновниками якого були передвижники. *Передвижництво було могутнім масовим рухом. Патріотична діяльність передвижників розбудила серед широких мас інтерес до мистецтва* (Мист., 1, 1962, 28).

ПЕРЕДВИ́ЖНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до передвижників і передвижництва.

ПЕРЕДВИХІ́ДНИЙ, а́, е́. Який передує вихідному дню. *Передвихідний день.*

ПЕРЕДВІ́К, у *і заст.* а, *ч., книжн.* Давні, незапам'ятні часи. *Завжди терновий вінець буде кращим, ніж царська корона,.. так з передвіка було і так воно буде довіку* (Л. Укр., І, 1951, 189); // *у знач. присл.* з **передвіків.** Здавна; ніколи. *Звідки ж тут у дідька млин може си взяти* [взятися]? *Тут же його з передвіків не було* (Хотк., II, 1966, 246).

ПЕРЕДВІ́СНИК, а, *ч.* Те, що (той, хто) передвіщає що-небудь, є першою ознакою, першим вісником чогось. *Над «Востоком» пролітають.. зграї гемонтських курей, морські ластівки — передвісники землі* (Довж., Зач. Десна, 1957, 453); *Період, коли ознаки захворювання невиразні і неясні, називається продромальним періодом (період передвісників), а неясні хвороблиеі явища — продромальними явищами, або передвісниками хвороби* (Підручник дезинф., 1953, 31).

ПЕРЕДВІ́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **передвісник.**

ПЕРЕДВІ́СТИТИ *див.* **передвіща́ти.**

ПЕРЕДВІ́СТКА, и, *ж.* Те саме, що **передві́стя.**

ПЕРЕДВІ́СТЯ, я, *с.* Явище, ознака і т. ін., що передвіщають наближення, настання чого-небудь. *Коли рушає з місця крига і на верхів'ях тане сніг,— це найвірніше передвістя, що неодмінно прийде мить — і молоде, зелене листя над головою зашумить* (Уп., Вірші.., 1957, 121); *На початку 1651 р. польські кавалерійські загони почали нападати на козацькі прикордонні частини, що було передвістям нового вторгнення польської армії на Україну* (Іст. УРСР, І, 1953, 245).

ПЕРЕДВІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який існує споконвічно, без початку і кінця. *В передвічнім вирі атоми, форми й задуми Вихрились, вибухали, прагнули мір і тіл, Нінились над безоднями, бились перед завадами, Кидались протуберанцями, глухо звергались в діл* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 10); // Притаманний людям взагалі, незалежний від окремої людини. *Ішла дитина, на очах росла, Змагала в серці острах передвічний* (Рильський, Поеми, 1957, 288); // *заст.* Божественний. *І в стайню-храмину Царі увійшли, Дитя передвічне У яслах знайшли* (Щог., Поезії, 1958, 329); // *у знач. ім.* **передві́чний,** ного, *ч.* Бог. *Все — з наказу передвічного, Кожна чарочка вина, — Я не винен, що судилася На роду мені вона!* (Крим., Вибр., 1965, 296).

2. Який був, існував у давні, незапам'ятні часи; давній, стародавній. *Перед очима маячили дивної краси фрески, килими, зброя. Праця старинних персів, передвічних арабів, буйних бедуїнів і індійців* (Ірчан, II, 1958, 42); // Дуже старий. *Потім ліс... Передвічний, непроходимий. Ні доріжки, ні поляни* (Хотк., II, 1966, 273).

ПЕРЕДВІЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕДВІСТИ́ТИ,** іщу́, істи́ш, *док., перех. і без додатка.* 1. Угадуючи те, що відбудеться, пророкувати майбутнє; провіщати. *Міркуючи про майбутнє світу, люди все ясніше усвідомлюють, що історія рухається так, як передвіщали Маркс і Ленін* (Рад. Укр., 21.X 1961, 1).

2. Бути ознакою наближення, настання чого-небудь.

Високий, чистий дзвін коси передвіщав мені радість і втіху — косовицю (Довж., Зач. Десна, 1957, 474); *Передранкове небо було покрите хмаринками зі світлими бліками* [полисками], *які передвіщали, що ось-ось із-за гір покажеться сонце* (Томч., Готель.., 1960, 225).

ПЕРЕДВІЩА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* 1. Наближатися, наставати згідно з попередніми прогнозами. *Настав той сухий день, що вчора передвіщався* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 164).

2. Пас. до **передвіща́ти.**

ПЕРЕДВОЄ́ННИЙ, а, е. Який передує війні або має місце, буває, відбувається перед війною, напередодні війни. *Почався по всій землі передвоєнний рух, а в Луцьку передвоєнний застій і тишина* (Оп., Іду.., 1958, 582); *Передвоєнний час;* // Зробл., вигот. перед війною. [І в а н:] *Ось на стіні її портрет, ще передвоєнний* (Лев., Марія. 1953, 52).

ПЕРЕДВОЇ́ТИ *див.* **передво́ювати.**

ПЕРЕДВО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передво́ювати.**

ПЕРЕДВО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕДВОЇ́ТИ,** ою́, о́їш, *док., перех., спец.* 1. Переорювати ріллю ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Переганяти спирт або горілку ще раз, повторно.

ПЕРЕДГІ́РНИЙ, а, е. Розташований у передгір'ї. *Дрімучі ліси вкривали Кримські гори і долини, і навіть передгірний степ, де тепер росте лише сірий полин* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 26); *Передгірній зоні властивий порівняно м'який, помірно вологий клімат* (Звірі.. Карпат.., 1952, 6); // Власт. для передгір'я. *Передгірний клімат.*

ПЕРЕДГІ́РСЬКИЙ, а́, е́. Те саме, що **передгі́рний.** *На малих річках передгірської та рівнинної частин Українських Карпат доцільно споруджувати ставки для розвитку тепловодного рибоводства* (Наука.., 11, 1963, 31); *Передгірські луки.*

ПЕРЕДГІ́Р'Я, я, *с.* Місцевість, що прилягає до гір. *Вони дійшли до краю величезного лісового масиву. Тут гори сходами.. спадали поволі у передгір'я* (Петльов., Хотинці, 1949, 187); *У долині раптом замаячили фіолетові горби, що зливалися з обрієм. Це були вже передгір'я Алтаю* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 111); *У передгір'ях поширені тераси з уламкового матеріалу, нанесеного сюди талою водою льодовиків* (Наука.., 5, 1958, 51).

ПЕРЕДГОРО́ДДЯ *див.* **передгра́ддя.**

ПЕРЕДГРА́ДДЯ, ПЕРЕДГОРО́ДДЯ, я, *с., заст.* Місцевість з поселеннями навколо міста. *Нижче* [Києва] *розкидані були, неначе ластівчині гнізда, хижі, халупи, землянки простого люду.. Це місце так і звалось — передграддям* (Скл., Святослав, 1959, 63).

ПЕРЕДГРО́ЗЗЯ, я, *с.* 1. Відрізок часу перед грозою і стан природи в цей час. *Лягає туман передгроззя на гори, І небо в росі і в хмаровищах тоне* (Бажан, II, 1947, 177); *Шарпнув* [Арсен] *двері, ступив у ніч, сповнену задухи й передгроззя* (Дмит., Розлука, 1957, 108); * У порівн. *На кілька секунд запанувала тиша, зловісна й важка, немов у передгроззя* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 87).

2. *перен.* Час перед грізними, бурхливими подіями. *Народжених в тривожнім передгроззі, нас викохала праця й боротьба* (Забіла, Промені, 1951, 6); *В той* [1941] *рік весною Максиму Нерчину було легко і радісно, хоч десь в серці існувало дивне відчуття передгроззя* (Рибак, Час.., 1960, 163); *Райніс виріс із епохи революційного передгроззя і став полум'яним її співцем* (Рад. літ-во, 11, 1965, 50).

ПЕРЕДГРОЗОВИ́Й, а́, е́. Який передує грозі або має місце, буває, відбувається перед грозою. *Повітря неймовірно парке, таке парке, яким воно буває тільки у передгрозовий час* (Збан., Сеспель, 1961, 28); *Коли відцвітають ніжно-рожеві, як небо перед сходом сонця, троянди, тоді розкриваються червоні, немов жар, а потім наступає черга жовтогарячих, як передгрозовий загід* (Чорн., Красиві люди, 1961, 36).

ПЕРЕДГРО́ЗЯНИЙ, а, е. Те саме, що **передгрозови́й.** *Іван Залізняк подивився на вогні заводу — вони.. насилу пробивалися через млисте передгрозяне повітря* (Собко, Звич. життя, 1957, 140).

ПЕРЕДДВЕ́Р'Я, я, *с.* 1. Місце перед дверима, перед входом куди-небудь; // Місце, місцевість, розташовані безпосередньо перед чим-небудь, біля чого-небудь. *Перед ним простерлись його рідні руїни. Це були мертві переддвер'я Києва — стерті з лиця землі Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина, випалений Труханів острів* (Довж., 1, 1958, 324); * Образно. *Весь хід розвитку відносин партії і спілки є своєрідним зростанням КСМ у партію, як її невід'ємної частини і переддвер'я* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 202).

2. *перен.* Час перед якоюсь подією; початок певного періоду в розвитку чогось. ...*Державно-монополістичний капіталізм є цілковита м а т е р і а л ь н а підготовка соціалізму, є п е р е д д в е р ' я його* ..(Ленін, 36, 1973, 285); *Прокламація.. від імені Центрального Комітету партії більшовиків закликала всіх робітників Росії: «Початок 1913 року хай стане переддвер'ям другої революції в Росії..»* (Іст. УРСР, I, 1953, 688).

3. *анат.* Початок входу в який-небудь отвір, канал живого організму. *Переддвер'я слухового лабіринту.*

ПЕРЕДДЕ́ННИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **переддє́нь** 2. *Ранок зачинався тихий та лагідний, все навкіл: і трави, і дерева, і кущі — наче завмерло, умлівши в передденнній вільготі* (Смолич, Мир.., 1958, 465).

ПЕРЕДДЕ́ННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **переддє́нь** 2. *Дівча утомилось. В вікні переддення. Але не вгасає малий каганець* (Воронько, Драгі.., 1959, 54).

ПЕРЕДДЕ́НЬ, дня́, *рідко* **ПЕРЕДО́ДЕНЬ,** дня, *ч.* 1. Час перед якоюсь визначною подією; самий початок такої події. *Найголовніша і основна умова успіху в момент передодня пролетарської революції є звільнення, є свобода партій революційного пролетаріату від опортуністів і «центровиків»..* (Ленін, 41, 1974, 407); *Був такий же переддень наступу. Над ничією землею щохвилини злітали ракети, німці себе підбадьорювали піротехнікою* (Ю. Янов., II, 1954, 13); *В передодень торжества нескореної волі, коли в одну сім'ю зійдуться сини України, затрембітає в гуцульських горах Велика Трембіта і спалахне вогонь на Довбушевій скалі* (Перв., Невигадане життя, 1958, 261).

2. *рідко.* Початок дня; ранок. *Досвітні пасма витягали сонце на землю, а Лазар потрясав сивим волоссям і.. усміхався, бо дуже любив цей ярий переддень* (Стеф., I, 1949, 238); *Грає ранок, переддень, Грає, сонцем виграва* (Ус., I сьогодні.., 1957, 76).

ПЕРЕДДИПЛО́МНИЙ, а, е. Який передує захистові дипломного проекту, дипломної роботи або має місце, буває, відбувається перед таким захистом. *Павло готувався до переддипломної практики. Останній місяць нікуди не ходив* (Мушк., Серце.., 1962, 227); *Майбутні онкологи мали б проходити 2—3-річне навчання в спеціалізованих онкологічних інститутах, в яких також працювали б постійні тримісячні переддипломні курси для всіх майбутніх лікарів* (Наука.., 8, 1965, 17).

ПЕРЕДДОСВІ́ТНІЙ, я, е. Який передує світанку, досвіту або має місце, буває, відбувається перед світанком, досвітом. *Переддосвітня година.. Де-не-де цвірінь-*

ка пташка. Прохолода віє з гір (Крим., Вибр., 1965, 49); *Коли ми йшли в бої, нам зорі п'ятикутні світили на путі в переддосвітній млі* (Тер., Серце.., 1962, 9).

ПЕРЕДДОЩОВИ́Й, á, é. Який передує дощу або має місце, буває, відбувається перед дощем. *В вологому, переддощовому повітрі комахи літають біля самої землі, бо їхні крила, легко вбираючи вологу, стають важкими* (Наука.., 8, 1958, 48).

ПЕРЕДЕКЗАМЕНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який передує екзамену або має місце, буває, відбувається перед екзаменом. *Передекзаменаційна робота; Передекзаменаційний період.*

ПЕРЕДЕ́РЖАПЕЦЬ, нця, *ч., заст.* Той, хто когось передержує (у 3 знач.). — *Ви передержанці! — заревів писар, — ви передержуєте біглих?* (Кв.-Осн., II, 1956, 303).

ПЕРЕДЕ́РЖАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **передержати.** *Негайне припинення проявляння не рятує передержаний відбиток, який у проявнику швидко чорніє* (Довідник фот., 1959, 164).

ПЕРЕДЕ́РЖАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передержати.**

ПЕРЕДЕ́РЖАТИ *див.* **передержувати.**

ПЕРЕДЕ́РЖКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **передержувати, передержати** 1. *Передержка фотознімків.*

2. *розм., заст.* Переекзаменовка. *Боявся* [Піхтір], *що в цьому році його виженуть зовсім з школи,.. аж йому дали дві передержки* (Вас., I, 1959, 182).

ПЕРЕДЕ́РЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передержувати.** *За передержування залізничних вагонів на під'їзних коліях статутом залізниць передбачаються штрафи* (Рад. Укр., 4.IX 1962, 3); [В р о н с ь к и й:] *Це ваш син арештований весною?* [Д а н и л о:] *Мій син...* [В р о н с ь к и й:] *За передержування й поширювання бунтівничих газет і книжок?* [Д а н и л о:] *Так кажуть...* (Ірчан, I, 1958, 151).

ПЕРЕДЕ́РЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕДЕ́РЖАТИ,** жу, жиш, *док., перех.* 1. Держати, тримати щось де-небудь довше, ніж слід. *Передержувати фотографію у проявнику.*

2. Тримати когось де-небудь протягом певного часу. *Усе літо я хворіла, і тілько як почалися жнива — я вичуняла; та була така кволa, що лікар не пораяв з осені віддавати мене до інституту, а передержати хоч зиму дома* (Мирний, IV, 1955, 334).

3. *заст.* Переховувати десь кого-, що-небудь. *Колись на Ахрема скрізь подейкувано, що він крадене передержує* (Гр., II, 1963, 314); *На раду зібралися старші* [вихованці].. *Вирішили — днів з скілька передержать Мишка потайки в* [дитячому] *будинку* (Вас., II, 1959, 134).

ПЕРЕДЕ́РЖУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.* Пас. до **передержувати.**

ПЕРЕДЕ́РТИ *див.* **передира́ти.**

ПЕРЕДЕ́РТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **передерти.** [П е р у п:] *Витягнув* [Гершко] *з кишені наш контракт, справді перемазаний і до половини передертий, показав мені, знов сховав і пішов* (Фр., IX, 1952, 412); *Сергій прочинив двері. Його мало не занудило. Чи то від тітчиних слів, чи то від запаху розіпрілої передертої кользи* (Мушк., Чорн. хліб, 1960, 103).

ПЕРЕДЕ́РТИСЯ *див.* **передира́тися.**

ПЕРЕДЕШЕВИ́ТИ *див.* **передешевля́ти.**

ПЕРЕДЕШЕВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПЕРЕДЕШЕВИ́ТИ,** влю́, ви́ш; *мн.* передешевля́ть; *док., перех.* Продавати надто дешево, нижче справжньої вартості.

ПЕРЕДЖНИ́ВНИЙ, а, е. Який передує жнивам або має місце, буває, відбувається перед жнивами. *Липневе сонце, здавалося, нерухомо застигло серед високого неба, і так само застиг у тиші та спеці без краю довгий переджнивний день* (Жур., Дорога.., 1948, 42); *Вже не шумлять тихо і ніжно хліба, як у червні, в степу переджнивний сухий шерех* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 350); *Він навмисне приїхав на переджнивні збори, щоб почути збиральний план і здобути в передовому колгоспі певний досвід* (Крот., Сини.., 1948, 426).

ПЕРЕДЖНИВ'Я́, я, *с.* Час перед жнивами. *Духом стиглого хліба дихав степ, і люди тихим надвечір'ям виходять пройтися понад нивою.. В один з таких радісних днів переджнив'я в «Дніпровському» сталася подія, яка сколихнула повоселів усього атбасарського степу* (Хор., Ковила, 1960, 83); *Яке переджнив'я, кажуть люди, такими будуть і жнива* (Рад. Укр., 1.VII 1961, 2).

ПЕРЕДЖОВТНЕ́ВИЙ, а, е. 1. Який мав місце перед Великою Жовтневою соціалістичною революцією. *Радянський читач знає Коцюбинського як друга трудящих і великого майстра реалістичної прози переджовтневого періоду* (Ком. Укр., 9, 1964, 61).

2. Який має місце, буває, відбувається перед святкуванням роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції. — *От, щоб запросити його до нас на переджовтневий вечір! — промовили учні разом і благально дивились мені в очі* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 65); *З кожним днем на підприємстві все ширше розгортається переджовтневе соціалістичне змагання* (Київ. пр., 7.X 1950, 1).

ПЕРЕДЗАСІВНИ́Й, á, é. Який має місце, буває, відбувається перед засівною кампанією. *Передзасівні роботи.*

ПЕРЕДЗАХІ́ДНИЙ, а, е. Який має місце, буває, відбувається перед заходом сонця. *Від сильнішого пориву вітру хмари дощові розходяться і видко ліс — уже в яскравому осінньому уборі на тлі густо-синього передзахідного неба* (Л. Укр., III, 1952, 243); *Коли Ремо увійшов.., Ахмет, Седин і Огли тільки-но кінчили передзахідну молитву* (Досв., Гюлле, 1961, 136).

ПЕРЕДЗБИРА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має місце, буває, відбувається перед збиранням урожаю. *Агрономи колгоспів і бригадири рільничих бригад разом з комбайнерами повинні в передзбиральні дні уважно обслідувати поля і дати обгрунтовані висновки про строки початку збирання* (Зерн. комбайни, 1957, 311); *Передзбиральне видалянням листків бавовнику сприяє підвищенню продуктивності машин на збиранні бавовни і зменшує її засміченість* (Техн. культ., 1956, 258).

ПЕРЕДЗВЕНІ́ТИ, ню́ть, *док.* Перестати дзвеніти; віддзвеніти. *І пісня вже передзвеніла, і зблідли сни мої і мрії...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 133); *Ще зорі сипалися в роси, Ще не займавсь на сході ліс, А вже передзвеніли коси* (Вирган, В розп. літа, 1959, 50).

ПЕРЕДЗВІ́Н, во́ну, ч. 1. Звуки кількох церковних дзвонів. — *Господи помилуй! — вдарив трьохсотголосий хор під гудіння й передзвін великих і малих дзвонів* (Довж., I, 1958, 44); *Дзвонар піднявся вузенькими східцями на дзвіницю, і через хвилину над слободою попливли великодні передзвони* (Шиян, Гроза.., 1956, 272); // Звуки кількох дзвінків різного роду по черзі. *Робочий день у конторі почався клацанням рахівниць, телефонним передзвоном, безконечним рипом дверей* (Кучер, Прощай.., 1957, 272); // Дзвін годинника. *Ніч. Здається, з недалеких гін Б'є курантів Спаських передзвін* (Рильський, III, 1961, 70); // Дзвін кількох струн музичного інструмента. *Чутлива, багатострунна кобза, що висить на кілочку, поки кобзар говорить, резонує-перегукується з ним слабеньким мелодійним передзвоном* (Вол., Сади.., 1950, 38); *Дрібно-дрібно перебирають пальці струни. Передзвони приструнків*

немов повисають на гудінні басів (Мист., 1, 1961, 25); // *перен.* Дзвінкі, мелодійні, приємні для слуху звуки. *Краса в лісі влітку, скільки пташиного дзвону-передзвону! Та всі голоси — і зяблика, і вівсянки, і зеленушки* (Донч., IV, 1957, 103); *Я чую, як шумлять долини, .. І шепіт втомлений ялини, І мідний передзвін сосни* (Бажан, Вибр., 1940, 193).

2. Дзвін від ударів металевих або скляних предметів один об один. *Похмурі, суворі люди щось майструють, кують, кують, і тихий передзвін усяких металів оддається по всіх кутках цих похмурих мурів* (Вас., I, 1959, 362); *Крізь збуджений гомін голосів, крізь передзвін чарок до Ілонки долітали страшні.. слова про якусь загрозу* (Гончар, I, 1954, 462); *Мовчазно сунула руська кіннота, жодного вигуку, тільки чути брязкіт копит та передзвін збруї* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 510); // *перен.* Багато різних звуків, що зливаються у суцільний гомін. *Трудівничий передзвін комсомольської будови лунає над розбудженим степом* (Цюпа, Україна.., 1960, 159); *Буде земля від співів і машин, Не сплять ночей завзяті інженери, І різних мов єдиний передзвін Колише степ весняний срібнопериий* (Рильський, III, 1961, 68).

ПЕРЕДЗВОНИ́ТИ *див.* **передзво́нювати.**

ПЕРЕДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* **передзво́нюватися.**

ПЕРЕДЗВО́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передзво́нювати** і **передзво́нюватися.**

ПЕРЕДЗВО́НЮВАТИ, юю, ююш, *недок.*, **ПЕРЕДЗВОНИ́ТИ,** оню́, о́ниш, *док.* 1. Дзвонити по черзі у церковні дзвони; // Дзвонити по черзі (про дзвінки різного роду, годинники, струни). *Передзвонюють струни, мов дзюрчить струмок* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 24).

2. *тільки док.* Закінчити дзвонити. — *Де у гаспида подівалися двері? — аж скиглить пан Забрьоха; та з серця аж зубами клаца, бо вже давно у всі дзвони передзвонили* (Кв.-Осн., II, 1956, 214); *Вже й на «достойно» передзвонили, а Данило Харитонович божився, що чобітки роблені «на замовлення»* (Панч, В дорозі, 1959, 13); * Образно. *Тихне робочий день... Переговорили стуки сокир робітників... переполоскали білизну гуцулки в потоках, передзвонили коси.. царинками* (Хотк., II, 1966, 374).

3. *тільки недок.* Дзвеніти від ударів по черзі, в різних місцях (про металеві або скляні предмети). *В роботі Анна ставала дедалі швидшою й меткішою, і все частіше та частіше передзвонювали молотки...* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 297); «*Ти живий!*» — *Передзвонював дріт На похилених, чорних стовпах* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 139).

4. Дзвонити ще раз, повторно. *Передзвонювати по телефону.*

ПЕРЕДЗВО́НЮВАТИСЯ, ююся, ююшся, *недок.*, **ПЕРЕДЗВОНИ́ТИСЯ,** оню́ся, о́нишся, *док.* 1. Дзвонити по черзі з ким-небудь у дзвони; // *перен.* Видавати по черзі дзвінкі, мелодійні, приємні для слуху звуки. *Тихо так, що чути навіть, як передзвонюються жайворонки, зависнувши високими дзвониками над нейтральною смугою* (Гончар, III, 1959, 413).

2. *розм.* Дзвонити один одному по телефону.

ПЕРЕДЗИ́МНІЙ, я, є, *рідко.* Те саме, що **передзимо́вий.** *Вітрець передзимній, вогкий, холодненький В діброві засохлим листом шелестить* (Метл. і Кост., Тв., 1906, 24).

ПЕРЕДЗИМО́ВИЙ, о́ва, о́ве. Який передує зимі або має місце, буває, відбувається перед зимою. *Берег, де, нарешті, пристав Лужінський, був справді зовсім порожній.. Такий напрочуд мирний берег Лігурійського моря, тепла передзимова днина* (Ле, Клен. лист, 1960, 190); *Неясне передзимове сонце висіло над аеродромом, затягнуте легкою прозорою хмариною* (Собко, Граніт, 1937, 180); *Щороку наведення передзимових порядків у домі, або, як їх називала Олена, «осінні порядки», розпочинались у Річинських на початку жовтня, перед покровою* (Вільде, Сестри.., 1958, 456).

ПЕРЕДЗ'ЇЗДІВСЬКИ́Й, а, е. Який передує з'їзду або має місце, буває, відбувається перед з'їздом. *Глибоко знаменним є той факт, що в передз'їздівські дні у гущі народних мас виник новий великий почин — комуністичне змагання* (Ком. Укр., 1, 1959, 3); *Ставши на передз'їздівську вахту, залізничники вирішили до кінця місяця навантажити сотні тонн вантажів понад план* (Роб. газ., 19.X 1965, 1).

ПЕРЕДИВИ́ТИСЯ *див.* **передивля́тися.**

ПЕРЕДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕДИВИ́ТИСЯ,** дивлю́ся, ди́вишся; *мн.* перединлються; *док.*, *перех.* 1. Оглядати, переглядати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. *Я передивлявся жінок. Тут* [у залі] *десь мала бути стрижена дівчина — машиністка штабу* (Ю. Янов., I, 1958, 91); *Вони.. передивились своїми очима кожний колосочок, переслухали кожну балачку меж людьми про Томську* (Григ., Вибр., 1959, 298).

2. Проглядати все або багато чого-небудь з метою ознайомлення, перевірки або пошуків чогось; продивлятися. *В гостинній на канапі сиділа.. Сусана Уласівна і передивлялась новий номер ілюстрованого великоруського журналу «Нива»* (Н.-Лев., IV, 1956, 41); *Похмурі, непроникливо суворі хлопці в шкіряних картузах та захисного кольору напіввійськових сорочках доскіпливо передивлялись документи пасажирів* (Збан., Сеспель, 1961, 12); *Масло вирішив негайно з'їздити до матері Любчика.. Якщо вона ще не знає про цю страшну подію, тим краще, можна буде передивитися всі папери на столі, в шухлядах* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 234); // Дивитися по черзі багато чого-небудь або переглядати щось (про багатьох).— *Тебе змалечку хвалять: талант.. Стоси книжок перечитав, до лисого дідька різних опер та п'єс передивився* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 28).

ПЕРЕДИ́Р, у, *ч.*, *спец.* Дія за знач. **передира́ти, передра́ти, переде́рти** 2, 3.

ПЕРЕДИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передира́ти.**

ПЕРЕДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕДРА́ТИ,** деру́, дере́ш; *мин. ч.* передра́в, дра́ла, ло; *і* **ПЕРЕДЕ́РТИ,** деру́, дере́ш; *мин. ч.* переде́р, ла, ло; *док.*, *перех.* 1. *розм.* Розривати що-небудь на дві або кілька частин; переривати. *Якусь хвилину Дністровий блискав на вчителів очима,.. а тоді повільно передер на четверо папірця і кинув його в корзину* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 135); // *безос.* — *Щоб тебе дерло і не переставало, щоб тебе надвоє передерло, як попівську перину* (Стельмах, I, 1962, 229); // Роздираючи, пошкоджувати що-небудь. *Іван зняв сорочку і промивав закровавлене* [закривавлене] *рам'я, котре в тій страшній хвилі передер сукуватий щабель* (Фр., I, 1955, 140).

Го́рло (горля́нку) передира́ти (передра́ти) *кому* — те саме, що **Го́рло (горля́нку) перегриза́ти (перегри́зти)** (*див.* **перегриза́ти**). — *Та горло я тому передеру ось цими руками, хто наважиться про тебе гавкнути зайве* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 440).

2. *спец.* Обдирати, роздрібнювати зерно усе цілком або більшу частину. *Передирати ячмінь на жорнах.*

3. *спец.* Обдирати, роздрібнювати зерно ще раз, повторно.

ПЕРЕДИРА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕДРА́ТИСЯ,** дере́ться; *мин. ч.* передра́вся, дра́лася, лося: *і* **ПЕРЕДЕ́РТИСЯ,** дере́ться; *мин. ч.* переде́рся, лася, лося; *док.* 1. *розм.* Розриватися на дві або кілька частин; перериватися.

2. *діал.* Сперечатися, сваритися. *Старий Петро гукнув на одну грубу.. дівчину, що.. передиралася з одним хлопцем, щоби принесла із стодоли драбину* (Коб., II, 1956, 53).

3. *тільки недок.* Пас. до **передира́ти.**

ПЕРЕДИ́РКА, и, *ж., діал.* Суперечка, сварка. *В Грушатичах прийшло* [дійшло] *до передирок між громадянами й попом* (Фр., VIII, 1952, 70).

ПЕРЕДИСЛОКА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Дислокація збройних сил, яка провадиться заново, по-іншому. *Кожної секунди я чекаю наказу про нашу передислокацію ближче до фронту* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 283).

ПЕРЕДИСЛОКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передислокува́ти** і **передислокува́тися.** — *Повторюю, товариші офіцери,— від нашого передислокування залежить успіх всієї операції. Наказую підготувати підрозділи до маршу* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 310).

ПЕРЕДИСЛОКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Дислокувати збройні сили заново, по-іншому. *Передислокувати полк до кордону.*

ПЕРЕДИСЛОКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Дислокуватися заново, по-іншому (про збройні сили).

ПЕРЕДИ́Х, у, *ч.* Те саме, що **переди́шка.** *Тисяцький Михало.. підніс її* [чарку] *до уст і важко, з передихом, але випив до дна* (Скл., Святослав, 1959, 459).

Без переди́ху — те саме, що **Без переди́шки** *(див.* **переди́шка).** *Отак зминув* [минув] *рік, як ми поженилися.. Я працюю та й працюю без передиху* (Крим., Вибр., 1965, 370).

ПЕРЕДИХА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПЕРЕДИ́ХУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕДИХНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. Робити глибокий вдих і видих при утрудненому диханні. *Він одною рукою стер з виду воду і, роззявляючи рота, передихав* (Мирний, I, 1954, 249); *Я повертаюся спиною до Вольфа, кидаю поглядом по натовпу і важко передихаю* (Кол., На фронті.., 1959, 157); — *Наші леві депутати, — долітають до мене слова читальника,— тримають,— тут Юхим передихнув, далі знов нагнувся до книжки й додав: —ся* (Вас., I, 1959, 360); *Чохов поклав лейтенанта на м'які купини і, розпроставши замлілу спину, кілька разів глибоко, з відсапом, передихнув* (Тют., Вир, 1964, 322).

2. Робити коротку перерву для відпочинку під час роботи, заняття і т. ін. *Оповісник лиш мить передихав, барабанячи в якийсь гучний хрипливий прилад, і знову розпочинав усю довгу фразу* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 183); *Раптом жрець зупиняється.., якийсь час передихував, дивився в темряву, що стелилась за Перуном* (Скл., Святослав, 1959, 223); [Микита:] *Аж отут передихнем по-людськи, двоє суток їхали поспішаючи* (Кроп., V, 1959, 506): *Передихнувши в тіні, Сахно знову побігла* (Смолич, I, 1958, 94).

ПЕРЕДИХНУ́ТИ *див.* **передиха́ти.**

ПЕРЕДИ́ХУВАТИ *див.* **передиха́ти.**

ПЕРЕДИ́ШКА, и, *ж.* 1. Глибокий вдих і видих при утрудненому диханні. *Встала* [Марія], *пішла навпомацки і, притримуючи клямку, поволеньки, з передишками, загостривши слух, почала відкривати двері до сіней* (Вільде, Опов., 1954, 15).

2. Короткий відпочинок під час роботи, заняття і т. ін. *Не поспішаючи, з передишками й перепинками, навкруги роздивляючись і розмовляючи, ми непомітно, без усякої втоми прийшли до села* (Вас., II, 1959, 508); *Весь самієвський полк, якому після шаленого маршу нарешті випала коротка передишка, зараз розкошував* (Гончар, III, 1959, 316); *Рішуча і послідовна боротьба В. І. Леніна проти лівої фрази за завоювання мирної передишки знайшла широкий відгук у партії і серед трудового народу* (Ком. Укр., 3, 1963, 39).

Без переди́шки — безперервно, не зупиняючись. *На один голос* [співали], *в такт, безперестанку, без передишки. Все ті ж слова, усе той темп* (Коцюб., II, 1955, 131); — *От тоді вже ми німця погнали. До самого Дніпра без передишки* (Жур., Дорога.., 1948, 14).

ПЕ́РЕДІ *див.* **пе́ред.**

ПЕРЕДІВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Прожити (певний час або все життя) дівчиною, не виходячи заміж.

ПЕРЕДІ́Й, до́ю, *ч.* Дія за знач. **передо́ювати, переді́ти.**

ПЕРЕ́ДІЛ, у, *ч., діал.* Відгороджена частина якогось приміщення, купе вагона і т. ін. *В переділі вагона третього класу сиділи двоє* (Мак., Вибр., 1954, 14).

ПЕРЕДІ́Л [1], у, *ч.* 1. Дія за знач. **переділя́ти, переділи́ти** і **переділя́тися, переділи́тися.** .. *поділ світу між двома сильними трестами, звичайно, не виключає переділу, якщо відношення сили — внаслідок нерівномірності розвитку, воєн, крахів і т. п.— змінюються* (Ленін, 27, 1972, 345).

2. *іст.* Перерозподіл селянських земельних наділів за кількістю їдоків (при общинному землекористуванні). — *Находили про переділ в земельному кодексі — гарно сказано: треба організувати земельні громади й скласти приговор, тоді вишлють землеміра, і зробить він нарізку, як там кожна громада собі встановить* (Головко, II, 1957, 32); *Однією з причин диференціації селянства є наявна відмінність в землекористуванні, незважаючи на хвилю зрівняльних переділів, яка пройшла* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 233).

◇ **Чо́рний переді́л** — таємна революційна народницька організація, що виникла 1879 р. в Росії і вважала селянство рушійною силою революції.

ПЕРЕДІ́Л [2], у, *ч., спец* Переробка грубих сортів металу на вищі. *Має бути складений найбільш раціональний спосіб конвертерного переділу фосфористих чавунів, виплавлюваних з руд Керченського родовища, що сприятиме підвищенню якості сталі* (Наука.., 6, 1956, 12).

ПЕРЕДІ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переділи́ти.** *Велика, пишна, прибрана як для оргії світлиця, аркою переділена на дві нерівні частини* (Л. Укр., III, 1952, 447); *У наметі, переділеному парусиною надвоє, було тепло* (Трубл., Лахтак, 1953, 143).

ПЕРЕДІЛИ́ТИ *див.* **переділя́ти.**

ПЕРЕДІЛИ́ТИСЯ *див.* **переділя́тися.**

ПЕРЕ́ДІЛКА, и, *ж.* 1. Легка перегородка між частинами приміщення. *Поруч з моїм «кабінетом», за переділкою, кухня — шиплять примуси* (Кач., II, 1958, 20).

2. *діал.* Кужіль. *Звісно, не вміла вишивати Солоха, як її сестри, не вміла прясти так тонко, як вони, а все ж хоч полотнище до полотнища пристебне, хоч переділку перепряде — і за те добре* (Мирний, I, 1954, 60); *Прядку спинила була* [молодиця] *й похилилась над нею в задумі. Нову переділку надіне на гребінь та й знов затурчить прядкою* (Головко, II, 1957, 205).

ПЕРЕДІЛКО́ВИЙ, а, е. Стос. до переділки (у 1 знач.). *Переділкові дошки.*

ПЕРЕДІЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переділя́ти** і **переділя́тися.**

ПЕРЕДІЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПЕРЕДІЛИ́ТИ,** ділю́, ді́лиш, *док., перех.* 1. Розділяти що-небудь на частини.

2. Ділити, розподіляти що-небудь на частини ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Люди обертаються на голос Палійчука, хочуть скоріше порадувати його доброю новиною: — Чуєш, Ликсандре, землю мають переділяти!* (Стельмах, I, 1962, 363); — *За що тепер воюємо? За чужі землі? Так у нас, он, своєї, руської,*

скільки в поміщиків: коли переділити, на всіх вистачить (Смолич, Мир.., 1958, 187).

ПЕРЕДІЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕДІЛИ́ТИСЯ**, ділю́ся, ді́лишся, *док.* 1. Ділитися чим-небудь з кимсь, між собою. * Образно. *Хороший хлопець* [Курило], *надійний і щирий, серцем переділиться, на смерть піде за правду* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 64).

2. *тільки недок.* Пас. до **переділя́ти**.

ПЕРЕДІ́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до переділу (*див.* **переді́л** [2]). *Чим вища температура переділього чавуну і чим менше в ньому сірки, тим вища продуктивність мартенів, тим краща сталь* (Роб. газ., 14.VII 1965, 2).

ПЕРЕДІНФА́РКТНИЙ, а, е. Який буває перед інфарктом, передує йому. *Передінфарктний стан.*

ПЕРЕДІСТОРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до передісторії. *Потроху степ ставав хвилястий, наче з-під землі випинали горбасті спини передісторичних ящурів* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 183).

ПЕРЕДІСТО́РІЯ, ї, *ж.* Те, що передує певному періоду, явищу, події і т. ін.; те, що випереджає появу кого-, чого-небудь. *Ми почули з вуст нашого провідника також і передісторію заводу, хвилюючу розповідь про часи минулі, але не давні* (Смолич, День.., 1950, 63); *Ю. Яновський показав своїх героїв.. у критичні або зламні хвилини їх життя, але зумів кількома штрихами подати їх передісторію* (Іст. укр. літ., II, 1956, 482); // Давня історія кого-, чого-небудь. *Морган був перший, хто із знанням справи спробував внести в передісторію людства певну систему* (Енгельс, Походж. сім'ї.., 1948, 21); *В романі* [«Хіба ревуть воли, як ясла повні?..» П. Мирного] *подано широку соціальну передісторію с. Піски ще з часів заселення Лівобережної України* (Іст. укр. літ., I, 1954, 388).

ПЕРЕДКА́МЕРА, и, *ж* Частина камери згоряння двигуна з самозайманням, в якій утворюється пальна суміш. *Передкамера дизеля.*

ПЕРЕДКА́МЕРНИЙ, а, е. Стос. до передкамери. *Передкамерне розпилення пального;* // Який має передкамеру. *Передкамерний двигун.*

ПЕРЕДКО́ВИЙ, а, е. Який має передок (у 2, 3 знач.). *Передкова сівалка.*

ПЕРЕДКРИ́ЗИСНИЙ, а, е. Який передує кризі або має місце, буває, відбувається перед кризою. *В середині 1937 р. світова капіталістична промисловість досягла лише 95—96% рівня передкризисного 1929 р.* (Іст. УРСР, II, 1957, 399); *Передкризисний період.*

ПЕРЕДКРИ́ЗОВИЙ, а, е. Те саме, що **передкри́зисний**.

ПЕРЕДЛЕЖА́ННЯ, я, *с., мед.* Положення (плода, плаценти і т. ін.) стосовно родових шляхів матері. *Сідничне передлежання плода; Передлежання плаценти.*

ПЕРЕДЛІ́ТНІЙ, я, е. Який передує літу або має місце, буває, відбувається перед літом. *Тепла передлітня ніч глибоким забуттям огортала дівочі почуття* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 37); *А в гаї ходить передлітній шум, Березам білим коси розплітає* (Рильський, II, 1956, 84).

ПЕРЕДМИНУ́ЛИЙ, а, е, *рідко.* Який давно минув.

△ **Передмину́лий час**, *грам.*— те саме, що **Давномину́лий час** (*див.* **давномину́лий**).

ПЕРЕДМІ́СТЯ, я, *с.* Житловий район, що прилягає до міста, але лежить за його межами. *Він зріс саме на селі, в гаях та в долинах на передмісті невеликого міста* (Н.-Лев., IV, 1956, 339); *Дім тітки Іванчукової — на передмісті, де хата від хати відділена садками, а перед вікнами цвітуть квіти* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 49); *Дрогобич, як і майже всі українські міста XVII—XVIII ст., був поділений на дві частини — чотирикутне місто, оточене валами, і передмістя* (Нар. тв. та етн., 4, 1963, 91).

ПЕРЕДМІСЬКИ́Й, а́, е. Прикм. до **передмі́стя**. *Міські доми скінчилися давно; довкола вулиці по обох боках тяглися рядами низенькі передміські хати, присипані снігом* (Фр., VII, 1951, 424).

ПЕРЕДМІХУРО́ВИЙ, а, е: △ **Передміхуро́ва за́лоза**, *анат.*—залоза чоловічого статевого апарату, що міститься під сечовим міхуром і охоплює початок сечівника; простата.

ПЕРЕДМІЩА́НИН, а, *ч.* Житель передмістя. *Хати передміщан стояли на огороджених плотами загородах, зайнятих під городи і садки* (Нар. тв. та етн., 4, 1963, 92).

ПЕРЕДМІЩА́НКА, и, *ж.* Жін. до **передміща́нин**. *На печі побачив* [Андрій] *великий житній хліб, який продають передміщанки щодень на дрогобицькім ринку* (Фр., I, 1955, 277).

ПЕРЕДМО́ВА, и, *ж.* 1. Вступна стаття до наукового, літературного або іншого твору, написана самим автором або кимсь іншим, яка містить попередні пояснення і зауваження. *Все, що я бачив надрукованого,— .. всюди є передслово, а в мене нема. Якби я не друкував своїх «Гайдамаків», то воно б не треба і передмови* (Шевч., I, 1963, 142); [Батура:] *Ваші вірші, даруйте, дурниця, а це чисте золото. Щомісяця надсилайте мені, я відредагую ваші записки і гарантую,— вони будуть видані з моєю передмовою* (Корн., II, 1955, 251); *Переклади з Помяловського і Щедріна І. Франко супроводжував короткими передмовами, які давали загальну характеристику творчості обох письменників* (Рад. літ-во, 3, 1957, 39).

2. *перен.* Те, що говориться або робиться перед чимнебудь головним, важливим як вступ до нього. *Степан страх не любив їздити мовчки, а зачіпати мене вважав за найкраще саме з того, як мені сидіти. Це була неначе передмова* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 34); — *Щось довга передмова в тебе, Маріє* (Донч., V, 1957, 536).

Без передмо́в — без попередніх пояснень, висловлювань. [Груїчева:] *Прости, я буду без передмов. Слухай, твої відносини до Люби дуже не тішать мене* (Л. Укр., II, 1951, 56); *Каргат почав без передмов, наче заздалегідь усе добре продумав* (Шовк., Інженери, 1948, 144).

ПЕРЕДМОСТІ́В'Я, я, *с.* Місце перед мостом, в'їзд на міст.

ПЕРЕДМОСТОВИ́Й, а́, е́. Який міститься, розташовується перед мостом. *Передмостове укріплення.*

ПЕРЕДНАВІГАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який передує навігації або має місце, буває, відбувається перед навігацією.

ПЕРЕДНА́ГОЛОСНИЙ, а, е. У фонетиці — який міститься у слові перед наголошеним складом. *Передназолосний склад.*

ПЕРЕДНАКРЕ́СЛЕННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **накре́слення**.

ПЕРЕДНИ́РКА, и, *ж.* Орган сечовиділення у зародків людини і хребетних тварин.

ПЕРЕДНІ́ВОК, ПЕРЕДНО́ВОК, вку, *ч., діал.* Час перед новим урожаєм (звичайно голодний). *Діти єсть, а годувати їх нічим, бо звичайно у передніївок рідко хто має свій хліб, а у того чоловіка й скибочки не було* (Коцюб., I, 1955, 52); *Мама прогодувати його не могли, бо у них і своїх дітей було досить, а передновок випав тяжкий* (Фр., II, 1950, 87); *Чи ж багато вбогій дівчині треба? Знайти собі вірного дружину, мати своє поле, свій клаптик городу, не пухнути з голоду на переднівку* (Стельмах, II, 1962, 415); *По селах шкірив голодні зубища передновок — ця страшна пора, коли торішній хліб мали тільки багаті, а нового треба було чекати бідноті* (Козл., Ю. Крук, 1957, 523).

ПЕРЕ́ДНІЙ, я, є. 1. Який міститься попереду інших таких самих предметів, на початку ряду однакових предметів. — *А ось і твоє місце,— сказав учитель, вказуючи йому на передню лаву* (Мирний, I, 1954, 326); *З переднього ряду підвівся літній робітник, підійшов до трибуни і подав Кузнецову запальничку* (Головко, II, 1957, 551); — *На передній лівій нозі коня хляпала підкова,— показує Іван Панасович на чітко окреслений слід* (Стельмах, II, 1962, 215); // Який становить частину предмета (предметів), обернену вперед, до кого-, чого-небудь; який є передом (у 1 знач.). *Тілько що пором з'їхав на середину, як передня половина його стала тонути* (Мирний, V, 1955, 349); *Радісно веселили око яскраво-червоні, сині й жовті фарби, в які помальовано передню стіну кожної хати* (Смолич, I, 1958, 52); // *рідко.* Те саме, що **голозни́й**. *Питання про впливи на письменника інших письменників у наших критиків займає чогось переднє місце, хоч розв'язують вони його, на мій погляд, дуже поверхово* (Вас., IV, 1960, 48); // *у знач. ім.* **пере́дня**, ньої, *ж.* Перша при вході в квартиру кімната, де звичайно лишають верхній одяг і і т. ін.; передпокій. *Ходжу без калош, їх оглядають в передній італійці, як яке диво* (Коцюб., III, 1956, 410); *У передній було порожньо. В кухні топилася плита. В кімнаті невідома дівчина витирала зім'ятим папером вікно* (Ю. Янов., II, 1954, 68).

Пере́дня кімна́та, *рідко* — те саме, що **переднокі́й** 1. *Через передню кімнату випадково саме пробігла Марина* (Ільч., Серце жде, 1939, 286); **Пере́дні двері** — двері парадного ходу. *На першому поверсі мали діяти сам Багіров і Хасцький. Тут, винищуючи гарнізон, треба було водночас виламати передні двері, щоб перші атакуючі влетіли в будинок без затримки* (Гончар, III, 1959, 257).

2. Який пересувається, рухається попереду інших. *Не встиг Кайдаш набідкаться, як задній віз нагнався на передній і перекинувся* (Н.-Лев., II, 1956, 276); *Вдарили .. шрапнеллю. Передня лава атакуючих одразу розсіялась* (Гончар, II, 1959, 82); *В темряві виднілася передня коняка з коротким тулубом, чути було, як тихо подзенькує причеплене під возом пусте відро* (Тют., Вир, 1964, 44); // *у знач. ім.* **пере́дні**, ніх, *мн.* (**пере́дній**, нього, *ч.*; **пере́дня**, ньої, *ж.*). Ті, що стоять, пересуваються, рухаються попереду інших. *Компанія Піхоти з маршу йде.., мов клин, Їде в той стиск... «Набік! Набік!» Та де тобі! Передніх тиснуть задні* (Фр., XIII, 1954, 311); *Запорожці палили, не зводячи духу. Задні заряджали рушниці переднім* (Довж., I, 1958, 259).

◇ **Пере́дня сло́во**; **Пере́дні уваги**, *заст.* — передмова. *Сподіваюся читати Вашу автобіографію, котра, як я довідався з «Зорі», враз з переднім словом п. Драгоманова має бути додана до збірника* (Коцюб., III, 1956, 114); *Методологічні основи своїх поглядів на український романтизм і методику дослідження відповідних художніх творів виклав А. Шамрай у передніх увагах до першого тому «Харківської школи романтиків»* (Рад. літ-во, 4, 1967, 83); **Пере́дній край:** а) частина лінії оборони, найближча до ворога; передова. *В місті і в казармах все ніби вимерло, в штабі у командира полку залишилося всього кілька чоловік. Всіх, кого тільки можна, кинуто на передній край* (Коз., Гарячі руки, 1960, 139); *Вам покажуть передній край героїчної оборони Ленінового міста* (Вишня, I, 1956, 308); б) найбільш важлива ділянка роботи, господарства, науки і т. ін. *Переднім краєм сучасної науки стала ядерна фізика, проблема досліджень взаємоперетворень елементарних частинок та античастинок, проблема зірок і надзірок* (Знання.., 2, 1965, 1); **Пере́дній план:** а) місце розташування предметів, найбільш близьке до глядача, спостерігача. *На передньому плані дві закути для свиней, між ними вузький прохід, де складено зілля і всяку годівлю* (Л. Укр., II, 1951, 194); *Табір Хмельницького під Жовтими Водами. На передньому плані велике шатро гетьмана* (Корн., I, 1955, 237); б) те, що має найважливіше значення або відіграє головну роль. *В Даньковім житті, замість регентового камертона, знову на передній план виступила чабанська гирлига* (Гончар, II, 1959, 29).

ПЕРЕДНІ́ЧНИЙ, а́, е́. Який передує почі або має місце, буває, відбувається перед піччю. *Гамір переднічний Всюди затиха: Спить трудівник вічний, Важко в сні зітха* (Граб., I, 1959, 169); *Люди .. вибігали на вулиці, у двори — дивились у темний, вже переднічний небозвід і шукали, з якого боку заграва* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 66).

ПЕРЕДНІ́Ш *див.* **переднішe**.

ПЕРЕДНІ́ШЕ, *рідше* **ПЕРЕДНІ́Ш**, *присл., розм.* Те саме, що **раніше**. — *Переднішe колись я торгував в Одесі, а тепер завів магазин у Києві,— сказав Копронідос* (Н.-Лев., III, 1956, 368); *Брати мої були дуже старші від мене; з сестрами я й переднішe не ладнав — Ксеня стала мені другом* (Гр., Без хліба, 1958, 64).

ПЕРЕДНІ́ШИЙ, а, е, *розм.* Який був раніше. *Ти мені переднішої пісні заспівай, бо це дуже смутна* (Сл. Гр.); — *Як приїхав до нас той переднішій старий пан, я накинув свою скуфію, надів найновішу, найпросторішу рясу, трохи напидхнувсь та й пішов до його* [нього] (Н.-Лев., I, 1956, 126).

ПЕРЕДНО́ВОК *див.* **переднівок**.

ПЕРЕДНЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Провести де-небудь день (звичайно не дома); зупинитися десь на день під час подорожі, мандрівки. — *Оце ж,— каже чорт, — і слобода, де живе Одарка: ото ж, дивись, і її хата.. Іди ж теперечки до неї, переднюєш, а увечері, як сонечко сяде, то й я до вас прийду* (Стор., I, 1957, 90); *Одного разу ми зупинились, щоб переднювати в одному поліському селі біля великого озера* (Збан., Крил. гонець, 1953, 9); // **Прожити** один день. *Аби день переднювати та ніч переночувати* (Укр., присл.., 1955, 195); — *Не кидай мене саму, Василю! Я не тямлю, як без тебе й переднювала! Тяжко та сумно мені!* (Вовчок, I, 1955, 82).

ПЕРЕДНЬО... Перша частина складних слів, що відповідає словам попе́реду, спе́реду, в пере́дній части́ні, напр.: пе́ре́дньопі́дне́бі́нний, пе́ре́дньоспи́нний і т. ін.

ПЕРЕДНЬОЗЯБРОВИ́Й, а, е, *зоол.* 1. Який має зябра попереду серця. *Передньозяброві молюски.*

2. *у знач. ім.* **передньозя́брові**, вих, *мн.* Підклас черевоногих молюсків, що мають зябра попереду серця.

ПЕРЕДНЬОЯЗИКО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **передньоязи́чний**.

ПЕРЕДНЬОЯЗИ́ЧНИЙ, а, е. Який вимовляється при участі передньої частини або кінчика язика (про приголосні звуки); // *у знач. ім.* **передньоязи́чні**, них, *мн.* Звуки, що так вимовляються.

ПЕ́РЕДО *див.* **пе́ред**.

ПЕРЕДОБІ́ДДЯ, я, *с., розм.* Передобідній час. *Надворі стояло гаряче передобіддя, що більш нагадувало глибоке літо, ніж початок осені* (Тудор, Народження, 1941, 151).

ПЕРЕДОБІ́ДНІЙ, я, є. Який передує обідові або має місце, буває, відбувається перед обідом. *Була передобідня пора, сонце стояло високо, ледь просвічувалося крізь тонкі, напівпрозорі хмари і здавалося зовсім маленьким* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 142); *Христю поклали на передобідній сон* (Вільде, На порозі, 1955, 64).

ПЕРЕДОБІ́ДОК, дку, *ч., діал.* 1. Закуска перед обідом. *Лихий передобідок і найліпший обід попсує* (Номис, 1864, № 11961).

2. Передобіддя. *Машина трапилась* [Федорові] *десь аж в передобідок. Засідання бюро вже добігало свого кінця, так що його справу навіть хотіли перенести на інший день* (Мушк., Серце.., 1962, 151).

ПЕРЕДОВИ́Й, á, é. 1. Який перебуває, діє попереду, в авангарді, найближче до ворога (про війська). *На десятий день передовий роз'їзд побачив у степу двох вершників* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 193); *Передові частини червоних підходили вже до Керчі, як тут раптом на їхнім шляху постав .. бар'єр* (Гончар, II, 1959, 84); *Вдень ішли й вночі, Крізь дим і смерть, дряговину і хащі, Щоб вибратись з боями й набрести На щорсівські передові пости* (Бажан, Вибр., 1940, 156); * Образно. — *Хай же не думають наші вороги, що ми одні. Ми тільки передовий загін великого більшовицького наступу* (Довж., I, 1958, 150); // Розташований попереду, в авангарді, найближче до лінії фронту, до ворога. *Мене мобілізували у військо.. Виявилось— якамось чином на передових позиціях в ролі офіцерів було .. учительство* (Вас., IV, 1960, 45); * Образно. *Справа честі радянських учених — закріпити за радянською наукою завойовані передові позиції у найважливіших галузях знання і зайняти провідне становище у світовій науці по всіх основних напрямах* (Програма КПРС, 1961, 113); // *у знач. ім.* **передова́**, вої, *ж.* Частина лінії оборони, найближча до ворога. *Комісар і кілька штабних командирів одержали призначення на передову* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 90); *Радянські артисти виступали перед воїнами на передовій, даючи концерти у надзвичайно тяжких умовах* (Мист., 1, 1958, 17).

2. Вищий від інших рівнем свого розвитку. *Вказував* [В. І. Ленін], *що з допомогою пролетаріату передових країн відсталі країни можуть іти до соціалізму, минаючи капіталістичну стадію* (Біогр. Леніна, 1955, 274); *Величезна виховна, суспільно-перетворююча сила передового і правдивого мистецтва — факт цілком реальний і незаперечний* (Про багатство л-ри, 1959, 150); *Передова наука*; *Передовий суспільний лад*; *Виставка передового досвіду в народному господарстві*; // Який досяг значних успіхів у роботі і веде за собою інших; найбільш свідомий, ініціативний. *На «Запоріжбуді» був зліт молоді, передових молодих робітників* (Вишня, I, 1956, 334); *Необхідно, щоб в ряди КПРС приймались у суворій відповідності з Статутом партії передові і свідомі робітники, колгоспники, інтелігенти, які беруть активну участь у комуністичному будівництві* (Резол. XXIII з.., 1966, 19); // Який свідчить про високий рівень політичного і суспільного розвитку. *Досвід історії більшовицької партії переконує, що виконати роль керівника та організатора пролетарської революції може тільки партія, яка володіє передовою теорією* (Київ. пр., 1.X 1950, 1); *Передові погляди*; // Який відзначається прогресивними суспільно-політичними поглядами, очолює шлях інших до прогресу. *Партія пролетаріату — єдина партія передового класу, здатного завоювати Росії свободу* (Ленін, 21, 1971, 173); *Бувши передовою людиною свого часу, Франко уважно стежив за розвитком прогресивної суспільної думки Росії і Західної Європи* (Рад. літ-во, 18, 1955, 146); // *у знач. ім.* **передови́й**, во́го, *ч.*; **передова́**, вої, *ж.* Людина, що випереджає інших, домагається найбільших успіхів у роботі.— *Такий, друже, в нашому змаганні закон: вчись у кращого, вчись у передового* (Жур., Дорога.., 1948, 175); *Як в газеті на портреті Подали передових, — Стала жінка на прикметі І в старих, і в молодих* (С. Ол., Вибр., 1959, 94); // *у знач. ім.* **передове́**, во́го, *с.* Те, що відзначається прогресивністю. *В партійній, як і в усякій іншій роботі, теж є передове і відстале, нове і консервативне, жива творчість і формалізм* (Ком. Укр., 8, 1963, 3); *«Останні»* [герої п'єси М. Горького] — *це слуги чорносотенної столипінщини, безжалісні кати всього передового* (З глибин душі, 1959, 59).

◇ **Ви́йти в передові́ (на лі́нію передови́х)** — стати одним з кращих (про працівників, підприємства і т. ін.). [В а с и л и н а:] *Усім колгоспом треба вийти на лінію передових* (Корн., II, 1955, 194); **Ходи́ти в передови́х** — бути одним з кращих, найсвідоміших працівників. — *Кому тепер, як не тобі, в передових ходити? Чоловік проти Врангеля добровольцем пішов, брат з Петлюрою б'ється* (Стельмах, II, 1962, 102).

3. *у знач. ім.* **передова́**, вої, *ж.* Те саме, що **Передова́ стаття́**. — *Не такий я нероба, як тобі здається.. Газету візьми, — немає номера, щоб коли не передова, то підвал* (Головко, II, 1957, 473); *Вже не було крикливих шапок у газетах — про сівбу з'являлися лише скромні передові* (Руд., Остання шабля, 1959, 364).

Передова́ стаття́ — керівна редакційна стаття у періодичному виданні, що міститься на його початку і висвітлює важливі питання сучасності. *Романенко уважно раз і другий раз прочитав підкреслені кольоровим олівцем рядки в передовій статті* (Жур., Звич. турботи, 1960, 54).

ПЕРЕДОВИ́К, á, *ч.* 1. Той, хто випереджає інших, домагається найбільших успіхів у роботі. *Я одразу пішов угору. З одного боку — бригадир молоді, передовик соцзмагання, що виконував цеховий план і давав товаришам високий заробіток, пошану на урочистих зборах. З другого боку — футбольний мастак* (Ю. Янов., II, 1954, 18); *Передовики — це люди, які щороку за будь-яких природних умов вирощують високі врожаї, добиваються високої продуктивності тваринництва* (Рад. Укр., 9.II 1961, 1); *Нарада передовиків сільського господарства.*

◇ **Ви́йти в передовики́** — те саме, що **Ви́йти в передові́** (*див.* **передови́й**); **Ходи́ти в передовика́х** — те саме, що **Ходи́ти в передови́х** (*див.* **передови́й**). — *Чула, як дівчата до війни своїм льоном на всю країну прославились?.. А тітка Одарка — її тільки слухай, вона сама до війни в передовиках ходила* (Коз., Сальвія, 1956, 17).

2. Тварина, що йде попереду інших у стаді, зграї, упряжці; вожак. *Із диким виттям плигали вовки на спини оленям. Зуби врізувалися у шиї тварин. На оленя-передовика кинулось кілька вовків* (Трубл., I, 1955, 192).

3. *рідко.* Той, хто веде за собою народні маси. *Так виростає агітатор, Натхненний мас передовик, Що ними партія багата Із року в рік, із року в рік* (Ус., І сьогодні.., 1957, 110).

ПЕРЕДОВИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **Передова́ стаття́** (*див.* **передови́й**). — *Повезіть їй газету свою, сьогоднішнє число з своєю передовицею* (Головко. II, 1957, 491); *В передовиці писали про участь комсомолу у хлібозаготівлях, про хитрі маневри куркулів та підкуркульників, про потребу нещадної боротьби з ними* (Кир., Вибр., 1960, 327).

ПЕРЕДОВИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **передови́к** 1. *Таких слів.. наговорив* [секретар] *їй, що і в мене серце ворухнулося. Що і вдова. Що і мати уважна. Що і передовичка* (Ряб., Жайворонки, 1957, 53).

ПЕРЕДОВІ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **передові́рити**; // **передові́рено**, *безос. присудк. сл.* — *Так, кажете, земляки, що не святі горшки ліплять? — весело задирався до опішнянців Андріяка.* — *Розучились*

уже святі,— в тон йому відповідали земляки. — Тепер нам передовірено... (Гончар, Таврія, 1952, 25).

ПЕРЕДОВІ́РИТИ *див.* **передовіря́ти.**

ПЕРЕДОВІРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕДОВІ́РИТИ,** рю, риш, *док., перех. і без додатка.* 1. Довіряти іншому те, що було довірено раніше самому; доручати іншому зробити те, що було доручено самому. [Г е н е р а л:] *Я — комендант і нікому не можу передовіряти те, що доручено лише мені* (Мам., Тв., 1962, 382); *Вийшло як завжди: не втрутився сам, передовірив помічникам, а вони навіть не зуміли своєчасно організувати розтруску гною під оранку* (Збан., Переджнив'я, 1955, 371); — *Ми весь час ішли цим шляхом, тільки в ракеті монтували виконавчі прилади, а керували нею з землі, тобто весь час боялися передовірити найважливіші функції людини машині* (Собко, Срібний корабель, 1961, 242).

2. Те саме, що **передоручáти** 2. *Передовіряти справу.*

ПЕРЕДОВІРЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **передовіря́ти.**

ПЕРЕДОВСІ́М *див.* **передусі́м.**

ПЕРЕДО́ДЕНЬ *див.* **передде́нь.**

ПЕРЕДОЇ́ТИ *див.* **передоїювати.**

ПЕРЕДО́К, дка́, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **пере́д** 1. *Зрадливий замір заворушився в Швидкого, одразу одігнавши сон, тихенько ворухнув він передком ноги, підбадьорюючи гостя* (Вас., I, 1959, 355).

2. Передня частина воза, візка, екіпажа і т. ін. *Ви сидите на повозці, вам не хочеться вставати.. Ось ви простягаєте ноги, посуваєте їх аж у передок* (Мирний, IV, 1955, 323); *Мою корзинку в передок підводи вмостив уже Ладимер* (Тич., II, 1947, 57); *Коняка трусила задом, тракгала ногами в дощаний передок* (Тют., Вир, 1964, 272); // Передні колеса разом з віссю і голоблями. — *Ми, Опису, вкинемо в віз одного гарбуза паничеві, а другого для погонича почепимо під возом, під передком,— сказали наймички* (Н.-Лев., III, 1956, 25); *У брухті Антон знайшов порожнинний передок, в ільницького коваля випросив однокінний задок, в кума Семка напозичав інструменту і складав воза* (Чорн., Потік.., 1956, 73); // Місце для кучера у візку, екіпажі і т. ін. *Мечелар широко розчинив ворота, скочив на передок фаетона, змахнув батогом, і старовинний, розмальований великими трояндами фаетон загуркотів по дорозі в степ* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 92); // Передня частина деяких сільськогосподарських машин. *Передковий плуг складається з двох основних частин — самого плуга і передка, з'єднаних між собою рухомо* (Механ. і електриф.., 1953, 17); // *рідко.* Передня частина автомашини. *Передок машини стояв на дорозі, значно вище від кузова* (Руд., Вітер.., 1958, 160); *Ольга Іванівна любила швидку їзду. Любила спостерігати, як передок машини підминає під себе безконечну сіру стрічку шляху* (Ткач, Плем'я.., 1961, 350).

3. Колісний, зчеплений з лафетом візок, яким перевозять гармати. *Козаки на засідах чули, як з грюком та брязкотом з передків здіймались гармати* (Стар., Облога.., 1961, 52); *За садком.. Василько несподівано побачив багато коней. Вони стояли, запряжені в передки з-під гармат* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 97).

Взя́тися на передки́ — причепити гармати до передків. *Батарея, востаннє харкнувши ядерними горіхами, взялася на передки й бігом почала відходити за містечко* (Панч, I, 1956, 206); **Зня́тися з передкі́в** — відчепити гармати від передків.

4. Частина взуття, що облягає підйом та передню частину ноги. *Полудрабок обшмульгав жовтий сап'янець і зробив смугу через усю халяву й передок* (Н.-Лев., II, 1956, 317); *Він пришивав нові передки до старих, але ще дебелих юхтових халяв* (Руд., Вітер.., 1958, 121).

ПЕРЕДОЛІМПІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Який передує олімпійським іграм.

ПЕ́РЕДОМ, *присл., діал.* 1. Попереду. [Р я б и н а] *Дивлюся, а то тота скажена Феська йде передом з коцюбою в руці, а за нею дітей-дітей півсела* (Фр., IX, 1952, 399).

2. Раніше; спочатку. *Передом мерли люде і в нас, а теперка ні* (Сл. Гр.); *Він був певний, що заробок мусить.. справдитися, як не передом, то опісля* (Март., Тв., 1954, 306).

ПЕРЕДОПЕРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який буває перед хірургічною операцією, передує їй. *Передопераційний стан хворого.*

2. Розтанований перед операційною. *Стіни передопераційної кімнати й операційного кабінету вимощені кахляними плитками, блищать сліпучою білизною* (Рад. Укр., 15.IX 1962, 3); // *у знач. ім.* **передопераці́йна,** ної, *ж.* Кімната перед операційною, де відбувається підготовка до операції. *Печутно прокралися вони через передопераційну, непомітно просковзнули поза спинами присутніх на операції* (Шовк., Людина.., 1962, 365); *В передопераційній взуваємо спеціальні стерильні «чоботи» — бахіли, надягаємо марлеві маски на обличчя...* (Наука.., 2, 1961, 32).

ПЕРЕДОПИ́Т, у, *ч.* Повторний допит. *Пішло слідство, допити та передопити* (Гр., I, 1963, 398).

ПЕРЕДОПИТА́ТИ *див.* **передопи́тувати.**

ПЕРЕДОПИ́ТУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПЕРЕДОПИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Допитувати ще раз, повторно.

2. Допитувати всіх або багатьох, одного за одним.

ПЕРЕДОРУЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передоручáти.**

ПЕРЕДОРУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕДОРУЧИ́ТИ,** учу́, у́чиш, *док., перех.* 1. Доручати іншому виконання того, що повинен був виконати сам. *Скликання засідання обласкому, конспірування його та гарантування безпеки було покладено саме на Олександра Столярова, і він від початку до кінця всі ці заходи здійснив особисто, не передоручаючи нікому* (Смолич, V, 1959, 100); *У дослідній не затримувався* [Каргат]: *передоручив там усе хімікам-аналітикам* (Шовк., Інженери, 1956, 293); // Доручати, довіряти охорону кого-, чого-небудь, турботи, піклування про когось, щось, догляд за кимось, чимось іншій людині. *Долю хворих, що тільки в цій клініці й гадають знайти порятунок, передоручає* [Шостенко] *людині, яку колись ледве терпів коло себе?* (Шовк., Людина.., 1962, 321); *Вона не мала змоги відірватися на фільварок, щоб попоратися біля корів, і передоручила їх Петруні* (Чорн., Потік.., 1956, 189).

2. Передавати іншому право дій за дорученням (у 2 знач.), раніше надане самому. *Довірений, що передоручив виконання іншій особі, повинен негайно повідомити про те довірителя* (Див. кодекс УРСР, 1950, 42).

ПЕРЕДОРУЧА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **передоручáти.**

ПЕРЕДОРУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передоручи́ти.**

ПЕРЕДОРУЧИ́ТИ *див.* **передоручáти.**

ПЕРЕДОСІ́ННІЙ, я, с. Який передує осені або має місце, буває, відбувається перед осінню. *Передосіннє небо повите було в голубу задуму* (Вас., II, 1959, 204); *Жовкли гаї навколо, в дрімоту передосінню впадало життя на вдовиному хуторі* (Ле, Наливайко, 1957, 210); *Полудень, спека, від палючих променів південного сонця не рятують ні передосіння пора, ні скромні, вицвілі завіски* (Дмит., Драм. тв., 1958, 565).

ПЕРЕДОСТА́ННІЙ, я, с. Який передує останньому. *Дуже прохаю Вас, щоб Ви сказали.. про моє бажання*

читати останню або передостанню коректу (Коцюб., III, 1956, 383); *Вже за три станції до міста він не відходив від вікна. Ось поїзд минає передостанню станцію* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 118); *Присутні одностайно прийняли нові підвищені зобов'язання на передостанній рік семирічки* (Веч. Київ, 6.II 1964, 3).

ПЕРЕДО́ХНУТИ, не, *док.* Загинути (про всіх або багатьох тварин). *Скотина, котра за зиму не передохла від голоду, бродила по степах* (Збірник про Кроп., 1955, 21).

ПЕРЕДОЩИ́ТИ, и́ть, *док., безос.* Пройти, минутися (про дощ, сиру погоду). *Хоч мутніло небо, полільниці пішли на плантацію. Не прорвали й рядка, линув дощ, плантація взялася калюжами. З досадою верталися додому.. Поки дійшли до села, знов передощило* (Горд., II, 1959, 320).

ПЕРЕДОЩИ́ТИСЯ, и́ться, *док., безос., розм.* Те саме, що **передощи́ти.** *Бог дасть, передощиться й буде ясно* (Сл. Гр.).

ПЕРЕДО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передо́ювати.**

ПЕРЕДО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕДОЇ́ТИ,** ою́, ї́ш, *док., перех.* Доїти всіх або багатьох (корів, кіз і т. ін.). *Опухали руки в доярок, доки передоять череди* (Гончар, Таврія, 1952, 220).

ПЕРЕДПАРЛА́МЕНТ, у, *ч.* Дорадчий орган при буржуазному Тимчасовому уряді, створений у вересні 1917 р. за ініціативою есерів і меншовиків з представників різних партій та організацій, у тому числі крупної буржуазії, і бойкотований більшовиками. *.. єдине призначення передпарламенту — обдурити маси, обманути робітників і селян, відвернути їх від нової зростаючої революції..* (Ленін, 34, 1973, 246).

ПЕРЕДПІ́ЛЛЯ, я, *с.* Полоса різного роду загороджень, розташована попереду головної лінії оборони при відсутності безпосереднього контакту з противником. *Йому здається, що .. усе це передпілля, захаращене озброєними валами військ, залите вранішнім сонцем, підняте зараз над землею, як величезна трибуна* (Гончар, III, 1959, 413).

ПЕРЕДПІ́ЧНИЙ, а, е. Який міститься проти печі (перев. про вікно). *В хаті світилось, вже й видно в передпічне вікно — огонь у печі палахкотів* (Головко, II, 1957, 151).

ПЕРЕДПЛА́ТА, и, *ж.* 1. *на що, чого.* Дія за знач. **передпла́чувати, передплати́ти.** *Блонський опублікував.. поклик до передплати на «Енеїду», але намір видання якось не здійснився* (Фр., XVI, 1955, 301); *Заробітку лікарського практиканта вистачало на пристойне, але дуже скромне кавалерське життя: плата за мешкання, абонемент на обіди й вечері в ресторані,.. передплата газета* (Вільде, Сестри.., 1958, 411); *Активна передплата преси — свідчення високого культурного рівня народу* (Рад. Укр., 12.X 1965, 3).

2. Попередня плата за що-небудь. *Редакція сього шановного журналу, де я маю честь вважатися постійною співробітницею, певне, чекає, аж я пошлю передплату, і через те мені книжок не посилає* (Л. Укр., V, 1956, 296).

ПЕРЕДПЛАТИ́ТИ *див.* **передпла́чувати.**

ПЕРЕДПЛА́ТНИЙ, а, е. Стос. до передплати (у 1 знач.). *Передплатна ціна;* // Який розповсюджується за передплатою. *Передплату на зібрання творів великого російського вченого-біолога І. В. Мічуріна в чотирьох томах почав приймати магазин передплатних видань* (Рад. Укр., 17.XI 1948, 4).

ПЕРЕДПЛА́ТНИК, а, *ч.* Той, хто передплатив якенебудь друковане видання. *Передплатники домагались назад грошей — і Начко висилав їх пунктуально* (Фр., VI, 1951, 286); *Він віддав юним передплатникам кілька примірників «На зміну»* (Донч., VI, 1957, 9); *Трудящі України читають не тільки ті газети і журнали, які видаються в республіці. Мільйони українських читачів — постійні передплатники центральних, загальносоюзних видань* (Ком. Укр., 4, 1962, 64).

ПЕРЕДПЛА́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **передпла́тник.** *Прошу пояснити мені.., чи то значить, що там* [у журналі] *бажають мене за співробітницю з запевненим становищем, .. чи тільки так собі, за передплатницю* (Л. Укр., V, 1956, 379).

ПЕРЕДПЛА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **передплати́ти.** *Є міста й райони, де на кожну тисячу чоловік населення припадає по 800—1000 і більше примірників передплачених газет і журналів* (Рад. Укр., 12.X 1965, 3).

ПЕРЕДПЛА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передпла́чувати.**

ПЕРЕДПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕДПЛАТИ́ТИ,** ачу́, а́тиш, *док., перех.* Складати угоду про надсилання друкованого видання з попередньою його оплатою та одержувати це видання за такою угодою. *Роман Гарасимович, крім газет, передплачував з десяток різних журналів* (Донч., V, 1957, 510); *Сходив* [Давид] *потім на пошту, вкинув листа в редакцію газети «Голос праці» й передплатив газету на три місяці для хати-читальні на ті гроші, що зібрали тоді ж у неділю* (Головко, II, 1957, 82); // Вносити своє ім'я в списки учасників якихось позик, відрахувань і т. ін. *Незабаром після перевороту 18 брюмера Бонапарт скликав паризьких банкірів і запропонував їм передплатити позику* (Нова іст., 1956, 88).

ПЕРЕДПЛА́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **передпла́чувати.**

ПЕРЕДПЛЕ́СНО, *рідше* **ПЕРЕДПЛЮ́СНО,** а, *с.* Частина стопи між голінкою і плесном.

ПЕРЕДПЛЕСНОВИ́Й, *рідше* **ПЕРЕДПЛЮСНОВИ́Й,** а́, е́. Прикм. до **передпле́сно, передплю́сно.** *Передплеснова кістка.*

ПЕРЕДПЛЕЧОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **передпліччя.** *Передплечова кістка; Передплечові м'язи.*

ПЕРЕДПЛІ́ЧЧЯ, я, *с.* 1. Частина руки людини від ліктьового суглоба до кисті. *Бачу .. прекрасну, могутню руку, стиснуту в кулак.. Кулак віддавна вже невмиваний, але пругкі жили, разюче конкретні, проступають на межі передпліччя й кулака* (Мик., II, 1957, 67); *На оголеному передпліччі хворого лікар зробив кілька подряпин і на кожну наніс по краплині витяжок алергенів* (Наука.., 9, 1965, 58).

2. Частина передньої кінцівки хребетних тварин від плечового суглоба до лапи (копита). *Задня нога* [жаби] *складається із стегна, гомілки й ступні.., а передня — з плеча, передпліччя й кисті* (Зоол., 1957, 86).

ПЕРЕДПЛУ́ЖНИК, а, *ч.* Робоча частина деяких систем плуга, встановлена на рамі попереду його основного корпусу для кращої якості оранки. *Комбайни стирлувалися за тракторами — ремонтовані, нові. Увесь вирихтувався причіпний інвентар: плуги з передплужниками, сівалки, прості й спеціальні, пропашники, борони...* (Ю. Янов., I, 1958, 606); *Передплужник, призначений для поліпшення якості оранки, являє собою зменшений корпус плуга. Передплужник знімав верхній шар грунту* (Механ. і електриф.., 1953, 13).

ПЕРЕДПЛЮ́СНО *див.* **передпле́сно.**

ПЕРЕДПЛЮСНОВИ́Й *див.* **передплеснови́й.**

ПЕРЕДПО́КІЙ, ко́ю, *ч.* 1. Перша при вході в квартиру кімната, де звичайно лишають верхній одяг і і т. ін.; передня. *Він займав тоді кавалерську квартиру, зложену з одного покою і одного передпокою на другім*

поверсі.. великої каменяці (Фр., IV, 1950, 38); *Він пройшов у передпокій, повісив на оленячих рогах, прикріплених до бронзового щита, кашкет, поставив на підлогу саквояж з пляшками* (Загреб., Європа 45, 1959, 231).

2. Кімната, в якій відвідувачі чекають прийому; приймальна. *Затихає неосвітлене місто, затихає і білосніжний, мов корабель, палац графа Вітте. В передпокої, позіхаючи, хрестить скривлені уста чиновник комітету міністерства* (Стельмах, I, 1962, 616); *Сашко і Даша сиділи в передпокої медпункту і чекали. За дверима серйозно бубонів лікар* (Жур., Даша, 1961, 24).

3. Кімната для челяді; лакейська. *Їхня-бо* [панських посіпак] *батьківщина — то лакейські передпокої в панських палацах!* (Вишня, I, 1956, 294); *У Вільно Шевченко разом із своїм товаришем і земляком Іваном Нечипоренком почав виконувати обов'язки козачка — сидіти в передпокої і чекати панського наказу* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 12).

ПЕРЕДПОЛУДНЕ́ВИЙ, а, е. Який передує полудню або має місце, буває, відбувається перед полуднем.

ПЕРЕДПОЛЯ́РНИЙ, а, е. Який знаходиться перед полярним колом, близько до нього. *Передполярні широти.*

ПЕРЕДПОСА́ДКОВИЙ, а, е. Який передує посадці рослин або провадиться перед посадкою рослин. *Доброму розвиткові коріння молодих дерев сприяє глибока передпосадкова оранка грунту* (Сад. і ягідн., 1957, 34).

ПЕРЕДПОСІВНИ́Й, а́, е́. Який передує сівбі або має місце, буває, відбувається перед сівбою. *Площі, вчасно виорані на зяб, краще зберігають осінні запаси вологи, більше нагромаджують вологи протягом зими і менше витрачають її у весняний передпосівний період* (Рад. Укр., 18.X 1956, 1); *Під час передпосівного обробітку грунту основну увагу приділимо збереженню вологи і знищенню бур'янів* (Колг. Укр., 3, 1961, 8); *Передпосівна культивація; Передпосівна обробка насіння.*

ПЕРЕДПРЯ́ДІННЯ, я, *с., текст.* Сукупність процесів, які передують прядінню.

ПЕРЕДПУСКОВИ́Й, а́, е́. Який передує пускові чого-небудь або має місце, відбувається, провадиться перед пуском. *Для доставки ракети і виконання всіх передпускових операцій потрібне спеціальне устаткування* (Наука.., 8, 1958, 17); *Передпускове пожвавлення відчувається також на будівництві одного з цехів арматурно-машинобудівного заводу* (Веч. Київ, 9.XII 1966, 2); *Передпускові дні.*

ПЕРЕДПУХЛИ́ННИЙ, а, е. Який передує появі пухлини. *В Ленінграді, де протягом кількох років проводяться заходи запобігання розвиткові ерозій та інших передпухлинних процесів у шийці матки, вже відмічено зменшення числа випадків цієї хвороби* (Рад. Укр., 18.VIII 1965, 4).

ПЕРЕДРА́ЖНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **передра́жнювач.** *Зійшлися у гаю Ведмідь товстий та волохатий Та передражник Ма́лпенко Мартин* (Гл., Вибр., 1957, 131).

ПЕРЕДРАЖНИ́ТИ *див.* **передра́жнювати.**

ПЕРЕДРА́ЖНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передра́жнювати** і **передра́жнюватися.** *Передражнювання вийшло таке добре та вдатне, що всі в хаті аж реготались* (Н.-Лев., IV, 1956, 124).

ПЕРЕДРА́ЖНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕДРАЖНИ́ТИ,** ажню́, а́жниш, *док., перех.* 1. Підсміюватися над ким-небудь, піддражнювати когось, копіюючи його міміку, рухи, манеру говорити і т. ін. *Дівкою Оксана була скрізь весела та смішлива і така, що як було захоче, то всякого розсмішить, як почне всіх передражнювати або складати пісні* (Григ., Вибр., 1959, 246); *Вона викривила лице, по-дитячому передражнюючи доктора* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 141); *У нашому дворі мене обступила малеча й почала просити, щоб я передражнив кого-небудь* (Сміл., Сашко, 1957, 38); // Повторювати чиїсь слова, підкреслюючи інтонацією своє іронічне, несхвальне, насмішкувате ставлення до них. [Панас:] *Корову? За таке діло корову?* [Степанида:] *Ох, матінко, корову!* [Гершко *(передражнює):*] *Корову! Ну да, корову! Не дасте, га?* (Кроп., I, 1958, 131); — *«Владико! Владико!»* — *передражнив єпископ.* — *Я, друже мій, зараз, як бачиш, без ряси* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 249); // Наслідувати кого-небудь, поводитися, як хтось; імітувати, відтворювати що-небудь. — *Я вийду попереду, а ти зараз виходь за мною,— сказала Балабушиха.* — *Але ти, Насте, не вмієш ефектно виходити до гостей: ти передражнюєш мене, й воно виходить дуже вже з повагом* (Н.-Лев., III, 1956, 236); *У присмерку осінньої алеї Згрібають діти каштановий лист І пісеньки наспівують свої, Синиці передражнюючи свист* (Рильський, I, 1960, 315); *Дід любив кашляти. Кашляв він часом так довго й гучно, що, скільки ми не старалися, ніхто не міг його як слід передражнити* (Довж., Зач. Десна, 1957, 464).

2. *перев. док.* Розсердити, роздратувати всіх або багатьох. *Якби не запаслися з дому ціпками, то нічим було б тепер навіть від собак відборонитися... А скільки їх, ікластих, передражнили криничани за ці дні!* (Гончар, Таврія, 1952, 21).

ПЕРЕДРА́ЖНЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.* 1. *з ким, між ким.* Передражнювати кого-небудь або один одного. *Целя розложила лист на столику і почала читати, від часу до часу перериваючи читанне* [читання] *своїми замітками, немовби розмовляла і передражнювалася з його автором* (Фр., II, 1950, 297); *Безтурботно передражнювалася* [Христина] *з ним* (Стельмах, I, 1962, 53).

2. Пас. до **передра́жнювати.**

ПЕРЕДРА́ЖНЮВАЧ, а, *ч., рідко.* Той, хто передражнює когось; // *заст.* Імітатор. *Він мусив бути танцюристом, акробатом, жонглером, передражнювачем, блискучим майстром перевтілення* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 197).

ПЕРЕДРА́ЙТИ *див.* **передра́вювати.**

ПЕРЕДРА́КОВИЙ, а, е. Який передує захворюванню на рак. *Передраковий стан; Передракові захворювання.*

ПЕРЕДРА́МЕННИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **передра́м'я, передраме́ння.**

ПЕРЕДРАМЕ́ННЯ *див.* **передра́м'я.**

ПЕРЕДРА́М'Я, ПЕРЕДРАМЕ́ННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **передпліччя.**

ПЕРЕДРАНИ́Й, а,е. Діепр. пас. мин.ч. до **передра́ти** 1. — *Картуз! — гукнув Пилип, виливаючи воду.* — *А шкода, добрий картуз та передраний козирок,— додав він, розглядаючи* (Мирний, I, 1954, 312); *Щеміло передране ударом вухо, відчутно боліло й плече* (Ле, В спопі.., 1960, 50).

ПЕРЕДРА́ННІШНІЙ, я, с. Те саме, що **передранко́вий.** *Антін Рибка стояв на свому подвір'ї і уважно, при слабому передранішньому світлі, стругав довгу жердину* (Коцюб., II, 1955, 430); *Всі спали, спало кілька десятків чоловік, але тихе хропіння звідусіль тільки збільшувало, тільки заглиблювало сонну передранішню тишу* (Смолич, II, 1958, 39).

ПЕРЕДРАНКО́ВИЙ, а, е. Який передує ранку або має місце, буває, відбувається перед ранком. *Місяць уже зайшов, була передранкова пора* (Ю. Янов., I, 1954, 291); *Клим підвів голову і оглянув кімнату, окутану*

димкою світанку. Діти спали міцним передранковим сном (Грим., Кавалер.., 1955, 224).

ПЕРЕДРА́ННІЙ, я, е, *рідко.* Те саме, що **передранко́вий.** *На світ ще й не думало благословиться. У таку передранню добу люди найміцніше сплять* (Морд., I, 1958, 139); *Згадалась юність — тиша передрання...* (Рильський, III, 1961, 293).

ПЕРЕДРА́ННЯ, я, *с.* Передранковий час. *У півсмерку передрання вуличні ліхтарі пропливали медузами в каламутному морі* (Смолич, День.., 1950, 153); *Хлопець став оповідати, як минулого літа він їздив у Янів до дядька Хтодора, як вони плавали передранням на Буг і зловили сома* (Гуц., Скупана.., 1965, 127).

ПЕРЕДРА́ТИ *див.* **передира́ти.**

ПЕРЕДРА́ТИСЯ *див.* **передира́тися.**

ПЕРЕДРА́ЧКА, и, *ж., діал.* Сварка. *Між тим робітники.., чуючи передрачку між «панами», поставали і взиралися цікаво на се видовище* (Фр., V, 1951, 332).

ПЕРЕДРА́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передра́ювати.**

ПЕРЕДРА́ЮВАТИ, юю, ює, *недок.,* **ПЕРЕДРА́ЇТИ,** а́ю, а́їш, *док., перех.* 1. Драїти все або багато чого-небудь. *Передраювати мідні частини корабля.*

2. Драїти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕДРЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який передує революції або має місце, буває, відбувається перед революцією. *Єфимов поставив перед собою величезне завдання: дати історію вугільного Донбасу від передреволюційних часів та до наших днів* (Смолич, VI, 1959, 198); *Яскравим виявом палкої любові простого народу до свого поета* [Т. Шевченка] *були численні пам'ятники в містечках і селах України, споруджені в передреволюційний період на нужденні копійки і встановлені натруджеными руками* (Вітч., 5, 1961, 172); *Передреволюційні події;* // Який діє перед революцією. *Передреволюційне підпілля.*

ПЕРЕДРЕКТИ́ *див.* **передрі́кати.**

ПЕРЕДРЕФО́РМЕНИЙ, ПЕРЕДРЕФО́РМНИЙ, а, е. У царській Росії — стос. до часу перед реформою 1861 р.

ПЕРЕДРЕФО́РМНИЙ *див.* **передрефо́рмений.**

ПЕРЕДРЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **передекти́.**

ПЕРЕДРЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передекти́.**

ПЕРЕДРІ́ЗДВЯ́НИЙ, а, е. Який передує різдву або має місце, буває, відбувається перед різдвом. *Свистіла надворі передріздвяна хуга* (Ле, Наливайко, 1957, 37).

ПЕРЕДРІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передрі́кати.**

ПЕРЕДРІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕДРЕКТИ́,** речу́, рече́ш; *мин. ч.* передрі́к, рекла́, ло́; *наказ. сп.* передре́чи; *док., перех.* Передбачати, передвіщати майбутнє; пророчити. *Вчителі передрікали йому блискучий шлях життя, однаково чи буде Геннадій художником, чи буде артистом* (Вол., Місячне срібло, 1961, 15); *В. І. Ленін геніально передбачав і передрікав майбутні грандіозні завоювання радянської науки, що тепер стали дійсністю* (Рад. Укр., 15.VI 1961, 1); *Хоч славнозвісний професор і передрік смерть у найближчі години, Аркадій промучився ще понад тиждень* (Вільде, На порозі, 1955, 312).

ПЕРЕДРІМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* Подрімати деякий час. *— А то ж усе його праця, механізаторова! Як зайшла збиральна, дві-три години передрімає десь на кулаці і вже подавсь, уже на комбайні...* (Гончар, Тронка, 1963, 211); *Передрімавши, вони слухали всю ніч гуркіт канонади* (Хижняк, Тамара, 1959, 264).

ПЕРЕДРІМА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., діал.* Передрімати. *Нарешті він попросив Спориша, щоб позволив йому передріматися півгодиночки, бо його сон ломить* (Фр., II, 1950, 277); *— Мені болить сьогодні голова так шалено,.. що мушу конче трохи передріматися* (Коб., III, 1956, 133).

ПЕРЕДРІША́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕДРІШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док., перех.* 1. Вирішувати що-небудь заздалегідь, наперед.

2. Обумовлювати, визначати що-небудь.

ПЕРЕДРІШИ́ТИ *див.* **передріша́ти.**

ПЕРЕДРОЧИ́ТИСЯ, очу́ся, о́чишся, *док., розм.* Перестати кидатися з одного боку в інший, непокоїтися (про худобу); перестати дрочитися. *Передрочившись, він* [бичок] *підійшов до Івася і, як вірна собака, почав лизати своїм шорстким язиком ноги* (Мирний, IV, 1955, 11).

ПЕРЕДРУЖИ́ТИ, ужу́, у́жиш, *док.* Подружити усіх, багатьох між собою або кого-небудь з усіма, багатьма.

ПЕРЕДРУЖИ́ТИСЯ, ужу́ся, у́жишся, *док.* Подружитися з усіма, багатьма.

ПЕРЕ́ДРУК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **передрукува́ти, передруко́вувати.** *Незважаючи на важкі умови роботи, більшовики України у 1915—1916 рр. організували передрук окремих праць В. І. Леніна* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 88); [Сумцова:] *Ви поводитеся точнісінько так, як ті молодесенькі хлопчики-поети, що приносять мені на передрук свої вірші* (Собко, П'єси, 1958, 207).

2. Те, що передруковано звідки-небудь. *Постать Вишенського зробилася темою моєї поеми, якої передрук подаю ось тут* (Фр., XVI, 1955, 429); *— Може, хоч передруки з газет не будете конфіскувати?* (Козл., Щури.., 1956, 37).

ПЕРЕДРУКО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **передрукува́ти.** *Передрукована маленькою книжечкою пісня колишнього жовніра Романа Гудзмана — «Гриць Турчин» — не тільки стала популярною у Львові, вона потрапила на села* (Кол., Терен.., 1959, 324); *Шевченко в 1860 році опублікував у журналі «Народное чтение» свою «Автобіографію», яка, будучи передрукованою на сторінках багатьох інших видань, буквально сколихнула всю Росію* (Слово про Кобзаря, 1961, 152); // **передруко́вано,** *безос. присудк. сл. У період з січня 1905 р. до вересня 1917 р. на Україні було перевидано 97 ленінських творів, у тому числі 79 передруковано більшовицькими газетами і 18 видано листівками і брошурами* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 90).

ПЕРЕДРУКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передруко́вувати.**

ПЕРЕДРУКО́ВУВАТИ, ую, ує, *недок.,* **ПЕРЕДРУКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Друкувати, публікувати ще раз, повторно, в іншому друкованому органі. *Давні мої оповідання Ви будете передруковувати з «Правди», «Зорі».., бо мені годі переписувати їх та присилати Вам* (Коцюб., III, 1956, 204); *На Західній Україні поширювалися твори радянських письменників, зокрема М. Горького, перекладені на українську і польську мови. Прогресивні періодичні видання передруковували на своїх сторінках уривки з його творів* (Рад. літ-во, 2, 1963, 123); *Звіт про першу роботу Каргата передрукував один з німецьких хімічних журналів* (Шовк., Інженери, 1956, 286).

2. Переписувати на друкарській машинці. *Часто приносив Олесь Васильович до редакції передруковувати на машинці свої рукописи* (Донч., VI, 1957, 637); [Агайдак:] *Дали ж мені на доповідь всього два дні. Ледве встигли передрукувати* (Дмит., Драм. тв., 1958, 514).

ПЕРЕДРУКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. Друкуватися повторно, в іншому друкованому органі. *Анд-*

рій Малишко був відомий широким колам канадських українців, бо його твори дуже часто передруковувались на сторінках української прогресивної преси за океаном (Вітч., 11, 1962, 169).

2. Пас. до **передруко́вувати.**

ПЕРЕДРУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передрукува́ти.**

ПЕРЕДРУКУВА́ТИ *див.* **передруко́вувати.**

ПЕРЕДРЯ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **передря́пати.** — *Наталю, це твій тато? — питає якась її подружка з передряпаним носом* (Ю. Янов., І, 1954, 22).

ПЕРЕДРЯ́ПАТИ *див.* **передря́пувати.**

ПЕРЕДРЯ́ПАТИСЯ *див.* **передря́пуватися.**

ПЕРЕДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕДРЯ́ПАТИ,** аю, аєш, *док.*, *перех.* Дряпати (*див.* **дря́пати** [1] 1) все або багато чого-небудь, всіх або багатьох, у багатьох місцях.

ПЕРЕДРЯ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕДРЯ́ПАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. Дряпати (*див.* **дря́пати** [1] 1) один одного.

2. *тільки недок.* Пас. до **передря́пувати.**

ПЕРЕДСАДИВНИ́Й, а́, е́. Те саме, що **передпоса́дковий.** *З усіх робіт на вирощуванні ягідників і виноградників.. найбільш механізовано передсадивну підготовку грунту* (Колг. енц., II, 1956, 52).

ПЕРЕДСВІТ, у *і заст.* а, *ч*, *розм.* Те саме, що **передсвіта́нок.** *З передсвіта до вечора, А з вечора до досвіта Летить стріла́ кале́на* (Шевч., II, 1963, 390); *З передсвіта клопіт Менандровим слугам, виносять з робітні богів, ставлять на кручі над морем* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 170).

ПЕРЕДСВІТА́НКОВИЙ, а, е. Який передує світанкові або має місце, буває, відбувається перед світанком. *За Дніпром світало. На темному небі стояли зорі. У цю передсвітанкову годину вони горіли ще яскравіше, ніж уночі* (Скл., Святослав, 1959, 639); *У віконце пробивалася сіро-зелена передсвітанкова мла* (Донч., II, 1956, 196); *На аеродромі теж було тихо і сонно. Нічні польоти вже закінчились, передсвітанкові не починались* (Кучер, Голод, 1961, 453).

ПЕРЕДСВІТА́ННЯ, я, с. Те саме, що **передсвіта́нок.** *За стайнею в темряві.. голоси ледве бубоніли й танули у вологості передсвітання* (Ле, Наливайко, 1957, 184).

ПЕРЕДСВІТА́НОК, нку, *ч.* Передсвітанковий час. *В глибині неба, руйнуючи легкість ночі, неясним маревом вимережувалось павутиння.. передсвітанку* (Стельмах, І, 1962, 73); *В лікарні день починається рано. Снідання там роздали о шостій, коли на вікнах ще висіла особливо густа темрява передсвітанку* (Собко, Справа.., 1959, 312).

ПЕРЕДСВІ́ТНІЙ, я, с, *рідко.* Те саме, що **передсвіта́нковий.** *В темну безсонную ніч, в передсвітнюю темну годину, Втомленим очам моїм вельми дивна поява з'явилась* (Л. Укр., І, 1951, 22); *На.. Присипаних сніжком горбах крутих Під сірим передсвітнім небосводом Станичник бачив курені, плоти* (Перв., II, 1958, 190).

ПЕРЕДСВЯТКО́ВИЙ, а, е. Який передує святу або має місце, відбувається, провадиться перед святом. *Передсвяткові час пройшов дуже сутужно і втомно для мене* (Л. Укр., V, 1956, 304); *Вони зійшлися послухати передсвяткову передачу з Москви* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 228); *Передсвяткова трудова вахта.*

ПЕРЕДСВЯ́ТОЧНИЙ, а, е. *заст.* Передсвятковий. *В їх круглих очах, що плавали на лиці, як скалки сала у юшці, світилась передсвяточна радість й зичливість* (Коцюб., II, 1955, 362); *Наближався великдень. Клопоти передсвяточні уйняли трохи неспокою Марусі: не було часу* (Хотк., II, 1966, 34).

ПЕРЕДСЕ́РДЯ, я, *с.*, *анат.* Верхній відділ кожної з половин серця. *Розглядаючи поверхню серця, легко помітити межі між передсердями і шлуночками* (Метод. викл. анат.., 1955, 97); *Праве і ліве передсердя.*

ПЕРЕДСІ́ПОК, нку, *ч.*, *заст.* 1. Передпокій (у 1 знач.). *Єлена аргейська звеліла служницям Ліжка стелить в передсінку* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 80).

2. Передквер'я. *Вузькі сіни камениці подобали на передсінок пекла* (Фр., VI, 1951, 338).

ПЕРЕДСЛО́ВО, а, *с.*, *рідко.* Те саме, що **передмо́ва.** *Все, що я бачив надрукованого,— .. всюди є передслово, а в мене нема* (Шевч., І, 1963, 142); *Передслово так трудно почати, Як зламати грудневі льоди...* (Мас., Степ, 1938, 7).

ПЕРЕДСМА́К, у́, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **передчуття́.** *Вона бігла вгору.. і чула передсмак усіх дрібних сплісток дріб'язкого життя татарської жінки, з якими чекала на неї.. подруга* (Коцюб., І, 1955, 291).

ПЕРЕДСМЕ́РТНИЙ, а, е. Який передує смерті або має місце, буває, відбувається перед смертю *Боярин, хриплячи в передсмертних судорогах, лежав на землі* (Фр., VI, 1951, 16); *Він умирав. Передсмертний відчай охопив його серце* (Ю. Янов., І, 1958, 222); *Хай він, може, впаде, як Юрій Брянський, в задунайських низинах чи в словацьких горах, він і в останню передсмертну хвилину дякуватиме долі за те, що вона не водила його манівцями, а поставила в ряди великої армії на пряму магістраль* (Гончар, III, 1959, 292); // Сказаний, написаний, зроблений і т. ін. перед смертю. *Передсмертний твій спів пролетить над людьми — вітер лине отак над болотом* (Л. Укр., І, 1951, 224); *Останні передсмертні слова Шевченка були звернені до Дніпра, до України, до її народу* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 604).

ПЕРЕДСМЕ́РТНО. Присл. до **передсме́ртний.** *Той.. Задрижав немічно й передсмертно. Крикнув: — Ой братчику! Гину!..* (Хотк., II, 1966, 328).

ПЕРЕДСТЕ́П, у, *ч.* Те саме, що **лісостеп.**

ПЕРЕ́ДСУД, у, *ч.* Помилковий, хибний погляд, що став для кого-небудь звичним. *Треба боротися з передсудом, що управляти державою може тільки буржуазія. Управління державою повинен взяти на себе пролетаріат* (Ленін, 35, 1973, 141); *Як він умів новим здаватись.. Як він належної хвилини Передсуд юності невинний Умом і пристрастю боров..!* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 16); *Подолання релігійних передсудів сприятиме створенню матеріальних і духовних передумов перемоги комунізму* (Ком. Укр., 1, 1961, 86).

ПЕРЕДТРАВНЕ́ВИЙ, а, е. Який має місце, буває, відбувається, провадиться перед місяцем травнем або перед святом Перше травня. *Колектив заводу став на передтравневу стахановську вахту* (Рад. Укр., 26.III 1950, 4); *Передтравневе соціалістичне змагання.*

ПЕРЕДУБИ́ТИ, ублю́, у́биш; *мн.* переду́блять; *док.*, *перех.*, *спец.* 1. Видубити всі шкіри або багато шкір.

2. Видубити надто сильно, більше, ніж треба. *Передубити шкіру.*

ПЕРЕДУВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **передува́ти** [1].

ПЕРЕДУВА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **передува́ти** [2].

ПЕРЕДУВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕДУ́ТИ,** переду́ю, переду́єш *і* передму́, передме́ш, *док.*, *перех.* Переносити, переміщати рухом повітря. *Вітер передуває пісок.*

ПЕРЕДУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш, *недок.*, *кому, чому.* Мати місце, бувати, відбуватися перед чим-небудь, раніше чогось. *Останній екзамен він складав вісімнадцятого серпня і складав його без охоти і того душевного напруження, яке завжди передувало тим екзаменам, що їх він тримав*

раніше (Тют., Вир, 1964, 57); *Звітно-виборні збори і партійні конференції, що передували з'їздові, показали високу організованість і активність комуністів* (Матер. XXII з. КПУ, 1961, 71); *Не можна, звичайно, ні для IX ст., ні навіть для часу, що передував йому, уявляти східне слов'янство як щось цілком монолітне в побутовому або в мовному відношенні* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 109); // Бути, міститися, йти і т. ін. попереду чого-небудь. *Виданню вибраних праць О. І. Білецького передує стаття академіка М. К. Гудзія, присвячена видатному вченому* (Рад. літ-во, 2, 1963, 153); // Випереджувати появу кого-, чого-небудь. *Климові передувала репутація хлопчика виняткових здібностей* (Горький, Життя К. Самгіна, перекл. Хуторяна, I, 1952, 43).

ПЕРЕДУ́ЖАТИ, аю, аєш, *док., перех., заст.* Перебороти. [Т е т я н а:] *Пройшла у нас чутка, що десь-то, поблизу, проявився борець: в яку слободу чи село не прийде,— всіх передужа* (Кроп., V, 1959, 196); [Х о м а:] *Я знаю, тепер тобі трудно буде передужати свою муку* (Стар., Вибр., 1959, 288).

ПЕРЕДУ́МАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **передýмати** 1, 2. *Мені сподобалось це місце у Вас,.. бо тут говорить глибока, не раз перечута і передумана свідомість юного поета!* (Тич., III, 1957, 150); // **передýмано,** *безос. присудк. сл. Скільки дійсних випадків, і казок, і кривавих легенд було розказано цієї ночі попід тинами. Скільки дум важких передумано мовчки* (Головко, II, 1957, 237).

2. *у знач. прикм.* Підданий роздумам не один раз. *Він говорить тихо, але видно, що це думані й передумані слова* (Ю. Янов., IV, 1959, 129); // *у знач. ім.* **передýмане,** ного, *с.* Те, що хтось передумав. *Багаті Ви дуже, друже, бо роздаєте мені багато з передуманого свого* (Стеф., III, 1954, 60); *Вже не почувалося ні скованості, ні розгубленості. Все пережите, передумане вогнем горіло в ній, рвалось назовні* (Гончар, II, 1959, 191).

ПЕРЕДУ́МАТИ *див.* **передýмувати.**

ПЕРЕДУ́МАТИСЯ *див.* **передýмуватися.**

ПЕРЕДУМО́ВА, и, *ж., чого, для чого, до чого, яка.* Попередня умова існування, виникнення, діяння і т. ін. чого-небудь. *Товарний обіг є вихідний пункт капіталу. Історичними передумовами його виникнення є товарне виробництво і розвинений товарний обіг, торгівля* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 149); *Доконечна передумова для формування письменника: вміння спостерігати і точно фіксувати спостережене* (Рильський, III, 1956, 411); *Якби намацати сюжетні передумови до такої картини, коли б ще трохи повернути голову цього героя, глянути на неї в русі* (Ю. Янов., V, 1959, 121).

ПЕРЕДУ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передýмувати.** *Сапуну почулися в його голосі нотки передумування* (Ряб., Золототисячник, 1948, 24).

ПЕРЕДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕДУ́МАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *перех. і неперех., про кого — що і без додатка, також із спол.* що. Думати, роздумувати про все, багато чого-небудь або про всіх, багатьох; обдумувати все або багато чогось. *І жаль їй було сина, і якось чудно було, як почала вона передумувати, що він говорив з нею, який він був* (Н.-Лев., I, 1956, 106); *Любить він читати про якісь пригоди й героїчні вчинки відважних людей, а тоді довго передумує прочитане* (Донч., I, 1956, 53); *Мотря так і впала на скриню! — ..Скільки я літ працювала, скільки нічок недосипала, думок передумала, здоров'я вкоротила, поки цього добра наскладала!* (Мирний, I, 1949, 265); [П а р а с к а:] *Зніметься* [Мар'яна], *піде та гляди — аж до півночі нема... а тут ждеш, ждеш, передумаєш, переболієш серцем, поки прийде* (Вас., III, 1960, 39); * Образно. *Вітер хворий віє стиха... То біжить над море синє, То на гори тихо лине. І над кручею в задумі Передумує всі думи* (Олесь, Вибр., 1958, 226).

2. *перех. і неперех., про кого — що і без додатка.* Думати, роздумувати про кого-, що-небудь знову, багато разів. *Думала я й передумувала довгенько собі.. Ні, таки я їй скажу!* (Вовчок, I, 1955, 213); — *Не пухла мені голова від думок. А війна змусила самого про все подумати й передумати* (Жур., Дорога.., 1948, 198).

3. *перев. док., неперех., з інфін. і без додатка.* Міняти своє рішення; відмовлятися від задуманого. *Дуже хочу бути в Криворівні і досі не передумав* (Коцюб., III, 1956, 331); — *Ой, мабуть, перепаде нам від Салогана,— знову в задумі повторює Матвій, непомітно пасучи очима за Октавом Пігловським, в надії, що той передумає їхати до управителя* (Стельмах, I, 1962, 87).

ПЕРЕДУ́МУВАТИСЯ, усться, *недок.*, **ПЕРЕДУ́МАТИСЯ,** ається, *док.* Бути предметом думок, передумування. *Стара жінка оповідала все, що бачила на довгім віку, що чулося, пережилося, передумалося* (Хотк., II, 1966, 17); *Скільки дум передумається вночі! Скільки мислених розмов і суперечок прошумить!* (Вол., Озеро.., 1959, 70); // *безос. Думалося-передумувалося місяцями — як же бути між двох сил, а вирішати треба — раптом, за одну хвилину* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 349).

ПЕРЕДУРИ́ТИ, дурю, ду́риш, *док., перех., розм.* Обдурити всіх або багатьох, одного за одним. — *Старшини — жменька, а голоти — сила. А на раді старшина кого передурить, кому горілкою очі залле* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 204).

ПЕРЕДУРІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* Перестати дуріти. *Дмитро в той самий день, не чекаючи, нім* [поки] *дядя* [батько] *передурів, ..ляпнув, що бере за жінку Катерину* (Хотк., II, 1966, 84).

ПЕРЕДУСІ́М, *рідше* **ПЕРЕДОВСІ́М,** *присл.* Перш за все, перше всього, в першу чергу; насамперед. *Сідав* [Славко] *на ослін і передовсім намагався вдержати рівновагу, бо безногий ослін хилитався* (Март., Тв., 1954, 229); *Пушкін був людиною у найвищому значенні цього слова, і його поезія — це передовсім людяність, той гуманізм, який наша країна несе всьому світові* (Рильський, III, 1956, 179); *Прийшов я додому і передусім відшукав Олексу* (Мур., Бук. повість, 1959, 174); *Як відомо, будь-який успіх на виробництві передусім залежить від людей, їх кваліфікації і організації роботи* (Ком. Укр., 7, 1964, 15).

ПЕРЕДУ́ТИ *див.* **передýвати** [1].

ПЕРЕДУЧО́РА, *присл.* Напередодні учорашнього дня, два дні тому. *Чотирнадцятий день минув передучора від часу, як моя мати лягла в постіль* (Коб., III, 1956, 206); *Коли її втомлений погляд, пронизуючи далечінь над містом, черкнув мій позір, мене покинула втома. Здалось — це не ми передучора ще сварливо зустрілись. Не її я вилаяв дурепою* (Досв., Вибр., 1959, 20).

ПЕРЕДУЧОРА́ШНІЙ, я, є. Який був, відбувався передучора. *Справа була важна, а навіть, правду сказавши, становила одну з головних причин його передучорашнього приїзду до Львова* (Фр., VI, 1951, 222).

ПЕРЕДУШИ́ТИ [1] *див.* **передýшувати.**

ПЕРЕДУШИ́ТИ [2], ушу́, у́шиш, *док., перех.* 1. Надушити (*див.* **надуши́ти** [1]) всіх, багатьох або все, багато чого-небудь.

2. Надушити надто сильно, більше, ніж треба.

ПЕРЕДУШИ́ТИСЯ, ушу́ся, у́шишся, *док.* 1. Надушитися (про всіх або багатьох).

2. Надушитися надто сильно, більше, ніж треба.

ПЕРЕДУ́ШУВАТИ, шую, шуєш, *недок.*, **ПЕРЕДУШИ́ТИ,** ушу́, у́шиш, *док.*, *перех.* 1. Умертвляти, душачи, давлячи всіх або багатьох. [Кармелюк:] *Я їх* [панів] *живих на огні спряжу! Я їх, собак скажених, своїми руками передушу!* (Вас., III, 1960, 239); *Він розповідав про вовчицю, в якої мисливці забрали з гнізда вовченят, а вона потім мало не всіх овець передушила в колгоспі* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 97).

2. *рідко.* Душити кого-, що-небудь, нищити, стискаючи, розплющуючи в якомусь місці. — *Приймай поповнення,— весело озвався він, — здрастуйте. Нехай мене гусениця передушить, коли я не заробив у вас доброї вечері з добавкою...* (Ю. Янов., II, 1954, 140).

ПЕРЕДУ́ШУВАТИСЯ, шується, *недок.* Пас. до **передушувати.**

ПЕРЕДУЮ́ЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **передува́ти** [2]. *Всередині в Москві — віддаля від бурхливої революційної столиці Петрограда — відкривалася передуюча Всеросійським Установчим зборам Державна нарада* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 7).

ПЕРЕДХО́ПИТИ *див.* **передхо́плювати.**

ПЕРЕДХО́ПЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕДХОПИ́ТИ,** оплю́, о́пиш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що **передба́чати.**

ПЕРЕДЧА́СНИЙ, а, е. Який відбувається, наступає, утворюється і т. ін. раніше належного, визначеного строку, часу. *Вони реготались, мов діти: вона — тонко і дзвінко, як молода дівчина, він — грубше, передчасним баском двадцятилітнього парубка* (Коцюб., I, 1955, 343); *Всюди у військах таке панувало піднесення, так хотілося покінчити швидше все одним ударом, що командирам коштувало зусиль стримувати бійців від передчасного виступу, від негайної атаки на Перекоп* (Гончар, II, 1959, 406); *Після обстеження багатьох людей похилого віку вчені прийшли до висновку, що необхідно розрізняти природну і передчасну старість* (Знання.., 5, 1965, 5); *Передчасні зморшки.*

Передча́сна дити́на — дитина, що народилася раніше визначеного строку. *Треба тямити, що отець Тріщин та сплодив за п'ять літ шестеро дітей. І поміж ними не було близнят. Навіть передчасних не було. Кожне приходило на світ одинцем, у приписану пору* (Март., Тв., 1954, 403); **Передча́сна смерть** — надто рання смерть. *С. Тудор вступив до львівської гімназії. Але незабаром, після передчасної смерті батька, родина.. опинилася в скрутному становищі* (Іст. укр. літ., II, 1956, 577).

ПЕРЕДЧА́СНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **передча́сний.** *Він хотів бути мудрим і примушував себе запозичати від розуму, який прирікав його на довгі ще роки чекання, і від знання, яке доводило йому передчасність його любовних поривів* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 56).

ПЕРЕДЧА́СНО. Присл. до **передча́сний.** *Передчасно гаснуть сили* (Граб., I, 1959, 512); *Щороку багато людей передчасно, в розквіті сил, гине від різних серцевих захворювань* (Наука.., 3, 1957, 15).

ПЕРЕДЧУВА́ННЯ, я, *с.* Неясне відчування того, що може відбутися, настати. *Важкі передчування несподівано налягли на його душу, непаче насунулись на небі важкі хмари* (Н.-Лев., IV, 1956, 249); *Лиш один раз так німіє серце у солодкому передчуванні, Що годиться щастям називать* (Рильський, II, 1960, 100); *Болісним передчуванням мене пронизало нині* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 17).

ПЕРЕДЧУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕДЧУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Наперед, заздалегідь відчувати те, що відбудеться, настане. *Посилаю Вам своє останнє оповідання і передчуваю, що будете лаяти мене за нього, бо я й сам себе лаю* (Коцюб., III, 1956, 392); *Іще не знаючи, що трапилось, але передчуваючи якусь біду, вона прислухалася до його квапливих кроків* (Шиян, Гроза.., 1956, 234); *Поет бачив завтрашній день без кріпаччини, передчував «сім'ю вольну, нову», був ясновидцем відродження, предтечею грядущої революційної бурі* (Літ. Укр., 30.V 1964, 2).

ПЕРЕДЧУВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* 1. Наперед, заздалегідь відчуватися (про те, що відбудеться, настане). *Не було ще перемоги, та вона вже передчувалася* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 63).

2. Пас. до **передчува́ти.**

ПЕРЕДЧУ́ТИ *див.* **передчува́ти.**

ПЕРЕДЧУ́ТТЯ, я́, *с.* Неясне відчуття того, що може відбутися, настати. *Макарові Івановичу аж у очах потемніло, аж у п'ятах похололо... От і справдилося його передчуття. От і нещастя!..* (Коцюб., I, 1955, 166); *Тільки упали на землю ночні* [пічні] *тіні, у мені пробудилась якась незвичайна тривога — якесь передчуття...* (Вас., II, 1959, 30); *У передчутті чогось страшного, невідомого Іванко ще дужче пригорнув до себе Роксану і глянув в її обличчя* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 56); *В ряді віршів Тичини починає звучати мотив, який можна назвати передчуттям бурі* (Поезія.., 1956, 41).

ПЕРЕ́ДІШЕ, *присл.*, *діал.* Раніше. — *Візьміть мене з собою звідси, тату! — вирвалося знов, як передше, болісно з грудей хлопця* (Коб., II, 1956, 106); *Передше ніж Лаговський встиг що-небудь йому одмовити, він уже казав далі* (Крим., А. Лаговський, I, II, 1905, 91).

ПЕРЕ́ДШИЙ, а, е. *діал.* Такий, як раніше. *Його очі миготіли передшим блиском, а вираз його обличчя був глибоко поважний* (Коб., II, 1956, 137).

ПЕРЕДЯГА́ННЯ *див.* **переодяга́ння.**

ПЕРЕДЯГА́ТИ *див.* **переодяга́ти.**

ПЕРЕДЯГА́ТИСЯ *див.* **переодяга́тися.**

ПЕРЕДЯГНЕ́НИЙ *див.* **переодя́гнений.**

ПЕРЕДЯГНУ́ТИ *див.* **переодяга́ти.**

ПЕРЕДЯГНУ́ТИЙ *див.* **переодя́гнутий.**

ПЕРЕДЯГНУ́ТИСЯ *див.* **переодяга́тися.**

ПЕРЕДЯГТИ́ *див.* **переодяга́ти.**

ПЕРЕДЯГТИ́СЯ *див.* **переодяга́тися.**

ПЕРЕЕКЗАМЕНО́ВКА, и, *ж.* Повторний екзамен. *Надолужити те, що пробайдикував улітку,— нема чого й думати, бо до переекзаменовки осталося всього два дні; треба придумати що-небудь інше, щоб викрутитись* (Вас., I, 1959, 183); *Екзамени — річ серйозна. Кому хочеться дістати переекзаменовку на осінь, — ціле ж літо тоді нанівець піде?* (Вишня, II, 1956, 301).

ПЕРЕЕКЗАМЕНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переекзамено́вувати** і **переекзамено́вуватися.**

ПЕРЕЕКЗАМЕНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЕКЗАМЕНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Екзаменувати ще раз, повторно.

2. Екзаменувати всіх або багатьох.

ПЕРЕЕКЗАМЕНО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕЕКЗАМЕНУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* Складати екзамен ще раз, повторно.— *В цьому році ні один ідіот у класі не буде переекзаменовуватися!* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 255).

ПЕРЕЕКЗАМЕНУВА́ТИ *див.* **переекзамено́вувати.**

ПЕРЕЕКЗАМЕНУВА́ТИСЯ *див.* **переекзамено́вуватися.**

ПЕРЕЖА́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пережа́рити.**

2. *у знач. прикм.* Пересмажений або підсмажений. *Галина поставила на стіл велику миску смачної юшки, заправленої пережареною цибулею* (Шиян, Партиз. край, 1946, 115).

ПЕРЕЖА́РИТИ *див.* **пережа́рювати.**

ПЕРЕЖА́РИТИСЯ *див.* **пережа́рюватися.**

ПЕРЕЖА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пережа́рювати.**

ПЕРЕЖА́РЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.,* **ПЕРЕЖА́РИТИ,** рю, ри́ш, *док., перех.* 1. Жарити, піджарювати що-небудь довше, ніж треба, надміру.

2. Нагрівати що-небудь надто сильно. *Чим вища температура катода, тим інтенсивнішою буде його емісія. Але пережарювати нитку не можна, бо вона швидко вийде з ладу* (Осн. радіотехн., 1957, 9).

3. Підсмажувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЖА́РЮВАТИСЯ, ю́ється, *недок.,* **ПЕРЕЖА́РИТИСЯ,** риться, *док.* 1. Піджарюватися надто сильно або надто довго, втрачаючи добру якість.

2. Нагрівати́ся надто сильно; перегріватися.

3. *тільки недок.* Пас. до **пережа́рювати.**

ПЕРЕЖА́ТИ *див.* **пережина́ти.**

ПЕРЕЖДА́ТИ *див.* **пережида́ти.**

ПЕРЕЖЕ́ВРІТИ, і́є, *док.* Перегоріти без полум'я (про все або багато чого-небудь); // *безос. Нехай трохи пережевріє в грубі, то тоді і заткнеш каглу* (Сл. Гр.).

ПЕРЕЖЕНИ́ТИ, женю́, же́ниш, *док., перех.* Поженити всіх або багатьох. *Що ж тут, добродію, за мудрощі Кабицю оженити? Хіба ж ми мало пережениди всякого народу?* (Сл. Гр.); *Лишилося: усіх акторів З артистками пережениить* (Еллап, І, 1958, 288).

ПЕРЕЖЕНИ́ТИСЯ, женю́ся, же́нишся, *док.* 1. Поженитися (про всіх або багатьох).

2. *розм.* Оженитися ще раз, повторно. — *Як там Хома Брус? Живий ще? — Та живий, нівроку. Оце баба померла, так вони недавно оженилися. — Отакої! От тобі й Хома! Та я б оце і сам пережениився, так отож свій міліціонер в спідниці* (Тют., Вир, 1964, 405).

ПЕРЕЖЕРТИ *див.* **пережира́ти.**

ПЕРЕЖИВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **переживати** 4, 5. *Для розкриття образу Пальми новеліст* [О. Гончар] *застосував принцип олюднення тварини, тобто показав її сприймання і реагування немовби людські, показав процеси мислення, узагальнення, переживання, ставлення до навколишнього світу* (Рад. літ-во, 3, 1957, 27); *Естетичне переживання належить до духовної сфери і є функцією мозку* (Знання.., 10, 1967, 24); *Мета мистецтва переживання полягає насамперед у створенні на сцені живого життя людського духу і у відображенні цього життя в художній сценічній формі* (Про мист. театру, 1954, 203).

2. *перев. мн.* Почуття, враження людини, які визначають її психічний стан у даний момент. *Не раз, в хвилину спочинку, смерком, коли предмети ховалися в тінях, а ми просувалися плечем до плеча, щоб подвоїти ніжність та силу наших переживань, твій голос теплішає на згадках про далекі вже роки дитинства* (Коцюб., II, 1955, 356); *Я відчув глибоке співчуття до цього чоловіка, охопленого невідомим мені, але сильним переживанням* (Ле, Право.., 1957, 10); *Численні спостереження, тривалі дослідження показали, що розвитку атеросклерозу у значній мірі сприяють тяжкі переживання, нервові перенапруження* (Наука.., 2, 1965, 20).

ПЕРЕЖИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕЖИ́ТИ,** переживу́, переживе́ш *і діал.* пережи́ю, пережи́єш, *док.* 1. *перех.* Жити довше, ніж хто-, що-небудь, після смерті кого-небудь або загибелі когось, чогось. *Ніхто не може світа пережити* (Номис, 1864, № 389); *Було в Анта три жони, яких він набагато пережив, а від них мав синів...* (Скл., Святослав, 1959, 12); *Переживши не одне людське покоління, дуб уже почав всихати з вершини* (Шиян, Гроза.., 1956, 22); // Бути, існувати, зберігатися довше, ніж що-небудь (про предмети, явища і т. ін.). *О тіні велетнів славетних наших! О славні творці, поети вмерлі! Немає вас, а слава ваших діл Пережива людській покоління* (Сам., І, 1958, 83); *Невідомо лишень, з якої причини ігумен не велів в той час рушати бібліотечної зали, запевняючи, що вона пережиє еще* [іще] *і новий монастир* (Фр., VIII, 1952, 138); // Зберігати своє значення після смерті свого творця або сучасників (про твори літератури, мистецтва і т. ін.). [Г р е ч у х і н:] *Краса — вища від помилок.. Так, твори переживають людей* (Коч., II, 1956, 98) *Нема Остапа Вишні. Щедру силу Він в книги вклав що нас переживуть* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 140); *Живу, пишу не для хвали, Та марю, щоб пісні могли Мій день печальний пережити* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 62).

◇ **Пережи́ти свій вік; Пережи́ти себе́:** а) зберегти своє значення після смерті. *Хто цілком на послузі народу Віддає своє життя слабе В боротьбі за щастя, за свободу — Тільки той переживе себе!* (Стар., Вибр. 1959, 96); б) втратити своє значення за життя; не за довольняти вже чиїх-небудь потреб, вимог життя [К р и ш т о ф:] *Упадають останки середньовіччини* [середньовіччя], *дрібна продукція пережила свій вік — капітал концентрується* (Фр., IX, 1952, 363); *Трудящим класам довелось переконатися на досвіді, що старий буржуазний парламентаризм пережив себе, що він зовсім несумісний із завданнями здійснення соціалізму.* (Ленін, 35, 1973, 227).

2. *перех.* Жити, існувати певний час. *Перші сліди завжди робив він* [лось] *сам, за ним виступала дружина, пробиваючи своїм тілом стежку для двох малят, що переживали тільки першу зиму* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 54); *Так я пережив із рік. Спершу було трудно а далі нудно* (Вовчок, VI, 1956, 251); *Здавалося, що сил не вистачить навіть для того, щоб пережити день* (Збан., Крил. гонець, 1953, 34); // Жити, існувати під час певних подій, явищ; переносити події, явища навколишнього життя (перев. тяжкі). *В теплі та в добрі вона згадувала ті лихі години, що їй приходилось переживати, і дивувалась, як то вона їх пережила* (Мирний, IV, 1955, 255); *Дивізія переживала важкі дні.. Вся наддніпрянська й наддністрянська контрреволюція наступала на Щорса пліч-о-пліч з білополяками* (Довж., I, 1958, 206); *Незабутні дні переживав Тарас Григорович під час зустрічі з славетним негритянським актором А.-Ф. Олдріджем* (Слово про Кобзаря, 1961, 134); *І скажуть колись люди: коли сей народ пережив і такі часи і не загинув, то він сильний* (Л. Укр., V, 1956, 434); *Пережили і війни і біду, визволили землю молоду* (Тич., I, 1957, 83); // Перебувати в певному стані, проходити яку-небудь стадію розвитку. *Світ переживає епоху бурхливих національно-визвольних революцій* (Програма КПРС, 1961, 38); *Всі організми переживають розквіт старіння і смерть* (Наука.., 8, 1968, 9); *Шевченко як майстер пережив цікаву еволюцію* (Рильський, III 1956, 242).

3. *перех. і без додатка.* Знаходити в собі сили перенести, витерпіти щось. *Трудно, звичайно, й зараз але трудно зовсім якось по-інакшому, бо знаєш тепер заради чого доводиться скруту переживати, знаєш що незабаром кінець їй* (Гончар, II, 1959, 342); *З усіх дітей Артем найтяжче, найболючіше переживав утрату батька* (Головко, II, 1957, 388); — *Я вбила мамку мою ріднесеньку!.. Вона не переживе такого сорому!* (Кв.-Осн., II, 1956, 452); — *А чим же їй,— питаю, — жити, коли землю одібрати? — Переживе гладка! Хіба сама не при здоров'ї ще?* (Мирний, III

1954, 36); *Кілька днів тому, коли стався був між ними розрив, думала — не переживе. Життя без нього для неї одразу згасло, злиняло, втратило сенс* (Гончар, Людина.., 1960, 5).

4. *перех.* Зазнавати якого-небудь почуття, мати якийсь настрій і т. ін. *Чуючи той солодкий жах, який завжди переживає людина на самоті з величними проявами природи, я стояв і тріпотів нервами* (Хотк., II, 1966, 314); *Того дня після безсонної ночі Шевченко переживав приплив найгнітючішого суму* (Тулуб, В степу.., 1964, 370); *І ви почали Якимові гаряче викладати про все, що вам довелося бачити сьогодні, про ті чарівні та милі почування, які ви пережили* (Мирний, IV, 1955, 324); [Р о м о д а н:] *Прийшла війна. А після неї скільки і радості і горя довелося пережити нам усім!..* (Корн., II, 1955, 348); // *за кого — що і без додатка.* Відчувати хвилювання, неспокій щодо кого-, чого-небудь. *Для нього не було різниці між дійсністю й сном. Яка різниця, коли у сні так само бачиш, смієшся, страждаєш, переживаєш?* (Коцюб., II, 1955, 287); — *Ну-ну, простудишся, а тоді переживай за тебе* (Донч., V, 1957, 476); *Він стільки пережив за ці хвилини, вболіваючи за свого дружка, якому аж ніяк не зичив лиха, що тепер ладен був зректися навіть своїх попередніх слів* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 56).

5. *перех.* Зосереджувати свої думки, почуття на якомусь явищі, події. [Я к і в:] *Перш ніж писати в газету, ти сама все переживи серцем, а тоді вже—людям...* (Зар., Антеї, 1961, 51); // Відтворюючи в свідомості які-небудь події, уявляти себе учасником їх. *Василь сидить на порозі в клуні, пригадує моменти з недавньої вистави, переживає все наново і сміється, і жестикулює, вигукує* (Вас., II, 1959, 198); *Вкупі з відважними дослідниками хлопчик переживав цікаві пригоди, боровся з полярною кригою* (Донч., VI, 1957, 496); *Подію, очевидно, треба самому згадати, навіть пережити ще раз уявою, щоб точніше розповісти* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 20); // У театральному мистецтві — перейматися почуттями й думками сценічного образу. — *Ну, річ відома, — ви занедужали... перевтома... се й не дивниця: так переживати свої ролі...* (Л. Укр., III, 1952, 697).

ПЕРЕЖИВА́ТИСЯ, áється, *недок.*, **ПЕРЕЖИ́ТИСЯ,** иве́ться, *док.* 1. Бути змістом чиїх-небудь переживань, почуттів, думок. *Так багато пережилося вражінь за сей короткий час,.. що боюся торкатися їх, бо в листі всього не спишеш* (Коцюб., III, 1956, 358); — *Небагато прожилося, а багато пережилося. Чи та я Маруся, що так ще недавно бігала садом,ганяючися за Оришкою?..* (Хотк., II, 1966, 206).

2. *діал.* Відходити в минуле. — *Все, що живе,— переживається. Пережилися й твої молодечі думи про свободу* (Фр., VI, 1951, 50); *Я немов пережилася. Ох, як пусто, нудно, як глупо!* (Коб., I, 1956, 201).

3. *тільки недок.* Пас. до **переживáти.** *Щастя пізнається лише двома, а переживається воно окремо кожною істотою...* (Досв., Вибр., 1959, 23); *Повернення товариша з госпіталю щоразу переживалося ротою як радісне свято* (Гончар, III, 1959, 214).

ПЕРЕЖИДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пережидáти.**

ПЕРЕЖИДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЖДА́ТИ,** дý, дéш, *док.*, *перех. і без додатка, також із спол.* п о к и. Очікувати деякий час закінчення чи початку чого-небудь або чекати якийсь час, перебуваючи у якому-небудь стані, становищі і т. ін.; перечікувати. *Три дні й три ночі переждали вони, поки до гаю знов побратися* (Вовчок, I, 1955, 368); *Я не знаю, що було важче: слухати дівчину чи пережидати гнітючі паузи, коли вона раптом замовкала, з трудом переводячи подих* (Жур., Вечір.., 1958, 367); *Як метелик, Хлопчик полетів, А Тінь попереду, неначе утікав, Щоб не вловив.. Розсердивсь він на ту дурницю І покотився на травицю, Оддихать трошки, пережда́ть* (Гл., Вибр., 1957, 190); *Хлопець не знав, що робити. Він не взяв з собою ні харчів, ні хутряного мішка, в якому можна пережидати пургу* (Трубл., I, 1955, 277); *Старий презирливо переждав, поки висміється парубок* (Стельмах, I, 1962, 338).

ПЕРЕЖИНА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЖА́ТИ,** жну́, жне́ш, *док.*, *перех.* 1. Зжинати все або багато чого-небудь.

2. Випереджати кого-, що-небудь під час жнив.

ПЕРЕЖИРА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЖЕ́РТИ,** ру́, ре́ш, *док.*, *перех.*, *вульг.* З'їдати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. [Б а б у с я:] *Вони* [вороги], *мов звірі, нишпорять по хижах, Залазять в кожен запічок і діжку, Хапаючи останню нашу їжку, Бо овечок в отарах пережерли Уже давно...* (Воронько, Казка.., 1957, 4).

ПЕРЕЖИ́ТИ *див.* **пережи́ти.**

ПЕРЕЖИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пережи́ти.** *Одноманітна робота навела задуму на неї. Давно пережиті дні й події зачали відживати, набирати давніх красок і життя* (Кобр., Вибр., 1954, 3); *Вітчизняна війна була найтяжчою і найжорстокішою з усіх воєн, будь-коли пережитих нашою Батьківщиною* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 25); [Р і ч а р д:] *Все, що ти говориш, я сам собі казав не раз, не два. Та сі вагання й муки переміг я, вони вже пережиті раз назавжди* (Л. Укр., III, 1952, 52); *Збуджена уява живо малювала перед ним недавно бачені і пережиті картини* (Тют., Вир, 1964, 318); // **пережи́то,** *безос. присудк. сл. За роки довгії, що ти прожив між нас, Енергії в тобі не збито, І ти, вмираючи, життя в останній час Казав: «Як мало пережито!»* (Сам., I, 1958, 126); *Україно! Україно! Тихі води, ясні зорі. Скільки горя пережито! Скільки щастя золотого!* (Гур., Друзі.., 1959, 9).

2. *у знач. прикм.* Який минув, пройшов; минулий. *Я так страшно змучивсь, так увесь погнувся Під ярмом — вагою пережитих літ, Що надій відрадних я навіки збувся* (Граб., I, 1959, 593); *Він з приємністю згадав кілька пережитих епізодів* (Сміл., Зустрічі, 1936, 201); *Те, що межи нами зайшло, не було непорозумінням, я се почувала, мені тільки хотілось, щоб воно скорше стало пережитим і забутим фактом* (Л. Укр., III, 1952, 621); // *у знач. ім.* **пережи́те,** того, *с.* Те, що минуло, пройшло. *Кожна людина рано чи пізно відчуває потребу звернутися в думах до минулого, осмислити пережите, підвести підсумок своїм життєвим шуканням* (Вітч., 8, 1965, 148).

3. *у знач. прикм.* Який ви́кликав певні переживання. *Його сон хоч і підкріпив, та не вернув спокою; на лиці зосталися сліди важких дум, пережитого лиха* (Мирний, III, 1954, 374); *Доки батько біля похідної майстерні веде ділові переговори,.. Ліна, ще не зовсім отямившись після пережитого сорому, стоїть* (Гончар, Тронка, 1963, 185); // *у знач. ім.* **пережи́те,** того, *с.* Те, що ви́кликало певні переживання. *Саме тепер Любчик і не хотів би мати в своїй хаті гостя. Після пережитого сьогодні хотів лишитися на самоті* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 37).

4. *діал.* Віджилий. *Здавався* [Василь] *потрохи пережитим, але в його істоті було щось независиме, щось сміле, безоглядне* (Коб., I, 1956, 202); *Надіялися* [люди] *довідатись.., як мають зміни́ти свої давні звичаї, щоби стати до боротьби зі старим пережитим світом* (Март., Тв., 1954, 363).

ПЕРЕЖИ́ТИСЯ *див.* **переживáтися.**

ПЕРЕ́ЖИ́ТОК, тку, *ч.* 1. Те, що збереглося від минулого і не відповідає сучасним нормам життя; застарілий погляд, уявлення, звичай. — *Не розумію твоєї примхи. Людина поступова не повинна б соромитись таких речей, се пережиток варварства* (Л. Укр., III, 1952, 748); *Працівники сільського виконкому мають справу з живими людьми різного характеру й темпераменту, з невимерлими ще подекуди пережитками і забобонами* (Вишня, I, 1956, 357); *Релігія є головним противником наукового світогляду, найживучішим пережитком минулого* (Наука.., 8, 1963, 5); *Пережитки капіталізму в свідомості людей; Приватновласницькі пережитки.*

2. *рідко.* Те саме, що **переживáння** 2. *Неспокійні усякові пережитки незабаром дали себе знати* (Н.-Лев., IV, 1956, 229).

ПЕРЕ́ЖИ́ТОЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пере́жи́ток** 1. *Пережиточне явище.*

ПЕРЕЖО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пережувáти.**

2. *у знач. прикм., перен.* Багато разів обмірковуваний, обговорений або описаний. *Замість реальних образів дає* [поет] *пусті і заяложені фрази, замість фактів — старі й пережовані схеми, запозичені з книжок* (Фр., XVI, 1955. 111).

ПЕРЕЖО́ВКЛИЙ. а, е, *розм.* Який пережовк. *Запізня була вже осінь — потоки й ручаї По річчаку пережовклому, по вимоклій колії...* (Шпорта, Вибр., 1958, 109).

ПЕРЕЖО́ВКНУТИ, не; *мин. ч.* пережо́вк, ла, ло *і* пережо́вкнув, нула, ло; *док., розм.* 1. Зробитися надто жовтим.

2. Набрати жовтавого, жовтого відтінку (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕЖОВТИ́ТИ, вчý, вти́ш, *док., перех., розм.* 1. Зробити надто жовтим.

2. Забарвити жовтим кольором усе або багато чого-небудь.

ПЕРЕЖО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пережо́вувати.** *Пережовування в газеті деталей Саїдового вчинку нервувало трудящі маси* (Ле, Міжгір'я, 1953, 319); *Пережовування їжі.*

ПЕРЕЖО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕЖУВА́ТИ,** ую, уєш, *док., перех. і без додатка.* 1. Жуючи, подрібнювати їжу зубами. *Кінь, зриваючи зубом вершки трав, підійшов до них* [Марусі і Дмитра] *і дивився, пережовуючи* (Хотк., II, 1966, 144); *Він методично, в незмінно повільному темпі пережовував і ковтав їжу* (Сміл., Пов. і опов., 1949, 11); *Онися жувала, жувала, не пережувала та давай допікати дочці* (Н.-Лев., III, 1956, 209); *Він допив вино до останньої краплини, нашвидку пережував шматочок сиру і звівся з достойністю* (Смолич, Світанок.., 1953, 394); * У порівн. *Майстри мовчали. Звільна обмірковували вони його слова, наче пережовували їх* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 202).

2. *перен.* Багато разів звертатися у думках, розмові і т. ін. до одного й того ж предмета, питання; довго, з усіх боків обмірковувати, обговорювати або описувати що-небудь. *Довкола мене глухота і нудьга, а самій власні думки безнастанно пережовувати, — це і томить і не доводить ні до чого* (Коб., I, 1956, 123); *Похитає головою стара Векла, жахається, сперечається, не вірить — а там, гляди, пережує своїм непроворним розумом та вже й трохи прихильніше стає до синових думок* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 125).

ПЕРЕЖО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок.,* **ПЕРЕЖУВА́ТИСЯ,** ується, *док.* 1. Піддаватися пережовуванню.

2. *тільки недок.* Пас. до **пережо́вувати.**

ПЕРЕЖУВА́ТИ *див.* **пережо́вувати.**

ПЕРЕЖУВА́ТИСЯ *див.* **пережо́вуватися.**

ПЕРЕЖУРИ́ТИСЯ, урю́ся, у́ришся, *док.* Перестати журитися.

ПЕРЕЗАБУ́ТИ, у́ду, у́деш, *док., перех.* Забути все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. — *Чи ви мене коло того знахарства заставали? Та я.. всі шепоти-наговори перезабула* (Вол., Місячне срібло, 1961, 317).

ПЕРЕЗАБУ́ТИСЯ, у́дуся, у́дешся, *док.* Забутися (про все, багато чого-небудь або всіх, багатьох).

ПЕРЕЗАПИ́ЛЕНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перезапили́ти.**

ПЕРЕЗАПИ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезапили́ти** і **перезапили́тися.** *Вільне міжсортове перезапилення сприяє підвищенню врожайності* (Хлібороб Укр., 6. 1965, 22).

ПЕРЕЗАПИЛИ́ТИ *див.* **перезапи́лювати.**

ПЕРЕЗАПИЛИ́ТИСЯ *див.* **перезапи́люватися.**

ПЕРЕЗАПИ́ЛЮВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **перезапи́лювати** і **перезапи́люватися.**

ПЕРЕЗАПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕЗАПИЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., перех., спец.* Взаємно запилювати всі рослини або багато рослин. *Перезапилюючи.. рослини жита, кукурудзи, пшениці, селекціонери успішно вивели велику кількість цінних сортів озимих і ярих хлібів* (Наука.., 3, 1957, 3).

ПЕРЕЗАПИ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ПЕРЕЗАПИЛИ́ТИСЯ,** ли́ться, *док., спец.* 1. Запилювати один одного (про всі сорти або багато сортів рослин). *В саду повинно рости декілька різних сортів яблук, груш, вишень, слив. Це необхідно, оскільки під час цвітіння вони взаємно перезапилюються* (Наука.., 3, 1962, 51).

2. *тільки недок.* Пас. до **перезапи́лювати.** *Більшість видів бобів перезапилюються комахами* (Колг. Укр., 12, 1958, 30).

ПЕРЕЗА́ПИС, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перезаписа́ти, перезапи́сувати.** *Під час перезапису звукооператор має можливість збільшувати, зменшувати або зовсім виключати звук* (Мист. кіно, 1955, 94).

2. Наново записана плівка, пластинка. *У 1933 році для документального фільму «Три пісні про Леніна» з пластинок на кіноплівку перезаписали кілька промов В. І. Леніна. Перезапис вийшов задовільний* (Наука.., 4, 1964, 1).

ПЕРЕЗАПИСА́ТИ *див.* **перезапи́сувати.**

ПЕРЕЗАПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕЗАПИСА́ТИ,** ишу́, и́шеш, *док., перех.* Записувати звук на плівку або пластинку ще раз, повторно або заново, по-іншому; записувати на іншу плівку або пластинку *Сучасній записувальній техніці нічого не варт зберегти від загибелі унікальні мелодії. Їх можна перезаписати* (Літ. Укр., 28.VII 1967, 2).

ПЕРЕЗАПИ́СУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перезапи́сувати.**

ПЕРЕЗАРЯ́Д, у, *ч., фіз.* Надто велика кількість електрики, що перевищує встановлену норму.

ПЕРЕЗАРЯДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезаряджа́ти** і **перезаряджа́тися.** *З закінченням процесу перезаряджання конденсатора енергія магнітного поля котушки перетвориться в енергію електричного поля* (Курс фізики, III, 1956, 226).

ПЕРЕЗАРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕЗАРЯДИ́ТИ,** ядку́, я́диш, *док., перех.* 1. Заряджати вогнепальну зброю зарядом, патроном ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Вони лежали на землі, стріляли з автоматів, одповзали за дисками.., перезаряджали й знову одстрілювалися* (Перв., Дикий мед, 1963, 471); *Після перших двох торпедних пострілів човен заховався глибоко під воду, перезарядив торпедні апарати,*

знов сплив і дав останній постріл (Трубл., Шхуна.., 1940, 128).

2. Надавати електричного заряду ще раз, повторно; змінювати електричний заряд якого-небудь тіла, приладу і т. ін. *Перезаряджати акумулятор.*

3. Ладнати до роботи який-небудь прилад, механізм і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перезаряджати фотоапарат.*

ПЕРЕЗАРЯДЖА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕЗАРЯДИ́ТИСЯ,** я́диться, *док.* 1. Заряджатися знову, одержувати новий заряд (про вогнепальну зброю).

2. Змінювати свій електричний заряд.

3. *тільки недок.* Пас. до **перезаряджа́ти.**

ПЕРЕЗАРЯ́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перезаряди́ти.**

ПЕРЕЗАРЯ́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезаряди́ти** і **перезаряди́тися.**

ПЕРЕЗАРЯДИ́ТИ *див.* **перезаряджа́ти.**

ПЕРЕЗАРЯДИ́ТИСЯ *див.* **перезаряджа́тися.**

ПЕРЕЗАРЯ́ДКА, и, *ж.* Дія за знач. **перезаряджа́ти, перезаряди́ти** і **перезаряджа́тися, перезаряди́тися.**

ПЕРЕЗАСТА́ВА, и. *ж.* Дія за знач. **перезаставля́ти, перезаста́вити.** *Перезаставa маєтку.*

ПЕРЕЗАСТА́ВИТИ *див.* **перезаставля́ти.**

ПЕРЕЗАСТАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезаставля́ти.**

ПЕРЕЗАСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕЗАСТА́ВИТИ,** влю, виш, *док.*, *перех.* Віддавати в заставу, заставляти ще раз, повторно або на нових умовах.

ПЕРЕЗАСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **перезаставля́ти.**

ПЕРЕЗАСТА́ВНИК, а, *ч.* Той, хто перезаставляє що-небудь.

ПЕРЕЗАСТА́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перезаста́вник.**

ПЕРЕЗАЯ́ВКА, и, *ж.* Повторна заявка.

ПЕРЕ́ЗВА, и, *ж.*, *діал.* Перегук. * Образно. *Коли б перезва радісних сердець Моїм пісням назустріч полетіла* (Перв., II, 1958, 218).

ПЕРЕЗВА́, и́, *ж.* У дореволюційні часи — частина українського весільного обряду, звичай, за яким родичі молодої після першої шлюбної ночі йшли або їхали з відповідними обрядовими піснями на частування до хати молодого. *Усе село ніби палало в час перезви, бо все село гуляло на весіллі* (Н.-Лев., II, 1956, 182); *Вчора справили весілля, А сьогодні на похміллях Ми справляєм перезву* (Олесь, Вибр., 1958, 286); *Після перезви учасники бенкету переряджаються і йдуть по селу за здобиччю переважно до родичів нареченого і нареченої* (Від давнини.., I, 1960, 143); // *збірн.* Учасники такого походу, поїздки. *Місила болото весільна перезва, сповняючи холодне повітря піснями* (Коцюб., II, 1955, 30); *Чумакова рідня топталася, м'ялася надворі, та витівки не припинялися, і тому перезва посідала в сани* (Горд., Чужу ниву.., 1939, 78).

ПЕРЕЗВА́ТИ *див.* **перезива́ти.**

ПЕРЕЗВОЛО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перезволо́жити.** *Вирощувати кукурудзу на зерно на заплавних землях і окультурених торфовищах не рекомендується,.. тому що навесні вони бувають перезволожені* (Колг. Укр., 4, 1961, 7).

ПЕРЕЗВОЛО́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перезволо́жити** і **перезволо́житися.** *Не можна допускати перезволоження грунту у весняно-літній період* (Хлібороб Укр., 10, 1964, 15).

ПЕРЕ́ЗВОЛО́ЖИТИ *див.* **перезволо́жувати.**

ПЕРЕЗВОЛО́ЖИТИСЯ *див.* **перезволо́жуватися.**

ПЕРЕЗВОЛО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перезволо́жувати** і **перезволо́жуватися.** *Перезволожування грунту.*

ПЕРЕЗВОЛО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЗВОЛО́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.* Робити грунт, повітря і т. ін. надто зволоженим.

ПЕРЕЗВОЛО́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕЗВОЛО́ЖИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Робитися надто зволоженим (про грунт, повітря і т. ін.). *Щоб орний шар не перезволожувався, треба поступово його поглиблювати* (Колг. Укр., 12, 1958, 37).

2. *тільки недок.* Пас. до **перезволо́жувати.**

ПЕРЕЗДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перездава́ти.**

ПЕРЕЗДАВА́ТИ, даю, даєш, *недок.*, **ПЕРЕЗДА́ТИ,** а́м, аси́, *док.*, *перех.* 1. Здавати в користування ще раз, повторно або іншій особі.

2. Роздавати карти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. *розм.* Складати екзамен ще раз, повторно. — *Товаришу Хомутенко,— оголосив ректор, — рішенням приймальної комісії вам дозволено перездати російську мову* (Тют., Вир, 1964, 63).

ПЕРЕЗДА́ТИ *див.* **перездава́ти.**

ПЕРЕЗДА́ЧА, і, *ж.* Дія за знач. **перезда́ти, перездава́ти.**

ПЕРЕЗДОРО́ВКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.*, *розм.* Поздоровкатися з усіма, багатьма або між собою, один з одним.

ПЕРЕЗИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЗВА́ТИ,** перезву́, перезве́ш *і рідше* перезову́, перезове́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Запрошувати кого-небудь до себе звідкілясь жити, гостювати, працювати і т. ін. *Хоч старому Захарію як не було у Терешка жити.., одначе перезвала Мелася його до себе* (Кв.-Осн., II, 1956, 388).

ПЕРЕЗИМІ́ВЛЯ, і, *ж.* Дія і стан за знач. **перезимо́вувати, перезимува́ти.** *Весна в цьому році була непогана, озимина після перезимівлі вийшла міцною і добре розвиненою* (Колг. Укр., 10, 1957, 41); *Важливою умовою доброї перезимівлі бджіл в тиша в зимівнику та відсутність гризунів, які можуть проникнути у вулики і викликати загибель бджіл* (Бджільн., 1956, 22).

ПЕРЕЗИМО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезимо́вувати.**

ПЕРЕЗИМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЗИМУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Жити зимою. — *Якось, може, перезимуємо, сину, цю зиму... ти вже краще збирай гроші та одягни себе як слід* (Вас., I, 1959, 275); — *Вечір добрий, діду! Давненько вже не бачив. Можна сказати, перезимували?* (Стельмах, I, 1962, 148); // Проводити зиму десь, у когось, не у себе вдома. *До кого ж він прихилиться? Де перезимує? Уже осінь, незабаром Зима залютує* (Шевч., II, 1953, 54); [Б а т у р а:] *Написав у Київ, щоб не чекали на мене до пізньої осені.* [В і т р о в и й:] *А може, і перезимуєш у нас?* (Корн., II, 1955, 217).

2. *перех. і неперех.* Переносити зимові холоди протягом зими (про рослини, тварин). *Завдяки сніговому покриву багато низькорослих рослин, наприклад вереск.., перезимовують з зеленим листям* (Наука.., 1, 1962, 61); *Перезимував він зиму щасливо, а на весну вже став великим та мудрим горобцем* (Л. Укр., III, 1952, 483); *На Заваллю, де горби чергувалися з видолинками, трудно перезимувала озимина* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 266).

3. *неперех.* Витримувати протягом зими, до весни. *Запевняв* [панотець] *себе і попечителів, що церква ще перезимує* (Стельмах, I, 1962, 413).

4. *перех.* Годувати, утримувати кого-небудь протягом зими. *Перезимувати худобу.*

ПЕРЕЗИМУ́ВАТИ *див.* **перезимо́вувати.**

ПЕРЕЗИМУВА́ТИСЯ, у́ється, *док., розм.* Пройти, кінчитися (про зиму). *Почалися пири та бенкети, музики та танці: гуде будинок. Такеньки уся зимазимська перезимувалась* (Вовчок, I, 1955, 145).

ПЕРЕЗИРА́ТИ, áю, áєш, *недок., перех., діал.* Переглядати. *За той час перезирав* [Євгеній] *газету* (Фр., IX, 1952, 15); *Мама дала Катрусі квітки сині, білі, зелені, червоні. Катруся перезирала їх* (Стеф., I, 1949,37).

ПЕРЕЗИРА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.,* **ПЕРЕЗИРНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док., з ким і без додатка, також у сполуч. зі словами* м і ж с о б о ю. Обмінюватися швидким поглядом. — *Матінко! — перезиралась невістки, — бач,.. в дда є гроші* (Вас., II, 1959, 524); *Захар з Грицьком виразно перезиралися — прибула поміч на село!* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 195); *Хлопці стояли осторонь купами і, перезираючись між собою, висловлювали іноді свої зауваження* (Мик., Повісті.., 1956, 94); *Начполіт і голова сільради мовчки перезирнулися, машинально пройшли поміж порожніми стійлами* (Панч, II, 1956, 484); *Кузьма значуще перезирнувся з Манченком: вони зрозуміли, що майстер гнівається* (Петльов., Хотинці, 1949, 57); *Коли Вікентій Петрович підійшов до порома, поромники здивовано перезирнулися між собою* (Стельмах, I, 1962, 416).

ПЕРЕЗИ́РКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., з ким і без додатка, також у сполуч. зі словами* м і ж с о б о ю, *розм.* Те саме, що **перезира́тися.** *Ми стороніло переступали з ноги на ногу, похмуро перезиркувались* (Збан., Єдина, 1959, 92); *Віталій і Тоня перезиркувалися між собою, обмінювались усмішками, в яких зараз було щось схоже на таємницю* (Гончар, Тронка, 1963, 36).

ПЕРЕЗИРНУ́ТИСЯ *див.* **перезира́тися.**

ПЕРЕЗІ́Л, зо́лу, *ч.* Дія і стан за знач. **перезоли́ти** і **перезоли́тися.**

ПЕРЕЗІ́ОМКА, и, *ж.* Дія за знач. **перезніма́ти, перезня́ти** і **перезніма́тися, перезня́тися.**

ПЕРЕЗНАЙО́МИТИ, млю, миш, *док., перех.* 1. Познайомити кого-небудь з усіма, багатьма або всіх з кимось. *Петро Олександрович не випускав Гоголя з-під своєї уваги: підбадьорював в інституті, запрошував додому, де перезнайомив з усією родиною* (Полт., Повість.., 1960, 452).

2. Познайомити одного з одним, між собою всіх або багатьох.

ПЕРЕЗНАЙО́МИТИСЯ, млюся, мишся, *док.* 1. Познайомитися з усіма, багатьма або з кимось (про всіх, багатьох). *Де приїдемо, зараз перезнайомиться* [Степан] *з чужими конюхами, фурманами та наймитами* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 37); *Напевне, треба було перезнайомитися з десятком-другим юнаків і дівчат, щоб краще зрозуміти і оцінити своїх шкільних друзів* (Руд., Вітер.., 1958, 45).

2. Познайомитися один з одним, між собою (про всіх або багатьох). *Як звичайно буває в поїзді, всі в купе зразу перезнайомилися, розговорились* (Коп., Земля.., 1957, 15).

ПЕРЕЗНАЙО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перезнайо́мити.**

ПЕРЕЗНАЧА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПЕРЕЗНАЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док., перех.* Значити, відзначати міткою, тавром все, багато чого-небудь або всіх, багатьох.

ПЕРЕЗНАЧИ́ТИ *див.* **перезнача́ти.**

ПЕРЕЗНІМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезніма́ти** і **перезніма́тися.** *Перезнімання узорів.*

ПЕРЕЗНІМА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПЕРЕЗНЯ́ТИ,** німу́, ні́меш, *док., перех.* 1. Робити копії з усього або більшості чогось; робити копію з чого-небудь.

2. *розм.* Робити зйомку фото- або кіноапаратом ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. Робити новий план, знімаючи з чого-небудь.

ПЕРЕЗНІМА́ТИСЯ, аюся, áєшся, *недок.,* **ПЕРЕЗНЯ́ТИСЯ,** німу́ся, ні́мешся, *док.* 1. *розм.* Фотографуватися, зніматися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перезніма́ти.**

ПЕРЕЗНЯ́ТИ *див.* **перезніма́ти.**

ПЕРЕЗНЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перезня́ти.**

ПЕРЕЗНЯ́ТИСЯ *див.* **перезніма́тися.**

ПЕРЕЗНЯ́ТТЯ, я́, *с.* Дія за знач. **перезня́ти, перезніма́ти** і **перезня́тися, перезніма́тися.** *Працює в друкарні і така електронна машина, яка за 15 хвилин переводить фото в.. металічну форму без перезняття на цинк і травлення у ваннах* (Наука.., 5, 1962, 7).

ПЕРЕЗОЛИ́ТИ, золю́, зо́лиш, *док., перех.* 1. Золити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Зіпсувати надмірним золінням.

ПЕРЕЗОЛИ́ТИСЯ, ниться, *док.* Зіпсуватися від надмірного зоління.

ПЕРЕЗОЛОТИ́ТИ *див.* **перезоло́чувати.**

ПЕРЕЗОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕЗОЛОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., перех.* 1. Золотити, вкривати золотом ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Укривати золотом усе або багато чого-небудь.

ПЕРЕЗРІВА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **перезрівати.** *Збирання тютюнового листу проводити.. у повній технічній зрілості, не допускаючи перезрівання листу* (Рад. Укр., 1.VII 1950, 2).

ПЕРЕЗРІВА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПЕРЕЗРІ́ТИ,** ію, ієш, *док.* Ставати надто зрілим, спілим. *Щоб уникнути напруження робіт у період збирання врожаю і щоб сировина не перезрівала, садити тютюн треба протягом 25—30 днів залежно від початку теплого періоду весною і холодного — восени* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 16); // *перен.* Ставати старішим, ніж це треба для якогось становища, стану (про людей). [М а к а р:] *Ти вже дозрів. Тебе треба раз добре потрусити, і впадеш.* [Н а в л о:] *А ти вже так перезрів, дмухнути на тебе, і розсиплешся* (Корн., II, 1955, 143); // *перен.* Досягати вищого ступеня розвитку, після якого відбувається розклад або перехід в інший стан. *Гігантський прогрес техніки взагалі, шляхів сполучення особливо, колосальний ріст капіталу і банків зробили те, що капіталізм дозрів і перезрів* (Ленін, 39, 1973, 107).

ПЕРЕЗРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **перезрі́ти.**

2. *у знач прикм.* Який перезрів. *Її прегарні очі, важкі, великі, темні, як перезрілі вишні, заблисли раптом* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 19); *Значить, мати знайшла йому наречену.. От чому після повернення дядько Ханс так запопадливо розповідав про ферми і лісові угіддя перезрілої тридцятип'ятирічної фрекен Христини Ліндес* (Хижняк, Килимок, 1961, 93).

ПЕРЕЗРІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **перезрі́лий** 2.

ПЕРЕЗРІ́ТИ *див.* **перезрівати.**

ПЕРЕЗУВА́ННЯ *див.* **перевзува́ння.**

ПЕРЕЗУВА́ТИ *див.* **перевзува́ти.**

ПЕРЕЗУВА́ТИСЯ *див.* **перевзува́тися.**

ПЕРЕЗУ́ТИ *див.* **перевзува́ти.**

ПЕРЕЗУ́ТИЙ *див.* **перевзу́тий.**

ПЕРЕЗУ́ТИСЯ *див.* **перевзува́тися.**

ПЕРЕІНА́КШЕНИЙ, *рідше* **ПЕРЕІНА́ЧЕНИЙ,** а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переіна́кшити, переіна́чити.** *Франко прямо вводить у свої сатири трохи переінакшені імена галицьких реакційних діячів* (Рад. літ-во, 3, 1957, 43).

2. *у знач. прикм.* Змінений, перероблений. *Веселий хлопець.. заспівав дзвінко переінакшений текст відомої пісні* (Смолич, Театр.., 1946, 41).

ПЕРЕІНÁКШЕННЯ, *рідше* **ПЕРЕІНÁЧЕННЯ**, я, *с., розм.* Дія і стан за знач. **переінáкшити, переінáчити** і **переінáкшитися, переінáчитися.** — *Хай їм завадить...— вуркотливо відгукнувся Голубниций.— Щоб в Сіноп, Трапезунді галушки варили... Веселий сміх перебіг круг стола. Переінакшення Шевченкового вірша на цю нагоду було дотепне і саме доречне* (Смолич, V, 1959, 103).

ПЕРЕІНÁКШИТИ *див.* **переінáкшувати.**

ПЕРЕІНÁКШИТИСЯ *див.* **переінáкшуватися.**

ПЕРЕІНÁКШУВАННЯ, *рідше* **ПЕРЕІНÁЧУВАННЯ**, я, *с., розм.* Дія за знач. **переінáкшувати, переінáчувати.**

ПЕРЕІНÁКШУВАТИ *і рідше* **ПЕРЕІНÁЧУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕІНÁКШИТИ**, шу, шиш *і рідше* **ПЕРЕІНÁЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех., розм.* Робити кого-, що-небудь інакшим; змінювати, переробляти. *Надворі кілька робітників метикують над якимось пристроєм до комбайна, щось лагодять, переінакшують, переконструйовують...* (Гончар, Тронка, 1963, 179); [М а р и с я:] *І що це з батьком сталось, все переіначують! Папінька... Мамінька... Аж чудно!* (К.-Карий, I, 1960, 324); — *Пашого жіночого серця напевне ніщо не переінакшить* (Є. Кранч., Сердечна розмова, 1957, 17); — *Діло зроблено, а зробленого трудно переіначити,— сказав владика* (Н.-Лев., III, 1956, 51); // Зображувати, витлумачувати, розповідати і т. ін. інакше, ніж є в дійсності. *Вчений старець казав йому, що тільки друкуванням можна уникнути тої безлічі помилок, яку припускають переписувачі. Часто ці помилки зовсім переінакшують увесь зміст* (Ів., Таємниця, 1959, 175); *Тепер знаходяться на Заході певні низькі фальсифікатори, які хочуть перекрутити, переінакшити творчість Шевченка* (Літ. Укр., 30.V 1964, 3).

ПЕРЕІНÁКШУВАТИСЯ *і рідше* **ПЕРЕІНÁЧУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕІНÁКШИТИСЯ**, шуся, шишся *і рідше* **ПЕРЕІНÁЧИТИСЯ**, чуся, чишся, *док., розм.* 1. Ставати інакшим; змінюватися. *Все якось змінялося і переінакшувалося* (Кобр., Вибр., 1954, 34); *Ти все сподівалася, що життя переінакшиться і ти будеш мати свою нивку і якесь щастя* (Стельмах, I, 1962, 630).

2. *тільки недок.* Пас. до **переінáкшувати, переінáчувати.**

ПЕРЕІНÁЧЕНИЙ *див.* **переінáкшений.**

ПЕРЕІНÁЧЕННЯ *див.* **переінáкшення.**

ПЕРЕІНÁЧИТИ *див.* **переінáкшувати.**

ПЕРЕІНÁЧИТИСЯ *див.* **переінáкшуватися.**

ПЕРЕІНÁЧУВАННЯ *див.* **переінáкшування.**

ПЕРЕІНÁЧУВАТИ *див.* **переінáкшувати.**

ПЕРЕІНÁЧУВАТИСЯ *див.* **переінáкшуватися.**

ПЕРЕІНСТРУМЕНТÓВКА, и, *ж., муз.* Дія за знач. **переінструментóвувати, переінструментувáти.**

ПЕРЕІНСТРУМЕНТÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕІНСТРУМЕНТУВÁТИ**, ую, ýєш, *док., перех., муз.* Інструментувати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Переінструментувати симфонію.*

ПЕРЕІНСТРУМЕНТÓВУАТИСЯ, уюся, *недок., муз.* Пас. до **переінструментóвувати.**

ПЕРЕІНСТРУМЕНТУВÁТИ *див.* **переінструментóвувати.**

ПЕРЕІРЖÁВІЛИЙ *див.* **пережавíлий.**

ПЕРЕІРЖÁВІТИ *див.* **пережавíти.**

ПЕРЕЇДÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переїдáти** і **переїдáтися.** *Ожиріння від переїдання розвивається у людей, які провадять сидячий спосіб життя, малорухливих, літнього віку* (Курс патології, 1956, 333); — *Давати худобі кормів досхочу. Треба більше здати молока. Ну й давали досхочу. Худоба аж стогнала від переїдання* (Рад. Укр., 9.IV 1961, 2).

ПЕРЕЇДÁТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЇСТИ**, їм, їсй, *док.* 1. *неперех.* Наїдатися зверх міри; об'їдатися. [Д о к і я:] *Їж, Тетянко, локшину, у городі, може, такого їства не їдять?* [Т е т я н а *(усміхається):*] *Їдять, аби було що.* [К о н о н:] *Інші переїдають, а здебільшого недоїдають* (Кроп., III, 1959, 206); *Перед сном не слід наїдатись, а тим більше переїдати. Вечеря повинна бути легенькою, переважно рослинною і молочною* (Знання.., 3, 1958, 29); *Мабуть, треба завжди пам'ятати, що в багатьох випадках краще недоїсти, ніж переїсти* (Кучер, Голод, 1961, 249).

2. *перех.* З'їдати, споживати все, багато чого-небудь або усіх, багатьох. *Без вікон хатка, без дверей, — Як не мудруй, не можна влізти; Вона ж повнісінька людей, А ласощів — не переїсти!* (Гл., Вибр., 1951, 211); —*Моя дочка небагато хліба переїла, сидячи дома,—одказав Лоза старостам* (Мирний, II, 1954, 79); — *Ой, люди, ой, люди, Що ж буде, що ж буде? — Ягнят переїли вовки!* (Гойда, Сонце.., 1951, 43).

3. *перех.* Порушувати цілісність чого-небудь (про кислоту, іржу і т. ін.); роз'їдати. *Думає він, що його кайдани все міцні, але кайдани давно їх власна ржа переїла* (Л. Укр., V, 1956, 435); // Точити (про міль). — *В нас ще й досі зберігаються дідів жупан... тільки міль переїла* (Гончар, Таврія, 1952, 136).

ПЕРЕЇДÁТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕЇСТИСЯ.** їмся, їсйся, *док.* 1. Те саме, що **переїдáти** 1. — *Я уже обідав дома,— говорив Андрій..— У нас, певно, не переїстеся,— шуткувала Олеся* (Фр., VIII, 1952, 171).

2. *тільки недок.* Пас. до **переїдáти** 2, 3.

ПЕРЕЇДИ, ів, *мн.* 1. Недоїдені тваринами залишки корму (сіна, соломи і т. ін.); з'їди. *Він навіть почутив гарячий од сонця ярмарковий дух куряви, возів, коліс, пахощі од трави та переїдів сіна на возах* (Н.-Лев., III, 1956, 11); *Баба взяла в руки налигач, підвела воли до воза, де лежали вчорашні переїди, і пішла до клуні* (Стельмах, I, 1962, 425).

2. Залишки їжі, страви; об'їдки. *Багатші дзьобали виноград — хто з хустини, хто з кашкета, і, об'ївши грону* [гроно], *або складали переїди до гурту на вікно, або кидали через голову* (Свидн., Любораицькі, 1955, 150).

ПЕРЕЇЖДЖÁТИ, áю, áєш і **ПЕРЕЇЗДИ́ТИ**, їжджý, їзди́ш, *недок.*, **ПЕРЕЇХАТИ**, їду, їдеш, *док.* 1. *перех. і неперех., через (на) що.* Їхати, пересуватися (сушею або водою за допомогою яких-небудь засобів пересування) через що-небудь, перетинаючи щось, з одного боку чогось на інший. *Прийшлось їм переїжджать через річку на поромі* (Мирний, V, 1955, 348); *Темрява мовчала. Тоді Гнат рушив далі і став переїжджати струмочок, що дзюркотів унизу* (Тют., Вир, 1964, 188); — *Та зостаньтесь ночувати,— просив Прокопович, совачись на стільці, — ніч темна, а вам треба переїздити через Рось* (Н.-Лев., III, 1956, 72); *Поки переїздили площу, було тихо. Але ось неподалеку ззаду ударив постріл, другий* (Головко, II, 1957, 468); *Вони переїхали бродом дві протоки, об'їхали озера-лимани і поскакали вздовж Сир-Дар'ї* (Тулуб, В степу.., 1964, 300); *Іде* [Дударик], *іде — коли море.. Аж тут коник біжить: — Що ж ти,— каже,— без мене. Сідай, перевезу.— Переїхав Дударик на той бік* (Тич., I, 1957, 146).

2. *неперех., до (від) кого, в що, з чого.* Їхати, пересуватися (сушею або водою за допомогою яких-небудь засобів пересування) з метою зміни місця проживання, перебування. *Маня хутко переїжджає з батьком в Луцьк, так що я сподіваюся з нею незабаром побачитись* (Л. Укр., V, 1956, 18); — *Тату, як ви так полюбили Дмитра, переїжджайте до нас жити,— не раз говорила вдовиця* (Стельмах, II, 1962, 261); *В четвер*

переїздимо, бо завтра кінчаємо роботу в Алушті (Коцюб., III, 1956, 139); *Руднєв переїздив з одного місця бою на друге, керуючи операцією* (Воронько, Партиз. генерал.., 1946, 41); *Пані тим часом село продала та переїхала у місто жити* (Вовчок, I, 1955, 33); *Як тільки пожежа в центрі міста припинилася, Наполеон переїхав з Петровської фортеці знову в Кремль* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 346).

3. *перех. і неперех., чим, через (повз) що, по чому.* Рухаючись, пересуваючись сушею або водою з одного місця в інше, минати щось, проїжджати що-небудь, повз що-небудь. *Десь у віддалі дудніли мірні важкі кроки кінного патруля, що переїжджав по вулицях* (Фр., VI, 1951, 163); *Довелось переїжджати через уже визволену Ригу* (Гончар, Маша.., 1959, 11); *Зеленим лісом, що купався у промінням весняного сонця, переїздив, грюкочучи,.. поїзд* (Мак., Вибр., 1954, 14); *До берега річки під'їхали кілька вершників без сідел, і, доки ми переїздили поруч,— у воді вже плескалося кілька чоловік* (Досв., Вибр., 1959, 43); *Підійшов до їх сусіда, привітавсь та й каже: «А чи чули ви, що коло Чорного гаю розбої? Ані перейти теперки тудою, чутно, ані переїхати»* (Вовчок, I, 1955, 357); *По дорозі збоку, саме місток переїхали, валка упорожні вертається додому* (Головко, I, 1957, 342).

4. *перех., розм.* Розчавлювати, калічити кого-, що-небудь колесами під час їзди. *Коли чоловік іде — кидає під колесо цурупалок, переїжджа* [колесо] *його* (Номис, 1864, № 13420); *Хто чув, як кричать і ридають колеса, коли переїдуть горлянку чи ногу...* (Сос., I, 1957, 110); * Образно. — *Вони тілько ходять кругом, шукають, як би підритися під мене, підкопатися так, щоб я не знав, щоб зразу повалить мене, наступити, перейти, переїхати...* (Мирний, I, 1954, 163).

5. *перех., рідко.* Їдучи, долати певну відстань. *Затим-то так наш Уласович і поспіша, що й коневі не дасть здихнути, і сам, не обідавши, тридцять семисотних верст, іще з гоном, не спочиваючи, переїхав* (Кн.-Осн., II, 1956, 154).

ПЕРЕЇ́ЖДИЙ, а, е. Який переїздить з одного місця в інше, проїжджає щось. *Коли мала десять років, строїв у її родичів якийсь переїжджий стройник* [настроювач] *фортеп'ян* (Коб., I, 1956, 428); // *у знач. ім.* **переїжджий**, джого, *ч.*; **переїжджа**, джої, *ж.* Людина, що переїздить з одного місця в інше, проїжджає щось. *Алушта опустіла. Лиш де-не-де стрінеш парочку, яку вже на другий день не побачиш: то переїжджі, мабуть* (Коцюб., III, 1956, 134); *В Києві треба було чекати пересадки чотири години,— а кожному переїжджому вільно, убиваючи час, проїхатись вулицями міста, роздивляючись сюди-туди* (Смолич, Мир.., 1958, 89).

ПЕРЕ́ЇЗД, у, *ч.* Місце, в якому переїздять з одного боку чого-небудь на інший. *Низом попід скалою переїзд був вільний* (Фр., II, 1950, 35); *Вода промивала греблі й зносила переїзди* (Ю. Янов., II, 1954, 154); // Місце, в якому залізниця перетинається шосейною або грунтовою дорогою. *Мовчки перейшли* [Калина з Оленкою] *переїзд на колії й пішли повз нивки* (Козл., Ю. Крук, 1950, 22); *Полотно залізниць можна переїжджати тільки в місцях, спеціально пристосованих і обладнаних для цього,— через переїзди* (Автомоб., 1957, 285).

ПЕРЕ́ЇЗД, у, *ч.* 1. Дія за знач. **переїжджа́ти, переїзди́ти, переї́хати** 1—3, 5. *Я через тиф та через переїзди запустила переписку, розминулася з листами і от нічого не знаю, що діється в світі* (Л. Укр., V, 1956, 62); *Евакуація привчила Марію до всякої роботи, тому переїзд у село і робота в колгоспі не здалися їй чимось надміру тяжким* (Руд., Остання шабля, 1959, 21); *При переїзді через якесь село, де він* [Врангель] *зробив коротку зупинку, щоб показати себе народові, його обступили греки-колоністи, засипали скаргами* (Гончар, II, 1959, 295).

2. *у знач. присл.* **переї́здом**, *розм.* По дорозі звідкись куди-небудь; зупинившись під час подорожі; проїздом. *Може, вам коли переїздом траплялось бувать у Пирятині?* (Греб., V, 1957, 319); *За цей короткий час, як я бачив його переїздом у Львові, він значно змінився на гірше* (Коцюб., III, 1956, 339).

3. *розм.* Відрізок між двома пунктами путі, який проїжджають без зупинки, а також час, потрібний для подолання цього відрізку. *В Канеї ми були лиш кілька годин. А тепер великий переїзд в 48 годин морем* (Коцюб., III, 1956, 352).

ПЕРЕЇ́ЗДИТИ, їжджу, їздиш, *док., розм.* Поїздити всюди, багато або до всіх, багатьох.

ПЕРЕЇЗДИ́ТИ *див.* **переїжджа́ти.**

ПЕРЕЇ́ЗНИЙ, а, е. Який переїздить з місця на місце; пристосований для переїздів з місця на місце. *На службі* [князь-мурин] *у переїзного товариства комедіянтів* (Л. Укр., IV, 1954, 134); *Переїзний пункт «Союздруку».*

ПЕРЕЇ́СТИ *див.* **переїда́ти.**

ПЕРЕЇ́СТИСЯ *див.* **переїда́тися.**

ПЕРЕЇ́ХАНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **переї́хати** 4. *Падалишній соняшник лежить неподалік, переїханий колесом, але він ще цвіте, цвіте і в пилюці* (Гончар, Тронка, 1963, 217); — *Ще перед війною до нашого трактиру «Під чашею» на Боїшті ходив.. один репортер, який полював за перебитими ногами, переїханими людьми, самогубцями і друкував про них у газетах* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 541).

ПЕРЕЇ́ХАТИ *див.* **переїжджа́ти.**

ПЕРЕ́ЙДЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перейти́**. *Перейшовши Дністер, ставши ногою на другий берег, Тютюнник сказав: — Жеребок кинутий, Рубікон перейдений!* (Вишня, I, 1956, 272); *Лягли удаль широким світом Не раз перейдені мости* (Мал., Серце.., 1959, 47); *Іван Іванович підсвідомо, до краю загостреним чуттям, зрозумів, що та межа, до якої з неухильною поступовістю йшли події, буде перейдена зараз* (Багмут, Опов., 1959, 60); // **пере́йдено**, *безос. присудк. сл. Дніпро перейдено і в Кременчуці, і вище Києва* (Тич., II, 1957, 182); *Росте* [сосна] *велиб і вглиб.. Ось уже перейдено пісок і глину,.. і корінь занурюється, як жадібний хробак, у жовту землю* (Ю. Янов., II, 1958, 126).

2. *у знач. прикм.* Пройдений ким-небудь із кінця в кінець. *Загонові вийти треба на берег і оглянутись назад на перейдене море* (Ю. Янов., I, 1954, 285); *Молодий солдат оглянувся на груддя тліючих руїн і, ніби вражений раптом величезністю перейденого шляху, застиг, як пам'ятник* (Довж., I, 1958, 279); // Який пройшов, минув; минулий. — *Невже те, що вважалося забутим, перейденим, ..минулим, знову виринало на хвилі життя?* (Рибак, Час.., 1960, 712); *Пригадую я той перейдений час, комсомольську роботу в окрузі, мою першу любов...* (Гонч., Вибр., 1959, 74); // *у знач. ім.* **пере́йдене**, ного, *с.* Те, що пройшло, минуло; минуле. *Без щоденної пильної оглядки на перейдене хіба можна зазирнути в прийдешнє?* (Шовк., Людина.., 1962, 295).

◇ **Пере́йдений ста́п** *див.* **ста́п.**

ПЕРЕЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перейма́ти.** *Найбільша любов і шана Купали до Шевченка виявлялася у послідовному дотриманні революційних принципів його творчості, у перейманні великої естафети*

вольності (Вітч., 6, 1967, 160); *Лозунг практицизму є на ділі лише лозунгом некритичного переймання буржуазних прагнень* (Левін, 25, 1972, 261).

ПЕРЕЙМА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЙНЯ́ТИ**, перейму́, пере́ймеш, *док.*, *перех.* 1. Зупиняти те, що рухається, перехоплювати його по дорозі, звичайно беручи в руки. *Не все переймай, що по воді пливе!* (Укр.. присл.., 1955, 291); *Через мить вода вирвала к нечистій матері у нього люльку із зубів і змила з голови бриля.— Переймай! — загорлапив він, вигрібаючись із води* (Тют., Вир, 1964, 227); // Брати щось із чиїх-небудь рук у свої; перекладати з однієї руки в другу. *Милевський прямує до лікаря, переймає стільчик з правої руки в ліву і вітається з лікарем* (Л. Укр., II, 1951, 50); *Зворушена Ніна припала Ользі до грудей і сплакнула. Ольга перейняла з її рук букет і почала роздаровувати квіти пасажирам* (Літ. газ., 16.XII 1960, 4); // Не даючи договорити, перебивати, перебивати. [Анна:] *У мріях все дозволено. А потім...* [Долорес *(переймає)*:]*...Один щасливий лицар зліз на гору і доступив руки і серця панни* (Л. Укр., III, 1952, 337); // *зі сл.* погляд, усмішка *і т. ін.* Зустрічати своїм поглядом чий-небудь погляд, усмішку і т. ін. *Антін кілька разів помітив, що жінка переймa його погляд, а потому пильно роздивляється на тих, на кого він глянув* (Коцюб., II, 1955, 298); *Валерій переймає батьків погляд, і Павло Григорович одвертається* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 30); // *перев. зі сл.* лист, пошта. Привласнювати з метою довідатися про зміст написаного. *Чи не дістала* [Мір'єм] *його листів? Невже Айше загубила або хто перейняв?* (Коцюб., II, 1955, 156); // *перен.* Намагатися дізнатися про щось, виявляти активний інтерес до яких-небудь новин, повідомлень і т. ін. — *Ач, яка молодець Христя! — каже Одарка. — Ми тут за неї кожну чутку ловимо-переймаємо, а щоб бачити — то й не сподівалися* (Мирний, III, 1954, 108); *Ольга переймала ці головокрутні новини: льодовий спокій і мовчазність, як завжди, ховали від сторонніх її почуття* (Кач., II, 1958, 36).

◇ **Переймáти естафéту** *див.* **естафéта.**

2. Затримувати, зупиняти кого-, що-небудь на дорозі, виходячи, вибігаючи назустріч або перестинаючи шлях; перепиняти. *Спізнилась якось, вечерявши, та й біжу хутенько.. Коли він так і вродився перед очима моїми! Переймає мене і оббігти не пускає* (Вовчок, I, 1955, 128); — *Ішли до калинівського хреста люди молитись.. Переймає тих прочан стражник та й каже: «Зайдіть,.. люди добрі, до мене в церкву помолитись»* (Вишня, I, 1956, 97); *Вдень у яру сидять* [розбійники], *а вночі на здобитки йдуть, людей розбивають. Переймуть, хто їде, та й пограбують* (Гр., II, 1963, 253); *Побачивши, як схвильовано походжає коридором Валентин Модестович, Каринський перейняв його, дружньо поплескав по плечу* (Шовк., Інженери, 1956, 385); * Образно. *А вітер не вщухав. Він все збільшувався, переймав наймита, завертав назад* (Епік, Тв., 1958, 396); // Наздоганяючи, затримувати, ловити когось. [Циган:] *Ловіть ворягу* [злодія], *переймайте!* (Кроп., V, 1959, 276); — *Тікають, тікають, лакузи! — репетував Півень..— Переймай, хлопці, переймай! — викрикували січовики* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 240); *Вони поспішалися. Їм треба було перейняти втікачів, поки вони не добралися до сусіднього сільця Суаку та не втекли морем* (Коцюб., I, 1955, 399); // Завертати назад або загнати додому (звичайно худобу). — *Ах, боже... свині в городі... Біжи, переймай...* (Коцюб., II, 1955, 218); *Дівчат у колі значно поменшало: пройшла череда і треба було переймати корови* (Смолич, Мир.., 1958, 189); — *«Клопіт!» — думаєте ви, задивляючись, як Яким забігає вперед гнідкові, хитрить його перейняти* (Мирний, IV, 1955, 320); *Якусь заробітчанку, що метнулась була під арку до колодязя, прикажчик перейняв з півдороги конем* (Гончар, Таврія, 1952, 123); // У танці ставати парою чужому партнерові, чужій партнерці. *Починаються танці... Донна Анна йде в першій парі з дон Жуаном, потім її переймають інші паничі по черзі* (Л. Укр., III, 1952, 354).

3. Запозичаючи або сприймаючи щось від кого-, чого-небудь, ставати у цьому подібним до нього, засвоювати щось, навчатися чогось. *Всі дівчата збирались кругом неї, слухали пісень, переймали, а потім самі співали їх* (Н.-Лев., IV, 1956, 17); *Дмитро охоче працює з дідом, охоче переймає його науку і з задоволенням їсть усякі чудернацьки приправлені страви, які готує старий* (Стельмах, II, 1962, 261); *То у молодих послушниць питавшись, то сама прислухаючись, перейняла* [Галочка] *дещо і зуміла деяке слово легенько по складам зложити* (Кв.-Осн., II, 1956, 312); *Любов, вірність, відданість Україні й інтересам українського народу перейняли в Шевченка всі кращі наші радянські письменники і поети* (Козл., Відродження.., 1950, 48).

Переймáти (перейня́ти) в спáдщину (в спáдок) — успадковувати. *Кожне нове покоління, вступаючи в життя, засвоює виробничий досвід усіх попередніх поколінь, переймаючи в спадщину наявні продуктивні сили і відповідні умови суспільного життя* (Ком. Укр., 4, 1962, 33); *Настроївши цимбали престарі, Що перейняв у дар і в спадок од Івана, Не тільки козачка чи там «Ой на горі», А й власне витинав..* (Рильський, II, 1946, 187); **Переймáти (перейня́ти) дóсвід** — запозичувати досвід (у передових працівників, підприємств і т. ін.). *Досвід ковальського цеху переймають колективи інших цехів заводу* (Рад. Укр., 31.III 1950, 1); [Настя:] *Гості з центру та з райкому приїдуть з ударниками знайомитись. Досвід хочуть перейняти* (Корн., II, 1955, 113).

4. *перен.* Охоплювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про почуття, настрій і т. ін.). *Так сумно переймало щось мою душу й мучило; так невимовно глибоко відчувала я свою самітність* (Коб., II, 1956, 298); *Жаку було весело, Жаку було радісно — захват переймав його* (Смолич, Світанок.., 1953, 347); *Коли враз збудилася* [Маруся], *мов штовхнув хто,— жах перейняв її від стіп до голови* (Хотк., II, 1966, 218); *Хвилювання перейняло його, як перед боєм, можливо, навіть більш високе* (Довж., I, 1958, 375); // *безос. Страхом переймає коваля* (Кобр., Вибр., 1954, 177); // Викликáти у когонебудь певне відчуття. *Розсміявся великий пан саркастичним сміхом, що молоду дівчину перейняв морозом* (Коб., III, 1956, 362); // Сповнювати собою що-небудь. *Вірші Тичини сповнені великої людської ніжності, їх переймає чиста юнацька довіра до людини і світу* (Поезія.., 1956, 23).

Переймáє (перейняло́) пóдих *див.* **пóдих.**

5. *перев. зі сл.* на себе, в свої руки, на свої плечі. Брати на себе відповідальність за кого-, що-небудь або заміняти когось собою. *Могутні дуби вікового гаю довго переймали на себе випущені в Марусю кулі* (Мушк., Серце.., 1962, 114); *Умер ні з того, ні з сього старший син у Кривди, що вже був усе хазяйство на свої плечі од батька перейняв* (Григ., Вибр., 1959, 118); *Настуся перейняла на себе всі турботи про братів добробут* (Збан., Сеспель, 1961, 342).

◇ **Переймáти (перейня́ти) вину́ на сéбе** *див.* **вина́.**

6. *рідко.* Те саме, що **перетинáти.** *На те й уваги їм нема, Що їм дорогу перейма Нещадно смерті грізна*

тінь І жде в землі холодна тлінь... (Щог., Поезії, 1958, 355); *Широкі простори чорноземлі переймали яри, переліски* (Горд., II, 1959, 224).

ПЕРЕЙМА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕЙНЯ́ТИСЯ,** перейму́ся, перóймешся, *док.* 1. *чим.* Сповнюватися яким-небудь почуттям, настроєм і т. ін. *Вона все більше переймалася чоловіковим планом. Ну і придумав!* (Коцюб., II, 1955, 375); *Мати, як тінь, була невідступно з ним, переймаючись його тривогами й болями* (Жур., Дорога.., 1948, 67); *Він зовсім перейнявся світоглядом багдадських філософів, що будувавсь на ідеях Арістотеля та Платона* (Крим., Вибр., 1965, 217); *Генерал дивився так переконано і впевнено, що командир ескадрильї і сам перейнявся такою ж вірою в повернення Мірошниченка* (Рибак, Опов., 1949, 13).

2. *тільки недок.* Пас. до **переймáти** 1—3, 6. *Дума радянського часу заучується напам'ять її творцем і тільки в окремих випадках переймається тим чи іншим кобзарем* (Вітч., 5, 1956, 165).

ПЕРЕЙМЕНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перейменувáти.** *Комерційний інститут, перейменований в інститут народного господарства, я покинув* (Довж., I, 1958, 18); *В 1926 році за проханням трудящих Катеринослав був перейменований у Дніпропетровськ* (Наука.., 6, 1963, 20); // **перейменóвано,** *безос. присудк. сл. За рішенням херсонських властей і за бажанням самих таврийан загін незабаром було перейменовано в Перший Таврійський революційний полк* (Гончар, II, 1959, 102).

ПЕРЕЙМЕНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перейменóвувати.**

ПЕРЕЙМЕНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЙМЕНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Давати кому-, чому-небудь нове ім'я, нову назву. *Так і скипіла* [Ліна], *так і кинулась: — Я вам не колгосп, щоб мене перейменовувати! Раніш треба було думати!* (Гончар, Тронка, 1963, 139); *Лютченка звали Федір Семенович, але дружина.. перейменувала його на Федра* (Мокр., Сто.., 1961, 17); *З'їзд постановив перейменувати місто Петроград в Ленінград* (Іст. УРСР, II, 1957, 256).

ПЕРЕЙМЕНО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перейменóвувати.**

ПЕРЕЙМЕНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перейменувáти.** *Радістю сповнилося моє серце, коли я прочитав Укази Президії Верховної Ради СРСР про заснування ордена Богдана Хмельницького і про перейменування міста Переяслав в місто Переяслав-Хмельницький* (Тич., III,1957, 267).

ПЕРЕЙМЕНУВА́ТИ *див.* **перейменóвувати.**

ПЕРЕ́ЙМИ, ів, *мн.* Болісні скорочення м'язів живота (матки) під час пологів. *Найважче буває породіллі, як починаються перейми* (Сл. Гр.).

ПЕРЕЙМИ́ТИ, перейму́, перóймеш, *док.*, *перех.*, *діал.* Перейняти. [О в л у р:] *А напевно ж мусив Хтось їхати на тім коні, котрого Я переймив!* (Фр., IX, 1952, 227); *Михайло мав звичку послугуватися книжними словами.. Так привикав до тих слів, начеби* [начеб] *їх уже змалку переймив* (Март., Тв., 1954, 72).

ПЕРЕ́ЙМОМ, *присл.*, *діал.* З перервами; іноді. *Він закохався у дорогах. Як ходив він переймом, то ходив, коли йому пожадається, не поспішаючись* (Вовчок, I, 1955, 181).

ПЕРЕЙНЯ́ТИ *див.* **переймáти.**

ПЕРЕЙНЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перейня́ти.** *Спокійний, лагідний Лідин характер, перейнятий нею від матері, значною мірою сприяв її зближенню з Денисом* (Дмит., Наречена, 1959, 169); *Серед силабічних віршів Шевченка на першому місці треба поставити взірці вірша й строфи, перейняті поетом з українських народних пісень* (Нар. тв. та етн., 2, 1964, 44); *Мовчали дерева у сонному повітрі, мовчали і люди, перейняті гарячою промовою* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 58); *Катерина Петрівна сиділа в кухні, перейнята страшним розпачем* (Перв., Невигадане життя, 1958, 198); // **перéйнято,** *безос. присудк. сл. Багато поетичних творів Шевченка часів заслання на теми з минулого й сучасного України перейнято ідеєю патріотизму, безмежної, самовідданої любові до батьківщини* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 322).

ПЕРЕЙНЯ́ТИСЯ *див.* **переймáтися.**

ПЕРЕЙНЯ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Стан за знач. **перéйнятий.**

ПЕРЕЙНЯ́ТЛИВИЙ, а, е. Який легко, швидко переймає (у 3 знач.) що-небудь. *Перейнятлива, як мавпа, проворна, жвава та вертка зроду, вона ще до того вбавала з себе дуже ворушливу й жваву парижанку* (Н.-Лев., IV, 1956, 229).

ПЕРЕЙНЯ́ТЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **перейня́тливий.**

ПЕРЕЙНЯ́ТТЯ, я́, *с.* Дія за знач. **переймáти, перейня́ти.**

ПЕРЕЙТИ́ *див.* **перехóдити.**

ПЕРЕЙТИ́СЯ [1], перéйду́ся, перóйдешся, *док.*, *діал.* Пройтися. *Проклята бюрова праця вхопила мене у свої тверді лаби так, що чоловік не щодня має час перейтися годинку, хоч від того залежить здоров'я* (Коцюб., III, 1956, 277); *Хатчина тісненька. Перейтися по ній не було місця, можна лише сидіти або стояти* (Март., Тв., 1954, 312).

ПЕРЕЙТИ́СЯ [2], перéйдеться, *док.*, *безос.*, *розм.* Те саме, що **змарнувáтися.** *Нехай воно тобі нівцем* [нанівець] *перейдеться!* (Номис, 1864, № 4595).

ПЕРЕ́КАЗ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перекáзувати, переказáти.** *Клекотом голосів відповідала громада.. Кричали піщанському чоловікові для переказу всяку всячину — і важливі глибокодумні поради і жартівливі побажання* (Головко, II, 1957, 314); *— Ні, Богдане, тобі належиться першенство до переказу. Я буду мовчати* (Коб., III, 1956, 152).

З **перéказу (перéказів)** — з усних розповідей. [Надежда:] *У тих молитвах, яких вчать не з книг, а з переказу, багато помилок є...* (Кроп., III, 1959, 146); *Крім Василя Карповича, ніхто з них війни не зазнав, відома вона їм тільки з переказів та кінофільмів* (Гончар, Тронка, 1963, 38).

2. Виклад своїми словами чого-небудь прочитаного або почутого. *Дуже вдячний Вам за подарунок переказу «Слова»* (Мирний, V, 1955, 428); // Шкільна письмова робота, що передає зміст, сюжет якого-небудь літературного твору. *Треба змалечку, з того часу, коли дитина починає свідомо мислити, привчати її до праці. Праця — це все: і вивчення азбуки, і написаний переказ, і прочитана книга* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 387).

3. Більш або менш вірогідна розповідь про минуле, яку передають звичайно в усній формі. *Старі перекази й книги оповідають нам, що в давню давнину люди були дикі, жили по лісах та вертепах* (Фр., IV, 1950, 117); *Криниця в балці, журавель при ній. Тут, кажуть, воду пив колись Шевченко — І чом не вірити у цей переказ!* (Рильський, III, 1961, 105); *В міру дальшого розвитку суспільства зростав інтерес до минулого. Створювались історичні перекази, що передавалися усно від одного покоління до другого. Пам'ять про славне минуле жила в народних піснях та переказах* (Іст. укр. літ., I, 1954, 28).

За перéказом (перéказами), *у знач. вставн. сл.* — як кажуть, як розповідають. *Колись, за переказами, на цьому майдані бенкетували «колії», запаливши довколишні панські добра* (Ю. Янов., II, 1954, 180).

4. *тільки мн., заст.* Чутки. *Тривога обіймала село. Переказам не було кінця. Оповідали, що в Осьмаках од куль козацьких полягли не тільки дорослі, а й діти* (Коцюб., II, 1955, 96).

5. Гроші, що переказуються, пересилаються поштою, телеграфом, через банк, а також повідомлення про таку пересилку. *Тільки вчора жінка вислала переказом на вашу адресу 35 крб.* (Коцюб., III, 1956, 440); *Її син, її улюбленець Олександр, чекав грошового переказу на суму в сто карбованців* (Шиян, Гроза.., 1956, 93).

ПЕРЕКА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переказа́ти.** — *Спасиб! тобі, неню, за переказане від його слово,— обняла бабусю Орися* (Стар., Облога.., 1961, 62); *В стислій пісенній формі немовби переказана вся сумна доля білоруського селянина Янки за старих часів...* (Мас., Життя.., 1960, 39); // **перека́зано.** *безос. присудк. сл. Павлов сказав, що до виборів обов'язково пришле радіовузол, за який уже й гроші переказано* (Ю. Янов., Мир, 1956, 291).

ПЕРЕКАЗА́ТИ *див.* **перека́зувати.**

ПЕРЕКАЗИ́ТИСЯ, ажу́ся, а́зишся, *док.* 1. Сказитися, стати скаженими (про всіх або багатьох тварин). *Усі собаки переказились.*

2. *перен., розм.* Стати несамовитим; оскаженіти (про всіх або багатьох людей). — *А нам же яка порада буде? — загули козаки, дивлячись, що усе їх начальство чи переказилось, чи кат їх зна* (Кв.-Осн., II, 1956, 163); — *Чи ви переказилися, чи дурману наїлися, чи що з вами сталося? — кричав сердито о. Лука* (Вас., I, 1959, 121).

3. *перен., розм.* Заспокоїтися після буйства, витівок, пустощів. *Незважаючи на свій поважний вік, як сидів, він перекинувся головою вниз, покотився в яр, став там дубала, подригав ногами. Обоє товариші чекали, сміючись, поки Кость переказиться* (Вас., II, 1959, 153); * Образно. *Згодом Лаврик, зігрівшись у Даринчиних обіймах, заснув, а ще згодом, як трохи переказилася гроза,— задрімала й Даринка* (Вирган, В розп. літа, 1959, 275); // Стати статечним, розсудливим після бурхливого, гулящого життя, нерозважних вчинків; споважніти. *Мати і тітка Олена тепер уже не лаяли і не проклинали Надію, а всіляко допомагали їй. Вони казали, що Василь переказиться та й стане господарем і добрим чоловіком* (Чаб., Тече вода.., 1961, 57).

ПЕРЕКАЗНИ́Й, а́, е́. Признач. для переказування грошей. *Переказний бланк.*

ПЕРЕКА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перека́зувати.** *Переказування грошей поштою.*

ПЕРЕКА́ЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕКАЗА́ТИ,** ажу́, а́жеш, *док., перех.* 1. *кому, до кого і без додатка.* Передавати кому-небудь, доводити до чийого-небудь відома на словах або в листі доручення, прохання і т. ін. *Довго ховалася Марта од усіх:.. додому не ходила, переказувала матері через дівчат, що пани не пускають* (Григ., Вибр., 1959, 263); *Переказує піп через людей до Івана, щоби йшов дожинати* (Март., Тв., 1954, 38); *Як урадили, так і вчинили. Другого ж таки дня вчителеві не дали дров і сторожем переказали: — Оце щоб шанувався!* (Гр., I, 1963, 325); — *Значить, так, чоловіче добрий,— сказав* [Цигуля] *до піщанського,— Вітрова Балка теж буде одбиватися. Отак і перекажи* (Головко, II, 1957, 313); // Доводити що-небудь до відома однієї або кількох, багатьох осіб, користуючись засобами технічного зв'язку. — *Це, бачите, невеличкий.. радіотелеграф. Сидячи тут, я переказую свої розпорядження в різні кінці мого маєтку* (Смолич, I, 1958, 64); *Тихо, майже пошепки, переказував Марко телефоном на шхуну звістки* (Трубл., Шхуна.., 1940, 321).

Перека́зувати (переказа́ти) віта́ння (привіт, поклін *і т. ін.*) *кому* — те саме, що **Передава́ти (переда́ти) віта́ння (привіт, поклін** *і т. ін.*) (*див.* **передава́ти**[1]). *Через.. кримінальників політичним в'язням вдавалося переказувати привіти своїм рідним* (Хижняк, Тамара, 1959, 152); [Р і ч а р д:] *Синьйорі Кароліні перекажіть, як зайде річ про мене, привіт мій вдячний і глибоку шану* (Л. Укр., III, 1952, 121); *Як побачите його, перекажіть од мене сердечне привітання йому* (Коцюб., III, 1956, 278).

2. Оповідати, передавати своїми словами почуте або прочитане. *Отак переказували люди те, що чули, а.. на свої очі ніхто не бачив...* (Мирний, II, 1954, 137); *Коли Дорошук розумів прочитане, він охоче.. переказував, коли ж нічого не взяв у тямки, не признавався* (Донч., II, 1956, 81); *Діденко з кишені вийняв листа. — Оцей абзац.— Листів, адресованих не мені, не читаю,— одмахнувсь рукою Галаган.— Перекажіть своїми словами* (Головко, II, 1957, 481); // Усно передавати більш або менш вірогідні розповіді про минуле, народні перекази, легенди і т. ін. *Щоб хоч трохи скоротати час, вони то казки казали, то різні пригоди з життя пригадували, то про давні бої переказували* (Мирний, II, 1954, 118); // Перекладати з однієї мови на іншу. *До міністра почали підходити ті, що були з комісаром. Вони тисли міністрові руку, говорили привітальні слова й відходили, доки товмач переказував міністрові зміст їхніх промов* (Ю. Янов., II, 1958, 110); *Тлумач переказав чужинцеві, що ні тюрки, ні китайці не видадуть його нікому* (Досв., Гюлле, 1961, 45); // *тільки 3 ос. мн., у знач. вставн. сл.* Як кажуть, як розповідають. *Прізвище «Гопченко» — не родове, родове прізвище було, переказують, «Петренко»* (Ю. Янов., II, 1954, 154).

3. Розповідати про що-небудь побачене, пережите або якісь новини; ділитися з ким-небудь своїми думками, почуттями. *Молодиця переказувала усе, що чула, бачила, думала й гадала* (Вовчок, I, 1955, 367); *Вася спокійно переказує всі пригоди, що трапились з ним у дорозі* (Трубл., Мандр., 1938, 34); *Ми відразу поїхали до Дніпра, і там я переказав їм усе, що зі мною трапилось на кінофабриці* (Сміл., Сашко, 1957, 65); * Образно. *Дарка не бачить Орисьчиного лиця, але воно не переказало б їй краще мук, які терпить її серце, ніж це роблять її долоні* (Вільде, Б'є восьма, 1945, 35); // *перев. з заперечн.* не, ні. Передавати словами. *Павлусь і Лелія.. придивлялись до крамниць, там-бо у вікнах було виставлено багато всякого дива.. Всього ані списати, ні переказати, що там було!* (Л. Укр., III, 1952, 490); — *Гавриш пішов із села ще вдосвіта, а на другий день за Татарськими шпилями заскреготав кулемет: що тоді робилося в Долині, переказать не можна!* (Кос., Новели, 1962, 34); // Розповідати про все або більшу частину побаченого, пережитого, про якісь новини і т. ін.— *Якби все, як воно було, розказати — за рік би не переказав...* (Мирний, III, 1954, 165).

4. Розповідати що-небудь ще раз; повторювати ті самі слова. — *Що ти сказав? — Тепер не Петрівка, щоб по двічі переказувати,— жартував Василь...* (Мирний, IV, 1955, 149).

5. Розповідати все або багато чого-небудь.

6. Пересилати гроші поштою, телеграфом, через банк. *Землю в Східній Європі розібрали селяни. Фабриканти, хто ще міг, гарячково переказували капітали за кордон* (Рибак, Час.., 1960, 327); *Вже за сорок молодиці, а вона — як дівчисько. Вередує. Вибрикує. Гроші їй переказав у Ташкент — назад повернула* (Мур., Бук. повість, 1959, 204).

ПЕРЕКА́ЗУВАТИСЯ, усться. *недок.* 1. Передаватися з уст в уста (про чутки, новини і т. ін.). *З уст в уста, із двору в двір переказувалася нечувана новина: покараний дозорцями коваль кинув княжі кузні й прийшов додому* (Ле, Україна, 1940, 122).

2. Пас. до **переказувати.**

ПЕРЕКАЛАМУ́ТИТИ, у́чу, у́тиш, *док.*, *перех.* 1. Закаламутити, зробити каламутним все або багато чого-небудь. *Перекаламутити джерела.*

2. *перен.* Ви́кликати неспокій, схвилювати всіх або багатьох. — *За церкву, що хтось пограбував, скільки вони народу перекаламутили!* (Мик., II, 1957, 521).

ПЕРЕКАЛАМУ́ТИТИСЯ, у́титься, *док.* Закаламутитися, стати каламутним (про все або багато чого-небудь). *Ще, може, багато води перетовчеться, перекаламутиться, врешті, товчена і каламучена утече, а тоді вже щось нового буде* (Л. Укр., V, 1956, 90).

ПЕРЕКАЛАТА́ТИ [1], а́є, *док.* Перестати, закінчити калатати (про дзвін, дзвоник).

ПЕРЕКАЛАТА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док.*, *діал.* Пережити; перебитися. — *Ади, ось тут жив моя тітка, ходімо до неї, будемо літом робити, а зиму якось перекалатаємо* (Фр., I, 1955, 363).

ПЕРЕКАЛІБРО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перекалібрува́ти.**

ПЕРЕКАЛІБРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекалібрува́ти.**

ПЕРЕКАЛІБРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.*, *перех.* 1. Калібрувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Калібрувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКАЛІ́ЧИТИ *див.* **перекалі́чувати.**

ПЕРЕКАЛІ́ЧИТИСЯ *див.* **перекалі́чуватися.**

ПЕРЕКАЛІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАЛІ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.*, *перех.* Калічити всіх або багатьох. *В декількох змаганнях берлінці перекалічили чимало гравців, і їхньою грою перестали цікавитись* (Ю. Янов., II, 1954, 24); // *безос. Могло бути, що діти надибали десь старий снаряд, який не розірвався, стукнули, мабуть, по ньому, і він тепер вибухнув. Коли це так, то, мабуть, половину дітей перекалічило* (Панч, II, 1956, 211).

ПЕРЕКАЛІ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся. *недок.*, **ПЕРЕКАЛІ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док.* 1. *тільки 3 ос. мн.* Калічитися (про всіх або багатьох).

2. Калічити себе багато разів, у багатьох місцях.

ПЕРЕКАЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* Закаляти всіх, багатьох або все, багато чого-небудь.

ПЕРЕКАНТО́ВКА, и, *ж.*, *спец.* Дія за знач. **перекантовувати, перекантува́ти.**

ПЕРЕКАНТО́ВУВАННЯ, я, *с.*, *спец.* Дія за знач. **перекантовувати.**

ПЕРЕКАНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАНТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *спец.* 1. Кантувати все або багато чого-небудь.

2. Кантувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. *перен.*, *розм.* Переміщати кого-, що-небудь з місця на місце; // Переробляти що-небудь по-іншому. — *Людина, що плює на авторитети, зважає лише на свої фантазії, хоче на свій взірець усе перекантувати,— пояснив головний інженер* (Шовк., Інженери, 1956, 277).

ПЕРЕКАНТО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКАНТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. *перен.*, *розм.* Переміщатися з місця на місце. [Ватутін:] *Я даю наказ військам перекантуватися з Букрина на Вишгород* (Дмит., Драм. тв., 1958, 113).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекантовувати.**

ПЕРЕКАНТУВА́ТИ *див.* **перекантовувати.**

ПЕРЕКАНТУВА́ТИСЯ *див.* **перекантовуватися.**

ПЕРЕКА́ПОСТИТИ, ощу, остиш, *док.*, *перех.*, *розм.* Зіпсувати остаточно все або багато чогось.

ПЕРЕКАПУ́СТИТИ, у́щу, у́стиш, *док.*, *перех.*, *розм.* Зіпсувати, знівечити що-небудь. — *А як було добре без нього,— зітхнула Соломія. — Усі свої, рідні.. А він приїхав і все перекапустив* (Кучер, Трудна любов, 1960, 252); — *Так ви, будь ласка, Генрієто Макарівно, підіть погляньте, що там і як. Ніночка наша молода і запальна, — щоб чого не перекапустила* (Смолич, День.., 1950, 202).

ПЕРЕКАРБО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекарбува́ти.**

ПЕРЕКАРБО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекарбо́вувати.**

ПЕРЕКАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАРБУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Карбувати все або багато чого-небудь.

2. Карбувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКАРБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекарбува́ти.**

ПЕРЕКАРБУВА́ТИ *див.* **перекарбо́вувати.**

ПЕРЕКА́Т, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перекочувати, перекоти́ти** і **перекочуватися, перекоти́тися.** *Перелиш синього тепла, Несміливі перекати хвиль* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 28).

2. *перев. мн.* Перекотисті звуки. *За Дніпром десь перекати Грому, блискавки з дощем...* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 453); *Гарматні перекати;* // **перека́тами, перека́том,** *у знач. присл.* Перекотисто. *Злива путь давно накочену Змочила, ниву ярову І відкотилась перекатами, Немов артилерійський грім* (Шпорта, Вибр., 1958, 91); — *Ура-а! — перекатом понеслося в натовпі. — Слава товаришу Леніну!* (Головко, II, 1957, 628).

3. Невелике підвищення на поверхні землі, яке плавно переходить у заглиблення. *Навіть неозброєним оком їй було добре видно всю долину і густий ліс за нею, що підіймався перекатами в гори* (Кучер, Чорноморці, 1956, 368); *Якщо уважно подивитися, то можна побачити сині, сизі, ледве вловимі зором перекати далини* (Колг. Укр., 10, 1957, 26).

4. Мілководна ділянка річки. *Піщані перекати перетинали русло, заважаючи рухові пароплавів* (Десняк, Вибр., 1947, 180).

5. *спорт.* Поступове переміщення ваги тіла з однієї точки на другу.

ПЕРЕКА́ТНИК, а, *ч.* Робітник річкового транспорту, який обслуговує судна на перекаті (у 4 знач.).

ПЕРЕКА́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перека́тник.**

ПЕРЕКАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Закатувати всіх або багатьох.

ПЕРЕКАЧА́ТИ [1] *див.* **перека́чувати** [1].

ПЕРЕКАЧА́ТИ [2] *див.* **перека́чувати** [2].

ПЕРЕКАЧА́ТИ [3], а́є, *док.*, *перех.*, *перен.*, *розм.* Покласти в ліжко усіх або багатьох (про хворобу). — *А то бувало оті ще хвороби різні та різні холери.. То ще добре, коли перекачає всіх та й піде на нетрі та болота* (Збан., Мор. чайка, 1959, 154).

ПЕРЕКА́ЧКА, и, *ж.* Дія за знач. **перека́чувати** [2], **перекача́ти.** *На будівництві працюватиме близько тисячі автомашин,.. 15 потужних земснарядів, окремі з них продуктивністю до 1000 м³ перекачки грунту в годину* (Вітч., 5, 1956, 118).

ПЕРЕКА́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для перекачування. *В районі міста Бродів, Львівської області, споруджується насосна перекачувальна станція* (Рад. Укр., 2.VIII 1961, 3).

ПЕРЕКА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перека́чувати** [2]. *Найбільш вигідними способами транспортування нафти*

для її дальшої переробки і споживання с водні перевезення і перекачування.. по трубопроводах (Ек. геогр. СРСР, 1957, 27); *Щоб зірвати індустріалізацію, викликати розкол союзу робітничого класу і селянства, троцькісти висували вимогу посилити перекачування коштів з сільського господарства в промисловість* (Ком. Укр., 5, 1960, 82).

ПЕРЕКА́ЧУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАЧА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Качати, розгладжувати усе або багато чого-небудь (звичайно білизну).

2. Качати, розгладжувати (звичайно білизну) ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКА́ЧУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАЧА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Качати (звичайно рідину) насосом для транспортування з одного місця в інше. *На цій греблі можна встановити атомні станції, які будуть перекачувати тихоокеанську воду особливими трубами в Північний Льодовитий океан* (Довж., III, 1960, 321); *Фарфорові насоси можуть перекачувати до 160 кубометрів кислот та інших хімічних продуктів за хвилину* (Веч. Київ, 22.III 1967, 1); *Щоб звичайний газ, який складається з нейтральних атомів і молекул, перекачати з однієї посудини в іншу, треба створити різницю тисків* (Наука.., 6, 1962, 33); // *перен.* Добуваючи, одержуючи в одному місці, переміщати в інше. *Перекачувати кошти.*

ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЙНИЙ, а, е. Який перекваліфіковує кого-небудь. *Перекваліфікаційна комісія.*

ПЕРЕКВАЛІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **перекваліфіко́вувати, перекваліфікува́ти** і **перекваліфіко́вуватися, перекваліфікува́тися.**

ПЕРЕКВАЛІФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекваліфікува́ти** і **перекваліфікува́тися.**

ПЕРЕКВАЛІФІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКВАЛІФІКУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Надавати нової кваліфікації, навчати іншої професії. — *Значить, хочете мене на шахтарку перекваліфікувати?* (Собко, Нам спокій.., 1959, 10).

2. Кваліфікувати, визначати ступінь підготовленості до якої-небудь праці, обізнаності в якійсь галузі ще раз, повторно.

ПЕРЕКВАЛІФІКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКВАЛІФІКУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Набувати нової кваліфікації, навчатися іншої професії. *А ще раніше працював у нашому консульстві в Німеччині. Пішов з нього добровільно, з шаленим бажанням перекваліфікуватися після закінчення учбового закладу, який не мав нічого спільного з мистецтвом,— комерційного інституту* (Довж., III, 1960, 176); — *Скільки я крові бачила, Ніно. Оце мрію перекваліфікуватись на рентгенолога або ще краще на кардіолога...* (Коп., Земля.., 1957, 190).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекваліфіко́вувати.**

ПЕРЕКВАЛІФІКУВА́ТИ *див.* **перекваліфіко́вувати.**

ПЕРЕКВАЛІФІКУВА́ТИСЯ *див.* **перекваліфіко́вуватися.**

ПЕРЕКВА́СИТИ *див.* **переква́шувати.**

ПЕРЕКВА́СИТИСЯ *див.* **переква́шуватися.**

ПЕРЕКВА́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переква́сити.** *Ковтаю ту вогнисту картоплю, обпікаюсь і не можу наїстися. Капуста трохи перекашена, розм'якла, видно, не материною рукою квашена,— здається найвишуканішою.. приправою* (Збан., Єдина, 1959, 30).

ПЕРЕКВА́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переква́сити** і стан за знач. **переква́ситися.**

ПЕРЕКВА́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переква́шувати** і стан за знач. **переква́шуватися.**

ПЕРЕКВА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКВА́СИТИ**, а́шу, а́сиш, *док.*, *перех.* Квасити більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕКВА́ШУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.*, **ПЕРЕКВА́СИТИСЯ**, иться, *док.* 1. Кваситися більше, ніж треба, понад міру.

2. *тільки недок.* Пас. до **переква́шувати.**

ПЕРЕКВІТЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **перекві́тува́ти.** *На ровах зеленими човниками поблискують листи конвалії; темніють круги чебрецю, парасольки перекві́тлого тмину* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 623).

ПЕРЕКВІТУВА́ТИ, у́є, *док.*, *розм.* Перестати квітувати; відцвісти. *Жито вже перекві́тувало, стояла тиха сонячна година, жодна стеблина не ворухнеться* (Горд., II, 1959, 65).

ПЕРЕКИДА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перекида́ти** [1]. *Постійне перекидання вітром сухих піщинок з пологого схилу на крутий призводить до того, що весь горб переміщується в напрямі руху вітру* (Фіз. геогр., 5, 1956, 110).

ПЕРЕКИДА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перекида́ти** [2] і **перекида́тися** [2]. — *Вперше в історії людства,* — *говорить вчений,— вдалось перекидання з Землі діючої апаратури на друге небесне тіло* (Веч. Київ, 11.II 1966, 1); *На початку 1960 року Інститут «Гідропроект» (Москва), узагальнюючи досвід проектування попередніх років, склав схематичний проект перекидання стоку рік Печори і Вичегди у Волгу* (Наука.., 6, 1961, 20); *Перекидання людей з бригади в бригаду, коли цим людям не одведено певної ділянки роботи — це вже знеосібка* (Вишня, I, 1956, 367); — *Якась невдача? — тихо запитала мама, коли бурхлива Санина діяльність по перекиданню і псуванню речей трохи стишилася* (Собко, Звич. життя, 1957, 109); *Кидає* [підліток] *горіхове лушпиння в інші ряди, звідти відповідають тим же; сміх, крик, перекидання* (Л. Укр., II, 1951, 524); *З усією строгістю ми мусимо зробити застереження тим поетам, які, замість того, щоб виносити нашу поезію на верхів'я, ще й досі займаються трюкацтвом, акробатикою, перекиданням через власну свою голову* (Тич., III, 1957, 41).

ПЕРЕКИ́ДАТИ *див.* **перекида́ти** [1].

ПЕРЕКИДА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕКИ́ДАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Кидати все або багато чого-небудь, одне за одним, у кілька прийомів. — *Ферапонте, зараз мені перекидати гній поза стайню! Наметав купу перед дверима...* (Коцюб., II, 1955, 396).

2. Кидати все або багато чого-небудь по кілька разів, створюючи безлад. — *Та де це вона, справді? — гукнула вже з серцем пані і почала перекидати одежу на полу...* (Мирний, III, 1954, 252); *Перекидали усе в скрині, а намиста нема!* (Н.-Лев., III, 1955, 277); *Перекидавши в хаті й на подвір'ї все догори дном, солдати не знайшли ні Гохберга, ані навіть його коханки* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 297).

3. *заст.* Перебудовувати; перекладати. *Ще треба у хатах то груби перекидати, то білити...* (Мирний, V, 1955, 382); *Ми свою хату перекидали* (Сл. Гр.).

ПЕРЕКИДА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕКИ́НУТИ**, ну, неш, *док.*, *перех.* 1. Кидаючи, переміщати з місця на місце. *Карпо недалеко сидів від Івася і перекидав з руки на руку.. солому* (Мирний, I, 1954, 270); *Кукулик перекидав шмат м'яса язиком у роті туди й сюди, щоб хоч трохи охололо* (Загреб., День.., 1964, 155); *Новий крокуючий екскаватор.. набирає в ківш по 25 кубометрів грунту і перекидає на відстань 150 метрів, виконуючи роботу, на яку довелося б ставити кілька тисяч землекопів* (Колг. Укр., 10, 1957, 2); *Хмуро насупив* [парубок] *брови і знехотя перекинув сердак*

з одного плеча на друге (Кобр., Вибр., 1954, 165); *Олег Іванович перекинув чемоданчик у ліву руку і відчув міцний потиск кощавої руки Штукаренка* (Голов., Тополя.., 1965, 24); // Кидаючи поверх кого-, чого-небудь, над ким-, чим-небудь, переміщати з місця на місце. — *Бий мене і що хоч собі роби, тільки мене через пліт не перекидай, бо мене й до шатра не приймуть!* (Номис, 1864, № 566); *Мовчки пробивався* [Бронко] *вперед, до сцени. По рухах Бронкової голови та спини Ольга здогадувалась, що місцями йому ставили рогатки з колін, а місцями мало що не на руках перекидали його на ряд вперед* (Вільде, Сестри.., 1958, 474); *Остап перекинув через тин, за яким стояла Соломія, сакви і сп'явся на тин* (Коцюб., I, 1955, 336); *Перекинув* [Дмитро] *на засторонок сніп обережно і навкіс, щоб ні колос, ні гузир не зачепили матері* (Стельмах, II, 1962, 403); // *перен.* Переносити свою увагу, зацікавлення і т. ін. з одного об'єкта на інший. *Він перекидав погляд то на розідрану спідницю, то на намисто, що розкотилося по всій хаті...* (Мирний, II, 1954, 236); *Журба помітив у Галини невеличку погорду молодості, перекинув свою увагу до військового* (Епік, Тв., 1958, 577).

Перекида́ти (переки́нути) своє (вла́сне) тіло — різким рухом перевалюватися через кого-, що-небудь. *Обережно ступаючи по траві, підходить Василь до літака. Він ловко перекидає своє тіло за борт і сідає* (Собко, Зоряні крила, 1950, 242); *Мов акробат, млинком перекинув* [Вася] *власне тіло через себе вбік, вихоплюючись з-під коня* (Гончар, III, 1959, 223).

◇ **Перекида́ти (переки́нути) відповіда́льність** *на кого — що* — змушувати кого-небудь іншого брати відповідальність на себе. *В умінні перекинути відповідальність на будь-чиї, тільки не свої, плечі обережно-хитрий Омелянович-Павленко був рідним братом Симона Петлюри* (Стельмах, II, 1962, 242).

2. *перен.* Переміщати, переводити в інше місце, на іншу роботу, іноді з іншою метою, іншим завданням. *Залізниця в основному була закінчена і частину інженерно-технічних працівників перекидали на нове будівництво* (Багмут, Опов., 1959, 54); — *Після розгрому фашистів під Сталінградом частину нашої 57-ої армії перекинули на Ленінградський фронт* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 21); *У 1904 р. постало питання, яким шляхом перекинути на Далекий Схід російську військову ескадру під командуванням Рождественського* (Видатні вітч. географи.., 1954, 112); // *тільки що.* Перевозити або іншим способом доставляти звідкись куди-небудь. *Буде створено єдину енергетичну систему СРСР, яка.. дасть можливість перекидати електроенергію з східних районів у Європейську частину країни* (Програма КПРС, 1961, 60); *Намічено в найближчі роки перекидати води Печори та інших північних рік у Волгу і Каспійське море* (Ком. Укр., 7, 1962, 85); *Видавець узяв мою казку та й перекинув у Галичину, там її у «Правді» й надрукували* (Мирний, V, 1955, 384); *Кирило Васильович дав завдання найобережніше вивідати, хто з капітанів катерів найнадійніша людина, бо потрібно перекинути на той берег вантаж* (Хижняк, Тамара, 1959, 100).

3. *через що, на що, за що.* Кидаючи вільним рухом, перевішувати щось або частину, кінець чогось через що-небудь, надавати чому-небудь певного положення. — *Що це за дівчина? Де вона взялася в нашому селі? — думав молодий Джеря, надіваючи шапку і перекидаючи свиту через плече* (Н.-Лев., II, 1956, 169); *Сержант перекидає автомат на спину, викочує з сіней велосипед* (Гончар, Новели, 1954, 26); *Івась лежав, поставивши одну ногу і перекинувши через неї другу* (Мирний, I, 1954, 180); *Він швидко застебнув сумку, перекинув її за плече і насторожився* (Грим., Кавалер.., 1955, 8); *Ксеня була тоненька, з білявою товстою косою, яку вона носила, перекинувши через ліве плече* (Голов., Тополя.., 1965, 81).

4. *перев. у сполуч. із словами* **міст, місточок** Наводити для переправи через що-небудь, для з'єднання берегів чого-небудь. [Микита:] *Я бажаю обкопати ввесь двір ровом аршинів у чотири завширшки; у рів треба напустити води, а проти того ганку, що на дорогу дивиться, перекинути через рів місточок* (Сам., II, 1958, 160); *Понабудовують* [люди] *дивовижних будівель на вершинах гір, перекинуть мости через пропасті* (Хотк., II, 1966, 155); * Образно. *О, перекинь моста, моя немудра пісне, До радощів людських і до людських зусиль* (Рильський, I, 1960, 273); // Простягати, навішувати над чим-небудь, зверху чогось. *Опівдня сонячний промінь гарячий перекине через хату ясну стягу* (Вовчок, I, 1955, 110); *Коло семінарської брами широка та довга лавочка, навпроти стара верба дуплината віти перекинула мало не через увесь шлях* (Вас., I, 1959, 233).

5. Перевертати набік або внутрішньою, нижньою частиною догори. *Грима* [пан] *дверима, перекидає стільці і хоче так крикнуть, щоб по всіх хатах заскакала ставенна лайка* (Коцюб., II, 1955, 59); *По горбах Правобережжя Трактори невтомні ходять, Стерні, золотом повиті, На ріллю перекидають* (Ус., На.. берегах, 1951, 135); *Карпо перекинув батька на бік, і він тільки тоді прокинувся й опам'ятався* (Н.-Лев., II, 1956, 289); *Щохвилини ми ждемо, що вітер зірве дах або вирве із мерзлого грунту будинок і перекине його* (Трубл., I, 1955, 228); // *безос. Вітри такі, що.. стріхи зривало..; у мене на балконі перекинуло геть залізну лавку* (Л. Укр., V, 1956, 218); // Збивати з ніг, примушуючи впасти. *Ой, як приступить панота, як кинеться, наче ті звірі,— світу не видно! здається, от-от ізметуть, перекинуть. Тільки ж не спали й повстанці* (Тич., I, 1957, 105); // *безос.* [Зінька:] *Вхопило мене раптом, ніби вихор, і закрутило, як пір'їну!.. Кудись несе, перекида, жбурля!..* (Кроп., II, 1958, 57); // Викидати або виливати з чого-небудь перевернутого. *Вона не могла дати собі ради і тільки дивилась, як свині перекидали пійло, місили ногами їжу та гидили* (Коцюб., II, 1955, 51); [Одарка:] *Підемо пішки! «Пішки, кажуть, нема замішки!».* [Микита:] *Воно й безпечніш! А то як баских коней запряжете, то щоб, бува, не перекинули та не покалічили...* (Кроп., I, 1958, 73); *Передо мною виплили ці дні, і епізод із сомом, що втяг мов вудлище в воду, а потім перекинув і рибалку з душогубки* (Досв., Вибр., 1959, 50); // *розм.* Випивати до дна (перев. алкогольні напої); вихиляти. *Колісник, червоний, як стиглий кавун або печений рак, знай пришивав квітки то тому, то другому, перекидаючи чарку за чаркою* (Мирний, III, 1954, 290); [Галушка:] *Галю, виносьбо щось перекусити — чоловік з дороги дальньої, та й нам не завадить чарчину перекинути* (Корн., I, 1955, 293); // Перегортати (сторінки, аркуші паперу і т. ін.). *Колись байдужими перстами Перекидаючи листки, Ви спогадаєте і сами Свої колишні гадки* (Стар., Поет. тв., 1958, 43); *Демидів вийшов із лавки і подав свій зошит Греблянському. Той перекинув кілька карток* (Мак., Вибр., 1954, 51); *Ференц дістав альбом.., перекинув аркуш. Юнак з бакенбардами стоїть навколішки біля гармати. Зосередженим поглядом впився вперед* (Гончар, III, 1959, 269); // *перен.* Змінювати існуючий стан, лад, порядок. *Страшний той гук, потужний і величний, По всіх країнах має залунати І перекинути світовий стрій одвічний* (Л. Укр., I, 1951, 82); *Ленін встав, як світ-зоря, й кличе всіх проти*

царя: — ..Правда з нами! Ми не згинем! Трони царські перекинем! (Тич., II, 1957, 230); *Настирлива ж яка ця думка: «О, жінки якби схотіли, можна село догори ногами перекинути...»* (Кач., II, 1958, 52).

6. *у кого — що, на кого — що, ким, чим, розм., міф.* Робити іншим, переводити в інший стан, надавати іншого вигляду; обертати. — *Один старий циган уже став чаклувати.. Злякався дід, повів у комірчину, до ніг їм падав. Беріть, каже, все, що є, тільки не перекидайте мене в півня* (Тют., Вир, 1964, 15); [Х р и с т я:] *Що ж той ворожбит зробе* [зробить]? [М а р у с я:] *Що? Перекине Семена вовкулакою, а тоді й роби, що хочеш...* (Кроп., І, 1958, 89); — *Розкажи мені, Одарко,— спитав дід,— як се мати перекинула тебе у відьму?* (Стор., І, 1957, 91).

7. *кому, розм.* Давати, виплачувати що-небудь комусь; підтримувати грошима. *Сидір Іванович, ніде гріха діти, в подяку за допомогу перекидав дівчині то зайву верейку січки, то зайве відро жому або бурака* (Добр., Тече річка.., 1961, 155); — *Не пожалій лиш золотого Для Феба світлого, ясного, Та і мені що перекинь* (Котл., І, 1952, 119); — *Склади, склади мені список цих богоодступників. Бояться копійчину перекинути. Забувають, що тепер настали дорожчі часи* (Стельмах, І, 1962, 414).

8. *тільки док., діал.* Перебудувати. *Через рік батьківську хату перекинули* [Максим та Явдоха], *збудували нову* (Мирний, II, 1954, 136); — *Узяся я бруси з міста перевозити,— сказав Семен жінці увечері. — Кому? — Кому ж? Лавушнику* [крамарю]. *Хату хоче перекинути* (Хотк., І, 1966, 128).

ПЕРЕКИДА́ТИСЯ [1], а́ється, *недок.* Пас. до **перекида́ти** [1].

ПЕРЕКИДА́ТИСЯ [2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕКИ́НУТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* 1. *через що і без додатка.* Різким рухом усього тіла, кидком переміщатися з одного місця на інше, через що-небудь. *Поки там один скочив, перекинувся, мов собака, через паркан і побіг шукати Нути, з напомацки поліз до ями* (Фр., IV, 1950, 18); *Взявся* [Терешко] *за паколи високого тину. Спробував ще раз зідратися, але не зумів, кинувся вбруг — теж посковзнувся. Тоді він хутко скинув кожуха, перекинув його в загороду і, плюнувши в долоні, враз перекинувся й важко гуппув на мерзлі кізяки* (Епік, Тв., 1958, 403); // *з чого на що, на чому і без додатка.* Різким рухом міняти положення свого тіла, повертатися з боку на бік. *Леонід Семенович ліг в постіль і довго не міг заснути. Він довго перекидався з одного боку на другий і все думав про Ватю* (Н.-Лев., IV, 1956, 173); *В безсонні в темряві перекидаються* [вітробалчани] *на постелі, схвильовані курять мовчки, зітхають і прислухаються до шуму поводі* (Головко, II, 1957, 395); *Як плітка, він перекинувся лицем угору. Вода його піддержувала* (Мирний, І, 1954, 248); *Лежати б отак, як у дитинстві, і дивитися в небо, доки в очах не затуманиться. А потім перекинутись ниць до землі, щокою до трави* (Вільде, Сестри.., 1958, 524); // Швидко перевертаючись через голову або через бік, займати попереднє положення. *Сердешний звір перекидався, Плигав, вертівся і качався* (Котл., І, 1952,101); *В кутку біля лазні — трапеції, турніки, бруси та інше гімнастичне причандалля. Там стрибають, плигають, перекидаються і стають дибки* (Смолич, II, 1958, 46); *Ой же й турмани є в отця Сидора! Як вони перекидаються в повітрі — і через голову, і через хвіст!* (Донч., III, 1956, 102); // Рухаючись, перескочуватися, перевалюватися через що-небудь. *Перехопившись через гору, здалека побачили ми Ненаситець. Через гребінь скель, неначе біла грива, перекидалась хвиля і котилась з гори по каменюках* (Стор., І, 1957, 240).

2. Переміщатися в інше місце перебування, проживання і т. ін. *Чотири роки по степах по тих виганяв* [дід Матвій]... *А потім на Чорномор'я перекинувся... До козаків...* (Вишня, І, 1956 , 33); — *Може, на інші краї перекинулась* [Ганна], *а може, й зовсім де-небудь баламутну свою голову загубила...* (Гончар, II, 1959, 139); // Переноситися в уяві в інший час, інше оточення. — *Перекиньтесь в період п'ятнадцять років тому,— почав я вигадувати, — і уявіть собі юнака, що прагне визволення свого краю від царського гніту* (Досв., Вибр., 1959, 119); // Змінювати рід занять, інтереси, об'єкт зацікавлення і т. ін. *Як Андрій бувало оступиться за жінку й скаже: — Та годі, мамо, чого ви вже її так їсте? — То вона зараз на нього перекинеться: — А ти такий, сякий сину, ти проти матері йдеш?* (Григ., Вибр., 1959, 244); *Ледве не постраждав* [Шютце] *на передовій за необережне слово про жахи кровопролиття, насилу викрутився і перекинувся з знаннями російської мови на перекладацьку службу* (Ле, Клен. лист, 1960, 241); // *у що, на що, до кого — чого.* Переходити на бік противника або змінювати свої погляди, переконання на протилежні. *На американські долари і зброю Петлюрі далі вже не доводилось розраховувати, й він з надзвичайною спритністю перекидається в інший бік — укладає договір з польською шляхтою* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 65); *Коли Семен обложив палац, усе військо перекинулося на його сторону* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 246); *Я вже не сусід, не кум, одно слово: я перекинувся в інакшу віру* (Март., Тв., 1954, 210); — *Я думаю так, що з половцями нам сваритися нічого. Невже ви хочете, щоб вони до татар перекинулися?* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 374).

◇ **Перекида́тися (перекинутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою** *і т. ін.*) *до кого — чого, на кого — що, у що* — починати думати про кого-небудь іншого, що-небудь інше, уявляти когось, щось інакше. *Мені дуже кортіло, щоб Микита Петрович іще сказав щонебудь про мене, але він вже на інше перекинувся думкою* (Мур., Бук. повість, 1959, 202); *В одну мить перекинувся* [Кузьмін] *уявою до минулих днів, повернувся до тих часів, коли він, напівголодний семінарист Тетюшівської учительської семінарії, довідався про Жовтневу революцію* (Збан., Сеспель, 1961, 61); **Розмо́ва (розмо́ви, ду́мка, думки́) перекида́ється (перекида́ються, перекинулася, перекинулися)** *на кого — що* — хто-небудь починає розмовляти, думати про когось іншого, щось інше. *Розмови поміж «стариками» перекидалися неодмінно на політичні питання, виливались у нескінченні дебати і значно затягувалися надовго, допізна* (Смолич, Мир.., 1958, 45); *Думки Крутоярові перекинулись на цех, на роботу, на Бориса, на Зою* (Собко, Біле полум'я, 1952, 210).

3. Переміщаючись, охоплювати кого-, що-небудь по черзі, одне за одним, дедалі більше. *Досягнувши верховіття, вогонь перекидається на хату, солом'яна стріха займається, пожежа швидко поймає хату* (Л. Укр., III, 1952, 264); *Біля Паумишиної хати — содом. Вогонь обхопив стодолу, стіжки, перекинувся на хату* (Коцюб., І, 1955, 121); *Тієї ночі, коли по великих бомбосховищах і школах спалахнули новорічні ялинки, бої на Керченському півострові вже перекинулися в район містечка Старий Крим* (Кучер, Голод, 1961, 141); // Поширюватися, переходити, переноситися від кого-, чого-небудь на інших, на інше, все далі. — *Ти ж, Левку, не збрешеш,—посміхається Христина, і усмішка з її рухливих ямок, наїбрід'я поволі перекидається на вперте обличчя хлопця* (Стельмах, І, 1962,

54); *Гуркіт помітно вщух. Він перекинувся за Дніпро і вже десь обвивався глухими розкотами, як далека гроза* (Баш, На.. дорозі, 1967, 250); *Вухо йому не так швидко загоїлось, як сподівався. Більше того, запалення перекинулося і в праве* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 177).

4. Кидати що-небудь один одному, один в одного, з руки в руку. *Па призьбі сестра Явдошка у материному кожушку креймашками перекидається* (Морд., I, 1958, 41); *Ось вони стали одна проти одної на стадіоні і легко, ніби бавлячись, перекидаються диском* (Собко, Стадіон, 1954, 320); * Образно. *Я на тайнах неба знаюсь, в філософії кохаюсь, цифрами перекидаюсь* (Тич., I, 1946, 115); // *перен.* Обмінюватися з ким-небудь (між собою) словами, думками і т. ін. *Вона приходила майже що другий день.. Перекидалися з Владком кількома словами, поглядами* (Фр., VI, 1951, 271); *Насувалася сварка,.. обоє перекидалися образливими фразами, дошкульними дотепами* (Коцюба, Нові береги, 1959, 340); *Не вспіли перекинутись словом-другим, як у хату суне Настя з сином Грицьком* (Мирний, IV, 1955, 47); *Скільки жінок завидують на її достатки, а завидувати нема чого, бо нема з ким по-людськи словом перекинутись, нема з ким ні повеселитись, ні посумувати* (Стельмах, I, 1962, 321); // *розм.* Грати в ігри (перев. у карти). *Що любить Смик? .. Перехиляв чарку чи ні? Перекидається картою чи забавляється тільки шахами?* (Рудь, Гомін., 1959, 40); *Увечері зібралося у Енгельгардта кілька друзів — за чаркою доброго вина в карти перекинутися* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 50).

5. З'єднувати береги чого-небудь; простягатися, нависати над чим-небудь. *Рівнобіжно з потоком тягнулася вузька сільська дорога, перекидалась через нього невеличким мостом і пнулась далеко вгору* (Кобр., Вибр., 1954, 84); [Н е р і с а:] *Покривала, прозорі та барвисті, легким луком перекидалися понад хмаринки злотистих курев запашних* (Л. Укр., III, 1952, 430); *Попід лісом млин подався у ставочок; Через воду перекинувся місточок* (Щог., Поезії, 1958, 81); *Через Дніпро тут перекинулась кавкова гребля Дніпробуду, а на величезній території розляглася «Запоріжсталь»* (Вишня, I, 1956, 327); // Перетинати якийсь простір, якусь площину. *Через Прут перекинувся срібний, як місяць, шлях у таємничі плавні, завиті сріблястим серпанком імли* (Коцюб., I, 1955, 213).

6. Падати, перевертаючись набік або внутрішнім, нижнім боком догори. *Один човен на бистрих хвилях перекидається, і для того зв'язують докупи два або три човни* (Н.-Лев., II, 1956, 416); *Платон піднімає рогачами банячка, але він, зачепившись за горщика, перекидається* (Зар., На.. світі, 1967, 114); *На крутому повороті гарба перекинулась, і Юхим вилетів на тверду дорогу, боляче вдарившись головою...* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 185); // Падати, валитися на спину. *Вона голосно сміялася, коли яке-небудь пуванча вутятко перекидалося на спинку й швидко-швидко перебирало лапками, не можучи перевернутися назад* (Хотк., I, 1966, 103); *Вони зчепилися, як звірі.. Перекидалися, гризлися зубами, схоплювалися, люто лаялися* (Є. Кравч., Квітн.., 1959, 74); — *Геть, сатано! бо як дам, то й перекинешся! — скрикнула Настя* (Коцюб., I, 1955, 72); *Всю свою силу, весь гнів, усе, що тільки накипіло в Миколи на серці, вклав він у той єдиний удар. Фред перекинувся на спину, заскиглив* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 92); // Випадати з чого-небудь перевернутого. *Поїхали вже по стовбовому шляху рівчаками пообкопуваному, бо часом, як звернуть коні з дороги, не казна-де перекидатися та шукать того шляху* (Стор., I, 1957, 108); [З і л я:] *І до Марії Григорівни заїздив, і перекинувся під Мартиновкою, і вухо приморозив* (Вас., III, 1960, 123); *Лише кравчком черкнула Зінька Єгорові санчата, і він перекинувся в сніг* (Шиян, Баланда, 1957, 10).

◇ **Світ перекидається (перекинувся) [догори ногами]** — усе змінюється. — *Кар-ра божа! — хрестяться тепер побожні люди. Світ перекидається догори ногами* (Козл., Щури.., 1956, 79); — *Чого біжиш, мов запалений? Там світ перекинувся, чи Стрий догори потік? — стримувала його жінка* (Чорн., Визволення, 1949, 137).

7. *у кого — що, на кого — що, ким, чим, розм., міф.* Обертатися в кого-небудь іншого, щось інше; набирати іншого вигляду. *Хоть в віщо хоч перекидайся, Хоть зайчиком, хоть вовком стань, Хоть в небо лізь, ниряй хоть в воду, Я витягну тебе спідсподу* (Котл., I, 1952, 293); *Махнула* [царівна] *рученьками, перекинулась зозулею; вікно було відчинене — полинула...* (Укр.. казки, 1951, 176); *Як побачив же він мене, та як заскиглить, так в сатану й перекинувся* (Баш, На землі.., 1957, 76).

8. *заст.* Змінювати, замінювати один одного. — *Великий пак страх! Не бачила зроду женихів. Ой, уже ж їх перекинулась ціла низка! Іди та кажи їм, що хоч* (Н.-Лев., III, 1956, 35).

9. *тільки недок.* Пас. до **перекида́ти**[2]. *Так купки й тримаються* [дівки], *неначе цвітник розцвів і перекидається отим невидимим вітром по царині з одного її краю до другого* (Хотк., II, 1966, 340); *Вся станція була забита ешелонами Уральсько-Сибірської дивізії, що після розгрому Колчака перекидалась на захід, на польський фронт* (Гончар, II, 1959, 303); *З північних рік на південь щороку буде перекидатись близько 40 мільярдів кубічних метрів води* (Веч. Київ, 17.III 1961, 1)

ПЕРЕКИДА́Ч, а́, *ч., техн.* Пристрій для розвантажування шляхом перекидання відкритих вагонів, вагонеток і т. ін. *Тут-таки й було що показати. Потрійний велетенський перекидач, що брав на себе зразу аж три вагонетки з рудою — по двадцять п'ять тонн у кожній, сортувальна гірка* (Ткач, Плем'я.., 1961, 343); *З кліті виринула наповнена породою вагонетка і повільно покотилася до перекидача* (Рад. Укр., 13.IV 1962, 3).

ПЕРЕКИ́ДИСТИЙ, а, е, *розм.* Який легко перекидається, перевертається. *Перекидистий човен.*

ПЕРЕКИ́ДИСТО, *розм.* Присл. до **перекидистий**. *На сьому возі їхати перекидисто* (Сл. Гр.).

ПЕРЕКИ́ДНИЙ, а́, е́. 1. Перекинутий через що-небудь, поверх чогось, з одного боку на другий. *Перейшовши по перекидному містку через широкий, наповнений водою рів, що оточував альтанку, князь із княжною опинився в затишній кімнаті* (Гжицький, Опришки, 1962, 34).

△ **Перекидни́й вого́нь** — вогонь, спрямований поверх військ, бойових позицій, у ціль, що розташована за цими військами або прикриттям.

2. Який можна перекидати (*див.* **перекида́ти**[2] 5) з боку на бік або навколо своєї осі. *Перекидна гойдалка.*

Перекидни́й календа́р — календар, листки якого можна перекидати з боку на бік. *На комбінаті друкуються також брошури, перекидні і відривні календарі, різнокольорні листівки, календарні стінки* (Наука.., 9, 1968, 21).

3. Який перекидається при розвантажуванні. *Якщо в кар'єрі працюють невеликі екскаватори, то користуються здебільшого вагонетками з перекидними кузовами, які для розвантаження можна перекидати вручну в будь-яку сторону* (Таємн. ванна, 1957, 31).

ПЕРЕ́КИДОМ, ПЕРЕ́КИДЬКИ, *присл., розм.* Перекидаючись, звичайно через голову. *Не вдержався,— грудкою вилітаєш із санчат і летиш перекидом по крига об берег тільки — грюк!* (Вишня, II, 1956, 294)

Парубки в личаках, а таке витівають, що земля стугонить. Стрибають через вогонь і просто, і перекидьки. Яких тільки викрутасів не роблять! (М. Ол., Леся, 1960, 17).

◇ **Світ іде́ (пішо́в) пере́кидом (пере́кидьки)** *у когось* — запаморочилась голова, потьмарився розум у кого-небудь. *Аж білий світ пішов перекидьки перед очима у неї* (Сенч., Опов., 1959, 110).

ПЕРЕ́КИДЬКИ *див.* **пере́кидом.**

ПЕРЕКИ́НЕНИЙ, ПЕРЕКИ́НУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекинути.** *Скориставшись з того, що кращі частини Червоної Армії були перекинуті на Східний фронт, агентура Антанти організувала велику військову змову в Петрограді* (Іст. УРСР, II, 1957, 160); *От він на коні перекинутий через сідельце, і помкнув його бородатий турчик степом* (Вовчок, I, 1955, 334); *Вийшла на сцену* [Нонна] *в українському вбранні, у своїх золотистих косах, перекинутих на груди, і довіряиво, широко усміхнулась до публіки* (Гончар, II, 1959, 244); *В наш час металеві мости перекинені через Волгу в Горькому, Саратові, Астрахані, Костромі тощо* (Знання.., 6, 1966, 1); *Висока башта, що стояла на широченній дузі, перекинутій з одного будинку на другий, високо здіймалась угору* (Мирний, IV, 1955, 329); *На транспарантах, перекинутих через вулиці, іспанською і російською мовами написані слова палкого привіту посланцям мужнього кубинського народу* (Рад. Укр., 12.IX 1961, 1); *Серед валу ще виразніше виступає зовсім кругла гора Ярмута, неначе велетенський казан, перекинутий догори дном* (П.-Лев., II, 1956, 396); *Семен відчував, як приємно гріла його перекинута в нутро раніше склянка горілки* (Сміл., Зустрічі, 1936, 35); // **перекинено, перекинуто,** *безос. присудк. сл. Його було перекинуто в Тюрингські ліси для підпільної антифашистської роботи* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 111); *З тюремного корпусу повільно, прикриваючи рукою засліплені сонцем очі, виходить юнак. Через ліву руку перекинуто пальто* (Кол., Терсн.., 1959, 284); *Прозорий струмок перетинав стежку, і через нього було перекинуто кладку з сухої деревини* (Донч., IV, 1957, 39); *Та чого ж в хаті такий нелад, все перекинуто, лежить жужмом?* (Коцюб., I, 1955, 380).

2. *у знач. прикм., розм.* Відбитий у воді. — *Коли ж зирну на воду, а там не стояла, а ніби плила на перекинутому небі та сама постать, як літаючий херувим* (П.-Лев., I, 1956, 179); *Далека красо моя! Щасливий я, що народився на твоєму березі,.. що лічив у тобі зорі на перекинутому небі* (Довж., Зач. Десна, 1957, 507).

ПЕРЕКИ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекинути.** *Керівництво і планомірний вплив Компартії на профрух повинні бути здійснені .. перекиненням в органи профруху комуністів, які раніше працювали в ньому і були мобілізовані на інші роботи* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 155).

ПЕРЕКИ́НУТИ *див.* **перекида́ти** [2].

ПЕРЕКИ́НУТИЙ *див.* **перекинений.**

ПЕРЕКИ́НУТИСЯ *див.* **перекида́тися** [2].

ПЕРЕКИ́НЧИК, а, *ч.* 1. *розм.* Той, хто перейшов на бік ворога: зрадник. — *Та не знав ніхто ради на се, Не придумав підмоги, Тілько ти, перекинчик, упав Фараону під ноги* (Фр., XII, 1953, 499); — *Хлопці, гайдамака! — скрикнув* [червоноармієць] *радісно. Йому сказали взяти перекинчика на мушку* (Кач., II, 1958, 392).

2. *зневажл., жарт.* Той, хто відмовився від своїх переконань, поглядів, від колишніх друзів. — *Навіть не похвалите мене за те, що я стала перекинчиком, аби з'єднати собі ваше серце?* (Март., Тв., 1954, 270); — *А цей закон вигадав не якийсь царський урядовець, а встановила його наша козацька громада, освятило його все військове товариство. І той, хто порушує цей закон, є зрадник і перекинчик* (Добр., Очак. розмир, 1965, 71).

ПЕРЕКИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕКИПІ́ТИ,** плю́, пи́ш; *мн.* перекипля́ть; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Кипіти надто довго, часто втрачаючи добру якість. *Повар страшенно обурювавсь, коли на нього насідали за роботу, коли народ критикував його щоденні кулінарні витвори.. Вона, критика, повергала його в такий гнів, в таку лють, що страви перекипали на плитах* (Довж., III, 1960, 427); *Приставить* [Маруся] *обідати, то або у нетоплену піч, або забуде чого положити, або усе у неї перекипить, що й їсти не можна* (Кв.-Осн., II, 1956, 78); * Образно. *Промова Алієва була довга.. Кожне слово було зважене, кожне слово перекипіло в розумовому казані і тому було важке, наче налите оловом* (Донч., II, 1956, 144); *Море, гори, ліс запалили моє серце, і я виразно відчуваю, як ці чарівні вогні на березі, на маяку, на пароплавах перекипають у ньому, народжуючи стан дивний і прекрасний* (Бабляк, Літопис.., 1961, 71); // Переставати кипіти. * Образно. *І до вчорашнього дня не перекипіла чужинська отрута — бухикала і клекотала в грудях Василя* (Стельмах, II, 1962, 10).

2. *перен.* Угамовуватися, затихати після бурхливого прояву (про почуття, переживання). *У мені любов перекипала, Не корився я своїй біді...* (Перв., I, 1958, 168); — *Бачу по тобі, що в тебе й за тиждень досада не перекипіла, що ти й досі зле на його мислиш* (Л. Янов., I, 1959, 366); *Робота знову захопила його, трохи й злість перекипіла, але повного заспокоєння відчути не зміг* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 34); // *безос.* *Поглянув* [Тимофій] *на Варчука. — Ну, що тобі, Сафроне Андрійовичу? Ще не перепекло? Не перекипіло?* (Стельмах, II, 1962, 133); // Заспокоюватися після сильного хвилювання, бурхливого прояву яких-небудь почуттів. *Отак, перекипаючи і перетлеваючи у тяжких роздумах-сумнівах, незчувся, як голоси закоханих стихли* (Речм., Твій побратим, 1962, 144); *Завтра Шторрс перекипить і знову візьметься до роботи* (Собко, Граніт, 1937, 228).

◇ **Се́рце перекипі́ло; У се́рці перекипа́є** *що* — хтось заспокоївся, перестав гніватися, хвилюватися і т. ін. — *Так і не вдалося зазирнути в рідні краї. Та, мабуть, і краще. Раз перекипіло серце — і баста. Навіщо вдруге ятрити?* (Тют., Вир, 1964, 338).

ПЕРЕКИПІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перекипі́ти.** *Не чув* [поранений], *як клали до рани якісь пластирі та настої на перекиплих у воді.. ганчірочках* (Коз., Гарячі руки, 1960, 127).

ПЕРЕКИПІ́ТИ *див.* **перекипа́ти.**

ПЕРЕКИП'ЯТИ́ТИ, ячу́, ячи́ш, *док., перех.* 1. Закип'ятити ще раз, повторно.

2. Зіпсувати надто довгим кип'ятінням.

ПЕРЕКИП'ЯЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекип'ятити.**

ПЕРЕ́КИС, у, *ч., хім.* Найвищий ступінь окислення елементів; речовина, утворена шляхом такого окислення. *При діянні озону блискуча срібна пластинка швидко чорніє, вкриваючись шаром перекису срібла* (Заг. хімія, 1955, 306); — *Яка грудна клітина! А плече яке, га? — захоплено казав хірург, оброблюючи страшну Орлюкову рану перекисом водню* (Довж., I, 1958, 321).

ПЕРЕКИСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕКИ́СНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* перекис, ла, ло і перекиснув, нула, ло; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Ставати надто кислим після довгого бродіння. *Піч треба дуже натоплювати, щоб у хаті було дуже тепло та душно, а то тісто перекисне* (Кв.-Осн., II, 1956, 226); *Вдома зараз стоїть діжа*

з учиненим хлібом. Треба вже місити, бо перекисне (Мокр., Сто.., 1960, 12).

2. *розм.* Дуже намокати під дощем. *По дощеві перемочиться, перекисне* (Сл. Гр.).

ПЕРЕКИ́СЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **перекйснути.** *Перекисле тісто вилилося з корита* (Коб., III, 1956, 505); *Силос в артілі заклали без домішок січки, тому вийшов надто перекислим* (Рад. Укр., 1.IV 1962, 2).

ПЕРЕКИСЛИ́ТИ *див.* **перекйслювати.**

ПЕРЕКИ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕКИСЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., перех.* Робити надто кислим. *Перекислити капусту.*

ПЕРЕКИ́СНУТИ *див.* **перекисáти.**

ПЕРЕКІ́П, кóпу, *ч.* 1. *заст.* Перекопане місце.

2. *бот., діал.* Шандра.

ПЕРЕКІ́Р, кóру, *ч., розм.* 1. Те саме, що **óпір.** *І каже Лев: — Я зараз поділю; Глядіть, щоб не було ніякого тут спору, Бо перекору не терплю!* (Гл., Вибр., 1951, 110).

Без перекóру (перекóрів) — без заперечень, не опираючись. *Звикла дівчина в покорі все робить без перекорів: кажуть — значить треба йти і загадане знайти* (Забіла, У.. світ, 1960, 132).

2. *тільки мн.* Взаємні докори, суперечки. — *Перші, кажуть, любощі — дурниця... А прохолоне серце — підуть докори та перекори: ланець, голодрабець!..* (Мирний, II, 1954, 252).

ПЕРЕКІ́РЛИВИЙ, а, е, *розм.* Схильний до перекорів, суперечок, опору. — *З твоїм талантом, з твоєю пильністю, з твоїм знанням — що б то могло вийти з тебе..! Та ба, ти все був перекірливий, аби не так, як інші* (Фр., III, 1950, 237); *Вдалий радісний день для Гаркуші прикрашувався ще й червоними Олениними щоками.., здається, не така перекірлива* [Олена], *як інші* (Гончар, Таврія, 1952, 218).

ПЕРЕКІ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Властивість за знач. **перекірливий.**

ПЕРЕКІ́РЛИВО, *розм.* Присл. до **перекірливий.**

ПЕРЕКІ́С [1], кóсу, *ч.* Стан за знач. **перекосúтися.** *Старий теслярь то наближається, то відступає,.. споглядає арку, чи нема часом перекосу* (Горд., II, 1959, 272); *Вантаж у кузові треба розміщати так, щоб навантаження на колеса було однаковим і не було перекосу кузова* (Автомоб., 1957, 290).

ПЕРЕКІ́С [2], кóсу, *ч., діал.* Покіс. *Усміхається пречисте небо, Все повітря пахощами дише З полонин від свіжих перекосів* (Фр., XIII, 1954, 329).

ПЕРЕКІ́СНИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до перекосу (*див.* **перекíс** [1]).

ПЕРЕКІ́Т, кóту, *ч.* Те саме, що **перекáт** 1, 2. *Десь далеко-далеко вчувалися перекоти першого весняного грому...* (М. Ол., Леся, 1960, 215).

ПЕРЕКІ́ТНИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до перекоту.

ПЕРЕКЛА́Д, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перекладáти** 4. *Самійленко тепер зайнятий перекладом Мольєра (з оригіналу) і вже кінчає «Тартюфа»* (Коцюб., III, 1956, 197); *Я обіцяв витратити на переклад не більше години* (Трубл., Глибинний шлях, 1948, 149).

Робúти (зробúти) перéклад — перекладати з однієї мови на іншу. *Йому хотілось, щоб вона укупі з ним сиділа над політичною економією, робила переклади для нього* (Л. Укр., III, 1952, 592); *Вистава йшла англійською мовою. Суворовці останнього року зробили самі переклад* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 108); У **перéкладі** — будучи перекладеним з однієї мови на іншу. *Прийде пісня, мов дружна весна.., Вслід за нею строфа величава Із «Онєгіна» встане на люди І звучати до півночі буде У перекладі дивнім поета* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 121); *В 1860 році було вже видано в перекладах на російську мову збірку віршів Шевченка «Кобзар»* (Укр. літ., 8, 1957, 222).

2. Текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладені з однієї мови на іншу. *Добрі переклади важних і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу.. належали до підвалин власного письменства* (Фр., XVI, 1955, 397); *Комісар не зводив з Уляни водяних очей. Грибовський шепотів на вухо йому переклад* (Довж., I, 1958, 294); *Першим перекладом «Капіталу» на іноземну мову був переклад російський* (Ком. Укр., 6, 1966, 20).

ПЕРЕКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекладáти.** *Сінозбиральні машини добирають і використовують так, щоб виключалось надмірне ворушіння, перекладання, перетирання і забруднення сіна* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 246); *З великою хіттю пристану до перекладання книжок для дітей* (Коцюб., III, 1956, 121).

ПЕРЕКЛАДА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПЕРЕКЛА́СТИ,** аду́, аде́ш, *док., перех.* 1. *з чого на що, в що.* Піднімаючи, знімаючи або виймаючи з одного місця, класти на інше або в інше місце. *Пішов* [батько] *від нас у дівочу допитуватись, хто з дівчат прибирав у кабінеті, чи не перекладали, буває, книжок із столу на яке друге місце* (Мирний, IV, 1955, 342); *Сирота обережно перекладав папки, а потім складав у такому ж порядку* (Мушк., День.., 1967, 167); *Од сорому спустила* [Сиклета] *очі вниз і переклала коромисло з сорочками з одного плеча на друге* (Н.-Лев., IV, 1956, 211); *Латиш Матте переклав револьвера в ліву руку й простяг праву руку гостю* (Ю. Янов., I, 1958, 112); // По кілька разів класти з місця на місце, щоразу на інше місце, з руки в руку. — *Що мені та школа — хліба дасть? — старує десь у куточку Василько, перекладаючи бляшки та стекольця* (Вас., I, 1959, 207); *Молодий муляр, відчуваючи за своєю спиною пильне око начальника, губився, перекладав кельму з руки в руку* (Руд., Остання шабля, 1959, 23); // *перен., розм.* Переносити на пізніший строк; відкладати. — *Я вже завтра щось придумаю, — вирішує вона кожного вечора, але «завтра» так подібне до «вчора», що його знову треба перекласти на «завтра»* (Вільде, Сестри.., 1958, 513).

◇ **З хвóрої голови́ на здорóву перекладáти** (**перекла́сти**) *і т. ін.*) *див.* **голова́.**

2. *на кого — що, перен.* Знімаючи з кого-небудь завдання, відповідальність і т. ін., доручати комусь іншому, змушувати когось іншого брати завдання, відповідальність і т. ін. на себе. [К і п д р а т:] *На робочих перекладає провину тільки той, хто не керує ділом як треба* (Корн., II, 1955, 156); *Ганна.., добре розуміючи, як важко Турбаєві одразу піймати віжки в шаленій гонитві посівної, переклала цю справу на власні плечі і чудово з нею справлялася* (Руд., Остання шабля, 1959, 364); // *на що.* Використовувати машини, механізми для роботи, яку раніше виконували люди. *Дедалі більше буряководів перекладають свою нелегку працю на плечі машин, ідуть по шляху механізації* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 5); *Одна з лебідок крана виконала роботу, яку раніше виконували підручні, допомогла завести лацюга. Борис згадав: перекласти цю роботу на крани колись запропонувала Зоя* (Собко, Біле полум'я, 1962, 319).

3. *на що.* Надавати іншої форми або виражати іншими засобами (звичайно про музичні або літературні твори). *Записану на плівку пісню або танцювальну мелодію треба розшифрувати, тобто перекласти на ноти* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 81); // Оформляти думку, почуття і т. ін. засобами мови або одного з видів мис-

тецтв. *Вона була збуджена, весь час похитувала головою, усміхалася і жваво жестикулювала. Сергій перекладав це на слова* (Тют., Вир, 1964, 156); *Перекладаючи факти на мову кіномистецтва, І. Савченко дбав про достовірність кожного персонажа* (Укр. кіномист., II, 1959, 135); *Де тії струни, де голос потужний, де теє слово крилате,.. щоб переклали на людську мову пісню, що дзвонять кайдани?* (Л. Укр., I, 1951, 223); *Троє голів укупі, три перемішаних дихання, троє рук разом.. Цю групу можна вирізьбити на пірамідї, бо вона є синтез і натхнення. Тишу перекласти на камінь* (Ю. Янов., II, 1958, 44).

4. Передавати текст, слово або усне висловлювання засобами іншої мови. *Більшість моїх оповідань перекладені на російську мову.. Перекладають і на інші мови: польську, німецьку, італійську, норвезьку, іспанську, мадярську* (Коцюб., III, 1956, 282); *Ще за життя Кобзаря, починаючи з 1860 року, почали перекладати його твори чеською мовою* (Наука.., 3, 1961, 18); *Торік я переклав Лонгфеллову «Гайяватy»* (Мирний, V, 1955, 404); *Окремі слова з шепотіння Фредамбера було чути, і Галя переклала їх товаришам* (Смолич, V, 1959, 773).

5. Класти що-небудь (шар чого-небудь) між чимось (шарами чогось). *Вона цілі дні листок до листка перекладала сіном турецький тютюн, що ніврокy зародив того літа* (Стельмах, I, 1962, 323); *Коріння* [кущів] *при пакуванні слід перекладати мокрим мохом, а крону — сухою соломою, щоб не поламалась* (Озелен. колг. села, 1955, 114).

6. Класти, складати, укладати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Якось до нього прийшла Надя Волошко. Він саме перекладав власну піч у літній кухні* (Ткач, Плем'я.., 1961. 38); *Запрягали тарантас. Тарас Григорович поспішив туди. Поки ямщик затягав супонї, він зручніше переклав речі і зайняв своє місце* (Тулуб, В степу.., 1964, 88).

7. *рідко.* Класти впоперек чого-небудь, через що-небудь. *Зв'язують докупи два або три човни, перекладають дощечки впоперек їх для сидіння і без весел пускають їх по воді* (Н.-Лев., II, 1956, 416); *Перекладу я кладку через муравку* (Чуб., III, 1872, 209).

ПЕРЕКЛАДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **перекладáти.** *Завдяки високій технічній оснащеності колгоспів і радгоспів праця бавовнороборів, у минулому важка і виснажлива, перекладається нині на плечі машин* (Ком. Укр., 10, 1965, 49); *Прошу.. подати мені список книжок, які мають перекладатися* (Коцюб., III, 1956, 123); *Вже на початку 50-х років минулого сторіччя твори Т. Г. Шевченка перекладалися різними мовами народів світу* (Вітч., 3, 1964, 154).

ПЕРЕКЛАДА́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до перекладу (у 2 знач.) і перекладача. *Діяльність М. Т. Рильського в галузі теорії та активної творчої практики перекладу становить цілу епоху в історії не лише українського перекладу, а й взагалі нашого вітчизняного перекладацького словесно-художнього мистецтва* (Нар. тв. та етн., 2, 1965, 33); *Ленінградські лінгвісти розробили один з можливих принципів, який дозволяє автоматизувати перекладацьку працю* (Наука.., 7, 1964, 10); *Знання іноземних мов, зокрема французької, дало можливість Ользі зайнятися перекладацькою роботою* (Кол., Терен.., 1959, 186); *Досконале володіння рідним словом, уміння відчувати обидві мовні стихії* [мову оригіналу і мову перекладу] *в їхніх потенціях, уміння пройматися думкою й настроєм автора аж до «перевтілення» в нього — ось що таке талант перекладацький* (Рад. літ-во, 5, 1966, 56); // *розм.* Який готує перекладачів. *Перекладацький факультет.*

ПЕРЕКЛАДА́Ч, á, *ч.* Той, хто займається перекладами з однієї мови на іншу. *Я вже думаю, чи не стати мені присяжним українським перекладачем?* (Л. Укр., V, 1956, 59); *Максим Тадейович* [Рильський] — *поет-гуманіст, співець дружби і братерства народів — був також талановитим перекладачем видатних творінь світової літератури* (Літ. Укр., 23.III 1965, 2).

ПЕРЕКЛАДА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **перекладáч.** *Іноземців було двоє — чоловік та жінка, а біля них перекладачка* (Ю. Янов., Мир, 1956, 40).

ПЕРЕКЛА́ДЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекла́сти.** *Механізатори розпушують міжряддя.. Значна частина роботи, причому найважчої, перекладена на плечі машин* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 13); *Тепер я не знаю вже, чим заповнити книжку, бо я вирахував, що матеріалу,— перекладеного вже, не стане* (Коцюб., III, 1956, 387); *Твори Коцюбинського перекладені багатьма мовами світу* (Літ. Укр., 26.IV 1963, 2); *В чемодані, перекладені папером, лежали револьвери і пачки патронів* (Десняк, II, 1955, 184); *Устя простелила килимок на перекладену серед човна дощечку і на дно човна* (Н.-Лев., IV, 1956, 120); // **перекла́дено,** *безос. присудк. сл. Творчість А. Головка набула широкої популярності за рубежем. Його оповідання, повісті та романи перекладено на багато мов світу* (Рад. літ-во, 2, 1968, 86).

ПЕРЕКЛА́ДЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекладáти** 3. ***Опера в перекладенні для фортепіано.***

ПЕРЕКЛА́ДИНА, и, *ж.* 1. Брус, дошка, палка і т. ін., закріплені кінцями на двох опорах. *Серед його* [куреня] *стояли дві чорні задимлені сохи з розсішками з бантиною зверху. На цій перекладині висіли казани* (Н.-Лев., II, 1956, 221); *Він чує, як хтось лізе до нього по драбині. Ось заскрипіла перекладина* (Донч., I, 1956, 55).

2. Гімнастичний снаряд у вигляді круглого сталевого бруса, горизонтально закріпленого на двох жердинах; турнік. *По якомусь часі уже він, хлопець, на турніку, чути, як залізо перекладини поскрипує, а ноги злітають кудись аж до місяця* (Гончар, Тронка, 1963, 160); *До програми змагань входило багато воєнно-прикладних вправ з спортивної гімнастики у вигляді нескладних вільних вправ,.. комбінацій на перекладині, брусах та інших снарядах* (Спорт.., 1958, 122).

ПЕРЕКЛА́ДИНКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **перекла́дина** 1. *Поволі сідають* [голуби] *навколо хлопця на перекладинках* (Донч., I, 1956, 55); * Образно. *Пан опирає груди на білі, наче з кості виточені руки, на високому лобі одна над одною вибиваються кілька рівних перекладинок зморщок* (Стельмах, I, 1962, 92).

ПЕРЕ́КЛАДКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **перекла́дина.** *До баштового крана чіпляють спеціальну поперечну перекладку — траверсу* (Наука.., 8, 1967, 3); *Василь.. опинився на турніку. Ще мить, і він сковзнув головою вниз, лише ногами тримаючись за перекладку* (Донч., IV, 1957, 131).

ПЕРЕКЛА́ДКА, и, *ж., рідко.* Дія за знач. **перекла́сти, перекладáти** 1.

ПЕРЕКЛАДНИ́Й, á, é. Стос. до перекладу. *Перекладний словник.. — словник, що містить у собі переклади слів однієї мови на іншу* (Сл. лінгв. терм., 1957, 117); *Кожний виступ одночасно передавався трьома мовами — мовою, на якій виступав промовець, та двома перекладними* (Наука.., 8, 1959, 59); // Перекладений з однієї мови на іншу. *Я з великою приємністю читаю в «Зорі» Ваш переклад.. Другого такого гарного перекладу в перекладній літературі українській я не знаю* (Коцюб., III, 1956, 127); *Починає* [Іван] *перебирати папери. Переклади,.. п'єси перекладні, оригінальні,*

шкільні праці на задану тему (Кол., Терен.., 1959, 45).

ПЕРЕКЛА́ДНИК, а, *ч., спец.* Той, хто займається перекладкою.

ПЕРЕКЛА́ДНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **перекла́дник.**

ПЕРЕКЛА́ДНИЦЬКИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **перекладацький.** *Галя взяла на себе перекладницьку частину: вона переписувала французькою мовою матеріали, які надходили до редакції російською мовою* (Смолич, Світанок.., 1953, 323).

ПЕРЕКЛАДНІ́, ни́х, *мн., у знач. ім., заст.* Екіпаж з кіньми, яких замінювали на поштових станціях. *К Плутону За підписом своїм* [шле Зевс] *приказ, Щоб фурію він Тезифону Послав к Юноні той же час; Щоб ні в берлині,.. ні в портшезі, А бігла б на перекладних* (Котл., I, 1952, 176); *До Москви, як відомо, він* [Т. Шевченко] *їхав поїздом, а звідти — поштовим трактом, на перекладних* (Літ. Укр., 8.III 1966, 3).

ПЕРЕКЛА́ПЯТИСЯ, яюся, яєшся, *док., розм.* Поклонитися, передати поклін від кого-небудь усім або багатьом.—*Крім подорїжжя, ні про що не дбай. Як злізеш ти перед царевим замком, То перекланяйся од двох синів* (Крим., Вибр., 1965, 198).

ПЕРЕКЛА́СТИ *див.* **переклада́ти.**

ПЕРЕКЛЕ́ЄНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перекле́їти.** *Книжки були зачитані, підклеєні, поклеєні, переклеєні, та проте читати їх було можна* (Вишня, II, 1956, 350).

ПЕРЕКЛЕ́ЇТИ *див.* **перекле́ювати.**

ПЕРЕКЛЕ́ЙКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Дія за знач. **перекле́їти, перекле́ювати.**

2. *спец.* Багатошарова переклеєна фанера. *Березова переклейка.*

ПЕРЕКЛЕЙМИ́ТИ, млю́, ми́ш; *мн.* переклеймля́ть; *док., перех.* 1. Поставити клеймо на всьому або більшій частині чого-небудь, на всіх або багатьох. *Переклеймити мішки; Переклеймити коров.*

2. Поставити клеймо ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКЛЕЙМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Те саме, що **переклеймити.**

ПЕРЕКЛЕ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Склеєний з кількох шарів. *Береза і вільха є цінним матеріалом для виробництва переклейної фанери* (Стол.-буд. справа, 1957, 88).

ПЕРЕКЛЕПА́ТИ *див.* **перекле́пувати.**

ПЕРЕКЛЕ́ПКА, и, *ж., рідко.* Дія за знач. **перекле́пати, перекле́пувати.**

ПЕРЕКЛЕ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекле́пувати.**

ПЕРЕКЛЕ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛЕПА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* Клепати, заклепувати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Винахідник! — А цепки біля корів переклепати незугарен!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 186).

ПЕРЕКЛЕ́ПУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перекле́пувати.**

ПЕРЕКЛЕ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекле́ювати.**

ПЕРЕКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛЕ́ЇТИ**, е́ю, е́їш, *док., перех.* 1. Клеїти, заклеювати, приклеювати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Юрко збирав колекцію марок. Увесь час клеїв їх, підклеював, переклеював* (Донч., VI, 1957, 156).

2. Клеїти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКЛЕ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перекле́ювати.**

ПЕРЕКЛИК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перекли́катися** і звуки, утворювані цією дією. *Неслися з долини дивні голоси, іржання коней, брязкіт зброї, перекликі вартових* (Фр., VI, 1951, 61); *Тишу зрідка порушував переклик сільських собак* (Дмит., Наречена, 1959, 152); *В бадьорому переклику заводських гудків Харкова з гудками Донбасу поет* [П. Тичина] *відчув наближення великого індустріального будівництва, яке змінить обличчя країни* (Іст. укр. літ., II, 1956, 78).

2. *рідко.* Те саме, що **перекли́ка** 1. *Килигей стояв перед строєм і з затаєною радістю слухав переклик: десятий... двадцятий... сотий... двохсотий! Це вже була сила!* (Гончар, II, 1959, 44).

ПЕРЕКЛИКА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **перекли́катися** і звуки, утворювані цією дією. *Перекликання з в'язнями, гомін, вітання. Громада в'язнів мішається з юрбою* (Л. Укр., II, 1951, 480); *Ніжному шепотиню пшениці не заважав ані дзвін перепелів,.. ні перекликання деркачів* (Збан., Переджнив'я, 1960, 440).

ПЕРЕКЛИ́КАТИ *див.* **перекли́кати.**

ПЕРЕКЛИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕКЛИ́КАТИ**, и́чу, и́чеш, *док., перех.* 1. Робити перекличку (в 1 знач.). *Дзвінок покликав на перекличку. Нехотя посунули у верхню залу. Жук перекликав* (Чумак, Черв. заспів, 1956, 144); *Рано збудять* [новобранців], *оглядітись не дадуть, Перекличуть, до майдану поведуть* (Щог., Поезії, 1958, 108).

2. *тільки док., заст.* Покликати до себе (жити, працювати і т. ін.). *Я шавлю пересію, Руту пересмичу, А до себе миленького Таки перекличу* (Укр.. лір. пісні, 1958, 317); — *Якби мені перекликати сюди Лавріна, я б навіки зосталась у матері, — думала Мелашка* (Н.-Лев., II, 1956, 327).

ПЕРЕКЛИКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Обмінюватися вигуками, криками; давати знати про себе один одному окликами. *До півночі чутно було, як вартові перекликались* (Стор., I, 1957, 168); *Дівчата на кручі посідали.. Весело з хлопцями перекликалися* (Головко, I, 1957, 220); // Видавати по черзі голосні крики (про птахів, тварин). *Сичі в гаю перекликались* (Шевч., I, 1963, 3); *Безтінний день. Мовчання світове, Де дано коникам самим перекликаться Сухим сюрчанням* (Рильський, Поеми, 1957, 234); // *чим.* Видавати по черзі голосні звуки (про неживі предмети). *Перекликались різноголосими сиренами автомашини* (Жур., Вечір.., 1958, 398); *День і ніч в усі кінці неосяжної країни їдуть тисячі поїздів. Перекликаючись гудками, вони ніби повідомляють, що один везе до міста хліб, другий — в колгосп трактори* (Іст. укр. літ., II, 1956, 333): * Образно. *Людські серця, кажуть, можуть перекликатись* (Скл.. Орл. крила, 1948, 55).

2. Голосно звучати по черзі. *Пальці в пальці заплітаються, І видзвонюють стежки, Голоси перекликаються* (Мал., Звенигора, 1959, 285); *Звуки гітари то невидимими дзвіночками перекликаються між собою тихо й печально, то рокочуть, здіймаючи справжню бурю* (Ткач, Жди.., 1959, 57).

3. *з чим, перен.* Бути схожим на що-небудь, співзвучним з чимсь, нагадувати про що-небудь. *Старі народні звичаї перекликались із звучанням бурхливого часу й самі оновлювались, набуваючи вже іншого, новітнього змісту* (Довж., I, 1958, 336); *Поема «Данило Галицький»* [М. Бажана], *трактуючи боротьбу руського народу за свою незалежність проти німецьких псів-рицарів,.. по суті перекликається з днями великої битви проти фашизму* (Мал., Думки.., 1959, 24).

ПЕРЕКЛИ́КНУТИ, ну, неш, *док., перех.* Однокр. до **перекли́кати.**

ПЕРЕКЛИ́КНУТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **перекли́катися.**

ПЕРЕКЛИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Перевірка присутності групи людей викликом за прізвищами або іменами. *Штовхаючи один одного, наступаючи на ноги, вишикувалися. Вийшов писар, зробив перекличку, наказав сидіти на місці і нікуди не розходитися* (Тют., Вир, 1964, 293); *Почався урок історії. Закінчилась перекличка* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 133).

2. *рідко.* Те саме, що **пере́клик** 1. *Зметнулись антени. Полізли у нори шнурки, і пішла цокотня, перестук, позивнит перекличка* (Бажан, Політ., 1964, 21); *Чути знову гудків перекличку* (Боико, Про 17 літ, 1958, 35).

ПЕРЕКЛЮВА́ТИ *див.* **перекльо́вувати.**

ПЕРЕКЛЮЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переключа́ти** і **переключа́тися.**

ПЕРЕКЛЮЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕКЛЮЧИ́ТИ**, ючу́, ю́чиш, *док.*, *перех.* 1. Виключати один механізм, апарат, елемент, що діє у певній системі, включаючи його по-іншому або включаючи інший. *Десь там у полі зник одноманітний гуркіт мотора, скрегіт коробки швидкостей, які так часто переключав Левко...* (Кучер, Прощай.., 1957, 71); [В і к т о р:] *Скажіть там секретарці, нехай переключить телефон на свій стіл* (Лев., Нові п'єси, 1956, 38); // Змінювати напрямок, силу газу, електричного струму і т. ін. *Переключити електричний струм.*

2. *на що, перен.* Переводити на інший вид роботи, занять і т. ін.; використовувати по-іншому, в іншому місці. *Бригадири мають змогу значну кількість колгоспників переключити на збирання картоплі та кукурудзи* (Колг. Укр., 11, 1958, 4); *Переключати кошти з однієї галузі господарства на іншу;* // Спрямовувати в інший бік, на інший предмет (увагу, розмову і т. ін.). — *Сильні люди мусять мати силу ще й тримати себе в руках... Свою енергію слід переключати на інше, потрібніше і значно корисніше — культуру* (Сміл., Зустрічі, 1936, 75); *Випадок з Дягілевим онуком мене насторожив, але повністю переключити свою увагу на дисципліну в класах я ще не мав змоги* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 81).

ПЕРЕКЛЮЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕКЛЮЧИ́ТИСЯ**, ючу́ся, ю́чишся, *док.* 1. *розм.* Виключаючи один механізм, апарат, елемент, що діє в певній системі, починати працювати, включаючи його по-іншому або включаючи інший. *Скінчивши передачу, Марко переключився на приймання* (Трубл., Шхуна.., 1940, 197).

2. *на що, перен.* Переходити на інший вид роботи, занять і т. ін. *Переключаючись на роботу в кіно, я думав присвятити себе виключно жанру комічних і комедійних фільмів* (Довж., I, 1958, 21); *Цього дня надзвичайні й несподівані для Борового події збіглися і згустилися так, що він ледве встигав закінчити одне і переключитися на інше* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 331); *Після літнього оперетково сезону . наш антрепренер переключився на драматичний репертуар* (Минуле укр. театру, 1953, 99); // *також рідко в що.* Переходити, спрямовуватися на щось інше (про увагу, розмову і т. ін.). *Коли ми навчимося міцно тримати в руках палітру, розмови про те, більше чи менше потрібно кольору у фільмі,.. припиняться або, вірніше сказати, переключаться в іншу площину* (Довж., III, 1960, 134).

3. *тільки недок.* Пас. до **переключа́ти.**

ПЕРЕКЛЮЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переключи́ти.**

ПЕРЕКЛЮЧЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переключа́ти, переключи́ти** і **переключа́тися, переключи́тися.** *Підраховано, що протягом зміни водій, працюючи в умовах міста, робить в середньому 2 тисячі переключень передач* (Веч. Київ, 19.XI 1966, 2); *Спортивні ігри — хороший засіб переключення з розумової діяльності на фізичну* (Наука.., 2, 1962, 45); *Здатність до швидкого переключення уваги великою мірою залежить від рухливості нервових процесів* (Психол., 1956, 75).

ПЕРЕКЛЮЧИ́ТИ *див.* **переключа́ти.**

ПЕРЕКЛЮЧИ́ТИСЯ *див.* **переключа́тися.**

ПЕРЕКЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛЮВА́ТИ**, юю́, юєш, *док.*, *перех.* Клювати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекува́ти** [1].

ПЕРЕКОВЕРЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *розм.* Перестати коверзувати.

ПЕРЕКОВЕ́РСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *розм.* Зіпсувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКО́ВКА, и, *ж.*, *рідко.* Дія за знач. **перекува́ти** [1], **переко́вувати.** *Зараз працюю над великою повістю про життя й перековку підлітків-правопорушників у трудколонії* (Донч., VI, 1957, 585).

ПЕРЕКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переко́вувати.** *Загальна вага заготовки, яка йде на перековування, повинна бути розрахована з врахуванням ширини відрізного інструмента* (Технол. різального інстр., 1959, 84); *Перековування коней.*

ПЕРЕКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКУВА́ТИ**, ую́, уєш, *док.*, *перех.* 1. Підковувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Ніхто не байдикував: одні перековували коней, лагодили вози,.. інші варили на кабицях кашу* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 250); — *Не знаючи ваших намірів, я звелів учора перекувати групу коней* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 59).

2. Заковувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перекувати в'язнів.*

3. Піддавати обробці куванням ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Батько кував та перековував кожду часть по кілька разів, дбаючи не лише про форму, але особливо про те, щоб залізо було рівно та туго вироблене* (Фр., IV, 1950, 191); — *В кузні був,— Данько помахав, подзенькав у повітрі зв'язкою запасних підків. — Все ще кує? — Той кує, а той перековує* (Гончар, II, 1959, 40); // *що у що, на що, з чого що.* Куванням перетворювати у щось інше, надавати іншої форми. *Серпи та коси на зброю перековували, сушили сухарі та свиней на сало різали* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 117); [Т і р ц а:] *Ти перекуй з убійчого меча робітне рало й загартуй його* (Л. Укр., II, 1951, 151); * Образно. *Ясного вересневого дня, одного з тих днів, коли передсвітанковий холод невидимими молотками починає перековувати листя на бронзу, Чепіга спустився на Поділ* (Жур., Вечір.., 1958, 368); *Не чув* [Андрій] *того кування заліза в залізо, пекельної кузні, що все перекувати зотіла в ніщо* (Коцюб., II, 1955, 91); // *перен.* Докорінно змінювати; перевиховувати. *Перековувати злочинців на корисних членів суспільства.*

4. Підковувати всіх або багатьох (про коней і т. ін.).

5. Заковувати всіх або багатьох.

ПЕРЕКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКУВА́ТИСЯ**, уюся, уєшся, *док.* 1. Піддаватися перековуванню. *Куйся, сталь, біжи, формуйся — перекуйся на тверде!* (Тич., I, 1946, 238).

2. *тільки недок.* Пас. до **переко́вувати.**

ПЕРЕКО́ЇТИСЯ, їться, *док.* Припинитися, закінчитися (перев. про що-небудь недобре). *Коли воно перекоїться в лихої години!* (Сл. Гр.).

ПЕРЕКО́ЛЕНИЙ, ПЕРЕКО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переколо́ти**; // **переко́лено, переко́лото,**

безос. присудк. сл. Стріляли [студбатівці] *на стрільбах.., кололи штиками ті самі опудала, що їх безліч разів уже було переколото курсантами піхотного училища* (Гончар, Людина.., 1960, 70).

ПЕРЕКОЛО́ТИ *див.* **переко́лювати.**

ПЕРЕКО́ЛИТИЙ *див.* **переко́лений.**

ПЕРЕКОЛО́ТИСЯ *див.* **переко́люватися.**

ПЕРЕКОЛОТИ́ТИ *див.* **переколо́чувати.**

ПЕРЕКОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОЛОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., перех.* 1. Колотити, збовтувати, перемішуючи все або більшу частину чого-небудь. *Переколочувати розчин.*

2. Колотити, збовтувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКОЛО́ШКАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Перелякати, стривожити всіх або багатьох.

2. Перебити, перенівечити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. — *Мій синок одне* [гусеня] *забив, а я застану в себе на городі гусячий виводок, то всіх переколошкаю або зажену до свого хліва* (Шиян, Баланда, 1957, 102); * Образно. *Далеко пішов би* [Сидорчук], *коли б не клята війна. Все переколошкала, все нанівець звела* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 82).

ПЕРЕКОЛОШМА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *док., перех., розм.* Побити всіх або багатьох.

ПЕРЕКОЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕКОЛО́ТИ,** олю́, о́леш, *док., перех.* 1. Приколювати, підколювати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Переколювати стрічку.*

2. Колоти чим-небудь гострим усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; колоти в багатьох місцях; // Завдавати ударів чим-небудь гострим всім або багатьом; забивати, заколювати всіх або багатьох. *Не дав бог свині роги, а то б все стадо переколола* (Номис, 1864, № 3828); *Здичавлені гурти* [худоби].. *враз запрудили собою весь перешийок.. Кинулася вроздріч батарея, а хто забарився, того перекололи, перетоптали на місці* (Гончар, II, 1959, 82).

3. Колоти, розбивати ударами на частини все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКО́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕКОЛО́ТИСЯ,** олю́ся, о́лешся, *док.* 1. Колотися у багатьох місцях, заподіювати собі багато ран чим-небудь гострим.

2. *тільки недок.* Пас. до **переко́лювати.**

ПЕРЕКОМІ́СІЯ, ї, *ж., розм.* Повторний огляд, повторна перевірка комісією. [Тітка Настя:] *Он на дамбі халепа. Оті комісії, перекомісії* (Баш, П'єси, 1958, 98).

ПЕРЕКОМПЛЕКТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОМПЛЕКТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Комплектувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перекомплектовувати бібліотеку.*

ПЕРЕКОМПЛЕКТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перекомплекто́вувати.**

ПЕРЕКОМПЛЕКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекомплектува́ти.** *Перекомплектування війська.*

ПЕРЕКОМПЛЕКТУВА́ТИ *див.* **перекомплекто́вувати.**

ПЕРЕКОМПОНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОМПОНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Компонувати ще раз, повторно або заново, по-іншому (про картину, музичний твір і т. ін.). *Вона ще раз перекомпонувала й перемалювала ескіз* (Вол., Озеро.., 1959, 127).

ПЕРЕКОМПОНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекомпонува́ти.** *Перекомпонування композиції.*

ПЕРЕКОМПОНУВА́ТИ *див.* **перекомпоно́вувати.**

ПЕРЕКОМПОСТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекомпостува́ти.** *Перекомпостування квитка.*

ПЕРЕКОМПОСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Компостувати квиток ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКО́НАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переконáти.** *Діда я, видимо, переконати не міг. Він то й потакував і згоджувався, безліч разів киваючи головою, але в душі був переконаний у справедливості існуючого ладу* (Хотк., II, 1966, 361); *Ми глибоко переконані, що починати здійснення цілеспрямованого плану заходів по використанню в інтересах суспільних наук сучасних науково-технічних можливостей треба вже нині* (Ком. Укр., 5, 1966, 59); * Образно. *Душа волала протестом, лютою, переконаною в своїй правоті ненавистю* (Гончар, II, 1959, 214).

2. *у знач. прикм.* Який має тверді, послідовні переконання. *Палкий патріот і переконаний співець дружби народів, Павло Григорович Тичина з незмірною ніжністю говорить і про Горького, і про Коцюбинського, і про Гурамішвілі* (Рильський, III, 1956, 405); *Переконаний матеріаліст і соціаліст, І. Франко прагнув своїми творами ширити передовий світогляд, вести непримиренну боротьбу з темними силами експлуататорського ладу* (Рад. літ-во, 8, 1967, 56); // Послідовний у своїх звичках, поглядах, уявленнях і т. ін.; закоренілий. *Римма познайомила Полю з аспірантом Антоном, високим, русявим переконаним холостяком, який і в тридцять сім років не може знайти собі пари* (Автом., Щастя.., 1959, 165).

ПЕРЕКО́НАНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Стан за знач. **переконáтися** 1. *Він говорив спокійно і впевнено. В усьому — в рухах, у тоні, в словах була ця переконаність у справедливості своїх думок* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 401); *Може, й заміж не вийшла* [мати] *через нього, бо має вона переконаність таку, що ніхто, навіть найкращий вітчим, не замінив би синові рідного батька* (Гончар, Тронка, 1963, 101).

2. Властивість за знач. **переко́наний** 2. *Первинна партійна організація.. виховує комуністів в дусі відданості справі партії, ідейної переконаності, комуністичної моралі* (Статут КПРС, 1961, 23); *Свою цілеспрямованістю, нездоланною волею, глибокою переконаністю Володимир Ілліч оволодівав розумом і серцем слухачів* (Ком. Укр., 7, 1963, 66).

ПЕРЕКОНА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **переконáти, переко́нувати.** *В боротьбі з пережитками капіталізму у свідомості людей Радянська держава завжди використовувала методи перевиховання і переконання, вважаючи їх дійовим засобом впливу* (Наука.., 8, 1960, 9); *Головна форма впливу колективу на особу — переконання. Без підтримки колективної думки адміністративні заходи малоефективні або навіть шкідливі* (Ком. Укр., 11, 1964, 45).

2. Тверда впевненість, певність у чому-небудь; віра у щось. *Леон виговорив усю.. бесіду з таким запалом внутрішнього переконання, що.. успокоїв і потішив своїх слухачів* (Фр., V, 1951, 391); *В народі вже міцно вкоренилося переконання: коли фронтовик, значить людина хороша, проста, не горда* (Ткач, Плем'я.., 1961, 43); *..слід поширювати в робітничому класі переконання в необхідності тимчасового революційного уряду..* (Ленін, 10, 1970, 134); *Сила переконання — одна з найважливіших властивостей таланту критика, і її слід розвивати* (Вітч., 4, 1963, 118).

З переконáнням — впевнено, переконано. *Його голос гудів з переконанням і з натхненням* (Коцюб., II, 1955, 405); *Андрій говорив запально, з глибоким переконанням* (Гур., Життя.., 1954, 23); **Мáти переконáння** *яке;* **Бýти переконáння** *якого* — бути переконаним, упевненим у чому-небудь. *Маю таке переконання, що ті*

типи [поліції] *між собою різняться дуже мало* (Хотк., II, 1966, 359); *Радний Корч був того переконання, що курей і яєць забагато для комісара* (Стеф., I, 1949, 211); **На переконáння** *кого;* **За переконáнням** *чиїм* — як хтонебудь думає, переконаний, упевнений. *Стьопа лежав горілиць на мішках з вугіллям, стараючись під час перепочинку не ворушити ні ногою, ні рукою. На його глибоке переконання, це був найкращий спосіб зберегти енергію* (Трубл., Лахтак, 1953, 23); *Справжній талант, на переконання Леніна, живе повноцінним життям лише в процесі творчої праці* (Рад. літ-во, 3, 1968, 11); **Прихóдити (прийтú)** до **переконáння** — переконуватись у чому-небудь. *Віддавна Захар Беркут прийшов був до того твердого переконання, що.. чоловік сам один серед громади слабий і безрадний* (Фр., VI, 1951, 37); *Коперник прийшов до переконання в тому, що Земля рухається* (Астр., 1956, 59).

3. Тверда, міцно усталена думка про що-небудь, погляд на щось. *Тим міцніше переконання, чим більше воно залежить від почуття* (Л. Укр., V, 1956, 99); *Взаємини між близькими людьми повинні бути простими — це було його переконання* (Коп., Лейтенанти, 1947, 130); *Для свідомих робітників соціалізм — серйозне переконання* (Ленін, 26, 1972, 199); // *мн., які, чиї і без означення.* Система, сукупність поглядів; світогляд. *Ще учора був я — наче люди, Ще учора мав переконання* (Крим., Вибр., 1965, 43); *Це є проти моїх переконань, і я таки не погоджуюся з вами всіма* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 181); *Музика — мистецтво, що має велику силу емоціонального впливу, є важливим засобом формування ідейних переконань, моральних та естетичних ідеалів людей* (Літ. Укр., 30.III 1962, 1).

ПЕРЕКÓНАНО. Присл. до **переко́наний** 2. [А д а:] *Знаєш, Івасю, я люблю дивитись, як ти так переконано говориш* (Ірчан, I, 1958, 106); — *Невже ти душогубом станеш? — Ні, Ганно, душогубцем я ніколи не стану,— переконано відповів він* (Стельмах, I, 1962, 427).

ПЕРЕКОНÁТИ *див.* **переко́нувати.**

ПЕРЕКОНÁТИСЯ *див.* **переко́нуватися.**

ПЕРЕКÓНЛИВИЙ, а, е. 1. Який переконує, змушує переконатися в чому-небудь. *Всі притихли, слухаючи Василя, бо відчули чисту і переконливу правду в його словах* (Кучер, Дорога.., 1958, 61); *У кожному районі є переконливі приклади того, як в результаті.. вмілого зберігання і використання місцевих добрив рік у рік зростають урожаї* (Колг. Укр., 4, 1956, 2); // Обгрунтований, достатній для переконання кого-небудь у чомусь; доказовий. *Він добре розумів логіку і силу доказів прокурора, гарячково шукав відповіді, переконливої, точної* (Собко, Справа.., 1959, 121); // Який свідчить про бажання переконати кого-небудь. *Секретар говорив спокійно, переконливим хазяйновитим голосом, а зморшки під очима й на лобі свідчили про напружену працю мозку...* (Кир., Вибр., 1960, 279); *Лобода.. кинувся, простягаючи руки в переконливому жесті, якому навіть Наливайко не мав сили не повірити* (Ле, Наливайко, 1957, 419).

2. Який уміє переконувати, має здібності до переконування інших. *Найсильніший аргумент проти війни, найпереконливіший, найпопулярніший агітатор за мир — серце матері* (Тич., III, 1957, 332); *Виконавець, який грає роль за допомогою штампа, ніколи не буде переконливий, його поведінка виглядатиме штучною, глядач не повірить в щирість його переживань і почуттів* (З глибин душі, 1959, 69).

ПЕРЕКÓНЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **переко́нливий.** *Він повів мову обережно, роздільно вимовляючи кожне слово, наче зважуючи переконливість його* (Рибак, Помилка.., 1956, 181); *Для більшої переконливості я додав: — Станція Безимянка лежить на північ, отож ми й підемо прямо на Полярну Зірку* (Гур., Новели, 1951, 125); *Коли ми говоримо про художню переконливість образу героя, то це означає, що у нас немає сумніву відносно того, що зображена людина саме так думала і діяла* (Талант.., 1958, 121).

З усíєю (великою, глибóкою *і т.ін.*) **переко́нливістю** — дуже переконливо. *Багаторічний досвід колгоспного виробництва в усією переконливістю підтверджує великі переваги соціалістичного сільського господарства* (Колг. Укр., 10, 1957, 21); *З великою переконливістю говорить* [С.Тудор] *про неминуче банкрутство тієї літератури, яка перебуває під владою реакційних антинародних тенденцій* (Іст. укр. літ., II, 1956, 589).

ПЕРЕКÓНЛИВО. Присл. до **переко́нливий** 1. *Досягнення соціалістичних країн у розвитку економіки переконливо свідчать про невичерпні можливості нового суспільного ладу* (Ком. Укр., 4, 1968, 8); *Я вже мав час подумати над тим, що чув і бачив на уроці, і тепер висловив свої думки вільно й переконливо* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 174); *Стаха хлипала не дуже переконливо, бо крізь розставлені пальці, якими затуляла лице, хитро блимало синє, як намистинка, око* (Вільде, Сестри.., 1958, 498).

ПЕРЕКОНОПÁТИТИ *див.* **переконопа́чувати.**

ПЕРЕКОНОПÁЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕКОНОПÁТИТИ,** áчу, áтиш, *док., перех.* Конопатити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКОНОПÁЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **переконопа́чувати.**

ПЕРЕКОНСТРУЙÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переконструюва́ти.**

ПЕРЕКОНСТРУЙÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕКОНСТРУЮВÁТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Конструювати ще раз, повторно або заново, по-іншому; перебудовувати, переробляти. *Надворі кілька робітників метикують над якимось пристроєм до комбайна, щось лагодять, переінакшують, переконструйовують...* (Гончар, Тронка, 1963, 179); — *Самійло біля силосорізки вовтузився. Теж не дуже досконала машина. Взимку ми її переконструюємо, як час буде* (Коп., Земля.., 1957, 77).

ПЕРЕКОНСТРУЮВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переконструюва́ти, переконструйо́вувати.**

ПЕРЕКОНСТРУЮВÁТИ *див.* **переконструйо́вувати.**

ПЕРЕКÓНУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переко́нувати.** *Їх не можна було розчулити ні сльозами дітей, ні сльозами стариків, вони були глухі на будь-які вмовляння і переконування* (Мельн., Коли кров.., 1960, 123); .. *їх* [профспілок] *головний метод діяння — переконування, виховання..* (Ленін, 44, 1974, 333).

ПЕРЕКÓНУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕКОНÁТИ,** áю, áєш, *док., перех.* 1. Доводити що-небудь комусь, змушувати кого-небудь повірити у щось, погодитися з ким-, чим-небудь. *Товариші робітники, переконуйте селян і весь народ у необхідності створення загальної міліції взамін поліції і старого чиновництва!* (Ленін, 31, 1973, 279); — *Під школу нам згодиться палац,— завзято переконував хліборобів Олександр Палійчук,— бо хіба то школа, що стоїть біля цвинтаря?* (Стельмах, I, 1962, 614); *З ним можна сперечатися, йому можна доводити, його можна переконати. Він слухає завжди голосу правди* (Коцюб., I, 1955, 463); *Катерина Іванівна відмовлялась від допомоги, але офіцер переконав її, що держава дає харчі і на неї з Іванком* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 19); // Виявлятися, бути переконливим доказом, свідченням чого-небудь; бути достатнім для переконання когось у чому-небудь. *Так багато поряд-*

них думок губиться в масі фікцій і через те не переконує! (Л. Укр., III, 1952, 691); *В правильності нашої тактичної і організаційної лінії нас переконали насамперед наша багаторічна обізнаність з робітничим с.-д. рухом Росії і участь у ньому, а так само наші теоретичні, марксистські, переконання* (Ленін, 25, 1972, 380); *Їм здавалося, що джура перекаже гетьманові всі їх розмови, але живе гаряче слово переконало й заспокоїло їх* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 82).

Переко́нувати (переконáти) себé — доводити самому собі доцільність, правильність певної думки, рішення і т. ін. *Часом дівчина переконувала себе, що нічого страшного не буде, полається пані графиня, погримає,.. але ж не з'їсть її...* (Донч., III, 1956, 63); *Отець Річинський переконав себе, що при вирішенні цього питання не має права поступати легковажно* (Вільде, Сестри.., 1958, 20).

2. *з інфін., із спол.* що б. Умовляти зробити що-небудь; схиляти до якогось рішення. *Сунули юрби біженців, і хоча радіо закликало до спокою та переконувало припинити цей нестримний потік, Париж порожнів* (Ів., Таємниця, 1959, 133); [С е м и р о н і й:] *Все ж я б хотів тебе переконати, щоб ти не дав громаді сій загинуть* (Л. Укр., II, 1951, 474); [К н я ж и ч:] *Я поїду за Варварою і по дорозі в аеропорт завезу її сюди.* [С а г а й д а к *(впевнено)*:] *І я переконаю її не їхати* (Дмит., Драм. тв., 1958, 513).

ПЕРЕКО́НУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКОНА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *док., у чому, із спол.* що, я к, *також без додатка.* 1. Доходити до якогось висновку, думки, рішення, віри у що-небудь на основі якихось доказів, спостережень, роздумів. [О м е л я н:] *Слухай, Юлечко! Я чимраз сильніше переконуюся, що тобі тут годі жити* (Фр., IX, 1952, 173); *Дедалі скульптор все більше переконувався в тому, що мусить негайно виїхати звідси* (Гончар, Новели, 1954, 95); *Переконавшися, що чоловіка не спонукає до бесіди, вмішалася Юрчиха сама до розмови* (Март., Тв., 1954, 110); *Спочатку йому здалось, що він помилився, що це не його хата.. Він почав роздивлятися, щоб по суміжних будівлях переконатися у власній помилці* (Довж., I, 1958, 324); // Упевнятися в чому-небудь, побачивши своїми очима, відчувши; пересвідчуватися. *Він ще раз оглядає Галину й переконується, що заради такої молодиці варто було й потрудитися* (Стельмах, II, 1962, 253); *Баби хотіли переконатися, чи попадя молода, чи файна, отже, чи є надія, що піп буде триматися жінки* (Хотк., II, 1966, 7); *На власному досвіді ми переконались, що найвигіднішими культурами для земель Чорного моча́ра є озима пшениця і багаторічні трави* (Хлібороб Укр., 12, 1968, 10); *Боцман Смола труснув головою, щоб переконатись, що він не спить і все те, що відбулося,— правда* (Ткач, Жди.., 1959, 8).

2. *тільки недок.* Пас. до **переко́нувати.**

ПЕРЕКО́НУЮЧЕ. Присл. до **переко́нуючий** 2. *Цю промову, виголошену гаряче й переконуюче, прийнято загальною мовчанкою* (Фр., VI, 1951, 213).

ПЕРЕКО́НУЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **переко́нувати.**

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **переко́нливий.** *Говорить* [Люба] *жваво.. Тон рішучий, переконуючий* (Л. Укр., II, 1951, 63); *З великим-великим трудом, випадково напавши на якісь переконуючі аргументи, удалося йому нарешті сяк-так заспокоїти побратимів* (Хотк., II, 1966, 240); *Астрономічні відкриття Галілея своєю переконуючою силою відіграли вирішальну роль у боротьбі із схоластичною лженаукою* (Рад. Укр., 15.II 1964, 6).

ПЕРЕКО́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекопáти.** *Сивоусі дядьки скаржились.. на запущені, замінованні, перекопані й поматовані вибухами поля* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 137); *Добре росли перші мічурінські щепи. Грунт під ними був добре перекопаний і удобрений* (Юним мічур., 1955, 12); *Перекопана вся вулиця. Якийсь рівчак копають* (Коп., Подарунок, 1956, 7).

◇ **Перекопаний шлях; Перекопана дорóга (стéжка)** *кому до кого—чого*—немає шляхів у кого-небудь до когось, чогось; неможливо кому-небудь зробити щось. [Д о м а х а:] *Мабуть, вже тобі всі шляхи до мене перекопані?* (Кроп., II, 1958, 129); [М а р т а:] *Втечу! З ним поїду!* [О д а р к а:] *Ти й думати про це кинь, Марто... Дорога тобі перекопана...* (Зар., Антеї, 1962, 67); *Що ж мають* [хлопці] *робити, коли стежки до всього кращого перекопані всім їм* (Вас., Незібр. тв., 1941, 176).

ПЕРЕКОПА́ТИ *див.* **переко́пувати.**

ПЕРЕКОПЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., перех.* Копіювати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКО́ПКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **переко́пування.** *В усіх садах з осені проведіть оранку міжрядь і перекопку в рядках з внесенням органічних і мінеральних добрив* (Рад. Укр., 2.X 1948, 4).

ПЕРЕКОПТИ́ТИ *див.* **переко́пчувати.**

ПЕРЕКОПТИ́ТИСЯ *див.* **переко́пчуватися.**

ПЕРЕКО́ПУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перекопування; // Признач. для нього. *Перекопувальна лопата.*

ПЕРЕКО́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переко́пувати.** *Догляд за живоплотом полягає в розпушуванні грунту, а також у перекопуванні його на зиму* (Колг. Укр., 8, 1962, 24).

ПЕРЕКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОПА́ТИ,** áю, áєш, *док., перех.* 1. Копати все або багато чого-небудь; копати в багатьох місцях. *Катерина засміялася, розшукала лопату й граблі і пішла перекопувати свій городець* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 182); *Вибирав* [Мічурін] *з землі цеглу, перекопував і удобрював грунт, розбивав грядки* (Юним мічур., 1955, 11); *Жандарми перекопали все подвір'я, зірвали підлогу в хаті, штигали довгими залізними прутами купу з гноєм* (Вільде, Сестри.., 1958, 334); * Образно. *Лишившись на самоті, Маруся зі старанністю шукача скарбів перекопувала надра своєї душі* (Добр., Очак. розмир, 1965, 269); // *перен.* Переглядати, перебирати все або багато чого-небудь. *Вона виписувала журнал «Сталь», перекопала в бібліотеці всі книжки з прокатної справи* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 335).

2. Копати рів, канаву і т. ін. впоперек чого-небудь; розділяти щось на частини ровом, канавою тощо. *Вони восени перекопали батьківський город ровом, ще й деревою обсадили* (Н.-Лев., II, 1956, 377); *Треба було вище греблі перекопати річку й пустити її тим часом стороною, щоб не заважала коло греблі* (Ю. Янов., II, 1954, 168).

ПЕРЕКО́ПУВАТИСЯ, уюся, *недок.* Пас. до **переко́пувати.**

ПЕРЕКО́ПЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОПТИ́ТИ,** пчу́, пти́ш, *док., перех.* 1. Коптити, готуючи для їди, все або багато чого-небудь. *Перекоптити всю рибу.*

2. Коптити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. Коптити довше, ніж треба; псувати надмірним коптінням. *Перекоптити окіст.*

ПЕРЕКО́ПЧУВАТИСЯ, уюся, *недок.*, **ПЕРЕКОПТИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Коптитися довше, ніж треба; псуватися від надмірного коптіння.

2. *тільки недок.* Пас. до **переко́пчувати.**

ПЕРЕКОРЕНИ́ТИ, ню, ни́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **ви́лаяти.** *Тільки зачепи її, так разом як*

валящить, затріщить, загомонить. перекоренить і батька, і матір, і увесь рід (Кв.-Осн., II, 1956, 471).

ПЕРЕКОРТІТИ, тúть, *док., безос., розм.* Перестати кортіти.

ПЕРЕКóРЧИТИ, чить, *док., безос., розм.* Покорчити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКóРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся і **ПЕРЕКОРЯ́ТИСЯ**, я́юся, я́єшся, *недок., з ким і без додатка, діал.* Сперечатися, докоряти один одному. *Зачали лаятись, перекорюватись* (Сл. Гр.); *В корчмі бондар Пазар Попелуха п'є горілочку і перекоряється з Гершком за якісь обручі на діжку* (Вовчок, VI, 1956, 293).

ПЕРЕКОРЯ́ТИСЯ *див.* **перекóрюватися.**

ПЕРЕКОСИ́ТИ [1] *див.* **перекóшувати** [1].

ПЕРЕКОСИ́ТИ [2] *див.* **перекóшувати** [2].

ПЕРЕКОСИ́ТИСЯ *див.* **перекóшуватися** [2].

ПЕРЕКОТИ́ПОЛЕ, я, *с.* Трав'яниста або напівчагарникова степова чи пустельна рослина, яка після достигання плодів обламується біля основи і перекочується на далекі відстані, розносячи своє насіння. *По долині, по роздоллі Із степу перекотиполе Рудим ягняточком біжить* (Шевч., II, 1963, 233); *Осінній вітер свистів на рівнині, гнав аж до обрію круглі кущі перекотиполя* (Донч., III, 1956, 157); * У порівн. *Тільки й бачив я рідний край, поки ріс, а там, як оддали у службу, так і пішов, не по своїй волі, блукати по світу, як те перекотиполе, що вітер носить по степах* (Стор., I, 1957, 75); *Котилися німці* [фашисти] *перекотиполем, Котились заброди шляхами всіма!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 302); // *перен.* Той, хто постійно переходить, переїздить з місця на місце або не має визначеного місця у житті. — *Он скільки орд перебрело через Дике Поле, а де вони? Розвіялись, мов порох, бо осідку не мали: приплентачі, перекотиполе...* (Добр., Очак. розмир, 1965, 33).

ПЕРЕКóТИСТИЙ, а, е. Гучний і переривчастий, з перекотами; розкотистий.

ПЕРЕКóТИСТО. Присл. до **перекóтистий.** *Голосний свист лунав перекотисто над лісом* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 129).

ПЕРЕКОТИ́ТИ *див.* **перекóчувати.**

ПЕРЕКОТИ́ТИСЯ *див.* **перекóчуватися.**

ПЕРЕКОЧóВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекочóвувати.**

ПЕРЕКОЧóВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОЧУВА́ТИ**, ýю, ýєш, *док.* 1. Кочувати з місця на місце, на інше місце (про кочові народи); // Переходити, перелітати з місця на місце, на інше місце (про тварин, птахів). *Не було тепер чути в лісі ні синиць, ні сойок. Навіть сороки й ті перекочували ближче до людського житла* (Донч., IV, 1957, 68).

2. *перен., розм.* Переїздити, переселятися в інше місце; міняти місце проживання. *На весну. як знайшлася в неї дочка Килина, він перекочував з ними до Одради* (Мирний, IV, 1955, 238); — *Ще батько мій.. перекочував із села в Пітер, поступив на цей завод* (Головко, II, 1957, 499); // Переходити, перебиратися з одного місця на інше, міняючи місце праці, рід занять і т. ін. *Важкий то був страдницький шлях. Без шматка хліба, без сили в ногах. Не йшов* [Сеспель], *а плентався; за день ледве перекочував від села до села* (Збан., Сеспель, 1961, 308); *Коли зміниться полк Самієва, то всі його праві сусіди теж змушені будуть один по одному залишити дамбу, перекочувати до лісу* (Гончар, III, 1959, 367); // Міняти місце перебування, передаватися іншій особі (про неживі предмети). *Він тільки умовився з хлопцями на березі, що триматиме свій бриль у руках і що надіне його на голову лише тоді, коли міна з його кошівки перекочує у темний закуток* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 193); *Інженер Побережний не шкодував нічого задля врятування дочки. Золоті персні дружини.. перекочували до кишені Довговуха* (Хижняк, Тамара, 1959, 153).

3. *тільки док.* Те саме, що **прокочувáти.** *Отак він перекочував кілька літ, щовесни покидаючи людські оселі, спішачи на місце збору гонтарської компанії* (Фр., III, 1950, 48); — *Подумай, скільки тут народу того перекочувало за революцію...* (Гончар, II, 1959, 176).

ПЕРЕКóЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач **перекóчувати** і **перекóчуватися.** *При перекочуванні рослин по полю насіння з них випадає і розсівається* (Бур'яни.., 1957, 16); *Перекочування обруча.*

ПЕРЕКОЧУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекочувáти.**

ПЕРЕКóЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОТИ́ТИ**, очý, óтиш, *док.* 1. *перех.* Котити, переміщаючи з місця на місце або на інше, в інше місце. *Веселі шляхтичі на дивину таку, Неначе комашня, збігаються юрбою І перекочують барила під покої* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 257); *Там, на дні, сильна течія перекочує камені, стикав їх один з одним, розбивав, перетирає на пісок і глину* (Фіз. геогр., 5, 1956, 113); *Івась лежав у кутку розкинувшись.. Дід перекотив його на сіряк* (Мирний, I, 1954, 174); // Перевертати з боку на бік. *Тієї ночі Дарка перевертала з боку на бік, начебто хто бочку перекочував* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 6); // *через що.* Котити, переміщаючи через яку-небудь перепону. *Камінь вгору котив він, коли вже його через гребінь Перекотить лишалось; назад весь тягар обертався* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 207).

2. *перех.* Перевозити, пересувати на колесах з місця на місце, на інше місце (віз, бричку, екіпаж і т. ін.). *Кілька танків.. були незабаром підбиті вогнем артилерії, яку бійці на руках перекочували, щоб зручніше було бити по рухомих цілях* (Гончар, II, 1959, 377).

3. *перех.* Переміщати з місця на місце, на інше місце (про вітер, течію і т. ін.). *Вітер перекочував через місяць вали чорних хмар* (Донч., II, 1956, 195); *А туга... се як море: перекотить всі хвилі, з краю в край по цілім світі* (Л. Укр., I, 1951, 228); // *перен.* Надавати руху, схожого на рух хвиль. *Левко спритно руками завис на конях, вони.. на відгомін пострілу хвилями перекочували шкіру* (Стельмах, Хліб.., 1959, 79).

4. *неперех.* Розноситися, лунати, розлягатися перекотисто (про звуки). *Не бачать* [запорожці]: *заквітли лапки звіробою. І не чують: громи перекочують глухо* (Мал., Звенигора, 1959, 87); *Всю ніч бухкали постріли. Один розірве хуртовину й рокотом перекотить аж до парку, а другий.. замовкне* (Панч, II, 1956, 371).

ПЕРЕКОЧУВА́ТИ *див.* **перекочóвувати.**

ПЕРЕКóЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКОТИ́ТИСЯ**, очýся, óтишся, *док.* 1. Котитися, обертаючись навколо своєї осі, з місця на місце або на інше місце. *На чистих яблуках і сливах.. бриніли найчистіші дощові краплини, вилискуючи й перекочуючись з плоду на плід і падаючи на землю* (Довж., I, 1958, 95); *Дзвенить у пустелі навколо нього вітер, перекочується пісок* (Ю. Янов., II, 1958, 20); *При перевезенні шин їх установлюють у кузові вертикально і добре ув'язують, щоб вони не перекочувались під час руху* (Підручник шофера.., 1960, 246); * Образно. *Краплини надії перекочуються і гаснуть у вогких куточках очей* (Стельмах, I, 1962, 21); // *на чому, в чому.* Пересуватися разом з круглим предметом, що котиться з місця на місце. *Друзі.. показували Шевченкові китайського штукаря-акробата, який жонглював чотирма тарілками, перекочуючись по землі на величезній дерев'яній кулі* (Тулуб, В степу.., 1964, 55); // Робити обертальні рухи,

котитися з боку на бік, з місця на місце, на інше місце. *Дуже боліла нога. «Вивихнув».. Подумав* [Біда] *і вирішив спробувати.. покотитись.. Не сказав би, по чому котитися легше: стернею чи накачаним у колію шляхом.. І тут і там не моріг, що ним колись перекочувався в саду* (Трубл., I, 1955, 52); — *Підождіть, я вам постелю,— похопилася Одарка і хутко помостила подушку до стіни, а піл заслала рядниною. Стара не перелізла — перекотилася на те лігво* (Мирний, III, 1954, 131); // Швидко пересуватися, нагадуючи рух кулі, що котиться. *Їжаки, як смеркне, перекочуються там таємничими клубками* (Донч., IV, 1957, 105); * Образно. *Землевпорядник Дар'їн опецькувато перекочувався з одного кутка табору на другий* (Ле, Міжгір'я, 1953, 237); // *у сполуч. із сл.* о ч і. Міняти напрямок погляду. *Під неспокійними повіками управителя роблено смюються і перекочуються з кутка в куток злорадні очі* (Стельмах, I, 1962, 463); // Міняти своє місцеположення на небосхилі (про небесні світила). — *Ви лежите, над вами зорі миготять і перекочуються по небі* (Ю. Янов., II, 1958, 135); *Сонце вже перекотилося за верби й осокори і чітко малювало рухливі верховини у знов посинілому небі* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 116); // Пересуваючись з місця на місце, мерехтіти, блискати (про світло, тінь і т. ін.). *Під ногами перекочувалися й дзюркотіли по землі хибкі місячні плями* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 339); *Навкруги перекотилися тіні, заіскрилася долина* (Стельмах, I, 1962, 216); // *через кого—що.* Котитися, обертаючись навколо своєї осі, через яку-небудь перепону, через якийсь простір, перевертаючись з боку на бік; перевалюватися через когось, щось. *Перестрибує* [Дем'ян] *останній десяток кроків і перекочується через бруствер в окоп* (Смолич, Мир.., 1958, 160); *От спіткнувся Марусяк.., одно коліно підігнулося, і він упав. В розмаху ледве не перекотився через нього Андрій, але утримався* (Хотк., II, 1966, 200).

2. Пересуватися на колесах з одного місця на інше (про віз, бричку, екіпаж і т. ін.).

3. Рухатися силою течії, вітру і т. ін. з місця на місце, на інше місце. *На небі копичаться хмари.. Чорними клубами перекочуються і спішать, спішать, спішать...* (Хотк., II, 1966, 89); *За крок, перед очима, тьмяним оливом перекочувалась вода* (Коз., Вибр., 1947, 107); // *через що.* Текти, пересуватися через яку-небудь перепону, через якийсь простір. *В тому разі, коли долину ріки перегороджує поріг із стійких порід, вода перекочується через нього і падає прямовисно, утворюючи водоспад* (Курс заг. геол., 1947, 105); *Хвиля перекотилася через голову, Вихор отямився* (Кучер. Чорноморці, 1956, 59); * Образно. *Довжелезна колона комонників, мов річка, стиснута в берегах, чвалом пливе, поминаючи самітні могили, перекочуючись через горби* (Добр., Очак. розмир, 1965, 228); // *перен.* Хвилеподібно рухатися під шкірою. *М'язи його перекочувалися під засмаглою шкірою, ніби й справді залізні чи принаймні гумові* (Коз., Блискавка, 1962, 77); *Щелепи контрадмірала стискуються, і під шкірою, на щоках, перекочуються м'язисті жовна* (Кучер, Чорноморці, 1956, 172).

4. Розноситися, поширюватися перекотисто, розлягатися подібно до хвиль (про звуки). *Я чую, як пісня дужчає, здіймається вгору, перекочується могутнім грюкотом і гине тихим акордом в плюскоті зливи* (Коцюб., I, 1955, 178); *Гуркотить, перекочується небом артилерійська канонада, здригається земля від вибухів* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 28); *Короткий, як подих, але густий і соковитий гомін перекотився класом* (Смолич, I, 1947, 25); // *безос. Лункий пласт шуму нагло осунувся в тишу.. Перекотилось луною, завмерло...* (Гончар, III, 1959, 338).

5. *тільки док.* Те саме, що **минýтися.** *Котилися сльози людські горами, йшов плач великий шумом верхів — а все гадалося: чей же* [може] *промине.. А воно не промину́ло, не перекотилося, лиш упало лихо на Марусякову хату й запалило її* (Хотк., II, 1966, 89); *Не знаю, де ти, хто ти, що ти нині, Усе перекотилось без сліда...* (Рильський, II, 1960, 128).

6. *тільки недок.* Пас. до **перекóчувати 1—3.**

ПЕРЕКÓЧУВАЧ, а, *ч., спец.* Той, хто перекочує що-небудь.

ПЕРЕКÓШЕНИЙ [1], а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекосúти** [1].

ПЕРЕКÓШЕНИЙ [2], а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перекосúти** [2]. *Напіввійськова форма — чоботи, галіфе, гімнастьорка без відзнак, перетягнута навхрест ременями і перекошена важкою дерев'яною кобурою маузера,— надавала..* [йому] *вигляду грізного вояки* (Баш, Надія, 1960, 131); *Хоч зовні павільйон здавався не показним і трохи перекошеним, та зате діти могли тут сховатися від дощу, гратися* (Бойч., Молодість, 1949, 151); *З перекошеними від жаху і люті обличчями тікають гітлерівці* (Грим., Кавалер.., 1955, 343).

2. *у знач. прикм.* Косий, кривий, асиметричний. *Низенький клуб і контора правління, які містилися під одним дахом, дивилися на Турбая перекошеними, підсліпуватими віконцями* (Руд., Остання шабля, 1959, 168); // Скошений в одну точку (про погляд, очі). *З виду він більш походив на звіряку, як на чоловіка: вирлооки перекошені очі дивились хижо, ніс з роздутими ніздрями задрався догори* (Стор., I, 1957, 375); // Неприродно викривлений, перекривлений (про рот, обличчя і т. ін.). *Зоня.. кинула Олені з злою, перекошеною усмішкою: — Чи мама бодай розуміє, що означає ця втеча?* (Вільде, Сестри.., 1958, 585).

ПЕРЕКÓШЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **перекосúти** [2] і **перекосúтися.**

ПЕРЕКÓШЛАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Зробити кошлатим все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПЕРЕКÓШУВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перекóшувати** [1].

ПЕРЕКÓШУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перекóшувати** [2] і **перекóшуватися** [2].

ПЕРЕКÓШУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОСИ́ТИ,** ошу́, óсиш, *док., перех.* 1. Косити, зрізати косою, косаркою і т. ін. все або багато чого-небудь. *Перекосити луку.*

2. *перен., розм.* Убивати вогнестрільною або холодною зброєю всіх або багатьох. *Завтра вирішується наша доля: або ми вийдемо, нарешті, на волю, або зіреємось, і тоді всіх нас перекосять ворожі кулі* (Збан., Єдина, 1959, 264).

3. Косити, зрізати косою, косаркою і т. ін. більше, ніж треба, далі, ніж треба. — *Оті верби,— то межа наша. Дивись, щоб не перекосив, Михайле. В чуже не йди косою, а то сварка буде* (Томч., Жменяки, 1964, 113).

ПЕРЕКÓШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОСИ́ТИ,** ошу́, óсиш, *док., перех.* Робити косим, кривим, асиметричним; ставити, розташовувати косо, криво, асиметрично. *Що, коли на поверхні плити залишиться якась непомітна металева крупинка! Адже це може перекосити деталь, попсувати її* (Донч., VI, 1957, 210); *Дубовик кинув, може, останній сніп і, ніби ненароком, перекосив драбину й швидко пішов* (Епік, Тв., 1958, 594); // *безос. На колії — ешелон з пораненими. Один вагон сплющило, як консервну банку, перекосило двері*

і вікна (Тют., Вир, 1964, 347); // *у сполуч. із сл.* очі, погляд і т. ін. Дивитися скоса в одну точку. *Двері стукнули.. Якщо наставив уха і перекосив очі* (Мирний, I, 1954, 203); // *у сполуч. із сл.* рот, обличчя і т. ін. Надавати неприродного виразу; перекривляти, спотворювати (про біль, посмішку, сльози почуття і т. ін.). *Обличчя робітників перекошувало непосильне фізичне напруження* (Руд., Вітер.., 1958, 71); *Шаблисве обличчя перекосив ледве стримуваний гнів* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 108); *Сірі брови управителя підскочили вгору, рот перекосила кисла гримаса* (Добр., Очак. розмир, 1965, 51); // *безос. Товариші стали помічати, що з ним щось не гаразд, щелепу перекошує, око тягне...* (Гончар, Тронка, 1963, 211); *Савченка перекосило від злості, але нічого не міг вдіяти* (Збан., Сеспель, 1961, 359).

ПЕРЕКÓШУВАТИСЯ [1], ується, *недок.* Пас. до **перекóшувати** [1].

ПЕРЕКÓШУВАТИСЯ [2], ується, *недок.*, **ПЕРЕКОСИ́ТИСЯ**, óситься, *док.* Робитися косим, кривим, асиметричним; розташовуватися косо, криво, асиметрично. *Браунінг був системи «Астра», в якому чомусь більше куль перекошувалось, ніж стріляло* (Панч, На калин. мості, 1965, 97); *Хата стара, в землю входить, вікна перекосилися* (Кучер, Трудна любов, 1960, 37); // *у сполуч. із сл.* очі, погляд і т. ін. Дивитися скоса, в одну точку. *Іван знову засіпав руками, ногами, знову затріпалося все тіло, і знову налиті кров'ю баньки забігали, перекосилися* (Л. Янов., I, 1959, 110); // *у сполуч. із сл.* обличчя, рот і т. ін. Набирати неприродного виразу від болю, посмішки, сильних почуттів і т. ін.; перекривлятися, спотворюватися. *Глянули на молоду... А вона стоїть... очі вирячилися... рот перекосився, чорний... Учепилася за стіл, що аж пальці задубіли* (Хотк., II, 1966, 99); *Смугляве Баб'якове обличчя злиняло, посірло, перекосилося від люті* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 220).

ПЕРЕКРАДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕКРА́СТИ**, áду, áдеш, *док., перех., розм.* 1. Красти у кого-небудь вкрадене ним. *Побачила, що вона заховала, та й перекрала у неї* (Чуб., II, 1878, 156).

2. Красти все або багато чого-небудь одне за одним, поступово. *Перекрасти багато речей.*

ПЕРЕКРАДА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕКРА́СТИСЯ**, áдуся, áдешся, *док., діал.* Прокрадатися, пробиратися. *Вже опівдні розвідники-селяни, що перекралися через польську лінію, донесли, що пани пронюхали слабі сили нашої бригади* (Ірчан, I, 1958, 290).

ПЕРЕКРА́СИТИ *див.* **перекрáшувати.**

ПЕРЕКРА́СИТИСЯ *див.* **перекрáшуватися.**

ПЕРЕКРА́СТИ *див.* **перекрадáти.**

ПЕРЕКРА́СТИСЯ *див.* **перекрадáтися.**

ПЕРЕКРА́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекрáсити.** *Меншовикам і есерам, як відкритим, так і перекрашеним у безпартійних, місце в тюрмі..* (Ленін, 32, 1951, 329).

ПЕРЕКРА́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекрáсити, перекрáшувати.**

ПЕРЕКРА́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекрáшувати.**

ПЕРЕКРА́ШУВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПЕРЕКРА́СИТИ**, áшу́, áси́ш, *док., перех.* 1. Красити ще раз, повторно або заново, в інший колір; перефарбовувати. *Перекрашувати тканину в чорний колір.*

2. Красити все або багато чого-небудь, одне за одним. *Перекрасити всі вікна й двері.*

ПЕРЕКРА́ШУВАТИСЯ, юся, єшся, *недок.*, **ПЕРЕКРА́СИТИСЯ**, áшу́ся, áси́шся, *док.* 1. Набувати іншого кольору.

2. *перен., розм.* Міняти свою зовнішність, манери, поведінку, залишаючись по суті таким, як і був. *Царистські бюрократи стали переходити в радянські установи і проводити бюрократизм, перекрашуватися в комуністів..* (Ленін, 38, 1973, 165).

3. *тільки недок.* Пас. до **перекрáшувати.**

ПЕРЕКРА́ЮВАТИ, юю, єш, *недок.*, **ПЕРЕКРА́ЯТИ**, áю, áєш, *док., перех.* 1. Краяти, різати на частини все або багато чого-небудь; перерізати. *Піж пірнув в паску. Трикоза перекраяв її пополовині й розломив* (Н.-Лев., III, 1956, 206); // Перетинаючи поверхню, ділити на частини все або багато чого-небудь. — *Міністри... Гей, ви, міністри! — ..тепер Хома не захоче, щоб ви знову гнули фашистську політику і загинали її на війну. Хіба дарма я всю Мадярщину до самого Дунаю своїми шанцями перекраяв?* (Гончар, I, 1954, 266).

2. Краяти, різати на частини ще раз, повторно або заново, по-іншому; // Перетинаючи поверхню чого-небудь, ділити на частини ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Ну от десяток-другий літ. Народу розплодиться... Що ж із землею тоді? Чи й ще оці скибки перекраювати?* (Головко, I, 1957, 238).

3. *рідко.* Те саме, що **перекрóювати.** * Образно. *Сільські віршороби перекраяли, перешили твір на свій лад* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 49).

ПЕРЕКРА́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перекрáювати.**

ПЕРЕКРА́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекрáяти.** *Обабіч шляху лежали незнайомі поля, перекраяні вузькими довгими нивками* (Гончар, III, 1959, 12); *В його хворобливій уяві.. вимальовувалися перекраяні карти географічного простору на Сході — Україна, Росія, Кавказ, Іран, Індія...* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 23).

ПЕРЕКРА́ЯТИ *див.* **перекрáювати.**

ПЕРЕКРЕ́СЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекрéслити.** *Аркушики чернетки були помережані перекресленими рядками* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 36); *Відстрочка його вже лежала на самій горі таких самих відстрочок, міцно, назавжди перекреслених навхрест товстим червоним олівцем* (Гончар, Людина.., 1960, 30); *Лоховий дивився в суворе обличчя, перекреслене синюватим рубцем* (Руд., Остання шабля, 1959, 281); // **перекрéслено.** *безос. присудк. сл. Він хотів, щоб усе було.. перекреслено назавжди спокоєм першого ж мирного дня* (Жур., Дорога.., 1948, 72).

ПЕРЕКРЕ́СЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перекрéслювати** і **перекрéслити.**

2. Перекреслене місце в рукопису, креслення і т. ін. *Сів* [Начко] *нарешті, і з блискавичною швидкістю полетіло перо по паперу, заповнюючи вузькі паски рівним, чистим письмом, без перекреслень і поправок* (Фр., VI, 1951, 259).

ПЕРЕКРЕ́СЛИТИ *див.* **перекрéслювати.**

ПЕРЕКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, єш, *недок.*, **ПЕРЕКРЕ́СЛИТИ**, лю, лиш, *док., перех.* 1. Проводити рису, смугу, лінію впоперек чого-небудь або навхрест, залишати слід у вигляді риси, смуги, лінії або перехрещених ліній. *Машина шалено збільшила швидкість. Зараз вона просто перекреслювала небо, залишаючи ледве помітний слід* (Собко, Граніт, 1937, 31); *Вона вправно вскочила в «Побєду» і, перекресливши вкрите снігом подвір'я густим різьбленим орнаментом, підкотила до ганку...* (Руд., Остання шабля, 1959, 30); // Закреслювати що-небудь написане, накреслене, намальоване. *Працював він до цілковитої знемоги, згризаючи по три-чотири пера на день, перекреслюючи нещадно, рвучи й жужмлячи з прокльонами аркуші* (Полт., Повість.., 1960, 472); *Можна олівець витерти гумою, а як хтось так хоче, то можна й атраментом перекреслити* (Л. Укр., V, 1956, 406); *Шевченко гриз олівець, замислившись над якимсь віршем,*

Раптом він перекреслив написане, подер папірець на дрібні клаптики і кинув їх у море (Тулуб, В степу.., 1964, 267); // *перен.* Знищувати, заперечувати наслідки якої-небудь роботи, занять і т. ін.; заперечувати чиїсь достоїнства, чиюсь вартість. *Не можна миритися з тим, що критики інколи роблять несправедливий і образливий для авторів рознос їх творів, повністю перекреслюючи велику творчу роботу митця* (Літ. газ., 19.VII 1960, 1); // *перен.* Робити неможливим здійснення або існування чого-небудь; стояти на перешкоді чомусь. *Люди поривалися в поле, але зрадницька погода перекреслювала їхні плани, і їм доводилось кожного разу тішити себе надією на завтрашній день* (Добр., Тече річка.., 1961, 176).

2. Проходити по якій-небудь поверхні, перетинаючи її впоперек або навхрест. *Тонка смужка шраму від шабельного удару перекреслювала його щоку від правої брови до мочки вуха* (Руд., Остання шабля, 1959, 8).

ПЕРЕКРЕ́СЛЮВАТИСЯ, ються, *недок.* Пас. до **перекре́слювати.**

ПЕРЕКРИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекрива́ти.** *В пропозиції про перекривання легкими прозорими оболонками великих просторів, наприклад гірських долин* (Знання.., 11, 1967, 22); *Використане перекривання чорного слопа і блокування поля* (Шах. композ.., 1957, 37).

ПЕРЕКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕКРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.*, *перех.* 1. Робити покриття у будинку, споруді і т. ін. (переважно поперечне); покривати. *В Одеській області (південно-західна частина) хвіртку часто перекривають аркою, викладеною з пиляного вапняку* (Жил. буд. колгоспника, 1956, 24); * Образно. *Над яром застрашливо гуркоче, лускає, гахкає грім, блискавки наче арками перекривають яр* (Ю. Янов., II, 1954, 199); // Робити перекриття (у 2 знач.). *Тільки Бразд крикнув — всі вони* [люди] *з'явились: нарубали лісу, потесали, склали, вивершили, перекрили, накрили — добрий терем мав тепер Бразд* (Скл., Святослав, 1959, 90); // Лежати, розміщуватися на чому-небудь, поверх чого-небудь, покриваючи собою. *Коли потужність породи, що перекриває товщу вапняку, велика, розробка каменю здійснюється підземним способом* (Компл. використ. вапняків.., 1957, 127); *З-поміж кругляка, що перекривав окоп, на голову й плечі Варвари сипалася земля, дрібний сухий пил* (Перв., Дикий мед, 1963, 83).

2. Заглушати, стишувати голосом, звуками інші голоси, звуки. *Перекриваючи клекіт голосів, гукнув* [Шевчук] *на повний голос: — Товариші!* (Головко, II, 1957, 618); *Було біля другої години ночі, кумкали жаби в ставку, але торохтіння воза їх перекривало* (Панч, На калин. мості, 1965, 179); *Грім пострілу перекрив короткий стогін, що вихопився з грудей доктора* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 93).

3. *перен.* Перевищувати кого-небудь або всіх у якомусь відношенні; перевершувати. [І в а н:] *Що я чую! Панько перекриває Журавля в дотепах. Журавель мовчить* (Мик., I, 1957, 483); // Перевищувати які-небудь досягнення, наслідки роботи; виконувати більше, ніж передбачено. *Партійні збори порадили бригадирам кожного дня відзначати червоними вимпелами ту жниварку, яка перекриває свою норму на косовиці і здобуває першість у бригаді* (Вол., Надн. висоти, 1953, 129); [Г а н д ж а:] *На всю державу прогримів* [Троян]! .. *Як же,— всі рекорди перекрив!* (Мокр., П'єси, 1959, 197); // *розм.* Поповнювати яку-небудь недостачу, компенсувати невиконання чого-небудь за рахунок чогось іншого; надолужувати. *Маючи дані про потребу в зелених кормах по декадах кожного місяця і про надходження кормів з природних угідь, недостачу перекривають за рахунок сіяних кормових культур* (Колг. Укр., 8, 1956, 29); *Семен Ларивонович.. заспокоївся, переключивши думку на те, як перекрити простій третього трактора* (Ю. Янов., II, 1954, 135).

4. Закривати, перегороджувати чим-небудь рух води, пари і т. ін. *Щоб відділити продуктивні горизонти один від одного, а також не допустити проникнення до них води з водоносних шарів, свердловину перекривають* (Наука.., 9, 1964, 37); *У жовтні гідробудівельники втретє перекрили русло Дніпра в районі Кременчука* (Цюпа, Україна.., 1960, 308); // Ставати на перешкоді кому-, чому-небудь, перегороджуючи щось або розміщуючи засаду; затримувати кого-, що-небудь. *Оксен розвернувся і повів своїх людей на північ, до Манилівських ситнягів. Але і там вони наткнулись на засаду. Хтось перекрив кожну стежку* (Тют., Вир, 1964, 530).

5. Покривати, накривати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Хату перекривати думаєте? — запитав Ладимко.* — *Та на бісового ж батька її перекривати. Вона своє віджила* (Руд., Остання шабля, 1959, 185); — *На осінь, мамо, треба неодмінно перекрити верх — буде протікать* (Вас., I, 1959, 275); — *Так і живу,— мовила Марина.* — *На хаті треба перекрити дах, а хлопець прийшов з армії і подався до тракторів* (Чорн., Потік.., 1956, 207).

ПЕРЕКРИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕКРИ́ТИСЯ,** и́ється, *док.* 1. *розм.* Вкриватися чим-небудь цілком, по всій поверхні. *Озираюсь — по дорозі іде до мене щось старе-старе, мов виходець із забутої могили. Лице йому мовби попелом чи могильною цвіллю перекрилось* (Морд., I, 1958, 100); *Де ж твої ратаї, де вони ділися? Чом бур'янами ти вся* [нива] *перекрилася?..* (Черп., Поезії, 1959, 85).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекрива́ти.** *Будинок перекривається двосхилим дахом* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 17); *Гул ескадрилій цілком перекривався гулом наземної артилерії* (Гончар, III, 1959, 415); «*Зірка*» [колгосп].. *перша здала хліб державі. Приклад підхопили інші. А це ж головне. Коли там щось і не так, то все перекривається загальною користю* (Жур., Вел. розмова, 1955, 19).

ПЕРЕКРИВИ́ТИ *див.* **перекривля́ти.**

ПЕРЕКРИВИ́ТИСЯ *див.* **перекривля́тися.**

ПЕРЕКРИ́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекриви́ти.** *Софія Павлівна провела очима трохи перекривлену, придавлену часом постать свого чоловіка* (Коп., Вибр., 1948, 165); *Лице її було перекривлене безмірним переляком* (Фр., VI, 1951, 437); *Хома з перекривленим ротом, весь мокрий, блищав од поту* (Кощоб., II, 1955, 88); *Напівзаголена, немолода вже Анна була така смішна з.. перекривленою «по-панському» головою, що ніхто.. не міг вдержатися від сміху* (Вільде, Сестри.., 1958, 331).

ПЕРЕКРИ́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекриви́ти** і **перекриви́тися.**

ПЕРЕКРИ́ВЛЮВАННЯ, я, *с.*, *рідко.* Дія за знач. **перекри́влювати** і **перекри́влюватися.** *Я заходився зо сміху при.. оповіданнях, і смішив мене.. не сам предмет* [розповіді], *з котрого я багато дечого не розумів, а радше чудацьке перекривлювання самого Сидора* (Фр., IV, 1950, 467).

ПЕРЕКРИ́ВЛЮВАТИ *див.* **перекривля́ти.**

ПЕРЕКРИ́ВЛЮВАТИСЯ *див.* **перекривля́тися.**

ПЕРЕКРИВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекривля́ти** і **перекривля́тися.**

ПЕРЕКРИВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПЕРЕКРИ́ВЛЮВАТИ,** юю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕКРИВИ́ТИ,** ивлю́, и́виш; *мн.* перекри́влять; *док.*, *перех.* 1. Робити кривим;

тримати, розташовувати криво. *Василько підігнув праву ногу догори, голову перекривив на лівий бік і скакав на лівій нозі* (Март., Тв., 1954, 247); // Відбивати криво, деформувати зображення (про дзеркало і т. ін.). *Дзеркальце висить,— хоч там таке, що як подивитись у його, то й себе не пізнаєш: так тобі перекривить обличчя...* (Вовчок, I, 1955, 15); // Викривляти, перекошувати, перев. під впливом сильного почуття, надаючи неприродного виразу (обличчя, риси обличчя). *Максимові подобалося дражнити її, перекривляючи обличчя, показуючи язика* (Коз., Блискавка, 1962, 63); *Слова його звучали лагідно, але губи раз у раз перекривлював зневажливий усміх* (Шовк., Інженери, 1948, 251); *Генерал д'Ансельм підніс долоні до ушей, і болісна гримаса перекривила його випещене обличчя* (Смолич, V, 1959, 776); // *безос. Внаслідок сильного нервового потрясіння Лук'янові перекривило рот* (Іщук, Вербівчани. 1961, 17).

2. Копіювати чиюсь міміку, рухи, манеру говорити і т. ін.; піддражнювати, підсміюватись, показуючи своє негативне, насмішкувате ставлення; передражнювати. *Галя ввесь час перекривляє всіх, як вони говорять: і Івана — надувшись, і Хведя — закочуючи очі вгору, і Трохима — водячи пальцем по книжці* (Григ., Вибр., 1959, 461); *Молоду* [прибиральницю] *завжди перекривляли, вигадували їй різні прізвиська, часом робили все наперекір* (Коп., Земля.., 1957, 46); *Саша поспішає за ним, як песик, з захопленням дивлячись на цього комедіанта. Такі гримаси корчити, так перекривлювати людей — потіха та й годі!* (Полт., Повість.., 1960, 339); *Онися вискочила в кімнату, зачинила за собою двері й перекривила Балабуху перед дверима, вивернувши з усієї сили спідню губу* (Н.-Лев., III, 1956, 20); *Дівчинка заплакала.— Заплач, Матвійку, дам копійку,— перекривив її Сергійко* (Тют., Вир, 1964, 104); // Повторювати чиї-небудь слова, підкреслюючи інтонацією своє негативне або насмішкувате ставлення до них. [Ю д а:] *Я пригадав — він докорив мені.* [П р о ч а н и н *(перекривляє, з огидою):*] *«Він докорив!» — Тебе убити мало!* (Л. Укр., III, 1952, 144); *Скривившись, перекривляючи пані, запищала* [Федорка]: *— Ах, ах! Який жах!* (Головко, I, 1957, 109); *— Не треба було мучити худобу,— запалими очима дивиться Мар'ян на фурмана. — Худобу, худобу! — сердито всім обличчям і тілом перекривлює розкуйовджений Онуфрій* (Стельмах, I, 1962, 175); *— Не хочу... я буду дома... — прошепотів Зінько. — «Не хочу, я буду дома!» — перекривив його лікар. — Усі ви боїтесь тієї лікарні* (Гр., II, 1963, 480); *О. Ананій сердито блимнув на матушку і перекривив: — Убивають! Шарманка бісова!* (Панч, В дорозі, 1959, 15); * Образно. *Гунява луна.. одгукувала з усіх боків чужі слова, перекривляла, реготалася* (Вас., II, 1959, 64).

ПЕРЕКРИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся *і рідко* **ПЕРЕКРИВЛЮ́ВАТИСЯ**, ю́юся, ю́єшся, *недок.*, **ПЕРЕКРИВИ́ТИСЯ**, ивлю́ся, и́вишся; *мн.* перекри́вляться; *док.* 1. Ставати кривим, триматися криво; викривлятися. *Лице йому посиніло, очі наверх вилізають, голова аж убік перекривилася* (Март., Тв., 1954, 38).

2. Ставати викривленим, перекошеним, набирати неприродного виразу, перев. під впливом сильного почуття, болю і т. ін. (про обличчя, риси обличчя). *Сміяться з примусом, так що й рот перекривиться, кутні зуби видно* (Номис, 1864, № 12652); *Лице вмираючого перекривилося...* (Хотк., II, 1966, 290); *— Ви! .. Замовчіть! — не витримав Дмитрій, змахнувши нагаєм. Його обличчя перекривилося від злості* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 273); // Робити гримасу, часто підсміюючись над кимсь або жартуючи. *— Я повезу його завтра дивитись, як будуть вішать. — Ах, ах! — налякалась Сусанна,— як можна дитину... — «Дитину, дитину»...— перекривився Карпо Петрович* (Коцюб., II, 1955, 372); *В кімнату один за одним, присідаючи й перекривляючись, входять божевільні* (Лев., Драми.., 1967, 49).

3. *тільки недок.* Пас. до **перекривля́ти, перекри́влювати.**

ПЕРЕКРИ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекри́кувати.**

ПЕРЕКРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКРИЧА́ТИ**, чу́, чи́ш, *док.*, *перех.* Кричати голосніше, ніж хтонебудь інший, ніж усі; заглушувати криком інші голоси, звуки. [У ч и т е л ь:] *Прошу співать по руці, разом і не наважатися перекрикувати одна одну* (Кроп., II, 1958, 260); *Сергій Павлович сів біля віконця. — Чи зручно вам? — перекрикуючи рев пропелерів, спитав я його* (Тич., III, 1957, 422); *— Зберіть раду! — Оце! щоб то для жінок раду скликати! ..Зберіться самі, та яка всіх перекричить, тої і правда буде* (Вовчок, I, 1955, 23); *На болоті хором кумкали жаби, ніби намагалися одна одну перекричати* (Кочура, Родина.., 1962, 185).

ПЕРЕКРИ́ТИ *див.* **перекрива́ти.**

ПЕРЕКРИ́ТИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекри́ти.** *Ріс новий будинок. Сотня кроків — і нове диво: вже перший поверх перекритий, вже по ньому бігають монтажники* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 195); *Ніхто вже не слухав запевнень голови, що через рік-два витрати на будівництво будуть перекриті, що потім піде прибуток* (Чаб., Тече вода.., 1961, 23); *7—8 липня 1955 р. русло Дніпра було перекрите Каховською греблею і почалося заповнення чаші водоймища* (Укр. бот. ж., XVII, 1, 1960, 4); *Вдень вулиця перекрита шлагбаумом, а зараз шлагбаум хтось відтяг* (Гончар, Тронка, 1963, 104).

ПЕРЕКРИ́ТИСЯ *див.* **перекрива́тися.**

ПЕРЕКРИ́ТТЯ, я́, *с.* 1. Дія за знач. **перекри́ти, перекрива́ти.** *На правий берег переправились три білих дивізії і, відкинувши виставлену для перекриття червону стрілецьку дивізію, стали розвивати наступ* (Гончар, II, 1959, 373); *Чудові зразки трудового героїзму проявили будівники на перекритті русла Дніпра* (Наука.., 11, 1956, 7).

2. Частина споруди, будівлі, яка обмежує приміщення зверху чи знизу або відділяє поверхи один від одного. *Бомба влучила якраз всередину будинку.., впали внутрішні перекриття* (Жур., Вечір.., 1958, 375); *В церкві св. Юра, у Дрогобичі, море кольорів.. Розписано усі стіни, від низу аж до верхів, розписане й саме шатрове перекриття* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 67).

ПЕРЕКРИЧА́ТИ *див.* **перекри́кувати.**

ПЕРЕКРИЧА́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док.*, *розм.* Перестати кричати. *Ганна.. дала Дарині перекричатися, випила мовчки води й запитала впритул: «А що ти говорила дівчатам?»* (Ю. Янов., Мир, 1956, 17).

ПЕРЕКРИ́ШЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекри́шити.**

ПЕРЕКРИ́ШИТИ, кришу́, кри́ши, *док.*, *перех.* Покришити, роздрібнити все або багато чого-небудь.

ПЕ́РЕКРИШИ́ТИСЯ, кри́шиться, *док.* Покришитися, роздрібнитися (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕКРІ́Й, рою́, *ч.*, *спец.* Місце, де один кінець, край чого-небудь покриває інший.

ПЕРЕКРІ́ПИТИ *див.* **перекрі́плювати.**

ПЕРЕКРІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПЕРЕКРІ́ПЛЯТИ**, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕКРІ́ПИТИ**, кріплю́, крі́пиш; *мн.* перекрі́плять; *док.*, *перех.* Закріплювати або кріпити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Слова*

попросив кріпильник Василь Кузнецов. Він узявся перекріпити штрек старим, уже використаним лісом (Роб. газ., 12.VI 1966, 1).

ПЕРЕКРІ́ПЛЮВАТИСЯ, юється *і* **ПЕРЕКРІПЛЯ́ТИСЯ,** я́ється; *мн.* перекріпляться; *недок.* Пас. до **перекріплювати, перекріпля́ти.**

ПЕРЕКРІПЛЯ́ТИ *див.* **перекріплювати.**

ПЕРЕКРІПЛЯ́ТИСЯ *див.* **перекріплюватися.**

ПЕРЕКРО́ЇТИ *див.* **перекро́ювати.**

ПЕРЕКРОХМА́ЛИТИ *див.* **перекрохма́лювати.**

ПЕРЕКРОХМА́ЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕКРОХМА́ЛИТИ,** лю, ли́ш, *док.*, *перех.* 1. Крохмалити все або багато чого-небудь. *Перекрохмалити всю білизну.*

2. Крохмалити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. Крохмалити надто сильно, більше, ніж треба.

ПЕРЕКРОХМА́ЛЮВАТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **перекрохма́лювати.**

ПЕРЕКРО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекро́ювати.** *Західнонімецькі реваншисти намагаються дістати в свої руки ядерну зброю і виношують плани перекроювання карти Європи* (Рад. Укр., 25.II 1968, 1).

ПЕРЕКРО́ЮВАТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕКРО́ЇТИ,** о́ю, о́їш, *док.*, *перех.* Кроїти заново, по-іншому що-небудь покроєне або вже пошите. * Образно. *Рятували* (хірурги) *людей від неминучої смерті, вони перекроювали й перешивали людей, неначе старі жилетки* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 191); // *перен.*, *розм.* Грунтовно переробляти; змінювати. *Антиісківці розраховували весь статут перекроїти в дусі опортунізму і зірвати побудову єдиної, централізованої партії* (Іст. УРСР, I, 1953, 587).

ПЕРЕКРО́ЮВАТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **перекро́ювати.**

ПЕРЕКРУТИ́ТИ *див.* **перекру́чувати.**

ПЕРЕКРУТИ́ТИСЯ *див.* **перекру́чуватися.**

ПЕРЕКРУ́ЧЕНИЙ. а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекрути́ти.** *Ліз* [Йонька] *на бійку. Шапка, перекручена задом наперед, була аж на потилиці* (Тют., Вир, 1964, 91); [Петро:] *Нічого прикриватися законом божим, перекрученим нашими зовсім не святими заміра́ми!* (Мирний, V, 1955, 178); [Ярошенко:] *В тих статтях факти перекручені, а людей оббрехали* (Лев., Нові п'єси, 1956, 62); // *у знач. прикм. Явтух Каленикович обходить упряжку, поправляє перекрученого посторонка, вуздечку* (Ю. Янов., II, 1954, 217).

2. *у знач. прикм.*, *перен.* Зіпсований, спотворений (про неправильно вимовлене, написане і т. ін.). *Не пробалося Зоні, що Леся звертається до дитини здрібнілими, перекрученими словами* (Вільде, На порозі, 1955, 56); // Помилковий.

ПЕРЕКРУ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перекрути́ти, перекру́чувати** і **перекрути́тися, перекру́чуватися.** — *За перекручення мого наказу, за порушення закону ви підете на десять діб під арешт!* (Кол., Терен.., 1959, 378); *Володимир Ілліч Ленін завжди застерігав партію від можливості великодержавного, націоналістичного перекручення ідей утворення СРСР* (Цюпа, Україна.., 1960, 56).

2. Неправильний погляд на що-небудь, який виник внаслідок помилкового, неправильного сприйняття, пояснення чогось. *Гостро виступав Іван Франко у всіх випадках, коли він бачив неправду, фальш і націоналістичні перекручення* (Тич., III, 1957, 513); *Франківці, ваньківчани та інші кращі театральні колективи чимало зробили для ліквідації перекручень, що залишились у спадщину з дожовтневого періоду* (Літ. Укр., 25.III 1966, 3).

ПЕРЕКРУ́ЧЕНО. Присл. до **перекру́чений** 2. *Всі філософи і соціологи до Маркса ідеалістично, перекручено тлумачили історичний процес* (Наука.., 5, 1958, 2).

ПЕРЕКРУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекру́чувати** і **перекру́чуватися.**

ПЕРЕКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКРУТИ́ТИ,** учу́, у́тиш, *док.*, *перех.* 1. Крутити, надаючи вигляду спіралі; скручувати. *Перекручувати жмут соломи.*

2. Крутити, скручувати надто сильно; псувати, розривати скручуванням.— *Не крути, бо перекрутиш* (Номис, 1864, № 5868); — *Почала я крутити цеп: і сиджу, і стою — та все кручу. Се ж не вірьовка тоби, щоб перекрутити, а залізо* (Мирний, III, 1954, 165); *Не міг* [Юзько] *рухати головою — йому перекрутили шию* (Досв., Вибр., 1959, 137); * Образно. — *Перекрутити погано і недокрутити погано. Як працювати?— Крути, та не перекручуй* (Епік, Тв., 1958, 29); // *перен.* Змінювати кого-, що-небудь, змушувати стати іншим, діяти по-іншому. [Марія Іванівна:] *Ти така смілива, така розумна.. І я така була, доню, не думай собі! А життя, знаєш, помалу перекрутило!* (К.-Карий, II, 1960, 332); *Отака була мати в Андрія Любчика. Вона не тільки загнала передчасно в могилу свого чоловіка, а й перекрутила синове життя* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 158).

3. Крутити, обертати, звичайно навколо осі; перевертати. *Сиплють* [ковалі] *вугілля в горна, надувають міхи, розпікають крицю, б'ють, крутять, перекручу ть на ковадлі* (Скл., Святослав, 1959, 95).

4. *перен.* Неправильно вимовляти, писати, навмисне чи випадково. *Любив* [Моримуха] *жартом перекручувати.. мову* (Фр., IV, 1950, 273); — *Митько,— гукав кирпатий Петро Коломийчук,— чи не телятили мого бачати? І так само перекручуючи слова, йому відповідала Оксана: — Телятили, телятили* (Донч., VI, 1957, 147); *Мама послала листа пані Франковій та й перекрутила нашу адресу* (Л. Укр., V, 1956, 33); *Коли Бейбі у веселому настрої, то вживає в своїй мові чудернацьких слів, яких ніхто не в силі так влучно перекрутити* (Ірчан, II, 1958, 141); //Надавати чиїм-небудь словам або вчинкам іншого змісту; перетлумачувати. *Панотець щось до неї говорив, а Мундзьо перекручував ту мову і втевняв її, що панотець хоче її бити за зірвані квіти* (Март., Тв., 1954, 301); «*Я звиняюсь,—каже* [директор],— *ви проти нової школи, Ганно Антонівно?» А Ганна Антонівна тоді його пальчиком насварили,— не сміть мої слова перекручувати!* (Ю. Янов., I, 1954, 25); *Вона, певно, все перекрутила, зробивши Павла головним винуватцем цієї гіркої історії* (Кучер. Прощай.., 1957, 139); // Пояснювати певні явища, події, поняття і т. ін. помилково, неправильно. *Фактів я не перекручую, в правдивість висновків вірю щиро* (Вас., Незібр. тв., 1941, 157); *Комуністична партія Радянського Союзу .. веде боротьбу як проти ревізіонізму, так і проти догматизму, які перекручують наше революційне вчення* (Ком. Укр., 7, 1965, 25); *Буржуазія «хоче» обкарнати класову боротьбу, перекрутити і звузити її поняття..* (Ленін, 23, 1972, 228).

ПЕРЕКРУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКРУТИ́ТИСЯ,** учу́ся, у́тишся, *док.* 1. Скручуватися занадто, в багатьох місцях, псуючись або деформуючись. *А раптом перекрутиться повітряний шланг, іх* [водолазів] *не встигнуть витягнути?* (Ю. Янов., II, 1954, 94); // *перен.* Змінюватися, ставати іншим. — *І дивно, як то все зразу перекрутиться, іншим став* (Мирний, III, 1954, 243).

2. Крутитися, обертатися навколо себе або через голову; перевертатися. *Хмара батогом торкнувся гілки, і зів'яле листя з тихим шепотом, перекручуючись, поволі посипалось на спини коней, на віз і додо-*

лу (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 642); *Нема гірше, як іти в новій одежі: там не сядь, там не ляж, там через голову не перекрутися* (Стельмах, II, 1962, 129); // Обертатися, перевертатися (про круглі, хиткі або перекидисті предмети). *Раптом човник прудко рвонувся вперед, загойдався, перекрутився, і Ярослав відчув, що пливе спиною вперед* (Мушк., День.., 1967, 74).

3. *тільки недок.* Пас. до **перекру́чувати.** *Чайченко мені не раз жалівся, що його вірші зовсім перекручуються. І справді, я бачив їх перекрученими так, що не лишалось ні ритму, ні рими...* (Сам., II, 1958, 437).

ПЕРЕКРУ́ЧУВАЧ, а, *ч.* Той, хто перекручує (у 4 знач.) чиї-небудь слова, вчинки, якісь явища, події, поняття і т. ін. *..робітничій справі потрібна єдність марксистів, а не єдність марксистів з противниками і перекручувачами марксизму* (Ленін, 25, 1972, 77).

ПЕРЕКУВА́ТИ [1] *див.* **переко́вувати.**

ПЕРЕКУВА́ТИ [2], ує, *док., розм.* Кувати більше, довше за іншу (про зозулю). *Нічна* [нічна] *зозуля денну перекує* (Номис, 1864, № 9088).

ПЕРЕКУВА́ТИСЯ *див.* **переко́вуватися.**

ПЕРЕКУМА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Стати кумом або кумою всім або багатьом.

ПЕРЕКУНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех. і неперех., розм.* Куняти, дрімати якийсь час. *Люди вже п'яту добу не виходять з цеху. Тут і сплять. Власне, й не сплять, а так-сяк і хто де перекуняють годинку, та й знову до роботи* (Баш, На.. дорозі, 1967, 132).

ПЕРЕКУПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекупа́ти** [2]. *Перекупання краденого.*

ПЕРЕКУПА́ТИ [1] *див.* **переку́пувати.**

ПЕРЕКУПА́ТИ [2] *див.* **перекупо́вувати.**

ПЕРЕКУПА́ТИСЯ *див.* **перекупуватися.**

ПЕРЕ́КУПЕНЬ, пня, *ч., діал.* Перекупник. *В торгові дні на тім ринку.. викрикували свої товари перекупні* (Фр., VII, 1951, 305).

ПЕРЕКУ́ПИТИ *див.* **перекупо́вувати.**

ПЕРЕ́КУПКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **перекупниця.** *Ціла купа дітей оступила перекупку, що сподує.. сопілки* (Вовчок, I, 1955, 304); *Піймали* [міліціонери] *з десяток дрібних перекупок, що привезли на базар лавровий лист, перець, синьку і всякий дріб'язок* (Кучер, Трудна любов, 1960, 153); [1 - а м о л о д и ц я *(пізнала Стеху):*] *Хіба не пізнаєте хто?* [2 - а м о л о д и ц я *(регоче):*] *Перекупка, що торгує дочкою?* (Кроп.. I, 1958, 483); * У порівн. *Богині.., як перекупки, горланять, Одна другу безчестять, ганять* (Котл., I, 1952, 249); *Ратушнякова хата червоніє черепицею, розсілась серед зелених яблунь, мов перекупка на базарі* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 39).

ПЕРЕКУ́ПЛЕНИЙ, а. е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекупи́ти.** *Все подвір'я і півгорода було заставлено повозками всякого фасону і старомодними чудними фаетонами, здоровецькими, старосвітськими, перекупленими у панів* (Н.-Лев., I, 1956, 143).

ПЕРЕКУПЛЯ́ТИ *див.* **перекупо́вувати.**

ПЕРЕКУ́ПНИЙ, а́, е́. Який перекуповується кимнебудь; // *перен.* Який продається і купується за гроші (про почуття, людину і т. ін.); продажний. [Г р и ц ь к о:] *Не треба мені її перекупного кохання; нехай вона ним на базарі торгує!* (Стар., Вибр., 1959, 251).

ПЕРЕКУ́ПНИК, а, *ч.* Той, хто перекуповує що-небудь. *Торговці — перекупники і спекулянти — прийшли пізніше.. Їх прийшла величезна юрба* (Смолич, V, 1959, 8); *Сільськогосподарська продукція* [на Кубі] *реалізується державним організаціям, а не перекупникам, як це було раніше* (Ком. Укр., 1, 1961, 70).

ПЕРЕКУ́ПНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перекупник.**

ПЕРЕКУПО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекупо́вувати.**

ПЕРЕКУПО́ВУВАТИ, ую, *усп.* **ПЕРЕКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш *і рідко* **ПЕРЕКУПА́ТИ.** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕКУПИ́ТИ,** куплю́, ку́пиш, *док., перех.* 1. Купувати у кого-небудь куплене, добуте ним. — *Щодо грошових операцій, ми поклали краще скінчити їх за кордоном, звернувшись до однієї німецької фірми, що перекуповує російські маєтки* (Л. Янов., I, 1959, 446); *Крий нас, боже, Щоб крадене перекупать* (Шевч., I, 1963, 327); [П р о ч а н и н:] *Десь недавно купив ти сюю землю? ..А скільки дав за неї?* [Ч о л о в і к:] *А ти хіба перекупити хочеш?* (Л. Укр., III, 1952, 125); *Розберг нічого не цурався: перекупити й спродати з рук до рук яку худобину, бочонок оселедців, ящик мила чи кілька низок цибулі* (Досв., Вибр., 1959, 294).

2. Купувати все або багато чого-небудь.

3. Підкуповувати; заохочувати підкупом. *Думали, що Влас Волос і на цей раз перекупить суд* (Панч, II, 1956, 7).

ПЕРЕКУ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекупувати** і **перекупуватися.**

ПЕРЕКУ́ПУВАТИ, ую, *усп.* **ПЕРЕКУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Купати всіх або багатьох. [Я р и н а:] *Вичищу свинарник, перекупаю всіх поросят, нагодую* (Корн., II, 1955, 99).

ПЕРЕКУ́ПУВАТИСЯ, ююся, ююшся, *недок.,* **ПЕРЕКУПА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Купатися надто багато або довго; почувати себе погано від надмірного купання. *Лежав* [Асик] *у холодочку на розкладушці, на берег виходив тільки в надвечір'я в супроводі мами. А мама дивилась за одним — щоб він не перегрівся та не перекупався* (Збан., Мор. чайка, 1959, 178).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекупувати.**

ПЕРЕКУ́ПЩИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **перекупник.** *Ніжною текучою масністю сіяли його червоні сап'яни; їх зразу ж виривали із рук ярмаркові перекупщики і шевці* (Стельмах, II, 1962, 114); — *Продешевили,— сказав Петру.. — Віддати такого доброго коня отому перекупщикові!* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 338).

ПЕРЕКУ́Р [1], у, *ч., розм.* Невелика перерва в роботі, заняттях і т. ін., звичайно для того, щоб покурити. — *Покурити б, — сказав хтось, ідучи за Чернишем.. Поблизу, врізаючись у висоту, пролягала якась порожня траншея, і Черниш дозволив зупинитись у ній на перекур* (Гончар, III, 1959, 48); *Перекур у косарів... Дим-димочок сизий Вгору хмаркою поплив, Простелився низом* (Бичко, Простота, 1963, 121).

ПЕРЕКУ́Р [2], у, *ч., спец.* Перевищення норми одержання спирту з певної кількості сировини; // Спирт, одержаний зверх такої норми.

ПЕРЕКУРИ́ТИ [1] *див.* **перекурювати** [1].

ПЕРЕКУРИ́ТИ [2] *див.* **перекурювати** [2].

ПЕРЕКУ́РЮВАТИ [1], юю, ююш, *недок.,* **ПЕРЕКУРИ́ТИ.** курю́, ку́риш, *док.* 1. *неперех.* Курити протягом недовгого часу, під час невеликої перерви в роботі, заняттях і т. ін. *Він кликав до печі майстра, сварився з шихтовим двором, перекурював з інженером* (Ю. Янов., I, 1954, 287); *Дожавши снопа, Кирило сідає на сноні перекурити* (Вас., II, 1959, 166); *Розвідники і полонений зупинились у березняку, сіли перекурити* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 344); *Він хотів перекурити між борщем та печенею* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 178).

2. *перех.* Курити все або багато чого-небудь. *Перекурити багато сортів тютюну.*

ПЕРЕКУ́РЮВАТИ [2], юю, ююш, *недок.,* **ПЕРЕКУРИ́ТИ,** курю́, ку́риш, *док., перех., спец.* Перетворювати перегонкою у що-небудь інше; переганяти (у 5 знач.).

ПЕРЕКУСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Покусати всіх або багатьох, все або багато чого-небудь. *Лізе дебелий, літній фельдфебель: — Чорт! Ці коні здатні вкусити навіть фельдфебеля германської армії! Вони перекусають всю Німеччину, прокляті козацькі тварини!* (Ю. Янов., I, 1954, 185); *Хай-но тільки спробують* [вуркагани] *видирати у нього здобич! Руки перекусає, а свого, законного, не віддасть* (Гончар. Таврія, 1952, 71).

ПЕРЕКУСА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Покусати один одного. *Собаки перекусалися.*

ПЕРЕКУСИ́ТИ [1] *див.* **перекýшувати** [1].

ПЕРЕКУСИ́ТИ [2] *див.* **перекýшувати** [2].

ПЕРЕ́КУСКА, и, *ж., діал.* Закуска. — *Я під час паузи ходив на перекуску,— спокійно промовив Рафалович* (Фр., VII, 1951, 193); *Світлиця була чиста, ясна.. Стіл застелений, на нім велика лампа, ..горілка і перекуска* (Мак., Вибр., 1954, 344).

ПЕРЕКУ́ТАТИ *див.* **перекýтувати.**

ПЕРЕКУ́ТИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекувáти** [1]; // **перекýто,** *безос. присудк. сл.* * Образно. *На сталь наші ніжні серця тут було перекуто, Безсмертям своїм ти і нас окрилила, Москва!* (Перв., I, 1958, 323).

ПЕРЕКУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКУ́ТАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. *у що.* Закутувати всіх або багатьох, все або багато чого-небудь, одне за одним.

2. Закутувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Вистрибнула з машини Оленка й почала обтріпувати пальтечко й плаття, швидко перекутувати хустку* (Кучер, Трудна любов, 1960, 210).

ПЕРЕКУШТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Покуштувати все або багато чого-небудь. *На кухні гість заглянув мало не до кожної каструлі.. і перенюхав, перекуштував на смак усе, від борщу до житньої хлібини* (Коз., Листи.., 1967, 36); // Покуштувати одне й те саме по черзі (про всіх або багатьох).

ПЕРЕКУ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКУСИ́ТИ,** ушý, ýсиш, *док., перех.* Кусаючи, розділяти на дві частини *В темних корчах, у лісочку, навзнак лежала Срібнарчучка; перекушувала й випльовувала стебельця фої* [хвої] (Хотк., II, 1966, 188); *Обходився* [Валентин] *без інструмента, здавалось би необхідного,— загинав, що треба, руками, перекушував зубами, шліфував об штани* (Гончар, IV, 1960, 82); [В а с и л ь:] *Домахо! Бачиш оцю соломинку? От взяв у зуби, перекусив надвоє... Отак і ми тепер з тобою!..* (Крон., II, 1958, 130); *Дмитро зірвав суху жилаву стеблину, перекусив міцними зубами* (Стельмах, На.. землі, 1949, 328); // Прокушувати наскрізь. *Він* [собака] *зовсім солідно, обдумано наче, перекусить вам горло* (Коцюб., II, 1955, 226).

ПЕРЕКУ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКУСИ́ТИ,** ушý, ýсиш, *док., перех. і неперех., розм., що, чого і без додатка.* Їсти напвидкуруч, небагато. *Токарі не ходили іноді й на обід. Тут, у цеху, й перекушували, як на жнивах* (Автом., Щастя.., 1959, 171); *Перекусить би чого. Вломив* [Кирило] *хліба — чого ж би до хліба?* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 29); *Василько подався в село до Струка, а вуйко Баклай зайшов до хати щось перекусити* (Турч., Зорі.., 1950, 200).

ПЕРЕЛА́ГОДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелáгодити.**

ПЕРЕЛА́ГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛА́ГОДИТИ,** джу, диш, *док., перех.* 1. Лагодити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перелагодити вози треба* (Сл. Гр.).

2. Лагодити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЛА́ГОДИТИ *див.* **перелáгоджувати.**

ПЕРЕЛА́Д, у, *ч.*: ◇ [**Нема́, нема́є**] **ні ла́ду, ні перела́ду** — те саме, що **Ні ла́ду ні скла́ду** (*див.* **лад**). *Понаписували брехеньок, що буцім були у такій землі, де люди догори ногами ходять, і усеє такеє, що книжка б то товста, та немає в ній ні ладу, ні переладу* (Кв.-Осн., II, 1956, 247).

ПЕРЕЛАДНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переладнáти.**

ПЕРЕЛАДНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зробити іншим, надати іншого вигляду, пристосувати для нових цілей і т. ін. *Другого дня надвечір Федір і Олекса штиряли на Острові залізною ковінькою, зробленою з зуба кінних грабків. Федір і палицю одну теж переладнав під штира* (Мушк., Серце.., 1962, 62).

ПЕРЕЛАДНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Зробитися іншим, набути іншого вигляду, стати пристосованим для нових цілей і т. ін. *Насамперед ми розкажемо, як повернув на добрий шлях березняківський секретар комсомолу Ярослав Громійчук. А за ним і всі комсомольці.. Не так просто і легко переладналися ці душі на інший лад* (Вол., Місячне срібло, 1961, 187); // Вишикуватися інакше; перешикуватися. *Шурхнули підошви по брукові, приступнули закаблуки і, як врізана, впала мертва, могильна тиша: з стану «вільно» полк переладнався на «струнко»* (Смолич, Мир.., 1958, 305).

ПЕРЕЛА́З, у, *ч.* Певним чином обладнана частина огорожі; місце, де перелазять або переступають, перескакують і т. ін. через неї. *Разом схопились* [старі] *Та до воріт... Прибігають — Мовчки зупинились. Перед самим перелазом Дитина сповита* (Шевч., I, 1963, 311); *А тут і попівська садиба, перелаз високий, відразу не візьмеш* (Збан., Єдина, 1959, 132); *Не хочу ж я городити Того перелазу, Та що його я не можу Проскочити зразу* (Щог., Поезії, 1958, 130).

Перелізти (**переступíти, перескóчити** *і т. ін.*) [**чéрез**] **перелá́з** — скористуватися перелазом. *Юра переліз через перелаз* (Фр., IV, 1950, 419); *Ось він зупинився вже коло Гандзючишиного перелазу; обережно, по-злодійському, переступив його, щоб не тріснула благенька ліса* (Кос., Новели, 1962, 185).

◇ **Як собáці на перелáзі** — дуже погано або дуже поганий. *Життя, як собаці на перелазі* (Номис, 1864, № 13525).

ПЕРЕЛА́ЗИТИ, а́жу, а́зиш *і рідше* **ПЕРЕЛІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЛІ́ЗТИ,** зу, зеш; *мин. ч.* переліз, ла, ло; *док.* 1. *перех., через що і без додатка.* Хапаючись руками або чіпляючись ногами, підніматися по чому-небудь вгору й спускатися вниз на іншу сторону. *Часто Карпо перелазив через тин до Івася гратися* (Мирний, I, 1954, 244); *Петруня, з скринькою в руках, перелазить через штахет* (Вас., III, 1960, 351); *Де не можна перескочити, то треба перелізти* (Номис, 1864, № 5842); *Люди деруться на гори й ніяк не можуть їх перелізти* (Ю. Янов., II, 1958, 47); // Переміщатися з однієї сторони якоїсь перепони на іншу, пересуваючись на руках і ногах та припадаючи тулубом до землі, рачкуючи *Се Митрик, що покинула його мати у сінях, бачачи, що двері у хату відчинені, поліз-поліз, переліз через поріг* (Кв.-Осн., II, 1956, 464); *Іти було ще важче.. І як обережно треба перелізти через місток над бурхливим водопадом!* (Ів., Вел. очі, 1956, 67): — *Тоді ви ось що, братчики, зверніть праворуч, перелізьте через яр і гребіться на нижній кінець хутора* (Тют., Вир, 1964, 467); // Повзучи, перебиратися через якусь перепону (про плазунів та дрібних живих істот, що мають багато ніжок). *Ходив рак сім год по воду, та прийшов додому та став через поріг перелазить,— розлив* (Номис, 1864, № 10970); // Чіпляючись за тин, паркан і т. ін., діставатися на його протилежну сторону (про рослини). *Буйна лоза, немов наперекір усім межам, пе-*

релазила через тини, спліталась вусиками з сусідніми лозами (Коцюб., I, 1955, 189).

Перелі́зти (переступи́ти, пересको́чити *і т. ін.*) **[че́рез] перела́з** *див.* **перела́з.**

◇ **Че́рез поріг не перела́зити** — бути малою дитиною. *Ой, летять же літа! Чи давно ще й через поріг не перелазив* [син], *а тепер он який* (Головко, II, 1957, 209).

2. *неперех.* Хапаючись руками або чіпляючись ногами, переміщатися, залазити і т. ін. на інше місце. *Віталій пускається в цей хаос попереду, де по трапах, а де й без трапів, перелазить дедалі вище з однієї палуби на другу* (Гончар, Тронка, 1963, 239); *Я побачив, як останній* [директор] *переліз на сидіння до шофера, вже коли машина рушила* (Ю. Янов., II, 1958, 120); // Переміщатися в інше місце, пересуваючись на руках і ногах та припадаючи тулубом до землі, рачкуючи. *Одарка.. хутко помостила подушку до стіни, а піл заслала рядниною. Стара не перелізла — перекотилася на те ліжво* (Мирний, III, 1954, 131); // Повзучи, перебиратися в інше місце (про плазунів та дрібних живих істот, що мають багато ніжок). *Погибу Головань безцеремонно посадив біля балагули, бо все боявся, щоб вигодувані табірські воші не перелізли на його по-европейськи пахучу білизну* (Стельмах, II, 1962, 256); // *перен., ірон.* Переходити в наступний клас з низькими оцінками. *Він насилу переліз в третій клас і ніяк не міг рушити далі* (Н.-Лев., II, 1956, 38): // *перен., зневажл.* Змінювати своє соціальне становище, станову приналежність і т. ін. — *Своя ж старшина, що потім у дворянство перелізла, і прибрала їх* [землі] *до своїх рук!..* (Мирний, IV, 1955, 365).

3. *неперех.* З труднощами переходити з одного місця на інше. *Ціла купа обіраного люду валялася попідтинню убогого села. Голодний, холодний і недужий, перелазив з місця на місце, від одного тину до другого* (Мирний, I, 1954, 358).

4. *у що, в кого.* Переміщатися з чогось у середину чого-небудь іншого. * Образно. *Мені здається, я не знаю, А люде справді не вмирають, А перелізе ще живе В свиню абощо, та й живе* (Шевч., II. 1953, 227).

ПЕРЕЛА́М, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перелама́ти** [2] і **перелама́тися** [2]. *На проводах лінії спостерігається вібрація, яка може викликати перелам жил проводу* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 64); // Що-небудь зламане, переламане в певному місці. *У нього* [коня] *був перелам передньої ноги і рана в паху від розколотої дошки* (Сміл., Зустрічі, 1936. 39).

2. *перен.* Те саме, що **перело́м** 3. *У третій дії* [«Ревізора»], *починаючи зі сцени Мар'ї Антонівни та Анни Андріївни, настає чіткіший перелам у сприйманні вистави* (Минуле укр. театру, 1953, 160).

ПЕРЕЛА́МАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелама́ти** [2]. * Образно. *Бабуся стояла, спершись на ціпок (така зігнута, зовсім переламана надвоє бабуся)* (Донч., III, 1956, 33); *Він побачив, як.. над нею вінцем сяяло переламане лісом надвечірнє сонце* (Стельмах, II, 1962, 303); * У порівн. *Відчиняю вже до канцелярії в адвоката двері поволі. Скриплять, як переламана суха гілляка в бурю* (Март., Тв., 1954, 204); // **перела́мано,** *безос. присудк. сл.* [М а т и:] *У тебе синяки під очима!* [Г а в р и л о:] *Під очима то ще нічого, а либонь і ребер скількохсь переламано* (Кроп., IV, 1959, 153).

ПЕРЕЛАМА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Зламати, розділяючи на частини, шматки все або багато чого-небудь. — *Скільки дерева поламав! ..Мічурін засміявся. — А скільки я переламав, згадай! Не вдалось дерево — під корінь* (Довж., I, 1958, 452).

ПЕРЕЛАМА́ТИ [2] *див.* **перела́мувати.**

ПЕРЕЛАМА́ТИСЯ [1], а́ється, *док.* Ламатися, розділяючись на частини, шматки (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕЛАМА́ТИСЯ [2] *див.* **перела́муватися.**

ПЕРЕЛА́МНИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **перела́м** 2. *Між цих руїн в серцях мав визріть гнів, Що допоможе їм* [бійцям] *на смерть стояти До тих щасливих переламних днів, Коли на захід, на Берлін солдати Шляхи в снігах лютневих прокладуть...* (Перв., II, 1958, 214).

ПЕРЕЛА́МУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕЛАМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Ламаючи, ділити, роз'єднувати на частини; розламувати. *Вмить спалить* [огонь] *всю землю тую З всіма неправдами її, Перелама хаїс твердую Шкарлющу* [шкаралущу] *скріплої землі...* (Фр., X, 1954, 24); // Порушувати цілість кістки, кісток. *Переламати руку;* // *безос. У жахливій завії вітрів протилежних Переламало якраз посередині щоглу високу* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 105).

2. *перен.* Те саме, що **перело́млювати** 2. *Галичани посунули до кріпості, ніхто їм не забороняв, ворота стояли відкриті — лиха звістка переламала звичне, щоденне життя* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 365).

◇ **Перелама́ти [само́го] себе́** — примусити себе діяти всупереч своїм бажанням, прагненням, звичкам і т. ін. — *Коли вже Євген не може переламати себе, коли це для нього «перша й остання»... Коли й вона його щиро серцем обрала... То тут потрібен інший підхід* (Гончар, III, 1959, 337); *І все-таки він дуже змінився за ці роки. Адже вистачило в нього витримки не потрапляти на очі Любі, переламати самого себе* (Собко, Справа.., 1959, 232); **Перела́мувати (перелама́ти) хара́ктер (впе́ртість** *і т. ін.*) — примушувати кого-небудь стати іншим, змінити звички, вдачу. *Єдиного комісара він* [Швед] *терпів біля себе —Данила. І цьому доводилось день по дню переламувати Шведів характер, щодня наражатися на опір командира* (Ю. Янов., I, 1954, 306); *Майор таки переламав доньчину впертість, хоча зробити було це й нелегко* (Гончар, Тронка, 1963, 165).

3. *тільки док., перен., перев. із сл.* о б і ц я н к а, с л о в о *і т. ін.* Не додержати слова, порушити закон, обіцянку і т. ін. [П а н а с:] *Добродію, що хочете кажіть, а я вже поблагословив, то слова не переламаю, бо то гріх!* (Кроп., I, 1958, 140); *Переламати закон.*

ПЕРЕЛА́МУВАТИСЯ, уються, *недок.*, **ПЕРЕЛАМА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* 1. Те саме, що **перело́млюватися** 1. *Ще раз зо всеї сили чоботом копнув* [газда] *мене оттут у саму ямку під грудьми.. Бачите, кістка переламалася* (Фр., II, 1950, 22); *Вершомет.. полетів через голову на кригу, відчувши, мабуть, інстинктивно, що лижа його переламалась* (Трубл., Лахтак, 1953, 78); *Палатки торохтіли на людях, переламуючись при кожному поруховi* (Гончар, III, 1959, 231); *Над чорними очима молодиці металися, мовби хотіли полетіти кудись, розкрилені брови, втискалися в землю і знову переламувалися* (Стельмах, II, 1962, 10); * Образно. *Сонце стояло вже просто над головою й свідчило, що день переламується на другу половину* (Смолич, I, 1958, 50); * У порівн. *Вона* [гора] *піднімається круто над набережними нижчими горами, неначе переламується вгорі коліном* (Н.-Лев., II, 1956, 385).

2. *тільки недок.* Пас. до **перела́мувати.**

ПЕРЕЛА́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Облапати, помацати всіх, багатьох або все, багато чого-небудь. *Дітям здавалося іноді, що так помалу минав день за днем. І в календарі стінному вже скільки рук маленьких перелапало листочки: коли вже та неділя* (Головко, I, 1957, 193).

ПЕРЕЛА́ТАНИЙ, а, е. Латаний багато разів. *Остап.. непомітно ховає дертий рукав під стіл,— перелатаний каптан гнітить людину* (Горд., II, 1959, 298).

Ла́таний-перела́таний; Ла́таний і (й, та) перела́таний — латаний багато разів. *От сидить перед вами людина.. з закутаною у велику сіру латану-перелатану хустку головою* (Вишня, I, 1956, 65); *Настали теплі весняні дні.. З-під лісу, з Вишнього кінця, попливли за водою діряві відра, латані та перелатані каструлі, друшляки* (Томч., Готель.., 1960, 56).

ПЕРЕЛАТА́ТИ *див.* **перела́тувати.**

ПЕРЕЛА́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛАТА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Латати все або багато чого-небудь. *Марудні думи снували в дівочих головах — неділя прийде, не знаєш, за що взятися — перепрать, перелатать одежину треба і себе привести до ладу* (Горд., II, 1959, 94).

2. Латати ще раз, повторно або багато разів. *Одинока стара Гапка латала та перелатувала свою старезну одежину* (Вовчок, Вибр., 1937, 114).

ПЕРЕЛАШТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛАШТУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* Шикувати, лаштувати кого-, що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Данило перелаштував кіннотників по десять у ряд* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 340).

ПЕРЕЛАШТО́ВУВАТИСЯ, уюся, *недок.*, **ПЕРЕЛАШТУВА́ТИСЯ**, у́ється, *док.* 1. Лаштуватися заново, по-іншому. * Образно. *Не встигла Орися намилуватися, наглядітися, як річка вже міняла видива, там щось перелаштовувалося, творилося, шукало свої форми* (Тют., Вир, 1964, 520).

2. *тільки недок.* Пас. до **перелашто́вувати.**

ПЕРЕЛАШТУВА́ТИ *див.* **перелашто́вувати.**

ПЕРЕЛАШТУВА́ТИСЯ *див.* **перелашто́вуватися.**

ПЕРЕЛА́ЮВАТИСЯ, юся, юєшся, *недок., розм.* Лаятися з ким-небудь, відповідати на лайку лайкою або лаяти один одного по черзі. [Р и н д и ч к а:] *Ти мене лаятимеш? Та ще той на світ не народився, щоб мене перелаяв!* (Кроп., I, 1958, 511); *Але ж Бідочу перелаяти було неможливо — вона ще й тим славилася* (Хотк., II, 1966, 162).

2. Вилаяти всіх або багатьох, одного за одним.

ПЕРЕЛА́ЯТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Полаятися з усіма або багатьма (про одного) чи між собою (про двох або багатьох).

ПЕРЕЛЕЖА́ЛИЙ, а, е. Який зіпсувався від тривалого лежання і поганого зберігання.

ПЕРЕЛЕ́ЖАНИЙ, а, е. Дієпр пас. мин. ч. до **перележати.** *Передо мною стоїв чоловік — розхристаний, в могутніми грудьми, з чорною закуйовдженою чуприною і перележаним обличчям* (Хор., Ковила, 1960, 47).

ПЕРЕЛЕ́ЖАТИ *див.* **переле́жувати.**

ПЕРЕЛЕ́ЖУВАТИСЯ, я, є. Дія за знач. **переле́жувати.** *Аж лиснів* [піджак] *по всіх швах: не так від старанного прасування два рази на рік.., як від того довгого перележування на споді скрині* (Смолич, Мир.., 1958, 507); *Пізнє розстилання льоносоломки, поганий нагляд за льоном на стелищах і допущення перележування льону викликають великі втрати льоноволокна і зниження його якості* (Рад. Укр., 28.II 1947, 2).

ПЕРЕЛЕ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛЕ́ЖАТИ**, жу, жиш, *док.* 1. *перенеред.* Лежати довго, пролежувати який-небудь час. *Витяг* [Петро] *один клунок з-під гамазеї, став і думає: — Додому нести? Ні, то дуже довго буде. Попереношу на могилу, нехай там перележать поки що* (Гр., Без хліба, 1958, 101); — *Нехай ваш кухар поріже на куски фунтів з п'ять щуки, посолить і дасть їй яку годинку перележати...* (Ільч., Петерб. осінь, 1956, 179); *За добрий місяць до початку зими випав білий і наче аж не холодний сніг. Перележав два дні й розтав* (Ю. Янов., Мир, 1956, 263).

2. *тільки док., перех., перен., розм.* Завдати турботи, збитків, перебуваючи у когось, десь. [Н а д е ж д а:] *Якого тобі ще треба притулку? Хіба ти у нас пересидиш чи перележиш місце в хаті?* (Кроп., III, 1959, 150); — *Що там думати,— м'яко втрутилась Меланія.— Коли вже до мене приїхали, то хай у мене й зупиняються. Хати не перележать!* (Гончар, I, 1954, 498).

3. *неперех., рідко перех., а також із спол.* п о к и, д о к и. Лежати, чекаючи закінчення, припинення чого-небудь (в основному небажаного); перечікувати. *Дем'ян Печипорук падав лицем у рахманну землю і.. перележує, поки через нього харамаркає снаряд* (Смолич, Мир.., 1958, 154); — *Ото, Василино, впросилась я до однієї бідної вдови, перележала важку годину...* (Н.-Лев., II, 1956, 108); — *Тоді й підете. А до того доведеться перечекати. — У вас? — Так. Тільки не тут, а на горищі. Там є сіно. Ви там перележите* (Мик., II, 1957, 388).

4. *тільки док., неперех., розм.* Лежати, одужуючи від хвороби. — *Я б ліпше пішла до Дарки на сіно, там би й перележала без ваших ковдр та без хіни... хоч би не гриз ніхто!..* (Л. Укр., III, 1952, 635); [Б а б у с я:] *Це дідусь, Блудив по лісі, застудився І перележати впросився* (Олесь, Вибр., 1958, 502).

Переле́жати в ліжку полежати якийсь час з метою одужання. *Лікар звелів перележати в ліжку який день-другий* (Мирний, V, 1955, 404).

5. *перех., у сполуч. із сл.* р у к а, н о г а, б і к і *т. ін., розм.* Довго лежачи, доводити до запіміння, отерплості. *Перележав боки, аж болять* (Сл. Гр.).

6. *неперех., розм.* Псуватися від тривалого лежання і поганого зберігання.

ПЕРЕЛЕ́СНИЙ, а, е, *рідко.* Який чарує, спокушує; спокусливий. *Порожня ніч землі туману й трясовиці.. Тріпочеться зоря, як риба золота.. Пахнот вільгих, солодких соків повеп, Той перелесний цвіт, таємний цвіт тирлич* (Бажан, Вибр.. 1936, 20); *Перелесна просинь очей.*

ПЕРЕЛЕ́СНИК, а, *ч.* 1. Казкова істота чоловічої статі, яка, літаючи до жінок у вигляді вогненного змія, спокушає їх. *Їй здалось, що до Нимидори вже літає перелесник* (Н.-Лев., II, 1956, 198); *Навіть удень буває тут сумно й темно, а ночами, коли йняти віри людям, там шугають бур'янами золоті коні, котяться клубки, літають огневі змії-перелесники* (Вас., I, 1959, 270); * У порівн. *Вітер, немов перелесник грайливий, Коси твої цілував жартівливо* (Забашта, Вибр., 1958, 59).

2. *перен.* Те саме, що **споку́сник.** *Одного зацькує* [вельможний пан] *хортами або ведмедя випустить на нього.. А іншому підсуне досвідченого перелесника відбити дружину чи то паречену* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 280).

ПЕРЕЛЕ́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перелесник** 2.

ПЕРЕЛЕ́Т, у, *ч.* (*Anthyllis L.*). Трав'яниста бобова кормова рослина, яка в народній медицині застосовується для лікування виразок. *В умовах господарства склеротинія зустрічається тільки на конюшині, але взагалі може уражувати люцерну, еспарцет, буркун, перелет і деякі інші бобові рослини* (Хвор. с.-г. рослин, 1953, 301).

ПЕРЕЛЕТІ́ТИ *див.* **перелі́тати** [1].

ПЕРЕЛИ́В, у, *ч.* 1. Дія за знач. **переліва́ти, переліти** і **переліва́тися, переліти́ся.** *Потім, рівність прибутку в усіх галузях промисловості і народного господарства взагалі передбачав повну свободу конкуренції, свободу переливу капіталу з однієї галузі в іншу* (Ленін, 26, 1972, 61); *Гірського вітру перелив ромашку нижче нахилив* (Швець, Кроки.., 1962, 14); *З південних країв прилетять солов'ї, і в їхніх пісень переливі нам юність обійми простягне свої...* (Сос., Так піхто.., 1960, 71); *Він устав на горах перед нами, Наш Київ,— переливами садів, Гарячими верхів'ями дзвіниць* (Рильський, II, 1960, 199).

2. Перехід одного кольору, відтінку в інший. *В саду росли чарівні квіти, і хлопчик бачив найтонші переливи на їхніх пелюстках* (Ів., Вел. очі, 1956, 36); *Навколо, до самого неба, коливався, мінився срібнозернистий.. перелив улежаних снігів* (Стельмах, I, 1962, 150); * Образно. *І вбитий в кручі глинястої схил Високий дрогочинський частокіл. За ним ховалось сонце. Тріпотів Над містом смуг злотистих перелив* (Бажан, I, 1946, 304); * У порівн. *Широко, бентежно відкриті очі горіли йому райдужним переливом далекого неба* (Гончар, III, 1959, 306).

Гра́ти (виграва́ти, горі́ти, сія́ти *і т. ін.*) **[з] переліва́ми — відсвічувати різними кольорами, відтінками.** — *Новенький... Чи бач, як виграв переливами. Мені б такий червінчик* (Шиян, Гроза.., 1956, 166).

3. Чергування неоднакових звуків. *Широкими смугами лилося світло з вікон Д-ської резиденції, мелодійними переливами роздавалися зсередини звуки фортеп'яна* (Фр., I, 1955, 184); *Се вони* [жайворонки], *невидимі, кидають з неба на поле свою свердлячу пісню. Дзвінку, металеву й капризну, так що вухо ловить і не може зловити її переливів* (Коцюб., II, 1955, 231); *Його душа сповнювалася то журливим переливом стародавніх струн, то відгомоном громовиці великої народної боротьби* (Речм., Весн. грози, 1961, 135).

ПЕРЕЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переліва́ти** і **переліва́тися.** *Довгий час тільки й чуть було, що переливання води з барила в горло чоловіка* (Григ., Вибр., 1959, 359); [К р е ч е т:] *Я зроблю ще переливання крові. Завтра востаннє спробую перемогти його старість, смерть...* (Корн., I, 1955, 113); *Усі склоняються під звуки молитов Та срібного дзвінка ясне переливання* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 323).

ПЕРЕЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЛИ́ТИ,** лю́, ллє́ш *і рідко* **ПЕРЕЛЛЯ́ТИ,** ля́ю, ля́єш, *док.* 1. *перех.* Лити рідину з одного вмістилища в інше, з чогось на щось. *Розлилась Рось рукавами й рукавцями поміж зеленими острівцями, розсипалась по камінні, переливаючи білу хвилю з каменя на камінь* (Н.-Лев., I, 1956, 51); *Одв'язує* [чоловік] *тиковку від ціпка, переливає в неї всю воду з кухля і знов прив'язує* (Л. Укр., III, 1952, 127); *Домаха виймає з печі гарячий горщик.., швидко переливає в миску бурий, загущений рибою й квасолею, розсіл* (Стельмах, I, 1962, 115); // *перен.* Передавати, повідомляти іншому свої знання, почуття, думки і т. ін. *Мене там мати повила І, повиваючи, співала, Свою нудьгу переливала В свою дитину...* (Шевч., II, 1963, 252); *Все розповідав* [Кузьма] *Оверкові, як рідній дитині, розкривав очі — переливав у голову найдорожче, що є в людини — пізнання світу* (Горд., II, 1959, 71); *Пливе* [танцівниця] *в прозорім танці, Простерши білих два крила, Немовби Грузія кияньці Свій дух гірський перелила* (Рильський, Мости, 1948, 75); // *перен.* Виражати почуття віршами, співом і т. ін. *Вона співа — і серця поривання У згуки ті вона перелила* (Гр., I, 1963, 68); *Свій біль переливаючи в сонети, Іван Франко дивився на Львів крізь грати* (Павл., Бистрина, 1959, 164); *Наші сльози гіркі перелили ми в сумні приповістки* (Мирний, V, 1955, 280); // *перен., спец.* Передавати з одного місця зберігання в інше (про гроші). *Тільки при націоналізації банків можна добитися того, що держава знатиме, куди і як, звідки і в який час переливають мільйони і мільярди* (Ленін, 34, 1973, 154).

△ **Переліва́ти (переліти́) кров** — вводити кому-небудь чужу кров з лікувальною або науковою метою. *Переливаючи кров однієї породи птиці іншій, можна різко змінити їх спадкові ознаки* (Наука.., 2, 1959, 40).

◇ **Переліва́ти з пусто́го [та] в поро́жнє:** а) повторюватись, вести непотрібні або малозмістовні розмови. *Фрази лились, зчіплювались, і він переливав з пустого та в порожнє, говорячи те ж саме тільки іншими словами* (Н.-Лев., I, 1956, 376); б) займатися непотрібною, марною справою, звичайно багато говорячи. *Одна й друга дискусія були зовсім безплодні, бо переливали з пустого в порожнє* (Фр., XVI, 1955, 291).

2. *перех. і без додатка.* Наливати понад міру. *Карпо Чумак з бригадирами, усе пояснивши, слідкував, щоб не переливали угноєння, не попалили корінь* (Кучер, Трудна любов, 1960, 560); *Кобзар раучко підвівся. Ухопив пляшку, підставив склянку. Розбризкав, перелив* (Жур., Дорога.., 1948, 10).

◇ **Переліва́ти (переліти́) [ча́шу] че́рез край (ві́нця** *і т. ін.*) — роблячи що-небудь зайве, непотрібне, завдавати шкоди іншим. *На прю! Без ляку і зневіри — За правду, волю, за наш край! Перелили вже бузувіри Скорботи чашу через край* (Стар., Вибр., 1959, 10).

3. *перех.* Поливати зверху чим-небудь рідким; обливати. *Люди, зачувши повернення молодих, виходять до колонок водогону, набирають повні відра води й доручають піонерам та школярам переливати дорогу водою так, щоб аж колеса машин були облиті* (Нар. тв. та етн., 2, 1962, 99).

4. *тільки недок., перех., рідко.* Відбивати в собі блиск, гру барв, кольорів і т. ін. *Півтора Лиха впрів навіть од тої уяви: його лисина, зрошена потом, ловила й переливала блиск лампи* (Коцюб., II, 1955, 45).

5. *перех.* Набирати іншої форми завдяки литтю. *Ну, так знаю я й без того, Що кипіло ти* [злото] *в огні; Як тебе в ясну обручку Золотар переливав* (Щог., Поезії, 1958, 183); *Щоб поповнити недостачу в артилерії, Петро* [I] *наказав зняти з кожної третьої церкви дзвони і перелити їх на гармати* (Іст. СРСР, II, 1957, 13); *Їх* [дзвони] *нині ж мали мирославці зняти, щоб перелляти на гармати й гаківниці* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 375); // Відливати ще раз, повторно. — *Невже ж йому* [металу] *пропадати? Невже ж.. наново переливати, перероблятн?* (Вишня, I, 1956, 337).

ПЕРЕЛИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕЛИ́ТИСЯ,** лле́ться *і рідко* **ПЕРЕЛЛЯ́ТИСЯ,** лля́ється, *док.* 1. Литися з одного вмістилища в інше. *Булькає, переливаючись із барильця в карафки, добуте з радгоспних льохів вино* (Гончар, Тронка, 1963, 142); // *перен.* Переходити з одного стану в другий, від одного почуття до іншого, від однієї думки до іншої і т. ін. *Матвій Матвійович був дуже людяний, добрий, м'який до того безмежжя, яке переливається у безвільність* (Вол., Місячне срібло, 1961, 51); // Перетворюватися в що-небудь інше. *Минули роки, ім'я Чапаєва перелилося в пісню, і лишився він у народній пам'яті, як живий* (Укр.. казки, 1951, 399); *То спека, то стужа... Сіяв — не вродило... Мисль якось не здужа Перелитись в діло* (Граб.. I, 1959, 425).

◇ **Переліва́тися (переліти́ся) в ду́шу** — передаватися від однієї людини до іншої. *Горе з серця мого переллється в твою душу і згаснеш від нього* (У. Кравч., Вибр.,

1958, 41); **Переливáтися (перели́тися) у вéчір (рáнок** *і т. ін.*)— поступово переходити в іншу частину доби. *День переливається у вечір.*

2. Виливатися через край якогось вмістилища, якоїсь посудини. *Наляв* [Микольцьо] *дві склянки пива й показував Славкові на густу піну, що аж переливалася через верх* (Март., Тв., 1954, 450); *Було зовсім тихо. Навіть шум води, що неквапно переливалася через пощерблену вершину греблі, не долинав сюди* (Голов., Тополя.., 1965, 137); // Литися стрімко, переміщатися через що-небудь (про річку, потік і т. ін.). *Ціла річка води текла у сад, гула, як на лотоках, місцями переливалась по перекатах і гуркотіла, вливаючись у Сулу* (Стор., I, 1957, 367); *Одразу ж за скелею шуміла, дзвеніла на камені, переливалась Рось* (Скл., Святослав, 1959, 464).

◇ **Переливáтися (перели́тися) чéрез край** — те саме, що **Переливáтися (перели́тися** *і т. ін.*) **чéрез вíнця** (*див.* **вíнця**). *Всі газети переповнено описанням таких жорстоких фактів.., що надлюдське горе уже давно перелилося через край в кожній людській душі* (Довж., III, 1960, 358).

3. *тільки недок.* Повільно литися, коливатися (про рідину). *Десь в глибинах землі, наче в череві великої тварини, щось важко сопло, булькало, тихо переливалося* (Кол., Терен.., 1959, 209); *В самому заповіднику, як у справжнім оазисі, переливалась і свіжила повітря вода* (Рильський, III, 1956, 27); // Обертатися в організмі (про кров). *Кров переливається їй у жилах, б'є в висках* (Кобр., Вибр., 1954, 168); * Образно. *Український народ любить вірменських богатирів; та сила, що по жилочках переливається в Давиді Сасунському, особливо зрозуміла і близька йому* (Тич., III, 1957, 96); // Повільно рухатися, пересуватися (про повітря, вітер і т. ін.). *Була на диво тиха і ясна погода. Повітря прозоро переливалося вдалині* (Ткач, Крута хвиля, 1954, 344); *Тільки над схилом хлюпотів, переливався пахучий, як квіти, як буйна земля, вітрець* (Коцюба, Нові береги, 1959, 385); // *перен.* Плавно коливатися. *Сухим металевим дзвоном подзвонює туге колосся; колосковими хвилями переливаються жита* (Гончар, Людина.., 1960, 90); *Крізь загальний гамір юрби, що переливається, вирує навколо мене, чую якийсь знайомий голос* (Кол., На фронті.., 1959, 82).

4. Блищати різними кольорами, відтінками кольорів. *Навкруги чорніло зоране поле, а згори, від повного місяця, лилось блакитне холодне сяйво.., переливалось на змочених росою плугах* (Коцюб., I, 1955, 104); // Переходити від одного кольору, тону до іншого. *Вона.. дивилась на море, що було неспокійне того дня, переливалось то темною крицею, то ярим смарагдом* (Л. Укр., III, 1952, 612); *Очиці бистрі* [у Галочки], *аж горять, на виду краска у щоченках так і переливається* (Кв.-Осн., II, 1956, 353); *Доріжка була обсаджена чорнобривцями, що переливались від гарячо-жовтого до червоного, майже чорного* (Вільде, Сестри.., 1958, 408).

Переливáтися вогня́ми (кольорáми, зóлотом *і т. ін.*)— відблискувати різноманітними барвами. *Золотим вінцем підіймається місяць, переливаються різними кольорами вогні* (Стельмах, I, 1962, 264); *Свіжа людина й не подумала б, що ця дівчина з пишним волоссям, яке переливається золотом, тяжко хвора* (Ткач, Плем'я.., 1961, 164); *Факт, переходячи із уст у вухо, обростав, набирав соку в жіночих буйних уявлень, грав, переливався барвами* (Головко, II, 1957, 113).

5. Звучати тонами, що переходять один в один. *Згори лине жайворонкова пісня; доноситься голос, як срібний дзвіночок,— тремтить, переливається, застигає в повітрі...* (Мирний, I, 1949, 125); *Далекий грім гудить, грохотить і переливається межи розпалинами сірих скал* (Фр., VIII, 1952, 317); *Тихі мелодії, прозорі й сонячні, непомітно переливалися в надривні бурхливі акорди* (Корн., Разом із життям, 1950, 48).

6. *тільки недок.* Пас. до **переливáти.**

ПЕРЕЛИ́ВКА, и, *ж., спец.* Дія за знач. **переливáти** 5.

ПЕРЕЛИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до **перели́в** 2, 3; з переливами. *Скільки раз я бачу, як зоря цвіте, як на небі грають фарби переливні* (Сос., II, 1958, 56); *Ой колись у дні щасливі лилась пісня з серця дна, як той щебет соловія — переливна та бурна* (У. Кравч., Вибр., 1958, 192); *Заблудились в степу... а гроза — Переливний громів передзвон* (Фомін, Вибр., 1958, 21).

ПЕРЕЛИ́ВНИЙ, á, é. Пов'язаний з переливанням рідини. *Котловинні джерела, або переливні. Утворюються в умовах, коли водотривкий шар залягає у вигляді улоговини із угнутою серединою. Вода.. заповнює водовмісну верству до рівня країв улоговини і переливається через її краї* (Курс заг. геол., 1947, 127); *Переливна станція.*

ПЕРЕЛИ́ВНІСТЬ, пості, *ж.* Стан за знач. **перели́вний.** *І він, розстібнувши комір на вицвілій гімнастьорці, Вслухався, як пульсом по тілу дзвінка переливність ішла* (Бажан, Вибр., 1936, 97).

ПЕРЕЛИ́ВНО. Присл. до **перели́вний.** *Проміння краплі сріблить дивно І сяє на листках, Кольори грають переливно В осріблених краках* (Рильський, I, 1960, 94); *Жайворон видзвонює вгорі Так переливно, солодко і тонко* (Бичко, Вогнище, 1959, 103).

ПЕРЕЛИ́ВЧАСТИЙ, а, е. 1. Який світиться то в одному, то в іншому місці, то одним, то другим кольором. *За левадою на пагорбі вже матово димиться місячне сяйво і під ним оживають переливчастим блиском плями найбільш влежаних снігів* (Стельмах, Хліб.., 1959, 132); *Ярина дивилась на окуня, на сіро-зелені переливчасті узори на ньому* (Донч., IV, 1957, 155).

2. Який звучить з переливами (*див.* **перели́в** 3). *В тишу задонської місячної ночі просталося переливчасте гудіння.., проходив* [літак] *над Лебединим серед ночі* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 24).

ПЕРЕЛИ́ВЧАСТО. Присл. до **перели́вчастий.** *Його* [сонця] *проміння переливчасто гралося в гронах бузку* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 336); *З шостої ранку починають скажено гуркотіти і переливчасто дзвонити трамваї* (Кон., Земля.., 1957, 47); *А солов'ї заливалися розкотисто, переливчасто, дзвінко, вкладаючи в пісню дивний, бентежний шал весни* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 440).

ПЕРЕЛИЗáТИ *див.* **перелі́зувати.**

ПЕРЕЛИЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛИЗáТИ,** лижу́, ли́жеш, *док., перех.* Лизати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПЕРЕЛИ́НУТИ, ну, неш, *док., поет.* Те саме, що **перелетíти** 1. *Богаза знов перекинулась білою голубкою, перелинула через високі мури* (Н.-Лев., III, 1956, 297); *Золотий промінь сонця перелинув зі сходу на захід, і вершечки синіх хмар зайнялись червоним полум'ям* (Коцюб., I, 1955, 70); *Його ніхто не турбував, і він довго сидів на веранді, перелинувши в Київ, на Батиєву гору* (Сенч., Опов., 1959, 201).

ПЕРЕЛИНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* Змінити зовнішній покрив під час линяння; // *перен.* Змінити свої погляди, уподобання і т. ін. — *За ці срібники,— питаю лісовика, — за ці долари ти з герра Пауля на містера перелиняв?* (Жур., Опов., 1956, 203).

ПЕРЕЛИСКУВАТИ, ує, *недок., розм.* Те саме, що **переливáтися** 4. *Горять-перелискують на сонці бурячкові, жовтогарячі, сині, зелені пояси* (Крот., Сини.., 1948, 184).

ПЕРЕЛИ́СКУВАТИСЯ, усться, *недок., розм.* Те саме, що **переливáтися** 4. *В центрі його* [села], *на площі,*

перелискувались на сонці дахи кіно, пошти, лікарні, аптеки й сільпо (Крот., Сини.., 1948, 48).

ПЕРЕЛИСНУ́ТИСЯ, не́ться, *док., розм.* Однокр. до **перели́скуватися.** *Переливнулись — сонячно заграли: і вся долина, і верболоз та кущі, і дальні перелиски, і широкі лани сусідніх колгоспів* (Крот., Сини.., 1948, 46).

ПЕРЕЛИ́ТИ *див.* **переливáти.**

ПЕРЕЛИ́ТИТИ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **перели́ти.** *Про віщо марив твій співець.— Знай: він давно найшов кінець; Душа ж його, любов'ю гріта, Живе, у мову перелита!* (Граб., I, 1959, 229); *Говорить вона* [пісня] *йому, що на цій широкій та прибитій, слізоньками перелитій дорозі не раз і не двічі здобудеться чумак лиха* (Коцюб., I, 1955, 181); *Запаморочливо пахтіли перелиті цукровим сиропом вареники* (Сенч., Опов., 1959, 46); *Неначе срібло куте, бите І семикрати перелите Огнем в горнилі,— словеса Твої, о господи, такії* (Шевч., II, 1963, 321).

ПЕРЕЛИ́ТИСЯ *див.* **переливáтися.**

ПЕРЕЛИЦЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелицювáти.**

ПЕРЕЛИЦЮВА́ТИ *див.* **перелицьóвувати.**

ПЕРЕЛИЦЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелицювáти.** *І пальто, перелицьоване з якогось непоганого колись краму, і штани в смужку — все носило слід чийогось зовнішнього і владного догляду* (Ле, Міжгір'я, 1953, 401); // *у знач. прикм. За його* [німецького командування] *підтримкою і під його багнетами владу в Києві захоплює перелицьована Центральна рада, що зветься тепер Директорією* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 57).

ПЕРЕЛИЦЬО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелицьóвувати.** *Наступний репертуар складався з наслідувань Котляревському, що поступалися в силі і в таланті прообразу, і в перелицьовуванні п'єс російського театру* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 130).

ПЕРЕЛИЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛИЦЮВА́ТИ**, ю́ю, ю́єш, *док.*, *перех.* Перешивати, роблячи з вивороту лицьову сторону; лицювати (*див.* **лицювáти** [1]). *Перелицьовувати пальто;* // *перен.* Переробляти по-новому, надавати іншого вигляду. *Драма і театр мало ще тоді мали грунту в Галичині. Не було ані репертуару, котрий приходилось наскоро ламати, перелицьовувати та перекладати з чужих мов, ані акторів* (Фр., XVI, 1955, 244); *Вергілієву «Енеїду» перелицьовували Осіпов і Котельницький — в Росії, Скаррон — у Франції* (Рад. літ-во, 6, 1957, 5); // *перен.* Навертати до іншого способу життя, виховувати нові звички. *Звичайно, вона, Софія, не шкодувала сил, щоб якось навернути своїх упертих тубільців до культури, перелицювати їх під своєрідних українських ковбоїв, але все те надарма* (Гончар, Таврія, 1952, 140).

ПЕРЕЛИЦЮВА́ТИ *див.* **перелицьóвувати.**

ПЕРЕЛІ́Г, лóгу, *ч.* 1. Заросле травою поле, що свідомо не обробляється кілька років для відновлення родючості грунту. *Ори і засівай лани, Коси широкі перелоги..!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 83); [Є л и с е й:] *Якщо доорали того перелога, що над яром, то нехай починають клинка від шляху* (Кроп., III, 1959, 299); *Трипілля, яке виникло в період древньої Русі, став основною формою обробітку землі. Продовжували застосовуватися також переліг і двопілля* (Іст. УРСР, I, 1953, 122).

2. Земля, що ніколи не оброблялась; цілина. *В цілину, на перелогі знайшов трактор вже дорогу* (Укр.. присл., 1955, 373); *Залізниця має пройти по перелогах степу, що одвіку не орався* (Гончар, Таврія.., 1957, 638); * Образно. *Не нарікаю я на бога, Не нарікаю ні на кóго. Я сам себе, дурний, дурю, Та ще й співаючи. Орю свій переліг — убогу ниву! Та сію слово. Добрі жнива Колись-то будуть* (Шевч., II, 1963, 402).

Лежáти перелóгами — бути необробленим (про землю). *На селянських землях — на багатирських клинах — зеленіли смуги; орали на зяб. Але бідняцькі осьмини та опруги лежали перелогами* (Головко, Вибр., 1936, 396); **Піднімáти перелóги (переліг)** — орати давно або ніколи не орані землі. *Вийшли в поле ми орати, Перелоги піднімати* (Перв., З глибини, 1956, 312); *Ось він* [трактор] *іде, підніма перелоги, Радістю спраглі поля засіва* (Дор., Літа.., 1957, 107).

ПЕРЕЛІ́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **переліг.** *Сергій і Мар'яна йшли малопротоптаною стежкою між Саксаганню і переліжною землею* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 188).

ПЕРЕЛІЗА́ТИ *див.* **перелáзити.**

ПЕРЕЛІ́ЗТИ *див.* **перелáзити.**

ПЕРЕ́ЛІК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перелíчувати, перелíчити.**

2. Перераховування якихось предметів або осіб. *Учні обмежуються* [на політінформації] *коротким переліком подій політичного життя і все.. Треба зробити це якось по-новому, цікавіше* (Донч., V, 1957, 392); // Список, опис з перерахуванням яких-небудь осіб або предметів. *Семен Федорович дістав із залізного ящика, що заміняв йому сейф, велику папку.. На папці був наклеєний папірець з переліком документів* (Зар., На.. світі, 1967, 121); *На першій пожовклій сторінці стояло: «Перелік творів художньої літератури, які повинна прочитати в першу голову кожна порядна людина»* (Вол., Місячне срібло, 1961, 156).

ПЕРЕЛІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІКУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* Лікувати всіх або багатьох; // Лікувати одну особу (про велику кількість, багатьох лікарів).

ПЕРЕЛІКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕЛІКУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.*, *розм.* 1. Лікуватися більше, ніж слід; заподіювати собі шкоду зайвим лікуванням.

2. *тільки недок.* Пас. до **перелікóвувати.**

ПЕРЕЛІКУВА́ТИ *див.* **перелікóвувати.**

ПЕРЕЛІКУВА́ТИСЯ *див.* **перелікóвуватися.**

ПЕРЕЛІНІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелінію́ти.**

ПЕРЕЛІНІ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІНІЮВА́ТИ**, ю́ю, ю́єш *і* **ПЕРЕЛІНІ́ЯТИ**, ію, ієш, *док.*, *перех.* 1. Розлініювати багато чого-небудь або все.

2. Розлініювати заново.

ПЕРЕЛІНІЮВА́ТИ *див.* **перелінію́вати.**

ПЕРЕЛІНІ́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелінія́ти.**

ПЕРЕЛІНІ́ЯТИ *див.* **перелінію́вати.**

ПЕРЕЛІПИ́ТИ *див.* **перелíплювати.**

ПЕРЕЛІ́ПЛЕНИЙ, а, е Дієпр. пас. мин. ч. до **перелíпи́ти;** // **перелíплено,** *безос. присудк. сл.* — *Ідеш по селу та як глянеш по дворах, на вигін,— скільки тих плиток нароблено — кучугури, тисячі возів гною на них переліплено* (Головко, II, 1957, 56).

ПЕРЕЛІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІПИ́ТИ**, ліплю́, ліпиш; *мн.* **перелíплять;** *док.*, *перех.* 1. Зліплювати з чого-небудь м'якого, липкого ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Ліпити (у 1 знач.) все або багато чого-небудь.

3. Наклеювати на інше місце.

ПЕРЕЛІ́С, у, *ч.*, *діал.* Перелісок. *Часом ми переїздили місток через неглибоку синю річечку, в якій купалися невільні білі хмари, часом пропливав повз нас негустий низькорослий переліс* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 104).

ПЕРЕЛІ́СКА, и, *ж.* (*Mercurialis*). Лісова багаторічна трав'яниста рослина з блакитними квітами.

ПЕРЕ́ЛІСОК, ска, *ч* Невеликий, рідкий і т. ін. ліс. *Перед очима пливли зелені картини: чагарники,*

переліски чергувалися з засіяними галявинами (Дн. Чайка, Тв., 1960, 41); *Гроза нас захопила в полі. Власне, то було не поле, а рідкий перелісок* (Кучер, Квітує жито, 1938, 181); *Проміжна смуга між лісами і степами називається лісостепом. Тут чергуються ділянки степової рослинності з окремими гаями і перелісками з дуба і сосни* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 41); // Ділянка молодого лісу, звичайно серед старого, високого. *Виросла вона* [Дарина] *в лісовому хуторі, де кожна доріжка, кожна стежина розкривалася новою таємничою красою, де за кожним перелиском, здавалося, ждало її щось незвичайне* (Стельмах, І, 1962, 321).

ПЕРЕ́ЛІСОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **пере́ліск**. *Навкруги дому сад, далі село, далі перелісочки і поле* (Кроп., III, 1959, 52).

ПЕРЕЛІ́ССЯ, я, *с.* Галявина між ділянками лісу. *Гори, перелісся, пасовища,.. Замки, мов примари...* (Нех., Чудесний сад, 1962, 33).

ПЕРЕЛІ́Т, льоту. *ч.* 1. Дія і стан за знач. **перелетіти 1, перелі́тати** [1] 1. *У Троцького ж ніколи ніякої «фізіономії» не було і нема, а є тільки перельоти, перебігання від лібералів до марксистів і назад..* (Ленін, 25, 1972, 3); *Привели двох запасних коней, і на них сіло двоє кінотників. Які в них були думки? Такий страшний переліт — від нагороди до суду — зігнув їм спини* (Ю. Янов., І, 1958, 146); *Після їхнього перельоту кожному окопникові чомусь стало легше. Може, тому, що плаударм у небі вже був ширший, аніж на землі: літаки гордо понесли на своїх крилах червоні зорі кудись на захід* (Гончар, III, 1959, 371).

2. Сезонні переселення птахів у місця зимівлі або назад. *Череда пливе по густій отаві. Так пливуть в прозорому повітрі косяки гусей, стомлені довгим перельотом* (Епік, Тв., 1958, 561); *Він* [холод] *уже погнав на південь щуриків, журавлів і лебедів, а гуси й качки тільки починають переліт* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 145); *Іноді в небі чулося тихе курликання журавлів, стомлених перельотом* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 206); // *мисл.* Зміна місця протягом доби (про пернату дичину). *Говорили ми про охоту на гусей, сидячи на лузі під ожередом сіна, увечері, після того, як постояли на качачому перельоті* (Вишня, II, 1956, 184).

В переліт летіти (ли́нути, поли́нути *і т. ін.*) — переміщатися в місця зимівлі або назад (про птахів). *Не біла лебідонька в переліт летить — Красна дівка із полону біжить* (Перв., З глибини, 1956, 70); *Та скоріш, бо в переліт Журавель уже полинув, Б'є сполоханим крилом* (Нагн., Пісня., 1949, 96).

3. *ав.* Політ за заздалегідь визначеним маршрутом. *Єсть у нас могутні люди, що немов із сталі.. Перельоти і змагання, матчі, фестивалі* (Тич., І, 1957, 208); *Поліщук написала на цю тему змістовну доповідь, почавши її описом безприкладного перельоту Чкалова через Арктику* (Донч., V, 1957, 234).

△ **Міжпланéтний переліт** — політ на іншу планету. *Є всі підстави вірити в реальність міжпланетних перельотів, коли нові колумби та магеллани зроблять простори всесвіту близькими й зрозумілими нам не менше за нашу планету!* (Дмит., Там, де сяє.., 1957, 44).

ПЕРЕЛІТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переліта́ти** [1].

ПЕРЕЛІТА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЛЕТІ́ТИ**, лечу́, летúш, *док.* 1. *неперех.* Літаючи, пересуватися у повітрі (про птахів, комах та інших істот, що мають крила). *Вітрець листом шешелить, бджола гуде, .. пташки перелітають* (Вовчок, VI, 1956, 218); *Метелики перелітали ясні, Злотисті мушки грали співи ельфів* (Л. Укр., IV, 1954, 118); *Над самою дорогою перелетів лелека з гадюкою в дзьобі* (Ю. Янов., І, 1958, 351); // Змінювати при пересуванні одне місце на інше (про птахів, комах і т. ін.). *В кінці літа філоксері виростають крила, вона робиться мушкою, перелітає з садка в садок і кладе на кущах яйця* (Коцюб., І, 1955, 203); *Побачив снігур червоні ягоди глоду — перелетів на кущі поласувати* (Коп., Як вони.., 1948, 92); * У порівн. *Річ його лилась вільно, наче метелик перелітав з квітки на квітку* (Мирний, IV, 1955, 142); // Пересуватися у повітрі (про казкові ситуації). *Сотник.. піднявсь під самісінькі небеса і без крил, та летить, як тая птиця! От летить та летить понад хатами та в хорунжевий двір..; забув і працю свою, що стільки перелетів* (Кв.-Осн., II, 1956, 200); // Пересуватися у повітрі на літальному апараті; пролітати. *Я не перелітав над цілим островом — там далі, кажуть, колосальні поля, плантації какао, рижу* (Ю. Янов., II, 1958, 64); // Переміщатися (про повітря або предмети, що перебувають у ньому). *Шумить вихор, перелітає наді мною, рве, пориває...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 252); *Тихо, тепло. Прощальний, останній уже, мабуть, перелітає сніжок* (Гончар, II, 1959, 181); *Снаряди, перелітаючи над головами, виють до лісу* (Гончар, III, 1959, 359); *М'яч блискавично перелітає з кінця в кінець майданчика* (Собко, Стадіон, 1954, 402); // *перен.* Розноситися в повітрі в різні боки (про звуки). *По них, по оцих кладочках, перелітає пісня, коли ото у суботу зацвітуть вулиці дівочими голосами* (Хотк., І, 1966, 93); *Глухий шум перелетів по залі* (Фр., VI, 1951, 271); // *перен.* Швидко рухатись у різних напрямках (про людей). *Маруся.. почала помагати матері прибирати зі столу.. Василь з глибокою любов'ю дивився, як перелітала й мигоціла перед очима ця безконечно дорога постать* (Хотк., І, 1966, 106); // *перен., розм.* Часто міняти місце роботи. *Не сподобалося* [шоферові] *в колгоспі — пішов на завод, не сподобалося там — перелетів ще кудись* (Минко, Намасте.., 1957, 88); // *перен.* Передаватися від одних до інших, поширюватися (про почуття, стан і т. ін.). *Несподівано сварка перелітає в публіку — загули, залящали, заторохтіли — приятелі, матері, діти: — Геть Марка, хай грає Терешко!* (Вас., II, 1959, 125); — *В мене самого тоді виникло трохи їхнього почуття. Воно ніби як повітрям перелетіло на мене* (Довж., І, 1958, 282); // *перен.* Мріючи, переноситися в інше місце або в інший час. *Згадаю що чи що набачу, То так утну, що аж заплічу. І ніби сам перелечу Хоч на годину на Вкраїну* (Шевч., II, 1963, 77).

Перелетіти ду́мкою (в ду́мці) — мріючи, перелинути в інше місце або в інший час. *Вона глянула на верби, на вишні, на городи, й перелетіла думкою у батьків садок* (Н.-Лев., II, 1956, 93); *І, взявши карту, щоб на їй Писать споминник дорогий, Я в думці враз перелетів Ряди похованих годів* (Щог., Поезії, 1958, 354).

2. *неперех., перен., розм.* Дуже швидко їхати, йти, переноситися з одного місця в інше. *Тільки кози.. носилися по стрімких урвищах і запаморочливими стрибками перелітали зі скелі на скелю* (Тулуб, В степу.., 1964, 117); *От я і дома! Дивно се якось перелітати швидко з Відня на Волинь* (Л. Укр., V, 1956, 49); *Огонь шулікою перелітав на стайні і комори, розливався, як море* (Вас., II, 1959, 66); // Швидко минати, проходити (про час). *Минули дні по тій весні, Літа перелетіли* (Рильський, III, 1961, 21).

Переліта́ти (перелетіти) мов птах; Переліта́ти (перелетіти) пти́цею (стрілою́ *і т. ін.*) — стрімко мчати. *Шустрі хлопчаки стрілами перелітали під Лавру до пані Капітоліни й назад* (Смолич, Мир.., 1958, 59); *І по степу неначе перед його очима перелетіли на баских конях, мов ті птиці, орди давніх народів* (Н.-Лев., І, 1956, 457).

3. *перех. і неперех.* Летіти, пересуватися у повітрі через який-небудь простір або перешкоду (про птахів,

комах та інших істот, що мають крила). *Пригадайте, що тільки птиця хутко гору перелітає* (Вовчок, I, 1955, 330); *Через стіну.. перелітав голуб, сідає принцесі на плечі* (Л. Укр., II, 1951, 192); *В Чигрині, Як у домовині. Сумно-сумно.. Людей не чуть; через базар Кажан костокрилий Перелетить* (Шевч., I, 1963, 94); // *міф.* Пересуватися у повітрі (про казкові істоти). *Змій перелітає через гори, туманами повиті; летить над лісами дрімучими* (Шиян, Іван — мужицький сип, 1959, 57); * У порівн. *Гнат був щасливий. Відколи Настя вступила в його хату, в хаті стало тихо та весело, мов ангел перелетів її та навіяв спокій* (Коцюб., I, 1955, 70); // Пересуватися у повітрі через який-небудь простір або якусь перешкоду, використовуючи літальний апарат. *Пам'ятаєте, як два польські майори Ідзіковські й Кубаля перелітали недавно Атлантичний океан?* (Козл., Щури.., 1956, 111); *Аж тут вгорі умить аероплан. Згадав! Це ж наші полюс перелетіли!* (Тич., I, 1957, 231); — *Ви авіатор? — Так. Я перелетів через полюс* (Довж., I, 1958, 490); // Пересуватися у повітрі від якого-небудь поштовху. *Через висоту з обох боків перелітали снаряди* (Кач., Вибр., 1953, 390).

4. *перех. і неперех., перен., розм.* Дуже швидко їхати, йти або бігти, долаючи якийсь простір або перешкоду. *Микола відчув, як дужче рвонулася машина, перелітаючи якісь вибоїни і горбки* (Кучер, Чорноморці, 1956, 315); *Та їй* [Галочці] *нужди мало: вона через ту калюжу, як думка, так і перелетить* (Кв.-Осн., II, 1956, 321).

◇ **Ні перейти́, ні перелетíти** — не подолати (при підкресленні величезних розмірів: простору, обсягу якоїсь перешкоди, що стоїть на шляху кого-, чого-небудь). *Небо сходило зорями. Темрява, глибока й студена, розлилася над світом і, здавалося, ні перейти її, ні перелетіти* (Гончар, III, 1959, 152): **Перелетíти на крúлах (стрілóю** *і т. ін.*) — дуже швидко подолати якийсь простір чи перешкоду. *Штурмом захопили радгосп, поле перелетіли на крилах. — «Оце,— гукає комсорг Ярославцев, глянувши на карту,— уже Україна!»* (Гончар, III, 1959, 11); *Суворов приострожив коня, і той стрілою перелетів через шанець* (Добр., Очак. розмир, 1965, 77).

5. *перех., перен.* Пересуватися в повітрі далі, ніж потрібно. *Льотчики разом підвелись, стали дякувати хазяйці. Знову бортова валізка в Петра у руці. — Ти ж там межу не перелітавш? — напутно глянув батько на сина. — В нас, тату, без порушень* (Гончар. Тронка, 1963, 75).

6. *неперех.* Летіти в місця зимівлі чи назад (про сезонний переліт птахів). *Сьогодні над Бульйонською мою Ключем перелітали журавлі* (Рильський, I, 1956, 156); *Високо над вигоном уже перелітали на північ птиці ключами* (Гончар, Таврія, 1952, 18); *Одгомоніло, погасло літо.. Перелетіли вальдшнепи* (Рудь, Гомін.., 1959, 108); // *мисл.* Змінювати місце протягом доби (про пернату дичину). — *Який там вечір. Чуй! Качки перелітають. Низько, напевне над самими вербами,.. пролетіли невидимі кряжні* (Стельмах, I, 1962, 529).

ПЕРЕЛІТÁТИ [2], áю, áєш, *неперех., док.* Облітати багато місць; літати всюди (про всіх, багатьох).

ПЕРЕЛІ́ТНИЙ, а, е. 1. Той, що здійснює переліт (у 1 знач.), летить з місця на місце. *Сідав* [на камінь] *перелітний птах — а він все лежав, мовчазливий, німий* (Хотк., II, 1966, 204).

2. Який відлітає на зиму в південні краї, а влітку повертається на батьківщину, де будує гнізда і розмножується (про птахів). *Попід хмарами лине перелітне птаство — качки, гайки, журавлі* (Довж., Зач. Десна, 1957, 476); * У порівн. *Перелітними птицями летять чутки, збираються в ключі і несуть на своїх крилах найдорожче слово — земля* (Стельмах, I, 1962, 361); *Добрий настрій до Михайла так уже й не повернувся. Відлетів він у той день геть, немов перелітний птах у вирій* (Збан., Сеспель, 1961, 135); // *мисл.* Стос. до місця, де пролітає дичина. *Хоч ми й приїхали туди вдосвіта, проте всі місця перелітні захопили інші мисливці* (Досв., Вибр., 1959, 405).

◇ **Перелíтний птах; Перелíтна пта́ха (пти́ця)** — про людину, що не живе довго на одному місці. *Козачковському так хотілося, щоб гостеві було добре в його небагатій, але затишній хаті, щоб Тарас, перелітний птах, почував себе дома у нього* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 346); *Така «перелітна птаха», якою я була і мусила бути по умовах нашої сцени, могла заробляти тільки «перельотами»* (Л. Укр., III, 1952, 700).

3. *заст., діал.* Такий, що скоро проходить або змінюється; скороминущий. *Весняная сила в душі моїй грає, Її не зломили зимові морози міцні, Її до землі не прибили тумани важкі, Її не розбила і ся перелітная буря весняна* (Л. Укр., I, 1951, 95); *Лиш перелітна краска по її лиці свідчила мені, що мої слова запали в її душу* (Коб., III, 1956, 260).

ПЕРЕЛІ́ТУВАТИ, ую, єш, *док., розм.* Прожити літо. *Перелітував* [Дрімайло] *з торбою під монастирями і напросив-таки чимало грошей* (Н.-Лев., IV, 1956, 319); *Деякі аули.. звертали до її* [Сир-Дар'ї] *берегів, щоб перелітувати на буйних заплавних луках* (Тулуб, В степу.., 1964, 95).

ПЕРЕЛІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелічи́ти.** *Закріпивши себе на якихось невиразних позиціях між завідувачем фермою, обліковцем, фуражиром, зоотехніком і ветлікарем, Жерженя натякнув гостеві, що він стоїть ще вище усіх перелічених посад* (Вол., Місячне срібло, 1961, 257); // **перелíчено,** *безос. присудк. сл. Десь дістали були план усієї землі вітробалчанської, вирахували, скільки десятин, а по кутках перелічено, скільки дворів та по скільки душ у кожному* (Головко, II, 1957, 258).

ПЕРЕЛІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелічи́ти.** *Із змісту наведеної фрази очевидно, що в даному разі йдеться про перелічення ознак, які характеризують зовнішній вигляд людини* (Худ. чит.., 1955, 99).

ПЕРЕЛІ́ЧИТИ *див.* **перелічувати.**

ПЕРЕЛІ́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перелічування. *При відсутності перелічувальної інтонації прикметники перед іменником логічного наголосу не приймають* (Худ. чит.., 1955, 99).

ПЕРЕЛІ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **перелíчувати.**

ПЕРЕЛІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелíчувати.**

ПЕРЕЛІ́ЧУВАТИ, ую, єш, *недок.,* **ПЕРЕЛІ́ЧИТИ,** лічу́, лічи́ш, *док., перех., із спол.* що. 1. Робити підрахунки, підраховувати, рахувати всіх або все. *Тут він занепокоєно перелічує очима й руками деревини: чи не вкрала яка нечиста мара* (Стельмах, I, 1962, 478); *Вернувсь пан Пістряк до сотні, перелічив козаків — усі* (Кв.-Осн., II, 1956, 161); // Перераховувати, називати одне за одним, одного за одним або усіх, усе по черзі. *Тільки й мови було в їх, що перелічували гостей паничів і панночок, котрі мали поначіждати на весілля* (Н.-Лев., I, 1956, 140); *Не нам перелічувати, що Ви зробили задля сього* (Мирний, V, 1955, 416); — *Ти ж знаєш, скільки наш край капітанів дав. І вони беруться по іменах перелічувати своїх славетних земляків* (Гончар. Тронка, 1963, 338); [Микита:] *Ні, не всі ще ти ознаки перелічила. Про те ще не сказала, як він уміє*

улесливо буркотати та слини розпускати (Кроп., I, 1958, 75); *Він перелічив найважливіші господарські споруди, назвав різноманітні галузі рослинництва і тваринництва, яких вів колгосп* (Жур., До них іде.., 1952, 31).

◇ **Не [мóжна] перелічи́ти** — про дуже велику кількість якихось предметів або осіб. — *А здобичі стільки набрали* [козаки], *що й самому королівському підскарбієві не перелічити* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 46); *Далі як пішли понад Лиманом, то й перелічити не можна, що тих чортенят повискакувало з болота* (Стор., I, 1957, 89); **Перелічи́ти зýби** *див.* **зуб; По (на) пáльцях [мóжна] перелічи́ти** *див.* **пáлець.**

2. Перераховувати ще раз, повторно або заново, поіншому. — *Розспівався! — сердиться ватаг і наново перелічує карби* (Коцюб., II, 1955, 325); *Тітка виймала з-за пазухи вузлик, роздлубувала і довго шепчучи лічила мідяки. Потім перелічувала* (Гуцало, Скупана.., 1965, 14); *Незвичними пальцями лічив* [Турбай] *гроші, часто передавав, і люди, перелічивши їх удома, повертали то зайву десятку, то навіть сотню* (Руд., Остання шабля, 1959, 510).

ПЕРЕЛІ́ЧУВАТИСЯ, усться, *недок.* 1. Перераховуватися, називатися (одне за одним, один за одним, все, всі по черзі). *Багато пам'ятників славетним воїнам довелось нам бачити в ті дні за рубежем, куди нас привели дороги війни.. На них було вирізьблено чи викладено золотом пишномовні написи, перелічувались рицарські доблесті й звитяжні перемоги* (Жур., Вечір.., 1958, 284).

2. Пас. до **перелічувати.**

ПЕРЕЛЛЯ́ТИ *див.* **переливáти.**

ПЕРЕЛЛЯ́ТИСЯ *див.* **переливáтися.**

ПЕРЕЛóВ, у, *ч.* Перевищення норми виловлювання риби у водоймищах. *Світовий улов риби різко підвищився.. Улови риби, вважають учені, протягом найближчих 10—20 років можуть бути подвоєні. А як ж з небезпекою перелову?* (Наука.., 10, 1967, 26).

ПЕРЕЛОВИ́ТИ *див.* **перелóвлювати.**

ПЕРЕЛóВЛЮВАТИ, ююсь, *недок.*, **ПЕРЕЛОВИ́ТИ,** овлю́, óвиш; *мн.* перелóвлять; *док.*, *перех.* 1. Затримувати, ловити всіх або багатьох (про людей, що ховаються, переховуються). — *Гайдамаки пішли від нас на третій день.. Скоро їх усіх переловили* (Мирний, I, 1954, 191); *За даними розвідки, в Хоцьках перебувають непевні особи, яких треба негайно переловити* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 59); // Захоплювати як здобич всіх або багатьох (про птахів, рибу, звірів і т. ін.). *Вася переловив їх* [крабів] *не одну сотню і добре знав, як з ними треба поводитися* (Собко, Скеля.., 1961, 118).

2. Хапати всіх або багатьох, що біжать, втікають. — *Знаєте, мамо,.. я всіх гусей переловив, коли в гусей грали* (Григ., Вибр., 1959, 125); // Ловити на льоту все або багато чого-небудь. *Переловити всі м'ячі.*

3. *рідко.* Те саме, що **перехóплювати.** *Ганині родичі заказали йому бувати в їх домі,.. переписуватися з нею, переловлювали листи, котрі він крадькома слав до неї* (Фр., I, 1955, 294); *Переловлювали молодці* [опришки] *кого попало по дорозі.., розпитуючися.. про ту гармату, що то казав Юрчик...* (Хотк., II, 1966, 237).

ПЕРЕЛóГИ, ів, *мн.*, *розм.* Кóрчі, судороги. *Та чого, чого тільки не наговоре баба! Я ж кажу, що від усього зна: і від пристріту, і переполоху, і трясці, і любощів, і від перелогів* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 25); * У порівн. *Плазують круг ряден тіла божевільних, як в перелогах* (Коцюб., II, 1955, 133); *Плакати він не плакав, бо слів не було, а тільки вряди-годи всеньке його тіло струсювалось, немов в перелогів* (Крим., Вибр., 1965, 332).

Перелóги напáли — про хворобу, що супроводжується мимовільним скороченням м'язів. *Енея заболіли ноги, Не чув ні рук, ні голови; Папали з хмелю перелоги, Опухли очі, як в сови* (Котл., I, 1952, 91).

ПЕРЕЛóГОВИЙ, а, е. Прикм. до **перелíг.** *Орне землеробство в цей період велося в двох формах — перелоговій (на півдні), при якій виспажена ділянка землі залишалася на довгий час для відпочинку, і двопільній (на півночі)* (Іст. УРСР, I, 1953, 42); *На заклик Центрального Комітету КПРС на освоєння цілинних і перелогових земель виїхало 350 тисяч радянських патріотів* (Тич., III, 1957, 477); *Перелогові ділянки степів з асоціаціями полину кримського цілком придатні для розорювання і повинні бути включені в кормові сівозміни* (Бот. ж., X, 4, 1953, 9).

ПЕРЕЛóМ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перелóмлювати, переломи́ти** 1 і **перелóмлюватися, переломи́тися** 1

2. Що-небудь зломлене, переломлене в певному місці. *Своєчасно і правильно лікований закритий перелом кінчається здебільшого повним відновленням функції пошкодженої кінцівки* (Лікар. експертиза.., 1958, 70); * Образно. *Мені тут все чуже — і цих склепінь огроми, Їх золота, як мідний таз, пиха, І димного проміння переломи* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 12).

3. *перен.* Дія і стан за знач. **переломи́ти, перелóмлювати** 2 і **переломи́тися, перелóмлюватися** 2. *Загалом в душі його.. відбувався якийсь перелом* (Фр., II, 1950, 220); *Перелом у свідомості селян-середняків, які надіялися відсидітися від бурі на одержаній від Радянської влади землі,* [був] *ще попереду* (Рад. літ-во, 3, 1957, 7); // Зміна у ході якогось процесу, в розвитку і т. ін. *Вони триматимуться ще годину, добу, тиждень. Триматимуться, скільки буде потрібно. І скільки б не тиснув ворог — перелом станеться* (Коз., Гарячі руки, 1960, 141); *Третій місяць головує Маруся в Острівській волості.. При допомозі бідняцького активу досягнуто перелому в виконанні продрозверстки* (Бурл., М. Гонта, 1959, 260); // Час або момент такої зміни. *Отже, початок XX століття є епохою перелому не тільки щодо росту монополій (картелів, синдикатів, трестів),.. але й щодо зростання фінансового капіталу* (Ленін, 27, 1972, 336).

Крути́й (корінни́й, вели́кий *і т. ін.*) **перелóм** — різкий поворот у процесі розвитку чого-небудь. *День наради повинен стати днем крутого перелому в житті заводу* (Шовк., Інженери, 1956, 293); *Настав у війні корінний перелом: Б'ємо окупантів зимою і літом!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 302); *То був з'їзд* [Перший з'їзд письменників] *великого перелому й великого розбігу перед такими ж великими завданнями* (Літ. Укр., 11. II 1966, 2); **Перелóм у душі** — різка зміна у ставленні до кого-, чого-небудь. *Не раз мене обгорне, мов туман,.. Тяжке безвір'я в себе, в свій талан І в те, що у людей на світі в призвання. Не раз в душі моїй наступить перелом* (Л. Укр., I, 1951, 122).

ПЕРЕЛОМИ́ТИ *див.* **перелóмлювати.**

ПЕРЕЛОМИ́ТИСЯ *див.* **перелóмлюватися.**

ПЕРЕЛóМЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переломи́ти** 1, 2 і **переломи́тися** 1, 2. *Під завеликими бровами* [Шмалія] *глибоко засіли невеличкі очиці, кольору щойно переломлених напильників* (Стельмах, I, 1962, 113); *То було моє власне сумління,.. переломлене сто раз в призмі сліз мого серця* (Л. Укр., III, 1952, 690); * У порівн. *Мов переломлений упав* [Сава] *до землі* (Коб., II, 1956, 212).

2. *у знач. прикм.* Зіпсований внаслідок переламування; зламаний (у 2 знач.). *І тут щось хруснуло. Він одсунув ногу і побачив люльку з переломленим чубуком* (Тют., Вир, 1964, 436); * Образно. *Висока переломлена тінь від її постаті заколивалася на стіні* (Мик., II, 1957, 295).

ПЕРЕЛО́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переломи́ти** і **переломи́тися.**

ПЕРЕЛО́МЛЮВАНИЙ, а, е, *фіз.* Дієпр. пас. теп. ч. до **перело́млювати** 3.

ПЕРЕЛО́МЛЮВАНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Абстр. ім. до **перело́млюваний.**

ПЕРЕЛО́МЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перело́млювати** і **перело́млюватися.**

ПЕРЕЛО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЛОМИ́ТИ**, ломлю́, ло́миш; *мн.* перело́млять; *док., перех.* 1. Ламаючи, ділити, роз'єднувати на частини; розламувати. *Хрусь! Пан писар.. переломив хворостину* (Кв.-Осн., II, 1956, 160): — *Ну, не плач. Скоріше цього Созоненка, як тріску, на коліні переломлю, чим тебе упущу* (Стельмах, II, 1962, 375); *Він був спершу кучером, та як поносили коні, викрутивши йому ногу і переломивши спину, його постановили сторожем в конторі* (Мирний, IV, 1955, 189); // *безос. Цього він, правда, одразу не відчув, виявив травму, тільки коли потягся до парашута. Не слухається рука! Переломило!* (Гончар, Тронка, 1963, 22).

Перело́млювати (переломи́ти) на́двоє (попола́м *і т. ін.*) — розділяти на дві, звичайно рівні частини. *Одним рухом переломлює* [Шмалій] *надвоє Романову дранку, оглядається і навідліг кидає її на припічок* (Стельмах, I, 1962, 120); *Вона взяла перстень, переломила його пополам, потім сховала одну половину собі, а другу віддала Іванкові* (Укр.. казки, 1951, 113).

◇ **Кістки́ переломи́ти** *кому* — побити кого-небудь. *Всі з його сміються, діти дражнять, а він їм свариться кістки переломити* (Мирний, IV, 1955, 189).

2. *перен.* Змінювати кого-, що-небудь, змушуючи стати іншим, або діяти, поводитися і т. ін. інакше; переборювати. *Дружними руками робітників заводів і рілі наша країна переломить усі труднощі* (Ірчан, II, 1958, 429).

Перело́млювати (переломи́ти) нату́ру (но́ров *і т. ін.*) — примушувати кого-небудь стати іншим, змінювати характер, звички. — *Раджу вам набратись терпіння, взяти себе в руки, спробувати переломити його натуру* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 92); **Перело́млювати (переломи́ти) себе́:** а) ставати іншим, змінювати свій характер або звички. — *Я певен, що ти .. переломиш себе. Треба, щоб ти навчився володіти собою!* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 14); б) придушувати в собі якісь почуття, боротися з яким-небудь станом і т. ін. *Я кивнув їй, запрошуючи вийти на палубу. Вона довго переломлювала себе й нарешті вийшла, червона, як кумач* (Ю. Янов., II, 1958, 69).

3. *фіз.* Відхиляти, змінювати напрямок світлових, звукових хвиль або радіохвиль, променів під час переходу з одного середовища до іншого. *У рефракторі зображення створюється лінзовим об'єктивом, який, переломлюючи паралельний пучок променів, що падають на нього від зірки, збирає їх в головному фокусі* (Наука.., 1, 1964, 44).

◇ **Перело́млювати (переломи́ти) в при́змі** *див.* **при́зма.**

4. *перен.* Змінювати сприймання змісту, розуміння чого-небудь. *Я припускаю лише таке розуміння постави певного сценарію, коли режисер творчо переломив у собі первісні ідеї й прагнення* (Ю. Янов., V, 1959, 116).

ПЕРЕЛО́МЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕЛОМИ́ТИСЯ**, ло́миться; *мн.* перело́мляться; *док.* 1. Ламаючись, ділитися, роз'єднуватися на частини; розламуватися. *Коромисло трісь, та й переломилось по половині* (Н.-Лев., III, 1956, 254); *Палець його, здавалося, от-от переломиться* (Шовк., Інженери, 1956, 54); // Робитися непрямим, нерівним, вигинатися під кутом. *Попроступав* [Граб] .. *на поле, що від потічка підіймалося вгору, зразу легко похиленою скатертю, переломлювалося на половині глибоким яром* (Фр., III, 1950, 83); *Стежка дійшла до краю урвища і, раптом переломившися надвоє, круто пішла вниз* (Донч., II, 1956, 80); *Ксеня дуже уважно прослухала вірш. Тонкі брови переломилися в німому напруженні* (Голов., Тополя.., 1965, 86); // Згинатися (про людину). *Климко-Прудивус.. легко переломився в стані й чемно віддав чолом мирославській громаді* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 208); * У порівн. *Батько Ант випустив лук, здригнувся, враз неначе переломився і важко впав на долівку* (Скл., Святослав, 1959, 19); // *перен.* Змінюватися, робити перехід від чого-небудь одного до чогось іншого. *Ніч переломилася на ранок.*

2. *перен.* Мінятися, міняти свій смисл, зміст (у чиєму-небудь сприйманні, свідомості). *Багатовікові традиції шотландської літератури живуть в усіх творах великого поета* [Роберта Бернсаї], *своєрідно переломлюючись в них* (Рад.літ-во, 5, 1958, 85).

3. *фіз.* Відхилятися, змінювати напрямок при переході з одного середовища до іншого (про світлові, звукові хвилі або радіохвилі, промені). *Сині тіні переломлювалися на каменях* (Хотк., II, 1966, 203); *Сонячне проміння переломлюється в прозорих гранях криги, горить, виблискує, сяє* (Перв., Дикий мед, 1963, 12); *Луна переломилася в соснах і віддалася у млині опівнічним сумом* (Лс, Ю. Кудря, 1956, 309).

4. *тільки недок.* Пас. до **перело́млювати.**

ПЕРЕЛО́МНИЙ, а, е. Який визначає перелом (у 3 знач.) у чому-небудь. *Значення Шевченка для України було просто переломним: не тільки для української літератури, яку він підніс до рівня кращих зразків тогочасного світового письменства і який накреслив шляхи майбутнього, а й для всього розумового і політичного життя країни* (Рад. літ-во, 1, 1962, 99).

Перело́мна епо́ха; Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.*) — період корінних змін у розвитку чого-небудь. *Історія людського суспільства, особливо в таку переломну епоху, як епоха переходу від капіталізму до комунізму, дуже складна й суперечлива* (Ком. Укр., 10, 1967, 20); *Маючи на увазі цей важливий переломний момент, мені хотілось.. донести до свідомості мого глядача, що перехід до колективного обробітку землі є логічне й неминуче завершення волі робітників та трудящих селян, які перебудовують своє господарство й життя* (Довж., III, 1960, 119); *Дорога до Винників іде через ліси, а в лісах вештаються в цей переломний час різної масті підозрілі люди* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 81).

ПЕРЕЛО́МНИЙ, á, é, *фіз.* Який відхиляється, змінює напрямок при переході з одного середовища до іншого (про світлові, звукові хвилі або радіохвилі, промені).

ПЕРЕЛО́МНИК, а, ч. (*Androsace* L.). Дика трав'яниста однорічна рослина родини первоцвітових, білі квіти якої зібрано зонтиком. *Переломник мохнатий* (*Androsace villosa* L.) — *рослина, яка дуже поширена в горах Західної Європи* (Бот. ж., X, 2, 1953, 51).

ПЕРЕЛОПА́ТИТИ *див.* **перелопа́чувати.**

ПЕРЕЛОПА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелопа́тити.** *Перелопачене і складене на купу насіння* [конопель] *незабаром починає ще більше підвищувати температуру, бо при цьому посилюється процес дихання і збільшується вбирання кисню* (Техн. культ., 1956, 160).

ПЕРЕЛОПА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелопа́чувати.** *Якщо насіння протруєне сухими протруювачами за 2—3 дні до сівби, то перед бактеризацією його слід провітрити перелопачуванням* (Колг. Укр., 7, 1956, 18).

ПЕРЕЛОПА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛО-**

ПА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *док., перех.* 1. Перегортати, пересипати або змішувати що-небудь сипке лопатою, а також перекидати з одного місця на інше. *Біля комор жилава, у літах жінка перелопачувала змокріле після вчорашнього дощу зерно* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 760); *Доводилося вдруге перемолочувати солому і втретє перелопачувати ячні посліди, щоб здобути пригорщ зерна* (Вол., Озеро.., 1959, 30); *Щоб прискорити дозрівання компостів, дуже корисно купу, приблизно через один місяць після закладання, перелопатити — перекласти на нове місце* (Добрива.., 1956, 66); * Образно. *Сьогодні і небу, і сонцю млостилося, нездужалось, і далечінь стояла така, ніби на ній хтось перелопачував сонячне проміння із місячним* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 49).

2. *перен.* Перемішувати що-небудь або змішувати за допомогою пристроїв, що нагадують лопату. *Лопасті гвинтів, повільно повертаючись, перелопачували воду, і човен помаленьку зрушив з місця* (Трубл., Шухна.., 1940, 163); *Могутні валки перелопачують заміс апатитового концентрату з сірчаною кислотою* (Рад. Укр., 2.VI 1962, 3).

ПЕРЕЛОПА́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перелопа́чувати.**

ПЕРЕЛУ́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелуди́ти.**

ПЕРЕЛУ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелу́джувати.**

ПЕРЕЛУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛУДИ́ТИ,** уджу́, у́диш, *док., перех.* 1. Лудити ще раз або повторно, заново, по-іншому.

2. Лудити все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕЛУ́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перелу́джувати.**

ПЕРЕЛУДИ́ТИ *див.* **перелу́джувати.**

ПЕРЕЛУ́НЮВАТИСЯ, юється, *недок., розм.* Звучати, лунати переривчасто, як відгук, відгомін чого-небудь. *Пролунав постріл.. Покотився далеко над полями, перелунюючись в берегах, у лісах та яругах* (Гончар, III, 1959, 421); // Лунаючи, передаватися від кого-, чого-небудь до когось, чогось іншого (про звуки). *І пішло перелунюватись від підводи до підводи: — Привал!* (Збан., Доля, 1961, 56).

ПЕРЕЛУ́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Перестати лупати; // *у сполуч. із сл.* о ч і, *перен.* Перенести щось неприємне. *Погані очі все перелупають* (Укр.. присл.., 1955, 166).

ПЕРЕЛУ́СКАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Лускаючи, погризти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЛУ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелу́щити.**

ПЕРЕЛУ́ЩИТИ *див.* **перелу́щувати.**

ПЕРЕЛУ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелу́щувати.** * Образно. *Се ж неминуче: треба ж мати кумонькам теми задля розмов, треба ж догоджувати.. незвичайній охоті до перелущування кісточок своїм знайомим* (Хотк., I, 1966, 44).

ПЕРЕЛУ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛУ́ЩИТИ,** щу, щиш, *док., перех.* Лущити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЛУ́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перелу́щувати.**

ПЕРЕ́ЛЮБ, у, *ч., заст.* Те саме, що **перелю́бство.** [Х у с а:] *А се ще що за норови? Вгамуйся і рада будь, що не тягну тебе на суд за марнотратство і перелюб, а покриваю все для честі дому!* (Л. Укр., III, 1952, 165).

Пере́люб чини́ти — порушувати подружню вірність; перебувати у позашлюбному любовному зв'язку.

ПЕРЕЛЮ́БЕЦЬ, бця, *ч., заст.* Той, хто перелюбствує. — *Я, отче Віталію, сумніваюся відносно бога, але попам тепер я зовсім не довіряю. Та ще таким розпусним перелюбцям, як ви* (Шиян, Гроза.., 1956, 270).

ПЕРЕЛЮБИ́ТИ, люблю́, лю́биш; *мн.* перелю́блять; *док., перех., розм.* 1. Перестати любити; розлюбити. *Вулицею не пройти дівчині, Соломія з Тетяною за тинами перемовляються — хлопець перелюбив дівчину — додивляються, примічають — чи не виповнився, часом, дівочий стан* (Горд., Дівчина.., 1954, 213).

2. Любити всіх або багатьох, одного за одним, одну за одною.

ПЕРЕЛЮ́БКА, и, *ж., заст.* Жін. до **перелю́бець.** [Д о р и н а:] *Ах ти, перелюбко погана! То через тебе мої діти сиротами лишилися!.. (Люто накидається на гетеру)* (Мам., Тв., 1962, 59).

ПЕРЕЛЮБНИ́К, а, *ч., заст.* Той, хто перелюбствує. — *Вмирай, вмирай, старий дурню.. Так тобі й треба, розпусникові, перелюбникові* (Драч, Іду.., 1970, 34).

ПЕРЕЛЮБНИ́ЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **перелю́бник.** [Х у с а:] *Я тобі скажу, чого ти заробила! от чого: прилюдно буть побитою камінням! Ти перелюбниця!* (Л. Укр., III, 1952, 161).

ПЕРЕЛЮ́БСТВО, а, *с., заст.* Дія за знач. **перелю́бствувати.** — *Зрештою! — затупотів ногами Агапіт.. — Ти маєш мені відповісти за своє кляте перелюбство* (Загреб., Диво, 1968, 482); *Папа Іоанн XXIII, наплювавши на гріх перелюбства, жив з дружиною свого брата* (Мельн., Обличчя.., 1960, 37).

ПЕРЕЛЮБСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., заст.* Порушувати подружню вірність; перебувати у позашлюбному любовному зв'язку.

ПЕРЕЛЮДНЕ́НИЙ, а, е, *діал.* Перенаселений. *Довгі літа — перші свої літа — душився* [Герман] *в затхлім, нездоровім повітрі перелюдненого, нехлюйного передмістя* (Фр., VIII, 1952, 337).

ПЕРЕЛЮТУВА́ТИ [1], у́ю, у́єш, *док.* Перестати лютувати (*див.* **лютува́ти** [1]); // *перен.* Перестати бушувати (про вітер, шторм і т. ін.). *Шторм перелютував біля турецьких берегів, і до нас дійшли лише ліниві мертві бризі* (Логв., Давні рани, 1961, 5).

ПЕРЕЛЮТУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш, *док., перех., заст.* 1. Лютувати, паяти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Лютувати, паяти все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕЛЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЛЯГТИ,** я́жу, я́жеш; *мин. ч.* перелі́г, перелягла́, лб́; *наказ. сп* перелія́ж; *док.* 1. Піднявшись з одного місця, лягати на інше.

2. Лягати на інший бік, інакше; перевертатися лежачи.

3. *перев. у сполуч. із сл.* в і т е р, *розм.* Те саме, що **ущуха́ти.** *Лодія* [човен] *зупинилась, а Добриня, підставивши під вітер обличчя, дивився в темряву й прислухався, чи не переляга́є вітер* (Скл., Святослав, 1959, 482); *Хай.. вітер переляже.. Розпустимо його* [парус] — *в моря летіти!* (Ю. Янов., II, 1958, 145).

ПЕРЕЛЯГТИ́ *див.* **переляга́ти.**

ПЕРЕЛЯ́К, у, *ч.* Почуття страху, боязні. *Злість, переляк разом струснули немолоді кості вельможного пана, положили його на ліжко* (Мирний, I, 1949, 369); *Небувалий, божевільний переляк охопив мене цілко, і я перший раз в житті почув себе безсилим, безпорадним і страшенним боягузом* (Ірчан, II, 1958, 50); *Такі психічні емоції, як радість, переляк, горе, страх, сором, особливо, коли вони з'являються несподівано, викликають почастіння або уповільнення скорочень серця* (Шк. гігієна, 1954, 80); // Стан, викликаний таким по-

чуттям; зовнішні ознаки такого почуття. *Катря заточилася до стіни й широко розкрила очі. На обличчі застиг переляк* (Кучер, Прощай.., 1957, 219); *Марину морозило, здається, вже не від переляку, а від простуди* (Дмит., Наречена, 1959, 163).

В переля́ку; З переля́ком — у стані страху; перелякано. *Залопотіло, задзижчало, забуркало доокола, родилася тисяча струмків, побігли в скваплнвім переляку в усі боки* (Хотк., II, 1966, 220); *Регіна з переляком витріщила очі на Стальського, але з її уст не вирвалося ані одно слово* (Фр., VII, 1951, 390); **З (від, од) переля́ку** — злякавшись чого-небудь, від страху: перелякано. *Жінки голосять з переляку, а малим дітям не одному довелося переполох виливати* (Кв.-Осн., II, 1956, 201); *Ошалілий від переляку.. почав* [Суліман] *ритись у буфеті з посудом* (Вільде, Сестри.., 1958, 366); *Той крик од болю й переляку в мені й досі ще живе...* (Сос., II, 1958, 342); **Ско́їв переля́к** — хтось злякався. *Тим часом, як титарка смажила гуси та поросята, на селі скоївся переляк* (Н.-Лев., III, 1956, 151).

◇ **Бра́ти (взя́ти) на переля́к** *кого* — злякавши когонебудь, примушувати до бажаних для себе дій. — *Та не кричи так..: ще хтось почує,— раптом злякався Левко і подивився навкруги. — То я тебе хотів узяти на переляк...* (Стельмах, I, 1962, 544); **Відлива́ти переля́к** *див.* **відлива́ти.**

ПЕРЕЛЯ́КАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелякати.** *Голос у неї ослаб, став тихий, тоненький, немов дитячий. Видно було, що вона дуже перелякана* (Л. Укр., III, 1952, 615); *Перелякані тим переможним залпом, здибились коні на Бранденбурзьких воротах, здибились і заніміла* (Логв., Давні рани, 1961, 61); // **перелякано.** *безос. присудк. сл. Де кого перелякано, вже баба тому на голову миску ставить та віск виливає* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 26).

Переля́каний на смерть (до сме́рті) — охоплений надзвичайно сильним почуттям страху, дуже зляканий. *Падаремне переляканий на смерть циган благав пустити його* (Коцюб., I, 1955, 212); — *Муха пролетить мимо Ганни Іванівни,— посміхнувся начальник цеху,— а Валентин Модестович уже до смерті переляканий: чи не зачепить та муха його тендітну дружину крильцем* (Шовк., Інженери, 1956, 58).

2. *у знач. прикм.* Охоплений переляком. *Перелякані жовніри.. хапались за палаші, за пістолі* (Стор., I, 1957, 395); * Образно. *Далі, мов велетенським молотом по ковадлі: грюк посеред лісу. Перелякані шибки забряжчали й заверещали в хаті всі одразу* (Вас., II, 1959, 329); * У порівн. *Дочки, мов перелякані цесарки, переступали з ноги на ногу* (Вільде, Сестри.., 1958, 179); // *Який виражає переляк. — Хто там? — тривожно обізвався переляканий жіночий голос* (Хотк., II, 1966, 251); *Механік, вимаганий у сажу, лупав переляканими очима* (Панч, Вибр., 1947, 339).

ПЕРЕЛЯ́КАНО. Присл. до **переляканий** 2. *Олена побігла борзенько в кут і гляділа відти перелякано то на суддю, то на адвоката* (Март., Тв., 1954, 120); *Іноді пробігали пустотливі діти, тоді хтось суворо цитькав на них і вони перелякано замовкали* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 38); * Образно. *Гроно* [винограду] *раптом повисло мені на руці, і весь кущ, мов живий, перелякано захитався* (Досв., Вибр., 1959, 422).

ПЕРЕЛЯКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* **Ви́кликати** страх, боязнь; дуже стривожити, злякати кого-небудь або всіх, багатьох. *На вигоні телят перелякав* [осел] (Гл., Вибр., 1951, 137); *Найстрашніший привид не був би так перелякав її, як те, що вона тепер побачила* (Фр., VII, 1951, 163).

Перелякати на смерть (до сме́рті) — ви́кликати надзвичайно сильне почуття страху, дуже злякати. *Остапійчиних дітей на смерть перелякав* [Чіпка].. *Біжить, кажуть, як скажена собака, через город...* (Мирний, I, 1949, 282); *Та що там ведмідь! Серна пробіжить мимо — і то перелякає на смерть* (Хотк., II, 1966, 164).

ПЕРЕЛЯКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Відчути страх, боязнь; дуже стривожитися, злякатися. *Я аж засміявся. Він* [цар] *і почув, та як зикне,— Я перелякався, Та и прокинувсь...* (Шевч., I, 1963, 251); *Всі, видко було, дуже перелякалися і, боязко озираючися, задкували до ближчих кущів* (Смолич, I, 1958, 53); * У порівн. *Чайченко став коло Катрі і взяв її у танець. Вона, ота смілива, меткая Катря, немов перелякалася чого, збіліла...* (Вовчок, I, 1955, 190).

Перелякатися на смерть (до сме́рті) — відчути надзвичайно сильний страх, дуже злякатися. *Зайці перелякались на смерть, а стара зайчиха аж зомліла з переляку* (Н.-Лев., III, 1956, 292).

ПЕРЕМАГА́ННЯ, я, *с* Дія за знач. **перемага́ти.** *Типові риси характеру радянської людини формуються в процесі її боротьби за комунізм, в процесі перемагання нею труднощів* (Рад. психол. наука.., 1958, 432); [Мальованов:] *Ви проти перемагання простору?* (Коч., II, 1956, 12).

ПЕРЕМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕМОГТИ́,** о́жу, о́жеш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Вигравати бій або війну; наносити супротивнику поразку. [Айтра:] *Наш владар в полі зустрівся з Ахіллесом.* [Андромаха:] *Ох!.. і що ж?* [Айтра:] *Здається, він його перемагав* (Л. Укр., II, 1951, 262); [Свічка:] *В буденних свитах кинемось на бій, А переможем — знову до роботи...* (Коч., I, 1956, 582); // Ставати першим у спортивних змаганнях, грі і т. ін. *Інші потому в борінні виснажливім міряли сили,— В ньому найкращих борців переміг Евріал нездоланний* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 140); *Ми востаннє в житті змагалися у футбол. І ми перемогли* (Ю. Янов., II, 1954, 27).

2. *перен.* Виходити переможцем із труднощів, важкого становища, боротьби із стихією і т. ін., долати які-небудь перепони, перешкоди. *Авто рушило пляжем. Воно посувалося не швидко, перемагаючи пісок* (Смолич, I, 1958, 101); *Людина встає, і по обличчю я бачу, що вона перемогла море. Вона йде понад водою, і хвилі покірно лягають до її ніг* (Ю. Янов., II, 1958, 93); *Коли людина цілком переможе космічні простори, то вона з гордістю вимовлятиме слово «земляк» згідно з його етимологією, тобто — мешканець Землі* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 147); // Виявляючись важливішим, сильнішим за кого-, що-небудь, отримувати верх над кимсь, чимсь. *Настя кидається до запорожців й мачає руками. Її слова перемагає пісня* (Н.-Лев., II, 1956, 466); * У порівн. *Золото старих соборних бань сліпуче блищить проти сонця, немовби хоче перемогти його своїм сяйвом* (Собко, Матв. затока, 1962, 4); // У суперечці примушувати супротивника погодитися із своєю думкою, своїми доказами і т. ін. *Довго такого багато говорили і сперечали.., а таки Семен Іванович не переміг Олексія ніяк, на тім у той день і зосталося* (Кв.-Осн., II, 1956, 344); *Замовкла мати: бачить, не переможе сина. Замовк і Чіпка, думаючи своє про себе* (Мирний, I, 1949, 339); // Пересилювати якісь відчування, почуття, емоції і т. ін. *Віталій Стратонович, ледве перемагаючи гнів, бере з рук панотця пропахлу церквою і потом камилавку і не знає, куди її подіти — так обурення тіпає чоловіком* (Стельмах, I, 1962, 334); *Перемагаючи гострий біль, Черниш повернувся до сусіда обличчям* (Гончар, III, 1959, 166).

◇ **Перемага́ти (перемогти́) себе́ (своє́ се́рце** *і т. ін.*) — придушувати у собі які-небудь почуття, боротися з якимсь станом, емоціями і т. ін. *Борис, перемагаючи себе, дивлячись не на друга, а на вулицю, на тіні, на одиноких перехожих, сказав: — Ти пам'ятаєш, я тобі колись говорив, що збираюсь одружитися* (Собко, Біле полум'я, 1952, 223); *Вона перемогла себе й почала казати далі: — Я... сама підпалила хату...* (Гр., I, 1963, 393); *Став шинкар свою жінку зневажати.., а Чайченко не переміг свого серця, уступився* (Вовчок, I, 1955, 245); **Перемага́ти (перемогти́) смерть** — виліковувати смертельну хворобу, залишатися живим після тяжкої хвороби. [Кречет:] *Я зроблю ще переливання крові. Завтра востаннє спробую перемогти його старість, смерть...* (Корн., I, 1955, 113); **Перемага́ти (перемогти́) хворо́бу** — справлятися з хворобою; видужувати. *Минуло ще три дні. Організм Степана перемагав хворобу* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 81).

ПЕРЕМАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕМОГТИ́СЯ,** о́жуся, о́жешся, *док., розм.* 1. Відважуватися на що-небудь. *Почувала* [Гаїнка], *що мусить щось сказати, відповісти на ці слова, та не могла розімкнути уста. Одначе перемоглася* (Гр., II, 1963, 400).

2. Протягом якого-небудь часу жити, долаючи нестатки, хворобу або якісь перешкоди; перебуватися. *Дівчина з ума не йде.. Ще ледве перемігся він до півдня, а там запріг та й поїхав у село Лани* (Вовчок, I, 1955, 353).

3. *перен.* Боротися між собою, змагатися в силі і т. ін. *Повстають в утомленій голові молодого ученика суперечні думки, що між собою борються, перемагаються* (Мак., Вибр., 1954, 50).

4. *тільки недок.* Пас. до **перемага́ти.**

ПЕРЕМАГНІ́ТИТИ *див.* **перемагні́чувати.**

ПЕРЕМАГНІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемагні́тити.**

ПЕРЕМАГНІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемагні́чувати.** *Маловуглецева, легована кремнієм сталь застосовується для виготовлення деталей, які зазнають постійного перемагнічування* (Токарна справа.., 1957, 59).

ПЕРЕМАГНІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАГНІ́ТИТИ,** ічу, ітиш, *док., перех.* 1. Магнітити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Магнітити все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕМАГНІ́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перемагні́чувати.**

ПЕРЕМА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перема́зати.** [Перун:] *Витягнув* [старший] *з кишені наш контракт, справді перемазаний і до половини передертий, показав мені, знов сховав і пішов* (Фр., IX, 1952, 412); *Старий, перемазаний мокрою глиною, вийшов з дверей гончарні* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 327).

ПЕРЕМА́ЗАТИ *див.* **перема́зувати.**

ПЕРЕМА́ЗАТИСЯ *див.* **перема́зуватися.**

ПЕРЕМА́ЗКА, и, *ж.* Дія за знач. **перема́зувати, перема́зати.**

ПЕРЕМА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перема́зувати** і **перема́зуватися.**

ПЕРЕМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМА́ЗАТИ,** а́жу, а́жеш, *док., перех.* 1. Мазати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мазати все або багато чого-небудь.

3. *розм.* Мазати, забруднювати чим-небудь у багатьох місцях.

ПЕРЕМА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМА́ЗАТИСЯ,** а́жуся, ажешся, *док.* 1. *розм.* Мазатися, забруднюватися чим-небудь у багатьох місцях.

2. *тільки недок.* Пас. до **перема́зувати.**

ПЕРЕМАЙНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Швидко переправитися через який-небудь простір або перепону, подолати якийсь простір, перепону. *За думками незчулася Наталка, як перемайнула через усе село* (Цюпа, Грози.., 1961, 35); // *у сполуч. із сл.* погляд, *перен.* Оглянути кого-, що-небудь швидко, мимохідь, побіжно. *За спиною в Шури стояв Сагайда, усміхаючись до вух своїми товстими губами. «Чого він?» здивувався Черниш і перемайнув поглядом по інших* (Гончар, III, 1959, 395).

ПЕРЕМАЙСТРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемайструва́ти.**

ПЕРЕМАЙСТРО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемайстро́вувати.**

ПЕРЕМАЙСТРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАЙСТРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Робити що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Робити з чогось що-небудь інше.

ПЕРЕМАЙСТРО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕМАЙСТРУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Робитися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемайстро́вувати.**

ПЕРЕМАЙСТРУВА́ТИ *див.* **перемайстро́вувати.**

ПЕРЕМАЙСТРУВА́ТИСЯ *див.* **перемайстро́вуватися.**

ПЕРЕМАЛЮВА́ТИ *див.* **перемальо́вувати.**

ПЕРЕМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемальо́вувати;** // **перемальо́вано,** *безос. присудк. сл. Портрет перемальовано з фотокартки.*

ПЕРЕМАЛЬО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемальо́вувати.**

ПЕРЕМАЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАЛЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., перех.* 1. Малювати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Малювати з якого-небудь зразка; змальовувати. *Коли пана нема дома, з цих дешевих ярмаркових картинок Тарас перемальовує* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 48); *Харкевич витягнув з кишені складену увосьмеро схему греблі.. — Не заперечуєте, я перемалюю вашу схему?* (Голов., Тополя.., 1965, 253).

3. *розм.* Малювати все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

ПЕРЕМАЛЬО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перемальо́вувати.**

ПЕРЕМАНДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Переміститися, перейти і т. ін. з одного місця на інше. *Коні, що паслися спочатку на стерні, перемандрували в улоговину* (Тют., Вир, 1964, 289).

ПЕРЕМА́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переманити.** *Дітвора приносила бабі подивитись якогось голуба чи голубку, переманену з чужих голубників* (Стельмах, I, 1962, 207).

ПЕРЕМАНИ́ТИ *див.* **перема́нювати.**

ПЕРЕМА́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перема́нювати.**

ПЕРЕМА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕМАНИ́ТИ,** ма́ню, ма́ниш, *док., перех. і без додатка.* Приваблюючи чим-небудь, схиляти до зміни місця проживання або роботи, примушувати пристати, приєднатися до когось іншого. — *Вивчиш хлопчика, почне він добре робити, а пан його до себе й переманює* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 173); — *Хай Бондаргіна відступиться з своєю плахтою, а то.. походжає по селу,— ось мов я яка! Усіх хлопців до себе переманила...* (Мирний, I, 1954, 156); *З України переїхала* [Анюта] *в Баку — переманила подруга* (Донч., II, 1956, 113).

ПЕРЕМА́НЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто переманює когось-небудь.

ПЕРЕМА́НЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **перема́нювач.**

ПЕРЕМА́СЛИТИ *див.* **перема́слювати.**

ПЕРЕМА́СЛИТИСЯ *див.* **перема́слюватися.**

ПЕРЕМÁСЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемáслювати** і **перемáслюватися.**

ПЕРЕМÁСЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕМÁСЛИТИ**, лю, лиш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Маслити більше, ніж треба, понад міру.

2. Маслити все або багато чого-небудь, одне за одним; // Маслити, забруднювати чим-небудь жирним у багатьох місцях.

ПЕРЕМÁСЛЮВАТИСЯ, юююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕМÁСЛИТИСЯ**, люся, лишся, *док.*, *розм.* 1. Маслитися, забруднюватися чим-небудь жирним у багатьох місцях.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемáслювати.**

ПЕРЕМАСТИ́ТИ *див.* **перемáщувати.**

ПЕРЕМАСТИ́ТИСЯ *див.* **перемáщуватися.**

ПЕРЕМАХНУ́ТИ *див.* **перемáхувати.**

ПЕРЕМÁХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАХНУ́ТИ**, пу́, не́ш, *док.*, *перех.* і *неперех.*, *розм.* 1. Перестрибувати через що-небудь, стрибати, долаючи якусь перепону. *Вони легко перемахнули через височенний паркан з густим цвяховинням по верху* (Смолич, II, 1958, 89); *Марія Осипівна стрибнула на колесо й в одну мить перемахнула в кузов* (Кучер, Трудна любов, 1960, 207).

2. Швидко долати який-небудь простір, переправлятися через якусь перепону. *В ту ж мить бахнув постріл, а натовп з криком і з зойками зрушився й шарахнувся геть.. Вигін перемахнувши, кидались просто в двори — у ворота, через тини, через замети* (Головко, II, 1957, 344); *Серце стислось На думку про оту страшенну відстань, Яку ми просто так перемахнули...* (Рильський, III, 1961, 299); // *перен.* Швидко переключатися з чого-небудь на щось інше. — *Починаю хрестити дитину по всім правилам.., читаю та співаю! Дивлюсь, — вже близько кінець. Я перемахнув для поважності на молебінь, давай вичитувати один, потім другий* (Н.-Лев., I, 1956, 124).

ПЕРЕМÁЦАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемáцати.**

ПЕРЕМÁЦАТИ *див.* **перемáцувати.**

ПЕРЕМÁЦУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемáцувати.**

ПЕРЕМÁЦУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМÁЦАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* Мацати все або багато чого-небудь, одне за одним. *Роберт.. підійшов до Тамариного стола і почав витягати всі шухляди, перемацував кожен папірець і висипав усе на стіл* (Хижняк, Тамара, 1959, 121); *Клунки перевіряв румунський жандарм. Кожну скоринку перемацав, кожен кавалочок солонини помне в руках* (Мур., Бук. повість, 1959, 175).

ПЕРЕМÁЦУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.* Пас. до **перемáцувати.**

ПЕРЕМÁЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемасти́ти.**

ПЕРЕМÁЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемасти́ти.**

ПЕРЕМÁЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемáщувати.**

ПЕРЕМÁЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАСТИ́ТИ**, ащу́, áстиш, *док.*, *перех.* 1. Мастити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мастити все або багато чого-небудь одне за одним; // *розм.* Мастити, забруднювати чим-небудь у багатьох місцях. *Коли б ви* [гуси] *тілько захотіли.. Ми б панича сього якраз перемастили* (Греб., I, 1957, 44).

ПЕРЕМÁЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМАСТИ́ТИСЯ**, ащу́ся, áстишся, *док.* 1. *розм.* Маститися, забруднюватися у багатьох місцях. *У вагоні помітив, що майже всі мої зошити і книжки перемастилися* (Хор., Ковила, 1960, 16).

2. *тільки недок.* Пас. до **перемáщувати.**

ПЕРЕМЕЖÁТИ, áю, áєш, *недок.*, *перех.* Час від часу замінювати кого-, що-небудь кимсь, чимсь іншим; чергувати. *Перемежаючи виступи живих виконавців кінороликами, студія створює повне враження присутності всіх виконавців на сценічній площадці* (Мист., 6, 1955, 24).

ПЕРЕМЕЖÁТИСЯ, áється, *недок.* Час від часу замінюватися ким-, чим-небудь іншим; чергуватися. *Обважнілі лапи ялин сяяли сніговою позолотою, що перемежалася з голубими тінями* (Руд., Остання шабля, 1959, 57); *До речі, Муркет таки й був трохи схожий на малесеньке тигреня: у нього темно-сірі смуги перемежалися з золотавими* (Коп., Подарунок, 1956, 78).

ПЕРЕМЕЖЕ́НИТИСЯ, ниться, *док.*, *безос.*, *діал.* Обійтися. — *Ти й до ніз зажди упадати, — мовлю їй, — і вмирати зажди: може, ще й так перемежениться; а поки що, — кажу, — не займай батька, нехай він сам трохи вгамується* (Вовчок, I, 1955, 205); — *Думав, що ти якось літом вирвешся до нас, а тепер бачу — капут моїм вакаціям.. А може, якось перемежениться?* (Кол., Терен.., 1959, 304).

ПЕРЕМЕЖÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемежóвувати** і **перемежóвуватися.** *На дрібнолистих гілках рясно синіють огорнені сизим пилком ягоди, перемежовані розчепіреними пучками продовгуватих колючок* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 661).

ПЕРЕМЕЖÓВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемежóвувати і перемежóвуватися.**

ПЕРЕМЕЖÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМЕЖУВÁТИ**, ýю, ýєш, *док.*, *перех.* 1. Розмежовувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Розмежовувати все або багато чого-небудь.

3. Час від часу замінювати кого-, що-небудь кимсь, чимсь іншим; чергувати. *На кожному уроці* [з художньої гімнастики] *рекомендується застосовувати різноманітні вправи, перемежуючи вправи без предметів, акробатичні вправи, вправи з предметами* (Худ. гімнаст., 1958, 16).

4. *перен.* Розділяти на частини; перетинати. *Узгір'я й невеликі гори, зелені й круглі, як церковні куполи, іноді перемежовували рівнину* (Гог., Вибр., перекл. Хуторяна і Шмиговського, 1948, 245).

ПЕРЕМЕЖÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМЕЖУВÁТИСЯ**, ýється, *док.* 1. Час від часу замінюватися ким-, чим-небудь іншим; чергуватися. *Розгортання фабульної магістралі в ній* [поемі] *часто перемежовується ліричними відступами, картинами побуту, пейзажними малюнками* (Рад. літ-во, 3, 1963, 108); — *Що ви хочете робити? — скрикнула* [Мар'яна], *раптом подумавши, що в неї відбирають шматок її наділу, і в очах її перемежувався страх і рішучість* (Стельмах, II, 1962, 274).

2. *тільки недок.* Пас. до **перемежóвувати.**

ПЕРЕМЕЖУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемежувáти** і **перемежувáтися.**

ПЕРЕМЕЖУВÁТИ *див.* **перемежóвувати.**

ПЕРЕМЕЖУВÁТИСЯ *див.* **перемежóвуватися.**

ПЕРЕМЕ́Л, у, *ч.* Дія за знач. **перемéлювати, перемолóти** і **перемéлюватися, перемолóтися.**

ПЕРЕМЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемолóти;** // *у знач. прикм. Подумав* [Мирон], *що не вистачить у нього хліба й до посту. Треба, щоб жінка підмішувала в муку перемелене кукурудзиння* (Стельмах, II, 1962, 42); // **перемéлено,** *безос. присудк. сл.* — *Скільки вже їх* [бійців] *перебито, скільки перемелено, а вони все йдуть і йдуть. Падає сотня, а родить тисячу* (Гончар, II, 1959, 364).

ПЕРЕМЕ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемéлювати** і **перемéлюватися.** *Для перемелювання зерна* [у XV ст.] *були поширені.. ручні жорна* (Іст. УРСР, I,

1953, 123); *Те, що робив Костецький, було тільки частиною заходів радянського командування, спрямованих на вимотування, знекровлення, перемелювання і потім, в ході вирішального руху вперед, остаточного знищення гітлерівських сил* (Перв., Дикий мед, 1963, 117).

ПЕРЕМЕ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕМОЛО́ТИ**, мелю́, мéлеш, *док.*, *перех.* 1. Молоти все зерно або багато зерна. *Добрі жорна все перемелють* (Номис, 1864, № 12015); — *Гуртом землю оброблясмо, гуртом хліб збираємо та в громадські магазеї засипаємо, поки перемелемо* (Мирний, IV, 1955, 331); * Образно. *За хлвом однотонно хурчать млинки, повстромлювані на довгих тичках в город. Хурчать млинки, перемелюють вітер і тишу* (Мушк., Серце.., 1962, 290); // *розм.* Роздрібнювати що-небудь, перетворюючи на однорідну масу. *Біля деревця сиділа Маруся й руками перемелювала перегній, щоб він був дрібніший* (Донч., V, 1957, 214); *Соковита трава розпирає їм* [коровам] *боки, і вони ремигають, перемелюють те, що набрали за день у великі шлунки* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 200).

2. *перен.* Знищувати, губити всіх або багатьох (звичайно під час воєнних дій); все або багато чогось. *Наступаючи на місто по залізниці й перемелюючи грецькі та французькі заслони, наближалась Червона Армія* (Смолич, V, 1959, 801); *Звістка про те, що доведеться летіти вантажним літаком, у декого з пасажирів викликала протест. Але радість подорожі все перемолола* (Томч., Готель.., 1960, 24).

ПЕРЕМЕ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕМОЛО́ТИСЯ**, мéлеться, *док.* 1. Молотися (про все зерно або багато зерна). *Я як неживий, бебехнувся об поміст... Мабуть, довгенько й лежав, бо як опам'ятувавсь, то вже й каганець погас, і жито перемололось, що засипав* (Стор., I, 1957, 219); *Зерно коли присохне, перемелється — мука як сонце* (Горд., II, 1959, 345); // *розм.* Роздрібнюватися, перетворюючись на однорідну масу. *Спокою йому не давало бурчання в животі, де швидко перемолося необтяжливий обід* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 60); // *перен.*, *розм.* Влаштовуватися, узгоджуватися, заспокоюватися і т. ін. [К о с т ь:] *Коханням жартувала?! Ну, людина!.. Бог тобі судія!.. Хоч вішайся від сорому.* [М а р и н а:] *А Прська не повішалась* [повісилась], *коли її ти зацурав. Перемелеться, дурниця все!* (К.-Карий, I, 1960, 430).

◇ **Перемéлеться, мукá бýде** *див.* **мука́**.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемéлювати**.

ПЕРЕМЕРЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемерза́ти**. *Дуже важливо заміряти витрату води у річці в період досліджень і визначати строки пересихання та перемерзання, якщо це буває* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 17).

ПЕРЕМЕРЗА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕМЕ́РЗНУТИ**, ну, неш, *док.* 1. Дуже мерзнути, страждати від холоду. [А н н а:] *Так, біднята* [коні], *перемерзли, мов риби тряслися* (Фр., IX, 1952, 99); *Оверко — той, звісно, дівочий мазун, зрідка коли приложиться до чарки. Хіба що перемерзне, або дощ перемочить* (Горд., II, 1959, 164).

2. Терпіти холод, страждати від холоду. *Щодня настилаємо солому, а це створює товстий шар підстилки, й гуси не перемерзають* (Соц. твар., 2, 1956, 37).

3. Промерзати наскрізь; перетворюватися у лід. *Був біля шахти миршавий, гниловодий струмок.. Взимку перемерзав, улітку немилосердно смердів* (Дмит., Обпалені.., 1962, 200).

ПЕРЕМЕ́РЗЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перемéрзнути**. *По церкві розходилась струмками сива пара з ротів і носів перемерзлого люду* (Коцюб., I, 1955, 326); *Почала розв'язувати перемерзлими пальцями, шукати, але з одежі нічого не могла знайти* (Хотк., II, 1966, 222); *Прокинувшись вранці, кленівчани побачили, як.. з дерева опадало останнє листя, в'яла травиця вилягла на перемерзлій землі* (Скл., Карпати, II, 1954, 366).

ПЕРЕМЕ́РЗНУТИ *див.* **перемерза́ти**.

ПЕРЕМЕ́РЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перемéрти**.

ПЕРЕМЕ́РТИ *див.* **перемира́ти**.

ПЕРЕМЕСТИ *див.* **перемітáти**.

ПЕРЕМЕ́Т [1], у, *ч.* Купа снігу, наметена вітром поперек шляху; довгий замет. *Коцюрблячись, долаючи снігові перемети, кинулися* [хлопці] *до хутора, що вже чорнів через снігову імлицю* (Тют., Вир, 1964, 467); *Цілісіньку ніч гуляла метелиця, перетнула білими перетемами вулиці* (Юхвід, Оля, 1959, 251).

Стáти на перемéті — те саме, що **Бýти (стоя́ти, стáти) на перешкóді** (*див.* **перешкóда**). *Шавкун ламав уже голову, нишпорив по товстелезних томах законів, чи не знайдеться чого, щоб випровадити з управи члена, котрий, як він боявся, міг стати йому на переметі* (Мирний, II, 1954, 274).

ПЕРЕМЕ́Т [2], у, *ч.* Рибальська снасть з гачками, яку звичайно ставлять поперек течії річки. *Тося справила перемет — всім переметам перемет, на сто гачків різного калібру і з поводками, завдовжки теж різними* (Смолич, Мир.., 1958, 35); *Старший, Івась, витаглявся, як він минулого літа поставив на ніч перемет близько корчів на Шмаковому і впіймав велику-превелику щуку* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 109).

ПЕРЕМЕ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемета́ти** [1].

ПЕРЕМЕТА́ТИ [1] *див.* **перемéтувати**.

ПЕРЕМЕТА́ТИ [2], перемета́ю, перемета́єш *і* перемечý, перемéчеш, *док.*, *перех.* Кидати все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕМЕ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **перемéт** [2]. 2. Який перекидається через сідло або плече. *Виводили* [козаки] *із стайні коней й, сідлаючи їх, в'ючили переметними сумами й торбами* (Морд., I, 1958, 143).

3. *спец.* Який розміщується між протилежними, розєднаними простором, сторонами. *Льодовики другого порядку або звисл.. до долин не доходять.. Такі льодовики розміщуються на протилежних схилах гори і з'єднуються на її гребені,— тоді утворюється переметний льодовик* (Курс заг. геол., 1947, 140)

ПЕРЕМЕТНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.*, *перех.*, *через що* 1. Різким швидким рухом перекинути що-небудь через щось або в інше місце. *Переметнув* [Голобородько] *через плече речмішок, взяв чемодан* (Голов., Тополя.., 1965, 274).

2. Швидко перестрибнути, перескочити через якунебудь перешкоду. *Серед тих, хто при в'їзді в Чаплинку крадькома шугонув із шляху в сутінь акацій, був і Яресько. Переметнув конем через рів з дерезою, проскочив одне подвір'я, друге* (Гончар, II, 1959, 88); // Швидко подолати який-небудь простір. *Бану переметнув через вигін, навпростець, зайшов на край села* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 312).

ПЕРЕМЕТНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* 1. Те саме, що **переметнýти**. 2. *В півтемряві бачимо, як падає на порозі вартовий і Гречаний, переметнувшись через нього, кидається до дверей камери визволяти товаришів* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 101).

2. *перен.* Перейти на сторону противника, ворога, супротивної сторони і т. ін. *Діо Митро.. змайстрував другу молотарку, потужнішу і досконалішу. Біднота знову переметнулася до діда — він брав наполовину менше, ніж багатії* (Минко, Моя Минківка, 1962, 13); *Українські ж феодали і магнати.. підло переметнулись на бік ворогів, кинувши свій народ напризволяще* (Цюпа, Україна.., 1960, 19); // Змінити місце роботи, місце пе-

ребування і т. ін., звичайно з корисливих міркувань. *Не попрацював він тут і півроку — переметнувся на інший завод, приваблений більшою платою* (Шовк., Інженери, 1956, 65).

ПЕРЕМЕ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **переме́т** [2].

ПЕРЕМЕ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переме́тувати.**

ПЕРЕМЕ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМЕТА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Метати, обметувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Метати, обметувати все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕМЕ́ТУВАТИСЯ, усться. *недок.* Пас. до **переме́тувати.**

ПЕРЕМИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Робітниця, яка що-небудь перемиває.

ПЕРЕМИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемива́ти** і **перемива́тися.** *Здається мені, користі мало з такого перевертання і перемивання кісточок* (Л. Укр., V, 1956, 303).

ПЕРЕМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕМИ́ТИ**, и́ю, и́єш, *док.*, *перех.* 1. Мити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Циганки, певне, доміркувалися, чого вона пішла за ними, бо в першому ж селі вони одвели її до заможного булгарина* [болгарина], *який найняв Соломію перемивати вовну* (Коцюб., I, 1955, 373); *По обіді вона перемивала масло, перебирала крашанки, солила сир* (Л. Янов., I, 1959, 216); *Уляна перемила теплою водою ложки, поклала проти сонця сушитися* (Тют., Вир, 1964, 237).

Перемива́ти (переми́ти) до кісто́к (суглобів *і т. ін.*)— те саме, що **Кістки́ перемива́ти (переми́ти)** (*див.* **кістка**). *Зійдеться три-чотири десятки купільчан, покурять, поплещуть язиками, перемиють винних і невинних до всіх суглобиків* (Рудь, Гомін.., 1959, 43).

2. Мити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Як навісна, вона кидається то до чайника, чи не поспів ще чай, то стакани перемиває, бо на денці щось чорніє таке* (Мирний, III, 1954, 245).

ПЕРЕМИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕМИ́ТИСЯ**, и́юся, и́єшся, *док.* 1. Митися (про всіх або багатьох).

2. Митися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. *тільки недок.* Пас. до **перемива́ти.**

ПЕРЕМИГНУ́ТИ, не́, *док.*, *діал.* Промайнути. *По лиці боярина перемигнув вираз якогось задоволення* (Фр., VI, 1951, 109).

ПЕРЕМИГНУ́ТИСЯ. ну́ся, нешся, *док.* Однокр. до **перемигу́ватися.** *Змотавсь* [Юхим] *у двір чогось, біля загонів з воловиком про щось перемигнувся* (Головко, II, 1957, 282); * Образно. *Зоря з зорею перемигнутися не встиг,— Як я поломеню* (Тич., I, 1957, 48).

ПЕРЕМИ́ГУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Мигаючи, подавати знаки один одному. * Образно. *Далеко на горизонті перемигувались зелені та червоні вогні* (Збан., Мор. чайка, 1959, 63).

ПЕРЕМИКА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перемикача.

ПЕРЕМИКА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перемика́ти** [1]. *Перемикання швидкостей найкраще освоювати на мотоциклі, що стоїть на ніжках, під які підставлено дерев'яний брусок* (Знання.., 3, 1967, 19); *Будь-які перемикання, розбирання тощо в електросітці можна робити лише при вимкненій напрузі* (Знання.., 8, 1967, 32).

ПЕРЕМИКА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перемика́ти** [2].

ПЕРЕМИКА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕМИКНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* Виключати певні механізми, апарати, елементи і включати інші. *Хтось підрахував: водій автобуса, що обслуговує пасажирів у місті, перемикає за зміну швидкість понад тисячу разів* (Знання.., 11, 1966, 17); // Змінювати напрям, силу (електричного струму, газу, потоку рідини)

ПЕРЕМИКА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕМКНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* З'єднувати перемичкою.

ПЕРЕМИКА́ТИСЯ [1], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕМКНУ́ТИСЯ**, ну́ся, не́шся, *док.* 1. Направляти свої дії або думки на що-небудь інше. *Та я не вийду. Вийти — значить остаточно зіпсувати собі настрій, вилаятися, перемкнутись на родини справи* (Кач., II, 1958, 20); *Комісар перемкнувся повністю на стріляння по самольотах* [літаках] (Ю. Янов., I, 1958, 278).

2. *тільки недок.* Пас. до **перемика́ти** [1].

ПЕРЕМИКА́ТИСЯ [2], а́ється, *недок.* Пас. до **перемика́ти** [2].

ПЕРЕМИКА́Ч, а́, *ч.* Пристосування для перемикання (*див.* **перемика́ння** [1]). *Марта клацнула перемикачами, зв'язалася з черговим радарних установок* (Собко, Сріблий корабель, 1961, 255).

ПЕРЕМИНА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перемина́ти** і **перемина́тися** [1].

ПЕРЕМИНА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перемина́тися** [2]. *В моїй душі великі мрії століть, усіх тих, що в них я жила колись. В мені більш, як істніння* [існування] *моє, і більш, як переминання... У мене мрія — бажання народу мойого...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 273).

ПЕРЕМИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕМ'Я́ТИ**, мну́, мне́ш *і розм.* **ПЕРЕМНЯ́ТИ**, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* 1. М'яти, перебираючи. *Ті горішки, що узяла* [Маруся] *у Василя, усе у жмені перемина* (Кв.-Осн., II, 1956, 32); *Рудь ще з хвилину постояв серед кімнати, нервово переминаючи в руці свого кашкета* (Голов., Тополя.., 1965, 150); // Пережовувати їжу, корм. * У порівн. *І з виду він більш походив на звіряку, як на чоловіка: ..широка челюсть, не перестаючи, ходором ходила, неначе переминала жвачку* (Стор., I, 1957, 375).

◇ **Перемина́ти на зуба́х** *кого* — те саме, що **Перетира́ти на зуба́х** *кого* (*див.* **зуб**). *І знову почав Грицько гукати на всю хату, перетираючи та переминаючи на зубах не тільки Пріську з Христею, а й увесь рід їх* (Мирний, III, 1954, 56).

2. Здавлюючи, перетираючи і т. ін., перетворювати у м'яку масу. *Огей.. сідає навпочіпки і довго уважно розглядає глинястий шар, потім стрибає в баюру і уважно переминає між пальців рудувату слизьку глину* (Досв., Вибр., 1959, 322).

ПЕРЕМИНА́ТИСЯ [1], а́ється, *недок.*, **ПЕРЕМ'Я́ТИСЯ**, мну́ється *і розм.* **ПЕРЕМНЯ́ТИСЯ**, не́ться, *док.* 1. Ставати м'яким від здавлювання, перетирання і т. ін. * Образно. *Тим часом ми втечемо на сахарні, перебудемо цей важкий час та й знов повертаємось. Може, воно якось перетреться, перемнеться та й так минеться* (Н.-Лев., II, 1956, 193).

2. *тільки недок.* Пас. до **перемина́ти.**

ПЕРЕМИНА́ТИСЯ [2], а́юся, а́єшся, *недок.* Робити певні рухи ногами (звичайно внаслідок нерішучості, ніяковості і т. ін.). *Та вже він удруге спитав, а вона, стоячи перед ним, переминається та червоніє, як є калина* (Кв.-Осн., II, 1956, 323); *Пасажири, які почали спотикатися на його речі, голосно виявляли своє невдоволення, але юнак продовжував переминатися біля дівчини* (Панч, В дорозі, 1959, 177).

Перемина́тися з ноги́ на но́гу — переступати з однієї ноги на другу, тупцюючи на одному місці (звичайно внаслідок нерішучості, ніяковості і т ін.). *Вона була.. без панчіх, що їх, поспішаючи,забула взяти і тепер каялась: уже кілька разів вона порізала осокою собі коліна і литки, і ті порізи щеміли так, ніби туди насипали солі. Вона весь час слинила порізи і переминалася з ноги на ногу* (Тют., Вир, 1964, 231); *Юннати розгублено переминалися з ноги на ногу, не знаючи, що й казати* (Мокр., Острів.., 1961, 80).

ПЕРЕМИРА́ТИ, а́ємо, а́єте, *недок.*, **ПЕРЕМЕ́РТИ,** мремо́, мрете́, *док., розм.* Умирати (про всіх або багатьох). *Пошесть на людей почала стихати — чи то холод її задавив, чи всі ті, кому суджено було вмерти, перемерли* (Мирний, IV, 1955, 255); *Та й надокучили ж їй тії діти: було їх аж десятеро! Всі перемерли, окрім цих двох* (Григ., Вибр., 1959, 45).

ПЕРЕМИ́РЕНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **перемири́ти.**

ПЕРЕМИ́РЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перемири́ти** і **перемири́тися.**

ПЕРЕМИРИ́ТИ, мирю́, ми́риш, *док., перех., розм.* Помирити всіх або багатьох.

ПЕРЕМИРИ́ТИСЯ, мирю́ся, ми́ришся, *док.* Помиритися з усіма, багатьма, один з одним (про всіх або багатьох).

ПЕРЕМИ́Р'Я, я, *с.* Тимчасове припинення воєнних дій за згодою сторін, що беруть участь у війні, а також угода про припинення таких дій. — *Перемир'я вічно тривати не може. Після нього або приходить мир, або... знов розпочинається війна* (Шовк., Інженери, 1956, 453); *За Андрусівським перемир'ям, укладеним Росією з Польщею в 1667 р., за Росією залишились українські землі на лівому березі Дніпра і Київ на правому березі* (Нова іст., 1956, 42).

ПЕРЕМИ́ТИ *див.* **перемива́ти.**

ПЕРЕМИ́ТИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перемити.** *На широкому столі.. стояли стакани після чаю, ще не перемиті* (Н.-Лев., IV, 1956, 50); *Дуб-зимняк уперто не віддає навіть висохле, перемите осінніми дощами, зігнуте морозами листя* (Жур., Вечір.., 1958, 49); // **перемито,** *безос. присудк. сл. Вася лягав тільки тоді, коли весь посуд перемито* (Собко, Скеля.., 1961, 22).

2. *у знач. прикм.* **Чистий, вимитий.** *Біля неї стояла миска з перемитим пшоном, покришене сало на сковороді* (Л. Янов., I, 1959, 419); *Підземні джерела тихо ворушать і викидають з дна чисті, перемиті, блискучі піщинки* (Тют., Вир, 1964, 227).

◇ **Як (мов, немо́в, на́че** *і т. ін.*) **перемі́тий** — уживається для вираження високої якості кого-, чого-небудь; дуже хороший, один кращий від іншого. *Гарнев житце, помнож його боже! Колос, немов перемитий* (Манж., Тв., 1955, 54); [Р о м а н:] *Хіба я на те їх доглядаю, щоб хтось узяв та запаскудив? У мене коники, сам бачиш, як перемиті* (Мам., Тв., 1962, 473).

ПЕРЕМИ́ТИСЯ *див.* **перемива́тися.**

ПЕРЕМИ́ЧКА, и, *ж.* Споруда, яка обмежує приплив води куди-небудь. *З'єднувалась* [стіна] *з темно-сірими валами кілометрових дамб чи, як їх тут називали, перемичок, які і згори і знизу двома крилами захищали будівельний майданчик од близької поводі* (Жур., Опов., 1956, 135); *І щоб роботу не змели весняні води річки, в стіну шпунтів їх узяли, намили перемички* (Шер., Дружбою.., 1954, 88).

ПЕРЕМИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до перемички.

ПЕРЕМІ́ГШИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перемогти́.** *Ленін передбачав, що успіхи соціалістичного будівництва в СРСР будуть прикладом і зразком для переміг-шого пролетаріату інших країн* (Біогр. Леніна, 1955, 237); *Закономірно, що країна перемігшого соціалізму першою відкрила еру використання атомної енергії для мирних цілей, першою проклала шлях у космічний простір* (Програма КПРС, 1961, 14).

ПЕРЕМІ́ЖНИЙ, а, е. Який діє, проявляється і т. ін. з перервами, циклічно.

△ **Перемі́жна пропа́сниця,** *мед.* — те саме, що **маля́рія.** *Малярія — переміжна пропасниця — дуже поширене захворювання як серед дорослих, так і серед дітей* (Хвор. дит. віку, 1955, 277).

ПЕРЕ́МІЛ, у, *ч., рідко.* Мілина, що звичайно йде від берега. *Недалеко від переміду, що хвилясто просвічувався світлою жовтизною, поставили ятері* (Стельмах, II, 1962, 186).

ПЕРЕ́МІЛЬ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **пере́міл.**

ПЕРЕМІ́НА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перемі́няти**[1], **перемі́нювати, перемі́нитися** 1 і **перемі́нятися, перемі́нюватися, перемі́нитися** 1; заміна одного іншим. *Доводив* [Гордій], *що безсмертя можливе тільки в довічній переміні індивідуумів* (Гр., II, 1963, 107); — *Рік прослужив* [Варивон] *у попа, і хоч би тобі раз попадя на свято переміну житньому глевтякові видумала* (Стельмах, II, 1962, 326).

2. Дія і стан за знач. **перемі́няти**[1], **перемі́нювати, перемі́нити** 2 і **перемі́нятися, перемі́нюватися, перемі́нитися** 2; поворот до чого-небудь іншого. — *Римські поставить* [Еней] *стіни, В них буде жити, як в раю; Великі зробить переміни* (Котл., 1. 1952, 155); *Все було як завжди... і чудно думати було, що станеться якась переміна* (Коцюб., II, 1955, 397); *Години йдуть без переміни,— Хіба що гірше стане враз* (Рильський, II, 1960, 160).

3. Переодягання білизни, одягу, а також комплект, зміна білизни, одягу. *А я .. доношувала тільки дядиннє рам'я! .. Я, бувало, й тому рада. Хоч переміна буде, думаю* (Мирний, I, 1954, 72); *Вкинув* [Дмитро] *у мішок своє начиння, переміну білизни* (Стельмах, II, 1962, 397).

4. *заст.* Одне з блюд, з яких складається сніданок, обід чи вечеря; чергове блюдо. *Тут їли.. гарні приправи З нових кленових тарілок: Свинячу голову до хріну І локшину на переміну* (Котл., I, 1952, 72).

5. *розм.* Перерва між уроками, лекціями в учбовому закладі. *Усю лекцію раз у раз кидали хлопці зацікавлені погляди на нову товаришку і нетерпляче дожидали переміни* (Вас., I, 1959, 152); *Задзеленчав дзвінок. Велика переміна скінчилась* (Допч., Вибр., 1948, 42).

ПЕРЕМІ́НЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перемі́нити.** *З кімнат, що прилягали до головного входу, переміненних на гардероб для дам і на буфет, долітав протяглий гамір* (Фр., VI, 1951, 219).

ПЕРЕМІ́НИТИ *див.* **перемі́няти**[1].

ПЕРЕМІ́НИТИСЯ *див.* **перемі́нятися.**

ПЕРЕМІ́НКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **переміна** 3. *Гроші зараз же пропивалися, проїдалися, а одежинка надягалася на старе рам'я й носилася без перемінки* (Мирний, I, 1949, 234); *Послухав жінку Та взяв на перемінку Пістревії із Харкова штани* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 148).

2. Те саме, що **переміна** 5. *Школярі лекцій не знають, і він* [учитель] *стає смутний... Ось він виходить на перемінку* (Вас., I, 1959, 200); *На перемінках із двору вибігали школярі* (Панч, На калин. мості, 1965, 34).

ПЕРЕМІНЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Такий, що часто змінюється, схильний до частих змін; мінливий. *І звивавсь розвивавсь у кадильній імлі Чорнооких красунь перемінливий рій* (Черн., Поезії, 1959, 383); *І відлітає вмить од вас Коханка ваша незрадлива, Як перемінлива весна* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 100).

ПЕРЕМІ́ННИЙ, а, е. Такий, що буває не завжди; не весь час однаковий. *До вечора точився бій з перемінним успіхом то з одного, то з другого боку* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 151); *Словам, Як людям і книжкам, химерних зазнавати Пригод лучається. У подиві лінгвіст Вивчає долю їх та перемінний зміст* (Рильський, Поеми, 1957, 214).

△ **Перемі́нний струм** — електричний струм, напрямок і сила якого періодично змінюються. *Для створення гігантської електричної сітки важливе значення мають*

наддальні передачі електроенергії не на перемінному, а на постійному струмі (Наука.., 3, 1956, 7); **Перемінні зо́рі (зірки́)** — зірки, видимий блиск яких зазнає коливань. *Одеські астрономи успішно.. вивчають перемінні зірки* (Наука.., 5, 1963, 38).

ПЕРЕМІ́ННИК, а, ч. Той, хто замінює іншого на якій-небудь роботі, службі. *В неділю до перемінників почали приходити і з'їжджатися жінки, батьки та рідня* (Стельмах, На.. землі, 1949, 307); *Необхідно.. забезпечити дійсний вплив партії в роботі військових куртків, гуртків військових знань і т. ін., посилити участь у всіх видах військово-політичної роботи партійців, насамперед партійців-перемінників* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 302).

ПЕРЕМІ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **перемі́нний.**

ПЕРЕМІ́ЛЮВАТИ *див.* **переміня́ти** [1].

ПЕРЕМІ́НЮВАТИСЯ *див.* **переміня́тися.**

ПЕРЕМІНЯ́ТИ [1], я́ю, я́єш *і* **ПЕРЕМІ́НЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕМІНИ́ТИ**, міню́, мі́ниш, *док.*, *перех.* 1. Замінювати що-небудь чимсь іншим, міняти що-небудь на щось інше. — *А вночі ..страждання стають нестерпними. Бо страва ж тут, вони не уносять її, тільки переміняють...* (Хотк., I, 1966, 175); — *Я сама одвезу та переміню її* [матерію] *на щось інше, путніше,— сказала Онисія Степанівна* (Н.-Лев., III, 1956, 171); [В а р е н и к:] *Там ще дві клепки треба буде перемінити у діжці, що з водою...* (Кроп., II, 1958, 195); *Вже й сорочка на ньому зітліла, а перемінити не пускають, хоч гинь* (Гончар, II, 1959, 353); //Давати інше ім'я. — *Як це — ім'я перемінять? — А так. Хіба тобі не міняли? — Ні... — А мені зразу ж змінено було* (Хотк., I, 1966, 96); *Вона тепер вже не Тамара, а Оксана, бо мама перемінила їй ім'я* (Л. Укр., V, 1956, 7); // Ставити нову варту. *Гостей закованих своїх Сердешним чаєм напували І часових переміняли, Синємундирих часових* (Шевч., II, 1963, 14).

2. Робити в чому-небудь якісь зміни, змінювати що-небудь. — *Як я сказав слово, то вже не переміняю* (Коцюб., I, 1955, 440); *Не так тепер і в пеклі стало, Як в старину колись бувало І як покійник написав; Я може що-небудь прибавлю, Переміню* (Котл., I, 1952, 126); *Хоч думай, хоч не думай, все своєї ледащої долі не переміниш* (Григ., Вибр., 1959, 220); // Перетворювати що-небудь у щось інше. *І кров господню на вино Він* [піп] *переміняє за мить* (Павл., Бистрина, 1959, 143).

Перемінити тему розмови — у розмові переходити на іншу тему, залишивши неясованою попередню. *Уляна вирішила перемінити тему розмови* (Довж., I, 1958, 364).

ПЕРЕМІНЯ́ТИ [2], я́ю, я́єш, *док.*, *перех.* Поміняти все, багато чого-небудь або всіх, багатьох.

ПЕРЕМІНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся *і* **ПЕРЕМІ́НЮВАТИСЯ**, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕМІНИ́ТИСЯ**, мінюся, мі́ниться, *док.* 1. Замінюватися ким-небудь іншим; мінятися. *Як настановляли соцьких та вибрали Кирила, то він ніколи й не перемінявся* (Мирний, III, 1954, 67); // Змінювати один одного або мінятися місцями з кимсь. *Хлопці перемінились, узяли нові пучки і стали пороти* [Зубиху] (Кв.-Осн., II, 1956, 185); [М а т р о н а:] *Панотче, дозволь перемінятися місцями,— мені є невигода тут сидіти* (Л. Укр., II, 1951, 527); * Образно. *Церква опинилася нараз по праву руку від мене, Зарічччя танцювало десь зліва, потім в одну хвилю перемінилися місцями* (Хотк., II, 1966, 389); // Взаємно обмінюватися з **ким-небудь чимсь.** *Часами мав* [Михайло] *діло на панському подвір'ї.. Тоді все перемінявся з нею кількома словами* (Коб., II, 1956, 56).

2. Зазнавати яких-небудь змін; змінюватися. [К и н д р а т А н т о н о в и ч:] *Світ. в кожним днем посовується вперед і переміняється, чи так?* (Кроп., II, 1958, 256); *Минули літа, а село Не перемінилось* (Шевч. II, 1963, 15); *На наше щастя погода вирішила перемінитися. Десь піднісся вгору туман, і свіжий низький бриз забив у паруси* (Ю. Янов., II, 1958, 73). // Міняти напрямок (про вітер). *Коли шторм почав вщухати і вітер перемінився, підняли* [Андрій і Стах] *клівер і помалу допливли до свого острова* (Трубл., Шхуна.., 1940, 11); // Перетворюватися в що-небудь інше. *Усе змінилося. Якісь темні, гидкі зариси, викривлені постаті й лиця переміняються в щораз нові страшні потвори* (Кобр., Вибр., 1954, 41); *Зненависть задавлена почала переміняється на одчай* (Гр., Без хліба, 1958, 39)

Перемині́тися на кра́ще — стати таким, як треба: влаштуватися. *В надії, що все на краще переминиться, кінчаю цього коротенького листа* (Коцюб., III, 1956, 171); **Перемині́тися на обли́ччі (в обли́ччі, на лиці, в лиці, на виду́)** — набрати іншого вигляду, іншого виразу обличчя (під впливом переживання, хвороби і т. ін.). *Шестірний перемінився в лиці — поблід, задрижав* (Мирний, I, 1954, 334).

3. *тільки недок.* Пас. до **переміня́ти** [1].

ПЕРЕМІ́РИТИ *див* **перемі́рювати.**

ПЕРЕМІ́РКА, и, *ж.* Дія за знач **перемі́рювати. переміря́ти** і **переміря́ти. перемі́рити.**

ПЕРЕМІ́РЮВАННЯ, я, *с* Дія за знач. **перемі́рювати.**

ПЕРЕМІ́РЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПЕРЕМІРЯ́ТИ**, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕМІ́РЯТИ**, яю, яєш *рідше* **ПЕРЕМІ́РИТИ**, рю, риш, *док.*, *перех.* 1. Вимірюючи, міряючи, визначати кількість чого-небудь. — *А тепер мені ніколи: треба бігти у льох та пособити доньці сир покришками переміряти* (Л. Янов., I, 1959, 214); *Змолотив Хома жито, переміряв та й важурився* (Коцюб., I, 1955, 87); — *А потім, як уже скінчилося все, навмисне ступнями перемірили: дванадцять кроків неповних було від того танка* (Головко, I, 1957, 290); // *чим, а також і сполучн. сл* к р о к, н о г а і т ін. *перен.* Долати великий простір. — *Скачи, скачи, волоцюго, переміряєш голими п'ятами світ, то знатимеш, який він широкий!* (Гончар, III, 1959, 452). *Хоч крок людський І як дрібний, він переміряє ним Весь круг землі* (Фр. Х, 1954, 374).

2. Міряти ще раз, повторно або заново, по-іншому — *І що тільки робиш поночі? — Мирон підходить до Мар'яна.. — Невже і ти переміряєш панську землю?* (Стельмах, I, 1962, 376); *Скинула я пояс, переміряла свою різу — моя різа* (Н.-Лев., II, 1956, 7); // *перен* Ходити багато разів тим самим шляхом (дорогою, стежкою і т. ін.). *Я відвернувся від неї й почав, як перше, перемірювати кімнату* (Коб., III, 1956, 214); *Знайомий той шлях Христі, добре знайомий. По йому бігали її малі ноги, вона і переміряла його ще дівкою, швендяючи із села у місто, з міста додому* (Мирний, III, 1954, 334).

3. Міряти, приміряти все, багато чого-небудь або на всіх чи на багатьох. — *Не везе мені, Василю. Не щастить, хоч плач. Сто ніг переміряв, ні на одну не прийшовся черевик* (Донч., VI, 1957, 46).

ПЕРЕМІ́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перемі́рювати.**

ПЕРЕМІ́РЯНИЙ, а, е Дієпр. пас. мин. ч. до **переміря́ти**; // **перемі́рянo**, *безос. присудк. сл.* *Їх* [простори] *сходжено крок за кроком, грунтовно перемірянo ногами піхотинця* (Гончар, III, 1959, 219).

ПЕРЕМІ́РЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переміря́ти.**

ПЕРЕМІ́РЯТИ *див.* **перемі́рювати.**

ПЕРЕМІРЯ́ТИ *див.* **перемі́рювати.**

ПЕРЕМІРЯ́ТИСЯ, я́ться, *недок.* Пас. до **переміря́ти.**

ПЕРЕМІСИ́ТИ *див.* **перемі́шувати** [2].

ПЕРЕМІСИ́ТИСЯ *див.* **перемі́шуватися** [2].

ПЕРЕМІСТИ́ТИ *див.* **переміща́ти.**

ПЕРЕМІСТИ́ТИСЯ *див.* **переміща́тися.**

ПЕРЕМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕМЕСТИ́,** етý, етéш, *док.*, *перех.* 1. Підмітати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Підмітати все або багато чого-небудь.

3. *безос.* Заносити шлях, дорогу і т. ін. снігом або піском. *Проти порубу дорогу перемело піском; піщана поемка світлими мечами заклинювалась у рілля* (Вол., Дні.., 1958, 55).

ПЕРЕМІТИ́ТИ *див.* **перемічáти.**

ПЕРЕ́МІТКА, и, *ж.*, *діал.* Вид жіночого головного убору; намітка [А н н а:] *Яка мені нині погань снилася,.. ніби мене до шлюбу вбирають, а в саме біле: білі черевики, білу спідницю, білу перемітку...* (Фр., IX, 1952, 109); *Сама Аниця.. убралася в новий, великодній сардак, у перемітку та й у чоботи* (Март., Тв., 1954, 44).

ПЕРЕМІЧА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕМІ́ТИТИ,** ічу, ітиш, *док.*, *перех.* 1. Мітити кого-, що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мітити все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

ПЕРЕМІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемі́тити.**

ПЕРЕМІ́ШАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переміша́ти.** *Там, з-під здоровенної купи виноградної лози, перемішаної з очеретяними тичками, виривається наверх густий зелений дим* (Коцюб., I, 1955, 219); *Дами сиділи кругом столів, перемішані з синіми мундирами* (Н.-Лев., III, 1956, 146).

ПЕРЕМІША́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переміша́ти** і **переміша́тися.**

ПЕРЕМІША́ТИ *див.* **перемі́шувати** [1].

ПЕРЕМІША́ТИСЯ *див.* **перемі́шуватися** [1].

ПЕРЕМІ́ШЕНИЙ, а. е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемісити.**

ПЕРЕ́МІШКА, и, *ж.*, *діал.* 1. Перешкода. *Завтра думка їхати, як ніякої перемішки не буде* (Сл. Гр.).

2. Переміна (у 1, 2 знач.). *Галушка, лемішка— хлібові перемішка* (Укр., присл., 1955, 45).

ПЕРЕМІ́ШУВАННЯ, *л. с.* Дія за знач. **перемі́шувати** [1] і **перемі́шуватися** [1]. *Основним способом обробітку грунту є оранка, під час якої одночасно виконують такі операції, як обертання, розпушування і перемішування грунту* (Колг. енц., II, 1956, 151); *На великих глибинах перемішування вод хоч і відбувається, але дуже уповільнено* (Наука.., 10, 1967, 25).

ПЕРЕМІ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМІША́ТИ,** аю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Мішаючи, перемішати частки, складники якоїсь речовини і т. ін. *Смола кипить, і її перемішують, щоб не підгоріла* (Ю. Янов., II, 1958, 127); *Перемішуючи парникову землю, Терентій стиха заспівав* (Довж., Зач. Десна, 1957, 187); // Порушувати звичайний порядок розташування *Покотив* [грім] *далі, далі торжество своє, перемішуючи тучі і гори перевертаючи* (Хотк., II, 1966, 220); — *Де олівець? Обмацав стіл, збурив папери, перемішав книжки* (Коцюб., II, 1955, 410).

2. Змішуючи, об'єднувати, поєднувати що-небудь різнорідне. *Він мало не на коліна падав перед сином. Обіймав його з плачем і, перемішуючи слова з сльозами, говорив* (Хотк., I, 1966, 159); [Г а н я:] *Тільки вареники у мене розлипились.* [О к с а н а:] *Розліпились?* [Г а н я:] *Так, але нічого. Я перемішала сир з тістом, пробувала, на смак те саме* (Корн., II, 1955, 174); // Чергувати щось з чим-небудь. *Сварг заходився ставити домниці. Ніхто, крім нього, не знав тепер, як викладати зводи.., перемішувати шари вугілля й руди* (Скл., Святослав, 1959, 96).

3. *розм.* Помилково приймати або видавати одне за що-небудь інше; переплутувати. *Переплутав усі вірші, перемішав сирен з козами та цапами, та вже не знаю, що далі говорити* (Н.-Лев., III, 1956, 41).

ПЕРЕМІ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМІСИ́ТИ,** ішý, ісиш, *док.*, *перех.* 1. Мішаючи, перетворювати в однорідну масу; // *безос. І дощ заколихався, перемісило муть* (Тич., I, 1957, 282).

◇ **Перемі́шувати (перемісити) багно́ (багню́ку, грязю́ку** *і т. ін.*)—те саме, що **Місити болото (грязю́ку, версту́** *і т. ін.*) (*див.* **місити**). *Черниш не перемісив і половини тієї фронтової багнюки, яку перемісив Сагайда* (Гончар, I, 1954, 343).

2. Місити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Шкода перемішувати тісто, вийнявши з печі!* (Укр., присл... 1955, 241); *Санда прожогом кинулась до тіста, щоб його перемісити* (Коб., III, 1956, 505).

3. Місити все або багато чого-небудь. *Діжі не перемісити, а жінки не перебити* (Номис, 1864, № 9109).

ПЕРЕМІ́ШУВАТИСЯ [1], уться, *недок.*, **ПЕРЕМІША́ТИСЯ,** а́ється, *док.* 1. Змішуючись, мінятися місцями. *Чайки кружляли і кружляли, залітаючи одна за одною, перемішуючись, киничучи і пильнуючи, де з'явиться кинута пожива* (Хор., Місто.., 1962, 77); * Образно. — *Варава? — дивується Матвій, і на його щоках кумедно перемішується розсип веснянок* (Стельмах, I, 1962, 88); // *перен.* Ставати неяспим, переплутуватися (про враження, думки і т. ін.). *Він намагався зібрати докупи думки. В його голові все перемішалося, рішення визрівали і одразу зникали у безвість* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 99).

2. Об'єднуватися, поєднуватися, змішуватися з чим-небудь. *Дзвінкі весільні пісні перемішувались з мотивами музик* (Н.-Лев., III, 1956, 82); *Машина влетіла до села і почала братися на гору, буксуючи в розмерзлому багні, що було перемішалося з першим снігом* (Кучер, Голод, 1961, 394); // Розташовуватися впереміжку з кимчим-небудь; порушувати звичайний порядок розташування. *Рибалки і студенти, як рідні брати, перемішалися між собою,— посідали кружком недалеко від багаття — і почали балакати* (Мирний, I, 1954, 350); *Тоді все враз загомоніло, зашуміло й перемішалося. Данила з Тосею кинулися обіймати й цілувати* (Смолич, Мир.., 1958, 57).

3. *тільки недок.* Пас. до **перемі́шувати** [1].

ПЕРЕМІ́ШУВАТИСЯ [2], уться, *недок.*, **ПЕРЕМІСИ́ТИСЯ,** міситься, *док.* 1. Ставати перемішаним.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемі́шувати** [2].

ПЕРЕМІЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переміща́ти** і **переміща́тися.**

ПЕРЕМІЩА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПЕРЕМІ́ЩУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМІСТИ́ТИ,** ішý, істиш, *док.*, *перех.* Змінювати місцезнаходження чого-небудь; переносити з одного місця в інше. *Я люблю людей своїх. Люблю.. хлопців, що шпунти забивають, прокладають велетенські труби по ландшафтах, що землю переміщають на земснарядах* (Довж., III, 1960, 471); *Вода, що так недавно була спільником і другом, з допомогою якої гідромеханізатори.. перемістили мільйони кубометрів грунту, ця вода тепер стала лютим ворогом будівників* (Жур., Вечір.., 1958, 135); // Змінювати місце перебування кого-небудь. *Війна з блискавичною швидкістю переміщає людей навколо тебе* (Дмит., Наречена.

1959, 116); *Кожного разу, коли переміщали* [в'язнів] *з місця на місце, йому чомусь згадувалось далеке дитинство* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 118); *Відпустивши певну кількість визволених в таборах радянських громадян, американське командування решту стало затримувати, переміщати їх у нові табори* (Рибак, Час., 1960, 364); // Посилати працювати,виконувати які-небудь доручення в інше місце, іншу країну і т. ін., а також призначати на іншу посаду. [Б о б:] *Містер Петерсон переміщає мене в Китай. Чуй?* (Галан, І, 1960, 450); // *спец.* Інакше використовувати кошти, товар і т. ін. або інакше розпоряджатися ними. *Оскільки процес обміну переміщає товари з рук, де вони не є споживними вартостями, в руки, де вони є споживними вартостями, остільки цей процес є суспільний обмін речовин* (Маркс, Капітал, т. І, кн. І, 1952, 107); *Правління колгоспу може витрачати кошти лише по статтях, передбачених кошторисом, переміщувати кошти з однієї статті в іншу можна лише за рішенням загальних зборів* (Колг. енц., II, 1956, 352).

ПЕРЕМІЩА́ТИСЯ. а́юся, а́єшся *і* **ПЕРЕМІ́ЩУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМІСТИ́ТИСЯ,** іщу́ся, і́стишся, *док.* 1. Змінювати своє місцезнаходження, займати інше місце, пересуватися кудись. *З холодних країн повітря переміщується в більш теплі; дмуть холодні вітри* (Фіз. геогр., 5, 1956, 86); *Майнуло над степом віяло світляне, переміщаючись у просторі* (Гончар, Тронка, 1963, 244); *Не чули співаки, як нічка пливе-упливає, як зорі на небі перемістилися* (Дн.Чайка, Тв., 1960, 55); *Покупці товпляться біля книжок, одні відходять, другі припливають, без перебільшення можна сказати, що сюди перемістився центр ярмарку* (Ю. Янов., І, 1958, 584); // Змінювати місце свого перебування, пересуватися з одного місця на інше. *Довго переміщалися, пересувалися, поки зібралися знайомі до знайомих* (Хижняк, Тамара, 1959, 158); *Для дослідження працездатності в умовах невагомості космонавт виходив з крісла й переміщувався по кабіні* (Рад. Укр., 12.VIII 1962, 2).

2. *тільки недок.* Пас. до **переміща́ти.**

ПЕРЕМІ́ЩЕНЕЦЬ, нця. *ч., розм.* Те саме, що **Переміщена особа** (*див.* **переміщений**). *Англійська та американська преса, радіо, офіціальні і неофіціальні оратори останнім часом багато шумлять про переміщенців* (Козл., Щуки.., 1956, 236); *Між одними і другими склянними дверима застигла фігура у формі американського військового поліцейського. Це.. Боб Фобер, що його переміщенці прозвали Ведмежою Лапою* (Галан, І, 1960, 363).

ПЕРЕМІ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемісти́ти.** — *Я, як завідуюча будинком для переміщених дітей, мала б насамперед перевірити ваші документи* (Допч., VI, 1957, 320).

Переміщена особа — особа, силоміць вивезена з тимчасово окупованої території до чужої країни. *В ретельно заведеній картотеці були на точному обліку всі мешканці табору, і хоч їх скрізь називали переміщеними особами, але, на думку Девідсона, вірніше було називати їх в'язнями* (Рибак, Час.., 1960, 352).

ПЕРЕМІ́ЩЕНКА, и, *ж., розм.* Жін. до **переміщенець.** [Петерсон:] *Я хотів запитати.., чи, може, і надалі будете розповідати нам, нібито це не ви вбили переміщенку Анну Робчук?* (Галан, І, 1960, 407).

ПЕРЕМІ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перемісти́ти** і **перемісти́тися.** *Це ж вона, природна ткаля, навчила його любити і просте, селянське полотно,.. і стукіт ляд, і граційне переміщення тонкосяйних берд* (Стельмах, Хліб.., 1959, 497); *Девідсон відповідав за порядок табору Ігл, за те, щоб його населення виконувало точно всі інструкції, обов'язкові для осіб, що перебували в стані переміщення* (Рибак, Час.., 1960, 353).

ПЕРЕМІ́ЩЕНСЬКИЙ, а, е. *розм.* Прикм. до **переміщенець.** *Незважаючи на протести архієпископа, поліцейські провели в церкві обшук і з-під престолу, на якому для переміщенської маси освячувалися «святі тайни», добули тайни матеріального характеру* (Мельн., До раю.., 1961, 37); [Норма:] *Дякую вам, та чи ви не вважаєте, сер, що ваша переміщенська політика злегка нагадує торгівлю рабами?* (Галан, І, 1960, 389).

ПЕРЕМІ́ЩУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переміщувати.** *Величина, що вимірюється відношенням роботи, виконуваної при переміщенні позитивного заряду з нескінченності в дану точку поля, до величини переміщуваного заряду, називається потенціалом поля в даній точці* (Курс фізики, III, 1956, 28).

ПЕРЕМІ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переміщувати** і **переміщуватися.**

ПЕРЕМІ́ЩУВАТИ *див.* **переміща́ти.**

ПЕРЕМІ́ЩУВАТИСЯ *див.* **переміща́тися.**

ПЕРЕ́МКНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемкну́ти** [1].

ПЕРЕМКНУ́ТИ [1] *див.* **перемика́ти** [1].

ПЕРЕМКНУ́ТИ [2] *див.* **перемика́ти** [2].

ПЕРЕМКНУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемкну́ти** [1].

ПЕРЕМКНУ́ТИСЯ [1] *див.* **перемика́тися** [1].

ПЕРЕМКНУ́ТИСЯ [2], пу́ся, не́шся, *док., діал.* Переправитися, переїхати або перебратися по чомусь через що-небудь. * Образно. *Тінь Хоглачика перемкнулася, мов хмарка по чистім небосклоні, по півсонній уяві Гутака* (Фр., V, 1951, 171).

ПЕРЕМЛІ́ЛИЙ, а, е. Який перестояв на гарячій плиті, в печі і т. ін. (про їжу). *Перемлілий борщ, розварена квасоля, господарева приязнь, випита чарка справили чудесне враження на Остапа* (Горд., II, 1959, 300); *Шосе клекотіло все густіше й густіше. Кузні тряслися з незайманими перемлілими борщами* (Гончар, III, 1959, 431).

ПЕРЕМЛІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Змучитися, знемогти від тривоги, страху, горя і т. ін. *Від своїх тривог і чекань вона так уже перетліла та перемліла, що не бачила перед собою й світу* (Чорн., Потік.., 1956, 348).

Перемлі́ти душе́ю (се́рцем) — змучитися від тривоги, страху, горя і т. ін. *Нікому не болить чуже горе, ніхто не відає, як перемліла душею Фросина Данилівна минулої ночі* (Хижняк, Тамара, 1959, 135).

2. Перестояти на гарячій плиті, в печі і т. ін (про їжу). *Обід уже давно був готовий, проте роздавати його не було наказу. «Перемлів все в казанах»,— пожалкував мимохідь Хасцький* (Гончар, III, 1959, 429).

ПЕРЕМНО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемно́жити.**

ПЕРЕМНО́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемно́жити.**

ПЕРЕМНО́ЖИТИ *див.* **перемно́жувати.**

ПЕРЕМНО́ЖИТИСЯ *див.* **перемно́жуватися.**

ПЕРЕМНО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемно́жувати.**

ПЕРЕМНО́ЖУВАТИ. ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМНО́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.* Множити одне число на інше. *Щоб помножити одночлен на одночлен, треба перемножити їх коефіцієнти* (Алг., І, 1956, 51).

ПЕРЕМНО́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕМНО́ЖИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Піддаватися перемноженню.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемно́жувати.**

ПЕРЕМНЯ́ТИ *див.* **перемина́ти.**

ПЕРЕМНЯ́ТИСЯ *див.* **перемина́тися** [1].

ПЕРЕМО́ВИ, мо́в, *мн.* 1. *заст.* Переговори. *Прошу*

пана вовводу керувать поки повака не до бою, а до перемов; очевидячки, язиком володів він ліпше, ніж мечем (Стар., Облога.., 1961, 28); *Вигук вартового. Хвилинне чекання. Перемови... І вже стоїть Бармаш за подвійною загорожею колючого дроту* (Коз., Гарячі руки, 1960, 166).

Вести́ перемо́ви — обговорювати що-небудь з метою з'ясування думок, настроїв, позиції сторін або укладання угоди. *З тіунами, гінцями, всіма людьми, що приходили до княжого терема в цю ранню годину, розмовляли Свенелд, вовводи й бояри, вони ж вели перемови з гінцями земель, творили суд і правду людям* (Скл., Святослав, 1959, 172).

2 *одн.* **перемо́ва**, и, *ж., розм.* Те саме, що **розмо́ва**. *Раптом двері купе різко відсунулись. Дівчина пружно вихилилась з них, так, наче вона підслухала наші перемови і мала зараз пробрати нас* (Хор., Ковила, 1960, 42); *Він ходив на станцію, дивився на них, слухав їхню перемову* (Рудь, Гомін.., 1959, 29).

ПЕРЕМО́ВИНИ, вин. *мн., рідко.* Те саме, що **розмо́ви**. *І пан Тибурцій, заздрощами повен, Німує серед людських перемовин І галасу гостей не помича* (Рильський, Вибр.. 1937, 40).

ПЕРЕМО́ВИТИ *див.* **перемовля́ти.**

ПЕРЕМО́ВИТИСЯ *див* **перемовля́тися.**

ПЕРЕМО́ВКИ, вок, *мн.* Зменш. до **перемо́ви** 2. *З цього гуртка весь час чулися перемовки, скептичні зауваження, вхідні слівця* (Смолич, Реве та стогне... 1960, 69).

ПЕРЕМОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемовля́ти.** *Чайка не слухає перемовлянь Миколи з старшиною* (Загреб., Шепіт, 1966, 305).

ПЕРЕМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕМО́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* перемо́влять; *док., перех.* 1. *тільки док., розм.* Промовити слово, обмінятися словами. [Н я н ь к а:] *От так було вони і з покійною панею, вашою мамою, як розгніваються на них, то цілий місяць або і більш слова до них не перемовлять* (Кроп.. III, 1959, 101); *Єпископ відходить з дияконом трохи осторонь і, перемовивши нишком кілька слів, знов приступає до гурту* (Л. Укр., II, 1951, 411)

2. *заст., розм.* Перемавнювати. — *Я, бачивши, що він з парень* [хлопець] *розумненький, роботящий,.. перемовив його від купців* (Кв.-Осн., II, 1956, 349); *Прийшлось учителя шукать.. То до рекрут його* [пан] *віддасть, То перемовить та до свого Двора візьме* (Фр., X, 1954, 288).

3. *діал.* Переказувати. *Треба вичекати все і нім* [коли] *.. ляже о. Василь, і нім стара їмость віддасть всі прикази на слідуючий день, перемовить усі молитви і ляже нарешті на скрипуче ліжко* (Хотк., II, 1966, 133).

ПЕРЕМОВЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ПЕРЕМО́ВИТИСЯ**, влюся, вишся; *мн.* перемо́вляться; *док.* 1. Обмінюватися словами. *Татари перемовлялись з берега з греком* (Коцюб., I, 1955, 390); *Ця тіснота якось збли жувала людей. Вони перемовлялись, встрявали в розмову, ніби давно знайомі* (Томч., Готель.., 1960, 267); *Дві пані, сусідки,.. стиха перемовились між собою* (Л. Укр., III, 1952, 533); *Поки зносили речі, Леся встигла обдивитися вестибюль, перемовитися з швейцаром* (М Ол., Леся, 1960, 175); * Образно. *Біля Дніпра зрідка перемовлялися кулемети* (Голов., Тополя.., 1965, 30).

◇ **Перемовля́тися очи́ма** — повідомляти що-небудь один одному без слів, поглядом. *За дверима стало тихо, мабуть, перемовлялися тільки очима* (Папч, О. Пархоменко, 1939, 65).

2. *діал.* Сперечатися. — *Ну, коли ви перемовилися, то, може, вона вгнівалася і деінде стала на роботу, щоб тобі не показуватися на очі* (Фр., I, 1955, 93).

ПЕРЕМО́ВЧАТИ *див.* **перемовчувати.**

ПЕРЕМО́ВЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМО́ВЧАТИ**, чу, чиш, *док.* 1. *неперех., про що.* Утримуватися від відповіді, переносити, переживати що-небудь мовчки. [П а р в у с:] *Тільки ж вислухати, як той поганин ображає бога і перемовчувать — се теж спокуса, се може до байдужості довести* (Л. Укр., II, 1951, 408); *Що ж би їй стоїло перемовчати про горілку, а то ось що вийшло, яка біда для неї!* (Григ., Вибр., 1959, 96); *Вона.. без крайньої потреби не ув'язується з відвідувачами в суперечки. Всім не догодиш. Лаються — перемовч* (Гончар, Тронка, 1963, 126).

2. *тільки док., перех. і без додатка.* Мовчати протягом якогось часу. *Зачервоніється, засоромиться* [Оксана], *рученьками закриється, перемовчить, та вп'ять за своє* (Кв.-Осн., II, 1956, 431).

Перемо́вчати хвили́ну (**мить** і *т. ін.*) — помовчати який-небудь проміжок часу. *Бабуся перемовчала хвилинку та й каже: — То йди, моя дитино. Я тебе.. підожду* (Вовчок, I, 1955, 123); *Перемовчавши мить, щоб передихнути, він загорлав іще дужче* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 62).

ПЕРЕМО́ГА, и, *ж.* 1. Повний успіх у бою, остаточна поразка військ противника. *Не радість, а тривога палала в його погляді. — Ой, ні, ще не зовсім перемога! — промовив він, дивлячись на міську браму. З кріпосної брами вилетів гусарський полк* (Довж., I, 1958, 263); *Знали, що воно має от-от пролунати, були певні цього, повторювали його протягом усієї війни, а тепер вимовляли так, ніби вперше почули, ніби ніколи раніше не знали цього слова, не здогадувалися про його красу й велич. Перемога!* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 94); // Успіх у двобої, змаганнях, що закінчуються поразкою супротивника. *Ці дипломи в різний час присуджено Сашкові за перемоги на змаганнях радіолюбителів-короткохвильовиків* (Гончар. Тронка, 1963, 41); *Перемога в турнірі.*

День Перемо́ги — день остаточної поразки фашистської Німеччини в другій світовій війні. *День Перемоги кожен рік По праву з гордістю стрічаєм* (Дмит., В обіймах сонця, 1958. 59); **Пі́ррова перемо́га** — перемога, здобута внаслідок великих жертв, що її обезцінюють (за ім'ям епірського царя Пірра, який здобув перемогу над римлянами ціною тяжких втрат).

◇ **Припо́сити** (**принести́**, **покла́сти** і *т. ін.*) *що* **на вівтáр перемо́ги** *див.* **вівтáр.**

2. *перен.* Успіх у боротьбі за що-небудь, здійснення чого-небудь у результаті боротьби, подолання якихось труднощів. *Гуща і Прокіп перемогли.. Сьогодні мало рішитись, за ким перемога, за ними, чи за Хомою, який підбивав нищити все і все палити* (Коцюб., II, 1955, 80); *Звістка про перемогу соціалістичної революції в Петрограді і Москві піднесла всю країну* (Бажан, Наша.. Москва, 1951, 53); *Нова видатна перемога Радянської країни в освоєнні космічного простору викликала найпалкіші відгуки в усьому світі* (Літ. Укр., 23.III 1965, 1); // Ствердження, доведення своєї більшої в порівнянні з чиєюсь сили, своєї вищості і т. ін. *Три дні і три ночі.. приборкували його Жайсак, Таймян ще два жигіти* [джигіти]. *Орел голодував, орел втрачав останні сили, але не визнавав перемоги людини* (Тулуб, В степу.., 1964, 153).

Здобува́ти (**здобу́ти**) **перемо́гу** — досягати чого-небудь бажаного, жаданого і т. ін., подолавши всі перешкоди. — *По-перше, ти сам нерозважно вплутався у цю халепу і поставив під загрозу і себе і весь колектив, а по-друге, — в білих рукавичках перемоги не здобувають* (Коз., Гарячі руки, 1960, 57).

ПЕРЕМОГТИ́ *див.* **перемага́ти.**

ПЕРЕМОГТИ́СЯ *див.* **перемага́тися.**

ПЕРЕМО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемогти́.** *Порубаний, побитий, Переможений в бою, Віддав він цілий табір І лишав честь свою* (Олесь, Вибр., 1958, 354); *Переможений поглядом її променистих очей, він якось згв'яв* (Хижняк, Килимок, 1961, 10); *Аркадій мусив прийняти бій з тим напасником, якщо не хотів в очах мирян визнати себе переможеним* (Вільде, Сестри.., 1958, 43); // **перемо́жено,** *безос. присудк. сл. У нашій країні вже переможено віспу і малярію* (Наука.., 8, 1970, 4); // *у знач. ім.* **перемо́жений,** ного, *ч.* Людина, що зазнала поразки внаслідок чиєї-небудь перемоги. *Переможені намагалися покинути ринг непомиченими.* (Собко, Звич. життя, 1957, 160).

ПЕРЕМО́ЖЕЦЬ, жця, *ч.* Той, хто переміг, здобув перемогу. [О п о м а й:] *Скажу тобі, царівно, що переможця і не так ще славлять подбдані* (Л. Укр., II, 1951, 287); *Перед ним стояв засмаглий русявий хлопець у звичайній шкіряній тужурці — один з тих типових бужих тілом і духом людей, яким судилось увійти в історію з ім'ям покоління переможців* (Довж., І, 1958, 454): *Ми чули про те, що на честь переможців у колгоспному змаганні дівчата заплітають розкішні вінки* (Вол., Надпн. висоти, 1953, 228); * У порівн. *Кілька відер води бухнуло на вогонь, огонь засичав, причаївся, дихнув чадом і чорним димом, а далі вискочив і сам, ще потужніший, ще могутніший, як незвитяжний переможець...* (Коцюб., І, 1955, 121).

Лиша́тися (лиши́тися, вийти) перемо́жцем — одержати перемогу над кім-небудь. — *У рівнім бою саме ж діло покаже — хто з нас лежатиме долі, а хто переможцем лишиться* (Тич., І, 1957, 269); *Проте він і справді був кращим фізкультурником, а в тирі на всіх змаганнях завжди виходив переможцем* (Допч., IV, 1957, 132).

ПЕРЕМО́ЖНИЙ, а, е. 1. Стос. до перемоги. *Відступали* [бійці Уральсько-Сибірської дивізії] *все вище, відступали, як у небо, і там, на скелястих, занесених снігом верховинах Уралу, дали ворогові* [колчаківцям] *перший переможний бій* (Гончар, II, 1959, 303); *Творчість безмежна і різноманітна, як різноманітне й безмежне в своєму переможному розвитку життя нашого великого соціалістичного суспільства* (Донж., І, 1958, 20); // Який переміг, став переможцем. *Повертав* [Данилко] *до батька заюшений кров'ю, з подертою сорочиною, проте переможний* (Ю. Янов., І, 1954, 260); // Який закінчився перемогою. *Поверталося руське військо додому після переможної Ярославської битви* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 515); *Відгриміло минуле війною, в переможних боях одгуло* (Гонч., Вибр., 1959, 97); // Який виражає радість з приводу перемоги. *Перед світанком постріли стихли, й обивателі.. почули гучні переможні вигуки* (Дмит.. Наречена, 1959, 47); // Який символізує, засвідчує перемогу. — *Ту-ту-ту-ту! — все вище і вище підіймає над лісами свою переможну мелодію ріг* (Стельмах, І, 1962, 74): *І вище мій шлях підіймався по схилах, де стяг переможний горів* (Тер., Правда, 1952, 119); * Образно. *Над хвилями козацьких шапок з червоними верхами здіймався гострий ліс переможних списів* (Кач., Вибр., 1953, 78); *Переможним маршем, стяги розгорнувши, Плине наш державний гордий корабель* (Бажан, Роки, 1957, 221).

До перемо́жного кінця́ — до повної перемоги. *Адже це відомо кожному, Всім знана істина ця, Що треба до переможного Воювати кінця!* (Рильський, II, 1960, 58).

2. *перен.* Який виражає усвідомлення переваги когонебудь. *Пласке кругле обличчя її, наче місяць уповні, подекуди подзьобане віспою, сяяло урочистим і переможним самовдоволенням* (Тулуб, В степу.., 1964, 62); *Василько крутився біля тих хат з переможним виглядом* (Турч., Зорі.., 1950, 17).

ПЕРЕМО́ЖНИК, а, *ч., заст.* Переможець. — *Не ворог він лютий, а щира душа! — Дуб грима ляхам остовпілим. — І вільна Вкраїна тепера пиша Таким переможником смілим* (Стар., Поет. тв., 1958, 230); *Ми прапор свій несемо в хащах За цвіт, за світ, за владу Рад, За переможників-трудящих* (Рильський, II, 1960, 47).

ПЕРЕМО́ЖНИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **перемо́жник.** *Я згобен на все, я нічого не хочу, Не вимагаю нічого собі, Аби тільки ти, моя земле отча, Була переможницею в боротьбі!* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 3); [В е р н и д у б:] *Вона в нас, професор, знаменитість, переможниця на спартакіаді. В усіх газетах портрети були* (Коч., II, 1956, 13).

ПЕРЕМО́ЖНО. Присл. до **перемо́жний.** *Коли місто велике Пріама-вождя переможно Ми воювали,— із насбо найкращі в той час полягли там* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 60); *Знову сили набереться* [хвиля], *потім зрине і гучна́, і бучна́, переможно валом сплесне* (Л. Укр., І, 1951, 297); *На високій щоглі переможно маяв червоний прапор* (Ле, Міжгір'я, 1953, 109): *Муха Макар переможно зиркнув униз* (Панч, II, 1956. 97).

ПЕРЕМОКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕМО́КНУТИ,** ну, неш і **ПЕРЕМО́КТИ,** кну, кнеш, *док.* 1. Ставати мокрим. *Від часу до часу піднімався сильний вітер і бив її дощем так у лице, що волосся на чолі перемокло* (Коб., І, 1956, 89); *Змією поповзла* [Маруся] *в росистих корчах, вся перемокнувши в одну хвилю, але не відчула нічого...* (Хотк. II, 1966, 136).

Перемокнути до кісто́к (до ни́тки, на хлющ *і т. ін.*) — те саме, що **Змо́кнути до ни́тки** (*див.* **ни́тка**). [З б о р о в с ь к и й:] *Перетомилися всі і перемокли на хлющ, так тепер треба спочивати та сушитись* (Кроп., V, 1959. 517).

2. Мокнути занадто довго, довше, ніж потрібно. *Щоб не перемокли коноплі, пішла* [пішла] *на Сікновеніє тягати їх* (Сл. Гр.).

ПЕРЕМО́КЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **перемо́кнути, перемо́кти.** *Капітан, перемоклий до нитки, міцно стискав в зубах давно погаслу люльку* (Ірчан, II, 1958, 329).

2. *у знач. прикм.* Мокрий, змокрілий. *Загортаючися в перемоклу киптарину та ховаючи мокрі коси, шукала* [Маруся] *очима,— не знала, де дітися* (Хотк., II, 1966, 220).

ПЕРЕМО́КНУТИ *див.* **перемока́ти.**

ПЕРЕМО́КТИ *див.* **перемока́ти.**

ПЕРЕМОЛИ́ТИСЯ, молю́ся, мо́лишся, *док.* Переказати всі молитви або закінчити молитися. *Тут тілько що перемолився Еней і рот свій затулив; Як ось із неба дощ полився, В годину ввесь пожар залив* (Котл., І, 1952, 106); *Йдучи стежкою, перемолюсь і «Оче наш, оже єси...» і «око на небеса, око на землі...» і «ізбави нас од лукавого святого...»* (Н.-Лев., II, 1956, 17).

ПЕРЕМОЛО́Т, у, *ч.* Дія за знач. **перемолоти́ти** і **перемолоти́тися.** *Втрати зерна визначають так. Після попередньої повної очистки робочих органів комбайна від зерна роблять повторний перемолот 2—3 копиць соломи і однієї копиці полови. Зібране після перемолоту зерно зважують* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 309).

ПЕРЕМО́ЛОТИ *див.* **перемє́лювати.**

ПЕРЕМО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемоло́ти.**

ПЕРЕМОЛО́ТИСЯ *див.* **перемє́люватися.**

ПЕРЕМОЛОТИ́ТИ *див.* **перемоло́чувати.**

ПЕРЕМОЛОТИ́ТИСЯ *див.* **перемоло́чуватися.**

ПЕРЕМОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перемолоти́ти**. *Приказує йому* [змій]: — *У мене є на току триста скирт усякого хліба. Щоб він до світу був увесь перемолочений* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 150); *Йому кинувся в вічі і великий ворох гречки, перемолоченої восени, та й досі не перевяної* (Добр., Очак. розмир, 1965, 192); // **перемоло́чено**, *безос. присудк. сл. Скільки хліба ціпами на них* [дворищах] *перемолочено* (Ю. Янов., V, 1959, 139).

ПЕРЕМОЛО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемоло́чувати**.

ПЕРЕМОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОЛОТИ́ТИ**, очу́, о́тиш, *док.*, *перех.* 1. Молотити все або багато (хліба, зерна). *Скільки він вижав, перемолотив та перевіяв тими руками хліба на панщині за свій довгий вік!* (Н.-Лев., II, 1956, 172); // *перен.* Знищувати, губити; // *безос.— На війні до всього звикнеш. Нашого брата стільки перемолотило, що якби за кожним плакав — очі б не просихали* (Тют., Вир, 1964, 382).

2. Молотити ще раз, повторно або заново, по-іншому; // *перен.* Знову, багато разів повертатися до того самого, обговорювати те саме. *Остатними часами в «Литературном обществе» почались різні звади і скандали, касації виборів і т. і.; люди вештаються, по сто раз перемолочують різні «інцидепти»* (Л. Укр., V, 1956, 306).

ПЕРЕМОЛО́ЧУВАТИСЯ, ується. *недок.*, **ПЕРЕМОЛОТИ́ТИСЯ**, о́титься, *док.* 1. Ставати перемолоченим.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемоло́чувати**.

ПЕРЕМОНТА́Ж, у́, *ч.*, *спец.* Повторний, новий монтаж. *Під впливом численних корегувань та перемонтажів авторський задум.. втратив свою свіжість* (Мист., 4, 1965, 19).

ПЕРЕМОНТО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перемонтува́ти**. *У 1926 році перемонтований варіант фільму* [«Шведський сірник»] *вийшов повторно під назвою «Дворянське болото»* (Вітч., 4, 1967, 189).

ПЕРЕМОНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОНТУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Монтувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Самовіддана праця робітників дала змогу перемонтувати устаткування, не знижуючи темпів випуску тракторів* (Колг. Укр., 2, 1967, 49); — *Доведеться перемонтувати чи не всю цехову комунікацію, а можливо, частину міжцехової* (Шовк., Інженери, 1956, 100).

ПЕРЕМОНТО́ВУВАТИСЯ, уться, *недок.* Пас. до **перемонто́вувати**.

ПЕРЕМОНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемонтува́ти**.

ПЕРЕМОНТУВА́ТИ *див.* **перемонто́вувати**.

ПЕРЕМОРГНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.*, *розм.* Однокр. до **перемо́ргуватися**. [Д е м к о:] *Це вже углядів* [Зінько], *що Марина прийшла, то й бича не пошкодував одбити, тільки б ускочити у подвір'я та хоч переморгнутись з нею* (Кроп., II, 1958, 192); — *Зараз ми тобі щось покажемо,— по-змовницькому переморгнувшись, сказали Ігорю хлопці* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 125).

ПЕРЕМО́РГУВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **перемо́ргуватися**. *Яреськові їхнє переморгування не дуже до вподоби* (Гончар, II, 1959, 64).

ПЕРЕМО́РГУВАТИСЯ. уюся. уєшся, *недок.*, *розм.* Моргаючи, подавати один одному знак. *На четвертий день в'їхали в панський двір. Всі нас кругом озирають та переморгуються; ніхто не заговорить, ані привітає. Міські все люди, нещирі, глумливії* (Вовчок, I, 1955, 45); *Під'юджений Василько тицьнув гвинтівку першому ж хлопчикові, який переморгувався з крамарчуком* (Панч, II, 1956, 183); * Образно. *Збігає час. Гасне по вікнах світло, лиш ліхтарі переморгуються* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 193); * У порівн. *У високому і темному небі миготять зірки, немов переморгуються* (Ткач, Крута хвиля, 1954, 42).

ПЕРЕМОРДО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Діепр. пас. мин. ч. до **перемордува́ти**; // *у знач. прикм. Опришки приїхали пізно ввечері, майже ніччю. Перемокші, перемордовані, а вже злі — так і не доведи боже* (Хотк., II, 1966, 225).

ПЕРЕМОРДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Дуже змучити; завдати великої прикрості.

2. Змучити, замучити всіх або багатьох; завдати прикрості всім або багатьом. *Багато звірів чоловік половив і повернув у своїх невольників, а інших багато перемордував і прогнав у далекі ліси, в дебрі та степи* (Фр., IV, 1950, 117).

ПЕРЕМОРДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.*, *розм.* Дуже змучитися, перестраждати. *Маруся поникла головою. Так перемордуватися, стільки пережити — і все те для того, щоби лишитися на одним місці* (Хотк., II, 1966, 276).

ПЕРЕМО́РЕНИЙ, а, е, *розм.* Діепр. пас. мин. ч. до **перемори́ти**.

ПЕРЕМОРИ́ТИ, морю́, мо́риш, *док.*, *перех.*, *розм.* Уморити всіх або багатьох.

ПЕРЕМОРО́ЖЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переморо́зити**.

ПЕРЕМОРО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переморо́жувати**.

ПЕРЕМОРО́ЖУВАТИ, ую. уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОРО́ЗИТИ**, о́жу, о́зиш, *док.*, *перех.* 1. Морозити або змушувати, примушувати мерзнути, замерзати всіх, багатьох. *Іде* [Параска] *тою водою. В воді каміння велике, гостре, годі йти; вода рвуча, розпінена, а зимна! — переморожує до кості..!* (Коб., I, 1956, 486).

2. Заморожувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМОРО́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМОРО́ЗИТИСЯ**, о́жуся, о́зишся, *док.*, *розм.* 1. Дуже мерзнути або морозитися.

2. *тільки недок.* Пас. до **переморо́жувати**.

ПЕРЕМОРО́ЗИТИ *див.* **переморо́жувати**.

ПЕРЕМОРО́ЗИТИСЯ *див.* **переморо́жуватися**.

ПЕРЕМОСТИ́ТИ *див.* **перемо́щувати**.

ПЕРЕМО́ТАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перемота́ти**. *Чемодани — важенні. Жінка ніяково посміхається. — Посуд тут перемотаний... У багаж побоялася..* (Мушк., Серце. , 1962, 266); *Коли вони з'являються на порозі, Стадницькому хочеться і вилаятись, і розсміятися, до того стало кумедним обличчя Салогана, перемотане хустками до самого носа* (Стельмах, I, 1962, 287).

ПЕРЕМОТА́ТИ *див.* **перемо́тувати**.

ПЕРЕМОТИ́ЖИТИ, жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Мотижити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мотижити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМО́ТКА, и, *ж.* Дія за знач. **перемота́ти**.

ПЕРЕМОТЛО́ШИТИ, шу, шиш, *док.*, *перех.*, *розм.* Перетворити в мотлох, пошматувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМО́ТУВАЛЬНИЙ, а, е. Який служить для перемотки. *Тимало обривів віскозної і капронової нитки накопичуються в перемотувальних і текстильних цехах* (Роб. газ., 21.II 1964, 2).

ПЕРЕМО́ТУВАЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто займається перемоткою.

ПЕРЕМО́ТУВАЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перемо́тувальник**. *Працює вона перемотувальницею в текстильному цеху* (Веч. Київ, 4.II 1967, 1).

ПЕРЕМО́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемо́тувати**. *Перемотування шовку.. безпосередньо на основу, минаючи бобіни, обіцяє великий економічний ефект* (Роб. газ., 25.VIII 1965, 2); *Часто шерстяні нитки, зв'язані вуж-*

ликами досить туго, під час розпарювання або перемотування розв'язуються самі по собі (В'язання.., 1957, 29).

ПЕРЕМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Обмотувати, намотувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Шугаля нахилились до землі й почав перемотувати сукняну онучу, якою були обв'язані передки чобіт* (Кучер, Трудна любов, 1960, 406); *От пішла вона сестрою.. Рани хлопцям лікувати, Перемотувать бинти* (Мал., Звенигора, 1959, 107); *Перемотала хустку на голові, підперезалась* (Сміл., Сад, 1952, 96); *Треба було розібрати машину, вийняти геть якір, перемотати його* (Ю. Янов., II, 1954, 170).

2. Обмотувати що-небудь ниц; намотувати на що-небудь інше. *Через два-три дні нитки перемотують на інші клубки при такому ж натягуванні* (В'язання.., 1957, 32); *Іванко не пішов додому після сеансу, а придивлявся, як стрічку перемотують.. Подавав касети, а останню частину сам перемотував* (Томч., Закарп. опов., 1953, 10).

3. Обмотувати або намотувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМО́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перемо́тувати.** *На монтажному столі в університетській кінофотолабораторії перемотується кіноплівка* (Веч. Київ, 4.VII 1957, 4).

ПЕРЕМО́ЧЕНИЙ, а, е Дієпр. пас. мин. ч. до **перемочи́ти.** *Край лісу.. земля якась перемочена* (Коб., I, 1956, 486).

ПЕРЕМОЧИ́ТИ *див.* **перемо́чувати.**

ПЕРЕМОЧИ́ТИСЯ *див.* **перемо́чуватися.**

ПЕРЕМО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемо́чувати.**

ПЕРЕМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОЧИ́ТИ,** очу́, о́чиш, *док.*, *перех.* 1. Мочити що-небудь довше, ніж потрібно.

2. Мочити кого-, що-небудь знову, ще раз.

3. Мочити всіх, багатьох або все, багато чого-небудь; мочити кого-, що-небудь у багатьох місцях або повністю. *Оверко.. зрідка коли приложиться до чарки. Хіба що перемерзне або дощ перемочить* (Горд., II, 1959, 164).

ПЕРЕМО́ЧУВАТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМОЧИ́ТИСЯ,** очу́ся, о́чишся, *док.* 1. Промокати наскрізь, дуже намокати. *По дощеві перемочиться, перекисне* (Сл. Гр.).

2. *тільки недок.* Пас. до **перемо́чувати.**

ПЕРЕМО́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемости́ти.**

ПЕРЕМО́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемости́ти.**

ПЕРЕМО́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемо́щувати** і **перемо́щуватися.**

ПЕРЕМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОСТИ́ТИ,** ощу́, о́стиш, *док.*, *перех.* 1. Мостити що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мостити цілком, суцільно все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМО́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перемо́щувати.**

ПЕРЕМРІ́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемрі́яти.** *Я знов несу любов свою квітучу І виллю перемріяні слова* (Мал., З книги життя, 1938, 85).

ПЕРЕМРІ́ЯТИ, ію, і́єш, *док.* 1. *неперех.* Кінчити мріяти. *Що там далі буде — я придумаю, Перемрію, вам перекажу* (Мал., Звенигора, 1959, 62); * Образно. *Перед нами сам Дніпро.. Усе він думає, ніяк не перемріє* (Тич., I, 1957, 106).

2. *перех.* і без додатка. Мріяти про все або про багато чого-небудь. — *Ех, скільки ми тоді перемріяли. І ось воно все пішло прахом* (Кол., На фронті.., 1959, 190); [Ор и н а:] *То мрії, сестро. Скільки я вже їх перемріяла* (Собко, П'єси. 1958, 22).

ПЕРЕМУДРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *док.*, *перех.* і *неперех.* Те саме, що **перемудрува́ти.** *А, може, панич віддасть їм в оренду Одраду? ..От і цього року — скільки то добра пропало? А через віщо? Через недогляд, через вигадки мудрих* [управителів] — *дуже вже, бач, перемудрили...* (Мирний, IV, 1955, 251); *На хитрості дівчата здатні, Коли їх серце защемить; І в ремеслі сім так понятні, Сам біс їх не перемудрить* (Котл., I, 1952, 286).

Перемудри́ти само́го себе́ — занодіяти собі шкоду власними хитрощами. — *Боюся, що в цій стратегії пан перемудрить самого себе* (Ле, Наливайко, 1957, 290).

ПЕРЕМУДРО́ВУВАТИ, о́вую, о́вуєш, *недок.*, **ПЕРЕМУДРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *неперех.* Занадто мудрувати. [Г а н н а:] *Ти-бо, Трохиме, на розум береш кожне слово, аж прикро слухати. Краще не мудруй, щоб не перемудрував* (Кроп., V, 1959, 124).

2. *тільки док.*, *перех.* Перевершити кого-небудь у хитрощах; перехитрити. *От бачить пан, що вона така розумна, що її не перемудрує, та й оженився з нею* (Укр. казки, легенди.., 1957, 308); [Є г е р:] *Але багачі так завжди все поперекручують, що всю справу перешахрують... вони всякого хрещеного чоловіка перемудрують, як ті чорти* (Л. Укр., IV, 1954, 218).

ПЕРЕМУДРУВА́ТИ *див.* **перемудро́вувати.**

ПЕРЕМУДРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.*, *розм.* Те саме, що **перемудрува́ти** 1. — *Ти, Завадка, щось мені надто сиромудрий. Аби ти, прошу я вас, не перемудрувався* (Вільде, Сестри.., 1958, 488).

ПЕРЕМУРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемурува́ти.**

ПЕРЕМУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМУРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Мурувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мурувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМУРУВА́ТИ *див.* **перемуро́вувати.**

ПЕРЕМУТИ́ТИ, учу́, у́тиш, *док.*, *перех.* Зробити мутним, замутити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМУТИ́ТИСЯ, у́титься, *док.* Зробитися мутним, замутитися (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕМУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перему́чити.** *Якби не здригалося іноді тіло її перемучене, була б це мертва постать* (Гр., I, 1963, 384); *Матвій, як усі, скотився, перемучений до краю. Ліг на долівку і спав* (Ірчан, II, 1958, 251); *Сама ще молода, а вся перемучена сидить, зсутулившись* (Гончар, Людина.., 1960, 59).

ПЕРЕМУ́ЧИТИ, чу, чиш, *док.*, *перех.* 1. Змучити всіх або багатьох.

2. Дуже змучити; змучити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Чорт би перемучив твого батька!* (Номис, 1864, № 3757); *Улиці, базари Крились трупом, плили кров'ю. — Мало клятим кари! Ще раз треба перемучить, Щоб не повставали* (Шевч., I, 1963, 110).

ПЕРЕМУ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Дуже змучитися. *Утомишся було, перемучишся, прийдеш у казарми, а там дадуть тобі кулішу, як води* (Н.-Лев., I, 1956, 74); *Не сплю.., нічого не можу їсти, астма так мучить, що розказати трудно.. Перемучився я так місяць і поїхав до Києва, до спеціаліста-професора* (Коцюб., III, 1956, 439); *Оверко перемучився від безпорадності, що не міг нічого вдіяти, пособить ковалеві* (Горд., II, 1959, 176).

ПЕРЕМЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.*, *перех.* 1. Швидко перемістити кого-, що-небудь через якийсь простір. * Образно. *Він обдивлявся тяжкою працею наскладані*

стіжки.. Вони.. перемчали його думки в той недавній час, коли він, ще весною, назирав оцей самий хліб зеленим (Мирний, І, 1949, 267).

2. Те саме, що **перемча́тися.** *Як тінь пташини, Тетяна.. Летить, поглянути назад Не сміє, миттю перемчала Куртини, мостики, лужок* (Пушкін, С. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 88).

ПЕРЕМЧА́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док.* Швидко переміститися через якийсь простір, промчати. *Милий, милий! ти не жди на мене: Вже не дочекатися! Тра* [треба] *самому по долах і згір'ях Ланню перемчатися* (Крим., Вибр., 1965, 81); // *перен.* З'явитися на мить, швидко пронестися. *Слабий проблиск гніву і обурення перемчався по лиці Андрія* (Фр., VIII, 1952, 283).

ПЕРЕМ'Я́ТИ *див.* **перемина́ти.**

ПЕРЕМ'Я́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перем'я́ти.** *По всій висоті стирчав із землі перем'ятий, знівечений метал, здеформована важка зброя* (Гончар, III, 1959, 421); * Образно. *Все вмісти в душі: — і м'яту, і Європу перем'яту* (Тич., II, 1957, 7).

ПЕРЕМ'Я́ТИСЯ *див.* **перемина́тися** [1].

ПЕРЕНАВАНТА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенаванта́жити.**

ПЕРЕНАВАНТА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенаванта́жити** і **перенаванта́житися** і стан за знач. **перенаванта́житися.** *Сон — це внутрішнє гальмування, що виникає в корі великих півкуль головного мозку і є активним нервовим процесом, який захищає нервові клітини від перенавантаження* (Знання.., 3, 1968, 28).

ПЕРЕНАВАНТА́ЖИТИ *див.* **перенаванта́жувати.**

ПЕРЕНАВАНТА́ЖИТИСЯ *див.* **перенаванта́жуватися.**

ПЕРЕНАВАНТА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенаванта́жувати** і **перенаванта́жуватися** і стан за знач. **перенаванта́жуватися.**

ПЕРЕНАВАНТА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНАВАНТА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех.* Надмірно навантажувати.

ПЕРЕНАВАНТА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕНАВАНТА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. Надмірно навантажуватися.

2. *тільки недок.* Пас. до **перенаванта́жувати.**

ПЕРЕНАВЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенавча́ти** і **перенавча́тися.**

ПЕРЕНАВЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕНАВЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док., перех.* 1. Навчити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Навчати всіх або багатьох.

ПЕРЕНАВЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПЕРЕНАВЧИ́ТИСЯ,** чу́ся, чи́шся, *док.* 1. Навчитися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перенавча́ти.**

ПЕРЕНА́ВЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенавчи́ти.**

ПЕРЕНА́ВЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенавчи́ти** і **перенавчи́тися.**

ПЕРЕНАВЧИ́ТИ *див.* **перенавча́ти.**

ПЕРЕНАВЧИ́ТИСЯ *див.* **перенавча́тися.**

ПЕРЕНАГРІВА́ННЯ, я, *с.* Дуже сильне, надмірне нагрівання.

ПЕРЕНА́ДЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перена́дити.**

ПЕРЕНА́ДЖЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **перена́дити.**

ПЕРЕНА́ДЖУВАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **перена́джувати.**

ПЕРЕНА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНА́ДИТИ,** джу, диш, *док., перех., рідко.* Переманювати на свій бік, принаджувати до себе. *Я шавлію пересію, Руту пересаджу, Таки свого миленького К собі перенаджу* (Укр. лір. пісні, 1958, 317); *Думав* [Остап] *Зінька перенадити, на свій бік переняти, щоб він з їм* [ним] *у спілці був* (Гр., II, 1963, 314).

ПЕРЕНА́ДЖУВАТИСЯ, уться, *недок., рідко.* Пас. до **перена́джувати.**

ПЕРЕНА́ДИТИ *див.* **перена́джувати.**

ПЕРЕНАЛА́ГОДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенала́годити.**

ПЕРЕНАЛА́ГОДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенала́годити.** *Можна не тільки швидше переналагоджувати автомати, а взагалі скоротити число переналагоджень з трьох—п'яти до одного на місяць* (Рад. Укр., 11.V 1961, 2).

ПЕРЕНАЛА́ГОДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **перенала́годжувати.** *Треба.. сміливіше впроваджувати предметно-замкнутий цикл виготовлення деталей, створюючи потоки і швидко переналагоджувані автоматичні лінії* (Рад. Укр., 11.V 1961, 2).

ПЕРЕНАЛА́ГОДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенала́годжувати.**

ПЕРЕНАЛА́ГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНАЛА́ГОДИТИ,** джу, диш, *док., перех.* Налагоджувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Робітники автоматного цеху.., вміло групуючи виготовлювані деталі, навчились переналагоджувати автомати в багатьох випадках за дві-три години* (Рад. Укр., 11.V 1961, 2); *Переналагодити верстат.*

ПЕРЕНАЛА́ГОДИТИСЯ, уться, *недок.* Пас. до **перенала́годжувати.**

ПЕРЕНАЛА́ГОДИТИ *див.* **перенала́годжувати.**

ПЕРЕНАЛА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенала́дити.**

ПЕРЕНАЛА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенала́дити.**

ПЕРЕНАЛА́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **перенала́джувати.**

ПЕРЕНАЛА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенала́джувати.**

ПЕРЕНАЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНАЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док., перех.* Наладжувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕНАЛА́ДЖУВАТИСЯ, уться, *недок.* Пас. до **перенала́джувати.**

ПЕРЕНАЛА́ДИТИ *див.* **перенала́джувати.**

ПЕРЕНАЛА́ДКА, и, *ж.* Те саме, що **перенала́дження.** *Продуктивність машини — близько п'ятдесяти пакунків на хвилину. А переналадка її на інший вид упаковки триває лише дві хвилини* (Наука.., 7, 1967, 7).

ПЕРЕНАПО́ВНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенапо́внити.**

ПЕРЕНАПО́ВНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенапо́внити** і **перенапо́внитися** і стан за знач. **перенапо́внитися.**

ПЕРЕНАПО́ВНИТИ *див.* **перенаповня́ти.**

ПЕРЕНАПО́ВНИТИСЯ *див.* **перенаповня́тися.**

ПЕРЕНАПО́ВНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенапо́внювати** і **перенапо́внюватися** і стан за знач. **перенапо́внюватися.**

ПЕРЕНАПО́ВНЮВАТИ *див.* **перенаповня́ти.**

ПЕРЕНАПО́ВНЮВАТИСЯ *див.* **перенаповня́тися.**

ПЕРЕНАПОВНЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенаповня́ти** і **перенаповня́тися** і стан за знач. **перенаповня́тися.**

ПЕРЕНАПОВНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПЕРЕНАПО́ВНЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕНАПО́ВНИТИ,** пю, ниш, *док., перех.* Наповняти більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕНАПОВНЯ́ТИСЯ, я́ється *і* **ПЕРЕНАПО́ВНЮ-**

ВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕНАПО́ВНИТИСЯ**, ниться, *док.* 1. Ставати перенаповненим.

2. *тільки недок.* Пас. до **перенаповня́ти, перенапо́внювати.**

ПЕРЕНАПРУ́ГА, и, *ж.* 1. *рідко.* Дія за знач. **перенапру́жувати** і **перенапру́жуватися, перенапру́жити** і **перенапру́житися** і стан за знач. **перенапру́жуватися, перенапру́житися.** *Перемога! Схвильовано калатається серце, і все тіло тремтить від радісної перенапруги* (Гончар, II, 1959, 25); *Наші зручні «ложі» — залізний паркан саду, починали загрозливо хитатись і скрипіти від перенапруги* (Ле, В сюпі.., 1960, 302).

2. *спец.* Підвищена напруга електричної мережі. *Аналіз аварій, що сталися на сільських лініях, показує, що найбільша кількість аварій виникає внаслідок.. перенапруг* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 75).

ПЕРЕНАПРУ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенапру́жити.**

2. *у знач. прикм.* Який відзначається, характеризується надзвичайним напруженням, перенапруженням. *А з окопів знову виглядали замурані, схудлі одразу, перенапружені обличчя* (Гончар, III, 1959, 366); *Щонайсуттєвішою прикметою новели є її хвилинна мисленно-емоціональна вибуховість, блискавичність осяяння, моментний прорив перенапруженої променистої думки* (Рад. літ-во, 8, 1966, 8).

ПЕРЕНАПРУ́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перенапру́жити** і **перенапру́житися** і стан за знач. **перенапру́житися.** *Перенапруження виникає тоді, коли тривале фізичне навантаження під час тренувань не відповідає підготовці спортсмена* (Знання.., 4, 1967, 31); *Мчав той перший мотоцикл по Минківці, а за ним навперейми бігли ми, дітлахи. Наші серця аж калатали в грудях від перенапруження* (Минко, Моя Минківка, 1962, 29).

2. *спец.* Підвищена напруга електричної мережі.

ПЕРЕНАПРУ́ЖИТИ *див.* **перенапру́жувати.**

ПЕРЕНАПРУ́ЖИТИСЯ *див.* **перенапру́жуватися.**

ПЕРЕНАПРУ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перенапру́жувати** і **перенапру́жуватися.**

ПЕРЕНАПРУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНАПРУ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* Напружувати більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕНАПРУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕНАПРУ́ЖИТИСЯ**, жуся, жишся, *док.* 1. Напружуватися більше, ніж треба, понад міру. *Кволенький мозок його, можливо, вперше за багато років перенапружувався думкою, бо навіть п'ючи й хміліючи, не забував про свій страх* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 182).

2. *тільки недок.* Пас. до **перенапру́жувати.**

ПЕРЕНАСЕ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенаселити.** *Ні, панове мальтузіанці, не переповнена планета людьми, не перенаселена* (Довж., III, 1960, 69); // **перенасе́лено**, *безос. присудк. сл.* — *Все ж я не такою уявляв собі Європу, — признався Козаков. — Думав, що тут суцільні міста і села, де з людьми не розминешся,— так скрізь перенаселено* (Гончар, III, 1959, 13).

2. *у знач. прикм.* Густо населений, із зайвим населенням. *Перенаселена квартира.*

ПЕРЕНАСЕ́ЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Надмірна населеність. *Ненажерливість свою, і жорстокість, і культурну відсталість ви* [імперіалісти] *безсоромно намагаєтесь прикрити порочним псевдонауковим базіканням про перенаселеність планети* (Довж., III, 1960, 68).

ПЕРЕНАСЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **перенасе́леність.** *В Кисловодську, Петре Гнатовичу, порядку немає, ходити доводиться в гори пішки, велике перенаселення, відпочивають і такі, що могли б працювати* (Збан., Любов, 1957, 189).

△ **Відно́се перенасе́лення** — становище, при якому частина працездатного населення позбавлена можливості в умовах капіталістичного виробництва застосовувати свої сили для добування засобів існування. *Велика принадність капіталістичного виробництва полягає в тому, що воно не тільки постійно відтворює найманих робітників як найманих робітників, але й створює завжди відповідне нагромадженню капіталу відносне перенаселення найманих робітників* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 767).

ПЕРЕНАСЕЛИ́ТИ *див.* **перенаселя́ти.**

ПЕРЕНАСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕНАСЕЛИ́ТИ**, селю́, се́лиш, *док.*, *перех.* Населяти більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕНАСЕЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **перенаселя́ти.**

ПЕРЕНАСИТИ́ТИ *див.* **перенаси́чувати.**

ПЕРЕНАСИТИ́ТИСЯ *див.* **перенаси́чуватися.**

ПЕРЕНАСИ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенасити́ти.** *Дещо перенасичена темними барвами, похмура вистава* [«Земля» О. Кобилянської] *вражала графічно вирізьбленими мізансценами, безжалісною трагічною правдою* (Мист., 6, 1967, 20).

2. *у знач. прикм.* Насичення чим-небудь понад міру. *Зварені і відокремлені від сиропу фрукти витримують деякий час у перенасиченому цукровому розчині і потім підсушують* (Укр. страви, 1957, 327).

ПЕРЕНАСИ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і якість за знач. **перенаси́чений.** *Перенасичення особливо шкідливе для тих, хто провадить сидячий спосіб життя* (Наука.., 7, 1960, 39).

ПЕРЕНАСИ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенасити́ти** і **перенасити́тися** і стан за знач. **перенасити́тися.**

ПЕРЕНАСИ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенаси́чувати** і **перенаси́чуватися** і стан за знач. **перенаси́чуватися.**

ПЕРЕНАСИ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНАСИТИ́ТИ**, ичу́, ити́ш, *док.*, *перех.* Робити насиченим чим-небудь більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕНАСИ́ЧУВАТИ́СЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕНАСИТИ́ТИСЯ**, и́ться, *док.* 1. Робитися занадто насиченим чим-небудь. *Дуже часто зерно під час дощів перенасичується вологою, і вже в перші години після зсипання його на току починає розігріватися і горіти* (Наука.., 10, 1963, 62).

2. *тільки недок.* Пас. до **перенаси́чувати.**

ПЕРЕНАТУ́ЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенату́жити.**

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **перенапру́жений** 2. *Природа почала допоминатися свойого права, перенатужені нерви почали відмовляти послуху, бажали спочинку* (Фр., VI, 1951, 375).

ПЕРЕНАТУ́ЖЕННЯ, я, *с.*, *рідко.* Дія і стан за знач. **перенату́жити** і **перенату́житися.**

ПЕРЕНАТУ́ЖИТИ, жу, жиш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що **перенапру́жити.**

ПЕРЕНАТУ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.*, *рідко.* Те саме, що **перенапру́житися.** *Як починалась ото колективізація, агітують бувало комсомольці і так, і сяк, про трактори, про комбайни розказують, а в селі всього один трактор і той перенатужився* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 83).

ПЕРЕНЕРВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *розм.* Дуже понервувати. *Її лихоманило: перенервувала, і з Дінця повівав холодний вітер* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 263).

ПЕРЕНЕ́СЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенести́.** *На одних дверях був намальований вусатий і чубатий запорожець, котрий танцював козачка,..— сцена, може, прямо перенесена маляром з Братського плацу, де колись гуляли запорожці* (Н.-Лев., I, 1956, 349);

Неприязнь її до Павла давня, перенесена з дядька його Дорошенка (Головко, II, 1957, 486).

ПЕРЕНЕ́СЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перено́сити, перенести́** і **перено́ситися, перенести́ся.** *Всю роботу — перенесення апаратури в сопках, розчистка тайги — вивезли* [актори кіногрупи] *на своїх плечах* (Довж., III, 1960, 122); *Отже, вартість засобів виробництва зберігається, переносячись на продукт. Це перенесення відбувається під час перетворення засобів виробництва в продукт, у процесі праці* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 200); *Продовження і новаторське переосмислення кожною літературою всього життєздатного з власних національних традицій найтісніше переплітається з освоєнням і перенесенням на новий грунт досвіду інших братніх літератур* (Про багатство л-ри, 1959, 42).

ПЕРЕНЕСТИ́ *див.* **перено́сити.**

ПЕРЕНЕСТИ́СЯ *див.* **перено́ситися.**

ПЕРЕНИ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перениза́ти.**

ПЕРЕНИЗА́ТИ *див.* **перени́зувати.**

ПЕРЕНИ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перени́зувати.**

ПЕРЕНИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНИЗА́ТИ,** ижу́, и́жеш, *док., перех.* 1. Нанизувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. * У порівн. — *Все насіння на сорок гектарів, більше як триста пудів, уручну перебрали, зернина до зернини, як намисто перенизали* (Головко, I, 1957, 422); // *перен.* Летіти або падати один за одним (про живі істоти чи предмети). *Зорі.. довгими огненними стягами перенизували блакитне полє...* (Мирний, I, 1954, 164).

Перени́зувати ни́зкою — летіти, падати і т. ін. маючи вигляд низки. *Перенизують небо низкою дикі качки, дрібнотріпаючи гострими крильцями* (Н.-Лев., I, 1956, 154).

2. Нанизувати все або багато чого-небудь. * Образно. *Жартами, дзвінким сміхом перенизуючи кожне слово, вталися* (Хотк., II, 1966, 63).

ПЕРЕНИ́ЗУВАТИСЯ, уться, *недок.* Пас. до **перени́зувати.** * Образно. *Аж на третьому ярусі тії страшної схованки, що широким коридором перенизувалась на дві половини, по обидва боки пороблені були невеличкі комірки* (Мирний, I, 1954, 320).

ПЕРЕНИ́ТИ, и́ш, *док., у сполуч. із сл.* серце, душа і т. ін., *розм.* Змучитися від горя, неприємностей і т. ін. *Вся* [душа] *перенис у негоді, До всього стане байдуже... Дарма... нехай... на самім споді Твій образ світлий збереже* (Граб., I, 1959, 165).

ПЕРЕНИШПОРИТИ, рю, рш. *док., перех., розм.* Обшукати все або багато чого-небудь, одне за одним. *Судейські слуги перегляділи, перенишпорили всі діри.., а Петруня не знайшли* (Ков., Тв., 1958, 431).

ПЕРЕНІ́ВЕЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* 1. Поносувати все або більшу частину чого-небудь. — *Поки-то городяни довідаються про мене та поки-що впевняться, що я не покраду сорочок або не перенівечу їх! — журилася Пріська* (Л. Янов., I, 1959, 278).

2. Покалічити або перебити всіх, багатьох. *Що оці стрільці їх* [зайців] *перенівечать!* (Сл. Гр.).

ПЕРЕНІ́ВЕЧИТИСЯ, иться, *док.* Пас. до **перені́вечити.**

ПЕРЕНІ́ССЯ, я, *с.* Верхня частина носа у людини й деяких тварин, що міститься між очима й безпосередньо прилягає до лоба, утворюючи заглиблення. *Держить* [Прокіп Іванович] *коня за перенісся і уздечку накидає, вже й гнузда* (Стор., I, 1957, 183); *Низька та огрядна така* [наймичка], *чорнява з чорними очима, з товстими бровами, що аж зрослися вони у неї на перенісся* (Мирний, I, 1954, 232); *Мирних нарешті влаштував окуляри на перенісся й тепер блискав на всі боки золотом і протертим склом* (Перв., Дикий мед, 1963, 289).

ПЕРЕНІ́ССЯЧКО, а, *с.* Зменш. пестл. до **перені́сся.** *Мартоха.. не терпіла, як сусідки хитали головами над дитиною та пророкували, що.. з неї нічого не буде, бо в неї ж.. і перенісся́чко синє* (Л. Укр., III, 1952, 667).

ПЕРЕНО́С, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перенести́, перено́ситися.** *Електрон і протон звичайно слідують один за одним настільки швидко і нерозривно, що весь процес справляє враження єдиного процесу переносу нейтрального атома водню* (Укр. біох. ж., XXXII, 3, 1960, 341); *Правила переносу слів.*

2. *розм.* Знак у вигляді рисочки, що ставиться на місці поділу слова при перенесенні його на наступний рядок. *Поставити перенос.*

ПЕРЕНО́СИНИ, син, *мн., рідко.* Дія за знач. **перено́сити** 1—3. *Панія Висока та Масючка зійшли наниз командувать переносинами* (Н.-Лев., I, 1956, 578); *За дуже приблизними підрахунками Йосифа, оті переносини й нове поповнення в обладнанні* [друкарні] *мусило коштувати не менше трьох тисяч злотих* (Вільде, Сестри.., 1958, 149).

ПЕРЕНО́СИТИ, о́шу, осиш, *недок.,* **ПЕРЕНЕСТИ́,** есу́, есе́ш, *док., перех.* 1. Несучи, переміщати через що-небудь. [Я в д о х а:] *Грицьку, а це моя сестра... Пам'ятаєш Галю, маленьку Галю, що ти було через калюжі на руках переносив* (Мирний, V, 1959, 149); *Мар'ян тим часом переносить косу через тин, потім перелазить сам* (Стельмах, I, 1962, 650); *Поки Антон переніс через ріку свою дружину, на ній не залишилося й сухого рубця* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 42); // Переміщати частини тіла, тулуб через що-небудь; спрямовувати навантаження на певну частину тіла. *П'ять хвилин ранкової зарядки.. Дівчина переносить на ноги всю свою вагу і повільно, ще є змоги перехиляється назад* (Донч., II, 1956, 137); *Ще мить — хлопець випростався і, тримаючись рукою за руль водохода, переніс ногу через борт* (Донч., VI, 1957, 70); // Важко, з трудом, повільно переставляти (ноги). *Неначе з берлоги Медвідь виліз, ледве, ледве Переносить ноги* (Шевч., I, 1963, 250).

2. Несучи, переміщати кого-, що-небудь з одного місця в інше. [К у к с а:] *Які гроші?* [А н т о н:] *А ті, що ви на тім тижневі переносили уночі на леваду у полив'яному глечику* (Кроп., I, 1958, 169); *Ось вони — славні наші літаки радянські, що легко переносять за призначенням людей в найкоротший час!* (Тич., III, 1957, 421); *Карпо з Лавріном перенесли Мотрину скриню в нову хату* (Н.-Лев., II, 1956, 306); *Два чоловіки з волі чи з неволі Перенести каміння мали з поля* (Криж., Калин. міст, 1940, 54); // Переводити (погляд).— *Рибалки мої,— переносить* [жінка] *погляд на дітвору, що в безладді спить на голих дошках полу* (Стельмах, I, 1962, 588); // Заносити звідкись (запахи, пахощі і т. ін.). *Стало свіжіти, з Дніпра потягнув вітрець і з того берега переніс пахощі там квітущих* [квітучих] *тополь* (Вовчок, I, 1955, 317); // *перен.* Відкладати на інший час. *І кожного разу в них лишалося багато чого недосереченого та недоражденого, вони з жалем переносили його на наступний вечір* (Гончар, IV, 1960, 80); // *перен.* Примушувати в думках, в уяві звертатися до інших часів або інших місць, спонукати таке звертання. *Шипшини кущ у мене під вікном Цвіте блідо-рожевим, скромним цвітом І переносить в молодість мене* (Рильський, Зим. записи, 1964, 59); *Нехай усміхнеться серце на чужині,.. дивлячись, як ти Всю славу козацьку за словом єдиним Переніс в убогу хату сироти* (Шевч., I, 1963, 19).

◇ **Нема́ в вітром перенесло́** *кого, безос.*— хтось дуже швидко приїхав, прибіг або прийшов куди-небудь. [С у х о в і й:] *Либонь ще й четверті пісні не співали, а я вже*

і в Конотопі.. Немов вітром мене перенесло або невидимою силою (Крон., V, 1959, 325).

3. Змінювати місце знаходження чого-небудь або місце, де щось відбувається, відбуватиметься. *Сапремосці сподівались знов карнавальних розривок, але їх перенесли в Бордігеру* (Л. Укр., V, 1956, 402); *Верхоріччя Уралу бідне на воду, як для великого міста, і перенесли місто сюди, де Урал багатоводніший* (Тулуб, В степу.., 1964, 47); — *Тут недалеко провадяться меліоративні роботи.. Мені не потрібне оце озеро, і я вирішив перенести його в парк* (Смолич, І. 1958, 74); // Пересувати з одного місця на інше (будівлю). *Перенести будинок;* // *заст.* Переводити з однієї роботи, посади на іншу. *Ми знали перед кінцем шкільного року, що його* [вчителя] *шкільна рада перенесе або цілком звільнить зі служби* (У. Кравч., Вибр., 1958, 376); *Пана директора народної школи перенесли на іншу посаду, до іншого міста* (Март., Тв., 1954, 192).

4. Направляти що-небудь в інше місце, спрямовувати, переводити з одного на інше. — *Гарматний вогонь переносимо до лісу* (Стельмах, II, 1962, 195); *Але вогонь уже перенесли далі, і снаряди гомоніли десь за лісом* (Тют., Вир, 1964, 505); // Передавати в іншу інстанцію, перепоручати комусь іншому. [М а т р о н а:] *А може й сам ти потайний сектяр* [сектант]? [К о м о н н и к:] *Я б радив так не жартувати, пані!.. Бо я перенесу цю справу на суд до твого мужа* (Л. Укр., II, 1951, 527); // Поширювати на кого-небудь іншого, на щось інше. *В нього лишилась дочка, Саша. Всю турботу й ніжність він переніс на неї, вона зазнала всю глибочінь його батьківської любові* (Донч., III, 1956, 418); // Передавати думки, почуття, красу природи і т. ін. певними засобами. *Ще як усе дома було гаразд, він завжди оповідав Ользі Власівні зміст ненаписаних наступних розділів, а потім ретельно переносив усе на папір* (Хижняк, Килимок, 1961, 24); *Коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то й з того був би задоволений* (Коцюб., III, 1956, 402); *Кваплячись перенести на полотно теплі рожеві відсвіти сонця, які грали на блакитній і густо-синій в затінках воді та стовбурах беріз, працював він швидко* (Коз., Сальвія, 1959, 197).

5. Призначати що-небудь на інший час, день. [Е н н:] *Через якогось американця переносити годину обіду! Це нечувано* (Собко, П'єси, 1958, 108); *Репетицію відмінили й тут же вирішили, що прем'єру слід перенести на наступну неділю* (Дмит., Паречена, 1959, 128); [О л ь г а:] *На вечірньому засіданні моя доповідь першою стоїть.* [П а в л о:] *Скажи, щоб перенесли на завтра* (Корн., II, 1955, 161).

6. Передавати усно, поширювати повини, плітки і т. ін. *Вже давненько панночки приїжджі переносили, що який-то вже там лікар полковий хороший* (Вовчок, I, 1955, 112); *Знав він про всі хатні пльотки* [плітки], *де про що і про кого говорилось, переносив усе те далі, посердив не одну сім'ю з другою* (Н.-Лев., I, 1956, 141).

7. Витримувати, перетерплювати що-небудь важке, неприємне, страждати від чогось і т. ін. *Я мав грип і вже кілька днів переносив його на ногах* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 100); *Імператор Никифор тяжко переніс цю втрату, дуже печалився, коли довелось ховати батька* (Скл., Святослав, 1959, 385); // *тільки недок., з заперечн.* не. Не терпіти, дуже не любити кого-, чого-небудь. *Катря кинула оком по хаті, побачила насупленого батька, грізну матір, саму не свою Соломію. Он що. Вони, виходить, навіть духу ковалівського не можуть переносити* (Кучер, Прощай.., 1957, 349); *Графиня не переносить ладану, і тому піп поклав у кадильницю якоїсь пахучої смоли* (Донч., III, 1956, 60); // Витримувати низьку температуру. *Багато видів плодових гібридів перенесли мороз і розцвіли* (Довж., Зач. Деснa. 1957, 243).

8. Відтворюючи що-небудь графічно, позначати в іншому місці. *Жінки, раз по раз поглядаючи на дошку, переносять їх* [слова] *у свої зошити, невправно тримаючи загрубілими пальцями олівці* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 301); *Рисунки передбачають і визначають певні розміри і форму кожної деталі й виробу в цілому. Треба вміти ці рисунки перенести на площину і поверхню оброблюваного матеріалу* (Стол.-буд. справа, 1957, 94); // Писати в наступному рядку те, що не вмістилося в попередньому. *Переносити слова треба за певними правилами.*

ПЕРЕНОСИ́ТИ *див.* **переноши́ти.**

ПЕРЕНО́СИТИСЯ, о́шуся, о́сишся, *недок.*, **ПЕРЕНЕСТИ́СЯ**, су́ся, се́шся, *док.* 1. Переходити куди-небудь, несучи, доставляючи когось, щось або переміщатися кудись. *Від розвилки діаметр руди вужчав. — Не сьогодні-завтра їй кінець, і нам доведеться переноситись в інше місце* [шахти] (Досв., Вибр., 1959, 180); *Самієв перекинув її* [батарею] *на поміч сусідові далеко на лівий фланг, куди зараз перенісся центр бою* (Гончар, III, 1959, 362); * Образно. *Сонце наче заснуло, вітер затих і перенісся з землі на небо* (Коцюб., II, 1955, 323); // Передаватися усно, поширюватися через покоління людей. *Десь в далекім Гіндустані.. тисячі літ переносилися* [оповідання] *з уст в уста* (Хотк., II, 1966, 17); // Переводитися (про погляд). *Погляди зупиняються на ворожій мовчазній висоті, переносяться далі від неї — вліво* (Гончар, III, 1959, 36).

2. Стрімко, швидко перебігати, переїжджати, перелітати і т. ін. з місця на місце, долаючи щось. *На далекому плесі кахкала дика качка, зашелестіла в осиннягу, збила крилами воду і перенеслася над огнем, неначе грудка чорної ріллі* (Н.-Лев., II, 1956, 216); *Верник швидко присів і ручним стрибком перенісся на край урвища* (Мур., Бук. повість, 1959, 27); * У порівн. *Цюкаючи ті дровця, мав* [Михайло] *надзвичайне вдоволення — так, ніби оце перенісся у свої рідні Казаккаси на батьківське подвір'я* (Збан., Сесполь, 1961, 386); // *перен.* У думках, в уяві примушувати себе опинитися в іншому місці, часі, в інших обставинах і т. ін. *Погуляймо тепер у просторах свого серця і, минаючи багато міст і сіл, старих багатолітніх курганів, перенесімося в Дубно на Волині* (Довж., I, 1958, 198); *Дивлячись на цей старий козацький монастир, він перенісся в далекі часи* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 203).

Ду́мкою (думка́ми, у думка́х, спо́гадами *і т. ін.*) **перено́ситися (перенести́ся)** — в уяві опинятися в іншому місці, часі, в інших обставинах і т. ін. *Тому й переносився Матвій своїми думками в далекі затьмарені дні* (Ірчан, II, 1958, 243); *Олексій Федорович перенісся спогадами на Дніпропетровщину* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 12).

3. Переміщатися з одного місця на інше. *Село було раніше в низині, на гнилих землях, а після колективізації поступово перенеслося сюди* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 199); // *заст.* Переселятися на інше місце проживання, переходити на іншу службу. *Швидко опісля він.. купив дім у Львові і перенісся туди жити* (Фр., I, 1955, 345); *Я став газетярем, видавав і редагував.. щоденний часопис, а відтак перенісся до Чернігівського земства, де служу й досі* (Коцюб., III, 1956, 281).

4. *перен.* Спрямовуватися на що-небудь інше, на когось іншого. *Отже, вартість засобів виробництва зберігається, переносячись на продукт* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 200); *Валенс знав, що Ганна була ко-*

ханою Крайнєва, і тому частина його теплих почуттів переносилася і на неї (Собко, Зор. крила, 1950, 55); *Тоді вясь гнів її перенісся на голови друзяків та пособників їхніх* (Л. Янов., I, 1959, 304).

5. *тільки недок.* Пас. до **перено́сити.** *Катран.., являючи собою перекотиполе, переноситься вітром по степу* (Укр. бот. ж., XVII, 1, 1960, 37); *Вона* [плівка] *сушиться на барабанах — негативна й позитивна, переноситься з проявочної та фіксажної кімнати до промивочних баків на рамах* (Ю. Янов., II, 1958, 98); *Для заспокоєння Гудзій оголосив, що дебати переносяться на завтра* (Головко, II, 1957, 561).

ПЕРЕНОСИ́ТИСЯ *див.* **перено́шуватися.**

ПЕРЕНО́СКА, и, *ж.* Дія за знач. **перено́сити.**

ПЕРЕНО́СНИЙ, а, е. Алегоричний, не буквальний зміст, не пряме значення слова і т. ін. — *Чому ви так пізно прийшли? — спитала* [Олена]. *І саме тому, що від цих слів облилася рум'янцем, Орест Білинський не знав, як йому розуміти її слова: у прямому чи, може, чого доброго, у переносному значенні?* (Вільде, Сестри.., 1958, 314); *Вплив поезії Шевченка на Свидницького виявився і в безпосередніх запозиченнях, особливо публіцистичного характеру, і в способі переносного використання церковнослов'янізмів* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 417).

ПЕРЕНО́СНИЙ, а́, е́. Який можна переносити з місця на місце, пристосований для перенесення. *Коли поставлять залізну грубку або куплять переносний камін, я зможу тут жити* (Коцюб., III, 1956, 403); *Стрекотали кінокамери.. Шипіли переносні, портативні магнітофони* (Рибак, Час.., 1960, 861).

ПЕРЕНО́СНИК, а, ч. Те саме, що **перено́щик** 2. *Попелиця є також переносником мозаїчної хвороби тютюну* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 232).

ПЕРЕНО́СНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **перено́сний.**

ПЕРЕНО́СНО. Присл. до **перено́сний.**

ПЕРЕНОЧО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНОЧУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. Залишатися десь на ночівлю. *Ще раз переночували та й поїхали вже по кам'яному шляху* (Стор., I, 1957, 108); [Л у к е р і я С т е п а н о в н а:] *Ходім у кімнату чай пити, бо вже смерка. У нас переночуєте?* [М а р ф у ш а:] *Якщо не заважу* (Кроп., II, 1958, 336); * Образно. *Перезорю́ють зорі. Переночують ніч* (Тич., I, 1957, 58).

2. *кого, заст.* Давати нічліг, притулок кому-небудь. *Я би й сам переночував панича* [панича], *але, знаєте, в мене тісно* (Фр., IV, 1950, 282); — *Ходімо, бабусю, з нами, ми вас переночуємо* (Вас., II, 1959, 287).

ПЕРЕНОЧУВА́ТИ *див.* **переночо́вувати.**

ПЕРЕНО́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переноси́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який вже зносили; зношений. *Були це якісь старомодні шпильки та гребені, перенощені рукавички,.. пом'яті штучні квіти* (Кобр., Вибр., 1954, 73).

Но́шений і перено́шений — дуже зношений, старий. *Ношена й переношена одежа.*

ПЕРЕНО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перено́шувати.** *Уже перестала* [Маруся] *бути.. предметом для переношування, перекладування, цілування...* (Хотк., II, 1956, 132).

ПЕРЕНО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док., перех.* 1. Носити, відносити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох у декілька заходів. — *Господи! скільки я переносила дякові курей, скільки однесла полотна, яєць, грошей! А все-таки мій Микола вивчився читать* (Н.-Лев., II, 1956, 170).

2. Робити непридатним через занадто довге носіння все або багато чого-небудь (одяг, взуття і т. ін.).

3. Носити дитину довше звичайного строку (про вагітну).

ПЕРЕНО́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ПЕРЕНОСИ́ТИСЯ,** о́ситься, *док.* 1. *тільки док.* Зноситися (про все або багато чого-небудь).

2. *тільки недок.* Пас. до **перено́шувати.**

ПЕРЕНО́ЩИК, а, *ч.* 1. Той, хто переносить що-небудь, займається переноскою чого-небудь. *Встановлення пересувних вигинаючих конвейєрів.. дозволяє здійснити комплексну механізацію видобутку вугілля в лавах і повністю усунути ручну працю перенощиків* (Наука.., 11, 1963, 21); // Речовина або предмет, який сприяє перенесенню чого-небудь. *Червоні кров'яні тільця* [еритроцити] *є перенощиками кисню* (Шк. гігієна, 1954, 78).

2. Той, хто або те, що передає яку-небудь хворобу, інфекцію. *Від живих збудників хвороб слід відрізняти перенощиків їх, роль яких найчастіше відіграють різні комахи* (Курс патології. 1956, 61); *Щоб рука була перенощиком інфекції, не обов'язково бути їй чорною від бруду* (Наука.., 9, 1960, 38).

ПЕРЕНО́ЩИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перено́щик** 1.

ПЕРЕНУ́ДИТИ, ну́дить, *док., безос.* Перестати нудити.

ПЕРЕНУ́ДИТИСЯ. ну́джу́ся, ну́диш-ся, *док.* Перестати нудитися; // Знемогти від нудьги.

ПЕРЕНУМЕРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенумерува́ти.** *Запам'ятовуючий прилад* [лічильної] *машини поділений на ряд комірок. Всі вони перенумеровані* (Наука.., 7, 1956, 3).

ПЕРЕНУМЕРО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенумеро́вувати.**

ПЕРЕНУМЕРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНУМЕРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Послідовно помічати номером все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

2. Нумерувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕНУМЕРО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перенумеро́вувати.**

ПЕРЕНУМЕРУВА́ТИ *див.* **перенумеро́вувати.**

ПЕРЕНЮХАТИ *див.* **перенюхувати.**

ПЕРЕНЮХАТИСЯ *див.* **перенюхуватися.**

ПЕРЕНЮХУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **перенюхувати.**

ПЕРЕНЮХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕНЮХАТИ,** аю, аєш, *док., перех., розм.* Нюхати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕНЮХУВАТИСЯ, уються, *недок.,* **ПЕРЕНЮХАТИСЯ,** аються, *док., розм.* Обнюхувати один одного (про собак).

ПЕРЕНЯ́ТИ, перейму́, пере́ймеш, *док., заст.* Те саме, що **перейня́ти.** *Думав Зінька перенадити, на свій бік переняти* (Гр., II, 1963, 314); [А н д р і й:] *Ач, яку пісню десь переняв!* [П а д е ж д а:] *Думаєте, переняв, певно сам вигадав* (Кроп., III, 1959, 151).

ПЕРЕНЯ́ТИЙ, а, е, *заст.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переня́ти.** *Наші діти у свою чергу додають до перенятої від нас мови.. того, що їм за свого життя довелося навчитися* (Мирний, V, 1955, 308); *Вовкун кинувся до нього, перенятий страшенною тривогою,— він думав, що Гава вбитий* (Фр., III, 1950, 397); * Образно. *Доганяємо їх, доганяєм, як коня, що вітрами перенятий* (Тич., I, 1957, 163).

ПЕРЕНЯ́ТИСЯ, перейму́ся, пере́ймешся, *док., заст.* Те саме, що **перейня́тися.** *Гони пройшов я і взяв мене жах. Вмить перенявся холодний мій шлях,— Край його чорна бесєда лежала* (Щог., Поезії, 1958, 428); *Потому втяглася* [Раїса] *й перенялася інтересами колишніх, ще за часів бурси, своїх знайомих* (Коцюб., I, 1955, 321).

ПЕРЕОБГОВО́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобговори́ти.**

ПЕРЕОБГОВОРИ́ТИ *див.* **переобговорювати.**

ПЕРЕОБГОВО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕОБГОВОРИ́ТИ**, орю́, о́риш, *док.*, *перех.* Обговорювати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОБГОВО́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **переобговорювати.**

ПЕРЕОБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобира́ти.**

ПЕРЕОБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕОБРА́ТИ**, беру́, бере́ш, *док.*, *перех.* Обирати на який-небудь пост, якусь посаду іншого замість обраного раніше; обирати заново для виконування певних обов'язків. — *Ви, Федоре Івановичу, кажете, скинути їх* [куркулів], *переобрати комітет. Трудна це справа. Горлохватів за них багато* (Головко, II, 1957, 497); *А щоб більше не літали В нього мухи в голові — Ми його переобрали З бригадирів в рядові* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 223).

ПЕРЕОБИРА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **переобира́ти.**

ПЕРЕОБЛА́ДНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переобладна́ти.**

ПЕРЕОБЛАДНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобладна́ти.**

ПЕРЕОБЛАДНА́ТИ *див.* **переобла́днувати.**

ПЕРЕОБЛА́ДНУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобла́днувати.**

ПЕРЕОБЛА́ДНУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОБЛАДНА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Обладнувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Товариші,— почав він,— і видно було, що йому важко говорити.— Ферми наші треба переобладнувати* (Тют., Вир, 1964, 120); *«Швидкісною обробкою хліба» можна назвати молотьбу машиніста Миколи Григоренка з Кіровоградщини. Переобладнавши барабан МК-1100, він збільшив число оборотів його з 1150 на хвилину до 1440* (Вол., Самоцвіти, 1952, 205).

ПЕРЕОБЛА́ДНУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **переобла́днувати.**

ПЕРЕОБЛІ́К, у, *ч.* Дія за знач. **переоблікува́ти, переоліко́вувати.** *У кооперації відчули руку нового голови. Саченко зробив переоблік, ретельно записував усе до книг* (Бойч., Молодість, 1949, 170): *Йому, певно, доведеться вечеряти холодним борщем, коли ще Ольга наварила, бо в неї знову ревізія, переоблік* (Кучер, Трудна любов, 1960, 4).

ПЕРЕОБЛІКО́ВИЙ, а, е. Стос. до переобліку.

ПЕРЕОБЛІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОБЛІКУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Провадити новий, повторний облік, обліковувати заново.

ПЕРЕОБЛІКУВА́ТИ *див.* **переоліко́вувати.**

ПЕРЕО́БМІР, у, *ч.*, *спец* Повторний обмір.

ПЕРЕОБМОЛО́Т, у, *ч.* Повторний обмолот. — *Учора збори були. Так дядькові Харитонові з переобмолоту іще десять пудів припало!* (Головко, I, 1957, 313).

ПЕРЕОБМУНДИРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переобмундирува́ти.**

ПЕРЕОБМУНДИРО́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобмундиро́вувати.**

ПЕРЕОБМУНДИРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОБМУНДИРУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Обмундировувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОБМУНДИРО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕОБМУНДИРУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Обмундировуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Час плине, настають холоди, і гітлерівська армія на радянсько-німецькому фронті переобмундироваться по-зимовому* (Козл., Щури.., 1956, 193); // *розм.* Одягатися в щось інше. — *Візьміть мов,— одразу запропонував Федір. — Шинелю, кашкета, а захочете, то й піджака. Переобмундировуйтесь* (Логв., Давні рани, 1961, 141).

2. *тільки недок.* Пас. до **переобмундиро́вувати.**

ПЕРЕОБМУНДИРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобмундирува́ти.** *З 1862 р. царизм почав проводити військову реформу. Було здійснено ряд заходів, зв'язаних з перебудовою армії. Проведено переозброєння і переобмундирування армії* (Іст. УРСР, I, 1953, 482).

ПЕРЕОБМУНДИРУВА́ТИ *див.* **переобмундиро́вувати.**

ПЕРЕОБМУНДИРУВА́ТИСЯ *див.* **переобмундиро́вуватися.**

ПЕРЕОБПИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Взаємне обпилювання всіх або багатьох рослин. *Схрещування ж при вільному переобпилюванні, як правило, проводяться в польових умовах на великих ділянках машинного посіву, в спеціально організованих для цього розсадниках* (Вісник АН, 8, 1957, 53).

ПЕРЕО́БРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переобра́ти.**

ПЕРЕОБРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобра́ти.** *До початку відкриття курсів лишалося часу не багато, і було вирішено переобрання голови колгоспу не відкладати* (Добр., Тече річка.., 1961, 303).

ПЕРЕОБРА́ТИ *див.* **переобира́ти.**

ПЕРЕОБТЯ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переобтя́жити.** *Переобтяжені здобиччю, поверталися татарські загони до коша* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 157); [Б е р е ж н и й:] *На дамбу Світловидова потрібні гори лісу. А зараз війна. Транспорт переобтяжений...* (Баш, П'єси, 1958, 79); * Образно. *Переобтяжений враженнями, як бджола пергою, вертається* [Павло] *у Князівку до тестя* (Головко, II, 1957, 488).

2. *у знач. прикм.* Западто, понад міру навантажений. *Переобтяжений літак.. зробив.. довгий пробіг, поки злетів у повітря* (Трубл., Шхуна.., 1940, 118).

ПЕРЕОБТЯ́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **переобтя́жуватися.** *Він дав згоду, незважаючи на всю свою переобтяженість, негайно ж взятися за вивчення, а далі й лікування сердешної пацієнтки* (Смолич, II, 1958, 95); *Їй уже не раз пропонували різні доручення, та вона посилається на свою переобтяженість по школі* (Гур., Новели, 1951, 202).

ПЕРЕОБТЯ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобтя́жити** і **переобтя́житися.**

ПЕРЕОБТЯ́ЖИТИ *див.* **переобтя́жувати.**

ПЕРЕОБТЯ́ЖИТИСЯ *див.* **переобтя́жуватися.**

ПЕРЕОБТЯ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобтя́жувати** і **переобтя́жуватися.**

ПЕРЕОБТЯ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОБТЯ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Навантажувати надмірно, більше, ніж можливо. — *Товариш Канушевич, машиніст із Дніпрельстану.— Застряв на острові, а йому треба поспішати на роботу,— відповіла Флора Германівна й додала, що він не переобтяжить машину* (Коцюба, Нові береги, 1959, 238).

2. *перен.* Западто обтяжувати кого-небудь надмірною роботою, інформацією і т. ін. *В цьому випадку, влаштовуючи по черзі вистави з одної чи другої категорії, управа театру цим самим давала б артистам змогу перепочити і вивчити ролі, не переобтяжувала б їх понад силу* (Фр., XVI, 1955, 202); *Щоб не переобтяжувати вашої уваги, я цими прикладами і обмежусь* (Довж., III, 1960, 220); — *Ви, Миколо Дмитровичу, даремно переобтяжили й себе самого, і лаборанток* (Шовк., Інженери, 1956, 178).

ПЕРЕОБТЯ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕОБТЯ́ЖИТИСЯ**, жуся, жишся, *док.* 1. Навантажуватися надмірно, більше, ніж можливо.

2. *тільки недок.* Пас. до **переобтя́жувати.**

ПЕРЕОБУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **переобува́ти.**

ПЕРЕОБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕОБУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **перезува́ти.**

ПЕРЕОБУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕОБУ́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док., розм.* Те саме, що **перезува́тися.** *Солдати вдивлялись у далечінь, сподіваючись побачити будь-яке людське селище, аби влаштувати там зупинку, перепочити трохи, переобутися* (Шиян, Гроза.., 1956, 79); *Куди спішать вони* [солдати] *під вечір по цій зав'юженій землі? Зайшли б до хати, біля печі переобулися в теплі* (Голов., Поезії, 1955, 102).

ПЕРЕОБУ́ТИ *див.* **переобува́ти.**

ПЕРЕОБУ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переобу́ти.**

ПЕРЕОБУ́ТИСЯ *див.* **переобува́тися.**

ПЕРЕО́ГЛЯД, у, *ч.* Повторний огляд. *Переогляд інвалідів I групи провадиться один раз на два роки, а інвалідів II і III груп один раз на рік* (Лікар. експертиза.., 1958, 168).

ПЕРЕОГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕОГЛЯ́НУТИ,** ну, неш, *док., перех.* Оглядати знову, робити повторний огляд.

ПЕРЕОГЛЯ́НУТИ *див.* **переогляда́ти.**

ПЕРЕОГЛЯ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переогля́нути.**

ПЕРЕОДІВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **переодіва́ти** і **переодіва́тися.**

ПЕРЕОДІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕОДІ́ТИ,** і́ну, і́неш, *док., перех., розм.* Те саме, що **переодяга́ти.** *Ліля її* [ляльку] *по десять раз на день переодіває, перш по одному платтю, а після всі разом — одне на друге* (Л. Укр., V, 1956, 5).

ПЕРЕОДІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕОДІ́ТИСЯ,** і́нуся, і́нешся, *док., розм.* Те саме, що **переодяга́тися.** *Коли переодівся Василь — панич-паничем та й годі, чоботи, правда, не по нозі* (Мирний, IV, 1955, 117).

ПЕРЕОДІ́ТИ *див.* **переодіва́ти.**

ПЕРЕОДІ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переоді́ти.**

ПЕРЕОДІ́ТИСЯ *див.* **переодяга́тися.**

ПЕРЕОДЯГА́ЛЬНЯ, і, *ж., розм.* Приміщення, в якому зберігається одяг та взуття робітників, коли вони працюють у спецодязі. *Вийшовши з переодягальні, Тобиш просто перед дверима побачив «Москвича» Чаброва, який тільки-но зупинився* (Хор., Місто.., 1962, 116).

ПЕРЕОДЯГА́ННЯ, *рідко* **ПЕРЕДЯГА́ННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **переодяга́ти** і **переодяга́тися.** *На долівці лежав якийсь-то лист... на рожевому папері... Мабуть, при переодяганні випав він...* (Хотк., I, 1966, 47); *Кивнувши слугам, знову взявся* [пан] *до переодягання, щоб покрасуватись бодай перед чумацтвом* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 24); *Я.. переглядав газету, чекаючи, доки Тайах закінчить усі свої передягання* (Ю. Янов., II, 1958, 159); *Переодягання не забирає багато часу. Троє партизанів вирушають в експедицію. Шалва в погонах прапорщика* (Бурл., М. Гопта, 1959, 249); *Крім пісень і танців* [на весіллі] *для багатьох районів характерне переодягання. Скажімо, коли починають грати танець «Чоботи», кілька людей переодягаються в ковалів, беруть обценьки, молотки* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 46).

ПЕРЕОДЯГА́ТИ *і рідко* **ПЕРЕДЯГА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕОДЯГНУ́ТИ** *і рідко* **ПЕРЕДЯГНУ́ТИ,** дягну́, дя́гнеш *і* **ПЕРЕОДЯГТИ́** *і рідко* **ПЕРЕДЯГТИ́,** дягну́, дя́гнеш, *док.* 1. Одягати кого-небудь в інший одяг. [Н а т а ш а:] *Миша, я твою маму переодягну в чорне плаття моєї покійної мами!* (К.-Карий, III, 1961, 71); *Переодягнути в солдатську форму;* // Знімаючи один костюм, одягати інший.

2. Одягати кого-небудь незвично з метою маскування, зміни зовнішності і т. ін.

ПЕРЕОДЯГА́ТИСЯ *і рідко* **ПЕРЕДЯГА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕОДЯГНУ́ТИСЯ** *і рідко* **ПЕРЕДЯГНУ́ТИСЯ,** дягну́ся, дя́гнешся *і* **ПЕРЕОДЯГТИ́СЯ** *і рідко* **ПЕРЕДЯГТИ́СЯ,** дягну́ся, дя́гнешся, *док.* 1. Знімаючи один одяг, одягати на себе інший. *Увійшли у свою хату — вона боржій до вбирання, в краще переодягається* (Вовчок, I, 1955, 171); *Курбала довго вовтузився на кузні, хекаючи, скидав одіж, взуття, переодягаючись у чисте хатнє* (Досв., Вибр., 1959, 314); *Старий батько.. переодягся: скинув синій старенький жупан і надів сюртук* (П.-Лев., IV, 1956, 172); [Х у с а:] *Так от: доволі перевені править, іди, переодягнись,— бо гості будуть* (Л. Укр., III, 1952, 166); — *Він тепер на заводі і днює і ночує. Додому приходить раз на тиждень. Скупається, переодягнеться і знову на завод* (Кучер, Чорноморці, 1956, 397); *В роздягальні я швидко переодягнувся в свій постійний одяг, скинув парик і почав стирати фарби з обличчя* (Сміл., Санько, 1957, 231); * Образно. *Минало літо.. І молодий сад почав переодягатись. На зелений шовк його одежі лягли рожеві й червонуваті плями* (Ткач, Плем'я.., 1961, 264).

2. Одягатися незвично з метою маскування, зміни зовнішності і т. ін. [О р д и к:] *Переодягатися в німецьку форму не до лиця нам. Це гітлерівці роблять, переодягаються у нашу форму* (Корн., II, 1955, 45); — *Кидаймо оцю каторжну службу, поперебираймось за старців, начепим торби та ходім просити під Михайлівський монастир. Переодягнемось так, що ніхто й не впізнає* (Н.-Лев., IV, 1956, 313); — *Ну що ж,— каже командир корпусу,— зараз форма буде.— Зняв трубку, подзвонив у телефон — не пройшло й п'яти хвилин, як приносять мені форму. Да-а-а... Переодягся я, поголився, набризкався.. дорогими духами і пішов у ліс* (Тют., Вир, 1964, 262); // *ким.* Вбиратися так, щоб зовні бути подібним до кого-небудь. *Переодягнувшись кочегаром, на паровозі свого батька Щорс уночі прибуває до Сновська* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 38); *Переплила баба ріку, сховала човна в очереті, а сама переодяглась старчихою та й пішла до будинку* (Вас., II, 1959, 427); * Образно. *Діалектика історії така, що теоретична перемога марксизму змушує ворогів його переодягатися марксистами* (Ленін, 23, 1972, 3); // *театр.* Одягатися в інший одяг для виконання ролі. *Ольга не мала зараз часу, щоб з нею розмовляти, бо треба було їй переодягнутися та загримірюватися* [загримуватися] (Шиян, Баланда, 1957, 207).

ПЕРЕОДЯ́ГНЕНИЙ, *рідко* **ПЕРЕДЯ́ГНЕНИЙ,** а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переодягти́,** **передягти́** і **переодягти́ся,** **передягти́ся.** *Віталій Стратонович виходить із світлиці, через якийсь час повертається переодягнений, в шовковій сорочці та синіх китайкових шароварах* (Стельмах, I, 1962, 81); *Легко й весело влітав в двері панна Рома, переодягнена в шовки* (Вас., III, 1960, 242); *Було багато масок, штук 200 (китайці, рицарі, араби, човен з рибаками, мужчини, переодягнені жінками..)* (Коцюб., III, 1956, 428).

ПЕРЕОДЯ́ГНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переодягну́ти** і **переодягну́тися.** — *Таке переодягнення не обов'язкове для наших гостей,— пояснив зразу ж Нен-Сагор,— але мій обов'язок — зробити всім вам таку пропозицію* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 345); *Плаття було для неї трохи широке, але загалом переодягнення надзвичайно змінило її* (Трубл., Шхуна.., 1940, 52).

ПЕРЕОДЯГНУ́ТИ *див.* **переодяга́ти.**

ПЕРЕОДЯ́ГНУТИЙ, *рідко* **ПЕРЕДЯ́ГНУТИЙ,** а, е.

Діепр. пас. мин. ч. до **переодягну́ти** і **передягну́ти**. — *От історія. Що ж мені з нею робити? — подумав Тимко.—А що, коли це шпигун, переодягнутий у жіночу одежу, і прикинувся божевільним* (Тют., Вир, 1964, 355); *Кесар Борис із боярами своїми й переодягнутими легіонерами наробили чимало зла й завдали неймовірної шкоди руській раті* (Скл., Святослав, 1959, 507); * У порівн. *Молодиця з немовлям на руках — білолиця, незагоргла. Наче переодягнута панночка* (Головко, II, 1957, 454).

ПЕРЕОДЯГНУ́ТИСЯ *див.* **переодяга́тися.**

ПЕРЕОДЯГТИ́ *див.* **переодяга́ти.**

ПЕРЕОДЯГТИ́СЯ *див.* **переодяга́тися.**

ПЕРЕОЗБРО́ЄНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переозбро́їти.**

ПЕРЕОЗБРО́ЄНІСТЬ, пості, *ж.* Стан за знач. **переозбро́ювати.**

ПЕРЕОЗБРО́ЄННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переозбро́їти** і **переозбро́їтися.** *Фашизм зміцнився і зумів провести переозброєння Німеччини за допомогою американських і англійських монополій, які розглядали його як ударну силу антикомунізму* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 17); *Технічне переозброєння — найбільш ефективна форма впровадження найновіших досягнень науково-технічного прогресу на діючих підприємствах* (Ком. Укр., 2, 1966, 27); * Образно. *Знаменний перелом, що стався в творчості Рильського початку 30-х років, виявився насамперед в ідейному переозброєнні поета, в докорінній зміні його ставлення до дійсності* (Іст. укр. літ., II, 1956, 127).

ПЕРЕОЗБРО́ЇТИ *див.* **переозбро́ювати.**

ПЕРЕОЗБРО́ЇТИСЯ *див.* **переозбро́юватися.**

ПЕРЕОЗБРО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переозбро́ювати** і **переозбро́юватися.**

ПЕРЕОЗБРО́ЮВАТИ, юю. юєш, *недок.*, **ПЕРЕОЗБРО́ЇТИ**, о́ю, о́їш, *док.*, *перех.* 1. Озброювати заново, по-іншому, забезпечувати новою зброєю. *Вільгельм I вбільшив армію і почав її переозброювати, готуючись до війни* (Нова іст., 1956, 203).

2. *перен.* Постачати новими засобами виробництва. *Розвиток важкої промисловості в нашій країні дав змогу переозброїти сільське господарство, зробити його найбільш крупним і найбільш механізованим у світі* (Колг. Укр., 2, 1954, 2); *Треба було переозброїти новою технікою всю нафтову промисловість* (Допч., II, 1956, 140).

ПЕРЕОЗБРО́ЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕОЗБРО́ЇТИСЯ**, о́юся, о́їшся, *док.* 1. Озброюватися заново, по-іншому, міняти своє озброєння на нове. *Матроси переозброюються, залишають море і грізними лавами йдуть захищати республіку на суші* (Укр. літ., 10, 1957, 127).

2. *перен.* Отримувати нові засоби виробництва. *За останні роки у вугільній промисловості Донбасу сталися значні зміни... Шахти переозброїлись технічно, одержали багато нових, досконалих машин і механізмів* (Рад. Укр., 6.I 1965, 2).

ПЕРЕОЗВУ́ЧЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переозву́чити.**

ПЕРЕОЗВУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переозву́чити.** *Велика і складна робота по переозвученню фільму («Путівка в життя») закінчується* (Веч. Київ, 6.V 1957, 4).

ПЕРЕОЗВУ́ЧИТИ *див.* **переозву́чувати.**

ПЕРЕОЗВУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переозву́чувати.**

ПЕРЕОЗВУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОЗВУ́ЧИТИ**, чу, чиш, *док.*, *перех.* Озвучувати ще раз, повторно або заново, по-іншому (кінофільм).

ПЕРЕОЗВУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, *недок.* Пас. до **переозву́чувати.** *Переозвучується один з епізодів картини.*

Це велика і копітка робота (Веч. Київ, 6.V 1957, 4).

ПЕРЕОКУЛІРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОКУЛІ́РУВА́ТИ**, іру́ю, іру́єш, *док.*, *перех.* Окулірувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Через 10—12 днів після окулірування обв'язку ослаблюють і переокулірують ті пагони, де вічка не прижились* (Сад. і ягідн., 1957, 187).

ПЕРЕОКУЛІ́РУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переокулі́рува́ти.** *Якщо весною виявиться, що у частини підщеп загинули окуліровані вічка, то на таких підщепах кісточкових порід провадять весняне переокулірування* (Колг. Укр., 3, 1957, 30).

ПЕРЕОКУЛІ́РУВА́ТИ *див.* **переокулі́ро́вувати.**

ПЕРЕО́Р, у, *ч.* Дія за знач. **перебрювати, переора́ти.**

ПЕРЕОРА́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переора́ти.** *Молодий — будь вічно молодим! .. Переорана, непоборена, Вся земля твоя — твій рідний дім* (Перв., I, 1958, 475); *З-під шапчини на гладеньке, але вже переоране глибокою борозенкою чоло* [юнака] *спадають густі кучері буйного, русявого чуба* (Коз., Гарячі руки, 1960, 15); // **перебрано**, *безос. присудк. сл.* * Образно. *Люди орють землю, а літа — душу. Ох, і переорано її, оцю мужицьку душу, і вздовж, і впоперек* (Стельмах, I, 1962, 629).

ПЕРЕОРА́ТИ *див.* **перебрювати.**

ПЕРЕОРГАНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **переорганізува́ти** і **переорганізува́тися.**

ПЕРЕОРГАНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переорганізува́ти.**

ПЕРЕОРГАНІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОРГАНІЗУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Організовувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОРГАНІЗО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕОРГАНІЗУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Організовуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **переорганізо́вувати.**

ПЕРЕОРГАНІЗУВА́ТИ *див.* **переорганізо́вувати.**

ПЕРЕОРГАНІЗУВА́ТИСЯ *див.* **переорганізо́вуватися.**

ПЕРЕОРІЄНТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **переорієнтува́ти** і **переорієнтува́тися.**

ПЕРЕОРІЄНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОРІЄНТУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Орієнтувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОРІЄНТО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕОРІЄНТУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Орієнтуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Замовкли й батареї, переорієнтовуючись на пряму наводку, щоб розстрілювати ворога* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 381); *Ганебно програвши ставку на Гітлера, Ватікан переорієнтувався на реакційні сили Америки* (Мельн., Обличчя.., 1960, 23); — *А ти надовго застряв? — допитувавсь Дуднович.— Та як накажуть. Наше діло солдатське.— Швидко ж ти переорієнтувався, брате* (Гончар, Людина.., 1960, 214).

2. *тільки недок.* Пас. до **переорієнто́вувати.**

ПЕРЕОРІЄНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переорієнтува́ти** і **переорієнтува́тися.**

ПЕРЕОРІЄНТУВА́ТИ *див.* **переорієнто́вувати.**

ПЕРЕОРІЄНТУВА́ТИСЯ *див.* **переорієнто́вуватися.**

ПЕРЕОРКЕСТРО́ВКА, и, *ж.* Повторна оркестровка.

ПЕРЕОРКЕСТРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОРКЕСТРУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Оркеструвати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОРКЕСТРУВА́ТИ *див.* **переоркестро́вувати.**

ПЕРЕО́РОК, рка, *ч.*, *розм.* Переоране місце, проорана смуга на грунтовій дорозі. *Вона дала остроги мотоциклові й потрусилася через грудда й переорки степової дороги* (Ю. Янов., Київ. опов., 1948, 46).

ПЕРЕО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебрювати.**

При докорінному поліпшенні лук і пасовищ на кислих грунтах вапно слід вносити перед їх переорюванням (Хлібороб Укр., 8, 1966, 9); *Основне органічне добриво вносити на Поліссі краще з осені під оранку на зяб. Якщо добрив восени перед оранкою не вносили, то їх слід внести навесні перед переорюванням зябу* (Колг. Укр., 4, 1961, 7).

ПЕРЕО́РЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПЕРЕОРА́ТИ,** орю, ореш, *док., перех.* 1. Орати, обробляти землю плугом у перший раз. *В умовах України ефективнішим є корінне поліпшення лук. Полягає воно в тому, що площу природних сіножатей і пасовищ переорюють і засівають багаторічними та однорічними травами* (Колг. Укр., 4, 1955, 13); *На землях, які понад 30 років тому вперше переорали трактори,.. працює Макар Онисимович Посмітний — двічі Герой Соціалістичної Праці* (Цюпа, Україна.., 1960, 239); * Образно. *Велетенський плуг, що переорює стару цілину життя, увійшов у поезію Тичини образом нового епосу* (Мал., Думки.., 1959, 9); // *перен.* Змішувати землю так, наче вона оброблена плугом. — *Війна, сину, це щось страшне. Кулі так густо літають, що переорюють землю, як плугом...* (Ірчан, I, 1958, 316).

2. Орати ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Егеж! якби-то дав бог* [дощика]*! А то хто його зна, що й робити, хоч бери та переорюй все поле вдруге!* — *обізвався журливо один господар* (Л. Укр., III, 1952, 476); *Коли пар після збирання кукурудзиння довелося переорювати, тракторні плуги, разом з грунтом та корінням кукурудзи, вигорнули нагору й приорані в свій час органічні добрива* (Орос., Зел. повіть, 1961, 23); // *на що.* Оранкою готувати землю під іншу культуру. *Він щоразу бігав до його* [поля] *навідуватись, милуватися густим, як щітка, житом, чорною ріллею, що так чепурно переорав Орищин кум на ярину* (Мирний, IV, 1955, 213).

Переора́ти на по́піл — зовсім виснажити землю. [Харитон:] *Одначе ж за прадідів хліб родив?..* [Роман:] *Тоді земля мала силу; а тепер вже переорали її на попіл, знесилили* (Кроп., II, 1958, 13).

3. Орати все або багато, одне за одним (поле, лан і т. ін.). *Помучений кріпак.. переорював панські лани та засівав на панський прибуток* (Мирний, I, 1949, 324); *Коли, глибоко забираючи, переорав він за кілька днів величезний лан і клапті поля обернулись на єдину безмежну оксамитову ниву,— всі зупинились* (Довж., I, 1958, 84); *Видно, не один гектар грунту перекопали та переорали вони* [руки] *за своє півстоліття* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 219).

4. Орючи для затримки чого-небудь, проводити поперечну борозну. *Другого дня кілька гусеничних тракторів вийшли на поле колгоспу імені Будьонного, щоб переорати шляхи струмкам і струмочкам* (Збан., Переджнив'я, 1955, 315); // *перен.* Утворювати поперечну борозну на чому-небудь. *Спека ще не вмерла. Дорога, наморщившись, лежала байдужо й ліниво. Глибока балка переорювала поле* (Гуц., Скупана.., 1965, 214); *Блискавиця, неначе «катюша», Переорює небо навпіл* (Стельмах, Жито.., 1954, 44); // *безос.* — *І сорочку підіймай,— гукнув ще хтось.* — *Еге ж, так і є. Бачу ж, що кров засохла. Через весь живіт переорало. Певне, теж осколком чи каменем* (Коз., Гарячі руки, 1960, 156).

5. *у сполуч. із сл.* межа. Захоплювати при оранці частину чужої, відділеної межею землі. — *Якби я собі з Юрком добре заходив, то його би не кортіло межу переорювати* (Март., Тв., 1954, 117); // Нищити оранкою межі між полями з метою об'єднати їх, ліквідувати приватну власність на землю. — *Громадяни хлібороби! Сьогодні в нас перша колективна весна. Переоремо межі, оновимо нашу рідну землю!* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 73).

◇ **Межу́ переора́ти** *див.* **межа́.**

ПЕРЕОРЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перебрювати.**

ПЕРЕОСМИ́СЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переосми́слити.** *Соціальні жаргони або зникли разом з своїми носіями, втративши значення засобу живого обміну досвідом, або ж віддали все, що було в них цінного, здебільшого стильове зафарблення, в загальнонаціональну мову і переосмислені в ній* (Талант.., 1958, 116); // **переосми́слено,** *безос. присудк. сл. В ряді статей, опублікованих в УРЕ, на основі нових даних науки було переосмислено застарілі уявлення* (Колг. Укр., 3, 1966, 51).

ПЕРЕОСМИ́СЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переосми́слити, переосми́слювати.** *Продовження і новаторське переосмислення кожною літературою всього життєздатного з власних національних традицій найтісніше переплітається з освоєнням і перенесенням на новий грунт досвіду інших братніх літератур* (Про багатство л-ри, 1959, 42); *Зараз на Україні широко побутує народне весілля. Для нього характерне переплетення старих народних традицій з новими, переосмислення багатьох елементів дореволюційного весілля* (Нар. тв. та етн., 3, 1962, 36); *Треба постійно пам'ятати, що збагачення мови іде, безперечно, не тільки шляхом прямого утворення нових слів, неологізмів, а й шляхом переосмислення слів давніх* (Рильський, III, 1956, 95).

ПЕРЕОСМИ́СЛИТИ *див.* **переосми́слювати.**

ПЕРЕОСМИ́СЛЮВАТИ, я, *с.* Дія за знач. **переосми́слювати.** *Роки громадянської війни для багатьох наших живописців, графіків, скульпторів були роками переосмислювання дійсності, революційних подій, шукання нового, ідейного звучання творів, поставлених на службу інтересам трудящих у ігній боротьбі за нове життя* (Мист., 5, 1957, 5).

ПЕРЕОСМИ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕОСМИ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех.* Осмислювати по-своєму або по-іншому. *Все краще, все пожиточне, засвоюючи і переосмислюючи, використовував і використовує народ у своїй творчості* (Рильський, III, 1956, 156); *Будучи найвищим досягненням світової культури, ленінізм разом з тим втілив у собі і переосмислив з марксистських позицій кращі традиції передової російської культури* (Рад. літ-во, 9, 1965, 8).

ПЕРЕОСМИ́СЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **переосми́слювати.** *Поезія Шевченка не тільки зберігав свою первозданну цінність, вона заново переосмислюється і все глибше усвідомлюється кожним новим поколінням* (Мист., 1, 1961, 22).

ПЕРЕОСНАСТИ́ТИ *див.* **переоснащувати.**

ПЕРЕОСНАСТИ́ТИСЯ *див.* **переоснащуватися.**

ПЕРЕОСНАЩА́ТИ *див.* **переоснащувати.**

ПЕРЕОСНАЩА́ТИСЯ *див.* **переоснащуватися.**

ПЕРЕОСНА́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переоснасти́ти.**

ПЕРЕОСНА́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переоснасти́ти.** *Технічне переоснащення нафтової промисловості Прикарпаття різко збільшило видобуток нафти* (Гірн. пром.., 1957, 96).

ПЕРЕОСНА́ЩУВАТИ, ую, уєш *і* **ПЕРЕОСНАЩА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕОСНАСТИ́ТИ,** ащу́, асти́ш, *док., перех.* Оснащувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОСНА́ЩУВАТИСЯ, ується *і* **ПЕРЕОСНАЩА́ТИСЯ,** а́ється, *недок.*, **ПЕРЕОСНАСТИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* Оснащуватися заново, по-іншому. *У роки першої п'ятирічки переоснащувалась вугільна промисловість Донбасу — замість обушка почали запроваджувати відбійні*

молотки і врубові машини, механічну відкатку вугілля (Іст. УРСР, II, 1957, 387).

ПЕРЕОФО́РМИТИ *див.* **переоформля́ти.**

ПЕРЕОФО́РМИТИСЯ *див.* **переоформля́тися.**

ПЕРЕОФО́РМЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переофо́рмити;** // **переофо́рмлено,** *безос. присудк. сл. Переоформлено по-новому зал, експонати якого відображають останній період життя і діяльності В. І. Леніна* (Веч. Київ, 20.VIII 1962, 1).

ПЕРЕОФО́РМЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переофо́рмити.**

ПЕРЕОФО́РМЛЮВАТИ *див.* **переоформля́ти.**

ПЕРЕОФО́РМЛЮВАТИСЯ *див.* **переоформля́тися.**

ПЕРЕОФОРМЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПЕРЕОФО́РМЛЮВАТИ,** юю, ю́єш, *недок.,* **ПЕРЕОФО́РМИТИ,** млю, миш; *мн.* переофо́рмлять; *док., перех.* Оформляти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОФОРМЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся *і* **ПЕРЕОФО́РМЛЮВАТИСЯ,** юю́ся, юєшся, *недок.,* **ПЕРЕОФО́РМИТИСЯ,** млюся, мишся; *мн.* переофо́рмляться; *док.* Оформлятися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОХОЛО́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч до **переохолоди́ти.**

2. *у знач. прикм., спец.* Який має температуру нижчу, ніж температура твердіння, замерзання. *Скло — це переохолоджена рідина з великою в'язкістю* (Знання.., 2, 1967, 2); // Надто, дуже холодний *Бере* [Галя] *молоко з холодильника і п'є просто з пляшки, переохолоджене* (Перв., Дикий мед, 1963, 8).

ПЕРЕОХОЛО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переохолоди́ти** і **переохолоди́тися.** *Щоб не допустити переохолодження двигуна при роботі, а також щоб прискорити прогрівання його після пуску, в системі охолодження.. установлюється термостат* (Автомоб., 1957, 51); *Під час епідемій грипу слід уникати перевтоми, переохолодження, а також перегрівання організму* (Наука.., 3, 1959, 33).

ПЕРЕОХОЛО́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **переохоло́джувати** і **переохоло́джуватися.**

ПЕРЕОХОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕОХОЛОДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех.* Дуже, занадто охолоджувати; // *спец.* Охолоджуючи, доводити до температури нижчої, ніж температура твердіння, замерзання.

ПЕРЕОХОЛО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся. *недок.,* **ПЕРЕОХОЛОДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док* 1. Дуже, занадто охолоджуватись. *Двигун не повинен переохолоджуватися, бо при цьому втрачається корисне тепло* (Підручник шофера.., 1960, 39).

2. *тільки недок.* Пас. до **переохоло́джувати.**

ПЕРЕОХОЛОДИ́ТИ *див.* **переохолоди́ти.**

ПЕРЕОХОЛОДИ́ТИСЯ *див.* **переохоло́джуватися.**

ПЕРЕОЦІ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переоці́нити.** *Переоцінені й недооцінені, Мої колеги поруч йдуть. То в сяйві слави, то затінені Верставмо житейську путь* (Дмит., Київські кручі, 1962, 113).

ПЕРЕОЦІ́НИТИ *див.* **переоці́нювати.**

ПЕРЕОЦІ́НКА, и, *ж.* Дія за знач **переоці́нювати,** **переоці́нити.** *Переоцінка основних фондів, проведена за станом на 1 січня 1960 року, дала змогу ліквідувати різнобій в оцінці однотипного устаткування, будівель і споруд* (Ком. Укр., 2, 1966, 29); *Мати пророкувала синові медичну кар'єру.., але екзамени до медичного інституту Андрій не склав.. Для матері це був удар. Для Андрія теж. Але згодом він зробив переоцінку поглядів на майбутню професію* (Ткач, Плем'я.., 1961, 167).

◇ **Переоці́нка** [**всіх**] **ці́нностей** — серйозний перегляд і зміна поглядів, уявлень і т ін. [Терень:] *А з Сльозкіним у нього давно порвано. Переоцінка цінностей. І от бачиш, почав вивчати марксизм* (Мик., I, 1957, 168).

ПЕРЕОЦІ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переоці́нювати.** *Ще за рік до арешту долинули до Тараса Григоровича чутки, що Брюллов переживає якусь внутрішню кризу, якесь переоцінювання колишніх естетичних норм* (Тулуб, В степу.., 1964, 298).

ПЕРЕОЦІ́НЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.,* **ПЕРЕОЦІ́НИТИ,** іню́, і́ниш, *док., перех.* 1. Оцінювати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Переоцінив і переосмислив критик* [Л. Новиченко] *багато віршів раннього Рильського* (Рад. літ-во, 9, 1967, 88); *Ми намагались переоцінити застарілі традиції, знайти шляхи нового революційного театру, про який мали надто невиразне уявлення* (З глибин душі, 1959, 11).

◇ **Переоці́нювати** (**переоці́нити**) [**всі**] **ці́нності** — серйозно переглядати і змінювати погляди, уявлення і т. ін.— *Зараз усі ми опинилися в однаковому, дуже важкому стані.— говорив цей погляд,— доводиться переоцінювати цінності, а це процес дуже болючий, нагадує перев'язку опеченого тіла, коли тобі повільно віддирають присохлі бинти* (Собко, Срібний корабель 1961, 206).

2. Оцінювати надто високо, вище, ніж слід. *Про кожного з них Воронцов думає, кожному він хотів би зберегти життя: — Як? Що таке безпомилкова? Чи не переоцінюєш ти часом своїх людей? Чи вірно ти зважив запаси їхніх духовних сил?* (Гончар, III, 1959, 368); [Н о р м а:] *Дякую вам, та чи ви не вважаєте, сер, що ваша переміщенська політика злегка нагадує торгівлю рабами?* [Б е н т л і:] *Ти переоцінюєш компетенцію майора, Нормо* (Галан, I, 1960, 389); *Філіпчук глянув на Бронка поглядом, сповненим такої ненависті, що Бронкові мимохіть спало на думку: цього противника можна тільки недооцінити, але ніколи не переоцінити* (Вільде, Сестри.., 1958, 493).

◇ **Ва́жко** (**неможли́во**) **переоці́нити** — про те, що має виключно важливе значення. *Важко переоцінити його* [П. Тичини] *заслуги і громадсько-творчий авторитет серед мільйонів читачів* (Мал., Думки.., 1959, 8).

ПЕРЕОЦІ́НЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **переоці́нювати.** *На порозі космічної ери, в епоху бурхливого розвитку науки, окремі її галузі дещо переоцінюються* (Знання.., 4, 1968, 4).

ПЕРЕ́ПАД, у, *ч.* 1. Падіння води на місці порога, а також такий поріг *З часом, коли ріка виробляє своє ложе, вона повільно знижує виступи дна. На місці нерівностей дна утворюються незначні перепади води, які називаються порогами* (Курс. заг. геол., 1947, 105).

2. Східчаста споруда з бетону, залізобетону, каменю, дерева і т. ін., що регулює швидкість руху води у каналі з похилим дном. *Багатосхідчастий перепад являє собою ряд вертикальних стінок з горизонтальними площадками (східцями) між ними* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 94).

3. *спец.* Різниця рівнів температур і тисків у місці їх зміни. *Метеорологічні фактори — коливання температури повітря зранку, ввечері, дуже виразна відносна вологість, перепади барометричного тиску — мають великий вплив на стан хворих на бронхіальну астму в горах* (Фізіол. ж., VI, 6, 1960, 782).

ПЕРЕПАДА́ТИ, а́є, *недок.,* **ПЕРЕПА́СТИ,** адé, *док.* 1. *перев. недок.* Випадати нерівно, з проміжками (про опади). *Настала осінь з вітрами холодними, з дощами дрібними, а дедалі й сніжок став перепадати* (Л. Укр., III, 1952, 483); *За кілька днів вітри вивіяли вологу, якої із зими було малувато, бо сніги перепадали невеликі* (Тют., Вир, 1964, 73); *Було се ранком,— ранок славний, ясний, пахучий: уночі дощ перепав* (Вовчок, I.

1955, 252); // Траплятися час від часу, зрідка бувати (про природні явища). *Коли ж скінчилися дощі, стали морози перепадати, заслабла знов наша баба* (Григ., Вибр., 1959, 321).

2. *кому.* Ставати чиєюсь власністю, переходити в чиєсь користування. *Пан йому дякував за добрі порядки. Перепадала Серединському не одна зайва копійка* (Н.-Лев., I, 1956, 157); *Йому добре служити в пана: і гроші мав, і хліба перепадав йому чимало* (Коцюб., I, 1955, 60); *Селян з кріпаччини випустили і дали декому з них земельні наділи. Такий земельний наділ.. перепав і моєму дідові* (Україна.., 1, 1960, 8); // *розм.* Те саме, що **діставáтися** 5. *Микита звик до вбогої долі сирітської,.. забувся лічити ті стусани, що перепадали йому від дядини та дітей її* (Л. Янов., I, 1959, 304); [М и р о н:] *Таке ваше генеральське діло. Або груди в орденах, або морда в синяках. Правда, вашому брату синяків мало ставлять, більше нам перепадає, як завжди* (Корн., II, 1955, 18); [М о л о д и ц я:] *Я оце недавно загледіла, як летів він за селом на коні битим шляхом.* [К о з а к:] *Злякався, мабуть, щоб і йому не перепало, як розкаже усе Мар'яна* (Вас., III, 1960, 52).

◇ **Перепада́ти (перепа́сти) на горíхи (гостúнці** *і т. ін.*) *кому* — одержувати покарання, страждати від чого-небудь. *Звісно, найбільше при тих переговорах перепадало на горіхи старому Трацькому, в два огні поставленому між двома такими енергічними* [енергійними] *натурами, як син і жінка* (Фр., III, 1950, 379); *Вже бачив* [Потопальський], *що йому перепаде на гостинці за таке самоуправство* (Збан., Сеспель, 1961, 33); **Перепа́ло (перепадé** *і т. ін.*) **берéзової кáші** *кому:* а) когось відшмагали, побили різками; б) когось добре відчитали, полаяли. *Борисенко співчутливо подивився на Безсмертного. Тільки різні заяви і настирливі нагадування Киселя примусили Борисенка взятись за Безсмертного, бо інакше йому ще більше могло перепасти березової каші* (Стельмах, Правда.., 1961, 360).

3. *розм.* Падаючи, переміщатися з одного місця в інше (про воду, рідину взагалі). *Уже надходила осінь, води у Дніпрі ставало дедалі більше — вона з глухим гулом перепадала крізь відкриті щити* (Голов., Тополя.., 1965, 89); * Образно. *У них* [капіталістів Заходу] *одна думка: як би іскри нашого пожару не перепали на їхні покрівлі* (Ленін, 35, 1973, 311).

ПЕРЕПАДáТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕПáСТИСЯ,** адýся, адéшся, *док.*, *діал.* 1. Розпадатися. *Учепиться* [миша] *зубами в залізний прут,— гризь! Не видержав тонкий зубок — перепався надвоє...* (Мирний, I, 1954, 355).

2. Виснажуватися (від недоїдання, надмірної праці і т. ін.). — *Ой, наливай, дочко, хутчій отого зілля, бо я аж перепався, аж став тлінний од довгої служби!* — *сказав Масюк* (Н.-Лев., I, 1956, 589); — *Нехай ласкавий пан тримає в своїй економії кілька чеченців, не завадять вони,— обережно порадив Терентій Плачинда, який тепер аж перепався, бо роботи було до синього смутку, а наймити гуляли в лісах* (Стельмах, I, 1962, 640).

◇ **Перепáвся (перепáлася) на смик (на сухáр** *і т. ін.*) — дуже схуд, охляв, занедужав (схудла і т. ін.). *Уздрівши чоловіка, Олена обривала спів і починала докоряти, що він, Марко, і не обідав, і не вечеряв, і забувся за жінку, і сам перепався на смик* (Стельмах, Правда.., 1961, 439); — *Та з кобилою щось. Третій тиждень на ногу не стає. Перепалась — ну на сухар* (Головко, I, 1957, 145).

ПЕРЕПáДИСТИЙ, а, е, *діал.* Непостійний, мінливий. *Перепадиста зима: то сніг, то дощ* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПáЙКА, и, *ж.* Дія за знач. **перепáйовати, перепáювати.**

ПЕРЕПАКóВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепакувáти.**

2. *у знач. прикм.* Запакований (про все або багато чого-небудь). *На лавці й ліжку горою лежали дорогі сині пальта.. та ще якісь перепаковані клумаки* (Кучер, Трудна любов, 1960, 126).

ПЕРЕПАКóВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепакóвувати.**

ПЕРЕПАКóВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПАКУВáТИ,** ýю, ýєш, *док.*, *перех.* 1. Пакувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Пакувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕПАКóВУВАТИСЯ, ýюся, ýєшся, *недок.*, **ПЕРЕПАКУВáТИСЯ,** ýюся, ýєшся, *док.* 1. Пакуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. [Ю р к о:] *Микито! Що ти робиш? Ти ж чужі подушки пакуєш!* [М и к и т а:] *Чужі, кажеш? Ат, чорт! Я й забувся, що це чуже! (перепаковується)* (Мам., Тв., 1962, 258).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепакóвувати.**

ПЕРЕПАКУВáННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепакувáти.**

ПЕРЕПАКУВáТИ *див.* **перепакóвувати.**

ПЕРЕПАКУВáТИСЯ *див.* **перепакóвуватися.**

ПЕРЕПáЛ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перепáлювати, перепалúти** і **перепáлюватися, перепалúтися.**

2. *рідко.* Те саме, що **перегáр** 3. *Дихнувши їй в обличчя міцною махоркою і винним перепалом, вихопив* [Корж] *у неї дитину* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 123).

3. Надмірне обпалювання, випалювання чого-небудь, його стан або предмет як наслідок таких дій. *Випалювачі прагнуть, щоб сирець перетворився в цеглу без перепалу, чи недопалу, без тріщин і бою* (Колг. Укр., 2, 1958, 8); *Якщо ж випалювана маса вапняку складається з неоднорідних кусків, то утворюватиметься не тільки недопал, а перепал* (Таємн. вапна, 1957, 50).

ПЕРЕПáЛЕНИЙ, а, е 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепалúти.** *По другому боці моста стирчали голі високі горби, покриті лише низькою, подекуди перепаленою сонцем травою* (Кобр., Вибр., 1954, 84).

2. *у знач. прикм.* Який довго палили. *Вітер повівав од заводів, і далеко на полі було чути препаскудний противний сморід од перепалених кісток, од гнилого малясу* (Н.-Лев., II, 1956, 205).

3. *у знач. прикм.* Зіпсований надмірним обпалюванням, випалюванням і т. ін. *Парує куліш на припічку. Пахне смаженою цибулею і перепаленою олією* (Кир., Вибр., 1960, 368); * У порівн. *Старе, з'їдене шашіллю дерево рами розлітається на шматки, як перепалена глина* (Кол., На фронті.., 1959, 191).

ПЕРЕПáЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепалúти** 1.

ПЕРЕПáЛИЙ, а, е, *діал.* Виснажений недоїданням, надмірною працею і т. ін. *Не було їх годину чи й більше — повернулись уже на світанку, злі, понасурмлювані, на змилених перепалих конях* (Гончар, II, 1959, 120).

ПЕРЕПАЛúТИ *див.* **перепáлювати.**

ПЕРЕПАЛúТИСЯ *див.* **перепáлюватися.**

ПЕРЕПáЛКА, и, *ж.*, *розм.* 1. Те саме, що **перестрíлка.** *Маковей був у різних перепалках, але зараз йому здавалося, що він уперше оце потрапив під такий обстріл* (Гончар, III, 1959, 363); *Вночі перепалку вели ми коротку: Ходили в розвідку, взяли «язика»* (Нех., Під. зорею, 1950, 92).

◇ **Потрапля́ти в перепáлку (перепáлки)** — опинятися в скрутному становищі. *Молодший лейтенант Теличко був ветеран,.. з ним Сагайда не раз потрапляв у скрутні перепалки* (Гончар, III, 1959, 335); *Он Беккі не сміялася так з Тома Сойєра, хоч той потрапляв у куди складніші перепалки* (Чаб., Катюша, 1960, 127).

2. *перен.* Запекла галаслива суперечка; сварка. *Венера лайки не стерпіла, Юнону стала кобенить; І перепалка закипіла, Одна другу хотіла бить* (Котл., I,

1952, 246); *В диспуті Лебідь брав пасивну участь. Протягом усієї гарячої перепалки між Шафоростом і Надією він сидів спокійно, з іронічною посмішкою, ніби все те, про що сперечалися, йому вже давно відоме* (Баш, Надія, 1960, 129).

ПЕРЕПА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перепа́лювати** 1 і **перепа́люватися** 1. *Випалювання вапняків при дуже високій температурі приводить до перепалювання. Куски вапна утворюються більш щільні, темного кольору і менш пористі в порівнянні з нормально випаленим вапном* (Таємн. вапна, 1957, 48).

ПЕРЕПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕПАЛИ́ТИ**, алю́, а́лиш, *док.*, *перех.* 1. Псувати, нищити надмірним нагріванням. *Був собі коваль такий мудрий, що взявся лемеші чоловікові скувать, та багато заліза зопсував* [зіпсував], *перепалив, бо не вмів робити* (Україна.., I, 1960, 235); // Довго смажити, роблячи непридатним для споживання. [Є ф р о с и н а:] *Підіть-бо, мамо, у пекарню, а то Химка там все перепалить та переварить* (Н.-Лев., II, 1956, 483); // Шкодити (електричні пристрої). *Конопельський та його дружки захоплювались механічною майстернею. Через те захоплення вона простоювала кожного разу, як вони працювали біля станків. Коли не один, то другий вмудрявся перепалити пробки* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 150); // Висушуючи, знищувати рослини (про дію сонячних променів).

2. *на що.* Змінювати стан, властивості і т. ін. дією вогню. — *А щоб ти вже сам на той світ до чортів у гості повіявся та й ніколи не вертався звідти, щоб вони тебе на ковальське вугілля перепалили! — одразу ж обтрусивши рештки сну, залементувала* [жінка] (Стельмах, I, 1962, 569).

3. *перен.* Знемагати, знесилюватися від горя, переживання, пристрасного почуття і т. ін. *Заздрість, страшний огонь, незнаний.. молодому серцю, вибух у грудї* [грудях] *Андрія і грозив перепалити її на попіл* (Фр., VIII, 1952, 234); // *безос.* [К у к с а:] *У голові неначе у десятеро ступ товче!* [Д р а н к о:] *Нехай би товкло, чорт його побери: а тут серце спересердя перепалило тобі, мов на жужелицю!..* (Кроп., I, 1958, 178); // Відчувати жар, підвищення температури (звичайно внаслідок хвороби). *Марко відчув, що смага почала перепалювати йому губи* (Стельмах, Правда.., 1961, 450).

4. Палити все або багато чого-небудь (про цигарки тютюн і т. ін.). — *Якби ж то я один тут курив. А то ж — хто не прийде — чадить. Та все бомаги* [паперу] *просять. Що де не було — перепалили* (Речм., Весн. грози, 1961, 50).

5. *діал.* Спалювати. *Перепалив, попілець на море пустив* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕПАЛИ́ТИСЯ**, па́литься, *док.* 1. Псуватися від надмірного нагрівання. — *Коваль завжди мав пильнувати свого заліза, щоб воно у горні і не перепалилося, і недопалилося* (Кучер, Трудна любов, 1960, 376).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепа́лювати**.

ПЕРЕПА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепа́рити**.

ПЕРЕПА́РИТИ *див.* **перепа́рювати**.

ПЕРЕПА́РИТИСЯ *див.* **перепа́рюватися**.

ПЕРЕПАРУВА́ТИ, у́є, *док.*, *розм.* Перестати випаровуватися, парувати.

ПЕРЕПА́РЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепа́рювати**.

ПЕРЕПА́РЮВАТИ, юю. юєш, *недок.*, **ПЕРЕПА́РИТИ**, рю, риш, *док.*, *перех.* Парити більше, ніж треба, понад міру. *Перепарити молоко.*

ПЕРЕПА́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕПА́РИТИСЯ**, рюся, ришся, *док.* Паритися більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕПАСКУ́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перепаску́дити**.

ПЕРЕПАСКУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПАСКУ́ДИТИ**, джу, диш, *док.*, *перех.*, *розм.* Паскудити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕПАСКУ́ДИТИ *див.* **перепаску́джувати**.

ПЕРЕПА́СТИ *див.* **перепада́ти**.

ПЕРЕПА́СТИСЯ *див.* **перепада́тися**.

ПЕРЕПА́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепа́ювати**.

ПЕРЕПА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕПА́ЯТИ**, я́ю, я́єш, *док.*, *перех.* 1. Паяти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Паяти все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕПА́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перепа́ювати**.

ПЕРЕПА́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепая́ти**.

ПЕРЕПА́ЯТИ *див.* **перепа́ювати**.

ПЕРЕПЕКТИ́ *див.* **перепіка́ти**.

ПЕРЕПЕКТИ́СЯ *див.* **перепіка́тися**.

ПЕ́РЕПЕЛ, а, ч. Невеличка польова перелітна пташка родини фазанових, яка має темно-буре плямисте забарвлення. *Крикнув перепел в ярочку, Стрепет приснув над тернами; По кущах між дерезою Ходять дрохви табунами* (Щог., Поезії, 1958, 106); *Один перепел вже зовсім стомився в боротьбі з непогодою. Він опускався все нижче й нижче* (Коп., Як вони.., 1961, 95); * У порівн. *Івась не витерпів і, як перепел, пірхнув* [пурхнув] *від матері у кімнату* (Мирний, I, 1954, 240); *Володька, який мав бити тривогу, відчайдушно запіддьомкав перепелом* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 23).

ПЕРЕПЕЛЕНЯ́, я́ти, *с.* Пташа перепела. — *Глянь, дівка майже на відданні, а цілий тобі день грається: то з зайченятами, то курінчат або перепеленят повну пазуху напелехає* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 91); *Перелякана, мала Полем, навмання, Перепілка повела Перепеленя* (Бойко, Про 17 літ, 1958, 57).

ПЕРЕПЕЛЕНЯ́ТКО, а, *с.* Пестл. до **перепеленя́**. *Мініатюрна курочка. Вилупить свої пухнаті перепеленятка, отакусінькі, водить їх за собою й квокче* (Вишня, II, 1956, 166).

ПЕРЕПЕЛИ́НИЙ, а, е. Прикм. до **пе́репел**. *Онися цілу пелену назбирала утячих та перепелиних яєць* (Морд., I, 1958, 110); *Внизу в воді зорі одбилися... Вдалині на луках — туман хвилями. І десь у траві — перепелиний крик* (Головко, I, 1957, 207); // Такий, в якому використовуються перепели. *Ціла вічність була такою. Апетитний кок-чай, співці, перепелині бої — все, чим заповнювалося нехитре буття чайхан, раптом пішло в розлад з ритмом серця, з новим тривожним і манливим хвилюванням* (Ле, Міжгір'я, 1953, 21); // Стос. до розведення перепелів. *Перша в Сибіру перепелина ферма створена при Кемеровській інкубаторно-птахівничій станції* (Веч. Київ, 17.VI 1968, 4); // Який полює на перепелів. *По виноградниках, у росяній долині, Ходили ми утрьох — стрільці перепелині* (Рильський, III, 1961, 158).

ПЕРЕПЕЛИ́ЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **перепі́лка**. *Перепелиця пурхнула перед самою Харитею і, тріпочучи коротенькими крилами, ледве перенесла на кілька ступнів своє тяжке, сите тіло* (Коцюб., I, 1955, 18); *Почалося скубання вбитих.. перепелиць* (Крим., Вибр., 1965, 402); * У порівн. *Ізліз мій дядько на дзвоницю Та знай гука: — Оце кумедія яка! Всі люди на землі мов ті перепелиці* (Треб., I, 1957, 79).

◇ **І (й) перепелиці нікуди пропха́тися** — про надзвичайну тісняву де-небудь, гущину чого-небудь. *Біля нього простирався жовтий і синій лубин* [люпин],.. *боками буйний та густий, що й перепелиці нікуди пропхатися* (Март., Тв., 1954, 246).

ПЕРЕПЕЛИ́ЧЕНЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **перепели́чка.** — *Сестро моя, сестро, Та перепеличенько, Да чого почорніло Да білеє личенько?* (Укр.. лір. пісні, 1958, 431).

ПЕРЕПЕЛИ́ЧИЙ, а, е, *рідко* Прикм. до **пе́репел.** *Перепеличе сало* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПЕЛИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **перепели́ця.** — *Чисть перепелички, а не одривайсь од роботи,— поважно вимовив він* (Крим., Вибр., 1965, 404); * У порівн. *В шумі, в тютюновому диму, як у тумані, пройшла наймичка сіра, як перепеличка* (Головко, II, 1957, 53).

2. *перен., розм.* Пестлива назва дівчини, жінки (перев. при звертанні) — *Чого це ти, сину, так упадився в те поле, що й у неділю не посидиш дома? — питає Мотря. — Чи ти, бува, не нагледів чого там? — Егеж, нагледів, — сміється Чіпка: — там така перепеличка!* (Мирний, I, 1949, 164); *Зустрівсь Комар на лузі край села Та й каже, сміючись: — Добривечір, сестричко! А ти вже тут чого, моя перепеличко?* (Гл., Вибр., 1951, 86).

ПЕ́РЕПЕЛО, а, *с., діал.* Ключиця. *Вже Горілкодуй, з розрубленим по саме перепело плечем, повалився, й коли його хотіли підняти, просив тільки, скрегочучи зубами: — Покиньте мене, братці...* (Стар., Облога.., 1961, 74).

ПЕРЕПЕЛЯ́, я́ти, *с.* Пташа перепела. *З трепетом торкається вона до воскових стеблин, і вони лоскотно поцупують її і остюками, і разочками зерна, а далі ген-ген обзиваються голосом молодих перепелят* (Стельмах, I, 1962, 292); * У порівн. *Дітвора.. Й собі вигукує, неначе Перепелята по вівсі* (Фр., X, 1954, 349).

ПЕРЕПЕЛЯ́ТИНА, и, *ж.* Перепеляче м'ясо.

ПЕРЕПЕЛЯ́ТИНКА, и, *ж.* Пестл. до **перепеля́тина.** — *А пшінце розкипіло та й добреньке. Коли б ще дав бог курятинку, а ще краще перепелятинку, то вже б справжнісінький чумацький був кулешик* (Тют., Вир, 1964, 81).

ПЕРЕПЕЛЯ́ТКО, а, *с.* Пестл. до **перепеля́.** *Раптом один з хлоп'ят гукнув: — Хлопці, перепелятко впіймав! Вже трохи й підлітає* (Кон., Подарунок, 1956, 62).

ПЕРЕПЕЛЯ́ТНИК, а, *ч.* Невеликий яструб, який живиться здебільшого корисними птахами і в деяких місцях використовується як ловчий птах. *Протягом цілого року мисливці винищують шкідливих пернатих хижаків — яструбів тетерев'ятників і перепелятників, болотяних луні, а також сірих ворон* (Наука.., 9, 1960, 35).

ПЕРЕПЕЛЯ́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **пе́репел.** *Згори лине жайворонкова пісня: доноситься голос, як срібний дзвіночок.. Переривав його перепелячий крик, зірвавшись угору* (Мирний, II, 1954, 31); // Пригот. з м'яса перепела. *І я почував, як разом з перепелячою юшкою вливається в моє тіло витрачена в дорозі сила й бадьорість* (Сміл., Сашко, 1957, 147).

ПЕРЕПЕРА́НКА, и, *ж.*: ◇ **Убира́тися (убра́тися) з дра́нки в перепера́нку** — потрапляти з однієї неприємності в іншу, ще більшу. — *А ти ось що лучче скажи: куди втікати?.. Од якої втік, таку й здибав. Із дранки та вберешся в перепера́нку...* (Вовчок, I, 1955, 131).

ПЕРЕПЕРЕ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепереза́ти.** *Було їх три — кремезні, плечисті постаті, в довгих гунях, переперезаних широкими чересами* (Фр., VII, 1951, 252); *За столом сидів переперезаний ременями чоловік* (Тют., Вир, 1964, 343).

ПЕРЕПЕРЕЗА́ТИ *див.* **перепері́зувати.**

ПЕРЕПЕРЕЗА́ТИСЯ *див.* **перепері́зуватися.**

ПЕРЕПЕРІ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепері́зувати.**

ПЕРЕПЕРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЕРЕЗА́ТИ,** ежу́, е́жеш, *док.*, *перех.* 1 Оперізувати, підперізувати чим-небудь. *І в нього була така сама гімнастьорка, як у Шаптали, але як же хвацько перепері́зував її пояс* (Загреб., Спека, 1961, 22).

2. Оперізувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕ́РЕПЕРІ́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПЕРЕЗА́ТИСЯ,** ежу́ся, е́жешся, *док.* 1. Підперізуватися чим-небудь, надягати на себе (про пояс).

2. Оперізуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕПЕ́РТИ, пру́, пре́ш, *док.*, *перех.*, *розм.*, *фам.* 1. Те саме, що **перетяга́ти** 4. — *Ліс крав.. Ну, а мені й підказано. Натиснув — за одну ніч всі колоди в колгосп перепер, кабан отакий* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 95).

2. *перен.* Подолати, перемогти і т. ін. у чому-небудь. — *Уже як бачу я, тебе не переперти: Хто дурнем уродивсь, тому дурним і вмерти!* (Ґ.-Арт., Байки.., 1958, 61); [К н я з ь:] *Се що знов? Ти думаєш, що перепреш мене?* (Фр., IX, 1952, 209).

ПЕРЕПЕ́РТИЙ, а, е, *розм.*, *фам.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перепе́рти** 1.

ПЕРЕПЕ́РЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переперчи́ти.**

ПЕРЕПЕРЧИ́ТИ *див.* **перепе́рчувати.**

ПЕРЕПЕ́РЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепе́рчувати.**

ПЕРЕПЕ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЕРЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док.*, *перех.* Перчити більше, ніж треба, понад міру. *Переперчити страву; // неперех.*, *перен.* Занадто підкреслювати що-небудь, наголошувати на чомусь; утрирувати. *Поганий той актор, який «пересолює і переперчує», який малює роль одною якоюнебудь фарбою* (З глибин душі, 1959, 58).

ПЕРЕПЕ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепекти́.** *Він поправив свій, сонцем перепечений картуз* (Стельмах, Правда.., 1961, 470).

2. *у знач. прикм.* Який довго пікся, смажився. *Положив* [Пищимуха] *його* [стегно качки] *на тарілку і почав ложкою картоплі набирати та зверху смачним перепеченим жиром з-під качки заливати* (Мирний, IV, 1955, 364); // *перев. із сл.* г у б и, у с т а. Який засмаг, пошерх і т. ін. — *То, може, тобі водички? — повторює Мар'ян.— Як хочеш, Мар'яне,— куточками перепечених уст жалісно усміхається йому Фросина* (Стельмах, I, 1962, 164).

ПЕРЕПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПИ́ТИ,** п'ю, п'єш, *док.* 1. *перех.*, *кого і без додатка.* Випивати алкогольних напоїв більше за іншого, інших. *Батько Івана Марковича свого часу був дяком у ковалівській церкві. Славився своїм неперевершеним басом і вмінням перепивати на хрестинах чи похоронах всіх гостей* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 184); — *Пан Забрьоха — не узяв його чорт, не пролива; ще щоб і мене не перепив* (Кв.-Осн., II, 1956, 207); *Ще з часів парубоцтва звик чоловік верховодити. Бо таки ніхто не міг тоді змагатися з його буйною силою, розхристаним молодецтвом, перемогти навкулачки, перепити, перетанцювати* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 22).

2. *перех. і неперех.*, *до кого, діал.* Випивати за чиєнебудь здоров'я, бажаючи комусь щастя. *Підніс* [Верига] *коновку* [калганівки] *і став перепивати до Кладиноги* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 22).

3. *перех.*, *кому що, діал.* Випиваючи чарку, дарувати що-небудь молодому або новонародженому. — *А твоєму синкові перепиваю десятину свого Левка. — Що ти,*

отямся, Свириде! — перелякалась такого щедрого дарунка Марійка.— Це ж земля дорога... (Стельмах, II, 1962, 249).

4. *перех.* Випивати все або багато чого-небудь одне за одним. *Перепити всі вина;* // П'ючи, проголошувати всі або багато тостів, промов. *В замку гості встигли вже перепити всі тости, повечеряти і тепер, підігріті вином, весело сперечалися* (Гжицький, Опришки, 1962, 41).

ПЕРЕПИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПИ́ТИСЯ,** п'ю́ся, п'є́шся, *док.* 1. *чого і без додатка.* Випивати багато спиртних напоїв, пити до повного сп'яніння; упиватися. *Мати, боячись, щоб він не перепивсь, хотіла одняти боклагу* (П. Куліш, Вибр., 1969, 151); *— Що там, Дмитрію, певно, меду хтось перепився?* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 273); // Призвичаюватися до п'янства, ставати п'янницею; спиватися. *А голос мав* [отець Василь] *який, доки не перепився!* (Хотк., I, 1966, 74); // *перен.* Впадати у стан, що нагадує оп'яніння, хміліти (від радості, горя і т. ін.). *Ой буде дивна дивина! Вночі додому не вернусь, Схмелю, певне, без вина І без горілки перепʼюсь!* (Мал., Звенигора, 1959, 56)

2. Напиватися п'яними (про всіх або багатьох). *Всі к ночі так перепилися, Держались ледве на ногах* (Котл., I, 1952, 206); *Одного разу вночі Савка перебрався до Палія і повідомив його, що військо Браницького перепилося і спить покотом* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 248).

3. Випивати рідини більше, ніж слід; обпиватися. *А що коли коні розкувалися чи перепʼються води й пристануть у дорозі?* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 104).

ПЕРЕПИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепи́лювати.** *В місцях перепилювання рікою гірських хребтів утворюються долини прориву* (Курс заг. геол., 1947, 116).

ПЕРЕПИ́ЛЮВАТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕПИЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.*, *перех.* 1. Розпилювати на дві частини або навпіл. *Маруся й Настя виймають з-під одежі ключі, пилки; одмикають і перепилюють кайдани* (Н.-Лев., II, 1956, 459); *Може, йому вдасться втекти, перепиляти грати або вбити конвоїра* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 154); * Образно. *Рояль хрипить, безсило клацає жовтими іклами клавіатури, і мені здається, що скрипаль сьогодні має намір перепиляти свою пискливу скрипку* (Кол., На фронті.., 1959, 143).

2. *перен.* Ділити щось на дві частини. *В геоморфології Лівобережної низини, в частині її, прилеглій до краю дніпровського зледеніння, важливе значення мають численні прохідні долини. Вони перепилюють вододіли між Сулою і Хоролом, Хоролом і Пслом, Пслом і Ворсклою* (Геол. Укр., 1959, 374).

ПЕРЕПИ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепиля́ти;** // *у знач. прикм. Па лівій руці висів у неї перепиляний ланцюг, а на обох ногах уривки залізних пут бряжчали* (Мирний, IV, 1955, 332).

ПЕРЕПИЛЯ́ТИ *див.* **перепи́лювати.**

ПЕРЕПИ́Н, у, *ч.*: **Нема́ (нема́є) ні впи́ну, ні перепи́ну** *кому, чому* — те саме, що **Нема́ зупи́ну** (*див.* **зупи́н**). *І нема ім* [вітрам], *невщухаючим, ні впину, ні перепину серед відкритих беззахисних рівнин* (Гончар, Таврія, 1952, 32).

ПЕРЕПИНА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕП'ЯСТИ́, ПЕРЕПНУ́ТИ,** пну́, пне́ш, *док.*, *перех.* Ділити приміщення якою-небудь перегородкою, завісою і т. ін. або перегороджувати простір чимось. *Перепнули рядном хату* (Сл. Гр.); *Ще звечора Остер прибрав святкового вигляду. Комсомольці.. розвішали.. прапори, перепʼяли на розвилці вулиць імені Карла Маркса та Першотравневої червоне полотнище, на якому було виписано: «Пролетарі всіх країн, єднайтесь!»* (Збан., Сеспель, 1961, 390); // Створювати чим-небудь перешкоду для просування з однієї частини чогось в іншу. *Прутом залізним перепʼяв* [Давид] *двері і загвинчував ключем* (Головко, II, 1957, 139); // Прокладати, будувати між двома частинами те, що їх об'єднає, з'єднає. *Ксеркс на греків йшов війною. Ніс завзяття, силу, хист. Море стріп — над глибиною Перепʼяв, мов кладку, міст* (Черн., Поезії, 1959, 105).

ПЕРЕПИНА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПНУ́ТИ,** пну́, не́ш, *док.*, *перех.* Зав'язувати ще раз, повторно або заново, по-іншому (перев. хустку). *Гучка притулила до чавунної огорожі кошика, заходилася перепинати хустку* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 93); *Потім перепнула* [Катря] *хустку і вийшла з-за перегородки* (Головко, II, 1957, 382).

ПЕРЕПИНА́ТИСЯ [1], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* 1. *рідко.* Говорячи, зупинятися без потреби. *Галушкою вдавшись (як хто перепнеться в мові)* (Номис, 1864, № 12932).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепина́ти** [1].

ПЕРЕПИНА́ТИСЯ [2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* Зав'язуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому (перев. хусткою). *— Варко, чого там огинаєшся! — Та дайте хоч перепнутися* (Вас., III, 1960, 137).

ПЕРЕПИ́НЕНИЙ а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепини́ти.** *Перепинена греблею, клекотить у лотоках вода* (Коз., Нові Потоки, 1948, 153); // *у знач. прикм. — Так ось доложу вам,— знову почав перепинену розмову Цупченко* (Гр., Без хліба, 1958, 107).

ПЕРЕПИ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепини́ти.**

ПЕРЕПИНИ́ТИ *див.* **перепиня́ти.**

ПЕРЕПИНИ́ТИСЯ *див.* **перепиня́тися.**

ПЕРЕ́ПИНКА, и, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **зупи́нка** 1. *Не поспішаючи, з передишками й перепинками, навкруги роздивляючись і розмовляючи, ми непомітно, без усякої втоми прийшли до села* (Вас., II, 1959, 508); *— Чи не так? — скориставшись перепинкою бесідника, зауважив Титан* (Досв., Вибр., 1959, 337).

ПЕРЕПИНЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепиня́ти.**

ПЕРЕПИНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕПИНИ́ТИ,** пиню́, пи́ниш, *док.*, *перех.* 1. *також без додатка.* Затримувати, зупиняти кого-, що-небудь на дорозі, виходячи, вибігаючи назустріч або перестинаючи шлях. *Наш салдат* [солдат] *стоїть, ні зачіпляє, ні перепиняє і нічим її не займає!* (Кв.-Осн., II, 1956, 18); *Зіскочивши з трамваю, швидко побігла* [дівчина] *до тролейбуса, ніби за нею хтось гнався чи хотів перепинити* (Собко, Стадіон, 1954, 314); *Звідкілясь із'явився човник, а в човникові сидів парубчак. Йому неодмінно випадало пропливти коло дівчат. Жартухи* [жартунки] *заздалегідь змовилися перепинити* [човник] (Крим., Вибр., 1965, 357); *Недалеко свого подвір'я, за пʼять-шість хат, Рудик перепинив коні: назустріч йому переходив дорогу Оксентій Кашуба* (Кос., Новели, 1962, 138); // *перев. із сл.* путь, дорога, шлях і т. ін. Ставати на заваді; протидіяти, заважати під час руху. *А бурі нам не перепинять путь* (Забашта, Квіт.., 1960, 147); // Перегороджувати що-небудь природною чи зведеною людьми перепоною, стримуючи рух, течію, пересування і т. ін. *Високий стальний каркас, спущений в пази биків і заложений бетонними плитами, перепиняв тепер Дніпрові доступ у проміжок* [греблі] (Коцюба, Нові береги, 1959, 407); * Образно. *Видно було, що йому все до вподоби — і степ, з його широчиною, і цей застиглий ставок у глибокій балці, і ліс, що стіною піднявся на обрії, перепиняючи нестримний розбіг полів* (Жур., Опов., 1956, 33).

2. *перен.* Перешкоджати певній дії, ходу, розвитку чого-небудь. *Його мислі перепинив рішучий стук у двері* (Коцюба, Нові береги, 1959, 187); *Він хотів узяти одне зернятко на зуб, та Яремченко перепинив цей намір зляканим окриком: — Що ви робите! Кожна зернина іде на вагу золота. Це новий сорт* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 6).

3. *також без додатка.* Перебивати, переривати бесіду, мову, розповідь, не давати говорити. — *Ну, та не перепиняйте парубкові,— хай каже! — Кажи! Кажи! — вдалися знов до Андрія* (Гр., II, 1963, 148); — *Говоріть ви своє! — перепиняє сусідка, і голос її дрижить. — Ви думаєте, що то так, як в старому краю?* (Ірчан, II, 1958, 115); *Тут саме нашу цікаву розмову перепинила Параска, що вскочила до нас у хату* (Мирний, IV, 1955, 365); — *Не те, зовсім не те! — перепинив Петро Іванович річ лікаря* (Л. Янов., I, 1959, 104); // *безос. Ту ж мить їй стиснуло горло, перепинило мову, і вона як стояла, так і впала на землю і, притиснувши руки до грудей, заридала тяжко...* (Гр., II, 1963, 381).

ПЕРЕПИНЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.*, **ПЕРЕПИНИ́ТИСЯ,** пи́ниться, *док.* 1. Перегороджуватися або закриватися. * Образно. *Може б Ви були ласкаві казати вислати мені на ту ж адресу 4 моїх книжки.., бо інші шляхи, здається, тепер перепинилися на деякий час* (Коцюб., III, 1956, 278); // *перен.* Переставати робитися; припинятися, закінчуватися. *Між нами всіма повстає думка, що такий стан речей, який тепер скрізь у нас панує, не може довго тривати, а мусить якось перепинитись, бо вже надто темно, тісно і глухо у нас на світі* (Л. Укр., V, 1956, 63); // Робити коротку зупинку, перерву і т. ін. *Скрізь на селі співало заразом кілька вулиць.. Хори вулиць змішувались, перепинялись, часом зливались докупи в один тон, часом різнили в дисонанс* (Н.-Лев., I, 1956, 415).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепиня́ти.** *Стежка ставала прикритою. Засипана глицею, що віддавала прілим духом, вона перепинялась часом здоровим деревом* (Коцюб., II, 1955, 112).

ПЕРЕПИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепира́ти.**

ПЕРЕПИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПРА́ТИ,** перу́, пере́ш, *док.*, *перех.* 1. Прати ще раз, повторно або багато разів. *Одного дня перепирала Раїхра кілька сороченят діточих* (Коб., II, 1956, 653); * Образно. *Поки ще стоять теплі погожі дні, треба живенько впорати роботу, щоб зелене сіно не перепрали осінні дощі, щоб не поруділо воно від негоди* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 205).

2. Прати все або багато чого-небудь. *Поки був малим* [Володя], *бачив, як вона після роботи ще й дома перепирала цілі пуди чужої білизни, щоб підробити якусь копійчину* (Загреб., День.., 1964, 33); *Марудні думи снували в дівочих головах — неділя прийде, не знаєш, за що взятися — перепрать, перелатать одежину треба і себе привести до ладу* (Горд., II, 1959, 94).

ПЕРЕПИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПРА́ТИСЯ,** перу́ся, пере́шся, *док.* 1. Провадити прання; попрати. *В суботу перепраться треба, поденні приходили на неділю додому* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 117).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепира́ти.**

ПЕРЕ́ПИС, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перепи́сувати, переписа́ти.** *Він безпечно ходив з хати в хату — робив усьому своєму добру перепис* (Мирний, II, 1954, 92).

2. Спеціально організований масовий статистичний облік населення, промислового або сільськогосподарського устаткування і т. ін., метою якого є з'ясування необхідних даних на певний момент. *Той перепис населення, що всюди Провадили по селах панчуки, Вже добре розкусили наші люди: — Які ми,— кажуть,— в біса руснаки? З дідів і прадідів вкраїнцями ми звались* (Забашта, Вибр., 1958, 215); *За переписом 1910 року, селянські господарства Азербайджану мали 86 тисяч дерев'яних сох і плугів, 27 тисяч залізних плугів* (Ком. Укр., 11, 1966, 71).

ПЕРЕПИ́САНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переписа́ти.** *На дворі, зариті в снігу, лежали вже дотепно впаковані, переписані різними руками листівки з першими повідомленнями Інформбюро* (Гончар, IV, 1960, 90); *Яка була щаслива Христя, уздрівши після скількох літ безкраї поля, переписані і вподовж, і вшир довгими ланами, невеличкі кучеряві гаї* (Мирний, III, 1954, 298).

2. *у знач. прикм.* Виготовлений переписуванням. *Він* [альманах] *уже з місяць лежить готовий, переписаний і тільки чекає Вашого слова* (Коцюб., III, 1956, 222).

ПЕРЕПИСА́ТИ *див.* **перепи́сувати.**

ПЕРЕПИСА́ТИСЯ *див.* **перепи́суватися.**

ПЕРЕПИ́СКА, и, *ж* 1. Дія за знач. **перепи́сувати, переписа́ти** 1. — *Часом беру додому на вечори.. переписку й маю сякий-такий додаток до скарбової плати* (Н.-Лев., IV, 1956, 328); *Ви самі* [самі] *гаразд знаєте, яке нудне діло та переписка, та ще коли її робити самому авторові* (Мирний, V, 1955, 358).

2. *рідко.* Те саме, що **листува́ння.** *Поки.. переписка в урядовій формі дійшла до назначених місць, наші ріпники всі вже були в Бориславі* (Фр., V, 1951, 414); *Ви вже хоч ради празника простить мене за те, що я була не дуже-то акуратна в переписці з Вами* (Л. Укр., V, 1956, 156); *Після того, як повернувся з відпустки, перекинулися вони з Клавою кількома листами, а там і переписка чомусь завмерла* (Собко, Нам спокій.., 1959, 12).

ПЕРЕПИ́СНИЙ, а́, е́. Стос. до перепису.

△ **Переписні́ кни́ги** — статистичні документи у Російській державі XVII — початку XVIII ст., складені на підставі подвірних переписів населення. *У Піжині, за даними переписних книг 1666 р., було 642 податні двори* (Іст. УРСР, I, 1953, 285).

ПЕРЕПИ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепи́сувати.** *Замість живого, корисного діла глузлива доля підсунула* [Тиховичу] *переписування в канцелярії якихсь сухих, нікому не потрібних паперів* (Коцюб., I, 1955, 223); *Якби до Вашого збірника мої «Єгипетські фантазії» не придались, то дуже прошу прислати мені їх назад, бо переписування мені тяжче йде, ніж складання віршів* (Л. Укр., V, 1956, 341).

ПЕРЕПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПИСА́ТИ,** ишу́, и́шеш, *док.*, *перех.* 1. Робити рукописну копію з якого-небудь тексту, писати щось ще раз. *Так куди ж іти? В чиновники? Так там можна засохнути над мертвим ділом або, переписуючи нікчемні, нікому, окрім архівних мишей, не потрібні папери, приєднати й власну особу до плеяди людей у мундирах* (Хотк., I, 1966, 134); *Остаточно Василь знайшов шлях до його серця, коли з'явився до дяді Вані на квартиру — допомагати переписувати й засвоювати нову роль* (Ю. Янов., II, 1954, 101); — *Мені дуже сподобався романс «Азра». Чи не можна б його в вас переписати?* (П.-Лев., IV, 1956, 92); *Бач, списки треба сьогодні переписати, бо на завтра ж у Щербанівку думає Давид* (Головко, II, 1957, 135); * Образно. *Як байдужий, старий літописець, Сам холодний, безсилий давно, Людські сни переписує місяць На широких небес полотно* (Рильський, I, 1956, 97); // *розм.* Списувати зроблені кимось іншим задачі, приклади, вправи і т. ін. — *Завтра вранці перед уроками дам переписати.* — *Мені не треба переписувати. Ти поясни!* (Допч., VI, 1957, 466); *Ромась Колесов підвів голову від зошита, з якого переписував*

задачі, і промовив:— Не заважай, Курча! (Зар., Світло, 1961, 23); // Писати що-небудь заново, по-іншому. — *На! з'їж оце своє писання та хоч вдавися ним! Йди переписуй зараз наново* (Н.-Лев., IV, 1956, 313); *Товариш Ваген, як це потім виявилося, прибув до нас не випадково. Виступ Вагена,— а це розпалювало пристрасті. Поети переписували вірші. Белетристи чикрижили свої твори, а закруглюючи, ще дописували цілі розділи* (Кач., II, 1958, 16); *По тому він зачеркнув «з презирством»: написав «з поважанням», переписав і заадресував* (Коцюб., I, 1955, 410).

2. Робити опис, перепис всього або великої кількості чого-небудь, вносити до списку всіх або багатьох. *Поки генерал переписував своє добро, справився й Мирон* (Мирний, I, 1949, 189); *Саме тоді в нашому селі переписували коні, фургони, упряж тощо* (Мик., Кадильниця, 1959, 49); *Коли Євген Панасович сказав, що треба опитати та переписати всіх неписьменних, Мусій аж прояснів* (Речм., Весн. грози, 1961, 40); *Цареві мужі переписали купців, які приїхали на торг, а тоді запитали: — Чи всі?* (Скл., Святослав, 1959, 139).

3. *на кого—що.* Письмово заповідати кому-небудь своє майно, власність. *Отак собі цей Гринько роздумав та й переписав ціле своє господарство на жінку* (Март., Тв., 1954, 212); *Її молодий чоловік вигнав з власної хати, яку вона, засліплена запізнілим коханням, переписала на його ім'я* (Дмит., Розлука, 1957, 245).

4. *перен.* Робити рису, смугу, лінію поперек чого-небудь або навхрест, залишати слід у вигляді риси, смуги, лінії або перехрещених ліній. *Край неба жевріло рожевим огнем; горіло і миготіло ясним полум'ям. Серед того зарева стовпом стояла кривава попруга і переписувала його надвоє* (Мирний, I, 1954, 317); *Мелашка скочила і закрила собою хлопця, сприйнявши ручкий удар на себе. Нагайка переписала плече.. і смуга по білій полотняній сорочці проступила на підставленому плечі* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 20).

ПЕРЕПИ́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПИСА́ТИСЯ,** ишу́ся, и́шешся, *док.* 1. *тільки недок., рідко.* Те саме, що **листува́тися.** *Михайло Васильович мені писав, спасибі йому. Взагалі ми тепер досить часто переписуємось і дуже добре розуміємо настрої один одного...* (Л. Укр., V, 1956, 401); [Чирняк:] *З ким ти смієш без мойого відома переписуватися?* (Фр., IX, 1952, 366).

2. *на кого, розм.* Переходити в інший стан, обирати інше громадянство і т. ін. *Побрався той Косован з румункою та й сам переписався на румуна* (Мур., Бук. повість, 1959, 9).

3. *тільки недок.* Пас. до **перепи́сувати.** *Потіште мене хоч карткою, що пришлете* [новелу] *тоді.., бо матеріали уже переписуються і збірник лагодиться* (Коцюб., III, 1956, 242); *В цей час переписувалась у великому обсязі не тільки сучасна, але і вся ранньогрецька і класична література* (Знання.., 8, 1967, 10).

ПЕРЕПИ́СУВАЧ, а, *ч.* 1. Особа, що займається переписуванням чого-небудь, переписує щось. — *Я приніс із собою до гуртожитку торбу з білизною, книжки, друковані для сліпих, і рукопис твору, який я продиктував кільком добровільним переписувачам з двох госпіталів і одного санаторію* (Ю. Янов., II, 1954, 81); *Шевченкове слово було заборонене. Але його твори знав народ. Вони поширювались усно, переписувались відомими діячами і невідомими переписувачами* (Рад. літ-во, 8, 1965, 42).

2. *іст.* У давній Русі — особа, що переписувала і впорядковувала рукописні книги. *Окрему групу ремісників* [Київської Русі] *становили особи, які займалися виготовленням книг. Сюди належать переписувачі книг і художники-мініатюристи* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 429); *В писаних учительних євангеліях.., де в титулі виставлено якогось святого отця, можна здибати вставки самого переписувача* (Фр., XVI, 1955, 316); *За невеликими конторками сидять кілька ченців-переписувачів, які схилились над книгами* (Коч., Я. Мудрий, 1946, 10).

ПЕРЕПИ́СУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **перепи́сувач** 1. *Він захоплював друкарок, переписувачок, урядовців свого міністерства найпікантнішими «штучками»* (Кач., II, 1958, 374).

ПЕРЕ́ПИТ, у, *ч., розм.* Дія за знач. **перепи́тувати, перепита́ти.** *Почалася метушня, перебивчаста розмова, перепити — увесь той безлад, що буває при несподіваних зустрічах* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 572).

ПЕРЕПИ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепита́ти.**

ПЕРЕПИТА́ТИ *див.* **перепи́тувати.**

ПЕРЕПИТА́ТИСЯ *див.* **перепи́туватися.**

ПЕРЕПИ́ТИ *див.* **перепива́ти.**

ПЕРЕПИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перепи́ти** 1.

ПЕРЕПИ́ТИСЯ *див.* **перепива́тися.**

ПЕРЕПИТТЯ, я́, *с.* Дія за знач. **перепи́ти** 1 і **перепи́тися** 1. — *Най жиє* [живе] *свобода! — крикнув він трохи хриплим від перепиття голосом* (Фр., I, 1955, 319).

ПЕРЕПИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепи́тувати.** *На цьому пізнанні учнів, перепитуванні та повторенні самих початків минає перший тиждень, минає другий* (У. Кравч., Вибр., 1958, 378).

ПЕРЕПИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Просити когонебудь повторити щось сказане. *Усе ішло гладко. Неважук відповідав, панотець перепитував ще раз* (Март., Тв., 1954, 422); *Вислухавши її розповідь, по кілька разів перепитуючи і з'ясовуючи в деяких місцях, він* [слідчий] *усе записав до протоколу* (Коз., Листи.., 1967, 213); *Коли прикордонник, читаючи документи Черниша, перепитав найменування частини, сержант раптом урвав свою розповідь* (Гончар, III, 1959, 8); *Ще гукнув щось Сахновський од порога,— не розчув Матюха й уже не перепитав* (Головко, II, 1957, 147).

2. Звертатися до кого-небудь знову з тим самим питанням. [Люцій:] *Отче, перепитай ще ти сестру Прісціллу, нехай вона, сумлінно пригадавши, нам скаже, чи вона не говорила Руфінові про Теофіла* (Л. Укр., II, 1951, 448); — *Що, до ятерів, діду? — подав водос Анатолій. Дід трохи постояв, мовчки рушив. Хлопець згадав, що дід глухуватий, і, коли той наблизився, перепитав* (Гуц., Скупана.., 1965, 123); *Моя супутниця героїчно кріпилась, тільки час від часу перепитувала: —Ще далеко?* (Гур., Друзі..,1959, 25); *Не раз і не два перепитав я Івана, чи не відмовитись нам від цієї небезпечної справи* (Мур., Бук. повість, 1959, 24); // Відповідаючи кому-небудь, розмовляючи з кимсь, повторювати поставлене запитання, висловлену думку і т. ін. — *То що ж з тобою скоїлось? — Що зі мною скоїлось? — наче спросоння перепитав. — Боюсь і казати* (Стельмах, I, 1962, 527); *Всі стають сьогодні до роботи,— спокійно сказала Варвара.— До роботи? — тихо і здивовано перепитала Марія* (Кучер, Чорноморці, 1956, 32).

3. *розм.* Питати всіх або багатьох, питати когось про все або багато чого-небудь; розпитувати. — *Насіння збираю рідкісних декоративних дерев.. Кожної осені ходжу по скверіках, по парках, по знайомих людях, перепитую, де що є, зернятка збираю* (Томч., Готель.., 1960, 38); [Кондрат:] *Третій день шукаю* [Ганю]. *Де не ходив. Всіх перепитав. Ніхто її не бачив* (Корн., II, 1955, 165).

Пита́ти (розпи́тувати *і т. ін.*) та **(і, й) перепи́тувати** — дуже цікавитися чим-небудь, дізнаватися про когось. *Вже й питала і перепитувала* [Ганна] *людей.. Ніхто не знає,не відає* (Н.-Лев., I, 1956, 101); *Ще говорив Добриня про княгиню Ольгу, про князя Святослава, і Малуша знову розпитувала його й перепитувала* (Скл., Святослав, 1959, 347).

ПЕРЕПИ́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПИТА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* Питати кого-небудь, дізнаватися про щось, розпитувати. *Зима, холод, мороз! Оце негарний час! Тільки він почина надходити, мати гірш плаче та усе перепитується: — Як то ми перебудемо?* (Вовчок, I, 1955, 289); *— Я перепитувавсь через людей — батько та мати вбогі, то й не думають віддавати дочку цієї осени* [осені] (Гр., II, 1963, 95).

Пита́тися та перепи́туватися — те саме, що **Пита́ти (розпи́тувати** *і т. ін.*) та **(і, й) перепи́тувати** (*див.* **перепи́тувати**). *Як дійшли вже вони літ дорослих.., середній брат зробивсь ще цікавший,— усього питавсь та перепитувавсь* (Вовчок, I, 1955, 309).

ПЕРЕ́ПИХ, у, *ч., діал.* Пишнота. *Знову пишний палац.. Все навкруги розкошами й пере́пихом сяє* (Стар., Облога.., 1961, 43).

ПЕРЕПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *і* **ПЕРЕПХНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., перех., розм.* 1. Переміщати через що-небудь або в інше місце. *Коли інші дівчата й жінки перепихали й витягали голку крізь полотно, як патик, вона вживала наперстка й шила такими дрібонькими штихами, мов маком засівала* (Коб., II, 1956, 13); * Образно. *Вік не вилами перепхати* (Номис, 1864, № 8123).

2. Направляти, переправляти і т. ін. кого-небудь кудись. *Так чи інак, а професора Іловайського благополучно перепхнули через кордон* (Кол., Терен.., 1959, 255).

ПЕРЕПИХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПХА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся *і* **ПЕРЕПХНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док., розм.* 1. Проходити крізь натовп; протовплюватися. *Мама бере його за руку й веде до костьолу. Ледве можуть перепхатися* (Круш., Буденний хліб... 1960, 57).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепиха́ти.**

ПЕРЕПІДГОТО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перепідготовля́ти, перепідготува́ти** і **перепідготовля́тися, перепідготува́тися.** — *Незабаром відділ народної освіти збирається відкрити якісь курси для перепідготовки вчителів* (Стельмах, II, 1962, 162); *Галиного татка, молодшого командира запасу Червоної Армії, було викликано на двомісячну військову перепідготовку на початку травня сорок першого року* (Коз., Блискавка, 1962, 42).

ПЕРЕПІДГОТО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепідготува́ти.**

ПЕРЕПІДГОТОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕПІДГОТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Підготовляти заново, по-іншому.

ПЕРЕПІДГОТОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПІДГОТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Підготовлятися заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перепідготовля́ти.**

ПЕРЕПІДГОТУВА́ТИ *див.* **перепідготовля́ти.**

ПЕРЕПІДГОТУВА́ТИСЯ *див.* **перепідготовля́тися.**

ПЕРЕПІ́Й, пю́ю, *ч.* 1. *розм.* Дія і стан за знач. **перепи́ти** 1. — *А бодай вас, пане сотнику! — так загарчав на нього пан Ригорович.. — Се вона* [відьма] *мені зробила, що я після перепою химери погнав* (Кв.-Осн., II, 1956, 187); *Притулок йому дала в своїй хаті Зуйка — жебрачка й п'яниця, яку він вважав, як і себе в хвилини перепою, пропащою людиною* (Шиян, Баланда, 1957, 85).

З (од) перепо́ю — від надмірно випитих алкогольних напоїв, від сильного сп'яніння. *Уляну на смерть забила глина, за котрою вона ходила перед великоднем, а Харитон розпився й з перепою вмер в рік по Уляні* (Коцюб., I, 1955, 449); *Не обійшлося б тут без бою, Коли б пан Феб од перепою Заранше в воду не заліз* (Котл., I, 1952, 280).

2. *діал.* Обряд випивання за здоров'я (молодих, новонародженого, породіллі і т. ін.). *Щось зашептали* [гості] *на краю стола, підморгнула Марія дочці. Анничка втерла очі, засоромилася, але встала, щоб приступити до нового весільного обряду — перепою* (Ірчан, II, 1958, 310); *— Кажу, як буде весілля, то дивися, Марійко... Ох!.. Щоб з вінком... Щоб до церкви, а не до костьолу... Щоб з виводом, з перепоєм... Як на Укра... — і закашлялася, зайшлася* [мати]... (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 31);// Подарунок, врученням якого супроводжується такий обряд. *— За твоє, Марійко, здоров'я, за дітей! — перехиляє чарку Свирид Яковлевич, кидається до кишені, щоб кинути для породіллі перепій, але там нема грошей* (Стельмах, II, 1962, 249).

ПЕРЕПІ́ЙНИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **перепі́й.**

ПЕРЕПІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепіка́ти** і **перепіка́тися.**

ПЕРЕПІКА́ТИ, а́ю, а́єш. *недок.*, **ПЕРЕПЕКТИ́,** ечу́,ече́ш, *док., перех.* 1. Пекти надто довго, псувати тривалим печінням. *Куховарка, мабуть, закохалась, бо все пересолює страву, то перепікає, то пересмажує* (П.-Лев., VI, 1966, 16); *Перепекти хліб.*

2. Пекти (у 1 знач.) все або багато чого-небудь.

3. *тільки док.* Перестати пекти; // *безос., перен.* Припинився біль, образа, жаль і т. ін. *Тимофій рівно по лінії вих дійшов до дороги, зупинився, звернувся до Юрія Підіпригори: — Запиши, сину, сто дві сажені довжини,— а потім поглянув на Варчука. — Ну, що тобі, Сафроне Андрійовичу? Ще не перепекло? Не перекипіло?* (Стельмах, II, 1962, 133).

ПЕРЕПІКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПЕКТИ́СЯ,** ечу́ся,ече́шся, *док.* 1. Пектися надто довго; псуватися від тривалого печіння. *— Ой серденько! Коли б уже швидше святили млина, бо.. обід перестоїть: курка перепечеться, порося пересмажиться,— бідкалась баба* (Н.-Лев., IV, 1956, 98); *Марію цікавили часом деталі.., але все се вмить витісняла турбота, що перепікся пиріг* (Коцюб., II, 1955, 219).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепіка́ти.**

ПЕРЕПІ́ЛКА, и, *ж* 1 Самка перепела; перепелиця. *Чорніють яри. Перепілка, чуть, десь у житі лящить* (Тесл., Вибр., 1950, 106); *Сіро-жовта, іржава перепілка вискочила з сухого бур'яну* (Допч., II, 1956, 276); // М'ясо цієї птиці. *Почалася рада. Книш захотів битків у сметані, Проценко — перепілки* (Мирний, III, 1954, 268); * У порівн. *Мов сполохана перепілка, Надя шарпається всім тілом, кидається вперед, вбік од свого супутника* (Ряб., Жайворонки, 1957, 7).

2. *перен., розм.* Пестлива форма звертання до дівчини, жінки. *Ти дівчино, перепілко, ти моє сердейко* [серденько] (Коломийки, 1969, 126).

3. Український дівочий хоровод, що супроводжується піснею про перепелицю, а також пісня такого хороводу. *В одному місці дівчата, побравшись за руки в кружок, виводили танець, співаючи перепілки* (Н.-Лев., III, 1956, 104).

ПЕРЕПІ́ЛОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **перепі́лка.** — *Воробці* [горобці] *в стрісі укриті І перепілонька в житі, Все те моя буде здобич* (Фр., XIII, 1954, 256).

ПЕРЕПІ́ЛОЧКА, и, *ж.* 1. Пестл до **перепі́лка.** *І в тиші степовій десь у житі недокошеному перепілочка підпадьомкала — тужила: завтра викосять...* (Головко, I, 1957, 246); *Що ж, кажуть, щастя не перепілочка—*

решетом не накриєш; хто за щастя бореться, до того воно й хилиться (Оров., Зел. повінь, 1961, 16); * У порівн. *Марта, дивлюсь, припинилась, наставила голівоньку, мов та перепілочка, і слухає — не дише* (Вовчок, I, 1955, 73).

2. *розм.* Пестлива форма звертання до дівчини, жінки. — *Годі ж, годі, моя перепілочко! Не плач, моя лебідочко! — каже їй Василь, пригортаючи до свого серденька* (Кв.-Осн., II, 1956, 77); [Я р и н а:] *Ненько ж моя рідна, перепілочко, лебідонько, не губи мене, не видавай заміж за Русаловського* (К.-Карий, II, 1960, 199).

ПЕРЕПІ́ЛЧИН. а, е. Прикм. до **перепі́лка**; належний перепілці. *Перепілчині дітки Просять з поля колоски* (Стельмах, Живі огні, 1954, 34); *Перепілчине підпадьомкання.*

ПЕРЕПІЧА́ЙКА. и, *ж.*, *заст.* Жінка, що виїкає хліб, бублики і т. іп. на продаж. — *Якби моя жінка не стала перепічайкою та не заробляла на паляницях, то ми з нею давно б з голоду попухли* (Н.-Лев., IV, 1956, 314).

ПЕРЕ́ПІЧКА. и, *ж.* 1. Поколотий пожем корж, що робиться із кислого хлібного тіста і печеться на сковороді, намащеній маслом або салом. *З останнього борошна спекла* [Горпина] *дві перепічки, борщу та картоплі зварила* (Гр., I, 1963, 251); *Кукіи і Завись взяли кухлі, розламали свіжу перепічку,.. смачно спечену на масли* (Рудь, Гоміп.., 1959, 26); * У порівн. *Наблизившись до Сашка, він простягнув йому широку, як перепічка, долоню* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 32).

◇ **Пере́пічку сотворя́ти** *з кого* — розправитися з кимнебудь, побити когось і т. іп. [К л и м:] *Де цей гаспидський Остап? Я з нього зараз перепічку сотворю! Капіталіст клятий!* (Зар., Антей, 1962, 69).

2. *заст.* Маленька пасочка, яку залишають у священика після освячення пасок. *Повитягала* [Анниця] *менші паски, повитягала перепічки* (Хотк., II, 1966, 39).

ПЕРЕПЛА́В, у, *ч.* Те саме, що **перепла́вка.** *Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона розроблений новий металургійний процес — електрошлаковий переплав, який дозволив не тільки очистити метал від шкідливих домішок, але й повністю звільнити від дефектів, що характерні для звичайних злитків* (Наука.., 12, 1962, 6); * Образно. *В цьому величезному котловані, що вражав своїми розмірами і сміливістю тих, хто замислив його, відбувався дивовижний переплав людських уявлень і людського розуміння* (Голов., Тополя.., 1965, 54).

На (в) перепла́в — те саме, що **На (в) перепла́вку** (*див* **перепла́вка**) *В республіці є багато металу, що відслужив свій вік. Треба, щоб на підприємствах швидше виявили його і відвантажили на переплав* (Рад. Укр., 24.VI 1967, 2).

ПЕРЕПЛА́ВАТИ, аю, аєш, *док* 1. Плавати в усіх або багатьох місцях; плавати (про всіх або багатьох). *Злива переплавав усі моря земної кулі* (Трубл., I, 1955, 166); // Плавати де-небудь багато разів.

2. *розм.* Проплавати надто довго.

ПЕРЕПЛА́ВИТИ [1] *див.* **переплавля́ти** [1].

ПЕРЕПЛА́ВИТИ [2] *див* **переплавля́ти** [2].

ПЕРЕПЛА́ВИТИСЯ *див.* **переплавля́тися** [1].

ПЕРЕПЛА́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **переплавля́ти, перепла́вити** [1]. *Застосування електрошлакового процесу дозволило створити новий спосіб електричної переплавки злитків легованих сталей і сплавів, шви значно поліпшило їх якість* (Наука.., 1, 1960, 11); * Образно. *Армія — це постійна переплавка характерів, це піднесення, возвеличення людини* (Літ. Укр., 18.IV 1967, 3).

На (в) перепла́вку — на переробку плавленням (про металеві вироби). *Ремонтники клопочуться біля покрученої червоністої смуги. Її треба розрізати і геть скинути, як непотріб, на переплавку* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 58).

ПЕРЕПЛА́ВЛЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепла́вити** [1]. * Образно. *На дорозі непорушно стояла чорна невеличка постать. До неї наближався мерехтливий тривожний багрець переплавленого небосхилу* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 563).

ПЕРЕПЛА́ВЛЕНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепла́вити** [2].

ПЕРЕПЛА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепла́вити** [1] і **перепла́витися** [1]. *Встановлено зникнення схильності сталі до старіння після переплавлення її у вакуумі* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 441); *Справжню народність літератури й мистецтва М. Рильський вбачав.. в активному переплавленні і освоєнні митцем народних джерел для передачі нових і великих ідей свого часу* (Нар. тв. та етн., 2, 1965, 45).

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплавля́ти** [1].

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТИ [1], я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕПЛА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* перепла́влять; *док.*, *перех.* 1. Плавленням перетворювати в інші вироби. *Другий завод — Висока піч — у 1853 р. мав одну доменну піч і одну вагранку, яка переплавляла чавун для різних виробів* (Чорна метал.. Укр., 1957, 7); * Образно. *Не вкриють неба хмари, не задзвенять мечі і палаші, не переплавлять крові на долари заморські бізнесмени-торгаші* (Гонч., Вибр., 1959, 232); *Переплавити весь біль жертв і втрат в безмежну ненависть до ворога, а ненависть втілити в героїчні патріотичні подвиги — до цього закликала читача поезія Тичини* (Іст. укр. літ., II, 1956, 371).

2. *перен.* Переробляти різні елементи в щось однорідне. *У дитячі роки Федькович чув перекази і легенди про опришників та їхнього славного ватажка Олекси Довбуша. Народний епос Гуцульщини поет пізніше переплавляв в чарівних романтичних поезіях* (Рад. літ-во, 1, 1964, 131); *Правда життя став правдою мистецтва, коли письменник переплавить матеріали в своєму творчому горнилі, у, здавалось би, добре знайомому відкриє для нас нове, незвідане* (Вітч., 6, 1961, 196): *Пристрасна громадянська лірика П. Грабовського вобрала і переплавила в собі чимало різних народнопоетичних елементів* (Нар. тв. та етн., 1, 1965, 18).

3. Плавити все або багато чого-небудь. *Ідея одержання мартенівської сталі, як відомо, була викликана потребою переплавляти нагромаджуваний металевий лом* (Наука.., 1, 1957, 8).

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТИ [2], я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕПЛА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* перепла́влять; *док.*, *перех.* 1. Сплавляти за течією річки все або багато чого-небудь.

2. Сплавляти за течією річки вже або багато чого-небудь.

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТИСЯ [1], я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПЛА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* перепла́вляться; *док.* 1. Зазнавати переплавлення. *Біля вагранки чатує Василь Свинтицький. Кожна його плавка високоякісна. Яскраво-рожевий струмочок тече у ківш, щоб потім у конверторі переплавитись на сталь* (Роб. газ., 14.VI 1966, 1); * Образно. *Можна вважати, що ексклібрис був своєрідною лабораторією, де краса народної творчості переплавлялася в нові якості мистецтва професіонального* (Мист., 1, 1966, 24).

2. *тільки недок.* Пас. до **переплавля́ти** [1]. *На Московському заводі імені Лихачова щороку переплавляється понад 50 тисяч.. чавунної і сталевої стружки у вагранках та електропечах* (Рад. Укр., 20.II 1968, 2).

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТИСЯ[2], я́ється, *недок.* Пас. до **переплавля́ти**[2].

ПЕРЕПЛА́ВНИЙ, а, е: ◇ **Перепла́вна середа́** — православне весняне свято, що припадало на середину між паскою і трійцею. *В переплавну середу переплиють.. річку, щоб судорога не змикала ноги, як плаватиме* (Номис, 1864, № 456); *Довго стояла вода весняна, пам'ятаю. Ще в переплавну середу було її багато по левадах і долинах* (Довж., Зач. Десна, 1957, 488).

ПЕРЕПЛАВНИ́Й, а́, е́. Отриманий шляхом переплавлення.

ПЕРЕПЛА́КАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перепла́кати**; // *у знач. прикм.* * Образно. — *Ой не передумаю, сину. Тут мов життя лишилося. — Стискається в болючу грудочку і вона і її переплакане серце* (Стельмах, Хліб.., 1959, 8).

ПЕРЕПЛА́КАТИ, а́чу, а́чеш, *док., розм.* 1. *перех.* Довго проплакавши, перестати плакати; паплакатися. — *Чи переплакала вже? — спитав Ястшембський, виглядаючи з кабінета* (Н.-Лев., II, 1956, 79); *Наум став читати молитви, а Маруся силкувалася, та не здужала за ним і слова сказати; а він, що скаже слово, то й заллється сльозами, переплаче та вп'ять* [знову] *чита* (Кв.-Осн., II, 1956, 87); // Перестати оплакувати кого-, що-небудь. *Лежали їхні кості тут, у степовій глухомані, як на морському дні: забуті, замулені, і переплакали вже за ними матері, брати й сестри* (Тют., Вир, 1964, 201); // *перех., перен.* Полегшити своє горе, біль, досаду і т. ін. сльозами. *А може ще добро побачу? А може лихо переплачу? Води Дніпрової нап'ють* (Шевч., II, 1963, 66); *Шкода, мовляв, про те й балакать, Чому ніколи більш не буть, Все — кажуть — можна переплакать, Все можна на світі забуть* (Граб., I, 1959, 148).

2. *перех.* Плакати протягом якогось часу; проплакати. *Цілу ніч переплакав він. І на другу днину плакав* (Коб., I, 1956, 491).

3. *перех.* Плакати довше або сильніше, ніж хтось інший.

ПЕРЕПЛАНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплануваа́ти**.

ПЕРЕПЛАНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплано́вувати**.

ПЕРЕПЛАНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛАНУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* Планувати ще раз, повторно або заново, по-іншому; змінювати план чого-небудь.

ПЕРЕПЛАНО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **переплано́вувати**.

ПЕРЕПЛАНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплануваа́ти**. *За сорок з лишком років своєї діяльності Ле Корбюзьє розробив (але, на жаль, не здійснив) багато проектів перепланування й перебудови міст — Алжіра, Антверпена, Стокгольма, Женеви, Барселони, Буенос-Айреса, Ріо-де-Жанейро* (Наука.., 9, 1966, 15); *В столиці Радянської України — Києві — з кожним днем все ширше відроджується життя: архітектори працюють над перепланованням міста* (Тич., III, 1957, 273).

ПЕРЕПЛАНУВА́ТИ *див.* **переплано́вувати**.

ПЕРЕПЛА́ТА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перепла́чувати, переплати́ти**.

2. *розм.* Сума, сплачена понад міру, норму і т. ін. *Нерівномірний випуск готової продукції створює неправильний режим роботи підприємства, приводить до простоїв устаткування, простоїв робочої сили, до недовикористання виробничих потужностей, до збільшення браку, до непродуктивних переплат за надурочні роботи* (Рад. Укр., 24.III 1957, 1).

ПЕРЕПЛАТИ́ТИ *див.* **перепла́чувати**.

ПЕРЕПЛА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплати́ти**.

Опла́чений і (й, та) перепла́чений — за який багато разів вносилася плата. *Прийшлось вдрадянам — хоч пропадати! Кожна курка, гуска оплачена й переплачена за ту потраву* (Мирний, IV, 1955, 241).

ПЕРЕПЛА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепла́чувати**.

ПЕРЕПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛАТИ́ТИ**, ачу́, а́тиш, *док., перех. і неперех.* Платити більше, ніж слід. — *От усі на небі святі бачать, що переплачую! — добрався-таки дядечко до неба та й вийняв з кишені заяложене гаманило* [гаманець] (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 36); *Щоб вийти з ніяковості, купила я щось.., свідомо переплативши* (Л. Укр., III, 1952, 742); *Тверда ціна — добре діло. Купив річ — не гризтиме сумнів, що переплатив лею* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 451).

ПЕРЕПЛА́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перепла́чувати**.

ПЕРЕПЛЕ́НТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., перех., через що, розм.* Подолати якийсь простір, плентаючись. *Насилу переплентався через міст, так заслаб* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПЛЕ́СК, у, *ч., поет.* Дія за знач. **переплє́скувати, переплеснути** і **переплє́скуватися, переплеснути́ся** та звуки, утворювані цією дією. *І дніпровський парусник, і смолоскипи вподовж берега, і гул криничанських дзвонів.., — усе це якось перекликалося.. в розпаленій хлоп'ячій уяві, в химерному мареві першої напівдрімоти, наколисаної розміреним переплеском хвиль...* (Гончар, Таврія, 1952, 99); *Здалека чути переплеск весла* (Рильський, II, 1960, 270).

ПЕРЕПЛЕ́СКУВАТИ *див.* **перепліскувати**.

ПЕРЕПЛЕ́СКУВАТИСЯ *див.* **перепліскуватися**.

ПЕРЕПЛЕСНУ́ТИ *див.* **перепліскувати**.

ПЕРЕПЛЕ́СНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплеснути**.

ПЕРЕПЛЕСНУ́ТИСЯ *див.* **перепліскуватися**.

ПЕРЕПЛЕСТИ́ *див.* **переплі́тати**.

ПЕРЕПЛЕСТИ́СЯ[1] *див.* **переплі́татися**.

ПЕРЕПЛЕСТИ́СЯ[2], етуся, етешся, *док., перех., через що, розм.* Подолати якийсь простір, плетучись (у 5 знач.).

ПЕРЕПЛЕ́ТЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплести́**. *Разом із цим ще одне так різко виплиувало з давнини: нагай на батьківській червоно-жилавій руці — крутий, ушестеро переплетений* (Крот., Сини.., 1948, 14); *Інтереси народів Радянського Союзу нерозривно переплетені, культурні здобутки одного народу щедро переливаються в скарбницю другого* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 104); *Плетуть казок, а втім — тепер так дійсність переплетена з казкою, так попередила її, що всякого сподіватись можна...* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 107); *Лаврін перейшов через греблю й насилу продерся через густі верби та лози, переплетені білими крученими паничами та ожиною* (Н.-Лев., II, 1956, 312); *На столі вже стояв на своїх ногах печений баран з рогами, а роги йому були переплетені зеленими й червоними стрічками* (Морд., I, 1958, 165); *Є, правда, один* [примірник], *переплетений з «Перемудрив», що я колись подарував теперішній своїй жінці* (Мирний, V, 1955, 379); // **перепле́тено**, *безос. присудк. сл. Зразком п'єси із глибоко розробленим сюжетом Микитенко вважав п'єсу І. Кочерги «Майстри часу», в якій вдало переплетено життєві інтереси персонажів* (Мист., 5, 1957, 55).

ПЕРЕПЛЕ́ТЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **переплі́тати** і **переплі́татися**. *Дві третини XX століття, що мину-*

ли, ще більше посилили переплетення капіталів імперіалістичних країн, а, отже, і суперництво між ними (Ком. Укр., 1, 1968, 48); *Як небагато хто з його сучасників, він* [Є. Плужник] *умів розкрити (хай і в досить обмеженій сфері) живе й суперечливе переплетення різноманітних, полярних почуттів і станів свідомості* (Не ілюстрація.., 1967, 319).

2. Те, що переплетене, сплетене між собою. *Все в цьому — на перший погляд хаотичному — переплетенні труб було йому знане, зрозуміле* (Жур., Вечір.., 1958, 137); *Ти вмієш виділять істотне у переплетенні подій* (Тич., II, 1947, 40).

ПЕРЕПЛЕТІ́ННЯ, я, *с.* 1. *розм.* Те саме, що **переплéтення** 2. *Там біля стовбура* [клена], *всередині, за переплетінням гілок, прикрите густим листям, ховалося, причеплене невідомо ким, маленьке сонце* (Коз., Сальвія, 1959, 70); *У складній ситуації, переплетінні новаторства і косності, винахідництва і застою думки, сміливості і боягузтва, комуністам цеху доводиться настійно вести свою лінію* (Вол., Дні.., 1958, 164); *А скільки було написано і не друкувалось* [до революції], *гинуло, коли не в огні поліцейських каральних заходів, то просто — у вирі часу й складних переплетіннях життя* (Ле, В снопі.., 1960, 328).

2. Взаємне розташування ниток у тканинах, трикотажі і т. ін. *З метою поліпшення якості виробів.. на комбінаті встановлено 12 котонних машин, на яких виробляються високоякісні жіночі панчохи з капронового шовку, що мають переплетіння, яке не дозволяє ниткам розпускатися* (Роб. газ., 24.XI 1964, 4).

ПЕРЕПЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплива́ти.**

ПЕРЕПЛИВА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛИСТИ́** *і* **ПЕРЕПЛИВТИ́,** вý, вéш, *док.*, *перех.* 1. *через що.* Переправлятися на другу сторону водного простору уплав або пливучи на чому-небудь. *До самої хмари З щоглистими кораблями Палає Скутара. Візантія пробуркалась, Витріщає очі, Переплива на помогу* (Шевч., I, 1963, 200); *Тепер ми можемо гуляти У лісі темному, густому, В гаю і в полі золотому, Перепливати бистрі ріки* (Фоміп, Вибр., 1958, 272); *Мельників план був дуже простий: зв'язати невеличкий пліт.. і в темну ніч, ховаючись від козаків, переплисти у плавні* (Коцюб., I, 1955, 354); *Не океан переплисти й вернутися назад, А Місяць в небі досягти Взялась Країна Рад!* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 241); *Треба буде переплисти через річку* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 144); // Перетинаючи шлях, пропливати перед ким-, чим-небудь. *І він дивиться на море, де перепливають один одному дорогу кораблі* (Ю. Янов., II, 1958, 64); — *Я тільки чув, що колись у бухтах були такі коти, які перепливали кораблям фарватер* (Кучер, Прощай.., 1957, 4); // Рухатися повільно або за природним маршрутом (про сонце, хмари і т. ін.). *За лебедем на поверхні озера лишається довгий і швидкий слід з дрібнесеньких брижів. Невеличка хмарка перепливає через них від берега до берега* (Смолич, II, 1958, 11); *Кілька днів стояла погода, сонце перепливало по небі, що розгорнулося синім-синім озером* (Речм., Весн. грози, 1961, 40); *Коли місяць переплив середину неба, Юрій Дзвонар.. вклонився гуляйному* (Стельмах, I, 1962, 159); *Образно. *Я лежу довго.. якісь картини.. перепливають і мішаються в голові* (Коб., III, 1956, 153).

Áні проїхати, áні переплисти́ — не подолати, важко подолати (при підкресленні дуже серйозної перешкоди, що стоїть на чиєму-небудь шляху). *Чи то ж справді межи нами такі гори-долини та моря розляглися, що їх ані проїхати, ані переплисти?* (Л. Укр., V, 1956, 56).

2. Пливти швидше, ніж хтось інший; переганяти кого-небудь уплав. — *Чого він посміхається? — подумала Олеся. — Напевне, переконаний, що перепливе мене* (Донч., VI, 1957, 90).

ПЕРЕПЛИВА́ТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **переплива́ти** 1.

ПЕРЕПЛИВТИ́ *див.* **переплива́ти.**

ПЕРЕПЛИГНУ́ТИ *див.* **переплúгувати.**

ПЕРЕПЛИ́ГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплúгувати.**

ПЕРЕПЛИ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛИГНУ́ТИ,** нý, нéш, *док.* 1. *перех.*, *через що і без додатка.* Стрибаючи, опинятися на другому боці чого-небудь; перескакувати. *«В контратаку перейшли німці»,—подумав він і побіг швидше, переплигуючи тіла убитих німців, що лежали на дорозі* (Тют., Вир, 1964, 500); *Переплигуючи через рівчаки,.. Сахно з Чіпаріу видерлися на схил* (Смолич, I, 1958, 53); *Раз П'яний Хрім схотів Переплигнути рів!* (Бор., Тв., 1957, 138); *Казанцев.. пересадив Олесю через тин і переплигнув сам* (Н.-Лев., III, 1956, 158); * Образно. *З розгону взявши крутояр і переплигнувши Айдар, біжить нестримно, як жива, дорога степова* (Уп., Вірші.., 1957, 61).

◇ **Переплигну́ти самóго себé** — зробити більше, ніж можливо.

2. *неперех.* Стрибком переміщатися в інше місце, пересуватися куди-небудь. *Красуні сарни.. відважно досліджують міць скель, бескидів, метеором переплигуючи по гострих шпилях верхів'їв...* (Досв., Гюлле, 1961, 149); *Я сидів над морем і раптом оглядівся, де я є.., пішов переплигувати з каменя на камінь* (Ю. Янов., II, 1958, 33).

3. *неперех.*, *перен.*, *розм.* Переходити до іншої теми розмови або іншого предмета думки, не дотримуючись послідовності. *А коли вже все автобіографічне було переказане, почали* [полонені] *розповідати казки. З казок переплигнули непомітно на переказ художніх творів* (Збан., Єдина, 1959, 168); *Краще добре почувати грунт під ногами і бачити завдання,.. не намагаючись переплигнути через сьогодні у далеке .. післязавтра* (Еллан, II, 1958, 148).

ПЕРЕПЛИ́НУТИ, ну, неш, *док.* 1. *перех.*, *поет.*, *рідко.* Те саме, що **переплисти́** 1. *А як ріку Океан кораблем ти своїм переплинеш, То низовинний побачиш ти берег* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 186); *Тож виходить* [дівчинонька] *сама з хати У ясную нічку, — А тим часом козаченько Переплине річку* (Пісні та романси.., II, 1956, 191).

2. *неперех.*, *діал.* Пропливти (у танці). *Тепер саме танцювали першу кадриль, і в тій самій хвилині переплинула.. Регіна в парі з Владком* (Фр., VI, 1951, 243).

ПЕРЕПЛИСТИ́ *див.* **переплива́ти.**

ПЕРЕПЛИТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **переплисти́** і **переплвти́.**

ПЕРЕПЛІ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплíскувати** і **переплíскуватися.**

ПЕРЕПЛІ́СКУВАТИ, ПЕРЕПЛЕ́СКУВАТИ *і* **ПЕРЕПЛЮ́СКУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛЕСНУ́ТИ,** нý, нéш *і* **ПЕРЕПЛЮ́СНУТИ,** ну, неш, *док.*, *перех.*, *через що.* 1. Плескати через що-небудь, з чогось у щось. * Образно. *Напливає з далини пісня, і колоски переплескують її все далі і далі в глибину ночі* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 279).

2. *тільки недок.* Пас. до **переплíскувати, переплéскувати** і **переплюскувати.**

ПЕРЕПЛІ́СКУВАТИСЯ, ПЕРЕПЛЕ́СКУВАТИСЯ *і* **ПЕРЕПЛЮ́СКУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПЛЕСНУ́ТИСЯ,** нýся, нéшся *і* **ПЕРЕПЛЮ́СНУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* 1. Плескаючись, переливатися через що-небудь. * Образно. *Воли повільно повертають голови*

з свічками на рогах — і море вогників мерехтить і переплескується, як у казці (Сміл., Сад, 1952, 138); *І ми йшли. І нас не стримали ні хребти, ні дамби. Ми переплюснулись і через дамби і через хребти* (Смолич, Ми разом.., 1950, 157).

2. Плескати в долоні (про всіх або багатьох); у різних місцях. *Увесь світ сплеснув від здивовання руками, а потім довго ще, довго на всій планеті переплескувалися мільйони схвильованих рук* (Вол., Озеро.., 1959, 124).

ПЕРЕПЛІТÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплітáти.** *В процесі хорового співу..* [постає] *переплітання хорових партій з партіями заспівувача* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 47).

ПЕРЕПЛІТÁТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛЕСТИ́,** тý, тéш, *док., перех.* 1. З'єднувати або скріплювати що-небудь між собою плетінням; сплітати. *Ось, наприклад, річки почали пересихати. Деякі керівники позбулися великого клопоту: не треба переплітати лозою берегів, не треба їх камінням бутити* (Руд., Остання шабля, 1959, 181); *Спритний Омелян хитромудро переплів ремінням крупорушку, драч, вальці, січкарню* (Стельмах, I, 1962, 111); // Зчіплювати пальці рук, руки і т. ін. *Ігнатьєв сів до столу, мить подумав, переплів пальці рук, міцно стиснув, аж хруснули кісточки, і, не розплітаючи пальців, уперся долонями в стіл* (Собко, Справа.., 1959, 96); — *Тамгла сипнула перед собою карти і переплела пальці маленьких пещених рук* (Хор., Місто.., 1962, 110); // Обвивати чим-небудь гнучким або витким; оплітати. *Остап брів межею, переплітав буркун ноги, об коліна бився горошок, полин* (Горд., II, 1959, 323); *Переплітаючи її косами свої великі, дужі пальці, повів* [батько] *запальну мову* (Юхвід, Оля, 1959, 71); * Образно. *Хочеш ти, щоб пісню я для тебе склав З запашних фіалок, з золотих купав, Щоб її жмутами сонця переплів* (Олесь, Вибр., 1958, 386); // *перен.* Змішувати непослідовно, чергувати що-небудь з чимсь іншим. *Маруся накидалася на справу і, переплітаючи пізній свій обід оповіданнями про чорного метелика та про великий камінь, сміялася дзвінко* (Хотк., II, 1966, 48); *Молодь переплітала їх* [побожні пісні] *світськими, часто не зовсім пристойними коломийками* (Вільде, Сестри.., 1958, 45).

2. Перевивати волосся, коси і т. ін. чим-небудь. *Чеше* [волосся] *ж вона, чеше, гей, Перечісує, та гей, гей, гей, гей! Голубою лентою Переплітає* (Нар. лірика, 1956, 230); * Образно. *Коли б не сивина, що переплела чорне волосся, Марії не можна було б дати її сорока чотирьох років* (Руд., Остання шабля, 1959, 40).

3. Заплітати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Постояла* [Горпина] *хвилинку, далі розпускає й переплітає проти світу свою довгу розкішну косу* (Вас., III, 1960, 166).

4. Зшиваючи сторінки книжок, зошитів і т. ін., вставляти їх у тверду оправу і закріплювати в ній; оправляти. *Чомусь так зворушила зараз його пристрасть переплітати книжки* (Донч., V, 1957, 444).

ПЕРЕПЛІТÁТИСЯ, áється, *недок.*, **ПЕРЕПЛЕСТИ́СЯ,** етéться, *док.* 1. Сплітаючись, переплутуватися (про щось гнучке, витке). *Вони* [рослини] *лізли одна на одну, переплітались, душились, дерлися.. з тину прямо на вулицю* (Довж., Зач. Десна, 1957, 461); *Тут вже темна соснина починa мішаться з дубом, липою, клепиною, усе стає густіше, густіше; дерево переплелось вітами — як те волосся* (Стор., I, 1957, 76); * Образно. *В маленький будиночок, на даху якого переплелося мереживо щогл, антен і проводів, її не пустили* (Ів., Вел. очі, 1956, 14); // Зчіплюватися (про пальці, руки і т. ін.). *Дитячі голоски перехрещуються, як стрекотання цвіркунчиків, дитячі руки переплітаються, як павутиння* (Григ., Вибр., 1959, 281); *Дівчата йшли, переплівшись руками, свіжі після купання, веселі* (Минко, Ясні зорі, 1951, 125); // Обвиватися або проростати, пронизуватися чим-небудь гнучким або витким; оплітатися. *Все тут, в тих вічних піснях, все тут якесь вогке, приросле, нерухливе. Потік зі срібного став чорним; переплівся чорним корінням* (Хотк., II, 1966, 45); // *перен., із сл.* стежки, дороги *і т. ін.* Схрещуватися, стикатися. [Бабусь:] *Скипів чайок. А гості ваші де ж?* [Іванащенко:] *А гості порозходились. Як дивно Переплітаються шляхи людські* (Дмит., Драм. тв., 1958, 379).

2. *перен.* Змішуючись, поєднуватися з чим-небудь іншим. *Делікатні сині пасма диму вилися, як сині стрічки, і переплітались з густими зеленими ергбами* (Н.-Лев., IV, 1956, 97); // Зливатися (про звуки). *Левицький, що мав напрочуд красивий тенор, одразу ж підхопив пісню, і їх голоси полилися, примхливо і мелодійно переплітаючись* (Тулуб, В степу.., 1964, 47); *Залунали-загули чоловічі баси й тенори, золотими разками переплелися з ними дівчачі сопрано* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 87); // Непослідовно поєднуватися (про абстрактні поняття). *Раз зведена на дорогу загальних тем та оповідань розмова йшла живо.. Особисті пригоди переплітались з короткими та меткими характеристиками людей* (Фр., IV, 1950, 192); *Читайте все підряд — там так переплелось Трагічне й радісне з сатирою гдкою* (Еллан, I, 1958, 244); // Нерозривно зливатися, об'єднуватися в одне ціле. *Непомітно для школярів потекли дні за днями, тижні за тижнями; одні школярські події змінялися на другі, переплітаючись в одне довге школярське свято* (Вас., I, 1959, 157); *Час Вітчизняної війни поширив тематику пісні. Трагічне і героїчне в ній стали поруч, лірика і пафос переплелися в одне* (Мал., Думки.., 1959, 72).

3. *тільки недок.* Пас. до **переплітáти.**

ПЕРЕПЛУ́ТАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплýтати.** *Дикий виноград, переплутаний крученими паничами, вкривав.. гульбище цілими гніздами* (Н.-Лев., III, 1956, 216); *А глибокий рів-канал.. був замінований фугасами, переплутаний хащами дротів* (Гончар, II, 1959, 388); *Їх було троє. Дідусь в окулярах, без бороди, без вусів, з сірою, безладно переплутаною чуприною; жінка середніх років.., непосидючий чоловік* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 249); *Згадала вона про електросторожу, але зараз же заспокоїла себе — навряд, щоб і гирло тунелю було переплутано дротом* (Смолич., I, 1958, 78).

◇ **[Всі] кáрти переплýтано,** *безос.* — розладнано, сплутано чиї-небудь плани, наміри. *Він ледве стримував себе від злості за те, що пришелепуватий Кукса своїм дурним пострілом так несподівано зірвав усю операцію. Тепер всі карти переплутано* (Кучер, Трудна любов, 1960, 149).

2. *у знач. прикм.* Безладно переплетений; заплутаний. *Колючий дріт, іржавий і переплутаний, звисає на старих кілках* (Кучер, Дорога.., 1958, 157); *Щоб краще поділяти стебла під час збирання переплутаного хліба, планки* [жатки] *по краях з'єднані* (Зерн. комбайни, 1957, 100).

3. *у знач. прикм.* В якому все порушилося, перемішалося. *В ній* [голові] *усе переплутане. І ні жалю, ні гніву* (Головко, II, 1957, 156); *Всі почуття її, збурені, незрозумілі, переплутані, вилились в тому вигуку: — Сергій... Петрович!* (Собко, Справа.., 1959, 143).

ПЕРЕПЛУ́ТАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплýтати** і **переплýтатися.**

ПЕРЕПЛУ́ТАТИ *див.* **переплýтувати.**

ПЕРЕПЛУ́ТАТИСЯ *див.* **переплýтуватися.**

ПЕРЕПЛУ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплу́тувати** і **переплу́туватися.**

ПЕРЕПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш. *недок.*, **ПЕРЕПЛУ́ТАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Безладно переплітати що-небудь; заплутувати все, багато чого-небудь або обвивати, обгортати щось чимось. *Улас.. переплутав дві вірьовки шнурками, неначе щаблями, так що з двох вірьовок вийшла ніби драбина* (Н.-Лев., III, 1956, 300).

2. Порушувати попередній порядок; приводити у безлад, перемішувати. *Люди снуються туди і сюди — хто знає, куди й для чого, а все це разом подібне до театру маріонеток, в якому режисер переплутав порядок п'єси* (Коцюб., II, 1955, 413).

Переплу́тати все [**на світі**] — порушити порядок, внести плутанину. — *Почекайте, почекайте!* — *сказав полковник Крічфалуші.* — *Так ми переплутаємо все на світі* (Скл., Карпати, II, 1954, 223).

◇ **Переплу́тувати** (**переплу́тати**) [**всі**] **ка́рти** *кому, чиї* — розладнувати, сплутувати чиї-небудь плани, наміри. *Козацька тактика переплутувала йому всі карти* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 504).

3. *також без додатка.* Приймати одне за інше, плутати що-небудь із чимось іншим. *Боявся* [Янек] *роздратувати козаків і що-небудь переплутати з того, що так старанно тлумачив йому.. Маєвський* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 45); — *Хто там?* — *почувся хрипкий чоловічий голос.* — *Пробачте,* — *тихо сказав Олександр,* — *напевне, чергова переплутала... Ви не знаєте випадково, у якій кімнаті зупинилась Крайниченко?* (Зар., На.. світі, 1967, 210); *Блаженко переплутав це слово з «тешік» (будь ласка), яке він знав* (Гончар, III, 1959, 144).

◇ **Переплу́тати пра́ведне з грі́шним** — змішати, сплутати все, хороше і погане, протилежне. *Уранці жахлива новина: нашу родину виселяють із села. Сказився, мовляв, старий, переплутав праведне з грішним. Замість дробовиком бекасів по болоті ганяти, почав угодників глушити в хаті* (Ковінька, Кутя.., 1960, 7).

ПЕРЕПЛУ́ТУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.*, **ПЕРЕПЛУ́ТАТИСЯ,** аєтьcя, *док.* 1. Сплітатися між собою, безладно сплутуватися одне з одним або з чим-небудь. *Голі вузлуваті горіхи та буки переплутувалися гіллям* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 336); * Образно. *На заході сонце зрівнялося з лісом і котилося нижче, по всьому лісу переплуталося косе проміння* (Ю. Янов., I, 1954, 286); // Перехрещуватися (про сліди, стежки і т. ін.). *На снігу чітко викарбувався слід від підошов, який переплутувався з слідами двох лиж* (Донч., IV, 1957, 443); *Між осик білих по траві стежки навхрест переплуталась* (Головко, I, 1957, 107); // *перен.* Зливатися (про звуки). *Мелодії сиплються, переплутуються в якомусь хаотичному безладді* (Н.-Лев., III, 1956, 305).

2. Приходити в безлад, перемішуватися. *Дараба рвонулася вперед, аж ледве Тимофій скочив.. Увесь світ зачав крутитися довкола мене! В якімось дивним танці переплутувалися знайомі контури гір, і я не міг пізнати, де що стоїть* (Хотк., II, 1966, 388); [К и р и л о:] *Далі зими ще довші будуть: перед кінцем світу усе переплутається...* (Кроп., II, 1958, 10); *І дивно — не прочитає* [Давид] *заголовка: літери якось переплутались* (Головко, II, 1957, 100); * Образно. *В стомленій хворій уяві переплуталися всі шляхи-дороги цілого світу* (Довж., I, 1958, 293).

Все переплу́талось [**у голові́** (**в думка́х** *і т. ін.*)] — все втратило ясність, стрункість, стало безладним. *У голові все переплуталося, пішло колесом, наче після чаду та диму...* (Мирний, I, 1954, 359); *В думках усе переплуталося, і дівчина не в силі була сама розібратися в тій плутанині* (Жур., Вечір.., 1958, 217).

3. *тільки недок.* Пас. до **переплу́тати.**

ПЕРЕПЛЮ́НУТИ *див.* **перепльо́вувати.**

ПЕРЕПЛЮ́СКУВАТИ *див.* **переплі́скуватися.**

ПЕРЕПЛЮ́СКУВАТИСЯ *див.* **переплі́скуватися.**

ПЕРЕПЛЮ́СНУТИ *див.* **переплі́скувати.**

ПЕРЕПЛЮ́СНУТИСЯ *див.* **переплі́скуватися.**

ПЕРЕПЛЯ́С, у, *ч.* Російський народний танець, а також музика до цього танцю. *Коли задубілі від важкої праці солдатські руки взяли нарядного баяна.., не стримався я, Олено, і пішов по колу вибивати наш вітчизняний переплясс* (Логв., Давні рани, 1961, 61).

ПЕРЕПЛЬО́ВУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **перепльо́вувати.**

ПЕРЕПЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛЮ́НУТИ,** ну, неш, *док., перех., розм.* 1. Плювати через кого-, що-небудь. *Потому вони ще плювали: хто переплюне калюжу* (Коцюб., II, 1955, 283).

2. *тільки док.* Плювати далі, ніж хтось; // *перен.* Перевершити кого-небудь у чомусь. — *Ну, знаєш...* — *засміявсь Павло,* — *ти навіть щедрінського градоправителя переплюнув: той упразднив* [скасував] *був науки, а ти хочеш — навіть саму основу життя, любов!* (Головко, II, 1957, 473); — *Я вам скажу, що мій сусіда, хитрий і лукавий голова колгоспу Бевзь збудував великий ставок у балці, розвів там тисячі гусей та качок і переплюнув мене не тільки по вартості трудодня, а й по валовому збору м'яса...* (Чаб., Тече вода.., 1961, 97).

ПЕРЕПНУ́ТИ [1] *див.* **перепина́ти** [1].

ПЕРЕПНУ́ТИ [2] *див.* **перепина́ти** [2].

ПЕРЕПНУ́ТИСЯ [1] *див.* **перепина́тися** [1].

ПЕРЕПНУ́ТИСЯ [2] *див.* **перепина́тися** [2].

ПЕРЕПОВЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переповза́ти.** *Вправи основної гімнастики.. ходьба, біг, переповзання, стрибки та ін. використовуються з метою поліпшення загального розвитку* (Фіз. вихов.., 1954, 7).

ПЕРЕПО́ВЗАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Повзаючи, побувати в усіх або багатьох місцях.

ПЕРЕПОВЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПОВЗТИ́,** зу́, зе́ш, *док.* 1. *перех., через що,* Поповзом переміщатися через кого-, що-небудь, на іншу сторону чогось. *Фелікс і Воля з дівчинкою переповзли Прорізну вулицю й готувалися пірнути в каналізаційний люк, коли знову почули собачий гавкіт* (Ю. Янов., II, 1954, 43); // *розм.* Перебиратися через що-небудь повільно, з труднощами. *З'явилися перші замети, через які автобус переповзав з величезним зусиллям* (Донч., VI, 1957, 539); — *Мале воно* [хлоп'я] *ще, мале,* — *жалісно прикладає жінка руку до щоки.* — *Так за день натомиться, навихається, що через перелаз не може переповзти* (Стельмах, I, 1962, 454).

2. *неперех.* Плазуючи, переміщатися по якомусь просторі. *Козакову доводилось посуватися з своєю групою повільно, весь час маскуючись, місцями переповзаючи по-пластунському, бо з кряжу.. часто обзивалися ворожі кулемети* (Гончар, III, 1959, 105); *До своїх людей Захарові в цю мить уже не можна було переповзати по мосту, як це зробив він уночі* (Ле, Право.., 1957, 121); // Плазуючи, перебиратися з одного місця на інше. *Курсанти зриваються з місця, бігають вперед, падають, переповзають на 3—4 кроки вбік від того місця, де впали, знову схоплюються на ноги, мчать до висоти* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 79); *Вони* [розвідники] *переповзли за кам'яний виступ, ближче до містка* (Кучер, Чорноморці, 1956, 308); *Мугіддінов переповз на правий бік плоту і обережно взяв весло* (Голов., Тополя.., 1965, 387); // Не маючи ніг, пересуватися по поверхні всім тулубом (про плазунів). *Я на прикорні присів, мов сонний, І дивився тупо і без сил. Аж змія переповзла*

нарешті... (Крим., Вибр., 1965, 39); // *перен., ірон.* Переходити в наступний клас з низькими оцінками. *Увесь клас і директор добре знали, як вчилася Параска, ледве на трійки витягувала, переповзала з класу в клас* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 23); // *перен.* Пересуватися (про промінь, відблиск світил і т. ін.). *Небо на сході зовсім поблякло і тьмяний відблиск його поволі переповзав на захід* (Голов., Тополя.., 1965, 220); *Місячний промінь повз по долівці, дійшов до голови Малуші.., переповз ще трохи й зупинився на постолах* (Скл., Святослав, 1959, 82).

ПЕРЕПОВЗТИ́ *див.* **переповза́ти.**

ПЕРЕПОВИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переповива́ти.**

ПЕРЕПОВИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕПОВИ́ТИ,** перепов'ю́, перепов'єш і перепови́ю, перепови́єш, *док., перех.* Повивати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Домаха зразу загодилася переповивати свого Савку* (Смолич, Мир.., 1958, 178); *Швиденько переповивши маленького, вибігла* [молодиця] *з ним на вулицю* (Речм., Весн. грози, 1961, 403); *Заплакав Петрик, треба було його переповити* (Стельмах, II, 1962, 251).

ПЕРЕПОВИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **переповива́ти.**

ПЕРЕПОВИ́ТИ *див.* **переповива́ти.**

ПЕРЕПОВИ́ТИ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепови́ти.** * Образно. *Коли переповите тросами колоддя заякорило.. об зораний укіс берега.., вона махнула вниз рукою* (Ле, Право.., 1957, 237).

ПЕРЕПОВІ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переповіда́ти.** *Сюжет з минулого, переповіданий автором при збереженні.. належного історичного колориту, має в собі також щось від притчі* (Не ілюстрація.., 1967, 307).

ПЕРЕПОВІДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переповіда́ти.** *Точилась.. легковажна розмова — більше на жартах та анекдотах: це були переповідання життьових фактів* (Смолич, День.., 1950, 124).

ПЕРЕПОВІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕПОВІСТИ́,** ім, ісй, *док.* 1. *перех.* Переказувати своїми словами почуте або прочитане. *Переповідаючи думку Верлена, поет не каже, що таке питання не може постати у сучасної людини* (Книж., М. Рильський, 1960, 166); *Знов так, як вдома, в Дніпродзержинську почала Тамара підпільну роботу. Вона переповідала жінкам сказане їй Зарою* (Хижняк, Тамара, 1959, 195); *Мовчун.., як річ бійця переповів, Пахикнув димом* (Мал., Серце.., 1959, 230).

2. *перех. і неперех.* Говорити, розповідати про щонебудь. *Досі переповідають в радгоспі, як вона.. своїм гіпнозом нібито викликала їх* [пацюків] *з приміщень, вивела й повела степом у бік моря* (Гончар, Тронка, 1963, 213); *Звечора, щільно запнувши вікна, подруги довго розмовляли, переповідаючи одна одній своє життя-буття* (Коз., Блискавка, 1962, 272); *Анатоль переповів йому, чого хотіла делегація* (Кач., II, 1958, 362); *Коли Сашко вже відкрив був рота, щоб заговорити, він раптом констатував, що не вміє переповісти того, що сам бачив* (Смолич, V, 1959, 539).

Не в сі́лі переповісти́ *що;* **Усього́ не переповісти́** — мати надзвичайно багато відомостей, які не вкладаються в одну розмову, лист і т. ін. *Кінчу сей лист. Досить. І так усього не переповісти* (Фр., IV, 1950, 378); *Що зі мною опісля діялося, я не в силі тобі нині переповісти* (Коб., II, 1956, 319).

3. *перех.* Розповідати знову, ще раз повторювати. *Микола переповів ще раз почуте від батька* (Гжицький, У світ.., 1960, 15).

ПЕРЕПОВІСТИ́ *див.* **переповіда́ти.**

ПЕРЕПО́ВНЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепо́внити.** *Їхати трамваєм хлопці не схотіли, бо манили до себе зелені вулиці, переповнені людьми* (Коп., Десятикласники, 1938, 266); *Каламутні потоки помчали з гір до річки, переповненої весняною водою* (Шиян, Баланда, 1957, 61); *Його голова .. була переповнена думками про вибори* (Март., Тв., 1954, 367); [А н д р і й:] *Боже милий! Один ти бачиш моє серце, переповнене кривавих сліз!* (Кроп., I, 1958, 460); *Як в чарці, налитій до краю, Вже місця й для краплі нема — Душа, переповнена щастям, Частенько буває німа* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 297); * У порівн. *Наче переповнений чимсь таємничим й священним, він все робив поважно* (Коцюб., II, 1955, 335).

2. *у знач. прикм.* Занадто повний. *Пройшов ще один переповнений автобус* (Ткач, Плем'я.., 1961, 286); // **перепо́внено,** *безос. присудк. сл.* * Образно. *На Захід ідуть легіони. І що нам кохання і смерть? Повітрям тугим і червоним серця переповнено вщерть* (Сос., I, 1957, 300).

ПЕРЕПО́ВНЕНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **перепо́внений** 2. *Лондон займає перше місце щодо переповненості житлових приміщень або навіть щодо абсолютної непридатності їх для людського житла* (Маркс, Капітал, т. I, кн. 1, 1952, 659).

ПЕРЕПО́ВНЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перепо́внити** і **перепо́внитися.** *Простягала* [Маруся] *руки, купаючи їх в сонячних променях, зскакувала, ставала на коліна, мов молилася, в якімось захопленню неземнім, в якімось переповненню* (Хотк., II, 1966, 143).

ПЕРЕПО́ВНИТИ *див.* **переповня́ти.**

ПЕРЕПО́ВНИТИСЯ *див.* **переповня́тися.**

ПЕРЕПО́ВНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепо́внювати** і **перепо́внюватися.**

ПЕРЕПО́ВНЮВАТИ *див.* **переповня́ти.**

ПЕРЕПО́ВНЮВАТИСЯ *див.* **переповня́тися.**

ПЕРЕПОВНЯ́ТИ, я́ю, я́єш і **ПЕРЕПО́ВНЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕПО́ВНИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Наповнювати, заповнювати ким-, чим-небудь понад міру або в дуже великій кількості. *Шкільна молодь.. переповнює гальорки академічної опери і драми* (Еллан, II, 1958, 171); *Весело щебетали пташки, вони, здавалось, переповнили всі кущі* (Трип., Дорога.., 1944, 65); // *безос. Сподівались, що вітром нажене дощу, а його так і не нагнало, тільки завіями сухої куряви переповнило степ* (Гончар, II, 1959, 367).

2. *перен.* Заповнювати цілком (про почуття, переживання, думки і т. ін.). *Щастя переповняє так мене всього, що витискає з мене навіть слова* (Коцюб., II, 1955, 254); — *На добраніч, Одарко Гаврилівно,— повторив Ладимко. Його переповнювали думки. Хотілося швидше вилити їх на папір* (Руд., Остання шабля, 1959, 189); *Почуття переповнювали черству душу Докії Захарівни* (Дмит., Розлука, 1957, 69); *Буйна радість переповнила серце* (Головко, II, 1957, 639).

◇ **Перепо́внити ча́шу** (**ча́рку, мі́ру** *і т. ін.*) [**терпі́ння**] — позбавити сил, можливості терпіти, зносити щонебудь. *Другого дня сталася сутичка Маслюка з полковником Голубом. Це була остання крапля, що переповнила чашу* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 77); *Микита ледве встояв на ногах.. Ці страшні синяки на доньчиному тілі переповнили чарку* (Л. Янов., I, 1959, 310); *Начко терпеливо читав ці всі вибухи роздратованої пристрасті й ошуканих надій чесних, але обмежених людей.. Та нарешті один лист, відмінний від інших щодо тону й наміру, переповнив міру* (Фр., VI, 1951, 287).

ПЕРЕПОВНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся і **ПЕРЕПО́ВНЮВАТИСЯ,** ююся, юєшся, *недок.,* **ПЕРЕПО́ВНИТИСЯ,** нюся, нишся, *док.* 1. Наповнюватися, заповнюватися ким-, чим-небудь понад міру або в дуже великій кількості.

Город до того переповнявсь рослинами, що десь серед літа вони вже не вміщалися в ньому (Довж., Зач. Десна, 1957, 461); *Йому вже не треба було ходити на лісосіки: лісоруби самі приходили в кіно. Приміщення день у день переповнювалося людьми* (Томч., Закарп. опов., 1953, 14); *Псьол, переповнившись, заливає городи, розмиває хати* (Гончар, Таврія, 1952, 21).

2. *перен.* Заповнюватися почуттями, переживаннями, думками і т. ін. цілком, повністю. *Маруся переповнялася почуттям безграничної радості* (Хотк., II, 1966, 63); *Дивився він їй услід, а серце переповнювалося гіркотою і тяжкою обидою* (Руд., Остання шабля, 1959, 198); *Якось так весь організм пересякся ароматами моря, квіток, так переповнився красою, що забуваєш, що ти людина* (Коцюб., III, 1956, 358).

◇ **Ча́ша** (**ча́ра, ча́рка, мі́ра** *і т. ін.*) [**терпі́ння**] **перепо́внилася** — немає більше сил, можливості терпіти, зносити що-небудь. *Крапля до краплі — гіркою отрутою вщерть переповнилась чара...* (Л. Укр., I, 1951, 219).

ПЕРЕПО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепої́ти.** * Образно. *Дим з вогнем вилетіли з труби паровоза.. і зникли в паді, розчинившись у переповному вогкістю повітрі* (Трубл., I, 1955, 121).

ПЕРЕПОЇ́ТИ *див.* **перепо́ювати.**

ПЕРЕПО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепо́лти.**

ПЕРЕПОЛІ́СКУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **переполі́скувати.** — *Білизна, мовила* [мати], *прана й переполіскувана у гірській воді, це не то, що в воді міста* (Коб., III, 1956, 183).

ПЕРЕПОЛІ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переполі́скувати.**

ПЕРЕПОЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПОЛОСКА́ТИ**, ощу́, о́щеш, *док.*, *перех.* 1. Полоскати все або багато чого-небудь. *Тихне робочий день.., переполоскали білизну гуцулки в потоках* (Хотк., II, 1966, 374); *Галя та Масючка переполоскали стакани і в одну мить прибрали зі стола посуд* (Н.-Лев., I, 1956, 579).

2. Полоскати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕПОЛІ́СКУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.* Пас. до **переполі́скувати.**

ПЕРЕПОЛОВИ́НЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переполови́нити.** *Оскільки в Івана залишалася незабинтованою ліва половина обличчя, а в Максима — права, то поруч вони виглядали ніби одне обличчя, тільки переполовинене, розділене навпіл* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 230); * Образно. — *От і мене ждуть не діждуться.— Хто там жде тебе, переполовиненого?— чується голос унизу* (Мирний, III, 1954, 303); // **переполови́нено**, *безос. присудк. сл. Чверточку переполовинено. Доклунулися* [брати] *пластмасовими чарками* (Дмит., Обпалені.., 1962, 203).

ПЕРЕПОЛОВИ́НИТИ *див.* **переполови́нювати.**

ПЕРЕПОЛОВИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕПОЛОВИ́НИТИ**, ню, ниш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Ділити надвоє, навпіл. *Тільки знов і без Дори їй* [матері] *буде недобре,— біда се, коли треба переполовинювать дітей* (Л. Укр., V, 1956, 154); * Образно. *Жовтава імла переполовинила кімнату* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 126); // Зменшувати наполовину або на велику частину наявність, кількість кого-, чого- небудь. *Цілий день писала Лукія Лаврінові відповідь. Написала і про «воєнну цензуру», яка, окаянна, переполовинює його, Лаврінове, писання* (Донч., III, 1956, 116); *Ввечері у Лошакова на.. бенкеті була рада, як би так зробити, щоб переполовинити мужика у земстві* (Мирний, III, 1954, 383).

2. *перен.* Привласнювати, розтрачувати, з'їдати і т. ін. половину або велику частину чого-небудь.— *Як вони вже тільки не старалися оганьбити, відтерти мене цей рік! Савка і смушки тягав, Савка і фураж переполовинює, возами батькові на хутір таскає* (Гончар, I. 1959, 31); [Т и х о н:] *Бувало, пан пошлють Прокошку за покупками або звелять хліб продати, то вже ми, всі двірські, знаємо наперед, що він грошики переполовинить* (Кроп., III, 1959, 112); [Д а ш а:] *А що ж це таке?* [М а к у х а:] *Це — карамелька!.. Неси ж, неси! Та дивись мені: не переполовинь дорогою!* (Мам., Тв., 1962, 359).

ПЕРЕПОЛО́СКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переполоска́ти.**

ПЕРЕПОЛОСКА́ТИ *див.* **переполі́скувати.**

ПЕРЕПОЛО́ТИ *див.* **перепо́лювати.**

ПЕРЕПО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепо́лти.** *Підводжу голову: мої рядки переполоті, а коло рову стоїть чорнява Пріся і кличе обідати* (Кос., Новели, 1962, 15).

ПЕРЕПОЛО́Х, у, *ч.* 1. Раптове замішання, тривожна метушня; переляк, викликаний таким замішанням. *Як схарапуджена отара, кинулися вони* [піщани] *врозтіч... хто куди!.. Такий переполох — генералові на руку ковинька* (Мирний, I, 1949, 189); *Повсюди в багатих садибах панував переполох, поширювались неймовірні чутки, селяни ходили похмурі й озлоблені* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 81); *Переполох нападав на нього завжди в ті хвилини, коли дзвонило вище начальство* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 207).

З переполо́ху — злякавшись чого-небудь, від страху, викликаного замішанням. *Підкралися* [дівчата], *щоб злякать; Коли подивляться, що вбитий,— З переполоху ну втікать!* (Шевч., I, 1963, 8); **Зчини́ти (ви́кликати** *і т. ін.*) **переполо́х; Наробити переполо́ху**—налякавши, викликати загальне замішання. *Звістка про напади опришків у трьох місцях одночасно викликала переполох у всій окрузі* (Гжицький, Опришки, 1962, 162); **Переполо́х зчини́вся (учини́вся, ста́вся, поча́вся** *і т. ін.*)— хтось налякався; створилося замішання. *Гай, гай, як почули про ту нову конституцію Медведі, Вовки і всякі інші драпіжники! От варто було побачити, який переполох між ними вчинився* (Фр., III, 1950, 229); *На другий день у неділю рано стався на фабриці великий переполох* (Ков., Світ.., 1960, 54).

2. *заст.* Назва хвороби, викликаної переляком. *Найважче було встановити причину хвороби. Це не пристріт і не соянниці, тут швидше вже переполох чи просто наврочено...* (Донч., III, 1956, 132).

◇ **Вилива́ти (ви́лити) переполо́х** *див.* **вилива́ти.**

ПЕРЕПОЛО́ХАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переполо́хати.** *Маріка була переполохана і мовчала* (Хотк., II, 1966, 392).

2. *у знач. прикм.* Який переполохався. *Переполохані панянки тулились по кутках, як овечата розігнаної вовком отари* (Стор., I, 1957, 375); *Зрідка чулися з села постріли та тривожне виття переполоханих собак* (Іщук, Вербівчани, 1961, 134).

ПЕРЕПОЛО́ХАНО. Присл. до **переполо́ханий** 2. *Біля самої хвіртки хтось переполохано окликнув Тарана* (Жур., До них іде.., 1952, 124); *Коли я зайшов до учительської, замовкли* [учителі], *якось переполохано й винувато дивились на мене* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 125).

ПЕРЕПОЛО́ХАТИ, аю, аєш, *док.*, *перех.* Чимось несподіваним ви́кликати сильний переляк у всіх чи багатьох або у кого-небудь. *Жінку переполохав: прощай, каже, їду, не повернуся більше ніколи...* (Еллан, II, 1958, 19).

ПЕРЕПОЛО́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Відчути переляк від чогось несподіваного. *Крутояр переклав його слова капітанові. Той зовсім переполохався* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 55).

ПЕРЕПОЛО́ШЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переполоши́ти.** — *Чого ж ти сам себе боїшся? — поспитала* [Варка] *його, вся переполошена* (Вовчок, I, 1955, 168).

2. *у знач. прикм.* Який переполошився. *Ніколи ще.. на березі не було стільки людей, як сьогодні.. Тільки переполошені дачники тікали на вокзал* (Панч, II, 1956, 527); * У порівн. *Ворог біжить переполошеною отарою перед очима* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 295); // Який виражає переполох. *З переполошеним видом, блідий і ніби прикований до кам'яного тротуару, стояв* [Стоколоса] *на розі вулиці* (Фр., II, 1950, 300).

ПЕРЕПОЛО́ШЕНО. Прпсл. до **переполо́шений** 2. *Мишко вголос переполошено питався: хто зайшов до хати?* (Десняк, Вибр., 1947, 81); *Анюта наздогнала його в сінях, переполошено глянула в вічі* (Тют., Вир, 1964, 484).

ПЕРЕПОЛОШИ́ТИ, лошу́, ло́шиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **переполо́хати.** *Се був той пекельний гуркіт, що так переполошив ключника* (Фр., II, 1950, 258); *Переполошив ти лісорубів* (Томч., Закарп. опов., 1953, 12).

ПЕРЕПОЛОШИ́ТИСЯ, лошу́ся, ло́шишся, *док., розм.* Те саме, що **переполо́хатися.** *Почалося полювання. Тюлені переполошилися, вони хрюкали, били плавцями, перевертались, незграбні, великі, намагались врятуватися* (Трубл., I, 1955, 147); — *Чого поспішаєш? — затримав його Остапчук.— Розкажи, де був? Ти, здається, десь їздив...— Я? — переполошився Кулик. —А чого це ти питаєш?..* (Жур., Дорога.., 1948, 204).

ПЕРЕПОЛУ́ДНАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Те саме, що **переполу́днувати.**

ПЕРЕПОЛУ́ДНУВАТИ, ую, уєш, *док., розм.* Поїсти між обідом і вечерею. *Піти й собі переполуднувать* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепо́лювати.**

ПЕРЕПО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕПОЛО́ТИ,** олю́, о́леш, *док., перех.* 1. Полоти ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Оленка побачила перед себе оболені рядки: то сестра Христя переполює її рядки* (Горд., II, 1959, 41).

2. Полоти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕПО́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перепо́лювати.**

ПЕРЕПО́Н, у, *ч.*: **Нема́є (нема́) перепо́ну** *кому* — те саме, що **Нема́є (нема́) перепо́ни** (*див.* **перепо́на**). *Йде скотина,— нема перепону — через грядки так і чеше* (Мирний, I, 1949, 139).

ПЕРЕПО́НА, и, *ж.* 1. Те, що закриває доступ до чого-небудь, перешкоджає рухові. *Захоплено рипить деркач — чудовий ходок, що недавно здолав путь з південних країн аж сюди пішки, перелітаючи тільки водні перепони* (Оров., Зел. повіть, 1961, 3); *Сухим вітрам могутні перепони — Зелені встануть смуги лісові* (Дор., Серед степу.., 1952, 31); *Висока вода нестримною лавиною.. ринула, змітаючи на шляху своїм всі перепони* (Шиян, Партиз. край, 1946, 214); * У порівн. *Так ось вона — ця круча Альбіону, Вапнисто-білий невисокий щит, Який, немов удану перепону, Поперед себе звів гордливий бритт* (Бажан, Роки, 1957, 179).

2. *перен.* Те, що перешкоджає здійсненню чого-небудь; перешкода. *Так клопотавсь цар духів лісових, що любить всякі перепони класти Святим аскетам* (Фр., X, 1954, 405); *Переслідуваний ударами злої долі — він* [І. Франко] *виробив у собі безстрашність, життєву силу, невтомність до подолання перепон* (Тич., III, 1957, 166).

Без перепо́н — без перешкод, безборонно. *Натовп розтиснувся, і Махтей Мірошник без перепон підійшов до Сватюка* (Епік, Тв., 1958, 480); **Не зна́ти перепо́н (перепо́ни)** [**ні в чо́му**]— не стримувати, не обмежувати себе, не мати перешкод. *Сам він був найвільнолюбивіший чоловік на весь повіт, не знав ні в чому ніяких перепон* (Мирний, IV, 1955, 220); **Нема́є (нема́) перепо́ни** *кому, чому*—неможливо стримати, перешкодити. *Для душ живих немає перепони. Спасибі вам, сини мої, орли, що ви на заклик мій не забарились* (Лев., Драми.., 1967, 145); **Ста́ти на перепо́ні** — перешкодити кому-небудь. *Про них* [Лукію і Дорошенка] *ходять чутки, що в молодості щось між ними було, але чи війна чи інше щось стало на перепони, так і не зійшлися, так і носять свою любов* (Гончар, Тронка, 1963, 49).

ПЕРЕПО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепоро́ти.** * Образно. *Бусол, охляло спираючись на податливе повітря, проніс біле, перепорене чорними смугами тіло десь на луги* (Гуц., Скупана.., 1965, 235).

ПЕРЕПОРИ́ТИСЯ, и́ться, *док., рідко:* ◇ **Пора́ перепори́лася**—пройшов якийсь час. *Була, була, була пора, та вже перепорилась!* (Мисик, Верховіття, 1963, 99).

ПЕРЕПОРО́ТИ *див.* **перепо́рювати.**

ПЕРЕПО́РОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепоро́ти.**

ПЕРЕПО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепо́рювати.**

ПЕРЕПО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕПОРО́ТИ,** порю́, по́реш, *док., перех.* 1. Поротн все або багато чого-небудь.

2. *розм.* Розділяти, розпорювати, розрізати на частини. *Другим ударом дозорець перепоров* [Карпові] *шию, а третій удар завис, рука закам'яніла* (Ле, Наливайко, 1957, 298); * Образно. *Я.. стежив, як у білястій блакиті перепорювали глибоке небо іскристі зорі. Це було в серпні, на межі прощання з літом* (Епік, Тв., 1958, 372).

ПЕРЕПОТІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Перестати потіти.

2. Дуже спітніти, виділити багато поту. *Василь Петрюк перепотів.. від праці* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 191).

ПЕРЕПОТРО́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепотроши́ти.**

ПЕРЕПОТРОШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *док., перех.* Випотрошити все або багато чого-небудь. * Образно.— *Як вовк овець, перепотрошу твою погань, а тебе, найбільшого поганця, як діда твого Байду, туркові віддам* (Ле, Наливайко, 1957, 89).

ПЕРЕПОХО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепохова́ти.**

ПЕРЕПОХОВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепохова́ти.** *Більш як 25 тисяч жителів міста Горни-Милановац* [у Сербії] *і навколишніх селищ прийшло вчора сюди, щоб бути присутніми на церемонії перепоховання останків 408 радянських солдатів, сержантів і офіцерів, які загинули в цих місцях восени 1944 року* (Рад. Укр., 4.X 1962, 1).

ПЕРЕПОХОВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Поховати на іншому місці.

ПЕРЕПОЧИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПОЧИ́ТИ,** и́ну, и́неш, *док.* Відпочивати недовгий час, робити коротку перерву для відпочинку під час праці і т. ін. *Положивши перо, одкинувшись на спинку стільця і схрестивши на грудях руки, він став перепочивати* (Мирний, I, 1954, 319); *Гора зерна росла й росла. І коли,*

перепочиваючи хвилинку, Настя раптом глянула на цю гору, в неї несамохіть вихопилося безмірно радісне: — Ой, яке ж багатство! (Жур., Дорога.., 1948, 123); *Як сонечко зайшло, то Люборацький вже далеко був від Крутих: так виїхав, що не дав і коням гаразд перепочити* (Свидн., Люборацькі, 1955, 32); * Образно. *Літо вже на перевалі: Перепочило після жнив, Утерло піт і — далі, далі, До вересневих щедрих див* (Мур., Осінні сурми, 1964, 15); * У порівн. *Десь опівночі життя навколо завмерло. Навіть війна на далеких обріях ніби перепочивала в цю пору* (Ле, Клен. лист, 1960, 38).

ПЕРЕПОЧИ́ВОК, вку, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **перепочи́нок.** *Зупинившись на останній перепочивок, .. я покажу вам перейдену путь. Ви побачите, як слідом за нами йтимуть дослідники шляхів* (Ю. Янов., II, 1958, 30).

ПЕРЕПОЧИ́НОК, нку, *ч.* Недовгочасний відпочинок, коротка перерва для відпочинку під час праці і т. ін. *Пройшовши Піски, валка стала коло волості, на вигоні, на перепочинок* (Мирний, I, 1949, 413); *З'єднання Федорова потребувало короткого перепочинку для перегрупування і підготовки до дальших боїв* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 90); *Свій досвід, знання, свою пристрасну любов до справи він терпляче, на кожному перепочинку, на кожному привалі передавав їм* (Гончар, III, 1959, 113); *Наказ про відступ сприйнявся, як зміна частини на передовій, як заслужений перепочинок, зрештою як маневр* (Коз., Гарячі руки, 1960, 141).

Без перепочи́нку — не відпочиваючи; без перерви, весь час. *У верховітті дерев співали горлиці, ..без перепочинку кували зозулі* (Мокр., Острів.., 1961, 19).

ПЕРЕПОЧИ́ТИ *див.* **перепочива́ти.**

ПЕРЕПО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепо́ювати.**

ПЕРЕПО́ЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕПОЇ́ТИ**, ою́, о́їш, *док.*, *перех.* 1. Давати напитися (перев. води) всім або багатьом, а також давати кому-небудь випити надто багато рідини. *Перепоїти коня.*

2. Поїти спиртними напоями всіх або багатьох, а також давати випити кому-небудь надто багато спиртних напоїв. — *Голову ограбив, писаря... Він! І людей перепоїв, на лихе підбив... Він!.. І все він, усе він!..* (Мирний, I, 1949, 319).

ПЕРЕПО́ЮВАТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **перепо́ювати.**

ПЕРЕПОЯ́САНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перепоясáти.** *На кіноплівці Дорка була маленька дівчинка, яка соромливо тулиться до величної Горпини, перепоясаної кулеметними стрічками, з автоматом і гранатами* (Ю. Янов., Мир, 1956, 272); *Темно-синій, туго перепоясаний ватник Бондарчука майже зливається з темрявою* (Вол., Місячне срібло, 1961, 20).

ПЕРЕПОЯСА́ТИ *див.* **перепоя́сувати.**

ПЕРЕПОЯСА́ТИСЯ *див.* **перепоя́суватися.**

ПЕРЕПОЯ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПОЯСА́ТИ**, ящу́, я́шеш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що **перепері́зувати.**

ПЕРЕПОЯ́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПОЯСА́ТИСЯ**, ящу́ся, я́шешся, *док.*, *рідко.* Те саме, що **перепері́зуватися.**

ПЕРЕПРА́ВА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **переправля́ти**[1], **перепра́вити**[1] 1 і **переправля́тися**, **перепра́витися** 1. *Місце справді було вигідне для переправи, бо сонло було кордонному козакові загнути за виступ,— і колно річки зникало йому з очей* (Коцюб., I, 1955, 354); *На березі ще раз Цілував дівчаток любих; Бо вони за переправу Тільки сю приймали плату* (Л. Укр., IV, 1954, 161); *При переправі через невелику, але бурхливу річку посковзнувся Дмитріїв кінь і Дмитрій упав у воду* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 438).

2. Місце, де переправляються через яку-небудь водну перепону. *Кавалькада повільно спустилася до переправи і потрапила в непрохідну гущавину людей та возів біля розведеного на ніч моста* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 5); — *Он звідти,— показав учитель,— і тепер показують місце старовинної переправи через Дніпро — з полтавського боку до нас* (Ю. Янов., II, 1954, 123); // Споруда чи пристрій, за допомогою якого переправляються через яку-небудь водну перепону. *Тисячі найрізноманітніших засобів переправи — баркасів, човнів-душогубок, плотів, бочок, дощатих воріт і всього, за що тільки могла вхопитись людина, щоб не потонути,— все рушило на людських плечах через зарості до Дніпра* (Довж., Зач. Десна, 1957, 304); *Він хоче тут зробити переправу, на лівий берег вимостити гать* (Гонч., Вибр., 1959, 152); *Нижче по Дунаю, на південь від Будапешта, сапери протягом одної ночі навели переправу* (Гончар, III, 1959, 225).

ПЕРЕПРА́ВИТИ[1] *див.* **переправля́ти**[1].

ПЕРЕПРА́ВИТИ[2] *див.* **переправля́ти**[2].

ПЕРЕПРА́ВИТИСЯ *див.* **переправля́тися.**

ПЕРЕПРА́ВЛЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепра́вити**[1]. *Частину військ.. вже було знято з плацдарму й кинуто кудись під Нікополь на підтримку військам, що вели боротьбу з врангелівськими, переправленими через Дніпро корпусами* (Гончар, II, 1959, 374); // **перепра́влено.** *безос. присудк. сл. В одній з атак мене було тяжко поранено і вночі переправлено на лівий берег Волги* (Цюпа, Три явори, 1958, 23).

ПЕРЕПРА́ВЛЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепра́вити**[2]. *Переправлений ескіз.*

ПЕРЕПРА́ВЛЕННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **перепра́вити**[1].

ПЕРЕПРА́ВЛЕННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **перепра́вити**[2].

ПЕРЕПРАВЛЯ́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **переправля́ти**[1].

ПЕРЕПРАВЛЯ́ННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **переправля́ти**[2].

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТИ[1], я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕПРА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* перепра́влять; *док.*, *перех.* 1. Перевозити або переводити через яку-небудь водну перепону, труднопрохідне місце. *Накупив в чужих сторонах багацько товарів і, як переправляв через море, та й лишився такий бідний, що за прошеним хлібом іду додому* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 109); *Никифор Бичок був приставлений до перевозу. На човні переправляв людей з одного берега на другий* (Гуц., Скупана.., 1965, 6); *Ні патронних повозок, ні кухонь переправити на півострів не вдалося: все в'язне в болоті...* (Гончар, II, 1959, 246).

2. Перевозити або переводити з одного місця в інше (звичайно переборюючи при цьому труднощі). *Франко входив до віденського гуртка революційної молоді, який, зокрема, таємно переправляв нелегальну літературу через Галичину до Росії* (Рад. літ-во, 4, 1967, 39); *Кордон вони* [переселенці] *перейшли з однією душею, без майна, надіючись, що його пізніше переправлять контрабандисти* (Стельмах, I, 1962, 200); [М о н т а н ь я р:] *Лізь та поглядай удгл.. Долізеш вниз, а там вже клопіт мій, як переправити тебе ще й далі* (Л. Укр., II, 1951, 177); *Загін мав діждатися літаків з Великої землі, одержати вибухівку, боєприпаси і переправити в тиловий госпіталь хворих та поранених* (Грим., Кавалер.., 1955, 230); *Принесли .. звістку, ніби нас справді мали з тюрми переправити в найближчий час до концтабору* (Збан., Єдина, 1959, 284).

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТИ[2], я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕПРА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* перепра́влять; *док.*, *перех.* і *без*

додатка, розм. Виправляти, переробляти, усуваючи хиби, вади, помилки, недоліки. *Свій перший нарис Ніна Сокіл писала дуже довго. Ретельно, багато разів переправлюючи, обдумувала й шліфувала кожне слово* (Собко, Стадіон, 1954, 165); *Якщо потрібна ця дата, то справтеся, з якого і до якого дня вони грали, та й переправте* (Мирний, V, 1955, 417).

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПРА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* перепра́вляться; *док.* 1. Переїжджати або переходити через яку-небудь водну перепону, труднопрохідне місце. *Почали переправлятися через Буг. Дивимося: собаки — бух у воду — і попливли на другий бік* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 91); *В будинок відпочинку на поромі ось тут колись переправлявся я* (Гонч., Вибр., 1959, 197); *Остапові нудно. Він має таке враження, наче чекав перевозу... Ось-ось переправиться.. і не може* (Коцюб., I, 1955, 367).

2. *тільки недок.* Пас. до **переправля́ти** [1].

ПЕРЕПРАВНИ́Й, а́, е́. Признач. для переправлення (*див.* **перепра́влення** [1]), переправи (у 1 знач.).

ПЕРЕ́ПРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепра́ти.**

ПЕРЕПРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепра́ти.**

ПЕРЕПРАСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепрасува́ти.**

ПЕРЕПРАСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепрасо́вувати.**

ПЕРЕПРАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПРАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Прасувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Прасувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕПРАСО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перепрасо́вувати.**

ПЕРЕПРАСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепрасува́ти.**

ПЕРЕПРАСУВА́ТИ *див.* **перепрасо́вувати.**

ПЕРЕПРА́ТИ *див.* **перепира́ти.**

ПЕРЕПРА́ТИСЯ *див.* **перепира́тися.**

ПЕРЕПРАЦЮВА́ТИ *див.* **перепрацьо́вувати.**

ПЕРЕПРАЦЮВА́ТИСЯ *див.* **перепрацьо́вуватися.**

ПЕРЕПРАЦЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепрацюва́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який надто довго й важко працював; перевтомлений. — *Ану, земля окремо і вода теж окремо! — замахав господь руками. Махнув та й здрімнув переприцьований* (Козл., Щури.., 1956, 57); // Який втратив сили, здоров'я від непосильної праці. *Австрійський фронт на Бескиді в той час складався переважно з старих ополченців.. Були це батьки численних родин, люди перепрацьовані, немічні, боязкі* (Ірчан, II, 1958, 214).

ПЕРЕПРАЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПРАЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док.* 1. Працювати довше, ніж треба.

2. Працюючи надто довго й важко, перевтомлюватися.

ПЕРЕПРАЦЬО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПРАЦЮВА́ТИСЯ,** ю́юся, ю́єшся, *док.* Перевтомлюватися від надто довгої, важкої праці. — *Жди його, як пана,— бурчав він, рухаючи вилами та удаючи, що він дуже перепрацювався тут без Павла* (Тют., Вир, 1964, 133).

ПЕРЕПРІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепріва́ти.**

ПЕРЕПРІВА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПЕРЕПРІ́ТИ,** і́є, *док.* 1. Псуватися від сирості та тепла. *Я.. побачив, що його* [куща] *корені сплелися у міцний вузол. Одні корінці.. відмирали, перепрівали, інші виростали* (Хор., Ковила, 1960, 57); *Восени, коли гній як слід перепріє, ми безпосередньо перед оранкою на зяб вивозимо його на поле* (Хлібороб Укр., 4, 1967, 7).

2. Псуватися від довгого вживання, дії чогось. *Онучі перепріли від поту; Матраци на ліжках перепріли;* // *розм.* Запалюватися від поту, бруду, надмірного тепла (про шкіру). *Пальці на ногі перепріли.*

3. Псуватися, втрачати смак від занадто довгого варіння на повільному вогні. — *І страва перепріває та перестоїть в печі,— думала вона. — Лихо йому з чужою роботою! За нею і шматка хліба не з'їсть саме в час* (Н.-Лев., 1, 1956, 151); [Л е в к о:] *Об казна-чім турбувшся. Краще б гляділа, щоб там у печі не перепріло що та не задимилось* (Кроп., III, 1959, 201).

ПЕРЕПРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **перепрі́ти.** *Незважаючи на те, що торфові грунти багаті на органічні речовини, хороші результати дає внесення 10—20 т на гектар добре перепрілого гною* (Картопля, 1957, 102); *Безногий інвалід останньої війни На розі авеню Колумба і Бродвея,— Протерта блуза, вицвілі штани, Від поту перепріла портупея* (Дмит., Осінь.., 1959, 36).

2. *у знач. прикм.* Гнилий (про листя, гній і т. ін.). *Карпо сидів на пеньку і патиком перегортав з місця на місце торішній перепрілий лист* (Іщук, Вербівчани, 1961, 270); *Над ними тихенько гуло верховіття сосен.. Пахне пліснявою, перепрілою хвоєю й грибами* (Допч., II, 1956, 29).

3. *у знач. прикм.* Зіпсований від довгого вживання, дії чогось. *В своїх лаптях і перепрілій сорочці він ходив по ярмарку з таким виглядом, немов уже дзвеніли йому в кишенях веселі червінці* (Гончар, I, 1959, 39); //Подразнений, запалений від поту, бруду і т. ін. (про шкіру, пальці, ноги). *Розлягались* [пасажири] *по-буржуйському, випрягали перепрілі ноги з потертих обмоток та старих солдатських ботинок* (Збан., Сесцель, 1961, 8).

ПЕРЕПРІ́ТИ *див.* **перепріва́ти.**

ПЕРЕПРОБІ́Г, у, *ч.*, *спец.* Автомобільний пробіг, що перевищує норму. *В окремих колгоспах, за рішенням загальних зборів, шоферам виплачують премію за перепробіг автопокришок проти прийнятих норм* (Колг. Укр., 2, 1961, 46).

ПЕРЕПРОБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПРО́БУВАТИ,** ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Пити або їсти, звичайно для проби, все або багато чого-небудь. — *Да!.. Пожив і я... Світу побачив. Між знатними людьми культури набрався. А вже всяких вин перепробував!..* (Шиян, Баланда, 1957, 86).

2. Випробовувати все або багато чого-небудь, намагатися робити все або багато чогось. *Тимофій перепробовує їх* [флояри] *усі, й оригінальне гудіння разом із тихими жалібними якимись звуками приєднується до всепожираючого шуму* (Хотк., II, 1966, 416); *Перепробував* [Марко] *геть усі ключі, які тільки були в кімнаті, але нічого з того не виходило — двері не піддавалися...* (Мик., II, 1957, 325); *Не з книжок, а на власному досвіді, своїми малими руками перепробував* [Микола] *усі хліборобські роботи* (Коз., Гарячі руки, 1960, 133).

ПЕРЕПРО́БУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепро́бувати.**

ПЕРЕПРО́БУВАТИ *див.* **перепробо́вувати.**

ПЕРЕПРОВА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепрова́дити.**

ПЕРЕПРОВА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепрова́дити.**

ПЕРЕПРОВА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПРОВА́ДИТИ,** джу, диш, *док.*, *перех.* Відправляти

або доставляти кого-, що-небудь в інше місце, часто у супроводі. *Фронт підійшов до Дніпра, табір не збиралися нікуди перепроваджувати* (Ю. Янов., II, 1954, 28); — *Я хочу перепровадити монголів на Угри, бо, чим скорше підуть із нашого краю, тим менше тут руїни нароблять* (Фр., VI, 1951, 73); *Бойовий штаб доручив йому.. допомогти Шевчукові частину гвинтівок ще до ранку перепровадити з патронного заводу на машинобудівний* (Головко, II, 1957, 596).

ПЕРЕПРОВА́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перепрова́джувати.**

ПЕРЕПРОВА́ДИТИ *див.* **перепрова́джувати.**

ПЕРЕПРОДАВА́ТИ *див.* **перепро́дувати.**

ПЕРЕПРОДАВА́ТИСЯ *див.* **перепро́дуватися.**

ПЕРЕПРО́ДАЖ, у, *ч.* Дія за знач. **перепро́дувати, перепрода́ти.** *Багато розмов було при купівлі* [хат і садиб переселенців], *а ще більше буде при перепродажу* (Стельмах, I, 1962, 316); *Борис Кулик був сином якогось зайшлого у наші краї славгородського купця, який промишляв перепродажем худоби* (Чаб., Катюша, 1960, 25).

ПЕРЕПРО́ДА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **перепро́даж.**

ПЕРЕПРО́ДАНЕЦЬ, нця, *ч., рідко.* Те саме, що **запро́данець.** — *Весело буде, як рідні свати Здеруть перепроданцю шкуру!* (Стар., Поет. тв., 1958, 230).

ПЕРЕПРО́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепрода́ти.** *Крім двох чи трьох зовсім дрібних векселів* [маршалка], *усі інші були вже перепродані* (Фр., VII, 1951, 336).

ПЕРЕПРОДА́ТИ *див.* **перепро́дувати.**

ПЕРЕПРО́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепро́дувати.** — *От і починаються ті пожмурки.., де одно ошукування та обдурювання, торгування людьми, перепродування всього святого!..* (Мирний, V, 1955, 159).

ПЕРЕПРО́ДУВАТИ, ую, уєш *і* **ПЕРЕПРОДАВА́ТИ,** даю́, даєш, *недок.,* **ПЕРЕПРОДА́ТИ,** а́м, аси́, *док., перех.* 1. Продавати куплене раніше з метою одержання прибутку. — *Я купець:.. скуповую та перепродую пшеницю,— сказав Копронідос* (Н.-Лев., III, 1956, 366); *Тут спритні маклери і купці перехоплюють всіх, хто йде або їде до міста, скуповують за безцінь товари і перепродують їх потім на ринку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 414); *Жінка його горювала за ним: як одружився, то він вже третю хату се перепродав* (Вовчок, I, 1955, 217).

2. *діал.* Продавати. *Перепродав раз маляр Усе серед Бару, І на продаж тілько мав Одную Варвару* (Рудан., Вибр., 1949, 113); // *ким, чим.* Торгувати. *Щоб недаром жити, немарно тратити час, вона взялась то сим, то тим перепродувати* (Мирний, I, 1949, 236).

ПЕРЕПРО́ДУВАТИСЯ, усться *і* **ПЕРЕПРОДАВА́ТИСЯ,** даєтся, *недок.* Пас. до **перепро́дувати, перепродава́ти.**

ПЕРЕПРО́ДУВАЧ, а, *ч.* Людина, що займається перепродажем чого-небудь.

ПЕРЕПРО́ДУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **перепро́дувач.**

ПЕРЕПРОДУ́КЦІЯ, ї, *ж.* 1. Виробництво, що перевищує можливості збуту; надвиробництво.

2. Надмірне готування, випуск кого-, чого-небудь. — *Ми перепродукції інтелігенції не маємо. Ми певні: і з дівчат з середньою освітою можуть вийти відмінні працівники лабораторій* (Шовк., Інженери, 1956, 133).

ПЕРЕПРО́ДУХА, и, *ж., розм.* Те саме, що **перекýпниця.** — *Не вижила я в неї, покинула, найняла собі кімнаточку, як комірчинку, та й стала перепродухою* (Н.-Лев., IV, 1956, 278).

ПЕРЕПРОЕКТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепроектува́ти.**

ПЕРЕПРОЕКТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепроекто́вувати.**

ПЕРЕПРОЕКТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕПРОЕКТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Проектувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕПРОЕКТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перепроекто́вувати.**

ПЕРЕПРОЕКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепроектува́ти.**

ПЕРЕПРОЕКТУВА́ТИ *див.* **перепроекто́вувати.**

ПЕРЕПРО́С, у, *ч., заст.* Перепрошення. — *Нептун з Еолом з перепросу Дали такого перечосу, Що й досі зашпори щемлять* (Котл., I, 1952, 245).

ПЕРЕПРО́СИНИ, син, *мн., розм.* 1. Те саме, що **перепро́шення.** — *Чи так, а чи не так, а за вчорашній вчинок Хоч перепросини, хоч смертний посдинок!* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 166); *На зло Любці, на яку не подіяли ніякі його найвитонченші перепросини, хотів забрати Горпину, але та рішуче відмовилась, не могла простити йому старої кривди* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 172).

2. Гулянка після примирення. [П і в т о р а к:] *Та ми отсе власне хочемо* [випити] *на перепросини. Будьте ласкаві, пане писарю, з нами випити!* (Фр., IX, 1952, 59); *Заплатила Пазя грішми Петрові, ще й могорич поставила на перепросини* (Март., Тв., 1954, 389).

ПЕРЕПРОСИ́ТИ [1] *див.* **перепро́шувати** [1].

ПЕРЕПРОСИ́ТИ [2] *див.* **перепро́шувати** [2].

ПЕРЕПРОСИ́ТИСЯ [1] *див.* **перепро́шуватися** [1].

ПЕРЕПРОСИ́ТИСЯ [2] *див.* **перепро́шуватися** [2].

ПЕРЕПРОХА́ТИ *див.* **перепро́шувати** [1].

ПЕРЕПРОША́ТИ *див.* **перепро́шувати** [1].

ПЕРЕПРОША́ТИСЯ *див.* **перепро́шуватися** [1].

ПЕРЕПРО́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепроси́ти** [1] і **перепроси́тися** [1]. *До мене з перепрошенням кинулась пані Стадницька, та й господар, зібгавши гонор, поліз із пробаченням, запевняючи, що нема чого гніватися* (Стельмах, I, 1962, 16); *Їли тут і запивали без зайвих слів, без перепрошень,— просто, як це буває вдома, в родині* (Скл., Святослав, 1959, 287).

За перепро́шенням, *рідко* — перепрошую, прошу пробачення. — *Люди живуть ще й гірше нас... їсти-пити є що і в чім сходити — якого ж їй ще, за перепрошенням, дідька треба?* (Хотк., II, 1966, 63).

ПЕРЕПРО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепро́шувати** [1] і **перепро́шуватися** [1]. *Хоч в його листі до мене нема ніякого формального перепрошування, але я його вважаю за перший крок до згоди* (Л. Укр., V, 1956, 212).

ПЕРЕПРО́ШУВАТИ [1], ую, уєш *і діал.* **ПЕРЕПРОША́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕПРОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш *і розм.* **ПЕРЕПРОХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Просити вибачення; вибачатися. [С а м о с а д:] *Тоді я їй таку авторитетну відповідь дав, що вона.. цілу ніч мене перепрошувала...* (Корн., II, 1955, 346); *Тут же перепросила* [жінка] *за безтактовність мужчини* (Папч, Синів.., 1959, 8).

[Ду́же] **перепро́шую;** [Ду́же] **перепроша́ю,** *діал.* — вибачаюсь, прошу вибачення. — *Дуже перепрошую, але коли б начальник...— пробував дискутувати Жолтанський* (Галан, Гори.., 1956, 143); *Коли пан Адам по звичці простягав руку по страву, вона казала:— Перепрошаю* (Коцюб., II, 1955, 251).

2. *розм.* Те саме, що **проси́ти.** *Я зберігала їх* [Василеві листи], *пожовкли, а зберігала. Бо нескінченне моє кохання до нього. Скільки не перепрошувала — не відповів* (Логв., Давні рани, 1961, 60).

Проси́ти та перепро́шувати — дуже просити. *Прийшов її чоловік та й почав просити та перепрошувати. «Я, каже, не дам її нікому і пальцем зайняти..»* (Л. Укр., III, 1952, 471).

3. *розм.* Просити всіх або багатьох, одного за одним.

Як уже перепросить дружба парубків, то начинає просити дівчат (Сл. Гр.).

ПЕРЕПРО́ШУВАТИ [2], ую, уєш, **ПЕРЕПРОСИ́ТИ**, ошу́, о́сиш, *док., перех., діал.* Розпитувати. — *Чи не з'їздили б ви, Мироне, в столицю розвідати?.. Чи не перепросили б там кого?* (Мирний, II, 1954, 91).

ПЕРЕПРО́ШУВАТИСЯ [1], уюся, уєшся *і діал.* **ПЕРЕПРОША́ТИСЯ**, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПРОСИ́ТИСЯ**, ошу́ся, о́сишся, *док.* Просити вибачення: вибачатися. *Володимир зачав.. невиразно бубоніти якусь надуману промову. Він, очевидячки, перепрошувавсь перед гостем* (Крим., А. Лаговський, II, 1905, 133); *Він підходить до пана, перепрошаючись* (Ю. Янов., IV, 1959, 21); // *розм.* Миритися з ким-небудь. — *Прийшов я, мамо... перепроситися.. Простіть мені, не гнівайтесь уже на мене...* (Мирний, I, 1949, 321).

ПЕРЕПРО́ШУВАТИСЯ [2], уюся, уєшся. *недок.*, **ПЕРЕПРОСИ́ТИСЯ**, ошу́ся, о́сишся, *док.* Проситися на інше місце, посаду і т. ін. *Він поїхав до Києва і перепросився на другу парафію* (П.-Лев., III, 1956, 203).

ПЕРЕПРО́ШУЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **перепро́шувати** [1].

2. *у знач. прикм.* Який виражає вибачення (про голос, інтонацію і т. ін.). — *Я не хочу, щоб над вами хто глумився,— відповіла вона м'яким, перепрошуючим голосом* (Коб., I, 1956, 109).

ПЕРЕПРЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепряга́ти.** *Перепрягання коней.*

ПЕРЕПРЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПРЯГТИ́**, пряжу́, пряже́ш, *док., перех.* 1. Запрягати ще раз, повторно або заново, по-іншому. [М а р т и н:] *Панича везе в город тройкою з дзвінком, і ззаду табун лошат буде бігти? Зараз мені перепряжи!!* (К.-Карий, I, 1960, 328); *Фурман та Жегмонт взялися за карету, перепрягли коней, розчистили під колесами грязюку* (Рибак, Помилка.., 1956, 239).

2. Змінювати, замінювати коня або коней, запрягаючи в екіпаж. *Все тіло ныло від восьмидобового трясіння без сну й відпочинку, з півгодинними зупинками на поштових станціях, поки перепрягали коні* (Тулуб, В степу.., 1964, 23); *Тільки що перепрягли коні і всі почали сідати, як до самого вагона прикатав гарненький фаетон* (Н.-Лев., I, 1966, 151).

ПЕРЕПРЯГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПРЯГТИ́СЯ**, жу́ся, же́шся, *док.* Пас. до **перепряга́ти.**

ПЕРЕПРЯГТИ́ *див.* **перепряга́ти.**

ПЕРЕПРЯГТИ́СЯ *див.* **перепряга́тися.**

ПЕРЕПРЯДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепряда́ти.**

ПЕРЕПРЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПРЯСТИ́**, пряду́, пряде́ш, *док., перех.* Прясти все або багато чого-небудь. *Звісно, не вміла вишивати Солоха, як її сестри, не вміла прясти так тонко, як вони, а все ж хоч полотнище до полотнища пристебне, хоч переділку переп'яде— і за те добре* (Мирний, I, 1954, 60).

ПЕРЕПРЯДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **перепряда́ти.**

ПЕРЕПРЯ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепря́сти.**

ПЕРЕПРЯ́ЖЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепрягти́.**

ПЕРЕПРЯ́ЖЕНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепря́жити.** *Дівчата.. дружно лузають перепряжене насіння* (Гуц., З горіха.., 1967, 150).

ПЕРЕПРЯ́ЖЕННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перепрягти́.**

ПЕРЕПРЯ́ЖЕННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перепря́жити.**

ПЕРЕПРЯ́ЖИТИ *див.* **перепря́жувати.**

ПЕРЕПРЯ́ЖИТИСЯ *див.* **перепря́жуватися.**

ПЕРЕПРЯ́ЖНІ, ні́х, *мн., у знач. ім., заст.* Те саме, що **перекладні́.** *Їхати на перепряжних.*

ПЕРЕПРЯ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепря́жувати** і **перепря́жуватися.**

ПЕРЕПРЯ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПРЯ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех.* Надто пряжити; псувати довгим пряженням.

ПЕРЕПРЯ́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕПРЯ́ЖИТИСЯ**, житься, *док.* Надто пряжитися; псуватися від довгого пряження.

ПЕРЕПРЯ́СТИ *див.* **перепряда́ти.**

ПЕРЕПСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепсува́ти;** // **перепсо́вано**, *безос. присудк. сл. Багато беріз було перепсовано кулями* (Ю. Янов., I, 1958, 113).

ПЕРЕПСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зіпсувати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох; зіпсувати зовсім, остаточно. — *Лев щодня задира нас* [тварин] *не менше як по десять штук, а іноді і двадцять душ перепсує, а з'їда він мало, одного або двох* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 42); — *Та ви тільки зайдіть, гляньте, що вони там натворили,— дихав у вухо Черевик.— Ну, погром та й годі. Все чисто перепсують, якщо їх не спинити* (Шовк., Інженери, 1956, 367); — *Куди ти, стара собако? — раптом заволала Олена і знову кинулася до Щорса.— Синочку мій, не бери його. Він же у мене такий п'яничка! Все військо тобі перепсує. А брехун!..* (Довж., I, 1958, 193).

Перепсува́ти нерви (чима́ло не́рвів) *кому*— завдати багато неприємностей, клопоту і т. ін. *Зовсім ще нібито молодий, а послухавш, що про нього розповідають у Харкові,— чимало нервів перепсує він тут усім* (Шовк., Інженери, 1956, 9).

ПЕРЕПСУВА́ТИСЯ, уться, *док.* Зіпсуватися (про все, багато чого-небудь або про всіх, багатьох).

ПЕРЕПУ́ДЖЕНИЙ, а, е, *діал.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепу́дити.**

2. *у знач. прикм.* Який перелякався, перепудився. — *Се був він, Сава! — кликнула одна молода жінка перепуджена* (Коб., II, 1956, 202); *Земля тряслася. Вибухи схоплювалися все ближче. Промчали через садок перепуджені коні в запряжці і без їздового* (Гончар, III, 1959, 86).

3. *у знач. прикм.* Який виражає переляк. *Гриць увійшов до кімнати, поцілував папотця в руку і став оглядати перепудженими очима портрет Снігурського* (Март., Тв., 1954, 63).

ПЕРЕПУ́ДИТИ, джу, диш, *док., перех., діал.* Лякати. — *Бійся бога, Мільку, говори! Що сталося? Не перепуджуй мене* (Март., Тв., 1954, 190); — *Та-бо дивлюся, а то, вважайте, той хлопчище, студент-от! Тьху, тьху, най здоров росте! Так старого перепудив!..* (Кол., Терен.., 1959, 13).

ПЕРЕПУ́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., діал.* Перелякатися. *Свиня перепудилася страшенно, кинулася і вискочила з воза* (Фр., III, 1950, 213).

ПЕРЕПУРХНУ́ТИ *див.* **перепу́рхувати.**

ПЕРЕПУ́РХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепу́рхувати.**

ПЕРЕПУ́РХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПУРХНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док.* Пурхаючи, перелітати з місця на місце (про птахів, метеликів і т. ін.). *З карниза на карниз весело перепурхували голуби* (Логв., Літа.., 1960, 243); *І не зчується, не оглянеться* [Павло] *сам — обудить* [збудить] *його, як що перепурхне або шелесне* (Вовчок, I, 1955, 171); // *перен.* Передаватися від одних людей до інших (про вісті, чутки і т. ін.). *Вони* [звістки] *перепурхували, як птахи, на велику відстань, вони ширилися по окупованій території зі швидкістю радіо* (Ю. Янов., II, 1954, 22); * У порівн. *Іна йшла легко,.. не перестрибуючи, а нібито перепурхуючи через щілини* (Шовк., Починається юність, 1938, 247).

ПЕРЕПУСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепускáти.**

ПЕРЕПУСКА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕПУСТИ́ТИ,** ущý, ýстиш, *док.*, *перех.* 1. Переміщати з одного місця на інше. *Піймавши сонечко* [комашку], *перепускають* [діти] *його з руки на руку* (Номис, 1864, № 337); // Пропускати через що-небудь або через себе. *Кожний дорослий молюск — беззубка, перлівниця за добу перепускає через себе до 40 літрів води, сприяючи очистці води й осіданню мулу* (Наука.., 7, 1961, 51); *Перепустити через фільтр;*//*перев. у сполуч. із сл.* р у к а, *перен.* Збувати, продавати і т. ін. що-небудь.—*Стільки золота перепустив* [старий] *через свої руки, що тобі і не присниться... І все прогуляв. До золотничка* (Донч., III, 1956, 54); // *перев. у сполуч. із сл.* в у х о, *перен.* Сприймати (чутки, розмови і т. ін.). *А Потакайлові — слова Встигай перепускати. Для того в нього й голова, Немов гарбуз плескатий* (Біл., Зиглаг, 1956, 18).

2. Обслуговувати певну кількість кого-небудь. *Арештанти гомоніли між собою про те, куди їх женуть.. Думали, що в Тоболськ або в Тюмень, там є пересильні тюрми, через них перепускають усіх каторжан* (Донч., III, 1956, 41).

3. *розм.* Випивати певну кількість спиртного. *Перепустити по чарці.*

4. *діал.* Давати можливість кому-небудь пройти або проїхати; пропускати когось. — *Як утікати? Адже ж варта не спить.* — *Варта перепустить тебе: .. переберись у мою одіж* (Фр., VI, 1951, 106).

ПЕРЕПУСКА́ТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **перепускáти.**

ПЕРЕПУСКНИ́Й, á, é. Стос. до перепускання. *Для забезпечення подачі масла .. в корпусі фільтра встановлено перепускний шариковий клапан* (Автомоб., 1957, 68).

ПЕРЕПУСКНИ́К, á, *ч.* Приміщення, де приймають хворих до лікарні; пропускник.

ПЕРЕПУСТИ́ТИ *див.* **перепускáти.**

ПЕРЕ́ПУСТКА, и, *ж.* Посвідчення, умовний предмет і т. ін. на право входу, доступу куди-небудь. [А р к а д і й:] *Христино Архипівно, в вестибюль нікого не пускати без перепустки, підписаної мною особисто* (Корн., I, 1955, 131); *Дружинник порпався в кишені і витяг звідти маленький золотий хрестик.. Хрестик був перепусткою* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 317).

ПЕРЕПУСТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док.*, *розм.* Перестати, закінчити пустувати.

ПЕРЕПУ́ТТЯ, я, *с.* Місце, де схрещуються або розходяться шляхи. *Еней так з човна закричав: — Іду к Евандру погостити, На перепутті одпочити* (Котл., I, 1952, 201); *Високу фігуру* [М. Горького] *далеко було видно всім — на всіх кінцях землі, по всіх шляхах і перепуттях!* (Тич., III, 1957, 58).

◇ **На перепу́тті** — у стані сумнівів, хитань при виборі подальшого шляху. *Не стать, не ждать в путі, на перепутті, А прокладать, торить шляхи, стежки* (Дор., Літа.., 1957, 58).

ПЕРЕПУ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепустúти.** *Коли Роман став наглядати і порядкувати над всіма трьома вітряками, він помітив, як меншали мужицькі пуди, перепущені через панський кіш* (Стельмах, I, 1962, 513); *Буває.. так у житті людини, що якась подія набирає особливої сили і звучання, щойно перепущена через фільтр часу* (Вільде, Сестри.., 1958, 245).

ПЕРЕ́ПХАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепхáти.**

ПЕРЕПХА́ТИ *див.* **перепихáти.**

ПЕРЕПХА́ТИСЯ *див.* **перепихáтися.**

ПЕРЕПХНУ́ТИ *див.* **перепихáти.**

ПЕРЕ́ПХНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепхну́ти.**

ПЕРЕПХНУ́ТИСЯ *див.* **перепихáтися.**

ПЕРЕП'ЯСТИ́ *див.* **перепинáти** [1].

ПЕРЕРА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРА́ДИТИ,** джу, диш, *док.*, *перех.* Радити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Радять мене люде* [люди], *радять і другії, а я тую раду сама переражу* (Чуб., V, 1874, 619).

ПЕРЕРА́ДИТИ *див.* **перерáджувати.**

ПЕРЕРАЖА́ЮЧИЙ, а, е, *діал.* Несамовитий (про крик, голос і т. ін.). *Ще мала я той страшний переражаючий окрик надто виразно в ухах* (Коб., II, 1956, 301); // Жахливий. *Випявши* [вийпявши] *з-за пояса.. виострений* [вигострений] *ніж, з цілої сили пхнув* [Довбущук] *Петрієві в грудь.. А Петрій під час тої переражаючої сцени був спокійний* (Фр., VIII, 1952, 117).

ПЕРЕРА́ЗЛИВИЙ, а, е, *діал.* Несамовитий (про голос, крик і т. ін.); пронизливий (про звук взагалі). *Кричала* [мати] *переразливим голосом, стогнала, зойкала й обмацувала його раз по раз зо всіх сторін* (Коб., II, 1956, 187).

ПЕРЕРА́ЗЛИВО, *діал.* Присл. до **перерáзливий.** *Так переразливо скрикнула, що всі посхоплювалися з місця* (Хотк., II, 1966, 25); *Тієї ж хвилини переразливо свиснув дріт* (Ірчан, II, 1958, 301).

ПЕРЕРА́ЛИТИ *див.* **перерáлювати.**

ПЕРЕРА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕРА́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.*, *перех.*, *заст.* Пересорювати ралом.

ПЕРЕРА́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перерáнити.**

ПЕРЕРА́НИТИ, ню, ниш, *док.*, *перех.* Поранити всіх або багатьох; пошкодити у багатьох місцях.

ПЕРЕРАХО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перерахувáти.** — *Нехай ваші дошки лежать, як у чесного продавця крам: занумеровані, з підмосточками, перераховані* (Ле, Міжгір'я, 1953, 454); *Житній копався в архіві три дні — і даремно. Серед перерахованих зелено-дубівських підпільників імені Незаймая не значилось* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 38); // **перерахо́вано,** *безос. присудк. сл. Всі вартісні показники в народному господарстві* [у зв'язку із зміною масштабу цін] *перераховано за співвідношенням: 10 до 1* (Наука.., 3, 1961, 9).

ПЕРЕРАХО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перерахо́вувати.**

ПЕРЕРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРАХУВА́ТИ,** ýю, ýєш, *док.*, *перех.* 1. Встановлювати кількість кого-, чого-небудь; рахувати, лічити. *Красов верхи на трофейному коні об'їжджав полонених і перераховує* (Багмут, Записки.., 1961, 74); *З гарячковим поспіхом.. перерахувала* [Гінда] *цілу суму, взяла десять крейцаріс* (Кобр., Вибр., 1954, 72); — *Ой, скільки там гармат, за горою — не годен перерахувати!* (Гончар, III, 1959, 33); // *розм.* Рухатися, переміщуватися, доторкаючись до багатьох однорідних предметів, ніби підраховуючи їх; торкатися по черзі багатьох предметів. — *Я нічого не розумію на зніманні, але щаблів на драбинах ми перерахували досить* (Ю. Янов., II, 1958, 112).

2. *також без додатка.* Називати, згадувати (усно чи письмово) кого-, що-небудь підряд, одного або одне за одним; перелічувати. *Він перераховує всі свої невідкладні турботи* (Стельмах, II, 1962, 205); *Він і сам довго дивувався, коли перерахував, скільки то обов'язків кинув чоловік собі під ноги,— але все ж пішов заробляти гроші* (Хотк., I, 1966, 134); *Важко в коротких дорожніх записках перерахувати все те велике, що бачив в цих краях нашої неосяжної Батьківщини* (Літ. газ., 6.XI 1952, 3).

3. Рахувати ще раз, повторно. *Він витяг з кишені гроші і взявся рахувати.. Потім знову перераховував, при-*

гадував усі свої витрати за останній тиждень (Коцюба, Нові береги, 1959, 81).

4. Рахуючи, переводити в інші величини, одиниці. *Матвій, складаючи це гірко запрацьоване срібло та золото, часто перераховував на австрійські корони і аж тремтів з радості та переляку, що так багато в нього грошей* (Ірчан, II, 1958, 259).

5. *бухг.* Переводячи, записувати на рахунок іншої особи, установи.

ПЕРЕРАХО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перерахо́вувати.**

ПЕРЕРАХУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перерахува́ти, перерахо́вувати.** *Логіка розвитку теми.. вимагала показу Михалка Тихоновича в дії, в боротьбі за свої ідеали, а не перераховання того, де він бував під час революції* (Рад. літ-но, 3, 1957, 24); *Хімічно оброблену.. солому згодовують свиням в кількості 1,5—2 кілограми в перерахуванні на сухий корм* (Колг. Укр., 11, 1958, 32).

ПЕРЕРАХУВА́ТИ *див.* **перерахо́вувати.**

ПЕРЕРАХУ́НОК, нку, *ч.* 1. Рахунок, зроблений заново, по-іншому. *За рішенням загальних зборів артілі можуть бути зроблені перерахунки* [при оплаті трудодня] *з тим, щоб оплату трудодня не зменшувати* (Наука.., 8, 1958, 35).

2. Переведення рахунку в інші величини, одиниці. *На початок 1957 р. сільське господарство СРСР мало 1577 тисяч тракторів (у перерахунку на 15-сильні)* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 31).

ПЕРЕ́РВА, и, *ж.* 1. Тимчасове припинення якоїсь дії, роботи, зупинка у плині, розвитку чого-небудь. *Я давно писав йому заказного* [рекомендованого]*листа, оже* [отже] *и досі не одібрав ніякої оповістки, чи через перерву в зносинах, чи з іншої якої причини—невідомо* (Мирний, V, 1955, 433); *Я твердо вирішив свою перерву в навчанні провести серед тайгових нетрів* (Донч., II, 1956, 15); //Тимчасовий перепочинок від чого-небудь. *О. Мойсей добре поминав свої молодощі, бо дудлив без перерви з свого здорового стакана, вже не дожидаючись частування* (П.-Лев., I, 1956, 127); *Ми довго гнаними були.. і наші діти працювали На ката ситого... Всі дні, Всі довгі ночі, без перерви, Ми віддавали кров і нерви Неробам* (Сос., I, 1957, 465).

2. Проміжок часу, на який припиняється дія, робота, зупиняється плин, розвиток чого-небудь. *Тепер ми скватувалися, бо пишу до Вас по довгій перерві* (Коцюб., III, 1956, 277); *У перервах між танцями оркестр.. грав уривки з опер, симфоній* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 254); // Проміжок часу, спеціально відведений для перепочинку від роботи, засідання, занять і т. ін. *Коли Мирослава Супрун вернулась у міську думу, перерва ще не закінчилась. В коридорі, як і тоді, перед початком засідання, товпився народ* (Головко, II, 1957, 540); *Під час великої перерви брат прибіг додому снідати і.. сповістив, що у них двоє гімназистів втекли до Америки* (Смолич, II, 1958, 56); *Обідня перерва.*

Літня пере́рва; Пере́рва на літо — літні канікули школярів і студентів. *Наближалася літня перерва* (Сенч., Опов., 1959, 26).

3. Роз'єднання чого-небудь на частини: розрив. *Щоночі приходили відомості про великі заметі, про спізнення залізниць, про перерви на телеграфічних дротах* (Фр., IV, 1950, 45); // Проміжок простору, пропуск у чому-небудь суцільному (у масиві, у лінії, у ряді предметів, розташованих один за одним, і т. ін.). *Ліс оперізував долину, вибирався на узгір'я і так, з невеличкими перервами, тягся десь аж до Чуднова* (Ле, Наливайко, 1957, 56).

ПЕРЕ́РВАНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перерва́ти.** — *Так от я й вийшла за нього,— почала перервану кінцем вечері розмову Ольга Семенівна* (Хотк., I, 1966, 63); *Сон Темара був перерваний якимось ударом у човен* (Трубл., Хатина.., 1934, 31); *Телефонний зв'язок з районом.. перерваний* (Тют., Вир, 1964, 387); // **пере́рвано,** *безос. присудк. сл. Розмову було без жалю перервано* (Ю. Янов., I, 1958, 187); *Зв'язок перервано.*

2. *у знач. прикм.* Розірваний, розтятий і т. ін. *Останнім приплив із своїми краянами Федір Андріяка, відчайдушний шибайголова з перерваною губою* (Гончар, Таврія, 1952, 17); *Дід пригадав, знайшов перервану нитку* [розмови] *і знову почав мережити поволі епопею геройську* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 384).

ПЕРЕРВА́ТИ *див.* **перерива́ти** [1].

ПЕРЕРВА́ТИСЯ *див.* **перерива́тися** [1].

ПЕРЕ́РВНИЙ, а, е. Який діє, триває з перервами: протилежне безперервний. *Регулятор температури перервної та безперервної дії.*

ПЕРЕРЕВІЗУВА́ТИ, ую, у́єш, *док., перех.* 1. Ревізувати все або багато чого-небудь. *Незамітно* [непомітно] *шепнув* [Петро] *лікареві в ухо, щоби дім його перевізувати* (Коб., II, 1956, 208).

2. Ревізувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕРЕДАГО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕРЕДАГУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Редагувати ще раз або інакше. *Пришлють бувало листа з села, що в такого-то куркуля знайдено стільки й стільки хліба, стільки одягу та різного добра закопаного, а я ту замітку посвоєму перередагую* (Збан., Любов, 1957, 248).

ПЕРЕРЕДАГУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перередагува́ти, перередаго́вувати.**

ПЕРЕРЕДАГУВА́ТИ *див.* **перередаго́вувати.**

ПЕРЕРЕЄСТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Повторна реєстрація. *Ми не раз проводили перереєстрацію членів партії, щоб вигнати тих, що «примазалися», щоб лишити в партії тільки свідомих і щиро відданих комунізмові* (Ленін, 39, 1973, 209).

ПЕРЕРЕЄСТРО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перереєструва́ти.**

ПЕРЕРЕЄСТРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕРЕЄСТРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Реєструвати всіх або багатьох.

2. Реєструвати ще раз, повторно.

ПЕРЕРЕЄСТРО́ВУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕРЕЄСТРУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Реєструватися (про всіх або багатьох).

2. Реєструватися ще раз, повторно.

ПЕРЕРЕЄСТРУВА́ТИ *див.* **переереєстро́вувати.**

ПЕРЕРЕЄСТРУВА́ТИСЯ *див.* **переереєстро́вуватися.**

ПЕРЕРЖАВІ́ЛИЙ, *рідше* **ПЕРЕІРЖАВІ́ЛИЙ,** а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **перержавіти, переіржа́віти.** *Менделя за недогляд і уживання перержавілої лінви покарано 20 гульденами грошової кари* (Фр., I, 1955, 111).

ПЕРЕРЖАВІ́ТИ, іє, *рідше* **ПЕРЕІРЖА́ВІТИ,** іє, *док.* 1. Густо вкритися іржею, сильно заржавіти (про все або багато чого-небудь).

2. Вийти з ладу, зіпсуватися від іржі.

ПЕРЕРИ́В, у, *ч.* Те саме, що **пере́рва.** *«Крейцерову сонату» я отримала, Катюша грала її частинами, вона їй подобається, але заграти цілу, з початку до кінця без перериву їй не під силу* (Л. Укр., V, 1956, 221); *Збираюсь писати друге* [оповідання] *— та, певно, буде перерив, бо з дня на день чекаю од Вас рукописів* (Коцюб., III, 1956, 379); *Чіпка вимовляв кожне слово з протягом, немов нехотя, з перериваміи* (Мирний, I, 1949, 314); *В перериваx кварталів — молочна мла, за якою чулось далеке і безконечне* (Коцюб., II, 1955, 284).

ПЕРЕРИ́ВАНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. теп. і мин. ч.

до **перериваті** [1]. *З місяць тому назад, якби не моє невсипуще, справді нелюдське писання, переривне часом сонатами та ноктюрнами, то може б я була знов дійшла до припадків* (Л. Укр., V, 1956, 288); *З подвір'я долинали голосні розмови, переривані сміхом* (Вільде, Сестри.., 1958, 200).

2. *у знач. прикм.* Який має перерви через короткі проміжки часу. *Він почав несміливо, рівним, але трохи перериваним голосом* (Фр., VI, 1951, 273).

ПЕРЕРИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перериваті** [1]. *Нараз серед сміху нагадувалась* [Галя] *і переривала сміх.. Таке переривання сміху виглядало дуже дивно* (Март., Тв., 1954, 392).

ПЕРЕРИВА́ТИ [1], áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕРВА́ТИ**, вý, вéш, *док.* 1. *перех.* Ринком, силою розділяти щонебудь навпіл, на частини. *Рука тремтяча удлище хапає, І лин зелений воду розсікає, І мало удки не перерива* (Рильський, І, 1960, 169); — *Як же вам живеться в нашій стороні?..— питав Волько, смикаючи в руках кінець парусини, неначе він хотів її перервати* (Н.-Лев., III, 1956, 213); *Їй здавалось, що чорна довгорука потвора перервала свій ланцюг і женеться слідом...* (Донч., III, 1956, 70); // Роздирати кого-, що-небудь на шматки; шматувати. *З'їж мене, вовку.., возьми* [візьми], *вовку, та й перерви мене* (Номис, 1864, № 9275).

◇ **Перерва́ти горля́нку** *кому* — жорстоко розправитися з ким-небудь. *Санька любила брата з ревністю ведмедиці. Кожному, хто смів його ображати, вона ладна була перервати горлянку* (Тют., Вир, 1964, 154).

2. *перех. і неперех.* Припиняти або порушувати дію, течію, розвиток чого-небудь. *Часто серед ночі, переривачи спокійний сон халупки, розлягався раптовий грюкіт у віконце* (Коцюб., I, 1955, 375); *Від часу до часу музику переривали громовісні вигуки тисячі голосів* (Досв., Вибр., 1959, 299); *Скрипник перервав гру та й оправдувався, що не завважив панича* (Март., Тв., 1954, 260); *Він уже хотів би, щоб сталося щось надзвичайне, непередбачене і перервало збори* (Ткач, Арена, 1960, 124); // *безос. Боровому аж дихання перервало від тієї прикрої новини* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 176); // Не давши договорити, примушувати кого-небудь тимчасово або зовсім замовкнути; перебивати. — *А ти, Ежен, на другий раз не переривай мені, як я хочу що говорити перед товариством* (Фр., I, 1955, 319); *Ватаг кілька разів переривав оповідача, просячи зупинитись докладніше на тім чи іншім епізоді* (Гжицький, Опришки, 1962, 196); — *Ну, у мене не швидко спливе те, що маю,— перервав її Колісник* (Мирний, III, 1954, 278); — *Стій,— перервав говіркого діда Яць* (Кол., Терен.., 1959, 14); // Робити тимчасовий перепочинок від чого-небудь, зупинку в чому-небудь. *Владно тягнуло до себе.. життя, змушуючи переривати літературні вправи* (Вас., Незібр. тв., 1941, 183); *Друг перериває оповідання. Ходить по кімнаті* (Ю. Янов., I, 1958, 136); *Він перервав свою роботу під час рапорту інтенданта, а потім знову заглибився у свої справи* (Кучер, Чорноморці, 1956, 299).

Говоріти (**казáти**, **промовля́ти** *і т. ін.*), **перериваючи слова́** — вимовляти слова, роблячи між ними часті паузи. *Мотря.., схлипуючи, переривачи слова, стала казати* (Мирний, II, 1954, 41); **Перериваті** (**перерва́ти**) **мовча́нку**, **мóвча́нку**, **тíшу**, **пáузу** *і т. ін.*) — починати говорити або починати звучати (про звуки взагалі); порушувати тишу, паузу і т. ін. *Далеко понад селом лунають звуки музики та співів, переривачи мертву, безконечну тишу сільської зимової ночі* (Фр., I, 1955, 184); — *Стукав хтось,— переривас мовчанку Зіна* (Ірчан, II, 1958, 14); — *А що, дідусю,— перервав я мовчанку.. — А чи не траплялося вам.. зі справжніми злодіями стиватися..?* (Хотк., I, 1966, 87); *Олег Денисович перервав паузу: — Розкажіть про ваших комсомольців!* (Донч., V, 1957, 479).

ПЕРЕРИВА́ТИ [2], áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕРИ́ТИ**, и́ю, и́єш, *док., перех.* 1. Рити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Землі чимало на віку я в полі перив* (Гонч., Вибр., 1959, 342); *Перерити всю долівку.*

2. *розм.* Перекидати, розкидати речі, папери і т. ін., роблячи обшук. *Її кров, рідна кров.. чужу душу загубила!.. Так кажуть люди; того допитувався у неї й становий, перекидаючи та переривачи усе в хаті, щоб знайти яку-небудь ознаку* [вбивства] (Мирний, III, 1954, 129); *Непрохані гості переривають усю кімнату, переглядають, розтріпуючи, книжки* (Стельмах, I, 1962, 592); *Той їх і у хату уведе, і у комору, і на горище,.. і скрині повідчиня, і у них усе перериє.* — *Глядіть,— каже,— глядіть добре!* (Кв.-Осн., II, 1956, 399); // Переглядати, перебирати, ворушити все або багато чого-небудь, шукаючи щось або наводячи порядок. — *Насипано блискучих камінців; Пам* [свиням] *тільки клопоту хазяїн наробив, Ми перерили все—хоч би тобі гнилиця...* (Гл., Вибр., 1951, 151); *Він хапливо обома руками перериває сіно* (Донч., Вибр., 1948, 128); ;*Образно. Ходить Терентій подвір'ям, перериває в голові усі закапелки, а нічого придумати не може* (Стельмах, I, 1962, 461).

◇ **Перерива́ти** (**перери́ти**) **ми́шачі но́ри** — дуже пильно переглядати все, заглядати в найпотаємніші закутки в пошуках кого-, чого-небудь. — *Вони* [чоловіки] *й вас уб'ють. Давайте краще обидві сховаємось. — Що ти кажеш таке? То вони тоді всі мишачі нори переріють* (Хотк., I, 1966, 69).

ПЕРЕРИВА́ТИСЯ [1], áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕРВА́ТИСЯ**, вýся, вéшся, *док.* 1. Розділятися навпіл, на частини під дією ривка, сили; розриватися. [Л ю ц і л л а:] *Я згубила рибку! .. Шнурочок певне перервався...* (Л. Укр., III, 1952, 307); *Закурює. А воно ще як навмисне і папір: крутив-крутив — перервалась цигарка* (Головко, I, 1957, 337); * Образно. *Наталка ледве не перериваться, так стараться. І пісню підтягає тоненьким голоском* (Панч, В дорозі, 1959, 289); * У порівн. *Ось щось злегка луснуло — наче перервалася нитка* (Мирний, IV, 1955, 308); // Кінчатися, щоб через певний проміжок починатися знову (про масив, лінію, ряд предметів, розташованих один за одним, і т. ін.). *Мак поспіль вкрив городи коло кожнісінької хатки,.. переривачись де-не-де, як порване коралове намисто* (Вовчок, I, 1955, 323); *Шар вершини скидової гори* (*наприклад, вапняк*) *раптом переривається і продовження його знаходиться на дні провалля* (Фіз. геогр., 5, 1956, 104).

◇ **Нáдвóє** (**напополáм**, **начéтверо** *і т. ін.*) **перериваті́ся** (**перерва́тися**) — виконувати надмірну роботу або виявляти надмірні зусилля. *Напополам перервусь, а таки доб'юся свого* (Головко, II, 1957, 474); **Перерва́лася ни́тка** *див.* **ни́тка**; [**Працю́є, співа́є, танцю́є** *і т. ін.*], **як не перерве́ться** — виявляє велику активність у праці, співах, танцях і т. ін.; дуже активний хто-небудь. *Жайворонки, як не перервуться, щебечуть* (Мирний, IV, 1955, 308); *Діставши облизня, фашист тікає, як не перерветься* (Ю. Янов., I, 1954, 48); [**Робі́ти**] **хоч перерві́сь** — багато, тяжко робити, працювати. *Нічого, виб'ємось у люди—легше стане. А поки зі злиднів виліземо — роби хоч перервись* (Головко, II, 1957, 401).

2. Припинятися або порушуватися, звичайно тимчасово (про дію, течію, розвиток чого-небудь). *Заробок не переривався, але, противно, навіть подвоївся* (Фр., III, 1950, 66); *Цей дивний сон переривався, і пробудження кожного разу було аж надто прикрим* (Полт., Повість.., 1960, 385); *Максим спіткнувся, закляв, та з тим*

і думка його перервалася (Кобр., Вибр., 1954, 131); *Знову на кілька днів перервалося сполучення з більшою частиною села, що лежала по той бік річки* (Сміл., Сад, 1952, 254); *Дихання мені перервалося; Розмова перервалася;* // Раптово, одразу замовкати на короткий проміжок часу або, рідше, назовсім (про голос, звуки, шум і т. ін.). *І вчувається мені, що шелестить весняна вода на порогах в Росі, а вряди-годи шелест переривається* (Н.-Лев., III, 1956, 316); *Крізь одчинені вікна долітала музика ресторану, переривачись і глухнучи, коли там раптом зачиняли двері* (Ю. Янов., II, 1958, 38); *Голос перервався у нього, і жаль скривив губи* (Коцюб., II, 1955, 378); *В горлі йому заклекотав смішок, та враз і перервався* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 304); * У порівн. *Довго безмовна була вона, очі ясними сльозами Сповнились їй, і голос немов перервався дзвонистий* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 90).

3. *перен., розм.* Робити, виконувати що-небудь, стараючись з усісї сили; надриватися. *Василь переривався на роботі, але.. папщина видала усі соки* (Хотк., I, 1966, 102); *Галька переривалась, свій город полола. Паськам в'язала, копала, приробляла корму телиці на зиму* (Горд., Заробітчани, 1949, 18); // Кричати з усієї сили. *Марко старшина та голова земкому переривались, закликаючи людей до порядку* (Смолич, Мир.., 1958, 186).

4. *тільки недок.* Пас. до **перериваті** [1]. *Промова переривалася оплесками.*

ПЕРЕРИВáТИСЯ [2], áється, *недок.* Пас. до **перериваті** [2].

ПЕРЕРИ́ВИСТИЙ, а, е. Те саме, що **перери́вчастий.** — *Вибіжу наверх..,— шепотів сам собі перервистим голосом і ще наддавав, ще ширше скакав* (Хотк., II, 1966, 105); *Звук був хрипкий, перервистий* (Шовк., Інженери, 1956, 3).

ПЕРЕРИ́ВИСТІСТЬ, тості, *ж.* Якість за знач. **перери́вистий.**

ПЕРЕРИ́ВНИК, а, *ч.* Пристрій для періодичного переривання струму в електричному колі або потоку рідини чи газу в трубопроводі. *Передній кінець валика насоса з'єднано муфтою з валом переривника* (Зерн. комбайни, 1957, 198).

ПЕРЕРИ́ВЧАСТИЙ, а, е. 1. Який відбувається, протікає, розвивається із перервами, зупинками через невеликі проміжки часу. *Бушувала буря, крізь яку іноді звучала перша мелодія спомину, але вона була сумна і переривчаста і скоро порипула цілком у хвилях гордого розпачу* (Л. Укр., III, 1952, 590); *Сучасні кінознімальні апарати обладнані стрибковим механізмом, що забезпечує переривчастий рух плівки, необхідний для одержання чіткого зображення на екрані* (Наука.., 12, 1965, 56); *Переривчастий струм.*

2. Який має проміжки, прогалини; не суцільний. *Скільки було труднощів, поки Снігур виготував* [на токарному верстаті] *гриб з круговою насічкою! Скільки експериментів, поки кругову насічку замінили переривчастою!* (Автом., Щастя.., 1959, 146); *Зеленуваті або блідо-рожеві дрібні квіти зібрані в повислі або вигнуті переривчасті волоті* (Лікар. рослини, 1958, 93).

ПЕРЕРИ́ВЧАСТІСТЬ, тості, *ж.* Якість за знач. **перери́вчастий.**

ПЕРЕРИ́ВЧАСТО. Присл. до **перери́вчастий.** *Хлопчик.. переривчасто дихав* (Коп., Земля.., 1957, 51).

ПЕРЕРИ́ВЧАТИЙ, а, е. Те саме, що **перери́вчастий.** *Якась нервово-трагічна скоромовка, переривчата розповідь глибоко відповідала нашим настроям* (Ле, В сноп.., 1960, 339).

ПЕРЕРИ́ВЧАТІСТЬ, тості, *ж.* Якість за знач. **перери́вчатий.**

ПЕРЕРИ́ВЧАТО. Присл. до **перери́вчатий.**

ПЕРЕРИДáТИ, áю, áєш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Ридати якийсь час; проплакати. *Коли.. дізналася про вінчання своєї товаришки, переридала скільки предовгих ночей...* (Круш., Будонний хліб.., 1960, 115); *Варто було перемліти, переридати ті задушливі ночі на мокрій від сліз госпітальній подушці* (Гончар, III, 1959, 175).

2. *неперех.* Припинити ридання.

ПЕРЕРИСóВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРИСУВáТИ,** ýю, ýєш, *док., перех.* 1. Рисувати з чого-небудь уже нарисованого; робити копію. *Тарас одержав заняття при фабриці; він перерисовував плани* (Ков., Світ.., 1960, 63).

2. Рисувати все, багато чого-небудь або усіх, багатьох.

3. Рисувати повторно, заново, по-іншому.

ПЕРЕРИСУВáТИ *див.* **перерисóвувати.**

ПЕРЕРИ́ТИ *див.* **перериваті** [2].

ПЕРЕРИ́ТИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перери́ти.** *Вся вулиця перерита свіжими виробами, на дні яких ще сивіє встояний дим* (Гончар, III, 1959, 377); // **перери́то,** *безос. присудк. сл. Тут на кожній версті.. Що землі перерито, Що лісів полягло* (Мал., Серце.., 1959, 165); *Як часом навідається* [Варка] *до своєї хати.. та побачить, що в шафах усе перерито й у скрині перем'ято, то вже й догадується, що дочки були вдома* (Кучер, Голод, 1961, 98).

ПЕРЕРíД, рóду, *ч., с. г.* Зерно, насіння, що втратило чистоту свого сорту.

ПЕРЕРíЗ [1], а, *ч.* Кадіб, виготовлений із перетнутої на дві частини бочки. — *Там цілі перерізи гороху...* (Морд., I, 1958, 144); *Воду в перерізи подають ручним насосом* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 94); * У порівн. *Тато.. тільки спить, їсть і гуляв. Зате прийде такий грубий, що вчотирьох не обніміте, як переріз* (Коцюб., III, 1956, 310).

ПЕРЕРíЗ [2], у, *ч.* 1. Дія за знач. **перерізáти.**

2. Місце перетину, розрізу чого-небудь. *Орнамент складався з широких, округлих в перерізі валиків* (Археол., IX, 1954, 137).

3. Поверхня, площина, по якій що-небудь перетнуте, розрізане. *Переріз правильно виготовленого бумеранга нагадує переріз крила літака* (Наука.., 4, 1966, 55); *Поперечний переріз;* // Плоска геометрична фігура, утворена в місці перетину якогось тіла площиною. *Перерізом називається фігура, яку дістанемо при пересіченні деталі січною площиною* (Слюс. справа, 1957, 81).

△ **Золотúй переріз** — те саме, що **Золотúй перéтин** (*див.* **перéтин**).

ПЕРЕРíЗАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перерізати.** *Перед моїм вікном нема ні чужих кам'яниць, ні вулиці, ні людей, а тільки город (перерізаний залізницею) і море* (Л. Укр., V, 1956, 386); *Було видно зелені, круті, перерізані ярами схили гори* (Скл., Святослав, 1959, 326); *Ошелешений несподіваним ударом, противник кинувся до апаратів, але зв'язок уже був перерізаний* (Гончар, III, 1959, 111); // **перерізано,** *безос. присудк. сл.* [В а с и л ь:] *А в нас чутка пройшла, що тебе перерізано на чавунці* (Крон., IV, 1959, 317); *Стрічку перерізано — і відвідувачі заповнюють кімнати музею* (Рад. Укр., 25.IV 1961, 4).

ПЕРЕРíЗАТИ *див.* **перерізувати.**

ПЕРЕРІЗáТИ *див.* **перерізувати.**

ПЕРЕРІЗáТИСЯ *див.* **перерізуватися.**

ПЕРЕРІЗáТИСЯ *див.* **перерізуватися.**

ПЕРЕРíЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перерізувати.** *Чимала кількість досліджень присвячена вивченню хі-*

мічного складу і обміну речовин м'язів після.. перерізування нерва або після перерізування сухожилля (Розв. науки в УРСР.., 1957, 276).

ПЕРЕРІЗУВАТИ, ую, єш *і* **ПЕРЕРІЗА́ТИ**, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕРІЗА́ТИ**, і́жу, і́жеш, *док.*, *перех.* 1. Ріжучи, розділяти навпіл, на частини. *Абрум, який на свому* [своєму] *довгому віку спокійно перерізував горло тисячам курей та гусок, зблів увесь і закричав* (Коцюб., II, 1955, 175); *Слуги кинулися до воза, налашами перерізували міцні мотузи, стягали товсті попони і знімали баклаги й барила* (Довж., I, 1958, 257); — *Може, то така сатана* [машина], *що й тебе натроє переріже?* (Мирний, IV. 1955, 245); *Зійдемося за стіл, сядемо тісно в круг, хліб переріжем навпіл, щиро згадаєм друзів* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 60); * Образно. *Грім перерізав Сивую хмару* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 350).

2. *перен.* Рухатися, переміщуватися упоперек чого-небудь, у поперечному напрямку. *В степу, перерізуючи поземкові протяги вітрів, неслися пари автомашин* (Ле, Право.., 1957, 248); *Катер мало не стрибав з хвилі на хвилю, гострим носом перерізаючи піни бурхи* (Собко, Справа.., 1959, 57); *Човник перерізав течію й опинився посеред річки* (Л. Янов., I, 1959, 319); // Проходити, пролягати через що-небудь, розділяючи на частини; перетинати поверхню чогось у якомусь напрямі. *Перейшов* [Демид] *по кладці невеличку річечку — струмочок, що перерізував сад,— повернув ліворуч* (Гр., II, 1963, 82); *Глибоку вулицю перерізували високі замети* (Скл., Карпати, II, 1954, 192); *Лівобережну лісостепову частину України приблизно з півночі на південь перерізають великі притоки Дніпра — Ворскла, Псьол і Сула* (Укр. бот. ж., XVII, 3, 1960, 66); *Велика вулиця.., перерізавши місто, виходила в поле* (Думки про театр, 1955, 30); *Хащів тоді вже не буде. Їх переріже залізниця* (Донч., II, 1956, 43); // Перетинати обличчя, шию і т. ін. (про зморшки, рубці, шрами). *Скільки нових зморщок лягло біля очей, а скільки глибоких болісних перерізали її високе чоло?* (Збан., Єдина, 1959, 13); *Шрами перерізали шию.*

3. *перен.* Ставати на перешкоді кому-, чому-небудь, перегородивши дорогу, шлях і т. ін. [Г р и ц ь к о:] *Тільки що з двору вийшов, мав простувати до крамниці, як перерізують мені дорогу Тхориха з сином* (Мирний, V, 1955, 185); *Козаки побігли манівцями, глибоким снігом перерізували відступ утікачам* (Ле, Наливайко, 1957, 98); *Раптом передні спинились. З-за вугла виплив другий потік і перерізав дорогу* (Коцюб., II, 1955, 76); [В а л е н т:] *Досі скрізь цвілим і сірим муром ставала на дорозі обережність. Я не проламувався через мур,.. але тепер знайшов я кружну стежку, що вже тобі шляху не переріже...* (Л. Укр., III, 1952, 291).

4. Оволодівати частиною дороги, шляху, позбавляючи супротивника можливості вільно просуватися далі. *Оговтавсь ворог від невдач І вже перерізав дорогу* (Шер., Дорога.., 1957, 51); *Ад'ютант.. ввічливо доповідав, що наші просуваються, що лижники захопили станцію і перерізали єдину дорогу для відступу Торопецький групі* (Тют., Вир, 1964, 502); // Припиняти або порушувати зв'язок, сполучення. *В глибинах ще ходили ворожі підводні човни. Торпедоносці вели з ними бій. Вони перерізали всі морські комунікації* (Кучер, Голод, 1961, 432).

5. *тільки док.* Убити, ріжучи всіх або багатьох. *А ми й зостріли їх і всіх — Княжат, панят і молодих — Всіх перерізали* (Шевч., II, 1953, 65).

6. Різати, нарізати (землю, наділ) заново, по-іншому. — *Землеміри, чи що? .. — Атож.. Оце їдемо у ваші краї землю перерізати... — Дядько затаїв дух.. — Виходить, переділятимете, так? — ледве тремтливим голосом спитав він* (Досв., Вибр., 1959, 290).

ПЕРЕРІЗУВАТИСЯ, ується *і* **ПЕРЕРІЗА́ТИСЯ**, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕРІЗА́ТИСЯ**, і́жеться, *док.* 1. Різанням розділятися навпіл, на частини. *При поздовжньому розпилюванні колод сучки можуть перерізуватись похило і впоперек своєї поздовжньої осі* (Стол.-буд. справа, 1957, 43).

2. *тільки недок.* Перетинатися, розділятися чим-небудь навпіл, на частини (про поверхню, площину, масив і т. ін.). *Моріг зелений перерізується посередині бинд-дочкою — стежкою* (Коцюб., I, 1955, 458).

3. *тільки док., розм.* Зарізати, поранити один одного чим-небудь гострим (про всіх або багатьох). — *Пропало!.. Все пропало!.. Вони там геть усі перерізуються!..* (Кол., Тереп.., 1959, 64).

ПЕРЕРІ́СТ, ро́сту, *ч.* Стан за знач. **перерости́** 1. *Хліб виліг від перосту.*

ПЕРЕРІША́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПЕРЕРІ́ШУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРІ́ШИТИ**, шу́, ши́ш, *док.*, *розм.* 1. *перех. і неперех.* Приймати інше рішення замість раніше прийнятого. — *Може, ми зробили помилку, посилаючи їх на шахту? — стриворився член обкому. — Це ще не пізно перерішити.— Нічого перерішувати не треба,— перебила Катя* (Собко, Нам спокій.., 1959, 55).

2. *перех.* Вирішувати повторно, заново, по-іншому (питання, проблему і т. ін.). — *Монастир закрито ухвалою вашого села кілька день тому. Перерішувати це питання ви не маєте права* (Мик., II, 1957, 403).

3. *перех.* Вирішувати все або багато чого-небудь. — *Мені хвалилися в ратуші, що ти там тілько й знаєш, що над ділом гнешся. Усі перерішити хочеш* (Мирний, IV, 1955, 127).

ПЕРЕРІ́ШИТИ *див.* **перерішáти.**

ПЕРЕРІ́ШУВАТИ *див.* **перерішáти.**

ПЕРЕРО́Б, у, *ч.*, *діал.* Переробіток. *Два дні було перобу в мене за ним* (Сл. Гр.).

ПЕРЕРОБИ́ТИ *див.* **переробля́ти.**

ПЕРЕРОБИ́ТИСЯ *див.* **переробля́тися.**

ПЕРЕРОБІ́ТОК, тку, *ч.* Робота понад установлену норму; час, затрачений на таку роботу.

ПЕРЕРО́БКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **переробля́ти, перерóблювати, переробúти;** дія і стан за знач. **переробля́тися, перерóблюватися, переробúтися.** *Треба створювати великі лісосировинні бази, які б не лише добували сировину, а й здійснювали б первинну переробку на місці* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 206); *Шлунок являє собою мішкоподібне розширення травного каналу, куди.. потрапляють харчові речовини для попередньої переробки* (Наука.., 8, 1959, 27); *Масова переробка старих пісень на новий лад була характерним явищем тоді* [в роки Великої Жовтневої соціалістичної революції], *зокрема, і в українській народній творчості* (Нар. тв. та етн., 1, 1961, 27); *Будувати нову, соціалістичну культуру неможливо без критичного засвоєння і переробки культурної спадщини, створеної людством за всю попередню його історію* (Іст. укр. літ., I, 1954, 11); *..справа переробки дрібного землероба, переробки всієї його психології і навиків є справа, що потребує поколінь* (Ленін, 43, 1974, 53).

2. Те, що є результатом перероблення. *Він сів за стіл і зараз-таки переробив свій лист до мирового..; одну переробку назвав кореспонденцією з К. повіту* (Н.-Лев., IV, 1956, 169); *Він.. починав перебирати папери. Переклади, переробки, переспіви з стародавнього індійського, слов'янського.. епосу* (Кол., Тереп.., 1959, 45).

3. *розм.* Робота, виконувана понад норму; час, витрачений на таку роботу. *В нашому.. цеху не вистачає шоферів і машиністів агрегатів. Завжди у нас є багато годин переробки* (Роб. газ., 6.X 1965, 2).

ПЕРЕРО́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переробити.** *Поверх усеї тої страшної зброї.. боярин накинув вовчу шкіру з пащею, переробленою в защіпку на груді* (Фр., VI, 1951, 45); *В кімнаті, переробленій з колишньої панської стайні, де я мав заночувати, розбалакався з сторожем* (Ірчан, II, 1958, 370); *Дикі пущі, що оточували.. замок, тисячами рук перероблені на паркову садовину* (Стор., I, 1957, 366); // **перeróблено,** *безос. присудк. сл. Панна роздивлялася саме надіслані їй нові моделі та журилася, що вони всі.. нецікаві, а старі всі перероблено давно* (Л. Янов., I, 1959, 329); *У Наді болісно стислося серце. Ось і прощай, рудник. Скільки тут пережито, перероблено* (Ткач, Шлем'я.., 1961, 266).

2. *у знач. прикм.* Змінений переробкою. *Я тоді розсердився і сказав, що не хочу підписуваться під переробленою статтею* (Коцюб., III, 1956, 168); *Голова комнезаму злів із воза й, широко ступаючи, в переробленій шинелі хутко підійшов з гвинтівкою в руці* (Тич., I, 1957, 239).

ПЕРЕРО́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перeróбляти, перeróблювати;** дія і стан за знач. **перeróбляти́ся, перeróблюватися.** *Минулого року від продажу і перероблення деревини колгоспи України одержали понад 125 мільйонів карбованців* (Ком. Укр., 10, 1960, 36); *Звертаюся до Вас з великим проханням порадити — до кого б мені звернутися, щоб схотів взяти на себе перероблення комедії та видання її* (Коцюб., III, 1956, 125); *План перероблення природи.*

ПЕРЕРО́БЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **перeróблювати.** *Колгосп.., налагодивши технічну переробку плодів, одержує щороку за перероблювану продукцію до півмільйона карбованців* (Колг. Укр., 9, 1957, 13).

ПЕРЕРО́БЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перeróблювати.**

ПЕРЕРО́БЛЮВАТИ *див.* **перeróбляти.**

ПЕРЕРО́БЛЮВАТИСЯ *див.* **перeróбляти́ся.**

ПЕРЕРО́БЛЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто перероблює що-небудь. *Давні перекладачі виступали як редактори або перероблювачі, а іноді до певної міри навіть і як співавтори* (Іст. укр. літ., I, 1954, 48).

ПЕРЕРОБЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перeróбляти.** *Кількаразове перероблення плану.*

ПЕРЕРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПЕРЕРО́БЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕРОБИ́ТИ,** роблю́, ро́биш; *мн.* перeróбляться; *док.*, *перех.* 1. Піддавати обробці. *Для спорудження греблі потрібно переробити близько 120 мільйонів кубічних метрів грунту* (Наука.., 6, 1961, 21); // Піддаючи обробці, перетворювати на що-небудь, виготовляти щось із якогось матеріалу, сировини. *Для задоволення потреб промисловості.. натуральне паливо часто переробляють на штучне* (Сіль. тепл. електростанції, 1957, 20); *Торф спочатку видобувають з кар'єру, потім переробляють у пресі на торф'яну стрічку* (Більше торфу.., 1948, 9); // Перетворювати на що-небудь, засвоюючи (про рослинні і тваринні організми або їхні органи). *Переробляючи органічні речовини, мікроорганізми сприяють не тільки підвищенню родючості грунту, а й поліпшують його структуру* (Хліборой Укр., 7, 1966, 21).

2. Робити з чого-небудь щось інше. [С т е п а н:] *Ось як відгуляємо.. весілля, зараз комору переробимо на світлицю* (Кроп., II, 1958, 68); [З о я:] *Звідки це в тебе така гарненька брошка?* [Ж у р а:] *Це мені тьотя переробила з папиної запонки* (Коч., II, 1956, 108); // Надавати чому-небудь нового, зміненого вигляду. *Созоненко переробив і переіменував свою крамницю в трест* (Стельмах, II, 1962, 297); * Образно. *Сонце було в ту гущавину навскоси, освічувало її наскрізь, пронизувало її золотими нитками, переробляло листя на зелене скло* (Н.-Лев., II, 1956, 159).

3. *перен.* Перетворювати, змінювати що-небудь. *Ми переробляємо природу І міняєм клімат на землі!* (Нех., Під.. зорею, 1950, 222); — *Жити легко тим людям, які життя беруть, яким воно є, і ніколи не замислюються над тим, як би щось змінити, переробити його на власний смак* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 140); // Робити кого-небудь іншим; перевиховувати. *Я нікого не маю.. охоти переробляти, але часом думаю, що занадто замовчувати і недоговорювати те, що можна зовсім просто і щиро сказати, теж не слід* (Л. Укр., V, 1956, 411); *Може, його на добре й учено, та, мабуть, панську істоту не переробиш!* (Вовчок, I, 1955, 66).

4. Робити заново, по-іншому, виправляючи, змінюючи що-небудь. *Одно оповідання послав.., друге починаю переробляти* (Коцюб., III, 1956, 421); *Вічно він запізнювався на роботу або й зовсім не виходив, а те, що робив, все рівно треба було після нього переробляти* (Тют., Вир, 1964, 240); — *Я багато переробляв* [шар] *і врешті застосував той метод, про який говорили ви* (Ів., Вел. очі, 1956, 28); *Як опікунка забрала вона також усю спадщину Калиновичів, зносила сукні їх матері, переробила на свого мужа одяги* [одяг] *їх батька* (Фр., VI, 1951, 167); *Віталій тримався вперто.., майор кудись подзвонив, кудись написав і таки домігся того, що хлопець мусив переробити антену* (Гончар, Тронка, 1963, 29).

5. *тільки док.* Зробити все або багато чого-небудь; виконати всі роботи або багато робіт. *Панської роботи ніколи не переробиш* (Номис, 1864, № 1299): *Стільки вже встигли до своїх сімнадцяти весен переробити* [дівчата], *що, здається, озолотитись могли б!* (Гончар, Таврія, 1952, 23).

6. *діал.* Опрацьовувати. *Прийшовши до школи, взявся пильно переробляти аналітику* (Мак., Вибр., 1954, 50); *Пан Білінський виконував.. працю корепетитора* [репетитора], *перероблював лекції, випитував, доглядав писемних вправ* (Фр., IV, 1950, 236).

ПЕРЕРОБЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся *і* **ПЕРЕРО́БЛЮВАТИСЯ,** ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕРОБИ́ТИСЯ,** роблю́ся, ро́бишся; *мн.* перeróбляться; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Зазнавати обробки, переробки. *Тут* [у цеху] *переробляється на цінний продукт дрібна і непридатна для споживання картопля* (Наука.., 3, 1957, 19); *Моє діло переробиться, моє слово переговориться* (Сл. Гр.).

2. Роблячи, працюючи дуже багато, шкодити своєму здоров'ю; перевтомлюватися на роботі. *Пережила баба Федорка двох чоловіків.. У житті не дуже переробляла* (Коз., Блискавка, 1962, 122); — *Ти переробився? Сил нема,— гнівно глянула на нього Леся* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 17).

3. *рідко.* Перетворюватися на когось іншого, на щось інше. *Краще стань лозою ти І на береги рости. Я ж в комиш переробляюся І до берега схиляюся...* (Олесь, Вибр., 1958, 175).

4. *тільки недок.* Пас. до **перeróбляти, перeróблювати** 1—4. *Багато які вірші Т. Шевченка переробляються невідомими авторами з народу* (Рад. літ-во, 2, 1963, 141).

ПЕРЕРО́БНИЙ, а, е. 1. Стос. до переробки (у 1 знач.). *Картопля є цінною сировиною для переробної промисловості* (Хліборой Укр., 12, 1963, 4); *Переробна галузь виробництва.*

2. Який використовують для переробки (у 1 знач.). *Білий переробний чавун звичайно використовується для переробки в сталь в мартенівських печах* (Токарна справа.., 1957, 51).

ПЕРЕРÓДЖЕНЕЦЬ, нця, *ч., зневажл.* Той, хто ідейно, політично, морально переродився, зрадив передові ідеї, відрікся від революційного світогляду під впливом реакційної ідеології. *В 1909 році Ленін випускає у світ свою геніальну працю «Матеріалізм і емпіріокритицизм», в якій він викрив переродженців у галузі теорії марксизму і відстояв теоретичні основи більшовицької партії* (Рад. Укр., 6.VIII 1949, 2).

ПЕРЕРÓДЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **переродúти.** *І вперше ми побачили зовсім переродженого нашого депутата* (Ле, В снопі.., 1960, 308).

ПЕРЕРÓДЖЕНКА, и, *ж., зневажл.* Жін. до **перерóдженець.**

ПЕРЕРÓДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **перерóджуватися, переродúтися.** *І публіка, і ми, актори, забували, що виконавцеві тоді було вже 56 років. Марко Лукич* [Кропивницький] *перероджувався, молодшав. На таке переродження здатні лише виняткові акторські індивідуальності* (Минуле укр. театру, 1953, 57); *Йому трапилось зійтися з Кірсановим, і почалося його переродження на особливу людину* (Черн., Що робити?, перекл. Дукина, 1936, 298); *Під впливом нікотину поступово відбувається так зване переродження серцевого м'яза, внаслідок чого знижується працездатність* [серця] (Наука.., 7, 1957, 27).

2. *перен., зневажл.* Втрата революційного світогляду під впливом реакційної ідеології; ідейно-політичний занепад. *Російські марксисти давно вже вказують на те переродження старого російського, класичного, революційного народництва, яке невпинно відбувається з вісімдесятих років минулого століття* (Ленін, 8, 1970, 74).

ПЕРЕРÓДЖЕНСТВО, а, *с., зневажл.* Ідейне, моральне, політичне переродження, зрада передових ідей, відхід від революційного світогляду під впливом реакційної ідеології.

ПЕРЕРÓДЖЕНСЬКИЙ, а, е. Стос. до перерóдженця, перерóдженства. *Перерóдженські настрої.*

ПЕРЕРÓДЖУВАТИ, ую, уєш. *недок.,* **ПЕРЕРОДИ́ТИ,** роджý, рóдиш, *док., перех.* Змінювати кого-, щонебудь до невпізнання, надаючи нових якостей, нового вигляду і т. ін. [Р о м а н:] *Ти прогнала хмару з душі моєї і освітила її! Ти мене переродила!..* (Кроп., II, 1958, 54); *Сонячною профілактикою ми беремося переродити організм сучасної людини...* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 388); *Природа! Ліс, безмежний густий ліс.. перероджують дорослу людину, що потрапила сюди вперше, на.. дитя* (Досв., Вибр., 1959, 47).

ПЕРЕРÓДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся. *недок.,* **ПЕРЕРОДИ́ТИСЯ,** роджýся, рóдишся, *док.* 1. Ставати новим, оновленим, ніби народжуватися вдруге; відроджуватися. *Всіх в тій хаті й хату покохав я і весь став перероджуватись в ній, мов душу й тіло в сóбі обновляв я!* (Фр., XIII, 1954, 72); *Роль експериментатора захоплювала. Почував, що перероджувався, відмолоджений незбагнутою силою самонавіяння* (Кач., II, 1958, 333); * У порівн. *Я плакав, До полудня плакав. Та так мені любо стало: І малого знаку Нудьги тії не осталось, Мов переродився...* (Шевч., II, 1963, 84); // Перетворюватися в когось іншого, щось інше, в іншу істоту. *Із відсталої сільськогосподарської країни Україна перероджується на велику індустріальну країну...* (Вишня, I, 1956, 292); *Явдоха мерщій у жлукто і полізла... а як вилізла, так стала дівкою.., переродилась наша відьма* (Кв.-Осн., II, 1956, 193); *В самій промові хотіли ж* [мужики] *дослухатися того заповіту, як їм повести своє життя, щоби переродитися на нових людей* (Март., Тв., 1954, 363).

2. *перен.* Змінюватися до невпізнання, ставати зовсім іншим. *Якщо до нього заходила жінка, він вмить перероджувався: ставав лагідним, елегантним, розшаркувався перед нею і не знав, де її посадити* (Баш, Надія, 1960, 40); *Мати.. клопоталася об тім, що син її так високо пішов, так зразу переродився* (Мирний, IV, 1955, 118); *Минуло три роки, переродилися люди, осміліли, проти поміщиків повстали* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 69).

3. Поступово погіршуватися, втрачати свої позитивні якості, цінні властивості; вироджуватися (у 1 знач.); // *перен., зневажл.* Ставати перерóдженцем. *Так звані максималісти* [із партії есерів].. *переродились у банду грабіжників-терористів* (Іст. УРСР, I, 1953, 630).

ПЕРЕРОДИ́ТИ *див.* **перерóджувати.**

ПЕРЕРОДИ́ТИСЯ *див.* **перерóджуватися.**

ПЕРЕРОЗВИВА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПЕРЕРОЗВИ́НУТИ,** ну, неш, *док., перех.* Розвивати кого-, щонебудь надміру, занадто.

ПЕРЕРОЗВИВА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.,* **ПЕРЕРОЗВИ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* Надміру, занадто розвиватися.

ПЕРЕРОЗВИ́НЕНИЙ, ПЕРЕРОЗВИ́НУТИЙ, а, е. Надміру, занадто розвинутий. *На ділянках, де озиме жито перерозвинуте і є загроза вилягання, його треба підживлювати* (Добрива.., 1956, 184).

ПЕРЕРОЗВИ́НЕНІСТЬ, ності, *ж.* Надмірна розвиненість.

ПЕРЕРОЗВИ́НУТИ *див.* **перерозвива́ти.**

ПЕРЕРОЗВИ́НУТИЙ *див.* **перерозви́нений.**

ПЕРЕРОЗВИ́НУТИСЯ *див.* **перерозвива́тися.**

ПЕРЕРÓЗВИТОК, тку, *ч.* Надмірний розвиток.

ПЕРЕРОЗПÓДІЛ, у, *ч.* Дія за знач. **перерозподіля́ти, перерозподіли́ти** і **перерозподіля́тися, перерозподіли́тися.** *З метою найповнішого використання трудових ресурсів відбувається певний перерозподіл їх між районами країни* (Ком. Укр., 8, 1964, 24); *В організмі завжди відбувається перерозподіл крові: працюючі органи дістають.. більше, а ті, що перебувають у спокої,— менше* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 139).

ПЕРЕРОЗПÓДІЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перерозподіли́ти.**

ПЕРЕРОЗПОДІЛИ́ТИ *див.* **перерозподіля́ти.**

ПЕРЕРОЗПОДІЛИ́ТИСЯ *див.* **перерозподіля́тися.**

ПЕРЕРОЗПОДІЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПЕРЕРОЗПОДІЛИ́ТИ,** ділю, ді́лиш, *док., перех.* Розподіляти заново, по-іншому. *В зв'язку з спеціалізацією довелося переглянути плани посівних площ, перерозподілити завдання по вирощуванню наявних культур відповідно до напряму господарств* (Хлібороб Укр., 1, 1963, 12).

ПЕРЕРОЗПОДІЛЯ́ТИСЯ, я́ться, *недок.,* **ПЕРЕРОЗПОДІЛИ́ТИСЯ,** ді́литься, *док.* Розподілятися заново, по-іншому. *При термічній обробці металів різні складові частини сплаву перерозподіляються: одні — на межі між зернами, інші — у вигляді вкраплень у самих зернах* (Наука.., 1, 1955, 12).

ПЕРЕРÓСЛИЙ, а, е. Який виріс вище за інших або більше, ніж треба. *Брати для садіння в сад перерослі саджанці, що мають надто товсті штамби, не варто, бо вони в суворі зими пошкоджуються морозами* (Колг. Укр., 9, 1960, 36); // Який досяг віку, що перевищує звичайний для якогось становища, стану. *Якби не любима робота,.. то Полі б у ці дні було б зовсім важко. Махнути на все рукою й розпочати жити.., як живуть деякі перерослі дівчата, котрі з різних причин не вийшли заміж* (Автом., Щастя.., 1959, 104).

ПЕРЕРОСТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перероста́ти, перерости́.** *Треба уважно стежити за достиганням пло-*

дів, не допускаючи переростання огірків (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 51); *Поступове переростання соціалізму в комунізм — об'єктивна закономірність* (Програма КПРС, 1961, 54); *Переростання буржуазно-демократичної революції в соціалістичну.*

ПЕРЕРОСТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕРОСТИ́**, ту́, те́ш; *мин. ч.* перері́с, росла́, ло́; *док.* 1. *перех.* Ставати вищим за кого-, що-небудь, випереджати в рості, перевищувати висотою когось, щось. *Щодня в її* [верби] *духмяній прохолоді Ми бавились. Минав повільно час. Вона росла й міцніла на городі І почала переростати нас* (Перв., II, 1958, 101); *Якби на хміль не мороз, то він би й тин перерос* [переріс]! (Укр.. присл.., 1955, 174); *Максим високий, а той і Максима переріс* (Вовчок, VI, 1956, 340); // *неперех.* Виростати, рости більше, ніж треба. *При надто ранній сівбі озимі переростають, і їх морозостійкість внаслідок старіння клітин знижується* (Колг. енц., I, 1956, 334); *Погода стоїть сира, тепла, і озимі хліба переросли, ячмінь у трубку починає виходити* (Рад. Укр., 1.XII 1960, 2); * Образно. — *Ти думаєш, що в мене руки не доросли до твоєї чуприни? — крикнув батько. — Мабуть, уже переросли...* (Н.-Лев., II. 1956, 298).

2. *перех., перен.* Ставати вищим від кого-небудь у розумовому, моральному відношенні. *Я відчуваю.., що я їх* [товаришів] *чим-то переріс* (Коб., III, 1956, 104); *Усього на рік Таня старша від Ігоря, а завжди ставилася до нього, мовби зупинився він десь поміж п'ятнадцятьма й сімнадцятьма роками. Їй, бач, видавалося, що вона набагато переросла брата* (Шовк., Людина.., 1962, 229); // Ставати значнішим від чого-небудь. *Проблеми, які висуває людське життя, переростають це життя, вони вищі, більші, значніші, незбагненніші, ніж окремо взяте життя, існування.. окремої особи* (Загреб., День.., 1964, 39); [Антей:] *Коли тепер твій геній вже переріс ті форми й ту науку, якими я владаю, що ж, мій хлопче,— покинь мене* (Л. Укр., III, 1952, 417); // Розвиваючись, зростаючи, ставати вищим за своїм рівнем або переставати відповідати чому-небудь. *Техніка капіталізму з кожним днем все більше й більше перестає ті суспільні умови, які засуджують трудящих на наймане рабство* (Ленін, 23, 1972, 91); *Майбутньому з'їздові* [письменників] *доведеться пошукати форми, що змінили б ті організаційні форми, з яких «Гарти» вже виросли, які переросли* (Еллан, II, 1958, 162); // Ставати важливішим від кого-, чого-небудь, переважати когось, щось. *Письменникові після закінчення першої книги здавалося, що «події переростають, перехльостують людей»* (Вітч., 10, 1961, 180); // Виявлятися попереду кого-небудь у якомусь відношенні; обганяти. *Радянський люд — чи скелі він лама, будує ГЕС, чи встановля мости,— про недругів одне в душі трима: трудитись так, щоб всіх перерости!* (Тич., Зростай.., 1960, 61); // Мати в чому-небудь більший авторитет. [Чопорій:] *Чи ти.. не знавш війта в селі?.. Я тебе.. скину з твого уряду; уже хочеш перерости мене, старшуєш наді мною і над усіма?..* (Кроп., V, 1959, 152).

3. *перех.* Ставати за віком старшим, ніж належить для чого-небудь, ніж треба десь. *Чи ж я, мамцю, не доріс, Чи ж я, мамцю, переріс* (Чуб., V, 1874, 1127).

4. *неперех., у що, рідко на що.* У процесі розвитку, з часом змінюватися, переходити в що-небудь інше. *Приязнь переростала в хорошу міцну дружбу, якої не розбили ніякі випробування часу* (Донч., VI, 1957, 642); *Скрізь Мовчали скелі і гули провалля. А сміх лунав, а сміх зростав дедалі І вже на дикий регіт переріс* (Мур., Осінні сурми, 1964, 37).

5. *перех.* Виростаючи, позбуватися чого-небудь, втрачати щось. *Всі думали, що переросте* [Даринка] *свою красу, з янголятка зробиться цибатою Даркою* (Ю. Янов., Мир, 1956, 94).

6. *неперех., рідко.* Заростати чим-небудь упоперек. * Образно. *Ой не ходи, козаче, горами: переросла доріжка чарами* (Чуб., V, 1874, 1197).

ПЕРЕРОСТИ́ *див.* **перероста́ти.**

ПЕРЕ́РОСТОК, тка, *ч.* Підліток, старший за віком, ніж належить для чого-небудь, ніж треба десь. — *Та я ж не комсомолець,— знов заводить він своє.— Переросток я чи як це по-вашому?* (Гончар, Людина.., 1960, 36).

ПЕРЕ́РУБ, а, *ч.*, *зах.* Засік. *Ночували ми, як звичайно, в стодолі: мужчини в однім перерубі на соломі* (Фр., IV, 1950, 260).

ПЕРЕРУ́Б, у, *ч.* Надмірне, понад норму вирубування лісу. *В карпатських лісах допускаються значні перерубі, що може негативно позначитись на лісовій промисловості* (Рад. Укр., 14.IX 1958, 2).

ПЕРЕРУ́БАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перерубáти.** *Поруч сидить Марко Теліжка з головою, похиленою на перерубане польським уланом коромисло* (Речм., Весн. грози, 1961, 88).

2. *у знач. прикм.* Зіпсований, знівечений, поранений і т. ін. ріжучою холодною зброєю. *На узбіччях дороги покинуті гармати, заряді ящики з перерубаними посторонками, розбиті артилерією бронемашини...* (Гончар, II, 1959, 440); *Найстарший, сивий, рубаний-перерубаний козак, увесь у шрамах* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 321).

ПЕРЕРУБА́ТИ *див.* **перерýбувати.**

ПЕРЕРУБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Порубатися один з одним або з багатьма, усіма.

ПЕРЕРУ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перерýбувати.**

ПЕРЕРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРУБА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Рубаючи, розтинати навпіл, на частини; розрубувати. — *Сокири зробити такі, щоб перерубувати супротивника, як дровину* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 434); *Булат-молодець вихватив саблю* [шаблю] *і перерубав надвоє собаку* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 66); *Блискавкою бистрої шаблі Пампушка відтяв коня від інших, перерубавши сплетені гриви* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 55); * Образно. *Уляна перерубала їхню змову поглядів різким кивком очей: — Питаю тебе, чого прийшла?* (Тют., Вир, 1964, 455).

2. Рубати, розрубувати всіх, багатьох або усе, багато чого-небудь; // Убивати чи ранити ріжучою холодною зброєю всіх, багатьох. *Та в цю мить догнали вороги.. Він* [воїн] *усіх п'ятьох перерубав* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 55).

ПЕРЕРУ́БУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.* Пас. до **перерýбувати.**

ПЕРЕРУ́ЧКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.*, *розм.* Поздоровкатися за руку, поручкатися з усіма, з багатьма або між собою. *Коли переручкалися і сіли, Ярослава зацікавлено спитала: — Чим я заслужила на такий візит?* (Минко, Ясні зорі, 1951, 138).

ПЕРЕРЯДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переряджáти** і **переряджáтися.**

ПЕРЕРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПЕРЕРЯ́ДЖУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРЯДИ́ТИ**, ряджу́, ря́диш, *док.*, *перех.*, *у що і без додатка.* 1. Рядити в інший одяг, одягати на кого-небудь щось інше; переодягати. *Переряджати в буденний одяг.*

2. Одягати кого-небудь у такий одяг, що змінює зовнішність до невпізнання. *Переряджати дівку панею.*

ПЕРЕРЯДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і рідко* **ПЕРЕРЯ-**

ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕРЯДИ́ТИСЯ**, ряджу́ся, ря́дишся, *док.* 1. Рядитися в інший одяг, одягати на себе щось інше; переодягатися. *Переряджатися в нове пальто.*

2. Одягатися в який-небудь одяг, що змінює зовнішність до невпізнання. *Були й циганки, й турки, і усяким народом переряджувались, усе з радощів, що козир-дівка взяла своє* (Кв.-Осн., II, 1956, 304); — *От у сю ж капличку.. Потоцький, перерядившись старцем, щосуботи ходить одмолювать.. гріхи, що за тиждень назбираються* (Стор., I, 1957, 130).

ПЕРЕРЯ́ДЖЕНИЙ, а. е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переряди́ти**. — *Та й довго ви як загулялися сьогодні,— привітала вона його, вимитого, переряджeного у щоденний одяг* (Мирний, IV, 1955, 149); *І хоч усі знали, що вона дівка, та переряджена по-хлоп'ячи, та взивали її Іванькою, і жартували з нею* (Кв.-Осн., II, 1956, 454).

ПЕРЕРЯ́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переря́джувати** і **переря́джуватися**.

ПЕРЕРЯ́ДЖУВАТИ *див.* **переряджа́ти.**

ПЕРЕРЯ́ДЖУВАТИСЯ *див.* **переряджа́тися.**

ПЕРЕРЯДИ́ТИ *див.* **переряджа́ти.**

ПЕРЕРЯДИ́ТИСЯ *див.* **переряджа́тися.**

ПЕРЕСА́ДА, и, *ж.*, *діал.* Перебільшення. *Зразу витяг таку дилу писаного паперу, що справді без пересади можна б було дві зими тим папером топити всі грубки в квартирі* (Коцюб., III, 1956, 168); *Іванов заходився реготом, та сміх бринів таки вимушено, а далі виходило й зовсім з пересадою* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 108).

ПЕРЕСАДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Посадити, посаджати всіх, багатьох або все, багато чого-небудь. — *Та що я — замість твоїх школярів пожену худобу пасти? Чи до тюрми батьків пересаджаю? Сам знаєш, суддя таких справ не приймає* (Збан., Малин. давін, 1958, 52).

ПЕРЕСА́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересади́ти** і **пересаджа́ти**. *Дикий щавель, пересаджений на добре вигноєну землю, розрісся* (П.-Лев., III, 1956, 232); *Друкарня в новому приміщенні.. розрослася, наче верба, пересаджена у вологий грунт* (Вільде, Сестри.., 1958, 149); *У ссавців не вдається пересадити навіть шкіру, оскільки проти її клітин утворюються антитіла і пересаджений шматочок відмирає* (Наука.., 12, 1963, 13).

2. *у знач. прикм., діал.* Надмірний. — *О, Олено, Олено.. Куди загоняєтеся ви у своїй хоробливій, пересадженій уяві?* (Коб., I, 1956, 83).

ПЕРЕСА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересáджувати**, **пересади́ти** 1, 2, 4. *Пересадження органів.*

ПЕРЕСА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересáджувати**. *Ялини та деякі інші хвойні породи у віці старше 3—4 років погано витримують пересаджування з оголеними коренями* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 229).

ПЕРЕСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСАДИ́ТИ**, саджу́, са́диш, *док.*, *перех.* 1. Викопавши яку-небудь рослину, садити її на новому місці. *Моя мати пересаджувала якісь цвіти* [квіти] *в зільнику з служницею* (Коб., III, 1956, 18); *Посадковий матеріал вирощується посівом насіння у грядки й одержані сіянці пересаджують на лісокультурну площу* (Тр. бот. саду, I, 1949, 161); — *Оце щось в мене росте; якась дивна рослина: лист широкий, стебло високе.. Ото якби його пересадити на копану землю та доглядати — ото десь гарне б було* (Коцюб., I, 1955, 466); * Образно. *А цей* [пан] *вирвав мене з коренем і думав пересадити в чужу землю. Навіть не всяке дерево приймається в чужому грунті. А я ж — людина* (Гжицький, Опришки, 1962, 112).

2. Садовити кого-небудь на інше місце; пропонувати, допомагати або примушувати пересісти. *Кольцов — в гостях у літераторів-аристократів на край стільця біля дверей, покашлюючи, сідав несміло. І тільки Бєлінський та ще деякі чесні пересаджували його вперед, на перші місця* (Тич., III, 1957, 66); *Хлопець.. пересадив Галю на тітчині коліна й вийшов* (Ю. Янов., Мир, 1956, 157); // Допомагати кому-небудь пересісти кудись, перемістити когось з одного виду транспорту на інший для продовження поїздки. *Генерала везли видолинком на большак* [шлях] *з тим, щоб там пересадити на санітарну машину і відправити далі* (Тют., Вир, 1964, 503); // Переміщувати в інше місце (звичайно звірів, риб, птахів і т. ін.). *Вирощених з ікри мальків пересадили у спеціальний станок з цементованим дном, а потім в нагульно-форелеві водойми* (Рад. Укр., 1.VIII 1962, 2).

3. Допомагати кому-небудь переміститися через перепону, перешкоду. *Доглядачка, мабуть, таки бачила, як я пересаджував Женю через паркан* (Сміл., Санко, 1957, 176); *Відчинив двері,— аж там дідок маленький.. — Пересади через поріг! — Узяв Котигорошко, пересадив* (Укр.. казки, 1951, 100); *Казанцев.. пересадив Олесю через тин і перелигнув сам* (Н.-Лев., III, 1956, 158); // *рідко.* Перелазити через перепону, перешкоду. *Все те* [майно], *як показували сліди, занесли* [злодії] *в сад, що притикав до подвір'я, а відси, пересадивши.. через паркан, вибралися в темну, безлюдну вуличку* (Фр., IV, 1950, 43).

4. *спец.* Вирізавши частину кістки або тканини, переносити її на інше місце на живому організмі або на інший живий організм для приживлення. *У безхребетних тварин, які не виробляють антитіла, можна.. пересаджувати голову з однієї тварини на іншу того ж виду* (Наука.., 12, 1963, 13); *Володимир Петрович* [Філатов] *вирізав туберкульозну виразку, а натомість пересадив шматочок консервованої за своїм методом трупної шкіри. І наслідки були чудові* (Знання.., 5, 1966, 16).

5. *розм.* Переділяти навпіл посадкою дерев, кущів і т. ін. *Пересади, моя миленька, вишеньками двір* (Чуб., V, 1874, 411).

6. *розм.* Те саме, що **висóвувати** 1. *Вівця пересадить голову через комишеву стінку* (Сл. Гр.).

7. *діал.* Перескакувати. *Не бачив пропастей і обривів перед собою. Він пересаджував їх без мислі, як рівчаки коло дороги* (Фр., VIII, 1952, 319).

ПЕРЕСА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСАДИ́ТИСЯ**, саджу́ся, са́дишся, *док.* 1. *діал.* Переступати (у 1 знач.). *Пересадився* [отець Кабанович] *через поріг до світлиці, сів на крісло* (Март., Тв., 1954, 42).

2. *тільки недок.* Пас. до **пересáджувати**. *Вазони пересаджувалися у свіжу землю* (Вільде, Сестри.., 1958, 456); * Образно. *Капіталістичне виробництво дедалі більш прискорено пересаджується в колонії* (Ленін, 30, 1972, 33).

ПЕРЕСАДИ́ТИ *див.* **пересáджувати.**

ПЕРЕСАДИ́ТИСЯ *див.* **пересáджуватися.**

ПЕРЕСА́ДКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **пересáджувати** 1, 4. *Розсада, вирощена у торфоперегнійних.. горщечках та кубиках, має добре розвинену компактну кореневу систему, яка під час пересадки у відкритий грунт добре зберігається, а тому рослини швидко приживаються* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 69); *При великих опіках для збереження життя потерпілого необхідно відновити діяльність шкіри, для чого.. роблять пересадку шкіри* (Як запоб. заразн. хвор., 1957, 6).

2. Перехід з одного поїзда, пароплава і т. ін. на ін-

ший або з одного виду транспорту на інший для дальшого пересування в дорозі, подорожі. *По довгих пересадках і тривожній ночі приїхали до Відня* (Коцюб., III, 1956, 338); *Даша — вийний касир. Зранку вона виїздить на лінію, зустрічає поїзди, знаходить людей, які з тривогою чекають пересадки, видає їм плацкарти, оформляє квитки* (Жур., Вечір.., 1958, 207).

◇ **Без пересадки (пересадок)** — прямо, не затримуючись. *Було сядеш на саночки на розі Шулявської й Тарасівської, відштовхнешся ногою та й їдеш без пересадки аж до Жилянської вулиці* (Сам., II, 1958, 270); *Він допоміг нам хутенько знайти в Корчуватому справжню гідру фашизму із списком наших людей, складених для царства небесного, куди й потрапив без пересадки сам той писар за нашою допомогою* (Ю. Янов., I, 1954, 64).

ПЕРЕСАДНИЙ, á, é. 1. Признач. для пересадки (у 1 знач.).

2. *діал.* Надмірний. *Який систематичний лад панує у всій хаті, яка мертвеччина! ..Усе вилискується від пересадної чистоти* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 114).

ПЕРЕСА́ДОЧНИЙ, а, е. Стос. до пересадки (у 2 знач.).

ПЕРЕСА́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пересáлити.**

ПЕРЕСА́ЛИТИ *див.* **пересáлювати.**

ПЕРЕСА́ЛЮВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **пересáлювати.**

ПЕРЕСА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСА́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех., розм.* Класти в що-небудь занадто багато сала.

ПЕРЕСА́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересапáти.**

ПЕРЕСАПА́ТИ *див.* **пересáпувати.**

ПЕРЕСАПНУ́ТИ, нý, нéш, *док., розм.* Те саме, що **передихнýти.** *Спинивсь чоловік і пересапнув.*

ПЕРЕСА́ПУВАТИ, ую, уєш. *недок.*, **ПЕРЕСАПА́ТИ,** áю, áєш, *док., перех.* 1. Сапувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Послідовно сапувати все цілком або багато чого-небудь.

ПЕРЕСА́ХАРЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пересáхарити.**

ПЕРЕСА́ХАРИТИ *див.* **пересáхарювати.**

ПЕРЕСА́ХАРЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПЕРЕСА́ХАРИТИ,** сáхарю, сáхариш, *док., перех., розм.* Класти в що-небудь занадто багато цукру.

ПЕРЕСВА́Р, у, *ч., діал.* Пересварка. *Коли з купи залунає регіт, вони й собі ж усміхаються.., а коли відтам градом сиплеться лайка та голосні пересвари, вони.. блідну́ть і зціплюють розняті досі уста* (Фр., VIII, 1952, 340); *Трималися* [Ваня й тьотя Фрося] *віддалік одне від одного — чути було їх стриманий пересвар — ще не дійшли додому, а вже посварилися* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 338).

ПЕРЕСВА́РИТИ *див.* **пересвáрювати.**

ПЕРЕСВАРИ́ТИСЯ, сварю́ся, свáришся, *док.* Посваритися з усіма або багатьма (про одного) чи між собою (про двох або багатьох). *Пересваряться всі, перегризуться, вогнем дишуть одна на одну, усі сердиті ..* (Коцюб., II, 1955, 111); — *А ти не знаєш, хлопче, чи то були партизани, чи просто хлопці сільські поміж себе пересварилися?* (Сміл., Сашко, 1957, 144); *Він ходив, вимагав концертів, пересварився з багатьма товаришами і в консерваторії, і в філармонії* (Дмит., Розлука, 1957, 20).

ПЕРЕСВА́РКА, и, *ж.* Взаємне ображання один одного різкими, неприємними словами; суперечка, супроводжувана лайкою. — *Сим разом Нутові жарти могли справдитися. Отся пересварка була в четвер* (Фр., IV, 1950, 14); *На подвір'ї управитель.. незлобно пересварюється зі своєю не в міру ревнивою дружиною... Пігловський хоче подати знак, що пересварку Салоганів ще хтось чує* (Стельмах, I, 1962, 89).

ПЕРЕСВА́РЮВАТИ, юю. юєш, *недок.*, **ПЕРЕСВАРИ́ТИ,** сварю́, свáриш, *док., перех., розм.* Сварити всіх або багатьох між собою, бути причиною сварки багатьох. *Ведмежа шкура тут пересварила всіх* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 239); // Сварити кого-небудь з усіма або з багатьма.

ПЕРЕСВА́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок., розм.* Говорити один одному різкі, образливі слова, відповідати лайкою на лайку. *Але, як це буває в хорошій сім'ї, яка хоч і пересварюється, та все ж не забуває, що вона — кровна рідня,— стан гострої неприязні існував недовго* (Тют., Вир, 1964, 227); * Образно. *Собака скаче і гавкає на індика, а індик дується і пересварюється з напасником* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 46).

ПЕРЕСВА́ТАТИ *див.* **пересвáтувати.**

ПЕРЕСВА́ТУВАТИ, ую. уєш. *недок.*, **ПЕРЕСВА́ТАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* Сватати всіх або багатьох. *Коли він був ще парубком, пересватав усіх полячок на селі — і дівчат, і вдів* (Стельмах, I, 1962, 89).

ПЕРЕСВЕРДЛИ́ТИ *див.* **пересвéрдлювати.**

ПЕРЕСВЕ́РДЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСВЕРДЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., перех.* 1. Свердлити все або багато чого-небудь.

2. Свердлити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕСВИ́СНУТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **пересви́стуватися.**

ПЕРЕСВИ́СТ, у, *ч.* Дія за знач. **пересви́стуватися** і звуки, утворювані цією дією. *Від кристатих.. молодих яблунь линув пташиний пересвист* (Автом., В. Кошик, 1954, 9); *Слух мій ловить десь далеко, в парку, якийсь підозрілий пересвист* (Кол., На фронті.., 1959, 69); * У порівн. *Попискує, курличе пташиним пересвистом невсипущий ефір* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 100); // *перен.* Переміжний свист або свист, який змінюється. *Мов осінню лист, Метались фашисти під куль пересвист...* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 263).

ПЕРЕСВИСТА́ТИ *див.* **пересви́стувати.**

ПЕРЕСВИСТІ́ТИ, ищу́, исти́ш, *док.* Закінчити свистіти. — *Вітер дужчає... зриває пісок, несе на посвіш... — Я думаю, пересвистить, перекурить, на тому й видихається,— озвався Ярослав* (Вол., Місячне срібло, 1961, 311).

ПЕРЕСВИ́СТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересви́стуватися,** а також звуки, утворювані цією дією. *Пересвистування пташок.*

ПЕРЕСВИ́СТУВАТИ, ую, уєш. *недок.*, **ПЕРЕСВИСТА́ТИ,** свищу́, сви́щеш, *док., перех., розм.* Свистіти голосніше, краще або довше від кого-небудь. *Будеш міряться, хто кого пересвище* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСВИ́СТУВАТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.* Свистіти (про кількох пташок, що перебувають у різних місцях). *В березнячку пересвистувались зелені синички* (Збан., Переджнив'я, 1960. 81); // Давати знати про себе один одному свистом; свистати у відповідь на свист (про людей). *Пастухи пересвистувалися з полонини на полонину. Вони розуміли так один одного* (Турч., Зорі.., 1950, 44).

ПЕРЕСВІ́ДЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересві́дчити.** — *Сім дочок, та це випадає сім весілів.. — одказала жінка тихо, пересвідчена в правдивості слів свого чоловіка* (Н.-Лев., I, 1956, 139); *Добре пересвідчена у справі сваха, Солоха завжди знала, з чого треба починать* (Л. Янов., I, 1959, 163).

2. *у знач. прикм.* Який виражає переконання, упевненість. *Говорити пересвідченим тоном.*

ПЕРЕСВІ́ДЧЕННЯ, я, *с., заст.* Переконання. *Загинув, батькові услід, Його коханий, певний рід,— За пересвідчення лягли Сини так славно, як жили* (Граб., I, 1959, 400); *Мати тверде пересвідчення.*

◇ **Набра́ти (набра́тись) пересві́дчення** — переконатися, упевнитися в чому-небудь. *Страх хотілося їй з ким побалакати про Михася, набратись пересвідчення, що її намір добрий* (Мак., Вибр., 1954, 84).

ПЕРЕСВІ́ДЧИТИ *див.* **пересвідчувати.**

ПЕРЕСВІ́ДЧИТИСЯ *див.* **пересвідчуватися.**

ПЕРЕСВІ́ДЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСВІ́ДЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех.* Примушувати когось повірити в що-небудь, погодитися з чимось; переконувати когось фактами. *Схвальні вигуки пересвідчили земського, що люди цілком на віру сприйняли слова вчителя* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 194).

ПЕРЕСВІ́ДЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСВІ́ДЧИТИСЯ**, чуся, чишся, *док.* На підставі фактів переконуватися в чому-небудь, утверджуватися в якій-небудь думці, в якому-небудь припущенні. *Чим далі йшов Батий, тим більше пересвідчувався, що за спиною залишилися невдолані руські* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 490); *Придивляючись ближче до життя села, я пересвідчився, що навіть одна інтелігентна людина може багато там зробити* (Коцюб., I, 1955, 170); *Я пересвідчився давно у тому сам, Як зле удвох стрілять до дичини одної* (Міцк., **П.** Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 171); *Маруся дозволила Грицеві мазнути пальцем по черевиках, і тоді всі пересвідчились, що вони нові* (Юхвід, Оля, 1959, 13); // Дізнаватися, довідуватися про що-небудь. *Часто заходили вчителі. Шуховський, уважний, співчутливий, кожного разу пересвідчувався, чи краще я себе почуваю* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 332); *Я знав, що такі люди, як той, який мав приїхати, живуть на двадцять років уперед, і хотів пересвідчитися, як вони виглядають* (Ю. Янов., II, 1958, 97).

ПЕРЕСВЯТИ́ТИ, свячу́, сви́тиш, *док., перех.* Освятити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Здавна тут було дві православних церкви, але єпископ холмський, насаджуючи унію, ще в ніст вигнав попів, обидві церкви пересвятив на уніатські* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 63).

ПЕРЕСВЯТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **відсвяткува́ти** 2. *Усі святки пересвяткували* (Чуб., III, 1872, 356).

ПЕРЕСВЯ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересвяти́ти.** *Вона* [церква] *була вже повернута панством на костел, а потім знов козаками на благочесний храм пересвячена* (Стар., Облога.., 1961, 5).

ПЕРЕСЕЛЕ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Той, хто переселився, переселяється на нове місце проживання або переселений куди-небудь. *Ви вже.. не дивитеся і на переселенців, що виставилися з-під своїх наметів і цікаво вас озирають* (Мирний, IV, 1955, 312); *Розмова найбільше крутилася навколо переселенців, які завтра виїжджають із села* (Стельмах, I, 1962, 13); *Заселяючи Північну Америку, англійці на Атлантичному узбережжі зіткнулися з переселенцями з Франції, Голландії, Іспанії* (Нова іст., 1956, 30); * Образно. — *А ваші сибірські кедри — це ж просто казка! Велику, велику ви робите справу з цими переселенцями* (Донч., VI, 1957, 455).

ПЕРЕСЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересели́ти**; // **пересе́лено**, *безос. присудк. сл. Багато сімей переселено в світлі квартири.*

ПЕРЕСЕЛЕ́НКА, и, *ж.* Жін. до **пересе́лець.** *Слухав цей гомін Стасикова мати-переселенка, вона ще не зовсім обвиклася в цих краях* (Гончар, Тронка, 1963, 148).

ПЕРЕСЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересели́ти, переселя́ти** і **переселя́тися, переселя́тися.** *Вже коли Руденки виберуться, то Ліщинська мене прокляне, її ніхто не може впевнити, що я в переселенні її квартиранти ні сном, ні духом не винувата* (Л. Укр., V, 1956, 217); *Дід Григорій був не балакучий.. Особливо помітним стало це після його невдалого переселення на Далекий Схід у 1907 році* (Довж., I, 1958, 75).

△ **Вели́ке пересе́лення наро́дів,** *іст.* — пересування германських, сарматських, слов'янських та інших племен у II—VII ст., що сприяло падінню Римської імперії і формуванню романських, германських та слов'янських народностей. *Розглядуваний період* [II ст. н. ери], *що збігається з подіями, відомими в історії під назвою великого переселення народів, належить до числа найбурхливіших епох, сповнених збройними сутичками, в яких брали участь і східні слов'яни* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 343); **Пересе́лення наро́дів,** *ек., іст.*— пересування великої кількості людей на значні відстані. *Капіталізм створив особливий вид переселення народів. Країни, які швидко розвиваються в промисловому відношенні, .. піднімають заробітну плату вище середнього і притягають найманих робітників з відсталих країн* (Ленін, 24, 1972, 88).

ПЕРЕСЕЛЕ́НСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пересе́лець.** *Більшість прибулих переселенських родин мала оселитися в самій Гряді* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 26); // Признач. для переселенців. — *На найближчому пункті виклопочу тобі переселенський квиток,— сказав Стовбун* (Сміл., Зустрічі, 1936, 143); *Переселенський фонд.*

2. Стос. до переселення. *У нас ходили поголоски, нібито уряд дуже хороше мав організувати переселенський рух* (Л. Укр., V, 1956, 69); *В 1911 р. на Україну повернулося близько 70% переселенців. Переселенська політика царизму зазнала краху* (Іст. УРСР, I, 1953, 636).

ПЕРЕСЕ́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* Те саме, що **пересе́нець.** — *Як пішли пересельці на Амур, дак позоставалися від їх наділи* (Гр., II, 1963, 316); *Спритний осадчий привів йому цілий натовп пересельців із Правобережжя* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 47).

ПЕРЕСЕЛИ́ТИ *див.* **переселя́ти.**

ПЕРЕСЕЛИ́ТИСЯ *див.* **переселя́тися.**

ПЕРЕСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕСЕЛИ́ТИ**, селю́, се́лиш, *док., перех.* Переводити кого-небудь на нове місце проживання, селити в іншому місці.— *Буржуїв, кажуть, переселятимуть у підвали та халупи, а голоту в буржуйські апартаменти...* (Бурл., М. Гонта, 1959, 11); — *Ось переселимо ваш хутір у село, тоді заживете по-новому* (Тют., Вир, 1964, 176).

ПЕРЕСЕЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕСЕЛИ́ТИСЯ**, селю́ся, се́лишся, *док.* Переходити, переїжджати на нове місце проживання (про людей).— *Мене боги к тобі послали І так сказати приказали: ..Щоб учинив ти божу волю І швидше в Рим переселивсь* (Котл., I, 1952, 108); *Того ж таки року батьки його переселилися з Солом'янки на Печерськ* (Смолич, Мир.., 1958, 60); * Образно. *З Тянь-Шанських гір на Україну переселився дикун кок-сагиз* (Рад. Укр., 4.IX 1949, 1); // Селитися в іншому місці (про тварин). *Розкішні ліси відступали на південь, а разом з ними переселялась на південь і частина тварин* (Іст. СРСР, I, 1956, 3); // *перен.* Ставати надбанням когось іншого (про духовне життя). *Здавалося, ніби не один він живе на світі, а було їх двоє, одна частка власного «я» належала саме йому, а інша переселилася в душу другої людини* (Збан., Сеспель, 1961, 177).

ПЕРЕСЕ́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пересе́лець.** *Серця пересельської молоді приліпилися до Дорки, ніби під подувом чарівної сили* (Ю. Янов., Мир, 1956, 112).

ПЕРЕСЕ́РДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., розм.* Перестати сердитися. *Знов почалася згода поміж Кайдашенками. Малі діти знов перші почали прибігать одні до одних гуляти; за ними почали заходить один до другого брати, а після всіх пересердились їх жінки* (Н.-Лев., II, 1956, 377); *Леся.. нібито розсердилась дуже.. Але потім пересердилась* (Головко, II, 1957, 375).

ПЕРЕСЕ́РДЯ, я, *с., діал.* Роздратування. *Відмовляючи Ганні, Гордій сказав з пересердям, але він зовсім не помітив, щоб це було криком* (Гр., II, 1963, 46).

ПЕРЕСИ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересі́дити** 5, 6.

2. *у знач. прикм.* Онімілий від довгого або незручного сидіння в одному положенні. *Козак трохи присідав, щоб розім'яти пересиджені ноги* (Панч, II, 1956, 155).

ПЕРЕСИ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересі́джувати.**

ПЕРЕСИ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСИ́ДІТИ,** джу, диш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Проводити якийсь час, сидячи де-небудь, перебуваючи, залишаючись в якомусь місці. — *День у день я пересиджував перед дверми* [дверима] (Фр., IV, 1950, 162); *Весь вільний час свій Раїса пересиджувала в попівській господі* (Коцюб., I, 1955, 328); *Чималу ж я годину пересиділа, поки вийшли пани* (Вовчок, I, 1955, 119); *Замолоду Новак пересидів у лісі кілька передрусальних ночей, чекаючи півночі, коли має цвісти папороть* (Томч., Закарп. опов., 1953, 40).

2. *перех. і без додатка.* Сидіти, перебувати де-небудь якийсь час, перечікуючи щось. *Бігли* [Вихор і Марія] *пригинаючись, повзли по землі на відкритому місці, блискавкою перекидалися між кам'яними валунами, якусь мить пересиджуючи мінометний обстріл* (Кучер, Чорноморці, 1956, 366); — *Я тебе проведу.. в очерета. Там тобі буде безпечніше пересидіть лиху годину* (Н.-Лев., II, 1956, 236); *Шофер.., поставивши машину у дворі перед вікнами лабораторії, зайшов пересидіти нудний час чекання* (Ю. Янов., II, 1958, 118).

3. *неперех., розм.* Сидіти в різних місцях (про всіх, багатьох). *Перед тим як задощило, всі сусідні переліски, всі яри обійшли, на всіх пеньках пересиділи* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 70).

4. *перех., розм.* Сидіти де-небудь довше від когось іншого. *Йому хотілось скупатись, але старий рибалка наче приріс до місця і з усього видно було, що його не вдасться пересидіти* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 7).

5. *тільки док., неперех., розм.* Пробути де-небудь занадто довго, довше, ніж треба, ніж годиться. *Хліб пересидів у печі* (Сл. Гр.).

6. *тільки док., перех., розм.* Те саме, що **відсі́дити** 1. *Пересидіти ногу.*

7. *тільки док., перех., перен., розм.* Завдати шкоди чому-небудь, сидячи на ньому або в ньому. [Н а д е ж д а:] *Якого тобі ще треба притулку? Хіба ти у нас пересидиш чи перележиш місце в хаті?* (Кроп., III, 1959, 150); — *Я ще вам, мамо, хати не пересиділа, а коли хочете, то знайте — хата батьківська, і буду я в їй сидіти, поки сама схочу* (Вас., I, 1959, 288).

ПЕРЕСИ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕСИ́ДІТИСЯ,** джуся, дишся, *док., розм.* Сидіти довше, ніж звичайно, довше, ніж треба. *Хліб пересидівся в печі.*

ПЕРЕСИ́ДІТИ *див.* **пересі́джувати.**

ПЕРЕСИ́ДІТИСЯ *див.* **пересі́джуватися.**

ПЕРЕСИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересила́ти** і **пересила́тися.** *В основній своїй частині СРСР здійснює міжнародні розрахунки без пересилання золота* (Наука.., 3, 1961, 8).

ПЕРЕСИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕСЛА́ТИ,** перешлю́, перешле́ш, *док., перех.* 1. Передавати, посилати кому-небудь, перев. через когось, із кимсь. *Десь у садочку шиє сорочку, Шовком да біллю да вишиває.., Своєму милому пересилає* (Укр.. лір. пісні, 1958, 75); *Ти переслав мені в неволю Поета нашого,— на волю Мені ти двері одчинив! Спасибі, друже!* (Шевч., II, 1963, 251); [Д і в ч и н а:] *Не забувай же мене, орле мій, в поході... хоть пташкою перешли мені вісточку...* (Вас.. III, 1960, 22); // *заст.* Відправляти, висилати кого-небудь на інше місце.

2. Відсилати прислане для передачі, доставки іншій особі, в інше місце. *Пересилаю тобі листа п. Кривинюка, отримала його позавчора, але вчора не могла послати* (Л. Укр., V, 1956, 377); *Пиши й далі на таку адресу, а Сембратович перешле* (Коцюб., III, 1956, 267).

ПЕРЕСИЛА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПЕРЕСЛА́ТИСЯ,** перешлю́ся, перешле́шся, *док.* 1. Посилати один одному що-небудь, перев. через когось, із кимсь. *А їх пан із нашим паном, кажуть, письмами* [листами] *пересилався* (Морд., I, 1958, 51).

2. *тільки недок.* Пас. до **пересила́ти.**

ПЕРЕСИ́ЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пересі́лити, пересі́лювати.**

2. *заст.* Криза під час хвороби. *Але пересилення тривало лиш хвилю; холод і спрага протверезили його швидко, прикликали назад до життя, до нової муки* (Фр., I, 1955, 173).

ПЕРЕСИ́ЛИТИ *див.* **пересі́лювати.**

ПЕРЕСИ́ЛКА, и, *ж., розм.* Дія за знач. **пересила́ти, пересла́ти** і **пересила́тися, пересла́тися.** *Поштовий зв'язок уже тепер має.. машини, які накладають знаки поштової оплати й обчислюють вартість пересилки пошти* (Наука.., 4, 1967, 30).

ПЕРЕСИ́ЛУВАТИ *див.* **пересі́лювати.**

ПЕРЕСИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересі́лювати.** *Все життя — це процес щохвилинного пересилювання.. Всі компоненти цього процесу повинні бути міцно організовані* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 19).

ПЕРЕСИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕСИ́ЛИТИ,** лю, лиш *і діал.* **ПЕРЕСИ́ЛУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Міряючись силами, переборювати, перемагати, долати кого-, що-небудь. * Образно. *Це ж Гоголь сказав у своєму «Тарасі Бульбі» могутні слова: — Та хіба знайдуться в світі такі вогні, муки і така сила, що пересилила б руську силу!* (Рильський, III, 1956, 45); // Ставати переможцем у якомусь змаганні, у грі, в суперечці і т. ін. *Хто випивав чарку, той мусив покласти на тарілку гроші. Всяк хотів пересилити свого попередника по круговій чарці, й від зелених трояків діло дійшло до прозорих новеньких сотень* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 365); // *перен.* Бути, виявлятися сильнішим за іншого, інших. — *Залізницю волами розтягують!.. Мовби два віки зіткнулися тут між собою: вік волів і вік рейок залізних. Хто кого перетягне, хто кого пересилить?* (Гончар, II, 1959, 122).

2. Переборювати опір чого-небудь фізичною силою. *Одриваючи ноги від грунту, неначе на кожній з них висіло по гирі, Гурій Андріянович і Опара рушили з місця і йшли так повільно, неначе назад їх тягла невидима нить, а вони пересилювали її* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 43); // Пристосовуватися, призвичаюватися до незручностей, завад. *Ще уважніше подивився* [майор] *на полковника, пересилюючи скупе освітлення з лойової свічки* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 18); // *перен., розм.* Переборювати труднощі, опановуючи, засвоюючи щонебудь. — *Тобі.. теж, коли ти справді так хочеш вчитися в тому технікумі, можна самій підготуватися, наполегливо попрацювати і пересилити ту математику* (Коз., Сальвія, 1956, 62).

3. *перен.* Перемагати яке-небудь почуття, якийсь

стан і т. ін. *З голоду Іван допався був до ковбаси та бринзи, пересилюючи винесену ще з-під батьківської стріхи сором'язливість* (Кол., Терен.., 1959, 69); *Доротті пересилила солодку ранкову дрімоту, підвелася і сіла в ліжкові* (Ле, В споні.., 1960, 203); // Терпячи що-небудь, переживаючи, справлятися з чимось. *А старий мій подивився, Сльози покотились... — Молюсь тобі, боже милий, Господи великий! Що не дав мені загинуть, Небесний владико. Що дав мені добру силу Пересилить горе* (Шевч., II, 1963, 44).

Пересі́лювати (пересі́лити, пересі́лувати) себе́ [**самóго**] — оволодівати своїми почуттями, бажаннями. [Любов (*пересилює себе, перестає плакати, кладе йому руку на плече*):] *Ні, коханий, не кажи сього* (Л. Укр., II, 1951, 58); *Защемів жаль, стиснув серце. Данило пересилив себе і радо, щедро потиснув руку вчителеві* (Коп., Вибр., 1953, 201); *Євгеній пересилував себе і почав усміхатися* (Фр., VII, 1951, 272); *Трохи повагалася* [Христя], *але й тут пересилувала себе — до Палажки зайшла* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 63).

4. Перевершувати силу вияву чого-небудь. *Пересилюючи гуркіт бою, Крайнюк загукав у чорний отвір землянки* (Кучер, Голод, 1961, 166); *Старшина Василь Миронович, схилившись над головою писаря.., казав йому щось на ухо, намагаючись пересилити хугу* (Вас., I, 1959, 127); //Перевершувати все інше силою вияву, відчуватися найсильніше, беручи верх над чим-небудь. *Тихо, понуро було і в його голові,.. одно бажаннє* [бажання] *пересилювало всі інші: коли б швидше дохопитись спокійного, безпечного, теплого кутика!* (Фр., II, 1950, 164); *Пішов* [Карпо] *сміливо, глибоко вдихаючи медовий аромат гречок, що в ту пору пересилював запах найдухмяніших польових трав і квіток* (Іщук, Вербівчани, 1961, 34).

ПЕРЕСІ́ЛЬНИЙ, сі́льна́, сі́льне́. 1. Признач. для тимчасового перебування тих, кого пересилають з одного місця в інше. *Арештанти гомоніли між собою про те, куди їх женуть.. Думали, що в Тобольськ або в Тюмень, там є пересильні тюрми, через них перепускають усіх каторжан* (Донч., III, 1956, 41); *Списки мобілізованих* [до Німеччини], *пересильні пункти, товарні вагони..— все було заготовлено на цей день* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 137); // *у знач. ім.* **пересі́льна́, сі́льної́**, *ж., розм.* Тюрма для арештованих, яких пересилають в інше місце.

2. Який підлягає пересиланню або якого пересилають з одного місця в інше (про людину); // *у знач. ім.* **пересі́льний, сі́льного́**, *ч.*; **пересі́льна́, сі́льної́**, *ж.* Людина, яка підлягає пересиланню, яку пересилають з одного місця в інше.

ПЕРЕСИ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересини́ти**.

ПЕРЕСИ́НИТИ *див.* **пересі́нювати**.

ПЕРЕСИ́НИТИСЯ *див.* **пересі́нюватися**.

ПЕРЕСИ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересі́нювати**.

ПЕРЕСИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСИНИ́ТИ**, синю́, си́ниш, *док.*, *перех.* 1. Синити (білизну синькою) ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Синити що-небудь занадто, надміру, більше, ніж треба, ніж годиться.

3. Синити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСИ́НЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕСИНИ́ТИСЯ**, си́ниться, *док.* Ставати занадто, надміру синім від синьки (про білизну).

ПЕРЕ́СИП [1], у, *ч. і діал.* і, *ж.* Природний вал із піску або гальки, який відокремлює затоку від відкритої частини моря чи озера. *Відокремлений від Азовського моря вузьким пересипом, Молочний лиман — один з найбільших у південно-східній частині УРСР* (Геол. Укр., 1959, 313); *Те озеро було колись затокою моря; морська хвиля насипала вузьку пересип і неначе греблею оддїлила здорове, на верстов двадцять, озеро од моря та од лимана* (Н.-Лев., II, 1956, 225).

ПЕРЕ́СИП [2], у, *ч., розм.* Стан за знач. **пересипля́ти, пересипа́ти** 3. *На порозі появилась Галя. Трохи з пересипу лице її горіло краскою* (Мирний, IV, 1955, 145).

ПЕРЕСИ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересипа́ти**[1]. *Сухе, пересипане соломою, дерево горіло, упавши купою на землю* (Гр., II, 1963, 303); *Проповідь була довга.., пересипана текстами й такими словами, як: понеже, поколику, потолику* (Н.-Лев., III, 1956, 62); *Його мова всім припала до серця. І припала саме тим, що це була весела, товариська мова, пересипана лагідними жартами* (Мик., II, 1957, 400); * Образно. *По її пересипаному сивиною волоссю.. збігали дощові краплі* (Логв., Літа.., 1960, 48).

ПЕРЕСИПА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **пересипа́ти**[1]. *Зрошувальні апарати встановлені.. на місцях пересипання вугілля з одного конвейєра на інший* (Наука.., 11, 1964, 31); *Повні вуха маю того дивного гомону поля, того шелесту шовку, того безупинного, як текуча вода, пересипання зерна* (Коцюб., II, 1955, 227); *Грунт знезаражують прожарюванням.. і пересипанням його сильнодіючими отрутами* (Колг. Укр., 12, 1962, 34).

ПЕРЕСИПА́ННЯ [2], я, *с., рідко.* Дія за знач. **пересипа́ти**[2].

ПЕРЕСИ́ПАТИ *див.* **пересипа́ти**[1].

ПЕРЕСИПА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСИ́ПАТИ**, плю, плеш; *мн.* пересиплють; *док.* 1. *перех., у що, до чого.* Сиплючи, переміщувати що-небудь з місця на місце, з чогось у щось. *Провіяв намолот і власним Очам не вірить.. Полову ще пересипав* (Фр., X, 1954, 185); *Вона пересипала землю з жмені в жменю й вдихала запах житнього хліба* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 230); *Подержить* [пан сотник] *на руці, побряжчить та й пересипле* [каміпці] *у другу кишеню* (Кв.-Осп., II, 1956, 203); *У другій кишені* [вбитого бійця] *була пригорща автоматних патронів, Маковейчик мовчки вигріб їх .. і пересипав до своєї кишені* (Гончар, III, 1959, 64).

2. *тільки недок., неперех., чим і без додатка, розм.* Те саме, що **пересипа́тися** 2. *І чоловіки коло їх, і діточки: которе коником грається, которе орішками пересипає* (Вовчок, I, 1955, 30).

3. *перех., що чим.* Обсипа́ти, посипа́ти чим-небудь усе або багато чогось, а також насипа́ти щось між чим-небудь. *Як швець дубом шкури пересипа* [пересипає] *(так нюхарі сушать собі мізок табакою)* (Номис, 1864, № 12617); *Полуниці промивають, перебирають, відривають плодоніжки, пересипають цукром* (Укр. страви, 1957, 250); *Перед кагатуванням гній пересипали мінеральними добривами* (Колг. Укр., 10, 1958, 22); *Пересипати одежу нафталіном; // що з чим.* Змішувати що-небудь різнорідне докупи; перемішувати. *Житню щедрою рукою Ти з вівсяною мукою Пересиплеш* (Щог.. Поезії, 1958, 196).

4. *неперех., перен., що чим і без додатка, розм.* Вести розмову, обмінюватися думками, жартами і т. ін. *Пересипають такеньки, пересипають,—панночка й зітхне:—Що, бабуню, тільки говоримо...* (Вовчок, I, 1955, 107); // Часто вставляти в свою мову жартівливі, гострі, дотепні слова, фрази і т. ін. *З себе він був тихий.., хоч на річ дуже гострий і правдивий, а тілько він завжди оздоблював її ласкавими словечками, або пересипав смішними приказочками* (Мирний, IV, 1955, 335); *Мені подобалася оця манера академіка пересипати серйозну розмову жартами* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 195).

5. *перех.* Розбираючи що-небудь, ремонтувати, перебудовувати його. — *Старий мій так чепуриться..! Заходився пересипати повітку,— пошити ще сніпками та обмазати, то й готова буде* (Коцюб., I, 1955, 50); — *Майстри прийшли з самого ранку, лагодять мені хату.., і хлівця думають пересипати* (Кучер, Трудна любов, 1960, 562); * Образно. *Олесь став автором трьох книг — Угору йдуть діла! Він ще раз пересипав їх — Четверта в світ пішла* (Дор., Літа.., 1957, 182); // *на що, рідко.* Діючи на що-небудь, погіршувати його якості, властивості. — *Вільямс учить, щоб не розпорошувати грунту, не пересипати на попіл, та ще в таке сухоліття,— подала думку Галя* (Горд., Цвіти.., 1951,15).

ПЕРЕСИПА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок., перех., рідко.* Те саме, що **пересипля́ти.** — *Я.. часто.. пересипаю ночі без всяких снів* (Коб., III, 1956, 167).

ПЕРЕСИ́ПАТИСЯ *див.* **пересипа́тися.**

ПЕРЕСИПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕСИ́ПАТИСЯ,** плюся, плешся; *мн.* пересиплються; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Сиплючись, переміщуватися з місця на місце, з чогось у щось; висипатися в інше місце. — *У трюмі пересипається зерно* (Ю. Янов., II, 1958, 41); *Скоро лиш пісок з горішньої пляшечки пересиплеться в долішню — перевертають її догори денцем, і пісок знов сиплеться, як досі* (Коцюб., III, 1956, 7).

2. *тільки недок., чим.* Гратися чим-небудь сипким, однорідним, переміщаючи його з місця на місце. *Василь став, буцім мала дитина, пісочком пересипатись* (Кв.-Осн., II, 1956, 48); * Образно. *Море ледь-ледь хвилювалося, пересипалось золотими камінцями на сонячній доріжці* (Збан., Сеспель, 1961, 69); * У порівн. *Стяга* [сонця] *простяглася.. через усю хату і осіла на білу стіну золотою мачиною. Мачина тремтіла росла-більшала,— стяга ширшала, граючи різними кольорами, мов хто пересипався цвітним піском...* (Мирний, I, 1954, 285); // *тільки 3 ос.* Чутися з усіх боків, звідусіль (про жарти, сміх і т. ін.). *Між косарями так і пересипались жарти, приказки* (Н.-Лев., I, 1956, 416).

3. *тільки 3 ос., чим, з чим.* Змішуватися одне з одним, поєднуватися (про щось різне); перемішуватися. *Бесіди, жарти, дотепи, тости та пісні пересипаються одні з другими, чередуються та мішаються чимраз живіше* (Фр., I, 1955, 318).

ПЕРЕСИ́ПКА, и, *ж., розм.* Дія за знач. **пересипа́ти** [1], **пересі́пати.** *Пересипка печі.*

◇ **У пересі́пку** [говори́ти *і т. ін.*] — без точного порядку, без логічного зв'язку (перев. про розмову). *Може, такого набазікаю, що і в шапку не забрати, а далі почну у пересипку, та й кінця не зв'яжу — дарма!* (Вовчок, VI, 1956, 273).

ПЕРЕСИПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕСПА́ТИ,** сплю, спи́ш; *мн.* пересплять; *док.* 1. *перех.* Спати якийсь період часу. — *Коли ж,— як ті жорні вони, замелили від цюб., I, 1955, 284); // Сплячи, позбуватися чого-небудь небажаного (хвороби і т. ін.). *Побита Галя ляже спати і переспала б може своє лихо, коли б Василь не підновляв заново* (Мирний, IV, 1955, 71); * Образно. — *Амінь,— одказала з лавки сестра Меланія глухо. Переспала вона свій дзвінкий голос* (Вовчок, I, 1955, 255).

3. *неперех., розм.* Спати занадто довго, довше, ніж слід. — *Нема тогс, щоб хазяїнові піддобритися. Може, він переспав дуже,— не ке послати яку молоденьку дівчину його розбудити* (Мирний, III, 1954, 307).

Не переспа́ти — рано вставати; недовго спати. *Одного ранку, ще до сонця, по білій росі, завідав він мене у пасіці. — Еге! — кажу,— не переспали, мабуть!* (Вовчок, VI, 1956, 218); *Колись жила Госпоженька старенька.. Ввесь день клопочеться і не приляже, Вночі не переспить* (Гл., Вибр., 1951, 117).

4. *перех.* Спати довше, ніж хто-небудь.

ПЕРЕСИ́ПНИЙ, á, é. Стос. до пересипання (*див.* **пересипа́ння** [1]), пересипки.

ПЕРЕСИ́ПНИК, а, ч. Той, хто переспає (*див.* **пересипа́ти** [1] 5) що-небудь. *Пересипник печей.*

ПЕРЕСИ́ПНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пересі́пник.**

ПЕРЕСИСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕССА́ТИ,** ссу́, ссе́ш, *док., чого і без додатка.* Ссати занадто багато, більше, ніж слід, до пересичення.

ПЕРЕ́СИТ, у, ч. Те саме, що **пересі́чення.** *В сірих очах видно було втому, пересит життям і цинізм* (Фр., VII, 1951, 69).

ПЕРЕСИ́ТИТИ *див.* **пересі́чувати.**

ПЕРЕСИ́ТИТИСЯ *див.* **пересі́чуватися.**

ПЕРЕ́СИТЬ, і, *ж., діал.* Пересичення. *Горе, коли чуємо пересить-утому, падемо* [падаємо] *у пріреу, а не линемо дальше* (У. Кравч., Вибр., 1958, 247).

ПЕРЕСИХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересиха́ти.** *При швидкому пересиханні верхніх шарів грунту густота рослин зріджується* (Ол. та сфір. культ., 1956, 93); *Дуже важливо заміряти витрату води у річці в період досліджень і визначати строки пересихання та перемерзання, якщо це буває* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 17); *Засолені огірки і помідори найчастіше псуються через пересихання і протікання бочок* (Колг. Укр., 8, 1957, 37).

ПЕРЕСИХА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПЕРЕСО́ХНУТИ,** не; *мин. ч.* пересо́х, ла, ло *і* пересо́хнув, нула, ло; *док.* 1. Втрачаючи вологу, ставати дуже сухим, надто висихати (про все або багато чого-небудь): висихати цілком, суцільно (про що-небудь). — *Земля лежить незасіяна, пересихає* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 19); [П о м і щ и ц я:] *Яка спека, яка спека.. Так все пересохло, що не горить, а вибухає, як порох* (Корн., I, 1955, 152); // Ставати безводним або маловодним (про водойми, русла рік, джерела і т. ін.). *Це був чудовий струмочок з дзвінкою кришталевою водою. Черняєве висловлює дяч-*

2. Втрачаючи природну зволоженість, соки і т. ін., ставати занадто сухим, висихати більше, ніж слід (про рослини). *Зілля.. пересихало на комині* (Стельмах, I, 1962, 139); *Досить хоч трошечки пересохнути бобам, як вони лускаються, а зерно розлітається на всі боки* (Рад. Укр., 6.VIII 1961, 2).

ПЕРЕСИХА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пересиха́ти**. *Головною причиною пригнічення росту кукурудзи у посівах з кормовими бобами є.. розвиток її кореневої системи переважно у верхньому пересихаючому шарі грунту* (Знання.., 9, 1965, 3); *Пересихаюча річка.*

ПЕРЕСИ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересиґтить**. *Упоравшись, лягав спузар біля Івана, весь чорний, пересичений димом* (Коцюб., II, 1955, 328); *Знадвору потягнуло сирістю, важким, пересиченим вогкістю повітрям* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 132); *Д'Аннунцио — письменник-аристократ, прихильник індивідуалізму,.. любина пересичена життям і славою* (Рад. літ-во, 3, 1957, 102).

2. *у знач. прикм.* Який переситився чим-небудь. *Отже, завтра її продадуть на базарі на ганьбу і втіху пересиченому пожадливому татаринові* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 163); *Чоловіки, сонні й пересичені, ліниво смоктали пиво* (Вільде, Сестри.., 1958, 195); *З почуттям глибокої ненависті і відрази змалювала поетеса пересичений натовп жорстоких, тупих і обмежених римських багатіїв* (Іст. укр. літ., I, 1954, 666).

ПЕРЕСИ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **пересичений** 2. *На товстому обличчі Іннині матері нудота.. Сонливість і пересиченість на ньому іноді змінюється бундючністю* (Речм., Твій побратим, 1962, 46).

ПЕРЕСИ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **пересичувати**, **пересиґтити** і **пересичуватися**, **пересиґтитися**. *Основне положення в боротьбі за довголіття — ніякого пересичення* (Фізіол. ж., II, 3, 1956, 93); *Прийшла пора,.. коли душа забажала сильніше,— а пута оставали* [оставалися] *все одні. Я зразу почув нудь, пересичення, обридження до всього* (Фр., I, 1955, 346).

ПЕРЕСИ́ЧЕНО. Присл. до **пересичений** 2. *Його уста в зневажливій красі Кривились пересичено й ліниво* (Рильський, Марина, 1944, 106).

ПЕРЕСИ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересичувати** і **пересичуватися**.

ПЕРЕСИ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСИ́ТИТИ**, и́чу, и́тиш, *док.*, *перех.* 1. Насичувати чим-небудь занадто, надміру, більше, ніж треба.

2. *перен.* Робити байдужим, викликати нехіть до чого-небудь надмірним задоволенням потреб, бажань і т. ін. *Все, що бачив, надило його, але й пересичувало по короткім часі* (Фр., III, 1950, 145).

ПЕРЕСИ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСИ́ТИТИСЯ**, и́чуся, и́тишся, *док.* 1. *чим.* Вбирати в себе багато вологи, занадто насичуватися запахом, глибоко, наскрізь просякати чим-небудь. *Він, той запах, проліває всюди, наповняв всю кімнату; ним пересичується вся моя одіж, моє волосся, все...* (Хотк., I, 1966, 175).

2. *чим і без додатка, перен.* Надміру, більше, ніж слід, насичуватися чим-небудь, задовольняти свої потреби, прагнення. *Пересититися владою.*

3. *без додатка, перен.* Робитися байдужим, сповнюватися нехіттю до чого-небудь від надмірного задоволення потреби, бажання і т. ін. *Можучи заспокоювати всі свої низькі апетити, які тільки були доступні його нерозвитій* [нерозвиненій] *душі, він швидко пересичувався і починав нудитись* (Фр., III, 1950, 146).

ПЕРЕСІ́В, у, *ч.* Дія за знач. **пересіва́ти**, **пересі́яти**. *Яра пшениця в незамінною страховою культурою на випадок пересіву загиблої озимини* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 12).

ПЕРЕСІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересіва́ти**. *Лютий особливо небезпечний для озимини. Тому в цей час треба особливо уважно за нею стежити.., якщо потрібно, підготуватись до підсівання або пересівання* (Хлібороб Укр., 1, 1963, 19); *Гречка є однією з важливих страхових культур на випадок пересівання озимих або ранніх ярих* (Рад. Укр., 24.IV 1948, 2).

ПЕРЕСІВА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПЕРЕСІ́ЮВАТИ**, юю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕСІ́ЯТИ**, ію, і́єш, *док.*, *перех.* 1. Засівати яку-небудь площу певною культурою ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Земля від морозу тріскає, корінь у пшениці рве. А порвало корінь, пиши пропало. Пересівай...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 269); *Лиш виросла його слідом шальвія і рута. Я шальвію пересію, а рути не буде* (Чуб., V, 1874, 139); *Частину площ озимини довелось пересіяти, підсіяти* (Ком. Укр., 7, 1960, 44).

2. Перепускаючи через сито, решето і т. ін., просівати ще раз, повторно. * Образно. — *Не знаю, як хто, а я не люблю, як беруть мене на решето та починають сіяти та пересіювати на всі боки* (Вовчок, VI, 1956, 273).

3. Просіювати все, багато чого-небудь або щось багато разів. *Мати.., набравши в обидві руки кавових зерен, стала пересівати їх на пальцях* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 101); *Пересівати борошно на густе сито;* * Образно. *Розвіялись низькі хмари, певно, до кінця пересіяли своє холодне мливо, випогодилось на світанок* (Збан., Сеспель, 1961, 299).

ПЕРЕСІВА́ТИСЯ, а́ється і **ПЕРЕСІ́ЮВАТИСЯ**, ю́ється, *недок.*, **ПЕРЕСІ́ЯТИСЯ**, і́ється, *док.* 1. Просіюватися (про все або багато чого-небудь) або сіятися неодноразово (про щось). * Образно. *Капало-капало з каламутного неба, аж поки пересіявся крізь хмари весь дощ* (Мур., Бук. повість, 1959, 139); *Надворі їх зустрів зорепад.. Здавалося, що той безмежно величний зоряний світ весь має пересіятися на землю...* (Речм.. Весн. грози, 1961, 182).

2. *тільки недок.* Пас. до **пересіва́ти** і **пересі́ювати**. *Ретельно обстежуємо, як озимина перезимувала. Зріджені масиви обов'язково підсіваються чи пересіваються* (Ком. Укр., 6, 1968, 45).

ПЕРЕСІДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересіда́ти**. *Дорогою ще трохи простудилась на тих нічних пересіданнях, так що тепер кашляю* (Л. Укр., V, 1956, 415).

ПЕРЕСІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСІ́СТИ**, сі́ду, ся́деш; *мин. ч.* пересі́в, сі́ла, ло; *док.* 1. *неперех.* Уставши з одного місця, сідати на інше. *На ту біду І Соловей тут опинився,— Вони* [музики] *до нього..— А що ж,— він каже, — вибачайте, — Ні те ні се: Хоч десять раз пересідайте, Немає хисту — от і все...* (Гл., Вибр., 1951, 99); *Степан хотів було всістися поряд з молодими, але запізнився, а пересідати тут не годилося* (Загреб., Спека, 1961, 101); — *І вже, мамо, сього не кажіть! — сказала Оксана, та й пересіла до полу* (Кв.-Осн., II, 1956, 442); *Кайдашиха пересіла з ослона на лаву* (Н.-Лев., II, 1956, 279); *Таня, пересівши до брата, схилилась до нього в таємничості* (Гончар, Тронка, 1963, 17); — *Пересядьмо од вікна,— тихо сказав Ігор* (Кучер, Чорноморці, 1956, 399).

2. *неперех., на що, в що.* Перебуваючи в дорозі, подорожі, переходити з одного поїзда, пароплава тощо на інший або з одного виду транспорту на інший для дальшого пересування; робити пересадну (у 2 знач.). *До кінця подорожі все товариство було так зачароване своєю супутницею, що, коли їй прийшов час пересідати на турецький пароплав, усі щиро сумували* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 113); *Панні Наталі, котра їхала з своїми кревними й Дорою, забажалося саме посередині дороги пересісти до нас у бричку* (Коб., III,

1956, 237); *В центрі міста Боровий вийшов з тролейбуса і пересів на трамвай* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 92).

3. *неперех., перен., розм.* Переходити на яку-небудь іншу роботу або на інше місце роботи, змінювати рід занять, вид роботи. *Ти* [радянська молодь] *вся в напруженні, у зборі, нового думка все шука. Ти від роботи у конторі пересідаєш до станка* (Тич., II, 1957, 216); * Образно. *Вивчила нас Радянська влада машини водити не воєнні, мирні, але коли почалась війна, ми на танки пересіли і смерть несли на них фашистам* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 330); // Замінювати знаряддя дії, виробництва. *Кленовій запропонував* [директор] *або пересісти на інший трактор, або стати обліковцем* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 59).

4. *перех., діал.* Робити засідку на кого-небудь. [Ю л і я:] *Але я тебе не пущу, Мільку! Се далека дорога. Горами. Ще тебе пересядуть і вб'ють де в лісах* (Фр., IX, 1952, 155).

5. *неперех., на що, діал.* Зміновитися, переходити (про пору доби). *Вечір вже пересідав на ніч, було пізно* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 562).

ПЕРЕСІДА́ТИСЯ, а́ться, *недок.*, **ПЕРЕСІ́СТИСЯ,** ся́деться; *мин. ч.* пересі́вся, сі́лася, лося; *док.* 1. *розм.* Зменшуватися, слабнути (про мороз, холод, спеку, хуртовину і т. ін.). — *От лихо,— думав Кирило,— хоч би хоч мороз пересідався абощо* (Тесл., Вибр., 1950, 32); *Пересядься, морозе!* (Номис, 1864, № 264); *Лишатися в степу перечікувати буран, не знаючи, коли він пересядеться, було б рисковано* (Ле, Право.., 1957, 250).

2. *діал.* Пересідати (у 1. 2 знач.). *Вона зразу ніби сердилася, паленіла, хотіла пересістися деінде, але далі.. затихла і лише сиділа відвернена лицем від Броніслава* (Фр., IV, 1950, 259); *Їхати.. майже два дні й одну ніч. Тричі пересідатися, товктися двома.. залізницями* (Март., Тв., 1954, 433).

ПЕРЕСІДЛА́ТИ *див.* **пересі́длувати.**

ПЕРЕСІ́ДЛУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПЕРЕСІДЛА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Сідлати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Сідлати всіх або багатьох.

ПЕРЕСІКА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Можливість пересічення; здатність пересікатися, перетинатися. *Пересікальність ліній.*

ПЕРЕСІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересіка́ти** і **пересіка́тися.**

ПЕРЕСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСІ́КТИ,** ічу́, ічеш; *мин. ч.* пересі́к, ла, ло; *док., перех.* 1. Розсікаючи, розділяти навпіл, на частини. *Пугою* [пліттю] *обуха не пересічеш* (Номис, 1864, № 1094); // Пробивати наскрізь у кількох місцях по прямій лінії (перев. кулями). *Бандити пересікли кулеметом Василя* (Стельмах, II, 1962, 8).

2. Рухатися, переміщуватися поперек чого-небудь, у поперечному напрямі. *Коли заслон, розтягнувшись вервечкою,.. пересікав колію через переїзд на другому від станції кілометрі, з недалекого хутора раптом знялася стрілянина* (Смолич, V, 1959, 656); *Вони пересікли дорогу, минули поляну* (Шиян, Гроза.., 1956, 375); // Розташовуватися, пролягати поперек чого-небудь, перехрещуючись із ним. *Це був зовсім свіжий слід від чобіт, і вже біля самого ганку він пересікав сліди, що їх зробила Улянка* (Донч., IV, 1957, 81).

3. Переміщуватися через якийсь простір від початку до кінця. *Лиш пігнав* [Дмитро] *у шаленій радості! Пігнав, як олень, розбиваючи весінньою кригою затягнені калюжі, пересікаючи поля з озиминою наскіс* (Хотк., II, 1966, 104); *Пастушенко пересік майдан і звернув у завулок* (Десняк, Десну.., 1949, 292); // Розташовуватися, пролягати по поверхні чого-небудь від одного краю до другого. *Вулицю пересікали довгі тіні дерев і антен, що густо стирчали над дахами будинків* (М. Ю. Тарн., Як на.. ниві, 1958, 115); *Асфальтована дорога пересікла село уздовж.*

4. Рухаючись поперек чогось, перегороджувати кому-, чому-небудь шлях. [Б л а г о н р а в о в:] *Німці, щоб не потрапити у повне оточення, змушені будуть залишити станцію Колокол і вирушити єдиною вільною дорогою, але її легко пересікти Огньву* (Корн., II, 1955, 20).

5. *перен.* Припиняти що-небудь, не давати розвинутися чомусь. *Микола Павлович пересік, як здавалося йому й досі, початок роману Ганни Михайлівни, загасив іскру кохання її до пейзажиста* (Л. Янов., I, 1959, 378).

6. *тільки док.* Зарубати всіх або багатьох; порубати, посікти всіх або багатьох. *Коні з налитими жахом очима тривожно косились: що? чи нема ще де ворога? всіх пересікли?* (Тич., I, 1957, 265); // Побити різками всіх або багатьох. *Унковський наказав пересікти різками сотні людей* (Іст. УРСР, I, 1953, 484).

ПЕРЕСІКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕСІ́КТИСЯ,** січе́ться; *мин. ч.* пересі́кся, лася, лося; *док.* Пересікати, перехрещувати один одного; перетинатися. *По стінах майже порожнього напівтемного вагона пересікалися геометричні фігури світляних плям* (Коп., Вибр., 1948, 113).

ПЕРЕСІ́КТИ *див.* **пересіка́ти.**

ПЕРЕСІ́КТИСЯ *див.* **пересіка́тися.**

ПЕРЕСІ́Л, со́лу, *ч.* Надмірна солоність чого-небудь; дуже багато солі в чомусь. *Недосіл на столі, пересіл на голові* (Номис, 1864, № 12381).

ПЕРЕСІПНУ́ТИСЯ *див.* **пересіпуватися.**

ПЕРЕСІ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСІПНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* Здригатися, робити судорожний рух тілом, обличчям. — *Антихрист,— пересіпуючись від люті, приєднала свій скрипучий голос до поміщиць задніпровська ігуменша* (Гончар, Таврія, 1952, 278); // Судорожно рухатися (про частини тіла, обличчя); різко викривлятися (про обличчя). *Повіки нервово пересіпнулись.*

ПЕРЕСІ́СТИ *див.* **пересіда́ти.**

ПЕРЕСІ́СТИСЯ *див.* **пересіда́тися.**

ПЕРЕСІ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересі́кти.** *Сонце має суцільний спектр,.. пересічений темними лініями вбирання;* (Наука.., 2, 1957, 12).

2. *у знач. прикм.* Укритий ярами, долинами, горбами і т. ін. (про місцевість). *На дуже крутих схилах з пересіченим рельєфом дерева висаджують у спеціально виготовлені лунки (напівтераси), розміщені шаховим порядком* (Колг. Укр., 5, 1962, 35); — *Ми повинні вміти добре маневрувати в горах, по пересіченій місцевості* (Гончар, III, 1959, 97).

ПЕРЕСІ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **пересі́чений** 2. *Пересіченість місцевості.*

ПЕРЕСІ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пересі́кти, пересіка́ти** і **пересі́ктися, пересіка́тися.**

2. Місце, де щось пересікається чим-небудь. *Точка пересічення ліній.*

ПЕРЕ́СІЧКА, и, *ж., діал.* Перегородка. *Його маленька світлиця перебита була в кінці, і за тією пересічкою шальовочною він спав* (Гр., II, 1963, 283).

ПЕРЕСІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який не перевищує середнього рівня; не гарний і не поганий; посередній. *Задовольнятися пересічною, посередньою поезією — це значить не поважати читача, його дорослих естетичних смаків* (Літ. Укр., 29.V 1962, 3); // Який нічим не виділяється; звичайний, рядовий. *«Глитай».. Кропивницького здобув*

собі право громадянства аж після довгої і завзятої боротьби з забобонами — не пересічної публіки, а якраз найінтелігентніших українських представників (Фр., XVI, 1955, 113); *Все в Юджіна було, як у пересічного німецького парубійка* (Загреб., Європа 45, 1959, 105).

2. Середній, одержаний шляхом поділу загальної суми кількох величин на їх кількість; типовий, нормальний для даної групи явищ. *Пересічна теплота згоряння* [болтиських сланців] *становить 3000 кілокалорій на один кілограм палива* (Знання.., 10, 1965, 5).

ПЕРЕСІ́ЧНИ́Й, á, é. Який пересікається з чим-небудь. *Ніхто не стане заперечувати проти прямих вулиць у новому селі. Більше того, дві прямі вулиці, як дві пересічні координати, навіть обов'язкові* (Довж., III, 1960, 90).

ПЕРЕСІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **пересічний** 1. *Боїться* [Храпков] *тим внутрішнім острахом, який крив в собі підсвідоме визнання пересічності своєї особи в порівнянні з Мухтаровим* (Ле, Міжгір'я, 1953, 167).

ПЕРЕСІ́ЧНО. Присл. до **пересічний** 2. *За рік у нашій країні виходить у світ пересічно 1500—1600 перекладних книг* (Літ. Укр., 18.II 1964, 3).

ПЕРЕСІ́ЮВАТИ *див.* **пересіва́ти.**

ПЕРЕСІ́ЮВАТИСЯ *див.* **пересіва́тися.**

ПЕРЕСІ́ЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересіяти.** *Колгосп.. зібрав по 32 центнери зерна ячменю з кожного гектара пересіяної площі* (Колг. Укр., 12, 1961, 19).

2. *у знач. прикм.* Кращий за інших; добірний. — *Що не хлопець, то сила, розум, талант.. Один в один... Це ж усе найкращий цвіт народу, вибираний, пересіяний!* (Вас., II, 1959, 498).

ПЕРЕСІ́ЯТИ *див.* **пересіва́ти.**

ПЕРЕСІ́ЯТИСЯ *див.* **пересіва́тися.**

ПЕРЕСКАЖЕНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Перестати скаженіти; заспокоїтися. — *А знаєте що, хлопці,— заговорив Савка,— тра* [треба] *або прожити тут з тиждень, поки вони* [майстри] *перескаженіють, або просто тікати на Січ* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 231).

ПЕРЕСКАКА́ТИ, áю, áєш; *наказ. сп.* перескакáй *і* перескачú; *док., перех.* Швидко або підскоками подолати певний простір від краю до краю; проскакати. *Прудко перескакав* [Петрій] *лісок, летячи все вгору узькою стежкою* (Фр., VIII, 1952, 153).

ПЕРЕСКАКНУ́ТИ, нý, нéш, *док., перех.* Однокр. до **перескáкувати.**

ПЕРЕСКА́КОМ, *присл., розм.* Непослідовно, переходячи від одного до іншого.

ПЕРЕСКА́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перескáкувати.**

ПЕРЕСКА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСКО́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.* 1. *перех і неперех.* Роблячи стрибок, переміщуватися на другий бік чого-небудь. *Парубки перескакували через перелази* (Н.-Лев., II, 1956, 123); *Біг* [шаман], *перескакуючи спритно, як марал, через коріння кедрів, що виступало з землі* (Гжицький, Чорне озеро. 1961, 333); *Де не можна перескочити, то треба перелізти* (Номис, 1864, № 5842); *Ніби басув,— от-от річку, От ... от ... перескочить* (Шевч., I, 1963, 246); *З поверху впала на нього смужка світла, і він перескочив її, як річак* (Ірчан, II, 1958, 86); // Швидко просуваючись, долати які-небудь перешкоди. *Прибій за яких півгодини перескакував уже через каміння* (Коцюб., I, 1955, 391); // Швидко рухаючись, переходити, переїжджати, перетинати що-небудь упоперек. *Непомітно звернули* [шофер з бійцем] *на бічну дорогу, перескочили уже спустілий глухий переїзд* (Баш, На.. дорозі, 1967, 34); *Хитким містком перескочили* [Сахно з шофером] *протоку* (Смолич, I, 1958, 44); // *перен.* Непослідовно переходити від одного до іншого, наступного, звичайно обминаючи, пропускаючи щось (про мову, думки). *Аня почала йому безладно розповідати.., Голобородько, як видно, поспішав, і доводилось перескакувати через п'яте на десяте, щоб швидше розтлумачити, в чому річ* (Голов., Тополя.., 1965, 351); // *перен.* Перевершувати кого-, що-небудь у якомусь відношенні. — *У Галичі хороше, і Володимир город красивий, а Новгород обох перескочив* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 190).

Такúй, що [й) собáка не перескóчить — дуже великий. [Т е т я н а:] *Щодня вариться на обід такий горщик, що собака не перескочить!* (Мам., Тв., 1962, 244).

2. *неперех.* Стрибаючи, переміщуватися з одного місця на інше. *Легко, свобідно, мов граючися, перескакує* [опришок] *з каменя на камінь* (Хотк., II, 1966, 138); *Вони* [сороки] *весело перескакували з галузки на галузку* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 85); *Білка на дерево, з дерева вниз, Потім на хмиз, Чи на пень перескочить* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 53); // Ривком переміщуватися на інше місце. *Стрілки на електричному годиннику перескакують з рисочки на рисочку* (Собко, Матв. затока, 1962, 141); // Швидко поширюватися далі, перекидатися на щось інше (про вогонь). *Семенова сім'я.. встигла вже розтягти маленький хлівчик, не давши вогневі перескочити на хату* (Гр., I, 1963, 391); *Полум'я бистро вчепилося сухої соломи, лизнуло і вжерлось у сніп, перескочило на другий, на третій* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 173); // Швидко переходити з одного об'єкта на інший (про очі, погляд). *Гостроносе личко його скривлене недоброю, гидливою посмішкою, очі чорними вуглинками перескакують з постаті на постать* (Коз., Гарячі руки, 1960, 102); *Не один погляд зустрівся з іншим і перескочив на пана* (Стельмах, I, 1962, 358); // *перен.* Порушуючи послідовність, переходити від одного до іншого, думати, говорити або робити то одно, то інше. *Мені закидували, що я.. перескакую від одного заняття до іншого* (Фр., I, 1955, 31); *Гарячково перескакував* [Стецько] *думками з одного на інше і не знав, як бути йому далі* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 348); *Почали* [співбесідники] *стрибати з теми на тему, перескочили й на музику, й на малювання* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 48); *Розмова з роботи непомітно перескочила на спогади* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 213).

3. *перех. і неперех.* Стрибками долати якийсь простір, перебігати, стрибаючи по чому-небудь. *Віталик в три підстриби перескакує подвір'я і опиняється на веранді* (Гончар, Тронка, 1963, 106); *Перескочили ми по камінні й пішли до того млина* (Н.-Лев., II, 1956, 411); // Швидко рухаючись по чому-небудь, без зупинки долати якийсь шлях, простір, якусь відстань. *На скаженій швидкості мотоцикл перескакує солончаки та видолинки* (Гончар, Тронка, 1963, 227).

4. *перех., перен.* Переходити яку-небудь кількісну межу (перев. вік). [С к у б к о:] *А котрий же їй.. год?* [С е м е н:] *Вісімнадцятий.* [С к у б к о:] *Уже законний срок* [строк] *перескочила!..* (Кроп., I, 1958, 91); // *безос.* *Йому вже за сотню перескочило.*

5. *тільки док., неперех., розм.* Те саме, що **збігати** 1. — *Знаєте, тіточко, я перескочу до Морозенків, довідаюсь, чи там вона,— бо ви так тривожитесь...* (Стельмах, I, 1962, 549).

ПЕРЕСКІ́К, кóку, *ч.* 1. Дія за знач. **перескáкувати, перескóчити** 1, 2. *В момент перескоку права нога злегка відводиться вправо, описуючи в повітрі невелику дугу* (Збірник укр. нар. танців, 1957, 29).

2. *у знач. присл.,* **перескóком,** *розм.* Те саме, що **вúстрибом.** *Побіг хлопець перескоком* (Сл. Гр.); // *перен.* Те саме, що **перéскаком.** — *Ні,— каже, — я знаю, що*

ти мене вірно любиш... Та й знову перескдком: — А нащо такої смутної співав? (Вовчок, I, 1955, 204).

ПЕРЕСКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перескладáти.**

ПЕРЕСКЛАДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕСКЛА́СТИ,** адý, адéш; *мин. ч.* перескла́в, скла́ла, ло; *док.*, *перех.* Складати ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Реєстр треба перескласти і переглянути* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 215); *Перескладати залік.*

ПЕРЕСКЛАДА́ТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **перескладáти.**

ПЕРЕСКЛА́ДЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перескла́сти.**

ПЕРЕСКЛА́СТИ *див.* **перескладáти.**

ПЕРЕСКЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перескли́ти.**

ПЕРЕСКЛИ́ТИ, лю́, ли́ш, *док.*, *перех.* 1. Засклити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Засклити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСКОВЗНУ́ТИСЯ *див.* **перескóвзуватися.**

ПЕРЕСКО́ВЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСКОВЗНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.*, *діал.* Ковзаючись, пересуватися через певний простір від краю до краю. — *Біжи ж вулицею, не здумай через річку перескóвзуватися,— наказувала Миколці мати.* — *Крига ще тонка, не витримає, провалишся...* (Вишня, II, 1956, 295).

ПЕРЕСКО́ЧИТИ *див.* **перескáкувати.**

ПЕРЕСКРЕБТИ́ *див.* **перескрібáти.**

ПЕРЕСКРІБА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕСКРЕБТИ́,** бý, бéш; *мин. ч.* перескрíб, скребла́, ло́; *док.*, *перех.* 1. Скребти ще раз, повторно.

2. Скребти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСКУ́БАТИ *див.* **перескýбувати.**

ПЕРЕСКУ́БТИ *див.* **перескýбувати.**

ПЕРЕСКУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСКУ́БТИ,** бý, бéш *і* **ПЕРЕСКУ́БАТИ,** аю, аєш, *док.*, *перех.* Скубти всіх або багатьох одного за одним; // Скубти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСЛАБУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок.*, *розм.* Те саме, що **перехворíти.** *Шишманови вже поїхали, переслабувавши перед виїздом якоюсь інфлуенцею чи анґіною* (Л. Укр., V, 1956, 285); [Ю р к е в и ч:] *Кепські діла... А тут ще переслабував на сипняк, охляв* (Коч., П'єси, 1951, 309).

ПЕРЕСЛА́НИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перескла́ти** [1]. *Напишу другий лист до мами, а тим часом ти сей перешли, бо не знаю, як довго йтиме лист мій до Гадяча, може, з Києва пересланий раніше прийде* (Л. Укр., V, 1956, 360).

ПЕРЕСЛА́НИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перескла́ти** [2].

ПЕРЕСЛА́ТИ [1] *див.* **пересила́ти.**

ПЕРЕСЛА́ТИ [2] *див.* **перестила́ти.**

ПЕРЕСЛА́ТИСЯ [1] *див.* **пересила́тися.**

ПЕРЕСЛА́ТИСЯ [2] *див.* **перестила́тися.**

ПЕРЕСЛІДО́ВНИК, а, ч., *діал.* Переслідувач. *Владко, закусивши губи аж до крові, бив руками і ногами, силкуючися вирватися від переслідовника* (Фр., VI, 1951, 152).

ПЕРЕСЛІДО́ВНИЦЯ, і, *ж.*, *діал.* Жін. до **переслідо́вник.**

ПЕРЕСЛІ́ДУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **переслíдувати.** *Переслідувані Червоною Армією, містом мчали мамонтовці з артилерією* (Довж., I, 1958, 450); *Василь відчув, що Масло не зупиниться ні перед чим, щоб помститися Лесі, і десь глибоко в душі ворухнулося щось подібне до співчуття переслідуваній Маслом дівчині* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 147); *Переслідуваний нуждою, Мічурін, нарешті, не витримав і .. почав сам оббивати пороги міністерських канцелярій* (Довж., I, 1958, 425).

ПЕРЕСЛІ́ДУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **переслíдувати.** *Вгорі на стежці почулася швидка хода людини, яка тікала від переслідування* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 31); *Після довгого переслідування йому таки пощастило другим пострілом добити тетерюка* (Донч., II, 1956, 64); *Настирливе переслідування* [юнака] *інтригувало дівчину* (Добр., Тече річка.., 1961, 76); *Боючись переслідувань, старий Антоніо нікому не говорив про свого Філіппе* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 111).

△ **Го́нка з переслíдуванням** — вид спортивних велосипедних змагань. *Веломашина «В-68» призначена для гонок з переслідуванням;* **Кáрне переслíдування** — сукупність указаних у законі дій (збирання доказів, проведення допитів, обшуків і т. ін.) для розкриття злочинів і виявлення винуватих. *У випадку стягання квартирної плати понад установлені органами влади розміри суди зобов'язані порушувати проти винних карне переслідування* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 105).

2. Утиски, пригноблення. *З трепетом тривоги думка його перелітала через сумні, важкі часи переслідування, муки за його любимі погляди* (Фр., I, 1955, 294); *Історія прогресивної російської і української преси була переповнена постійними жорстокими переслідуваннями і тяжкими випробуваннями для її діячів* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 14).

ПЕРЕСЛІ́ДУВАТИ. ую, уєш, *недок.*, *перех.* 1. Гнатися слідом за ким-небудь, намагаючись наздогнати, захопити, знищити і т. ін. *Гетьман Потоцький на чолі війська переслідує Тараса* (Довж., I, 1958, 275); *Саме в таборі я збагнув стан дичини, яку переслідує мисливець,— всіх отих крижнів, зайчуків,— і дав собі слово ніколи на них не скеровувати рушниці* (Ю. Янов., II, 1954, 28); // Висліджувати кого-небудь з метою покарання, віддання до суду. — *В р. 1772 оголошено ціну на мою голову, зачато мя* [Олексу Довбуша] *переслідувати* (Фр., VIII, 1952, 143).

2. Ходити невідступно за ким-небудь, супроводити кого-небудь скрізь з якоюсь метою. *Довбня переслідував Марію.., як тільки вона появлялася в клубі, не відступав од неї ввесь вечір* (Хор., Ковила, 1960, 54).

3. *перен.* Не кидати кого-небудь, мучити, не давати спокою комусь (про думки, почуття, відчуття і т. ін.). *Під час промови переслідувала мене неустанно думка, що сей бідолаха не зазнав від колиски доброї хвилини* (Коб., I, 1956, 443); *Запах пожарища переслідує його* (Рибак, Зброя.., 1943, 37).

4. *перен.* Піддавати утискам, пригноблювати кого-небудь. *Мусульманське духовенство обвинуватило Авіценну в безбожності, оголосило йому прокляття і переслідувало його* (Іст. середніх віків, 1955, 52); // Забороняти що-небудь, оголошувати незаконним, не дозволяти чогось. *Повітовий староста, ревнивий оборонець краєвої автономії, переслідував, як лиш міг, тоту* [ту] *раду громадську* (Март., Тв., 1954, 64); *Письменники ж бо добре знають, як люто переслідував царат революційне слово* (Тич., III, 1957, 56).

ПЕРЕСЛІ́ДУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. Зазнавати переслідування. *СРСР надає право притулку іноземним громадянам, що переслідуються за оборону інтересів трудящих* (Конст. СРСР, 1945, 20).

2. Пас. до **переслíдувати.** *Пропаганда війни в СРСР переслідується законом.*

ПЕРЕСЛІ́ДУВАЧ, а, ч. Той, хто переслідує кого-, що-небудь. *Непокоїло їх зараз найбільше те, чи вдалося хлопцям одірватися від переслідувачів-гайдамаків* (Головко, II, 1957, 597); *Мале хлопченя ганялося за індиком. Індик то відскакував убік, то раптом, круто повернувшись, бив переслідувача крильми* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 109); *У 1886 р. Коцюбин-*

ський їде в село Михайлівку на вчительську.. роботу. Поліцейські переслідувачі не випускали його і тут з-під пильного нагляду (Укр. літ., 9, 1957, 187).

ПЕРЕСЛІ́ДУВАЧКА́, и, *ж.* Жін. до **переслі́дувач.**

ПЕРЕСЛУ́ХАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **пересу́хати.** *Його подержав комісар у арешті, доки міг, та коли врешті передано його судові, сей по першім переслуханню випустив його на волю* (Фр., III, 1950, 310).

ПЕРЕСЛУ́ХАТИ *див.* **пересу́хувати.**

ПЕРЕСЛУ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСЛУ́ХАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Вислухувати все або багато чого-небудь. *Суддя почав переслухувати Настку. Вона зовсім не знала, з якого «кінця» починати оповідання про своє горе, і говорила без ладу* (Мак., Вибр., 1954, 230); *Був у нас чоловік Петро і такий веселий та на вигадки здатний, що й краю нема. Як почне вигадувати, то й не переслухаєш* (Україна.., I, 1960, 72); *Щодня в подвір'я наше заліта Упертий дятел. Сяде на колоді — І стук та й стук, що й переслухать годі* (Рильський, I, 1960, 251); // Вислухувати всіх або багатьох, одного за одним. *Він цілісіньку ніч.. переслухував людей, що мали яку-небудь стичність зо мною* (Фр., III, 1950, 233); *Пісня розпочиналась сольним вступом. Це завдало Іванові Марковичу немалого клопоту. Він переслухав, мабуть, десятків з два хлопчаків* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 230).

2. Слухати що небудь ще раз, повторно. *Все, що Яким чув від других, тепер переслухував своїми вухами* (Кобр., Вибр., 1954, 55).

ПЕРЕСМА́ГЛИЙ, а, е. Укритий смагою, пересохлий (про рот, губи). *Пересмаглі губи.*

ПЕРЕСМА́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пересма́жити.** *Висьорбавши суп, Левко Іванович береться за друге, за макарони з котлетами, що попались йому геть пересмажені, аж чорні* (Гончар, Тронка, 1963, 270).

2. *у знач. прикм.* Дуже, занадто засмажений або зіпсований надмірним смаженням. *Таки догодила йому* [Секлета]: *варила кашу круту, обмішувала пересмаженими вишкварками, щоб хрущали в роті* (Н.-Лев., IV, 1956, 219); *Справи у буфеті теж лишилися незмінними: той же полумисок з пересмаженою, аж чорною індичкою, той же «оселедець з гарніром» з засушеної, пожовтілої, як солома, цибулі* (Вільде, Сестри.., 1958, 125).

ПЕРЕСМА́ЖИТИ *див.* **пересма́жувати.**

ПЕРЕСМА́ЖИТИСЯ *див.* **пересма́жуватися.**

ПЕРЕСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСМА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех.* 1. Смажити, підсмажувати що-небудь довше, ніж треба, надміру. *Пересмажувати крупи не можна, бо це погіршує смакові якості і знижує поживність каші* (Технол. пригот. їжі, 1957, 29); — *Пхе! — сказала Олеся, покуштувавши сухої ніжки.— Килина не догляділа й пересмажила й попсувала* (Н.-Лев., III, 1956, 99); [П а р а н ь к а:] *Пересмажила трохи* [насіння]. *Аж гірке* (Мик., I, 1957, 40).

2. Смажити все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. *Пересмажити всю рибу, всіх курчат.*

ПЕРЕСМА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕСМА́ЖИТИСЯ,** житься, *док.* 1. Смажитися, підсмажуватися довше, ніж треба, надміру. — *Коли б уже швидше святили млина, бо.. обід перестоїть: курка перепечеться, порося пересмажиться,— бідкалась баба* (Н.-Лев., IV, 1956, 98).

2. *тільки недок.* Пас. до **пересма́жувати.**

ПЕРЕСМА́ЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пересмали́ти.**

ПЕРЕСМАЛИ́ТИ *див.* **пересма́лювати.**

ПЕРЕСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕСМАЛИ́ТИ,** смалю́, сма́лиш, *док., перех.* 1. Смалити що-небудь занадто, надміру, більше, ніж треба. — *Хвости й вуха пересмалили — чисто перегоріли* (Морд., I, 1958, 110).

2. Смалити все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕСМИ́КАТИ, и́чу, и́чеш, *док., перех.* Висмикати все або багато чого-небудь, одне за одним. *Я шавлію пересію, Руту пересмичу* (Чуб., V, 1874, 211).

ПЕРЕСМИКА́ТИ *див.* **пересми́кувати.**

ПЕРЕСМИКНУ́ТИ *див.* **пересми́кувати.**

ПЕРЕСМИКНУ́ТИСЯ *див.* **пересми́куватися.**

ПЕРЕСМИ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересми́кувати, пересми́куватися.** *Далеко блищить на сонці смертельно бліде обличчя в розтріпаних патлах, в болісному пересмикуванні гримас* (Гончар, II, 1959, 237).

ПЕРЕСМИ́КУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПЕРЕСМИКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕСМИКНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. *перех.* Смикаючи що-небудь, пересувати, перетягувати, розташовувати інакше. *Вона випросталась, пересмикнула хустку і сіла біля столу* (Панч, II, 1956, 498).

2. *неперех.* Робити різкий рух (тілом, обличчям і т. ін.). *Дорош рвучко повернувся і, часто пересмикуючи худенькою шиєю, кроком смертельно зраненої людини вийшов* (Тют., Вир, 1964, 197); *Здивовані, пересмикували* [дівчата] *плечима і тривожно дивились на подругу* (Головко, I, 1957, 395); — *Клопочуться люди коло поля, як мурахи...—доповідав Петрюк, пересмикаючи плечима, бо хвилювався* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 67); *Юрко болісно пересмикнув губами* (Коз., Вибр., 1947, 68); // *перех. і неперех.* Викликати різкий рух тіла, обличчя і т. ін.; викривляти судорогою обличчя. *Ліве плече і щоку матроса зрідка пересмикував нервовий тик* (Бойч., Молодість, 1949, 104); *Якась лиха сила пересмикнула всім тужавим тілом, перегнула його, скрутила болюче поранені кості* (Стельмах, II, 1962, 204); // *перех.* Примушувати здригнутися від огиди, переляку і т. ін. *Згадка про цю жінку всього його пересмикнула* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 316); // *перех., безос. Ще два місяці тому, в німецькому полоні, мене завжди пересмикувало від нього* (Коз., Зол. грамота, 1939, 28); *Капітана аж пересмикнуло від якоїсь думки* (Ле, Право.., 1957, 112).

◇ **Пересми́кувати (пересмикну́ти) ка́рти (ка́рту)** — обдурювати, намагатися перехитрити кого-небудь, підміняючи одне іншим. [Ч и р в а:] *Я пропоную: підтримати* [владу] *добровільно, цебто не затверджувати, скільки тисяч. От і все.* [Н е б а б а:] *Він хоче перечирвити сходку. Пересмикує карти* (Мик., I, 1957, 65).

3. *тільки док., неперех., перен., розм.* Швидко перебігти. *Заєць пересмикнув на той бік через греблю* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСМИ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕСМИКНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* Різко, судорожно здригатися (про тіло, обличчя і т. ін.). *Очі в Каргата червоні, немов запалені, сам він блідий, а губи його болісно пересмикуються* (Шовк., Інженери, 1935, 372); *Його широке червоно-синє лице пересмикувалось гримасами* (Досв., Вибр., 1959, 115); *Його маленька сухорлява постать пересмикнулася в конвульсіях ледве стримуваного гніву* (Кач., II, 1958, 409); // Робити судорожний рух тілом, обличчям і т. ін. *Коли повз них проходили червоноармійці або мчали вози, Кушкін здригався, аж пересмикувався усім тілом, і насторожено озирався навкруги* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 17); *Мурий махнув рукою й розчаровано пересмикнувся* (Сміл., Зустрічі, 1936, 14).

ПЕРЕСМІХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і рідко* **ПЕРЕСМІ-**

ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСМІХНУ́ТИСЯ**, ну́ся, не́шся, *док.* Стиха, неголосно сміятися, переглядаючись, перемовляючись, подаючи один одному знаки. *Дівчата ще деякий час пересміхаються між собою* (Гончар, II, 1959, 26); *На лаві засіло кілька панів гостей і мовчки пересміхувались межи собою* (Л. Укр., III, 1952, 672); *Хлопці збилися осторонь, стиха перемовлялися, кивали на Тихона, пересміхувалися* (Горд., Дівчина.., 1954, 185); *Петушек блиснув окулярами й прихилив за собою двері. Дівчата пересміхнулись* (Шовк., Інженери, 1956, 44).

ПЕРЕ́СМІХ *див.* **пере́сміхи.**

ПЕРЕ́СМІХИ, ів, *мн.* (*одн.* **пере́сміх**, у, *ч.*), *розм.* Дія за знач. **пересміха́тися, пересміхну́тися.** *Лунали дружні голоси сусідів, Пересміхи, перегуки* (Рильський, Поеми, 1957, 290).

ПЕРЕСМІХНУ́ТИСЯ *див.* **пересміха́тися.**

ПЕРЕСМІ́ХУВАТИСЯ *див.* **пересміха́тися.**

ПЕРЕСМІ́ШИТИ, шу́, ши́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Насмішити, розсмішити всіх або багатьох.

ПЕРЕ́СМІШКИ, шок, *мн.* (*одн.* **пере́смішок**, шка, *ч.*), *розм.* Те саме, що **пере́сміхи.** *Оселилася Катря в селі. Пішов кругом гомін про неї; чутно смішки та пересмішки: корисна в городі з'їжа, он які гладкі відтіля повертаються!* (Мирний, IV, 1956, 296).

ПЕРЕСМІ́ШНИК, а, *ч.* 1. *розм.* Той, хто любить висміювати або смішити кого-небудь. *Степан Федорович виявився невгамовним жартуном, пересмішником* (Коз., Вибр., 1947, 17).

2. Птах, що наслідує голоси інших птахів. *Серед наших співочих птахів є вмілі пересмішники, що імітують голоси інших птахів. Особливо характерний.. спів очеретянки болотяної* (Наука.., 5, 1962, 55).

ПЕРЕСМІ́ШНИЦЯ, і, *ж.* 1. *розм.* Жін. до **пересмішник** 1. *На порозі.. кабінету стала Наталя, відома співуха та пересмішниця серед земвідділівських секретарок* (Збан., Сеспель, 1961, 416).

2. Жін. до **пересмішник** 2. *У Криму.. створено заповідник по охороні чайок. Тут гніздяться сірі чайки-пересмішниці, прозвані в народі мартинами* (Веч. Київ, 24.1 1957, 4).

ПЕРЕ́СМІШОК *див.* **пере́смішки.**

ПЕРЕСМІ́ЮВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **пересміювати** і **пересміюватися.**

ПЕРЕСМІ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСМІ́ЯТИ**, ію́, іє́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Висміювати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

2. Сміятися довше від кого-небудь. *Давай будем знов сміятися, хто кого пересміє* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСМІ́ЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕСМІ́ЯТИСЯ**, ію́ся, іє́шся, *док.* 1. *тільки недок.* Стиха, неголосно сміятися один до одного, переглядаючись, перемовляючись, подаючи один одному знаки. *Дівчата.. стояли окремою купкою, лускали насіння і пересміювались* (Панч, I, 1956, 502); * Образно. *З-під стріхи задиристо пересміюються підвішені качани кукурудзи* (Стельмах, I, 1962, 233).

2. *тільки док.* Насміятися досхочу; закінчити сміятися. *Довго ще сміялися хлопці, а Іван мовчав. Він знав — пересміються і втихнуть* (Ірчан, II, 1958, 76); *Один тільки Григорій не втратив душевної рівноваги. Він терпляче ждав, поки пересміються* (Довж., I, 1958, 77).

ПЕРЕСМІ́ЯТИ *див.* **пересміювати.**

ПЕРЕСМІ́ЯТИСЯ *див.* **пересміюватися.**

ПЕРЕСМО́КТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересмокта́ти.** *Пересмоктані до решти кісточки.*

ПЕРЕСМОКТА́ТИ *див.* **пересмо́ктувати.**

ПЕРЕСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСМОКТА́ТИ**, смокчу́, смо́кчеш, *док.*, *перех.* Смоктати все або багато чого-небудь. *Діти і гості пообідали.., кісточки пересмоктали* (Кв.-Осн., II, 1956, 485).

ПЕРЕСМО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересмоли́ти.** *Пересмолені канати.*

ПЕРЕСМОЛИ́ТИ *див.* **пересмо́лювати.**

ПЕРЕСМО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСМОЛИ́ТИ**, смолю́, смо́лиш, *док.*, *перех.* 1. Смолити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Пересмолити човна.*

2. Смолити все або багато чого-небудь. *Пересмолити всі бочки.*

ПЕРЕ́СМУГА, и, *ж.*, *рідко.* Поперечна смуга. *Заходило сонце. Червоними, жовтогарячими, малиновими пересмугами пломенів край обрію* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 276).

ПЕРЕСМУ́ЖИТИ, жу, жиш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Посмугувати все, багато чого-небудь або щось у багатьох місцях. *Сонце підбилося ген-ген понад осокори, розпекло пісок, пересмужило його синястими холодками од хат та верб* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 112).

ПЕРЕСМУТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *розм.* Перестати смуткувати, сумувати.

ПЕРЕСНАСТИ́ТИ *див.* **пересна́щувати.**

ПЕРЕСНАЩА́ТИ *див.* **пересна́щувати.**

ПЕРЕСНА́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересности́ти.**

ПЕРЕСНА́ЩУВАТИ, ую, уєш *і* **ПЕРЕСНАЩА́ТИ**, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСНАСТИ́ТИ**, ащу́, асти́ш, *док.*, *перех.* 1. Оснащувати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому; міняти оснащення. *Переснащувати човна.*

2. Оснащувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Спати із сновидіннями (ніч, якийсь час).

ПЕРЕСНИ́ТИСЯ, и́ться, *док.*, *розм.* 1. Закінчити, перестати снитися. *Бої закінчаться — І сни пересняться, І вкупі ми будем знов* (Вирган, В розп. літа, 1959, 88).

2. Снитися у великій кількості. * Образно. *Кілько дум тут переснилось в ранній час весни* (У. Кравч., Вибр., 1958, 56).

ПЕРЕСНІ́ДАТИ, аю, аєш, *док.*, *розм.* Поснідати нашвидку. *Він вирішив, поки там що, збігати до будки переснідати і перехилити чарку* (Смолич, Театр.., 1940, 78).

ПЕРЕСНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переснува́ти.** *Сукався й сукався дощ у тисячі веретен.. Весь степ був переснований сивою пряжею* (Гончар, III, 1959, 184); *Переснованою жилами рукою схопив* [Хома Микитович] *телефонну трубку* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 297); // **пересно́вано.** *у знач. присудк. сл. Ой братику рідненький, Снився мені сон дивненький, А що наше подвір'ячко Чорним шовком пересновано* (Нар. лірика, 1956, 363).

ПЕРЕСНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСНУВА́ТИ**, ую́, уєш, *док.*, *перех.* Перетинаючи, сплітаючи, обсновувати, обплутувати чим-небудь. *Дух запустілості панує всюди, павуки переснували все судно* (Гончар, Тронка, 1963, 239); * Образно. *Електростанції сіяють над степами, Переснувавши їх уздовж і вшир дротами* (Вирган, В розп. літа, 1959, 170).

ПЕРЕСНО́ВУВАТИСЯ, уюся, *недок.* 1. Перетинаючись, сплітатися між собою; переплітатися.

2. *перен.* Стикаючись, перемішуватися, об'єднуватися з чим-небудь у єдине ціле (про звуки, запахи або абстрактні поняття, різні факти і т. ін.). *Пересновуються його думки з її думками; викликають усмішку, радість...* (Мирний, I, 1949, 356); *Навколо розсівались, пересновувались, перехлюпувались пташині співи* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 504).

ПЕРЕСНУВА́ТИ *див.* **пересно́вувати.**

ПЕРЕСО́ВУВАТИ *див.* **пересува́ти.**

ПЕРЕСО́ВУВАТИСЯ *див.* **пересува́тися.**

ПЕРЕСОКОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і* **ПЕРЕСОКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док.* 1. *неперех.* Закінчити сокотати, сокотіти. *Хай сусідки напослідки Дивляться й регочуть: Поморгають, покивають Та й пересокочуть* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 181).

2. *перех.* Сокотати довше від кого-небудь.

ПЕРЕСОКОТІ́ТИ *див.* **пересокота́ти.**

ПЕРЕСО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересоли́ти;** // **пересо́лено,** *безос. присудк. сл.*— *Закохалась наша Варвара Павлівна, знову все пересолено* (Собко, Справа.., 1959, 177).

2. *у знач. прикм.* Занадто насолений; дуже солоний (про страви). *Борщ Віталиків зовсім розварився та ще й пересолений* (Гончар, Тронка, 1963, 95); — *Ану, мерщій бери їж юшку — така ж смачна вдалася юшечка.. і не малосольна, та й не пересолена* (Збан., Мор. чайка, 1959, 27).

3. *у знач. прикм.* Надміру солоний від розчинених у ньому солей (про воду у водоймищах). *Лагунні відклади займають значне місце в межах тріасової системи. Виявлені вони в основному осадами солоних і пересолених вод* (Курс заг. геол., 1947, 270).

ПЕРЕСО́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересоли́ти.**

ПЕРЕСОЛИ́ТИ *див.* **пересо́лювати.**

ПЕРЕСОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСОЛОДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех., розм.* Робити що-небудь занадто, надміру солодким.

ПЕРЕСОЛОДИ́ТИ *див.* **пересоло́джувати.**

ПЕРЕСО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересо́лювати.**

ПЕРЕСО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕСОЛИ́ТИ,** солю́, со́лиш, *док.* 1. *перех.* Солити щось більше, ніж треба, класти в що-небудь солі більше, ніж треба. *Пересолиш — зле, недосолиш — теж кепсько* (Рад. Укр., 1.I 1965, 1).

2. *неперех., перен.* Перебільшувати щось, переходити межу чого-небудь дозволеного, визнаного. *Поганий той актор, який «пересолює і переперчує», який малює роль одною якою-небудь фарбою* (З глибин душі, 1959, 58); — *Вчора я трохи пересолив, назвавши Костя першим дідичем на ввесь повіт* (Л. Янов., I, 1959, 442).

3. *перех.* Солити все або багато чого-небудь. *Решту* [м'яса] *порубали, пересолили і склали в бочку* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 62); * Образно. *Розрівняєш грунт, пересолиш його вапном, угноїш та й сади вже що бажаєш* (Стельмах, I, 1962, 142).

4. *перех.* Солити що-небудь ще раз, додатково.

ПЕРЕСОРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересортува́ти.**

ПЕРЕСОРТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересорто́вувати.**

ПЕРЕСОРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСОРТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Сортувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Сортувати все або багато чого-небудь. *Всі насінні ділянки повинні бути зібрані якнайкраще, в суху погоду. Урожай з них треба добре просушити, пересортувати і закласти на насіння найкращі бульби* (Рад. Укр., 25.IX 1956, 1).

ПЕРЕСОРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересортува́ти.**

ПЕРЕСОРТУВА́ТИ *див.* **пересорто́вувати.**

ПЕРЕСО́ХЛИТИ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **пересо́хнути.** *Княгиня Ольга.. стискувала пересохлі від вітру й морської води уста й одверталась* (Скл., Святослав, 1959, 127); *Остаточно пересохлі соляні озера заносив пил, пісок, мул* (Наука.., 9, 1962, 35).

2. *у знач. прикм.* Який став безводним, втративши всю воду, вологу. *Вона.. копирсала ручкою в пересохлій чорнильниці* (Гур., Наша молодість, 1949, 325); *Скарбниця була порожня, як пересохлий колодязь в пустині* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 505); // Який став маловодним (про джерела, русла рік, водоймища і т. ін.). *Немовчно тікали маленькі хвилі пересохлого потоку* (Хотк., II, 1966, 120); // Який став занадто сухим, втративши всю воду, вологу. *Під ногами пересохла земля обертала на порох* (Панч, В дорозі, 1959, 46).

3. *у знач. прикм.* Який став сухим, шорстким, втративши природну зволоженість, соки і т. ін. *Ми.. їхали мовчки, від часу до часу промочуючи пересохле горло кількома краплями.. вина* (Фр., III, 1950, 215); *Раз і я, Гшовши довго стежкою по лісі,.. Устами пересохлими припав До тої срібносльової кринички* (Рильський, III. 1961, 169); * Образно. *Чути було, як хворий пересохлим голосом кидав окремі фрази своїм сусідам* (Ле, Міжгір'я. 1953, 239).

4. *у знач. прикм.* Худий, виснажений від голоду, хвороби або старості. *Пересохла рука.*

ПЕРЕСО́ХНУТИ *див.* **пересиха́ти.**

ПЕРЕСПА́ТИ *див.* **переспля́ти.**

ПЕРЕСПА́ТИСЯ, сплю́ся, спи́шся; *мн.* пересплятьcя; *док., діал.* 1. Те саме, що **переспля́ти.** — *Задушно мені... Ляжте ви на моє місце, а я ляжу на ваше й переспимось* (Коб., III, 1956, 539).

2. Виспатися. — *Ви тепер дуже ослаблені. Не говоріть. Пробуйте переспатися, може, вам полегшає, то тоді скажете* (Фр., IV, 1950, 184).

ПЕРЕСПІ́В, у, *ч.* 1. Дія за знач. **переспі́вувати** 4. *Переспіви тем і сюжетів, а тим більше конкретних драматургічних конфліктів, стали явищем негативним, бо породжують п'єси-близнюки* (Рад. літ-во, 5, 1964, 29); // Те, що є повторенням відомого, сказаного, написаного і т. ін. раніше.

2. *перен.* Вільний переклад віршами. *Маю.. деякі віршовані переклади, між іншими переспіви гімнів з «Ріг Веди»* (Л. Укр., V, 1956, 104); *Значне місце в поезії Грабовського посідають переспіви з тих слов'янських поетів, у творах яких підноситься ідея волелюбності слов'янських народів* (Укр. літ., 9, 1957, 181).

3. Спів, мелодія, які повторюються (про звуки людського голосу, спів птахів). *Вони вийшли з машини коло старого вітряка. І одразу почули, як.. пахне земля.. І ще почули срібний переспів польового жайворонка* (Кучер, Трудна любов, 1960, 552); *По селу вже розпочинали свій передранковий переспів півні* (Ле, Клен. лист, 1960, 272).

ПЕРЕСПІ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переспіва́ти**[1]. *Вже були переспівані всі пісні* (Хор., Ковила, 1960, 53); *В творчості деякої частини композиторів ще зустрічаються давно переспівані тематика, мотиви, інтонації, ритми* (Мист., 1, 1966, 16); // **переспі́вано,** *безос. присудк. сл. Все переспівано, все обговорено дуже докладно* (Сам., I, 1958, 74).

ПЕРЕСПІВА́ТИ[1] *див.* **переспі́вувати.**

ПЕРЕСПІВА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕСПІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* Ставати надміру спілим або псуватися від надмірної спілості; перезрівати (про плоди, ягоди і т. ін.) — *Помідори десь переспівають, огірочки жовкнуть* (Гончар, Тронка, 1963, 270); *Жовте жито переспіло* (Щог., Поезії, 1958, 139); *Ой, мамо, ожина в гаю переспіла* (Ус., Листя.., 1956, 50).

ПЕРЕСПІ́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переспі́вувати** 1, 3—6. *Переспівування плачу Ярославни.. стало для української літератури традицією, яку започаткували Т. Шевченко, М. Шашкевич, Ю. Федькович* (Рад. літ-во, 12, 1971, 14).

ПЕРЕСПІ́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСПІВА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Співати все або багато чого-небудь. [З а ч е п и х а:] *Казку? .. ні одної не нагадаю ... Усі позабувала... А що-то я їх знала! А пісень, пісень, мабуть, і за тиждень не переспівала б!..* (Кроп., I, 1958, 103): *Умом він переспівав усі пісні, які знав* (Тют., Вир, 1964, 200).

2. *тільки док.* Закінчити співати. *Як переспівали* [дівчата], *та й поклонились низенько* (Кв.-Осн., II, 1956, 74); *Олеся переспівала однієї пісні, а Балабуха все читав і не чув тієї пісні* (Н.-Лев., III, 1956, 94).

3. Співати ще раз, повторно або заново, по-іншому. * Образно. *Вона* [весна] *мені переспівала знов Те, що давно мені співали мрії* (Л. Укр., I, 1951, 92).

4. *перен.* Повторювати або передавати в іншій формі відоме, сказане, написане і т. ін. раніше. *Фірдоусі романтично переспіває й виспіває героїчне панування кожного з шахів отої преславної Саганідської династії* (Крим., Вибр., 1965, 141); *Відомий націоналістичний зубр Дмитро Донцов інколи подає свій захриплий голос, переспівуючи в своїх статейках «ідеологічні» публікації минулих днів* (Брат., Крапка.., 1959, 26).

5. Співати краще, голосніше, довше від кого-небудь, перемагати в співі. *В дівках була Фрося гарною й веселою,.. переспівувала всіх своїх подруг на вечірках* (Перв., Дикий мед, 1963, 449); *На весілля, чи на вечорниці — як-то було Катря весело поспішається! І хто її перетанцює, хто переспіває?..* (Вовчок, I, 1955, 182); *Хто кого переспівав: чи Стефця соловейка, чи соловейко Стефцю...* (Вишня, I, 1956, 355).

6. *перен.* Перекладати вірші, не дбаючи про точну відповідність оригіналові.

ПЕРЕСПІ́ВУВАТИСЯ, усмося, устеся, *недок.* 1. Перегукуватися співом. *Через став перегукувались, жартуючи, дівчата та переспівувались* (Н.-Лев., I, 1956, 79).

2. Пас. до **переспі́вувати** 1. *На теми життя нашого села складаємо частівки. Із сцени ці частівки йдуть на вулицю, переспівуються на веснянках і в хатах колгоспників* (Колг. Укр., 11, 1962, 17).

ПЕРЕСПІ́ВУВАЧ, а, ч. Той, хто займається переспівуванням. *Глібов не лишився перекладачем або переспівувачем байок великого російського байкаря, а пішов своїм оригінальним творчим шляхом* (Укр. літ., 8, 1956, 267).

ПЕРЕСПІ́ЛИЙ, а, е. Надміру спілий або зіпсований від надмірної спілості (про плоди, ягоди і т. ін.); перезрілий. *Стоїть на степу жита смужечка переспілого, вітрами-суховіями спаленого, стоїть і плаче сльозами дрібними — зерном дрібненьким з колосся на порепану землю...* (Головко, I, 1957, 266).

ПЕРЕСПІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан і якість за знач. **переспі́лий**. *Невинний Чадак. Чарівний! Ти мило, привітно розпускаєшся заворожливою природою. Вічно цвітеш міжгірним життям, не знаєш переспілості* (Ле, Міжгір'я, 1953, 67).

ПЕРЕСПІ́ТИ *див.* **переспіва́ти** [2].

ПЕРЕСПО́РИТИ *див.* **переспо́рювати**.

ПЕРЕСПО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСПО́РИТИ**, рю, риш, *док., перех.* Перемагати кого-небудь у суперечці; сперечаючись, переконувати кого-небудь у своїй правоті. *Як не спорила Марина Карповна з чоловіком, але знала, що вже коли він чого захотів, то не переспориш* (Мирний, I, 1954, 154); *Денис ніколи не входив у суперечки, бо був лінивий на слово і знав, що ніколи Сергія не переспорить* (Тют., Вир, 1964, 243).

ПЕРЕССА́ТИ *див.* **пересиса́ти**.

ПЕРЕСТАВА́ТИ [1], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСТА́ТИ**, а́ну, а́неш; *наказ. сп.* перестáнь, перестáньте; *док.* 1. Припиняти робити щось, виконувати якусь дію, займатися чим-небудь або виходити з якого-небудь стану. *Білі батареї в Олешок то переставали, то знов били по Херсону* (Ю. Янов., II, 1958, 196); *Павлуша не переставав думати про своє* (Головко, II, 1957, 267); *Росли, укупочці, зросли; Сміятись, гратись перестали* (Шевч., II, 1963, 395); *Дні і ночі я тужила, Та вже й перестала* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 21); // *безос. Сагайда прокинувся від того, що підвода зупинилась і його перестало товкти в голову металевою ніжкою лафета* (Гончар, III, 1959, 78); // *тільки док., наказ. сп.* Уживається для передавання наказу або прохання припинити яку-небудь дію (розмову, плач і т. ін.). [І в а н:] *Звиніть, будь ласка, мені вже цей раз..* [Г о л о с и:] *Та годі тобі, Іване, перестань!* (Кроп., I, 1958, 67); [К р я ж:] *Ольго, ну, ти... той ... перестань... Сліз не люблю* (Зар., Антей, 1962, 248).

2. Затихати (про звуки, утворювані якою-небудь дією). *А рев, лускіт, гук не переставав* (Фр., VI, 1951, 344); «*Др-р-р-р*»,— *чулося звідти* [з висоти] *і не переставало ні на хвилину* (Тют., Вир, 1964, 315); *Хай осінь, хай тумани, А пісня та дзвінка Ніяк не перестане* (Рильський, День .., 1948, 22); // Припинятися (про дощ, сніг, вітер і т. ін.). *Хмарка проходить, дощ перестає* (Вас., III, 1960, 145); *Мʼякий лапастий сніг не переставав падати* (Мик., II,1957, 289); *Перестав вітер в одну мить* (Н.-Лев., II, 1956, 234); *Ніхто не тікав, не ховався від дощу, а діти .. виспівували: — Дощику, дощику, перестань, поїдемо на баштан!..* (Довж., I,1958, 95);// *безос. Не посилкується* [Плутон] *німало, Щоб так палати перестало І щоб оцей пожар погас* (Котл., I, 1952, 105).

ПЕРЕСТАВА́ТИ [2], таю, таєш, *недок., перех., діал.* Перегороджувати дорогу кому-небудь. *Біжіть мерщій униз: там є такі поляни, що можна добре його* [звіра] *переставати* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСТА́ВИТИ *див.* **переставля́ти**.

ПЕРЕСТА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* перестáвляться; *док., заст.* Умерти. *Запедужала перше мати: таки вже старенька була; похиріла неділь зо дві, та й переставилась* (Вовчок, I, 1955, 21); *Народила* [баба] *десятеро дітей: двоє перших ще маленькими переставились, а решта повиростали* (Гуц., Скупана..., 1965, 10).

[**Чиясь**] **душа́ переста́виться** (**переста́вилась**) — помре (помер) хтось. *Як зірочка покотиться,— то душа переставиться ...* (Мирний, I, 1949, 144); — *То вже чиясь душа сьогодні переставиться, — гомоніли люди, визираючи з-за тинів* (Тют., Вир, 1964, 420).

ПЕРЕСТА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переста́вити**.

ПЕРЕСТАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переставля́ти**. *В забої працює звичайно один гідромонітор. Під час його роботи монтують другий.., внаслідок чого на переставляння гідромонітора не витрачається зайвого часу* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 157).

ПЕРЕСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* перестáвлять; *док., перех.* 1. Ставити, переміщувати що-небудь на інше місце. *Вона так тим рогачем орудує! То горшки переставляє, то жару підгребе* (Стор., I, 1957, 28); — *А перестав сюди, доню, жлукто ...* (Кв.-Осн., II, 1956, 237); // *тільки недок., по чому, в чому, без додатка, у сполуч. із сл.* н о г и, л а п и і т. ін. Роблячи кроки, рухатися, йти. *Маланка, закасавши спідницю та вся зігнувшись, мов чапля, переставляла ноги по глеюватій ріллі* (Коцюб., II, 1955, 84); *Подекуди доводилося котитись з гори клубком, бо в глибокому снігу неможливо було переставляти ноги* (Гжицький, Опришки, 1962, 211); *Посмикування* [за віжки] *не мало ніякого впливу на Гнідка, бо він з незалежним і байдужим виглядом, ніби*

то не його запрягли у воза, а когось іншого, переставляв ногу за ногою (Збан., Малин. двір, 1958, 74).

Ле́две (насилу) переставля́ти но́ги — йти повільно, з трудом. *Сердешний Наум ледве ноги переставля* (Кв.-Осн., II, 1956, 96); *Обливаючись потом, Іван ледве переставляв ноги* (Кол., Терен., 1959, 371); *Ідуть один за одним. Кость спереду, насилу ноги переставляє. За ним кульгає Вітя* (Вас., III, 1960, 316).

2. *перен.* Призначати на яку-небудь роботу когось іншого або перекидати кого-небудь на іншу посаду. *Іван Шуст уже знав: новий голова почне переставляти комірників, завідуючих фермами, бригадирів* (Рудь, Гоміп.., 1959, 40).

3. Змінювати послідовність або порядок розташування чого-небудь, міняти одне з одним місцями. *Ідея сценарію мусить стояти перед очима. Режисер проглядає всі кадри. Деякі він викидає.. Деякі він переставляє на інше місце* (Ю. Янов., II, 1958, 24).

4. Надавати нового положення, форми, доводити до іншого стану (про перебудову, переробку чого-небудь). *Дубок розхитує щоглами аж занадто. Рибалки переставляють паруси* (Ю. Янов., II, 1958, 59); * Образно. — *Дурна дівка,— сплюнув Какора, — була б ти мужем, то я б тобі хоч голову на в'язах переставив* (Загреб., Диво, 1968, 170).

ПЕРЕСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Зазнавати переставляння. *У процесі роботи часто змінювались мізансцени, переставлялись або навіть викидались цілі сцени, а іноді й ролі, якщо вони перешкоджали розгортанню дії* (Минуле укр. театру, 1953, 32).

ПЕРЕСТАВНИ́Й, а, е́. Який можна переставляти, переміщувати. *У кутку кушетка, до половини загороджена переставною ширмою* (Баш, П'єси, 1958, 14).

ПЕРЕ́СТА́Н, у, *ч.*: ◇ **Без пере́ста́ну** — не зупиняючись. *Співали, гомоніли* [хлопці] *без перестану, не зчулися, як і вечоріти стало* (Вас., II, 1959, 155).

ПЕРЕСТАНО́ВИТИ *див.* **перестановля́ти.**

ПЕРЕСТАНО́ВКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Дія за знач. **пересто́новляти, переставити.** *З метою рівномірного зносу шин заводською інструкцією передбачається їх перестановка на колесах* (Автомоб.. 1957, 190); *Василь Григорович не захоплювався перестановками, але він дбайливо добирав керівників виробничих ділянок* (Хлібороб Укр., 9, 1963, 11); *Її життя нагадувало розклад шкільних годин. Найнезначніші варіації, перестановка одних і тих самих уроків* (Загреб., День.., 1964, 300).

2. *мат.* Сполучення однакових елементів, що відрізняються один від одного порядком. *Якщо розміщення з m елементів узято по m (і, значить, різняться вони тільки порядком елементів), то такі розміщення називають перестановками* (Алг., II, 1957, 205).

ПЕРЕСТАНОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТАНОВИ́ТИ**, новлю́, но́виш; *мн.* перестано́влять; *док., перех., рідко.* Те саме, що **переставля́ти.** *Ліжко переставила до дверей* (Л. Укр., V, 1956, 52).

ПЕРЕСТАНО́ВОЧНИЙ, а, е. Стос. до перестановки. *В театрі М. Л. Кропивницького якось в антракті, під час перестановочної метушні, я несподівано зіткнувся на сцені з високим чоловіком* (Минуле укр. театру, 1953, 92).

ПЕРЕСТА́НОК, нку, *ч., діал.* 1. Перерва, пауза. *Він знов кашляє та в перестанках щось бубонить* (Фр., IV, 1950, 181).

2. Зупинка (для пасажирів). *Я пошлю Вам ще з дороги дальші переклади.. Писатиму на перестанках, а то для друкарів отаке тремтяче писання, певне, не дуже приємне* (Л. Укр., V, 1956, 412).

ПЕРЕСТАРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Виявити надмірне старання, надмірну ретельність, що призводить до небажаних наслідків. *Наша Алла Шар великий надувала. Дула, дула — передула... Хлоп!.. Мама засміялась:— Ти перестаралась!* (Бойко, Билиці.., 1958, 8).

ПЕРЕСТА́РІЛИЙ, а, е. 1 Дуже старий або старіший, ніж треба для чого-небудь. *На уста напрошувалися слова, що переконали б камінь, не то що цю живу, хоч і занадто перестарілу людину* (Ле, Наливайко, 1957, 121).

2. Який став через старість, давність непридатним для користування (зношений, трухлий і т. ін.). *Треба було хатчину наново пошити; через перестарілу солому, що майже зовсім загнила, протікає добре дощ* (Коб., III, 1956, 534).

3. *перен.* Який не відповідає духові часу; застарілий. — *Загарбавшись між свої чотири стіни, не завдають вони* [жінки] *собі навіть стільки праці, щоби дещо путнього прочитати, щоби хоч тим часом сею дорогою очиститись з перестарілих, дурних, просто смішних пересудів* (Коб., I, 1956, 71).

ПЕРЕСТА́РІЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан і якість за знач. **переста́рілий.** *Неймовірна застарілість і перестарілість царизму створила (за допомогою ударів і тягот жахливої війни) неймовірну силу руйнування, спрямовану проти нього* (Ленін, 41, 1974, 11).

ПЕРЕСТА́РІТИ, ію, ієш, *док., розм.* Перейти межу зрілого віку; стати дуже старим або старішим, ніж треба для чого-небудь. — *Просто Окуні бояться, щоб не перестаріла дівка. Кому вона буде потрібна з двадцяти років?* (Стельмах, I, 1962, 533).

ПЕРЕСТА́РІТИСЯ, ююся, ієшся, *док., розм.* Те саме, що **переста́ріти.**

ПЕРЕ́СТА́РКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **пере́ста́рок.**

ПЕРЕСТА́РКУВАТИЙ, а, е, *розм.* Який став старішим, ніж треба для чого-небудь (про людину). — *Ет, яке там весілля! Он молодих дівчат повне село, аж верещать — заміж хочуть, а женихів чортма. Де вже там мені, перестаркуватій удовиці...* (Коп., Земля.., 1957, 69).

ПЕРЕ́СТА́РОК, рка, *ч. і ж., розм.* Старіша, ніж треба для чого-небудь, людина. [Т и м і ш:] *Що ж ти хочеш, щоб тебе перестарком продражнили?.. Скоро вже й вісімнадцять скінчиться...* (Кроп., IV, 1959, 240); *В селі лишилися перестарки.. або зовсім ще молоді поселянські юнаки* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 300); *Сестри добре знають, що вони давно вже перестарки, нікому не потрібні старі дівулі...* (Вирган, В розп. літа, 1959, 302).

ПЕРЕСТА́ТИ *див.* **переставати.**

ПЕРЕСТЕБНУ́ТИ *див.* **перестіба́ти.**

ПЕРЕСТЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перестели́ти.**

ПЕРЕСТЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестели́ти, перестеля́ти.**

ПЕРЕСТЕЛИ́ТИ *див.* **перестила́ти.**

ПЕРЕСТЕЛИ́ТИСЯ *див.* **перестила́тися.**

ПЕРЕСТЕЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестеля́ти.**

ПЕРЕСТЕЛЯ́ТИ *див.* **перестила́ти.**

ПЕРЕСТЕРЕГТИ́ *див.* **перестеріга́ти.**

ПЕРЕСТЕРЕ́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перестерегти́, перестеріга́ти.**

2. Те, що перестерігає від чого-небудь (слова, дії, вжиті заходи і т. ін.).

ПЕРЕСТЕРЕ́ЖЛИВИЙ, а, е. Який перестерігає про небезпеку.

ПЕРЕСТЕРЕ́ЖЛИВО. Присл. до **перестере́жливий.**

ПЕРЕСТЕРІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТЕРЕГТИ́**, ежу́, же́ш; *мин. ч.* перестері́г, регла́, ло́; *док., перех.* 1. *перед чим і без додатка.* Попереджати про загрожую чу від кого-, чого-небудь небезпеку. *Її перестерігали перед цим подружжям усякі люди* (Март., Тв., 1954, 333); [Л е с ь:] *Центральний комітет перестерігає*

нас перед провокаторами.. Якщо всунеться між нас провокатор, то пропаде ціла організація (Ірчан, I, 1958, 157); *Мусить* [Левантина] *бігти в своє село, перестерегти Струка* [про пожежу], *перестерегти людей, щоб берегелися, щоб запобігли лихові* (Гр., II, 1963, 285).

2. *діал.* Додержуватись чого-небудь. *Пані маршалкова строго перестерігала звичаю і етикету* (Фр., VII, 1951, 340).

ПЕРЕСТИГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестига́ти** [1]. *Не можна допускати.. перестигання махорки, бо це неминуче призводить до великих втрат урожаю* (Техн. культ., 1956, 340).

ПЕРЕСТИГА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТИ́ГНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* перести́г, ла, ло; *док.* Ставати надміру стиглим або псуватися від надмірної стиглості (про плоди, ягоди і т. ін.); перезрівати. *Насіння вибирають не відразу, а чекають, поки плоди почнуть перестигати* (Юним мічур.., 1955, 53); *Саме жали ячмінь, а він уже перестиг — сиплеться, тільки й можна по росі ранками жати* (Головко, II, 1957, 422); // *перен., розм., ірон.* Перейти межу зрілого віку. [К у к с а:] *А вже, звісно, коли це зілле* [зілля — дівчата] *пристигло, то швидш випихай його з двору, бо як перестигне, то ніхто й не поквапиться...* (Кроп., I, 1958, 176).

ПЕРЕСТИГА́ТИ [2], а́є, *недок.*, **ПЕРЕСТИ́ГНУТИ,** не; *мин. ч.* перести́г, ла, ло; *док.* Ставати дуже холодним; вихолоджуватися, застигати.

ПЕРЕСТИ́ГЛИЙ, а, е. Надміру стиглий або зіпсований від надмірної стиглості (про плоди, ягоди і т. ін.); перезрілий. *Стиха лущиться зерно з перестиглого колоса* (Коцюб., II, 1955, 62); *Стеблоплід кольрабі споживають у молодому стані.. Перестиглий стеблоплід грубішає і стає малоїстівним* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 159).

ПЕРЕСТИ́ГЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан і якість за знач. **перести́глий.**

ПЕРЕСТИ́ГНУТИ [1] *див.* **перестига́ти** [1].

ПЕРЕСТИ́ГНУТИ [2] *див.* **перестига́ти** [2].

ПЕРЕСТИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестила́ти.** *Плоди літніх сортів пакують без перестилання шарів стружкою* (Колг. Укр., 7, 1956, 39); *Перестилання колії затримується через нестачу рейок, кріплень, костилів* (Рад. Укр., 17.VII 1962, 2).

ПЕРЕСТИЛА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПЕРЕСТЕЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТЕЛИ́ТИ,** стелю́, сте́лиш *і* **ПЕРЕСЛА́ТИ,** стелю́, сте́леш, *док., перех.* 1. Застеляти ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Параска вже постелю перестилає* (Мирний, IV, 1955, 355); *Встають* [городовики], *рівніш перестеляють рядна* (Вас., I, 1959, 366); *Прибравши на столі, підмела* [Ганна], *переслала постіль* (Коз., Сальвія, 1959, 54).

2. Настилати заново, по-іншому; робити інший, новий настил. *Вдосконалюється і транспорт.., перестелили валізничні колії* (Роб. газ., 13.II 1966, 1).

3. Стелити все або багато чого-небудь.

4. Настилати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСТИЛА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і* **ПЕРЕСТЕЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕСТЕЛИ́ТИСЯ,** стелю́ся, сте́лишся *і* **ПЕРЕСЛА́ТИСЯ,** стелю́ся, сте́лешся, *док., розм., рідко.* 1. Стелити собі постіль ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перестила́ти, перестеля́ти.**

ПЕРЕСТІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТЕБНУ́ТИ,** стебну́, сте́бнеш, *док., перех.* Застібати заново, по-іншому.

ПЕРЕСТІ́Й, то́ю, *ч.* 1. Перезрівання, псування достиглих злаків, трав і т. ін. *Навіть незначний перестій посівів на пні приводить до осипання зерна* (Рад. Укр., 29.IV 1946, 2).

2. Вимушена перерва у виробництві. *Почали обговорювати план. Скаржилися на перестої, на недостачу чорноробів* (Коп., Вибр., 1948, 61).

ПЕРЕСТІ́ЙНИЙ. а, е. Прикм. до **перестій.** *Високостовбурні насадження віком понад 120 років, а низькостовбурні у віці 70 років і вище називаються перестійними* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 28).

ПЕРЕСТОРО́ГА, и, *ж.* Те, що перестерігає від чого-небудь (слова, дії, вжиті заходи і т. ін.). — *Бачу, як інші на льоду обломились, маю пересторогу, то, як то кажуть, з чужого злого вчуся свого* (Вовчок, VI, 1956, 287); — *Дитя! Благословляючи твоє життя, У трудну виряджаючи дорогу, Яку пораду чи пересторогу Я кращу дам, ніж дав собі ти сам?* (Рильський, II, 1960, 283); * У порівн. *Летять чайки. Уривчасте квиління Висить безлунно в просторах морських, Як тінь зловісна, як пересторога* (Бажан, Роки, 1957, 279); // Повідомлення, зауваження, яке попереджає про що-небудь; попередження. *Біля афішних тумб юрмляться загорілі, обвішані зброєю степовики, спокійно читають грізні пересторогн* (Гончар, II, 1959, 102).

ПЕРЕСТОРО́ЖЛИВИЙ, а, е. *рідко.* Те саме, що **перестере́жливий.** *Коли.. шпак «проскреготів» — пташенята мовчать, бо скрегіт — інформація пересторожлива* (Знання.., 1, 1969, 15).

ПЕРЕСТОРО́ЖЛИВО, *рідко.* Присл. до **пересторо́жливий.** *Степ шумів таємничо і пересторожливо* (Рибак, Новий день, 1937, 55).

ПЕРЕСТО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересто́ювати** і **пересто́юватися.** *Перестоювання хліба на пні.. призводить до зниження абсолютної ваги.. зерна* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 7).

ПЕРЕСТО́ЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТО́ЯТИ,** о́ю, о́їш, *док.* 1. *неперех.* Стояти де-небудь якийсь час. *З-за кущів.. виходять Фортунат і Парвус, а за ними ще кілька інших, що непомітно.. перестоювали в садку* (Л. Укр., II, 1951, 407); *Ніколи не забуде Горпина того зимового лісу, .. лапатих ялин, під якими перестоювала, відпочиваючи* (Ю. Янов., Мир, 1956, 149); — *Перестою на холоді з дітьми, а не піду. Не вийшов сьогодні* [пан], *так завтра вийде* (Стельмах, I, 1962, 396); // Залишатися, перебувати де-небудь якийсь час. *Перестояли ми три дні в Кумицях. Грицько піджидав знов знакомих людей* (Вовчок, I, 1955, 38).

2. *перех. і без додатка.* Стояти, перебувати де-небудь якийсь час, дожидаючи, поки що-небудь мине, закінчиться; перечікувати. *Заміж іти — не дощову годину перестоять* (Номис, 1864, № 8851); *Шофер на першій стоянці відпочинку висловив думку, що на другу половину дня може розходитися негода, сніговий буран, під час якого краще перестояти десь у хуторі ближче до річки* (Ле, Право.., 1957, 248).

3. *перех.* Зберігатися в якому-небудь стані якийсь час; існувати якийсь час не руйнуючись. *Покрівля, правда, старувата, злягла, зеленим мохом узялася на північному причілку, так ще б перестояла зиму* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 387).

4. *перех., розм.* Стояти, існувати довше від кого-, чого-небудь. *Скрипливе дерево здорове перестоїть* (Укр.. присл.., 1955, 146).

5. *неперех.* Якісно змінюватися, псуватися, довго стоячи, перебуваючи в тому самому положенні, стані, перезріваючи. *Ячмінь, який має недосить міцний колосовий стрижень, коли він перестоює і його пізно збирають, обсипається і обламується* (Зерн. комбайни, 1957, 5); — *Налийте, серце Уляєю, стаканчик хоч із вимочків, коли вже чай перестояв та прохолов* (Н.-Лев., IV, 1956, 321); *Коли суп перестоїть на плиті, то він втрачає*

не тільки смакові якості, але й вітаміни (Укр. страви, 1957, 29).

6. *неперех.* Робити вимушену перерву у виробництві; простоювати. — *Продукція дорога. Механізми багато перестоюють* (Коцюба, Нові береги, 1959, 282).

ПЕРЕСТóЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕСТÓЯТИСЯ,** óїться, *док.* Те саме, що **перестóювати** 5. *Дозорці наглядали за панськими нивами, що пересихали, перестоювалися* (Горд., Чужу пиву.., 1947, 260); — *Уставайте вже,.. обід давно перестоявся* (Мирний, IV, 1955, 360).

ПЕРЕСТÓЯЛИЙ, а, е. Те саме, що **перестóяний.** *В лісах, які знаходяться в заборонних смугах біля річок, .. дозволяється провадити.. вибіркові рубки перестоялого лісу* (Колг. енц., I, 1956, 700); *Перестоялий борщ.*

ПЕРЕСТÓЯНИЙ, а, е. Який від довгого стояння якісно змінився, зіпсувався (про злаки, траву і т. ін.); перезрілий. *Мати.. підтинає серпом крихку, перестояну пшеницю* (Стельмах, II, 1962, 173); // Несвіжий, застоєний (про їжу, напої, воду і т. ін.). *Страви були, звичайно, перестояні, коли чоловіки надумалися, що їх чекають у полковниковій горниці дружини* (Ю. Янов., Мир, 1956, 297).

ПЕРЕСТÓЯТИ *див.* **перестóювати.**

ПЕРЕСТÓЯТИСЯ *див.* **перестóюватися.**

ПЕРЕСТРАЖДÁТИ, áю, áєш, *док.* 1. *неперех.* Страждати довго, багато, переживати багато страждань. — *Я, тату, після того* [тієї зустрічі] *так перестраждала, так перепечалилась, стоячи в церкві, що не чула, як читали в церкві* (Н.-Лев., IV, 1956, 345); *Скільки перестраждали разом, скільки горя того скуштували, а Маріоара хоч би раз поскаржилась на життя* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 6).

2. *перех.* Перенести все або багато такого, що викликає страждання. — *Тепер яка в вона, одним-одна душею, усе перестражда, усе перетерпить* (Кв.-Осн., II, 1956, 467); *І все те витерпів, перестраждав, щоб тепер стояти тут не хлопчаком у вицвілій гімнастьорці, а змужнілим командиром* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 52).

ПЕРЕСТРАЙКУВÁТИ, ýємо, ýєте, *док.*, *рідко.* Провести страйк (про всіх або багатьох). *За два місяці від дня Лютневої революції перестрайкували вже і металісти.., і друкарі.., і чоботарі* (Смолич, Мир.., 1958, 50).

ПЕРÉСТРАХ, у, *ч.*, *розм.* Те саме, що **переля́к.** *В його тілі тремтів іще перестрах, очі недвижно вдивлялися в теплий простір* (Фр., IV, 1950, 176); *Обличчя Юлі та Соні були переповнені подивом, мало не перестрахом* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 58).

Для перéстраху — щоб налякати, настрахати. *Він узяв одну гвинтівку й шкіряний підсумок з патронами, хряпнув для перестраху затвором і наказав полоненим рушати* (Перв., Атака.., 1946, 100); **З перéстраху;** **У перéстраху** — перелякано, злякано, в стані страху, злякавшись кого-, чого-небудь. *Чоловік вп'ялився з перестрахом в бесідника і не знав, що відповісти* (Коб., III, 1956, 443); *Він .. з перестрахом думав про те, що сталося* (Загреб., Європа 45, 1959, 339); *Вона.. кинулась в очерети, слідком за гадюками, звіриною й усім живим, що, рятуючись од наглої смерті, мчало в перестраху перед наступаючими бурунами вогняного моря...* (Коцюб., I, 1955, 364); **З (із) перéстраху** — від страху, злякавшись кого-, чого-небудь. *З поспіху, а то з перестраху Улянка спотикалась і розсипала без пуття пісок* (Л. Укр., III, 1952, 665); *Кузь злякано метнувся в куток, довго стояв там, сопучи з перестраху* (Тют., Вир, 1964, 113).

◇ **Відливáти (віділля́ти) перéстрах,** *заст.* — те саме, що **Відливáти переля́к (переполóх)** (*див.* **відливáти**). *Одного разу вона попросила бабу Орину.., щоб віділляла їй перестрах* (Фр., I, 1955, 97).

ПЕРЕСТРАХÓВКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перестрахóвувати, перестрахувáти** і **перестрахóвуватися, перестрахувáтися** 1.

2. *перен.*, *розм.* Дія за знач. **перестрахóвуватися, перестрахувáтися** 2. *Хай цей лист мирно лежить у шухляді, не будемо звертати на нього уваги, це звичайна чиновницька перестраховка* (Собко, Біле полум'я, 1952, 211).

ПЕРЕСТРАХÓВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестрахóвувати** і **перестрахóвуватися.**

ПЕРЕСТРАХÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРАХУВÁТИ,** ýю, ýєш, *док.*, *перех.* 1. Страхувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *розм.* Страхувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСТРАХÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСТРАХУВÁТИСЯ,** ýюся, ýєшся, *док.* 1. Страхувати себе, своє майно ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *перен.*, *розм.* Діяти надміру обережно, щоб зменшити свою відповідальність за що-небудь, застерегти себе від небажаних наслідків. *Бездумні працівники-роботи люблять перестраховуватися і при першій-ліпшій нагоді скажуть вам: це я не від себе, є думка (виразний жест вгору) он там!* (Вітч., 6, 1962, 164).

ПЕРЕСТРАХУВÁЛЬНИК, а, *ч.*, *розм.* Той, хто завжди перестраховується (у 2 знач.). *Що міг після цього подумати про Рудя Штукаренко? В кращому випадку — вважати його страхопудом чи перестрахувальником* (Голов., Тополя.., 1965, 243).

ПЕРЕСТРАХУВÁЛЬНИЦЯ, і, *ж.*, *розм.* Жін. до **перестрахувáльник.**

ПЕРЕСТРАХУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестрахувáти** і **перестрахувáтися.**

ПЕРЕСТРАХУВÁТИ *див.* **перестрахóвувати.**

ПЕРЕСТРАХУВÁТИСЯ *див.* **перестрахóвуватися.**

ПЕРЕСТРÁШЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перестрашúти.** *Не чутно було жодного пострілу. Партизани не стріляли, щоб не демаскувати себе, німці* [фашисти]— *певно, перестрашені отими гранатними вибухами* (Загреб., Європа 45, 1959, 411).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **переля́каний** 2. *Соломія сиділа перестрашена та прислухалася, про що шепче морок* (Коцюб., I, 1955, 358); *Артем продовжував нишпорити під матрацом, не звертаючи уваги на перестрашений крик дитини* (Панч, II, 1956, 43).

ПЕРЕСТРÁШЕНО, *розм.* Присл. до **перестрáшений** 2. *В подвір'я вскочив Софрон.. Вид йому був блідий, очі перестрашено кружляли, з-під кашкета стікав по обличчю піт* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 94).

ПЕРЕСТРАШИ́ТИ, шý, шúш, *док.*, *перех.*, *розм.* Те саме, що **переляка́ти.** *Грім, котрий ударив о десять кроків від нього, не був би його так перестрашив, як той страшний кашель* (Фр., II, 1950, 109).

ПЕРЕСТРАШИ́ТИСЯ, шýся, шúшся, *док.*, *розм.* Те саме, що **переляка́тися.** *Надвечір у степу почувся якийсь шум.. Всі* [з загону] *були в цих краях уперше і помітно перестрашились* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 196).

ПЕРЕСТРÉЛИТИ *див.* **перестрéлювати.**

ПЕРЕСТРÉЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРÉЛИТИ,** лю, лиш, *док.*, *перех.*, *рідко.* 1. Перебивати щось пострілом; прострілювати. *Перестрелив зайцеві ногу* (Сл. Гр.).

2. Стріляючи, влучати далі або вище чого-небудь. *Попович стрелив — гору перестрелив* (Чуб., V, 1874, 1078).

ПЕРЕСТРИБНУ́ТИ *див.* **перестри́бувати.**

ПЕРЕСТРИ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестри́бувати.** *За «бумом» мертвої височини — загорожа для перестрибування* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 75); *Це безпредметне словесне плетиво, це легке перестрибування з теми на тему захопило їх* (Шовк., Інженери, 1956, 121).

ПЕРЕСТРИ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРИБНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Роблячи стрибок, опинятися по другий бік чого-небудь. *Коли рів був невеликий, Карпо перестрибував його* (Мирний, I, 1954, 250); *З-за паркана перестрибує Хома* (Ю. Янов., IV, 1959, 16); *Не хочеться писареві чоботи закаляти, підійшов до калюжі та й не знає, як через неї йому перейти: перестрибнув би, так дуже широка* (Україна.., I, 1960, 21); *Перестрибнувши через купу заліза-ного лому, перемішаного з цеглою, він несподівано наткнувся на двох бійців* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 66); // З розгону, підскочивши, переміщуватися через кого,- що-небудь. *Розгойдавши шуліку, він кидає його вниз, і птах довго котиться по гострому камінню, перестрибуючи з розгону невеличкі кругляки* (Допч., II, 1956, 288); *Дніпро кидався могутніми хвилями на камені і, перестрибнувши їх, котив заспокоєні води далі* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 390); // *перен.* Переходити до іншого, наступного, обминаючи, пропускаючи щось проміжне. *Як не можна тупцювати на місці, проявляти нерішучість у здійсненні незрілих завдань, так само не можна перестрибувати через необхідні етапи суспільного розвитку* (Ком. Укр., 12, 1965, 50).

2. *неперех.* Стрибати, переміщуватися стрибком (стрибками) з місця на місце. — *Не впіймаєте,— сказала Олеся, перестрибуючи ще далі од берега* (Н.-Лев., III, 1956, 127); *Поки ще було видно, я щасливо перестрибував з купини на купину, з горбка на горбик* (Козл., Весн. шум, 1952, 104); *Рахім не міг всидіти на верблюді, і коли той проходив повз величезну гранітну брилу врівень з верблюжою спиною, хлопчик раптом перестрибнув на скелю* (Тулуб, В степу.., 1964, 115); // Ривком, ніби стрибком, переміщуватися на інше місце. *Стрілка годинника перестрибувала з хвилини на хвилину* (Собко, Звич. життя, 1957, 68); // Швидко поширюватися далі, перекидатися на щось інше (про вогонь). *Полум'я.. поповзло далі, перестрибнуло під самі Іванові ноги* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 173); // Швидко переходити з одного об'єкта на інший (про очі, погляд). *Очі перестрибнули на другу колонку передової* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 50); // Час від часу з'являтися то в одному, то в іншому місці і швидко зникати (про відблиски вогню, світла і т. ін.). *Її гарячі, бездонні очі були так близько, що Олександр бачив, як у глибині горіли і перестрибували золотаві іскорки* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 211); *Коли ж тверді і мужні куточки губ заграють, І теплий вогник раптом в очах перестрибне, — Ну, здорово!— він скаже, і всі присутні знають, Що виконано добре завдання їх складне* (Бажан, Вибр., 1940, 132); // *неперех.*, *чим, у сполуч. із сл.* очі, погляд. Швидко переводити погляд з одного об'єкта на інший. *Суворов різко обірвав мову й запитливо перестрибував розширеними очима по головах присутніх* (Добр., Очак. розмир, 1965, 336); // *перен.* Порушуючи послідовність, переходити від одного до іншого (в думках, розмові і т. ін.). *Говорить* [Крихточка] *і мов пританцьовує. До того ж говорить, перестрибуючи з думки на думку, з предмета на предмет* (Баш, Надія, 1960, 27).

ПЕРЕСТРИ́Г, у, *ч.*, *спец.* Повторне стриження вовни; // Вовна від повторного стриження.

ПЕРЕСТРИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТРИ́ГТИ,** ижу́, ижі́ш; *мин. ч.* перестри́г, ла, ло; *док.*, *перех.* 1. Стригти кого-, що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Стригти всіх або багатьох.

3. *церк.* Постригати всіх або багатьох. [Василь:] *Дати вам волю — усіх би людей перестригли в ченці та в черниці, так що й мир перевівся б* (Мирний, V, 1955, 98).

ПЕРЕСТРИГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕСТРИ́ГТИСЯ,** ижу́ся, ижі́єшся; *мин. ч.* перестри́гся, лася, лося; *док.* 1. Стригтися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перестрига́ти.**

ПЕРЕСТРИ́ГТИ *див.* **перестрига́ти.**

ПЕРЕСТРИ́ГТИСЯ *див.* **перестрига́тися.**

ПЕРЕСТРІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТРІ́ТИ** *і* **ПЕРЕСТРІ́НУТИ,** ну, не́ш, *док.*, *перех.* 1. Зустрічати кого-, що-небудь, натрапляти на кого-, що-небудь по дорозі, ідучи і т. ін. *Петро тихо йшов до волості. Його перестрівали люди, а він і не бачив їх* (Гр., I, 1963, 259); *Недалечко од батьківської оселі його перестрів знайомий сусід Топилка* (Н.-Лев., I, 1956, 413); *На околиці їй* [Катерині] *пощастило перестріти підводу* (Десняк, Десну.., 1949, 219); * Образно. *Мені випадали небезпечні мандри. Могла знепацька і куля перестрінути в нічній темряві* (Збан., Єдина, 1959, 11); // *перен.* Виникати у житті, траплятись на життєвому шляху. *Вона любила дочку.., яку вона зростила наперекір усякому лихові, що перестрівало її на кожному кроці* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 167); *Нас не дуже бентежило те, що холодні дощі і злигодні перестріли нас* (Жур., Звич. турботи, 1960, 39).

2. Виходити назустріч, щоб привітати кого-небудь. *За хвилину увігходить у браму Агамемнон.. Клітемнестра й Егіст перестрівають Агамемнона ще в брамі* (Л. Укр., II, 1951, 329); *Малий чабанець.. повертається смерком додому. Його перестрівав друг* (Ю. Янов., I, 1954, 256).

Перестрівати (перестріти) [з] **хлі́бом-сі́ллю** *див.* **хліб.**

3. Перетинати дорогу кому-небудь, зупиняти когось на дорозі, під час руху, пересування і т. ін. *Лейба перестрівав її на дорозі, радив їхати до панича якогось.., але вона побоялася, не схотіла* (Л. Янов., I, 1959, 213); *Разом з фронтовиками ходив* [Микита] *на станцію за п'ятнадцять кілометрів перестрівати поїзди з німцями й гетьманцями, які тікали за кордон* (Ю. Янов., II, 1954, 164); *Він наказав Пархоменкові перестріти ворога під Катеринославом* (Панч, О. Пархом., 1939, 112); * Образно. *Воно* [минуле] *перестріло мене, перейшло мені дорогу тоді, як я хотів його слід затерти...* (Мирний, I, 1949, 391).

ПЕРЕСТРІВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕСТРІ́ТИСЯ** *і* **ПЕРЕСТРІ́НУТИСЯ,** інеться, *док.*, *діал.* Зустрічатися. *Хома ходив, як ніч, нічого й не говорив до Хими; мовчала й Хима, та думи їх близесенько літали коло одного осередка, перестрівались та, здавалось, розмовляли межи собою...* (Коцюб., I, 1955, 90); *Першого дня нічого не перестрілося війську козацькому* (Вовчок, I, 1955, 332); — *Знову розійшлися наші дороги. Тільки, дивися, ще, мабуть, перестрінуться вони* (Жур., Дорога.., 1948, 218).

ПЕРЕСТРІ́ЛКА, и, *ж.* Дія за знач. **перестрі́лювати** і звуки, утворювані цією дією. *Бій уже закінчено. Іде перестрілка одиночок* (Довж., I, 1958, 124); *Час від часу по той бік річки.. звшались ракети, лунала коротка перестрілка* (Гончар, III, 1959, 308); *Артилерійська перестрілка.*

ПЕРЕСТРІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРІЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.*, *перех.* Стріляючи, вбивати всіх або багатьох. *Молодші* [молдувани] *нахвалялися не*

пустити ворогів на виноградники, перестріляти з рушниць (Коцюб., I, 1955, 202); *Катам мільйонів не перестріляти, не загасить пожежі світової!* (Сос., I, 1957, 478).

ПЕРЕСТРІ́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.* Відповідати пострілами на постріли; обстрілювати один одного. *До вечора самооборона, зрідка перестрілюючись, тримала на віддалі військо* (Стельмах, I, 1962, 637); * Образно. *Студенти.. кепкують один з одного, перестрілюються жартами* (Гончар, Людина.., 1960, 62).

ПЕРЕСТРІ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перестріля́ти**. *Ой, чого ти вирвався вітру в перегон? Коні перестріляні, а тобі — полон* (Мал., Звенигора, 1959, 17).

Стрі́ляний-перестрі́ляний *див.* **стрі́ляний.**

ПЕРЕСТРІЛЯ́ТИ *див.* **перестрі́лювати.**

ПЕРЕСТРІЛЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́єтеся, *док.* Застрілитися (про всіх або багатьох).

ПЕРЕСТРІ́НУТИ *див.* **перестрі́вати.**

ПЕРЕСТРІ́НУТИСЯ *див.* **перестрі́ватися.**

ПЕРЕ́СТРІТ, у, *ч.*, *заст.* За народним повір'ям — хвороба, спричинена зустріччю з недоброю людиною. — *От я і почала її відчитувати... Вичитаю од перестріту — не бере, зачала від уроків — не помагає...* (Мирний, IV, 1955, 378).

ПЕРЕСТРІ́ТИ *див.* **перестрі́вати.**

ПЕРЕСТРІ́ТИСЯ *див.* **перестрі́ватися.**

ПЕРЕ́СТРІЧ, у, *ч.*, *бот.* (*Melampyrum* L.). Однорічна трав'яниста напівпаразитична рослина, верхнє листя—прицвітники якої мають ліловий або синій колір, а квіти, розташовані пижче листя,— жовтий. *Заквітчані перестрічем дівчата До потічка вінки свої несли* (Забашта, Вибр., 1958, 213).

ПЕРЕСТРІЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, *перех.*, *розм.* Те саме, що **перестрі́вати.** *Ще я не встигла додому дійти, а вже мене люди перестрічають та розпитують про дяка та про Омелька* (Н.-Лев., II, 1956, 16); *Гітлерівці, кидаючи в паніці техніку і важке озброєння.., шукали собі порятунку. Але скрізь їх уже перестрічали вогнем ґвардійські засади* (Гончар, III, 1959, 450).

ПЕРЕСТРІ́ЧНИЙ, а, е, *діал.* Зустрічний. *Блиснуло двічі тут підряд, і грохнув грім.. Вітри крутнулись перестрічні* (Тич., II, 1957, 57).

ПЕРЕСТРО́ЇТИ *див.* **перестро́ювати.**

ПЕРЕСТРО́ЇТИСЯ *див.* **перестро́юватися.**

ПЕРЕСТРО́ЙКА, и, *ж.*, *розм.* Дія за знач. **перестро́ювати**, **перестро́їти** і **перестро́юватися**. **перестро́їтися.** [Виборний:] *Не тепер же та й не од себе видумали таку перестройку города* (Котл., II, 1953, 27); *З весни Параска затіює перестройку, через стіни з комірчини робить другу хату* (Мирний, IV, 1955, 117).

ПЕРЕСТРО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перестрочи́ти.**

ПЕРЕСТРОЧИ́ТИ *див.* **перестро́чувати.**

ПЕРЕСТРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРОЧИ́ТИ**, строчу́, стро́чиш, *док.*, *перех.* 1. Строчити, шити строчкою ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Строчити, шити строчкою все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСТРО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестро́ювати** і **перестро́юватися.** *Звичайно пластини роторів однакових конденсаторів закріплюються на загальній осі, і перестроювання всіх контурів приймача провадять, обертаючи одну ручку* (Осн. радіотехн., 1957, 153); *Перестроювання бандури.*

ПЕРЕСТРО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРО́ЇТИ**, о́ю, о́їш, *док.*, *перех.* 1. Шикувати, розташовувати в ряди заново, по-іншому.

2. Настроювати музичні інструменти, радіоапаратуру і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перестроївши струну сі на сі-бемоль, бере* [поет] *кілька акордів* (Сам., I, 1958, 243).

ПЕРЕСТРО́ЮВАТИСЯ, юю, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕСТРО́ЇТИСЯ**, о́юся, о́їшся, *док.* 1. Шикуватися, ставати в ряди ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Тим часом російські полки, перестроївшись, з нечуваною мужністю відбили одну за одною запеклі атаки пруссаків* (Іст. СРСР, II, 1957, 43); *Ескадра перестроїлася в новий походний порядок.*

2. *тільки недок.* Пас. до **перестро́ювати** 2. *У більшості випадків приймачі можуть перестроюватись з однієї частоти на іншу, тобто приймати сигнали багатьох радіостанцій* (Осн. радіотехн., 1957, 129).

ПЕРЕСТРУГА́ТИ *див.* **перестру́гувати.**

ПЕРЕСТРУ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРУГА́ТИ**, перестружу́, перестру́жеш *і* перестругáю, перестругáєш, *док.*, *перех.* 1. Стругати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Він, в котрий уже раз, перестругував глину, раніш розмочену й збиту дерев'яною довбешкою, щоб роздрібнити грудки, потім розмочував і довго місив* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 328).

2. Стругати все або багато чого-небудь.

3. Стругати що-небудь більше, ніж слід. *Стругав-стругав, та й перестругав* (Номис, 1864, № 7692).

ПЕРЕСТУ́ДА, и, *ж.*, *діал.* Простуда. *Хлопці дійсно були незвичайно втомлені й ослаблені наслідком попередньої безсонної ночі й перестуди* (Фр., VI, 1951, 179).

ПЕРЕСТУ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перестуди́ти.**

2. *у знач. прикм.*, *діал.* Простуджений. * У порівн. *Паротяг хрипко, немов перестуджений, загув* (Досв., Вибр., 1959, 33).

ПЕРЕСТУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТУДИ́ТИ**, студжу́, сту́диш, *док.*, *перех.*, *діал.* Простуджувати. *Дитина потребує тепла, спокою; так легко його перестудити, таке ж воно щупленьке, ніжне!* (Хотк., II, 1966, 224).

ПЕРЕСТУ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСТУДИ́ТИСЯ**, студжу́ся, сту́дишся, *док.*, *діал.* 1. Замерзати. *Прошу тепло убратися, бо зі станції еще* [ще] *миля дороги, можна перестудитися* (У. Кравч., Вибр., 1958, 442); — *Відшукайте, Василечку, Зоню.. Я боюся, щоби не перестудилася в своїй легкій одежі* (Коб., I, 1956, 151).

2. Простуджуватися. — *Мама зовсім перестудилася! У мами лихорадка!* (Фр., VII, 1951, 124).

ПЕРЕСТУДИ́ТИ *див.* **перестýджувати.**

ПЕРЕСТУДИ́ТИСЯ *див.* **перестýджуватися.**

ПЕРЕСТУДІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Вивчити все або багато чого-небудь. *Перестудіювати всі книги.*

ПЕРЕ́СТУК, у, *ч.* Дія за знач. **перестýкувати**, **перестýкати** і **перестýкуватися**, **перестýкнутися** і звуки, утворювані цією дією. *Хоч пароплав ішов гутко, але здавалося, що він стоїть на місці і тільки здригається від перестуку машин, а повз нього біжать запінені хвилі* (Панч, Ерік.., 1950, 23); *Під самим берегом, у буряних хвилях, почувся перестук багатьох тисяч весел і людські голоси* (Скл., Святослав, 1959, 349).

ПЕРЕСТУ́КАТИ *див.* **перестýкувати.**

ПЕРЕСТУ́КНУТИСЯ, нуся, нешся, *док.*, *розм.* Однокр. до **перестýкуватися.** *Іноді щастило коротко перестукнутися з товаришами за стіною* (Сміл., Сад, 1952, 230).

ПЕРЕСТУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестýкувати** і **перестýкуватися** і звуки, утворювані цією дією.

В поїзді можна було поспати під монотонне перестукування коліс (Ткач, Черг. завдання, 1951, 22); *З ріки долітали хриплі гудки пароплавів і перестукування суєтливих моторів з гавані* (Сміл., Зустрічі, 1936, 130).

ПЕРЕСТУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТУ́КАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *тільки недок., неперех.* Те саме, що **пересту́куватися** 1. *Колеса весело перестукували. Поїзд з кожною хвилиною набирав.. швидкість* (Збан., Любов, 1957, 144).

2. *перех.* Повідомляти, передавати що-небудь за допомогою умовної системи стуків. *Телеграфіст.. перестукав і цю телеграму* (Ів., Вел. очі, 1956, 114).

3. *перех., розм.* Передруковувати що-небудь на друкарській машинці. [Малиніп:] *Любов Григорівно! Та невже ви все встигли передрукувати?* [Сумцова:] *Звичайно, все встигла перестукати Всю повість* (Собко, П'єси, 1958, 206).

4. *тільки док., перех., розм.* Убити, знищити всіх або багатьох. *Гей, не діждеш, сатано* [Врангель], *Не діждеш, падлюка, — Наш Будьонний.. Всіх вас перестука* (Укр.. думи.., 1955, 370).

ПЕРЕСТУ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* 1. Стукати часто, раз за разом (про два або кілька предметів). *Колеса, набираючи швидкість, перестукуючись на стиках рейок, прогуркотіли мимо* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 163); *Буйні волоські горіхи велично панували над садами, ще зелені, мов рута, перестукуючись на вітрі тугими плодами* (Кучер, Трудна любов, 1960, 78)

2. Перемовлятися з кім-небудь за допомогою умовної системи стуків. — *Вона вже й телеграфську азбуку вчить. — Навіщо це тобі, Славонько? — питаю. — Аякже,— все може бути, щоб знала перестукуватись* (Головко, II, 1957, 249).

ПЕРЕ́СТУП, у, *ч.* 1 *заст.* Злочин, порушення закону. *Мати докази переступу*

2. *діал.* Уступ. *Побігли швидко, мов ящірки, потьоки з гір, стрибаючи на переступах, в'ючись гадюками по ровах* (Мирний, I, 1954, 343)

ПЕРЕСТУПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТУПИ́ТИ,** ступлю́, сту́пиш; *мн.* пересту́плять; *док.* 1. *перех. і без додатка.* Роблячи крок, опинятися по другий бік чого-небудь. *Проміж оселею хилявся* [Пандар], *Тини переступав, ховався* (Котл., I, 1952, 239); *Рубін.. бачив, як, переступаючи через калюжі, по стежці відходила Мар'яна* (Сенч., Опов.. 1959. 48); *Юля поклала граблі. Легко занесла ногу, щоб переступити поріг* (Тют., Вир, 1964, 238); * Образно *Прив'яле листя.. бузкового куща, який переступив межу і ріс по обидва боки паркана, почало оживати* (Томч., Готель.., 1960. 31); // *перен.* Переборювати, долати які-небудь труднощі, неприємності і т. ін. *А говорив* [Гановий].. *таким тоном, що треба було догадуватись, буцім він переступив уже перші щаблі до письма* (Март., Тв., 1954, 236); *Сьогодні Брайко спробував переступити усе те тяжке й неприємне, що мав позаду, і перший крок виявився нелюдськи важкий і такий невдалий* (Загреб., День.., 1964, 224); // *перен.* Змінювати наперед визначену послідовність дій, заходів; переходити до іншого, іноді обминаючи, пропускаючи щось проміжне. *Весна прийшла без дощів. І це дуже стурбувало Мусія Стояна, він наказав переступити через ті строки, які були визначені планом* (Скл., Хазяїни, 1948, 196).

2. *тільки док., неперех., у сполуч. із сл.* за поріг, за двір *і т. ін.* Вийти з приміщення, з двору і т. ін. *Ми й не зчулися, як за поріг переступили* (Вовчок, I, 1955, 134); *Те лихо.., що важким каменем лежало на душі, скотилося, коли вона переступила за свій двір* (Мирний, III, 1954, 38).

Переступа́ти (переступи́ти) поріг *чого, у що, до чого*; **Переступа́ти (переступи́ти) че́рез поріг:** а) заходити до якогось приміщення. *Шевченко нерішуче зупинився, не переступаючи порога, і мимоволі відсахнувся від смороду, який війнув йому в обличчя* (Тулуб, В степу.., 1964, 104); *Дух свіжої мамалиги приємно полоскатав йому ніс, коли він переступив поріг хати* (Коцюб., I, 1955, 237); б) потрапляти кудь-небудь. *Чи була, чи не була чарка, та жартів, шуму, галасу вистачало всюди, де переступав поріг Кіндрат* (Жур., Дорога.., 1948, 73); *Діти, що народилися тої незабутньої осені 1939 року, сьогодні.. переступають поріг Львівського університету* (Цюпа, Україна.., 1960, 257); *Тиждень минув від хвилини, коли брати переступили пороги кримінілу, а ще не кликано їх до суду* (Фр., VI, 1951, 181); — *Зроду-звіку не тинялась я по шинках, я швидше ладна вмерти, ніж переступлю поріг у той ваш рай,— сказала Галецька* (Н.-Лев., IV, 1956, 299); в) приходити до кого-небудь, відвідувати когось. — *Останній раз нога моя в твоїй хаті,— промовила Ганна. — Не переступлю я, Марино, твого порога!* (Н.-Лев., I, 1956, 99); * Образно. *Полтавщино..! Війна переступила через твій поріг* (Ю. Янов., I, 1954, 72); г) виходити кудь-небудь з чогось, через щось. *Саме в ту мить, як Сазно наважилася переступити поріг і одчайдушно поринути в пітьму,— враз спалахнуло яскраве світло* (Смолич, I, 1958, 89); *Так хотілося переступити через поріг у витку метелицю* (Стельмах, II, 1962, 387); д) міняти місце перебування. *Я цілком одужав. Ще кілька днів, і я переступлю поріг лікувальної установи* (Ю. Янов., II, 1954, 78).

3. *перех. і неперех.* Ступаючи, переміщуватися з місця на місце. *Не квапячись.., розмірено і впевнено переступаючи із скоби на скобу, він* [бригадир] *підіймався до свого орлиного гнізда на вершині димаря, де на нього вже чекали двоє мулярів* (Вол., Надпн. висоти, 1953, 8); *Почав* [Василь] *придивлятися, переступив трохи вбік — і справді, прямо над головою побачив зірку* (Хотк., I, 1966, 117); *Він переступив з одного верстата на другий, покритий дошками* (Бойч., Молодість, 1949, 165); // *тільки недок., по чому і без додатка, також у сполуч. із сл.* ногами, ніжками *і т. ін.* Не стояти спокійно на місці, рухатися. *Та ніженьками переступа* [Стеха], *щоб побачив, що вона у червоних черевичках* (Кв.-Осн., II, 1956, 376); *Кінь, що спочатку покірливо переступав ногами, вийшовши за ворота, .. зірвався з вуздечки й побіг назад у подвір'я* (Епік, Тв., 1958, 279); *Ішов* [професор] *тихою ходою, помалу переступаючи неслухняними ногами* (Собко, Скеля.., 1961, 103).

Насі́лу (ле́две) переступа́ти (пога́ми) — іти повільно, з трудом. *Галочка. увійшла до батька, насилу ногами переступа* (Кв.-Осн., II, 1956, 347); *Ми помітили, що вона ледве переступала ногами з виснаження й розпачу* (Сміл., Сашко, 1957, 167).

◇ **Переступи́ти на той світ,** *заст.*— умерти. *Отак вони любилися! На той світ хотіли Обнявшися переступить* (Шевч., I, 1951, 156); *Не один парубок або й чоловік, покуштувавши на кулачках Махамедового «безміна»* [кулаків], *похиріє-похиріє та через півроку й на той світ переступить...* (Мирний, I, 1949, 213).

4. *неперех., у сполуч. із сл.* з ноги на ногу, з однієї ноги на другу. Стоячи на місці, спираючись навпереміно то на одну, то на другу ногу; переносити вагу тіла з однієї ноги на другу; переминатися. *Ця мова нітрохи Петра не заспокоїла. Він м'явся, червонів, переступав із ноги на ногу* (Март., Тв., 1954, 121); *Гаркуша стояв, переступаючи з ноги на ногу, не знав, що йому робити* (Кучер, Чорноморці, 1956, 301); — *Зі мною, матусю, їй нічого не трапиться,—*

спокійно сказав Василь, переступивши з ноги на ногу (Хотк., I, 1966, 106); *Чужоземець важко переступив з ноги на ногу, теж проказав кілька слів і вимушено посміхнувся* (Панч, Синів.., 1959, 4).

5. *перех., у сполуч. із сл.* дорогу, шлях *і т. ін., перен.* Ставати на перешкоді кому-, чому-небудь; заважати комусь що-небудь робити; не допускати чогось. — *Від отаманства відмовляюсь. Було б негідним з мого боку переступати шлях.. нашому високоповажному Захару Олексійовичу* (Добр., Очак. розмир, 1965, 121); — *Якщо ми* [люди інтелектуальної праці] *тільки одні переступимо шлях війні, то завтра запитання Максима Горького: — З ким ви, майстри культури? — стане вже для всіх, хто вагається і мріє відсидіти в своїй норі, не пересторогою, а осудом* (Рибак, Час.., 1960, 232).

6. *перех. і неперех., перен.* Не зважати на що-небудь, нехтувати чимсь. — *Ти забуваєш про дисципліну.. Ти член організації «Червоні зорі», піонер, і не смієш переступати своїх обов'язків* (Гур., Осок. друзі, 1946, 37); *Є обов'язки й права, Яких ми не переступали* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 61); *Переступити слово;* // Порушувати закон, правило і т. ін. — *Поки я жива, так не дам тобі волі шлятися та п'янствувати.. Через закон переступлю, а по-своєму зроблю* (Кв.-Осн., II, 1956, 103); *Зважилась* [Ольга] *переступити віками встановлений закон* (Кол., Терен.., 1959, 336).

7. *перех., у сполуч. із сл.* межа, грань *і т. ін., перен.* Переходити межу чого-небудь; виходити за межі відомого або дозволеного, прийнятого. *Безбородько потемнів на обличчі. Зухвальство маклера переступило межі пристойності* (Вільде, Сестри.., 1958, 424); *Що бачить він зараз, цей чоловік, готовлячись поневолі переступити грань, яка ділить відоме від невідомого.., земне від решти створеного?* (Хотк., I, 1966, 132); *Товаришувала* [Майя] *до цього з багатьма хлопцями в інституті, але жодного разу не дозволяла собі переступити грань у тих товариських взаєминах* (Лс, В снопі.., 1960, 97).

8. *перех. і неперех., перен.* Переходити яку-небудь кількісну або якісну межу. *Відтак, по кілька разів на день, переступав я з двадцятого у вісімнадцятий вік. Слухав тріо акордеоністів у клубі і розглядав колекцію темних, нечищених монет у старій кайзерівській касці на горищі в діда* (Мушк., Серце.., 1962, 210); *Новобранці вже не плачуть. Для них вже настало нове життя, вони переступили через межу,— краще воно чи гірше, те нове життя, дарма, вже почалось!* (Л. Укр., III, 1952, 569); *Для неї все ще гарне.. Вона не переступила ще того порога в житті, за яким так багато колючок* (Ірчан, II, 1958, 143); *За певну кількість аркушів, отже й слів, укладачі не мали права переступити* (Рильський, III, 1956, 66); // *безос.* [Свідок:] *Мені вже на сімдесятий переступило* (Март., Тв., 1954, 95); // *рідко.* Приймати іншу віру, переходити до іншого віросповідання. *Полюбивши мойого батька, а з тим і його рідну мову, переступила* [Марія] *без вагань на його просьбу на його віру* (Коб., III, 1956, 553).

9. *перех., перен., рідко.* Поступатися кому-небудь чимсь. — *Не журися, Йосипе, не турбуйся, сама виношу, своїми руками виняньчу тобі дочку. Коли б тільки Параска переступила її* (Мирний, IV, 1955, 68).

10. *перех., рідко.* Заміняти кого-небудь собою. *Приходить черга іти на варту до гробу старшому. Той розболівся. Середульший — не хоче його переступити* (Укр.. казки, 1951, 244).

11. *тільки док., неперех., перед ким, заст.* Завинити, провинитися. — *Коли я перед тобою в чім переступила, коли я в чім грішна, согрішила, карай мене* (Мирний, I, 1954, 214).

ПЕРЕ́СТУПЕНЬ, пня, *ч.* (*Bryonia* L.). Багаторічна дикоростуча трав'яниста отруйна рослина родини гарбузових; використовується в медицині. — *Йому все єдино, що п'ятниця, що вівторок, що вех, що переступень, що пристріт, що соянниці — нічого не розбирає* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 26); *Переступень належить до родини гарбузових* (Наука.., 1, 1959, 41).

ПЕРЕСТУ́ПИТИ *див.* **переступа́ти.**

ПЕРЕСТУ́ПЛЕННЯ, я, *с., зах.* Порушення. — *Строгі його приписи регулювали моє життя.. Найменше переступлення тих приписів каралось остро і безглядно* (Фр., I, 1955, 345).

ПЕРЕ́СТУПНИЙ, а, е, *заст.* 1. Стос. до переступу (у 1 знач.).

2. Високосний (про рік); // *у знач. ім.* **пере́ступна,** ної, *ж., розм.* Остання неділя перед масляною.

Пере́ступний ти́ждень — останній тиждень перед масляною.

ПЕРЕСТУ́ПНИК, а, *ч., зах.* Злочинець. [Маня:] *Прокуратор, урядуй далі,—яку кару виносиш для того переступника?* (Фр., IX, 1952, 11).

ПЕРЕСТЬОБА́ТИ *див.* **перестьо́бувати.**

ПЕРЕСТЬО́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСТЬОБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Стьобати, прошивати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Треба перестьобати ковдру.*

2. Стьобати, прошивати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, що пересуває що-небудь, займається пересуванням чого-небудь. *Багер обслуговувала бригада в складі багермейстера, .. пересувальників* (Більше торфу.., 1948, 9).

ПЕРЕСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересува́ти, пересу́нути** і **пересува́тися, пересу́нутися.** *Корпус ручного електрифікованого інструмента має опорні панелі, щоб при пересуванні по оброблюваній поверхні він мав опору* (Стол.-буд. справа, 1957, 168); *Перебудова партійних організацій на селі супроводжувалась пересуванням кадрів партійних робітників з міст і районних центрів у колгоспи* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 4); *Коріння рослин перешкоджає пересуванню пісків* (Фіз. геогр., 5, 1956, 111); *Дорогою війни йшли вдалині силуети машин і гармат. До них* [Івана та Уляни] *долинала нічна музика таємних пересувань, чи то їм здавалось, поки вони не поснули* (Довж., I, 1958, 354).

За́соби пересува́ння — транспортні засоби. *Доки десь там штабні писарі сушили собі голови, як оформляти в паперах передачу капітулюючими військами нашій армії засобів пересування.., сірі від дорожньої кіптяви піхотинці з радісним галасом накинулися на остовпілих кавалеристів* (Гончар, III, 1959, 70).

Пересува́ння на́голосу — перенесення наголосу з одного складу на інший у певних формах слова. *Пересування наголосу в двоскладових формах родового (знахідного) відмінка займенників, керованих прийменниками, відбувається у випадках: мене́, тебе́, себе́, але: у ме́не, у те́бе, у се́бе* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 509).

ПЕРЕСУВА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПЕРЕСО́ВУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСУ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. *перех.* Сунучи, переміщувати, ставити що-небудь на інше місце. *Він напружує всі свої сили, починає відсувати, пересувати, перевертати меблі* (Фр., VI, 1951, 377); *Добродій.. то пересовує високу шапку з лівого вуха на праве, то насовує її на потилицю* (Коцюб., I, 1955, 113); *Десь на другому поверсі прибиральниці пересовували в класах парти* (Донч., V, 1957, 478); *Селянин пильно стежив за рукою Аркадія Павловича, що пересувала по блискучому важелю з діленнями такий же блискучий*

хомутик (Шияп, Баланда, 1957, 20); *Вломив хліба — чого ж би до хліба? — Заглянув у мисник, пересунув горщичок, пошарив на лаві — нема нічого* (Тесл., З книги життя, 1918, 35).

Ле́де (ледь, наси́лу, че́рез си́лу) пересува́ти (пересо́вувати) но́ги (пога́ми) — іти, рухатися повільно, з трудом. *Заклавши руки за спину й згорбившись, Лагунський повільно, ледве пересуваючи ногами, походжав вуличкою* (Коцюба, Нові береги, 1959, 160); *Ішов якийсь перехожий каліка. Сухий, страшний, ледве ногами пересовує, а йде* (Мирний, І, 1954, 191); *Ще до вечора Яринка була вкрай знеможена, ледь пересувала ноги* (Скл., Святослав, 1959, 81); *Люди насилу пересували ноги, коні хиталися від утоми* (Тулуб, В степу.., 1964, 71).

2. *перех.* Змінювати що-небудь якимсь чином. *Коректувальники в стереотруби побачать своїх,— і по своїх артилеристи не будуть стріляти: їм же зовсім просто пересунути попадання на один-два квадрати вбік...* (Смолич, Мир.., 1958, 169); *Пересунути наголос;* // Змінювати місце розташування чого-небудь якимсь чином.— *От хутірська земля по цей же бік хуторів, уся од слободи, а обухівська —.. за хуторами. І щоб же пересунути їхні наділи туди, а обухівські — по цей бік хуторів* (Головко, II, 1957, 22).

3. *неперех., розм.* Переходити з одного місця на інше, змінювати місце свого перебування. * Образно. *Вони сподівалися, що незабаром його добро пересуне у їх крамниці* (Мирний, III, 1954, 232).

4. *тільки док., неперех., безос., з прийм.* з а, *у сполуч. з кільк. числ., рідко.* Перейти за межу певного віку. *Йому теж уже давненько за п'ятдесят пересунуло* (Баш, Надія, 1960, 67).

ПЕРЕСУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ПЕРЕСО́ВУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСУ́НУТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* 1. Сунучись, рухаючись, переміщуватися з одного місця на інше. *Легенькі тіні від диму швидко пересувалися по землі* (Коцюб., І, 1955, 219); *Довго переміщалися, пересувалися* [у вагоні], *поки зібралися знайомі до знайомих* (Хижняк, Тамара, 1959, 158); *В процесі обпилювання плоских поверхень напилок повинен пересовуватися в площині, паралельній оброблюваній поверхні, рівномірно і без коливань* (Практ. з машиноз., 1957, 61); *Хапався* [Славко] *рукою за кравт, чи не пересунувся на один бік* (Март., Тв., 1954, 257); *Васьков виліз з кабіни, Варвара пересунулась на його місце* (Перв., Дикий мед, 1963, 484).

2. Ідучи, їдучи, пливучи і т. ін., переміщуватися на інше місце, міняти місце перебування. *Якби вона приїхала, то потім може б і я ще трохи світа побачила, а то мені самій трудно пересуватися з місця на місце* (Л. Укр., V, 1956, 57); *Він пересувався у воді дуже швидко* (Собко, Скеля.., 1961, 14); *Ворог покинув цей край хутора перед вечором і пересунувся на правий бік селища* (Багмут, Записки.., 1961, 70).

3. *діал.* Проходити. *Роками лежав цей лист! Десять, дванадцять, до ста разів пересунувся він через Мотрині пальці і ніколи не задержався в них* (Вільде, Винен.., 1959, 17); // Уявлятися. *Кілька щирих, давно знайомих лиць пересувається передо мною при згадці про татову кузню!* (Фр., IV, 1950, 465); *В тій хвилі пересунулося переді мною ціле моє житє* [життя] (Стеф., III, 1954, 212).

4. *тільки недок.* Пас. до **пересува́ти.**

ПЕРЕСУВА́Ч, а́, *н.* Пристрій або механізм, за допомогою якого пересувають що-небудь. *Механічне пересування стояків здійснюється за допомогою пересувача або лебідки.*

ПЕРЕ́СУВКА, и, *ж., розм.* Пересувна культурно-освітня установка. *Ми завжди налітали на нову бібліотеку-пересувку, наче голодні оси на мед* (Вол., Дні.., 1958, 87); // Пересувна кіноустановка. *Апаратура в нас, як дзеркало, одержали автомашину для пересувки..* (Томч., Закарп. опов., 1953, 17).

ПЕРЕСУВНИ́Й, а́, е́. 1. Який можна пересувати, переміщувати з одного місця на інше. *Ніч. На веранді у пересувному кріслі — Аркадій Петрович Ярцев* (Мокр., П'єси, 1959, 220); *Внутрішні пересувні стіни, спеціальні конструкції вікон дають можливість збільшувати або зменшувати розмір і навіть кількість кімнат* (Знання.., 1, 1965, 11); *Пересувний вагончик для відпочинку механізаторів.*

2. Який переїжджає, переходить з місця на місце для проведення своєї роботи. *Одного разу на станцію Кобеляки приїхав пересувний цирк* (Ткач, Арена, 1960, 66); *Іскров і Дубченко влаштували на горбі під старою грушею пересувну майстерню* (Бойч., Молодість, 1949, 32); *Пересувний театр; Пересувна бібліотека.*

3. Здатний сунутися, переміщуючись на інше місце. *Пересувні морени рухаються разом з льодовиком* (Курс заг. геол., 1947, 148).

ПЕРЕ́СУД, у, *ч.* 1. *перев. мн., розм.* Висловлювання недоброзичливої думки про чию-небудь поведінку, чиїсь вчинки і т. ін.; поговір. *Де можна було на відробіток взяти, де можна було випрохати, скрізь набрались, напозичались жінки, не звертаючи уваги ні на людські пересуди, ні на сором випрошування* (Л. Янов., І, 1959, 42); *Оленка ніколи не перечила отим усім пересудам. Тільки сміялася* (Хотк., II, 1966, 184).

Суди́ та пере́суди; Суд-пере́суд — недоброзичливе детальне обговорення чиєї-небудь поведінки, чиїхось дій, вчинків і т. ін. *Знову негода настала у хаті, знову сопуче мовчання, суди та пересуди на стороні* (Мирний, І, 1954, 232); *По селу йшли суди та пересуди, хто сміявся, хто кепкував, а були й такі, що навіть лаялись* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 241); *Ненька зітхав, а батенько лає; Слава недобра про мене біжить.. Суд-пересуд... Але все те минає* (Пісні та романси.., II, 1956, 199).

2. *рідко.* Те саме, що **забобо́н.** *Порве* [наймит] *шкарлющі пересуду — І вольний, власний лан Ти вновь оратимеш — властивець сóвго трýду, І в власнім краю сам свій пан!* (Фр., X, 1954, 44).

3. *заст.* Повторний суд; // Мито з підсудного. *Не будеш пересудів брати* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСУДИ́ТИ**, суджу́, су́диш, *док., перех.* 1. Недоброзичливо детально обговорювати чию-небудь поведінку, чиїсь дії, вчинки і т. ін. *В темній кімнаті ще довгенько дзигорили* [дзижчали] *матушки, пересуджуючи сусід, але й вони потомились* (Н.-Лев., III, 1956, 116); *В хаті вдови Чемерьової зібралося багато дівчат на посиденьки.. Пересудили, перебрали всіх своїх товаришок, що пішли на досвітки в другі хати* (Григ., Вибр., 1959, 39).

2. Судити ще раз, повторно. — *Побачать начальники, що не поступаємось, і візьмуть собі в голову: мабуть, суд не по правді — треба пересудити* (Гр., II, 1963, 148).

ПЕРЕСУ́ДЖУВАТИСЯ, уєтьcя. *недок.* Пас. до **пересу́джувати.** *Години зо дві надзвичайні події обговорювалися і пересуджувалися в родинному колі* (Смолич, II, 1958, 82).

ПЕРЕСУ́ДИТИ *див.* **пересу́джувати.**

ПЕРЕСУ́ДЛИВИЙ, а, е, *рідко.* Схильний до пересудів; який осуджує інших. *А пересудливі жінки Побрали ще й ложки, Бо мали ту надію, Як море стане закипать, Щоб юшки добре посьорбать* (Гл., Вибр., 1951, 37).

ПЕРЕСУ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересука́ти.**

ПЕРЕСУКА́ТИ *див.* **пересу́кувати.**

ПЕРЕСУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСУКА́ТИ,** пересучу́, пересу́чиш *і* пересука́ю, пересука́єш, *док.*, *перех.* 1. Зсукати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Зсукувати все або багато чого-небудь.

Пересука́ти ду́лі *кому* — показати дулі всім або багатьом. *Треба було, мабуть, зовсім не чіпати цього кляузного попа. Зсукати б йому дулю при зустрічі.. Мало не всім чорноряснікам Європи Хома вже пересукав дулі, щоб нічого лихого не сталося* (Гончар, III, 1959, 325).

ПЕРЕСУ́КУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **пересу́кувати.**

ПЕРЕСУМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Сумувати протягом якого-небудь часу. *Пересумує* [Олеся] *день у роботі, увечері біжить — що там мої діточки, як?* (Вовчок, I, 1955, 28).

2. Закінчити, перестати сумувати.

Пересумува́ти сум (смýток *і т. ін.*) — перебороти душевний біль, журбу. *Ой як мені сії суми Пересумувати, Що я свою кохану Мушу покидати?* (Гр., I, 1963, 54); *Куди його не носило за цю довжезну ніч!.. Ціле своє життя він пережив. Всі свої радощі перерадів, всі смутки пересумував* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 244).

ПЕРЕСУ́НЕНИЙ *див.* **пересу́нутий.**

ПЕРЕСУ́НУТИ *див.* **пересува́ти.**

ПЕРЕСУ́НУТИЙ, ПЕРЕСУ́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересу́нути.** *Гандзя в пересуненій набік червоній хустці присунулася з кріслом близько до Славка* (Март., Тв., 1954, 261).

2. *у знач. прикм.* Який пересунувся. — *На правому задньому колесі, здається, трохи скособочилась шина? — Свирид Яковлевич присідає над слідом і впевнюється, що, справді, пересунута шина залишила свої примхи на відтиску* (Стельмах, II, 1962, 215).

ПЕРЕСУ́НУТИСЯ *див.* **пересува́тися.**

ПЕРЕСУ́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересуши́ти.** *Почепила* [відьма] *їй на шию капшучок, а в тім капшучці жаб'яча задня права лапка, та з неї ж пересушене серце* (Кв.-Осн., II, 1956, 205); *Стадницький не витримує колючих поглядів дядьків, примружує очі, опускає голову донизу і бачить темні, землею пересушені ноги, покалічені пальці, позбивані нігті* (Стельмах, I, 1962, 628).

2. *у знач. прикм.* Який пересушився. *Три дні не розгинав спини Петру, все махав косою, боячись, щоб слова Маруну про пересушений колос не справдилися* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 374).

ПЕРЕСУ́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересуши́ти** і **пересуши́тися.** *Щоб зберегти запаси вологи в грунті, особливо в районах Степу і Лісостепу, треба не допустити пересушення грунту і появи тріщин* (Ком. Укр., 5, 1962, 10).

ПЕРЕСУШИ́ТИ *див.* **пересу́шувати.**

ПЕРЕСУШИ́ТИСЯ *див.* **пересу́шуватися.**

ПЕРЕСУ́ШКА, и, *ж.* Те саме, що **пересу́шування.**

ПЕРЕСУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересу́шувати** і **пересу́шуватися.** *Причини пересушування паперу відомі. Це — нерівномірне наливання на сітку паперороблної машини паперової маси внаслідок недосконалості напускного пристрою* (Рад. Укр., 17.VI 1962, 2).

ПЕРЕСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСУШИ́ТИ,** сушу́, су́шиш, *док.*, *перех.* 1. Висушувати більше, ніж годиться; робити надто сухим. *Приміщення* [теплиць] *провітрюють періодично, але так, щоб не пересушити грунт* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 107).

2. *рідко.* Робити сухим, висушуючи; обсушувати. [*(За кулісами):*] *Пусти, свату, в хату! Тут же нас не багато:.. А ми тобі не докучимо, Тільки шати пересушимо* (Н.-Лев., II, 1956, 424).

3. Висушувати все або багато чого-небудь.

4. Сушити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Під час зберігання сушню систематично переглядають і, виявивши зараженість її шкідниками, негайно пересушують* (Колг. Укр., 6, 1956, 39).

ПЕРЕСУ́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСУШИ́ТИСЯ,** сушу́ся, су́шишся, *док.* 1. Висушуватися більше, ніж слід; ставати надто сухим. *При мілкому загортанні* [насіння] *верхній шар грунту швидко пересушується* (Колг. Укр., 12, 1962, 6).

2. Робитися сухим; обсушуватися. *Через річку брела — да й замочилася; Зайшла до сестри — пересушилася* (Чуб., V, 1874, 107).

3. Висихати, обсихати (про все або багато чого-небудь).

4. *тільки недок.* Пас. до **пересу́шувати.**

ПЕРЕСЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСЯГНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.*, *перех. і без додатка, рідко.* Йдучи, переступати через що-небудь.* Образно. *Дівочий стид до порога: аби пересягнула, так і забула* (Номис, 1864, № 8775); // *перен.* Не зважати на що-небудь, не рахуватися з чимсь. *Страшно слухати, коли заведе нині хто мову про фабулу.. і про автора, що боїться пересягнути через безодні людських умовностей* (Ю. Янов., II, 1958, 12).

ПЕРЕСЯГНУ́ТИ *див.* **пересяга́ти.**

ПЕРЕСЯКА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПЕРЕСЯ́КТИ,** кне, *док.*, *перех.*, *діал.* Просякати. *Сонячні промені пересякали все довкола* (Коб., I, 1956, 226); *Десь в далекім Гіндустані.. тисячі літ переносилися* [оповідання] *з уст в уста, з грудей в груди — аж поки не дісталися сюди, в цю щілину межи гір. А діставшися — пересякли гуцульським пóтом* (Хотк., II, 1966, 17).

ПЕРЕСЯКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕСЯ́КТИСЯ,** кне́ться, *док.*, *діал.* Просякати. *Якось так весь організм пересяка ароматами моря,.. що забуваєш, що ти людина* (Коцюб., III, 1956, 358).

ПЕРЕСЯ́КЛИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. акт. мин. ч. до **переся́кти.** *Пересякле ненавистю, злобою, тупим упором і безсердечною, звірячою дикостю* [дикістю] *видалося йому тото* [те] *лице* (Фр., IV, 1950, 487); *Повітря було важке, пересякле гниллю й тютюновим димом* (Кобр., Вибр., 1954, 124).

ПЕРЕСЯ́КТИ *див.* **пересяка́ти.**

ПЕРЕСЯ́КТИСЯ *див.* **пересяка́тися.**

ПЕРЕТАВРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетаврува́ти.**

ПЕРЕТАВРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Поставити тавро на все або багато чого-небудь, на всіх або багатьох.

2. Поставити інше тавро; поставити те саме тавро на інше місце або заново.

ПЕРЕТА́К, *присл.*, *розм.* У сполученні з словом «так» утворює протиставлення: одним способом — другим способом. *Знайшовся божевільний Шпак І брата меншого він став дурить брехнею І так, і перетак* (Гл., Вибр., 1957, 113).

ПЕРЕТАКИ́Й, а́, е́: **Сякий та перетакий** — слова, за допомогою яких інакомовно передають бруталну лайку або грубі вирази. *Трьох порубали* [бандити] *на місці, а їхніх товаришів під шашками стали заставляти, щоб зерно із засіків, як із корит, їли. Одначе не захотіли ті, відмовились навідріз, сякі ви, кажуть, та перетакі, бандитня* (Гончар, II, 1959, 223).

ПЕРЕТА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, *розм.* Приймати інше рішення; робити що-небудь інакше. [Б е р е ж н и й:] *Я сказав «так» і перетакувать не буду. Не маю звички перетакувать* (Мик., I, 1957, 357);

Хтось гукнув: — Та вже так чи не так, а перетакувати нема чого (Грим., Незакінч. роман, 1962, 9).

ПЕРЕТАНЦЮВА́ТИ *див.* **перетанцьо́вувати.**

ПЕРЕТАНЦЮВА́ТИСЯ, ю́ся, ю́єшся, *док.* Надто багато протанцювати, втомитися від танців.— *А ти чого так засапалась? — Та перетанцювалась собі на лихо,— каже Олена* (Кв.-Осн., II, 1956, 33).

ПЕРЕТАНЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТАНЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док.* 1. *тільки док., перех. і без додатка.* Закінчити танцювати; протанцювати. *Отто й прийшла до неї Олена Кубраківна, перетанцювавши, та й сіла біля неї віддихати* (Кв.-Осн., II, 1956, 33); *Перетанцювавши пару разів, він під час паузи взяв у музики скрипку і повів смиком по струнах* (Фр., VIII, 1952, 32).

2. *неперех.* Танцювати всі або багато танців; танцювати з усіма або з багатьма. *Дід такий радий, що вона* [нина] *знайшлась, та давай з радощів танцювать.., то вже пора було й додому повертатися, бо хоч ми, правда, й рано виїхали, але ж поки ниву знайшли та поки дід перетанцював, що треба було, то й вечір настав* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 507); *Такої події не можна було уявити без тонкої, трошки вертлявої постаті невтомного Вариводи, котрий за вечір обов'язково перетанцює з усіма дівчатами* (Голов., Тополя.., 1965, 112).

3. *перех., кого.* Танцювати краще за кого-небудь або довше, ніж хтось. *В дівках була Фрося гарною й веселою, перетанцьовувала й переспівувала всіх своїх подруг на вечірках* (Перв., Дикий мед, 1963, 449); — *Смійтесь, смійтесь! Ви думаєте, що я п'яна. Я ще й тверезих перетанцюю,— сказала Марія* (Н.-Лев., II, 1956, 116).

ПЕРЕТАСКА́ТИ *див.* **перета́скувати.**

ПЕРЕТАСКА́ТИСЯ *див.* **перета́скуватися.**

ПЕРЕТА́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТАСКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Тягнучи, переміщати що-небудь із одного місця в інше. *Три наймити.. хапали усякі клунки, подушки та чемодани й перетаскували* (II.-Лев., I, 1956, 578).

ПЕРЕТА́СКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕТАСКА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Переміщатися, переходити куди-небудь повільно, через силу.

2. *тільки недок.* Пас. до **перета́скувати.**

ПЕРЕТАСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетасо́вувати і перетасо́вуватися.**

ПЕРЕТАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Тасуючи, перемішувати гральні карти. *Випало здавати Книшеві. Він узяв одну колоду, перетасував, зняв, піддивився під карту і зразу одсунув* (Мирний, III, 1954, 147); * Образно. [Б і з о н:] *Держави, які приєднаються до мого плану, перекроїти, перемішати, перем'яти, перебрати, перетасувати, пересортувати* (Лев., Драми.., 1967, 200).

2. Тасувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перетасувати ще раз карти.*

3. *перен.* Розміщувати інакше, по-новому. *Поштар.. не поспішаючи розстебнув сумку і заклопотано почав щось там перетасовувати* (Грим., Кавалер.., 1955, 6); *Макогон обвів червоним олівцем якусь цифру в своїх паперах, заклопотано перетасував їх: одні поклав наспід, інші зверху* (Гур., Через замети, 1961, 113).

ПЕРЕТАСО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕТАСУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Розміщуватися інакше, по-новому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перетасо́вувати.**

ПЕРЕТАСУВА́ТИ *див.* **перетасо́вувати.**

ПЕРЕТАСУВА́ТИСЯ *див.* **перетасо́вуватися.**

ПЕРЕТВО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетвори́ти.** *Широка панорама країни, перетвореної в процесі соціалістичного будівництва, подана в третій повісті поеми «Безсмертя» М. Бажана* (Іст. укр. літ., II, 1956, 175); *Він заклопотано позирав на піддашшя: там, на горищі, перетвореному на голубник, кублилися його голуби* (Смолич, V, 1959, 16); *Хлопчик далі йшов по окупованій землі. Далеко попереду летіла про нього звістка. Це була ідея, перетворена в рух* (Ю. Янов., II, 1954, 12); // **перетво́рено,** *безос. присудк. сл. Панський каретний сарай було перетворено в клуб* (Гончар, II, 1959, 28).

ПЕРЕТВО́РЕННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **перетво́рювати, перетвори́ти і перетво́рюватися, перетвори́тися.** *З нагоди злиття партизанських груп і перетворення їх в одну частину Червоної Армії було скликано урочистий мітинг* (Смолич, V, 1959, 646); *В недалекому майбутньому термоелементи почнуть застосовуватися в південних районах країни для безпосереднього перетворення сонячної енергії в електричну* (Наука.., 12, 1956, 34).

2. Різка або несподівана зміна, що відбувається з з ким-, чим-небудь. *Помившись холодною водою, вона почала вбиратись перед дзеркалом... Тут невеличке дзеркальце відразу почало показувати Уляні такі зворушливі зміни й перетворення, що вона аж розхвилювалась* (Довж., I, 1958, 329); *Бачура з вдячністю дивився на Коваліва. Просто дивно, звідки оцей старий гідротехнік знає подробиці величезного плану перетворення природи?* (Чаб., Тече вода.., 1961, 101).

ПЕРЕТВОРИ́ТИ *див.* **перетво́рювати.**

ПЕРЕТВОРИ́ТИСЯ *див.* **перетво́рюватися.**

ПЕРЕТВО́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **перетво́рювання.** *Рушійна, перетворювальна сила партійних рішень в справі літератури тим особливо значна, що вона вплинула і на весь літературний процес, і на творчу роботу кожного письменника зокрема* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 174); *Діяльність маленької комендатури раптом постала перед ним як невід'ємна частина величезної перетворювальної роботи, яку провадила радянська держава в переможеній Німеччині* (Собко, Запорука.., 1952, 35); // Признач. для перетворювання. *У сучасних радіоприймачах застосовують лампи спеціального призначення, що називаються перетворювальними та змішувальними* (Осн. радіотехн., 1957, 27).

ПЕРЕТВО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перетво́рювати, перетвори́ти і перетво́рюватися, перетвори́тися.** *Безсумнівним є той факт, що у перетворюванні рослинної речовини активну роль відігравали бактерії* (Нафта.., 1951, 29).

ПЕРЕТВО́РЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕТВОРИ́ТИ,** творю́, твори́ш, *док., перех.* 1. Надавати нового вигляду, обертати на щось інше, переводити в інший стан. *Наводив* [Давид] *цифри, щоб порівняти з довоєнним рівнем та з двадцять першим роком. Дуже великі числа, як мільйони, задля наочності перетворював на живі образи. От, скажімо: хліба стільки-то мільйонів зібрали, це он скільки вагонів повнісіньких* (Головко, II, 1957, 130); *Продавець перетворив товар у гроші, щоб задовольнити з допомогою останніх яку-небудь потребу..* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 139); *Найголовнішою причиною моєї втечі під захист Криворучки було те, що генеральша хотіла мене перетворити в кімнатного козачка* (Минуле укр. театру, 1953, 16); // Вносити корінні зміни. — *Софія мусить мати якусь нещасливу любов. Нещаслива любов перетворює не раз людську вдачу до дна* (Коб., I, 1956, 521); *Звертаючись до мотивів і прийомів народної творчості, до встояних національних форм, він* [П. Тичина] *дуже рідко використовує їх в готовому незмінному вигляді, майже завж-*

ди перетворюючи їх, залишаючи на всьому печать своєї художньої індивідуальності (Поезія.., 1956, 88); *Скажіть виразно: «..Хотять* [хочуть пролетарі] *Перетворить, перевернуть, Звалити наш суспільний ладі»* (Фр., X, 1954, 34); *Перетворити степи, оживити пустелі, зеленими мурами перетяти шлях суховіям і чорним бурям — хіба цій справі не варто було віддати ціле життя?* (Жур., Вечір.., 1958, 37).

Перетво́рювати на попіл — знищувати вогнем; спопеляти. [Кривоніс:] *Армаду кораблів султана, що розбивала великий флот венеціанців, ми скільки разів на попіл перетворювали...* (Корн., I, 1955, 226).

2. Надавати чому-небудь іншого характеру, сили і т. ін. *Співали* [жебраки] *на всі гласи,.. перетворюючи слова апостольських молитв у якесь ідолопоклонське чревовіщання* (Хотк., II, 1966, 65); *Ці короткі побачення з чоловіком на людях просто героїчно перетворювала* [Люба] *на ілюзію сімейного щастя...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 24); *Особисту гідність людини перетворила вона* [буржуазія] *в мінову вартість..* (Комун. маніф., 1963, 32); // *перев. у сполуч. із сл.* життя, дійсність. Робити здійсненим, втіленим і т. ін. *Перетворюючи в життя рішення Комуністичної партії, колектив будівельників провадить вперту боротьбу за скорочення строків будівництва* (Вітч., 5, 1956, 120).

ПЕРЕТВО́РЮВАТИСЯ, ююся, ююшся, *недок.*, **ПЕРЕТВОРИ́ТИСЯ,** творю́ся, тво́ришся, *док.* 1. Набирати нового вигляду, обертатися на когось, щось інше, переходити в інший стан. *Вона знає тільки Женю... А її Женя дедалі зникає, перетворюється, його заступає вже гвардії молодший лейтенант Євген Черниш, новий, незнайомий матері* (Гончар, III, 1959, 83); *Яскравий сонячний день перетворюється швидко на сутінки* (Ю. Янов., II, 1954, 199); *Кирило стежив творчі процеси, що відбувались на небі.. Творив* [невідомий] *драконів, крилатих коней, грифів та крокодилів, але й ті жили тільки хвилинку, щоб перетворитись у щось нове* (Коцюб., II, 1955, 212); *Взявся* [Марко] *за голову — чуб мокрий, іній перетворився в росу* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 194); * У порівн. *Хлопець здригнувся і скривився так, немов стеблина в зубах раптом перетворилася на полин* (Жур., Вечір.., 1958, 6).

2. Переходити у щось інше, звичайно протилежне за своїм характером, силою і т. ін. *Зростання торгового землеробства йде в Росії безперервно, незважаючи на всі перешкоди, і це торгове землеробство неминуче перетворюється в капіталістичне..* (Ленін, 17, 1971, 119); *Збори поступово перетворилися на справжній мітинг. У виступах уже звучали урочисті нотки* (Собко, Запорука.., 1952, 222); *Німець шукав на обличчі Марії слідів жаху. Хотів побачити, як ганебний страх видавить з орбіт очі, як гордість перетвориться в нікчемність* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 126); // *перев. у сполуч. із сл.* життя, дійсність. Здійснюватися, втілюватися у що-небудь і т. ін. *Усі події — з ним* [комсомолом], *Всі надії, помисли крилаті, Що у батьківській родились хаті, В дійсність перетворювались ним* (Криж., Під зорями.., 1950, 11); *Мої мрії перетворяться в дійсність* (У. Кравч., Вибр., 1958, 381).

3. *перев. у сполуч. із сл.* слух, зір, увага. Повністю віддаватися якому-небудь почуттю або процесу сприймання чогось. *З'явившись зовсім тихо серед хащів горішника, лимонника й бояришника, він раптом зупиняється і увесь перетворюється в слух. Нічого не чути* (Довж., I, 1958, 102); *У зір і слух перетворився зараз Яресько* (Гончар, Таврія.., 1957, 528); *Ярош слухав його неголосне бурмотіння, весь перетворившись на увагу* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 8).

4. *тільки недок.* Пас. до **перетво́рювати.**

ПЕРЕТВО́РЮВАЧ, а, *ч.* 1. Той, хто перетворює, змінює що-небудь. *В сучасному світі немає такої галузі людського прогресу, в якій не відчувалася б революційна енергія робітничого класу — борця, перетворювача, будівника* (Ком. Укр., 7, 1968, 52); *Нинішній хлібороб — це господар найродючішої в світі української землі,.. майстер високих урожаїв, сміливий перетворювач природи...* (Цюпа, Україна.., 1960, 8).

2. Пристрій, установка для перетворювання енергії. *Для підвищення яскравості зображення використовують електронно-оптичний перетворювач* (Наука.., 1, 1959, 34).

ПЕРЕТВО́РЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **перетво́рювач 1.**

ПЕРЕТВО́РЮЮЧИЙ, а, е. Який перетворює кого-, що-небудь. *Ідуть роки, десятиріччя — і людство все більше і більше відчуває велич Жовтневої революції, перетворюючу силу її впливу на весь хід історичного процесу* (Ком. Укр., 11, 1965, 3).

ПЕРЕТЕКТИ́ *див.* **перетіка́ти.**

ПЕРЕТЕ́РПІТИ *див.* **перете́рплювати.**

ПЕРЕТЕ́РПЛЮВАТИ, юю, ююш, *недок.*, **ПЕРЕТЕ́РПІТИ,** плю, пиш; *мн.* перте́рплять; *док., перех. і без додатка.* 1. Терплячи, витримувати, переносити щонебудь або багато чого-небудь. — *Ти знаєш біду і бачиш наше лихо, так ти і іси потрозу і перетерплюєш роблячи* (Кв.-Осн., II, 1956, 134); *У всім догоджав їй* [моїй мамі] *дядько, все перетерплював* (Коцюб., I, 1955, 465); *Минуло стільки літ у самоті... Не вірила, що можна у житті Таке перенести, Таке перетерпіти...* (Забашта, Вибр., 1958, 142).

2. *тільки док., розм.* Витримати, потерпіти деякий час. — *Сергій їсти хоче... зволиш дати чи хай підожде? — запитала, увіходячи в кабінет, молода, повновида пані, жінка Петра Івановича. — Н!, хай ще перетерпить до десятої години,— відповів Петро Іванович* (Л. Янов., 1, 1959, 107).

ПЕРЕТЕ́РТИ *див.* **перетира́ти.**

ПЕРЕТЕ́РТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перете́рти.** *Ляля вивела Королькову аж за місто, на Коломацький шлях. Він уже злегка курився, висохлий на сонці і перетертий тисячами босих ніг пуждденного перехожого люду* (Гончар, II, 1954, 130); *Вона вмочила пампушку в колотуху, і сир, перетертий із молоком, горбкувато забілів на пухкому хлібі* (Гуц., Скупана.., 1965, 96); // **перете́рто,** *безос. присудк. сл. Вікна, двері, підлоги, ганочки, східці помито, перетерто, а де потрібно, то й підфарбовано* (Коз., Сальвія, 1959, 31).

2. *у знач. прикм.* Зіпсований тертям. *О вісімнадцятій ноль-ноль Храмцов прийняв вахту. А через двадцять хвилин перетертий трос розірвався* (Жур., Опов., 1956, 119); — *Бережись! — весело вигукнув Іван Юхимович, підіймаючи на вилах кілька перетертих, почорнілих снопів соломи* (Руд., Остання шабля, 1959, 504).

ПЕРЕТЕ́РТИСЯ *див.* **перетира́тися.**

ПЕРЕТЕСА́ТИ *див.* **перетісувати.**

ПЕРЕ́ТИКА, и, *ж., діал.* Перегорода, перетинок, смуга дерев, чагарника і т. ін. *У перетику ходила Я по дрова Та бондаря полюбила Чорноброва* (Шевч., II, 1963, 161).

ПЕРЕТИ́КАНИЙ [1], а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перети́кати.** *Широко й густо синіє плесо води, перетикане темними очеретами* (Тудор, Вибр., 1949, 335).

ПЕРЕТИ́КАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетика́ти** [2]. *Юріштан.. складав на купу все..: всі оті запаски-дротянки, золотом перетикані* (Хотк., II, 1966, 256); * У порівн. *Його чорна, густа борода була немов перетикана пурпуровими нитками* (Фр., III, 1950, 327).

ПЕРЕТИ́КАТИ, и́чу, и́чеш, *док., перех., розм.* Потикати все або багато чого-небудь. *А я тую багатую терном перетичу. А вбогую хорошую до себе прикличу* (Чуб., V, 1874, 38).

ПЕРЕТИКА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕТКНУ́ТИ** *і діал.* **ПЕРЕТИКНУ́ТИ,** пу́, не́ш, *док., перех.* 1. *розм.* Утикати, устромляти що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *діал.* Перетинати. *Кажуть мені річку брести Широкую та глибокую. Піяк сї [її] не перебрести, Ні перетикнути* (Чуб., V, 1874, 548).

ПЕРЕТИКА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕТКА́ТИ,** тчу́, тче́ш, *док.* 1. Ткати по основі утоком, щоб утворився певний візерунок.

2. *тільки док.* Поткати, виткати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕТИКНУ́ТИ *див.* **перетика́ти** [1].

ПЕРЕ́ТИН, у, *ч.* 1. Те саме, що **перетина́ння.** *Принцип дії генератора заснований на явищі електромагнітної індукції, тобто виникнення електричного струму у замкненому провіднику при перетині ним магнітних силових ліній* (Автомоб., 1957, 220).

2. Місце схрещування, перетинання чого-небудь. *Житомир розташований на лівому березі річки Тетерів, притоки Дніпра, на перетині залізничних ліній Фастів — Новоград-Волинський і Козятин — Жлобин* (Визначні місця Укр., 1958, 197); *На непокірний скелястий перетин Дніпра впав погляд Потьомкіна* (Рудь, Гомін.., 1959, 30).

3. Поверхня, площина, по якій що-небудь перетнуте, розрізане. *Математичним горизонтом називається лінія перетину небесної сфери з горизонтальною площиною, яка проходить через центр небесної сфери* (Астр., 1956, 18).

△ **Золоти́й пере́тин** — застосовувана у стародавніх живописі, графіці, архітектурі пропорція, у якій одна частина відноситься до другої, як все ціле до першої частини; гармонійний поділ, золотий переріз. *Нема сумніву в тому, що народним майстрам був добре відомий .. класичний принцип золотого перетину* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 64).

ПЕРЕТИНА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перетина́ти** і **перетина́тися.** *Перетинання уступів вибійники бригади Миколи Мамая робили самі* (Наука.., 3, 1958, 33).

ПЕРЕТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕТЯ́ТИ** *і* **ПЕРЕТНУ́ТИ,** тну́, тне́ш, *док., перех.* 1. Розсікаючи, розділяти на частини. *Треба було так його* [ножик] *насталити, щоб.. волосочок перетинав* (Вовчок, VI, 1956, 318); *Біжу до шибениці я — петлю ножем перетинаю* (Тич., II, 1957, 106); *З уланом рубався* [батько], *та невдало,— шабля ворога перетнула ключицю — тільки хряснуло* (Речм., Весп. грози, 1961, 78); // *безос. Тут ми мусили перепочити, фурман зв'язував отоси, що їх, мов ножем, перетяло, і лагодив тріснутий хомут голобельної* (Досв., Вибр., 1959, 64); // *перен.* Позбавляти, припиняти життя; вбивати. *І от тепер смерть постає перед нею, перетинає її життя, так раптово і безглуздо!* (Коцюба, Нові береги, 1959, 135); [Кассандра:] *О, краще б я тепер мечем жертовним життя її перетяла, от зараз, поки вона ще горя не зазнала!* (Л. Укр., II, 1951, 258); *Та куля перетнула Гаряче серце* (Мал., 3 книги життя, 1958, 36).

2. Рухатися, переміщатися упоперек чого-небудь, у поперечному напрямку. *По долині, як духи, проходять людські темні силуети. Вони швидко перетинають її і зникають всередині придорожньої юрти* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 200); *Вони перетяли круту вузьку вулицю .. і спустились каменистою стежкою до моря* (Коцюб., I, 1955, 390); *Тимкові можна було перетнути річку нижче крученої ковбані і виплисти на свій город* (Тют., Вир, 1964, 121); // Розділяючи, пролягати через що-небудь у поперечному напрямку. *Фронт перетнув житній лан навпіл* (Мушк., Серце.., 1962, 306); *Десь з другого боку селища перейшли* [партизани] *кладкою ручай, що вискочив з переліска.. і перетнув те селище навпіл* (Ле, Клен. лист, 1960, 179); // Розташовуватися упоперек чого-небудь. *Церква з домом священика перетинає вулицю якраз пополовині* (Н.-Лев., II, 1956, 401); // Залишати сліди на обличчі або тілі (про зморшку, рубець, шрам). *Топкий шрам від ворожої шаблі, що перетинав праву щоку Турбая, робив його обличчя грізним, нещадним* (Руд., Остання шабля, 1959, 117); *Куточки губ йому стали гострі, а лоб перетяла різка зморшка* (Грим., Син.., 1950, 187); // Падати у поперечному напрямку (про промінь, тіні і т. ін.). *Сарай перетинає сонячний промінь* (Довж., I, 1958, 59); *Тіні від дерев у садах перетинали вулиці* (Десняк, Десну.., 1949, 218); *Промінь увійшов крізь вікно, перетяв підлогу і ліг на стіл* (Смолич, Ми разом.., 1950, 106); // *перен.* Лунати, заглушаючи щось (про звуки). *На море насунув туман. Свист вітру й морського гулу часом перетинала сирена* (Ю. Янов., II, 1958, 50); *Зненацька перетяв німу тишу гомін дзвінків, що задзелепькотіли на подвір'ї* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 19).

3. Рухатися через який-небудь простір від початку до кінця або через великий простір. *М'яч блискавично перелітає з кінця в кінець майданчика, перетинає його в несподіваних напрямах* (Собко, Стадіон, 1954, 402); *Поїзд Алма-Ата — Москва перетинає безконечні простори* (Мал., Життя.., 1960, 92); *Аж ось, здається, наче хто приснув! З-за* [гори] *скакнула невеличка іскорка серед рожевого сяйва й довгою промінистою стрілою перетяла увесь степ* (Мирний, IV, 1955, 308); *Минуло, по суті, зовсім небагато часу, і людина здобула крила, піднялася в повітря, перетнула океани* (Гончар, Людина.., 1960, 98).

4. Рухаючись упоперек чогось, перегороджувати шлях кому-, чому-небудь. *В степах донецьких б'ються шахтарі, перетинають ворогу дороги* (Сос., II, 1958, 201); *Яничари намагалися перетяти їм дорогу, але божевільні від жажу рекрути з нелюдською силою напали на них* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 451); *Перед самим гуртожитком їм перетяв дорогу карнавальний похід* (Баш, Вибр., 1948, 49); *Солдатам перетнули путь гайдамаки Центральної ради* (Довж., Зач. Десна, 1957, 8); // Перегороджувати шлях, дорогу кому-, чому-небудь. *Перетинали* [гімназисти] *вулиці вірьовками, знімали й перевішували вивіски на крамницях, майстернях і перукарнях* (Кол., Терен.., 1959, 34); *Чорніла велетенська, звалена буреломом, сосна. Здавалось, що хтось навмисне перетнув нам шлях* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 25); // Перегороджувати річку, канал і т. ін. спеціальними спорудами. — *Треба перетинати річку греблею* (Чаб., Тече вода.., 1961, 85); *Перетяв Дніпро-Славуту біля Запоріжжя знаменитий Дніпрельстан* (Вишня, I, 1956, 292); // Бути перешкодою, заважати кому-небудь. *Великі каміння перетинали йому дорогу* (Коцюб., II, 1955, 351); *Перед самою греблею їм перетяв дорогу височенний замет* (Збан., Переджнив'я, 1955, 71).

◇ **Перетя́ти (перетну́ти) доро́гу (сте́жку** *і т. ін.*) *кому, чому* — те саме, що **Заступа́ти (заступи́ти) доро́гу** (*див.* **доро́га**). *Він став на шляху тобі й таким, як ти, перетяв вам стежку, як той гнилий, викорчуваний, поїдений шашелем стовбур* (Собко, Срібний корабель, 1961, 87); *Пора щось робити з хлопцем. Потрібно*

перетяти йому згубну стежку до невилазного провалля (Вол., Місячне срібло, 1961, 18); *В своїй одностайній рішучій боротьбі за мир людство, очолюване великим нашим радянським народом, зриває хижі наміри імперіалістичної кліки, воно перетне дорогу війні* (Тич., III, 1957, 391).

5. *перев. у сполуч. із сл.* подих, дихання, горло. Перехоплюючи, затримуючи дихання, викликати почуття болісного стиснення у горлі. *Мороз гостро перетнув подих, холод защемів на обличчі* (Коп., Десятикласники, 1938, 190); // *безос. Поки вони були внизу, я трохи відсапнувся, бо спочатку від удару мені раптом перетяло дихання* (Сміл., Сашко, 1954, 12); *Любов Степанівна мовчала, їй перетяло горло* (Голов., Тополя., 1965, 6).

ПЕРЕТИНА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕТЯ́ТИСЯ** і **ПЕРЕТНУ́ТИСЯ**, тне́ться, *док.* 1. Пролягати впоперек чого-небудь, перехрещуватися з чимсь. *Біжить стежка понад ставом.. Перейти рівчак, і тут дві стежки перетнуться — одна в село, друга на хутір* (Стельмах, II, 1962, 334); * Образно. *Якусь мить вони дивилися одне на одного — презирливий погляд Катерини перетнувся зі мстивим, зловтішним поглядом Кулика* (Жур., Дорога.., 1948. 83); // Покриватися перехресними смугами чого-небудь. *Широкі шрами, уже підживші, перетиналися недавніми, що мов серпом були порізані, червоніли і ятрилися* (Мирний, I, 1954, 348); *На горизонті жовті, вицвілі стерні перетиналися синюватими струменями гарячого, тремтливого марева* (Руд., Вітер.., 1958, 298).

2. *перен.* Зпенацька закінчуватися, перериватися; уриватися. [Прісцілла:] *Ні, тату, настав уже й мій час. Отак невидно перетинається життя людське... Я здавна вже мов гість на сьому світі* (Л. Укр., II, 1951, 458); *Ще кілька слів було промовлено, і розмова перетялась..* (Н.-Лев., I, 1956, 168); * У порівн. *Марта завела тоненьким голосом, але в неї голос неначе спорснув і перетявсь* (Н.-Лев., III, 1956, 114).

3. *тільки недок.* Пас. до **перетина́ти.**

ПЕРЕ́ТИНКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **перегоро́дка** 1. *Красношапка був найнеспокійніший з усіх моїх пташок. Тільки я його приніс, він за півгодини зруйнував мені клітку, яка була з дерев'яними перетинками* (Коп., Як вони.., 1948, 90).

2. Тонка пружна плівка, що роз'єднує, з'єднує або обволікає що-небудь в організмі тварин, людей. *Я побачив, що в.. гусеняти обпалена ще й нога. Перетинки на ніжці геть обгоріли* (Багмут, Опов., 1959, 51); *Снаряди падали так густо, що вибухи зливалися в один безперервний, неймовірної сили гуркіт, від якого боліли вушні перетинки, а в голові стояв густий дзвін* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 144); *Очі* [грака], *крім верхньої і нижньої повік, мають напівпрозору мигальну перетинку* (Зоол., 1957, 108); // Така плівка в плодах деяких рослин (горіхів, гранатів і т. ін.). *Запарені перетинки від волоських горіхів хоч і гіркі, але живіт боліти перестав і вже можна було обдивитися, куди ми приїхали* (Панч, На калин. мості, 1965, 27).

△ **Бараба́нна пере́тинка** *див.* **бараба́нний.**

ПЕРЕТИ́НОК, нку, *ч.* Невеликий тин, плетений поперечно. *Якби мені не тиночки Та й не перетинки, Ходив би я до дівчини Та щовечоринки* (Укр.. лір. пісні, 1958, 130); *Вони* [закохані] *співали.. простеньку пісеньку — скаргу на тини та перетинки, що заважають хлопцеві ходити до дівчини* (Руд., Гомін.., 1959, 12).

ПЕРЕТИНЧА́СТИЙ, а, е. Який має плівки-перетинки, з перетинками. *Особливий інтерес являє вивчення задніх крил напівтвердокрилих, що зберегли перетинчасту будову* (Допов. АН, 1, 1961, 104); * Образно. *По токах з ранку до ночі гупали ціпи, а вітряки і день і ніч махали перетинчастими крилами* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 269).

ПЕРЕТИНЧАСТОКРИ́ЛИЙ, а, е. 1. Який має дві пари прозорих перетинчастих крил (про комах).

2. *у знач. ім.* **перетинчастокри́лі**, лих, *мн.* Назва ряду комах, до яких належать мурашки, бджоли, оси, наїзники, пильщики. *До представників перетинчастокрилих належать мурахи, яких налічують до 1200 видів* (Підручник дезинф., 1953, 172); *З появою квіткових рослин появилися метелики та перетинчастокрилі, які вважаються найбільш високоорганізованими серед комах* (Шкідн. поля.., 1949, 20).

ПЕРЕТИНЬКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТИНЬКУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Тинькувати все або багато чого-небудь.

2. Тинькувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕТИНЬКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, *розм.* Пас. до **перетинько́вувати.**

ПЕРЕТИНЬКУВА́ТИ *див.* **перетинько́вувати.**

ПЕРЕТИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетира́ти** і **перетира́тися.** *Згрібання і складання сіна в копиці слід провадити при такій вологості, яка запобігає механічним пошкодженням (перетиранню, обламуванню листочків)* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 246).

ПЕРЕТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕТЕ́РТИ**, тру́, тре́ш, *док.*, *перех.* 1. Тручи, розривати, розділяти що-небудь на частини. *Василь побачив ряд бочок і в кутку якусь безладно накидану купу. «Там, мабуть, старі бочки... обручі старі.. Знайду обруч, шматок обруча... перетру вірьовку...»* (Хотк., I, 1966, 115).

2. Тручи, подрібнювати що-небудь, перетворювати в порошок, м'яку масу і т. ін. *Рипло жорно, перетирало збіжжя на борошно* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 166); *В пісок вже можна перетерти вогнем таким гранітні валуни..* (Гонч., Вибр., 1959, 393); *Наші фрукти на заводах Переварять, перетруть* (Позн., Ми зростаєм.., 1960, 73); // Добре розжовувати, жувати (їжу, корм). — *Ти не хазяйновита й нестатковита людина,— сказав* [Одесі] *Балабуха, перетираючи в зубах суху печеню* (Н.-Лев., III, 1956, 96); *Прив'язана до саней дядька Трохима, вона* [коняка], *похнюпившись, перетирала сіно* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 145); * Образно. *Долар усі прибутки злопав, Все перетер, важкий, мов танк* (Еллан, I, 1958, 177)

◇ **Перетира́ти на зуба́х** *див.* **зуб.**

3. Витирати все або багато чого-небудь, одне за одним. *Вона кинулась чай заварювати, стакани мити, перетирати* (Мирний, III, 1954, 277); *Кімнату за кімнатою в кожному будинку, ступінь за ступенем на подвір'ї прибирали, перетирали, перемивали, чистили, підмітали, наводячи зразковий лад* (Коз., Сальвія, 1959, 26); * Образно. — *Та чого вони, твої закони, такі підтоптані, пилюкою припорошені? — Перетру, Хомо. — Перетри, перетри гарненько, Ференц,— повчає Хома, — та ще й перетруси* (Гончар, III, 1959, 291); // *перен.* Змінювати, перетворювати. *Терпіння і труд все перетруть.*

ПЕРЕТИРА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕТЕ́РТИСЯ**, тре́ться, *док.* 1. Тручись, розриватися на частини. *Від переміщень ізоляція провода перетирається* (Знання.., 8, 1967, 32); *Все йшло гаразд, без ніяких пригод, хіба що іноді в якому-небудь возі перетреться налишень чи заверетує колесо* (Добр., Очак. розмир, 1965, 280).

2. Перетворюватися на порох, руйнуючись під дією тертя. *Зміями в'ються жмути засохлого коріння живих колись дерев, перетираються в порох і гноять землю для будучих, більше щасливих поколінь* (Хотк., II, 1966, 317); *Люди біжать, біжать... Земля стугонить попід*

їхніми ногами, масне груддя ріллі перетирається на пилюку (Руд., Остання шабля, 1959, 400); *Шляхи, шляхи... Були вони по-весняному грузькими спочатку, стали шкарубкими, колючими потім, а зараз уже перетерлися в порох незліченними заробітчанськими підошвами* (Гончар, Таврія, 1952, 24); * Образно. *На жорнах часу самоцвіти душі не так легко перетираються,— вони довго ще, довго граються та шліфуються...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 329).

3. *тільки недок.* Пас. до **перетира́ти.**

ПЕРЕТИ́СК, у, *ч., геол.* Надзвичайне звуження рудної жили.

ПЕРЕТИСКА́ТИ *див.* **перети́скувати.**

ПЕРЕТИСКА́Ч, а́, *ч., мет.* Знаряддя для утворення заглибин на металі.

ПЕРЕТИ́СКУВАТИ, ую, уєш *і* **ПЕРЕТИСКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕТИ́СНУТИ,** ну, неш, *док., перех.* Дуже сильно тиснути, здавлювати. *Через ворота вони* [Данько і Степан] *схопилися в люті обійми, підважуючи один одного, перетискаючи тіло і дерево* (Стельмах, II, 1962, 11); *Я пригадав, що людина легко може покінчити з власним життям, перетиснувши собі сонну артерію* (Збан., Едипа, 1959, 233).

ПЕРЕТИ́СНУТИ *див.* **перети́скувати.**

ПЕРЕТІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетіка́ти.** *Робота амортизатора основана на перекачуванні рідини з однієї порожнини корпуса в другу через вузькі канали і отвори, які створюють опір перетіканню рідини* (Підручник шофера.., 1960, 233).

ПЕРЕТІКА́ТИ, а́є, *недок.,* **ПЕРЕТЕКТИ́,** тече́, *док.* Переливатися з одного місця в інше. *При відпусканні педаля* [автомобіля] *рідина.. відкриває зворотний клапан і перетікав в головний циліндр* (Підручник шофера.., 1960, 264).

ПЕРЕТІ́ПАТИ, ає, *док.* 1. Закінчити тіпати (про пропасницю).

2. Потіпати всіх або багатьох (про пропасницю).

ПЕРЕТІПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Потіпати все або багато чого-небудь (про льон, коноплю і т. ін.).

2. Тіпати льон, коноплю і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕТІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕТЕСА́ТИ,** ешу́, є́неш, *док., перех.* 1. Обтісувати все або багато чого-небудь.

2. Обтісувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕТІ́СУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перетісувати.**

ПЕРЕ́ТКАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетка́ти** 1. *Дарка.. скинула.. білу домоткану спідничку, перетканy в подолі червоною заполоччю в п'ять рядків* (Л. Укр., III, 1952, 643); *У нових роботах* [Ольги та Петра Горбових] *орнаментальними смугами заткані тільки крайки скатертин, саме ж поле переткане однотонним узором світлотіньового ефекту* (Нар. тв. та етн., 1, 1968, 62); * Образно. — *Ось башта над вами, хлоп'ята... Це серце нашого парку, а жили його — арики, весь парк перетканий ними...* (Гончар, Таврія, 1952, 175).

2. *перен.* Пронизаний чим-небудь. *В тіні кам'яних осель, перетканій блакитним світлом, починалась забава* (Коцюб., I, 1955, 395); *Пообіддя було прегарне, лагідне.., поезією переткане, осіннє сонячне пообіддя* (Коб., I, 1956, 422); *Зворотний шлях, хоч і перетканий увесь муками для Лучука, видався набагато коротшим, аніж уночі* (Загреб., Диво, 1968, 155).

ПЕРЕТКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетка́ти** 1 і наслідок такої дії. *Орнамент складається переважно з чорних, голубих, червоних або вишневих смуг, переділених часто білим перетканням, яке утворює ламані лінії* (Матеріали з етногр.., 1956, 52).

ПЕРЕТКА́ТИ *див.* **перетка́ти** [2].

ПЕРЕТКНУ́ТИ *див.* **перетка́ти** [1].

ПЕРЕТЛІВА́ТИ. а́є, *недок.,* **ПЕРЕТЛІ́ТИ,** ію́, *док.* 1. Псуватися від гниття, дії вологи і т. ін. *Селянин майже не відчував духу поту, бо щоденно купається чи млів в ньому. Хліборобська одежа перетлівав не стільки від часу, скільки від гарячої роси тіла* (Стельмах, I, 1962, 634); *Покінчивши з загорожами, молодий господар взявся до роботи: перекрив із дідом Інокентієм хлів (стара крівля зовсім перетліла)* (Тют., Вир, 1964, 263); // Піддаватися процесу гниття. *Коли я помру і кістки перетліють У темній забутій могилі,— Кохання не зникне* (Крим., Вибр., 1965, 290); *В тріщинах набивалося листя, щоб перетлити і віддати себе землі* (Тют., Вир, 1964, 434); // *перен.* Повільно конати, гинути. — *Де ж пак! Скільки ми таборів врятували! Скільки б там душ перетліло!* (Гончар, III, 1959, 192).

2. Згоряти без полум'я. — *Вже горів* [танкіст], *кажуть, зовсім, комбінезон на ньому перетлів — ледве жінки водою загасили* (Гончар, IV, 1960, 42); *В залізній пічці вже перетліли на попіл головешки* (Сміл., Зустрічі, 1936, 223); * У порівн. *Мишка поховали.. Старий Прохор не плакав, він тільки зчорнів на вугіль, наче всередині йому все перетліло* (Мик., II, 1957, 103); // *перен.* Мучитися від тяжких думок, сумнівів, страху і т. ін. *Отак, перекипаючи і перетлюючи у тяжких роздумах-сумнівах, незчувся, як голоси закоханих стихли* (Речм., Твій побратим, 1962, 144); *Від своїх тривог і чекань вона так уже перетліла та перемліла, що не бачила перед собою й світу* (Чорн., Потік.., 1956, 348).

◇ **Все (життя́) перетлі́ло** — все пройшло, минуло. *Відколи вже все те перегоріло, перетліло, а й досі, як інше згадаєм, то за плечима й морозом, і вогнем всипне* (Вовчок, VI, 1956, 304); *Микола довго стояв і думав, а потім тихо промовив, махнувши рукою: — Все померло, й сліду не зосталось. Марно перегоріло й перетліло моє життя і тепер зостався тільки попіл, доки його не поглине свята земля* (Н.-Лев., II, 1956, 257); **Душа́ перетлі́ла; Душе́ю (се́рцем) перетлі́ти** — знемогти від тривоги або страху. — *Ой сину мій, сину,— думала мати.— Як же в мене за тебе душа перетліла, та й зараз спокою немає* (Цюпа, Грози.., 1961, 111); *Невже через її недбальство загинув Любчик? Не віриться. Скільки перетлів душею Юрій за ці години сидіння в парку* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 239); **Перетлі́ло на ву́гіль** — все пройшло, загинуло. [О л ь г а:] *Всю вулицю загородили, як після пожежі.* [К р я ж:] *Була пожежа, дочко. Отут (б'є себе в груди) все на вугіль перетліло...* (Зар., Антеї, 1962, 207).

ПЕРЕТЛІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **перетлі́ти.** *Всюди Ліна бачить замазучені майки, перетлілі від поту безрукавки* (Гончар, Тронка, 1963, 269); *Мацала* [Маруся] *в абсолютній тьмі, де був вогонь. Але на тім місці була лиш давно перетліла купа попелу* (Хотк., II, 1966, 275); *Землю тут вимощено жужелицею, серед якої де-не-де валяються дрібненькі кусочки ще не перетлілого вугілля* (Грим., Кавалер.., 1955, 238).

2. *у знач. прикм.* Зіпсований від гниття, дії вологи і т. ін. *Панас Кандзюба стояв серед грузу, важкий і сірий, як купа перетлілої цегли* (Коцюб., II, 1955, 94); *Земля пахла перетлілими корінцями і гноєм* (Десняк, II, 1955, 339).

3. *у знач. прикм.* Який згорів, перетлів. *В хаті в глиняному лучиннику горять смільні дранки, перетлілі їхні шматки з шипінням падають в цеберко з водою* (Стельмах, II, 1962, 348); *Він дістав попільничку.*

почав вибивати з люльки перетлілий тютюн (Гур., Наша молодість, 1949, 186).

ПЕРЕТЛІ́ТИ *див.* **перетлі́вати.**

ПЕРЕТЛУМА́ЧИТИ *див.* **перетлума́чувати.**

ПЕРЕТЛУМА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТЛУМА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.*, *перех.* 1. Витлумачувати повторно, по-іншому. *Ніхто з сучасних майстрів української музики не зумів так глибоко пройнятися фольклором і так самозабутньо перетлумачити його, як Л. Ревуцький* (Нар. тв. та етн., 1, 1969, 50).

2. *заст.* Перекладати. *Перекладач перетлумачив слова Артема німецькою мовою* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 48).

ПЕРЕТЛУМА́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перетлума́чувати.**

ПЕРЕТНУ́ТИ *див.* **перетина́ти.**

ПЕРЕТНУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетну́ти.** *Протопатна стежка, перетнута вузлуватим обчовганим корінням, провадила до церкви нагору* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 111); *Небо вияснилося, перетнуте барвистою веселкою* (Кучер, Зол. руки, 1948, 60); // **перетну́то,** *безос. присудк. сл. Гребля, якою було перетнуто Очеретянку восени, стала тепер місцем переїзду* (Чаб., Тече вода.., 1961, 166).

ПЕРЕТНУ́ТИСЯ *див.* **перетина́тися.**

ПЕРЕТОВКТИ́, вчу́, вче́ш; *мин. ч.* перето́вк, ла́, ло́; *док.*, *перех.* 1. Стовкти, потовкти все або багато чого-небудь. *Поки перетовкли просо, то дід аж шкуру на колінках пообтовкував* (Україна.., I, 1960, 316); *Покинули саму невістку.. поратись: вона й муки насіяла, вона й калган, вона і бібки, вона і перець, і сіль, вона усе перетовкла* (Кв.-Осн., II, 1956, 227); // *перен.* Змінювати, звичайно на гірше. *Там немало є розумних людей, а зверху над ними — ступа. Та такій дай волю, все перетовче* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 137).

2. Стовкти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. *розм.* Побити все або багато чого-небудь (посуд, вироби із скла і т. ін.). *Над Петром ну реготать* [жінка], *Петра на глузи піднімать! Чарки й пляшки, шклянки перетовкла від сміху* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 148); *В його* [свата] *виріс хвіст і роги. Зробивсь він лютий, наче вовк. Ногами посуд перетовк* (Олесь, Вибр., 1958, 298).

ПЕРЕТОВКТИ́СЯ, вче́ться; *мин. ч.* перето́вкся, ла́ся, ло́ся; *док.* 1. Стовктися (про все або багато чого-небудь). *Все тов перетовчеться та перемелеться* (Номис, 1864, № 4898); * Образно. *Ще, може, багато води перетовчеться, перекаламутиться, врешті, товчена і каламучена утече, а тоді вже щось нового буде* (Л. Укр., V, 1956, 90).

2. *розм.* Побитися (про посуд, вироби із скла і т. ін.). *— Буде отак, безщасна, цілий вік тинятись та тягатись з економії на економію, не надбав добра.. А тієї шкоди! А скільки перетовчеться посуду!* (Н.-Лев., I, 1956, 156).

ПЕРЕТО́ВЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетовкти́.** *Під боки покладено жорсткий паперовий матрац з перетовченою на сміття соломою* (Хижняк, Тамара, 1959, 175).

ПЕРЕТО́Й, *виг.* Уживається при неможливості або невмінні швидко, точно висловити думку. *Прийшов* [дід] *додому, пообідав та й каже: — Щоб я,— каже,— Куценка не перетой? І швиденько кудись пішов* (Вишня, I, 1956, 400); [Д і д:] *Іду ото я вночі попід садком, сторожую, аж бачу — щось бреде. Все в білому, як та мара. Я трохи, знаєш, перетой... переполошився трохи* (Лев., Драми.., 1967, 271).

ПЕРЕТОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетолочи́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який потолочили, подавили ногами, колесами і т. ін. *Посеред лісу натрапили* [хлопці] *на незібраний, перетолочений клин жита* (Гуц., З горіха.., 1967, 5).

ПЕРЕТОЛО́ЧИТИ *див.* **перетоло́чувати.**

ПЕРЕТОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОЛО́ЧИТИ,** лочу́, ло́чиш, *док.*, *перех.* Толочити, давити (ногами, колесами і т. ін.) все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

ПЕРЕТОЛО́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перетоло́чувати.**

ПЕРЕТОМИ́ТИ *див.* **перето́млювати.**

ПЕРЕТОМИ́ТИСЯ *див.* **перето́млюватися.**

ПЕРЕТО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕТОМИ́ТИ,** томлю́, то́миш; *мн.* перето́млять; *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що **перевто́млювати.**

ПЕРЕТОМЛЮВА́ТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕТОМИ́ТИСЯ,** томлю́ся, то́мишся; *мн.* перето́мляться; *док.*, *рідко.* Те саме, що **перевто́млюватися.** [З б о р о в с ь к и й:] *Перетомилися всі і промокли на хлющ, так тепер треба спочивати та сушитись* (Кроп., V, 1959, 517); *Життя тече, рушниця тре плече, Перетомилися в боях солдати* (Ю. Янов., V, 1959, 60).

ПЕРЕТО́НИТИ, ню, ниш, *док.*, *розм.* Те саме, що **перето́ншити.** [Г р и ц ь к о:] *Нічого тонкого не треба, бо як перетоните, то ще перерветься .. А от як більше щирості, то воно гаразд і буде* (Мирний, V, 1955, 154).

ПЕРЕТО́НШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перето́ншити.**

ПЕРЕТО́НШИТИ, шу, ниш, *док.*, *перех.* *і без додатка.* Робити занадто тонким, тонкішим, ніж треба, ніж годиться; // *перен.* Робити занадто витончепим, тендітним (про людську вдачу). *— Та то його й брата переделікатнила й перетоншила мама,— сказав Радюк. — Я її добре знаю* (Н.-Лев., I, 1956, 593).

ПЕРЕТОПИ́ТИ [1] *див.* **перето́плювати** [1].

ПЕРЕТОПИ́ТИ [2] *див.* **перето́плювати** [2].

ПЕРЕТОПИ́ТИ [3], топлю́, то́пиш; *мн.* перето́плять; *док.*, *перех.* Утопити, потопити всіх або багатьох, все або багато чого-небудь. [М а р к о:] *Я їх, падлюк* [фашистів], *сорок штук перетопив на перевозі* (Мороз, П'єси, 1959, 8).

ПЕРЕТОПИ́ТИСЯ [1] *див.* **перето́плюватися** [2].

ПЕРЕТОПИ́ТИСЯ [2], то́пимося, то́питеся, *док.* Утопитися, потопитися (про всіх або багатьох).

ПЕРЕТОПЛЕ́НИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетопи́ти** [1].

ПЕРЕТОПЛЕ́НИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетопи́ти** [2]. * Образно. *Щодня я і голюся, Аж пасока юшить із бороди; То гребінцем чесавшись уколюся, То, глянь,— витягую з води Гарячої свій палець, Вже перетоплений на смалець* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 145); *О ви,.. Ви, сльози, перетоплені в алмази, Зітхання, влиті у тужливі тони! Не покидайте ви мене!..* (Фр., X, 1954, 154); *Правда життя в безмежній різноманітності проявів та форм, перелита через людські відчуття та перетоплена чуйними поетичними серцями талановитих творців і співаків з гущі трудового народу,— ось що таке народна пісенність* (Нар. тв. та етн., 1, 1959, 58).

ПЕРЕТОПЛЕ́НИЙ [3], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетопи́ти** [3].

ПЕРЕТО́ПЛЕННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перетопи́ти** [1].

ПЕРЕТО́ПЛЕННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перетопи́ти** [2]. [Р і х а р д:] *Сьогодні до нас на шихтовий двір привезли на перетоплення броньові плити* (Собко, П'єси, 1958, 387).

ПЕРЕТО́ПЛЮВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перето́плювати** [1].

ПЕРЕТÓПЛЮВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перетóплювати** [2]. * Образно. *Найкраща в світі школа життя й боротьби мене вабила, вабив процес зміни обличчя напівдикої країни, процес перетоплювання колишнього кочовика у вирі найбільшого в світі будівництва* (Донч., VI, 1957, 584).

ПЕРЕТÓПЛЮВАТИ [1], юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕТОПИ́ТИ**, топлю́, тóпиш; *мн.* перетóплять; *док.*, *перех.* 1. Топити ще раз, повторно або заново, по-іншому (в печі, грубі і т. ін.).

2. Розводити вогонь в усіх або багатьох печах, грубах і т. ін.

3. *тільки док.* Закінчити топити; витопити.

ПЕРЕТÓПЛЮВАТИ [2], юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕТОПИ́ТИ**, топлю́, тóпиш; *мн.* перетóплять; *док.*, *перех.* 1. Нагріваючи тверде тіло, що має здатність плавитися, перетворювати його на рідину. — *Я пару разів пробував перетоплювати кип'ячку, але нічого з того не виходило* (Фр., VIII, 1952, 392); // Вижарювати, витоплювати м'яке сало з твердого. *На спускових доріжках невдовзі уже змащуватимуть полозья* [судна] *салом.., що його привозять сюди в бочках і на території заводу перетоплюють* (Гончар, Тронка, 1963, 341); // Переводити з одного стану в інший, змінювати певним чином. * Образно. *В пісні бажаю життя виспівати, перетопити в пісню усе, що має світ* (У. Кравч., Вибр., 1958, 251).

2. Розтоплювати, розплавляти ще раз, повторно.

3. Розтоплювати, розплавляти все або багато чого-небудь, усе цілком.

ПЕРЕТÓПЛЮВАТИСЯ [1], юється, *недок.* Пас. до **перетóплювати** [1].

ПЕРЕТÓПЛЮВАТИСЯ [2], юється, *недок.*, **ПЕРЕТОПИ́ТИСЯ**, тóпиться; *мн.* перетóпляться; *док.* 1. Нагріваючись, плавитися, перетворюватися на рідину. * Образно. *З глибини землі неждано пробився весняний відпар, відгородив її* [Чайчиху] *од метелиці й морозу. Широким колом відсовуються од неї сніги, перетоплюються в щебетання струмків* (Стельмах, I, 1962, 291); // Переходити з одного стану в інший, змінюватися певним чином. — *Я бачив, що якоїсь іскри треба, Щоб душі їх розжеврить, запалить, Щоб вугоиь їх в алмаз перетопився* (Фр., XII, 1953, 362); *Фарби* [в печі] *перетопляться, переміняться, вступлять в ті гармонічні сполучення, яких вам досі не видно було, але які й замишляла художниця* (Вол., Дні.., 1958, 12); * Образно. *Почуття неприязні, підігріті, не буду критися, ревнощами, перетоплювалися в моєму серці на гарячу ненависть до нього* (Грим., Подробиці.., 1956, 24).

2. *тільки недок.* Пас. до **перетóплювати** [2].

ПЕРЕТÓПТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетоптáти**. *Марко Баніт.. вибрав собі тихіше місце серед кущів червоно-сизуватої шелюги на не перетоптаному ще піску* (Ткач, Арена.., 1960, 65); *Знайоме село край Сиваша, перетоптані кіннотою виноградники...* (Гончар, Таврія.., 1957, 562).

ПЕРЕТОПТÁТИ *див.* **перетóптувати.**

ПЕРЕТÓПТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОПТÁТИ**, топчу́, тóпчеш, *док.*, *перех.* Топтати, давити ногами все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Здичавлені гурти* [волів], *знесамовитівши, враз запрудили собою весь перешийок.. Кинулася вроздіч батарея, а хто забарився, того перекололи, перетоптали на місці* (Гончар, II, 1959, 82); — *Буряк, як вони його там буртували в лихої години, запріяв* [запрів].. *Сіно перетоптали за зиму, а з житньої соломи що за їда?* (Тют., Вир, 1964, 112).

ПЕРЕТÓПТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* 1. Ніяково, нерішуче переступати, переминатися з ноги на ногу на одному місці. *Довго м'явся та перетоптувався.. Саливон* (Руд., Вітер.., 1958, 85).

2. Пас. до **перетóптувати.**

ПЕРЕТÓРГ, у, *ч.* Дія за знач. **переторгувáти, переторгóвувати.**

ПЕРЕТОРГÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОРГУВÁТИ**, ую́, у́єш, *док.*, *розм.* 1. *неперех.* Торгувати, торгуватися ще раз, повторно. [Т р о х и м:] *За добрим всюди впадають люде* [люди], *де що путнє постережуть, зараз там і вродяться! Напосілись на мої воли, торгують, переторгують* (Кроп., V, 1959, 119).

2. *перех.* Перевершувати кого-небудь торгуючи.

ПЕРЕТОРГУВÁТИ *див.* **переторгóвувати.**

ПЕРЕТÓРЖКА, и, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **перетóрг.** * Образно. *Нева стогнала від печалі, В тифу здригалася війна, Як у Таврическому залі Йшла переторжка голосна* (Рильський, Поеми, 1957, 287).

ПЕРЕТÓРСАТИ, аю, аєш, *док.*, *перех.* Торсати, термосити всіх або багатьох.

ПЕРЕТÓЧЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетóчити** [1]. *Для того щоб новою і переточеною фрезою можна було обробляти одні й ті ж вироби, необхідно, щоб форма різальної кромки.. не змінювалась* (Фрез. справа.., 1957, 169).

ПЕРЕТОЧИ́ТИ [1] *див.* **перетóчувати** [1].

ПЕРЕТОЧИ́ТИ [2] *див.* **перетóчувати** [2].

ПЕРЕТÓЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетóчувати** [1]. *Затуплені різці треба своєчасно здавати на переточування або заточувати самому* (Різальні інстр., 1959, 102).

ПЕРЕТÓЧУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОЧИ́ТИ**, точу́, тóчиш, *док.*, *перех.* 1. Точити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Точити, гострити все або багато чого-небудь.

3. Точити надто довго, довше, ніж слід, псуючи щось цим. *Тільки задумаєшся на хвилину, обов'язково станеться якась халепа. От і зараз замріявся, незчувсь, як переточив деталь* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 215).

4. Гризучи, псувати все або багато чого-небудь, усе цілком. *Миші переточили зерно;* // Поступово руйнувати (про дію води, вітру і т. ін.). *Вони* [сльози-водоспади], *як шашлюки, червоточиною точили цього камінного гіганта, і хто знає, чи не переточать на порохню передчасно...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 171).

ПЕРЕТÓЧУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОЧИ́ТИ**, точу́, тóчиш, *док.*, *перех.* 1. Перепускати, проціджувати через що-небудь для очищення рідини. [М а р і я:] *Пора ж мені ще й по хазяйству.. Ходім поможете хоч ви переточить горілку* (К.-Карий, I, 1960, 160).

2. *діал.* Очищати обмолочене зерно, насіння і т. ін., пропускаючи крізь решето, сито і т. ін. [1-а м о л о д и ц я:] *Гайда в нами полотен білити!* [Д о м а х а:] *Нема часу. Треба б ось зерно переточити* (Кроп., II, 1958, 161).

ПЕРЕТÓЧУВАТИСЯ [1], ується, *недок.* Пас. до **перетóчувати** [1].

ПЕРЕТÓЧУВАТИСЯ [2], ується, *недок.* Пас. до **перетóчувати** [2].

ПЕРЕТРАВИ́ТИ [1] *див.* **перетрáвлювати** [1].

ПЕРЕТРАВИ́ТИ [2] *див.* **перетрáвлювати** [2].

ПЕРЕТРАВИ́ТИСЯ *див.* **перетрáвлюватися** [2].

ПЕРЕТРÁВЛЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетравúти** [1].

ПЕРЕТРÁВЛЕНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетравúти** [2]. *Перетравлена кашка, залишаючись довго в товстих кишках, зазнає сильного гниття, тобто розкладу білків під впливом діяльності бактерій* (Хвор. дит. віку, 1955, 115).

ПЕРЕТРА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **перетра́влювання** [2]. *Сонячне проміння має надзвичайно велике значення з зоогігієнічного погляду. Під його впливом збуджується нервова діяльність, підсилюється обмін речовин. При цьому покращується перетравлення їжі і утворення в тканинах білка* (Профіл. захвор.., 1955, 10).

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність перетравлюватися (*див.* **перетра́влюватися** [2]). *Надлишок кислот у кормі негативно позначається на перетравлюваності сухих речовин усього кормового раціону* (Колг. Укр., 8, 1962, 12).

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перетра́влювати** [1].

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перетра́влювати** [2] і **перетра́влюватися** [2]. *Щоб поліпшити перетравлювання жирної страви, треба використати властивість овочів у поєднанні з жиром посилювати роботу травних залоз* (Укр. страви, 1957, 23).

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАТИ [1], юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕТРАВИ́ТИ,** травлю́, тра́виш; *мн.* перетра́влять; *док., перех.* 1. *перев. док.* Труїти всіх або багатьох, одного за одним.

2. *спец.* Псувати, використовуючи при травленні, протравлюванні чого-небудь надто багато їдкої речовини.

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАТИ [2], юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕТРАВИ́ТИ,** травлю́, тра́виш; *мн.* перетра́влять; *док., перех.* 1. *також без додатка.* Засвоювати в процесі фізіологічного травлення. — *В Кованька ці веселощі та жарти, певно, од того, що він їсть та п'є добре і що в його шлунок швидко перетравлює усякий поживок* (Н.-Лев., I, 1956, 607); *На софі розсівся, щоб вигідніше перетравлювати, граф Гіацинт* (Фр., VI, 1951, 230); * Образно. *Богу Волосу нелегко було, звичайно, перетравити всі ці жертви, вогонь перед ним мусив горіти день і ніч* (Скл., Святослав, 1959, 119); * У порівн. *Огидливо чавкала, зітхала й сопіла трясовина, наче перетравлюючи здобич* (Донч., III, 1956, 76).

2. *перен., розм.* Сприймати що-небудь, розуміти або засвоювати якось по-своєму. *Всі були під враженням того, що відбулося щойно на їх очах. Кожний по-своєму перетравлював це* (Вільде, Сестри.., 1958, 493); *Він довго стоїть отак, впершись очима у безвість, стоїть і ніби ще раз перетравлює сказане* (Кол., На фронті.., 1959, 191); *Він промовчав, не зовсім ще, видно, перетравивши зміст її запитання* (Шовк., Інженери, 1935, 270).

3. *перен., розм.* Миритися, погоджуватися з чим-небудь, терплячи щось важке, неприємне. *Діло сьогодні пішло на щирість, то признаюся Вам, що я її* [«Одержиму»] *в таку ніч писала, після якої, певне, буду довго жити, коли вже тоді жива осталась. І навіть писала, не перетравивши туги, а в самому її апогею* (Л. Укр., V, 1956, 436); // *перев. із заперечн.* Важко, через силу переносити що-небудь; нетерпимо ставитися до кого-, чого-небудь. — *Страх не люблю ябед, просто не перетравлюю їх зовсім* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 157).

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАТИСЯ [1], юється, *недок.* Пас. до **перетра́влювати** [1].

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАТИСЯ [2], юється. *недок.*, **ПЕРЕТРАВИ́ТИСЯ,** тра́виться, *док.* 1. Засвоюватися в процесі травлення. *Кожен омелюх з'їдав за день більше ягід, ніж важить сам. Зате він і користь цим приносить. Бо насіння, що в ягоді, не перетравлюється в шлунку омелюха, і пташка розсіває насіння по лісі і по садах* (Коп., Як вони.., 1961, 107).

2. *тільки недок.* Пас. до **перетра́влювати** [2].

ПЕРЕТРАВНИ́Й, а́, е́. Здатний засвоюватися організмом у процесі травлення. *За кількістю кормових одиниць та перетравного білка, що одержують з одного гектара площі, картопля набагато перевищує основні зернові культури* (Картопля, 1957, 8).

ПЕРЕТРА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **перетравни́й.** *Слід відзначити, що комбінування овочів з м'ясом значно полегшує перетравність тваринного білка* (Укр. страви, 1957, 18).

ПЕРЕТРАКТА́ЦІЇ, ій, *мн.* (*одн.* **перетракта́ція,** і, *ж.*), *дипл., заст., розм., ірон.* Переговори. *Хто зна про що з ним було ведено там* [в конторі] *перетрактації, тільки Гриня довго звідти не виходив* (Гончар, Тронка, 1963, 175); *Дипломатичні перетрактації.*

ПЕРЕТРАКТА́ЦІЯ *див.* **перетракта́ції.**

ПЕРЕТРАКТО́ВАНИЙ, а, е, *заст., розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перетрактува́ти.**

ПЕРЕТРАКТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРАКТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., заст., розм.* Трактувати знову й інакше.

ПЕРЕТРАКТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок., заст., розм.* Пас. до **перетракто́вувати.**

ПЕРЕТРАКТУВА́ТИ *див.* **перетракто́вувати.**

ПЕРЕТРА́ТИТИ *див.* **перетра́чувати.**

ПЕРЕТРА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРА́ТИТИ,** а́чу, а́тиш, *док., перех., розм.* 1. Витрачати більше, ніж слід.

2. Витрачати все або багато чого-небудь. [К о з и д о р о г а:] *Досить ти навійтувався.. і свого власного добра перетратив* (Фр., IX, 1952, 395).

ПЕРЕТРЕМТІ́ТИ, мчу́, мтиш, *док.* 1. Потремтіти деякий час. *Спершу трохи перетремтів* [Масло], *коли секретар міськкому Малинін повів гостру розмову, але потім відчув, що.. його ні в чому не підозрюють* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 233); — *Нічого в житті не боялся,— признався в цей день Уралов товаришам,— а тут ох перетремтів* (Гончар, Тронка, 1963, 300).

2. Перестати тремтіти.

ПЕРЕТРЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Стомити надмірним тренуванням.

ПЕРЕТРЕНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Стомитися від надмірного тренування.

ПЕРЕТРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка, розм.* Пережити що-небудь важке або неприємне. — *Вечір, ніч — не вертається* [Катря]. *Якось то було матері перетривати* (Вовчок, I, 1955, 231); // Пережити, проіснувати якийсь час. *Єгуїтська шкільна драма загніздилася у нас в київській Могилянській* [Києво-Могилянській] *академії, де перетривала аж до кінця XVIII в.* (Фр., XVI, 1955, 216); — *Прекрасно! — вигукнув, схоплюючись з стільця. Вассеркампф.— ..Ця книга перетривала дев'ятсот тридцять сім років* (Загреб., Диво, 1968, 611).

ПЕРЕТРИВО́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех., розм.* Дуже стривожити кого-небудь.

ПЕРЕТРИВО́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.* Пережити сильну тривогу. *Багато перебув, багато переболів, багато перетривожився, нім дістався до своїх родимих, виплаканих гір* (Хотк., II, 1966, 104); — *А я за тебе перетривожилась,— зводить на Романа голубі очі Наталка* (Цюпа, Грози.., 1961, 53); *Пропав Стьопка, як у воду впав.. Перетривожилась генеральша. Де Стьопка? Де він дівся?..* (Мирний, II, 1954, 104); — *Вирував? — радісно промовив Чидор. — А я так перетривожився. Аж злякався* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 243).

ПЕРЕТРИ́МАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетри́мати.**

ПЕРЕТРИ́МАТИ *див.* **перетри́мувати.**

ПЕРЕТРИ́МУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетри́мувати.**

ПЕРЕТРИ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетри́мувати.** *Шевченкові сповнилось уже 15 літ, він мав відбувати панщину, і маляра могли обвинувачувати в перетримуванні кріпака-втікача* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 11).

ПЕРЕТРИ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРИ́МАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Утримувати, тримати або притримувати деякий час. *Йван знав спосіб на діти. Недурно ж перетримував у себе чужі* [діти] *на вихованні* (Март., Тв., 1954, 277); *За Уляну та старого Йоньку заступився Северин, посилаючись на те, що їхній син Тимко колись перетримував його в тяжку хвилину* (Тют., Вир, 1964, 424); — *Ой га! А я сіно перетримав. Так було в думці, що навесні багачам дорого .. продавати* (Хотк., II, 1966, 23); *Мусить* [Степан] *продавати вепрі. А як би то він виглядав, коли б перетримав їх ще з півроку* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 51).

2. Тримати довше, ніж треба (на вогні, в окропі).

ПЕРЕТРІ́ПАТИ *див.* **перетрі́пувати.**

ПЕРЕТРІ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРІ́ПАТИ,** аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Тріпати все або багато чого-небудь, усе цілком.

2. Тріпати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. Струшуючи, перемішувати що-небудь. *Потім звично перетріпала мати ту капусту з різаною цибулею в мисці* (Збан., Єдина, 1959, 30).

4. Псувати довгим або недбалим носінням все або багато чого-небудь.

ПЕРЕТРОЩИ́ТИ, трощу́, тро́щиш, *док., перех., розм.* Потрощити, побити все або багато чого-небудь. *Черниш подумав, що його другові-ленінградцеві найбільше, мабуть, зараз хочеться — в помсту за руїни рідного далекого міста — все тут перетрощити, стерти ворожу столицю з лиця землі* (Гончар, III, 1959, 240); *Микола.. перетрощив у шафі два десятки крашанок* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 21).

ПЕРЕТРУБИ́ТИ, трублю́, тру́биш, *док., перех., розм.* Гризучи, поїдаючи, зіпсувати, знищити зовсім, цілком або все, багато чого-небудь. — *Спасибі вам за ту паску, що я оце вкинув у ставок, бо її миші зовсім перетрубили всередині* (Н.-Лев., III, 1956, 206).

ПЕРЕТРУ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. **мин.** ч. до **перетруди́ти.**

2. *у знач. прикм.* Стомлений, виснажений працею, натруджений. — *Один стрічає на землі удачі незаслужені, а інший має мозолі та руки перетруджені* (Дор., Три богатирі, 1959, 52).

ПЕРЕТРУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРУДИ́ТИ,** труджу́, тру́диш, *док., перех.* Довгочасною надмірною працею перевтомлювати кого-небудь, виснажувати щось. — *Щось трапилося? — Ні, що ви. Нічого особливого. Я просто перетрудив очі і спочивав,— відповідає Раусліт* (Собко, Любов, 1935, 31).

ПЕРЕТРУ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕТРУДИ́ТИСЯ,** труджу́ся, тру́дишся, *док., розм.* Довгочасною надмірною працею перевтомлювати, виснажувати себе. *Перетрудившися на тому і діставши сухоти, урядовець відомства пошт і телеграфу передчасно помер* (Смолич, Мир.., 1958, 30).

ПЕРЕТРУДИ́ТИ *див.* **перетру́джувати.**

ПЕРЕТРУДИ́ТИСЯ *див.* **перетру́джуватися.**

ПЕРЕТРУЇ́ТИ *див.* **перетру́ювати.**

ПЕРЕТРУЇ́ТИСЯ *див.* **перетру́юватися.**

ПЕРЕТРУСИ́ТИ *див.* **перетру́шувати.**

ПЕРЕТРУСИ́ТИСЯ, ушу́ся, у́сишся, *док., розм.* 1. Пережити страх; дуже налякатися. *Гордєєв похвалив, каже, що він* [Василь] *сміливіший став у бою. Правду сказати, поки явився, немало перетрусився. Всього бувало. Особливо лякали танки* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 226); *Кожного разу Петрик приносив здачі копійка в копійку, доповідав, що скільки коштує, та хвалився про те, що дуже перетрусився, щоб крамник бува не обдурив його* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 194).

2. Дуже змерзнути; перемерзнути.

ПЕРЕТРУХА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПЕРЕТРУ́ХНУТИ,** не, *док.* Повільно гнити під дією мікроорганізмів, від довгого лежання; зотлівати (у 1 знач.). * Образно. *Та й чого їй за себе боліти, коли все, що було доброго та живого в душі, так перетрухло та перемліло, такою корою покрилося, що нічому вже проломити її* (Мирний, IV, 1955, 293); *Склав я іспити два тижні тому і два тижні чекав рішення комісії. Страхи, надії, болі...— все перетрухло в душі* (Мушк., Серце.., 1962, 264).

ПЕРЕТРУ́ХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перетру́хнути;** // *у знач. прикм. З соснового лісу напливали прянкі аромати глиці, перетрухлого дерева, смоли* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 167); *Холодний північний вітер зривав з хат стріхи,.. засівав не зерном, а перетрухлою соломою незасіяне поле* (Збан., Сесілель, 1961, 299); * Образно. *Гаряче серце в нас, яке воно гаряче! Бо нагрівається від жару почуття, що викорінює цвіле, гниле, звіряче і перетрухлеє нелюдяне життя* (Тич., Зростай.., 1960, 30).

ПЕРЕТРУХЛЯВІ́ТИ, іє, *док.* Те саме, що **перетру́хнути.** *В одному місці.. нижнє прясло паркану перетрухлявіло, і дошки легко відхилялись* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 182).

ПЕРЕТРУ́ХПУТИ *див.* **перетруха́ти.**

ПЕРЕТРУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. **мин.** ч. до **перетруси́ти.** * Образно. — *Моя розповідь на три чверті буде розповіддю про те, як я тонув і як мене рятували. У мене перетрушені й пересолені вже всі кишки* (Ю. Янов., II, 1958, 65).

ПЕРЕТРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРУСИ́ТИ,** ушу́, у́сиш, *док., перех.* 1. Трусити, щоб вичистити від пилу, бруду і т. ін. все або багато чого-небудь. *Настя латає Василеві білизну.., переглядає, перетрушує його одіж* (Вас., III, 1960, 334); * Образно.— *Та чого вони, твої закони, такі підтоптані, пилюкою припорошені? — Перетру, Хомо.— Перетри, перетри гарненько, Ференц,— повчає Хома,— та ще й перетруси. Бо там либонь уже й міль завелась* (Гончар, III, 1959, 291).

2. Ворушити, перевертати що-небудь однорідне, все або у великій кількості. *Маруся в макітрі вареники перетрушувала* (Головко, I, 1957, 255); — *Здається, гарненько я його* [зілля] *перетрусила* (Вовчок, VI, 1956, 327); *Козак Мамай перетрусив зопрілий сніп соломи в мокрому кутку та й ліг собі на бік* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 85).

3. Ретельно переглядати, оглядати що-небудь у пошуках когось, чогось схованого, забороненого. *Почали* [поляки] *перетрушувати всі вози, і виявилося, що трохи не в кожному возі притаївся якийсь польський Гектор або Агамемнон* (Мак., Вибр., 1956, 546); *Стражники почали обшук, старанно перетрушуючи кожен кутик і закамарок* (Галан, Гори.., 1956, 36); — *Я знаю, що Левко втік, а вони його ховають. Іди, перетруси все, коли ж нема, бери і старого, і дочку, при їх у холодну* (Кв.-Осн.. II, 1956, 303); // *перен.* Уважно переглядати. *Я перетрусив усі книгарні букіністів, але.. примірника* [книги] *не знайшов* (Крим., Вибр., 1965, 574); // *перен.* Пильно перевіряти. — *Тил перетрусіть У вас там ще дехто вештається без діла.* — *Трусили, товаришу полковнику. На передовій уже і відвійки і вершки* (Голов., Тополя.., 1965, 198); // *перен.* Переглядати в уяві, в думках; передумувати. *Спокійно*

йде селом, ще і ще перетрушує в пам'яті всі оповідання, принесені людьми (Стельмах, II, 1962, 322).

ПЕРЕТРУ́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перетру́шувати.**

ПЕРЕТРУ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕТРУЇ́ТИ,** ую, у́єш, *док., перех.* Отруювати всіх або багатьох.

ПЕРЕТРУ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕТРУЇ́ТИСЯ,** ї́ться, *док.* Отруюватися (про всіх або багатьох).

ПЕРЕТРЯСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕТРЯСТИ́,** су́, се́ш, *док., перех. і неперех.* 1. Те саме, що **перетру́шувати** 3. *Почали дозорці.. перетрясати сінники, заглядати до кожної шпарки* (Фр., II, 1950, 269); *Перетрясли Якима, чи не має якого крейцара: кожду дірку перешукали, переконалися, що бідний* (Ков., Тв., 1958, 89).

2. *діал.* Бентежити (у 1 знач.). *Маруся похолола... Чула, як стигло серце. Незрозумілий, елементарний якийсь жах перетряс нею цілою* (Хотк., II, 1966, 219).

ПЕРЕТРЯСА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕТРЯСТИ́СЯ,** су́ся, се́шся, *док., діал.* Бентежитися (у 1 знач.). *Справді, о. Яким, як почув, що архієрей обіцяв жениха, то й не став перетрясатись* (Свидн., Люборацькі, 1955, 132).

ПЕРЕТРЯ́СКА, и, *ж., розм.* Дія за знач. **перетряса́ти, перетрясти́** і **перетряса́тися, перетрясти́ся.** *Припаси бійця й командира, супутник усіх перетрясок, Амуніції бойової звичайний і мужній тягар...* (Бажан, Вибр., 1936, 94); *Єдиним внутрішнім заспокоєнням була певність, що після такої перетряски, як Вітчизняна війна з евакуаціями та переселеннями, Проскурови могли й не жити в Харкові і листа того не одержати* (Лс, Право.., 1957, 232).

ПЕРЕТРЯСТИ́ *див.* **перетряса́ти.**

ПЕРЕТРЯСТИ́СЯ *див.* **перетряса́тися.**

ПЕРЕТУЖИ́ТИ, тужу́, ту́жиш, *док.* Перебути якийсь час у тузі; перенести горе, біду. — *Затужила дівчина за мною. — Нехай тужить, вона перетужить, Нехай козак роченька дослужить* (Чуб., V, 1874, 259); *Перетуживши, Ганна Федорівна жила щасливо та спокійно* (Вовчок, Вибр., 1937, 116); * Образно. — *Стійте, хлопці, заждіть, Не вода тече — кров, Будем чисту ми пить — Перетужить Дніпро* (Ус., Сини, 1947, 13).

ПЕРЕТУПЦЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* Втомитися від багатогодинного ходіння, довготривалого руху. *Стара ненька за день так перетупцюється, що ввечері й недужа вже* (Сл. Гр.).

ПЕРЕТУРБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетурбува́ти.** *Надійшла задихана, зовсім перетурбована бабуня* (Л. Укр., III, 1952, 644).

ПЕРЕТУРБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Дуже стурбувати, стривожити кого-небудь.

2. Стривожити всіх або багатьох.

ПЕРЕТУРБУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Дуже стурбуватися, стривожитися.

2. Перестати турбуватися.

ПЕРЕТУШО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТУШУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., спец.* 1. Тушувати все або багато чого-небудь.

2. Тушувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕТУШУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **перетушува́ти.**

ПЕРЕТУШУВА́ТИ *див.* **перетушо́вувати.**

ПЕРЕТЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетяга́ти** і **перетяга́тися.** *Тут, справді, складніші були умови для перетягання* [байдаків], *ніж на попередніх порогах: береги поросли вільхою, шелюгою, перепинались ярами* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 345); *Техніка народного вишивання різноманітна. Давньою технікою вважається «перетягання» кольорової нитки голкою в полотні по лінії підтикання* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 66).

ПЕРЕТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПЕРЕТЯ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТЯГТИ́** і **ПЕРЕТЯГНУ́ТИ,** тягну́, тя́гнеш, *док., перех.* 1. Докладаючи зусиль, тягти з одного місця на інше, переправляти в інше місце. *Може, повеліва* [бог] *самотужки гори з місця на місце перетягати?* (Кв.-Осн., II, 1956, 121); *Терешко обтрушується, перетягає в найдальші кутки круглі ясла та важкі довгасті коробки* (Енік, Тв., 1958, 394); *Плисти човном поміж кригою було майже неможливо. Доводилося перетягувати човен через великі крижані галявини* (Трубл., I, 1955, 164); *Варвара перетягла через окоп довгу важку протитанкову рушницю* (Перв., Дикий мед, 1963, 245); *Голі руки Наталі пірнули в пухкий сніг. Взяла на оберемок* [невідомого]. *Ледве через поріг перетягнула — здоровий* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 6); // *перен., розм.* Залучати кого-небудь до іншого місця роботи, проживання. *Директор знав.. неспокійну натуру свого головного інженера. Той ніколи не ждав, поки міністерство пришле йому гарних працівників: він сам їх шукав по всій країні, шукав і правдами й неправдами перетягав на свій завод* (Загреб., Спека, 1961, 53); *Олексій Максимович перетягнув мене до себе. Мені дали дуже гарну, чисту, навіть розкішну кімнату з окремим ходом* (Коцюб., III, 1956, 403); // *перен., розм.* Докладати великих зусиль, щоб перевести в наступний клас. *Данько полегшено зітхнув. Серафима Іванівна не присоромила його, хоча й учився він найгірше з усіх учнів класу. Вже два роки в сьомому. Оце ледь-ледь перетягли його у восьмий клас* (Мокр., Острів.., 1961, 5).

Перетяга́ти (перетя́гувати, перетягти́, перетягну́ти) на свою́ (його́ *і т. ін.*) **сто́рону (на свій, наш** *і т. ін.* **бік)** *кого* — зробити кого-небудь своїм прибічником, прихильником, помічником у справах *Жила у діда.. Я надіюсь перетягти знов на його сторону дядину* (Л. Укр., V, 1956, 420); — *Затягати по судах він* [пан] *зможе. Зуміє дістати брехливих свідків, суддів перетягнути на свій бік* (Стельмах, I, 1962, 351).

2. *перен., розм.* Жити певний час у біді, злиднях. — *А може, в кого трісочок або кізячків випрошу, буде чим у хаті прокурити. Так і перетяену через зиму, — аби через свята!* (Мирний, IV, 1955, 287).

3. *також без додатка.* Виявлятися тяжчим за кого-, що-небудь вагою; переважувати. * Образно. — *Ти назвеш мене, мабуть, несправедливою. Що ж! Справедливість не має серця. Вона врівноважує, а серце завжди перетягує на один бік, воно, як тобі відомо, зліва* (Загреб., Диво, 1968, 660); // *перен.* Бути, виявлятися сильнішим за іншого, інших. *Мовби два віки зіткнулися тут між собою: вік волів і вік рейок залізних. Хто кого перетягне, хто кого пересилить?* (Гончар, II, 1959, 122).

4. *розм.* Тягати все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. — *Всю перезву по одному перетягали до пристава в стан. Багатьом уже пристав і морди побив: все допитується, що казав учитель на весіллі* (Вас., IV, 1960, 33); *Коли вони з Ірмою на нову квартиру перебиралися, батько мало не всі книжки перетягав їм на п'ятий поверх* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 11).

5. Туго зв'язувати, стягати. *Вона.. простягла долонею вверх руку — важку руку з пухкими і короткими пальцями. Кілька перснів перетягало їх у різних місцях, і пальці нагадували сардельки* (Собко, Скеля.., 1961, 18); *Вони розбили всю постіль пополовині: перетягли шнурками перину й одну подушку й сокирою розрубали якраз пополовині* (Н.-Лев., I, 1956, 401); — *Годі, доню! — каже Шрам. — Слізьми рани не залічиш. Дай лиш ми перетягнем її поясом* (П. Куліш, Вибр., 1969, 108); // Здавлювати горло, душити (про хворобу або переживання); // *безос. За дверима ні звуку. Його*

горло перетягло кліщами, і він ледве прошепотів: «Гюлле» (Досв., Гюлле, 1961, 78).

6. Натягати сильніше, ніж слід. *Перетягнути тятиву лука;* // Переходити в чому-небудь за встановлені, звичайні норми, терміни. — *Цей дід.. не швидко розсиплеться,— сказав Леонід Семенович.— Дотягне до ста років,— обізвалась Сусана Уласівна.— А може, ще й за сто перетягне,— сказала Ватя* (Н.-Лев., IV, 1956, 115); *Сів* [Заруба] *за стіл з самого краю, біля Сагайдака, тихо спитав: — Я дуже затягнув* [промову]? .. — *Не дуже. Двадцять хвилин перетягнув* (Кучер, Трудна любов, 1960, 462).

◇ **Перетягáти (перетягтú) струнý** — доводити до того, що немає більше сили, можливості терпіти, зносити що-небудь. [Петерсон:] *Макаров! . Я вам не раджу перетягати струну. Вона й так уже натягнута вами через край. Я вас ще раз питаю: де список?* (Галан, I, 1960, 432); *Перетяг струну опришок. Рвонув сорочку на грудях — і, мов ужалена змією, скочила Маруся на ноги* (Хотк., II, 1966, 122).

7. *рідко.* Вимовляти протяжно (слова, звуки). — *Хм. Бачите, пане Мериносе,— перетягуючи слова, ніби шукаючи відповіді на них у своїй голові, промовив Хапчук* (Досв., Вибр., 1959, 148).

8. *спец.* Перебробляти, перешивати з більшого на менше (про шкіряне взуття). *Парасі чоботи таки справили. Померла навесні бабуся, з їхніх старих шкарбанів перетягли на Парасю* (Вишня, II, 1956, 285); *Ягор возив часом Васі різний простий харч, навіть чоботи із своїх старих перетягнув* (Коп., Вибр., 1953, 432).

ПЕРЕТЯГÁТИСЯ, áюся, áєшся *і* **ПЕРЕТЯГУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕТЯГТИ́СЯ** *і* **ПЕРЕТЯГНУ́ТИСЯ,** тягнýся, тя́гнешся, *док.* 1. *розм.* Повільно долати простір; простягатися від чогось до чогось. *Часом добачить* [Параска], *як між дрібним білим камінням перетягнеться шовкова чорно-золотиста гадина* (Коб., I, 1956, 471).

2. Туго затягуватися чим-небудь. *Юхим хмуро слухав Муху. Потім підвівся, одяг свиту й туго перетягся поясом* (Головко, II, 1957, 294).

3. Натягатися сильніше, ніж слід; // *перев. у сполуч. із сл.* струна. *перен.* Доходити до того, що немає більше сили, можливості зносити, терпіти що-небудь. *Гаркали* [опришки] *один на одного, погана лайка туманом висіла в повітрю* [повітрі], *чувся запах крові. Перетягнися й тріснути одна якась струна — і все закінчиться загальною бійкою* (Хотк., II, 1966, 225).

4. *тільки недок.* Пас. до **перетягáти** і **перетя́гувати.** *На вокзалі — лемент гудків: успішно перетягаються паровики й вагони на лівий берег Дніпра* (Еллан, II, 1958, 42).

ПЕРЕТЯ́ГНЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перетягти́**; // **перетя́гнено,** *безос. присудк. сл. З буксира кинули тонкий лінь, за ним на пароплав було перетягнено солідний сталевий трос* (Ю. Янов., II, 1954, 94); *Підвода* [з сіном] *приїхала — цілий фургон. Ще зверху й рублем перетягнено* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 98).

ПЕРЕТЯГНУ́ТИ *див.* **перетягáти.**

ПЕРЕТЯГНУ́ТИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перетягнýти.** *Густий серпанок, спускаючись трохи не до долу, закрив її повний стан, не перетягнутий, не змучений давлячими корсетами* (Н.-Лев., I, 1956, 144); *Напівзайська форма — чоботи, галіфе, гімнастьорка без відзнак, перетягнута навхрест ременями..,— надавала йому вигляду грізного вояки* (Баш, Надія, 1960, 131); *Він стурбовано оглянув перетягнутий шворкою пакунок* (Речм., Весн. грози, 1961, 83); *Боровикові раптом забракло повітря. Все ще тримаючи себе на туго перетягнутих, от-от урветься, віжках, він процідив крізь зціплені зуби: — Та я вас зараз...* (Собко, Справа.., 1959, 215); // **перетя́гнуто,** *безос. присудк. сл. Федя йшов поволі до місця переправи, де з берега до берега було перетягнуто міцний сталевий трос* (Трубл., I, 1955, 97).

2. *у знач. прикм.* Тонкий в одному місці. — *Він чоботом втиснув її* [осу] *у м'яку землю і косо подивлявся, як вона покалеченими крильцями хотіла вирвати з грунту своє перетягнуте тільце* (Стельмах, II, 1962, 137); // Туго затягнутий у талії. *Перетягнуте плаття.*

ПЕРЕТЯГНУ́ТИСЯ *див.* **перетягáтися.**

ПЕРЕТЯГТИ́ *див.* **перетягáти.**

ПЕРЕТЯГТИ́СЯ *див.* **перетягáтися.**

ПЕРЕТЯ́ГУВАТИ *див.* **перетягáти.**

ПЕРЕТЯ́ГУВАТИСЯ *див.* **перетягáтися.**

ПЕРЕТЯ́ЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* Діспр. пас. мин. ч. до **перетя́жити.** *Він тепер такий перетяжений працею.., що та його колишня страсть зовсім завмирає* (Коб., I, 1956, 310).

ПЕРЕТЯ́ЖИТИ *див.* **перетя́жувати.**

ПЕРЕТЯ́ЖКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перетягáти, перетягти́** і **перетягáтися, перетягти́ся** та її наслідки. *Сильний сонячний пригрів нерідко спричинює у сіянців дуба грибну хворобу, яка має назву перетяжки кореня* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 220).

2. Дуже тонке, звужене місце. *У деяких перетинчастокрилих черевце майже зрослося з грудьми (пильщики), в інших воно сполучається з грудьми тоненькою, ніби стебло, перетяжкою* (Шкідн. поля.., 1949, 108); // Те, чим що-небудь перетягується.

ПЕРЕТЯ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕТЯ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех., рідко.* Те саме, **що переобтя́жувати.**

ПЕРЕТЯ́ТИ *див.* **перетинáти.**

ПЕРЕТЯ́ТИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перетя́ти.** *Гори й горби, перетяті глибокими долинами та балками, неначе грали в хрещика* (Н.-Лев., IV, 1956, 170); *Це був ще дуже кволий, з перетятою шрамом бровою, вже літній і, видно, буваний воїн* (Баш, На.. дорозі, 1967, 92); *У цей час стало відомо, що шлях на Харків уже перетятий німецькими танками* (Гончар, IV, 1960, 43); *У порівн. *Мов ножем перетятий, урвався рик звіра, і він повалився трупом на землю* (Фр., VI, 1951, 16); // **перетя́то,** *безос. присудк. сл. Південний Буг перетято кам'яною греблею* (Кучер, Засвіт. вогні, 1947, 60).

2. *у знач. прикм.* Який перетято. *Хряснув у землі перетятий корінь* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 30); — *Мамо, хто це зробив? — показував він на перетятий трос* (Трубл., I, 1955, 103).

ПЕРЕТЯ́ТИСЯ *див.* **перетинáтися.**

ПЕРЕТЬОХКУВАТИСЯ, усться, *недок.* Тьохкати (про солов'їв, що співають у різних місцях, недалеко один від одного). *Солов'ї, ці невтомні співці весни і кохання, заливисто перетьохкуються у вербах* (Гончар, II, 1959, 245).

ПЕРЕУКЛАДÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переуклада́ти.** *Від моменту переукладання зазначених договорів будинки, що є на цих ділянках, вважаються належними зазначеним кооперативам на праві власності* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 17).

ПЕРЕУКЛАДÁТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПЕРЕУКЛÁСТИ,** áду, áде́ш, *док., перех.* Укладати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕУКЛАДÁТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **переуклада́ти.**

ПЕРЕУКЛÁСТИ *див.* **переуклада́ти.**

ПЕРЕУЛАШТÓВУВАННЯ *див.* **перевлаштóвування.**

ПЕРЕУЛАШТÓВУВАТИСЯ *див.* **перевлаштóвуватися.**

ПЕРЕУЛАШТУВА́ННЯ *див.* **перевлаштува́ння.**

ПЕРЕУЛАШТУВА́ТИ *див.* **перевлаштóвувати.**

ПЕРЕУЛАШТУВА́ТИСЯ *див.* **перевлаштóвуватися.**

ПЕРЕУ́МИТИ, млю, миш; *мн.* переýмлять; *док., діал.* Примусити змінити думку, погляди, перекопуючи в чому-небудь. — *Ти мок серце розвеселила, Марусечко! — дякує Катря. — Дуже вже мені було важко... хоч мене ніхто не переумить, та слова тії мене ображали...* (Вовчок, I, 1955, 210).

ПЕРЕУПАКÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕУПАКУВА́ТИ,** ýю, ýєш, *док., перех.* Упаковувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕУПАКÓВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **переупакóвувати.**

ПЕРЕУПАКУВА́ТИ *див.* **переупакóвувати.**

ПЕРЕУСВІДÓМИТИ, млю, миш; *мн.* переусвідóмлять; *док., перех.* Усвідомити заново, інакше. *Виявляється, не просто «погуляти по морозцю» ходив Качалов, а продумувати, переусвідомити, вдосконалити на самоті свою трактовку поезії!* (Рильський, III, 1956, 327).

ПЕРЕУСВІДÓМЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переусвідóмити.**

ПЕРЕУСВІДÓМЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переусвідóмити.** *Переусвідомлення, розширення і звуження значення слів — важливі засоби збагачення і змін у лексичному фонді,— не пов'язані, в основному, з морфологічними змінами* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 345).

ПЕРЕУСТАТКÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переустаткувáти.** *Наступного дня два свердлувальні верстати були переустатковані на новий лад, і Провора вже розточував на них великі деталі* (Донч., III, 1956, 405); *Зайшли до громадської їдальні. Вона була влаштована у переустаткованому тепер, посвітлілому.. поверсі* (Мас., Під небом.., 1961, 74); // **переустаткóвано,** *безос. присудк. сл. До того ж наступної весни будиночок у Хімках буде переустатковано під дачу* (Дмит., Розлука, 1957, 94).

ПЕРЕУСТАТКÓВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переустаткóвувати.**

ПЕРЕУСТАТКÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕУСТАТКУВА́ТИ,** ýю, ýєш, *док., перех.* Устатковувати заново, по-іншому. *Він* [завод] *ще може довго й добре служити радянському народу і справі соціалізму. Переустатковувати його ще рано* (Шовк., Інженери, 1956, 77); *Вони* [сталеплавильники] *переустаткували завантажувальні машини, збільшили місткість мульд* (Рад. Укр., 14.IV 1959, 1).

ПЕРЕУСТАТКÓВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **переустаткóвувати.** *Відразу ж після того, як буде зібрано хліб, зернові комбайни переустатковуватимуться для механізованого збирання кукурудзи* (Рад. Укр., 14.VI 1961, 1).

ПЕРЕУСТАТКУВА́ТИ *див.* **переустаткóвувати.**

ПЕРЕУ́ЧЕНИЙ, ПЕРЕВЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переучи́ти** і **перевчи́ти.** *Учений-перевчений, він був, до певної міри, послідовником алхімії арабської* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 407).

ПЕРЕУЧИ́ТИ *див.* **переýчувати.**

ПЕРЕУЧИ́ТИСЯ *див.* **переýчуватися.**

ПЕРЕУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переýчувати** і **переýчуватися.** — *Потім курси по переучуванню таких гавриків, як я. Були там серед нас і майори, й капітани — всі переучувались на цивільний кшталт...* (Гончар, Тронка, 1963, 72).

ПЕРЕУ́ЧУВАТИ, ую, уєш *і* **ПЕРЕВЧА́ТИ,** áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕУЧИ́ТИ,** учý, ýчиш *і* **ПЕРЕВЧИ́ТИ,** чý, чи́ш, *док., перех.* 1. Учити кого-небудь заново, по-іншому. *А потім, помовчавши, додав* [батько]:— *щось багато ми його учили, коли б ще не прийшлося переучувати!* (Мирний, IV, 1955, 39); — *Викопав Каргата десь Каринський, а переучувати його доведеться мені.* — *Валентин Модестович зітхнув* (Шовк., Інженери, 1956, 14); — *Я з мужика вийшов.. Для нього душу свою готовий вивернути, і ти мене не перевчай* (Тют., Вир, 1964, 105); *Що мати навчить, то й батько не перевчить* (Укр.. присл.., 1955, 126); [Є ф р о с и н а:] *Ой господи, яка кумпанія!..* [Г о р п и н а:] *Вже яка є кумпанія, така й буде. Ви вже нас не перевчите* (Н.-Лев., II, 1956, 480).

2. Учити що-небудь ще раз, повторно.

3. Учити кого-, що-небудь більше, ніж слід.

4. Учити всіх або багатьох. — *Та що вже будемо робить — Самому всіх не перевчить!* (Гл., Вибр., 1951, 35); [Д а н и л о т а Я р и л о *(перестали битись):*] *Ой господи! Скільки ж то вона* [вчителька] *дітей перевчила: може, сотні зо дві!..* (Григ., Вибр., 1959, 470).

5. *розм.* Вивчати все або багато чого-небудь. — *Так не можна: одній душі перевчити всю науку. Треба всім потрошки — бо то хліб,— повчала* [бабка] (Кач., II, 1958, 32).

ПЕРЕУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і* **ПЕРЕВЧА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕУЧИ́ТИСЯ,** учýся, ýчишся *і* **ПЕРЕВЧИ́ТИСЯ,** чýся, чи́шся, *док.* 1. Учитися заново, по-іншому. *Любий дядьку!.. Чи то Рада вже переучується по-болгарськи?* (Л. Укр., V, 1956, 31); [Т а р а с:] *Вибачте, професоре.. Нам бажано, щоб професор не тільки сивів, а й переучувався на радянській кафедрі* (Мик., I, 1957, 163); *Перший, після п'ятилітньої перерви, рік на фабриці був дуже трудний.., декваліфікувалася Марта, і їй доводилося перевчатися знов* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 271); — *Зустрів знайомого льотчика.. Той льотчик раніше був піхотою, а потім перевчився* (Перв., Дикий мед, 1963, 482).

2. *розм.* Учитися більше, ніж слід; перевтомлюватися від довгого і старанного навчання.

◇ **Переýчуватися (перевча́тися, переучи́тися, перевчи́тися) на оди́н бік** — діставши освіту, стати зарозумілим або, не зважаючи на освіту, не мати потрібного культурного рівня. *Вона часто нарікала матері на Грицька, казала, що він перевчився на один бік, так що навіть не хоче їй вклонятися* (Вас., I, 1959, 159).

3. *тільки недок.* Пас. до **переýчувати** і **перевча́ти.**

ПЕРЕУЩІЛЬНИ́ТИ *див.* **переущі́льнювати.**

ПЕРЕУЩІЛЬНИ́ТИСЯ *див.* **переущі́льнюватися.**

ПЕРЕУЩІ́ЛЬНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕУЩІЛЬНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., перех.* Заселяючи людьми, ущільнювати більше, ніж слід (приміщення).

ПЕРЕУЩІ́ЛЬНЮВАТИСЯ, юся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕУЩІЛЬНИ́ТИСЯ,** ню́ся, ни́шся, *док.* 1. *розм.* Переущільнювати своє приміщення.

2. *тільки недок.* Пас. до **переущі́льнювати.**

ПЕРЕФАРБÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕФАРБУВА́ТИ,** ýю, ýєш, *док., перех.* 1. Фарбувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Я все так перефарбую, перешию, що..* [ніхто] *не пізнає...* (Ю. Янов., I, 1954, 191); *Заходився* [Кучугура] *причепурювати дім: віконниці та двері перефарбував у веселіший світло-голубий колір, а паркан у зелений* (Чорн., Красиві люди, 1961, 29); * Образно. — *Там якісь славні, дивні чарівники фарбарі перефарбували, перемалювали.. бідне пожовкле листя, намалювали.. рожі та фіалки, повимальовували пишні взорці* (Н.-Лев., IV, 1956, 232);

Юрбляться вони [літа] *навколо мене, Хочуть перестроїти струну — Все моє неторкано зелене Перефарбувать на сивину* (Бичко, Простота, 1963, 9).

2. *перен.* Змінювати свою думку про що-небудь або свої погляди, переконання. *Під впливом того оповідання він почав звільна перефарбовувати цілий образ, котрий утворив собі був* (Фр., VII, 1951, 106).

3. Фарбувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕФАРБО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕФАРБУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Набувати іншого кольору, відтінку. * Образно. *Невеличке повітове місто В. перефарбувалося в захисний колір «хакі»* (Кач., II, 1958, 56).

2. *перен.* Змінювати свої погляди і переконання, звичайно прибираючи іншого зовнішнього вигляду. *Козацька старшина після скасування Запорозької Січі, одержавши у довічну власність землі і титул російського дворянства, приймала інші звичаї і мову, спішно перефарбовувалася, щоб ніщо не нагадувало її українського походження* (Мист., 4, 1969, 32); *Загинули* [під кінець 1906 року] *революціонери Гузаков, Литвинцев і багато інших, яких не задумалися видати всілякі елементи, що вагалися або ж перефарбувалися у чорний колір* (Тич., III, 1957, 231); // Удавати з себе прихильника кого-, чого-небудь, приховуючи свої справжні погляди. *Дехто* [з фашистських катів] *сховався.., перелицювавшися, перефарбувавшись, а то й не особливо.. криючись. А тут їх знайдено і розкрито.. через два десятки років* (Коз., Листи.., 1967, 292); *Мова йде не про тих літераторів, для яких лозунг народності в лише засобом пристосуватися до умов політичного і ідеологічного ринку Їх «народність» викликана страхом перед народом, тобто тією ж причиною, під тиском якої і сам сучасний капіталізм ладен перефарбуватися в народний* (Талант.., 1958, 197).

ПЕРЕФАРБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перефарбува́ти.** *Перефарбуванням слів можна, зрозуміло, нагодувати або обманути тільки дурня* (Ленін, 37, 1973, 188).

ПЕРЕФАРБУВА́ТИ *див.* **перефарбо́вувати.**

ПЕРЕФАРБУВА́ТИСЯ *див.* **перефарбо́вуватися.**

ПЕРЕФАСО́НИТИ *див.* **перефасо́нювати.**

ПЕРЕФАСО́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕФАСО́НИТИ,** ню, ниш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Змінювати фасон чого-небудь, шити за іншим фасоном.

2. Переробляти, змінювати зовнішню форму чого-небудь.

ПЕРЕФО́РКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перефо́ркуватися** і звуки, утворювані цією дією.

ПЕРЕФО́РКУВАТИСЯ, ується, *недок.* Форкати (про коней, що перебувають у різних місцях, недалеко один від одного).

ПЕРЕФОРМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переформува́ти.** *Червонокозацька дивізія однією з перших була нагороджена Червоним прапором. Згодом вона була переформована в кавалерійський корпус Червоної Армії* (Рад. Укр., 3.II 1960, 4); // **переформо́вано,** *безос. присудк. сл. Виявилось, що Таврійський повстанський полк.. уже давно переформовано в бригаду* (Гончар, II, 1959, 221).

ПЕРЕФОРМО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переформо́вувати.**

ПЕРЕФОРМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕФОРМУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Формувати заново, по-іншому. *Розум старої людини хоче переформувати клітини своїх сімдесяти років на молодий лад. Іноді йому щастить, і його молоде «я» рухає думку* (Ю. Янов., II, 1958, 32).

ПЕРЕФОРМО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕФОРМУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Формуватися заново, по-іншому. *Іншомовні звукосполучення переформовуються, пристосовуючись до інших, найближчих до них у звуковому відношенні* (Мовозн., XVI, 1951, 33); *Бармаш виступав з думкою про наступ, у який цієї ж ночі ринуть.. свіжі сили, даючи змогу їм, тим, що прийняли перший удар, переформуватися* (Коз., Гарячі руки, 1960, 142).

2. *тільки недок.* Пас. до **переформо́вувати.** *Чимало військових, вантажних поїздів переформовувалися на станції* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 84).

ПЕРЕФОРМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переформува́ти.** *В купе у Щорса завжди було людно. Сюди приходили командири полків, і він з ними обмірковував плани переформування полків у бригади* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 68); *В тилу, на переформуванні, на відпочинку він був добрим господарем* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 96).

ПЕРЕФОРМУВА́ТИ *див.* **переформо́вувати.**

ПЕРЕФОРМУВА́ТИСЯ *див.* **переформо́вуватися.**

ПЕРЕФРАЗО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перефразо́вувати.** *Андрій Малишко просто-таки закоханий у Шевченкову поезію. Він не наслідує її, але подекуди вдається до одвертого цитування й перефразовування* (Рильський, III, 1956, 257).

ПЕРЕФРАЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕФРАЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Передавати чиї-небудь слова, висловлювання, дещо змінюючи форму, а часом і зміст викладу. *Царатові хотілось, щоб од молдаванина й до фінна, перефразовуючи вираз Шевченка, геть на всіх язиках все мовчало* (Тич., III, 1957, 56); *Архип Логвинович хоч був важким на підйом до роботи, але поговорити любив.. Повторявся, одне й те ж тричі перефразовував* (Збан., Переджнив'я, 1960, 310); *Дейнека нарочито перефразував листа, щоб більше збудити заздрощів* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 5).

ПЕРЕФРАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перефразува́ти** та її наслідки. *Широкою популярністю в роки Великої Вітчизняної війни користувалися переробки і перефразування пісні «Розпрягайте, хлопці, коні»* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 11).

ПЕРЕФРАЗУВА́ТИ *див.* **перефразо́вувати.**

ПЕРЕХАМА́РКАТИ *див.* **перехама́ркати.**

ПЕРЕХАМНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.*, *розм.* Перекусити нашвидкуруч, похапцем; перехопити (у 9 знач.). *Пронеслась чутка, що орда підступає; зібрався чоловік, щоб з'їхать у друге місце, і ввійшов у хату перехамнуть* (Номис, 1864, № 12000); — *То сідайте, поки нікого нема, та хоч перехамніть трішки...* (Кучер, Прощай.., 1957, 267).

ПЕРЕХАПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.*, *чим і без додатка, розм.* Забрати, схопити всіх або багатьох одного за одним. — *А мені яке діло? Хоч нехай усіх вас перехапають сі розбишаки!..* (П. Куліш, Вибр., 1969, 101); *В той же день перехапали* [фашисти] *робіткомівців на чолі з механіком Приваловим* (Гончар, II, 1959, 32); [Котовський:] *Та вас же, таких орлів, як курчат руками перехапати можна!* (Мокр., П'єси, 1959, 48).

ПЕРЕХАРАМА́РКАТИ і **ПЕРЕХАМА́РКАТИ,** аю, аєш, *док.*, *перех.* і *без додатка, розм.* Те саме, що **промо́мрити.** *Діловитий піп почав з молитви, та коли помітив, що навіть шапки мало хто скинув з голови,* — *поквапно перехарамаркав сяте слово й почав з діла* (Ле, Наливайко, 1957, 175); — *Адже й я вчилась читати, а тепер ніколи й помолитись по книжці, перехамаркаєш молитви напам'ять, та й годі* (Н.-Лев., III, 1956, 164).

ПЕРЕХВАЛИ́ТИ *див.* **перехва́лювати.**

ПЕРЕХВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕХВАЛИ́ТИ,** хвалю́, хва́лиш, *док., перех. і без додатка.* Хвалити більше, ніж слід. — *Я й зараз мицна. Ти не перехвалюй мене, Юрку* (Томч., Жменяки, 1964, 175); [Передерій:] *Василь Трохимович?.. Самий справедливий законник!* [Храпко:] *Спасибі вам... Гляді́ть тільки не перехвалі́ть* (Мирний, V, 1955, 123); *Фашисти свої сили перехвалили, а їх б'ють, як і били* (Укр., присл., 1955, 422).

◇ **Перехва́лювати (перехвали́ти) на оди́н бік** — надмірно вихваляючи, псувати кого-небудь. *Усі тітки, дядини та кузинки пестили Настусю, мазали її та хвалили, аж перехвалювали на один бік* (Н.-Лев., IV, 1956, 228); [Зачепиха:] *Спасибі тобі, мій синочку. От і кажуть, що товариство перевелось!* [Іван:] *Та ну-бо вже, не хваліть, а то перехвалите на один бік!* (Кроп., I, 1958, 107).

ПЕРЕХВА́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.* 1. *розм.* Занадто хвалитися (один перед одним) або передавати чию-небудь похвальбу. *Ловці йшли тепер геть-геть веселіше, перехвалюючися своєю відвагою й силою* (Фр., VI, 1951, 14); [Конон:] *Правда, що я тобі похвалився, але ж не затим, щоб ти перехвалювався...* (Кроп., II, 1958, 442).

2. Пас. до **перехва́лювати.**

ПЕРЕХВА́Т, у, *ч., розм.* 1. Звужене місце навколо чого-небудь; звуження. *Шатровому перекриттю восьмерика зовні надається декоративної форми низького й широкого купола з невеликим перехватом біля основи* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 44).

2. Талія, а також звужена частина одягу на місці талії. *Та така тонка* [Мася] *в перехваті, аж страшно, щоб не звихнулась* (Свидн., Люборацькі, 1955, 72); *Голубу сорочку у перехваті підперезано матер'яним поясом з китицями* (Шиян, Гроза.., 1956, 17); *Світла шовкова кофта з тугим перехватом у талії, довга широка спідниця.. надавали дорідній постаті пишності, грайливості* (Баш, Надія, 1960, 210).

ПЕРЕХВИЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех.* 1. Викликати у кого-небудь надзвичайно сильне хвилювання. *Сахно ж не спалося. Враження дня перехвилювали і втомили її* (Смолич, I, 1958, 77).

2. Схвилювати всіх або багатьох.

ПЕРЕХВИЛЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док.* 1. Зазнати надзвичайно сильного хвилювання (про кого-небудь) або дуже похвилюватися (про всіх або багатьох). *Ми дуже перехвилювались, проте речі на станції тій знайшли, та не всі* (Коцюб., III, 1956, 338); *Вона була стомлена, почервонілі очі та ніс свідчили про те, що жінка перехвилювалась* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 242); *Зовсім перехвилювалися, втратили сон Василинчині дівчата* (Коз., Листи.., 1967, 164).

2. Перестати хвилюватися. *Бочка сподівався, навіть вірив, що Онохрій Литка перехвилюється й не піде на підпал* (Епік, Тв., 1958, 248).

ПЕРЕХВИЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перехвилюва́ти.** — *Чого причепилися до жінки? — втручається Панько. — Така вона перехвильована, хіба розумієш, що каже!* (Ю. Яков., I, 1954, 182); *Пізно вночі змучена, перехвильована, промокла ледь не до сорочки Надійка дісталася до гуртожитку* (Коз., Листи.., 1967, 229).

ПЕРЕХВОРІ́ТИ *і діал.* **ПЕРЕХОРІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. Перенести яку-небудь хворобу, прохворіти якийсь час. [Бичок:] *Кажуть, що Христя заслабла і не встає, зовсім немощна... Та нехай лучче перехворіє, ніж піде за обідраного злидня!..* (Кроп., I, 1958, 467); *Хоч Кузьма після того таки перехворів, температуру йому нагнало, і нога була, як колода, але, бач, вижив* (Гончар, Тронка, 1963, 31); *Люди, які вже перехворіли на* [інфекційний] *гепатит, стають імуностійкими і більше не хворіють на цю хворобу* (Наука.., 2, 1958, 55); // *перен.* Особливо гостро пережити яке-небудь горе, якусь неприємність. *Погомоніти уволю може* [стара] *тільки з оцією худобиною, яка аж перехворіла, коли старого забрали в тюрму* (Стельмах, I, 1962, 611).

2. Перенести багато чи кілька хвороб; перенести яку-небудь хворобу (про всіх або багатьох).

ПЕРЕХИ́БИТИ *див.* **перехи́блювати.**

ПЕРЕХИ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕХИ́БИТИ,** блю, биш; *мн.* перехи́блять; *док., діал.* Помилятися.

ПЕРЕХИ́ЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перехили́ти.** *В чарку вогнисту з перехиленої пляшки сипалось фіалково-гаряче та сріблясто-зелене вино* (Тич., III, 1957, 32); *Сонце висіло ще на середині неба, злегка лише перехилене в один бік* (Вільде, На порозі, 1955, 54).

ПЕРЕХИЛИ́ТИ *див.* **перехиля́ти.**

ПЕРЕХИЛИ́ТИСЯ *див.* **перехиля́тися.**

ПЕРЕХИ́ЛЮВАТИ *див.* **перехиля́ти.**

ПЕРЕХИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і діал.* **ПЕРЕХИ́ЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕХИЛИ́ТИ,** хилю́, хи́лиш, *док., перех.* 1. Згинаючи, змінювати пряме положення кого-, чого-небудь на похиле. *Ухопив той панич дівчину за стан, та й тисне, через руку перехиляє* (Вас., I, 1959, 269); *Перехилював* [опришок] *за стан навзнак, ляв* [Марусі] *смердючий напій у зуби* (Хотк., II, 1966, 145); // Схиляти голову. *Перехиляла* [Всжбова] *голову, говорила м'яко, наче молоко цідила* (Тудор, Народження, 1941, 40); *Перехиливши з покорою набік голову та витріщивши на Замфіра перелякані, благаючі очі, він невиразно белькотав: — То не я... Я нічого не винен...* (Коцюб., I, 1955, 212); *Баба примикала очі і перехилювала.. голову* (Черемш., Тв., 1960, 40).

2. Нахиляти що-небудь, ставити, встановлювати не прямо, а похило, боком і т. ін. *Вона стрибала навколо мами і весь час перехиляла ляльку, примушуючи її говорити* (Забіла, Катруся.., 1955, 11); *Якась із них* [хвиль] *зненацька підкотилася, перехилила набік контейнера* (Логв., Давні рани, 1961, 47); // Надягати під певним кутом (перев. головні убори). *Голову ніс* [Ромка] *високо і капелюх перехилив трохи набік* (Мак., Вибр., 1954, 261); // Нахиляти посуд, щоб вилити з нього рідину. *Молодиця вносить з комірчини полумисок капустяного розсолу і обережно перехиляє над ним пляшку з олією* (Стельмах, I, 1962, 380); *Випили й закусили. О. Хведор перехилив порожню пляшку над чаркою* (Н.-Лев., I, 1956, 123); *Вони жадібно пили воду, заломивши голови й перехиливши тикви до рота* (Смолич, I, 1947, 118).

Перехили́ти до дна — те саме, що **Ви́пити до дна** (*див.* **дно**); **Перехиля́ти (перехили́ти) ча́рку (ке́лешок, по ча́рці** *і т. ін.*) — пити алкогольні напої. *На Смика він прицілився. Що любить Смик? ..Перехиляє чарку чи ні?* (Руць, Гомін.., 1959, 40); *Перепочити коням слід було, А мандрівцям перехилить по чарці І закусити щукою* (Рильський, III, 1961, 299).

ПЕРЕХИЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПЕРЕХИЛИ́ТИСЯ,** хилю́ся, хи́лишся, *док.* 1. Нахилятися, згинаючи тіло; зігнувшись наперед, перевисати через що-небудь. *Перехиляюся за стіну і сміюсь до дитини* (Коцюб., II, 1955, 409); *У неї була й хата славна, ..і скрині такі на колесах, що було перехилишся та й дна рукою не достанеш* (Вовчок, I, 1955, 279); *Людина, перехилившись корпусом уперед, протискалась крізь дужий вітер з дощем, раз по раз хапаючись за загорожу,*

щоб не впасти (Досв., Вибр., 1959, 164); *Валентин Модестович схопився, перехилився через стіл, торкнувся губами до чола дружини* (Шовк., Інженери, 1956, 13); // Схилятися до кого-, чого-небудь. *Перехиляється* [Степан Васильович] *до вікна і побіля церковної огорожі бачить, як саме лихо, тарантас пристава* (Стельмах, I, 1962, 591); *Вона, трохи перехилившись у бік до Михайла Михайловича, усміхалась і кокетувала* (Сміл., Сад, 1952, 189); *Стиснутими в кулаки руками вона обіперлася об стіл, перехилилася до самого Вільгельмового обличчя* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 162).

2. Нахилятися в один бік, ставати не прямо, а похило, боком і т. ін. (про предмети). *Кулак впав на край стола. Стіл перехилився набік* (Н.-Лев., IV, 1956, 167); *Але ще на тому не був кінець, бо щойно відійшли ми від кашиці, як дараба злізла на якусь здоровенну каменюку і вся перехилилася* (Хотк., II, 1966, 392); // Бути одягненим під певним кутом (перев. про головні убори). *Висока сива шапка з решетилівських смушків, перехиляючись набакир, натякала про парубоцьку вдачу...* (Мирний, II, 1954, 32); * Образно. *Біля ганку на двох обтиканих кілками стовпцях молодюватно набакир перехилились глечики* (Стельмах, I, 1962, 233); // Перегинаючись, виходити за межі чого-небудь, звисати з чогось. *Пучок оббитого вітрами колосся перехилився через гребінь стріхи* (Стельмах, На.. землі, 1949, 216); *Данилко брів, спостерігаючи, як неймовірно росли на небі білі вишневі дерева* [хмарин], *аж перехилився по цей бік* (Ю. Янов., II, 1958, 186); * Образно. *Осінній вечір, нерівно перехиляючись підхмареними краями, трепетно опустився на поле* (Стельмах. I, 1962, 630).

3. Опускатися, схилятися до горизонту (про сонце, місяць і т. ін.). *Вже сонце перехилилось через небесний обруч, коли дівчина повертається від учительки* (Вільде, На порозі, 1955, 196).

4. Хилитатися з боку на бік. *Покотило гнав емку, вона різко перехилялася на кожному розі і високо підстрибувала, коли колесо налітало на щось* (Голов., Тополя., 1965, 392).

5. *тільки недок., рідко.* Те саме, що **перева́люватися**[1] 2. *Ходить він так, як дід Танасій,— повагом, легенько перехиляючись із одного боку на другий* (Вас., I, 1959, 267); *Катерина.. повільно, перехиляючись, як гуска, то на один, то на другий бік, плавала по кімнаті* (Коцюба, Нові береги, 1959, 447); * Образно. *Вгору* [по транспортеру] *повзли цеглини одна за одною, перехиляючись, тупцюючись на місці* (Коп., Вибр., 1948, 8).

ПЕРЕ́ХИЛЬЦЕМ, *присл., розм.* Те саме, що **перева́льцем.** *О. Василь ходив перехильцем по хаті, заклавши руки в кишені підрясника* (Коцюб., I, 1955, 323).

ПЕРЕ́ХИЛЬЦІ, *присл., розм.* Те саме, що **перева́льцем.**

ПЕРЕХИТНУ́ТИ, ну́, пе́ш, *док., перех., розм., діал.* Однокр. до **перехи́тувати.**

ПЕРЕХИТНУ́ТИСЯ, ну́ся, пе́шся, *док., розм.* Однокр. до **перехи́туватися.** *Десь.. якась вибоїна попалась, віз перехитнувся на Йванів бік* (Фр., I, 1955, 140); *Перехитнувся на стільці і вишкірив ікласті зуби Батюга* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 148).

ПЕРЕХИТРИ́ТИ *див.* **перехитро́вувати.**

ПЕРЕХИТРО́ВУВАТИ, ую, усш, *недок.,* **ПЕРЕХИТРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш і **ПЕРЕХИТРИ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док., перех.* Перевершувати кого-небудь хитрощами; виявлятися хитрішим за кого-небудь. — *То це ти й мене перехитрувала? Мене, старого, досвідного? — крикнув батько* (Н.-Лев., IV, 1956, 351); *Нарешті, ми придумали: за найкращу втечу треба визнати ту, за якої не треба рушати з місця. Тільки таким чином можна перехитрувати Цопкофа* (Ю. Янов., II, 1954, 29); *Так, значить, можна смерть перехитрити, І хоч не жити справді на землі, Та все ж себе частину тут покинуть І частку ту, ім'я, зробить безсмертним* (Сам., I, 1958, 84); *У порівн. *Вона вмерла тихо, наче всіх перехитрила і непомітно зникла з цього страшного пекла...* (Гур., Наша молодість, 1949, 18).

Перехитри́ти себе́ само́го (саму́, сами́х) — хитрощами, виявляти свої наміри або помилятися в розрахунках. — *Так, тату! Ти дуже хитрий, такий хитрий, що аж себе самого перехитрив!* (Фр., VI, 1951, 72).

ПЕРЕХИТРУВА́ТИ *див.* **перехитро́вувати.**

ПЕРЕХИ́ТУВАТИ, ую, усш, *недок., перех. і чим.* 1. *розм.* Нахиляти що-небудь. *Ой у полі дві тополі — одна другу перехитув* (Чуб., V, 1874, 379); *Не кулі підтинають стебло, а перехитує ним перепел, співаючи в радості* (Стельмах, II, 1962, 173).

2. *діал.* Змушувати здригатися від болю або якого-небудь сильного почуття. *Біль аж перехитував ним і раз по раз шарпав серце. Парубкові на мить здалося, що дівчина обернулась до нього, зітхнула* (Стельмах, I, 1962, 401); // *безос.* *Кононенко кипів, його аж перехитувало від злості* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 303).

ПЕРЕХИ́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм.* Нахиляти, хилити своє тіло. *Покупець, аж перехитуючись від реготу, поклав руку на батькове плече* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 149); // Хилитися з боку на бік. *Навколо, скільки оком окинеш, плюскотять на вузьких нивах остисті і безості пшениці, перехитуються довгими вусами ячмінь* (Стельмах, II, 1962, 408).

ПЕРЕХІ́Д, хо́ду, *ч.* 1. Дія за знач. **перехо́дити.** — *За перехід через кордон я беру тільки по двадцять п'ять карбованців в душі* (Стельмах, Хліб.., 1959, 205); *Парафія стала нікчемна. О. Артемій збіднів, зубожів і почав думати вже про перехід в друге село* (Н.-Лев., IV, 1956, 169); *Хто по-справжньому щасливий в його переходу на життя безмандрівне, осіле, так це, звичайно, вона, мати* (Гончар, Тронка, 1963, 197); *Бо й справді, хіба не час Григорію готуватися як слід до переходу в члени партії?* (Ю. Янов., II, 1954, 103); *Чим відсталішою є країна, якій довелося, внаслідок зигзагів історії, почати соціалістичну революцію, тим важчий для неї перехід від старих капіталістичних відносин до соціалістичних* (Ленін, 36, 1973, 5); // Визначене місце, у якому дозволяється переходити вулицю. *Отут, на розі, є перехід, А без сигналу Спішить не слід* (Мур., Піонер. слово, 1951, 126).

2. *перев. у мн.* Пересування з одного місця в інше. *Билась* [Марта] *там з військом. Залягала в горах, робила трудні переходи, невтомима, як найкращий юнак, байдужна до смерті* (Коцюб., II, 1955, 295); *Вони* [моряки] *подали голос трохи згодом і полонили дівчат веселими пригодами, що траплялися з ними в морі, на великих переходах навкруг Європи* (Кучер, Чорноморці, 1956, 62).

3. Відстань між двома зупинками у пішій подорожі, в поході і т. ін. *Зима, холод на дворі, а в його тільки піджачок та чумарчина. А такі переходи здорові од вокзалів до пересилок* (Тесл., З книги життя, 1918, 236); *Тепер спочивали* [юнаки] *перед останнім переходом до залізниці* (Собко, Звич. життя, 1957, 3); // Час, за який можна подолати певну відстань. *Роту перекидали з місця на місце. Йшли тим-таки чудернацьким «журавлиним» кроком, роблячи від двадцяти до сорока верст у перехід* (Тулуб, В степу.., 1964, 159); *Їй важко було мовчати про свого батька, адже він зовсім поруч,*

в один нічний перехід на конях (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 59).

4. Місце, зручне або пристосоване для того, щоб переправлятися через що-небудь. *Аж одного дня доносять Половецькі рибаки: «Вільні броди й переходи Здовж великої ріки..»* (Фр., XIII, 1954, 355); — *Я занотував. Ось: «За п'ятнадцять кілометрів на схід від Вільви є на гірському переході провалля, звідки взимку йде пара»* (Донч., II, 1956, 28); * Образно. *Так, ми мости будуємо у світі.., Щоб друзі тими їздили мостами, Щоб брат до брата броду-переходу У ріках бурноплинних не шукав* (Рильський, III, 1961, 9).

5. Спеціальна будова або частина будинку, що з'єднує два приміщення, два боки вулиці і т. ін.; коридор, галерея. *Пішли* [Еней з Дидоною] *к Дидоні до господи Через великі переходи* (Котл., I, 1952, 72); *Хай посвідчать всі парки, кіно і вокзали, Переходи метро хай розкажуть тобі, Як з'являлися очі твої і щезали У невпинній рухливій московській юрбі* (Перв., II, 1958, 117).

6. Час, коли що-небудь змінюється; ланка, що зв'язує явища, які переходять одне в інше. *Перехід від зими до весни буває завжди для мене критичний* (Л. Укр., V, 1956, 138); *Дійшовши до середини зали, вона зупинялася, затуливши на мить очі рукою, вражена гострим переходом від темряви до світла* (Коч., I, 1956, 459).

Без [всякого] перехо́ду — зразу, відразу ж. — *А тепер,— вигукнула без всякого переходу тітка,— геть звідси, щоб я вас не бачила тут!* (Вільде, Сестри.., 1958, 157).

7. *спец.* Одна із послідовних дій при обробці чи виробленні чого-небудь. *Частина операції, що виконується одним і тим же різальним інструментом при обробці однієї і тієї ж поверхні без зміни режиму обробки, називається переходом* (Токарна справа.., 1957, 197).

8. *діал.* Епілепсія, родимець. *Бідна дитина, як побивається: стогне у третій хаті, аж сюди чутно. Кажуть, у його — переходи* (Мирний, V, 1955, 333); *Не звеліла* [Катерина] *будити дітей у такий час: — Може й перехід напасти від того* (Ле, Україна, 1940, 254).

ПЕРЕХІ́ДНИЙ, а, е. 1. *заст.* Який переходить, пересувається з місця на місце. *Раз у баби перехідний Москаль ночував, Устав рано — й за спасибі В баби гуску вкрав* (Рудан., Вибр., 1937, 113); *Трудно зважити, на що найбільше задивлялись перехідні люди,— чи на ті очі сині, чудові, чи на ту русу косу* (Л. Укр., III, 1952, 581).

2. *розм.* Який передається від одного до іншого. — *Вона* [шинель] *у мене перехідна. З одного плеча на друге. Весь час кому-небудь доводиться позичать,— посміхнувся Штукаренко* (Голов., Тополя.., 1965, 294).

Перехідний [черво́ний] пра́пор — прапор, який присуджується колективу, що завоював першість у змаганні. — *Товариші, ось наш перехідний прапор,— сказала Катя, — ми його завоювали, але втримати його буде важче* (Собко, Нам спокій.., 1959, 157).

3. Признач. для переходу через щось, через який переходять з одного місця в інше. *Микола лізе по вузькій і хиткій драбині.. Ось перехідний майданчик, потім ще трохи пройти — забій* (Ткач, Плем'я.., 1961, 209); // Перша з суміжних кімнат. *Ось у цій перехідній кімнаті На їх чекав осталий повний лікар* (Вирган, В розп. літа, 1959, 100).

4. Який є переходом від одного стану до іншого; проміжний. *Імперіалізм є продовженням розвитку капіталізму, його найвищою стадією, перехідною — в певному відношенні — до соціалізму* (Ленін, 32, 1973, 112); *В мене є надія, що наша літературна мова, як молоде вино, очиститься з часом од шумовиння і стане прозорою й міцною. Така перехідна доба властива багатьом молодим літературам* (Коцюб., III, 1956, 262); // Який триває деякий час або є тимчасовим. *Реаліям не був би реалізмом, коли б він не вловлював дух часу, не враховував настроїв читачів, в тому числі і настроїв та потреб тимчасових, перехідних* (Талант.., 1958, 17).

Перехідний період: а) час у підлітків, який передує дорослому вікові. *Диригент Домерщиков-Олексієнко голосів у нас не виявив, — ми були тоді саме в перехідному періоді: мені минуло 17 років, а братові було близько 16* (Минуле укр. театру, 1953, 29); б) час переходу від чого-небудь до чогось іншого (в історії, розвитку і т. ін.).

5. *грам.* Який поєднується з додатком у знахідному відмінку без прийменника (про дієслово). *Перехідні дієслова — дієслова, що вимагають у реченні прямого додатка* (Сл. лінгв. терм., 1957, 118).

6. *спец.* Який перечисляється, передається на наступний рік. *Для засівання 330—440 тисяч гектарів щороку потрібно 130—140 тисяч центнерів насіння* [картоплі] *і до 20 тисяч центнерів насіння перехідного фонду* (Колг. Укр., 9, 1956, 10).

ПЕРЕХЛИ́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Перестати хлипати. — *Ну, киснеш! — визвірився дід з хрестами,— хтось подивиться на тебе оце! — Молодиця перехлипала, ..далі до дівчинки: — Парасю, моя дитино, прости!..* (Тесл., З книги життя, 1949, 64); *Ядзя перехлипала, трохи заспокоїлась, сіла на канапу, почала старанно витирати кулачками очі* (Збан., Доля, 1961, 135).

ПЕРЕХЛЮ́ПНУТИ, ну, неш, *док., перех.* Однокр. до **перехлю́пувати.**

ПЕРЕХЛЮ́ПНУТИСЯ, неться, *док.* Однокр. до **перехлю́пуватися.** *Вулицею гнучко пройшла дівчина в коромислом через плече, і вода, перехлюпнувшись із відер, сказала молодому снігові: «Жить-жить»* (Стельмах, I, 1962, 183); *Кров у тілі перехлюпнулась й запульсувала жвавіше* (Коз., Вибр., 1947, 61).

ПЕРЕХЛЮ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* і *через що.* Хлюпати через що-небудь (про рідину). — *То що там? Перехлюпує* [вода] *через щити? Знову ускладнення?* — заговорив Трикоз, *уже поінформований з греблі* (Коцюба, Нові береги, 1959, 413); * Образно. *Це мажорне, радісне почуття, це захоплення новою красою життя перехлюпує, здається, через самі вінця у вірші Тичини* (Поезія.., 1956, 89); *Був* [Василь] *блідий і якийсь ніби урочистий. Та урочистість аж перехлюпувала з очей* (Мушк., Серце.., 1962, 300).

ПЕРЕХЛЮ́ПУВАТИСЯ, ується, *недок.* Хлюпнувши, переливатися через що-небудь (про рідину). *В земну глибінь.. поволі-поволі опускається торпеда-цебро і так само поволі підіймається звідти, важко перехлюпуючись* (Гончар, Тронка, 1963, 75); * Образно. *Над лісом плив місяць-повень і перехлюпувалось через береги бездонне небо* (Збан., Доля, 1961, 33); *Буйні хвилі квітів усіх барв і пахощів залили усе довкола хати, полізли по стінах до даху, перехлюпнулися через тини і паркан кручеными паничами, виткими трояндами, виноградом* (Вітч., 1, 1965, 155); // *перен.* Вкриватися хвилями, хвилюватися під дією чого-небудь. *Чи є більша втіха для ока, ніж буйнування зелених нив, що, доки сягне око, перехлюпуються сизими хвилями?* (Горд., II, 1959, 274).

ПЕРЕХМА́РИТИ, рить, *док., безос., розм.* Розійтись (про хмари); випогодитися.

ПЕРЕХНЯ́БИТИ, блю, биш; *мн.* перехня́блять; *док., перех.* і *чим, діал.* Перехилити (у 1 знач.). *Незручно перехнябивши під тягарем голову, полегшено,*

по-дитячому усміхався [Юрко] (Коз., Вибр., 1947, 47); *Отець Миколай, стараючись, показав губами і обличчям, як ота гидь, що так налякала його, перехнябла у сні пащеку* (Стельмах, I, 1962, 486); // Пересмикувати. *Дядько поправив шапку і недовірливо перехнябив плечима* (Тют., Вир, 1964, 175).

ПЕРЕХНЯ́БИТИСЯ *див.* **перехня́блюватися.**

ПЕРЕХНЯ́БЛЕНИЙ, а, е, *діал.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перехня́бити.** *По тому, як у Ярошенка була хвацько перехнябленa безкозирка,.. можна було догадатися, що новина .. хороша* (Речм., Весн. грози, 1961, 343).

2. *у знач. прикм.* Який перехнябився. *Старі високі груші вкривали гіллям убогу перехнябленy хатину* (Н.-Лев., III, 1956, 335); *Задихана, перехнябленa під вагою напірника, Поля бігла вниз* (Гончар, Людина.., 1960, 255).

ПЕРЕХНЯ́БЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ПЕРЕХНЯ́БИТИСЯ,** биться; *мн.* перехня́бляться; *док., діал.* Перехилятися (у 1 знач.). *Він почав ходити по хаті, перехнябльовись на ході* (Н.-Лев., III, 1956, 240); *Візок скрипів, загрозливо перехнябльовався* (Мушк., День.., 1967, 22); *Качуришина хата була малесенька, стара, ще й набік перехнябилась* (Н.-Лев., III, 1956, 323); *У хаті пролунав глухий вибух, Литка заточився, перехнябився і впустив обріз* (Епік, Тв., 1958, 312); // Пересмикуватися. — *Наловив же, наловив,— обізвалась од печі Марія,— а що додому доніс? — Мамо, ну, приніс же на дві косарські юшки,— аж перехнябилось обличчя хлопчака* (Стельмах, I, 1962, 303).

ПЕРЕХО́В *див.* **перехо́ви.**

ПЕРЕХО́ВАНЕЦЬ, нця, *ч.* Той, хто переховується. *В цьому червонуватому півсмерку ворушилися і вовтузилися темні тіні і бліді лиця переховaнців* (Смолич, II, 1958, 33).

ПЕРЕХО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перехова́ти** [2]. *Він* [збірник], *я певний, благополучно дійде до мене і так само благополучно буде переховaний од тих, кому його не треба читати* (Коцюб., III, 1956, 344).

ПЕРЕХОВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док.* Сховати, схоронити всіх, багатьох або все, багато чого-небудь, одного за одним. *Одну за другою я брав Свої перлини та ховав В землі, поки переховав Все те, що в світі миле мав* (Щог., Поезії, 1958, 194).

ПЕРЕХОВА́ТИ [2] *див.* **перехо́вувати.**

ПЕРЕХОВА́ТИСЯ *див.* **перехо́вуватися.**

ПЕРЕХО́ВИ, хо́в, *мн.* (*одн.* **перехо́в,** у, *ч.*), *розм.* Дія за знач. **перехо́вувати, перехова́ти** [2] і **перехо́вуватися, перехова́тися.** *Побаталися* [хлопці] — *і таємна крадіжка, схови та перехови, та нічні пропої накраденого стали їх товариською роботою...* (Мирний, II, 1954, 160).

ПЕРЕХО́ВОК, вка, *ч., діал.* Схованка. — *Утечу тепер.. Але куда* [куди] *йти, не знаю, де переховок мати, не знаю* (Хотк., II, 1966, 103); *Розносив* [Гринько] *ті речі по селу й ховав їх людям в острішки або закопував десь у дебрі. За якийсь час віддавав злодіям ті речі, а вони за переховок йому платили* (Март., Тв., 1954, 318).

ПЕРЕХО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перехо́вувати і перехо́вуватися.** *Панас Петрович мав точно дізнатися— знають чи ні Радивонові сусіди про переховування Архипа Товчигречки на подвір'ї в Оверка Марченка* (Епік, Тв., 1958, 443); *Розробили ми також і досконалу систему переховування зошита та олівців. Найретельніша есеєвська проникливість була безсилою перед цією системою, вона так і не викрила дорогих нам речей* (Коз., Гарячі руки, 1960, 74).

ПЕРЕХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕХОВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Ховати кого-, що-небудь від когось, укривати якийсь час. — *В кожному селі полтавські матері переховують як не одного, то кілька оточенців* (Гончар, IV, 1960, 76); — *Чи нема де в вас прихистити та переховати крадену пшеницю на якийсь там час? — і Бонковський щиро признавсь і оповістив за свою крадіжку та шахрування* (Н.-Лев., III, 1956, 172); *З тривогою в голосі додав* [Онисько]: — *Боюсь я, сину, щоб біляки не забрали нашого коня, переховати поки що треба* (Цюпа, Три явори, 1958, 29); // *від чого.* Ставати притулком у негоду, спеку і т. ін.; захищати. *Цей ліс і ця липа, що стілько меду з її бджола набрала, що стілько раз переховувала мене..,* — *все це пропаде* (Мирний, I, 1954, 279)

2. Ховати, приховувати ще раз, повторно, в іншому місці. [К у к с а:] *Як це Антон постеріг, що я переховував гроші? Добре, що після того ще раз їх переховав!* (Кроп., I, 1958, 175); *Хлопцеві мрії зразу увірвалися, йому чогось прийшло в голову: треба переховати халявки, щоб дяк не вкрав часом* (Вас., II, 1959, 380).

3. *розм.* Приховувати для того, щоб зберегти. *Дрібний буржуа, що переховує тисячі,— ворог державного капіталізму..* (Ленін, 43, 1974, 190); *Коли Вольф не прийде, то він сам забере гроші, переховає їх для нього, коли б вернувся пізніше з Угорщини* (Фр., VIII, 1952, 376); * Образно. *Жадобу любові і відповідний темперамент зуміла* [вдовиця] *переховати аж до своїх цілком поважних літ* (Хотк., II, 1966, 161).

4. *діал.* Зберігати (у 1 знач.). *Коло хати мав* [Онуфрій] *бурдей, як Івоніка в полі, лише багато менший. Там пересиджував із замилуванням уліті, а взимі переховував бджоли* (Коб., II, 1956, 46); *По обіді замкнувся він у світлиці, де переховував різні папери, грамоти, метрики і привілеї* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 35).

ПЕРЕХО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕХОВА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1 Ховатися де-небудь, укриватися якийсь час. *Нічого іншого не лишалося, як звернутися до того мірошника, бо переховуватися далі на цьому боці було небезпечно* (Коцюб., I, 1955, 352); *Вона* [хата] *вся розвалена і стоїть пусткою. Я там іноді переховуюсь* (Ю. Янов., I, 1958, 308); *Один тільки хлопчина майже чудом переховався за коминoм і розповів потім про різню* (Фр., I, 1955, 366); *Два поранених бійці, блукаючи в крові і горі, зайшли.. до одної старої жінки переховатися од смерті й води напитись* (Довж., III, 1960, 354).

2. *розм.* Ховатися в новому, іншому місці.

3. *тільки недок., розм.* Те саме, що **зберіга́тися** 1 *Листи і малюнки* [Т. Шевченка] *переховуються у* [князя] *Гагаріна в Москві, запаковані в скриню* (Крим., Вибр., 1965, 605); *Він пішов у селище, в подвір'я, де містилася слюсарня і переховувався свердлильний інструмент* (Коцюба, Нові береги, 1959, 14).

4. *тільки недок.* Пас. до **перехо́вувати.**

ПЕРЕХО́ВУВАЧ, а, *ч.* Той, хто займається переховуванням.

ПЕРЕХО́ВУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **перехо́вувач.**

ПЕРЕХОДЖЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч до **переходи́ти** 1. *Іншою, новою мірою вимірював він зараз нічну просторінь Гнилого моря, його коси, обмілини, плутані броди, сходжені, переходжені за життя* (Гончар, II, 1959, 401).

ПЕРЕХО́ДИТИ, джу, диш, *недок.,* **ПЕРЕЙТИ,** перейду́, пере́йдеш, *док.* 1. *перех. і через що.* Йдучи, переправлятися через що-небудь або на другий бік чого-небудь. *Переходячи мостом бистру річку, якось глянула* [Хима] *в чисту воду, та й не пізнала самої себе* (Вовчок, I, 1955, 52); *Кінні козаки переходили* [плесо].., *а піших і запаси перевозили лоцмани на човнах*

і каюках (Стор., I, 1957, 397); *Не хочеться писареві чоботи закаляти, підійшов до калюжі та й не знає, як через неї йому перейти* (Україна.., I, 1960, 21); *Високий був у брамі тій поріг, його переступить не кожен міг. Не перейшла і я* (Л. Укр., I, 1951, 288).

◇ **Вповні шлях (доро́гу) перехо́дити (перейти́)** *див.* **вповні; Перехо́дити (перейти́) доро́гу (шлях** *і т. ін.*) *див.* **доро́га; Перехо́дити (перейти́) з хлі́бом [і сіллю]** — зупиняти весільний поїзд, щоб отримати викуп. *Ще тричі їх* [молодих] *переходили з хлібом і сіллю, торгувалися за викуп, і дружки змушені були випорожнити й другу корзину з горілкою* (Кучер, Трудна любов, 1960, 162).

2. *перех., через що, чим і по чому.* Проходити якийсь простір, яку-небудь віддаль і т. ін. *А хто такий У чорній кирзі Через базар переходить?* (Шевч., I, 1963, 136); *Переходячи базаром, що на нім було кілька рундуків із красним крамом та позаторішньою сухою таранею, ми побачили фабриканта* (Досв.. Вибр., 1959, 97), *Колись в хороми я зайшов, Давно покинуті панами. І ряд покоїв перейшов, Набитих зерном та мішками* (Щог., Поезії, 1958, 197); *Перейшовши навшпиньках цих тридцять кроків, вона стала перед дверима* (Смолич, I, 1958, 89); * Образно. *Буду піснею дзвеніти, і мужатись, і мужніти,— через довгії мости переходить і рости* (Тич., II, 1957, 7); * У порівн. *Прожив* [Дідок] *той вік, мов поле перейшов, Квітчастеє, веселе та зелене..* (Гл., Вибр., 1951, 87); // Рухатися через що-небудь. *Зумій же чуть, як переходять соки Крізь дерево плодюче та високе* (Рильський, I, 1956, 62); *Наше листування на час було перервалося, доки через ваш колгосп переходив фронт* (Ю. Янов., I, 1954, 68); *Микула витяг з рани сукно, але куля перейшла плече наскрізь і він не мав способу переконатися, чи в тілі що не лишилося* (Мак., Вибр., 1956, 459); // *тільки док., у сполуч. із сл.* танець, *діал.* Протанцювати (танець). *Він танець чи два перейде* (Сл. Гр.); // *перен.* Охоплювати своєю дією, поширюватися на що-небудь. *Перейдуть по серденьку Довгими рядами Всі щасливі спомини* (Фр., XIII, 1954, 452); *Позмурий передзвін перейшов поступово по всіх палубах* (Ю. Янов., II, 1958, 77); // Проходити повз кого-, що-небудь. *Підійшов до їх сусіда, привітавсь та й каже: — А чи чули ви, що коло Чорного гаю розбої? Ані перейти.. тудою, чутно, ані переїхати* (Вовчок, I, 1955, 357).

◇ **Не [могти́] перейти́ ха́ти** — бути дуже слабим, хворим. *Годі! я не можу й хати перейти* (Олесь, Вибр., 1958, 73); **Ні перейти́, ні перелеті́ти** *див.* **перелі́тати; Перейти́ світ** — побувати у багатьох місцях, дуже багато побачити. *Хоть* [хоч] *би я світ перейшов, то такого приятеля я собі не найду, не приєднаю, не зазнаю* (Черемш., Тв., 1960, 12).

3 *неперех., розм.* Те саме, що **прохо́дити** 1. *Семпроній повагом іде до дверей попід стіною, щоб не переходити поміж громади, скупченої посеред темниці* (Л. Укр., II, 1951, 477); *З подивом позирала на нього Мирослава, коли він переходив коло неї* (Фр., VI, 1951, 15); [Х р а н к о:] *Що ж це — всі вже перейшли? Нікого немає?* (Мирний, V, 1955, 133); *Стрілою кинувся* [Матвій] *до своєї кімнати, але маса людей у вихідних дверях затримали його. Боротися з ними він не міг, тому стояв, доки всі перейдуть* (Ірчан, II, 1958, 265); // *безос.* *Люди помалу почали розходитись по своїх робочих місцях. Але тут несподівано на високому штабелі з'явився Іван.. Між людей перейшло: — Берник!* (Мур., Бук. повість, 1959, 35).

4. *неперех.* Йдучи, переміщатися з одного місця в інше. *Вони переходили від екіпажу, уважно оглядаючи перед маршем свої машини* (Собко, Запорука.., 1952, 3); *Кілька разів його гукає Галя, але Вустимко мовчить. Він тільки переходить з вишняка під верби* (Багмут, Опов., 1959, 14); *Розмова Полі почала доходити ще глухіше — очевидячки, жінка перейшла до трюму через незабиту стіну* (Ю. Янов., II, 1958, 157); *Він спочатку читав листи, сидячи на канапі, далі перейшов на стілець у протилежний кут кімнати* (Мушк., День.., 1967, 171); * Образно. *Я живу тобою* [земле] *і для тебе, Вийшов з тебе, в тебе перейду* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 49); // Змінювати місце свого проживання. — *Знаєш що, Василинко! Кидай свою казарму, переходь до мене та й будемо жити вдвох* (Н.-Лев., II, 1956, 122); *Розум жив Тогді* [тоді] *в старій хатинці, Тепер війшов, Жить перейшов В мальованім будинці!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 187); *В останній час до нього перейшов жити якийсь товариш* (Ю. Янов., I, 1958, 110); // Міняти місце роботи. *Данило Вигон зайшов до Коляди вранці і поклав на стіл берданку: — Здаю пост, Семене Федоровичу. — Це ж як? — Переходжу до трактористів* (Зар., На.. світі, 1957, 239); *Олександр перейшов на військовий завод ще восени* (Панч, О. Пархом., 1939, 21); // Починати займатися чим-небудь іншим, розводити **щось інше**. *Незадовго до війни дід Харко перейшов на бджоли — колгосп уже мав і велику пасіку,— почесна праця на старість* (Ю. Янов., II, 1954, 161); // Міняти місце або форму навчання. *Пояснює* [Тоня], *що Віталик іде на радіовузол не з метою тепліше влаштуватися, а тому, що там треба заміни, бо найближчий його друг Сашко Литвиненко з осені переходить до інституту на стаціонар — радгосп посилав його вчитися* (Гончар, Тронка, 1963, 163); *Комерційний інститут.. я покинув Багато малював, особливо карикатур, і твердо вирішив перейти вчитися до архітектурного інституту в Києві* (Довж., I, 1958, 18); // Ставати учнем наступного класу, студентом вищого курсу. *Дівчата разом пішли до школи, разом переходили з класу в клас* (Ткач, Плем'я.., 1961, 8); *Любий Миша! ..Взагалі я помітила, що ти, перейшовши на другий курс, почав далеко щедріше розсилати листи, ніж було перше* (Л. Укр., V, 1956, 8); // *у сполуч. із сл.* о ч і. п о г л я д. Повертатися на кого-небудь іншого або щось інше. *Від образів його тяжкий погляд перейшов на дівчину, з її наляканих й дядькові очі, й химерні губи* (Стельмах, I, 1962, 343); //Передаватися від одних до інших (про предмети). *Кобзар вшкварив, а козаки — Аж Хортиця гнеться — Метелиці та гопака Гуртом оддирають; Кухоль ходить, переходить, Так і висихає* (Шевч., I, 1963, 74); *Запах банкнотів, що перейшличе через одну тисячу людських пальців, зовсім одурманив Катерину* (Вільде, Сестри.., 1958, 102).

◇ **Перейти́ крізь си́то й ре́шето** *див.* **си́то.**

5. *неперех.* Покинувши кого-, що-небудь, приєднуватися до іншого або інших. *Здавалося їй, що її прихильники відчурались від неї й переходять на сторону її мужа* (Март., Тв., 1954, 296); *В Сибіру на бік революції переходять робітники армій, що повертаються з Далекого Сходу..* (Головко, II, 1957, 311); *Шотландське лицарство усе перейшло Служити в англійському війську* (Л. Укр., I, 1951, 354); [Л е с я:] *Нехай мене породив інший клас, не той, до якого належать всі мої друзі, але я перейшла на позиції їхнього класу* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 27); // Змінювати віросповідання, приймати нову релігію. *Охоплені жадобою влади й багатства, чимало нащадків старокнязівських і дворянських родів, як-от Ієремія Вишневецький, зрадивши свій народ, щоб вільніше було його грабувати, перейшли в католицтво* (Довж., III, 1960, 76); *Марина зрадила Вкраїні, в татарську віру перейшла* (Сос., I, 1957, 357).

6. *неперех.* Ставати власністю іншого, потрапляти в розпорядження до іншого. *Стоїте ви, безрадні, і дивитеся, як одна за одною переходять ваші полонини в панські руки* (Хотк., II, 1966, 375); *Вранці дружина йде на роботу, син і донька — до школи. З другої половини дня стіл переходить у їх розпорядження* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 159); — *В нашій оселі житимуть чужі люди; наше добро, певно, перейде тоді в чужі руки* (Н.-Лев., І, 1956, 173); // Передаватися у спадщину. *Діди і прадіди Микитові усе були у славному сотенному містечкові Конотопі сотниками; так від отця до сина.. сотенство і переходило* (Кв.-Осн., II, 1956, 152); *Василина усе потішав Давида, що після її смерті грунт перейде Давидові* (Стельмах, І, 1962, 138); // Передаватися кому-небудь. — *Як тебе, дівчино, звать? — Так, як хліб жувать,— одразу відповідає та, і під красиво окресленими губами тремтять посміхом вирізані ямочки. Її усмішка переходить і на обличчя Якова: — Чия ж ти розумна така?* (Стельмах, І, 1962, 325); *Радість Марини перейшла і на Мар'ю: запалі сумні очі почали тихо загорятися* (Мирний, III, 1954, 178); *Фред позіхнув так, що мало рот йому не роздерся. За ним — Кесар. А там уже й на Миколу перейшли ті позіхи* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 65); // Поширюватися (про хворобу, пошесть і т. ін.). — *Ваш виноградник заражений, на корінцях зараза, вона може перейти на сусідні виноградники...* (Коцюб., І, 1955, 217).

◇ **Переходити з рук у руки (до рук)** — по черзі захоплюватися ворогами, ставати їхньою здобиччю (під час воєнних дій, заколоту і т. ін.). *Під час громадянської війни селище разів із двадцять переходило з рук до рук* (Панч, II, 1956, 56); *Шанці один за одним переходили до рук атакуючих* (Добр., Очак. розмир, 1965, 79).

7. *неперех.* Минати, проходити (про час, події і т. ін.). *Ми з тестем з ранку до ночі не розгинаємось, теща — їсти варить та внука бавить. День за днем, ніч за ніччю — так життя й переходило* (Мур., Бук. повість, 1959, 5); *Холод той Не уб'є життя. Перейдуть віки, Ожиє дитя* (Рудан., Тв., 1956, 69); *Зрозумів, мабуть, щось і Васюта; бо, скоро перейшли похорони, зараз, одклонившись гетьманові, повернув до свого двору* (П. Куліш, Вибр., 1969, 156); // Минати (про хворобу, емоції і т. ін.). *Моя нервовість ніби переходить. А як вона минає, а сили приходять, то я знов.. лечу у висоти* (Стеф., III, 1954, 228); *Знахурка вислухала, вислухала все дочиста та й: — Не бійтеся,— каже, — воно перейде. Це, відай, на пропасницю заноситься, або бог помилує, перейде* (Март., Тв., 1954, 46); *Хівріна досада трохи перейшла, вона подумала: «За що ж я дівчину била?»* (Григ., Вибр., 1959, 113); // *тільки док., перех.* Пережити кого-, що-небудь. — *Так,— сказав лікар.— Цей камінець трьох бажань перейшов уже багато поколінь* (Ів., Вел. очі, 1956, 78); [Б а б у с я:] *За радість за твою спасибі, доню. Від неї легше ніч цю перейти* (Лев., Драми.., 1967, 147); // *безос., розм.* Перевалювати через якусь вікову або часову межу. *Любов Касяніна вийшла в кухню збуджена від багатолюдства і хвилювання. Хоч їй вже перейшло за п'ятдесят, але в цю хвилину їй можна було дати щонайбільше сорок п'ять років* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 47); *Чи пізня, чи надвечір'я, Чи за північ перейшло — Тільки в'їду на подвір'я, А круг мене — все село* (С. Ол., Вибр.,1959, 72).

8. *неперех., розм.* Припинятися, переставати йти (про опади). *Воно саме тільки перейшов дощ, і скрізь по вулиці калюжі були* (Україна.., І, 1960, 21); *Гарно ж було, як гроза перейшла, що й сказати не можна!* (Тич., І, 1957, 243); *Завірюха трохи перейшла; де в яких хатах уже засвітили* (Л. Янов., І, 1959, 54); // *тільки недок.* Випадати (про дощ). *Тут останніми часами переходили дощі, але не затяжні, а так, громові,— годинадві, і знов ясне небо* (Л. Укр., V, 1956, 54).

9. *перех. і неперех., також через що, за що.* Перевищувати що-небудь. *Видатки так значно переходили доходи, що про дальші поїздки не можна було більше й думати* (Кобр., Вибр., 1954, 92); *Багато чула Маруся про сю Гаджіну,.. але те, що побачила тепер, переходило всі оповідання* (Хотк., II, 1966, 143); *Жар у його, позбавленому крові, тілі перейшов за сорок перший градус* (Довж., І, 1958, 318).

◇ **Переходити (перейти́) межу́ (міру, че́рез край** *і т. ін.*): а) не дотримуватися, не виконувати чого-небудь. *Офіцер збагнув, що перейшов межу потрібного такту в допиті, видавив вимуштруваним роками посмішку, перевірив, як вона вплинула* (Епік, Тв., 1958, 547); б) виходити за межі допустимого. *Його жарти й штукарство часом переходили через край і були трохи грубуваті й навіть вульгарні* (Н.-Лев., II, 1956, 65).

10. *неперех., діал.* Перестоювати (про тісто). *І піч погасла, і діжа перейшла... Насилу опісля сяк-так справилися* [Оксана з матір'ю] (Кв.-Осн., II, 1956, 438).

11. *неперех.* Покинувши або закінчивши що-небудь, братися за інше, звертатися до іншого. *Переходжу тепер до інших справ* (Коцюб., III, 1956, 278); *Гаврилюк уже збирався перейти до обрання президії зборів, коли раптом слова попросив Сергій Рудь* (Голов., Тополя.., 1965, 92); *Мар'ян Хомаха іще довго базікав би про свого високого політика, коли б Антін не перейшов зразу до діла* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 26); // Переключатися з однієї теми розмови на іншу. *Зараз же по тім розмова переходила на телиць, курей, на господарство, відтак знов за ініціативою веселої баби вертала до попередньої теми* (Хотк., II, 1966, 405); *Непомітно розмова перейшла на спогади про Освенцім* (Хижняк, Тамара, 1959, 292); — *Ти, мабуть, багато світу об'їхав? Ге ж? — перейшов Кузько на свою любиму тему* (Тют., Вир, 1964, 112).

Перейти́ від слів до діла — покінчивши з балачками, взятися до роботи. *На подив Ференца, Вася, виявляється, негайно перейшов від слів до діла* (Гончар, III, 1959, 253).

12. *перех. і неперех.* Міняти спосіб дій, починати діяти інакше. *Куркульня переходила в одвертий наступ, це було очевидно* (Епік, Тв., 1958, 94); — *Ви на мене не кричіть,— переходить на офіційний тон Підгрітий, — я таких уже бачив!* (Зар., На.. світі, 1967, 123); *І походець насторожився. З рисі перейшов на важку ходу, почав прясти вухами. А далі зовсім став* (Мокр., Слід.., 1969, 11); *Баяніст перейшов на швидкий танок.. Пари завирували хуткіше* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 97); // Змінювати спосіб виробництва або методи роботи, ведення господарства і т. ін. *Він прочитає ось, не вибираючи з газети, про життя інших сіл, та й хай подивляться. І це не за горами ж. От у селі Ковалівці.. провадиться землеустрій і переходять на многопілля* (Головко, II, 1957, 132); // Використовувати одне замість одного. — *Чого ви, так би мовити, зуби скалите? — остаточно розгублює* [Миколай Денисович] *припасені слова з святих писань і переходить на свою звичну мову* (Стельмах, І, 1962, 410); *Немає і гармошки вже* [у Грицька], — *на балалайку перейшов* (Головко, І, 1957, 344); // Змінювати форму звертання до когонебудь. *Катря добре знала, що це означає, особливо тоді, коли Павло ще й переходив у розмові з нею на «ви»* (Кучер, Трудна любов, 1960, 308); *Дядько Себастіян заглянув у мішок плескатолицього, витягнув покалі-*

чений кетяг калини, обурився, одразу перейшов на «ти» (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 255).

◇ **Перейти́ на легки́й хліб** — перестати працювати; діставати все необхідне для існування, не докладаючи великих зусиль. — *То що ти собі думаєш, Тимофію? На легкий хліб перейти?* — *Мовчить, тату, про цей легкий хліб,— невесело відповів Тимофій.* — *Моє начальство до першого приморозку: розділю землю по правді — і піду за чепігами* (Стельмах, II, 1962, 30).

13. *перех. і неперех.* Поступово змінюючись, перетворюватися в що-небудь інше. *Короткі зимові дні швидко змінювались ночами, а ночі, осяяні тисячами електричних зір,.. непомітно переходили в дні* (Коцюба, Нові береги, 1959, 452); *Мирна гладінь Синюхи поволі міняла барви. Синява непомітно переходила в жовтизну, жовтизна бралася оранжевим* (Коз., Гарячі руки, 1960, 146); *Зненацька озвалося хлипання, спершу тихше, а далі все голосніше й голосніше, і перейшло, нарешті, у голосні заводи плачу* (Гр., I. 1963, 246); *Від капіталізму людство може перейти безпосередньо тільки до соціалізму, тобто спільного володіння засобами виробництва і розподілу продуктів за мірою роботи кожного* (Ленін, 31, 1973, 174); // Мати що-небудь своїм продовженням, з'єднуватися з чимсь іншим. *Розкішні луки непомітно переходили в зарості очерету, крізь які лише де-не-де проблискувала сонячна зибінь повноводої Сир-Дар'ї* (Тулуб, В степу.., 1964, 260); *Підборіддя дівчини так непомітно і красиво переходило у шию.., що вже із-за цього можна було б зацікавитись нею скульпторові* (Томч., Готель.., 1960, 6).

ПЕРЕХОДИ́ТИ, ходжу́, хо́диш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Пройти, обходи́ти все або багато чого-небудь, все цілком, всюди або ходити (про всіх або багатьох). *Довгі, плутані шляхи по Україні переходив хлопець після тої страшної події, приховуючи Богуна від панської кари* (Ле, Побратими, 1954, 4); *Скільки дідові оті, трохи колесом, ноги переходили* (Вишня, I, 1956, 33); [К о с т ь:] *У нас такий кожушок є, що всі в ньому переходили до школи* (Вас., III, 1960, 171).

2. *перех.* Проноси́тися довше, ніж щось інше (про одяг). *Наші лати переходять панські шати* (Номис, 1864, № 1615).

3. *неперех., розм.* Змінити хід, піти інакше (у грі в шахи, шашки і т. ін.).

4. *неперех., розм.* Носити плід більше природного строку при вагітності.

ПЕРЕХОДО́ВИЙ, а. е. Те саме, що **перехідни́й** 4. *Люблю тебе, доба переходова, за смутний вид, за зломи, за огні — за рух юрби і за огненне слово, за владне «так» і непокірне «ні»* (Сос., I, 1957, 169).

ПЕРЕХО́ДОМ, *присл., розм.* По дорозі. *Переходом в чистім полі Зацвіли волошки* (Чуб., V, 1874, 136).

ПЕРЕХО́ЖИЙ, а, е. 1. Який іде, переходить з одного місця в інше, перебуває де-небудь під час переходу чи подорожування. *На той час лучились у селі перехожі москалі* (Мирний, I, 1949, 139); *Під осокором, недалеко від будинку, снідали перехожі солдати* (Скл., Хазяїни, 1948, 38); // Який, переходячи з місця на місце, просить милостиню або йде на богомілля. *З людьми жила Правда, о з панами Кривда.. Про це співали перехожі старці-кобзарі, мандруючи із своєю піснею від села до села* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 6); *Іванко оглянувся. Біля нього впритул стояв каліка перехожий Миколай* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 222).

2. *у знач. ім.* **перехо́жий,** жого, *ч.*; **перехо́жа,** жої, *ж.* Людина, що, проходячи повз когось, через щось, іде куди-небудь у якому-небудь напрямку. *Правда, що зловили десь у лісі чоловіка непевного, та.. й зовсім безвинний перехожий часом був схоплений* (Вовчок, I, 1955, 361); *Навколо було тихо, безлюдно. Лише зрідка показувалися перехожі: якась жінка з кошиком у руках.. сповзла у ярок, якийсь літній мужчина з рибальською сіткою спустився до берега* (Коцюба, Нові береги, 1959, 390).

ПЕРЕХОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕХОЛОДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех.* 1. Охолоджувати все або багато чого-небудь, усе цілком.

2. Охолоджувати надто сильно, більше, ніж слід.

ПЕРЕХОЛО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **перехоло́джувати.**

ПЕРЕХОЛОДИ́ТИ *див.* **перехоло́джувати.**

ПЕРЕХОЛО́НУТИ, ну, неш, *док.* Дуже прохолонути. * Образно. *Дружили ми, а пройдуть літа, І, може, стрінемось не ті; Душа, мов пустка неогріта, Перехолоне у чутті* (Граб., I, 1959, 65).

ПЕРЕХОПИ́ТИ *див.* **перехо́плювати.**

ПЕРЕХОПИ́ТИСЯ *див.* **перехо́плюватися.**

ПЕРЕХОПЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перехопи́ти.** *Стежачи за колоною, Самієв чекав сигналу капітуляції.. Адже звідти вже виразно видно, що дорога перехоплена, що вона зайнята радянськими військами* (Гончар, III, 1959, 450); *То не була ненароком пущена чутка, перехоплена лакеями від своїх панів* (Мирний, III, 1954, 185); *Невеличка торбинка, перехоплена мотуззям через груди, висіла у нього за плечима* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 3); *Добродій Барвистий у солом'яному брилі, перехопленому чорною стрічкою, лежав у саду* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 225); *Перед світанням під'їхав* [Терентій] *до невеличкого села, перехопленого звіду підковою лісу* (Стельмах, I, 1962, 499).

ПЕРЕХО́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕХОПИ́ТИ,** хоплю́, хо́пиш; *мн.* перехо́плять; *док.* 1. *перех.* Зупинити кого-, що-небудь під час руху. *Василю йде до хати молодої. Тут його перехоплює група хлопців, які вимагають викупу за дівчину* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 302); *Він розкинув по всіх шляхах невеличкі загони, наказавши їм перехоплювати й вертати всіх, хто їхав до Базавлуку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 407); *Бігла, бігло* [Маруся], *поки, вискочивши з хати, не заступив чоловік їй дорогу і не перехопив* (Хотк., II, 1966, 256); *Після спектаклю я перехопив на Сумській таксі й одвіз спершу Тамару, а потім Олену додому* (Грим., Подробиці.., 1956, 83); // Затримувати те, що тече. *Мелашка одразу заплакала так, що сльози полились з її очей річкою на стіл. Вона ледве встигла перехопити їх рукавом* (Н.-Лев., II, 1956, 341); * Образно. *В одну ніч сніги почорніли, і коли вранці блиснуло гаряче сонце, тисячами струмків вже мчали в долини, доки їх не перехопили ріки* (Гжицький. Опришки, 1962, 250); // Наздоганяти у дорозі з метою затримання. *Князь Святослав велів двом тисячам кінних воїв негайно переплисти Дунай і мчати лівим берегом до Доростола, щоб перехопити болгарські лодії* [човни] (Скл., Святослав, 1959, 355); // Зустрічати, йдучи напереріз (під час полювання або переслідування). — *На світанку провела я Михайла до лісу, показала, якою дорогою йти, щоб німці не перехопили* (Жур., Дорога.., 1948, 40); // Перегороджувати шлях військам ворога під час війни. *Перехопити дорогу;* // *перен.* Вибирати зручний, слушний момент. *Послухавши трохи, Шавловський перехопив коротку паузу і, немов у щілинку, вставив свою фразу* (Жур., Звич. турботи, 1960, 22).

2. *перех.* Брати собі, затримувати в себе те, що переміщається, звичайно беручи його руками. — *Це ви мені несете?* — *зупинив її Довбня, перехоплюючи стулець у свої руки* (Мирний, III, 1954, 209); *Іванко перехоплює кліщі в свої руки і вже сам перевертає залізяку,*

яка стає слухняною (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 200); *Підручний підійшов до крана. Слинько стояв поруч, готовий при першій же помилці перехопити дерев'яну ручку* (Шовк., Інженери, 1956, 241); // Передавати, перекидати з однієї руки в іншу. *Потім, зігнувшись, пильно заглядає* [сторож] *до печі, перехоплюючи руками, викручує з посивілих жарин горщик* (Стельмах, I, 1962, 258); // Брати, ханати чужу руку або руки в свої з метою припинити якусь дію. *Стадницький рішуче піднімає нагай над головою хлібороба. Але панську руку перехоплює чорна селянська* (Стельмах, Хліб.., 1959, 50); *Випив і замахнувся вазою, щоб розбити її об паркан. Але Бондарчук миттю перехопив руку Геннадія* (Вол., Місячне срібло, 1961, 98); // Ловити, уловлювати (радіохвилі, проміння і т. ін.). — *Вийшов* [Мамура] *на подвір'я, де сніги з-під хмар перехоплювали сонячне проміння* (Стельмах, Правда.., 1961, 114); *Пильно поглядали з своїх постів вахтові, але все навколо було спокійно. Жодного підозрілого димка на обрії; чутливі антени не перехоплюють жодного обривку ворожого радіошифру* (Трубл., Шхуна.., 1940, 127).

3. *перех.* Затримувати кого-небудь, раніше за інших пропонуючи щось. *Ліворуч від Дніпра недалеко були й Клімати, де жили греки-херсоніти — хитрі, меткі, спритні люди, що завжди тут перехоплювали гостей і вміли краще, ніж уличі й тиверці, торгувати* (Скл., Святослав, 1959, 334); // Захоплювати що-небудь, призначене для інших, випередивши їх. — *Що вони роблять? — обернувся до голови здивований скульптор. — О! Та хіба ви не знаєте? Штучне запилення.. — Здрастуйте, дівчата! — гукнув, зводячись навшпиньки, голова.— Бджоли на вас скаржаться, перехоплюєте їхню роботу...* (Гончар, I, 1954, 506); *Сахновський оглянувся на двері й розповідав: — На пошті сьогодні листа перехопив — заказний у «Голос праці»* (Головко, II, 1957, 142); *Арсен перехопив рахунок, заплатив, і вони пішли до воріт* (Дмит., Розлука, 1957, 163); // Привласнювати те, що належить іншому або іншим. [С о к и - р о ч к а:] (*Бачить, як Надія порывається сказати щось, перехоплює ініціативу). Ви про солому, а Надія ось Мені за хмиз виказувати буде* (Підс., Жарти.., 1968, 9); *Михайло з подивом зиркнув на Федора, посміхнувся: — Ти мої думки перехопив, Федю Мені оце теж подумалось: «Заснути б під оцим дубом, злитися з ним і бачити все те, що діятиметься...»* (Збан., Сеспель, 1961, 437); // *перен.* Ловити, підмічати чий-небудь погляд, рух і т. ін. *Вона ж у тривозі сумній, вона стереже ухом кожнісіньке словечко, перехоплює оком усякий погляд, сама на лиці міняючись* (Вовчок, I, 1955, 171); *Краще не дивитись учителеві у вічі, але не дивитись неможливо: його очі перехоплюють кожний її рух* (Допч., V, 1957, 515); *Дарка випадково перехопила її повний порозуміння погляд з Стефою Сидір* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 107).

4. *перех. і неперех., розм.* Перебивати, переривати чию-небудь розповідь, розмову і т. ін. [К а т е р и н а:] *Все плаче та вбивається!.. Чого ж тобі ще бракує.. Усі тобі завидують, а ти...* [С о т н и ч и х а (*перехоплює*):] *А я завидую найбіднішій хуторянці. З милим і в простій хатинці була б щасливіша!* (Стор., I, 1957, 290); *По другій чарці розговорилися. Говорили всі, перехоплюючи один одного* (Коцюб., I, 1955, 44); — *Коли ж ти знаєш усюди, де що діється, то скажи мені, бабусю, що робить тепер...— сказала Олена.. А бабуся перехопила та й каже: — Дем'ян?* (Кв.-Осн., II, 1956, 197).

5. *перех.* Обхоплювати рукою або руками кого-, що-небудь. *Василина.. вирвалась з обіймів, але міцні руки Салогана знову перехоплюють її стан* (Стельмах, I, 1962, 583).

6. *перех. і без додатка.* Стягувати що-небудь в якомусь місці. *Цвітасте платтячко огортало її пружну постать, перехоплюючи в талії* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 193); // Обвивати, оперізувати що-небудь чимось.

7. *перех.* Розташовуватися поперек чого-небудь. *Коли хто-небудь підводився, то з ним підводилася і розпрямлялася його тінь і ставала такою довгою, що перехоплювала весь луг* (Тют., Вир, 1964, 253); *Ріка перехопила півперек усю вузеньку долину, на якій лежить село* (Фр., III, 1950, 7).

8. *перех.* Здавлювати, стискувати (горло, дихання і т. ін.). [Д о л о р е с:] *Я сподівалася, що сеє буде... але щоб так мою остатню мрію я мусила ховати... (Голос її перехоплює спазма стриманих сліз)* (Л. Укр., III, 1952, 369); *Тільки ж це не сльози у знемозі Горло перехоплюють в цю мить* (Мал., Звенигора, 1959, 21); // Викликáти спазму, припиняти на мить дихання. *Над ранок ударив мороз, сніг під ногами заринув на високих потах, холод перехоплював дух* (Собко, Стадіон, 1954, 246); *Лють перехоплювала Тарасові подих, придушений солодким димом кадил* (Ільч., Серце жде, 1939, 76); // *безос.* — *Наша справа вистояти,— закінчив він тихо і відчув, як перехопило в нього в горлі.. — Вистоїмо?* (Перв., Дикий мед, 1963, 402); *Стецько й справді мов умирав; дух йому перехопило, горло стиснуло* (Гр., Без хліба, 1958, 52); * У порівн. *Але, може, те, що вона враз замовкла, немов їй перехопило подих, надало цим словам такої сили, що стара жінка вражено підвела голову* (Жур., Вечір.., 1958, 394).

9. *перех. і без додатка, розм.* Нашвидку, мимохідь їсти що-небудь. *Вже деякі* [одрадяни], *виголодавшись, махнули додому хоч чого-небудь перехопити* (Мирний, IV, 1955, 254); *Кесар кликав* [хлопців] *до їжі: — Перехопимо всухом'ятку, а на вечерю риби наловимо* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 48); *Вибори тривали мало не до смерку. Кому недалечко до хати, ті перехопили борщу* (Смолич, Мир.., 1958, 188).

10. *перех* Розживатися чимось, діставати що-небудь. *Мати завжди підсовувала йому кращий шматочок: часом спече якусь лакомину, перехопить десь сала, заріже курку* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 98); * Образно. *Гішпанка, ніби Прометей, Перехопила вогню з неба; Стрілками він пашить з очей* (Граб., I, 1959, 233); // Позичати що-небудь на деякий час. *Був він водночас вельми популярним поміж усіх гульвіс лихварем, в якого завжди можна було перехопити сотню або тисячу — під п'ятдесят процентів місячних* (Смолич, Мир.., 1958, 74).

11. *перех., перев. у сполуч. із сл.* д у х о м. Дуже швидко переправляти кого-, що-небудь на другий бік річки, озера і т. ін. — *Я тебе духом перехоплю човном на той бік, а там чагарником, полем — та й вийдеш на шлях* (Коцюб., I, 1955, 337); *Одного разу за її наказом він перевіз її на другий берег Дніпра, і хоч як йому було тяжко для рук, перехопив її одним духом* (Тют., Вир, 1964, 449).

12. *перех. і через що, за що, перен.* Виявляти надмірність, не мати почуття міри в чому-небудь. *Янек надто пізно зрозумів, що справді перехопив через край* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 54); *Мені приснилося, що я попом служу... Перехопив снотворець за межу* (Воронько, Коли я.., 1962, 139).

ПЕРЕХО́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, ю́єшся, *недок.*, **ПЕРЕХОПИ́ТИСЯ**, хоплю́ся, хо́пишся; *мн.* перехо́пляться; *док.* 1. Ханатися, схоплюватися за кого-, що-небудь інше. *Хвилювання потьмарило мозок, він мало не зірвався і ледве встиг перехопитися за інший гак закляклою рукою* (Голов., Тополя.., 1956, 74).

2. Швидко переправлятися через що-небудь. *Доки одні билися з хуторянами в річці та вподовж берега, інші з переможним тупотом уже перехоплювались по мосту на той бік* (Гончар, II, 1959, 251); *Чи не ліпше зібратися зараз та тікати? За одну ніч можна перехопитися через Чорногору* (Фр., IV, 1950, 432); *Довгенько-таки тягнули лоцмани порон побіля берега, та бачать, що вподовж Дніпра ніяк не перепливуть, от вони за весла та й перехопились на той бік* (Стор., I, 1957, 108); * Образно. *Ще з осені вона з ними* [запасами] *тяглася та держалася,— скупилася і хлібом, і топливом, думала перехопитись через зиму* (Мирний, IV, 1955, 287); // Перестрибувати через що-небудь. *Сп'янілі молодецькі почуття примушують витрачати енергію, і Куриленко перестрибував тини або з розгону перехоплювався через купки влежаного попелу по дворах* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 42); *Дійшовши до кінця* [провулка], *наймит миттю перехопився через скошений перелаз* (Епік, Тв., 1958, 411); * Образно. *Фактично роботу починали, коли стрілка годинника перехоплювалась за сьому* (Шовк., Інженери, 1935, 57); // Дути вздовж чого-небудь, через щось (про вітер). *Вітер вільно перехоплювався через площину палуби, хвиля за хвилею перекочувались через неї швидкими каскадами* (Смолич, Світанок.., 1953, 567); // *перен.* Перебиратися, перелазити куди-небудь, на другий бік чого-небудь. *Дорога гнучка обвивається довкола них, проскакує під стрімкою стіною, а потім перехопиться дірявим містком крізь вогке, укрите сочистою зеленню провалля* (Хотк., II, 1966, 300); *Через тин з сусіднього городу необережно перехопилося стебло гарбузиння, ще й маленький гарбузик перекинуло* (Мушк., День.., 1967, 52); // *перен.* Дуже швидко, непослідовно міняти настрій, переходити з однієї теми розмови на іншу і т. ін. *Постійне клекотіння сміху, несподівані вилески його примушують дівчину перехоплюватися з легкого на серйозне, з веселого на сумне* (Вол., Місячне срібло, 1961, 33).

3. Недоречно замовкати. *Такеньки стара Чайчиха словами мішається, і зупиняється, і перехоплюється — що се таке? Далі вже каже, що Яків дожидав якогось чоловіка до себе* (Вовчок, I, 1955, 208).

4. *тільки недок.* Пас. до **перехо́плювати.**

ПЕРЕХО́ПЛЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто перехоплює (у 1 знач.) кого-, що-небудь. *У Раїси Павлівни, як виявилося пізніше, був чоловік. І неабиякий, а льотчик-перехоплювач* (Цюпа, Краяни, 1971, 227).

ПЕРЕХОРІ́ТИ *див.* **перехворі́ти.**

ПЕРЕХОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Те саме, що **перехворі́ти.**

ПЕРЕХОТІ́ТИ, о́чу, о́чеш, *док., розм.* Перестати хотіти чого-небудь, втратити бажання робити щось.

ПЕРЕХОТІ́ТИСЯ, о́четься, *док., безос., розм.* Перестати хотітися. *Довго йому читав молитву суддя, аж чуприна у Кирила Івановича стала мокра, уже йому хотілося їсти, а то вже й перехотілося,— а той усе читає* (Мирний, I, 1954, 162); — *Я в кіно не пішла.* — *Чого?* — *А так, перехотілось. В останню мить передумала* (Гончар, Тронка, 1963, 51).

ПЕРЕХРЕ́СНИЙ, а, е. 1. Який перетинає що-небудь. *Тільки ми трохи вийшли за село, на перехресний шлях, навперейми нам чоловік возом їде* (Вовчок, I, 1955, 216); *До перехресної межі було ще з добрий сажень* (Н.-Лев., III, 1956, 204); // Який перехрещується, зустрічаючись з ким-, чим-небудь. *Віють вітри перехресні й зустрічні, Де ми любились — до саду й до хати* (Мал., Звенигора, 1959, 159); *Пронизані з усіх боків перехресними поглядами мам, тіточок і свах, наче під стрічними вітрами, вони* [панни] *справді вбилися в одну рухливу хмарку* (Кол., Терен.., 1959, 178).

2. Який провадиться в двох напрямках, що перетинаються (про сівбу сільськогосподарських культур і обробіток посівів). *Справедливість вимагає сказати, що і Коваль дещо взяв від досвіду свого «суперника», наприклад, перехресний спосіб сівби озимини* (Вол., Самоцвіти, 1952, 191); — *Хто одмінив перехресний посів пшениці? Бур'яни ж хто поглушать, коли без перехресного сіяти* (Кучер, Трудна любов, 1960, 469).

3. Який ведеться з двох або більше пунктів по одній цілі (про постріли). *Але ледве надбігли кілька кроків завзяті, як підпали під перехресний вогонь з гаківниць і плющих, який нівечив їх край* (Стар., Облога.., 1961, 36); *Незважаючи на перехресний вогонь турків, козаки в одязі, до нитки просоченому крижаною водою, видерлись на вал й заволоділи ворожими гарматами* (Добр., Очак. розмир, 1965, 351); * Образно. *Данко не забуває про своє добре виховання навіть в цьому перехресному вогні Дарчиних питань* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 166).

4. Який відбувається, здійснюється одночасно різними людьми (про розмову, допит і т. ін.). *Василь Архипович так і розумів завдання захисника — з'ясувати в перехресному допиті всі подробиці, деталі, які б посвідчили, довели міру провини кожного з обвинувачених* (Дор., Не повтори.., 1968, 251).

5. Який зв'язує віршовані рядки навперемінно. *«Канів» написано складною, спеціально винайденою автором* [Є. Плужником] *дванадцятирядковою строфою, в якій два катрени з кільцевим римуванням доповнюються третім — з перехресним* (Не ілюстрація.., 1967, 286).

6. Який здійснюється шляхом перенесення пилку з тичинок однієї квітки на приймочку маточки іншої. *Треба пам'ятати, що Миронівська-808 здатна до перехресного запилення і перші насінницькі питомники треба розміщувати ізольовано від інших сортів* (Знання.., 11, 1967, 19).

ПЕРЕХРЕ́СНО. Присл. до **перехре́сний.** *Відразу ж після збирання кукурудзи поле перехресно лущимо лущильниками* (Колг. Укр., 3, 1959, 12); *Запилення у маку відбувається переважно перехресно за допомогою комах* (Ол. та ефір. культ., 1956, 256).

ПЕРЕХРЕСНОЗАПИ́ЛЬНИЙ, а́, е́. Якому властиве перехресне (у 6 знач.) запилення. *Біла гірчиця.. належить до перехреснозапильних рослин, але іноді бувають випадки самозапилення* (Ол. та ефір. культ., 1956, 188).

ПЕРЕХРЕСНОЗАПИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Рослина з перехресним (у 6 знач.) запиленням. *Квасоля багатоквіткова, як правило, перехреснозапильник, але в неї спостерігається також і самозапилення* (Зерн. боб. культ., 1956, 124).

ПЕРЕ́ХРЕСТ, а, *ч., заст.* Той, хто перехрестився (у 3 знач.); вихрест.

ПЕРЕХРЕСТИ́ТИ *див.* **перехре́щувати.**

ПЕРЕХРЕСТИ́ТИСЯ *див.* **перехре́щуватися.**

ПЕРЕ́ХРЕСТКА, и, *ж., заст.* Жін. до **пере́хрест.**

ПЕРЕХРЕ́СТОК, тка, *ч., розм.* Те саме, що **перехре́ст** 1. *Перехрестком називається місце перетину доріг або вулиць в одній площині* (Автомоб., 1957, 255).

ПЕРЕХРЕ́СТЯ, я, *с* 1. Місце перетину шляхів, стежок, вулиць і т. ін. *Посумувавши отак — піднялися спершу один, потім другий, третій,— вийшли з хати мовчки. На перехресті стали* (Мирний, I, 1954, 359); — *Заїдьмо, може, до мене?* — *перепочинеш трохи,— запитався Максим, доїхавши до перехрестя двох доріг* (Л. Янов., I, 1959, 295); * Образно. *Людські обличчя міняться в очах! Де непроглядна блимала покора Іще, здається, тільки позавчора, — Сіяє творчість,*

гордість, молодінь На Світлім перехресті поколінь! (Рильський, II, 1960, 51).

◇ **Крича́ти (говори́ти** *і т. ін.*) **на всіх перехре́стях** — відкрито повідомляти, розповідати про що-небудь. *Нехай впаде він безсилий на великій дорозі життя, нехай підуть потоптом по ньому ті, кого він збудить,..— він кричатиме проти байдужих на всіх перехрестях* (Кол., Терен.., 1959, 207).

2. Те, що має форму хреста. *Микола.. перейшов через хисткий місток з двох обтесаних деревин, покладених на перехрестях з дрючків* (Н.-Лев., II, 1956, 173); *В невеликій кімнаті ще гусли каламутні сутінки, але шибки в чорному перехресті рами матово синіли* (Коз., Нові Потоки, 1948, 31); * Образно. *Дмитро відчув на собі перехрестя допитливих, насторожених і лихих поглядів багатіїв* (Стельмах, II, 1962, 374); // *розм.* Сонячне сплетіння. [2-й зв'язківець:] *Вперед! Ура! Громи їх* [фашистів]! *Бий сволоту! Під ложечку! Нехай здиха, як пес! Вціляй в печінку! В серце! В перехрестя!* (Лев., Драми.., 1967, 158).

3. Поперечна частина хреста або предметів, подібних до хреста. *Зверху на іконостасі стояв чималий золотий хрест з терновим вінком на перехресті* (Н.-Лев., II, 1956, 347); *Коваль.. на рукоятях дорогих мечів, поряд з яблуком і перехрестям, чеканив ще звірів а чи птахів* (Загреб., Диво, 1968, 376).

ПЕРЕХРЕ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перехрести́ти.** *Море синіло в його очах, перехрещене пунктирами морських шляхів* (Кучер, Чорноморці, 1956, 151); *Краса та.. дратувала й тривожила бентежними пахощами розмерзаючої землі, глибокою синявою перехрещеного колючим дротом неба* (Коз., Гарячі руки, 1960, 35); *Він.. обсмикнув свою шкуратянку, підперезану і перехрещену через плечі кулеметними стрічками* (Смолич, V, 1959, 651); — *Все готово, прошу ясновельможного пана,— відрапортував, випрямившись, панський камердинер Стефан, перехрещений в Теофана* (Фр., II, 1950, 367); *Довелось Ярині, зразу ж перехрещеній на Кармелу, чимало попожити і в католицьких монастирях* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 136).

2. *у знач. прикм.* Розміщений навхрест. *На довгому дощатому столі з перехрещеними ніжками вишикувались у ряд пробірки* (Збан., Переджнив'я, 1960, 8); *Десь поблизу від ритмічного погойдування вітру скрипіли перехрещені берези* (Ле, Клен. лист, 1960, 34).

ПЕРЕХРЕ́ЩЕННЯ, я, *с* Дія за знач. **перехрести́ти** і **перехрести́тися.** *Грунт скородять граблями, поверхню його маркерують у двох напрямках і на перехрещенні маркерних ліній викопують ямки* (Оноч. закр. і відкр. грунту, 1957, 43); *Сам довженківський пейзаж незмінно епічний, він майже завжди нагадує про народ, що живе на цій землі, про перехрещення історії з сучасним і майбутнім* (Не ілюстрація.., 1967, 67).

ПЕРЕХРЕ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перехре́щувати** і **перехре́щуватися.**

ПЕРЕХРЕ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕХРЕСТИ́ТИ,** хрещу́, хре́стиш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Перетинати що-небудь упоперек, навхрест. *Від хатки вузенька стежечка перехрещувала сей шлях і бігла до самого синього Дніпра* (Вовчок, I, 1955, 288); — *Оце дивись, я встромив голку, беру ту чисницю... Дивись, як нитку кладу. Бачиш, як перехрещую* (Л. Янов., I, 1959, 426); *Західний край неба, голубий і чистий, раптом у них перед очима перехрестила товста смуга білого диму* (Загреб., Європа 45, 1959, 282).

2. *тільки док., перех. і без додатка.* Робити рукою знак хреста над ким-, чим-небудь для благословення, заклинання і т. ін. — *Щось стогне, Ніби умирає, — То мій батько. І нікому Ні перехрестити, Ні рук скласти* (Шевч., II, 1963, 310); *Ще більше здивувало її, коли вона побачила, як мачуха приступила до печі і крадькома, але так, щоб усі бачили, перехрестила горщик з мамалигою* (Коцюб., I, 1955, 270); *Я одягнувся в що мав.. Тато й мама перехрестили мене, побажали удачі, і ми поїхали* (С. Кравч., Бувальщина, 1961, 11).

Не перехрести́в (не перехрести́вши) ло́ба — не зробити (не зробивши) знака хреста над собою. — *Людські діти в неділю, поки з церкви не вийдуть, то й ріски в рот не беруть, а ти.., лоба не перехрестивши, та до хліба зараз тягнешся?* (Вас., I, 1959, 324).

3. *тільки док., перех., перен.. розм.* Те саме, що **уда́рити.** *Карпо почав гикати, свистати. — Свищи.. я руку випручаю... я тебе, вражий сину, перехрещу...* (Мирний, I, 1954, 274); *Підвівшись на стременах, пан Бжеський перехрестив нагаєм і розгубленого Янека і його бідолашну шкапину* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 4).

4. *перех., заст.* Навертати до іншої християнської віри, вдруге здійснюючи обряд хрещення. *Спроби Петра Скарги ополячити його* [російський народ] *мирним шляхом, перехрестити в католицтво — ще на Івані Грозному провалилися безповоротно* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 112); // Давати нове ім'я, постригаючи в монахи. [Василь:] *Я не знаю, нащо людей перехрещують удруге?* [Марусяі:] *Зрікаючись миру, імення мирське треба перемінити* (Мирний, V, 1955, 105); // *перен.* Називати іншим іменем, давати іншу назву. [Степанида:] *Он, хоч би й твій батько: доки був убогий, ніхто його й не бачив, а як розбагатів, то де ті й приятелі взялись!.. То був собі Панас та й годі, а тепера вже перехрестили його у Ахтанасія...* (Кроп., I, 1958, 125); *Пізніше, коли Польща окупувала західноукраїнські землі, перехрестивши Східну Галичину на «Малопольщу», виявилося, що справа паїв юридично задавнена* (Вільде, Сестри.., 1958, 118).

ПЕРЕХРЕ́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕХРЕСТИ́ТИСЯ,** хрещу́ся, хре́стишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Перетинатися один з одним. *Стежка, що вилася від села, перехрещувалася на леваді з отою стежкою, що вела в лісок до криниці* (Фр., IV, 1950, 454); *У центрі села, на майданчику, де перехрещувалось кілька вуличок,.. стояв тепер великий з плоским дахом і багатьма вікнами будинок* (Коцюба, Нові береги, 1959, 382); // Виходячи із різних точок, стикатися, зустрічатися в одному місці. *Обидва кулемети стояли на підвіконні, і Разін та Циганков ударили з двох стволів зразу. Черги перехрещувались* (Голов., Тополя.., 1965, 415); *Перехрестилося світло зустрічних автомашин саме на рурі* (Ле, Клен. лист, 1960, 143); // З'єднуватися (про звуки, що утворюються одночасно в різних місцях, різними людьми і т. ін.). *Дитячі голоси перехрещуються, як стрекотання цвіркунчиків* (Григ., Вибр., 1959, 281); // *з ким — чим, перен.* Стикатися з ким-, чим-небудь, виявлятися дуже близьким до когось, чогось. *Ярослав почував, що слова Миколи Михайловича перехрещуються з його, перехрещуються десь близько, і не міг збагнути де* (Мушк., День.., 1967, 78).

2. *тільки док., чим, від чого, на що і без додатка.* Робити знак хреста над собою. *Нептун же зараз взяв мітелку І вимів море, як світелку, То сонце глянуло на світ. Еней тогді як народився, Разів із п'ять перехрестився* (Котл., I, 1952, 68); *Перехрестивсь князь великим хрестом, од лисини аж за пояс,.. підняв грамоту високо.. і почав вичитувати царське ім'я* (П. Куліш, Вибр., 1969, 168); *Входе* [Трьомсин] *в хату, роздивився, На святих перехрестився, Та й хазяйці дав чолом* (Манж., Тв., 1955, 195).

Аж перехрести́вся *хто* — хто-небудь зробив знак

хреста над собою, виражаючи здивування, страх або радість, задоволення з приводу якоїсь події. *Хведір поніс таке, що Хівря, прослухавши, аж перехрестилася* (Мирний, III, 1954, 57); *Як вибігли вночі хлопці на дзвін та взнали, що горить Гмиря, зразу й вернулись у хату — так йому й треба! Ага, найшла-таки його погибель. Катря аж перехрестилася, як їй сказали про це* (Головко, II, 1957, 362); [**Ná́віть**] **не перехрести́вся** *хто*; **Не перехрести́вшись** — хто-небудь почав якусь дію, не зробивши знака хреста над собою. *Він схопився, ніби опечений, протер очі, позіхнув і пішов вмиватись, навіть не перехрестившись* (Н.-Лев., II, 1956, 217).

◇ **Перехрести́сь!** (**перехрестíться!**) — схаменись! (схаменіться!); що ти говориш! (ви говорите)! [Г а п к а:] *Як ви казали мені, свахо, про Карпа та Домаху, то так воно й є!* [П а л а ж к а:] *Перехрестіться, свахо! Про Карпа я вам ані словечка не казала!* (Кроп., II, 1958, 166); — *Які стоги? Перехрестіться, дядьку! — полегшено зітхає Роман: таки ніхто не довідався про листівки* (Стельмах, I, 1962, 463).

3. Хреститися, переходячи в іншу віру. *Життя козацької вольниці йому так сподобалось, що він назавжди залишився на Січі. Правовірний мухамеданин перехрестився в християнську віру* (Добр., Очак. розмир, 1965, 86).

4. *тільки недок.* Пас. до **перехре́щувати** 1, 4.

ПЕРЕЦВІ́ЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **перецвісти́.** *У порівнянні з перецвілою вже, чорнявою Маринею біло-рожева Ольга.. видалась Павлині напрочуд гарною* (Вільде, Сестри.., 1958, 345); // *у знач. прикм. Сухими пуп'янками темніла перецвіла волошка* (Стельмах, На .. землі, 1949, 216); *Я навіть чую, як він* [хліб] *дихає, Зеленим зводиться лицем, Щоб серце радувать не крихою, Не перецвілим сухарцем* (Мал., Полудень.., 1960, 126); *Чим глибше врізається в землю Кузьма Осадчий, тим виразніше став видно йому, що курган цей, мов книга, складений сторінками-пластовнями: шар землі, а під ним шар перецвілої трави морської* (Гончар, Тронка, 1963, 285).

ПЕРЕЦВІСТИ́ *див.* **перецвіта́ти.**

ПЕРЕЦВІ́Т, у, ч. Кінець цвітіння.

ПЕРЕЦВІТА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **перецвіта́ти.**

ПЕРЕЦВІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПЕРЕЦВІСТИ́,** цвіту́, цвіте́ш, *док.* 1. *неперех.* Закінчувати цвітіння. [М а в к а:] *Ох, як я довго спала!* [Л і с о в и к:] *Довго, дочко! Вже й сон-трава перецвітати стала* (Л. Укр., III, 1952, 196); *Перецвіла калинойка* [калинонька], *перецвіла біла; чи любов у серці згасла, чи лиш притаїлась?* (У Кравч., Вибр., 1958, 117); *Натрудившися у квітні, Перецвівши у маю, Йдуть дерева передлітні В повінь лагідну свою* (Рильський, III, 1961, 181).

2. *неперех., перен.* Втрачати молодість, свіжість; марніти, старіти. — *Ця дитина, така у бога випрошена, така пожадана, мала перецвісти, як цей серед густого лісу на зрубі квіт!* (Кобр., Вибр., 1954, 92).

3. *перех.* Цвісти дуже довго, довше, ніж щось інше. — *А то що таке біле? — він глянув у бік поля. — О, тільки тепер помітив? — невесело всміхнувся Степура. — То ж гречки цвітуть. Це їм вистачить цвісти на все літо. Все перецвітуть, — і в голосі його забринів смуток* (Гончар, Людина.., 1960, 83).

4. *тільки док., неперех.* Те саме, що **заплі́снявіти.**

5. *неперех., рідко.* Набувати іншого кольору, відтінку, втрачати свій колір. * Образно. *Вже струменями теплими угору Димки пливуть, пухнаті і рясні, І, перецвівши в синяву прозору, Відсвічуються в кожному вікні* (Бичко, Простота, 1963, 23).

ПЕРЕЦВІТА́ТИСЯ, а́ється, *недок., розм.* Те саме, що **перецвіта́ти** 1, 2, 5. * Образно. *Гілка обважніла Долу осипається. Це ж бо серце і мов Вже перецвітається* (Бичко, Сійся.., 1959, 149).

ПЕРЕЦІ́ДЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перецідити́.**

ПЕРЕЦІ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перецідже́вати.**

ПЕРЕЦІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕЦІДИ́ТИ,** ціджу́, ці́диш, *док., перех.* 1. Цідити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Цідячи, переливати з однієї посудини в іншу. *Невістка — чорнява, низенька, прудка та жвава молодичка — внесла дійницю, перецідила молоко* (Л. Янов.. I, 1959, 333); * Образно. — *Приймають якусь там норму солдатських дітей,— говорили люди.. Кожному хочеться вчитись, а місць — раз, два та й усе. І навіть на ці два місця вони всіх переціджять — хто з нас якої масті, хто благонадійний, хто ні...* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 12).

ПЕРЕЦІ́ДЖУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перецідже́вати.**

ПЕРЕЦІ́ДИТИ *див.* **перецідже́вати.**

ПЕРЕЦІЛО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перецілува́ти.**

ПЕРЕЦІЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Поцілувати всіх або багатьох одного за одним, все або багато чого-небудь одне за одним. *Що божий день перебере* [Маруся] *горішки, що ще на весіллі, як побачились уперше, та він їй дав, перебере, перецілує та вп'ять до серця і положить* (Кв.-Осн., II, 1956, 64); *Кузьма перецілував дітей, підійшов потім до дружини* (Шиян, Гроза.., 1956, 248).

ПЕРЕЦІЛУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Поцілуватися з усіма або багатьма; поцілувати один одного (про всіх або багатьох). *Ще раз перецілувались і, розпрощавшись в останній раз, рушили* [гості] *на ярмарок* (Н.-Лев., I, 1956, 194); *Маринка вже з усіма перецілувалася, стоїть поруч, тримаючи мене за руку* (Речм., Твій побратим, 1962, 155).

ПЕРЕЦІ́НЕНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **перецини́ти.**

ПЕРЕЦІ́НИТИ *див.* **перецінювати.**

ПЕРЕЦІ́НЮВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **перецінювати.** *Він знав, що саме ця дбайливість про загал не раз штовхає графа Адольфа до переборщення, до перецінювання справжніх або навіть видуманих небезпек, що загрожували шляхетському станові* (Фр., VI, 1951, 232).

ПЕРЕЦІ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕЦІНИ́ТИ,** ціню́, ці́ниш, *док., перех., розм.* Те саме, що **переоці́нювати.** *Почуття в мене вельми умовні: я тільки по звичці люблю чи не люблю когось, поважаю чи не поважаю певний учинок. Мені нема чогось перецінювати те, з чим я жив. Мало часу* (Ю. Янов., II, 1958, 13); [К а с с а н д р а:] *Тонкий фрігійський розум і гнучкий,— його зігнула Мойра і зломила, її правиця і важка й тверда, вона кує з народів зброю світа, а я і ти — ми тільки цвяхи в зброї. Не перецінюймо себе, Гелене* (Л. Укр., II, 1951, 301).

ПЕРЕЦІ́НЮВАТИСЯ, юється, *недок., розм.* Пас. до **перецінювати.**

ПЕРЕЦО́КАТИСЯ *див.* **перецо́куватися.**

ПЕРЕЦО́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПЕРЕЦО́КАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* Цокатися по черзі з усіма або багатьма; цокатися (про всіх або багатьох). *Всі підійшли до нього цокатися з бокалами в рукат. Чичиков перецокався з усіма* (Гог., Вибр., перекл. Хуторяна і Шмиговського, 1948, 432)

ПЕ́РЕЦЬ, рцю, *ч.* 1. Овочева напівкущова або трав'яниста рослина, а також її пряні плоди, що мають вигляд стручків і використовуються для їди або як приправа. *В Закарпатській області широко культивується перець, який є багатим джерелом вітаміну С* (Укр. біох. ж., XXVIII, 1, 1956, 10); *Низки червоного стручкуватого перцю скрізь висять і на стовпцях рундуків, на стріхах, ще й розкидані зверху на покрівлі* (Н.-Лев., III, 1956, 264); * У порівн. *Сидорчук доводив гаряче, пристрасно, рубаючи повітря дебелим, червоним, як перець, кулаком* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 105).

2. Тропічна повзуча рослина, а також її плоди у вигляді зернят із гірким смаком і пряним запахом, що вживаються як приправа. *Селяни купували за гроші дуже мало: сіль, перець, шкіру на чоботи* (Фр., IV, 1950, 207); *Ярина вийшла, повернулась, принесла й поставила на стіл горнці, в яких парувало смажене м'ясо, казанок, у якому булькотіла юшка, велику миску з сочивом. У світлиці запахло лавром, чябром, перцем* (Скл., Святослав, 1959, 31); *Вона.. засмажила м'яса й нашпигувала часником та перцем — все запахло ковбасою* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 148); *Вхопивши гуляшу, Гриня кривиться: стільки в ньому перцю, що в роті горить. — Стронцій дайте замість приправи? — звертається він до офіціантки* (Гончар, Тронка, 1963, 126).

3. *перен., розм.* Ущипливе глузування, уїдлива дотепність. *Молодички аж з реготу падають, а сами то одна, то друга додадуть такого перцю, що замалим гори не регочуть* (Хотк., II, 1966, 404); — *Чого це ти з перцем до нього? Посварились, чи що? — Ах,— з досадою одмахнулася Зіна, — просто набрид* (Баш, На.. дорозі, 1967, 208); // Про запальну, гостру на язик людину або гарячу, запальну вдачу. [Д і в ч и н а:] *Ану, ущипни ще раз, то так ляпаса і дам!* [Х о м а:] *Ого, з перцем!* (Кроп., V, 1959, 288).

◇ **Всипати пе́рцю** *див.* **всипа́ти**[1]; **Дава́ти (да́ти) пе́рцю** *див.* **дава́ти; Завдава́ти (завда́ти, задава́ти, зада́ти) пе́рцю** *кому* — добре вилаяти; висміювати або карати кого-небудь. — *А побратим же твій де? — спитав Петро. — Побратимові,— каже, — моєму тепер доволі діла. Хочемо задати перцю городовій старшині, так шатається тепер по всіх усюдах* (П. Куліш, Вибр., 1969, 131); **Підсипа́ти пе́рцю** *див.* **підсипа́ти.**

ПЕРЕЧАВИ́ТИ *див.* **перечáвлювати.**

ПЕРЕЧА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перечави́ти.**

ПЕРЕЧА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕЧАВИ́ТИ,** чавлю́, ча́виш; *мн.* перечáвлять; *док., перех.* Чавити всіх або багатьох, все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЧА́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перечáвлювати.**

ПЕРЕЧА́ЛИТИ *див.* **перечáлювати.**

ПЕРЕЧА́ЛЮВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **перечáлювати.**

ПЕРЕЧА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕЧА́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех., спец.* Причалювати до іншого місця або заново, по-іншому.

ПЕРЕЧА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок., спец.* Пас. до **перечáлювати.**

ПЕРЕЧАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕЧАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., розм.* Те саме, що **перечі́кувати.** *В неї й перечасовувала сирітка Любка Марковська, доки її не помітив.. лікар Храпков* (Ле, Міжгір'я, 1953, 39); *Перечасувавши трохи, Левантина знову заходилася біля вікна* (Гр., II, 1963, 291); — *Ой, не можу тобі, Михайлику, запомогти: піп усі книжки, як невільників, замикав.. — Та ти не журись, перечасуй без книжки, а я щось злукавлю* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 112).

ПЕРЕЧАСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Почастувати всіх або багатьох. *Перечастувавши гостей, Оксана й собі кинулася до печі допомогти матері* (Кач., II, 1958, 472).

ПЕРЕЧАСУВА́ТИ *див.* **перечасо́вувати.**

ПЕРЕЧВАЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех., розм.* Повільно перейти через що-небудь або з одного місця на інше.

ПЕРЕЧЕКА́ТИ *див.* **перечі́кувати.**

ПЕРЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пере́чити.** *Соломіне перечення дратувало раненого, і вона мусила згодитися з ним* (Коцюб., I, 1955, 359).

ПЕРЕЧЕПИ́ТИ *див.* **перечі́плювати.**

ПЕРЕЧЕПИ́ТИСЯ *див.* **перечі́плюватися.**

ПЕРЕЧЕ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перечепи́ти.** *Через голі Робінзонові плечі була перечеплена якась руда латка* (Збан., Мор. чайка, 1959, 23).

ПЕРЕЧЕ́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечепи́ти** 3.

ПЕРЕЧЕ́РСТВІЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **перечéрстві́ти.**

ПЕРЕЧЕ́РСТВІ́ТИ, чéрстві́є, *док., розм.* 1. Стати надто черствим.

2. Зачерствіти (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕЧЕ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перечеса́ти.**

ПЕРЕЧЕСА́ТИ *див.* **перечі́сувати.**

ПЕРЕЧЕСА́ТИСЯ *див.* **перечі́суватися.**

ПЕРЕЧИКРИ́ЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перечикри́жити.**

ПЕРЕЧИКРИ́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех., розм.* 1. Перерізати швидким рухом.

2. Почикрижити, порізати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЧИ́СЛИТИ *див.* **перечи́слювати.**

ПЕРЕЧИ́СЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечи́слювати.**

ПЕРЕЧИ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПЕРЕЧИ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **перелі́чувати.** *Ми не маємо змоги перечислити тут усі Ваші заслуги для рідного краю* (Коцюб., III, 1956, 303); *Завадка був теж зворушений, але щоб не зрадити цього, він діловито взяв гроші, перечислив їх* (Вільде, Сестри.., 1958, 151).

ПЕРЕЧИ́СТИТИ *див.* **перечища́ти.**

ПЕРЕЧИ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перечита́ти.** *Карпо Нехльода нікому не відмовляв, а навпаки, обіцяв.. Та як тільки прохач зникав за дверима кабінету, його не перечитана заява одразу потрапляла у портфель, як в могилу* (Шиян, Баланда, 1957, 146); *Була та жовта книга і без оправи, і без перших та останніх сторінок, видно читана і перечитана до того, що навіть сам власник книги боявся до неї доторкуватись* (Збан., Сеспель, 1961, 91); *Ходив Грицько й марив про те, як колись признаються вони одно одному в коханні, марив на всякі лади, пригадуючи колись перечитані романи* (Вас., I, 1959, 162).

ПЕРЕЧИТА́ТИ *див.* **перечи́тувати.**

ПЕРЕ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок.* 1. Заперечуючи що-небудь, не погоджуватися з кимсь, протидіяти чомусь. [Т р о х и м:] *Кріпись, Ганно.. Ольга коха Степана, нехай і дожида його; діждеться — нехай іде за нього, не борони їй і не переч!* (Кроп., V, 1959, 143); *Озброєним людям не можна було перечити, і вози в'їхали незабаром на доріжку в ліс* (Мак., Вибр., 1956, 374); * Образно. *Кисіль мовчав. Губи його шепотіли: — Іди. Дай мені спокій. А очі перечили: «Не вір. Не кидай мене..»* (Мур., Бук. повість, 1959, 253); // Заважати кому-, чому-не-

будь. *Парася, не підіймаючи очей, рішуче заявила батькові: — Тату, не перечте нашому щастю* (Збан., Переджнив'я, 1955, 213); // Протистояти кому-, чому-небудь. *А чи могла б якась інша, нехай і не така молода й не така недосвідчена в житті дівчина, перечити молодому, дужому, як дуб, кавалерові, перечити такій силі, розуму, такому лікарському хистові?* (Ле, Міжгір'я, 1953, 15).

2. *розм.* Те саме, що **суперечити.** *Чи ж перечить ся любов Тій другій і святій любови* [любові] *До всіх, що ллють свій піт і кров..?* (Фр., X, 1954, 66); — *Тичина — поет-новатор. Саме як такого — любив його Коцюбинський, вітав його Горький. Проте це аж ніяк не перечить тому, що Павло Григорович глибоко, потворчому засвоює художні традиції минулого* (Рильський, III, 1956, 404); — *Хай будує* [Осадчий греблю] *для тваринницької ферми, а молодь слухатиме солов'я. Одне одному не перечить* (Чаб., Тече вода.., 1961, 100).

ПЕРЕ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., діал.* Сперечатися. *На сей раз мама тільки плакала, та вже не перечилась* (Л. Укр., III, 1952, 635); *Дивно, що люди про щось перечуться* (У. Кравч., Вибр., 1958, 273); * Образно. *Легенький вітрець перечиться з сонцем.., та й собі їх* [квіточки] *цілує* (Черемш., Тв., 1960, 357).

ПЕРЕЧИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечи́тувати.** *То ще була найлегша робота, бо цілком не вимагала перечитування всякої всячини* (Л. Укр., V, 1956, 388).

ПЕРЕЧИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЧИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Те саме, що **чита́ти;** прочитувати. *Він розгорнув одну бумагу і почав перечитувати* (Н.-Лев., IV, 1956, 159); *Борис перечитав безсмертну поему* («Одіссея») *одним духом за кілька день і приніс.. книжку назад з подякою* (Фр., III, 1950, 34); *Встигла* [Галина] *поїсти в буфеті, перечитала з початку й до кінця газету* (Крот., Сини.., 1948, 9); // Читати уважно, ретельно з метою виправлення (звичайно написане власноручно). *Не хочу перечитувати того, що написав, бо знаю, що воно бліде і не може змалювати розкішного гірського образу* (Коцюб., III, 1956, 142); *Ліда сіла за стіл, пише листа. спинилась, перечитує* (Корн., I, 1955, 140).

2. Читати ще раз, повторно. *Сидячи біля каміна, вона перечитувала кожний лист по кілька разів* (Шиян, Гроза.., 1956, 214); *Кілька разів читав і перечитував Шевченко теплі рядки Лизогубового листа — перший привіт з рідного краю* (Тулуб, В степу.., 1964, 184); *Настя хутко прочитала сей лист і поклала його на столі, потім взяла і знов перечитала помалу* (Л. Укр., III, 1952, 583); *О. Ананій, переодягнувшись, знову сів до відозви церковного управління. Перечитав раз і вдруге і ні до чого не міг домислитись* (Панч, В дорозі, 1959, 18).

3. Прочитувати все або багато чого-небудь. *Непрохані гості переривають усю кімнату, переглядають, розтріпуючи, книжки, перечитують усі папери* (Стельмах, I, 1962, 592); *Як би мені хотілося перечитати все, що Ви досі написали і надрукували* (Мирний, V, 1955, 378).

ПЕРЕЧИ́ТУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перечи́тувати.** *Вона читала з якимсь болісним захопленням, гостро переживаючи прочитане, здебільшого прозові книжки З поетів залишився і не раз перечитувався один лише Шевченко* (Коз., Сальвія, 1956, 294).

ПЕРЕЧИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЧИ́СТИТИ,** чи́щу, чи́стиш, *док., перех.* 1. Звільняючи від бруду, пилу, копоті і т. ін., чистити все, багато чого-небудь або щось багато разів. *В Сашка вже боліли і ноги, і руки, і спина, в очах аж тьмарилося — він перечистив за день не менше як пар п'ятдесят* [чобіт і черевиків], *і майже нічого не їв* (Смолич, V, 1959, 39); *Полк робив свої немудрі й нескладні справи..: на потрібній відстані було поставлено округ сторожу, кулеметники перечистили кулемети, а стрільці — гвинтівки* (Ю. Янов., II, 1958, 213); // Звільняти від домішок (перев. зерно). *Молотили хліб ціпами, зерно провівували лопатами та перечищали решетами* (Збірник про Кроп., 1955, 12).

2. Звільняючи від бруду, пилу, копоті і т. ін., чистити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Уранці почистили* [копей], *а це ще раз усіх перечищаємо* (Мур., Бук. повість, 1959, 7); *Шкіпер вирішив затриматися в бухті на добу, перечистити мотор* (Трубл., Шхуна.., 1940, 3).

3. Очищати, відділяти від шкірки, шкаралупи і т. ін. все або багато чого-небудь. *Дівчинка пообідала швидко, бо ніколи ж, треба ще кукурудзу перечистити, а тоді — за уроки* (Донч., IV, 1957, 43).

ПЕРЕЧИЩА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **перечища́ти.** *З ранку до ночі гули два трієри, шуміли віялки,.. перечищалось насіння ярини, щоб зерно було в зерно* (Скл., Хазяїни, 1948, 132).

ПЕРЕЧИ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перечи́стити.** *Життя в школі йшло нормально, школа працювала, як добре злагоджений і перечищений механізм годинника* (Збан., Малин. дзвін, 1958. 363); // **перечи́щено,** *безос. присудк. сл. 4 тисячі центнерів посівного матеріалу вже перечищено і доведено до високих кондицій* (Рад. Укр., 2.III 1961, 2).

ПЕРЕЧИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечи́стити.**

ПЕРЕЧІ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечі́кувати.**

ПЕРЕЧІ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*. **ПЕРЕЧЕКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка* Очікувати деякий час початку чого-небудь або чекати якийсь час, перебуваючи де-небудь, у якомусь стані і т. ін.; пережидати. *Зоя перечікує, поки Торон проходить мимо, і потім довго дивиться йому вслід* (Собко, Любов, 1935, 46); *Їй здається, що панові Валер'янові після його промов на мітингах небезпечно сидіти вдома. Лучче б перечекати цей лихий день десь у сусідів, в певному місці* (Коцюб., II, 1955, 169); *Трохи перечекавши, дівчата зайняли й собі місця, взялися за ложки* (Оров., Зел. повінь, 1961, 37); * У порівн. *Стоїмо під берегом. Враження таке, мов перечікуємо дощ* (Хотк., II, 1966, 407).

ПЕРЕЧІПА́ТИ *див.* **перечі́плювати.**

ПЕРЕЧІПА́ТИСЯ *див.* **перечі́плюватися.**

ПЕРЕ́ЧІПКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **перешко́да.**

ПЕРЕЧІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечі́плювати 3.**

ПЕРЕЧІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш *і діал.* **ПЕРЕЧІПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЧЕПИ́ТИ,** чеплю́, чі́пиш; *мн.* перече́плять; *док.* 1. *перех.* Чіпляти що-небудь на інше місце. — *Там у стіні, на якій він* [годинник] *висів,— двері. Грюкають ними, струшують механізм, а він не повий. Перечепити треба* (Мушк., Серце... 1962, 279); // Чіпляючи, переміщати через що-небудь, надавати іншого положення. *За ним дрібоче, перечепивши через плече в'язанку бичків, Коська* (Збан., Мор. чайка, 1959, 52).

2. *перех. і без додатка, розм.* Заважати кому-небудь рухатися, створюючи на його шляху перешкоди. *Кидають* [діти] *на його мерзлим кізяком, перечіплюють, у сніг валяють* (Вас., I, 1959, 104): *Хлопцям здалося, що це Адольф. Тому, коли він пробігав повз Волю, цей перечепив його татовою палицею* (Ю. Янов.. II, 1954, 46); * Образно. *Давні товариші його відцуралися; ..дехто високо пішов угору, у генерали виліз; а йому доля підставила ногу — перечепила* (Мирний, I, 1954, 148); // Зупиняти кого-небудь під час зустрічі. *От і пішов*

[голова], *а за ним і судящі.. Тут і перечепив його писар* (Кв.-Осн., II, 1956, 262); // Перебивати чию-небудь розповідь, мову і т. ін. [Д а р' я І в а н і в н а:] *Що він казав про мене?* [Д з ю б а:] *Коли будете перечіплювати, я перестану розказувати* (Коч., I, 1956, 95).

3. *перех.* Зчіплювати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перечіплювати вагони.*

ПЕРЕЧІ́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся *і діал.* **ПЕРЕЧІПА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕЧЕПИ́ТИСЯ,** чеплю́ся, чéпишся; *мн.* перечéпляться; *док.* 1. *розм.* Втрачати рівновагу, чіпляючись за що-небудь ногою. *Бігли* [угорці] *мовчки, випереджаючи один одного, перечіплюючись, падаючи* (Гончар, I, 1954, 438); *Антон, перечіпаючись постолами через каміння, кинувся до лісозаводу* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 103); *Коли пробігала мимо його Галя, Павлушка .. висунув назустріч їй ногу. Галя перечепилася й з розгону впала лицем на сухий горбочок* (Вас., I, 1959, 154); * У порівн. *Харкевич повільно йшов вулицею і зовсім не збирався тут зупинятись, але раптом з-за будинку почувся жіночий голос, і ноги зупинилися самі собою, наче перечепилися за щось* (Голов., Тополя.., 1965, 459).

2. *перен., розм.* Зупинятися, переривати яку-небудь дію, зустрівши перешкоду. — *Я ж не познайомив. От який став. Прошу, мій... — він перечепився об це слово і додав,— мій співпрацівник по цеху Василь Подак* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 76).

3. *тільки недок.* Пас. до **перечіплювати, перечіпа́ти** 1, 3.

ПЕРЕЧІ́С, чóсу, *ч.* Дія за знач. **перечі́сувати, перечеса́ти.**

ПЕРЕЧІ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечі́сувати.**

ПЕРЕЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЧЕСА́ТИ,** чешу́, чéшеш, *док.*, *перех.* 1. Чесати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох.

2. Чесати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *У тої вдовоньки, гей, Дочка молода,.. Чеше ж вона, чеше* [волосся], *гей, Перечісує* (Укр.. лір. пісні, 1958, 226); *Кинулась* [Ватя] *до дзеркала, щоб перечесати й заново позаплітати свої коси* (Н.-Лев., IV, 1956, 108).

ПЕРЕЧІ́СУВАТИСЯ. уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕЧЕСА́ТИСЯ,** чешу́ся, чéшешся, *док.* 1. *розм.* Причісуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перечі́сувати.**

ПЕРЕ́ЧКА, и, *ж.* 1. *розм.* Різновид перемета (*див.* **перемéт** [2]) *По Ревуну тихо плив човен. Може, то повертався додому запізнілий рибалка, що вирішив перед світанком потрусити жаки чи познімати рибу з перечок та переметів?* (Мокр., Острів.., 1961, 45).

2. *діал.* Суперечка. *Обидва стрільці жваві. От перечка і пішла... Далі Трохим розходився, Підійнявся з-за стола* (Рудан., Вибр., 1937, 157).

ПЕ́РЕЧНИЦЯ, і, *ж.* Невеличка посудина з отворами в кришці для молотого перцю. *Стіл для обіду накривається чистою, білою, добре випрасованою скатеркою. На стіл ставлять сільницю, перечницю та гірчичницю* (Укр. страви, 1957, 393).

ПЕРЕЧУВА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЧУ́ТИ,** ýю, ýєш, *док.*, *розм.* 1. Чути від кого-небудь. *Кучугура нахилився над Бистриковою головою і таємниче зашепотів: — У рудничому комітеті я одним вухом перечував: твоїй бригаді збираються давати комуністичне звання* (Чорн., Красиві люди, 1961, 33); *Лукина перечула через людей, що Улас уже заручився, і втратила останню надію на своє щастя* (Н.-Лев., III, 1956, 348); *Прийшли вони до Антося, перечувши, що він такий митець* (Свидн., Люборацькі, 1955, 95); *Рано в кухні перечула* [Крапцьовська] *від кухарки, що Славко ходив до вдови Варвари* (Март., Тв., 1954, 295).

Чу́ти-перечува́ти — дізнаватися про що-небудь з чуток, розмов і т. ін. *Аж ось чую-перечуваю, кажуть люди, що вийшли такі скриньки, що машиною ріжуть січку* (Фр., II, 1950, 38).

2. Відчувати, переживати все або багато чого-небудь. *Що нам доводилося перечувати й переживати від її гри, котрій тільки дивувшся і не знавш, з чим порівняти* (Мирний, V, 1955, 422).

ПЕРЕЧУ́ТИ *див.* **перечува́ти.**

ПЕРЕЧУ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перечу́ти.** *Тілько, приткнувшися в каюті, Курив понуро і мовчав; Слова, давно десь перечуті, Він механічно повторяв* (Рильський. Поеми, 1957, 178); *З усього перечутого в ці дні чомусь найдужче запали Яреськові в душу слова, сказані під час мітингу на одній із станцій літньою — схожою на матір — робітницею* (Гончар, II, 1959, 302).

ПЕРЕЧУХРА́ТИ, áю, áєш, *док.*, *перех.*, *розм.* Чухрати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕШАРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перешарува́ти** [1]. *Найкраще зберігати моркву в холодних підвалах, у штабелях перешарованою піском* (Колг. Укр., 9, 1956, 42); *Тістечка* [з крихіт] *являють собою вироби, приготовлені з протертих обрізків випеченої тістечкової маси, перешаровані кремом і покриті зверху глазуррю* (Укр. страви, 1957, 342).

ПЕРЕШАРО́ВУВАННЯ [1], я, *с.* Дія і стан за знач. **перешаро́вувати** [1] і **перешаро́вуватися** [1]. *Перешаровування гною на солом'яній підстилці торфом під час укладання в бурти знижувало як втрати органічної речовини, так і азоту за час зберігання* (Добрива.., 1956, 46).

ПЕРЕШАРО́ВУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перешаро́вувати** [2].

ПЕРЕШАРО́ВУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШАРУВА́ТИ,** ýю, ýєш, *док.*, *перех.* Класти, складати що-небудь шарами, чергуючи його з чимсь іншим. *Підготовлені помідори обережно укладають в тару, перешаровуючи, як і огірки, 2—3 рази спеціями* (Колг. Укр., 8, 1956, 36).

ПЕРЕШАРО́ВУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШАРУВА́ТИ,** ýю, ýєш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Шарувати, сапати все або багато чого-небудь.

2. Шарувати, сапати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШАРО́ВУВАТИСЯ [1], уєтьcя, *недок.*, **ПЕРЕШАРУВА́ТИСЯ,** ýється, *док.* 1. Розташовуватися шарами, упереміж із чимсь іншим. *В південно-західній частині Кара-Дагу видно, як перешаровуються вулканічні і осадочні породи* (Про вулкани., 1955, 18).

2. *тільки недок.* Пас. до **перешаро́вувати** [1].

ПЕРЕШАРО́ВУВАТИСЯ [2], уєтьcя, *недок.* Пас. до **перешаро́вувати** [2].

ПЕРЕ́ШАРОК, рку, *ч.*, *бот.* М'яка речовина у проміжках між шарами деревини.

ПЕРЕШАРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перешарува́ти** [1] і **перешарува́тися** [1]. *Тістечка* [листкові] *готують перешаруванням.. кремом раніше випечених тонких листів з несолодкого тіста, багатого на жир* (Укр. страви, 1957, 341)

ПЕРЕШАРУВА́ТИ [1] *див.* **перешаро́вувати** [1].

ПЕРЕШАРУВА́ТИ [2] *див.* **перешаро́вувати** [2].

ПЕРЕШАРУВА́ТИСЯ *див.* **перешаро́вуватися** [1].

ПЕРЕШЕПНУ́ТИСЯ, нýся, нéшся, *док.* Однокр. до **перешіпту́ватися.**

ПЕРЕ́ШЕПТ *див.* **перéшепти.**

ПЕРЕ́ШЕПТИ, ів, *мн.* (*одн.* **перéшепт,** у, *ч.*), *розм.* Дія за знач. **перешіпту́ватися** і звуки, утворювані цією дією.

ПЕРЕШИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешива́ти.**

ПЕРЕШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕШИ́ТИ**, и́ю, и́єш, *док.*, *кого*. 1. Перероблятн пошите, надаючи іншого розміру, фасону і т. ін. — *О, цей любить чепуритись!.. по три рази часом кравець перешиває одежу та приганяє до стану* (Н.-Лев., III, 1956, 365); [В а с я:] *Пішов* [брат] *до кравця і, мабуть, не скоро й прийде. Йому ж костюм перешивають* (Мик., I, 1957, 434); *Пані казала ати їй тоненьку сорочку з Ядзі й перешити стареньку спідничку* (Кобр., Вибр., 1954, 87); *Як надумав, так і зробив Остап — перешив чоботи своїй жінці* (Горд., II, 1959, 344); * Образно. *Сільські віршороби перекраяли, перешили твір на свій лад, змастили по рубцях скоромним, і виріб цей вийшов густий та гдкий, як дим з потерухи* (Бабляк, Вишн. сад. 1960, 49); // Шити все або багато чого-небудь, перероблячи старе, вже пошите. *Цілий тиждень Терезка прала, прасувала білизну, штопала, перешивала одяг* (Томч., Готель.., 1960, 165); — *Там твоя дівчинка вимагає,— згадує хазяйка,— в одну душу попали їй одежу, в якій ви прибули! Та я все.. перефарбую, перешию* (Ю. Янов., I, 1954, 191).

2. Пришивати що-небудь в іншому місці або інакше. [Д у с я:] *В теплому пальті треба перешити ґудзики, воно мені тісне* (Коч., II, 1956, 340).

3. *спец.* Обшивати соломою, дошками і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Він тоді їй скосив на городі латку проса, а далі став перешивати стріху. По-хазяйськи вшивши гребінь, увійшов до хати* (Стельмах, I, 1962, 165)

4. *техн* Укладати залізничну колію ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **перешива́ти.** — *Товаришу гварди майор, а як залізнічні колії?— запитує хтось із бійців. — Теж неоднакові! У нас ширша, у них вужча. Вона буде колись перешиватись?.. Щоб скрізь на один аршин? — Очевидно, буде* (Гончар, III, 1959, 207).

ПЕРЕШИ́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перешива́ти, перешити́.**

ПЕРЕШИВНИ́Й, а, е. Прикм. до **перешивка.**

ПЕРЕШИ́ЙКОВИЙ, а, е. Прикм. до **перешийок.**

ПЕРЕШИ́ЙОК, йка, *ч.* Вузька смуга суші, що сполучає два материки або материк з півостровом. *Між Червоним і Середземним морями є вузька низовинна смуга суші — Суецький перешийок, який з'єднує Африку з Азією* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 110); *Західна преса писала, що на Кримському перешийку, на цій ключевій позиції, може бути зведена фортеця, не менша по значенню, ніж Ґібралтар чи Суец* (Гончар, II, 1959, 353).

ПЕРЕШИКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перешикува́ти.**

ПЕРЕШИКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешико́вувати** і **перешико́вуватися.** *Вважають, що перешиковування* [танків] *з похідного порядку в передбойовий, а потім і в бойовий зв'язане з великими труднощами і неминуче призводить до втрати швидкості* (Рад. Укр., 10.II 1966, 4).

ПЕРЕШИКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШИКУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Шикувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Його армія поповнювалася перебіжчиками і кількісно залишалася такою ж, як і на початку бою. Тому гетьман довше тримався, перешиковуючи свої частини кілька разів* (Ле, Наливайко, 1957, 94); *Павло перешиковує курсантів у колону по три, командує «бігом»* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 78); *Турецька ескадра, перешикувавши свої колони, повела гарматний вогонь по загону Река* (Добр., Очак. розмир, 1965, 75); * Образно. *Мирний наступ народжувався не в глибокій таємниці, а на очах у кожного. Країна перешиковувала лави, брала новий могутній розгін* (Жур., Дорога.., 1948, 178).

2. *перен.* Суттєво змінювати що-небудь. *Прийшовши на завод, вони* [молоді інженери].. *прагнуть усе перешикувати на свій взірець* (Шовк., Інженери, 1956, 161).

ПЕРЕШИКО́ВУВАТИСЯ, усмося, устеся, *недок.*, **ПЕРЕШИКУВА́ТИСЯ**, у́смося, у́стеся, *док.* 1. Шикуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Товаришу командир.. Не можна було так довго перешиковуватись, виїжджаючи з лісу. Ви мусили б не дати ворогові опам'ятатись* (Трубл., I, 1955, 72): *Козацькі полки проходили, перешиковувались* (Кач., Вибр., 1947. 304); *Не минуло й хвилини, як загін миттю перешикувався і помчав за своїм командиром* (Смолич, V, 1959, 798).

2. *перен.* Суттєво змінюватися. *Які чудні ці чоловіки! Протягом якоїсь години можуть, наприклад, ідеально впорядкувати лабораторію, цілий день напружено працювати, допомагаючи перешикуватися цілому цеховi, а вдома безпорадно опускають руки перед дрібницею* (Шовк., Інженери, 1956, 116).

ПЕРЕШИКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешикува́ти** і **перешикува́тися.**

ПЕРЕШИКУВА́ТИ *див.* **перешико́вувати.**

ПЕРЕШИКУВА́ТИСЯ *див.* **перешико́вуватися.**

ПЕРЕШИ́ТИ *див.* **перешива́ти.**

ПЕРЕШИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перешити́.** *На меншій убрання.. либонь перешите з маминої сукні, та й пошите не дуже зграбно* (Л. Укр., III, 1952, 499); *В потертому, але доладному кожушку, що був перешитий з чоловічого,.. увійшла Василина* (Кучер, Трудна любов, 1960, 282).

ПЕРЕШИТТЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешива́ти. перешити́.**

ПЕРЕШИХТО́ВКА, и, *ж.*, *спец.* Змінювання складу шихти.

ПЕРЕШІ́ПТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешіптувати** і звуки, утворювані цією дією. *Рубін мовчки стискає руки, ламкими пальці. В громаді зітхання, сльози, тривожне перешіптування* (Л. Укр., II, 1951, 465); *Танк круто повернувся і під таємниче перешіптування румунських солдатів, захоплених потужністю радянської зброї, зник так само блискавично, як і з'явився* (Кач., Вибр., 1947, 118); * Образно. *За греблею, що перетинала неширокий видолок лугу, темніло громаддя старих осокорів, в його перешіптуванні з вітром, у пахощах кори і гілок уже вчувалось життя* (Стельмах, Правда.., 1961, 50).

ПЕРЕШІ́ПТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, *перех.*, *діал.* Шептати. *Ворожка числила щось межи картами та числила, перешіптувала якісь незрозумілі слова* (Коб., II, 1956, 33); *Ярослав над озерцем, перешіптуючи слова з священних книг* (Загреб., Диво, 1968, 221).

ПЕРЕШІ́ПТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Перемовлятися пошепки. *Ватя з приятельками перешіптувались і все поглядали в вікна на двір* (Н.-Лев., IV, 1956, 63); *Зацікавлені, сидять гості, перешіптуються з собою врочисто та очікують молодої та молодого* (Коб., I, 1956, 118); * Образно. *Туман на озері білими хвилями прибиває до чорних хащів; очерет перешіптується з осокою, сховавшись у млі* (Л. Укр., III, 1952, 213); * У порівн. *Виграють* [прапорці] *на яскравому сонці всіма барвами райдуги, лопотять на свіжому вітрі, що лине з моря, наче перешіптуються* (Кучер, Чорноморці, 1956, 568).

ПЕРЕШКО́ДА, и, *ж.* 1. Те, що перепиняє рух, заступає шлях, закриває доступ куди-небудь; перепона.

А ось і перешкода. Од стіни до стіни заповнила вуличку в'язка колючого сіна на голові жінки (Коцюб., II, 1955, 294); — *Що буде потім? А те, що бувас з весняним струмком, який зустрічає перешкоду. Що робить струмок? Він шукає бічного шляху, щоб обминути перепону і полинути далі за законами тяжіння* (Чаб., Тече вода.., 1961, 102); *З'їжджаючи з гори, він надто згинав коліна. Згинав їх не як сміливець, який збирається перескочити перешкоду, а як невправний хлопчак, який боїться стрімкого спаду* (Вільде, Сестри.., 1958, 539).

З **перешко́дами** — з трудом, насилу. *Слова співу йдуть через старе горло з перешкодами, як коли би не лиш на руках у них, але і в горлі мозилі* [мозолі] *понаростали* (Стеф., I, 1949, 70).

2. *перен.* Те, що заважає здійсненню чого-небудь; завада. *Головною і основною перешкодою розвиткові продуктивних сил сільського господарства Росії є пережитки кріпосництва* (Ленін, 17, 1971, 119); — *Ніби й учена людина, агроном, а от чинить перешкоди усім новим заходам у комуні* (Донч., I, 1956, 60); *Давно вже вийшли вони з лагідних юнацьких літ у сувору черству мужність. Багато прекрасних людяних поривань розгубилось і позабулось на життєвих дорогах. Багато відняли нерівні сутички з життьовими перешкодами* (Довж., I, 1958, 437).

Без **перешко́ди (перешко́д)** — вільно, без перепон. *А знання всіх тайн природи Доведе без перешкоди, Що всіх мудрих скаже гурт: Надприродність — це абсурд!* (Фр., XIII, 1954, 397); *Добувши перепустку, ми без перешкод прибули до селища* (Досв., Вибр., 1959, 43).

◇ **Бу́ти (стоя́ти, ста́ти) на перешко́ді** — те саме, що **На заваді бу́ти (ставáти, стоя́ти** *і т ін.*) (*див.* **зава́да**). — *Мене, братці, не беріте з собою,— прохав він товаришів, — мені перебито обидві ноги, я й в дорозі, й вдома буду тільки на перешкоді... покиньте мене краще тут* (Стар., Облога.., 1961, 55); *Скоро батько у чому їй на перешкоді стане — чи там у ярмарку не звелить купувати якої одежини, чи воза не дасть поїхати куди— вже Катря просить назад своєї обіцянки* (Вовчок, I, 1955, 187).

ПЕРЕШКОДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕШКО́ДИТИ,** джу, диш, *док.* Бути перепоною для чого-небудь. — *Учора головний інженер сказав мені, що здійсненню пропозиції інженера Розенберга поза всім іншим перешкоджає ще й устаткування цеху* (Шовк., Інженери, 1956, 83); *Де-не-де гнучка гіллячка сковзала між ними* [деревами] *та й росла, росла.., звиваючись, кидаючись з боку у другий, начебто жахаючись, що її зупинять, що їй перешкодять* (Вовчок, I, 1955, 367); *Незабаром з того боку пролунали постріли, але кущі й дерева перешкодили мені побачити, що там робилося* (Сміл., Сашко, 1957, 75); // Створювати завади, заважати, забороняти кому-, чому-небудь. — *Ви ще не спите? — питає, прокинувшись, тітка. — Он незабаром буде світати, а вони ще балакають. Годі, годі! Спати перешкоджаєте* (Коцюб., I, 1955, 467); *Як батько не противився, як не перешкоджав навчанню, Улас все ж таки поступив у Зіньківську десятирічку і успішно закінчив її* (Тют., Вир, 1964, 49); *Знову подалися* [коноводи] *в Диблі, але й сього разу нещасливо: перешкодили стукачі, бо всю ніч ходили по вулицях, не даючи вступитися ні до одного двору* (Гр., II, 1963, 276): — *Я, здається, перешкодив? — запитав Назар.. — Некликаний гість гірше злодія,— буркнула Кисачиха* (Збан., Переджнив'я, 1955, 209).

ПЕРЕШКО́ДИТИ *див.* **перешкоджа́ти.**

ПЕРЕШЛІФО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перешліфо́вувати, перешліфува́ти.**

ПЕРЕШЛІФО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешліфо́вувати.**

ПЕРЕШЛІФО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШЛІФУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Шліфувати все або багато чого-небудь.

2. Шліфувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШЛІФО́ВУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.*, *перех.* Пас. до **перешліфо́вувати.**

ПЕРЕШЛІФУВА́ТИ *див.* **перешліфо́вувати.**

ПЕРЕШМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* Відшмагати всіх або багатьох.

ПЕРЕШМАТО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перешматува́ти.**

ПЕРЕШМАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* Пошматувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕШНУРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перешнурува́ти.**

ПЕРЕШНУРО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перешнуро́вувати, перешнурува́ти.**

ПЕРЕШНУРО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешнуро́вувати.**

ПЕРЕШНУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШНУРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Шнурувати все або багато чого-небудь. *Созоненко перешнуровує розписки, ховає під божницю і тільки дві лишає при собі* (Стельмах, II, 1962, 95).

2. Шнурувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШНУРО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕШНУРУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Шнуруватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перешнуро́вувати.**

ПЕРЕШНУРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешнурува́ти.**

ПЕРЕШНУРУВА́ТИ *див.* **перешнуро́вувати.**

ПЕРЕШНУРУВА́ТИСЯ *див.* **перешнуро́вуватися.**

ПЕРЕШПИ́ЛИТИ *див.* **перешпи́лювати.**

ПЕРЕШПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕШПИЛИ́ТИ,** илю́, и́лиш, *док.*, *перех.* Зашпилювати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕШПУРЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.*, *перех.* Пошпурляти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕШТОВХА́ТИ *див.* **перешто́вхувати.**

ПЕРЕШТОВХА́ТИСЯ *див.* **перешто́вхуватися.**

ПЕРЕШТО́ВХУВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **перешто́вхувати.**

ПЕРЕШТО́ВХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШТОВХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Штовхаючи, пересувати, переміщати кого-, що-небудь.

2. Штовхати всіх або багатьох.

ПЕРЕШТО́ВХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕШТОВХА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.*, *розм.* 1. Штовхати один одного. *Дівчата перештовхуються помiж собою, перешіптуються* (Тют., Вир, 1964, 176).

2. *тільки недок.* Пас. до **перешто́вхувати.**

ПЕРЕШТО́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас мин. ч. до **перешто́пати.** *Подарунки були всі в латках, діряві, з одірваними гудзиками, зовсім вилинялі, штопані й перештопані* (Мокр., Сто.., 1961, 65).

ПЕРЕШТО́ПАТИ *див.* **перешто́пувати.**

ПЕРЕШТО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШТО́ПАТИ,** аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Штопати все, багато чого-небудь або щось багато разів.

2. Штопати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШТО́ПУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.* Пас. до **перешто́пувати.**

ПЕРЕШУГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* і *через що*, *розм.* Швидко перелетіти, перестрибнути і т. ін. через що-небудь. *Спрожогу перешугнувши через паркан ар-*

хівєрської садиби, необачний Михайлик опинився в старому вишневому саду єпископа (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 339).

ПЕРЕШУКА́ТИ *див.* **перешу́кувати.**

ПЕРЕШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШУКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Шукаючи кого-, що-небудь, ретельно, послідовно оглядати щось. *Велів* [Невеличкий] *товаришеві засвітити гніт і при світлі зачати перешукувати хатину* (Фр., VIII, 1952, 204); *Військо кинулося перешукувати вози і витягло звідти панів, на подив собі і людям* (Мак., Вибр., 1956, 546); *Ми перешукали з великою старанністю всі кімнати замка і навіть пивниці і обору* (Ірчан, II, 1958, 52).

2. *тільки недок.* Шукати кого-, що-небудь скрізь, по всіх місцях, усюди. *Ходить він.., перешукує їстівного, тим і харчується* (Укр.. казки, 1951, 195); — *Люди добрі, змилуйтеся!.. Де ж я маю час перешукувати тепер папери?* (Март., Тв., 1954, 205).

ПЕРЕШУМІ́ТИ, млю, ми́ш; *мн.* перешумля́ть; *док.* 1. Закінчити, перестати шуміти; відшуміти. *Перешуміла* [буря]. *Та досі ще сльози важкі роняють дерево* (Л. Укр., I, 1951, 281); *Як лагідно шумить розмай, Березовий, веселий гай! Як весело озвавсь мені... А як шумів в тривожні дні? О, грізно як перешумів* (Ющ., Люди.., 1959, 160); // *перен.* Минутися, пройти бурхливо, із шумом (про події). *Атта Троль повстав ..пізньої осені 1841 р., в той час, коли ще не зовсім перешумів великий бунт* (Л. Укр., IV, 1954, 132).

2. *перен.* Перестати виявляти бурхливу енергію, багато і голосно розмовляти і т. ін. (про людину). *Хтось не дуже любить бачити людей, що вже «перешуміли», надто коли бачив їх в найбільше голосний, шумливий час...* (Л. Укр., V, 1956, 362).

3. *розм.* З шумом перескочити через що-небудь. *Бородач солідно перешумів через низеньку огорожу майданчика і сів під дитячим грибком* (Вол., Місячне срібло, 1961, 23).

ПЕРЕШУМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Закінчити, перестати шумувати; відшумувати, перебродити (про вино, пиво і т. ін.). *Це було кисле овече, розбовтане з водою молоко, що перешумувало, як квас* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 186); — *Розладнався був хлопець.. Усякі дурниці плів, а це, бачу, порозумнішав, схаменувся. Молоде вино перешумує* (Коцюба, Нові береги, 1959, 349).

ПЕРЕШУ́КНУТИСЯ *див.* **перешу́куватися.**

ПЕРЕШУ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся. *недок.*, **ПЕРЕШУ́КНУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* Шукатися з ким-небудь, між собою.

ПЕРЕЩЕБЕТА́ТИ, бечу́, бе́чеш, *док.* 1. *неперех.* Закінчити, перестати щебетати.

2. *перех.* Перевершити у щебетанні (про птахів).

ПЕРЕЩЕМІ́ТИ, ми́ть, *док.* 1. Закінчити, перестати щеміти (про відчуття болю, викликане зовнішнім подразненням). *Рани перещеміли; // безос. В хаті довго і гірко плакала* [Маріна], *дуючи на червоні пучки, що туди позаходили штани. Перещеміло, нагрілась — знову до вікна* (Вас., II, 1959, 211).

2. *перев. у сполуч. із сл.* серце, душа і т. ін. Перестати відчувати жаль, тривогу, тугу і т. ін. *Сьогодні тільки вражено наболіле місце. Перещемить,— затихне* (Гр., II, 1963, 85); *Перещеміло їй серце, полилась печаль тихіше* (Сл. Гр.).

ПЕРЕЩЕПИ́ТИ *див.* **перещéплювати.**

ПЕРЕЩЕ́ПЛЕНИЙ, а, е. *сад.*, *мед.* Діепр. пас. мин. ч. до **перещепи́ти;** // *у знач. прикм. Викликати розсмоктування перещеплених пухлин у щурів та інших лабораторних тварин можна цілою низкою засобів* (Знання.., 9, 1966, 17).

ПЕРЕЩЕ́ПЛЕННЯ, я, *с.*, *сад.*, *мед.* Дія за знач. **перещепи́ти, перещéплювати.** *Перещеплення плодових дерев провадять в тих випадках, коли площу засаджено одним сортом і через це утруднене перехресне запилення* (Сад. і ягідн., 1957, 228); *Опуки зустрічаються у всіх тварин, принаймні хребетних. Це.. дає можливість експериментального вивчення опухів шляхом перещеплень від одної тварини до другої* (Курс патології, 1956, 149).

ПЕРЕЩЕ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЩЕПИ́ТИ,** щеплю, щéпиш; *мн.* перещéплять; *док.*, *перех.*, *сад.*, *мед.* Робити щеплення, щепити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Саджанці.. літом третього року після садіння підщеп перещеплюють високоякісними сортами* (Колг. Укр., 4, 1959, 42); *Залишилося наново перещепити пеньки дичок, на яких померзли культурні гони* (Юним мічур.., 1955, 13).

ПЕРЕЩИПА́ТИ *див.* **перещи́пувати.**

ПЕРЕЩИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЩИПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Щипати всіх або багатьох.

ПЕРЕЩІПНУ́ТИ *див.* **перещі́пувати.**

ПЕРЕЩІ́ПУВАТИ, ує, *недок.*, **ПЕРЕЩІПНУ́ТИ,** не́, *док.*, *перех.*, *діал.* Перехоплювати (у 8 знач.). *Мовкну. Не можу. Спазма перещіпнула голос* (Коцюб., II, 1955, 260).

ПЕРЕЩУ́ПАТИ *див.* **перещу́пувати.**

ПЕРЕЩУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЩУ́ПАТИ,** аю, аєш, *док.*, *перех.*, *розм.*, *рідко.* Щупати всіх, багатьох або все, багато чого-небудь; перемацувати.

ПЕРЕЯ́РИЙ, а, е, *с. г* Однорічний (про тварин). *Переяре стадо ділиться на три групи: рекордну, елітну і племінну* (Птахівн., 1955, 69).

ПЕРЕЯ́РКА, и, *ж.*, *с. г.* Курка, гуска, качка після першого року несіння. *Жива вага переярок і старої птиці збільшується переважно за рахунок відкладання в тушках жиру* (Колг. енц., 1956, 206).

ПЕРЕЯ́РОК [1], рка, *ч.* Поперечний яр. *Дорога була нерівна, камениста, йшла то стрімко вгору, то знов вниз,.. в потічки та переярки* (Фр., III, 1950, 428); *Недалеко від дороги, що, вгинаючись, спускалася в переярок.., сховані в чагарях, лежали бандити* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 298).

ПЕРЕЯ́РОК [2], рка, *ч.* Вовк тогорічного виводка. *Наприкінці літа дорослі вовки починають брати з собою на полювання 4—5-місячних вовченят. До виводка приєднуються вовки-переярки, що народились роком раніше* (Наука.., 2, 1959, 46); *Мисливці забили трьох цьогорічних вовчиць і двох самців — переярка та матерого хижака* (Веч. Київ, 30.XII 1966, 3).

ПЕРИГЕ́Й, ю, *ч.*, *астр* Найближча до центра Землі точка орбіти Місяця або штучного супутника Землі. *За попередніми даними, період обертання корабля-супутника* [«Восход-2»] *навколо Землі становить 90,9 хвилини, мінімальне віддалення від поверхні Землі (в перигеї) і максимальне (в апогеї) дорівнює відповідно 173 і 495 кілометрам* (Літ. Укр., 19.III 1965, 1); *Виміри температури повітря, зроблені під час проходження супутника через перигей (висота близько 225 кілометрів), свідчать, що там вона значно вища, ніж вважали раніше* (Наука.., 2, 1960, 14).

ПЕРИГЕ́ЛІЙ, ю, *ч.*, *астр.* Найближча до Сонця точка орбіти небесного тіла (планети, комети і т. ін.). *Теорія тяжіння Ейнштейна.. пояснила додаткове зміщення перигелія планет* (Наука.., 3, 1960, 10).

ПЕРИДЕ́РМА, и. *ж.* Вторинна покривна тканина у багаторічних рослин. *На довголітніх органах всіх рослин замість епідермісу розвивається вторинна покривна тканина — перидерма, яка складається з корка, фелогену, фелодерми* (Практ. з анат. рослин, 1955, 70).

ПЕРИДОТИ́Т, у, *ч.* Гірська порода, що утворилася внаслідок кристалізації ультраосновної магми і складається з олівіну та піроксенів. *Кам'яні метеорити складаються переважно з перидотиту* (Наука.., 9, 1969, 28).

ПЕРИКА́РД, а, *ч.* Зовнішня оболонка серця; навколосерцева сумка. *Внутрішня поверхня серця вистелена тонкою оболонкою — ендокардом. Зовнішня його поверхня вкрита двома листками навколосерцевої сумки — перикарда* (Заг. догляд за хворими, 1957, 75).

ПЕРИКАРДИ́Т, у, *ч.* Запалення перикарда. *Перикардитом називається запалення серцевої сумки* (Курс патології, 1956, 222); *Перикардит звичайно інфекційного походження* (Профіл. захвор.., 1955, 155).

ПЕРИКАРДІА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **перика́рд** і **перика́рдій**.

ПЕРИКА́РДІЙ, *я. ч.* Те саме, що **перика́рд**.

ПЕРИКА́РПІЙ, ю. *ч.*, *бот* Те саме, що **о́плодень**.

ПЕРИ́ЛА [1], ри́ла, *мн.* Те саме, що **по́ручні**. *Христя собі зійшла на місток і, схилившись на перила, піджидала, поки Кирило перебувається* (Мирний, III, 1954, 71); *Біля дверей своєї квартири Кіра спинилась, сперлася на перила і передихнула* (Коп., Десятикласники, 1938, 74).

ПЕРИ́ЛА [2], и, *ж* *(Perilla)*. Олійна трав'яниста рослина родини губоцвітих; судза. *Технічні якості олії перили значно вищі, ніж льонової та конопляної* (Ол., та ефір. культ., 1956, 227).

ПЕРИ́ЛКА, лок, *мн.* Зменш.-пестл. до **пери́ла** [1]. *Улітку, в гарячу пору, перилка мосту завжди, як галич, укривала малеча. Як чудово було стрибати звідти у воду!* (Минко, Ясні зорі, 1951, 28).

ПЕРИ́ЛОВИЙ, а, е. Прикм. до **пери́ла** [2]; // Виготовлений із перили. *Перилову олію використовують при виготовленні лаків і фарб* (Ол. та ефір. культ., 1956, 227).

ПЕРИ́ЛЬНИЙ, а, е Прикм. до **пери́ла** [1].

ПЕРИ́ЛЬЦЯ, лець, *мн.* Зменш.-пестл. до **пери́ла** [1].

ПЕРИ́ЛЬЧАСТИЙ, а, е. Який має перильця, з перильцями.

ПЕРИ́МЕТР, а, *ч.* Довжина замкненого контура, або сума довжин усіх сторін замкненого многокутника на площині. *Ламана лінія, що обмежує многокутник, називається контуром його, а відрізок, що дорівнює сумі всіх його сторін,— периметром* (Геом., I, 1956, 20); *Як і місто, нове село повинно мати свій центр — сільську площу, по периметру якої були б розташовані адміністративні і культурні заклади* (Довж., III, 1960, 91).

ПЕРИМЕТРИ́Т, у, *ч.* Запалення очеревини, яка вкриває матку.

ПЕРИМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пери́метр**.

ПЕРИ́НА [1], и, *ж.* Довгастий мішок з пір'ям або пухом, на якому сплять або яким укриваються. *За грубою.., під глухою стіною, стоїть ліжко з пухкими перинами, з білими подушками* (Мирний, III, 1954, 301); *Управитель пана Гудзиловського ще вилежувався на м'якій перині, коли почув приглушений гомін біля хати* (Добр., Очак. розмир, 1965, 51); * Образно. *Ми вибігли на сіножать, що ще була гола і сіра від скипеної недавно зимової перини* (Фр., III, 1950, 250); * У порівн. *Іванов.. ліг на мокрий і холодний, але пухкий, як перина, мох* (Багмут, Опов., 1959, 45).

ПЕРИ́НА [2], и, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **пір'їна**. *У півня в така перина, що як треба йому на зорі вставать, то вона і крутиться* (Сл. Гр.); * У порівн. *Котить Ілія — небо й земля двигтять, як від вітру перина* (Мирний, I, 1949, 145).

ПЕРИ́НКА [1], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пери́на** [1]. — *Перинку неси лишень сюди! — посторіч пан обозний.— Бо тут сиро, бо тут мулько... Перинку, ну ж!* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 14).

ПЕРИ́НКА [2], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пери́на** [2].

ПЕРИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **пери́на** [1].

ПЕРИ́ПОНЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пери́на** [1].

ПЕРИ́ЧОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пери́на** [1]. *Ой стеле дівчина, стеле постіль білу.. Стеле вона, стеле да дві подушечки, Під голову да периночку* (Чуб., V, 1874, 6).

ПЕРИПАТЕТИ́ЗМ, у, *ч.* Система філософських поглядів учнів та послідовників давньогрецького філософа Арістотеля.

ПЕРИПАТЕ́ТИК, а, *ч.* Учень та послідовник давньогрецького філософа Арістотеля.

ПЕРИПАТЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до перипатетизму і перипатетиків.

Перипатети́чна шко́ла — давньогрецька філософська школа, заснована Арістотелем в Афінах, в якій навчання відбувалося звичайно під час прогулянок в садку школи.

ПЕРИПЕТІ́Я, тії, *мн.* (*одн.* **перипетія**, і, *ж.*). Раптові різкі зміни в чисму-побудь житті; непередбачені ускладнення в розвитку подій, справ і т. ін. *Я перелітав на крилах пісні в давно минуле, я жив у минулому, я бачив, чув, з тріпотанням сердечним відчував смуток, радість та всі перипетії тих почувань* (Коцюб., I, 1955, 178); *Вони не менше за червоногвардійців переживали всі перипетії бою* (Панч, О. Пархом., 1939, 53); *Театр тільки тоді цікавий, коли він вірно відображує біжуче життя з усіма його різними перипетіями* (Мист., 5, 1957, 50); // Несподівані повороти в розгортанні сюжету літературного твору. *В повісті й романі герой розвивається повільно — від епізоду до епізоду — в довгих і складних взаєминах з іншими персонажами, в довгих і складних перипетіях фабули* (Смолич, VI, 1959, 216).

ПЕРИПЕТІ́Я *див.* **перипетії**

ПЕРИСКО́П, а, *ч.* Оптичний прилад, що складається з системи дзеркал або призм, вмонтованих у металеві труби, і використовується для спостерігання з підводного човна, укриття і т. ін. *Капітан підводного човна стежить за атакованим судном.. з допомогою перископа — довгої трубки, кінець якої виступає над водою* (Цікава фізика.., 1950, 213); *Машина йде, як крейсер.. Комісар висуне перископа, гляне,— і знову смалить без промашки* (Ю. Янов., I, 1954, 53).

ПЕРИСКОПІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **перископ**.

ПЕРИСКО́ПНИЙ, а, е. Прикм. до **перископ**.

△ **Периско́пна глибина́** — глибина занурення підводного човна, на якій можна вести спостереження за допомогою перископа. — *Боцман,— стрепенувся командир,— на перископну глибину* (Логв., Давні рани, 1961, 48).

ПЕРИСТА́ЛЬТИКА, и, *ж* Ритмічне скорочення стінок стравоходу, шлунка й кишечника у людей і тварин, за допомогою яких здійснюється переміщення вмісту шлунково-кишкового тракту. *Клітковина овочів сприяє перистальтиці кишечника* (Технол. пригот. їжі, 1957, 126).

ПЕРИСТАЛЬТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до перистальтики.

ПЕРИ́СТЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **пери́стий** 2. *Після вечері батько пішов до старости і незабаром повернувся з маленькою теличкою, смішною, перистенькою* (Юхвід, Оля, 1959, 70).

ПЕРИ́СТИЙ, а, е. 1 Формою, будовою подібний до пера (у 1 знач.), схожий на перо. *Зовнішні перисті зябра, які є в пуголовка зразу після його вилуплення з яйця, заміняються внутрішніми* (Визначник земноводних.., 1955, 13); // Який має листя, формою, будовою подібне до пера (про рослину). *Великі шиби увітчалися гончастою сосниною, перистим папоротником, щовковою травою і всякими іншими дивовижними візерун-*

ками, що вишив та вимережав славний морозенко (Вас., І, 1959, 79).

△ **Пери́стий лист** — складний листок з попарними листочками на одному черешку; **Пери́сті хма́ри** (**хмари́ни** *і т. ін.*) — напівпрозорі ніжно-білі хмари довгастої форми, що утворюються на великій висоті і складаються з дрібних кристаликів льоду. *По небу пливли легкі перисті хмаринки, провіщаючи добру днину* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 182).

2. Те саме, що **пері́стий.** — *Тепер худоба сама периста—тірольська, а давно була сама біла* (Стеф., Вибр., 1945, 60); *По боках всякі доми йдуть: і малі, і великі, і білі, і сірі, й перисті* (Свидн., Люборацькі, 1955, 149); *З-під ніг вилетів перистий одуд, та на цей раз він здавався сірим, тьмяним, немов викачався у попелі...* (Вол., Самоцвіти, 1952, 161); // *перен.* Складений з неоднорідних матеріалів. *Хоч, звісно, літературний альманах — не науковий філологічний збірник, в якому можна друкувати статті різними правописами та видавати щось перисте.., але я ніколи не зважився би знехтувати волю такого відомого, заслуженого перед Україною і любимого письменника, як Ви* [І. С. Нечуй-Левицький] (Коцюб., III, 1956, 291).

ПЕРИСТИ́ЛЬ, ю, *ч., архт.* 1. Крита галерея, обмежена з одного боку колонами, а з другого — стіною будівлі. *На гранітному цоколі височів перистиль біржової будівлі* (Ільч., Серце жде, 1939, 87).

2. Прямокутний двір, садок або площа, оточені критою колонадою. *Багаті будинки* [в Ольвії] *мали дворики, оточені колонами з неглибокими критими галереями — портиками (перистиль)* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 255); *Широкі та короткі сіни провадять у внутрішній двір — перистиль* (Л. Укр., II, 1951, 341).

ПЕРИСТОКРИ́ЛІ, лих, *мн.* Те саме, що **перистокри́лки.**

ПЕРИСТОКРИ́ЛКИ, лок, *мн.* Родина дрібних жуків, що мають яйцевидне тіло і дуже вузькі крильця з тонкими довгими волосинками по краях.

ПЕРИСТОЛИ́СТИЙ, а, е. Який має перисте листя. *Перистолиста пальма.*

ПЕРИТОНІ́Т, у, *ч., мед.* Запалення очеревини. [Кость Назарович:] *Петро Михайлович переміг смерть.. Адже ця дівчина була вже труп. Без перебільшення. Гострий перитоніт з явищами сепсису!* (Баш, П'єси, 1958, 8).

ПЕРИФЕРИ́ЧНИЙ, а, е. *спец.* Стос. до периферії (у 2 знач.). *У нервовій системі.. розрізняють дві частини: центральну і периферичну* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 140).

△ **Периферична нервова система,** *анат.* — сукупність нервів, які відходять від головного та спинного мозку до всіх органів тіла. *Надзвичайно багато зробили радянські морфологи в галузі вивчення центральної і периферичної нервової системи* (Наука.., 10, 1958, 30).

ПЕРИФЕРІ́ЙНИЙ, а, е. Який міститься, перебуває на периферії (у 1 знач.). *З маленької, в дореволюційні роки периферійної галереї з 49 картинами вона* [Феодосійська картинна галерея] *зросла після Великої Жовтневої революції у значне вогнище культури* (Довж., III, 1960, 86); *Кожний приїзд досвідченого майстра сцени — це визначна подія в житті колективу периферійного театру* (З глибин душі, 1959, 144); *Михайло Коцюбинський не тільки сам читав твори Маркса, Енгельса, Леніна, а й розсилав їх своїм довіреним людям — периферійним кореспондентам* (Рад. Укр., 31.III 1950, 3).

ПЕРИФЕРІ́Я, ї, *ж.* 1. Частина країни, міста, села і т. ін., віддалена від центру. *Традиція гастролей окремих досвідчених майстрів на периферії.. повинна бути запроваджена в життя* (З глибин душі, 1959, 146); *Ото, здається, пройшли робітники залізничних майстерень... А це, видно, приїжджі з периферії райкомівці та голови колгоспів...* (Гончар, IV, 1960, 32); // *розм.* Установи, організації, що діють в сільській місцевості, далеко від центру. *Фестиваль стає святом радянської багатонаціональної кінематографії. Він засвідчив відсутність кіномистецької периферії* (Літ. Укр., 24.V 1966, 1).

2. *спец.* Зовнішня, віддалена від центральної частина чого-небудь. *Треба обтирати шкіру свічі на день в окружності фурункулів горілкою або спиртом (від периферії до центру)* (Як запоб. заразн. хвор.., 1957, 36).

ПЕРИФРА́З, а, *ч., літ* Те саме, що **перифра́за** 1. *Для більшої художньої виразності автор* [І. Манжура] *зрідка звертається до широкої описової форми, яка замінює епітет,— перифраза* (Рад. літ-во, 7, 1965, 35).

ПЕРИФРА́ЗА, и, *ж., літ.* 1. Стилістичний прийом, коли кого-, що-небудь називають не прямо, а описово, за його найхарактернішими рисами, ознаками: описовий мовний зворот, ужитий замість звичайної назви кого-, чого-небудь. *Широко застосовуються в них* [народних анекдотах], *наприклад, гротеск, карикатура, гра слів, доречні перифрази, що поглиблюють політичну спрямованість ущипливої сатири* (Нар. тв. та етн., 2, 1957, 39).

2. Те саме, що **парафра́за** 1. *Не дивлячись на крутійство світової буржуазії, яка, за перифразою із Вільяма Шекспіра, свою камізельку купила в Італії, панталони — у Франції, а капелюх у Німеччині,—фашистський звір буде-таки приборканий — у цьому і сумніву немає!* (Тич., III, 1957, 79).

ПЕРИФРАЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перифразува́ти.**

ПЕРИФРАЗО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перифразо́вувати.**

ПЕРИФРАЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРИФРАЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Викладати у формі перифрази, перифраза.

ПЕРИФРАЗО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перифразо́вувати.**

ПЕРИФРАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перифразува́ти.**

ПЕРИФРАЗУВА́ТИ *див.* **перифразо́вувати.**

ПЕРИФРАСТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **перифра́за** і **перифра́з.**

△ **Перифрасти́чні фо́рми** дієсло́ва — властиві перев. аналітичним мовам форми дієслова, виражені описово, за допомогою дієприкметника й допоміжного дієслова і т. ін.

ПЕ́РІ, *невідм., ж.* У перській міфології — надприродна істота в образі чарівної жінки з крилами, що охороняє людей від злих духів; // *перен.* Чарівна, тендітна жінка. *Вітре-леготе! лети під двері Теї* [тієї] *хатки, де кохана пері* (Крим., Вибр., 1965, 269).

ПЕРІ́ОД, у, *ч.* 1. Проміжок часу, обмежений певними датами, подіями і т. ін. *Програми й статути не пишуться на якісь надто довгі періоди* (Еллан, II, 1958, 158); *За період, що минув після вересневого Пленуму ЦК КПРС 1953 року, працівники сільського господарства Черкаської області, під керівництвом партійних організацій, добилися значних успіхів в організаційно-господарському зміцненні колгоспів і радгоспів* (Ком. Укр., 11, 1959, 11); // Час, коли відбувається яка-небудь подія, триває дія, розгортається чиясь діяльність і т. ін. *Я поставив собі за мету показати класову боротьбу*

бу на Україні в період громадянської війни (Довж., I, 1958, 22); // Відтинок часу, позначений існуванням, наявністю чого-небудь. *Восени вже не буде того періоду нерішучості.., що завжди так томить і мучить всіх* (Л. Укр., V, 1956, 409); *В період анархії, що настала в Римі після занепаду династії Северів, з Тіри.. був виведений римський гарнізон* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 276).

2. Певна стадія, фаза чого-небудь. *Мартенівська плавка складається з кількох самостійних періодів: завалювання скрапу, залізної руди й вапняку, заливання рідкого чавуну, розплавлення цих матеріалів* (Наука.., 1, 1957, 8); // Історичний етап у суспільному або культурному розвитку країни, народу, що характеризується визначними подіями, явищами або процесами. *З'їзд* [XXI] *ознаменував вступ нашої Вітчизни в новий період свого розвитку — період розгорнутого будівництва комуністичного суспільства* (Матер. XXI з. КПУ, 1960, 3).

△ **Вегетаці́йний період** *див.* **вегетаці́йний; Ембріона́льний період** — початкова стадія розвитку живого організму, коли він перебуває у формі ембріона, зародка. *За ембріональний період травні органи поросят досягають відносно доброго розвитку* (Свинар., 1956, 216); **Інкубаці́йний період** — проміжок часу від моменту зараження організму певною хворобою до появи зовнішніх ознак захворювання. *Енциклопедія свідчила, що проказа має досить довгий інкубаційний період* (Смолич, 1, 1958, 88); **Період півро́зпаду** *див.* **півро́зпад; Пе́рмський період** *див.* **пе́рмський.**

3. *спец.* Проміжок часу, протягом якого відбувається якийсь регулярно повторюваний процес або рух. *Періодом електромагнітних коливань називається найменший проміжок часу, протягом якого напруга на обкладках конденсатора або струм у контурі, змінюючись від деякого свого значення, знову набуває цього значення як за величиною, так і за напрямом* (Курс фізики, III, 1956, 226); *Період обертання ракети навколо Сонця дорівнюватиме майже 15 нашим місяцям* (Наука.., 2, 1959, 10).

4. *геол.* Проміжок часу, протягом якого утворилася сукупність відкладів певної геологічної системи; частина ери, що складається з таких проміжків. *В Криму вулканічна діяльність відбувалась у юрському періоді мезозойської ери* (Про вулкани.., 1955, 16); *Понад 150 років точиться суперечка про так званий льодовиковий період, або «страшну зиму», яка.. спіткала нашу планету і залишила на ній глибокі сліди* (Знання.., 1, 1966, 4).

5. *мат.* Група цифр нескінченного десяткового дробу, що весь час повторюються в однаковій послідовності. *Чистий періодичний дріб дорівнює такому звичайному дробові, в якого чисельник є період, а знаменник число, позначене цифрою 9, повтореною стільки разів, скільки цифр у періоді* (Алг., II, 1957, 103).

6. *лінгв.* Складна синтаксична побудова, що характеризується докладним викладом думки, має ритмічно завершену інтонацію і становить одне складне або ускладнене багаточленне речення, поширене другорядними членами, підрядними реченнями і т. ін. *Характерним прикладом чергування підвищень і знижень голосу в інтонація синтаксичного періоду — складного розгорненого речення з детальним розвитком думки* (Худ. чит., 1955, 120).

7. *муз.* Невелика закінчена побудова, що складається перев. з двох подібних структурою музичних фраз, які завершуються різними каденціями. *Устрій мелодії періодів дум надає цілісну, цілком укінчену в музичному відношенні форму* (Іст. укр. музики, 1922, 69).

ПЕРІОДИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Поділ на періоди (у 1, 2 знач.). *Ленінська спадщина в галузі періодизації не вичерпується тільки встановленням тих чи інших періодів в історії партії. Велике значення має глибоке розуміння самих принципів цієї періодизації, її критеріїв* (Ком. Укр., 9, 1965, 18); *Питання періодизації історії української літературної мови остаточно не розв'язане* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 14).

ПЕРІО́ДИКА, и, *ж.* Періодична преса, видання, що виходять друком регулярно, через певні визначені проміжки часу. *До архіву* [літературного] *мають входити друковані матеріали, необхідні для науково-дослідницької роботи, твори діячів літератури і мистецтва, періодика, довідкові видання* (Літ. Укр., 17.V 1966, 4); *Збірником «Література і сучасність» видавництво «Радянський письменник» розпочало щорічне видання літературно-критичних книг, укладених з кращих статей, що з'явилися в періодиці протягом року* (Вітч., 7, 1968, 208).

ПЕРІОДИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який відбувається, настає через певні проміжки часу, повторюється час від часу. — *Чи варт отруювати батькові життя періодичними сеансами сімейної критики?* (Шовк., Людина.., 1962, 429); — *На дні озерця є джерело.. Припливи води в тому джерелі періодичний, не постійний* (Донч., II, 1956, 34).

2. Який виходить друком регулярно, через певні визначені проміжки часу (про газети, журнали і т. ін.). *Почавши з 1881 року, він* [І. Франко].. *пише повісті, драми, оповідання, вірші та статті наукового та публіцистичного змісту і заповняє ними мало не всі українські періодичні видання* (Коцюб., III, 1956, 34); *Найзручнішою трибуною для пропаганди своїх ідей Новиков, Бєлінський, Пушкін і Герцен, Чернишевський і Шевченко, Франко і Леся Українка вважали періодичну пресу* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 16).

3. Який закономірно повторюється через певні однакові проміжки часу. *Прикладами періодичного коливання є: рух маятника годинника.., коливання гойдалок і т. д.* (Курс фізики, II, 1956, 38).

4. *лінгв.* Який складається з періодів або являє собою період (у 6 знач.). *Періодична мова.*

△ **Періоди́чна систе́ма елеме́нтів** — класифікація хімічних елементів, створена російським хіміком Д. І. Менделєєвим на основі взаємозалежності між атомною вагою елементів і властивостями утворюваних ними речовин. *Винятковою заслугою* [Д. І. Менделєєва] *є відкриття періодичного закону і створення періодичної системи елементів* (Наука.., 1, 1957, 26); *Великий Менделєєв, створюючи свою періодичну систему елементів, став штурмувати підступи до того магічного поняття* [атома] (Рибак, Час.., 1960, 194); **Періоди́чний дріб** — поскінченний десятковий дріб, у якого цифри повторюються в однаковій послідовності.

ПЕРІОДИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **періоди́чний.** *Обком партії ухвалив перевести альманах «Донбасс» в передплатне видання і збільшити його періодичність до 6 номерів на рік* (Літ. газ., 15.III 1959, 4).

ПЕРІОДИ́ЧНО. Присл. до **періоди́чний** 1—3. *Іван Антонович.. завів порядок, за яким міновози періодично мінялися* (Гончар, III, 1959, 202); *Встановлено, що періодично, через кожні 11 років, наступає максимальна активність нашого денного світила* (Наука.., 6, 1962, 31).

ПЕРІО́СТ, у, *ч.* Зовнішня оболонка, яка оточує і живить кістку; окістя, надкісниця. *Кров'яний опух голови, або кефалогематома, утворюється внаслідок розриву судин, розміщених під періостом (надкісницею) черепних кісток* (Хвор. дит. віку, 1955, 12).

ПЕРІОСТА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **періо́ст.** *Для розсисання опуху треба не менше місяця,.. на місці опуху нерідко залишається невелике періостальне стовщення* (Хвор. дит. віку, 1955, 12).

ПЕРІОСТИ́Т, у, *ч.* Запалення періосту (у людини або тварини). *Періостити відмічаються у грудному віці у 85% хворих на сифіліс дітей* (Хвор. дит. віку, 1955, 271).

ПЕРІ́СТИЙ, а, е. 1. З плямами іншого кольору (про масть тварин). *Пропало троє коней перістих* (Н.-Лев., I, 1956, 58); *Мотря.. показала Насті своє хазяйство. Опріч рябої корови, було ще два перістих підсвинка та одинадцятеро зозулястих курей* (Коцюб., I, 1955, 58); *Перістих гудив Лев овець* (Воскр., Цілком.., 1947, 110).

2. Який має неоднорідне забарвлення; смутастий, строкатий. *Ой ти гарбуз, ти перістий! Із чим тебе будем їсти?* (Сл. Гр.); *Чи там червона матерія, чи чорна, чи періста — мій боже, люди.. не будуть дбати про такі дрібниці!* (Фр., III, 1950, 258); // *перен.* Неоднорідний. *Перістий натовп селян, звиклих до праці, покірно й разом нахилився, і важко загупала мокра в великих лопат земля* (Епік, Тв., 1958, 441).

ПЕРІ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **періщити.** *Будьмо доброзичливими! Люди, котрі стають сьогодні на творчий шлях, дуже цього потребують. Не періщення дубцем межи плечі, а діловоі серйозної розмови* (Рад. Укр., 18.I 1963, 3).

ПЕРІ́ЩИТИ, щу, щиш, *недок.* 1. *перех.* Сильно бити, сікти, шмагати. *Бжозовський прикатав, крикнув, як несамовитий, на людей, кинувся до Миколи й почав періщить його батогом* (Н.-Лев., I, 1956, 186); *Хлоп витяг із-під коліна батіг і почав періщити коней* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 414).

2. *неперех.* Сильно, безперервно йти (про дощ). *Дощ періщив з самого ранку і досі не переставав і не зменшувався* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 366).

ПЕРІ́Я, ї, *ж., діал.* 1. Ряд (будинків). *Кожен ряд домів там зветься перія,— це поздовжня перія, то поперечня. Це саме чоло міста: тут найбагатші купці, тут крамниці* (Свидн., Люборацькі, 1955, 18).

2. Бік (вулиці). *Оцією вулицею підете, то по правій перії його хата* (Сл. Гр.).

ПЕРКАЛЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **перка́ль.** *Перкалева тканина;* // Зробл., пошитий з перкалю. *Погано пошита перкалева сукенка не укривала оцупкуватої фігури* (Коцюб., I, 1955, 319); *На поріг вийшла висока худорлява жінка, пов'язана білою перкалевою хусткою* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 228).

ПЕРКА́ЛЬ, ю. *ч.* Тонка дешева бавовняна тканина. *Рукави його бекеші попропорювалися на ліктях, так що з них виглядала брудна сорочка з пасманистого перкалю* (Фр., III, 1950, 20); *Вона.. купила на виручені гроші цукру, чаю, булки та кілька аршин перкалю...* (Л. Янов., I, 1959, 290); *Гнат Кавунів подав суєвій перкалю, підморгнувши Катрі: — На пелюшки буде...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 166); // Тонка цупка бавовняна тканина, що використовується для парашутів, спецодягу та різних технічних потреб. *Найкращим матеріалом для штормовки є добре просочений непромокальною речовиною. шовк — «репс», а коли його нема — перкаль* (В дорогу, 1953, 23); *Дівчата літали на обтягнутих перкалем машинах* [літаках], *які мали невелику швидкість* (Скл., Орл. крила, 1948, 54).

ПЕ́РКО, а, *с., спец.* Рід свердла, що застосовується в столярській справі. *Для свердління циліндричних отворів у деталях з деревини застосовують перка і свердла різних типів і діаметрів* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 58).

ПЕРКУСІ́ЙНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до перкусії. *Перкусійний метод обстеження;* // Признач. для перкусії. *Перкусійний молоточок.*

ПЕРКУ́СІЯ, ї, *ж., мед.* Вистукування тіла людини пальцями або спеціальним молоточком для визначення стану її внутрішніх органів на підставі утворюваних при цьому звуків. *Сучасний лікар-кардіолог не може обмежитися методом вислуховування та вистукування (перкусія)* (Знання.., 12, 1966, 4).

ПЕРКУТО́ВАНИЙ, а, е, *мед.* Діспр. пас. мин. ч. до **перкутува́ти.**

ПЕРКУТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., мед.* Здійснювати перкусію.

ПЕРЛ [1], у, *ч.* Найдрібніший друкарський шрифт (розміром 5 пунктів).

ПЕРЛ [2] *див.* **пе́рли 2.**

ПЕ́РЛА *див.* **пе́рли 1.**

ПЕРЛАМУ́ТР, у, *ч.* Внутрішній шар черепашок деяких морських і прісноводних молюсків, що має мінливе забарвлення і використовується як цінний матеріал для виготовлення гудзиків, прикрас і т. ін. *Внутрішні стулки черепашок морських і прісноводних молюсків вкриті райдужною речовиною — перламутром* (Веч. Київ, 20.XI 1958, 4); *Підбігла* [господиня] *до невеличкого, перламутром викладеного столика* (Фр., VI, 1951, 362); *Слідчий дістав з кишені канцелярський ножик з колодочкою, оздобленою перламутром* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 87); * Образно. *Сяйнув* [Тимко] *клавішним перламутром зубів* (Тют., Вир, 1964, 474); * У порівн. *Палали і мінилися перламутром під першим промінням сонця кольорові вікна магнатських палаців* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 5).

ПЕРЛАМУ́РИТИ́СЯ, ниться, *недок., рідко.* Мінитися, переливатися різними барвами, як перламутр.* Образно. *Перламутрилися ленінградські ночі* (Вишня, I, 1956, 305).

ПЕРЛАМУ́РТРІВКА, и, *ж.* Денний метелик з блискучими сріблястими плямами на нижньому боці крилець. *Наввипередки кидалися* [лакеї] *відчиняти дверцята карет, з яких випурхували легкі .. дами, схожі на бабочок-перламутрівок* (Гончар, Таврія, 1952, 268).

ПЕРЛАМУ́РТРОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **перламу́тр.** *Перламутровий шар стулки черепашок;* // Зробл. з перламутру; оздоблений, прикрашений перламутром. *Старомодний піджак жовтої чесучі на перламутрових гудзиках розхристано звисав на худих плечах професора* (Кучер, Чорноморці, 1956, 86); *Листоноша напівлежав, милуючись перламутровим баяном, придбаним для клубу* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 85); // Власт. перламутру. *Капуста в дяді Борі була найсмачнішою. Туга, аж рипіла, з запахом яблук, соковита, з перламутровим блиском — вона не мала собі рівних* (Загреб., День.., 1964, 27).

2. Який своїм забарвленням і блиском нагадує перламутр; сріблясто-сірий. *Кривим ножем, своїм товаришем вірним, одколупував* [Джузеппе] *скойки від скель, висисав перламутрову слизь і зажмурював од вдоволення очі* (Коцюб., II, 1955, 417); *Рибина борсається на траві, вилискуючи на сонці перламутровим черевом* (Сміл., Сад, 1952, 51).

△ **Перламу́трові хма́ри** — хмари в стратосфері на висоті 20—30 км, що спостерігаються при освітленні призахідним сонцем. *Досліди показали: перламутрові хмари виникають при дуже низьких температурах повітря.. і розміщуються на висоті близько 22 кілометрів* (Веч. Київ, 16.I 1967, 4).

ПЕРЛА́СТЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **перла́стий.**

ПЕРЛА́СТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **перли́стий.**

ПЕ́РЛИ, ів, *рідко* **ПЕ́РЛА,** рел, *мн.* 1. (*одн.* **пе́рла,** и, *ж., рідко* **пе́рло,** а, *с.*). Перламутрові зерна кулястої або неправильної форми, що утворюються в чере-

пашках деяких морських та прісноводних молюсків; використовуються як коштовна прикраса. — *В моїй* [пташиній] *утробі — Якби ти знав отсе! — Є перла так велика, Як струсове яйце!* (Фр., XI, 1952, 91); *З морського дна ми* [робітники] *добуваєм перли, Зробили рай ми з рідної землі; Самі ж мремо старцями, як і мерли* (Граб., I, 1959, 494); [Я р о с л а в:] *Які алмази, перли чи смарагди Дорожчі нам від вірності і правди..!* (Коч., Я. Мудрий, 1946, 68); — *Що то за дивний і розкішний край* [Поділля]: *грунт родючий, ріки повноводі, навіть перли колись виловлювали в протоках Дністра* (Стельмах, I, 1962, 406); * Образно. *Серце плаче... Перла сліз, важкі й криваві, ронить* (Сос., II, 1958, 85); * У порівн. *Гарно було у садочку після дощу: пташечки щебетали, дерево порозправляло свої віти, краплі роси, як розсипані перли, скрізь по траві і на листах блищали і висвічувались* (Стор., I, 1957, 276); *Перед очима — зелена корсетка, червона спідниця, знадний з усмішкою погляд, червоні, як кармазин, уста, з котрих виглядає рядок дрібних, як перли, зубів...* (Мирний, I, 1949, 199); // Коштовна прикраса, намисто з таких зерен. *Білі перли й коралі білу шию гнули* (Чуб., V, 1874, 156); [К о м а н д о р:] *Дозвольте, щоб я сам поклав сі перли на гордовиту сю голівку* (Л. Укр., III, 1952, 348).

◇ **Мета́ти (розсипа́ти) пе́рли (пе́рла) пе́ред сви́ньми** — те саме, що **Мета́ти бі́сер пе́ред сви́ньми** *(див. бісер).*

2. *(одн.* **перл**, а, *ч.), перен.* Найкращі зразки чого-небудь, найвидатніші мистецькі твори і т. ін. *Якби не було у цих оповіданнях авторських додатків, та мова всюди була чисто народня, то вони б були такими самими перлами, як «Харитя», «Ялинка», «П'ятизлотник»* (Мирний, V, 1955, 383); *Скільки не розсипав я перлів своєї красномовності, діда я, видимо, переконати не міг* (Хотк., II, 1966, 361).

ПЕРЛИ́НА, и, *ж.* 1. Одно зерно перлів (у 1 знач.). *В деяких черепашках знаходять дорогоцінні.. перлини* (Фіз. геогр., 5, 1956, 59); *Дорогих перлин коштовних Є багато в синім морі* (Л. Укр., I, 1951, 372); *Яких тільки камінців не було тут! І червоні, як усмішка, корали, і маленькі зірочки — діаманти, і рідкісні чорні перлини* (Ів., Вел. очі, 1956, 77); * Образно *Немає Мудріших, ніж народ, учителів; У нього кожне слово — це перлина* (Рильський, III, 1961, 211); * У порівн. *Краплинки на квітах виблискували й сяяли, мов дорогоцінні перлини* (Шиян, Баланда, 1957, 76)

2. *чого, перен.* Найкращий зразок чого-небудь, найвидатніший мистецький твір і т. ін. — *Її* [Італії] *чудова дочка, королева моря і перлина землі, Венеція, взяла мене за руку і, як малу заблукану дитину, вивела на вільний світ!* (Фр., VIII, 1952, 106); *Українські Карпати нерідко називають зеленою перлиною нашої республіки* (Веч. Київ, 13.I 1966, 1); *Окремим виданням Держлітвидав України випускає в світ перлину української класичної драматургії* — [п'єсу] *«Назар Стодоля»* (Літ. газ., 10.I 1961, 1); *Цей хор* [«Вічний революціонер»] *і тепер користується великою популярністю і є однією з найцінніших перлин золотого фонду революційних пісень* (Мист., 6, 1955, 13); // Дуже вродлива або кохана дівчина, жінка. *І рожу, й лілею, і сонце, й голубку Я все те, здавалось, любив до загину. Тепер не люблю їх,— одну маю любку, Дівчину-рибчину, перлину єдину* (Л. Укр., IV, 1954, 79).

ПЕРЛИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **перли́на.** *Під тином Півень, біля хати, Знічев'я смітник розгрібав.. У смітгячку углядів якось він Блискучу кругленьку Перлинку* (Гл., Вибр., 1957, 136); * У порівн. *Ходім туди, де роси, як перлинки, Для хмар легких збира туман, Де в'ються й стелються барвінки і обгортають рути стан* (Олесь, Вибр., 1958, 106).

ПЕРЛИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **перли́на.** * Образно. *Жайворонки, та божа дрібнота, що лиш вона одна під саму синяву небес, куди око не догляне, збивається, сипала солодкими перлинними трелями* (Коб., III, 1956, 461).

△ **Перли́нна ва́нна** — лікувальна повітряно-водна ванна, в якій тіло хворого вкривається бульбашками повітря; застосовується для нормалізації серцевої діяльності, заспокоєння нервової системи; **Перли́нна хворо́ба** — застаріла назва туберкульозу великої рогатої худоби.

ПЕРЛИ́ННО. Присл. до **перли́нний.** *Зоря у срібному іней перлинно грає* (Сос., Щоб сади.., 1947, 112).

ПЕРЛИ́СТИЙ, а, е. Який зовнішнім виглядом (формою, забарвленням, блиском) нагадує перли; подібний до перлів, схожий на перли. *Рано сонечко схопилось, У росі перлистій вмилось і сміється, не пече..* (Фр., XII, 1953, 94); *Вгорі — перлисті переливи хмар, Яких нема на небесах чужини...* (Рильський, III, 1961, 275); * Образно. *Легкая зграя акордів перлистих Із неба на землю полляється* (Л. Укр., I, 1951, 341).

ПЕРЛИ́ТИСЯ, и́ться, *недок., рідко.* Сяяти, грати різними барвами, як перли. *Життя скрізь, мов чаша вина, що перлиться, веселкою грає, палає, сміється* (У. Кравч., Вибр., 1958, 153); // Вкриватися краплями, схожими на перли. *Чоло Олі починає перлитись від поту* (Вільде, Сестри.., 1958, 531).

ПЕРЛІ́ВКА, и, *ж. (Melica L.).* Багаторічна трава родини злакових з суцвіттям — волоттю, поширена в країнах з помірним кліматом.

ПЕРЛІ́ВНИЦЯ, і, *ж* Двостулковий прісноводний молюск з черепашкою, вкритою зсередини шаром перламутру, який використовується для виготовлення ґудзиків, прикрас і т. ін. *На піщаних мілинах рік і озер зустрічається тварина, вкрита твердою двостулковою черепашкою,— перлівниця* (Зоол., 1957, 29).

ПЕ́РЛІНЬ, я, *ч.* Грубий, 10—15 см завтовшки, корабельний трос.

ПЕРЛІ́Т, у, *ч.* 1. Скловидна вулканічна порода, яка використовується як будівельний, ізоляційний матеріал. *Перліт — різновидність вулканічного скла. На Україні його добувають у Карпатах* (Веч. Київ, 6.VI 1961, 2); *З вулканічної породи Закарпаття — ..перліту — вже зараз одержують легкий заповнювач для бетонів* (Наука.., 10, 1961, 8).

2. Одна з структурних частин залізовуглецевих сплавів (сталі, чавуну). *Структура зернистого, а не пластинчастого перліту для сталі.. необхідна головним чином для одержання потрібної чистоти поверхні при механічній обробці мітчиків і виключення деформацій в процесі термічної обробки* (Технол. різального інстр., 1959, 221).

ПЕРЛІ́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **перлі́товий.** *Перлітна структура;* // Який має у своєму складі перліт. *Перлітний чавун.*

ПЕРЛІ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **перлі́т;** // Призначений для обробки перліту (у 1 знач.). *Великі поклади цінних будівельних матеріалів — перліту і ліпариту — знайдено на горі Пелікан. Біля її підніжжя споруджується перлітовий завод* (Веч. Київ, 18.IX 1967, 4).

ПЕ́РЛО *див.* **пе́рли** 1.

ПЕРЛО́ВИЙ [1], а, е. 1. Прикм. до **пе́рли, пе́рла.** *Ганна сплеснула руками, а сльози покотились, як перлове зерно* (Вовчок, I, 1955, 81); // Зробл. з перлів. *Увіходить Йоганна, розкішно вбрана: у сріблястій, прозорій, пишно вигаптуваній ..одежі,.. на шиї .. перлове намисто* (Л. Укр., III, 1952, 177); *З-під багряного серпанку, з-під перлового вінця Поглядає сумно діва і вітає молодця* (Бажан, II, 1947, 109); // Власт. перлам, такий, як у перлів. *Се був маленький болотяний пташок.. Пір'я*

на нім було попелясто-сіре з легеньким перловим полиском (Фр., III, 1950, 251); // Схожий на перли, подібний до перлів. [П а в л о:] *Що ж то за устоньки солодкі, що ж то за зубоньки перлові!..* (Кроп., II, 1958, 362); *Молоді, шляхетні почуття Бринили в кожному Тадеушевім слові — І сльози бризнули з очей йому перлові* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 295).

Перлóва скóйка *див.* **скóйка.**

2. Який своїм сріблясто-сірим забарвленням і блиском нагадує перли. *Твої очі мов криниця Чиста на перловім дні* (Фр., XI, 1952, 11); *Перлове небо прибрало землю у сірі тони* (Коцюб., II, 1955, 427).

ПЕРЛÓВИЙ [2], а, е. 1. Зробл. із зерен ячменю (про крупу). *Зерно ячменю є.. незамінною сировиною у пивоварній і солодовій промисловості. Крім того, з нього виготовляють перлові і ячні крупи* (Колг. енц., II, 1956, 789); *Ті кури, що крупу їм давано перлову, Під руку месницьку попалися Сакову* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 256).

2. Пригот. з такої крупи. *Кожному одмірялося по черпакові перлової каші, яку бійці охрестили «шрапнеллю»* (Тют., Вир, 1964, 340); *Дід Максим казав правду — я почав помітно від'їдатися на перловому супі* (Збан., Єдина, 1959, 352).

ПЕРЛÓВКА, и, *ж., розм.* Перлова крупа, а також каша з такої крупи. — *А я, брат, в твої роки перловою кашею на маргарині жив.. Наминав перловку, а жив думкою про те, коли Магнітка дасть перший чавун* (Рудь, Гомін.., 1959, 152).

ПЕРЛÓН, у, *ч.* Штучне синтетичне волокно, а також тканина з цього волокна.

ПЕРЛЮСТРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до перлюстрації.

ПЕРЛЮСТРÁЦІЯ, ї, *ж.* Таємне розпечатування й перегляд певними органами приватних листів. *Олександр на хвилину відірвався від листа, примружено глянув в куток кабінету, наче там стояв міністр внутрішніх справ, якому хотілося зараз подякувати за налагоджену перлюстрацію листів* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 332); *Очевидно, на цей лист* [С. Левицького до Т. Шевченка] *звернули увагу під час перлюстрації* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 340).

ПЕРЛЮСТРÓВАНИЙ, а, е. Дієпр пас. мин. ч. до **перлюструвáти.** *Він добре знав, що коли обидва листи потраплять до рук батька, Ольжин лист буде негайно перлюстрований* (Кол., Терен.., 1959, 283).

ПЕРЛЮСТРУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., перех.* Робити перлюстрацію.

ПЕРЛЮСТРУВÁТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **перлюструвáти.** *Шевченко змушений був рахуватися з тим, що листи могли перлюструватися, читатися начальством* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 359); *Спочатку листи тільки перлюструвалися поліцією, але доставлялися за призначенням. Потім деякі з них.. вже не доходили до адресата* (Наука.., 8, 1967, 6).

ПЕРМАЛÓЙ, ю, *ч.* Загальна назва залізонікелевих сплавів, що мають властивість сильно намагнічуватися.

ПЕРМАНГАНÁТ, у, *ч.* Сіль марганцевої кислоти. *До складу горщечкової суміші внесли невелику кількість мікродобрив: на кубічний метр суміші — по 4 грами борної кислоти і перманганату калію* (Колг. Укр., 3, 1959, 39).

ПЕ́РМАНЕ́НТ, у, *ч., розм.* Електрична або хімічна завивка волосся, яка зберігається протягом кількох місяців. *Там* [у перукарні].. *й голять, і дітей стрижуть, і перманент роблять* (Кучер, Трудна любов, 1960, 209); [Г а н я:] *Прийшла у наш клас нова вчителька, така нафарбована, ..перманент* (Корн., II, 1955, 137).

ПЕРМАНЕ́НТНИЙ, а, е. Який триває безперервно; постійний. *Ідею перманентної, безперервної революції вперше висунули К. Маркс і Ф. Енгельс в середині минулого століття* (Ком. Укр., 8, 1967, 15).

ПЕРМАНЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **перманéнтний.**

ПЕРМАНЕ́НТНО. Присл. до **перманéнтний.** *Владек одсиджував перманентно не більше, як місяців зо два, зо три, а іноді й рік... Принаймні всі тюрми варшавські були його помешканнями* (Досв., Вибр., 1959, 133).

ПЕРМЕÁМЕТР, а, *ч.* Різновид магнітометра.

ПЕ́РМСЬКИЙ, а, е: △ **Пéрмський періóд,** *геол* — останній (п'ятий) період палеозойської ери історії розвитку Землі, що настав після кам'яновугільного періоду. *За теплим і дуже вологим кліматом кам'яновугільного періоду настав посушливий клімат пермського періоду* (Наука.., 4, 1956, 34).

ПЕРНÁТИЙ, а, е. 1. Вкритий пір'ям (про птахів). *Сипав* [мош-Діма] *на землю покришену мамалигу, на яку з галасом накидались його пернаті приятелі* (Коцюб., I, 1955, 187); *Качка одним помахом хвоста вертнулася вбік, і в ту ж хвилину розлігся мій постріл, що припинив літ і життя цьому пернатому створінню* (Досв., Вибр., 1959, 414); *В сильні морози, під час ожеледі гине від голоду чимало.. пернатої дичини* (Веч. Київ, 10.I 1957, 3).

2. *у знач. ім.* **пернáті,** тих, *мн.* Птахи. *Піонери організували.. охорону перелітних пташок і каміннями проганяли хижих котів, які полювали на беззахисних пернатих* (Донч., Вибр., 1948, 47); *Під час перельотів пернаті нерідко піднімаються вище туману і хмар* (Наука.., 9, 1965, 29).

ПЕРПÁЧ, á, *ч.* Старовинна зброя — коротка палиця з металевим наконечником на зразок оперення; символ влади у козаків.— *Ану-мо! За мною, діти! Бий їх на всю руку! — гукнув сотник і з перначем кинувся вниз на відступаючого ворога* (Стар., Облога.., 1961, 75); *Попереду бунчужний ніс бунчук, а слідом з шапками під пахвою ішли полковники, курінні отамани і сотенні з перначами чи значками в руках, кому було що по стану положено* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 256).

ПЕРÓ, á, *с.* (*мн.* **пéра,** пер). 1. Рогове пашкірне утворення з порожнистим стрижнем і легкими пухнастими відростками з обох боків, яке вкриває більшу частину тіла птахів. *Улас осмихнувся та й ухопив, жартуючи, лебедицю за крило й висмикнув одне найбільше перо* (Н.-Лев., III, 1956, 291); *Укріпившись ногами на стовбурі, дятел спирається на нього твердими хвостовими перами. Вони відрізняються від звичайних тим, що мають міцний пружний стрижень з загостреним на кінці віялом* (Зоол., 1957, 119); * Образно. *Ішли* [Аптін з сусідкою] *межи стін, грубо зложених з сірого каменя, вишитих блідими перами папороті* (Коцюб., II, 1955, 293); * У порівн. *Його* [Вовкуна] *тягло до всякого майстрування* [майстрування]; *сокира в його руках робилась легкою, як перо, і він махав нею з таким жаром, мов займався найлюбішою забавою* (Фр., III, 1950, 47); // *збірн.* Пір'я, оперення. *Гуси. Велика, швидкоростуча, переважно травоїдна птиця, яка дає м'ясо і жир, а також пух та перо* (Колг. енц., I, 1956, 312); *Паче й годують їх* [птахів] *добре, а все ж чогось їм бракує в штучних умовах парку, фламінго навіть міняють барву пера, з рожевих стають білими* (Гончар, Тронка, 1963, 206).

◇ **Земля́ перóм** *див.* **земля́;** Не **нáшого перá птáшка** *хто* — хтось не належить до певного товариства, відрізняється від нього. *Показалась господиня. Ще була молода і хороша, тілько блідноликa пані. Зараз було видно, що се не нашого пера пташка. Не та в неї хода, не та й постать* (П. Куліш, Вибр., 1969, 122); Ні **пýху ні перá:** а) традиційна формула побажання успіху, удачі на полюванні. *Привітання, обійми міцні, Побажання*

мисливські чудні: Цей — ні пуху! А той — ні пера! (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 131); б) взагалі побажання успіху, звичайно жартівливе (на іспитах і т. ін.). — *Понаймалися, кажете,— заговорив Баклагов.. — Що ж... ні пуху вам, ні пера* (Гончар, Таврія, 1952, 111).

2. Знаряддя для писання чорнилом, тушшю і т. ін., що має форму зігнутої металевої пластинки із загостреним і розщепленим кінцем. *Два місяці мати моя лежала в тяжкій недузі, і за той час чорнило висохло, а пера іржа поїла* (Коцюб., III, 1956, 116); *Всі навперебій почали диктувати, перебиваючи одне одного, обступивши з усіх боків Олесю, стежачи за кожним рухом пера* (Донч., VI, 1957, 47); *Перо письменника і перо журналіста відлито з однієї сталі* (Літ. Укр., 25.V 1971, 3); // Застругана велика пір'їна гуся, лебедя, ворони і т. ін., що в давнину використовувалась для писання. *Перо страшне не в гусака, а вже тоді, як у дяка* (Укр.. присл.., 1963, 138).

Вихóдити (вийти) з-під перá *див.* **вихóдити; Гýсяче перó** *див.* **гýсячий.**

◇ **Брáтися (узя́тися) за перó** — починати писати, приступати до писання. *Учора хто його знає що й робив, що й за перо не брався* (Мирний, V, 1955, 323); *Опівночі прокинувся* [Коркишко] *від поганого сну і взявся за перо* (Логв., Давні рани, 1961, 16); **Вічне перó** *див.* **вічний; Закúнути перó** — перестати писати, покинути письменницьку працю. *Нових творів поки що не маю, та й не сподіваюся до зими мати, бо, поставлений в неможливі для літературної праці умови, мушу закинути перо на ціле літо* (Коцюб., III, 1956, 120); **Налéжати перý** *кого* — те саме, що **Вихóдити (вийти) з-під перá** (*див.* **вихóдити**). *Понад півстоліття плідно трудився О. І. Білецький в галузі історії російської, української і зарубіжної літератур.. Його перу належить понад 500 наукових праць* (Рад. літ-во, 2, 1963, 152); **Ні перóм не списа́ти, ні слóвом не сказа́ти; Не мóжна слóвом розказа́ти, анí перóм описа́ти.** *фольк.*— хтось не може визначити надзвичайної вроди, краси кого-, чого-небудь. *Ні пером не списати, ні словом не сказати тії* [тієї] *несподіваної краси, якою до вас усміхнулася долина!* (Мирний, IV, 1955, 310); *Така була краса його* [отамана] *невиписанна.., що не можна словом розказати, анí пером описати* (Вовчок, I, 1955, 358); [**Однúм**] **рóзчерком перá**: а) не вникаючи в суть справи, не роздумуючи. *У нас* [у Чернігові] *тепер (від місяця) т. зв. «усиленная охрана».. Можуть скинути з посади одним розчерком пера, скалічити нагайками або шаблями* (Коцюб., III, 1956, 284); б) звичайним підписом під якимось наказом, розпорядженням; **Спрóба (прóба) перá** — перші, ранні твори письменника. *У Ваші руки попалися перші мої роботи, спроба пера* (Коцюб., III, 1956, 195); *Писати Агатангел Кримський почав ще в гімназії. З-під його пера з'являються вірші, оповідання, переклади. Та це були лише проби пера* (Вітч., 1, 1961, 164).

3. *тільки одн., перен.* Уживається як символ письменницького хисту або літературної діяльності кого-небудь. *Глибоким зором і пером тонким Він* [М. Коцюбинський] *слугував народові своєму* (М. Рильський, II, 1960, 89); *Радянські письменники завжди служили своїм пером радянському народу, більшовицькій партії* (Скл., Орл. крила, 1948, 9); *Питання доробки твору — завжди компетенція автора, незалежно від того, чи сам він знайшов кращий варіант, чи йому підказали його товариші по перу* (Кундзич, Діези.., 1956, 137); // Творча індивідуальність письменника, особливості авторського стилю. *Я такий прихильник Вашого* [Л. Мартовича] *таланту, так люблю перо Ваше, що вже бодай для того варто щось мені надіслати* (Коцюб., III, 1956, 241).

Володíти перóм *див.* **володíти.**

4. *розм.* Плавець риби або водяної тварини. *Піднялась висока хвиля, неначе іскрами розсипалась перед братами, та й викинула їм з кит-риби перо* (Стор., I, 1957, 68); *Посипались з матні на берег.., заблищали морські півні з червоними перами* (Н.-Лев., II, 1956, 228).

5. *розм.* Зелений пагін цибулі або часнику. *Чи догадаються тільки насмажити на вечерю молодих печерчок, так, як він любить: ціленькі облити сметаною добре і оживити зеленим пером цибульки..* (Коцюб., II, 1955, 395); *Перо цибулі і зелень кропиви згодовують молодняковi і дорослим індикам, підмішуючи їх у вологі кормові суміші* (Хлібороб Укр., 9, 1964, 22).

6. *спец.* Лопать деяких інструментів, пристосувань і т. ін. *Нарізні частини мітчика, обмежені канавками, називаються різальними перами* (Слюс. справа, 1957, 217); *Перо керма важить три з половиною тонни* (Роб. газ., 21.II 1964, 4).

ПЕРóВИЙ, а, е, *спец.* Який має перо (у 6 знач.). *Перові свердла використовують для свердління отворів у чавуні і сталі* (Слюс. справа, 1957, 185).

ПЕРóН, у, *ч.* Платформа, збудована вздовж колії, біля якої зупиняється поїзд на залізничній станції. *На пероні дзвінок, зараз підходить поїзд* (Коцюб., II, 1955, 269); *Поїзд, зітхаючи, притишував погін. Назустріч пливли привокзальні дерева і залюднений перон з червоним цегляним вокзалом* (Мик.. II, 1957, 397).

ПЕРóННИЙ, а, е. Прикм. до **перóн**. *Перонний дах;* // Який міститься на пероні. *Поїзд спиняється. Світло перонного ліхтаря упало в купе, освітило постать Людмили* (Головко, I, 1957, 456).

△ **Перóнний квитóк**, *зал., заст.*— квиток на право входу на перон. *Взявши перонні квитки, ми опинились на платформі* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 67).

ПЕРóНОВИЙ, а, е. Те саме, що **перóнний**. *Роман Петрович, просто з ходу, не зупиняючись,.. вискочив у протилежні перонові двері* (Коз., Сальвія, 1956, 279).

ПЕРПЕНДИКУЛЯ́Р, а, *ч.* Пряма, що перетинає дану пряму або площину під прямим кутом. *З усякої точки, яка лежить поза прямою, можна опустити на цю пряму перпендикуляр і тільки один* (Геом., I, 1956, 14).

ПЕРПЕНДИКУЛЯ́РНИЙ, а, е. Який є перпендикуляром. *Дві прямі.., які перетинаються між собою під прямим кутом, називаються взаємно перпендикулярними* (Геом., I, 1956, 14); // Розташований під прямим кутом до чого-небудь. *У процесі письма треба прагнути до того, щоб косі лінії зошита і написані на лінії букви були перпендикулярні до краю стола* (Шк. гігієна, 1954, 146).

ПЕРПЕНДИКУЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **перпендикуля́рний**. *Перевіряється паралельність і перпендикулярність площин або отворів за допомогою універсальних або спеціальних контрольних пристроїв* (Допуски.., 1958, 353).

ПЕРПЕНДИКУЛЯ́РНО. Присл. до **перпендикуля́рний**. *Лінії, що проходять перпендикулярно до екватора і перетинають полюс Землі, мають назву меридіанів* (Бесіди про всесвіт, 1953, 48); *Катя.. поставила лижі перпендикулярно до лінії руху і майже на місці загальмувала, тільки снігова курява бризнула* (Коп., Дуже добре, 1937, 290).

ПЕРПЕ́ТУУМ-МÓБІЛЕ, *невідм., с.* Вічний двигун.

ПЕРС *див.* **пéрси** [1].

ПÉРСА, *рідко* **ПÉРСИ**, ів, *мн.* 1. Жіночі груди. *Очі її горіли, перса важко дихали, коси розпустилися*

(Коцюб., I, 1955, 273); *Міцна й струнка.. ішла вона поруч чоловіка, і сотник скоса милувався з її рівної, як стовбур, шиї і високих пружних персів* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 36); * У порівн. *Ніжна блакитна хвиля, чиста і тепла, як перса дівчини, кидала на берег тонке мереживо піни* (Коцюб., I, 1955, 402).

2. *рідко.* Те саме, що **гру́ди** 1. *На призьбі сидить молодий ще тато Орисин; вуси йому аж на перса упали, а в зубах коротесенька люлька* (Стар., Облога.., 1961, 19); // Передня частина тулуба коня від кінця шиї до початку ніг. *Хмари вже заступили під лісом кавалерію, що брела по перса коням житами* (Кос., Новели, 1962, 39).

ПЕРСЕЇ́ДИ, ів, *мн.*, *астр.* Великий потік метеорів, що летять у певний час з боку сузір'я Персея. *У серпні летять метеори, що належать потокові персеїдів, бо радіант цього потоку розташований в сузір'ї Персея* (Бесіди про всесвіт, 1953, 83).

ПЕ́РСИ[1], ів, *мн.* (*одн* **перс**, а, ч.). Народ, що становить основне населення Ірану (Персії). *Близько половини населення Ірану становлять перси (фарси)* (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 227); *Арабська мова була для освічених персів те саме, чим була латинська мова для вченої середньовікової Німеччини* (Крим., Вибр., 1965, 214).

ПЕ́РСИ[2] *див.* **пе́рса.**

ПЕРСИ́ДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пе́рси**[1] і Персія. *Видатною подією ранньої історії Скіфії є вторгнення в неї персидського царя Дарія Гістаспа в 514 р. до н. е.* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 135); // Зробл. у Персії, завезений з неї. *Над Асканією пливе дух розквітлих персидських бузків* (Гончар, Таврія, 1952, 125).

ПЕ́РСИК, а, ч. 1. Невелике південне плодове дерево з ланцетоподібними листками. — *Сашо, запиши: дикий мигдаль з персиком не схрещується* (Довж., I, 1958, 420); *В долині персики цвітуть, А в горах знову сніг* (Рильський, II, 1960, 130).

2. Запашний, соковитий плід цього дерева з жовтувато-червоною ворсистою шкіркою та великою борозенчастою кісточкою. *Синіють сливи, червонобокі повні персики вгинають гілля...* (Гончар, III, 1959, 128).

ПЕ́РСИКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пе́рсик**. *Софії хотілось ще і ще слухати розмову Івана Івановича — про його мрію, про розкішний персиковий сад* (Донч., Дочка, 1950, 21); *Каже юнакам Володимир Іванович: — Сьогодні кожен з вас посадить персикову кісточку, запам'ятайте цей день* (Хлібороб Укр., 11, 1966, 30); // Зробл., пригот. з персиків. *Персикове варення.*

ПЕРСИ́СТИЙ, а, е. Який має високі, широкі, добре розвинуті перса. — *Пошукати б тут яку-небудь персисту молодичку... нагодувати б дитину!* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 467); *Кінь персистий* (Сл. Гр.).

ПЕРСІ́ЯНИ, сіян, *мн.* (*одн.* **персія́нин**, а, ч.; **персія́нка**, и, *ж.*), *заст.* Перси (див. **пе́рси**[1]).

ПЕРСІЯ́НИН *див.* **персія́ни.**

ПЕРСІЯ́НКА *див.* **персія́ни.**

ПЕРСІЯ́НСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **персія́ни** і Персія; // Зробл. у Персії, завезений з неї. *Пики їм порозпухали, бо випили вони за тим ділом удвох із отаманом три барила чорної персіянської горілки* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 29).

ПЕРСНЕВИ́ДНИЙ, а, е, *спец.* Який має форму персня. *Персневидний хрящ.*

ПЕ́РСНИК, а, ч., *діал.* Перстенець. — *У мене ручки білесенькі, А персники золотесенькі* (Чуб., V, 1874, 591); — *Оця хустина — обтирать чоло, Цей персник — жите відганяти зло* (Рильський, II, 1960, 271).

ПЕРСО́НА, и, *ж.* 1. *уроч.*, *заст.*, *ірон.* Особа, людина як окрема особистість. *Начальник тилів армії Кушкін не раз виявляв симпатію до скромної персони Сидорчука* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 144); *До Бреста збирався виїздити і Ян Замойський. Як персону світську, його не запрошували на собор* (Ле, Наливайко, 1957, 432); // Поважна, знатна особа. *Сказала раз свиня собі. — Ну, чим я не персона?* (Тич., II, 1947, 152); [Р а я:] *А що він за така персона? Чому його не зачіпати?* (Собко, П'єси, 1958, 279).

Ва́ша (**твої́** *і т. ін.*) **пере́она**, *заст.*, *ірон.* — ви, ти і т. ін. [Х а л я в а:] *Даби персоні вашій догодити, Все мусимо найширше учинити* (Кроп., V, 1959, 270); — *Та ми ж з персоною твою Троянський ввесь возили род* (Котл., I, 1952, 253); **Власною персо́ною** — сам (сама) особисто. *Шляхом котив фаетон. Лукія злякалась. Чи не молодий граф власною персоною виїхав наздогоняти втікачку?* (Донч., III, 1956, 72); — *А Маковей... ось він власною персоною!* (Гончар, III, 1959, 214); **Персо́на гра́та**: а) *(дипл.)* особа, кандидатура якої на посаду дипломатичного представника в якій-небудь державі схвалюється урядом цієї держави; б) *(заст.)* взагалі особа, до якої ставляться прихильно. *Отець Аркадій був тоді на вершині свого життєвого розмаху, був «персоною грата» як для комісара поліції, так і для єпископа греко-католицької церкви* (Вільде, Сестри.., 1958, 508)

2. Одна людина, ідець (за столом під час обіду, вечері і т. ін.). *Стіл був накритий на дев'ять персон* (Коцюб., II, 1955, 385); *Осторонь на столі стоїть на декілька персон непочата вечеря* (Вас., III, 1960, 222).

ПЕРСОНА́Ж, а, ч. Літова особа в художньому творі. *Показуючи життя своїх персонажів, я вважаю за неприродне малювати їх.. одними сумними фарбами* (Вас., IV, 1960, 58); *У нас* [в радянській кінематографії] *комедійних персонажів чомусь позбавляють розуму, а треба робити зовсім навпаки. Комедійний характер нічого спільного з розумовою недоладністю не має* (Довж., I, 1958, 21); *Негативний персонаж; Позитивний персонаж;* * У порівн. — *Ви поводитесь, мов той євангельський персонаж, що бачить шпичак в оці ближнього свого, а в своєму — колоди не помічає* (Шовк., Інженери, 1956, 299); // Взагалі людина, учасник чого-небудь. *Валерій говорив.. так, ніби він головний персонаж на мотогонках* (Коп., Земля.., 1957, 36).

ПЕРСОНА́Л, у, ч. Особовий склад, колектив працівників якої-небудь установи, підприємства тощо. *Він просив увесь готелевий персонал.. таїти кілька день його приїзд* (Фр., VIII, 1952, 89); *Персонал станції «Північний полюс» перейшов на борт «Єрмака»* (Видатні вітч. географи.., 1954, 149); // Група робітників установи, підприємства, що працюють в одному відділі, на одній ділянці роботи або виконують ті самі функції, мають той самий фах. *Кожній виробничій ділянці плануються тільки ті показники, які безпосередньо залежать від роботи її персоналу* (Ком. Укр., 3, 1967, 46); *Налагоджування верстатів з програмним управлінням вимагає високої кваліфікації .. обслуговуючого персоналу* (Наука.., 1, 1960, 9); *Адміністративно-управлінський персонал; Інженерно-технічний персонал; Медичний персонал.*

ПЕРСОНАЛІ́ЗМ, у, ч., *філос.* Реакційний ідеалістичний напрям сучасної буржуазної філософії, що вважає особу першоосновою буття.

ПЕРСОНАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *літ.* Дієпр. пас мин. ч. до **персоналізува́ти.**

ПЕРСОНАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.*, *перех.*, *літ.* Те саме, що **персоніфікува́ти.**

ПЕРСОНАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.*, *літ.* Пас до **персоналізува́ти.**

ПЕРСОНАЛІСТ, а, *ч., філос.* Послідовник, прибічник персоналізму.

ПЕРСОНА́ЛІЯ, і, *ж., книжн.* Короткий нарис життя і творчості кого-небудь. *У Держлітвидаві України вийшла з друку третя книжка п'ятитомного біо-бібліографічного словника «Українські письменники».. Кожна персоналія складається з короткої біографічної довідки та бібліографії* (Літ. Укр., 24.1 1964, 1).

ПЕРСОНА́ЛЬНИЙ, а, е Який стосується певної, окремої особи, належить їй. *Всі персональні справи взяв у свої руки сам намісник* (Фр., VI, 1951, 356); *Єдино правильним організаційним розв'язанням справи буде творення організації за принципом персонального підбору* (Еллан, II, 1958, 154); *Колективність керівництва не знімає персональної відповідальності працівників за доручену справу* (Статут КПРС, 1961, 15); — *Скажи, навіщо тобі цей персональний «Москвич»?* (Гончар, Тронка, 1963, 180).

Персона́льна пе́нсія — підвищена пенсія, яку виплачують окремим громадянам СРСР за особливі трудові та ін. заслуги; **Персона́льний пенсіоне́р** — той, хто одержує персональну пенсію: **Персона́льний склад** — склад осіб, що працюють в одній установі, на одному підприємстві і т. ін.

ПЕРСОНА́ЛЬНО. Присл. до **персона́льний**. *Дуже може бути, що я таки персонально з'явлюся у Львові* (Л. Укр., V, 1956, 373); *Глянувши на відставника збоку, можна подумати, що він сам персонально одержав цю* [доччину] *медаль,— так гордовито, упевнено тримається його сива голова на високій витягнутій шиї* (Гончар, Тронка, 1963, 136).

ПЕРСОНІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., літ.* Надання предметам, явищам природи або поняттям властивостей людини, тварини; уособлення. *Окремою формою розгорнутої метафори є повна персоніфікація — уособлення* (Рад. літ-во, 7, 1965, 37); *При персоніфікації абстрактне поняття, набуваючи чуттєвих рис, стає конкретним* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 298).

ПЕРСОНІФІКО́ВАНИЙ, а, е. *літ.* Дієпр. пас мин ч. до **персоніфікува́ти**. *Вірш «В коморі»* [В. Кочевського] *позначений алегоричністю: тут і «улесливий вівсюг» і «кукіль наляканий» — персоніфіковані образи ворогів пшеничного лану* (Вітч., 2, 1964, 208); *Перехід від літа до осені зображений* [у вірші М. Рильського] *в персоніфікованих образах місяців — серпня і вересня, які дружньо стискають один одному правиці* (Укр. літ., 10, 1957, 55); // **персоніфіко́вано**, *безос. присудк. сл. Різні, іноді діаметрально протилежні і непримиримі між собою погляди на світ, на людей, на свої обов'язки перед ними персоніфіковано в.. образах* [повісті В. Дрозда] (Вітч., 4, 1963, 132).

△ **Персоніфіко́вана мо́ва**, *рідко* — наділена індивідуальними рисами, індивідуалізована мова персонажів художніх творів. *В романі мова кожної дійової особи повинна бути персоніфікована, тобто — належати тільки їй, будучи одмінна від мови інших персонажів* (Смолич, Перша книга, 1951, 76).

ПЕРСОНІФІКУВА́ННЯ, я, *с., літ.* Дія за знач. **персоніфікува́ти**. *Значне місце серед інших художньо-зображальних засобів у Панаса Мирного належить прийому персоніфікації. Характерним для письменника є персоніфікування абстрактних понять* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 473).

ПЕРСОНІФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., літ.* Надавати предметам, явищам природи або поняттям властивостей людини, тварини; уособлювати. *«Сон» Сковороди тільки персоніфікує Правду у вигляді бідної.. людини, яка лежить убита у церковному вівтарі* (Вітч., 1, 1962, 182); // Втілювати в образі конкретного персонажа. *Галан, як і Гоголь, не персоніфікує свого позитивного ідеалу* (Вітч., 8, 1958, 162).

ПЕРСОНІФІКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., літ.* Пас. до **персоніфікува́ти**. *Надумані сюжетні схеми згубно впливають на будь-який жанр, а особливо на байку, в якій персоніфікуються.. предмети* (Літ. газ., 1.VIII 1958, 3).

ПЕРСПЕКТИ́ВА, и, *ж.* 1. Спосіб зображення на площині або на кривій поверхні об'ємних предметів такими, якими ми бачимо їх з певної точки спостереження. *Незвичайними для ока здаються ті твори пензля, де предмети другого плану не взяті в масштабі, не відповідають законам лінійної перспективи* (Наука.., 6, 1964, 55); // Відтворення на малюнку уявної зміни розміру, форми об'ємних предметів; об'ємність зображення. *Вабить сучасних художників, і живописців, і графіків, площинність і відсутність однолінійної перспективи, характерна для старовинної ікони* (Літ. Укр., 20.VI 1967, 3); // Зображення предметів на площині фотографії або кінеекрана з урахуванням зміни розміру та форми, викликаної різною відстанню їх від спостерігача. *Кіно запозичило з живопису мистецтво композиції, перспективи, світлотіні* (Мист. кіно, 1960, 12).

2. Розділ нарисної геометрії, що вивчає правила зображення просторових тіл за допомогою проектування їх на площину. *Перспектива — наука про геометричні способи побудови предмета на площині* (Архіт. Рад. Укр., 10, 1940, 42).

3. Простір, який можна охопити оком; вид у далину. *За селом, в далекій перспективі, одкривався чарівний світ* (Коцюб., I, 1955, 392); *Обіпершись руками на підвіконня, він пильно вдивлявся в перспективу вулиці, що відкривалась з вікна* (Шер., Перші загони, 1939, 11).

4. *перев. мн.* **перспекти́ви**, тив, *перен.* Можливості кого-, чого-небудь у майбутньому; сприятливі умови для майбутньої діяльності когось або наступного розвитку чогось. — *Зашуміло в голові від тих несподівано розкритих перед ним далеких перспектив* (Фр., III, 1950, 37); *Для снідання, отже, було дві перспективи: або сісти знову в авто.., або попоїсти тут під небом* (Смолич, I, 1958, 47); *Добровільне об'єднання Української РСР з братніми радянськими республіками відкрило для неї широкі перспективи економічного, політичного і культурного розвитку* (Ком. Укр., 6, 1966, 60); // Плани, види на майбутнє; передбачення майбутнього. *Теорія Леніна про можливість перемоги соціалізму в одній країні дала пролетаріатові ясну перспективу боротьби* (Біогр. Леніна, 1955, 148); *Голови колгоспів.. стали мислити творчо, працювати з перспективою,.. впроваджувати у виробництво кращий досвід та надбання науки* (Ком. Укр., 12, 1966, 24); — *Скажіть,— питаю,— з якими перспективами їхали всі ви з Канади? — Що ж, найсвідоміші їхали таки працювати в комуні* (Ірчан, II, 1958, 381); // Те, що чекає на кого-небудь, що повинно статися з кимсь у майбутньому. *Не відкладай надовго вияснення сеї справи, бо мені хтілось би покінчити з нею скоріш, аби вже знати свої перспективи* (Л. Укр., V, 1956, 379); *Нині мусили обходитись.. борщем на обід та яйцями. Завтра чекає нас та ж перспектива* (Коцюб., III, 1956, 145).

В істори́чній перспекти́ві — під кутом зору історичного розвитку, в процесі історичного розвитку чогонебудь. *Тут* [у повісті «Захар Беркут»] *ми маємо широкі картини в історичній перспективі* (Коцюб., III, 1956, 39); *Вона* [праця] *буде оцінена лише в історичній перспективі* (Еллан, II, 1958, 81); **У (в) перспекти́ві:** а) на задньому плані (картини, краєвиду і т. ін.). *Село*

[Кучук-Ізель] *незвичайно оригінальне. В перспективі — гарні гори* (Коцюб., III, 1956, 176); б) в майбутньому; у дальшому розвитку. *Економічний розквіт колгоспного ладу створює умови для поступового зближення, а в перспективі і злиття колгоспної власності з загальнонародною в єдину комуністичну власність* (Програма КПРС, 1961, 67); *Він швидко зорієнтувався і побачив той закон глибше, зрозумів його у перспективі* (Кучер, Прощай.., 1957, 394).

ПЕРСПЕКТИ́ВНИЙ. а, е. 1. Який відповідає законам перспективи (у 1 знач.); виконаний з урахуванням перспективи. *З теорії перспективи відомо, що при близькій відстані високих об'єктів з'являється перспективне скорочення угору* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 34); *Перспективний малюнок.*

2. Який має великі можливості, передумови для успішного розвитку в майбутньому. *Перспективною галузю хімії є також синтез стимуляторів росту рослин* (Наука.., 2, 1959, 26); *Науково-дослідні й учбові сільськогосподарські заклади вирощують еліту районованих та перспективних сортів* [картоплі] *і передають її безпосередньо колгоспам та радгоспам* (Хлібороб Укр., 3, 1965, 26).

3. Який передбачає наступний розвиток чого-небудь; розрахований на багато років, на майбутнє. *Центральний Комітет велику увагу приділяє розробці перспективного плану розвитку народного господарства Радянського Союзу на 20 років, який повинен стати основою програми комуністичного будівництва* (Матер. XXI з. КПУ, 1960, 7).

ПЕРСПЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **перспекти́вний** 2, 3. *Радянська література піднялась незмірно вище. Вона має конкретний комуністичний ідеал. В цьому її сила, її перспективність, її загальнолюдська риса* (Рад. Укр., 9.IV 1963, 3).

ПЕРСПЕКТИ́ВНО. Присл. до **перспекти́вний** 3

ПЕРСТ, а́, *ч., ц.-с., уроч., заст.* Палець руки. *Чи зважусь я свої персти несмілі До золотої ліри простягти?* (Граб., I, 1959, 312); *Суворий чернець стояв поряд, виразно показуючи перстом на карнавку, куди треба було кидати пожертви* (Донч., III, 1956, 144).

◇ **[Оди́н,] як перст** — те саме, що **Оди́н, як па́лець** (*див.* **па́лець**). — *Аж жалко на неї дивитись, як то плаче. Зосталася на старості як перст!* (Кв.-Осн., II, 1956, 449); *Жив він* [дід Устим] *у напівзруйнованій халупі, не мав ні жінки, ні дітей, був один, як перст* (Перв., Невигадане життя, 1958, 146).

ПЕРСТА́Ч, у́, *ч., бот.* (*Potentilla alba* L.). Багаторічна трав'яниста рослина з прямостоячим або сланким стеблом, лапчастим листям та здебільшого жовтими квітками; використовується в народній медицині, а також як засіб для дублення шкіри та як барвник. *На схилах в пониженнях, де більше вологи, знаходимо перстач східний* (Укр. бот. ж., XIII, 2, 1956, 38); *Напар зілля з перстачу у козиному пряженому молоці вважається сильним сечогінним засобом, який не подразнює нирок* (Лікар. рослини.., 1958, 96).

ПЕРСТЕНЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пе́рстень.**

ПЕРСТЕНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш.-пестл. до **пе́рстень.** — *Розкажи, — сміється Ганна Федорівна.— Я ж бачу новий перстенець* (Вовчок, Вибр., 1937, 117); *Він має перстенець, який йому подарувала мати після закінчення гімназії* (Гжицький, У світ.., 1960, 154).

ПЕРСТЕ́НИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пе́рстень.** *Було в мене два перстеники, А третя каблучка* (Укр.. лір. пісні, 1958, 261); *На пальці блищав золотий перстеник* (Н.-Лев., I, 1956, 475).

ПЕ́РСТЕНЬ, пе́рстня *і рідко* пе́рстеня, *ч.* 1. Кільце з дорогого металу (золота, срібла і т. ін.), часто оздоблене каменем, що його носять на пальці як прикрасу: каблучка, обручка. *Не треба мені ні золота, ні перстенів, ні намиста* (Кв.-Осн., II, 1956, 439); *На товстих куцих пальцях блищали важкі золоті персні з дорогими блискучими камінцями* (Н.-Лев., II, 1956, 207); *Воно висунула шухляду, взяла маленьку коробочку і дістала з неї перстень* (Жур., Вечір.., 1958, 237); // Шлюбна обручка. *Оженився б на тобі, так на руці перстень* (Номис, 1864, № 5452); * У порівн. *Цей смуток ваш і сльози ці — Як чайки дві на океані, Як перстень шлюбний на руці* (Олесь, Вибр., 1958, 345).

2. *перен., діал.* Коло, кільце. *Він.. дивується, відки береться та мазь, що розливається по воді широкими перстенями і грає всіма барвами веселки* (Фр., VIII, 1952, 351); *Люди темним перснем скупчились навколо нього* [Горшвіта] *і Сафрона, який шанобливо підніс до самих вусів газету* (Стельмах, II, 1962, 133).

ПЕРСТЬ, і, *ж., заст., уроч.* Земля. *Він гребе і сам на себе персть мече* (Номис, 1864, № 9742); *Шапками та приполами персть носили, Високу могилу висипали, Славу козацькую учинили* (Укр.. думи.., 1955, 29); *Тепер війна довжезні має руки, Сліди цих рук на Дуврі знати теж — Згоріла персть, пробиті віадуки, Зубці руїни, кіптява пожеж* (Бажан, Роки, 1957, 180).

ПЕРСУЛЬФА́Т *див.* **персульфа́ти.**

ПЕРСУЛЬФА́ТИ, ів, *мн.* (*одн.* **персульфа́т,** у, *ч.*), *хім.* Солі надсірчаної кислоти, сильні окислювачі.

ПЕ́РСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **пе́рси**[1] і Персія. *Саді — дорогий персам поет.., він чудово висловлює щиро перський дух, і земляки аж надто його полюбляють* (Крим., Вибр., 1965, 239); *Він же* [Вахтанг VI] *переклав з перської мови кілька важливих творів* (Видатні вітч. географи.., 1954, 24); // Належний персам, Персії. *Бій закінчився цілковитим розгромом перського флоту* (Іст. стар. світу, 1957, 106); // Зробл. у Персії, завезений з неї. *Після обіда* [обіду] *розіслали в залі перські килими* (Н.-Лев., IV, 1956, 25); *Юра з мамою вертали додому алесю перського бузку* (Смолич, II, 1958, 11).

ПЕ́РТИ, пру, преш, *недок., фам.* 1. *неперех.* Іти, їхати далеко, на велику відстань. [Х р и с т и н а:] *А звідки ти, хлопчику?* [Х л о п ч и к:] *Я з Головчинців.* [Х р и с т и н а:] *Бідне — такий світ перло проти ночі!* (Вас., III, 1966, 454); *Зараз бригада прибула сюди, на останній штурм. Цілу добу перли на повному газі, щоб встигнути...* (Гончар, III, 1959, 406).

2. *неперех.* Іти, пересуватися, тікати швидко, навально і т. ін., незважаючи ні на які перешкоди; намагатися проникнути кудись без дозволу. *Багачі вже далеко. Врісши в сідла, пруть, не розбираючи, чи є хто на дорозі, чи нема* (Хотк., II, 1966, 41); — *Кажуть, без дозволу невільно, куди ж преш?* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 91); // Пересуватися або насуватися великою масою. *Між рядняних наметів і яток пруть валом люди, коні і поліцейські* (Коцюб., II, 1955, 237); — *Пре, так пре* [фашист], *що й зупинити годі* (Тют., Вир. 1964, 336); // *перен.* Намагаючись досягти чого-небудь, діяти напролом. — *Моя вдача така, що як уже в що вдамся, то зажмурю очі, зціплю зуби і пру та й пру, доки сили стає!* (Фр., III, 1950, 20)

◇ **Пе́рти на рожен; Пе́рти проти рожна́** *див.* **рожен.**

3. *перех.* Нести на собі що-небудь важке, громіздке, велике або когось великого, важкого. — *І охота ж вам було ото наряди в клунках перти,— дивувався Пестір* (Гончар, I, 1959, 40); *Знов Марфа, вибиваючись із сил, перла в'язку осоки* (Ле, Вибр., 1939, 95); // Рухати що-небудь, штовхаючи або тягнучи. *Одно — творити язиком, а друге — перти плуга* (Укр.. присл.., 1955, 186); *Де взялися й сапчата. Витягли дяка з шинку надвір, запрягли; насідало молодиць повнісінькі*

санчата, ще й зверху, дяк аж угинається та самотужки пре (Мирний, І, 1949, 300); // Штовхаючи, примушувати кого-небудь вийти звідкись або зайти куди-небудь; силоміць відправляти кого-небудь кудись. *Чорти перелякались, та врозтіч.., а я, мов помелом, їх мету та все далі у пекло пру та пру* (Стор., І, 1957, 357); // Силою примушувати ворога відступати, йти геть, залишати що-небудь. — *Наші війська розгромили фашистів під Москвою і пруть їх далі. Вся земля горить під їх ногами* (Тют., Вир, 1964, 529); // *до чого, перен., рідко.* Спонукати до чого-небудь, штовхати на щось (перев. погане). *Поганий економічний порядок невдержимою силою пре нашого мужика — особливо біднішого — до п'янства* (Фр., XVI, 1955, 68); *Іван застогнав усією душею. Все рвалося у ньому. Все перло його на дуже непевне діло* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 223).

4. *неперех.* Виходити, вибиватися, виступати назовні. *Високий, тонкий* [Тимко], *з-під картуза чорні кучері пруть, очі гарячі.. дивляться спідлоба* (Тют., Вир, 1964, 6); // Буйно рости. — *Тут, бачите, чорний пар,— і всяка тобі лобода та щириця як з води пре...* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 103); // *перен.* Дуже сильно, виразно виявлятися. *Одвертість з нього аж пре* (Коцюб., II, 1955, 242); [2-й с и н:] *З його сила так і пре* (Олесь, Вибр., 1958, 466); *Павлюк без вагання доводить, що від Радивона пре дрібновласницька стихія, і що це людина непоческої вдачі* (Горд., Дівчина.., 1954, 81); // *чим, безос.* Доноситися, чутися; тхнути, відгонити (про неприємний, сильний запах). *Від нього так і перло карболкою і оцтовим смородом кінського поту* (Тют., Вир, 1964, 523).

◇ **З душі́ пре (пе́рло)** — хтось відчуває неприязнь, огиду до кого-, чого-небудь. *Як не бачу — душа мре, а побачу — з душі пре* (Укр.. присл.., 1955, 113); — *Накуплю усього, що побачу, та й наїмся, щоб аж з душі перло!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 475); **Пе́рти тумано́ [в очі]** *кому* — те саме, що **Напуска́ти тума́ну** (*див.* **тума́н**). — *Ну, не пріть же мені тумана в очі, а говоріть по правді,— сказав Густав* (Фр., III, 1950, 389); **Пре (пе́рло) дух** *з кого* — стає важко дихати, перехоплює подих комусь. — *Цу-цу... — сказав іще Рябкові тут Явтух, — Цу-цу... задихавшись, мов з його перло дух* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 54).

ПЕ́РТИЙ, а, е, *фам., рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пе́рти** 3. *Таємнича рука, перта незнаною силою, лізе все дальше і дальше* (Фр., І, 1955, 298).

ПЕ́РТИСЯ, пру́ся, пре́шся, *недок., фам.* 1. Те саме, що **пе́рти** 1, 2. *Нема на світі України, Немає другого Дніпра, А ви претеся на чужину Шукати доброго добра* (Шевч., І, 1963, 330); *Руки їх* [тухольців] *зачали ослабати, а монголи пруться і пруться на них, мов хвилі повені* (Фр., VI, 1951, 86); — *Куди ти прешся, ідоле?! — насідала на когось баба Параска* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 57); // Напирати на кого-небудь; штовхатися, пхатися. *Латинці перлися товпами, Шпурляли вгору всі шапками. Кричали вголос на ввесь рот* (Котл., І, 1952, 184); // *перен.* Намагаючись досягти певного становища, добиватися цього всіма засобами. *Славних прадідів великих Правнуки погані! І Коллара читаєте З усієї сили, І Шафарика, і Ганка, І в слав'янофіли Так і претесь...* (Шевч., І, 1963, 332); — *Ну що ти, Свербиносе, тямиш?.. — визвірився Дмитренко на чернонопикого, товстого козачого голову, од котрого так і несло горілкою. — Кис би собі в шинку... Ні, в гласні преться* (Мирний, І, 1949, 380); — *Не встиг зносити першу пару штанів — і в начальство преться...* (Стельмах, II, 1962, 30).

2. *з ким, діал.* Сперечатися. *Та не їй зо мною пертись І на гу́тірку ставать!* (Фр., XII, 1953, 265).

ПЕРТУРБАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *астр.* Стос. до пертурбації (у 2 знач.).

ПЕРТУРБА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Несподівана зміна, порушення звичайного стану, нормального порядку проходження чого-небудь, що вносить ускладнення, розлад, безлад у щось. *Він мені розповів, що вони теж готувались до втечі. І що в них було б вийшло неодмінно, коли б не ця дурна пертурбація із робочими командами* (Збан., Єдина, 1959, 253).

2. *астр.* Відхилення шляху небесного тіла від своєї траєкторії внаслідок притягання його іншим небесним тілом.

ПЕРУ́АНЕЦЬ *див.* **перу́анці.**

ПЕРУ́АНКА *див.* **перу́анці.**

ПЕРУ́АНСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **перу́анці** і Перу.

ПЕРУ́АНЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **перу́анець**, нця, *ч.*; **перу́анка**, и, *ж.*). Основне населення Перу. *Хто часто бував в горах, чув звучні переливи співу пастушків, відгомін сопілки, той мимоволі згадав про це, слухаючи, як виводить складні трелі дочка далеких Анд, перуанка Іма Сумак* (Мист., 1, 1961, 43).

ПЕРУ́КА, и, *ж.* Штучний головний покрив з чужого або синтетичного волосся; парик. *Появився нараз, не знати відки, якийсь старий.. кавалер, з штучними зубами і перукою* (Фр., VIII, 1952, 233); *Обережно, щоб не зіпсувати акуратно викладені кучері розкішної перуки, князь витер піт з чола* (Добр., Очак. розмир, 1965, 9).

ПЕРУКА́Р, я́, *ч.* Майстер, що підстригає, фарбує волосся, робить зачіску, завивку, а також голить чоловіків. *Зачіска теж свідчила, що Теллер давно не сидів у кріслі перукаря* (Рибак, Час.., 1960, 328); *Об'єднані в профспілку перукарі міста оголосили, що степових героїв* [чабанів] *вони голитимуть безкоштовно і поза всякою чергою* (Гончар, II, 1959, 103).

ПЕРУКА́РКА, и, *ж.* Жін. до **перука́р.**

ПЕРУКА́РНЯ, і, *ж.* Спеціально обладнане приміщення, де підстригають, фарбують волосся, причісують, завивають, голять, а також роблять різні косметичні процедури. *В тому домі перукарня, Там і голять і стрижуть* (Мур., Наша вулиця, 1949, 20); *Щедрий на обіцянки, Мажара мав необережність публічно пообіцяти найближчим часом відкрити в колгоспі перукарню, і Мамайчук, впіймавши його на слові, заявив, що не голитиметься доти, доки перукарня не буде-таки відкрита* (Гончар, Тронка, 1963, 117).

ПЕРУКА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **перука́р** і **перука́рня.** *Перукарська вітрина; Перукарське знаряддя.*

ПЕРУ́Н, а́, *ч.* 1 У східних слов'ян — бог дощу, блискавки і грому.

2. *перен., заст.* Грім. *А нехай же тебе перун ясний трісне! — лаявся навіть побожний пан Пентак, знаходячи в снігу порожню коробку від сигар* (Козл., Ю. Крук, 1957, 457); *У порівн. *Коли б кайданів бряжкіт міг ударить Перуном в тії заспані серця, Спокійні чола соромом захмарить І нагадать усім, що зброя жде борця* (Л. Укр., І, 1951, 166).

ПЕРФЕ́КТ, а, *ч., грам.* Дієслівна форма в індоєвропейських мовах, що виражає дію, закінчену в минулому, результат якої наявний і в момент мовлення. *Перфект..— властива більшості індоєвропейських мов дієслівна форма, яка перевісно виражала дію минулого часу як таку, що зберігає свій результат у теперішньому* (Сл. лінгв. терм., 1957, 120).

ПЕРФЕКТИ́ВНИЙ, а, е, *грам.* Прикм. до **перфе́кт.**

ПЕРФОКА́РТА, и, *ж.* Картка стандартного розміру з крайовою та ін. перфорацією, призначена для роботи на лічильних машинах. *При сучасному стані обчислювальної техніки автомати здатні сприймати*

інформацію тільки в певній, строго стандартній формі, наприклад у вигляді отворів на перфокартах. Різні комбінації цих отворів відповідають числам або наказам програми (Наука.., 6, 1964, 23).

ПЕРФОРА́ТОР, а, *ч.* 1. Машина для буріння гірських порід; бурильний молоток. *Шпури бурять за допомогою пневматичних бурильних молотків, що приводяться в дію стисненим повітрям; ці молотки називають також перфораторами (від латинського слова перфораре — просвердлювати)* (Таємн. вапна, 1957, 30); *Пневматичні молотки — перфоратори, зберігаючи сили робочого, ворушили напластування* [породи] (Досв.. Вибр.. 1959, 307).

2. Апарат для пробивання отворів у стрічці, картці, кінострічці і т. ін. за певною системою.

ПЕРФОРА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **перфора́тор**. *Попід стінами в тунелі шипіли недогляднуті, в пацьорках перфораторні шланги від компресорів* (Ле, Міжгір'я, 1953, 189); // Який здійснюється за допомогою перфоратора. *Перфораторне буріння;* // Який виготовляє перфоратори. *Перфораторний цех.*

Перфора́торний молото́к — те саме, що **перфора́тор** 1. *За кілька кроків стояв чоловік у старій подертій спецівці, в шапці-ушанці, з перфораторним молотком у руках* (Ткач, Плем'я.., 1961, 20).

ПЕРФОРА́ТОРНИК, а, *ч.* Робітник, що працює з перфоратором.

ПЕРФОРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **перфора́ція** 2. *Подивитись фільм.. було неможливо через дуже пошкоджені перфораційні доріжки* (Вітч., 4, 1967, 189).

ПЕРФОРА́ЦІЯ, і, *ж.* 1. Те саме, що **перфорува́ння**. *Нафтоносний пласт було відкрито торпедною перфорацією (простріломм)* (Гірн. пром.., 1957, 101); *Як старанний учень, він дослухався до кожного слова майстра і, не хапаючись, виконував нескладні операції штампування, перфорації* (Ле, Право.., 1957, 28).

2. Сукупність отворів на стрічці, картці, кінострічці і т. ін., пробитих перфоратором за певною системою. *Перфокарти з крайовою перфорацією.. дають змогу вести високопродуктивний пошук з допомогою найпростіших засобів «малої механізації»* (Ком. Укр., 5, 1966, 55).

3. Порушення цілості стінки якого-небудь порожнистого органа (шлунка, кишечника і т. ін.). *Хронічне гнійне запалення середнього вуха. Це захворювання характеризується стійкою перфорацією, тривалою гнойтечею, порушенням слухової функції* (Лікар. експертиза.., 1958, 112).

ПЕРФОРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перфорува́ти**. *Стіни і стелі.. приміщень опоряджуються перфорованими плитами з мінеральною ватою всередині* (Веч. Київ, 30.III 1967, 2).

2. *у знач. прикм.* Який зазнав перфорування. *Прийнята телеграма друкується одночасно на двох стрічках — звичайній і перфорованій* (Наука.., 8, 1963, 53).

Перфоро́вана ка́рта (ка́ртка) — те саме, що **перфока́рта**. *Американський філолог Джеймс Макдоунг проаналізував усі 15693 рядки відомої поеми Гомера «Іліада». Метрика вірша була записана на перфорованих картах* (Мист., 5, 1965, 11).

ПЕРФОРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для перфорування. *Перфорувальна машина; Перфорувальний апарат.*

ПЕРФОРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перфорува́ти**. *Числа, з якими треба провести ті чи інші операції, зображаються з допомогою перфорування систем отворів на стандартних шматках картону — перфорованих картках* (Наука.., 12, 1957, 10).

ПЕРФОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* 1. Просвердлювати отвори в якому-небудь матеріалі, гірській породі і т. ін.

2. Пробивати перфоратором отвори на стрічці, картці, кінострічці і т. ін., дотримуючись певної системи. — *Коли я перфорував карти, то випадково, очевидно, через втому, допустив кілька помилок* (Наука.., 2, 1963, 19).

3. *тільки 3 ос.* Порушувати цілість стінки якого-небудь порожнистого органа (шлунка, кишечника або якогось іншого органа).

ПЕРФОРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **перфорува́ти**.

ПЕРФОСТРІ́ЧКА, и, *ж.* Стрічка стандартного розміру з крайовою та ін. перфорацією, признач. звичайно для роботи на лічильних машинах; перфорована стрічка. *Програма, записана на перфострічку, перед початком роботи вводиться в машину* (Наука.., 6, 1964, 30).

ПЕРФУ́ЗІЯ, ї, *ж.* Пропускання рідини (крові, кровозамінників) крізь порожнину якого-небудь органа, кровоносні судини, частини тіла.

ПЕ́РХАТИ, ає, *недок., діал.* Пурхати. *Пташок не літав і не перхав, а тілько бігав вздовж шиб* (Фр., III, 1950, 252).

ПЕРХЛОРА́Т *див.* **перхлора́ти**.

ПЕРХЛОРА́ТИ, ів, *мн.* (*одн.* **перхлора́т**, у, *ч.*). Солі хлорної кислоти. *Перхлорати — міцніші сполуки, ніж хлорати* (Заг. хімія, 1955, 296).

ПЕРХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* 1. Побігти. *Де та сила візьметься,— знов перхну так, що аж залускотить* (Сл. Гр.).

2. Набігти, наїхати. *Та й справді перхнуло до нас гостей,— як на погориджу* [пожежу] (Вовчок, I, 1955, 107).

ПЕРЦЕ́ *див.* **пірце́**.

ПЕРЦЕ́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пе́рець**. *Перцевий лист;* // Власт. перцю. *Перцевий смак; Перцевий аромат;* // Пригот. із перцем; настояний на перці. *Перцева настоянка.*

2. *у знач. ім.* **перце́ві**, вих, *мн., бот.* Родина двосім'ядольних рослин, до якої належать різні види перцю.

ПЕРЦЕЇ́Д *див.* **перцеї́ди**.

ПЕРЦЕЇ́ДИ, ів, *мн.* (*одн.* **перцеї́д**, а, *ч.*). Родина птахів ряду дятлових з яскравим багатобарвним оперенням; поширена в Центральній та Південній Америці. *По узбережних лісах Бразілії зустрічаються оранжеві перцеїди* (Посібник з зоогеогр., 1956, 39).

ПЕРЦЕ́ПЦІЯ, ї, *ж., психол.* Безпосереднє відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності органами чуття. *Перцепція відбувається тут* [в поетичному творі] *так само в категорії часу, ми йдемо очима з одної деталі, від одного образу до другого, поки не пройдемо цілість* (Фр., XVI, 1955, 284).

ПЕРЦИПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех., психол.* Безпосередньо сприймати органами чуття предмети і явища об'єктивної дійсності.

ПЕРЦИПУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., психол.* Пас. до **перципува́ти**.

ПЕРЦІ́ВКА, и, *ж.* Горілка, настояна на перці. — *Он там в кошику й пляшка наливки, а друга — перцівки* (Н.-Лев., I, 1956, 576); *Зачудовано покрутивши головою, дід налив собі добру чарку перцівки* (Збан., Мор. чайка, 1959, 28).

ПЕРЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., розм.* 1. *неперех., заст.* Дуже енергійно робити що-небудь. *А він по тій ріллі з конякою перцює, біга* (Сл. Гр.); // Наполягати, вимагати. — *А ходімо лиш, жінко,.. одкопаємо гроб та подивимось у ту подушечку, що в ній є, бо вже ж неда-*

ремно батько так перцювали, щоб її покласти їм у голови (Укр.. казки, легенди.., 1957, 314).

2. *перех. і без додатка, перен.* Те саме, що **ла́яти.** — *Наш Козак сказав таке слівце, що його ми тут навести й не зуміем, і цей Мамаїв вислів так і пропаде для цікавих до всього нащадків, бо ж ось так умів, перцюючи, висловлюватися тільки він: рідко да їдко...* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 44).

ПЕРЧАКІВКА, и. *ж., рідко.* Те саме, що **перці́вка.** *Настя Певна хазяйнувала спритно та швидко, наливала кому горілки, кому кухоль закарпатської паленки, кому тютюнкової, кому перчаківки* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 357).

ПЕ́РЧЕНИЙ, а. с. 1. Діспр. нас мин. ч до **перчи́ти.**

2. *у знач. прикм.* Приправлений перцем. *Перчений борщ; Перчена страва; Обід скінчився; свати заспівали: ..Ой що ж нам були за вжитки? Були наїдки й напитки.. Ой то нам були печені, ой то нам були перчені* (Фр., VIII, 1952, 68); *Пригасаючи на стежці лісовій, Ще довго лився спів, як перчений напій* (Рильський, Поеми, 1957, 236).

ПЕ́РЧИК, а, *ч.* Змеиш.-пестл. до **пе́рець.** [В і т р о в и й:] *А зараз давай юшку зварямо.. Тут у мене припаси. (Виносить з куреня ящик, виймає). Ось перчик, цибуля, старе сало...* (Корн., II, 1955, 219); * Образно. *Вона не була поганою, але й не цікавою; не було перчика, не було того, що дає жінці принаду, до якої тягне чоловіків* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 102).

◇ **З пе́рчиком** — те саме, що **З пе́рцем** (*обв.* **пе́рець**). — *Тоді кортіло Мухаммеду Мать на дурницю діжку меду, А Січ на тес домагання Прислала з перчиком «вітання»* (Іванович, Перебендя.., 1960, 83).

ПЕРЧИ́НА, и. *ж.* Один стручок перцю (у 2 знач.). [2-й в а р т о в и й *(їсть):*] *Сиренька* [печеня], *та дарма, аби гаряча.* [С і н о н:] *Ось на́ перчи́ну, трохи посмачи́* (Л. Укр., II, 1951, 321); * Образно. *Над огнем отаман точить п'яні сльози, і перчина носа світиться із тьми* (Сос., I, 1957, 368); * У порівн. *Стручкуватє, ніби червона перчина, обличчя Леська ще більше витягується в здивуванні* (Стельмах, I, 1962, 78).

ПЕРЧИ́НКА, и. *ж* Змеиш.-пестл. до **перчи́на.**

ПЕРЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *недок., перех.* 1. Сипати перець у страву, посипати, приправляти перцем. *Він сідає.. за стіл, очікує сніданку і незабаром зі смаком перчить картопляну юшку* (Стельмах, II, 1962, 297); *Помідори ріжуть кружальцями, поливають оцтом, солять, перчать і посипають зеленою цибулею* (Укр. страви, 1957, 37); * Образно. *Він краяв хліб, підсовував страви, перчив їх жартами і ніби аж був радий, що зібрав за столом таке товариство* (Мушк., Серце.., 1962, 117).

2. *перен., розм.* Лаяти кого-небудь. — *Он як він її перчить. Молодець! Не приворожила, значить, вона його ні зіллям наговірним, ні іншими чарами* (Шиян, Гроза.., 1956, 268).

ПЕРЧИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Стручковий перець. *В горілці плавав червоний стручок перчиці, неначе тільки що вирваний на городі* (П.-Лев., II, 1956, 280); * У порівн. *Червоне, як перчиця, обличчя мош-Костакове з задоволення ще червонішало, коли він поглядав на ту благодать* (Коцюб., I, 1955, 246).

ПЕРШ[1], *присл.* Те саме, що **пе́рше** 1.— *Дівчинонька мила Перш мене любила* (Чуб., V, 1874, 168); *Так і я тепер пишу: Папір тілько, чорнила трачу... А перш! Ей-богу, не брешу! Згадаю що чи що набачу, То так утну, що аж запла́чу* (Шевч., II, 1963, 77); — *Закличем її* [відьму], *мов добрі, до себе в гості. Перш почастуєм, а далі надаєм тусанів* (Кв.-Осн., II, 1956, 222); *Так заморочили бідну Настю, що вона.. й каже:— Хто перш прийде старостів, за того й піду* (Коцюб., I, 1955, 25); *Перш усіх гостей наш батько побравсь додому* (Вовчок, I, 1955, 207).

Перш [,] **ніж (як),** *у знач. спол.*— уживається в підрядному реченні, вказуючи на дію, що відбулася або має бути виконана після іншої дії, названої в головному реченні. *Генеральша, перш ніж сама приїхала, заздалегідь попасилала з батьківщини прикажчиків* (Мирний, II, 1954, 95); *Здавши документи в штаб, Черниш, перш ніж іти в батальйон, з'явився, за офіцерським звичаєм, відрекомендуватись командирові полку* (Гончар, III, 1959, 18); *Перш як дати* («Кобзар»], *одкрив* [Дорошенко] *на останній сторінці, де взміст», і, переглядаючи, став повчати хлопця, що саме йому слід читати* (Головко, II, 1957, 274); **Перш за все; Перш усього́** — перед усім іншим, у першу чергу; насамперед. [Б и ч о к:] *Правду кажуть: що кого бог захоче покарати, то перш усього паморочи одіб'є!..* (Кроп., I, 1958, 488); *Треба було перш за все заткнути пельку ворожим кулеметам* (Голов., Тополя.., 1965, 327).

ПЕРШ[2], а, *ч.* Довга дерев'яна або металева жердина, яку використовують в цирку під час виконання акробатичних номерів. *Оплесками нагороджують глядачі.. еквілібристів на першах* (Веч. Київ, 2.XI 1967, 3).

ПЕ́РШЕ, *присл.* 1. До цього часу; колись, раніше. *Зеленіють по садочку Черешні та вишні; Як і перше виходила, Катерина вийшла. Вийшла, та вже не співав, Як перше співала* (Шевч., I, 1963, 24); *Чимало літ минуло. Гвга.. вже не та стала, що перше була!* (Вовчок, I, 1955, 96); *Хлопці не забарились довідатися, хто тока вона, хто її батько, де живе, де була перше* (Вас., I, 1959, 152).

2. Перед чимсь іншим; спочатку, спершу. *Перше у волок подивися, тоді рибкою й хвалися* (Укр.. присл.., 1955, 179); *Кайдашиха привітала старшу невістку перше солодкими медовими словами, а потім уже дала їй покуштувать полину* (Н.-Лев., II, 1956, 322); *Яшко перейшов на другий бік* [вулиці] *і в ворота зайшов — там хатинка убога підсліпувато на вулицю дивилась... Заглянув у шибку перше: прядуть* (Головко, I, 1957, 176).

Пе́рше [,] **ніж (як),** *у знач. спол.*— уживається в підрядному реченні перед назвою дії, що відбулася або має бути виконана після дії головного речення. *Як кремінь і криця стялись роди — Гутенюки з Палійчуками, і перше, ніж Іван встиг розібрати, про що їм йдеться, тато розмахнув бартку і вдарив плазом комусь по чолі* (Коцюб., II, 1955, 310); *Стікаючи кров'ю, страшний, відбивався від панів лицар Кукубенко. Але перше ніж наспіли до нього козаки, спис пробив йому груди* (Довж., I, 1958, 261); *Дядько Андрій тим часом, перше як рушити, наставив долоню над очима і пильно подивився у степ на шлях* (Головко, I, 1957, 332).

3. *у знач. прийм., з род. в., розм., рідко.* Раніше від кого-, чого-небудь; перед ким-, чим-небудь. *Турбувався* [Лушня] *тільки про одно: коли б перше Чіпки побачитись з Петром та Якимом, та наструнчити їх, щоб уже в один голос співали...* (Мирний, I, 1949, 314); *Начальник станції, перше всіх прибігши вранці, вже наводить всюди лад* (Забіла, У.. світ, 1960, 11); **Пе́рше усього́ (всього́)** — перед усім іншим, у першу чергу; насамперед. *Перше усього подумаймо: чи ми ж на сім світі вічні?* (Кв.-Осн., II, 1956, 22).

4. *діал.* Вперше. *Христя не перше це чує про міську роботу* (Мирний, III, 1954, 68).

ПЕРШЕНСТВО́, а́, *с., рідко.* Те саме, що **пе́ршість.** [Т а н я:] *Пройшла моя слава, пропало моє першенство, не добігла...* (Коч., II, 1956, 78); *В питаннях абстрактних, у так званій філософії, як то в нас у гімназії говорилося,— тут я не один раз повинен був, хоч із кра-*

скою стиду, признати першенство своєму вухастому учневі (Хотк., I, 1966, 147); *Діло перед думками має першенство* (У. Кравч., Вибр., 1958, 276).

◇ **Па́льма першенства́** *див.* **па́льма; Поступа́тися (поступи́тися) першенство́м** *перед ким—чим;* **Віддава́ти (відда́ти) першенство́** *кому, чому* — те саме, що **Відда́ва́ти (відда́ти) па́льму пе́рше́ності** (*див* **віддава́ти**). *У другій половині XII ст. Київ підупав і остаточно втратив значення столиці Русі. Київське князівство змушене було поступитися першенством перед іншими, більш сильними князівствами* (Іст. УРСР, I, 1953, 89).

ПЕРШЕНСТВУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Стан за знач. **першенствува́ти.**

ПЕРШЕНСТВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., рідко.* Мати першість, першенство.

ПЕ́РШЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **пе́рший;** *// у знач. ім.* **пе́ршенький,** кого, *ч.* Перший синок.— *Може,.. мені коли довідатися до Гапки? Я ж у неї й за першеньким бабувала...* (Л. Янов., I, 1959, 86).

ПЕРШЕРО́Н, а, *ч.* Порода великих коней-ваговозів, виведена у Франції в провінції Перш, а також кінь такої породи. *Ох, і коней же на тій виставці буде! ..і першеронів, і .. орловських рисаків!* (Вишня, I, 1956, 70).

ПЕРШЕРО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **першеро́н.** *Першеронський кінь.*

ПЕ́РШИЙ, а, е. 1. Числівник порядковий, відповідний кількісному числівнику о д и н; який передує другому при нумерації або підрахунку однорідних предметів, явищ і т. ін. *Тимченкові цензура дозволила друкувати «Словницю». і перший том (А—О) друкується вже* (Коцюб., III, 1956, 156); *Та сама хата, що й в першій дії, тільки краще споряджена* (Л. Укр., III, 1952, 44); *Сагайда пропонував пораненим для безпечності спуститися вниз, на перший поверх, але ніхто з них не згоджувався на це* (Гончар, III, 1959, 146); // Уживається як частина складених порядкових числівників *Академію художеств я покинув. А інститут* [комерційний] *відвідував до тисяча дев'ятсот двадцятого чи двадцять першого року* (Довж., I, 1958, 17); // Уживається в датах як назва початкового дня місяця. *Настало перше грудня* (Бажан, Вибр., 1940, 144); // *у знач. ім* **пе́рша,** шої, *ж.* Уживається на позначення години, якою починається доба. *О першій приходять газети з Москви* (Перв., II, 1958, 19); // *у знач. ім.* **пе́рший,** шого, *ч.;* **пе́рша,** шої, *ж.* Уживається на позначення об'єкта, який було названо перед іншим або називають на протиставлення іншому. — *Троє купців поділитися мали.. Другий мав грошей у два рази більше, ніж перший...* (Коцюб., II, 1955, 369); *Ми довго стояли, трясучи руки, як це завжди роблять і вороги, і друзі. Перші, щоб замаскувати ворожість, а другі — щоб заховати дружню теплоту* (Ю. Янов., II, 1958, 39).

Пе́рше тра́вня; Свя́то Пе́ршого тра́вня — міжнародне революційне свято, день міжнародної солідарності трудящих усього світу, єдності, братерства робітників усіх країн. *Вийшла молодість на площі Перше травня зустрічать* (Сос., Вибр., 1941, 259).

2. Який передує всім дальшим, наступним. — *На завтра рано-рано, чуть зоря, жінки, заливаючись слізьми, прощалися з дітками,.. перший раз потягли на панщину...* (Мирний, I, 1949, 194); *Екзамен з російської мови прийшов* [Улас] *тримати з якимсь душевним неспокоєм.. І тому, коли надійшла його черга відповідати і гладенько причесана жінка з вродливим приємним обличчям попросила його до дошки, він зблід і довго не міг сказати першого слова* (Тют., Вир, 1964, 55); // *тільки мн.* **Який** стоїть на початку в ряді однорідних предметів, явищ і т. ін. *Параска і родились, і зросла у Ратієвському дворі. Перші роки пройшли у розкошах, у достатках* (Мирний, IV, 1955, 29); *Безмірно любив Річенко, коли вона, провівши легко-легко рукою по волосі, сідала грати, коли перші вступні акорди розлягалися в сій великій просторій залі* (Хотк., I, 1966, 52); *Хоми пригадались перші бої під румунськими дотами* (Гончар, III, 1959, 418); // **Який** стоїть, іде, їде і т. ін. попереду інших. *Показались перші лави петлюрівців* (Довж., I, 1958, 183); *Три перші косарі йшли дружно і невтомно* (Тют., Вир, 1964, 232).

◇ **З першого по́гляду**—одразу ж. *Наташа сподобалась йому з першого погляду* (Гончар, Людина.., 1960, 201); **З пе́ршого сло́ва розумі́ти (зрозумі́ти)** *кого, що* без пояснень розуміти кого-, що-небудь. *Один тебе й з першого слова розумів.., іншому треба все розтовкмачити* (Кучер, Трудна любов, 1960, 5); **На пе́рший по́гляд** — згідно з первісним враженням, на основі первісного враження від чого-небудь, поверхового ознайомлення з чимсь. *Ішов справді парубок. На перший погляд йому, може, літ до двадцятка добиралося* (Мирний, I, 1949, 126); *Настрій головнокомандувача* [Врангеля] *остаточно був зіпсований незначним на перший погляд інцидентом* (Гончар, II, 1959, 321); **На пе́рших пора́х (поча́тках)** — на початку, спочатку, у початковий період. [З а г у б а:] *Тут же свої люди ще лишилися... Допоможуть на перших порах...* (Мам., Тв., 1962, 474); *Буде трудно, правда. А надто на перших початках — ну, то що?* (Хотк., II, 1966, 225).

△ **Пе́рша допомо́га** — медична допомога, яку подають до приходу лікаря; комплекс найпростіших невідкладних заходів при нещасних випадках або раптовому захворюванні.

◇ **Не пе́рший день (рік)** — протягом довгого часу, давно. [Т к а л я:] *Не перший рік живе вона* [принцеса] *між нами* (Л. Укр., II, 1951, 190); — *Чуєш, Омеляне, не перший рік ми знаємо один одного* (Стельмах, I, 1962, 115); **Пе́рше сло́во** *чиє, за ким*—комусь належить початок, почин у якійсь справі, діяльності і т. ін. [М а р і я:] *Ми в цій справі будемо не самі: МТС допоможе. І машинами, і людьми. Але перше слово повинно бути наше* (Лев., Марія, 1953, 73); **Пе́рші кро́ки** *див.* **крок; У пе́рших ряда́х (ла́вах) бу́ти (йти** *і т. ін.*) — вести перед у якій-небудь справі, бути найбільш активним учасником чогось. *Радянські письменники йдуть у перших рядах борців за мир у всьому світі* (Літ. газ., 4.I 1951, 1).

3. Який виконує яку-небудь дію або є об'єктом дії раніше, ніж усі інші. *Не розглядівши, кажуть, броду, Не лізь прожогом перший в воду* (Котл., I, 1952, 166); *Грицько привітався перший: — Здоров, Чіпко!* (Мирний, I, 1949, 272); *Ми першого зустріли очима Чайченка: сидів він проти дверей...* (Вовчок, I, 1955, 193); *Недовго роздумуючи, він їде прямо до вітряка. Кого ж першого зустріне з свого села, і чи пізнають його?* (Стельмах, II, 1962, 69).

Брат у пе́рших *див.* **брат.**

◇ **Не ти (я, ви** *і т. д.)* **пе́рший (пе́рша), не ти (я, ви** *і т. д.*) **й оста́нній (оста́ння)** — те, що випало на долю кого-небудь, не є чимсь особливим, це саме переживали вже й будуть переживати інші.— *Не ти, брате, перший, не ти й останній. Повернулися в наші села і хорунжі, і сотники, є й офіцери. Звісно, музикою не стрічали їх, але й до стінки не ставили* (Стельмах, II, 1962, 145); **Пе́рші пі́вні** *див.* **пі́вень.**

4. Який не існував до певного моменту, якого не було раніше. — *Хочеш,— питаю, — я прочитаю, як бог творив світ і перших людей, як вони жили в раю, як согрішили й що їм було за те?* (Мирний, IV, 1955,

338); *З кріпаків середньовіччя вийшло вільне населення перших міст* (Комун. маніф., 1963, 31); *У траві серед яблук-падалок сиділо одне наше дитинча, яке зовсім не розуміло життя. Тримаючи в руках яблуко, воно вперто намагалося вкусити його двома своїми першими зубками* (Довж., I, 1958, 66); // Не знаний, не звіданий, не пережитий раніше. *Поважно, з острахом, наче до першої сповіді, приступивсь Семен до граматки* (Коцюб., I, 1955, 100); *Кращого він нічого не знав у світі за цей перший поцілунок, за ці перші дівочі уста, що пахли весняним квітом і вологістю весни* (Стельмах, II, 1962, 352); // Який з'явився найраніше в новому сезоні, році і т. ін. (про явища природи, рослини, плоди, тварин і т. ін.). *Аби почала перша маківочка бриніти, вже й углядить* [Горпина], *і зараз вирве й любує єю, не натішиться* (Вовчок, I, 1955, 68); *Свіжий перший сніг укрив гори й долини ніби тонким дорогим полотном* (Н.-Лев., II, 1956, 300); *Високо в небі наче висів, тріпочучи крильцями, і радісно розливав свої трелі перший жайворонок* (Тулуб, В степу.., 1964, 39).

◇ **Пе́рша ла́стівка** *див.* **ла́стівка** [1].

5. Який є початковим етапом, нижчою формою чого-небудь; ранній. *Перший сон; Перша молодість.*

6. Який трапиться або станеться в найближчому майбутньому; найближчий за часом. *Відорвати гуцула від його гір, то все одно, що зв'язаного орла занурити в воду, а рибу пустити літати в повітря. І легіні тікали.. А коли не вдалося і ставав легінь жовнєрочком,— тікав при першій же можливості* (Хотк., II, 1966, 88); *Служба в палацах, де потрібно було розважати пихате панство, була чужою для кобзарів — виходців з трудового народу. Тому й не дивно, що вони при першій нагоді залишали її* (Мист., 2, 1964, 27); // Який настав або відбувся безпосередньо після чого-небудь. *Перші дні по моєму приїзді треба було гаяти на службові справи* (Мирний, V, 1955, 399); *Першим рухом Марусі, коли вона прийшла до себе, було — тікати* (Хотк., II, 1966, 50); // Найближчий у просторі. [П а н с а:] *На першому заулку будуть ждати мої раби* (Л. Укр., II, 1951, 460); *Розвідка доповідала, що і в першому містечку, і далі противника не виявлено* (Гончар, III, 1959, 64).

7. Випадково зустрінутий або взятий без вибору. *З жалю та мила звінчалась З першим, хто трапився* (Л. Укр., IV, 1954, 87); *Вхопивши першого піхотинця, якогось маленького, ластуватого, радісного, Козаков підняв його від землі і щосили притис до своїх грудей* (Гончар, III, 1959, 163).

Пе́рший-ліпший: а) який найраніше трапився, зустрівся і т. ін. *Він* [Лис Микита] *ускочив у першу-ліпшу порожню нору* (Фр., IV, 1950, 93); *Лишався єдиний вихід: прямувати навпростець, надибати перше-ліпше село і там розпитати про дорогу на станцію* (Гур., Друзі.., 1959, 20); б) кожний із великої кількості; який завгодно, будь-який. [Н а т а л я:] *У нас перша-ліпша доярка, пастух, сапальниця на буряках може стати людиною, знаменитою на весь світ* (Мик., I, 1957, 409); **У (в) пе́ршу мить (хвили́ну)** — зараз же, одразу ж після чого-небудь. *Висунувшись з-під шинелі, Сагайда в першу мить не міг збагнути, де він* (Гончар, III, 1959, 78); **У пе́ршу че́ргу** — перед усім іншим, усіма іншими; насамперед, спочатку. *Генерал пропускав своїх у першу чергу* (Гончар, III, 1959, 356).

8. Який перевершує всіх інших в якому-небудь відношенні; найбільший, найкращий, найвидатніший і т. ін. *В йому* [палаці] *тепер живе новий хазяїн Пісок, перший дукач на все Гетьманське, перша голова в повіті* (Мирний, I, 1949, 415); *Першим учнем у класі став Гришко Саранчук* (Головко, II, 1957, 262); // Який має найбільше значення; найголовніший. *Точка зору життя, практики повинна бути першою і основною точкою зору теорії пізнання* (Ленін, 18, 1971, 133); — *Ти хочеш, мабуть, щоб ми не поважали першого святого закону товариства, покинули б братів своїх* (Довж., I, 1958, 254).

На пе́ршому мі́сці [бу́ти (стоя́ти)]: а) мати найкращі показники в чому-небудь, перевершити усіх інших у чомусь. *На першому місці в світі по виробництву кофе стоїть Бразілія;* б) бути в центрі чиєї-небудь уваги, бути найголовнішим, найважливішим для когось. *У житті Альохіна шахи стояли на першому місці* (Наука.., 11, 1967, 72); **На пе́ршому пла́ні [бу́ти (перебува́ти** *і т. ін.*)] — бути найголовнішим, найважливішим, привертати найбільшу увагу.

◇ **Зі́рка пе́ршої величини́** — видатний, славетний митець і т. ін. *Серед майстрів українського реалістичного театру зіркою першої величини називають П. К. Саксаганського* (Роб. газ., 17.IX 1965, 4).

9. *муз.* Який виконує основну мелодію, партію (про голос, музичний інструмент). *Ні, не забуду я про друга, про голос той, що часто чув. Співав я першим, а ти другим, та ти в любові першим був* (Сос., II, 1958, 369); *Артем — перша скрипка, навіть не поворухнувся, навіть не глянув у бік капельмейстера* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 167).

◇ **Гра́ти пе́ршу (головну́) скри́пку** *див.* **гра́ти** [2].

10. *діал.* Колишній. *Усі, хто знав її,— жалкували молоду, тиху молодицю й її дочку малу, згадуючи їх перший талан та балакаючи про біду їх теперішню* (Вовчок, I, 1955, 366).

11. Яким починається обід (про рідку страву). *У XVIII ст. на Україні дуже поширюються посіви картоплі, яка швидко впроваджується в харчування населення. Її починають широко використовувати для приготування перших і других страв* (Укр. страви, 1957, 6); // *у знач. ім.* **пе́рше,** шого, *с.* Рідка страва (суп, борщ і т. ін.), якою починається обід.

12. *у знач. вставн. сл.* **пе́рше,** шого, *с.* Те саме, що **по-пе́рше.**

ПЕРШИНА́, и́, *ж., кому і без додатка.* Що-небудь нове, перше в чиємусь житті; те, що робиться, трапляється вперше. [З а в а д а:] *А не будеш тут сама боятися?* [З о с я:] *О, хіба ж то мені першина?* (Фр., IX, 1952, 352); *Гордій мав якось дуже багато господарського клопоту..—кілька наймитів покидали роботу, заніси незароблені ще гроші; це вже була не першина* (Гр., II, 1963, 121); — *Ну, а нам не перепаде? — Пхі, ніби це першина! — Все одно — страшно!* — *Уляна мерзлякувато щулить округлі плечі* (Стельмах, I, 1962, 105); *Я й раніш бував на зборах, Це мені не першина* (Воскр., I всеріюз.., 1960, 12).

ПЕРШИ́НКА, и, *ж.* Те саме, що **першина́.** *Не першинка, ні з чим до млинка* (Укр.. присл.., 1963, 61); *У Раїси раптом стиснуло серце — і вона міцно стулила вуста. Ну, що ж, їй не першинка: коли доведеться, буде воювати* (Коцюб., I, 1955, 309); *Треба їм обом будь-що зладити на ранок листівки такого приблизно змісту: ми, мовляв, не проти ремонту доріг, а проти війни з Радянським Союзом, ну, ти ж знаєш, тобі не першинка* (Вільде, Сестри.., 1958, 257).

ПЕ́РШІСТЬ, шості, *ж.* 1. Перше місце в якому-небудь змаганні. *Біля яблуні — взяте в чохол знамено, яке присуджене артілі за те, що вона виборола першість у змаганні* (Тют., Вир, 1964, 398); *Наприкінці минулого року відбулося змагання на першість міста з стрільби* (Рад. Укр., 10.XII 1953, 3); // Змагання за перше місце з якого-небудь виду спорту. *У 1956 році в Одесі була*

проведена особиста першість УРСР з акробатики (Спорт.., 1958, 5).

◇ **Пáльма пéршості** *див.* **пáльма; Поступáтися (поступи́тися) пéршістю** *перед ким — чим*; **Віддавáти (віддáти) пéршість** *кому, чому* — те саме, що **Віддавáти (віддáти) пáльму пéршості** (*див.* **віддавáти**). *Він має поступитися першістю. Це було кривдно, проте Сагайда не дав розгулятися своєму самолюбству* (Гончар, III, 1959, 375).

2. Наявність кращих рис, якостей, переваг, які ставлять кого-, що-небудь на перше місце. *Комунізм — в цім наша першість й вищість, Гордість,— що ми створюєм нове!* (Нех., Дивлюсь.., 1949, 59); *Першість політики над економікою визначає найважливішу умову розв'язання економічних завдань, означає необхідність політичного підходу до всіх питань комуністичного будівництва* (Ком. Укр., 12, 1965, 52).

3. Становище того, хто зробив що-небудь першим, хто почав щось раніше всіх інших. *Першість нашої країни в справі завоювання космічного простору стала можливою завдяки величезним перевагам найпрогресивнішого радянського суспільного ладу* (Ком. Укр., 7, 1963, 71).

ПЕРШО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пéрший** у 3 — 5 знач., напр.: **першопідкóрювач, першопóштовх, першопрохíдник, першопýття, першохóдження** і т. ін.

ПЕРШОВІДКРИВАЧ, á, *ч., книжн.* Той, хто перший відкриває нові землі, країни, нові родовища чого-небудь і т. ін. *Ще першовідкривач Камчатки Володимир Атласов.. бачив північний острів Курильського архіпелагу — Алаїд* (Видатні вітч. географи.., 1954, 20); *Ім'я першовідкривача кам'яновугільних покладів у Донбасі довго лишалося невідомим* (Наука.., 1, 1963, 3); *Є якась непереможна приваблива сила, що вела першовідкривачів у далекі походи, вела мисливців по звіриних стежках, де не ступала людська нога* (Собко, Нам спокій.., 1959, 61); * Образно. *Відкриття в поезії, як і в науці,— це життєвий подвиг. Павло Тичина — у почесній лаві першовідкривачів, адже ж він автор небачених до нього взірців поезії, з нечуваними ритмами, інтонаціями* (Знання.., 1, 1966, 1).

ПЕРШОДЖЕРЕЛÓ, á, *с.* 1. Те, що дає початок чому-небудь, є основою чогось. *Наша художня культура живиться з глибоких першоджерел народної творчості* (Мист., 5, 1955, 22); *З природних джерел світла головне значення має для нас Сонце, бо світло, випромінюване Сонцем, є першоджерелом більшості енергетичних запасів, які має людство тепер* (Курс фізики, III, 1956, 254).

2. Безпосереднє джерело яких-небудь відомостей. [Л а р и с а:] *Як? Ти знаєш* [про Шметелюка]? [Л о т о ц ь к и й:] *З першоджерел. Тому я пропонував тобі не брехати* (Мик., I, 1957, 252); — *Як відомо, першоджерело — найкраща інформація* (Собко, Справа.., 1959, 88); *Із першоджерел Шевченко міг і не знати про клітинну теорію, але ж вплив її, благотворний вплив на всі галузі науки та життя він, безперечно, почував на всьому тому, до чого тільки приторкався своїм чуттям поетичним* (Тич., III, 1957, 123).

3. Оригінал на основоположна праця в якій-небудь галузі науки, культури і т. ін. — *Чого ми маємо соціалістичну теорію брати не з першоджерела, а споживати якусь жуйку австрійського міністра Шеффле?* (Кол., Терен.., 1959, 323); *В світлі завдань, поставлених XX з'їздом КПРС перед суспільними науками, ще більшого значення набуває звертання до першоджерел, широке використання архівних і музейних фондів* (Рад. літ-во, 1, 1957, 5).

ПЕРШОДРУ́К, у, *ч.* 1. Перший надрукований текст якого-небудь твору; перше друковане видання. *За першодруком.. зроблена публікація інтермедій* [до драми Якуба Гаватовича] *у збірнику «Українські інтермедії XVII — XVIII ст.»* (Рад. літ-во, 3, 1962, 61).

2. *перев. мн.* Перші книжки, набрані друкарськими літерами в найранішу добу історії друкарства, на початку книгодрукування. *Тут* [у Державній публічній бібліотеці АН УРСР] *зібрано багато іноземних першодруків XV—XVIII століть* (Наука.., 8, 1958, 30); *І першодруки Івана Федорова, й українська та російська класична література пробиралися терністими шляхами до закарпатського читача* (Літ. Укр., 2.VI 1967, 1).

ПЕРШОДРУКÁР, я́, *ч.* Той, хто поклав початок книгодрукуванню. *Одним з яскравих символів і прикладів братерських зв'язків російської і української культур є те, що першодрукар Росії Іван Федоров був і першодрукарем України* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 70).

ПЕРШОДРУКÓВАНИЙ, а, е. 1. Який є першим друкованим виданням якого-небудь твору.

2. Який належить до першодруків (у 2 знач.). *Особливий інтерес і велику пізнавальну та історико-культурну цінність становлять збірки стародрукованих слов'янських книг.., у тому числі слов'янські першодруковані книги* (Наука.., 8, 1958, 30).

ПЕРШОЕЛЕ́МЕ́НТ, а, *ч., книжн.* Основна складова частина чого-небудь. *Першоелементом літератури і головною дійовою силою стилю є мова* (Рад. літ-во, 1, 1961, 26).

ПЕРШОКАТЕГÓРНИК, а, *ч., розм.* Спортсмен першої категорії (звичайно про шахістів). *У клубі шахістів відбувається зустріч першокатегорників з чемпіоном Києва* (Вітч., 8, 1958, 104).

ПЕРШОКАТЕГÓРНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **першокатегóрник.**

ПЕРШОКВІТНЕ́ВИЙ, а, е. Який буває, відбувається першого квітня. *Першоквітневий жарт.*

ПЕРШОКЛÁСНИЙ, а, е. Дуже добрий, відмінний, найкращої якості. *В Радянському Союзі створено першокласну важку індустрію — основу технічного прогресу й економічної могутності країни* (Програма КПРС, 1961, 59); *Вона зіграла роль, як першокласна актриса* (Ле, Міжгір'я, 1953, 421); *Особливу увагу приділяємо насінництву.. Висіваємо тільки першокласне насіння* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 7).

ПЕРШОКЛÁСНИК, а, *ч.* Учень першого класу. *Настає нарешті той день.., коли малюк-першокласник в радісному захваті довго калататиме тим важким дзвоником у коридорі, а вони, завтрашні випускники, занишкнуть, причаєно й схвильовано слухаючи це знайоме озеленчання, що стільки років кликало їх у клас* (Гончар, Тронка, 1963, 134).

ПЕРШОКЛÁСНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **першоклáсник.** *Посадила я сестричку На стілець, Показала, як тримати Олівець. А сама, немов учителька, Стою І навчаю першокласницю Мою* (Бойко, Ростіть.., 1959, 23).

ПЕРШОКЛÁСНО. Присл. до **першоклáсний.** *Як вони* [севастопольці] *тільки й тримали оборону Севастополя аж вісім місяців, маючи перед собою першокласно озброєного ворога. А отже витримали* (Кучер, Голод, 1961, 436).

ПЕРШОКУ́РСНИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до першого курсу.

ПЕРШОКУ́РСНИК, а, *ч.* Студент, слухач першого курсу. *Після лекцій вони, студенти-першокурсники*

фізмату, пішли братися на комсомольський облік (Гончар, IV, 1960, 37); *Розпочалися канікули, студенти старших курсів поїхали на практику, а нас, першокурсників, відпустили на всі чотири сторони* (Чаб., За півгодини.., 1963, 8).

ПЕРШОКУ́РСНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **першокýрсник.**

ПЕРШООСНО́ВА, и, *ж., книжн.* Первісна сутність чого-небудь. *Об'єктом вивчення генетики є клітина — першооснова рослинного і тваринного світу* (Наука.., 9, 1962, 22); *Пошук — справа важка, але для митця необхідна. Вона є першоосновою творчості* (Мист., 3, 1965, 3).

ПЕРШОПРЕСТО́ЛЬНИЙ, а, е, *заст.* В якому був головний престол; який був найдавнішою столицею (про місто).

ПЕРШОПРИЧИ́НА, и, *ж., книжн.* Найперша, головна причина чого-небудь. *Закон єдності і боротьби протилежностей розкриває внутрішній зміст якісних перетворень тіл природи і раз і назавжди виганяє з науки ідеалістичні уявлення про першопоштовхи, вихідну симетрію, містичні кінетичні сутності як про першопричину руху* (Знання.., 11, 1965, 11); *Шукання мотивів вчинків героя ведуть Л. Толстого від психології до соціології, бо першопричина, що обумовлює поведінку людини, криється саме тут* (Рад. літ-во, 10, 1966, 26).

ПЕРШОРІ́ЧНИК, а, *ч.* Той хто вчиться в якому-небудь класі або на якомусь курсі перший рік і т. ін.

ПЕРШОРІ́ЧНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **першорічник.**

ПЕРШОРОЗРЯ́ДНИЙ, а, е. 1. Який належить до першого розряду.

2. Те саме, що **першокла́сний.** *Плоди Безнасінки* [яблуні] *мають чудовий смак і зберігаються до весни. Сорт першорозрядний* (Юним мічур.., 1955, 66).

ПЕРШОРОЗРЯ́ДНИК, а, *ч., спорт.* Спортсмен, який має перший розряд з якого-небудь виду спорту. *Тренерська рада федерації легкої атлетики УРСР укомплектувала збірну команду республіки, до якої увійшло понад двісті молодих спортсменів. Це переважно майстри спорту і, як ми їх називаємо, надійні першорозрядники* (Рад. Укр., 4.XII 1962, 4).

ПЕРШОРОЗРЯ́ДНИЦЯ, і, *ж., спорт.* Жін. до **першорозря́дник.** *Галя Макогон винувато поглядає на обох першорозрядниць* (Собко, Матв. затока, 1962, 23).

ПЕРШОРЯ́ДНИЙ, а, е. 1. Який є головним, основним у чому-небудь, для чогось; найважливіший; // Найголовніший, особливий за значенням. *Справа опанування формою мистецького твору — справа першорядної ваги для кожного літератора, якому дорогі завдання літератури* (Смолич, Перша книга, 1951, 39).

2. *розм.* Те саме, що **першокла́сний.** *Варто подивитися, бо то картина оригінальна, гідна пензля першорядного баталіста* (Коцюб., I, 1955, 226); *Проста й разом досконала манера писання обіцяли дати в його особі* [В. Чумака] *першорядного поета пролетаріату* (Еллан, II, 1958, 105).

ПЕРШОРЯ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім до **першоря́дний.** *Справа тут не в першорядності чи другорядності, а в самому характері роботи* (Еллан, II, 1958, 110).

ПЕРШОРЯ́ДНО. Присл. до **першоря́дний.**

ПЕРШОСО́РТНИЙ, а, е. 1. Який належить до першого сорту, оцінюється першим сортом. *В цеху вулканізації.. введено ще доплату за зниження втрат від браку і підвищення виходу першосортної продукції* (Ком. Укр., 7, 1966, 52).

2. *розм.* Дуже добрий, відмінний, найкращої якості. *Їх на лаві вже до сотні, Та стають нові й нові Чисті, рівні, першосортні Миски, глечики* (Дор., Серед степу.., 1952, 117).

ПЕРШОСО́РТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **першосо́ртний.**

ПЕРШОТВІ́Р, твóру, *ч.* Те саме, що **оригіна́л 1.** *Справжній перекладач — не ремісник, не копіїст. Це — художник, який не фотографує першотвір, а дає йому друге життя засобами своєї мови* (Літ. Укр., 2.III 1965, 3).

ПЕРШОТІ́ЛКА, и, *ж.* Корова, що вперше отелилася. *Для першотілок і друготілок кількість доїнь треба збільшити на одне-два доїння порівняно з дорослою коровою* (Колг. Укр., 28.VIII 1939, 3).

ПЕРШОТРА́ВЕНЬ, вня, *ч.* Свято Перше травня. *Тут* [на майдані] *збиралися, закладаючи підвалини колгоспного ладу, тут святкували Першотравень і Жовтневі дні* (Ю. Янов., II, 1954, 180); *Першотравень — це свято краси нашого життя, краси людини й природи* (Літ. Укр., 30.IV 1967, 1).

ПЕРШОТРАВНЕ́ВИЙ, а, е. 1. Який буває, відбувається першого травня. *Зійде сонце першотравневе,.. Зарум'яниться день рожевий* (Рильський, II, 1960, 231).

2. Стос. до свята Перше травня. *Співали першотравневі колони* (Ю. Янов., I, 1954, 11); *Величною була першотравнева демонстрація в зореносній Москві — столиці нашої Батьківщини* (Рад. Укр., 4.V 1957, 1).

ПЕРШОЦВІ́Т, у, *ч.* Те саме, що **первоцвіт 1.** *Це ж їх* [вишень] *першоцвіт бачив Ленін, Крильцята легкі, молоді,— Листочки і свіжі й зелені, Немов перемиті в воді...* (Ющ., Люди.., 1959, 21).

ПЕРШОЦВІ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **першоцвіт.**

ПЕРШОЧЕРГО́ВИЙ. а, е. Який має бути виконаний, здійснений у першу чергу, перед усім іншим; невідкладний. *Боротьба за міцні й глибокі знання учнів з основ наук лишається одним з першочергових завдань радянської школи і актуальною проблемою радянської педагогіки* (Ком. Укр., 10, 1959, 39); // *у сполуч. із сл.* **в а г а, в а ж л и в і с т ь** *і т. ін.* Найбільший. *Підвищення майстерності письменника — питання першочергової ваги* (Літ. газ., 3.XII 1953, 1).

ПЕРШОЧЕРГО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **першочерго́вий.**

ПЕРШОЧЕРГО́ВО. Присл. до **першочерго́вий.** *Місто зайняли денікінці і негайно оголосили мобілізацію. Я — студент — підлягав мобілізації першочергово* (Смолич, Театр.., 1940, 15).

ПЕ́С, пса, *ч.* 1. Те саме, що **соба́ка.** *Пес бреше, а вітер носить* (Номис, 1864, № 6943); *Завили пси надворі, Зареготалися псарі* (Шевч., II, 1963, 118); *Крізь відчинену кватирку здалеку, з центра міста, линули чудні й моторошні звуки: валували пси і кричали люди* (Смолич, II, 1958, 30); * У порівн. — *Жени його, Христинко, від себе, наче пса шолудивого* (Стельмах, I, 1962, 281); // Собака-самець. *Якраз проти вікна, звичайно під барканом, Дворовий пес Бровко лежав* (Гл., Вибр., 1951, 115); *Десь узявся гончий пес Лорд, як його називали. Урадуваний метушнею, скочив Славкові на груди* (Март., Тв., 1954, 232).

◇**На пси схо́дити (зійти́, іти́, піти́** *і т. ін.*) - занепадати, сходити нанівець. *Все.. пішло на пси* (Номис, 1864, № 9864); *Тепер наш Борислав зовсім на пси війшов!* (Фр., IV, 1950, 7); **Не для пса ковбаса́** *див.* **ковбаса́; Хоч псів ганя́й** — те саме, що **Хоч соба́к ганя́й** (*див.* **соба́ка**); **Як псів** — те саме, що **Як соба́к** (*див.* **соба́ка**). *Панів як псів* (Номис, 1864, № 1168).

2. *перен., зневажл.* Про погану, негідну людину, що своїми вчинками, діями викликає обурення й загальний осуд. *По наших землях не блукати псам, Хижацькому*

поріддю вбивства й зради (Бажан, I, 1946, 119); *Ні Чінгіс-хан, ні пси-рицарі, ні Наполеон не додумувались до таких витончених катувань* [як фашисти] (Хижняк, Тамара, 1959, 170); // *кого, чого, перев. у сполуч. із сл.* вірний, сторожовий *і т. ін.* Про панських посіпак, прислужників царизму, експлуататорів, реакційні сили у суспільстві. *Тим часом мусить править Вірний пес, міністр його* [короля] (Л. Укр., IV, 1954, 121); *Давно минулись ті часи, коли жандармерія косувала* [косилася] *на Гарматія: його ідеали не лякали вірних псів царизму* (Стельмах, I, 1962, 329); // *перев. з означ.* Уживається як лайливе слово. *Еней на старших галасає, Мерщій до себе їх ззиває І мовить..: «Мої мови не жахайтесь.. І зараз з військом одправляйтесь Брать город, де паршивий пес, Латин зрадливий, п'є сивуху..»* (Котл., I, 1952, 288).

ПЕСЕНЯ́, я́ти, *с.* 1. Маля пса (у 1 знач.); цуценя.

2. Зменш.-пестл. до **пес** 1; песик.

ПЕСЕ́ЦЬ-ця́, ч. Схожий на лисицю хижий ссавець родини собачих з цінним густим шовковистим хутром білого, сірого або буруватого кольору; полярна лисиця. *Тико у першій же пастці знайшов лиса. Це був білий полярний лис. Звуть його ще песцем* (Трубл., Крила.., 1947, 31); *З тварин у тундрі особливо численні маленькі гризуни—лемінги, що живляться корінням трав. На них полюють песці (полярні лисиці)* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 38).

ПЕСИ́ГОЛОВА, и, *ж., лайл.* Те саме, що **песи́головець** 2. *Пани песиголови* (Сл. Гр.).

ПЕСИ́ГОЛОВЕЦЬ, вця, *ч. і. заст.* Казкова людиноподібна істота з одним оком у лобі, що поїдає людей; циклоп. *Колись на світі було так, що багато було, кажуть, людоїдів, або песиголовців. У їх не так, як у нас двоє очей, а в їх було одно здорове-здорове, більше ніж у вола, і то серед лоба* (Сл. Гр.); *На другий день голосила по селу чутка, що прошлої* [минулої] *ночі якісь страшидла, в білих сорочках, у чорних бородах, з косами, як крючками з одним оком у лобі, як у песиголовців, убрались до голови в хатину* (Мирний, II, 1954, 189).

2. *зневажл., лайл.* Про людину, що втратила свої краці риси і людську подобу; недолюдок, виродок. *Часом стара бабуся, сидячи в запічку та прядучи грубу вовну, почне розповідати дрібним унукам про давню давнину, про напади монголів-песиголовців* (Фр., VI, 1951, 8); [Пріська:] *Бач, який песиголовець, чим хотів матір напоїти! Може, хотів якомога швидше на той світ спровадити?* (Вас., III, 1960, 87); *Його боялись, перед ним запобігали, з ним шукали знайомства, його ж і кляли, як останнього песиголовця* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 23).

ПЕ́СИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пес** 1. *Діти помітили на судні собаку й висунулись з васага.— Мамо... мамо! а гляньте, який гарний песик!* (Коцюб., I, 1955, 188); *Якась розкохана пані, тримаючи на шворці песика, здивовано зиркнула на залізничника* (Стельмах, Хліб.., 1959, 167); * У порівн. [Юда:] *Він звик, щоб ми, як песики, лагідно йому дивились в вічі та ловили його слова* (Л. Укр., III, 1952, 140).

ПЕСИМІ́ЗМ, у, *ч.* Світосприймання, перейняте смутком, безнадією, зневірою в успіх, у краще майбутнє; протилежне оптимізм. *Умови шаленого наступу реакції після поразки революції 1905—1907 рр. породили пристосовницьку, декадентську літературу, що оспівувала містику, порнографію, песимізм* (Рад. літ-во, 2, 1958, 4); *Оптимізм і песимізм виступають і як певні риси суспільної психології, що характеризують настрій мас* (Ком. Укр., 5, 1966, 18); — *Головне — знайти собі діло. Тоді песимізм як рукою зніме* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 150); *Радянській людині, яка побудувала соціалізм і успішно споруджує світлу будову комунізму, песимізм є чужим* (Ком. Укр., 5, 1966, 25).

ПЕСИМІ́СТ, а, *ч.* Песимістично настроєна людина; протилежне оптиміст. *Не в тім сила, чи поет молодий, чи старий, хворий чи здоровий, оптиміст чи песиміст у своєму житті, від того вірші його ні кращі, ні гірші* (Л. Укр., V, 1956, 93); *Одне лихо — на милицях стрибає Сашко. Міною його покалічило ще хлопчаком.. Інший в такому стані.. став би нудьгарем, песимістом чорним, а Сашко піскільки не піддався* (Гончар, Тронка, 1963, 41).

ПЕСИМІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Сповнений песимізму; протилежне оптимістичний. *У нас доволі песимістичний настрій. На Думу надії мало* (Коцюб., III, 1956, 290); *Теоретики буржуазії з допомогою песимістичних пророцтв намагаються ідейно обезброїти трудящі маси, змусити їх повірити в безглуздість боротьби за краще майбутнє* (Ком. Укр., 5, 1961, 72); *Засуджуючи песимістичну, сльозливу поезію, у вірші «Не бувати у наших краях» Тичина радить поетам повчитися у народу* (Рад. літ-во, 1, 1958, 29).

ПЕСИМІСТИ́ЧНІСТЬ, ності *ж.* Абстр. ім. до **песимісти́чний**. *Песимістичність прогнозів.*

ПЕСИМІСТИ́ЧНО. Присл. до **песимісти́чний**. *Подумалося мені, що, мабуть, моя дорога вчителька трохи песимістично настроєна* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 91).

ПЕСИМІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **песиміст**. *«Добрими замірами вимощене пекло», кажуть італьянці,— але не хочеться зарані песимісткою бути* (Л. Укр., V, 1956, 256); [Н і л а:] *Мені вже ніщо не допоможе.* [Г а й в о р о н:] *І звідки у ваші роки така безнадія? Маріє Романівно, дайте цій милій песимістці на ніч трохи снотворного* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 42).

ПЕСТИ́ВИЙ, а, е, *рідко* Те саме, що **пестли́вий**. *Вона не знала жалування, того пестивого материного жалування, що так добре його видко навіть, як гляне мати, як погладе дитину по голівці* (Гр., Без хліба, 1958, 151).

ПЕСТИ́ВО, *рідко.* Присл. до **пести́вий**. *Рили землю пестиво й уперто, немов хотіли задарити її ласкою, аби вона повернула хоч частину надій* (Панч, Солом. дим, 1929, 81).

ПЕ́СТИТИ, пе́щу́, пестиш, *недок., перех. і без додатка.* 1. Ніжно торкаючись, гладячи і т. ін. кого-небудь, виявляти до нього любов, ласку; голубити. *Маму свою небагато й пам'ятаю. Тільки й згадую, як мене пестила й цілувала і називала рум'яним яблучком* (Фр., III, 1950, 96); *Дід дуже полюбив маленького Петруся, любив брати його на руки, садив його собі на коліна і пестив його, і грався з ним, як з котенням* (Н.-Лев., IV, 1956, 219); *Підпільники.. турбувалися цим школяриком, що встиг довчитися лише до другого класу, передавали його один одному, годували, пестили суворою рукою, звикаючи до толу й гранати* (Ю. Янов., II, 1954, 11); *Обняла* [Оленка], *ніжно гладила, пестила телятко, що смоктало їй пальці* (Горд., II, 1959, 27).

◇ **Пе́сти́ти очи́ма** *кого, що* — ніжно, з любов'ю дивитися на кого-, що-небудь. *Хачатуров пестить очима її невеличку фігурку* (Донч., II, 1956, 275).

2. *перен.* Діючи на органи чутів, викликати приємне відчуття (про сонце, вітер і т. ін.). *Море дихає; свіжий, солоний віддих його шелестить листвою, пестить обличчя, бадьорить груди* (Коцюб., I, 1955, 289); *Вітер пестив оксамитовим крилом обличчя* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 72); *Сонечко вже ген-ген підбилося, пестить теплом* (М. Ол., Леся, 1960, 61).

◇ **Пéсти́ти вýхо** *див.* **вýхо.**

3. З любов'ю вирощувати, викохувати дитину, ніжно піклуватися про неї. *Любка росла, як у садку вишня.. Нимидора жалувала її, пестила й не давала робить важкої роботи* (Н.-Лев., II, 1956, 244); [М а р ' я н а:] *Було б тобі, мамо, не пестити мене, було б не купати в барвінку, було б утопити маленькою, то не мала б тепер жалю* (Вас., III, 1960, 54); * Образно. *Життя не дуже його пестило* (Коп., Лейтенанти, 1947, 6); // Дбайливо доглядати. *У всіх* [дівчат] *маленькі кошики в руках, І кожду квітку пильно оглядають, Пестять і підливають на грядках* (Фр., XI, 1952, 292); *Він пестив її* [борідку] *й викохував, як викохує в оранжереї талановитий садівник кущик заморської рослини* (Донч., VI, 1957, 519).

4. Випрошувати, плекати (думку, надію і т. ін.). *Пестила* [Маланка] *мрію про землю, а земля встала проти неї ворожа, жорстока, збунтувалась і втікла з рук. Як марево поманила і як марево щезла* (Коцюб., II, 1955, 105).

ПЕ́СТИ́ТИСЯ. пéщу́ся, пéстишся, *недок.* 1. Пестити одне одного або ніжно горнутися, ластитися до когонебудь, виявляючи любов, ласку, ніжність. *Він злостився, коли вона тулилася до нього, кляв, коли вона починала дрочитися з ним або пеститися* (Фр., I, 1955, 91); * Образно. *Їх* [сосни] *пишні корони пестилися з облаками* (Коб., Вибр., 1949, 302).

2. Ніжитись, перебуваючи в стані спокою, бездіяльності. *Славко, мабуть, пеститься; трошки головка заболіла, трошки зденервований та й уже має себе за хорого* (Март., Тв., 1954, 336).

ПЕСТІ́Й. я́, *ч., розм.* Те саме, що **пестýн.** *Гриць, мамин пестій, був хлопець незвичайної вроди, кров з молоком* (Фр., III, 1950, 266); *Мама на руках носила і співала: «Любчик мій! Любко, Марко, мій пестій!»* (Мак., Вибр., 1954, 403).

◇ **Пестій дóлі** (**фортýни** *і т. ін.*) — те саме, що **Улю́бленець дóлі** (*див.* **улю́бленець**). *Не приходила* [панотцеві] *ніколи думка про смерть. Як же? Він — «пестій долі» — та мав би вмирати?!* (Март., Тв., 1954, 423).

ПЕСТІ́ЙКА, и, *ж., розм.* Жін. до **пестій.** *Гельнка — мамина пестійка; таке-то й ладне, і слухняне, і в школі вчиться* (Мак., Вибр., 1954, 80).

ПЕСТІ́ННЯ, я, *с., діал.* Пещення. *Мати почала його вговорити.., а де слів не вистачало, то вона.. пестінням наділяла* (Вовчок, I, 1955, 348).

ПЕСТЛИ́ВИЙ, а, е 1. Який виявляє ласку, любов, ніжність до кого-небудь. *Голуба ти наша Прип'ять, Мов та мати.. — Скільки тулиться до тебе Срібних рік, пестливих дочок* (Ус., На.. берегах, 1951, 120); // Який виражає ласку, любов, ніжність; сповнений ласки, любові, ніжності. *Мати увечері своїм пестливим голосом нашепче дитині про любов до всього живого* (Мирний, II, 1954, 84).

2. *перен.* Який викликає приємне відчуття; приємний для сприймання (про сонце, вітер і т. ін.). *Йому* [мешканцю греблі] *набридло сидіти цілий день в норі, і зоряне небо та пестливе повітря були бажаною новиною* (Ю. Янов., I, 1958, 55); *Він скинув шапку й підставив голову пестливому вітерцеві* (Коп., Лейтенанти, 1947, 115).

3. *рідко.* Те саме, що **пéщений** 2. [Р і ч а р д:] *Я вже був ситий тих пишнот, бенкетів, пестливої венеціанок вроди, облесливих речей венеціанців* (Л. Укр., III, 1952, 42); *Німіють жалі, зашерхає думка, і бентежну душу, мов пестливу непокірну дитину, чиясь владна й лагідна рука тихо огортає, як пелюшками* (Вас., I, 1959, 264); *Співав* [О. Вересай] *про втечу із Азова, Про удову та трьох синів.. А то заводив жартівливу, А то глибоко жарт влучав, Коли дворяночку пестливу Бичем нещадним він шмагав* (Рильський, III, 1961, 136).

4. *лінгв.* Який надає слову або висловлюванню емоційного забарвлення — відтінку ніжності, ласки. *Пристрасть до зменшених і пестливих форм взагалі характерна для української народної мови і для української пісні* (Від давнини.., I, 1960, 240); *У розмовах ввічливий* [Хома] *і не лихослов.. У його мові переважають пестливі слова: гусятко, поросятко, вербичка, насіннячко, картопелька, пшінце* (Тют., Вир, 1964, 80).

ПЕСТЛИ́ВІСТЬ, ності, *ж* Абстр ім до **пестли́вий.** *Особливу групу становлять суфікси. що, власне, не утворюють нових понять, а лише надають тому чи іншому слову відтінку здрібнілості, який майже завжди супроводжується тим або іншим емоційним забарвленням, переважно пестливістю* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 362).

ПЕСТЛИ́ВО. Присл. до **пестли́вий** 1. *Йому хочеться пригорнутися до матінки, перепросити її, поцілувати ту руку, що не раз пестливо гладила його по голові* (Коцюб., I, 1955, 134); *Пестливо торкнувшись мимохідь гарячого Ганниного підборіддя і побажавши їй швидше одужувати, панич залишив кімнату* (Гончар, Таврія, 1952, 331).

ПЕ́СТОЩІ, ів, *мн.* Ласкаві, ніжні дотики, поцілунки і т. ін. як вияв любові, прихильності до кого-небудь. *Вона чула, що син не любить її, не терпить її пестощів* (Фр., V, 1951, 291); *Гашіца несвідомо пригорнулась до Йона, цілою істотою віддаючись гарячим пестощам парубковим...* (Коцюб., I, 1955, 244); *Свирид Яковлевич пригорнув доньку до себе і величезною матроською долонею погладив її коси. Від цих пестощів присмирніла Настечка, схиливши додолу голову* (Стольмах, II, 1962, 107).

ПЕСТРУ́ШКА, и, *ж., діал.* 1. Нориця степова. *На звичайну норицю дуже схожі норицї гуртова і степова («пеструшка»), які водяться в степових районах півдня України, на схід від Дніпра* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 452).

2. Форель.

ПЕСТРЮ́ГА, и, *ж., діал.* 1. Севрюга. *Горпина з забобонним жахом розглядала небачених морських риб — чудернацьких плескатих камбуал* [камбал] *і.. гостроносих шпичастих пестрюг* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 290).

2. Форель.

ПЕ́СТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пéстувати.** *Давнідавні дитячі літа! ..Материне пестування й любов, піклування батькове,.. дитячі забавки, радощі й горе — все докупи злилося, попереплітáлося* (Гр., I, 1963, 291); *Сидить сотник на причілку Та думку гадає, А Настуся по садочку Пташкою літає.. Ну, звичайне, як дитина Пестує старого. А старому не до того, іншого якогось, Гріховного пестування Старе тіло просить!..* (Шевч., II, 1953, 165).

ПЕ́СТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Дбайливо доглядати, з любов'ю виховувати дитину. *Догляда* [паці] *їх, пестує, коха, до розуму доводе* (Кв.-Осн., II, 1956, 309); *Пестую його, годую кашкою; стало воно потрошку та потрошку одужувать, піднялось на ноги і забелькотіло: «Тату, бояя»* (Стор., I. 1957, 215); // Потурати чиїм-небудь надмірним вимогам, бажанням, примхам; балувати. *Тимоха дуже було часто гроші бере в батька, а той, не вміючи одговоритись і пестючи дурня, дав йому, скільки він забажав* (Кв.-Осн., II, 1956, 257).

2. *перен.* Сприяти розвиткові, зростанню кого-, чогонебудь. *Наша справа — розвивати демократичне під-*

несення, пестувати нову, по-новому зростаючу в новій Росії революційну демократію (Ленін, 21, 1971, 238).

3. Те саме, що **пе́сти́ти** 1. — *Орисе! Ріднесенька! Зіронько моя! — обнімала і пестувала Катря, переставши плакати, свою кохану посестрицю, товаришку по горю* (Стар., Облога.., 1961, 17).

ПЕ́СТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм.* Те саме, що **пе́сти́тися** 1. *Увесь день на тім пройшов, що усе вони пестувалися...* (Кв.-Осн., II, 1956, 465).

ПЕСТУ́Н, а́, *ч.* 1. Той, кого надмірно пестять, якому догоджають, потурають у всіх бажаннях і примхах. *Добриня.. не відходив від свого пестуна* [Володимира], *жив у Новому городі, біля княгині* (Скл., Святослав, 1959, 298); * Образно. *Далеко й лунко оддавався голос солов'я, і бриніла в йому пиха й погорда пестуна й улюбленця густого та буйного парку* (Вас., I, 1959, 320).

2. *заст.* Той, хто доглядає й виховує дитину, прищеплюючи їй певні погляди, навики, правила поведінки. * Образно. *З Ломоносова починається наша література, він був батьком її і пестуном* (Бєлін., Вибр. статті, 1948, 26).

ПЕСТУ́ПКА, и, *ж.* Жін. до **песту́н**. *У сімнадцять літ стала* [доня] *вередлива. Батько гадав, що це нерви, стара пестунка Марія називала це «натурою», а мама думала, що це настрої сімнадцятиліття* (Вільде, На порозі, 1955, 5); * У порівн. *Річка тече ліниво, повилася лукою і, піднята греблею ГЕС, утворила затоки й плеса, вигрівається під сонцем, мов не знати яка пестунка* (Ю. Янов., I, 1958, 574).

ПЕСТУ́НЧИК. а, *ч.* Зменш.-пестл. до **песту́н** 1. *Наумиху жаль взяв, що нагримала на свого пестунчика* (Коцюб., I, 1955, 103); — *Не хочу я, щоб мене пестунчиком дражнили* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 74).

◇ **Песту́нчик до́лі** (**форту́ни** *і т. ін.*) — те саме, що **Улю́бленець до́лі** (*див.* **улю́бленець**). *На превелике здивування моє, Кость за обідом не мав вигляду пестунчика фортуни* (Л. Янов., I, 1959, 447).

ПЕСТУ́ХА, и, *ж.* Те саме, що **песту́нка**.

ПЕСТУ́ШКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **песту́ха**. — *Ах ти ж, пестушко моя! — ніжно, як маленьку, пригорнув він сестру* (Баш, Надія, 1960, 128).

2. Один із жанрів так званого дитячого фольклору — пісенька, примовка, якими забавляють дитину. *Сам термін «дитячий фольклор», як бачимо, досить умовний. Він представлений такими жанрами, як колискові пісні, пестушки, утішки, різні заклички* (Нар. тв. та етн., 4, 1962, 123).

ПЕСЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **песе́ць**.

ПЕСЮ́ГА, и, *ч.* 1. Збільш. до **пес**. *Песюга, зрадівши, схопився, заскавучав, ткнувся мордою хазяїну в ноги* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 219).

2. Уживається як лайливе слово. *Панич.. не кращий, певно, за батька. Песюги гладючі. Безсоромні!.. Що їм до людського горя?* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 52).

ПЕСЯ́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **пес**.

ПЕСЬКИ́Й, а, е, *діал.* 1. Песячий. *«Пустіть!..— кричить Рябко: — не будь я песький син, Коли вже вдержу більш!..»* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 51).

2. Уживається як лайливе слово. *Тільки не поклонись їй звичайненько, або пхни не бачачи, або що-небудь, то зараз і залящить: «Будеш мені, песький сину, тямити; тривай лишень!»* (Кв.-Осн., II, 1956, 177); *Хапає він* [океан], *тягне в долин Усе, що потрапить на очі, А потім іще, песький син, Заразливо, мило регоче* (Гірник, Стартують.., 1963, 99).

ПЕТА́РДА, и, *ж.* 1. Старовинний розривний снаряд у вигляді металевої посудини, наповненої порохом. * У порівн. *Полковник устав.. і, стоячи, вистрілив уздовж по вулиці. Зараз же від ворога почав тріскотіти, як петарда, кулемет* (Ю. Янов., I, 1958, 199).

2. Сигнальний розривний снаряд, який кладуть на колію, щоб зупинити поїзд в разі небезпеки.

3. Наповнений порохом паперовий снаряд, що використовується для феєрверку. *Вже не сотні, а тисяча, може, петард вибухають в повітрі і під ногами* (Коцюб., III, 1956, 412).

ПЕТА́РДНИЙ, а, е. Те саме, що **пета́рдовий**.

ПЕТА́РДОВИЙ, а, е. Прикм. до **пета́рда**.

ПЕТЕ́К, а, *ч.*, *діал.* Свитка. *Бенедьо зняв з себе петек, постелив його на лавку під вікном і ліг спочивати* (Фр., V, 1951, 306); *Простора селянська хата.. Над ліжками жердки з веретами й петеком* (Галан, I, 1960, 455).

ПЕТЕ́ЛЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пете́лька** 1. *Пані мідяним прутиком хапала нитку, в'язала петелечку, в ту петелечку знову втягала нитку і — не знать як — уже робилося дві петелечки* (Мирний, III, 1954, 157).

ПЕТЕ́ЛЬКА, и. *ж.* 1. Те саме, що **петля́** 1, 4. [М а р к о:] *Синку, так то ж ти витяг мене з німецької петельки?* (Мороз, П'єси, 1959, 68); *З саморобного гудзика його полинялої сорочки знову скочила розношена петелька* (Стельмах, II, 1962, 12); *Порвалася якась петелька і треба зашити* (Коп., Вибр., 1948, 116); * Образно. *Сум на серце гнітом ляже, Прагнеш швидше домовини, Так петелька в життям в'яже,— То — любов в до вітчини* (Граб., I, 1959, 265); * У порівн. *Катя глянула й побачила: всі росточки, які раніш лізли з землі, згорнувшись петелькою, тепер вирівнялись і розгорнули перші маленькі листочки* (Забіла, Катруся.., 1955, 105).

2. Те саме, що **петлі́ця**. *Я оглянувся і побачив на платформі знайоме обличчя молодого білявого хлопця, убраного про свято, з гвоздичкою в петельці, червоною, як уста самого молодика* (Л. Укр., IV, 1954, 272); *Зриває* [Ярчук] *ромашку і вставляє собі в петельку* (Мик., I, 1957, 346).

◇ **Бра́ти** (**взя́ти, вхопи́ти** *і т. ін.*) **за пете́льки** *кого* — те саме, що **Бра́ти** (**взя́ти, вхопи́ти**) **за ба́рки** (*див.* **ба́рки**). *Дискусія доходила до того, що хапали один одного за петельки, за чуприни і доводили кожен своє...* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 115); — *Явтух візьме вас* [студентів] *за петельки й вимагатиме, щоб розповіли колгоспникам про новітні течії в мистецтві* (Ю. Янов., II, 1954, 203); *Той озвірів очима, схопив брата за петельки, рвонув на себе* (Тют., Вир, 1964, 217).

ПЕТЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **петля́**.

△ **Пете́льна маши́на** — швейна машина для обкидування петель. *Вона вже вміла працювати на всіх машинах, що стоять у цеху: гудзиковій, петельній, тамбурній, двоголковій.. тощо* (Веч. Київ, 3.III 1967, 1).

ПЕТЕ́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який працює на петельній машині.

ПЕТЕ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пете́льник**.

ПЕТЕ́ЛЬОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пете́лька**.

ПЕТИ́Т, у, *ч.* Дрібний друкарський шрифт, розмір якого дорівнює 8 пунктам, що застосовується для складання суцільного тексту довідників, словників, журналів, а в інших виданнях — переважно приміток, виносок і т. ін. *Чи не могли б Ви подати мені відомості, скільки у Вас у Львові коштуватиме друк петитом..?* (Коцюб., III, 1956, 224); *Дуже цінна його* [О. І. Білецького] *оглядова стаття «Українська класична проза» (близько 70 сторінок, надрукованих петитом)* (Рад. літ-во, 18, 1955, 6).

ПЕТИ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **пети́т**; // Надрукований, виконаний петитом. *Петитний набір.*

ПЕТИЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **пети́ція**.

ПЕТИ́ЦІЯ, і, *ж.* Письмове, перев. колективне прохання, клопотання, звернене до державних керівних установ або до голови уряду. *Я був одним із гарячих організаторів страйку — виступав на зборах, складав петиції, був постійним делегатом до адміністрації інституту* (Вас., IV, 1960, 41); *Початком революційної бурі в Росії були події 22 січня 1905 року в Петербурзі, де царські війська розстріляли багатотисячний натовп робітників, що несли цареві свою петицію* (Бажан, Наша.. Москва, 1951, 43).

ПЕТЛИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Обкидана нитками або нашивна петелька на виногах пальта, піджака і т. ін. — *Беріть і нас* [до загону]! — *закричав гарний молодий парубок з великим чубом і з квітами в петлиці* (Довж., I, 1958, 157).

2. Кольорова нашивка на комірі, грудях або рукавах форменого одягу військовослужбовців, працівників деяких установ, учнів окремих навчальних закладів, що править за знак розрізнення. *Довгенько вдвох похожали* [походжали цар з царицею], *Мов сичі падуті, Та щось нишком розмовляли — Здалека не чути — О отечестві, здається, Та нових петлицях, Та о муштрах ще новіших!..* (Шевч., I, 1963, 245); — *А ти що, з місяця впав? — сказав з місця солдат у старенькій шинелі з петлицями сапера* (Головко, II, 1957 462); *На плечах* [Вадима Успенського] *була все та ж студентська куртка з блакитними петлицями* (Панч, В дорозі, 1959, 59).

ПЕТЛИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **петли́ця.** *Мічурін зірвав лілію й засунув її в петличку сюртука* (Довж., I, 1958, 495); *Льотний комбінезон з розстебнутим коміром, петлички з двома кубиками, картуз з великою околичкою — надавали виразу його обличчя ще небувалої принади* (Баш, Надія, 1960, 25); *У Бобринці була повітова школа на три класи. Учні ходили у формі: чорна шинель з червоними петличками, такий же чорненький сурдутик і картуз з червоним околишем* (Думки про театр, 1955, 28).

ПЕТЛИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **петли́ця.** *Ордени нижчих ступенів носили на вужчих стрічках — шийних і петличних* (Наука.., 7, 1967, 45).

ПЕ́ТЛІ *див.* **петля́.**

ПЕТЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., діал.* Петляти. *Петлювали* [солдати] *лісом, вийшли на дорогу* (Тют., Вир, 1964, 346); *Окантовуючи узлісся, із заходу на схід петлював вузенький струмок* (Коз., Пові Потоки, 1948, 227); * Образно. *Давно вже дядьки мовчать.. А Микола все ще петлює, шеретує, заплющивши очі, і не видно його запальний скоромовці ні кінця, ні середини* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 102).

ПЕТЛЮ́РІВЕЦЬ, вця, *ч.* Учасник петлюрівщини. *Петлюрівці і білополяки в паніці очищали залізничну колію* (Довж., I, 1958, 207); *Петлюрівців звірячий шал, Гетьманське дике панування, Сусідів-хижаків знущання І куркулів хазяйнування Відбито і розбито вкрай* (Рильський, II, 1960, 107).

ПЕТЛЮ́РІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **петлю́рівець** і **петлю́рівщина.** *Після Семипілок Щорс розбив Петлюру в Димерці і Броварах. Петлюрівський уряд втік у Вінницю* (Довж., I, 1958, 165); *Петлюрівські частини й обози під прикриттям Тютюнника втікали через міст на правий берег Збруча* (Стельмах, II, 1962, 243).

ПЕТЛЮ́РІВЩИНА, и, *ж.* Контрреволюційний буржуазно-націоналістичний рух на Україні періоду іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни, очолюваний одним із ватажків дрібнобуржуазної націоналістичної партії українських соціал-демократів Петлюрою. *Маси селян треба було відірвати від петлюрівського командування, взагалі від петлюрівщини і привернути на радянський бік, їх треба було очолити і повести за собою — на боротьбу за владу Рад* (Смолич, V, 1959, 262).

ПЕТЛЯ́, і, *ж.* (*мн.* **пе́тлі,** тель.) 1. Частина мотузки, ремінця, нитки і т. ін., складена кільцем і зав'язана так, що кінці її можна запморгнути. *Зняв* [отець Микита] *з себе пояс, зав'язав петлю та й став до неї* [кобили] *підкрадатись, та знай цмока та приговорює: «Тпрусьо, ряба, тпрусьо!»* (Кв.-Осн., II, 1956, 6); [З а х а р к о:] *Як лихо, то зараз і голову в петлю!* (Кроп., II, 1958, 145); *Тягнирядно кинув петлю коневі на шию і — гайда* (Головко, II, 1957, 179); // *перен.* Смерть через повішення. *Відправили вони тоді сього юного друга Льоню Бойка за кордон. Інакше б каторга йому або петля* (Гончар, II, 1959, 45); *Як чужаниця у своїй землі, Він навіть самогубної петлі Був зажадав у дикому відчаї* (Рильський, II, 1960, 273); // *перен., розм.* Про тяжке, безвихідне становище. *А навкруг — кати закляті, Лиш полон і каралужжа, І петля, немов зима; Ані сина, ані мужа, Ані сонечка нема* (Мал., Звенигора, 1959, 235); // *спец.* Нитяне кільце, що утворюється в процесі в'язання, плетіння. *Процес в'язання грунтується на вмінні робити петлі з ниток за допомогою крючка* (В'язання.., 1957, 3).

◇ **Затяга́ти (затя́гувати, затягти́, затягну́ти) петлю́** *див.* **затяга́ти**[1]; **Затя́гується петля́** *див.* **затяга́тися**[1]; **Зала́зити (залі́зти) в петлю́** *див.* **зала́зити**[1]; **Накида́ти (наки́нути) петлю́** *див.* **накида́ти**[2]; **Потра́пити (попа́сти** *і т. ін.*) **в петлю́** *до кого* — те саме, що **Потра́пити в ярмо́** (*див.* **потрапля́ти**). *Селянина так «звільнили» в 1861 році, що він відразу попав у петлю до поміщика* (Ленін. 15, 1971, 123).

2. *перен.* Рух по кривій лінії, що нагадує кільце, а також замкнена або напівзамкнена крива, утворена рухом або розташуванням чого-небудь. *Кам'яна стежка.. сплітала петлі по боці гори сюди й назад, все вище та й вище* (Коцюб., II, 1955, 110); *Біля села вона* [річка] *виписувала примхливі петлі, на які нанизувались крихітні левадки, ставочки і копанки* (Стельмах, I, 1962, 224); // *перев. мн.* Про сліди деяких звірів, що утворюють замкнені криві. *На снігу виднілися заячі петлі* (Донч., V, 1957, 475); *Між кущами зустрічалися петлі — сліди лисичих ніг* (Чорн., Потік.., 1956, 12); // Фігура вищого пілотажу — політ по замкнутій кривій у вертикальній площині. *З напруженою увагою глядачі стежили за літаками, що виходили з петлі і в ту ж мить входили в піке* (Рад. Укр., 20.VIII 1946, 1).

△ **Ме́ртва петля́** *див.* **ме́ртвий.**

3. *у знач. присл.* **пе́тлями, петле́ю.** Утворюючи замкнену або напівзамкнену криву, кільце або кільця. *Все вгору і вгору, по дорозі, що йде петлями і одкривав щораз нові пейзажі, приїхав в чудову Таормину...* (Коцюб., III, 1956, 354).

4. Обшитий тканиною або обкиданий нитками проріз на одязі для застібання ґудзиків. — *А петлі пометав? Чи то ж так і на жилетці? — І він почав роздивлятися жилетку* (Мирний, IV, 1955. 125); *Гауптман почав швидко застібати кітель. Ґудзики не потрапляли в петлі, пальці хибили і тремтіли* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 170); // Дужечка з ниток або тасьми для застібання ґудзиків, гапличків і т. ін. *Дарка ходила на горище пришити петлю до чохла* (Вільде, Повпол. діти, 1960, 397); // Металева дужка для защіпки замка на дверях. *Ледве встиг* [Хасцький] *його* [замок] *вибити з петлі, як двері з грюкотом розметнулися* (Гончар, III, 1959,379).

5. Спеціальне пристосування, що складається з двох металевих планок на прогоничі. за допомогою якого прикріплюють двері, раму вікна, віко скрині і т. ін. так, щоб вони вільно відчинялися. *Як стусону у во-*

рота раз, удруге, та так їх з петлями з прогоничем і випер, та вкупі з ними і сам хряпнувся (Стор., I, 1957, 357); *Ольга відчинила кватирку, яка жалібно заскрипіла на старих іржавих петлях* (Ткач, Жди.., 1959, 73).

ПЕТЛЯ́СТИЙ, а, е, *рідко.* Який утворює петлі (у 2 знач.); звивистий. *Петляста стежина, яку ледь помітно у високих травах, розходиться на два боки* (Воронько, Казка.., 1957, 32).

ПЕТЛЯ́ТИ, яю, я́єш, *недок., розм.* 1. Іти, пересуватися не по прямій лінії; ідучи, пересуваючись, робити петлі (у 2 знач.). *Дем'ян вистрибує з вирви і мчить, петляючи, наче заєць* (Смолич, Мир.., 1958, 157); *Їхали вони довго, ще більше крутилися та петляли, все ніяк не могли втрапити, куди треба було* (Збан., Сеспель, 1961 246); // Бути розташованим по звивистій лінії; мати вигини, закрути, завороти (про шлях, річку і т. ін.). *Тепер уже дорога петляла між горбів. Ми в'їхали в гори* (Панч, На калин. мості, 1965, 293); — *Глушина, отче, не шкодить. І річечка недалечко петляє, і лісових ягід досхочу, і тетерюків сила-силенна* (Допч., II, 1956, 8); // Іти, бігти не по прямій лінії; тікаючи, заплутувати слід (про диких звірів). *Зайчиха як почала петляти по лісі туди-сюди — і зовсім збила їх* [мисливців] *з пантелику* (Ів., Ліс. казки, 1954, 36); *Зимою, коли жовтий очерет занесе снігом, особливо вечорами, петляють по острову лисиці, вичикуючи на поживу* (Тют., Вир, 1964, 47).

2. *перен., розм.* Висловлювати свої думки нечітко, заплутано, не розкриваючи суті і раз у раз відхиляючись від теми. — *Виступить,— поручився за нього Цимбаліст.. — А якщо й петлятиме, то на перший випадок це нормально* (Гур., Наша молодість, 1949, 133).

ПЕ́ТРАТИ, аю, аєш, *неок.* 1. *у чому і без додатка, розм.* Розумітися на чомусь. — *Чим же ти їх* [коней] *виліковуєш? — зацікавлюється батюшка, який сам трохи петрає в зілі* (Стельмах, I, 1962, 189)

2. *перев. із запереч.* н е, *зневажл.* Те саме, що **розуміти 1.** — *Думати треба, Кукко, і людей розпитувати, коли сам не петраєш* (Кучер, Трудна любов, 1960, 295); *Це лише його розумна пара* [жінка], *мов пеньок, нічого не петрає* (Стельмах, I, 1962, 574).

ПЕТРІ́В: Петро́ві батоги́, *мн.* (*одн.* **петрі́в батіг**) *див.* **батіг; Петрі́в хрест** *див.* **хрест.**

ПЕТРІ́ВКА, и, *ж.* Піст перед Петровим днем, православним церковним святом на честь апостолів Петра і Павла. *У петрівку починалась косовиця та грабовиця* (Н.-Лев., III, 1956, 345); — *Багато родичів має наша пані Софія по заграницях та все, видно, католики... Ніяких постів не визнають, поїдають скоромину і в петрівку!..* (Гончар, Таврія, 1952, 220).

◇ **Заману́лося (захоті́лося** *і т. ін.)* **у петрі́вку ме́рзлого** *див.* **мерзлий.**

ПЕТРІ́ВОЧКА, и, *ж.* 1. Пестл. до **петрі́вка.** — *Тоді твою, доню, проклинала долю — В петрівочку — мала нічка, а я й колихала* (Чуб., V, 1874. 563); // *пар.-поет.* Постійний епітет на означення ночі у петрівку. *Мала нічка-петрівочка, я всю ніч не спала, Всю нічку не спала, тебе колихала* (Укр.. пісні, II, 1955, 230); *Петрівочка-нічка тепленька, ясненька. Мов жемчугом сипле від місяця, ненько* (П. Куліш, Вибр.. 1969, 402).

2. Петрівчана пісня. *Зберімося, подружечки, заспіваймо петрівочки* (Сл. Гр.).

ПЕТРІ́ВЧАНИЙ, а, е, *розм.* Який буває у петрівку. *Був чудовий петрівчаний вечір* (Н.-Лев.. IV, 1956, 276); *Промайнуло життя, немов та петрівчана нічка, перебігло, немов та весняна вода* (Л. Янов., I, 1959, 332).

Петрі́вчана пі́сня — пісня, яку співають у петрівку. *Не носити вже Оксані зелено-квітчастого вінка на русявій косі, не співати з однолітками дівочих пісень — ні веснянок, ні купальських, ні петрівчаних* (Іщук, Вербівчани, 1961, 35).

ПЕТРО́ГРАФ, а, *ч.* Фахівець з петрографії. *Підіймали на-гора рожеві, зеленувато-сірі, жовтувато-білі стовпчики кристалічних порід з прожилками білого, як сніг, кварцу. Камінці укладали в ящики, їх вивчали петрографи, мінералоги* (Вітч., 10, 1961, 175).

ПЕТРОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до петрографії. *Форми залягання магматичних порід в Криму дуже різноманітні. Змінний також і їх петрографічний склад* (Геол. Укр., 1959, 647); *Першу петрографічну карту Донбасу склав відомий російський вчений — геолог Є. П. Ковалевський* (Наука.., 1, 1963, 3); *Петрографічні дослідження.*

ПЕТРОГРА́ФІЯ, і, *ж.* Геологічна наука про гірські породи, їх мінералогічний та хімічний склад, будову, походження, умови залягання та закономірності поширення. *Перу вченого* [П. А. Путковського] *належить понад 1000 опублікованих наукових праць в галузі четвертинної геології, ..мінералогії, петрографії* (Веч. Київ, 3.III 1958, 3); *Петрографія вугілля;* // Мінералогічний склад, будова, походження, умови залягання та закономірності поширення гірських порід. *Вивчено основні особливості геологічної будови, петрографії і мінералогії Закарпаття* (Наука.., 12, 1957, 8).

ПЕТРОЛЕ́ЙНИЙ, а, е. *спец.* Прикм. до **петро́леум.**

ПЕТРО́ЛЕУМ, у, *ч., спец.* Нафта.

ПЕТРОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до петрології.

ПЕТРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **петрогра́фія.** *Гірські породи, що складаються з мінералів, вивчає петрологія, або літологія* (Курс заг. геол., 1947, 4).

ПЕТРУ́РГІЙНИЙ, а, е. *спец.* Стос. до петургії, призначений для каменеливарного виробництва. *Петургійна промисловість; Петургійна сировина.*

ПЕТРУ́РГІЯ, ї. *ж., спец.* Відливання різних виробів із розплавлених гірських порід (базальтів, діабазів та ін.); кам'яне литво.

ПЕТРУ́ШЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **петру́шка [1].** [В с і *(співають):*] *Кумцю, голубцю! Звари мені поросся,.. щоб і юшка була. І юшечка, і петрушечка. Кума моя, люба моя, моя душечка!* (Н.-Лев., II, 1956, 507).

ПЕТРУ́ШКА[1], и, *ж* Дворічна, зрідка однорічна городня пряна овочева рослина родини зонтичних, коренеплоди та листочки якої використовують як приправу для їжі, а також як сечогінний засіб у медицині. *Стало на юшку, та не стало на петрушку* (Укр.. присл.., 1963, 66); «*Чи так, чи не так, Уродив постернак. А петрушку Кришив в юшку — Буде смак, буде смак..*» (Шевч., I, 1951, 275); *Петрушка не лише приправа, а давно відома лікарська рослина* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 47).

Соба́ча петру́шка (*Althusa cynapium* L.) — однолітня отруйна рослина родини зонтичних, схожа на звичайну петрушку, але з характерним різким запахом.

ПЕТРУ́ШКА [2], и. 1. *тільки ч.* Головний комедійний персонаж російського театру ляльок; у давнину — учасник комедійних та сатиричних вистав, які влаштовували скоморохи, а також така театральна лялька. *У Римі.. відбувається великий ярмарок — з каруселями, «петрушками», «тещиними язиками» і т. д.* (Вишня, I, 1956, 457).

2. *тільки ж., розм.* Про що-небудь кумедне, недоладне або клопітливе, марудне. — *Тарасе Демидовичу, для чого вам уся ця петрушка? У вас є з ким возитись. А дисципліну вам треба підтягувати та й підтягувати* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 207).

ПЕТРУ́ШКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **петру́шка [1].**

ПЕТУ́НІЯ, ї, *ж.* (*Petunia* J u s s.). Трав'яниста декоративна однолітня рослина родини пасльонових з великими яскравими квітками різних кольорів. *Вікно*

розчинене, і крізь нього вільно пливуть, сповнюючи кімнату, ніжні пахощі матіоли, резеди, петуній (Шиян, Гроза.., 1956, 734); *На руках у неї палахкотить оберемок живих квітів, цілий сніп рясно зрошених росою її чорнобривців та петуній, гвоздик та царських борідок* (Гончар, Тронка, 1963, 313).

ПЕЧА́ЛИТИ, лю, лиш, *недок., перех.* Викликати в кого-небудь сумні почуття, невеселий настрій; засмучувати.— *Хай не печалять вас тимчасові невдачі, товариш* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 11); — *Ви не належите до тих, хто буде боротися до останнього. Душа у вас м'якуватa, мов свіжа пампушка,— і вчитель починає сміятись, але його сміх печалить батюшку* (Стельмах, II, 1962, 276).

◇ **Печа́лити се́рце (се́рденько),** *із запереч.* не: а) *(чиєсь)* завдавати кому-небудь горя, прикрості, жалю.— *Не завдавай же серцю жалю! Купи, голубко! Не печаль Мого ти серця!* (Шевч., II, 1963, 244); б) *(своє)* сумувати, журитися. — *Не печаль свого серденька, Катре моя мила, годі!* (Вовчок, I, 1955, 201); *Ти поїдеш завтра зранку — Їдь і серця не печаль* (Мал., Звенигора, 1959, 168).

ПЕЧА́ЛИТИСЯ, люся, лишся, *недок.* 1. Відчувати, переживати печаль, смуток, бути сумним; сумувати, журитися. — *Ти чого, доню, все печалишся? Не хвора часом?* (Стельмах, I, 1962, 538); *Князь Святослав дуже печалився, дізнавшись про загибель воїв* [воїнів] *у Преславі й смерть Свенелда* (Скл., Святослав, 1959, 560); * Образно. — *Ніде нікого, тільки дерево шумить і печалиться* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 627).

2. *розм.* Турбуватися, тривожитися за кого-, що-небудь. — *Вона замічає, що ти в'янеш, вона тим печалиться...* (Вовчок, I, 1955, 228); *По кілька коней на селі Лиш Терешки мали — куркулі, Тож за них печалиться не треба* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 11); — *Печалюся, чим беззубу жінку буду годувати — киселем чи половою* (Стельмах, I, 1962, 378).

ПЕЧАЛОВИ́ТИЙ, а, е, *діал.* Сумний. *Боже мій милий! Чи се ж вона? Стоїть якась.. замучена молодиця, печаловита, боязлива...* (Вовчок, I, 1955, 30).

ПЕЧА́ЛУВАТИ, ую, уєш, *недок., діал.* 1. *перех.* Печалити. *Це мене дуже печалувало.*

2. *неперех.* Печалитися, сумувати. *Як лягав* [Антосьо] *спати, то найгірш печалував, що не віддав груші* (Свидн., Любораць кі, 1955, 142).

ПЕЧА́ЛУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., діал.* Печалитися. *Потім сказав* [Марусяк] *сам собі, що нема чого печалуватися заранї: поживемо — побачимо* (Хотк., II, 1966, 105).

ПЕЧА́ЛЬ, і, *ж.* 1. Те, що засмучує кого-небудь, завдає комусь горя, журби. *Іноді така печаль Обступить душу, аж заплачу* (Шевч., II, 1963, 228); — *Чи місяць світить, чи сонце гріє, на моєму серденьку туга та печаль* (Н.-Лев., II, 1956, 241); *В голосі її звучала печаль* (Хотк., II, 1966, 264);— *Чого ти топишся, дівча? Скажи: яка тобі печаль? Яка вчинилася причина? — І розридалася дівчина* (Рудан., Тв., 1956, 79).

2. *розм.* Те саме, що **кло́піт.** [Г е н н а д і й:] *Ні, тільки до моря їдьте, тільки до моря. Там же така благодать! І водичка, і сонечко, і... ніякої тобі печалі...* (Мороз, П'єси, 1959, 259).

Не твоя́ (його́ *і т. ін.*) **печа́ль** — те саме, що **Не твій (його́** *і т. ін.*) **кло́піт** (*див.* **кло́піт**). [С т о р ч а к:] *На мотоциклах катаєшся! Вилетиш колись в тієї коляски...* [М а р'я н а:] *Не твоя печаль* (Зар., Антеї, 1961, 29).

ПЕЧА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Сповнений печалі. *Десь у снігах печальна мати про сина згадує свого* (Сос., II, 1958, 230); * Образно. *Осінь. Ліс стоїть задумливий, печальний* (Мал., Думки.., 1959, 16); // Який засмучує, завдає печалі. *Печальну вість сьогодні ми почули..: помер ашуг — любимий Сулейман* (Гонч., Вибр., 1959, 123); *Було б невірно, якби я сказала, що самі тільки печальні спогади лишилися в моїй пам'яті* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 19); *Сухим тріском вплелися в печальну мелодію короткі черги автоматів* (Перв., Дикий мед, 1963, 346); // Який виражає печаль. *Печальний шлють очі погляд у сірі безодні* [неба] (Хотк., II, 1966, 266).

2. Сповнений горя; тяжкий, безрадісний. *Було це тоді, коли кров і штики дала нам година печальна, коли на Вкраїну німецькі полки покликала рада Центральна* (Сос., I, 1957, 449); // Який викликає співчуття. *Печальна доля.*

ПЕЧА́ЛЬНО, *рідко.* Присл. до **печа́льний.** *Тетяна сиділа коло столу, печально схиливши на руки голову* (Вас., II, 1959, 501).

ПЕЧА́ТАННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **печа́тати.**

ПЕЧА́ТАТИ, аю, аєш, *недок., перех., заст.* Ставити печатку на чому-небудь. *Наймичка печатала проскури* (Н.-Лев., II, 1956, 335); [Р я б и н а:] *Та коли я його печатав, то най покаже тоту* [ту] *печать!* (Фр., IX, 1952, 391).

ПЕЧА́ТКА, и, *ж.* 1. Невеличкий гумовий чи металевий предмет з вирізаними на ньому знаками для відтискування на сургучі, воску і т. ін. або для створення відбитку на папері. *На жилетці* [Бродовського] *теліпався важкий золотий ланцюжок з печаткою і всякими цяцьками* (Н.-Лев., II, 1956, 207); — *Накажете, панове, й нам покласти свої клейноди? — сказали суддя, писар і осавул, готуючись покласти каламар, печатку і жезл* (Довж., I, 1958, 232); *Центральна виборча комісія, Окружні і Дільничні виборчі комісії мають свою печатку* (Полож. про вибори.., 1946, 10); *Державна печатка; Гербова печатка.*

2. Відтиск цих знаків на сургучі, воску і т. ін. або відбиток на папері, що засвідчує правильність, чинність документа або забезпечує цілість, недоторканість чого-небудь. *Вихователь за столом роздає посвідчення, прикладає до їх печатку* (Вас., III, 1960, 309); *Вартовий глянув на його документ з печаткою Генштабу і пропустив у скрипучу хвіртку* (Голов., Тополя.., 1965, 23); — *Тут ще вам лист від Потьомкиі... Звеліли передати у власні руки,— мовив писар, тримаючи в руках пакет, запечатаний кількома сургучними печатками* (Добр., Очак. розмир, 1965, 225).

◇ **За сімома́ печа́тками** — що-небудь недоступне для користування або розуміння. *Реакційний уряд Пілсудського тримав архів В. І. Леніна за сімома печатками* (Наука.., 4, 1964, 3); *Книга за сімома печатками.*

3. *чого і з означ., перен.* Те саме, що **відби́ток** 6. *Та проклята панщина, що заїла стільки людей, поклала свою печатку й на Харитона* (Коцюб., I, 1955, 438); *На всьому зоріла печатка багатства* (Рибак, Помилка.., 1940, 40).

ПЕЧА́ТНИЙ, а, е. Який має на собі печатку (у 2 знач.) або кліймо; з кліймом. *Поки Савка ставить коня, Настя вже виносить з хати глека з водою, печатне мило, рушник* (Гончар, Таврія, 1952, 39).

ПЕЧА́ТНИК, а, *ч.* 1. *іст.* Той, на кого покладено відповідальність за збереження державної печатки; хоронитель печатки.

2. Той, хто ставить кліймо на виробах, товарах.

ПЕЧА́ТЬ, і, *ж.* 1. Те саме, що **печа́тка** 1, 2. *Титаренко далі своє: — Ви,— каже до сільського старости Мазуренка,— більше не староста. Сьогодні ще виберемо комітет, і ви віддасте йому печать...* (Ірчан, II, 1958, 30); *Коник в мене був буланенький, возок громохкий, а в*

шапці віз лист з превеликою печаттю до старого отця Якова (Вовчок, VI, 1956, 235); *Все ясно. Прибито останні печаті. Останній зв'язківець у сутінках зник* (Бажан, I, 1946, 146).

2. *чого і з означ., перен., книжн.* Характерна ознака кого-, чого-небудь; відбиток (у 6 знач.). *Сам Бар признає, що Верлен був нікчемний чоловік і що між його віршами.. тільки дещо має на собі печать генія* (Фр., XVI, 1955, 255); *Печать смутку наклала війна і на Уфу* (Панч, На калин. мості, 1965, 262).

◇ **Ка́їнова печа́ть** — тавро зради, злочину. *Звістка про пійманого перекинчика швидко облетіла всі човни, і козаки один поперед одного лізли, щоб зазирнути на того, хто навік затаврував себе каїновою печаттю* (Добр.. Очак. розмир, 1965, 315); **Печа́ть мовча́ння** — заборона розмовляти; додержання повної тиші. *Там, де на всьому лежить печать мовчання,.. Вість людям подають кайдани голосні* (Л. Укр., I, 1951, 165).

ПЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пекти́** 1, 4. *На підводах — торби з харчами, в яких пахне хлібом, щойно печеним на капустяному листі, цибулею, салом, пирогами і самогоном* (Тют.. Вир, 1964, 275); *Був борщ до шпундрів з буряками.. З отрібки баба, шарпанина, Печена з часником свинина* (Котл., I, 1952, 174); *На крайній східець ганку став рослий Палійчук, підняв угору велику, вогнем і залізом печену та рубцьовану руку, і навколо почав стихати гомін* (Стельмах, I, 1962, 625).

ПЕЧЕ́НИЙ, а, е. Який спікся або засмажився в печі. *Кілька вже день харчувались старі вареною та печеною картоплею, аж огляли без хліба* (Коцюб., I, 1955, 90); *Скрізь над димарями вставали й вились до неба димки, пахло свіжим печеним хлібом, рибою, м'ясом* (Скл., Святослав, 1959, 29); *Печена гуска, книші й пляшка з горілкою вже стоять на столику* (Стор., I, 1957, 45); * У порівн. *У першій кімнаті сидів старий у темній рясі, зморщений, наче печений* (Вовчок, VI, 1956, 237); // *у знач. ім.* **пече́не.** ного, *с., розм.* Те саме, що **пече́ня.** *Що то за добра страва була! Борщ з яловичиною, каша з салом, ще й печене, чвертка баранячa* (Кв.-Осн., II, 1956, 404).

◇ **Гі́рше пече́ної ре́дьки [набри́днути, настоги́днути** і *т. ін.*] *див.* **ре́дька; Дава́ти** (**да́ти, підно́сити, піднести́**) **[пече́ного] гарбуза́** *див.* **гарбу́з; Діста́ти (з'їсти, покуштува́ти) [пече́ного] гарбу́за** *див.* **гарбу́з; До пече́ного вогню́ підклада́ти (прикладáти)** — погіршувати становище, додавати лиха. *До лиха—та ще лихо; до печеного — та ще вогню прикладають...* (Мирний, III, 1954, 16); **Ки́дати (поки́нути) пече́не й варе́не** — кидати всю (всяку) роботу. *То нападе на неї таке, що вона всю хату переверне, прибираючи та чепуриши її.. А то знов загуляє, заведе, покине все печене й варене і грає, як метелик* (Григ., Вибр., 1959, 291).

ПЕЧЕ́НІ́Г *див.* **печеніґи.**

ПЕЧЕНІ́ГИ, ів, *мн. (одн.* **печеніґ,** а, *ч.*). Тюркські племена, які в VIII — IX ст. кочували між Волгою та Уралом, а в середині IX ст. переселились у Причорноморські степи. *Тут, над Дніпром, поліг у битві з печенігами хоробрий і великодушний князь Святослав* (Рильський, III, 1956, 25); *Київ не раз грабували й палили печеніги і половці, вщент було зруйнували татари, і тепер, як варвари, повелися з ним німецькі фашисти* (Панч, В дорозі, 1959, 264).

ПЕЧЕНІ́ЗЬКИЙ, а, е. Прикм. до **печеніґ, печеніґи.**

ПЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пекти́** 1.

ПЕЧЕ́НЯ, і, *ж.* М'ясна страва — запечене або смажене м'ясо. *Килина поставила на стіл печеню й солоні огірки* (Н.-Лев., III, 1956, 95); *Обід вийшов дуже смачний. Бульйон з пирогами, печеня з зайців та баранини* (Тулуб, В степу.., 1964, 220).

ПЕЧЕ́РА, и, *ж.* 1. Утворена діянням підземних вод або вулканічних процесів порожнина в земній корі чи в гірському масиві, що має вихід назовні. *Вони* [рибалки] *виносили свої човни, що були сховані в тій кам'яній печері од негоди* (Н.-Лев., I, 1956, 54); *Печери — це перші житла людей. Тут наші предки знаходили захисток від негоди і ворогів, тут відправляли магічні обряди* (Наука.., 4, 1968, 20); * Образно. *Після чікагських печер стандартний будинок здався Марії палацом* (Рибак, Час.., 1960, 85); * У порівн. *Ціла метка невеличких халабуд, густо обвитих диким виноградом, чорнілася своїми входами, немов чорні печери порозявляли свої роти* (Мирний, III, 1954, 261).

2. *діал.* Заглибина під берегом річки. *Риба почала ховатися в найглибші місця та печери для зимівлі* (Фр., VIII, 1952, 78); — *А риба, каже* [Грицько], *так і черкається об ноги, а раків-раків,— так тілько руку у печеру засади — заразом з півдесятка так і витягнеш* (Мирний, I, 1954, 244).

ПЕЧЕ́РИСТИЙ, а, е. 1. Який має багато печер; багатий на печери. *Печеристі гори.*

2. *анат.* Який має губчасту будову; ніздрюватий, пористий. *Печериста тканина; Печеристі тіла.*

ПЕЧЕРИ́ЦЯ, і, *ж.* (*Agaricus*). 1. Їстівний гриб родини пластинникових із сірою або білуватою шапинкою на тонкій білій ніжці, який росте на полях, луках, городах, у садках і т. ін.; шампіньйон. *Він з приємністю думав.., що на обід будуть сьогодні молоді печериці* (Коцюб., II, 1955, 384); * У порівн. — *Він був низький, присадкуватий, як печериця, старий, аж порохня з його сипалась* (Н.-Лев., IV, 1956, 312); *Хто й коли збудував нашу хату, які майстри — невідомо. Здавалось нам, ніби її зовсім ніхто й не будував, а виросла вона сама, як печериця, між грушею і погребом* (Довж., Зач. Десна, 1957, 467).

2. *перен., зневажл.* Стара, зморщена або товста й присадкувата людина. *Якось молода цариця Почала з царем сваритися: «Дурню,— каже,— ти старий, Печериця і тюхтій!»* (Перв., Райдуга.., 1960, 86); *Сестра Евлалія (так звали стару печерицю) завела їх до монастирської трапезної* (Загреб., Шепіт, 1966, 61).

ПЕЧЕРИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **печери́ця** 1. — *А хто любить грибки, А я печериченьки; А хто любить дівки, А я молодички!* (Н.-Лев., II, 1956, 112); *Поруч з печеричками розсілися рядком, мов братики з сестричками, піддубки під дубком* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 80); * У порівн.— *А я не боюся бугая,— похвалився Митруньо, найменший від усіх. Стояв поміж хлопцями, неначе маленька печеричка* (Март., Тв., 1954, 144).

ПЕЧЕ́РКА, и, *ж.* Зменш. до **пече́ра.** *У складках масивнокристалічних порід вітрова корозія виявляється в руйнуванні менш стійких мінералів, і на їх поверхні утворюються заглибини, печерки, ніздрі та ін.* (Курс заг. геол., 1947, 88); *Він влаштувався на березі струмка, в урвищі викопав собі печерку, укріпив її гіллям* (Собко, Нам спокій.., 1959, 77).

ПЕЧЕ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пече́ра.** [М а в к а:] *Вогнем підземним мій жаль палкий зірвав печерний склеп, і вирвалась я знов на світ* (Л. Укр., III, 1952, 250); * Образно. *Розлетівся дзвінко-юно голос горлиці ясної, він упав пожем на тім'я диких привидів печерних* (Гур., Друзі.., 1959, 14); // Який є, перебуває, міститься або живе в печері. *Постать Явдохи нагадує сумний привид, сіру тінь, яка вийшла крадькома з печерної темряви...* (Донч., III, 1956, 56); — *Ховатись треба. Всіх до Німеччини гнатимуть..— Другого ж дня почали*

копати яму під горою. «Отак ми і зробилися печерними жителями!» подумав Толя (Ів., Таємниця, 1959, 120).

2. Належний до тієї доісторичної доби. коли люди жили в печерах. *Стародавні міфи, народні пісні, фрагменти печерного живопису, які дійшли до нас, в основі своїй є реалістичними* (Деякі пит. поет. майстерн., 1956, 19); *Печерна стоянка;* // Вимерлий, викопний, рештки якого часто трапляються в печерах. *В шарі давніх озерно-річкових відкладів були знайдені кістки... печерного лева, печерного ведмедя та інших тварин* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 16)

ПЕЧЕ́РНИК, а, *ч., заст.* Пустельник, що живе в печері; самітник.

ПЕЧЕ́РНИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **пече́рник**; самітниця. * Образно. *Як плутане моторошне марення, як сон, пригадувала вона своє весілля, уривки пісень, музику, гостей і Сабішину саклю, де мусило тихо стануги її життя гаремної печерниці* (Тулуб, Людолови, II, 1957 171).

ПЕЧЕ́РОВИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **пече́ра**. *Орися.. освітила.. вихід; за дверима йшли вирублені з каменю сходи й завертались вузеньким печеровим хідником наліво, вниз* (Стар., Облога.., 1961, 78).

ПЕЧЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех., діал.* Ловити руками (рибу, раків). *Діти печерували у Боровиці раки, лапаючи руками під камінням* (Н.-Лев., II, 1956, 137); — *Будемо шупаків печерувати! — гукав він* (Сміл., Крила, 1954, 120).

ПЕ́ЧИВО, а, *с.* 1 Кондитерські вироби з борошна. *Видно, вже було по вечері, бо стіл був заставлений тільки різного роду винами, лікерами та купами закусок — усякого солодкого печива* (Фр., I, 1955, 318); // Здобне тісто, вирізане та спечене у формі кружечків, зірочок і т. ін. *З піраміди апельсинів, шоколадних виробів, печива, винограду виділялись стрільчасті пляшки у золотих ковпачках* (Вільде, Сестри...1958, 362); *Субан дістала цілу тарілку халви і мигдалевого печива* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 51).

2. *рідко.* Запечене м'ясо. [С і н о н:] *Хвала богам, ще ж ми на сьому світі, ще є вина, пісень, квіток доволі.* [1-й в а р т о в и й:] *Та ще й м'яса! (Заходжується коло печива)* (Л. Укр., II, 1951, 320).

3. *розм.* Кількість виробів, що випікається за один раз. *Онися нарізала свіжої пухкої паляниці з останнього печива й винесла пляшку з горілкою* (Н.-Лев., III, 1956, 68); *Вже борошна й на одне печиво не вистачить* (Стельмах, I, 1962, 454).

4. *розм., рідко.* Те саме, що **пе́чення**. [Р і ч а р д:] *Хто ж із того вина, що в мене в грудях серце неспокійне, що попалив його якийсь вогонь, до варивл та печива нездатний* (Л. Укр., III, 1952, 102).

ПЕЧІ́НА, и, *ж., діал.* Перепалений шматок глини або цеглини, що відпав від печі. *Де город був або село — І головня уже не тліла, І попіл вітром рознесло . Червоніє по пустині Червона глина та печина* (Шевч., II, 1963, 87); *У ногах куняла баба Якилина перед горщиком та печинами, що здобільно* [густо] *вкривали припічок та прилавок* (Ле, Вибр., 1939, 143); * У порівн. *Лежить милий у постелі, Як печина й у попелі* (Чуб., V, 1874, 559).

ПЕЧІ́ЩЕ[1], а, *с.* Сімейна громада, велика патріархальна сім'я у росіян на півночі.

ПЕЧІ́ЩЕ[2], а, *с.* Рештки зруйнованої, розваленої печі. *Чимале дворище, ще вчора.. по-господарськи впорядковане, тепер, все покрите попелом, курілось. Замість хати на кучугурі золи та вугілля чорною марою стояло печище* (Мирний, III, 1954, 342); *Не стало ні хат, ні садів, ні добрих веселих людей. Одні лише печища довго біліли серед попелу* (Довж., Зач. Десна, 1957, 488).

ПЕЧІ́НКА, и, *ж.* 1. Внутрішній орган людини та хребетних і деяких безхребетних тварин — залоза, що виробляє жовч, а також відіграє важливу роль у загальному обміні речовин організму. *Печінка — найбільша залоза людського тіла. Вона займає правий верхній кут живота* (Апат. і фізіол. люд., 1957, 94); *В печінці кашалота, що важить близько 400 кілограмів, міститься стільки ж вітамінів, скільки у 100 тоннах вершкового масла або у п'яти мільйонах штук яєць* (Знання.., 5, 1966, 17); *Поправляють потроху, серце і печінка стали меншими, пульс добрий, краще їм* (Коцюб., III, 1956, 445); *До лиха я набув болячок за життя: печінка дошкуляла, ревматизм нагадував про льодовий океан* (Мур., Бук. повість, 1959, 257); // Цей орган деяких тварин і птахів як продукт харчування. *Надя,.. насипаючи суп у тарілку братові, спиталася, чи він любить курячу печінку* (Крим., Вибр., 1965, 351).

2. *тільки мн.:* **печі́нки**, пок, *розм.* Взагалі про внутрішні органи; нутрощі. — *Так замерз у тій гаспидській чорній, що трохи душі не витрясло, аж печінки підкидаються...* (Мирний, I, 1949, 313); *Залізла* [Андрієві] *колька у груди, вчепився кашель. Печінки вивертало, по ночах ніхто спати не міг* (Коцюб., II, 1955, 37).

◇ **Ви́трясти печі́нку (печі́нки)** *див.* **витряса́ти; В'їстися (уїстися) в печі́нки** *див.* **в'їда́тися; Дозо́лювати (допіка́ти** *і т. ін.*) **до живи́х печіно́к** — те саме, що **Доїда́ти (доїсти, допіка́ти, допекти́,** *рідко* **доторка́ти) до живи́х печіно́к** (*див.* **живи́й**). *Христя звідала на своїм віку нетрохи нужди та лиха через людську неправду... Дозолила вона їй до самих живих печінок...* (Мирний, II, 1954, 190); **За печі́нки бере́ (бра́ло)** *див* **бра́ти; Надсади́ти печі́нки** — пошкодити або відбити внутрішні органи; **У печі́нках сиді́ти** — набриднути, надокучити, остогиднути кому-небудь. — *Та вже й посадило той горб* [на дорозі], *непаче оту гулю на твоїй лисині, куме! Вже той каторжний горб сидить мені отут у печінках* (Н.-Лев., II, 1956, 269); [Г а н н а:] *Та киньте своє читання! В печінках уже сидить. Чуєте, чи вже позакладало?* (М. Куліш, П'єси, 1960, 5).

ПЕЧІ́НКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **печі́нка**. *Печінкова клітина, розмножуючись, може дати тільки подібну до себе за формою і фізіологічним значенням печінкову клітину* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 182); // Який здійснюється печінкою. *Редукція печінкового кровотворення починається з першого дня життя новонародженої тварини і закінчується до сьомого дня* (Фізіол. ж., II, 3, 1956, 83); // Вигот. з печінки. *Печінковий паштет.*

2. Власт. хворому на печінку. *Бліде, з жовтими печінковими плямами обличчя Доцьки здається ще мізернішим від великої, по-молодицьки пов'язаної, чорної, у червоні косиці, хустки* (Вільде, Сестри.., 1958, 328).

ПЕЧІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пекти́** 1. — *Коли б нам знайти доброго кухаря: я ненавиджу те смажіння та печіння* (Н.-Лев., III, 1956, 95).

ПЕЧІ́ОЧКА, и, *ж.* Зменш до **печі́нка**.

ПЕЧІ́ОЧНИЙ, а, е. Прикм. до **печі́ночник**. *З біологічних досліджень треба відзначити роботу по доповненню I тому «Флори мохів Української РСР», який включає дані про печіночні і сфагнові мохи* (Укр. бот. ж., XIII, 2, 1956, 82).

ПЕЧІ́ОЧНИК, а, *ч.* (*Hepaticopsida*). Рослина відділу мохоподібних. *На воді зверху плавають, трохи занурюючись, .. розгалужені рослинки — водяний мох-печіночник — ричія* (Знання.., 10, 1967, 30).

ПЕЧІ́ОЧНИЦЯ, і, *ж.* (*Hepatica*). Те саме, що **перелі́ска**. *Для.. квіткових килимів придатна печіночниця звичайна, з трилопатевими листками і гарними синювато-голубими квітками* (Весн. флора, 1955, 143).

ПЕЧІ́Я, ї, *ж.* Те саме, що **зга́ра** 3. *Вода кругом човна*

ще більше дражнила його; печія й смага ще гірше пекла його в грудях, у горлі (Н.-Лев., II, 1956, 233); — *Печія пече!.. Хоч водою запить* (Тесл., З книги життя, 1949, 96); * Образно. *Чує Йосип — уже і засвататли Якова і весілля незабаром... Пекуча печія ухопила його за серце* (Мирний, IV, 1955, 38).

ПЕ́ЩЕНЕЦЬ, нця, *ч., рідко.* Той, кого пестять; пещене дитя. *Раптом Тарас отаке: — Машиністом, каже, хочу. Відтоді подивився* [Дунай] *на сина інакшими очима.. Молодець. За такого можна не боятися, що виросте з нього якийсь.. матусин пещенець...* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 53).

ПЕ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пе́сти́ти**. *Денис ще змалку був пещений, палкий на вдачу, як той порох* (Н.-Лев., VI, 1966, 360); *Груди в Рубіна широкі, сам він худий і не дуже пещений* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 4).

2. *у знач. прикм.* Зниженний дбайливим доглядом, піклуванням. *Мати вхопила свою пещену єдиницю долонями за щоки й поцілувала* (II.-Лев., III, 1956, 236); *Він звик до добра в старосвітській родині, Він батька та матері пе́щений син* (Перв., II, 1958, 380); // Приручений дбайливим доглядом (про тварин). *Розповідає* [панотчик] *Славкові,.. яке в них дома є пещене курятко, що само лізе до рук* (Март., Тв., 1954, 407); // Який свідчить про постійний, уважний догляд. *Віра Павлівна встала назустріч гостеві.. На ній було чорне плаття, і білий ковнір.. ефектно відтіняв білість пещеного запашного тіла* (Хотк., I, 1966, 49); *Професор Стрельцов потупив погляд і сховав у своїй пещеній бороді єхидну посмішку* (Бурл.. М. Гонта. 1959, 40).

3. *у знач. прикм., діал.* Ласкавий, ніжний. *Лейбуньо не чув від неї ніколи ласкавого, пещеного слова* (Фр., II, 1950, 78); *Голосочок* [дитини] *чистий, А слівце пещене* (У. Кравч., Вибр., 1958. 206).

П'єдеста́л, у, *ч.* Художньо оформлене підвищення, на якому встановлюється статуя, скульптура, колона і т. ін.; постамент. *На п'єдесталі з чорного мармуру сиділа на склублених хмарах мармурова фігура мужа з довгою, кучерявою бородою* (Фр., II, 1950, 97); *На одному з міських майданів вільні руки пражан воздвигнуть високий п'єдестал і знесуть на нього цей радянський обстріляний танк, вилитий з уральської переможної криці* (Гончар, III, 1959, 459); * Образно. *Дві сили на землі; одна зорить в минуле, Їй рабство — п'єдестал, брехня — підпора їй.. А друга — чесний труд у дружбі світлочолій* (Рильський, II, 1960, 322); * У порівн. *На крайній найвищій горі, неначе на п'єдесталі, стирчить ще одна тераса* (Н.-Лев., II, 1956, 398), // *перен.* Про те, що підносить кого-небудь до високого громадського становища, ставить над кимсь. *Не ідеалізуйте мене, я навсправжки кажу, що я сього боюся, я вже раз падала з п'єдесталу, зробленого помимо волі моєї.., удругу* [удруге] *сього не хотіла б* (Л. Укр., V, 1956, 169); [М і ч у р і н:] *Вже кому б, як не біологам, зійти б з п'єдесталу на землю і заговорити мовою народу* (Довж. I, 1958, 469).

Почесний п'єдеста́л — підвищення для нагородження спортсменів. [Г о л о с д и к т о р а:] *Рекордсмени світу, Галину Шалімову просять до почесного п'єдесталу* (Собко, П'єси, 1958, 376).

П'є́за, и, *ж., спец.* Одиниця тиску або механічного напруження в системі одиниць метр — тонна —секунда.

П'єзоелє́ктрика, и, *ж.* Електричне явище на гранях деяких кристалічних тіл, при якому під впливом деформації виникають електричні заряди. *П'єзоелектрика — це електричні заряди, що з'являються на гранях деяких кристалів під час їх стиснення* (Наука.., 8, 1963, 49).

П'єзоелєктри́чний, а, е. Прикм. до **п'єзоеле́ктрика**. *Одержання механічних коливань з великими частотами пов'язане в техніці з використанням так званого п'єзоелектричного ефекту ряду кристалів* (Наука.., 8, 1963, 49).

П'єзокварц, у, *ч.* Кристал кварцу, на гранях якого під впливом деформації виникають електричні заряди. *Великі родовища різновидності гірського кришталю — п'єзокварцу виявлено в горах Тарбагатаю на сході Казахстану і поблизу Джезказгана* (Рад. Укр., 27.III 1957, 1).

П'єзо́метр, а, *ч.* Прилад для вимірювання стисливості речовини.

П'єзометри́чний, а, е. Прикм. до **п'єзо́метр.**

П'є́кса *див.* **п'є́кси.**

П'є́кси, п'єкс, *мн.* (*одн.* **п'є́кса**, и, *ж.*). Спортивні черевики з загнутими носками для ходіння на лижах.

П'єса, и, *ж* 1. Драматичний твір, звичайно призначений для виставляння на сцені. — *Знаєш, Осман зрікся грати у твоїй комедії. Як дізнавсь його батько, який зміст п'єси, так і насів на Османа* (Коцюб., II, 1955, 127); *Під завісою на широкому облупленому кріслі сидить Павло Михайлович з п'єсою в руках* (Кучер, Трудна любов, 1960, 323); *1890 р. український письменник* [І. Франко] *написав рецензію на постановку у Львівському польському театрі п'єси Островського* («Не в свої сани не сідай») (Рад. літ-во, 3, 1957, 49).

2. Невеликий музичний твір. *Сестри посідали за рояль і почали розбирать нову п'єсу* (Н.-Лев., I, 1956, 431); *Від Сеціці ми маємо вже українську симфонію, цілий ряд п'єс камерної музики, твори фортеп'янові* (Іст. укр. музики, 1922, 256).

3. *заст.* Невеликий літературний твір, звичайно віршований.

П'єска, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **п'єса**. *Ми гуртом такий театр зробимо, що на весь район. П'єску дістанемо* (Допч., VI, 1957, 79); *В її співі не було якогось великого виразу (та й сам романс не дуже вимагав того), але виспівала вона свою п'єску досить миленько* (Л. Укр., III, 1952, 502); [С е м е н:] *Що ви тепер пишете?* [П е т р о:] *Малюнки літньої природи. Ще буде низка невеличких поезій. Дванадцять п'єсок уже написав* (Сам., II, 1958, 101).

Пива́рня, і, *ж., діал.* Пивниця. *Голосний регіт вибухнув у стелю пиварні* (Тудор, Народження, 1941,100).

Пива́ти, *теп. ч. немає, розм.* Те саме, що **пи́ти 1** (з відтінком багатократності). *Ой, уже ж нам, отамане, Меду й вина не пивать, Коли хотів пан проклятий Ще й в солдати нас віддать!* (Укр.. лір. пісні, 1958, 505).

Пивко́, а́, *с., розм.* Пестл. до пи́во. *Одні примостилися під вокзалом чай пити; другі розтеклись по халабудах пивком прохолодитися* (Мирний, III, 1954, 263); [С а м о с а д:] *Давай, друг, пивка вип'ємо. Вгощаю* (Корн., II, 1955, 281).

Пивни́й, а́, е́. 1. Стос. до зберігання або споживання пива. *Пивна зала переповнена вщерть* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 3); *За стойкою сиділа жінка трактирника Палієця і тупо дивилася на пивні крани* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 48); // *перен.* Який буває при оп'янінні. *Реготався* [Осмульський] *своїм грімким пивним басом, коли його партнери валилися під стіл або, вийшовши на ринок, падали, як снопи* (Фр., IV, 1950, 241).

△ **Пивна́ дробі́на** *див.* **дробі́на; Пивні́ дрі́жджі** *див* **дрі́жджі.**

2. *у знач. ім.* **пивна́**, но́ї, *ж.* Те саме, що **пивни́ця**. *У пивній стояло кілька мармурових столиків, підлогу густо посипано тирсою, дим тютюнових ерзаців плавав шарами* (Ю. Янов., I, 1958, 539); [Г а н д ж а:] *Бувало,*

зайду у пивну, вихилю кухлів сім (Мокр., П'єси, 1959, 196).

ПИ́ВНИК[1], а, *ч., діал.* Глечик, дзбан для питної води. *Коса притупилася, вода скінчилася, вже нічого не залишилось у пивнику* (Томч., Жменяки, 1964, 171).

ПИ́ВНИК[2], а, *ч., діал.* Продавець пива. *Нарешті одержав листа з дому.. Батько — під загрозою позбутися роботи. І хитрий пивник уже не запрошує його до свого «патріотичного клубу»...* (Кол., На фронті.., 1959, 13).

ПИВНИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Заклад, де продають і п'ють пиво. *Хіба не з ним інколи заходили вони в.. пивницю випити по склянці пива й поговорити щиро, по-товариському?* (Шиян, Магістраль, 1934, 168); *Ми.. За сосновим столом сидимо У маленькій, дорожній пивниці* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 142).

2. Льох, підвал для зберігання алкогольних напоїв. [С а в а:] *Гей, Хомко. Піди лиш у пивницю принеси горілки та меду* (Кост., І, 1967, 197); [Г о р н і г:] *Сплюндрували* [ткачі] *весь дім фабрикантові, геть від пивниці до стріхи* (Л. Укр., IV, 1954, 247).

3. *заст.* Пивоварня. *Рік удався недорідний.. Заробити ж де? Коло других сіл і пивниці, і винниці, і сахарні, а в їх — хоч би зламана...* (Мирний, III, 1954, 22).

ПИВНИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **пивни́ця**. — *Воно не пивничка, а так скваний чоловік ніби то тим, то сим крамарює...* (Вовчок, VI, 1956, 280).

ПИВНИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пивни́ця**. *Пивничні двері.. скрипнули злегка* (Фр., VIII, 1952, 267).

2. *у знач. ім.* **пивни́чний**, ного, *ч., заст.* Виночерпій. *Від залу його* [креденець] *відокремлювала низька огорожа, за яку входили тільки пивничий та чашники* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 93).

ПИ́ВО, а, *с.* Малоалкогольний напій, що виготовляється звичайно з ячмінного солоду і хмелю. *Вродилось.. пиво чорнеє з лимоном* (Котл., І, 1952, 170); *Він тоді пив пиво.. Чисте, золоте, холодне пиво...* (Коцюб., II, 1955, 8); *В ресторані замовляли пиво, морозиво, якусь воду, аби тільки сидіти тут у прохолоді* (Ле, Міжгір'я, 1953, 14); * У порівн. *Кохання заворушилося в його душі бурхливо та шумливо, кипіло, ніби міцне пиво* (Н.-Лев., III, 1956, 29).

◇ **Завари́ти пи́во** — те саме, що **Завари́ти ка́шу** (*див.* **ка́ша**); **Пи́ва не зва́риш (не зва́рите)** *див.* **зварити**[1].

ПИВОВА́Р, а, *ч.* Той, хто варить пиво. *Кидає палар на полі плуг із волами, кидає пивовар казани в броварні, кидають шевці, кравці і ковалі свою роботу.., і всяке маніяєм да ночами, степами, тернами да байраками чимчикує.. до Хмельницького* (П. Куліш, Вибр., 1969, 52); *В Галицькій землі цехи відомі з кінця XIV ст. В документах 1425 р. згадується про існуючі у Львові цехи різників, пекарів, ковалів, кравців, шевців, сідлярів, солодовників (пивоварів) та ін.* (Іст. УРСР, І, 1953, 125).

ПИВОВАРІ́ННЯ, я, *с.* Виготовлення, варіння пива. *При удобренні пивоварного ячменю слід обмежуватись лише внесенням фосфорних та калійних добрив, маючи на увазі, що при цьому поліпшується якість зерна, зменшується кількість білка і небілкового азоту, який є шкідливим при пивоварінні* (Добрива.., 1956, 194).

ПИВОВА́РНИЙ, а, е. Стос. до пивоваріння. *Трактир «Під золотим орлом» фрау Брігітти Мільх.. На стіні кілька бляшаних реклам баварських пивоварних заводів і дерев'яний годинник з зозулею* (Галан, І, 1960, 359); *Зерно ячменю є.. незамінною сировиною у пивоварній і солодовій промисловості* (Колг. енц., II, 1956, 789).

ПИВОВА́РНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **пивова́р**. — *Побіжу до знакомого пивоварника, чи не позичить діжечки* (Вовчок, VI, 1956, 289).

ПИВОВА́РНЯ, і, *ж.* Заклад, де варять пиво; пивоварний завод. *Пішла* [дівка] *з Василем до пивоварні й купила йому.. пиво* (Казки Буковини.., 1968, 165).

ПИВОВА́РСТВО, а, *с.* Те саме, що **пивоваріння**. *Поступово пивоварство виділяється як самостійний промисел* (Знання.., 12, 1966, 12).

ПИВОРІ́З, а, *ч., заст.* Випивака. [Ш к о л я р:] *А йдіть до школи, там приїхав якийсь знайомий ваш, неначе дяк.* [Ш к в а р к о в с ь к и й:] *Певно, скиталець із бурси, пиворіз голодний* (К.-Карий, II, 1960, 175); *На порозі зупиняється високий здоровий і зовсім ще зелений піп, навіть чорна борода і окуляри не можуть приховати його бурсацької молодості. Скинь з нього окуляри, кинь дві розбійницькі іскри в очі — та й матимеш готовий образ дяка-пиворіза* (Стельмах, І, 1962, 249).

ПИВЦЕ́, я́, *с.* Пестл. до **пи́во**. *Нове Пивце шуміло і мурчало, Що, бач, під чопиком йому душненько стало* (Бор., Тв., 1957, 186): *Випив лис барилко пива та й питає горобця: — Де дістав хлібця, пивця?* (Стельмах, Живі огні, 1954, 63).

ПИЖ, а́, *ч.* 1. Прокладка в мисливському патроні, яка відділяє набій від кулі або дробу; // Пучок вовни, повсті і т. ін. для забивання набою у вогнепальну зброю, яка заряджається з дула. *На двох розстелених газетах з'явилось все — шріт, порох, патрони, вибивка, пижі* (Собко, Біле полум'я, 1952, 64).

ПИ́ЖИК, а, *ч.* Маля північного оленя (у віці до двох місяців); // Цінне, ніжне хутро цього маляти. — *А ти, як на свято, вирядився. Пальто новеньке. Шапочка хутряна. Чи не пижик?* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 20).

ПИ́ЖИКОВИЙ, а, е. Зробл. із хутра пижика. *Пижикова шапка.*

ПИ́ЖМО, а, *с.* (*Tanacetum*). Багаторічна трав'яниста або кущова рослина родини складноцвітих, окремі види якої використовуються у медицині та як декоративні. *Полину для тебе назбирає* [мати].., *пижма* (Перв., Слов. балади, 1946, 98); *Напар* [навар] *з квіток пижма (20,0 г на 1 л води) приймають у народі при нетравленні і при болях у шлунку* (Лікар. рослини.., 1958, 116).

ПИ́ЖМОВИЙ, а, е. Прикм. до **пи́жмо**; // Зарослий пижмом. *Прилеглий до Царик-Нарасуна степ переважно пижмовий на грубо піщаних, жорствистих грунтах* (Бот. ж., X, 1, 1953, 39).

ПИ́ЖА, и, *ж.* 1. *зневажл.* Потворне, бридке обличчя.— *Ядовшка та Софійка зовсім дурепи. Ані посагу, ані краси. Мріють про старшин. І який старшина поласиться на такі пики* (Тулуб, Людолови, І, 1957. 89); // Обличчя людини, комусь неприємної, несимпатичної. [К о с т ь:] *Терпіть не можу, коли в людини сяє пика, як великодній самовар* (Вас., III, 1960, 151); *«Пика — як не трісне», подумала Ясногорська і, приховуючи роздратування, стримано запитала: — Що з вами?* (Гончар, III, 1959, 195).

2. *розм.* Обличчя людини, звичайно опасисте, свіже, рожеве і т. ін. *Перший запорожець був здоровенний козарлюга. Пика широка, засмалена на сонці; сам опасистий* (П. Куліш, Вибр., 1969, 79): * Образно. *Он клаптик, засіяний соняшниками. Аж кричать вони, повернувши свої усміхнені пики до сонця!* (Хотк., І, 1966, 79).

ПИКА́ТЕНЬКИЙ, а, е. Зменш.-пестл. до **пика́тий**. *Високий та товстий, трошки пикатенький, ..зібравсь* [суддя] *зовсім у суд іти* (Кв.-Осн., II, 1956, 279); *Чернець увійшов ось, кругленький, пикатенький* (Тесл., З книги життя, 1949, 191); — *Чудна ти людина, Свириде! — перехопив Лука. — Шукаєш щастя по всьому світу широкому, а воно тут, у цій баньці пикатенькій на дні спочиває...* (Коцюб., І, 1955, 140).

ПИКА́ТИЙ, а, е. 1. *зневажл.* З потворним, бридким або неприємним, несимпатичним обличчям. — *Козаки тоді бились із ляхами понад Случчю, понад Горинню да топились по багнах, а ви з своїми пикатими бурмистрами давай викроювати щонайкращі поля та сінножаті!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 128); — *Хазяїн — лисий такий, пикатий, як визвіриться на мене: а йди сюди* (Вас., I, 1959, 279); *На стінах портрети — весь бюргерський рід: Пикаті, пузаті, пихаті,— арійці!..* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 295).

2. *розм.* З опасистим, свіжим, рожевим і т. ін. обличчям. *Поза столом сидить.. сквапний чоловічок..: сивоусий, пикатий, броватий, очима, як списом, пройма* (Вовчок, VI, 1956, 281); *Він роздумував, чом не похожі ці солдати на тих молодих, лиховусих, струнких і пикатих із шаблями, на конях* (Гонч., Вибр., 1959, 90); // *перен.* З круглими, опуклими боками (про предмети). *Гнат з Настею лишились самі в світлиці. Лише пикатий самовар клекотів на столі та, немов надувшись, випускав пару* (Коцюб., I, 1955, 57).

ПИЛ, у, ч. 1. Дрібні тверді частинки землі, що перебувають у повітрі або вкривають поверхню чого-небудь; порохнява, порох. *Сиділи* [дітки] *серед улиці і виробляли з пилу то кавуни, то дині, то гарбузи* (Мирний, I, 1954, 53); *У полі, скільки оком не зглянеш, як дим, курилася спалена суховієм рілля й вкривала чорним пилом їх обличчя і драні сорочки* (Панч, В дорозі, 1959, 48); * У порівн. *Ви* [банкіри], *як пил, що вдаль вітри женуть, як атоми, розіяні й розбиті* (Сос., II, 1958, 330); // Дрібна порошкоподібна маса. *Борошняний пил висів у повітрі, а стіни, банти і постав були обсипані ним, як снігом* (Коцюб., I, 1955, 353); — *До пари, яка подається в продувні чани, завжди чомусь потрапляє сажа, постійно є в ній вугляний і всякий інший пил, є навіть залізна іржа* (Шовк., Інженери, 1956, 183); *Між небом і землею простяглися невидимі струни, і хтось тужливий грав на них сльози свої. Жалібним шумом вторували йому дерева і трусили водяним пилом* (Хотк., II, 1966, 266); // *перен.* Те, що не являє ніякої цінності, не має значення; прах. — *Не вбивайтесь дуже за мною, бо се гріх... та пом'яніть мою грішну душу... не жалуйте худоби; усе земля і пил* (Кв.-Осн., II, 1956, 86); *Для Сковороди царі — це прах, пил. і цей прах—вихор по чистому полю розвіє* (Тич., III, 1957, 105).

◇ **Аж (тільки) пил пішо́в** [**слі́дом, хма́рою** *і т. ін.*] — те саме, що **Аж [пил] кури́ть** (*див.* **кури́ти** [2]). *Івась побіг до хати — Тільки пил пішов з землі* (Воронько, Три щастя, 1948, 44); **Оберта́ти (обернути) на пил** *що* — знищувати якісь матеріальні або духовні надбання. *Скільки турбот, сподіванок, скільки глибочезної, мов надра землі, і трудної любові батьківської може потрощити, обернути на пил, змішати з багном один недобрий син!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 6); **Пи́лом припада́ти (припа́сти, покрива́тися, покри́тися** *і т. ін.*): а) не мати вжитку (про предмети); втрачати інтерес до життя, бути пасивним, нікому не цікавим (про людей). *Живу... Дивлюсь, як хата валиться; чую, що й сама я пилом припадаю — якось дурнішаю, якось туманію, наче жива у землю входжу...* (Вовчок, I, 1955, 278); б) забуватися, бути забутим ким-небудь. *Принесла мені весна Те, що пилом вже припало. Знов земля мені тісна, Знов повітря мені мало* (Олесь, Вибр., 1958, 372); **Покрива́ти (покри́ти, присипа́ти, присі́пати** *і т. ін.*) **пи́лом [забуття́]** — забувати що-небудь. *Німо і глухо поховала* [Олімпія] *своє чуття на дні серця, залила слізьми і присипала пилом забуття* (Фр., VII, 1951, 11); **Розві́юватися (розві́ятися, розліта́тися, розлеті́тися) пи́лом (в пил)** — переставати існувати; знищуватися. *Для чого ж були роки, наповнені солдатчиною..? Щоб пилом розвіятись всім твоїм ілюзіям* (Гончар, II, 1959, 439); *Все старе розлітається в пил* (Сос., I, 1957, 492).

2. *розм.* Те саме, що **пило́к** 1. *Мені б іти через тумани білі І проводжать в поля неотомних бджіл, Радіть, що знов у пасіку артілі Вони несуть з полів пахучий пил* (Бойко, Про 17 літ, 1958, 49); *Клубочиться степ золотим пилом цвітіння* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 175).

ПИЛА́, и́, *ж.* 1. Те саме, що **пи́лка** 1. *Знадвору чутно стукіт сокир, свист пили, гукання робочих людей* (Л. Укр., III, 1952, 7); *Ми упевнено, Вміло тримаєм І кермо, І сокиру, й пилу* (Дор., Єдність, 1950, 16); *Дзвінко співа електрична пила* (Мур., Ідуть.., 1951, 175).

2. *техн.* Механізм, пристрій, основною робочою частиною якого є інструмент для пиляння. *Створено ряд конструкцій нових механізмів — вугільних пил, розрахованих на виймання вугілля без людей у вибої* (Рад. Укр., 16.XI 1960, 2).

ПИЛА́В, у, ч. Те саме, що **плов.** *Радісні й безжурні, знищували вони смачний пилав та шашлик, зголодніївши на свіжому повітрі* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 371).

ПИЛА́-РИ́БА (~ и́- ~ и), *ж.* Велика хижа риба підряду скатів з відростками, схожими на зуб'я пили.

ПИЛИ́НА. и, *ж.* Одна часточка пилу; порошина. * У порівн. *Чує він себе таким слабим, Безсильним і безвільним, мов пилина, Вітрами гнана* (Фр., XIII, 1954, 207); // *перен.* Хто-небудь маленький, незначний або щось неціннє, непоказне. *Що ж ти таке тут, пилина світова, царю земний, чоловіче? Коли твій розум не збагне того світового простору, твої очі не проглянуть його пустоти, твоя думка не досягне його краю* (Мирний, IV, 1955, 323); *Рідні мої простори.. Сам я без вас — пилина, З вами — в мільйонах — сила* (Гірник, Сонце.., 1958, 88).

◇ **Ні (ані́) пили́ни** — зовсім нічого. *За чумаком добре жити.. На оборі ні шерстини, А в коморі ні пилини!* (Укр.. лір. пісні, 1958, 526); — *Гей Антоне, Антоне, мій невдалий господарю! Весна прийшла, а в нас ні зернини, ні пилини* (Чорн., Визволення, 1949, 6); **Пили́ні не дава́ти (не да́ти) упа́сти (сі́сти** *і т. ін.*) — оберігати від усяких неприємностей, труднощів і т. ін. — *А тут один іде* [пан].. *Перед ним пани біжать та народ розпихують і позаду всіх штовхають, так що пилині не дадуть на ньому сісти* (Кв.-Осн., II, 1956, 283).

ПИЛИ́НКА. и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **пили́на.** *В венеціанське вікно лилося сонце широким потоком, в сизій муті його крутились пилинки* (Коцюб., II, 1955, 397); — *Хто ж я? Що я? Я сам цього тепер не знаю. Пилинка я, піщана грудочка, тля* (Донч., VI, 1957, 532).

Ні (ані́) пили́нки — те саме, що **Ні (ані́) пили́ни** (*див.* **пили́на**). — *Він зроду ні пилинки не вкрав і на волосинку не збрехав* (Кв.-Осн., II, 1956, 288); [В а р к а:] *Пора протверезитись тобі, он в закромах* [засіках] *ані пилинки борошна, треба жита змолотити!* (Кроп., III, 1959, 214); **Пили́нці не дава́ти (не да́ти) упа́сти (сі́сти** *і т. ін.*) — те саме, що **Пили́ні не дава́ти (не да́ти) упа́сти (сі́сти** *і т. ін.*) (*див.* **пили́на**). *Він знав Іру за білоручку, на яку мати не давали впасти пилинці* (Панч, В дорозі, 1959, 178).

2. Одна часточка, клітина пилку (у 1 знач.). — *Волоть висипає п'ятнадцять мільйонів пилинок,— наче з кафедри промовляла Олеся* (Вол., Дні.., 1958, 149).

ПИЛИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пили́на.** *Байдуже їм* [зорям], *що робиться на землі; тихо, мов потухаючі іскорки, лягає той світ на мерзлу грудку, відбиває* [відбивається] *сизим сяйвом на невеличких пилиночках снігу* (Мирний, III, 1954, 22).

До пили́ночки — нічого не залишаючи, все цілком. — *Скільки у кого є хліба, знесім увесь до зерна і до пи-*

линочки (Кв.-Осн., II, 1956, 126); **Ні (ані) пили́ночки** — те саме, що **Ні (ані) пили́пи** (*див* **пили́на**). [Варка:] *Тут борошна ані пилиночки; нікому зерна віднести до млина. Зінько заслаб* (Кроп., II, 1958, 202); — *А що ж ми будемо їсти, коли в хаті не буде ні кришечки, а в коморі ні пилиночки? — Василина вибухає новими прокльонами, і на її очах з'являються сльози* (Стельмах, I, 1962, 228); **Пили́ночні не дава́ти (не да́ти) упа́сти (сі́сти** *і т. ін.*) — те саме, що **Пили́ні не дава́ти (не да́ти) упа́сти (сі́сти** *і т. ін.*) (*див.* **пили́на**). *Що божий день — купала* [княгиня дочку], *Рано спати клала І пилиночки* [пилиночці] *на неї Впасти не давала* (Шевч., II, 1963, 28).

ПИЛИ́ПІВКА, и, *ж., розм.* Різдвяний піст. — *Ти б одружився, сину! На доки його одкладати.. Хіба мало дівчат у селі? Сподобай яку, та поки пилипівка не зайшла, одружися, сину...* (Мирний, I 1949, 338); *Обернув* [дід] *свій гнів на онука: — ..Ану марш у хату, розхристався, наче посеред літа... Тут он у кожусі трясешся, мов пес у пилипівку* (Збан., Сеспель, 1961, 303).

ПИЛИ́ПІВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **пили́півка.** *Короткий день минає, настає ніч зимня, довга пилипівська ніч* (Мирний, III, 1954, 17); *Довгими пилипівськими ночами.. чимало думок-гадок переворушить дівчина, поки засіріє світанком причільне вікно* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 112).

ПИЛИ́ПІВЧА́НИЙ, а, е, *розм.* Який буває на пилипівку. *Галецька обсміхнулась, неначе блиснуло сонце в-за хмар в пилипівчану негідь та сльоту* (Н.-Лев., IV, 1956, 282); *Десь коло півночі Вербівку засипало майже в коліно тривким пилипівчаним снігом* (Іщук, Вербівчани, 1961, 190).

ПИЛИ́ТИ, лю́, ли́ш, *недок.* Піднімати або виділяти пил з себе, з своєї поверхні. *Доріжки* [парку] *під час дощів не повинні розм'якати, а в суху погоду — пилити* (Озелен., колг. села, 1955, 59).

ПИЛИ́ТИСЯ, и́ться, *недок.* Виділяти пил з своєї поверхні (звичайно про шлях).

ПИ́ЛКА, и, *ж.* 1. Металевий інструмент з зубцями для розпиловування різних матеріалів. *Щепи сохли..— не берегло їх дозорливе око, не ходили коло їх ніж та пилка садовника, сам він кудись подівся* (Мирний, IV, 1955, 205); *Пиляли вони* [теслярі] *дерево, дзижчала пилка, і на землю сипався біленький порох* (Хижняк, Тамара, 1959, 181); *Загупало, задзенькало в кузні залізо, завила в теслярні пилка-циркулярка* (Ряб., Жайворонки, 1957, 71)

2. Маленький терпужок. *Пилка для нігтів.*

ПИЛКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пилк о́** 1. *Для пшениці встановлено, що найбільші за розміром пилкові зерна утворюються в середній частині пиляка* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 22).

ПИЛКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Формою подібний до пилки.

ПИЛОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **пил** 1. *Організм людини в певній мірі захищений від проникнення в нього пилових часточок: більша частина їх затримується у верхніх дихальних шляхах* (Метод. викл. анат.., 1955, 122); // Який складається з пилу, має вигляд пилу; до складу якого входить пил. *Вітри розвіюють піски, а на суглинистих грунтах викликають пилові (чорні) бурі* (Наука.., 8, 1959, 28); *Пилові відкладення;* // Який спричиняється пилом. *Сухе прибирання приміщень призводить до розсіювання осілого пилу, збільшення кількості мікробів у повітрі і поширення пилових інфекцій* (Метод. викл. анат.., 1955, 122); // Признач. для вловлювання пилу. *Чи бачили ви, як на фабриці* [агломераційній] *видаляють пил з так званих пилових мішків?* (Наука.., 6, 1960, 13).

ПИЛОВЛО́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Очищення повітря від завислого у ньому пилу.

ПИЛОВЛО́ВЛЮВАЧ, а, *ч.* Апарат для вловлювання пилу. *Щоб позбавити голубе паливо небажаного супутника, на компресорних станціях встановлено спеціальні пиловловлювачі* (Веч. Київ, 17.III 1969, 4); *Для вловлювання найдрібніших частинок корму.. у кормоподрібнювачів застосовано пиловловлювач* (Наука.., 3, 1956, 21).

ПИЛОВЛО́ВЛЮЧИЙ, а, е. Який очищає повітря від пилу. *На Амвросіївському цементному заводі в результаті реконструкції пиловловлюючих установок кількість цементу, що йде в повітря, знизилась в дев'ять раз* (Роб. газ., 11.VI 1965, 2).

ПИЛО́К, лку́, *ч.* 1. Сукупність клітин, що розвиваються в пилках тичинок насінних рослин і беруть участь у їх розмноженні. *Жовті палички цвіту* [жита] *тихо гойдались на волосинках вздовж колосків, і непомітний пилок золотився на сонці* (Коцюб., II, 1955, 392); *Мільйон квіток — таку велику кількість джерел пилку і нектару — має відвідати бджола, щоб заготовити лише 100 грамів меду* (Хлібороб Укр., 1, 1967, 47); *Василько знає, де на сортодільниці випробується червона болгарська кукурудза, звідти він і візьме пилок для штучного запилення* (Вол., Дні.., 1958, 153).

2. Особливий легкий наліт на крилах метеликів і на тілі деяких комах. *Пилок на крилі метелика;* // Схожий на пил наліт на овочах і фруктах. *Виноградн туго наливаються соком, посивіють пилком* (Гончар, Тронка, 1963, 50); *Цвіт садів уже давно осипався.. Опали й зморщені плоди яблунь, груш, абрикос, вишень, а ті, що залишились на гілках, зелені, покриті пилком, крупнішали, наливалися соками* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 662).

3. Змешн.-пестл. до **пил** 1. *Побачивши на книгах пилок, поклав Шекспіра на стіл, дістав із-за мольберта ганчірочку* (Ільч., Серце жде, 1939, 240); *Булані.. з копита беруть в кар'єр, і дві легеньки смуги снігового пилку іскрами колишуться і розбризкуються обабіч них* (Стельмах, I, 1962, 71); * У порівн. *Дивиться* [Ольга] *на нічний Київ, на .. зорі, що тліють вгорі й срібним пилком одбиваються на плесі Дніпра* (Скл., Святослав, 1959, 51).

◇ **Пилко́м припада́ти (припа́сти, покрива́тися, покри́тися** *і т. ін.*) — те саме, що **Пи́лом припада́ти (припа́сти, покрива́тися, покри́тися** *і т. ін.*) (*див* **пил**). *Одягнем шинелі, візьмемо з собою Пайок-одноденок, зупинимось де? І десь за тропою за голубою Дитинство і юність пилком припаде* (Мал., Звенигора, 1959, 68).

ПИЛОМАТЕРІА́Л *див.* **пиломатеріа́ли.**

ПИЛОМАТЕРІА́ЛИ, ів. *мн.* (*одн.* **пиломатеріа́л,** у, *ч.*). Пиляні деревні матеріали. *Використовуючи ліс і дешеву водну енергію, Фінляндія виробляє пиломатеріали, фанеру, целюлозу* (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 127); *Пиломатеріалу було досить. Але дроту гостро не хватало* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 99).

ПИЛОМІ́Р, а, *ч.* Прилад для вимірювання запиленості повітря (в рудниках, шахтах, системах вентиляції і т. ін.).

ПИЛОНАРІЗА́ЛЬНИК, а, *ч.* Спеціаліст, що виготовляє пилки, пили. *Дві кваліфікації — пилонарізальника і токаря — освоїла* [робітниця] (Рад. Укр., 16.III 1946, 3).

ПИЛОНЕПРОНИ́КНИЙ, и́кна́, и́кне́. Непроникний для пилу (у 1 знач.). *Для захисту очей від пиловидних препаратів слід користуватися пилонепроникними окулярами* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 52).

ПИЛОНЕПРОНИ́КНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пилонепрони́кний.**

ПИЛООЧИ́СНИК, а, *ч.* Машина для видалення пилу (звичайно з поверхні дороги).

ПИЛОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на пил. *Спільне вивчення даних про відбивну здатність і тепловий режим поверхні Марса приводить до висновку, що речовина світлих ділянок перебуває в пилоподібному стані* (Веч. Київ, 14.XII 1968, 3).

ПИЛОРА́МА, и, *ж.* Пристрій з електромотором для розпилювання колод на дошки. *Високо вищала пилорама, похропували рубанки й фуганки, тюкали сокири й молотки* (Смолич, День.., 1950, 123); [М а р і я:] *Освітили село, молотьбу електрифікували, пустили пилораму* (Лев., Марія, 1953, 34).

ПИЛОРА́МНИЙ, а, е. Стос. до пилорами. *Прямуємо через двір бетонованою доріжкою.. Світлі просторі цехи — столярний, слюсарний, пилорамний* (Роб. газ., 31.III 1965, 2).

ПИЛОСО́С, а, *ч.* Апарат для очищення від пилу предметів одягу, меблів і т. ін. *Міцно в побут робітничих сімей увійшли прилади, які полегшують домашню працю,— пилососи, пральні машини* (Нар. тв. та етн., 5, 1967, 16); *Блискучий пилосос сильним струменем повітря висмоктував з дивана пил* (Мокр., Сто.., 1961, 108).

ПИЛОСО́СНИЙ, а, е. Прикм. до **пилосо́с**.

ПИЛОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Утворення пилу (у 1 знач.). *Правильне функціонування вентиляційної системи шахти не може бути забезпечене без.. знань про закони руху повітря по гірничих виробках, про режим газовиділення і пилоутворення* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 418).

ПИ́ЛОЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **пи́лка**. — *Коли меншенькe деревце, то він його пилочкою пиля, а як більшеньке, то свердлик у нього є — і так.. він просвердлить те дерево, аж поки його вже можна валити* (Хотк., I, 1966, 81); *На великому столі були порозкидані пилочки,.. рубанок, обценьки, бруски дерева і багато іншого приладдя, потрібного для будування моделі аероплана* (Вас., II, 1959, 226).

2. Те саме, що **пи́лка** 2. *На столі.. Гребінки, пилочки предивні і рівні ножиці, й нерівні* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 22).

ПИЛО́ЧОК, чку, *ч.* Зменш.-пестл. до **пил** 1. *Порожня діжка з борошна перевертала догори дном, і навіть пилочок не сипався з неї...* (Коцюб., I, 1955, 89).

ПИЛУВА́ТИЙ, а, е. Який має вигляд пилу (у 2 знач.). *Тут* [на сортувальній], *як і раніше, працювали малі діти і кілька жінок — вибирали з кучугури пилуватої руди кускувату* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 211).

ПИЛУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **пилува́тий**. *Особливістю цих* [керченських] *руд є пилуватість і значна кількість різних домішок* (Чорна метал. Укр.., 1957, 94).

ПИЛЧА́СТИЙ, а, е. Те саме, що **пилкоподі́бний**. *За зовнішнім виглядом розрізняють кілька типів вусиків* [комах]: *.. пилчасті — більшість члеників вусика має виступаючий гострий кут з одного боку; гребінчасті — членики вусика мають довгі вирости з одного боку* (Захист рослин.., 1952, 13).

ПИЛЮ́ГА, юги́, *ж.*, *розм.* Густий пил; велика кількість пилу (у 1 знач.). *Овечки бекали та мекали, розскакувались на всі боки й піднімали з шляху страшенну пилюгу...* (Мирний, I, 1949, 243); *Мина Минович глянув у дзеркало, що в спинці дивана, витер спітнілого лоба, замашно сів у м'яке крісло, аж пилюга звихрилась* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 133).

ПИЛЮЖИ́ТИ, жу́, жи́ш, *недок.*, *рідко.* Те саме, що **пили́ти**. * Образно. *Під чобітьми тріскоче сухий будяк, пилюжить пишна кульбаба — мешканець пустель* (Чаб., Тече вода.., 1961, 16).

ПИЛЮ́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **пилюга́**. *Вгризається* [Параска] *сапою в землю. За шерхаючими сапами — пилюжний димок* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 61).

ПИЛЮ́КА, и, *ж.*, *розм.* Те саме, що **пилюга́**. *Федір, упоравшись, увійшов увесь мокрий, у грязі, у пилюці* (Мирний, I, 1954, 307); *Вулиця, якою йшла Ольга, була курна. Праворуч їхали вози, тягнулась за возами худоба, зрідка показувалась, знявши хмари пилюки, машина* (Вільде, Сестри.., 1958, 110).

ПИЛЮ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пилю́ка**. *Роса стріляла з-під ніг і обкочувалася на чоботях пилючкою* (Тют., Вир, 1964, 383).

ПИЛЯК, а́, *ч.* Верхня частина тичинки квітки, в якій утворюється пилок. *Для пшениці встановлено, що найбільші за розміром пилкові зерна утворюються в середній частині пиляка* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 22); *Цвітуть вишні.. Медово пахнуть жовті пиляки. Пахне весь край, весь світ...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 11).

ПИЛЯ́КА, и, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **пилюга́**. *Поять* [люди] *свій товар, миють волів від дорожної пиляки* (Фр., VIII, 1952, 360); *Коло натовпу.. бігають, брьохають* [діти] *по пиляці* (Ю. Янов., IV, 1959, 27).

ПИЛЯ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для пиляння. *З ранку до пізнього вечора не вщухали тут* [на подвір'ї] *дружний стукіт сокир та скрипіння великих пиляльних приладів* (Крот., Сини.., 1948, 416).

ПИ́ЛЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пиля́ти** 1.

2. *у знач. прикм.* Виготовлений за допомогою пиляння; розпиляний на частини. *Він спідлоба оглядав Ткачуків двір і дивувався: тут і гора цегли, і лісу яруси — і пиляного, і кругляка* (Збан., Переджнив'я, 1960, 152); *Кам'яні паркани роблять двох типів — з бутового каменю і з пиляного* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 21).

ПИЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пиля́ти**. *Я дошки пиляв із дядьком Дмитром: мука, а не пиляння — він, козак, зголоднів, пилки не потягне* (Кос., Новели, 1962, 35); *З'являються* [в добу неоліту] *нові способи обробки каменю: шліфування і пиляння* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 37); *Каленик Петрович Дзябура не боявся своєї дружини: він просто не міг слухати її дорікань, скарг і інших уїдливих балачок, що мають загальну назву «пиляння»* (Багмут, Опов., 1959, 86).

ПИЛЯ́Р, а́, *ч.* Той, хто пиляє що-небудь пилкою. *Надія вже помітила, що обидва пилярі працювали надто мляво* (Баш, На.. дорозі, 1967, 58).

ПИЛЯ́СТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **пи́льний** 2. *Коні протюпають десять кроків і знов повільно й поважно, з ідилічним виглядом, ступають пилястою дорогою* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 188).

ПИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.* 1. *перех. і без додатка.* Розріза́ти пилкою дерево, камінь і т. ін. — *Там — камінь обробляють — точать, пиляють, вистругують з нього всякі виробки* (Мирний, IV, 1955, 330); *Тиждень промайнув як один день. З ранку до ночі Шевченко пиляв і стругав, збивав ящики, щось пакував або зашивав у рогожу* (Тулуб, В степу.., 1964, 191); *Зуб'я поперечної пилки заточують з обох боків, внаслідок чого вона однаково добре пиляє, рухаючись в обидва боки* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 50); // Пилкою надавати потрібної форми, сточуючи нерівності. — *П'ятий розряд мені дали. Пробу пиляв на відмінно* (Собко, Звич. життя, 1957, 219); // *перен.*, *розм.* Безперервно дошкуляти кому-небудь причіпками, повчаннями, дорікати чимось. *Якщо я кого пиляю, то хіба саму себе, та воно зате нікому не вадить* (Л. Укр., V, 1956, 110); *Вона пиляла сина весь час, починаючи з того дня, як тільки він зіп'явся на ноги і почав розуміти мову. Пиляла й пиляла безупинно, поки зробила з нього боягуза, нікчему* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 159).

2. *неперех., перен., розм.* Граючи на музичному інструменті, перев. смичковому, видобувати з нього різкі, негармонійні звуки. *Кривобокий скрипаль щось пиляє на скрипці, а його партнер акомпанує йому на старому розбитому роялі* (Кол., На фронті.., 1959, 143); // Видавати одноманітні різкі звуки (про комах). *Інтимно десь у кутку* [хати] *пиляв немудру мелодію цвіркун* (Ю. Янов., I, 1958, 130).

ПИЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* 1. Піддаватися пилянню. *Легко обробляються* [українські граніти],.. *пиляються, шліфуються, поліруються* (Знання.., 2, 1967, 6).

2. Пас. до **пиля́ти.**

ПИЛЯ́ЧКА, и, *ж., рідко.* Зменш. до **пиля́ка.** *Саїд зайшов до себе в кабінет наманганської контори. Кур'єри акуратно зміталн пилячку з столу* (Ле, Міжгір'я, 1953, 201).

ПИ́ЛЬНЕ́НЬКО, *присл.* Зменш.-пестл. до **пи́льно.** *Зійшов горох, підріс, зацвів увесь рясненько: Хто йшов, той приглядавсь горохові пильненько* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 60); *Із садка з-за тину голова Трегубенчихи. Пильненько дивиться якийсь час, потім сторожко озирнулась* (Головко, I, 1957, 344); — *Мені вже розказали з неба, Чого тобі пильненько треба, — Отець твій був у мене тут* (Котл., I, 1952, 116); *Весна, осінь, літо — то пора праці, де пильненько треба прикладати рук до роботи* (Кобр., Вибр., 1954, 3).

ПИЛЬНЕ́СЕНЬКО, *присл.* Зменш.-пестл. до **пи́льно.** *Стало сонечко. Прижмурює Ясні віченьки пильнесенько* (Черн., Поезії, 1959, 401); — *Справник і досі сидить у Кривчуках.. — Піймає! Піймає! — метушиться тітка.— Пильнесенько, мабуть, шукає?* (Вовчок, VI, 1956, 308).

ПИ́ЛЬНИЙ [1], а, е. 1. Який робить щось або ставиться до чого-небудь з увагою; уважний. *Стояв коваль замислений у кузні, Вдивляючись в розплавлене залізо. Принишк підручний, пильний і тривожний, Світились очі блисками металу* (Гірник, Стартують.., 1963, 10); *Завжди пильна до свого туалету, вона й тепер була розчесана, начисто вимита* (Тют., Вир, 1964, 424); // Який діє постійно, безперервно або не знижується, не послаблюється. *Зазнайте ж* [діти] *втіх, поки не пізно, Під пильним доглядом сім'ї, Та не розкидано вас різно З-під крилець неньчиних її* (Граб., I, 1959, 147); *Про пильний інтерес Пушкіна до України знають усі: «Полтава» його написана на підставі серйозного вивчення джерел, з проникненням в дух історії українського народу* (Рильський, III, 1955, 21).

2. Який відзначається увагою, спостережливістю, здатний все помічати, підмічати. [Огнєв:] *Хто ж це так орудує? Найшли?* [Ордик:] *Так, політрук був там дуже пильний товариш, надпильний, виявив зразу і доповів начальству* (Корн., II, 1955, 40); *У старого було пильне око, і він помітив іскорки надії, які засяяли в очах Кіндрата, коли той побачив Стецюру* (Дмит., Наречена, 1959, 210); *Його пильне вухо насторожено ловило найтихіші звуки* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 161); // Який за певних обставин стає дуже настороженим, гострим і т. ін. (про погляд, увагу тощо). — *Чого ти, тітко, обдивляєшся мене, як вовка? Я такий же, як і всі,— каже Чіпка, не видержавши її пильних оглядин* (Мирний, I, 1949, 330); *Відчуваючи на собі пильний Дувидів погляд, Михайло працював так легко, ніби грався* (Томч., Жменяки, 1964, 14).

3. Який вимагає термінового, негайного виконання; нагальний. [Олеся:] *Що у мене — робота яка чи діло пильне, котре примушує мене сидіти дома?* (Кроп., II, 1958, 266); *В неділю я не мав пильної роботи, ходив по лісі, лежав у холодку та думки думав* (Мак., Вибр., 1954 141).

4. Дуже великий, настійний (про прохання, потребу і т. ін.).— *Маю до вас пильне-пильне прохання. Обіцяєте* [обіцяєте] *зробити?* (Вас., II, 1959, 89);— *При пильній та нагальній потребі не виключено, а навіть і слід чи то відвідати нас, чи повідомити* (Коз., Листи.., 1967, 214).

5. Який щиро, уважно ставиться до своїх обов'язків, роботи; старанний. *Засумувала Зіна, яка завжди була пильною ученицею; для неї сама думка про можливу втрату року була нестерпно важкою* (Гжицький, У світ.., 1960, 10); *Діти ходили до школи, обоє були дуже пильні і чемні* (Ков., Світ.., 1960, 61); // Який постійно впорядковує що-небудь; дбайливий. *В салоні щось немов не так було, як би повинно. Не видно там було пильної руки господині* (Л. Укр., III, 1952, 509).

ПИ́ЛЬНИЙ [2], а, е. Прикм. до **пил** 1. — *Ой, Химо,— промовляє* [Катря], — *як усе світове минає! І кохання, і радощі, і горе — як усе минає. Що було нам дороге, над душу, — бачимо, аж порошинка пильна!..* (Вовчок, I, 1955, 225).

ПИЛЬНИ́К, а́, ч., *діал.* Напилок. *В другій робітні скрипіли і сичали пильники і курява знімалася до вікон* (Ірчан, II, 1958, 271).

ПИ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пи́льний** [1]. *За Острополем Вишневецький звелів палити фальшиві огнища по степу і тим присипляти пильність упевнених у собі дозорних з табору Косінського* (Ле, Наливайко, 1957, 56); *Чорні імлисті очі дивилися задумливо й серйозно, але посаджені вони були близько одне до одного, і тому погляд їх набирав зосередженої пильності* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 57); *Обдарований незвичайними здібностями, величезною пам'яттю, бистрим і ясним розумом, він із тими вродженими дарами лучив велику пильність і працьовитість* (Фр., III, 1950, 29); *Почав* [лікар] *оглядати хлопця з такою пильністю, як циган оглядає на ярмарку коня: зазирав до рота, у вуха, вивертав повіки* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 21).

ПИ́ЛЬНО. Присл. до **пи́льний** [1]. *Ольга мало що чула з розпитів братиків; вона спустила голівку й пильно приглядалася до багрової квітки* (Кобр., Вибр., 1954, 157); *Тихо сіла Варка, коли Опанас матері письмо читав, і слухала так пильно, що, коли згадав Дмитро про неї та ще за чоботи — розплакалася* (Кос., Новели, 1962, 74); — *Потривай, пане отамане,— одказав Кобза, пильно глянувши на Кривоноса, — тоді ми з тобою побратаємось і я пристану до тебе, як ти усіх нас приймеш до свого загону* (Стор., I, 1957, 401); *Все чує вухо, пильно стежить око І серце теж події провіща* (Бажан, Вибр., 1940, 173); *Взяв* [лірник] *своє убрання Та ціпок дубовий, щоб сміліше йти, Попрощавсь з сім'єю; на саме ж прощання Приказав бандуру пильно берегти* (Щог., Поезії, 1958, 397); [Золотницький:] *Скажи, чи дуже тобі пильно до табору вертатися? Чи можна й забаритися в дорозі?* (Гр., II, 1963, 540); *Ту поему вірш по віршу Я складав старанно, пильно, Перелічував трохеї, Розміряв їх так прихильно* (Сам., I, 1958, 149); *Як парость виноградної лози, Плекайте мову. Пильно й ненастанно Політь бур'ян* (Рильський, III, 1961, 211).

ПИЛЬНОВА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пильнува́ти.** *На паперовій фабриці в Спехтгаузені біля Еберсвальде був створений спеціальний відділ, де працювали невідомі люди, пильновані якнайсуворіше агентами гестапо* (Загреб., Європа 45, 1959, 152); *Немов зелений водоспад, З узгір'їв ллється виноград, Пильнований недремним оком* (Рильський, Сад.., 1955, 82).

ПИЛЬНОВИ́ТИЙ, а, е. Те саме, що **пи́льний** [1] 1, 2, 5.

ПИЛЬНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пильнува́ти.**

Вартовий тільки обернувся, щоб натиснути кнопку. Кнопка, очевидно, була на доброму пильнуванні. Негайно ж.. на дверях стали двоє озброєних есесівців (Ле, Клен. лист, 1960, 274); *Він знав, що за стіною не спить Надія Яківна, чатуючи його сон.. Що могло бути більшим, ніж оце пильнування друга?* (Рибак, Час.., 1960, 825); *Світлиця прибрана гарно, але видко, що покраси в ній давно не відновлялись і на всьому є слід не то що занедбання, а недостачі пильнування* (Л. Укр., III, 1952, 145).

ПИЛЬНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *перех., від кого—чого і без додатка, також із спол. сл.* ч и. Бути на сторожі, захищаючи кого-, що-небудь від нападів, ворожих дій і т. ін. *Козаки висилали од себе в степи пікети і розвідки, і цим побитом пильнували край од татар і ногайців* (Стор., I, 1957, 263); *Па могилі тій сторожа Дні і ночі пильнувала, Чи орда де не рушала Та не йшла на Україну* (Манж., Тв., 1955, 168); * Образно. [С и л ь в е с т р:] *Благослови, господь, державний Київ, Що на горі над голубим Дніпром Пильнує мир і всі труди людські!* (Коч., П'єси, 1951, 11); // Несучи відповідальність, стерегти, доглядати що-небудь, охороняти щось. — *Я гадаю, що пану полковнику буде важко, вірніше — неможливо пильнувати своє господарство і полк одночасно* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 35); — *Ти носа, носа пильнуй! — кидає котрась Надії чи то жартома, чи то застережливо, бо такий морозище не тільки носа, а й щоки нишком прихвачує* (Баш, На.. дорозі, 1967, 77).

2. *перех. і неперех., за ким — чим, про кого — що, коло кого — чого і без додатка, також із спол.* що, щ о б. Стежити, слідкувати за ким-, чим-небудь. *Край самої продушини лежав Вернидуб і пильнував за ворожими рухами* (Стар., Облога.., 1961, 51); [Р я б и н а:] *Писаря собі винайдіть нового, та добре пильнуйте, що він робить* (Фр., IX, 1952, 414); *Тимко та Гаврило, як найсильніші, перетягали тачку через воду; Йонька, закачавши штани, підпихав ззаду та пильнував, щоб часом не звалилося що з харчів* (Тют., Вир, 1964, 227); [О к с а н а:] *Ти, Сашко, пильнуй тут. Може, справді хто-небудь з наших приїде* (Мороз, П'єси, 1959, 24); // Здійснювати догляд за ким-небудь, піклуватися про когось, глядіти когось. *На день благословиться,— до роботи. Бабуся тоді пильнує малої* (Вовчок, I, 1955, 129); *Вже з господинею сварився* [Степан], *За що він має їй платити, коли вона не пильнує сина?* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 82); // Доглядаючи, дбати про що-небудь, ходити біля чогось. *На майдані губернатор.. вимовив бажання, щоб громада все пильнувала про справність проїжджих доріг* (Сам., II, 1958, 235); *Дивні діла повелися на селі: тільки що старий Веремія бентежив людей у клубі, аж гульк — він уже у колгоспному саду, палить захисні вогні, пильнує за ніжним абрикосним цвітом* (Вол., Дні.., 1958, 62).

3. *неперех., над чим.* Виявляти ретельність у праці, намагаючись виконати що-небудь добре, доброякісно. *Хомиха сиділа на порозі, поглядала на битий шлях та пильнувала над роботою. Вона шила синові сорочку* (Н.-Лев., I, 1956, 72); *Хлопці жнуть жито. Так жнуть, так пильнують, хапаються один наперед одного, аж піт їм очі заливає* (Вас., II, 1959, 165); *Малювала Маня дуже гарно, бо дуже пильнувала, — аж ротика розкрила й язика висолопила* (Григ., Вибр., 1959, 452).

4. *перех. і неперех.* Не спати, чергуючи, чатуючи біля кого-, чого-небудь. *Востаннє спочили сини, а вона пильнує, а вона пильнує ціну ніч над ними, тихо та гірко плачучи* (Вовчок, I, 1955, 33); // Бути насторожі, слідкувати за ким-, чим-небудь, за виконанням чогось. *Пильнують Вовчика, нема коли й заснуть. А Вовка щось нема* (Гл., Вибр., 1951, 47); *Таловиря — майстер виловлювати «блохи», перекручені назви, прізвища... Там, де пропустять секретар і навіть редактор, де прогавить коректор, пильнує на нічній варті Григорій Таловиря* (Жур., Нам тоді.., 1968, 20).

ПИЛЬНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., діал.* Бути напоготові, насторожі. *Безпечно спали турки, хоч вже стільки разів провчили їх козаки, що повинні б пильнувати вночі* (Мак., Вибр., 1956, 565); // Оберігатися, звичайно від кого-, чого-небудь. — *Пильнуйся ж, Аничко, аби тобі легше було.. Ти собі лежи, як пані, та прибагай* [вимагай] *собі все, що схочеш, лиш не журися, бо то тобі не виходить на здоров'я* (Март., Тв., 1954, 157); *Шебеші-бей зовсім осатанів.. Того і пильнуйся, як би в гніві у живіт ногою не вдарив, коли чим не догодиш* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 328); // *безос. Пильнувалося також, щоб усе те, що вкладалося на вози, не загубилося по дорозі і не потовклося* (Тют., Вир, 1964, 180).

ПИ́ЛЬНЯ, і, *ж., рідко.* Приміщення, де пиляють деревину.

ПИЛЬОВИ́К, а́, *ч.* Плащ або легке пальто, що оберігає від пилу. *Дорожний пильовик.*

ПИЛЬОВИЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **пильови́к.** *На палубу піднялися група немолодих чоловіків і дівчина в рожевому пильовичку* (Мартич, Друзі.., 1962, 27).

ПИ́ЛЬЩИК [1], а, *ч.* Те саме, що **пиля́р.** *Прибіг він до пильщиків, що близько дерева пиляли* (Чуб., I, 1872, 51); *На високих березових козлах загойдалися пильщики, розрізуючи дві грубезні колоди* (Кучер, Прощай.., 1957, 234).

ПИ́ЛЬЩИК [2], а, *ч.* Комаха родини перетинчастокрилих, звичайно шкідлива для рослин. *Роздовбуючи гнилу деревину, відриваючи кору, дятел знищує тисячі личинок короїдів, лубоїдів, пильщиків* (Корисні птахи, 1950, 54); *Яблуневий пильщик.. пошкоджує зав'язь плодів яблуні і викликає їх осипання* (Сад. і ягідн., 1957, 319).

ПИ́ЛЬЩИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пи́льщик** [1].

ПИ́НДА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **при́нда.**

ПИ́НДИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **при́нда.**

ПИНДЮ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., перех., розм.* Те саме, що **настовбу́рчувати.** — *Хіба оцей біляк вас з глузду звів? — Один Гусак загомонів. — Чого ви, братця, так баньки повитріщали? — Ми попелясті всі, а він один між нас Своє пиндючить пір'я біле!* (Греб., I, 1957, 44).

Пиндю́чити ніс (**мо́рду** *і т. ін.*), *вульг.* — бундючитися. *Пиндючить ніс Остапова Горпина I, знай, все мацає на шиї свій дукач* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 127); [Г е р а с и м:] *Ах ти ж поганьі Мужва репана! Давно лизала панам руки, за верству шапки скидала, а тепер розжилася, кумпанію з панами водить і зараз морду пиндючить перед своїм братом!* (К.-Карий, I, 1960, 400).

ПИНДЮ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* Те саме, що **бунду́читися.** *Фесенко ставав в мальовничій позі, переступав з ноги на ногу, пиндючивсь, силкувався бути граціозним в манерах* (Н.-Лев., V, 1966, 155); *Згадуючи батьківські достатки, по-качиному пиндючилась* [Олена] *перед чоловіком і щодня точила його, мов шашіль деревину* (Стельмах, Хліб.., 1959, 234).

ПИНДЮ́ЧЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **бунду́чний** 1. *Вона втекла мерщій, лишивши пиндючливого пана Пампушку з Оврамом Роздобудьком на самоті* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 264).

ПИНДЮ́ЧЛИВО, *розм.* Присл. до **пинду́чливий.**

Екіпажі всуціль з офіцерів, одягнуті в хромове, тримаються самовпевнено, пиндючливо (Гончар, Таврія.., 1957, 657).

ПИНДЮ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **бунду́чний** 1. *Пиндючна пиха.*

ПИ́НХВА, и, *ж., заст.* Груба, безглузда витівка, під час якої вдувають через паперову трубку дим тліючої вати в ніс сонного, а також така трубка. * Образно. *Гінець Яятух Чкурнув, що мав сили, З листом об тім, Що туркам всім Пинхву в ніс встромили* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 164); // *перен.* Що-небудь підступне, неприємне; каверза. *Як розглядів наш Забрьоха таку пинхву, як скочить із-за стола, як вибіжить з хати!* (Кв.-Осн., II, 1956, 157).

Да́ти (зада́ти, піднести́) пи́нхви (пи́нхву) — вдіяти що-небудь підступне, неприємне для іншої особи. *Чухають* [люди] *собі потилицю, та плямкають, та нищечком лають усе-таки того ж Тихона, що їм таку пинхву дав!* (Кв.-Осн., II, 1956, 135); — *Тобі, мабуть, треба такої, щоб давала щодня стусанів у потилицю! — Ого-го! Нехай спробує! Я задам їй такої.. пинхви, що вона не потрапить кудою втікати* (Н.-Лев.. I, 1956, 345).

ПИ́НЯВИЙ, а, е, *діал.* Повільний, неквапливий. *Пір'я дерти — пинява робота* (Сл. Гр.); *Поки в графськім палацу йшли пиняві приготування до заграничної подорожі, в Грушатичах кипіло і клекотіло* (Фр., VIII, 1952, 91).

ПИ́НЯВО, *діал.* Присл. до **пи́нявий**. *Добув* [Василь] *ще цеглину, вилгз, просунув руку в продухвину й почав збивати бовдур. Розмахнутися було ніяк, отже діло йшло пиняво* (Хотк., I, 1966, 118); *Маржинка що візьме в зуби* [сіно], *то так перевертає язиком, так пиняво жвякає, якби своє тіло іла* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 172)

ПИ́ПКА, и, *ж., діал.* Сосок (на грудній залозі). *Дихає виноград холодками і висять жовті великі цитрини, наче жіночі з пипками груди* (Коцюб., II, 1955, 294); // *перен.* Про видовжену, довгасту або схожу на гулю, гульку частину, деталь чого-небудь *Перед ним зненацька виник невеличкий.. чоловічок — у голубому, без окрас, запорозькому жупані, з важкою золотою сергою в пипці лівого вуха* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 36); *Глечик.. має носик або ніcок — виступ, зроблений для того, щоб пити воду. Його ще називають пипкою* (Полт.-київський діалект.., 1954, 121); *В клас носив* [Антось] *таку цупечку* [люльку], *що з кулака тільки пипка виходить, аби в губу взяти* (Свидн., Люборацькі, 1955, 175).

ПИ́ПОТЬ, птя, *ч.* Хвороба птахів — хрящуватий наріст на кінчику язика: тіпун. *Він* [Дмитро] *кигикнув, мов курка з пиптем,— десь-то бракувало голосу* (Речм., Твій побратим, 1962, 77); // *заст., лайл.* Хто-небудь неприємний, щось неприємне. *Але ж я йому* [жениху] *й одповіла: ти, кажу, курячий пипоть, раз не знаєш, по якім ділі приїхали, то й не плещи* (Кач., II, 1958, 48).

Пи́поть на язи́к (на язика́) *кому* — попередження тому, хто говорить щось неприємне, непотрібне. [Н а с т я:] *Буває таке, що як у злу годину скажеш кому лихе слово, то воно зараз сповниться.* [1 п а р у б о к:] *Та пипоть вам на язик!* (Фр., IX, 1952, 94); [М и к и ш к а:] *А хто вгада, що до вечора трапиться? Може, до вечора твоїх панів і званія не зостанеться...* [Г о р н и н а:] *Пипоть вам на язика!..* (Кроп., IV, 1960, 81).

ПИР, у, *ч., заст.* Бенкет, учта. *На честь мужів новгородських, на славу синів Ярополка, Олега й Володимира, що сідали на столи кожен у землі своїй, князь Святослав велів зробити пир великий* (Скл., Святослав, 1959, 457); * Образно. *Сердешні діти... батька взято, Смерть несподівано прийшла... Пекельний Ірод справив свято, Пир людожерності та зла* (Граб., I, 1959, 88); // *перен., поет.* Битва, війна, кровопролиття. *Допировали Хоробрі русичі той пир, Сватів упоїли, А самі простяглися За землю Руськую* (Шевч., II, 1963, 390).

Пир на весь мир — надзвичайно щедрий і багатолюдний бенкет. — *Пир на ввесь мир! — відказала та* [паймичка].— *Кума на сьогодні запрошено. Так щоб не стидно було його прийняти...* (Мирний, IV, 1955, 58).

ПИРІ́Г, рога́, *ч.* 1. Печений виріб із тіста з начинкою. *Дід здихнув і не чув, як пиріг з його рук випав,— одна ягода викотилась з середини і покотилась травою* (Мирний, I, 1954, 167); *Бондариха пекла паляниці й пироги з яблуками* (Вас., II, 1959, 198); //*перен.* Джерело матеріального благополуччя або наживи. *Йому, як вправному юрисконсультові солідної установи, не раз таки перепадало від солодкого пирога* (Ю. Бедзик, Полки... 1959, 82).

◇ **На пироги́** — у гості. *Часом влітку заїжджає у колгосп на пироги Син бажаний, дорогий* (Шпак, Вибр., 1952, 70).

2. *діал.* Вареник. *Що то за добра-предобра річ пироги з черницями!.. Гарячі, маслом облиті, цукром густо посипані, вони так і розпливаються в роті* (Фр., II, 1950, 78).

ПИРІЖЕ́ЧНИК, а, *ч., заст.* Той, хто пече або продає пиріжки. *Пиріжечники та продавці шербетів смажили і варили у відкритому фургоні і кидали у юрбу гарячі пиріжки* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 289).

ПИРІЖЕ́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **пиріжо́к** 2. *Хай же там гуляють, А нам на крилечко Вишлють з челядинцем Та по пиріжечку* (Щог., Поезії, 1958, 119); *Для кого ж то й пиріжечки з печінкою?.. Не сама ж вона їх поїсть* (Мик., II, 1957, 28).

ПИРІЖКО́ВИЙ, а, е. 1. Стос. до пиріжка. *В просіяному на пиріжкову дошку борошні роблять заглиблення, кладуть цукор, масло, жовтки, сметану, соду і замішують тісто, яке не повинно бути густим, а таким, щоб його можна було легко розкачати* (Укр. страви, 1957, 322)

2. *у знач: ім.* **пиріжко́ва**, вої, *ж.* Заклад, де виготовляються і продаються пиріжки. *Великою популярністю серед населення користуються спеціалізовані підприємства: «вареничні», «пиріжкові», «бульйонні»* (Ком. Укр., 1, 1964, 41).

ПИРІ́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **пиріг**.

ПИРІ́ЖНИК, а, *ч., заст.* Той, хто пече або продає пироги. *Русь здавна славилася своїми майстрами хлібної справи. Вони поділялися на «хлібників», «коровайників», «калачників», «пиріжників», «бубличників»* (Наука.., 7, 1963, 64).

ПИРІ́ЖНИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **пиріжник**.

ПИРІЖО́К, жка́, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **пиріг** 1. *Підступила* [Прися] *до дівок; І щоб.. лучче підмоститься,.. То піднесла їм пиріжок* (Котл., I, 1952, 102); *Масло та яйця Несе вона в коші, муку. Спече пиріжок, нагодує Свою величеньку дочку* (Л. Укр., IV, 1954, 100).

2. Маленький пиріг, звичайно овальної форми. *Чого ж це так, що у Тараса часом Буває добрий борщ із м'ясом Та з начинкою пиріжки?..* (Гл., Вибр., 1951. 47); *Віоріка в легенькому квітчастому халатику.. склала на тарілку рум'яні пиріжки з брынзою, які вона щойно засмажила на снідання* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 324).

3. *у знач. присл. у сполуч. із сл.* ш а п к а, к е п к а. У вигляді овалу, овальної форми. *Якийсь чоловік у смушковій шапці пиріжком зупинив Євгена* (Рибак,

Час.., 1960, 269); *Молодий* [Петро], *міцний, як дуб, Кучерявий буйний чуб,.. На чуприні — пиріжком Кепка з модним козирком* (С. Ол., Вибр., 1959, 194).

ПИРІ́Й, ю, ч. Трав'яниста багаторічна рослина родини злакових, звичайно бур'ян; інколи використовується як корм для худоби. *Не все пирій, кукіль замість пшениці сходить* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 129); *На возі свіжий запашний пирій. Конята, хрумаючи, форкали від задоволення* (Кач., II, 1958, 115); *В результаті гібридизації м'якої пшениці з пирієм сизим та пирієм подовженим ми одержали зовсім нові багаторічні та зерно-кормові пшениці, яких раніше в природі не існувало* (Хліборо́б Укр., 2, 1970, 27).

ПИРІ́ЙКА, и, *ж., діал.* Пирій. *Сів* [Северко] *на межі, густо зарослій пирійкою, а подекуди й колючим осотом та будяком* (Іщук, Вербівчани, 1961, 11); *Розпряжені коні зразу ж почали смачно вигризати молоду пирійку* (Стельмах, II, 1952, 268).

ПИРІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **пирій**.

ПИРІ́ЙНИК, а, ч. Збірн. до **пирій**.

ПИРІЮВА́ТИЙ, а, е. Зарослий пирієм. *Трудно було малому.. Борона важка, а нива пиріювата — не раз на гони треба підчищати борону* (Головко, II, 1957, 209).

ПИРОГО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пиріг**.

ПИРОЖИ́ТИСЯ, жу́ся, жи́шся, *недок., розм.* Здійматися (перев. про тісто). * Образно. *Одруження з Катрею — єдиний випадок, котрий порушив ненависну йому з дитинства мораль: «Як не пиріг, то й не пирожися». А що робити, коли й не пирогові пирожитися хочеться?* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 23).

ПИРО́ЖНЕ, ного, *с., розм.* Те саме, що **тістечко**. *О. Артемій.. набрав вина та доброї горілки, забіг в кондитерську за паляницями та пирожним.., накупив ласощів на десерт* (Н.-Лев., IV, 1956, 110).

ПИРО́ЖНИЦЯ, і, *ж.* Форма для випікання кондитерських виробів.

ПИРСК, *розм.* Уживається як присудок за знач. **пи́рскати**. *Кость пирснув, похлипувся, кашляв. Вітя ложку до себе, хапається за груди: пирск! пирск!* (Вас., II, 1959, 173).

ПИ́РСКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пи́рскати** і **пи́рскатися**. *Коли немав вітру, тоді в підвірному селі так тихо, що скрізь з кожного подвір'я й на кожній вулиці виразно чути ремигання волів і задоволене пирскання коней* (Ёпік, Тв., 1958, 394).

ПИ́РСКАТИ, аю, асш, *недок.* 1. *перех.* Розлітатися дрібними часточками, розсипатися бризками (про рідину, іскри і т. ін.). *Гей, припиніть караван! З ним утікає кохана. Іде, мене змордувавши, серце мов одірвавши. Хтів гамувати я кров Силою тайних замов... Чари — мала допомога! Пирскає кров* (Крим., Вибр., 1965, 240); *Микитка.. був уже далеко за селом. Жваво скакав по болоті, а брудна вода голосно свиршала і пирскала високо з-під його босих ніг* (Март., Тв., 1954, 143); // *безос. Від стін машини пирскало дрібним металевим пилом, боляче сікло по обличчю* (Збан., Т. Шашло, 1949, 14); // *перен.* Несподівано з'являтися, показуватися (про промені сонця, світло, вогонь і т. ін.). *Стоги вже в'януть, осідають, а він* [вогонь] *все пирска зірками, як слиною кіт* (Коцюб., II, 1955, 64).

2. *неперех., від чого, з чого, чим.* Не утримавшись, раптово вибухати приглушеним, стриманим сміхом. *Я пригадую його виконання монолога про Хапая. Людина виливає свою душу, майже плаче.., а публіка пирскає від сміху* (Збірник про Кроп., 1955, 341); *Хлопці приходили помалу до пам'яті; деякі почали тихенько пирскати зо сміху* (Вас., I, 1959, 129); *З обох боків біля нього безперестанку пирскали сміхом дві міські дівчини* (Шиян, Вибр., 1947, 16); // *перех. і без додатка.* Звучати (про стриманий, приглушений сміх). *Зовсім десь близько, за парканом в сусіднім садку, пирскав дівочий сміх* (Гончар, II, 1959, 246); *Робітники, пирскаючи в долоні, наглядали за директором, що змушував себе ковтати терпку рідину* (Руд., Остання шабля, 1959, 529).

3. *неперех., чим.* Шумно випускати повітря з ніздрів (перев. разом з якою-небудь рідиною). *Не пирскаючи, не хлюпаючи, він виринав під зеленою стіною очеретів, легко пробирається у свою схованку між кущами і лежить, спочиваючи* (Кучер, Прощай.., 1957, 481); *Коли Гайсин їхав на вокзал, візникова конячка лунко цокала підковами по бруку й бадьоро пирскала білими від паморозі ніздрями* (Панч, На калин. мості, 1965, 141); // *перен.* Сердячись, виявляти незадоволення шумним диханням. *Тут починалися рахунки за спаш або за якесь покрадене жито; о. Василь сердився, пирскав, червонів* (Коцюб., I, 1955, 322); *Сполоханий, розлючений ховрах, чхаючи й пирскаючи, висовував мокру морду, отут його й хапали, злодюгу* (Ів., Вел. очі, 1956, 106).

4. *перех. і без додатка.* Оббризкувати якою-небудь рідиною. *Дівчата підбігали одна за одною і пирскали Вівді на груди, на лице. Баби мочили хустки й тулили їй до скронь, під серце* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 179); *Дівчата з несамовитим вереском завзято обороняліся, пирскаючи нападникам у вічі бризки води* (Юхвід, Оля, 1969, 12).

ПИ́РСКАТИСЯ, аюся, асшся, *недок., розм.* Обливати одне одного, бризкатися водою. *Молодиці та дядьки вибили з бочки чопа, підставляли під срібний струмінь заляпані глиною руки, пирскались, обливались, втиралися рушниками* (Гуц., Скупана.., 1955, 95).

ПИ́РСНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Однокр. до **пи́рскати**. *Густим клубом пирснув догори пісок* (Фр., V, 1951, 264); *Михайло, мов дурний, реготав у бороду, а Жабі, приклавши хустку до очей і рота, ледве стримувалась, щоб не пирснути* (Досв., Вибр., 1959, 101); *Дівчина на горішній лаві, щоб не пирснути сміхом, затулилась книжкою* (Головко, I, 1957, 440); *Вона пирснула злостиво, зневажливо: — Скоро стане легше? Я вже це чую давно* (Коцюба, Нові береги, 1959, 321); *Він одіткнув тикву, налив повний кухоль і став пити хильцем. Жовта рідина розлилась йому на підборіддя, побігла струмочком по грудях. Він захлинувся і пирснув* (Мик., II, 1957, 277).

2. *перен.* Швидко, поспішно побігти куди-небудь або розбігтися в різні боки. *Коли ж за приближенням вашої сили бояри піддадуться вам* [монголам] *і віддадуть вам засіки, народ пирсне, як полова від вітру* (Фр., VI, 1951, 69); *Раптом звіявся вітер, а те стадо як пирсне, так і пропало* (Коцюб., II, 1955, 326).

ПИРУВА́ЛЬНИК, а, ч., *заст.* Учасник пиру, любитель пирів, бенкетар, бенкетник. *Пішов* [блазень] *мало не до дверей, до тих безмовних. пирувальників, яких покликано сюди лиш для кількості* (Загреб., Диво, 1968, 550).

ПИРУВА́ННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **пирува́ти**. *Аби князь Володимир затіяв таке пирування, ..то не сів би за стіл так, щоб обабіч стояли натовпи* (Загреб., Диво, 1968, 408).

ПИРУВА́ТИ, у́ю, у́сш, *недок., заст.* Те саме, що **бенкетува́ти**. *Олексій.. пирував з товариством до пізньої ночі* (П. Куліш, Вибр., 1969, 296).

ПИ́РХАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пи́рхати**. *Він купався, зайшовши по груди у річку, і, поринаючи й надовго зникаючи під водою, а то виринаючи знов з пирханням та кректанням, невдоволено кричав до тих, що були*

на березі (Довж., I, 1958, 396); *Сюди, в просторе приміщення барака, глухо долітають звуки важкої праці. Гудки, пирхання й гуркіт машин, скрегіт залізних конструкцій* (Донч., I, 1956, 161).

ПИ́РХАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Видавати глухі уривчасті звуки, шумно випускаючи повітря з ніздрів, рота. *Гнідко, мов опечений, кинувсь-стрибнув і, пирхаючи, пішов дрібною ходою* (Мирний, IV, 1955, 310); *Байда.. умився з відра, — а умивався він завжди до пояса, — довго розтиравсь, пирхав, сопів* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 11); // З шумом випускати час від часу повітря, пару і т. ін. *На столі вже пузатий чайник пирхав, що аж покришка бряжчить* (Донч., VI, 1957, 188); *Було ще рано, спали пасажири, Півсонний умивався пароплав I пирхав, наче кінь* (Рильський, II, 1960, 77); // Видавати шум, що нагадує такі звуки. *За парканом щось раптом пирхнуло, наче там поперхнулася коняка* (Ю. Янов., II, 1954, 124); // Судорожно кашляти. *Тепер я саме роблю досліди над прикметами ріжних гатунків тютюну, від чого добродій Дмитренко мусить чхати й пирхати безперестанку* (Сам., II, 1958, 252); *Він пирхав, спльовує щось солоне і відхаркує з легенів пісок* (Смолич, II, 1958, 55); // Сміятися, видавати стримані, приглушені звуки. *Язик у його ніяк не хотів одпочивати, а все шепотів до Лукаша. Той пирхав зо сміху* (Гр., II, 1963, 294); — *А у мене радість яка. Зроду-віку не здогадавшися. — Созоненко, може, впав з воза і в'язи скрутив? — Мало не вгадав,— пирхає* [Марта] *в руку* (Стельмах, I, 1962, 360).

2. *перен., розм.* Сердитим голосом, звуками виявляти незадоволення. *Йшов Іван Антонович повагом, невдоволено буркочучи й пирхаючи собі в бороду* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 10); *Їжак силкується видряпатись на пеньок. Він уже підвівся на задні лапки, але далі не вистачав у нього спритності. Він сердиться. Мабуть, сопе, пирхає* (Коп., Як вони.., 1961, 40).

ПИ́РХНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Однокр. до пи́рхати 1. *Онися.. випила, але похапцем, пирхнувши, сполохано зиркнула на людей, чи ніхто не кепкуватиме* (Гуц., Скупана.., 1965, 95); *Всі присутні слухали розповідь «хіміка» цілком серйозно, тільки один молоденький лаборант.. не витримав, пирхнув і швидко заховався десь за столами* (Собко, Запорука.., 1952, 51);— *Годі! — пирхнув губернатор, виринувши з води* (Довж., I, 1958, 396).

2. *тільки док., діал.* Пролетіти. *Як ластівка з плесів своїх ясненьких Підніметься* [дівчина] *і поуз вас пирхне, І крутиться, й вертиться, веселенька, І ледве землю крилами торкне* (Кост., I, 1967, 69); *Теплий* [легіт] *ледве чутно дише, в тіні цвіти головки вниз клонять, пташка пирхне, листям заколише, десь далеко жайворонки дзвонять* (Мак., Вибр., 1954, 361).

ПИРХО́ТА, и, *ж., розм.* Подразнення, лоскіт у горлі, а також кашель від цього.

ПИРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., розм.* 1. *перех. і без додатка.* Носити, тягати важкі речі. *Батько і син пиряли мішки мовчки* (Цюпа, Грози.., 1961, 148); *Врешті Буртейн помахом руки відіслав бинджужника геть, сів на стілець з таким змореним виглядом, наче він сам пиряв по кімнаті важку швейну машинку* (Дім., Ідол, 1961, 131).

2. *неперех., за ким.* Швидко бігати; гасати. *Бігає* [Солоха] *за собакою та все кричить: Лишка! Лишка! Собака й сюди й туди,— а вона пиряє за нею* (Мирний, I, 1954, 68).

ПИРЯ́ТИНСЬКИЙ, а, е: **Верства́ пиря́тинська** *див.* **верства́** [1].

ПИСА́К, а́, *ч.* Металевий інструмент, яким користуються для розписування дерев'яних і керамічних виробів. *Для розпису дерев'яних виробів художнім випалюванням.. використовувалися.. саморобні металеві писаки, які нагрівали у вогні* (Нар. тв. та етн., 2, 1970, 82); *Посуд сохне кілька годин, згодом на ньому рисується орнамент: «пишеться» писаком — негострим цвяхом, закріпленим у дерев'яній ручці* (Гуцульська кераміка, 1956, 34).

ПИСА́КА, и, *ч.* 1. *розм.* Той, хто вміє або любить писати (у 1 знач.). — *Бра-а-тик Ма-а-ким,— спочатку більш-менш бадьоро вичитує Хома, потім збивається, застрягав.. і, червоніючи, невдоволено махав рукою: — Ет, писав, чуєте, такий писака, що не розбере й собака!* (Стельмах, I, 1962, 511); *Пугало вже надів окуляри і з рукописом приладновувався до каганця. Але Тамара Микитівна потягла його за рукав. — Облиш. Який писака знайшовся* (Панч, На калин. мості, 1965, 146).

2. *заст.* Людина, що професійно займається писанням, складанням паперів, прохань і т. ін., писець. *Хоч трясла рука старого писаки, хоч бризкало перо, одначе з-під його отрута на папері зосталася...* (Мирний, II, 1954, 275); *Пашукала я собі знов писаку, начеркав він мені прошення, та й однесла я його до судії* (Крим., Вибр., 1965, 386).

3. Плідний, але неталановитий або безпринципний письменник, журналіст; борзописець. [П р о н а ш к а:] *Я розмовляв учора з Чайченком. Він знав автора статейки. Це дрібний і безпринципний писака* (Мик., I, 1957, 222); *Правда минулого в реальною зброєю в нашій сьогоднішній боротьбі і так само пристрасно заперечує всілякі брехливі вигадки буржуазних писак* (Рад. Укр., 26.III 1950, 2); // *заст.* Письменник. *Товариство обгорнуло Петра, як доброго товариша, привітало, як свого талановитого писаку* (Мирний, I, 1954, 347); [П е т р о:] *Один хлопець приніс мені на прочитання свої вірші й просив сказати, чи буде з його писака, чи ні* (Сам., II, 1958, 146).

ПИСА́ЛО, а, *с., заст.* Перо (для писання). *Він неодмінно хотів навчитися писати, а його зашкарублі на важкій праці руки не слухались очей та голови і зовсім не туди, куди треба, вели писало* (Гр., II, 1963, 77); *Ярославові стало шкода дівчини, він кутав її в білячу ковдру, витирав їй сльози міцною своєю рукою, рукою мужа, що з однаковим спритом тримала меч і писало* (Загреб., Диво, 1968, 382).

ПИСА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для писання (у 1 знач.). *Писальний аркуш; Писальний стіл;* // Який уживається для писання. *Скелі з білої писальної крейди коньяцького яруса виступають на правому березі р Дінця на висоті 50—60 м у вигляді стрімчаків* (Бот. ж., X, 2, 1953, 48).

ПИСА́ЛЬЦЕ, я, *с.* 1. *заст.* Зменш.-пестл. до пи́сало. *Тут терпеливості треба, щоб ту дрібноту* [дітей] *навчити читати, писати, думати, показати, як тримати писальце* (У. Кравч., Вибр., 1958, 366).

2. Інструмент для розмальовування писанок. *Пишуть писанки у Космачі весною. Інструментом для розмальовування служить «писальце»* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 55).

ПИСА́НИЙ, а, е. 1. Діспр. нас. мин. ч. до **писа́ти.** *На ньому* [столику] *лежали звої нотного паперу.. і ще якісь дрібно писані порізнені листки* (Л. Укр., III, 1952, 582); *З коня зіскочив* [козак] *стрімголов І в Спаську вежу увійшов, Тримаючи в руці своїй Богданом писаний сувій* (Бажан, Роки, 1957, 239); *Почали вияснити вище писані провини, і всіх, хто там був, оповив правдивий гнів на такі несвітські вчинки* (Гр., Без хліба, 1958, 20); *Будинок у Плачинди просторий, міщанський, на п'ять покоїв.. Від божниці дві стіни красуються старосвіт-*

ськими, писаними на кипарисі та білому залізі образами (Стельмах, I, 1962, 308); *Катя провідниця, — У вагоні чисто, На столах — водиця. Писана барвисто Скатертина біла* (Воронько, Коли вирост. крила, 1960, 67); // **пи́сано,** *у знач. присудк. сл. Все буде так, як писано в книжках: Зірчастий сніг, легкий на вітах іній І голоси самотні у полях* (Рильський, I, 1960, 258).

◇ **Ви́лами [по воді́] пи́сано** *див.* **ви́ла; Зако́н не пи́саний** *кому, для кого* — не можна або даремно, годі вимагати від кого-небудь дотримання загальноприйнятих норм поведінки. *Дурням закон не писаний!* (Укр.. присл.., 1955, 256); **Не про нас пи́сано** — призначено для інших. — *Аби ти не був такий темний, то міг би взнати дещо про владик земних.. — Сова про сову, а всяк про себе, — Ситник усміхався трохи погірдливо,— писано не про нас* (Загреб., Диво, 1968, 540); **На роду́ пи́сано** — те саме, що **На роду́ напи́сано** (*див.* **напи́саний**). «*Ану лиш гуртом заспіваймо, Геп об землю лихобіду! Най буде, що буде, — не дбаймо... Так писано, знать, на роду!*» (Граб., I, 1959, 306).

2. *у знач. прикм.* Написаний від руки; рукописний. *Йому марилось: ось маленька світла кімнаточка,.. стіл з купою книжок на ньому, невеличкий каламар, годинник, рукописи, аркуші писані, друковані, білі* (Хотк., I, 1966, 43); *Зважають, що треба поховати хоть найдорожчі писані речі...* (Л. Укр., III, 1952, 728); // Який записано або надруковано; протилежне у с н и й. — *Ми забираємо хлопчика! — твердо промовив полковник. — Ось писаний дозвіл!* (Донч., VI, 1957, 325); *Устина вдає, що спить, а сама слухає мудре писане слово* (Чорн., Визволення, 1949, 53); // Закріплений, складений на папері у формі документа. *Користування.. приміщеннями оформляється писаним договором з керівником будинку* (Див. кодекс УРСР, 1950, 95); *Як і всі антрепренери українських театрів, М. К. Садовський тримав трупу «на слово». Писаних умов з акторами тоді не складали* (Минуле укр. театру, 1953, 168); // *у знач. ім.* **пи́сане,** ного, *с.* Написаний від руки текст із певним змістом. *Писаного сокирою не вирубаєш* (Укр.. присл.., 1955, 263).

3. *у знач. прикм.* Прикрашений різьбленням, малюнками або вишивкою. *Щезає* [хлопець] *серед весільної юрби, щоб за хвилину явитися з писаною, плескатою фляшкою* (Фр., VIII, 1952, 63); *Промінь мигнить по писаному комині, по стелі, по вікнах і гасне на покутті* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 22); *Дуже до лиця їй* [княгині] *був гуцульський одяг: і сорочка вишивана з уставками, і киптар писаний, сухозолоттю золочений* (Гжицький, Опришки, 1962, 74); // З кольоровими смугами (про тканину). *Хата в Паськів простора, прибрана.. Стіни в рушниках, постіль у пишних подушках, писаних рядках* (Горд., II, 1959, 10); *На станції Розлуч юрмились, схожі на перелітних птахів, люди з писаними торбами за плечима* (Чорн., Пісні.., 1958, 49).

4. *у сполуч. із сл.* в р о́ д а, к р а с а́, к р а́ с е н ь, к р а с у́ н я *і т. ін.* Надзвичайно красивий, вродливий. *Через цю писану вроду та оці русі коси і звів її блискучий офіцер-аристократ* (Смолич, Мир.., 1958, 71); — *Як настане ніч, з лісу на поляну вийде пастися кінь Добрян, писаної краси* (Шиян, Іван — мужицький син, 1959. 6); *Чоловік з якоюсь вертихвісткою любов крутить. Ну, коли б у того чоловіка та жінка була якась нетипаха, то вже бог з ним. А то ж писана краля, хоч з лиця воду пий* (Кучер, Трудна любов, 1960, 334).

◇ **Но́ситися** (**па́нькатися** *і т. ін.*) **як з пи́саною то́рбою** — ставитися до кого-, чого-небудь ніби до цінного, важливого. [О к с а н а:] *Та як за таким батьком і не голосить? Це вже все село знає, що він панькався з Єфремом, як з писаною торбою* (Кроп., IV, 1960, 356).

ПИСАНИ́НА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **писа́ння** 1. — *Чого так рано? — зупинив писанину Гнат, і ручка між пальцями заклякла, як тичка в болоті* (Тют., Вир, 1964, 305); — *Та це ще як ми до Мурєша скакали, то я рідко писав. Знаєте, як ми там наступали!.. Не до писанини було!..* (Гончар, III, 1959, 205); *Цілу ніч писав Харитон. А вранці передав свою писанину кореспондентам* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 151); // Складання, ведення ділових паперів, звичайно непотрібних або багатослівних. *Вони* [парткоми] *звільнили працівників свого апарату.. від непотрібної писанини і перенесли центр всієї партійної роботи безпосередньо в колгоспні і радгоспні партійні організації* (Ком. Укр., 5, 1960, 50); *Канцелярська писанина.*

2. *зневажл.* Що-небудь написане невправно, незграбно. *Він відсунув свою писанину, трохи соромлячись своєї невправності в письмі* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 108); // Малозначний або невдало складений писаний, друкований текст. *Винуватий у всьому той, хто дозволив вивісити цей нісенітний плакат.. Русевич голосно розреготався: не так уже й важко збагнути, де лежать причини, що породили оцю безглузду писанину* (Шовк., Інженери, 1956, 169); // Слабкий художньо або ідейно шкідливий літературний твір. — *Що це за писанина? Чи не вважаєте ви себе класиком літератури?* (Ле, В сноп.., 1960, 365); *Активну боротьбу проти аполітизму і націоналізму, проти розтлінної писанини в українській літературі в 20-х роках здійснювали члени літературних об'єднань «Плуг», «Гарт»* (Рад. літ-во, 3, 1958, 8); *Якщо навіть не вважати за звичайні теревені такої писанини.., то все-таки можемо з них* [віршів] *вичитати, що віра автора в народ.. не була у нього вироблена життям,.. її дала йому доля* (Фр., XVI, 1955, 110).

ПИ́САНКА, и, *ж.* Розмальоване великодніє куряче або декоративне, звичайно дерев'яне, яйце. *Настав великдень.. По службі божій щиро з ним Поцілувалася дівчина. І писанок, і крашанок, Всього Трохиму надавала* (Рудан., Тв., 1959, 63); *Я вийняв крашанку, чи, краще, писанку. На ній по білому йшли навскоси чорні смуги* (Сам., II, 1958, 332); *Писанки — здебільшого з дерева — стали декоративним оздобленням майже в кожній гуцульській хаті* (Хлібороб Укр., 1, 1965, 28); // *перен.* Про що-небудь приємне, красиве. *Життя— писанка, та шкода, що в материнім череві не засновано доброї школи, щоб життя з пелюшок обома жменями брати* (Ле, Міжгір'я, 1953, 294); *Чимало зусиль витратили мешканці відомого на весь світ села* [Шевченкове], *щоб причепурити його, перетворити у справжню писанку* (Чаб., Шляхами.., 1961, 89); // *перен.* Вродлива дівчина, жінка. *Ян Гуцульський прибув з Поділля, привіз і свою писанку-дочку, щоб уперше показати її на люди дорослою, вихованою* (Ле, Україна, 1940, 28); // *перен., зневажл.* Фарбована, розмальована, занадто яскраво вбрана жінка, дівчина. — *Невідомо, хто кого перетягне, чи Марія Василину, чи Василина Марію,— говорили чоловіки, — бач, як убралась! А станом крутить, як чорт перед заутренею. Треба держати дочок далі од цих писанок* (Н.-Лев., II, 1956, 123).

◇ **Як** (**мов, на́че, ні́би** *і т. ін.*) **пи́санка:** а) хто-небудь дуже строкатий або яскраво розмальований. *Копри і труби, де ти оком кинеш... Все більше їх!.. Як писанка лани* (Сос., Поезія.., 1961, 51); *Який чудовий хвартух! Їй-богу, наче писанка* (Н.-Лев., II, 1956, 104); б) дуже красивий, гарний (про будову, селище і т. ін.). [М а р к о:] *Посадимо, діти, садочок, зацвіте він, то знов буде наше село, мов писанка* (Мороз, П'єси, 1959, 48); *Село на нашій Україні — Неначе писанка*

село, Зеленим гаєм поросло (Шевч., II, 1953, 9); в) гарний на вроду, вродливий (звичайно про жінку, дівчину). — *Приходь, найду тобі дівчину, як писанку* (Стельмах, I, 1962, 119).

ПИСАНКА́Р, я́, *ч.* Той, хто розмальовує писанки. *Сучасні писанкарі, крім анілінових фарб, вживають різноманітні рослинні барвники* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 64).

ПИСАНКА́РКА, и, *ж.* Жін. до **писанка́р**. *Навіть найвибагливішого художника вражає багатство творчої фантазії, невичерпність вигадки, дивовижний внутрішній світ майстринь-писанкарок* (Літ. Укр., 1.IV 1969, 2).

ПИ́САНКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пи́санка**. *Писанковий орнамент має власний стиль, пристосований відповідно до форми яйця та техніки воскового розпису* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 52).

ПИСА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **писа́ти**. *Він уже навчивсь од Марти читати, а самотужки й писати вчився: добув у дяка зразок і доти працював над їм, поки подужав хоч трохи писання* (Гр., I, 1963, 410); *Людина, поклавши блокнот на лутку, уся поринула в писання* (Кир., Вибр., 1960, 276); *Процес писання писанок для неї.. є своєрідним церемоніалом, до якого вона ставиться дуже поважно* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 55); // Текст, написаний від руки. *Я вперто посилав поштою свої писання до деяких львівських соціалістичних редакцій — але мені просто не відповідали й не повертали рукописів* (Козл., Сонце.., 1957, 91); *Щось давно мене забула Та, кого люблю: Ні писання, ні привіту На любов мою!* (Крим., Вибр., 1965, 288).

Кра́сне писа́ння, *заст.* – навчальний предмет у початковій школі, мета якого—виробити в учнів чіткий, гарний почерк. *Він* [учитель] *не спитав ні Анни ні Марії, чому в суботу не були на годині красного писання, і се здивувало всіх дуже* (Ков., Світ.., 1960, 106).

2. Літературний, публіцистичний і т. ін. твір або писаний лист. *Він зібрав писання всіх давнішніх, нових й найновіших філософів і все, що тільки стосувалось до його науки* (Н.-Лев., I, 1956, 376); *Коли ще раз повернутись до мови писань Сковороди, то ми побачимо, що й тут від тієї мішанини мовної XVIII століття не раз його врятовувала.. саме практика — жива, надійна, непомильна* (Тич., III, 1957, 107); // перев. із *сл.* с в я т и́ й. Твір церковного змісту. *На човні, перегнувшись, уважно читав святе писання старий Никодим* (Стельмах, II, 1962, 170).

3. *зневажл.* Те саме, що **писани́на** 2. *Новітнім буржуазним і буржуазно-націоналістичним «концепціям» історії боротьби українського народу за Радянську владу властиві всі головні риси фальсифікаторських писань з історії Жовтня* (Ком. Укр., 12, 1967, 86); *Галасливі писання футуристів, їхні ревфутпоеми не зачепили людських сердець* (Літ. газ., 29.VII 1958, 3).

ПИСА́ННЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **писа́ння** 2. *Ой сів же він при столику, При світлі думав, Писаннячко дрібнесеньке, А він го* [його] *читав* (Федьк., Буковина, 1950, 24); — *Перегляньте, перегляньте архівник.. У нас немає кому доглядати паперовий брухт.. А ви — людина вчена, поворушіть трохи це прадідівське писаннячко; колись якась користь з цього буде* (Донч., II, 1956, 12).

ПИСА́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пи́санка**. [Х в е д о с к а:] *Цю писаночку покладу біля образів* (Кроп., II, 1958, 24); *Моя мати та пустила письмо до мене та й прислала грошей на великдень. Пише: «..Писаночок я тобі списала та й пасочку спекла, — тато на пошті пришле»* (Стеф., III, 1954, 61).

ПИ́САР, я, *ч.* 1. *заст.* Людина, що професійно займалася переписуванням паперів; писець. *Довго я до тебе, Грицю, не писала. Бо не мала часу й писаря не мала* (Щог., Поезії, 1958, 227).

2. Працівник штабної армійської канцелярії. *Брянський запитав дозволу приймати транспорт. Самієв махнув на ходу рукою: — Приймай... Писарі оформлять пізніше...* (Гончар, III, 1959, 69); *Писар порився в своїй величезній сумці, де можна було вмістити не лише штабні документи, а при нагоді сховатись і самому щупленькому писареві, дістав звідти загсівські бланки* (Збан., Над Десною, 1951, 40).

[**Генера́льний**] **пи́сар** — представник вищої військової адміністрації на Україні XVII—XVIII ст., який очолював генеральну військову канцелярію. *Аж ось і генерального писаря уздріли. Той давно вже їздив по табору, гамуючи козацтво, тілько од його гамовання іще гірш підіймавсь гомін* (П. Куліш, Вибр., 1969, 157); — *Негоже чиниш, писарю,— трохи мирніше мовив Хмельницький, — де ж таке видано, щоб генеральний писар хабарі у негоціантів брав?* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 63).

ПИСАРЕ́НКО, а, *ч., розм.* Син писаря.

ПИСАРЕ́ЦЬ, рця́, *ч.* Зневажл. до **пи́сар**. *Не схибнув* [Кирпло Іванович] *ні разу, так що через рік сидів уже на місці помічника столоначальника і кричав на таких, як сам, писарців* (Мирний, I, 1954, 156); *Чи от як позиватися: треба написати прошеніє — йдеш до писарця, несеш карбованця. А писарець, користуючись з твоєї темноти, навмисне напише так, щоб воно не помогло, щоб ти й удруге йшов до нього та ніс карбованця...* (Коцюб., I, 1955, 451).

ПИСАРИ́НА, и, *ж.* Зневажл. до **пи́сар**. *Панові не вподобався, Писарині якому, — Поги здибають, руки сплутають І звезуть до прийому* (Рудан., Тв., 1956, 41); *Новий дідич.. законом приписаного «юстиціарія» не держав, а тілько якогось писарину* (Фр., III, 1950, 42).

ПИСАРИ́ХА, и, *ж., розм.* Дружина писаря. *Уже головиха з писарихою їздили кудись у село до циганки-ворожки* (Мирний, II, 1954, 189); *Нещасна писариха з дітьми молять бога, щоб потримав там* [у в'язниці] *пияка хоч півроку* (Козл., Ю. Крук, 1957, 507).

ПИ́САРІВ, рева, реве. Прикм. до **пи́сар**; належний писареві. *Ніс був вельми червоний, навіть подекуди синій — мабуть, це з превеликої прихильності писаревої до тих могоричів* (Гр., I, 1963, 304); — *Скільки в благочинного грошей в банку? — спитав Леонід Семенович, входячи в писарів двір* (Н.-Лев., IV, 1956, 93).

ПИСАРІ́ВНА, и, *ж., розм.* Дочка писаря. [Н а т а л к а:] *Шукайте собі, добродію, в городі панночки; чи там трохи єсть суддівен, писарівен і гарних попівен? Любую вибирайте...* (Котл., II, 1953, 7).

ПИ́САРКА, и, *ж., розм.* Дружина писаря. *Побігла* [мати] *до сусід, і до кумів, і до атаманихи, і до писарки, і до паламарки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 129); — *Ну, а отой ваш бриль, як решето — хто одніс до писарки переховати, поки я тут? — встромив на Настю гострі очі інспектор* (Вас., I, 1959, 224).

ПИ́САРСТВО, а, *с., розм.* Заняття, посада писаря. *Пістряка лаяв-лаяв* [сотник] *на всі боки, та в потилицю і вигнав його з хати, і зміняв його з писарства* (Кв.-Осн., II, 1956, 221); *І в писарстві, і в крамарстві йому так пощастило, що через десять років він мав уже свою крамницю в повітовому місті* (Гр., Без хліба, 1958, 12).

ПИ́САРСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пи́сар**. *Коцюбенко, побувавши в бувальцях і попсувавши трохи свою моральність, швидко постеріг тайну, як можна розжитись на писарській службі* (Н.-Лев., IV, 1956, 56); *До його.. почали бігати і чоловіки й жінки з справами писарськи-*

ми — тому листа прочитати, а тій написати (Гр., II, 1963, 65); // Належний писарю. *Він їхав без сідла, коло пояса на бинді висіла пляшка з йодом, мов стародавній писарський каламар* (Ю. Янов., I, 1954, 283).

2. Власт. писарю, писарям. *Червоні кролячі очі видавали лукаву душу, єхидні заміри: писарська каверза побраталася у них з крамарськими хитрощами* (Мирний, III, 1954, 75).

ПИСАРЧА́, а́ти, *с., розм.* Молодий, початкуючий писар. *Писарчата узяли та й списали таку бумагу, щоб суддеві у ченці постригтись, а його жінку віддати заміж за пана обозного* (Кв.-Осн., II, 1956, 179); *У волості служило писарча, що доводилось якимсь родичем Зінькові і зазнало колись од його.. доброї запомоги* (Гр., II, 1963, 377).

ПИСАРЧУ́К, а́, *ч., розм.* 1. Молодий писар. *За столом три писарчуки, зігнувшись у дугу, скрипіли перами* (Коцюб., I, 1955, 37); *Були такі часи, коли я був паном, тоді я служив у дворі писарчуком під рукою економа* (Стеф., I, 1949, 257).

2. Син писаря.

ПИ́САРША, и, *ж., розм., рідко.* Дружина писаря. *Писаря й писаршу можна попросити до себе в гості..,— сказав о. Артемій* (Н.-Лев., IV, 1956, 44).

ПИ́САРШИН, а, е, *розм., рідко.* Прикм. до пи́сарша; належний писарші. *Сусана Уласівна довідалась, що до писаря приїхав в гості писаршин брат, Леонід Семенович Панасенко* (Н.-Лев., IV, 1956, 62).

ПИСАРЮВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **писарюва́ти**. *Пішов у писарі. Високомір'я, низькопоклонство, хабарі!.. Остогидло писарювання мені, оселився дома* (Тесл., З книги життя, 1949, 73).

ПИСАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., розм.* Бути писарем. — *Та ви добренно пишете! — здивувався становий. — Навчився, писарюючи колись у волості,— одказав Пищимуха* (Мирний, IV, 1955, 383); *Волосний писар, що вже двадцять і один рік писарював, пройшов крізь сито й решето і знав добре, де чим пахне* (Гр., I, 1963, 320); *Гергелик на посаді писаря виявився справжнім надбанням. З головою закопався він у свої справи і розвів таку канцелярію, ніби писарював не в партизанському загоні, а в якійсь мирній установі* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 132).

ПИСА́ТИ, пишу́, пи́шеш, *недок.* 1. *перех. і без додатка.* Зображувати рукою на папері або іншому матеріалі графічні знаки (літери, цифри і т. ін.). *Я ще служив тоді у колегії і вчився склади писати, бо був ще хлоп'я по дев'ятнадцятому году* (Кв.-Осн., II, 1956, 179); *А писав* [Йосип] — *куди краще від самого дяка.., папір наче калачиками устеле,— літери рівні, круглі* (Мирний, IV, 1955, 35); * Образно. *Бідочук був ранений. У тій безтолковій стрілянині якась дурна куля зачепила його,— і от писав він тепер кривавий слід за собов* [собою] (Хотк., II, 1966, 290); * У порівн. *Висока, рівна, горда, вона не йде полем, а пише* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 175); // Займатися писанням. *От вона й увійшла в горницю, а горниця довга, та все столи, усе столи, а за столами паничі сидять та все пишуть* (Кв.-Осн., II, 1956, 284); *Всяк живе, працює, дише — Дяк читає, писар пише* (Перв., Райдуга.., 1960, 94); * У порівн. — *Та нічого... нехай...— прожебоніла Юзя і, почеревонівши до болю, схилилась, немов пишучи* (Л. Укр., III, 1952, 653); // Відтворювати такі знаки за допомогою спеціального приладдя. *Писати крейдою; Писати олівцем;* * Образно. *Червонобоким яблуком округлим Скотився день, доспілий і тяжкий, І ніч повільним помахом руки Широкі тіні чорним пише вуглем* (Рильський, I, 1960, 258); // Передавати за допомогою таких знаків слова, текст і т. ін. *Сапфо щось пише на восковій табличці* (Л. Укр., III, 1952, 722); // Дотримуватися певного написання. *Либонь цар повелів: белетристику пропускати без запинки, аби вона була писана общеруською орфографією* (Мирний, V, 1955, 379); // Володіти письмом якої-небудь мови; уміти відтворювати систему письмових знаків цієї мови. *Незвичайно здатна дитина навчилась у сільській школі читати й писати по-українському, по-польському і по-німецькому* (Коцюб., III, 1957, 27); — *Ви побачили б його* [І. Мічуріна] *переписку.. Іноді читаєш — голова обертом іде. Наука, та ще яка наука! .. І всі йому пишуть російською мовою* (Довж., I, 1958, 448); // Робити записи музики спеціальними знаками. *Писати нотні знаки;* * Образно. *Співала скрипка радощі, скорботи.. Вдивлявся хлопець в даль, що за борами, туди, де блискавка йому писала ноти, з яких він грав* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 22); // *перен.* Бити кого-небудь. *Кричить* [ісправник], *біга, мов несамовитий. Яременка в пику пише* (Шевч., I, 1963, 305); — *Ні, ні, не знав ще фон-барон Оленчука,— заговорив, ніби сам до себе. — Думав, мабуть, що Оленчукова спина — це йому грифельна дошка... увесь вік щоб по ній шомполами писати...* (Гончар, II, 1959, 412); // Дотримуватися на письмі певних орфографічних правил, певного написання. *Тут треба писати м'який знак. А Рома який молодець! Пише без помилок* (Коцюб., III, 1956, 408).

Вла́сною рукою́ писа́ти (підписа́тися *і т. ін.*) *див.* **вла́сний; Пішло́ писа́ти** — не можна втриматися. — *Побалакавши, вип'вш по чарці, потім — по другій, а далі пішло писати — і образ божий загубиш...* (Коцюб., I, 1955, 451).

2. *перех., про кого — що, також із спол.* що. Повідомляти про що-небудь письмово або у пресі. *Прибіг гінець з письмом к Латину, Нерадісну привіз новину, Князь Турн йому війну писав* (Котл., I, 1952, 183); — *Яка розумна! Хіба це панові нічого більш і писати, як про твого чоловіка, га?* (Вовчок, I, 1955, 30); — *Ви давте мені слово, що.. не писатимете про те, що побачите й почуєте тут* (Смолич, I, 1958, 60); // *у що, на що, перех. і без додатка, кому, до кого.* Звертатися до кого-небудь письмово, надсилати комусь листа. *Щось мене забули Шраг і Шрамченко, я до них писав.., а вони не одповідають* (Коцюб., III, 1956, 335); *Думала про нього і вдень, і вночі, ревниво ховала від рідних його похапливі листівки і майже щодня писала йому у Полтаву, в медичне училище, довжелезні листи* (Дім., I будуть люди, 1964, 21).

3. *перех. і без додатка.* Складати і записувати якийнебудь текст. *Колись то ще, во время оно, Помпілій Нума, римський цар, Тихенький, кроткий государ, Втомившись пишучи закони, Пішов любенько погулять І одпочить* (Шевч., II, 1953, 335); — *Якось помиримось,— перебиває її Терентій, — ти гроші візьмеш під заставу чи папірець писати?* (Стельмах, I, 1962, 310); *Я був весь в полоні любові до чудесного Далекого Сходу і сценарій писав з великим натхненням* (Довж., I, 1958, 26).

4. *перех. і неперех.* Займатися літературною діяльністю, бути письменником. *Леся писала тому, що вона не могла не писати, не могла не сказати своєму народові те, що рвалося з її душі* (Крим., Вибр., 1965, 505); *Вітя.. пише вірші й оповідання, і весь клас покладав на нього великі надії* (Ів., Вел. очі, 1956, 75); // *до чого.* Вміщувати свої твори в якому-небудь періодичному виданні. *Леночка іноді писала до нашої газети. Ми в редакції любили одержувати її акуратні карлючки на папері* (Ю. Янов., II, 1954, 9); *Зібравши великі матеріали про мертві ставки на Поділлі, він сьогодні*

пізнього вечора сів писати до центральної газети (Стельмах, II, 1962, 280); // Певним чином будувати письмову розповідь або використовувати який-небудь мовний стиль, якісь особливості мови. *Задля мене вірші, коли що й зробили дотепного, то тільки те, що навчили писати гладенькою, дзвінкою прозою* (Мирний, V, 1955, 377); *Павло спалахнув. — Навряд чи зумію* [переказати листа]. *Тут він пише таким спеціальним жаргоном* (Головко, II, 1957, 481).

5. *перех. і без додатка, з кого — чого.* Створювати твір живопису. *Вона обертається раптом до мене, западто поспішно якось.. — Ви ж не збираєтесь писати завтра з мене етюд!..* (Коцюб., II, 1955, 438); *Тепер він увесь час і сили віддавав автопортретам: писав себе і в мундирі, і в сюртуку і в білому, і в чорному кашкетах* (Тулуб, В степу.., 1964, 483); *Писав його Лісняк з фотографії, бо Ничипір відмовився позувати: — Нема часу мені сидіти тут, Іване, жнива...* (Зар., На.. світі, 1967, 326); // *у сполуч. із сл.* и й с а н к а. Розписувати, прикрашати малюнками, візерунками. *Забралися* [зовиці] *собі у противну хату та писанки оправляють, що цілий піст писали* (Кв.-Осн., II, 1956, 227); *Люба мамочко! ..Ми з Уксусом писали писанки і тим справили певний ефект серед товариства* (Л. Укр., V, 1956, 236); * Образно. *Зірки, по-весняному граючись, миготять і сріблом пишуть небо* (Ле. Вибр., 1939, 17); // *у сполуч. із сл.* в о р о́ т а. Мазати дьогтем, щоб знеславити дівчину. — *Ось ми приборкавмо їх та й тих провинників, що чесним людям пишуть ворота, не забудемо* (П.-Лев., III, 1956, 351).

6. *перех. і без додатка, заст.* Давати кому-небудь ім'я, рідше прізвище, занотовуючи його в документі. — *Хіба байстрюк? — Без прізвища.— Запиши, Миколо, У реєстер. Нехай буде... Нехай буде Голий, Так і пиши! — Ні, погано! — Ну, хіба Бідою! — І це не так. — Стривай лишень, Пиши Галайдою* (Шевч., I, 1963, 111); // *у ц. що.* Зараховувати до якоїсь соціальної групи, угруповання, закладу і т. ін., роблячи відповідний запис. *Писати в армію.*

Пиши́ [**все**] **пропа́ло** — що-небудь зовсім, безповоротно втрачено, не вдалося і т. ін. *Он уже в скількох забрано коні... І не знати хто,— хоч би відав чоловік, де шукати. А то як украли, то вже й пиши — пропало* (Гр., II, 1963, 247); [С т а р ш и н а:] *За Олексу спечемо рака, бо його не приймуть: він докаже, що вільготний. А тільки він виграв цю справу, тоді пиши все пропало* (К.-Карий, I, 1960, 59).

ПИСА́ТИСЯ, пишу́ся, пи́шешся, *недок.* 1. *перех. і без додатка, перев. в 3-й ос.* Вживатися за існуючими правилами у написанні, на письмі (про літери). *Пишеться не так, як говориться.*

2. *перех., перев. в 3-й ос. мин. ч.* Створюватися (про який-небудь текст, твір і т. ін.).— *Може, почитаємо?—Е, не хочу, докучило... Що там в тих романах... Не знаю, для кого вони пишуться* (Коцюб., I, 1955, 330); *Осокін знав, чим найкраще можна підкупити довір'я працівників редакції. Стаття писалась від імені молодого спеціаліста* (Ткач, Плем'я.., 1961, 196); — *Ви думаєте закон, як дишло: куди повернув, туди й вийшло? Тепер нема такого! Теперішній закон не про вас писався!* (Стельмах, II, 1962, 134).

3. *неперех., безос., перев. із запереч.* н е, *розм.* Про наявність натхнення, бажання писати. (1-ш а п а н а:] *У вас чудна натура, ви, наприклад, казали, що вам тут не пишеться, а тим часом ви на лоні природи...* (Л. Укр., II, 1951, 52); *Не знаю, як кому — мені в такій порі, Таких от вечорів завалистих зимових, Найкраще пишеться* (Вирган, В розп. літа, 1959, 169); *Я не хотіла писати, поки не з'ясується з його станом здоров'я. Та й не писалося* (Мур., Свіже повітря, 1962, 188).

4. *перех., заст., розм.* Значитися, числитися ким-, чим-небудь.—*І тепер опошнянці зовуть його* [містечко Опошню] *городом, хоч воно всюди містечком пишеться...* (Мирний, IV, 1955, 372); // Іменувати себе ким-небудь у паперах, документах і т. ін. *Не знать допевно, від чого Той князь наш надполтванський (Чи від плоского чола, чи ума?) Писався «князь Площанський»* (Фр., XIII, 1954, 421); *Потім деякі Стадницькі почали писатися Стадниковими* (Стельмах, I, 1962, 15); // *у що.* Зараховувати себе до якоїсь соціальної групи, угруповання, закладу, роблячи відповідний запис. — *Тутечки усі люди живуть доступні такі, привітні... жалко вам буде їх кидати.. — Та ми сюди на селище прийшли, у земляни пишемось любчівські* (Вовчок, I, 1955, 193); — *Стражники їздили на конях,— розказував Грицько Вересай, — і оглашали, щоб люди писалися в ополчення* (Бурл.. О. Вересай, 1959, 6); [Л ь ч е н к о:] *Уся Поштарівка в колгоспи пишеться. Уже й коні почали зводити* (М. Куліш, П'єси, 1960, 137).

5. Пас. до **писа́ти** 1, 4—6. *То писався рукою художника разом і обвинувальний акт та вирок фашизмові і наш лист у вічність, до тих, хто залишиться жити, хто народиться після нас* (Коз., Гарячі руки, 1960, 34); *Перебування Пушкіна на Україні — це було заслання. Але.. поет не тільки залишився поетом, але й незмірно зріс у своїй творчості — адже тут писався «Онєгін»!* (Рильський, X, 1962, 32); *Каленик Романович, надівши окуляри, підсів до четвертої сторінки газети «Правда», де містилися політичні відомості з широкого світу, писалося про атомну й водневу бомби, про скорочення армій* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 29); *Було козацтво в ту війну на те, що або пан, або пропав, то не кожен писався власним прізвищем* (П. Куліш, Вибр., 1969, 53).

ПИСЕ́МНИЙ, а, е. 1. Виражений за допомогою графічних знаків; написаний. *Серед джерел вивчення історії мови головними є два: писемні пам'ятки й живі народні говірки* (Віспик АН, 1, 1971, 69).

2. Призначений для писання, який служить для письма. *Удвох вони йшли до монастиря, до писемної палати, де ченці переписували книги* (Хижняк, Д. Галицький, 1938, 415); *У кімнаті майже порожньо. Великий писемний стіл і шафа з книжками — з одного боку, ліжко і столик-шафа для їжі, з другого* (Собко, Любов, 1935, 55).

3. Власт. пам'яткам писемності; книжний (перев. про мову). *Науковий стиль менше за інші піддається впливу розмовної стихії. Він весь час твердо стоїть на позиціях писемного різновиду* (Мовозн., XVIII, 2, 1963, 15); *Писемна мова.*

ПИСЕ́МНІСТЬ, ності, *ж., збірн.* 1. Система графічних знаків, уживаних для писання в якій-небудь мові або групі мов. *Поява писемності в східних слов'ян — предків російського, українського та білоруського народів — припадає на давні історичні часи* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 12).

2. Сукупність писемних, літературних пам'яток якогось часу, якого-небудь народу; письменство. *Древньоруська культура — яскраве самобутнє і багатогранне явище. До якої б сторони її не звернутися — чи до писемності (художня література, історія, публіцистика), чи до мистецтва..,— скрізь стародавня Русь залишила свій неповторний і глибокий слід* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 494); *Інтермедії до драми Якуба Гаватовича належать до визначних пам'яток давньої української писемності* (Рад. літ-во, 3, 1962, 60).

ПИСЕ́ЦЬ, ця́, *ч. 1. іст.* У давній Русі — переписувач і упорядник рукописних книг.

2. *заст.* Писар (у 2 знач.). *Тільки розвиднілось, до лодій* [човнів] *прийшли цареві мужі: в темних одежах, ..з тлумачами й писцями* (Скл., Святослав, 1959, 138); * У порівн. *Прилабузнивсь* [Вулкан] *до Киприди, Як до просителя писець* (Котл., I, 1952, 207).

ПИСК, у, ч. 1. Високий неголосний звук, який видає яка-небудь жива істота. *Чує Королевич на буці писк. Виліз на бука і дивиться: у гнізді тров змінят плачуть* (Казки Буковини.., 1968, 142); *Як гарно в лісі! Ловить слух Синичок писк веселий...* (Нех., Чудесний сад, 1962, 115); * Образно. *Під купиною обізвався тихий писк чи то води, чи болотяного коріння* (Стельмах, Хліб.., 1959, 356); // Плач немовляти. *І чого не було в тому гомоні! І гучна людська гутірка, і жалібний голос пісні, і плач п'яної баби, і писк.. дитини* (Коцюб., I, 1955, 21).

2. *перен.* Такий звук як вияв певних почуттів (незадоволення, збентеження, болю і т. ін.). *Хто чим попав, то тим локшив. Піднявся писк, стогнання, охи, Враг на врага скакав, мов блохи, Кусався, гриз, щипав, душив* (Котл., I, 1952, 238); *На другий день, скоро світ, зібралися звірі до походу. Земля будить, галуззя хрустить, рев, крик та писк по лісі* (Фр., IV, 1950, 69); *Діти..— числом десять, — зняли писк, хто тікав, хто хлипав, хто хапав мамів за спідниці і ховали голови під фартухи* (Смолич, Мир.., 1958, 10).

ПИ́СКАВКА, и, *ж.* Дитяча іграшка, яка утворює пискливі звуки. *При дифтерії, скарлатині і т. д. заразний чинник може передаватись через дитячі іграшки, особливо ті, що їх діти беруть в рот (свистки, пискавки та ін.)* (Підручник дезинф., 1953, 53).

ПИ́СКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пи́скати**. *Скоро весь гул розітнув гудок. Пискання, верещання, скигління, що зливались у Мухи Макара в неймовірний гармидер, поволі вщухли* (Панч, II, 1956, 126).

ПИ́СКАТИ, аю, аєш, *недок.* Видавати писк (у 1 знач.). *Десь в очереті задумливо пискали курочки* (Досв., Вибр., 1959, 411); — *Перепілка!* — *вигукнули ми одночасно і схилилися над теплим гніздом, в якому пискали немічні пташата* (Цюпа, На крилах.., 1961, 84); * Образно. *Верстати вертілися, скиглили, пискали, верещали* (Панч, II, 1956, 125).

ПИ́СКАТИЙ, а, е, *діал.* Сміливий на висловлювання. — *Посидите. Але я певний, що за кілька днів усе з вас видушу. Мені шкода лиш ваших лобів дурних. — Дякуємо за ласку. Але в хлопа лоб залізний і часом можна собі до цього голову розвалити. Рябий тепер скочив на ноги. — Хто це, хто такий пискатий?* (Козл., Пов. і опов., 1949, 178).

ПИ́СКІТ, коту, ч. Те саме, що **писк**. *Плиска зметнула крильцями, з пискотом пурхнула у кущі* (Мушк., День.., 1967, 28); *Сміх знову спалахнув. Спалахнув задористо, грайливо, перериваючись потаємним, дівочим пискотом* (Баш, На .. дорозі, 1967, 45); * Образно. *Кулі свистіли в повітрі, деякі падали на кам'яний брук, сипали тисячі іскор від удару і з диким пискотом підбивали вгору* (Фр., VI, 1951, 344).

ПИСКЛИ́ВИЙ, а, е. Пронизливо-високий, звичайно неголосний та протяжливий (про деякі звуки — голос, крик і т. ін.). — *Емене-ее!* — *почулася од села така ж писклива відповідь* (Коцюб., I, 1955, 290); *У третьому дворі тоненьким, пискливим голосом не дуже впевнено обізвався молодий півник...* (Ряб., Жайворонки, 1957, 65); // Який характеризується такими звуками або наявністю таких звуків. *З другої світлиці почувся пискливий плач дитини* (Коцюб., I, 1955, 27); *На палубі писклива дитяча метушня. Чотирнадцятилітки — найстаріші між дітьми — дають лад дрібноті* (Ю. Янов., II, 1958, 58); // Який утворює пронизливо-високі звуки (про предмети). *Пискливий чортик у губах дитячих — Набридна річ* (Рильський, II, 1956, 101); *Рояль хрипить, безсило клацає жовтими іклами клавіатури, і мені здається, що скрипаль сьогодні має намір перепиляти свою пискливу скрипку* (Кол., На фронті.., 1959, 143); // Який говорить тонким голосом (перев. про малих дітей). *В гімназії.. у величезному коридорі в кипучій каші гімназистів, од вусатих восьмикласників до пискливих «приготовишок» ходив* [Павлуша] *приголомшений* (Головко, II, 1957, 264).

ПИСКЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **писклі́вий**.

ПИСКЛИ́ВО. Присл. до **писклі́вий**. *Розставивши, як чорногуз, свої довгі ноги, він по-жіночому пискливо зареготав* (Кол., Терен.., 1959, 36); — *А що, коли б оцей колодязь та перенести туди, на горб,— пискливо внесло пропозицію якесь замурзане хлоп'я* (Головко, I, 1957, 183); * Образно. *Кларнет пискливо тягне краков'яка, Мазурки плине повідь голуба* (Мал., Книга.., 1954, 97).

ПИСКЛЯ́, я́ти, *с., розм.* Той, хто багато пищить, часто видає пискливі звуки (звичайно про пташеня, малу дитину і т. ін.). *Медведь відійшов з Вовком у корчі, а Королик і його жінка влетіли до свого дупла, щоби нагодувати своїх писклят* (Фр., IV, 1950, 67);— *Тілько років через п'ять, чи що, так йому обридло вже в господі і в полі, як приборканому степовому птаху. Сумув та й сумув козак; бо чи статечна пак річ — ісповнити козацьку душу жінкою-квочкою та дітьми-писклятами?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 96); // *перен., зневажл.* Дуже молода людина. — *Бач, пискля, вилізло сяк-так у людці, та вже тепер батько й мужик і матір прибив? На батька прийшов до мене жалітись!* (Мирний, I, 1954, 162).

ПИСКЛЯ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **писклі́вий**. *В кутку вагона сварилися. Пискляви́й, сердитий голос насідав на молодий, несміливий* (Хор., Незакінч. політ., 1960, 139); *Ад'ютант квапився, і кожен раз, коли він спинявся, наджидаючи, хлопцям доводилося підбігати на його пискляві покрикування* (Ле, Клен. лист, 1960, 50).

ПИСКЛЯ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пискля́вий**.

ПИСКЛЯ́ВО. Присл. до **пискля́вий**. *Варвара Дормидонтівна затяжно, пискляво схлипувала* (Коз., Листи.., 1967, 191).

ПИСКЛЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **пискля́**. *Бідна жінка радо йшла в мамки, хоч їй жаль було лишати на чужі руки своє мале пискля́тко, але що було робити* (Кобр., Вибр., 1954, 86); *Високий, худорлявий, небритий, з гострими рисами обличчя, довгою шиєю і гострим вигнутим кадиком, Романик нагадував Олі неопірене хижацьке пискля́тко* (Вільде, Сестри.., 1958, 465).

ПИ́СКНУТИ *див.* **пи́снути**.

ПИ́СКНЯВА, ПИ́СНЯВА, и, *ж., діал.* Писк. *Сьомачок Вітя, що лежав зо два місяці мовчки у теплих подушках, хоч і озвався саме у той день, коли йому впадало вродитись, але то був не дитячий крик, а швидше мишача пискня́ва* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 64).

ПИСКОТІ́ТИ, очу́, о́чеш, *недок.* Те саме, що **пища́ти** 1, 2. *В старому вітряку пискотіли й шаруділи миші* (Донч., IV, 1957, 208); — *Випливайте наверх, бідні душі! — крикнув Русин, але душі не випливали, тілько все пискотіли* (Фр., II, 1950, 124).

ПИСКОТНЯ́, і, *ж., розм.* Те саме, що **писк**. *Вийшла* [завідуюча дитбудинком] *умита, спокійна. Голос твердий, як криця: — Іди сюди, як тебе... Мов розв'язався мішок із гаморок: крик, зик, пискотня... — Мишко, сюди! Мишко, кличуть!..* (Вас., II, 1959, 137).

ПИСКОТНЯ́ВА, и, *ж., діал.* Писк. *Івась злякався того крику, кинувся і залився кашлем. Аж Грицько*

оханувсь, почувши ту пискотняву та хрипотняву в дитячих грудях (Мирний, I, 1954, 304).

ПИСКУ́Н, а́, *ч., розм.* Те саме, що **пискля́.** *Як півень закричить бувало вартовий, Уздрівши коршака, що в небесах кружляє, — Все птаство злякане в гущавину тікав Від пискунів-курчат до пишнохвостих пав...* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 92).

ПИСКУ́ХА, и, *ж., розм.* Жін. до **писку́н.**

ПИСКУ́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **пискли́вий.** *Оникій говорив тоненьким крикливим голосом, неначе пищав якийсь скрипучий жучок або якась пискуча комаха* (Н.-Лев., I, 1956, 199); *Багато якоїсь тихої радості набралося у невеличкому серці дитини,.. щастя гойдало його, і зливала вона ту радість і те щастя своїм пискучим голосочком* (Мирний, I, 1954, 252).

ПИ́СНУТИ, *рідко* **ПИСКНУ́ТИ,** ну, не́ш, *док.* Однокр. до **пи́скати.** *Он, писнувши, сойка пурхнула* (Мур., Хороші сусіди, 1948, 44); *Ріта, яка до цього непорушно стояла біля дверей, якось по-пташиному пискнула, сплеснула в долоні і, мов синиця, випурхнула з кабінету* (Збан., Переджнив'я, 1955, 31); — *Не крала я зродивіку мого, пані,— одмовляв стара вже спокійно.. — Мовчи! — писнула пані, наскакуючи* (Вовчок, I, 1955, 136); — *Гості їдуть! — гукнула Балабушиха. — Та ще й з букетами! —пискнула Настя й зачервонілась, як рожа* (Н.-Лев., III, 1956, 236); *Нараз Яшко кинувсь і пильно почав оглядати сопілку. Хапно, аж з острахом, узяв у рот і подув. Сопілка розпачливо писнула й засопла* (Головко, I, 1957, 138); *Плачинда ще раз вилаяв наймита, гукнув, ляснув батогом по конях, але, засмоктані тванню, колеса тільки жалібно писнули і не ворухнулися з місця* (Стельмах, Хліб.., 1959, 105); *Питаю його: — Чи будете раді синові або дочці?.. — І не подумай! — каже. — Як тільки що писне в хаті — з того часу нам укупі не жити!* (Мирний, III, 1954, 169); *«Кобзаря» слухали з задоволенням, і якщо писне якесь дитинча, то мати так цитьне на нього, що воно враз вщухає...* (Чаб., Шляхами.., 1961, 54).

◇ **[І, ні] не (хоч би) пи́снув (пи́снула, пи́снуло, пи́снувши):** а) мовчати, не видаючи плачем, криком і т. ін. болю, жалю і т. ін. *Невиразна болість ущипнула за пальці; а вона хоч би писнула або скривилася,— тільки загорілася вся, як огонь* (Мирний, III, 1954, 76); *Владко видержав судом приписану хльосту* [шмагання], *мов поліно, ні не писнувши з болю* (Фр., VI, 1951, 200); б) вдарити, вбити і т. ін., не даючи можливості подати голос. *О-о-о-! якби мені попалась каменюка! Тут би йому і амінь! По голові гарненько б... і не писнуло б!* (Кв.-Осн., II, 1956, 457); [**Сло́ва**] **не [сміти] пи́снути** — нічого не сказати, не вимовити й слова проти когонебудь. *Усі .. замовкли. Про архієреїв ніхто вже й слова не писнув* (Н.-Лев., IV, 1956, 72); — *Наустив вражий дід піхоту да хотів так придавити у Батурині старшину, щоб і не писнула* (П. Куліш, Вибр., 1969, 153); [Г а л у ш к а:] *Ходім звідси... Ходім, і щоб завтра проти Часника ніхто з вас не писнув... Вітати Часника, як би він не лаяв нас, вітати...* (Корн., I, 1955, 335); *Бач, куди гне, ледар нещасний! Колись бувало й писнути не смів, а тепер он як огризається* (Кучер, Трудна любов, 1960, 255).

ПИСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і без додатка.* Однокр. до **писа́ти.** — *Се — щоденник,— одказав я. — Тут і прибутки усякі записані.. Іноді думка яка набіжить, — і її писнеш, щоб не забути,— доводжу йому* (Мирний, IV, 1955, 382); *Ви колись обіцялись написати мені про Марка Н., якщо матимете час, то пишніть що-небудь* (Сам., II, 1958, 421).

ПИ́СНЯВА *див.* **пи́скнява.**

ПИ́СОК, ска, *ч., розм.* 1. Те саме, що **обли́ччя** 1. *Солдат з худим пацючим писком проходить, як завжди, не помічаючи господаря* (Панч, В дорозі, 1959, 126); *Батьки наводили Жменяків як приклад для своїх синів, мовляв, Жменяк старий дав синові два рази по писку, а той стояв перед ним без слова, як закопаний у землю* (Томч., Жменяки, 1964, 17); // *вульг.* Потворне, бридке обличчя. — *Авжеж, він. Такий писок один раз побачивши,— глузливо думав зараз Грицько, — не скоро забудеш потім. Цур йому!* (Головко, II, 1957, 560).

◇ **Не з на́шим** (з **невми́тим** *і т. ін.*) **пи́ском** — про кого-небудь, хто береться не за свою справу. — *Не з нашим писком! — гордо одказав Василь. — Як йому прохати.. — і так як-небудь переб'ємося* (Мирний, IV, 1955, 211); — *Хочеш на гілляку за такі слова?.. То це недовга річ. Ви тільки гляньте на нього. З невмитим писком, а й собі до політики пнеться...* (Жур., Опов., 1956, 180).

2. Те саме, що **мо́рда** 1. *Немов якимось чаром повіяло на тварину од ясних очей* [Штефана] — *вона полохливо закліпала безвійними очима, повернула писок убік і незадоволено гупнула обома ратицями зразу з лави додолу* (Вас., II, 1959, 8); *Трут уже тлів досить яскраво, але Микола й досі не знав, навіщо він його палить. Хіба тицьнути вовкові в писок?* (Загреб., Шепіт, 1966, 13).

3. *діал.* Рот. *Вже 6 годин хочу води,— а проклятої води дрогобицької до писка не можу навернути — і смердить, і солена* [солона], *і густа* (Стеф., III, 1954, 23); — *Чого сопеш? Купуй щось. Хоч би й оцю ось мисочку... — Порожня миска не вабить писка,— відповів хлопчина* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 181); // Губи тварини. *Пас свої два пишні молоді волики, не пас, а пускав їх лише, щоби нюхали траву, бо ж вона була ще заніжна і мохната, щоб їх грубі писки могли її скубати* (Коб., До світа, 1905, 63).

◇ **Затуля́ти (затули́ти, стуля́ти, стули́ти, замика́ти, замкну́ти** *і т. ін.*) **пи́сок (пи́ска)** *кому* — те саме, що **Затуля́ти рот (ро́та)** *кому* (*див.* **рот**). [К а н у п і р:] *Тобто ти такий розумний, що я мушу проти тебе затуляти писка? Де ж ти його, того розуму, набрався?* (Кроп., II, 1958, 138); — *Таже говори, Мільку, чого мовчиш, якби тобі писок замкнув на колодку?!* (Март., Тв., 1954, 190); **Роби́ти з пи́ска халя́ву** — те саме, що **Роби́ти з губи́ халя́ву** (*див.* **губа́** [1]). — *Чого ти чванишся? Старці, злидні.. Кажу, наймай* [Гафійку], *каятимешся потім. — Е, я такого не люблю. Нащо робити з писка халяву?* (Коцюб., II, 1955, 17).

ПИ́СОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **пи́сок.** *Алеями, залитими сонцем, метушилась щаслива дітвора, а бабуні й молоді дівки з різнокольоровими клуночками на руках, що з них визирали рожеві, воскові писочки немовлят, сиділи поспіль на лавах, захоплені бесідою* (Досв., Вибр., 1959, 368); *На стежці зустріли їжака, який прямував до кисличок і сопів кругленьким, немов у поросяти, писочком* (Чорн., Красиві люди, 1961, 83); *Перебирав* [муха] *своїми дрібними ніжками просто до молока. Надибала крапельку. Замочила свій тоненький писочок і виймав його, знов замочила і знов виймає...* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 30); *Немов поміркували* [форелі] *щось: іще декілька з'їло кидані шматки, але переважна маса не хотіла їх їсти; деякі навіть, ухопивши та спробувавши смаку, викидали їх із писочків назад* (Фр., VI, 1951, 312).

ПИСУ́ЛЬКА, и, *ж., розм.* Коротенький лист або записка; цидулка. *От гедзь напав Петра: не спить, не їсть ніколи, Бажав бачить П'ятембурх* [Петербург] *І, знай, черка писульки до Миколи* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 138); *Голубонько моя! Я такий радий, що одібрав сьогодні від тебе писульку, що аж поцілував її замість*

тебе (Коцюб., III, 1956, 133); *Семенко писульки нам слав коротеньки, а відвоювався — великого листа від нього Софійка одержала* (Мур., Бук. повість, 1959, 189).

ПИСЦЕ́ВИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **писе́ць 1.**

ПИСЬМА́К, á, *ч.* 1. *рідко.* Письменна людина. *Сопілку здумав нарядить* [Гарасько]. *Зробив, і як прийнявся грати, Хлоп'ята стали набігати І старики к йому ходить. Один із сих, мабуть, письмак, Сухий, кривий на праву ногу, Казав: «Молися, хлопче, богу, То будеш вік веселий так»* (Укр. поети-романтики.., 1968, 578).

2. *заст.* Письменник. *Ті з галицьких письмаків, которі не могли сидіти зложивши руки, узялися за працю коло свого народу, стали писати для нього книжки* (Драг., I, 1970, 343); *// зневажл.* Те саме, що **писа́ка** 3. — *Ще й в газетах обсміють, опоганять і наглузуються якісь письмаки* (Н.-Лев., IV, 1956, 268); [К р у с т а:] *Ет, що там Цельз! Такий собі філософ, письмак, далекий від живого світа* (Л. Укр., II, 1951, 401).

ПИСЬМА́ЦТВО, а, *с., заст., зневажл.* Письменництво.

ПИСЬМА́ЦЬКИЙ, а, е, *заст., зневажл.* Прикм. до **письма́к** 2. — *Танцюристий хист підняв я* [Атта Троль] *Сам висóко так,— як Равмер Хист письмацький: чи ж не гірше Пише він, ніж я танцюю?* (Л. Укр., IV, 1954, 144).

ПИСЬМЕ́НА. мéн, *мн.* 1. Писемні знаки, літери, перев. стародавні. *По стінах не картини, не ікони — розвішані там білі скрижалі, а на їх — дрібні, таємничі гієрогліфи* [ієрогліфи] — *письмена* (Вас., I, 1959, 337).

2. *заст.* Система графічних знаків, які вживаються для письма; те, що написане за допомогою цих знаків. *Старі архіви треба зберігати, копатися в них, ворушити їхній давній пил і цвіль. На сонце треба витягати ці прадідівські письмена!* (Донч., II, 1956, 11).

ПИСЬМЕ́ННИЙ, а, е. Який уміє читати, писати; грамотний. *Перебралась дячиха у хату до сироти, стала йому за матір, і господарює, і дбає; навчила його ласкою всьому доброму і письму, бо ще й письменна була* (Стор., I, 1957, 135); *Трапили на мужика письменного, і той прочитав* [карточку] (Март., Тв., 1954, 187); *Він був письменний по-церковному і в неділю любив урочисто читати псалтир* (Довж., Зач. Десна, 1957, 462); *// у знач. ім.* **письме́нний,** ного, *ч.*; **письме́нна,** ної, *ж.* Грамотна людина. — *Десять літ В сухих пустелищах Аралу Ковтав солдатський хліб і піт. — Дивись, я думав, — ти з письменних! — Та вмію трохи* (Бажан, Роки, 1967, 243).

ПИСЬМЕ́ННИК, а, *ч.* Той, хто пише художні твори; особа, для якої літературна діяльність є професією. *Були тут адвокати й урядовці,.. декілька журналістів і письменників* (Фр., VI, 1951, 205); *Іван Вишенський є не лише найвидатнішим українським письменником-полемістом кінця XVI — початку XVII століття, а й одним із найвизначніших діячів усієї давньої української літератури* (Вітч., 1, 1956, 170); *Під Новий рік у клубі письменників відбувався традиційний вечір* (Панч, В дорозі, 1959, 330); *// заст.* Укладач або переписувач книжок. *Наостанку велика, майстерно виведена літера F давала на здогад, що либонь то був кінець книжці, бо певне там стояло слово Finis, а може й ціле речення «Finis coronat opus», як то було в звичаю у давніх письменників* (Л. Укр., III, 1952, 741).

ПИСЬМЕ́ННИЦТВО, а, *с.* Літературна діяльність, писання художніх творів. [К і р а:] *Твоя повість навіть Сумцову підштовхнула на письменництво* (Собко, П'єси, 1958, 220); *Збирачі й дослідники фольклору — О. Кольберг, В. Шухевич, В. Гнатюк та інші — відзначають одну із рис характеру гуцулів — їх нахил, пристрасть до письменництва* (Нар. тв. та етн., 3, 1965, 58).

ПИСЬМЕ́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **письме́нник.** *Коли б я була письменниця, я могла б написати, що в нього був — ясний костюм, ясне волосся, ясно-сині очі й красивий, горбуватий трохи ніс. Але тому, що я не письменниця,— мені незручно писати про це* (Ю. Янов., II, 1958, 89); *Своєрідність романів революційно-демократичної письменниці Марка Вовчка полягає в тому, що сатирична спрямованість її творів поєднується з прагненням утвердити активне, дійове ставлення до дійсності* (Рад. літ-во, 18, 1955, 82).

ПИСЬМЕ́ННИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **письме́нник.** *Вважали мої львівські приятелі за потрібне відсвяткувати в 1899 р. 25-літній ювілей моєї письменницької діяльності* (Фр., I, 1955, 40); *Письменників називають інженерами людських душ. У цьому визначенні.. розкрито благородну суть письменницької професії* (Донч., VI, 1957, 589); // Який складається з письменників. *Своєю роботою ці письменницькі групи* («Гарт» і «Плуг») *не тільки досягли визнання, .. але й перетягли ніби магнітом до себе все, що було ще здорового в старій літературі* (Еллан, II, 1958, 169); *Зустріч письменників з працівниками видавництва «Каменяр» відбулася у Львівській письменницькій організації* (Вітч., 8, 1968, 210); // Власт. письменникові; яким повинен відзначатися письменник. — *Я піду в університет, буду педагогом. І якщо... якщо в мене немає письменницького хисту, назавжди залишусь тільки педагогом* (Донч., V, 1957, 248); *Байдужість до слова у сценарії, яка зустрічається ще й досі і зумовлена інерцією старих ремісничих тенденцій, по суті, тільки свідчить про недостатність письменницької культури* (Довж., III, 1960, 157).

ПИСЬМЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* 1. Уміння читати й писати. *Всі люди, що жили в ній* [Костівці], *мали такий погляд на книжку та на письменність, мови то річ зовсім не цьогосвітна* (Гр., II, 1963, 68); *У наш час еталоном освітнього рівня селян стає вже не проста письменність і навіть не початкова освіта, а освіта в обсязі неповної середньої і середньої школи* (Ком. Укр., 4, 1967, 69).

2. *збірн.* Те саме, що **писе́мність.** *Письменність на Руси виникла й поширилась ще до прийняття християнства* (Іст. СРСР, I, 1957, 50); *Своєї письменності чужі не мали майже до 1930 року* (Веч. Київ, 10.III 1967, 4); *Історія Нового Риму — Східної Римської імперії знала часи, коли в цьому багатстві на людській крові розквітали науки й мистецтва, культура й письменність* (Скл., Святослав, 1959, 144).

ПИСЬМЕ́НСТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **письме́нництво.** *Петро Антонович, хоч сам ніколи й не займався письменством, любив літературу з дитинства* (М. Ол., Леся, 1960, 11); *Комуністична ідейність, активна участь письменників у житті — участь, яка так прекрасно виявилася особливо в дні Великої Вітчизняної війни,— от риси нашого письменства, які характеризують його в першу чергу* (Рильський, III, 1956, 373).

◇ **Кра́сне письме́нство** *див.* **кра́сний.**

2. *заст.* Те саме, що **письме́нність** 1. [Х р а п к о *(кладучи перо):*] *Х-ху! уморився!.. Ні, не далось мені це письменство, та й годі! Що я тут написав, а от аж пальців не розведу — натрудив руку* (Мирний, V, 1955, 121); *Він помилився на зятеві: він рахував, що як письменний Зінько пристане до його, то вони вдвох таке заведуть, що ну! Бо йому, Остапові, тільки письменства й не ставало!* (Гр., II, 1963, 347).

3. Те саме, що **писе́мність** 1. *Письменство виникло*

у слов'ян ще до прийняття християнства (Іст. СРСР, I, 1956, 42).

ПИСЬМО́, á, *с.* 1. *тільки одн.* Уміння **писати**, зображувати графічні знаки; спосіб такого зображення, писання. *Мабуть, з усіх людських відкрить найдивовижнішим є письмо* (Руд., Остання шабля, 1959, 290); *Болгарія ділилась із Руссю своїм письмом. Вчителі їхні, Кирило і Мефодій, бували в Києві* (Скл., Святослав, 1959, 131); // Писання як навчальний предмет. *У неї є зошит, і в ньому кожну сторінку розліновано на рядки — це зошит для письма* (Донч., VI, 1957, 424); // Уміння писати й читати; письменність (у 1 знач.). *Якби її воля, привчилася б і письма: так тогді-бо незвичайно було, щоб діека та вміла читати* (Кв.-Осн., II, 1956, 312); *Одне лихо гнітило молоду дідову душу: був дід Йосип, наче сліпий, не знав письма* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 14); // *заст.* Орфографія. *Юзя робила вже тільки ті орфографічні помилки у французькому письмі, які робила сама вчителька* (Л. Укр., III, 1952, 662).

На письмі́ — у письмовому вигляді. — *Що ти за дурниці балакавш? — промовив він* [Осел]. — *Ти цар над усіми звірями? Хто тобі се казав? Мавш то на письмі?* (Фр., IV, 1950, 51); *Вітер синю тінь переганяв Через луги.. і через ліс, Уже вечірнім діткнутий промінням. Усе це довго на письмі виходить І в пам'яті лишило довгий слід* (Рильський, II, 1960, 76).

2. *тільки одн.* Зовнішній вигляд написаного; почерк. *Гарним письмом засіяла Оленка.. лист; усяке б здивувалось, що так недавнечко ще вона письменною стала* (П. Куліш, Вибр., 1969, 280); *Це був дуже простий шифр: у звичайному листі, написаному похилим письмом, деякі літери писалися прямо* (Сміл., Сашко, 1957, 98).

3. *тільки одн.* Те саме, що **писе́мність** 1. *Ротмістр подивився на пергамент, списаний чорними гачками східного письма, на.. печатку й люто кинув ярлик отаманові в очі* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 385); * Образно. *Нахиливши голову, Максим пильно дивиться в глибінь, мов читає книгу. І звичайне письмо затопленого дна неждано починає проростати картинами підводного царства* (Стельмах, I, 1962, 434).

△ **Готи́чне письмо́** *див.* **готи́чний**[1].

4. *розм.* Те саме, що **лист** (*див.* **лист**[2] 2). *Прибіг гінець з письмом к Латину, Нерадісну привіз новину, Князь Тур йому війну писав* (Котл., I, 1952, 183); *Ми довго в морі пропадали, Прийшли в Дар'ю, на якор* [якір] *стали; З Ватаги письма принесли, І всі тихенько зачитали* (Шевч., II, 1963, 97); *Марта, коли Опанас скінчив письмо, наче помолоділа надіями сина і пішла до печі рівна та бадьора, щоб дати пополуднувати дітям* (Кос., Новели, 1962, 76).

5. *тільки одн., розм.* Створення літературно-художніх творів. *Маючи нахил і любов до письма, він* [імператор Костянтин VII] *написав навіть цілий трактат «Про управління імперією» і ще один трактат «Про народи»* (Скл., Святослав, 1959, 131); // Стиль, манера написання літературно-художніх творів та виготовлення творів мистецтва. *Конче пришлю Вам коректуру та уважатиму своїм обов'язком зберегти всі особливості Вашого письма* (Коцюб., III, 1956, 261); *Англійці хвалилися, ніби їхня художня кінематографія відзначається високою якістю реалістичного письма і що цим вони завдячують саме тому, що їх режисери художньої кінематографії пройшли через документальну кінематографію* (Довж., III, 1960, 220).

6. *тільки одн.* Відтворення музики за допомогою нотних знаків. *В кантаті «Кавказ» Людкевич виявив себе прекрасним знавцем хорового письма* (Мист., 1, 1963, 6).

7. Засоби створення малюнка в живописі. *Пова почесну варту високих китайських ваз, повз потемнілі портрети старовинного письма капітан швидко пішов нагору* (Полт., Повість.., 1960, 8); *Користуючись прийомами лубкового письма або малюючи цілком фантастичні сценки з життя неземних істот, художниця, насамперед, дбає про найвиразніше мистецьке втілення своєї думки* (Пар. тв. та етн., 3, 1966, 13).

8. *заст.* Писаний або друкований твір; звичайно газета чи журнал. *Отець Спиридон був надзирателем невеличкої, хоть досить багатої на старі книги і письма бібліотеки монастирської* (Фр., VIII, 1952, 136); *Давно вже на Україні відчувається потреба такого письма, як Ви хочете видавати* (Крим., Вибр., 1965, 582).

[**Святе́**] **письмо́** — книги Ветхого і Нового завіту. — *Панотець, посидівши і поговоривши дечого з письма, пішов додому* (Кв.-Осн., II, 1956, 85); — *Працюй, Іване,— пан казав, — І не вважай на втому: Від бога нам такий закон В його письмі святому* (Сам., I, 1958, 208).

ПИСЬМО́ВЕЦЬ, вця, *ч.*, *заст.* Письменник. *Про життя талановитого українського письмовця, наказного отамана Війська Чорноморського Якова Герасимовича Кухаренка, маємо дуже мало звісток* (Коцюб., III, 1956, 49); *Яка ж то може бути така література, де б усі письмовці писали однаково?* (Л. Укр., V, 1956, 106).

ПИСЬМО́ВИЙ, а, е. 1. Виражений графічними знаками; **написаний**. *Може, спочатку їм видасться підозрілим її бажання. Може, навіть не схочуть з нею говорити на цю тему, а звелять принести письмовий дозвіл матері, що вона не боронить своїй дочці надіти чернечу рясу* (Вільде, Сестри.., 1958, 425); *Письмове пояснення забрало всього хвилин, може, з п'ятнадцять і зайняло чотири неповних сторінки зошита* (Коз., Листи.., 1967, 208); // Записаний на підтвердження знань з певної галузі. *Перший іспит у нас був письмовий з російської мови* (Донч., Перемога.., 1949, 55); *Письмова робота з математики.*

2. Який служить або вживається для писання. *О. Артемій покинув півстакана недопитого чаю, кинувся до письмового стола, вхопив листок паперу і написав до писаря коротеньку записку* (Н.-Лев., IV, 1956, 146); *На мовму столі, потісниви книги й письмове приладдя, він виставляє дюжину.. банок з медом, сметаною, варенням* (Логв., Давні рани, 1961, 39).

ПИСЬМО́ВНИК, а, *ч.*, *заст.* Збірник зразків для листування. [М а р у с я:] *Вася мені вчора про неї так сказав: «Знаєш, Марусю, Катя, звичайно, нецікава особа, але листи пише гарні». А я йому й кажу: «Що ж, Васю, може, у неї письмовник є...»* (Корн., II, 1955, 57); *У давнину в нас були вельми популярні, а в декотрих країнах видаються й нині так звані письмовники. В них можна було знайти зразки листів мало не на всі випадки життя* (Наука.., 9, 1970, 61); //У XVIII ст.—довідник для самоосвіти з мови і літератури.

ПИСЬМО́ВНО. Те саме, що **письмо́во**. *Дехто з перших його благонадійників просив письмовно всіх подальших виявити до нього увагу й погодувати* (Ю. Янов., II, 1954, 58).

ПИСЬМО́ВО. Присл. до **письмо́вий** 1.

ПИСЬМОВОДИ́ТЕЛЬ, я, *ч.*, *заст.* Службовець, обов'язком якого було ведення канцелярських справ; діловод. *Пан письмоводитель прийшов.. з папером в руці і дав гасло, щоб мовчали* (Свидн., Люборацькі, 1955, 91); — *Справді, Якове, чого б тобі не піти зараз в учителі? Або, ще краще, письмоводителем до приста-*

ва?.. Робота чиста і чинів можна доскочити (Стельмах, I, 1962, 315).

ПИСЬМОВО́ДСТВО, а, *с., заст.* Те саме, що **ділово́дство.**

ПИТА́ЛЬНИЙ, а, е. Який виражає питання або вживається для його вираження. *На письмі закінчені висловлювання-фрази відділяються крапкою, знаком оклику, знаком питання. Ці розділові знаки відповідають стверджуючій, окличній, питальній інтонаціям* (Худ. чит., 1955, 115); *Питальні займенники не позначають якихось осіб, предметів, явищ, ознак, а тільки вказують, що вони повинні бути названі і спонукають співбесідника назвати їх* (Сучасна укр. літ. мова, II, 1969, 271).

ПИТА́ЛЬНИК, а, ч. Перелік питань з якої-небудь наукової теми, з певної навчальної дисципліни. *До серйозних досягнень науки* [діалектології], *на жаль, поки що не можна віднести того важливого, що стосується укладання відповідних «питальників»* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 83).

ПИТА́ЛЬНО. Присл. до **пита́льний.** *Взяла* [Усенкова] *дівчинку за плечі і.. питально заглянула в очі* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 300).

ПИ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пита́ти.** *Параска, всміхаючись, вихилила голову крізь двері. — Вже панич встали і убралися,— сказала вона й не питана* (Фр., III, 1950, 435); // **пи́тано,** *безос. присудк. сл.* [К л ю ч а р:] *Тепер і ви збирайтеся. На допит вас казано привести. Та не всіх. Руфін в Прісціллою чай востаються. Їх питано* (Л. Укр., II, 1951, 503).

ПИТА́ННЯ, я, *с.* 1. Звертання до кого-небудь, яке потребує відповіді, роз'яснення і т. ін. — *Невже пак ви й справді пили з нею чай в гостях? — не втерпіла зацікавлена Галецька, і те питання якось вислизнуло в неї з рота недоброхіть* (Н.-Лев., IV, 1956, 293); *Ми, збившись у гурт, намагались відповісти Жабі на її запити і самі засипали її питаннями* (Досв., Вибр., 1959, 159).

△ **Знак пита́ння**—розділовий знак, який застосовується на письмі для вираження запитання, сумніву, вагання. *На письмі закінчені висловлювання—фрази відділяються крапкою, знаком оклику, знаком питання* (Худ. чит., 1955, 115); * У порівн. *Не доходячи до дімочка, стежка вигиналася знаком питання, бо треба було обминути вишню Гурія Андріяновича і розбитий навколо неї квітничок* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 51); **Ритори́чне пита́ння** *див.* **ритори́чний.**

◇ **Заго́стрювати (загостри́ти) пита́ння** *див.* **заго́стрювати; Задава́ти (зада́ти) пита́ння** *див.* **задава́ти; Підніма́ти (підня́ти) пита́ння** *див.* **підніма́ти; Ста́вити пита́ння [ру́ба]** *див.* **ста́вити; Що за пита́ння!** — цілком зрозуміло; саме так. *Чи правда, що простий селянин.. може в Радянському Союзі стати депутатом парламенту? Що за питання! Звичайно, правда!* (Гончар, III, 1959, 221).

2. *яке, про кого — що.* Положення, справа, предмет, які вимагають розв'язання, обговорення, уваги і т. ін. *Коли вже зачепили всі питання Про бога й про посмертне проживання, То й я вам думку висловлю свою* (Л. Укр., I, 1951, 98); *Немало складних питань ставило життя перед колгоспним парторгом день у день* (Жур., Дорога.., 1948, 163); *Питання про красу в нашому соціалістичному радянському мистецтві треба порушити і про нього слід говорити* (Довж., III, 1960, 211); *Радити Вам, які саме книжки поперекладати — не почуваюся на силі, бо це питання великої ваги* (Коцюб., III, 1956, 121); *— О, це питання складне, над ним я саме роздумую в ці дні* (Гончар, Тронка, 1963, 118).

Жіно́че пита́ння *див.* **жіно́чий.**

◇ **Болю́че пита́ння** *див.* **болю́чий; Го́стре пита́ння** *див.* **го́стрий.**

3. *чого.* Справа або обставина, що стосується чого-небудь або залежить від чогось. *Хіть напала мандрувати, Аж молодшав чуття; Годі ум багнітувати Над питаннями життя* (Граб., I, 1959, 193); *— Визнання нас французами — питання днів. — А що нам з того визнання? Яка користь?* (Головко, II, 1957, 483).

Пита́ння життя́ й сме́рті — те, від чого залежить існування. *В переляканім захваті, затаївши віддих, дивилася на ту борбу* [боротьбу] *корчма. Бо то не борба була, а питання життя й смерті. Хтось мав гинути нині* (Хотк., II, 1966, 200).

ПИТА́ННЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **пита́ння.** *Давно вже хотів він признатись, що жонатий.. З тією думкою прийшов він до неї; вона його дожидає, кинулася до його, своїм питаннячком хитким не дала йому вимовити слова* (Вовчок, I, 1955, 151); *Маруся лиш хитала заперечливо головою. Коли уявляла собі ті погляди, котрими її стрінуть, суди-пересуди та переговори попадь та попівен повітових, усі оті маленькі шпигливі питаннячка, невинно-ядовиті уваги, усмішечки, словечка* (Хотк., II, 1966, 170); [У д і в і т е л ь н и й:] *Коли у тебе партбюро? Сьогодні? Дуже добре. У мене є питаннячко, розібрати одну справу треба* (Корн., II, 1955, 62).

ПИТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *кого — чого, в кого, також із додатковим реченням і без додатка.* Звертатися до кого-небудь з запитанням, бажаючи дізнатися про щось, з'ясувати що-небудь; ставити питання (у 1 знач.). *Один у другого питаєм, Нащо нас мати привела? Чи для добра? чи то для зла? Нащо живем? Чого бажаєм? І, не дознавшись, умираєм* (Шевч., II, 1963, 57); *Замовк Чіпка — дух притаїв.. Трохи згодом питає баби: — Ви казали, бабусю, що бог нас хлібом годує?* (Мирний, I, 1949, 145); [П е р у н:] *Пане начальнику, питайте ви свою жінку* (Фр., IX, 1952, 405); *Любі мої! Питала я скрізь листів, і в Генуї, і в Неаполі, і в Палермо, але ніде нічого не отримала* (Л. Укр., V, 1956, 412); *Він, певне, був дуже цікавий знати, хто ми, але не важився питати* (Досв., Вибр., 1959, 85); // Викликати учня відповідати урок, завдання. *— Доря! — Доря стояв на порозі, сірий і незграбний, у своїх довгих, аж до підлоги, гімназичних штанах, а батько дивився на його ноги. — Тебе сьогодні питали? —З географії п'ять* (Коцюб., II, 1955, 367); // *перен., у сполуч. із сл.* о ч і, п о г л я д і т. ін. Поглядом виражати питання; дивитися запитливо. *Очевидячки, вона збилася з дороги, заблудилася.. Що робити? — немов питав у комишів її блукаючий погляд* (Коцюб., I, 1955, 362); *І у полків туманній смузі губився вітру довгий спів. «Чи завойовники, чи друзі?» — питали очі козаків* (Сос., I, 1957, 440).

Пита́ти себе́: а) в думках, рідше вголос, звертатися із запитанням до себе. *Тарас стояв між возами і, роздивляючись на всі боки, питав себе: — Андрій ... Хм... Куди б це подівся Андрій?* (Довж., I, 1958, 257); б) ставити риторичне запитання. *Є така поезія Верлена, Де поет себе питає сам У гіркому каятті: Шалений! Що зробив ти із своїм життям?* (Рильський, Голос. осінь, 1959, 11).

◇ [І] **не пита́й (не пита́йте)** — не сподівайся на щонебудь хороше, позитивне. *Озиме увосени через засуху не сходило.. Видно,.. що коли не помилує господь милосердний, то не буде з нього пуття. А яровини й не питай!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 124); *— Ви куди ж так рано вібралися? — І не питайте, пане, біда: від полісовщиків тікаємо,— понуро прогугнів Левко* (Стельмах, I, 1962, 77).

2. *про кого — що і без додатка, розм. за кого — що, об чім.* Розпитувати, довідуватися про кого-, що-небудь. *Дехто в людей бачив, що в села Петро їхав з дітьми, а до села вернувся сам, без дітей. Почали питати, він ані словечка не сказав...* (Хотк., I, 1966, 72); *В степу, як і в морі, вустрівши людину, не питають, чого вона тут і звідки* (Гончар, II, 1959, 30); [А н д р і й:] *Коли хто питатиме про мене, скажете, що я на нараді* (Мороз, П'єси, 1959, 264); — *Та ви чого мене за культуру питаєте? — посуворшав Сергій і насупив брови. — Ви мені дайте хліба в рот* (Тют., Вир, 1964, 141); // *перен.* Намагатися дізнатися про своє майбутнє, про щось невідоме ворожінням, обрядами і т. ін. *В комин суджених питали* [дівчата], *У хатніх вікон підслухали* (Котл., I, 1952, 153); *То лихо — Попереду знати, Що нам в світі зострінеться... Не знайте, дівчата! Не питайте свою долю...* (Шевч., I, 1963, 56).

Пита́ти на здоро́в'я *див.* **здоро́в'я.**

◇ **Пита́ти бро́ду** *див.* **брід; Пита́ти стрі́чного і попере́чного** — розпитувати всіх, багатьох про кого-, щонебудь. [К н у р:] *Я тебе шукав, моя голубко, увесь світ сходив, шукаючи. Усю Задніпрянську сторону зміряв, стрічного і поперечного питав — чи не бачили де, не чули. І от де привів господь тебе зустріти* (Мирний, V, 1955, 83).

3. *кого, що, чого, також із додатковим реченням.* Звертатися до кого-небудь з проханням про одержання чогось, за якимось притулком і т. ін. *Спочила коло святої Лаври, та й пішла собі місця питати* (Вовчок, I, 1955, 14); // Звертатися до кого-небудь за порадою, дозволом, згодою і т. ін. *Пархоме, не мудруй! ворожки не питай, Як довгий вік прокоротаєш* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 84); *Хочеться мені в людей поради питати, бо сама я ніяк не можу дати собі ради* (Н.-Лев., III, 1956, 271); [Н а з а р:] *Коли зараз ми не вирішимо долю Чорноморського флоту, то завтра нас питати не будуть* (Корн., I, 1955, 26); // Вимагати виконання, дотримання чого-небудь. — *От,— крикне пані, — який собор! Аби я з двора, то й не питай роботи!* (Вовчок, I, 1955, 264); — *Були раніше і в мене промахи,— вів далі Гаркуша, — але батько, спасибі їм, навчили, як треба ярмаркувати.. Тепер я держу лінію не на мужиків, а більше на дівчат та на підлітків... Набиравши їх за півціни, а роботу питаєш, як з дорослого мужика* (Гончар, I, 1959, 32).

4. Вимагати відповідальності за дії, вчинки і т. ін. — *Устругнув,— насупившись, мурмотів він. — Один устругнув, а з десятьох спитають.. — Не ти ж його намовляв,— заспокоїла мачуха. — Батько — герой, хай з нього питають* (Гончар, Тронка, 1963, 172); *Слід суворо питати з працівників, котрі прикриваються параграфом розпорядження там, де необхідно виявити лише крихітку турботливості* (Веч. Київ, 18.III 1966, 4).

◇ **Пита́ти ро́зуму** *в кого* — сподіватися на розумні вчинки, розсудливість і т. ін. *Одважилось* [щеня] *вхопить Шматок м'ясця, щоб не кортіло. Лев бачить, що воно зробило, Та змилосердився — мовчить, Бо у щеняти Якого розуму питати?..* (Гл., Вибр., 1951, 30).

ПИТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. *кого—чого, про кого — що, розм. за кого — що, також без додатка.* Те саме, що **пита́ти** 1—3. *Питаються люди — який в мене милий. Який? Розказати не вмію* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 236); *Мати вже ніби й забула, що питалася — і не жде відповіді* (Головко, II, 1957, 362); — *Знаю, що усюди будуть питатись про вашу жінку: відкіля вона і хто така є?* (Кв.-Осн., II, 1956, 338); *Сердечно Вам дякую, що питаєтеся за мою маму. Вона хвора* (Стеф., III, 1954, 153); *Ось вона в бібліотеці. Не питаючись книжки, сіла вона край стола* (Л. Укр., III, 1952, 531); *Щоб жить — ні в кого права не питаюсь* (Тич., II, 1957, 161); // Намагатися довідатися про щонебудь (поглядом, руками і т. ін.). *Мати стара потурбувалася, чи не хворість яка викидається.. Вірна дружина очима любими питалася його* (Вовчок, I, 1955, 355).

Пита́тися на здоро́в'я *див.* **здоро́в'я.**

2. *кого—чого, у кого.* Звертатися до кого-небудь за дозволом, згодою і т. ін. зробити щось. *На людськім полі ростуть панські дуби. Мужик іде та й рубає, нікого не питаючись, наче своє* (Коцюб., I, 1955, 462); — *Ти повчи мені батька! Він знає, що робить! — в голосі Гната обізвалась пересторога. — Ви все знаєте. А в дівки ж згоди питалися?* (Стельмах, I, 1962, 533); *З'являється звідкись Денис Блаженко і, браво клацнувши каблуками, питається дозволу гвардії старшого лейтенанта звернутись до нього* (Гончар, III, 1959, 85).

ПИТА́ЮЧИЙ, а, е. *рідко.* Дієпр. акт. теп. ч. до **пита́ти;** // *у знач. прикм. Він усе їхав та співав.. Об тім самім співалося у його сумуючій, питаючій пісні* (Вовчок, I, 1955, 349); *Ядзя глянула на нього таким питаючим і холодним поглядом, що лікаря мовби хто обілляв зимною водою* (Кобр., Вибр., 1954, 94).

ПИТВО́, а, *с.* 1. Те, що п'ють; напій. *Примусила* [Нюся] *дівчину випити гарячого молока, розбовтаного з медом та маслом. З незвички питво Ганні не сподобалося* (Коз., Сальвія, 1959, 225); *Для поповнення запасів питва* [космонавтам] *пропонується конденсація водяної пари атмосфери кабіни* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 5); // Спеціально виготовлений напій для частування, запивання їжі і т. ін., звичайно хмільний *Скоро вже стояла перед кожним гультяєм посудина і всі взяли до рук те вогнисте люциперове питво* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 359); *Подала почесний ріг Ханша юному Давді, Та трутини у питво У медове налила* (Перв., З глибини, 1956, 255); // За народними повір'ями — трунок, яким намагаються привернути кохання, причарувати кого-небудь. *Залишила Віра бабі карбованці, напувала Прохора отим питвом чарівним, потай підмішуючи його в страви* (Шиян, Баланда, 1957, 177).

2. Те саме, що **пиття́** 1. *Прокіп наче ніч темна ходить, і вже тоді .. ні питва, ні до розмови* (Вовчок, Вибр., 1946, 137); *Жив* [Жеребило] *ще за рахунок тих колишніх запасів жиру, що зібрався в його великім і могутнім колись тілі внаслідок багаторічного їдва* [їдла] *й питва, в якому не знав міри* (Загреб., День.., 1964, 23).

ПИ́ТЕЛЬ, тля, *ч., заст.* Млин, на якому змелюють біле борошно особливим помолом. *Входжу в сіни,— в сінях млин: .. борошно сиплеться з-під каміння в довгу шовкову торбу, і тут заразом мелеться і борошно просівається. Виходить щось схоже на питльоване борошно, ніби змолоте в питлі* (Н.-Лев., II, 1956, 411); *Інженера, який пішов оглядати роботи на питлі, що він його будував, вбито каменем, як завалилася одна стіна* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 64); // Пристрій у такому млині, що відсіває борошно. *Піду я до млина — Що ся в млині діє? Вода камінь обертає, Питель муку сіє* (Чуб., V, 1874, 1181); *Мала Ольга дрібненько стукотіла паличкою по ніжці крісла, гей би питель тріскотів у млині* (Кобр., Вибр., 1954, 147); // Борошно, змелене в такому млині.

ПИТЕ́ЦЬ, тця́, *ч.* Той, хто постійно п'є спиртні напої, може випити багато хмільного. *На хрестинах він* [чернець] *гуляє, Добре п'є, питець завзятий, А при чарочці то й пісню Гарно вміє заспівати* (Сам., I, 1958, 256); — *Хе! Видно зразу, що ти початківець! — засміявся досвідчений питець* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 137).

ПИ́ТИ, п'ю, п'єш, *недок.* 1. *перех. і без додатка.* Ковтати яку-небудь рідину для вгамування спраги. *Не дай, боже, Такого дожити, Не дай, боже, в багатого І пить попросити* (Шевч., І, 1963, 229); *Приходить Уляна. — Де ти була?..— заглядаючи в вічі, питає генеральша..* — *В кухню ходила... води пити...* (Мирний, І, 1949, 201); *Огей маленькими ковтками п'є чай і розглядає в склянці невиразний відбиток свого обличчя* (Досв., Вибр., 1959, 207); *Вуста запеклися, і вона мусила помочити їх у воді, щоб розтулилися. Пила довго, невситимо, не переводячи подиху* (Тют., Вир, 1964, 428); // Ковтати порошки, пілюлі, зазвичайно запиваючи їх водою. *Батько пив пірамідон* (6. Кравч., Квіти.., 1959, 181); // *перен.* Викльовувати молоде зерно (про птахів). — *Невже ж се не гріх, коли ти* [голуб] *по полю літаєш і зерно з поля, свіжо посіяне, видзьобуєш, і пшеницю з колосся п'єш* (Фр., IV, 1950, 81); *Горобці цілими хмарами сідають на соняшники і п'ють насіння* (Коп., Як вони.., 1961, 61).

◇ **Жа́ба пить дасть** *див.* **жа́ба**[1]; **Їсти і пи́ти; Їсти, пи́ти** — споживати необхідні для існування їжу й питво. *Нема що їсти, нема пити, немає й роду, щоб поговорити* (Укр.. присл.., 1963, 58); *Дидона тяжко зажурилась, Ввесь день не їла, не пила* (Котл., І, 1952, 84); **Пи́ти кров** *див.* **кров; Хоч з лиця́ во́ду пи́ти (пий)** *див.* **вода́; Як пи́ти да́ти** — напевне, обов'язково. — *От історія! — вдруге говорить сам до себе Трохименко.* — *Таки матиму догану — як пить дать — матиму* (Кос., Новели, 1962, 127).

2. *перех. і без додатка.* Вживати спиртне; проводити час за питтям горілки, вина і т. ін. *Ой, нап'яли козаченьки Червоний намет Та й п'ють вони горілочку Ще й солодкий мед* (Укр.. думи.., 1955, 71); *Старий Наум випив чарку горілки перед обідом, а Василь не став, бо, каже, ще не починав її пити* (Кв.-Осн., II, 1956, 68); // Бути п'яницею; пиячити. — *Чи ви не знали його вдачі, що він п'є?— Ой, чому ні! Казали мені люди, вже по заручинах, що бачили його в місті п'яного* (Л. Укр., III, 1952, 469); *Жив* [вчитель] *самотньо, відчував невлаштованість у житті і не міг утриматись від свого давнього гріха — пив* (Дор., Не повтори.., 1968, 140).

◇ **Бу́дьмо (бу́дьте) здоро́ві [пи́вши]** *див.* **здоро́вий; Пи́ти гірку́ [ча́шу] (гірко́ї)** *див.* **гірки́й; Пи́ти до дна** — випивати повну чарку спиртного. — *Пий, куме, до дна, бо на дні молоді дні!* (Вовчок, VI, 1956, 262); *Павло цілує Катрю, вже похитуючись на ногах, а Катря і не спиняє його, владно гукає, щоб пив до дна, бо весілля раз на віку буває* (Кучер, Трудна любов, 1960, 213); **Пи́ти запо́ем** — вживати багато спиртного; бути п'яницею, алкоголіком; **Пи́ти зми́рщини (зми́рщину)** *див.* **зми́рщини; Пи́ти без про́сипу** *див.* **про́сип; Пи́ти й гуля́ти; Пи́ти, гуля́ти** — розважаючись, проводити час за випивкою; бенкетувати. *То був не молодий Микола, з тонким станом, з парубочим веселим лицем; то був бурлака, що був ладен пити й гуляти хоч весь день* (Н.-Лев., II, 1956, 210); **Пи́ти до (за)** *кого* — випивати вино, горілку і т. ін. за чиє-небудь здоров'я, звертаючися до когось, або за щось. *Мотря взяла чарку й скинула очима на гостей, не знаючи, до кого пити.* — *Пийте до куми Явдохи,— обізвалася Софія* (Коцюб., І, 1955, 44); — *Ти вже що собі надумав?— з тривогою в голосі спитала Ганна Федорівна.* — *Не до тебе п'ють, не кажи здоров,— сердито кинув Кандиба.* — *Роби своє діло...* (Добр., Тече річка.., 1961, 270); [Н е м и р и ч:] *П'ю за цей ранок, що свіжий і красний* (Дмит., Навіки разом, 1950, 79); **Пи́ти могори́ч** — те саме, що **Запива́ти могори́ч** (*див.* **запива́ти**). *На столі стояла горілка: декотрі бурлаки пили могорич і частували бурлачок* (Н.-Лев., II, 1956, 201); **Пи́ти [на] брудершафт** *див.* **брудершафт**.

3. *перех.* Убирати, всмоктувати в себе вологу (про рослини, поля і т. ін.). *Хо сидить посеред галяви, а навкруги його панує мертва, прикра тиша.. Рослини бояться навіть тягти сік з землі, пити холодну росу* (Коцюб., І, 1955, 149); *Впочі хороший дощ ясний Послав нам щедро благостиню.., О, як пили поля жагучі Вологу свіжу і живу!* (Рильський, II, 1960, 312).

◇ **Пи́ти очи́ма** — жадібно вбирати в себе зорові враження. *Горять, міняться на очах сині, зелені, бузкові, оранжеві і бурштинові легкі осяйні хмарини. І стоїть на крутих східцях, п'ючи очима ту красу, невисока дівчина* (Коз., Сальвія, 1959, 5); **Пи́ти ра́дість**—зазнавати почуття радощів. *Я п'ю невимовну радість буття* (Мик., II, 1957, 66); *Біля них, чужих дітей хороших, навчавсь я радість пити з книг, навчавсь тримати зошит* (Дор., Три богатирі, 1959, 38).

ПИТИ́МИЙ, а, е, *заст.* Рідний; питомий. *Бачу, що мені недобре тут буде! Де ж таки хто чував, щоб дитина так незвичайно з питимою своєю матінкою поводилась?* (Вовчок, І, 1955, 15); *Не вмирав дідусь той, хоч і нудив світом, бо судила доля, що умре тоді лиш, коли край питимий він побачить вільним, дужим та щасливим* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 177).

ПИ́ТИСЯ, п'ється, *недок., безос.* 1. Мати бажання, схильність пити (які-небудь напої). *Де їсться смачно, там і п'ється, Од земляків я так чував* (Котл., І, 1952, 205); — *Риба без води, а чоловік без землі гине,— увернув Кулик по-письменному.* — *Егеж, еге... А коли так, пий, поки п'ється, гуляй, поки гуляється!* (Мирний, І, 1949, 258); *В обох містах, угорському і австрійському, грали циганські оркестри, сяяли вікна кафе і ресторанів, там співалося і пилося* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 300).

◇ **Не до те́бе п'ється**—не до тебе звертаються. — *Чого ж ти мовчиш, неначе не до тебе п'ється?* — *говорила Навроцька до мужа.* — *Бо таки не до мене..— обізвався Навроцький* (Н.-Лев., V, 1966, 305).

2. Пас. до **пи́ти**. *Ой не п'ється горілочка, Не п'ються й меди* (Шевч., II, 1953, 125).

ПИ́ТКИ, *пестл.* Те саме, що **пи́тоньки**. — *Що, косі, і ви пізнали старого?* — *Чого вам? питки?* (Морд., І, 1958, 149); *Весело вам, дітки, В горницях просторих, Їстоньки чи питки — Всього є в коморах* (Граб., І, 1959, 138).

ПИТЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Допитливий. *Батько подивився на дочку довгим питливим поглядом* (Н.-Лев., IV, 1955, 182); *Вона* [партія] — *в нових моргів розливах, В народів дружбі віковій, Вона — в очах дітей питливих При карті всесвіту новій* (Рильський, III, 1961, 138).

ПИТЛИ́ВО, *рідко.* Присл. до **питли́вий**. — *Ганна Йосипівна! Раз хоч на віку!* — *просить, спідлоба питливо дивлячись, Власов* (Мирний, IV, 1955, 147); *Людина у вузькому пальті і чоботях питливо зорила за освітленими вікнами* (Панч, На калин. мості, 1965, 177).

ПИТЛІ́ВКА, и, *ж.* Те саме, що **питльо́ванка**.

ПИТЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **питлюва́ти**.

ПИТЛЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *недок.* Молоти і просівати борошно особливого, дрібного помолу. *Приїхала попада до млина питлювати* (Україна.., 1, 1960, 120); * Образно. — *Ти питлюєш язиком, як у млині...* (Стеф., І, 1949, 212).

ПИТЛЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **питлюва́ти**.

ПИТЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **питлюва́ти**; // *у знач. прикм. Зате ж і Борух не знав міри своїм витребенькам, де було шиє. Давай йому і нового горшка,*

і свіжих яєць, і меду, і коржів з питльованого борошна (Н.-Лев., І, 1956, 141).

ПИТЛЬÓВАНКА, и, *ж.* Питльоване борошно.

ПИТНИ́Й, á, é. 1. Придатний для пиття (у 1 знач.). *Я у порожню пляшку з-під коньяку накачав трохи питної води* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 476); // Признач. для пиття. — *На водохреща треба піти з чистим глечиком по воду.. і сказати криниці: «Добрий день тобі, криниці Іордана, ім'я тобі Оляна. Масш ти в собі три джерела: одне питне, друге медне* [медове], *а третє молочне»* (Стельмах, II, 1962, 79).

2. Прикм. до **питвó** 1. — *Я б оце напилась питного меду-липцю! Я таки зроду ласійка: люблю солоденьке* (Н.-Лев., І, 1956, 601); // *у знач. ім.* **питнé,** нóго, *с.* Те, що виготовлене для пиття; напій. *Другого дня приїхали у Веприк кілька возів з істівним та питним* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 500).

ПИТÓМИЙ [1], а, е. Стос. до вимірювання тіл, явищ відносно чого-небудь. *Металеві сплави мають значно більший питомий опір, ніж чисті метали, з яких складаються ці сплави* (Курс фізики, III, 1956, 74); *За рахунок високої питомої потужності «Фіат-124» розвиває швидкість близько 144 кілометрів на годину* (Наука.., 3, 1967, 27).

◇ **Питóма вагá** *кого, чого* — кількість, роль, значення або місце кого-, чого-небудь десь, у чомусь. *У розвинутих капіталістичних країнах питома вага жінок у загальній кількості зайнятої робочої сили зростає і становить третину робочих місць* (Ком. Укр., 6, 1970, 33); *Кипуча м'язів радість. Ти вже вдома, Обмив утому в ключовій воді. В очах твоїх вогонь, краса в ході — Це трудового дня вага питома* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 75).

◇ **ПИТÓМИЙ** [2], а, е. 1. *заст.* Рідний. *Кричать солдати на палубі корабля, Уздрівши зубчастий Тауер, уздрівши місця питомі* (Бажан, Роки, 1957, 193).

2. *рідко.* Характерний для кого-, чого-небудь; притаманний комусь, чомусь. *Однією з питомих рис перекладача, що є запорукою успішної роботи, Рильський вважає здатність перевтілюватись* (Криж., М. Рильський, 1960, 197).

ПИ́ТОНЬКИ, *пестл.* Те саме, що **пи́ти** 1. *Після шлюбу — не до танців! Як дітки маленькі — Той істоньки, той питоньки* (Пісні та романси.., II, 1956, 146); *Плакала киця на кухні, Аж їй очиці попухли. — Чого ти, кисенько, плачеш, Їсти чи питоньки хочеш?* (Фр., XIII, 1954, 256).

ПИТТЯ́, я́, *с.* 1. Дія за знач. **пи́ти** 1. *Пішло потім монотонне життя на водах; пиття вод рано й вечір з музиками в додаток* (Н.-Лев., II, 1956, 393); *Матроси заходилися копати колодязі, але вода на обох островах була гірко-солоною, непридатною для пиття* (Тулуб, В степу.., 1964, 395); *Він ходив якийсь сам не свій, стратив охоту до пиття* (Фр., І, 1955, 95).

2. Те саме, що **питвó** 1. *Цілим морем лились найсолодші пиття, Поїдались розкішніші страви, І котилось щодень безтурботне життя На могилах дідівської слави* (Граб., І, 1959, 172); [Б а б у с я:] *Уже ніхто не повернувсь додому. У їжі тій, в питті був сонний трунок* (Воронько, Казка.., 1957, 14); [Д м и т р о (*обнімає Катрю*):] *Дитино моя, надіє моя!.. Чи тебе чарами приворожено, чи тобі пиття дадено? .. Задля кого ти мене сиротою кидаєш?* (Стар., Вибр., 1959, 192).

ПИТУ́Н, á, *ч., діал.* Посуд для пиття. *В кутку біля судника топтався дід Кушка. Він, очевидно, шукав питуна. Знайшовши, шкрябнув по дну відра, випив, не переводячи духу, перехопив відро і шкрябнув знову* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 65); *У народному побуті були поширені скляні чарки, питуни, братики, стопки, шкалики, рюмки, склянки, пивні кухлі, глечики, барильця тощо* (Нариси з іст. укр. мист., 1969, 46).

ПИТУ́ЩИЙ, а, е. Який п'є (у 2 знач.), є п'яницею. [П р і с ь к а:] *Я сьогодня* [сьогодні] *ходила на кладовище, припадала до материної могилки, благала, щоб матуся навернула моє серце до Тимохи... Ще гірш серце почало боліти! Він питущий, а як нап'ється, то як звір!..* (Кроп., IV, 1959, 180); *Був він чоловік сердечний, у голові мав олії не трохи та й питущим не був* (Гуц., Скупана.., 1965, 136).

ПИХ, *виг.* 1. Звуконаслідування, що виражає своєрідні звуки. *Дитя те, голим тілом вилискуючи, дригав ніжками, іноді голосить, іноді тільки пихкав (пих!)...* (Вишня, II, 1956, 21).

2. *розм.* Уживається як присудок за знач. **пи́хкати.** *День грудневий, як сірник: пих! — і нема. За трудовим клопотом незчуєшся, як і вечір спаде на землю* (Рад. Укр., 18.XII 1962, 3).

ПИХÁ, и́, *ж.* 1. Надмірно висока думка про себе, погорда, зарозумілість, зазнайство. — *Е,— подумав дід, — яка пиха! Зневажає залицяння такого козака!* (Стор., І, 1957, 82); [Т а н я:] *Хто він такий — не знаю. Може, князь, може, граф. Помітно тільки родовиту пиху, аристократичне виховання* (Вас., III. 1960, 130); // Надмірна впевненість у своїх силах, здібностях, можливостях; самовпевненість. [Н а з а р П е т р о в и ч:] *Сьогодні директор привселюдно сказав: покладаюся на тебе, Назаре, як на кам'яну скелю. Бери владу до рук і керуй. Що ж, і покеруємо.* [М а р і я Р о м а н і в н а:] *І звідки в тебе ці дурощі, ця пиха?* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 62); — *Нічого, Вовочко,— втішила Юля, — медаль розвинула б у тебе пиху, а так ти, скромний живописець, намалювш за літо хорошу картину* (Донч., V, 1957, 571); // Вразливе відношення до думки про свою особу і ставлення до себе навколишніх; самолюбство. *Такі почесні запросини приємно полоскотали його пиху* (Коцюб., І, 1955, 167); *Не дуже дерла йому очі вбога Чіпчина хата.. Не так на те Ядвоха глянула: не так воно вразило її горду пиху* (Мирний, І, 1949, 357); // Зовнішній вияв зверхності, погорди, бундючності. *Замість ситого задоволення і напускної пихи на обличчі осів новий вираз — поваги і зваги* (Коцюб., І, 1955, 254); *Директор обурився, де й ділася його пиха і ввічливість* (Бурл., Напередодні, 1956, 363); // Далеке від правди чвапливе вихваляння. *Говоримо ми це без ніякої пихи, говоримо ми це із скромністю, властивістю, як ви знаєте, притаманною кожному справжньому мисливцеві* (Вишня, II, 1956, 180); *Будинок просторий.. Крім того, без пихи кажучи, через те, що стільки років займали цей будинок Річинські, він набув популярності* (Вільде, Сестри.., 1958, 503).

2. Надмірність у багатстві, оздобах, прикрасах, вигодах і т. ін.; розкіш. *Пригадалися приязні речі, пуста розмова..,— розкіш, пиха, вбожество* (Вовчок, І, 1955, 379); *Середина багатої хати з закидом на пиху; багато образів олеографій і дешевих малюнків* (Кроп., IV, 1959, 189); // Побудована на зовнішніх ефектах урочистість, помпезність. *Послів ввели к царю з пихою, Як водилося у Латин; Несли подарки пред собою* (Котл., І, 1952, 172); *За три копи звінчав* [піп] *у будень, Без пихи, так, як довелось* (Шевч., II, 1963, 269).

3. *заст.* Те саме, що **гóрдість.** *Втішалася обрана богом мати, Сповнялась материнської пихи, Святої гордості, що кожна мати має, Як на руках своє дитя тримає* (Л. Укр., І, 1951, 419); // Предмет гордості, те, чим можна пишатися. *Навіщо їй ті розкішні довгі*

коси, пиха й гордість дівоча, миті, чесані й плекані з таємничими дівочими надіями (Коцюб., I, 1955, 267).

ПИХА́ТИЙ, а, е. Якому притаманна надмірно висока думка про себе, зверхність, погорда, зарозумілість, зазнайство. *З воріт вже виїздив на баскому коні пихатий володар замку* (Збан., Незабутнє, 1953, 61); *На західноукраїнських землях Марко Артьомов за короткий час устиг побачити.. надмірну розкіш пихатого панства й убогість простих людей* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 146); // Який внаслідок зверхності, погорди, зарозумілості, зазнайства зневажливо ставиться до інших. *Сів був* [Павлуша] *на першу парту. Але підійшов один пихатий, викоханий (Міхно, голови міської управи син..) і попрохав звільнити місце* (Головко, II, 1957, 264); *За двадцять літ виросло нове покоління, яке не знає ні пихатого папіча, ні держиморди-осадника* (Цюпа, Україна.., 1960, 257); // Який внаслідок самовпевненості занадто покладається на свої сили, здібності, можливості. — *Харкевич був певен, що прізвище командира дивізії змусить пихатого лейтенанта скоритись* (Голов., Тополя.., 1965, 12); *Прийшли чужинці тупі і пихаті, Вже звичні звірі до справ розбою* (Гірник, Стартують.., 1963, 56); // Схильний до надмірностей у користуванні оздобами, прикрасами і т. ін. *Тоді поряд із багатством і красою, які їй показували ретельні мужі, княгиня Ольга побачила бідність Константинополя, гидоту й бруд, які звичайно заводяться у пихатого, але неохайного господаря* (Скл., Святослав, 1959, 169).

ПИХА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Те саме, що **пиха́** 1. *Турчинович знову був веселий і говіркий. Смішну пихатість мов рукою зняло* (Кол., Терен.., 1959, 39); *Все в ньому роблене — самовпевнена пихатість, зухвала настирливість, солодава улесливість* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 311).

ПИХА́ТО. Присл. до **пиха́тий.** *Кандиба пихато перебив: — Яка там майстерня — ательє, салон!* (Дмит., Розлука, 1957, 141); *Дівчина давно звернула увагу на Ваню Дорощука, на те, як він пихато розмовляє з товаришами* (Донч., IV, 1957, 321); *На воротах* [концтабору], *пихато надувшись, стояли два поліцаї* (Збан., Єдина, 1959, 289).

ПИ́ХКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пи́хкати** і звуки, утворювані цією дією. — *А вона тобі, ота бісова машина, як скажена — тільки гурк-гурк, пих-пих. І від того пихкання та гарчання у мене в голові одразу все шкереберть* (Жур., Дорога.., 1948, 189); *В суботу і неділю на заводі тиша. Не чути ритмічних постукувань конвейєрних візків, важкого пихкання пресів* (Роб. газ., 21.IX 1966, 3).

ПИ́ХКАТИ, аю, асш, *недок.* 1. Уривчасто дихаючи від надмірних зусиль, видавати своєрідні звуки. *Взявши до рук портфель, що лежав перед ним, довго відмикав його маленьким ключиком, невміло порався із замочком, пихкав і сердився, поки відчинив* (Полт., Повість.., 1960, 348); *Пихкаючи і віддуваючись, він борсався в воді доти, поки йому на допомогу не підоспів Чоботар* (Добр., Очак. розмир, 1965, 111); // Голосом видавати своєрідні звуки. *Дитя те, голим тілом вилискуючи, дригає ніжками, іноді голосить, іноді тільки пихкає (пиг!)...* (Вишня, II, 1956, 21).

2. Видавати своєрідні звуки, курячи люльку, цигарку і т. ін. *Люлечку вийма* [хлопець] *з-за халяви; продув, набив, поклав жарину та й пихкав* (Свидн., Люборацькі, 1955, 176): *Мій приятель відкинувся на спинку крісла і, заплющивши очі, пихкав цигаркою* (Досв., Вибр., 1959, 395); // Час від часу випускати з рота дим від розкуреної люльки, цигарки і т. ін. *Сама* [панночка] *скривилась і перехопилась набік, і очі чогось заплющує, і з місця зривається,— от стеменний кіт, як йому з люльки в вуса пихкають...* (Вовчок, I, 1955, 105); *Скрутивши велику цигарку, Калашник припалив її і, пихкаючи сивим димом, повагом пішов із кошари* (Епік, Тв., 1958, 405).

3. Випускаючи дим, пару, газ і т. ін., видавати своєрідні звуки (про машини, нагрівальні прилади і т. ін.). *За кілька хвилин самовар вже пихкав на столі* (Коцюб., I, 1955, 255); *Десь далеко, на під'їзній колії до шахти, вперто пихкав паровоз...* (Донч., Шахта.., 1949, 54); *На шосе, наближаючись до підводи, пихкає сиим димком, чахкотить.. трактореть і тягне за собою справжню велику гармату* (Коз., Гарячі руки, 1960, 137).

4. З шумом вириватися, спалахувати (про вогонь). *Гохка, гухкає і грюка, пихкає огнем бронирована* [броньована] *гадюка за сумним Діпцем...* (Сос., II, 1958, 297).

ПИ́ХКНУТИ *див.* **пи́хнути.**

ПИХКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *недок.* Підсил. до **пи́хкати** 2, 3. *Садівник довго розпалював свою люльку, пихкотів нею* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 27); *Маленький катер пихкотів і збурював воду* (Собко, Шлях.., 1948, 6).

ПИХЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пиха́тий.** *Пишна декорація ритуальної дії зачаровує лише бідних, темних людей. Пихливе панство не звертає на неї уваги* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 28); * Образно. *Тут же ходили тільки сріблясті цесарки з молодняком, пихливі індики* (Крот., Сини.., 1948, 287).

ПИХЛИ́ВО, *рідко.* Присл. до **пихли́вий.** *Піт виступив на чолі пана Грохольського, але так само пихливо стовбурчилися його вусики, так само презирливо кривилися губи усмішкою* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 260).

ПИ́ХНУТИ, *рідко* **ПИ́ХКНУТИ**, ну, неш, *док.* Однокр. до **пи́хкати.** *Матій потягнув люльку, пихкув їдучим димом* (Кол., Терен.., 1959, 200); *Замовкли, лиш цигарки блищали. От якась пихнула полум'ям і на мить освітила убогу хатину* (Головко, I, 1957, 97); *З-за скелі вишмигнула машина. Вона пихнула і зненацька стала* (Рудь, Гомін.., 1959, 31); *Порткрани. Щогл шеренга. Востаннє пихнула димком і відійшла «Онєга»* (Шер., Дружбою.., 1954, 79); *Вікна були висаджені, але з них полум'я таке пихнуло, що всі мимоволі відступилися* (Шовк., Починається юність, 1938, 187).

ПИХОВИ́ТИЙ, а, е. Сповнений пихи (у 1, 3 знач.). *Юра стикається то з пиховитими, зарозумілими дітьми «місцевої аристократії», то з «кухарчиними синами», яким заказано шлях до навчання в гімназії* (Іст. укр. літ., II, 1956, 465); *Поглянув* [Соколов] *на пиховиту позу Франковича* (Ле, В снопі.., 1960, 280); *Миготить радісна, невиразна, пиховита думка: — Між моїм родом — батьками, дідами, самими далекими пращурами — я перший іду до культури, до світла* (Вас., IV, 1960, 14); // Який відзначається пихатістю. *Начальник сталеливарного цеху, швидко переходячи від пиховитої самовпевненості до повної паніки, перевувався, смикав людей суперечливими наказами* (Собко, Біле полум'я, 1952, 276).

ПИХОВИ́ТО. Присл. до **пихови́тий.** — *Я справді стою вище буденних пристрастей і дріб'язкових непорозумінь,— пиховито заявив поет* (Загреб., День.., 1964, 268); *Шилохвіст пиховито проходжувався перед строєм, притримуючи біля боку вищерблену шаблюку в старих витертих піхвах* (Збан., Між.. людьми, 1955, 98).

ПИХОНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Підсил. до **пхну́ти.** *Та як пихоне* [дівчина] *його руками своїми, так*

Чіпка й клюнув посом у зелену траву (Мирний, І, 1949, 167).

ПИХТІ́ННЯ. я, *с.* Дія за знач. **пихті́ти** і звуки, утворювані цією дією.

ПИХТІ́Р, а́, *ч., діал.* Мішок для годівлі коней. *Іван поспішно розчинив ворота, підвода заїхала до двору. Гість неквапливо прив'язував до дишля пихтір з сіном* (Збан., Сеспель, 1961, 271).

ПИХТІ́ТИ, хчу́, хти́ш, *недок.* 1. Те саме, що **пи́хкати.** *Колісник пихтів, одпихався, а вона* [Наташа], *як навісна, то одскакувала від його, то, прискакуючи, горнулася, мов вірна собака* (Мирний, III, 1954, 277); *Пихтять цигарки, в'ється дим з папірос...* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 181); *Паровоз, що мав відвезти мого батька, вже пихтів, фиркав, наче кінь перед бігом* (Томч., Готель.., 1960, 76).

2. *перен., розм.* Виконувати яку-небудь дію, докладаючи надмірні зусилля. *Малий так старався, так пихтів, тягаючи за ними крейду або вівтик, що цілком заслуговував бути повноправним членом їхнього товариства* (Ів., Таємниця, 1959, 143).

ПИХУВА́ТИЙ, а, е. *рідко.* Те саме, що **пихові́тий.** *Не повернулась чомусь під батьківський дах після розлуки зі своїм пихуватим, але безхарактерним Борисом і Тетяна* (Шовк., Людина.., 1962, 59).

ПИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **пи́ка.** *Мала* [дитина] *жовту, наче з воску або з весняного снігу, зліплену пичку, витріщені через силу, малі, мутні оченята* (Григ., Вибр., 1959, 45); *На кругленькій пичці Чирви-Воздвиженського заблукала якась кривенька, загадково-глузлива посмішечка* (Коз., Сальвія, 1956, 107).

ПИША́ННЯ. я, *с.* 1. Дія за знач. **пиша́тися.** *Мелашка.. просто і не без пишання хлопцем, як сином, розповіла і про останню подію захоплення Богдана пригожою черницею* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 233); *Хома.. вмів якось одразу відокремити суттєве від несуттєвого, велике від незначного. І він розповідав угорцеві про це .. з пишанням та величанням* (Гончар, III. 1959, 221).

2. *ким, чим і без додатка.* Те саме, що **пиха́.** *Хоцінський своїм підмальованим оповіданням.. розбуркав у йому гордість своїм родом, пишання своїм панством* (Н.-Лев., І, 1956, 158); *Хто шукає щастя-долі У розкошах та пишанні; Я ж у щирому братанні Та в труді на рідним полі* (Вороний, Вибр., 1959, 180).

ПИША́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., заст.* Пишатися. *Ти думаєш,— зборов, то ти уже і правий? Радієш, що зломив того, хто й сам хилився? Пишаєш, що здобув в борні нерівній слави?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 351); *Годі вам пишати У розкошах панства, Тягарем лежати на Хребтах селянства* (Черп., Поезії, 1959, 53).

ПИША́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Відчувати гордість за кого-небудь, бути сповненим гордості за щось; гордитися. *Похмурий Стьопа Шемшура міг пишатися своєю колишньою ученицею* (Донч., Дочка, 1950, 164); *Пишаючись трудовими перемогами гірників тресту «Антрацит», ми ні на хвилину не забуваємо, що кожне підприємство, шахта, будова .. мають великі невикористані резерви і можливості* (Ком. Укр., 8, 1963, 27); *Радянська наука вправі пишатися своїми успіхами в багатьох провідних галузях знань* (Ком. Укр., 1965, 43); *Він* [Данте] *не забув своєї Беатріче, Вона одна в піснях його панує,.. Він іншої дружини не знайшов. Він заквітчав її вінцем такої слави, Якою ні одна з жінок ще не пишалась* (Л. Укр., І, 1951, 174); // Відчувати внутрішнє задоволення. *Ти* [красуне] *пишаєшся тим, що усякий Не погляне на тебе дарма, І що линуть до тебе юна́ки, Що ти владна звести їх з ума* (Щог., Поезії, 1958, 283); — *На ж тобі, старче божий, цю паску..,—сказала поважним голосом Онися, пишаючись такою щедрою милостинею* (П.-Лев., III, 1956, 206); *Іван Антонович пишався своєю реформою, спрямованою на те, щоб ніхто з бійців «не розучився стріляти»* (Гончар, III, 1959, 203); // Мати втіху або насолоду з чого-небудь; розкошувати, втішатися. *І батько й мати не пускали, Казали: Вгору не залазь. Так ні, за князя. От і князь! От і пишайсь тепер, княгине!* (Шевч., II, 1953, 10).

2. Буйно рости, квітнути, розцвітати. *Там, де недавно ще пишалась на сонці буйна рослинність, де кипіло життя та радість, там буде гола, дика пустеля* (Коцюб., І, 1955, 227); *Буйно пишається жито у полі* (Манж., Тв., 1955, 54); // *у сполуч. із сл.* к р а с а, з д о р о в' я, с и л а і т. ін. Бути в розквіті краси, здоров'я, сили і т. ін. *Марії Шелест мовби дивом якимсь повертались молоді роки. Не старіє молодиця, годами пишається свіжою, біло-рожевою красою* (Вол., Самоцвіти, 1952, 49); *Розстібнута її блузка показувала цнотливо верхню частину грудей, які пишались здоров'ям* (Томч., Готель.., 1960, 6); *Образно. — *Для багатого пишається* [земле] *красою, багатого годуєш, зодягаєш, а бідного приймаєш лише в яму...* (Коцюб., II, 1955, 16); // Бути на піднесенні; відзначатися заможністю і т. ін.; процвітати. [С е м е н М е л ь н и ч е н к о:] *Ти* [країна].. *пишаєшся в скиртах та в стогах* (Кроп., І, 1958, 59).

3. Мати надзвичайно привабливий вигляд, вирізнятися, виділятися чимось красивим, приємним і т. ін. *Пишається проти сонця гай, увесь у блискучих краплях, як у дорогому намисті* (Вас., Вибр., 1954, 70); *Ці гори не пишаються дикою красою високих шпилів, глибоких ущелин, стрімких урвищ, навислих над ними скель* (Томч., Готель.., 1960, 254); *Якщо в старих будинках були малі віконечка, то нові кам'яниці обов'язково пишалися широкими «варшавськими» вікнами* (Вільде, Сестри.., 1958, 109); // Виділятися своєю красою, привертати увагу (про будівлю, місцевість і т. ін.) *Предків поличчя пишалися в замку...* (Граб., І, 1959, 241); *На край села стояла невеличка хатка. Біля неї пишався рясний садок* (Гр., І, 1963, 344); * Образно. *За склом пишалося свідоцтво, що його видала парафіяльна школа* (Кач., II, 1958, 23).

4. Відчуваючи свою зверхність, виявляти її в поведінці, виразі обличчя і т. ін.; бути пихатим, зазнаватися. *Кирилик побачив, що він робе* [робить] *таке діло, якого ніхто не зможе; ні мати, ні сестри, — і запишався.. Перед батьком тілько Кирилко не так пишався, бо.. боявся його* (Мирний, І, 1954, 152); — *І чого б я, Левку, так пишалася? Шкода тобі розповісти? — І, справді, чому б не розповісти? — неждано вийшов парубок* (Стельмах, І, 1962, 54); *Парубок аж набундючився, пишаючись собою, і з гордою усмішкою на устах повертав з вулиці на вуличку* (Стельмах, І, 1962, 535); // Поводити себе манірно, кокетливо і т. ін. *Вони були проворніші й сміливіші од дочок хліборобів, вміли пишатись* (Н.-Лев., II, 1956, 113); *Пишається, як попівна в гостях* (Номис, 1864, № 2491).

ПИ́ШКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Те саме, що **пампу́шка.** *Трудівнику медові пишки, а ледарю — ялинові шишки* (Укр.. присл.., 1955, 393); *Мене господиня щодня пареним молоком напувала.. А на дорогу пишок напекла* (Тют., Вир, 1964, 465).

2. *тільки мн., діал.* Пучки волосся або пір'я. *Темний вус розтріпаний та.. борода, що їжилася чорними пишками, робили враження, що буцім Славко десь недавно та піднявся з слабості* (Март., Тв., 1954, 231).

ПИ́ШНИЙ, а, е. 1. Буйний у своєму розквіті. *Настала пишна та тепла весна* (Н.-Лев., II, 1956, 188);

Навкруги була земля, така чорна, пухка, родюча, повесні пишна, восени багата (Коцюб., II, 1955, 13); *Навкруги — підступна тиша.. Луки, гори, пишні сади,— все зелене й принишкле* (Гончар, III, 1959, 17); // З великою кількістю гілок, густим листям, буйним стеблом (про дерева, кущі, трави і т. ін.). *Подивись, яким шатром над нами Явір цей розкинув пишні віти* (Стар., Поет. тв., 1958, 27); *Сонце гляне, Побіжить весна.. Знову трави пишні Звиснуть отуди* (Граб., I, 1959, 320); *Розлилися гони пишними житами, Забуяли повінню пшениць* (Воронько, Коли я.., 1962, 65); // Розквітлий, яскравий, великого розміру або з великою кількістю пелюсток (про квіти, дерева, кущі). — *О, який мак! — покрикнула Галя. — Що.. за пишнії маки! Я собі насію такого!* (Вовчок, I, 1955, 323); *Тут цвіли синім цвітом невідомі їй кручені паничі, бархатна красоля, пишна жоржина, жовті гвоздики* (Донч., VI, 1957, 30); // З великою кількістю відгалужень; крислатий (про роги тварини). — *Олень.., наче з бронзи вилитий, Таких пишних рогів я ще ніколи не бачив!* (Томч., Готель.., 1960, 255).

◇ **Пи́шним цвітом (квітом) розквіта́ти (цвісти́, процвіта́ти** *і т. ін.*) — інтенсивно розвиватися, бути на високій стадії розвитку, розквіту. *Пишним цвітом розквітла наша.. Батьківщина — великий Радянський Союз* (Рад. Укр., 12.VIII 1951, 2); *Розкрилися запечатані гробовища народного духу, ожило поховане слово і, обновлене їх* [кращих синів народу] *невсипучою працею, зацвіло пишним квітом* (Мирний, V, 1955, 416).

2. Густий, пушистий (про волосся). *Бачу, що ніколи мені панькатися з моїми пишними косами, взяла та й пообтинала їх* (Фр., III, 1950, 99); // Пухнастий (про пір'я, вовну і т. ін. та вироби з них). *Юрко.. зняв з голови велюрового капелюха з пишною пір'їною, окреслив ним у повітрі коло й уклонився* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 81); *Пишне і м'яке вийде кашне, якщо в'язати його зірочкою* (В'язання.., 1957, 59).

3. Пухкий, м'який (про вироби з тіста). *Пишні пироги;* // Який піднімається, застигає, вкривається і т. ін. легкою, пінистою масою (про піну, шум і т. ін.). *Двоє незнайомих Сагайді бійців, сидячи під деревом, мирно бесідували, навперемінки сьорбаючи з казанка свіже, ще напухирене пишним шумом молоко* (Гончар, III, 1959, 318); *Для виготовлення мусу ще не застигле желе перед охолодженням збивають до утворення легкої пишної піни* (Технол. пригот. їжі, 1957, 207).

4. Повний, розповнілий (про людину, її фігуру, частини тіла). — *Дай, боже, здоров'я і йому, і вам,— Олена низько вклоняється лановому, і наче вклоняються йому її пишні груди, яким тісно в широкій пазусі* (Стельмах, I, 1962, 571); * Образно. *Від пишного здоров'я, від повноти щастя Надія Миколаївна вся світилася радістю* (Панч, Ерік.., 1950, 93); // Добре вгодований, викоханий (про тварин). *Мій пишний гуцулкінь летів шаленим трапом, потрясаючи від часу до часу своєю густою грривою* (Коб., III, 1956, 64); // З густими складками, зборками (про одяг). *На їх плаття пишні, збірочками унизані, складочками обвішані, немов рябесеньким пір'ям заквітчані* (Мирний, III, 1954, 261).

5. Який приваблює своєю чарівністю, незвичайністю; привабливий, дуже гарний. *Інші мають повні скрині полотен, а вона, окрім власного тіла, окрім пишної вроди, не має нічого* (Гончар, Таврія, 1952, 28); *Вона все ще та давня Маня, з своїм пишним сміхом, коли сміється, і з тими очима, що пригадують її матір* (Коб., III, 1956, 146); // Який викликає, дає велику насолоду. *Був пишний тихий літній вечір* (Н.-Лев., II, 1956, 261); *Я не раз почувала бажання бути на тім вершку, дихати тим пурпурово-золотим, пишним повітрям* (Фр., VII, 1951, 394); // Який справляє величне враження. *Поховали* [Т. Шевченка], *як хотів: Щоб лани широкополі І Дніпро, і кручі Було видно... І справді, пишна картина* (Коцюб., III, 1956, 44).

6. Який складається з різних кольорів; багатобарвний, барвистий. *Небо над морем стало сиве, й на тому сизому небі заблищала пишна веселка* (Н.-Лев., II, 1956, 234); *Так вітер по землі стелив туман легкий, А сонце понад ним промінням вигравало. І пишних кольорів мережку вишивало* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 209); // Який характеризується багатством форм, виявів; багатогранний. *Пишний світ.. з його красою або яка цікава книжка не давали йому змоги пильнувати як слід коло овець* (Мирний, V, 1955, 310); *Чого ж дума така пишна, Чого ж слово бідне?* (Рудан., Тв., 1959, 131); // Який бурхливо, багатогранно проявляється. *Літо минулось і квітки немає, А зіронька тихо зорить, як і влітку; Щире так щастя рівнесенько сяє, Зрадливе ж і пишне минає, як квітка* (Манж., Тв., 1955, 48); *А любов цвіте Юна, пишная, Мов гілля густе В клена з вишнею* (Воронько, Тепло.., 1959, 155); // Який відзначається високим ступенем вияву чого-небудь. *Віддаючись святій справі, Навік-віки віддавайсь; Не сіяти в пишній славі, А копати сподівайсь* (Граб., I, 1959, 575); *Роки Радянської влади — це роки пишного розквіту грузинської культури, національної за формою і соціалістичної за змістом* (Ком. Укр., 11, 1965, 63).

7. Високомовний (про слова, фрази і т. ін.). *Хотіла б, тату, я сказати Не пишне слово, а просте: Я не боюся муки, страти, — Адже ж той колос проросте* (Нагн., Пісня.., 1949, 112); — *Ніч-зоря... Як це мило сказано! — захоплено вигукнула ад'ютантка, стенографуючи пишну генеральську фразу* (Гончар, II, 1959, 274).

8. Який перебуває у розквіті; багатий, розвинений (про край, місцевість, країну і т. ін.). *Це була Акерманщина.. Край був багатий і пишний* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Брати! Оці слова вам України син Несе як скромний дар від пишної країни* (Рильський, I, 1956, 200); // З гарними упорядкованими будівлями (про населений пункт). *Минуло трохи більше року, як землетрус обернув пишну Мессіну в груду каміння* (Коцюб., II, 1955, 401); // Великий, місткий, з архітектурними прикрасами, оздобленням (про будинок, палац, храм і т. ін.). *В нас по містах вибудовані пишні будинки з ясними вікнами, з широкими ворітьми, з такими великими дверима, що, здається, усьому миру хрещеному увходити місця не бракує* (Вовчок, I, 1955, 379); // Розкішно обставлений (про приміщення). *Під землею ж там палати, де вельможний Ох сидить, гарні, пишнії кімнати, срібло-злото скрізь ряхтить* (Л. Укр., I, 1951, 274); *Один снаряд, шугонувши крізь купол, розірвався в пишній приймальній залі* (Гончар, III, 1959, 293).

9. Який коштує багато грошей; коштовний, цінний. — *Я дам тобі пишні дарунки, забудеш недолю свою* (Л. Укр., I, 1951, 131); *Жони, які стояли позад княгині, одягнені були простіше, але достойно, на них не було пишних золотих чи срібних оздоб* (Скл., Святослав, 1959, 148); // Який відзначається багатством, знатністю. *Збудув він собі гарний будинок і стане не попихачем, а наближеним до одного з пишніших панів королевства* [королівства]... (Тулуб, Людолови, I, 1957, 4); // Який відбувається з великими почестями, відзначається урочистістю, помпезністю. *Бучні та пишні були по Гамзі похорони* (Мирний, IV, 1955, 202); *Пишна похоронна процесія рушила на кладовище* (Смолич, II, 1958, 119); *Був бенкет пишний і бучний* (Довж., I, 1958, 266); // Який справляє враження багатством, розкішшю;

шикарний. *Пишними рядами Виступають отамани, Сотники з панами* (Шевч., I, 1963, 74); *Мовчки оглядав* [Черниш] *пишні окраси стін, ковзаючись по них неуважним, сумним поглядом* (Гончар, III, 1959, 292); // Добре, з смаком пошитий із коштовних матеріалів, ошатний і чепурний (про одяг, вбрання). *Носить Марина дорогі та пишні убори, їсть Марина смачну та ситу страву* (Мирний, IV, 1955, 231); *Сини вже переодягнені в пишну козацьку одежу* (Довж., I, 1958, 255).

10. Пихатий, бундючний. *Чи то ж та пишна Варка, що «трьохрубльових» наймичок не признає й за подруг?* (Л. Янов., I, 1959, 249); *Знайду по серцю юнака, Що не зрадливий і не пишний, Того, що зустрічі шука* (Забашта, Квіт.., 1960, 141); *Сватають мене. Я все не хочу, а батько не силує, хоч там які були й багаті й пишні женихи* (Вовчок, I, 1955, 3); *З'являються в дверях пишні жандарми в трикутних шапках* (Коцюб., II, 1955, 412).

ПИ́ШНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Буйний розквіт, розвиток, який виявляється в рості, цвітінні і т. ін. — *Сину мій! дитя моє кохане! погуляв би ти в світі, полюбував красу і пишність світову* (Вовчок, I, 1955, 27); // Надмірність у багатстві, оздобах, красі, вигодах і т. ін.; розкіш. *Окреме приміщення на одному з столичних вокзалів. Невелика, оздоблена з солідною пишністю зала* (Коч., II, 1956, 41); // Розмаїтість у барвах, забарвленні; багатобарвність, барвистість. *Життя було там, в лісах, на полях, на лугах. Там воно розливалося в усій своїй осінній пишності* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 167); // Бурхливість, багатогранність розвитку, розквіт чого-небудь. *З нечуваною пишністю розцвітають література, мистецтво, наука в таких країнах давньої й великої культури, як Вірменія та Грузія* (Рильський, III, 1956, 381).

2. Властивість за знач. **пи́шний** 2—10. *Світла шовкова кофта з тугим перехватом у талії, довга широка спідниця.. надавали дорідній постаті пишності, грайливості* (Баш, Надія, 1960, 210); *Поважна, сувора велич її* [пісні] *пахла історією.., пишності її ніяк не можна змалювати* (Ю. Янов., I, 1958, 205); *Карл Маркс у «Капіталі» глузує з пишності і широкомовності буржуазно-демократичної великої хартії вольностей і прав людини..* (Лепін, 39, 1973, 21); — *Мати-вітчизно! — мимоволі вирвалося у нього, по-юнацькому дзвінко й урочисто. І навіть для Козакова, який не терпів ніякої урочистої пишності, ці слова прозвучали переконливо і щиро* (Гончар, III, 1959, 12); *Характерно, що в зображенні селянина письменникові* [О. Гончару] *лишились цілковито чужими.. всякі тенденції до замилування старожитньою патріархальністю і етнографічною пишністю* (Про багатство л-ри, 1959, 232).

ПИШНІ́ТИ, ію, ієш, *недок., діал.* Пишатися. *Так і сидів* [Йонька], *безперервно киваючи зеленому царству. А воно пишніло тією неповторною красою, якою так багата природа восени* (Тют., Вир, 1964, 434).

ПИШНІ́ТИСЯ, іюся, ієшся, *недок., діал.* Пишатися. *Жінка в його пишнілась, як пишна рожа, й жили вони в нею, як риба з водою* (Вовчок, I, 1955, 354).

ПИ́ШНО. Присл. до **пи́шний.** *В горах пишно буяла весна* (Кач., Вибр., 1947, 164); *Пишно розрослися яблуні, і Олексій Михайлович з турботою помічав, як одна гілка глушила другу* (Донч., IV, 1957, 228); *Бачив* [капітан] *добрих сестер, суворих лікарів на обходах і серед них — білолицю, золотокосу, пишно вродливу дівчину — старшого лейтенанта медичної служби* (Загреб., Спека, 1961, 191); *Світле, пишно розпущене волосся розсипалося їй на плечах шовковистими волотками* (Гончар, III, 1959, 319); *Минуло три роки, і княгівна, на диво, пишно, величаво розцвіла* (Стор., I, 1957, 369); *Незважаючи на те, що цею повістю Франко оддав данину тодішній літературній школі, ми бачимо в ній вже й соціальні мотиви, добачаємо зародок того таланту, що незабаром розвивався так пишно у других творах Франка* (Коцюб., III, 1956, 31); *За цим гребенем пишно та сміливо виганяється вище од усіх гір Соколиця* (Н.-Лев., II, 1956, 397); *У західній частині Радянської України, частині, яка ще так недавно була краєм нечуваної народної темноти й неписьменності, пишно розцвітає культура* (Рильський, III, 1956, 52); *Гарна, розцвітлена пишно веселка півнеба підперла* (Сам., I, 1958, 92); *От до концертної ми вирушили зали (Так пишно названо найбільшу із кімнат)* (Рильський, Мости, 1948, 77); *Нарада відбувається на квартирі в одного з колишніх викладачів полтавської гімназії, в його пишно обставленому українською старовиною кабінеті* (Гончар, II, 1959, 192); *Увіходить Йоганна, розкішно вбрана: у сріблястій, прозорій, пишно вигаптуваній шовками одежі, у золотому поясі* (Л. Укр., III, 1952, 177); *Іван дивувався Палагні. Вона і перше любила пишно вбиратись, а тепер наче щось вступило у неї* (Коцюб., II, 1955, 342); *Він був не дуже багатий, а жити пишно, у розкоші великій хотів, по-панськи!* (Вовчок, I, 1955, 66).

ПИШНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пи́шний:** пишнобáрвний, пишноборóдий, пишновлóсий, пишнозелéний, пишноколóсий, пишнокрúлий, пишнокрóнний, пишнотíлий і т. ін.

ПИШНОМО́ВНИЙ, а, е. 1. Який відзначається багатослівністю. *Вірш захоплював простотою і щирістю. Не було в ньому ні пишномовних фраз, ні гучних вигуків, якими так пересипали свої поезії дехто з її ровесників* (М. Ол., Леся, 1960, 158); *Зроби питання пишномовне, дістанеш і відповідь пишномовну; зроби просте запитання, дістанеш і відповідь просту* (Про мист. театру, 1954, 22).

2. Якому властиво вживати надмірно вишукані, високомовні, витіюваті слова, фрази і т. ін. *Людмила пишномовна. Замість того, щоб сказати одне слово «ледар», вона розказує про Данила: — Це пасивний індивідум, для якого активні поривання...* (Жовт., 1, 1956, 124).

ПИШНОМО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пишномо́вний.** *Щоб надати більшої пишномовності своїм творам, панегіристи вживали вишукані риторичні фігури і нерідко зловживали античною міфологією та ремінісценціями з греко-римської історії і літератури* (Рад. літ-во, 5, 1962, 87); *Пишномовність Аркадія — засіб маскування убозтва думки і корисливих розрахунків* (Укр. літ., 10, 1957, 149).

ПИШНОМО́ВНО. Присл. до **пишномо́вний.** — *Взагалі людей не буває,— не заспокоювалася Майя. — Люди завжди конкретні. Ось ти, я. А он Леся, Лань. — Конкретні! Ой, Майко! Пишномовно як. Філософ! — зареготала Галя* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 117); *Куліш, манірний, красивий, самозакоханий, як завжди пишномовно зустрів Тараса* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 396).

ПИШНОМО́ВСТВО, а, *с.* Прояв пишномовності. *Педаремно на початку обіду точили на нього злей пишномовства* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 150); *Іменини Матвія Матвійовича припадають на перше квітня; ...менше бувало в цей день іменинної церемонності та пишномовства, більше — веселих витівок* (Вол., Місячне срібло, 1961, 12).

ПИШНО́ТА, и, *ж.* 1. Надзвичайний розквіт, привабливість. *Вона* [Параскіца], *як царівна-жаба в казці, скидала з себе бридку шкуру і з'являлась у всій пишноті молодої краси,— висока, струнка, з білим, як крейда,*

чолом (Коцюб., I, 1955, 267); *Як заглянула* [Дарка] *до садочка й усвідомила собі, що залишає його у повній пишноті, а в січні стирчатиме тільки сухе бадилля з-під снігу, не могла опертися болючому почуттю, що стисло серце* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 27); // Повнота або надмір вмісту, концентрації, ваги і т. ін. *Тугаєвич на мить збентежився, розвів знизу обома руками пишноту бороди* (Стельмах, I, 1962, 370); — *Спробую* [показатись], *поки не пізно.—Це остаточно обурює отця Миколая, і, здається, рух його живота починає коливати всю пишноту тіла* (Стельмах, I, 1962, 410).

2. Розмаїтість у барвах, забарвленні; багатобарвність, барвистість. *Сонце зайде за хмару і з усієї пишноти літнього дня, з усього багатства світла і кольорів лишиться лише стільки, щоби золотим сяєвом обіляти крайчики важких хмар* (Фр., IV, 1950, 28); *Щорічно серед різнобарвної пишноти розквітає махрова «гвоздика Коцюбинського», збережена скромною людиною, квітникарем, який вшановує цим пам'ять улюбленого письменника* (Літ. Укр., 26.VI 1962, 2).

3. Надмірне багатство, розкіш. — *Навіщо така розкіш, така пишнота? Скільки-то грошей марнується на ту розкіш!* (Н.-Лев., IV, 1956, 26); *Вражений пишнотою, Теодосій озирав собор і нишком прицмокував* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 282); // Ошатність, чепурність вбрання. *Та дітки й сами Стережуть свою пишноту, Не положать плями: У ясненьких рукавичках Граються в опуку...* (Стар., Поет. тв., 1958, 78); // *мн.* **пишно́ти**, но́т. Те, що заслуговує на особливу увагу своїми позитивними якостями, красою; що-небудь видатне, визначне.

4. Особлива піднесеність, урочистість. *Затрембітали знов радісно трембіти,.. заграли роги. І від тої пишноти, здавалося, сама полонина згорділа* (Гжицький, Опришки, 1962, 23); // Велич, могутність, багатство у їх зовнішньому виявленні. *Се йшов у всій своїй пишноті на тухольську раду боярин Тугар Вовк зі своєю дружиною* (Фр., VI, 1951, 45); *Раніше, зустрічаючи її в стравниці,.. вона бачила її в пишноті й славі, уявляла грізною, але справедливою* (Скл., Святослав, 1959, 109).

ПИ́ЩАВКА, и, *ж., діал.* Сопілка. — *Палиця в руці, цівка через плече, пищавка за поясом,— так я, небоже, щорана вирушав за вівцями* (Фр., IV, 1950, 25).

ПИЩА́ЛЬ, і, *ж.* 1. Старовинна вогнепальна зброя, схожа на рушницю. *На озброєнні повстанської армії того часу* [XVII ст.] *були рушниці різних видів і назв (самопали, пищалі, рушниці), мушкети, пістолі, карабіни* (Іст. УРСР, I, 1953, 228); *Над канапою, на завішеній килимом стіні, тьмаво поблискує старовинна козацька пищаль* (Гончар, II, 1959, 192).

2. Старовинна артилерійська гармата.

ПИЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пища́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Вилися між деревами якісь сіренькі пташечки, малесенькі, з пищанням своїм веселим* (Вовчок, I, 1955, 145); *Про дітей не думав* [Гордій], *навіть більше: не бажав їх. Дитина — се пелюшки, крик, пищання, купання* (Гр., II, 1963, 49); — *Війта вибирають! — почулися голоси знадвору і разом з ними розпучливі крики, прокляття та пищання жінок* (Фр., VIII, 1952, 14).

ПИЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *недок.* 1. Видавати писк (про комах, птахів, деяких тварин). [В с і *(співають):*] *І лід тріщить, і комар пищить, А то кум до куми порося тащить* (Н.-Лев., II, 1956, 507); *Стає тихо на базарі, тільки де-не-де в продуктових крамницях пищать щури та миші* (Шиян, Баланда, 1957, 83); *Тихо було, претихо, лише з-за круч чорно-синя хмара вставала і кібці пищали перед бурею* (Допч., Секрет, 1947, 23); // Видавати пронизливі різкі звуки, верещати (про людину). *Хазяїн.. узвав* [наймита] *злодієм, й пройдисвітом, і голотою; а хазяйка собі підказує та підгукує, та пищить, та верещить* (Вовчок, I, 1955, 311); *В сінях згасили світло, дівки дико пищали, а парубки душилися од сміху* (Коцюб., II, 1955, 354); // Плакати тоненьким голосом (про дитину). *Діти, погубивши матерів, пищать* (Кв.-Осн., II, 1956, 14); *Діти пищать на руках у матерів* (Ю. Янов., IV, 1959, 39); // *розм.* Говорити або співати тонким, писклим голосом. *А співає як! Та хіба в нього буе коли-небудь голос? Так, щось там пищало позад гурту, коли ставали до співу...* (Ю. Янов., II, 1954, 139).

2. У результаті якої-небудь дії видавати високий протяжний звук, писк (про неживі предмети). *Його перо, як несамовите, бігало на папері, пищало, скрипіло, цвірчало, як горобець, ще й до того бризкало* (Н.-Лев., IV, 1956, 164); *Скрипіла й пищала якась надломана суха гілляка* (Март., Тв., 1954, 304); // *у що, чим.* Створювати чим-небудь високий протяжний звук, писк. *Збирав* [Іван] *малини, пукав з листочків, робив свистілку або пищав у травинку* (Коцюб., II, 1955, 307); // *безос. Хто порося вкрав, у того в вухах пищить* (Укр.. присл.., 1955, 212); *Кашель розходився, ..груди високо піднялися, у їх гуло, пищало* (Мирний, I, 1954, 310).

3. *перен., розм.* Скаржитися на кого-, що-небудь, висловлювати незадоволення кимось, чимось; ремствувати, нарікати. *Мій новий бюджет, як собі хочеш, мене лякав.. Але, врешті, скільки не пищи, нічого не поможе, то краще мовчати* (Л. Укр., V, 1956, 237); — *Вимоги у мене до вас будуть такі високі, що ви щоразу пищатимете. Та це вас не врятує: ніяких знижок ви від мене не діждетесь...* (Шовк., Інженери, 1956, 409).

Аж пищи́ть (пища́в, пища́ла, пища́ло): а) хто-небудь знаходиться в дуже скрутному становищі. *Він* [народ] *під гнітом тяжким аж пищить* (Сам., I, 1958, 155); б) що-небудь робиться, виявляється і т. ін. дуже інтенсивно. *Вона звивалась, як муха на окропі; робота аж пищала в її руках* (Коцюб., I, 1955, 63); в) про необорне бажання швидше здійснити що-небудь.—*Вона замігж аж пищить! — понизивши голос, таємниче повідомив Василь Сидорович* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 67).

ПИ́ЩИК, а, *ч.* Дудочка, свистілка, що видає високі протяжні звуки. *На пищику, зробленому з весняної вербички, всього не заграєш, і на одній ноті потрібної мелодії не виведеш* (Тич., III, 1957, 452); *Коли на жовтій акації з'являлися стручки, знову не було відбою від дітвори, яка обривала стручки на пищики* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 187); // *перен.* Високий протяжний звук, писк. *Параз чутно з дороги довге, надривне бухикання, з пищиками, з присвистом, із прокльонами* (Мик., I, 1957, 36).

ПИЩУ́ХА[1], и, *ж.* Корисний комахоїдний птах ряду горобцеподібних із сірувато-брунатним пір'ям і довгим тонким дзьобом; підкоришник. *Сріблястим дзвіночком заливається невидимий співець.. Це підкоришник, або пищуха, малесенька сірувато-коричнева пташка* (Веч. Київ, 8.III 1958, 4); *Слід принаджувати в сади корисних птахів: синиць, пищух, шпаків, одудів* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 381).

ПИЩУ́ХА[2], и, *ж.* Невелика рослиноїдна тварина-гризун, перев. іржасто-рудуватого кольору з довгим волосяним покровом, невеликими вухами і коротким хвостом, яка видає пискливі звуки; сіноставець.

ПИЯ́К, а́, *ч., розм.* Той, хто постійно і надмірно п'є спиртні напої, має хворобливу пристрасть до них; алкоголік, п'яниця. *Пияком звичайно є той, хто п'є в корчмі та й хто п'є завсігди: чи є товариство, чи ні, чи є причина пити, чи ні* (Март., Тв., 1954, 64);

— *Да, так ти говориш, значить, Я — пияк, ледащо.* —*П'ють усі,—але пиячить, Тимофію, нащо?* (Воскр., З перцем!, 1957, 189).

ПИЯ́КА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **пия́к**. *Ані копійки без пуття! Не марнотрат я, не пияка* (Олесь, Вибр., 1958, 295).

ПИЯ́ТИКА, и, *ж., розм.* 1. Гулянка, вечеря, обід і т. ін. з надмірним вживанням спиртних напоїв. *З-за великої печі.. висунулася бліда, скулена постать, що сиділа там уже кілька хвиль, всунувшися до шинку затильними дверми з сіней і не спостережена ніким серед гамору і пиятики* (Фр., I, 1955, 85); *До ранку тривала пиятика й танці* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 564).

2. Те саме, що **пия́цтво**. — *Не зле? Пиятика, картярство..— се в молодого двадцятидвохлітнього хлопця не зле?* (Коб., I, 1956, 78); — *Хороша тема... Актуальна...— сказав редактор. — Нам ця тема підходить. Пиятика — велике зло* (Ковінька, Кутя.., 1960, 59).

ПИЯ́ЦТВО, а, *с.* Постійне надмірне вживання спиртних напоїв, хвороблива пристрасть до них. *Як умер батько, зараз почав Микола пити.. І пішло пияцтво, ледарство* (Гр., I, 1963, 316); *Рідний брат її .. захряс у пияцтві, мов у трясовині* (Вол., Місячне срібло, 1961, 179); *Пияцтво робить людський організм сприйнятливішим до захворювань, призводить його до передчасної старості* (Наука.., 10, 1958, 31).

ПИЯ́ЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **пия́к**. *Перед вів у пияцькій компанії Осмульський, заступник учителя, що вчив французької мови* (Фр., IV, 1950, 241); // Власт. пиякові. *Лиш мав* [Гряць] *ту пияцьку прикмету, що пив сам, не дбаючи про товариство* (Март., Тв., 1954, 64).

ПИЯ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок.* 1. Брати участь у гулянці, обіді і т. ін., надмірно вживаючи спиртні напої. *Незабаром і Кондра прийшов із попом. Посідали за стіл і почали пиячити. Мало не до ранку пили та їли* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 139); *Якось у корчмі пиячили жандарми* (Турч., Зорі.., 1950, 62).

2. Постійно і надмірно вживати спиртні напої, мати хворобливу пристрасть до них. *В поліцію попав* [Петро] *якось загадково, мати його дуже лаяла за те. Він сердився, а спересердя почав пиячити* (Збан., Єдина, 1959, 149); — *Ви дійшли до того, що почали пиячити* (Донч., V, 1957, 509).

ПИЯ́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **пия́к**. — *Знаю її віддавна. Була пиячкою і неробою, тепер умирає на сухоти* (Фр., II, 1950, 107).

ПІ, *невідм., с.* 1. Назва літери грецького алфавіту.

2. *мат.* Умовне позначення відношення довжини кола до довжини його діаметра.

ПІАЛА́, и́, *ж.* Поширена на сході кругла посудина для пиття у вигляді невеличкої розширеної доверху чашки без ручки. *Пахнув росами килим у юрті,.. Піала не спинялася в гурті, Яку повнив кумисом чабан* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 28); * У порівн. *Долина була кругла, мов піала, в якій пінився білий, мертвотний трунок* (Донч., Карб. камінь, 1946, 137).

ПІАНІ́ЗМ, у, *ч., муз.* 1. Характерні особливості фортепіанної музики. *Фортеп'яновий акомпанемент його був звичайно простий і прозорий, не затушковував мелодії, ..проте визначався рисами натурального для Лисенка піанізму, барвистістю й рельєфністю* (Рильський, III, 1956, 352).

2. Майстерність гри на фортепіано.

ПІАНІ́НО, *невідм., с.* Великий ударно-клавішний музичний інструмент, що має форму високого ящика з вертикально натягнутими струнами всередині і з горизонтально розташованою клавіатурою на виступі спереду; різновид фортепіано. *Підходить* [Любов] *до піаніно і бере скілька акордів, не сідаючи* (Л. Укр., II, 1951, 10); *Ліда підійшла до піаніно, відкрила кришку і провела рукою по клавішах* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 58).

ПІАНІ́ССІМО, *присл., муз.* Дуже тихо, ще тихіше, ніж піано (про силу звуку при виконанні музичного твору). — *Тихше! Піаніссімо,— замахав на нього обома руками Кочубей* (Кучер, Трудна любов, 1960, 328); // *у знач. ім.* **піаніссі́мо**, *невідм., с.* Таке виконання звуків музичного твору. *Гнучкість динамічних нюансів, знамениті контрасти звитяжного форте і найніжнішого піаніссімо.., — ось за допомогою яких прийомів хорової оркестровки Кошиць досягав особливих звукових ефектів* (Нар. тв. та етн., 2, 1966, 26).

ПІАНІ́СТ, а, *ч.* Музикант, який грає на фортепіано. *Ввечері того дня відбувався концерт славного піаніста Гр-да, на котрім була і Аглая-Феліцітас* (Коб., III, 1956, 323); [П л а т о н:] *Пальці хірурга мусять бути такі ж розроблені, гнучкі і чуттєві, як пальці скрипаля чи піаніста* (Корн., I, 1955, 99).

ПІАНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *муз.* Стос. до піанізму. *Цікава піаністична школа, висока техніка, своєрідна інтерпретація творів — усе це принесло успіх артистові* (Веч. Київ, 14.I 1963, 1).

2. Власт. піаністу. *Виконавську манеру піаністки відзначає романтична схвильованість, темпераментність, глибоке розкриття образів, тонке розуміння стилю, вільне володіння арсеналом піаністичних засобів* (Рад. Укр., 20.XII 1962, 4); *Піаністичні здібності.*

ПІАНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **піаніст**. [Л ю б о в:] *Я вже напевне піаністкою не буду, знаю музику настільки, щоб се розуміти...* (Л. Укр., II, 1951, 11); [Ф у н к е:] *Син Фінке піаніст — ти мусиш стати відомою піаністкою! Чуєш!* [Л і з а:] *Добре — щоб грати з ним в чотири руки* (Коч., II, 1956, 158).

ПІА́НО, *присл., муз.* Тихо (про силу звуку при виконанні музичного твору). *Похилена над клавіатурою, вона грала поволі піано.., лиш тут і там кладучи натиск на деякий нижчий звук* (Коб., III, 1956, 227); // *у знач. ім.* **піа́но**, *невідм., с.* Таке виконання звуків музичного твору. — *Він тамує лють, І знову пініться музична каламуть... «Піано, сто чортів! — Три форте, боже милий!»* (Рильський, II, 1960, 62).

ПІАНО́ЛА, и, *ж.* Апарат для автоматичної гри на фортепіано, який діє пневматично. *Вуха здебільшого досконалі не тільки в наладувача піанол, а й у всіх з нормальним станом вуха-горла-носа людей* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 174).

ПІА́СТР, а, *ч.* 1. У Туреччині, Єгипті, Сірії та деяких інших країнах — дрібна грошова одиниця і монета відповідної вартості.

2. В Іспанії, Португалії і латино-американських країнах — старовинна грошова одиниця різної вартості і відповідна монета.

ПІВ, *невідм., на що, рідко до чого.* Те саме, що **полови́на** (у визначенні часу). *Було ще рано, пів до восьмої* (Коцюб., I, 1955, 410); *Одержавши плату, Ніна о пів на шосту залишила бібліотеку* (Добр., Тече річка.., 1961, 74).

ПІВАВТОМА́Т, а, *ч., рідко.* Те саме, що **напівавтома́т**. *Півавтоматами називаються верстати, які відрізняються від автоматів тим, що зняття готового виробу і установка нової заготовки провадяться робітником* (Токарна справа.., 1957, 220); *Значним кроком вперед у розвитку автоматичного дугового електрозварювання було створення шлангових півавтоматів* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 479).

ПІВАВТОМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **на-**

півавтоматичний. *Півавтоматичний станок; Керування сучасним приводом — півавтоматичне та автоматичне за допомогою кнопок, спеціальних командоапаратів та ін.* (Верстати-гіганти, 1958, 23).

ПІВА́РКУШ, а, *ч.* Шматок паперу, що має розмір половини аркуша. *Під канапою.. політик знайшов загублений котримось із злодіїв зім'ятий і вдесятеро зложений піваркуш сірого паперу зі штемпелем на 15 крейцарів* (Фр., IV, 1950, 43).

ПІВ-А́РКУША, *невідм., ч.* 1. Половина аркуша (у 1 знач.).

2. *друк.* Одиниця вимірювання обсягу книги, що дорівнює восьми сторінкам друкованого тексту.

ПІВ-АРШИ́НА, *невідм., ч., заст.* Половина аршина як міра довжини. *Почула* [Маріора], *що круглий, на пів-аршина заввишки стіл.. звалився їй на коліна* (Коцюб., I, 1955, 186); *Махрою друзі затяглись, Тут і насіла їх дівчина. Їй цигарки оті здались Не менші, як по пів-аршина* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 86); * Образно. *Коза все крутилась коло печі, а далі почала танцювати, висолопивши язика на пів-аршина* (Н.-Лев., II, 1956, 289).

ПІВАРШИ́ННИЙ, а, е, *заст.* Мірою в пів-аршина.

ПІВБА́К, а, *ч., мор.* Передня (носова) частина верхньої палуби судна. *Лейте і Котовай лежали на півбаку, вчепившися руками за брашпиль* (Трубл., Лахтак, 1953, 6).

ПІВБАРИ́ЛА, *невідм., с.* Половина барила як міра рідини. *Цілий стіл був заставлений усякою стравою: борщем, кашею, печеним поросям.. Де не взялося півбарила горілки* (Мирний, I, 1949, 331); *Михайлові чомусь уявлявся бургомістр червонопиким здоровилом, рудоволосим горлоховатом, у якого в череві бовтається добрих півбарила пива* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 103).

ПІВБА́РКА, и, *ж.* Барка невеликого розміру.

ПІВБАРКА́С, а, *ч.* Баркас невеликого розміру.

ПІВБІДИ́, *невідм., ж.* Не дуже велика, стерпна або поправна біда. *Це не біда, а лише півбіди; // у знач. присудк. сл. Враз чути крик... Біжать хлоп'ята-діти, То — пастушки... Їм спека півбіди!* (Гр., I, 1963, 110); — *То ще півбіди, якщо п'єсу не надрукують у журналі, а що як критик виступить у пресі з розгромною статтею?* (Мокр., Сто.., 1961, 93).

ПІВБО́Г, а, *ч., міф., рідко.* Те саме, що **напівбо́г.** *Боги, богині і півбоги, Простоволосі, босоногі, Біжать в Олимпську карвасар* (Котл., I, 1952, 242); * У порівн. *З печаттю генія на чолі В моїй уяві ти* [О. Пушкін] *стоїш, Немов півбог у ореолі, І сонцем праведним гориш!* (Черн., Поезії, 1959, 28).

ПІВБО́КА, *невідм., ч.* Половина бока. *Сонце геть високо піднімається; грає на весну-красну; гріє, вже волові й півбока нагріє, як кажуть люди* (Мирний, I, 1949, 323); *Хай лише посунеться у поле цап.., Руду йому бороду одсічем, Облупимо півбока сікачем* (Олесь, Вибр., 1958, 327); // *у знач. присл.* **півбо́ком.** Не прямо, а напівбоковою частиною (про кого-небудь, хто напівобернувся). *Повернувшись півбоком, даючи комусь дорогу, промовець глянув у свій гурт* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 15).

Півбо́ка лу́плена (обде́рта) [півбо́ка дра́на] — у народних казках — з напівоблупленим боком, боками (звичайно про козу). *Я коза яра, півбока драная, півбока луплена, за три копи куплена* (Номис, 1864, № 9265); *Нічого не закуплено: Козу півбока луплену, Для сміху, на потіху, Додому привезуть* (Олесь, Вибр., 1958, 289).

ПІВВАГО́Н, а, *ч.* Відкритий залізничний вагон з високими бортами для перевезення сипкого вантажу. *При транспортуванні у піввагонах волога попадає в цемент, утворюється кірка завтовшки 10—12 сантиметрів* (Роб. газ., 10.IX 1965, 2).

ПІВВАГО́НА, *невідм., ч.* Половина вагона. *Піввагона відокремили дошкою для холерних* (Ю. Янов., I, 1958, 70); — *В громадянина Махині.. під настилом у конюшні яму не менше як на піввагона відкрили* (Гончар, II, 1959, 160).

ПІВВА́ТНИЙ, а, е. Який витрачає електроенергію в кількості половини ват. *Півватна електролампа.*

ПІВВЕРСТВИ́, *невідм., ж.* Половина верстви (*див.* **верства́** [1] 1). *Ввесь тік, більше як на півверстви, був заставлений скиртами* (Н.-Лев., II, 1956, 183); *Човни підійшли до гирла балки, яка спускалась до лиману за півверстви від Адживолі* (Добр., Очак. розмир, 1965, 85).

ПІВВЕРСТИ́, *невідм., ж.* Те саме, що **півверстви́.** *Ліземо вгору. Ми вже на півверсти над рівнем моря* (Коцюб., III, 1956, 138); *Бас із синами за три дні й три ночі розметали довгу, майже на півверсти греблю, а потім за тиждень насипали в очеретах нову* (Мушк., Серце.., 1962, 103).

ПІВВЕРШКА́, *невідм., ч.* Міра довжини, що дорівнює половині вершка (у 3 знач.). *Раптом щось тріснуло сухо, І гомін полинув з ярка, І куля мигнула над вухом, Од скроні всього з півверщка* (Бичко, Вогнище, 1959, 73).

ПІВВЗВО́Д, у, *ч.* Половина взводу як військова одиниця.

ПІВВЗВО́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **півзво́д.**

ПІВВІДЕ́РКО, а, *с.* Невелике відро.

ПІВВІДЕ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **піввідра́.**

ПІВВІДРА́, *невідм., с.* Половина відра як міра чого-небудь. *Онися Степанівна внесла здоровий бутель рому, в котрий входило піввідра* (Н.-Лев., III, 1956, 112); *Дядько Куьма пообіцяв поставити піввідра тому, хто стрибне з хати і перевернеться в повітрі* (С. Кравч., Бувальщина, 1961, 40).

ПІВВІДРО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **піввіде́рний.**

ПІВВІДЧИ́НЕНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напіввідчи́нений.** *Орися увійшла в піввідчинені двері й стала біля лівого крилоса* (Стар., Облога.., 1961, 66).

ПІВВІКО́ВИЙ, а́, е́. Який існує, триває і т. ін. піввіку. *Півіковим досвідом доведено, що сила комуністичного руху — у вірності марксизмові-ленінізмові* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 57); // Який буває, відбувається і т. ін., коли минає півіку. *Нині вся діяльність Спілки художників України розгортається під знаком підготовки до півікового ювілею нашої першої у світі Радянської держави і 100-річчя з дня народження В. І. Леніна* (Мист., 4, 1966, 2).

ПІВВІ́КУ, *невідм., ч.* 1. Проміжок часу в п'ятдесят років; половина сторіччя. *Стару потягнуло до тієї хати, в яку її півіку тому, обсипану зерном, у вінку, у стрічках, увів Михайло Чайченко* (Стельмах, I, 1962, 33).

2. Вік, що дорівнює п'ятдесяти рокам. *І ми певні, що нас не один іще раз Ти* [М. В. Лисенко] *здивуєш своїми піснями, Що півіку твого не для того пройшло, Щоб замовк ти, співучий, між нами!* (Мирний, IV, 1955, 282).

ПІВВІ́РШ, а, *ч.* Одна із двох частин вірша (у 1 знач.), рядка, відділена від другої цезурою. *Конкатенація постає в процесі хорового співу — переплітання хорових партій з партіями заспівувача, який, переходячи до нової строфи, сполучає її з попередньою шляхом повторення останнього піввірша соло* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 47).

ПІВВІ́СЬ, півосі, *ж.* 1. Вал, що передає обертання ведучим колесам автомобіля або трактора. *Крайні колеса* [тракторних граблів] *є опорними і встановлюються на півосях, жорстко закріплених на кінцях крайніх рам* (Механ. і електриф., 1953, 149).

2. *спец.* Половина осі. *Півсума відстаней планети від Сонця в афелії і в перигелії дорівнює великій півосі орбіти планети* (Астр., 1956, 65).

ПІВВУ́ХА, *невідм.*, *с.* Половина вуха.

ПІВГЛЕ́КА, *невідм.*, *ч.* Половина глека. *Повискромаджував усе сердешний Хома, та на потуху — півглека молока, та й сів і дріма* (Кв.-Осн., II, 1956, 478); *Тимко сів за стіл, виїв миску борщу, випив півглека молока* (Тют., Вир, 1964, 255).

ПІВГНИЛИ́Й, á, é, *рідко.* Те саме, що **напівгнили́й**. *Пригріті теплим променем зі сходу, Бабки прозорі лізуть із води. На очерет, на півгнилу колоду Чіпляються янтарні їх ряди* (Рильський, II, 1960, 119).

ПІВГОДИ́НИ, *невідм.*, *ж.* Відрізок часу у тридцять хвилин; половина години. *Через півгодини хоч би тобі жива людина показалася на вулиці* (Мирний, III, 1954, 287); [К а т е р и н а:] *Гордій Опанасович півгодини як виїхав* (Корн., II, 1955, 291).

До́брої (з до́брих) півгоди́ни — не менше, а то й більше як тридцять хвилин. *Проминуло доброї півгодини, аж двері ванькирчиком знов одчинилися і за селянами, що прощалися з хазяїном та про щось жваво гомоніли, з'явився Солонина* (Коцюб., I, 1955, 254); *Довелося їхати ще з добрих півгодини* (Смолич, I, 1958, 45); **За півгоди́ни:** а) через тридцять хвилин. *За півгодини князь уже слухав знаменитого тенора* (Л. Укр., III, 1952, 511); б) тридцять хвилин тому назад. [В а с и л ь:] *Здається, все те, що за півгодини коїлося, далеко-далеко відсунулося, і на серцеві так тепло стало, ніби воно сльзьми умилося* (Кроп., II, 1958, 180); в) протягом тридцяти хвилин. *Подумати тільки: за півгодини, поки в дворі збиралися люди, він не подарував їм і п'яти слів* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 138); **З півгоди́ни** — близько тридцяти хвилин. *Ми розпочали розмову, провадили її з півгодини і сказали дуже мало слів* (Ю. Янов., II, 1958, 41).

ПІВГОДИ́НКИ, *невідм.*, *ж.* Пестл. до **півгоди́ни**. *Умовляв* [математик] *одного ученика, що не хтів тихо сидіти: «та посидьте ж, Корраді, ще півгодинки тихо..»* (Л. Укр., V, 1956, 403); *Ганнуся нівацо не хотіла, навіть на півгодинки, розлучатись із своєю Олесею* (Коп., Лейтенанти, 1947, 131).

ПІВГОДИ́ННИЙ, а, е. Який триває півгодини. *Вранці Ладимко, широко розчинивши вікна, впускав морозне повітря і робив півгодинну зарядку* (Руд., Остання шабля, 1959, 188); *Видавлювала* [Оксана] *гарячими щипцями хвилі в густому волоссі, викладала його, а тоді кинулась до Яринки, закрутила її в обіймах, розвіяла свою півгодинну працю* (Мушк., Серце.., 1962, 55).

ПІВГО́ЛИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівго́лий**. *Широкий степ — його* [волоха] *постіль; Кругом стіна — із небом гори; Нежатий хліб, жебрана сіль; Півголий сам, а діти — голі* (Бор., Тв., 1957, 107); *Полум'яні листки повільно зривалися з півголих гілок* (Донч., VI, 1957, 506).

ПІВГОЛОСНИ́Й, á, é. 1. Тихий, не дуже голосний. — *Добрий вечір,* — *сказав* [Олесь] *зворушеним, півголосним звуком, простягаючи до дівчини обі руки* (Коб., III, 1956, 193).

2. *у знач. ім., лінгв.*, **півголосни́й**, нóго, *ч.* Голосний, що входить до складу дифтонга і не утворює складу.

ПІВГО́ЛОСНО, *присл.*, *рідко.* Те саме, що **напівго́лосно**. *Вірші хтось читав про вічний бій Півголосно, та повною душею* (Перв., I, 1958, 488); *В кабінеті командира вони лишилися наодинці і хоч півголосно, а могли продовжувати ту бесіду, яку почали їхні очі при зустрічі надворі* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 63).

ПІВГО́ЛОСОМ, *присл.* Тихо, стишеним голосом. *Хор заспівав тихо, півголосом,* — *так тихо, що через спів було чути, як на колесах дзюрчала та булькотала вода* (Н.-Лев., IV, 1956, 100); *Люди перемовлялися півголосом, короткими фразами, в яких відчувалися побоювання і тривога* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 16).

ПІВГО́НИ, півго́ні *і* півгі́н, *мн.* Міра довжини, що дорівнює половині гонів, гін (*див.* **го́ни** [2] 1). *Пройшовши з півгін, він раптом натикнувся на парубка, що спав на невеличкій галявині* (Минко, Вибр., 1952, 87); *Зірвавшись на ноги, Оля побачила за півгонів од озера бричку, на якій стояв пан Костур і загрожував Іванові кулаком* (Юхвід, Оля, 1959, 154).

ПІВГОРА́, й, *ж.*, *розм.*, *заст.* Середина між підошвою і вершиною гори. *Неподалік моря, на півгорі, куди гадючкою п'ялася жорствувата стежка, мерехтіло, як світляк перед Купайлом, зелене світло* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 43).

ПІВГОРЯ, *невідм.*, *с.* Не дуже велике, стерпне або поправне горе. *Недаремно говориться: поділена радість — подвійна радість, поділене горе — вже тільки півгоря* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 15).

ПІВДА́РМА: За півда́рма — дуже дешево; за безцінь. *За півдарма продав* (Номис, 1864, № 14060); *За півдарма пани грунти У нас забирали* (Укр.. думи.., 1955, 436).

ПІВДЕ́НЕЦЬ *див.* **півде́нці**.

ПІВДЕ́НКА *див.* **півде́нці**.

ПІВДЕ́ННИЙ [1], а, е. Прикм. до **пі́вдень** [1]; полудневий, полудневий. *Учора в південну годину Брат Агатіт до келії моєї Ввійшов* (Фр., XIII, 1954, 301); // Який буває, трапляється в полудневу, полудневу годину. *Південна спека. Косарі працюють в одній білизні, білі, мов гуси* (Чорн., Визволення, 1949, 88).

ПІВДЕ́ННИЙ [2], а, е. 1. Прикм. до **пі́вдень** [2]. *Ніщо її вже не розважає, Навіть і там, в чудовому Південному краю* (Л. Укр., I, 1951, 326); *Одлетіли давно журавлі у південні країни* (Сос., Солов. далі, 1957, 158); *Південна природа;* // Який росте, водиться і т. ін. на півдні. *Вже створено з південних і далекосхідного тайгового північний виноград* (Довж., I, 1958, 459); *Багатюща й дивовижна природа довкола, дужмяні пахощі південної рослинності—все це заколисувало затишним спочинком* (Смолич, I, 1958, 81); // Який буває, має місце, відбувається, спостерігається на півдні. *Лагодилась буря. Але я байдужно дивився на грізні розрухи натури, не торкала якось мого серця дика краса південної бурі...* (Коцюб., I, 1955, 177); *На порозі Балика повернувся і з ненавистю плюнув, потім ступнув у сонячну гарячінь, у блиск південний* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 35); // Збудований, розміщений і т. ін. на півдні. — *Чи знаєте ви, яка хороша весна в південному приморському місті?* (Ткач, Моряки, 1948, 7); *Вже рік існує південна полярна станція Мирний* (Вісник АН, 6, 1957, 44).

2. Який міститься, проходить і т. ін. у напрямку півдня, на південь від чого-небудь або на півдні чогось. *Собаки, яких завжди буває безліч по селах південної Бессарабії, обпали каруцу й бігли, валуючи, за нею аж до примарії* (Коцюб., I, 1955, 198); *З падінням цього міста похитнувся б весь південний фланг німецького фронту, який ще й досі нависав над Балканами* (Гончар, III, 1959, 235); // Який дме, насувається і т. ін. з півдня. *Шорстким гарячим язиком Солончаки південний вітер лиже* (Мур., Ідуть.., 1951, 6); *Коли вітер дме з півдня, то називається південним* (Фіз. геогр., 5, 1956, 86).

Півде́нна півку́ля *див.* **півку́ля**; **Півде́нна широта́** *див.* **широта́**; **Півде́нний за́хід** *див.* **за́хід**[1]; **Півде́нний по́люс** *див.* **по́люс**; **Півде́нний схід** *див.* **схід**.

3. Власт. південцю, південцям. *Було видно між дівчатами кільки* [кілька] *типів, зовсім південних, ніби херсонських, з карими очима та чорними бровами, з оригінальним чистим виразним прогрізом уст* (Н.-Лев., II, 1956, 403); // Належний південцю, південцям. *Усі сучасні слов'янські мови поділяються на три групи: східну, південну і західну* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 21), *Мова, обвіяна вітром і сонцем, Мова, де чуються й води, і сіль, і сушена риба,.. Мова південна встань, Простягаючи руки дівочі* (Рильський, I, 1960, 191).

ПІВДЕ́ННІШЕ, *присл.* У напрямку на південь від кого-, чого-небудь. *Куди їхати? Козаки звертали десь на північ, Хомі треба було південніше, до своїх* (Гончар, III, 1959, 358); *Південніше Полісся, як перехід до степової зони, розташований характерний український лісостеп* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 7); *До обозу прибився осел. Хтось пожартував: мабуть, перебіжчик, втік від італійців, що наступали південніше* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 134).

ПІВДЕННО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **півде́нний**[2] у 2 знач., напр.: **південноафрика́нський**, **південноберéжний**, **південноволи́нський**, **південнополя́рний** і т. ін.

ПІВДЕ́ННО-ЗА́ХІДНИЙ, а, е. Який міститься, проходить у напрямку південного заходу, на південний захід від чого-небудь або на південному заході чогось.

Півде́нно-за́хідний ві́тер — вітер, який дме з південного заходу. *Південно-західний вітер посилився до трьох-чотирьох балів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 181).

ПІВДЕ́ННО-СХІДНИ́Й, а, е. Який міститься, проходить у напрямку південного сходу, на південний схід від чого-небудь або на південному сході чогось.

Півде́нно-схі́дний ві́тер — вітер, який дме з південного сходу.

ПІВДЕ́НЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **півде́нець**, нця, ч.; **півде́нка**, и, *ж.*). Мешканці півдня (*див.* **пі́вдень**[2]). *Південець, він ще ніколи не бачив лісу* (Гончар, Таврія, 1952, 167); *Південці двічі мало не захопили Вашингтон, але північанам удалося відбитися* (Нова іст., 1956, 186).

ПІ́ВДЕНЬ[1], дня, ч. Те саме, що **по́лудень** 1. — *Тільки той, хто не був на сватанні, той не був п'яний, а то всі лоском лежали аж до другого півдня* (Кв.-Осн., II, 1956, 208); *Південь, спека не спада. Розбрехалася череда* (Нех., Ми живемо.., 1960, 105).

ПІ́ВДЕНЬ[2], дня, ч. 1. Одна з чотирьох сторін світу; протилежне **пі́вніч**. *На півночі і на сході наша країна має переважно морські кордони, а на заході і на півдні — сухопутні* (Фіз. геогр., 7, 1957, 8); // Напрямок, бік, протилежні півночі. *Задніпрянські узгір'я легко піднімаються на південь і кінчаються доволі високою горою над самим берегом* (Н.-Лев., II, 1956, 384); *Учора із півдня ти* [море] *хвилі котило, сьогодні ж зі сходу — чи звичка чудна?* (Тич., II, 1957, 213); // Частина материка, країни і т. ін., розташована в напрямку, протилежному півночі. *На півдні Бессарабії, од бистрого Прута, по лівім боці Дунаю аж ген до моря стояло на чатах військо* (Коцюб., I, 1955, 335); *На самому крайньому півдні новобугівських полів.. протікає невеличка.. річечка* (Стельмах, II, 1962, 299).

2. Місцевість, край з теплим кліматом. *Спочинок і пробування на півдні зміцнило мене трохи і я тепер далеко бадьоріший* (Коцюб., III, 1956, 369); *Там, на півдні, квіти над тобою нахилили грона запашні, а у нас, у срібному завої, білий грудень бродить в тумані* (Сос., II, 1958, 102).

ПІВДЕСЯТИ́НА, и, *ж.*, *іст.* Ділянка землі, що дорівнює половині десятини. *Семен Побережний продає Іванову півдесятину* (Стельмах, II, 1962, 239).

ПІВДЕСЯТИ́НИ, *невідм.*, *ж.*, *іст.* Половина десятини. *Знає* [Остап], *що півдесятини в цьому клапті, а як ногами міряти — сімнадцять пар ступнів торік улітку було* (Головко, II, 1957, 211).

ПІВДЕСЯТИ́НКА, и, *ж.*, *заст.* Пестл. до **півдесяти́на**. — *Яку ви думаєте продати півдесятинку? — Ту, що в кадібці* (Стельмах, II, 1962, 238).

ПІВДЕСЯ́ТКА, *невідм.*, *ч.* Одиниця рахунку однакових або однотипних предметів, явищ і т. ін., що дорівнює половині десятка (у 1 знач.). [Д е н и с:] *Я, бачте, переліз через пліт й украв з півдесятка яблучок* (Кроп., II, 1958, 445); *Біля багаття сиділо з півдесятка озброєних людей* (Тют., Вир, 1964, 338).

ПІВДИТЯ́ЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівдитя́чий**. *Ні сила всевладна життєвої змови, Ні всепереможні потоки часу Не владні згасити твоєї розмови, Ні збити твою півдитячу красу* (Перв., II, 1958, 330); *Просте личко у хустині білій, Тоненькі руки, злото довгих вій І голос, півдитячий і несмілий, Пронеслись тінню у душі моїй* (Рильський, I, 1960, 135).

ПІВДІ́ВОК, вка, *ж.*, *розм.* Дівчина-підліток. — *Або хоч ото і в Надії Окса́нка. Вже не дівча ж, півдівок, як по-колишньому, а вона й хати підмести не вміє* (Збан., Мор. чайка, 1959, 155).

ПІВДІ́ЛА, *невідм.*, *с.*, *рідко.* Половина того, що треба зробити; половина діла (у 2 знач.). *Хотів зробить велике діло — Іще й півділа не зробив* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 100); *Ольга навіть зупиняється на півділі, здивована таким рішучим осудом її дій* (Ткач, Жди.., 1959, 78); *До виступу свого він ставився якнайуважніше. Бо — зуміє зацікавити з першого разу, тоді вже — півділа* (Головко, II, 1957, 121).

ПІВДНЯ́, *невідм.*, ч. Половина дня. *В Яворові були ми півдня і одинранок* (Л. Укр., V, 1956, 358); *Півдня Катерина поралася біля города* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 48).

ПІВДОБИ́, *невідм.*, *ж.* Половина доби. *Добові шляхи всіх зір перпендикулярні до горизонту, і кожна з них протягом півдоби буває над горизонтом і півдоби під горизонтом* (Астр., 1956, 27).

ПІВДОБОВИ́Й, а́, е́. Який триває півдоби, розрахований на цей час або є наслідком діяльності протягом цього часу. *Півдобовий раціон; Півдобовий виробіток.*

ПІВДОРО́ГА, и, *ж.* Середина віддалі між чим-небудь. *Я несу кошик,.. ступаю в калошах. Минає так.. з півгодини. Могли б вже бути на півдорозі* (Коцюб., II, 1955, 235); *Він.. почав вертатися з півдороги, аби не спіткати людей* (Л. Янов., I, 1959, 313); // *перен.* Середина якого-небудь процесу, дії і т. ін. *Думки шалено шарпаються в різні боки і на півдорозі обриваються, мов гниле павутиння* (Стельмах, II, 1962, 70).

Спиня́тися (**спини́тися**, **зупиня́тися**, **зупини́тися**) **на півдоро́зі**: а) робити зупинку на середині шляху, не дійшовши куди-небудь. *Воронін випроводжає його, потім швидко йде до стола. На півдорозі різко зупинився, думає* (Лев., Нові п'єси, 1956, 33); б) не доводити щонебудь до завершення. — *Ні, ви мене знаєте, Іване Семеновичу, я на півдорозі не спиняюсь* (Ю. Янов., II, 1954, 122); *Ми стоїмо за безперервну революцію. Ми не спинимося на півдорозі* (Ленін, 11, 1970, 209).

ПІВДУГА́, и́, *ж.* Половина дуги (у 1 знач.) або неповна дуга. *Дзвінка і пружна сталь велетенською півдугою з'вдала береги Дніпра* (Жур., Вечір.., 1958, 377); *Жовтаві хвилі за кормою розходяться півдугами і хлюпають у береги* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 45).

ПІВДУ́ЖЖЯ, я, *с.* Те саме, що **півдуга́**. *Та ось воно* [сонце] *блиснуло верхнім півдужжям, наче осміхнулося зверхньо...* (Вол., Озеро.., 1959, 70).

ПІВДЮ́ЖИНИ, *невідм.., ж.* Шість однакових, однорідних предметів, шість штук; половина дюжини або неповна дюжина. *Фота тепер став завзятим колекціонером, накупив на ярмарку з півдюжини різних плахот* (Л. Укр., V, 1956, 245); — *Та дай боже вам,— додала літня медсестра,— діточок хоч з півдюжини!* (Головко, I, 1957, 479).

ПІВДЮЙМО́ВИЙ, а, е, *заст.* Який має довжину, що дорівнює половині дюйма.

ПІВЕКІПА́Ж, у, *ч., військ.* Частина, що входить до складу екіпажу (у 3 знач.).

ПІ́ВЕНЬ, вня, *ч.* 1. Свійський птах з червоним гребенем на голові, пишним хвостом і шпорами на ногах; самець курки. *Ходила квочка з курчатами, кури, і між ними, гордо задравши голову й виблискуючи на сонці своїм червоним гребенем, півень* (Мирний, I, 1954, 50); *В той вечір Санька приймала гостя з особливою пошаною: заставила Сергія зарізати півня і цілий вечір пекла, варила і смажила* (Тют., Вир, 1964, 157); * У порівн. *Вони* [Раду і Маріуца] *налітали одно на одного, билися грудьми, як роз'ющені півні* (Коцюб., I, 1955, 374); *Юрко ходив гордо по хаті, мов півень по траві* (Козл., Пов. і опов., 1949, 32); // Флюгер, прикраса і т. ін. у вигляді такого птаха. *Зверху криші по ріжках шпилі, а наверху комина вертиться по вітру залізний півень* (П. Куліш, Вибр., 1969, 12); // Самець деяких інших птахів ряду курячих.

До дру́гих (тре́тіх) півнів — до пізнього часу, коли вдруге (втретє) співають півні. *Яременко заночував у Біляєва. Говорили довго, геть-геть запівніч, до других півнів* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 13); — *На добраніч,— сказав учитель і пішов до дверей.— Та не засиджуйтесь до третіх півнів. Завтра на роботу* (Кучер, Трудна любов, 1960, 347); **До (пе́рших) півнів** — до першого співу півнів уночі; до півночі. *Перший раз засиділись хлопці до півнів* (Вас., Вибр., 1954, 111); *Докія прокидається до перших півнів* (Стельмах, II, 1962, 393); **Іти́ (ходи́ти, виступа́ти** *і т. ін.*) **пі́внем** — рухатися, набравши хороброго, бадьорого, іноді зверхнього вигляду. *Зовні Микола Васильович весь помолодів, ходив півнем у «піджачку наопашки»* (Рудь, Гомін.., 1959, 82); **Пе́рші (дру́гі, тре́ті) півні (співа́ють, проспіва́ли)** — перший (другий, третій) нічний спів півнів, що відповідає певному часові доби. *Півні заспівали по селі. — Та вже пізненько! — промовили обоє разом.— Се вже перші півні співають* (Вовчок, I, 1955, 150); *Поснули пізно, коли по всій Троянівці співали перші півні* (Тют., Вир, 1964, 170); *Розходитись стали мужики уже перед світом — проспівали другі півні* (Головко, II, 1957, 230); *Ще треті півні не співали, Ніхто ніде не гомонів, Сичі в гаю перекликались, Та ясен раз у раз скрипів* (Шевч., I, 1951, 3); **Пі́вень убрі́д перехо́дить (перехо́див)** — про дуже мілку, змілілу водну перепону (річку, струмок і т. ін.). *Там, куди раніше можна було загнати цілий табун коней, тепер у липневу спеку півень переходив убрід* (Руд., Остання шабля, 1959, 127); **Пуска́ти (пусти́ти, лови́ти, злови́ти) пі́вня** — видавати писклявий звук, зриваючи голос під час співу або мовлення. *Як переживав* [Келембет] *боляче, коли вони не так вели, коли фальшива нота вислизала з їхньої горлянки, коли співак «пускав півня» чи заводив упоперек* (Ю. Янов., II, 1954, 97); **Пуска́ти (пусти́ти) [черво́ного] пі́вня** — підпалювати що-небудь, виливати пожежу з метою помсти. — *Пан одніме, Чіпко: ..Не одбере він... ні! Хай тільки одбере* [діда]... *Я йому такого пущу півня!..* — *Грізно каже Чіпка* (Мирний, I, 1949, 158); *Після дев'ятсот п'ятого року селяни майже кожного літа після жнив пробували пускати панові червоного півня* (Сміл., Сад, 1952, 172); **Співа́ти (заспіва́ти, запі́яти** *і т. ін.*) **пі́внем** — наслідувати, удавати спів півня. [С е м е н:] *Щось неначе лежить? ..Що воно таке? (Іван співа півнем). Справді, чи не вгадма?* (Кроп., I, 1958, 92); *Була одна чорна курка, така несуща курка, та що! — запіяла півнем, і треба було голову втяти* (Коцюб., I, 1955, 58); **Черво́ний пі́вень** — пожежа. *Сигналом для захоплення влади має бути червоний півень над панським палацом* (Д. Бедзик, Ост. вальс, 1959, 53).

2. *перен., розм.* Про задерикувату й запальну людину. *Всі для нас народи рівні — і великі і малі. Не деріть ви горла, півні, щоб десь клюнуть на землі* (Тич., II, 1957, 301).

△ **Морськи́й пі́вень** — риба з великими яскравими плавниками, схожими на крила. *Звучання у риб і морських тварин завжди має певне призначення. Під час нересту сильний шум здіймають морські півні, морські крокодили* (Наука.., 10, 1962, 40); *Заблищали* [в сітці] *морські півні з червоними перами* (Н.-Лев., II, 1956, 228).

ПІВЕСКАДРО́Н, у, *ч.* Половина ескадрону як військова одиниця.

ПІВЖАРТОМА́, *присл., рідко.* Те саме, що **напівжартома́**. *З усього кутка стали бігати до Віталика дивитися на те диво, на ті випадкові блукаючі зображення, що то одне, то друге раптом промайне по екрану,.. той каже грецьке, той італійське, а той півжартома висловлює догадку, що це, може, з Марса* (Гончар, Тронка, 1963, 28).

ПІВЖИВИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **напівживи́й**. — *А знаєте, мені все ж таки ви більше подобаєтеся в такому півживому вигляді, аніж у тому, що ви були п'ять днів тому — в півмертвому* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 219); *Катерина півжива Дитя в хуртечу сповила* (Мал., Звенигора, 1959, 336).

ПІВЖИТТЯ́, *невідм., с.* 1. Половина життя. — *Він був революціонер... Півжиття провів у тюрмах... Зазнав багато горя* (Хижняк, Тамара, 1959, 206); *Півжиття не пошкодував би Світличний, аби тільки довідатись, де зараз Гайдук!* (Дім., I будуть люди, 1964, 292).

2. *перен.* Неповноцінне життя; животіння. *Жити — або не жити.. Не хочу сонного життя... півжиття* (У. Кравч., Вибр., 1958, 254).

ПІВЖМЕ́НІ, *невідм., ж.* Половина жмені (у 2 знач.), неповна жменя як міра чого-небудь. *Кругляй, мати, щоб всім знати, Поки ще з півжмені Бряжчить бідних шагів мідних В батьківській кишені!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 181); — *На! — ягоди добрі. — І він кинув півжмені на постелю* (Мирний, I, 1954, 337).

ПІВЗАБУ́ТНІЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзабу́тний**. *Та ж хатина з дахом із соломи, Ружі дві, жоржинки, як вогні, І таке все миле і знайоме, Півзабуте,— знову при мені* (Мал., Запов. джерело, 1959, 173).

ПІВЗАБУТТЯ́, я́, *с., рідко.* Те саме, що **напівзабуття́**. *В тяжкому півзабутті розвідник розплющив очі, немов від поштовху, і раптом побачив над собою її схилене обличчя* (Донч., VI, 1957, 499).

ПІВЗАПЛЮ́ЩЕНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзаплю́щений**. *Глянув Левко на личко Христини, яка ледве стримувала клубок сміху, на півзаплющені, блискучі од веселих сліз очі,.. завагався.— Розумна ж яка!* (Стельмах, I, 1962, 53).

ПІВЗАСИ́ПАНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзаси́паний**. *Жінка вилізла з півзасипаного льоху, вся в глині* (Ю. Янов., Мир, 1956, 5).

ПІВЗАТО́ПЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзато́плений**. *Залишаючи півзатоплений пароплав, стоячи над шлюпкою, схожою на горіхову шкаралупу, Володя*

раптом згадав Інгу (Донч., III, 1956, 227); *Всюди він* [голосок] *летить за мною І мене знаходить знов. На холодних полустанках,.. В півзатоплених землянках, На нічній передовій* (Перв., I, 1958, 417).

ПІВЗАХИСНИ́К, á, *ч., спорт.* Гравець півзахисту. *Потім* [противники] *кинулись нахабно калічити наших гравців. Ось вибув з поля півзахисник, нас* [футболістів] *лишилося десятеро* (Ю. Янов., II, 1954, 27).

ПІВЗА́ХИСТ, у, *ч.* Частина футбольної, хокейної або іншої команди, що одночасно діє у захисті й нападі.

ПІВЗА́ХІД, ходу, *ч.* Недостатньо дійовий, неефективний для здійснення чого-небудь захід (*див.* за́хід [2] 2).

ПІВЗІГНУ́ТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзігну́тий**. *Розбиті об дубові двері кулаки* [Анатолія] *були міцно стиснуті і на півзігнутих руках виставлені вперед, як два тарани* (Руд., Остання шабля, 1959, 62).

ПІВЗОЛОТО́ГО, *невідм., ч., заст.* Сума грошей, що дорівнює половині золотого.

ПІВЗРУЙНО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзруйно́ваний**. *Землянки штабні, півзруйновані школи, Яким ви теплом зогрівали мене!* (Перв., II, 1958, 413).

ПІВІМЛА́, й, *ж.* Світло перед світанком або після заходу сонця.

ПІВІМПЕРІА́Л, а, *іст.* Золота монета вартістю в 5 карбованців, а після грошової реформи 1897 р.— в 7 карбованців 50 копійок. *Шевченко, вставши з канапи, взяв півімперіал.. і дав жебракові* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 223).

ПІВКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **півкати** і звуки, утворювані цією дією. *Нараз ізчепляться два індики за коралі, тягаються завзято та поки нарікають тонким півканням, а далі у сварку* (Март., Тв., 1954, 136).

ПІВКАПТА́Н, а, *ч., заст.* Короткополий каптан.

ПІВКАРБО́ВАНЕЦЬ, нця, *ч., іст.* Монета вартістю в половину карбованця, тобто в 50 копійок; полтинник. *Після чарки економ тут же на полі видав усім по срібному півкарбованцю* (Стельмах, I, 1962, 574).

ПІВКАРБО́ВАНЦЯ, *невідм., ч.* Сума грошей, що дорівнює половині карбованця. — *На, віднеси годинник Петухову. Одерж півкарбованця* (Довж., I, 1958, 446).

ПІ́ВКАТИ, ають, *недок., розм.* Видавати пискливі звуки (про деяких птахів). *Всі індики вразно йойкають і півкають* (Март., Тв., 1954, 136).

ПІВКВАРТА́Л У, *невідм., ч.* Половина кварталу. *Коли пройти ще півкварталу, якраз побачиш пам'ятника* (Ів., Таємниця, 1959, 95); *Їм лишалося пробігти півкварталу до комендатури, і вони будуть у цілковитій безпеці* (Кучер, Чорноморці, 1956, 400).

ПІВКВА́РТИ, *невідм., ж.* 1. Половина кварти як міра чого-небудь. *Пішла я в крамниці, купила невеличку пляшечку, так на півкварти* (Н.-Лев., III, 1956, 257); *Труш приніс з собою півкварти горілки* (Бурл., О. Вересай, 1959, 17).

2. Пляшка такої міри з горілкою. *Зійдуться в шинок людці розважитись,.. візьмуть півкварти, кварту, щоб було чим горло промочить* (Мирний, I, 1949, 257).

ПІВКІЛО́, *невідм., с., розм.* Те саме, що **півкілогра́ма**. *На трудодень у нас минулого року прийшлося по шість кіло зернових, по півтора кіло картоплі, по півкіло соняха* (Ю. Янов., V, 1959, 160).

ПІВКІЛОГРА́МА, *невідм., ч.* Половина кілограма. — *Це три склянки цукру, або півкілограма!* (Донч., V, 1957, 52).

ПІВКІЛОМЕ́ТРА, *невідм., ч.* Половина кілометра. *Коли човен був за півкілометра від скелі, над морем ледве чутно щось лясную* (Собко, Скеля.., 1961, 130).

ПІВКІЛОМЕТРО́ВИЙ, а, е. Довжиною в півкілометра.

ПІВКІЛЬЦЕ́, я́, *с.* 1. Половина кільця.

2. *у знач. присл.* **півкільце́м, півкі́льцями.** У вигляді півкільця, півкілець. *На околиці міста, охоплюючи його півкільцем з флангів, били в небо вогнем, димом і гарячим газом металургійні і хімічні заводи* (Собко, Справа.., 1959, 4); *Впираючись в уступ, стружка обламується .. півкільцями і виліта є із заокруглення* [різця] (Різальні інстр.., 1959, 54).

ПІВКЛУ́НКА, *невідм., ч., розм.* Половина клунка як міра чого-небудь. *Не проходило того дня, щоб вона з півклунка пшеничних колосків додому не приносила* (Мирний, IV, 1955, 250).

ПІВКЛУ́НОЧКА, *невідм., ч.* Зменш. до **півклу́нка**. — *Картопля зимою померзла, а на весну — так драглями і взялася; насилу назбирала* [Пріська] *півклуночка посадити* (Мирний, III, 1954, 109).

ПІ́ВКНУТИ, нуть, *док., розм.* Однокр. до **пі́вкати**.

ПІВКОЛЕ́СНИЙ, а, е, *діал.* Півкруглий. *На розі єзуїтського костела.. на висоті першого поверха міститься за залізною балюстрадою низьке півколесне вікно* (Фр., VI, 1951, 342).

ПІВКО́ЛЕСО, а, *с.* 1. Половина колеса. *Молодиця.. тягне воду з колодязя... Скрипить і гуде журавель, підіймаючи угору своє півколесо та чималу довбню під напором дебелої руки* (Мирний, III, 1954, 402).

2. *діал.* Півколо. *Це був високий мужик, що мав праву ногу скривлену в коліні досередини. Як ішов, то писав нею півколесо* (Март., Тв., 1954, 249).

3. *у знач. присл., діал.* **півко́лесом.** Півколом. *Шумно збиралася молодіж і ставала поза ними* [старцями] *півколесом* (Фр., VI, 1951, 34).

ПІВКОЛІ́НА: У (на) півколі́на, *розм.* До половини коліна (заввишки). *Побачив я, товаришу, одні руїни. В півколіна наросла трава на них, горобці цвірінькають, і нікого-нікогісінько* (Логв., Давні рани, 1961, 88).

ПІВКО́ЛО, а, *с.* 1. Половина кола як форма лінії. *Поверхнею озера побігли широкі півкола* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 10); *Ніким непомічений човен описав півколо, обходячи пароплав* (Трубл., Шхуна.., 1940, 158).

2. *у знач. присл.* **півко́лом, півко́лами.** У вигляді півкола, півкіл. *Враз перед нами з'являється пірамідальна гора,.. а од неї півколом йде височенний хребет — Хамни-бурун* (Коцюб., III, 1956, 139); *Коли ж півколом стали під дубами, оглянув пильно командир бійців своїх* (Тер., Ужинок, 1946, 35); *Данько сіє... Мах — сюди, мах — туди, і півколами лягає в теплу розволожену землю насіння!* (Гончар, II, 1959, 220).

ПІВКОЛОВИ́Й, á, é. Який має форму півкола.

△ **Півколові кана́ли** — частини внутрішнього вуха людини й хребетних тварин, що виконують функцію збереження рівноваги й орієнтування в просторі.

ПІВКОЛО́ПКА, и, *ж., архт.* Невелика колона, що наполовину виступає з стіни. *Барабани* [Софійського] *собору були оздоблені півколонками* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 515); *Широкі, округлі вікна будівлі облямовані наличниками з півколонок, над якими в'яззю випинаються дугові фронтончики* (Стельмах, I, 1962, 79).

ПІВКО́ПИ, *невідм., ж.* 1. Половина копи як одиниця лічби кого-, чого-небудь. *Мене обминула купка парубків; прибігло з півкопи дівчат: «Добривечір!» — «Добривечір!»* (Вовчок, VI, 1956, 229); *Сього року, мабуть, зовсім здуріла* [Палажка]: *захопила мою різу та й вижала аж півкопи* (Н.-Лев., II, 1956, 7); *Вже високо на гарбі бачиш латиша, що старанно вкладає снопи, бачиш сибіряків, що подають йому, нанизуючи на вила, одразу ледве не по півкопи* (Гончар, II, 1959, 366).

2. *заст.* Одиниця лічби грошей, що дорівнювала двадцяти п'яти копійкам. *Еней кричить, що «я Нептуну Півкопи грошей в руку суну, А би на морі штурм утих»*

(Котл., I, 1952, 68); — *Украв, украв...— обурено твердив карнаухий.* — *У мене було півкопи мідяками та два золотих сріблом* (Добр., Очак. розмир, 1965, 68).

ПІВКОПІЙКИ, *невідм., ж., іст.* Дрібна монета вартістю в половину копійки.

ПІВКО́РЦЯ. *невідм., ч., заст.* Половина корця як міра чого-небудь. *Входить він у хату та й уносить на плечах, може, так як з півкорця чогось в мішку* (Н.-Лев., III, 1956, 280); *В коморі залишилось півкорця пшениці* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 47).

ПІВКРО́К, у, *ч.* Рух ноги, що переміщує людину на віддаль половини кроку. *Зробити півкроку;* // Віддаль, що дорівнює половині кроку. * Образно. *Скільки разів доведеться глушити в собі голос власного сумління, щоб хоч на півкроку просунутись по шляху до того діла... яке її зовсім не приваблює!* (Гончар, Тронка, 1963, 182).

Спини́тися (засти́гнути) на півкро́ці — не дійти до кінця наміченого шляху, раптово зупинитися. — *Що, Аксель, замислилась? — спинився на півкроці Суворий* (Досв., Вибр., 1959, 252).

◇ **Ні (ані) півкро́ку:** а) не мати жодної змоги рухатися (іти або їхати). *У мене куля в коліні, Без коня ні кроку, ні півкроку* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 66); б) не посуватися вперед, не прогресувати в якій-небудь справі. — *Не робота — ніби брак, не план — лише півплана.., ми ж тиждень вже півроку на місці топчемось, братва, вперед ані півкроку* (Дор., Три богатирі, 1959, 43).

ПІВКРУ́Г, а, *ч.* 1. Половина круга як частина площини. *Півкруг Місяця;* // Половина круга як форма обмеження якоїсь площі. *Понад лугом Аероплан чітким півкругом Пролинув, сяючи крильми* (Рильський, Сад.., 1955, 89).

2. *у знач. присл.* **півкру́гом.** У вигляді півкруга. *За сніжною пустинею далеко займалося півкругом сяйво* (Л. Укр., I, 1951, 295); *Майстри стали півкругом коло стола з свічками* (Н.-Лев., IV, 1956, 99).

ПІВКРУ́ГЛИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівкру́глий.** *Повище ліса була вже гола полонина, серед якої півкруглим стіжком підіймався вгору сам шпиль гори* (Фр., III, 1950, 91); *Обточування на токарному верстаті виконується прямим і фасонним інструментом. Чорнову обробку виконують півкруглою стамескою* (Стол.-буд. справа, 1957, 163).

ПІВКУ́ЛЯ, і, *ж.* 1. Половина геометричної кулі, а також предмет такої форми. *Стеля* [склепу] *мала на собі одну-однісіньку оздобу — викованy з каменя випуклясту півкулю* (Фр., VI, 1951, 109); // Форма чого-небудь, що нагадує половину геометричної кулі. *Настя.. побачила перед собою присадкуватого чоловіка, вдягнутого в куценький кожушок, з-під якого випиралися в боки півкулі штанів-галіфе* (Речм., Весп. грози, 1961, 14); *Клейкову пастилу випускають у вигляді відлитих півкуль з узорною поверхнею* (Укр. страви, 1957, 326).

△ **Вели́кі півку́лі** *див.* **вели́кий.**

2. Одна із половин, на які умовно поділяється Земна куля. *При різних розташуваннях Землі відносно Сонця.. кожна з півкуль виявляється по-різному розташованою відносно променів сонячного світла* (Бесіди про всесвіт, 1953, 21); *Перед ним стоїть великий глобус. Біля дошки висять дві величезні карти півкуль* (Собко, Скеля.., 1961, 27); // Одна із половин, на які умовно поділяється Місяць. *Маючи відомості про поверхню обох півкуль Місяця, можна скласти уявлення про розподіл темних «морів» і світлих материків нашого супутника* (Рад. Укр., 17.VIII 1965, 2).

Півде́нна півку́ля — за умовним поділом — половина Землі або небесної сфери, яка розташована на південь від екватора. *Небесний екватор поділяє небесну сферу на дві півкулі — північну і південну* (Астр., 1956, 19); **Півні́чна півку́ля** — за умовним поділом — половина Землі або небесної сфери, яка розташована на північ від екватора.

ПІВЛИ́ХА, *невідм., с.* Не дуже велике, стерпне або поправне лихо. *Яків довго з жалем дивився на Дарину, входив у її світ і зараз його лихо здавалося півлихом — у нього ще не все втрачено...* (Стельмах, I, 1962, 488); — *Чобіт у мене немає, ще замерзну в дорозі..— То півлиха. Візьмеш мої* (Добр., Очак. розмир, 1965, 181).

ПІВЛІ́КТЯ, *невідм., ч.* Половина ліктя як міра довжини. *Лис як не завив з болю, як не підскочить на півліктя вгору* (Фр., IV, 1950, 69).

ПІВЛІ́ТРА. 1. *невідм., с.* Половина літра як міра чого-небудь. *Вливши йому ще раз протигангренозну сироватку й півлітра крові, він наказав дати йому теплого вина й гарячого чаю* (Довж., I, 1958, 321); *Годували* [фашисти] *в тюрмі так, як добрий господар собак не годує.. Вдень — півлітра несолоної смердючої баланди* (Збан., Єдина, 1959, 96).

2. *род. и, ж., розм.* Пляшка такої міри з горілкою або випивка взагалі. — *Чим я їм оддячу? Півлітри ж їм не поставиш! А, їй-богу, я б їм банкета влаштував* (Вишня, II, 1956, 272).

◇ **Без півлі́тра (півлі́три) не розбере́шся (не розбере́ш)** — дуже важко зрозуміти що-небудь, розібратись у чомусь. — *Хто ж винен?.. — Тут без півлітра не розберешся...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 40); — *Діла, брат. Такі діла, що без півлітри не розбереш* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 11).

ПІВЛІТРО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **півлі́тра** 1. *Чергова штубова розливала великою півлітровою ложкою суп* (Хижняк, Тамара, 1959, 178).

ПІВЛІТРО́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **півлі́тра** 2. *Я охоче збігав до крамниці. Саме в той час там не було півлітровок, були лише великі чорні літрові пляшки* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 10); *Півлітровок дві пари Мовчки вносить Кузьма* (Мал., Серце.., 1959, 170).

ПІВМА́ВПА *див.* **півма́впи.**

ПІВМА́ВПИ, ма́вп, *мн.* (*одн.* **півма́впа,** и, *ж.*). Тварини, що посідають проміжне місце між мавпами і нижчими ссавцями.

ПІВМАКІ́ТРИ, *невідм., ж.* Половина макітри як міра чого-небудь. *Постановила* [Кулина] *обідати: ..тараня у масличку напряжена, та молошної каші півмакітри* (Кв.-Осн., II, 1956, 478); — *Тепер я скажу, — виступив і собі Марко.— Дениса за сметаною не посилати. Того разу, як були на Хрипках, він, доки виліз із погреба, півмакітри випив* (Тют., Вир, 1964, 44).

ПІВМА́СКА, и, *ж.* Маска, що закриває тільки частину обличчя, звичайно очі й ніс.

ПІВМЕ́РТВИЙ. а, е, *рідко.* Те саме, що **напівме́ртвий.** [Т е м і:] *Він підняв з гарячого піску півмертву дівчинку і віддав їй всю свою воду* (Коч., II, 1956, 25); *Вперше розповів він,.. як на Дінці його спіймали і били поліцаї, як лежав півмертвий в чагарниках* (Жур., Дорога., 1948, 191).

ПІВМЕ́ТРА, *невідм., ч.* Половина метра як міра довжини. *Поволеньки отак З грядки Вирвали* [їжаки] *буряк! Не буряк, А бурячище — На півметра* (Стельмах, Колосок.., 1959, 86); *Півметра матерії.*

ПІВМЕТРО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **півме́тра.** *Перед закладенням жому на дно ями чи траншеї накладають півметровий шар солом'яної січки* (Колг. Укр., 9, 1958, 26).

ПІВМИ́СКИ, *невідм., ж.* Половина миски як міра чого-небудь. *Дід Смик тільки-но повернувся з кухні,*

де йому кухар налив з півмиски юшки і дав удосталь хліба (Д. Бедзик, Студ. Води., 1959, 28).

ПІВМІЗИ́НЦЯ, *невідм., ч., розм.* Половина мізинця (у 1 знач.).

◇ **[Ані] на півмізи́нця** — у найменшій мірі, дуже мало. *Я, добродію, артист, перш усього артист, і не схибив я перед українським театром ані на півмізинця...* (Збірник про Кроп., 1955, 366).

ПІВМІЛЬЙО́НА, *невідм., ч.* Половина мільйона. *В СРСР у роботі газет, журналів і радіо бере участь понад 5 мільйонів чоловік, з них півмільйона чоловік на Україні* (Ком. Укр., 5, 1962, 34).

ПІВМІЛЬЙО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **півмільйо́на.** *Тільки тисяча французів, відступаючи* [у 1812 р.], *перейшла р. Німан; це було все, що залишилось від півмільйонної французької армії* (Іст. УРСР, І, 1953, 404).

ПІВМІ́РКИ, *невідм., ж.* Половина мірки (у 2 знач.) як міра чого-небудь. *Підняла Січкарихи пелену, а він схопив лопату і накидав з кадуба з півмірки вугілля* (Стельмах, II, 1962, 306).

ПІВМІ́СЯЦЯ, *невідм., ч.* 1. Половина місяця як проміжок часу. *Більше півмісяця не мати звістки з дому — важко* (Коцюб., III, 1956, 351); *Дістала* [господиня] *з шухляди заранї наготовлені гроші, плату за останні півмісяця* (Головко, II, 1957, 414).

2. Вік, що дорівнює половині місяця. *Дитині півмісяця.*

ПІВМІ́СЯЦЬ, я, *ч.* 1. Неповний місячний диск. *Півмісяць високо плаває в чистому небі* (Мирний, III, 1954, 39); *Тонкий півмісяць відбивавсь в Босфорі* (Перв., І, 1958, 521); // Зображення у вигляді такого диска. *В супроводі мірзи та чисто вбраного у військове тюрка з блискучими срібними півмісяцями на вилогах Ремо пішов у другий двір* (Досв., Гюлле, 1961, 69); *В двері просунулось обличчя.. з блакитною зорею на чолі, ..з таким же півмісяцем на підборіддї* (Л. Укр., III, 1952, 713); // Що-небудь у вигляді місячного серпа. *Ольга ненароком глипнула на руки Завадки і зразу ж помітила, що вони, хоч вимиті, але все ж таки з чорними півмісяцями під нігтями* (Вільде, Опов., 1954, 53); *Гнат, посміхаючись обличчям і рухливим півмісяцем бороди, змовницьки підморгнув до своєї Ганни* (Стельмах, І, 1962, 532).

2. *у знач. присл.* **півмі́сяцем.** У вигляді неповного місячного диска. *Понижче їх стіп розсипався весь Львів півмісяцем на дні долини* (Фр., VI, 1951, 151); *Жовта хмара куряви, розгорнена півмісяцем, налітала ззаду й по боках* (Кач., Вибр., 1953, 31).

ПІВМІ́СЯЧНИЙ, а, е. Прикм. до **півмі́сяця.**

ПІВМІ́ТОК, тка, *ч.* Міра пряжі, яка дорівнює половині мітка, тобто 20—30 пасмам. *Давала* [нянька] *чиншу до двора: ..Аматі в тиждень по алтину, Три хунти воску на ставник; Льняної пряжі три півмітки* (Котл., І, 1952, 180); *З світанку до пізнього вечора сукалася нитка.. З трьох ниток складалася чисниця, з десятьох чисниць — пасмо, з двадцяти п'яти пасом — півміток* (Минко, Моя Минківка, 1962, 57).

ПІВМО́РГА, *невідм., ч.* Половина морга. *Остап.. мав тільки півморга поля* (Іщук, Вербівчани, 1961, 8).

ПІВМО́РОК, у, *ч., рідко.* Те саме, що **напівмо́рок.** *Крізь півморок шахти душний.. Довбемо граніт бездушний Безвідрадним: «стук»* (Граб., І, 1959, 168); *В кімнаті півморок, бо горить лише настільна лампа, прикрита якоюсь тканиною* (Шовк., Інженери, 1956, 471); *Лягла* [Голда] *в ліжко, заплющила очі і ніби поринула у півморок, у забуття* (Ткач, Арена, 1960, 214).

ПІВ-НА-ПІВ, *присл., розм.* Те саме, що **наполови́ну.** *Молоко ще раз переварить* [Войцехова], *змішає.. пів-на-пів* (Фр., VI, 1951, 143).

ПІВНЕ́БА, *невідм., с.* Половина неба. *Хмари все прибувають. Вони вже закрили півнеба* (Коцюб., II, 1956, 321).

ПІ́ВНИК [1], а, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **пі́вень.** *Коли це біжить лисичка. — Півнику-братику, відчини!* (Укр.. казки, 1951, 43); — *Ой півнику-когутику, який ти молодець!* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 169); // Молодий півень. *Маненькі курчатка часто дзьобали посиками, а задерикуваті півники підскакували мало не до рук дівчини* (Хотк., І, 1966, 103); *В сінях неждано надламаними голосами заспівали молоді півники* (Стельмах, II, 1962, 150); * У порівн. *Співають у нас кури й співають. Злітав з сідла котра, або оце доріжкою йде, зупиниться, витягне шию і, неначе півник який молоденький: кукуріку!* (Тесл., З книги життя, 1949, 80); // Іграшка, цукерка, візерунок, прикраса і т. ін., зроблені у вигляді такого птаха. *Березовий півник стояв на воротях,—Ще дід його ставив!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 162); *Я торкнувсь до полотенця в півниках рясних* (Мал., Звенигора, 1959, 170).

Іти́ (ходи́ти, виступа́ти *і т. ін.*) **пі́вником** — рухатися, набравши хороброго, бадьорого, іноді зверхнього вигляду (звичайно про молоду людину, дитину). *Серед другокласників ходив півником та козирився Володько Гречаний — білявий, кирпатий хлопчина* (Зар., Світло, 1961, 4); **Пуска́ти (пусти́ти, лови́ти, злови́ти) пі́вника** — те саме, що **Пуска́ти (пусти́ти, лови́ти, злови́ти) пі́вня** *(див.* **пі́вень).** — *Брехня! — скрикнув Михайлик, аж півника пустив своїм хлоп'ячим басом* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 363); *Його вихолощений голосок пустив хрипкого дитячого півника* (Смолич, І, 1947, 106).

2. *перен., розм.* Про задерикувату й запальну молоду людину, дитину. — *Півники, півники дзьобаті,— почувся його тихий голос саме тоді, коли Марат досяг найпатетичніших висот. — Може, досить мітингувати?* (Жур., Нам тоді.., 1968, 8).

ПІ́ВНИК [2] *див.* **пі́вники.**

ПІ́ВНИКИ, ів, *мн.* (*одн.* **пі́вник,** а, *ч.*). Багаторічна трав'яниста рослина з великими жовтими або фіолетовими квітками і вузьким мечовидним листям; вирощується як декоративна; використовується в парфюмерії. *Зашаруділи хлопці проміж кущів рожі, оргінії та райдерева, затріщали розкохані стебла та листя півників* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 109); *На дачі Федорова жовтим полум'ям підвелися височенні півники* (Мас., Життя.., 1960, 46).

ПІ́ВНИКОВІ, вих, *мн.* (*Iridaceae*). Родина багаторічних трав'янистих рослин з повзучим кореневищем, мечовидним листям і різноманітно забарвленими квітками.

ПІ́ВНИЧОК, чка, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **пі́вник** [1]. *Іде* [жінка] *й наткнулася: стоїть Пеньок сосновий, а на йому Червоний півничок сидить І сяє — в пір'ї золотому* (Щог., Поезії, 1958, 362); *Тарас зосереджено виреав аркуш паперу з альбома і зробив двох півничків* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 382); * У порівн. *Розтривожений чимсь Страшко, наче півничок, аж підстрибує перед геркулесом, а той лише примирливо розводить своїми здоровенними вузлуватими ручиськами* (Баш, Па .. дорозі, 1967, 143).

2. Акваріумна рибка з мінливим забарвленням; бійцева рибка. *Вони звертають увагу на зелених, синіх, червоних півничків, чи, як їх ще звуть, бійцевих рибок* (Веч. Київ, 13.1 1958, 4).

ПІ́ВНІЧ [1], ночі, *ж.* Час на межі двох діб, який відповідає 12 годинам ночі. *В північ самую глухую Еней, лиш тілько мав дрімать, Побачив хмару золотую* (Котл., І, 1952, 212); — *Куди ти,— кажу,— налагодивсь оце йти! Вже ж з півночі звернуло* (Н.-Лев., III,

1956, 281); *Було вже далеко за північ* (Донч., V, 1957, 571); // Пізня ніч.— *У саму глупу північ хтось і стука у вікно* (Кв.-Осн., II, 1956, 181); — *А кого ви тепер найдете, коли вже північ? — Може хоч кого-небудь. Ну, хоча б начальника цеху* (Тют., Вир, 1964, 146).

△ **Спра́вжня пі́вніч,** *спец.*— момент, коли для якого-небудь місця на Землі центр Сонця міститься в нижній кульмінації. *Момент нижньої кульмінації Сонця називається справжньою північчю* (Астр., 1956, 21).

◇ **Б'є (проби́ла, вда́рила** *і т. ін.*) **пі́вніч** — про бій дзвонів, годинника і т. ін., що відповідає 12 годинам ночі. *Б'є північ... Противник в годину оту.. Іде спочивать* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 257); *Летять хвилини — я не прислухаюсь. Ось північ вдарила* (Л. Укр., I, 1951, 180); **Глу́на пі́вніч** *див.* **глу́пий; Проби́ти пі́вніч** — сповістити про 12 годину ночі (боєм годинника, ударами в дзвони, рейку і т. ін.). *Він терпляче ждав, поки церковний сторож проб'є на дзвіниці північ* (Шиян, Баланда, 1957, 109); *Колгоспний вартовий пробив на башті північ...* (Десняк, Десну.., 1949, 201).

ПІ́ВНІЧ [2], ночі, *ж.* 1. Одна з чотирьох сторін світу; протилежне п і в д е н ь. *Якщо стати обличчям на північ, то позаду буде південь, праворуч — схід, а ліворуч — захід* (Фіз. геогр., 5, 1956, 9); // Напрямок, бік, протилежні півдню. *Вітер мчить шалено із півночі, мов тікає від погоні пріч* (Л. Укр., I, 1951, 305); *Оксен розвернувся і повів своїх людей на північ, до Манилівських ситнягів* (Тют., Вир, 1964, 530); // Частина материка, країни і т. ін., розташована в напрямку, протилежному півдню. *Повітове місто з півночі починається глибокими ярами* (Стельмах, II, 1962, 154).

2. Місцевість, край з холодним кліматом. *Тут можна було побачити типи півночі з жовто-русявим волоссям на голові, рум'яні лиця українців* (Н.-Лев., I, 1956, 338); — *У Бербанка тепло. Встромив ломаку в землю — цвіте. Моя стихія — північ. Холод. Плодоносний світ я посуваю на північ. А це — головне* (Довж., I, 1958, 407); // *(з великої літери).* Краї материків Євразії та Північної Америки, розташовані в зоні холодного клімату; полярна область Земної кулі, Арктика. *З боку поля весь* [виноградник] *обснований колючим дротом і нагадує в мініатюрі оте, що майор будував на Півночі...* (Гончар, Тронка, 1963, 104).

Крайня (Дале́ка) Пі́вніч — полярна область Земної кулі, Арктика. *Хто зна, де цей тесляр з Крайньої Півночі міг навчитися рицарських тонкощів* (Гончар, III, 1959, 201).

ПІВНІЧА́НИ, ча́н, *мн.* (*одн.* **пі́вніча́нин,** а, *ч.*). Мешканці півночі (*див.* **пі́вніч** [2]). *Кучугури ласощів, дивовижних кавказьких фруктів та запашних кримських тютюнів пропливали перед ошелешеними північанами* (Гончар, I, 1959, 37); *Південці двічі мало не захопили Вашінгтон, але північанам удалося відбитися* (Нова іст., 1956, 186).

ПІВНІЧА́НИН *див.* **пі́вніча́ни.**

ПІВНІ́ЧНИЙ [1], а, е. Прикм. до **пі́вніч** [1]. *В таку північну добу звідтіль, з-під тієї скелі, виступили дві людські постаті, білі, неначе мерці в білих покривалах* (Н.-Лев., I, 1956, 43); — *Дзень... дзень...— Північна година* (Рильський, I, 1960, 154); // Який буває, трапляється опівночі. *Їй так страшно було йти глухими вулицями, де тільки, наче кошачі очі, світили підсліпі ліхтарні та була глуха північна темнота* (Мирний, III, 1954, 231).

ПІВНІ́ЧНИЙ [2], а, е. 1. Прикм. до **пі́вніч** [2]. *Холодні й теплі є місця, північні і південні: там — сніг та крига без кінця, а тут — гаї зелені* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 5); // Який росте, водиться і т. ін. на півночі. *Над осінь прилітає птиця Із північних сивих чагарів* (Рильський, Голос. осінь, 1959, 3); *Тетерів вивів близько двадцяти сортів північної черешні і виростив тисячі дерев* (Колг. село, 4.I 1955, 1); // Який буває, має місце, відбувається, спостерігається на півночі. *Змушені були* [загони] *в тріскучі північні морози відходити по старовинному Верхотурському тракту в Уральські гори* (Гончар, II, 1959, 303); *Північне наше літо, Лихий портрет південних зим,— Одна лиш мить* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 109); // Збудований, розміщений і т. ін. на півночі. *Прибуває кошовий В північну столицю Та й іде собі у двір Вітати царицю* (Рудан., Тв., 1959, 239); *Покину нудні сигнатурки в аптеці, Забуду дітей в пелюшках І поїду ловить оселедці У північних морях* (Рильський, I, 1960, 189); // Уживається як складова частина ботанічних, зоологічних назв, термінів. — *Ось кандиль-китайка, реклод-реформа, парадиз, шафран північний, бергамот-новик* (Довж., I, 1958, 458); *Північний олень.*

2. Який міститься, проходить і т. ін. в напрямку півночі, на північ від чого-небудь або на півночі чогось. *Експедиція встигла зняти та докладно вивчити тільки західне узбережжя Аральського моря та ще й без північних заток, а все східне узбережжя та незліченні острови уздовж нього й дуже звивистий північний берег залишилися невивченими* (Тулуб, В степу.., 1964, 368); *Заробітчани валом валили з північних губерній* (Гончар, Таврія, 1952, 5); // Який дме, насувається і т. ін. з півночі. *Один день віяв північний вітер, а сьогодні люди купаються і ходять, як і перше, по-літньому* (Л. Укр., V, 1956, 199); *Північний вітер б'є в обличчя* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 59); **Пі́вні́чна пі́вку́ля** *див.* **пі́вку́ля; Пі́вні́чна широта́** *див.* **широта́; Пі́вні́чний за́хід** *див.* **за́хід** [1]; **Пі́вні́чний по́люс** *див.* **по́люс; Пі́вні́чний схід** *див.* **схід; Пі́вні́чне ся́йво** — світіння верхніх шарів атмосфери, яке спостерігається здебільшого за полярним колом. *М. В. Ломоносов говорив, що північне сяйво є не що інше як свічення молекул розрідженого газу під дією електричного розряду* (Нариси розв. прикл. електр., 1957, 20); *Він, їдучи на нартах, уночі, в сніговому безмір'ї, під фантастичною чашею північного сяйва, неждано почув: «Козака несуть і коня ведуть...»* (Стельмах, Хліб.., 1959, 39).

3. Який живе на півночі. *В останні часи я дуже захоплююсь північними письменниками (Ібсен, Арне Гарборг, Кнут Гамсун..)* (Коцюб., III, 1956, 282); *Північні народи.*

ПІВНІ́ЧНІШЕ, *присл.* У напрямку на північ від кого-, чого-небудь. *Самієвський полк працював ревно, спокійно й діловито.. Вся техніка зосереджувалась десь північніше* (Гончар, III, 1959, 342).

ПІВНІЧНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пі́вні́чний** [2] у 2 знач., напр.: п і в н і ч н о а м е р и к а́ н с ь к и й, п і в н і ч н о а т л а н т и ч н и й, п і в н і ч н о к а в к а́ з ь к и й і т. ін.

ПІВНІ́ЧНО-ЗА́ХІДНИЙ, а, е. Який міститься, проходить у напрямку північного заходу. на північний захід від чого-небудь або на північному заході чогось, спрямований на північний захід.

Пі́вні́чно-за́хідний ві́тер — вітер, який дме з північного заходу.

ПІВНІ́ЧНОМО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Моряк Північного флоту. *«Вірші наших друзів» — так називається добірка творів двох флотських поетів — північноморця майора В. Матвєєва і командира підрозділу з Дунаю лейтенанта С. Биковського* (Літ. газ., 23.XII 1960, 1).

ПІВНІ́ЧНОМО́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до Північного морського шляху і Північного флоту.

ПІВНІ́ЧНО-СХІ́ДНИЙ, а, е. Який міститься, проходить у напрямку північного сходу, на північний схід

від чого-небудь або на північному сході чогось, спрямований на північний схід. *Дрогобицька область, Мединицький район (район північно-східного Прикарпаття) характеризується вологим кліматом з великою кількістю опадів* (Мікр. ж., XXII, 3, 1960, 22).

Північно-схі́дний ві́тер — вітер, який дме з північного сходу.

ПІВНО́ТА, и, *ж.*: **Змо́вкнути (замо́вкнути) на півно́ті** — урвати мелодію, не довівши її до кінця. *Тривогу він сурмив. Тривогу... Оговтавсь ворог від невдач І вже перерізав дорогу, Та на півноті змовк сурмач...* (Шер., Дорога.., 1957, 51).

ПІВНО́ТИ, *невідм., ж.* Половина ноти. *Деякі, видно, зовсім молоденькі півники, не витягували не тільки ноти, а й півноти* (Збан., Мор. чайка, 1959, 194).

ПІВНО́ЧІ, *невідм., ж.* Половина ночі. *Я півночі проплакала після тієї сперечки* (Л. Укр., V, 1956, 434); *Увечері Фелікс був разом з Волею і півночі шепотівся з ним у ліжку* (Ю. Янов., II, 1954, 41).

ПІВНЯ́ЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пі́вень**. *Старший хлопець.. вглядів півнячу перебиту ногу, що стриміла з горшка* (Н.-Лев., II, 1956, 372); — *Бач — наслідив на книжці! Що мені Марко скаже, як побачить на ній півнячі сліди? Скаже: півень більше начитав, ніж ти...* (Коцюб., II, 1955, 20); — *Я вже й надвір виходила, прислухалась. Думала — може де півнячий голос почую — тиша* (Збан., Єдина, 1959, 45).

2. *перен.* Власт. задерикуватій, запальній і т. ін. людині. *Відкривалась вона* [ворожнеча] *Артемові на кожному кроці: у зневажливо задиристій поведінці артилеристів до гайдамаків, у півнячій бундючності гайдамаків* (Головко, II, 1957, 528).

3 *перев. у сполуч. із сл.* д і л о, с п р а в а. Власт. півневі, півням. *Півні вже давно охрипли, роблячи свою щоденну справу за давнім правилом: мов діло півняче, проспівав, а там хоч і не розвиднюйся!* (Дмит., Наречена, 1959, 212); // *перен.* Про незначну, другорядну і т. ін. роль у чому-небудь. [П р е ф е к т:] *Якщо в Корінфі дійсне є скілька перлів хисту і науки, то се є Меценатова заслуга.* [М е ц е н а т:] *Моя заслуга півняча, мій друже* (Л. Укр., III, 1952, 453).

ПІВ-ОБЕ́РТА, *невідм., ч.* Половина поворота.

ПІВ-ОБЛИ́ЧЧЯ, *невідм., с.* Половина обличчя. *Надія запнула голову великою сірою хусткою, затуливши нею пів-обличчя* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 30); — *Бач, яка худенька, маленька, тільки очі на пів-обличчя — карі, гарні, чисті* (Ю. Янов., Мир, 1956, 89).

ПІВ-О́КА, *невідм., с., заст.* Півштофа. *Пішов* [Гершко] *у шинкову кімнату, наляв пів-ока горілки, поставив її перед Гаврилом* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 206); — *Ти в олійні пів-ока ріпакової олії взяв?* (Стельмах, I, 1962, 120).

ПІВО́КО, а, *с., заст.* Півштоф. *Староста з шинку післав його до Гната, і він біг, як навіжений, бо в корчмі чекав його чоловік з півоком* (Коцюб., I, 1955, 34); — *Завтра, чоловіче добрий, буде сало, а до сала й сяке-таке півоко знайдемо, щоб запаморочити собі мізки* (Стельмах, I, 1962, 236).

ПІВО́НІЯ, і, *ж.* 1. Багаторічна папіжуцова декоративна рослина з трійчастим листям і великими квітками білого, рожевого або червоного кольорів. *Тут* [в заповіднику Хомутовський степ] *зустрічається.. півонія тонколиста, або воронець* (Укр. бот. ж., XIII, 2, 1956, 5).

2. Запашна квітка цієї рослини. *В ньому* [букеті] *красувалися пишні й пахучі півонії, жасмин, .. ніжні троянди й багряні гвоздики* (Шиян, Баланда, 1957, 192); *На порозі з'явився захеканий Янко Потоцький з великим букетом червоних і білих півоній* (Томч., Готель.., 1960, 155); * У порівн. *Ярина вперше в житті почула про себе, що вона «молодиця», і почервоніла, мов півонія* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 346).

ПІВ-ОПРУ́ГА, *невідм., ч., заст.* Восьма частина десятини; половина опруга. — *Коли б йому* [панові] *в одну руку — опруг та в другу — пів-опруга, а в третю — й зовсім нічого,— отоді б нехай він похазяйнував!* (Вас., I, 1959, 68).

ПІВО́СТРІВ, рова, *ч.* Порівняно невелика частина суходолу, яка вдається у водні простори, сполучаючись з материком або великим островом. *Вони* [греки] *сходять на береги,.. осідають на пониззі Дніпра, пруться на великий півострів, що врізується в Руське море* (Скл., Святослав, 1959, 130); * У порівн. *За Дніпром — білі, Харків, Катеринослав, Царицин захопили білі армії, Херсон стоїть, як півострів у ворожому морі* (Ю. Янов., II, 1958, 194).

ПІВОСТРІВЕ́ЦЬ, вця, *ч.* Зменш. до **пі́вострів**. *Прут з кожною новою повінню підмивав і підмивав береги півострівця, доки однієї особливо водянистої весни зовсім не відрізав прибережну частину від материка* (Вільде, Сестри.., 1958, 221).

ПІВОСТРІВНИ́Й, а́, е́. Прикм. до **пі́вострів**.

ПІВОСЬОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **пі́вісь** 1. *Півосі служать для передачі руху від півосьових шестерень диференціала до ведучих коліс* (Автомоб., 1957, 169).

ПІВПАЛЯ́НИЦІ, *невідм., ж.* Половина паляниці. *Рідні не пожолобиться рука, якщо дадуть йому шматок сала та півпаляниці на дорогу* (Тют., Вир, 1964, 434).

ПІВПАЛЯ́НИЧКИ, *невідм., ж.* Зменш. до **півпаля́ниці**. *На той час саме вернулась Марина, несучи в руках пляшку горілки і під рукою півпалянички* (Мирний, III, 1954, 370).

ПІВПАЛЬТО́, а́, *с.* Пальто, коротше від звичайного. *Данько .., заклавши руки в кишені куценького півпальта, пішов поруч* [машини] (Ряб., Жайворонки, 1957, 123); *Порадувала своїми новинками— модними чоловічими півпальтами і жіночими плащами-пальтами з капронового прядива — швейна фабрика* (Ком. Укр., 1965, 8, 58).

ПІВПА́ЛЬЦЯ, *невідм., ч.* Половина пальця як міра довжини або товщини. — *Тут хоч кандьор варять з пшона, а не з проса.— Та й галушок нема небритих.— Яких це небритих? — З остюками на півпальця* (Стельмах, I, 1962, 506); *Тісто розкачують завтовшки в півпальця, вирізують формочками різні фігури, кладуть їх на змащений лист.. і випікають* (Укр. страви, 1957, 322).

◇ **На півпа́льця** — зовсім небагато, трохи. *Хоч ти на півпальця збрешеш, а лиха наробиш на ввесь вік* (Кв.-Осн., II, 1956, 487).

ПІВПА́Р, у, *ч., рідко.* Те саме, що **напівпа́р**. *Озимі колосові посіяно на масивах, оброблених за типом півпару* (Рад. Укр., 1.I 1963, 1).

ПІВПА́РОВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівпа́ровий**. *В районах Закарпатського передгір'я здавна застосовують систему півпарового обробітку зябу* (Картопля, 1957, 41).

ПІВПА́РУБОК, бка, *ч., розм.* Хлопець-підліток. *Гайдамаки понад яром З шляху повернули. Наганяють півпарубка* [півпарубка]. *Хлопець у свитині Полатаній, у постолах; На плечах торбина* (Шевч., I, 1963, 116); *Докія не помітила, як Дмитро з півпарубка парубком став* (Стельмах, На.. землі, 1949, 46).

ПІВПАРУБЧА́К, а́, *ч., розм.* Те саме, що **півпа́рубок**. — *І цю, пане, укинуть* [у воду]*? — скрикнув один білоголовий півпарубчак, указуючи на півтораршинну щуку, що билася хвостом по землі* (Мирний, I, 1954, 313).

ПІВПЕРЕ́К[1], у, *ч., діал.* Поперек. *Сміло взяв* [Бовдур] *Андрія за півперек, підняв догори, мов дитину* (Фр., I, 1955, 314).

ПІВПЕРÉК [2], *діал.* 1. *присл.* Упоперек. *Ріка перехопила півперек усю вузеньку долину, на якій лежить село* (Фр., III, 1950, 7).

2. *у знач. прийм., з род. відм.* Уживається при вказівці на розташування одного об'єкта по ширині другого. *Півперек долини, від ліса до ліса, підіймалася здоровенна гребля* (Фр., III, 1950, 250).

ПІВПІДВА́Л, у, *ч., рідко.* Неглибокий підвал. *Молода привітна жінка, до якої Леся звернулася, завела її у під'їзд, показала двері і попередила, що східцями треба спускатися трохи вниз у півпідвал* (М. Ол., Леся, 1960, 220).

ПІВПІДВА́ЛЬНИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **півпідва́л.**

ПІВПЛЯ́ШКА, и, *ж., розм.* Пляшка половинної міри. *На рушнику лежала хлібина, з десяток яєць, курка, огірок, п'яток тарані, обіч стояла півпляшка* (Ю. Янов., V, 1959, 143).

ПІВПЛЯ́ШКИ, *невідм., ж.* Половина пляшки як міра чого-небудь. *Почалась пиятика з невеликого діла: випили вдвох із Оверком півпляшки* (Рильський, Бабине літо, 1967, 114); *Вимагає* [матрос] *депатурату.. Просто в горлянку виливає він півпляшки* (Ю. Янов., II, 1958, 34).

ПІВПО́ВЕРХ, у, *ч.* Невисокий, зменшеної височини поверх.

ПІВПО́РЦІЯ, ї, *ж.* Половина порції.

ПІВПОЧИ́НКА, *невідм., ч., заст.* Половина починка. *Рано-вранці я вставала, Півпочинка не напряла: Думка серденько мутила, Все до милого летіла...* (Пісні та романси.., II, 1956, 113); *Мотря напряла півпочинка й почала приставлять до печі обід, як Кайдашиха злізла з печі й сіла за гребінь* (Н.-Лев., II, 1956, 285).

ПІВПРОЗО́РИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівпрозо́рий.** *Паморозь іскристо Висне на гіллі. Зникло дальнє місто В півпрозорій млі* (Перв., I, 1958, 301); *Лист до мсьє Абеля був у тонкому півпрозорому конверті* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 230).

ПІВПРОЗО́РІСТЬ, рості, *ж., рідко.* Властивість за знач. **півпрозо́рий.** *Крізь матову півпрозорість конверта ледве-ледве просвічувала ніжна, блідо-рожева й непрозора шовкова підкладка* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 230).

ПІВПРОЦЕ́НТА, *невідм., ч.* Половина процента. *У 1925 р. в УРСР було 5454 колгоспи, що становило 25% загальносоюзної кількості колгоспів. Але до всього селянства України це становило лише півпроцента* (Іст. УРСР, II, 1957, 266).

ПІВПРОЦЕ́НТНИЙ, а, е, *спец.* Який містить у собі півпроцента чого-небудь (про розчин, суміш і т. ін.). *При лікуванні стоматитів мікроцид застосовували також змішаним в рівних частинах з одно- або півпроцентним розчином новокаїну* (Мікр. ж., XVIII, 3, 1956, 68).

ПІВПУДА, *невідм., ч.* Половина пуда. *Пріська наказувала чоловікові солі купити, хоч з півпуда* (Мирний, III, 1954, 8); — *Ой сом який! Десь з півпуда потягне!..* (Стельмах, I, 1962, 453).

ПІВПУДО́ВИЙ, а, е. Який важить половину пуда. *Дядько Тимоха був коваль, і дві його здоровенні жилаві руки з засуканими рукавами щодня, як тірцем, повертали й гупали важким півпудовим вершлягом по залізному ковадлу* (Гр., I, 1963, 283); *Хома.. тримає напоготові важку півпудову в'язанку гранат* (Гончар, III, 1959, 372).

ПІВРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який триває, продовжується півроку. *Живим втіленням єднання наших літератур було недавнє піврічне перебування молодого болгарського поета І. Давидкова на Україні та українського поета Д. Білоуса в Болгарії* (Літ. газ., 8.IX 1959, 1); // Розрахований на півроку. *Промисловість району працює більш прискореними темпами. Так, піврічний план виконано достроково — 23 червня* (Наука.., 9, 1959, 4).

2. Віком у півроку. *Раптом величезний білий вовк, з піврічне теля на зріст,.. майнув з найближчого замету* (Тулуб, В степу.., 1964, 10); *Піврічна дитина.*

ПІВРІ́ЧЧЯ, я, *с.* Проміжок часу, який дорівнює половині року, шести місяцям. *На друге піврічча попав Матвій на іншу роботу* (Ірчан, II, 1958, 261).

ПІВРО́ЗПАД, у, *ч.*: △ **Період півро́зпаду** — час, протягом якого розпадається половина атомів радіоактивної речовини. *Чим більша величина заряду ядра, тим коротше життя елемента, менший період його півроздаду* (Наука.., 8, 1963, 47).

ПІВРО́КУ, *невідм., ч.* 1. Половина року як проміжок часу. *Виглядає Катерина... Минуло півроку; Занудило коло серця, Закололо в боку* (Шевч., I, 1963, 23); — *Жив я отак, брате мій, мов у раю, щось із півроку* (Коцюб., I, 1955, 139); *Хазяйка обіцяє гроші віддати... Віддасть — спасибі їй! ..Ай не віддасть.. Пропаде півроку служби* (Мирний, III, 1954, 111); [Б е р е ж н и й:] *Майже на півроку скоротимо відбудову* [дамби] (Баш, П'єси, 1958, 87).

2. Вік, що дорівнює половині року. *Так довго ще тобі* [опученьці] *іти в простори голубі. Хоч ще ходить не вмієш ти,— півроку лиш тобі* (Сос., Солов. далі, 1957, 162).

ПІВРО́ТА, и, *ж.* Половина роти як військова одиниця.

ПІВРО́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **півро́та.**

ПІВРУКАВИ́ЧКА *див.* **півруками́чки.**

ПІВРУКАВИ́ЧКИ, чок, *мн.* (*одн.* **піврукави́чка**, и, *ж.*). Жіночі рукавички без пальців.

ПІВСАЖЕ́ННИЙ, а, е. Який має половину сажня довжини. *Дядько ішов сам: глухо покашлюючи, як із бочки, ступаючи певними півсаженними кроками* (Вас., II, 1959, 126).

ПІВСА́ЖНЯ, *невідм., ч.* Половина сажня.

ПІВСВІДО́МИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівсвідо́мий.** *Він, як це буває в людей талановитих, вірить своєму внутрішньому голосу, першому, іноді ще півсвідомому, порухові душі більше, ніж холодній розсудливості* (Літ. Укр., 18.XII 1962, 2).

ПІВСВІДО́МО. Присл. до **півсвідо́мий.** *Я півсвідомо шукав* [долара] *у кишені* (Ірчан, II, 1958, 112).

ПІВСВІ́Т, у, *ч.* У буржуазному суспільстві — жінки легкої поведінки, що у способі життя наслідують аристократок.

ПІВСВІ́Та *див.* **півсві́ту.**

ПІВСВІ́ТЛО, а, *с.* Слабке, тьмяне світло, освітлення. *У низькій, але обширній кімнаті хорої пані Олесь панувала глибока тишина й півсвітло* (Коб., III, 1956, 189); *Притихлі вночі чайки зняли гамір, а в невиразнім півсвітлі неба промайнула, свистячи крилами, пара качок* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 124).

ПІВСВІ́ТУ, ПІВСВІ́ТА, *невідм., ч.* Половина земної кулі. *Яскравими фарбами малював він колишню славу і велич татарського племені, його бої з невірними, а яких стяг Магометів обійшов мало не півсвіту* (Коцюб., I, 1955, 292); — *Стовпи капіталізму вам охоче віддадуть на експлуатацію півсвіту, аби ви тільки відкрили другій половині свою таємницю* (Смолич, I, 1958, 70); // *перен.* Дуже велика територія; багато країн, місцевостей і т. ін. [В є т р о в:] *Кубань, Кавказ, Україна... Можна сказать, півсвіту об'їхав* (Мороз, П'єси, 1959, 194); *Видно звідси* [з верху могили] *стало півсвіту: і степ і море* (Гончар, II, 1959, 71); // *перен.* Дуже велика відстань. *Є в мене такі приятелі, що до них по 9 днів мої листи йдуть. От, наприклад, Квітка.. заїхав аж на Кавказ на службу, а то зовсім півсвіта від Сан-Ремо*

(Л. Укр., V, 1956, 429); — *Ах, начальник, дорогий начальник, куди ж ми підемо? Наші коні голодні, з ніг падають. Півсвіту проїхали — травиночки не бачили* (Тют., Вир, 1964, 70).

ПІВСЕЛА́, *невідм.*, *с.* Половина села. *З високого двору Сивашевого видко було півсела* (Гр., II, 1963, 488); — *Які ми куркулі, коли в нас німці та гайдамаки півсела спалили!* (Довж., I, 1958, 156); // *перен.* Половина людей, що живе в селі. — *Мій так само був на гуральні, як і ваш. Тоді півсела довелось би судити* (Коцюб., II, 1955, 99); *Я прибіг на пожежу, коли там було вже мало не півсела* (Мур., Бук. повість, 1959, 130).

ПІВСЕРЕ́ДНІЙ, я, е, *спорт.* 1. Проміжний між легким і середнім (про вагу спортсмена).

2. Який грає між крайнім і центральним нападаючими у футбольній, хокейній і т. ін. командах.

ПІВСИ́ЛИ, *невідм.*, *ж.*: **На півси́ли** — не на повну силу. *Круглов ледве тюпачить, навіть не на півсили* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 90); *Усі справжні хлібороби, творці комуністичного достатку, кровно заінтересовані в тому, щоб колгоспна Україна швидше йшла вгору... А цього не досягнеш, якщо працювати на півсили* (Рад. Укр., 25.VIII, 1962, 2).

ПІВСКЛЯ́НКИ, *невідм.*, *ж.* Половина склянки як міра чого-небудь. *Секретар райкому підвіяся, налив півсклянки води з графина і випив* (Жур., Вел. розмова, 1955, 7).

ПІВСЛІВЦЕ́, я́, *с.* Те саме, що **півсло́во**. *По однім бурливім робітницькім віче.. Хома з серцем, не мігши стерпіти півслівець.., з слізьми на очах малював недолю робучого люду* (Фр., IV, 1950, 307); — *Ти не галайкочи півслівцями, а говори повним словом!* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 197).

ПІВСЛІВЦЯ, *невідм.*, *с.* Те саме, що **півсло́ва**. *Вже він з другими раду туркоче, Маже медком та по півслівця* (Мал., Звенигора, 1959, 92).

◇ **[Ні слівця́,] ні півслівця́** — те саме, що **Ні півсло́ва** (*див.* **півсло́ва**). — *Живе собі жінка тихо, нікому ні слівця, ні півслівця* (Тют., Вир, 1964, 372).

ПІВСЛО́ВА, *невідм.*, *с.* Половина слова або неповне (недоговорене чи недописане) слово. *Щоб ні наслідників, ні друзів не було, Що дожидаються від мене ще півслова* (П. Куліш, Вибр., 1969, 397); — *Дайте чесне піонерське, що нікому не скажете й півслова,— зиркнув на друзів Льошка* (Мокр., Острів.., 1961, 9).

◇ **З півсло́ва** — зразу, без довгих пояснень. *Недарма вони були друзі — з півслова, з натяку розуміли один одного* (Головко, I, 1957, 282); *Він завжди захоплювався її тонкою здібністю вгадувати його думки й почуття з півслова* (Донч., VI, 1957, 194); **Ні півсло́ва** — жодного слова, нічого. — *Невже ти не підеш за мене? — одразу жахається Левко і тільки тепер згадує, що він же перед цим ні півслова не говорив Христині* (Стельмах, I, 1962, 537); **Хоч [би] півсло́ва** — хоч що-небудь (промовити, сказати). *Хоч би півслова промовив* [Василь]: *голову посунив, руки поклав під стіл і ні до кого ніччирк* (Кв.-Осн., II, 1956, 28); *Той, хто сказав би хоч слово, хоч півслова проти Марини, не міг би більше зватись його другом* (Дмит., Наречена, 1959, 152).

ПІВСЛОВЕ́ЧКА, *невідм.*, *с.* Зменш.-пестл. до **півсло́ва**. *Вже послинила* [Дарка] *край конверта, вже рукою прибила, а Лідка все ще не знає, що в цьому листі й півсловечка скарги немає* (Вільде, Поднол. діти, 1960, 87).

◇ **Ні півсове́чка** — те саме, що **Ні півсло́ва** (*див.* **півсло́ва**). *У цій книжці «Серед степів» цензура не зробила аніякістнької заборони,— ні слова, ні півсловечка навіть не зачеркнула* (Мирний, V, 1955, 410); **Хоч [би] півсове́чка** — те саме, що **Хоч [би] півсло́ва** (*див.* **півсло́ва**). — *Що ж ти мовчиш?.. Промов до мене хоч півсловечка* (Кв.-Осн., II, 1956, 45).

ПІВСЛО́ВО, а, *с.* Слово або речення, в якому неповно, натяком висловлена яка-небудь думка. *Коли ж би він до неї більше говорив,— то вона відповідатиме лиш із чемності півсловами, нехай догадається, що можна йому вже йти додому* (Март., Тв., 1954, 299); *Жодна з газет не згадувала й півсловом про суть самої наукової доповіді Нен-Сагора, її постулатів* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 280).

◇ **На півсло́ві** — обриваючи мову, спів, звенацька зупиняючись під час розмови і т. ін. *Кладу йому руку на нагріту вже спину. Тоді він на півслові урива пісню* (Коцюб., II, 1955, 416); *Яцуба ненароком стрівся очима з донькою і враз на півслові осікся* (Гончар, Тронка, 1963, 158); — *Поїдете ви чи не поїдете сьогодні, це діло ваше, але я не хотіла б, щоб наша розмова обіралась так, на півслові. Домовились?* (Головко, II, 1957, 456).

ПІВСМЕ́РТЬ, *невідм.*, *ж.*, *розм.*: **До півсме́рті** — дуже сильно. *Побили мене ще по дорозі до півсмерті* (Коз., Зол. грамота, 1939, 54).

ПІВСО́Н, спу́, *ч.* Те саме, що **напівсо́н**. *На устах слова, але не тії, усе не ті, що мріються мені, коли вночі лежу я у півсні* (Л. Укр., I, 1951, 258); *Неля не те, щоб зовсім не спала, а дрімала в якомусь виснажливому нервовому півсні* (Вільде, Сестри.., 1958, 424); * Образно. *Може, ти була скупа в розмові, Як під льодом річка у півсні, Я хотів, щоб у твоєму зорі Жайворонки бились голосні* (Мал., Звенигора, 1959, 286); *У порівн. *Після розмови з Макухою він ходив немов у півсні. Жив якимось дивним, роздвоєним життям і чатував за кожним своїм словом, за кожним рухом* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 139).

ПІВСО́ННИЙ, а, е, *рідко.* 1. Те саме, що **напівсо́нний** 1. *Жінка встала і мерщій, Іще півсонна і невмита, Ще снами ночі оповита, Йде до колодязя з відром* (Черн., Поезії, 1959, 99); *Він прокинувся, зором півсонним Чиясь бородате обличчя зустрів* (Перв., II, 1958, 298); * У порівн. — *Діду, діду,— перебив його в'ялий, мов півсонний, голос Стебельського,— та говоріть-бо по правді!* (Фр., I, 1955, 279).

2. *перен.* Тихий, безлюдний. *У високостях голубих Понад півсонними полями Співець просторів весняних* [жайворонок] *Вже дзвонить срібними піснями* (Гр., I, 1963, 107).

ПІВСО́ТНЯ, і, *ж.* Кількість з п'ятдесяти осіб, предметів і т. ін.; половина сотні. *Не було ще йому й сорока років, а видавалося, що мав їх із півсотні* (Гр., II, 1963, 353); *Ось передо мною близько півсотні поезій, присвячених С. М. Кірову* (Тич., III, 1957, 22); *Артем одвів своїх бійців кроків за півсотню від залишених саней і наказав залягти впоперек шосе* (Головко, II, 1957, 569); // *розм.* П'ятдесят карбованців грошей. [Х р а н к о *(ліче гроші):*] *Оце сотня... раз!.. А це півсотні. Ще тринадцять рублів* (Мирний, V, 1955, 140); *Коня сторгував* [Карпо] *у Іванівського попа, ще й не абиякого, а за сто карбованців. Півсотні оддав уже* (Коцюб., I, 1955, 303).

ПІВСТА́, *невідм.*, *с.*, *розм.* Те саме, що **півсо́тня**. *В ті зимові сонячні дні, при півста градусах морозу, Тура, думаючи про полтавчан,.. відчула, що ніколи ніяким ворогам не скорити її могутню Батьківщину* (Гончар, III, 1959, 180); *Я подивився на годинник: було по півночі і до міста нам лишалось ще добрих півста кілометрів* (Смолич, День.., 1950, 6).

ПІВСТАКА́НА, *невідм.*, *ч.* Половина стакана як міра чого-небудь; півсклянки. *Отець Тарасій, випивши півстакана чаю, без сорому взяв пляшку, бурхнув рому в*

стакан і сповнив його до крис (Н.-Лев., III, 1956, 376); *Федот налив собі півстакана самогону, випив* (Тют., Вир, 1964, 217).

ПІВСТІ́ЛЬКИ, *невідм., розм.* Половина певної кількості. *Йому навіть подих перехопило. Скільки тут хліба!.. І якби все це йому. Якби хоч півстільки* (Жур., Дорога.., 1948, 123).

ПІВСТО́ГУ, *невідм., ч.* Половина стогу як міра чого-небудь.

ПІВСТОЛІ́ТНІЙ, я, є. Який існує, триває і т. ін. півстоліття. *Всім своїм неспокійним життям, більш ніж півстолітньою творчою діяльністю самовіддано служив М. Т. Рильський народові, людству* (Нар. тв. та етн., 2, 1966, 17); // Який буває, відбувається і т. ін., коли минає півстоліття. *На півстолітньому рубежі нашого суспільства, нашого мистецтва й культури увага громадськості звертається до пройденого літературою великого шляху* (Літ. Укр., 21.I 1966, 1).

ПІВСТОЛІ́ТТЯ, я, *с.* Проміжок часу в п'ятдесят років; половина століття. *Поете! Батьку! Каменяру! Ти півстоліття рвав кайдани і лікував народні рани* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 69); *Коли б не борода, посріблена сивиною, йому не можна було б дати його років, що перевалили вже за півстоліття* (Шиян, Баланда, 1957, 3); *Змагання виробничих колективів міста за гідну зустріч півстоліття Радянської влади спрямовується, перш за все, на успішне перетворення в життя економічної реформи* (Ком. Укр., 11, 1966, 41).

ПІВСТОРІ́ЧНИЙ, а, е. Який існує, триває і т. ін. півсторіччя. *Більше ніж півсторічний досвід розвитку Країни Рад — першої в світі соціалістичної держави — наочний приклад того, що може зробити народ, коли він стає господарем своєї долі* (Ком. Укр., 5, 1970, 70); // Який буває, відбувається і т. ін., коли минає півсторіччя. *Державна заслужена капела бандуристів Української РСР відсвяткувала свої п'ятдесятиріччя.. Відбувся урочистий вечір, присвячений півсторічному ювілеєві цього уславленого творчого колективу* (Вітч. 12, 1969, 215).

ПІВСТОРІ́ЧЧЯ, я, *с.* Те саме, що **півстоліття**. *Леонід Іванович Прасолов за півсторіччя своєї діяльності створив понад 300 наукових праць* (Видатні вітч. географи.., 1954, 134); *Хай гордо в друге півсторіччя Переступа ясний поріг Той, хто весні іде на стрічу — Хто серця молодість зберіг!* (Мас., Срібна дорога, 1946, 81).

ПІВСУ́ТІНКИ, ів, *мн.* Те саме, що **півсу́тінь**.

ПІВСУ́ТІНЬ, і, *ж.* Не цілковита сутінь. *Надворі сяяло ясне осіннє сонце, а в маленькій кімнаті Едіт Гартман панувала затишна півсутінь* (Собко, Запорука.., 1952, 61).

ПІВСФЕ́РА, и, *ж.* Половина сфери, кулі, її поверхні. *Друга півсфера Місяця.*

ПІВСФЕРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до півсфери; // Який має вигляд півсфери. *Так само, як фюзеляж, крила* [літака «152»] *виконані у півсферичній обтічній формі* (Наука.., 5, 1959, 35).

ПІВТА́КТ, у, *ч.* Половина такту (у музиці, рухах і т. ін.).

ПІВТА́КТНИЙ, а, е. Прикм. до **півта́кт**. *Півтактна нота.*

ПІВТЕ́МНО, *присудк. сл., рідко.* Те саме, що **напівте́мно**. *На столі горіла лампа під густим абажуром. Було півтемно* (Тудор, Вибр., 1949, 265); *Зателькав дзвоник.., і в залі* [театру] *стало півтемно* (Досв., Вибр., 1959, 100).

ПІВТЕ́МРЯВА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **напівте́мрява**. *Трохи призвичаївшись до півтемряви, Данило впізнав учителів* (Коп., Лейтенанти, 1947, 122).

ПІВТИ́СЯЧА, і, *ж.* Кількість з п'ятисот осіб, предметів і т. ін.; половина тисячі. *Я пройшов приморськими стежками з півтисячі кілометрів, не перестаючи захоплюватись баченим навколо* (Довж., I, 1958, 26); // *розм.* П'ятсот карбованців грошей. *Каже* [пані], *що тепер усе дорожче стало, що в того-то да ще в другого пана парубки одкуплялись, то по півтисячі за себе положили* (Вовчок, I, 1955, 75).

ПІВТИ́СЯЧНИЙ, а, е. Який нараховує півтисячі, складається з півтисячі осіб, предметів і т. ін. *Пустельним степом, брьохаючись по коліна в снігу, простувала півтисячна колона людей* (Тют., Вир, 1964, 461); *Заняття в гімназії на цей день були скасовані. Однаково з півтисячною оравою несила було зладати* (Смолич, II, 1958, 113).

ПІВТІ́НЬ, і, *ж., рідко.* Негуста, слабка тінь; слабко освітлена поверхня або простір. *Молочна ясність цієї ночі била в незавішене вікно Начкової спальні, так, що всі предмети в ній, хоча в півтіні, але виразно вирисовувались перед його очима* (Фр., VI, 1951, 245); *Світло від маленької акумуляторної лампочки падало тільки на стіл, а двері залишалися у півтіні* (Собко, Вогонь.., 1947, 117).

ПІВТО́Н, у, *ч.* 1. Найменший інтервал між двома найближчими за висотою звуками темперованої гами. *На зміну.. коротенькому тоноряду приходить також дуже давній тоноряд з п'ятьох звуків, уривок діатонічного звукоряду, але без півтонів* (Іст. укр. музики, 1922, 25); // Проміжний за висотою звук між двома музичними тонами, наполовину нижчий від попереднього і наполовину вищий від наступного. *Застосовуються* [у бандурі] *спеціальні пристрої для піднімання і опускання струни на півтон, які допомагають перестроювати інструмент в інші тональності* (Нар. тв. та етн., 4, 1965, 35).

2. Неяскравий, невиразний колір; забарвлення, фарба, перехідні від світлого тону до темного. *Малювали* [учні] *мовчки, прикусивши язики, старанно виводили лінії, накладали тони й півтони* (Збан., Сеспель, 1961, 199); *Гори не гублять своєї величі ні в яку пору року.. Зір полонили і чарували ніжні півтони — тьмяно-білі і сині...* (Мас., Під небом.., 1961, 161); // *перев. мн., перен.* Відсутність різких, контрастних переходів. *Ліризмом зігріта вся творчість О. Гончара. Але ліризм — це лише колір, лише тони й півтони романів письменника* (Рад. літ-во, 10, 1966, 24); *З них* [ліричних пісень] *можна скласти цілі «вінки» і «віночки», пройняті веселкою настроїв, тонів, півтонів* (Мас., Життя.., 1960, 126).

ПІВТО́ННИ, *невідм., ж.* Половина тонни. — *Я знайшов великий кусок шевеліту. Кусочок нічого собі — так приблизно півтонни* (Донч., II, 1956, 48).

ПІВТО́ННИЙ, а, е. Вагою в півтонни. [Степан:] *Щойно знайшли в греблі замурований секретний заряд.* [Сергій:] *Сто півтонних авіабомб і близько чотирьох тонн динаміту* (Баш, II'єси, 1958, 78).

ПІВТОНОВИ́Й, á, é. Стос. до півтону. *Музична мова симфонії Б. Лятошинського грунтується, головним чином, на функціонально ясній гармонічній структурі, з раптовими відхилами в тональності.. півтонового відношення* (Мист., 1, 1959, 29); *На зображеннях Місяця прекрасно видно півтонові переходи, що передають особливості конфігурації* (Роб. газ., 24.IX 1965, 3).

ПІВТОРА́, *ч. і с.*, **ПІВТОРИ́**, *ж., числ. кільк.* Кількість із однієї з половиною одиниці. *Мати її вмерла років уже з півтора, батько був каліка* (Гр., I, 1963, 431); *Вона робила найтяжчу роботу, спочатку жіночу, а після смерті Карпа й чоловічу. На доброму житі нажинала півтори копи* (Стельмах, II, 1962, 209).

◇ **Півторá людськóго** *див.* **людськи́й**; **Півтори́ каліки**; **Півторá чоловíка**—мала кількість людей.—*Через десять*

хвилин дзвінок, а дітей—самі бачите—півтори каліки (Збан., Малин. дзвін, 1958, 47).

ПІВТОРА́... Перша частина складних слів, що має значення кількості з однієї з половиною одиниці, напр.: півтораарши́нний, півтораго-ди́нний, півтораполе́нтний і т. ін.

ПІВТОРАМЕТРО́ВИЙ, а, е. Який має довжину півтора метра. *Півтораметровий прут потонув у восковій масі увесь* (Фр., VIII, 1952, 410); *Лукія на мить кидає роботу й милується півтораметровим вялоподібним листям китайської пальми* (Донч., III, 1956, 43).

ПІВТОРАМІ́СЯЧНИЙ, а, е. 1. Який триває півтора місяця; розрахований на такий термін. *Мене ця справа надзвичайно зацікавила,.. і я погодилася на пропозицію академії, вирішивши скористати для цього мою півторамісячну відпустку* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 161).

2. Віком у півтора місяця. *Півторамісячне теля.*

ПІВТОРАРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який триває півтора року; розрахований на такий термін. *Період півторарічної роботи в експедиції .. був одним з світлих періодів у тяжкому житті поета-засланця* (Слово про Кобзаря, 1961, 96); *Для худоби створено півторарічний запас високоякісних кормів* (Рад. Укр., 25.III 1956, 2).

2. Віком у півтора року. *Круглоокий, товстий, півторарічний Андрійко розумів зараз тільки те, що мама пішла* (Ів., Таємниця. 1959, 88); *Наталка, міцна дівка, тримає на руках півторарічну сестричку і годує з окремої мисочки* (Логв., Літа.., 1960, 8).

ПІВТОРА́СТА, *числ. кільк.* Кількість із ста п'ятдесяти одиниць. — *Ох, синочку ж, мій голубчику, чи близенький же світ? Аж півтораста верстов* [верст] (Кв.-Осн., II, 1956, 401); — *На кожного з нас припадає, відверто кажучи, ворогів півтораста. Що робити?* (Довж., I, 1958, 207).

ПІВТОРАТО́НКА, и, *ж., розм.* Вантажна автомашина вантажопідйомністю в півтори тонни. *Щоб вивезти.. цукор з заводу, колгоспові треба було зробити своєю півторатонкою 33 ходки* (Минко, Повна чаша, 1950, 13); *Незабаром її наздогнала півторатонка, шофер охоче взяв дівчину на грузовик* (Дмит., Наречена, 1959, 134).

ПІВТОРАТО́ННИЙ, а, е. Який важить півтори тонни. *Півторатонний вантаж;* // Вантажопідйомністю в півтори тонни. *До ганку повільно під'їжджав задом старенький півторатонний газик з відкритим заднім бортом* (Бедзик., Полки.., 1959, 20).

ПІВТОРИ́ *див.* **півтора́.**

ПІВТРЕ́ТЯ, *числ. кільк., діал.* Два з половиною. — *Що я за тими нашильниками не наплакалася, що ми обоє з Іваном не нагризлися: таже* [адже] *нашильники коштували півтретя леа!* (Март., Тв., 1954, 142).

ПІВТУ́РМИ, *невідм., ж., діал.* Половина отари. *Одна вівця, то ніби нічого, але нині ти зарізав одну, завтра заріжеш дві, а позавтру передусиш* [передушиш] *мені півтурми* (Фр., IV, 1950, 26).

ПІВУ́СМІХ, у, *ч.* Те саме, що **пів́усмішка.** *Півусміх викривив губи Бондаря* (Жур., Звич. турботи, 1960, 132).

ПІВУ́СМІ́ШКА, и, *ж.* Ледве помітна, легка усмішка. *З її півусмішки догадався* [Забейко] *відразу, що вона вже про все проінформована двірничкою* (Вільде, Винен.., 1959, 58); *На стриману півусмішку секретаря райкому Ковдя не відповів* (Жур., Звич. турботи, 1960, 61).

ПІВУСО́ХЛИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівусо́хлий.** *З-за стовбура старої розщепленої верби, півусохлої, виходить Мавка* (Л. Укр., III, 1952, 196).

ПІВУСТА́В, у, *ч.* Один із типів почерку, середній між уставом і скорописом, у старогрецьких та слов'янських рукописах, що відрізняється від уставу похилістю і меншою чіткістю в начертанні літер та більшим числом скорочень. *З другої половини XIV ст. розвивається новий вид письма «півустав» — простіший обрис букв, менш старанний, дрібніший* (Рад. літ-во, 5, 1958, 45).

ПІВУСТА́ВНИЙ, а, е. Стос. до півуставу.

ПІВФІНА́Л, у, *ч.* Спортивні змагання перед фіналом, у яких виборюють право на виступ у фіналі. *В півфіналі, коли взвод лейтенанта Круглова став в бойову позицію і лунають перші удари, хлопчаки вже здіймають гвалт на весь стадіон* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 88).

ПІВФІНА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до півфіналу, який є півфіналом. *Учора відбувся перший півфінальний матч* (Веч. Київ, 7.VIII 1957, 3); *Півфінальна зустріч; Півфінальний заїзд.*

ПІВФУ́НТА, *невідм., ч.* Половина фунта. — *Пам'ятайте.. Жалування не платимо, м'яса нема, хліба по півфунта* (Довж., I, 1958, 157).

ПІВФУНТО́ВИЙ, а, е. Який важить півфунта.

ПІВХАТИ, *невідм., ж.* Половина хати як будівлі. *Він мав лише півхати і дві грядки в городі* (Кобр., Вибр., 1954, 193); [Василина:] *До нас підете. Півхати вам, а на другій половині я і мати* (Корн., II, 1955, 206); // Половина хати як кімнати. *Катерина засвітила каганець, і він, поставлений на край стола, освітив півхати* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 73); // Половина господарства окремої сім'ї. — *Хлопчик — то прибуток на хазяйстві. А дівчина — кат зна що. Піде — і півхати з собою потягне* (Тют., Вир, 1964, 524).

ПІВХВИЛИ́НИ, *невідм., ж.* Половина хвилини. *Шуруба дивиться мені в вічі десь півхвилини* (Мик., II, 1957, 69).

ПІВХЛІ́БА, *невідм., ч.* Те саме, що **півхлиби́ни.** *Не встигли хлопці посідати, де не вродилося півкварти горілки, півхліба, миска солоних огірків* (Мирний, I, 1949, 287).

ПІВХЛИБИ́НИ, *невідм., ж.* Половина хлібини. *На столі, накритому скатеркою, стояла миска з тетерею, глек молока пряженого, півхлибини під рушником і ніж біля хліба* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 23); *Півхлибини, П'ять цибулин та картоплин з десяток Поклала мати в торбу подорожню* (Рильський, Мости, 1948, 86).

ПІВХРЕ́СТИК, а, *ч.* Спосіб вишивання косими стібками, що мають форму половини хрестика. *Щоб вишивати півхрестиком, вишивальну нитку закріплюють з допомогою петлі* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 47).

ПІВХРЕ́СТИКОВИЙ, а, е. Стос. до півхрестика. *Простий хрестик вживається в обвідках. Його можна вишивати двома способами: або півхрестиковою технікою, або відразу цілими хрестиками* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 47).

ПІВЦА́РСТВА, *невідм., с.* Половина царства. *Вона так щиро і зворушливо дякувала, немов я подарував їй щонайменше півцарства* (Грим., Подробиці.., 1956, 7).

ПІВЦИ́РКУЛЬНИЙ, а, е. Збудований у формі півкола, півкруглий, з заокругленнями. *Розкрита розкопками 1953 р. будівля являє тринефний шестистовпний храм з трьома півциркульними апсидами з східного боку* (Археол., IV, 1954, 21).

ПІВЦІ́НИ, *невідм., ж.* Неповна, набагато менша за справжню ціна.

◇ **За півціні́** — те саме, що **За півда́рма** (*див.* **півда́рма**). *Відрізав* [солдат] *з воза і вінок цибулі і зараз за півціни й продав* (Кв.-Осн., II, 1956, 15); *Квітникарки скрикували «весна! весна! весна!» і ладні були віддати квіти за півціни* (Смолич, II, 1958, 138).

ПІ́ВЧА, чої, *ж.* Церковний хор. *Був у Заярській церкві — півча співала,— препогано!* (Мирний, V, 1955,

327); *Біля ями на землю опустили мари. Знову правив піп і співала півча. Потім підходили прощатись з померлим* (Головко, II, 1957, 339).

ПІВЧА́РКИ, *невідм., ж.* Половина чарки як міра. *Він зараз прийшле їй настоянки на зіллі, півчарки якої прожене з лиця її блідоту і заспокоїть серце* (Коцюб., I, 1955, 317).

ПІВЧАРЧИ́НИ, *невідм., ж., розм.* Те саме, що **півча́рки.** *Міг би випить* [товариш] *з півчарчини Для душі й для теплоти І танкістам від дружини Показати б міг листи* (Перв., I, 1958, 428).

ПІВЧВА́РТА, ПІВЧВЕ́РТА, *кільк. числ., діал.* Кількість із трьох з половиною одиниць. *Два годи вчив* [Пістряк] *часловець, півчварта года сидів над псалтирем* (Кв.-Осн., II, 1956, 158); — *Чоловіче, чоловіче, почому мітли? — По п'ять,— кажу.. Сторгували ми по півчверта крейцара* (Фр., I, 1955, 371).

ПІВЧВЕ́РТА *див.* **півчва́рта.**

ПІВЧВЕ́РТІ, *невідм., ж.* Половина чверті як міра чого-небудь.

ПІ́ВЧИЙ, чого, *ч.* Учасник церковного хору. — *Аж з других сіл приходять до нас до церкви, щоб послухати моїх півчих* (Н.-Лев., IV, 1956, 71); *Священик править молебень. Замість півчих співає псаломщик* (Шиян, Гроза.., 1956, 27).

ПІВЧОБІТКІ́, ів, *мн.* (*одн.* **півчобіто́к,** тка́, *ч.*). Жіночі чоботи з короткими халявами; полуботки. *Відчинилися двері, на порозі уявилася дівчинка.. у рожевих півчобітках* (Вовчок, I, 1955, 375).

ПІВЧОБІТО́К *див.* **півчобітки́.**

ПІВША́ГА, *невідм., ч., іст.* Монета вартістю в половину шага.

ПІВШЕ́ЛЯГА, *невідм., ч., іст.* Монета вартістю в половину шеляга.

ПІВШКУ́РИ, *невідм., ж.* Половина шкури.

◇ **Здира́ти (зде́рти, зідра́ти) півшку́ри** — брати за щонебудь дуже дорого. *Не спалось йому: в очах усе стояла худоба, за яку тепер в економії півшкури здеруть. Воли, може, на сороківець зробили шкоди, а з чоловіка витягнуть карбованців з п'ять* (Стельмах, I, 1962, 568).

ПІВШКУ́РОК, рка, *ч., спец.* Шкура бичка віком від половини до півтора року.

ПІВШЛЯ́ХУ, *невідм., ч.* Середина відстані між чимнебудь; середина шляху. *На півшляху до домівки вони стріли перехвильовану маму, яка бігла на завод у пошуках сина* (Ю. Янов., II, 1954, 113); * Образно. [М у з и ч е н к о:] *Ви довели сина до півшляху і кинули його на роздоріжжі* (Кроп., IV, 1959, 228); *На півшляху Гриця перестріла Глафіра з малям на руках* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 72).

ПІВШТО́Ф, а, *ч., заст.* Штоф половинної міри.

ПІВШТО́ФА, *невідм., ч., заст.* Половина штофа як міра.

ПІВ'Ю́Т, а, *ч.* Кормова частина верхньої палуби судна.

ПІГА́НИСТИЙ, а, е, *діал.* Плямистий. *В блискучій, легенькій бричці на ресорах, тягненій парою бистрих пігнистих коней, їхав Леон Гаммершляг* (Фр., V, 1951, 323); // Веснянкуватий. *Се був високий, рудий* [чоловік].. *з недобрим виразом на пігнистім лиці* (Фр., V, 1951, 320).

ПІГМЕ́Ї, їв, *мн.* (*одн.* **пігме́й,** я, *ч.*). Загальна назва низькорослих племен Центральної Африки, Південно-Східної Азії та Океанії. *У басейні ріки Конго зустрічаються дрібні племена низькорослих пігмеїв (ростом близько 142—145 см)* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 132); *Пігмеї, які кочують у лісах Центральної Африки,— плем'я найменших людей, які живуть на землі* (Веч. Київ, 11.I 1957, 4).

2. Люди малого зросту; карлики. * Образно. *Чи справді Філіпова вбито, чи це тільки нам спиться? — Отаку людину.. — Пігмеї повалили богатиря* (Збан., Єдина, 1959, 337); // *перен., зневажл.* Нікчемні люди. [В'я з е н ь - л и ц а р:] *О, наш король, пігмей сліпорожденний, ..уміє зручно неславою і ганьбою боротись* (Л. Укр., II, 1951, 186); *Себе уявили пігмеї ці злі* [фашисти] *Володарями усієї землі!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 294); * У порівн. — *Ти не лівак.. Ми з тобою будівники, Єгипто...— Що ж — ми від цього кращі? — Кращі не кращі, а тільки протиприродно, щоб людина, яка будує велике, поводилася, як пігмей* (Гончар, Тронка, 1963, 257).

ПІГМЕ́Й *див.* **пігме́ї.**

ПІГМЕ́НТ, у, *спец.* 1. Речовина в тваринному і рослинному організмах, яка надає забарвлення їх тканинам. *В зеленому листі рослин міститься зелений пігмент — хлорофіл* (Наука.., 2, 1958, 28); — *Ти знаєш, відкіля береться загар? Це в шкірі людини під впливом освітлення відкладається особлива речовина — пігмент, яка і дає відомий усім загар* (Гур., Наша молодість, 1949, 158).

2. Синтетичний барвник, нерозчинний у воді, спирті і т. ін.; використовується для приготування олійних фарб, лаків і т. ін. *Часто купував* [С. І. Васильківський] *тільки пігменти фарб, а потім сам тер, готував фарби* (Мист., 1, 1966, 26); *Основний склад фарб становлять пігменти. Пігментами називаються тонкомолоті кольорові порошки, що не розчиняються (а тільки розбавляються) ні у воді, ні в інших розчинниках* (Стол.-буд. справа, 1957, 238).

ПІГМЕНТА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Забарвлення пігментом зовнішнього покриву тваринного і рослинного організмів. *В період статевого дозрівання у підлітків, крім помітного наростання жирового шару, особливо у дівчаток, появляється природна пігментація шкіри* (Шк. гігієна, 1954, 40); *В одній з печер у Польських Татрах виявлений мікрорачок — жива реліквія льодовикової епохи. Він повністю позбавлений пігментації, білий, не має очей* (Рад. Укр., 27.II 1965, 3).

ПІГМЕ́НТНИЙ, а, е, *спец.* 1. Прикм. до **пігме́нт.** *Вивчали* [дослідники] *пороги насиченості пігментних кольорів* (Рад. психол. наука.., 1958, 13); *У безбарвній протоплазмі хламідомонади можна побачити здебільшого дві пульсуючі вакуолі і так зване «вічко» — пігментну червону пляму* (Практ. з систем. та морф. рослин, 1955, 12).

2. Те саме, що **пігменто́ваний.** *Її* [поліетиленову плівку] *використовуватимуть для упаковки пігментного двоокису титану* (Рад. Укр., 8.I 1971, 1).

ПІГМЕНТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Забарвлений пігментом. *Давно відомо, що пігментовані рослини мають більшу стійкість до різних захворювань порівняно з рослинами незабарвленими* (Мікр. ж., XV, 1, 1953, 67); *Молодняк, виведений з яєць з забрудненою шкаралупою, гірше пігментований* (Соц. твар., 7, 1956, 48).

ПІГНА́ТИ, пожену́, поженеш, *док., діал.* 1. *перех.* Погнати. — *Чому вони його до школи не давали? — подумав собі Гриць і пігнав гуси на толоку* (Фр., II, 1950, 61); *Один присяжний лишився при худобі, а другий пігнав Петра наперед себе* (Март., Тв., 1954, 177); // Загнати. *На те працював* [Івоніка] *ціле своє життя, гріб, згортав кожду грудочку землі, на те, щоб відтак один другого пігнав у ту землю* (Коб., II, 1956, 200).

2. *неперех.* Погнатися. *Демко не сказав нічого, але схилився і, мов лис, пігнав межею за Петріями* (Фр., V, 1951, 45); *Сиві, чорні хмари збилися в густі клуби.. Загдрів то збиточний вітер, пігнав за ними легким посвистом і розбивав на кусні чорні боввани* (Кобр.,

Вибр., 1954, 164); // Швидко піти або побігти. *Все* [військо] *гуртом пігнало до керниці* (Коб., II, 1956, 150); *Довго Яким решетився, кричав, аж охрип. Замітив укінці, що ніхто його не слухав, пігнав додому* (Ков., Тв., 1958, 77).

ПІГНА́ТИСЯ, пожену́ся, пожене́шся, *док., діал.* Погнатися. *Глядів свити — не вдягався, за волами так пігнався* (Чуб., V, 1874, 1015).

ПІГНУ́ТИ, пу́, не́ш, *док., перех., діал.* Погнути. *Нехай гнеться лоза, Куди вітер пігне* (Рудан., Тв., 1956, 60).

ПІГНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., діал.* Погнутися. *Калина пігнулася* (Чуб., V, 1874, 563).

ПІД[1], по́ду, *ч.* 1. Низинне місце; западина. *Для рівнинних вододільних степів району зрошення півдня Української РСР характерна наявність замкнутих знижень від невеликих блюдець до великих западин, що займають тисячі гектарів і мають назву подів* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 54); *Гаряче літо спалило вже лугові трави по буграх, нечисленні коні січової варти паслися на подах* (Ле, Україна, 1940, 174).

2. Нижня горизонтальна поверхня, площина якого-небудь приміщення, ями, печі і т. ін. *Смачно духмяніли пироги із картоплею, капустою й м'ясом, щойно зняті із поду, в капустяних листках* (Дім., І будуть люди, 1964, 74); *А хіба ж хто-небудь спускавсь у такий глибокий колодязь — під вичищати,— який пан викопав на степу, що вода в йому була чиста, як сльоза, а холодна, як крига* (Григ., Вибр., 1959, 347); // *мет.* Дно в доменній печі. *Колектив нашого мартенівського цеху в нинішньому році збільшив зйом сталі на 0,6 тонни з квадратного метра поду печі* (Рад. Укр., 10.IV 1959, 1).

3. Місце, майданчик для стіжка. *Коло повітки на току два Кайдашеві сини, молоді парубки, поправляли поди під стіжки* (Н.-Лев., II, 1956, 264).

4. *діал.* Горище. — *Коли надвечір прачка з слугою не вертали додому, вилізла мати на під, щоб поглянути відти на ріку, що з обома жінками діється, чи не йдуть уже* (Коб., III, 1956, 183); *У всім і всюди, від чого мене дома хтіли здержати, сиділа тота* [та] *«дика баба». Вона літом стерегла в полі гороху, до котрого я був дуже ласий; .. вона пробувала на поду, де мені заказано вилазити по драбині* (Фр., IV, 1950, 465).

ПІД[2], *прийм., із особ. займ. оруд. в. одн.* **ПІДІ, ПІДО.** Сполучення з прийм. під виражають:

Просторові відношення

1. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні особи, предмета і т. ін.: а) нижче якого спрямована дія *(знах. в.). Олександра погасила світло, втопила полумисок з стравою та тицьнула його під лаву* (Коцюб., I, 1955, 66); *Одарка лежить, заложила руки під голівку, бліда-бліда, тільки очі їй сяють* (Вовчок, I, 1955, 46); *Що за люди — ясно буде потім, а тепер — швидше, хлопці, позносьте всіх під палубу, кладіть у теплі койки і годуйте гарячою їжею* (Ю. Янов., II, 1958, 81); *Потім він, Тонку очеретину приладнавши, Під неї древній підставляє глек, Щоб із берези в глек його стікала Вода живлюща* (Рильський, III, 1961, 169); б) нижче якого відбувається дія або міститься хто-, що-небудь *(оруд. в.). — А пам'ятаєш, Як у пекарні був щеням? Чи так жилося там? Замурзаний під лавою тинявся* (Гл., Вибр., 1951, 116); *У султана білії палати, а під ними чорнії темниці, там сидять в неволі бідні бранці* (Л. Укр., I, 1951, 390); *Та враз білосніжним тюльпаном з гером повис парашут... Спускайся.. Радянська земля під тобою...* (Сос., II, 1958, 283); *Один із тих, що сиділи попереду,— одутлуватий, похмурий, з мішками під очима,— поступився Вутаньці місцем* (Гончар, II, 1959, 177); // Уживається при означенні тексту, в кінці якого стоїть або ставиться підпис, дата, зауваження і т. ін. *(оруд. в.). Добре, поставимо під оповіданнями дати* (Коцюб., III, 1956, 384); — *Так чого ж ти і всі ваші люди не ставите підписів під актом?* (Стельмах, I, 1962, 382); // Уживається при означенні предмета, покриву, шару і т. ін.: а) у спід чи в зворотний бік якого спрямована дія або накладається, застосовується що-небудь *(знах. в.). Ломаку під руку, та й лиги!* (Номис, 1864, № 11047); *Сховала* [Юнона] *під кибалку мичку, Щоб не світилася коса* (Котл., I, 1952, 66); *На побединки там виходили* [вояки] *вночі, Ховаючи під паху короговку* (Л. Укр., I, 1951, 115); *Іван сторожко поглянув на вулицю, чи їх ніхто не бачив, і заховав книгу у пазуху під пасок* (Чорн., Визвол земля, 1959, 27); *Вдень під пудру вживайте крем «Луч»— він фотозахисний* (Наука.., 7, 1965, 37); б) на споді або на зворотному боці якого відбувається дія або міститься хто-, що-небудь *(оруд. в.). Ахейці нерішучо розступаються перед нею, але не відштовхують, коли вона чіпляється за кого з них, намагаючись заховатись під його щитом* (Л. Укр., II, 1951, 326); *Дорош, усміхаючись, глянув на Гната; але очі його під окулярами зробилися холодними і пронизливими* (Тют., Вир, 1964, 117); *Стиснувши під пахвою мольберт,.. я прискорив кроки, щоб не спізнитися на автобус* (Томч., Готель.., 1960, 5); // Уживається при означенні маси, речовини: а) в глибину якої спрямована дія *(знах. в.). Від корми.. до лінії якорного каната, який натягся і йшов похило під воду — все являло собою прекрасний образ напруженої рівноваги* (Ю. Янов., II, 1958, 57); *Замулилися джерела, пішли під землю, і нема вже там чистої холодної води* (Тют., Вир, 1964, 421); б) у глибині якої відбувається дія або міститься хто-, що-небудь *(оруд. в.). — А ти.., Пане добродію, Пептуп! Сидиш, мов демон, під водою, Ізморщившись, старий шкарбун!* (Котл., I, 1952, 104); *Землі там* [у руднику] *груди рве без краю десь під землею динаміт...* (Сос., II, 1958, 349).

2. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні предмета, місця: а) в нижню частину якого спрямована дія *(знах. в.). Хтось крикнув: «букета!» — і цілі пучки квіток полетіли під ноги співачці* (Мирний, III, 1954, 273); *Ще дитиною бігав він там, .. зазираючи під кожен кущ, у кожен закуток* (Коцюб., I, 1955, 189); *Вночі богунці пустили під укіс чотири німецьких ешелони* (Довж., I, 1958, 150); б) біля нижньої частини, основи якого відбувається що-небудь або міститься хто-, що-небудь *(оруд. в.). А під горою літо боже: Скрізь зелено, усе цвіте...* (Гл., Вибр., 1951, 75); *Під величезною липою стіл, заслиний червоним сукном* (Тют., Вир, 1964, 398).

3. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні предмета, місця: а) у напрямку якого спрямована дія *(знах. в.). Перейшли* [хлопці] *вулицю; підкрались під нову хату* (Вовчок, I, 1955, 38); *Марко перечекав, доки старий вийшов у другу кімнату, закотив очі під лоба: — В кожнім хуторі по дівчині любимо* (Тют., Вир, 1964, 469); *Перш як за ложку взятись, рукою по скатертинці крихти став згортати під край в наставлену долоню* (Головко, I, 1957, 320); б) біля якого відбувається дія або міститься хто-, що-небудь *(оруд. в.). Усміхнулась Катерина,.. Бачить — ліс чорніє, А під лісом, край дороги, Либонь, курінь мріє* (Шевч., I, 1963, 34); — *У панському саду стояли генерали — Та й тим на голову сідали, А це солом'яник... Не боїмось, Під носом пурхаєм і сміємось* (Гл., Вибр., 1951, 141); *Він вів полки під Білгородом в бій* (Бажан, I, 1946, 161); // Уживається при означенні руху в напрямку до вершини чого-небудь; на *(знах. в.). Його відерце перше пробива лід у криниці, що уночі замерза, і тащив він сповнені відра під гору* (Вовчок, I, 1955, 295).

Обставинні відношення

4. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні певного явища або об'єкта дії, впливу: а) у зону поширення якого потрапляє або спрямовується хто-, що-небудь *(знах. в.). Лицар-в'язень виходить з темного кутка і стає під промінь* (Л. Укр., II, 1951, 194): *Запітнілу голову шкідливо підставляти під холодний вітер: це сприяє швидкому відмиранню коренів волосся* (Веч. Київ, 14.III 1967, 4): б) у межах, зоні поширення яких відбувається дія або перебуває хто-, що-небудь *(оруд., рідко знах. в.). Під туманом б'ється* [море], *стогне, зітхає* (Коцюб., I, 1955, 396); *Повиходили* [піщани] *з хат; збились в купу, як отара під дощ коло церкви* (Мирний, I, 1949, 189); *— Підвестися під вогнем на весь зріст — це безстрашність...* (Довж., I, 1958, 301); *Плюскочуться білі качки В басейні під тінню каштана* (Рильський, I, 1960, 145); *Зглися тоді цікаві сюди подивитись, що буде з вишкою, а хлопці і під той вітер клепали, рятуючи свою споруду* (Гончар, Тронка, 1963, 91); // Уживається при означенні предмета, у сферу дії якого спрямовується або потрапляє хто-, що-небудь *(знах. в.). Де-не-де попадався під ноги безсмертник* (Гончар, III, 1959, 62); *Бив* [Василь] *тільки кулаками. Погано приходилося тому, хто попадав під той кулак* (Хотк., I, 1966, 114); // Уживається при означенні дії, в межі якої спрямовується або потрапляє хто-небудь *(знах. в.). 26 червня в Троянівці було одержано перші повістки з військкомату. Під цю чергу потрапили Панас Гичка, Микита Чугай, Охрім Горобець* (Тют., Вир, 1964, 275); *Попасти під скорочення;* // Уживається при означенні влади, впливу, захисту і т. ін.: а) у межі яких спрямовується або потрапляє хто-, що-небудь *(знах. в.). Під вплив Драгоманова, як ми вже сказали, попав і Франко* (Коцюб., III, 1956, 32); [Антон:] *Чи він дав би мені під пригляд своїх дочок?* (Кроп., I, 1958, 171); *— А що, коли ми попросимо діда Харитона, щоб він узяв нас під захист?* (Мокр., Острів.., 1961, 43); *—Додому? Під німця? Василю, що з тобою?* (Жур., Дорога.., 1948, 9); б) у межах впливу когось, чогось відбувається що-небудь або перебуває хтось *(оруд. в.). Багато визначних справ здійснив білоруський народ під керівництвом.. Комуністичної партії* (Рад. Укр., 4.I 1959, 2); *Не можу терпіти чужого солдата у своїй хаті, на своїй землі... Не можу жити під ворогом* (Коз., Гарячі руки, 1960, 174); *Бути під командою;* // Уживається при означенні примусових обставин: а) в які потрапляє або спрямовується хто-небудь *(знах. в.).* [Папас:] *Це, мабуть, так ще буде, що й у сні як кого налаєш, то під арешт?* (Кроп., I, 1958, 135); *— Як тільки з ним трапиться щось недобре — тебе і твою рідню віддамо під суд* (Тют., Вир, 1964, 442): б) в яких перебуває хто-небудь *(оруд. в.). «Ведіть його!» І під конвоєм я в степ іду сумним селом* (Сос., II, 1958, 402); // Уживається при означенні несприятливого становища, в якому хто-, що-небудь перебуває *(оруд. в.). Мати помирає в лікарні.. Батько — під загрозою позбутися роботи* (Кол., На фронті.., 1959, 13); *Отамани Коновалець і Оскілко наступають через Коростень на Бородянку. Київ під загрозою* (Довж., I, 1958, 180).

5. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні певного способу виконання якої-небудь дії *(знах., рідше оруд. в.). Об'їжджав він під верх коней і був такий сміливий, що нічогісінько на світі не боявсь* (Стор., I, 1957, 209); *Під руки вели князя до покоїв* (Хотк., I, 1966, 112); *Хтось у сірому пальті зупинив постать свою під кутом у шістдесят градусів наперед* (Головко, I, 1957, 162); // Уживається при означенні предмета, за допомогою якого виконується дія *(знах. в.). Акуратно, під лінійку, підкреслив* [учитель] *окремі місця червоним і синім олівцем* (Кравч., Квіти.., 1959, 18); *Картоплю садили під плуг і під лопату* (Хлібороб Укр., 5, 1965, 13); *Стригти під гребінку;* // Уживається при означенні обмежувальної умови здійснення якої-небудь дії *(оруд. в.). Ваше ймення в вигнанні, під карою сліз заборонено спогад про нього* (Л. Укр., I, 1951, 247); *Під великим секретом читала* [Тася] *нам «Марсельєзу», що переписала в Марусі* (Вас., II, 1959, 312); *Заборонялося і ніяк не менше, як тільки під страхом смерті: підходити до дротяної загорожі ближче ніж на п'ять кроків* (Коз., Гарячі руки, 1960, 11); // Уживається при означенні забезпечення чимось певної дії *(знах. в.). — Що ти з голою землею зробиш? Хоч би банки завели, де б під заклад гроші давали. Треба ж чимсь її обробляти* (Мирний, III, 1954, 282); *— Без грошей додому не повертайся, бо таки влізли в позички під високий процент* (Стельмах, I, 1962, 472); // Уживається при означенні звуків, у супроводі яких відбувається дія, або мелодії, у відповідності до якої відбувається дія *(знах. в.). Всі ми на березі моря під гомін прибою поснули* Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 178); *Коло танцює. Тупають під такт «молдуваняски»* [молдаванески] *ноги, здіймаються й опускаються злучені руки, мають білі хусточки в руках дівочих...* (Коцюб , I, 1955, 232); *Він сміється, щоб не заридать, Він плига під звуки сарабанди* (Рильський, I, 1960, 172).

Означальні відношення

6. *із знах. і оруд. в.* Уживається при вказуванні на наявність якоїсь зовнішньої предметної ознаки кого-, чого-небудь *(оруд., рідко знах. в.). Якийсь москаль сидить: головач, розкошланий, невмиваний, під щетиною увесь, як їжак* (Вовчок, I, 1955, 276); *— А чом же ви їх не покличете? Адже ж там двійко чималих з хлопців, либонь і пів вусом...* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 89); *На морі нині багато човнів під вітрилом* (Коцюб., III, 1956, 134); *Посеред хутора — дім під залізом* (Тют., Вир, 1964, 30); *Дівчата. ходили цілими вервечками. І хлопці теж. Які в чумарках із стрічками на вишитих грудях, які.. у сорочках із сирового полотна під пояс* (Головко, I, 1957, 148); *Внизу посеред залу, як на цирковій арені, круглий стіл під зеленим сукном* (Гончар, III, 1959, 290); // Уживається при вказуванні на ознаку, яка допомагає розпізнати або відшукати кого-, що-небудь *(оруд. в.). Під 1118 роком у літопису згадується ім'я одного з билинних героїв — Ставра Городиновича* (Наука.., 2, 1966, 42); *Зберігатися під номером;* // Уживається при вказуванні на ознаку, яка визначає обставину, керівну ідею і т. ін., за якими виконується дія *(оруд. в.). — Ви тоді влаштуєте над Єгиптою товариське судилище під гаслом: — «Ганьба — лівакуі»* (Гончар, Тронка, 1963, 257); *Фельдшер уже знав, що значить зайти в кабінет. Це значить принести туди спирту під приводом офіціальної службової розмови* (Тют., Вир, 1964, 67); *Вони під виглядом заробітчан поверталися з Молдови* (Стельмах, II, 1962, 47); // Уживається на означення певної особи, певного зразка, якому уподібнюється хто-, що-небудь або які наслідуються кимось *(знах. в.). — А-а, Кошик! — затримає Віктора круглолиций, підстрижений під їжака Величко* (Автом., В. Кошик, 1954, 290); *Знає* [Артем] *напам'ять усього Сосюру. Іноді й сам під Сосюру пописував* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 140); *Третій міністр одягнений під запорожця* (Довж., I, 1958, 47); *Паперові пластики добре піддаються фарбуванню та імітації під карельську березу і червоне дерево* (Рад. Укр., 9.IV 1961, 3); // Уживається при вказуванні на предмет, особу або ознаки предмета, особи, у відповідності до яких добирається або до яких прирівнюється хто-, що-небудь

(знах. в.). [Харько:] *Набив собі в голову, що мені селянка не під плече* (Кроп., V, 1959, 563); — *Колгосп хороший — це ми бачимо. От тільки чи підберете хлопця під норов нашої дівки?* (Збан., Переджнив'я, 1955, 95); *Ними* [кладочками] *можна було любуватися, як художнім твором..— так вони були під стать і пейзажеві оцьому, і тихому темпові руху хвиль у річці* (Хотк., I, 1966, 93); // Уживається при вказуванні на характер використання, застосування предмета *(оруд. в.). Із діброви Козак виїзжає* [виїжджає]; *Під ним коник вороненький Насилу ступає* (Шевч., I, 1963, 7); *У шостій п'ятирічці передбачено також збільшення площі під садами, виноградниками і ягідниками* (Колг. Укр., 3, 1956, 1).

7. *з оруд. в.* Уживається при означенні стану, в якому хто-небудь перебуває, або того, що спричинилося до якогось стану. *У мене ж серце боліло, коли я дивився, як тане, як догоряє Франко. Я й досі під тяжким впливом тої зустрічі і не можу її забути* (Коцюб., III, 1956, 339); *І хоч тріщечки я був, товаришу, під хмільком, а відразу підмітив, що своїм приходом викликав я поміж них розгубленість* (Логв., Давні рани, 1961, 110); *Все, що їй пропонували, вона виконувала слухняно, безвільно, мов під якимось страшним наркозом* (Гончар, III, 1959, 190).

Часові відношення

8. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на переддень чого-небудь. *Мені так приємно було одстати Ваш лист якраз під новий рік, та ще з ялинкою* (Коцюб., III, 1956, 418): *Під неділю молоді моряки берегової оборони таємно від командира натягували холоші чорних штанів на вирізані з фанери широкі клинці.. Командир помітив «кльош» і наказав усім змочити штани в морській воді, а потім випрасувати їх* (Автом., В. Кошик, 1954, 154); // Уживається при означенні часу, моменту припинення дії. *Так пройшло кілька репетицій і під кінець їх Настя робила часом більше помилок, ніж впочатку* [спочатку] (Л. Укр., III, 1952, 585); *Письменникові* [С. Жураховичу] *властива манера несподіваного закінчення оповідання, коли.. не сказані ще ті слова, які так полюбляють говорити деякі автори вустами своїх героїв під завісу* (Вітч., 1, 1961, 189); // Уживається на означення пори, часу, коли відбувається якась дія або виявляється який-небудь стан. *Під ранок в мені виріс план самогубства, а на столі купа лушпиння з оріхів* (Коцюб., II, 1955, 263); *Вже аж під вечір, коли яруга крилася сутінками, покинув Тимко шелюги* (Тют., Вир, 1964, 125); *До вечора вони не розмовляли між собою, хоч і бачилися в польовому таборі під час обідньої перерви* (Тют., Вир, 1964, 270).

9. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні події, одночасно з якою відбувається якась дія або наявний який-небудь стан *(знах. в.). Кожного року під ярмарок наїздили до панів гості* (Вас., II, 1959, 334); // *розм.* Уживається при означенні маляти, яке народилося після попереднього *(оруд. в.). Того часу було нас у батька з матір'ю п'ятірко: найстаршенька сестриця Парася, а під нею був я, а після мене знайшовся в капусті братик Івасик* (Вишня, II, 1956, 283).

Кількісні відношення

10. *із знах. в.* Уживається при визначенні міри чого-небудь у наближенні до певної межі. *Хома стояв у хаті високий, аж під стелю* (Коцюб., II, 1955, 18); *В правій руці* [юнака] *селянська полотняна торба, напхана чимсь аж під самісіньку зав'язку* (Коз., Гарячі руки, 1960, 15).

11. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на наближення до якої-небудь кількісної межі, до якоїсь міри. *Товариш його — людина літ під сорок* (Коцюб., I, 1955, 138); *Мороз — під тридцять. Зранку це. А був ще більший в нічці* (Пех., Чудесний сад, 1962, 113); *Ледве доплила* [Настя] *снігом до Якилних, яку чомусь називали бабою, дарма що мала лише під п'ятдесят* (Речм., Весн. грози, 1961, 11).

Причинні відношення

12. *з оруд. і знах. в.* Уживається при вказуванні на причину дії, стану або вияву чого-небудь *(оруд. в.).* [Елеазар:] *Під тягарем одразу я упав, дозорець геть прогнав мене з роботи* (Л. Укр., II, 1951, 137); *Знову із свистом шомпол впивався в тіло твоє.. Ти кричав спершу, вужем звиваючись під гострими ударами* (Головко, I, 1957, 73); *Я відчув, як під його поглядом моє лице стало дерев'яніти* (Панч, На калин. мості, 1965, 5); *Хоча в роті вже було чимало нових людей, які Брянського не застали, але, під впливом його вихованців, вони теж пройнялися високою пошаною до загиблого командира* (Гончар, III, 1959, 198); // Уживається при визначенні предмета, в результаті дії якого відбувається інша дія *(оруд. в.). Прощайся з ясною красою, Бо вже заходять косарі; Зайшли,— поникла* [краса] *під косою, Зів'яла ранком на зорі* (Граб., I, 1959, 54); *Вода кипіла під веслами, човни тремтіли й скакали на воді, як живі* (Коцюб., I, 1955, 351); *Чи було воно так? ..Чи вмер київський столяр Боженко де-небудь в глухому волинському шпиталі під ножем безсилого хірурга?* (Довж., I, 1958, 210); // Уживається при визначенні дії, події, стану і т. ін., в залежності від яких відбувається певна дія чи наявний відповідний стан або які є причиною певних дій, відповідного стану *(знах. в.). Вихор буває під посуху* (Чуб., I, 1872,35); *Води напившися з ясного ожерела, Вертаються вони під поклики пастуші.. Хвилина — і табун мов буря понесла* (Рильський, I, 1960, 257).

Відношення мети

13. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на мету дії. *Зібрали наші люди хліб, почали під озимину орати* (Мур., Бук. повість, 1959, 189); *Підійшли вони до мене з похиленими головами, як підходили в старі часи під благословення* (Речм., Твій побратим, 1962, 147); *Виконуючи свої зобов'язання, колгоспники внесли під урожай цього року 16 975 тонн торфу і торфокомпостів* (Колг. Укр., 8, 1956, 22); // Уживається при вказуванні на мету використання або призначення предмета, особи. *Назар запрягає коні під пана* (Вовчок, I, 1955, 137); *Надворі ще була весна, і висока трава в степу була вже готова під косу* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *У 1965 році було закінчено спорудження залізобетонного мосту під метрополитен* (Знання.., 6, 1966, 3).

Об'єктні відношення

14. *із знах. в.* Уживається при означенні предмета, безпосередньо на який спрямована дія.— *Танцюй! — Офіцер опирається.— О, ще й не хоче,— котрийсь із махновців піддає йому ногою під зад* (Гончар, II, 1958, 338); *На шахті загув гудок. Галя непомітно штовхнула Женю під бік* (Мокр., Острів.., 1961, 15); // Уживається при означенні особи, на яку спрямовуються чиїсь дії, вплив, певні відношення і т. ін. *Уже Вулкан розм'як, як кваша, Венера те собі на ус. За діло, ну! — бере, бач, наша! Тепер під його підоб'ють* (Котл., I, 1952, 207); *Не спить Рябко, та все так гавка,.. Все дума,*

як би то піддобриться під пана (Г.-Арт., Байки.., 1958, 50).

ПІДБА́ВИТИ *див.* **підбавля́ти.**

ПІДБА́ВИТИСЯ *див.* **підбавля́тися.**

ПІДБАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДБА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* підба́влять; *док., перех., розм.* Додавати, добавляти у додаток до кого-, чого-небудь. *В'язнів весь час підбавляли й підбавляли. Незабаром нагнали ще селян. Вслід за ними вартові вкинули цілу юрму жінок* (Гончар, II, 1959, 292); — *Скоро пароплави з Кавказу прийдуть і підбавлять у Севастополь продовольства* (Кучер, Чорноморці, 1956, 395); — *Наша візьме! — Ой, боюсь, чи візьме? Сильний противник! — Та й наші не слабі! Молодих підбавили!* (Вишня, I, 1956, 403).

ПІДБАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.*, **ПІДБА́ВИТИСЯ,** иться; *мн.* підба́вляться; *док., розм.* Додаватися, добавлятися у додаток до кого-, чого-небудь. *Оттак собі плетуть* [жінки] *і йдуть за громадою, а людей усе більш підбавляється, так що вже й просунутись трудно* (Кв.-Осн., II, 1956, 260); *Гей, кожного разу, як я бачу вогонів — стільки хоробрості мені підбавляється!* (Тич., III, 1957, 240).

ПІДБАДЬО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підбадьо́рити.**

ПІДБАДЬО́РИТИ *див.* **підбадьо́рювати.**

ПІДБАДЬО́РЛИВИЙ, а, е. Який додає сили, впевненості, піднімає дух, настрій. *Він хотів був сказати їй ще щось підбадьорливе, але вловив у її втомлених, зволожених очах далеку, відсутню думку і одвернувся* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 174); // Який виражає заохочення до яких-небудь дій, вчинків. *У підбадьорливих кивках голів і співчутливих поглядах очей правлінців він прочитав згоду з висловленими думками, і це його заспокоїло* (Добр., Тече річка.., 1961, 110); // Який має здатність знімати втому, млявість, освіжати, додавати спритності, жвавості. *Далеко за містом, в лісі, під невгамовні співи й щебетання пташок, при підбадьорливому запаху сосни наша розмова почалась якось раптово, щиро* (Тич., III, 1957, 278); // Який певними вигуками, діями і т. ін. примушує жвавіше, швидше рухатися (коня, вола тощо). *Підбадьорливе погейкування.*

ПІДБАДЬО́РЛИВО. Присл. до **підбадьо́рливий.** *Професор підбадьорливо пригорнув Олеся до себе* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 162); — *Я вас слухаю,— сказав Чайка, підбадьорливо поглядаючи на свого несподіваного відвідувача* (Собко, Запорука.., 1952, 48); *Збудження дихання, кровообігу і загального обміну речовин у зв'язку з гімнастикою діє підбадьорливо, тонізує організм* (Фіз. вихов.., 1954, 41).

ПІДБАДЬО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбадьо́рювати.** — *Добра кукурудза? — Спробуй, то будеш знати,— відповіла мати, хоч це було зовсім зайве, бо він і без її підбадьорювання вже тримав у руці великий качан* (Томч., Готель.., 1960, 97).

ПІДБАДЬО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДБАДЬО́РИТИ,** рю, риш, *док., перех.* Додавати сили, енергії, впевненості, піднімати дух, настрій. *Саліха мріяла і мрії підбадьорювали її, повертали їй утрачені сили* (Десняк, Десну.., 1949, 501); *Дарка всміхнулась уперше за всю розмову і то смутно. Але Юзю та усмішка все ж підбадьорила* (Л. Укр., III, 1952, 652); *Денис намагався підбадьорити занепалого духом друга* (Дмит., Наречена, 1959, 185); // Заохочувати до яких-небудь дій, вчинків, рухів, висловлювань і т. ін. — *Ну, ну, кажи, не соромся... — підбадьорювала його Саня* (Коцюб., II, 1955, 431); — *Ану, Максиме, покажи їм, матері їх копа вареників! — підбадьорювали його хлопці* (Вас., I, 1959, 102); *Микола припинив конячину, послухав. — Не бійся, нікого немає. Паняй сміливо,— підбадьорив старий* (Тют., Вир, 1964, 324); // Знімати втому, млявість, освіжати, додавати енергійності, жвавості. *Напій його підбадьорив;* // Примушувати певними вигуками, діями і т. ін. жвавіше, швидше рухатися (коня, вола тощо): підганяти. *Хутко їде Юлдаш, горловими звуками підбадьорює низькорослого довгохвостого коника* (Допч., I, 1956, 149); — *Гей, соб, сивий, соб, моругий! Соб! — підбадьорив він воликів, налягаючи щиро на плуга* (Коцюб., I, 1955, 111).

ПІДБАДЬО́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДБАДЬО́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* Намагатися тримати себе бадьоро, поліпшувати свій настрій і т. ін. *Не маючи змоги працювати, я підбадьорююсь тим, що інші щось роблять* (Коцюб., III, 1956, 343); *Григорій підбадьорився, духом окріп* [зміцнів] (Вол., Надін. висоти, 1953, 18); // Позбавлятися втоми, млявості, ставати енергійнішим, жвавішим. *Усі підживилися, підбадьорились після доброї порції вина* (Н.-Лев., IV, 1956, 124); *Щоб зовсім прогнати сон і підбадьоритись трохи, я почав уявляти собі нових хазяїв* (Коцюб., II, 1955, 244); // Ставати жвавішим, швидше рухатися завдяки певним вигукам, діям і т. ін. (про коня, вола тощо) *Під батогом коні підбадьорились і понесли легеньку, але труську бричку по недавно вимощеній мостовій* (Н.-Лев., IV, 1956, 48).

ПІДБА́ЛКА, и, *ж., буд.* Балка, яка підтримує іншу балку.

ПІДБА́ЛОЧНИЙ, а, е, *буд.* Прикм. до **підба́лка.**

ПІДБА́НЕВИЙ, а, е. Прикм. до **підба́ння.** *Лишилася* [у Кирилівській церкві] *сповнена виразистої сили хрестово-банева система, зберігся суворо-врочистий лад аркових півкіл, що відводять погляд нагору, в осяйний підбаневий простір* (Наука.., 3, 1967, 16).

ПІДБА́ННЯ, я, *с.* Місце під банею або внутрішня сторона бані (*див.* **ба́ня**[2] 1). *В найвищій вишні підбання* [церкви] *у великому колі виблискувало.. зображення Христа-Вседержителя* (Загреб., Диво, 1968, 629).

ПІДБА́СОК, ска, *ч., розм.* Те саме, що **баритон** 1. *Що за голос важний! Чистий голосний підбасок...* (Кв.-Осн., II, 1956, 66); *Брати підбасками підхопили пісню* (Стельмах, I, 1962, 96).

ПІДБАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., у сполуч. із сл.* кінь, *розм.* Під'їхати, басуючи на коні. *Кірасирський офіцер підбасував конем і витягнув Дзевалтовського нагаєм по плечах...* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 156).

ПІДБА́ШТОВИЙ, а, е. Розташований під баштою.

ПІДБЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Розташований біля самого берега, під берегом. *Бокуда вийшов із води змучений.. і побрів підбережною ряскою, по кісточки в воді* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 263).

ПІДБЕРЕ́ЗНИК, а, *ч.* Один з кращих їстівних грибів з бурою шапинкою і білим м'якушем, що росте переважно в березових лісах. *Роман розстебнув свою торбину, висипав на землю гриби. Тут були рижики, боровички, підберезники* (Збан., Між.. людьми, 1955, 118); *У дубових і березових гаях навколо Києва є білі гриби, підберезники, моховики* (Веч. Київ, 10.VI 1961, 3).

ПІДБИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для **підбива́ння.**

ПІДБИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбива́ти** та результати цієї дії. *Кожну трубу після укладання закріплюють підбиванням і ущільненням грунту з боків* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 349); *При міськкомі партії створено постійно діючу комісію для підбивання підсумків змагання* (Рад. Укр., 13.VI 1961, 2).

ПІДБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДБИ́ТИ,** підіб'ю, підіб'єш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Прибивати що-небудь зі споду чогось або що-небудь до чогось.

Брати зупинилися біля одного перегнутого шевця, який сидів на довбаному стільчику і міцними бруслиноєими гвіздками підбивав якомусь здоровому дядькові відірвану підметку (Стельмах, II, 1962, 155); *— Ви думаєте, що він мені хоч до однієї пари туфель підметки підбив?* (Руд., Вітер.., 1958, 122); *Сидить Скиба на стільчику біля лави, чобота підбиває* (Головко, I, 1957, 312); // Приладновувати, прикріплювати що-небудь з виворотку чогось. *— Я ж казав тобі, Григоре, ще вчора шлею буланому повстю підбити* (Крот., Сини.., 1948, 56); // Підсгавляти підкладку або хутро до верхньої одежі. * Образно. *На козакові шапка бирка, зверху дірка, травою пошита, вітром підбита* (Сл. Гр.).

2. Ударом знизу вверх штовхати що-небудь. *Завбудинку простяг до Альоші руку, провів теплою долонею по обличчю і злегенька підбив йому щелепи* (Мик., II, 1957, 182); // *у сполуч. із сл.* кашкет, шапка і т. ін. Сунути головний убір вгору, спереду назад. *Найстарший* [хлопчик] *був одягнений у батьківську заячу вушанку, яку йому часто доводилося підбивати знизу засніженим рукавом, бо вона наповзала на очі* (Руд., Остання шабля, 1959, 48); *Карпо Кирилович підбив кашкета, витер хусточкою спітніле чоло* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 7); // *у сполуч. із сл.* волосся, вуса і т. ін. Рухом руки угору підправляти зачіску, вуса тощо. *Вийшов* [Петро], *став, підбив волосся.. і почав. Про бригаду і про трактор* (С. Ол., Вибр., 1959, 88); *Енергійним порухом голови він відкинув хутряний комір і підбив зігнутим пальцем зрошені вуса* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 7); // Розтрушуючи, підкидати вгору траву, солому і т. ін. [Денис:] *Бери лиш граблі та починай громадити, та, гляди, перевертай траву щоразу, та підбивай вгору* (Кроп., II, 1958, 430); *Дід уже сам підбив, підбив снопа й одкотив геть бичем з току* (Головко, I, 1957, 379).

3. Легкими ударами, поштовхами робити пухкою, м'якою перину, подушку і т. ін. *Господарка, років під сорок, стелила ліжко, підбивала подушку* (Томч., Готель.., 1960, 9); // Вітром розвівати, розпушувати (пір'я, волосся і т. ін.). *На вогкій гілці солодко співала якась жовтокрила пташка, а вітрець увесь час ззаду підбивав її пір'я* (Стельмах, II, 1962, 301); // *у сполуч. із сл.* тісто, опара і т. ін. Сколочуючи, робити тісто густішим, пухкішим. *Ще довго Марія по хаті вешталась. Підбивала тісто в макітрі, поралась біля печі* (Головко, II, 1957, 118); *За дві-три години до початку випікання млинців опару добре підбивають* (Укр. страви, 1957, 260); // Здіймати ногами, колесами і т. ін. (пил, пилюку тощо). *Вони тихо ступали, підбиваючи злегка пилюку, дерев'яний віз час від часу рипів* (Томч., Готель.., 1960, 70).

4. *перен.* Схиляти, спонукати або підюджувати до чого-небудь; підмовляти. *— Спишемо усі його* [попа] *кривди, а ви підпишетесь, та й подамо. А доки ми будемо терпіти! — підбивав писар* (II.-Лев., IV, 1956, 155); *А як він, образившись, почне рити на неї? — підіб'є панів, щоб її рощитали* [звільнили]? *Де вона дінеться проти зими?* (Мирний, III, 1954, 233); *На який же експеримент уже з цілим заводом підбили необачного директора, скориставшися з відсутності головного інженера?* (Шовк., Інженери, 1956, 165); *— Добра хата у твого Карпа, але занехаяна. Я ось познайомлюся з його дружиною і підіб'ю її на генеральне прибирання...* (Чаб., Тече вода., 1961, 191); // Бути причиною, стимулювати виконання якого-небудь вчинку, дії. *Лихо множе лихо: воно палало у Карповому серці, підбивало його на нові каверзи* (Мирний, I, 1954, 270); *Молокан засміявся незмушено щиро, що підбило всміхнутися й Лодиженка* (Ле, Міжгір'я, 1953, 438); // Нещирими діями, словами і т. ін. заваблювати, спокушати, знаджувати кого-небудь. *— Підбив, заманив Тоню, яка з своєю любов'ю так довірливо пішла за тобою, а ти... Куди ти її завів?* (Гончар, Тронка, 1963, 242); * Образно. *Легкість, з якою підбив він серце дівчини,— без боротьби взяв від неї все, що можна взяти в дівчини,— скоро згасила вогонь першого кохання* (Коцюб., I, 1955, 245); // Підбурювати, бунтувати, настроювати когось проти кого-, чого-небудь. *— Млинковський буде підбивати проти мене протопопа й вчинить мені багато лиха,— говорив отець Харитін* (Н.-Лев., III, 1956, 188); [Печариця:] *Батько — велике слово, .. не наструнчуй других проти його, не підбивай близьких* (Мирний, V, 1955, 163); // Бути причиною, стимулювати негативне ставлення до кого-, чого-небудь. *Щоправда, декому — в суспільстві це буває — З Суддею діло мать прийшлося раз чи два Про спаш, про вируби чи польові границі, А других заздрощі підбили На Сопліцу...* (Мщк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 227).

◇ **Підбива́ти (підби́ти) на гріх** — штовхати на якийсь негожий, непорядний вчинок. *— То запасне сідло!.. Святкове! Не викидай, Хомо!..— Не підбивай мене, Маковею, на гріх* (Гончар, III, 1959, 314); **Підбива́ти (підби́ти) на свою ру́ку (руч)** — схиляти на свій бік у переконаннях, вчинках, діях і т. ін. *З усіх усюд неслися чутки, що й скрізь отак — не жнуть панського хліба, домагаються більшої ціни.. То й легко вже було «забастовщиками» усе село на свою руч підбити* (Головко, II, 1957, 236).

5. Ударом, вагою і т. ін. змушувати падати, схилятися кого-, що-небудь або спричиняти пошкодження чогось. *В той час, як його уста вже доторкаються її уст, вона підбиває його ногою він падає* (Л. Укр., III, 1952, 236); *Мати суне горщик у піч. Біда підбив.. Горщик перекинувся* (Вас., III, 1960, 366); // Вбивати або ранити, уражати ударом чи пострілом з чого-небудь. *Не кожну дитину, яка з захопленням обриває жукові крильцята чи підбиває горобця з рогатки, можна зарахувати до категорії майбутніх біологів* (Ю. Янов., II, 1954, 85); *Ось один із них* [біляків] *уже впав — його підбив не Яресько, хтось інший* (Гончар, II, 1959, 24); *Вона побачила, як на траві біля своєї оселі, важко здригаючись, проповз на підігнутих ніжках джміль. Може, його підбила ворона* (Стельмах, I, 1962, 525); // Вибухом, пострілом виводити з ладу, псувати (бойову техніку, автомашини). *Організація діяла під самим носом ворога, час від часу руйнуючи шлях на Бахмач, підбиваючи автомашини* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 75); *Зенітки підбили машину. Літак вибухнув у повітрі* (Веч. Київ, 5.VI 1961, 4).

◇ **Підбива́ти (підби́ти) но́ги** — те саме, що **Збива́ти (збити) но́ги** (*див.* **збива́ти**). *— Подивися, Льонько, наша Галя знову пристала... Морока з нею, та й годі. Це вже, мабуть, третій раз підбиває собі ноги за всю дорогу...* (Кучер, Черв. вогонь, 1959, 40).

6. *тільки док., перен.* Пригнічувати, позбавляти сили, бадьорості, знесилювати кого-небудь. [Кассандра:] *Я бачу: Ахіллес прудкий женеться, а Гектор упадає... страх і сором його підбили, а не меч Пелідів* (Л. Укр., II, 1951, 265); *Звістка ця остаточно підбила його. Наче обірвався нерв, що тримав його весь час в стані гарячкової діяльності* (Кол., Терен.., 1959, 332).

7. Легкими поштовхами посувати що-небудь під щось. *Анна підбивала під голубий повойник легке, неслухняне, трохи рудувате волосся* (Ільч., Козацьк.

роду.., 1958, 297); // Укладати сіно, морську траву, волос і т. ін., виготовляючи або ремонтуючи меблі. *Тоді я з старих меблів наздирав повсті, морської трави, якою підбивають дивани, ..і ми тепер мали місце, де можна було добре лежати й відпочивати* (Сміл., Сашко, 1957, 195); // Ударами виштовхувати, вибивати що-небудь з-під чогось. * Образно. *Добрий тобі землячок, вважай, що підсидів чесного і молодого Осадчого, підбив під ним підпорки, довів до прірви* (Чаб., Тече вода.., 1961, 140); // Ударами або поштовхами переміщати що-небудь. *Між драним лахміттям його широких холош слухняно котився круглий великий «туман»* [кавун]. *То одна, то друга Матросова нога підбивала його з чудовим хистом* (Мик., Повісті.., 1956, 84); *Притиснувши коліном студента, він ложем підбив до нього кимсь оброблену рушницю* (Панч, В дорозі, 1959, 61); *Підбили* [дівчата] *солому ближче до бурякової купи, намостили гички, щоб вище було в головах* (Кучер, Трудна любов, 1960, 60).

◇ **Клинці підбива́ти** *див.* **клинець.**

8. *перен.* Підкоряти своєму впливові, установлювати свою владу; підкоряти. [Кай Летіцій:] *І скільки вже століттів Рим сей гине, а сила римська й влада все росте і хутко цілий світ собі підіб'є!* (Л. Укр., II, 1951, 365).

◇ **Підбива́ти (підби́ти) під свою ру́ку** — брати під свою владу; підкоряти. *Загордився купецький Новгород, сам хотів жити, а його хотіли підбити під свою руку владимиро-суздальські князі* (Книжник, Д. Галицький, 1958, 170).

9. Підсумовувати після перевірки підрахунків. — *Чого це ти досі на роботі? Я навмання подзвонив.* — *Місячний план підбиваю* (Собко, Матв. затока, 1962, 220); *Підсумки виконання зобов'язань ми підбиваємо на фермах щодекади* (Колг. Укр., 5, 1962, 28); // Робити підрахунки чого-небудь. — *У твоїх вікнах, на службі, ще світилося...— Баланс підбивали. Морока та й годі...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 520); * Образно. *Там горлиця туркоче віддалік. Літам зозуля підбиває лік, Там все, що серцю може дать Полісся* (Дол., Літа.., 1957, 26); // Узагальнюючи, робити висновок. — *Немає добра без зла,— по-філософському підбив підсумок дід Кияшко* (Збан., Єдина, 1959, 135); *В черені 1926 року я просидів ніч у своїй майстерні, підбив підсумки свого невлаштованого тридцятирічного життя, вранці пішов з дому і більше не повертався* (Довж., I, 1958, 20).

Підбива́ти (підби́ти) ри́ску (ри́сочку): а) ставити риску під списком, рахунком і т. ін. на знак його закінчення. *Чемериця знову заходився вираховувати. Нарешті підбив рисочку, засунув папір у шухлядку і вийшов з приміщення* (Копюба, Нові береги, 1959, 438); б) завершувати яку-небудь розмову, уладнання стосунків і т. ін. *Те, що Катерина доброзичливо мовчала, йдучи поруч з ним, остаточно заспокоювало старого: кінець, підбиваємо риску, і все тепер буде між ними, як і мусить бути* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 174).

ПІДБИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДБИ́ТИСЯ,** підіб'ю́ся, підіб'є́шся, *док.*, *розм.* 1. Рухаючись у повітрі, підійматися вгору. *Як підбився сизий голубочок Угору високо, Та зострівся сизий голубочок З буйними вітрами* (Чуб., V, 1874, 24); *Курява підбилася вгору, мов хмара* (Н.-Лев., IV, 1956, 53); // Сунутися, переміщуватися вгору, спереду назад. *Жовта, аж чорна, сиділа вона на полу, підобгавши ноги й згорнувши руки; ..очіпок, підбившись угору, посунувся набік* (Мирний, III, 1954, 11); // Віддалятися від обрію (про сонце, місяць). *Було ще рано.. Сонечко підбивалось угору* (Вовчок, I, 1955, 164); *Місяць, що підбився високо над обрієм, освітлював спереду силует провідника* (Досв., Гюлле, 1961, 142); // *перен.* Виростати. *Радісно йому розкривати землянеє лоно, щоб кинути в його золотеє зерно... Кидав, сіє, і от уже сходи зеленіють, от підбиваються вгору, колос викидають...* (Гр., II, 1963, 455); // *безос., перен.* Наближатися до якої-небудь часової межі. *Отож виходить, що вже під тридцять літ підбивається, як ходить Макар Онисимович у головах, і весь цей час ходить він у передовиках* (Вишня, II, 1956, 15).

2. *тільки док.* Стомлюватися, знесилюватися від довгого ходіння, тривалої їзди в сідлі і т. ін. [Козачук *(помічає, що Мар'яна кульгає):*] *Підбилася, Мар'яночко?* (Мокр., П'єси, 1959, 29); *Пан офіцер в сідлі за довгий шлях, мабуть, підбився і в руках вів коня* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 132); *Воли, підбившись по кам'янистій дорозі, понуро шкутильгали* (Гончар, III, 1959, 14); *Одбилась од гурту лелека,— натомлені крила підбились* (Тер., Щедра земля, 1956, 76); // *у сполуч. із сл.* ноги. Натруджувати, розбивати довгим ходінням. *Вже і ноги геть підбились (звісно, вік не парубочий)* (Гур., Друзі.., 1959, 11); *Блідим і ще більш схудлим повернувся Петру додому. Його хворі ноги підбились, а з черевиків виглядало клоччя* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 65); // *перен.* Змінюватися від довгих літ життя; старіти, дряхліти. *В Лимаря тільки борода довша стала А так майже й не змінився. А от батько підбився...* (Коп., Лейтенанти, 1947, 172).

3. *під кого, до кого.* Здобувати прихильність, заподобати ласки, знаходити підхід, добиваючись чого-небудь. *Уже Вулкан розм'як, як ковша, Венера те собі на ус; За діло, ну! — бере. бач, наша! Тепер під його підоб'ють* [підіб'ють] (Котл., I, 1952, 207); — *Отто вже, мабуть, був у попа, та, мабуть, там і обідав; бо вже ті попівни, хоч до кого, так підіб'ються* (Кв.-Осн., II, 1956, 164).

4. *тільки недок.* Пас. до **підбива́ти.** *На студії не було засідань творчого активу, скажімо, членів редколегії із сценаристами, редакторами, де б підбивалися підсумки роботи бодай одного року, де б висувалися нові завдання* (Довж., III, 1960, 236).

ПІДБИВКА, и, *ж.* Те саме, що **підкла́дка** 2. *Натягнув* [М. Гоголь] *на себе поношений іще в Ніжині фрак — світло-коричневий з картатою червоною підбивкою* (Полт., Повість.., 1960, 373).

ПІДБИВНИ́Й, а́, е́. Використовуваний як підбивка.

ПІДБИНТОВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБИНТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* Бинтувати легенько, напивидку або додатково, поверх вже зробленої пов'язки.

ПІДБИНТУВА́ТИ *див.* **підбинто́вувати.**

ПІДБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбира́ти.** *В боротьбі з плодовою гниллю і чорним раком велике значення має своєчасне підбирання падалиці, бо вона найбільше уражується хворобами і в джерелом поширення інфекції* (Колг. Укр., 4, 1962, 39); *Загальновідомо, що найкращий зяб — це зяб ранній. Ось чому слідом за підбиранням соломи почалася в нас і оранка* (Рад. Укр., 13.VII 1961, 1); — *Перше, що я почув од вас, ставши тут за директора,— з підбиранням стажерів я маю поратися сам, а вам на це нема чого дорогоцінний час гайнувати...* (Шовк., Людина.., 1962, 282).

ПІДБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДБРА́ТИ,** рідко **ПІДОБРА́ТИ,** підберу́, підбере́ш, *док.*, *перех.* 1. Піднімати що-небудь з землі руками. *Дмитро підбирає автомат, що упав осторонь* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 622); *Глухо падають в саду яблука.. Виліз Сезон з погреба, підібрав одне* (Мушк., Серце.., 1962, 290); // Збирати те, що впало, або розкидане, розсипане.

Я виїхав на плесо і, ледве посуваючи човна, почав підбирати биту дичину (Досв., Вибр., 1959, 415); // Прибирати з землі скошене збіжжя або викопану городину. *Вийдуть на нивку, мужик тою косою маха,.. а жінка за ним геть-геть підбира, та насилу той спіп зв'яже* (Кв.-Осн., II, 1956, 132); *Дівчата підбирали викопані буряки і, обрізавши на них гичку, складали в купи* (Донч., Дочка, 1950, 72); *Менш як за чотири дні перекопці підібрали і обмолотили хлібні валки з додаткової площі 100 гектарів* (Рад. Укр., 4.VIII 1959, 2); // Наводити лад, прибирати, підіймаючи, приймаючи що-небудь.— *Які руки на світі книжки вичищали, тими руками і тут* [у неклі] *вичищай, підбирай, винось, викидай...* (Кв.-Осн., II, 1956, 250); *Вона підібрала вінок, а біля печі поправила заслінку* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 12); // Брати губами, дзьобом або язиком їжу. *Спочатку вона підбирала кінчиком язика на тістечку квітку з крему, заплющувала від насолоди очі й прицмокувала* (Сміл., Сашко, 1957, 18); *Кінь, почувши волю, підійшов до воза, довгою губою почав підбирати сіно* (Чорн., Потік.., 1956, 78).

2. Забирати, брати собі що-небудь кинуте, непотрібне, загублене або залишене без догляду. *Вона любила інколи з ними* [ляльками] *погратися, любила підбирати клаптики, коли мама щось шила, і робити з них хусточки та капшучки для Тамари й Дюймовочки* (Забіла, Катруся.., 1955, 23); *Стоїть* [сотня], *шапки поскладавши на приспі* [призьбі] *у шинку, щоб як буде муштра, так щоб не поспадали з голів, а дітвора, що тут так і біга круг козацтва, щоб не підібрали та не запроторили куди геть* (Кв.-Осн., II, 1956, 199); // Виносити з поля бою пораненого або, натрапляючи на знесиленого, хворого і т. ін., допомагати йому. *Були випадки, що поранених не встигали підбирати і вони потім цілими верствами відповзали степом у напрямі на Перекоп* (Гончар, II, 1959, 351); *Далеко від рідного села зайшов малими ногами хлопець, поки знесиленого й голодного мандрівника-невдаху не підібрали в степу чумаки* (Слово про Кобзаря, 1961, 15); — *Коли б не добрі люди, що підібрали мене і непритомного відвезли до лікарні, я до ранку сплив би кров'ю* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 72); // *розм.* Їдучи на чому-небудь, забирати з собою, підвозити когось до певного місця; // *тільки док., перен.* Взяти на виховання дитину, що втратила батьків, залишилася самотньою.— *Хлопчика його, сирітку, я підібрала, як фашисти Наталку, жінку Василеву, забили* (Коп., Вибр., 1953, 189); // *тільки док.* Взяти шлюб з людиною (звичайно жінкою), яку ніхто не сватав. *Мачуха увішала хату іконами й обрушила на Любку свою витончену богомільну злість. Горювала Любка, поки не підібрав її хитрюга Гопченко* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 175); // *перен.* Приймати до складу якого-небудь об'єднання, організації і т. ін. осіб випадкових, з поганою репутацією і т. ін. *Гітлерівці змушені все частіше залатувати дірки на східному фронті, перекидаючи дивізії з Франції, Голландії, Бельгії. Вони підбирають всяку націоналістичну погань* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 245).

3. Беручи рукою (руками), піднімати на собі спущений одяг або край свого вбрання. *Голений патер у волохатім брилі, наче стрижений пудель, підбирає чорну сутану, блискучу на ситих стегнах, щоб перескочить калюжу* (Коцюб., II, 1955, 416); — *Я тобі теж пригадаю!.. Лайдаче! Хлопе смердючий!* — *верещав він, відбігши подалі і тремтячими руками підбираючи штани* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 53); *Бурсак, підобравши поли, скоріш у той кабіб, а вона й прикрила його ряденцем* (Стор., I, 1957, 45); // *також у що, у сполуч. із сл.* волосся, коси і т. ін. Приводити до ладу або укладати зачіску, поправляти волосся, вуса і т. ін., звичайно піднімаючи волосся вгору. *Мар'я мовчки прибиралася, підбирала свою розкуйдану косу, підсмикала пом'яту спідницю* (Мирний, III, 1954, 152); *Недбайливим порухом руки підібрав* [Чемериця] *пасмо волосся, що в'їдливо налазило йому на лоб* (Коцюба, Нові береги, 1959, 424); *Головатий кинув на стіл справу, підібрав розкошлачені вуса й грузно сів на лаву* (Добр., Очак. розмир, 1965, 401); *Зараз коси їй підібрали на потилиці у звиток, голову пов'язали хустинкою* (Томч., Жменяки, 1964, 98).

4. *під що.* Засовувати, запихати або ховати що-небудь під щось. *Кожного разу хутенько поправляла* [мати] *на собі очіпок, підбирала під нього волосся* (Юхвід, Оля, 1959, 23); *Щоб не намочити волосся, Терезка підібрала його під голубу гумову шапочку* (Томч., Готель.., 1960, 242); * Образно. *Бурупи йшли невпинно, підбирали під себе зворотні хвилі, перескакували через них і заливали берег* (Коцюб., I, 1955, 392); // *у сполуч. із сл.* віжки, повіддя. Забираючи в руки, підтягувати тугіше, натягувати. *Скакнув на голий полудрабок і, підбираючи віжки, гукнув: — Ану, гнідко, спочив за ніч? Рушай далі, поки рано!* (Мирний, IV, 1955, 310); *У нього було зараз таке почуття, ніби він скочив на коня, підібрав повіддя, і кінь під ним став дибки* (Кол., Терен.., 1959, 352); * Образно. *Надто вже заадмініструвався наш шановний Павло Антонович... Мало, що сам від рук одбивається, ще й Кужеля за собою тягне. Ні, треба, мабуть, трохи підібрати віжки* (Добр., Тече річка.., 1961, 243); // *під себе, у сполуч. із сл.* ноги, хвіст і т. ін. Ховати під себе, підгинаючи, підгортаючи. *Підбираючи під себе ноги, хлопчик сідав на гарячий пісок* (Рибак, Опов., 1949, 174); *Він тільки винувато й розгублено скулився та все більше підбирав хвоста* (Коз., Гарячі руки, 1960, 105); *Галимка од страху підібрала ноги* (Елік, Тв., 1958, 539); // Підтягувати, робити менш випутим (звичайно про живіт). *Дедалі швидше.. біжать вони, біжать, зціпивши зуби, підібравши тощаві студентські свої животи* (Гончар, Людина.., 1960, 68); // *у сполуч. із сл.* губи. Силою м'язів міцно стулювати, зморщувати. — *Коня ти зараз візьмеш, чи Іван прийде?* — *Де там він прийде!* — *манірно підібрала* [Марійка] *губи.* — *Йому б за жінчиною спиною тільки на зборах сидіти* (Стельмах, II, 1962, 239).

5. Вишукуючи, добирати, вибирати потрібне, відповідне чому-небудь. *Палець у лоб собі вставив судящий, Став підбирати закон підходящий* (Щог., Поезії, 1958, 477); — *В хаті-читальні у нас строгий дідок сидить.. Довго підбирали кандидатуру, поки таку підібрали* (Вишня, I, 1956, 322); — *Скажіть,— знову заговорив офіцер,— чим ви поясните таку... м-м-м...— офіцер не міг підібрати слова, він хотів сказати «хоробрість»..,— такий... м-м-м, фанатизм?* (Тют., Вир, 1964, 537); // Добирати одне до одного за якимось принципом. *На передку Андруша — сам уже править кіньми, четвериком — і всі як один (підібрали хлоп'ята), всі чотири лисі* (Головко, I, 1957, 381).

◇ **Підбира́ти (підібра́ти) ключа́ (ключика, ключі́в** *і т. ін.*) **до душі́ (душ)** *чиєї, кого* — знаходити підхід до кого-небудь, уходити в довір'я до когось. *Їй не треба підбирати якихось там ключів до людських душ, шукати довіри, бо всі й так знають, що вона справедлива, не дасть людину скривдити* (Гончар, Тронка, 1963, 83).

6. *у сполуч. із сл.* музика, мелодія, голос і т. ін. Підшукуючи потрібні ноти, акорди, відтворю-

вати певну мелодію або створювати музику до якогось тексту. *Вона, тихенько виспівуючи, підбирала голос до тих слів* (Мирний, IV, 1955, 344); *Тільки випаде вільна хвилина, сідає* [Федя] *десь у тихому куточку і підбирає на струнах якийсь мотив* (Ткач, Жди.., 1959, 50); *Голиться Левко Іванович та мугиче, як пісеньку, слова поета, що вичитав їх десь взимку і підібрав до них і свій власний нехитрий мотив* (Гончар, Тронка, 1963, 278).

ПІДБИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДІБРА́ТИСЯ,** *рідко* **ПІДОБРА́ТИСЯ,** підберу́ся, підбере́шся, *док.* 1. *під що, до кого — чого.* Наближатися непомітно, обережно; підкрадатися. *Бачу: підбирається* [Яків] *під хатнє віконце* (Вовчок, I, 1955, 74); *Ми підбиралися до автоматника, як мисливець до глухаря на току: швидкий крок, поки глухар «токує», і повна непорушність під час паузи* (Багмут, Записки.., 1961, 25); *— Добридень, кумо! — Вовк гукає,— ..Никав всю ніч, аж утомився — Та й що ж! Ніде не поживився! Чи до кошари підберусь — Боюсь!..* (Гл., Вибр., 1951, 11); *Пішов циган красти садовину: переліз через острішок та й хильцем-хильцем підобрався під грушу: потряс зо тричі та став в мішок збирати* (Україна.., I, 1960, 280); // Переміщатися, наближатися до чогонебудь, поширюючись або розповсюджуючись кудись. *Прибій.. заливав прибережну дорогу і підбирався до мішків з сіллю* (Коцюб., I, 1955, 391); *Туман пливе попід залізничним мостом, підбирався до насипу* (Коз., Сальвія, 1959, 108); * Образно. *Клуби в'ються, докупи збираються, і стіна усе вищенько підбирається* (Кв.-Осн., II, 1956, 412); // *перен.* Намагатися зав'язувати близькі стосунки з ким-небудь. *Далі йдучи й засумувала* [Векла], *що чи не підбирається копитан до її дочки?* (Кв.-Осн., II, 1956, 441).

2. Приймати суворий, підтягнутий вигляд, ставати більш збраним. *Лазар загорнув поли халата і весь підібрався, як перед нападом* (Коцюб., II, 1955, 191); *Забуде хто шапку в хаті зняти,— він зразу видереться на лаву або на ослін, підбереться, скине шапку й пучкою на образи покаже, мовляч суворо: «Он бач, що там таке!»* (Вас., I, 1959, 206); // Силою м'язів зморщуватися, стягуватися. *Округле, енергійне обличчя Мірошниченка підбирається у гордовитій, упертій усмішці* (Стельмах, II, 1962, 176).

3. Утворюватися завдяки відбору, добору за певним принципом або якимись ознаками. *Хтось подає думку попробувати пробратись по дну рову праворуч.. Нашвидку підбирається група охочих і вже вирушає по дну рову туди, де мусить кінчатися вал* (Гончар, II, 1959, 437); *Було навіть приємно, що Фрося одружена саме з Циганком.. Такі красиві пари в житті підбираються не дуже часто* (Гур., Наша молодість, 1949, 321); *— У нас бригада дружна, підібрались один в один. І працювати і погуляти гожі!..* (Коп., Вибр., 1953, 14).

4. Уподібнювати свій голос чиємусь або наслідувати якісь звуки. *— Ту-ля-ля! — виводила вона, підбираючись під бренькіт стакану, і її тоненький голосок зливався з заводами тонкого скла* (Мирний, III, 1954, 277); // *перен.* Пристосовуватися, приладжуватися до чиїх-небудь уподобань, поглядів і т. ін. *Стась.. мусив провадити дуже пісну церковну розмову, підбираючись під клерикальний тон своїх тіточок та пісний тон ксьондза* (Н.-Лев., II, 1956, 74).

5. *тільки недок.* Пас. до **підбира́ти.** *В час переходу через село радянських частин немало зброї підбиралося біля вбитих, поранених* (Ле, Право.., 1957, 141); *Одночасно з тренуванням космонавта відпрацьовується апаратура життєзабезпечення, підбирається раціон харчування з урахуванням індивідуальних побажань* (Рад. Укр., 5.IX 1962, 3); *Поволі підбиралось перші слова, а очі охоплювали знайому побузьку місцевість* (Стельмах, Всл. рідня, 1951, 824).

ПІДБИРА́Ч, а́, *ч.* 1. Пристосування або окрема машина, якою збирають скошений хліб, сіно, солому і т. ін. *Уже завершують ремонт і всебічну підготовку зернових та силосних комбайнів, жаток, підбирачів та інших збиральних і зерноочисних машин* (Рад. Укр., 28.V 1963, 1); *Через тиждень треба пустити на поле комбайни з підбирачами — і за другим заходом закінчити жнива* (Руд., Остання шабля, 1959, 465).

2. Особа, яка добирає що-небудь за певними якостями, ознаками. *Підбирач хутра.*

ПІДБИ́ТИ *див.* **підбива́ти.**

ПІДБИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. нас. мин. ч. до **підби́ти.** *В гострій шапці, в грубих повстяних штанях, у широченних черевиках, підбитих червоною автомобільною шиною.., Петру нагадував опудало* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 21); *Шептицький був у чорній рясі, з чорним капюшоном, підбитим білим шовком* (Смолич, Мир.., 1958, 110); *Всі більші берези були підбиті господарниками і щедро розлилися солодким соком, який з задоволенням вживали всі партизани* (Збан., Над Десною, 1951, 34); *Юрко пробував захищатися, та, підбитий колодою по ногах, упав під ноги зрадникам* (Ле, Наливайко, 1957, 423); *На високій скелі ранньою добою Кулею підбитий сокіл клекотав* (Олесь, Вибр., 1958, 73); *Уже плоскодонка, підбита хвилею, ворухнулася, зітхнула і поплила* (Стельмах, II, 1962, 205); * Образно. *А розумне ваше слово Брехнею підбите* (Шевч., I, 1963, 73); [А н н а:] *Я знаю! Ви падіялись на те, чигаючи у засідках на мене, що ганьбою підбита, я з одчаю до рук вам попаду, як легка здобич?* (Л. Укр., III. 1952, 398); * У порівн. *Зігнувшись, блідий і пригнічений, сидів Грицько до кінця лекції, мов підбитий птах* (Вас., I, 1959, 174).

2. *у знач. прикм.* Вбитий або поранений, уражений ударом, пострілом і т. ін. *Падав* [сокіл] *каменем за підбитою подружницею життя* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 35); *Помітив Давид підбите око в братухи. — Де це ти нагляв собі?* (Головко, II, 1957, 86); // Вибухом, пострілом виведений з ладу; зіпсований (про бойову техніку, автомашини). *На широке подвір'я колгоспу тягачі притягли понад сотню підбитих автомашин і танків* (Шер., Молоді месники, 1949, 12); *Не минуло хвилини, як іще два танки горіли, а один на підбитій гусениці — як повернув сюди боком, так і захряс* (Головко, I, 1957, 288).

3. *у знач. прикм.* Стомлений від довгого ходіння, довгої їзди в сідлі і т. ін. *Йшов підбитий, обдертий і я із Карпат у поліські бори* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 133); //*у сполуч. із сл.* **поги.** Утомлений, натружений довгим ходінням. *Я міг би йти і вночі, коли б не втомлені й підбиті ноги* (Сміл., Сашко, 1957, 149).

◇ **Вітром підби́тий** *див.* **вітер.**

ПІДБИ́ТИСЯ *див.* **підбива́тися.**

ПІДБИТТЯ, я́, *с., рідко.* Те саме, що **підбива́ння.** *Надходить Новий рік — пора підбиття підсумків змагання* (Рад. Укр., 15.IX 1960, 3).

ПІДБИЧО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБИЧУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., розм.* Підпрягати коня, вола для перевезення вантажу на гору, у бездоріжжя і т. ін. *Важко на гору їхати, треба підбичувати* (Сл. Гр.); // *перен.* Допомагати йти кому-небудь, нести, везти щось. *Мимо везе копи чоловік. Плечем підбичовує* (Вас., III, 1960, 320); *Шостопалько підтримав Старовойтенка за руку і допоміг видертися на скелю. Те-*

легіна вже підбичовував Стась, вхопивши його просто за шинель (Ле, Клен. лист, 1960, 157).

ПІДБИЧУВАТИ *див.* **підбичóвувати.**

ПІДБІГАТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПІДБІГТИ,** підбіжý, підбіжи́ш, *док.* 1. *з прийм.* д о, *без прийм.* Бігом наближатися до кого-, чого-небудь. *Мов різнобарвні метелики, пурхають дівчата по зеленому моріжку, а хлопці підбігають до них* (Коцюб., I, 1955, 288); [Тьотя Сима:] *Матінко! Хтось лежить на канапі.* [Тоня *(підбігає і стягає скатертину):*] *Та це Тарталюк!* (Коч., II. 1956, 480); *Карпо, як миша, підбіг ззаду і пхнув у спину. Чоловік.. покотився* (Мирний, I, 1954, 274); // Частими кроками або стрибками наближатися до кого-, чого-небудь (про тварин, птахів). *Мешканці приозерного степу — журавленята — такі цікаві, що часто-густо самі підбігають до людини* (Наука.., 8, 1966, 10); *На його знайомий свист біля клуні заскавчав собака, підбіг до воріт* (Стельмах, II, 1962, 113); // Швидко наближатися (про предмети). *Підбігають з тихим шелестом шин тролейбуси і з дзвоном та гуркотом трамваї, викидають з себе натовпи людей, щедро вбирають нові — повертають назад* (Крот., Синн.., 1948, 8); *Сонце вже зайшло, і стрілка годинника підбігла до дев'ятої* (Смолич, I, 1958, 66); // *перен.* Знаходитися поблизу чого-небудь, тягнутися до якоїсь межі. *Вузька дорога плуталась серед зелені і підбігала аж до пагорбка* (Коп., Вибр., 1948, 151); *Унизу розбіглись хатки, деякі з них підбігли до самісінької води* (Донч., VI, 1957, 70).

2. Час від часу прискорювати ходу, переходити на біг; часто ступати, майже бігти (про людей, тварин, птахів). *Дрозд то підбігає, то підлітає, а все далі та далі, а баба все за ним та за ним* (Фр., IV, 1950, 60); *Пробило дев'ять. Катря кинулася й пішла швидше, аж підбігаючи* (Головко, II, 1957, 385); *Ганочка трохи ожила, Петрусь почав підбігати, гукаючи, щоб Ганочка його наздогнала* (Ю. Янов., I, 1958, 351); *Мигаєть, що підбіжить кусень дороги, все оглядається, чи не здоганяє його батько кіньми* (Мак., Вибр., 1954, 96); // *з прийм.* з а. Бігти, намагаючись зрівнятися з тим, хто швидко йде. *Він.. ступав широкими кроками так, що Пазя мусила за ним підбігати* (Март., Тв., 1954, 232).

3. *тільки док., із запереч.* н е. Не спромогтися бігти. *Ведмідь каже: — Я не підбіжу, як доведеться тікати* (Укр.. казки, 1951, 35); — *Та нащо вам така дохляка? ..Порожнього воза не тягне! Скільки не бий, не підбіжить!* (Гончар, II, 1959, 237).

4. *чим, рідко.* Опливати або наповнюватися водою, рідиною і т. ін. зісподу, зсередини. *Раз при якійсь зовсім загальній фрази* [доктора] *почула* [Целя], *що її очі починають підбігати слізьми* (Фр., II, 1950, 309).

ПІДБІГТИ *див.* **підбігáти.**

ПІДБІГЦЕМ, *присл., розм.* Майже бігом, бігцем. *Вона жваво вимахувала порожнім кошиком і підбігцем спішилася по нову пошу* (Л. Укр., III, 1952, 664); *Вигинаючись і злосливо похитуючи головою, підбігцем тягнув* [ішак] *на собі клунки прядива й свого господаря* (Досв., Гюлле, 1961, 164).

ПІДБІЙ [1], бóю, *ч., рідко.* Внутрішній бік (звичайно крила птаха). *Підбій крила* [качура] *і пахові пера були* (Птахівн., 1955, 37); *Над водою, сяючи білим підбоєм круто вигнутих крил, неквапно пролетів зимовий кобець* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 699).

ПІДБІЙ [2], бóю, *ч., спец.* 1. Відрубування знизу кам'яного вугілля, руди та іншої породи від масиву для полегшення відбою. *В музеї виставлені найновіші типи бурових колонок-різців, що прискорюють процес буріння: ..дрібнорізцеві, що працюють за принципом «підбою і відбою»* (Наука.., 10, 1960, 26).

2. Ніша, нора і т. ін., видовбані в стіні ями. *В житлах виявлені господарські споруди — ніші у стіні та ями з підбоєм* (Вісник АН, 7, 1957, 19); *Катакомбні поховання відносять до першої половини II тисячоліття до н. е. Поховальний обряд передбачав спорудження в одній із стінок могильної ями ніші або підбою (катакомби), куди клали померлого* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 76).

ПІДБІЙКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **підклáдка** 2. — *Сукня пообвисала й теліпається, неначе на кілку,— подумала Балабушиха, й вона.. розпорола підбійку в сукні, підмостила вати, зашила на живу нитку й знов наділа* (Н.-Лев., III, 1956, 215); * Образно. — *Я в його не примічаю міцної підбійки в жартах та сміхах* (Н.-Лев., I, 1956, 607).

2. Те саме, що **підбій** [2] 1. *Шар вугілля був не товщий за три чверті аршина, і біля нього можна було працювати тільки лежачи. Вибійники, нарешті, приладились і почали підбійку* (Панч, I, 1956, 391); *Якщо у 1929 р. механізація вуглевидобутку (переважно підбійка і доставка вугілля по лаві) становила 30,6%, то в 1930 р.— 55%* (Укр. іст. ж., 4, 1960, 23).

ПІДБІЛ, у, *ч.* (*Tussilago* L.). Багаторічна трав'яниста рослина родини складноцвітих із великим листям, знизу пухнастим, зверху зеленим і холодним на дотик; використовується в народній медицині; мачушник, мати-й-мачуха. *Цікаво придивитися до дрібних жовтих квітів підбілу. Ввечері та в погану погоду вони закриваються.. Зверху листок голий і холодний на дотик, а знизу — вкритий волосинками, теплий. І це дало рослині ще й іншу відому назву — мати-й-мачуха* (Веч. Київ, 25.III 1961, 4).

ПІДБІЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підбіли́ти.** *Піч полупана, долівка не мазана, грубо, абияк, підбілені голі стіни. Сумно й бідно, неохайно* (Вас., I, 1959, 300); *Тепер вулиці села завжди підметені, хати підбілені, у дворах чистота* (Рад. Укр., 5.XI 1962, 3).

ПІДБІЛИ́ТИ *див.* **підбілювати.**

ПІДБІЛИ́ТИСЯ *див.* **підбілюватися.**

ПІДБІЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбілювати.**

ПІДБІЛЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПІДБІЛИ́ТИ,** білю́, біли́ш, *док.*, *перех.* 1. Білити крейдою, вапном і т. ін. додатково частину якої-небудь поверхні. *При кінці минулого літа мав мене відвідати в Русові мій приятель.. У хаті підбілювали.., чекалося на гостя* (Стеф., II, 1953, 28); *Новосельці сіяли квіти, підбілювали дерева, впорядковували балкони* (Веч. Київ, 24.IV 1961, 3).

2. Покриваючи обличчя пудрою, білилами, робити його білим, білішим.— *Як візьмеш ще й білила, Та свій вид коли підбілиш,— О, тоді вже безпремінно Парубків побожевілиш!* (Щог., Поезії, 1958, 326).

ПІДБІЛЮВА́ТИСЯ, юю́ся, ю́єшся, *недок.*, **ПІДБІЛИ́ТИСЯ,** білю́ся, біли́шся, *док.* 1. *розм.* Підбілювати собі обличчя.

2. *тільки недок.* Пас. до **підбілювати.** *Столиця.. підміта́ється, підбілю́ється, прихорошується* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 114).

ПІДБІЛЬША́ТИ, аю, аєш, *док., розм.* Трохи підрости, побільшати. *Павлик підбільшав, і його одвезли в Київську гімназію* (Н.-Лев., I, 1956, 446).

ПІДБІЛЬШИ́ТИ *див.* **підбільшувати.**

ПІДБІЛЬШУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок.*, **ПІДБІЛЬШИ́ТИ,** шу, ши́ш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що **підви́щувати** 2. [Єфрем:] *Цей дід мірошник прямо дорогий чоловік. Йому на той рік треба підбільшити плату* (Кроп., IV, 1959, 361).

ПІДБІ́Р, бо́ру, *ч.* 1. Дія за знач. **підбира́ти** 5. *За допомогою вмілого різнорідного підбору можна досягти не тільки певного поліпшення окремих ознак розвитку, продуктивності або будови тіла, а й створення нових продуктивних якостей у стаді* (Свинар., 1956, 90); *Першим етапом роботи був підбір середовища для даного типу досліджень* (Мікр. ж., XVIII, 1, 1956, 6); *Підбір кадрів.*

2. Склад кого-, чого-небудь дібраного.

◇ **[Як] на підбір** — найкращого складу (за якоюсь рисою, ознакою). *Вулицею міста йдуть хлопці. Ставні, дужі, ну, як на підбір!* (Рад. Укр., 18.XII 1962, 3); *Матроси, На підбір — красиві, молоді,— З берега Дівчата русокосі Їм бажають щастя у труді* (Гірник, Стартують.., 1963, 95).

ПІДБІ́ЧЧЯ, я, *с., діал.* Бік. *В садку заступом копає Огир, блідий, а він ще наганом по підбіччю. Ворушись, товстопузий* (Головко, II, 1957, 47); *Люто смикнув* [Павло] *повід, ударив Воронька по підбіччю* (Кир., Вибр., 1960, 393).

ПІДБЛИЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДБЛИ́ЗИТИСЯ,** ли́жу́ся. ли́зи́шся, *док., розм.* Те саме, що **наближа́тися.** *Лисиця підблизилась до лева сажень за п'ять, низько поклонилась* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 43).

ПІДБЛИ́ЗИТИСЯ *див.* **підближа́тися.**

ПІДБО́ВТА́ТИ *див.* **підбо́втувати.**

ПІДБО́ВТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбо́втувати, підбовта́ти.**

ПІДБО́ВТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБОВТА́ТИ,** о́вта́ю, о́вта́єш, *док.* Бовтаючи (у 1 знач.), додавати, підмішувати що-небудь.

ПІДБО́Р, а, *ч.* Дерев'яна, шкіряна і т. ін. набійка на підошві взуття.— *Як же ж,— мати йому,— а в школу в чому підеш? — Що таке? — батько до їх.— Підбор у Миколи одпав* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 38); *Похитуючися на підборах, граючи бровами, Ірина зацікавлено розглядала тендітну дівочу постать на ослоні* (Смолич, День.., 1950, 193).

ПІДБОРІ́ДДЯ, я, *с.* 1. Виступ нижньої частини обличчя, утворюваний щелепою. *Кирпатий, круглий, як картопля, ніс, коротке лице, чорні брови й блискучі, круглі, як терен, очі, гостре маленьке підборіддя,— все в йому виявляло чоловіка швидкого, проворного* (Н.-Лев., II, 1956, 216); *Глянувши на нього, Іван Залігняк зразу згадав Любов Максимівну, у неї таке ж батьківське, роздвоєне підборіддя* (Собко, Звич. життя, 1957, 18).

2. Те саме, що **підго́рля** 2. *Голова росла йому просто з грудей, а замість шиї було троє підборідь, м'яких і ніжних* (Мик., II, 1957, 248).

ПІДБОРІ́ДДЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **підборі́ддя** 1. *Личко* [у Марти] *біле, тоненьке із смішно загостреним підборіддячком* (Григ., Вибр , 1959, 256).

ПІДБОРІ́ДНИЙ, а, е. Стос. до підборіддя. *Він красчком ока бачить, як біль виморщує її брови б'ється навколо підборідної смужки* (Стельмах, I, 1962, 27).

ПІДБОРІ́ДНИК, а, *ч.* 1. Ремінець у вуздечці під нижньою губою коня. *Біля корита Митько напуває лисого.. Озирнувсь і крадькома одстебнув підборідник, з одного вуха скинув вуздечку* (Головко, I, 1957, 370).

2. Ремінець у капелюха, який надягається під підборіддя.

ПІДБОРІ́ДЬ, ро́ді, *ж., рідко.* Те саме, що **підборі́дник** 2. *Марусяк поправив крисаню, дужче натягнувши підборідь* (Хотк., II, 1966, 285).

ПІДБО́РКАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підбо́ркати.** *За ґратами та замками стиха шуміло — гула там підборкана молода сила* (Вас., I, 1959, 71).

ПІДБО́РКАТИ *див.* **підбо́ркувати.**

ПІДБО́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБО́РКАТИ,** аю, аєш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **прибо́ркувати.** *Підборкали яничари Орлят України, Підборкали та й вкинули Живих в домовину* (Пісні та романси.., II, 1956, 178).

ПІДБО́РНИЙ, а, е, *заст.* Те саме, що **підро́блений** 2. *Були там* [у пеклі] *купчики проворні, Що їздили по ярмаркам, І на аршинець на підборний Поганий продавали крам* (Котл., I, 1952, 137).

ПІДБОРО́ВИЙ, а, е. Стос. до підбора.

ПІДБРЕХА́ТИ *див.* **підбрі́хувати.**

ПІДБРЕ́ХАЧ, а, *ч., розм.* Той, хто бреше (у 1 знач.), допомагає брехати. [Феська.] *Ах ти, підбрехачу! Ах ти, гольтіпако! Та почекай же ти, навчу я тебе, як мому* [моєму] *чоловікові брехню завдавати!* (Фр., IX, 1952, 391); * У порівн. *Ілько у нас завжди в усьому ватажком був.. А Петрусь то так, як підбрехач у нього, в усьому хоче наслідувати* (Ів., Таємниця, 1959, 106); // *етн.* Другий сват в обряді сватання. — *Іди зо мною підбрехачем за Пархома до Хіврі* (Кв.-Осн., II, 1956, 488).

ПІДБРЕХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **підбреха́ти.** [Солоха *(оглянулась):*] *Надежда вчить грамоти свого батька!* [Прохор:] *Що-о? Та це ти?.. Це вже ти підбрехнула!* (Крон., III, 1959, 163).

ПІДБРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* **ПІДБРИ́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док.* Бриючи, збриваючи з боків, по краях підрівнювати, підправляти голінням; підголювати. *Волосся щипцями плоїть* [Ігор], *щоб кучерявилось, брови підбриває, щоб шнурочком були* (Кучер, Прощай.., 1957, 118).

ПІДБРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДБРИ́ТИСЯ,** ю́юся, ю́єшся, *док.* 1. Підбривати собі вуса, бороду і т. ін.: підголюватися. — *Не плач, козаче, не плач, не журися, Прийде суботонька, то ти підбрийся* (Чуб., V, 1874, 260).

2. *тільки недок.* Пас. до **підбрива́ти.**

ПІДБРИ́ТИ *див.* **підбрива́ти.**

ПІДБРИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підбри́ти.** *З заднього сидіння Савичеву було видно вигодовану, акуратно підбриту потилицю.. і погони старшини* (Перв., Дикий мед, 1963, 30).

ПІДБРИ́ТИСЯ *див.* **підбрива́тися.**

ПІДБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБРЕХА́ТИ,** брешу́, бре́ш, *док., розм.* Додавати брехні в розповіді про кого-, що-небудь. *Їй дуже друга невістка підбріхувала на Горпину* (Григ., Вибр., 1959, 122); *Не сховавш в мішку шила, Враз цареві «доложили», Підбрехали ще ік тому* (Манж., Тв., 1955, 201); * Образно. *Десь підбріхують сурми, весь час засмучуючи диригента* (Довж., III, 1960, 412); // Допомагати кому-небудь брехати. — *Я буду починати брехати, а ти підбріхуй* (Кв.-Осн., II, 1956, 488).

ПІДБРІ́ХУВАЧ, а, *ч., розм.* Те саме, що **підбре́хач.** *Люди одним піддакували, кричали: «Правильно, правильно!», а іншим: «Геть до біса, панський підбріхувач!»* (Панч, II, 1956, 522).

ПІДБРУКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБРУКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Брукувати, добруковувати додатково, ще трохи.

ПІДБРУКУВА́ТИ *див.* **підбруко́вувати.**

ПІДБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБУДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Будувати, добудовувати додатково, ще трохи.

ПІДБУДУВА́ТИ *див.* **підбудо́вувати.**

ПІДБУ́НКЕРНИЙ, а, е. Який знаходиться під бункером. *Підбункерне приміщення.*

ПІДБУНТО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч.

до **підбунтува́ти.**— *Під час панщини.. хлоп не смів ані скривитися, а тепер підіть ви, як собі розбирають! Адже у такого хлопа, ще й підбунтованого такими анархістами, як отой Дум'як, розваги мало* (Фр., VIII, 1952, 41).

ПІДБУНТУВАТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., рідко.* Підбурити, підмовити кого-небудь на якісь вчинки, дії. *Рижко Щербатий з червивою старшиною підбунтували тоді хитро юрбу* (Козл., Мандрівники, 1946, 71); * Образно. — *Вороги знатнії Предовгий час Сіяли братнії Розлади в нас,.. Щоб молодечую Згоду зірвать, Масу овечую Підбунтувать* (Фр., XIII, 1954, 156).

ПІДБУ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підбу́рити.** *Аніфат, підбурений Юрком, штурхнув Франку в груди так, що вона впала і впустила з рук карнавку* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 84); *Захвилювалась, загомоніла Січ. Підбурені десятком розпалених голів, задні ряди запорожців кинулись в бік передмістя...* (Довж., I, 1958, 237); *Орися, підбурена батьком, біжить знов на хрущів, а запашний український вечір ласкаво огорта натомлену землю* (Стар., Обдога.., 1961, 19).

ПІДБУ́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбу́рити.**

ПІДБУ́РИТИ *див.* **підбу́рювати.**

ПІДБУ́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбу́рювати.**— *Його обвинувачують у підбурюванні робітників до страйку* (Сміл., Сад, 1952, 187); — *Та трахни його, Артеме, щоб знав, як! Артем лютий і сам без підбурювання кипів серцем ударити Павлушу* (Головко, II, 1957, 247).

ПІДБУ́РЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПІДБУ́РИТИ,** рю, риш, *док., перех.* 1. Розмовами спонукати когонебудь до якихось дій, вчинків. *Товариші.. почали всім розказувати про Денисові заміри та підбурювати людей, щоб не поступалися тією землею* (Гр., II, 1963, 351); — *У волості скажи, кому слід, щоб цього баламану мотузками скрутили, бо він.. проти закону неподібні слова говорив і людей підбурював* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 55); *Вона рознюхає, хто підбурив жінок, і сама без коменданта покарає непокірних* (Хижняк, Тамара, 1959, 196); // *перев. у сполуч. із сл.* проти. Викликаючи протест, незадоволення, настроювати когось проти кого-, чого-небудь. [Вакуленко:] *Він на острові не сидить, склавши руки, усіх підбурює проти мене, знову хоче на моє місце стати, а може, і головою колгоспу* (Корн., II, 1955, 194); *Троцькісти намагалися підбурити безпартійні робітничі маси проти партії і внести розкол у робітничий клас* (Іст. УРСР, II, 1957, 226).

2. *перен.* Підсилювати, стимулювати яку-небудь дію, якийсь вчинок (перев. негативно впливаючи на когось). *Піп не сів. Ображене самолюбство підбурювало його залишити князя й піти геть* (Ле, Наливайко, 1957, 122); // Діючи на почуття, збуджувати, розпалювати.— *Завжди, коли йду в бій, то як на свято. Тоді в мене серце очищається, свіжу кров гонить. Небезпека тільки підбурює мене* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 68).

3. Викликати в кого-небудь бажання виконати яку-небудь дію, заохочувати до якогось вчинку. [Поет:] *Тепер тремтить моє серденько, І дух якийсь підбурює мене До співів радісних!* (Сам., I, 1958, 241); — *Ну добре,— говорив Олесь Васильович, як завжди, намагаючись мене підбурити,— розкажіть сюжет у двох словах!* (Донч., VI, 1957, 620).

ПІДБУ́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **підбу́рювати.**

ПІДБУ́РЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто підбурює (у 1 знач.). *Останні слова моєї відповіді були вкриті оплесками, а на адресу незграбного, погано замаскованого агента й підбурювача кругом почулись вигуки обурення й зневажливий сміх* (Тич., III, 1957, 369).

ПІДБУ́РЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **підбу́рювач.**

ПІДВА́ГА, и, *ж.* Те саме, що **підо́йма** [1].

ПІДВА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підва́жити.** *Долівка малесенької хатини з підваженим посередині сволоком, з розложистою, трохи похиленою набік піччю була застеляна свіжою осокою* (Л. Янов., I, 1959, 140); *Посеред саду старезна яблуня, всипана райськими яблуками, аж гілля кіллям підважені* (Вас., II, 1959, 183).

ПІДВА́ЖИТИ *див.* **підва́жувати.**

ПІДВА́ЖИТИСЯ *див.* **підва́жуватися.**

ПІДВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех.* 1. Підіймати що-небудь важке, застосовуючи підойму, підвагу. *На розкопках зостався прикажчик Сорока, який, не діждавшись батька, почав підважувати камінь ломами й поламав його* (Думки про театр, 1955, 27); // Підіймаючи за допомогою підойми, підваги, відривати, віддирати або посувати вгору що-небудь прикріплене, прибите. *Старий узяв сокиру, заходився підважувати — віддирати верхні дошки* [ящика] (Дім., I будуть люди, 1964, 236); // Підпираючи плечима, піднімати що-небудь важке. *Кілька здорових хлопців прискочило до брички, підважили васаг і були б напевне перекинули, коли б налякані коні не шарпнули враз брички і не помчали нас на гору* (Копюб., I, 1955, 259); *Він підійшов до трухлявого, побіленого зарубу, підважив плечем — і хистка будова звалилася* (Руд., Остання шабля, 1959, 171); // Підіймати що-небудь руками. *В долині тьмяно блиснули перші рами парників. Марко обережно опустився біля однієї, трохи підважив її* (Стельмах, Правда.., 1961, 301); *Катерина знає, що батько тільки прикидається сонним. Вона.. делікатно підважує повіку на здоровому оці, змушуючи дивитись на себе* (Вільде, Сестри.., 1958, 99); // Підкопуючи, зрушувати з місця коріння рослини. *Копнеш, підважиш і вивернеш набік буряк* (Донч., VI, 1957, 364); *Васильків батько, худий і високий, копав на городі картоплю.. Батько з серцем підважив третій кущ і висмикнув його за зелений чуб* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 67); // Беручи руками або кладучи на плечі, піднімати, переміщати що-небудь.— *На чому ж у нас прості люди у вільну годину силу виміряють? На камінному жорні — підіймають його поперед себе на млині чи біля вітряка або вола підважують плечима, щоб він у повітрі завис* (Стельмах, I, 1962, 480); *Параска підважила мішок, допомогла взяти на плечі й відчинила двері перед Марією* (Руд., Остання шабля, 1959, 41).

2. Підпираючи, лагодити що-небудь завалене, перекошене і т. ін. *Ожениться Клим, мов на лотереї виграв: тесть зі шваграм помогли пошити хату, підважили стодітчину* (Ков., Тв., 1958, 38); [Подорожній:] *А давно, пане господарю, збудували ви цю хату?* [Дід:] *Хата стара. Я її тільки підважив та деяку деревину перемінив* (Стар., Вибр., 1959, 662).

ПІДВА́ЖУВАТИСЯ, юся, уєшся, *недок.*, **ПІДВА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся. *док.* 1. Тримаючись руками, піднімати своє тіло. *Крок за кроком* [Козаков] *посувався вгору.. Озирався, наслухав і знову дерся по камінню, напружуючись усім тілом, яке здавалось, коли він підважувався, одним суцільним гнучким м'язом* (Гончар, III, 1959, 107).

2. *тільки недок.* Пас. до **підва́жувати.**

ПІДВА́Л, у, *ч.* 1. Приміщення під першим поверхом будинку нижче рівня землі.— *Живуть вони в підвалі,*

ще нижче, ніж наша кухня... стіни вогкі — на них повиступала роса... (Григ., Вибр., 1959, 422); *Вони знали підвали хустської тюрми й каземати Сигота, камери й одиночки Маргіт-Кругу в Будапешті* (Скл., Карпати. II, 1954, 26); // Заглиблене або напівзаглиблене в землю приміщення, призначене для зберігання запасів продуктів, товарів і т. ін. *Горілка в підвалі смаковита та добра!* (Мирний, IV, 1955, 230); *Сховища для тривалого зберігання овочів можна поділити на дві групи: 1) постійні сховища — підвали, льохи.. і 2) найпростіші тимчасові сховища — кагати й траншеї* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 312).

2. Нижня частина газетної сторінки, відділена для окремої статті; стаття, яка займає нижню частину газетної сторінки. [Вороніж:] *Зараз у вас буде підвал з четвертої сторінки. Після правки негайно поверніть черговому по номеру* (Лев., Нові п'єси, 1956, 29); — *Що друкуєте в підвалі?* — *Ще невідомо* (Автом., В. Кошик, 1954, 244).

ПІДВА́ЛИНА, и, *ж.* 1. Товста балка, що є основою дерев'яної стіни. *У Вишгороді збереглася хата, якій близько 200 років. Збудована вона з дерев'яних тесаних брусів, кріплених у замок і покладених на дубових підвалинах* (Пар. тв. та етн., 4, 1966, 39); *Дубові дошки в три пальці, дубові стовпи, що й на підвалини могли б піти, важкі хрещаті ворота — усе це якось одразу говорить, що їхній господар вирішив міцно і довго жити на білому світі* (Стельмах, I, 1962, 111); // *перев. мн.* Фундамент будови, якого-небудь устаткування і т. ін. — *Подивись лишень, скільки тих намогильних каменів побито на підвалини під амбари і комори в панському дворі* (Стор., I, 1957, 254); *Хлопець відв'язав і вивів свого коня, повів до криниці посеред двору, де на камінних підвалинах стояло велике вербове корито* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 7).

Заклада́ти (закла́сти) підва́лини *див.* **заклада́ти.**

2. *перев. мн., перен.* База, опора, основа чого-небудь. *Передача досвіду.. старшими молодшим — у всіх галузях людської діяльності — становить одну із підвалин нашого, радянського, соціалістичного, комуністичного руху вперед* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 88); *З чого складається прибутковий кошторис газети? Наївні люди думають, що з передплати.. Підвалини бюджету газети — інші* (Еллан, II, 1958, 47); *Австрійські урядовці часом доручали будування тюрем, цих підвалин своєї держави, приватним підприємцям* (Мас., Під небом.., 1961, 59); // Наукові, ідеологічні основи, вихідні положення, норми чого-небудь.— *Його лекції про підвалини загальнолюдського гуманізму приїздили слухати з Парижа і Лондона* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 134); *Нормативність та історизм радянської теорії літератури — нероздільні дійові принципи, наукові підвалини її* (Рад. літ-во, 11, 1967, 82).

ПІДВА́ЛИТИ *див.* **підва́лювати.**

ПІДВА́ЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.,* **ПІДВАЛИ́ТИ,** валю́, ва́лиш, *док., перех.* Додавати, валячи (*див.* **вали́ти**[2]); // *безос.* *За ніч підвалило снігу, і йти було важко* (Донч., IV, 1957, 92).

ПІДВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **підва́л** 1. *Підвальне вікно одчинено. Видно в кімнаті робітничу обстановку* (Вас., III, 1960, 312); *Ми висушили підвальну кімнату Яновського, обклеїли її обоями* (Ле, В снопі.., 1960, 373); *Для виноробні рекомендується збудувати спеціальний будинок з підвальним приміщенням* (Колг. Укр., 7, 1956, 39); // Такий, як у підвалі. *Сутінки підвальні — це ж було перше, що і Саранчука вразило, коли він відчинив із сінців двері в кімнату до Бондаренків* (Головко, II, 1957, 441); *Хлопці лягли на землю тінями, в носи — важкий теплий підвальний дух* (Тют., Вир, 1964, 384).

2. *у знач. ім.* **підва́льний,** ного, *ч., спец.* Робітник, який відповідає за збереження продуктів, товарів у підвалі. *Частіше та частіше він почав завертати до підвального* (Мирний, IV, 1955, 230).

3. Який займає підвал у газеті. *Підвальна стаття.*

ПІДВАРИ́ТИ *див.* **підва́рювати.**

ПІДВАРЮ́ВАТИ, юю, ює, *недок.,* **ПІДВАРИ́ТИ,** варю́, ва́риш, *док., перех.* 1. Варити страву додатково, ще трохи; // Варити, додаючи до вже звареного.

2. Зварювати, приварювати метал, пластмасу і т. ін. додатково, наново або ще трохи. *Я — слюсар, він — зварник. Самі розумієте, мені до нього часто доводиться звертатися по допомогу: тут підвари, там звари тріщину і т. д.* (Веч. Київ, 14.X 1967, 1).

ПІДВАХТО́ВИЙ, а́, е́, *мор.* Призначн. на чергову вахту (у 1 знач.). *Кар обернувся до підвахтового матроса Соломіна* (Трубл., Лахтак, 1953, 4); // *у знач. ім.* **підвахтови́й,** ного, *ч. В носовий кубрик забіг підвахтовий з палуби* (Кучер, Чорноморці, 1956, 66).

ПІДВЕ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підвести́.** *Він скочив на свіжого, підведеного ад'ютантом коня й без жодного слова помчав до палацу Стадницького* (Стельмах, I, 1962, 644); *На початкових дільницях каналу вода вже наповнила русло, вже підведена до якогось там кілометра* (Гончар, Тронка, 1963, 262); *Піч і припічок були чисто помазані, навіть підведені червоною глиною* (Н.-Лев., I, 1956, 466); *Разки білих зубів і променисті очі, підведені сажею, переблискували, мов скалки на воді* (Панч, Сипів.., 1959, 4); *Підсумки пройденого шляху підведені, попереду ще більш плодотворна робота* (Рад. психол. наука.., 1958, 417); *Вона стояла в гордій позі, голова була підведена тим самим рухом, що на портреті, який я у неї бачила* (Л. Укр., III, 1952, 607); // **підве́дено,** *безос. присудк. сл. Під сільське господарство було підведено машинну базу, що дало змогу значно піднести його продуктивність* (Ком. Укр., 6, 1966, 61).

ПІДВЕ́ДЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підвести́.** *Розглянувши способи встановлення і кріплення деталей при фрезеруванні площин, викладач спиняється на правилах підведення заготовки до фрези* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 53); *Посилення партійно-виховної роботи КСМ неможливе без підведення під неї твердої матеріальної бази* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 204); *Не можна керувати змаганням по-старому, обмежуватися тільки складанням договорів і формальним підведенням підсумків їх виконання* (Ком. Укр., 6, 1960, 3).

2. Кольорова смуга, яка облямовує долівку в хаті; призьба, припічок тощо іншого від стін кольору. *Хата-білянка з червоним підведенням була такою свіжою, що крізь біленя попробивалися янтарні незасохлі грудочки живиці* (Стельмах, Правда.., 1961, 450).

ПІДВЕ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підвезти́.** *Грабарі завантажували камінням, підвезеним на баржах, раніше спущені кліті* (Коцюба, Нові береги, 1959, 47).

ПІДВЕ́ЗЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підвезти́.** *Налагоджено підвезення на завод робітників, які живуть на околицях міста* (Ком. Укр., 6, 1966, 49); *В колгоспі.. збудували підвісну дорогу для підвезення корму* (Соц. твар., 3, 1956, 6);— *Скільки засипано за добу? Як справляються шаланди з підвезенням грунту?* (Донч., II, 1956, 92).

ПІДВЕЗТИ́ *див.* **підво́зити.**

ПІДВЕ́РГА́ТИ, ве́рга́ю, ве́рга́єш, *недок.*, **ПІДВЕ́РГНУТИ** *і* **ПІДВЕ́РГТИ,** гну, гнеш, *док., розм.* Вергати, підкидати додатково, ще трохи.

ПІДВЕ́РГА́ТИСЯ, ве́рга́юся, ве́рга́єшся, *недок.*, **ПІДВЕ́РГНУТИСЯ** *і* **ПІДВЕ́РГТИСЯ,** гнуся, гнешся, *док., діал.* Підскакувати, підкидатися. *Леон аж підвергся на кріслі. Що се такого? Він почав слухати далі, але тепер уже за писком та стукотом не міг розібрати слів* (Фр., V, 1951, 277).

ПІДВЕ́РГНУТИ *див.* **підве́рга́ти.**

ПІДВЕ́РГНУТИСЯ *див.* **підве́рга́тися.**

ПІДВЕ́РГТИ *див.* **підве́рга́ти.**

ПІДВЕ́РГТИСЯ *див.* **підве́рга́тися.**

ПІДВЕРЕ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВЕРЕДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., розм.* Те саме, що **підрива́ти** [1] 2 (про здоров'я). *У піч вона так і не кинула жодної книжки, але повсякчас пасла мене очима, побоюючись, щоб читання не підвередило її дитину* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 38).

ПІДВЕРЕ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДВЕРЕДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док., розм.* Те саме, що **підрива́тися** [1] 2 (про здоров'я). *Натовп міщан .. стояв неподалеку, спостерігаючи, як підвереджувались кріпаки Потоцького, тягнучи камінь* (Сміл., Сад, 1952, 35); — *Не піднімайте, бо підвередитесь! — сказав гість* (Н.-Лев., III, 1956, 33); *Зовсім недалеко від мачухи працювала тітка Солоха. — Гляди, Варваро, не підвередися,— почула Яринка її голос. — А то для тебе наша робота важкенька* (Донч., IV, 1957, 253).

ПІДВЕРЕДИ́ТИ *див.* **підвере́джувати.**

ПІДВЕРЕДИ́ТИСЯ *див.* **підвере́джуватися.**

ПІДВЕ́РНЕНИЙ, ПІДВЕ́РНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підверну́ти.**

ПІДВЕРНУ́ТИ *див.* **підверта́ти.**

ПІДВЕ́РНУТИЙ *див.* **підве́рнений.**

ПІДВЕРНУ́ТИСЯ *див.* **підверта́тися.**

ПІДВЕ́РСТАНИЙ, а, е, *друк.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підверста́ти;** // **підве́рстано,** *безос. присудк. сл. Далі було підверстано на всі п'ять колонок: Польське телеграфічне агентство повідомляє: 14 березня 1923 року Рада послів у Парижі визнала Східну Галичину за Польщею* (Козл., Ю. Крук, 1957, 458).

ПІДВЕРСТА́ТИ *див.* **підве́рстувати.**

ПІДВЕРСТА́ТНИК, а, *ч.* Нижня частина верстака (у 1 знач.). *Підверстатник виготовляється з пиломатеріалів хвойних порід. Він має чотири ніжки, зв'язані між собою горизонтальними брусками. Іноді у підверстатнику роблять шафку для зберігання інструментів столяра* (Стол.-буд. справа, 1957, 80).

ПІДВЕ́РСТКА, и, *ж., друк.* Верстання додаткового тексту.— *Ну, а цей матеріал годиться на підверстку до третьої сторінки, не заперечуєте?* (Козл., Сонце.., 1957, 113).

ПІДВЕ́РСТУВАННЯ, я, *с., друк.* Дія за знач. **підве́рстувати.**

ПІДВЕ́РСТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВЕРСТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., друк.* Верстаючи, додавати, підганяти до вже зверстаного. *Я сиджу над версткою чергової книжки журналу «Червоний шлях». На одній сторінці треба підверстати якийсь вірш, а в запасі такого нема* (Панч, На калин. мості, 1965, 187).

ПІДВЕРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підверта́ти.**

ПІДВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок*, **ПІДВЕРНУ́ТИ,** верну́, ве́рнеш, *док., перех.* 1. Хапаючи або зачіпляючи, повертати, переміщати, підсувати і т. ін. під щонебудь. *Погонич якось задивився й не доглядів, як машина смикнула батіг з його рук, підвернула під себе* (Мирний, IV, 1955, 246); *Він підвернув під коліно полу кожушини, щоб не холодило ногу* (Чорн., Потік.., 1956, 73); // Підгинаючи вбік, пошкоджувати. *Підвернути ногу;* // *перен., під кого — що.* Підкоряти чиїйсь владі. *Вони* [католики] *за приводом єзуїтів почали йти до того, аби всіх русинів відвернути від православ'я, а підвернути під папу* (Фр., XVI, 1955, 415); *Як грамотний, він усіх рівних підвертав під себе — першим лічився у начальства* (Мирний, II, 1954, 130); — *Всім світом* [Еней] *буде управляти, По всіх усюдах воювати, Підверне всіх собі під спід* (Котл., I, 1952, 155).

◇ **Підверну́ти під кори́то** — позбавити кого-небудь привілеїв, влади і т. ін. — *Підвернемо тепер ми під корито ваших полковників та гетьманів; заведемо на Вкраїні інший порядок і не буде в нас ні пана, ні мужика, ні багатого, ні вбогого* (П. Куліш, Вибр., 1969, 148).

2. *до чого і без додатка.* Повертаючи, спрямовувати, повертати і т. ін. до чого-небудь. *Вже зовсім близько розіслався чорною смугою ліс. До нього й підвернула коней Софія* (Шиян, Вибр., 1947, 8); // Змінюючи напрямок, наближатися до чого-небудь. *Розмова урвалася, бо з вулиці до воріт підвернуло кілька навантажених колодами саней з підсанками* (Шиян, Баланда, 1957, 50); *Підвернувши до ганку, він ледве зсунувся з мокрої конячини, геть знеможений* (Баш, Надія, 1960, 444); *Вимчавшись наперед, «зіс» зненацька підвернув управо і зупинився* (Гончар, Новели, 1954, 145).

ПІДВЕРТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДВЕРНУ́ТИСЯ,** верну́ся, ве́рнешся, *док.* 1. Підгинаючись убік, пошкоджуватися. *У неї підвертався каблучок; Нога підвернулася й болить.*

2. *розм.* Випадково, раптом зустрічатися, з'являтися, траплятися комусь. *Вона гадала.. про свої молоді літа, коли вона була ще баришнею, ждала своєї черги... І от же не підвернувся тоді такий* [як Проценко]! (Мирний, III, 1954, 191); *Йому підвернулося місце в оркестрі якогось пересувного театру* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 184); — *Іраклію, ну й людина ж ти...— довго шукав, але так і не знайшов потрібного слова, то сказав — яке само підвернулось: — Одчаяка!* (Головко, I, 1957, 290); // *перен.* Уміло звертаючись до кого-небудь, входячи в довір'я, добиватися своєї мети. *Підвернувсь* [писар] *до пана голови,— знав, з якого кінця зайти,— а той зараз і крикнув: «Не заступайся за Макуху!»* (Кв.-Осн., II, 1956, 303); [М а р'я н а:] *Підвернеться він, як той іскуситель, заб'є голову, зачарує, я немов одурію і роблю все, що він хоче...* (Вас., III, 1960, 40).

◇ **Підверта́тися (підверну́тися) під ру́ку** *див.* **рука́.**

ПІДВЕСЕЛИ́ТИ *див.* **підвеселя́ти.**

ПІДВЕСЕЛИ́ТИСЯ *див.* **підвеселя́тися.**

ПІДВЕСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДВЕСЕЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., перех., розм.* Робити веселішим, трохи розвеселяти.

ПІДВЕСЕЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПІДВЕСЕЛИ́ТИСЯ,** лю́ся, ли́шся, *док., розм.* Ставати веселішим, трохи розвеселятися.

ПІДВЕСЛОВИ́Й, а́, е́, *спец.* Оснащений веслами.

ПІДВЕСЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Веслуючи, наблизити до чого-небудь (човен). *Гребу тихенько, підгрібаю — лежить* [щось]. *Ще ближче підвеслував — аніні* (Донч., VI, 1957, 287).

ПІДВЕСТИ́ *див.* **підво́дити.**

ПІДВЕСТИ́СЯ *див.* **підво́дитися.**

ПІДВЕЧЕ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДВЕЧЕ́РЯТИ,** яю, яєш, *док., розм.* Легко, нашвидкуруч вечеряти. *Нагорі, в кімнаті 63, спали вже, коли юрбою*

влетіли хлопці з літвечірки.. Почали роздягатись, підвечерювати, перекидаючися словами з кутків (Головко, І. 1957, 168); *Розпріг чоловік коня, поставив у хлів. сам пішов у хату, роздігся* [роздягся], *підвечеряв, що було, і ліг спати* (Пар. тв. та етн., 3, 1958, 128).

ПІДВЕЧЕ́РЯТИ *див.* **підвечéрювати.**

ПІДВЕЧІ́Р, *присл., рідко.* У підвечір'я. *Гіца з Раду підвечір прокидалися — вони мали звичку спати вдень і цезати на ніч* (Коцюб., І, 1955, 371); *Підвечір вітер затих і цюкнув мороз, а вночі повалив сніг* (Тют., Вир, 1964, 460).

ПІДВЕЧІ́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Їсти підвечірок.— *Недалеко вже до вечора. Будемо підвечіркувати* (Кв.-Осн., II, 1956, 478); *Надвечір косарі почали підвечіркувать* (Н.-Лев., І, 1956, 417).

ПІДВЕЧІ́РНІЙ, я, є. Який настає, буває і т. ін. перед вечором. *Якось через кілька днів після відкриття читальні підвечірньої години він прогулювався селом* (Речм., Весн. грози, 1961, 226).

ПІДВЕЧІ́РОК, рку, *ч., розм.* 1. Споживання їжі між обідом і вечерею. *Мене запросили гасди на підвечірок* (Письмен. аблизька, 1958, 93).

2. Страва, приготована для споживання між обідом і вечерею. [Півторак *(присуває таріжку):*] *Ну, пане писарю, ось вам підвечірок* (Фр., IX, 1952, 61).

ПІДВЕЧІ́Р'Я, я, *с.* Пора доби перед вечором. *Одного прекрасного підвечір'я ми з Адаменком та лічені люди з наших загонів зустрілися* (Ю. Янов., І, 1954, 325).

ПІДВИВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **підвива́ти** [1] і звуки, утворювані цією дією. *Десь на Залужжі надсадно, з підвиванням, кричав сич* (Тют., Вир, 1964, 259); *В повітря вгвинтився шепелявий з присвистуванням і низьким підвиванням звук, він наближався з-поза будинку, до якого біг за солдатом Берестовський* (Перв., Дикий мед, 1963, 159).

ПІДВИВА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **підвива́ти** [2].

ПІДВИВА́ТИ [1], áю, áєш, *недок.,* **ПІДВИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.* 1. Супроводжувати виттям які-небудь звуки (про собак, вовків та деяких інших тварин). *Анюта мугикала пісню, пес підвивав* (Донч., II, 1956, 111); *Дзвоник раптом заходиться голосним дзвякотінням, а Полкан та Пірат нетерпляче підвивають йому* (Коз., Сальвія, 1959, 87); * Образно. *Вчувши «гав!» з-за океану, Враз підвис зграї тій В мікрофон із Ватікану Служка Сама — папа Пій* (С. Ол., Гумор.., 1951, 61); // *перен., зневажл.* Говорити, підтримуючи або повторюючи чиюсь думку; вторувати, підтакувати. — *Шинкар! Лихвар у капгурі! — волав Балика.. — Живолупе пещасний! — підвивав Онисим Ходкевич* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 140).

2. *тільки недок.* Злегка або час від часу вити (*див.* **ви́ти** [1]). *Собаки після похмурих осінніх дощів поживали і тепер бряжчали цепами та від нудьги підвивали до місяця* (Руд., Остання шабля, 1959, 41).

ПІДВИВА́ТИ [2], áю, áєш, *недок.,* **ПІДВИ́ТИ,** підів'ю, підів'єш, *док., рідко.* Вити (*див.* **ви́ти** [2]) додатково, ще трохи.

ПІДВИ́ВИХ, у, *ч., мед.* Неповний вивих.

ПІДВИ́Д, у, *ч.* 1. Підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого розділу — виду. *В українських шкільних курсах теорії словесного мистецтва XVII—XVIII ст. приклади-казуси диференціюються на підвиди, відповідно до прийнятого в давнину поділу історії на «священну» і «мирську»* (Рад. літ-во, 3, 1965, 19).

2. Нижча, дрібніша одиниця в системі класифікації тваринного та рослинного світу, що об'єднує тварин або рослини, які мають однакові ознаки, і входить до складу вищої, крупнішої одиниці — виду. *Домашня, або садова, слива нараховує багато підвидів і сортів, які мають різний хімічний склад* (Укр. страви, 1957, 303).

ПІДВИДОВИ́Й, á, é. Стос. до підвиду.

ПІДВИ́ПИТИ, п'ю, п'єш, *док., розм.* Випити спиртного. *Підвипивши, він багатом посік на жінчиних плечах блузку* (Стельмах, І, 1962, 131); *Він, добре підвипивши, почина собі наказувати: — Не треба пити!.. Сором!..* (Григ., Вибр., 1959, 281).

ПІДВИ́СИТИ *див.* **підви́шувати.**

ПІДВИ́ТИ [1] *див.* **підвива́ти** [1].

ПІДВИ́ТИ [2] *див.* **підвива́ти** [2].

ПІДВИ́ШУВАТИ *див.* **підви́щувати.**

ПІДВИ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підви́щити.** *По всьому передньому фасаду йде влаштована під навісом галерея, підлога якої.. значно підвищена над землею, зі сходами в кілька східців* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 16); *Всі писарі штабу почали писати довжелезні списки нагороджених орденами, підвищених у наступний чин або призначених на вищу посаду* (Тулуб, В степу.., 1964, 465); // **підви́щено,** *безос. присудк. сл. Підвищено заготівельні ціни на ряд продуктів рослинництва і тваринництва, чим створено умови для більш могутнього піднесення всіх галузей сільськогосподарського виробництва* (Колг. Укр., 1, 1957, 1); — *На будівництві тунелю, здається, робітникам підвищено ставки* (Ле, Міжгір'я, 1953, 174).

2. *у знач. прикм.* Вищий порівняно з іншими. *Кілька парубків виносять підвищену лаву з.. сіней* (Фр., IX, 1952, 121); *Чехословаччина, на відміну від рівнинної в основному Польщі, має підвищений рельєф: на заході лежить Чесько-Моравське плато, а на сході височать Карпатські гори* (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 19); // Більший за кількістю, розміром. *Підвищена стипендія.*

3. *у знач. прикм.* Який відзначається вищим ступенем. *Коли дерпина має підвищену кислотність, то її через один шар посипають вапном* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 30); // Який посилено виявляється. *Матвій Матвійович — хірург, а в пальцях хірурга, як відомо, підвищене чуття дотику* (Вол., Місячне срібло, 1961, 13); *Висока організованість, внутрішня зібраність, активність, підвищений потяг до знань характеризують нині навчальний процес* (Ком. Укр., 9, 1966, 53); // *у сполуч. із сл.* тиск, голос, тон, температура *і т. ін.* Вищий від нормального. — *Гаразд! — зачувся теж трохи підвищений голос капітана* (Досв., Вибр., 1959, 94); *За часом Іван зразу, немов поспішався, підвищеним тоном почав розмову про сучасні події* (Коцюб., II, 1955, 217); — *Мені переказали, щоб я Вітю взяла додому, бо в нього підвищена температура* (Томч., Готель.., 1960, 287); *Основними клінічними симптомами гострого нефриту є набряки, переважно на лиці, на повіках, і підвищений артеріальний тиск* (Лікар. експертиза.., 1958, 53).

4. *у знач. прикм.* Кращий від звичайного. *Виноград здали вчасно, вино виходить підвищеної якості* (Ю. Янов., І, 1954, 68); *Федір не образився. Надто вже підвищений був у нього настрій* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 34).

ПІДВИ́ЩЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підви́щити** і стан за знач. **підви́щитися.** *У нашій країні за останні роки багато зроблено щодо впорядкування і підвищення заробітної плати насамперед працівників сфери виробництва* (Ком. Укр., 8, 1964, 6); *Цей процес супроводиться зміцненням сплаву, тобто підвищенням його механічних характеристик* (Рентгенограф. мет., 1959, 342); *При підвищенні функції щитовидної*

залози (гиреотоксикоз, або базедова хвороба) майже завжди спостерігається збудження нервової системи (Наука.., 8, 1958, 25); — *Інженер ти, і не з гірших, А підвищення не чути... На твоєму б місці інший Вже міністром міг би бути* (Воскр., З перцем!, 1957, 185).

2. Трохи вища від навколишньої місцевість. *Вододіл Чорного і Азовського морів проходить через Сімферопольське підвищення* (Геол. Укр., 1959, 584); *Підвищення і западини на поверхні Місяця роблять лінію термінатора трохи звивистою, неправильною* (Наука.., 9, 1965, 15); // Поміст, збудований вище рівня землі, підлоги, або предмет, що виконує роль помосту. *На віче призначили Грицеву стодолу та й зараз-таки збили там із дощок підвищення, а війт дав на те підвищення свій стіл* (Март., Тв., 1954, 182); *На якесь підвищення — стілець чи стіл — виліз молодий чорнявий німець з гауптманськими погонами* (Збан., Єдина, 1959, 242).

3. Вища посада або вищий чин, звання і т. ін. — *Може, Іоп уже і підвищення має, адже писав ще торік, що на сержанта представлений...* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 18).

ПІДВИ́ЩИТИ *див.* **підви́щувати.**

ПІДВИ́ЩИТИСЯ *див.* **підви́щуватися.**

ПІДВИ́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для підвищування чого-небудь. *Анодним навантаженням лампи в первинна обмотка низькочастотного трансформатора. Якщо трансформатор взято підвищувальний, то загальний коефіцієнт підсилення всього ступеня може бути вищим за коефіцієнт підсилення лампи* (Осн. радіотехн., 1957, 65).

ПІДВИ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підви́щувати.**

ПІДВИ́ЩУВАТИ *і рідко* **ПІДВИ́ШУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПІДВИ́ЩИТИ,** щу, щиш *і рідко* **ПІДВИ́СИТИ,** ишу, ИСИШ, *док., перех.* 1. Робити вищим. — *Підвищити дамбу, затримати хвилі, щоб вони не ринули через край, доки проб'ємо канал* (Коцюба, Нові береги, 1959, 374); *Підвищити рівень води.*

2. Збільшувати кількість, розмір, тривалість і т. ін. чого-небудь.— *Я знаю, що ви оголосили себе ударником, але.., на мою думку, немає ніяких підстав підвищувати вам зарплату* (Донч., II, 1956, 89); *Економія мастил, палива та інших матеріалів ще більше підвищує суму заощаджень і знижує собівартість перевозок* (Рад. Укр., 8.IX 1950, 2); *Підприємці, скориставшись наплывом голодного люду, гнаного пошестю, знизили платню рідникам, підвищили ціни на хліб* (Кол., Терен.., 1959, 52); *Підвищити в 1960 році проти 1955 року виплавку електросталі на 79 процентів, випал коксу — на 48 процентів і видобуток залізної руди — на 59 процентів* (Директ. XX з., 1956, 11); // Збільшувати, посилювати вияв чого-небудь. *Два проценти берилію в десять раз підвищують твердість сплаву міді порівняно з твердістю чистої міді* (Наука.., 9, 1956, 6); *Бригада миттю мобілізовувала внутрішні ресурси, частіше змінювала стомлених трактористів, підвищувала темпи, зерно до сівалок сипала, не зупиняючи агрегатів* (Ю. Янов., II, 1954, 135); *Якщо треба, не змінюючи потужності, зменшити силу струму, треба підвищити напругу* (Фізика, II, 1957, 166).

◇ **Підви́щувати (підви́щити, підви́шувати, підви́сити) го́лос (тон)** — те саме, що **Підно́сити (піднести́) го́лос** (*див.* **підно́сити**). *Вони говорили тихо, не підвищуючи тону* (Собко, Біле полум'я, 1952, 281); *Дама крутить телефон І, підвищуючи тон, Вимага по телефону: — Шли машину, треба хрону!* (С.- Ол., Вибр., 1959, 251); *Він навмисне підвищив голос: — Адже в їхні очі та вуха і тут серед нас* (Головко, II, 1957, 618); *Він був мовчущий, Спокійний завжди (жоден із підлеглих Не пам'ятає, щоб підвисив голос Чи закричав він)* (Рильський, Урожай, 1950, 92).

3. Доводити до вищого ступеня, вдосконалювати розвиток чого-небудь. *Комуністична партія, виховуючи наші кадри в дусі непримиренності до хиб, підвищує соціалістичну свідомість кадрів* (Рад. Укр., 17.VIII 1951, 3); *Понад 600 робітників підвищують свою кваліфікацію у навчально-курсовому комбінаті* (Визначні місця Укр., 1958, 189); *Кокільне лиття на заводах сільськогосподарського машинобудування .. в три-чотири рази підвищило б продуктивність праці у ливарних цехах* (Вісник АН УРСР, 1, 1954, 22).

4. Переводити кого-небудь на вищу посаду, присвоювати вищий чин, звання і т. ін.— *Я ж думав, у чині його підвищили, нову нагороду одержав, а він...* (Шиян, Гроза.., 1956, 167); *Багатьох загиблих командир полку знав особисто, підвищував їх у званні ще до війни, клопотався про нагороди їм* (Кучер, Чорноморці, 1956, 123).

5. Робити кращим; поліпшувати що-небудь. *Коровам підстелюють не цілу солому, а січку, що підвищує якість гною* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 9); *Коли покінчили із стравою, Ремо подякував і попрохав кальяну. Йому хотілось підвищити настрій* (Досв., Гюлле, 1961, 85); *Третя чверть кінчається, і кожному* [суворовцеві] *хочеться підвищити свої оцінки* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 94); // Робити кого-небудь більш впливовим, вагомим, значним; удосконалювати, піднімати щось. *Хоча Данило досі й не надавав значення всім згаданим фактам із своєї біографії, Флегонтова згадка тепер і справді якось підвищила його перед самим собою, у власних очах* (Смолич, Мир.., 1958, 33).

ПІДВИ́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДВИ́ЩИТИСЯ,** щуся, щишся, *док.* 1. Ставати вищим. *Хутко пересувалися паровози, подаючи пісок і каміння, невпинно фуркотів екскаватор, вигризаючи стальними зубами граніт. Швидко вирівнювалась дамба, підвищуючись над водою* (Коцюба, Нові береги, 1959, 375); *Бійці йшли, розсипавшись по полю, що дедалі підвищувалось* (Гончар, III, 1959, 218); // Виділятися висотою; підноситися, височіти над чим-небудь. *Де-не-де на обрії підвищувались конусуваті силуети териконів коло далеких шахт...* (Шовк., Інженери, 1948, 5); // Переміщатися, підійматися знизу догори. *Гучно гримнула музика, загриміли стільці... червоні обличчя разом підвищилися* (Папч, II, 1956, 96).

2. Збільшуватися за кількістю, розміром, тривалістю і т. ін. *Оплата по праці, яка є основним джерелом доходів трудящих, неухильно підвищується* (Ком. Укр., 10, 1967, 29); *За даними Мелітопольської науково-дослідної станції садівництва, врожайність яблунь і черешень.. підвищилась на 58—75%* (Сад. і ягідн., 1957, 208); *Кажуть, на овес підвищилася ціна* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 12); // Збільшуватися, посилюватися (про вияв чого-небудь). *З 11—12 року у дівчаток, у зв'язку з початком статевого дозрівання, темп зростання різко підвищується, і вони переганяють хлопчиків* (Шк. гігієна, 1954, 41); — *Наші шанси підвищилися! Навряд, щоб набагато* (Кулик, Записки консула, 1958, 96); // *у сполуч. із сл.* голос, тон, температура, тиск *і т. ін.* Ставати вищим від нормального. *Згодом заговорили всі разом. Підвищувалися аж до вереску жіночі голоси, повільно бубоніли чоловіки* (Кир., Вибр., 1960, 303); *З кожним новим словом голоси підвищувались, наростала сварка* (Панч, II, 1956, 453); *Надвечір температура підвищувалась*

до того, що Ганна Борисівна починала марити (Панч, Ерік.., 1950, 122).

3. Досягати вищого ступеня, вдосконалюватися. *У колгоспах, де продуктивність праці підвищуватиметься швидше, середня оплата праці в наступному двадцятиріччі зростатиме вищими темпами, ніж у робітників* (Ком. Укр., 1, 1962, 28); *Пропагандистська робота збагатилася новими формами і змістом, стала більш конкретною, дійовою, підвищилися теоретичний рівень і методична майстерність пропагандистів* (Рад. Укр., 27.VIII 1959, 1); *Підвищився загальний культурний рівень трудящих* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 21); // Переходити на вищу посаду, одержувати вищий чин, звання і т. ін. *В армії він і виріс, підвищуючись від командира роти до командира батальйону* (Коз., Нові Потоки, 1948, 206).

4. Ставати кращим; поліпшуватися. *Завдяки піклуванню партії і радянського уряду підвищується матеріальний добробут колгоспників* (Рад. Укр., 5.IX 1950, 2); *Граф був вдоволений, настрій його підвищився: все йшло, як він і сподівався* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 69); // Ставати впливовішим, вагомішим. *В ході комуністичного будівництва підвищуватиметься роль Рад, які є всехоплюючою організацією народу, втіленням його єдності* (Програма КПРС, 1961, 89).

5. *тільки недок.* Пас. до **підвищувати.**

ПІДВІВА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПІДВІЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *недок.*, **ПІДВІЯ́ТИ,** ію, і́єш, *док.* 1. *неперех.* Віяти трохи, якийсь час, з якого-небудь боку (перев. про вітер). *Відійшли від села так верстов зо дві — коли щось ізнизу підвіває* (Хотк., I, 1966, 165); // *безос.* *Він вугілля підкидає, За водою доглядає, Відкриває піддувало, Щоб ізнизу підвівало* (Воронько, Коли вирост. крила, 1960, 61).

2. *тільки док., перех.* Повіяти в напрямку нижньої частини, під спід кого-, чого-небудь. — *І тільки трохи магне* [змій] *крилами — схопиться вихор і закрутить по шляху, і як стріне чоловіка, то підвіє і вхопить, і кине, й скалічить навіки* (Гр., II, 1963, 332); // Повіявши, спричинити хворобу (про вітер. протяг і т. ін.). *Мав* [Іван] *у поясі хибу, бо все ходив схилений, як би два залізні краки стягали тулуб до ніг. То його вітер підвіяв* (Стеф., I, 1949, 62); // *безос.* *Маланці заходило в голову, що сталося з Гафійкою? Наврочив хто? Налякав? Підвіяло?* (Коцюб., II, 1955, 26).

3. Віяти додатково, ще трохи (про зерно, збіжжя і т. ін.).

ПІДВІД, во́ду, *ч.*, *рідко.* Дія за знач. **підвести́, підво́дити** 1. *Завод «Південкабель» із зекономлених матеріалів виготовив і послав у колгоспи кілометри шлангів для підводу води на фермах* (Рад. Укр., 2.XI 1960, 3).

ПІДВІДДІЛ, у, *ч.* Підрозділ відділу (у 1, 2 знач.). *Відклади в літоральній зоні виключно теригенні. За тим, як розміщений теригенний матеріал, розрізняють такі підвідділи: а) верхня узбережна зона і б) зона тонкого узбережного піску* (Курс заг. геол., 1947, 166).

ПІДВІДНИ́Й, а́, е́, *спец.* Признач. для підведення, приєднання чого-небудь до чогось. *Землесосні снаряди та екскаватори швидкими темпами прокладають дорогу воді, споруджуючи підвідний і відвідний канали* (Рад. Укр., 23.VIII 1951, 1); *Повне коло електричного струму складається з двох частин: зовнішньої і внутрішньої. Зовнішню частину кола становлять різні споживачі і підвідні проводи* (Курс фізики, III, 1956, 93).

ПІДВІДОМЧИ́Й, а, е. Який знаходиться в чиємунебудь віданні, підпорядкований комусь, чомусь. *В економічних районах республіки нині здійснюється ряд заходів щодо поліпшення виробничого кооперування і спеціалізації підвідомчих підприємств* (Ком. Укр., 6, 1960, 16); *За Ярослава Мудрого, в 1039 р., була заснована руська митрополія, підвідомча константинопольському патріархові* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 497).

ПІДВІЗ, во́зу, *ч.* Дія за знач. **підвезти́, підво́зити.** *Поставлено на державну основу підвіз учнів з віддалених місць проживання* (Рад. Укр., 7.I 1971, 2); — *Гляди ж, Прохоре,— попередив його батько,— буде більший підвіз, гукнеш тоді Романа та й пускайте парового млина* (Шиян, Баланда, 1957, 3); // Те, що підвезено. *Молотарка працює вхолосту, вночі скиртування не проводять, молотять з підвозу* (Автом., В. Кошик, 1954, 243); *Джо Біллінг загвинчував гайки. Джо Ролінзон накладав. Чин-гу подавав їх з підвозу* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 148).

ПІДВІЗНИ́Й, а́, е́. Стос. до підвозу.

ПІДВІ́Й, во́ю, *ч.* Хвороба від вітру (за народним повір'ям). *Знахар.. нічого не вдіє! А до того ще й не розбере, що воно за хвороба — чи пристріт, чи підвій* (Вовчок, VI, 1956, 273); [Олеся:] *Марнісш ти щодня.* [Влас:] *Баби кажуть, що то підвій...* (Кроп., II, 1958, 288).

ПІДВІКО́ННИЙ, а, е. Розташований під нижньою частиною вікна. *Цікаві й кронштейни під самим дахом, підвіконні виступи та центральний вхід, виготовлені з червоного граніту* (Нар. тв. та етн., 6, 1966, 82).

ПІДВІКО́ННИК, а, *ч.* Те саме, що **підвіко́ння.** *Панас Кирилович оглянув кімнату й додав: — Цю теж сам ставив, за головного майстра був.— Він любовно провів долонею по підвіконнику* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 13); *Виготовляються суцільні двері з загартованого скла, скляні підвіконники, а також хвилясте скло для покрівлі* (Рад. Укр., 23.III 1958, 4).

ПІДВІКО́ННЯ, я, *с.* Нижня частина віконного отвору (дошка, плита і т. ін.). *Окремі великі краплини, зриваючись з даху, били по зовнішньому, критому залізом підвіконню* (Сенч., Опов., 1959, 41); *Обома руками сперся* [Каргат] *на підвіконня, розглядаючи краєвид, що відкрився звідси* (Шовк., Інженери, 1956, 4).

ПІДВІНЕ́ЧНИЙ, а, е. Признач. для церковного вінчання. *Гляпула Петкана на циганок І впізнала свої гарні сукні, Підвінечні свої красні шати* (Перв., З глибини, 1956, 170).

ПІДВІС, у, *ч.* 1. Пристрій для підвішування, прикріплювання чого-небудь. *На возі на поперечній дощці сидів старий Жлиняк, а на задньому сидінні, прикріпленому до полудрабків залізними підвісами, сиділа його дружина Варка* (Томч., Жменяки, 1964, 27).

2. Те, що підвішують. *Серед майже 200 експонатів виставки — практично всі відомі нам види виробів з кераміки. 6 серед них.. асиметричні підвіси для квітів* (Літ. Укр., 2.II 1965, 3).

ПІДВІСИТИ *див.* **підвішувати.**

ПІДВІСИТИСЯ *див.* **підвішуватися.**

ПІДВІСКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **підві́с.** *Електрики переобладнали 340 світлоточок з жорсткого кріплення на спеціальні контактні підвіски* (Роб. газ., 15.II 1962, 2); *Голобородько вийшов.. і допоміг йому одягнутись* (Голов., Тополя.., 1965, 339); *Для обприскування виноградників вживається горизонтальна з вертикальними підвісками штанга* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 61).

2. Те саме, що **підвісок.**

ПІДВІСНИЙ, á, é. Закріплений у висячому положенні; підвішений. *Мереживом переплелась контактна підвісна електросітка на території станції Дарниця* (Веч. Київ, 3.XI 1967, 1); *Тролейбус наближався до осяйних гірлянд підвісних ліхтарів, які освітлювали стрункий, майже двокілометровий міст* (Дмит., Розлука, 1957, 99); // Підвішений для пересування чого-небудь. *По підвісній рейці пролетіла вагонетка, по кругу завернула до гноєсховища, перекинулася, і гній висипався в яму* (Чорн., Потік.., 1956, 202); *Підвісна дорога; Підвісний конвейєр;* // Оснований на підвішуванні. *На крутих схилах (30 градусів) трелювання лісу допускається лише підвісним способом* (Колг. Укр., 1, 1957, 38); *У польоті обидва космонавти кілька раз звільнялись від підвісної системи, виходили з своїх крісел і виконували необхідні роботи* (Рад. Укр., 13.VIII 1962, 2).

ПІДВІСОК, ска, ч. Підвішена прикраса. *Краплинами гарячої крові палали на ньому* [намисті] *рубіни, а тонюсінькі ланцюжки з'єднували їх і закінчувалися підвісками-півмісяцями* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 60); *Спалахують люстри Колонного залу Будинку спілок. Самоцвітами, райдужними іскрами відбивається світло в їх кришталевих підвісках* (Рад. Укр., 22.XI 1960, 1).

ПІДВІСОЧОК, чка, ч. Зменш. до **підвісок.**

ПІДВІТРЯНИЙ, а, е. 1. Звернений у ту сторону, звідки не дме вітер, захищений від вітру. *Підвітряний схил барханів завжди крутіший, спадає він під кутом 30—40°* (Курс заг. геол., 1947, 40); — *Хвилі підіймаються, як гори, і підвітряні їх боки круті через надзвичайну густоту води* (Довж., Зач. Десна, 1957, 445).

2. Те саме, що **навітряний.** *На відкритих підвітряних місцях саду крона дерев здебільшого однобока* (Колг. Укр., 2, 1961, 35); *Одну або навіть дві підвітряні сторони альтанки роблять глухими (зашивають дошками, щільно заплітають лозою)* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 16).

ПІДВІТРЯНО. Присл. до **підвітряний.** *Становище ускладнюється тим, що багато житлових кварталів розташовано підвітряно по відношенню до фабрик і заводів* (Рад. Укр., 28.VI 1961, 3).

ПІДВІШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підвісити.** *Літак, підвішений до стелі, поволі повертає до Марини убік* (Епік, Тв., 1958, 554); // **підвішено,** *безос. присудк. сл. Радіозонд являє собою кулю, наповнену воднем, з підйомною силою в кілька кілограмів. До кулі підвішено гондолу* (Наука.., 2, 1958, 5).

◇ **Добре (непога́но) підвішений язи́к** — хто-небудь легко уміє висловлюватися, влучно відповідати. *Язик у нього підвішений добре. Вмів давати чосу глитайні...* (Речм., Весн. грози, 1961, 344); *Горлань і демагог, з непогано підвішеним язиком, він мав певний вплив, і не лише серед «сезонників»* (Головко, II, 1957, 616).

ПІДВІШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підвішувати.** *Сьогодні електромонтери тресту закінчують підвішування ламп денного світла на вулицях* (Веч. Київ, 23.XII 1957, 4); *Учням можна запропонувати перевірити міцність кісток, наприклад стегна дрібних тварин.., способом підвішування до середини їх гир різної ваги* (Метод. викл. анат.., 1955, 58).

ПІДВІШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДВІСИТИ,** ішу, ісиш, *док., перех.* Закріплювати у висячому положенні. *В пересувних радіостанціях для боротьби з вібрацією передавачі підвішують на гумових джгутах або ставлять на стальні пружини* (Осн. радіотехн., 1957, 112); *Його підвішували в клуні до бантини, його пекли свічкою й змушували говорити* (Ю. Янов., I, 1954, 281).

ПІДВІШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДВІСИТИСЯ.** ішуся, ісишся, *док.* 1. Закріплюватися у висячому положенні. *Підвіситися на кільцях.*

2. *тільки недок.* Пас. до **підвішувати.**

ПІДВІЮВАТИ *див.* **підвіва́ти.**

ПІДВІЯТИ *див.* **підвіва́ти.**

ПІДВЛА́ДНИЙ, а, е. 1. Підпорядкований політичній, керівній і т. ін. владі. [3-й вартовий:] *Не стало Гектора, не стало й глузду. О, той не марнував би часу нам, не збиткувався б над підвладним людом* (Л. Укр., II, 1951, 312); *Мандрівники попливли далі і незабаром досягли країни Нортподен, підвладної шведському королю* (Видатні вітч. географи.., 1954, 5); * Образно. *Увесь Романівський зеленокосий став, Що нашим хлопчикам за синє море править, Підвладний був йому* [Денису] (Рильський, Поеми, 1957, 228); // *у знач. ім.* **підвла́дний,** ного, *ч.;* **підвла́дна,** ної, *ж.* Людина, яка підпорядковується політичній, керівній і т. ін. владі. *Від нього самого* [старости] *і від його підвладних дізнаюся не одної цінної речі для прояснення внутрішньої політики* (Фр., III, 1950, 232); *Коли володар сердиться, підвладному краще робити вигляд, що він має рацію* (Добр., Очак. розмир, 1965, 11).

2. Яким хто-небудь править, керує (про машини, механізми). *Могутні, підвладні людині механізми раз у раз з'являються на валу з натужним гуркотом* (Гончар, Тронка, 1963, 77); // Який хто-небудь може освоїти, пізнати і т. ін. *Тепер вже абсолютно ясно, що людині в космосі підвладні відстані, які обчислюються мільйонами кілометрів* (Наука.., 10, 1962, 6); *Ми на листки державного паперу Найкращі з кращих вишем імена Людей, які здолали стратосферу, Яким підвладна моря глибина* (Бажан, Вибр., 1940, 151); // Залежний від волі, дії, почуттів і т. ін. кого-небудь. — *Вас мала я за такого чоловіка, що не підпадає буденним прикметам, що бореться з убійчими.. обставинами доти, доки не стануть підвладними йому!* (Коб., I, 1956, 350); *У нього було почуття людини, яка вже нахилилась, щоб стрибнути з скелі в воду, опам'яталась... але рівновагу було втрачено, падіння, не підвладне його волі, почалось* (Кол., Терен.., 1959, 271).

3. *перен.* Який знаходиться під владою (у 3 знач.) чого-небудь, залежить від чогось. *Переповнена щастям до краю, підвладна тому щастю, вона не помічає навіть сліз, а обхоплює Зіньку за шию, притискає її до себе...* (Шиян, Баланда, 1957, 241); *Вона* [кобза] *знає боже слово і тому безсмертя має. Час? Дарма! Ніяким силам вона в світі не підвладна* (Гур., Друзі.., 1959, 12).

ПІДВЛА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Стан або властивість за знач. **підвла́дний** 1. — *Батько не раз оповідав мені про вас, хвалив вашу чесність, але проклинав вашу підвладність* (Фр., VI, 1951, 164).

ПІДВО́ДА, и, *ж.* Запряжений кіньми або волами віз, візок, що використовується для перевезення вантажу, рідше — людей. *Нині ми не поїхали, бо море бурхливе. Поїдемо вже завтра і не морем, а на підводі* (Коцюб., III, 1956, 142); *Заїжджали у двір одна за одною підводи, навантажені зерном, зупинялися біля комор* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 420).

У підво́ду (підво́ди) — у поїздку підводою.— *Записку б мені яку-небудь. Щоб у підводу не погнали.* — *Гаразд,— посміхнувся Фрунзе.* — *Це я вам зараз зроблю* (Гончар, II, 1959, 399); — *А де хазяїн?* — *спитали червоноармійці.* — *Ще вчора поїхав кудись у підводи* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 86).

ПІДВО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підво́дити.**

ПІДВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.*, **ПІДВЕСТИ́,** еду́, еде́ш; *мин. ч.* підвів, вела́, ло́; *док., перех.* 1. Ведучи, тримаючи, наближати кого-небудь до когось, чогось. *Бере* [Іван] *Химку за руку і підводить до панича* (Мирний, V, 1955, 231); *Олексій Максимович уже обняв його за плечі, підводив ближче до стола* (Сміл., Сад, 1952, 269); *Управитель його стрів на рундуці, підвів до покоїв* (Вовчок, I, 1955, 175); *Гнат уже стоїть на ганку і жде, доки йому підведуть коня* (Тют., Вир, 1964, 65); // За допомогою механізму, пристрою і т. ін. наближати до чого-небудь (машину, судно і т. ін.). *Моряк зачепив швартовим багром дошку і поволі почав підводити його* [катер] *до причалу* (Кучер, Прощай.., 1957, 5); *На верстатах загального призначення оператор вручну установлює і знімає виріб, пускає і зупиняє верстат, підводить і відводить каретку* (Технол. різального інстр., 1959, 284); // Спрямовуючи, наближати що-небудь до когось, чогось. *Степан Васильович.. опускається на коліна і легенько підводить руки до ополонки* (Стельмах, I, 1962, 646); *Одну щучку ніяк не могла спіймати* [Орися]. *Тільки підводила руку, як рибина.. прослизала* (Тют., Вир, 1964, 511); // *у сполуч. із сл.* вода, газ *і т. ін.* Споруджуючи спеціальний провід, сполучати його з чим-небудь. *Багато праці забрали земляні роботи.. А викопати канала, що підводить воду до турбін, а змурувати турбінні камери, закласти фундамент станції!* (Ю. Янов., II, 1954, 168); — *Та ще ж канал не готовий...— Воду не підвели...* (Гончар, Тронка, 1963, 79); // *перен., у сполуч. із сл.* розмова, мова. Спрямовувати розмову, наближати її до бажаного кінця, результату. *Про одруження ніколи й мови не заводив.. А якщо дівчина сама бувало підведе його до цієї теми, признавався одверто: «Моя молода ще на припічку кашу їсть!»* (Головко, II, 1957, 514); *Артем глянув на ходики на стіні,— час уже було йти,— і сказав, підводячи до кінця розмову:* — *Ну, що ж, придивись* (Головко, II, 1957, 448); // *перен.* Готувати кого-небудь до сприйняття певної думки, виконання певних дій і т. ін.; бути причиною такої підготовки. *Уся логіка наукових доказів великого російського природознавця-матеріаліста* [К. А. Тімірязева] *підводила читача до прямого висновку про те, що в природі немає місця для бога* (Наука.., 7, 1956, 32); *Хоч її й підвели вже до думки, що чекати на нього марно, проте не хотілось змиритися з цим* (Баш, Надія, 1960, 284); *Треба вміти підвести маси до революції, якнайкраще навчаючи їх на їхньому власному політичному досвіді, враховуючи конкретні особливості кожної країни* (Біогр. Леніна, 1955, 230); // *діал.* Проводжати. *Панотець на радощах, що так хутко спекався гостя з дому, підвів їх аж на дорогу* (Март., Тв., 1954, 256).

2. *на що, до чого і без додатка, перен.* Схиляти, штовхати кого-небудь на якісь учинки, перев. негативні; підбивати. *Нащо було обдурювати всіх, просячи для слабої неньки? ..А все той Гаврилко: недобрий він хлопець, він мене на все підводив...* (Коцюб., I, 1955, 136); *Підвів* [писар] *справника, щоб не допрошував Левка* (Кв.-Осн., II, 1956, 297).

◇ **Підвести́ маши́ну** — вдатися до хитрощів; схитрувати. *Бува ще й так, що та приватна справа і сама знівечилась,— той підсік, другий — машину підвів,— усе прахом і розлетілось!* (Мирний, V, 1955, 418); [Усі:] *Кармелюк у Глузинцях? Мати божа! Бідний пан Маркел!* [Пан Душечка:] *Не собачий тобі син — яку підвів машину? Пустив чутку, що сюди має прийти, а сам несподівано та в інше місце* (Вас., III, 1960, 196); **Підвести́ під монасти́р** *див.* **монасти́р; Підво́дити (підвести́) на гріх:** а) штовхати на гріховний вчинок. [Кукса:] *Я вас вилаю проти неділі! Вдаєте з себе богобоязного, а лізете на сварку, щоб на гріх підвести...* (Кроп., I, 1958, 205); б) схиляти до інтимної близькості. *А зводницям* [у пеклі] *таке робили, Що цур йому вже і казать, На гріх дівок що підводили І сим учились промишлять* (Котл., I, 1952, 141).

3. Не виконувати потрібного, необхідного і т. ін., шкодячи чому-небудь, дошкуляючи комусь. *Я досі ще не знаю, коли виїду звідси,..— ортопедист мене підвів, робить апарата неможливо довго* (Л. Укр., V, 1956, 274); *Голобородько ні разу не підвів комдива. Розпорядження й накази, що йшли через ад'ютанта, передавались кому слід чітко й вчасно* (Голов., Тополя.., 1965, 115); // Переставати виконувати певні функції, порушувати правильний хід роботи (про машини, механізми). *Вугілля на-гора Поступа... ривками. Знов підводить порожняк, Тормозить відкачка...* (С. Ол., Вибр., 1959, 220); — *Тату, а ваші лабіринтові втулки й защільники не підведуть?* (Панч, II, 1956, 470); // Не дотримуючись яких-небудь норм, правил, принципів, порушувати вірність чомусь. *Поглядав* [Олексій] *на батькові чоботи і шкірянку — дбайливо вичищені.— Мати, мабуть,— здогадувався,— з батьком помирилися, коли з дому пішов... Підводить мати — звикла бути рабинею...* (Логв., Літа.., 1960, 24); // Бути причиною невдачі, небажаного повороту справи і т. ін. — *Троє моїх товаришів льотчиків загинули не в небі, а на землі: одного підвів кінь, і його убили білогвардійці* (Рибак, Час.., 1960, 134); *Тільки дарма він у тюрягу заліз. Але тут не спритність, а гонор підвів його* (Стельмах, II, 1962, 109); // Заплутувати в сприйнятті, розумінні; вводити в оману, обманювати. — *Що се ти мене підводиш?* — *гримнув на його голова.* — *Чи ти знаєш, що я не люблю неправди?* (Кв.-Осн., II, 1956, 300); [Русалкін:] *Що ж ви мене підвели, громадянко Мелашко! Виявляється, ваш чоловік зовсім не той* (Коч., II, 1956, 496); // Не виправдовувати довір'я, сподівань; зраджувати. — *А чи ви знаєте, як вони, ті молодиці вбогі, дурять та підводять часом?* (Вовчок, I, 1955, 384); — *Свідки можуть і підвести,— перечила Ольга Павлівна.* — *Це тобі не завод, а Ковалівка...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 219); // Притуплюватися (про пам'ять, слух, зір і т. ін.). *Пам'ять підводить;* // Не відповідати бажаному. *Микола здогадувався, що він серед них найсмішніший,— і одяг на ньому висів найкумедніше, і зріст підводив* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 35); — *Йому, певно, хотілося б виставити груди, але надміру огрядна комплекція прикро підводила його* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 8).

4. Поміщати що-небудь під чимось, нижче від чогось. *Хоч з правого берега Дніпра уже підводили* [підривники] *під настил моста бікфордові шнури, бійців, що прикривали переправу, це не лякало* (Гончар, II, 1959, 285); *Підведе* [батько] *під віть дрючок, підставить під нього, приміром, ліве плече, підважить дрючком цілий віз* (Юхвід, Оля, 1959, 65); *Наш план полягав у тому, щоб підплисти на човні до дельфіна, що спить, обережно підвести під нього ноші і відбуксувати до берега* (Наука.., 2, 1967, 23); // Спрямовувати що-небудь в нижню частину предмета.— *Не треба його пиляти...— Чому?* — *хмикнув Левко, підвобячи пилку під осиротіле дерево* (Стельмах, I, 1962, 73); // *у сполуч. із сл.* фундамент. Будувати фундамент.— *Під школу ще й фундаменту не підвели, а в голови сільради вже гора рахунків* (Панч, В дорозі, 1959, 151); // *під що, перен.* Піддавати кого-небудь якійсь дії, впливу.— *Я в його не примічаю міцної під-*

бійки в жартах та смішках,— сказав Дунін-Левченко, вперше на віку підводячи під критику свого знайомого (Н.-Лев., I, 1956, 607); // *перен., у сполуч. із сл.* б а з а, г р у н т. Створювати основу, передумови розвитку або існування чого-небудь. *Індустріалізація країни підвела під сільське господарство потужну технічну базу* (Ком. Укр., 2, 1967, 39); *Пропонувати себе замість піддослідної тварини, підводити під це он який солідний (а насправді — наївний) грунт — з такими творими Друзеві здибуватися ще не доводилось* (Шовк., Людина.., 1962, 208).

◇ **Підво́дити (підвести́) під вінéць** — спонукати до одруження, вінчання. — *Як закомизиться вона, то старі зв'язану підведуть під вінець* (Стельмах, I, 1962, 533); **Підво́дити підступ** *під кого* — зловмисно готувати кому-небудь неприємність. — *Це Коцюбенко підвів під мене підступ! — сказав о. Артемій і постановив виселити Коцюбенка з села* (Н.-Лев., IV, 1956, 169).

5. Робити кольорову смугу по низу стіни в хаті з долівкою; іншим кольором мастити призьбу, припічок і т. ін. *Щодня підмазувала* [Маланка] *комин та підводила червоним глеєм припічок* (Коцюб., II, 1955, 29); — *Баба Бородавчиха дуже гарно вміла підводити піч і лежанку* (Загреб., Шепіт, 1966, 297); *Призьбу* [Мотря] *жовтою глиною підвела* (Мирний, I, 1949, 133).

6. Підраховуючи, робити підсумок. *Соня сиділа коло свого столика, низько схилившись над паперами, підводила рахунки вистави* (Вас., II, 1959, 199); *Сам він людина святої вдачі, що не вадило йому підводити баланси трьох крамниць* (Кач., II, 1958, 376).

Підво́дити (підвести́) підсумок (підсумки) *див.* **підсумок.**

7. Переміщати, піднімати що-небудь знизу вгору, у вище положення. [К р у с т а *(підводить кулля)*:] *Держіть фіали!* [Л ю ц і й:] *Я не п'ю, спасибі* (Л. Укр., II, 1951, 400); *Підвів* [Пігловський] *рушницю, щоб стусонути найближчого хлібороба, та хтось позаду.. вгатив його кулачищем у бік* (Стельмах, I, 1962, 440); // Переміщаючи з опущеного або звичайного положення, піднімати чи спрямовувати догори (руку, голову і т. ін.). *Костецький лежить з заплющеними очима. Важке, переривчасте дихання нерівно підводить його груди* (Перв., Дикий мед, 1963, 316); *Старий широколобий вовчуган лежав у чагарнику.. Сп'янілий від крові і м'яса, звір, здавалося, посміхався уві сні і важко то підводив, то опускав черево* (Стельмах, I, 1962, 208); *Поставив* [Богдан] *свою чарку на стіл і на хвилину похилив голову, але зараз же підвів її з усміхом* (Л. Укр., III, 1952, 586); *Олена Пилипівна всім сказала, якщо хто хоче говорити, хай руку підведе* (Ів., Таємниця, 1959, 11); // Виділятися висотою, підноситися чим-небудь, міститися над чимось; височіти. *На північ, важко розпластавшись широченними корпусами, підводить до неба чотири димарі теплоелектроцентралі тракторний завод* (Собко, Любов, 1935, 3); * Образно. *Лиман дністровський виринув з туману, За ним підвів фортецю Акерман* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 79).

◇ **Підво́дити (підвести́) го́лову** *див.* **голова́; Підво́дити (підвести́) го́лос** — те саме, що **Підви́щувати (підви́щити, підви́шувати, підви́сити) го́лос (тон)** *(див.* **підви́щувати).** — *Що я чую? — докоряв він косарям. — Невже на свого рідного пана голос підводите?* (Юхвід, Оля, 1959, 75); **Підво́дити о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.)* — те саме, що **Підно́сити (піднести́) о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.) (див.* **підно́сити).** *Потар підвів здивовані очі на присадкуватого дідка з ціпком і присунув до нього стільця: — Сідайте! Я вас слухаю* (Панч, В дорозі, 1959, 13); **Підво́дити (підвести́) ру́ку** *див.* **рука́.**

8. Допомагати кому-небудь встати, піднятися. *Підвестись без сторонньої помочі нічого й думать.. так що мене Ліля і Марися удвох підводять і зараз саджають тут же коло кушетки в крісло* (Л. Укр., V, 1956, 188); *Вона підводить його з землі, садовить біля себе на скрипучий сніп очерету* (Стельмах, II, 1962, 210); // Ставити те, що повалене. *Робітники ще розбирали останні барикади, підводили повалені трамваї* (Гончар, III, 1959, 460); // Примушувати кого-, що-небудь встати, піднятися. *Стрільці ..здіймали галас, колошкали вовка, підводили його з лігвища, турили на мисливців* (Загреб., Шепіт, 1966, 222); *Я спав, знесилений з утоми, І сни мої — як ніч були.. Але підвів мене з соломи глухий удар!..* (Сос., II, 1958, 401).

9. Споруджувати які-небудь будови; будувати. *Немов хотів він* [Дніпро], *наш старий, Всю силу показати, Мов підганяв він нас — мерщій Підводьте мур загати!* (Перв., II, 1958, 247); *Ми вміли працювать, творити, підводити нові міста* (Брат., Вересень, 1945, 5).

Підво́дити (підвести́) з руїн — відновлювати зруйноване; відбудовувати. *Міста з руїн підводимо, Сади саджаєм людям* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 3).

10. *безос., у сполуч. із сл.* ж и в і т, ч е р е в о. Втягуватися всередину, підбиратися. *Підводило кобилі черево, свербіла шкура під правою пахвою, рясно вкритою засохлим кізяком* (Вишня, I, 1956, 122); // *перен.* Відчувати голод. — *Петро Лукич! — гукнув на Загнибіду крамар.— А що? — Пора, братику* [їсти]. *Животи підвело,— мовив він, скривившись* (Мирний, III, 1954, 83); [Х а л я в а:] *Ну й живіт же мені підвело так, що, здається, стріскав би й собаку* (Кроп., V, 1959, 256).

ПІДВОДИТИСЯ, джуся, дишся, *недок.*, **ПІДВЕСТИ́СЯ,** еду́ся, еде́шся; *мин. ч.* підвівся, вела́ся, ло́ся; *док.* 1. Переміщатися знизу вгору. у вище положення. *Він вдарив по кроковці ногою. Вона.. підвелася вгору, і Тимофій перехопив її на льоту* (Стельмах, II, 1962, 38); *Я ж бачила, як хмарка та вродилась: вона повстала з гучного потоку туманом білим, парою без барви, і тихо попливла понад водою глибокими ярами далі вгору, поволі підвелась, немов насилу, і вгору піднялась* (Л. Укр., I, 1951, 196); // Виходити з опущеного або звичайного положення, повертаючись чи спрямовуючись догори (про голову, руку і т. ін.). *Сухі кістляві руки її підводились до темних хмар назустріч вітрові та блискавицям* (Шиян, Баланда, 1957, 186); *Тяжко підвестися Голові пониклій... Думи, наче хмари,— Я до них навиклий* (Граб., I, 1959, 203); *Підвелися сумовиті і вогкі, як вересень, очі, на шиї корови мелодійно обізвався дзвоник* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 24); // Віддалятися від горизонту (про небесні світила). *З-за лісу підводився ще більше надщерблений місяць* (Шиян, Партиз. край, 1946, 206); — *Гляньте, хлопці! Сонце підвелося!..* (Сос., I, 1957, 371); // Ставати на яке-небудь підвищення. *Хома підвівся на підніжку біля перелаза* (Стельмах, I, 1962, 511); * Образно. — *Ярославе Осмомисле, княже! Ти, могутній, високо підвісь, ти своєю раттю, наче кряжем, від угорських гір загородивсь* (Забіла, У.. світ, 1960, 171); // Іти, їхати в напрямку догори. *Він рукою одвів багнет вартового — дав пройти до вагона командирові дивізіону, потім солдатові-саперові, а за ними вже й сам підвівся по східцях у тамбур* (Головко, II, 1957, 532); // Бути спрямованим або розташованим знизу догори. *Тоненькі дула зенітних гармат підводяться у темне небо* (Трубл., Шхуна.., 1940, 213); *Земля.. знову круто підводилась угору* (Стельмах, II, 1962, 179); // Стояти, виділяючись висотою; підносячись, містячись над чимось; височіти. *Обходить він патрулі,*

8. Допомагати кому-небудь встати, піднятися. *Підвестись без сторонньої помочі нічого й думать.. так що мене Ліля і Марися удвох підводять і зараз саджають тут же коло кушетки в крісло* (Л. Укр., V, 1956, 188); *Вона підводить його з землі, садовить біля себе на скрипучий сніп очерету* (Стельмах, II, 1962, 210); // Ставити те, що повалене. *Робітники ще розбирали останні барикади, підводили повалені трамваї* (Гончар, III, 1959, 460); // Примушувати кого-, що-небудь встати, піднятися. *Стрільці ..здіймали галас, колошкали вовка, підводили його з лігвища, турили на мисливців* (Загреб., Шепіт, 1966, 222); *Я спав, знесилений з утоми, І сни мої — як ніч були.. Але підвів мене з соломи глухий удар!..* (Сос., II, 1958, 401).

9. Споруджувати які-небудь будови; будувати. *Немов хотів він* [Дніпро], *наш старий, Всю силу показати, Мов підганяв він нас — мерщій Підводьте мур загати!* (Перв., II, 1958, 247); *Ми вміли працювать, творити, підводити нові міста* (Брат., Вересень, 1945, 5).

Підво́дити (підвести́) з руїн — відновлювати зруйноване; відбудовувати. *Міста з руїн підводимо, Сади саджаєм людям* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 3).

10. *безос., у сполуч. із сл.* ж и в і т, ч е р е в о. Втягуватися всередину, підбиратися. *Підводило кобилі черево, свербіла шкура під правою пахвою, рясно вкритою засохлим кізяком* (Вишня, I, 1956, 122); // *перен.* Відчувати голод. — *Петро Лукич! — гукнув на Загнибіду крамар.— А що? — Пора, братику* [їсти]. *Животи підвело,— мовив він, скривившись* (Мирний, III, 1954, 83); [Х а л я в а:] *Ну й живіт же мені підвело так, що, здається, стріскав би й собаку* (Кроп., V, 1959, 256).

ПІДВОДИТИСЯ, джуся, дишся, *недок.*, **ПІДВЕСТИ́СЯ,** еду́ся, еде́шся; *мин. ч.* підвівся, вела́ся, ло́ся; *док.* 1. Переміщатися знизу вгору. у вище положення. *Він вдарив по кроковці ногою. Вона.. підвелася вгору, і Тимофій перехопив її на льоту* (Стельмах, II, 1962, 38); *Я ж бачила, як хмарка та вродилась: вона повстала з гучного потоку туманом білим, парою без барви, і тихо попливла понад водою глибокими ярами далі вгору, поволі підвелась, немов насилу, і вгору піднялась* (Л. Укр., I, 1951, 196); // Виходити з опущеного або звичайного положення, повертаючись чи спрямовуючись догори (про голову, руку і т. ін.). *Сухі кістляві руки її підводились до темних хмар назустріч вітрові та блискавицям* (Шиян, Баланда, 1957, 186); *Тяжко підвестися Голові пониклій... Думи, наче хмари,— Я до них навиклий* (Граб., I, 1959, 203); *Підвелися сумовиті і вогкі, як вересень, очі, на шиї корови мелодійно обізвався дзвоник* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 24); // Віддалятися від горизонту (про небесні світила). *З-за лісу підводився ще більше надщерблений місяць* (Шиян, Партиз. край, 1946, 206); — *Гляньте, хлопці! Сонце підвелося!..* (Сос., I, 1957, 371); // Ставати на яке-небудь підвищення. *Хома підвівся на підніжку біля перелаза* (Стельмах, I, 1962, 511); * Образно. — *Ярославе Осмомисле, княже! Ти, могутній, високо підвісь, ти своєю раттю, наче кряжем, від угорських гір загородивсь* (Забіла, У.. світ, 1960, 171); // Іти, їхати в напрямку догори. *Він рукою одвів багнет вартового — дав пройти до вагона командирові дивізіону, потім солдатові-саперові, а за ними вже й сам підвівся по східцях у тамбур* (Головко, II, 1957, 532); // Бути спрямованим або розташованим знизу догори. *Тоненькі дула зенітних гармат підводяться у темне небо* (Трубл., Шхуна.., 1940, 213); *Земля.. знову круто підводилась угору* (Стельмах, II, 1962, 179); // Стояти, виділяючись висотою; підносячись, містячись над чимось; височіти. *Обходить він патрулі,*

де грізно вдалину підводяться форти, де в міста глибині дзвенять і плачуть кулі, і гинуть злидарі з Марселем молодим... (Сос., І, 1957, 287); *Могутні дерева підводились високо над лісом* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 696); *Підвівсь над Дунаєм Із бронзи й граніту Живий у пориві Великий Ілліч* (Нагн., Вибр., 1957, 163).

2. Приймати стояче положення, вставати, виходячи з сидячого, лежачого, зігнутого і т. ін. положення. — *То ти не хоч, питаю?..— Де вже його, пане, не хотіти? Ваша воля — ваша й сила! — покірно одказав Федір, підводячись з землі* (Мирний, IV, 1955, 224); *Синявін поволі підводився з стільця, важко спершись обома руками на стіл* (Ле, Міжгір'я, 1953, 30); [Голоси:] *Вставай, гладка, копиці не розтовкуй.— Ой, рятуйте, не підведуся* (Вас., III, 1960, 136); *Почувши своє ім'я, Вова немов прокинувся, рвучко підвівся на ноги* (Коп., Дуже добре, 1937, 45); *Сакій випустив з рук валізу. Хотів підняти її, нахилився — й не зміг підвестися, сів на призьбі* (Ле, Історія радості, 1947, 131); // Змінювати лежаче положення на сидяче, напівсидяче і т. ін. *Нога вже не так болить, як перше, і Дмитрик може підвестись на постелі* (Коцюб., І, 1955, 135); *Без усякої сторонньої допомоги він ще легенько підвівся, сів і оглядівся навколо* (Довж., І, 1958, 66); *«Де я?» — запитав незнайомий німецькою мовою, підводячись на лікоть* (Ю. Янов., II, 1958, 54); *Невідомий підвівся навколішки* (Донч., II, 1956, 72); // Тягтися вгору, стаючи навшпиньки і т. ін *Литка закрутив ганчірку і, підвівшись навшпиньки, заткнув її під товсту солом'яну стріху* (Епік, Тв., 1958, 254); *Вискочив і Нещадименко на високу могилу і, підвівшись на стременах, завмер, вдивляючись у далечінь* (Довж., І, 1958, 132); // Видужуючи, починати ходити. *Вона мовчала, поки Мотря недужала, а як Мотря підвелася, породивши на масниці сина Карпа,— Оришка пішла знову у двір правити провіанту* (Мирний, IV, 1955, 210); * У порівн. *Низенька, у своїй чорній кофті, вона здалася Тамарі такою нещасною і кволою, ніби підвелася тільки-но після тяжкої хвороби* (Хижняк, Тамара, 1959, 35); // *перен.* Вставати, прокидатися зі сну. *Хто рано підводиться, за тим діло водиться* (Укр.. присл., 1955, 82); *Раз Нимидорі приснилось.. Микола жне поперед неї, а вона поспішає за ним, та ніяк не дожене його. Коли підведеться вона, аж надворі вже день* (Н.-Лев., II, 1956, 245); // *перен.* Ставати знову живим; воскресати. *Якби з жаги тієї Хоч раз в житті підводились мерці, Уже б давно в твоїй руці Струмила кров би В унісон з моєю* (Забашта, Вибр., 1958, 29); *Із дівчатами в ніч заспівають* [трактористи] *такої, Що від степу до моря врожай потече; З чебрецевих могил підвдуться герої — Стануть з юністю вірно плече у плече* (Стельмах, Жито., 1954, 10); // *перен.* Повставати проти гніту. *Підводжусь я, і визвольний мій клич Почує брат, великий люд Росії, І він мені на поміч поспішить* (Бажан, Вибр., 1940, 155); *Підвівся — хто зроду коритись не звик, Розігнуту випростав спину Володар життя — трудівник, робітник! Це він врятував Україну* (Бичко, Сійся, 1959, 46).

◇ **Підвóдитися (підвестúся) з ліжка** *див.* **ліжко.**

3. *перен.* Збільшуватись у рості, виростати (про рослини). *Трава підводиться, п'янюча і густа, І йдуть дорогою замислені дівчата* (Гер., Поезії, 1950, 23); *Там, в приморських степах, підвелися сади, Цього літа уперше дарують плоди* (Нагн., Вибр., 1957, 120); // Поставати, з'являтися, виростати в результаті будування. *Подивись тепер довкола, Як Донеччина зроста: Тут — встають завод і школа, Там — підводяться міста* (Уп., Про Донбас, 1950, 34); *Нові будинки підвелись, літак летить над ними,— в Сибіру, де були колись лиш хащі несходимі* (Забіла, У.. світ, 1960, 108); // З'являтися, поставати перед очима або в уяві. *В гудках, в димах, у клекоті Донбас Підводився наліво і направо* (Дмит., Вірші.., 1949, 257); *Із-за гори підвелася бузкова смуга сумівського лісу. Вона тяглася аж до обрію* (Панч, В дорозі, 1959, 36); *Хрещатик підвівся в уяві, Починаючи наново вік* (Криж., Під зорями.., 1950, 8); // Ставати виразнішим, поширюватись відносно чого-небудь, за рахунок чогось. *Ніч півколом западала на заході, а з сходу підводився м'якорожевий відблиск світання* (Епік, Тв., 1958, 30); *Зоря ранкова, наче стяг, Підводилася з пітьми...* (Мур., Піонер. слово, 1951, 138); // Підійматися вгору, над чим-небудь. *Тільки найбільші зорі можна помітити в жовтій заграві, що підводилась над містом, мов гігантська вогненна парасоль* (Руд., Остання шабля, 1959, 313); // Починатися, наставати (про періоди, частини доби). *Коли за чужими садами підвівся вечір, вона довше вдивлялася в його глибину* (Стельмах, І, 1962, 157); // Збуджуючись, наростати, підійматися (про почуття). *Відійшовши від Устини, Стадницький відчув, як в душі почав підводитись гнів проти цієї мужички* (Стельмах, Хліб.., 1959, 408).

4. Пас. до **підвóдити.** *Підсумки підводяться не для того, щоб зупинитися на них* (Рильський, IX, 1962, 182); * Образно. *В моїй артілі день підвівся Веселим дзвоном коваля* (Стельмах, Жито.., 1954, 113).

◇ **Підвóдитися (підвестúся) з руїн** — ставати відбудованим; відбудовуватися. — *У красі небаченій і силі ти* [Севастополь] *підвівся гордо із руїн* (Гонч., Вибр., 1959, 226); *Плинуть хмарки, наче білі пави, Над старими площами Варшави, Що з кривавих підвелась руїн Величчю неподоланих стін* (Рильський, III, 1961, 271).

ПІДВОДКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підвестú, підвóдити** 1. *На підводку електричної лінії, шосе і залізниці кинув він основні сили комсомольців* (Собко, Нам спокій.., 1959, 87); *Стики різних пофарбованих площин завжди підкреслюють смужкою іншого кольору (підводка)* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 142).

2. *спец.* Деталь якого-небудь технічного спорудження, якою підводять газ, воду, електричний струм і т. ін. до якоїсь іншої деталі. *Навіть незначне пошкодження в підводці електроживлення може вивести з ладу будь-який з цих* [побутових] *приладів* (Наука.., 9, 1969, 65).

ПІДВОДНИЙ, а, е. 1. Який знаходиться, росте або живе під водою, у водних глибинах. *Плив корабель, роздираючи хвилі, не день, не годину,.. Тишу морську переждав, минув усі скелі підводні* (Л. Укр., І, 1951, 425); *Люди найкраще знають багатоклітинні морські водорості. Вони часто утворюють гігантські підводні зарості* (Наука.., 3, 1961, 26); *Розсікав* [Тимофій] *гусі підводні течії, могутніми плечима з розгону кришив крутежі, кожною клітиною відчуваючи рух студених наелектризованих м'язів рук* (Стельмах, II, 1962, 204); // Власт. водним глибинам. *Знову глибинна тиша. І здається, що коли включається ехолот, то він вимірює не глибину, на якій висить човен, а саме підводну тишу* (Логв., Давні рани, 1961, 41).

◇ **Підвóдна течія** — прихована, таємна причина. — *А підводна течія цього майже невинного прохання вам ясна? Ви знаєте, для чого їй ці інженери потрібні? — Знаю. Ставити другий дослід* (Собко, Справа.., 1959, 115); **Підвóдне камíння** — непередбачена, несподівана перешкода при досягненні мети; прихована

небезпека. *Чув Хо, як сільський учитель обіцяє хитромудро керувати поміж підводними камінням сучасних порядків, а таки доплисти куди треба, таки досягти мети своєї...* (Коцюб., I, 1955, 172); *Непокоїть мене те, що є сила-силенна небезпек і підводного каміння, серед якого треба пролавірувати* (Еллан, II, 1958, 202).

2. Розташований, збудований під водою; занурений у воду. *Проводяться цікаві експерименти по з'ясуванню можливості існування людей у підводних поселеннях* (Знання.., 10, 1967, 12); [Степан:] *Спускався на саме дно. В підводній частині турбінного корпусу теж міни* (Баш, П'єси, 1958, 77); *Щоб судно стійко і на далекі відстані йшло на підводних крилах, потрібно було вирішити проблему регулювання його підйомної сили так, щоб при будь-якій швидкості крила не виходили з води* (Наука.., 11, 1962, 37); // Призначений, пристосований для виконання якої-небудь дії під водою. *Підводним човном називається військове судно, яке може опускатися під воду і плисти там у будь-якому напрямі* (Фізика, I, 1967, 72); *У стародавньому Римі існували підводні бійці, які під час бойових операцій на морі виконували диверсійні акти...* (Знання.., 1, 1966, 24); // Який здійснюється, має місце, відбувається під водою. *Підводне плавання; Підводний спорт; Щоб зайнятися підводним фотографуванням, передусім треба опанувати техніку плавання* (Наука.., 7, 1965, 54).

ПІДВОДНИК, а, *ч.* 1. Моряк, який служить у підводних частинах военно-морського флоту. *Один* [син] *поїхав до Ленінграда у Балтійський флот підводником, другий — у Москву, в піхотне військове училище* (Кучер, Чорноморці, 1956, 26); *У Ленінграді, місті славнім, він на підводному човні. Підводником таким же вправним зробитись хочеться й мені!..* (Забіла, Промені, 1951, 128).

2. Те саме, що **водола́з** 1. *Підводники працюють на глибині, де зовсім темно* (Веч. Київ, 6.III 1958, 4).

3. Спортсмен, який займається підводним спортом. *Спортсмен-підводник.*

ПІДВОДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підво́дник.** *Без внутрішнього посміху не могли чабани дивитись, як ця льотчиця, чи підводниця, високо підібравши спідницю.., місить і місить після гарячих пляжних пісків холодну в замісі глину* (Гончар, Тронка, 1963, 321).

ПІДВОДЧИК, а, *ч.* Той, хто править кіньми або волами на підводі. *Підводчик одсмикнув руку, шкапина витягнула шию, напружилась, віз заскрипів* (Бойч., Молодість, 1949, 197); *Стоїть парокінна підвода з бочками пального, двоє дядьків покурюють осторонь.. Мабуть, сторож і підводчик, возій пального...* (Гончар, Маша.., 1959, 19).

ПІДВО́ЖЧИК, а, *ч.* Той, хто підвозить що-небудь. *Працював Петро в колгоспі, спочатку підвожчиком води для старенських тракторів, тоді причіплювачем* (Коп., Сусіди, 1955, 41).

ПІДВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *недок.*, **ПІДВЕЗТИ́,** зу́, зе́ш; *мин. ч.* підві́з, везла́, ло́; *док., перех.* 1. Везти, довозити до певного місця, пункту яким-небудь транспортом когось, щось. *Стікає лойова свічка, надворі починає сіріти, і до будинку пара рисаків підвозить сани з паном* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 50); — *Я велів, щоб підвезли тебе до станції, Марійко; підвода, мабуть, уже готова* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 141); — *До «Червоного Жовтня» йду..— Сидорчук хитнув головою: — Далеченько... Може, підвезти б тебе* (Жур., Дорога.., 1948, 64); // Доставляти, привозити який-небудь вантаж до якогось місця, пункту. *Запропонував* [Пєшков] *заховати хлопця в машині, що підвозить продукти* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 37); // Везти кого-небудь якийсь час, попутно. *Часом добрий чоловік лучався і підвозив її, а більш того, що йшла* (Кв.-Осн., II, 1956, 458); — *Сідай, Романе, підвезу! — порівнявшись, гукнула з саней закутана в кожух по самий ніс Орина Окунь* (Стельмах, I, 1962, 131); // *із запереч.* не. Не мати сили, не спромогтися везти кого-, що-небудь. — *Кожного разу, як у Харків їдеш, такого «сидора» шнуруєш, що конякою не підвезеш. А вивчишся, то яка нам з того користь буде?* (Тют., Вир, 1964, 42).

2. Доставляти, додаючи до привезеного. *На станції цілі кучугури навалено їх* [буряків], *і ще підвозять, скидають* (Головко, II, 1957, 7).

3. *тільки док., неперех., безос., кому, розм.* Те саме, що **повезти́** 2.— *Та що ти кажеш?.. Як тобі підвезло!* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 144).

◇ **Підвезти́ візка́** *див.* **візо́к.**

ПІДВОЛІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДВОЛОКТИ́,** очу́, о́чеш, *рідко* **ПІДВОЛОЧИ́ТИ,** очу́, о́чиш, *док., перех., розм.* Підтягати, наближати до чого-небудь, волочачи. **Ніг не** [**зду́жати**] **підволочи́ти (підволокти́)** — не мати сил, щоб іти. — *Озьми* [візьми] *мене за руку та веди, я швидко впаду. Ніг не підволочу* (Кв.-Осн., II, 1956, 413); [Грицько:] *Краще тому странному людові богодільню вибудувати. Інше так підоб'ється — не здужа ніг підволокти,— от би воно й одлежалося у тій богодільні* (Мирний, V, 1955, 184).

ПІДВОЛО́ЖИТИ *див.* **підволо́жувати.**

ПІДВОЛО́ЖУВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПІДВОЛО́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех.* Робити вологішим, додавати вологи.

ПІДВОЛОКТИ́ *див.* **підволіка́ти.**

ПІДВОЛОЧИ́ТИ *див.* **підволіка́ти.**

ПІДВОРІ́ТНИЙ, а, е. Який міститься під воротами, прилягає до воріт. *Саме в ту хвилину, коли вона, завернувши в браму, вже пройшла половину підворітного тунелю, Галя почула позаду жіночий голос: — Стоп! Ще крок — стрілятиму!* (Смолич, V, 1959, 784).

ПІДВОРІ́ТТЯ, я, *с.* 1. Проміжок між воротами й землею. *З підворіття загарчав на неї великий пес, але дівчинка, не спиняючись, махнула рукою* (Ів., Вел. очі, 1956, 58); * Образно. *Українські буржуазні націоналісти з імперіалістичного підворіття ще й досі марять про стару Україну з її відсталим сільським господарством* (Ком. Укр., 9, 1967, 19).

2. Отвір для проїзду або проходу в двір (звичайно в кількаповерховому будинку). *Міклош спинив машину, вислизнув на тротуар і підбіг до низького і напівтемного, схожого на тунель підворіття* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 95); *Вона круто завернула під важке склепіння старого підворіття і спинилася в одному із .. нічим не примітних дворів* (Руд., Остання шабля, 1959, 33).

ПІДВО́РУШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підворуши́ти.**

ПІДВО́РУШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підворуши́ти.** *Бобринці застосували підворушення валків. Одна людина з вилами ходить з гін у гони, піднімає стебло там, де пришите воно дощами* (Рад. Укр., 15.VIII 1961, 2).

ПІДВОРУШИ́ТИ *див.* **підвору́шувати.**

ПІДВОРУ́ШУВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПІДВОРУШИ́ТИ,** рушу́, ру́шиш, *док., перех., розм.* 1. Злегка, трохи ворушити (у 2 знач.). *Волосся одкрите вітер йому підворушував* (Тич., I, 1957, 247); *Підворушити сіно.*

2. *кого, перен.* Те саме, що **поворуши́ти** 3. *Хочеться побути у кожній віддаленій хутірській хаті, перекинутись словом про цікаву книжку, підворушити людей, щоб ходили вони на вечірній вогник у бібліотеку...* (Рад. Укр., 10.IV 1962, 1).

ПІДВОСКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВОСКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Воскувати додатково, ще трохи.

ПІДВОСКУВА́ТИ *див.* **підвоско́вувати.**

ПІДВОЩИ́ТИ *див.* **підво́щувати.**

ПІДВО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВОЩИ́ТИ,** щу́, щи́ш, *док.*, *перех.* Вощити додатково, трохи, злегка.

ПІДВ'ЯЗА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підв'яза́ти.** *Дядько пригорщами брав з підв'язаного до шиї лантуха овес і сіяв його, не перестаючи бубоніти* (Томч., Жменяки, 1964, 43); *Сад за огорожею вражав чистотою незвичайною. Все тут було скопане, прополене, висмикане, полите, підв'язане* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 22); *Робітник був в обірваній, не раз латаній ватянці, дірявих чоботях з підв'язаними мотузком підошвами* (Сміл., Сашко, 1954, 217); *Ой я свого чоловіка нарядила паном: сорочечка по коліна, підв'язана валом* (Номис, 1864, № 12551).

2. *у знач. прикм.* Закріплений, зав'язаний з якоюсь метою. *Сірий коник Кавалер із куцим підв'язаним хвостом стояв уже запряжений у воза за ворітьми* (Донч., VI, 1957, 308); *Гелготіли й били підв'язаними крилами відгодовані гусаки, кури, качки* (Мик., II, 1957, 336).

ПІДВ'ЯЗА́ТИ *див.* **підв'я́зувати.**

ПІДВ'ЯЗА́ТИСЯ *див.* **підв'я́зуватися.**

ПІДВ'ЯЗКА, и, *ж.* Те, чим що-небудь підв'язують. *То сюди, то туди озирнеться* [Домаха], *то пісеньки під ніс собі мугиче, то хусточкою помахує, то нахилиться підв'язку підв'язувати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 17); *Ось і золото... Золоті бляшки з жіночих підв'язок, золоті диски для зубів, миколаївські червінці...* (Руд., Вітер., 1958, 264).

ПІДВ'ЯЗКО́ВИЙ, а, е. Стос. до підв'язки.

ПІДВ'ЯЗНИ́Й, а́, е́. Який підв'язується під що-небудь, до чого-небудь.

ПІДВ'ЯЗУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для підв'язування.

ПІДВ'ЯЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підв'я́зувати.** *Для розвитку додаткової кореневої системи окремі рослини або цілі ряди їх підгортають, починаючи цю роботу одразу ж після підв'язування до шпагату* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 58); *В міру росту* [винограду] *треба провадити підв'язування пагонів з таким розрахунком, щоб розосередити лози рівномірно по шпалері* (Хліборой Укр., 5, 1967, 31).

ПІДВ'ЯЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВ'ЯЗА́ТИ,** в'яжу́, в'я́жеш, *док.*, *перех.* 1. Прикріплювати, прив'язувати що-небудь до чогось, позбавляючи можливості обвисати, хилитися, падати і т. ін. *Між рейками, через кожні 25—30 см, рівнобіжно до поверхні землі натягують шпагат, до якого підв'язують рослини* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 49); *Замфір ходить поміж кущами, де тичку очеретяну поправить, де лист зайвий оскубе, де лозину підв'яже* (Коцюб., I, 1955, 190); // Закріплювати нерухомо що-небудь, зав'язуючи. *Еней, молитву прочитавши І шапку цупко підв'язавши, В лісную гущу і пішов* (Котл., I, 1952, 123); *Чоловік віз мішки від вітряка, та вісь йому уломилась. Чоловік той хоче, щоб підв'язати як-небудь, так шкапа не стоїть* (Кв.-Осн., II, 1956, 53); *Милиці неприродно-високо піднімали їй плечі, і вона була схожа на птаха, якому туго підв'язали крила* (Жур., Дорога.., 1958, 92); // *у сполуч. із сл.* хвіст. Зав'язувати у коня вузлом хвіст, щоб не метлявся. *Хвости в дорогу коням підв'язати, Взять батога, востаннє закурить,— І: но, малі!* (Рильський, I, 1960, 247).

2. Обв'язувати, обмотувати чим-небудь щось. *Юля повернулася назад весела і чиста. Волосся на голові підв'язала хустинкою* (Тют., Вир, 1964, 458); *На хвилину колони спинились під горою; солдати тісніше підв'язали пояси, передихнули* (Вас., II, 1959, 41); *Довгу, до колін, сорочку підв'язав* [Антін] *мотузкою* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 49).

ПІДВ'ЯЗУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДВ'ЯЗА́ТИСЯ,** в'яжу́ся, в'я́жешся, *док.* 1. Обв'язувати, підперізувати себе. *Драна кожушина відпарилася в теплі, смердить кислятиною, чоботи обмотані ганчір'ям.. Як підв'яжеться* [Йонька] *— як від татарської орди відірвався* (Тют., Вир, 1964, 513).

2. *тільки недок.* Пас. до **підв'я́зувати.**

ПІДВ'ЯЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підв'яли́ти.** *Вітер.. доносить пахощі підв'яленого на лозах винограду* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 153).

ПІДВ'ЯЛИ́ТИ *див.* **підв'я́лювати.**

ПІДВ'ЯЛИ́ТИСЯ *див.* **підв'я́люватися.**

ПІДВ'ЯЛЮ́ВАННЯ, *я, с.* Дія за знач. **підв'я́лювати.** *У господарстві, яке виготовляє сухофрукти,.. необхідно мати стелажі і сита для підв'ялювання чи сушіння плодів* (Колг. Укр., 6, 1956, 38).

ПІДВ'ЯЛЮ́ВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДВ'ЯЛИ́ТИ,** в'ялю́, в'ялиш, *док.*, *перех.* Трохи, злегка в'ялити.

ПІДВ'ЯЛЮ́ВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДВ'ЯЛИ́ТИСЯ,** в'ялю́ся, в'ялишся, *док.* Ставати трохи, злегка в'яленим.

ПІДГА́ВКУВАТИ, ус, *недок.* Супроводжувати гавканням які-небудь звуки (про собаку, лисицю та деяких інших тварин). *Свиридон стогнав частіше, голосніше, і серце Мушки* [собаки] *стискалося од болю, вона жалісно підгавкувала* (Ю. Янов., Мир, 1956, 252); * Образно. *Бубоніли важкі кулемети: «бу-бу-бу», їм дружно підгавкували автомати: «гав-тяв-тяв»* (Загреб., Шепіт, 1956, 81).

ПІДГАНЯ́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто кого-небудь підганяє.

ПІДГАНЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підганя́ти.** — *Сподіваюсь, що й далі все тут матиме такий вигляд, як зараз. Проте ми повинні домогтися ще більшого. І без підганяння* (Шовк., Інженери, 1956, 48).

ПІДГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш і **ПІДГО́НИТИ,** ню, ниш, *недок.*, **ПІДІГНА́ТИ,** підженý, підженéш, *док.*, *перех.* 1. Примушувати швидше йти, їхати.— *Бодай вам добро снилося! — базікав Яким, підганяючи гнідка вожжиною* (Мирний, IV, 1955, 312); *Офіцер гнівався, нервував, штовхав мене в спину і підганяв, бо йому дуже не подобалася моя «воляча хода»* (Енік, Тв., 1958, 374); *По дорозі Олянка веде корову з телям, а Серьожка допомагає їм — теля прутом підгонить* (Головко, Літа.., 1956, 14); *Виїхавши на горбок, господар підігнав коня, і вже до вух художників долетів кінський тупіт* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 303); * У порівн. *Він йшов похапливо, ніби його хтось підганяв* (Досв., Вибр., 1959, 125); // Примушувати або заохочувати робити що-небудь швидше. *Я ще б писала та й писала, а тут треба вже кінчати, бо вже й так підганяють* [Ліля з дітьми], *кажуть, на пошту спізнюся* (Л. Укр., V, 1956, 10); — *Давай магазин!.. Жвавіш повертайся..! — підгонив він* (Гончар, III, 1959, 67); — *Ану-ну,— підгонив староста,— кажи, говори* (Юхвід, Оля, 1959, 67); // Сприяти швидкості пересування, спонукати більш швидкий рух, пришвидшувати дії. *Сніг він отрусить, та й знову дере вперед; дурноверхе зав'яття його підганяє* (Мирний, IV, 1955, 301); *Вона бігла, швидко-швидко перебираючи ногами, а вітер і каміння били її, штовхали, підганяли і стукали в повсть, яка і захищала її, і, як парус, помагала вітрові* (Тулуб, В степу.., 1964, 73); *Вже перші море-*

плавці, які перетинали Атлантичний океан, помітили, що на шляху з Америки до Європи судна потрапляють в таємничу течію, яка підганяє їх додому (Наука.., 10, 1965, 11); *Голод нас лютий водив, Голод підгонив у путь. Ви не побачили жнив, Ані садів, що цвітуть. Пан відбирав все, що міг* (Юц., Люди.., 1959, 34); // Пришвидшувати виконання яких-небудь дій або настання якихось подій.— *Прийшло повідомлення, що маю завтра виїжджати з делегацією в Угорщину, довелося деякі справи підганяти...* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 403); *Гітлер гниє, і гниє Муссоліні, повішений вниз головою... Я з цими рядками звертаюсь до того, що знов підганяє події: йому врятуватись від гніву святого нема і не буде надії* (Уп., Вірші.., 1957, 137); // Стимулювати швидкий ріст (про рослини). *Тов. Швець з власної ініціативи вніс гумофос не тільки при висадженні розсади в грунт.., але й у парники, з розрахунку два відра на раму. Це зразу підігнало розсаду і вже під час висаджування в грунт вона була кращою від контрольної* (Колг. Укр., 7, 1956, 27).

2. Змушуючи рухатися в певному напрямку, гонячи, наближати, спрямовувати до чого-небудь. *Новоприбулі стовпилися і чекали. Налетіла штубова і почала їх шмагати, підганяти до дверей* (Хижняк, Тамара, 1959, 178); *Всю тяжкість чоловікової роботи вона вхоплює навіть не тоді, коли він працює, рушить землю, горне та вергає із заборів на дамбу, а ще більше тоді, коли піджене до танка свого бульдозера й починає вовтузитись біля нього* (Гончар, Тронка, 1963, 279); // Прискорюючи дії, намагатися швидше виконати що-небудь. — *В неділю всі возили хліб — останні ж проценти підганяємо* (Жур., Дорога.., 1948, 157); *Вхопивши ложку, їв* [Гадина], *що міг захопити. Тілько підігнавши трохи за другими, він відсапнув* (Фр., VII, 1951, 74).

3. Щільно припасовувати, приладнувати одне до одного. *Він вибрав кілька товстих дощок і почав стесувати по боках, підганяючи одну до одної* (Голов., Тополя.., 1965, 63); *Треба пришабрувати, припасувати обидві половинки циліндра, з великою точністю підігнати одну до одної так щільно, щоб навіть масло не могло просочитися* (Собко, Звич. життя, 1957, 67); // Приводити у відповідність до чого-небудь за розміром, формою і т. ін. *Коваль підганяв до комбайна деталі, Чоло покривали і сажа, і піт* (Воронько, Поезії, 1950, 60); *Ковалі підгонили на нього підкови, не дозволяючи ні Брянському, ні Чернишеві допомагати* (Гончар, III, 1959, 93); *Старшина Авілов умудрився підігнати Шатілову нову солдатську форму* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 33); // *перен., розм.* Підладжувати під який-небудь зразок, узгоджувати з якимись уподобаннями. *Романісти і повістярі, ліплячи так-сяк сюжет, не турбуються про те, щоб глибоко і природно мотивувати поведінку героїв. Вони часто підганяють цю поведінку під свій задум* (Літ. газ., 11.III 1959, 4); // *перен.* Домагаючись якої-небудь мети, підтасовувати факти, аргументи, розрахунки і т. ін. *У Лейпцігу є всі шрифти й машини, А шахраїв сам Гітлер накує. Через криві лекала і рейсшини Переведуть на кальку все, що є Й чого нема. Де рисочка нечиста — Підчистять, перекрутять, підженуть. Здасться, з цього в кожного фашиста І починалась горезвісна путь* (Воронько, Драгі.., 1959, 153).

ПІДГАНЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **підганя́ти.**

ПІДГАРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Гарикати час від часу. *Не буває Лука Задерикуватий, В нього вдача така Підгарикувати* (Біл., Зигзаг, 1956, 12).

ПІДГА́РКУВАТИ, ує, *недок., розм.* Гаркати час від часу. *Потріпував* [пес] *довгим рудим вухом, з якого капала кров, і од кожного дотику знов скавучав, аж підгаркував* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 192).

ПІДГАРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Трохи загартувати. [Жандарм:] *Як чоловіка в війську промуштрували, та по босняцьких горах прогонили, та на шандарській службі підгартували, то куди вже йому давні любощі згадувати* (Фр., IX, 1952, 108).

ПІДГАЧИ́ТИ *див.* **підга́чувати.**

ПІДГАЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГАТИ́ТИ,** гачу́, га́тиш, *док., перех.* Гатити додатково. *З слобід і хуторів нагнали* [військові шляхтичі] *народу тисячами; рівняли дороги, підгачували греблі* (Стор., I, 1957, 370).

ПІДГВИНТИ́ТИ *див.* **підгви́нчувати.**

ПІДГВИНТИ́ТИСЯ *див.* **підгви́нчуватися.**

ПІДГВИ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГВИНТИ́ТИ,** нчу́, нти́ш, *док., перех.* Загвинчувати додатково, ще трохи. * Образно. [Майстер:] *Книш, підгвинти гайку і покріпись. Дивись на мене: я вже старий чорт, а не здихаю* (Мик., I, 1957, 31); // *перен., розм.* Збуджуючи кого-небудь, настроювати, підбурювати на якісь дії, вчинки і т. ін. *Іронічна посмішка освітила йому геть усе обличчя, підвинтила діда на невеличку одвертість* (Епік, Тв., 1958, 558).

ПІДГВИНЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДГВИНТИ́ТИСЯ,** нчу́ся, нти́шся, *док.* 1. *тільки док., розм., перен.* Стати більш зібраним, підтягнутим, бадьорим. — *Ану, ну, Яшко, підвинтись. Бач,— він махнув рукою на вітряки:* — *Як метелиці, закрутилися. Значить, люди живуть* — *хліб мають* (Головко, I, 1957, 124).

2. *тільки недок.* Пас. до **підгвинти́ти.**

ПІДГИЛИ́ТИ *див.* **підги́лювати.**

ПІДГИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДГИЛИ́ТИ,** гилю́, ги́лиш, *док., розм.* Підкидати м'яч під час гри в гилки.

ПІДГИНА́ТИ, а́ю, а́єш. *недок.*, **ПІДІГНУ́ТИ,** дігну́, ді́гнеш, *док., перех.* Загинати всередину або під кого-, що-небудь. *Поштиво стала* [секретарка] *біля столика, спершись на нього правою рукою, вигнувшись тонким станом і підігнувши під себе правий каблучок* (Тют., Вир, 1964, 72); // Гнути, згинати в суглобах (якунебудь частину тіла). *Віра часом лягала на своїй канапі.. Коліна високо підгинала* (Грим., Кавалер.., 1955, 144); *Василько підігнув праву ногу догори, голову перекривив на лівий бік і скакав на лівій нозі* (Март., Тв., 1954, 247); * Образно. *У Бачури підупав настрій. Дивна ця людина — Ковалів. То він рветься у бій, то підгинає хвоста* (Чаб., Тече вода.., 1961, 70).

ПІДГИНА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПІДІГНУ́ТИСЯ,** дігнеться, *док.* 1. Загинатися, згинатися в суглобах від перевтоми, безсилля і т. ін. *З надмірної слабкості темніло в очах і підгиналися коліна* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 103); *Раїса чує, що ноги її не витримають, ось-ось підігнуться* (Коцюб., I, 1955, 328).

2. *тільки недок.* Пас. до **підгина́ти.**

ПІДГІН, го́ну, *ч.* 1. Дія за знач. **підганя́ти** 1, 2. *Коні.. побачили і відчули хутір, веселіше побігли без підгону* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 107).

2. *спец.* Куцова, деревна порода, що підсаджується для прискореного зростання порід з повільним ростом, а також порода пижчого ярусу лісового насадження. *Дуб у Велико-Анадолі ставав основою нових насаджень. Він з часом викликав собі і підгін з тіньових порід — клена гостролистого і липи* (Рудь, Гомін.., 1959, 107).

3. *спец.* Додатковий пагін у хлібних злаків, який

утворюється нізніше від основного стебла. *Травостій райграсу багатоукісного помітно погустішав за рахунок доброї кущистості і самосіву з суцвіть стебел підгонів* (Соц. твар., 3, 1956, 34).

ПІДГІННИЙ, а, е, *спец.* Стос. до підгону (у 2 знач.). *В перші роки молодий дуб росте без підгінних порід і не пригнічується, що особливо важливо для його дальшого розвитку* (Колг. Укр., 1, 1957, 39).

ПІДГІРНИЙ, а, е. Те саме, що **підгі́рський.** *Обвалів підгірних холодне й іскристе каміння, і над перевалами ночі — прозорий димок* (Перв., II, 1948, 45); *Коли немає вітру, тоді в підгірному селі так тихо, що скрізь з кожного подвір'я.. виразно чути ремигання волів* (Епік, Тв., 1958, 394).

ПІДГІРОК, рка, *ч.* Те саме, що **підгір'я.**

ПІДГІРСЬКИЙ, а, е. Який міститься біля підніжжя або по схилу гори. *Підгірські ж громади стоять у зв'язках з дальшими, покутськими та подільськими* (Фр., VI, 1951, 50); *Виднілися дахи й комини невеликого підгірського містечка* (Кобр., Вибр., 1954, 186); *Хмари для неї не такі вже далекі й недосяжні, якими вони здаються дітям долин та підгірських селищ* (Гончар, Дорога.., 1953, 57); // Власт. населенню підгір'я. *Був із Пензенщини він Чи з Курщини — гаразд не пригадаю. Та звик він до співучих полонин, До любого підгірського звичаю* (Рильський, Зграя.., 1960, 34).

ПІДГІР'Я, я, *с.* Нижній схил гори, що переходить у рівнину; місцевість біля підніжжя гори, гір. *Дорога величезною спіраллю спускалася вниз, і далеко, по той бік долини, знову спіраллю підіймалася по підгір'ю* (Гончар, III, 1959, 89).

ПІДГІР'ЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **підгір'я.** *По підгір'ячку хутірець послався* (Тесл., З книги життя, 1949, 9).

ПІДГЛЕ́ДІТИ *див.* **підгляда́ти.**

ПІДГЛИ́БИТИ, блю, биш; *мн.* підгли́блять; *док.* Занурити, заглибити додатково, ще трохи. *Підглибивши плуга, дід Кирюша пройшовся за ним з півгін і, впевнившись, що все гаразд, що й решта плугів орють глибоко, пішов далі* (Минко, Повна чаша, 1950, 190).

ПІДГЛОТКОВИ́Й, о́ткова́, о́ткове́, *анат.* Який міститься нижче глотки, під глоткою.

ПІДГЛЯД *див.* **підгля́ди.**

ПІДГЛЯДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгляда́ти.** [Секлета Семенівна:] *Савасик все думає, думав. Каже, що його (на двері) небезпремінно на підслухи до нас послано, на підглядання* (М. Куліш, П'єси, 1960, 191); *Таке настирливе підглядання починало дратувати Байду* (Панч, I, 1956, 444).

ПІДГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДГЛЕ́ДІТИ** *і рідко* **ПІДГЛЯДІ́ТИ,** джу, диш, *док., перех. і неперех.* 1. Крадькома дивитися, глядіти, намагаючись простежити за ким-небудь, довідатись про щось. *Її вистерігали, підглядали, шептались при ній. Чого? Вона не розуміла* (Коцюб., I, 1955, 272); *Рушати далі — незручно: Каргат подумає, що занадто цікава лаборантка крадькома підглядає за ним* (Шовк., Інженери, 1956, 114); *Катерина пригаїлася за сінешніми дверима і в щілину підглядала, що він робитиме* (Чорн., Потік., 1956, 99); *Марта трохи одхиляє двері у столову, підглянула, зітхнула, швидко виходить до кімнати, що праворуч* (Мороз, П'єси, 1959, 142).

2. Помічати, виявляти кого-, що-небудь несподівано, випадково або стежачи з певною метою. *«Чи я справді збожеволіла?» — подумала вона: «Приїхала до матері, а повіялася до чужих, підглядала парубків незнайомих»* (Мирний, III, 1954, 113); *Ранком діти підгледіли і матері сказали, що «тато їли гнилиці під грушкою..»* (Л. Укр., III, 1952, 638); *Якби його хто підгледів у цей момент, то побачив би, як у гострих його очах уже іскряться найсміливіші вигадки й комбінації* (Гончар, III, 1959, 107); *Не виходячи за ворота, я підгледів номер автомашини* (Сміл., Сашко, 1957, 165).

ПІДГЛЯДАЧ, а, *ч.* Той, хто таємно, з наміром донести стежить за ким-небудь, вистежує когось. [1-й хазяїн:] *Тихо, щось наче йде... чи не панський підглядач?* (Стар., Вибр., 1959, 172); [Фрау Мільх:] *Тільки благаю вас, сер, не скажіть нікому! Якщо власті дізнаються, що я торгую американським віскі,— пропала тоді моя голівонька.* [Боб:] *Не бійтеся, не скажу. Що ж я, по-вашому, донощик, шепгун, підглядач* (Галан, I, 1960, 417).

ПІДГЛЯДАЧКА, и, *ж.* Жін. до **підгля́дач.**

ПІДГЛЯ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **підгля́д,** у, *ч.). розм.* Те саме, що **підгляда́ння.** *Нудьгуючи, Лиска знічев'я бродив по дворищі, не раз ставав на підгляди замкових залів, на підслухи розмов між козаками* (Кач., Вибр., 1953, 48).

ПІДГЛЯДІТИ *див.* **підгляда́ти.**

ПІДГЛЯНУТИ, ну, неш, *док., перех. і неперех.* Одпокр. до **підгляда́ти.** *Йон підглянув, де стала Гашца, і, розігравши в тому місці коло, вхопив її ззаду за пояс* (Коцюб., I, 1955, 234); *Підглянув* [Матвій] *дівчину собі, тиху та роботящу, ..оженився* (Ірчан, II, 1958, 247).

ПІДГНИВА́ТИ, а́є, *недок.,* **ПІДГНИ́ТИ,** не́, *док.* 1. Трохи, частково або в якомусь місці гнити, пріти, трухлявіти. *Стіна тріснула, розійшлася, балки підгнивали — падали* (Мирний, IV, 1955, 16); *Воно* [листя] *починало злежуватись і підгнивати на перших дощах* (Кучер, Трудна любов, 1960, 374); *Здерли вихри ряст її* [могили], *Бік Дніпро підмив, Одинокий хрест її Вже давно підгнив* (Фр., XIII, 1954, 162).

2. *перен.* Зазнавати морального занепаду, розкладу. *Устої капіталізму підгнили зараз настільки, що в багатьох країнах правляча буржуазія може зберігати свої позиції тільки за умови підтримки її ззовні, насамперед з боку американського імперіалізму* (Ком. Укр., 3, 1961, 45).

ПІДГНИ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **підгни́ти.** *Подарував* [Іван] *Мартинові од щирості свові ожеред торішньої трохи підгнилої та під'їденої мишами соломи на топливо* (Григ., Вибр., 1959, 351).

2. *у знач. прикм.* Трохи, частково або в якомусь місці гнилий; зіпсований гниттям. *Він живо нагадує ту напівзруйновану, підгнилу, вогку.. й занедбалу хатку на Лану в Дрогобичі* (Фр., VIII, 1952, 330); *Щоб запобігти зламуванню дерев'яних опор, необхідно своєчасно виявляти підгнилі деталі* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 51).

3. *перен.* Який морально занепав, розклався. *Занепокоєне неухильним посиленням визвольного руху, який намагався повалити підгнилу феодально-кріпосницьку систему, царське самодержавство розпочало проти нього найжорстокішу боротьбу* (Іст. УРСР, I, 1953, 415).

ПІДГНИ́ТИ *див.* **підгнива́ти.**

ПІДГНІТИ́ТИ *див.* **підгні́чувати.**

ПІДГНІТИ́ТИСЯ *див.* **підгні́чуватися.**

ПІДГНІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДГНІТИ́ТИ,** ічу́, і́тиш, *док., перех.* Трохи, злегка гнітити (у 4 знач.), підсмажувати (звичайно вироби з тіста). *Коровай місять, ліплять, саджають, підгнічують у печі* (Фр., VIII, 1952, 62).

ПІДГНІ́ЧУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.,* **ПІДГНІТИ́ТИСЯ,** і́титься, *док.* Трохи, злегка гнітитися (у 3 знач.), підсмажуватися (про вироби з тіста).

ПІДГНОЇТИ *див.* **підгно́ювати.**

ПІДГНОЮВАТИ, ою, юєш, *недок.*, **ПІДГНОЇТИ,** ою́, оїш, *док., перех.* 1. Удобрювати землю гноєм; угноювати. *Виорали недобре, підгноїли недобре, не спололи весною, і пшениця вийшла ні на що не схожа* (Фр., III, 1950, 439).

2. *розм.* Погано зберігаючи, дати підгнити чому-небудь. *Проти тих, хто підгноїв у кагатах картоплю, розпочалося слідство* (Кучер, Трудна любов, 1960, 451).

ПІДГОВОРИ́ТИ *див.* **підгово́рювати.**

ПІДГОВО́РЮВАТИ, ююсь, *недок.*, **ПІДГОВОРИ́ТИ,** ворю́, во́риш, *док., перех.* Те саме, що **підмовля́ти.** — *Ти йому не мовчи, коли він тебе б'є, і ти його бий,— підговорюс Грицько Галю* (Мирний, IV, 1955, 72); *До Тараса вже підходив дехто з тих, що раніше тільки відмовчувались. Тепер вони питали, чи воно ж правду казала дівчина, чи, може, її підговорили* (Мик., II, 1957, 364).

ПІДГОДІВЛЯ, і, *ж., с. г.* 1. Дія за знач. **підгодува́ти, підгодо́вувати.** *Раніше у сніжні зими чимало копитних звірів гинуло від голоду. Тепер ведеться їх регулярна підгодівля* (Наука.., 8, 1958, 40).

2. Те саме, що **підко́рм.** *Для поросят до чотирьох місяців на фермі організовано виробництво вітамінної підгодівлі — вирощування кукурудзи, гороху, ячменю гідропонним способом* (Рад. Укр., 23.I 1963, 1); *Коли у вулику нема меду, бджолам потрібно давати цукрову підгодівлю* (Бджільн., 1956, 31).

ПІДГОДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підгодува́ти;** // *у знач. прикм. Раненько ми рушили. Підгодовані коники хутенько дріботіли ніжками по утрованому шляху, що вився понад річкою* (Досв., Вибр., 1959, 42).

ПІДГОДО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгодо́вувати.** *Щоб виростити здорових і міцних поросят, свинарки привчають їх з п'яти-шестидвнного віку до підгодовування свіжим коров'ячим молоком* (Колг. Укр., 1, 1957, 23); *Підгодовування куркульське йому було нестерпною образою, а Харитинине поводження заслуговувало на категоричну кару* (Епік, Тв., 1958, 109).

ПІДГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГОДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. *чим і без додатка.* Годувати потрошку, час від часу або додатково.— *Шкода, Романе, тебе на пісному тримати. Хоч би корова скоріше отелилася.— А я рибкою буду Романа підгодовувати,— споважнівши, озивається з печі Максим* (Стельмах, I, 1962, 306); [Іван:] *Їсти не хочу, по дорозі заходив до Юхима, і він мене підгодував, спасибі йому* (Крон., IV, 1959, 38); *Надвечір приїхали в Охтирку. Терешко розпріг у невеличкому скверику коня, щоб підгодувати його з дороги* (Тют., Вир, 1964, 52); // *перев. док.* Підсилено або попад визначену міру годувати, сприяючи зміцненню сил, доданню ваги і т. ін. — *Мені треба поїхати до Джантемира купити в нього кілька баранів, щоб підгодувати команду перед плаванням* (Тулуб, В степу.., 1964, 374); *Відколи він оженився — і в господарстві йому не ведеться. Спромігся на коні, підгодував — думка продати та заробити — якраз утратив* (Коцюб., I, 1955, 31); // *перен.* Час від часу щось давати кому-небудь. *Він вибирав на всіх місце для ночівлі, стежив, щоб у хлопців онучі були сухі, підгодовував куріїв тютюнцем* (Перв., Невигадане життя, 1958, 247).

2. Давати їжу тому, хто її позбавлений або має недосить. *Їх* [хористів] *підгодовували добрі люди на похоронах і весіллях* (Ів., Таємниця, 1959, 155); *Кожен* [в'язень], *хто одержував передачу, за неписаним законом підгодовував одного або й двох — залежно від передачі* (Збан., Єдина, 1959, 119); *Підгодовувати немовля.*

3. *с. г.* Те саме, що **піджи́влювати** 3. *Підгодуєш рослину — нагодуєш родину* (Укр.. присл., 1955, 371); — *Дай нивці, то й вона тобі дасть! Ми добривами підгодуємо плантацію* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 563).

ПІДГОДО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДГОДУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док., також у сполуч. із сл.* **трохи.** 1. Наїдаючись, тамувати, угамовувати почуття голоду.— *Дорога далека нам додому, добре б було оце зварити вечерю та підгодуватись* (Вас., II, 1959, 436); *Опівдні чує — гуде машина: це обід шахтарям. Маруся й собі кинула шити та трошки підгодувалась тим, що вчора не доїли* (Гр., I, 1963, 379); *Павло, повісивши на конячі морди шаньки з вівсом, підійшов до гурту односельчан..— Хай коні трохи підгодуються* (Тют., Вир, 1964, 293); // *перев. док.* Ставати міцнішим, сильнішим або товщим від посиленого, доброго харчування. *На широких плечах озер зграї диких качок відпочивають, підгодовуються* (Веч. Київ, 8.IX 1962, 3); — *Як дома гулялося? Диви, як підгодувались... а Падійка яка товстюща,— жартував Павло* (Кир., Вибр., 1960, 79); *Поживеш на хуторі, підгодувшся, сили наберешся, а тоді щось і в господарстві допоможеш* (Добр., Очак. розмир, 1965, 181).

2. *тільки недок.* Пас. до **підгодо́вувати.**

ПІДГОДУВА́ТИ *див.* **підгодо́вувати.**

ПІДГОДУВА́ТИСЯ *див.* **підгодо́вуватися.**

ПІДГОЇ́ТИ *див.* **підгоювати.**

ПІДГОЇ́ТИСЯ *див.* **підго́ю́ватися.**

ПІДГОЙДУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Злегка гойдати. *Дзюркотливе джерельце співало й співало свою пісеньку ще й на дурничку підгойдувало розмите коріння* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 50).

ПІДГО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підголи́ти.** *Хлопець гарний, русявий, чисто підголений* (Кв.-Осн., II, 1956, 27); *Гоноровито збивши волосся, підголене на скронях і на потилиці, по-молодецькому скипув* [Бжеський] *бекешу на руки челядникам і жваво підпявся на другий поверх* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 7).

2. *у знач. прикм.* Підправлений голінням. *Стежкою йшов Семен Караташ. Він тільки що підголився шматком старої коси, і підголена борода біліла проти запечевного лиця* (Коцюб., I, 1955, 40); *Сам* [господар] *підголений, благенька свитина новим поясом підперезана, чоботи вилискують дьогтем — молодець, хоч куди* (Вас., I, 1959, 300).

ПІДГОЛИ́ТИ *див.* **підго́лювати.**

ПІДГОЛИ́ТИСЯ *див.* **підго́люватися.**

ПІДГОЛІ́ВНИЙ, а, е. Який міститься в головах або під головою.

ПІДГОЛІ́ВНИК, а, *ч.* Пристрій для голови (звичайно на зуболікувальних, перукарських і т. ін. кріслах).

ПІДГОЛІ́В'Я, ПІДГОЛО́В'Я, я, *с.* Невеличка низенька скринька, підставка або інший предмет, що підкладається в головах під подушку для надання їй вищого положення.

ПІДГОЛОВА́Ч, а, *ч.* Те саме, що **підголі́в'я.** *Для надання хворому зручнішого положення необхідно мати спеціальні пристрої біля ліжка, кілька подушок, підголовач* (Заг. догляд за хворими, 1957, 51).

ПІДГОЛО́В'Я *див.* **підголі́в'я.**

ПІДГОЛОСКО́ВИЙ, а, е. Стос. до підголоска. *Народні пісні з підголосками, які створюють основу народної підголоскової поліфонії, відрізняються від пісень гармонічного складу не тільки виконанням, а й своєю будовою* (Нар. тв. та етн., 3, 1963, 29).

ПІДГОЛОСНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **підголо́сок.** *Підголосниками заливалися верхні ноти Тасьчиного баяна* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 100); — *Заспівайте! Заспівайте! Кажуть, що ви добре вмісте тягнути. Може, підголосником будете в нас* (Речм., Весн. грози, 1961, 126).

ПІДГОЛО́СОК, ска, *ч., розм.* 1. У співах — голос (звук) вищого тону, який підтримує або підсилює основний голос (звук). *Композитор* [Л. Ревуцький] *нерідко оточує провідну мелодію мереживом своєрідних підголосків* (Нар. тв. та етн., 3, 1966, 18); *Українська народна пісня, як правило, двоголоса, але при хоровому виконанні, крім двох голосів, є ще так звані підголоски* (Укр. муз. спадщ., 1940, 119); // Співець, який вторить тому, хто веде основну мелодію. *Поліфонічні пісні, як правило, починає один виконавець-заспівувач. Після заспіву разом з хором вступає підголосок* (Пар. тв. та етн., 3, 1963, 28).

2. *перен.* Безпринципова людина, що догідливо повторює чиїсь думки, судження. *Вся буржуазія і всі їх підголоски і всі їх слуги, типу Чернова і типу Церетелі, всі вони сходились на шалених нападках проти Радянської влади* (Ленін, 36, 1973, 228); [Дудар:] *Кинь жарти. Як же ти можеш не піти, куркульський підголоску, як оцією самою рукою, о, дивись, я двох кумів знищожив* [знищив], *бо зрадили революцію і передались до білих* (Мик., І, 1957, 72).

ПІДГОЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДГОЛИТИ,** голю́, го́лиш, *док., перех. і неперех.* Голячи з боків, по краях, підрівнювати, підправляти голінням; підбривати. *Тимоха козак штепний був: високо підголював чуб, уси закручував* (Кв.-Осн., II, 1956, 254); *Цирульник, стрибаючи то ліворуч, то праворуч, підголював панські щоки і підправляв пишні невеличкі бачки* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 49); *Парядили Федора.., підстригли, підголили — так відразу двадцять літ з його обличчя старості зняли* (Мирний, IV, 1955, 225).

ПІДГОЛЮВАТИСЯ, ююся, ююся, *недок.*, **ПІДГОЛИТИСЯ,** голю́ся, го́лишся, *док.* Підбривати собі вуса, бороду і т. ін. *Чому ти, Славочку, не підголишся? Зарс, як старий дідура* (Март., Тв., 1954, 233); — *Бачив* [Максим] *сьогодні під церквою кума — підстригся, підголився: мов на улицю вирядився* (Вас., І, 1959, 304).

ПІДГО́НИТИ *див.* **підганя́ти.**

ПІДГО́НКА, и, *ж.* Дія за знач. **підігна́ти, підго́нити** 3. *Потрібно, щоб деталі виготовлялись таких розмірів, при яких непотрібна була б їх підгонка при складанні машин* (Токарна справа.., 1957, 95); *Одночасно з тренуванням космонавта відпрацьовується апаратура життєзабезпечення, підбирається раціон харчування.., перевіряється підгонка спеціального спорядження* (Рад Укр., 5.IX 1962, 3).

ПІДГОРА́ТИ *див.* **підгоря́ти.**

ПІДГОРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Який почав горіти, підгорів трохи знизу, з боків і т. ін. *Підгорілі кроки затріщали з одного боку, вся покрівля враз скривилася на бік, посунулась одним причілком униз* (Гр., II, 1963, 303); // Засмажений, пригорілий (про страви). *У готових млинців обчищають підгорілі краї, згортають їх кутниками, обсмажують з обох боків на маслі, посипають цукровою пудрою або цукром і подають на стіл гарячими* (Укр. страви, 1957, 265).

2. Який втратив свіжість; присмажений сонцем (про рослину). *Сонце в'ялить підгорілі трави* (Логв., Давні рани, 1961, 181); *Жінки в білих хустках брали під корінь підгорілу, перестиглу пшеницю й складали її в невеличкі снопи* (Ювід, Оля, 1959, 188).

ПІДГОРІ́ТИ *див.* **підгоря́ти.**

ПІДГО́РЛИНА, и, *ж.* Те саме, що **підгру́ддя.**

ПІДГО́РЛЯ, я, *с.* 1. Те саме, що **підгру́ддя.** *Лиска* [корова] — *низенька, з одвислим підгорлям і коротенькими ріжками, вогненно-руда, з білою лисинкою на лобі,— довірливо тягнеться до материної руки і покірно дає себе налигати* (Коз., Сальвія, 1956, 12).

2. *рідко.* Ожиріле підборіддя (людини), воло (у 2 знач.). *Аркадій Валеріанович притримує коня, і єдине слово, роздуваючи підгорля і щоки, зривається з панських вуст: «Бидло!»* (Стельмах, І, 1962, 46); *Літня огрядна жінка в коричневій шубці та пухнастому береті і в чорних окулярах на повному, з важким підгорлям обличчі.. стояла позаду* (Коз., Листи.., 1967, 233).

ПІДГО́РНЕНИЙ, ПІДГО́РПУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підгорну́ти.** *По обох боках стіни було підгорнене жито, а дрібні дощечки гладкого паркету повідлітали, як би від удару ціпа* (Кобр., Вибр., 1954, 121); — *Дивіться,— показала вона на підгорнений вологою землею корінь* (Жур., Дорога.., 1948, 62); *Підгорнута картопля, нескінченними стрічками аж до обрію зеленіють буряки, квітує жито* (Нар. тв. та етн., 6, 1969, 74).

ПІДГОРНУ́ТИ *див.* **підгорта́ти.**

ПІДГО́РНУТИЙ *див.* **підго́рнений.**

ПІДГОРНУ́ТИСЯ *див.* **підгорта́тися.**

ПІДГОРТА́ЛЬНИК, а, *ч.* Знаряддя для підгортання рослин. *Підгортальник повинен підгортати рослини картоплі на 15 см, не пошкоджуючи їх* (Картопля, 1957, 129); *Гребені нагортали кінними підгортальниками, кінними плугами при оранці всклад* (Колг. Укр., 3, 1961, 12).

ПІДГОРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгорта́ти.** *Відомо, що при малій кількості вологи в грунті підгортання краще замінити глибоким розпушуванням* (Хлібороб Укр., 12, 1964, 13).

ПІДГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш *і розм.* **ПІДГО́РТУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПІДГОРНУ́ТИ,** горну́, го́рнеш, *док., перех.* 1. Горнучи (у 1 знач.), збирати що-небудь сипуче докупи. *Твердохліб підвівся і, підгорнувши рукою землю, запросив Теодосія сідати* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 330); * Образно. *Весна березневі сніжки підгорта* (Мал., Полудень.., 1960, 117); // Підбирати, поправляти що-небудь (звичайно волосся). *Очі гострі, хижі, недобрі, усе їх мружив і уси підгортав* (Вовчок, VI, 1956, 301); *Шаблій присів, підгорнув на голові волосся, поправив кепку* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 116).

2. *під кого — що.* Горнучи, гребучи, сонаючи і т. ін., поміщати, пересувати під кого-, що-небудь, до когось, чогось. *Проти мене сиділа якась товстуля.. Вона смикала та підгортувала під себе свою сукню* (Н.-Лев., II, 1956, 390); *Танки рвали гусеницями землю, підгортали під себе* (Гончар, II, 1954, 193); — *Пекли в полі картоплю, а я сів ненароком на жарину.. Підгорнув мені хтось ту жарину, а штани й прогоріли* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 167).

3. Придавлювати собою кого-, що-небудь, навалившись; підминати (у 1 знач.). *Відчувши несхибну руку свого вершника, кінь став гопки, високо зметнувши передніми ногами, а потім, мов гумовий, стрибнув наперед, підгорнувши під себе отетерілих ворогів* (Добр., Очак. розмир, 1965, 233); // Гнути, згинати в суглобах, підкладаючи під кого-, що-небудь (про частини тіла); підгинати. *Навколо юрти Жумабая вже сідали, підгортаючи під себе ноги, всі жителі аулу* (Десняк, Десну.., 1949, 326); *Підгорнувши невеличке Рученя під біле личко, У колисці, бачу я, Спить в палу́ мале хлоп'я* (Щог., Поезії, 1958, 191); *Один*

олень підгорнув ноги й ліг (Трубл., І, 1955, 199); // *перен., рідко.* Силою підкоряти кого-небудь, заволодівати чимсь. *Американці* [у 1919 році] *підгортали під себе Прибалтику і заліхали на Карпати* (Смолич, Світанок.., 1953, 10); — *Це багацьке товариство. Воно хоче підгорнути під себе громаду, а я того не хочу* (Гр., II, 1963, 338).

◇ **Підгорта́ти (підгорну́ти) під чо́біт (чобіто́к)** *кого* — ставити у повну залежність, підлеглість. — *Оце сердешний Охрім ускочив! Так, виходе, вона* [Тодоська] *його добре під чобіток підгорнула? — озвалася пані* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 79); **Підгорта́ти (підгорну́ти) хвоста́:** а) втрачати гордовитість (у 3 знач.), самовпевненість. *Почував себе* [Гнида] *не зовсім добре, вимушено підгортав хвоста й віддано лащився до Онохрія Литки* (Епік, Тв., 1958, 126); б) вгамовувати свій запал, затятість і т. ін.; утихомирюватися. [Пе-редерій:] *Зна* [Стрижаченко], *що як припрете його з одного боку однією статтею, з другого — другою, а третьою — прямо в зуби: а понюхай, мов, чим пахне? ..То як не крути, як не верти, а хвіст підгорни під себе та й дери мовчака!* (Мирний, V, 1955, 123); [Прі ська:] *Ви плюньте йому межи очі, чого він чіпляється?* [Марина:] *О, у мене недовго! Такого дам одкоша, що зараз хвоста підгорне* (К.-Карий, І, 1960, 424).

4. Робити що-небудь коротшим, загинаючи кінець, частину під що-небудь, всередину чогось. *О. Хведор скинув чоботи, підгорнув поли, взяв графин і, тихесенько закрадаючись, як кіт до миші, пішов у другу темну кімнату точити горілку з барильця* (Н.-Лев., І, 1956, 123); *Жінка поставила стільчик на чистому помості, підгорнула під колінами халата разом із спідницею й сіла, потираючи й розминаючи заклякли пальці натруджених рук* (Оров., Зел. повінь, 1961, 48).

5. Доглядаючи за рослинами, нагортати, нагрібати розпушену землю до основи стебел. *Ще в будень, коли Еменé, не покладаючи рук, садить тютюн, підгортає виноград, поливає городину або порається коло набілу, вона не почуває нуди, але в свято.. дівчина не знає, що з собою чинити* (Коцюб., І, 1955, 285); *Фелікс з тіткою Сашею їздив трамваєм за місто сапати й підгортати картоплю* (Ю. Янов., II, 1954, 33); — *Ти ще не вариш вечері, газдине? — сказав* [Лукин] *лагідно й сів на лавиці.— Запізнилася я, бо хотіла.. бульби підгорнути* (Кобр., Вибр., 1954, 194); *На початку липня рослини* [кукурудзи] *підгорнули кінним розпушувачем на 12—13 сантиметрів з ручним оправлянням рослин у гніздах* (Колг. Укр., 5, 1958, 18).

ПІДГОРТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПІДГОРНУ́ТИСЯ,** го́рнеться, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Загинатися під що-небудь, всередину чогось.

2. *до кого, розм.* Те саме, що **пригорта́тися** 1. *Щось шепочучи, підгорталася* [Маруся] *ближче до опришка, а він хохотів* (Хотк., II, 1966, 123).

3. *тільки недок.* Нас. до **підгорта́ти** 1.

ПІДГОРТА́Ч, а́, *ч.* Те саме, що **підгорта́льник.** *На культиваторах монтуємо ще й підгортач, яким під час другого обробітку кукурудзи підгортатимемо рослини* (Колг. Укр., 3, 1959, 20).

ПІДГО́РТКА, и, *ж.* Дія за знач. **підгорта́ти** 5.

ПІДГОРТУВА́ТИ *див.* **підгорта́ти.**

ПІДГОРЯ́НИН, а, *ч.* Житель підгір'я. *Різноголоса юрба в строкатому одязі. Гуцули, долиняни, верховинці, підгоряни* (Кучер, Зол. руки, 1948, 84).

ПІДГОРЯ́НКА, и, *ж.* Жін. до **підгоря́нин.** *Приїздять до Ужгорода гуцулки і підгорянки вчитися в технікумах і в новому університеті* (Кучер, Дорога.., 1958, 185).

ПІДГОРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгоря́ти.** *Відходи з бункерного врожаю, зібраного на суцільно-рядковому посіві, становили 41 процент, а з широкорядного — лише 30,5 процента, що пояснюється більшим підгорянням гречки на суцільно-рядковому посіві* (Колг. Укр., 2, 1962, 16).

ПІДГОРЯ́ТИ, я́є *і* **ПІДГОРА́ТИ,** а́є, *недок.,* **ПІДГОРІ́ТИ,** ри́ть, *док.* 1. Починати горіти; згоряти трохи, частково або з якогось боку. *Олексина хата уже підгорала, а її стріха завалилася, погрібавши в своїх руїнах бідну Матрону* (Фр., VIII, 1952, 206); // Занадто засмажуючись, пригорнючи, набувати гіркого присмаку (про страви). *Баба раптом розгнівалася й тупнула на діда ногою: — Є в мене час тебе випитувати, коли в мене каша підгоряє в духовці!..* (Ю. Янов., І, 1954, 110); // Прилипати, пригоряти до чого-небудь під час варіння. *Смола кипить, і її перемішують, щоб не підгоріла* (Ю. Янов., II, 1958, 128); *При розігріванні столярного клею треба стежити за тим, щоб він не підгорів, бо від цього клей псується* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 61).

2. Втрачати свіжість, присмажуватися сонцем (про рослину). *Жниварки стоять неполагоджені, жниварки не готові до праці. А пшениця кричить, пшениця підгоряє, пшениця висипається* (Донч., І, 1956, 76); *Жито від кореня підгоріло, зажовкло* (Горд., Дівчина.., 1954, 38); *На Поліссі льон часто підгорає* (Хлібороб Укр., 3, 1970, 17).

ПІДГОСТРЕ́ПИЙ, а, *є.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підгостри́ти.**

ПІДГОСТРИ́ТИ *див.* **підго́стрювати.**

ПІДГОСТРЮ́ВАТИ, юю, ює, *недок.,* **ПІДГОСТРИ́ТИ,** гострю́, го́стриш, *док., перех.* Трохи, додатково гострити (у 1 знач.) що-небудь, робити гострішим. *Батько, не доївши свій куліш, Терпугом підгострює леміш* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 12); *В сінях Антон знайшов косу, підгострив її з кумом Семком* (Чорн., Потік.., 1956, 294).

ПІДГОТО́ВАНИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підгото́вити, підготува́ти.** [Пронашка:] *Панахидо, чом ти не пішов у викладачі політграмоти?* [Папахида:] *Недостатньо підготований* (Мик., І, 1957, 263); *Старанно підготована, надійно забезпечена фашистська операція по оволодінню Севастополем ганебно провалилася* (Кучер, Чорноморці, 1956, 416).

ПІДГОТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **підгото́ваний.**

ПІДГОТО́ВИТИ *див.* **підготовля́ти.**

ПІДГОТО́ВИТИСЯ *див.* **підготовля́тися.**

ПІДГОТО́ВКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підгото́вити.** *Оля й Гриць.. ладні тікати хоч зараз. Але, як виявилося, бути втікачами не так-то й просто, потрібна чимала ретельна підготовка* (Юхвід, Оля, 1959, 83); — *Питання про нашу* [України] *єдність з Росією зараз набуває нової гостроти,— вів далі доповідач.— В зв'язку з підготовкою IV Всеукраїнського з'їзду Рад ми, більшовики, ставимо це питання на широке, відкрите, всенародне обговорення* (Гончар, II, 1959, 185); *У системі агротехнічних заходів, що забезпечують одержання високих і сталих урожаїв цукрових буряків, вирішальне значення має правильна підготовка грунту з осені* (Колг. Укр., 7, 1957, 17); *Під впливом Максимовича Бодянський почав збирати народні пісні, допомагаючи при підготовці другої збірки «Украинских народных песен», яка вийшла 1834 р.* (Рад. літ-во, 8, 1965, 35); *Чого ти хочеш тримать екзамен в сентябрі* [вересні], *де ти візьмеш час на підготовку?* (Л. Укр.,

V, 1956, 247); *Університет багато зробив.. щодо підготовки нової зміни наукових кадрів* (Наука.., 12, 1957, 15); *Нещодавно після роботи його запросив до себе керуючий рудником і без будь-якої підготовки запитав: — Холостякуєте, значить?* (Ткач, Плем'я.., 1961, 47); // *у сполуч. із сл.* артилерійський, мінометний *і т. ін.* Інтенсивний обстріл, бомбардування і т. іп. позицій противника перед наступом. *За п'ять днів авіаційної й артилерійської підготовки гітлерівці кинули на Севастопольський оборонний район сорок шість тисяч фугасних бомб* (Кучер. Голод, 1961, 165).

2. Запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності. *Клас складався з учнів різної підготовки* (Вас., IV, 1960, 34); *Феодосійська галерея стала своєрідною школою маристичного живопису. Тут тридцять років працює художня студія, де дістають підготовку сотні молодих художників* (Довж., III, 1960, 86); *Яку б добру підготовку не мав спеціаліст, він не може задовольнятися набутими знаннями. Життя не стоїть на місці. Воно висуває нові складні і відповідальні завдання* (Ком. Укр., 5, 1961, 51).

ПІДГОТОВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підгото́вити, підготува́ти.** *Олександр переконався, що до кампанії з Наполеоном Росія зовсім була не підготовлена* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 176); *Жовтнева революція була підготовлена десятиріччями революційної боротьби робітничого класу Росії та його авангарду — партії більшовиків, керованої Леніним* (Ком. Укр., 7, 1962, 18); *Дарці, правду сказати, було прикро таке слухати. Вона була добре підготовлена з усіх предметів і не потребувала «щасливого випадку», щоб опинитися в п'ятому класі* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 7); *Підприємства, будови, колгоспи, радгоспи відряджають на навчання до вузів найбільш підготовлену молодь* (Рад. Укр., 5.VII 1961, 3); // **підгото́влено,** *безос. присудк. сл.— Що чувати, пане сотнику?..— Брід знайдено, човен підготовлено* (Стельмах, II, 1962, 52).

2. *у знач. прикм.* Готовий для використання, вжитку і т. ін. *Круто варені яйця обчищають, відокремлюють ⅓ жовтків, решту яєць дрібно січуть, додають солі, посіченої зелені петрушки, змішують і начиняють підготовлені помідори* (Укр. страви, 1957, 37).

3. *у знач. прикм.* Готовий для якої-небудь діяльності, здатний до неї. *Лекторські групи поповнюються новими, молодими, підготовленими кадрами* (Рад. Укр., 1.IX 1950, 2).

ПІДГОТО́ВЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **підгото́влений.** — *На раді ми передали козацькому війську привітання вельможного пана і похвалили їх збройну підготовленість до відсічі зовнішнім ворогам нашої непереможної ойчизни* [вітчизни] (Тулуб, Людолови, II, 1957, 226); *Нести в маси політичні і наукові знання — значить підносити їх комуністичну свідомість, їх культуру, їх підготовленість до розв'язання найважливіших завдань нашого будівництва* (Рад. Укр., 6.XII 1953, 1); *Сагайдак приглядався до людей, намагаючись зрозуміти і оцінити їхні моральні якості та професійну підготовленість* (Добр., Тече річка.., 1961, 107); *Для переможної соціальної революції потрібна наявність, принаймні, двох умов: високий розвиток продуктивних сил і підготовленість пролетаріату* (Ленін, 20, 1971, 207).

ПІДГОТО́ВЛЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **підгото́вити; підготовка** (у 1 знач.). *Зачинаємо службу без практичного підготовлення. Сю службу.. розуміємо тільки як навчання дітей і дальшу свою освіту...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 315); *Відповіддю на війну з боку пролетаріату повинна бути пропаганда, підготовлення і здійснення революційних масових дій, щоб повалити панування буржуазії..* (Ленін, 30, 1972, 188).

ПІДГОТО́ВЛЮВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. теп. ч. до **підгото́влювати.** *Глибокий аналіз дійсності дає поетові* [Т. Шевченкові] *змогу безпомилково оцінити підготовлювану кріпосниками реформу як нову неволю і закликати до революційного розв'язання селянського питання* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 596); *Як тільки закінчилась війна з Туреччиною, почалась давно підготовлювана Наполеоном війна Франції з Росією* (Іст. УРСР, I, 1953, 401).

ПІДГОТО́ВЛЮВАТИ *див.* **підготовля́ти.**

ПІДГОТО́ВЛЮВАТИСЯ *див.* **підготовля́тися.**

ПІДГОТОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПІДГОТО́ВЛЮВАТИ,** юю, ю́єш, *недок.,* **ПІДГОТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш *і* **ПІДГОТО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* підгото́влять; *док., перех.* 1. Забезпечувати здійснення, проведення, існування чогось, завчасно роблячи, готуючи для цього все необхідне. *Комуна* [Паризька] *виникла стихійно, її ніхто свідомо і планомірно не підготовляв* (Ленін, 20, 1971, 205); *Посеред хати стоїть людина, з неї він зробив собі вірного пса.. Ці пси несли в собі, підготовлювали неминучу перемогу і славу Станіслава Жолкевського* (Ле, Наливайко, 1957, 405); *Система капіталізму таїть в собі небезпеку агресії і воєн, в капіталістичних країнах є впливові кола, які заінтересовані в війні і підготовлюють її* (Ком. Укр., 10, 1960, 19); *Він підготував цю операцію ще задовго до повернення Мишка Бойчака з ворожого тилу, розставивши найударніші полки на флангах* (Кучер, Голод, 1961, 414); // Заздалегідь приводити в порядок, у стан готовності все необхідне для проведення, здійснення чого-небудь. *Навчив колгоспників досконало підготовляти робоче місце біля молотарок шахтар Василь Кучер — машиніст вуглекомбайна* (Вол., Самоцвіти, 1952, 205); *Загартовані в труді, до діла стали дружно, веселі, дужі, молоді, упевнено, напружено за день очистили забій, підготували колію* (Добр., Три богатирі, 1959, 42); [Гайдар:] *Скажіть, щоб підготували літак на сім тридцять* (Корн., II, 1955, 30); // *перев. док.* Заготовити, приготувати що-небудь для використання, зробити запас чогось. *Вони* [ланкові] *з осені обробили ділянки, вивезли добрива, угноєння, провели снігозатримання, затримали вологу, підготували насіння* (Ю. Янов., II. 1954, 128); // *перев. док.* Виконати, здійснити, розробити і т. ін. що-небудь. *Овсій Колода звіряв показники своєї бригади з річним звітом, що його підготував Заруба* (Кучер, Трудна любов, 1960, 374); *Державна Публічна бібліотека Української РСР підготувала виставку творів Івана Франка та літератури про нього* (Літ. газ., 24.V 1954, 4); *Публікацію листів Марка Вовчка по фотокопіях з оригіналів.. підготовила редакція «Литературного наследства»* (Рад. літ-во, 1, 1965, 44).

◇ **Підготовля́ти (підгото́влювати, підготува́ти, підгото́вити** *і т. ін.*) **грунт** *див.* **грунт.**

2. *також до чого.* Давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід і т. іп. в процесі навчання, практичної діяльності. *Я.. мусив шукати статистів і навіть підготовляти їх до виступів на сцені* (Минуле укр. театру, 1953, 29); — *Навчити будувати сюжет не можна,— сказав Олесь Васильович.— Але можна навчитися будувати сюжет. Ось чому в кожному учбовому закладі, навіть у літературному, не можна підготувати письменника* (Донч., VI, 1957, 622); *Я вже підготовив собі чимало однодумців, які згодяться нам у недалекій боротьбі* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 11); // *у сполуч. із сл.* себе. Набувати певних знань, навичок, досвіду і т. ін.— *Гімназія — се та ж сама гім-*

настика, лише на широкій духовній основі. Треба пройти її, щоб підготувати себе до будь-якої праці та науки (Кол., Терен., 1959, 100); — *Треба.. вам політосвітою зайнятись, підготовити себе до партії* (Шиян, Баланда, 1957, 202).

3. *перев. док.* Передбачаючи, відчуваючи що-небудь, повідомити когось, навчити чогось і т. ін. заздалегідь, завчасно. — *Народ треба раніш підготувати.. Зробіть його письменним* (Коцюб., II, 1955, 137); — *Не треба зараз нічого казати Ясі,— сказала мама бабусі,— треба її обережно підготувати до цього* (Ів., Таємниця, 1959, 127); — *Панна Катруся,— ну,— він підморгнув попарубоцьки,— не могла трохи підготовити сестру, ну... що її чекає, крім розмови?..* (Вільде, Сестри.., 1958, 402).

ПІДГОТОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся *і рідко* **ПІДГОТОВЛЮВА́ТИСЯ,** ю́юся, ю́єшся, *недок.*, **ПІДГОТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся *і* **ПІДГОТО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* підгото́вляться; *док.* 1. Готуватися до чого-небудь заздалегідь, завчасно. *У нього не було часу, щоб підготуватися до цієї зустрічі* (Руд., Вітер.., 1958, 116); *Па естраді вже оркестр підготовлявсь. Всі ж ми ждали, слухать раді* (Тич., II, 1957, 328); *Вона прийшла на диспут, підготувавшись, у неї були свої думки про вибір професії* (Донч., V, 1957, 466); *Вступаючі в партію проходять кандидатський стаж, необхідний для того, щоб глибше ознайомитися з Програмою і Статутом КПРС і підготуватися до вступу в члени партії* (Статут КПРС, 1971, 10).

2. *тільки недок.* Пас. до **підготовля́ти, підгото́влювати.** *З досвіду трьох російських революцій ми знаємо, як ці революції підготовлялись і як на грунті кожної з них розвивалась далі внутрішня і міжнародна політика* (Ленін, 41, 1974, 108).

ПІДГОТО́ВЧИЙ, а, е. Те саме, що **підгото́вчий.** *Олексій Андрійович Кухар уже організував підготовні роботи до закладання великих розсадників дерев і кущів* (Рад. Укр., 12.XI 1948, 2).

ПІДГОТО́ВНИК, а, *ч.* Той, хто підготовляє що-небудь.

ПІДГОТО́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підгото́вник.**

ПІДГОТО́ВЧИЙ, а, е. Який є підготовкою до чого-небудь, попередній. *Льоцина затія відбудувати будинок, знайдений на Забутому острові, і влаштувати в ньому клуб юних натуралістів по-справжньому захопила дітей. Вже наступного дня вони взялися до підготовчих робіт* (Мокр., Острів.., 1961, 10); *Підготовчим етапом до створення драми «Ярослав Мудрий»* [І. Кочерги] *послужила п'єса «Чаша»* (Іст. укр. літ., II, 1956, 534); *Нині на шахтах Донбасу механізовано ряд трудомістких процесів по вугледобуванню і проходженню підготовчих виробок* (Наука.., 4, 1956, 11); // Призначений для підготовки, який здійснює підготовку. *Заскочила Майя, похвалилася, що в неї багато роботи в міськкомі і що тепер вона буде зайнята вечорами на підготовчих курсах — хоче на той рік вступити до інституту* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 269); *В Парижі мені довелося працювати в підготовчому комітеті по скликанню Всесвітнього конгресу прихильників миру* (Корн., Разом із життям, 1950, 171).

ПІДГОТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підготува́ти.** [Я р ч у к:] *Я хотів доповісти вам, Сергію Михайловичу,.. є бажання громадськості улаштувати банкет і вітати вас з нагоди підготування другого тому «Думок педагога»* (Мик., I, 1957, 390); *Підготування до вистави у розпалі. Ляля цілими днями під логопедичним наглядом Стефка вчиться правильно вимовляти українські слова* (Вільде, Повпол. діти, 1960, 301); *Цілий день стояв густий туман, артилерія не могла стріляти, бійці штурмували позиції ворога майже без гарматного підготування* (Ю. Янов., II, 1958, 237).

ПІДГОТУВА́ТИ *див.* **підготовля́ти.**

ПІДГОТУВА́ТИСЯ *див.* **підготовля́тися.**

ПІДГОЮВА́ТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПІДГОЇ́ТИ,** о́ю, о́їш, *док.*, *перех.* Трохи, частково гоїти, заліковувати. *Стадник не зомлів і після останнього кия. Підгоївши виразки сорому і помолившись за спасіння душі в самій крайній, дев'ятій, церкві Запорізької Січі, він одразу ж з її порога поніс люту злобу свою до шляхетського можновладства* (Стельмах, I, 1962, 14).

ПІДГОЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.*, **ПІДГОЇ́ТИСЯ,** ї́ться, *док.* Трохи, частково гоїтися, заліковуватися. [М а т у ш к а г у м е н я:] *Пройде рік-другий, болячі виразки підгояться, серце захоче знову жити, душа запросе* [запросить] *радощів та веселощів* (Мирний, V, 1955, 71).

ПІДГРАВА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПІДІГРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* Грою на музичному інструменті супроводити чию-небудь гру, чийсь спів. [К о н о н *(починає грать):*] *Тьфу ти, проклята, вже й другий хлапан* [клапан] *спортився* [зіпсувався]. [П а р у б к и:] *Та нічого, підгравай, заводь* (Кроп., II, 1958, 442).

ПІДГРЕБТИ́ *див.* **підгріба́ти.**

ПІДГРИЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгриза́ти.** *Часткове об'їдання* [дерев шкідниками] *проявляється у різних формах: підгризання стебел, черешків та інших частин* (Захист рослин.., 1952, 64).

ПІДГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДГРИ́ЗТИ,** зу́, зе́ш, *док.*, *перех.* 1. Гризти трохи, частково, перев. у нижній частині чого-небудь. *Чахне дерево, в якім Черв'як коріння підгризає* (Фр., XI, 1952, 323); *Замриборщ хвацько зупинив мотоцикл перед головними дверима повіткому, наполохавши двох осідланих коней, що підгризали зеленкувату кору молодого дерева, до якого були прив'язані* (Стельмах, II, 1962, 139); *Гусінь озимої совки підгризає рослини вище кореневої шийки, в результаті чого вони в'януть і гинуть* (Ол. та ефір. культ., 1956, 225).

2. *перен., розм.* Виснажувати кого-небудь причіпками, докорами, лайкою. *А вже найбільше догикали її насмішки Маріїні.. Усе те боліло й підгризало молоду дівчину без устанку* (Коб., II, 1956, 154).

ПІДГРИЗА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **підгриза́ти;** // *у знач. прикм. З підгризаючих совок в умовах УРСР найбільше поширена і шкідлива озима совка* (Картопля, 1957, 211).

ПІДГРИ́ЗТИ *див.* **підгриза́ти.**

ПІДГРИМО́ВУВАТИ, ую, у́єш, *недок.*, **ПІДГРИМУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Гримувати трохи, злегка або додатково. *Мені доводиться їх підгримовувати* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 100).

ПІДГРИМО́ВУВАТИСЯ, уюся, у́єшся, *недок.*, **ПІДГРИМУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* Гримуватися трохи, злегка або додатково.

ПІДГРИМУВА́ТИ *див.* **підгримо́вувати.**

ПІДГРИМУВА́ТИСЯ *див.* **підгримо́вуватися.**

ПІДГРІБА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгріба́ти.** *Слідом за збиранням* [сої] *необхідно провести старанне підгрібання поля кінними граблями* (Зерн. боб. культ., 1956, 110).

ПІДГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДГРЕБТИ́,** бу́, бе́ш, *док.* 1. *перех.* Горнучи, згрібати, збирати в одне місце, докупи. *Він ходив собі поза стогами та підгрібав, що набили, перекладаючи хліб на вози* (Мирний, II, 1954, 177); *Акуратно підгрібає* [Христина] *покіс* (Стельмах, I, 1962, 553); *Сів батько на лаву та й дивиться на свою дочку, а вона так тим рогачем орудує! То горшки переставля, то жару підгребе, то вибіжить із*

хати дровець врубать (Стор., I, 1957, 28); // *під кого — що.* Горнучи, гребучи і т. ін., поміщати під кого-, що-небудь. *Тапк іде на нього* [Яреська]. *Вже видно, як працюють його сталеві м'язи, як гребе перед собою землю, мов живе створіння, все підгрібаючи під себе, підминаючи траву* (Гончар, II, 1955, 375); *Бездумним рухом він підгріб під себе якусь шматину, схилився на неї важкою головою і незчувся, як заснув* (Ткач, Арена, 1960, 51); // *перен., розм.* Пожадливо захоплювати, привласнювати що-небудь. *Правив* [отець Іоанн] *панахидки та за треби й собі підгрібав: за батька — порося, за брата — теля!* (Ковінька, Кутя.., 1960, 31).

2. *неперех.* Гребучи веслами або чим-небудь іншим, наближатися до кого-, чого-небудь. *Чкалов підгріб іще ближче й побачив, що тоне якийсь незнайомий хлопяк* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 11); // Злегка, поволі гребти веслами або чим-небудь іншим. *Я підгрібав однією рукою, а другою тягнув за собою по пролому до берега Гришу, який борсався у воді* (Сміл., Сашко, 1957, 25); *Кузьма Іванович повільно підгрібав правилом і зосереджено дивився на берег* (Голов., Тополя.., 1965, 431).

ПІДГРОМА́ДЖУВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПІДГРОМА́ДИТИ,** джу, диш, *док., перех.* Злегка, трохи громадити (у 1 знач.). *Раз весною взяв дід рискаль та й мотику, скопав у городці грядку велику,.. грабельками підгромадив, зробив пальцем дірочку-дрібку — та й посадив рінку* (Фр., III, 1950, 184).

ПІДГРОМА́ДИТИ *див.* **підгрома́джувати.**

ПІДГРУ́ДДЯ, я, *с.* Відвпсла шкіра на грудях під шиєю у деяких тварин; підгорля, підгорлина *Шкіра тварин* [хворих] *вкривалась висипом, особливо помітним на кінцівках і підгрудді* (Соц. твар., 1, 1956, 56).

ПІДГРУ́ДНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься нижче грудей.

ПІДГРУДОЧЕРЕВНИ́Й, а́, е́. *анат.* Який міститься під мускульною перепоною, що відмежовує грудну порожнину від черевної.

ПІДГРУ́ЗДОК, дка, *ч.* Їстівний гриб, схожий на груздь.

ПІДГРУ́ЗДЬ, я́, *ч.* Різновид груздя.

ПІДГРУНТОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **підгру́нтя.** *Кількість і глибина залягання шкідливих солей у грунті і підгрунтовому шарі залежить від різних умов грунтоутворювального процесу і характеру використання землі* (Хлібороб Укр., 8, 1966, 7); // Який міститься, відбувається в підгрунті. *На дні деяких розчахнутих вибухом ям повиступала навіть підгрунтова вода* (Гончар, III, 1959, 425).

ПІДГРУ́НТЯ, я, *с.* 1. Грунт під верхнім шаром землі. *В однім місці розламують чорноземлю, а поруч бульдозери вже вигризають з підгрунтя жовту правічну глину і сунуть її нагору, на вали* (Гончар, Тронка, 1963, 190); *Для успішного росту плодових дерев велике значення має не тільки грунт, а й підгрунтя, в якому розвивається значна частина кореневої системи дерев* (Сад. і ягідн., 1957, 167).

2. *перен.* Основа, на якій базується що-небудь. *Сергієві бракувало того стійкого психічного підгрунтя, що породжується непохитною рівновагою ясного спрямування до мети* (Епік, Тв., 1958, 200); *Їхня* [М. Максимовича і С. Аксакова] *естетика, художні смаки мали певне соціальне підгрунтя — їм явно не імпонувала революційно-демократична тенденційність Шевченкової прози* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 501).

ПІДГРУПА, и, *ж.* Частина, підрозділ групи. *Для виробничого навчання в майстернях учнів розбивають на групи, іноді підгрупи, залежно від умов майстерні, кількості верстатів тощо* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 213).

ПІДГРЯЗИТИ, и́ть, *док., безос., розм.* Стати грязьким (про грунт). *Надворі підгрязило, не дуже добре їхати* (Сл. Гр.).

ПІДГУЗОК, зка, *ч., розм.* Невеличка пелюшка, якою обгортають нижню частину тіла немовляти.

ПІДГУКУВАТИ, ую, єш, *недок., розм.* Вигуками підтримувати кого-небудь, виявляючи солідарність з кимось. *Попадя, почувши нелад, перша замовкла, за нею Проценко, один Довбня, наче змовився спершу, одно підгукував попові* (Мирний, III, 1954, 211); — *Ми протестуємо! — гукала якнайголосніше прокурорша Аня.— Протестуємо! — підгукувала їй поліцмейстрова одиначка Соня* (Кач., II, 1958, 37); // Гукати кого-небудь, підкликаючи до себе.— *А давай ось Мишка спитаємо,— посміхається Горпищенко і підгукує Демидового козарлюгу, що неподалік воює з гусаком* (Гончар, Тронка, 1963, 57).

ПІДГУ́ЛЮВАТИ, юю, єш, *недок.*, **ПІДГУЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., розм.* 1. П'яніти від випивки. *Підгуляв, що й з копитів збився* (Номис, 1864, № 11751).

2. Час від часу бувати, зустрічатися з ким-небудь; гуляти (у 4 знач.). *Однолітка з дівчатами класу, вона, проте, раніше за них розквітла, ..і хлопці з класу казали, що вона вже й підгулює* (Гончар, Тронка, 1963, 39).

3. *тільки док., перен., розм.* Бути невдалим, поганим.— *Клуб у нас, Степане Федоровичу, оця куркульська повітка, трохи підгуляв,— скаржився Нечай у перервах від репетицій* (Ле, В спопі.., 1960, 41).

ПІДГУЛЯ́ТИ *див.* **підгу́лювати.**

ПІДГУСТИ́ТИ *див.* **підгу́щувати.**

ПІДГУ́ЩУВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПІДГУСТИ́ТИ,** ущу́, у́стиш, *док., перех.* Робити густішим (*див.* **густи́й** 1, 2).

ПІДДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач **піддава́ти.**

ПІДДАВА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПІДДА́ТИ,** а́м, аси́, *док.* 1. *перех.* Допомагати кому-небудь піднімати щось важке. *Марія ще раніш схопила мішок, ніхто й не піддавав їй, і до воза побігла* (Головко, II, 1957, 40); *Франка вхопила в неї з рук в'язанку снопів, підняла на плечі й пішла до хати. Катерина хотіла хоч піддати їй і не встигла* (Чорн., Визволення, 1949, 121); *Данько піддав йому мішка на плече* (Гончар, II, 1959, 108); // Підштовхувати кого-, що-небудь, зрушуючи з місця або пришвидшуючи рух. *Коли стали на неї* [на гойдалку].. *і потім гойднути — раз! два! піддай! ух! жени, жени! — то можна дуже легко вигнати оглоблі за верхній валок, що все село буде під вами* (Мик., II, 1957, 120).

2. *перех., чому.* Впливати, діяти чим-небудь на когось, щось з метою поліпшення, вдосконалення. *Насіння кукурудзи перед сівбою треба піддавати сонячному обігріванню протягом 4—5 днів, це підвищує схожість і енергію проростання* (Колг. Укр., 3, 1956, 5); *Насіння* [гороху] *перед сівбою піддали газації хлорпікрином, а після обпудрили гексахлораном* (Рад. Укр., 7.VIII 1962, 2); // Заподіювати проти кого-небудь щось лихе (бити, мордувати і т. ін.). *Тамара, відповідаючи на запитання прокурора, розповіла про те, як Геллерфорт і гестапівці неодноразово піддавали її тортурам, жорстоко били* (Хижняк, Тамара, 1959, 283); *Роз'їзд повівся зі мною виключно грубо. Щоб примусити розповісти про розташування наших частин, мене піддали умовному розстрілові* (Довж., I, 1958, 17); // *у сполуч. з ім.* обмі́ркування, аналі́з *і т. ін.* Досліджувати, перевіряючи, обмірковуючи що-небудь. — *Запрошуючи вас сюди сьогодні, ми мали трохи шир-*

шу ціль на думці. Цю саме ціль хотів би я, шановні панове, піддати вашому обмірковуванню (Фр., VI, 1951, 212); *Маркс піддає надзвичайно детальному аналізові різні функції грошей..* (Ленін, 26, 1972, 55).

Піддава́ти (підда́ти) аре́штові *кого* — арештовувати. *Завідуючого санаторієм «Горки», який розпорядився зрубати в парку велику ялину, Ленін запропонував піддати арештові строком на один місяць* (Наука.., 8, 1958, 3); **Піддава́ти (підда́ти) ізоля́ції** — ізолювати від оточення. *Їх нібито було наказано перевести в інше місце, піддати суворій ізоляції* (Гончар, II, 1959, 293); **Піддава́ти (підда́ти) кри́тиці** *кого, що* — критикувати. *Відстоюючи в радянській літературі ідейну чистоту, Горький піддавав суворій критиці тих письменників, у творах яких він бачив ті чи інші відхилення від принципів соціалістичного реалізму і його ідейної основи — політики нашої партії* (Літ. газ., 27.III 1959, 3); *Марина, виступаючи.. в районі на нараді голів, піддала Глуженького жорстокій критиці* (Гончар, Новели, 1954, 138); **Піддава́ти (підда́ти) су́мніву (су́мнівові)** *що* — сумніватися в чому-небудь. *Хто сумнівається в життєвості таких художніх образів, як Давидов у М. Шолохова, Давид Могузка у А. Головка, Басов у Ю. Кримова, Хома Хавцький в О. Гончара, в реальності багатьох десятків інших героїв радянської літератури, тому корисніше було б піддати сумніву свою здатність бачити життя* (Талант.., 1958, 110).

3. *перех. і неперех., чим, розм.* Ударяючи чим-небудь, бити (звичайно знизу вгору). — *Тут Даг, Рутулець прелукавий, Пізнав одразу новичка, Хотів попробовать* [спробувать] *для слави Паллантові піддать тичка* (Котл., I, 1952, 256); — *Танцюй! — Офіцер опирається. — О, ще й не хоче,— котрийсь із махновців піддає йому ногою* (Гончар, II, 1959, 338).

4. *перех., чого, розм.* Класти, сипати, лити і т. ін. у додаток до чого-небудь; додавати, добавляти. *Трав нарвали* [Венера з Купидоном], *Зцілющої води примчали, Гарлемпських капель піддали, І все те вкупі сколотивши, Якісь слова наговоривши, Енею рану полили* (Котл., I, 1952, 285); *«Чи ця Зінька не знахурка, бува? Чи не піддала вона чого хазяйці?..» Такі думки клопотали наймиччину голову* (Мирний, IV, 1955, 65); // Збільшувати, посилювати, робити відчутнішим що-небудь.— *Куди ти? —..тупа ногою пан. — Назад!.. Гусій тільки піддає ходу* (Коцюб., II, 1955, 58); *Почувши, що пісня стосувалась саме їх* [водіїв], *вони почали піддавати такого газу, що ніхто й незчувся, як вілліси вскочили вже в село* (Довж., I, 1958, 336); *Німці тікали з вогневої. Це ще піддало Чернишеві сили* (Гончар, III, 1959, 119); // Вставляти в розмову, обговорення і т. ін. свої слова, думки, міркування. *Як же говорила* [Галя] *поволі, то сама попадала в нетерплячку із-за недостатку слів.. Співбесідник звичайно піддавав їй доладне слово* (Март., Тв., 1954, 392); *Якийсь час тулилися під деревами, але як дощ почав промочувати на них мішки, Іван піддав добру думку.— Хлопці! Та тут близько побережникова хата. Побіжім, недалеко...* (Ірчан, II, 1958, 77); // *перев. із сл.* вогонь, жар, запал, охота, пар *і т. ін., перен.* Спонукувати кого-небудь до інтенсивнішої дії. *У нашім повіті надто люди запалюються до кожної спільної роботи, але як нема кому далі піддавати вогню, то ціла робота поволі затихав* (Стеф., II, 1953, 55); *Своєю крутою та дебелою мовою він так і сипав жарти... а попадя піддавала жару то веселим поглядом, то безжурним реготом* (Мирний, III, 1954, 210); *Це* [успіхи] *і радувало хлопця, і водночас піддавало запалу* (Донч., VI, 1957, 464); *Ой, заграйте, музики, Піддайте охоти, Як поб'ються черевики, Надіну чоботи* (Укр.. лір. пісні, 1958, 628); *У цей же момент, ледве не чіпляючи мого кашкета на голові, промчав табунець чирят, і я другим пострілом навздогін тільки піддав їм пари. Табунець звився догори і помчав щосили* (Досв., Вибр., 1959, 414).

5. *перех., розм., рідко.* Таємно віддавати.— *Певне, по твому* [Юнони] *приказу Палаш Рутульцю піддала* (Котл., I, 1952, 292).

ПІДДАВА́ТИСЯ, аю́ся, а́єшся, *недок.*, **ПІДДА́ТИСЯ,** а́мся, асі́ся, *док.* 1. *кому, чому і без додатка.* Зазнавати змін у якості, стані і т. ін. під дією, впливом кого-, чого-небудь. *Минають віки, волею людей змінюється географія степу, іншими люди стають, і вітри, і трави.. Та чи кожен піддасться змінам, чи можна душі кувати, як метал* (Гончар, Тронка, 1963, 281); *Після лущення стерні грунт під час глибокої оранки легко піддасться кришінню, що зменшує затрати тягових зусиль, і добре розробляється* (Колг. Укр., 7, 1957, 17); // Змінювати попереднє положення, відступаючи під натиском, дією чого-небудь. *Стіжок був недавно складений, отже, не дуже злежаний, сіно легко піддавалось, і через кілька хвилин нора була вже готова* (Гжицький, Опришки, 1962, 180); *Марія знову потягла дошку з усіх сил, але вона, як на зло, не піддавалась* (Цюпа, Назустріч., 1958, 193); *Аж ось двері піддалися, і натовп розлютованих панів линув у них, давлячи й штовхаючи один одного* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 109); // Мати здатність, властивість змінюватися під дією чого-небудь. *Наявність у пластмас різноманітних властивостей, їх здатність піддаватися різним способам обробки.. дав можливість широко застосовувати їх майже в усіх галузях техніки* (Наука.., 11, 1956, 33); // Відчуваючи на собі вплив, ставати сприйнятливим до чого-небудь. *Я малася увесь останній місяць зовсім добре.. Бували маленькі приливи, але пусті і хутко піддавались горчичникам* (Л. Укр., V, 1956, 400); *Відчуття страху входить у так звану вегетативну систему, яка не піддається наказам нашої волі* (Вільде, Сесто.., 1958, 480); // Бути об'єктом якої-небудь дії, впливу чогось. *Протягом тривалого часу рентгенологічному обслідженню піддавалася та частина населення, яка.. зверталася по допомогу до медичних закладів* (Наука.., 1, 1959, 33); *Високе стебління війнуло повним важким колосом і з тихим поскрипом піддалося шорсткому лезу серпів* (Смолич, I, 1947, 131).

2. *чому, на що і без додатка.* Поступаючись перед чим-небудь, відмовлятися від якихось поглядів, переконань і т. ін. *Княгиня Раїна, вмираючи, зарікала сина не піддаваться католицтву* (Стор., I, 1957, 365); *Людина, в свідомість якої органічно ввійшли вироблені віками народні погляди на прекрасне й потворне, ніколи не піддасться бездумно випадковим повівам швидкоплинної моди* (Нар. тв. та етн., 6, 1965, 90); // *також у сполуч. із сл.* підмова, умовляння *і т. ін.* Йти на поступки під впливом чиїх-небудь прохань, умовлянь і т. ін. *Грищуняк не зголошувався до слова.., виліз він на стіл, що заступав місце трибуни, виліз якось нерадо і, очевидно, піддаючися намовам знайомих* (Фр., III, 1950, 209); *Старі майстри не піддавалися. Нелегко було налякати їх вигуками* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 194); *Мені темниця очі засліпила, мені неволя розум потьмарила, що я тобі піддався на підмову* (Л. Укр., II, 1951, 198); *Тепер він твердо знав: Роман не піддався на його умовляння, не спокусився атаманувванням. Він таки шукає шляху з табору* (Ткач, Арена, 1960, 49); // Потрапляючи під чий-небудь вплив, діяти згідно з чиїмсь ба-

жанням, наказом і т. ін. *Остап несвідомо піддававсь їй. Він біг за нею, хоч з кожним віддихом і рухом кололо йому в грудях і нападали часом млості* (Коцюб., I, 1955, 356); *Гава відмалку привчився командувати Вовкуном, а той мимоволі, признаючи вищість Гавиного дотепу, р·до піддавався його команді* (Фр., III, 1950, 45); *Есери і меншовики, як правлячі партії, зазнали поразки в українському питанні, бо піддалися контрреволюційним кадетським Кавеньякам* (Ленін, 32, 1973, 344); // Зазнавати впливу якого-небудь почуття, стану. *Таки посилили б* [думки], *якби не така у неї душа була, що не піддавалася вередуванню серденька* (Кв.-Осн., II, 1956, 354); *Вуганька, забившись в куток, в захопленні стежила звідти за ним: здається, він один тут, під градобоєм куль, не піддавався паніці* (Гончар, II, 1959, 170).

◇ **Піддава́тися (підда́тися) на підмо́ву** *див.* **підмо́ва; Піддава́тися (підда́тися) су́мнівові (су́мнівові)** — починати сумніватися. *Це було сказано з такою артистичною переконливістю, що не тільки Уляна, а навіть Мандрика піддався сумнівові, що перед ним стоїть німецький агент, який щойно називав його на ймення* (Довж., I, 1958, 371).

3. *кому і без додатка.* Відступаючи під натиском противника, давати можливість схопити себе, оволодіти собою. *Пливучі жовніри кинули нараз оружжя* [зброю] *в воду і кожний з тих, що приближалися до берега, підіймав руку високо на знак, що піддається...* (Коб., III, 1956, 430); *Розтерзана Русь ще силу має і матиме. Ворог лізе, кров нашу п'є, а ми все-таки не піддаємось* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 503); *Він ще на коні держався, Не подався й не піддався, — Та тепер його міщани За його тяжкії рани Зараз в город повели* (Фр., XIII, 1954, 370); — *Моя ціль номер один, номер два і номер три — не піддатися нікому в штиковому бою* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 60); // *кому, під кого — що і без додатка.* Підкорятися чиїй-небудь владі, силі; скорятися. *Іноді тікають підмайстри козакувати, або під пана піддаються, чи під замок* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 118); *Запорожці, що повтікали, піддались під турка* (Стор., I, 1957, 281); — *Що ще повідав шляхтич, прошу пана Булигу?* — *Криштоф Косінський піддався.. цареві московському...* (Ле, Наливайко, 1957, 39).

4. *тільки недок.* Пас. до **піддава́ти.**

ПІДДАВКИ́, ів, *мн.* Вид гри в шашки, у якій виграє той, хто швидше віддасть свої шашки противникові.

ПІДДА́КНУТИ *див.* **підда́кувати.**

ПІДДА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДДА́КНУТИ,** ну, неш, *док., розм.* Те саме, що **підта́кувати 1.** — *Не можна ж так народ оставити... Ось, мов, вам воля: робіть, що хочете, як хочете...* — *Так, так,* — *піддакує голова* (Мирний, II, 1954, 267); *На всі його поради курінний лишень піддакував і позіхав* (Кач., II, 1958, 360); *«Чи правду я кажу,— нехай вітрець нам скаже!» «Авжеж, що так!»* — *піддакнув їм вітрець* (Гл., Вибр., 1951, 164); — *Так-таки й мовчав?* — *присікувався Перегуда.* — *Ну, може, піддакнув якийсь раз, не без того,— усміхнувся Юхим* (Кучер, Прощай.., 1957, 280).

ПІДДА́НА, ної, *ж.* Жін. до **підда́ний.** *Чи я ж на те росла, чи того сподівалася? — бути підданою сії* [цієї] *гадини! О, се не людина!..* (Л. Укр., III, 1952, 547).

ПІДДА́НЕЦЬ, нця, *ч., заст.* Підда́ний. *Тепер твій Данило щез десь, і, хто знає, може, незадовго його побачите в таборі монгольського хана яко його вірного підданця* (Фр., VI, 1951, 51); *Управитель маєтку князя Прозоровського оголосив йому, що він ніякий не запорозький старшина, а князівський підданець* (Добр., Очак. розмир, 1965, 35).

ПІДДА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підда́ти.** *Метал, підданий обробці ударами; Картопля, піддана впливу гамма-променів, може довго зберігатись, не проростаючи* (Наука.., 12, 1956, 7).

ПІДДА́НИЙ, ного, *ч.* Особа, яка перебуває у підданстві певної держави, влади, правителя. [Руфін:] *Я знаю, за що гину. Коли підданий цезарської влади не служить цезарю — слугу такого убити цезар мусить. Так ведеться* (Л. Укр., II, 1951, 507); [Адам Кисіль:] *Його величність сподівається, що ви, як вірний слуга і підданий короля, докладете всіх зусиль, щоб спинити кровопролиття* (Корн., I, 1955, 276); *Слов'янські піддані турецького султана становили зовсім безправну частину населення імперії* (Нова іст., 1957, 67); // *заст.* Особа, економічно залежна від когонебудь. — *Та який же то Золотаренко?* — *Кріпак, пане Петре, от, Сухомлинського пана підданий* (Вовчок, I, 1955, 25); *В байці* [«Пан та собака» П. Гулака-Артемовського] *розгорнуто картину сваволі й нелюдської жорстокості в поводженні кріпосників з своїми безправними підданими* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 45).

ПІДДА́НИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **підда́нець.**

ПІДДА́НКА, и, *ж., заст.* Жін. до **підда́нець.** — *Мовчить!.. Та він мовчки усіх вас гнітить, під ноги собі топче.., поводиться, як той пан з підданками!* (Вовчок, I, 1955, 184).

ПІДДА́НСТВО, а, *с.* Належність особи до певної держави, здебільшого з монархічною формою правління. *Собор* [1653 р.] *постановив, щоб цар прийняв у підданство гетьмана Богдана Хмельницького і все військо запорозьке з містами і селами* (Іст. УРСР, I, 1953, 255); // *заст.* Економічна залежність від кого-небудь. *На другий же день князь оповістив по усіх людях Тарабанщиних: «Хто хоче добровільно переходити в моє підданство, нехай викине на воротях віху з сіна або соломи. А хто не викине,— тому хату спалю»* (Хотк., I, 1966, 99); *Правнучка Апостолова — Катерина Битяговська, до якої перейшли права на Турбаї, поновила позов, і суд Генеральний ухвалив: бути турбаївським козакам у підданстві Битяговської* (Гончар, Таврія, 1952, 192).

ПІДДА́НСЬКИЙ, а, е, *заст.* Власт. підданцю. *Серце моє наливалося огнем, у грудях ходили прибої гніву... О, чим я тобі відомщу, ти, кляте життя — невільне, підданське!* (Мирний, V, 1955, 342); *В Григорія Олександровича ж немає ні жінки, ні дітей, а скільки в нього маєтностей, скільки підданських душ?* (Добр., Очак. розмир, 1965, 265).

ПІДДА́ТИ *див.* **піддава́ти.**

ПІДДА́ТИСЯ *див.* **піддава́тися.**

ПІДДА́ТЛИВИЙ, а, е. 1. Який легко змінює форму, деформується під дією чого-небудь або має властивість так змінюватися. *Без поспіху, поволі витягнув* [ватаг] *з череса стару кількарічну букову губку, що її вдома добре випарив у лузі, а коли висохла, потовк так, що стала м'яка й піддатлива* (Гжицький, Опришки, 1962, 13); *При нагріванні вище 120° С полетилен стає м'яким і піддатливим, як віск* (Наука.., 2, 1963, 4); // Який легко, не чинячи опору, піддається дії чогонебудь. *Дитяча далекозорість легко може перейти в короткозорість внаслідок того, що очі у дітей порівняно більш піддатливі щодо внутрішнього тиску* (Шк. гігієна, 1954, 62); *Великий тиск, що передається по хребту на піддатливі кістки таза, які ще не сформувались, приводить до неправильного розвитку таза* (Фіз. вихов.., 1954, 12).

2. *перен.* Який легко йде на поступки, якого легко умовити, на якого легко вплинути. *Піддатлива людина; Піддатливий характер.*

ПІДДÁТЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **підда́тливий.** *Ділянку нижньої третини грудини можна знайти.. простим прийомом, визначивши піддатливість кісткового скелета при натисканні* (Наука.., 7, 1970, 38); *Особливості розвитку хребта людини.. зумовлюють його легку піддатливість і можливе викривлення при неправильних положеннях тіла та довготривалих напруженнях, особливо однобічних* (Шк. гігієна, 1954, 69).

ПІДДÁТЛИВО. Присл. до **підда́тливий.**

ПІДДÁЧА, і, *ж., розм.* Дія за знач. **піддава́ти, підда́ти.** *Хвороба ця — відрив од живого життя мас, безхребетність, безгрунтовність. Одрив од революційної громадської роботи, піддача найслабших смертоносному впливові бацил буржуазного суспільства* (Еллан, II, 1958, 181).

◇ **На піддáчу** — додатково до чого-небудь. *Коли я бачу, як на небі туча тучить,— душу всю мою озвучить громом гніву! — й на піддачу блискавками намогучить* (Тич., II, 1957, 119).

ПІДДÁШКОВИЙ, а, е. Прикм. до **підда́шок.** *Кинулась* [Христя] *уперед: як укопана стала... Перед нею на піддашковій бантині на товстому шнурі спокійно висів... Колісник* (Мирний, III, 1954, 378).

ПІДДÁШОК, шка, *ч.* Те саме, що **підда́шшя** 1—3. *Перший* [будинок] *був оточений кругом піддашком з високими кам'яними стовпами, вицяцькованими всякими штучними візерунками* (Мирний, IV, 1955, 329); *Хати Лівобережної України.. мали рублені або глинобитні стіни, різьблені віконні лиштви, піддашки на стовпчиках або кронштейнах, стріхи* (Наука.., 5, 1964, 61); *Василь пішов попрощатися з Орисею. Зустрілися вони на піддашку, біля вікон, що виходили на подвір'я* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 273); *Троє східців вели на відкритий ганок з піддашком від причілка до причілка* (Скл., Карпати, II, 1954, 15); * У порівн. *Закушує молодиця* [хліб] *огірком і не зводить стомлених, задуманих очей з двох поставлених піддашком снопів, під якими раз у раз подає упертий голос немовля* (Стельмах, II, 1962, 409); // *у сполуч. із сл.* рука, долоня. Положення руки над очима, якою прикриваються від сонця, яскравого світла і т. ін. *Вона скинула піддашком до очей долоню і пильно роздивлялася на них* [бійців] *якусь мить* (Кучер, Зол. роки, 1948, 78); *Яскраве світло падає на сторінки* [книжки], *і Огей долонею робить піддашок над очима* (Досв., Вибр., 1959, 212).

ПІДДÁШШЯ, я, *с.* 1. Покрівля на стовпах або інших опорах для захисту від сонця, негоди і т. ін.; навіс. *Па піддашшю корчми, підпертому шістьма голими дерев'яними стовпами, ходив Абрамко з люлькою в зубах* (Кобр., Вибр., 1954, 112); *Морозець ледь пощипував за щоки. З коминів вився пахучий димок, не йшов стовпом угору, а ліниво слався по піддашшю* (Збан., Сеспель, 1961, 266); * Образно. *Снопи вусатої пшениці заворушились, застрибали, покривши хуру жовтим покучерявленим піддашшям* (Стельмах, II, 1962, 403).

2. Крита прибудова з площадкою та східцями, ганок біля входу в будинок. *З обох країв села й через вигін валила молодь. Загупали на піддашші чобітьми і з шумом увалились у хату* (Головко, II, 1957, 93); *Уляна сиділа на піддашші і вилущувала квасолю в черепяну миску* (Тют., Вир, 1964, 453).

3. Виступ, карниз якої-небудь покрівлі. *Дзюрчали десятки фонтанів, лящали та щебетали всілякі птахи у клітках попід піддашшям* (Коцюб., II, 1955, 125); *На окрему увагу заслуговують дзвіниці..— від найпростіших типів до складних форм з широкими піддашшями і пірамідальними перекриттями* (Нар. тв. та етн., 2, 1968, 93).

4. *діал.* Горище. *У тім самім домі, де мешкала учителька Марія, була на піддашші маленька незамешкана комірочка, в котрій Тарас помістився з сестрами* (Ков., Світ.., 1960, 63).

ПІДДЕ́РЖАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підде́ржати.** *Психічно-історичний моральний розвиток.. має не робиться за якийсь десяток років та ще й тоді, коли немає ні доброї національної школи, ні народних бібліотек, ні читалень, ні піддержання й ініціативи зверху* (Н.-Лев., IV, 1956, 70).

ПІДДЕ́РЖАТИ *див.* **підде́ржувати.**

ПІДДЕ́РЖКА, и, *ж.* Дія за знач. **підде́ржувати, підде́ржати.** *Широкий рів без піддержки сам собою засипався — осувався, вода висихала* (Мирний, IV, 1955, 18); [Півень *(двом дідам):*] *Кажу, голосуйте за піддержку. А там уже Чирва знає, що робити* (Мик., I, 1957, 59); *Ну, і щоб же позику-піддержку од власті яку, хоч би продподаток скинули, то й то б таки легше було на ноги сп'ястися* (Головко, II, 1957, 21).

ПІДДЕ́РЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **підде́ржувати.**

ПІДДЕ́РЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підде́ржувати.** *Ми не знали зразу, пощо вони* [палиці] *там стоять — ..догадувалися, що для піддержування фіранок* (Фр., IV, 1950, 229).

ПІДДЕ́РЖУВАТИ; ую, уєш, *недок.,* **ПІДДЕ́РЖАТИ,** жу, жиш, *док., перех.* Те саме, що **підтри́мувати.** *Вхопивсь* [Остап] *за груди й захитався..— Що тобі? — прискочила Соломія до Остапа і піддержала його* (Коцюб., I, 1955, 356); *Кругом цієї світлиці, котра була схожа на дворик, стояли з чотирьох боків колони і піддержували спадисту покрівлю й стелю* (Н.-Лев., IV, 1956, 28); *Та ось уже й кладовище. Спинили коней. Ніжно взяли труну на руки.. Взяв і я труну піддержувать плечем* (Тич., II, 1957, 149); *Я рада помогти Вам, рада вкупі з Вами шукати дороги, піддержувать Вас, чим можу, але я не маю права казать, що я можу научить Вас жити* (Л. Укр., V, 1956, 129); *Може, любив Мирон Оксану за те, що їй треба було помагати, бо сини самі собі пораду знайдуть, а вона, як билинка, безсила — треба її піддержати* (Григ., Вибр., 1959, 233); *В глибині її серця спочивав його образ.. Так, він остався для неї чимсь, що піддержувало довір'я до людей, якоюсь оживляючою споминкою* (Коб., I, 1956, 342); *Мені здасться, що діло варт би піддержати* (Мирний, V, 1955, 397); *Тут один, там другий із них старався якимсь.. висловом піддержати розмову* (Фр., VI, 1951, 205).

ПІДДЕ́РТИ *див.* **піддира́ти.**

ПІДДЗЕРКАЛЬНИ́К, а, *ч.* Спеціальна підставка (столик, дошка і т. ін.) під дзеркалом. *Поклавши капелюхи на піддзеркальник, ми завернули за ріг обіднього стола* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 380).

ПІДДЗЬÓБОК, бка, *ч., зоол.* Нижня частина дзьоба птаха.

ПІДДИВИ́ТИСЯ *див.* **піддивля́тися.**

ПІДДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ПІДДИВИ́ТИСЯ,** дивлю́ся, ди́вишся; *мн.* підди́вляться; *док.* Те саме, що **підгляда́ти** 1. *Іван і піддивився, де служанка хліб поклала, що привіз цей багатий* (Укр., казки, 1951, 362); *Випало здавати Книшеві. Він узяв одну колоду, перетасував, зняв, піддивився під карту і зразу одсунув* (Мирний, III, 1954, 147).

ПІДДИМКА, и, *ж., діал.* Дрібна саджана цибуля. *Піддимка розрослася, як зелене руно* (Н.-Лев., І, 1956, 85).

ПІДДИ́Р, а, *ч., гірн.* Те саме, що **піддира́ч.**

ПІДДИРА́ЛЬНИК, а, *ч., гірн.* Той, хто займається піддиркою.

ПІДДИРА́ННЯ, я, *с., гірн.* Дія за знач. **піддира́ти** 2.

ПІДДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДДЕ́РТИ,** ру́, ре́ш, *док.* 1. Забирати, видирати частину яєць з гнізда, сот з вулика і т. ін. *Каже раз чоловік циганові: «Коли хочеш меду, так полізь, он там я у верби бджоли назнав, то піддереш»* (Україна.., І, 1960, 123); *Що змогли, ляхи з нас драли, Худібоньку забирали, Наші бджоли піддирали, Наші ниви продавали* (П. Куліш, Вибр., 1969, 345).

2. *гірн.* Видобувати ламкі породи, розширюючи проходи в штреках.

ПІДДИРА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **піддира́ти.**

ПІДДИРА́Ч, а́, *ч., гірн.* Інструмент у вигляді клинка для видобування ламких порід.

ПІДДИ́РКА, и, *ж., гірн.* Дія за знач. **піддира́ти, піддє́рти** 2.

ПІДДІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДДІ́ТИ,** і́ну, і́неш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **підягати.** *Поверх піджака надягнув* [Андрій] *хутряну безрукавку, що піддівають.. під шинель* (Коп., Вибр., 1953, 284).

ПІДДІВО́К, вка, *ч., розм.* Дівчина-підліток. *Брат.. відзначав про себе, що сестра таки здорово підросла за час його відсутності, стала зовсім уже піддівком* (Гончар, Тронка, 1963, 8); — *Думаю, коли-то і я стану парубком, а ти, Клаво, дівкою.— Я вже дівка,— зобидилась Клавка.— Ні, ти ще піддівок* (Мокр., Слід.., 1969, 129).

ПІДДІ́ТИ *див.* **піддіва́ти.**

ПІДДОБРИ́ТИ *див.* **піддо́брювати.**

ПІДДОБРИ́ТИСЯ *див.* **піддо́брюватися.**

ПІДДО́БРЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піддо́брювати.** *А якщо не пройде по конкурсу? Батько розгорне баталію, пустить в хід грозьбу і лестощі.. Ще й дочку вчитиме цієї науки запобігань, ..піддобрювання до викладачів...* (Гончар, Тронка, 1963, 182).

ПІДДО́БРЮВАТИ, юю, ююш *і* **ПІДДОБРЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДДОБРИ́ТИ,** добрю́, до́бриш, *док., перех., чим і без додатка.* 1. Подарунками, послугами і т. ін. переборювати чию-небудь упередженість або робити когось доброзичливішим, сприяти більшій увазі до себе. *Вона зразу думала лагідним обходженням піддобрити їх* (Фр., VII, 1951, 19); *Хвалили* [Івась і Грицуньо] *між собою Петруся, аби його піддобрити: — Він добрий: лиш третину вип'є* [чаю], *а решту лишить нам,— говорили й заглядали йому миленько в очі* (Март., Тв., 1954, 151); — *Ач, яка проворна* [Палажка],— *вдячно подумав тоді Кулик.— Знає, як піддобрити отого чорта* (Жур., Дорога.., 1948, 94).

2. *розм.* Робити страву добрішою, смачнішою.

ПІДДО́БРЮВАТИСЯ, юся, ю́єшся, *і* **ПІДДОБРЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПІДДОБРИ́ТИСЯ,** добрю́ся, до́бришся, *док., розм.* 1. Те саме, що **піддо́брювати** 1. — *Піддобрюються, бояться тебе,— зашепотіла Олеся до Балабухи* (Н.-Лев., III, 1956, 93); — *До хати прилелющився* [Гервасій]. *Прийшов і почав піддобрюватися цукерками до голодних дітей* (Стельмах, Хліб.., 1959, 533); *Не спить Рябко, та все так гавка, скаучить, Що сучий син, коли аж в ухах не лящить, Все дума, як би то піддобриться під пана* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 50); *Про закоханість Михайла Федоровича в книги знали всі. І, коли хтось хотів піддобритися до нього, книга була найкращим для цього засобом* (М. Ол., Леся, 1960, 123).

2. *тільки недок.* Пас. до **піддо́брювати, піддобря́ти.**

ПІДДОБРЯ́ТИ *див.* **піддо́брювати.**

ПІДДОБРЯ́ТИСЯ *див.* **піддо́брюватися.**

ПІДДОВБА́ТИ *див.* **піддо́вбувати.**

ПІДДОВБУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДДОВБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Злегка або додатково довбати (у 1 знач.). *Піддовбувати долівку? Але це занадто довга робота, а тут не то працювати — пройти небезпечно* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 167).

ПІДДОГЛЯ́ДНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **підна́глядний.** *Саїд їв свіжу голодностепську диню і з якимсь містичним тремтінням слухав розповідь, як піддоглядний Синявін робив свої останні роботи* (Ле, Міжгір'я, 1953, 302).

ПІДДОЇ́ТИ *див.* **піддо́вувати.**

ПІДДО́МЕННИК, а, *ч., мет.* Основа доменної печі. *Уперше в практиці вітчизняного домнобудування із збірних конструкцій зроблено одну із скіпових ям та піддоменник* (Рад. Укр., 1. XII 1960, 1).

ПІДДО́Н, а, *ч.* Те, що ставиться під дно чого-небудь. *Чаша має складну композицію і багате оздоблення. Форма її нагадує мисочку на стояку з піддоном* (Нар. тв. та етн., 1, 1969, 76); // Настил, що використовується як основа для чого-небудь. *Укладений на дерев'яний чи металевий піддон штабель цегли доставляється автокаром до вагона* (Роб. газ., 14.I 1966, 2); *Товари, які слід подавати в торговельний зал, вантажать на зручні пересувні піддони* (Рад. Укр., 23.III 1971, 4); // Металева плита, на яку встановлюються виливниця під час заливання в неї металу. *Натяглися троси, загули на крані мотори, виливниця відірвалася від землі й поволі поплила до канави. Зоя примирилася й точно опустила її на заздалегідь приготовлений піддон* (Собко, Біле полум'я, 1952, 298); // *спец.* Дно двигуна або якої-небудь споруди, яке використовується для стікання води, мастила. *Знизу до блок-картера прикріплено піддон, який відливається з чавуну або штампується з сталі* (Зерн. комбайни, 1957, 157); *Під дерев'яними баками* [водонапірної башти] *слід влаштовувати піддони для збирання та відведення води* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 316).

ПІДДО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **підді́н.**

ПІДДО́ННИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **підді́н.** *Піддонник випарника* [електрохолодильника] *слід поставити так, щоб вода не падала мимо нього і не потрапляла на продукти* (Укр. страви, 1957, 432).

ПІДДОСЛІ́ДНИЙ, а, е. Який є об'єктом наукового дослідження, експерименту. *Нашою наукою були одержані дуже цінні дані про життєдіяльність піддослідних тварин в умовах невагомості* (Наука.., 9, 1961, 7); *Вдався* [хірургові] *також експеримент з пересадженням нирки піддослідному собаці Циклону* (Дмит., Обпалені.., 1962, 185); *На невеличких латках росли посіяні Остапом Квіткою піддослідні пшениця, овес, ячмінь, кукурудза, соняшник, чумиза, гречка* (Минко, Ясні зорі, 1951, 154).

ПІДДО́ЮВАННЯ, я, *с., с. г.* Дія за знач. **піддо́ювати.** *У деяких радгоспах.. запроваджено піддоювання таких* [отелених] *корів* (Соц. твар., 3, 1956, 21).

ПІДДО́ЮВАТИ, ою, ююш, *недок.*, **ПІДДОЇ́ТИ,** ою, о́їш, *док., перех., с. г.* Додатково доїти. *Щойно отелених корів доять першими, а потім.., через 3½ години, їх піддоюють* (Соц. твар., 3, 1956, 21); *Облік у нас дуже простий. Кожного дня на фермі відкривається відомість. В неї записується, скільки кожна доярка надоїла молока ранком, увечері, а також в обід (від корів, яких піддоюють)* (Колг. Укр., 12, 1962, 13).

ПІДДРАЖНИ́ТИ *див.* **піддра́жнювати.**

ПІДДРА́ЖНЮВАННЯ, *рідко* **ПІДДРА́ЗНЮВАННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **піддра́жнювати, піддра́знювати.**

ПІДДРА́ЖНЮВАТИ *і рідко* **ПІДДРА́ЗНЮВАТИ,** юю, ює, *недок.,* **ПІДДРАЖНИ́ТИ** *і рідко* **ПІДДРАЗНИ́ТИ,** ню, ни́ш, *док., перех.* Злегка дражнити. — *С телеграма з Харкова, що партію нових бульдозерів нам відправили..— Ще чи одержиш,— піддражнювала Василинка* (Гончар, Тронка, 1963, 189); *Знявся гамір, сміх, і Совгир не лаяв, як завжди, навпаки, ще й піддразнював* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 21).

ПІДДРАЗНИ́ТИ *див.* **піддра́жнювати.**

ПІДДРА́ЗНЮВАННЯ *див.* **піддра́жнювання.**

ПІДДРА́ЗНЮВАТИ *див.* **піддра́жнювати.**

ПІДДРОЧИ́ТИ *див.* **піддро́чувати.**

ПІДДРО́ЧКА, и, *ж., розм.:* ◇ **Піддро́чку (піддро́чки) дава́ти (да́ти)** — підбурювати на які-небудь вчинки; піддрочувати.— *І хто там йому піддрочки дає? — загомоніли люди.— Ми в жарт сказали, а дід Євмен уже заходилися нас судити!* (Л. Янов., І, 1959, 349).

ПІДДРО́ЧУВАТИ, ую, ує, *недок.,* **ПІДДРОЧИ́ТИ,** рочу́, ро́чиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підбу́рювати.** *Шкода за шкодою.. Коли не вкраде* [бурсак] *ножичка, чорнильниці, то піддрочує товариство на пустощі, на сваволю* (Мирний, І, 1949, 371); *Довкола пирснули сміхом. Це ще більше піддрочило задьору. Він тигром оцирився на Сашка: — Іди звідси, поки не битий!* (Добр., Сл. солдатики, 1961, 31).

ПІДДУБЕ́НЬ, бня, ч. Те саме, що **пі́ддубник.**

ПІДДУБНИ́К, а, *ч.* Їстівний гриб, схожий на боровик.

ПІДДУ́БОК, бка, *ч.* Те саме, що **пі́ддубник.** *Поруч з печеричками розсілися рядком, мов братики з сестричками, піддубки під дубком* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 80).

ПІДДУВА́ЛО, а, *с.* Отвір під топкою, через який проходить повітря, підсилюючи тягу під час горіння. *Топка для спалювання майже всіх видів твердого палива повинна мати піддувало і колосникову решітку* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 391); *Він* [кочегар] *вугілля підкидає, За водою доглядає, Відкриває піддувало, Щоб ізнизу підвівало* (Воронько, Коли виріст. крила, 1960, 61).

ПІДДУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **піддува́ло.**

ПІДДУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДДУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех.* Дути знизу або збоку (звичайно на вогонь).

2. *тільки недок., неперех.* Те саме, що **підвіва́ти** 1. [Ряженко:] *Не замерзли, буває? ..Ніде не піддувало?* [Ольга:] *Ні* (Мик., І, 1957, 285); *Уздовж покосів ходить вітер.. Піддуває знизу, зверху, і шелестять покоси* (Рад. Укр., 29. VII 1962, 2).

ПІДДУ́ЖАТИ *див.* **піддужувати.**

ПІДДУ́ЖУВАТИ, ую, ує, *недок.,* **ПІДДУ́ЖАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* Ставати здоровішим, міцнішим, починати видужувати. *Другого дня він піддужав настільки, що пополудні міг устати і вийти троха* [трохи] *на свіже повітря* (Фр., IV, 1950, 385).

ПІДДУ́РЕНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **піддури́ти.** *Єдина їх* [ворогів Радянської влади] *надія — на.. заколоти і виступи куркульських елементів та піддурених демагогічною пропагандою несвідомих мас* (Еллан, II, 1958, 218).

ПІДДУРИ́ТИ *див.* **піддурювати.**

ПІДДУ́РЮВАТИ, юю, ює, *недок.,* **ПІДДУРИ́ТИ,** урю́, у́риш, *док., перех., розм.* Те саме, що **обма́нювати.** *Ті були там..— Піддурювали що дівок, Що в вікна дрались по драбинці* (Котл., І, 1952, 137); — *Як ти міряєш* [город]? *Піддури кого дурнішого, а не мене,— крикнула Кайдашиха* (Н.-Лев., II, 1956, 356); — *Будемо битись, тим часом оточать кругом вас жовніри. Ось вже біжать вони, глянь ось у той бік!.. — Сам ти й дивися туди, а мене не піддуриш; обманом тут ти не візьмеш...* (Тич., І, 1957, 270).

ПІДДУ́ТИ *див.* **піддува́ти.**

ПІДДЯГА́НКА, и, *ж., розм.* Те, що піддягають під що-небудь (звичайно для тепла). *Терешко хвилювався. Йти було ще далеченько, а час був дуже пізній. Він зняв кожуха і, скинувши його на плечі, лишився в одній піддяганці: так було легше, й він немилосердно наліг на ноги* (Епік, Тв., 1958, 403).

ПІДДЯГА́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПІДДЯГТИ́** *і* **ПІДДЯГНУ́ТИ,** дягну́, ди́гнеш, *док., перех.* Одягати додатково під що-небудь (звичайно для тепла).

ПІДДЯГНУ́ТИ *див.* **піддяга́ти.**

ПІДДЯГТИ́ *див.* **піддяга́ти.**

ПІДДЯ́ЧИЙ, чого, *ч., іст.* Помічник дяка (у 2 знач.). *Надумавши, що робити, узяв* [Демко] *уранці і відвів хлопця, свого-таки сина, у науку, попереду до піддячого* (Кв.-Осн., II, 1956, 481); *Піддячий ніс попереду царську грамоту і зразу ж вручив її гетьманові* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 461).

ПІДЖА́К, а́, *ч.* Верхня частина чоловічого костюма у вигляді куртки з рукавами й полами на застібці, звичайно з відкритим відкладним коміром. *Він був убраний в піджак та панталони з дешевенького, простого тріко* (Н.-Лев., IV, 1956, 56); *Батько скидає піджак, сорочку, підперезується рушником і схиляється над водою* (Донч., V, 1957, 15).

ПІДЖАКО́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **піджа́чний.**

ПІДЖА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **піджа́рити;** // *у знач. прикм. Перед пляшками на... підносі чорніє печена гуска, стоїть піджарене порося* (Мирний, III, 1954, 82); *Хоч би маленький шматочок м'яса! Явдоха відчуває — м'ясо відживило б її. Воно мячить перед очима — рум'яне, піджарене..* (Донч., III, 1956, 53).

ПІДЖА́РИТИ *див.* **піджа́рювати.**

ПІДЖА́РИТИСЯ *див.* **піджа́рюватися.**

ПІДЖА́РКА, и, *ж.* Страва з підсмажених шматочків м'яса, а також такі шматочки. *У справах казахської кухні* [є] *казахська піджарка, шашлик з печінки* (Технол. пригот. їжі, 1957, 4).

ПІДЖА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піджа́рювати.**

ПІДЖА́РЮВАТИ, юю, ює, *недок.,* **ПІДЖА́РИТИ,** рю, риш, *док., перех.* Те саме, що **підсма́жувати.** *Гітлерівці обліпили багаття, варили каву, піджарювали сало, смажили ясчню* (Десняк, II, 1955, 450); *У закусочній уранці Він кричав офіціантці: «Гусака мені піджар!»* (С. Ол., Вибр., 1959, 194).

ПІДЖА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ПІДЖА́РИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Ставати піджареним.

2. *тільки недок.* Пас. до **піджа́рювати.**

ПІДЖАТИ[1] *див.* **піджима́ти.**

ПІДЖАТИ[2] *див.* **піджина́ти.**

ПІДЖА́ТИСЯ *див.* **піджима́тися.**

ПІДЖА́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **піджа́к.**

Піджа́чний костю́м; Піджа́чна па́ра — верхнє чоловіче вбрання, до якого входить піджак. *На сцені з'являється Кіндрат Антонович Балтиз-Кропивницький. Він у широкому парусиновому піджачному костюмі та вишиваній сорочці* (Збірник про Кроп., 1955, 250); *Все життя він ходив у синіх сорочках; тепер на ньому була біла сорочка в рубчик і піджачна пара з бавовняної тканини в смужку* (Сепч., На Бат. горі, 1960, 51).

ПІДЖА́ЧНИК, а, *ч.* Той, хто шиє піджаки.

ПІДЖА́ЧОК, чка́, *ч.* Зменш. до **піджа́к.** *З дверей вийшов Кміта в чистенькому піджачку, причесаний,*

прибраний (Н.-Лев., IV, 1956, 309); *Одягнені вони* [пасажири] *були в якісь піджачки неясного кольору, одіті поверх ситцевих сорочок* (Григ., Вибр., 1959, 362).

ПІДЖИ́ВА, и, *ж., розм.* Те, що використовується для підживлення (у 2 знач.). *Говорили .. артільці: — Із матір'ю вашою Нам нелегко змагатися, бригадире! Все в старої поставлено вміло, Що піджива, що сходи, що діло* (Мал., Звенигора, 1959, 357).

ПІДЖИВА́ТИ[1], а́є, *недок.*, **ПІДЖИ́ТИ,** иве́, *док., розм.* Трохи заживати, загоюватися. *У Христі хоч рука трохи й піджила, та палець болів* (Мирний, III, 1954, 100).

ПІДЖИВА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **піджива́тися.** *Піджив наш Лейба: вже й корівка в його і конячок пара* (Сл. Гр.).

2. *рідко.* Збільшуватися, прибувати. *Остап поправлявся. Гарячка згодом спала, рана швидко затягувалась, сили підживали* (Коцюб., I, 1955, 372); *Перед носом човна мелодійно схлипнула вода; хлі-глі, хлі-лі..— Підживає вода,— Нагорний.. зітхнув* (Стельмах, I, 1962, 458).

ПІДЖИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДЖИ́ТИСЯ,** иву́ся, иве́шся, *док., розм.* Починати придбавати щонебудь; ставати багатшим. *Після пожежі трохи піджився* (Сл. Гр.); *А ще ж і народ у них в Обухівці. Вже чув балакають: «Знов пишуть на землеустрій, знов фунти збиратимуть. Одні піджились, а це ще Давидові на коня треба»* (Головко, II, 1957, 84).

ПІДЖИВИ́ТИ *див.* **підживлювати.**

ПІДЖИВИТИСЯ *див.* **підживлюватися.**

ПІДЖИ́ВЛЕНИЙ, а, е, *с. г.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підживи́ти** 3. *Урожай буряків, підживлених марганцевим суперфосфатом, був 206,5 центнера, а там, де підживлювали звичайним суперфосфатом,— 199,4 центнера з гектара* (Колг. Укр., 1, 1957, 41).

ПІДЖИ́ВЛЕННЯ, я, *с., с. г.* 1. Дія за знач. **підживи́ти.** *Останнім часом широко впроваджується у виробництво позакореневе підживлення рослин, яке полягає в тому, що розчин мінеральних добрив наноситься на листя* (Колг. Укр., 6, 1959, 34).

2. Додатковий корм (для тварин), підкормка (для рослин). *Земля поки що волога, буряки зійдуть непогано.. Треба тільки не пожаліти рук, дати добре підживлення* (Руд., Остання шабля, 1959, 402).

ПІДЖИ́ВЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для підживлювання. *Щоб домогтися високої продуктивності підживлювального агрегату, треба безперебійно доставляти в поле рідину і швидко заправляти агрегат добривами* (Колг. Укр., 4, 1957, 22).

ПІДЖИ́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піджи́влювати.**

ПІДЖИ́ВЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПІДЖИВЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДЖИ́ВИТИ,** живлю́, жи́виш; *мн.* підживля́ть; *док., перех. і без додатка.* 1. *також у сполуч. із сл.* сила. Додавати сили, бадьорості і т. ін. *Голоду я не відчував, тільки пити й курити хотілося. Злість на Киселя підживлювала в мені сили* (Мур., Бук. повість, 1959, 229); *Ми тут з жінкою ласощами забавляємося, цукерки їмо... вони, бач, з цукру, а цукор потрібний для тіла, він його нагріває, як дрова піч, і підживляє...* (Коцюб., I, 1955, 301); *— Чи у твоїм доробку хоч одна Сторінка є, що кров'ю обкипіла, Що підживляла змучених в бою І в праці підупалих бадьорила?* (Рильський, Поеми, 1957, 207); *Він пожвавішав, повеселішав, неначе вхопив іскру од веселого Кованька і підживив свої розторсані нерви, застояну кров* (Н.-Лев., I, 1956, 622); *Гучне «ура» підхопило Орлюка, підживило його сили* (Довж., I, 1958, 322); // *також у сполуч. із сл.* вогонь, багаття *і т. ін., рідко.* Підтримувати, не даючи загаснути. *Ватаг накидав на головню сухого хмизу і наказав пастухам увесь час підживляти огонь* (Гжицький, Опришки, 1962, 13); [Дев'ї:] *Дядьку, ось пожди, я хрусту принесу, вогонь підживим* (Л. Укр., III, 1952, 8); *Багаття розгорялось. Принесли ще кілька поліняч ок, щоб підживити його* (Коз., Гарячі руки, 1960, 168); // *перен.* Робити виразнішим, яскравішим і т. ін. *Он якийсь добродій, підживляючи свою мову енергічними* [енергійними] *рухами, то пересовує високу шапку з лівого вуха на праве, то насовує її на потилицю* (Коцюб., I, 1955, 113).

2. *розм.* Те саме, що **підгодо́вувати** 1, 2. *Бригада удобрює ставки гноєм, вносячи його г. 5—10 тонн на гектар, а влітку, під час жнив, частково підживляє рибу зерновими відходами* (Колг. Укр., 2, 1957, 30); // *у сполуч. із сл.* себе, *перен., рідко.* Збагачуватися. *А в пітьмі тій, наче пси скажені, Лиходії кидались на всіх, Щоб набить чужим добром кишені, Підживить себе з бідот людських* (Стар., Вибр., 1959, 29).

3. *с. г.* Вносити добрива в грунт. *Зараз тут рихлив міжряддя «Універсал», а колгоспниці підживлювали добривами світло-зелені, неначе осока, рослини, що ось-ось закриють своїм листям квадратики розпушеної землі* (Автом., В. Кошик, 1954, 198); *Підживлювати посіви найкраще спеціальними культиваторами-підживлювачами, які забезпечують рівномірний розподіл добрив на достатню глибину у вологі шари грунту* (Рад. Укр., 23.V 1957, 1); *Як здобрить землю розчином — цим уже Мусій Завірюха відає, повчає дочку, як підживляти корінь, щоб буряків не попалить* (Горд., Дівчина.., 1954, 145); *Коріння підживим, Бур'ян позриваєм, Зустрінемо осінь Високим врожаєм* (Укр. думи.., 1955, 545).

ПІДЖИ́ВЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся *і* **ПІДЖИВЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПІДЖИ́ВИТИСЯ,** живлю́ся, жи́вишся; *мн.* підживля́ться; *док.* 1. Набувати сили, бадьорості і т. ін. *Духом підживився Палій і трохи повеселішав, як приїхала до нього пані полковникова* (Морд., I, 1958, 201); // *розм.* Те саме, що **піджива́тися.** [Митродора:] *Як же ваше хазяйствечко?* [Колодка:] *Підживляємось потрошку, в колодочки вбиваємось потихеньку* (Сам., II, 1958, 168); // *перен., розм.* Ставати виразнішим, яскравішим і т. ін. *— Леонід Семенович — студент! Чув, чув,— сказав дияк он, і його тихі очі неначе підживились і засвітились* (Н.-Лев., IV, 1956, 127).

2. *розм.* Трохи поїсти, попити. *Поки вчителька підживлялася, сторожиха стояла коло дверей, уважно розглядаючи її* (Коцюб., I, 1955, 310); *Андрій напував пораненого ситром, а сам підживлявся пивом* (Трубл., Шхуна.., 1940, 284); *Розказує баба.. про все те Чіпці. «Скот, мов, ніколи не реве без нужди... Як вертається додому та реве — то він радіє.. А може, голодний, то поїсть, підживиться...»* (Мирний, I, 1949, 142); *Ми підживились смачною ячною на салі, квашеними огірками та свіжими баклажанами* (Досв., Вибр., 1959, 82).

3. *тільки недок., с. г.* Пас. до **піджи́влювати** 3. *На протязі весни і літа всі посіви зернових і технічних культур були добре доглянуті, тричі прополювались від бур'янів, підживлювались мінеральними добривами* (Рад. Укр., 21.IX 1950, 2).

ПІДЖИ́ВЛЮВАЧ, а, *ч., спец.* Механізм, признач. для підживлювання рослин. *Новими машинами є також гідробуровий навісний підживлювач ГНП-4,2 для кукурудзи, гідромоніторна установка для приготуван-*

ня рідких органо-мінеральних добрив. Цими механізмами можна робити підгрунтове зрошення в садах і на городах (Колг. Укр., 2, 1961, 47).

ПІДЖИВЛЯ́ТИ *див.* **підживлювати.**

ПІДЖИВЛЯ́ТИСЯ *див.* **піджи́влюватися.**

ПІДЖИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех. і без додатка, розм.* Те саме, що **чека́ти.** *Він — такий прихильний до неї. Іноді до самого смерку швендяє коло тину, підживає, як би її побачити, побалакати з нею, а часто — і поділитися гостинцем* (Мирний, IV, 1955, 75); *Заходити до хати Христі дуже не хотілося.. Та куди там! Виявляється, її підживають. Батько накинувся: — Де це ти вештала?* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 63).

ПІДЖИМА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДЖА́ТИ,** підіжму́, підіжме́ш, *док., перех., рідко.* Підгортати під себе або притискати до себе (ноги, хвіст і т. ін.).— *Проучили ми собаку: тільки залп — то піджимає хвіст* (Гонч., Вибр., 1959, 145); *Нудно такеньки завсіди перебувати холод, треба сидіти на печі, підживши ноги* (Вовчок, I, 1955, 289); // Міцно стуляти, стискати (губи). *Помітивши, що Дорош не допив молока із глиняного кухля, вона образливо піджала губи: — Чого це ви так мало? Може, вам не до вподоби наше молоко?* (Тют., Вир, 1964, 103).

ПІДЖИМА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ПІДЖА́ТИСЯ,** підіжме́ться, *док., рідко.* Підгортатися або притискатися (про ноги, хвіст і т. ін.); // Міцно стулятися, стискатися (про губи).

ПІДЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДЖА́ТИ,** підіжну́, підіжне́ш, *док., перех.* Жати хлібні злаки частково, на якій-небудь площі; // Жнучи, доганяти кого-небудь, змагатися з кимсь. *Анна замовкла. Горпина зачала її все піджинати, майже півзагону собі забирала* (Фр., I, 1955, 61).

ПІДЖИ́ТИ [1] *див.* **піджива́ти** [1].

ПІДЖИ́ТИ [2] *див.* **піджива́ти** [2].

ПІДЖИ́ТИСЯ *див.* **піджива́тися.**

ПІДЗАГОЛО́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **підзаголо́вок.**

ПІДЗАГОЛО́ВОК, вка, ч. Другий, додатковий до основного заголовок. *Твір «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» з підзаголовком «Роман з народного життя П. Мирного та І. Білика» було закінчено у 1875 р. і подано до цензури, яка багато з тексту викреслила, але дозволила до друку* (Іст. укр. літ., I, 1954, 389); *Своєрідність написаного поет* [Т. Шевченко] *сам усвідомлював, даючи.. підзаголовки: «Сон» — комедія, «Великий льох» — містерія* (Літ. Укр., 27.V 1964, 4).

ПІДЗА́ХИСНА, ної, *ж., юр.* Жін. до **підза́хисний.**

ПІДЗА́ХИСНИЙ, ного, *ч., юр.* Той, кого захищає адвокат.— *В справі, яку сьогодні розглядав суд, мій підзахисний, Руженко Юрій Мирославович, не винний і заслуговує на повне виправдання* (Дор., Не повтори.., 1968, 261); *Підкуплена любов'ю до своєї дитини, вона* [мати], *як той оборонець в суді, завжди виправдовує свого підзахисного, незважаючи на його провину* (Добр., Тече річка.., 1961, 58).

ПІДЗВІ́Т, у, *ч., бухг.* Підзвітна сума.

У підзвіт — у рахунок підзвітної суми.

ПІДЗВІ́ТНИЙ, а, е. 1. Який має звітувати перед ким-, чим-небудь. *Він.. почував себе майже підзвітним. Присутні, що були віком всі молодші за нього, питали його, і він відповідав* (Гончар, IV, 1960, 92); *Видавництва і склади, магазини і читальні, бібліотеки і різні торгівлі книгами — все це повинно стати партійним, підзвітним* (Ленін, 12, 1970, 94); *Апарат соціалістичної держави служить народові і підзвітний народові* (Програма КПРС, 1961, 91).

2. *бухг.* Який видають за умови наступної звітності (про гроші).

ПІДЗЕМЕ́ЛЛЯ, я, *с.* Приміщення, печера під земною поверхнею. *Калинович ухопив його* [сторожа] *за плече, і так ішли досить довго цим темним підземеллям, в якім тільки тут і там, мов сірі плямки, мигали малі загратовані віконця* (Фр., VI, 1951, 161); *Я блукав у якомусь підземеллі, що звалось катакомбами, хотів звідтіля вийти і весь час наштовхувався на кам'яну стіну* (Збан., Мор. чайка, 1959, 130).

ПІДЗЕМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Який міститься, перебуває, розташовується, меншає і т. ін. в підземеллі, під землею. — *Я солдат. Якщо треба тут — буду тут. Якщо з льотчика треба стати кротом підземельним — стану кротом. А скаже Вітчизна: снарядом стань — стану снарядом* (Гончар, Тронка, 1963, 292).

ПІДЗЕ́МКА, и, *ж., розм.* Підземна залізниця. *У західній і східній частинах Берліна ходили різні гроші, і, щоб поїхати трамваєм чи підземкою зі сходу на захід або навпаки, доводилося брати одного квитка на східні, а потім другого на західні гроші* (Собко, Стадіон, 1954, 225).

ПІДЗЕ́МНИЙ, а, е. Який міститься під земною поверхнею, у надрах землі. *Перед нею все стояв плямою ніби якийсь темний простір, сумний, невеселий, неначе.. початок якогось довгого, темного, підземного лабіринту* (Н.-Лев., IV, 1956, 142); *Біля Брно є підземні печери. Сталактитове царство там* (Дмит., Київські кручі, 1962, 150); *Підземні води містять в собі в розчиненому вигляді різні солі* (Фіз. геогр., 5, 1956, 39); // Який діє або працює під землею. *Раптом Андрія осінила блискуча думка. А що як Артем Григорович, зваживши на Андрійові заслуги, переведе його на якусь вищу роботу, ну хоча б тим же підземним десятником?* (Гур., Наша молодість, 1949, 57); *Шахтарі й прохідники не зможуть досягти бажаних результатів без тих, хто трудиться на підземному транспорті* (Роб. газ., 8.II 1966, 2); // Який здійснюється під землею, у земних надрах. *Під фрескою* [є] *мозаїка, що зображає цілу плетеницю містерій в пам'ять Адоніса, його підземну мандрівку по царству тіней і його воскресіння в постаті Діоніса* (Л. Укр., II, 1951, 385); *Ідея підземної газифікації кам'яного вугілля належить великому російському вченому Д. І. Менделєєву* (Наука.., 4, 1961, 15); // Який лине, долітає з-під землі (про низькі, глухі звуки). *Фронт, якого вдень уже було не чути, вночі ще глухо стугонів невиразним, наче підземним гулом* (Гончар, IV, 1960, 47).

ПІДЗЕ́МНИК, а, *ч., спец.* Той, хто працює під землею. *Відбулася нарада підземників.*

ПІДЗИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДІЗВА́ТИ,** ву́, ве́ш, *док., перех.* Голосом або рухами просити наблизитися, підійти. *Прокопенко почав кивати Щорсу пальцем, підзиваючи його до себе. Щорс підійшов* (Довж., I, 1958, 138); *Як скінчилась муштра, командир підізвав до себе Івана і на мене кивнув. Підійшов.. і я* (Стор., I, 1957, 218).

ПІДЗИ́МНІЙ, я, є, *с. г.* Те саме, що **підзимо́вий.** *Трирічні досліди.. селекційної станції показали, що найкращі наслідки дає підзимнє садіння часнику* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 231).

ПІДЗИМО́ВИЙ, о́ва, о́ве, *с. г.* Який здійснюється пізно восени, перед початком зими. *Щоб зменшити напруженість у весняних роботах, ми вирішили сіяти соняшник під зиму і робимо це вже кілька років. Підзимові посіви дають не менший, а часто вищий урожай, ніж весняні* (Колг. Укр., 1, 1956, 17).

ПІДЗИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підзира́ти.**

ПІДЗИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДЗИ́РИТИ,** рю, риш, *док.*, *діал.* Підглядати (у 1 знач.). *Став* [Панько] *собі з-за одвірка і крадьки підзирав, коли ті три* [жандарми] *в сінях дивитимуться в противний бік* (Март., Тв., 1954, 165); *Просив* [Гараська] *Тимка залишитися, щоб підслідити, що воно буде далі під тихими вербами.— Я одного разу підзирив за одною парою, так цілувалися,— хихикаючи, розповідав він* (Тют., Вир, 1964, 41); *«Ой не видно* [курчат], *дідусеньку, вже й не видно буде; Як погнала я їх пасти, підзирили люди»* (Україна.., I, 1960, 342).

ПІДЗИ́РИТИ *див.* **підзира́ти.**

ПІДЗМІ́НА, и, *ж.* Людина або група людей, яка має замінити кого-небудь на чергуванні, вахті і т. ін.

ПІДЗМІ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **підзмі́на.** *Ішов час другої вахти, але відпочинку ніхто не мав. Вся підзмінна вахта з'їхала з капітаном на берег* (Трубл., Лахтак, 1953, 17); *Підзмінному працівникові ферми трудодні нараховують від середнього виробітку працівника, якого він заміняє* (Колг. енц., II, 1956, 194).

ПІДЗО́Л [1], у, *ч.*, *с. г.* Неродючий, бідний на поживні речовини грунт білястого кольору. *Розщеплює атом і родючим робить підзол, На кордоні стоїть з автоматом Наш прославлений комсомол* (Дор., Єдність, 1950, 13); *В деяких колгоспах окультурений орний шар грунту дорівнює не більше 15—18 см. Під ним залягає підзол* (Картопля, 1957, 38).

ПІДЗО́Л [2], у, *ч.*, *спец.* Суміш попелу з вапном, що використовується для обробки шкур.

ПІДЗОЛИ́СТИЙ, а, е. Прикм. до **підзо́л** [1]. *Люцерна погано росте на кислих підзолистих грунтах* (Рад. Укр., 2.II 1965, 2).

ПІДЗОЛИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **підзо́листий.**

ПІДЗОЛОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Утворення підзолу (*див.* **підзо́л** [1]).

ПІДЗО́ЛЬНИК, а, *ч.*, *с. г. рідко.* Те саме, що **підзо́л** [1]. *Небо було важке, сіре, землисте, ніби щойно перооаний підзольник* (Руд., Вітер.., 1958, 412).

ПІДЗО́Р, а, *ч.* 1. *архт.* Декоративна різьблена облямівка карнизів, наличників і т. ін., а також такий карниз.

2. *мор.* Частина корми, яка виступає, захищаючи руль судна.

ПІДЗОРИ́ТИ *див.* **підзоря́ти.**

ПІДЗО́РНИЙ, а, е: **Підзо́рна труба́** — оптичний прилад, призначений для спостереження на далекій відстані за ким-, чим-небудь. *Я взяв бінокль.., а Мірау, якого ми теж брали з собою.— ще й трубу підзорну* (Коцюб., III, 1956, 136).

ПІДЗОРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДЗОРИ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док.*, *діал.* Підглядати (у 1 знач.). *В. Горленка налякав чомусь новотвір поета* [І. Манжури] *«тьмянуватий».. і таке широко відоме в народній мові слово, як «підзоряти» — піддивлятися* (Рад. літ-во, 7, 1965, 41); *Тільки інколи в куточку Пожуришся стиха, Та гіркою (не сльозою...) Заллєш своє лихо. Як заллєш — мов позабудеш, Пішов шкандибати, Зараз люде і підзорять, Та й ну дорікати* (Манж., Тв., 1955, 76).

ПІДЗУБРИ́ТИ *див.* **підзу́брювати.**

ПІДЗУ́БРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЗУБРИ́ТИ,** зубрю́, зу́бриш, *док.*, *розм.* Зубрити ще трохи, додатково.

ПІДІ *див.* **під** [2].

ПІДІБГА́НИЙ, ПІДО́БГАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підібга́ти, підобга́ти;** // *у знач. прикм. І все кортить зробити щось лихе, погане.. Або поробити щось Маріцці... Перекинути її, наприклад, у сучку... худу, миршаву, з підібганим хвостом сучку...* (Коцюб., I, 1955, 278); *Затамувавши подих, слухав Тоня брата. Сидить, не щурухне, поклавши голову на підібгані коліна* (Гончар, Тронка, 1963, 23); *Він завжди на кормі калачиком (бо він коротенький!) з ногами підобганими* (Вишня, I, 1956, 183); — *А чи не повідомляє вона про мене? — думав о. Федір, дивлячись з-під ковдри на підібгані губи Марії* (Скл., Карпати, II, 1954, 286).

ПІДІБГА́ТИ *і* **ПІДОБГА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Підгорнути, підібрати під себе або притиснути до себе (ноги, хвіст і т. ін.). *Лев пішов, похнюпившись та підібгавши хвіст, немовби хто виляв на нього бочку зимної-презимної води* (Фр., IV, 1950, 53); *Вона ось тут, лежить на мулькому ліжкові, скорчившись, підібгавши ноги мало не до підборіддя* (Коп., Земля.., 1957, 94); *Ходила* [Левантина] *так довго, аж поки втомилася, і сіла на ослінчику під чиїмись ворітьми, підобгавши під себе задубілі з холоду ноги* (Гр., II, 1963, 274); // Міцно стулити, стиснути (губи). *Івен Монтегю насупив брови й підібгав губи. Шкіра на його щелепах напнулася, як на барабані* (Загреб., Європа 45, 1959, 180); *Мартоха.. тихим кроком подалась до дверей, спустивши очі і якось особливо підобгавши губи* (Л. Укр., III, 1952, 673); // Загорнути край, частину чого-небудь. *Старий підібгав краєчок сірої шорсткої ковдри, що була поверх жовтого простирала, і підсів до хлопця* (Грим., Кавалер.., 1955, 169); *Йому довелося, підібгавши поли пальто, підтюпцем бігти услід за Уляною* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 181); *Ватя помаленьку увійшла в човен, і, підобгавши трохи сукню, показала ніжки в малесеньких черевичках* (Н.-Лев., IV, 1956, 120).

◇ **Підібга́ти хвоста́:** а) втратити пиху, самовпевненість; знітитися. *Достатньо було того гостро-болючого докору — «ніяк з вас отой сопух загряничний* [закордонний] *до решти не вийде!..» Проць присів, підібгавши хвальковитого хвоста, замовк і заспокоївся* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 104); б) зніяковівши, втратити запал. [Горлов *(до Огнєва):*] *Повтори. Нехай член Військової Ради почує. (Пауза). Чого хвоста підібгав?* (Корн., II, 1955, 67).

ПІДІБГА́ТИСЯ *і* **ПІДОБГА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* Підгорнутись, підігнутися під що-небудь (про ноги, хвіст і т. ін.). * Образно. *Вони* [тіні] *перерізують першу терасу і кидають сітку на другі.. Або починають міняти форму: там вкоротили галузку, там зіллялись докупи і підібгались чорним клубочком під корінь* (Коцюб., II, 1955, 413); // Міцно стулитися, стиснутися (про губи). *Враз лице його зробилося холодним, губи суворо підібгалися* (Тют., Вир, 1964, 196).

ПІДІБРА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підібра́ти.** *За кілька днів йому довелось познайомитися з лікарем, який таємно від німців лікував наших, підібраних на полі бою, поранених солдатів* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 9); *Чув згодом Оленчук — повернулися діти, з галасом притягли на подвір'я підібраного десь коня* (Гончар, II, 1959, 279); *Спеціально підібрана музика не тільки не заважає роботі, а навпаки,— підвищує працездатність* (Наука.., 11, 1965, 5); *Між деревами розкидано багато клумб.. Квіти сплітаються у дивовижні узори, вони підібрані за кольорами і відтінками* (Собко, Скеля.., 1961, 30); *Худий чорний чолов'яга з підібраними у рівну тонку смугу устами аж перехилився з передка, неначе от-от мав упасти на коней* (Стельмах, II, 1962, 176); // **піді́брано,** *безос. присудк. сл. Вона стояла в нових чобітках з високими каблуками, в темно-зеленій армійській сукні, що тісно облягала її стан. Вбрання було підібрано вибагливо, зі смаком і явно личило їй*

(Гончар, III, 1959, 396); *Рудознавців здавна вабили кладові узбецької землі. Та лише в наш час підібрано ключ до скарбів надр* (Веч. Київ, 25.III 1966, 1); *У неї ж тепер усе лице мов із квіток підібрано: з горошку, маку* (Вас., I, 1959, 194); *Є люди, у яких все.. акуратно припасовано, підстрижено, підібрано,— і одяг, і рухи, і мова, і думки, і чуття* (Кол., Терен.., 1959, 83).

2. *у знач. прикм.* Підігнутий, підгорнутий під що-небудь (про ноги, хвіст і т. ін.). *Він не здивувався, що його Олеся і досі, схиливши голову на підібрані коліна, сиділа на деревині коло клуні* (Стельмах, II, 1962, 123); *Мов жива, уявилася картина: на порозі хати стоїть дівча в запасці дорослої господині, вклониться так низько, що сотник бачить аж потилицю з підібраними шовковисто-світлими косами* (Ле, Наливайко, 1957, 127).

ПІДІБРАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **підібраний** 2.

ПІДІБРАНО. Присл. до **підібраний** 2.

ПІДІБРА́ТИ *див.* **підбира́ти.**

ПІДІБРА́ТИСЯ *див.* **підбира́тися.**

ПІДІГНА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підігна́ти.** *Повернувся* [Нерчин] *до високого дзеркала у простінку. Перед ним стояв ставний, у вправно підігнаній формі офіцер* (Рибак, Час.., 1960, 26); *Висушені і підігнані одна до одної частини виробів з пап'є-маше склеюють гарячим столярним клеєм* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 42); // **підігнано,** *безос. присудк. сл. Бульба тримає в руках ногу коня і перевіряє, як підігнано підкови* (Довж., I, 1958, 221).

ПІДІГНА́ТИ *див.* **підганя́ти.**

ПІДІГНУ́ТИ *див.* **підгина́ти.**

ПІДІГНУ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підігну́ти.** *Галки, шпаки, дрозди сплять, стоячи на одній нозі. Друга нога підігнута, дзьоб — глибоко під крилом* (Веч. Київ, 3.X 1957, 4).

2. *у знач. прикм.* Який зігнувся (під чим-небудь або в середину чогось). *Роман першим нахилився над Христиною.. Голова молодиці нерухомо лежала на підігнутім лікті* (Стельмах, I, 1962, 644).

ПІДІГНУ́ТИСЯ *див.* **підгина́тися.**

ПІДІГРА́ТИ *див.* **підграва́ти.**

ПІДІГРІВ, *рідко* **ПІДОГРІВ,** у, *ч.* Дія за знач. **підігріва́ти, підігрі́ти, підогріва́ти, підогрі́ти.** *Внаслідок нерівномірного підігріву, випромінювання й обміну тепла температури в різних шарах Землі, під материками і океанами неоднакові* (Про вулкани.., 1955, 34).

ПІДІГРІВА́ЛЬНИЙ, *рідко* **ПІДОГРІВА́ЛЬНИЙ,** а, е Признач. для підігрівання. *На шляху прокату поставлено підігрівальну піч довжиною 107 метрів* (Рад. Укр., 24.V 1967, 1).

ПІДІГРІВА́ННЯ, *рідко* **ПІДОГРІВА́ННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **підігріва́ти, підогріва́ти.** *Почали* [в металургії] *застосовувати природний холодний газ, без підігрівання, без додавання мазуту* (Цюпа, Україна.., 1960, 208); *Розкріпачення домашніх господарок стане реальністю — адже готова їжа, упакована в консерви, але вітамінізована і повноцінна, потребує лиш підігрівання* (Наука.., 11, 1965, 31).

ПІДІГРІВА́ТИ *і рідко* **ПІДОГРІВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДІГРІ́ТИ** *і рідко* **ПІДОГРІ́ТИ,** ію, і́єш, *док., перех.* 1. Гріти, нагрівати трохи або додатково, ще раз, до певної температури. — *Недоре! — гукнула попадя.— Куди ти самовар береш? — Хіба не треба підігрівати?* (Мирний, III, 1954, 209); *Батарейки кишенькового ліхтарика працюють довше, якщо їх час від часу підігрівати* (Знання.., 1, 1966, 32); *Христина пізно прийшла додому, мати підігріла вечерю, й вони обоє сіли за стіл* (Стельмах, I, 1962, 604).

2. *перен., розм.* Збуджувати когось, підсилювати що-небудь. *Вість про смерть Шевченка, який усе своє життя боровся проти ненависного самодержавно-кріпосницького ладу, тільки підігрівала загальне обурення* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 70); *Це зухвале дівча прийшло сюди дуже недоречно. Наговорить чорт знав чого, підігріє Ступакову, заварить кашу та й піде собі, а йому, Сиволапові, доведеться розсьорбувати* (Ткач, Плем'я.., 1961, 30).

ПІДІГРІВА́ТИСЯ *і рідко* **ПІДОГРІВА́ТИСЯ,** а́ється, *недок.,* **ПІДІГРІ́ТИСЯ** *і рідко* **ПІДОГРІ́ТИСЯ,** і́ється, *док.* 1. Грітися, нагріватися трохи або додатково, ще раз, до певної температури. *На гарячому вугіллі, яке роздмухував вітрець, підігрівався клей* (Донч., IV, 1957, 71).

2. *тільки недок.* Пас. до **підігріва́ти.** *Пережитки капіталістичного минулого, прояви буржуазної ідеології і моралі живучі, тим більше, що вони підтримуються і підігріваються ворожою закордонною пропагандою* (Рад. Укр., 29.III 1963, 2).

ПІДІГРІВА́Ч, *рідко* **ПІДОГРІВА́Ч,** а́, *ч.* Те саме, що **підігрівни́к.** *У зимовий час шофер зможе легко й швидко запустити двигун. У цьому йому допоможе підігрівач* (Роб. газ.. 24.VI 1966, 3).

ПІДІГРІВНИ́Й, *рідко* **ПІДОГРІВНИ́Й,** а́, е́. Признач. для підігрівання чого-небудь. *Щоб полегшити пуск дизельного двигуна взимку, користуються електричним підігрівником, який підігріває повітря, що надходить до циліндрів двигуна* (Автомоб., 1957, 233).

ПІДІГРІ́ТИ *див.* **підігріва́ти.**

ПІДІГРІ́ТИЙ, *рідко* **ПІДОГРІ́ТИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підігрі́ти, підогрі́ти.**— *Хіба це зерно — це гіркі наші сльози,— нежданo одного вечора промовив Гранчак, поклав ложку на пружок миски з вдруге підігрітою кутею і вийшов із хати* (Стельмах, I, 1962, 211); *У безсилій люті, підігрітій горілкою, Нур підігрівав себе ще й думками. Ні, він сам трупом ляже, а не віддасть Романові своєї дочки!* (Ткач, Арена, 1960, 51).

2. *у знач. прикм.* Теплий, гарячий внаслідок підігрівання. *На шляху від свердловини до нафтопереробних заводів рідке паливо проходить дві-три перевалочні бази, і на кожній такій базі його підігрівають. Часті перекачування підігрітої нафти з резервуара в резервуар.. спричиняються до великих втрат* (Рад. Укр., 11.I 1963, 2).

ПІДІГРІ́ТИСЯ *див.* **підігріва́тися.**

ПІДІЗВА́ТИ *див.* **підзива́ти.**

ПІДІЙМА́ЛЬНИЙ *див.* **підніма́льний.**

ПІДІЙМА́ННЯ *див.* **підніма́ння.**

ПІДІЙМА́ТИ *див.* **підніма́ти.**

ПІДІЙМА́ТИСЯ *див.* **підніма́тися.**

ПІДІЙМА́Ч, а́, *ч., техн.* Пристрій, механізм для підіймання вантажів та людей; ліфт. *Кліть підіймача за кілька хвилин доставила нас на поверхню* (Рад. Укр., 3.VI 1967, 3).

ПІДІЙНЯ́ТИ *див.* **підніма́ти.**

ПІДІЙНЯ́ТИЙ *див.* **підня́тий.**

ПІДІЙНЯ́ТИСЯ *див.* **підніма́тися.**

ПІДІЙТИ *див.* **підхо́дити.**

ПІДІЛЛЯ́ТИ *див.* **підлива́ти.**

ПІДІМ'Я́ТИ *див.* **підмина́ти.**

ПІДІПРІВА́ТИ *див.* **підпрівáти.**

ПІДІПРІ́ЛИЙ, а, е. Який трохи, частково або знизу зіпрів. *Дмитро.. попрощався з матір'ю, скочивши в сани, одразу ж приліг на збитому коржеві підіпрілого сіна* (Стельмах, II, 1962, 397).

ПІДІПРІ́ТИ *див.* **підіпрі́вати.**

ПІДІПХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **підпиха́ти.** *Дорош питає, хто поведе машину. Чугай каже: — Я,— і сідає за руль..— Може, підіпхнути?* (Тют., Вир, 1964, 327).

ПІДІРВА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підірва́ти.** *Горіла хата, підірвана гранатою* (Довж., I, 1958, 131); *Різні чутки полинули горами. Але найупертіше кружляли дві: одна — що князь хоче в тиші, далеко від світу, поправляти здоров'я, підірване в частих війнах, а друга — ніби це його послав сам король* (Гжицький, Опришки, 1962, 5); *Останнім часом монополія Англії остаточно підірвана* (Лепін, 22, 1971, 116); // **піді́рвано,** *безос. присудк. сл. Сіверцев помовчав.— Ланц-хід,— став поволі пригадувати він.— Ланцюговий міст.— Підірвано* (Гончар, III, 1959, 241); *Пан Никодим бачив, що авторитет Франка в домі Рошкевичів підірвано остаточно і що зятем йому не бути* (Кол., Терен., 1959, 329).

2. *у знач. прикм.* Зруйнований або видобутий вибухом. *Підірваний камінь вантажать екскаваторами в автомобілі або вагонетки* (Таєм. вапна, 1957, 31).

3. *у знач. прикм.* Який втратив сили, надмірно натрудився від швидкого бігу. *Кінь, однак, не квапився і, видно, звик уже до штурханців і батогів, волік поволі підірвані ноги по нерівній дорозі* (Кобр., Вибр., 1954, 112).

ПІДІРВА́НІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **підірва́ний** 3.

ПІДІРВА́ТИ *див.* **підрива́ти** [1].

ПІДІРВА́ТИСЯ *див.* **підрива́тися** [1].

ПІДІСЛА́НИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підісла́ти** [1].— *В Каховці ми* [подепники] *станемо вдесятеро дорожчі! — викрикував Цимбал на вигоні біля млинів, доки, зрештою, підіслані матір'ю цимбалята не потягли його за руки додому* (Гончар, I, 1959, 10); *24 жовтня 1949 р. Я. Галан трагічно загинув у своєму робочому кабінеті від руки підісланих Ватіканом буржуазно-націоналістичних убивць* (Іст. укр. літ., II, 1956, 594).

ПІДІСЛА́НИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підісла́ти** [2].

ПІДІСЛА́ТИ [1] *див.* **підсила́ти.**

ПІДІСЛА́ТИ [2] *див.* **підстила́ти.**

ПІДІСЛА́ТИСЯ *див.* **підстила́тися.**

ПІДІСО́К, ска, *ч., спец.* Залізна пластинка, яку підбивають до нижньої частини дерев'яної осі. *А там — залізний товар: підкови, гвіздочки, сокири, підіски.. й усе, чого треба* (Кв.-Осн., II, 1956, 13); *Мій батько славний був коваль. На все село. На кілька сіл. В його руках співала сталь. На сорочках блищала сіль. Кував підіски, лемеші* (Воронько, Три покоління, 1950, 69).

ПІДІССА́ТИ *див.* **підсиса́ти.**

ПІДІССА́ТИСЯ *див.* **підсиса́тися.**

ПІДІТКАНИ́Й, ПІДІТКНУ́ТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **підті́каний.** *До гурту підійшла середніх років огрядна жінка. Її широка спідниця була підіткана з одного боку, видно, прямо з роботи, та так і забула від злості привести до порядку свій одяг* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 61); *Стара гуцулка у підітканій чорній спідниці спускається крутою дорогою* (Мур., Бук. повість, 1959, 209).

ПІДІТКА́ТИ, тчу́, тче́ш, *док., перех., розм.* Трохи наткати.

ПІДІТКНУ́ТИ *див.* **підтика́ти.**

ПІДІТКНУ́ТИЙ *див.* **піді́каний.**

ПІДІТКНУ́ТИСЯ *див.* **підтика́тися.**

ПІДІТНУ́ТИ *див.* **підтина́ти.**

ПІДІТНУ́ТИСЯ *див.* **підтина́тися.**

ПІДЇ́ДАТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІД'Ї́СТИ,** ї́м, ї́ш, *док., перех., розм.* 1. *також без додатка.* Трохи або нашвидкуруч їсти. [Бондар:] *Ходімо лучче під'їмо. то там і побалакаєм про начатеє діло* (К.-Карий, I, 1960, 147); [Квасолиха:] *Дай хліба та солі. Під'їм, водички нап'юсь, та й задовольнюсь на який час...* (Крон., III, 1959, 157); *Настечка.. шарудить біля мисника, ставить на стіл немудру вечерю.— Ходіть, тату, під'їсте трохи* (Стельмах, II, 1962, 105).

2. Над'їдати знизу; псувати надгризанням; підточувати; // *перен.* Позбавляти сили, бадьорості, послаблюючи, погіршуючи (здоров'я, стан і т. ін.). *Невсипна грижа під'їдала за роботою Іванову душу, і першої суботи, дорвавшися грошей, він.. очутився* [опинився] *в шинку* (Фр., I, 1955, 180); *Він знову хворий, скаржиться на прокляту недугу, що під'їдає і під'їдає здоров'я, не дозволяє (і в такий час!) віддатись роботі* (М. Ол., Леся, 1960, 213).

ПІД'Ї́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **під'їсти.** *Іван.. подарував Мартинові од щирості своєї ожеред торішньої трохи піднилої та під'їденої мишами соломи на топливо* (Григ., Вибр., 1959, 351).

ПІД'ЇЖДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **під'їжджа́ти.** *При різкому гальмуванні і різкому рушанні з місця автомобілем, при необережному під'їжджанні до тротуару і платформи спрацювання шин підвищується* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 23); *Найда мене розсердила своїм лукавим під'їжджанням* (Л. Укр., V, 1956, 237).

ПІД'ЇЖДЖАТИ, а́ю, а́єш *і* **ПІД'ЇЗДИ́ТИ,** їжджу́, їзди́ш, *недок.,* **ПІД'ЇХА́ТИ,** їду, їдеш, *док.* 1. *неперех.* Їдучи на чому-небудь, наближатися до когось, чогось (про людину). *Під'їжджаємо до міста. Пан закурів коло нас і випередив* (Вовчок, I, 1955, 137); *До самого виру під'їжджати небезпечно — підмиває лід, і Орися зупинилася біля малесенької ополоночки, на якій ледь-ледь зашерх льодок* (Тют., Вир, 1964, 519); *Чим ближче під'їздив Андрій до села, тим серце його билось скоріше і сильніше* (Коцюб., I, 1955, 449); *Коли чує* [поет],— *хтось під'їхав На коні до його хати І спинився* (Л. Укр., I, 1951, 369); *Після великої спірки батько дав йому шматок поля під хату, та не там, де хотів Антін, а на Голій горі, на самому белебені, що ні під'їхати до неї, ні підійти* (Чорн., Визволення, 1949, 56); // Наближатися до кого-, чого-небудь (про засоби пересування). *До того місця, де востаннє з'явилася голова Тимофія, під'їжджав довбаний човник* (Стельмах, II, 1962, 206); *Літак м'яко сів на зелене поле аеродрому, і, покотюючись, під'їздив до ангара* (Собко, Зор. крила, 1950, 20): *До вокзалу під'їхав поїзд Щорса.— Стій! Куди? Від кого тікаєте? Від Петлюри? — Щорс кинувся з тендера в натовп* (Довж., I, 1958, 182); // *розм.* Заїжджати за ким-небудь. [Василина:] *Сідайте, Аго Олександрівно. Зараз за вами під'їдуть* (Корп., II, 1955, 255).

2. *неперех., перен., фам.* Підлещуватися, умовляючи, переконуючи, намагаючись схилити кого-небудь на свій бік. *Вони* [актори] *тут до мене під'їжджають з п'єсою, але я, певне, їм «Троянди» не дам* (Л. Укр., V, 1956, 235); *Захар умів так підмазувати й підмастити, і підвести, і під'їхати, коли йому було треба, й він хвалився дома жінці.., що ніхто проти нього не встоїть* (Григ., Вибр., 1959, 153).

3. *тільки док., перех. і без додатка, перен., розм.* Обдуривши, перехитривши і т. ін., добитися чого-

небудь для себе. *Коли знову почалася* [розмова], *то про незнайомих.. людей, про наживу, про плутні крамарські: хто кого обдурив, під'їхав, підсів...* (Мирний, III, 1954, 79).

4. *тільки док., перех., перен., діал.* Позбавити (сили, бадьорості і т. ін.). *Силу його під'їхала важка, несподівана туга* (Мирний, I, 1949, 161).

ПІД'ЇЗД, у, *ч.* 1. Дія за знач. **під'їжджа́ти, під'їзди́ти.** *Почалася таємна робота таємних підходів та під'їздів...* (Мирний, III, 1954, 185).

2. Вхід у будинок. *Через десять хвилин зала опустіла, у виходів і коло під'їзду крик, гук, давка* (Мирний, III, 1954, 391); *Підвода в'їхала у двір, коли в гімназії уроки вже почалися і подвір'я було зовсім порожнє, і спинилася перед парадним під'їздом* (Смолич, II, 1958, 58).

3. Шлях, дорога, місце, по якому під'їжджають кудипебудь. *Не кількістю рішень чи нарад має перевірятися діяльність працівників радянських органів у будівництві шляхів, а тим, чи скрізь є автомобільні під'їзди до районних центрів, чи підійшли вони до основних залізничних станцій* (Рад. Укр., 12.VII 1962, 1).

◇ **На під'їзді** — поблизу, недалеко від якогось пункту, місця і т. ін.— *Чиє військо? — запитав* [Семен] *у пришляхової охорони, яка спинила його на під'їзді до великого чорного в повечір'ї лісу* (Ле, Побратими, 1954, 24).

ПІД'ЇЗДИ́ТИ *див.* **під'їжджа́ти.**

ПІД'ЇЗНИ́Й, а́, е́. Признач. для під'їзду (у 1 знач.) до чого-небудь (про шлях, колію і т. ін.). *Від берега почулося далеке чмихання паровоза, гуркіт коліс, дзенькання важкого металу. Там з платформ скидали рейки. Люди прокладали під'їзні шляхи до будівництва* (Коцюба, Нові береги, 1959, 274); *По під'їзних дорогах ешелони Везли бетон, залізо і граніт* (Перв., II, 1958, 63).

ПІД'ЇСТИ *див.* **під'їда́ти.**

ПІД'ЇХАТИ *див.* **під'їжджа́ти.**

ПІДИ́ОМ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підня́ти, підніма́ти, підійма́ти** і **підня́тися, підніма́тися, підійма́тися.** [2-й моряк:] *Офіцери не з'явились на підйом прапора* (Корн., I, 1955, 43); *Вона часто прокидалася, і кожен її підйом починався з протяжного оклику: — Ма-а-мо!* (Гончар, Дорога.., 1953, 49); *З риском для життя здійснювалися підйоми на гірські вершини по льодовиках, снігових і скелястих гребенях* (Видатні геогр. відкр.., 1955, 25); *Простота й виразність інтонаційних зворотів, строга пропорційність мелодичних фраз, логічність підйомів і спадів у мелодичній лінії — все це свідчить про високу художню цінність багатьох народних пісень на слова Т. Шевченка* (Нар. тв. та етн., 1, 1961, 54).

2. Ділянка дороги, що веде вгору. *Під горою стало так тихо, що було чути, як.. десь буксують на крутих підйомах грузовики* (Кучер, Чорноморці, 1956, 281).

3. Швидкий ріст, піднесення, інтенсивний розвиток чого-небудь. *Література української соціалістичної нації нині на великому підйомі* (Смолич, Перша книга, 1951, 40).

4. Верхня частина стопи від пальців до щиколотки. *Юрій згадував її всю від гладенької зачіски до високого підйому мускулистої ноги* (Собко, Граніт, 1937, 38); *Ліва нога невисоко піднімається вперед, коліно вільне, підйом витягнутий, але не напружений* (Збірник укр. нар. танців, 1957, 61); // Частина взуття, що її облягає.— *Хіба так ш'ється чобіт? Я швець на все село; так я вже знаю, що халява ось як бува.., от і в підборах брехня; та й підйом не так...* (Кв.-Осн., II, 1956, 20).

5. Певний сигнал до пробудження від сну, підняття або до відправлення в похід. *Він тішився своєю владою над студентами, своїм правом вдиратися на світанні до них у намети і витрясати з інтелектуалістів їхній ранковий сон: — Ану, підйом! Підйом! Годі ніжитись!* (Гончар, Людина.., 1960, 64); *Хитались пожари на дальнім кургані, Ясніли дощі, на пожарі багряні, І грали підйом сурмачі* (Нагн., Пісня.., 1949, 113).

6. Пристрій, деталь і т. ін., пристосовані для піднімання чого-небудь. *На неї* [раму] *ставили якісь підйоми, коліщата, наділи котки* (Донч., VI, 1957, 401); *Передня ліва частина рами жатки підвішена до молотарки за допомогою рейки підйому* (Зерн. комбайни, 1957, 47); *Кісткова система у сполученні з м'язовою системою утворює органи руху людини, при цьому кістки є підйомами, що ними діють за допомогою прикріплених до них м'язів* (Шк. гігієна, 1954, 67).

ПІДИ́ОМНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **підйо́м** 1. *Різниця в швидкостях і викликає різницю тисків: знизу він більший, зверху — менший. В свою чергу різниця тисків створює силу, спрямовану вертикально. Це і є підйомна сила літака* (Наука.., 11, 1962, 36); // Признач. для піднімання, підйому. *Підйомний кран нагадував Гані казкового довгошийого птаха, що невтомно переносив .. у своєму дзьобі контейнери з цеглою, ящики скла, шиферу* (Жур., Вечір., 1958, 90); *Підйомний коловорот.. складається з дерев'яного циліндра* [вала], *на який намотуються троси або ланцюги, що підіймають затвор* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 129).

2. Який має здатність, може підійматися (про споруди). *Замок був оточений високими мурами, з баштами та бійницями. Війти в нього можна було тільки через одні вузькі ворота, до яких вів підйомний міст* (Іст. середніх віків, 1955, 32).

3. *у знач. ім.* **підйо́мні,** них, *мн.* Гроші, які видаються для переїзду на нове місце роботи.— *Слід би подбати, щоб керівні кадри на будівництві знали закони використання робочої сили в межах будівництва. І жодної копійки підйомних* (Ле, Міжгір'я, 1953, 196).

ПІДИ́ОМНИК, а, *ч., техн.* Споруда для вертикального переміщення людей або вантажів; ліфт. *Йому теж від входу в тунель доведеться дертися на гору. Підйомник давно знято* (Ле, Міжгір'я, 1953, 282); *Крім копра, була встановлена також потужніша підйомна машина з трьома електромоторами, споруджено нове приміщення для підйомника* (Гур., Наша молодість, 1949, 214); *Підйом і опускання вантажу здійснюється підйомником, яким обладнана кожна вагонетка* [підвісної дороги] (Механ. і електриф.., 1953, 468).

ПІДКА́ДИТИ, каджу́, ка́диш, *док., розм.* Трохи, додатково накадити.

ПІДКА́ЖЧИК, а, *ч.* Той, хто підказує або займається підказуванням. *Здавалось збоку, ніби ..живі слова їх живої розмови лились десь зверху або збоку од якогось підкажчика* (Н.-Лев., IV, 1956, 236).

ПІДКА́З, у, *ч.* Дія за знач. **підказа́ти, підка́зувати.** *Перші рядки вона сама написала без підказу — про те, де він, що з ним* (Головко, I, 1957, 291).

ПІДКА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підказа́ти.**— *О! — вирвався зойк у Анжели.— Підіть геть, Георге, я вас ненавиджу в цю хвилину..— Мелітару не перечив. Він був задоволений розв'язкою, яка теж несподівано була підказана самою Анжелою* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 239); // **підка́зано,** *безос. присудк. сл. Рясне вживання народних пісень, вплетіння їх у дію вертепної драми було підказано українською народною творчістю, зокрема народними драматизованими*

іграми, весільними обрядами тощо (Рад. літ-во, 1, 1963, 113).

ПІДКАЗА́ТИ *див.* **підка́зувати.**

ПІДКА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підка́зувати.** *Школярі то з того, то з другого боку підказували, і по хаті знай носилися то крикливий, обривчатий гук школяра, то тихе підказування товариства* (Мирний, IV, 1955, 110); — *Вважаю за найбільшу несправедливість, коли вчитель карає учня двійкою — ну, за пустощі, за підказування* (Донч., V, 1957, 411).

ПІДКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДКАЗА́ТИ,** ажу́, а́жеш, *док., перех. і неперех.* 1. Тихо говорити, нашіптувати кому-небудь непомітно для інших те, що він повинен казати, вимовляти. *Перша дія пройшла нормально. Макар Григорович нам підказував. Ми навмисне стояли біля самої халабуди, щоб усе було чути* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 26); *З-за куліс підказують, суфлер вголос читає мені текст ролі, а я мовчки стою* (Минуле укр. театру, 1953, 83); *Бондаренко тихо підказав йому щось, і Гудзій, на часинку зам'явшись, оголосив: — Слово надається від фракції більшовиків Кузнецову* (Головко, II, 1957, 545).

2. *розм.* Додавати що-небудь до сказаного кимось, кінчати чийсь вислів. *Тільки одного разу.. хазяїн не долічивсь свого ліку і зняв бучу: узяв і злодієм, й пройдисвітом, і голотою; а хазяйка собі підказує та підгукує, та пищить, та верещить* (Вовчок, I, 1955, 311); — *То се ви, Павло... Павло... от забув як по батькові.* — *Федорович,— підказав чоловік* (Мирний, I, 1954, 296); — *З п'ятим і шостим полками форсованим маршем рушити..!* — *раптом несподівано голосно і рішуче підказав Боженко* (Довж., I, 1958, 180).

3. *перен.* Наштовхувати кого-небудь на якусь думку, вчинок, дію і **т.** ін. *Він, військовий комендант, діє, як велить йому військовий статут і підказує партійна совість* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 159); *Те, що знав Бачура з преси, з публічних лекцій, з власного життя і з того, що підказала звичайна інтуїція, тепер підкріплювалося науково* (Чаб., Тече вода.., 1961, 60); *Вірний класовий інстинкт революційного пролетаріату підказав більшості російських товаришів ідею* ***активного*** *бойкоту* (Ленін, 11, 1970, 190).

ПІДКАЗУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підка́зувати.** * Образно. *Ніхто не знав, що ці обережні зальоти були звичайними тактичними заходами у тій великій стратегії кохання, яка підказується самою матір'ю природою* (Кол. Терен.., 1959, 116).

ПІДКА́ЗУВАЧ, а, *ч., рідко.* Той, хто підказує.

ПІДКА́ЗУВАЧКА, и, *ж., рідко.* Жін. до **підка́зувач.**

ПІДКАНЦЕЛЯ́РИСТ, а, *ч., заст.* Молодший канцелярист. [Виборний:] *Волосний писар і підканцеляристи Скоробреха, як кажуть, жевжики обидва і гомі,.. як хлистики* (Котл., II, 1953, 11).

ПІДКА́ПАТИ *див.* **підка́пувати.**

ПІДКА́ПОК, пка, *ч., діал.* Різновид головного убору. *Хоч огидно було вбиратися в старий і брудний одяг,* [Михайлик] *нап'яв його на плечі, накинув на голову підкапок і побіг до брами* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 350).

ПІДКА́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДКА́ПАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* Капати додатково, ще трохи.

ПІДКАРАУ́ЛИТИ *див.* **підкарау́лювати.**

ПІДКАРАУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДКАРАУ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех.* Затаївшися, чекати появи кого-, чого-небудь; // *перен.* Таємно стежачи за ким-, чим-небудь, вичікувати слушного моменту для якихось дій. *Треба, звичайно, пам'ятати, що ворог нас підстерігає на кожному кроці і зробить ще силу спроб скинути нас всіма шляхами* (Ленін, 39, 1973, 381).

ПІДКА́САНИЙ, а, е, *діал.* Підтиканий. *Плівка зафіксувала його берет, рішучий ніс, довгополий.. піджак із підкасаними рукавами* (Ю. Янов., II, 1954, 60); *В долині, в озерці, хлюпали праниками підкасані, з червоними, як у буслів, ногами, молодиці* (Коцюб., I, 1955, 309).

ПІДКАСА́ТИ *див.* **підка́суватн.**

ПІДКАСА́ТИСЯ *див.* **підка́суватися.**

ПІДКА́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДКАСА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., діал.* Підтика́ти. *Ліда в своїй чудесній сукенці, що так їй до лиця, щоранку буде виганяти корову, а вечорами доїти, підкасавши подолок...* (Коцюб., II. 1955, 388); *Підкасати поли.*

ПІДКА́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДКАСА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся. *док., діал.* Підтика́тися.

ПІДКАХИ́КНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **підкахи́кувати.** *Дорош знову повторив цисю той самий судорожний рух і підкахикнув так, ніби йому щось деронуло в горлі* (Тют., Вир, 1964, 102).

ПІДКАХИ́КУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підкахи́кувати.** *Він терпіти не міг двозначних парубоцьких натяків чи тих грубуватих підкахикувань навздогін дівчині* (Стельмах, I, 1962, 260).

ПІДКАХИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Злегка, час від часу або навмисно кахикати. *Пан Дулькевич пробрався до руїн замка, де замість нього стояв на варті Кліфтон Честер, і почав тихенько підкахикувати, щоб звернути на себе увагу* (Загреб., Європа 45, 1959, 248).

ПІДКА́ЧАНИЙ [1], **ПІДКО́ЧЕНИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкача́ти** [1]. *В солом'яному брилі, білій сорочці й підкачаних вище колін штанях, він стояв у воді і змотував волосінь* (Чорн., Красиві люди, 1961, 70); *З підкоченими аж по коліна шароварами — я бачив його, вертаючи додому в обідню пору, як ходив у саду в високій траві босоногий* (Коб., III, 1956, 47); *Герміна був взутий у стоптані кімнатні туфлі на босу ногу, в штанах, без піджака; один рукав сорочки підкочений до ліктя, другий, опущений, звисав незастібнутий* (Томч., Готель.., 1960, 204).

2. *у знач. прикм.* З підгорнутими, піднятими краями (про одяг, частини одягу). *Маленький школярик, босенький, з підкачаними штанями і з школярською торбинкою через плече, довго не міг приєднатися до гурту* (Вас., I, 1959, 102); — *Давайте, я вам шинельку.. трошки підправлю, перероблю.* — *Шура глянула на свої довгі, підкочені рукава і ледве стримала готові бризнути радісні сльози* (Гончар, III, 1959, 199).

ПІДКА́ЧАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкача́ти** [2].

ПІДКАЧА́ТИ [1] *див.* **підка́чувати** [1].

ПІДКАЧА́ТИ [2] *див.* **підка́чувати** [2].

ПІДКАЧА́ТИСЯ *див.* **підка́чуватися** [1].

ПІДКА́ЧКА, и, *ж.* Дія за знач. **підкача́ти** [2], **підка́чувати** [1]. *На зрошувальній системі закінчено будівництво трьох насосних станцій підкачки* (Наука.., 12, 1958, 37).

ПІДКА́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. або використовуваний для підкачування (*див.* **підка́чування** [2]). *Підкачувальний насос через фільтр тонкої очистки нагнітає паливо у підвідну магістраль* (Автомоб., 1957, 112).

ПІДКА́ЧУВАННЯ [1], **ПІДКО́ЧУВАННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **підка́чувати** [1], **підко́чувати.**

ПІДКА́ЧУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **підка́чувати** [2] 1. *Майже на половину зрошуваної площі масиву вода*

з Каховського водоймища надходитиме самопливом без підкачування її насосами (Наука.., 12, 1958, 36).

ПІДКА́ЧУВАТИ[1] *і* **ПІДКО́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПІДКАЧА́ТИ,** а́ю, а́єш *і* **ПІДКОТИ́ТИ,** кочу́, ко́тиш, *док., перех.* Підгортаючи, піднімаючи краї, робити коротшим (одяг, частини одягу). *Нараз він схватився зі свого місця і почав якось поквапно підкочувати штани* (Фр., IV, 1950, 388); *Він поспішно підкачував коротенькі, вище колін, штанці ще вище, засукував рукава веселої на колір шерстяної кофтинки і тоді заходжувався коло батька ще з більшим завзяттям* (Епік, Тв., 1958, 122); *Пригадую: маленьким ще хлоп'ям.., Куценькі штаненята підкачавши, З торбинкою через плече, заходив У тиховодь романівського ставу Із удочкою Дмитрик у руках* (Рильський, II, 1960, 303); *Підкотила* [Уляна] *рукава кофти і показала синці на обох руках* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 84); // Відгинати, піднімати край (звичайно одягу).— *Гляньте,— підкотила халатик Юля і випнула ногу. Брови її жалісно зламалися і полізли вгору.— Подряпалася?* (Тют., Вир, 1964, 231).

ПІДКА́ЧУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ПІДКАЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. Качати, пакачувати потроху або додатково (повітря, воду і т. ін.). *Вода в каналі йтиме самопливом.. Лише в деяких місцях доведеться підкачувати воду з допомогою невеликих насосних станцій* (Наука... 12, 1958, 35).

2. *тільки док., розм.* Не виконати яких-небудь зобов'язань, не виправдати чийогось довір'я, чиїхось сподівань. — *Ну, тепер ти, Максиме, наш! Перед всім народом дав слово. Гляди ж не підкачай!* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 273); *Не підкачали й на цій ми ділянці* [самодіяльності]. *Першість держали, як дружна сім'я* (С. Ол., Вибр., 1959, 102); // Виявлятися невдалим, не таким, як треба. *Раз зерно в'яне, а колос сохне,— чортового батька перепічки їстимеш... Це не ми, а ще й старі люди так казали... Виходить — нових способів треба, бо старі підкачали...* (Вишня, I, 1956, 111).

ПІДКА́ЧУВАТИСЯ[1] *і* **ПІДКО́ЧУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКАЧА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся *і* **ПІДКОТИ́ТИСЯ,** кочу́ся, ко́тишся, *док.* 1. Підгортатися, стаючи коротшим (про одяг, частини одягу).

2. *тільки недок.* Пас. до **підка́чувати**[1], **підко́чувати.**

ПІДКА́ЧУВАТИСЯ[2], ується, *недок.* Пас. до **підка́чувати**[2] 1.

ПІДКИДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкида́ти.** *Марточка,.. лишивши трохи горілки на дні, підкинула бризками вгору, при тому вона не вимовила вголос, як то звичайно, бажання «вибрикувати» панні, тямлячи, що то було б якось незугарно,— кожний же й без слів тямить, проти чого теє підкидання* (Л. Укр., III, 1952, 673).

ПІДКИДА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПІДКИ́ДУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПІДКИ́НУТИ,** ну, неш, *док., перех.* 1. Різко кидати вгору або піднімати. — *Я запалю вночі на березі багаття і як буду підкидать вгору головешки, тоді вертайся* (Н.-Лев., II, 1956, 233); *Високо підкидаючи сокиру, він почав зрубувати кінець промоклої колоди* (Голов., Тополя.., 1965, 68); *Павло Бондар зійшов з пароплава, підкинув клунок на плече і рівною ходою попрямував до Тернівки* (Жур., Звич. турботи, 1960, 131); *Його* [Захара] *підхопили з десяток рук, сильно підкинули вгору один, другий, третій раз. Потім посадовили на верстаті* (Ле, Право.., 1957, 39); // Робити різкий рух вгору (рукою, головою, частиною тулуба і т. ін.). — *От тут недалечко пивничка.. Трунок там такий, що тільки ковтай та бровами підкидай...* (Вовчок, VI, 1956, 280); *Гаряче серпневе сонце дошкулило, видно, тонкошкіру свиню; підкидаючи вгору писка, вона чмихала й бігла до річки, як божевільна* (Кос., Новели, 1962, 123); *Від часу до часу підкидував* [кінь].. *голівкою вгору; був, очевидно, ще молодий і мало запряганий* (Коб., I, 1956, 102); *Дівчина підкинула вгору брови і виразно зиркнула на Рідкодуба* (Кир., Вибр., 1960, 156); *Він вправно козирнув, молодцювато підкинув до кашкета пальці і відрапортував* (Ю. Бедзик, Полки... 1959, 44); // *перев. безос., розм.* Сильно трусити (при їзді по нерівній дорозі, від лихоманки, сміху і т. ін.). *Віз торохтить по камінні та підкидає на ямках — аж не всидиш* (Гр., II, 1963, 261); *Сміх — дуже благородне діло. Сміх і втішає, сміх і дошкуляє. Лиховісних сатиричне слово просто кидає в лихоманку. Пропасниця їх б'є, запас й підкидає* (Ковінька, Кутя.., 1960, 97); // *безос. Тепер уже він не затих, як уперше, тіло його витягло, вирівняло і.. підкинуло вгору* (Мирний, I, 1954, 310); *Літак наш раптом м'яко підкинуло вгору, а потім зразу вниз опустило* (Тич., III, 1957, 423).

◇ **Так і підкида́є** *кого* — дуже хочеться, кортить комусь що-небудь зробити. *Оленку так і підкидало побігти до них* [дівчат], *взятись за руки й самій заспівати разом з ними* (Кучер, Трудна любов, 1960, 200).

2. Кидати, закидати під що-небудь. — *Кажу* [Галі]: *покинь — не слухає... дай хоч води — а вона почала лаятись. Так я вирвав віник з рук та й підкинув під піл. А вона ото у сльози,— виправлявся Василь* (Мирний, IV, 1955, 29).

3. *що, чого, рідко без додатка.* Класти, кидати, звичайно додаючи до чого-небудь. *Той хліб, що їли люди, був випечений з усякої всячини: там була й полова з остюками, і земля з куколем та горошком, і жолудів підкидали задля смаку* (Мирний, IV, 1955, 255); *Малеча — багато дітей — звідкілясь паліччя, трісочки таскали, підкидали в огнище й цвірінчали — ну ті ж гороб'ята...* (Головко, I, 1957, 248); *Волам підкинули пахуче сіно...* (Коб., II, 1956, 47); *Гнат Яворський помітив, що в пічці прогоріло дерево, і підкинув нових чурбаків* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 91); // *чим, безос. Люди надіялись та молились, щоб хоч трохи підкинуло снігом, притрусило дорогу* (Мирний, III, 1954, 8); // *розм.* Посилати, включати і т. ін. додаткові сили, нових людей. *В бій були введені всі піхотні батальйони. Вони блокували зліва кілька живих ще дотів. Противник теж підкинув значні сили піхоти і виводив її раз по раз з окопів у контратаки, щоб звільнити замкнені в дотах гарнізони* (Гончар, III, 1959, 51); // *розм.* Привозити, приносити швидко або ще трохи, додатково. *Просимо підкинути боєприпасів на умовлене місце з огляду на заплановані з нашого* [партизанів] *боку нові бойові дії* (Ю. Янов., I, 1954, 65); // *у сполуч. із сл.* слово, жарт *і т. ін., також без додатка, розм.* Казати що-небудь, звичайно додаючи до сказаного кимсь. *Вони писали всі гуртом: Оксентій питав, а йому хтось відповідав, інший підкидав від себе слівце, ще інший додавав своє для ясності* (Смолич, Мир.., 1958, 75); *Хто не стріне в театрі, Той руку потисне, той жарт підкида: — Здорово, Олексо! Привіт, «імператор»! Сидіть в такій ложі Біді не біда!* (С. Ол., Вибр., 1959, 64); — *Та не фудулися вже дуже, як вернеш капралом!* — *підкинув давнішим веселим тоном Петро* (Коб., II, 1956, 89); *Кесар знову був говірким, дотепним Кесарем, який умів підкинути слово то з казки, то з вірша, то з повісті якої, то з роману, а то і з уложення всіх законів* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 79); // У карточній грі — давати для бою карту

після партнера. *Щоб коли-небудь виникла серед них, серед сторожів, якась там сварка,— то боже борони! Хіба як у підкидного грають, то хтось не ту масть підкине* (Вишня, I, 1956, 415).

◇ **Підкидáти (підкúнути) жáру** — те саме, що **Піддавáти (піддáти, підсипáти, підсúпати) жáру** *(див. жар). Кривий мій дибає Пегас, А як підкинуть жару, Сюди-туди сіпне — і враз Підскочить аж під хмару!* (Берпс, Вибр., перекл. Мисика, 1959, 115).

4. Потай кидати, класти, залишати де-небудь або комусь, у когось з метою нашкодити, залякати і т. ін. *Сотки разів підкидали* [конкуренти] *огонь у його магазини, ушкоджували його апарати* (Фр., VIII, 1952, 394); *Після того ще двічі записки підкидала чиясь рука. Нахвалялися бандити повісити її, якщо не буде вчити дітей по-іншому і встряватиме в політику* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 301); *В Африці живуть птахи, яких називають «вдовами». Так само як наша зозуля, вони призвичаїлися підкидати свої яйця у гнізда інших птахів* (Наука.., 3, 1966, 28); *Він і сном і духом не знає, як воно* [крадене] *опинилось у його в кишені... Може хто другий підкинув* (Мирний, I, 1949, 262); *Уранці Анатоль ще спав, як йому підкинули листа* (Кач., II, 1958, 337); // *безос.— Правда,— каже* [голова],— *випустіть людей з холодної, вони не винуваті: може, і справді, що їм підкинуто* (Кв.-Осн., II, 1956, 400); // Навмисно залишити десь, у когось, відмовляючись від материнства (про немовля).

5. *розм.* Те саме, що **підвóзити** 1. *Механік з автоколони попросив Володю, щоб той підкинув його своїм моторолером на Кловський спуск* (Загреб., День.., 1964, 57).

ПІДКИДáТИСЯ, áюся, áєшся *і рідко* **ПІДКИДУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКИНУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* 1. Різко підніматися вгору; підскакувати. *На старому річищі лишились тільки калюжі, в яких підкидалась риба, що не встигла втекти з водою* (Донч., Пісня.., 1947, 61); *Човен мій від бурі хилитається. Чи гребінь хвилі, чи безодня — не питається. Одно підкидається, одно підкидається...* (Тич., II, 1957, 60); *Кругячися в виру, поза його кругами підкидуються і гуляють срібнолускії, червоно-цятковані пструги* (Фр., VIII, 1952, 195); // Робити різкі рухи або сіпатися (про людину, органи людського тіла). *Одна тільки Галя гостро дивилася на всіх гультяїв — і червона краска грала на її щоках, тоді як серце підкидалося в грудях* (Мирний, II, 1954, 295); *Вася схилився на низьке, холодне підвіконня, і все його маленьке тіло підкидалося од тяжкого ридання* (Епік, Тв., 1958, 365); *Опанас аж підкинувся, мов ужалений* (Фр., IV, 1950, 285).

2. *тільки недок.* Гратися, кидаючи раз у раз щонебудь угору або перекидаючись чимсь. *Вишеньками забавлятися, яблучками підкидатися* (Чуб., III, 1872, 292); * Образно. — *Підсів мене сей рік Колісник! — Купи,— каже,— пополам візьмемо. — Я й купив; а він, біс його батькові, від своєї половини і одкинувся. Тепер і підкидайся!* (Мирний, III, 1954, 79).

3. *тільки док., розм.* Те саме, що **прикúнутися.** — *Ви б, дядьку, підождали трохи, просушилися,— раяла Христя,— а то як його в мокре ноги обгортати. — Як? Отак! — скрикнув Кирило, угортаючи ногу. — Коли б ще чого не підкинулось...* (Мирний, III, 1954, 71); — *Йому* [Микиті] *підкинулася на нозі бешиха, то він послав мене замість себе* (Л. Янов., I, 1959, 470).

4. *тільки недок.* Пас. до **підкидáти, підкúдувати.** *Тричі на день у нас волам сіно підкидається* (Сл. Гр.).

ПІДКИДНИЙ, á, é. 1. Признач. для підкидання кого-, чого-небудь угору.— *Вам подобається моя акробатична група на підкидних дошках? — Так, група хороша* (Ткач, Арена, 1960, 143).

2. *у знач. ім.* **підкидний,** нóго, *ч.* Різновид гри у карти; дурень (у 2 знач.). *Діди чаркували і завзято билися в підкидного* (Чаб., Тече вода.., 1961, 167); *Грали вони в підкидного — так Рем чи козирного туза приховав, чи «генеральського» Ромулові почепив,— точних відомостей не маємо. Знаємо тільки, що побились за картами* (Вишня, I, 1956, 455).

◇ **Підкидний дýрень** — різновид гри у карти; дурень (у 2 знач.). *Він навчився неперевершено грати у підкидного дурня* (Вол., Місячне срібло, 1961, 18).

ПІДКИДУВАТИ *див.* **підкидáти.**

ПІДКИДУВАТИСЯ *див.* **підкидáтися.**

ПІДКИДЬОК, дька, *ч.* Дитина, яку підкинули (у 4 знач.) кому-небудь на виховання. *У повісті* [«Наймичка»] *Шевченко має змогу ширше показати старих Якима і Марту (у поемі — Настя), які приймають у себе підкидька — маленького Марка* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 353).

ПІДКИНЕНИЙ *див.* **підкúнутий.**

ПІДКИНУТИ *див.* **підкидáти.**

ПІДКИНУТИЙ, ПІДКИНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкúнути.** *Обернуться в діглахів Обох нас закортіло, І враз у синь обруч злетів, Підкинутий уміло* (Рильський, III, 1961, 267); *Сергій, наче підкинутий велетенською тугою пружиною, одним стрибком сягнув вартового і залізними руками згріб його в оберемок...* (Ткач., Жди.., 1959, 33); *Вчив* [Тамару] *Кирило Васильович — якщо трапиться попасти в тюрму — не признавайся до своїх, близько можуть бути спеціально підкинуті провокатори* (Хижняк, Тамара, 1959, 127); // **підкúнено,** *безос. присудк. сл. В Якима в полові знайшли тюк матерії і ще дещо,— не інакше, як підкинено* (Головко, II, 1957, 155).

ПІДКИНУТИСЯ *див.* **підкидáтися.**

ПІДКИСáТИ, áє, *недок.*, **ПІДКИСНУТИ,** не, *док.* Починати киснути, трохи прокисати.

ПІДКИСЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкислúти.** *Після проявлення перед фіксуванням слід сполоснути папір у воді, підкисленій оцтовою кислотою* (Довідник фот., 1959, 164).

ПІДКИСЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкислúти.** *Можна квасити капусту з попереднім підкисленням. Для цього ..наливають.. розсіл від капусти, яка вже 5—6 днів добре бродить, в обмін на свіжий розсіл* (Колг. Укр., 8, 1957, 37).

ПІДКИСЛИТИ *див.* **підкисля́ти.**

ПІДКИСЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкúслювати.**

ПІДКИСЛЮВАТИ *див.* **підкисля́ти.**

ПІДКИСЛЯТИ, я́ю, я́єш *і* **ПІДКИСЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПІДКИСЛИТИ,** лю, лúш, *док., перех.* Робити більш кислим або трохи кислішим; додавати до чого-небудь кислоту або щось кисле. *Приготовляється вона* [паста] *так: ..підкислюють воду, для чого в неї повільно (краплями) підливають сірчану кислоту* (Як запоб. заразн. хвор.., 1957, 53).

ПІДКИСЛЯТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **підкисля́ти.**

ПІДКИСНУТИ *див.* **підкисáти.**

ПІДКІВКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **підкóва.** *Золоті підківки має Мій крилатий білий коник* (Л. Укр., IV, 1954, 139); *Вона спокійно глянула на них* [бійців] *великими чорними очима, під якими залягли синюваті підківки* (Жур., Звич. турботи, 1960, 172); *Широкий козирок, як долоня, виступав над опуклим лобом*

[Зимогорової], *над підківками брів* (Донч., II, 1956, 173); *Ходи, ходи, дівчинонько, ходи з нами, Дамо тобі сермяжину із стрічками, Дамо тобі ще й вінок із квітками, Дамо тобі черевички з підківками* (Нар. лірика, 1956, 275).

ПІДКІВОЧКА, и, *ж.* Змен.-пестл. до **підко́ва.** *Де стояла, розмовляла* [дівчина] — *Підківочки знати!* (Чуб., V, 1874, 49); [Хор:] *В підківочки ми ударим І голосно заспіваєм!* (Кроп., V, 1959, 159).

ПІДКІВЧИ́НА, и, *ж., зневажл.* Змепш. до **підко́ва.** *Козаченько коня кує, Гнила Жаба свою дає,— Зроби й мені, батьків сину, Таку ж саме підківчину!* (Манж., Тв., 1955, 258).

ПІДКІП *див.* **підкіп.**

ПІДКІ́РКА, и, *ж.* Нервові клітини під корою великих півкуль головного мозку. *Інформація від підкірки є найпростішою, найелементарнішою формою зв'язку організму з оточенням, і на її обробку використовується менше «енергії свідомості»* (Рад. літ-во, 8, 1965, 7).

ПІДКІ́РКОВИЙ, а, е. Стос. до підкірки. *Саморегуляцію мозку здійснюють різні ділянки кори і підкіркових утворень* (Наука., 12, 1965, 18).

△ **Підкі́ркові нервові це́нтри** — те саме, що **підкі́рка.**

ПІДКІ́РНИЙ, а, е. Який міститься, живе під корою.

ПІДКІ́С, ко́са. *ч.* 1. Дія за знач. **підкосі́ти, підко́шувати** 1. *Підкіс бур'янів.*

2. *спец.* Підпірка, брус і т. ін., що ставиться навскоси у різних спорудах, а також спосіб зв'язку таких частин споруди. *Практика показала, що одну панель краще встановлювати з допомогою підкоса, другу — горизонтальним зв'язком, третю — накидними захватами* (Роб. газ., 22.VII 1965, 2).

ПІДКІ́СНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до підкоса (у 2 знач.).

ПІДКІ́СНИК, а, *ч.* Стрічка або стрічки, що надягають під косу (*див.* **коса́** [1]).

ПІДКІСТКОВИ́Й, а́, е́. Який міститься під кісткою, кістками.

ПІДКЛА́Д, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підкла́сти, підклада́ти** 1. *Настала весела хвиля: лізе нанашко Кметик на хату, лізе й пан учитель; тягнуть вони обидва старе колесище на підклад під гніздо бузьком* (Ков., Світ., 1960, 115).

2. *перен.* Те головне, на чому що-небудь будується. *Чи ти знала, що руйнуєш Щастя власного підклад, Те, чого життя так мало Звикло всякому вділять?* (Фр., XI, 1952, 16); *Навіть коли втомлювалися критикувати* [отамана] *і говорили про звичайні речі,— під ними, під загальниками, під звичайними словами завше чулось ще щось, якийсь підклад незадоволення* (Хотк., II, 1966, 213).

ПІДКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підклада́ти.** *Для цього майстра* [із Жовкви] *характерні такі композиційні прийоми, як перетикання одної галузки другою та підкладання кінців листочків під галузки* (Укр. декор. різьба.., 1970, 94).

ПІДКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДКЛА́СТИ,** аду́, аде́ш, *док., перех. і без додатка.* 1. Класти, поміщати під кого-, що-небудь або в середину чогось. *Тільки оце стара було позіхне, Юрко вже й подушку підкладає їй під голову* (Н.-Лев., III, 1956, 288); *Яєць підкладають стільки, щоб гуски добре закривала їх своїм тілом* (Колг. енц., I, 1956, 525); *Черкнув* [Андрійко] *удруге... запалив, підклав під солому... вогняний язик лизнув по соломі раз, другий...* (Коцюб., I, 1955, 443); *Марко перший ступив на поріг, обережно зазирнув до середини. — Іди, чого застряг? — Еге, іди! А як міну підклали?* (Тют., Вир, 1964, 351); *Залишившись одна, Тамара взяла бланки з штампом начальника, підклала копірку і почала ретельно виводити кожне слово олівцем* (Хижняк, Тамара, 1959, 107).

2. *що, чого.* Класти, накладати додатково, ще трохи. *Козак добре дбає,.. Коневі частенько зеленого сіна підкладає* (Укр.. думи.., 1955, 20); *Треба раз у раз підкладати у вогнище хмиз, щоб воно не погасло* (Донч., II, 1956, 65); *Хазяйнувала* [Аня] *біля столу невміло — Хохол весь час поправляв її і підказував, що треба підлити в кухлі або підкласти ще чогось на гарілки* (Голов., Тополя.., 1965, 289).

3. Те саме, що **підкида́ти** 4. *Нащо здалось гніздо мені? Явчка крадькома я* [Зозуля] *другим підкладала,— Нехай висиджують дурні!* (Гл., Вибр., 1951, 134); [Танкіст:] *А в тебе що, немає зброї?* [Карпо:] *Немає.* [Танкіст:] *Підійди сюди. А це що таке?* [Карпо:] *То підклав хтось* (Собко, П'єси, 1958, 60).

◇ **Підклада́ти (підкла́сти) вогню́ (хмизу, дров** *і т. ін.*) — те саме, що **Підлива́ти (підли́ти) ма́сла у вого́нь** (*див.* **підлива́ти**).— *Злодіїв, розкрадачів соціалістичної власності хочеш узяти під захист! — підкладає хмизу Степан Оксентійович* (Мушк., Серце.., 1962, 122); **Підклада́ти (підкла́сти) свиню́ (свиня́ку)** *див.* **свиня́; Ру́ки** (*рідко* **пле́чі**) **підклада́ти (підкла́сти)** *кому, під кого* — надавати допомогу кому-небудь. *Треба руки підкладати, а не дарма гелготати* (Укр.. присл.., 1955, 186); — *Хоч панщини вже не робимо, а отже підкладаємо з своєї охоти плечі панам і панським посіпакам, аби лізли догори!* (Март., Тв., 1954, 364); — *Мені дитина помирає, розумієте? — крикнула пані* [до управителя].— *А мені що? Руки під неї підкласти?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 67); *Воно* [життя] *само загладе муки... Уже ж не зможеш підложить Під умерущого* [умирущого] *ти руки?* (Мирний, V, 1955, 283).

ПІДКЛА́ДКА, и, *ж.* 1. Предмет, який під що-небудь підкладають, ставлять для опори; підставка, на яку щось кладуть. *Усі столи.. були прислонені* [застелені] *прекрасними покривалами, лампи й альбом спочивали на майстерних підкладках* (Кобр., Вибр., 1954, 97); *Машини з осені звозять на садибу, ремонтують, змащують і встановлюють на підкладках* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1955, 93); // Те, що становить основу чого-небудь. *Настінний розпис роблять або безпосередньо на стіні, тобто звичайно по білому фону, або на спеціальній кольоровій підкладці* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 122).

2. Матеріал, який пришивають зісподу одягу. *Якось батько помітили, що їхнє пальто все тоншає і тоншає. Дірка в підкладці не велика, а вати вже й на спині не стає* (Мик., Кадильниця, 1959, 4); *Ретельно перемацавши піджак, відпоровши підкладку, він* [Довгобух] *знайшов Тамарину записку* (Хижняк, Тамара, 1959, 154); *На початку XIX століття в Англії було встановлено податок на капелюхи. Штемпель, який свідчив про сплату, ставили на підкладку* (Веч. Київ, 23.XII 1966, 4); // Зворотний, не лицевий бік якого-небудь виробу з тканини; виворіт. *На ліжку — гори перин, крізь в'язані покривала просвічує ніжна рожева й блакитна підкладка* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 75).

3. *перен.* Те головне, на чому що-небудь будується; справжня основа, внутрішня сутність чогось. *Наукова підкладка і аналіз становить.. найбільшу вартість сеї нової літератури проти усіх давнішніх* (Фр., XVI, 1955, 12); — *Ради бога, Аркадію, не говори таких слів... У нього такі очі. — Верх очей божий, а вся підкладка злодійська. Це добре придумано!* (Стельмах, I, 1962, 285); *Класова підкладка соціал-шовінізму і опортунізму одна й та сама: союз невеликої верстви приві-*

лейованих робітників із «своєю» національною буржуазією **проти** *мас робітничого класу..* (Ленін, 27, 1972, 112); // Справжня, прихована причина чого-небудь. [Македон:] *Скажи, чому Родіон Печай так мене зненавидів? Як ти гадаєш?* [Квак:] *Вони вам заздрять...* [Македон:] *А чи пема тут якої іншої підкладки?..* (Корн., Над Дніпром, 1960, 110).

ПІДКЛА́ДКОВИЙ, а, е. Який використовується для підкладки (у 2 знач.). *Дарницькі текстильники виробляють нові красиві полотна. Серед них — триацетатні тканини з акварельною вибивкою «Лісова пісня» і «Тиса», а також підкладкова — для костюмів полегшеного типу* (Веч. Київ, 7.I 1967, 1).

ПІДКЛА́ДНИЙ, а́, е́. Який підкладають під кого-, що-небудь.

△ **Підкладне́ судно́** *див.* **судно́.**

ПІДКЛА́ДОЧНИЙ, а, е. *спец.* Який використовується для підкладки (у 1 знач.). *Багато простоїв* [агрегатів] *буває через те, що транспортер і зворотний стіл забиваються підкладочними дощечками* (Більше торфу.., 1948, 9).

ПІДКЛА́С, у, *ч., біол.* Підрозділ класу в системі класифікації тваринного і рослинного світу. *Підклас лускаті. Найбільший підклас сучасних плазунів складають ящірки та змії, що всі дістали назву лускатих плазунів, оскільки тіло їх вкрите роговими лусочками* (Визначник земноводних.., 1955, 86).

ПІДКЛА́СТИ *див.* **підклада́ти.**

ПІДКЛА́ЦНУТИ, ну, пеш, *док.* Однокр. до **підкла́цувати.**

ПІДКЛА́ЦУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Клацати, супроводжуючи щось.

ПІДКЛЕЄ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підклеї́ти.** *Бібліотека, щоправда, була невеличка і на всю величезну волость одна; книжки були зачитані, підклеєні, поклеєні, переклеєні, та проте читати їх було можна* (Вишня, II, 1956, 350).

2. *у знач. прикм.* Полагоджений, відремонтований підклеюванням. *Нарешті Семен Полікарпович вийняв з стола карту району, стареньку, підклеєну, розправив її і, тяжко зітхнувши, показав Коропову* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1963, 108).

ПІДКЛЕЇ́ТИ *див.* **підклею́вати.**

ПІДКЛЕ́ЙКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підклеї́ти, підклею́вати.**

2. Те, чим підклеїли, скріпивши клеєм одне з одним. *У сьомому класі Федько не так зрадів новим підручникам, як новим хромовим чоботам з м'якими халявками на білій підклейці...* (Вишня, II, 1956, 297).

ПІДКЛЕ́ПАТИ *див.* **підкле́пувати.**

ПІДКЛЕ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкле́пувати.** *При незначному послабленні заклепочного з'єднання міцність його можна відновити підклепуванням заклепок* (Автомоб., 1957, 341).

ПІДКЛЕ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКЛЕПА́ТИ,** підклепа́ю, підклепа́єш *і* підклеплю́, підкле́плеш; *мн.* підкле́плять; *док., перех.* 1. Клепати злегка або ще раз, додатково. *Вуйко встиг давно вже пообідати свій немудрий обід, відпочив трохи й косу підклепав...* (Кос., Новели, 1962, 120).

2. *техн.* Те саме, що **прикле́пувати.**

ПІДКЛЕ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкле́ювати.**

ПІДКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКЛЕЇ́ТИ,** є́ю, є́їш, *док., перех.* 1. Клеючи, прикріплювати або лагодити, ремонтувати *Терезка підбирала шматки фанери відповідних кольорів, вирізувала скальпелем і підклеювала до портрета* (Томч., Готель.., 1960, 226).

2. Приклеювати під чим-небудь, до чогось, а також зісподу, з виворoту

ПІДКЛИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підклика́ти.** *Знову був підкликаний Сергій Антонович* (Шовк., Людина.., 1962, 335); *Дівчата побігли перші й стали голосно реготати, підійшов і юний тракторист, підкликаний до гурту* (Ю. Янов., II, 1954, 130).

ПІДКЛИ́КАТИ *див.* **підклика́ти.**

ПІДКЛИ́КАТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДКЛИ́КАТИ,** и́чу, и́чеш, *док., перех.* Кличучи, просити кого-небудь наблизитися. *Став він цапа підкликати: — Йди ялинку об'їдати!* (Нех., Казки.., 1958, 6); *Гопко помітив його і замахав рукою, підкликаючи.. Він підійшов* (Грим., Незакінч. роман, 1967, 147); *Підкликав* [сотник] *до себе Григоровича та й спитавсь: — Скажи мені на милость* [милість]: *за що її повелів топити?* (Кв.-Осн., II, 1956, 180); *Рухом руки Бульба підкликав до себе Андрія* (Довж., I, 1958, 218).

ПІДКЛИ́НИТИ *див.* **підкли́нювати.**

ПІДКЛИ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкли́нювати.**

ПІДКЛИ́НЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПІДКЛИ́НИТИ,** ню́, ни́ш, *док., перех.* Підбивати клинами.

ПІДКЛЮ́ВАТИ *див.* **підклю́вувати.**

ПІДКЛЮЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДКЛЮЧИ́ТИ,** лючу́, лю́чиш, *док., перех.* За допомогою яких-небудь пристроїв приєднувати до джерела енергії, до діючої електричної, газової, телефонної і т. ін. мережі для введення в дію. *Останнім часом все більше застосовують електрохімічний метод забарвлення, коли вироби підключають, як аноди або катоди, до ванни з фарбувальним розчином, через який пропускають електричний струм* (Наука.., 1, 1955, 15); [Шниця:] *Ви, Пилипе Корнійовичу, замучили мене цим телефоном. Розумієте, що комутатор у нас малий, не вистачає для всіх...* [Или́ни:] *А Терешка ж підключили?* (Зар., Аптеї, 1962 11); *Підключати доїльні апарати.*

ПІДКЛЮЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДКЛЮЧИ́ТИСЯ,** лючу́ся, лю́чишся, *док.* 1. За допомогою яких-небудь пристроїв приєднуватися до джерела енергії, до діючої електричної, газової, телефонної і т. ін. мережі для введення в дію. *Сержант підключився до переговорної лінії, почув коротке командирове «о'кей!» і почав ладнати контейнери* (Загреб., Європа 45, 1955, 67); // *перен., розм.* Приєднуватися до кого-, чого-небудь, ставати учасником чогось. [Наташа:] *Ех, дівчатоньки ви мої! Та ми тут створимо таку бригаду, щоб аж на фронті слава пішла!.. А поки що он до тітки Насті підключайтесь* (Баш, П'єси, 1958, 83); *Більшість перлин народної поезії створено, безумовно, окремими обдарованими одиницями — і лише згодом виконавці цих творів, сказати б, творчо підключалися, привносячи свої варіанти і додатки* (Нар. тв. та етн., 1, 1962, 6).

2. *тільки недок.* Нас. до **підключа́ти.** *Ручний електродовбальник підключається до електричної сітки. Число обертів електричного двигуна становить 3000 за хвилину* (Стол.-буд. справа, 1957, 171).

ПІДКЛЮЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підключи́ти.** *Вдалину поля збігає «триструнна» високовольтна лінія. До неї підключена трансформаторна будка на колесах* (Вол., Надін. висоти, 1953, 204); // **підклю́чено,** *безос. присудк. сл. За короткий строк на Шебелинці було пробурено, обладнано і підключено до газопроводів 90 свердловин* (Рад. Укр., 24.VIII 1961, 2).

ПІДКЛЮЧИ́ТИ *див.* **підключа́ти.**

ПІДКЛЮЧИ́ТИСЯ *див.* **підключа́тися.**

ПІДКЛЮЧИ́ЧНИЙ, а, е. Який міститься під ключицею.

ПІДКЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКЛЮВА́ТИ,** юю, ю́єш, *док.*, *перех.* Клювати, викльовувати трохи, частково або докльовувати все чисто, цілком.

ПІДКО́ВА, и, *ж.* 1. Металева, вигнута за формою кінського копита пластина, що прибивається до копита з метою запобігти його пошкодженню та скованню тварини. *Устав* [Осел] *на рівні ноги і, обернувшись задом до Льва, показав йому своє заднє копито, на якім була прибита новісінька, блискуча підкова* (Фр., IV, 1950, 52); *Біля кузні кували підкови степовим жеребцям. Огирі тремтіли від гніву та іржали* (Довж., I, 1958, 227); * У порівн. *Серед цього амфітеатру гір в середині круга стоїть невисока гора, кругла, вся вкрита ялинами, неначе хто кинув в цей пишний кружок якусь мохнату шапку, а кругом цієї зеленої шапки обвивається підковою зелений Дунавець* (Н.-Лев., II, 1956, 414); // *перен.* Те, що формою схоже на таку пластину. *Над непроглядною смугою обрію пригасала, пломеніючи, розпечена місячна підкова* (Коз., Вибр., 1947, 98); *Балка нагадувала приблизно велетенську підкову, що охоплювала своїми боками ціле поле* (Ю. Янов., I, 1958, 151).

2. Металева пластинка, що набивається на спід взуття для збереження підметки або набійки. *Тимоха козак штепний був: ..чоботи — одні на ногах, а другі — вже в дьогтю так і мокнуть, щоб тільки задумав, надів і щеголяй* [франти]; *одні з підковами добрими, а другі на гвіздочках* (Кв.-Осн., II, 1956, 254); *Коли моя нога здіймається для нового кроку,— я бачу слід од своїх залізних солдатських підків* (Кол., На фронті.., 1959, 10).

ПІДКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкува́ти.** *Коні вже були підковані, ковалі ще прив'язали по кілька запасних підків до сідел* (Гончар, III, 1959, 94); *Ми повинні.. вести всю підготовчу нашу роботу так, щоб бути підкованими (як любив говорити покійний Плеханов, коли він був марксистом і революціонером) на всі чотири ноги* (Лепіп, 41, 1974, 78); — *Мені тридцять чотири,— сказав він, очевидно продовжуючи свою думку,— я багато вчився, але все ж вважаю, що технічно недосить підкований* (Донч., II, 1956, 292).

2. *у знач. прикм.* З підковами. *Підковані коні; Раптом він* [Анрі-Жак] *опинився долі і почув, як на ньому топчуться підковані черевики* (Ю. Янов., II, 1954, 61).

ПІДКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **підко́ваний** 2.

ПІДКОВДРА, и, *ж.* Те саме, що **підодія́льник.**

ПІДКОВЗНУТИСЯ *див.* **підсковзну́тися.**

ПІДКОВКА. и, *ж.* 1. Дія за знач. **підкува́ти.** *Повів* [Войтюк] *машину до кузні й поставив на тому місці, де звичайно ставлять коней для підковки* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 118).

2. Змепш.-пестл. до **підко́ва.**

ПІДКОВНИЙ. а, е. Признач. для підковування.

ПІДКОВОНІС, но́са, *ч.* Вид кажана з великим носовим придатком. *Підковоніс..— представник окремої родини і роду летючих мишей* (Посібник з зоогеогр., 1956, 115); *Спелеолог під час підземних мандрівок нерідко спостерігає поодинокі «конвертики» малих підковоносів, розкиданих вряди-годи* (Знання.., 2, 1968, 15).

ПІДКОВОПОДІБНИЙ, а, е. Який має форму підкови. *В руках у нього з'явився білий металевий ланцюжок з підковоподібною пластинкою* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 343); *Вітер здіймає піщинки і несе їх, поки не натрапить на перешкоду, що затримує пісок. Так іноді утворюється бархан — підковоподібний піщаний горб* (Фіз. геогр., 6, 1957, 89).

ПІДКОВУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підко́вувати.** *Підковування коней.*

ПІДКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Прибивати підкови до копит. *Укриває* [чоловік] *його* [коня] *в мороз, підковує його для дороги, щоб не розбивав собі копит* (Фр., IV, 1950, 121); — *Купив* [батько] *коня такого, що копає й кусає, та й підкував на всі чотири ноги* (Март., Тв., 1954, 143); — *Що ж ми будемо робити без коваля? ..Нікому буде ані косу поклепати, ані коня підкувати* (Юхвід, Оля, 1959, 124); * Образно. [Тарас:] *Друга ультрацінна для нас річ, як ви кажете,— це той самий ентузіазм, що його ми принесли сюди з фронтів і не розгубили тут, не розбазарили його, а підкували наукою, теорією Маркса і Леніна* (Мик., I, 1957, 176).

2. *на що і без додатка, перен., розм.* Додатково навчати кого-небудь або давати кому-небудь певні знання, відомості, а також спеціальну підготовку.— *Щасливий ти, Вогник,— відповіла Ольга.— Можеш кричати «ура», вирішили підкувати тебе на справжнього комуніста.— Як підкувати? — не второпав юнак.— Підучишся на тому боці, за Збручем* (Козл., Ю. Крук, 1957, 543).

◇ **Підко́вувати (підкува́ти) на всі чоти́ри** *кого:* а) добре навчати кого-небудь, даючи широкі знання; б) карати за які-небудь вчинки.— *Гляди мені, гляди,— в тон йому сказав Артем.— Підведи тільки нас! Я тебе підкую! На всі чотири!* (Годовко, II, 1957, 527).

ПІДКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. *розм.* Набувати додаткових знань або певного досвіду, відомостей, спеціальної підготовки. *Ця новина неабияк порадувала її. Увага райкому полестила їй. Вона діставала змогу повчитися* [на курсах], *трохи підкуватися з полігармоти* (Коцюба, Нові береги, 1959, 333).

◇ **Підко́вуватися (підкува́тися) на всі чоти́ри** — добре навчатися чогось, набувати широких знань. [Вітровий:] *Моряки не здаються.. Там у мене в курені ціла бібліотека, читаю, вчусь, веду бесіди в ланках як агітатор.. Одним словом, підковуюсь на всі чотири* (Корн., II, 1955, 222).

2. *тільки недок.* Пас. до **підко́вувати.** *Тут* [у кузні] *кувались вози, тачки та теліжки, підковувались коні* (Фр., VII, 1951, 50).

ПІДКОЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підколо́ти.**

ПІДКОЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підколо́ти.**

ПІДКОЛІ́ННИЙ, а, е. Який міститься ззаду під коліном (у 1 знач.).

ПІДКОЛІ́ННИК, а, *ч.*, *розм.* Те, що облягає коліно (у 1 знач.).

ПІДКОЛІ́НОК, нка, *ч.*, *розм.* Задня частина ноги під коліном.

ПІДКОЛО́ДНИЙ, а, е. Який міститься, живе під колодою. *Підколодна нора.*

ПІДКОЛО́ТИ *див.* **підко́лювати.**

ПІДКОЛО́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підколо́ти.** *У одного* [пораненого] *не було ноги по коліно, а в другого зовсім, і холоша була підколота так, що не метлялася і не заважала ходити* (Ів., Таємниця, 1959, 129).

ПІДКОЛОТИ́ТИ *див.* **підколо́чувати.**

ПІДКОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОЛОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док.*, *перех.* Колотячи (у 1 знач.), додавати що-небудь.

ПІДКОЛУПА́ТИ *див.* **підколу́пувати.**

ПІДКОЛУПНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* Однокр до **підколу́пувати.**

ПІДКОЛУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОЛУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* Колупаючи (у 1 знач.), відривати, відщипати частину чогось.

ПІДКОЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підко́лювати.**

ПІДКОЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКОЛОТИ,** колю, ко́леш, *док.*, *перех.* 1. Прикріплювати, приколюючи одне до одного або до чого-небудь. *Підколоти довідку до справи;* // *перен., розм.* Уражати кого-небудь їдким словом, гострим зауваженням або натяком. *Таїса знущально підколювала* [Василя], *називала його чоботом* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 85); — *Радгоспові чи собі робите? — поцікавився я.— А хіба радгоспові так це не собі? — знову підколов мене той самий чоловʼяга* (Хор., Ковила, 1960, 21).

2. *розм.* Ранити себе, наколовшись на що-небудь. *Підколоти ногу;* // Колючи чим-небудь, убивати або ранити кого-небудь.— *Підколювали колись одне одного, за межі билися,.. але такого, щоб у криницю хтось дохлого кота вкинув чи іншу погань, зроду-віку не було в нашій Ковалівці* (Кучер, Трудна любов, 1960, 173); — *Не бійся,— підбадьорював дружка той, що був з ножем,— хапай її за руки, а я підколю* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 45).

ПІДКОЛЮВАТИСЯ, ююється, *недок.* Пас. до **підко́лювати.** *Ми побігли кущами. Віти били нас по обличчях, шкрябали, босі ноги підколювалися* (Гр., I, 1963, 297).

ПІДКОЛЮВАЧ, а, *ч.* 1. Те, чим підколюють (у 1 знач.).

2. *розм.* Той, хто підколює (у 2 знач.).

ПІДКОМІРЕ́ЦЬ, рця, *ч.* Білий комірець, який визирає з-під коміра (звичайно у військовій, шкільній формі). *Голився* [Вогневик] *щоденно, щоденно міняв підкоміреці у випрасуваній коверкотовій, військового покрою, сорочці* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 157); *Я дивився на Сашу, на його міцну, рожеву шию, туго охвачену білим кантом підкоміреця* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 44).

ПІДКОМІ́РЧИК, а, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **підкоміре́ць.**

ПІДКОМІ́СІЯ, ї, *ж.* Комісія меншого складу або частина комісії з дещо обмеженими повноваженнями. *В Харкові Єфіменко служив у підкомісії, що вивчала залізничну справу, потім був повітовим земським статистом* (Вітч., 7, 1965, 198).

ПІДКОМІТЕ́Т, у, *ч.* Комітет меншого складу або частина комітету з дещо обмеженими повноваженнями. *Спізнився Осип,— от і жди на нього, Коли зібрався весь підкомітет* (Бажан, Вибр., 1940, 114); *Заводський підкомітет повинен старатися охопити весь завод, якомога більшу частину робітників сіткою всіляких гуртків (або агентів)...* (Ленін, 8, 1970, 241).

ПІДКОМОРІ́Й, я, *ч.* 1. У старій Росії і на Україні — суддя, який займався межуванням володінь.

2. У феодальній Польщі — двірський сановник. *У Ягайла один з предків був підкоморієм, коли вірити батьківській розповіді* (Ле, Наливайко, 1957, 83).

ПІДКОМО́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до підкоморія. *В своїй калитці тримав* [пан] *увесь підкоморський суд* (Стельмах, I, 1962, 272); *При Павлі I (1796—1801 рр.) на Лівобережжі* [України].. *відновлені були старі дворянські суди в повітах — земський і підкоморський, тобто цивільний і межовий* (Іст. УРСР, I, 1953, 384).

ПІДКОНВО́ЙНИЙ, а, е. 1. Який перебуває під конвоєм.

2. *у знач. ім.* **підконво́йний,** ного, *ч.;* **підконво́йна,** ної, *ж.* Людина, яка перебуває під конвоєм.

ПІДКОНТРО́ЛЬНИЙ, а, е. Який перебуває під контролем або підлягає контролю. *Тут, в Лос-Аламосі, де здавалося, що навіть саме дихання кожного вченого підконтрольне пильним представникам військових органів, Чарльз Томас завжди зберігав ясність думок і твердість своїх принципів* (Рибак, Час.., 1960, 639).

ПІДКОП, ПІДКІП, ко́пу, *ч.* 1. Дія за знач. **підкопа́ти.** *В той час найбільше воювали шнуром, Кайданами, отрутою, підкопом, А зрада гаслом військовим була* (Л. Укр., I, 1951, 115); *Визріває два варіанти* [визволення], *які в таборі теж треба грунтовно обміркувати і подати свою думку: втеча з дороги, коли полонені працюватимуть у степу,.. і втеча з табору підкопом попід дріт* (Коз., Гарячі руки, 1960, 64).

2. Прохід, прокопаний під землею. [Неровська:] *Як відомо, Желябов нам порадив два шляхи царевбивства. Перший — це Садова: підкоп, в якому вибухне снаряд, коли поблизу зʼявиться карета* (Голов., Драми.., 1958, 263); — *Ми робили підкіп з барака, щоб видобутися на волю, але, знесилені голодом, ми надто довго копали, есесівці почули і завалили підкіп* (Загреб., Спека, 1961, 325); // *перен., розм.* Підступні таємні дії проти кого-небудь. [Жірондист:] *Певне б знов були шпіонські підкопи, суди неправі, глум ворогів, товаришів безсилля, а потім, може, знов Консьєржері. Та все була б десь вдалині надія хоч би на чорну безпросвітну ніч, що визволяє вʼязнів із неволі...* (Л. Укр., II, 1951, 181); *Виник гомін про перенесення зборів на завтра.. Бузько захвилювався..: в цій пропозиції він відчув якусь погрозу, якийсь підкоп проти себе* (Ряб., Жайворонки, 1957, 101).

ПІДКОПА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкопа́ти.** *Заходимо в крайню лапку. Колгоспниці якраз вибирають з грунту підкопані буряконідіймачем корені* (Рад. Укр., 12.IX 1961, 3); // **підко́пано,** *безос. присудк. сл.— Бачите, панове, підкопано паркан, стежка втоптана* (Фр., IV, 1950, 47).

2. *у знач. прикм.* Зрушений з місця при підкопуванні. *Підкопані буряки в той же день вибирають, очищають і по можливості вивозять на бурякопункти* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 360).

ПІДКОПА́ТИ *див.* **підко́пувати.**

ПІДКОПА́ТИСЯ *див.* **підко́пуватися.**

ПІДКОПНИ́Й, а, е. Стос. до підкопу.

ПІДКОПТИ́ТИ *див.* **підко́пчувати.**

ПІДКОПТИ́ТИСЯ *див.* **підко́пчуватися.**

ПІДКОПУВАЛЬНИ́Й а, е, *спец.* Пристосований для підкопування. *Робочими органами бурякопідіймача є три підкопувальні лапи* (Колг. енц., I, 1956, 145); *Глибину ходу підкопувальної скоби встановлюють залежно від довжини коренеплодів, що їх збирають, або глибини залягання цибулини* (Колг. Укр., 7, 1958, 31).

ПІДКО́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підко́пувати.** *Кожний комбайнер може як слід відрегулювати агрегат і забезпечити високоякісне підкопування, вибирання і очищення коренів* (Хлібороб Укр., 8, 1964, 27); — *Я носом чую її* [вчительки] *підступи та підкопування під нас,— говорила писарша* (Н.-Лев., IV, 1956, 149).

ПІДКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Копати землю біля чого-небудь, роблячи під чимсь поглиблення, або зрушувати щось з місця, копаючи землю під ним.— *Підкопуйте його* [камінь] *здолу, підкладайте підойми!* (Фр., VI, 1951, 116); *Своїми ножами-дисками вона* [машина] *спочатку зрізує гичку на пні і збирає її у бункері. Потім підкопує корені буряків, очищає їх від землі і подає в бункер* (Наука.., 9, 1961, 28); *До половини підкопала* [дівчина] *стіну, Підклала кулю розривну під неї, А потім добула вогню і запалила У кулі трут* (Л. Укр., I, 1951, 115); // Копаючи, поглиблювати що-небудь. *Хома тим часом підкопав глибше свій окоп, який здався йому занадто мілким* (Гончар, III, 1959, 362); // Копаючи, робити під чим-небудь в землі прохід.— *Мене, як біснуватого, до клітки потім засадили* [ченці], *не*

знаючи, яку мені кару вигадати, та спасибі Христі: вкинула вона мені до клітки рискаля, підкопав я вночі стінку та й утік (Тулуб, Людолови, I, 1957, 79).

2. Копати трохи, додатково або не все, часткова. *Зараз саме час підкопати грунт, позбивати бур'ян, що наріс попід деревами* (Чаб., Тече вода.., 1961, 41).

3. *перен., розм.* Підступно, таємно або вороже діяти проти кого-, чого-небудь, розхитувати основи чогось. *Тепер у мене й друга дочка пішла вчитися в гімназію в Чернігові, і се значно підкопує мій бюджет* (Сам., II, 1958, 479); *..економічний розвиток з невблаганною силою — і тим швидше, чим вільніше він піде,— підкопуватиме владу капіталу..* (Ленін, 10, 1970, 195); *Всі ті скарги* [панів] *пропадали, Комісара не підкопали, Ні навіть не могли сплямить* (Фр., X, 1954, 287).

ПІДКОПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКОПА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Копаючи землю, робити поглиблення під чим-небудь. *Він показав руки свої в землюці і в крові — Бач, чим підкопувалися! Аж піт з усіх лив* (Головко, I, 1957, 113); // Прокопуючи під землею прохід, потрапляти, проникати кудись. — *Слухайте ж, панове! — говорив далі кошовий,— брати кріпость, дертися, підкопуватися...* (Довж., I, 1958, 248); *Вони* [в'язні] *й вирішили підкопатись попід тією стіною і вибратись отак на волю* (Збан., Едипа, 1959, 253).

2. *під кого — що, перен., розм.* Таємними ворожими діями шкодити кому-небудь, розхитувати основи чогось. *От і став* [писар] *під нього підкопуватись* (Кв.-Осн., II, 1956, 167); — *Так он як?.. У мене працює механіком і під мене ж підкопується? Розчавлю!* (Шпян, Баланда, 1957, 49); *Честю О. Маковея і його незабутньою заслугою перед літературою та українським народом є те, що він сміливо виступив на захист революційного авторитету Тараса Шевченка, під який підступно підкопувались буржуазні націоналісти* (Жовт., 2, 1956, 88); // Детально перевіряючи, прискіпуючись, виявляти недоліки, зловживання і т. ін. *В самім веденню нафтарського діла він старався, як і де можна, підкопатися під Германа* (Фр., VIII, 1952, 413); *Мати нічого не знала про їхнє кохання, могла б і здивуватися, але Сашко таку причину вигадав, що не підкопавшся: книжки приніс* (Хижняк, Тамара, 1959, 54).

3. *тільки недок.* Пас. до **підко́пувати** 1.

ПІДКОПУВАЧ, а, *ч.* Пристрій для підкопування (у 1 знач.). *У колгоспі почали копати цукрові буряки. Приїхав на плантацію тракторист Микола Сенчило з підкопувачем* (Рад. Укр., 31.VIII 1962, 1).

ПІДКОПЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкопти́ти.**

2. *у знач. прикм.* Забруднений кіптявою. *На сцену вийшов* [Заруба] *й одну за одною потушив усі три лампи... Тільки чорний димок ударив з підкопченого скла* (Кучер, Трудна любов, 1960, 456).

ПІДКОПЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОПТИ́ТИ,** пчу́, пти́ш, *док.*, *перех.* Коптити трохи або додатково.

ПІДКОПЧУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.*, **ПІДКОПТИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Ставати підкопченим (у 2 знач.).

2. *тільки недок.* Пас. до **підко́пчувати.**

ПІДКОРЕНЕ́ВИЙ, а, е. 1. Який міститься, живе під коренем рослини. *Рано навесні.. соснові насадження слід обробити 4-процентною суспензією гексахлорану проти соснового підкореневого клопа* (Колг. Укр., 2, 1961, 39).

2. *мат.* Який стоїть під знаком кореня ($\sqrt{\ }$). *Величина радикала не змінюється, якщо показник кореня і показник підкореневого виразу помножити (або поділити) на однакове число* (Алг., II, 1957, 15).

ПІДКОРЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкори́ти.**— *Народи, підкорені ним* [Чінгісханом], *буквально завмирали, паралізувались духовно. Почували себе вже наче приреченими на віки вічні в рабство* (Гончар, IV, 1960, 75); *Все вона робила автоматично і була цілковито підкорена чужій волі. Говорив їй Тимко, щоб вона йшла надвір витрусити його кожушок, вона йшла і витрушувала; наказував їй мати зашивати торбу, вона зашивала* (Тют., Вир, 1964, 278); *Владі* [грошей] *підкорені всі закони суспільства визискувачів* (Рибак, Час.., 1960, 690); *Плакати полум'яних років революції і громадянської війни, станкова графіка, ілюстративні цикли — усе підкорено великій меті — служінню Батьківщині* (Мист., 1, 1963, 30).

ПІДКОРЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкори́ти** і **підкори́тися.** *Закінчивши підкорення Середньої Азії, Александр Македонський зробив похід в Індію* (Іст. СРСР, I, 1956, 14); *Без підкорення меншості більшості не може бути партії, скільки-небудь гідної імені робітничої партії..* (Ленін, 9, 1970, 7); — *Наука — це величний процес пізнання природи і підкорення її сил людству* (Рибак, Час.., 1960, 37); *Вік електроніки і атомної енергетики, вік підкорення космосу вимагає нових металів: твердих і водночас в'язких, жаротривких і холодостійких, здатних протистояти не тільки корозії, а й радіоактивним випромінюванням...* (Наука.., 6, 1963, 3).

ПІДКОРИТИ *див.* **підкоря́ти.**

ПІДКОРИТИСЯ *див.* **підкоря́тися.**

ПІДКОРИШНИК, а, *ч.* Маленький сірий співочий птах родини горобинних із довгим дзьобом. *З ягодось дерева невидима пташина струшує мелодійний передзвін.— Романе, а це яке диво так виспівує? — Підкоришник* (Стельмах, I, 1962, 248); *Ретельно обстежув підкоришник кожну тріщину, вибируючи своїм тоненьким, зігнутим, як шило, дзьобом лялечки, ячча комах — шкідників лісу* (Веч. Київ, 25.II 1961, 4)

ПІДКОРІННИЙ, а, е. Який міститься, живе під корінням рослин.

ПІДКОРКОВИЙ, а, е. Який міститься під корою (у 1 знач.), під кіркою (у 2 знач.).

ПІДКОРМ, у, *ч.* Додатковий корм для тварин, бджіл, птахів і т. ін. *Щоранку курям слід давати вітамінний підкорм з кришеної моркви, буряків, шкуринок кавунів тощо* (Шкідн. і хвор., рослин, 1956, 27).

ПІДКОРМИ́ТИ *див.* **підко́рмлювати.**

ПІДКОРМИ́ТИСЯ *див.* **підко́рмлюватися.**

ПІДКО́РМКА, и, *ж.*, *рідко.* 1. Дія за знач. **підкорми́ти, підко́рмлювати.** *Торік добрива розсипали абияк. А тепер була підкормка* (Жур., Вел. розмова, 1955, 57).

2. Те саме, що **підко́рм.** *Донки.. накидаються на свіжу пошту, мов ранні бджоли на цукрову підкормку* (Вол., Місячне срібло, 1961, 222).

ПІДКО́РМЛЮВАННЯ, я, *с.*, *рідко.* Дія за знач. **підко́рмлювати.**

ПІДКО́РМЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПІДКОРМИ́ТИ,** кормлю́, ко́рмиш; *мн.* підко́рмлять; *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що **підгодо́вувати.** *Протягом літнього періоду сіянці шипшини поливають, підкормлюють органічними і мінеральними добривами, розпушують грунт навколо них* (Наука.., 9, 1962, 39); *Сіяльниця.. сказала: — Дай землі, то й вона тобі дасть!.. Ми добривами підкормимо плантацію* (Автом., В. Кошик, 1954, 27).

ПІДКÓРМЛЮВАТИСЯ, ююся, ювшся, *недок.*, **ПІДКОРМИ́ТИСЯ,** кормлю́ся, кóрмишся; *мн.* підкóрмляться; *док., рідко.* 1. Те саме, що **підгодóвуватися.**

2. *тільки недок.* Пас. до **підкóрмлювати.**

ПІДКÓРМОВИЙ, а, е. Признач. для підкорму, підкормки.

ПІДКОРОВИ́Й, á, é. Який міститься, живе під корою (у 1 знач.). *До найбільш небезпечних первинних шкідників належать: ..травневий жук, сосновий підкоровий клоп* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 132).

ПІДКОРОТИ́ТИ *див.* **підкорóчувати.**

ПІДКОРОЧЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **підкороти́ти.** *Фільм* [«Іван»] *був підкорочений* (Довж., I, 1958, 24).

ПІДКОРÓЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОРОТИ́ТИ,** очý, óтиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **укорóчувати.** *Федір справді відрізнявся своїм зовнішнім виглядом від усіх робітників. Навіть робочий одяг він перешив на свій смак.. Штани підкоротив і звузив так, що навіть дивно було: як він одягає і скидає їх?* (Ткач, Арена, 1960, 26); *Одягли її у біле вінчальне плаття, яке давно вже лежало в скрині і яке довелося трохи підкоротити* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 72).

ПІДКÓРЧИТИ *див.* **підкóрчувати.**

ПІДКОРЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКÓРЧИТИ,** чу, чиш, *док., перех., розм.* Підгинати яку-небудь частину тіла, тулуба. *Нечіпай, не перестаючи, підганяв коника ногами. Вони звисали в нього мало не до землі, їх доводилось увесь час підкорчувати* (Мик., II, 1957, 524); *З лісу, підкорчивши зад, криво підкрадаються до мертвих шакали* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 549).

ПІДКÓРЮВАТИ *див.* **підкоря́ти.**

ПІДКÓРЮВАТИСЯ *див.* **підкоря́тися.**

ПІДКÓРЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто підкоряє або підкорив кого-, що-небудь. *На допомогу підкорювачам пустині прийшла і хімія. Зовсім недавно для закріплення пісків, що наступають, було запропоновано нову високомолекулярну речовину* (Наука.., 4, 1966, 24).

ПІДКОРЯ́ННЯ, я, *с* Дія за знач. **підкоря́ти.**

ПІДКОРЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПІДКÓРЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПІДКОРИ́ТИ,** корю́, кóриш, *док., перех.* 1. Силою захоплювати країну, місто і т. ін., встановлюючи свою владу; завойовувати (у 1 знач.). *Із своїм військом каган Симеон бив ромеїв під Адріанополем, підкорив собі солунську, драчську й адріанопольську феми* [області] *Візантії, військо його стояло під самими стінами Константинополя, вийшло до Босфору* (Скл., Святослав, 1959, 206); *Чернігово-сіверські князі прагнули підкорити собі Київ, Галич та інші міста* (Іст. УРСР, I, 1953, 92); // Змушувати кого-небудь коритися чиїйсь владі, ставити в залежність від когось. *Ідеться про братерство між народами, а не про те, щоб сильніший народ підкоряв собі слабші. Це не братерство, а насильство!* (Вільде, Сестри.., 1958, 15); *Вони* [землевласники] *підкоряли собі вільних селян і примушували їх працювати на панському полі або сплачувати оброк* (Іст. середніх віків, 1955, 42); *Народе український! Які б не були страшні на тебе зазіхання з боку ворогів, пам'ятай одне: ти був, ти єсть, ти будеш! Нікому тебе не зламати! Нікому тебе не підкорити!* (Тич., III, 1957, 159); *Утвердившись у Паннонії, авари починають тривалу боротьбу з антами, яких вони намагалися підкорити собі* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 354); // *перен.* Освоювати що-небудь, роблячи корисним для себе, для людства. *Як озброєний мічурінською теорією та новітньою технікою землероб, люблячи природу, підкоряє її собі, так і поет підкоряє собі мову* (Рильський, III, 1956, 72); *Пізнавши закони природи, люди дістали можливість підкоряти її, примусили її служити собі* (Астр., 1956, 4); [Мальванов:] *Ми повинні підкорити льодові простори й палючі пустині, щоб і там, на жовтих пісках, де віками біліли кості верблюдів, розцвіло нове життя, зазеленіли поля радгоспів* (Коч., II, 1956, 12); *Ще порівняно недавно вода у шахті була грізним ворогом. Але люди підкорили її, примусили працювати* (Наука.., 12, 1962, 54); // *перен.* Підпорядковувати що-небудь чомусь, ставити щось у залежність від іншого. *Особливість землеробства полягає в тому, що капіталізм підкоряє собі в одному районі — одну, в іншому — іншу сторону сільського господарства..* (Ленін, 3, 1970, 263); *Поєднання робочої сили з засобами виробництва відбувається на цілком новій основі, яка виключає експлуатацію і підкоряє виробництво найбільш повному задоволенню потреб* (Ком. Укр., 11, 1966, 28); *Вона не зовсім розуміє, як це можна підкорити власну волю — волі колективу* (Руд., Вітер., 1958, 58).

2. *перен.* Викликати своїм поводженням, мовою, манерами тощо у кого-небудь схвальну оцінку, захоплення, прихильність і т. ін. *Солідний, молодий узбек просто заражав своєю дужістю й підкоряв щирістю та бездоганною мовою* (Ле, Міжгір'я, 1953, 9); *Він зрозумів, що одним словом підкорив цю щиру й наївну людину, і це було йому приємно* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 91); *Бучма відтворив перед глядачем ленінський розум, енергію, волю і творчу силу, він схвилював і підкорив глядача своєю духовною значимістю, наповненістю і людяністю* (Мист., 2, 1956, 8).

ПІДКОРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся *і рідко* **ПІДКÓРЮВАТИСЯ,** юююся, ювшся, *недок.*, **ПІДКОРИ́ТИСЯ,** корю́ся, кóришся, *док.* 1. Виявляти покору, коритися волі завойовника, володаря. *Русь була й не одинока. Між землями її й* [Візантійською] *імперією лежала ще одна країна, яка також не хотіла підкорятись імперії — Болгарія* (Скл., Святослав, 1959, 131); *Наполеонові підкорялись німецькі та італійські правителі, король Пруссії та імператор Австрії, перед ним усі схилялись і тремтіли* (Ком. Укр., 8, 1962, 42); *Дивізії кайзера й банди Петлюри.. Стріляють, мордують, ґвалтують... Дарма! Народ не підкориться лютому гну* (Бажан, Роки, 1957, 249); *В кінці VI ст. до н. е. за перського царя Дарія I Гістаспа Вірменія змушена була підкоритися його владі* (Іст. СРСР, I, 1956, 13); // Діяти за чиїмнебудь наказом, розпорядженням або згідно з чиїмсь керуванням. [Горлов:] *Що ж, наказ є наказ. Я людина військова, підкорятися звик* (Корн., II, 1955, 69); *Соціалістична дисципліна праці передбачає єдиноначальність, за якої всі робітники у процесі праці підкоряються волі однієї особи — керівника підприємства* (Ком. Укр., 4, 1960, 38); *Сліпо.. я підкорився Антоші. Я робив усе, що він мені наказував* (Мик., II, 1957, 57); *Кінь підкорився мені цілком. Возив мене так, ніби боявся скинути або розгрусити* (Збан., Крил. гонець, 1953, 9); // Перебувати під впливом кого-небудь або під дією чогось; визнавати чию-небудь волю або якусь силу і т. ін. *Федір Данилович ніби грався з дітьми, і вони його слухали, виконували кожний його наказ, до кінця підкорялись волі старого вчителя* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 127); — *Стара, темна, личакова Росія померла й не воскресне. Такий закон природи. Йому підкоряється все живе* (Довж., I, 1958, 460); * Образно. *Скрізь живуть щасливо наші люди, і простори підкорились нам* (Сто пісень.., 1946, 25); // Бути враженим, захопленим чим-небудь або діяти згідно з чим-небудь усталеним. *Я підкорився її приємному голосу* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 44);

Тася почервоніла, але підкорилась звичаєві (Дмит., Розлука, 1957, 69).

2. *тільки недок.* Пас. до **підкоря́ти.**

ПІДКОРЯ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **підкоря́ти;** // *у знач. прикм.* Який підкоряє кого-небудь. *Коли Мічурін увійшов до кімнати, де відбувалось засідання, всі встали... Що було в цій старій людині підкоряючого, владного..?* (Довж., I, 1958, 453).

ПІДКОСИ́ТИ *див.* **підко́шувати.**

ПІДКОСИ́ТИСЯ *див.* **підко́шуватися.**

ПІДКОТИ́ТИ [1] *див.* **підко́чувати** [1].

ПІДКОТИ́ТИ [2] *див.* **підка́чувати** [1].

ПІДКОТИ́ТИСЯ [1] *див.* **підко́чуватися** [1].

ПІДКОТИ́ТИСЯ [2] *див.* **підка́чуватися** [1].

ПІДКО́ЧЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкоти́ти** [1]. *Йому треба було зіп'ятись на щось, але поруч була лише діжа, підкочена Флегонтом, і він став на весільну діжу* (Смолич, Мир.., 1958, 56).

ПІДКО́ЧЕНИЙ [2] *див.* **підка́чаний** [1].

ПІДКО́ЧУВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **підко́чувати** [1] і **підко́чуватися** [1].

ПІДКО́ЧУВАННЯ [2] *див.* **підка́чування** [1].

ПІДКО́ЧУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док.* 1. *перех.* Котячи, наближати до кого-, чого-небудь. *Воротарі підкотили важкі колоди, щоб вітер не гойдав воріт, і бігцем рушили доганяти військо* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 324); // Котячи, переміщати, поміщати під що-небудь. * Образно.— *Кораблі на морі поспішають перебігти свій шлях, щоб їх не захватив у дорозі шторм.. Бовтаються, перелітають з хвилі на хвилю, вірніш — хвиля підкочує під них свої пінаві боки* (Ю. Янов., II, 1958, 40).

◇ **Підко́чувати (підкоти́ти) очі під лоба (вго́ру)** — від хвилювання, здивування, болю і т. ін. ховати зіниці під верхніми повіками. *Олена Петрівна забігала по кімнаті, охаючи і підкочуючи під лоба очі* (Рибак, Час.., 1960, 419); — *Ой господи, господи, за кого я тільки втопила свою голову і свої десятини! — вхопилася руками за розпатлані коси Олена, а очі так страдницьки підкотила вгору, що між повіками ворушилися тільки одні білки* (Стельмах, I, 1962, 569).

2. *перех.* Везучи або штовхаючи візок, коляску і т. ін. або везучи когось, наближати до кого-, чого-небудь. [Орест:] *Мамо, підкоти мене до перил, я хочу дивиться на дорогу, звідси нічого не видно. (Груїчева підкочує його до того місця, де сама тільки що стояла)* (Л. Укр., II, 1951, 88); — *Відчиняються ворота, і чорні коні під самі вікна підкочують чорну коляску* (Стельмах, II, 1962, 305); *Пара найкращих панських гнідих з гуркотом підкотила до ганку легкий ресорний візок, на якому розмістилася уся родина Гната Крикливця* (Мур., Бук. повість, 1959, 143).

3. *неперех., розм., рідко.* Те саме, що **підко́чуватися** [1] 2. *Експрес підкочував до чергової станції* (Смолич, Мир.., 1958, 354); *Казанцев підкотив під корчму й спинив коні* (Н.-Лев., III, 1956, 158); *Машина підкотила до управи, кинувши світло фар на ганок* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 194).

4. *перех. і неперех., перен., розм.* Несподівано відчути біль, хворобливий стан і т. ін. *Тихон відчув, як тьохнуло серце і до горла підкотив якийсь клубок. По обличчю забігали тіні, а губи, силкуючись щось сказати, лише безсило смикались* (Панч, В дорозі, 1959, 28); *Наступного ранку Хома Микитович прокинувся не в дусі. Гнітюче почуття, як тільки розкрив очі, каменем підкотило до горлянки* (Грим., Незакінч. політ, 1962, 30).

ПІДКО́ЧУВАТИ [2] *див.* **підка́чувати** [1].

ПІДКОЧУВАТИСЯ [1], уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКОТИ́ТИСЯ,** очу́ся, о́тишся, *док.* 1. Котячись, наближатися до кого-, чого-небудь. *Підкотилося перекотиполе від вітру і до самого його* [Трохима] (Кв.-Осн., II, 1956, 416); *Виліз Сезон з погреба, підібрав одне* [яблуко], *що підкотилося аж під погрібник, витер об полу* (Мушк., Серце.., 1962, 290); // Котячись, потрапляти під що-небудь. * Образно. *Блискучою стрічкою підкочувався шлях під полозки, засніжені косогори полів разом з шляхом бігли назад* (Добр., Очак. розмир, 1965, 208).

◇ **Очі підкоти́лися під лоба (вго́ру)** — хтось сховав зіниці під верхніми повіками від хвилювання, здивування, болю і т. ін. *Хлопчик лежав горілиць, ясноблакитні очі його підкотилися під лоба* (Собко, Звич. життя, 1957, 87).

2. *розм.* Під'їжджати до кого-, чого-небудь або під щось, звичайно котячись на колесах. *Підтягалась величезна артилерія, а від Переяслава-Хмельницького вже підкочувались до Десни танки славнозвісного Кравченка* (Довж., I, 1958, 316); *По другий бік вулиці котився візок і підкотився під ворота* (Н.-Лев., II, 1956, 274); *В блиску, грохоті і дзвоні підкотивсь якраз трамвай* (Тич., II, 1957, 326).

3. *перен.* Підніматися вгору (про сонце, місяць). *Підкотилось сонце вище, Кукурудзу сушить* (Бажан, II, 1947, 73); // *під що.* Наближатися до якої-небудь межі. *Середню освіту я дістав уже тоді, коли мені підкочувалося під тридцять літ* (Вишня, II, 1956, 355); *Сонце підкочувалось вже під обідню пору* (Іщук, Вербівчани, 1961, 406).

4. *розм.* Швидко наближатися (про явище, подію, рідше про людей і тварин). *Лісова пожежа підкотилася до самого болота* (Збан., Крил. гонець, 1953, 18); *Жіночий гурт сміливо розколов чоловічий натовп і підкотився аж до ганку* (Епік, Тв., 1958, 287); *Дмитрові до ніг підкотився кудлатий цуцик і лащився до рук, але він ногою відкинув його в потік* (Чорн., Потік.., 1956, 299).

5. *перен., фам.* Підлесливо звертатися до кого-небудь, добиваючись, домагаючись чогось.— *Прошу зважити іще на одно. Я не питущий, отже, не підкочуйтеся до мене з чаркою* (Кучер, Прощай.., 1957, 341); — *А ти підкотися* [до лісовиків] *де просьбою, та й могорича не шкодуй. Першим дядькам славну дамо землю. Ну, то не мені тебе вчити* (Стельмах, I, 1962, 289).

6. *перен., розм.* Про появу хворобливого, болісного і т. ін. почуття. *Перед очима її церква.. Співають херувими; а їй під груди щось підкочується, ліже з горла і так хочеться крикнути дико, не своїм голосом* (Коцюб., I, 1955, 278); *Голос його затремтів. Він відчув, що йому підкочується до горла неможливо гарячий клубок* (Мик., II, 1957, 226); *Тривога зростала, підкочувалася клубком страху до самого серця* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 39); *Вона не скрикнула, тільки сльози до горла підкотилися ще дужче, і дівчина кинулася бігти вулицею* (Гр., Без хліба, 1958, 85); *Я нічого не відповів. Якесь тривожне чуття підкотилось мені під серце і здалося, що я самотній* (Досв., Вибр., 1959, 420).

7. *тільки недок.* Пас. до **підко́чувати** [1].

ПІДКО́ЧУВАТИСЯ [2] *див.* **підка́чуватися** [1].

ПІДКО́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкосі́ти.** *Мов придавлена, мов підкошена тою гадкою, похилила Мирослава свою прегарну голову додолу* (Фр., VI, 1951, 65); *Ще пригадаємо не раз ми І час, і день, і поле це, Де наш солдат, юнак із Вязьми, Упав, підкошений свинцем* (Шпорта, Вибр., 1958, 31); // **підко́шено,** *безос. присудк. сл. Старий, століт-*

ній дуб підкошено під корінь (Мал., Чотири літа, 1946, 160).

2. *у знач. прикм.* Який підрізано, зрізано косою, косаркою і т. ін. — *Синочку ж мій ріднесенький, не побивайся,— кинулася Мотря до сина, що, як той підкошений сніп, звалився на лаву* (Л. Янов., I, 1959, 358).

ПІДКОШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкосúти** 1.

ПІДКОШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкóшувати** 1. *Боротьбу з свиріпою можна провадити підкошуванням, коли вона досягає висоти, яка значно перевищує висоту засмічуваних нею рослин* (Бур'яни.., 1957, 61); *Підкошування насінників люцерни на сіно в сухе літо може значно відбитися на врожаї люцерни* (Шкідн.. рослин, 1949, 127)

ПІДКОШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОСИТИ,** ошý, óсиш, *док.*, *перех.* 1. Підтинати косою, косаркою і т. ін., зрізуючи частину рослини біля основи. *Після 2—3 спасувань траву на загінці підкошують та розрівнюють купки гною і кротовини. Це сприяє кращому відростанню трави* (Колг. Укр., 10, 1960, 30); *При нерівномірному і високому травостої траву слід заздалегідь підкосити* (Техн. культ., 1956, 83); // Косити, викошувати потроху, додатково або вибірково. *Щодня підкошували жито; Підкосили нез'їдені рештки трави;* * Образно.— *Порідшав наш косарський рід,— і собі зітхнув Григорій Стратонович.— Підкошував усюди він смерть, але й смерть косила його* (Стельмах, Правда.., 1961, 86); *Паліїв війни проклятих ми навік безжально скосим, ми підкосим, як бур'ян* (Тич., II, 1957, 250); *Вона підвелася устати та зразу й сіла; ноги мов хто косою підкосив* (Мирний, III, 1954, 120).

2. *перен.* Примушувати згинатися, підгинатися (перев. ноги) внаслідок безсилля, кволості, перевтоми і т. ін. *Твердо стала* [Ліда] *на ноги і ще вище підняла прапор. З плеча цівкою текло щось тепле, неприємна млость п'янила, підкошувала ноги* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 41); // Позбавляти когось сили, бадьорості і т. ін. *Дике зворушення запанувало над нею. Груди підіймалися високо, й серце мало не тріснло. Чула, як щось підкошувало її опірну силу, коли він тяг її до себе* (Коб., I, 1956, 389); *Підкошувала мене нова журба і тривога: я не знала, що з Миколою* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 37); *Та земля, що твоє життя зародила, вона його й розорить, згне його болістями, підкосить хворобами, знищить смертю!* (Мирний, IV, 1955, 323); *Руські люди врятували Західну Європу від татарського ярма, своєю груддю зупинили удар, руським мечем підкосили силу Батийової орди* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 490); // *перев. док., у сполуч. із сл.* смерть, куля і т. ін. Поранити або заподіяти смерть чи призвести до неї.— *Де та смерть поділася?! Дітей усіх викосила, а за нас і забула.— Хай вона краще вашого пана підкосить,— похмуро кидав хтось із козаків* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 48); *Розлучила нас невблаганна смерть, що підкосила життя Івана в 1907 році* (Думки про театр, 1955, 115); // *безос.*— *Ми читаємо ваші статті в газеті. Навіть у госпіталі читали,— мовив Прокіп.— Правдиво. Ось хай вони скажуть. Ви описали той бій, у якому оце нас і підкосило* (Кучер, Голод, 1961, 30).

ПІДКОШУВАТИСЯ, усться, *недок.*, **ПІДКОСИТИСЯ,** óситься, *док.* 1. Згинатися, підгинатися від безсилля, кволості, перевтоми і т. ін. (перев. про ноги). *Блоха довго не міг вимовити слова. Стояв блідий, як мрець, руки дрижали, коліна підкошувались* (Гжицький, Опришки, 1962, 116); *Дмитро стояв на смерть. Та що незламніше і твердіше гартувався його дух, то все кволішим і кволішим ставав він фізично. Руки його швидко затекли й отерпли, ноги підкосилися, а голова впала на груди* (Коз., Гарячі руки, 1960, 92).

2. *тільки недок.* Пас. до **підкóшувати.**

ПІДКРАДАТИ, áю, áєш, *недок.*, *перех.* і *без додатка, розм.* Красти, обкрадати потроху, частинами.— *То на ліки пішло, то брали добрі люди за якусь колись-то позичку, а то й підкрадали, так що Векла, з багатої на усе село, у чім стояла, у тім і перейшла до Миколи* (Кв.-Осн., II, 1956, 461).

ПІДКРАДАТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПІДКРАСТИСЯ,** áдуся, áдешся, *док.* Крадучись, непомітно наближатися до кого-, чого-небудь. — *Тихо,— каже пані. — Подивимось, що вона робить. Стали вони підкрадатись.. Одарка лежить, зложила руки під голівку, блідаблідa* (Вовчок, I, 1955, 46); *Завдяки своєму забарвленню малопомітні і великі мешканці саван. Світло-коричневий тон шерсті лева зливається з глинистою поверхнею землі, коли він підкрадається до своєї жертви* (Фіз. геогр., 5, 1956, 141); *Тільки Тарасик підкрався до кошичка, а Івасик почув, що хтось ззаду до кошичка добирається, та й озирнувся* (Коцюб., I, 1955, 469); *Якось уночі, коли після відлиги знялася завірюха, до сарайчика підкрався старий вовк* (Донч., IV, 1957, 87); * Образно. *Стиха підкрадався теплий дрібний дощик* (Сміл., Пов. і опов., 1949, 34); *Підкрались* [хвилі] *і вдарили раптом в борти, потрясли корабель наш* (Л. Укр., I, 1951, 245); // Підступати впритул до чого-небудь (про рослинність, рельєф і т. ін.). *Крутояром, ліском, що підкрадався до самісінького Жежеримого обійстя, вони підійшли незримі й нечутні, і їх поглинула темна хата глитая* (Речм., Весн. грози, 1961, 55); // Непомітно входити в довір'я до кого-небудь (звичайно з підступною метою). *Старому інколи здавалося, що син заглядає йому в душу, до серця підкрадається, читає те, що старий думає* (Томч., Жменяки, 1964, 13); *А той, тихий та тверезий, Богобоязливий, Як кішечка підкрадеться, Вижде нещасливий У тебе час і запустить Пазурі в печінки* (Шевч., I, 1963, 236); // *перен.* Поступово наближатися, підходити, наставати за існуючими законами, незалежно від чиєї-небудь волі. *Мовчали. Навкруги стояла тиша.— Зима підкрадається,— порушив її раптом Довбуш.— Де ти думаєш зимувати, Фоко?* (Гжицький, Опришки, 1962, 182); *Сон підкрадався до нього поступово, непомітно, і він скоро заснув* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 87); *Тіло стало важким, немічним, безвладним. Йому здалося, що свідомість його слабне, затьмарюється, що смерть підкрадається уже і до нього* (Коцюба, Нові береги, 1959, 396); // *перен.* Непомітно, поступово оволодівати ким-небудь, опановувати когось (про думки, почуття і т. ін.). *Все разом не давало Семенові снувати далі чорні думки: йому підкралася під серце легенька жалість* (Март., Тв., 1954, 113); *Коли часом на самоті підкрадалася зрадлива думка про щастя, про майбутнє, негайно ж гнала* [Люба] *її геть* (Ле, Міжгір'я, 1953, 26).

ПІДКРАНОВИЙ, а, *с. техн.* Розміщений під краном, призначений для нього, його опори, переміщення і т. ін. *Згідно з проектом, над картонороблою машиною передбачено змонтувати два крани: ручний мостовий та електричний одноблочний. Обидва працюватимуть на одних підкранових шляхах і з успіхом обслуговуватимуть цех* (Роб. газ., 28.VIII 1965, 2); *Комбінат випускатиме колони з крановими і безкрановими навантаженнями, підкранові балки* (Знання.., 2, 1965, 17).

ПІДКРАСИТИ *див.* **підкрáшувати.**

ПІДКРАСИТИСЯ *див.* **підкрáшуватися.**

ПІДКРАСТИСЯ *див.* **підкрадáтися.**

ПІДКРА́ШЕНИЙ, а, е, *рідко.* Діспр. пас. мин. ч. до **підкра́сити.** *Невеличкі повні і рум'яні губи виглядали на тім блідім тлі* [обличчя] *мов підкрашені карміном* (Фр., I, 1955, 320).

ПІДКРА́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкра́шувати.** *Звичайно виникає необхідність в підкрашуванні напоїв, не тільки виготовлюваних на синтетичних есенціях, але й на натуральних фруктових соках* (Технол. інструкція.., 1954, 11).

ПІДКРА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКРА́СИТИ,** а́шу́, а́сиш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **підфарбо́вувати.** *Читаючи Ваші* [М. Коцюбинського] *в Галіції видані праці, я — грішним ділом — думав, чи не видавники взялися підкрашувати їх своїми барвами?..* (Мирний, V, 1955, 383); *Багатим — прибутки від зростання виробництва і торгівлі, а робітникам і селянам — маргарин і збиране молоко. Така є капіталістична дійсність, яку так старанно підкрашують ліберальні і казенні вчені* (Ленін, 21, 1971, 446).

ПІДКРА́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКРА́СИТИСЯ,** а́шу́ся, а́сишся, *док., рідко.* 1. Те саме, що **підфарбо́вуватися.**

2. *тільки недок.* Пас. до **підкра́шувати.** *У всіх хатах і дворах аж варилося. Там підправлявся тин, там підмазувався причілок, підкрашувалися ворота, квітчалася остріха зеленим гіллям* (Хотк., I, 1966, 105).

ПІДКРА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКРА́ЯТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Краяти трохи або додатково.

ПІДКРА́ЯТИ *див.* **підкра́ювати.**

ПІДКРЕ́СЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **підкре́слити.** *Романенко уважно раз і другий раз прочитав підкреслені кольоровим олівцем рядки в передовій статті* (Жур., Звич. турботи, 1960, 54); *Злополучна замітка була обведена червоним олівцем, а заголовок «Не потурати бракоробам» був двічі підкреслений* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 110); *Прозора тиша стояла над селом і, підкреслене тією тишею, лунко сталось низиною ритмічне чахкання мотора* (Коз., Нові Потоки, 1948, 32); *Краса місцевої природи повинна бути не тільки збережена, але і найбільш вигідно підкреслена архітектурним виглядом міст і сіл* (Наука.., 10, 1961, 7); // **підкре́слено,** *безос. присудк. сл. Цими козаками, що скажено неслися,.. так було підкреслено безмежність, простір і дичину, що непомітно проймав страх і захоплення* (Ю. Янов., V, 1959, 131); // *у знач. ім.* **підкре́слене,** ного, *с.* Те, під чим проведена риска. *Гонтар іще раз перечитав підкреслене й замислився* (Баш. Вибр., 1948, 23).

2. *у знач. прикм.* На якому спеціально наголошено. — *Лізо! — навздогін гукає* [Аркадій], *і коли в дверях.. з'являється дружина, він їй.. з підкресленою пошаною передає листа* (Стельмах, I, 1962, 286); *У школярів, особливо старших класів, з'являється підкреслений вираз заклопотаності* (Донч., V, 1957, 502).

ПІДКРЕ́СЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **підкре́слений.** *Іван Ярош повільною ходою вийшов до стола. Тримається упевнено, навіть підкреслено упевнено. Але саме оця підкресленість і видає його хвилювання* (Головко, I, 1957, 400).

ПІДКРЕ́СЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкре́слити.** *Помітив* [Гоголь]: *розгонисте письмо Пушкіна в кількох місцях підкреслене був червоним олівцем. Щось знайоме привиділося в цих підкресленнях. Невже цензура?* (Полт., Повість.., 1960, 454); *Підкреслення лозунга демократичної республіки в резолюції з'їзду* [III з'їзду РСДРП] *необхідне логічно і принципово..* (Ленін, 11, 1970, 11).

ПІДКРЕ́СЛЕНО. Присл. до **підкре́слений** 2. — *Може, й мені дещо не подобається в тобі! — підкреслено мовила мати* (Головко, II, 1957, 489); *Виходячи, Шафорост підкреслено з вдячністю потискував руку Наді* (Баш, Надія, 1960, 129); *Дядько Ханс підкреслено ввічливо привітався до гості* (Хижняк, Килимок, 1961, 96).

ПІДКРЕ́СЛИТИ *див.* **підкре́слювати.**

ПІДКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКРЕ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех.* 1. Проводити риску під якимнебудь текстом, словом і т. ін., виділяючи щось. *Аркадій Валеріанович ще раз перечитує листа, помічає в ньому помилки на «ять», червоним олівцем жирно підкреслює їх і ставить внизу оцінку — двійку* (Стельмах, I, 1962, 392); *Гнат заглянув до справи, підкреслив щось у ній олівцем* (Тют., Вир, 1964, 152).

2. Наголошувати на чому-небудь, виділяючи його як значніше, важливіше за інше (звичайно у викладі). *В своїх творах сучасникам своїм Шевченко підкреслював, що вони є діти славних батьків, борців за волю батьківщини — діти Кривоноса, Богуна, Наливайка* (Тич., III, 1957, 251); *Слід підкреслити, що денний відпочинок не може замінити нічного; це поступово може призвести до ослаблення організму, розладу нервової системи* (Наука.., 10, 1956, 16); // Виділяти інтонаційно з певною метою під час розмови. *«Дурепа» — це тяжка образа для Фросі. Вона спалахнула вже, але роблено спокійно повертає обличчя й з несхованою злістю питає: — Ну, та й чого ти губищі свої надула? «Губищі» підкреслює. «Губищі» для Горпини образа* (Головко, I, 1957, 213); *— Чурррпанка! — вимовив Павлусь, підкреслюючи «р» у цьому слові* (Донч., II, 1956, 60); // Виявляти своє ставлення до кого-, чого-небудь поведінкою, діями і т. ін. *Горленко почував себе ні в сих ні в тих. Хоч його симпатії були на козацькому боці, але він зовсім не бажав підкреслювати цього* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 31); *Він ніколи не затримувався надовго біля будь-чиєї роботи. Всім своїм виглядом він ніби підкреслював свою зневагу до тих, кого оце мусив навчати* (Збан., Сеспель, 1961, 198); *— Мені приємно подарувати вам цю різьблену шафу моєї роботи.. Це просто моє щире бажання хоч чимнебудь підкреслити повагу і симпатію до вас* (Довж., I, 1958, 488); // Робити що-небудь яскравішим, помітнішим і т. ін. у порівнянні з чимсь. *Інколи десь недалечко одноманітно постукував молоточком по корі дятел. Але ці звуки ще більше підкреслювали нашорошену тайгову тишу* (Донч., II, 1956, 35); *Які там сльози! Хмари лебедині Плили над нами, струмувала даль, І вірилось, що лиш на те людині, Щоб радощі підкреслити, печаль* (Рильський, II, 1960, 126); // Увиразнювати, відтінювати що-небудь, перев. у протиставленні чомусь. *Зелене світло настільної лампи падало на обличчя генерала, підкреслювало глибокі зморшки на лобі, сивину волосся* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 81); *Щоб не намочити волосся, Тереська підібрала його під голубу гумову шапочку, і це підкреслило ніжно-округлі обриси плечей і шиї* (Томч., Готель.., 1960, 242).

ПІДКРЕ́СЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **підкре́слювати.** *Таке обмеження сфери творчості не раз підкреслювалось не тільки критикою, але й інтелігентним читачем* (Коцюб., III, 1956, 239); *Як підкреслювалось на XXI з'їзді КПРС, ряд країн народної демократії в результаті індустріалізації і переходу селянства на соціалістичний шлях розвитку вже вступив у період завершення будівництва соціалізму* (Наука.., 2,

1960, 5); *Паморозь розкішним мереживом покрила нерухомі дерева, і горять, переливаються вони проти місяця, мов дивовижні брами. Золотисті, цитринові, зеленкуваті барви підкреслюються голубими і темними тінями* (Стельмах, I, 1962, 274).

ПІДКРИ́КУВАТИ, ую, ує, *недок., розм.* Час від часу викрикувати що-небудь, заохочуючи цим когось до дії або супроводжуючи власні дії. *Маруся стане на.. камінь і гойдається, як дитинка, сама собі підкрикуючи; великий камінь то плюсне краєм у воду, то вирне знов, то плюсне, то вирне* (Хотк., II, 1966, 44).

ПІДКРИ́ЛЛЯ, я, *с.* Спідня, нижня поверхня крила птаха. * Образно. *Україно моя, напливає загрозлива туча і дзюбаті шуліки з чужої, як смерть сторони. В них на крилах не зорі барвисті, веселі, гарячі,— На підкриллі в них бомби і чорні зловісні хрести* (Мал., Запов. джерело, 1959, 105).

ПІДКРИ́ЛОК, лка, *ч., техн.* 1. Поверхня, покриття для захисту частини машини, агрегату і т. ін. *Павло зупиняв машину біля кожної.. групи* [поранених] *і забирав у кузов найважчих... Вони обліпили машину мало не з усіх боків. Почіплялися на борти й на підкрилки* (Кучер, Голод, 1961, 178); *Танковий підкрилок.*

2. Пристосування на крилі літака для збільшення його підіймальної сили.

ПІДКРІПИ́ТИ *див.* **підкріплювати.**

ПІДКРІПИ́ТИСЯ *див.* **підкріплюватися.**

ПІДКРІ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкріпи́ти.** *Хай живе народність і реалізм! Це не була крикліва маніфестація, не підкріплена ділом, практикою* (Кол., Терен., 1959, 161); *Творчість безмежна і різноманітна, як різноманітне й безмежне в своєму переможному розвитку життя нашого великого соціалістичного суспільства, і ніякий ні талант, ні геній нічого не зробить в цьому мистецтві, якщо не буде підкріплений знаннями не тільки специфіки цього мистецтва, а найперше і найголовніше — знанням життя* (Довж., I, 1958, 20).

ПІДКРІ́ПЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підкріпи́ти.** *Взвод Сальтера повинен підійти на підкріплення і разом перейти в контратаку* (Кучер, Чорноморці, 1956, 417); *Без підкріплення, тобто при відсутності протягом кількох разів поєднання з безумовним подразником, умовний рефлекс зникає* (Заг. догляд за хворими, 1957, 9); [Писар:] *Ти принеси нам, що там маєш доброго випити та й закусити..* [Рахміль:] *Я зараз! Я зараз принесу дещо для підкріплення!* (Фр., IX, 1952, 52).

2. Військові частини, що використовуються або призначаються для підтримки (звичайно в бою). *Привіт захисникам червоного Царицина! Обіцяні підкріплення ідуть* (Ленін, 35, 1952, 339); *Не чекаючи.. на повний склад підкріплення, командування фронту звеліло солдатам і офіцерам.. перейти Дніпро* (Довж., I, 1958, 316).

ПІДКРІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкріплювати.**

ПІДКРІ́ПЛЮВАТИ, юю, ює *і* **ПІДКРІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДКРІПИ́ТИ,** іплю́, і́пиш; *мн.* підкріпля́ть; *док., перех.* 1. *чим і без додатка.* Підтримуючи кого-небудь, збільшувати силу, міць і т. ін. *Як старший із братів моїх, Я підкріпляти мусив їх, Щоб духа котрий не згубив. І всяк по змозі те ж робив* (Граб., I, 1959, 401); *Надія тверда Хай тебе підкріпля І в розумне життя Повсякчас направля* (Сам., I, 1958, 65).

2. *розм.* Додавати собі сили, бадьорості завдяки відпочинку, їжі, напоям, сну і т. ін. *Колісник аж увечері кинувсь. Його сон хоч і підкріпив, та не вернув спокою; на лиці зосталися сліди важких дум, пережитого лиха* (Мирний, III, 1954, 37); [Настасія Юліанівна:] *Ти приїхала сюди підкріпити здоров'я* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 9); *Ситна вечеря так підкріпила козака, що він готовий був дертись на перший-ліпший бастіон* (Добр., Очак. розмир, 1965, 187).

3. *перен.* Підтверджувати що-небудь фактами, цифрами, доводами і т. ін. *Свої зобов'язання шофери підкріплюють ділом. Організувавши швидкісні рейси, вони набагато перевиконують денні завдання* (Наука.., 10, 1956, 2); *Костянтин Нагорнюк свою розповідь підкріплював переконливими цифрами* (Київ. пр., 15.VI 1951, 2); — *Ми вітаємо ваше бажання вступити до комсомолу і будемо чекати того часу, коли ви підкріпите це своє бажання ділом* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 42).

ПІДКРІ́ПЛЮВАТИСЯ, юююся, ююшся *і* **ПІДКРІПЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПІДКРІПИ́ТИСЯ,** іплю́ся, і́пишся; *мн.* підкріпля́ться; *док.* 1. Ставати сильнішим, міцнішим завдяки чиїйсь підтримці.

2. *розм.* Зміцнювати свої сили, ставати бадьорим, відпочивши, поївши що-небудь, випивши чогось і т. ін. *Проїжджаючи мостом, ви ще раз глянули на чисту річку, де ви купалися, на зелену долину, де ви вилежувались та підкріплялися* (Мирний, IV, 1955, 321); *Мобілізовані вештались із котомками за плечима; деякі сиділи біля рундука, чекаючи своєї черги, та підкріплялись домашніми харчами* (Тют., Вир, 1964, 292); [Виборний:] *Випили по одній, по другій, по третій, холодцем та ковбасою закусили, та вишнівки з кварту укушали, та й, як то кажуть, і підкріпилися* (Котл., II, 1953, 10); *Коли настала пора підкріпитись, Оленчук нагодував офіцера із власного вузлика* (Гончар, II, 1959, 37).

3. *перен.* Підсилюватися або підтверджуватися фактами, цифрами, доводами і т. ін. *Практика показує, що там, де добре поставлено економічне навчання, де воно підкріплюється необхідними організаційними заходами, господарські справи теж ідуть добре* (Ком. Укр., 1, 1961, 28); *Те, що знав Бачура з преси, з публічних лекцій, з власного життя.., тепер підкріплювалося науково* (Чаб., Тече вода.., 1961, 60); *Нові зобов'язання підкріплюються конкретними ділами* (Рад. Укр., 28.VIII 1959, 2).

4. *тільки недок.* Пас. до **підкріплювати, підкріпляти, підкріпи́ти.**

ПІДКРІ́ПЛЯТИ *див.* **підкріплювати.**

ПІДКРІ́ПЛЯТИСЯ *див.* **підкріплюватися.**

ПІДКРОЇ́ТИ *див.* **підкро́ювати.**

ПІДКРОКВЯ́НИЙ, а, е. Розташований під кроквами. *Підкроквяні балки.*

ПІДКРОХМА́ЛИТИ *див.* **підкрохма́лювати.**

ПІДКРОХМА́ЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДКРОХМА́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех.* Трохи, злегка крохмалити. *Підкрохмалювати білизну.*

ПІДКРОЮ́ВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДКРОЇ́ТИ,** ою́, о́їш, *док., перех.* 1. Кроїти, припасовуючи за розміром до чого-небудь вже скроєного. *Підкроювати комір.*

2. *діал.* Підтинати, підрізувати. [Галя *(приспівує)*:] *Ой ти козаче чорноусий! Чого в тебе жупан куций? — Мене дівки підпоїли Й жупан мені підкроїли* (Сам., II, 1958, 16).

ПІДКРОЮ́ВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **підкро́ювати.**

ПІДКРУТИ́ТИ *див.* **підкру́чувати.**

ПІДКРУТИ́ТИСЯ *див.* **підкру́чуватися.**

ПІДКРУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкрути́ти.** *За візком, на якому сидів військовий з хвацько*

підкрученими вусами, ступало кілька десятків людей (Рибак, Помилка.., 1956, 91).

ПІДКРУЧУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкру́чувати.**

ПІДКРУЧУВА́ТИ, ую, єш, *недок.,* **ПІДКРУТИ́ТИ,** учу́, у́тиш. *док., перех.* 1. Крутячи, завивати тугіше (звичайно вуса, волосся).— *Еге, ем, еге! — воркотів він під носом, підкручуючи свої сивіючі вуса і не зводячи з мене ані на хвилину своїх блискучих малих очей* (Коб., I, 1956, 151); *Охрім ще раз старанно оглянув себе в бюро перепусток, підкрутив хвацько вуса, поправив безкозирку і тісніше підтягнув пояса з мідною бляхою* (Кучер, Чорноморці, 1956, 41).

2. Крутячи, додатково загвинчувати. *Гвинтики-шпунтики, коліщата й коліщатка — підкручує їх Павлик, вдосконалює, підчищає, змазує свинячим салом* (Донч., VI, 1957, 52); *Він таки знову щось помацав у моторі, щось наче підкрутив, брязнув капотом...* (Сміл., Сад, 1952, 7); // Крутячи пристрій, регулювати дію чого-небудь. *Музика підкручує кілочки й бренька струни* (Номис, 1864, № 12707); *В лампі догорів гас. Никанориха підкручує гніт* (Мик., II, 1957, 80); *Вернувся* [сторож]. *підкрутив лампу так, що стало зовсім видно в темнім магазині* (Фр., VI, 1951, 51); *Павло вийняв годинника, послухав його хід, приклавши до вуха. Підкрутив пружину* (Кучер, Голод, 1961, 267).

3. *персн., розм.* Уживаючи певних заходів щодо когонебудь, сприяти підвищенню активності, енергії і т. ін. [Берест:] *Скажи, як твоя армія — лікарі, як живуть, працюють, які настрої?..* [Бочкарьова:] *Сірий народ. Але я їх підкручую* (Корн., I, 1955, 107).

◇ **Підкру́чувати (підкрути́ти) га́йку** *див.* **га́йка.**

ПІДКРУ́ЧУВАТИСЯ, усться, *недок.,* **ПІДКРУТИ́ТИСЯ,** у́титься, *док.* 1. Піддаватися підкручуванню.

2. *тільки недок.* Пас. до **підкру́чувати.**

ПІДКУВА́ТИ *див.* **підко́вувати.**

ПІДКУВА́ТИСЯ *див.* **підко́вуватися.**

ПІДКУП, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підкупа́ти, підкупо́вувати** 1. *Від закопування хліба, агітації та щоденних провокацій вони* [куркулі] *переходили до нічних пожеж, убивств місцевих робітників, наклепів, підкупів нестійких незаможників, загроз* (Епік, Тв., 1958, 41).

2. *у знач. присл.* **підкупом.** За допомогою хабарів, подарунків, грошей і т. ін. *У країнах з давньою демократично-парламентською культурою буржуазія чудово навчилась діяти не тільки насильством, а й обманом, підкупом, лестощами, аж до найвитонченіших форм цих прийомів* (Лепін, 39, 1973, 91).

ПІДКУПА́ТИ *див.* **підкупо́вувати.**

ПІДКУПИ́ТИ *див.* **підкупо́вувати.**

ПІДКУПЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкупи́ти.** *Пацей не патискав, не квапився.. і надто влесливо вислухував авторитетні міркування князя. Підкуплений тим воєвода примирливо поскаржився: — Злий люд пускає чутку* (Ле, Наливайко, 1957, 224); *Підкуплена любов'ю до своєї дитини, вона, як той оборонець в суді, завжди виправдовує свого підзахисного, незважаючи на його провину* (Добр., Тече річка.., 1961, 58).

ПІДКУПЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкупля́ти.**

ПІДКУПЛЯ́ТИ *див.* **підкупо́вувати.**

ПІДКУПНИ́Й, а, е. Якого можна підкупити (у 1 знач.).— *Ненавиджу я все, що звесь* [зветься] *лукавість, І кривда й лад нелюдський та підкупний* (Фр., X, 1954, 160); // Який використовують для підкупу. *Деякі були названі по імені, а між першими стояло й ім'я Якима, як непоборимого борця, що прилюдно застидав ворогів і кинув їм в лице підкупним грошем* (Кобр., Вибр., 1954, 68).

ПІДКУПНІ́СТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **підку́пний.**

ПІДКУПОВУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкупо́вувати.**

ПІДКУПО́ВУВАТИ, ую, єш, **ПІДКУПА́ТИ,** а́ю, а́єш *і розм.* **ПІДКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ПІДКУПИ́ТИ,** куплю́, ку́пиш, *док., перех.* 1. Заохочувати, схиляти кого-небудь до певних учинків у своїх інтересах хабарами, подарунками, грошима і т. ін *Грабіжником, злодієм і христопродавцем величають його по всіх куркульських закутках і подвір'ях, то перекладиною лякають, то грішми і хлібом підкуповують* (Стельмах, II, 1962, 16); *Староста вмовляв Михайла Барабаша, загрожував йому, підкупав його родичів, навіть родину...* (Сміл., Зустрічі, 1936, 30); *Чи на схилах Гімалаїв В честь імперії трудівсь* [мандрівний джентльмен]. *Підкупляв, лякав і лаяв Неохочих братовбивець?.. Де вершив свій звичний злочин?* (Бажан, Роки, 1957, 187); [Казидорога:] *Пішла моя справа по судах, а він узяв та й підкупив мого адвоката, і я програв* (Фр., IX, 1952, 389); — *Це що, питаюся! Хабара давш? Підкупити збиравшся мене, більшовика, який пройшов громадянські фронти* (Шиян, Баланда, 1957, 149).

2. *перен.* Викликати у кого-небудь симпатію, інтерес і т. ін. *Щось підкупало в ньому, зацікавлювало, викликало симпатію* (Минко, Ясні зорі, 1951, 59); *Ця сувора людина підкупила своєю задушевністю і твердістю* (Хижняк, Тамара, 1959, 31); // Приваблюючи, привертати до себе. *Лесі подобалася ця діловитість, підкупляла простота і якийсь ледве вловимий, але, видно, постійний гумор в розмові редактора* (М. Ол., Леся, 1960, 221); *Осокін знав, чим найкраще можна підкупити довір'я працівників редакції. Стаття писалась від імені молодого спеціаліста* (Ткач, Плем'я.., 1961, 196).

ПІДКУРЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкури́ти.** *Семен відчував, як приємно гріла його перекинута в нутро раніше склянка горілки; ..і в горілчаній парі, як підкурені оси, закружляли туманні, плутані думки* (Сміл., Зустрічі, 1936, 35); * Образно.— *Коли набереться в мене сто тисяч добірного війська, підкуреного порохом і загартованого в боях, з доброю зброєю та арматою,— тоді заговорю я по-іншому* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 439).

2. *у знач. прикм.* Який набув жовтуватого відтінку від підкурювання (перев. про вуса). *Дмитро Федорович, накручуючи підкурені непокірні вуса, ставив собі десятки різних запитань.., щоб розгадати таємницю зникнення Марусі* (Логв., Літа.., 1960, 205).

ПІДКУРИ́ТИ *див.* **підку́рювати.**

ПІДКУРИ́ТИСЯ *див.* **підку́рюватися.**

ПІДКУРКА, и, *ж., спец.* Дія за знач. **підкури́ти, підку́рювати** 1

ПІДКУРКУЛЬНИ́К, а, *ч., іст.* Селянин, що діяв в інтересах куркуля. *Тепер Обушний закликав негайно очистити колгосп від куркульні та підкуркульників, змобілізувати на боротьбу за хліб кращих ударників колгоспу* (Кир., Вибр., 1960, 318).

ПІДКУРКУЛЬНИ́ЦЯ, і, *ж., іст.* Жін. до **підкурку́льник.**

ПІДКУРКУЛЬСЬКИ́Й, а, е, *іст.* Прикм. до **підкурку́льник.**

ПІДКУРЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підку́рювати.** *Від якого часу корова схудла, не дає молока, не підпускає навіть до себе. Не помогла ні свячена вода, ні підкурювання — ніщо* (Коцюб., I, 1955, 263); * Образно. *Раз якось.. довелось мені пустити дим просто в обличчя добродієві Дмитренку.. Добродій Дмитренко,*

внаслідок того підкурювання, чхнув (Сам., II, 1958, 251).

ПІДКУРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКУРИ́ТИ,** курю́, ку́риш, *док., перех.* 1. Обдавати димом, зменшуючи життєдіяльність бджіл, комах і т. ін. або виганяючи їх звідкись. *Піт зовсім залив його лице, річкою стікав по бороді, капав з носа. А дід одно бігав, носе вулики, підкурює їх, вощить та збирає рої* (Мирний, I, 1954, 192); *Гордій давно вже марив добути меду і ось цього разу, набравши сірників, а хлопцям звелівши принести губки, зважився підкурити бджіл* (Гр., II, 1963, 12); *В таборі зароїлося від людей, мов від бджіл у вулику, коли їх підкурити* (Мак., Вибр., 1956, 473); // Обдавати димом (про дії знахаря). *Тут вже й знахурка поспіла. І що то, чого не робить, чого не діє: і підкурює, і шепче, і вмива* (Кв.-Осн., II, 1956, 472); *Вживають* [у народі] *траву чебрецю для обкурювання приміщень, наприклад, корівників, після отелу корів, для обкурювання молочних горшків, підкурюють ним також наляканих дітей* (Лікар. рослини., 1958, 117); — *Уже ж або обпоїла, або підкурила чимсь. А тільки він з її волі ніяк не вийде: мов тая дитина, за спідницю держиться, зовсім свого глузду рішився!* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 78).

2. Обробляти хутро підпалюванням для надання йому певного кольору, відтінку; // Робити жовтавим, рудуватим від довгого куріння тютюну, цигарок. *Підкурювати вуса.*

ПІДКУРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДКУРИ́ТИСЯ,** курю́ся, ку́ришся, *док.* 1. Обдавати себе димом. *Вже й свячені миколайки пила, вже й маковійовим яллям підкурювалась — нічогісінько не помагає* (Н.-Лев., II, 1956, 26).

2. *тільки недок.* Пас. до **підку́рювати.**

ПІДКУРЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто підкурює.

ПІДКУРЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **підку́рювач.**

ПІДКУСА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **споку́са.**

ПІДКУСИ́ТИ *див.* **підку́шувати**

ПІДКУСЮВАТИ *див.* **підку́шувати.**

ПІДКУ́ТАТИ *див.* **підку́тувати.**

ПІДКУТИ́Й, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкува́ти.** *Вовк Неситий нахиляєсь* [нахиляється], *До копита прозираєсь* [прозирається],— *Ех, як фрасне Шкапа враз, Як у лоб не вцідить просто, А була підкута остро,— То мій Вовк, мов свічка, згас* (Фр., XII, 1953, 71); * Образно.— *Рід наш роботящий, та не всі в роді путящі. Є горем горьовані, свідомістю підкуті, пролетарської науки люди, а є злодюги й несвідомі, вороги й наймити ворогів* (Ю. Янов., I, 1954, 254).

ПІДКУ́ТТЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкува́ти, підко́вувати.**

ПІДКУТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКУТАТИ́,** аю, аєш, *док., перех.* Кутати трохи або додатково.

ПІДКУШУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підку́шувати.** *Говір-гомін — наче вода в лотоках шумує й клекоче; спірка і регіт; випивання та підкушування...* (Мирний, III, 1954, 81).

ПІДКУШУВАТИ, ую, уєш *і діал.* **ПІДКУСЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПІДКУСИ́ТИ,** ушу́, у́сиш, *док., перех.* 1. Кусаючи знизу, псувати; // *рідко.* Злегка стискаючи, кусати (звичайно губи). *У Васьки, бачу, обличчя вже посиніло від натуги, старий Зекир'я мокрий, Юнус підкусює губи* (Вишня, I, 1956, 187); // *у сполуч. із сл.* нечистий, чорт *і т. ін., перен.* Спонукати, спокушувати кого-небудь до небажаних або непередбачених дій.— *Думав чоловік, що.. відпочине в лісі, але де тобі! Підкусив мене нечистий витягнути той патичок і випустити отсе старе страховище* [Діда], *а тепер на, маєш, несе його на плечах* (Фр., III, 1950, 134); *Занавіска у вікні його хазяйки підозріло заворушилася. Підкусив його чорт ставати на теревені з маклером під самими вікнами пані Бровко* (Вільде, Сестри.., 1958, 51); // *безос.* [Андрій:] *Тиждень мовчав — благодать була! І підкусило ж мене розв'язати язика!* (Мороз, Н'єси, 1959, 257).

2. *перен., фам.* Дошкуляти кому-небудь ущипливими, в'їдливими зауваженнями, натяками; підштрикувати (у 2 знач.).— *Дурний Грицько. Чого це він на вас уївся?..— Звик ще за панщини людей підкушувати, та й досі не кида своєї вдачі,— увернула Одарка* (Мирний, III, 1954, 36); — *Ти, будь ласка, не підкушуй. Нейтралітет — так нейтралітет* (Кол., Терен.., 1959, 166); *«Свекруха в неї лиха»,— сказала якось Шухновська. А Михайло Амадейович, як завжди, підкусив: «Догоджає любимій мамуні»* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 199)

3. *перев. док., розм., рідко.* Трохи поїсти.— *Посидьте, тітко. Погомонимо ще. Я ковбасу розігрію, підкусимо* (Мирний, III, 1954, 35).

ПІДЛА́БУЗА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **підлабу́зник і підлабу́зниця.** *Він думає, що вона підлабузнюється до вчительки. Вона, Уляна! Вона — підлабуза!* (Донч., IV, 1957, 48).

ПІДЛАБУ́ЗЛИВИЙ, а, е. Схильний до підлабузнювання.

ПІДЛАБУ́ЗНИК, а, *ч.* Той, хто підлабузнюється до кого-небудь. *З якоюсь жорстокою холодністю бідака приймав ті подарунки як належну платню за труд, не звертаючи жодної уваги на удавану щирість підлабузників* (Кол., Терен.., 1959, 29); *Одним з найголовніших негативних образів* [«Таврії» Гончара] *є образ Савки Гаркуші. Нахабний у поводженні з наймитами, боягуз, підлабузник перед панами* (Іст. укр. літ., II, 1956, 655).

ПІДЛАБУ́ЗНИТИСЯ *див.* **підлабу́знюватися.**

ПІДЛАБУ́ЗНИЦТВО, а, *с.* Властивість за знач. **підлабу́зницький;** поведінка, вчинки підлабузника. *Потакування начальству, підлабузництво, ябедництво вважалися найчорнішими пороками, і всякий, хто припускався подібних провин, ризикував.. назавжди позбутися захисту товариства* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 82); *Партійна принциціальність, учить В. І. Ленін,— ворог ідейної нестійкості, безпринципності, підлабузництва, догідництва* (Ком. Укр., 4, 1965, 56).

ПІДЛАБУ́ЗНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підлабу́зник.**

ПІДЛАБУ́ЗНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до підлабузництва. *Поточків дрібних підлабузницькі хори Дзвенять — рекламують безпам'ятну юність* (Мур., Осінні сурми, 1964, 47).

ПІДЛАБУ́ЗНЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підлабу́знюватися.**— *Що нового? — роздратовано уривав Настя. Вона зневірилася у появі козаків і пугач, аби урвати бридке Кайтмазине підлабузнювання* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 25).

ПІДЛАБУ́ЗНЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДЛАБУ́ЗНИТИСЯ,** нюся, нишся, *док.* 1. Те саме, що **підле́щуватися.** *Останні слова вона вимовила з деякою іронією, бо недолюблювала цього.. лицемірного молодого чоловіка, який уміє, якщо це йому вигідно, підлабузнюватись навіть до тих, кого зневажає* (Грим., Кавалер.., 1955, 15); *Багатий швидше наперед виступає, щоб собі попереду поспішитись та до пана підлабузнитися* (Ів., Укр., казки, 1950, 60); *Юрко все запобігав ласки в батька та в матері, та підлабузнювавсь до їх* (Н.-Лев., III, 1956, 288).

2. *розм.* Підлещуючись, заграти з ким-небудь, залицятися до когось. *Підлабузнивсь до Горлиці Горобець, Наче справді запорозький молодець: «Ой, по-*

слухай, голубонько, не журись, Ти на мене, молодчика, подивись!» (Гл., Вибр., 1951, 52).

ПІДЛАГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛА́ГОДИТИ,** джу, диш, *док., перех.* Лагодити трохи, додатково, в деяких місцях. *Кілька днів оце дома по хазяйству крутився* [Іван]. *Хлівець підлагодив, халупу підправив* (Коп., Вибр., 1953, 304).

ПІДЛАГОДИТИ *див.* **підла́годжувати.**

ПІДЛАДЖУВАТИ, ую, 'уєш, *недок.*, **ПІДЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *перех.* Пристосовувати, прилаштовувати до чого-небудь, налагоджуючи; // Настроювати музичний інструмент у тон з чимсь.

2. *неперех., розм.* Діяти з метою жити в мирі, злагоді, ладити (у 1 знач.) з ким-небудь. *Він кожну ніч, служачи вечірню, обходив церкву рівно сто разів, підладжуючи так, аби сотка припадала саме під схід сонця* (Хотк., II, 1966, 136); // Попадати в лад з ким-, чим-небудь, граючи, танцюючи і т. ін. [Конон:] *Чом же ви не танцюєте?* [Женя:] *Я не вмію.* [Конон:] *Валяйте сміливо, ноги самі підладять* (Кроп., II, 1958, 420); *Василь Онопрійович узяв скрипку. — Може, підладимо? — кивнув до Іллі, який сидів з баяном на колінах* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 147).

ПІДЛА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДЛА́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. *до кого — чого, під кого — що, з інфін., розм.* Пристосовуватися з метою жити в мирі, злагоді, ладити (у 1 знач.) з ким-небудь. *— Я чоловік старший, мене ти не переробиш, але ти молода, повинна підладитися до мене* (Фр., VII, 1951, 220); // Уподібнюватися до кого-небудь, пристосовуючись. *Останні роки тітка Клавда, так би мовити, відреклася жіночої статі, підладжуючись під мужський фасон* (Вільде, Сестри.., 1958, 106); // Виконувати в лад, співаючи, граючи, танцюючи і т. ін. з кимсь. *Підспівують два голоси — чоловічий, хрипкий, прокурений, глухуватий, як із груди, і жіночий, висливий, розгнузданий, похабний. Не може підладитись тужити з піснею, а перегукує тоненько, мов п'яна бублейниця* (Тют., Вир, 1964, 383).

2. *тільки недок.* Пас. до **підла́джувати.**

ПІДЛА́ДИТИ *див.* **підла́джувати.**

ПІДЛА́ДИТИСЯ *див.* **підла́джуватися.**

ПІДЛАЗ, у. *ч.* Підземний хід.

ПІДЛА́ЗИТИ, а́жу, а́зиш *і* **ПІДЛІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДЛІЗТИ,** зу, зеш, *док.* 1. *під кого — що.* Йти або лізти, потрапляючи під кого-, що-небудь. *Бугаї стоять по державних і колгоспних коровниках і стоять зовсім не для того, щоб підлазили під них і на своїх плечах піднімали* (Вишня, I, 1956, 401); *— Прив'яжеться* [Тимоха], *зачим я тут був, де ключ узяв? Нічого мені робити, я й підліз під стіл...* (Кв.-Осн., II, 1956, 294); *Бондаренко вже намірився підлізти під вагон ешелону, що стояв поряд, але раптом увагу його привернув шум і метушня спереду состава* (Головко, II, 1957, 458); *// до кого — чого, рідко під кого — що і без додатка.* Лізучи, повзучи, крадькома наближатися до кого-, чого-небудь. *Талалай підлазив до звіра на животі* (Трубл., I, 1955, 146); *— Підліз під хату,— тихо. Я легенько відняв вікно, вліз в хату — благодать!* (Фр., XIII, 1954, 67); *Микиту взяла охота — дай присліджу,.. ізсунувся тихенько в рів, рачки підліз ближче, висунув голову, дивиться* (Вас., I, 1959, 269); // Посуваючись, наближатися. *Здалось фашистові — завмер вогонь з окопу. Мов гадюка, підлазить танк — і офіцер підводить голову із люка* (Гонч., Вибр., 1959, 149).

2. *до кого, під кого, перен., фам.* Лестощами, хитрощами добиватися чиєї-небудь уваги, довір'я і т. ін. *Уранці писар до голови й підліз з хитрощами, не розказуючи нічого, який йому бешкет Макухівна Івга зробила* (Кв.-Осн., II, 1956, 300); *— Підлізли під старого, мовляла Палажка, так воно й є! Бо й справді: чим я од Василя гірший у батька? За віщо Василеві більш огороду од батька?* (Тесл., Вибр., 1950, 103).

ПІДЛАКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підлакува́ти.** *Іван читає про себе: «Збірник законів», «Конституція»,— підзолочена, підлакована словами про демократію, мудрість панської держави Польської* (Чорн., Визволення, 1949, 102).

2. *у знач. прикм., перен., розм.* У якому приховано справжню, непривабливу дійсність, істину і т. ін. *Хто призначав твоїм синам покірність, Продажність.. підлаковану? Він знав давно, що наших сил безмірність В серцях мужицьких глибоко захована* (Забашта, Вибр., 1958, 43).

ПІДЛАКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛАКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Лакувати злегка, у певних місцях або додатково; поновлювати лакування.

2. *перен., розм.* Приховувати справжню, непривабливу дійсність, істину і т. ін.

ПІДЛАКО́ВУВАТИСЯ, уюся, *недок.* Пас. до **підлако́вувати.**

ПІДЛАКУВА́ТИ *див.* **підлако́вувати.**

ПІДЛАМА́ТИ *див.* **підла́мувати** [1].

ПІДЛА́МУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛАМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Ламати знизу або трохи, додатково.

ПІДЛА́МУВАТИ [2], ую, уєш *і* **ПІДЛО́МЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПІДЛОМИ́ТИ,** ломлю, ло́миш; *мн.* підло́млять; *док., перех.* 1. Ламати не зовсім, не до кінця; надламувати. *Стала мати коло хати, Рожу підломила* (Сто пісень.., 1946, 144); *// безос.* [Куліш:] *Я се, бачте, брів по жениха, аж проти вас і підломило бричку...* (Голов., Поезії, 1955, 322).

2. *перен.* Ослаблювати, підриваючи душевні та фізичні сили. *Підламує ноги злочинства тягар, Неначе на шию почеплений камінь* (Воскр., З перцем!, 1957, 30); *Мені було в Києві дещо таке, що трошки мене підломило фізично й морально і, видно, далось мені дорожче, ніж я думала* (Л. Укр., V, 1956, 152); // Викликати сумнів, непевність і т. ін. *Їй жаль, що тепера усе їй немило, Що гидко дивитись на людські діла, Що віру у правду життя підломило, Що серце тепера усе розлюбило, Чому все кохання вона віддала* (Сам., I, 1958, 59).

ПІДЛА́МУВАТИСЯ [1], ується, *недок.* Пас. до **підла́мувати** [1].

ПІДЛА́МУВАТИСЯ [2], ується *і* **ПІДЛО́МЛЮВАТИСЯ,** юється, *недок.*, **ПІДЛОМИ́ТИСЯ,** ло́миться; *мн.* підло́мляться; *док.* 1. Ламатися не зовсім, не до кінця; надламуватися; // Ламатися під ким-, чим-небудь. *Юрасик пускав стрілу за стрілою, аж ось кора під ним підломилася і він зник* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 104).

2. Гнутися, згинатися в суглобах від перевтоми, безсилля і т. ін. (про ноги, коліна, руки). *Заремба відчуває, як його ноги підламуються в колінах і він от-от грюкнеться на долівку* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 42); *Вкинули* [мене] *в яму якусь.. Прийшла ніч Лягти ніде. Схилюсь на одвірок, куняю. А то на третю вже ніч стою, ноги підломлюються мені, голова хилиться* (Тесл., З книги життя, 1949, 70).

3. *тільки недок.* Пас. до **підла́мувати** [2].

ПІДЛА́СИЙ, а, е, *розм.* З білим черевом. *Став він* [Івась] *уже більше нудьгувати тоді, коли підласий або сірий віл захворів.— ніж од приповістки батькової за татарський набіг..* (Мирний, I, 1949, 182).

ПІДЛА́СТИТИСЯ *див.* **підла́щуватися.**

ПІДЛАТА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підлата́ти.**

2. *у знач. прикм.* Трохи полагоджений, з латами. *Жінки.. розхрисгані, роздратовані, засмикані, обшарпані, а чоловіки все ж якусь там повагу злиденну мають та й одежа на них підлатана* (Л. Укр., IV, 1954, 211).

ПІДЛАТА́ТИ *див.* **підла́тувати.**

ПІДЛАТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛАТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Латати (у 1 знач.) трохи, у деяких місцях або додатково. *Підлатавши, де треба, пошарпаний жупан і шаровари Омелянові, з раннього-ранку водила його всюди Арінка* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 534); // Лагодити трохи, частково, усуваючи пошкодження. *Осінь була ще далеко, а прикрості, які вона віщувала, вже багатьох непокоїли.. Чи пощастить до осінніх дощів підлатати діркувату покрівлю?* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 159); — *На ремонт везу машини. Так побив, проклятий* [ворог], *що ледве їдуть,— пожалівся Каблуков.— На ранок підлатаємо* (Кучер, Голод, 1961, 107).

2. *перен., розм.* Трохи поліпшувати або виправляти що-небудь. *Начальник поліції.. конфіденціально натякнув йому, що на цій операції, за всіма ознаками, гадає підлатати свою кар'єру пан Граупнер* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 59); // *тільки док., у сполуч. із сл.* здоров'я. Те саме, що **підлі́ковуватися** 1. — *Збирайтеся, діду,— кажуть.. «Куди?» питаю.— До моря поїдете. У дворець. Треба вам,— кажуть,— підлатати здоров'я* (Допч., VI, 1957, 206).

◇ **Підлата́ти носи́** *кому* — побити когось, пошкодивши ніс, обличчя. — *Гляньте-бо, хлопці, як ляшки-панки сковзаються! — сміявся сотник.. — Посковзайтесь трішечки ще, а ми вам носи підлатаємо* (Стар., Облога.., 1961, 30).

ПІДЛА́ЩИТИСЯ *див.* **підла́щуватися.**

ПІДЛАЩУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підла́щуватися.**

ПІДЛАЩУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДЛА́ЩИТИСЯ** і **ПІДЛАСТИ́ТИСЯ,** а́щуся, а́стишся, *док.* Лащитися (у 3 знач.), добиваючись у кого-небудь прихильності, ласки і т. ін. *Гнат підлащувався до Явдохи, бо вона була матір'ю його Насті* (Коцюб., I, 1955, 46).

ПІДЛЕ́ВА, и, *ж., кул., заст.* Підлива (у 1 знач.). *Тут їли розні потрави.. Свинячу голову до хріну І локшину на переміну, Потім з підлевою індик* (Котл., I, 1952, 72); *Горшки постановили:.. печений гусак годований з підлевою, та на закуску молошна* [молочна] *каша* (Кв.-Осн., II, 1956, 236).

ПІДЛЕГЕНЕ́ВИЙ, а, е. *анат.* Який міститься під легенями. *Підлегенева ділянка.*

ПІДЛЕГЛИ́Й, а, е. 1. Який перебуває в залежності від кого-, чого-небудь, підпорядкований комусь, чомусь. *Уся взагалі «епоха реформ» 60-х років лишила селянина убогим, забитим, темним, підлеглим поміщикам-кріпосникам і в суді, і в управлінні, і в школі, і в земстві* (Ленін, 20, 1971, 163); *Увесь мій світ малий, мов крапля водяна, Законові води великої підлегла* (Рильський, Поеми, 1957, 266); *Англійські королі, які спиралися на відсталих феодальних поміщиків і на підлеглу королю церкву, обкладали тяжкими поборами промисловців, купців, нових дворян і жорстоко гнобили народні маси* (Нова іст., 1956, 6).

2. *у знач. ім.* **підле́глий,** лого, *ч.*; **підле́гла,** лої, *ж.* Людина, що перебуває під владою кого-небудь або в адміністративній залежності від когось. *Стара графиня, яка сама ніколи не носила хрестика, вважаючи, що він муляє і псує шкіру, вимагала, щоб усі її підлеглі мали на шиї хрестики і вдень і вночі* (Допч., III, 1956, 39); *Курило знову стояв, як і належить підлеглому перед офіцером стояти, виструнчений, руки по швах* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 63); *Цікава поезія «Мій товариш», в якій Малишко описує один день трудової діяльності голови сільгоспартілі.. Поет підкреслює в ньому такі риси, як людяність, любов до праці, вимогливість до підлеглих і до себе* (Іст. укр. літ., II, 1956, 640).

3. *рідко.* Який міститься під чим-небудь, поруч з чимось або навколо чогось. *До обмеження рухів можуть призводити і великі рубці, які приросли до підлеглих тканин* (Лікар. експертиза.., 1958, 73).

4. *діал.* Прілий, зіпрілий. *Підлеглє борошно* (Сл. Гр.).

ПІДЛЕ́ГЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **підле́глий** 1. *Люди, які поступали під його руку, всі були злочинцями, таво злочинів прокляттям лежало на них, робило їх безправними, прирікало їх на безвідмовну йому підлеглість* (Гончар, Тронка, 1963, 137); *Імперіалізм не знає інших відносин між державами, крім відносин панування і підлеглості, гноблення слабого сильним* (Програма КПРС, 1961, 49).

ПІДЛЕ́НЬКИЙ, а, е. Зменш. до **підлий.** *Даша здригнулась. Їй було чуже і незнане підленьке вміння приховувати за словами справжні думки й почуття. Все, що говорила Даша, йшло від щирого серця* (Жур., Даша, 1961, 25); *Для його підленької душі було байдуже, чим скінчиться допит: чи розповість полонянка що-небудь, чи ні.., він бажав тільки одного: насолоди, звірячої хтивої насолоди від споглядання людських мук* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 126).

ПІДЛЕ́СЛИВИЙ, а, е. Схильний підлещуватися до кого-небудь. *Юрко був розумний, хитрий та підлесливий* (Н.-Лев., III, 1956, 288); *Письменник* [І. Нечуй-Левицький] *показує тут згубний вплив, що його справила на селянку панська психологія: Кайдашиха чванлива, підлеслива, жорстока у поводженні з біднішими за неї* (Рад. літ-во, 5, 1963, 110); // Який містить у собі лестощі, виражає улесливість (про погляд, ставлення, вислів і т. ін.). *Пріор, хоч і не зводив з патера Гаудентія свого пильного погляду, не слухав уже його підлесливої, трохи вдавої* [водявої] *і одностайної бесіди* (Фр., II, 1950, 170); *Гордіюк розумів лиш одну форму відносин: низький уклін, підлесливу ухмилку і виконання всіх, найдурніших навіть, велінь* (Хотк., II, 1966, 55); // *у знач. ім.* **підле́сливий,** вого, *ч.* Людина, схильна до лестощів. *Бережись підлесливого, як потайного собаки!* (Укр., присл., 1955, 159).

ПІДЛЕ́СЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Дія і властивість за знач. **підле́сливий.** *Лобода, улесливо струшуючи турецький ріжок, сипав тютюн на простягнену долоню.. Микошинський ще не звик надто ласувати тютюном, але втішався підлесливістю полковника* (Ле, Наливайко, 1957, 203); *У психічному стані* [хворих на алкоголізм] *відзначались підлесливість, прислужництво, а також роздратованість і схильність до конфліктів* (Фізіол. ж., VI, 5, 1960, 580).

ПІДЛЕ́СЛИВО. Присл. до **підле́сливий.** *Моссаковський був ласкавий, кланявся, але не дуже щиро, а більше підлесливо, як кланяються нижчий вищому* (Н.-Лев., III, 1956, 96); *Меккінець артистично звів догори руки і поволі їх опустив. Хвилину він помовчав і підлесливо спитав: — Чи так, Ахмете?* (Досв., Гюлле, 1961, 138).

ПІДЛЕ́СНИЙ, а, е, *рідко.* 1. Те саме, що **підле́сливий.** *Він, підлесний, перед вами кадить ладаном хвали...* (Тер., Щедра земля, 1956, 123).

2. Те саме, що **споку́сливий.** *Тягнеться він тихо-помалу, не маючи волі остатись, покинуть братчиків, тягнеться одурений підлесною думкою* (Мирний, I, 1949, 288).

ПІДЛЕ́СНИК, а, *ч.* Той, хто виявляє лицемірство, лестощі щодо кого-небудь. [Василь:] *Я, тату, волію взяти ту* [дівчину], *на котру впаде ваша та материна думка.* [Захарко:] *Так кажуть тільки підлесники або ж ті, у котрих бракує власного розуму* (Кроп., II, 1958, 134).

ПІДЛЕ́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підле́сник.**

ПІДЛЕСТИ́ТИ *див.* **підле́щувати.**

ПІДЛЕСТИ́ТИСЯ *див.* **підле́щуватися.**

ПІДЛЕТІ́ТИ *див.* **підліта́ти.**

ПІДЛЕ́ТОМ, *присл., рідко.* Перелітаючи час від часу коротку відстань, посуватися вперед (звичайно про птахів). *Рухався полем тракторний агрегат, оповитий хмарою куряви, і галич, шукаючи поживи, йшла за ним підлетом* (Гончар, Новели, 1954, 132).

ПІДЛЕЩА́ТИ *див* **підле́щувати.**

ПІДЛЕ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підле́щувати.** *Його тактика на два боки була зовсім неоднакова. Бо коли зі «старими»* [народовцями] *він старався порозумітися з допомогою підлещувань.., то до всіх «нових» поглядів серед молоді.. виявляв велику нетерпимість* (Фр., XVI, 1955, 121).

ПІДЛЕ́ЩУВАТИ, ую, уєш *і* **ПІДЛЕЩА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДЛЕСТИ́ТИ,** ещу́, е́стиш, *док., перех.* Лестощами, догідливістю, вихвалянням і т. ін. викликати у кого-небудь добре ставлення до себе або добиватися вигоди, користі тощо. *У Мартохи двоїлось почуття: і дражнило її панське втручання в її родину, і підлещала панська ласка до її дитини* (Л. Укр., III, 1952, 636); *На початку другого антракту до Юрія підійшов сам Садовський і привселюдно від імені всієї трупи висловив йому подяку. Це підлестило молодого багача* (Бурл., Напередодні, 1956, 116).

ПІДЛЕ́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДЛЕСТИ́ТИСЯ,** ещу́ся, е́стишся, *док.* 1. Лестощами, догідливістю, вихвалянням і т. ін. добиватися доброго ставлення, вигоди, користі тощо.— *Не сумніваюся, що знайдуться такі, що в очі мені підлещуються, а позаочі будуть кидати на мене болотом* (Фр., VI, 1951, 382); — *Підлеститись як-небудь, розказати йому який веселенький анекдотик.., щоб воно, молоде, посміялося та й подобрішало* (Вас., I, 1959, 143); *Микола.. найбільше до батька вміє підлеститися. Так він коло його впадає, так йому догоджає, що вже далі й нікуди...* (Гр., I, 1963, 316); *Грицько.. побіг на вулицю до хлопців і там розказав, що за «лисиця» його сестриця, як вона до діда підлестилась* (Григ., Вибр., 1959, 225).

2. *тільки недок.* Те саме, що **ла́щитися** 2. *Він* [собака] *нізащо не хотів рикати по-тигрячому й кидатися на нас, а навпаки — тільки підлещувався до нас і намагався лизнути мене в щоку* (Сміл., Сашко, 1957, 36).

ПІДЛИ́ВА, и, *ж.* 1. *кул.* Рідка приправа до страви; соус. *Підливи приготовляють для м'ясних, рибних, овочевих, круп'яних та інших других страв* (Укр. страви, 1957, 137); *Все бігає* [малесенький], *всміхається, Запрошує, вклоняється: «..Вам борщику чи сунчику, Вам курочку чи качечку, З підливою, на маслечку!»* (Олесь, Вибр., 1958, 292); * Образно — *У вас ніколи не подають на стіл голої правди, а завжди з підливою якоїсь фальші...* (Вільде, Сестри.., 1958, 525).

2. *спец.* Те саме, що **підли́вка** 2.

ПІДЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підлива́ти.** *Помідори потребують високої вологості грунту на протязі всього періоду вирощування. Тільки після садіння, яке провадять з підливанням води у лунки, рослини не поливають 1—2 тижні* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 46).

ПІДЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДЛИ́ТИ** *і* **ПІДІЛЛЯ́ТИ,** ділю́, ділле́ш, *док., перех.* 1. Те саме, що **доливати.** *Проценко мовчав, ковтаючи чай з червоним вином. Він ніяк у його не доходив смаку і все знай підливав та підливав вина у недопитий стакан* (Мирний, III, 1954, 274); *Власівна уже вдруге підливає гас у лампу* (Грим., Син.., 1950, 62); [Старшина:] *А чи не пора нам підлить чорнила у чорнильницю?* (Кроп., I, 1958, 508); *Кухарі другий раз уже піділяли теплою водою гущу з недоварених горошин та лушпини* (Фр., II, 1950, 265); — *Кожну годину ви підлітатимете до «Буревісника»,— сказав командир..,— ми вам добавимо* [пального]. *Зробите в морі посадку, і ми піділлємо* (Трубл., Шхуна.., 1940, 167).

◇ **Підлива́ти (підли́ти) ма́сла у вого́нь (в ого́нь)** — підсилювати, розпалювати які-небудь почуття, переживання і т. ін., збуджувати чимось. — *А тут ще й Заруба підливає масла в огонь, гукає до Яринки: «Правильно! На одній землі не може бути двох хазяїв!..»* (Кучер, Трудна любов, 1960, 55); — *Авжеж, що правда, то не гріх,— притакнула Довбишка й неначе підлила масла у вогонь* (Н.-Лев., II, 1956, 282); *Невідомо точно, з чого почалась у них перша сутичка з полуботківцями. А тут, певно, вже і місцеві підлили масла в огонь: розповіли про все* (Головко, II, 1957, 561).

2. *рідко.* Те саме, що **підмо́чувати.** *Він тільки стояв на купі цегли з рідного дома* [дому] *й оглядавсь навкруги. Вода підливала ту цеглу, одривала її* (Н.-Лев., I, 1956, 632).

3. *розм.* Те саме, що **полива́ти.** *Ой, вийду я у садочок, Буду виглядати, Чи не вийде моя мила Руги підливати?* (Рудан., Вибр., 1949, 42); *Якраз випала засуха. Степан.. носить воду з подвір'я до городу. Підливає щодня грядки* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 43).

ПІДЛИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **підлива́ти.**

ПІДЛИ́ВКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підлива́ти.**

2. *спец.* Рідина, розчин, якими що-небудь підливають (у 1 знач.). *Треба пакуватися, а тут, як на лихо, приїхав Мишанецький.. з філоксерною підливкою* (Коцюб., III, 1956, 140).

3. *кул.* Те саме, що **підли́ва** 1.

ПІДЛИ́ВИЙ, а́, е́. Стос. до підливання. *Підливна лопатка;* // Який діє внаслідок підливання води. *Підливне колесо.*

ПІДЛИ́ЗА, п. *ч. і ж., зневажл.* Той, хто підлизується. *Прилащиться підлиза хоч до кого: Солодкії слова Приманюють великого й малого,— То вже така дурниця світова* (Гл., Вибр., 1957, 125); *Майстри попервах глузували з хлопця, гадаючи, що він підлаюзнюється до них, та потім і вони переконалися, що характер у Мишуні формується справжній, ні в кого він підлизою не був і не буде* (Ю. Янов., II, 1954, 135).

ПІДЛИЗА́ТИ *див.* **підли́зувати.**

ПІДЛИЗА́ТИСЯ *див.* **підли́зуватися.**

ПІДЛИЗЕ́НЬ, зня, *ч., зневажл.* Те саме, що **підли́за.**— *Цитьте! Цитьте! Війт говорить! — Що він має говорити? Панський підлизень!* (Фр., VIII, 1952, 10).

ПІДЛИЗНИ́К, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **підли́за.** *А то ще Кутернога, Підлизник панський, пес отой...* (Рильський, Вибр., 1940, 30).

ПІДЛИЗНИ́ЦЯ, і, *ж., зневажл.* Жін. до **підли́зник.**

ПІДЛИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підли́зувати** і **підли́зуватися.** *Підлизування сім'ї дядькової до дідуся не бачила вона, а просто догляд до нього людський* (Тесл., З книги життя, 1949, 106).

ПІДЛИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДЛИЗА́ТИ,** ижу́, и́жеш, *док., перех.* Лизати трохи, зверху, по краях або все, до кінця. * Образно. *Під час великих дощів у горах вода.. заливала цю галявину, підступала до доро-*

ги і підлизувала її кравчком (Томч., Готель.., 1960, 11).

ПІДЛИЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДЛИЗАТИСЯ,** ижу́ся, и́жешся, *док., зневажл.* Підлещуватися з корисною метою. [Очерет:] *Яка новина? Тоню, голубко, серденько!* [Тоня:] *Не підлизуйтесь. Все одно не скажу* (Коч., II, 1956, 420); *Він вмів підлизатись до посесора так, що посесор оддав йому два.. шинки* (Н.-Лев., II, 1956, 85); — *Підлізли сякі-такі до старого,— почала.. хвалиться* [Палажка] *на вулиці,— підлизалися до його, що він їм таки сказав городу узять* (Тесл., Вибр., 1950, 97).

ПІДЛИЙ, а, е. 1. Який викликає осуд. *Підле вбивство парламентерів викликало хвилю гніву й обурення серед наших військ* (Гончар, III, 1959, 237); *Підлий вчинок*; // Схильний до негідного вчинку, здатний на такий вчинок. *Начальником поліції він став з першого ж дня фашистської навали і з першого ж дня почав наганяти жах на весь район. Від руки цього підлого виконавця фашистських наказів загинули десятки людей* (Довж., I, 1958, 297); *У противагу куркульській молоді — розбещеній, підлій, боягузливій, жорстокій, Головко малює постаті дітей бідноти в привабливих і теплих тонах* (Іст. укр. літ., II, 1956, 435); // *у знач. ім.* **підлий**, лого, *ч., зневажл.* Той, хто своїми вчинками викликає осуд. *Мухи сідають на ранах, Пчоли* [бджоли] *на квітках пахучих; Добрий все бачить лиш добре, Підлий лиш підле у других* (Фр., XI, 1952, 76); // Уживається як лайливе слово.— *А хто своїх бісових вилупків натравляв кидатись груддям? Скалічити ж дитину можна: печінки одбити, око вибити... Підлі, не знаєте?* (Мирний, IV, 1955, 81); // *у знач. ім.* **підле**, лого, *с.* Те, що викликає осуд, негативне ставлення. *Одійде в морок підле і лукаве, Холуйство у минувшину спливе, І той ніколи не доскочить слави, Хто задля неї на землі живе* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 53).

2. *розм.* Дуже поганий; препоганий. *Взагалі — переживаємо підлі часи. Суспільність забита, залякана, втомлена* (Коцюб., III, 1956, 313); [Професор:] *Надзвичайно підла погода. Вдень було ясно, а тепер дощ і сніг* (Коч., II, 1956, 43).

ПІДЛИНЯТИ, я́ю, *док., розм.* Трохи, частково злинняти.

ПІДЛИПА́ЙЛО, а, *ч. і ж., ірон., рідко.* Те саме, що **підлабу́зник.** — *Гей! — гукали з натовпу... Гей! Чи поглухли? Кидай роботу: як страйкувати, то всім! — Страхопуди! Підлипайли!* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 48).

ПІДЛИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДЛИ́ПНУТИ,** ну, неш, *док.* 1. Прилипати до чого побудь знизу.

2. *перен., розм.* Те саме, що **підлабу́знюватися.**

ПІДЛИ́ПНУТИ *див.* **підлипа́ти.**

ПІДЛИ́ТИ *див.* **підлива́ти.**

ПІДЛІ́ДНИЙ, а, е. Який знаходиться, розташований під льодом. *Дослідження дали змогу одержати нові дані про висоту льодяного купола Антарктиди, який досягає 400 метрів над рівнем моря, уточнити надлідний і підлідний рельєф* (Веч. Київ, 27.II 1964, 1); // Який здійснюється під льодом. *Весною і влітку сидів* [Тихін] *з вудками в очереті, а взимку переходив на підлідний лов* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 169).

ПІДЛІЗА́ТИ *див.* **підла́зити.**

ПІДЛІЗТИ *див.* **підла́зити.**

ПІДЛІКА́Р, я, *ч., заст.* Фельдшер.

ПІДЛІКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підліко́вувати і підліко́вуватися.** * Образно. *Метод підліковування* [винограду] *полягає у протруюванні грунту невеликими дозами дихлоретану.. або сірковуглецю* (Захист рослин.., 1952, 529).

ПІДЛІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛІКУ́ВАТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Лікувати, трохи поліпшуючи стан здоров'я, або лікуватися трохи, не до повного видужання. *Застуджений Василько з кожним днем усе дужче кашляв, а щоденні переходи не давали ніякої змоги підлікувати його* (Панч, II, 1956, 185); *Птаха підлікували, а потім вирішили зробити йому протез* (Наука.., 10, 1965, 13); * Образно. *Вороги комунізму, намагаючись підлікувати одряхлілий капіталістичний лад, люблять говорити, що так зване приватне підприємництво дає нібито можливість краще проявити себе, дає кращі результати* (Рад. Укр., 1.X 1959, 2).

ПІДЛІКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДЛІКУ́ВАТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Лікуватися трохи, не до повного видужання. *Сяк-так підлікувавшись, спираючись на палицю, зашкандибав Антанас у губпартком.. Але в губпартко́мі йому зразу зіпсували настрій: — На боротьбу з бандитизмом вас не пошлемо — хворий* (Стельмах, II, 1962, 189); *Тієї ж весни* [1897 р.] *на Україну, в полтавське село Мануйлівку, приїхав Максим Горький. Молодий письменник збирався тут відпочити, підлікуватися* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 118).

2. *тільки недок.* Пас. до **підліко́вувати.**

ПІДЛІКУВА́ТИ *див.* **підліко́вувати.**

ПІДЛІКУВА́ТИСЯ *див.* **підліко́вуватися.**

ПІДЛІПИ́ТИ *див.* **підліплювати.**

ПІДЛІПЛЮ́ВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЛІПИ́ТИ,** ліплю́, ліпиш; *мн.* підліплять; *док., перех.* Ліпити, прикріплювати що-небудь знизу або додатково.

ПІДЛІСКОВИ́Й, а, е. Прикм. до **підлі́сок.**

ПІДЛІ́СНИЙ, а, е. 1. Який розташований біля лісу, поруч із лісом. *На підлісному горбі, де кінчалися грядівські поля, Ксеня з натугою повернула закутану в хустки голову, оглянулась* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 354).

2. *спец.* Який росте в нижньому ярусі лісу. *Підлісна флора.*

ПІДЛІ́СНИК, а, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини розових з багатоголовим кореневищем червонуватого кольору; гравілат.

ПІДЛІ́СОК, ска, *ч.* Кущі та зовсім молоді дерева, що ростуть у нижньому ярусі, нижній частині лісу. *Туркочуть на вершинах високих дерев горлиці, а з кущів підліска линуть перші, не дуже дзвінкі й ще не певні трелі солов'їв* (Шиян, Гроза.., 1956, 391); *Величезні дерева африканських лісів досягають у висоту 50—60 м.. Під ними кількома ярусами ростуть менш високі дерева. Ще нижче розташувався підлісок з різних чагарників, який утворює непрохідну хащу* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 124).

ПІДЛІ́ССЯ, я, *с.* 1. Ділянка, що розташована біля лісу, поруч із лісом.

2. Те саме, що **підлі́сок.**

ПІДЛІ́СТЬ, лості, *ж.* 1. Властивість за знач. **підлий.** *Я й бачив горе скорше, ніж провину, Зрів слабість там, де другі підлість зрять* (Фр., XIII, 1954, 177); *Гоголь боровся — свідомо і невтомно — з людською пошлістю і підлістю, з моральними вадами людини* (Рильський, III, 1955, 218); [Дрейсегір:] *Чи ти не здуріла? Заступатись за нього, коли він боронить таку бридоту, таку підлість, як оця гидка пісня?* (Л. Укр., IV, 1954, 236).

2. Підлий вчинок. — *Доки він у мене в печінках сидітиме?! — кричав Йонька, і по його писклявому, аж повискуючому, голосу було видно, що сварка йде вже*

давно і що вона досягла вже тієї вершини, коли старий був здатний на всяку підлість (Тют., Вир, 1964, 255).

ПІДЛІТ, льóту, *ч.* Дія за знач. **підлетíти, підлітáти.** *При підльоті до Місяця почались операції по підготовці станції* («Луна-9») *до посадки* (Рад. Укр., 8.II 1966, 3).

ПІДЛІТА́ННЯ, *я. с.* Дія за знач. **підлітáти**[1].

ПІДЛІТА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПІДЛЕТІ́ТИ,** ечý, етúш, *док.* 1. Летячи, наближатися до кого-, чого-небудь, потрапляти кудись. *Ворона з ланцюжком спускалася недалеко землі, а потім підлетіла вже без ланцюжка* (Фр., IV, 1950, 75); *От підлетів горобчик до нього* [бузька] *та й каже несміло: — Пане, навчіть мене розуму* (Л. Укр., III, 1952, 481); *Подобалось мені тільки те, як на Яві влаштовано аеродром. Коли підлітавш, сонце вже сяде за Суматру. На крилах червоніє пурпур неба* (Ю. Янов., II, 1958, 65).

2. *перен., розм.* Швидко підходити, підбігати до кого-, чого-небудь. *Після кожного «вальчика»* [вальсу] *Зоня так зграбно підлітала до бабуні, щоб поцілувати її в плече* (Л. Укр., III, 1952, 648); *Та на цю хвилину саме підлітає вістовий, і гребе під ним ногами, і не встоїть вороний...* (Голов., Поезії, 1955, 29); // Швидко під'їжджати до кого-, чого-небудь. *До колгоспного току мчить автомашина, підлітає до наповнених зерном мішків і зупиняється* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 371); *Катер підлетів до Графської пристані і розвернувся* (Кучер, Прощай.., 1957, 5).

3. *перев. у сполуч. із сл.* вгору, догори, високо і т. ін. Підійматися вгору на крилах, злітати або летіти трохи, невелику відстань. *Раптом один з хлопʼят гукнув: — Хлопці, перепелятко вніймав! Вже трохи й підлітає* (Коп., Подарунок, 1956, 62); *Барвисті метелики витанцьовували, то підлітаючи вгору, то припадаючи до землі* (Кочура, Родина.., 1962, 72); *Колись-то Лебідь, Рак та Щука Приставить хуру узялись.. А й невелика, бачся, штука,— Так Лебідь рветься підлетіть, Рак упирається, а Щука тягне в воду* (Гл., Вибр., 1951, 10); *Орел змахнув ще сильніше широкими крилами і підлетів ще вище* (Ів., Вел. очі, 1956, 70); *Перепели так понаїдалися, що вже й не підлетять* (Рад. Укр., 5.IX 1961, 3); // Підійматися вгору під дією якої-небудь сили, поштовху знизу. *Рудий вовняний м'яч підлітав угору, а малеча, мов заведена, то бігла до нього, то розбігалася* (Стельмах, I, 1962, 468); *Підлітає земля за розривами мін* (Голов., Близьке.., 1948, 18); // Підстрибувати вгору від поштовхів, струсів (звичайно під час їзди або якогось переміщення). *Клим не міг відчепитися від свого напарника, який обняв дерев'яну шию коня.., то підлітаючи високо вгору, то падаючи вниз* (Грим., Кавалер.., 1955, 222).

4. У процесі пересування час від часу летіти (про птахів). *Дрозд то підбігає, то підлітає, а все далі та далі, а баба все за ним та за ним* (Фр., IV, 1950, 60); *Врешті удуд прилетів, Шкутильгав, підлітав* (Л. Укр., IV, 1954, 189).

ПІДЛІ́ТКОВИЙ, а, е. Прикм. до **підлíток.** *У шкільному, зокрема підлітковому, віці в людини починає складатися ідеал, уявлення про найкращі якості людської особистості* (Літ. Укр., 16.XII 1969, 3); // Який буває, трапляється в підлітка, підлітків. *Із бесіди з лікарем я знав, що саме у Ніни й Володі виражені симптоми підліткового сердечного неврозу* (Наука.., 5, 1969, 51); // Признач. для підлітка, підлітків. *Не всі діти знають, скільки цікавих розваг чекає на них у піонерських кімнатах, підліткових клубах* (Веч. Київ, 11.III 1974, 2); *Підлітковий одяг.*

ПІДЛІ́ТНИЙ, а, е. Стос. до підлітання. *Перед входом станції* («Венера-7») *в атмосферу Венери і відокремленням спускного апарата автоматично за заздалегідь закладеною програмою було проведено спеціальний підлітний (припланетний) сеанс* (Рад. Укр., 27.I 1971, 3).

ПІДЛІ́ТОК, тка, *ч.* 1. Хлопчик або дівчинка 12—16 років — перехідного віку від дитинства до юнацтва. *Був Максим удовець, мав дві дочки. Одна — Катрею звали — вже дівчина доросла, а хороша та пишна, як королівна; друга — Тетяна, так собі підліток, невеличечка* (Вовчок, I, 1955, 90); *Наша школа нагромадила чималий досвід естетичного виховання дітей і підлітків* (Ком. Укр., 8, 1965, 13); * У порівн. *Від усієї його жвавої постаті.., від багатющої міміки, з якою він умовляє Опанаса, як нерозумного підлітка, сміється з нього, любить його, дорікає, лає,— від усієї його неповторної динамічної юності віє.. оптимізмом* (Довж., I, 1958, 74).

ПІДЛІ́ТОК, тка, *ч.* Птаненя, що тільки навчилось літати. *«Всього ти в кліточці.. мавш, Ще й витребенькувш, на долю нарікавш», Так в кліті підлітка корив снігир старий* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 79); *Дзвін той був невимовно ласкавий, Не такий, як з високих дзвіниць. В нім осоки стрічки полоскали, Вчились тьохкати підлітки птиць* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 78).

ПІДЛІ́ТСТВО, а, *с., рідко.* Дитинство, юнацтво.— *Такий він є,— Підтвердив інженер.— Чутливий, добрий, З ясним і певним поглядом у завтра.— А хлопцем був бешкетник,— пригадав я Давно минуле підлітство його* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 117).

ПІДЛО. Присл. до **пíдлий** 1. — *Читати чужий лист, хоч би він був і загублений,— се підло, підло!* (Хотк., I, 1966, 48); *Всі прості і чесні люди в світі проти нової війни, яку так вперто і підло намагаються накинути народам вороги роду людського — імперіалісти* (Смолич, VI, 1959, 552).

ПІДЛОГ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **підрóбка**[1]. [Бурлака:] *Я знаю, що підлогом можна зробить усе! Але побачимо, як воно дальше буде!* (К.-Карий, I, 1960, 75).

ПІДЛО́ГА, и, *ж.* Дощане, паркетне і т. ін. покриття у приміщенні, по якому ходять. *Біжить щось по коридору, як підкований кінь, найшвидшим галопом і просто аж креше підлогу: цок, гуп..!* (Л. Укр., V, 1956, 254); *Східці вели в суха приміщення з дерев'яною підлогою* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 38); // *рідко.* Те саме, що **долíвка.** *Глинобитна підлога для свинарників непридатна* (Свинар., 1956, 274).

ПІДЛО́ГОВИЙ, а, е. Прикм. до **підлóга.** *Для безшумних підлогових покриттів у лікарнях, установах і житлових приміщеннях застосовують «рубопластик»* (Наука.., 8, 1958, 54).

ПІДЛОГОНАТИРА́Ч, á, *ч.* 1. Робітник, що натирає підлогу, звичайно паркетну.

2. Механізм для натирання підлоги, звичайно паркетної. *Електричний підлогонатирач.*

ПІДЛОЖЖЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **лóже**[1] 2. *Дійшли до потоку. Він пінився, гримів, лопотів по своєму кам'яному підложжі* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 375); *Стада підійшли, нарешті, до своєї бази.. Базу цю становила велика поляна серед соснового бору, підложжя якої вкривав ягель* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 94).

ПІДЛО́ЖНИЦЯ, і, *ж., заст.* Наложниця, коханка (у 1 знач.). *А кому Самі* [Нерон] *благоволили дать*

Свою підложницю в супруги, Хоча й підтоптану. Нічого, Аби з-під кесаря (Шевч., II, 1963, 287); — *Свою ж підложницю зодягай на власний кошт,— мстиво докинув Міщило* (Загреб., Диво, 1968, 498).

ПІДЛОКІТНИК, а, ч. Поруччя, більця крісла, на які, сидячи, спираються ліктями. *Роза схилилась на підлокітник, сперлась на долоні і тоскними очима фіксувала бурхливе життя вокзалу, що тимчасово став польовим штабом армії* (Кир., Вибр., 1960, 119); *Якщо кілька років тому на деяких сільськогосподарських машинах ще встановлювали металеві сидіння, то тепер їх замінили м'якими з опорними спинками і підлокітниками* (Хлібороб Укр., 6, 1966, 40).

ПІДЛОМИ́ТИ *див.* **підла́мувати** [2].

ПІДЛОМИ́ТИСЯ *див.* **підла́муватися** [2].

ПІДЛОМЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підломи́ти.** * У порівн. *Як підломлена, впала вона на ще тепле тільце, пригортаючи його до себе і осипаючи божевільними поцілунками* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 452); // *у знач. прикм. Шубина з посмішкою відповіла й негайно ж мусила була підхопити підломлене тіло громадянина Франції й обережно посадовити просто на землю коло шлагбаума* (Ю. Янов., II, 1954, 52).

ПІДЛОМ́ЛЮВАТИ *див.* **підла́мувати** [2].

ПІДЛОМЛЮВА́ТИСЯ *див.* **підла́муватися** [2].

ПІДЛОПА́ТКОВИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під лопаткою, лопаткою.

ПІДЛОТА, и, *ж.* Те **саме, що підлість.** *Хоч вихований при княжім дворі і зіпсований гниллю та підлотою, він усе-таки був рицар, вояк* (Фр., VI, 1951, 49); *Як дрібна іржа наскрізь проїдає залізо, так Степанове серце було прочервивлене хробаком підлоти й підступності* (Загреб., Спека, 1961, 329); *Дивовижна працелюбність, ненаситна жадоба до знань, всеосяжна людяність, ненависть до підлоти, національного чванства, скромність і простота завжди були вірними супутниками у житті Каменяра* [І. Франка] (Наука.., 5, 1966, 8).

ПІДЛО́ТНИЙ, а, е. Сповнений підлості, пройнятий підлістю. *Невже ж це його власна дитина? Або того білявого, по-селянському сором'язливого парубка-литвина, якого він підбурив на брудний і підлотний злочин* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 411).

ПІДЛО́ТНИК, а, ч., *лайл.* Той, хто зробив або робить підлий вчинок; підла людина. — *Я уб'ю його на дуелі,— твердо сказав Давидов,— я звільню світ від цього шахрая і підлотника* (Рибак, Помилка.., 1956, 63).

ПІДЛО́ТНО. Присл. до **підло́тний.** *Коли б Павло відмовлявся, вибачався, може, легше було б. А він підлотно дивився вчора їй в очі, неначе те, що він вчинив, є звичайною, дрібною пригодою в його житті* (Коп., Земля, 1957, 103).

ПІДЛУГОВУВА́ННЯ, я, *с., хім.* Дія за знач. **підлуго́вувати.** *Підлуговування води.*

ПІДЛУГО́ВУВАТИ, ую, уєш *і* **ПІДЛУЖУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛУ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех., хім.* Додавати до чого-небудь лугу. *Підлуговувати розчин.*

ПІДЛУ́ЖЕНИЙ, а, е, *хім.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підлу́жити.** *Вода для приготування електроліту попередньо має бути підлужена; для цього на 1 л води додається від 5 до 10 г твердого лугу* (Підручник шофера.., 1960, 130).

ПІДЛУ́ЖИТИ *див.* **підлуго́вувати.**

ПІДЛУ́ЖУВАННЯ, я, *с., хім.* Дія за знач. **підлу́жувати.** *Після підлужування вода повинна відстоятися* (Підручник шофера.., 1960, 130).

ПІДЛУ́ЖУВАТИ *див.* **підлуго́вувати.**

ПІДЛЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підляга́ти.** — *Вам, що.. живете серед підлих підлягань своїм власним порокам, вам, що поставили собі завданням — не мати перегородок перед своїм «я хочу», вам, кажу, не зрозуміти всеї величної жертви її* [Гретхен] (Хотк., I, 1966, 60).

ПІДЛЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДЛЯГТИ́,** я́жу, я́жеш, *док.* 1. *кому, чому.* Бути залежним від чиєї-небудь волі, від чогось; підкорятися (у 1 знач.). *Тота* [та], *котра вперед вагувалася нелюбому чоловікові сказати добре слово, мусить тепер поділяти з ним не тільки стіл, але і все, мусить підлягати всім його примхам* (Фр., XVI, 1955, 66).

2. *тільки недок., кому, чому.* Бути підпорядкованим кому-, чому-небудь, перебувати в певній підлеглості. — *Товариш Купріян — це, очевидно, керівник основного загону, якому підлягають інші* (Гончар, IV, 1960, 93); *Майор Девідсон безпосередньо підлягав генералу* (Рибак, Час.., 1960, 352); *Партійні групи підлягають відповідним партійним органам: Центральному Комітетові Комуністичної партії Радянського Союзу, ЦК компартії союзної республіки, крайкомові, обкомові, окружкомові, міськкомові, райкомові партії* (Статут КПРС, 1971, 61); // *чому.* Залежати від чого-небудь, підпорядковуватись чомусь. *Я рада би приглянутися кождій речі до дна, я бажала би про все ясно думати, на все ясно дивитися; — адже.. все підлягає строгим законам* (Коб., I, 1956, 123); *До десятої він ще читатиме книжку.., а о десятій засинає: такий його розпорядок, що йому, хочуть чи не хочуть, повинні підлягати й гості* (Смолич, I, 1958, 66); // Зазнавати якоїсь дії. *Потяглися довгі валки полонених. Випавши з орбіти загального планового руху, брели поволі й без мети, ніби не підлягаючи вже закону тяжіння, й здавались невагомими* (Довж., I, 1958, 361).

3. *чому.* Потрапляти, підпадати під дію, вплив і т. ін. чого-небудь. *Кінні козаки робили облави і вже кількох дезертирів упіймали. Впіймані підлягали воєннопольовому суду, який дуже суворо розправлявся з дезертирами, посилаючи їх на шибеницю* (Донч., III, 1956, 123); *Державне майно, яким відають державні установи і підприємства, вилучено з приватного обороту, не підлягає відчуженню* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 7): *Ми маєм тридцять шість владик (Ще, богу дякувать, не дуже!),.. Ми їх батьками зовемо, А край — народною красою, Що весь підліг під те ярмо* (Граб., I, 1959, 249); *Говорячи за давні руські говірки, можна враховувати, звичайно, лише порівняно невеликі одмінності, що пізніше легко могли підлягати тим або іншим випадковостям довгого історичного життя* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 107); // *у сполуч. із сл.* дискусія, обговорення, сумнів і т. ін., *перев. з заперечн.* не. Бути безсумнівним. *Цей жест завжди означав, що слова професора безапеляційні й дискусії не підлягають* (Кучер, Чорноморці, 1956, 85); *Вирок був остаточний і оскарженню не підлягав* (Дмит., Наречена, 1959, 219); *Не підлягає сумніву зв'язок учасників грудневого повстання з польськими революціонерами* (Рильський, III, 1956, 54); *Питання про члена або кандидата в члени партії, який не сплатив членських внесків без поважних причин протягом трьох місяців, підлягає обговоренню в первинній партійній організації* (Статут КПРС, 1971, 15).

ПІДЛЯГТИ́ *див.* **підляга́ти.**

ПІДЛЯСКУВА́ТИ, ую, уєш. *недок.* 1. Ляскати, ударяти час від часу долонею об долоню, по якійсь площині і т. ін., видаючи специфічні звуки.

2. Ляскати в такт чому-небудь, ударяючи об щось.

ПІДЛЯ́СНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **підля́скувати.**

ПІДЛЯЩ, а́, ч. 1. Річкова риба, подібна до ляща. 2. Невеликий лящ.

ПІДЛЬОДОВИКО́ВИЙ, а, е. Який утворюється або розташований під льодовиком. *Крім поверхневого розтавання льодовиків, льодовики тануть і знизу.. Підльодовикова вода провадить значну еро́зійну роботу,— в льодовику вона утворює тунелі* (Курс заг. геол., 1947, 143).

ПІДМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДМОГТИ́,** ожу́, о́жеш, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **допомага́ти.**— *Ви, Олексію Кіндратовичу, зайдіть колись і подивіться, на що він* [клуб] *схожий — геть обдертий...— Постараюсь.., підможу чимось* (Логв., Літа.., 1960, 22).

2. *діал.* Підтримувати. *Якось розважить мене, підможе мене та думка, що вільно мені, що не зв'язані руки мої* (Вовчок, I, 1955, 143).

ПІДМАГНІ́ТИТИ *див.* **підмагні́чувати.**

ПІДМАГНІ́ТИТИСЯ *див.* **підмагні́чуватися.**

ПІДМАГНІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмагні́тити.**

ПІДМАГНІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підмагні́тити.**

ПІДМАГНІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підмагні́чувати.** *Для зменшення впливу постійного підмагнічування при складанні сердечника у ньому роблять зазор, прокладаючи папір або картон відповідної товщини* (Осн. радіотехн., 1957, 67); *Для високоякісного запису* [на магнітофоні] *необхідно, щоб частота підмагнічування у 5—6 разів перевищувала найвищу із записуваних частот* (Наука.., 12, 1966, 56).

ПІДМАГНІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМАГНІТИ́ТИ,** ічу, ітиш, *док.*, *перех.* Намагнічувати трохи або додатково.

ПІДМАГНІ́ЧУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.*, **ПІДМАГНІТИ́ТИСЯ,** итьcя, *док.* 1. Намагнічуватися трохи або додатково.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмагні́чувати.**

ПІДМА́ЗАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підма́зати.** *Парк біля клубу над ставком.. Внизу, до самого ставка, підмазані вапном яблуні* (Автом., В. Кошик, 1954, 61); *В курені було чисто — стіни вибілені, долівка підмазана й посипана жовтим піском* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 227).

2. *у знач. прикм., розм.* З підфарбованим обличчям. *Відчув* [Саїд] *таку дужість, що ладен був один іти проти скелястих гір і диких пустель.. А от підмазана, тонкошкура жіночка, її голос.. на якийсь час заволоділи мозком, затиснули серце* (Ле, Міжгір'я, 1953, 55).

ПІДМА́ЗАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підма́зати** і **підма́затися.**

ПІДМА́ЗАТИ *див.* **підма́зувати.**

ПІДМА́ЗАТИСЯ *див.* **підма́зуватися.**

ПІДМА́ЗКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підма́зати, підма́зувати.** *Бричка його стояла на дворі, чекаючи підмазки* (Пушкін, Капіт. дочка, перекл. за ред. Хуторяна, 1949, 726).

2. Речовина, якою підмазують що-небудь. *Під час скління скло укладають або безпосередньо на деревину, або на.. підмазку — м'яку замазку* (Овоч., 1956, 153).

ПІДМА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підма́зувати** і **підма́зуватися.** *Цілий тиждень Христя.. коло печі крутилася, уриваючи післяобідній зайвий час на підмазування, витрушування* (Мирний, III, 1954, 81); — *Добитись височайшого дозволу, безперечно, можна, але скільки часу гається? Скільки грошей на підмазування тратиться?* (Бурл., Напередодні, 1956, 106).

ПІДМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМА́ЗАТИ,** а́жу, а́жеш, *док.* 1. *перех.* Трохи або додатково змазувати, вкриваючи шаром чого-небудь рідкого, жирного і т. ін.— *Попереду підмажемо колеса, Щоб млин не торохтів* (Гл., Вибр., 1951, 155); [Я к и м:] *Воза мазать треба, бо як не підмажемо, з місця не рушимо* (Кроп., II, 1958, 363).

2. *перех. і неперех., також без додатка.* Мазати глиною, кізяком і т. ін. додатково, ще раз (звичайно долівку). [Х и м к а:] *Нема краще, як своя буде* [хата]. *Як я біля неї буду ходити? І підмету, і підмажу* (Мирний, V, 1955, 246); *Другого дня, смерком, ми зійшлися до Дубковського. Олександрівна.. хазяйка хати, для такого випадку підмазала долівку й притрусила її свіжою травою* (Перв., Дикий мед, 1963, 326); // Те саме, що **підбілювати** 1. *Онися кинулась сама підмазувати та прибирати в покоях* (Н.-Лев., III, 1956, 34); *Хоч женися на старість, бо самому в такій хаті без старої дуже просторо буде, та й печі нема кому підмазувати* (Донч., VI, 1957, 207).

3. *перех., розм.* Підфарбовувати обличчя гримом, фарбою і т. ін., звичайно невміло, погано.

4. *перех. і неперех., перен., розм.* Те саме, що **підкупо́вувати** 1. *Не гнувся* [Опанас], *як би його не підмазували* (Григ., Вибр., 1959, 153); *Задобрював, комбінував, підмазував — весь світ його тоді до цього звівся...* (Гончар, Тронка, 1963, 338); — *Отак воно завжди. Ти думаєш, як воно робиться?..— підогріває Порох. — Не підмажеш — не поїдеш...* (Мирний, II, 1954, 152); *Даремними були Іванові побоювання про те, що завпроду та різним завам пощастить підмазати ревізію. Не пощастило. Закінчилась ревізія — закінчилось і панування злодюг та ошуканців* (Збан., Сеспель, 1961, 291).

ПІДМА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМА́ЗАТИСЯ,** а́жуся, а́жешся, *док.* 1. *розм.* Підфарбовувати собі обличчя гримом, фарбою і т. ін.

2. *перен., розм.* Те саме, що **підла́щуватися.**

3. *тільки недок.* Пас. до **підма́зувати.** *У всіх хатах і дворах аж варилося. Там підправлявся тин, там підмазувався причілок, підкрашувалися ворота* (Хотк., I, 1966, 105).

ПІДМА́ЗУВАЧ, а, *ч.*, *розм.* Той, хто підмазує (у 1, 4 знач.) що-небудь.

ПІДМА́ЙСТЕР, тра, *ч.* Помічник, підручний майстра.— *Кравець. У підмайстрах у Френкеля був* (Смолич, Мир.., 1958, 50); *Важко було Тарасові у Ширяєва. Молодого підмайстра цінили як початкуючого, але здібного художника, але з ним як з людиною не дуже церемонились* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 20).

ПІДМАЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмалюва́ти.**

ПІДМАЛЮВА́ТИ *див.* **підмальо́вувати.**

ПІДМАЛЮВА́ТИСЯ *див.* **підмальо́вуватися.**

ПІДМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмалюва́ти.** *Підмальовані чорним брови* [татарки] *і червоні, теж пофарбовані, нігті на руках і ногах так і блищали до сонця, мов наведені політурою* (Коцюб., I, 1955, 285).

2. *у знач. прикм.* Який підмальовано, підфарбовано. *Повела* [Аннушка] *підмальованими очима в бік поручника Суходолова* (Панч, На калин. мості, 1965, 61); * У порівн. *Ліси вже окутуються фіалковим маревом, і на снігу, мов підмальовані, синіють тіні дерев* (Стельмах, Над Черемошем, 1952, 221).

3. *у знач. прикм., перен.* Якому надано привабливого вигляду. *Марксисти переконані, що сукупність літературної діяльності О. Богданова зводиться до спроб прищепити свідомості пролетаріату підмальова-*

ні ідеалістичні уявлення буржуазних філософів (Ленін, 24, 1972, 322); // *Який прикрашено, оздоблено чим-небудь для приховання справжньої суті. Хоцінський своїм підмальованим оповіданням.. розбуркав у йому гордість своїм родом* (Н.-Лев., I, 1956, 158).

ПІДМАЛЬÓВОК, вка, *ч., жив.* Підготовча робота, яка полягає в тому, що поверхню полотна попередньо вкривають тонким шаром фарби, після чого накладають фарби задуманого тону; також результат такої роботи. *Як і багато хто з його сучасників, С. Васильківський починав з живопису досить бідного за кольором, часто з коричнюватим підмальовком, що просвічував крізь основний шар фарби («Коло річки. Луки». 1882 р. та ін.).* (Мист., I, 1966, 26).

ПІДМАЛЬÓВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмальóвувати** і **підмальóвуватися.**

ПІДМАЛЬÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМАЛЮВÁТИ**, ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Те саме, що **підфарбóвувати** 1, 2. *Клеють* [дівчата] *пелюсточки докупи і роблять з них квітку, востаннє підмальовують, поправляють, закручують — і квітка готова* (Л. Укр., III, 1952, 491); *Виліз* [маляр] *із своєї ятки, достав палітру з красками і пензель, підмалював, як там швець надрипав* (Кв.-Осн., II, 1956, 20); *Побілить зайвий раз хату ретельна молодиця, прибере павутиння по кутках, підмалює сволок* (Ю. Янов., II, 1954, 170); *Уже в неї очі від безсонних ночок потускніли, личко поблідло-пожовкло; щоб закрасити його, приходилося підмальовувати червцем. І вона малювала* (Мирний, III, 1954, 385).

ПІДМАЛЬÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМАЛЮВÁТИСЯ**, ю́юся, ю́єшся, *док.* 1. Те саме, що **підфарбóвуватися** 1, 2.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмальóвувати.**

ПІДМАНДÁТНИЙ, а, *с.* Який залежить від імперіалістичної держави згідно з мандатом міжнародної організації.

ПІДМАНИ́ТИ *див.* **підмáнювати.**

ПІДМАНТÁЧИТИ *див.* **підмантáчувати.**

ПІДМАНТÁЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМАНТÁЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех.* Мантачити косу повторно або додатково.— *Стривай-но,— кажу,— ось підмантачу, то знатимеш, як зі мною жартувати... Направив я косу* (Мур., Бук. повість, 1959, 12).

ПІДМАНУ́ТИ *див.* **підмáнювати.**

ПІДМÁНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДМАНИ́ТИ**, маню́, мáниш *і рідше* **ПІДМАНУ́ТИ**, ману́, мáниш, *док., перех.* 1. Манячи, підкликати до себе порухом руки, голови, поглядом і т. ін. *Другим разом підманив дядько Захар Якилипку трохи ближче до себе й почав її розпитувати, чи знає вона молитви* (Григ., Вибр., 1959, 168).

2. *перен.* Баблячи, викликáти потяг до себе. *Своїм личком білесеньким все підманює* (Сл. Гр.); *Все то хитрость* [хитрість] *єсть жіноча Новинкою щоб підмануть; Хоть гарна як, а все охоча Іще гарнішою щоб буть* (Котл., I, 1952, 207).

3. *розм.* Те саме, що **обмáнювати.**— *Не знаю, чому ви мені не вірите: адже ж, самі ви сказали, розмова наша — приватна, і я не маю причини підманювати вас* (Крим., Вибр., 1965, 319); [Рогач:] *Ти ж мене підманила, Ти ж мене підвела, Ти ж мені, молодому, Вечеряти не дала* (Кроп., V, 1959, 166); // Вводячи в оману, спокушаючи чим-небудь, спонукати когось до небажаних дій, вчинків і т. ін.— *Нащо ти сюди на згубу Підманив нас за собою?* (Л. Укр., I, 1951, 376); *Їхали козаки із Дону додому, Підманули Галю — забрали з собою* (Укр.. лір. пісні, 1958, 354); // Спокушати, зводити (дівчат). *Ті були там.., Піддурювали що дівок,.. Що будуть сватать їх брехали, Підманювали, улещали* (Котл., I, 1952, 137); // *у сполуч. із сл.* передчуття, надія і т. ін., *перев. із заперечн.* не, *док., перен.* Справдитися (про надії, сподівання і т. ін.). *Надія озирнулася з настороженим передчуттям, і передчуття її не підмануло: до неї наближався вкрай схвильований Сашко Зарічний* (Баш, Надія, 1960, 158); — *Любо, це ти? — здивовано, вірячи й не вірячи своїм очам, питається Яків Плачинда і розводить довгими руками.— А моє серце усе віщувало, що зараз побачу тебе. Бач, таки не підмануло...* (Стельмах, I, 1962, 475).

ПІДМАРЕ́ННИК, а, *ч.* (*Galium* L.). Трав'яниста рослина родини мареневих. *На кожному кроці на острові зустрічаються зарості підмаренника, або, як його тут називають, «липучки»* (Наука.., 11, 1965, 16); *При кровотечі з носа втягують у ніздрі сік з підмаренника* (Лікар. рослини.., 1958, 162).

ПІДМАСТИ́ТИ *див.* **підмáщувати.**

ПІДМАХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **підмáхувати.** *Не заперечуючи і не схвалюючи, підмахнув* [директор] *написаний бухгалтером наказ* (Коз., Сальвія, 1959, 21).

ПІДМÁХУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* Підписувати (у 1 знач.) наспіх, не читаючи.

ПІДМАЩЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмасти́ти.** *Призьба підмащена жовтогарячою глиною* (Кучер, Зол. руки, 1948, 102).

ПІДМАЩЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмасти́ти.**

ПІДМÁЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмáщувати.**

ПІДМÁЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМАСТИ́ТИ**, ащу́, áстиш, *док., перех.* 1. Те саме, що **підмáзувати** 2.

2. *перен., розм.* Давати хабара.— *Витягни, Олено, гроші,— обернувся він до дружини,— бо якщо здибаємо агу, треба одразу його добре підмастити* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 446).

ПІДМÁЩУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.* Пас. до **підмáщувати.**

ПІДМЕ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДМОЛО́ТИ**, мелю́, ме́леш, *док., перех.* Молоти ще трохи або додатково.

ПІДМЕРЗА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підмерзáти.** *Щоб запобігти підмерзанню коріння дерев і кущів у перші роки після садіння, грунт під ними на зиму утеплюють* (Озелен. колг. села, 1955, 155).

ПІДМЕРЗÁТИ, áє, *недок.*, **ПІДМЕ́РЗНУТИ**, не, *док.* 1. Трохи, злегка мерзнути, твердішати від морозу. *Вогкий вітер з'їдав сніги, але на ранок підмерзали шляхи* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 3); *Алея саду, вся притрушена білим, підмерзла* (Гончар, II, 1959, 181); // *безос. Був початок березня, удень пригрівало сонце, на вулицях вилискувала грязюка, а вночі підмерзало, сковувало калюжі* (Допч., III, 1956, 9); *Надворі добре підмерзло, вітер змінився і дув з півночі* (Голов., Тополя.., 1965, 33); // Вкриватися кригою, перетворюватися на кригу (звичайно про воду). *Струмки, такі балакучі та невгамовні, підмерзають якось раптово, наче на одну мить, й зупиняються там, де їх застав вечір* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 8).

2. Трохи, частково пошкоджуватися від морозу. *Зима із сильними морозами небезпечна для саду: вимерзають плодові бруньки, підмерзає деревина гілок і стовбура* (Веч. Київ, 8.II 1967, 4); *Дерева підсаджені восени, їх теж краще замульчувати зразу ж, щоб зимою не підмерзло коріння* (Колг. Укр., 2, 1957, 32); // Ставати непридатним, псуватися від низької температури (про овочі, фрукти і т. ін.).— *Учора розкрив для проби кагата з картоплею на полі, а картопля і підмерзла* (Кучер, Прощай.., 1957, 271).

ПІДМÉРЗЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **підмéрзнути.**— *Я до болю в серці люблю наше колгоспне поле, на якому виросла, весь оцей лад сільського гарячого року: з пробним виїздом на підмерзлих ще дорогах у березні; з гамором тракторів і сівалок на зорі, у вітряну посівну...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 25).

2. *у знач. прикм.* Який трохи, злегка замерз, затвердів від морозу. *Зубчасті скати тряского газика виривали з-під себе вогке груддя підмерзлої землі і жбурляли його далеко назад* (Голов., Тополя.., 1965, 135).

ПІДМÉРЗНУТИ *див.* **підмерзáти.**

ПІДМЕСТИ *див.* **підмітáти.**

ПІДМЕТ [1], а, ч. Головний член речення, що означає предмет дії, стану, властивості або якості, звичайно виражених присудком. *Підмет — головний член двоскладного речення, з яким синтаксично пов'язується присудок* (Сучасна укр. літ. мова, III, 1972, 150).

ПІДМÉТ [2], а, ч., *діал.* 1. Невелика грядка, ділянка землі. *Село, риючись у своїй чорноземлі, серед підметів та городів, гаразд не зрозуміє городського життя* (Мирний, IV, 1955, 295); *Прибули* [батько з сином], *З рядна звели намет. Десятина — це вам не підмет — Днів чотири треба парить лоба* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 12); *Яка ж то радість сповнювала його душу, коли батько, бувало, набивши засторонки снопами, готував підмет під стіжок* (Іщук, Вербівчани, 1961, 11).

2. Коноплище (у 1 знач.). *Далі — бакша..; куренів два — щоб не знати, в якому дід сидить. Ще далі — підмет і темно-зелені, мов лаком укриті, коноплі аж сюди кидають пряний запах свій...* (Хотк., I, 1966, 79); *І незчулися ви, як літа огорнули вас, обліпили клопоти, як насіння обліплює дозрілу матірку на підметах* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 75).

ПІДМЕТÁТИ *див.* **підмéтувати.**

ПІДМÉТЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмести.** *В хаті було чисто й затишно... Глиняна долівка була ретельно підметена* (Руд., Остання шабля, 1959, 185): // **підмéтено,** *безос. присудк. сл. Між верстатами було вже підметено* (Автом., Щастя.., 1959, 37).

2. *у знач. прикм.* Чистий, прибраний (мітлою). *Обмоліт лежить в зерні, А на другому боці На підметеному боці І полови добрий стіг...* (Перв., Казка.., 1958, 49).

ПІДМÉТКА, и, ж. Друга підошва на половину ступні, яку прикріплюють ззовні на основну підошву взуття. [Степан:] *Ти, мабуть, і справді кручений; я тобі кажу: послухай..— не бий ти даремно чобіт, бо тільки підметки почовгаєш* (Кроп., I, 1958, 410); *Минали дні в труді без ліку.. Латав чужі він черевики, гвіздки в підметки забивав* (Сос., II, 1958, 435).

◇ [I] у (в) **підмéтки не годи́тися** *кому*; [I] **підмéтки не вáртий** *чиєї* — своїми якостями стояти нижче від кого-небудь, не бути вартим когось.— *Хіба тутешні цигани вихоплять десь таке щастя на чотирьох ногах* [коня]?..— *Може, й так, може, наші цигани вашим і в підметки не годяться* (Стельмах, I, 1962, 497); — *Твій Безрукий і ти разом з ним Павлюкові в підметки не годитеся...— знизала плечима Таня* (Коп., Вибр., 1953, 50); **На ходу́ (бігу́) підмéтки рвáти (зривáти)** — сміливо, рішуче й відчайдушно діяти, вміло роблячи що-небудь. *Він.. розповів також і про вдачу майбутніх комунарів, яких доведеться тут перевиховувати.— Це такий народ, товариші, що на ходу підметки рвуть* (Мик., II, 1957, 400); **Не одну́ пáру підмéток стоптáти** — прожити дуже довго або довго чекати, добиватися чого-небудь. [Макар:] *Ще не одну пару підметок стопче* [Артем], *поки дійде до генерала* (Корн., II, 1955, 132).

ПІДМÉТКОВИЙ, а, е. Прикм. до **підмéтка.**

ПІДМЕТÓВИЙ, а, е. Стос. до підмета (*див.* **пíдмет** [1]). *Підрядним підметовим називається таке речення, яке виступає в ролі підмета головного речення і відповідає на питання називного відмінка* (Грам. укр. мови, II, 1957, 99); // Який має підмет. *При великій кількості супроводжуючих підмет або присудок залежних слів логічна пауза між підметовою та присудковою частинами стає обов'язковою, хоч ніяким розділовим знаком вона не відмічається* (Худ. чит.., 1955, 99).

ПІДМÉТУВАТИ, ую, уєш. *недок.*, **ПІДМЕТÁТИ**, áю, áєш, *док., перех., спец.* Підшивати вручну ізсередини. *Якщо планка зв'язана з тонкого матеріалу, її підметують знизу смужкою простої тканини або тасьми, щоб гудзики не відтягували її* (В'язання.., 1957, 38).

ПІДМИВ, у, ч. Дія за знач. **підмúти, підмивáти** 2.

ПІДМИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **підмивáти.** * Образно. *Шихта стояла в домні тридцятиметровим стовпом, стояла нерухомо, не зсувалася вниз, підмивана веселим бушуванням коксового полум'я* (Загреб., Спека, 1961, 132).

ПІДМИВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмивáти** 1—3. *Перед кожним доїнням слід вимити руки та вим'я корови теплою водою, старанно підготувати посуд (для підмивання вимені корови користуватися двома відрами)* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 40); *В результаті підмивання кореневої системи прибережних рослин гинуть крупні, найбільш цінні декоративні дерева* (Літ. Укр., 19.V 1970, 4).

ПІДМИВАТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПІДМИ́ТИ**, и́ю, и́єш, *док., перех.* 1. Мити комусь які-небудь частини тіла знизу, зісподу. *Перед доїнням вим'я корови обов'язково підмивають теплою водою і насухо витирають чистим рушником* (Хлібороб Укр., 3, 1966, 32); *Підмити дитину.*

2. Частково (перев. знизу) руйнувати, розмиваючи стрімкою або тривалою течією води. *Недалеко від Святогорська.. біліють крейдяні урвища. Могутні весняні повені що не рік підмивають їх усе глибше і глибше* (Собко, Звич. життя, 1957, 3); *Азовське море невпинно підмиває свої береги* (Геол. Укр., 1959, 12); *Під берегом підмила лід весняна снігова вода* (Коп., Подарунок, 1956, 81); * У порівн. *Якось на очах почав розвіватися туман, неначе його підмивала невидима хвиля* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 700); // Розмиваючи грунт, виносити на поверхню, робити видимим, доступним. *Велетенські хвилі прибою набігали на берег, обламували його, підмивали прибережні дерева та кущі й часом забирали їх за собою* (Трубл., II, 1950, 103); *Ой ти, дубочку кучерявий, Ой, а хто ж тебе скучерявив? Скучерявили густі лози, Підмили корінь дрібні сльози* (Фр., XI, 1952, 25).

3. *перен.* Діяти руйнівно; руйнувати що-небудь поступово, але невпинно. *Зростаючий мілітаризм, антагонізм праці і капіталу, розпад колоніальної системи, суперечності між капіталістичними країнами, нестримне піднесення революційного руху робітничого класу, бурхливе зростання світового соціалізму підмивають і руйнують імперіалізм, ведуть до його ослаблення і загибелі* (Колг. Укр., 9, 1961, 1).

4. *розм.* Мити нашвидку, злегка або частково, подекуди. *Підмивати підлогу.*

5. *перев. недок., перен., розм.* Спонукати кого-небудь до якоїсь дії. *Гостре й пекуче відчуття своєї сили тепер наповнювало її, підмивало на щось таке, чим би вона могла виявити свою волю над цим ненависним для неї кублом* (Мик., II, 1957, 404); *Ночне що-небудь робити, а всередині в неї якийсь голос підмиває: йди*

та йди,— так як стане кортіти, то як Христя не перемагається, а таки покине й свою роботу, й дітей — біжить до Катерини (Григ., Вибр., 1959, 195); // *безос., перев. у сполуч. із сл.* такі, аж *і інфін.* Про надзвичайно велике бажання що-небудь робити. *Її так і підмиває говорити!* (Мирний, III, 1954, 224); *Мене підмивало пожартувати з дівчат, ..забрати одяг та зажадати викупу* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 67); *Максим, підбігши до санок, як у воду, пірнає в пахуче сіно, зіскакує на ноги і зручніше вмощується біля візника. Його аж підмиває хоч трохи поправити кіньми* (Стельмах, I, 1962, 215).

ПІДМИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДМИТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. Мити собі які-небудь частини тіла знизу, зісподу.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмива́ти** 1—4. *Зсув охопив весь схил, який в основі підмивається р. Пістинкою* (Допов. АН, 1, 1961, 69).

ПІДМИ́ЛИТИ *див.* **підмі́лювати.**

ПІДМИ́ЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПІДМИ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.*, *перех.*, *розм.* Милити трохи або додатково.

ПІДМИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДІМ'ЯТИ,** мну́, мне́ш, *док.*, *перех.* 1. Падаючи, рухаючись і т. ін., навалюватися і придавлювати собою кого-, що-небудь. *Танки вже гуркочуть, і там і там вже видно, як один із них, перевалюючись, прасує окопи першої лінії, давить, підминає під себе, як павутину, дротяні загорожі* (Гончар, II, 1959, 375); *Виборов пам'ятає, що полоснув його ножем по животу, але не завдав серйозної рани, і звір підім'яв його під себе* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 61); *Я вмів добре плавати і тримався на поверхні води, намагаючись грудьми підім'яти під себе тонкий лід* (Сміл., Сашко, 1957, 24).

2. Притискати чимось важким, згинати, м'яти. *Він ішов швидко, підминаючи ногами шорстке бадилля кукурудзи* (Чаб., Тече вода.., 1961, 31).

ПІДМИ́ТИ *див.* **підмива́ти.**

ПІДМИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підми́ти.** — *Пам'ятаю — поганий був ранок: туман наліг на землю,.. ноги грузли в підмитому водою снігу* (Коцюб., I, 1955, 141); *Дітям довелось ще довго продиратися крізь гущавину, обминати велетенські корчі дерев, зламаних бурею, підмитих повіддю* (Мокр., Острів.., 1961, 21); *Тут, на древній, підмитій водою горі, пішли спогади, розповіді* (Довж., I, 1958, 337).

2. *у знач. прикм.* Який частково, перев. знизу зруйнувався або впав внаслідок розмивання грунту. *Ніколи, мабуть, Псьол лютим не буває... І коли лежить у нім берестoк чи дуб, що з кручі підмитої звалився, то не зо зла це зроблено...* (Вишня, I, 1956, 152).

ПІДМИ́ТИСЯ *див.* **підмива́тися.**

ПІДМІЗИ́ННИЙ: **Підміза́нний па́лець** — палець перед мізинцем, четвертий палець руки. *Руки єпископа чіпко трималися за поручні крісла. На підмізинних пальцях рук виблискували золоті персні* (Скл., Карпати, II, 1954, 66); *При підніманні і відведенні молотка від заготовки мізинець, підмізинний і середній пальці повинні трохи розтискуватись, а перед ударом — енергійно натискувати на ручку* (Практ. з машинозн., 1957, 46).

ПІДМІ́ЛИТИ *див.* **підмі́лювати.**

ПІДМІ́ЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПІДМІ́ЛИТИ,** мілю́. мілиш, *док.*, *спец.* Підіймати (перев. про частини плуга). *Оверко знов підмілив плуги, щоб легше волам було* (Горд., Діти.., 1937, 143).

ПІДМІ́НА, и, *ж.* 1. Дія, при якій один предмет, одне явище підмінюють іншим, одна особа виступає замість іншої. *Ремо здригнувся.. Він ніколи не бачив Гюлле в такім убранні... На хвилинку йому здалось, що то не вона... В його голові майнули химерні думки про можливість підміни...* (Досв., Гюлле, 1961, 94); *Для прози та драматургії так само, як і кіно, найбільшим лихом є підміна реалізму натуралізмом* (Літ. газ., 15.III 1959, 4).

2. Те, чим підмінюють кого-, що-небудь.— *Збирайтеся додому... А я підміну пришлю...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 273).

ПІДМІ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмі́нити.**

ПІДМІ́НИТИ *див.* **підмі́нювати.**

ПІДМІ́ННИЙ, а, е. Який підмінює кого-, що-небудь. *Підмінна доярка, упоравшись з усією групою їжжиних корів, не могла дати ради лише норовистій Рябусі* (Вол., Місячне срібло, 1961, 259).

ПІДМІ́НУВАТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Док. до **міну-ва́ти.**

ПІДМІ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмі́нювати.** *Факти підмінювання художнього образу декларативним пустоцвітом у творчості поетів-піснярів не поодинокі* (Рад. літ-во, 5, 1958, 23).

ПІДМІ́НЮВАТИ, юю, ю́єш *і* **ПІДМІ́НЯТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДМІ́НИТИ,** міню́, мі́ниш, *док.*, *перех.* 1. Міняти, замінювати, звичайно непомітно. *Любила* [тьотя].. *підмінювати фарби. Замість бурякового обрамовання дасть синє* (Фр., IV, 1950, 210); *Глянув* [отець] *спідлоба на Галю та й устромив очі назад у* [індиче] *стегно. Неначе боявся, що хтось йому підміняє те стегно на гірше* (Март., Тв., 1954, 404); * Образно. *Стривайте, та хіба ж це Мишуня? Скромний, сором'язливий, невпливний, незграбний Мишуня?.. Його хтось підмінив* (Ю. Янов., II, 1954, 139); * У порівн. *Йому ніби підмінили душу, і він тепер відчував те, про що раніше й не догадувався* (Тют., Вир, 1964, 251); // *чим.* Надавати чому-небудь перевагу, звичайно відмовляючись від іншого. *Опортуністи давно підготовляли крах II Інтернаціоналу, заперечуючи соціалістичну революцію і підмінюючи її буржуазним реформізмом..* (Лепіш, 26, 1972, 2); *Марксистське літературознавство визнає за ідейним змістом твору визначальну роль. Але підміняти естетичну оцінку художнього витвору суто соціологічним, ідейно-тематичним розглядом його — це значить порушувати принципи матеріалістичної естетики* (Рад. літ-во, 1, 1957, 17); *Аплодувати Павлик не збирався. Навпаки, він стиснув кулаки і явно лагодився підмінити високе мистецтво співу низькоякісними вправами з боксу* (Донч., VI, 1957, 45) .

2. *кого.* Заступати кого-небудь по роботі, беручи на себе його обов'язки, виконуючи певні функції і т. ін. *Щоб не робити зупинок, механізатори під час сніданку, обіду та вечері підмінюють один одного* (Рад. Укр., 8.IX 1962, 2); *Семена Голубаря посилали підміняти гірничого майстра, аж поки той зміг повернутися до виконання своїх обов'язків* (Ле, С. Голубар, 1950, 50); *Редактор не повинен підміняти автора і переробляти за нього рукопис, бо це веде до зниження вимогливості і майстерності* (Літ. газ., 7.X 1958, 2); *Внизу на надворі стоїть на посту Степура, добровільно підмінивши Мороза, що поїхав до родичів* (Гончар, Людина., 1960, 49); // *перев. недок., що.* Використовуватися, вживатися замість іншого. *Світогляд, обумовлюючи творчість митця, безумовно, не підмінює художнього методу. Але нема і не було такого методу творчості, який би не спирався на певний світогляд* (Рад. літ-во, 3, 1958, 21); // Виступати в ролі іншого. *Партійні організації не підміняють радянські, профспілкові, кооперативні*

та інші громадські організації трудящих, не допускають змішування функцій партійних і інших органів, непотрібного паралелізму в роботі (Статут КПРС, 1971, 37).

ПІДМІНЮВАТИСЯ, ю́ється *і* **ПІДМІНЯТИСЯ,** я́ється, *недок.* Пас. до **підмі́нювати, підміня́ти.** *Поетичний образ ніколи не повинен підмінюватися простою копією (хоч би й добросовісною) реального життя* (Мист., 4, 1956, 25); *Якщо глибоке вивчення властивостей предмета або явища підміняється поверхним ознайомленням з ним, то це може привести до неправильного, поспішного узагальнення* (Логіка, 1953, 17).

ПІДМІНЯТИ *див.* **підмі́нювати.**

ПІДМІНЯТИСЯ *див.* **підмі́нюватися.**

ПІДМІСИ́ТИ *див.* **підмішувати** [1].

ПІДМІСЬКИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **приміськи́й.** *Митро ріс десь на вихованню в однім підміськім селі аж до п'ятого року* (Фр., I, 1955, 259); *Підміський будинок.*

ПІДМІТА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для підмітання. *Ручна підмітальна машина виготовлена на одному з київських підприємств* (Веч. Київ, 11.VI 1957, 4).

ПІДМІТА́ЛЬНИК, а, ч. Той, хто підмітає. *Ми йдемо серединою бульвару в напрямку до східців у порт.. Ще не повиходили підмітальники, поливальники* (Ю. Янов., II, 1958, 45).

ПІДМІТА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підміта́льник.**

ПІДМІТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підміта́ти.** *Доріжки* [парку] *потребують старанного догляду, який полягав у виполюванні бур'янів протягом літа, посипанні свіжим піском, підмітанні, поточному ремонті та ін.* (Озелен. колг. села, 1955, 59).

ПІДМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДМЕСТИ,** ету́, ете́ш, *док., перех.* 1. Замітаючи, робити чистим (підлогу, вулицю і т. ін.). *Підмітала* [прибиральниця] *коридор і поливала вазони на вікнах наших кабінетів та лабораторій* (Грим., Подробиці.., 1956, 116); *Галочка підмела велику хату, повісила на кілочок чистий рушник* (Кв.-Осн., II, 1956, 320); // Мітлою згортати, збирати що-небудь, очищати від чогось. *Сторож підмітав.. порозкидані шматочки нікчемного паперу* (Мирний, I, 1949, 252).

2. *перев. док., перен., розм.* Забрати все до останку. — *Немає, синку, ні подушечки, ані ковдри ніякої. Все підмели* [загарбники], *все очистили, дияволи* (Збан., Єдина, 1959, 34).

ПІДМІТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **підміта́ти;** // *безос. Я, бачите, перед її приїздом приборку генеральну затіяв, а то, правду сказати, всі ці дні там і не підміталося* (Собко, Справа.., 1959, 237).

ПІДМІЧА́ТИ *див.* **підмічати.**

ПІДМІЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДМІТИТИ,** і́чу, і́тиш, *док., перех., також без додатка.* 1. Стежачи за ким-, чим-небудь або виділяючи когось, щось із оточення, виявляти, відкривати щось. *В гостинній панійки скрекотять як ті сороки.. Підмічаючи, хто кою якої дівчини залицяється, моторні цокотухи шепочуть одна другій свої думки* (Мирний, II, 1954, 99); *Люблю дивитися, чим живе вулиця в різні години дня, підмічати цікаві типи людей, з якими доводиться зустрічатися* (З глибин душі, 1959, 69); [Рябина:] *Знаєш, пане писарю, я дещо.. підмітив і хотів тобі сам про се розумне слово сказати* (Фр., IX, 1952, 54); *А вже найгірша старій печаль, як на Давида гляне. Гострі материні очі, чуйні вуха: то десь уривок слова упав, то десь підмітила, як рухнулась риска на обличчі — і вже в серці материнім тривога* (Головко, II, 1957, 87); // Досліджуючи, вивчаючи, спостерігаючи, робити певні узагальнення. *Природознавство відкриває нові явища природи і підмічає закономірності, які раніше були заховані від людських очей* (Наука.., 11, 1963, 22); *Наша соціалістична дійсність, окрилюючи радянських письменників, висуває перед нами почесне й відповідальне завдання: підмітити і відобразити у художніх творах процес становлення комуністичного майбутнього, змалювати нашу соціалістичну сучасність, розкрити багатство і красу душі нової людини* (Літ. газ., 11.III 1959, 2).

2. *тільки док., рідко.* Звернути увагу на що-небудь; відзначити (у 2 знач.). [Батура:] *Адже люди у вас дуже цікаві... Складні...* [Романюк:] *Так, хитрі, дуже хитрі... Це ви вірно підмітили* (Корн., II, 1955, 266).

ПІДМІЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмітити.** *Всі герої Гончара, які нам запам'яталися й полюбилися,— побачені, підмічені, схоплені в житті* (Про багатство л-ри, 1959, 231).

ПІДМІША́ТИ *див.* **підмішувати** [2].

ПІДМІШУ́ВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **підмішувати** [1].

ПІДМІШУ́ВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **підмішувати** [2].

ПІДМІШУ́ВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПІДМІСИ́ТИ,** ішу́, і́сиш, *док., перех.* 1. Місити ще трохи або додатково.

2. *також чого.* Місячи, додавати чого-небудь іншого. *Мирон зажурився.. і знову подумав, що не вистачить у нього хліба й до посту. Треба, щоб жінка підмішувала в муку перемелене кукурудзиння* (Стельмах, II, 1962, 42); * Образно. *Повідають люди: «Як ліпив людину, Бог зросив водою пересохлу глину; Та підкрався демон; видушивши воду, Підмісив він сльози в людськую природу»* (Крим., Вибр., 1965, 113).

ПІДМІШУВА́ТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПІДМІША́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех. і чого.* Додавати що-небудь до чогось, перемішуючи. *Залишала Віра бабі карбованці, напувала Прохора отим пивом чарівливим, потай підмішуючи його в страви* (Шиян, Баланда, 1957, 177); — *Шовкун! — гукає Сагайда, пожадливо затягуючись.* — *Хіба це тютюн? Це якась мерзота! — То я трохи буркуну підмішав,— виправдується Шовкун* (Гончар, III, 1959, 28).

ПІДМОВА, и, *ж.* Дія за знач. **підмо́вити.**— *Я була би стратила хліб, коли б була зважилася супротивитися підмові* (Март., Тв., 1954, 448); *Ганджа давно вже надумав податись на Січ і тому залюбки пристав на підмову Хмельницького* (Папч, Гомон. Україна, 1954, 210).

◇ **Піддава́тися (підда́тися, дава́тися, да́тися** *і т. ін.*) **на підмо́ву** *кому* — погоджуватися на що-небудь, роблячи поступки кому-небудь. [Лицар:] *Мені темниця очі засліпила, мені неволя розум потьмарила, що я тобі піддався на підмову, що я забув те мудре, віще слово* (Л. Укр., II, 1951, 198); *Він переходив від купи до купи людей, просив і закликав, щоби пошанували самі себе, щоби показали, що вони люди,. щоби не давалися на підмову, не зводилися обіцянками, не запродували своїх голосів* (Кобр., Вибр., 1954, 63); *Козаченько конем грає, Він дівчину підмовляє: «Дайся, дівча, на підмову Козакові молодому!»* (Укр.. лір. пісні, 1958, 360).

ПІДМО́ВИТИ *див.* **підмовля́ти.**

ПІДМО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмо́вити.**

ПІДМО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмо́вити.**

ПІДМОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмовля́ти.**

ПІДМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДМО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* підмо́влять; *док., перех.* Умовляючи, переконувати кого-небудь у чомусь, спонукати до певного вчинку, дії і т. ін. *Дбаючи про поповнення війська,*

..*підмовляв* [старшина] *тих, що йшли на побивку, вербувати охочих до човнярської команди* (Добр., Очак. розмир, 1965, 181); *Вона була м'якої вдачі, її можна було на все підмовити, але тихим, лагідним словом* (Коцюб., I, 1955, 52); — *Я просто скажу сьогодні правду. Не я виходив з комуни з доброї волі, а мене підмовили* (Ірчан, II, 1958, 418); // Умовлянням таємно схиляти до чого-небудь недозволеного, підступного і т. ін. *Жінки з Аматою з'єднались, По всьому городу таскались І підмовляли воювать* (Котл., I, 1952, 191); *Отець Василь і підмовив хлопців, щоб попобити Хведора, поставив їм, що там треба було... ну ті й попобили* (Хотк., I, 1966, 76).

ПІДМО́ВНИК, а, *ч.* Той, хто підмовляє кого-небудь на щось недозволене, підступне, проти когось і т. ін.

ПІДМО́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підмо́вник.**

ПІДМО́ГА, и, *ж., розм.* Те саме, що **допомо́га.** [З а х а р к о:] *Зважуй, сину, власним розумом про все те, що я тобі оце кажу. Мені є підмога від тебе і в полі, і в дорозі* (Кроп., II, 1958, 133); *В горах не скрізь піде машина. Коні ще значна підмога колгоспника* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 21); [Х р а п к о:] *Перед усіма кажу, перед усім світом хвалюся: отділяю я 20 тисяч з свого добра і опреділяю... на поміч бідним, на підмогу немощним...* (Мирний, V, 1955, 206); *На поміч колоністам з глибини степу підходили куркульські банди — не раз доводилось бронепоїздам у підмогу кінноті відкривати вогонь зі всіх бортів, відбиваючись від банд і шаблею і картеччю* (Гончар, II, 1959, 125); *За підмогою Петруся й Грицуня висунувся Митруньо з плота* (Март., Тв., 1954, 147); *Дід Зінько казав з порога: — Йди на шахту, не сиди. Ти тепер — моя підмога* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 98); // військ. То саме, що **підкріплення** 2. *Богун у Хмельницького батьківської поради питав Та собі підмоги з Чигирина прохав* (Укр.. думи.., 1955, 116); *Вже на сході зайнялась ранкова заграва, коли раптом з лісу надійшла підмога і вдарила на фашистів* (Збан., Крил. гонець, 1953, 7).

ПІДМОГОРИ́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підмогори́чити.** *Тоді ж, правду сказавши, був я трохи підмогоричений та й подумав собі: ану ж удасться штука!* (Март., Тв., 1954, 216).

ПІДМОГОРИ́ЧИТИ *див.* **підмогори́чувати.**

ПІДМОГОРИ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДМОГОРИ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., перех., розм.* Підкуповувати могоричем (у 2 знач.). *Він поставив перед обранням виборцям-громадянам не одно відро горілки, щоб підмогоричить їх* (Н.-Лев., III, 1956, 350); [П а в л о *(до Мотрі):*] *На ось гроші, та біжи хутенько до шинку, принеси пляшку горілки; треба дядька підмогоричить* (Кроп., II, 1958, 388); — *Уласа було не підмогоричиш — коня не дасть. Торгував кіньми, як на ярмарку!* (Горд., II, 1959, 262).

ПІДМОГТИ *див.* **підмага́ти.**

ПІДМОГТИ́СЯ, о́жуся, о́жешся, *док., діал.* Поліпшити свої матеріальні достатки. *Попрощались молодята, пішов Михайло чумакувати. Така, бач, думка була: «Запрацюю щось, підможуся, та візьму-таки Наталю»* (Вовчок, I, 1955, 96).

ПІДМОКА́ТИ, а́є, *недок.,* **ПІДМО́КНУТИ,** не, *док.* Набиратися, просякати вологою, місцями намокати. *Між потоком і дорогою земля підмокала. Ми ходили поміж кущами і вільхами, шукаючи якогось місточка чи кладки* (Томч., Готель.., 1960, 15); — *Ось тобі перша новина — в'язка книжок, Олексій Федотович передав персонально. Трошечки підмокли...* (Речм., Весн. грози, 1961, 83); // *у сполуч. із сл.* о ч і, *перен.* Наповнюватися, наливатися сльозами. [З а б р а м с ь к и й:] *Здрастуйте, Зоя. Чого це ви така розстроєна? Що з вами? І очі нібито підмокли* (Коч., II, 1956, 143).

ПІДМО́КЛИЙ, а, е. Просякнутий вологою, місцями намоклий. *Довкола нього* [села] *широкі, підмоклі луки аж до.. гір зажовтілися корчами лоташу* (Фр., VIII, 1952, 9).

ПІДМО́КНУТИ *див.* **підмока́ти.**

ПІДМОЛО́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин ч. до **підмолоди́ти.** *Невдовзі зайшла Софія Савелівна,.. підмолоджена кучерями, пудрою, губною помадою і легкокрилою нейлоновою блузочкою* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 106).

ПІДМОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДМОЛОДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех., розм.* Робити молодшим, свіжішим на вигляд. [Х р а п к о:] *Гроші — велика сила.. Підживити б себе треба, підмолодити — слід!..* (Мирний, V, 1955, 141).

ПІДМОЛО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДМОЛОДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док., розм.* 1. Надавати собі молодшого, свіжішого вигляду.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмоло́джувати.**

ПІДМОЛОДИ́ТИ *див.* **підмоло́джувати.**

ПІДМОЛОДИ́ТИСЯ *див.* **підмоло́джуватися.**

ПІДМОЛО́ТИ *див.* **підме́лювати.**

ПІДМОЛОТИ́ТИ *див.* **підмоло́чувати.**

ПІДМОЛОТИ́ТИСЯ, очу́ся, о́тишся, *док., розм.* Впоратися з молотьбою; змолотити ще трохи.

ПІДМОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДМОЛОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., перех.* Молотити ще трохи або додатково. *Було й молотити* [Іван] *лицувався: змолотить копу за два-три дні, одвезе у млин; як з'їдять (Векла одно-двоє хлібенят глевких спече), то знов трохи підмолотить* (Григ., Вибр.. 1959, 59).

ПІДМОЛО́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підмоло́чувати.**

ПІДМОРГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кому, до кого і без додатка.* Однокр. до **підмо́ргувати.** *Підморгнув* [Чугайстир] *до Івана лукавим оком і обізвався: — Може б ти трошки пішов зо мною у танець?* (Коцюб., II, 1955, 348); — *Найперше робота отака, як ваша, лишав слід,— мовив розважно професор.— Мотай на вус, Кузьмо,— підморгнув до хлопця Левко Іванович* (Гончар, Тронка, 1963, 274).

ПІДМО́РГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмо́ргувати.** *Те сороміпте підморгування, що ним почастував Суліман Катерину, буквально її перевернуло* (Вільде, Сестри.., 1958, 402).

ПІДМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *недок., кому, до кого і без додатка.* 1. Моргати час від часу або кому-небудь, звичайно звертаючи чиєю-небудь увагу, натякаючи на когось, щось або кепкуючи над кимсь, чимсь. *Дівчата були дуже поважні, а парубок здавався гордим від тої постави з піднятими на дівочі плечі руками, усміхався, як переможець, та підморгував товаришам* (Л. Укр., III, 1952, 670); *Вихор хитрувато підморгує до шофера* (Кучер, Чорноморці, 1956, 438); *Орися знала, що поранений боєць лежить на лаві, і їй захотілося глянути на нього, але вона не наважувалася, бо їй здавалося, що в нього жахливо понівечене лице і заюшене кров'ю око не до діла підморгує* (Тют., Вир, 1964, 380).

2. *перен., розм.* Те саме, що **бли́мати** 1. *Колесо прядки легенько гуділо, весело підморгував каганець* (Донч., III, 1956, 93).

ПІДМОРО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підморо́жувати** 1; // *у знач. прикм.* Який трохи, злегка замерз або який додатково, частково заморозили. *Вона ще довго стояла і слухала, як глухо гупають їхні кроки на підмороженій піскуватій стежині* (Голов., Тополя.., 1965, 164); *Плоди* [горобини] *можна вживати в*

їжу. Підморожені, вони втрачають гіркість, і тоді з них виготовляють настойки, варення (Веч. Київ, 30.XI 1957, 4).

ПІДМОРО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підморо́жувати.** *Щоб не допустити підморожування культур, пізно восени, коли настане похолодання, парники закривають рамами, а при потребі і матами* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 100).

ПІДМОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМОРО́ЗИТИ,** о́жу, о́зиш, *док.* 1. *перех.* Заморожувати злегка або додатково; // *безос. Землю трохи підморозило* (Ю. Янов., Мир, 1956, 268).

2. *неперех., безос.* Робитися холоднішим, морозним (про повітря). *Дув рвучкий вітер, підморожувало* (Хижняк, Тамара, 1959, 197); *Опівночі підморозило, калюжі на шляху пришерхли льодком* (Голов., Тополя., 1965, 105).

ПІДМОРО́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДМОРО́ЗИТИСЯ,** иться, *док.* Заморожуватися злегка або додатково.

ПІДМОРО́ЗИТИ *див.* **підморо́жувати.**

ПІДМОРО́ЗИТИСЯ *див.* **підморо́жуватися.**

ПІДМО́СТИТИ *див.* **підмо́щувати.**

ПІДМО́СТИТИСЯ *див.* **підмо́щуватися.**

ПІДМО́СТКИ, ів, *мн.* (*одн.* **підмо́сток,** тка, *ч.*). 1. Настелені дошки на опорах чи якому-небудь підвищенні. *Серед церкви поставили високі підмостки, огорожені штахетами і заслані килимами* (Н.-Лев., I, 1956, 373); *Мовчки йде* [Геррісон] *до підмостка, гурт дав дорогу йому* (Ірчан, I, 1958, 260); // *буд.* Пристосування з козел (у 2 знач.) і перекладини для роботи на високій будові. *Для кладки печей понад 95—100 см заввишки застосовують підмостки. Найпростіші підмостки складаються з двох козел з перекладинами через 50 см, на які кладуть дошки настилу* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 451).

2. *також у сполуч. із сл.* театральний. Спеціальна площадка, підвищена над підлогою, землею, на якій відбувається показ театральних вистав, виступи артистів, самодіяльності і т. ін.; сцена, кіп. *Максим пропхався наперед до підмостків, на яких вже стояли молоді виконавці* (Кочура, Родина., 1962, 80); // Театр, театральна діяльність. *Запозичуючи з народної практики, вертепна драма культивує на театральних підмостках такі форми, як хоровий і сольний спів, ансамбль, танець* (Укр. клас. опера, 1957, 29).

ПІДМО́СТОК *див.* **підмо́стки.**

ПІДМО́СТЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **підмо́сток.** *Відзвучала пісня, подалися зі сцени дівчата, і вже піднявся на підмостя високий хлопець* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 37).

ПІДМОТА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмота́ти.**

ПІДМОТА́ТИ *див.* **підмо́тувати.**

ПІДМО́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмо́тувати.**

ПІДМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМОТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Намотувати ще трохи або додатково.

2. Намотувати на що-небудь під сподом чогось. *Добре б було і перстень до серег мати, теж срібний, і по руці, а не такий, як у Горпини,— і срібний, та здоровий, як каблучка: щоб надіти — прийшлося прядивом підмотати...* (Мирний, III, 1954, 20); — *У мене ж нема чобіт,— сказав я.— Узуєш батькові. Я підмотаю тобі онучі і підеш у батькових* (Багмут, Опов., 1959, 4).

ПІДМО́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підмо́тувати.**

ПІДМО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмо́чити.**

2. *у знач. прикм.* Який трохи, злегка підмок або намок знизу. *Варив* [Алі] *собі пілав з підмоченого рижу* (Коцюб., I, 1955, 393).

◇ **Підмо́чена репута́ція; Підмо́чений авторите́т** — негативна думка про кого-небудь як наслідок його негідного вчинку.— *Репутація в мене підмочена, Дмитре Івановичу,— згодом озвався Бубон ..Всі вважають мене якимсь... баламутом* (Збан., Переджнив'я, 1955, 298); *Авторитет хорунжого був підмочений не цілком доброчесною діяльністю його на лісових розробках* (Добр., Очак. розмир, 1965, 274).

ПІДМО́ЧИТИ *див.* **підмо́чувати.**

ПІДМО́ЧИТИСЯ *див.* **підмо́чуватися.**

ПІДМО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмо́чувати і підмо́чуватися.**

ПІДМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМО́ЧИТИ,** мочу́, мо́чиш, *док., перех.* Намочувати трохи, злегка або знизу. *Сіро і сутно* [сутінно] *ставало на острові по заході сонця: всі фарби линяли, як в акварелі, що її підмочили* (Коцюб., II, 1955, 296); *Василя було легко поранено в плече, кров підмочила гімнастьорку* (Ю. Янов., II, 1954, 100); // *перен., розм.* Уживати алкогольні напої. [Ларивон:] *Шкода, що закуска буде насухо.* [Єфрем:] *Підмочимо! Я привіз пляшку монополії* (Кроп., IV, 1959, 349).

◇ **Підмо́чити репута́цію (авторите́т)** — негідним вчинком, діями і т. ін. погіршити думку про кого-небудь, заплямувати когось. *Історія з капустою сильно підмочила репутацію Миколи Проця* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 48).

ПІДМО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМО́ЧИТИСЯ,** мочу́ся, мо́чишся, *док.* 1. Ставати трохи мокрим або намокати знизу.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмо́чувати.**

ПІДМО́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмости́ти.** [Єфрем:] *Гребля вузенька, підмощена гнойком та соломкою, вся так і двигтить, здається, що осьось за водою піде* (Кроп., IV, 1959, 349); *Тамара відчувала, як дерев'яніють ноги, як примерзло до землі підмощене під коліна плаття* (Хижняк, Тамара, 1959, 197); // **підмо́щено,** *безос. присудк. сл. Тут вряд вози, біля возів підмощено землі, щоб коні стояли передком на горбку,— тоді вони поставніші, рівніші...* (Вишня, I, 1956, 53).

ПІДМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМОСТИТИ,** ощу́, о́стиш, *док., перех.* 1. Мостити трохи або додатково.

2. *розм.* Підкладати або підстелювати під що-небудь; за допомогою чогось робити вищим. — *Чом ви, Ольго Семенівно, не підмощуєте собі горба, як виряджаєтесь під монастир?* (Н.-Лев., IV, 1956, 319); — *А як вас звати? — запитав Васько, підмощуючи для неї сіно, щоб їй м'якше було сидіти* (Шиян, Баланда, 1957, 55); *Дома вона мерзла в обідраній нечупарній хаті, спала на голому полу, тільки в голови підмостивши поганеньку подушечку* (Гр., I, 1963, 431); *Митрик підмостив під щоку кулак, розчервонівся уві сні* (Допч., V, 1957, 359); // Мостити, класти що-небудь усередину чогось. *Я одягнувся в що мав. Поверх батькових чобіт натяг глибокі калоші. А щоб не спадали — підмостив житньої соломи* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 11).

ПІДМО́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМОСТИТИСЯ,** ощу́ся, о́стишся, *док.* 1. *розм.* Підкладати що-небудь під себе.

2. *до кого, розм.* Сідати, влаштовуватися, примощуючись де-небудь, біля когось. *Побачив* [Охрім], *що Еней гнівився, До його зараз підмостився, За білу рученьку і взяв* (Котл., I, 1952, 107); // *до кого, рідко під*

кого, перен., фам. Входити у чиє-небудь довір'я, задобрювати, підкуповувати і т. ін. когось. *Щоб поставить на своє, То багатир не поскупився, Під кого треба — підмостився* (Укр. поети-романтики.., 1968, 598).

3. *тільки недок.* Пас. до **підмо́щувати.**

ПІДМУЛИТИ *див.* **підму́лювати.**

ПІДМУ́ЛЮВАТИ, ює. *недок.,* **ПІДМУ́ЛИТИ,** лить, *док., перех.* 1. *розм.* Те саме, що **підмива́ти** 2. *Тут скручував* [потік] *аж під ліс і гнівно булькотів і рвав та підмулював високий, стрімкий берег* (Фр., III, 1950, 251); *Вода підмиває* [дуби], *корінь підмулює* (Стеф., III, 1954, 180).

2. *перен., діал.* Підточувати (силу, енергію, здоров'я і т. ін.).— *Маня не раз жалілася, як підтинають її ті лекції, а становисько виховавчині* [вихователькі] *підмулювало чимраз більше давню енергію й еластичність духу* (Коб., III, 1956, 217).

ПІДМУР, у, *ч., рідко.* Те саме, що **підму́рок.** *Ми.. Криницю копали глибоку, на підмури клали граніт* (Мал., Чотири літа, 1946, 136).

ПІДМУРІВКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **підму́рок.**

ПІДМУРІВОК, вка, *ч.* Те саме, що **підму́рок.** *Се єдине місце в Ялті, де можна сидіти просто на піску, а не на лавці, і бачити, як хвиля розточується по березі, не розбиваючись об підмурівок набережної* (Л. Укр., III, 1952, 608); *Хай же згадають дочки та сини, Що їм будуєм підмурівок новий Не тільки з юних поривів ясних, Але і з давніх мислей золотих* (Рильський, Поеми, 1957, 7).

ПІДМУРО́ВАНИЙ, а, е, *буд.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підмурува́ти.** *Дім той був високо підмурований* (Коб., III, 1956, 11).

ПІДМУРО́ВАННЯ, я, *с., діал.* Підмурок. *Між кафедрою і моєю.. лавкою стояла кругла залізна піч з масивним, може, на півметра високим, підмурованням* (Фр., IV, 1950, 225).

ПІДМУРО́ВУВАННЯ, я, *с., буд.* Дія за знач. **підмуро́вувати.**

ПІДМУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДМУРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., буд.* Мурувати, замуровувати (у 1, 2 знач.) ще трохи, додатково; муруючи, підвищувати. *Де треба було пробити більшу дірку в мурованій стіні для встановлення рури, де треба було підмурувати котел до належного становища,— Шеффель примірював і запоряджував* (Фр., V, 1951, 383).

ПІДМУ́РОК, рка, *ч. 1. буд.* Основа будови, споруди, зроблена з каменю, цегли, бетону і т. ін.; фундамент, підвалини. *Був* [дім] *гарний. Лежав у городі, обведений стрункою залізною огородою, на невисокім підмурку* (Коб., III, 1956, 276); *На червоному підмурку виросла біленька школа* (Панч, На калин. мості, 1965, 29); *В обійсті.. на цегляному підмурку встановлено було вже велетенського казана* (Бурл., О. Вересай, 1959, 70).

2. *перен.* Те, що становить основу або початок чого-небудь.— *Яка радість жити і бути свідомим того, що ти один з когорти сміливців, які завалюють старий світ неправди і.. закладають першу цеглину в підмурок майбутнього...* (Кол., Терен.., 1959, 228); *Мільйони рук, скованих єдиною волею класу, творять підмурки соціалізму...* (Кир., Вибр., 1960, 279).

ПІДМУРУВА́ННЯ, я, *с., буд.* Дія за знач. **підмурува́ти.**

ПІДМУРУВА́ТИ *див.* **підмурбвувати.**

ПІДМУР'Я, я, *с., рідко.* Те саме, що **підму́рок.** * Образно. *Твердим підмур'ям Спаській вежі Ти руську землю недарма поклав* (Бажан, Роки, 1957, 230).

ПІДМ'ЯКАТИ, а́є, *недок.,* **ПІДМ'ЯКНУТИ,** не, *док., розм.* Ставати м'якішим.

ПІДМ'ЯКПУТИ *див.* **підм'яка́ти.**

ПІДНАГЛЯДНИЙ, а, е. У дореволюційній Росії — який перебував під наглядом поліції. *Учасники самарських гуртків писали друзям у своїх листах, що в Самарі живе піднаглядний студент Ульянов, людина видатного розуму й освіченості* (Біогр. Леніна, 1955, 13); // *у знач. ім.* **підна́глядний,** ного. Той, хто перебував під наглядом поліції. *Акторська діяльність І. К. Тобілевича, як відомо, була перервана його засланням у Новочеркаськ, а потім становищем політичного піднаглядного на хуторі Надія* (Життя К.-Карого, 1957, 210).

ПІДНА́ГЛЯДНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **підна́глядний.** *Віра втішала себе надією на те, що після закінчення строку піднаглядності вона зможе переїхати з Києва у Вінницю* (Бурл., Напередодні, 1956, 425).

ПІДНАЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піднайма́ти.** *Піднаймання жилого приміщення.*

ПІДНАЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДНАЙНЯ́ТИ,** найму́, на́ймеш, *док., перех.* Наймати житлову площу або якесь приміщення на певний строк. *Наймачі жилих приміщень можуть піднаймати їх за винятком.. приміщень, зайнятих у гуртожитках* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 97).

ПІДНАЙМА́Ч, а́, *ч.* Той, хто піднаймає житлову площу або якесь приміщення. *З отим великим м'ячем застукав мене наш новий піднаймач* (Вільде, Сестри.., 1958, 294).

ПІДНАЙМА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **піднайма́ч.**

ПІДНАЙНЯТИ *див.* **піднайма́ти.**

ПІДНАЙНЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **піднайня́ти.** *В'їзд піднаймача в піднайняте приміщення забороняється до зареєстрування договору піднаймання в домоуправлінні* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 98).

ПІДНАЙНЯ́ТТЯ, я́, *с.* Дія за знач. **піднайня́ти.**

ПІДНАЙО́М, а́йму, *ч., рідко.* Те саме, що **піднайма́ння.** *Здавання в піднайми жилих приміщень у будинках.. місцевих Рад.. оформляється писаним договором і реєстрацією цього договору в домоуправлінні* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 98).

ПІДНАПИ́ЛИЙ, а, е, *діал.* Підпилий. *Євгеній ходить непевними кроками по покою, піднапилий* (Фр., IX, 1952, 7).

ПІДНАПИ́ТИСЯ, п'ю́ся, п'є́шся, *док., діал.* Підпити.

ПІДНА́ПИТКОМ, *присл., діал.* Напідпитку. *Поховалися* [жінки] *по кутках, стільки їх було, бо чоловік вертався вже піднапитком* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 99).

ПІДНАРЯД, у, *ч., спец.* Підкладка, виворіт або спід у взутті. *Хлопці винесли чоботи. Нові, з дрібним рантом. Піднаряд білий* (Кучер, Трудна любов, 1960, 264); *В чоботі, поміж халявою та полотняним піднарядом, був зашитий загальний зошит у цератовій обгортці* (Коз., Гарячі руки, 1960, 31); // Підкладка, додаткові деталі і т. ін. до одягу. *Піднаряд — матерію на підкладку, поясочки і шлейки, підшивку до сорочечок і навіть гудзики з бази виписали такі грубі, неякісні, що ніяк до того матеріалу не пасували* (Коз., Листи.., 1967, 223).

ПІДНАТУ́ЖИТИ *див.* **піднату́жувати.**

ПІДНАТУ́ЖИТИСЯ *див.* **підпату́жуватися.**

ПІДНАТУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДНАТУ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех., розм.* Натужувати злегка або трохи, додатково.

ПІДНАТУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДНАТУ́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док., розм.* Натужуватися злегка або ще трохи, додатково. — *Тобі що! У твого батька є пара коней. А треба буде, піднатужитесь трошки і третього коня прикупите* (Головко, II, 1957, 498).

ПІДНАЧА́ЛЬНИЙ, а, е, *заст.* Підлеглий, підвладний. *Полковник французької служби рапортував, що підначальна йому колона панцирних автомобілів.. виконує свій учбовий пробіг* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 79).

ПІДНЕБЕ́СНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **піднебе́сся**. *О, побийте мене, піднебесні громи, Перервіть мої мукистраждання!* (Граб., I, 1959, 486); *Журавлі ключем летять Піднебесним пласм, Діти радісно кричать І довкола ну скакать Прастарим звичаєм* (Фр., X, 1954, 176); // Який летить, літає, діє і т. ін. у піднебессі. *Порадившись, цілим гуртом рушаємо в той бік, назустріч отим піднебесним, ледве мріючим у прозорій блакиті пташиним табунам* (Гончар, Маша.., 1959, 36).

2. *у знач. ім.* **піднебе́сна**, ної, *ж., заст.* Земля, всесвіт (у 2 знач.).

ПІДНЕБЕ́СНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Те саме, що **піднебе́сся**. *Радійте, гори в синій піднебесності! Радійте, ріки і давній ліси! Такої ж не було ще в нас чудесності — воїстину казкової краси!* (Тич., II, 1957, 45).

ПІДНЕБЕ́ССЯ, я, *с.* Небесний простір, височінь. — *Я літаю, я шугаю, неначе орлиця в піднебессі понад верхами гір* (Н.-Лев. IV, 1956, 234); *Високо-високо в піднебессі кружляють літаки* (Собко, Зор. крила, 1950, 241).

ПІДНЕБІ́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **піднебі́ння**. *Порожнина рота відокремлюється від порожнини носа піднебінними кістками і відростками верхньощелепних кісток* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 31).

2. *лінгв.* Те саме, що **палата́льний**.

ПІДНЕБІ́ННІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Те саме, що **палата́льність**.

ПІДНЕБІ́ННЯ, я, *с.* Верхня стінка ротової порожнини у людей і хребетних тварин, яка поділяється на переднюю тверду й задню м'яку частини і має склепінчасту форму. *Холодний терпкий сік* [грушки] *освіжає уста, до піднебіння пристають дрібні насінинки* (Стельмах, II, 1962, 39); — *Подивився їм* [псам] *в роти, а в одного піднебіння все чорне. Такі й вовків не бояться* (Панч, В дорозі, 1959, 183); *При розгляданні ротової порожнини треба показати на таблиці її верхню стінку, утворену твердим і м'яким піднебінням* (Метод. викл. анат., 1955, 127).

ПІДНЕ́БНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **піднебе́сний**. *Мов жайворонок із піднебної висоти камінцем спадав вниз, так і мелодія розсипається тихим хлипанням* (Фр., III, 1950, 87).

ПІДНЕВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який перебуває в неволі, у залежності від кого-небудь. *Ще й досі.. розповідають* [люди] *про Довбуша, про того славного розбійника, що одбирав у багатих і наділяв бідних, що з ярма панського визволяв підневільних людей* (Вас., II, 1959, 400); *У путь дальнішу квапить ешелон тривожний свист... Між солдатськими штиками підневільний машиніст* (Шер., Дружбою.., 1954, 29); *Серед підневільних людей, що створювали ремісниче виробництво Сарая, були і руські ремісники* (Іст. УРСР, I, 1953, 102); // *у знач. ім.* **підневільний**, ного. Той, хто перебуває в залежності від кого-небудь, підвладний комусь. *Певне він навіть і в ті вечори почував себе її підневільним?* (Гончар, Таврія, 1952, 264).

2. Який грунтується на примусі, залежності від кого-, чого-небудь, відбувається або має місце не з своєї волі. *Нас натхнуло благо спільне; Геть змести поклали ми Бідування підневільне Та нерівність між людьми* (Граб., I, 1959, 397); *З самих юних років Янка Купала був на непосильній, підневільній роботі, але ніколи він не схилявся перед панами* (Тич., III, 1957, 446); *Раби з ненавистю ставились до своєї підневільної праці і всіляко шкодили рабовласникам: псували їх знаряддя, калічили робочу худобу, погано обробляли землю* (Іст. СРСР, I, 1957, 26).

ПІДНЕВІ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **підневі́льний**.

ПІДНЕ́СЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **піднести́**. *Піднесена близенько варенуха так гарно залоскотала йому в носі, що він не втерпів* (Н.-Лев., I, 1956, 193); *Із-за лісу біг молодий стрілець з піднесеним угору багнетом* (Кобр., Вибр., 1954, 183); *Заблистів, немов зоря, щоб ніч не мучила нас, клята, в руках старого шахтаря багнет, піднесений на ката* (Сос., Солов. далі, 1957, 87); *Під прапор миру, піднесений комуністами, прогресивними діячами, стало все людство...* (Вол., Самоцвіти, 1952, 201); *Він ішов далі, простоволосий, з розвихреною світлою чуприною, стрункий, з гордо піднесеною головою* (Хижинк, Тамара, 1959, 38); *О краю мій! Чи можна не любить Твоїх просторів, верб твоїх розлогих, Нових будов, піднесених в блакить, Нового сліду на старих порогах* (Рильський, II, 1960, 276); // **підне́сено**, *безос. присудк. сл. На брамі піднесено червоний прапор, який лопотить, полощеться в осінньому сонці* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 93); *І коли тепер у нас спорт організовано, піднесено на нечувану височінь, цілком зрозуміло, що в кожній сім'ї — чи стрибун, чи бігун, чи штангіст* (Вишня, I, 1956, 401).

2. *у знач. прикм.* Який піднято догори. *Матрос-вершник піднімає руку від імені корабля «Дредноут Марія». Два озброєні матроси-вершники з піднесеними руками — «Три святителі»* (Довж., I, 1958, 50); *Щасти ж нам, доле, дні грози й розлуки пройти як слід, з піднесеним чолом, щоб в світлий час подати друзям руки і в очі глянути не соромно було!* (Забіла, Поезії, 1963, 36).

3. *у знач. прикм.* Який перебуває в збудженому, бадьорому стані, відчуває захоплення, натхнення, душевний підйом і т. ін. *За кілька хвилин Кесар, озброєний новеньким спінінгом, з'явився на вулиці. Бадьорий, піднесений, невпізнаний* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 34); // Який свідчить про збудження, бадьорість, захоплення, натхнення, душевний підйом і т. ін. у когонебудь. *Юра говорив піднесеним, сердитим голосом* (Фр., IV, 1950, 440); *Раїса ще не зовсім одійшла після грози: це було помітно.. з блиску очей і піднесеного настрою* (Коцюб., I, 1955, 318); *Давно Кардаш не бував у такому піднесеному настрої* (Жур., Звич. турботи, 1960, 26); // В якому виражається намагання звеличити, надати ваги, значення кому-, чому-небудь (про мову, стиль і т. ін.). *То плакав* [Микола], *то сміявся, коли писав розділ за розділом, звертався сам до себе піднесеною й гарячою мовою* (Полт., Повість.., 1960, 333); *Не треба, будь ласка, в піднесенім дусі Про мене писати, бо ще засміє Оці дифірамби доярка Маруся, Що мовчки виконує діло своє* (Мур., Осінні сурми, 1964, 24).

ПІДНЕ́СЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Стан за знач. **підне́сений** 3. *Краса рухливих смуг розпеченого металу схвилювала і водночас заспокоїла його, вселивши в нього якусь піднесеність, урочистість* (Руд., Вітер., 1958, 183).

2. Те саме, що **підне́сення** 2. *Кінодокументалісти допомагають нам побачити в буднях піднесеність, помітити ту ледве вловиму іскорку, що дає сили шахтареві, сталеварові, орачеві* (Мист., 2, 1966, 26); *Серед українських прозових творів на тему героїки громадянської війни роман Ю. Яновського «Вершники» виділяється художньою своєрідністю, романтичною піднесеністю, яка має, проте, виразно реалістичну основу* (Рад. літ-во, 9, 1965, 29).

ПІДНÉСЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підно́сити, піднести́** і **підно́ситися, піднести́ся.** *Застосування цих* [тракторних] *платформ на збиранні плодів звільняє збиральниць від піднесення тари, винесення плодів на дороги* (Колг. Укр., 5, 1962, 33); *Ф. Енгельс у листі до М. Каутської заперечує проти піднесення письменником читачеві вже готових висновків* (Рад. літ-во, 18, 1955, 39); *Купити щось коштовне він не міг, а піднесення якоїсь дрібнички тхнуло б обивательщиною. І він вирішив назбирати Вірі букет польових та лісових квітів* (Бурл., Напередодні, 1956, 181); *Був се тільки пролог... тільки... піднесення завіси, сценка перед виставою* (У. Кравч., Вибр., 1958, 278); *Нове піднесення широкого і масового руху проти старого порядку намітилось уже давно* (Ленін, 13, 1971, 195); *Се було письмо від комісії для піднесення красвого рільництва* (Фр., II, 1950, 381); *Наукові основи господарювання, піднесення ролі економічних стимулів уже дають відчутні наслідки* (Літ. Укр., 26.II 1966, 1); — *Ти, мабуть, і сама добре знаєш,— звернувся він до Ніни,— що Марія Поліщук не потребує ніякого ні висунення, ні піднесення* (Донч., V, 1957, 488); *Функція кількох змінних називається раціональною, якщо її значення можна дістати із значень незалежних змінних за допомогою дій додавання, віднімання, множення, ділення і піднесення до цілого степеня* (Курс мат. анал., II, 1956, 11).

△ **Звук висо́кого (сере́днього, низько́го) піднéсення** — голосний звук певного способу творення за допомогою підняття язика у вертикальному напрямку до піднебіння. *З голосних фонем української мови до звуків високого піднесення належать і, у* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1951, 139).

2. Запал, натхнення, душевний підйом, ентузіазм. *Молода енергія знайшла собі вихід і буяла в кожному кутку, в кожній дрібниці. Важко було встояти проти такого загального піднесення й творчої радості* (Кир., Вибр., 1960, 49); *Повстання повинно спиратись на революційне піднесення народу* (Лепіп, 34, 1973, 229); *З особливим піднесенням трудящі приступили до здійснення семирічного плану;* // Стан нервового збудження. *З небувалим піднесенням, яке створюють лише справжні людські пориви душі і серця, йшов молодий художник додому* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 88); *Він підвівся з ліжка і знов почав командувати військом, але недовго тривало його нервове піднесення* (Тулуб, Людоловн, II, 1957, 552).

ПІДНÉСЕНО. Присл. до **піднéсений** 2, 3. *Перед очима хвилювалося море голів, він піднесено звернувся до них: — Люди! Славне плем'я України! Чого хвилюється ваша душа і стогне натруджене серце?* (Ле. Наливайко, 1957, 336); *Незважаючи на втрати, настрій у бійців був піднесено войовничий* (Гончар, III, 1959, 451); *Піднесено й урочисто ознаменував український народ дні сотих роковин з дня смерті свого великого сина — Тараса Шевченка* (Літ. газ., 24.III 1961, 1).

ПІДНЕСТИ *див.* **підно́сити.**

ПІДНЕСТИ́СЯ *див.* **підно́ситися.**

ПІДНИЗА́ТИ *див.* **підни́зувати.**

ПІДНИЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДНИЗА́ТИ,** ижу́, и́жеш, *док., перех., на що.* Нанизувати (у 1 знач.) ще трохи, додатково. *Піднизувати намистини на разок.*

ПІДНИРКОВИ́Й, á, é. Який міститься під ниркою. *Підниркова залоза.*

ПІДНІГТЬОВИ́Й, á, é. Який міститься під нігтем. *Піднігтьові щілини бажано очищати за допомогою щітки* (Шк. гігієна, 1954, 91).

ПІДНІ́ЖЖЯ, я, *с.* 1. Нижня частина, основа чого-небудь високого; простір для якогось підвищення.— *Капітане, нам треба пороху! — закричав Закшицький до якогось ветерана з обвислим вусом і в високій рогатій шапці, що стояв при підніжжі барикади з пачками амуніції* (Фр., VI, 1951, 158); *Їхали ми на узгір'я Ай-Петрі. Вже поминули сади-виногради рясні, кучеряві, Що покривають підніжжя гори, наче килим розкішний* (Л. Укр., I, 1951, 150); *Потоки вулканічної грязі часто затоплюють навколишні села і міста. Таке явище, наприклад, мало місце на початку нашої ери біля підніжжя вулкана Везувія в Італії* (Про вулкани., 1955, 7).

2. Основа пам'ятника; п'єдестал. *Анна мовчки стає на коліна перед могилою, кладе вінець до підніжжя статуї* (Л. Укр., III, 1952, 390); *Пам'ятник з бронзи належав уже не їй, а цілому світу. Вона поклала біля його підніжжя дитину, а сама припала до бронзових грудей і застигла, як бронза* (Довж., I, 1958, 350); *Діти поклали квіти до підніжжя пам'ятника великому вождю* (Літ. Укр., 8.VII 1966, 1).

3. Підставка, що підтримує що-небудь або служить опорою для чогось. *Ось вона, заповітна довгаста коробочка з кольоровими тюбиками. Вона примостилася біля чорного підніжжя глобуса* (Донч., VI, 1957, 100).

4. *рідко.* Те саме, що **підні́жок** 1. *В крісло, привівши її, посадив, полотниною вкрите, Крісло ж красиве, різьблене, з маленьким підніжжям при ньому* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 32).

ПІДНІ́ЖКА, и, *ж.* 1. Пристрій у вигляді східців для входу в автомашину, вагон і т. ін. *Екіпаж.. був схожий на ті карети, в яких їздили давні єгипетські фараони або московські цариці: крила круто загинались униз і спускались трохи не до самої землі; підніжки були одкидні, йшли, неначе сходи* (Н.-Лев., III, 1956, 167); *Поїзд мчав, мов вихор. На підніжках, у відчинених дверях вагонів, притримуючись за одвірки, стояли вартові* (Досв., Вибр., 1959, 398).

2. Спеціальний пристрій, натискаючи на який, надають руху ручному примітивному ткацькому верстату. — *То це, певно, вони й мене посадять за верстат, щоб я день і ніч торкала.. підніжки* (Н.-Лев., IV, 1956, 266); *Давид кидався: — Що таке? А, ні, цівки ще є,— і знов гуп-гуп лядою, машинально самими руками, ногами підніжки перебирав, а в голові не ткання* (Головко, II, 1957, 84); *Художнє ткацтво — одне з небагатьох ремесел, де не можна застосовувати механізації. Тут кожну ниточку, кожний візерунок треба виводити руками. Внизу верстата — десять-дванадцять підніжок. Натиснеш помилково іншу — і... брак* (Нар. тв. та етн., 5, 1964, 107).

3. *розм.* Удар погою по нозі іншого або підставляння ноги під ногу людині, щоб повалити, збити її. *Класична боротьба розвивалася, маючи за основу ті види боротьби, в яких дозволялися захвати не нижче пояса і заборонялися дії ногами (підніжки)* (Спорт., 1958, 25); // *перен.* Перешкода в якійсь справі. *Щоб уміти допомогти «масі» і завоювати симпатії, співчуття, підтримку «масі», треба не боятися труднощів, не боятися причіпок, підніжок..* (Лепіп, 41, 1974, 35).

◇ **Ста́вити (поста́вити) підні́жку** *кому, чому* — заважати, перешкоджати кому-, чому-небудь у якійсь справі. *Бракоробам, заробітчанам, тим, хто ставить підніжку колективу, треба оголосити нещадну війну* (Веч. Київ, 26.I 1963, 1).

ПІДНІ́ЖНИЙ, а, е. Який знаходиться під ногами. *Почувши шелест підніжного листу, на ноги схопився* [Кіндрат] (Іщук, Вербівчани, 1961, 310); *Дивіться час*

від часу вгору, А не лише в підніжний прах (Кор., Поезії, 1967, 137).

△ **Підніжний корм** — трава для худоби на пасовищах. *В Афганістані розводять багато худоби.. Худоба цілий рік живиться підніжним кормом* (Ек. геогр. заруб. країн, 1956, 224); *Крім підніжного корму, курчат у полі підгодовують вуглеводними, білковими, вітамінними і мінеральними кормами за раціонами* (Птахівн., 1955, 207).

◇ **Іти́ (піти́) на підніжний корм** — починати жити за рахунок випадкових подачок або дарового харчу. *Генеральша, перш ніж сама приїхала, заздалегідь попасилала з батьківщини прикажчиків. Лейба тоді, одпасшись на панському добрі, пішов на підніжний корм* (Мирний, II, 1954, 95).

ПІДНІ́ЖОК. жка, ч. 1. Підставка для ніг. *Вона потягнула під грубу фотель, скулилася в нім вдвоє, підсунувши собі ще й підніжок під ноги, опустила голову* (Коб., III, 1956, 379).

2. Те саме, що **підні́жка** 1. *Поїзд рушає. Павло.. стрибає на підніжок* (Мист., 1, 1956, 29).

3. *перен., зневажл.* Той, хто плазує перед ким-небудь. [Юрко:] *Тепер ви бачите, який стоїть перед вами виродок, бузувір!.. Нікчемний підніжок, негідний раб* (Кроп., III, 1959, 61); *Він* [О. Маковей] *таврував косність, боягузтво, всіх тих «духом бідних», що перетворювалися у підніжків ворогів українського народу, хто інтереси народу вимінював на власну вигоду і благополуччя* (Жовт., 2, 1956, 94).

ПІДНІМА́ЛЬНИЙ, ПІДІЙМА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для піднімання, переміщення знизу вгору. *Гірнича механіка, як наукова дисципліна, охоплює рудникові підіймальні, вентиляторні, водовідливні і компресорні установки* (Вісник АН, 12, 1957, 48).

△**Підійма́льна (піднімальна) сила**—фізичний чинник, який сприяє підняттю чого-небудь у повітря. *Волька знав уже, що підіймальна сила літака створюється рухом часточок повітря — над крилом і під ним* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 90); *Різниця між вагою 1 м³ повітря і вагою такого ж об'єму газу називається підіймальною силою 1 м³ газу* (Фізика, I, 1957, 74); **Підійма́льний (піднімальний) кран** — механізм для підіймання й переміщення вантажів. *Навколо виднілися колосальні підіймальні крани* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 134).

ПІДНІМА́ННЯ, ПІДІЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підніма́ти, підійма́ти** і **підніма́тися, підійма́тися.** *Найкращі результати дають вправи в приведенні і обертанні стегна, присідання, піднімання таза* (Фіз. вихов., 1954, 37); *Вперше виготовлятимуться величезні шахтні електропідіймальні машини з двоциліндро-конічним барабаном для підіймання корисного вантажу в 25 тонн з глибини понад 1,3 кілометра (*Наука.., 9, 1956, 11); *В результаті багаторазової складчастості, що відбулася, піднімань і розмивів.. колись глибоко опущені пласти* [землі] *тепер підняті до поверхні* (Наука.., 10, 1963, 19); *Хоча підіймання відбулося порівняно легко, все ж Апч у перший момент був знепритомнів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 239); *Перші повітроплавці виявили, що при підіймані вгору стає дуже важко дихати* (Фіз. геогр., 5, 1956, 85); *Зараз поезія в русі, в нескінченному підіймані до високого, мов сонце, ідеалу, і рух цей швидшає, швидшає* (Вітч., 7, 1967, 148).

ПІДНІМА́ТИ *і* **ПІДІЙМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДНЯ́ТИ,** німу́, ні́меш *і* **ПІДІЙНЯ́ТИ,** ійму́, ійме́ш; *мин. ч.* підня́в *і* підійня́в, ла, ло; *док., перех.* 1. Нахилившись, брати, підбирати з землі, підлоги, знизу і т. ін.— *Ні, спасибі, я наївся,— тихо відповів мош-Діма, піднімаючи з долівки перекинутого глечика* (Коцюб., I, 1955, 187); *Вбитий у потилицю офіцерською кулею, він тихо падає. А офіцер піднімає його гвинтівку — і вперед!* (Довж., I, 1958, 37); *Рука знесилено падає, обручка котиться додолу.* [Д. Жуан *(підіймає обручку і надіває знов на руку Долорес):*] *Ні, ніколи я не візьму її* (Л. Укр., III, 1952, 373); *Я б зірвала той горішок — Не достану гілки; А він візьме та й підійме Дівчину до гілки* (Щог., Поезії, 1958, 133); *Крайній* [селянин] *підвівся, покректав, підняв з землі шапку* (Мирний, I, 1949, 188); // Переміщати знизу вгору, витягаючи з води, з заглибини і т. ін. *Дід.. вскакує в човен і навстоячки їде до затоплених ятерів. Він бережно підіймає з глибини озера виплетену з дубців посудину* (Стельмах, I, 1962, 424); *Матроси підняли якір* (Трубл., Мандр., 1938, 174).

2. Узявши, переміщати (підводити, підносити і т. ін.) знизу вгору.— *Нехай тобі, сину, добро сниться, як ти злякав мене! — промовила вона, піднімаючи його вгору, і пригорнула до себе* (Мирний, IV, 1955, 290); *Хтось хитромудрий, пристосовуючи танк до мирного життя.., скинув з нього башту і натомість встановив звичайний робочий кран, яким під час ремонту можна піднімати найважчі двигуни...* (Гончар, Тронка, 1963, 184); *Я на гору круту крем'яную Буду камінь важкий підіймать І, несучи вагу ту страшную, Буду пісню веселу співать* (Л. Укр., I, 1954, 41); *Титар, сивий, аж білий, з довгими вусами, тричі навхрест підійняв вгору здоровий полив'яний червоний жбан сити, придержуючи зверху рукою хліб, котрим був накритий жбан* (Н.-Лев., III, 1956, 8); // Переміщати що-небудь угору для виконання якоїсь дії. *Юнак повстав проти батька: — Не піду! Не добре діло задумали, батьку! Батько піднімає рушницю. Секунда, і станеться злочин* (Довж., I, 1957, 117); *Старий, побачивши Свирида і сина, мовчки став проти них, мовчки підіймає палицю і огріває нею Тимофія по плечі* (Стельмах, II, 1962, 29); *Молдувани обурились. Хто має право рубати їх виноградники? Та вони на шматки розірвуть першого, що підніме сокиру над кущем* (Коцюб., I, 1955, 194); *Гуро підняв пістолет і випустив кілька куль у хижака* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 216); // Відривати від землі, переборюючи силу тяжіння. *Таку колодку удвох із завмагом піднімали!* (Вишня, I, 1956, 322); *Еней.. Насилу щит підняв чудесний, Не легкий був презент небесний* (Котл., I, 1952, 212); *Хто жне, хто перевесла крутить, хто зв'язує, а хто носить снопи, та такі, що здоровому чоловікові більш двох не можна і підняти* (Кв.-Осн., II, 1956, 147); *— Як оце який запорожець провиниться, то Палій і дає йому свою шаблю нести, так той, бідний, аж стогне — не підніме нести* (Морд., I, 1958, 98); [Зачепиха:] *Може б я тобі що помогла?* [Одарка:] *Отакої вигадайте! Ви й рогача не підіймете!* (Кроп., I, 1958, 102); // Знімаючи що-небудь із чогось, переміщати вгору, вбік і т. ін. *Отаман підняв циновку з одного шаплика, де було повно річкової і морської риби, подавав вербвцям ножі і вони почали зшкрібать луску з риби* (Н.-Лев., II, 1956, 222); *Вітаючись, він гречно, але без запобігливості, підняв фетровий капелюх* (Гончар, III, 1959, 226); // Бути спроможним переміщати яку-небудь вагу в повітрі. *«Ту-104» піднімає в повітря понад 70 пасажирів; Вранці, перед тим, як рушити на переправу, Хаєцький зробив ревізію на возах і доповів командирові роти про наявну кількість мін. Було по боєкомплекту на кожному возі. — Більше не підіймете? — поцікавився Кармазин* (Гончар, III, 1959, 312); // *рідко.* Керувати рухом чого-небудь угору; сприяти переміщенню чогось у просторі. — *Хотілось би й нам, як Сіробабі,*

штурмувати плодожерку та бур'яни, а доводиться замість того важкі бомбардувальники піднімати в небо. І піднімаємо, бо треба (Гончар, Тронка, 1963, 74); *Словами промовляла* [Ярославна]: *«..Нащо ханові стріли хапаєш* [вітре], *На легкому крилі підіймаєш, В військо мого князя пускаєш?»* (Мирний, V, 1955, 275); *Христина.. лунко вдарила в долоні. Ворона.. невдоволено каркнула і тільки тоді скікнула, неохоче підіймлючи на чорних крилах своє важке попелясте тіло* (Стельмах, I, 1962, 525); // *тільки док., перен., розм.* Бути спроможним справитися з чим-небудь, здійснити і т. ін. щось. — *Та що се ви — подурили? Таку силу поля тринадцятьма душами підняти?* (Мирний, IV, 1955, 242); [Дудар:] *Плануйте так, щоб не по формулі тільки, а мозком і серцем беріть. Бо оту всю суму район мусить хоч там що, а підняти* (Мик., I, 1957, 51).

◇ **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) збро́ю (меч, соки́ру** *і т. ін.*) — починати воювати, виступати проти кого-небудь зі зброєю в руках або намірюватися вбити когось. *Поклялися Бела і Данило не піднімати зброї один проти одного* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 557); *Хто тільки вмів сокиру підняти, всі до Залізняка* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 15); *Вітер у діброві, по ярах тумани, б'ються з ворогами славні партизани. Там під небом чорним брат, сестра і мати підняли на ката грізні автомати* (Сос., II, 1958, 244); [Флегон:] *Хто меч підійме, від меча загине* (Л. Укр., II, 1951, 434); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) ке́лих (ке́лех, ку́холь, ча́рку** *і т. ін.*) *за кого — що* — пропонувати випити, виголошувати тост. *В день, коли славний народ України Свому комсомолу справля іменини,— Я теж над простором святкового столу Бокал підіймаю за цвіт комсомолу!* (С. Ол., Вибр., 1959, 27); *Піднімем келехи! За все, що пережито, За наші лози, яблуні і жито, За нашу дружбу вип'ємо вина!* (Дмит., Вітчизна, 1948, 125); — *Високоповажане добродійство! Прошу підняти келехи за вельмишановного Олександра Максимовича* (Стельмах, I, 1962, 332); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) пра́пор (стяг, знаме́но́** *і т. ін.*) *див.* **пра́пор.**

3. Переміщати на вище місце, залишаючи там. *Оброшений потом, обліплений остюками й половою, Гнат сам після жнив піднімав на свіжовимащене жовтою глиною горище важкі мішки* (Стельмах, I, 1962, 147); *Жінки-носійки підіймають на голову чемодани* (Коцюб., II, 1955, 412); *Хлопці підбігають до Брюллова, підіймають його на руки і несуть з голосним «ура» до славетної «Помпеї»* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 83); *Вона насилу підняла на плечі важкі відра, аж трохи застогнала* (Н.-Лев., III, 1956, 342); // Возити угору ліфтом, підйомником. *Традиційний виступ перед стартом, і ліфт піднімає космонавта-4 на борт корабля* (Рад. Укр., 13.VIII 1962, 2).

Підійма́ти (підніма́ти, підня́ти) до небе́с *див.* **небеса́; Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) на ура́** — кричати «ура» на чию-небудь честь, прославляти когось. — *Привезли ми ту зброю.. в ліс. Ото радості було! Піднімали мене партизани на ура* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 76); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) на щит** [сла́ви] — прославляти, звеличувати кого-небудь. *Переможців його* [соціалістичного змагання] *всюди, як то кажуть, піднімуть на щит слави, заохочуватимуть матеріально* (Рад. Укр., 2.IV 1961, 1); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) прести́ж (авторите́т)** — робити кого-, що-небудь значнішим, вагомішим у чиїхось очах. *Марусякові шкода було втратити попадю. Як там не як, а те, що він її мав, підіймало його престиж* (Хотк., II, 1966, 208); *Партії* [«лівих» соціалістів-революціонерів, бундівців та ін.], *внаслідок чимраз більшого відходу робітничих і селянських мас до комунізму, з кожним днем ослабляються, а не посилюються; ..постійна угода з ними і визнання їх тим самим партіями соціальної революції могли б тільки затримати цей відхід, піднявши їх престиж перед тими групами робітників і селян, які ще йдуть за ними* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 29); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти)** *кого у чиїх* **оча́х** *(рідше* **пе́ред очи́ма)** — те саме, що **Підно́сити (піднести́)** *кого у чиїх* **оча́х** *(рідше* **пе́ред очи́ма)** *(див.* **підно́сити).** *Сердечна допомога, що не так би могла закінчитись — смерть же поруч ходила,— піднімав Тимофія у власних очах, наливає радісним чуттям* (Стельмах, II, 1962, 202); *Все це* [низькопоклонство] *зразу підняло його перед очима старших, відкрило йому двері у їх хатах* (Мирний, I, 1954, 156).

4. Відкриваючи, відгортаючи, міняти положення чого-небудь з горизонтального на вертикальне і т. ін. *Шофер замовкає, стоїть, одвернувшись, потім підіймає капот машини, нахиляється до мотора* (Ю. Янов., I, 1958, 580); *Швиденько подався* [Охрім] *у другий куток, та, трохи відсунувши якусь скриньку, підняв лядку, витяг з якогось темничка барильце* (Вовчок, VI, 1956, 282); *Падав тихий сніг, морозило. Степан мерзлякувато зіщулився, підняв комір* (Загреб., Спека, 1961, 214); // Переміщати що-небудь вгору, притримуючи, закріплюючи, щоб не опустилось і т. ін. (звичайно про частини одягу, запони тощо). *Остап охоче піднімає сорочку й показує збасаманений синій хребет* (Коцюб., I, 1955, 388); *Рахім чемно і навіть трохи церемонно приймав гостей.., супроводив їх до юрти і сам підіймав перед ними запону* (Тулуб, В степу.., 1964, 352); *Увійшла Балабушиха, стала перед дзеркалом і підняла з лиця вуаль* (Н.-Лев., III, 1956, 214); *Тримаючи одну руку при тілі на животі, він* [поранений] *другою підняв сорочку* (Гончар, III, 1959, 149).

5. Підводити, підносити (голову, руку, очі і т. ін.). *Він насторожено глянув на Криворучка, але той не піднімав голови* (Жур., Дорога.., 1948, 103); *Бідні невольники У тяжкій турецькій неволі заплакали, гей! ..Угору руки підіймали, Кайданами забряжчали* (Укр.. думи.., 1955, 12); *Кінь спинається дрижачою ногою з брудного кювета і важко підіймає свою лебедину шию* (Гончар, III, 1959, 158); *Він трохи скорчився, підняв плечі й сховав шию й навіть трохи голову в гніздо з високих гострих комірів* (Н.-Лев., III, 1956, 40); *Батюшка підійняв догори брови й насторожив вуха* (Коцюб., I, 1955, 56); *Налякана підійшла Євдоха, аж над головою підійняла руку, щоб на плече чоловікові покласти* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 39).

◇ **Го́лову підіма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти)** *див.* **голова́; Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) ву́ха** *див.* **ву́хо; Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) заві́су** *див.* **завіса**[1]; **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) [догори́] но́са** — те саме, що **Гну́ти ки́рпу** *(див.* **ки́рпа).** *Від таких розмов батька з матір'ю Кирилко.. ще дужче носа піднімав* (Мирний, I, 1954, 153); [Варка:] *Бундючилися супроти нас люде, і тепер і ми підіймемо догори носа* (Кроп., II, 1958, 200); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.*) — те саме, що **Підно́сити (піднести́) о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.*) *(див.* **підно́сити).** *Очей не піднімаючи, сиділа* [Варка], *слова не одказуючи на питання,— сиділа як кам'яна* (Вовчок, I, 1955, 175); *Старий Гнат зачиняє ворота, якийсь час дивиться вслід синам, а потім підіймає зір на розкішне гілля трьох ясенів* (Стельмах, I, 1962, 70); *Максим Назарович запитливо підняв очі на секретаря* (Ряб., Золототисяч-

ник, 1948, 41); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) ру́ку** *див.* **рука́; Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) чоло́** — відроджуватися. *Степи квітчасті Сонце залило, Син землі у сонці-щасті Підніма чоло* (Мас., Поезії, 1950, 190).

6. Ставлячи, підводячи кого-, що-небудь, надавати йому нормального, попереднього положення. *Міцні залізні штаби, що держали глуху браму, іржа проїла, зламалися, брама лежала долі, ніхто її не піднімав, і в роззявлені завжди ворота видно було, як колись чистий двір заріс бур'яном* (Мирний, IV, 1955, 16); — *Та годі ж, годі, угамуйся!* — *казала їй Явдоха і підняла її з долу та й посадила на лавці* (Кв.-Осн., II, 1956, 206); *Нарешті прапор підняли. Червона китайка залопотіла на вітрі і заскакали на ній слова, наче живі. Земля і воля!* (Коцюб., II, 1955, 75); *Андрій кинувся до панночки і підняв її* (Довж., I, 1958, 246); // Примушувати кого-небудь вставати, підводитись. *На вулиці небезпечно. Ляжеш.. посеред вулиці — наїде хто, а хоч не наїде, волосні піднімуть* (Мирний, I, 1949, 263); — *З домовини слізьми нікого не піднімеш,— тихо мовив Семен Повак* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 134); // Будячи когось зі сну, примушувати вставати. [Сестра Марха:] *Вас серед ночі піднімати з ліжа?* (Мирний, V, 1955, 109); *Схопився Тугокопилий.. та мерщій до вікна, чи світає? Чи пора у двір гукати, сонливих робітничків на вправляння з худобою підіймати?* (Ковінька, Кутя.., 1960, 115); *До схід сонця підняв Гаркуша людей на сінокіс* (Гончар, Таврія, 1952, 215); // Лякаючи птаха, звіра, примушувати залишати своє гніздо, лігво. *Бандит* [собака] *однаково істерично скавучить, чи то зайця він підіймає, чи то лисицю* (Вишня, II, 1956, 125); *Чую — завзялися мої цуцики на щось, та ще добре так улягають.. «Невже,— думаю,— звіра якого підняли?»* (Хотк., I, 1965, 89).

◇ **Підніма́ти (підня́ти) на но́ги** *див.* **нога́.**

7. Командою, сигналом і т. ін. примушувати підводитись, рухатись, діяти.— *Приймаю командування! За мною, вперед!* — *Орлюк піднімав солдатів в атаку* (Довж., I, 1958, 306); *Кількома короткими наказами, переданими по радіо, начальник штабу підняв полк* (Собко, Вогонь.., 1947, 180); // *на що, до чого і без додатка.* Спонукати до певних вчинків, дій і т. ін. *Піднімає* [голова] *на труд Свою дружну артіль І веде на лани* (С. Ол., Вибр., 1959, 234); *Пролетаріат іде до перемоги. Він піднімає за собою селянство* (Ленін, 11, 1970, 149); — *Організовуємо народ, підіймаємо його на боротьбу з німцями* (Шиян, Партиз. край, 1946, 30); *Жовтнева революція, будівництво соціалізму розбудили і підняли до самостійної історичної творчості відсталі в минулому народи* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 16); // Підбурювати кого-небудь проти когось або спонукати до воєнних дій, збройної боротьби. *Хто підіймає рід на рід І племена на племена? Чий бог — це торг, чий храм — війна?* (Рильський, II, 1960, 153); *Підняла* [Параска] *на мене всю громаду* (Н.-Лев., II, 1956, 17); *Вже не задовольняли* [Довбуша] *окремі напади на панські палаци, фільварки. Хотілося підняти на багатіїв цілі села* (Гжицький, Опришки, 1962, 223).

8. *перен.* Звеличувати кого-, що-небудь, діяти на когось, щось сприятливо; надихати когось. *Вона то опускала свого Юзефа в безодню, то піднімала до неба* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 24); *Москва людину вільну піднімає В своїй красі, в оновленім цвіту* (Мас., Київ. каштани, 1954, 32); *Ми незламними будем рости, як граніт, Підіймати Вітчизну у розквіті літ* (Шпорта, Запоріжці, 1952, 79); — *Правда, ленінська правда нас єднає та здружує. Оце і є те нове, що радянську людину так високо підняло* (Жур., Дорога.., 1948, 185); — *Бачу й знаю: не пройде багато років, як ви знову підіймете й звеличите нашу славну Радянську Україну* (Ю. Янов., I, 1954, 92); // Викликати в когось душевне піднесення, роблячи бадьорішим, енергійнішим і т. ін.; збуджувати. *Як заграв він, як заграв,— ціле царство підняв. Взявся в боки цар, цариця — аж ніяково дивиться* (Тич., I, 1957, 146).

9. Переміщати що-небудь угору (про силу вітру, повітря, руху і т. ін.). *Піднімає його* [попіл] *вгору широка огняна хвиля й, залопотавши, несе високо-високо...* (Мирний, I, 1949, 309); *Антін зняв з голови свій старий потертий капелюх і притиснув його до грудей. Вітер піднімає йому пасма сивого волосся* (Чорн., Визволення, 1949, 113); *Реве та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива, Додолу верби гне високі, Горами хвилю підіймa* (Шевч., I, 1963, 3); *Вітер вив, мов дикий звір, і, змітаючи цілі кучугури снігу, підіймав їх догори, до білих хмар, що низько повисли над землею* (Коцюб., I, 1955, 31); *Череда звернула з толоки на шлях, простяглася до села і підняла за собою куряву* (Н.-Лев., I, 1956, 71); // Викликаючи рух, надавати іншого рівня, розширювати об'єм і т. ін. *Івась аж посинів від натуги; кашель піднімав високо його груди, виправляв тіло* (Мирний, I, 1954, 310); *Підставляю вітрам розірвані груди, і женуть вітри по жилах мою кров, і ритмічно піднімають легені...* (Сос., I, 1957, 89); *Іванові руки безперестанку мнуть тепле овече вим'я, одтягають дійки, а по руках в нього тече молоко, що пахне лоєм і підіймає з дійниці масну солодку пару* (Коцюб., II, 1955, 324); // *перен.* Ставати причиною появи яких-небудь почуттів, думок і т. ін. *Невеселі то картини..; глибоко, як куля, засідають вони у вашім серці, піднімають усю жалість зо дна* (Мирний, I, 1954, 49); *Ця гидка історія гнітила її.., і мутила, і підіймала в серці злість* (Коцюб., I, 1955, 308); *Ліна промовчала на це, проте почуває, що безладь та нерозпорядливість* [виконроба] *і в ній підіймає дражливе почуття* (Гончар, Тронка, 1963, 260).

10. Підвищувати рівень чого-небудь. *Перекинувши через голову сорочку, він увійшов у воду і, піднімаючи її, сів, щоб обмитись* (Мирний, I, 1954, 249); *Гострі дужки худих плечей підіймають її капот* (Коцюб., II, 1955, 253); *Густа каша ніби стогнала в горшку, підіймаючи затужавілий вершок угору* (Н.-Лев., II, 1956, 292); *Ми в ріках воду підіймаєм, Розводим сад, заводим став І силу атомну тримаєм, Щоб красень-світ ще кращим став* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 51); // Розгоряючись, сягати угору (про полум'я). *Часом оце серед ночі в одному закутку містечка схопиться полум'я й покотиться од кінця до кінця, піднімаючи червоні язики до самого неба* (Н.-Лев., I, 1956, 50).

11. Ставити, споруджувати будівлю. *Всі поважають бабу: де хату підіймають..— вже баба й там* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 27); *Комашня метушлива Підіймає високо лабіринти-житла, І бобер свою греблю споруджає на диво. І стільник з шестикутників ліпить бджола* (Зеров, Вибр., 1956, 429); // *розм.* Спромогтися на будівництво.— *Добре, мамо... Хату я потім збудую. За один день її все одно не поставиш.— Як же нам ту хату підняти з нашими силами? — сумно проказала мати* (Коп., Вибр., 1954, 509).

◇ **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) з руїн** — відбудовувати зруйноване. *Завод є однаково дорогим тим, хто будував його в роки першої п'ятирічки, і тим, хто піднімав його з руїн і згарищ після війни* (Ком. Укр., 2, 1967, 47); *Після війни пліч-о-пліч з березняківськими комуністами підіймав* [Корній Іванович] *зруйноване село, зводив артіль серед куп попелу, цегли* (Вол., Місячне срібло, 1961, 206); *Шахтар*

каже: — Ми самі були й будівельниками, підняли шахту з руїн (Ю. Янов., II, 1954, 270); *Війна завдала народному господарству нашої країни величезної шкоди. Потрібні були неймовірні зусилля радянських людей, щоб відбудувати, підняти з руїн міста і села* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 25).

12. *перен.* Створюючи сприятливі умови або поліпшуючи їх, допомагати розвиткові, розквітові чого-небудь. *У мене одна думка: як би нам нашу красну мову так високо підняти, як підняв її Шевченко у пісні* (Мирний, V, 1955, 362); // Налагоджувати, поліпшувати щось занедбане, занепале. *Освітливши тепер Василівку, це глухе і відстале село, ми одним пострілом вбиваємо двох зайців: піднімаємо Василівку і створюємо грунт в інших селах для майбутньої електрифікації* (Коцюба, Нові береги, 1959, 363); [Макар:] *Скоро нашу «Зорю»* [шахту] *піднімемо, згадаю молодість, три дні гулятиму* (Корн., II, 1955, 134).

◇ **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) ще на оди́н (ви́щий, нови́й** *і т. ін.*) **сту́пінь (щабе́ль** — те саме, що **Підно́сити (піднести́)** [**ще**] **на оди́н (ви́щий, нови́й** *і т. ін.*) **сту́пінь (щабе́ль)** *що (див.* **підно́сити**). *Справжня автоматизація вносить корінний перелом у виробництво, піднімаючи його на новий, вищий ступінь* (Рад. Укр., 11.V 1961, 2).

13. *перен.* Сприяти ростові рослин. *Посіяли кукурудзу.. Ясний травень підняв її до пояса, викохав на поживному грунті* (Оров., Зел. повінь, 1961, 19); // Спрямовувати вгору свої пагони, стовбур і т. ін. (про рослини). *Кукурудза підіймала гостре листя, що пообвисало аж на землю* (Руд., Остання шабля, 1959, 438); *Ніхто, видно, і не сидів* [під липою], *бо висока і густа трава не була столочена, а стояла рівно, піднявши угору свої гострі листочки* (Мирний, IV, 1955, 141); *Сад старого коваля застиг у чорному мовчанні, піднявши в беззоряне небо своє обгоріле віття* (Жур., Вечір.., 1958, 283); // *у сполуч. із сл.* температура. Збільшувати ступінь нагрівання чогось. *Вчора привезли для мене з Неаполя керосинову грубку, дуже гарну, без запаху, і я, коли схочу, можу підняти температуру повітря в хаті до +16, 17°* (Коцюб., III, 1956, 408); *Цю піч у Донецьку зупинили останньою, в ніч з 13 на 14 жовтня* [1941 р.]. *Підняли температуру, набрали чавуну в горно.., закрили шибери. Померла піч...* (Ком. Укр., 5, 1967, 48); // Підвищувати показники чогось, розвиваючи, удосконалюючи щось. *Вченому-мічурінцю вдалося підняти маслянистість соняшника* (Наука.., 12, 1963, 6); *Щоденний надій молока від корови стимулятор підняв на півтора — три літри* (Знання.., 8, 1968, 7).

Підніма́ти (підня́ти) ці́ну *на що і без додатка* — підвищувати грошовий вираз вартості чого-небудь. *Берко.. зараз-таки підняв скажену ціну на горілку в усіх шинках* (Н.-Лев., II, 1956, 369).

14. Виділятися своєю висотою, підноситись, височіти над чим-небудь.— *Поглядав* [Андрій] *на гуральню. Його дратувало, що вона ще стоїть, гордо підійма комин і бурха безжурно димом, наче сміється* (Коцюб., II, 1955, 85); *Над брилами міських покрівель Херсон уранці підійма Верхи нескінченних будівель* (Криж., Срібне весілля, 1957, 77).

15. Розпочинати якісь дії у відповідь на що-небудь, реагуючи на щось. *Куди було не приїде* [о. Хведір] *в гості, вже було наймити, погоничі надворі піднімають регіт* (Н.-Лев., I, 1956, 116); *Гармати грають, Реве пожежа, кровця рине, А люди вереск підіймають, Страх їм замовкнуть не дає* (Фр., XIII, 1954, 144); *Шинкар.. розвеселився і жарти підняв...* (Вовчок, I, 1955, 245); [Прохор:] *Скажена баба! Я її ще й пальцем не торкнув, а вона вже й реви підняла!..* (Кроп., III, 1959, 161); [Остюк:] *Вони* [вороги] *підняли стрілянину, але в повітря, бо боялись, що свого полковника уб'ють* (Корн., II, 1955, 107); // *у сполуч. із сл.* питання, розмова, річ і т. ін., *перен.* Починати розмову про що-небудь важливе. *Вони* [робсількори] *піднімають на сторінках газет великі злободенні питання господарського і культурного будівництва* (Рад. Укр., 19.VIII 1959, 1); [Петро:] *Ти, Галю, підняла цікаву річ про жіночу працю, заміри* (Мирний, V, 1955, 157); — *Треба нашій пресі помалу, без зайвого галасу підняти ті питання, що їх піднімав досі Франко, але давати їм бажаний для нас напрям* (Кол., Терен... 1959, 359).

◇ **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) на глум** *див.* **глум**; **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) го́лос** — те саме, що **Підно́сити (піднести́) го́лос** (*див.* **підно́сити**). — *Де ви забарились? Вернітеся, дивіться! — високо піднімає голос тенор* (Н.-Лев., III, 1956, 307); [Сестра Серахвима *(піднімає голос до людей):*] *Чого ви зібрались?* (Мирний, V, 1955, 78); — *Цить мені, анахтем! — підіймає голос Доротей* (Стельмах, I, 1962, 318); *Підняли голос і обидва* [Кирило та Іван] *кричали* (Коцюб., II, 1955, 221); — *Я се знав, вельможний царю, мовив Каркайло,— і для того щосили підняв голос против такої ради* (Фр., IV, 1950, 109); *Польським трудящим добре відоме ім'я Ванди Василевської, яка підняла гнівний голос проти польського панства і капіталістів ще за буржуазної Польщі* (Рильський, III, 1956, 58).

16. *також у сполуч. із сл.* пар, цілина, зяб і т. ін., *с. г.* Виорювати грунт вперше або після великої перерви. *Пар піднімає* [сип] *тракторами Для світлої озимини* (Перв., II, 1958, 40); *Герої нашого часу приборкують сили космосу й атома, сіють хліб і топлять метал, підіймають цілину і підкоряють Антарктиду* (Літ. Укр., 30.IV 1963, 1).

ПІДНІМА́ТИСЯ і **ПІДІЙМА́ТИСЯ**, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДНЯ́ТИСЯ**, німу́ся, ні́мешся і **ПІДІЙНЯ́ТИСЯ**, підійму́ся, підійме́шся, *док.* 1. Іти, їхати на гору, іти сходами і т. ін. *Їдуть вони* [Михайло і Галя] *гаєм, то спускаючись к Дніпру, чуючи його прохолоду, то знов піднімаючись високо* (Вовчок, I, 1955, 324); — *Здорові будьте, воєводи, бояри, мужі! — відповідає княгиня Ольга і, зробивши рукою знак Свенельду, починає підніматись сходами вгору* (Скл., Святослав, 1959, 35); *Ледве помітною стежкою підіймавсь* [Іван] *вище й вище, поміж густі зарослі блідої папороті, колючої ожини і малини* (Коцюб., II, 1955, 308); *Гора була така, що з неї спускалися цілий день.. Потім майже цілу ніч підіймались вгору* (Гончар, III, 1959, 94); *Йосипенко піднявся нагору, увійшов у велику хату, де завжди були гуйючі бенкети, ситні обіди* (Мирний, IV, 1955, 193); *Я міг би підійнятися угору По мармурових сходах сіруватих, Освітлених лиш зіркою з вікна* (Воронько, Коли я.., 1962, 119); // Переміщатися вгору, летячи; злітати. *Чого заводить свою пісню жайворонок, піднімаючись високо, високо угору, стріваючи ясне сонце?* (Мирний, I, 1954, 252); *Літак піднімається вище і вище...* (С. Ол., Вибр., 1959, 163); *Коли птахи піднімаються над хмарами, то бачать на відстані 160 кілометрів* (Наука.., 9, 1965, 41); *Маленька пташка уперто літала над головою в Дорі. То підіймалась, то опускалася з писком і з дрібним тріпотінням коротких крил* (Коцюб., II, 1955, 381); *З дерева знявся білий лебідь і піднявся вгору* (Н.-Лев., III, 1956, 299); *З вулиць зникло геть усе.. Кури полетіли, мов справжні птахи, а гуси піднялись мало не до хмар* (Трубл., I, 1955, 75); // *перев. док.* З'явитися над поверхнею води; виплисти, виринути. *З води баюри піднялася спина,*

як острівець, на мить показалась рука, наче ловила повітря, і знову впала (Коцюб., II, 1955, 101); *Провороними рухами він під водою зірвав з себе чоботи, піджак, ривком піднявся вгору, на всі груди вдихнув повітря і знову занурився в ріку* (Стельмах, II, 1962, 204); // Рухатися у воді ближче до поверхні, не так глибоко занурюючись. *Корабель, звільнившись від вантажу, піднявся на воді і заднім ходом почав відходити в море* (Ткач Крута хвиля, 1954, 163); // Виступати, з'являтися на поверхні чого-небудь (про пухирі, виразки і т. ін.). *Коли тіло почало наливатися, пухнути і стали підніматися на йому якісь червоні пузиринки,— побачила* [мати], *що Солоха справді недужа* (Мирний, I, 1954, 56).

2. Переміщатися вгору для виконання якої-небудь дії, здійснення чогось. *Гармаші з гуркотом вкочували на руках артилерію в підвали, на подвір'я, за кожну будівлю. Піднялися тисячі жерл, чекаючи команди* (Гончар, III, 1959, 237); // *на що.* Переміщаючись угору, потрапляти куди-небудь. *По обіді їду купатися, це доволі далеко і тим невигідно, бо доведеться підніматися на острів фунікулером* (Коцюб., III, 1956, 327); *Тілько що піднялися на гору, як по дорозі з міста почувся дзвінок... далі другий, третій* (Мирний, IV, 1955, 195); *Він розгледів дівчину тільки тоді, коли вона вибігла з води й вдруге піднялась на вишку* (Дмит., Розлука, 1957, 10).

3. *перен.* Ставати прославленим, знатним. *Слава її проста, зрозуміла, доступна всякому. І поруч з Мартою Савівною вже піднімаються нові знатні картоплеводи* (Літ. газ., 25.XI 1953, 1); — *Петре Петровичу,— перебив його мову ланковий, розводячи руками...— Хіба б же без вас піднявся до Героя?!* (Ю. Янов., II, 1954, 116); // *рідко.* Одержуючи вищу посаду, переміщатися по роботі. *Юруш піднімався все вище. Князь Толак уподобав його так, що настановив доглядачем над усім в палаці та над усіма своїми палацами й забудуваннями* (Н.-Лев., III, 1956, 299).

◇ **Акції підніма́ються (підійма́ються)** *чиї* — те саме, що **Акції підви́щуються** *чиї* (*див.* **а́кція** [1]). *Військовий суддя був дуже радий, що догодив князеві, й одразу ж відчув, що його акції серед петербурзької знаті починають підійматися* (Добр., Очак. розмир, 1965, 410).

4. Переміщатися вгору стосовно горизонту; сходити (про небесні світила). *Ясне сонце почало підніматись десь далеко за лісом* (Мирний, IV, 1955, 305); *Влітку Сонце піднімається опівдні дуже високо; найвище положення воно займає 22 червня* (Астр., 1956, 28); *Вечір. За садком підіймається місяць* (Тесл., Вибр., 1950, 68); *Уже Волосожар піднявся, Віз на небі вниз повертавсь, І дехто спати укладався* (Котл., I, 1952, 252); // *у сполуч. із сл.* день, ніч, *перен., поет.* Наступати, наставати (про частини доби). *Свіжо дихає ранок зимовий, Підіймається день-чародій* (Криж., Під зорями.., 1950, 9); *Піч підіймається світла, Летять солов'ями гудки* (Ус., На.. берегах, 1951, 35); *День піднявсь на повний зріст Сонцем даль залита...* (Нех., Ми живемо.., 1960, 47).

◇ **[На́че, нена́че] світ підня́вся [вго́ру]** *кому* — поліпшився моральний стан у кого-небудь; стало легше, краще комусь. *Дома такий тихий* [Гриць], *не гуляє, мало й говорить, а вийде в степ — другий чоловік, неначе світ йому вгору піднявсь!* (Вовчок, I, 1959, 40); *Прапори червоні Осяяли, неначе вогнецвіт, Твої* [народу] *степи і гори й оболоні, І в боротьбі тобі піднявся світ* (Вирган, В розп. літа, 1959, 23).

5. Переміщатися догори, поширюючись над чим-небудь (про дим, туман, пару, запах і т. ін.). *Туман почав рідшати, підніматись угору* (Мирний, I, 1954, 349); *Повітря нагрівається від поверхні землі, піднімається вгору і охолоджується* (Фіз. геогр., 5, 1956, 82); *Молодиця і в темряві побачила, що на мокрих, неначе викупаних, спинах коней густо підіймається пара* (Стельмах, I, 1962, 606); *Прокинеться сонце, розступляться тіні, Підіймуться сиві тумани з болот!..* (Зеров, Вибр., 1966, 435); // Переміщатися у повітрі вгору (звичайно про хмари). *Важкі хмари то піднімаються над селом, то котяться по самій землі* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 176); *Досвітні хмарки.. підіймаються вгору на сонячній сітці проміння* (Стельмах, II, 1962, 250).

6. Мати напрямок вгору (про дорогу, вулицю і т. ін.). *Стежка піднімалася тут трохи вгору і йшла немов по кам'яній приспі* (Фр., II, 1950, 28); *Доріжка піднімається на пагорбок* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 57); *Вуличка, що вела на толоку до гамазею, підіймалася все крутіше* (Гончар, II, 1959, 151); *Сніжним насипом піднявся шлях* (Стельмах, II, 1962, 385); // Простягатися, розлягатися по похилій поверхні угору. *Ниви то поволі котились в долину, то підіймались на похилі горби* (Коцюб., II, 1955, 393); *Узбережжя круто підіймається вгору, йти важко* (Чаб., Балкап. весна, 1960, 11); * Образно. *Кожна впадина* [тканини] *не крутим згір'ям спускається униз, а положистою хвилею збігає туди, щоб, піднявшись угору, якнайдоладніше облямувати круглі виступи на руках, на плечах, на грудях* (Мирний, III, 1954, 261).

7. Набувати вищого від попереднього похилого або вертикального положення, відкриваючись, відслонюючись, переміщуючись. *Завіса підіймається, в залу віє холодом сцени, старими фарбами й тим особливим запахом куліс, що завше є незмінний у кожному театрі* (Ю. Янов., II, 1958, 19); *І без того куценькі штани тепер піднялися мало не до самих колін* (Вас., I, 1959, 136); *Стала* [Маруся] *коліньми на підоконня* [підвіконня], *спустила ноги і повисла..; сорочка зачепилася за гачок віконниці й піднялася* (Хотк., II, 1966, 135).

8. Переміщатися вгору з нормального, нахиленого положення і т. ін. (про руку, голову, бороду і т. ін.). *Борода його тремтіла, крутилася з сторони в сторону, піднімалася то вгору, то опускалася униз, робила те, що він виробляв своїми щелепами* (Мирний, I, 1954, 179); *Людей було розкидано по морю.. Часто за хвилею піднімалася в повітря рука й розпачливо кликала допомогти, а* [рятувальний] *човен знаходив там тільки воду й нічого на ній* (Ю. Янов., II, 1958, 80); *Густі вії красиво й довірливо підіймаються вгору, і тому її очі навстіж розкривають усю соромливу душу перед поглядом Чайченка* (Стельмах, I, 1962, 293); *Високі брови піднялись дугами ще вище* (Н.-Лев., II, 1956, 115).

◇ **Воло́сся (чуб) [на голові́, догори́, вго́ру] підніма́ється (підійма́ється, піднялося́** *і т. ін.*) — те саме, що **Воло́сся стає́ (ста́ло, ста́не) ди́бом (ду́бом)** (*див.* **воло́сся**). *Микола почутив, що на його голові волосся піднімається вгору* (Н.-Лев., II, 1956, 213); [Зачепиха:] *Мій батько був з запорожців! Господи! Як почне було розказувать про ту війну,— волосся догори підіймається* (Кроп., I, 1958, 103); *Поткнувсь я в ліс — і драла дав, Бо з переляку чуб піднявся...* (Гл., Вибр., 1951, 191); *Якщо.. почув моторошний крик. Хоч і не з полохливих був учитель, та волосся само піднялося вгору* (Стельмах, I, 1962, 486); **Нога́ не підніма́ється (підійма́ється)** *у кого*: а) хтось не насмілюється йти, ступати кудись. *В кабінеті пана слідчого гарно прибрано. Над столом висить велике люстро, а під ногами пухкий килим, що на нього в ходаках і нога не піднімається ступити* (Чорн., Визволення, 1949, 102); б) у когось не вистачає сили йти; **Рука́** [не] **підніма́ється**

(підійма́ється, підняла́ся, підніма́лася, підійма́лася, підні́меться, підійме́ться *і т. ін.) див.* **рука́; Язи́к [пе] підніма́ється (підійма́ється, підні́меться, підійме́ться, підня́вся** *і т. ін.) у кого* — хтось [не] вважає доречним що-небудь або [не] спроможний судити, говорити про когось, щось. *Він давно найгіршими словами обзивав царицю,— усе через Гришку Распутіна,— а на царя не підіймались ні язик, ні злість* (Стельмах, II, 1962, 107).

9. Переміщатися вгору, набувати потрібного положення. *Посеред купки* [людей] *видно знамено: то опускається вниз корогва, то знову піднімається вгору* (Мирний, I, 1949, 232); * Образно. *В нашій хаті наша правда й сила, Наша воля — в радісній сім'ї... От чому так високо вітрила, Україно, піднялись твої* (Рильський, II, 1960, 299); // Вставати з ліжка після сну або хвороби. *Ввечері падав натомлений в ліжко І засинав у ту ж мить. Вночі піднімалась* [мати], *щоб синові ніжки Білим ряденцем прикрить* (Гірник, Друзі.., 1953, 84); *День під вагою, мов клятий, згинаєшся, Важко, а треба нести; Світ ще не блимне, а ти підіймаєшся,— Гайда — машину верти!* (Граб., I, 1959, 491); *Матері стало легше і вже піднялась з постелі* (Кв.-Осн., II, 1956, 51); *Спішно піднявшись на ранній зорі, З косами йшли на жнива косарі* (Щог., Поезії, 1958, 427); // Вставати, підводитись.— *Ходім-бо,— прохав Івась, піднімаючись з місця* (Мирний, IV, 1955, 12); *Тимко підіймається на ноги і бачить перед собою всіх розвідників* (Тют., Вир, 1964, 495); *Векла (се вона й була) випручала ноги, піднялась і сіла на полу* (Кв.-Осн., II, 1956, 464); *Килигей мовби готовий був до такої звістки: піднявшись у стременах, гукнув Баржакові* (Гончар, II, 1959, 120); // Ставати навшпиньки. *Дід Дунай підходить до покуття, торкаючись руками снопа, піднімається навшпиньки і задмухує голубий вогник лампадки* (Стельмах, I, 1962, 244); *Він підняв руку вгору, ледве достав Балабушині плечі, піднявся навшпиньки й тричі поцілувався з Балабухою* (Н.-Лев., III, 1956, 22); // Ставати на задні ноги, лапи (про тварин). *Великий сірий кіт з тигрячими вусами, піднявшись на задні лапки, плигав з етажерки вгору, до стелі* (Трубл., II, 1950, 86);

◇ **Підніма́тися (підійма́тися, підня́тися, підійня́тися) на но́ги:** а) виростати, мужніти, досягаючи певного віку. *Ото під таким доглядом і ріс Пилипко, піднімався на ноги і став мазуном своїм і чужим* (Мирний, IV, 1955, 297); *Ще тільки на ноги піднявся, до підпарубочого дійшов, а вже видно було, що з нього буде чоловік* (Кв.-Осн., II, 1956, 398); б) ставати заможним, впливовим. *Трохи та потроху обжився він, почав підніматись на ноги, у силу вбиратись* (Мирний, IV, 1955, 169); *Споміся трішки Трохим, піднявся на ноги* (Кв.-Осн., II, 1956, 414).

10. *на що і без додатка.* Підводитися, вставати, пробуджуватися після сигналу, команди і т. ін. *Роги, зарившись в глиткому чорноземі, коротали дні без особливих тривог. Ночами підіймалися на аврали: траншеї заливало водою* (Гончар, III, 1959, 193); — *Оркестр, встати!* — *крикнув Гавриченко оркестрові. Оркестр піднявся.— Кругом! Оркестр повернувся* (Довж., I, 1958, 153); // *перен.* Ставати активним; починати активно діяти: повставати. *Заводські гули квартали, Піднімавсь робочий клас...* (Нех., Ми живемо.., 1960, 122); *Воля лиш шепнула слово, І я підіймаюсь нанові,— Проч пута й тяжкі пересуди!* (Фр., XIII, 1954, 85); *Кидав він у їх гупі обличчя Істини залізної слова, І навколо, як стіна жива, Підіймались лави робітничі* (Рильський, III, 1961, 123); *Ніякі замахи терористів не допоможуть пригнобленим масам, і ніякі сили на землі не спинять мас, коли вони піднімуться* (Ленін, 20, 1971, 70); // *перен.* Розпочинати проти кого-, чого-небудь воєнні дії, збройну боротьбу. *Трудящі Борислава багато раз піднімалися проти власних та іноземних гнобителів на боротьбу за завоювання свободи, соціальної і політичної рівноправності* (Наука.., 8, 1956, 11); *Піднялася голота за право, за честь, а ще й землю* (Тич., I, 1957, 104).

◇ **Підніма́тися (підня́тися) на за́хист** *кого, чого* — починати захищати, рятувати кого-, що-небудь. *Замула був неправий: глухий закут цей був людним, піднятися на захист греблі в годину небезпеки є кому* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 65); *У відповідь на збройний виступ контрреволюції трудящі маси рішуче піднялись на захист революційних завоювань* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 10); **Підніма́тися (підня́тися) на хи́трощі** — починати хитрити. *Ось вийдім лишень з церкви,— казав Нечипір, усе-таки піднімаючись на хитрощі* (Кв.-Осн., II, 1956, 112); *На хитрощі піднявся славний «дід», Пустивши ворогів на хибний слід* (Рильський, Мости, 1948, 91).

11. *також у сполуч. із сл.* д у х, н а с т р і й *і т. ін., перен.* Поліпшуватися (про моральний стан, настрій і т. ін.). *Вже сотні знають про втішну новину. Піднімався дух у в'язнів, вони відчували себе людьми, здатними боротися* (Хижняк, Тамара, 1959, 195).

12. Переміщатися вгору (про дим, хмари і т. ін.). *З-за дубів піднімався дим синім пасмом* (Н.-Лев., III, 1956, 341); *Якщо дим з димарів піднімається прямо вгору, то можна чекати ясної, безвітряної погоди* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95); // Здійматися й переміщатися в повітрі (про пил, куряву і т. ін.). *Вітер затих, курява піднімалася високо вгору...* (Мирний, I, 1954, 292); *Скоро пил підніметься до неба, і все зникло* (Довж., I, 1958, 198); // Рухатися, набуваючи іншого рівня, розширюючи об'єм і т. ін. *Груди дишуть легко, піднімаються високо* (Н.-Лев., II, 1956, 398); *Важко дихає шкапина і вже хитається.. Боки бистро підіймаються й блищать від поту* (Хотк., I, 1966, 129); *Так ходять вони* [груди], *коли чоловікові немає чим дихати: то піднімуться високо угору, постоять, похитаються і з тихим гуркотом опускаються униз* (Мирний, III, 1954, 279).

13. *перен.* Виникати, з'являтися (про думки, почуття і т. ін.). *Серце його зав'ядало, як він обертався лицем до свого стану; піднімалася ненависть, нападала скорбота* (Мирний, III, 1954, 186); *Щось темне підіймалося в ньому, як пара понад гнилим болотом, стирало думки, млоїло тіло і виганяло на чоло холодний, сверблячий піт* (Коцюб., II, 1955, 275); *Тінь одна шугнула поуз мене: Вся в чорнім, тихо, звільна йшла вона. Зирнула — і з душі з самого дна Знов піднялось все горе утаєне* (Фр., XIII, 1954, 234); *В його душі піднялась тепла хвиля вдячності* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 49).

14. Підвищуватися (про рівень води у водоймі). — *Вітер обернувся, товаришу командарм... Вода піднімається, заливає броди!* (Гончар, II, 1959, 426); *Він підвівсь і глянув на річку. Води ще побільшало. Якби ще на пів-аршина піднялась угору, то полилась би через греблю* (Гр., I, 1963, 416); *Далі — бездоріжжя... Дожидання, Коли ріка підійметься бурхлива, І подорож по хвилях на плоті — І це холодне надвесняне сонце...* (Рильський, III, 1961, 39); *Після спорудження Каховської гідроелектростанції підійметься вода в Дніпрі, в його притоках* (Рад. Укр., 28.IX 1950, 2); // Переміщаючись вгору, набуваючи іншого рівня, збільшуватись. *На землі є чимало гір, що ростуть і дотепер. Гімалаї, Тянь-Шань, Памір,— «живі» гори. Вони все ще підіймаються* (Наука.., 10, 1965, 9); *На*

припічку Устина побачила замішене тісто, придавила двома пальцями, а воно зразу ж піднялося, як пух,— буде гарний хліб (Чорн., Потік.., 1956, 10); *Скидові гори утворилися в таких місцях рівнини, де під дією внутрішніх сил шари порід дали глибокі тріщини, по яких одні ділянки рівнини піднялись, а інші опустились* (Фіз. геогр., 5, 1956, 104); // Розгоряючись, сягати полум'ям угору. *Заграва розгоряється, піднімаючись вище і вище в небо* (Тют., Вир., 1964, 354); *Я чую, що тріщить гніт, і бачу, як блимає світло — то підіймається, то падає* (Коцюб., I, 1955, 416); *Знову полум'я піднялося, світ осіяв усю хату* (Мирний, III, 1954, 12); *Серед темної ночі попереду несподівано піднялася багряна заграва, сягаючи хмар* (Гончар, III, 1959, 78).

15. Ставати вищим, споруджуватися (про будівлі). *День за днем минає. Піднялися вгору наші фермикам'яниці* (Жур., Вечір.., 1958, 328); *Піднялись нові мости Над глибокі ріки* (Ус., Дорогами.., 1951, 32); *Понад березом, понад синім, Де тополі плекають брості, Цех ливарний піднявся нині У своїм велетенськім зрості* (Забашта, Нові береги, 1950, 52); // Забудовуватися (про населені пункти).— *Будівельники, як геологи, завжди вічні кочівники.. Намети, пустирі, бездоріжжя — ось наш пейзаж. А як тільки підніметься і причепериться місто, настає час пакувати чемодани* (Літ. газ., 11.VII 1953, 1); // Відбудовуватися (про зруйноване). *Піднялись, виросли, стали кращими, ніж раніше, міста-герої Ленінград і Сталінград, Севастополь і Одеса* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 30).

16. *перен.* Набувати вищого рівня, кращих якостей і т. ін. *Комуністична мораль служить для того, щоб людському суспільству піднятись вище, визволитись від експлуатації праці* (Київ. пр., 1.X 1950, 3); // Набуваючи кращих рис, вищих якостей тощо, зростати в ідейному, творчому і т. ін. відношенні. *Він почував себе вищим від других.. Та недостачі не дають йому піднятися угору, не дають розвернутися ушир* (Мирний, IV, 1955, 137); *Допомогти селянинові піднятися до міського рівня,— це завдання повинен поставити собі кожний робітник, що має зв'язок з селом* (Ленін, 38, 1973, 250); *Іван у своєму сирітстві шукав порятунку в навчанні, щоб пробитися далі, піднятися вище* (Кол., Терен.., 1959, 32); *Було підійметься вище за всіх товаришів, то це одразу, дивись, і опаде нижче од усіх, опустить руки, похилить голову* (Н.-Лев., I, 1956, 176); // Розвиватися, розквітати, зміцнюватися. *Рік за роком, Вік за віком Пролітав нестримний час. Невпізнанним і великим Піднімався наш Донбас* (Уп., Про Донбас, 1950, 10); *Колгосп піднявсь, здіймавсь потрошки, Надійно. Так, як ми в житті* (Гірник, Стартують.., 1963, 76); // *також у сполуч. із сл.* добробут. Налагоджуватися, поліпшуватися (про що-небудь занедбане, занепале і т. ін.), дбати про таке налагодження, поліпшення.— *Скажу я вам по совісті: якщо ми першого ж року після війни отак піднімаємося, то що ж воно буде далі, коли наші рани трохи загояться?!* (Жур., Дорога.., 1948, 143); *Ще буде: неба чистої блакиті, добробут в нас підніметься, як ртуть, заблискотять косарки в житі, заводи загудуть...* (Тич., II, 1957, 162); // *на що, з чого, розм.* Ставати спроможним поліпшити свій добробут. *Тільки що Івга з Левком радились, як би то їм додому дійти і як піднятись на нове господарство, аж і прибіг жандарм і покликав їх до губернатора* (Кв.-Осн., II, 1956, 297).

17. Рости, видовжуватися (про рослини). *Ще потепліша, і будуть вкриваться листом зеленим луги; З чистої річки почнуть підійматься Темні пучечки куги* (Щог., Поезії, 1958, 88); *Було зовсім затишно і ніщо не нагадувало Сагайді про війну. Кудкудакали кури.. Підіймалася в парниках розсада...* (Гончар, III, 1959, 318); *Все вище і вище підіймались в ясну блакить пружні верхів'я* [яворів] (Цюпа, Три явори, 1958, 3); *Згодом піднялася ярина. Вилізла з землі картопля. Зазеленіло все. Забуяло* (Збап., Єдина, 1959, 19); *В дикому стані рослина кофе досягає триметрової висоти, однак на плантаціях їй дають змогу піднятися вгору тільки на 2—2,5 метра* (Веч. Київ, 18.XI 1967, 4); // Набувати вертикального напрямку (про пагони, стебла рослин). *Прив'яле, аж посхиляне бадилля од пекучого сонця, піднімалось, неначе спросоння, під свіжою росою* (Н.-Лев., I, 1958, 68); *Крім гонів, що піднімаються вертикально догори, у деяких видів злаків утворюються гони, які стеляться по землі* (Укр. бот. ж., XVII, 6, 1960, 58); // *перев. док.* Вирости, стати вищим, дорослішим (про дитину, підлітка). *Марія в наймичках росла. Рідня була. Отож небога Уже чимала піднялась, Росла собі та виростала І на порі Марія стала...* (Шевч., II, 1963, 354); *Діти на селі — поміч. Піднялись трохи хлопці,— треба їх до діла призвичаїти* (Мирний, I, 1949, 210); // *перен.* Збільшуватися за показниками, посилюватися у вияві і т. ін. *Там стояли і твої, Максиме, Предки проти короля, мабуть. Віра в дружбу вічну невгасима Їм крізь дим освічувала путь. Підніматись, наче сонцю, славі Повеліли дружні вояки* (Ющ., Люди.., 1959, 61); *Грими, підіймайся атак наших лють, шуміть, більшовицькі знамена* (Сос., I, 1957, 457); // *у сполуч. з ім.* температура. Підвищуватися. *Мене морозило, боліла голова, а температура о сьомій вечора піднялась до тридцяти дев'яти з десятими* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 101); // *на що і без додатка, у сполуч. з ім.* ціна. Підвищуватися, зростати. *Народ сумує і не знає, що робити; тільки й чути, що є хліб у Курській та у Орловській губернії, та й то ціна на нього усюди піднімається* (Кв.-Осн., II, 1956, 130); *Хлібні ціни, які невпинно зростали з початку світової війни, різко впали, а майже знецінені промислові продукти швидко почали підніматися в ціні* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 216); *На базарах та в крамницях дуже піднялися ціни на продукти, і мене за дев'ять карбованців ніхто не хотів брати на квартиру* (Минко, Моя Минківка, 1962, 82); // Збільшуватися у своїй вартості (про грошовий курс). *Курс долара знову піднявся вгору.*

◇ **Підніма́тися (підійма́тися) в ріст** — рости, виростати в якомусь відношенні (ідейно, творчо і т. ін.). *У наш радянський час, в атмосфері великої любові до народної творчості підіймаються в ріст усі, навіть найдрібніші бадилинки побутового мистецтва* (Вол., Дні.., 1958, 13); **Підніма́тися (підійма́тися, підня́тися, підійня́тися) на го́лову [ви́ще]** *над ким* — те саме, що **На го́лову (на бага́то голів) ви́ще** *кого* (*див.* **голова́**). *Босяк Челкаш* [М. Горького] *тільки тим, що йому чужою була жадність до грошей, до «свого», на голову підіймався над «звичайним», «порядним» дрібним власником Гаврилом* (Талант.., 1958, 27).

18. Виділятися своєю висотою, виднітися, підноситися на фоні чогось. *Там, за селом, на широкому полі ледве піднімалась.. кукурудза* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Далі сірим узвишшям підіймалося місто* (Мик., II, 1957, 243); *Далеко з-за гайка підіймався димар цукроварні, і на ньому маяв гордо на вітрі мій прапор* (Сміл., Сашко, 1957, 78); *Звичайно над водою підіймається лише незначна частина плаву, який під вагою наростаючої зверху рослинної маси і мулу поступово занурюється у воду* (Бот. ж., X, 3, 1953, 37); *Ясно світе* [світить] *огонь з панського будинку, чорніє цер-*

ква гострим шпилем, піднявшись угору (Мирний, IV, 1955, 192); // *тільки недок.* Височіти над чимсь (про гори, скелі і т. ін.). *Кругом села піднімаються спадисті гори на три боки* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *Втомившись, вони забирались на біле каміння і лячно зазирали звідти у прірву, з якої стрімко підіймався у небо чорний привид гори і дихав синню* (Коцюб., II, 1955, 312); // Міститися, нависаючи над чимсь. *Біля мосту, що високо піднімався над рікою, машиніст завжди стишував хід* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 18); *Обличчя* [у дівчини] *ніжне-ніжне, аж наче безкровне, зависоке чисте чоло підіймалося над чорними дужками брів, як сонце над обрієм* (Речм., Весн. грози, 1961,43).

19. *у сполуч. із сл.* баталія, кампанія, розмови, революція *і т. ін.* Розпочинатися, виникати внаслідок чого-небудь, як реакція на щось. *Товариство — Пацюк, Лушня та Матня,— як побачило, що за баталія піднімається в Пісках, та мерщій ноги на плечі* (Мирний, I, 1949, 310); *Легіняк ображався і платив тою ж самою монетою, негречно вдаючися в подробиці, чіпаючи навіть таку делікатну матерію, як питання літ. Підіймалася лайка, від якої червоніли стіни Бідочиної хати* (Хотк., II, 1966, 162); *В цілому ряді країн підіймається робітнича соціалістична революція* (Ленін, 37, 1973, 163); *У хаті піднялось щось надзвичайне; збилася така курява, що не видно було ні одного лиця* (Вас., I, 1959, 121); // *у сполуч. із сл.* голос, гомін, спів *і т. ін.* Доноситися (про звуки). *Знизу підіймавсь до Івана і затоплював гори глухий гомін ріки* (Коцюб., II, 1955, 308); *Навколо майже водночас заскрипіло натруджене дерево саней. Цей скрип, підіймаючись з-під самої землі, боляче вчепився в груди* (Стельмах, I, 1962, 31); *На низенькому плисковатому острівці.. обізвавсь другий соловейко, а за ним піднялось з верб, з кущів, з ліса, з лугів — щебетання та галас* (Н.-Лев., I, 1956, 65); // Звучати з більшою силою чи на вищих тонах. *Все те галасування то піднімалося разом, то затихало* (Н.-Лев., I, 1956, 69); *Урочистий гомін підіймається над містом* (Мик., II, 1957, 66); *З другої хати доносилася сумна, журлива пісня... Аж ось вона піднялась угору, забриніла, і — завмерла...* (Мирний, I, 1954, 363); — *Це не може бути! — скрикнув, заметушився Яків, і голос його піднявся до вереску* (Стельмах, I, 1962, 598).

◇ **Підніма́ться (підійма́ться) внутрішній го́лос** — хто-небудь починає не вголос, про себе висловлювати якусь думку, міркування. *Маковейчик скоріше відчув, ніж зрозумів, що то його німець, що упав він саме від його кулі. — Це я, це я! — підіймався в ньому переможний внутрішній голос.* — *Тільки я!* (Гончар, III, 1959, 118).

20. *тільки недок.* Пас. до **підніма́ти, підійма́ти.** *Сухе картоплиння й огудина гарбузів підіймалися водою з городів, плавали по широкому плесу озера* (Руд., Остання шабля, 1959, 517).

ПІДНІМА́Ч, а́, *ч., мед.* Хірургічний інструмент для видалення зубів.

ПІДНОВИ́ТИ *див.* **підновля́ти.**

ПІДНОВИ́ТИСЯ *див.* **підновля́тися.**

ПІДНО́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підновити, підновля́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який змінено, доповнено чим-небудь. *Закінчуючи цей схематичний начерк, лишається сказати кілька слів про зовнішні форми мистецтва, а власне, про «школи» його, зокрема нові і підновлені* (Еллан, II, 1958, 72).

ПІДНОВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підновити, підновля́ти і підновити́ся, підновля́тися.** *Церковнослов'янські форми з'явилися почасти внаслідок підновлення первісного тексту «Слова» пізнішими переписувачами* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 37).

ПІДНО́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підно́влювати і підно́влюватися.** *Коли підновлювання портрета було закінчене, Китаєнко відпустив Паливоду* (Бурл., О. Вересай, 1959, 156).

ПІДНО́ВЛЮВАТИ *див.* **підновля́ти.**

ПІДНО́ВЛЮВАТИСЯ *див.* **підновля́тися.**

ПІДНОВЛЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підновля́ти і підновля́тися.**

ПІДНОВЛЯТИ, я́ю, я́єш *і* **ПІДНО́ВЛЮВАТИ,** ю, ю́єш, *недок.,* **ПІДНОВИ́ТИ,** новлю́, но́виш; *мн.* підно́влять; *док., перех.* 1. Робити що-небудь новішим, лагодити, замінюючи в ньому щось застаріле або зіпсоване, пошкоджене. — *В містечках що діється? — спитав хорунжого сотник.* — *А тамечки Максим Розсадилоб з левенцями порається — підновляють окопи, розставляють гармати* (Стар., Облога..., 1961, 32); *Скориставшись з відсутності графині, Кароль Ганський наказав освітити великий зал на першому поверсі в палаці, прибрати в покоях, підновити меблі* (Рибак, Помилка.., 1956, 250); // Переобладнувати, роблячи кращим. *Гнатів батько хату підновив, зробив з неї дві хати, через сіни, щоб було обом синам* — *Якимові й Гнату* (Кучер, Прощай.., 1957, 148); // Змінювати що-небудь, вносячи, вводячи щось нове. * Образно. — *Що,— питаю,— підновив* [Карпо] *кров свою трохи? — Та підновляю... Зразу не можна...* (Коцюб., I, 1955, 300); *Підновити теорію.*

2. *перен., розм.* Нагадувати про що-небудь. *Побита Галя ляже спати і переспала б може своє лихо, коли б Василь не підновляв заново* (Мирний, IV, 1955, 71); *Недавня невдача з слобожанами за спаш не заволоклася забуттям, як сьогодні ота рева* [Христя] *підновила, підложивши до серця ще пекучішого огню* (Мирний, III, 1954, 359).

ПІДНОВЛЯТИСЯ, я́юся, я́єшся *і* **ПІДНО́ВЛЮВАТИСЯ,** юся, ю́єшся, *недок.,* **ПІДНОВИ́ТИСЯ,** новлю́ся, но́вишся; *мн.* підно́вляться; *док.* 1. Робитися новішим; // Набувати нових якостей, поповнюючись чимось новим.

2. *тільки недок.* Пас. до **підновля́ти, підно́влювати.**

ПІДНОС, ч. 1. *род.* у. Дія за знач. **підно́сити.**

2. *род.* а. Дерев'яний, металевий і т. ін. плоский посуд для перенесення страв; таця. *Перед пляшками на здоровенному підносі чорніє печена гуска, стоїть піджарене порося* (Мирний, III, 1954, 82); *За спиною пана слідчого відчинились двері, і на порозі з'явився здоровенний вусатий наглядач з мідним начищеним підносом, на якому стояли дві склянки гарячого чаю* (Чорн., Визволення, 1949, 103); *Ляга дорога в даль, на кручу, Де в'ються тучі грозові, І лиш підніс його* [негра-носія] *важучий Скрипить на чорній голові* (Шпорта, Вибр., 1958, 156).

3. *род.* а, *заст.* Подарунок, хабар. *Не йди в суд з одним носом, а йди з підносом* (Укр.. присл.., 1955, 16).

ПІДНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *недок.,* **ПІДНЕСТИ,** су́, се́ш, *док.; мин. ч.* підні́с, несла́, несло́; *перех.* 1. Взявши в руки або навантаживши на себе, переміщати з місця на місце; доставляти, несучи. *Мар'я кинулась у горниці за дзеркалом.— Дивися! — сказала, підносячи* (Мирний, III, 1954, 178); *Пішла* [Жабі] *в кулеметний загін. Робота невеличка: підносити набої, воду, допомагати пораненим... Якраз жіноча справа* (Досв., Вибр., 1959, 20); *Ще вчора на ковзанці він був їй не кращим і не гіршим від інших, а це так і лізе в голову. Певно тому, що підніс їй мішок — поглузувала сама з себе* (Стельмах, I, 1962, 151).

◇ **[І, й обі́руч] не піднести́ (піднесе́ш)** — дуже багато. *Вони хитрі жінки, і мати і дочка, вони вам на-*

говорять такого меду, що обіруч не піднести (Вовчок, I, 1955, 377); — *Дурний би я був виступати.. Відразу пришиють тобі стільки гріхів, що й не піднесеш!..* (Коп., Вибр., 1953, 48).

2. Посуваючи вгору або переміщаючи, наближати що-небудь до когось, чогось упритул, близько. *Сонце припікало. То той, то другий, гупнувши трамбовкою, підносив білий рукав до засмаленого обличчя й обтирав упріле чоло* (Коцюб., I, 1955, 296); *Завбудинку неймовірно вдивлявся в його гвір; то віддаляв його від себе, то знову підносив до очей* (Мик., Повісті.., 1956, 78); *Кожне яблуко було таке завбільшки, що й голови Ясевої не видно було, коли він підносив яблуко до рота* (Ів., Вел. очі, 1956, 41); *На останнім слові пані Качковська піднесла кінчик фартушка до очей* (Л. Укр., III, 1952, 646); *Гетьман Остряниця, взявши гусяче перо, підніс його до пергаменту і на мить задумався* (Довж., I, 1958, 274); *Причаївшись біля брами, він сторожко поглянув на вулицю, вийняв коробку, черкнув зразу двома сірниками й підніс тремтливий вогник під стріху* (Стельмах, I, 1962, 579); // *перен.* Сприяти наближенню чого-небудь, поліпшенню відчуття чогось. *Весна Край порога сіє руту-м'яту, Шум ріки підносить до вікна* (Вирган, В розп. літа, 1959, 69); *Стерня колюча та мала Крізь сонця й тумани Піднесла пахощі зела І всохла восени* (Мал., Звенигора, 1959, 188).

◇ **Піднесла́ лиха́ годи́на; Піднесло́** *кого* — хтось небажаний з'явився, прийшов несподівано, несвоєчасно. — *Піднесла ж лиха година цього Загнибіду!.. бог його знає, чого воно світ так міниться. Здається, він тоді зовсім не такий був* (Мирний, III, 1954, 98); — *Піднесло того Йосипенка з сватанням. Я його ні капельки не любила; якийсь з його вийло, а так пішла, щоб не гилитись по чужих людях* (Мирний, III, 1954, 171).

3. Подавати страву, питво і т. ін., частуючи. *Встане* [Демко], *мов обпльований, на людей не гляне, зараз за шапку — і хоч і не проси, щоб зостався, хоч чого хоч підносить йому, не хоче* (Кв.-Осн., II, 1956, 481); *Сергій наливає склянку і підносить новопридбану* (Тют., Вир, 1964, 207); [Я к і в:] *А кума скупа: дві румочки* [рюмочки] *піднесла — і шабаш* (Кроп., II, 1958, 415); — *Може б, з'їсти чогось? — вголос подумав дід, оглядаючи свій рід, і, коли Орися піднесла йому полумисок з грушами, взяв одну* (Довж., I, 1958, 66).

◇ **На блю́дечку піднести́** *і т. ін. див.* **блю́дечко; Підно́сити, піднести́ [пече́ного] гарбуза́** *див.* **гарбу́з; Піднести́ пи́нхви (пи́нхву)** *див.* **пи́нхва; Підно́сити (піднести́) ду́лю [з ма́ком],** *вульг.* — те саме, що **Ду́лю [з ма́ком] да́ти (показа́ти** *і т. ін.*) (*див.* **ду́ля**). — *А дзуски? — сказав Колісник,— оцього не хоч? — і підніс їй під самісінький ніс здоровенну дулю* (Мирний, III, 1954, 276); **Підно́сити (піднести́) [те́ртого] хрі́ну** *див.* **хрін; Підно́сити (піднести́) хліб-сіль** *див.* **хліб-сіль.**

4. *у сполуч. із сл.* **подарунок, дарунок** *і т. ін.* Те саме, що **дарува́ти** (у 1, 2 знач.). *Сю вещ* [річ], *як рідку і старинну, Підносимо царю Латину, З поклоном низьким, на ралець* (Котл., I, 1952, 173); *Після кожного виступу артистам підносили квіти* (Ткач, Арена, 1960, 198); *Добрим звичаєм у селі стали комсомольські весілля. Молодим колгосп видає по сто карбованців авансу.., підносить їм подарунки* (Рад. Укр., 19.IX 1961, 2); *Дозволю собі піднести Вам на спомин частину своїх творів* (Мирний, V, 1955, 431); * Образно. *Наші вчені, конструктори і робітники піднесли XXIII з'їздові КПРС неоціненний дарунок — автоматичну станцію «Луна-10» успішно виведено на навколомісячну орбіту, і вона стала першим штучним супутником Місяця* (Ком. Укр., 4, 1966, 9); // *розм.* Давати хабара. — *Він,— кажуть,— оббрехав нас справникові, він йому що-небудь підніс, щоб нашим хлібом орудувати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 141).

5. Узявши, переміщати знизу догори, у вище положення. *Брав* [добродій] *нову склянку і підносив її над головами юрби* (Коцюб., II, 1955, 405); *Віддаючи останню шану офіцерові Великої армії, всі присутні піднесли вгору свою різноманітну.. зброю* (Гончар, III, 1959, 125); *У малесенькій накуреній кімнаті читав* [Улас] *уголос.. про страшних орлів, які можуть у пазурах піднести малу дитину* (Тют., Вир, 1964, 49).

◇ **Підно́сити (піднести́) збро́ю (соки́ру** *і т. ін.*) — те саме, що **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) збро́ю (меч, соки́ру** *і т. ін.*) (*див.* **підніма́ти**). *Я бачу серцем — месник у лісах Вбива чужинця, напува Десною. То ж Марко Гуща, Гуща у боях За рідний край підносить чесну зброю* (Нагн., Вибр., 1957, 210); *Щасливий воїн, що в ім'я миру Свою підносить бойову сокиру, Во ім'я правди криву тне з плеча!* (Рильський, Зим. записи, 1964, 48); **Підно́сити (піднести́) ке́лих (ке́лех, ку́холь, ча́рку** *і т. ін.*) *за кого — що — те* саме, що **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) ке́лих (ке́лех, ку́холь, ча́рку** *і т. ін.*) *за кого — що* (*див.* **підніма́ти**). *Ми підносимо наші грузинські келихи з великим почуттям — за Україну, за дружбу, за нашу зустріч, за перемогу!* (Ю. Янов., I, 1954, 70); *На сімейному святі, до краю наповнивши келих, Я сьогодні, мій друже, за тебе його піднесу* (Мур., Ідуть.., 1951, 102); **Підно́сити (піднести́) пра́пор (стяг, знаме́но** *і т. ін.*) — те саме, що **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) пра́пор (стяг, знаме́но** *і т. ін.*) (*див.* **підніма́ти**). *В Донбасі лунають повстання гудки, Щоб бить генеральські і панські полки, І Київ робочий як сталь устав, І Харків підносить знамено своє* (Рильський, III, 1961, 237); *Все зайнялось, ти став на чолі, Щоб стяг козацький піднести* (Граб., I, 1959, 133); *Ми ж не злякаємось! Гордо та сміло Стяг піднесемо за правеб діло* (Пісні та романси.., II, 1956, 276); *Геніальні вчителі і вожді робітничого класу Карл Маркс і Фрідріх Енгельс обгрунтували неминучість торжества комунізму, високо піднесли його прапор* (Колг. Укр., 9, 1961, 1); **Підно́сити (піднести́) ру́ку** *див.* **рука́; Підно́сити (піднести́) тост** *за кого — що* — те саме, що **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) тост** *за кого — що* (*див.* **підніма́ти**). *Підношу з повним кухлем Я тост за береги Дніпра* (Рильський, II, 1960, 46).

6. Підводити, піднімати (руку, голову і т. ін.). *Остап уперто дивиться в землю, всю дорогу не підносить голови* (Горд., II, 1959, 310); *Наплакавшися ревними сльозами, козачка піднесла голівку* (Вовчок, I, 1955, 322); *Весь почорнілий, важко сів він на лаву, але відразу схопивсь, підніс кулаки, затряс ними, хрипло вигукуючи якісь страшні, невідомі слова...* (Крот., Спин., 1948, 21).

◇ **Підно́сити (піднести́) о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.*) — починати дивитися на кого-небудь, спрямовувати погляд на щось. *Підносила* [Дозя] *свої блискучі очі й осгановляла* [зупиняла] *їх на його молодецькім, уродливім лиці* (Фр., VIII, 1952, 231); — *Ви знаєте, це нашого власного виробу,— зауважила жінка, коли я, випивши, аж прицмокнув.— Вашого? — здивовано підніс очі Карпо.— Ви хіба винороби?* (Досв., Вибр., 1959, 418).

7. *перен.* Звеличувати, прославляти. — *Як можна говорити про забуття! Народ їх* [загиблих] *так піднесе, як ніколи нікого в історії не підносили!* (Ю. Янов., I, 1954, 179); *Самі набирали* [письменники] *у своїй душі і снаги, і сили; а критика уже потім їх оцінила*

і піднесла геть високо угору (Мирний, V, 1955, 380); *Труд — у ньому все — пошану дасть і славу, тебе угору піднесе, твою сім'ю, державу* (Дор., Три богатирі, 1959, 17); *Максим Горький говорив, що фольклор підніс Леніна на висоту міфічного героя далекої давнини рівного Прометеєві* (Нар. тв. та етн., 2, 1965, 10); // *у сполуч. із сл.* роль, авторитет *і т. ін.* Робити кого-, що-небудь значнішим, вагомішим (про осіб, організації, колективи і т. ін.). — *Я пропоную зараз же виробити інструкцію.., щоб підносили наш старий авторитет* (Еллан, II, 1958, 34); *Марксистська політика підносить робітників до ролі керівників* **селянства** (Ленін, 22, 1972, 272); *Масова робота серед населення ще більше піднесла авторитет учителів і школи* (Гур., Новели, 1951, 209); *Наші успіхи в галузі економіки, науки, культури, послідовно миролюбна політика незмірно піднесли міжнародний престиж країни Рад, посилили її вплив на розвиток світових подій* (Мист., 5, 1961, 5).

◇ **Підно́сити (піднести́) до небе́с** *див.* **небеса́; Підно́сити (піднести́)** *кого у чиїх* **оча́х** (*рідше* **пе́ред очи́ма**) — поліпшувати чиюсь думку про кого-небудь. *Проміння тої слави осявали й її.. Це її підносило у власних очах* (Коцюб., I, 1955, 324); *Меланія залишилась однаковою, тією некрасивою, скованою, незграбною, яку він зустрів сьогодні в конторі. Даремно тепер силкувався Іван Федорович якось поправити становище і знову піднести свою колгоспницю в очах скульптора* (Гончар, I, 1954, 501); **Підно́сити дух** *див.* **дух.**

8. Переміщати, піднімати кого-, що-небудь угору (про силу вітру, повітря, води і т. ін.). *На річці з'явилися хвилі. Вони підносили човен, як легеньку трісочку* (Рибак, Що сталося.., 1947, 124); *Снаряд упав недалеко од нас і підніс догори великий водяний стовп* (Довж., III, 1960, 381); * У порівн. *Гомоніли* [люди] *між собою і підбігали до писаря, наче їх вітром підносило* (Вовчок, VI, 1956, 232).

9. *перен.* Простягати, спрямовувати вгору (гілки, крону і т. ін). *Обголені з листя каштани і ясені підносили свої сірі гілляки до сірого неба* (Фр., VI, 1951, 443); *Каштани підносять свічі, Тополі співають в вись* (Бажан, I, 1946, 175); *Проти вікна якийсь кущ підніс довге стрілчасте листя і високе стебло цвіту* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 22); *Як дика грушка серед жита Біля вкраїнського села, Маленька пальма сумовита Над полем крону піднесла* (Рильський, III, 1961, 298).

10. *перен.* Височіти, виділятися чимсь. *У вогкій синяві понад зеленим світом Підносив Арарат нетлінний свій тюрбан Із шовку білого; Його могутній стан Широким поясом оповивали хмари* (Рильський, III, 1961, 158).

11. Підвищувати, посилювати (темпи, рівень і т. ін.). *Вміло використовуючи нові можливості, ми рік у рік підносили врожайність усіх культур і, насамперед, озимої пшениці* (Хліборобі Укр., 6, 1967, 7); *Колгоспи і радгоспи області що не день підносять темпи збирання бавовни* (Рад. Укр., 17.IX 1960, 3); *Мені здається, що у мене.. нестане тої любові до діла, що піднесла б енергію* (Коцюб., III, 1956, 163); *Ніщо не піднесе до такої міри революційної енергії всесвітнього пролетаріату, ніщо не скоротить так сильно шляху, який веде до його повної перемоги, як ця рішуча перемога революції, що почалася в Росії* (Ленін, 11, 1970, 41); *Щоб круто піднести виробництво овочів та картоплі, потрібно також низькопродуктивні сорти замінити районованими і рекомендованими високопродуктивними сортами, що їх створили або поліпшили радянські селекційні установи* (Овоч., 1956, 14); // Допомагати, сприяти розвиткові, розквітові чого-небудь. *Не міг я того дочитатися, яким то способом хоче пан маршалок підносити той* [домашній] *промисл* (Фр., II, 1950, 131); — *Дідусю, розкажіть, як ви культуру, художню самодіяльність колись підносили* [на селі] (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 121); *Успіхи комуністичного будівництва несуть якнайбільший достаток і радісне життя всім, ще вище підносять могутність, честь і славу Радянської Батьківщини* (Програма КПРС, 1961, 124); // Надавати більшого значення чому-небудь, наголошуючи на чомусь, посилюючи щось. *Деякі відомості, почуті від Павла та Варвари, Обушний занотував собі до блокнота, і це ще дужче підносило відповідальність обох комсомольців* (Кир., Вибр., 1960, 309).

◇ **Підно́сити (піднести́) [ще] на оди́н (ви́щий, нови́й** *і т. ін.*) **сту́пінь (щабель)** *що* — порівняно з попереднім станом поліпшувати, удосконалювати що-небудь. *Виконуючи історичні рішення XXI з'їзду КПРС, партійні організації.. підносять на вищий щабель всю ідеологічну роботу в масах* (Наука.., 6, 1959, 1); *В. І. Ленін в нових історичних умовах розвинув і підніс на вищий ступінь марксистське вчення, в тому числі теорію класів і класової боротьби* (Ком. Укр., 2, 1967, 61).

12. *перен.* Робити кого-небудь бадьорим, енергійним і т. ін. *Зцілющим бальзамом у груди пречисте повітря Ллється, й тепло весняне так і підносить мене* (Фр., XIII, 1954, 307); *Щорс любив музику й співи, у найважчі години свого короткого життя звуки музики окриляли й підносили його...* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 77); [Мордовець:] *Та хвилина всього мене піднесла! ..я написав замітку* (Тич., I, 1957, 295); *Нова хвиля захоплення піднесла народ* (Вільде, Сестри.., 1958, 269).

13. Приділяти уваги більше, ніж треба; вихваляти. *Він розповів Міхонському зміст поеми, дитячим звичаєм підносячи більше чудесні та фантастичні пригоди, а поминаючи побутові картини* (Фр., III, 1950, 34); *Коли Шафорост захопився пропозицією Надії і почав підносити її думку, мов якесь відкриття,— в очах Лебедя спалахнули світлячки заздрощів* (Баш, Надія, 1960, 130); *Це була сатира «Патріотичні пориви», де Іван жорстоко висміяв попа, який дере з хлопа три шкури, а реакційна газетка «Слово» підносить його як великого патріота* (Кол., Терен.., 1959, 290); // *у сполуч. із сл.* тема, ідея *і т. ін.* Розробляти, пропагувати, надаючи особливого значення. *Теми, які підносив Франко в художніх творах, в значній мірі властиві і його публіцистиці, літературно-критичним статтям та науковим працям* (Наука.., 8, 1956, 3); *Шевченківські заклики до єднання народів слов'янського світу підносить у 70 рр. XIX ст. український демократичний письменник Михайло Старицький* (Вітч., 5, 1956, 125); *Як справжній драматург-новатор Карпенко-Карий створив повноцінну літературну драму, підніс у ній соціальні проблеми* (Укр. літ., 9, 1957, 94).

14. Розпочинати певні дії як реакцію на щось. *Доста* [досить] *тільки, щоби чоловік показався, так молоді підносять великий крик, плачуть, голосять і, трясучися, тікають урозтіч на всі боки* (Март., Тв., 1954, 54); *Не бути війні! Моя Вітчизна Піднесла клич на всі краї* (Дор., Серед степу.., 1952, 15).

◇**Підно́сити (піднести́) го́лос:** а) починати говорити. — *А що, коли б узятися за затоплену Корапатівську рудню? — тихо, несміливо підніс голос худий високий дідок* (Досв., Вибр., 1959, 192); *Ми помітили, що Поля хоче говорити. Вона почервоніла і безпомічно оглянула нас усіх, проте піднести свій голос не наважувалась. Сев її підбадьорив, і вона розповіла свою коротку історію* (Ю. Янов., II, 1958, 104); б) говорити голос-

но, голосніше: підвищувати тон, сердячись. — *Заспокойтесь,— кинчаю я,— я не хочу підносити свого голосу, я сварити не буду* (Ю. Янов., II, 1958, 26); *Спочатку надто гостро, навідсіч заперечував Остап. Навіть уперше підніс був голос і на Гандзю* (Крот., Сини.., 1948, 16); в) виступати, закликаючи до певних дій. *Мільйони, мільйони, мільйони Підносять голос: — За мир!* (Дор., Серед степу.., 1952, 11); *Світова громадськість піднесла свій голос проти перетворення космосу на військовий полігон* (Наука.., 4, 1967, 43).

15. *у сполуч. з ім.* місто, степи *і т. ін.* Будувати, споруджувати що-небудь. *Петербурге! Народ підносив Місто,— люди трудові...* (Нех., Ми живемо.., 1960, 121); *Ми город підносим, мов чашу весни, розцвітання й музики* (Бажан, Нашому юнацтву, 1950, 9); * Образно. *Дивився, як будувалась ніч. Як вона ставила легкі колони, заплітала сіткою тіней, зсувала й підносила вгору непевні, тремтячі стіни, а коли все це змінялось й темніло, склепляла над ними зоряну баню* (Коцюб., II, 1955, 228).

16. *у сполуч. з ім.* степінь, квадрат, куб *і т. ін. та з прийм.* до. Знаходити добуток, множачи певне число чи алгебричний вираз сам на себе вказану кількість разів. *Щоб піднести до квадрата або куба степінь, треба відповідно помножити на 2 або 3 показник степеня* (Алг., І, 1956, 52).

ПІДНОСИТИСЯ, о́нуся, о́сишся, *недок.*, **ПІДНЕСТИ́СЯ,** су́ся, се́шся; *мин. ч.* підні́ся, несла́ся, ло́ся; *док.* 1. Переміщатися, підніматися вгору, у вище положення. *Дишель то підносився вгору понад голову коней, то спадав аж до землі* (Кобр., Вибр., 1954, 76); *Коли вже ми були близько від берега, ліхтар почав підноситися по вантах вище й вище і зупинився на марсі* (Ю. Янов., II, 1958, 165); *Вгору піднісшись на хвилі високій, Глянув він пильно, і от — недалеко вже землю побачив* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 107).

2. Підводитися, підніматися з нормального або похиленого положення у вище чи вертикальне (про очі, голову і т. ін.). *Прочувся Остапів голос, й усі козацькії голови піднеслися, усі козаки насторожилися* (Вовчок, І, 1955, 333); *Її очі звільна піднеслися на лице Євгенія* (Фр., VII, 1951, 265).

◇ **Рука́ [не] підно́ситься** *див.* **рука́.**

3. Поширюватись над чим-небудь, вище чого-небудь під дією чогось (вітру, повітря і т. ін.). *Тирсяний пил підноситься вгору, виповняє увесь бриг білявим мороком* (Ю. Янов., II, 1958, 141).

4. Відриваючись від землі, починати летіти; злітати в повітря, на інші планети. *Кружляє* [клеповий лист] *на галявині, то вгору підноситься, то хилиться до землі* (Мал., Думки.., 1959, 16); — *А як він* [аероплан] *летить? — Розженеться, пробіжить й підноситься...* (Вишня, І, 1956, 206); — *Я би хотів видумати чоловіка іншого, ..щоб міг піднестися на місяць, на сонце* (Фр., VIII, 1952, 399); *Широким помахом крил дужих своїх Високо піднісся орел сизокрилий, Все вище та вище до хмар золотих, Та й хмари високі його не спинили* (Сам., І, 1958, 107).

5. *рідко.* Летячи, наближатися, підлітати до чого-небудь. *Могутньо бренить велетенський металевий птах. До нього підноситься звичайний птах-хижак, щоб супроводити могутню птицю* (Трубл., І, 1965, 55).

6. *тільки недок., рідко.* Простягатися, мати напрямок угору. *Шлях цей все крутіше підноситься вгору, рух вперед набирає все стрімкішого розбігу* (Вол., Самоцвіти, 1952, 196); *Вулиці Алма-Ати, певне, не мають собі подібних в інших містах. Кожна з них, прокладена впоперек міста, повільно прямує, підносячись в гори* (Мас., Життя.., 1960, 47); * Образно. *Проходиш по узгір'ї ти, Де в скелях ручаї закуто. Завжди дорога до мети Підноситься суворо й круто* (Дмит., Вітчизна, 1948, 121).

7. *розм.* Вставати, підводитися. *Гриць піднісся з землі і витріщив на пана свої сиві очі* (Фр., II, 1950, 100); *Кирило ще раз засвистав, потім піднісся і щосили кинувся до перелазу* (Ірчан, II, 1958, 88).

8. Ростучи, ставати вищим (про рослини). *Низькі підстрижені дерева росли скрізь вподовж алей і стежок, але жодне з дерев не підносилося вище метра від землі* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 336); *Недарма ми буйним цвітом стелем Узгір'я, де піднісся дуб ставний, Що пам'ятник отінює німий: Він рідний нашим городам і селам* (Рильський, II, 1960, 88).

9. Височіти над чим-небудь, на фоні чогось. *Над старою невеличкою хатиною підносилась високо вгору на стовпах залізна зелена покрівля* (Н.-Лев., IV, 1956, 175); *Невдовзі Клим стояв на краю яру, заросло кущами ліщини, серед яких де-не-де підносились білокорі берези, вкриті янтарем осіннього листу* (Грим., Кавалер.., 1955, 294); *Дуже багато айсбергів плаває біля берегів Гренландії і Антарктиди. Їх ширина і довжина вимірюється кілометрами, а прямовисні стіни підносяться над водою на 20—30 м, іноді і на 100 м* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); *Вежі Кремля піднеслись над Москвою-рікою, Тіні блакитні лягають від Ленінських гір* (Рильський, III, 1961, 101).

10. Будуватися, споруджуватися (про будівлю, споруду). *На сільських площах, особливо в рівнинних селах, повинні підноситись будівлі-орієнтири* (Довж., III, 1960, 91); *Весела робота — це втіха і мета життя. Коли кожне знає, куди прикласти своїх рук, як каменяр знає, куди ляже кожний камінь у стіні,— як радісно тоді жити й як жваво підносяться людські будівлі!* (Ю. Янов., II, 1958, 116); *Піднеслись вгору велетенські цехи заводів там, де були руїни* (Рад. Укр., 1.I 1951, 2); // *перен.* Височіти над чимсь, маючи щось за основу. *Визнавши, що економічний лад є основою, на якій підноситься політична надбудова, Маркс найбільше уваги приділив вивченню цього економічного ладу* (Ленін, 23, 1972, 43); *Мій пам'ятник стоїть триваліший від міді. Піднісся він чолом над царські піраміди* (Зеров, Вибр., 1966, 281).

◇ **Підно́ситися (піднести́ся) в уя́ві** — з'являтися, поставати в уяві (звичайно про чийсь образ). *Образ жінки підносився в його юній уяві, як ніжна пісня, що звучить йому завжди з самих глибин дитинства* (Кол., Терен.., 1959, 95).

11. Зростати, ставати більшим, активнішим за ступенем вияву. *Підносилось, зростало і висилось своїм чистим верхів'ям на конгресі довір'я до СРСР, довір'я, що переростало в любов* (Тич., III, 1957, 39); *У XX ст. інтерес до українського епосу в Англії значно підноситься, особливо після 1905 р., коли на Україні пожвавлюється літературне й видавниче життя* (Рад. літ-во, 4, 1966, 61); // Набувати, досягати вищого рівня, розвиваючись, удосконалюючись і т. ін. *Ще вище підноситься добробут радянських людей, будівників комуністичного суспільства* (Рад. Укр., 30.IX 1950, 1); *В ході розвитку виробництва в колгоспах та радгоспах.. сільське господарство піднесеться на вищий ступінь, що відкриє можливість переходу до комуністичних форм виробництва і розподілу* (Програма КПРС, 1961, 74); // Поліпшуватися (про настрій, почуття). *Гадаючи, що Тетяна вгамовується тим швидше, чим менше їй заперечувати, Федір Іполитович прочитав ту кляту статтю від першого сло-*

ва до останнього. Настрій од того йому не піднісся (Шовк., Людина.., 1962, 109).

Підно́ситися (піднести́ся) ду́хом: а) ставати бадьорим, енергійним. *Одним душевним тільки рухом примусив* [Н. М. Ужвій] *їх* [людей] *піднестись духом, змістовним стати у житті* (Тич., II, 1957, 34); б) ставати більш веселим; веселішати. *Коли з'ясувалося, що йому не загрожує ніяка небезпека, заспокоївся і піднісся духом* (Добр., Очак. розмир, 1965, 197).

12. *перен.* Досягати в чому-небудь високого рівня; удосконалюватися. *Російський пролетаріат піднісся в своїй революції на гігантську висоту, не тільки в порівнянні з 1789 і 1793 рр., а й у порівнянні з 1871 роком* (Лепін, 44, 1974, 401); *Лисенко у своїх творах на слова Шевченка піднісся до такої висоти натхнення, емоційного напруження і пристрасті, як і сам поет* (Нар. тв. та етн., 3, 1962, 70); // *у сполуч. із сл.* роль, авторитет. Ставати значнішим, ваговішим у чиїхось очах. *Її авторитет дуже піднісся серед дітей, коли вона повідомила, що бачила живого слона і живісіньких білих ведмедів* (Донч., VI, 1957, 36); *Як ніколи, високо піднісся міжнародний авторитет Радянської держави* (Літ. газ., 15.XI 1960, 1); — *Мені вже шістнадцять літ,— переконливо мовила Наталка, щоб хоч трохи піднестися в очах нової господині* (Добр., Очак. розмир, 1965, 30).

13. *у сполуч. із сл.* вгору. Звучати гучніше, голосніше (про голос, спів і т. ін.). *Пісня то підносилася вгору, то стишувалася, немов човен, потопаючи й виринаючи серед хвиль* (Жур., Дорога.., 1948, 32); *У класі стояла незвичайна тиша, тільки голос учительки то підносився вгору, як хвиля, то бринів тихо й щиро...* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 33); *Говорить* [Галина] *твердо, упевнено, і тільки аж тоді затремтів трішки голос її, піднісся вгору, задзвенів металом, коли виголошувала свою урочисту обіцянку...* (Крот., Сини.., 1948, 6); // Набирати звучання, звучати. *Хай твориться легенда, хай підноситься пісня! Він стоїть перед нами в темряві й тумані, він умирає за революцію в далеких просторах героїчного 1920 року* (Ю. Япов., I, 1954, 9); *За місто, за села, за труд стариків Весільний, веселий підноситься спів* (Ус., Вибр., 1948, 110); *Пискляві чоловічий голос, що, без сумніву, належав Шварцові,.. піднісся й собі* (Вільде, Сестри.., 1958, 417).

14. *тільки недок.* Пас. до **підно́сити.**

ПІДНОСНИ́Й, а́, е́, *заст.* Який підносять кому-небудь (про подарунок або хабар).

ПІДНО́ЧІВЛЯ, і, *ж.* Короткий нічний відпочинок. *Секретар засміявся, натягаючи на себе кожух, яким мисливці на підночівлі охоче заміняють ковдру* (Ле, В снопі.., 1960, 15).

ПІДНОЧО́ВУВАТИ, ую, усш. *недок.*, **ПІДНОЧУВА́ТИ,** у́ю, у́сш, *док.* 1. Трохи відпочивати, спати вночі. *Одгомоніло, погасло літо.. На поверхні ставків попливла осуга та пір'я вчорашніх мандрівників — диких качок, що випадково тут підночовували* (Рудь, Гомін.., 1959, 108); *Борисова постеля так само часто виявлялась порожньою, як і раніше, і я добре знав, що він підночовує на попонах, пропахлих опаморочливим кінським потом і в'ялим ясеном* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 100); — *Який се гость* [гість]? — *Із Назарета Зайшов у нас підночувать* (Шевч., II, 1963, 358); [Х а л я в а:] *Чи не лягти нам отут та підночувати, а світом можна роздивитись, куди ми забрели* (Кроп., V, 1959, 256); — *Стій! Хто йде? — Подорожани, хочемо в цьому селі підночувати...* (Кач., II, 1958, 370).

2. *кого, діал.* Давати нічліг, приймати на нічліг. *Зустріне* [друзів] *мужик — То в спрагу дасть погожої води Напитися, і стежечку покаже. І підночує, в слоту* [сльоту] *захистить* (Фр., X, 1954, 52).

ПІДНОЧУВА́ТИ *див.* **підночо́вувати.**

ПІДНОШЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Те саме, що **піднесе́ння.** [З а г р а н и ч н и й п о л і т и к:] *Нашій штуці* [мистецтву] *байдуже до того, чи ви через неї підвищитесь, чи ні.. Вона — скарбниця найвищого, найсубтильнішого чуття, а не підойма до підношення вгору стофунтових кльоців* [колод] (Фр., IV, 1950, 36).

2. *заст.* Подарунок, хабар. — *А це вам, Василю Степановичу,— показав Головатий на пайку* [дарунків], *розміри якої значно поступалися перед підношенням, призначеним князеві* (Добр., Очак. розмир, 1965, 15).

ПІДНО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підно́сити** 1.

ПІДНОШУВА́Ч, а, *ч.* Той, хто що-небудь підносить (у 1—3 знач.).

ПІДНОЩИ́К, а, *ч.* Те саме, що **підно́шувач.** — *Давай! Твпер підносщики снарядів, заряджаючий та замковий тільки встигали. Паузи між пострілами вимірялись секундами* (Головко, I, 1957, 288); *Для обслуговування машини* [молотарки МЛС-2,5] *потрібно 10—12 чоловік, серед яких один подавальник, два підносщики снопів* (Техн. культ., 1956, 113).

ПІДНО́ЩИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підно́щик.**

ПІДНЯТИ *див.* **підніма́ти.**

ПІДНЯ́ТИЙ, ПІДІЙНЯ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підня́ти, підійня́ти.** *Ліс мовчки піднятих вгору дрючків і палюг був такою красномовною відповіддю народу, що пан староста, видимо, розгубився* (Вільде, Сестри.., 1958, 264); *Старше покоління, свідок іншого життя, показувало ще на долонях мозолі від шаблі, піднятої в оборону народних і людських прав* (Коцюб., I, 1955, 334); *Вивчати короткохвильову частину сонячного спектра можуть тільки прилади, підняті на висоту понад сто кілометрів* (Рад. Укр., 22.V 1962, 3); *Уляна з гордо піднятою головою пішла в хатину і закрила за собою двері* (Тют., Вир, 1964, 516); *Піднятий іще вночі по тривозі гарнізон, не маючи і хвилини перепочинку вже шосту годину підряд, відбивав несподівану навалу фашистів* (Коз., Гарячі руки, 1960, 139); *Робітниці і селянки, представниці трудової інтелігенції, підняті Комуністичною партією і Радянською владою до активної участі в усіх галузях суспільного життя, ділом доводять свою відданість народній справі* (Рад. право, 2, 1960, 27); *На покрівлі дома чорніли дірки, стримілм розкудлані кулаки, підняті вітром* (Н.-Лев., III, 1956, 92); *Коли вони* [танки] *проходили селом, земля здригалася, а від пилюки, підняної ними, здавалося дідові — не видно було сонця* (Д Бедзик, Дніпро.., 1951, 15); *Гори, підняті внутрішніми силами, руйнуються вивітрюванням, льодовиками, ріками, вітром. Гори немовби старіють* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); *Тема робітничого класу, тема могутнього будівництва соціалістичної індустрії, як відомо, широко піднята в нашій літературі — в жанрі нарису* (Смолич, Перша книга, 1951, 8); // **підня́то,** *безос. присудк. сл. Недалеко від Кронштадта з морського дна піднято гармату* (Веч. Київ, 10.VI 1968, 4); *Коли всіх було піднято нагору, навколо збився чималий натовп робітників і робітниць* (Кол., Терен.., 1959, 211); *В критичну мить усе трудове населення тамтешніх губерній було піднято на захист Волги* (Гончар, II, 1959, 407).

2. *у знач. прикм.* Переміщений у вище від діяча положення. *Бачив* [Андрій] *уже валку саней.., зігнуті спини, підняті пуги... Ньо... Вйо! Соб-собі..* (Коцюб., II, 1955, 34); *Храмцов так і застиг з піднятим веслом* (Жур., Вечір., 1958, 112); *Булькатий унтер-офіцер збоку підскочив до Мар'яна з піднятим клинком* (Стельмах, I, 1962, 643); // Переміщений догори від звичай-

ного положення (про краї, кінці одягу і т. ін.). *Увіходить Хламушка. Він в осінньому пальті з піднятим коміром* (Коч., II, 1956, 41); *Дитина вона, стоїть* [донька] *з піднятим подолком в руці і мудрує собі, як би то підманути матір* (Стельмах, I, 1962, 157).

3. *у знач. прикм.* Переміщений угору із звичайного або похилого положення (про руку, голову, очі і т. ін.). *«А!.. Так ти так..?» — заревів Степан і кинувся на мене з піднятими кулаками* (Хотк., I, 1966, 6); *Вона не відводить погляду, і він читає у виразі її піднятого обличчя, в кристалах очей щось схоже на непокору* (Гончар, Тронка, 1963, 147); *Горбатюк набрав повні груди густого цигаркового диму і запахкав, як паровоз, випускаючи його кільцями над піднятою головою* (Руд., Остання шабля, 1959, 121).

4. *у знач. прикм.* Який повстав проти кого-, чогонебудь.— *Такий полковник Григор Лобода! ..Кращого б гетьмана піднятому людові й шукати немає чого...* (Ле, Наливайко, 1957, 130).

5. *у знач. прикм., с. г.* Виораний вперше або після великої перерви (про грунт). *Волею партії на безкраїх просторах піднятої цілини вирощено багатий урожай пшениці* (Рад. Укр., 26.II 1957, 1).

ПІДНЯ́ТИСЯ *див.* **підніма́тися.**

ПІДНЯ́ТТЯ, я́, *с.* 1. Дія за знач. **підня́ти і підня́тися.** *Обдивлялися* [Сизон та скульптор], *чи було все потрібне для підняття погруддя на високий постамент* (Епік, Тв., 1958, 513); *Дуже цінними виявились дані, одержані під час підняття собаки Лайки на другому радянському штучному супутнику* (Наука., 7, 1961, 12); *Льотчики перед підняттям у повітря тепло одягаються не тільки взимку, а й в літню спеку* (Фіз. геогр., 5, 1956, 82); *Якщо для глядача афіша — це запрошення на свято підняття завіси, то для самого театру вона завжди екзаменаційний квиток* (Мист., 6, 1967, 13); *Підняття спочатку прісних вод призводить до того, що, досягнувши солоних шарів, вони швидко засолюються і стають небезпечними* (Хліборо́б Укр., 4, 1967, 24); *Понад мільйон років тому в межах Великого Середземномор'я внаслідок підняття гірських хребтів зникли мілководні морські басейни* (Наука., 8, 1963, 33); *Підняття народного добробуття* [добробуту], *народна просвіта були б багато вищими завданнями для польських панів, ніж надаремна і непотрібна іграшка в полонізацію галицьких українців* (Н.-Лев., II, 1956, 393); *Розкріпачення творчої ініціативи народних мас, підняття їх творчої активності дало можливість трудящим взяти найширшу участь у створенні художніх цінностей* (Мист., 6, 1955, 5); *Комсомольці брали найактивнішу участь у достроковому виконанні плану хлібоздачі, у проведенні осінньої сівби і підняттї зябу* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 9).

2. *геол.* Підвищене місце на поверхні землі. *Вимірювання показують, що дно океанів нерівне: воно має значні підняття і глибокі западини* (Фіз. геогр., 5, 1956, 56); *В межах Байдаківської дільниці Олександрійського родовища спостерігається смуга куполоподібних підняття* (Геол. ж., XIV, 4, 1954, 45).

ПІДНЬО́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Ньокати час від часу. *Погоничі підньокують, де й батога, а як хто, то й плече під люшню підставить* (Головко, I, 1957, 341).

ПІДО *див.* **під** [2].

ПІДО́БГАНИЙ *див.* **піді́бганий.**

ПІДОБГА́ТИ *див.* **підібга́ти.**

ПІДОБГА́ТИСЯ *див.* **підібга́тися.**

ПІДОБІ́Д, у, *ч.* Легка закуска перед обідом. *Хоч усі гості вже пообідали, ходячи по хатах, але то був лише підобід. У палаці культури, тепер уже в залі, чекав на гостей справжній обід* (Минко, Ясні зорі, 1951, 36).

ПІДОБІ́ДАТИ *див.* **підобі́дувати.**

ПІДОБІ́ДНИЙ, я, є. 1. Прикм. до **підобі́д.**

2. Стос. до передобіднього часу. *Тане хмарка підобідня, Подніпров'я степ і степ...* (Ус., На.. берегах, 1951, 24).

ПІДОБІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДОБІ́ДАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Закусувати, перекушувати перед обідом.— *Що ж, зайдемо додому, щось підобідаємо,— трохи ніби невдоволено промовив Льошка* (Мокр., Острів.., 1961, 5); *Григорій Сидорович миттю витяг із жилетки товстезного годинника на срібному ланцюжку, клацнув кришкою,— так, час підобідати* (Ю. Янов., II, 1954, 113).

2. *чим, неперех.* Їсти щось замість обіду, вареної страви. *Порозв'язувавши свої вузли, жінки незабаром стали підобідувати хлібом та овечою бринзою* (Гончар, II, 1959, 292).

ПІДОБРА́ТИ *див.* **підбира́ти.**

ПІДОБРА́ТИСЯ *див.* **підбира́тися.**

ПІДОГРІ́В *див.* **підігрі́в.**

ПІДОГРІВА́ЛЬНИЙ *див.* **підігрівальний.**

ПІДОГРІВА́ННЯ *див.* **підігрівання.**

ПІДОГРІВА́ТИ *див.* **підігрівати.**

ПІДОГРІВА́ТИСЯ *див.* **підігрівати́ся.**

ПІДОГРІВА́Ч *див.* **підігрівач.**

ПІДОГРІ́ВНИЙ *див.* **підігрівний.**

ПІДОГРІ́ВНИК *див.* **підігрівник.**

ПІДОГРІ́ТИ *див.* **підігрі́ти.**

ПІДОГРІ́ТИЙ *див.* **підігрі́тий.**

ПІДОГРІ́ТИСЯ *див.* **підігрі́тися.**

ПІДОДІЯ́ЛЬНИК, а, *ч.* Легкий чохол, який одягають на ковдру або прикріплюють до неї; підковдра.

ПІДОЖДА́ТИ, ду́, де́ш, *док.* 1. Те саме, що **почека́ти.** *Нам казали коло дверей підождати, поки він прийде* (Вовчок, I, 1955, 77); *Знов дівчина буде при зорях іти, Вертаючись пізно додому з бригади. Її коло двору підождуть брати, І скрипнуть ворота...* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 33); *Чінка підождав, поки геть підбилося сонечко, одягся в свитину й пішов до баби, де жила мати* (Мирний, I, 1949, 320); [Зінька *(до Петра)*:] *Ти з чобітьми підождеш, ось мені нема в чому вийти в люди: свита — латка на латці* (Вас., III, 1960, 292); — *Куди підемо з тобою, коли в нас ні двору, ні тину? От і виходить: підождать треба трішки. Зіпнусь я на ноги, заробляю хоч на чужий куточок, тоді й балачка друга буде* (Тют., Вир, 1964, 125).

2. *тільки наказ. сп.* Уживається як застереження або прохання почекати, не поспішати що-небудь робити. [Єпископ *(суворо)*:] *Підожди. Не час* (Л. Укр., II, 1951, 492); — *Але ви підождіть. Я теж обдарую вас,— метнулася Варвара в садок і скоро вибігла, несучи в руках пучки свіжої редьки, цибулі, салату* (Кучер, Чорноморці, 1956, 436); — *Підожди! Чи не занадто все це легковажно і поспішно? Відмовитись від складної роботи — це найлегший шлях* (Собко, Срібний корабель, 1961, 97); // Уживається як погроза, попередження кому-небудь. — *Підожди ж ти, думаю, піймаєшся і ти мені, стане тобі шкурка за вичинку* (Мирний, I, 1954, 305).

ПІДОЗРА, и, *ж.* Думка про чию-небудь причетність до чогось негативного, сумнів у чиїй-небудь порядності, чесності, відданості і т. ін. [Глушак:] *Кинь ти свої підозри. Худяков мій друг.* [Максимов:] *Ну й що ж?* (Довж., I, 1958, 115); // *на кого — що, перев. у сполуч. із сл.* викликати, виникати, закрадатися, з'являтися, мати *і т. ін.* Здогад, припущення про що-небудь. — *Мені переказали, щоб я*

Вітю взяла додому, бо в нього підвищена температура. Поки що невелика, але є підозра на свинку (Томч., Готель.., 1960, 287); *Вихор скоса позирає на їхні* [партизан] *постоли, але вони вже не викликали підозри* (Кучер, Чорноморці, 1956, 343); *В останній час у Мар'ї Іванівни виникла підозра, що чоловік знає щось про сина і ховає це від неї* (Донч., VI, 1957, 293); *Били його на шляху, били, коли повертався додому, били в час розливання баланди і, особливо, коли мали підозру, що він пробує щось малювати* (Коз., Гарячі руки, 1960, 72).

З підо́зрою — недовірливо, підозрюючи в чому-небудь. *Зара здогадалася, що Тамара ставиться з мало прихованою підозрою до її слів* (Хижняк, Тамара, 1959, 195); — *Хто ж ти і звідки? — Я здалека,— загадково кинула дівчина і з підозрою глянула на вусатого вершника* (Добр., Очак. розмир, 1965, 23); *Царська цензура з підозрою поставилась до поеми «Гайдамаки»* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 101); **На підо́зрі** — у становищі, коли комусь не довіряють, когось підозрюють.— *У багатьох наших хлопців він уже на підозрі. Не інакше, як польський сищик* (Гончар, II, 1959, 262); **На підо́зру бра́ти (взя́ти)** *кого* — починати підозрювати кого-небудь. *Сашко відразу взяв його на підозру: приходить уночі, до хати не зайде, викличе батька на берег, і про щось гомонять* (Смолич, V, 1959, 24); **Підо́зра па́дає (впаде́)** *на кого* — кого-небудь підозрюють (підозрюватимуть). *Маслюк вирішив підіслати до сторожа когось із суворовців, на якого не могло впасти ніякої підозри* (Багмут, Щасл. день.., 1951. 73).

ПІДО́ЗРЕНИЙ, а, е, *діал.* Підозрілий.— *Та хто бунтує? Перебрав* [пан] *Усіх сміліших, дотепніших, Що здавна їх на оці мав,— Та з них ніхто ніщо такого Підозреного не зробив, Щоб міг вину звалить на нього* (Фр., X, 1954, 277); *Уміла* [Векла] *й збрехати з пренеповинним виразом лиця щось, аби вигородити підозрених людей* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 125).

ПІДОЗРІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підозрі́ва́ти.**— *Що то я хотів казати тобі, любчику! ..А додай іще інтриги, підшепти з найрізніших боків, підозрівання* (Фр., III, 1950, 243).

ПІДОЗРІ́ВАТИ, а́ю, а́єш *і* **ПІДО́ЗРЮВАТИ,** юю, ю́єш, *недок., перех., у чому.* Допускати причетність кого-небудь до чогось негативного; сумніватися у порядності, чесності, відданості і т. ін. *Брат якийсь ніби наполоханий, заїкуватий, дивиться скоса, немов вічно підозріває когось у чомусь* (Фр., VI, 1951, 241); — *Дорогий мій, я дивно вже виріс з того віку, щоб мене в чомусь підозрівали* (Тют., Вир, 1964, 335); *Болючіше тепер від думки, що даремно підозрював товариша, даремно пораяв із ним...* (Донч., Шахта.., 1949, 113); *Щось дошкульне засмоктало Юру коло серця. Його, здається, підозрювали у зраді* (Смолич, II, 1958, 61); *// також у сполуч. із сл.* що, щось, як *і т. ін.* Догадуватися про що-небудь, припускати щось. — *Мені здається, ти щось підозрівала* (Л. Укр., III, 1952, 691); *Він буде йти, нічого не підозріваючи, веселий, безпечний* (Хотк., II, 1966, 235); *Сашко навіть не підозріває, як друг його ждав цього вечора* (Гончар, Тронка, 1963, 44); *Дід Матій та Козуряк не підозрювали, що надумав Василько* (Турч., Зорі.., 1950, 340); *Рентгенівське промінням дало вченим змогу встановити кристалічний характер навіть таких речовин, кристалічної породи яких раніше не підозрювали (наприклад, сажа, волосся, шовк і т. д.)* (Наука.., 10, 1956, 12).

ПІДОЗРІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* Пас. до **підозрі́ва́ти.**

ПІДОЗРІВА́ЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **підозрі́ва́ти.**

2. *у знач. прикм.* З виразом, виявом підозри. *Любов.. кидає підозріваючий погляд на тітку і доктора* (Л. Укр., II, 1951, 66).

ПІДОЗРІ́ЛИВИЙ, а, е. Схильний до підозр; недовірливий. *Шевченко був по натурі скритний і підозріливий, до незнайомих ставився насторожено* (Гур., Через замети, 1961, 7); // Який виражає підозру (про погляд, очі і т. ін.). *Якусь хвилину старий поглядав на неї недовірливо, підозріливим поглядом* (Коцюба, Нові береги, 1959, 65); *Був у нашій родині дуже невеселий день — розподіл дідизни. Мов чужі, сиділи на ясеневих лавах брати й братова, висвічували одне одного підозріливим оком* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 7).

ПІДОЗРІ́ЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **підозрі́ливий.** *Натоптаний м'ясом, здоров'ям і підозріливістю, щелепастий дядечко статечно поздоровкався.. і невиразно сказав: — Хе* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 11); *Алжирці зазнали раптового нападу з боку французів, і повстанці, жертви підозріливості, звинуватили Пореддіна в зраді* (Вітч., 11, 1961, 209).

ПІДОЗРІ́ЛИВО. Присл. до **підозрі́ливий.** *Старий січовик підозріливо позирає на кожного, хто заходить до млина* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 427); *Став* [Сивоцап] *зовсім мовчазний і похмурий, на увесь світ дивився підозріливо й невдоволено, ніякої особливої ініціативи не виявляв* (Ткач, Плем'я.., 1961, 180).

ПІДОЗРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Який викликає підозру, недовір'я. *До кімнати увійшов рудий, вусатий здоров'яга, непевна, підозріла людина, як це примічав Щорс уже й раніше* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 46); *Німці та поліцаї — злі, налякані та насторожені. Хапали кожного стрічного, хоч трохи чимось їм підозрілого* (Коз., Листи.., 1967, 80); — *Я можу пробути у вас не довше, як півгодини, інакше мій візит може здатись підозрілим декому з тутешніх людей* (Мик., II, 1957, 381); // Який виражає підозру; підозріливий (про погляд, очі і т. ін.). *Піймавши підозрілу посмішку на обличчі котрогось із хлопців, він уже сікається* (Гончар, Тронка, 1963, 147); // *на що.* Якого підозрюють у якійсь хворобі. *Хворих і підозрілих на захворіння скарлатиною слід.. госпіталізувати* (Підручник дезинф., 1953, 83); // *у знач. ім.* **підозрі́лий,** лого, *ч.*; **підозрі́ла,** лої, *ж.* Людина, яку підозрюють у чому-небудь. *Перевіряють документи двох поліцаїв, відштовхуючи підозрілих до вантажної машини, де порядкують військові* (Ю. Янов., I, 1954, 167).

2. Те саме, що **підозрі́ливий.** *Обережний і зосереджений, стриманий і підозрілий, він волів більше мовчати* (Рибак, Час.., 1960, 424); *Дома симпатію всіх, навіть підозрілої і ревнивої Ольги, вже завоювала молода невістка* (Коп., Лейтенанти, 1947, 170).

ПІДОЗРІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість і стан за знач. **підозрі́лий.** *Підозрілість, з якою повернувся був відразу до мене запитаний парубок, моментально зникла, скоро він почув, що я тут, мабуть, не чужа людина* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 343); — *А що в тій ступі? — професійна підозрілість одразу відкидає сітку здивування й посмішки. Пристав обережно.. заглядає в чорне жерло ступки, ще обережніше засовує туди пучку* (Стельмах, I, 1962, 592).

ПІДОЗРІ́ЛО. Присл. до **підозрі́лий.** *Помітив* [Сашко], *що на товаришеві й сорочка пошматована, і картуз якось дуже підозріло насунутий на самі очі* (Головко, I, 1957, 361); *Дід злякано, підозріло дивиться* [на невістку] (Вас., II, 1959, 118); *Вчитель щось підозріло довго мовчав* (Ю. Янов., II, 1954, 118).

ПІДОЗРІ́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **підо́зра.** *Качан із підозрінням подивився на Настю* (Вас., I, 1959, 285);

Християн хапали по першому підозрінню і віддавали в цирку хижакам або палили замість смолоскипів по цісарських садах (Тулуб, Людолови, I, 1957, 152); *Глущукові в голову закралося підозріння, що Олімпіада могла прийти до Артьомова та умовити, щоб не відрізали в неї ліпшого грунту* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 195).

Ки́дати підозрі́ння *на кого* — обвинувачувати когонебудь у чомусь, підозрюючи. *Кидати на когось підозріння за вбийство* [убивство] — *то не жарт* (Фр., I, 1955, 100); **Наво́дити на підозрі́ння** — давати підставу підозрювати. *Талан був тоді дуже невигідним даром, бо наводив на підозріння в безхарактерності* (Л. Укр., IV, 1954, 133).

ПІДОЗРЮВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **підо́зрювати.** *Провадять* [дезинфекцію] *в тваринницьких приміщеннях, де утримуються підозрювані на зараження тварини* (Профіл. захвор.., 1955, 38); // *у знач. ім.* **підо́зрюваний,** ного, *ч.*; **підо́зрювана,** ної, *ж.* Людина, яку підозрюють у чомусь.

ПІДОЗРЮВА́ТИ *див.* **підозріва́ти.**

ПІДО́ЙМА [1], и, *ж.* 1. Найпростіше знаряддя у вигляді стрижня, що може обертатися навколо нерухомої точки опори і служити для піднімання, підважування чого-небудь, зрівноважуючи більшу силу за допомогою меншої; підвага, важіль. — *Підкопуйте його* [камінь] *з долу, підкладайте підойми!* (Фр., VI, 1951, 116); // Деталь машини, пристрою і т. ін. у вигляді стрижня з ручкою для регулювання чого-небудь. *Амангельди знайшов підойму і підняв шлюзи* (Десняк, Деснуа., 1949, 480).

2. *перен.* Те, що може сприяти розвитку чого-небудь або пожвавлювати, підсилювати діяльність когось, чогось. *Маси капіталу, швидко об'єднувані процесом централізації, відтворюються і збільшуються.., стають потужними підоймами суспільного нагромадження* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 629); *Могутньою підоймою науково-технічного прогресу повинен стати народногосподарський план* (Матер. XXIV з. КПРС, 1971, 64).

ПІДО́ЙМА [2], и, *ж.*, *діал.* Гравілат. *Умів* [Іван] *знаходити помічне зілля —.. матриган і підойму* (Коцюб., II, 1955, 307).

ПІДО́ЙМОВИЙ, а, е. Прикм. до **підо́йма** [1] 1.

ПІДОЛІ́ТИ *див.* **підолі́ювати.**

ПІДОЛІ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДОЛІ́ТИ**, ію, ієш, *док.*, *перех.*, *розм.* Додавати, підливати у що-небудь трохи олії.

ПІДОЛІ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **підолі́ювати.**

ПІДОПІ́ЧНИЙ, а, е. Який перебуває під опікою. *Юрась Хомаха спочатку пішов до своєї підопічної «просвіти», хоч там і було пусто* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 67); *Усе підопічне їй* [Ярині] *стадо дрімало, стиха хрюкало, сопіло* (Жур., Звич. турботи, 1960, 220); // *у знач. ім.* **підопі́чний,** ного, *ч.* Той, кого хтонебудь опікає. *Іван тихо підступив до ліжка свого підопічного і одним рухом стягнув з нього ковдру* (Кол., Терен.., 1959, 49).

ПІДОПЛІ́ЧКА, и, *ж.* Підкладка або вставка в сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини. *Від поплічки.. до зап'ястя рукав має цілісну композицію з трьох частин* (Нар. мист., 1966, 28); // *рідко.* Підкладка або вставка в предметах одягу взагалі. *Він старанно причесався, надів нову бабочку з модною підопличкою і готовий був хоч цю хвилину випурхнути з хати* (Добр., Тече річка.., 1961, 260).

ПІДОПЛІ́ЧЧЯ, я, *с.* Те саме, що **підо́плічка.** *Вишивка, як правило, узгоджувалась з формою і кроєм одягу. Так, в жіночій сорочці вишивали полики, підоплічча, чохли, поділ* (Нар. тв. та етн., 1, 1966, 55).

ПІДОРА́ТИ *див.* **підо́рювати.**

ПІДОРБІТА́ЛЬНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під очною ямкою, орбітою.

ПІДО́РЛИК, а, *ч.* Хижий птах родини орлиних. *До.. групи* [хижаків] *можна віднести також пугача.., орлана білохвостого, великого підорлика* (Корисні птахи.., 1950, 8).

ПІДО́РНИЙ, а, е. Розташований під верхнім, орним шаром грунту. *Після збирання озимих культур поле обов'язково лущать та орють на зяб на глибину 20—22 сантиметри, але не вивертаючи підорний шар* (Хлібороб Укр., 5, 1965, 8); *За допомогою коткування досягають швидкого осідання ріллі, в орному шарі відновлюються капіляри і завдяки цьому грунт відволожується за рахунок вологи підорного горизонту* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 19).

ПІДО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДОРА́ТИ**, орю́, о́реш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Орати трохи, додатково або не все, частково. *Люди вбрали городину, позасівали шматки поля, підорюють наділені ниви* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 222).

2. Підкопувати (у 1 знач.) орним знаряддям, перев. обробляючи коренеплоди. *Нам тепер не доводиться копати буряк: тракторним копачем підорюють, а ми за гичку легко виймаємо і чистимо* (Ґорд., Цвіти.., 1951, 25).

ПІДО́РЮВАТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **підо́рювати.** *Збирають арахіс навісним арахісопідіймачем.., яким підорюються кущі на глибину 12 см* (Ол. та ефір. культ., 1956, 209).

ПІДОСИ́ЧНИК, а, *ч.* Їстівний гриб з червоною або коричнево-червоною шапинкою; красноголовець. *В навколишніх лісах появилось багато різних грибів: боровиків, сироїжок, лисичок, маслюків, підберезників, підосичників* (Рад. Укр., 5.VII 1967, 4).

ПІДОСІ́ННІЙ, я, с, *рідко.* Який буває на початку осені. *До дзвону клепали* [коні] *суху підосінню землю, залишаючи на ній синюваті півмісяці* (Стельмах, Правда.., 1961, 126); *Ночі підосінньої година Тебе зустріне з поїзда в ліску* (Мал., Серце.., 1959, 76).

ПІДОСЛА́ТИ *див.* **підсила́ти.**

ПІДОСНО́ВА, и, *ж.* 1. *текст.* Нижня основа в тканинах з двома основами.

2. *перен.* Справжня, часто прихована причина, сутність чого-небудь. *Коренева морфема, або корінь, виражає загальне лексичне значення, що є підосновою лексичного значення слова* (Сучасна укр. літ. мова, II, 1969, 19).

ПІДОСПІ́ТИ, ію, ієш, *док.*, *розм.* Те саме, що **приспі́ти.** *Як одна чого не вдіє, Зараз друга підоспіє — І пороблять діло вдвох* (Гл., Вибр., 1951, 229); *Розладнані ряди уманців зімкнулися. Підоспів з свіжим полком Чорнота* (Кач., II, 1958, 443); *Ну-бо, хлопці, повстаньмо, Пора підоспіла, Беріть, хлопці, хто рушницю, Хто пістоль, хто вила* (Пісні та романси.., II, 1956, 288); *Якраз підоспіла неділя, і була нагода одягтися парадно* (Козл., Весн. шум, 1952, 87); *Бундючно підвелося над столом спечене порося, а при ньому і хрін.., і редька з хвостиком, і цибулька з вусиком, і молода картопля, укропом посипана. А на заїдок до того всього можуть підоспіти ще й карасі в сметані* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 220).

ПІДОСТРО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підостро́жити;** // *у знач. прикм. Зметнулись підострожені коні* (Кач., II, 1958, 415).

ПІДОСТРО́ЖИТИ *див.* **підостро́жувати.**

ПІДОСТРО́ЖУВАТИ, ую, усш. *недок.*, **ПІДОСТРО́ЖИТИ,** жу. жиш. *док.*, *перех.* Спонукати коня до швидкого бігу острогами; пришпорювати. *Уявляв* [Богун] *собі, як розтікаються загони Калиновського, затоплюють Поділля,— і підострожував коня* (Кач., Вибр., 1953, 110); *Собакар підострожив коня і подався вскач по стежці, що йшла нагору* (Добр., Очак. розмир, 1965, 234).

ПІДОФІЦЕ́Р, а, *ч., розм., заст.* Унтер-офіцер. *Бородавкіна була дочка одеського міщанина, підофіцера* (Н.-Лев., V, 1966, 181); *В залах стояли і сиділи в повному озброєнні солдати і підофіцери* (Гжицький, У світ.., 1960, 21).

ПІДОХО́ТИТИ *див.* **підохо́чувати.**

ПІДОХО́ТЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **підохо́чувальний.**

ПІДОХО́ТЛИВО. Присл. до **підохо́тливий.**

ПІДОХО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підохо́тити.** — *Думу думавш, полковнику? — запитував підохочений горілкою Немира* (Кач., Вибр., 1953, 104).

ПІДОХО́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підохо́тити.**

ПІДОХОЧУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для підохочування; заохочувальний. *Підохочувальна премія.*

ПІДОХО́ЧУВАЛЬНО. Присл. до **підохо́чувальний.**

ПІДОХО́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **підохо́чувати.** *Микола Васильович, захоплений почутим і підохочуваний дочкою, запропонував продекламувати щось із Некрасова* (М Ол., Леся, 1960, 160).

ПІДОХО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підохо́чувати.**

ПІДОХО́ЧУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПІДОХО́ТИТИ,** о́чу, о́тиш, *док.*, *перех.* і *без додатка.* 1. Трохи, злегка заохочувати. *Він було Івася й підохочує: «Ану-ну, синку! учися змалу: на старість — як нахідка буде!»* (Мирний, II, 1954, 83); *Підохочує* [Байда] *і молодят братися за ключі, не стояти, не спостерігати, а докопуватися до найдрібніших причин усіляких неполадок механізму* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 87); *Не тільки почуття дружби до Лари підохотило її повернутися до лабораторії. Порахуватися з Каргатом за ранок,— от чого їй хотілось* (Шовк., Інженери, 1956, 102); *Ці слова так підохотили Сидора Івановича, що він хотів сказати ще щось* (Добр., Тече річка.., 1961, 171).

2. Те саме, що **підмовля́ти.** [Хома:] *Чим я так тяжко провинив, що батько й мати раді мене здихатись? За віщо брат рідний підохочує батька й матір проти мене?* (Кроп., IV, 1959, 148); *Бабенко, як і завжди, знав, що робив: треба було підохотити Дмитра Івановича до нових, активніших наскоків на Турбая* (Руд., Остання шабля, 1959, 519).

ПІДОЧЕРЕ́ВИНА, и, *ж.*, *анат.* Нижня частина черева.

ПІДОЧЕРЕ́ВИННИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під черевом, нижче черева.

ПІДО́ЧНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під оком. *Лице.. з виставленими* [виступаючими] *вилицями і підочними кістьми, з маленькими і глибоко впалими очима* (Фр., VI, 1951, 66); *Добрі́ють темні чоловічки очей Василини і на якусь мить застигають в примхливих, по-юному гарних підочних підпухлинах* (Стельмах, I, 1962, 223).

ПІДО́ШВА, и, *ж.* 1. Нижня частина взуття, якою ступають по землі, припита або приклеєна до верху за допомогою устілки. *Чую дрібне цокання підошов у камінь, тих дерев'яних дзвінких підошов, що одкидають од себе круглі жіночі п'яти* (Коцюб., II, 1955, 406); *Оля зачепилася хустиною, ледве натягла зношені чоботи з дірявою підошвою й побігла в хлів* (Юхвід, Оля, 1959, 93); * Образно.— *Ех, товаришу! Укупі з тобою ми падали й стогнали під важкою підошвою старого життя. Укупі розчавлені й безсилі (колись) проклинали його* (Головко, I, 1957, 65); // Нижня поверхня стопи; ступня. *Генрікова сідає, Берта стає перед нею навколішки і виймає їй скабку з підошви* (Л. Укр., IV, 1954, 214); *Ми сіли з Севом на мол і спустили ноги. Хвиля розбивалася об камінь і доплюпувала до наших підошов солоні краплі* (Ю. Янов., II, 1958, 51).

2. Підніжжя гори, узгір'я. *Біля підошви горба.. розляглися колгоспні ставки* (Вол., Самоцвіти, 1952, 123); *Коло підошви гори починалася найважча піша гропа в гори* (Мас., Життя.., 1960, 63); // *спец.* Нижній, ущільнений шар (відкладів, породи, грунту).— *У підошві піщано-гальнових відкладів на Приазов'ї лежить товща червоно-бурих глин* (Геол. Укр., 1959, 357); *Поновому стали обробляти поля. Щоб не утворювалася підошва в грунті, запровадили різноглибинну оранку* (Хлібороб Укр., 3, 1969, 25).

3. *спец.* Дно балки, канави, водойми і т. ін. *На території Української РСР більш придатними для овочівництва є грунти річкових заплав і підошов балок* (Овоч., 1956, 52); *Вода вже потроху заливала нижню смугу довгої коси острова. Олег відчув, що катер не спирається на тверду підошву океану, безсило гойдається на хвилях, задерши корму* (Ле, Клен. лист, 1960, 167).

ПІДОШО́ВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **підо́шва** 1. *При уражений шкіри стіп, особливо підошовних ділянок, утруднюється або виявляється неможливим тривале перебування на ногах* (Лікар. експертиза.., 1958, 122).

2. Який використовується для виготовлення підошви взуття. *Освоєно і почато випуск шкір для низу взуття новим способом дубління, що дає змогу одержувати світлішу, еластичну і полегшену підошовну шкіру* (Рад. Укр., 6.IV 1963, 2).

ПІДПАДА́ТИ, а́ю. а́єш, *недок.*, **ПІДПА́СТИ,** аду́, аде́ш, *док.*, *під що, рідше чому.* Зазнавати дії чого-небудь. *Далі форма робить оборот на сто вісімдесят градусів,.. підпадаючи по дорозі відповідному тисненню повітря* (Панч, II, 1956, 71); // *у сполуч. із сл.* влада, гніт *і т. ін.* Потрапляти в залежність від кого-, чого-небудь, наражатися на щось. *У першій половині XIII ст. Київ поперемінно підпадав під владу владимиро-суздальських, чернігівських, смоленських і галицько-волинських князів* (Іст. УРСР, I, 1953, 92); *Зацікавлення Франка Чехією було викликане спільною долею Чехії і Галичини, які від 1772 р., після першого поділу Польщі, обидві підпали під гніт Австро-Угорської імперії* (Вітч., 5, 1956, 139); — *Хто не хоче знов підпасти під шляхетське здирство, яке несе нам Однокрил, той мусить весь.. тиждень працювати* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 302); // Підлягати чинності якого-небудь закону, рішенням суду і т. ін. *Із полів вертали додому люди, переважно парубки і молоді чоловіки, чий вік підпадав під мобілізацію* (Гжицький, У світ.., 1960, 11); *Він урятував від суду чимало тих адміністраторів, які мали йому підпасти* (Сам., II, 1958, 292); // *перен.* Проймати́ся однаковим почуттям, настроєм з іншими. *Поганий настрій огортав усіх. І навіть Вова.. підпав під загальний настрій і сидів мовчки, наче чимось зажурений* (Трубл., I, 1955, 118).

Підпада́ти (підпа́сти) під вплив *кого, чого* — починати робити що-небудь, діяти і т. ін., зважаючи на дії, думки певної особи або на певні обставини, під впливом кого-, чого-небудь. — *Погана дисципліна,— скаже педагогічна рада. — Суворовець Криничний Ігор весь час дістає догани. Навіть Мовчан Кость, цей зразковий суворовець, підпадає під шкідливий вплив Криничного* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 100); *Нерідко люди, які підпали під вплив буржуазного й дрібнобуржуазного*

націоналізму, маскують свої націоналістичні прагнення марксистською фразеологією (Ком. Укр., 7, 1965, 13).

ПІДПАДЬО́МКАННЯ, *рідко* **ПІДПІДЬО́МКАННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **підпадьо́мкати, підпідьо́мкати** і звуки, утворювані цією дією. *Життя так і гра кругом тебе.. Чуєш, як воно проходить крізь тебе шелестом тихим трави, неугавним голосом коників, ..підпадьомканням перепелиним...* (Мирний, III, 1954, 350).

ПІДПАДЬО́МКАТИ, *рідко* **ПІДПІДЬО́МКАТИ,** ає, **ПІДПАДЬО́МКУВАТИ,** ує, *недок.* Видавати своєрідні уривчасті звуки (про перепелів). *Деркачі деруть у траві, перепели в житі підпадьомкають* (Хотк., I, 1966, 79); *В невисокому, але чистому.. просі жагуче підпадьомкали перепелиці* (Коз., Нові Потоки, 1948, 136); *Навісний перепел, що підпадьомкував десь.. в хлібі, тривожив душу, нагадував про близькі жнива* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 166).

ПІДПАДЬО́МКНУТИ, *рідко* **ПІДПІДЬО́МКНУТИ,** не, *док.* Однокр. до **підпадьо́мкати, підпідьо́мкати, підпадьо́мкувати.** *Сонце заходить.. Стихають польові й сільські гомони. Голосно, сочисто підпадьомкнула перепелиця* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 213).

ПІДПАДЬО́МКУВАТИ *див.* **підпадьо́мкати.**

ПІДПА́ЙКА, и, *ж., техн.* Дія за знач. **підпая́ти, підпа́ювати.**

ПІДПА́Л, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підпа́лювати, підпали́ти** 1, 2. *Так, в кожній хаті чогось чекають, готові, як сухий трусок, що жде підпалу* (Коцюб., II, 1955, 74); *Микола розповів, що чув від Івана Думи.. про страйки робітників, про заворушення в селах, підпали поміщицьких маєтків* (Гжицький, У світ., 1960, 1956); * Образно. *Через кілька днів наполохані бюргери допомогли націстській зграї засісти на міністерських кріслах і звідти вже готувати підпал світу* (Рад. Укр., 9.III 1946, 3).

2. *діал., перен.* Запал (у 1 знач.).— *Тепер народ в них* [воїпах] *має жертви взір I ненастанний до посвят підпал* (Фр., XII, 1953, 363).

ПІДПА́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпали́ти.** *Підпалена необачною рукою, закурилася трава* (Гр., I, 1963, 526); *Горіло передмістя, підпалене запалювальними бомбами, що ними ворог обстрілював мирні житла* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 151); * Образно. *Підпалені сонцем хмарини, звичайна вечірня заграва, нагадували відблиск недавніх пожарів* (Жур., Вечір.., 1958, 277); // **підпа́лено,** *безос. присудк. сл. Стоптала подвір'я із садом люципергів* [фашистів] *чорних навала. Онуку забито у житі. Снарядом підпалено дім* (Мал., Запов. джерело, 1959, 112).

2. *у знач. прикм.* Який трохи підгорів (про хліб, страву і т. ін.). *Він чує, як Орися торохтить у хатині кочергами, звідти пахне підпаленим свіжовипеченим хлібом* (Тют., Вир, 1964, 283); // Пошкоджений вогнем; обгорілий.— *Підходжу до електропечі, дивлюся, склепіння підпалене, місцями вже навіть сосульки висять* (Собко, Біле полум'я, 1952, 33).

3. *у знач. прикм., розм.* Зморений або розпалений швидкою їздою (про коня). * У порівн. [М а р т и н:] *Чого ти так засапався? Сопеш, як підпалений кінь* (К.-Карий, I, 1960, 347).

ПІДПА́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпали́ти.**

ПІДПА́ЛИНА, и, *ж.* Пляма іншого кольору на шерсті тварини або на хутрі. *Чорна, з рудими підпалинами такса заливається гавканням* (Полт., Повість.., 1960, 396); // Пляма, місце з іншим забарвленням на чому-небудь. *Сидить, мабуть, дід з своєю коротенькою незрадливою.. люлечкою в міцних ще зубах і всміхається хитро з-під білих вусів з рудими підпалинами* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 115); *Глянув Данило й на заріччя. Там хвилювались вранішні фіолетові снігові замети з сірими підпалинами на горбках* (Коп., Лейтенанти, 1947, 72).

ПІДПАЛИ́ТИ *див.* **підпа́лювати.**

ПІДПАЛИ́ТИСЯ *див.* **підпа́люватися.**

ПІДПА́ЛОК, лка, *ч., діал.* Перепічка. *Я чую, як на всю хату прокислим хмелем пахне тісто, свіжозварена розсипчаста картопля і підпалок* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 141); *Микола сьорбає густий борщ, заїдає свіжим підпалком* (Кучер, Трудна любов, 1960, 8).

ПІДПА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпа́лювати.**

ПІДПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДПАЛИ́ТИ,** палю́, па́лиш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Підносячи вогонь до чогось, примушувати займатися, горіти; запалювати. *По алеях, у парках і скверах згрібали у величезні купи потемніле листя і підпалювали* (Дім., Ідол, 1961, 121); *Іван накидав сухих голузок і підпалив* (Коцюб., II, 1955, 347); *Зовсім стемніло в хаті. Тільки од печі, де Христя підпалила солому, падало світло червонясте й мінливе* (Головко, II, 1957, 88); * Образно. *Сонце розтоплює скелі, а само на крайнебі задивилось в дзеркало моря і підпалило воду* (Коцюб., II, 1955, 414); // *також без додатка.* Починати топити якимось паливом піч, грубу і т. ін.; розпалювати. — *Ну, та годі, не плач, вони* [корови] *увечері самі прийдуть,— каже господиня,..— краще піди та води наноси та у печі пора вже підпалювати* (Мирний, I, 1954, 67); *Ось зараз підпалить* [мати] *у печі — кулешу зварить* (Головко, II, 1957, 394); // *перен., рідко.* Навмисно, із злим наміром сердити, дратувати, роздражнювати. *П'ятого року по шлюбі молода Петриха стала юшитися і кидатися, як львиця* [левиця]. *Покмітили то дівки та й молодиці в селі і ще дужче її підпалювали* (Черемш., Тв., 1960, 193).

2. Викликати пожежу з метою помсти і т. ін. *Ніщо не спиняє їх* [експлуататорів]: *вони грабують, підпалюють хати і гублять людей, аби їм була од того користь* (Коцюб., III, 1956, 38); *Бачачи поразку, Шабанов підпалив свій будинок* (Довж., I, 1958, 122); *Усе — кажуть — боїться, щоб його* [газду] *не підпалили* (Фр., II, 1950, 26); [С е м е н:] *Як пішов ти з села,.. Маруся збожеволіла й, не тямлячи себе, підпалила вашу хату, а сама десь помандрувала* (Кроп., I, 1958, 114); — *Піду до начальства і скажу йому, що ти підпалив панські стоги!* (Стельмах, I, 1962, 544).

3. *розм.* Давати чому-небудь трохи підгоряти (у 1 знач.), пошкоджувати, псувати сильним вогнем. *Підпалити хліб; Підпалити картоплю.*

ПІДПА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ПІДПАЛИ́ТИСЯ,** па́литься, *док.* 1. Починати горіти; розпалюватися; // *безос. Підпалював, підпалював у печі — не підпалюється, гасне* (Сл. Гр.).

2. *тільки док., вет.* Дістати запал (*див.* **запа́л** [3]). *Не дай жінки на весілля, нікому кобили; Бо кобила тоді здохне або підпалиться* (Чуб., V, 1874, 1065); *Сашко завернув і стишив коней, прогнав їх двічі круг площі, поволі придержуючи, щоб згарячу не підпалилися* (Кучер, Прощай.., 1957, 185).

3. *тільки недок.* Пас. до **підпа́лювати.**

ПІДПА́ЛЮВАЧ, а, *ч.* Те саме, що **палі́й.** *Ягор відчув, що ще хвилина, і він кинеться з горища і душитиме підпалювачів, доки не впаде мертвий* (Коп., Вибр., 1953, 436).

Підпа́лювач війни́ — те саме, що **Палі́й війни́** (*див.* **палі́й**). *В душі матері, яка втратила найдорожче, що було в її житті, зріє нестримна лють і гнів проти підпалювачів нової війни* (Шиян, Переможці, 1950, 256).

ПІДПА́ЛЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **підпа́лювач.**

ПІДПА́НОК, нка, *ч., заст.* 1. Не дуже багатий або збіднілий пан (у 2 знач.). *Дядько швидко і з вигодою збув її в няньки до Окуня, а коли в того підросли діти, Люба вже сама найнялася до Октава Ніґловського, підпанка з родини шляхтичів-однодворців* (Стельмах, I, 1962, 344); // Той, хто за своїм матеріальним станом наближається до пана, панів. *Дехто з підліщан.. видряпувавсь із злиднів.. Частіше ж у підпанках ставав* (Крот., Сини.., 1948, 14); * У порівн. [Варка *(сама)*:] *Дивлюсь на свого чоловіка і не надивуюся, зовсім неначе не Демко, а якийсь підпанок або купець!* (Кроп., II, 1958, 208); // *зневажл.* Зубожіла шляхта або неродовиті багатії. [Бухетник:] *Із столу аж три срібних ложки украдено; звичайно, що це підцупила ота голота — підпанки, котра не має свого притулку та тілько вештається по панах та підцуплює усячину* (Кроп., III, 1959, 38); *Різним підпанкам, які зараз часто глузують з нього, він доведе, що небезпечно зачіпати його шляхетську гідність і честь* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 4).

2. Той, хто перебуває на службі у пана (у 1 знач.) (про економів, гайдуків, прикажчиків, писарчуків і т. ін.). *Пан не дозволяв і на годину кидати ліса, а підпанки пильнували, щоб лісник шанував панського розказу* (Вовчок, VI, 1956, 297).

ПІДПА́Р, у, *ч., текст.* Вовна з оброблених на шкіру овечих шкур.

ПІДПА́РИТИ *див.* **підпа́рювати.**

ПІДПА́РИТИСЯ *див.* **підпа́рюватися.**

ПІДПАРО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підпарува́ти.** *Одногодки, неначе підпаровані один до одного, вони з першої ж зустрічі знайшли контакт у розмові* (Ле, Право.., 1957, 326); // **підпаро́вано,** *безос. присудк. сл. Коней підпаровано по силі і зросту* (Горд., II, 1959, 251).

ПІДПАРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДПАРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., кого, до кого, розм.* Добирати пару (*див.* **па́ра**[1] 4) кому-небудь.

ПІДПА́РУБОК, бка, *ч., розм.* Те саме, що **пі́дліток.** *Два роки пробув* [Остап] *дома і став уже підпарубком* (Бурл., О. Вересай, 1959, 21).

ПІДПА́РУБОЧИЙ, чого, *ч., діал.* Підліток. *А хлопці та підпарубочі, котрим із-за людей нічого не видко, так аж на верби позлазили і вкрили їх, мов ті галки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 174).

ПІДПАРУБЧА́К, а́, *ч., розм.* Те саме, що **підпа́рубок.** *Гриць з підпарубчака став парубком, а Дмитро й досі не знаходив собі пари* (Стельмах, II, 1962, 403).

ПІДПАРУВА́ТИ *див.* **підпаро́вувати.**

ПІДПА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДПА́РИТИ,** рю, рип, *док., перех.* 1. *розм.* Трохи, частково або знизу парити (*див.* **па́рити**[1] 1).

2. *діал.* Підпрівати; // *безос. Дідусь проскочив вперед, оглянув усіх коней, чи не підпарило де під сідлами* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 134).

ПІДПА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ПІДПА́РИТИСЯ,** риться, *док., розм.* 1. Трохи або знизу паритися (у 1 знач.).

2. Трохи, частково відігріватися (про землю); танути (про сніг, лід). *Земля вчула ту весну, підпарювалися зісподу сніги, на деревах бубнявіли бруньки* (Ле, Наливайко, 1957, 295).

3. *діал.* Підпрівати. *Дитина підпарилася.*

ПІДПАСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДПА́СТИ,** су́, се́ш, *док., перех., розм.* Пасти трохи, недовго або час від часу. *Кінь голодний, я його підпасаю* (Шиян, Партиз. край, 1946, 96).

ПІДПАСА́ТИСЯ, а́сться, *недок.,* **ПІДПА́СТИСЯ,** се́ться, *док., розм.* 1. Пастися, їсти пашу трохи, недовго. *У сазі підпасалася перелітна птиця* (Тют., Вир, 1964, 374); [1-й чоловік:] *Ану, рушаймо! Обсушились трохи, відпочили, і скотинка підпаслась, ну й гайда* (Кроп., II, 1958, 493).

2. *перев. док., перен., розм.* Трохи попоїсти. *Ну, моя дитиночко, підпасись* (Сл. Гр.).

ПІДПА́САЧ *див.* **підпа́сич.**

ПІДПА́СИЧ, *рідко* **ПІДПА́САЧ,** а, *ч.* Те саме, що **підпа́сок.** — *Коли дійшов до десяти літ, узято його до двора за підпасича* (Фр., II, 1950, 111); *Корови й телята розбрелись по левадь, Степчині підпасичі грають у квача* (Зар., На.. світі, 1967, 270).

ПІДПА́СОК, ска, *ч.* Помічник пастуха. [Пастух:] *Я вже казав підпаскам відмикати обори й стайні* (Л. Укр., II, 1951, 203); *Позаду отари іде білоголовий підпасок* (Чорн., Пісні.., 1958, 19).

ПІДПА́СТИ[1] *див.* **підпада́ти.**

ПІДПА́СТИ[2] *див.* **підпаса́ти.**

ПІДПА́СТИСЯ *див.* **підпаса́тися.**

ПІДПАХІ́ВНИК, а, *ч.* Шматок тканини або спеціальний виріб, який пришивають зсередини рукавів під пахви, щоб запобігти псуванню одягу потом.

ПІДПА́ЮВАННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **підпа́ювати.**

ПІДПА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДПАЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Паяти трохи, частково або додатково; паянням лагодити, підправляти чи подовжувати.

ПІДПАЯ́ТИ *див.* **підпа́ювати.**

ПІДПЕ́КА, и, *ж.* Дуже підпечене, підгоріле місце на хлібині, пиріжку і т. ін.

ПІДПЕКТИ́ *див.* **підпіка́ти.**

ПІДПЕКТИ́СЯ *див.* **підпіка́тися.**

ПІДПЕ́НЬКА, и, *ж., діал.* Те саме, що **підпе́ньок.** * У порівн. *Від тої вічної самоти та гризні ти зів'яла, як сушена підпенька* (Фр., VII, 1951, 393).

ПІДПЕ́НЬОК, нька, *ч., діал.* Опеньок. — *Поточина дзюрчить, листочки падають на дорогу, запах підпеньків, прілого листя, диму від вогнища...* (Томч., Готель.., 1960, 26).

ПІДПЕРЕ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підперза́ти, підпері́зувати.** *На йому синя чумарка, підперезана каламайковим поясом* (Мирний, III, 1954, 235); *Більше за всіх кричав чоловік у фуфайці, підперезаний кулеметною стрічкою* (Тют., Вир, 1964, 338); *Посеред столу —..сулія, підперезана широкою стрічкою з написом: «Пий та розуму не пропивай»* (Мик., I, 1957, 74); * Образно. *Перед ним блиснув вугол білої стіни, підперезаний внизу червоною призьбою* (Н.-Лев., II, 1956, 271).

ПІДПЕРЕ́ЗАТИ *див.* **підпері́зувати.**

ПІДПЕРЕ́ЗАТИСЯ *див.* **підпері́зуватися.**

ПІДПЕРІ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпері́зувати.**

ПІДПЕРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДПЕРЕ́ЗАТИ,** ежу́, е́жеш, *док., перех.* Затягувати, підв'язувати або опоясувати ременем, поясом і т. ін., перев. по талії. *На Дрогобиччині сіряк застібали червоним шнурком і підперізували червоним поясом* (Нар. тв. та етн., 4, 1963, 93); *Коротку суконну чугайнку він широко підперезав зеленим поясом* (Коцюб., I, 1955, 378); // Закріплюючи що-небудь, накладати на когось ремінь, пояс і т. ін. *Петро достає з жердки свиту, одягає Василя, мати підперізує червоним поясом* (Вас., III, 1960, 291); *Аниця одягла його в старий дірявий сардак, підперезала перевеслом із околота та й веде босого* (Март., Тв., 1954, 44); * Образно. *То була не призьба, а високий.. ганочок, що підперізував увесь дерев'яний*

будинок (Мас., Під небом.., 1961, 181); // Обв'язувати чим-небудь. *Околицю свого кашкета він підперевав червоною стьожечкою і відтак вигляд йому* [у нього] — *принаймні чергового по станції* (Мик., I, 1957, 104)

ПІДПЕРІЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся. *недок.*, **ПІДПЕРЕЗА́ТИСЯ,** ежу́ся, е́жешся. *док.* Затягуватися, підв'язуватися (звичайно по талії) ременем, поясом і т. ін.; накладати на себе ремінь, пояс і т. ін. *Наум хутко достав нову свиту, новий пояс, одягається, підперізується* (Кв.-Осн., II, 1956, 55); *Він одяг свиту, підперезався поверх тугенько паском* (Головко, II, 1957, 394).

ПІДПЕ́РТИ *див.* **підпира́ти.**

ПІДПЕ́РТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпе́рти.** *Кузьма неквапною ходою діставсь до своєї кособокої, дрючками підпертої хати* (Стельмах, II, 1962, 297); *Почав тріщати лід на ручаї: підперта під мостом вода знімалася й ламала кригу...* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 98); *Ідейність молоді, хай ще не підперта теоретичними постулатами, схоплена тільки самим серцем,.. є та основа, що зумовлює і гідну поведінку* (Рад. Укр., 27.III 1963, 3).

ПІДПЕ́РТИСЯ *див.* **підпира́тися.**

ПІДПЕ́РТЯ, я́. *с., розм.* Те саме, що **підпо́ра.**

ПІДПЕ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпекти́.**

2. *у знач. прикм.* Який трохи, злегка підпікся або зіпсувався від надмірного випікання. *Ні сирий, ні підпечений* (Номис, 1864, № 7623); *Марко підсунувся до вогню, ..вигріб паличкою кілька картоплин, обчистив їх ножем від попелу і став їсти, смачно похрумкуючи підпеченою шкіркою* (Тют., Вир, 1964, 16); *По юрті пішов приємний запах підпеченого тіста* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 241).

ПІДПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПИ́ТИ,** підпи́ю, підпи́єш, *док., розм.* 1. *тільки док., неперех.* П'яніти від випивки.— *Сидоре, я до тебе маю діло,— каже Чіпка, коли вже трохи підпили* (Мирний, II, 1954, 239).

2. *тільки недок., перех.* Пити, попивати спиртне потроху, час від часу. *Івась Коновченко по базару походжає, Солодкий мед-пиво підпиває* (Укр.. думи.., 1955, 24).

ПІДПИ́ЛИЙ, а, е. Який сп'янів від спиртного. *Почтар, нівроку, був підпилий, Оддав сенатові приказ* (Шевч., II, 1963, 352); *Зайшовши до Миколиної хати, він побачив за столом підпилого сина* (Кочура, Родина.., 1962, 264); // *у знач. ім.* **підпи́лий,** лого, *ч.* Той, хто сп'янів від спиртного. *Вже підпилий як засне, То хоч коти гармати, І усом не морсне* (Шевч., I, 1963, 237).

ПІДПИ́ЛКОВИЙ, а, е. Прикм. до **підпи́лок.**

ПІДПИ́ЛОК, лка, *ч.* Стальний різальний інструмент у формі бруска з насічкою, що вживається для обточування металевих та деяких інших виробів.

ПІДПИЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпи́лювати.**

ПІДПИЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПИЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.* 1. Пиляти, надрізуючи знизу над коренем і т. ін. *Тарасик не раз бачив, як лісоруби підходили до товстелезних дерев, підпилювали їх* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 144); *Коли його* [дуба] *підпиляли, він ще ганяв по собі соки від міцного, живучого і вірного його життю кореня* (Тют., Вир, 1964, 243).

2. Підрізаючи пилкою або підточуючи терпугом, підпилком робити що-небудь вужчим чи коротшим. *Йому здалося, що середня борідка* [ключа] *трохи заширока; він злегенька підпиляв і її* (Мик., II, 1957, 326); *Підпиляти ніжки стільця.*

ПІДПИЛЯ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпиля́ти.** *Між головами робітників з'явилася сіра козляча голова, увінчана гострою борідкою і тупими, підпиляними на кінчиках рогами* (Руд., Вітер.., 1958, 273).

ПІДПИЛЯ́ТИ *див.* **підпи́лювати.**

ПІДПИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпира́ти.** *Візник виломив пару дрючків до підпирання* (Фр., II, 1950, 36).

ПІДПИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПЕ́РТИ,** підіпру́, підіпре́ш, *док., перех.* 1. Ставити підпори для підтримки чого-небудь. *Крістабель і Едіта підпирають двері, щоб він* [Деві] *не вирвався* (Л. Укр., III, 1952, 84); *Щоб вона не відчахнулася під вагою фруктів, Бондаренчиха підперла її дубовою розсохою* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 22); // Підтримувати голову, підборіддя і т. ін., підставляючи руку, долоню і т. ін. або опираючи, схиляючи їх на щось. *На пні сиділа молодиця, Підперши щоку кулаком* (Бор., Тв., 1957, 55); *Маланка в одній сорочці вискакувала на поріг хати, підпирала голову долонею і жадібно стежила оком за весільною процесією* (Коцюб., II, 1955, 30); — *Ох, і вреднюча ти,— Левко з удаваною зажурою рукою підпирає підборіддя* (Стельмах, I, 1962, 280); // *у сполуч. із сл.* б і к, б о к и. Упирати руку (руки), кулаки у бік (боки). *Вона підперла боки червоними, голими по лікоть руками й хиталась од сміху* (Коцюб., II, 1955, 171); *На місток вибігає Ганна. Підперла кулаками боки, дивиться на всіх* (Мокр., П'єси, 1959, 84); // Правити за підпору чому-небудь. *Стрункі колони підпирали стелю величезного залу* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 117); * Образно. *Багряні хребти підпирали небо* (Гончар, III, 1959, 246).

Підпира́ти (підпе́рти) спи́ною (плечи́ма) сті́ни (одві́рок *і т. ін.*): а) спиратися спиною (плечима) об що-небудь. *Цілими днями дядьки тільки те й робили, що смалили цигарки, мовчки підпираючи своїми плечима стіни пакгаузу* (Гончар, II, 1959, 288); *Убогий франт підпер плечима білу колону* (Коцюб., II, 1955, 411); б) *(тільки недок.)* не мати певного заняття. — *Слухай, хлопче,— звернувся він до Данилка,— надінь шапку та погуляй біля землянки. Може, там хто стовпи підпиратиме, увійдеш, скажеш* (Панч, Синів.., 1959, 53); **Підпира́ти (підпе́рти) сте́лю (покрі́влю** *і т. ін.*) **[голо́вою, плечи́ма]** — маючи дуже високий зріст, ледве не торкатися стелі головою. *Увійшов* [Назар] *і стоїть перед нами, стелю підпираючи* (Вовчок, I, 1955, 140); *Високий і тонкий, як жердка, Данило Мармура підпирає головою покрівлю будки паровоза* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 55).

2. *перен., розм.* Подавати кому-небудь допомогу; підтримувати когось, чиїсь дії, наміри і т. ін.— *Будучи на місці вашого батька й братів, я б ніколи не підпирав вашого наміру!* (Коб., III, 1956, 16); *Вони* [воєводи і бояри] *підпирали й підпирають князя, боролись за нього і Русь* (Скл., Святослав, 1959, 247); // Підтверджувати, обгрунтовувати що-небудь. *Садівник, щоб підперти свої слова якимось доказом, тицьне Йосипові перед очі книжку: — Оце читав? Ні?* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 14).

3. Напирати, штовхаючи кого-, що-небудь.— *Коли не їдь, то все підпирай воза спиною,— сказав кум* (Н.-Лев., II 1956, 269); // Давити, тиснути (про що-небудь тверде, незручне). *Грубий комір підпирав йому шию* (Коцюб., II, 1955, 374); *Тоді його* [Ганса] *підборіддя підпирав твердий комір прокурорської мантії. Тепер його душить генеральський мундир* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 76); // *безос., розм.* Про відчуття болю, стиснення у грудях (від хвороби, хвилювання і т. ін.). [Н е д о р о с т о к:] *Що ж у вас болить?* [П р і с ь к а:] *Ох, під груди підпирає, мов колом...* (Вас., III, 1960, 86); — *Весною стояв на мосту, дивився, як* [річка] *Та-*

шань лід жене — так і підперло до горла (Тют., Вир, 1964, 345).

4. *перен., розм.* Бути розташованим, підходити дуже близько, наближатися до чогось. *Море набухло, підпирало садиби нижнього яруса села* (Ле, В снопі.., 1960, 182); *Яр підпирав до самого села* (Рад. Укр., 10.I 1961, 2); // *рідко.* Витісняти, прагнучи заступити когонебудь. *На пенсію виходити* [Гордий] *не хоче. А тим часом його вже підпирає двадцятилітній Коля Круглов* (Руд., Вітер., 1958, 138).

5. *перен., розм.* Спонукати до чого-небудь, змушувати робити щось.— *А ви* [колгоспники] *підпирайте своїх голів,— невгавав робітник,— щоб будували електростанції. Пора!* (Кучер, Трудна любов, 1960, 198); // Ставати нестерпним, дошкульним. *Нестатки підпирають.*

ПІДПИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДПЕ́РТИСЯ,** підіпру́ся, підіпре́шся, *док.* 1. *чим і рідко на що.* Спиратися на що-небудь, стоячи або пересуваючись. *Був* [діл].. *Сідий, в космах і пелехатий, Зігнувсь, підпершися ціпком* (Котл., I, 1952, 199); — *Бачила, як вона кульгає, на патерицю підпираючись?* (Вас., II, 1959, 58); *Жовніри, ковзаючись, підпирались мушкетами і списами, лізли на схили неприступної гори* (Кач., II, 1958, 486); // Схилятися, обпиратися головою, підборіддям, щокою і т. ін. на руку, долоню. *Сумна та невесела сіла вона на лаві край столу і підперлася рукою* (Мирний, III, 1954, 246); *Старий слухає — підперся рукою, зажурився* (Ю. Янов., IV, 1959, 111); // *у сполуч. із сл.* бік, боки. Упиратися рукою (руками) у бік (боки). *Мачуха, як воїн, стала, підперлася руками в боки й кричала* (Хотк., II, 1966, 94).

2. *перен., розм.* Доповнюватися чим-небудь; спричиняти щось. *Прокляття й анахтеми підпираються позбавленням права на одержання допомоги від благодійних установ* (Еллан, II, 1958, 50).

3. *перен.* Мати що-небудь за свою основу, бути побудованим на основі чогось. *Підпирався цей світ панською сваволею, канчуками поміщицьких посіпак та злейними молитвами про спасіння душ пастирів духовних* (Слово про Кобзаря, 1961, 16).

4. *тільки недок.* Пас. до **підпира́ти.**

ПІДПИС, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підписа́ти, підпи́сувати** 1. *Зачинив* [Наполеон] *вікно і наблизився до столу, на якому лежали донесення маршалів, листи з Франції, накази, які чекали на підпис* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 125); *Коли економ підсунув умову для підпису і ділового взявся за ручку, Мар'ян нежданно повернув обидва папірці* (Стельмах, I, 1962, 192).

2. Прізвище або ініціали, написані власноручно під текстом, малюнком, картиною і т. ін., як свідчення авторства або потвердження чого-небудь. *Воздвиженський показав йому папір з підписом Сухобруса* (Н.-Лев., I, 1956, 371); *Він ставить підпис під статтею, підіймає голову і неждано бачить у дверях присадкуватого Дениса Бараболю* (Стельмах, II, 1962, 280); *На* [кролевецьких] *рушниках і скатертинах трапляються підписи майстрів — або повним іменем та прізвищем або тільки ініціалами* (Нар. тв. та етн., 6, 1966, 52).

3. Напис, текст на чому-небудь, під чимсь. *На задній стіні, якраз проти вихідних дверей, висіла* [картина]. *«З походу» — стояв підпис під нею* (Головко, II, 1957, 453).

ПІДПИ́САНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підписа́ти.** *Се було свідоцтво, підписане учителькою села Н.* (Фр., IV, 1950, 43); *В машині їхав офіцер-парламентер з текстом ультиматуму, підписаного командувачами обох Українських фронтів* (Гончар, III, 1959, 236); // **підпи́сано,** *безос. присудк. сл. Опріч образів висіли ще на стінах деякі куншти: два козаки тягаються за чуби, а внизу підписано: «Два дурні б'ються, а третій дивиться»* (Стор., I, 1957, 234).

2. *у знач. прикм.* На якому є підпис. *Писар підписаний лепорт* [рапорт] *схопив та мерщій з хати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 265); *Петриченко вийшов з підписаними паперами* (Перв., Дикий мед, 1963, 325).

ПІДПИСА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підписа́ти** 1. *Кілька місяців тому було відзначено 40-річчя з дня підписання великим Леніним декрету про використання Криму для лікування трудящих* (Рад. Укр., 10.VI 1961, 1); *В день підписання пакту з Туреччиною королевич надіслав Сагайдачному запрошення на бенкет* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 567).

ПІДПИ́САР, я, *ч.*, *заст.* Помічник писаря. *Господар убравсь у найширшу рясу, а молодий причепуривсь, мов лялька. Ніхто б в світі не подумав, що то пана писаря підписар* (Н.-Лев., I, 1956, 142); *Довелося мені сьогодні звернутися до колишнього підписаря Юхрима Бабенка* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 49).

ПІДПИСА́ТИ *див.* **підпи́сувати.**

ПІДПИСА́ТИСЯ *див.* **підпи́суватися.**

ПІДПИ́СКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підписа́ти, підпи́сувати** і **підписа́тися, підпи́суватися** 1, 2.

2. Письмове зобов'язання або потвердження чогось. — *Усім я на чоловіка свого жаліюся,— відмовила голосно та виразно Горпина. — Бити він не б'є, бо дав підписку* (Л. Янов., I, 1959, 344); [Липський:] *Я ладен дати вам підписку, що визнаю ваше повне авторство* (Коч., II, 1956, 101).

ПІДПИСНИ́Й, а́, е́. Стос. до підписки (у 1 знач.).

Підпи́сний лист, *заст.*— папір з підписами осіб, що дають гроші для кого-, чого-небудь. *Як відомо, вже з 1910 року відбуваються конкурси на кращий проект пам'ятника Шевченкові для встановлення його в Києві (кошти на пам'ятник збиралися за підписними листами серед населення)* (Вітч., 3, 1964, 217).

ПІДПИ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпи́сувати** 1.

ПІДПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДПИСА́ТИ,** ишу́, и́шеш, *док.*, *перех.* 1. Ставити підпис на знак потвердження, засвідчення чого-небудь. [Демко:] *Він давав мені.. підписувать якісь бумаги* (Кроп., II, 1958, 232); — *Хай наш приговор підписують і комітетчики, і громада, і староста, як законна власть* (Стельмах, I, 1962, 626); *Через півроку вийшло, що панич їм огороди дарує, аби тільки підписали викуп* (Мирний, IV, 1955, 239); *Голова колгоспу з задоволенням підписав написане, поставив печатку, і лист того ж дня пішов до редакції* (Минко, Повна чаша, 1950, 157); // Укладати договір, угоду і т. ін., скріплюючи їх підписом, підписами. *Артілі підписали між собою договір на соціалістичне змагання...* (Вишня, I, 1956, 411); — *Але я підписав контракт з руськими на два роки..,— сказав він твердо* (Панч, Синів., 1959, 9).

2. Писати текст, залишати напис на чому-небудь, під чимсь як пояснення. *Було як намалює* [маляр] *що-небудь та підпише — бо й письменний був собі — що се не кавун, а слива, так таки точнісінька слива* (Кв.-Осн., II, 1956, 5); [Верба:] *Подивіться, як я намалював ланкову Ганну Корж.* [Ковшик:] *Добре.. Тільки підпишіть,— колгоспниця, яка більше спить, ніж робить* (Корн., II, 1955, 230).

ПІДПИСУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДПИСА́ТИСЯ,** ишу́ся, и́шешся, *док.* 1. Ставити свій підпис під чим-небудь. *Ще той папір від часу не зотлів,.. Де за неграмотних французьких королів Підписувалась Анна Ярославна* (Павл., Бистрина, 1959, 24); — *Напишемо*

прошення, спишемо усі його кривди, а ви підпишетесь, та й подамо (Н.-Лев., IV, 1956, 155).

2. Виявляти бажання, згоду на участь у чому-небудь (у збиранні коштів, пожертвувань і т. ін.), звичайно записуючись у список.

3. *тільки недок.* Пас. до **підпи́сувати.**

ПІДПИТА́ТИ *див.* **підпи́тувати.**

ПІДПИ́ТИ *див.* **підпива́ти.**

ПІДПИ́ТИЙ, а, е. Те саме, що **підпи́лий.** *Вернув* [вернувся] *радник сильно підпитий додому* (Коб., I, 1956, 85).

ПІДПИ́ТОК: На підпи́тку — у стані сп'яніння від спиртного. *Круста трохи на підпитку, але держиться ще досить твердо на ногах* (Л. Укр., II, 1951, 390).

ПІДПИТУВА́ТИ, ую, усш, *недок.*, **ПІДПИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Розпитувати, шукаючи кого-, що-небудь. *Якось підпитував* [Іван] *роботу в Турці на тартаку, але там нових робітників не беруть до праці* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 28).

ПІДПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПИХА́ТИ,** пхну́, пхне́ш, *док., перех., розм.* 1. Штовхаючи ззаду або налягаючи збоку, допомагати рухові чого-небудь або намагатися зрушити щось з місця. *Ззаду санчата підпихала, дрібно ступаючи, бабуся* (Гончар, IV, 1960, 72); *Застряг мазур у болоті, Воза підпихає* (Рудан., Співомовки.., 1957, 23); // Злегка штовхаючи, примушувати кого-небудь рухатись у певному напрямку. *Каленик Романович відклав газету і, підпихаючи обох молодят широко розставленими руками, почав просуватися до кухні* (Сенч., Опов., 1959, 46); *Заметушилася Орися, підпихаючи телятко, яке раптом затялося і не хотіло переступати порога* (Тют., Вир, 1964, 508).

2. Пхаючи, підправляти, ладнати, трамбувати і т. ін. *Юринга як добрий оповідач витримав паузу, підпхав чорним, наче шматок кореня, мізинцем тютюн у люльці,.. і тільки тоді почав знов говорити* (Гжицький, Опришки, 1962, 122).

ПІДПИЯ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., розм.* Те саме, що **підпи́ти** 1.

ПІДПІДЬО́МКАННЯ *див.* **підпадьо́мкання.**

ПІДПІДЬО́МКАТИ *див.* **підпадьо́мкати.**

ПІДПІДЬО́МКНУТИ *див.* **підпадьо́мкнути.**

ПІДПІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПЕКТИ́,** ечу́, ече́ш, *док., розм.* Добре прижарювати або пекти, припікати злегка чи додатково, також псувати надмірним випіканням. *Підпекти хліб у печі;* * У порівн. *Спина, по якій кілька разів пройшовся перед тим жандарм палицею, горіла, наче її безперестанно підпікали на вогні* (Турч., Зорі.., 1950, 251).

ПІДПІКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПІДПЕКТИ́СЯ,**ече́ться, *док., розм.* 1. Добре прижарюватися або пектися, припікатися злегка чи додатково. — *Соломки ось треба, пиріжки ніяк не підпеклися* (Головко, II, 1957, 43).

2. Псуватися від надмірного випікання.

ПІДПІ́ЛЛЯ, я, *с.* 1. Місце, простір у приміщенні під підлогою. *З'єднувати підпілля і пустоти міжповерхового перекриття з зольником печі не дозволяється* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 459); // Місце під підлогою, де потай від сторонніх ховають що-небудь. *В його квартирі з'явилося підпілля, де переховувалися закуплені цінності* (Руд., Вітер.., 1958, 93).

2. *тільки одн.* Нелегальна діяльність, спрямована проти властей, а також конспіративне життя тих, хто бореться з властями. *Тільки підпілля виробляє революційну тактику і несе її в маси як через нелегальну, так і через легальну пресу* (Ленін, 23, 1972, 197); *Вони, комуністи, готують підпілля. Вони руйнуватимуть фашистську армію, фашистський лад* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 91); *Михайло Кирилович продовжує розповідати про своє життя в підпіллі* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 141); *Щоб робота гуртка у Львові змогла вийти на ширше поле громадської діяльності.., гурток повинен ввійти в контакт з політичною еміграцією і революційним підпіллям Росії* (Кол., Терен.., 1959, 217).

ПІДПІ́ЛЬНИЙ, а, е. Який діє, відбувається в умовах підпілля (у 2 знач.); нелегальний, конспіративний. *Навесні 1905 р. наша партія була союзом підпільних гуртків; восени вона стала партією мільйонів пролетаріату* (Ленін, 17, 1971, 136); *Підпільний більшовицький комітет спішно прибув до Броварів* (Довж., I, 1958, 165).

ПІДПІ́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто працює в умовах підпілля (у 2 знач.). *Денис Дорошко був умілим конспіратором, досвідченим підпільником* (Цюпа, Пазустріч.., 1958, 207); *Вже цілий тиждень молоді підпільники напружено чекали наслідків Вальчиної роботи* (Гончар, IV, 1960, 81).

ПІДПІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підпі́льник.** *Коли б хтось з її знайомих з'явився перед нею, він не пізнав би в ній сувору, без усмішки в очах, завжди замкнену в собі підпільницю* (Сміл., Сад, 1952, 238); *Образ доньки машиніста Катрі Крос виписаний Ю. Смоличем з любов'ю. Катря — дисциплінована підпільниця, яка вміє переборювати всі труднощі* (Іст. укр. літ., II, 1956, 468).

ПІДПІ́ЛЬНО. Присл. до **підпі́льний.** *Неможлива єдність нашої нелегальної партії, яка організовує підпільно революційні страйки і демонстрації, з групою літераторів, які в легальній пресі називають страйковий рух «страйковим азартом»* (Ленін, 24, 1972, 284).

ПІДПІ́Р, пору, *ч., техн.* Напір води у річці, каналі, який утворюється внаслідок звуження русла, перекривання його греблею, мостовими підпорками і т. ін. *Для створення необхідного запасу води або напору (підпору) води на річці, струмку, у балці будують гідротехнічну споруду — греблю* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 6); *На закругленнях* [русла ріки] *утворюється підпір, швидкість течії води зменшується* (Колг. енц., I, 1956, 242).

ПІДПІ́РКА, и, *ж.* 1. Те, чим підпирають, підтримують що-небудь. *На місці вибуху вже була аварійна команда.. Почали ставити підпірки* (Ткач, Моряки, 1948, 125); *Великі важкі груші-глеки гнуть восени гілля, доводиться ставити підпірки, щоб гілля не ламалося* (Мушк., День.., 1967, 149); *Величезні дерева африканських лісів досягають у висоту 50—60 м. Нерідко вони мають додаткові корені — підпірки* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 124).

2. *перен., розм.* Те, на чому що-небудь ґрунтується, від чого щось залежить. *До цього часу життя пливло у мене хоч не легко, але більш-менш певно.., тепер усі підпірки заразом були вибиті з рук* (Вас., II, 1959, 509).

ПІДПІ́РКОВИЙ, а, е. Стос. до підпірки (у 1 знач.).

ПІДПІРНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* Пірнати під кого-, що-небудь.

ПІДПІ́РНИЙ, а́, е́. Стос. до підпору. *Максимальний підпірний горизонт (МПГ) у водоймищі визначають розрахунками* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 43).

ПІДПІРНУ́ТИ, ну́, пе́ш, *док.* Однокр. до **підпірна́ти.**

ПІДПІ́ЧОК, чка, *ч.* Те саме, що **підпі́ччя.** *Коли переїжджали на квартиру, бабуся взяла старий личак на довгій волоці, закинула його в підпічок і, присівши напочіпки, почала викликати домовика* (Горький, Дитинство, 1947, 176).

ПІДПІ́ЧЧЯ, я, *с.* Заглибина під піччю. *Біленькі курочки з підпіччя глядять* (Номис, 1864, № 64); — *Не підходь! — пролунав відчайдушний крик з підпіччя, після чого знов зацокотів кулемет* (Довж., I, 1958, 369).

ПІДПЛЕСТИ́ *див.* **підплі́тати.**

ПІДПЛЕ́ТЕНИЙ, а, е Дієпр. пас. мин. ч. до **підплі́тати.**

ПІДПЛЕ́ТИНА, и, *ж., текст.* Брак у тканинах у вигляді потовщеної нитки внаслідок обриву і сплетіння ниток основи.

ПІДПЛИВА́ТИ, а́ю. а́єш, *недок.*, **ПІДПЛИВТИ́** *і* **ПІДПЛИСТИ́,** иву́, иве́ш, *док.* 1. Пливти плавом або на чому-небудь, наближаючись до когось, чогось. *Русалка (підпливає близенько, хапає за руку, заглядає в вічі)* (Л. Укр., III, 1952, 188); *Вдосвіта з великими труднощами стали підпливати човном до затопленого села Загребелля* (Довж., Зач Десна, 1957, 484); *Переборюючи течію й шурпалки льоду, я підплив до Жабі, що зовсім поринула у воду* (Досв., Вибр., 1959, 183); // *перен.* Підходити, під'їжджати повільно або поважно, ніби пливучи. *Вони* [купці] *негайно ж підпливли до неї* [княгині Ольги], *низько вклонились, привітались, заходились скаржитись і нарікати* (Скл., Святослав, 1959, 137); *Ешелон підплив до перону під співи, музику, сміх, радісні вигуки* (Дім., Ідол, 1961, 348).

2. Пливти плавом або на чому-небудь потрапляючи під щось. *Підпливти під міст;* * Образно. *Хмари, як хвилі, перекочувалися на небі, підпливали одна під одну* (Ю. Янов., II, 1958, 97); // *Текти*, проникати під кого-, що-небудь; підтікати. *Струмок виходить з берегів, вода підпливає під поли намету* (Перв., Дикий мед, 1963, 281).

3. Підніматися з глибини чого-небудь на поверхню. *Вони говорили йому, що яма багата, що кип'ячка буде раз у раз підпливати* (Фр., I. 1955. 141); * Образно. *Нова хвиля злості стала підпливати йому до серця* (Крушн., Буденний хліб., 1960, 83); // *перен.* Рухатися, переміщатися (перев. про небесні світила). *Уже сонце високо підплило, бралося до раннього обіду* (Мирний, III, 1954, 314).

4. *чим.* Лежати залитим або заливатися, змочуватися кров'ю, слізьми і т. ін. *Дивлюся: лежить той вусатий офіцер на підлозі й кров'ю підпливає* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 139); *Оксана.. плакала-плакала, аж слізьми підплила...* (Кв.-Осн., II, 1956, 452); // *перен.* Покриватися, вкриватися чим-небудь. *Темні гори поступово підпливають низовими білими туманами* (Гончар, Новели, 1954, 68).

ПІДПЛИВТИ́ *див.* **підплива́ти.**

ПІДПЛИГНУ́ТИ, пу́, не́ш, *док.* Однокр. до **підпли́гувати.** *Прочитавши заледве кілька слів, Макар Іванович почервонів, підплигнув на місці і в.. обуренні кинув відкритку* [листівку] *на стіл* (Коцюб., I, 1955, 163); *Йонька підплигнув по-півнячому, дрібно загрусив ціпком* (Тют., Вир, 1964, 401); *Пес підплигнув їй назустріч, спинався на задні лапи, але ланцюг тяг його назад* (Смолич, Мп разом.., 1950, 259).

ПІДПЛИ́ГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпли́гувати.**

ПІДПЛИ́ГУВАТИ, ую. уєш, *недок.* Робити стрибки вгору; підскакувати, підстрибувати. *Як сів* [пан] *у свою коляску, так коні аж підплигують, та приськають, та летять* (Кв.-Осн., II, 1956, 283); *Рибки перелітали через пароплав і поринали у воду. Обидві мавпочки почали підплигувати, намагаючись впіймати рибок* (Трубл., II, 1950, 64); // Злегка підскакувати вгору (від поштовхів, коливань чого-небудь і т. ін.). *Ланцюги бряжчали, як кайдани, бляшанки, підплигуючи на возі, дзвеніли* (Коцюб., I, 1955, 226); *Слідкувала* [Сахно] *за професоровим пером, що шпарко підплигувало на грубому пергаментному папері* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 25); *Автомобіль підплигує на вибоїнах дороги* (Ю. Янов., IV, 1959, 73); * Образно. [Худолій:] *Тут час біжить, аж підплигує, а вони заходились словами.. перекидатись* (Кроп., V, 1959, 166); // Пересуваючись стрибками, підскакуючи, наближатись до кого-, чого-небудь. *Шпурнув* [Тимко] *кирку. Вона металево бренькнула і, цьворохкаючи та підплигуючи по льоду, поскакала мало не до середини Лону* (Тют., Вир, 1964, 484).

◇ **Се́рце підпли́гує (підплигну́ло)** *чиє* — у кого-небудь дуже б'ється серце внаслідок збудження, хвилювання і т. ін. [Тиміш:] *Вірш, я почуваю, що серце моє підплигує, моє карась на гарячій сковороді, як дивлюсь на тебе* (Кроп., V, 1959, 581); *Юрине серце тьохкає і підплигує в грудях, мов у порожнечі* (Смолич, II, 1958, 52).

ПІДПЛИ́ЛИЙ, а, е. Дієпр пас. мин. ч. до **підпливти́, підплисти́.** *Накрило його міною недалеко від Умані.. Так і залишився лежати в глибокому, порослому бур'янами рову, підплилий кров'ю і непритомний* (Коз., Гарячі руки, 1960 21).

ПІДПЛИСТИ́ *див.* **підплива́ти.**

ПІДПЛІСНЯВІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Трохи або в деяких місцях запліснявіти.

ПІДПЛІТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпліта́ти.**

ПІДПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПЛЕСТИ́,** ету́, етеш, *док.*, *перех.* Плетучи, вплітаючи, вкладати, увивати додатково до чого-небудь, у щось. *Підплітати чужу косу.*

ПІДПЛІТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **підпліта́ти.**

ПІДПОВЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПОВЗТИ́,** зу́. зе́ш, *док.* 1. Повзучи, наближатися до кого-, чого-небудь або кудись. *До ватри весь час підходили і підповзали поранені, їхні рани перев'язували товариші* (Коч., Зол. грамота, 1960, 303); *З темряви підповзали бійці і зупинялись мовчки навколо, не підіймаючи голів од землі* (Гончар, III, 1959, 50); *Гадюка підповзла до сонного Слуги й тихесенько.. Його вкусила в ногу* (Фр., XI, 1952, 337); * Образно. *Війна підповзла у розпеченій криці — їх* [синів] *на фронт проводжала* (Мал., Запов. джерело, 1959, 23).

2. *перен.* Повільно наближатися до кого-, чого-небудь. *До будинку ЦК партії з тихим м'яким шерехом підповзають авто* (Кир., Вибр., 1960, 275); *Шість танків підповзали до висоти* (Трпп., Дорога.., 1944, 46); *До станції підповз бронезелезний порожняк* (Головко, II, 1957, 457).

3. Повзучи, залазити, проникати під що-небудь. *Підповзати під стіл;* * Образно. *Ліворуч під колеса підповз глибокий яр* (Донч., V, 1957, 61).

ПІДПОВЗТИ́ *див.* **підповза́ти.**

ПІДПО́ВНЯ, і, *ж., розм.* Друга фаза, друга чверть у положенні Місяця при спостереженні з Землі. *Місяць сяяв на підповні, невсипущі осокори солодко дзюркотіли* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 121); *Гарячий місяць, ставши на підповні, Пливе, як човен, знявши паруси* (Мал., З книги життя, 1938, 76).

ПІДПО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпоїти.**

ПІДПОЇ́ТИ *див.* **підпо́ювати.**

ПІДПОКРИ́ВНИЙ, а, е, *с. г.* Який підсівається до іншої, вже пророслої, розвиненої культури; покривний. *Як підпокривні культури під озимі застосовують ..білу укісну конюшину і сераделу* (Хлібороб Укр., 4, 1967, 12).

ПІДПОЛКО́ВНИК, а, *ч.* Військове звання середнього командного складу рангом нижче полковника, а також особа, що має це звання. *Полковники Рябов, Зарубін, Федорченко й інші полковники й підполковники пояс-*

нили солдатам наказ командування (Довж., І, 1958, 316); — *Товаришу гвардії підполковнику дозвольте звернутися,— промовив Цимбал* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 36).

ПІДПОЛКО́ВНИЦЯ, і, *ж., розм.* Дружина підполковника.

ПІДПОЛКО́ВНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **підполко́вник.** *Сидів* [Іван] *на жовтій дубовій лаві, у підполковницьких погонах, читав якусь книжку* (Гуц., Скупана.., 1965, 36).

ПІДПОЛО́ТИ *див.* **підпо́лювати.**

ПІДПОЛЮ́ВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПОЛО́ТИ**, полю́, по́леш, *док., перех. і неперех., розм.* Полоти ще трохи, додатково, допомагаючи кому-небудь. *Оленці навіть кортіло, щоб Оверко побачив, як вона дівчат нагнала. Звичайно, йому і в голову не прийде, що сестра з подругою підполюють їй рядки* (Горд., Заробітчани, 1949, 34).

ПІДПОМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПОМОГТИ́**, ожу́, о́жеш, *док., розм.* Те саме, що **допомага́ти** 1. *Він раз за разом обходив усі становища,.. підпомагав, заохочував утомлених* (Фр., VI, 1951, 15); *Він, Роман, не дасть їм загинути, підпоможе і лісу купити, і хату поставити...* (Коцюб., І, 1955, 122).

ПІДПОМА́ГАЧ, а, *ч., розм* Той, хто допомагає, звичайно в здійсненні поганих, злочинних намірів. *Разом зі всім радянським народом непохитно і самовіддано пішли вірні сини й дочки України на священну битву проти фашистських окупантів та їхніх націоналістичних підпомагачів* (Бажан, Наша.. Москва, 1951, 74).

ПІДПОМО́ГА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **допомо́га.** — *От, може, Кирило та Панько дадуть підпомоги яму копати* (Мирний, III, 1954, 136); *Напече* [Дарипка] *млинців, рогаликів — і все йому, все братикові. Скоріше б тільки ріс. Не так щоб підпомогу з нього мати, а щоб було з ким хоч погомоніти, пожуритися* (Вирган, В розп. літа, 1959, 255).

2. Те саме, що **підкріплення** 2. *Енеєві одвіг сей дав* [Евандр]: — *..Дамо вам війська в підпомогу, І провіанту на дорогу, І грошеняток з якийсь міх* (Котл., І, 1952, 205).

ПІДПОМОГТИ́ *див.* **підпомага́ти.**

ПІДПОНОМА́РІЙ, я, *ч., іст.* Те саме, що **підді́чий.** *Примітний був . підпономарій, такий довгий, що діставав погасити свічки, як би високо вони не горіли* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 231).

ПІДПО́РА, и, *ж.* 1. Те саме, що **підпі́рка.** *Хлопці посідали навколо стола, розіклали підпори на ноги і почали грати* (Мак., Вибр., 1954, 295); *Наче молода дівчина, вона лазить по деревах, ..підпори ставить під рясні гілки фруктових дерев* (Томч., Готель.., 1960, 244); *Яхта стала під мостом, прибита хвилею до однієї з підпор* (Дмит., Наречена, 1959, 195).

2. *перен.* Той, на кого спираються, або те, на чому ґрунтується, від чого залежить що-небудь. *Вона притулюється цілою своєю істотою до свого товариша, надіється найти в нім підпору і розраду* (Фр., II, 1950, 73); *У Сновську існувала тепер радянська влада, надійною підпорою її були залізничники* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 24); *Наукове дослідження питань розвитку психіки знайшло в ученні І. П. Павлова про вищу нервову діяльність свою міцну матеріалістичну підпору* (Вісник АН, 9, 1949, 32).

3. Те, на що хто-, що-небудь обпирається. *Але він, зручний і звиклий до гір, умів спинитись на краю кручі і знов обережно шукав підпори для ніг* (Коцюб., II, 1955, 351); *Нога, шукаючи підпори, натискає на ліву педаль, і літак звертає круто ліворуч* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 96).

ПІДПО́РНИЙ, а, е. Прикм. до **підпо́ра** 1, 2. *Одного разу Дригожила після зміни.. побачив, що Канушевич з машиністом приладнують підпорні бруски* (Коцюба, Нові береги, 1959, 171); — *Як стратег, обчислюю підпорні пункти, щоб міцніше закріпити стан своїх позицій* (Кач., II, 1958, 49).

ПІДПОРО́ТИ *див.* **підпо́рювати.**

ПІДПО́РОТИЙ, а, е. Який підпороли.

ПІДПОРО́ТИСЯ *див.* **підпо́рюватися.**

ПІДПОРОШИ́ТИ *див.* **підпоро́шувати.**

ПІДПОРО́ШУВАТИ, ує, *недок.*, **ПІДПОРОШИ́ТИ**, ї́ть, *док.* Покривати злегка, трохи чим-небудь сипким; // *безос. Підпорошило трохи дорогу* (Сл. Гр.).

ПІДПОРУ́ЧИК, а, *ч.* Військове звання офіцера царської армії рангом нижче поручика, а також особа, що мала це звання. *У 1872 р. Є. С. Федоров закінчує курс училища і в чині підпоручика їде служити на Україну* (Видатні вітч. географи.., 1954, 105); *Хвацькості більше виявляли молоді підпоручики, стягнуті довгими мундирами в чарочки* (Панч, І, 1956, 55).

ПІДПОРЮ́ВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПОРО́ТИ**, порю́, по́реш, *док.* Пороти, відпорювати трохи, в окремих місцях. — *У.. піджаку, під пахвою правого рукава, коли підпороти підкладку, пришито червоною ниткою номер сорок п'ятий* (Кучер, Прощай.., 1957, 211).

ПІДПОРЮ́ВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПІДПОРО́ТИСЯ**, по́реться, *док.* 1. Відпорюватися трохи, в окремих місцях.

2. *тільки недок.* Пас. до **підпо́рювати.**

ПІДПОРЯДКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпорядкува́ти.** *Почалося навчання, підпорядковане суворому розкладові* (Гончар, Новели, 1949, 47); *Вся діяльність трудових людей пояснюється тим, що вони живуть одне для одного і для людства в цілому, а не для чогось іншого, бо все те інше також підпорядковане цій меті* (Гур., Наша молодість, 1949, 390); *Візантійське духовенство було підпорядковане імператорові і не визнавало влади пап* (Іст. середніх віків, 1955, 41); *На годину ночі Шумаков викликав до себе командирів полків і підпорядкованих йому окремих підрозділів* (Голов., Тополя.., 1965, 333); *Віроломний напад фашистської Німеччини поставив перед письменниками нові завдання. Все було підпорядковано боротьбі за перемогу* (Іст. укр. літ, II, 1956, 486).

2. *у знач. прикм.* Залежний від чого-небудь іншого; другорядний, не основний. *Колонізаційне питання в Росії є підпорядковане питання щодо аграрного питання в центрі країни* (Ленін, 17, 1971, 66); *У справжнього художника деталям приділене відповідне службове, підпорядковане місце* (Вітч., 2, 1963, 173).

ПІДПОРЯДКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Залежність від кого-, чого-небудь.

2. Граматичний спосіб сполучення речень або слів, що виражають залежність одного речення або слова від іншого. *Підрядні сполучники служать для виявлення характеру залежності одного речення від другого та їх взаємної підпорядкованості* (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 335).

ПІДПОРЯДКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підпорядко́вувати** 1, 2.

ПІДПОРЯДКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДПОРЯДКУ́ВАТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех., кому, чому.* 1. Ставити у залежність від кого-, чого-небудь. *Зробивши композиційним центром роману історію сільського юнака Юрка Крука, П. Козланюк підпорядковує ідейному задумові усі елементи сюжетного розвитку* (Рад. літ-во, 3, 1957, 17); *Буржуазія підпорядкувала село пануванню міста* (Комун. маніф., 1947, 18);

// Примушувати діяти відповідно до чого-небудь, у залежності від чогось. *Він умів усе підпорядковувати одній меті* (Трип., Дорога.., 1944, 22); *Партія всіляко дбає про те, щоб підпорядкувати діяльність науково-дослідних закладів потребам практики* (Ком. Укр., 3, 1962, 6).

2. Передавати у чиє-небудь відання, під чиєсь керівництво, начало. *Буржуазія і Лютер вже відмовлялись від старих планів реформації і були готові підпорядкувати церкву князям* (Іст. середніх віків, 1955, 161).

3. *грам.* Ставити у синтаксичну залежність, приєднувати способом підпорядкованості.

ПІДПОРЯДКÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДПОРЯДКУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* Бути залежним від кого-, чого-небудь. *Вишивка в українському народному одязі ніколи не була самоціллю, а завжди підпорядковувалась його практичному призначенню* (Нар. тв. та етн., 1, 1966, 55); // Діяти у відповідності до чого-небудь, у залежності від чогось. *Відтоді, як Безбородько стає бувати у Річинських на правах нареченого, все життя в домі підпорядковувалося одній меті: його одруженню з Катерипою* (Вільде, Сестри.., 1958, 510).

ПІДПОРЯДКÓВУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **підпорядкóвувати.** *..обмежувати боротьбу класів боротьбою всередині парламенту або вважати цю останню найвищою, вирішальною, підпорядковуючою собі всі інші форми боротьби, значить переходити фактично на сторону буржуазії проти пролетаріату* (Ленін, 40, 1974, 20).

ПІДПОРЯДКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підпорядкува́ти** і **підпорядкува́тися.** *Бюрократизм означає підпорядкування інтересів справи інтересам кар'єри..* (Ленін, 8, 1970, 336); — *На тих озерах розводять бобра.. То заповідник республіканського підпорядкування...* (Чаб., Тече вода.., 1961, 143); *Цей період* [розпаду Київської Русі], *що обіймає кілька століть, був для нашого народу сповнений страшенних бідувань, особливо з часу підпорядкування духовного життя Польщі єзуїтам* (Довж., III, 1970, 76); *Підпорядкування монополіями апарату капіталістичної держави, виникнення державно-монополістичного капіталізму означає посилення втручання держави в економіку* (Ком. Укр., 2, 1965, 35); *Військові мотиви в книгах про сучасну армію промовляють до нас і суворістю армійських звичаїв, і підкресленою строгістю службового підпорядкування* (Літ. Укр., 18.IV 1967, 1).

ПІДПОРЯДКУВА́ТИ *див.* **підпорядкóвувати.**

ПІДПОРЯДКУВА́ТИСЯ *див.* **підпорядкóвуватися.**

ПІДПОТИЛИЧНИ́Й, а, е, *анат.* Розташований нижче потилиці.

ПІДПÓЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпóювати.** *З державної каси він* [Крапцьовський з повісті Л. Мартовича «Забобон»] *одержує великі гроші для проведення агітації за бажаних урядові кандидатів, для підкупів, підпоювання виборців і т. п.* (Жовт., 2, 1956, 102).

ПІДПÓЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПОЇ́ТИ,** ою́, о́їш, *док., перех.* Поїти до оп'яніння з підступними намірами. — *Спробуйте все-таки підпоїти Танюшкіна, відкрийтесь, що ви соціаліст, може, він хмільний і пробовкнеться...* (Бурл., Напередодні, 1956, 79); *Микола з жінкою старого батька підпоїли й приневолили розписку написати, щоб город од Івана одібрати* (Григ., Вибр., 1959, 53).

ПІДПРА́ВИТИ *див.* **підправля́ти.**

ПІДПРА́ВИТИСЯ *див.* **підправля́тися.**

ПІДПРА́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **підпра́вити, підправля́ти.**

ПІДПРА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпра́вити.** *Це моя давня робота, трошки підправлена за послідні* [останні] *часи* (Мирний, V, 1955, 395); *Вночі прибігали до нього з обох редакцій і погоджували підправлену.. промову* (Ле, Міжгір'я, 1953, 479); *Горілка, якою щедро угощав* [Мошко] *свойого годованця,.. була трошечка* [трошечки] *підправлена...* (Фр., IV, 1950, 431).

ПІДПРА́ВЛЕНИЙ, я, *с.* Дія за знач. **підпра́вити, підправля́ти.**

ПІДПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДПРА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* підпра́влять; *док., перех.* 1. Усуваючи незначні неполадки, пошкодження в чому-небудь, робити придатним для користування, лагодити. — *Бач, я й думав з весни підправити оселю... Видно, солома прогнила,— сказав Яків, обдивляючись стелю* (Мирний, IV, 1955, 89); *Петру трохи підправив соху, оббив її мідною бляхою, бо стара дровиняка розкололась і могла підвести в гарячу пору оранки* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 367).

2. Усувати окремі недоробки, помилки і т. ін., вдосконалюючи що-небудь. *Пристаркуватий ротний кравець.. зважився-таки запропонувати Ясногорській свої послуги: — Давайте, я вам шинельку... трошки підправлю, переробляю* (Гончар, III, 1959, 199); *Мабуть, немає такого твору, до якого письменник* [І. Ле] *не повертався б з бажанням щось підправити, щось додати чи змінити перед кожним його перевиданням* (Вітч., 3, 1965, 181); // *також без додатка.* Вказувати кому-небудь на помилку або уточнювати (перев. про мову, висловлювання). *Навчання в школі* [червоних командирів] *провадили командири полків, батальйонів, рот. Якщо траплялись у когось промахи, Щорс підправляв учителів* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 72); — *Де-то храма* [культає]*? і не на одну* [ногу], *а він і обома не здужа ходити,— підправив підбрехач* (Кв.-Осн., II, 1956, 489).

3. Приводити в порядок, у потрібний вигляд. *Він почував себе незручно, тягнув плечі новий піджак, і завеликий комірець щоразу доводилося підправляти* (Рибак, Час.., 1960, 801); *Позагортала* [жінка] *вирви й ями, зарівняла окопи, вичистила криницю, оглянула город, підправила грядки* (Ю. Янов., Мир, 1956, 6).

4. Відновлювати, поліпшувати що-небудь. *Влітку Панько хліборобив, а взимку заробляв по шахтах. Цей заробіток давав йому змогу не вбожіти, ще трохи й підправляти своє господарство* (Гр., I, 1963, 368); — *Тепер треба подумати про те, щоб підправити господарство, а розмахувати кулаками після бійки — чи варто?* (Мик., II, 1957, 351).

5. Сунути під що-небудь. *Коли вісь поламалась, то бери зараз дрючка з воза та й підправляй під вісь* (Н.-Лев., I, 1956, 577).

6. *рідко.* Те саме, що **приправля́ти** 1. *Підправляти горілку лимоном.*

ПІДПРАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПІДПРА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* підпра́вляться, *док.* 1. Приводити що-небудь власне в порядок, у потрібний вигляд. — *Ось як підправимося трохи по господарству, піду до ворожки на хутори.— На ворожку плюнь, на серце надійся* (Тют., Вир, 1964, 375).

2. Трохи покращувати, відновлювати своє здоров'я. *Їздив сього літа за границю, до Італії, підправився трохи* (Коцюб., III, 1956, 346).

3. *тільки недок.* Пас. до **підправля́ти** 1. *В результаті таких припрошень у всіх хатах і дворах аж варилося. Там підправлявся тип, там підмазувався причілок, підкращувалися ворота* (Хотк., I, 1966, 105).

ПІДПРА́ПОРЩИК, а, *ч., військ., дорев.* Військове звання у царській армії рангом нижче прапорщика, а також особа, що мала це звання. *Матвій, в чині підпрапорщика, служив у Семенівському полку* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 400); — *Хлопці,— каже Рубан.* — ..*Через пастухів узнав, що в банді тисячі, а не дванадцять. Учорпи села підпрапорщик підняв* (Ю. Янов., І. 1958, 125).

ПІДПРАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДПРАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Прасувати злегка, додатково або в деяких місцях. *Підпрасовувати комірець.*

ПІДПРАСУВА́ТИ *див.* **підпрасо́вувати.**

ПІДПРИЄ́МЕЦЬ, мця, *ч.* Той, хто володіє промисловим, торговельним і т. ін. закладом. *Основною особливістю новітнього капіталізму є панування монополістичних союзів найбільших підприємців* (Ленін, 27, 1972, 357): *Австрійські урядовці часом доручали будування тюрем, цих підвалин своєї держави, приватним підприємцям* (Мас., Під небом.., 1961, 59); // Організатор вигідних справ, прибуткових операцій. *Пані Капітоліна.. була підприємець крутенький, і випросити в неї самогонки в борг, та ще ціле відро, було ділом не простим* (Смолич, Мир.., 1958, 32).

ПІДПРИЄ́МЛИВИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **заповзя́тливий.**

ПІДПРИЄ́МЛИВІСТЬ, вості, *ж., книжн.* Властивість за знач. **підприє́мливий.** *Буржуазні письменники списали і списують гори паперу, оспівуючи конкуренцію, приватну підприємливість та інші чудові доблесті й принади капіталістів і капіталістичного ладу* (Ленін, 35, 1973, 189).

ПІДПРИЄ́МНИЦТВО, а, *с.* Діяльність підприємця. *Вороги комунізму, намагаючись підлікувати одряхлілий капіталістичний лад, люблять говорити, що так зване приватне підприємництво дає нібито можливість краще проявити себе, дав кращі результати* (Рад. Укр., 1.X 1959, 2).

ПІДПРИЄ́МНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підприє́мець.**

ПІДПРИЄ́МНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **підприє́мець.** *Підприємницький капітал;* // Власт. підприємцеві. *Основна риса пореформеної еволюції землеробства полягає в тому, що воно набирав все більш і більш торгового, підприємницького характеру* (Ленін, 3, 1970, 294); *Ні декорацій, які не соромно було б привезти в столицю, ні костюмів.. Садовський, незважаючи на свої підприємницькі здібності, не мав* (Бурл., Напередодні, 1956, 116).

ПІДПРИЄ́МСТВО, а, *с.* 1. Окрема виробнича установа (завод. фабрика і т. ін.). *Вони не мали сумніву, що перед ними саме капіталіст, власник якого-небудь розбомбленого підприємства* (Гончар, III, 1959, 226); *Багато промислових підприємств — суконних, свічкових, скляних, дзеркальних, шкіряних, парусно-полотняних та ін.— заснували у своїх маєтках гетьман К. Разумовський і П. Румянцев* (Іст. УРСР, І, 1953, 346).

2. Діяльність у якій-небудь галузі, що дає прибутки. *Засилають* [кохану] *в каторгу. Чоловік з горя «лівіє» і «несе свою голову» на яке-небудь рисковане підприємство* (Л. Укр., III, 1952, 744).

ПІДПРІВА́ТИ і **ПІДПРІВА́ТИ,** а́є, *недок.*, **ПІДПРІ́ТИ,** і́є, *док., перех.* Трохи, частково або знизу пріти, зіпрівати. *Поля після дощу підіпріли, розбухли, і чоботи.. м'яко вгрузали в землю* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 620).

ПІДПРОГРА́МА, и, *ж., спец.* Додаткова або підпорядкована програма.

ПІДПРОСИ́ТИ, рошу́, ро́сиш, *док., перех., діал.* Попросити. *Підпроси.., щоб не дуже бив, а може здобриться, по кожушку тільки буде ляпати* (Сл. Гр.).

ПІДПРУГА, и, *ж., заст.* Попруга. *Коли херсоніти дізнались, що на лодіях ідуть не купці руські, а вої* [воїни], *то одразу підтягли підпруги у коней, сіли в сідла й тільки пил звівся за ними в полі* (Скл., Святослав, 1959, 334); *Підтягає козак підпругу, та й гукає на всю округу — чвалом скачуть усі до нього, до Семена до Неживого* (Голов., Поезії, 1955, 75).

ПІДПРЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпряга́ти.**

ПІДПРЯГА́ТИ, а́ю, а́єш. *недок.*, **ПІДПРЯГТИ́,** яжу́, яже́ш, *док., перех.* 1. Впрягати додатково, до вже запряжених коней, волів і т. ін. * Образно. *Відомо, що свого часу купка соціал-демократичних зрадників підпрягла Данію до горезвісної атлантичної колісниці* (Літ. газ., 5.VI 1952, 4); // *перен., розм.* Залучати додатково кого-небудь до якоїсь справи, роботи і т. ін. *Командирові вистачає справ і так по саме горло, а Гаркуша, не знати для чого, ще й шефів сюди підпрягає* (Кучер, Чорноморці, 1956, 299).

2. Те саме, що **запряга́ти** 1. *Воду тягає він* [осел] *так. Підпряжуть його до дишла. Ходить він у дишлі, крутить барабан. На барабан накручується кодола, а до кінця кодоли прив'язаний цебер, ціла бочка!* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 263).

ПІДПРЯГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДПРЯГТИ́СЯ,** яжу́ся, яже́шся, *док.* 1. Впрягати себе до упряжки на допомогу коням, тягловій худобі. *На горі кум Гриць все ще силкувався з своїм возом. На половині шляху він надкидав гною, рядом з конем підпрягся в дишло, пнувся до свого шматка поля* (Чорн., Потік.., 1956, 240); // *перен., розм.* Братися допомагати комунебудь у чомусь.— *Зараз у нас почався добрий рух — кооперування зусиль колгоспів. Тепер не обов'язково самому все ладнати, хай підпряжуться сусіди* (Чаб., Тече вода.., 1961, 30); // *розм.* Втручатись у розмову, маючи на меті продовжити розмову або підтримати кого-небудь. — *Гаразд, воля твоя, але бачиш... відер нам ні за що купити,— підпрягався до Оникія Левонтій* (Гончар, Таврія, 1952, 62); — *Дядьку, а врукопашну з німцями вам доводилося сходиться чи ні? — підпрягся зараз же Марко* (Тют., Вир, 1964, 284).

2. *тільки недок.* Пас. до **підпряга́ти.**

ПІДПРЯГТИ́ *див.* **підпряга́ти.**

ПІДПРЯГТИ́СЯ *див.* **підпряга́тися.**

ПІДПРЯ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпряга́ти.**

ПІДПРЯ́ЖКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підпряга́ти.** * Образно. *Може, з десяток женихів залітало на обійстя Вариводи, щоб одержати Ярину та пару добрячих волів з млином на підпряжку* (Речм., Весн. грозп, 1961, 85).

2. Упряж для підпряжного коня. *Порвати підпряжку.*

ПІДПРЯ́ЖНИЙ, а́, е́. 1. Той, якого підпрягають. *Підпряжний кінь.*

2. *у знач. ім.* **підпряжни́й,** по́го, *ч.*; **підпряжна́,** по́ї, *ж.* Кінь або кобила, яких запрягають поруч з борозенним для підмоги.

ПІДПУ́ДРЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпу́дрити.** *Двом десяткам по-різному — аби тепліше — одягнених дівчат і молодиць, злегка підпудрених пилюгою з зерна, ніщо не заважає, очищаючи насіння, неквапно ліпити свої теревені* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 117).

2. *у знач. прикм.* Злегка вкритий пудрою. *Побритий, підпудрений, Шайба справляв враження чоловіка добродушного, приязного* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 231).

ПІДПУ́ДРИТИ *див.* **підпу́дрювати.**

ПІДПУ́ДРИТИСЯ *див.* **підпу́дрюватися.**

ПІДПУДРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПУ́ДРИТИ,** рю, риш, *док.*, *перех.* Злегка або додатково, ще раз пудрити. *Підпудрювати ніс.*

ПІДПУДРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДПУДРИ́ТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* Злегка або додатково, ще раз пудритися.

ПІДПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПУСТИ́ТИ,** ущу́, у́стиш, *док.*, *перех.* 1. Давати можливість, не заважати підходити, наближатися до кого-, чого-небудь. *Я підпускаю її до своїх дверей і лиш тоді голосно кажу: — День добрий панні Анелі!* (Коцюб., II, 1955, 252); *Ось до бугая залишилося чотири кроки, три, два, але він вичікував і підпускав* [Павла] *все ближче* (Тют., Вир, 1964, 115); *Коли курінки прилетіли, лисиця-розбійниця затаїлась і підпустила близько до себе одного необачного птаха* (Коп., Як вони.., 1948, 88); * Образно. *Думки про сина обступили її й не підпускали сну...* (Мирний, I, 1949, 346); // *перев. із запереч.* не. Бажати спілкуватися з ким-небудь. *Увесь тиждень мати — як мати, а в суботу і близько до себе не підпускає* (Стор., I, 1957, 92); *Захар не підпускав їх* [дівчат] *до себе за «риску осілості»* (Ле, Право.., 1957, 233).

2. *також із спол.* щоб, *перен.* Дозволяти робити що-небудь. *На великдень одного Стьопку підпускала* [генеральша] *до руки похристосатись...* (Мирний, I, 1949, 202); *Якщо старикан* [майстер] *в доброму настрої, то він і пікетажистку підпускає до нівеліра, щоб привчалася* (Гончар, Тронка, 1963, 186); *Спочатку в бригаді Панько підносив цеглу, потім затирав цемент, аж через місяць підпустили його вчитися мурування* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 144); // *перев. із запереч.* не. Відкривати доступ до чого-небудь (предметів, занять і т. ін.). *Таня зроду не пекла хліб, мама вдома й не підпускала її до тіста* (Дім., I будуть люди, 1964, 265); — *Байдужої людини до швидкісного верстата не можна й на кілометр підпускати!* (Донч., VI, 1957, 343); // Допускати до тварини-годувальниці для ссання молока (перев. малят цієї тварини). *Після годівлі маток корита прибирають з станка, а поросят підпускають до свиноматки* (Свинар., 1956, 228); *Вимазав лисичат сметаною, та й підпустив їх під кішку; кішка облизала сметану й прийняла лисичат* (Збірник про Кроп., 1955, 28).

3. *перен.*, *розм.* Говорити що-небудь дотепне, влучне, приємне і т. ін. під час розмови, зустрічі тощо. — *А ти відколи навчився компліменти підпускати?* (Фр., III, 1950, 362); *Масло сипав цифрами, підпускав жарти* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 7).

◇ **Ля́си (підпуска́ти (підпусти́ти)** *див.* **ля́си; Підпуска́ти (підпусти́ти) тума́ну** — робити що-небудь незрозумілим, заплутаним. [Павленко:] *Березняк.. такого туману підпустив, що на що вже я мастак на ці діла — проте нічогісінько не второпаю* (Крот., Вибр., 1959, 505); **Підпуска́ти (підпусти́ти) шпи́лку** — говорити ущипливі слова. *Грушевський з насолодою підпустив Шептицькому цю шпильку* (Смолич, Мир.., 1958, 117).

ПІДПУСТИ́ТИ *див.* **підпуска́ти.**

ПІДПУХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпуха́ти.**

ПІДПУХА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПІДПУХНУ́ТИ,** не; *мин. ч.* підпу́х, ла, ло; *док.* Трохи або в окремих місцях пухнути; припухати. *Нога на підошві розчервонілась, помітно підпухла* (Гончар, Людина.., 1960, 82); *Очі підпухли так, що втратили симетрію* (Вільде, Сестри.., 1958, 31).

ПІДПУ́ХЛИЙ, а, е. Який трохи або в окремих місцях став пухлим. *Ліве лице мав червоне й напухле.. Показував* [Сенько] *пальцем на Гринькове підпухле лице* (Март., Тв., 1954, 339); *Федір Головань прийшов на роботу, як викручена ганчірка. Очі червоні, підпухлі* (Ткач, Арена, 1960, 34).

ПІДПУХЛИ́НА, и, *ж.* Підпухле місце, невелика припухлість. *Добріють темні чоловічки очей Василини і на якусь мить застигають в примхливих, по-юному гарних підочних підпухлинах* (Стельмах, I, 1962, 223).

ПІДПУХЛІ́СТЬ, лості, *ж.* Те саме, що **підпу́хлина.** *Рана ятрилася і кровоточила. Червона підпухлість оточувала її широким колом* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 531).

ПІДПУХНУТИ *див.* **підпуха́ти.**

ПІДПУШЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпуши́ти.** *Не туди стріляли його очі, не туди оберталось серце: не на початий моріжок польових квіточок, а на підпушену грядочку огородних* [городніх] *лілій* (Мирний, III, 1954, 190).

ПІДПУШЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпу́шувати 1.**

ПІДПУШИ́ТИ *див.* **підпу́шувати.**

ПІДПУШИ́ТИСЯ *див.* **підпу́шуватися.**

ПІДПУ́ШКА, и, *ж.* Хутряна обшивка, облямівка на верхньому одязі; опушка. *Воєводи із земель були в оксамитних жупанах, туго підперезані поясами, у шапках з підпушками, викладених дорогоцінним камінням* (Скл., Святослав, 1959, 458).

ПІДПУ́ШОК, шка, *ч.*, *спец.* Короткі і густі ворсинки на хутрі, насінні бавовнику і т. ін. *З коротких волокнинок* [бавовнику], *або підпушку, виробляють вату для медичних потреб та одягу* (Техн. культ., 1956, 217).

ПІДПУШУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпу́шувати 1.** *За два тижні було зроблено повторне підпушування* (Донч., Дочка, 1950, 27).

ПІДПУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДПУШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док.*, *перех.* 1. Робити землю пухкою; розпушувати. *Дарма й сонцеві, що в глухих нетрях землі риється якесь сліпороде звір'я* [кріт]: *хай собі риється та підпушує землю* (Мирний, IV, 1955, 295); *Кохав хлопець деревце — підпушував, поливав, водою оббризкував, листя протирав вогкою ваткою* (Донч., VI, 1957, 140).

2. Робити що-небудь пухнастішим або пухкішим. *Підпушувати волосся; Підпушувати тісто.*

3. Покривати злегка снігом, інеєм що-небудь.

ПІДПУ́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДПУШИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Ставати пухкою внаслідок обробки (про землю).

2. *тільки недок.* Пас. до **підпу́шувати.**

ПІДПУЩЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпусти́ти.** *Перш повипитував* [справник] *тих, що враждали на Тихона, і того чоловічка, що записував Тихонові забор хліба, що прикинувся, буцімто й добрий, а се він від них і підпущений був* (Кв.-Осн., II, 1956, 140); *Цілу осінь він баришникував, мінявся коровами, доки домінявся до того, що привіз не корову, а телицю-ялівку з підпущеним телям* (Тют., Вир, 1964, 513).

ПІДП'Я́НУРУЧ, *присл.*, *розм.* Те саме, що **сп'я́ну.** *Так я ото до жінки: — Хівре,— кажу,— чи не наробив я часом якого бешкету в хаті, підп'януруч, бо щось дзизом усі дивляться на мене?* (Укр., казки, легенди.., 1957, 413).

ПІДП'Я́ТНИК, а, *ч.* 1. *техн.* Пристрій для опори осі вертикального вала. *Як балансувальник, він займається нині одною роботою — установлює підп'ятник, куди заходить відполірований кінець осі, на якій змонтована стрілка приладу* (Автом., В. Кошик, 1954, 224).

2. *спорт.* Пристрій для опори ніг веслувальника у човні.

ПІДП'ЯТОК, тка, *ч., спец.* 1. Підстилка у взутті, що оберігає п'яту від цвяхів, якими прибитий каблук. 2. *заст.* Підбір, каблук. *Всі троє враз вони повернулися на підп'ятках і рушили назад до тієї вулиці, де нещодавно сер Ейбл запоровся у багнюку своїми лискучими черевиками* (Смолич, Сорок вісім.., 137, 172).

ПІДРАЙО́Н, у, *ч.* Частина району як адміністративної або географічної одиниці. *Граб у лісах Прилуцького підрайону зростає біля північно-східної межі ареалу* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 84).

ПІДРАЙО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **підрайо́н.**

ПІДРА́МНИК, а, *ч.* Рамка, на яку натягується полотно для малювання картини. *Вже закінчуючи роботу, вона випадково зазирнула за шафу і побачила там великий підрамник з натягнутим на ньому полотном* (Коз., Сальвія, 1956, 287).

ПІДРА́МОК, мка, *ч.* Те саме, що **підра́мник.** *Геннадій вступив на перший курс художнього... Але тут сталося непередбачене.. Виявилося, що до веселого карнавалу життя треба готуватися серед пилу вуглів і запаху клею, збивати підрамки, грунтувати полотна* (Вол., Місячне срібло, 1961, 16).

ПІДРА́НЕНИЙ, а, е, *мисл.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підра́нити.**

2. *у знач. прикм.* Легко поранений, підстрелений. — *Приймайте! — тягнучи підраненого коня за повід, задирливо гукає до Килигея якась чорнява* (Гончар, II, 1959, 26); * У порівн. *Зі сном вона боролася вже через силу, нарешті, як підранена, похилила голову набік і впала мені на плече* (Панч, На калин. мості, 1965, 115).

ПІДРА́НИЙ, а, е, *діал.* Подертий, подраний. *Переступив* [Бовдур] *через хлипаючого мужика.. і втонув у своїм куті, накривши ноги якимось підраним мішком* (Фр., I, 1955, 283): *Сиве засмоктане волосся вибивається* [у баби] *неладними космами з-під брудної хустки; кожух смердючий, підрана чорна сорочка і запаска гірша шмати* (Хотк., II, 1966, 413).

ПІДРА́НИТИ *див.* **підра́нювати.**

ПІДРА́НОК, нка, *ч., мисл.* Звір або птах, легко поранений, підстрелений мисливцем. *Мисливців наїхало багатенько.. Хто вбив, хто ні, але після кожного такого полювання в болоті залишається чимало підранків, зокрема качок* (Коп., Подарунок, 1956, 95).

ПІДРА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДРА́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех., мисл.* Легко ранити. — *Ви підраните качку, вона від вас сховається в купинах, а ось мій помічник знайде її мені,— і хлопець показав на миршавого собачку* (Коп., Подарунок, 1956, 95); // *розм.* Нанести легке поранення людині.— *Ковалеві весь світ відкрито, а як він до того ще бив урядника у п'ятому році та підранив жандарма,.. і носив червоного прапора, то його мандрівну судьбу* [долю] *можна знати наперед* (Ю. Янов., I, 1954, 296).

ПІДРАХО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас мин. ч. до **підрахува́ти.** *Вдома батько сказав матері, що пан попросив відкласти розрахунки до завтрього, бо ще не все підраховано* (Юхвід, Оля, 1959, 78); // **підрахо́вано,** *безос. присудк. сл. Підраховано, що одна тисяча кіловат-годин електроенергії, спожитої в сільському господарстві, заощаджує суспільству 300 людино-днів* (Ком. Укр., 7, 1962, 30).

ПІДРАХО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрахо́вувати.** *В біології електронні машини використовуються для порівняно простих задач при підраховуванні кількості мікробів і вірусів у полі зору мікроскопа* (Фізіол. ж., VI, 4, 1960, 451).

ПІДРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРАХУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех. і без додатка.* Рахуючи, підводити підсумки чому-небудь, визначати наявність, кількість чогось. *Коли я встав, Антоша сидів уже коло столу і щось підраховував на клапті грубого синього паперу* (Мик., II, 1957, 59); *Біля насіннєвої ділянки стоїть гурт прибулих колгоспників. Один вилущив на долоню колосок, підраховує зерно* (Головко, I, 1957, 425); *Кар хотів точно підрахувати записи харчів на пароплаві* (Трубл., Лахтак, 1953, 41); *Підполковник Мороз та ще два офіцери підрахували, скільки патронів залишилось у кожного стрільця* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 68).

ПІДРАХУВА́ТИ *див.* **підрахо́вувати.**

ПІДРАХУНО́К, нку, *ч.* 1. Дія за знач. **підрахо́вувати, підрахува́ти.** *При підрахункові Данькових мідяків виявилось, що їх таки чимало: понад чотири карбованці* (Гончар, Таврія, 1952, 85); *Після підрахунків стало відомо, що бригада Миколи Гуртового видобула за зміну сто вісімдесят тонн в'язкої руди* (Ткач, Плем'я.., 1961, 421).

2. *перев. мн.* Результати, підсумки лічби, обчислень. *За підрахунком Купріяна Олександровича — вчителя комунівського..— ця операція з коропами мала в жовтні дати комуні близько п'ятисот кіло риби* (Донч., I, 1956, 50).

ПІДРЕБЕ́РНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під ребрами.

ПІДРЕБЕ́Р'Я, я, *с., анат.* Ділянка. порожнина під ребрами. *Біль у правому підребер'ї.*

ПІДРЕМОНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Трохи, частково ремонтувати.— *А хата непогана,— весело промовив Кузьма Дем'янович.— Трохи підремонтуємо її і влаштуємо й собі мисливський будинок* (Мокр., Острів., 1961. 37); * Образно. *За колгоспним подвір'ям починався великий сад. Іван Остапович добре його підремонтував, і він щороку давав великі прибутки* (Минко, Повна чаша, 1950, 166).

ПІДРЕМОНТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Трохи, частково ремонтуватися. * Образно. [Терень:] *Поїдемо на літо на роботу, підхарчуватися, підремонтуватися, сили набратися* (Мик., I, 1957, 152).

ПІДРЕСО́РИТИ *див.* **підресо́рювати.**

ПІДРЕСО́РНИК, а, *ч., спец.* Планка, до якої кріпляться ресори. *При незавантаженому автомобілі основна ресора прогинається на незначну величину. Кінці верхніх листів підресорника не торкаються поверхень кронштейнів* (Автомоб., 1957, 179).

ПІДРЕСО́РЮВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **підресо́рювати.** *Надувні гусениці готові. Їх зважили: вони майже наполовину легші за металічні. Автори прикидають: необхідність у підресорюванні відпадає* (Роб. газ., 7.VIII 1965, 1).

ПІДРЕСО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДРЕСО́РИТИ,** рю, риш, *док., спец.* Ставити, припасовувати ресори.

ПІДРЕСО́РЮВАТИСЯ, юється, *недок., спец.* Пас. до **підресо́рювати.**

ПІДРЕШІ́ТКА, и, *ж.* Густе решето. *Посадили* [Марину] *на набиту сміттям підрешітку, почали стригти довгу косу* (Мирний, IV, 1955, 235); *Підійшла старенька з яблуками у підрешітці* (Головко, I, 1957, 379); * У порівн. *Над головою стримів у небо гострий шпиль дзвіниці, а із сірих хмар, як із підрешітки, сіяла мрячка* (Панч, В дорозі, 1959, 19).

ПІДРЕШІ́ТОК, тка, *ч.* Те саме, що **підреші́тка.** *З горища з підрешітком у руці спускалася по драбині Ніна* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 31).

ПІДРИ́В, у, *ч.* Дія і стан за знач. **підрива́ти** [1], **підірва́ти** і **підрива́тися** [1], **підірва́тися.** *Чи знаєте, що «Зоря» і «Дзвінок» вже заборонені в Росії? Се для них великий підрив* (Л. Укр., V, 1956, 141); *Підрив сільського господарства в умовах війни і недорід, що спіткав Україну в 1648 р., викликали гостру недостачу в хлібі* (Іст. УРСР, I, 1953, 243); *Сатиричні прийоми народної пісні він* [Роберт Бернс] *майстерно використав для підриву основ пуританської релігії* (Рад. літ-во, 5, 1958, 89).

ПІДРИВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **підрива́ти** [1]. *При звичайному одно — дворядному підриванні рудник одержував 200 тисяч тонн відбитої руди від 30 вибухів* (Рад. Укр., 23.I 1959, 1).

ПІДРИВА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **підрива́ти** [2].

ПІДРИВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДІРВА́ТИ,** підірву́, підірве́ш, *док., перех.* 1. Руйнувати, знищувати або подрібнювати за допомогою вибуху. *Розбивали гарнізони, Склади підривали, За знущання і за муки Ворога карали* (Укр.. думи.., 1955, 504); *Відступаючи, ворог підірвав міст через Оржицю* (Ком. Укр., 11, 1963, 22); *Якось під час бою в лісі ми підірвали міною німецький танк* (Шиян, Партиз. край, 1946, 63).

2. *перен.* Діями, вчинками і т. ін. шкодити чому-небудь, послаблювати щось. *Реформістська зміна в така, яка не підриває основ влади пануючого класу, будучи лише поступкою його, при збереженні його панування* (Ленін, 30, 1972, 39); *Нападками на національну політику КПРС ідеологи імперіалізму намагаються підірвати авторитет нашої країни на міжнародній арені* (Ком. Укр., 9, 1966, 26); // Позбавляти чого-небудь, руйнувати щось. *Лихо не підірвало Ганниної віри в справедливість громадської правди* (Руд., Остання шабля, 1959, 172); // Негативно впливати на стан здоров'я (про почуття, хворобу і т. ін.). *Страшна туга підривала її вили і сушила тіло* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 21); — *Куди йому косити? Підірвав здоров'я на війні, йде покосом, наче п'яний* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 354).

3. *тільки док.* Замучити, загнати (у 3 знач.) коня швидкою їздою, гонками. *Обидва свої коні Бистрі підірвали* (Рудан., Вибр., 1937, 270).

ПІДРИВА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., перех.* Рити землю під чим-небудь, збоку чогось. * Образно. *Лютує Дніпр сердитий, Шлях ширше пробиво, Реве несамовитий, Пороги підрива* (Граб., I, 1959, 588); // Риючи додатково, робити ширшим, глибшим. *Підрити канаву;* // *розм.* Наривати, накопувати додатково, ще трохи. *Підрити картоплі.*

ПІДРИВА́ТИСЯ [1], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДІРВА́ТИСЯ,** підірву́ся, підірве́шся, *док.* 1. Гинути або руйнуватися від вибуху.— *Як ідуть тут кілька полків маршем, то ніяк обгонити передніх, товаришу гвардії майор. Або з'їжджай на узбіччя та підривайся на мінах, або чешися батогами з іншими їздовими, щоб пропустили* (Гончар, III, 1959, 207); *Катер підірвався на міні* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 264).

2. *перен.* Послаблюватися від чого-небудь. *Авторитет підривається;* // Втрачатися, позбуватися (про здоров'я, сили і т. ін.). *Здоров'я підривається;* // *перев. док., розм.* Пошкодити собі внутрішні органи від надмірного зусилля, натуги.— *Якби взяти заступом поза тим.. горбом попід самим тином,— сказав Кайдаш..— Коли б ти знав, то я вже через його* [горб] *підірвався: мене вже поруха взяла* (Н.-Лев., II, 1956, 269); *Підірвався він на панській роботі, щось пошкодив усередині* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 21); — *Марусю, не хапай сама лантуха, бо підірвешся* (Коп., Вибр., 1953, 134).

3. *тільки недок.* Пас. до **підрива́ти** [1] 1, 2. *Реальними наслідками було хіба лише те, що їх невеличкий маєток львівськими видатками дуже підірвався* (Кобр., Вибр., 1954, 91).

ПІДРИВА́ТИСЯ [2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДРИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. Риючи спіднизу або збоку землю, проникати куди-небудь. *На городі Їжачок Смикав з грядки Бурячок.. Підривався Під боки, Та не зрушився Ніяк З грунту Капосний буряк* (Стельмах. Колосок.., 1959, 83); *Кількох юнаків, що пробували підритись під колючим дротом й втекти на волю, жандарми вбили на місці* (Скл., Карпати, II, 1954, 381).

2. *перен., під кого, розм.* Підступними діями, інтригами шкодити кому-небудь; підкопуватися.— *Ходять* [люди] *кругом, шукають, як би підритися під мене, підкопатися так, щоб я не знав, щоб зразу повалить мене, наступити, перейти, переїхати..* (Мирний, I, 1954, 163); *Був* [Кошарний] *завжди вичищений і напрасований, а під нігтями чорніли серпи бруду. Піби рив десь нору перед тим, як завітати до свого директора.— Цей підриться хоч під кого,— з огидою думала Вероніка* (Загреб., День.., 1964, 56).

ПІДРИВНИ́Й, а́, е́. 1. Признач. для підривання вибухом, пов'язаний з таким підриванням. *Квапно відстебнув* [Рязанов] *від паска вибухівку, дістав з гумового мішечка підривний патрон* (Логв., Давні рани, 1961, 47); *Підривні роботи.*

2. *перен.* Спрямований на підрив чого-небудь, послаблення в чомусь; шкідницький. — *Отже,— почав Фітельберг,— я вже розумію, що моя рецензія не припала вам до смаку? — Ви м'яко висловились, сер,— забасив Стребол,— про який смак може іти мова, коли вже написали цілий підривний трактат* (Рибак, Час.., 1960, 487); *Події останнього часу свідчать про посилення підривних дій імперіалістів проти країн, які стали на шлях соціального прогресу* (Резол. XXIII з.., 1966, 8).

ПІДРИВНИ́К, а́, *ч.* 1. *військ.* Спеціаліст з підривних робіт; сапер. *Всім тут відомо, що під час війни був їхній бригадир підривником в партизанському з'єднанні* (Гончар, Тронка, 1963, 270); // *гірн.* Той, хто підриває гірські породи. *Підривники скинуть на дно Малоалмаатинської ущелини.. перший стиг, відірвавши мало не половину гори* (Веч. Київ, 16.XI 1966, 4).

2. Капсуль, запал для здійснення вибуху; детонатор.

ПІДРИСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підрисува́ти.**

ПІДРИСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрисо́вувати.**

ПІДРИСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРИСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Додавати які-небудь штрихи, деталі на рисунку.

2. Те саме, що **підфарбо́вувати.**

ПІДРИСУВА́ТИ *див.* **підрисо́вувати.**

ПІДРИ́ТИ *див.* **підрива́ти** [2].

ПІДРИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підри́ти.** *Десь-не-десь лежали на землі дерева.., підриті й поборені віком або й розколені громом* (Коб., I, 1956, 450).

ПІДРИ́ТИСЯ *див.* **підрива́тися** [2].

ПІДРИХТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підрихтува́ти.** * Образно. *Як ніколи, зараз пішли в хід антимарксистські теорії соціал-реформізму, всякого опортунізму і ревізіонізму, спішно підрихтовані відповідно до потреб сьогоднішнього дня* (Про багатство л-ри, 1959, 59).

ПІДРИХТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРИХТУ-**

ВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Трохи, додатково рихтувати. *Він ще ліпить — на паличку трохи глею, придасть йому, яку вподобає, форму, протне розщілину.. і зніме готового свистуна. Підрихтує його, мокне в чорну поливу — й до печі* (Нар. тв. та етн., 3, 1968, 65).

ПІДРИХТУВА́ТИ *див.* **підрихтовувати.**

ПІДРІ, ів, *мн. (одн.* **підря,** і, *ж), діал.* 1. Сіпник (для зберігання сіна). *Гадина хвильку постояв, подумав, а далі поліз на підрю* (Фр., VII, 1951, 76); // Настил (для зберігання чого-небудь). *Другого дня молодиці поприходили до Онисі Степанівни й розібрали все прядиво, всі повісма конопель та льону, скільки їх лежало на підрях в коморі* (Н.-Лев., III, 1956, 87); // *перен.* Схованка. *Найгірше не любив він отих цокотух-сусідок, що не стільки помочі дають, як лазять по нишпорках та по підрях у чужому хазяйстві* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 30).

2. Сідало. *Коли стало світати, Савко найшов лантуха й поліз на підрі ловити курчат* (Папч, Солом. дим, 1929, 60).

ПІДРІ́ВНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрі́внювати.** *Заперечуючи проти шаблонного підрівнювання і знеособлення мови та стилю різних авторів, Ленін зауважив одного разу: «Коли стрижуть все під один гребінець, коли перекладають живі кореспонденції на казенну мову, матеріал втрачає інтерес»* (Рад. літ-во, 12, 1967, 47).

ПІДРІ́ВНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДРІ́ВНЯТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Робити рівним, рівнішим. *Лариса помітила, що, окрім неї та Турбая, на кладовищі нікого немає. Лишилися тільки могильники, що закінчували підрівнювати свіжий глиняний горбик* (Руд., Остання шабля, 1959, 77); *Ігор, насупившись, незадоволено став підрівнювати ряд* [ліжок] (Багмут, Щасл. день.., 1951, 30); *Катерина підрівняла товсті вицвілі вуса, розгладила руді брови, що щітками стирчали на лобі* [Антона] (Чорн., Визвол. земля, 1959, 145).

2. Робити однаковим, приводити у відповідність з ким-, чим-небудь.— *Оцей сенат хоче підрівняти голого з статечним господарем, який увесь вік стягався на землю: буде нарізати тільки по сім чи вісім десятин* (Стельмах, I, 1962, 366).

ПІДРІ́ВНЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ПІДРІВНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *док.* 1. Ставати рівним, рівнішим. *Шеренга підрівнюється.*

2. *тільки недок.* Пас. до **підрі́внювати.** *Востаннє уточнюються розклади занять, протираються шибки на вікнах, підрівнюються парти* [в аудиторіях] (Літ. Укр., 31.VIII 1962, 1).

ПІДРІ́ВНЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підрівня́ти;** // **підрі́вняно,** *безос. присудк. сл. Стежки і доріжки скрізь підрівняно й підметено* (Коз., Сальвія, 1956, 45).

ПІДРІ́ВНЯТИ *див.* **підрі́внювати.**

ПІДРІ́ВНЯТИСЯ *див.* **підрі́внюватися.**

ПІДРІ́З, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підрі́зувати, підрі́зати** 1—3.

2. Місце, по якому підрізано що-небудь.

3. *перев. мн.* Залізна смуга, штаба, закріплена на нижній частині полозів саней. *Ось вийшли на ганок одягнені пані. Веселі і свіжі, сідають в санки. Цілують їм очі листочки сніжані, Співають під ними підрізи дзвінкі* (Черн., Поезії, 1959, 56); *Виїхали о сьомій годині вечора. Попереду — гринджоли з п'ятьма комунарами, озброєними гвинтівками; за ними санки на підрізах* (Бурл., М. Гонта, 1959, 258).

ПІДРІ́ЗАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підрі́зати.** *Семен заплющив очі, заколисаний тою чудовою тишею, що буває виповнена всякими згуками: і дзвінкою піснею жайворонка, і дзижчанням польових мух, і тихим мелодійним шелестінням стиглого жита, підрізаного серпами* (Коцюб., I, 1955, 98); *Рвонувши під несамовитими вдарами вершника, не встиг* [кінь] *проскочити й десятка кроків, як раптом трісла* [тріснула] *зарані кимось підрізана підпруга* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 55); *Все залишнє гілля, що виставлялося над стежками, було підрізане, підстрижене, щоб не лізло.. у вічі, не забороняло гуляти* (Мирний, III, 1954, 261); * У порівн. *Пан маршалок.. зітхає, немов скинув з плечей якийсь великий тягар, і звішує голову, мов підрізаний* (Фр., II, 1950, 369); *Перед ним і впала* [Зіпька] *на коліна, як підрізана* (Головко, II, 1957, 178); // **підрі́зано,** *безос. присудк. сл. Середина куреня. Вигляд конуса; дерева підрізано і верхи їх зведено докупи, потім зав'язано* (К.-Карий, II, 1960, 267); *Комбайнер уважно стежить, щоб не було підрізано коренів та щоб краще очистити гичку* (Хлібороб Укр., 11, 1966, 23).

2. *у знач. прикм.* Зрізаний з якогось боку. *Пароплав кінця XIX — початку XX сторіччя має високий корпус з вертикальним форштевнем і підрізаною кормою* (Знання.., 3, 1968, 16).

3. *у знач. прикм.* Підкорочений, підправлений внаслідок підрізування. *Всі усміхалися, бо Овсій видавався чудноватим з своєю підрізаною борідкою, та ще підстрижений під макітерку* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 303).

ПІДРІ́ЗАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрі́зати.** *Комбайн* [для збирання арахісу] *одночасно виконує такі операції: підрізання кущів, вирування їх із землі, обривання бобів і очищення їх від землі та інших домішок* (Ол. та ефір. культ., 1956, 209).

ПІДРІ́ЗАТИ *див.* **підрі́зувати.**

ПІДРІЗА́ТИ *див.* **підрі́зувати.**

ПІДРІ́ЗАТИСЯ *див.* **підрі́зуватися.**

ПІДРІЗА́ТИСЯ *див.* **підрі́зуватися.**

ПІДРІ́ЗКА, и, *ж.* Дія за знач. **підрі́зувати, підрі́зати** 1—3. *«ОС-708» — так називається новий алмазно-розточувальний верстат для свердління отворів і підрізок у торцеві картера ведучого моста автомобіля* (Знання.., 3, 1966, 11); *Підрізка гички рослини картоплі на деякий час затримує її розвиток, уповільнює її старіння* (Укр. бот. ж., XVII, 6, 1960, 32).

ПІДРІ́ЗНИЙ, а́, е́. Признач. для підрізування. *Різці розрізняють також за видом обробки: прохідні, підрізні, відрізні, розточувальні, фасонні, радіусні тощо* (Різальні інстр.., 1959, 32); *Різати папір і картон ножем рекомендується на спеціальній підрізній дошці* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 22).

ПІДРІ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрі́зувати** 1—3, 5. *До заходів догляду за плантаціями троянди належить підрізування, яким посилюють розвиток кущів і регулюють цвітіння* (Ол. та ефір. культ., 1956, 315).

ПІДРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш *і* **ПІДРІ́ЗАТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДРІЗА́ТИ,** і́ку, і́кеш, *док., перех.* 1. Різати, надрізати знизу, при основі або трохи, не повністю. *Дмитраш з синами підрізують пилами міст біля млина на потоці* (Козл., Весн. шум, 1952, 47); — *Коли ж ти встиг йому гудзики підрізати? — запитали хлопці..* (Руд., Вітер., 1958, 87); // Влучаючи кулею, снарядом і т. ін у що-небудь, збивати. *Вогонь фашистських автоматників підрізує доспілі колосся золотої пшениці, і зерно сумно обсипається на землю* (Кач., Вибр., 1953, 410); // *розм.* Ранити або вбивати яким-небудь ріжучим предметом. *Санько коняку підрізав ралом* (Головко, I, 1957, 146); — *Інший випадок трапився пару років тому в Далмації. Там капрала підрізали,*

і до сьогодні не встановлено, хто це зробив (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 291).

2. Обрізаючи кінці, робити що-небудь коротшим, меншим. *Охрім догадливий був парубійко! Прехорошенько взяв Підрізав поли він чимало,— Якраз, щоб на рукава стало* (Гл., Вибр., 1951, 31); *Твій батько — його неможливо пізнати: Він вуса підрізав і чуб заодно* (Перв., II, 1958, 91); *Коли Марсові обрубали хвіст і підрізали вуха, як належить.. доберман-пінчерам, мама обв'язала йому після операції забинтовану голову хусточкою* (Ів., Таємниця, 1959, 47); // *техн.* Рівняти, обробляючи на токарному верстаті. *Токареві часто доводиться обробляти уступи, підрізувати торці, буртики і т. п. Для цього застосовують підрізні різці* (Різальні інстр., 1959, 42).

◇ **Підрі́зати крйла** *див.* **крилб́.**

3. Зрізувати верхівку рослини або частину її пагонів, щоб підсилити плодоносіння, прискорити дозрівання і т. ін. — *Чого ж я супостат, як сам прищепив грушу, чотири роки глядів її, поливав, підрізував,* 1959, 350).

4. *перен., розм.* Позбавляти кого-небудь сил, бадьорості, засобів існування і т. ін. *Думки, як черва, ворушаться в голові, точать її хворе серце, підрізують немощну силу* (Мирний, III, 1954, 23); *Нас раптом оцей цеховий устав підрізав* (Фр., II, 1950, 136); *Восени несподівано здохла коняка. Це відразу підрізало їхнє господарство* (Коцюба, Нові береги, 1959, 73); *Ураз Марфа ще більше підрізала Захара, ніж раніше своїми брехнями між людьми, підточила його, як тиха вода каміння, бо одсторонила од нього жінку* (Григ., Вибр., 1959, 175); — *Вірно! Колгоспи підрізають всяку можливість жити і розвиватися куркульству* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 295).

5. *розм.* Різати, нарізувати що трохи, додатково. *Підрізати хліба.*

ПІДРІЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і* **ПІДРІЗА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПІДРІЗАТИСЯ,** і́жуся, і́жешся, *док.* 1. *розм.* Поранитися чим-небудь гострим. *Підрізатися ножем.*

2. *тільки док., розм.* Підрізати собі волосся.— *То яке ж моє голення? Я би підрізався* (Март., Тв., 1954, 342).

3. *тільки недок.* Пас. до **підрі́зувати, підрізáти.** *Під лемешем розсипався глустий чорнозем, соковито підрізалось коріння, а мідновусе обличчя Карпця почало братися радістю* (Стельмах, II, 1962, 136).

ПІДРІ́СТ, бсту, *ч., збірн.* Сукупність молодих дерев основної породи в якому-небудь лісі. *Підріст становлять молоді деревця, які не досягли половини висоти материнського деревостою* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 20).

ПІДРОБИ́ТИ *див.* **підробля́ти.**

ПІДРОБИ́ТИСЯ *див.* **підробля́тися.**

ПІДРОБІ́ТОК, тку, *ч., розм.* Дія за знач. **підробля́ти, підроби́ти** 2; // *перев. мн.* Додаткова до основної або тимчасова, випадкова робота. *Батьки Гамбарашвілі не дуже підтримували сина, бо жили скромно, тому літні вакації Нестор використовував для підробітків* (М. Ол., Леся, 1960, 131); *Жити* [Арсенові] *далі випадковими підробітками не можна* (Дмит., Розлука, 1957, 21).

ПІДРО́БКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підроби́ти, підробля́ти, підро́блювати** 1. *Одні говорили, що він судився за вбивство.., інші твердили, що він займався підробкою фальшивих документів* (Тют., Вир, 1964, 464); *Чим більше лютує реакція, чим одвертіша підробка виборів, тим більше великий капітал переходить на сторону лібералізму* (Ленін, 22, 1972, 152); *Хутро ондатри використовують не тільки в натуральному вигляді, а й на підробку таких цінних видів хутра, як норка, соболь і навіть котик* (Наука.., 1, 1955, 23).

2. Те, що виготовлене як фальшива подоба чого-небудь; підроблена річ. *М. Драгоманов висував вимогу перед фольклористами очищати скарби героїчного епосу від підробок* (Нар. тв. та етн., 5, 1966, 37); *Вони* [інфрачервоні промені] *відновлюють будь-які знищені написи, виявляють підробки та приписки* (Наука.., 7, 1967, 18).

ПІДРО́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підроби́ти** 1. *Найгоншою, найбільш майстерно підробленою під науковість і під міжнародність, теорією соціал-шовінізму є висунута Каутським теорія «ультраімперіалізму»* (Ленін, 26, 1972, 215).

2. *у знач. прикм.* Який є підробкою; фальшивий. *Вони* [партизани] *пред'явили підроблені документи про те, що лікарню немовби треба звільнити, щоб дати місце хворим фашистським солдатам і командирам...* (Сміл., Сашко, 1957, 177); // Який відтворює що-небудь, зроблений за подобою чого-небудь природного, вродженого. *Він був глибоко певен, що з хижі озвався підробленим голосом застуканий втікач* (Ле, Наливайко, 1957, 390).

ПІДРО́БЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **підро́блений** 2.

ПІДРО́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підроби́ти** і **підроби́тися** 1. *Леніна дратувала надмірна ускладненість форми в деяких віршованих творах, орієнтація окремих поетів не на широкого читача, а на перенасичених гурманів. Разом з тим він засуджував примітив, усіляке підроблення під смаки відсталих читачів* (Літ. газ., 16.I 1962, 3).

ПІДРО́БЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підро́блювати** і **підро́блюватися** 1. *Підроблювання вийшло дуже мистецьке й смішне* (Н.-Лев., IV, 1956, 138).

ПІДРО́БЛЮВАТИ *див.* **підробля́ти.**

ПІДРО́БЛЮВАТИСЯ *див.* **підробля́тися.**

ПІДРО́БЛЮВАЧ, а, *ч., розм.* Той, хто займається виготовленням підробок (у 2 знач.).

ПІДРО́БЛЮВАЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **підро́блювач.**

ПІДРОБЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підробля́ти** і **підробля́тися** 1.

ПІДРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПІДРО́БЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ПІДРОБИ́ТИ,** роблю́, ро́биш; *мн.* підро́блять; *док., перех.* 1. Виготовляти фальшиву подобу чого-небудь. *З наказу Цимбалюка він дістає в гітлерівській управі чисті бланки з німецькими печатками, посвідки для підпільників, підробляє документи* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 25); *Дурив* [Славко] *лиш родичів, що має всі іспити* [складені], *а свідоцтва підробив сам* (Март., Тв., 1954, 236); // Робити подібним до чого-небудь природного, вродженого. *Особливо любив я підробляти голос і рухи різних знайомих людей* (Сміл., Сашко, 1957, 33); *Говорять, що людину можна розпізнати по посмішці.. Навіть плач можна підробити, але посмішку — ні. Бо посмішка, то душа людини* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 143).

2. *що, чим і без додатка, розм.* Заробляти додатково до основного прибутку або мати тимчасові, випадкові заробітки. *Невістка завжди в клопоті, вдома господарство, а ввечері бігала в креслярську майстерню, де підробляла гроші* (Рибак, Час.., 1960, 130); *Вона готувалася на режисера-постановника, навіть, здається, підробляла трохи режисурою по робітничих клубах* (Вільде, Ти мене не любив, 1958, 11); — *Та я тут* [на будівництві] *недавно. Приїхав трохи підробити,— ці-*

днів [Канушевич], *як крапельки, слово по слову, ніби йому було важко говорити* (Коцюба, Нові береги, 1959, 96).

3. *розм.* Робити ще трохи, додавати до зробленого раніше. *Підроби вареників, а то нестане* (Сл. Гр.).

ПІДРОБЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся і **ПІДРОБЛЮВА́ТИСЯ,** ююся, ю́єшся, *недок.*, **ПІДРОБИ́ТИСЯ,** роблю́ся, ро́бишся; *мн.* підро́бляться; *док.* 1. *під кого — що.* Наслідуючи в чому-небудь когось, щось, ставати подібним до когось, чогось. *Сашко за своєю звичкою уже підроблявся в голосі і манерах під тих людей, про яких розповідав* (Сміл., Сашко, 1957, 215); *Натужуючися умисно голосом і підроблюючися під гуцульську бесіду, кричала Маруся* (Хотк., II, 1966, 138); // Пристосовуватися до чиїх-небудь смаків, вимог і т. ін. *Ремісник, перебуваючи на сцені, часто кокетує з публікою, намагається підробитись під найбільш погані смаки деякої її частини* (З глибин душі, 1959, 32); // *розм.* У співі, грі на інструменті потрапляти у такт, лад. *Музики підроблювались на інструментах і приграваали до їх співу* (Н.-Лев., III, 1956, 81).

2. *тільки недок.* Пас. до **підробля́ти, підро́блювати** 1, 2.

ПІДРОДИ́НА, и, *ж., біол.* Підрозділ родини в системі класифікації тваринного і рослинного світу. *Підродина померанцевих.*

ПІДРОДИ́ТИ, ро́дить, *док., розм.* Те саме, що **уроди́ти.** *Хліб підродив.*

ПІДРОЗДІ́Л, у, ч. 1. Складова частина чого-небудь більшого. *При активній участі працівників усіх цехів і служб заводу були розроблені положення про внутрізаводський госпрозрахунок, в якому враховані конкретні умови роботи кожного підрозділу* (Ком. Укр., 8, 1957, 68); // Частина розділу (книги, статті і т. ін.). *Один з найкращих його* [М. Рильського] *ліричних творів передвоєнного часу — «Дощова трилогія» (1936 р.) — має три підрозділи, озаглавлені «Любов», «Боротьба», «Творчість»* (Вітч., 3, 1965, 196).

2. Військова одиниця в складі більшої (батальйон, дивізіон у полку, рота в батальйоні, взвод у роті і т. ін.). *В бій вступили один по одному підрозділи інших полків, що прибували на поміч Самієву* (Гончар, III, 1959, 450).

ПІДРОЗДІ́ЛИТИ *див.* **підрозділя́ти.**

ПІДРОЗДІ́ЛИТИСЯ *див.* **підрозділя́тися.**

ПІДРОЗДІ́ЛЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрозділя́ти.**

ПІДРОЗДІ́ЛЯТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДРОЗДІЛИ́ТИ,** влю, *док., перех.* Робити поділ на групи, класи за якими-небудь спільними ознаками; класифікувати. *Висновки експертів можна підрозділити на категоричні (ствердні чи негативні), в яких експерт стверджує наявність або відсутність тотожності, і вірогідні, або гадані* (Рад. право, 4, 1960, 106); // Ділити частину, розділ чого-небудь на менші частини. *Підрозділяти главу на параграфи.*

ПІДРОЗДІ́ЛЯТИСЯ, я́ється, *недок.*, **ПІДРОЗДІЛИ́ТИСЯ,** ділиться, *док.* 1. Ділитися на групи, класи за якими-небудь спільними ознаками. *За своїм складом вона* [будівельна сталь] *підрозділяється на вуглецеву конструкційну і леговану конструкційну* (Наука.., 5, 1962, 33); // Поділятися на менші частини. *В 1966 році загальний обсяг грошово-речової лотереї становить 39,6 мільйона карбованців. Лотерейні білети підрозділяються на шість випусків* (Рад. Укр., 1.III 1966, 4).

2. *тільки недок.* Пас. до **підрозділя́ти.**

ПІДРОСТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДРОСТИ́,** ту́, те́ш, *док.* Ставати, виростати трохи більшим, вищим, довшим і т. ін. (про людину, тварину, рослину тощо). *Підростають буряки, зеленіють українські поля буряковим листом, як те море зелене* (Н.-Лев., I, 1956, 83); *Борис підростає, тягнеться вгору* (Хижняк, Тамара, 1959, 211); *Підростуть У лузі коники, і чуть далеко Сухе тріщання ігнє...* (Рильський, I, 1956, 76); *Зійшов горох, підріс, зацвів увесь рясненько* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 60); * Образно. *Здається б, і гаразд було: Вовки полохать перестали,— Так друге лихо підросло: Свої собаки шкодить стали* (Гл., Вибр., 1951, 58); *До вікон подалися селяни, придивляючись, як у далекому полі почала примхливо вививатись і підростати пожежа* (Стельмах, I, 1962, 609); // Ставати дорослішим. [Х и м к а:] *Поки я мала була, то боялася не слухатися матері, а стала підростати... Хотілося молодій, як і другим, пожити, часом і погуляти* (Мирний, V, 1955, 221); — *З дитинства ми було ростемо, як трава, мремо з половини, а коли підростаєм, цар охоче забриває нас у солдати* (Н. Рибак, II, 1959, 408); — *Підростеш, дівка, гляди, якась підвернеться,— женись, вчись* (Довж., I, 1958, 463); *Підросли хлопці, вже їм було по двадцять років, і кожний дістав свій хліб* (Калин, Закарп. казки, 1955, 56); // Жити, виховуючись за певних умов, у певному середовищі. *Народився* [Джамбул] *і підростав ще в ту епоху, коли під похмурим небом минулого століття гірким словом своїм сміявся Гоголь* (Тич., III, 1957, 66); // *перен.* Набуваючи знань, досвіду, уміння, ставати на вищий щабель розвитку. [О ч е р е т:] *Міряють і мене, Тонечко,— критики та інші вимірювачі. Середній, кажуть, поет, проте за війну все ж таки ніби підріс* (Коч., II, 1956, 419); // *перен* Поступово збільшуватись величиною, обсягом (про міста, будинки і т. ін.). *День при дні підростали будівлі нового хутора Головатих* (Добр., Очак. розмир, 1965, 271); *Змінилося місто* [Заренау], *підросло, причепурилося* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 451).

◇ **Мов (ніби, на́че) підроста́є (підрі́с, підросла́** *і т. ін.*) — набувати вигляду задоволення, гордості і т. ін., побачивши, почувши, спостерігши щонебудь приємне. *Неважко вгадати серед натовпу того, чиє саме прізвище в цю мить оголошується: аж ніби підростає одразу, світлішає обличчя* (Гончар, II, 1959, 214); — *У мене ж нема того приданого, яке потрібно тобі,— дивується й непокоїться дівчина.— Дарма, наживемо якось,— аж підростає Левко в своїй щедрості* (Стельмах, I, 1962, 537).

ПІДРОСТА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **підроста́ти.** *Коли Ядзя підросла, то ще більше жила під опікою мами й гувернанток,. бо підростаючій панночці ще більше небезпечно було сходитися з простим народом* (Кобр., Вибр., 1954, 89); *У своїй роботі по комуністичному вихованню трудящих партія особливу увагу приділяє підростаючому поколінню* (Ком. Укр., 3, 1965, 13).

ПІДРОСТИ́ *див.* **підроста́ти.**

ПІДРОСТИ́ТИ *див.* **підро́щувати.**

ПІДРОСТО́К, тка, *ч., рідко.* Те саме, що **пі́дліток.** *Всі ми, будучи ще підростками, мріяли про те, щоб мати такий успіх в житті, як його мала тітка Клавда* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 186).

ПІДРО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРОСТИ́ТИ,** рощу́, рости́ш, *док., перех.* Сприяти додатковому росту кого-, чого-небудь.

ПІДРУБА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підруба́ти** 1—3. *Падали підрубані під корінь тернові кущі* (Донч., V, 1957, 199); *На ставу ще гупали ломи і голосно гохкали діди, виважуючи підрубані крижини* (Кучер, Вогник, 1952, 60); * У порівн. *Стомлені ноги підгиналися в колінах, як підрубані, й благали про відпочинок, але Терешко не сідав* (Епік, Тв., 1958, 421).

ПІДРУБА́ТИ *див.* **підру́бувати.**

ПІДРУБИ́ТИ *див.* **підру́блювати.**

ПІДРУ́БКА [1], и, *ж.* Дія за знач. **підруба́ти, підру́бувати.** *Одною з перших на допомогу шахтарям прийшла створена радянськими інженерами врубова машина. Вона здійснює підрубку пласта, що значно полегшує його відділення від основного масиву* (Наука.., 12, 1962, 10).

ПІДРУ́БКА [2], и, *ж.* Дія за знач. **підруби́ти, підру́блювати.**

ПІДРУБЛЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підруби́ти.**

2. *у знач. прикм.* З підшитими краями. *Рушник підрублений знайшла* [мати], *Сорочку білу.. Зітхнула тихо, підійшла* (Мал., Звенигора, 1959, 114).

ПІДРУБЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підру́блювати.** *Рубці вживаються при підрублюванні* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 30).

ПІДРУ́БЛЮВАТИ, юю, ююш, *недок.,* **ПІДРУБИ́ТИ,** рублю́, ру́биш; *мн.* підру́блять; *док., перех.* Шити, підгинаючи край чого-небудь або обшиваючи щось смужкою. *Подолки чоловічої та жіночої сорочок підрублюють рубцями завширшки не більш як 0,5 см* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 30).

ПІДРУ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підру́бувати** 1, 2. *Поряд з удосконаленням і створенням нових врубових машин з 1931 р. почали створювати багато комбінованих машин, які давали можливість комплексно механізувати підрубування, відбивання і навалювання вугілля* (Гірн. пром.., 1957, 29).

ПІДРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДРУБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Рубати, надрубувати знизу, при основі, корені; підсікати. *Підрубував* [Матвій] *дерево з одного боку сокирою, а за ним ішли інші і підрізували його пилою з другого* (Ірчан, II, 1958, 254).

2. *гірн.* Вирубувати щілину в товщі, масі породи з метою полегшення наступного видобутку. *Знову батько з сином підрубували шар вугілля, відпочивали, кінчивши зміну, й, мовчки глянувши один на одного, лишалися на зміну другу* (Ю. Янов., Мир, 1956, 261).

3. Обрубуючи, робити що-небудь коротшим. *Кавунова хазяйновита Килина, повновладна володарка цього обійстя й цієї шопи, приймала від них готові віники, підрубувала держална, складала горою під стіни* (Кучер, Прощай.., 1957, 149).

4. *також чого, розм.* Рубати, парубувати ще трохи, додатково. *Поверталася з поля худоба, жінки доїли корів, а чоловіки підкидали їм, корівкам, звісно, на ніч, вичищали гній; молодші — дівки та парубки — хто воду, хто дровець підрубати...* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 82).

ПІДРУ́ЛИТИ *див.* **підру́лювати.**

ПІДРУ́ЛЮВАТИ, юю, ююш, *недок.,* **ПІДРУЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., перех.* Управляючи кермом, наближатися на літаку, машині і т. ін. до чого-небудь; під'їжджати до чогось. *Лаверні майстерно посадив літака в кінці аеродрому і підрулив до дебаркадера* (Ле, Клен. лист, 1960, 195); *Незабаром до райкому партії, мов блискавка, підрулила колгоспна легкова* (Логв., Давні рани, 1961, 123).

ПІДРУМ'ЯНЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підрум'я́нити.** *Калитка сидів у заячій шапці-ушанці, веселий, підрум'янений морозцем* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 405); *— Дуже (ой, як дуже!) непогано, коли культура на столі у вигляді запашних паляниць.. чи там картоплі, підрум'яненої на колгоспній соняшниковій олії* (Вишня, I, 1956, 372); * Образно. *Воно* [сонце] *з-за пилипівських схилів підсвічувало хмари, що, підрум'янені його променями, мчали над пальмірівськими полями* (Руд., Остання шабля, 1959, 371).

2. *у знач. прикм.* Злегка рум'яний, підсмажений. *Відправляючи молитву, на столі отець розгледів пляшку, підрум'янену рибу, що виглядала з-під скатертини* (Чорн., Потік.., 1956, 130).

ПІДРУМ'Я́НИТИ *див.* **підрум'я́нювати.**

ПІДРУМ'Я́НИТИСЯ *див.* **підрум'я́нюватися.**

ПІДРУМ'Я́НЮВАТИ, юю, ююш, *недок.,* **ПІДРУМ'Я́НИТИ,** пю, нип, *док., перех.* 1. Робити злегка рум'яним. *Мороз підрум'янив щоки;* // Фарбувати злегка рум'янами (щоки). *Жінкам розчесали волосся, підрум'янили блідих і одягли* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 413).

2. Робити рум'яним, підсмаженим, випікаючи, смажачи.

ПІДРУМ'Я́НЮВАТИСЯ, юююся, ююється, *недок.,* **ПІДРУМ'Я́НИТИСЯ,** нюся, нишся, *док.* 1. Ставати злегка рум'яним. *Щоки підрум'янились на морозі;* // Фарбувати себе рум'янами.

2. Робитися рум'яним, підсмаженим, випікаючись, смажачись.

3. *тільки недок.* Пас. до **підрум'я́нювати.**

ПІДРУ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який міститься, перебуває завжди поблизу, під рукою. *Там же* [над постіллю] *висіли його луки, мечі й інша підручна зброя* (Фр., VI, 1951, 75); *На цей раз він* [полк] *мав переправлятися підручними засобами* (Гончар, III, 1959, 342).

2. Який виконує підсобну роботу. *Коли Артьомов з ремонтників перейшов у підручні сталевари, вона кожного дня з лабораторії приходила брати пробу сталі* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 162); *Учні школи влітку не йшли на канікули, працювали підручними ковалями й слюсарями* (Минко, Моя Миниківка, 1962, 76); // *у знач. ім.* **підру́чний,** ного, *ч.;* **підру́чна,** ної, *ж.* Людина, яка допомагає, подає підтримку комунебудь у чомусь. *Радянська журналістика стала найважливішою галуззю партійно-громадської діяльності. І це покладає величезну відповідальність на працівників преси України, вірних підручних партії* (Ком. Укр., 4, 1962, 68); // *у знач. ім.* **підру́чний,** ного, *ч.;* **підру́чна,** ної, *ж.* Людина, яка виконує підсобну роботу. *Микола пішов до колгоспної кузні, працював підручним* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 45); *На весіллі у Ксеньки Росохи була вона за підручну кухарці* (Вільде, Ти мене не любив, 1958, 8); // *зневажл.* Пособник у зрадницькій, підступній і т. ін. справах. *Винен* [у війні] *зовсім не народ, винна ідеологія, винні фашисти і їхні підручні — есесівці, гестапо, СД і решта гітлерівських «інститутів»* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 86).

3. *заст.* Підлеглий (у 1, 2 знач.). *Прийшов член земської управи, капітан Селезньов, ..Хведір Гаврилович Книш — йому підручний* (Мирний, III, 1954, 141); *Мовчать підручні вояки Івана Болотникова, в підлозу дивляться* (Ле, Побратими, 1954, 11); *У князівських оселищах княжі підручні — ті ж самі бояри, іменем князя розправлялися* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 36).

4. Запряжений з лівого боку у парі з борозенним (про коня або вола). *Іван мав намір усю вину за цю пригоду звалити на них* [коней]. *Особливо на підручну, бо вона ніколи не держиться дороги* (Март., Тв., 1954, 222); *З усієї сили тне Максим Бортняк батогом підручну кобилу, потім — борозну і чує, як враз із цими ударами гостро закололо щось у серці* (Бабляк, Літопис.., 1961, 6); *Дідо скочили з воза, взяли підручного вола за мотуз і повернули ліворуч з головної дороги* (Томч., Готель.., 1960, 69).

5. *рідко.* Який використовують як підручник (у 1 знач.); навчальний. *Вищі учбові заклади України ще не повністю забезпечені підручною літературою з словесного і музичного фольклору* (Нар. тв. та етн., 1, 1957, 8).

ПІДРУ́ЧНИК, а, *ч.* 1. Книга, за якою вивчають учбовий предмет; посібник. *Ватя познаходила свої шкільні підручники* (Н.-Лев., IV, 1956, 185); *Батько складав алгебраїчний підручник* (Смолич, II, 1958, 34); *Читав він запоєм, ..читав усе, що потрапляло до рук: ..обгортки від цукерок, політекономію, циркуляр, казку, роман, підручник геометрії...* (Донч., II, 1956, 81).

2. *техн.* Підставка, опора для різального інструмента на токарному станку. *На .. верстатах є підручники, що служать опорою для заточувального інструмента* (Фрез. справа.., 1957, 36).

3. *зневажл., рідко.* Пособник у зрадницькій, підступній і т. ін. справах. *Не стало ватажка,— зажурились підручники...* (Мирний, II, 1954, 260).

ПІДРЯ *див.* **підрі.**

ПІДРЯ́Д [1], у, *ч.* Зобов'язання виконувати роботу на чиє-небудь замовлення за певну оплату або робота, що виконується за таким зобов'язанням. *Сам Лейба залежав од свого вищого начальника,.. Лейзора Рабиненка, що держав у Стеблеві підряд у заводах* (Н.-Лев., II, 1956, 85); [Котя:] *Є підряд — пароплав грузити* (Мик., I, 1957, 149); *Шуряєв узяв великий підряд на малярні та скляні роботи у Великому театрі* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 95).

ПІДРЯ́Д [2], *присл.* Послідовно, один за одним. *Порох зрадів горілці й випив підряд аж три чарки* (Мирний, I, 1949, 386); *Ділячи, як в аптеці, китаєць насипав ячмінного смажива у жменю Яреськові, насипав підряд другому й третьому* (Гончар, II, 1959, 422); // Без перерви, протягом якогось відрізку часу. *Несподівано вдарив мороз, скував землю, три дні підряд мела хуртовина* (Дмит., Наречена, 1959, 146); *Все-таки фільм я встиг здати, хоч для цього й довелося в останній час просидіти, не відходячи від монтажного стола, без сну, вісімдесят п'ять годин підряд* (Довж., I, 1958, 25); // *перев. у сполуч. із сл.* весь, увесь. Не перебираючи, без винятку. *З здоровими пляшками в руках ходили* [сини о. Петра] *поміж столами і підряд частували усіх* (Н.-Лев., III, 1956, 8); *Вона бігає на всі фільми підряд — гарний він чи поганий* (Гончар, Тронка, 1963, 45); *Павлуша прочитав* [у альбомі] *усе підряд* (Головко, II, 1957, 375).

ПІДРЯ́Д [3], у, *ч., зоол.* Підрозділ ряду в системі класифікації тваринного світу. *Хвостаті земноводні поділяються на три підряди та вісім родин* (Визначник земноводних.., 1955, 18).

ПІДРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДРЯДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех.* Наймати або складати угоду, зобов'язуючи виконати яку-небудь роботу на певних умовах. *З ліса* [лісу] *виїхав якийсь чоловік візком. Олеся підрядила його до Богуслава, сіла на віз і поїхала* (Н.-Лев., III, 1956, 161).

ПІДРЯДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПІДРЯДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док., перев. з інфін.* Наймати́ся, зобов'язуючись виконати яку-небудь роботу на певних умовах. *Декотрі підряджались будувати доми, хати, церкви, а малярі наймались розмальовувати церкви* (Н.-Лев., II, 1956, 126); — *Гірка моя та пещасна година, що я підрядивсь на сю путь!* — *скрикнув Іван, чухаючи голову* (Мирний, I, 1954, 362); — *Його обвинувачують у підбурюванні робітників до страйку якраз тоді, коли фабрика підрядилась постачати армії...* (Сміл., Сад, 1952, 187).

ПІДРЯ́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підряди́ти.**

ПІДРЯДИ́ТИ *див.* **підряджа́ти.**

ПІДРЯДИ́ТИСЯ *див.* **підряджа́тися.**

ПІДРЯДКО́ВИЙ, а, е. 1. Розташований під рядками тексту або внизу сторінки.

2. Зроблений слово в слово (про переклад); буквальний. *Дехто з наших перекладачів, особливо з мов далеких, так уявгає оригіналові, що виходить не поетичний переклад, а підрядковий* (Рильський, III, 1956, 125).

ПІДРЯ́ДНИЙ [1], а, е. Який виконується за підрядом (*див.* **підря́д** [1]). *Коли наш трест виконував підрядні роботи десь поза Києвом, я іноді брав з собою у відрядження й хлопця* (Хор., Ковила, 1960, 27); // Який виконує такий підряд. *Разом з підрядними організаціями активнішу участь у спорудженні парків повинна взяти молодь* (Веч. Київ, 14.V 1957, 1).

ПІДРЯ́ДНИЙ [2], а, е. 1. Залежний від чого-небудь, підпорядкований чомусь. *Артистична краса повинна, по Кантовій думці, головно залежати від гарного змісту; гарна форма має для неї досить підрядне значення* (Фр., XVI, 1955, 293).

2. *грам.* Який виражає підрядність (у 2 знач.), зв'язує слова або речення способом підрядності; протилежне сурядний. *За синтаксичними функціями сполучники поділяються на сурядні і підрядні* (Сучасна укр. літ. м., II, 1969, 516); *Підрядний зв'язок;* // Який має у своєму складі частини, зв'язані стосунками підрядності, або є такою частиною. *Підрядним додатковим реченням називається таке, яке пояснює або заміняє додаток головного речення* (Грам. укр. мови, II, 1957, 96).

ПІДРЯ́ДНИК, а, *ч.* Підрядковий, зроблений слово в слово переклад якого-небудь тексту. *Справжня поезія, справжня проза — це не стаття, не кореспонденція, і з підрядників її не можна перекладати. Саме при таких «переспівах» стираються грані прекрасного* (Літ. Укр., 17.V 1966, 2).

ПІДРЯ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Стан за знач. **підря́дний** [2] 1.

2. *грам.* Синтаксичний зв'язок між елементами, що виражає залежність одного з них від другого. *Щодо характеру взаємозв'язку сполучуваних слів, словосполучень чи речень розрізняють сполучники сурядності, або сурядні, і сполучники підрядності, або підрядні* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 335).

ПІДРЯ́ДЧИК, а, *ч.* Особа або установа, що виконує яку-небудь роботу за підрядом (*див.* **підря́д** [1]).— *У мене є знайомий підрядчик на стеблівських фабриках* (Н.-Лев., II, 1956, 84); *Як прибули на місце, їх* [заробітчан] *приязно зустрів підрядчик, усміхнувся й інженер* (Досв., Гюлле, 1961, 178).

ПІДРЯ́ДЧИЦЬКИЙ, а, е. Належний підрядчику.

ПІДРЯ́СНИК, а, *ч.* Довгий одяг священнослужителя, поверх якого надягається ряса. *О. Василь ходив перехильцем по хаті, заклавши руки в кишені підрясника* (Коцюб., I, 1955, 323); *Побачивши отця Миколая, вийшли дяк у заяложеному підряснику і титар* (Стельмах, I, 1962, 413).

ПІДРЯТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., діал.* Порятувати. *Почувши, що Рифка має зложених троха грошей на віно, він сквапно оженився з нею, підрятував тим віном своє діло й добився великих зисків* (Фр., V, 1951, 284); [Данило:] *Хто ж підрятує нас у горю, як не ми самі?* [Адам:] *Це правда* (Ірчан, I, 1958, 153).

ПІДСА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсади́ти** 1—4. *Ці дерева не давали врожаїв, поки не*

були підсаджені другі сорти для перезапилення (Озелен. колг. села, 1955, 149); *М. А. Баженова вивчала вплив тривалості консервації рогівки на її ріст, а також на ріст підсадженої до неї рогівки в умовах культивування тканин* (Мед. ж., XXIII, 1, 1953, 8).

ПІДСА́ДЖЕНІЯ, я, *с.* Дія за знач. **підса́дити** 1—4. *Поки ще виноградники молоді, є змога з найменшими затратами ліквідувати зрідженість шляхом підсадження саджанців* (Колг. Укр., 9, 1961, 35).

ПІДСА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підса́джувати** 1—4. *Через 5—6 днів після садіння* [розсади махорки] *обов'язково потрібно провести підсаджування в тих місцях, де розсада не прийнялась* (Техн. культ., 1956, 334).

ПІДСАДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСАДИ́ТИ,** саджу́, са́диш, *док., перех.* 1. Допомагати кому-небудь сісти на щось високе, піднятися кудись. *Лізуть хлопці, дрипаються на дуба, один одного підсаджує* (Ков., Світ., 1960, 154); *Санітари підсаджували на грузовики легко поранених* (Кучер, Чорноморці, 1956, 305); *Іван підсадив хлопця, і той, прикусивши язика, видерся аж на триметрову височину* (Зар., Світло, 1961, 4).

2. Саджати до кого-, чого-небудь, поміщати поруч або в одному приміщенні з кимсь. *В перші хвилини бджоли ставляться вороже до чужої, тільки-но підсадженої матки і намагаються її вбити. Тому матку треба підсаджувати у спеціальній маточній кліточці, або ковпачку* (Бджільн., 1956, 37); *Передні і середні соски у матки більш молочні, отже, слабших поросят слід підсаджувати саме до цих сосків* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 21); *Дитину до віконця підсадила* [мати] (Л. Укр., I, 1951, 31); *Виявляються, що.. тюремною мовою.. «у двадцять другій» — [означало] у двадцять другу* [камеру] *підсадили провокатора й шпигуна* (Збан., Єдина, 1959, 98); // *розм.* Саджати або брати в машину, на віз і т. ін. як супутника. *Їхали мовчки. Тільки інструктор насвистував якусь пісеньку та сержант міліції, якого підсадили до нас, час від часу кректав: — Ну й погодка!..* (Мур., Бук. повість, 1959, 214).

3. Саджати рослини додатково, повторно або замість інших. — *Якщо так буде розпогоджуватись, то скоро й сінки почнемо. В саду молодняк будемо підсаджувати* (Коп., Подарунок, 1956, 23); *Якщо деякі культури вже перецвіли, з другої половини літа можна підсадити третю зміну квітів: айстри, левкої осінні, хризантеми тощо* (Озелен. колг. села, 1955, 194).

4. *мед.* Приживляти частини живої тканини з метою лікування, посилення життєздатності організму при деяких захворюваннях. *«А чи не можна підсадити на хворе око шматочок слизової, взятої у померлої людини?» Молодий вчений зразу ж взявся за роботу. Одержані перші позитивні результати* (Наука.., 6, 1962, 45).

5. *діал.* Підкладати. *При висаджуванні плуга на віз хлопчисько підсадив так незручно руку під гряділь, що аж скричав із болю і пустив плуг* (Мак., Вибр., 1954, 165).

ПІДСА́ДЖУВАТИСЯ, джуюся, джуєшся, *недок.* 1. То саме, що **підсіда́ти** 1. *Вона збуджена і схвильована і, забувши про ворожнечу, підсаджується на канапу до чоловіка* (Коч., II, 1956, 245).

2. Пас. до **підса́джувати.**

ПІДСАДИ́БНИЙ, а, е. На якому розташована садиба. *Підсадибна ділянка.*

ПІДСАДИ́ТИ *див.* **підса́джувати.**

ПІДСА́ДКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підсади́ти, підса́джувати** 1—4. *При появі сходів кукурудзи слід обов'язково перевірити всі площі і на зріджених місцях провести підсадку* (Колг. село, 15.II 1957, 1); *На підставі експериментальних даних можна твердити, що підсадка консервованих на холоді тканин за методом В. П. Філатова підсилює процеси регенерації білків крові після крововтрат* (Мед. ж., XXIII, 4, 1953, 31).

2. *перев. мн.* Підсаджені рослини. *Це все,— він показав рукою* [на ліс],— *молодняк, що виріс на місці порубок з порослі і підсадок* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 32).

ПІДСАДКУВАТИЙ, а, е, *діал.* Присадкуватий. *Коло воза стояв підсадкуватий, середніх літ мужик* (Фр., II, 1950, 161).

ПІДСА́ДНИЙ, а́, е́. Стос. до підсаджування. *Підсадні рослини.*

ПІДСА́К, а, *ч., риб.* Те саме, що **підса́ка.** *Погребняк уже ходив у воді, намагаючись обережно підтягнути до себе рибину, що рвалася вбік, на глибину..— Не втече!.. Дай підсак! Ніж! Я його доріжу!* (Автом., В. Кошик, 1954, 173).

ПІДСА́КА, и, *ж., риб.* Риболовна сітка, що має форму косого мішка, на обручі з довгим держаком. *Стрижак закинув підсаку і витяг велику чудову форель* (Мас., Під небом.., 1961, 230).

ПІДСА́ЛИТИ *див.* **підса́лювати.**

ПІДСА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДСА́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., перех., розм.* Змащувати салом або додавати, класти в що-небудь сало додатково, в невеликій кількості.

ПІДСАНКИ, нок, *мн.* Невеликі санки, що прив'язують до великих саней при перевезенні довгих предметів. *З вулиці до воріт підвернуло кілька навантажених колодами саней з підсанками* (Шиян, Баланда, 1957, 50).

ПІДСА́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підса́пати.** *Сапальниці полишали за собою довгі рядки підсапаних буряків* (Коцюб., I, 1955, 60).

ПІДСАПА́ТИ *див.* **підса́пувати.**

ПІДСА́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підса́пувати.** *Підсапування картоплі.*

ПІДСА́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСАПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Сапаючи землю навколо рослини, зрізувати бур'ян біля стебла. — *Як було полю грядки або підсапую капусту,.. він усе слідком ходить за мною* (Н.-Лев., VI, 1966, 326); *Зустрічаючись у полі з дівчатами, що підсапували картоплю та буряки, Петрусь охоче зупинявсь, заходив з їми в розмову* (Крим., Вибр., 1965, 335).

ПІДСА́ХАРИ́ТИ *див.* **підса́харювати.**

ПІДСА́ХАРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДСА́ХАРИ́ТИ,** са́харю, са́хари́ш, *док., перех., розм.* Додавати в що-небудь цукор у невеликій кількості.

ПІДСА́ЧИТИ *див.* **підса́чувати.**

ПІДСА́ЧУВАННЯ, я, *с., риб.* Дія за знач. **підса́чувати.**

ПІДСА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., перех., риб.* Ловити рибу, раків підсакою, підсаком.

ПІДСВИНОК, нка, *ч., с. г.* Немолочне порося віком до року. *Худі підсвинки на високих ногах, з заболоченими черевами никали по вулиці* (Коцюб., I, 1955, 309); *У шпориші лежить підсвинок, до кілка прив'язаний* (Ю. Янов., I, 1958, 343); *Ячмінь вважається відмінним кормом для свиней, особливо для поросят і відгодівельних підсвинків* (Свинар., 1956, 139); * У порівн. *Вони плавали. на Буг і зловили сома. Сом був славний, як підсвинок* (Гуц., Скупана.., 1965, 127); // Уживається як лайливе слово стосовно дитини. *Бовдур.. проклинав півголосом діда Панька, що йому дав такий малий хлівець, а сьому чорномазому підсвинкові такий великий* (Фр., I, 1955, 300).

ПІДСВИ́СНУТИ, ну, неп. *док.* Однокр. до **підсви́стувати.** *Чоловік зупинився, кинув на спориш налигач, здивовано підсвиснув* (Стельмах, І, 1962, 479).

ПІДСВИ́СТ, у, *ч.* Свист, що супроводжує спів, танок, гру і т. ін. *Пройшовши декілька гонів, Гриб і Печериця зустріли Білку, що з підсвистом танцювала.. на галявині* (Козл., Мандрівники, 1946, 12).

ПІДСВИСТА́ТИ *див.* **підсви́стувати.**

ПІДСВИ́СТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсви́стувати.**

ПІДСВИ́СТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСВИСТА́ТИ,** щу́, ї́щеш, *док.* 1. *неперех.* Свистіти в такт, лад, супроводжуючи свистом якісь звуки. *Затенькала синичка. Станко задер голову й почав ловко підсвистувати* (Панч, Ерік., 1950, 57); *Неструнким співам підпилих по-хлопчачому зухвало підсвистують іволги* (Вол., Місячне срібло, 1961, 173).

2. *перех. і неперех.* Видавати тихий свист, свистом відтворювати якусь мелодію; насвистувати. *Незабаром під хатиною опинився Невеличкий, підсвистуючи якусь гайдамацьку пісеньку* (Фр., V, 1951, 86); *Навіть Юрчик не чіпав Маруська, лиш їхав собі ззаду та підсвистував* (Хотк., II, 1966, 225); // Утворювати звуки, подібні до свисту. *Бекеша бринькає на балалайці, а Саквояж підсвистує на флейті* (Мик., І, 1957, 177); // *неперех.* Підкликати або заохочувати до чого-небудь легким свистом. *Ось Метелиця* [собака] *ввійшла в річку, припала до.. води, а Прохор стояв на ситій траві і злегенька підсвистував, заохочуючи тварину* (Шияп, Баланда, 1957, 242).

3. *неперех.* Час від часу свистіти, рухаючись у повітрі (звичайно про кулю, снаряд). *Кулі все ще підсвистували над капітановою головою* (Панч, І, 1956, 154); // Час від часу утворювати схожі на свист звуки (про вітер). *На горищі будинку пронизливо підсвистував вітер* (Вол., Місячне срібло, 1961, 311).

ПІДСВІДО́МИЙ, а, е, *псих.* Не цілком усвідомлений (про почуття, думки, уявлення і т. ін.). *Говорячи про непевні і темні відчування, зв'язані з процесами, які виникають у внутрішніх органах, І. М. Сєченов вважав, що саме ці відчування лежать в основі так званих підсвідомих психічних процесів* (Фізіол. ж., II, 4, 1956, 91); // Який грунтується на підсвідомості, який не контролюється свідомістю; інстинктивний (у 2 знач.). — *Я завжди почуваю в собі якийсь підсвідомий потяг до дітей* (Гончар, Таврія, 1952, 148).

ПІДСВІДО́МІСТЬ, мості, *ж., псих.* 1. Абстр. ім. до **підсвідо́мий.** *Ні разу не згадували* [Тоня і Віталик] *того, схожого на сповидіння випадку, хоч десь піби в підсвідомості ця їгня тайна між ними жила, залишалась* (Гончар, Тронка, 1963, 47); *Намагався* [Огей] *аналізувати себе, свою психіку, підсвідомість, що примола його в полоні тужливого настрою* (Досв., Вибр., 1959, 374).

2. Властивість за знач. **підсвідо́мий.** *На мить у нього майнула контрольна підсвідомість чуття: чи він кохає її красу... чи її як істоту, як друга..?* (Досв., Гюлле, 1961, 126).

ПІДСВІДО́МО, Присл. до **підсвідо́мий.** *В задумі Роман підсвідомо повертає на ту дорогу, що веде до Морозенків* (Стельмах, І, 1962, 400); *В тій притишеній розмові діда Уласа з Северином підсвідомо відчула* [Мелашка] *загрозу* (Ле, Наливайко, 1957, 129).

ПІДСВІЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДСВІЖИ́ТИ,** жу́, жи́ш, *док., перех., розм.* Злегка освіжати кого-небудь. * У порівн. *Гості нанесли з собою холодного свіжого повітря і неначе висвіжили хату і підсвіжили о. Артемія й Ватю* (Н.-Лев., IV, 1956, 132).

ПІДСВІЖИ́ТИ *див.* **підсвіжа́ти.**

ПІДСВІТИ́ТИ *див.* **підсві́чувати.**

ПІДСВІ́ЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **підсвіти́ти.** *Турбай вийшов на сцену, підсвічену знизу Грицьковою рампою* (Руд., Остання шабля, 1959, 538); *Хмарина диму над хімічним комбінатом, підсвічена низькими променями сонця, стала ніжно-рожевою, майже прозорою* (Собко, Справа.., 1959, 231).

ПІДСВІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсвіти́ти.** *Здійснено художньо-декоративне підсвічення пам'ятників, окремих споруд, фонтанів* (Веч. Київ, 21.XI 1967, 1).

ПІДСВІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсві́чувати.** *При фотографуванні вдень для підсвічування треба користуватися відбивальним екраном, що пом'якшує тіні на обличчі* (Довідник фот., 1959, 72).

ПІДСВІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСВІТИ́ТИ,** ічу́, і́тиш, *док., перех. і без додатка.* 1. Освітлювати злегка, а також збоку, знизу або додатково. *З-за пилипівських схилів підсвічувало* [сонце] *хмари* (Руд., Остання шабля, 1959, 371); *Довго не вилазить* [Левко Іванович] *звідти, хлопець йому туди ще й електричною лампочкою підсвічує, бо під бульдозером уже темно* (Гончар, Тронка, 1963, 279); *У порівняно низьких кімнатах можна досягти враження висоти, підсвітивши стелю і верх стін* (Веч. Київ, 4.II 1961, 4).

2. *тільки док., етн.* Спричинитися до захворювання на лунатизм; // *безос. Підсвітило його місяцем,.. тож верзе не знати що* (Горд., Заробітчани, 1949, 58).

ПІДСВІ́ЧУВАТИСЯ, уться, *недок.* Пас. до **підсві́чувати.**

ПІДСЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* Відділ, що є частиною секції.

ПІДСЕЛИ́ТИ *див.* **підселя́ти.**

ПІДСЕЛИ́ТИСЯ *див.* **підселя́тися.**

ПІДСЕ́ЛЮВАТИ *див.* **підселя́ти.**

ПІДСЕ́ЛЮВАТИСЯ *див.* **підселя́тися.**

ПІДСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПІДСЕ́ЛЮВАТИ,** юю, ю́єш, *недок.,* **ПІДСЕЛИ́ТИ,** селю́, се́лиш, *док., перех., розм.* Селити близько до кого-, чого-небудь або разом з кимсь, чимсь.

ПІДСЕЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся *і* **ПІДСЕ́ЛЮВАТИСЯ,** юю́ся, ю́єшся, *недок.,* **ПІДСЕЛИ́ТИСЯ,** селю́ся, се́лишся, *док., розм.* Селитися близько до кого-, чого-небудь або разом з кимсь, чимсь.

ПІДСЕРЦЕВИ́Й, а, е. Який міститься під серцем.

ПІДСИ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підси́джувати.** *Лист був адресований в ЦК КПУ. Писав* [Дмитро Іванович] *про підсиджування з боку Ладимка, про безпринципність Лозового* (Руд., Остання шабля, 1959, 544).

ПІДСИ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСИ́ДІТИ,** джу, диш, *док., перех.* 1. Заховавшись де-небудь, очікувати когось, щось. *Підсиджувати звіра.*

2. *перен.* Підступними діями, інтригами шкодити кому-небудь. *Добрий тобі землячок,.. підсидів чесного і молодого Осадчого* (Чаб., Тече вода.., 1961, 140).

ПІДСИ́ДІТИ *див.* **підси́джувати.**

ПІДСИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсила́ти.**

ПІДСИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДІСЛА́ТИ,** підішлю́, піді́шлеш *і рідко* **ПІДОСЛА́ТИ,** підошлю́, підошле́ш, *док., перех.* 1. Посилати, направляти кого-небудь кудись з таємною метою.— *З якого добра-ума віп отого стражника раз у раз до мене підсилає.. та наказує, щоб помічала, хто у вас буває? — вичитує Параска* (Мирний, IV, 1955, 357); *До одного пани підіслали вбивцю, другого кинули в тюрму і отруїли* (Кол., Тереп.., 1959, 114); — *Тільки... чого це я, справді, так-о на Оксану нагукав? Чим вона винувата, що той чортяка її до мене підослав?* (Григ., Вибр., 1959, 249).

2. *розм.* Посилати додатково. *Вишневецький раз за разом підсилав невеличкі допоміжні загони, та вони не врятували черкасців* (Ле, Наливайко, 1957, 92).

ПІДСИ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підси́лити.** *Ліворуч балкою пішла Остюкова кіннота, підсилена кулеметами* (Ю. Янов., I, 1958, 151); *У Швеції користуються* [цистернами для бензину] *з пластмаси, підсиленої скловолокном* (Наука.., 6, 1958, 11).

ПІДСИ́ЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підси́лити.** *Для підсилення горіння вугілля в ковальському горні користувались міхами з керамічними повітродувними трубками — соплами* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 414); *Порівняння є один з основних художніх засобів підсилення емоційності мови* (Мовозн., VII, 1949, 38).

2. Те саме, що **підкрі́плення** 2. *Недурно залишали його без підсилення, без харчів, а коли зголодніле військо накидалося на селян,.. летіли на нього скарги* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 418).

ПІДСИ́ЛИТИ *див.* **підси́лювати.**

ПІДСИ́ЛИТИСЯ *див.* **підси́люватися.**

ПІДСИ́ЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для підсилення чого-небудь. *Створено мініатюрні підсилювальні апарати, що дають змогу значно поліпшити слух* [людини] (Наука.., 3, 1959, 18).

ПІДСИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підси́лювати.**

ПІДСИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСИ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.*, *перех.* 1. Збільшувати силу, потужність чого-небудь. *У кристалів великі можливості. Вони замінюють радіолампи, здатні підсилити ультразвук у тисячу разів, виконують роль фотоопору* (Знання.., 2, 1966, 1).

2. Робити сильнішим ступенем вияву. *Після диспуту, щоб підсилити враження, йшла драма з життя .. християн* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 152); *Сів* [Бранець] *до піаніно.. Віолончель підтримала його вступ, а скрипка підсилила жалісливі варіації туги* (Досв., Вибр., 1959, 366); // Сприяти сильнішому, інтенсивнішому прояву якої-небудь особливості, якості, процесу і т. ін. *Нагромаджують* [багаторічні трави] *у грунті велику кількість органічних речовин, підсилюють діяльність мікроорганізмів* (Колг. Укр., 5, 1958, 21); *Майор Грабенко і старший лейтенант Корольов довго радились.. Піти на пом'якшення вимоги,— це пошкодити вихованню Маслюка, підсилити нездорові риси його характеру* (Багмут, Щасл. день.., 1951. 70).

ПІДСИ́ЛЮВА́ТИСЯ, ююся, юєшся. *недок.*, **ПІДСИ́ЛИТИСЯ,** люся, лишся, *док.* 1. Збільшуватися в силі, потужності і т. ін. *Серед різноманітних процесів у радіоапаратурі найбільш поширеним є процес підсилення. Коливання звукової частоти підсилюються у приймачах, передавачах, телевізорах, радіотрансляційних вузлах, вимірювальних приладах, апаратурі дротового зв'язку* (Осн. радіотехн., 1957, 54); *Підсилювався вітер. Кошлаті пасма хмар, як дивовижні язики, злизували зоряні черідки* (Кач., II, 1958, 128).

2. Робитися, ставати сильнішим ступенем вияву, прояву (про яку-небудь властивість, якість, стан, процес і т. ін.). *Вона справді був схвильований. Це хвилювання підсилювалося, і тому виною була його фантазія* (Трубл., I, 1955, 123); *Підживлені рослини швидше поправляються після зимівлі, підсилюються їх ріст* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 10); *При фізичних вправах під впливом імпульсів.. приплив венозної крові до серця збільшується; підсилюються і прискорюються скорочення серця* (Фіз. вихов., 1954, 26).

3. *розм.* Те саме, що **підкрі́плюватися** 2, 3. — *Трохи підсилимось після важкої праці та побалакаємо* (Н.-Лев., IV, 1956, 309).

4. *тільки недок.* Пас. до **підси́лювати.** *Мова його, що лилася звично і владно, підсилювалась всім його виглядом* (Гончар, Таврія, 1952, 116).

ПІДСИ́ЛЮВАЧ, а, *ч.* Пристрій, прилад для збільшення сили, напруги, потужності чого-небудь (звичайно про радіоапаратуру). *Сучасна велика електронна математична машина має сотні і тисячі мініатюрних і довговічних електронних ламп, кристалічних підсилювачів і випрямлячів* (Нариси розв. прикл. електр.., 1957, 353); *Про звичайні електронні підсилювачі кажуть, що вони всевладні. Недарма до них застосовують такі визначення, як «чарівний», «казковий»* (Наука.., 6, 1963, 25).

ПІДСИ́ЛЮЮЧИЙ, а, е. Який вживається, використовується для підсилення. *Іноді місце логічного наголосу фрази може бути підказане вказівними словами, підсилюючими частками* (Худ. чит.., 1955, 108).

ПІДСИ́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсини́ти.** *Біля самої води гостро пахне сіллю, висихаючими водоростями. Море зараз спокійне, ласкаве, густо підсинене аквамарином* (Рад. Укр., 30.VI 1967, 2); *Крізь відчинені вікна щедро світить сонце, пустотливими зайчиками відбиваючись на склі любовно оздоблених фотографій, на біленьких, злегка підсинених рушниках* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 26); * У порівн. *В неї очі чорні, а білки очей великі-великі і наче підсинені синькою* (Донч., II, 1956, 152).

2. *у знач. прикм., перен.* Забарвлений у блідо-синій колір або такий, що має синюватий відтінок. *Засміялась вона, блиснувши на Івана чорними очима та підсиненими білками* (Коцюб., I, 1955, 62); *Рання осінь ще тримала сонце високо в підсиненому небі* (Дім., Ідол, 1961, 113); *Ненависним поглядом Дмитро зміряв підсинене веснянкувате обличчя* (Стельмах, II, 1962, 341); // *у сполуч. із сл.* о к о, *розм.* З синцем, синцями. *Іноді й доставалося їй од Максима за ті подарунки: не раз, не два ходила вона з підсиненими очима* (Мирний, II, 1954, 135).

ПІДСИНИ́ТИ *див.* **підси́нювати.**

ПІДСИНИ́ТИСЯ *див.* **підси́нюватися.**

ПІДСИ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підси́нювати.**

ПІДСИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСИНИ́ТИ,** синю, си́ниш, *док.*, *перех.* 1. Підфарбовувати чим-небудь синім.

2. Полоскати білизну у воді з розведеною синькою для надання блідо-синього відтінку. *Підсинювати білизну.*

ПІДСИ́НЮВАТИСЯ, юється. *недок.*, **ПІДСИНИ́ТИСЯ,** си́ниться, *док.* 1. Набувати блідо-синього відтінку після полоскання у воді з розведеною синькою (про білизну).

2. *тільки недок.* Пас. до **підси́нювати.**

ПІДСИ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підси́пати;** // **підси́пано,** *безос. присудк. сл. Російська армія закопалась у землю. Старі — з чотирнадцятого року — окопи заглиблено до двох метрів, бруствери підсипано ще на півметра* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 62).

ПІДСИ́ПАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсипа́ти.** *Одне з найважливіших питань на будові — зворотне підсипання фундаментів* (Рад. Укр., 4.I 1962, 2); *Ручну працю робітників було зведено до мінімуму. Адже такі роботи, як завезення, підготовка і заміна землі в теплицях, прополювання, підсипання та розпушування грунту, стали зайвими* (Хлібороб Укр., 12, 1964, 21).

ПІДСИ́ПАТИ *див.* **підсипа́ти.**

ПІДСИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДСИ́ПАТИ,** плю, плеш; *мн.* підси́плять; *док.*, *перех.* 1. Сипати, насипати

додатково, трохи або час від часу. *Козак добре дбає, ..Коневі частенько зеленого сіна підкладає, Жовтого вівса підсипає* (Укр.. думи.., 1955, 20); *Всього натерпілося хлоп'я. Іноді.., щоб не задрімав, бува, й навколішках, підсипав* [пан] *гречки під голі коліна...* (Мирний, II, 1954, 159); *Степанович дістав люльку, підсипав тютюну, притоптав його великим пальцем і закурив* (Юхвід, Оля, 1959, 164); — *Ти, Льошко, і ти, Даню, підсипте ще чистенького піску на доріжки* (Мокр., Острів... 1961, 90); // Насипа́ти чого-небудь потай, з певним наміром. *Навіз* [корчмар] *більше горілки та споював людей, підсипаючи до розбавленої водою горілки.. тютюну, щоб міцнішою здавалась...* (Коцюб., I, 1955, 449); — *Ось чуєте, як я розмовляю,— це від отруги, яку мені підсипали до самогонки* (Ю. Янов., I, 1954, 170).

◇ **Підсипа́ти (підси́пати) жа́ру** *див.* **жар; Підсипа́ти (підси́пати) пе́рцю** — говорити про кого-, що-небудь з іронією, глумом; ускладнювати стосунки з кимсь, сприяючи посиленню неприємних почуттів, настроїв. — *Іди та й лайся, про мене, хоч до самого вечора.. Підсипай, підсипай перцю,— насмішкувато сказав Карпо* (Н.-Лев., II, 1956, 371); — *Поляк цей — молодець! Підсипав перцю під кінець..,— говорить в першому ряду інспектор Гак Свирид, сміючись в бороду руду* (Гонч., Вибр.,1959, 325)

2. *розм.* Накладати, наливати і т. ін. ще трохи, додатково (про що-небудь несипке).— *Іще вам вареників, ви, косарі? — Давайте ще. Марійка підсипала* (Головко, I, 1957, 250); *На цимбалах тнуть цигани. — Гей, підсип вина, шинкарко! — Репетують хлопці п'яні* (Граб., I, 1959, 529).

3. Сипати зверху пісок, землю і т. ін., роблячи вищим. *Повільно котиться машина.. Часто доводиться збочувати в об'їзд, бо дорогу вирівнюють, підсипають, вкатують — готують до асфальтування* (Мельн., Коли кров.., 1960, 74); *Після весняної повені насип у багатьох місцях розмило, і ми працювали день і ніч, щоб швидше підсипати залізничне полотно і налагодити рух робочих поїздів* (Багмут, Опов., 1959, 47).

4. *розм.* Доглядаючи за рослинами, нагортати, нагрібати розпушену землю до основи стебел.— *А я ж тобі пшеницю сполола, картоплю сполола та підсипала! — Так звичайно виговорювала свекруха Варці* (Григ., Вибр., 1959, 319).

5. Класти під квочку яйця для висиджування курчат. — *Вони в колгоспі, квочок підсипають на фермі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 426); [1-а молодиця:] *Підсипала я під кожну квочку аж по двадцять одному* [яйцю] (Кроп.. V, 1959, 219).

6. *також без додатка, заст.* Давати хабара.— *Як, спитаєш, він одібрав ту землю?.. Підсипав судовикам... от і рішенець: не твоя земля, Чіпко!* (Мирний, II, 1954, 171).

ПІДСИ́ПАТИСЯ *див.* **підсипа́тися.**

ПІДСИПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПІДСИ́ПАТИСЯ,** плюся, плешся; *мн.* підси́пляться, *док.* 1. *розм.* Насипа́тися під що-небудь.

2. *перен., фам.* Догоджати, лестити кому-небудь, прагнучи домогтися чогось, залицяючись.— *Почав до неї підсипатися один шляхтич* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 251); *Любив Шухновський висміяти позаочі кожного. У вічі він до тебе буде підсипатись, компліменти говоритиме, а послухайте, що він каже позаочі* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 70).

3. *тільки недок.* Пас. до **підсипа́ти.**

ПІДСИПА́Ч, а́, *ч.* Робітник, який займається підсипанням чого-небудь.

ПІДСИПА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **підсипа́ч.**

ПІДСИ́ПКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підсипа́ти, підси́пати.** *У міру підсипки грунту* [при будуванні греблі] *стовпчики переставляють* (Інж. геод., 1959, 311).

2. Те, що підсипали (у 1, 3 знач.), що-небудь підсипане. *Оглянувши підсипку на своїх пістолях та попробувавши вістря татарського ятагана у себе за поясом,.. почав* [Хмельницький] *разом з конем звільна пробиратися крізь гущавину в напрямі до світла* (Фр., IV, 1950, 174); *Кістяк лежав на підсипці з червоної фарби* (Археол., I, 1954, 108).

ПІДСИ́САННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсиса́ти.**

ПІДСИСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДІССА́ТИ,** ссу́, ссе́ш, *док., перех.* 1. Ссати яку-небудь рідку їжу час від часу.

2. *перен., розм.* Завдавати болю, страждань; мучити. — *Коли б тільки ти перестав підсисати мене, то вже я сам дав би собі раду* (Фр., III, 1950, 75).

ПІДСИСА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ПІДІССА́ТИСЯ,** ссе́ться, *док., розм.* 1. Присисатися до чого-небудь знизу.

2. *тільки недок.* Пас. до **підсиса́ти.**

ПІДСИСНИ́Й, а́, е́, *с. г.* 1. *тільки ж. р.* Та, яку ссе маля. *Було поліпшено годівлю, особливо жеребних та підсисних кобил, за рахунок концентратів* (Конярство, 1957, 39).

2. Який ссе матір. *Підсисні поросята, які одержували азотобактерин, мали добрий апетит, краще розвивались і були більш витривалими проти інфекційних захворювань* (Колг. Укр., 6, 1958, 30).

△ **Підсисни́й період** — час, протягом якого самиці ссавців годують малят молоком. *Кожній свиноматці у підсисний період згодовують щодня не менше чотирьох кілограмів картоплі* (Хлібороб Укр., 3, 1965, 17).

ПІДСИСТЕ́МА, и, *ж., спец.* Додаткова або підпорядкована система. *Науково-технічні прогнози — це специфічна за об'єктами, метою і методами підсистема у ширшій системі прогнозів, що об'єднує в собі як прогнозування природних і демографічних ресурсів, так і економічне та соціальне прогнозування* (Наука.., 1, 1971, 13).

ПІДСИ́ТИТИ *див.* **підси́чувати.**

ПІДСИ́ТОК, тка, *ч.* Негусте сито. *Циган ледве виглядав з купи решіт.. та підситків* (Н.-Лев., III, 1956, 79); *Коли вода забулькотіла, виклала* [Ганна Сильвестрівна] *на підситок перший десяток вареників* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 32).

ПІДСИХА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підсиха́ти.** *В міру підсихання сіно згрібають у валки, складають у копиці і потім скиртують* (Рад. Укр., 21.VI 1961, 2); *В міру підсихання плодів їх зсипають з двох-трьох сит в одно і досушують під навісом* (Сад. і ягідн., 1957, 280).

ПІДСИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДСО́ХНУТИ,** ну, неш, *док.* 1. Сохнути, протряхати трохи або місцями. *На стежках уже підсихав грунт, і схили зарябіли масними латками ріллі* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 40); *Заходилася* [Олена] *вигрібати з печі хмиз, що вже підсох за ніч* (Тют., Вир, 1964, 107); // *безос. Підсохло, потім і протряхло, Відвідали ми Лесин гай* (Ющ., Люди.., 1959, 55).

2. Втрачати вологість, життєві соки (про рослину, листя і т. ін.); прив'ядати. *Торсткі кущики перекотиполя вже підсихали й починали загинати свої зелені гілочки* (Тулуб, В степу.., 1964, 156).

3. *перен.* Ставати худішим; марніти. *Обличчя його за ці* [воєнні] *роки підсохло* (Стельмах, Правда.., 1961, 221).

ПІДСИ́ЧЕНИЙ, а, е, *діал.* Діепр. пас. мин. ч. до **підсити́ти.** *Забобонний страх прокинувся в ньому, уява, підсичена темнотою, творила і підсувала всякі страшні образи* (Коцюб., I, 1955, 270).

ПІДСИ́ЧУВАНИЙ, а, е, *діал.* Діепр. пас. теп. ч. до **підси́чувати.** *Підсичуваний раз у раз вогонь бухає теплом, заливаючи печеру палаючим пурпуром* (Галан, Гори.., 1956, 147).

ПІДСИ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСИТИ́ТИ,** ичу́, итиш, *док., перех., діал.* Підеплювати. *Правда, що музика підсичує і біль у людській груді аж до божевільності* (Коб., I, 1956, 90).

ПІДСІВ, у, *ч.* 1. Те саме, що **підсіва́ння.** *Нормальний пасовищний травостій можна сформувати не тільки підсівом трав і застосуванням системи удобрення, а й організацією загінного випасання* (Колг. Укр., 10, 1960, 30).

2. Те, що підсіяли (у 1 знач.) додатково; що-небудь посіяне додатково. *На березаг Горині він* [агроном] *разом з мизнівцями створив великі луки з райграсу й конюшини, з різних трав підсіву* (Рудь, Гомін.., 1959, 16).

ПІДСІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсіва́ти.** *Підсівання люпину дає добрі результати тільки на ранніх посівах озимини* (Колг. Укр., 1, 1957, 27).

ПІДСІВА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПІДСІЮ́ВАТИ,** ююю, ююш, *недок.,* **ПІДСІЯ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док., перех.* 1. Сіяти додатково, ще трохи або по слабких, рідких сходах чи по сходах іншої культури.— *Татко їх* [трави] *підсівав щороку,— пояснила Світлана* (Гончар, Таврія, 1952, 180); *Є повна можливість перевірити якість сходів і вжити заходів до усунення недоліків там, де вони мають місце,— пересіяти ті ділянки, на яких сходи дуже зріджені або зовсім не з'явились, підсіяти окремі площі, де в цьому є потреба* (Рад. Укр., 18.IX 1956, 2); *Підсіяти горох до кукурудзи.*

2. Просівати що-небудь крізь решето, сито. *Уляна заторохтіла решетом, підсіваючи квасолю* (Кучер, Трудна любов, 1960, 21).

ПІДСІВА́ТИСЯ, а́ється і **ПІДСІЮ́ВАТИСЯ,** ююється, *недок.* Пас. до **підсіва́ти, підсію́вати.** *Ретельно обстежуємо, як озимина перезимувала. Зріджені масиви обов'язково підсіваються чи пересіваються* (Ком. Укр., 6, 1968, 45).

ПІДСІВНИ́Й, а́, е́. Стос. до підсіву. *При підсівному вирощуванні основною культурою слід вважати ту, до якої підсівають* (Колг. Укр., 8, 1961, 30); // Який підсівають. *Більшість зернових бобових культур можна висівати у зайнятих парах, а також як післяжнивні, післяукісні та підсівні культури* (Зерн. боб. культ., 1956, 6); // Який служить для підсівання чого-небудь. *Крупне зерно надходить з решета у відповідний ківш, а насіння бур'янів і дрібне зерно, яке проходить крізь підсівне решето, падає в ківш для підсіву і виводиться в бік машини* (Наука.., 3, 1956, 21).

ПІДСІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДСІСТИ,** ся́ду, ся́деш, *док.* 1. Сідати поряд з ким-, чим-небудь або близько до когось, чогось. *Безцеремонно відтиснувши Лукію, з стільцем до капітана підсідає Яцуба* (Гончар, Тронка, 1963, 158); *Бекір задовольнив своїх гостей і підсів до них* (Коцюб., II, 1955, 127); *Він підсів до вогнища, мовчки взяв жарину, припалив погаслу люльку* (Ткач, Арена, 1960, 15); // Сідати до кого-небудь у машину, підводу і т. ін. *Це вже була не Люнька, а немолодий балакучий чолов'яга, який підсів по дорозі в машину* (Рудь, Гомін.., 1959, 156); *Потім він спитав Шурку: — А ти ж як, матрос, вгонишся своєю зажигалкою* [мотоциклом] *за нами чи, може, підсядеш до Жили на біду?* (Смолич, V, 1959, 790).

2. *рідко.* Те саме, що **підсі́джувати.**

ПІДСІДЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який міститься під сідлом.

2. Яким їздять верхи, з сідлом (про коня).

ПІДСІДЕ́ЛЬНИК, а, *ч., спец.* 1. Ремінь для укріплення сідла.

2. Шматок повсті або грубого полотна, який підкладають під сідло.

ПІДСІ́ДКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **за́сідка.**

ПІДСІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсіка́ти.** *Підсікання беріз для одержання соку.*

ПІДСІКА́ТИ, а́ю, а́єш. *недок.,* **ПІДСІ́КТИ,** ічу́, іче́ш. *док., перех.* 1. Те саме, що **підру́бувати** 1. *Вже подолано перші 150 метрів. А на глибині 200 метрів бурова коронка підсікла.. шар бурого вугілля* (Наука.., 7, 1967, 8); // *перен., розм.* Різким або влучним зауваженням ставити в скрутне становище, викликати зніяковіння.— *Слово по слову — розбалакалися* [з чоловіком].— *Та й добре ж ти, каже, нашого підсікла!* (Мирний, III, 1954, 169); — *І улов можеш показати? — ще раз хотів несподівано підсікти Левка, але той не збентежився.— Зможу, коли накажете, пане* (Стельмах, I, 1962, 98).

2. Вирубуванням лісу очищати місце під ріллю.

3. Ранити, підбивати, пошкоджувати ударом, пострілом і т. ін. *Ще одна мить — і кози, осідаючи назад, метнулися б у протилежний бік, але їх зразу ж підсікли влучні кулі* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 890); // *перен.* Діями, вчинками і т. ін. шкодити чому-небудь, послаблювати щось; підривати. *Життя Федора Даниловича, дійсно, дуже тяжке було: рання хвороба очей, нужда, голод, переслідування з боку царських чиновників — ось що їло талант його, ось що його підсікало!* (Тич., III, 1957, 140).

4. *також без додатка, риб.* Смикати вудку в момент клювання, щоб сильніше зачепити рибу на гачок. [Власс:] *Ви не тямите, як підсікати, а ще беретесь вудити* (Кроп., II, 1958, 285); *Колись.. Ваня метко підсік ляща фунтів на п'ять* (Смолич, Мир.., 1958, 234).

ПІДСІКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ПІДСІ́КТИСЯ,** іче́ться, *док.* 1. Порапюватися, підламуватися (перев. про ногу) або збивати копито (про коня). *Кінь підсікся.*

2. *тільки недок.* Пас. до **підсіка́ти.**

ПІДСІКТИ *див.* **підсіка́ти.**

ПІДСІ́КТИСЯ *див.* **підсіка́тися.**

ПІДСІЛ, со́лу, *ч.* Дія за знач. **підсоли́ти.**

ПІДСІ́ННЯ, я, *с.* 1. Ганок з піддашшям. *Вдовина дочка заміняє підсіння* (Чуб., V, 1874, 1078).

2. *діал.* Рундук (для продажу товарів). *Він побіг на підсіння і купив.. багетів* (Фр., III, 1950, 55).

ПІДСІСТИ *див.* **підсіда́ти.**

ПІДСІ́ЧЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підсі́кти.** *Перед Лебедем якось особливо виразно постала тремтлива, в сльозах, підсічена горем Надія* (Баш, Надія, 1960, 166).

ПІДСІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсіка́ти.**

ПІДСІ́ЧНИЙ, а́, е́. Очищений вирубуванням лісу. *Підсічна рілля.*

△ **Підсічне́ землеро́бство** — спосіб землеробства, при якому місце під ріллю очищають від лісу, а при її виснаженні знову садять ліс. *При підсічному землеробстві, коли оброблявся грунт з залишками пнів та коренів дерев, навряд чи було доцільним використовувати орні знаряддя з залізним наконечником* (Археол., VIII, 1953, 41).

ПІДСІЮ́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсію́вати.**

ПІДСІЮ́ВАТИ *див.* **підсіва́ти.**

ПІДСІЮ́ВАТИСЯ *див.* **підсіва́тися.**

ПІДСІЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсіяти.** *Схилилася* [Одарка Степанівна] *над рядком і торкнула рукою блідо-зелені бурячки, які були підсіяні пізніше, замість знищених шкідниками* (Жур., Дорога.., 1948, 60).

2. *у знач. прикм.* Посіяний пізніше, додатково. *Більшість підсіяних культур нарощує урожай після збирання основної культури* (Колг. Укр., 8, 1961, 30).

ПІДСІЯТИ *див.* **підсіва́ти.**

ПІДСКАКА́ТИ *див.* **підска́кувати** [2].

ПІДСКА́КУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.,* **ПІДСКО́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.* 1. Робити невеликі стрибки вгору; підплигувати, підстрибувати. *Панночка аж підскакує, аж із радощів червоніє* (Вовчок, I, 1955, 107); *Мало не плачучи, стояла тітка Дарка, а за пару кроків од неї.. підскакував .. підсвинок* (Стельмах, Щедрий вечір. 1967, 142); *Сахно підскочила й вхопилася за гілляку* (Смолич, I, 1958, 90); *Жаба підскочила і впала на кладці білим черевом догори* (Донч., VI, 1957. 135); // Злегка підлітати вгору (від поштовхів, коливань і т. ін.). *Простий візок був труський і почав підскакувати на межах* (Н.-Лев., III, 1956, 204); *Авдюк гримнув кулаком по столу. Миска, до якої усі потяглися з ложками, підскочила* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 39); // Дуже здригатися, коливатися. *Плечі його підскакували від сміху* (Галан, Гори.., 1956. 145); *Він аж підскочив зо страху* (Фр., VII, 1951. 85); // *перен., розм.* Різко збільшуватися, підвищуватися. *Ціна на хліб раптом підскочила, і це так стурбувало Маланку, що вона щоночі бачила погані сни* (Коцюб., II, 1955. 20); *У мами вночі підскочила температура* (Перв., Дикий мед, 1963, 5); *Всім дорогу відкрито, тільки робіть, не лінуйтеся. І видно вже зараз, що урожай.. підскочив, бо не одну ланку тягнули, а всіх однаково* (Кучер, Трудна любов, 1960, 57).

2. Швидко підбігати, стрибками наближатися до кого-, чого-небудь. *Вона підскакує до вікна, намагається затулити його рядном* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 26); *Бідочуків підскочив і ухопив її за руку* (Хотк., II, 1966, 209); *Уляна підскочила до старого, здерла з нього черевики і бриля, жужмом шпурнула в сіни* (Тют., Вир, 1964, 227).

3. *перев. док., розм.* Швидко сходи́ти, збіга́ти, з'їжди́ти куди-небудь або з'явитися десь ненадовго. *Котрий же з тих сержантів — його суперник? ..Мабуть, отой циганкуватий, що газиком до робкоопу щотижня підскакує* (Гончар, Тронка, 1963, 46); *Смеркає. От-от надійде час вечірнього качиного льоту. Михайло Іванович хвилюється: — Хоч би встигнути підскочити до якого-небудь покалу* [заводі]... (Рильський, Веч. розмови, 1962, 64).

4. *тільки док., розм.* Надійти, наступити (про час, події і т. ін.). *Підскочила гаряча пора: оранка, косовиця, гребовиця, жнива, возовиця* (Мирний, I, 1949, 298); — *Дотягну до осені, а там подамся на шахти або на заводи.. А там армія підскочить — і почнеться моя самостійна житуха,— роздумував він, збуджений домашньою сваркою* (Тют., Вир, 1960, 8).

ПІДСКАКУВА́ТИ [2], ую, уєш, *недок.,* **ПІДСКАКА́ТИ,** качу́, ка́чеш, *док.* Наближатися навскач до кого-, чого-небудь. *Курнин шляхом зненацька підскакує до вишки верхи на коні збуджений, розхристаний Семко Пугач* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 5); *Полковник хвастовито підскакав на білім коні* (Ле, Наливайко, 1957, 273).

ПІДСКА́РБІЙ, я, *ч., заст.* Скарбник. *В руках магнатів були вищі державні посади: гетьмана великого — головнокомандуючого під час війни, підскарбія земського, який відав державною казною, та ін.* (Іст. УРСР, I, 1953, 154).

ПІДСКИГЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок., розм.* Скиглити час від часу, неголосно. *Пси, попідгинавши хвости, юрмилися біля людей. Уже й не гавкали, а, лише підскиглюючи, гарчали, лячно позираючи на господарів* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 302).

ПІДСКІК, ПІДСКОК, ко́ку, *ч.* Дія за знач. **підскочити, підска́кувати** [1] 1, 2. *Регіна стояла в дверях свойого покою і дивилася на їх* [пашпочок] *підскоки якось тужливо-добродушно* (Фр., VII, 1951, 245); *Василько з підскоком побіг до верби, а Кузьма звернув навпростець до села* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 139).

ПІДСКЛЯ́ННИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **підтака́нник.**

ПІДСКОБЛИ́ТИ *див.* **підско́блювати.**

ПІДСКО́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДСКОБЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., перех.* Скоблити злегка або додатково.

ПІДСКОВЗНУТИСЯ *і* **ПІДКОВЗНУТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* Оступитися на слизькому місці; посковзнутися. *Підковзнувшись, впав* [батько] *на льоду, переломив собі руку й тоді вже мало що міг робити* (Гр., I, 1963, 431); *Воно ж завжди так — що одному на шкоду, те іншому на сміх. Йде людина дорогою, підсковзнеться, розтягнеться на весь зріст — побачать те сміхуни — заливаються* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 216); // *перен.* Припускатися помилок у яких-небудь діях, поведінці і т. ін.— *Великий світ, та слизькі дороги: той, дивись, там підсковзнувсь, той — там спіткнувсь; один — з гори впаде, другий — у болото влучить, і не нам, грішним, карати свого брата! — відмовив Максим* (Л. Янов., I, 1959, 296); — *Згублять тебе, Кдрпе, спідниці. Не ганяйся за ними вельми, колись підковзнешся, впадеш і вже не зведешся* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 140).

ПІДСКО́К *див.* **підскік.**

ПІДСКО́КОМ, *присл., розм.* Трохи, злегка підстрибуючи. *Олександр Васильович підскоком подався до дзвіниці* (Добр., Очак. розмир, 1965, 74).

ПІДСКО́ЧИТИ *див.* **підска́кувати** [1].

ПІДСКРЕБТИ *див.* **підскріба́ти.**

ПІДСКРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДСКРЕБТИ,** бу́, бе́ш, *док., перех.* Скребучи, очищати що-небудь з поверхні або збирати залишки чогось.

ПІДСКРО́НЕВИЙ, а, е, *анат.* Який розташований нижче скроні. *Підскронева поверхня.*

ПІДСКУ́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підскуба́ти** 1. *На тому місці стояв здоровенний.. стіг, підскубаний, обгребений* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 142).

ПІДСКУБА́ТИ *див.* **підску́бувати.**

ПІДСКУБТИ *див.* **підску́бувати.**

ПІДСКУБУВА́ТИ, ую, уєш *і* **ПІДСКУБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДСКУБТИ,** бу́, бе́ш, *док., перех.* 1. Скубати, скубти злегка або додатково.

2. *перен., розм.* Робити кому-небудь глузливі, уїдливі зауваження; піддівати, підкушувати. — *При тій спосібності і інших паничів підскубує* [головний вірітель князя] (Фр., III, 1950, 156).

ПІДСЛИ́ВНИК, а, *ч.* Те саме, що **пі́дсливок.**

ПІДСЛИВОК, вка, *ч.* Істівний гриб, який росте перев. під фруктовими деревами.

ПІДСЛИЗИ́ТИ, и́ть, *док., перех., діал.* Змочивши, зробити слизьким; // *безос.* *Дощем підслизило трохи шлях, і коні аж падають* (Сл. Гр.).

ПІДСЛИЗОВИ́Й, а́, е́, *анат.* Розташований під слизовою оболонкою.

ПІДСЛІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСЛІ́ДИТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех.* Те саме, що **вислі́джувати** 1. *Ще восени хлопці підслідили машину Шпейдера, але Федору не вдалося очолити операцію* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 484); *Просив* [Гараська] *Тимка залишитися, щоб підслідити, що воно буде далі під тихими вербами* (Тют., Вир, 1964, 41).

ПІДСЛІ́ДИТИ *див.* **підслі́джувати.**

ПІДСЛІ́ДНИЙ, а, е, *юр.* Який перебуває під слідством. *Колишній мій підслідний Варнак каже: — У нас, куди не глянь, все усміхнутися хочеться* (Кундаич, Пов. і пов., 1938, 175); // *у знач. ім.* **підслі́дний,** ного, *ч.;* **підслі́дна,** ної, *ж.* Людина, що перебуває під слідством.

ПІДСЛІ́ДНІСТЬ, ності, *ж., юр.* Стан за знач. **підслі́дний.**

ПІДСЛІ́ДЧИЙ, а, е, *юр.* Признач. для тих, хто перебуває під слідством. *В кімнату нечутно входить вартовий з автоматом.— В підслідчу камеру! — наказує Геллефорт. Тамара виходить з вартовим* (Хижняк, Тамара, 1959, 126); *В травні 1903 року Микишу заарештували: тринадцять місяців (до свого повноліття) він просидів у полтавській підслідчій тюрмі* (Вітч., 6, 1967, 182).

ПІДСЛІ́ПА, и, *ч. і ж., діал.* Той, хто має поганий зір. *Той Юрко підсліпа* (Сл. Гр.); * У порівн. *Солоха, як підсліпа, не бачила, де вони* [корови] *й куди пішли, і страх пройняв її серце* (Мирний, І, 1954, 66).

ПІДСЛІ́ПИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **підслі́пуватий.** *Підсліпий дяк читав панахиду, хмурячись і розтягуючи слова* (Мирний, І, 1954, 328); * Образно. *Блимнув їм* [плавцям] *підсліпим оком Здалеку маяк* (Стар., Вибр., 1959, 127).

ПІДСЛІ́ПО, *рідко.* Присл. до **підслі́пий.** *Підсліпо, чадіючи на всю хату, горів його* [каганця] *гніт* (Мирний, III, 1954, 11).

ПІДСЛІ́ПУВАТИЙ, а, е. 1. Який погано бачить або майже не бачить; з поганим зором. *Михайло Юлійович стояв передо мною і через окуляри дивився на мене своїми підсліпуватими очима* (Думки про театр, 1955, 60); *Тишу порушила старенька Ярославина няня — бабуся Марина, підсліпувата й глуха* (Дмит., Розлука, 1957, 98); * У порівн. *Хата їхня.. давно похилилась і, наче підсліпувата людина, дивилась на світ одним маленьким віконечком* (Петльов., Хотинці, 1949, 162).

2. *перен.* Який є джерелом неяскравого, тьмяного світла, випромінює його. *Тут* [в камері] *під стелею така ж сама підсліпувата жовтувата лампочка* (Хижняк, Тамара, 1959, 127); *Невеличкий підсліпуватий каганчик затремтів у руках* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 678); *Темно, тільки десь на Висілку блимають підсліпуваті вогники* (Зар., На.. світі, 1967, 48); // Який пропускає мало світла (про маленькі вікна, а також будівлі з такими вікнами). *На підсліпуватім віконці стояла невеличка лампа* (Фр., IV, 1950, 247); *Ось невеличкий гайок,.. хатинка з підсліпуватим віконцем* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 120); *До малої підсліпуватої хатини край села під'їздить на вілісі генерал і два полковники* (Довж., І, 1958, 347).

ПІДСЛІ́ПУВАТО. Присл. до **підслі́пуватий.** *Старенька, підсліпувато мружачи очі, подивилася на прибулих* (Речм., Весн. гроза, 1961, 247); *Підсліпувато блимає на перевернутому горщечку каганець* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 36); *Он і хату в сутінях видко — підсліпувато блимає* (Головко, І, 1957, 85).

ПІДСЛУЖИ́ТИСЯ *див.* **підслу́жуватися.**

ПІДСЛУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДСЛУЖИ́ТИСЯ,** служу́ся, слу́жишся, *док.* Догоджанням, лестощами домагатися прихильного ставлення; прислужуватись. *Цілий повітовий уряд плівся у Мекку. Кожен підслужувався, піддобрювався, запобігав ласки, доброго слова, хоч погляду привітного* [від Василя Семеновича]... (Мирний, II, 1954, 109); [Жалівницький:] *Невже? Така підлість? Це Квятковська! І знайшлися такі гаспиди, щоб їй послужитися!* (Стар., Вибр., 1959, 447).

ПІДСЛУХ *див.* **підслухи.**

ПІДСЛУХА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підслу́хати.** *У Гадини щось стисло за серце після тої підслуханої розмови* (Фр., VII, 1951, 131); *Дарина не забула цих слів, підслуханих під вікном* (Ю. Янов., Мир, 1956, 95); // **підслу́хано,** *безос. присудк. сл.* [Семпроній:] *Там знайдено в вас ритуальні речі: велику чашу, ніж і ще там дещо. Підслухано якісь слова містичні про тіло й кров. Се вам найбільше шкодить* (Л. Укр., II, 1951, 471).

ПІДСЛУ́ХАТИ *див.* **підслу́хувати.**

ПІДСЛУХА́ТИ *див.* **підслу́хувати.**

ПІДСЛУ́ХАЧ, а, ч. Те саме, що **підслу́хувач.**— *Однокрилівці підіслали вивідача й підслухача,— діловито пояснив Купа* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 137); * Образно. *Ясний місяць наглядач цікавий, Ясний місяць підслухач лукавий, Бачив він тебе часто зо мною І слова твої слухав колись* (Л. Укр., І, 1951, 143).

ПІДСЛУ́ХАЧКА, и, *ж.* Жін. до **підслу́хач.**

ПІДСЛУ́ХИ, ів, *мн. (рідко одн.* **пі́дслух,** у, *ч.).* Те саме, що **підслу́хування.** *Низ тут товаришу сказав: — Приляж к землі ти для підслуху, А я задам Рутульцям духу* (Котл., І, 1952, 225); *— Піди-но, Пазю, до читальні на підслухи, що там панотець раз у раз так довго робить?* (Март., Тв., 1954, 413); [Секлета Семенівна:] *Савасик все думає, думає. Каже, що його (на двері) небезпремінно на підслухи до нас послано* (М. Куліш, П'єси, 1960, 191).

◇ **Ходи́ти на пі́дслухи (по пі́дслухах)** — підслуховувати.— *Рятувати тебе? — кричав Василь..— Тебе рятувати, що на підслухи ходе* [ходить], *що на підкупи здався* (Мирний, IV, 1955, 167); *— Я наперед знаю, що буде далі. Хочете — скажу! — Тася змовкла, нахмурилась. Далі хитнула головою. Презирливо, гаряче: — І ото не сором ходити по підслухах!* (Вас., II, 1959, 313).

ПІДСЛУХО́ВУВАТИ *див.* **підслу́хувати.**

ПІДСЛУ́ХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підслу́хувати.** *Ці спеціальні прилади* [гідрофони] *вловлюють на значній віддалі різні шуми і звуки в морі. Ними однаково користуються як кораблі для підслухування підводних човнів, так і підводні човни для підслухування надводних кораблів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 142).

ПІДСЛУ́ХУВАТИ *і* **ПІДСЛУХО́ВУВАТИ,** ую, уєш *і* **ПІДСЛУХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДСЛУ́ХАТИ,** аю, аєш, *док., перех. і без додатка.* Потай слухати, прислуховуватися. *Не раз підслухував він розмову між Левком і німецькими офіцерами* (Цюпа. Назустріч.., 1958, 220); *Я впізнав Ромчині кроки. Звичайно, вона підслуховувала і зараз прибіжить до мене радитись* (Сміл., Сашко, 1957, 123); *Вибігали* [дівчата] *в огород, В вікна підслухали* (Бор., Тв., 1957, 60); *Я підслухав, як змовлялись* [вороги] *про пожежу сільради — я виніс звідти всі документи* (Ю. Янов., І, 1958, 102).

ПІДСЛУ́ХУВАЧ, а, *ч.* Той, хто підслуховує що-небудь. *Гнат вилазить із-за столу і крадькома йде до дверей, щоб перевірити, чи не причаївся там підслухувач* (Тют., Вир, 1960, 172).

ПІДСЛУ́ХУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **підслу́хувач.**

ПІДСМА́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсма́жити.**

2. *у знач. прикм.* Приготовлений до вжитку смаженням. *На столі вже муркотів самовар, шкварчала підсмажена ковбаса* (Тулуб, В степу.., 1964, 43).

ПІДСМА́ЖИТИ *див.* **підсма́жувати.**

ПІДСМА́ЖИТИСЯ *див.* **підсма́жуватися.**

ПІДСМА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсма́жувати.** *Поручник Лукаш допив чорну каву і пішов до дому, де знайшов бородатого велетня Балоуна, зайнятого підсмажуванням ковбаси на спиртовці* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 356).

ПІДСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСМА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., перех.* Смажачи, готувати до вжитку. *Старенька заклопоталася стравою, заходилася підсмажувати в грубці капусту* (Коцюба, Нові береги, 1959, 357); *Хтось з дружинників дістав з торб шматок конини, покраяв її тоненькими скибочками, підсмажив на кінці списа в гарячому полум'і* (Скл., Святослав, 1959, 45); // Трохи, злегка смажачи, надавати продуктові певних якостей. *Гречані крупи трохи підсмажують у духовці, висипають їх в киплячу воду.. і варять розсипчасту кашу* (Укр. страви, 1957, 77).

ПІДСМА́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ПІДСМА́ЖИТИСЯ,** житься, *док.* 1. Ставати підсмаженим. *М'ясо підсмажується.*

2. *тільки недок.* Пас. до **підсма́жувати.**

ПІДСМА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсмали́ти.** *Сопілка суха, як дзвін, злегка підсмалена на вогні, а що вже голосна,— як жайворонок* (Кучер, Вогник, 1952, 4).

ПІДСМАЛИ́ТИ *див.* **підсма́лювати.**

ПІДСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДСМАЛИ́ТИ,** малю́, ма́лиш, *док., перех.* Держачи над вогнем, обсмалювати; трохи, злегка смалити. — *Ух ти! От кабанчик! Ух ти...— Великий ти майстер,— хвалить Вигон Михея, спостерігаючи, як вправно той орудує вогнем, водою і ножем: там підсмалить, там водою скропить, а потім ножем пошкребе* (Зар., На.. світі, 1967, 195); * Образно. *Було це в дев'ятсот п'ятому році. Саме тоді, коли селянська біднота почала поміщиків підсмалювати* (С. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 83).

ПІДСМИ́КАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсми́кати.**

2. *у знач. прикм., розм.* Занадто, незвично короткий (про одяг). *Першим приїхав конякою з мотузяними наритниками далекий родич з цапиною борідкою, з короткими рукавами і в таких же підсмиканих брюках* (Панч, На калин. мості, 1965, 53)

ПІДСМИ́КАТИ *див.* **підсми́кувати.**

ПІДСМИКАТИ *див.* **підсми́кувати.**

ПІДСМИ́КАТИСЯ *див.* **підсми́куватися.**

ПІДСМИКА́ТИСЯ *див.* **підсми́куватися.**

ПІДСМИКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* Однокр. до **підсми́кувати.** *Тепер їй недалеко.. Підсмикнула торбу, кроку набавила* (Сміл., Сад, 1952, 107); *Камарець підсмикнув штани* (Мик., II, 1957, 379); *Підсмикнув* [Хома] *плечем, рух, який має свідчити, що, мовляв, Нерчину нема чого дивуватися* (Рибак, Час., 1960, 736); *Страшна вівчарка боязко підсмикнула хвоста й дала ходу до ближнього обійстя* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 340).

ПІДСМИ́КНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсмикну́ти.** *Обидві гирки дзигарів підсмикнуті вгору, й маятник бадьоро марширує* (Сміл., Зустрічі, 1936, 183); // *у знач. прикм. Марія вертається із саду. В одній руці підсмикнута спідниця, а в другій — набрякла бруньками гілочка вишні* (Вільде, Опов., 1954, 91).

ПІДСМИКНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Однокр. до **підсми́куватися.**

ПІДСМИ́КУВАТИ, ую, уєш *і* **ПІДСМИКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДСМИ́КАТИ,** підсми́каю, підсми́каєш *і рідше* підсмі́чу, підсмі́чеш, *док., перех.* Смикаючи, піднімати трохи вище. *Затискуючи в руках автомати й карабіни, підсмикуючи на ходу залізні диски й патронташі, що висіли на поясах, вони летіли за Вихором ходами сполучення до своїх окопчиків* (Кучер, Чорноморці, 1956, 377); *Боти з височенькими халявками Раї доводилося підсмикувати рукою, щоб не спадали вони з черевиків* (Автом., Щастя.., 1959, 109); // Підбирати, підсувати під що-небудь нижні краї, кінці, поли чогось; підтикати. *Мар'я мовчки прибиралася, підбирала свою розкуйдану косу, підсмикала пом'яту спідницю* (Мирний, III, 1954, 152); // Різким рухом піднімати, підбирати, стуляти і т. ін. (частини тіла). — *Щастя, як і горя, в решеті не сховаєш,— сказала Олександрівна, підсмикуючи тонкі чорні губи* (Перв., Дикий мед, 1963, 330); *Не вклонявся* [Замула] *зустрічному, а якось по-конячому підсмикував свою голову знизу догори* (Вол., Місячне срібло, 1961, 311).

ПІДСМИ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся *і* **ПІДСМИКА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПІДСМИ́КАТИСЯ,** підсми́каюся, підсми́каєшся *і рідше* підсмі́чуся, підсмі́чешся, *док.* Обсмикувати на собі одяг, щоб мати акуратний вигляд. *Польський жовнір знімав з плеча рушницю, підсмикується, вирівнюється* (Кос., Новели, 1962, 128); // Смикатися злегка, час від часу. *Синьо-поморщений шрам на чолі, що раз по раз нервово підсмикувався,— викривав його внутрішнє потрясіння* (Баш, Надія, 1960, 151).

ПІДСМИ́ЧКА, и, *ж., діал.* Подвійне переплетення на підошві личаків. *Личаки з підсмичкою.*

ПІДСМІХА́ТИСЯ *див.* **підсмі́ю́ватися.**

ПІДСМІХНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Однокр. до **підсмі́ю́ватися.** *Леся звела на неї свої вогкі, рожевосині очі з таким здивуванням, що Зоня аж підсміхнулася* (Вільде, На порозі, 1955, 73).

ПІДСМІХУВАТИСЯ *див.* **підсмі́ю́ватися.**

ПІДСМІ́ШКИ: ◇ **Підсмі́шки строї́ти** — те саме, що **Смі́шки строї́ти** (*див.* **строї́ти**).— *Підсмішки строїш,— брязнув* [Данило] *об підлогу кошиком.— Макухи натопкав.— А ти що ж хотів — на двадцять карбованців сала пуд чи меду каністру?* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 156).

ПІДСМІ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсмі́ю́ватися.** *Софія не образилась, як завжди, на підсміювання брата* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 239).

ПІДСМІ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок., кому і без додатка, діал.* Підсміюватися.— *Ніхто його* [Лева] *вже не боїться, Усяк безпечно йде дивиться..— А ти, запевне, не посмів? — Йому* [Ослові] *підсміює Лисиця* (Гл., Вибр., 1951, 15); *Обпивайло як узяв пити, всі до каплі видув* [кухлі] *ще й підсміює* (Укр. казки, легенди.., 1957, 117).

ПІДСМІ́ЮВАТИСЯ, юююся, юєшся, **ПІДСМІХА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся *і рідше* **ПІДСМІХУВА́ТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДСМІ́ЯТИСЯ,** ію́ся, іє́шся, *док.* 1. *з кого — чого, над ким — чим, рідко кому, чому і без додатка.* Висміюючи чиї-небудь дії, вчинки і т. ін., кепкувати з кого-, чого-небудь. *Правляться* [люди] *коло діла, іноді підсміюючись один одному у чому-небудь* (Мирний, I, 1954, 48); *З незвичайної делікатності дідуся дивувались і потроху підсміювалися* (Стельмах, Гуслилебеді.., 1964, 99); *Усі жінки.. почали шептати між собою, підсміхатися* (Стеф., I, 1949, 248); *Став примічати Пестір — дівчата підсміхуються над ним* (Горд., Заробітчани, 1949, 41).

2. *перев. без додатка.* Усміхатися, посміхатися час від часу. *Він напівлежав, ..благодушно стежив за дружиною сп'янілими очицями, підсміхувався* (Збан., Малин. давін, 1958, 23).

ПІДСМІЯТИСЯ *див.* **підсміюватися.**

ПІДСМОКТА́ТИ *див.* **підсмо́ктувати.**

ПІДСМО́КТУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підсмо́ктувати.** *Завдяки тому, що манжети робочих циліндрів весь час щільно притискуються до поверхонь циліндрів,.. запобігається підсмоктування повітря в гідравлічну систему через нещільності* (Автомоб., 1957, 204).

ПІДСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСМОКТА́ТИ,** мокчу́, мо́кчеш, *док., перех., розм.* 1. Смоктати яку-небудь рідку їжу час від часу. *Теля підсмоктувало молоко.*

2. Втягати, всмоктувати під що-небудь або у щось. *Човен підсмоктало під баржу.*

3. Переганяти (з одного резервуара в інший). *Коли вода виконає свою корисну роботу в агрегатах, станція поверне її природі підігрітою на 8—9 градусів.. Спеціальний.. пристрій підсмоктуватиме холодну воду, змішуватиме з відпрацьованою* (Рад. Укр., 7.XII 1971, 4).

ПІДСНІГОВИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **підсні́жний.**

ПІДСНІДА́ТИ *див.* **підсні́дувати.**

ПІДСНІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДСНІДА́ТИ,** аю, аєш, *док., розм.* Легко, нашвидкуруч снідати. *Пізніш уже, як підснідали, ..поволі пройнявся й він Павлушиним піднесеним настроєм* (Головко, II, 1957, 263).

ПІДСНІ́ЖКА, и, *ж.* Те саме, що **підсні́жник.** *То ліс чорніє, то підсніжка, Береза тилиться густа* (Мал., Битва, 1943, 212); * У порівн.— *Старе, то наче ізсохле бадилля, що само проситься на погній, а дитина, то як та підсніжка, що вилупилась із землі до сонця* (Вільде, Сестри.., 1958, 336).

ПІДСНІ́ЖНИЙ, а, е. Який міститься під снігом. *Ти чуєш? Десь вода дзвенить Підсніжними ключами...* (Рильський, I, 1956, 36); *За строками збирання розрізняють журавлину осінню і весняну (підсніжну)* (Укр. страв., 1957, 309); // Який відбувається під снігом. *Виявляється, так званий підсніжний розвиток* [пролісків] *відбувається завдяки живильним речовинам, нагромадженим у цибулині рослини заздалегідь* (Наука.., 2, 1971, 66).

ПІДСНІ́ЖНИК, а, *ч.* Білий пролісок. *Хтось приніс букет підсніжників і поставив у вазочку на довгому столі* (Томч., Готель.., 1960, 264); *У проміннях сонця ніжних Край веселого струмка Білий, росяний підсніжник Раптом блиснув з-під листка...* (Бичко, Сійся.., 1959, 127).

ПІДСОБИ́ТИ *див.* **підсобля́ти.**

ПІДСО́БКА, и, *ж., розм.* Допоміжне приміщення, що використовується для зберігання книг, реманенту, промислових і продовольчих товарів та інших цілей. *Магазин був перебудований з старої куркульської хати і мав свою підсобку в ганку* (Кучер, Трудна любов, 1960, 443); *Сиділи* [в'язні] *в якійсь підсобці, приліпленій до тюремної стіни* (Збан., Єдина, 1959, 253).

ПІДСОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПІДСОБИ́ТИ,** соблю́, со́биш; *мн.* підсо́блять; *док., кому, розм.* Допомагати. *Вже почав* [Івась] *їй і підсобляти, то горох луцить, то хату замете* (Григ., Вибр., 1959, 123); *Спускаючись по схилу в яр, зустрів* [Тимко] *дівчат, що несли відро води..— Може підсобити? Га? — Самі справимось* (Тюг., Вир, 1960, 13).

ПІДСО́БНИЙ, а, е. Який має другорядне, допоміжне значення стосовно до чого-небудь першорядного, головного. *Удосконалення виробництва веде до відмирання застарілих професій — вузько спеціфічних, допоміжних, підсобних* (Літ. Укр., 28.IX 1971, 1); *Підсобні підприємства в колгоспі — вигідні. Вони сприяють збільшенню виробництва продукції* (Хлібороб Укр., 8, 1969, 26); *На підсобне господарство Іван Миколайович поїхав наступного ранку* (Руд., Вітер.., 1958, 144); // Який виконує допоміжну. підготовчу роботу, сприяючи здійсненню чогось основного. *Тепер Клава була вже не просто підсобною робочою силою. Разом з кількома дівчатами вона пройшла курси техмінімуму мотористів* (Собко, Нам спокій.., 1959, 114); // Який використовується як допоміжне приміщення. *Взявши картку, зникла* [бібліотекарка] *в дверях підсобної кімнати* (Рибак, Час.., 1960, 312); *Як правило, взід роблять з довгої сторони будинку, що дає змогу найдоцільніше розмістити і організувати жилі та підсобні приміщення* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 12).

ПІДСО́БНИК, а, *ч., розм.* 1. Робітник, що виконує допоміжні роботи. — *Ех, муляр з тебе..— Учись... Цегли сюди! — крикнув він підсобникам* (Руд., Остання шабля, 1959, 24); — *Сьогодні знову не вистачає підсобної сили. Вже й самі кинулися матеріал, воду на поверхи тягати. Підсобники не встигають...* (Коп., Вибр., 1953, 6).

2. Те саме, що **підпома́гач.** *На вулиці маму перестрів бандит Крючок з своїми кумпанами, примусили зайти до хати бандитського підсобника Герпініна* (Мельн., Коли кров.., 1960, 124); *Письменниця* [Леся Українка] *викриває підсобників імперіалістів — шахраїв із буржуазних партій* (Іст. укр. літ., I, 1954, 637).

ПІДСО́БНИЦТВО, а, *с.* Дії, вчинки підсобника.

ПІДСО́БНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **підсо́бник.** *Хвала умінню формувальниць, Рукам несхибним розливальниць, Хвала підсобницям простим!* (Забашта, Нові береги, 1950, 90).

ПІДСО́ВУВАТИ *див.* **підсува́ти.**

ПІДСО́ВУВАТИСЯ *див.* **підсува́тися.**

ПІДСОКОЛИК, а, *ч., орн.* Невеликий хижий птах родини соколиних; чеглик.

ПІДСОКО́ЛИК-БІЛОЗІ́Р (~а-~зо́ра), *ч., орн.* Те саме, що **підсоко́лик.**

ПІДСО́ЛЕНИЙ, а, е. Злегка, трохи солоний або додатково посолений. *Гриби добре перебирають, промивають і варять у підсоленому киплячому оцті* (Укр. страв., 1957, 50); *Сушені гриби будуть як свіжі, якщо їх на кілька годин покласти у трохи підсолене молоко* (Хлібороб Укр., 1, 1969, 44).

ПІДСО́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсо́лювати.**

ПІДСОЛИ́ТИ *див.* **підсо́лювати.**

ПІДСОЛО́ДЖЕНИЙ, а, е. Злегка, трохи солодкий. *Як ласі коти, огиналися* [навколо бочок з пивом] *занедбані австрійські солдати з животами, роздутими від брудного підсолодженого відвару цикорію* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 592); * Образно. *Дорога, яку вказав нам Ленін, веде в мистецтві лише на передній край боротьби проти буржуазної ідеології, а не в хащі літературщини і не в парникову задуху підсолодженої красивості* (Вітч., 6, 1963, 213).

ПІДСОЛО́ДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **підсоло́дженний.** * Образно. *Письменник-реаліст як вогню повинен боятися підсолодженості — вона ворог найкращих намірів* (Про багатство л-ри, 1959, 102).

ПІДСОЛО́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсоло́джувати.** * Образно. *Широко вживаючи в різних функціях зменшено-пестливі форми, Шевченко не вдається*

до сентиментального підсолоджування викладу за їх допомогою (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 241).

ПІДСОЛОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСОЛОДИ́ТИ,** джу́, диш, *док.*, *перех.* Робити злегка, трохи солодким. *Почав хлопчик з того дня ходити за телям. Годував його молоком із соски, цукром молоко підсолоджував* (Донч., VI, 1957, 144); * Образно. *Ще по панських дворах вони* [дворові] *позвикали в горілці киснути, її п'яним хмелем підсолоджували своє гірке життя* (Мирний, II, 1954, 155); — *Кажуть, що ти.. людина вчена і добре розумієшся на законах. До кого ж іти, як не до таких,— підсолодила вона свої гострі слова* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 398).

ПІДСОЛОДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підсолóджувати.**

ПІДСОЛОДИ́ТИ *див.* **підсолóджувати.**

ПІДСОЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсóлювати.** *Дуже важливе значення* [для збільшення удою молока] *має підсолювання зелених кормів* (Рад. Укр., 24.IX 1961, 2).

ПІДСÓЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСОЛИ́ТИ,** солю́, сóлиш, *док.*, *перех.* Солити трохи, злегка або додатково. *Підсолював* [Сагайдак] *корми, разів чотири на день товкмачив Айстрину морду у відро з водою* (Добр., Тече річка.., 1961, 64).

ПІДСОННЯ, я, *с.* 1. Місце, простір і т. ін., добре освітлювані сонцем; осоння. *На полях, що лежали на підсонні, то тут, то там починалися роботи* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 10).

2. Теплий, помірний клімат. *Рухаючись цілими ордами, вони* [народи із Сходу] *осідали в степу поблизу Дніпра, приваблені рибою, гарним підсонням, розкішними травами та хлібами* (Коцюба, Нові береги, 1959, 139); // *розм.* Те саме, що **клíмат.** *Кожний рід рослини, призвичаєний до підсоння своєї батьківщини* (У. Кравч., Вибр., 1958, 317).

ПІДСÓНЯЧНИЙ, а, *с.* 1. Який міститься на сонячному боці, добре освітлюється сонцем. *На підсонячній стороні фабричного димаря засіявся мох* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 244); *Найбільше* [в Болгарії] — *виноградників. Вони збігають мало не з усіх підсонячних узгір'їв* (Вітч., 1, 1964, 173).

2. *рідко.* Теплий, нагрітий сонцем. *Не помітив його* [ранку] *парубок, поки не повіяв підсонячний, пробитий золотими списами променів вітер* (Гжицький, Опришки, 1962, 106).

ПІДСÓС, у, *ч.* Пристосування для подавання бензину до карбюратора у машинах з двигуном внутрішнього згоряння.

ПІДСÓСНИЙ, а, *с.* Те саме, що **підсисни́й.**

△ **Підсóсний пéріод** — те саме, що **Підсисни́й пéріод** (*див.* **підсисни́й**). *Якщо вони* [свиноматки] *за підсосний період студнуть і стануть непридатними для парування, слід залишити їх на певний час у станках, посилено годувати* (Наука.., 9, 1961, 52).

ПІДСОХЛИ́Й, а, *е.* 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **підсóхнути.** *З такими думками я згодом ліг на вже підсохле пальто й скоро заснув* (Козл., Сонце.., 1957, 107).

2. *у знач. прикм.* Який трохи висох, підсушився. *Підсохлу розсаду* [суниць] *на 6—8 годин занурюють корінням у воду* (Сад. і ягідн., 1957, 258).

3. *у знач. прикм.* Який висох, став сухим, майже втративши життєздатність (про рослини). *І скільки тих дерев, зелених, підсохлих, Земля нам тримає* (Крим., Вибр., 1965, 222); *Вітер з півдня ворушив запорошені трави, намагався зірвати з кореня підсохлі кущі* (Собко, Шлях.., 1948, 153).

ПІДСÓХНУТИ *див.* **підсихáти.**

ПІДСОЧИ́ТИ *див.* **підсóчувати.**

ПІДСÓЧКА, и, *ж.*, *спец.* Те саме, що **підсóчування.** *Підсочка викликає виділення у ростучого дерева смоли-терпентину або живиці* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 102).

ПІДСÓЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до підсочування.

ПІДСÓЧУВА́ННЯ, я, *с.*, *спец.* Дія за знач. **підсóчувати.**

ПІДСÓЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСОЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док.*, *спец.* Робити надрізи на поверхні ростучого дерева, щоб одержати живицю з хвойних рослин, сік з берези, клена і т. ін.

ПІДСПІВА́ТИ *див.* **підспі́вувати.**

ПІДСПІВА́Ч, а, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **підспі́вувач.** *Найчастіше Шевченко застосовує в своїй творчості окремі елементи народної поезії. Підспівачем народної поезії, тим паче — стилізатором та імітатором Шевченко ніколи не був...* (Рильський, III, 1955, 244).

ПІДСПІВА́ЧКА, и, *ж.*, *рідко.* Жін. до **підспі́вач.**

ПІДСПІ́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСПІВА́ТИ,** áю, áєш, *док.* 1. Співати, вторуючи, підтягуючи кому-, чому-небудь. *Шевченко заспівав пісню. Солдати спочатку слухали, потім почали неголосно підспівувати* (Тулуб, В степу.., 1964, 214); *Деякий час грав* [Перехрестик] *мовчки, потім почав підспівувати, спершу тихо, далі голосніше, завзятіше* (Добр., Очак. розмир, 1965, 38); // Неголосно або час від часу співати. *Згадував* [Павло] *різні дотепи, підспівував різні пісні та раз у раз споминав Олесю* (Л. Укр., III, 1952, 589); *У Альонушки була лялька, вона гойдала її на руках і тихенько підспівувала* (Донч., Пісня.., 1947, 60); * Образно. *Сухими бризками розлітається сніг з-під копит, монотонно підспівує, наганяючи дрімоту, зустрічний вітер* (М. Ол., Леся, 1960, 46).

2. *перен.*, *розм.* Підтримувати кого-небудь з певними намірами, схвалювати чиї-небудь вчинки, дії і т. ін., звичайно негативні. *Навіть Ходжієв, який у всьому підспівував баєві, змушений був замовкнути* (Донч., I, 1956, 145).

ПІДСПІ́ВУВАЧ, а, *ч.* 1. Той, хто підспівує кому-, чому-небудь.

2. *перен.*, *розм.* Той, хто підтримує кого-небудь з певними намірами, схвалює чиї-небудь вчинки, дії і т. ін., звичайно негативні. *Процес становлення української радянської літератури відбувався в напруженій боротьбі з літературною агентурою буржуазно-націоналістичної контрреволюції та її підспівувачами* (Іст. укр. літ., II, 1956, 63).

ПІДСПІ́ВУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **підспі́вувач.**

ПІДСПІД, пóду, *ч.*, *розм.* Те саме, що **спід.** *Отарка молоденьких лип загородилася високою сосною, мовчки пишається одна з одної і з гладенької темно-каштанової кори, і з ясного підсоду густозеленого листя* (Ю. Янов., Мир, 1956, 144).

ПІДСПІДОК, дка, *ч.*, *розм.* Правда, істина і т. ін., які приховують, тримають у таємниці.

ПІДСПІ́ЛЬ, *присл.*, *заст.* Поруч. *Кумова хата стоїть підспіль з моєю* (Сл. Гр.).

ПІДСПУ́ДНИЙ, а, *е*, *книжн.* Який не проявляється відкрито; таємний, прихований.

ПІДСПУ́ДНО, *книжн.* Присл. до **підспу́дний.**

ПІДСТА́ВА[1], и, *ж.* 1. Нижня, опорна частина якого-небудь предмета, споруди; основа (у 1 знач.). *По.. боках столу на круглих підставах стояли дві темні чоловічі постаті* (Мирний, III, 1954, 154); *Знайдені, наприклад, залишки житла з печами, які будували із спеціальної глини і ставили на дерев'яні підстави* (Знання.., 9, 1965, 4).

2. *перен.* Те головне, на чому базується, основується що-небудь. *Наукова підстава;* // Те, чим пояснюються, виправдовуються вчинки, поведінка і т. ін. кого-небудь. *Олена гарячково ловила, зв'язувала в один ланцюг поодинокі слова, інтонації голосу, вирази поглядів Василюшки, щоб сплести хоч би якусь підставу для Марининої підозри* (Вільде, Сестри.., 1958, 205); *Вона опустила очі, хоч у неї не було ніяких підстав ховатися із своїми думками* (Руд., Вітер.., 1958, 127).

На підста́ві *чого* — виходячи з чого-небудь, спираючись на щось. *З розпуки я написав лише «У грішний світ», маленьку новелу на підставі матеріалу, зібраного за короткий час нашого пробування в монастирі з жінкою* (Коцюб., III, 1956, 292); — *Треба там, на місці, виводити нові сорти на підставі мого методу* (Довж., I, 1958, 491).

ПІДСТА́ВА [2], и, *ж.* 1. *діал.* Заміна. *І не вийду, і не встану, Вишлю меншу сестру на підставу* (Чуб., V, 1874, 351); *Узяли на підставу сусіду, а Йосипа всетаки записали кумом* (Мирний, IV, 1955, 45).

2. *заст.* Коні, якими замінюють у дорозі стомлених, а також місце, де їх замінюють.

ПІДСТА́ВА [3], и, *ж., діал.* Перешкода. *Думки Христині розбивалися об житечні підстави, як хвилі об кам'яні береги...* (Мирний, II, 1954, 190).

ПІДСТА́ВИТИ *див.* **підставля́ти.**

ПІДСТА́ВКА, и, *ж.* 1. Предмет, на який ставлять що-небудь або який підставляють під щось. *Серед палати на срібній підставці стояла біла.. статуя Богази* (Н.-Лев., III, 1956, 302); *В кутку.. на підгонистій підставці світить недобрими очима круглоголовий сич* (Стельмах, I, 1962, 296).

2. Те, чим підпирають що-небудь; підпірка. * Образно. *Вечірнє сонце скувало срібну підставку для одиноких скель в морі* (Коцюб., II, 1955, 295).

ПІДСТА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підста́вити.** *Наказувала* [вона].., *щоб, вигрібаючи із засіків борошно, не дуже мірки вивершували й насипали в підставлені людьми мішки* (Мирний, IV, 1955, 256); *На підставленому до ліжка ослінчику Клава.. малювала віршований лозунг* (Ткач, Плем'я.., 1961, 55); *Умокав* [Євген Вікторович] *товстими м'якими губами в спритно підставлену щоку дружини* (Ле, Міжгір'я, 1953, 50).

ПІДСТА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підста́вити.** *У випадку необхідності вивішування автомобіля на домкраті або гідравлічному підйомнику забороняється проведення робіт без підставлення козлів і упорів* (Підручник шофера.., 1960, 323).

ПІДСТА́ВЛЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підставля́ти.** *З станції вискочив молодий повновидий поштмейстер і виніс ослін, ніби місток на ніжках, зроблений зумисне для підставляння під омнібус пасажирам* (Н.-Лев., II, 1956, 390); *В багатьох колгоспах і радгоспах не приділяють належної уваги підставлянню підпор під урожайні дерева яблуні, груші і сливи* (Колг. Укр., 5, 1958, 36); *Це не був уклін* [старшин], *а тільки підставляння шиї* (Ле, Паливайко, 1957, 424).

ПІДСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДСТА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* підста́влять; *док., перех.* 1. Ставити що-небудь під щось. *Б'ють джерела* [сивухи]... *пан-гульвіса Кухоль підставляє* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 69); *Потім він, Тонку очеретину приладнавши, Під неї древній підставляє глек, Щоб із берези в глек його стікала Вода живлюща* (Рильський, I, 1956, 451); — *Треба он лізти нагору та ночви підставити, то й не буде текти* (Мирний, IV, 1955, 89); *Як сівалка стала, Скиба зняв шапку і підставив під сошник,.. посипалось зерно в шапку* (Головко, I, 1957, 332); // Установлювати підпірку під що-небудь; підпирати чим-небудь щось. *Підставляють підпори тоді, коли плоди стають завбільшки з волоський горіх* (Колг. Укр., 5, 1958, 37); *Час від часу вони на мить зупиняються, один підставляє плече для упору, другий.. б'є короткою чергою по переслідувачах* (Гончар, II, 1959, 24); * Образно. *Не жди, .. не мни на хустинці кайму, я плечі підставив Донбасу, я пісню співаю йому...* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 27).

2. Ставити, розташовувати що-небудь ближче або впритул до когось, чогось; приставляти. — *Підставляй, Омельку, стола!* (Смолич, Мир.., 1958, 180); *Він гостинно підставив стільці і вдруге запросив їх сісти* (Баш, Вибр., 1948, 209); *Підставив* [Мишко] *розкладну драбинку й подерся до верхнього порталу прибивати дріт* (Мик., II, 1957, 102); // Наближаючи, повертаючи або виставляючи, робити доступним для кого-, чого-небудь. *Вона.. підставляла для поцілунку.. щічку* (Коцюб., I, 1955, 420); *Горпина підставляла вітру обличчя* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 292); *Генерал знає, що вола треба добре призвичаїти, щоб, коли скажеш: «шию»! — він шию підставив...* (Мирний, I, 1949, 189); *Мліють вони* [кулеметники] *в гарячих бур'янах, підставивши сонцю свої латані спини* (Гончар, Таврія.., 1957, 526); * Образно. *Земля підставляла сонцеві нахололі за зиму чорні ріллі і сірі стерні* (Цюпа, Грози.., 1961, 211).

3. Позбавляючи захисту, робити доступним для нападу. *Здригнулися комишники* [розбійники].. *і кинулися навтьоки, підставляючи спини під чумацьке дрюччя* (Коцюб., I, 1955, 185).

◇ **Підставля́ти го́лову (лоб, себе́** *і т. ін.*) **під ку́лю** (**ніж** *і т. ін.*) — ставити себе під загрозу бути вбитим або пораненим кулею, ножем і т. ін. *Ніколи й голови за віру й батьківщину Під кулю ти не підставляв* (Щог., Поезії, 1958, 480); *Запекло пробивалися рицарі, вони.. підставляли себе під сокири* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 448); *Коли парубкував* [Аптін], *не раз доводилось підставляти груди під удари* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 109); *Не залякався муж святий, Підставив розбишакам груди* (Граб., I, 1959, 140); **Підставля́ти (підста́вити) [свою] го́лову** — ризикуючи, наражатися на небезпеку. — *Що ж, боїтесь голову підставляти, хай хтось інший жар вигрібає?* (Дмит., Наречена, 1959, 66).

4. Замінювати чим-, ким-небудь іншим; добирати до чого-небудь за зразком чогось іншого. *Треба тільки лібретто виконати, а голоси до нього підставити з тих самих пісень, що народ співав...* (Мирний, III, 1954, 201).

◇ **Підставля́ти (підста́вити) но́гу** *див.* **нога́; Підставля́ти (підста́вити) свиню́** *див.* **свиня́.**

ПІДСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас до **підставля́ти.** *Під один край корони підставляється паличка* (Вишня, I, 1956, 449); *Дівчата роздобули суниць, сметани, цукру. Все це щедро підставлялося Валентині та Вікторові* (Руд., Вітер.., 1958, 48).

ПІДСТАВНИ́Й, а́, е́. 1. Який підставляється під що-небудь або до чого-небудь.

2. Який підставляють, виставляють замість справжнього, дійсного.— *Просимо гостей до хати,— відповіли підставні батьки* (Гжицький, Опришки, 1962, 219); *Встановлювалось, що свідки були підставні...* (Сміл., Сад, 1952, 206).

3. *заст.* Признач. для заміни (про коней).

ПІДСТАВО́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **підста́ва.** *Блискуче шліфований палець стояв на підставочці між двома темними кристалами агата* (Собко, Шлях.., 1948, 205).

ПІДСТАКА́ННИК, а, *ч.* Підставка з ручкою для стакана, перев. металева. *Оксана Семенівна поставила перед нею склянку чаю в посрібленому підстаканнику* (Ткач, Арена, 1960, 9).

ПІДСТАНО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **підста́вити, підставля́ти.** *Розв'язати систему двох рівнянь з двома невідомими способом підстановки* (Алг., І, 1956, 97); *В науці процес дешифрування знаків полягає в підстановці їх значення, тобто фактів самої дійсності, наділених конкретно-чуттєвими рисами і ознаками* (Рад. літ-во, 5, 1965, 46).

ПІДСТА́НЦІЯ, ї, *ж.* 1. Електротехнічна установка для перетворення напруги, виду або сили струму, що йде від центральної електростанції. *Протягом найближчих років основні енергетичні системи і великі підстанції перейдуть на телеуправління* (Наука.., 8, 1958, 19).

2. Проміжна телефонна станція.

ПІДСТА́РКУВАТИЙ, а, е, *розм.* Літнього віку, у літах (про людину). *Чемеринський був підстаркуватий уже чоловік* (Фр., IV, 1950, 206); *Гриць зустрів на вулиці підстаркувату жінку* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 186); // Який виявляє ознаки старіння. *Зморшки на її підстаркуватім обличчі якось поглибшали від гнівного здивування* (Л. Укр., III, 1952, 643); *Олекса Надутий глянув на його високу, костисту, хоч уже й підстаркувату, але ще міцну поставу* (Панч, II, 1956, 452).

ПІДСТА́РОСТА, и, *ч.* Помічник старости. *Місцева королівська адміністрація — старости, підстарости, коменданти — грабувала міське населення* (Іст. УРСР, І, 1953, 182); *Крикнув дружко: «Старости, пани підстарости! благословіте молодих вивести із хати, надвір погулять»* (Кв.-Осн., II, 1956, 30).

ПІДСТА́РОСТИ́ХА, и, *ж., розм.* Дружина підстарости. *Мелашка.. чесно і щиро слугувала підстаростисі Мотропі* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 114).

ПІДСТА́РШИЙ, а, е. За віком найближчий до старшого; наступний за старшим. *Старша сестра коня веде, А підстарша зброю несе* (Чуб., V, 1874, 890); // *у знач. ім.* **підста́рший,** шого, *ч.* Той, хто за віком найближчий до старшого. *На старшого дивилися підстарші* (Мирний, III, 1954, 186).

ПІДСТЕБНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* Однокр. до **підстіба́ти.**

ПІДСТЕ́БНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстебну́ти.**

ПІДСТЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстели́ти;** // *у знач. прикм. Сидів кобзар на підстеленій свитині* (Бурл., Ѳ. Вересай, 1959, 54).

ПІДСТЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстели́ти** і **підстеля́тися.**

ПІДСТЕЛИ́ТИ *див.* **підстила́ти.**

ПІДСТЕЛИ́ТИСЯ *див.* **підстила́тися.**

ПІДСТЕЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстеля́ти.**

ПІДСТЕЛЯ́ТИ *див.* **підстила́ти.**

ПІДСТЕЛЯ́ТИСЯ *див.* **підстила́тися.**

ПІДСТЕ́П, у, *ч.* Перехідна смуга від гористої або лісистої місцевості до степової.

ПІДСТЕПО́ВИЙ, а́, е́. Розміщений у зоні підстепу.

ПІДСТЕРЕГТИ́ *див.* **підстеріга́ти.**

ПІДСТЕРЕ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстерегти́.**

ПІДСТЕРІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДСТЕРЕГТИ́,** ежу́, еже́ш, *док., перех. і без додатка.* Таємно вистежуючи, чекати появи кого-, чого-небудь. *На морях купців підстерігали морські розбійники* (Іст. середніх віків, 1955, 73); *Прохор вертався з корчми, підстерегли його, напались і ..побили* (Н.-Лев., III, 1956, 335); * Образно. *Я буду підстерігати саме життя, одрізувати од його живі тремтячі скибки, записувати теє протокольно у свій альбом* (Грш., Вибр., 1959, 378); // Чекати, вижидати слушного, сприятливого часу, випадку, моменту. *Софійка, підстерігши слушну хвилину, дістала із жердки.. дідові штани* (Дім., Ідол, 1961, 8).

ПІДСТИГА́ТИ, а́є, *недок.,* **ПІДСТИ́ГНУТИ,** не, *док., розм.* 1. Трохи стигнути, спіти.

2. Трохи замерзати, холонути.

ПІДСТИ́ГНУТИ *див.* **підстига́ти.**

ПІДСТИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстила́ти.** *Щоб не витрачати грубі корми для підстилання, сільські трудівники заготовляють поживні рештки* [стерню] (Наука.., 10, 1963, 28).

ПІДСТИЛА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПІДСТЕЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ПІДСТЕЛИ́ТИ,** стелю́, сте́лиш *і рідко* **ПІДСЛА́ТИ,** підстелю́, підсте́леш, *док., перех. і без додатка.* 1. Стелити, класти що-небудь під когось, щось. *Поки донесли до церкви, то аж дванадцять разів зостановлялися читати евангелія і усякий раз підстилали бумажний платок* (Кв.-Осн., II, 1956, 97); *Марта дістає.. свиту й підстеляє свекрусі під голову* (Вас., III, 1960, 77); *Якби знав, де впаду, то й соломки б підстелив!* (Укр., присл., 1955, 273); *Це Тоня своєю бригадирською владою заставила їх чепурити для овець кошару: там підмажте, там повимітайте, там підстеліть...* (Гончар, Тронка, 1963, 322).

2. Розміщуватися, залягати безпосередньо під геологічною породою, грунтовим шаром і т. ін. *Шар глини підстилає пісок.*

ПІДСТИЛА́ТИСЯ, а́ється і **ПІДСТЕЛЯ́ТИСЯ,** я́ється, *недок.,* **ПІДСТЕЛИ́ТИСЯ,** сте́литься *і рідко* **ПІДСЛА́ТИСЯ,** підсте́леться, *док.* 1. Стелитися під когось, щось. * Образно. *Ниви самі підстеляться коням під ноги* (Коцюб., II, 1955, 374).

2. *тільки недок.* Пас. до **підстила́ти.** *На пісках, що підстилаються більш глинястими шарами або похованими грунтами, доцільно розводити сади і виноградники* (Наука.., 8, 1959, 31).

ПІДСТИ́ЛКА, и, *ж.* Те, що підстилається, підкладається під кого-, що-небудь або стелиться на чомусь. *Сташка, в якої вдома була навіть стара.. канапа і домоткані підстилки на підлозі, не припускала, що люди можуть жити в такій нужді* (Вільде, Сестри.., 1958, 553); // Солома, мох і т. ін., що настеляють у хліві, стайні і т. ін. для худоби. *Корова збила під собою підстилку* (Чорн., Потік., 1956, 20); *На горищі можна зберігати річний запас підстилки* (Хлібороб Укр., 4, 1965, 15); // Шар рослинних залишків, що покриває землю в лісі. *Крізь прілу лісову підстилку силкуються зирнути на світ поморщені шляпки ранньовесняних їстівних грибів* (Наука.., 4, 1962, 46).

ПІДСТИЛКО́ВИЙ, а, е. Який служить для підстилки.

ПІДСТІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех.* 1. Пристібати до чого-небудь знизу або збоку.

2. *розм.* Підганяти, стьобаючи чим-небудь гнучким; // *перен.* Квапити, змушувати швидше діяти.

ПІДСТІ́БНИЙ, а́, е́. Який можна підстібати (у 1 знач.).

ПІДСТІ́ЖЖЯ, я, *с.* Підкладка, підстилка під стіг для збереження його від сирості знизу.

ПІДСТІ́ЛКА, и, *ж.* Те саме, що **підсти́лка.** *Поки вони* [корови] *цмулять воду, підложить* [Олексій] *їм свіжу підстілку* (П. Куліш, Вибр., 1969, 289); *На підстілку худобі в колгоспі використовують торф, тирсу з лісопилки, деревне листя тощо* (Колг. Укр., 8, 1956, 23); *Навесні, коли розтане сніг і підстілка прогріває-*

ться до 15—17°, клопи пробуджуються (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 101).

ПІДСТІ́ЛЛЯ, я, *с.* Основа стола (ніжки і рама), на яку настилається кришка.

ПІДСТІ́НОК, нка, *ч., заст.* Камінний виступ у стіні для надання їй стійкості; нижня частина стіни.

ПІДСТО́ВБА, и, *ж., діал.* Стовба в шлузі. [Роман:] *Підстовба зламалась, то я заніс до коваля* (К.-Карий, I, 1960, 399).

ПІДСТРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТРАХУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Допомагати, підтримувати і т. ін. кого-небудь, щоб запобігти нещасним випадкам при виконанні чого-небудь. *Тепер спускатися доводиться по слизькій, стрімкій стіні, чіпляючись за найменші виступи, підстраховуючи один одного* (Знання.., 12, 1965, 27).

ПІДСТРАХУВА́ТИ *див.* **підстрахо́вувати.**

ПІДСТРЕ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстре́лити.** *Ой пливе щука з Кременчука та підстрелена з лука* (Чуб., V, 1874, 93); // **підстре́лено,** *безос. присудк. сл. Там-то його й скалічено. Бачиш, праву ногу чи то ліву підстрелено...* (Шевч., II, 1963, 273).

2. *у знач. прикм.* Поранений, уражений пострілом. *Так вив підстрелена вовчиця, коли з-перед її очей беруть вовченят* (Мирний, I, 1954, 49); *Полісовщик не дуже розсердився.. і на другий день приніс на попівський двір в'язку підстрелених куріпок* (Стельмах, Хліб... 1959, 91).

ПІДСТРЕ́ЛИТИ *див.* **підстрі́лювати.**

ПІДСТРЕ́ЛЮВАТИ *див.* **підстрі́лювати.**

ПІДСТРИБНУТИ, пу́, не́ш, *док.* Однокр. до **підстри́бувати.** *Далі засміявся* [Семен], *підстрибнув і тихенько, навшпиньках почав витанцьовувати* (Вас., I, 1959, 327); *Крутнулась* [Катерина] *на каблучках, підстрибнула, мов м'ячик* (Руд., Остання шабля, 1959, 371); *Грюкнув* [Білоконь] *кулаком по столу — підстрибнув хліб і ніж на піваршина* (Довж., I, 1958, 70); *Він рвучко підстрибнув до гітлерівця, і той навіть зойкнути не встиг, як давкий кляп забив йому рота* (Кучер, Голод, 1961, 412).

ПІДСТРИБОМ, *присл., розм.* Трохи, злегка підстрибуючи. *Віктор повний свідомості від такого важливого доручення.. підстрибом біжить за хлопцями* (Ів., Таємниця, 1959, 143); * Образно. *Вгорі степовою кінкотою мчать пошматовані вітрами хмари, і місяць.. підстрибом іде їм назустріч* (Кол., На фронті.., 1959, 21).

ПІДСТРИ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстри́бувати** 1, 2.

ПІДСТРИ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Робити невеликі стрибки вгору; підскакувати, підплигувати. *Підстрибував* [Власов] *на носках* (Мирний, IV, 1955, 127); *Вустимко злякано підстрибує на місці* (Багмут, Опов., 1959, 14); // Злегка підлітати вгору від поштовхів, коливань і т. ін. *Машина швидко котилася підмороженим степом, підстрибуючи на утрованому грейдері* (Голов., Тополя.., 1965, 12); // Дуже здригатися, коливатися. *Читати не можна було, руки тремтіли і літери підстрибували* (Голов., Тополя.., 1965, 7).

2. Пересуватися або наближатися стрибками до кого-, чого-небудь. *Дмитрик весело.. підстрибував по людних улицях міста* (Коцюб., I, 1955, 130); *Глупої ночі,.. присідаючи й підстрибуючи,.. наблизилася до дірки людина* (Вишня, I, 1956, 262).

3. *тільки недок., перен., розм.* Бути рухливим, добре почувати себе. — *Возитиму вас на курорти, щоб до ста років підстрибували...* (Ю. Янов., II, 1954, 188).

ПІДСТРИБЦЕМ, *присл., розм.* Те саме, що **підстрибом.** *Огей, удаючи баского коника, підстрибцем гарцює на підлозі* (Досв., Вибр., 1959, 236).

ПІДСТРИГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстрига́ти.** *Для підстригання газонів створено косарку з гумовими лезами* (Веч. Київ, 14.IV 1966, 4); *Для живоплоту найбільш придатні рослини, які легко витримують підстригання: граб, в'яз, лох вузьколистий* (Ком. Укр., 8, 1962, 24).

ПІДСТРИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДСТРИ́ГТИ,** ижу́, ижеш, *док., перех.* Ножицями, машинкою і т. ін. зрізати, відрізати або, підрізуючи і підрівнюючи, укорочувати (перев. волосся). *Підстригають* [дівчата] *довгі чудесні коси* (Вишня, I, 1956, 312); *Він виждав якихось з півроку, підстриг чуба та бороду, відмолодився трохи та й за свагання* (Збан., Єдина, 1959, 129); *Нарядили Федора,.. підстригли, підголили* (Мирний, IV, 1955, 225); — *Завтра, дитино, як доживемо дня, підстрижу тебе* (Стельмах, Гуси-лебеді... 1964, 182); // Підрізувати волосся яким-небудь способом, за якимось зразком, по якійсь моді і т. ін. *Сам він прямий як дошка був і підстригав свою борідку на манер Ісуса* (Тич., II, 1957, 30); *Що б то йому голову гарненько під чубчик підстригти* (Кв.-Осн., II, 1956, 8); // Підрізуючи, укорочуючи гілки, сучки і т. ін., надавати кущам, деревам певної форми. *Живоплід підстригають щороку навесні і влітку* (Хлібороб Укр., 9, 1964, 24).

◇ **Підстрига́ти (підстри́гти) під одну́ гребі́нку** — те саме, що **Стри́гти (підстрига́ти)** [**всіх**] **під одну́ гребі́нку** (*див.* **гребі́нка**). *І чи потрібно воно оцьому безвусому юнакові, який все одно ж у своїй брошурі підстриже його з усіма під одну гребінку* (Стельмах, II, 1962, 159).

ПІДСТРИГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДСТРИ́ГТИСЯ,** ижу́ся, ижеш́ся, *док.* 1. Підстригати себе або давати підстригати собі волосся. — *Бачив сьогодні під церквою кума — підстригся, підголився* (Вас., I, 1959, 304); *Він перестав підстригатися і запустив довгу чуприну* (Кол., Терен.., 1959, 116).

2. *тільки недок.* Пас. до **підстрига́ти.**

ПІДСТРИ́ГТИ *див.* **підстрига́ти.**

ПІДСТРИ́ГТИСЯ *див.* **підстрига́тися.**

ПІДСТРИ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстри́гти.** *Шура крутнула головою, і кілька пасом її коротко підстриженого волосся впали прямо на очі* (М. Ол., Леся, 1960, 131); *Він був одягнений у сірий дорогий костюм, випещений і чисто підстрижений* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 96); *Ці очі та погордлива рисочка коло уст якось прикро вражали, псували.. чепурне Романове обличчя з русявим волоссям на голові, підстриженим «під польку»* (Коцюб., I, 1955, 105); *Художник підправив натуру: акуратно підстрижені грона винограду* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 9); * Образно. *С люди, у яких все укладено за форматом, все акуратно припасовано, підстрижено, підібрано* (Кол., Терен.., 1959, 83).

2. *у знач. прикм.* Підкорочений стрижкою. — *Гляньте на них, мамцю, як вони виросли,— тріпонула підстриженими косами Люба* (Кучер, Чорноморці, 1956, 563); // З коротким волоссям. *Пазустріч йому.. ішла.. молоденька підстрижена дівчина* (Стельмах, II, 1962, 156); *Підголений, підстрижений* [Берник],.. *це молодшим на вигляд зробився!* (Мур., Бук. повість, 1959, 278); // Який набрав певної форми після підрізування, укорочення (про кущі, дерева, гілки і т. ін.). *За кілька верст від маєтку.. почалася широка алея підстрижених пірамідальних тополь* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 182).

ПІДСТРИ́ЖКА, и, *ж.* Те саме, що **підстрига́ння.**

ПІДСТРІ́ЛЕНИЙ, а, е. Те саме, що **підстре́лений.** *Вона.. кинулася в ліжку, затрепала* [затріпала] *ногами, мов підстрілений птах* (Фр., VII, 1951, 7).

ПІДСТРІ́ЛИТИ *див.* **підстрі́лювати.**

ПІДСТРІ́ЛЮВАТИ *і* **ПІДСТРЕ́ЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПІДСТРІ́ЛИТИ** *і* **ПІДСТРЕ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.* 1. *перех.* Ранити, уражати пострілом. *Знов буде* [Андрій] *рибку ловити... на пошту побіжить,.. зайця підстрелить* (Коцюб., II, 1955, 13); *І сміявся* [Тимко], *..і жартував з Марком, який підстрелив кота замість зайця* (Тют., Вир, 1964, 363).

2. *неперех., тільки недок., за ким, перен., розм.* Упадати за жінкою.— *Павлушо, ану, лишень, признайся, за гімназистками вже підстрелюєш?* (Головко, II, 1957, 279).

ПІДСТРО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстро́їти.**

ПІДСТРО́ЇТИ *див.* **підстро́ювати.**

ПІДСТРО́ЇТИСЯ *див.* **підстро́юватися.**

ПІДСТРО́ЧИТИ *див.* **підстро́чувати.**

ПІДСТРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТРОЧИ́ТИ,** строчу́, стро́чиш, *док.*, *перех.* Підшивати строчкою знизу, по краю, прострочувати додатково.

ПІДСТРО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстро́ювати.**

ПІДСТРО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСТРО́ЇТИ,** ою, оїш, *док.*, *перех.* 1. Те саме, що **підшико́вувати.**

2. *перен., розм., також без додатка.* Таємно, з умислом улаштовувати, зчиняти щось (перев. неприємне для кого-небудь). *Той пан підстроював.. Крадіжки сам-таки — і розкривав як стій!* (Рильський, Поеми, 1957, 233); [Лукія:] *Ну, й шкода ж мені, що тоді парубки боків тобі не поламали, а як я тоді ловко підстроїла* (Кроп., II, 1958, 156); — *Думаєте, справді аварія на електричній станції? Підстроїли!* (Головко, II, 1957, 585).

3. Настроювати музичний інструмент трохи, додатково або у відповідності до голосу або до ладу іншого музичного інструмента. *Він пробував, перебирав різні акорди,.. підстроював ще й грав* (Коб., I, 1956, 428); // Пристосовувати, установлювати для прийому яких-небудь хвиль: радіо, магнітних і т. ін.

4. *перен., розм.* Вселяти кому-небудь якісь думки, наміри і т. ін., спрямовуючи їх певним чином. [Яворський:] *Або я нічого не розумію, або ваших «добряків» хтось підстроїв* (Коч., II, 1956, 237).

ПІДСТРО́ЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДСТРО́ЇТИСЯ,** ою́ся, о́їшся, *док.* 1. *розм.* Ставати в один ряд, стрій з ким-, чим-небудь. *Підстроїтись в автомобільну чергу.*

2. Настроювати музичний інструмент, пристосовуючи до голосу або до ладу іншого музичного інструмента. *Дістав* [Фока] *із схованки над дверима.. дримбу і почав підстроюватись до його флояри* (Гжицький, Опришки, 1962, 208).

3. *тільки недок.* Пас. до **підстро́ювати.**

ПІДСТРУ́ГАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підструга́ти.** *Роман Петрович жваво.. збігав до кімнати, миттю повернувся, тримаючи в руках.. кілька тонко підструганих олівців* (Коз., Сальвія, 1959, 67).

ПІДСТРУГА́ТИ *див.* **підстру́гувати.**

ПІДСТРУ́ГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстру́гувати.**

ПІДСТРУ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТРУГА́ТИ,** підстружу́, підстру́жеш *і* підстругаю, підстругаєш, *док.*, *перех.* 1. Трохи, додатково стругати. *Підстругувати дошки.*

2. Робити гострим кінець олівця, пера і т. ін. *Став* [Давид] *олівця ножем підстругувати* (Головко, II, 1957, 135).

ПІДСТРУ́ГУВАТИСЯ, уєтьcя. *недок.* Пас. до **підстру́гувати.**

ПІДСТРУ́ЖКА, и, *ж.* Те саме, що **підстру́гування.**

ПІДСТРУ́НЧИТИ *див.* **підстру́нчувати.**

ПІДСТРУ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТРУНЧИ́ТИ,** чу, чиш, *док.*, *перех.* Те саме, що **підбу́рювати** 1. — *Як не кричав Грицько, як не гукав, як не підструнчував громаду, а по його не сталося...* (Мирний, III, 1954, 52); // Те саме, що **підохо́чувати** 1. *Вона сама жбурляла сніг лопатою і.. ще й інших підструнчувала* (Кучер, Прощай.., 1957, 235).

ПІДСТУ́П, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підступа́ти** 1 і **підступа́тися.** *До них* [хлопців] *на приступ теж ніяк, мерщій у рові засядуть і звідти груддям як засиплють, ні підступу до них* (Головко, II, 1957, 243); *Вольовим зусиллям він спиняє нервовий дрож і.. починає шукати підступів до щуки* (Кол., Терен.., 1959, 38).

2. *перев. мн.* Шлях, місце для підходу, приближення до чого-небудь (міста, села). *Мчить червона кіннота на підступах до Києва* (Довж., I, 1958, 57); *Рота старшини Жученка займала позиції на лівому краю нерівної дуги, якою полк охоплював підступи до села* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 390).

3. *перен.* Зловмисність, прикрита показною доброзичливістю. *Хто хитрощами та підступом воював, той від підступу й погиб* (Фр., IV, 1950, 63).

◇ **Підво́дити підступ** *див.* **підво́дити.**

ПІДСТУПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДСТУПИ́ТИ,** ступлю, сту́пиш, *док.* 1. Ступаючи, наближатися, підходити до кого-, чого-небудь. *Підступали до стола люди* (П.-Лев., II, 1956, 43); *Ззаду Огея сторожко підступає навшпиньках мале дівчатко* (Досв., Вибр., 1959, 235); *Серед суголоки пан Зефірин підступив до панотця* (Фр., II, 1950, 368); *Я підступив до вчительок* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 26); // Підходити, нападаючи, наступаючи. *Фашистські заколотники підступали до міста* (Донч., VI, 1957, 117); *Останні слова Бульба вже мовив під тупіт.. поляків, які щільно підступили до табору* (Довж., I, 1958, 259); // *перен., розм.* Наближатися, наступати, наставати (про час, явища, події і т. ін.). *Діти все росли поміж клопоту. Дивись, і старість в гості підступа* (Мал., Звенигора, 1959, 321).

2. *перен.* Посплюючись, раптово виявлятися, охоплюючи кого-небудь (про почуття, певний стан і т. ін.). *Голод почав йому докучати і разом з голодом почала злість підступати під серце* (Фр., IV, 1950, 72); *В плечі боліло, аж пудота підступала до горла* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 20); *Тяжкий біль підступив йому до серця* (Мак., Вибр., 1956, 492); // *безос.*— *Коли немає її тут — мені мов і легше; а як гляну — вона сидить,— так мені і підступе* [підступить] *під серце* (Мирний, IV, 1955, 65).

3. *перен.* Розміщуватися біля чого-небудь, межувати з чимсь (про ліс, гори і т. ін.). *З молодого хвойника, що підступав до дороги, тягнуло гіркуватим повітрям* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 474); *Під час великих дощів у горах вода теж заливала цю галявину, підступала до дороги* (Томч., Готель.., 1960, 11).

4. *розм.* Звертатися до кого-небудь з проханням, вимогою і т. ін. *Тільки тії діти дуже лихі, і до них не підступай* (Л. Укр., V, 1956, 89); *Антон ішов попереду такий лютий, що до нього й близько не можна було підступити* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 45); *Лейба знав, коли можна підступити до пана запанібрата* (Н.-Лев., II, 1956, 42); // *перен.* Починати що-небудь. *Дівчина прикидав, з якого краю їй доведеться підступати до такої розмови* (Стельмах, I, 1962, 520).

ПІДСТУПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПІДСТУПИ́ТИСЯ,** ступлю́ся, сту́пишся, *док., розм.* Те саме, що **підступа́ти** 1, 4. *Емене́, яка досі скоса поглядала на чужинок, підступилась ближче і почала оглядати їх з голови до ніг* (Коцюб., I, 1955, 289); *Вона стріпнула головою, поправила на потилиці волосся і підступилася до Гната* (Чорн., Потік., 1956, 93); *А що таке Сергій Антонович Друзь?.. До нього не підступишся. Але й підступатися зовсім не хочеться* (Шовк., Людина.., 1962, 42).

Не (стра́шно) підступи́тися: а) *(до чого)* про щось дуже дороге; б) *(до кого)* про кого-небудь сердитого, гордого, зарозумілого і т. ін.

ПІДСТУПИ́ТИ *див.* **підступа́ти.**

ПІДСТУПИ́ТИСЯ *див.* **підступа́тися.**

ПІДСТУ́ПНИЙ, а, е. Який показною доброзичливістю прикриває злий намір; хитрий, лукавий. *Довкола був ворог — хижий, підступний* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 13); *Пам'ятайте, містер Іван, гітлерівські фашисти такі жорстокі, як і підступні* (Довж., I, 1958, 304); // Який виражає підступництво, віроломство. *Чого ти знов так дивишся на мене? Підступний погляд твій, немов отрута* (Л. Укр., I, 1951, 430); // Який таїть в собі несподівану неприємність, біду, небезпеку. *Довго уникав обережний птах підступної петельки, а потім усе-таки впіймався* (Донч., V, 1957, 31); — *Це — підступний напій, він валить людей в сон* (Вол., Місячне срібло, 1961, 77).

ПІДСТУ́ПНИК, а, *ч., рідко.* Людина, що здатна до підступу (у 3 знач.). *Ще є підступники сьогодні, Що на ниви ласяться народні,— Будь же пильний, будь стоокий ти, Щоб і прах їх із землі змести!* (Рильський, Наша сила, 1952, 20).

ПІДСТУ́ПНИЦТВО, а, *с.* 1. Властивість за знач. **підсту́пний.** *Ненавидить* [письменник] *всі залишки раба в людині: підхлібництво і зраду, жадібність і неповагу до праці, підступництво і підлоту* (Рад. літ-во, 3, 1961, 8).

2. Підступний замір або вчинок. *Вірний Святославові Овлур став жертвою підступництва, провокації зрадників* (Іст. укр. літ., I, 1954, 556).

ПІДСТУ́ПНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Жін. до **підсту́пник.** *Невже ж буде жить Тая підступниця? Ні, хай сконає!* (Л. Укр., I, 1951, 337).

ПІДСТУ́ПНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **підсту́пництво.** *Таким душам невластиві ні хитрощі, ні підступність, ні холодне лукавство* (Руд., Остання шабля, 1959, 93); *Підступності новоспечених «єпископів», «благовісників».. та різноманітних «тлумачів-пророків» немає меж* (Наука.., 8, 1958, 50).

ПІДСТУ́ПНО. Присл. до **підсту́пний.** *Упав, підступно повалений, Максим* (Фр., VI, 1951, 87); *Невтямки* [курцям], *що отрута діє підступно, повільно, але впевнено уражує важливі для життя людини органи і центри* (Хлібороб Укр., 5, 1964, 42).

ПІДСТЬОБА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстьоба́ти.**

ПІДСТЬОБА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстьоба́ти.**

ПІДСТЬОБА́ТИ *див.* **підстьо́бувати** [1].

ПІДСТЬОБНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* Однокр. до **підстьо́бувати** [2]. *Він підстьобував коня і, виїхавши з-за кущів, побачив справді дві постаті* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 223); *Привернути до своїх військ увагу союзників, підстьобнути всіх тих, від кого залежать поставки,— ось чого насамперед хотів досягти головнокомандувач своїм незвичайним парадом* (Гончар, II, 1959, 362).

ПІДСТЬОБНУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстьобну́ти.** * Образно. *Коні знову на горбі, підстьобнуті прохолодним вітром, біжать риссю* (Кач., II, 1958, 128).

ПІДСТЬО́БУВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **підстьо́бувати** [1].

ПІДСТЬО́БУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **підстьо́бувати** [2].

ПІДСТЬО́БУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.,* **ПІДСТЬОБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Стьобаючи, підпивати під що-небудь.

ПІДСТЬО́БУВАТИ [2], ую, уєш, *недок., перех.* Стьобаючи час від часу, примушувати швидко бігти. *Дядьки весело підстьобували коней* (Кач., II, 1958, 382); * У порівн. *Дорош.. ходив із кутка в куток, все швидше і швидше, ніби його хто підстьобував по спині гарячими батогами* (Тют., Вир, 1964, 165); // *перен.* Кванити, спонукуючи робити що-небудь швидше, краще. *Хочеш, щоб тебе не підстьобували — роби все краще, швидше* (Рудь, Гомін.., 1959, 151).

ПІДСУБІЙНИ́Й, а, е. *діал.* Підливний. *Підсубійне колесо; Підсубійний млин.*

ПІДСУБІЙНИ́К, а, *ч., діал.* Підливний млин.

ПІДСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсува́ти.** *Може* [критик] *супроти авторового суб'єктивізму висунути свій суб'єктивізм,—..без фальшування автора, без підсування йому того, чого автор не говорив* (Фр., XVI, 1955, 248).

ПІДСУВА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПІДСО́ВУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ПІДСУ́НУТИ,** ну, неш, *док., перех.* 1. Сунучи, переміщати що-небудь під когось, щось. *Він.. висовував з-під ліжка якусь скриню й не підсовував її, а кидав серед хати* (Н.-Лев., I, 1956, 339); *Він.. виніс і подушку з спальні, підсунув під голову* (Мирний, III, 1954, 279).

2. Наближати що-небудь до когось, чогось. *Він підсував Іванові страви і припрохував, дивлячись кудись поза нього* (Коцюб., I, 1955, 412); *Підсуваючи до столу ослін, Вирвиглаз глянув на матроса і сторопів* (Бойч., Молодість, 1949, 105); *Хомашита замахала перед нею руками, певно, вмовляла її взяти й підсовувала до рук кошика* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 194); *Галя.. підсунула до себе стілець* (Кон., Сусіди, 1955, 80); // Соваючи, переміщати знизу вгору. *Шапку йому видали не по розміру, і вона весь час налізала на очі, і він кожного разу підсував її* (Тют., Вир, 1964, 488); *Калинович підсунув окуляри високо на чоло* (Фр., VI, 1951, 325).

3. *розм.* Підкладати, давати і т. ін. що-небудь комусь несподівано або непомітно. *А діставали шматок хліба, батькові та синові підсувала* [Марія] *на вечерю* (Чорн., Пісні.., 1958, 25); *Вона.. часто помічала, що і старі, і Лаврін підсовують їй смачніші шматки* (Донч., III, 1956, 92); *Охочих до мінянки купа велика; ..як зручно вмів* [Герман] *підсунути кожному те, чого той хотів* (Фр., VIII, 1952, 340); * Образно. *Забобонний страх прокинувся в ньому, уява, підсичена темнотою, творила і підсувала всякі страшні образи* (Коцюб., I, 1955, 270); // Влаштувати кого-небудь десь, пристосувати до чогось з якою-небудь метою. *Були вже навіть спроби.. підсунути німцям у поліцію.. когось з своїх комсомольців* (Коз., Гарячі руки, 1960, 37); // Обдурюючи кого-небудь, давати йому щось недоброякісне, непотрібне.— *Їй мазь якусь підсунули, і вона помастилася нею...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 572).

◇ **Підсува́ти (підсу́нути) свиню́** *див.* **свиня́.**

ПІДСУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і* **ПІДСО́ВУВАТИСЯ,** ую́ся, у́єшся, *недок.,* **ПІДСУ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* 1. Сунучись, наближатися до кого-, чого-небудь. *Наталя охоче підсувається ближче* (Вас., III, 1960,

343); — *Процю, розкажи, голубе, як ти з королем балакав,— просить Гринь, підсовуючись до шевця* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 88); * Образно. *Чорним роєм підсувалися йому різні болючі думки до ума* (Коб., II, 1956, 96); // Ідучи, ідучи і т. ін., наближатися до кого-, чого-небудь. — *В лісок позаду в нас уже підсуваються передові три ескадрони кінноти* (Ле, Право.., 1957, 120); *Білі плащі одягали вояки тільки тоді, як треба було підсуватися до «ворога»* (Ірчан, II, 1958, 220); *До хати задом підсунувся віліс* (Перв., Дикий мед, 1963, 436).

2. *перен., розм.* Улесливо звертатися до кого-небудь, домагаючись чогось. [Старшина:] *Чутка йде, що на панів ніби пошесть яка напала, що все до мужиків підсовуються* (Кроп., II, 1958, 263); *Опришок підсувався до неї з ласками* (Хотк., II, 1966, 165).

3. *тільки недок.* Пас. до **підсува́ти, підсо́вувати.**

ПІДСУ́ДНИЙ, а, е. 1. Який підлягає суду, має розглядатися в суді.— *Весілля вчителя й учениці? Та це ж підсудна справа!* (Збан., Малин. давін, 1958, 298).

2. Який звинувачується в чому-небудь і перебуває під судом; // *у знач. ім.* **підсу́дний,** ного, *ч.*; **підсу́дна,** ної, *ж.* Людина, яка звинувачується в чому-небудь і перебуває під судом. — *Підсудний Княжевич,.. ви визнаєте себе винним у тому, що.. розпаковували чужий багаж і посилки?* (Кучер, Прощай.., 1957, 437); *Підсудний сам обирає собі оборонця* (Рад. суд, 1954, 19); *Поглянувши на митъ праворуч, побачила* [Тамара] *за огорожею підсудних* (Хижняк, Тамара, 1959, 282).

◇ **Опини́тися на ла́ві підсу́дних** *див.* **ла́ва**[1]; **Посади́ти на ла́ву підсу́дних** *див.* **ла́ва**[1]; **Потра́пити (сі́сти** *і т. ін.*) **на ла́ву підсу́дних;** Сиді́ти (бу́ти) **на ла́ві підсу́дних** *див.* **ла́ва**[1].

ПІДСУ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **підсу́дний.** *Вони* [магнати] *були звільнені від підсудності провінціальній адміністрації* (Іст. УРСР, I, 1953, 154).

ПІДСУДОК, дка, *ч., дорев.* Помічник судді або писар у земському суді. *Тут* [у пеклі] *всякії були цехмістри, і ратмани, і бургомістри, Судді, підсудки, писарі, Які по правді не судили* (Котл., I, 1952, 136); *Підсудок Лабенький.. розбирає папери та перегортає велику книгу у важкій оправі* (Коч., I, 1956, 117).

ПІДСУКА́НИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підсука́ти.** *Сорочка на йому чорна; штани вибійчані, підсукані аж до колін* (Мирний, II, 1954, 37).

ПІДСУКА́ТИ *див.* **підсу́кувати.**

ПІДСУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСУКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Сукаючи, додатково приєднувати; присукувати.

2. Загинаючи, робити коротшим; закачувати.

ПІДСУМКОВИЙ, а, е. Прикм. до **підсу́мок.**

ПІДСУМКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **підсу́мок.** *Зустрічаються.. ще такі керівники.., які прагнуть лише до того, щоб добре виглядала підсумкова цифра по валовій продукції* (Рад. Укр., 12.IX 1957, 1).

2. Завершальний, заключний. *Підсумковий огляд художньої самодіяльності.*

ПІДСУМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсумува́ти.**

ПІДСУМО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсумо́вувати.** *Ейлер.. відкрив так звану формулу підсумовування* (Наука.., 8, 1958, 63).

ПІДСУМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСУМУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Обчислювати що-небудь, підраховуючи загальну суму. * Образно.— *Пуль цілих і дуля десятих,— пожартував старшина Мальований, підсумовуючи обстріл* (Дмит., Наречена, 1959, 108).

2. *перен.* Робити висновки з чого-небудь; узагальнювати зроблене, сказане. *Підсумовуючи результати діяльності комісії за кілька літ, Тихович побачив, що комісія не змогла злокалізувати філоксеру* (Коцюб., I, 1955, 223); *Одинадцята строфа, завершуючи вірш* [І. Франка] *«Каменярі», підсумовує все, ним сказане, і стверджує: ніщо не зверне каменярів з обраного шляху боротьби за правду* (Рад. літ-во, 2, 1963, 95); *Кожної суботи Герасим Петрович збирає свою бригаду, щоб підсумувати зроблене за минулий тиждень* (Гур., Новели, 1951, 71).

ПІДСУМО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДСУМУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Набувати узагальненого, закінченого виразу. *Приказкою і прислів'ям часто розпочинається або підсумовується байка* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 432).

2. *тільки недок.* Пас. до **підсумо́вувати.**

ПІДСУМО́ВУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **підсумо́вувати;** // *у знач. прикм. Нам потрібна нова каса. Портативна, з автоматичною разівничкою, підсумовуючим пристроєм* (Вітч., 10, 1964, 173); *Допит Ігоря Княжевича закінчувався, і суддя задавав йому останні підсумовуючі питання* (Кучер, Прощай.., 1957, 437).

ПІДСУМОК, мку, *ч.* 1. Сума, одержувана внаслідок якого-небудь підрахунку.

2. *перен.* Результат якої-небудь діяльності, занять і т. ін. *Повна і остаточна перемога соціалізму в СРСР — головний підсумок Великої Жовтневої соціалістичної революції* (Ком. Укр., 10, 1962, 17).

Підбива́ти (підби́ти, підво́дити, підвести́, робити, зроби́ти *і т. ін.*) **підсумок (підсумки)** — робити висновок із чого-небудь, узагальнювати щось. *В червні 1926 року я просидів ніч у своїй майстерні, підбив підсумки свого невлаштованого тридцятирічного життя* (Довж., I, 1958, 20); *Пленум.. підвів підсумки досягнень останніх років і намітив нові шляхи до рішучого, крутого піднесення сільськогосподарського виробництва* (Літ. газ., 24.I 1961, 1).

ПІДСУМОК, мка, *ч.* Невелика шкіряна поясна сумка для патронів. *Всі кишені й підсумки набивали патронами* (Гончар, Таврія.., 1957, 600).

ПІДСУМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсумува́ти.** *Для наших молодих поетів характерним є бажання радісного й гордого підсумування наших досягнень повоєнного періоду* (Тич., III, 1957, 386).

ПІДСУМУВА́ТИ *див.* **підсумо́вувати.**

ПІДСУМУВА́ТИСЯ *див.* **підсумо́вуватися.**

ПІДСУНЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсу́нути.**

ПІДСУНУТИ *див.* **підсува́ти.**

ПІДСУНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсу́нути.** *Високо підсунутий капелюх відкривав випукле смагляве чоло* (Гончар, III, 1959, 266); // **підсу́нуто,** *безос. присудк. сл. До столу підсунуто все, на чому тільки можна сісти* (Кол., Терен.., 1959, 191); *На другий день роздивився, що йому сліпого* [коня] *підсунуто* (Григ., Вибр., 1959, 109).

ПІДСУНУТИСЯ *див.* **підсува́тися.**

ПІДСУРМИ́ТИ *див.* **підсу́рмлювати.**

ПІДСУРМИ́ТИСЯ *див.* **підсу́рмлюватися.**

ПІДСУРМЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСУРМИ́ТИ,** млю́, ми́ш; *мн.* підсурмля́ть; *док., перех.* Те саме, що **підчо́рнювати.**

ПІДСУРМЛЮВА́ТИСЯ, ююся, ю́єшся, *недок.*, **ПІДСУРМИ́ТИСЯ,** млю́ся, ми́шся; *мн.* підсурмля́ться; *док.* 1. Те саме, що **підчо́рнюватися.**

2. *тільки недок.* Пас. до **підсу́рмлювати.**

ПІДСУСІ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДСУСІ́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док., розм.* Розміщуватися по сусідству: присусі́джуватися.

ПІДСУСІ́ДИТИСЯ *див.* **підсусі́джуватися.**

ПІДСУСІ́ДОК, дка, *ч.* У дореволюційній Росії та на Україні — безземельний селянин, що проживав у чужому будинку. *Недовго сидів Іван Уласович: забрав усіх з худобою, бо вони жили підсусідками, та й повіз до себе* (Стор., I, 1957, 143); *В Острі існувала також значна група збіднілих або розорених господарів, що жили по дворах,— це бобилі або підсусідки* (Нар. тв. та етн., 3, 1958, 97).

ПІДСУТУ́ЖНЕ, *присл., діал.* Сутужно, скрутно. — *А як підступужне, то й стій, я помелю* (Сл. Гр.).

ПІДСУШЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсуши́ти.** *Качани насінної кукурудзи, підсушені до вологості 16 процентів, рекомендується зберігати в будь-якому сухому.. приміщенні* (Наука.., 9, 1956, 22).

2. *у знач. прикм.* Трохи висушений. *З підсушених гречаних крупів варять розсипчасту кашу* (Укр. страви, 1957, 137).

3. *у знач. прикм., перен., розм.* Сухорлявий, худий. *Бере* [сиц] *її маленьку підсушену долоню* (Стельмах, II, 1962, 209).

ПІДСУШИ́ТИ *див.* **підсу́шувати.**

ПІДСУШИ́ТИСЯ *див.* **підсу́шуватися.**

ПІДСУ́ШКА, и, *ж.* Дія за знач. **підсуши́ти, підсу́шувати.**

ПІДСУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсу́шувати.** *Для прискорення підсушування рослин на пні можуть бути використані хімічні препарати* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 20).

ПІДСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСУШИ́ТИ,** сушу́, су́шиш, *док., перех.* 1. Трохи висушувати. *Ми збираємо льон, підсушуємо його в снопиках і обмолочуємо* (Колг. Укр., 7, 1956, 30); *В степових районах при ранньому збиранні* [кукурудзи].. *є можливість підсушити качани* (Наука.., 9, 1956, 20); — *Ось тільки підсушить трохи вітрець низину, зараз же почнемо сівбу* [буряків] (Крот., Сини.., 1948, 50).

2. *перен., розм.* Робити сухорлявим, худим. *Старість.. якось одразу підсушила дорідного Дорохтея Плачинду* (Стельмах, Хліб.., 1959, 324).

ПІДСУ́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДСУШИ́ТИСЯ,** су́шиться, *док.* 1. Трохи підсихати. — *На насіння повідбирай найкращі качани.. та повісь на жердині під стріхою, хай на вітрі підсушуються* (Вишня, II, 1956, 81).

2. *тільки недок.* Пас. до **підсу́шувати.**

ПІДСЬОРБНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех., розм.* Однокр. до **підсьо́рбувати.** * Образно. — *Шоколади* [шоколаду] *мені не треба,— підсьорбнув кирпатеньким носиком хлопчик* (Логв., Давні рани, 1961, 128).

ПІДСЬОРБУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підсьо́рбувати.** *Потім вони їли... Аж у дворі було чути плямкання та підсьорбування* (Збан., Єдина, 1959, 63).

ПІДСЬО́РБУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* Час від часу сьорбати. * Образно.— *Та чи ж я сподівався, чи ж надіявся?! — плакав він, підсьорбуючи носом* (Тют., Вир, 1964, 439).

ПІДТАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтава́ти.**

ПІДТАВА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПІДТА́НУТИ,** не, *док.* Танути потроху, знизу або з країв. *На весняному сонці опівдні підтає сніг* (Тулуб, В степу.., 1964, 7); [Пастух:] *Якби добре сонечко пригріло, то все б таки хоч трошечки підтала* [шкляна гора] (Л. Укр., II, 1951, 200).

ПІДТА́КНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **підта́кувати.** *Хтось кинув з гостей: «Чи не пора вже нам і честь знати?» — Старицький підтакнув: «Авжеж, авжеж!» і перший підвівся з-за столу* (М. Ол., Леся, 1960, 230); — *Я сама так починаю думати,— малодушно підтакнула Сахно* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 80); — *Від того її не убавиться, а на людях прославиться. — Аякже, свахо,— підтакнула Соломія* (Кучер, Прощай.., 1957, 195).

ПІДТА́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підта́кувати.** *Часто це наше «так» виявляється жалюгідним підтакуванням* (Довж., III, 1960, 185).

ПІДТА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Погоджуватися з чиєю-небудь думкою, висловлюванням, звичайно повторюючи «так» або інші підтверджуючі згоду слова. *А суддя нічогісінько, іще підтакує: — Так, так, душко, так* (Кв.-Осн., II, 1956, 280); — *Еге,— підтакувала за старим і Михайлиха* (Козл., Ю. Крук, 1957, 345).

2. Схвалювати, підтримувати чиї-небудь дії, вчинки. *Була собі у одних людей дочка, та дуже лінива, ні до якої роботи не візьметься, ..та ще й мати у неї була така, що підтакувала їй* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 410); *Огляд робить Буйко, Кость Назарович здебільшого тільки підтакує* (Баш, П'єси, 1958, 36).

ПІДТА́КУВАЧ, а, *ч., розм.* Той, хто підтакує або має звичку підтакувати. *Найбільша насолода для Гаркуші за столом,— щоб дали йому змогу всмак набалакатись,.. щоб сиділи при цьому в нього по праву й по ліву руку покладливі підтакувачі* (Гончар, I, 1959, 30); *В оповіданні.. письменник вдається до гостросатиричного зображення підлабузника, безпринципного підтакувача* (Вітч., 10, 1963, 109).

ПІДТА́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **підта́нути.** *Кучугури* [снігу], *підталі з південного боку, дивовижно стали схожі на білих вовків* (Тулуб, В степу.., 1964, 11).

2. *у знач. прикм.* Трохи, злегка розталий. *Василько тулився до матері, обколупуючи на її рукавах підталий лід* (Кучер, Вогнік, 1952, 25).

ПІДТА́ЛИНА, и, *ж.* Підснігова вода на дорозі при розтаванні снігу, а також такий сніг. *На дорозі через річку багато підталин.*

ПІДТА́НУТИ *див.* **підтава́ти.**

ПІДТАНЦЮВА́ТИ *див.* **підтанцьо́вувати.**

ПІДТАНЦЬО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтанцьо́вувати.** *Дівчата внутрішнього кола.. під час відходу дівчат зовнішнього кола виконують на всім тактів «притупування» з підтанцьовуванням на місці* (Збірник укр. нар. танців. 1957, 25).

ПІДТАНЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТАНЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док.* Супроводжувати танком якунебудь дію або робити танцювальні рухи. *Якась стара жінка.. підтанцьовує і плеще в долоні* (Коцюб., III, 1956, 426); *Парубки топтали ногами свіжу землю, підтанцьовували* (Ірчан, II, 1958, 36); *То стрибнеш, то підтанцюєш — да таким, брат, молодцем! Потім сядеш і працюєш на папері олівцем* (Тич., II, 1957, 167).

ПІДТАСКА́ТИ *див.* **підта́скувати.**

ПІДТАСКА́ТИСЯ *див.* **підта́скуватися.**

ПІДТА́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТАСКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Таскаючи, наближати до кого-, чого-небудь; // *безос.* Про несподівану, небажану, невчасну появу кого-, чого-небудь. *Сьогодні підтаскало цього скульптора* (Донч., VI, 1957, 522).

2. Таскаючи, заносити під що-небудь. *Підтаскувати мішки під навіс.*

◇ **Чорт підтаска́в; Чорті́ підтаска́ли** *див.* **чорт.**

ПІДТА́СКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДТАСКА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Ледве, насилу підходити, наближатися до кого-, чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **підта́скувати.**

ПІДТАСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтасува́ти.** — *Головне, Михайле Амадейовичу справжня* [успішність], *не підтасована* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 393).

ПІДТАСО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **підтасува́ти, підтасо́вувати.** *Наймерзенніший пачлеп, підтасовки, груба брехня..— всі ці прийоми жовта і взагалі буржуазна преса пускає в хід з надзвичайною регельністю* (Ленін, 32, 1973, 415); *Івана Франка страшенно обурювало те, що Грушевський у своїх теоретичних твердженнях припускався перекручень і підтасовок* (Гич., III, 1957, 512).

ПІДТАСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтасо́вувати.**

ПІДТАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДТАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Тасуючи, підбирати навмисно в певному порядку. * Образно. [Писар:] *Завтра все підтасуємо ..А магазин у тебе готовий?* (Стар., Вибр., 1959, 360).

2. *перен.* Викривляти, навмисно підбираючи лише вигідне для якого-небудь висновку, якоїсь дії і відкидаючи суперечне. *Відомо, що нечесна людина.. завжди підтасовує і перекручує факти* (Рад. літ-во, 3, 1958, 23).

ПІДТАСО́ВУВАЧ, а, *ч., розм.* Той, хто займається підтасовуванням.

ПІДТАСО́ВУВАЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **підтасо́вувач.**

ПІДТАСУВА́ТИ *див.* **підтасо́вувати.**

ПІДТВЕ́РДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтве́рдити.** *Правильність лозунга революційної соціал-демократії цілком підтверджена історією* (Ленін, 16, 1971, 16); // **підтве́рджено,** *безос. присудк. сл. Практикою народів світової соціалістичної співдружності підтверджено, що їх братерська єдність і співробітництво відповідають найвищим національним інтересам кожної країни* (Програма КПРС, 1961, 20).

ПІДТВЕ́РДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підтве́рдити.** *Історичне значення перемоги соціалізму в СРСР полягає в тому, що в досвіді нашої партії і народу марксистсько-ленінське вчення про будівництво нового суспільства дістало широке і незаперечне підтвердження* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 25); *Мов на підтвердження дідусевих слів, чорну хмару враз пронизала покручена вогненна стріла* (Збан., Мор. чайка, 1959, 136).

2. Те, що підтверджує, чим підтверджується що-небудь. *Гетьман Брюховецький дістав звання боярина і підтвердження на рангове володіння Гадячем з усіма околицями* (Іст. УРСР, I, 1953, 282); [Оксана:] *Візьміть під варту його. У трюм ведіть. Тримати там, аж поки не прибуде підтвердження з Москви* (Корн., I, 1955, 62).

ПІДТВЕ́РДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **підтве́рджувати.** *Тільки марксизм дав науково правильний, підтверджуваний дедалі більше дійсністю, аналіз відношення між боротьбою за демократію і боротьбою за соціалізм* (Ленін, 9, 1970, 187).

ПІДТВЕ́РДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтве́рджувати.**

ПІДТВЕ́РДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДТВЕ́РДИТИ,** джу, диш, *док., перех. і без додатка.* Визнавати, засвідчувати правильність, достовірність, істинність чого-небудь. [Орлюк:] *Від кого ви дістали завдання?* [Грибовський:] *Від Шредера.* [Орлюк:] *Підсудний Шредер, ви підтверджуєте?* (Довж., I, 1958, 382); — *Було таке діло,— підтвердив син,— не полюбляв батько церкви* (Ю. Янов., II, 1954, 118); // Доводити достовірність, істинність чого-небудь, підкріплюючи фактами, доказами і т. ін. *Численні досліди підтверджують сприятливий вплив антибіотиків на ріст телят, поросят, ягнят, бджіл* (Наука.., 2, 1958, 35); — *Я вже казав якось про гармонію антиподів, тепер можу підтвердити це явище фактами* (Чаб., Стоїть явір., 1959, 109); // Служити доказом правильності, істинності чого-небудь. *Справа в тому, що у Яновського після ліквідації Січі не лишилось ніяких офіційних паперів, що підтверджували б його приналежність до запорозького козацтва* (Добр., Очак. розмир, 1965, 35); *Дані першого досліду підтвердили припущення про перехід молібдену з клітин азотобактера в клітини вищої рослини* (Мікр. ж., XVIII, 1, 1956, 8).

ПІДТВЕ́РДЖУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.,* **ПІДТВЕ́РДИТИСЯ,** диться, *док.* 1. Виявлятися правильним, достовірним, істинним; підкріплюватися фактами, доказами. *Ми перевірили ці дані, все підтвердилося* (Ю. Янов., II, 1954, 29).

2. *тільки недок.* Пас. до **підтве́рджувати.** *Попередження Мартинкове тепер уже і ділом підтверджувалося* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 102).

ПІДТВЕ́РДИТИ *див.* **підтве́рджувати.**

ПІДТВЕ́РДИТИСЯ *див.* **підтве́рджуватися.**

ПІДТВЕ́РДНИЙ, е́рдна́, е́рдне́. Який містить в собі підтвердження чого-небудь.

ПІДТВЕ́РДНО. Присл. до **підтве́рдний.**

ПІДТЕ́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **підтекти́.**

ПІДТЕ́КСТ, у, *ч.* Внутрішній, прихований зміст якого-небудь тексту, висловлювання. *Відомо, що кожен пейзажний вірш має свій підтекст* (Літ. газ., 12.I 1962, 2); *Хоч він з трибуни не просив пробачення перед пальмірівцями, та це можна було зрозуміти з підтексту* (Руд., Остання шабля, 1959, 549).

ПІДТЕКСТО́ВКА, и, *ж.* 1. Текст на пояснення чого-небудь (звичайно малюнка). *Почав* [Леонід Станіславович] *малювати карикатури. Сам і підтекстовки до них писав* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 153); *Останнім часом редколегія вміщує в газеті не тільки дотепні карикатури і влучні підтекстовки до них, а й фотообвинувачення* (Рад. Укр., 28.IV 1959, 33).

2. Текст, вірші для пісенної музики.

ПІДТЕКТИ *див.* **підтіка́ти.**

ПІДТЕ́РТИ *див.* **підтира́ти.**

ПІДТЕ́РТИСЯ *див.* **підтира́тися.**

ПІДТЕ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтеса́ти.**

ПІДТЕСА́ТИ *див.* **підті́сувати.**

ПІДТИ́КАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підти́кати.** *Спідниця з сотнею зборочок високо підтикана під червоний шерстяний домотканий пояс* (Коп., Вибр., 1948, 167).

2. *у знач. прикм.* З підібраними, підгорнутими під що-небудь краями, кінцями і т. ін. *Дарка поклала квача коло відра,.. обсмикнула підтикану фартушину і подалась до хвіртки* (Л. Укр., III, 1952, 650); *Попереду них крокував патлатий, в підтиканій рясі здоровань* (Гончар, II, 1959, 105); // В одязі з такими краями, кінцями і т. ін. *Біжить з кухні підтикана наймичка* (Вас., Талант, 1955, 43).

ПІДТИ́КАТИ *див.* **підтика́ти.**

ПІДТИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДТИ́КАТИ,** підти́чу, підти́чеш *і* підти́каю, підти́каєш *і* **ПІДТИКНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., перех., розм.* 1. Підбирати, підгортати під що-небудь поли, нижні краї одягу. *Бредуть бійці по коліна в болоті, підтикавши свої шинелі* (Гончар, III, 1959, 158); *Катерина підіткнула фартух, а до листівки не торкнулась* (Чорн., Визволення, 1949, 121); // Підсовувати, затикати щось під що-небудь. — *Я зажмурюся і впізнаю материн сніп, бо вона під пере-*

весло підтикав кінець скрутки (Чорн., Визвол. земля, 1959, 68).

2. *кого.* Допомагати комусь підбирати, підсувати під щось нижні краї, поли його одягу. *Паничу, я вас підтичу* (Номис, 1864, № 1161).

ПІДТИ́КАТИСЯ *див.* **підтика́тися.**

ПІДТИКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПІДТИ́КАТИСЯ,** підти́чуся, підти́чешся *і* підти́каюся, підти́каєшся *і* **ПІДТІКНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док., розм.* 1. Підбираючи поли, нижні краї свого одягу, підгортати їх під що-небудь. *Еней в сю путь якраз зібрався, Шкапові чоботи набув, Підтикався, підперезався І пояс цупко підтягнув* (Котл., І, 1952, 126); *Підтикалася* [Славка] *і босими ногами забрела у воду* (Чорн., Пісні., 1958, 83).

2. *тільки недок.* Пас. до **підтика́ти.**

ПІДТИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтина́ти.**

ПІДТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДТЯ́ТИ** *і* **ПІДІТНУ́ТИ,** підітну́, підітне́ш, *док., перех. і без додатка.* 1. Різати, рубати трохи не до кінця або знизу, в нижній частині. *Розмахнувся* [Оксен косою], *пишов, підтинаючи тонкі, бідні на колос стебла* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 448); *З трави ти виткнулась на світ; Як сніг, блищав твій ніжний цвіт; Всміхалось сонечко тобі; Рости б, так ні; Мій плуг підтяв — ти мреш в журбі* (Граб., І, 1959, 487); *Та гляди мені — обережно, щоб куща не підтяти...* (Коцюб., І, 1955, 206); * Образно. *Твердження, буцімто розвиток літератури, розвиток письменності підтинає під корінь квітуче дерево народної поезії, цілком безпідставні* (Рильський, III, 1956, 143).

2. *розм.* Укорочувати, відрізуючи кінці. *Коли вони* [вуса] *вже геть-то надокучали йому, зараз хапав ножиці і підтинав їх спересердя як можна вище* (Н.-Лев., IV, 1956, 41).

3. *перен.* Позбавляти сили, пружності, примушувати згинатися, підгинатися (ноги, коліна). *Жах підтинає ноги;* // Позбавляти кого-небудь сил, бадьорості, стійкості і т. ін. *Тяжко стогнуть хлібороби: Брак насущного шматка, Люта смертність та хвороби Підтинають мужика* (Граб., І, 1959, 396); — *Маня не раз жалілася, як підтинають її ті лекції* (Коб., III, 1956, 217).

4. *перен., розм.* Ослаблювати, приводити до розладу щось або підривати силу, волю і т. ін. *Парубок вперше сам доходить, що не вбогість, а багатство страшніше підтинає любов* (Стельмах, І, 1962, 128); *У неї було таке відчуття, наче хтось підтяв їй сили* (Гур., Через замети, 1961, 101); // Розладнувати, підривати чий-небудь добробут. — *Послухає* [хлоп горілки не пити]., *то що мені з горальнею* [гуральнею] *робити? — Се не моя річ..— А підтинати Мій дохід, хлопа бунтувати, То ваша річ?* (Фр., X, 1954, 292).

ПІДТИНА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ПІДТЯ́ТИСЯ** *і* **ПІДІТНУ́ТИСЯ,** підітне́ться, *док.* 1. Втрачаючи силу, пружність, згинатися, підгинатися (про ноги, коліна). *Пішла танцювати, безщасна, та ніжки їй підітнулись — упала* (Вовчок, І, 1955, 45).

2. *тільки недок.* Пас. до **підтина́ти.**

ПІДТИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтира́ти.**

ПІДТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДТЕ́РТИ,** підітру́, підітре́ш, *док., перех.* 1. Терти, змітаючи, знімаючи що-небудь з якоїсь поверхні. *Підтирати пил на підлозі.*

2. *розм.* Витирати що-небудь, очищаючи або звільняючи від чогось.— *Ну, слухай же,— сказав він, підтираючи ніс корявими пальцями* (Мирний, І, 1954, 182).

3. Злегка пошкоджувати тертям.

ПІДТИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПІДТЕ́РТИСЯ,** підітру́ся, підітре́шся, *док.* 1. Злегка пошкоджуватися тертям.

2. *тільки недок.* Пас. до **підтира́ти.**

ПІДТИ́РКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підте́рти, підтира́ти** і **підте́ртися, підтира́тися.**

2. Ганчірка, папір і т. ін., якими підтирають що-небудь.

3. *розм.* Витерте місце на чому-небудь написаному або намальованому.

ПІДТИСК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підти́снути, підти́скувати.**

2. *спец.* Те, чим притискують що-небудь.

ПІДТИСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтиска́ти.**

ПІДТИ́СКАТИ *див.* **підтиска́ти.**

ПІДТИСКА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПІДТИ́СКУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ПІДТИ́СКАТИ,** аю, аєш *і* **ПІДТИ́СНУТИ,** ну, неш, *док., перех.* 1. *розм.* З силою, насилу засовувати під що-небудь.

2. *спец.* Додатково в якому-небудь місці надавлювати підтиском на що-небудь.

ПІДТИ́СКАТИСЯ *див.* **підтиска́тися.**

ПІДТИСКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і* **ПІДТИ́СКУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДТИ́СКАТИСЯ,** аюся, аєшся *і* **ПІДТИ́СНУТИСЯ,** нуся, нешся, *док., розм.* 1. З силою, тиснучись, забиратися під що-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **підтиска́ти** і **підти́скувати.**

ПІДТИСКНИ́Й, а́, е́. Стос. до підтиску і підтискування.

ПІДТИ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підти́скувати.**

ПІДТИ́СКУВАТИ *див.* **підтиска́ти.**

ПІДТИ́СКУВАТИСЯ *див.* **підтиска́тися.**

ПІДТИ́СНЕНИЙ, ПІДТИ́СНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підти́снути.**

ПІДТИ́СНУТИ *див.* **підтиска́ти.**

ПІДТИ́СНУТИЙ *див.* **підти́снений.**

ПІДТИ́СНУТИСЯ *див.* **підтиска́тися.**

ПІДТИ́ЧКА, и, *ж., заст.* Нижня частина жіночої сорочки, пришита, звичайно в поясі, до верхньої. *У болгар рідко зустрічаються сорочки, що складаються з двох частин — станка і підтички* (Нар. тв. та етн., 3, 1963, 57); *Вона.. одиматувала довгий пас з своєї підтички і з поміччю Остапа тісно зав'язала йому рану* (Коцюб., І, 1955, 357); *В простих хустинках* [дівчата] *і нешироких бідняцьких спідничках, з-під яких виглядають білі пружечки вишитих підтичок* (Стельмах, І, 1962, 325).

ПІДТІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтіка́ти.** *Для того, щоб не було підтікання масла, між верхньою і нижньою частинами картера встановлюється пробкова або картонна прокладка* (Автомоб., 1957, 41).

ПІДТІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДТЕКТИ́,** ечу́, ече́ш, *док.* 1. Текти, підпливати під кого-, що-небудь. *Під лежачий камінь і вода не підтече* (Номис, 1864, № 7206).

2. Намокати від проникнення під низ якої-небудь рідини. *В сорочці-вишиванці він лежав на прозорій отаві, підтікаючи кров'ю* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 542); — *Пшениця — перший сорт, на жаль... підтекла, попріла вся* (Гончар, II, 1959, 160); // *розм.* Підпухати від незначного підшкірного крововиливу або від інших причин.

3. *розм.* Протікати, просочуватися потроху через що-небудь. *Пальне підтікає з бака.*

4. *розм.* Пропускати рідину крізь дірки, тріщини і т. ін.; протікати. *Покрівля підтікає.*

ПІДТІНИ́ТИ *див.* **підтіня́ти.**

ПІДТІНЮВАТИ *див.* **підтіня́ти.**

ПІДТІНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПІДТІНЮВАТИ,** юю. ю́єш, *недок.,* **ПІДТІНИ́ТИ,** тіню́, ті́ниш, *док., рідко.* Частково або час від часу створювати тінь.

ПІДТІСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підті́сувати.**

ПІДТІСУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДТЕСА́ТИ,** ешу́, е́шеш, *док., перех.* Тесати, стісувати трохи або додатково.

ПІДТОВА́РНИК, а, *ч., рідко.* Колода, яку підкладають під човни, бочки і т. ін. *Харчові продукти, які зберігають у тарі, розміщують на підтоварниках, на висоті 20 см від підлоги* (Технол. пригот. їжі, 1957, 15).

ПІДТО́ВКАЧКА, и, *ч. і ж., заст.* У корчмі — той, хто зазивав відвідувача і підштовхував його, щоб горілка, яку він п'є, вилилась назад у діжку. *Як засвітили у кабаці, то й вислали надвір підтовкачку, чи не вздрить кого на вулиці, щоб заманити у кабак* (Кв.-Осн., II, 1956, 8).

ПІДТО́ВКТИ, вчу́, вче́ш, *док., перех.* Натовкти ще трохи, додатково. *Підтовкти маку.*

ПІДТО́КА, и, *ж.* Колода у возі, яка з'єднує його передню частину із задньою. *Приведено сполошені коні зі зломаним дишлем і передньою підтокою селянського воза* (Фр., V, 1951, 129); [Гавкун:] *Назвіть усі частини чумацького воза..* [Василь:] *Полудрабки, спиці, люшня.* [Семен:] *Підтоки, насад, вісь* (Сам., II, 1958, 108).

ПІДТОМИ́ТИСЯ *див.* **підто́млюватися.**

ПІДТО́МЛЕНИЙ, а, е, *діал.* Трохи стомлений. * У поріви. *Очі* [Галі] *не блищали, а тихо, мов підтомлені, дивились* (Мирний, IV, 1955, 145).

ПІДТО́МЛЮВАТИСЯ, юю́ся, ю́єшся, *недок.,* **ПІДТОМИ́ТИСЯ,** томлю́ся, то́мишся, *док., діал.* Трохи стомлюватися. *Дзюба теж підтомився: лице налилося краскою, очі — слізьми* (Мирний, I, 1954, 297).

ПІДТОПИ́ТИ [1] *див.* **підто́плювати** [1].

ПІДТОПИ́ТИ [2] *див.* **підто́плювати** [2].

ПІДТОПЛЕ́НИЙ [1], а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підтопи́ти** [1].

ПІДТО́ПЛЕНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтопи́ти** [2]. *Більша частина плавнів вже залита водами Каховського водосховища, а решта — підтоплена* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 47).

ПІДТО́ПЛЕННЯ [1], я, *с., розм.* 1. Дія за знач. **підтопи́ти** [1].

2. Сухі тріски для розпалювання.

ПІДТО́ПЛЕННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **підтопи́ти** [2]. *Щоб зберегти територію островів* [на Дніпрі] *від часткового затоплення і підтоплення, намічається здійснити чималий обсяг гідротехнічних робіт* (Веч. Київ, 3.I 1966, 4).

ПІДТО́ПЛЮВАТИ [1], юю, юєш, *недок.,* **ПІДТОПИ́ТИ,** топлю́, то́пиш; *мн.* підто́плять; *док., перех..* *у чому і без додатка, розм.* 1. Топити, протоплювати трохи або додатково. — *Поки аж не скінчилися морози, то есе .. підтоплювали* (Фр., I, 1955, 284); *Через годину найшло жінок .. Підтопили в печі, гріли окропи* (Мирний, III, 1954, 119).

2. Розтоплювати, розплавляти трохи або додатково.

ПІДТО́ПЛЮВАТИ [2], юю, юєш *і* **ПІДТОПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ПІДТОПИ́ТИ,** топлю́, то́пиш; *мн.* підто́плять; *док., перех.* Затоплювати, заливати водою знизу або частково. — *А то он Чорненьку* [село] *підтоплює, води просочуються з нашого каналу* (Гончар, Тронка, 1963, 282); *Ой скоро дівчина на човен ступила, Тихая вода човен підтопила* (Чуб., V, 1874, 367); *Рось вище греблі налилася.. і підтопила довгий рядок зеленої лози понад берегом* (Н.-Лев., IV, 1956, 98); * Образно. *Тепер жіноча жалість почала підтоплювати закипілі біль і образу* (Стельмах, I, 1962, 607).

ПІДТОПЛЯ́ТИ *див.* **підто́плювати** [2].

ПІДТО́ПТАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтопта́ти.** * Образно. *Весь час* [у історії кобзарства] *мінявся і самий образ Кобзаря — від активного, бойового, до підтопганого нуждою, злиднями побитого* (Тич., III, 1957, 152).

2. *у знач. прикм.* Трохи зношений (про взуття). [Шумейко *(дивиться поверх окулярів на туфлі):*] *Високий каблук, № 39.* [Газель:] *Брешете — 37.* [Шумейко:] *І досить-таки й підтоптані* (Коч., II, 1956, 539); *Поганенька одежина, підтоптані і покривлені черевики* (Еллан, II, 1958, 8); // *перен.* Зрілого віку; немолодий, літній (про людину). *Старий, підтоптаний служака.. повагом одягався* (Мирний, I, 1954, 254); *Панночки.. здавались чужими й привабливими; давні, підтоптані кавалери одмолоділи* (Вас., I, 1959, 346); * Образно. — *Та чого вони, твої закони, такі підтоптані, пилюкою припорошені?* (Гончар, III, 1959, 291); // Який виявляє ознаки фізичного ослаблення від старості, виявляє ознаки старіння. *Старій лишилося недовго жити. Підтоптане серце зробило своє* (Рибак, Час.., 1960, 301).

ПІДТОПТА́ТИ *див.* **підто́птувати.**

ПІДТОПТА́ТИСЯ, топчу́ся, то́пчешся, *док., розм.* 1. Стомитися від тривалого ходіння, топтання і т. ін. *Вечір закінчився танцями.. Піп так підтоптався, що ледве ногами плутав* (Мирний, III, 1954, 197); *На другій годині мандрівки, зовсім підтоптавшись, експедиція спинилася перед під'їздом готелю «Британія»* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 322).

2. Трохи зноситися (про взуття). *Мої чоботи за зиму підтоптались* (Юхвід, Оля, 1959, 111); // *перен.* Втратити силу, міцність, ослабнути від старості. — *Мотря молода, то нехай робить, а я вже стара, підтопталась* (Н.-Лев., II, 1956, 287); *Я тебе не вийду виряджати, Підтопталась, сину, твоя мати, Материній старості повір* (Бичко, Сійся.., 1959, 270); * Образно. — *Ну, знаєте, товаришу,— Максим підвівся,— інформація у вас підтопталася* (Рибак. Час.., 1960, 182).

ПІДТОПТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДТОПТА́ТИ,** топчу́, то́пчеш, *док., перех., розм.* 1. Топтати, давити, затоптувати, підминаючи під себе ногами. * Образно. *Раптом криги скочили на диби і підтоптали під себе обох..* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 55).

◇ **Підтопта́ти під но́ги** *див.* **нога́.**

2. Трохи зношувати (взуття).

3. Тривалою ходьбою стомлювати (ноги). — *Чи далеко ще та Московщина? — питали вони..— Та ще підтопчем ноги* (Мирний, II, 1954, 118); *Гапочка зовсім підтоптала свої ніжки* (Ю. Янов., I, 1954, 104).

ПІДТОРГОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДТОРГУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., розм.* 1. Додатково до інших заробітків приробляти торгівлею.

2. *тільки недок.* Торгувати потроху, займатися дрібною торгівлею. *Далі догадався* [Петро]: *«Еге, голубчику, це ж ти самогончиком підторговуєш»* (Вас., II, 1959, 237).

ПІДТОРГУВА́ТИ *див.* **підторго́вувати.**

ПІДТО́РЖЯ, я. *с., рідко.* Переддень ярмарки, базару, а також торгівля у цей день. *Селяни поспішали у базар, на підторжя* (Мирний, III, 1954, 117); *За день, за два батько споруджував на базарному майдані ятку з парусини, а в суботу починалося вже підторжя* (Панч, На калин. мості, 1965, 21).

ПІДТОРОЧИ́ТИ *див.* **підторо́чувати.**

ПІДТОРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДТОРОЧИ́ТИ,** рочу́, ро́чиш, *док., перех.* Прив'язувати ремінцями до сідла; притороч увати.

ПІДТО́РОЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підторо́чувати.**

ПІДТО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підточи́ти** [1]. *На заржавілий дах впало яблуко, підточене червою* (Шиян, Переможці, 1950, 64); *Могутній організм його, підточений цингою й ревматизмом, більше не витримував катувань* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 55); *Її дещо грубувата, горем підточена краса, її міцна доладна постать також вражають Якова* (Стельмах, I, 1962, 490).

ПІДТОЧИ́ТИ [1] *див.* **підто́чувати** [1].

ПІДТОЧИ́ТИ [2] *див.* **підто́чувати** [2].

ПІДТОЧИ́ТИСЯ *див.* **підто́чуватися** [1].

ПІДТО́ЧУВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **підто́чувати** [1]. *Збільшенню строку служби різця сприяють також своєчасні підточування* (Різальні інстр., 1959, 95).

ПІДТО́ЧУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **підто́чувати** [2].

ПІДТО́ЧУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.,* **ПІДТОЧИ́ТИ,** точу́, то́чиш, *док., перех.* 1. Точити, нагострювати, обрізувати і т. ін. трохи або додатково. *Для подовження строку служби різця треба періодично підточувати ріжучу кромку бруском* (Різальні інстр., 1959, 102); *Завжди на концертах всі дивляться на руки, тому вона без кінця підточувала нігті, стежила, щоб шкіра була ніжною* (Ів., Вел. очі, 1956, 80).

2. Пошкоджувати, під'їдаючи, об'їдаючи що-небудь. *Немов ростина, у котрої корінь Хробак підточить,.. Опустить листя... так Валентій похиливсь* (Фр., XIII, 1954, 203); // Поступово руйнувати. *Стриманої сили Вщерть сповнені, струмочки з верховин Підточували бескиди камінні* (Мур., Останні сурми, 1964, 36); *Недаремно кажуть, що навіть гранітну скелю — ні куля, ні снаряд не проб'є, а вода підточить!* (Літ. газ., 27.III 1959, 2).

3. *перен.* Руйнівно впливати на кого-, що-небудь. *Задавнена хвороба підточувала його і до того ослаблий організм* (Збан., Сеспель, 1961, 70); *Невідомість підточує нерви, пригнічує психіку* (Руд., Остання шабля, 1959, 518); *Брестський мир підточив сильного і могутнього нашого ворога* (Ленін, 38, 1973, 5).

4. *розм.* Цідити потроху або додатково.

◇ **Кома́р но́са не підто́чить** *див.* **кома́р.**

ПІДТО́ЧУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.,* **ПІДТОЧИ́ТИ,** точу́, то́чиш, *док., перех.* Підшивати що-небудь наскрізною строчкою.

ПІДТО́ЧУВАТИСЯ [1], ується, *недок.,* **ПІДТОЧИ́ТИСЯ,** то́читься, *док.* 1. *розм.* Підгинатися, згинатися від слабості, втоми і т. ін. (про ноги). *Ноги підточилися у мене, але я зібрала всю волю і всі сили і зберегла спокій* (Рибак, Зброя.., 1943, 154).

2. *тільки недок.* Пас. до **підто́чувати** [1]. *З дня на день його віра в потребу цієї роботи поволі підточувалась* (Дмит., Наречена, 1959, 82).

ПІДТО́ЧУВАТИСЯ [2], ується, *недок.* Пас. до **підто́чувати** [2].

ПІДТРА́ВОК, вка, *ч.* Невисока трава, що росте серед вищої частини травостою, рідше — серед злаків. *В підтравку домінує прибережниця солончакова, яка дає 10% покриття* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 117).

ПІДТРИМАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтри́мати.** *Всі посіви ледь животіли, і тільки кукурудза Гениної ланки, вчасно підтримана... квітла* (Багмут, Подвиг.., 1961, 50); — *Перший в історії страйк, підтриманий Радянською владою! — з гордістю вигукує майор* (Гончар, Тронка, 1963, 144); // **підтри́мано,** *безос. присудк. сл. Жовтневий переворот було підтримано в цьому донецькому малому місті* (Ю. Янов., II, 1954, 111).

ПІДТРИ́МАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтри́мати.** *М'язове навантаження полягало в зусиллі, необхідному для підтримання перед собою рук, піднятих на рівень плечей* (Фізіол. ж., VI, 4, 1960, 460); *Мене дуже освіжила стріча з людьми і добрі, дорогі для мене заходи щодо підтримання мого здоров'я* (Коцюб., III, 1956, 339); *Однією з вирішальних умов одержання високого врожаю цукрових буряків є своєчасний догляд за посівами, який полягає у підтриманні грунту в розпушеному.. стані* (Нові спос. вирощ.. буряків, 1956, 75); [Василь:] *Дякую.. за ваше до мене співчуття і за те щире підтримання, якого від вас я дізнав* (Сам., II, 1958, 102).

ПІДТРИ́МАТИ *див.* **підтри́мувати.**

ПІДТРИ́МКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підтри́мати, підтри́мувати.** *Неодноразові підтримки директором тої чи іншої пропозиції Билини залишали помітний холодок у відносинах між.. лісоводом Замковим та директором* (Ле, Право.., 1957, 238); *То на одній, то на іншій ділянці він* [ворог], *при підтримці «королівських тигрів», переходив у контратаки* (Гончар, III, 1959, 225).

2. Те, що підтримує (у 1 знач.) кого-, що-небудь, служить опорою комусь, чомусь. *Є форми* [квасолі] *виткі і карликові, які не потребують підтримок* (Лікар. рослини.., 1958, 173).

3. *перен., розм.* Те, що зберігає чиїо-небудь життєздатність, підкріплює, зміцнює кого-небудь. *Омельків заробіток для них велика підтримка* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 115); // Те, що вселяє впевненість, підбадьорює. *Кожний новий крок до сяючих вершин комунізму.. є величезною моральною підтримкою в боротьбі за визволення всіх народів від соціального і національного гніту* (Програма КПРС, 1961, 123).

ПІДТРИ́МУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтри́мувати.** *На передньому коні, підтримуваний вершником, лежав.. чи то бранець, чи поруваний козак* (Кач., II, 1958, 475).

ПІДТРИМУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтри́мувати.**

ПІДТРИ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДТРИ́МАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Притримуючи, тримаючи, не давати упасти кому-, чому-небудь. *В саду.. кульгає пані, її запобігливо підтримує економ* (Вас., III, 1960, 349); *Ми з Ромкою підтримували Юрчикову матір попід руки* (Сміл., Сашко, 1957, 172); *Я простягла руки до холодної колони, і йому довелося підтримати мене, щоб я не впала* (Ю. Янов., II, 1958, 91).

2. Подавати матеріальну, моральну і т. ін. допомогу, сприяти в чому-небудь. *Не зовсім ще розумію, як власне думають ваші люди підтримувати нове видавництво* (Л. Укр., V, 1956, 69); — *Почали вони сушити собі голови, як і монастир підтримувати і собі ні в чому не відмовляти* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 77); *М. Горькому я завдячую тим, що він підтримував мене своїм підбадьорливим словом ще на самому початку моєї творчої діяльності* (Тич., III, 1957, 316); *Не підтримати старого друга в біді — непробачне свинство* (Шовк., Людина.., 1962, 223); // Приєднуючись, надаючи підкріплення, збільшувати чисельність. *Броненосець «Потьомкін» із Одеси простував до східних берегів Чорного моря, щоб підтримати повстання* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 15).

◇ **Підтри́мувати (підтри́мати) компа́нію** *див.* **компа́нія.**

3. Продовжуючи що-небудь, не давати припинятися, порушуватися, зникати і т. ін. *Щоб не підтримувати розмови, я почала приміряти свою недошиту блузку* (Л. Укр., III, 1952, 601); *Мали спати по черзі, бо хтось один повинен був підтримувати вогонь* (Гжицький, Опришки, 1962, 13); *Робимо все, щоб підтримати зв'язок* (Гончар, III, 1959, 271); // Підкріплюючи чимнебудь, зберігати, не давати загинути. *Лікар, що мав підтримувати ослаблене здоров'я Ядзі,.. мав дуже широку практику і славу доброго лікаря* (Кобр., Вибр., 1954, 93); *Горе її приголомшило, погасило її вогники, що.. підтримували надії у стривоженій дівочій душі* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 248); *І на прохання райпарткому, щоб земляків підтримав честь, відповідає по-старому солдатським вірним словом: — Єсть!* (Уп., Вірші.., 1957, 51); // Зберігати, тримати в певному стані, в потрібному вигляді і т. ін. *Щоб мати змогу спостерігати наслідки опромінювання клітин, необхідно вміти тривалий час підтримувати їх в живому стані* (Наука.., 1, 1964, 19).

4. Поділяючи погляди, виявляючи симпатію, виступати на захист або на боці кого-, чого-небудь. *Ми почасти підтримуємо традицію неодвертості з нашими меншими* (Л. Укр., V, 1956, 399); — *Говори, Катерино,— вже голосно попросив Сидорчук, і присутні дружно підтримали його* (Жур., Дорога.., 1948, 150).

ПІДТРИ́МУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підтри́мувати.** *Штрек підтримується металевим кріпленням «АП-1-900»* (Наука.., 3, 1958, 32); *Чабанове слово підтримується схвальним гулом голосів* (Гончар, Тронка, 1963, 143); *Коли космічна ракета була в польоті, радіозв'язок з нею підтримувався на відстані до 400—500 тисяч кілометрів* (Наука.., 3, 1959, 20); *Біля станції Акмонай противник спорудив цілу систему укріплень, що весь час підтримувались з моря артилерійським вогнем кораблів Антанти* (Гончар, II, 1959, 84); *В кабіні* [корабля «Восток-2»] *під час усього польоту підтримувались нормальні кліматичні умови* (Рад. Укр., 12.VIII 1961, 2).

ПІДТРИ́МУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **підтри́мувати.** *Гірлянди підвісних ізоляторів бувають підтримуючі, призначені для підвішування проводів до проміжних опор* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 19); *На вимогу комбата артилерійський підтримуючий полк вислав дві самохідні гармати* (Гончар, I, 1954, 221); *Корм, необхідний для життєдіяльності й відновлення органів, що зношуються, називається підтримуючим* (Зоол., 1957, 176).

ПІДТРО́ПІКИ, ів, *мн.* Те саме, що **субтро́піки.**

ПІДТРОПІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **підтро́піки.** *У південній Європі біля берегів теплого Середземного моря клімат субтропічний (або підтропічний)* (Фіз. геогр., 4, 1957, 28).

ПІДТРУСИ́ТИ *див.* **підтру́шувати.**

ПІДТРУХА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПІДТРУХНУТИ,** не, *док.* Трухнути злегка з боків або знизу. *За селом.. стоїть кривого Тихона млин: ізігнувся, підтрух* (Вас., I, 1959, 190).

ПІДТРУ́ХНУТИ *див.* **підтруха́ти.**

ПІДТРУ́ХНУТИ *див.* **підтру́шувати.**

ПІДТРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТРУСИ́ТИ,** ушу́, у́сиш і **ПІДТРУ́ХНУТИ,** ну́, не́ш, *док., перех., розм.* 1. Злегка трусити, змушувати коливатися. *Під час укладання огірків, щоб вони лежали щільніше, бочку кілька разів злегка підтрушують* (Колг. Укр., 8, 1956, 36).

2. Давати додатково сіна, зерна і т. ін. на корм худобі. *Підтрусив я коням сінця* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 74).

ПІДТРЯХА́ТИ, а́є, *недок.*, **ПІДТРЯХНУТИ,** не, *док.* Висихати злегка або місцями. *В області стоять теплі сонячні дні, швидко підтряхає грунт* (Рад. Укр., 6.III 1946, 2).

ПІДТРЯХНУТИ *див.* **підтряха́ти.**

ПІДТУПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Стомитися від тривалого ходіння, тупання.

ПІДТУ́ПНУТИ, ну, неш, *док., рідко.* Однокр. до **підту́пувати.**

ПІДТУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Стукати, тупати ногою об підлогу, об землю, в такт чому-небудь. *Підспівували* [вуйни].., *а вуйки підтупували ногами* (Черемш., Тв., 1960, 36).

ПІДТУШО́ВКА, и, *ж.* Те саме, що **підтушо́вування.**

ПІДТУШО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтушо́вувати.**

ПІДТУШО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТУШУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* Тушувати злегка або в окремих місцях.

ПІДТУШУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтушува́ти.**

ПІДТУШУВА́ТИ *див.* **підтушо́вувати.**

ПІДТЮ́ПКИ, *присл., розм.* Те саме, що **пі́дтюпцем.**

ПІДТЮ́ПНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **підтю́пувати.** *Кінь зрідка підтюпне і знов вирівнює ходу* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 338).

ПІДТЮ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Рухатися підтюпцем, підбігцем. *Але все ж — він думає про інше, підтюпуючи* (Кундзич. Пов. і нов., 1938, 34).

ПІДТЮ́ПЦЕМ, *присл., розм.* Дрібними швидкими кроками. *Грицько підтюпцем побіг до брата* (Мирний, IV, 1955, 13); * Образно. *Повз них підтюпцем бігли телеграфні стовпи* (Руд., Остання шабля, 1959, 32); // Труськом (про коней). *Коні вибігли на гору, пішли підтюпцем* (Коцюб., I, 1955, 239); *Коні підтюпцем бігли вузькою дорогою* (Кучер, Полтавка, 1950, 104).

ПІДТЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтяга́ти** і **підтяга́тися.** *Для ущільнення грунту і підтягання вологи до насіння посіви.. треба обов'язково коткувати* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 12).

ПІДТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПІДТЯГУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПІДТЯГТИ́** і **ПІДТЯ́ГНУТИ,** тягну́, ти́гнеш, *док., перех.* і *без додатка.* 1. Тягнучи, наближати до когось, чогось. *Мисливці почали підтягати звіра до крижини* (Трубл., Лахтак, 1953, 124); *Хлопчаки вхопилися за остя і почали його підтягувати до себе* (Стельмах, I, 1962, 435); *Міноносець підтягли до берега і міцно пришвартували до товстих кнехтів* (Собко, Шлях.., 1948, 6); *Він покликав Амірадзе та Ковальчука в куток, ..разом з ними підтягнув товсту соснову колоду і присів* (Голов., Тополя.., 1965, 100); // Підіймати що-небудь угору, вище. *Хлопець.. миттю підтягає свої штаненята й біжить надвір* (Л. Янов., I, 1959, 36); *Сам тоді вище підтягував халяви та й виряджався на вивідки* (Головко, II, 1957, 318); *Як угляділа я таку мару та, їй-богу, не втерпіла: «Та підтягни, кажу, запаску хоч на цей раз»* (Н.-Лев., II, 1956, 11); *Він незграбно сповз з полу і, похитнувшись, підтягнув обшите шевровими леями галіфе* (Речм., Весн. грози, 1961, 122).

◇ **Підтяга́ти (підтя́гувати, підтягти́, підтягну́ти) но́сом (но́са, носи́** *і т. ін.*) — те саме, що **Шмо́ргати но́сом** (*див.* **шмо́ргати**). *Біля воза рюмсала Галька. Яшко теж підтягав носом* (Панч, На калин. мості, 1965, 28); *Діти заходили* [до класу], *підтягаючи носи* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 58).

2. Затягувати тугіше, щільно притискуючи, припасовуючи до чого-небудь. *Солдати.. почали одягатися, застібатися на всі гудзики й підтягати пояси* (Тулуб, В степу.., 1964, 105); *Ще раз Петро Іванович.. підтягував супоню* (Ковінька, Кутя.., 1960, 48); *Сам* [Маковей] *поправив сідло, сам підтяг попругу* (Гончар, III, 1959, 456); *Дід хутко зсунувся з печі на лежанку, підтягнув на білих штанях очкур* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 15); // Натягувати що-небудь обвисле, ослабле. *Підтягую ослаблі струни, ласкаво торкаю їх смичком* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 45); *Забриніли струни раз і вдруге, підтягнув їх чумак і знову ворухнув ними* (Стельмах, I, 1962, 240); // *розм.* Тугіше загвинчувати, міцніше забивати і т. ін. *У Брянського кінь теж клацав: підкови ослабли, і їх треба було підтягати* (Гончар, I, 1954, 80); *Всі ослаблені кріплення* [рульового механізму автомобіля] *необхідно підтягнути* (Підручник шофера.., 1960, 257); // *розм.* Міцно стулювати (губи). *Куцевич підтягнув тонкі губи* (Рибак, Час.., 1960, 658).

3. *перен., розм.* Змушувати кого-небудь краще, акуратніше виконувати свої обов'язки, поліпшувати дисципліну і т. ін. *Цілий день Марко оглядав стайні, підтягав стайничих* (Кир., Вибр., 1960, 366); — *Оці пан учитель тут будуть тебе підтягувати трохи* (Кач., II, 1958, 26); // Примушувати кого-небудь поліпшити свою роботу, рівнятися на кращих, передових. *Він вирішив.. виробляти дві норми. Потім підтягти до свого рівня групу* (Ю. Янов., II, 1954, 100); *Видно з однією метою — підтягнути й теперішніх учнів своїх до рівня колишніх, довше ніж будь-коли в нерішучості обводив* [учитель] *очима всю ту малярську бутафорію* (Збан., Сеспель, 1961, 198); // Поліпшувати знання з якогось предмета. *Навіть забула* [Ганна] *про те, що треба їй знайомитися з якоюсь вчителькою і підтягати якусь математику* (Коз., Сальвія, 1959, 75); *Я теж узявся до науки. Підтягнув з гімназистом восьмого класу математику* (Думки про театр, 1955, 52).

4. Зосереджувати де-небудь військо, зброю і т. ін., пересувати їх ближче до кого-, чого-небудь. — *Не тільки ми розуміємо, що таке Харків зараз для революції, а вони.. теж розуміють: з усіх кінців — з Полтави, з Донбасу підтягають гайдамацькі частини* (Головко, II, 1957, 444); *Розвідники доповідали, що фашисти закопошились у місті, почали підтягувати свої сили до лісу* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 46); — *Артилерію підтягти не штука, та як я команду дам, щоб огонь відкривали?* (Тют., Вир, 1964, 261); — *Ліва сторона в обхід! Підтягнути батальйон!* (Довж., I, 1958, 152).

5. Приєднуватися до співаючого, підспівувати йому. *Христя заспівала — і Загнибідиха своїм слабим розбитим голосом підтягувала* (Мирний, III, 1954, 101); *Він намагався підтягати Іванові «Інтернаціонал»* (Досв., Вибр., 1959, 181); *За Коржем і я підтягнув, бо знав цю пісню* (Стор., I, 1957, 252); *Ясніше чувся спів молоді. Варвара тихо підтягла* (Кир., Вибр., 1960, 325).

6. *безос., розм.* Спричиняти схуднення. — *Підтягло мене,— і дівчата гидують: холера, кажуть* (Тесл., Вибр., 1936, 32); — *Підтягнуло вас, друже,— невдоволено зауважив Шульга* (Рибак, Час.., 1960, 234); // Втягувати всередину, робити запалим (живіт, боки і т. ін.).

◇ **Підтягáти (підтя́гувати, підтягти́, підтягну́ти) живіт** — бути напівголодним, охлялим. *Там кухонь польових немає, В тилу владає інший світ. Згубив картки свої в трамваї,— Сиди і підтягай живіт* (Мал., Серце.., 1959, 228).

ПІДТЯГАТИСЯ, áюся, áєшся *і* **ПІДТЯГУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДТЯГТИ́СЯ** *і* **ПІДТЯГНУТИ́СЯ,** тягну́ся, тя́гнешся, *док.* 1. Держачись руками за що-небудь, підтягувати себе, своє тіло кудись. *Щодня робив* [Максим] *вправи з гантелями, все збільшуючи їх вагу, витискав важезні гирі, підтягувався, робив стойки* (Коз., Блискавка, 1962, 77); *Потім безшумно підтягся* [Вася] *на руках і за одну мить опинився на веранді* (Собко, Скеля.., 1961, 35); *Він вхопився за перекладину паркана, підтягнувся на руках і за мить опинився в.. саду* (Руд., Остання шабля, 1959, 58); // *перен.* Переміщатися, підійматися знизу вгору. *При густому травостої випаровування води з поверхні грунту значно вменшується, тому солі не підтягуються до поверхні грунту, а нагромаджуються в рослинах* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 128).

2. Зосереджуватися де-небудь, наближатися, підходити до когось, чогось (про війська, зброю і т. ін.). *Резерви й тилові частини не встигали підтягатися до діючих лав* (Еллан, II, 1958, 246); *З півночі тим часом все прибували нові частини, ішли поповнення, підтягувалась артилерія* (Гончар, II, 1959, 402); *Він.. кричав, щоб колона підтягнулася* (Тют., Вир, 1964, 461); // Пересуваючись, підходити, приєднуватися. *Печеніги хмарою пересувались в полі, де не було доріг, на ніч ставали улусами, до яких на той час підтягались кибитки з жонами, дітьми й скарбом* (Скл., Святослав, 1959, 336); *Народні ополченці підтяглися, вирівняли ряди* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 93).

3. *перен., розм.* Починати краще, акуратніше виконувати свої обов'язки, ставати дисциплінованішим і т. ін. — *А що, Постолаче, узяв темпи? Скоро на висоти вийдеш? Гляди! Підтягуйся,— навмисне зачепила* [Маячка] *його* (Коцюба, Нові береги, 1959, 449); *Дора трохи підтяглася ради гімназії, раніше лягає, раніше встає і трохи більше за порядок дбає* (Л. Укр., V, 1956, 378); — *Ми зараз працюємо краще.. Ми всі підтяглися, і я згоден, що ваша газета тут допомогла* (Собко, Біле полум'я, 1952, 204); — *Комсомольський осередок у комуні немалий, та тільки останніми часами неміцний... Новий секретар повинен приїхати, підтягнемось...* (Ірчан, II, 1958, 369); // Рівняючись на кращих, передових, поліпшувати свою роботу. — *Сьогодні в нас вийшло рівно, ідемо в парі з Чемерицею, хоч доводиться підтягатися* (Коцюба, Нові береги, 1959, 230); *Сила соціалістичного змагання полягає в тому, що відсталі, вивчаючи досвід передовиків, рівняються на них, підтягуються до їх рівня* (Рад. Укр., 2.IX 1950, 2); *Наша країна може додатково одержувати багато мільйонів пудів хліба, овочів, молока, м'яса, сала, якщо всі колгоспи підтягнуться до рівня передових* (Колг. Укр., 4, 1956, 1).

4. Ставати підтягнутим, випрямленим; набирати бадьорого, охайного вигляду. *Він увесь підтягується, як на військовому огляді* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 499); *Нарешті він кашлянув, підтягнувся і високим, чужим трохи голосом почав читати* (Коцюб., II, 1955, 81); *Напружилася* [Марія], *підтягнулася і, тамуючи в собі незвичайне хвилювання, встала з твердого сидіння* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 119).

5. Затягувати на собі тугіше пояс, ремінь і т. ін. *Микола.. підтягнувся ремінцем з бляхою, на якій вибито було «КВФШ»* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 22).

6. *тільки недок.* Пас. до **підтягáти, підтя́гувати** 1—5.

ПІДТЯ́ГНЕНИЙ, ПІДТЯ́ГНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтягти́.** *Масивне тіло його.., підтягнене широкими ременями, вражало відчуттям сили* (Собко, Справа.., 1959, 6); — *Яка там роса! У тебе дека слабо підтягнута. Комбайнер ти!* (Донч., V, 1957,

139); *Був підтягнутий живіт* [у Фатьми], *а ребра випинались через шкіру* (Ю. Янов., I, 1958, 61).

2. *у знач. прикм., перен.* Зовнішньо і внутрішньо зібраний, акуратний, витриманий. *Коли Мате* [Залка] *йшов селом — легко і якось по-військовому підтягнений — слідом за ним неодмінно сунула ціла хмара сільських хлопчаків, його найперших приятелів* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 53); *Прокинувся* [Герц] *з головним болем, але.. примусив себе одягнутись і.., підтягнутий та пунктуальний, точно хвилина в хвилину з'явився в штаб* (Тулуб, В степу.., 1964, 496); *Раптом вона побачила Шкарубу і Гайворона, що вийшли з-за рогу вулиці. Йшли вони обоє мовчазні, суворі і підтягнені* (Собко, Шлях.., 1948, 13).

ПІДТЯ́ГНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтягти́, підтягну́ти.**

ПІДТЯГНУ́ТИ *див.* **підтяга́ти.**

ПІДТЯ́ГНУТИЙ *див.* **підтя́гнений.**

ПІДТЯГНУ́ТИСЯ *див.* **підтяга́тися.**

ПІДТЯ́ГНУТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **підтя́гнутий** 2. *Сам він навіть серед надстроковиків виділяється своєю підтягнутістю та бравим.. виглядом* (Гончар, Людина.., 1960, 63); — *До чого тут ця ваша підтягнутість, ця ваша командирська серйозність?* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 75).

ПІДТЯГТИ́ *див.* **підтяга́ти.**

ПІДТЯГТИ́СЯ *див.* **підтяга́тися.**

ПІДТЯ́ГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтя́гувати.** *Значне навантаження в деталях машин та їх інтенсивніше струшування при роботі на підвищених швидкостях вимагають посилення технічного догляду за ними і особливо старанного й систематичного підтягування кріплень* (Рад. Укр., 3.II 1962, 3); *Сільські комуністи виступають організаторами боротьби за підтягування всіх колгоспів до рівня середніх і передових* (Ком. Укр., 3, 1966, 37).

ПІДТЯ́ГУВАТИ *див.* **підтяга́ти.**

ПІДТЯ́ГУВАТИСЯ *див.* **підтяга́тися.**

ПІДТЯ́ЖЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **підтя́жка** 2. *Василько був у довгих штанцях з одною підтяжечкою через плече* (Панч, II, 1956, 168).

ПІДТЯ́ЖКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підтягти́, підтяга́ти.**

2. *перев. мн.* Пристосування для підтримування штанів; шлейки. *Костюченко, умитий, причесаний, в білій сорочці, в яку хрестом врізалися підтяжки, перелистував книжку в цупкій оправі* (Тют., Вир, 1964, 353); *Підійшов* [Василько] *на край лежанки — в полотняних штаненятах з підтяжкою через плече, зупинився* (Гончар, II, 1959, 141).

ПІДТЯ́ЖКОВИЙ, а, е. Стос. до підтяжки (у 2 знач.).

ПІДТЯ́ТИ *див.* **підтина́ти.**

ПІДТЯ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтя́ти.** *Аж ось деревце похилилось, хруснуло і, підтяте, впало на сніг...* (Коцюб., I, 1955, 79); *1 серпня.. 1913 р., підтята тяжкою хворобою, Леся Українка померла в м. Сурамі* (Укр. літ., 9, 1957, 246); *Коли вітця Мелхиседека трохи поранило в бою, він, підтятий викраденням Ярини, помітно підупав на силі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 512); *По його впалих, помутнілих очах, по.. похиленій поставі.. видно було, що вся сила його життя* [життя] *підтята* (Фр., V, 1951, 448); * У порівн. *Мов підтяте сокирою дерево, долі простягся Агі* (Л. Укр., IV, 1954, 282); // **підтя́то,** *безос. присудк. сл. Тих скалічено, тих лиш підтято, Тих убито, а мучено — всіх* (Рильський, Поеми. 1957, 286).

2. *у знач. прикм.* Зрізаний, зрубаний у нижній частині. *Злоба і гнів стрясали його.. тіло, як буря стрясає корчуватого дуба з підтятим корінням* (Добр., Очак. розмир, 1965, 165); * У порівн. *Похитнувся Іванів тато, як підтята смерека* (Коцюб., II, 1955, 311).

ПІДТЯ́ТИСЯ *див.* **підтина́тися.**

ПІДТЬО́ХКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтьо́хкувати.** * Образно. *Він уважно вчитується в німу мову вуличних знаків, слухняно підкоряється підтьохкуванню регулювальницьких свистків* (Загреб., День.., 1964, 39).

ПІДТЬО́ХКУВАТИ, ую, єш, *недок., розм.* Тьохкати неголосно або в такт чому-небудь.

ПІДТЬО́ХНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **підтьо́хкувати.**

ПІДУПА́Д, у, *ч.* 1. То саме, що **підупада́ння.**

2. Фізичний, духовний, економічний і т. ін. занепад; припинення в розвитку чого-небудь. *Вже не трохи співців мали Ми, що нас в часи тяжкі З підупаду підіймали, На нові вели стежки* (Граб., I, 1959, 504); *Освітлюємо всі питання,.. рішуче боремося з настроями підупаду* (Еллан, II, 1958, 120).

ПІДУПАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підупада́ти.** *Фізичне підупадання.*

ПІДУПАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДУПА́СТИ,** аду́, аде́ш, *док.* 1. Ставати слабішим; дещо позбавлятися минулої сили, міцності. *Саливон,.. лишившися в Мирославі без усіх трьох синів-соколів,.. зразу підупав і постарів* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 458); *Руки в мене ..цупкі.. А ось ноги підупали вже геть* (Крот., Сини.., 1948, 56); // Погіршуватися (про здоров'я). *Здоров'я І. Карпенка-Карого щодалі більше підупадало* (Життя К.-Карого, 1957, 122); *Здоров'я Тарасове підупало. Могутній організм його.. більше не витримував катувань* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 55); // Ставати гіршим, псуватися (про настрій, душевний стан і т. ін.). *В Корнія кишки грають, і настрій у нього явно підупадає* (Гончар, Тронка, 1963, 61); *В усіх одразу ж підупав настрій* (Збан., Єдина, 1959, 279); // Ставати менш гострим, менш сприйнятливим; притупляти ся. *Пам'ять трохи підупала.*

Підупада́ти (підупа́сти) здоро́в'ям (на здоро́в'я, на здоро́в'ї) — втрачати здоров'я, ставати хворобливим. *Підупадала* [Докія] *надто часто на здоров'ї* (Коб., II, 1956, 11); *Відтоді й підупала* [мати] *здоров'ям, часто нездужала* (Юхвід, Оля, 1959, 11); **Підупада́ти (підупа́сти) на си́лі** — втрачати силу, слабнути. *Старий орел в степу сів на могилі. Недобачати став і підупав на силі* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 163).

2. Втрачати суспільну важливість, ставати менш важливим, не таким значущим. *У другій половині XII ст. Київ підупав і остаточно втратив значення столиці Русі* (Іст. УРСР, I, 1953, 89); // Втрачаючи минулу економічну міць, ставати бідніщим, незаможним. *З жахом бачили* [селяни], *як підупадає їх господарство, розвалюються хати* (Гуцуло, II, 1957, 6); — *Рід його давній, магнатський, .. значно підупав* (Фр., I, 1955, 345); // Переставати розвиватися, приходити в стан застою, припинятися в розвитку. *Шістдесяті і сімдесяті роки XIX століття в Угорщині були найбагатшими на переклади українських народних пісень, а в наступному десятиліттї робота в цьому напрямку серед письменників і фольклористів чомусь підупадає* (Нар. тв. та етн., 5, 1966, 94); *В повоєнні роки садівництво в нас значно підупало* (Вітч., 4, 1956, 127).

ПІДУПАЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **підупа́сти.** *Розтривожений і підупалий духом Павло не знав, що з собою робити* (Кучер, Прощай.., 1957, 100); *Настрій* [німецького] *полковника дійсно був підупалий* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 26).

2. *у знач. прикм.* Фізично слабіший, позбавлений минулої сили, міцності. *Підупале здоров'я* [Т. Шевченка] *давалося взнаки* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 63); // Якому властива втрата бадьорості, надії на що-небудь. — *Господарюйте в комісії та дух підупалий у будівельників розвійте* (Ле, Міжгір'я, 1953, 101); *Старався* [Федір Пилипович].. *підтримати підупалий настрій невеличкої тепер Кухтиної сім'ї* (Іщук, Вербівчани, 1961, 54); // *у знач. ім.* **підупа́лий**, лого, *ч.;* **підупа́ла**, лої, *ж.* Людина, яка почала втрачати душевний спокій, рівновагу. — *Чи у твоїм доробку хоч одна Сторінка є, що кров'ю обкипіла, Що підживляла змучених в бою І в праці підупалих бадьорила?* (Рильський, Поеми, 1957, 208).

3. *у знач. прикм.* Який втратив минулу економічну міць, збіднів. *Любка теж бідувала, поки з підупалого батькового дому її не виманив Гопченко* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 129); *Найрізноманітніші галузі промислу, чи то підупалого, чи ціком у нас нового, роїлись перед його уявою* (Фр., VI, 1951, 236).

ПІДУПА́СТИ *див.* **підупада́ти.**

ПІДУ́СНИК *див.* **піду́сники.**

ПІДУ́СНИКИ, ів, *мн. (одн.* **піду́сник**, а, *ч.).* Волосся в кутках губ, що є продовженням вусів. *Кир опустив голову, жовті обкурені махрою підусники тріпнулися* (Тют., Вир, 1964, 533); *Кузьма Іванович.. мав тепер довгі вуса з підусниками* (Бурл., Напередодні, 1956, 176).

ПІДУ́СТ, а, *ч.* Дрібна річкова промислова риба родини коропових. *У верхів'ях Дністра ловлять щук, головнів, окунів і підустів* (Наука.., 10, 1960, 31); *Червонопері язі й підусти живуть, мабуть, в кам'яних печерах і охоче беруться на гачок* (Збан., Незабутнє, 1953, 68).

ПІДУТЮ́ЖИТИ *див.* **підутю́жувати.**

ПІДУТЮ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДУТЮ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підпрасо́вувати.**

ПІДУТЮ́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок., розм.* Пас. до **підутю́жувати.**

ПІДУЧИ́ТИ *див.* **піду́чувати.**

ПІДУЧИ́ТИСЯ *див.* **піду́чуватися.**

ПІДУ́ЧУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **піду́чувати.** *Ще в сьомім класі* [гімназії].. *перейшов* [Борис] *на квартиру до одного шевця і в заміну за підучування його сина вивчився й того.. ремесла* (Фр., III, 1950, 29).

ПІДУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДУЧИ́ТИ**, учу́, у́чиш, *док., перех., розм.* 1. Учити, навчати кого-небудь чогось трохи або додатково. *У вищих класах гімназії він навіть заробляв дещо, підучуючи молодших та менше здібних учеників* [учнів] (Фр., I, 1955, 206); *Ми з головою сільради часто консультували своїх учителів, підбадьорювали, підучували* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 5); *За рік навчив* [учитель] *його арифметики та підучив.. розуміти книжки...* (Гр., II, 1963, 328); — *Переказував* [Тиміш] *через людей, що направили в тил обучать.— Молодих, може, й підучать, а старших — на позицію* (Тют., Вир, 1964, 304); // Учити, засвоювати що-небудь краще, додатково. *Хочу з життя їх написати повість. Оттут і пословиці* [прислів'я] *трохи підучу* (Мирний, V, 1955, 326).

2. *з інфін., розм.* Підмовляти, намовляти на якінебудь дії. *Оце одну* [громаду] *якось настягав я і держу, підучую боротись,— та не знаю, що з цього вийде...* (Мирний, I, 1954, 351).

ПІДУЧИ́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДУЧИ́ТИСЯ**, учу́ся, у́чишся, *док., розм.* 1. Учитися трохи або додатково. *По-італьянськи* [по-італійськи] *я вже трохи підучилась сама* (Л. Укр., V, 1956, 26); — *Підучилася коло вас, тепер на самостійну роботу пора* (Кучер, Трудна любов, 1960, 285).

2. *тільки недок.* Пас. до **піду́чувати.**

ПІДФАРБОВА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підфарбува́ти.** *Перетворення старого типу європейської парламентської, на ділі реформістської і лише злегка підфарбованої.. в новий тип партії, в справді.. комуністичну партію, це — річ надзвичайно трудна* (Ленін, 44, 1974, 404); // **підфарбо́вано**, *безос. присудк. сл. Вікна, двері, підлоги.. помито, перетерто, а де потрібно, то й підфарбовано* (Коз., Сальвія, 1959, 31).

2. *у знач. прикм.* Який підфарбували, підмалювали. *Жінка злегенька розтулила червоні підфарбовані губи* (Досв., Вибр., 1959, 206); *Проходили і проїжджали Солдати і офіцери, Сто раз на день відкривали Підфарбовані двері* (Гірник, Стартують.., 1963, 55): *Візьмемо колбу, заткнуть корком, крізь який проходить скляна трубка.. У трубку введена крапля підфарбованої води* (Фізика, II, 1957, 3).

3. *у знач. прикм., перен.* Якому надано іншого, привабливішого вигляду, що приховує справжню сутність. *Не підфарбований, не підсолоджений, не спеціально одягнений страдником і праведником «бідний мужичок» перед нами, але селянин-незаможник, живий, реальний* (Еллан, II, 1958, 88).

ПІДФАРБО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підфарбо́вувати.** *Підфарбовування препаратів звичайним фіолетовим чорнилом робить ядра в клітинах більш помітними* (Метод. викл. апат.., 1955, 40).

ПІДФАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДФАРБУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Фарбувати трохи або додатково, підновлюючи забарвлення. *Розшукавши жовтенький патрончик помади, вона підфарбувала губи* (Тют., Вир, 1964, 405); *Санітари й шофери щоразу підфарбовували червоні хрести, освіжали на всіх бортах і вгорі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 437); — *Треба було дещо підфарбувати перед великоднем — взяла* [маляра] (Гончар, Таврія, 1952, 127).

2. Надавати іншого кольору, додаючи якого-небудь барвника. *Часто деякі породи* [липу, березу, вільху] *імітують (підфарбовують) під колір цінних дерев: червоного, чорного, горіха тощо* (Стол.-буд. справа, 1957, 20).

3. *перен.* Надавати іншого, привабливішого вигляду, ховати, маскувати справжню сутність. *Незважаючи на всілякі спроби підфарбувати своє віровчення.., баптизм.. залишається антинауковою ідеологією* (Наука.., 1, 1959, 50).

ПІДФАРБО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДФАРБУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Фарбувати собі губи, брови, щоки і т. ін. злегка або додатково. *Було весело й чабанам, що дивились з цікавістю, як вона.. на видноті у всіх підфарбовується* (Гончар, Тронка, 1963, 323).

2. *перен.* Видавати себе за кого-, що-небудь, підроблюватися під когось, щось. *Вороги марксизму неодноразово намагалися то.. «спростувати» вчення К. Маркса і Ф. Енгельса про художнє пізнання, то, як нинішні ревізіоністи, підфарбовуючись «під марксизм», підірвати це вчення зсередини* (Рад. літ-во, 3, 1964, 17).

3. *тільки недок.* Пас. до **підфарбо́вувати.**

ПІДФАРБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підфарбува́ти.**

ПІДФАРБУВА́ТИ *див.* **підфарбо́вувати.**

ПІДФАРБУВА́ТИСЯ *див.* **підфарбо́вуватися.**

ПІДФА́РНИЙ, а, е. Прикм. до **підфа́рник.** *Слабенькі підфарні вогники ледве освітлювали шлях* (Петльов., Хотинці, 1949, 23).

ПІДФА́РНИК, а, *с.* Невеликий допоміжний ліхтар на автомашині під фарами або поряд з ними. *Підфарники застосовуються для позначення габариту автомобіля на стоянці у нічний час, а також під час руху його по освітлених вулицях* (Підручник шофера.., 1960, 175); *Вулиці стиха шуміли, виповнені мінливим відблиском світлофорів, фар та підфарників усе ще досить густого потоку автомашин* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 91).

ПІДХАРЧИ́ТИ *див.* **підхарчо́вувати.**

ПІДХАРЧИ́ТИСЯ *див.* **підхарчо́вуватися.**

ПІДХАРЧОВУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок.,* **ПІДХАРЧУВА́ТИ,** у́ю, у́єш *і* **ПІДХАРЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підгодо́вувати.**— *Давайте, мабуть, справді поховаємо весь цей мотлох, а вже тоді я вас підхарчую* (Загреб., Європа 45, 1959, 74); *Марія Костянтинівна докладала всіх сил, щоб підхарчувати зворого* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 24).

ПІДХАРЧО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ПІДХАРЧУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся *і* **ПІДХАРЧИ́ТИСЯ,** чу́ся, чи́шся, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **підгодо́вуватися** 1. *Ми рвемо над дорогою стиглі чорниці, а іноді й суниці — підхарчовуємось* (Шиян, Партиз. край, 1946, 135); [Палажка:] *Ось нате, куме, окрасць хліба, підхарчіться* (Мам., Тв., 1962, 475); *Васютинчани теж завернули під верби, така вже традиція побережан — підхарчовуватися в Кропивній* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 84); [Терень:] *Поїдемо на літо на роботу, підхарчуватися, підремонтуватися, сили набратися* (Мик., І, 1957, 152).

2. *тільки недок.* Пас. до **підхарчува́ти.**

ПІДХАРЧУВА́ТИ *див.* **підхарчо́вувати.**

ПІДХАРЧУВА́ТИСЯ *див.* **підхарчо́вуватися.**

ПІДХВАЛИ́ТИ *див.* **підхва́лювати.**

ПІДХВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДХВАЛИ́ТИ,** хвалю́, хва́лиш, *док., перех., розм.* Хвалити трохи або час від часу. *Слухав Яздоха такі речі та підхвалює «доброго молодця», що не забув науки* (Мирний, І, 1949, 401); *Наївшись, він дістав тюремну цигарку, постукав у двері й через вічко прикурив у вартового, підхвалюючи тюремне начальство* (Стельмах, II, 1962, 228); *Іван Іванович розглянув його* [документ] *з усіх боків, прочитав, прицмокнув язиком, підхвалив мене за успіхи* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 322).

ПІДХВА́Т, у, *ч., техн.* Пристрій для механічного підхоплення вантажу. *Головним робочим вантажозахватним пристроєм* [автонавантажувача 4045 Л] *є «щелепний захват», який легко знімається і на його місце можна поставити будь-який інший пристрій (вилочний підхват, стрілу або ківш) від автонавантажувача 4045* (Наука.., 9, 1964, 19).

ПІДХВІСТЯ, я, *с.* Частина шлеї, ремінець біля сідла, що йде під хвостом коня.

ПІДХИЛИ́ТИ *див.* **підхиля́ти.**

ПІДХИЛИ́ТИСЯ *див.* **підхиля́тися.**

ПІДХИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПІДХИЛИ́ТИ,** хилю́, хи́лиш, *док., перех., рідко.* 1. Нахиляти, хилити що-небудь до кого-, чого-небудь.

2. *перен.* Робити кого-небудь покірним, слухняним, підкоряти чиїйсь волі. *Грицько бачив: Чіпка хоч кого підхилить під себе — і.. боявся за Христю* (Мирний, II, 1954, 191).

ПІДХИЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ПІДХИЛИ́ТИСЯ,** хилю́ся, хи́лишся, *док.* 1. Нагинатися, нахилятися під що-небудь. *Бджола піднялася трохи угору, роздалася ушир, дід підхилився під улик, і бджола почала тихо осідати у його* [нього] (Мирний, І, 1954, 192).

2. *перен.* Робитися покірним, підкорятися кому-, чому-небудь, чиїйсь волі. *Просто не вірить* [Хо], *щоб ця палка молодіж.. витривала боротьбу з його чудодійною силою, не підхилилася їй* (Коцюб., І, 1955, 171).

3. *тільки недок.* Пас. до **підхиля́ти.**

ПІДХИХИ́КНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **підхихи́кувати.** *Він був радий, що так щасливо одбився од жінчиної атаки, і теж підхихикнув* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 414).

ПІДХИХИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Те саме, що **підсмі́ю́ватися.** *Дивишся часом, нікчема якась,.. а й та норовить чимось тебе принизити, підхихикує з тебе* (Гончар, Таврія, 1952, 360); *Тільки він один і сміявся на полі та іноді підхихикував лановий* (Стельмах, І, 1962, 574).

ПІДХІД, хо́ду, *ч.* 1. Дія за знач. **підійти́, підхо́дити** 2. *Вироблений партією новий підхід до управління економікою грунтується на ленінських принципах демократичного централізму* (Ком. Укр., 4, 1966, 45); *Цих кілька загальних уваг ми вважали за потрібне дати наперед для того, щоб ясніші стали наш підхід до теми й наше завдання* (Еллан, II, 1958, 87).

2. Місце, по якому підходять, наближаються до чого-небудь. *Копали окопи, кулеметні гнізда, мінували підходи до табору* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 147); *Дамба хоч і була важливою допоміжною спорудою, під захистом якої провадились роботи у низовому підході до шлюзів, проте пошкодження її не створювало небезпеки для основних споруд* (Коцюба, Нові береги, 1959, 371).

3. Сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь. — *Я й говорю — до людей підхід треба мати* (Тют., Вир, 1964, 31); // *перев. мн., розм.* Замасковані прийоми, виверти, до яких удаються з якоюсь метою. — *Досі я хоч знав про підходи панича, та не боявся нічого* (Фр., VII, 1951, 49); — *Сказав би просто, так ні — неодмінно з підходом* (Головко, І, 1957, 279).

ПІДХІДЕЦЬ, дця, *ч., розм., ірон.* Замаскований підхід.

ПІДХІДНИ́Й, а́, е́. Стос. до підходу (у 2 знач.).

ПІДХЛИПУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Злегка хлипати. *Батько ..голосно заридав, підхлипуючи подитячому* (Кос., Новели, 1962, 41).

ПІДХЛІ́БНИЙ, а, е, *діал.* Власт. підхлібникові; підлесливий. — *Боже помагай, Анно!* — *промовила* [Раxіра] *підхлібним голосом* (Коб., II, 1956, 158); *Всі уже посміхалися підхлібними.. усмішками* (Хотк., II, 1966, 74).

ПІДХЛІ́БНИК, а, *ч., діал.* Підлабузник, підлесник. *Коли мені підхлібник тисне руку, Тікаю геть від нього сам не свій* (Павл., Бистрина, 1959, 230).

ПІДХЛІ́БНИЦТВО *див.* **підхлі́бство.**

ПІДХЛІ́БНО, *діал.* Присл. до **підхлі́бний.** — *Нехай, щоб мене назвали не лиш мрійником, але і менш підхлібно* (Коб., III, 1956, 219); *Йому підхлібно посміхались. Авторитет Проців міцнів* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 103).

ПІДХЛІ́БСТВО, ПІДХЛІ́БНИЦТВО, а, *с., діал.* Підлабузнювання, підлещування.— *Без підхлібства, панове, без компліментів* (Фр., VII, 1951, 111); *Ненавидить* [письменник].. *всі залишки раба в людині: підхлібництво і зраду, жадібність і неповагу до праці, підступництво і підлоту* (Рад. літ-во, 3, 1961, 8).

ПІДХЛЬО́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підхльо́скувати.**

ПІДХЛЬО́СКУВАТИ *див.* **підхльо́стувати.**

ПІДХЛЬО́СНУТИ, ну, неш, *док., перех.* Однокр. до **підхльо́стувати, підхльо́скувати.** *Голосний сміх, мов багатом, підхльоснув Бурка* (Збан., Мор. чайка, 1959, 223); *— Скликайте .. сходку,— підхльоснув він Безхатька* (Юхвід, Оля, 1959, 278); *Імперіалісти спровокували новий спалах «холодної війни» для того, щоб ще підхльоснути гонку озброєнь, гарячку воєнних готувань* (Рад. Укр., 7.XI 1960, 2).

ПІДХЛЬО́СНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підхльо́снути.**

ПІДХЛЬО́СТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **підхльо́стувати.** *— Явтуше Калениковичу,— вигукує парубок, підхльостуваний сміливістю відчаю* (Ю. Янов., II, 1954, 190); *..революцію здійснюють.. свідомість, воля, пристрасть, фантазія десятків мільйонів, підхльостуваних найгострішою боротьбою класів* (Ленін, 41, 1974, 76).

ПІДХЛЬО́СТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підхльо́стувати.**

ПІДХЛЬО́СТУВАТИ *і рідше* **ПІДХЛЬО́СКУВАТИ,** ую, уєш, *недок., перех.* 1. Злегка хльостати (перев. коня), змушуючи швидше бігти, рухатися. *Нам чогось так весело, регочемося, борюкаємося на санях, конячку підхльоскуємо* (Вас., I, 1959, 80); // Злегка плескати, хлопати. *Хвилі.. підхльостують корму, і тоді.. човен кидається вперед* (Знання.., 11, 1967, 30).

2. *перен., розм.* Спонукати кого-небудь робити щось швидше, краще; прискорювати якісь дії, процес. *Провідні імперіалістичні держави всіляко підхльостують гонку озброєнь* (Рад. Укр., 12.IX 1961, 2).

ПІДХМА́РНИЙ, а, е. Дуже, надзвичайно високий. *У підхмарних чорних глибинах моторошно гуляли прожектори* (Гончар, III, 1959, 246).

ПІДХМА́Р'Я, я, *с.* Небесна висота, піднебесна широчінь. *За високою стрункою дзвіницею.. десь у білому підхмар'ї зникають лебеді* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 9); *Вони їхали вузенькою стрічкою дороги, що перетинала кряжі, спускалась у глибокі долини з їх шумливими потоками і знову рвалася в підхмар'я* (Жур., Дорога.., 1948, 171).

ПІДХМЕ́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Який підхмелився. *Гучинський і «цьоця» одного вечора прийшли з міста значно підхмелені* (Фр., IV. 1950, 212); *Засміявся підхмелений дука: — Що то їде, поглянете, за штука?* (Мал., Звенигора, 1959, 236); * Образно. *— Чого не думалося в ті медові дні, коли повітря, підхмелене шрапнельним димом, кров'ю.. п'янило мозок* (Головко, I, 1957, 70).

ПІДХМЕЛИ́ТИСЯ, мелю́ся, мелишся, *док., розм.* Випити хмільного.

ПІДХО́ДИТИ, джу, диш, *недок.*, **ПІДІ́ТИ,** дійду́, дійдеш, *док.* 1. Ідучи, наближатися до кого-, чого-небудь. *Підходили до мене тутешні знайомі запитувати про святкування* (Мирний, V, 1955, 386); *Уже зовсім смеркало, як Давид підходив до села* (Головко, II, 1957, 18); *Раз увечері зимою, У одній свитині, Іде боса тигарівна І несе дитину. То підійде до криниці, То знов одступає* (Шевч., II, 1963, 102); *Вдосвіта схопився Захар, підійшов до матері* (Ле, Право.., 1957, 17); // Наближатися, під'їжджаючи, підпливаючи, підлітаючи і т. ін. до кого-, чого-небудь. *Пароплав підходив до Соболівської пристані аж на півгодини раніше строку* (Збан., Переджнив'я, 1960, 252); *Після Венери з великих планет Марс найближче може підходити до Землі* (Астр., 1956, 82); *Вночі до станції підійшов ешелон новгород-сіверців* (Довж., I, 1958, 182); // Прибувати куди-небудь. *На пероні дзвінок, зараз підходить поїзд* (Коцюб., II, 1955, 269); *Підходили нові й нові слухачі, й святому знову доводилось розповідати своє незвичне видіння* (Стельмах, II, 1962, 312); *Витримати перший натиск. А там... Підійдуть танки* (Коз., Гарячі руки, 1960, 140).

◇ **Підійти́ під ла́ску** — здобути любов, прихильність кого-небудь. *А я тую ряску Та зберу в запаску, Таки ж своєму козакові Підійду під ласку* (Укр.. лір. пісні, 1958, 230); *Та було ночі не досипляє,— дума, за що ласки одпала та як знов під ту ласку підійти?* (Вовчок, I, 1955, 238).

2. Приступати до чого-небудь, братися за яку-небудь справу. *До суперечок між течіями треба підходити з одним критерієм* (Еллан, II, 1958, 72); *— Порозумнішати, Докіє, на старість хочу. Замолоду не було як до грамоти підійти, а революція навчила* (Стельмах, II, 1962, 378); // Виявляти своє ставлення до чого-небудь, оцінюючи. *Мій батько до оцінки по поведінці підходив адміністративно й об'єктивно* (Ковінька, Кутя.., 1960, 135); *Автори розділів, присвячених пісні, частівці і коломийці, більш вимогливо підійшли до питання художньої цінності сучасної народної творчості* (Вітч., 5, 1956, 166).

3. *тільки док.* Уміти привернути, прихилити когонебудь до себе, завоювати довір'я. [Вівдя:] *От моя Стехванія, та вже буде.. шинкаркою, зна, до кого як підійти* (Кроп., II, 1958, 127); *Він був мало не старший за всіх, але очі молоді, рухи юнацькі.. До людей умів підійти* (Коп., Вибр., 1953, 214); // Звернутися до кого-небудь з проханням, пропозицією, вимогою і т. ін. *Панові сказати б, що Василь бунтує людей, та як ти його скажеш, як до його* [нього] *доступиш, підійдеш* (Мирний, IV, 1955, 163).

4. *перен.* Наближатися, наставати (про час, події, явища і т. ін.). *Підходила зима, треба щось їсти, в чомусь ходити* (Тют., Вир, 1964, 374); *Кажуть, поїхав* [суддя] *на свій хутір, празники підійшли, суда не буде* (Кв.-Осн., II, 1956, 279); *Ніч підійшла нечутно, І в темряві нічній На сіні біля батька Лежав тихцем Андрій* (Перв., II, 1958, 262).

5. Розміщуватися близько чого-небудь, бути в безпосередньому сусідстві з чимсь, межувати з ним. *Іноді ярок підходив близько до тину* (Мирний, I, 1954, 246); *Знизу й згори підходив до монастиря.. зелений ліс* (Загреб., Шепіт, 1966, 56).

6. Бути придатним, прийнятним, відповідаючи якимнебудь вимогам. *Цей нарис цілком буде підходити до другого томика* (Коцюб., III, 1956, 213); *Вона говорила.., що місце не підходить дитині і не такі їй потрібні цяцьки* (Гончар, Тронка, 1963, 308); *Не знаю, чи вподобається Вам* [«День у дорозі»] *і чи підійде до Вашого збірника* (Мирний, V, 1965, 386); *Приходь* [на весілля] *не з порожніми руками: неси сороківку,.. часничину чи бублик на закуску. Таранька теж підійшла б* (Смолич, Мир... 1958, 39); // Бути відповідним кому-, чому-небудь. *Вона вгадувала своїм жіночим серцем, що Харитін підходить під її завзятущий, дужий темперамент* (Н.-Лев., III, 1956, 37); *До далеких звуків пісні так підходила ця проста, злита з природою бесіда* (Хотк., I, 1966, 90); // Личити кому-небудь. *Туристка.. знала, що ця блузка їй дуже підходить* (Томч., Готель.., 1960, 6); [Настя:] *Піби риза* [халат], *золотом вишито. Як би це нашому батющі підійшло* (Корн., II, 1956, 114); // Пристосовуючись до когось, чогось, підроблятися. *Він і сяк і так підходив під кріпаків* (Мирний, IV, 1955, 204); *Вона вхопила пляшку й бурхнула й собі рому в .. стакан, щоб підійти під смак Гануша* (Н.-Лев., III, 1956, 220).

◇ **Не підхо́дити під плече́** — не бути рівнею комунебудь. [Козуська:] *Ніколи хам панові під плече не підійде!* (Кроп., II, 1958, 235).

7. Переміщатися, підніматися догори. *Дим.. над мундштуком великої цигарки.. курився рухливими кучерями хмар, підходив угору* (Епік, Тв., 1958, 165); *Вже сонце геть-геть підійшло на небі* (Фр., V, 1951, 416).

8. *тільки док.* Ідучи, пройти яку-небудь відстань. — *Відпочинь, дитино, а тоді ще трошки підійдемо* (Головко, I, 1957, 88).

9. *розм.* Збільшуючись в об'ємі, підійматися (про тісто). *У макітрі підходить опара* (Ю. Янов., IV, 1959, 136); *З готового тіста викачують кульки вагою по 25 г, надають їм форми булочок, дають підійти і випікають в духовці* (Укр. страви, 1957, 242).

10. Насичуватися чим-небудь. *Сніг підійшов водою.*

ПІДХОДЯ́ЩЕ. Присл. до **підходя́щий.** *Ні, підходяще він почав главу свого роману* (Дор., Три богатирі, 1959, 34); *Впевнившись, що скаженого молока* [горілки] *лишилося підходяще, можна ще одного чортика втопити, старшина заїкувато оголосив наслідки порятунку* (Ковінька, Кутя., 1960, 7).

ПІДХОДЯ́ЩИЙ, а, е. 1. Те саме, що **підхо́жий** 1. — *Я внесу тобі псалтиря. Для свята більше підходящої книжки й не знайти* (Вас., I, 1959, 65); *Восени старий вирубував у березі підходящу вербину і всю зиму вона сохла на горищі* (Голов., Тополя.., 1965, 52).

2. *розм.* Те саме, що **до́брий** 4, 5.— *Бачу, що начальника я вам дав підходящого* (Шовк., Інженери, 1956, 68); [Баклажаненко:] *Нічого не скажеш, ситро підходяще* (Мик., I, 1957, 485).

ПІДХО́ЖИЙ, а, е. 1. Який відповідає яким-небудь вимогам, умовам, придатний для чогось. *Мені здавалося, що «Згуба».. якраз була підхожа задля такої мети* (Мирний, V, 1955, 374); *Ніколає каже, що Іон Бану підхожа людина на цей пост* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 346); // Який можна прийняти, з яким можна погодитись; прийнятний, вигідний. — *Може бути й царська посада не підхожа, як вона стає Вам не по душі* (Мирний, V, 1955, 418); *Недавно пройшла чутка, що звільняється в управлінні підхоже місце* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 18).

2. *розм.* Схожий на кого-, що-небудь. *Крамниця* [у місті] *була підхожа до тієї, що Левантина бачила і.. на селі, тільки більша* (Гр., II, 1963, 261).

ПІДХО́ЖІСТЬ, жості, *ж.* Абстр. ім. до **підхо́жий.**

ПІДХОМУ́ТНИЙ, а, е. Розміщений під хомутом. *Стандартний хомут складається з пари кліщів..; хомутини; підхомутної повстяної підкладки* (Конярство, 1957, 179).

ПІДХОМУ́ТНИК, а, *ч.* Повстяна прокладка під хомутом.

ПІДХОПИ́ТИ *див.* **підхо́плювати.**

ПІДХОПИ́ТИСЯ *див.* **підхо́плюватися.**

ПІДХОПЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підхопи́ти.** *Хлопець.. кинувся до машини і, підхоплений товаришами, миттю опинився в кузові* (Гончар, Маша.., 1959, 9); *Діти, підхоплені за шиї, волочилися по підлозі, не можучи й крикнути на свій порятунок...* (Смолич, II, 1958, 36); *Ланковий.. непомітно обмацував підхоплену в учителя кукурудзу* (Ю. Янов., II, 1954, 115); *Минають дні, що років варті. Слова, підхоплені на парті, йому припали до душі* (Мас., Поезії, 1950, 153); *Смолюк залюбки вживав десь підхоплені, малозрозумілі для мене примовки* (Мур., Бук. повість, 1959, 217); *Підхоплена хвилями, шлюпка вилетіла в море* (Трубл., Лахтак, 1953, 5); *Заклик дні-пропетровців до переходу на повну механізацію робіт по вирощуванню кукурудзи і соняшника підхоплений механізаторами інших областей республіки* (Колг. Укр., 2, 1959, 2); *«Ура» не згасло, воно спалахнуло, як з іскри, і покотилось берегом, підхоплене багатьма голосами* (Гончар, II, 1959, 287); // **підхо́плено,** *безос. присудк. сл. Після тієї ночі, коли вона із своїми снайперами вперше вийшла на нічні полювання, її почин було підхоплено по всьому фронту* (Кучер, Чорноморці, 1956, 439).

ПІДХО́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підхопи́ти.** *Підхоплення цінних починань передовиків в усіх республіках.. є яскравим виявом товариського співробітництва, дружби і соціалістичної взаємодопомоги* (Наука.., 10, 1960, 3).

ПІДХО́ПЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок.*, **ПІДХОПИ́ТИ,** хоплю́, хо́пиш; *мн.* підхо́плять; *док., перех. і без додатка.* 1. Хапати, брати руками або рукою, щоб підняти чи підтримати кого-, що-небудь. [Панас:] *Я не встою на ногах.. (Заточується. Маруся й Настя підхоплюють його під боки й садовлять)* (Н.-Лев., II, 1956, 459); *У юрбі моя сестра.. Вона хитається, і люди її підхоплюють, несуть...* (Сос., II, 1958, 416); *Коли Ленін вийшов з вагона, робітники підхопили його на руки і внесли у великий зал вокзалу* (Біогр. Леніна, 1955, 154); *Льока зумів вчасно підхопити знепритомнілу вдову, дістав склянку води* (Мокр., Сто., 1961, 91); * Образно. *Коли одна з них* [вогняних гір] *падала, друга підхоплювала її, здіймалась догори* (Коцюб., I, 1955, 354); // Схоплювати кого-, що-небудь у момент льоту, падіння; ловити. *Він підкинув того каменя вгору та й підхопив* (Укр.. казки, 1951, 93): — *Чому ти не хотів ізо мною говорити?* — *пита дівчинка, кидаючи* [опуку] *та підхоплюючи* (Вовчок, I, 1955, 395); // Різко, поспішно брати, захоплювати що-небудь. *Кран підхоплював великі жолоби-мульди, сповнені шматків металу і флюсів* (Собко, Серце, 1952, 14); *Одна царедворка підхопила намисто на золоту тарілку й подала князівні* (Н.-Лев., III, 1956, 295); *Головатий підхопив під пахву невеличкий баклажок* (Добр., Очак. розмир, 1965, 16); // Брати з собою мимохідь або легко, невимушено. *Відстрілявшись, біляки підхоплюють кулемет і знову чухрають* (Гончар, II, 1957, 24); *Дівчина,.. вставши з трамвая, оглянулась на всі боки і, підхопивши невеличкий чемодан, заспішила до університету* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 281); // Підбирати, піднімати чи підв'язувати, прикріплювати що-небудь довге або те, що опускається. *Підхопити волосся стрічкою.*

2. *перен.* Швидко сприймати, легко засвоювати. *Її жива уява підхоплювала кожде слово Грозицької і перетворювала його на живі картини* (Фр., II, 1950, 317); *Ленінська постанова бути ближче до життя, вчитись спостерігати і підхоплювати все нове.. визначила реалістичний стиль нашої літератури і її тематику* (Рад. літ-во, 3, 1958, 5).

3. *перен., розм.* Брати з собою як попутника. *Десь через півгодини одна з автомашин підхопила Захара з чемоданом і привезла його до контори* (Ле, Право.., 1957, 220); *Комбатів ординарець, женучи «впорожні» засідланого коня своєму «хазяїнові», десь підхопив і Шуру попутно* (Гончар, III, 1959, 394).

4. Нести силою свого руху (про воду). *Течія підхоплює і виносить айсберги далеко від місця їх утворення* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); *Тимофій не чує, як вода кам'янить натруджені жили,.. як підхоплює течія його і несе на широке плесо...* (Стельмах, II, 1962, 205); *Вода підхопила човни й неначе кинула їх униз* (Н.-Лев., II, 1956, 416); *Соломія відпустила шворку, і колоди, з яких був зв'язаний її пліт, підхопила вода і кинула в темінь* (Голов., Тополя.., 1965, 258); // Стрімко вирушаючи з місця, тягнути за собою екі-

наж або встигати за іншим (про коней). *Коні дружно підхопили легкий екіпаж;* // *неперех.* Стрімко зриватися з місця, прискорюючи біг. *Степан знов став поганяти коні. Вони зразу підхоплювали, потім швидко приставали та й ішли собі ходою* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 40); *Воза не тягне* [коняка]*! ..«Нічого, у нас побіжить!» І як сіли, як гикнули, як свиснули, так вона, шельма, як метельнула хвостом, як підхопила, кометою понеслась...* (Гончар, II, 1959, 237).

5. Продовжувати, підтримувати що-небудь, почате іншими. *Круглову особливо приємно, що вся команда підхоплює приклад Цимбала* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 82); *Метод Багірова незабаром підхопили всі* (Гончар, III, 1959, 224); // Приєднуватися до співу, розмови і т. ін. *Ми залюбки підхоплювали пісню, яку починала співати мати* (Думки про театр, 1955, 102); *Затягла* [Мотря]: *«Ой чумаче, чумаче, хрещатий барвинку!» Дівчата й собі підхопили* (Вовчок, I, 1955, 59): *Громовий хор.. підхопив заспів, і пісня розляглася під високими стелями казарми* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 31).

6. *перен., розм.* Знайомитись з ким-небудь, здобувати чиюсь прихильність. *Дозналися вони тілько* [тільки] *тоді, як умер князь та як Пидоря, не дивлячись на її тридцять літ, підхопила собі двадцятилітнього молодця з міських міщан* (Мирний, IV, 1955, 31); *Поряд неї сіла й ота дівчинка.— Де це ви собі таку підхопили?..— жартувала Катря* (Головко, II, 1957, 248); // Діставати яку-небудь хворобу. *Люди умирають від хвороб.. після того, як вони протягом року, п'яти.. років харчувались просом, маїсом,.. чорною квасолею і за ці роки підхопили одну з тих хвороб, за якими криється хронічний голод* (Знання.., 11, 1967, 26).

ПІДХО́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДХОПИ́ТИСЯ,** хоплю́ся, хо́пишся, *док.* 1. Різко, стрімко вставати, підійматися з місця. *Терешко швидко підхоплюється, за одну хвилину одягається — і вже на подвір'ї* (Епік, Тв., 1958, 395); *З-за столу підхопився маленький офіцерик* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 125).

2. Ставати вищим за кого-, що-небудь, досягати якої-небудь висоти. *Попри високі китиці кукурудзи підхоплюється широколистий тютюн* (Кобр., Вибр., 1954, 83); // Ставати дорослим; підростати. [Пасічна:] *Діти у мене вже, богу дякувати, підхопилися* (Фр., IX, 1952, 170).

3. *розм.* З'являтися над горизонтом, сходити (про сонце, місяць). *Сонце вже Підхопилось високо* (Фр., X, 1954, 370).

4. *тільки недок.* Пас. до **підхо́плювати.**

ПІДХОРУ́НЖИЙ, жого, *ч., іст.* Підпрапорщик у козацьких військах царської армії. *Ще наприкінці 20-х років XIX ст. у Варшаві організувалось таємне товариство з учнів шкіл підхорунжих (підпрапорщиків)* (Іст. СРСР, II, 1957, 154).

ПІДЦА́ПАТИ *див.* **підца́пувати.**

ПІДЦА́ПИТИ *див.* **підца́пувати.**

ПІДЦА́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЦА́ПАТИ,** аю, аєш *і рідко* **ПІДЦА́ПИТИ,** плю, пиш; *мн.* підца́плять; *док., розм.* Те саме, що **кра́сти.** *Антосьо і вухом не вів; підцапивши гроші, порозпозичав, а після лиш відбирав та гайнував* (Свидн., Люборацькі, 1955, 127).

ПІДЦЕНЗУ́РНИЙ, а, е. Який контролюється цензурою, підкоряється цензурним вимогам. *Ушинський зумів, використовуючи підцензурні журнали, популяризувати свої педагогічні погляди* (Видатні вітч. географи.., 1954, 83); *Захоплений був Шевченко й тими творами російської революційно-демократичної літератури, які з'являлись у підцензурній пресі* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 429).

ПІДЦМО́КНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **підцмо́кувати.**

ПІДЦМО́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Цмокати неголосно або в такт чому-небудь.

ПІДЦУКРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЦУКРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Класти, додавати трохи цукру в що-небудь.

ПІДЦУКРУВА́ТИ *див.* **підцукро́вувати.**

ПІДЦУ́ПИТИ *див.* **підцу́плювати.**

ПІДЦУ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЦУ́ПИТИ,** плю, пиш; *мн.* підцу́плять; *док., перех. розм.* Те саме, що **кра́сти.** [Бухветчик:] *Із столу аж три срібних ложки украдено; звичайно, що це підцупила ота голота — підпанки* (Кроп., III, 1959, 38).

ПІДЦЮКА́НИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підцю́кати.** *Бліднів наш дідусенько,.. Як липонька підцюкана на бік похилився* (Метл. і Кост., Тв., 1906, 249).

ПІДЦЮКА́ТИ *див.* **підцю́кувати.**

ПІДЦЮКНУ́ТИ, ну, неш, *док., перех., розм.* Однокр. до **підцю́кувати.** *Сапою недбайливо — цюк... цюк... А кущик підцюкне* [Фрося] *— зойкне стиха* (Головко, I, 1957, 212); *— Ну... тепер уже не вернеться те... не так я його* [Чіпку] *підцюкнув!* (Мирний, II, 1954, 192).

ПІДЦЮ́КНУТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підцю́кнути.** * Образно. *Очі твої, як підцюкнуті моїм гострим поглядом, упали в сніг* (Головко, I, 1957, 65).

ПІДЦЮКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЦЮКА́ТИ,** аю, аєш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підру́бувати.**

ПІДЦЬКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЦЬКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* 1. Цькувати, нацьковувати на кого-небудь собак. *Дітвора вибігала з хатів* [хат] *і з криком: «Доктор, що псує виноградники! Доктор!» — підцьковувала собак та шпурляла грудками* (Коцюб., I, 1955, 205).

2. *кого, кого на кого, перен., розм.* Те саме, що **підмовля́ти.** [Лукія:] *Була я у волості,.. доступила аж до самісінького старшини. А все це ти, небого, підцькувала мене* (Кроп., III, 1959, 15).

ПІДЦЬКУВА́ТИ *див.* **підцько́вувати.**

ПІДЧА́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підча́лити.**

ПІДЧА́ЛИТИ *див.* **підча́лювати.**

ПІДЧА́ЛИТИСЯ *див.* **підча́люватися.**

ПІДЧА́ЛОК, лка, *ч.* Прив'язаний до судна човен, який слідує за ним.

ПІДЧА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підча́лювати.**

ПІДЧА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЧА́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.* 1. *перех.* Причалювати що-небудь до чогось. *Підчалювати човен до баржі.*

2. *неперех.* Ставати на причал. *Пароплав підчалював до пристані.*

ПІДЧА́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДЧА́ЛИТИСЯ,** люся, лишся, *док.* 1. Причалюватися до чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **підча́лювати** 1.

ПІДЧАС, у, *ч.* Юшка з молодих буряків і молодого бурячиння.

ПІДЧА́СОК, ска, *ч., військ.* Помічник вартового на посту. *Завмер, підібгавши під себе натруджені ноги, підчасок,— Чорна маленька постать на фоні поломинних* [полум'яних] *хмар* (Бажан, Вибр., 1936, 94).

ПІДЧА́ШИЙ, шого, *ч., іст.* Придворна службова особа. *Нагодилася йому термінова робота: сам пан Коронний підчаший замовив йому дві пари чобіт* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 120).

ПІДЧЕПИ́ТИ *див.* **підчі́плювати.**

ПІДЧЕПИ́ТИСЯ *див.* **підчі́плюватися.**

ПІДЧЕ́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчепи́ти.**

ПІДЧЕРВОНИ́ТИ *див.* **підчерво́нювати.**

ПІДЧЕРВО́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЧЕРВОНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док.*, *перех.* Підфарбувати червоною фарбою; пофарбувати у червоний колір.

ПІДЧЕРЕ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **підчеревни́й.**

ПІДЧЕРЕ́ВИНА, и, *ж.* Нижня внутрішня частина черева. *До жінки владно гука він: «Одріж шмат підчеревини»* (Горд., Заробітчани, 1949, 16).

ПІДЧЕРЕ́ВНИЙ, а́, е́. Розміщений під черевом. *Щука крізь сон гнівно замахала підчеревними крилами* (Фр., III, 1950, 331).

ПІДЧЕРЕ́ВНИК, а, *ч.* Частина кінської упряжі, ремінець, що проходить під черевом коня від одної голоблі до другої. *Чересідельник і підчеревник роблять з сиром'ятної шкіри* (Конярство, 1957, 185).

ПІДЧЕРЕ́ПНИЙ, а́, е́. Який міститься під черепом.

ПІДЧЕСА́ТИ *див.* **підчі́сувати.**

ПІДЧИКРИ́ЖИТИ *див.* **підчикри́жувати.**

ПІДЧИКРИ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЧИКРИ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.*, *розм.* Підрізувати дуже коротко.

ПІДЧИ́СТИТИ *див.* **підчища́ти.**

ПІДЧИ́СТИТИСЯ *див.* **підчища́тися.**

ПІДЧИ́СТКА, и, *ж.* Те саме, що **підчища́ння.** *Корисним агротехнічним заходом є підчистка листя, тобто обламування з рослини* [тютюну] *спідніх.. листочків* (Техн. культ., 1956, 378); *П'ять разів стебла пасинкувала, а тоді ще й підчистка потрібна* (Донч., VI, 1957, 168).

ПІДЧИТА́ТИ *див.* **підчи́тувати.**

ПІДЧИТУ́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчи́тувати.**

ПІДЧИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЧИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* і *без додатка.* 1. *розм.* Читати трохи або додатково до прочитаного раніше. — *Якщо чогось не знаєш, сам підчитуєш* (Мушк., Серце.., 1962, 154); — *Вечорами й тепер підчитую потроху, щоб не відстать...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 269).

2. *спец.* Читати вголос текст оригіналу для того, щоб інша особа звіряла при цьому текст копії.

ПІДЧИ́ТУВАЧ, а, *ч.*, *спец.* Той, хто здійснює підчитування.

ПІДЧИ́ТУВАЧКА, и, *ж.*, *спец.* Жін. до **підчи́тувач.**

ПІДЧИХВІСТ, воста, *ч.*, *розм.* Те саме, що **підлі́за.**

ПІДЧИЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчища́ти.** *Туш з паперу знімають.., підчищаючи її гострим складаним ножем або спеціальним креслярським скреблом, чергуючи знімання з підчищанням м'якою гумкою* (Кресл., 1956, 20).

ПІДЧИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДЧИ́СТИТИ,** и́щу, и́стиш, *док.*, *перех.* 1. Чистити трохи або додатково, приводячи в порядок, видаляючи сміття, що-небудь зайве, непотрібне і т. ін. *Видавлювання канавок провадять на другій швидкості трактора. Видавлену канавку підчищають вручну* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 58); *Згадується Замфірові, як він восени мусить зібрати тички, підчистити лозу* (Коцюб., I, 1955, 190); *От і клуб. Приміщення непогане, а в даху дірка, а зала порожнювата,— треба все це підлагодити, підчистити* (Вишня, I, 1956, 360); // *перен.*, *розм.* Все, без залишку з'їдати, забирати і т. ін. *За одну ніч підчистили пана, і комори, і обори під віничок — забрали все в нього* (Стельмах, I, 1962, 615).

2. *розм.* Зшкрібати, стирати що-небудь неправильно написане, накреслене і т. ін.

ПІДЧИЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДЧИ́СТИТИСЯ,** чи́щуся, чи́стишся, *док.* 1. *розм.* Ставати, робитися чистішим.

2. *тільки недок.* Пас. до **підчища́ти.**

ПІДЧИ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підчи́стити.** *Добре второваними і охайно підчищеними стежками вона блукала у лабіринтах зелені* (Смолич, I, 1958, 77); *Дерева були дбайливо підчищені* (Вільде, Сестри.., 1958, 436).

2. *у знач. прикм.* Який звільнено від чого-небудь зайвого, непотрібного. *Зводилося кілька рядів високих, підчищених, з гарно виведеною кроною старих вільх* (Коз., Сальвія, 1956, 22).

ПІДЧИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчи́стити.** *Підчищення нижніх розсадних листків на саджанці* [махорки] *завжди позитивно впливає на врожай* (Техн. культ., 1956, 336).

ПІДЧІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчі́плювати.** *Своєрідний лускоподібний візерунок плетива одержуємо в результаті особливого способу підчіплювання нитки і введення крючка під основу нижніх стовпчиків* (В'язання.., 1957, 22).

ПІДЧІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЧЕПИ́ТИ,** чепле́ю, чі́пиш; *мн.* підче́плять; *док.*, *перех.* 1. Чіпляти що-небудь до чогось ззаду або знизу. *Підчепив* [Левко] *мішок.. і почав вигрібати муку* (Стельмах, I, 1962, 147); *Танк бурею розгорнувся перед «Москвичем», водій хвацько підчепив його сталевим тросом і поволік у бік каналу* (Гончар, Тронка, 1963, 184).

2. Підхоплюючи і зачіплюючи чим-небудь, затримувати, закріплювати і т. ін. *Слід пам'ятати, що на краях в'язання для міцності крючком підчіплюють всю петлю* (В'язання.., 1957, 18); *Найверткішу вівцю можна підчепити карлючкою-гирлигою, ..підтягнути до себе* (Гончар, Таврія, 1952, 157).

3. *перен.* Говорити що-небудь ущипливе, ставлячи когось у смішне, скрутне становище. *Умів усякого словами підчепити.*

4. *перен.*, *розм.* Знайомитись з ким-небудь, здобувати чиюсь прихильність. *Наш губрій підчепив дочку.. головного інженера металургійного заводу* (Загреб., Спека, 1961, 72); // Діставати яку-небудь хворобу. *Взимку легко підчепити нежить.*

ПІДЧІ́ПЛЮВАТИСЯ, юся, юєшся, *недок.*, **ПІДЧЕПИ́ТИСЯ,** чепле́ся, чі́пишся; *мн.* підче́пляться; *док.* 1. Причіплюватися до чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **підчі́плювати.**

ПІДЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЧЕСА́ТИ,** ешу́, е́шеш, *док.*, *перех.* Чесати гребінцем волосся ще раз, додатково або розміщуючи його в якому-небудь напрямку.

ПІДЧОРНИ́ТИ *див.* **підчо́рнювати.**

ПІДЧОРНИ́ТИСЯ *див.* **підчо́рнюватися.**

ПІДЧО́РНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЧОРНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док.*, *перех.* Підфарбувати чорною фарбою; пофарбувати у чорний колір. [Х р а п к о:] *Вуси? Та вуси тільки підчорнити трохи, то такий тобі бравий,.. що й молодий не справиться!* (Мирний, V, 1955, 140).

ПІДЧО́РНЮВАТИСЯ, юся, юєшся, *недок.*, **ПІДЧОРНИ́ТИСЯ,** ню́ся, ни́шся, *док.* Підфарбувати собі волосся, брови, вії чим-небудь чорним.

ПІДШЕПНУ́ТИ, пу́, не́ш, *док.* Однокр. до **підші́пувати.** * Образно. *Яке лихо підшепнуло йому тоту нещасну гадку про біду* (Фр., II, 1950, 102).

ПІДШЕ́ПТИ, ів, *мн.*, *розм.* 1. Те саме, що **підші́пування.** — *А додай іще інтриги, підшепти з найрізніших боків, підозрівання* (Фр., III, 1950, 243).

2. Те, що підшіпнувати. — *Я про тебе можу висловитись у кабінеті.— Про твої підшепти.. я добре знаю*

(Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 192); *Марія вагалася, не слухала підшептів кумок-свашок* (Ірчан, II, 1958, 275).

ПІДШЕ́РСТНИЙ, а, е. Стос. до підшерстя.

ПІДШЕ́РСТОК, тку, *ч., розм.* Те саме, що **підше́рстя.** *Є довге й тверде волосся* [у кролів], *яке називається остьовим або остю; між ним є коротке й м'якше — пух, або підшерсток* (Зоол., 1957, 134).

ПІДШЕ́РСТЯ, я, *с.* Коротка м'яка шерсть більшості ссавців, що росте під довшою й цупкішою. *Хутро його* [чорного тхора] *характерне блискучим чорно-бурим кольором остьового волосся з добре помітним жовтопальовим ніжним підшерстям* (Наука.., 1, 1955, 22).

ПІДШЕ́ФНИЙ, а, е. Який перебуває під чиїм-небудь шефством. *Шефська робота на селі, виступи шефів на селі та ін. повинні бути пов'язані з потребами підшефного села* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 307); *Варварі доручили піти до райкому партії і просити, щоб їм виділили підшефну частину* (Кучер, Чорноморці, 1956, 290); // *у знач. ім.* **підше́фний,** ного, *ч.*; **підше́фна,** ної, *ж.* Людина, яка перебуває під чиїм-небудь шефством. *Підшефні часом думають, що раз за них взялися передовики, то їм уже й клопоту нема* (Ком. Укр., 8, 1963, 5); *Було висунуто лише думку, щоб безпосередні шефські обов'язки, піклування про своїх підшефних візьме на себе будівельний інститут* (Коцюба, Нові береги, 1959, 353).

ПІДШЕ́ФНИК, а, *ч., розм.* Особа або установа, що перебуває під чиїм-небудь шефством. *Шеф комуни «Вільна праця» — червонокозачий окремий саперний ескадрон — запросив сьогодні своїх підшефників на свято десятиріччя ескадрону* (Донч., I, 1956, 70).

ПІДШИВА́ЙЛО, а, *ч. і ж., розм., зневажл.* Те саме, що **підлабу́зник** і **підлабу́зниця.**

ПІДШИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшива́ти.** *Здебільшого звис даху знизу не підшивають. Однак у деяких районах застосовують його горизонтальне підшивання* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 203).

ПІДШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДШИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., перех.* 1. *також чим.* Пришивати що-небудь до чогось знизу, з вивороту. *Не раз невідома рука лагодила йому взуття, друга підшивала кожушинку під його стареньку свитку* (Ю. Янов., II, 1954, 12); *Підшивати пальто хутром;* // Пришивати підошву до взуття. — *Домовляюся з Федем, щоб він мені валянки підшив* (Ю. Янов.. I, 1954, 158); // Прибивати до чого-небудь дошки знизу. *Стеля* [в хаті] *підшита не до нижніх площин балок,.. а до верхніх* (Нар. тв. та етн., 3, 1965, 65).

2. Те саме, що **підру́блювати.** *Підшивав* [ковдру] *рівно 2 години, аж втомився* (Коцюб., III, 1956, 179); *Його старі ще не спали: батько підшивав тонким ременем шлею, а мати порялась біля печі* (Стельмах, II. 1962, 344).

3. Приєднувати до чого-небудь, скріплюючи; з'єднувати докупи, підбираючи в певному порядку. *П'ять газет і три журнали виписує* [Скрипка] *і акуратно всі підшиває* (Мокр., Сто.., 1961, 80); *Цього рятівного папірця підшили до справи, як доказ його юридичної невинуватості* (Мур., Свіже повітря., 1962, 173).

ПІДШИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДШИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. *розм., зневажл.* Те саме, що **уподібнюватися.** *Багато поганої людської гидоти підшивається під твоє ймення* (Козл., Щури.., 1956, 58); *«Брехня!» — я крикнув.— Вороже безщасний, Се я той Мирон! Зрадне* [даремно] *ти підшився Під назву, рід, ба й під мій вигляд власний!»* (Фр., X, 1954, 63).

2. *тільки недок.* Пас. до **підшива́ти.** — *З газетами як? — Газети акуратно підшиваються* (Вишня, I, 1956, 322).

ПІДШИВА́Ч, а́, *ч.* Робітник, який підшиває що-небудь.

ПІДШИВА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **підшива́ч.**

ПІДШИ́ВКА, и, *ж.* 1. *тільки* **підши́вка.** Дія за знач. **підши́ти, підшива́ти.** *І в наш час для підшивки валяного взуття використовують кістяні шила* (Археол., VIII, 1959, 31).

2. *тільки* **підши́вка.** Комплект підшитих газет, документів і т. ін. *Вона поклала підшивку газет у шафу* (Головко, II, 1957, 539); *Голова колгоспу агроном Денис Субота схилився над підшивкою «Правды»* (Автом., В. Кошик, 1954, 37).

3. *розм.* Те саме, що **підкла́дка** 2. *Біжучи рвала* [Галина] *підшивку з чоловічого пальта на своїх плечах* (Ле, Мої листи, 1945, 129); * Образно. [Подорожній:] *Так трясе* [біда], *що часом у людини й душу підшивкою догори виверне* (Стар., Вибр., 1959, 666); // Обшивка одягу, лиштва. *Матерію на підкладку, поясочки і шлейки, підшивку до сорочечок і навіть гудзики з бази виписали такі грубі, неякісні* (Коз., Листи.., 1967, 223); *На ній — розкішно гаптований кептар, прикрашений пишними жовтогарячими й зеленими китицями. Запаска, білосніжна підшивка* (Літ. Укр., 8.VI 1965, 1).

ПІДШИВНИ́Й, а́, е́. 1. Який підшивають знизу, з вивороту. *Підшивні смужки.*

2. Признач. для підшивання. *Підшивна машина.*

ПІДШИЙНИ́Й, а, е. Розміщений нижче шиї, під шиєю.

ПІДШИЙО́К, йка, *ч., розм.* Те саме, що **підгру́ддя.**

ПІДШИКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підшикува́ти.**

ПІДШИКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДШИКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Шикувати, ставлячи в один стрій поряд з ким-, чим-небудь.

ПІДШИКУВА́ТИ *див.* **підшико́вувати.**

ПІДШИ́ПНИК, а, *ч.* Опорна деталь для обертових або хитних частин механізму. *Хіміки роблять чудеса з деревини. Шовк і целофан, електроізолятори і навіть підшипники...* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 102).

ПІДШИ́ПНИКОВИЙ, а, е. Прикм. до **підши́пник;** // Признач. для виготовлення підшипників. *Підшипниковий завод.*

ПІДШИ́ТИ *див.* **підшива́ти.**

ПІДШИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підши́ти.** *Сафрон розстебнув сорочку, пальцями розірвав підшиту до коміра стьожку* (Стельмах, II, 1962, 220); *З подивом відзначив* [Микола], *які слизькі в нього валянці, підшиті знизу для міцності червоною німецькою гумою* (Загреб., Шепіт, 1966, 7); *Роберт переносив папки на стіл, а Геллерфорт гортав підшиті в них папери* (Хижняк, Тамара, 1959, 122); // **підши́то,** *безос. присудк. сл. Документ являє собою досить добре збережений зошит, в якому акуратно підшито 148.. сторінок цупкого паперу з водяними знаками 1828 року* (Вітч., 4, 1964, 174).

◇ **Вітром підши́тий** *див.* **вітер; Підши́тий тру́сом** — дуже, занадто боягузливий, лякливий. [Гостомисл:] *Біжіть! Чень там стоїть хто розумніший, Що не підшитий трусом!* (Фр., IX, 1952, 268); **Соба́ками підши́тий** — дуже, занадто злий. *Добрий би був чоловік, та собаками підшитий* (Укр.. присл.., 1955, 154).

2. *у знач. прикм.* З пришитою підошвою. *Він був у латаній свиті поверх теплого кожушка, на ногах мав підшиті валянки* (Кучер, Трудна любов, 1960, 294).

3. *у знач. прикм.* Скріплений, зшитий з чим-небудь. *Він розкрив одну папку й почав з надмірною обереж-*

містю всіма пальцями перегортати підшиті папери (Ткач, Черг. завдання, 1951, 41).

ПІДШИ́ТИСЯ *див.* **підшива́тися.**

ПІДШИТТЯ́, я́, *с.* Те саме, що **підшива́ння.**

ПІДШІ́ПТУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підшіптувати.**

ПІДШІ́ПТУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Шептати, нашіптувати непомітно, потай. * Образно. *Серце підшіптувало їй недобре* (Гжицький, Опришки, 1962, 46).

ПІДШКІ́ПЕР, а, *ч.* Помічник шкіпера.

ПІДШКІ́ПЕРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **підшкіпер.**

ПІДШКІ́РНИЙ, а, е. 1. Який міститься під шкірою. *Препарат пухкої сполучної тканини готують з підшкірної клітковини тільки що забитого ссавця* (Метод. викл. анат.., 1955, 44).

2. Який робиться під шкіру. *Після підшкірного введення інсуліну симптоми хвороби зникають* (Наука.., 8, 1959, 32).

ПІДШКІ́РНО. Присл. до **підшкі́рний.**

ПІДШКРЯ́БАТИ *див.* **підшкря́бувати.**

ПІДШКРЯ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДШКРЯБА́ТИ,** аю, аєш, *док., перех.* Те саме, що **підскріба́ти.**

ПІДШКУТИЛЬГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Шкутильгаючи, приблизитися до кого-. чого-небудь.

ПІДШЛУНКО́ВИЙ, а, е. Який розміщений під шлунком. *Підшлункова залоза є найважливішою травною залозою, яка виділяє в дванадцятипалу кишку багатий на ферменти підшлунковий сік* (Курс патології, 1956, 336).

ПІДШМО́РГНУТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **підшмо́ргувати.** *Хлопчик опустив голову і підшморгнув носом* (Тют., Вир, 1964, 175).

ПІДШМО́РГУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підшмо́ргувати.** *Почулося сопіння й суворе підшморгування носами* (Мик., II, 1957, 215).

ПІДШМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Шморгати носом злегка або час від часу. *Стукають* [діти] *черевиками, труть подублі руки, підшморгують носами* (Епік, Тв., 1958, 355).

ПІДШОЛО́МНИК, а, *ч.* Шапка, яку надягають під шолом або під каску. *Зняв* [Данило] *шолом, на голові лишився хутряний підшоломник* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 598); *До катера прямує боцман з мідним шоломом у руці.. На голові — в'язаний шерстяний підшоломник* (Баш, Дніпр. зорі, 1953, 81).

ПІДШПИ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підшпили́ти.** *Кучері* [в Софії] *були вже врихтовані, майстерно-зальотно підшпилені над чолом* (Л. Укр., III, 1952, 498).

ПІДШПИ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшпили́ти.**

ПІДШПИЛИ́ТИ *див.* **підшпи́лювати.**

ПІДШПИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшпи́лювати.**

ПІДШПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДШПИЛИ́ТИ,** шпилю́, шпи́лиш, *док., перех.* 1. Приколювати шпилькою, підгинаючи, підбираючи. *Підшпилити косу.*

2. *розм.* Прикріплювати скріпками, булавками, приєднуючи до чого-небудь. *Підшпилювати документ до справи.*

ПІДШТА́НИКИ, ів, *мн., розм.* Те саме, що **підшта́нки.** *Вийняла* [Марія] *нову білу сорочку, підштаники й поклала на скрині* (Головко, II, 1957, 153).

ПІДШТА́НКИ, ів, *мн., розм.* Чоловіча білизна; спідні. *Метелиця зайшов у церковну сторожку й роздягнувся догола. Лишив на собі тільки старенькі підштанки* (Ковінька, Кутя.., 1960, 88).

ПІДШТОВХНУТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* Однокр. до **підшто́вхувати.** *Старий гострозоро обвів усіх поглядом, а когось і плечем підштовхнув, добираючись до Марка* (Стельмах, Правда.., 1961, 40); — *Це по службі положено тобі набурмошуватись? — якось підштовхнув під бік Павло* (Мушк., Серце.., 1962, 220); *Учотирьох вони сильно й уміло підштовхнули полуторку, і вона стала на рівному* (Кучер, Прощай.., 1957, 180); *Тимко підштовхнув бабу наперед* (Тют., Вир, 1964, 355); *Малахов немовби старався підштовхнути гостя, допомогти йому відшукати потрібні слова* (Собко, Справа.., 1959, 733); *Високоосвічений робітник та колгоспник — це атомний заряд, який підштовхне нашу економіку на таку височінь, до якої ніяким Америкам не доскочити* (Добр., Тече річка.., 1961, 251).

ПІДШТО́ВХНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підштовхну́ти.** *Горький якось, ніби підштовхнутий, запротестував, поклавши мені руку на плече* (Ле, В снопі.., 1960, 316); *Редактор, підштовхнутий комісаровою мовою, не сидів пасивним* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 198).

ПІДШТО́ВХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшто́вхувати.** *Кожне слово супроводжувалося не менш енергійними діями: підштовхуванням баби Наді до кімнат, штурханням у плечі, хапанням за руки* (Загреб., День.., 1964, 65); *Світова революція не потребує ні підштовхування, ні «експорту» революції.., як про це твердять «ультрареволюційні» догматики* (Ком. Укр., 11, 1966, 57).

ПІДШТО́ВХУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Злегка штовхати, різко і швидко торкаючи кого-, що-небудь. *Повз нього зі сміхом пробігали дівчата, підштовхуючи одна одну носилками* (Руд.. Остання шабля, 1959, 25); // Злегка штовхаючи, змушувати когонебудь йти, пересуватися. *Я дивилась у вікно і крізь сльози бачила, як Тришка вів Марту в конюшню; як вона, похнюпившись, ішла тихо вперед нього, а він її ззаду підштовхував* (Мирний, IV, 1955, 345); *Гешке презирливо скривив пику, .. спостерігаючи, як солдати* [фашисти] *квапливо і грубо висмикали.. чотирьох* [піонерів] *з ряду і, підштовхуючи автоматами, погнали до виходу* (Ле, Клен. лист, 1960, 45); // Злегка штовхаючи, переміщати що-небудь. *Шлях їм перетинали ріки й гірські потоки, на крутих перевалах.. доводилось вставати й підштовхувати колісниці* (Скл., Святослав, 1959, 213); // Злегка штовхаючи, посувати, переміщати кого-, що-небудь до когось, чогось, у певному напрямку. — *Та познайомся, нарешті, з моїм другом,..— сміється Іван і підштовхує Оленку до Павла* (Кучер, Прощай.., 1957, 42); *Георге вже давно підштовхував Петру до сходів, що вели на другий поверх* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 460).

2. *перен.* Спонукати до чого-небудь, спрямовувати в потрібному напрямку якусь діяльність або прискорювати якусь справу, подію. *Партія пролетаріату повинна не тільки підтримувати, але й підштовхувати вперед селянство в його боротьбі з усіма залишками кріпосництва..* (Ленін, 6, 1969, 294).

ПІДШТО́ВХУВАЧ, а, *ч.* Додатковий, допоміжний паровоз у хвості поїзда, що підштовхує його ззаду, або буксирне судно, яке пересуває баржі, підштовхуючи їх.

ПІДШТО́ПАТИ *див.* **підшто́пувати.**

ПІДШТО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДШТОПАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* Штопати трохи, в окремих місцях або додатково.

ПІДШТРИКНУТИ, ну́, не́ш, *док., перех., розм.* Однокр. до **підштри́кувати.** *Марійка сьогодні розм'якла, як віск, і навіть гадки не має підштрикнути словом чоловіка* (Стельмах, На.. землі, 1949, 148).

ПІДШТРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* 1. Ранити, колоти чим-небудь гострим. *Четверо горо-*

довиків ввійшли просто в юрбу і, підштрикуючи піхвами шабель, підганяли неквапних (Смолич, Дитинство... 1937, 162).

2. *перен.* Дошкулятн якими-небудь ущипливими, в'їдливими зауваженнями, натяками. *Підштрикувати словами.*

ПІДШТУКАТУРИТИ *див.* **підштукатýрювати.**

ПІДШТУКАТУРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПІДШТУКАТУРИТИ,** рю, риш, *док., перех.* Штукатурити трохи, в окремих місцях або додатково.

ПІДШТУРМАН, а, *ч.* Помічник штурмана. *На «Тоболе» в.. плаванні разом з Овчиним були штурман Федір Мінін, підштурман Дмитро Стерлігов* (Видатні вітч. географи.., 1954, 30).

ПІДШУКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшукáти.** *З першого ж дня почав думати Кузьма про підшукання якоїсь роботи* (Бурл., Напередодні, 1956, 6).

ПІДШУКАТИ *див.* **підшýкувати.**

ПІДШУКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшýкувати.**

ПІДШУКУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДШУКАТИ,** áю, áєш, *док., перех.* Шукати, добираючи що-небудь потрібне, придатне. *Він довго думає, підшукуючи потрібні слова* (Гончар, III, 1959, 154); *Відділ кадрів довго не міг підшукати посаду для Скубаня* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 210).

ПІДЩЕЛЕПНИЙ, а, е. Який міститься під щелепами. *Підщелепні лімфатичні вузли* [у тварин] *звичайної величини* (Соц. твар., 3, 1956, 59).

ПІДЩЕПА, и, *ж.* Рослина, до якої прищощують живець або бруньку іншої рослини. *Щоб розмножити культурні сорти роз, потрібно перш за все виростити для них підщепи* (Озелен. колг. села, 1955, 239).

ПІДЩЕПНИЙ, а, е. Прикм. до **підщéпа.** *Кущі підщепної філоксеростійкої лози* [винограду] *відзначаються великою силою росту* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 16).

ПІДЩИПАНИЙ, а, е, *розм., зневажл.* З коротким волоссям, у короткому або негарному одязі і т. ін. [Рindичка:] *В понеділок ваша сусіда, ота шолудива кішка, Гапка підщипана, та золила сорочки у жлукті* (Кроп., I, 1958, 502).

ПІДЩИПАТИ *див.* **підщúпувати.**

ПІДЩИПНУТИ, пý, нéш, *док., перех., розм.* Однокр. до **підщúпувати.**

ПІДЩИПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІДЩИПАТИ,** áю, áєш, *док., перех., розм.* Щипати, вищипувати потроху або додатково.

ПІД'ЮДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **під'ю́дити.** *Як тепер бачить Горленко.. невисоку й худорляву, але надто цупку.. постать Яцька-партизана, коли він ішов один тільки проти розлюченого натовпу, під'юдженого куркулями захопити з колгоспу всю худобу* (Крот., Сини.., 1948, 47).

2. *у знач. прикм.* Якого під'юдили, підмовили. — *От і ні,— відказав під'юджений Василько,— і кулемети є, і батарея буде завтра...* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 143).

ПІД'ЮДЖУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **під'ю́джувати.** *Під'юджувані хлопцями, Кравець і Пугач починають борюкатися* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 28).

ПІД'ЮДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПІД'ЮДИТИ,** джу, диш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підмовляти.** — *Не кушнірство винне, що Франц розпився, ..а винні лихі язики, що .. до злого під'юджували* (Коб., III, 1956, 491); *Тільки щось їй не до вподоби, зразу ж під'юджує свого чоловіка, а він же — старости, він усе може* (Юхвід, Оля, 1959, 98); *Вуханька прудко відскочила від нього вбік.— Бач, як вона від тебе,— під'юджували вугруватого з натовпу* (Гончар, Таврія.., 1957, 541); *Під'юдили податкового комісара, аби наложив на мене.. податок* (Фр., II, 1950, 131); [Вітіг:] *Знаю я, хто під'юдив проти мене мужиків та мірошників* (Л. Укр., IV, 1954, 231).

ПІД'ЮДИТИ *див.* **під'ю́джувати.**

ПІД'ЯЗИКОВИЙ, а, е. Який міститься під язиком. *Найхарактернішою рисою.. мавп є наявність у них видозміненої під'язикової кістки* (Посібник з зоогеогр., 1956, 38).

ПІД'ЯЗИЧНИЙ, а, е. Те саме, що **під'язикóвий.**

ПІД'ЯРЕ́МНИЙ, а, е. 1. Який ходить в упряжі, носить ярмо. *Під'яремний віл.*

2. *перен.* Який перебуває в неволі; поневолений, уярмлений. [Олізар:] *Гляньте: вже в потухлих очах під'яремних людей загорається гордий огонь волі* (Вас., III, 1960, 446); *Жовтень — знамено свободи, Світло, що вказує шлях,— Він під'яремним народам Світить, як сонце, в боях* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 227); // Який здійснюється, існує і т. ін. в умовах неволі, поневолення. *Минулися ті часи, коли наш робітник покірно гнув спину, не бачачи виходу з свого під'яремного життя..* (Ленін, 8, 1970, 175); *Волелюбне українське населення* [дореволюційного] *Станіслава.. ніколи не мирилося з своїм під'яремним становищем* (Визначні місця Укр., 1958, 533); // *у знач. ім.* **під'яре́мний,** ного, *ч.;* **під'яре́мна,** ної, *ж.* Людина, яка перебуває, живе в неволі, підневільна людина. *Ось: повстали під'яремні, плине повінь — легіон. Килими зеленоземні у гірляндах житніх грон* (Чумак, Черв. заспів, 1956, 92).

ПІЄЛІТ, у, *ч., мед.* Гнійне запалення ниркової миски. *Вторинний пієліт спостерігається як ускладнення нирково-кам'яної хвороби, туберкульозу нирок тощо* (Лікар. експертиза.., 1958, 55).

ПІЄМІЧНИЙ, а, е. Стос. до пієміі. *Залежно від переважання тих чи інших симптомів розрізняють такі форми сепсису: септицемічну, піємічну (затяжну).. та ін.* (Хвор. дит. віку, 1955, 47).

ПІЄМІЯ, ї, *ж., мед.* Загальне зараження організму, якому властиве утворення багатьох гнійних осередків у різних органах.

ПІЄТЕ́Т, у, *ч., книжн.* Глибока повага, шанобливе ставлення до кого-, чого-небудь. *Читаючи відомий твір Толстого «Детство. Отрочество. Юность» про дитинство, що з таким пієтетом одгукувався про його автор,.. я порівнював його з своїм дитинством* (Вас., IV, 1960, 13); *Я виріс в оточенні, де з безмежним пієтетом промовлялися імена Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Некрасова, Толстого, Тургенєва, Короленка, Щедріна* (Рильський, III, 1955, 13); *Чудово показав* [Т. Шевченко у поемі «Сліпий»] *величезний пієтет запорожців до козацького товариства-побратимства* (Вітч., 7, 1967, 180).

ПІЄТИЗМ, у, *ч.* 1. Побудована на містицизмі і відкиданні обрядової сторони релігійна течія, яка виникла в XVII ст. серед протестантів Німеччини.

2. *книжн.* Релігійно-містичний настрій, часто удаваний, фальшивий; відповідна поведінка; // *перен.* Палке обожнювання кого-небудь або беззастережна віра в щось. *Кождий такий документ будив у його пам'яті спомини подібних.. історій, речень, анекдотів, і все те він пер в свою книжку, записував з таким пієтизмом і так старанно, мов не знати які дорогі скарби* (Фр., III, 1950, 443); *Отець Заячківський — це вісімдесятилітній старець; про нього з пієтизмом говорить батько Данило* (У. Кравч., Вибр., 1958, 397).

ПІЖÁМА, и, *ж.* Костюм з штанів і куртки вільного крою, який носять удома. в лікарні і т. ін. або вдягають для спання. *Здоровіші поранені в піжамах, білих сорочках,.. по пояс похрещені бинтами,..— ховалися од бомб під паровозами* (Тют., Вир, 1964, 347); *Ольга рішуче встала з ліжка, обсмикнула, застебнула на всі гудзики смугасту піжаму* (Дор., Не повторн., 1968, 266).

ПІЖÁМНИЙ, а, е. Прикм. до **піжáма.** *Навіть незграбний піжамний балахон не псував стрункої статури* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 175).

ПІЖИТИ, жу, жиш, *недок., розм.* 1. *тільки 3 ос., перех.* Дуже лити (про дощ). *Дощ піжить.*

2. *перех. і без додатка.* Бити кого-небудь або один одного. *Як же злопці зачнуть піжить, то аж пір'я летить* (Сл. Гр.).

ПІЖМУРКИ, рок, *мн.* Те саме, що **жмýрки** [1]. *Отут, було, на цвинтарі Я з дітьми гуляю, І з Юрусем гетьманенком У піжмурки грасм* (Шевч., І, 1963, 291); *У вишняку бігала дітвора, граючись у піжмурки та в квача* (Кочура, Родина.., 1962, 138).

У піжмурки грáти (грáтися, бáвитися *і т. ін.*) — те саме. що **Грáтися в жмýрки** (*див.* **жмýрки** [1]). *Доки вони* [куркулі] *з нами у піжмурки гратимуть: і народна земля, і — не займай!* (Головко, II, 1957, 498); — *Ми йдемо до ворога, а з ворогом у піжмурки грається нічого* (Тют., Вир, 1964, 168); — *Давайте покинемо бавитися в піжмурки. Так буде краще. А щиру відповідь ви дістали раніш* (Шовк., Інженери. 1956, 204).

ПІЖОН, а, *ч., розм.* Те саме, що **джéнджик.** *У дзеркалі Платон бачить своє відображення: такий собі піжон в краватці, джемпер італійський, сорочка японська...* (Зар., На.. світі, 1967, 80); — *Пішла* [Ярина] *спати, нагулялася з оцим піжоном,— сердито сплюнув Волох* (Собко, Граніт, 1937, 138).

ПІЖÓНСТВО, а, *с., розм.* Погляди й поведінка піжона. *Починається ж воно* [міщанство] *часто з «дрібниць», з прямо-таки «невинних» речей: надмірної турботи про власний комфорт, «піжонства»* (Рад. літ-во, 4, 1958, 27).

ПІЗНАВáЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до пізнавання, пізнання. *В. І. Ленін високо цінив народну поетичну творчість, глибоко розумів її пізнавальне й виховне значення* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 23).

2. Який служить для впізнавання кого-небудь; такий, за яким розпізнають щось. *Пізнавальний знак.*

ПІЗНáВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **пізнавáти.** *Порівняння допомагає абстрагувати в пізнаваних об'єктах їх істотні риси від неістотних їх ознак* (Рад. психол. наука., 1958, 155).

ПІЗНАВАНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **пізнавáність.** *Пізнаваність світу.*

ПІЗНАВáННИЙ, а, е. Доступний для пізнавання, пізнання.

ПІЗНАВáННІСТЬ, ності, *ж.* Можливість пізнавати, осягати розумом що-небудь. *Класики марксизмуленінізму на основі досягнень науки створили вчення про пізнаванність світу* (Деякі пит. поет. майстерн., 1956, 9); *У протилежність релігії мічурінське вчення доводить безмежну пізнаванність природи та її законів* (Наука.., 9, 1956, 29).

ПІЗНАВáННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пізнавáти.** *Одна з найбільших читацьких радостей при знайомстві з новою книгою — це радість пізнавання (але пізнавання проясненого, поглибленого, тоншого) в її героях бачених, знаних самим тобою людей* (Про багатство л-ри, 1959, 231).

2. Відображення в свідомості людини явищ реальної дійсності, їх суті. *Процес пізнавання починається з відчуттів, на основі яких формуються сприймання* (Наука.., 3, 1968, 26).

ПІЗНАВáТИ, наю, наéш, *недок.*, **ПІЗНáТИ,** áю, áєш, *док., перех. і без додатка.* 1. Осягати розумом явища об'єктивної дійсності, одержувати істинне уявлення про кого-, що-небудь. *Мічурін проникливо пізнавав закони життя і розвитку рослинних організмів* (Юним мічур.., 1955, 17); *Сковорода не тільки не уникав світу людей, а навпаки: широкими кроками підходив до останніх, а через них (тобто через людей) пізнавав і світ увесь* (Тич., III, 1957, 215); — *Книжки читав* [хлопець] *заборонені, багато чого на світі пізнав...* (Цюпа, Три явори, 1958, 13); *Найдосконаліші види матерії і форми її руху не можна пізнати без вивчення тих простих, але загальних елементів, які розкриваються фізикою* (Наука.., 8, 1962, 7); // Краще узнавати кого-, що-небудь.— *Може, тому, що фронтовик щодня зустрічається з смертю віч-на-віч,.. він пізнає краще за інших справжню ціну життя* (Гончар, III, 1959, 282); *Ворога пізнаєш тільки тоді, коли зустрічаєш віч-на-віч* (Скл., Святослав, 1959, 47); — *Я пізнала життя, і через те й погляд на людей змінився* (Коб., III, 1956, 144); *З Ольгою вони ще й не пізнали одне одного як слід, а він вважав уже, що полюбив її* (Кол., Терен.., 1959, 109); // Зазнавати на собі чого-небудь, переживати щось. *Коли я пізнала на собі,.. що то є горе і як приносяться людські жертви, мені якось одразу збайдужіли мої ролі* (Л. Укр., III, 1952, 703); *Я.. на свята виступатиму із спогадами про те, як я бачив світ і плавав у безмежному повітряному океані,.. пізнавав радість і гордість переможного бою в повітрі* (Ю. Янов., II, 1954, 79); *Він пізнав гіркоту поразок і відступу* (Жур., Дорога.., 1948, 35).

2. Виявляти, бачити, впізнавати в кому-, чому-небудь кого-небудь знайомого або щось знайоме. *Умийся, серденько! Бо мати Он дивиться й не пізнає Межи дітьми дитя своє* (Шевч., II, 1963, 30); *«Та це ж Сергій Майборода»,— пізнав Лісовський колишнього найкращого чабана панів Стадницьких* (Стельмах, I, 1962, 43); *Як уже розвиднілось, пізнала вона діда Уласа* (Мирний, IV, 1955, 238); *Він не пізнав голосу свого, але од того грубого крику всі почули себе вільніше, і кожний намагавсь показати, що він не злякався* (Коцюб., II, 1955, 380); *Вихор пізнав моряка ще здаля і одразу повеселішав* (Кучер, Чорноморці, 1956, 17); // Розпізнавати кого-, що-небудь за якимись ознаками, прикметами. *Як переволокла* [Явдоха] *на друге місце, він і застогнав.., і не пізнає, де він се опинивсь* (Кв.-Осн., II, 1956, 202); *Читач повинен по мові пізнавати кожну дійову особу* (Смолич. Перша книга, 1951. 76); *Пізнавши шкапа шлях додому. Смикнула раз, другий — і хлопця понесла* (Греб., I, 1957, 59); *Народна приповідка каже, що по роботі пізнати майстра* (Мельн., Коли кров.., 1960, 47).

ПІЗНАВáТИСЯ, наю́ся, наéшся, *недок.*, **ПІЗНАТИСЯ,** áюся, áєшся, *док.* 1. *тільки недок.* Ставати відомим, виявлятися. *Друзі пізнаються в біді* (Укр.. присл.., 1955, 141).

2. Вступати в дружні відносини, знайомитися, зближуватися з ким-небудь, близько узнавати когось. *В Кутах я мушу зложити візиту п. Стефановичевій,— ми з нею пізнались в Буркуті* (Л. Укр., V, 1956, 369); *В імперіалістичну війну вилазив* [Недокус] *рачки по окопах, в окопах і з більшовиками пізнався* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 138); // *перен.* Зазнавати, переживати (лихо, горе і т. ін.). [Х а н е н к о:] *Та я тут*

ще не за морем, Не пізнався з жадним горем (Фр., XIII, 1954, 364).

3. *тільки недок.* Пас. до **пізнава́ти.** *Основою художнього багатства мистецтва є перш за все багатство самого життя, різноманітність граней і взаємозв'язків тих явищ об'єктивної дійсності, які пізнаються і відображаються митцем* (Про багатство л-ри, 1959, 6); *Щастя пізнається лише двома* [особами], *а переживається воно окремо кожною* (Досв., Вибр., 1959, 23); *В години великих переживань і тривог людське серце схоже на криничку, яка очищається від мулу — тоді пізнається справжня ціна людяності* (Стельмах, II, 1962, 162); *Кожен народ пізнається по тому, як він шанує своїх героїв, співців, мислителів, борців за свободу* (Тич., III, 1957, 162).

ПІЗНА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пізна́ти.** *..науковий аналіз конкуренції стає можливим лише після того, як пізнана внутрішня природа капіталу* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 317); *Має* [поезія] *можливості розсувати межі вже пізнаного світу силою людської фантазії* (Рад. літ-во, 1, 1962, 4); *Рада, пізнана й в окулярах, дістала від Костя розпорядження «провернути» випуск стінгазети* (Ю. Янов., II, 1954, 91).

ПІЗНА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пізна́ти.** *Наука лише намічала шлях до пізнання цієї хвороби* [пухирчатки] (Донч., V, 1957, 489); *У пізнанні самої себе долає людина час* (Мушк., Серце.., 1962, 184); *Глушак стоїть серед гостей трохи сумний від пізнання і радісний одночасно* (Довж., I, 1958, 127); // *заст.* Знайомство, зв'язок з ким-небудь. — *Чи справді між пізнанням і розстанням нічого не було?* (Фр., III, 1950, 447).

2. Відображення в свідомості людини явищ реальної дійсності, їх суті. *Особливу увагу Ленін приділив розробленню теорії пізнання діалектичного матеріалізму* (Біогр. Леніна, 1955, 103).

ПІЗНА́ТИ *див.* **пізнава́ти.**

ПІЗНА́ТИСЯ *див.* **пізнава́тися.**

ПІЗНЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **пізні́й.**

ПІЗНЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **пізне́нький.** *Раз увечері пізненько, Як мати заспала, Вийшла слухать соловейка, Мов зроду не чула* (Нар. лірика, 1956, 235); — *Княжий післанець* [посланець] *прибув пізненько — наші післанці далеко скоріше ходять* (Фр., VI, 1951, 50); [Я к і в:] *Бариня наша благородна душа.* [М о к р и н а:] *Куди ж їй до пана? Як помер пан, як була заюрила?.. Охаменулася, та пізненько* (Кроп., II, 1958, 408).

ПІЗНИ́ТИСЯ, ню́ся, ни́шся. *недок., рідко.* Те саме, що **запізнюватися.**

ПІЗНІ́Й, я, є. 1. Який наближається до свого кінця, який уже проходить (про час року, частину доби і т. ін.). *Щовечора.. вони збираються під моїм вікном і ведуть розмови, не раз аж до пізнього вечора* (Л. Укр., III, 1952, 476); *Пізньої осені та з першими сніговіями з Харкова на Полтавщину клавом попливли голодуючі* (Гончар, IV, 1960, 71); // Який перебуває на останньому етапі, ступені свого розвитку; який становить кінцевий етап, ступінь у розвитку чого-небудь. *Предмети, зображені на кам'яних бабах, відносяться до часу пізньої бронзи* (Наука.., 6, 1963, 54).

2. Який діє, має місце і т. ін. дуже пізно увечері, вночі. *Десь гавкнула собака спросоння та й замовкла; десь свиснув пізній соловейко та й задрімав* (Н.-Лев., I, 1956, 53); *Розпливався в повітрі димок махорки, крикнув несподівано пізній пароплав* (Ю. Янов., I, 1958, 97).

3. Який настає, з'являється і т. ін. після звичайного, встановленого, потрібного часу або занадто пізно. *Знов мушу прохати вибачення за пізню одповідь* (Коцюб., III, 1956, 286); *Маруся накидалася на справу і, переплітаючи пізній свій обід оповіданнями про чорного метелика та про великий камінь, сміялася дзвінко* (Хотк., II, 1966, 48); *Весна 1955 року була дуже холодною і пізньою* (Колг. Укр., 4, 1956, 9); *Додому тягла їх ностальгія і цілющий біль пізньої свідомості* (Ю. Янов., II, 1958, 67).

4. Який висівають або який дозріває після інших, йому подібних. *Збирали пізні гречки, коли в селі несподівано з'явився Гуща* (Коцюб., II, 1955, 65); *Попередником помідорів торік була пізня капуста* (Колг. Укр., 8, 1956, 37).

ПІЗНІСІНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **пізне́нький.**

ПІЗНІСІНЬКО, *розм.* Присл. до **пізні́сінький.**

ПІЗНО. Присл. до **пізні́й.** *Другий розказував: як п'яниця пізно увечері йшов з шинку* (Кв.-Осн., II, 1956, 229); — *Сосну треба рубати пізно восени,— писав Професор* (Ю. Янов., II, 1958, 124); *Книжки дорогою пропали, а лист прийшов дуже пізно* (Л. Укр., V, 1956, 100); — *Схаменешся ти, та пізно, Солопію!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 61); // *у знач. присудк. сл. Орел змахнув крильми, підвівся на весь зріст, але було вже пізно: мотузок душив його і здирав із гілки* (Тулуб, В степу.., 1964, 152).

◇ **Ра́но чи пі́зно** — коли-небудь у майбутньому (про те, що обов'язково відбудеться. трапиться). — *Я вірю, що рано чи пізно, але ви, Орлюк, ще сіятимете десь над Дніпром це насіння* (Довж., I, 1958, 285); *Кожна людина рано чи пізно відчуває потребу звернутися в думках до минулого* (Вітч., 8, 1965, 148).

ПІЗНЬОСТИ́ГЛИЙ, а, е. Який достигає пізно. *Середньостиглі і пізньостиглі помідори.. розміщують за схемою 80 × 80 см по дві рослини в гнізді* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 170).

ПІЗНЬОСТИ́ГЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **пізньости́глий.** *Зважаючи на пізньостиглість олійного молочаю, його треба сіяти так густо, щоб рослини не гілкувалися* (Ол. та сфір. культ., 1956, 329).

ПІЗНЬОЦВІ́Т, у, *ч.* *(Colchicut L.).* Багаторічна трава з коротким стеблом. *Найбільш цікавими для введення в культуру дикоростучими декоративними рослинами з високогірної флори Кавказу є скабіоза кавказька, ..пізньоцвіт весняний, піон тонколистий* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 360); *Бачив* [Марко].. *і селянську хату з соняшниками і рожею перед нею, різноцвіти і пізньоцвіти біля неї* (Стельмах, Правда.., 1961, 13).

ПІІТ, а, *ч., книжн., заст.* Поет. *Пійти в одах вихвалили Войну* [війну] *й царицю* (Шевч., II, 1953, 54); *І він, піїт з принишклої Полтави, Замість печалі дарував нам сміх* (Дмит., Книга боротьби, 1939, 46).

ПІІТА, и, *ч., книжн., заст.* Те саме, що **піїт.** *Хай досі сниться іншому піїті Шалений брязкіт кинутих шабель...* (Граб., I, 1959, 175); *В цей час закоханий, піїта, байдужим буть не можу я. Нехай.. на спів нового єзуїта лунає відповідь моя!* (Сос., I, 1957, 395).

ПІІТИКА, и, *ж., книжн., заст.* Поетика. *Теорія поезії — піїтика — займала одне з перших місць серед наук, що викладались у Києво-Могилянській академії* (Іст. укр. літ., I, 1954, 91).

ПІ́ЙЛО, а, *с.* 1. Рідка їжа для худоби з висівками, борошном і т. ін. *Вона.. тільки дивилась, як свині перекидали пійло, місили ногами їжу* (Коцюб., II, 1955, 51); *Слабким телятам даємо пійло з концентра-*

ть, і вони швидко поправляються (Хлібороб Укр., 9, 1963, 7).

2. *розм.* Те саме, що **питво́** 1. *Настя Певна.. наливала в кулні гаряче пійло* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 355).

ПІЙМА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пійма́ти.** *Були серед привезених то спекулянтки, піймані на гарячому, то злісні сектантки* (Гончар, Тронка, 1963, 321); // **пійма́но,** *безос. присудк. сл. Микита — це був теж коновод із їх товариства. Його піймано, суджено* (Гр., II, 1963, 278).

2. *у знач. прикм.* Якого спіймали. *Дівчина билась, як пійманий птах* (Головко, II, 1957, 174); // *у знач. ім.* **пійма́ний,** ного, *ч.;* **пійма́на,** ної. *ж.* Людина, яку піймали. *Коло людей зростало, заповнювало вулицю, стискало піймані у лещата* (Десняк, Десн.., 1949, 300).

ПІЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пійма́ти.**

ПІЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Схопити, підхопити те, що летить, кинуте і т. ін. *Вітер віймув,.. листя поніс золоте.. Кузь перед себе листочок піймав* (Тич., I, 1957, 236); * Образно. *Два інші* [хлопчики] *піснею, немов м'ячем, перекидаються: то той піймає, То другий зловить* (Рильський, II, 1960, 95); // Витягти кого-, що-небудь з водойми. *Повелів Ригорович піймати у воді відьму Явдоху* (Кв.-Осн., II, 1956, 184).

◇ **Пійма́ти (хвили́ну, моме́нт, ви́падок** *і т. ін.*) — скористатися слушним моментом. *Демид пішов до Карпенків і, піймавши таку хвилину, як дівчина була сама в хаті, сказав їй про се* (Гр., II, 1963, 98).

2. Схопити, спіймати те, що віддаляється, того, хто тікає. *Ті так і вискочили з лісу, обороннли старця, а Хому, що хоч було і кинувся навтікача, одначе піймали* (Кв.-Осн., II, 1956, 230); *Ловив, ловив* [загадку] *довгенько я,— Ніяк за хвостик не піймаю* (Гл., Вибр., 1951, 227); // Схопити кого-небудь за щось. *На бігу піймав* [Еней] *за рясу Попа Рутульського полку* (Котл., I, 1952, 260); *Він сидів поруч Ладимка, і той, піймавши Турбайову руку, міцно її потис* (Руд., Остання шабля, 1959, 281); // *перен.* Зазнати якої-небудь дії звонні. [Настя:] *А що, доброго ляпаса піймали по губах* (Кроп., II, 1958, 40); — *Куюю піймавш десь по дорозі* (Гончар, II, 1959, 167).

◇ **Облизня пійма́ти** *див.* **облизень.**

3. Захопити яку-небудь тварину як здобич, живцем. *Він потихесеньку туди,— аж там лисичка; він підкрався та — хап її за хвіст! Та й піймав* (Укр.. казки, 1951, 260); *Енею.. сказав* [Турн]: *«Я ставлю річ твою в дурницю; Ти в руку не піймав синицю»* (Котл., I, 1952, 293); *Не піймав я нічого і невід подер!* (Л. Укр., IV, 1951, 267).

4. Вислідити (у 1 знач.), розшукати кого-небудь, щоб затримати, заарештувати. — *Утечи! — зареготав Назар..— Піймають! — скрикнув москаль, схопившись.— Піймають — пропав!* (Вовчок, I, 1955, 131); — *Це вчора піймали злодіїв, кооператив обібрали* (Головко, II, 1957, 169); // *перев. на чому, розм.* Викрити кого-небудь, звинувативши в негативних вчинках, діях. — *Піймали на злодійстві, так було дома й дати прочуханку* (Кв.-Осн., II, 1956, 272); [Антон:] *Ну, коли б мені удалось ще тебе піймати хоч на одній провині, тоді б ми з тобою потягались!* (Кроп., I, 1958, 170); // *перев. на чому.* Раптово помітити, виявити що-небудь у себе або в когось. *Чіпці стало соромно, хоч крізь землю... Його спіймали на сльозах* (Мирний, I, 1949, 312); *Я піймав себе на ганебнім чутті й гадці* (Досв., Вибр., 1959, 21); // Натрапити на що-небудь, помітити щось. *Він ще раз піймав слід оленів* (Скл., Святослав, 1959, 15).

◇ **Пійма́ти (впійма́ти, спійма́ти) на гаря́чому** *див.* **гаря́чий; Пійма́ти на сло́ві** *кого:* а) скориставшись обмовкою, приписувати кому-небудь якусь думку, якийсь погляд. *Денис і сюди і туди, і вибрикуватись би то, так справник на усякому слові так його і пійма* (Кв.-Осн., II, 1956, 419); б) скориставшись сказаним словом, виголошеною обіцянкою, змусити виконати те, що сказане, обіцяне; **Пійма́ти ни́тку (нитки́)** *чого* — встановити зв'язок, послідовність у розмові, розгортанні подій, виявити основне в чому-небудь. *Перекинув* [Чижик] *одно* [діло], *перевернув друге, заглянув у третє, в п'яте, в десяте — натрапив слід, піймав нитку* (Мирний, I, 1949, 384).

5. *перен., розм.* Сприйняти (слухом, зором). *Чутким вухом піймала* [Екбаль] *один гук з нидвірного гомону* (Л. Укр., III, 1952, 713).

◇ **Пійма́ти по́гляд (о́чі** *і т. ін.*) [**на собі**] — відчути на собі чиїй-небудь погляд, зустрітися поглядами. *Дмитро Килигей.. при цьому вигуку якось ніби ненароком піймав на собі насмішкуватий погляд Баржака* (Гончар, II, 1959, 15); *Марина Хомівна піймала Тамарин погляд* (Хижняк, Тамара, 1959, 135).

6. *розм.* Направивши, навівши фотоапарат, прожектор і т. ін. на те, що рухається або швидко зникає, сфотографувати, ухопити променем тощо. *Десь о другій годині ночі ясний екран радара почав миготіти, піймавши на морі якийсь сторонній предмет* (Кучер, Голод, 1961, 207).

ПІЙМА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Потрапити на гачок, у пастку і т. ін. (про рибу, звірів, птахів). *Раз Лев пішов поживи розглядать Та у тенета і піймався* (Гл., Вибр., 1951, 26).

2. Бути зловленим, схопленим, викритим і т. ін. [Старшина:] *Всі гроші громадські треба здать у казначейство,.. щоб не пійматься!* (К.-Карий, I, 1960, 39); *Повідали* [люди], *що був в опришках колись, але, піймавшися, обіцяв за ласку свободи перейти на службу поліційну і виловити всіх своїх бувших товаришів* (Хотк., II, 1966, 54); — *Я тебе давненько пристерігаю,— аж от коли піймалась...* (Вовчок, I, 1955, 136).

◇ **Пійма́тися у лабе́ти (ла́пи** *і т. ін.*) *кому* — попасти в залежність до кого-небудь. — *Одного рода здихалася, другому* [жандармові] *у лабети піймалася!* (Мирний, IV, 1955, 376); [2-й чоловік:] *Мартин.. горілки не вживав, а як піймався у лапи глитаєві, розпився і звівся ні на що!* (Кроп., I, 1958, 481).

ПІЙМА́Ч, а́. *ч., рідко.* Те саме, що **ловець.**

ПІЙНЯ́ТИ, йму́, йме́ш, *док., заст.* Піймати (у 1—3 знач.). *Якби були пси пійняли, Якби зловили, то б то були били* (Чуб., V, 1874, 79); *Розквокталася свиня, Квокче коло двору. «Пійміть, діду!» Дід пійняв, Посадив на яйця...* (Руданський, Переслів'я, 1958, 19).

◇ **[Не] пійня́ти віру (ві́ри)** *кому, чому і без додатка* — те саме, що **[Не] йня́ти ві́ру (ві́ри)** *кому, чому (див.* **віра** [1]*).* — *Хіба я тобі віри пійму, що ти з своєї охоти усе на згоду їй робиш?* (Вовчок, I, 1955, 187); — *Зроду я не пійму віри,— одвітовав Кирило Тур,— щоб син старого Шрама бивсь по-розбишацьки* (П. Куліш, Вибр., 1969, 105).

ПІК, а, *ч.* 1. Гостроверха гірська вершина. *В 1943 році експедиція геодезистів і топографів відкрила в горах Тянь-Шаню пік висотою в 7439 метрів* (Видатні геогр. відкр.., 1955, 23); *В траві.. дзвеніли цикади, а з піка Гручас в долину наринав теплими хвилями вітер* (Рибак, Час.., 1960, 664).

2. *перен.* Найвища точка в розвитку, у виявленні чого-небудь, в якійсь діяльності; найбільший обсяг

роботи підприємства, завантаженість транспорту і т. ін. *Пік цієї поводі був значно вищий за пік сімнадцятого року* (Баш, Вибр., 1948, 82); *В науці є свої піки, і однією з найбільш важкодоступних вершин лишається одержання нових хімічних елементів* (Наука.., 11, 1967, 3).

◇ **Годи́ни пік** — час найбільшого напруження в роботі транспорту, електростанцій і т. ін. *Для розвантаження лінії поїзд курсуватиме в ранкові та вечірні години пік* (Веч. Київ, 9.III 1968, 2).

ПІКА [1], и, *ж.* Різновидність довгого полегшеного списа з гострим металевим наконечником. *Усе населення взялося укріпляти місто. Розібрали брук, збудували барикади, кували піки* (Нова іст., 1956, 58); *Одна сотня козаків з піками, шаблями ..гарцювала праворуч і ліворуч транспорту, охороняючи фланги* (Тулуб, В степу.., 1964, 246); // Довгий тонкий предмет, зовнішнім виглядом схожий на цей спис. *Норма вже виконана.. Ні, ще одну брилу, оцю, вона аж проситься під піку відбійного молотка* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 10).

ПІКА [2], и, *ж.* Те саме, що **вино́** [2]. *Ходити дамою пік.*

ПІКАДО́Р, а, *ч.* Учасник бою биків — вершник, який розлючує бика уколами піки. *Пікадори розлютили могутнього бика* (Наука.., 4, 1966, 21).

ПІКА́НТНИЙ, а, е. 1. Гострий на смак, пряний (про соус, підливу і т. ін.).

2. *перен.* Який викликає гострий інтерес, зацікавленість своєю незвичайністю, сенсаційністю і т. ін. *Труби блищали на сонці, як золото, й при білих конях надавали картині щось дуже пікантне й героїчне* (Н.-Лев., III, 1956, 133); *Тітка Прохіра докладно.. випитала в Гашіци всі подробиці пікантної справи* (Коцюб., I, 1955, 249); *По цілій Косівщині з уст в уста передавалася пікантна новинка о тім, як попадя криворівська цілувала привселюдно Марусяка на храму в Яворові* (Хотк., II, 1966, 76); // Не зовсім пристойний. *Чоловіки переходили до кабінету курити. і там уже починалася інша розмова, а як були самі, без дам, то навіть і на дуже пікантні теми* (Головко, II, 1957, 278); *Там* [на іменинах] *ми тільки пили, їли, курили, грали в карти та пробавлялись пікантними анекдотами* (Збірник про Кроп., 1955, 65); // Який своїм привабливим виглядом викликає хтивість; зваблнвий. *Пікантна жінка.*

ПІКА́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **піка́нтний.** *Ця оригінальна ідея своєю пікантністю сподобалась і Софії Карлівні* (Гончар, Таврія. 1952, 371).

ПІКА́НТНО. Присл. до **піка́нтний.**— *Пікантно! — промовив* [помічник пристава] *лише одне слово і, повертаючи.. голову до пристава, передав йому виразом лиця свої непристойні здогадки* (Стельмах, I, 1962, 599).

ПІКАП, а, *ч.* Невеликий автомобіль, звичайно з відкритим кузовом, яким перевозять вантажі й пасажирів. *Кілька броньовиків та пікапів.. мчаться балкою* (Гончар, III, 1959, 450); *Він до друга Рогози: — Будь ласкавий, підвези! Одвічає в трубку бас: Рад би, друже, та якраз Сіла жінка до пікапу Й десь помчала* (С. Ол., Вибр., 1959, 252).

ПІКАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Те саме, що **пищáти** 1. *Вони ж* [пташенята], *сердешні, пікають уже, пікають та так уже страдно ротками зітхають* (Тесл., З книги життя, 1949, 17).

ПІКЕ [1], *невідм., с.* Бавовняна або шовкова тканина полотняного переплетення з рельєфним малюнком у вигляді рубчиків або опуклих візерунків на лицьовому боці.

ПІКЕ [2], *невідм., с.* Стрімкий політ літака майже вертикально вниз. *Літак злісно заревів, виходячи з піке* (Ткач, Крута хвиля. 1956, 299); *Пілот Іван Вередін вилетів на бойове завдання.. Одне піке, друге — і в повітря злетіли уламки фашистських танків* (Рад. Укр., 11.VI 1961, 3).

ПІКЕ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **піке́** [1]; // Зробл. з цієї тканини. *Він у шкіряному пальті, картатий галстук, біла пікейна сорочка з твердим комірцем* (Кучер, Трудна любов, 1960, 332).

ПІ́КЕР, а, *ч., заст.* Старший псар.

ПІКЕ́Т [1], у, *ч.* 1. Невеликий військовий сторожовий загін; застава. *Козаки висилали од себе в степи пікети і розвідки і.. пильнували край од татар* (Стор., I, 1957, 263); [Г р е ч а н и й:] *Пробитись крізь німецькі пікети за Буг нам не вдалося* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 115).

2. У капіталістичних країнах — група бастуючих робітників, яка виділяється під час страйку для підтримання порядку, для охорони чого-небудь. *Робітничі пікети зайняли входи до цехів* (Смолич, V, 1959, 610).

ПІКЕ́Т [2], у, *ч., спец.* 1. Точка місцевості, що знаходиться на певній віддалі від іншої точки і відмічена при нівелюванні кілочком, забитим до рівня землі. *Вздовж траси ведеться пікетаж. Основні пікети встановлюються через кожні 100 м* (Інж. геод., 1959, 264); // Невеликий кілочок з номером, який забивається в землю при нівелюванні і залишається там для дальших робіт. *Хоч робота твоя нескладна — розміряти з Василинкою.. стометрові відтинки траси, розставляти пікети, але й ця проста робота кимось мусить бути зроблена* (Гончар, Тронка, 1963, 259).

2. Одиниця виміру довжини залізничних ліній, що дорівнює в СРСР 100 м.

ПІКЕ́Т [3], у, *ч.* Старовинна гра в карти, розрахована на двох, трьох, іноді чотирьох картярів. *Грати в пікет.*

ПІКЕТА́Ж, у, *ч., спец.* Вибір точок на місцевості і позначення їх кілочками при нівелюванні. *Вздовж шосе ведеться пікетаж.*

ПІКЕТАЖИ́СТ, а, *ч.* Той, хто здійснює пікетаж.

ПІКЕТАЖИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **пікетажи́ст.** *Пікетажисток тим часом уже кличе майстер. Василинка та Ліна беруть свої рябі палиці і поспішають до місця роботи* (Гончар, Тронка, 1963, 278).

ПІКЕТА́ЖНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до пікетажу. *У процесі розпланування пікетажу ведеться пікетажний журнал* (Інж. геод., 1959. 254).

ПІКЕ́ТНИК, а, *ч.* Особа, що входить у склад пікету (*див.* **пікéт** [1]). *Пікетник віддав офіцерові честь* (Тулуб, В степу.., 1964, 92); *Демонтажники.. стояли.. перед заводською брамою і пересміювалися із заводськими пікетниками* (Смолич, V, 1959, 610).

ПІКЕ́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пікéтник.**

ПІКЕТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пікетувáти.**

ПІКЕТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пікетувáти.**

ПІКЕТУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок., перех.* Охороняти що-небудь, перебуваючи в пікеті; установлювати десь пікет, пікети (*див.* **пікéт** [1]).

ПІКЕТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **пікетувáти.**

ПІКІНЕ́Р, а, *ч.* Поселенець, звичайно військовий, що за наказом царського уряду жив на Україні і брав участь в обороні Новоросійської губернії від нападу кримських татар і турків. *Заворушення вилилися в 1769 р. у велике повстання пікінерів на Півдні — в Новоросійській губернії* (Іст. УРСР, I, 1953, 350); *Пікінери, що їх ставили на варту, співчували тур-*

баївцям, часто тікали з своїх постів (Гончар, Таврія, 1952, 195).

ПІКІНЕ́РСЬКИЙ, а, е. Який складається з пікінерів. *Пікінерські полки.*

ПІКІРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пікірува́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який пересаджено методом пікірування *(див.* **пікірува́ння***).— Два паростки я знайшла з такою кореневою системою, наче вона розвинулася з пікірованої розсади* (Допч., V, 1957, 239).

ПІКІРО́ВКА [1], и, *ж.* Дія за знач. **пікірувати.**

ПІКІРО́ВКА [2], и, *ж.* Дія за знач. **пікірува́ти.** *В наукових установах і в процесі практичної роботи стали шукати нові способи праці, щоб замінити дорогокоштовну пікіровку* (Сад. і ягідн., 1957, 134).

ПІКІРО́ВКА [3], и, *ж., розм.* Обмін ущипливими словами. *Жартівлива пікіровка закінчується тим, що Олеся, сміючись, просить* [Власа]: *— Дай мені вудочку, і я половлю* (Минуле укр. театру, 1953, 50).

ПІКІРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Пікірувний бомбардувальник. *Пікірувальники.. заходять на приціл* (Ю. Янов., I, 1954, 54); * Образно. *Першими пікірувальниками були не літаки, а птахи* (Знання.., 2, 1967, 22).

ПІКІРУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пікірува́ти.** *Пікірувана розсада.*

ПІКІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пікірувати.**

ПІКІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пікірува́ти.** *Вирощувати сіянці для пікірування краще у парниках* (Озелен. колг. села, 1955, 104).

ПІКІРУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док.* На великій швидкості рипутися майже вертикально вниз (про літак). *— Насміюсь доповісти, що це, здається, той самий радянський літак, який перебив мені подорож на фронт... Він пікірує!* (Ю. Янов., I, 1954, 152); *Літаки зробили коло, але замість того, щоб іти на посадку, почали пікірувати на аеродром* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 17); // Стрімко летіти вниз (звичайно про птахів). *Час від часу.. то одна, то друга пташина каменем пікірувала донизу* (Збан., Мор. чайка, 1959, 22).

ПІКІРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Пересаджувати рослину в молодому віці за допомогою кілочка — піки. *Пікірують розсаду при появі першого справжнього листка в торфоперегнійні або гончарні горщечки* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 54); *— Коли сходи зарунились, тисячу найбільш кущистих із них я обережно пікірувала і пересадила на грядку, як розсаду* (Донч., V, 1957, 239).

ПІКІРУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., з ким.* Обмінюватись ущипливими словами. *Мсьє і мадам Енно, пікіруючися гострими слівцями з приводу щойно пережитих пригод, стояли поруч на носі катера* (Смолич, Світанок.., 1953, 43).

ПІКІРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **пікірува́ти.**

ПІКІРУ́ЮЧИЙ, а, е. Який пікірує, перебуває в піке *(див.* **піке́** [2]*). Літак раптом рвонув униз у пікіруючому польоті* (Донч., VI, 1957, 172).

△ **Пікірую́чий бомбардува́льник** — бойовий літак, пристосований для бомбардування з піке *(див.* **піке́** [2]*). Десятки пікіруючих бомбардувальників під прикриттям винищувачів ринулися на бойові порядки наших військ* (Кучер, Чорноморці, 1956, 364).

ПІККОЛО, *невідм., с.* Найменший розміром і найвищий звучанням музичний інструмент певного виду; // Коротка назва малої флейти.

ПІКЛУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто піклується про кого-, що-небудь; дбайливець. *Піклувальник допомагає неповнолітньому у вихованні, навчанні і праці* (Рад. суд на охороні прав.., 1954, 58).

ПІКЛУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **піклува́льник.**

ПІКЛУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піклува́тися.** *Север делікатно струшує іней з мого волосся. Як він уміє так непомітно гарно виявляти своє піклування про мене!* (Вільде, Сестри.., 1958, 54); *Яскравим проявом піклування партії та уряду про добробут трудящих є поступове переведення робітників і службовців на скорочений робочий день* (Наука... 2, 1960, 2); *Подякують колись йому за піклування* [про землю] (Коцюб., I, 1955, 116); *Трьох важко поранених ми зоставляли в танку — на піклування товариша К.* (Ю. Янов., I, 1954, 55); *— Вже,— відповів Боженко з ноткою якогось навіть піклування в голосі* (Довж., I, 1958, 170).

ПІКЛУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. *про кого — що, за кого — що, ким, чим.* Виявляти увагу, турботу про потреби кого-, чого-небудь. *Насті спершу трохи чудно було, що про неї так піклуються* (Коцюб., I, 1955, 71); *— Спасибі вам, що ви так піклуєтесь за його* [нього] (Мирний, I, 1954, 283); *Слава про бессарабського народного месника, який карав панів і піклувався долею бідних, прийшла на одеські береги* (Смолич, V, 1959, 28); // *без додатка.* Виявляти неспокій з приводу влаштування кого-, чого-небудь, клопотатися про когось, щось. *Стара Морозиха піклувалася все: — Може б ти, дочко, прилягла трохи?* (Головко, II, 1957, 382).

2. *коло кого — чого.* Дбаючи про кого-, що-небудь, робити послуги, допомагати, створювати необхідні умови і т. ін.— *Та таки й дитина, Хоча воно вже й підросло, Та все ж таки треба Коло його піклуватись* (Шевч., I, 1963, 313).

3. *за ким — чим.* Бути в стані тривоги, тривожитися, хвилюватися через кого-, що-небудь. *В Зеленій горці.. за святом пан сам піклувався* (Мирний, IV, 1955, 160); *— Вся рота з тебе очей не зводить, ..всі товариші піклуються за тобою...* (Гончар, III, 1959, 303).

ПІКШК, а, *ч., заст.* Людина з кремезною, схильною до повноти будовою тіла, відносно короткою шиєю і широким обличчям. *Пікшки — гарні організатори, веселуни, здатні до періодичних коливань настроїв і життєвого тонусу* (Знання.., 7, 1966, 7).

ПІКНІК, а́, *ч.* Розважальна прогулянка компанією (звичайно з закускою на лоні природи).— *Ми витягнемо ваших дам з затвору на світ, заведемо танці, раути, пікніки,— говорив другий молодий офіцер* (Н.-Лев., III, 1956, 137); *Важким осадом лежать на душі і ті пікніки, і ті куплені, силувані ласки...* (Гончар, Таврія, 1952, 264).

ПІКНІЧНИ́Й, а, е, *заст.* Прикм. до **пі́кнік.** *Люди пікнічної конституції схильні до потовстіння* (Знання.., 7, 1966, 7).

ПІКНУТИ, ну, неш, *док.* 1. *неперех., розм.* Однокр. до **пі́кати.**— *Добре панові сміятися,— пікнув Свєнціцький крізь сльози* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 53).

[I] **не (хоч би, а́ні) пі́кнути** — мовчати, не видаючи плачем, криком і т. ін. болю, жалю.— *А того хтось поцілив! ..Ані пікнув, неборачисько!* (Фр., VIII, 1952, 319).

2. *без додатка, також у сполуч. із сл.* слово, *розм.* Намагатися негативно висловитися про кого-, що-небудь.— *Тілько* [тільки] *ти мені слово пікнеш про батька та матір, я тебе з світа зживу...* (Мирний, I, 1954, 162); *— Що ж, славне товариство, пожаліємо чоловіка? —..запитав Іван чумаків..— Пожаліємо, коли він і слова не пікне в селі,— обізвались чумаки* (Стельмах, I, 1962, 237).

ПІКОВИ́Й [1], а, е. Прикм. до **пі́ка** [2]. *Намальовані* [ікони] *так, що бог-отець був схожий на бубнового*

короля, пречиста діва Марія скидалась на пікову даму (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 44).

◇ **Залиша́тися (залиши́тися, зоста́ватися, зоста́тися** *і т. ін.*) **при пі́ковому інтере́сі** — зазнавати невдачі в чому-небудь, лишатися ні з чим. *Чумак звернув увагу не на Ріту, а на її подругу Катерину. Через якийсь час вони одружились, а Ріта залишилась.. при пікових інтересах* (Збап., Передженнів'я, 1955, 12).

ПІКОВИЙ[2], а, е, *розм.* Прикм. до **пік** 2. *Кожного дня, після п'ятої години, у час найбільших «пікових» навантажень потужний потік води падає на лопаті гідроагрегатів й у міську мережу надходить додаткова електроенергія* (Веч. Київ, 13.XII 1971, 1).

ПІКРИ́НОВИЙ: △ **Пікри́нова кислота́** — вибухова кристалічна речовина жовтого кольору. *Якої б заспівав панотець Миколай про безпутного Демка, коли б довідався, що той сам з начинки пікринової кислоти і гримучої ртуті готував саморобні бомби* (Стельмах, I, 1962, 270).

ПІКТОГРА́МА, и, *ж.* Умовний малюнок із зображенням яких-небудь дій, подій, предметів і т. ін., який використовувався в найдавнішому письмі.

ПІКТОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **піктогра́фія.** *Піктографічні написи дали вченим дуже цінний матеріал про історію людського суспільства* (Наука.., 4, 1958, 48); *Піктографічне письмо.*

ПІКТОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Найдавніша форма письма, що становить собою зображення дій, подій, предметів і т. ін. умовними малюнками. *Ще 40—50 тисяч років тому виникла піктографія — письмо з допомогою малюнків* (Наука.., 10, 1968, 29).

ПІКУЛІ, ів, *мн.* Суміш із дрібно нарізаних маринованих із прянощами овочів, які вживаються як приправа до м'ясних і рибних страв.

ПІКША, і, *ж.* Морська промислова риба родини тріскових. *Використовують трали головним чином для вилову донних риб (тріски, пікші, морського окуня)* (Наука.., 2, 1958, 18); *Тріска і пікша надходять на підприємства громадського харчування звичайно потрошеними* (Технол. пригот. їжі, 1957, 38).

ПІЛ, по́лу, *ч.* Нари в селянській хаті, розміщені між піччю і протилежною до печі стіною. *Насупроти столу, між череватою піччю й другою стіною, притулився піл* (Мирний, IV, 1955, 287); *Піл для спання, що його склав батько з товстих струганих дощок, був не дуже великий* (Юхвід, Оля, 1959, 22).

ПІЛА́Т, а, *ч., заст.* Людина, яка зробила щось погане або злочинне, звичайно чужими руками, і усувається від відповідальності за вчинене. *О горе! горенько мені! І де я в світі заховаюсь? Щодень пілати розпинають, Морозять, шкварять на огні!* (Шевч., II, 1963, 348); *Ми бились шалено, як гірські орли, Але вороги нас в полон узяли, І кинули бранців за мури, за грати Кати і пілати* (Олесь, Вибр., 1958, 120).

ПІЛЕРС, а, *ч.* Дерев'яний або металевий вертикальний стояк, який підтримує палубу судна. *В колі матросів стояв Бучний і заглядав у велике люстро, яке корабельні майстри приробили до пілерса* (Ткач, Моряки, 1948, 74).

ПІЛІГРИ́М, а, *ч., книжн., заст.* 1. Паломник. *Пілігрими, що йдуть до святих місць, підкоряються темному покликові забобонності* (Загреб., Шепіт, 1966, 27); *Воліла б вона бути похованою романтично.. Щоб ішли тоді до неї, романтичної таврійської святої, вродливі молоді пілігрими* (Гончар, Таврія, 1952, 131); * У порівн. *Іду я з посохом, як пілігрим, Дорогою терністою, крутою* (Гер., Дорога, 1939, 36).

2. *перен.* Мандрівник, подорожній. *Призвичаївся* [М. Гоголь] *відчувати під ногами хистку палубу, і.. йому все здавалося, що й земля, і камінь ходять під ним — блідим, жовтим, виснаженим бурями й громами пілігримом* (Полт., Повість.., 1960, 395).

ПІЛІГРИ́МКА, и, *ж., книжн., заст.* Жін. до **пілігри́м.** *Входить стара туркеня в чорній одежі пілігримки* (Н.-Лев., II, 1956, 451); *Навроцький, хор черниць і пілігримки — всі стали* (Мик., II, 1957, 376).

ПІЛІГРИ́МСТВО, а, *с., книжн., заст.* Те саме, що **пало́мництво.** *Через те пілігримство до Лаври дуже пом'якшало її серце* (Н.-Лев., I, 1956, 407).

ПІЛІГРИ́МСЬКИЙ, а, е, *книжн., заст.* Стос. до пілігрима і пілігримки.

ПІЛІ́КАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **пілі́кати.**

ПІЛІ́КАТИ, аю, аєш, *недок., перех. і неперех., розм.* Погано грати, виконувати що-небудь на смичковому музичному інструменті або на гармонії. *Платон.. пілікає на скрипці, Ліда сміється* (Корн., I, 1955, 99); // Видавати одноманітні протяжні звуки (про смичкові музичні інструменти або про гармонію). *Пілікав нудно десь гармошка* (Головко, I, 1957, 336).

ПІЛІ́КНУТИ, ну, неш, *док., перех. і неперех., розм.* Однокр. до **пілі́кати.**

ПІЛ́КА, и, *ж.* 1. Відрізаний для пошиття одягу шматок тканини на всю її ширину. *Юзя встала, а Дарка розп'яла на ній спідничку, шукаючи швів та рахуючи пілки* (Л. Укр., III, 1952, 643); *Широкими, на вісім пілок, спідницями Параска по хаті війнула* (Горд., II, 1959, 223); // *розм.* Шматок матерії взагалі. *Він повертає до хати і помічає на призьбі якусь мисочку, прикриту зверху замість пілки листком лопуха* (Стельмах, II, 1962, 104).

2. Підстилка на підлогу, долівку і т. ін. *На першій* [підводі], *..на соломі, застеленій квітчастою пілкою, сиділо двоє* (Коз., Пові Потоки, 1948, 251).

3. Змепш. до **пола́.**

ПІЛО́Н, а, *ч., архіт.* 1. *іст.* Башта у вигляді зрізаної піраміди, яка зводилася біля входу в стародавній єгипетський храм.

2. *перев. мн.* Масивні, звичайно прямокутні колони, що служать опорою арок, склепінь або оформляють з боків в'їзди, входи в парки, на мости і т. ін.

ПІЛОРИ́ЧНИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **піло́рус.**

ПІЛО́РУС, а, *ч., анат.* Місце переходу шлунка в дванадцятипалу кишку. *Під стенозом пілоруса розуміють звуження вихідного відділу шлунка* (Наука.., 1, 1957, 33).

ПІЛО́Т, а, *ч.* Той, хто управляє літальним апаратом. *Пілот перед вильотом довідується на метеорологічній станції про стан атмосфери* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95); *Степан Глушак, батько пілота, стріляє з маузера в порушників кордону* (Довж., Зач. Десна, 1957, 66).

ПІЛОТА́Ж, у, *ч.* Уміння управляти літальним апаратом, а також така дія. [Тарасов:] *Сьогодні вам належить виконати відповідальні завдання пілотажу* (Мик., I, 1957, 499); * Образно.— *На віршах теж потрібний вищий пілотаж..?* (Ю. Янов., I, 1958, 271).

ПІЛОТА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **пілота́ж.** *Кожна пілотажна фігура, виконана в строго заданому темпі,— це маневр в бою* (Рад. Укр., 9.IV 1959, 3).

ПІЛО́ТКА, и, *ж.* Літній формений головний убір у деяких військовослужбовців. *Легка гімнастьорка, погони, пілотка й перебування в походах омолодили його років на двадцять* (Довж., I, 1958, 385); *На дівчині була зелена суконна пілотка* (Дмит., Наречена, 1959, 108).

ПІЛОТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пілотува́ти.** *16 червня 1963 року на орбіту супутника*

землі був виведений космічний корабель «Восток-6», уперше в світі пілотований жінкою — Валентиною Володимирівною Терешковою (Наука.., 11, 1967, 17).

2. *у знач. прикм.* Признач. для пілотування. *Космічні кораблі «Союз» характеризують новий етап у розвитку пілотованих апаратів* (Веч. Київ, 18.XI 1968, 3).

ПІЛО́ТСЬКИЙ, а, е. Належний пілотові. *Пілотський костюм;* // Признач. для пілота. *Пілотська кабіна.*

ПІЛОТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пілотува́ти.** *Іван Кожедуб відмінно склав іспити при шостскинському аероклубі, цілком засвоїв техніку пілотування* (Скл., Орл. крила. 1948, 75); *Пілотування і заходження на посадку екіпаж робить тільки за приладами* (Рад. Укр., 7.III 1963, 4).

ПІЛОТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех. і без додатка.* Управляти літальним апаратом під час польоту. *Корабель «Восток-2» пілотує громадянин Радянського Союзу льотчик-космонавт.. Титов Герман Степанович* (Літ. газ., 8.VIII 1961, 1).

ПІЛОТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **пілотува́ти.** *Політ космічного корабля-супутника «Восток-3», який пілотувався космонавтом товаришем Ніколаєвим Андріяном Григоровичем, тривав 95 годин* (Рад. Укр., 16.VIII 1962, 2).

ПІЛОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пі́лка.**— *Та яка ж я буду, коли моє тіло обтягнути спідницею у дві пілочки?* (Збан., Сеспель, 1961, 324); *Молодиці.. викладають на стіл масло, замотане в чистенькі пілочки, сало, ковбасу* (Зар., На.. світі, 1967, 232).

◇ **Оббира́ти (обібра́ти) до пі́лочки** — те саме, що **Оббира́ти до ни́тки** (*див.* **оббира́ти**). *Робітниць* [капіталіст] *оббирав до пілочки, А безробітним плював у лице* (Мал., Звенигора, 1959, 224).

ПІЛСУ́ДЧИК, а, *ч.* У 1926—1935 рр.— той, хто поділяв погляди фашистського диктатора Польщі Пілсудського, запроваджував його політику.— *Я не годен забути, що так же страшно кричали середодня і люди, коли ті пілсудчики били їх торік у дворі шомполами* (Коал., Ю. Крук, 1957, 358); *Утиски пілсудчиків, переслідування урядовцями панської Польщі всього прогресивного створювали важкі умови для передових західноукраїнських діячів* (Іст. укр. літ., I, 1954, 690).

ПІЛСУ́ДЧИНА, и, *ж.* У 1926—1935 рр.— фашистська диктатура Пілсудського у Польщі.

ПІЛЮ́ЛЯ, і, *ж.* Тверда кулька з лікувальної речовини. *Давали мені різні порошки й пілюлі, мене нічого не брало* (Ю. Янов., Вершники, 1939, 84); *Капіталістична економіка — дряхлючий старик, якого ніякими припарками і пілюлями не можна врятувати від невиліковних недуг* (Рад. Укр., 7.XI 1960, 2); // *перен.* Щось образливе, кривдне для кого-небудь. *Гірка пілюля.*

◇ **Золоти́ти (позолоти́ти) пілю́лю** — скрашувати, зм'якшувати чим-небудь заподіяну прикрість, неприємність, образу і т. ін. *Гетьман хитро позолотив пілюлю і, нібито вгадуючи архімандритові заперечення, додав: — Та й братство в нас буде трохи відмінне від Львівського* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 133); **Ковта́ти пілю́лі** *див.* **ковта́ти; Підно́сити (піднести́) пілю́лю** — зробити кому-небудь щось неприємне, образливе. — *Каргат, видно, підніс Валентинові Модестовичу якусь нову пілюлю, а тепер пробує трохи позолотити її...* (Шовк., Інженери, 1956, 145).

ПІЛЮЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **пілюля.**

ПІЛЮЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто виготовляє пілюлі.

ПІЛЮЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пілю́льник.**

ПІЛЯ́СТР, а, *ч., архіт.* Плоский, схожий на колону виступ на поверхні стіни чи стовпа. *Вся* [площа] *завалена була старим мармуром церкви, уламками пілястрів, орнаментами амбразур* (Коцюб., II, 1955, 403); *Кам'яний бар'єр відділяв орхестру від театрона, а ззаду театрон був оточений глухою стіною з пілястрами, крізь яку вели входи до театру* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 304).

ПІЛЯ́СТРОВИЙ, а, е. Прикм. до **пілястр.**

ПІЛЬ, *виг., мисл.* Уживається як наказ собаці кидатись на дичину. *Ганський їх* [псів] *заохочував і підганяв владним і суворим окриком.— Піль! Піль!* (Рибак, Помилка.., 1956, 117): *— Піль! — Сетер, як йому в таких випадках і належить, стрибав прожогом уперед, з-під нього — ф-р-р-р! — перепілка* (Вишня, II, 1956, 268).

ПІ́ЛЬГА, и, *ж.* 1. Повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил, виконання яких-небудь обов'язків. *Перев'язали* [козаки] *собі звечора рани, випили.. горілки з порохом і лягли відпочити, маючи право на пільгу* (Стар., Облога.., 1961, 67); *Єдиною пільгою тепер було те, що деяких хворих можна було відправляти в ревер — табірний госпіталь, де вони, хоч і не завжди, могли одужати* (Хижняк, Тамара, 1959, 194).

2. *перев. у сполуч. із сл.* робити, зробити, давати, дати *і т. ін.* Великодушне, не дуже суворе ставлення до чиєї-небудь провини. [Інші голоси:] *Сей чесний! Сей невинен! Дати пільгу! на волю випустить!* (Л. Укр., II, 1951, 530).

3. *перев. мн., заст.* Те саме, що **вільність** 2. *Українські купці, які провозили свої товари по теригорії центральних районів Росії* [у XVIII ст.], *одержували різні пільги* (Іст. УРСР, I, 1953, 335); *Ще говорить* [Степура] *щось про батька, що теж під мобілізацію потрапля, і про свою відстрочку, яка дає йому пільги, дає чомусь переваги над братами...* (Гончар, Людина.., 1960, 22).

4. *діал.* Полегшення. *Крізь виливані тихо.. сльози, що не приносили їй пільги, поглянула* [Регіна] *на Владка* (Фр., VI, 1951, 279).

ПІЛЬГОВИ́Й, а́, е́. Який надається кому-небудь як пільга (у 1 знач.). *Щорічно робітники одержують безкоштовні або пільгові путівки в санаторії та будинки відпочинку* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 88); *Не може він в ім'я давніх заслуг Марти робити тепер пільгові знижки їй — на свій розсуд добирати кращу землю* (Вол., Самоцвіти, 1952, 38); // Який існує як пільга (у 1 знач.). *У березні 1931 р. СРСР підписав з Туреччиною новий торговий договір, що мав також надзвичайно пільговий характер для останньої* (Укр. іст. ж., 4, 1960, 60).

ПІЛЬГОВИ́К, а́, *ч., розм.* Той, хто має пільгу, користується пільгами (у 1 знач.).

ПІМ *див.* **пімй.**

ПІМИ, ів, *мн. (одн.* **пім,** а, *ч.).* Чоботи з оленячого хутра, шерстю назовні або валянки. *На ноги.. натяг* [Стьопа] *панчохи з собачого хутра і тоді взяв піми, тобто чоботи, оленячим хутром наверх* (Трубл., Лахтак, 1953, 60); *Везли* [олені] *саночки, а в саночках сиділи діти.., одягнуті в хутряні шапки, кожушки, піми* (Ів., Вел. очі, 1956, 13).

ПІ́НА, и, *ж.* 1. Непрозора легка пузирчаста маса, утворена на поверхні рідин від сильного коливання, збовтування, нагрівання, бродіння і т. ін. *Вода ллється на колеса зверху, обливає їх білою піною* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *Казанок піниться, кипить, запливає жовтуватою піною* (Кол., Терен.., 1959, 39); * Образно. *В загратоване вікно цідився ранок синю-*

вато-блідою піною (Мик., II, 1957, 223); * У порівн. *На ниві саме біло-рожевою піною квітувала гречка* (Стельмах, Хліб.., 1959, 105).

2. Непрозора легка пузирчаста маса, утворена звичайно при збиванні мильного розчину. *Па півострові Флорида росте так зване «мильне дерево». Його дозрілі плоди, якщо їх розтерти, утворюють піну* (Веч. Київ, 18.II 1969, 4); * У порівн. *У млині, наче мильна піна, плавала крупчатка* (Шиян, Баланда, 1957, 66); // Велика кількість поту, що покриває розгарячілого коня у вигляді білих пластівців. *Конята вкрились піною, задихались* (Фр., XIII, 1954, 36).

3. Пузирчаста слина, що з'являється у людини або тварини від перевтоми, захворювання, а також під впливом гніву, злоби і т. ін. *Івася неначе що кинуло, він підвівся і.. почав рвати, кривава піна тяглася довгою стьожкою з його рота* (Мирний, I, 1954, 306); *Пазя аж затрусилася з люті. Маленькі очі її заіскрились, а на губах показалася піна* (Март., Тв., 1954, 376); *Кінь важко дихав, з рота падала кривава піна* (Руд., Остання шабля, 1959, 491).

◇ **З піною на губа́х** *див.* **губа́** [1].

ПІНАКОТЕ́КА, и, *ж.* Сховище творів живопису; картинна галерея.

ПІНГВІ́Н, а, *ч.* Великий морський антарктичний птах із схожими на ласти короткими крилами, пристосованими не для літання, а для плавання. *Велика рівнина і прибережні виступи скель всі покриті мільйонами пінгвінів* (Довж., Зач. Десна, 1957, 410).

ПІНГ-ПО́НГ, а, *ч., розм.* Настільний теніс. *Яких тільки розваг не було тут!.. І все на столах: дитячий більярд, пінг-понг, настільний футбол* (Сміл., Сашко, 1957, 40).

ПІНЕ́ТКА *див.* **піне́тки.**

ПІНЕ́ТКИ, ток, *мн. (одн.* **піне́тка,** и, *ж.).* Легенькі виворотні черевички для немовлят.

ПІНИ́СТИЙ, а, е. Вкритий піною. *В морі зринають і зараз щезають пінисті хвилі* (Коцюб., II, 1955, 412); * Образно. *Серед чорного густого волосся білів у нього над лобом пінистий гребінь сивини* (Донч., III, 1956, 391); // Який піниться. *Моторні лакеї розносили високі кришталеві чарки з пінистим шипучим вином* (Мирний, II, 1954, 277); *Олена стояла біля столу з глечиком пінистого молока* (Тют., Вир, 1964, 103).

ПІНИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **пі́нистий.**

ПІНИТИ, ню, ниш, *недок.* 1. *перех.* Робити пінистим; викликати піну на поверхні рідини. *Червонофлотці стріляли по фінських і німецьких торпедних катерах, що снували, мов скажені пінячи море* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 244).

2. *неперех.* Те саме, що **пі́нитися** 1. *Вода кругом нього.. пінить та шумить* (Мирний, IV, 1955, 318); *На високому березі Дністра мальовниче стояв сивий у яблуках кінь, жував залізо уздечки і пінив скривавленою слиною* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 203); *З півроку його раз у раз трясла трясця так, що аж пінив* (Бурл., О. Вересай, 1959, 23).

ПІНИТИ́СЯ, нюся, нишся, *недок.* 1. Утворювати або виділяти піну; вкриватися піною. *Пиво піниться в зелених склянках* (Коцюб., II, 1955, 17); *Вирувала, пінилась весняна вода* (Шиян, Гроза.., 1956, 284); *Море при самому березі ніжно пінилось і тихо грало* (Кучер, Голод, 1961, 193); // Наповнюватися піною, пінистою рідиною. *Казанок піниться, кипить* (Кол., Терен.., 1959, 39); * Образно. *Квіти піняться на клумбах невимовними кольорами* (Кон., Дуже добре, 1937, 137); *Бій закипав і пінився уже на майданах* (Панч, Вибр., 1947, 371).

2. *перен.* Дуже сердитися; кричати з піною біля рота. *Він швидко перейшов до виконання своїх намірів і тут наткнувся на таку впертість, апатію.. людей, що не раз аж пінився зо злості* (Фр., VIII, 1952, 92); *Він не дивиться на слідчих і не зважає на них, хоч як вони не піняться, не скрегочуть зубами* (Турч., Зорі.., 1950, 268).

3. Пас. до **пі́нити** 1.

ПІНІЄ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пі́нія.** *Перед очима в мене завжди стояв наш маленький пінієвий лісок* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 78).

ПІ́НІЯ, ї, *ж. (Pinus pinea).* Вид сосни з зонтикоподібною кроною і червоно-бурою корою; італійська сосна. *З хвойних дерев* [у субтропічній зоні] *зустрічаються різні види сосен, особливо пінії* (Фіз. геогр., 6, 1957, 43); *З диких дерев* [на Капрі] *найбільше евкаліптів, пальм, пінії, дубів* (Коцюб., III, 1956, 332); *Схили гір зазеленіли темними миртами і плоскими китайськими парасольками пінії* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 231).

ПІ́НКА [1], и, *ж.* 1. Пестл. до **піна.** *Стьобнуло його гіллям, підбігли до нього селяни — лежить на снігу, чистесенький, тихесенький, тільки в куточках вуст рожева пінка бульбашиться* (Тют., Вир, 1964, 153).

2. Густа плівка на поверхні молока, вершків і т. ін., що утворюється після нагрівання. *При подаванні у склянку з кавою кладуть пінку* (Технол. пригот. їжі, 1957, 222); * Образно. *Ах, спорт, музика, танці, дівчата — оцю пінку життя до свого знайомства з Камиенцьким вважав Бронко за щось не суміснє з гідністю серйозної людини* (Вільде, Сестри.., 1958, 494); // Пінистий шар сиропу, що з'являється під час приготування варення на його поверхні.— *Щось хочете сказати? — Хочу,— відповіла мати, здіймаючи з країв мідного тазу рожеву, тремтливу від кипіння пінку* (Шиян, Баланда, 1957, 181).

◇ **Зніма́ти (зня́ти) пі́нку** — брати собі щось найкраще, найвигідніше без затрати своєї праці.

ПІ́НКА [2], и, *ж., спец.* Легкий вогнестійкий пористий мінерал, з якого виготовляють курильні трубки і деякі інші вироби, а також виріб з цього мінералу.

ПІ́НКОВИЙ, а, е, *спец.* Зробл. з **пі́нки** [2].

ПІНКОЗНІМА́Ч, а́, *ч., розм.* Той, хто присвоює собі щось найкраще, найвигідніше без затрати своєї праці.

ПІНЛИ́ВИЙ, а, е. Який піниться (у 1, 2 знач.). *Вася й море бачив. Шумливе, бурхливе море, що вище тополь гойдає пінливі хвилі* (Ковінька, Кутя.., 1960, 29).

ПІ́ННИЙ, а, е. 1. Те саме, що **пі́нистий.** *Пінна вода падала з каменя на камінь* (Собко, Кавказ, 1946, 17); *Грайте ж радості і болі — Іскри в пінному вині* (Еллан, I, 1958, 59).

2. *у знач. ім.* **пі́нна,** ної, *ж., заст.* Хлібна горілка. *Еней з дороги налигався І пінної так нахлестався, Трохи не виперсь з його* [нього] *дух* (Котл., I, 1952, 89).

ПІНОБЕТО́Н, у, *ч.* Пористий бетон. *Пінобетони.. добре заглушають звук, погано проводять тепло* (Таємн. вапна, 1957, 75).

ПІНОБЕТО́ННИЙ, а, е. Виот. з пінобетону. *Пінобетонний виріб;* // Признач. для виготовлення пінобетону. *Пінобетонний агрегат обслуговується лише двома робітниками* (Роб. газ., 18.IX 1965, 1).

ПІНОПЛА́СТ, у, *ч.* Легкий пористий матеріал, використовуваний для прокладок, ізоляції і т. ін. *Будучи ізолятором тепла, звуку і електрики, пінопласт знайде широке застосування у машинобудуванні та на будівництві* (Знання.., 7, 1966, 31).

ПІНОПЛА́СТОВИЙ, а, е. Виот. з пінопласту. *Книги для дітей, газети, які не розмокнуть від дощу,— ось*

для чого знадобиться пінопластовий папір (Веч. Київ, 7.IV 1966, 4).

ПІНОСИЛІКАТ, у, *ч.* Легкий будівельний теплоізоляційний матеріал з дрібними порами, вигот. із вапна і піску. *Для виготовлення піносилікату можна застосовувати не тільки пісок, а й будь-яку речовину, в якій є кремнезем* (Таємн. вапна, 1957, 74).

ПІНОСИЛІКАТНИЙ, а, е. Прикм. до **піносилікáт.**

ПІНОСКЛО, á, *с.* Пористий будівельний матеріал із скляної маси. *Піноскло — це ніби скляна губка, насичена газом* (Цікава хімія, 1954, 92).

ПІНОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **піна.**

ПІНТА, и, *ж.* Одиниця виміру рідин і сипучих речовин в Англії і США, що дорівнює приблизно 0,56 л.

ПІНЦЕТ, а, *ч.* Різновид пружинистих щипців, що використовується в медицині і техніці для захоплення малих, крихких і т. ін. предметів. *Пінцет юним ботанікам необхідний для занять при препаруванні квіточок* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 234); *В білому фартусі і з блискучим пінцетом в руці вона була схожа на лікаря* (Донч., V, 1957, 238).

ПІНЦИРОВАНИЙ, а, е, *с. г.* Діепр. пас. мин. ч. до **пінцирувáти.** *Проріджують крону вкорочуванням усіх пінцированих пагонів у попередні роки* (Хлібороб Укр., 3, 1966, 36).

ПІНЦИРОВКА, и, *ж., с. г.* Те саме, що **пінцирувáння.**

ПІНЦИРУВАННЯ, я, *с., с. г.* Дія за знач. **пінцирувáти.** *Під слабим обрізуванням молодих плодових дерев треба розуміти проріджування крони шляхом прищипування (пінцирування) всіх пагонів, не потрібних для формування скелетних гілок* (Сад. і ягідн., 1957, 214).

ПІНЦИРУВАТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., перех., с. г.* Видаляти верхівку молодого пагона для затримання росту одних пагонів і підсилення росту інших. *Карликові дерева старанно обрізують і, зокрема, пінцирують для забезпечення найкращих умов розміщення й освітлення окремих частин крони* (Хлібороб Укр., 11, 1966, 32).

ПІНЧЕР, а, *ч.* Порода невеликих кімнатних або мисливських собак. *Японський пінчер; Німецький пінчер.*

ПІНЯВА, и, *ж.* Те саме, що **піна.** *Проминули верхівці синє плесо Кагула й стали перед бурхливою пінявою Дунаю* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 78).

ПІНЯВИЙ, а, е. Те саме, що **пінúстий.** *Лютуючи від невдачі, котить* [Дніпро] *назад свою пінявy хвилю* (Мирний, I, 1954, 347); *Каламутні струмки, ревучі й піняві, високо стрибали через каміння* (Дмит., Обпалені.., 1962, 86); *Андрій наспіх випив кухоль пінявого бочкового пива* (Дмит., Наречена, 1959, 243).

ПІНЯВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пінявий.**

ПІНЯВО. Присл. до **пінявий.** *Двигтіла турбіна,.. піняво клекотіла збурена вода* (Коз., Характер, 1953, 46); [Я р о с л а в:] *Піняво б'ється ріка об каміння...* (Мокр., П'єси, 1959, 109).

ПІНЯСТИЙ, а, е. Те саме, що **пінúстий.** *За кормою* [корабля] *вода кипіла, як у казані, і пінясті хвилі розбігалися геть* (Досв., Вибр., 1959, 288); *Сагайдачний ковтав пінясте пиво, і загадкова усмішка ховалася в його бороді* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 67); *Деякі лави виділяють легку пінясту масу, яка при застиганні утворює пемзу* (Фіз. геогр., 5, 1956, 101).

ПІНЯСТО. Присл. до **пінúстий.** *Сердито, пінясто, стрімко кидається* [вода] *з недосяжної височини вниз* (Досв., Гюлле, 1961, 150).

ПІОДЕРМІЯ, ї, *ж.* Захворювання шкіри у людини й тварини. *Гноячкові хвороби шкіри (піодермії..) є найчастішими хворобами шкіри* (Як запоб. заразн. хвор.., 1957, 30).

ПІОНЕР, а, *ч.* 1. Людина, яка вперше проникає в новий, недосліджений край і освоює його. *Піонерами української еміграції в Канаді були бідні селяни.. з с. Небилів Калуського повіту в Галичині* (Ірчан, II, 1958, 340).

2. *перен.* Людина, яка першою прокладає шляхи в якій-небудь новій галузі діяльності; новатор, зачинатель чого-небудь. *Я.. вважаю за велике для себе щастя бути в фалангах тих піонерів, які дбають за високий розвиток нашого чарівного слова* (Вас., IV, 1950, 57).

3. Член добровільної масової дитячої комуністичної організації, що об'єднує радянських школярів віком від 9 до 14 років. *Буду я учитись, Буду виростать, Ось тоді вже зможу Піонером стать!* (Позн., Ми зростаєм.., 1960, 48).

4. В Англії, Франції, Німеччині і до 30-х років XIX ст. у Росії — солдат саперної частини інженерних військ.

ПІОНЕРВОЖАТА, тої, *ж.* Жін. до **піонервожáтий.** *Третій клас, де Оля працює піонервожатою, буквально у неї закоханий* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 99).

ПІОНЕРВОЖАТИЙ, того, *ч.* Керівник піонерського загону або дружини. *Тихонюк позаминулої весни сам закінчив Кленівську середню школу і залишився в ній піонервожатим* (Збан., Між.. людьми, 1955, 149).

ПІОНЕРЗАГІН, гóну, *ч.* Скорочення: піонерський загін. *Лунають клятви щирої слова залізні, Дав урочисту обіцянку піонерзагін: Як Павлик — вірним буть своїй Вітчизні, Непримиренним буть до ворогів, як він!* (Нех., Ми живемо.., 1960, 130).

ПІОНЕРІЯ, ї, *ж., збірн.* Піонери (у 3 знач.). *Найближчими помічниками і друзями Купріяна Олександровича була комунівська піонерія* (Донч., I, 1956, 51).

ПІОНЕРКА, и, *ж.* Жін. до **піонéр** 3. *Стояли біля входу піонер і піонерка і в сурми сурмили* (Ів., Пошта.., 1943, 6); *Доня моя піонерка — Галстук пов'язує вперше* (Воронько, Тепло.., 1959, 119).

ПІОНЕРНИЙ, а, е. Стос. до піонера (у 4 знач.).

ПІОНЕРСТВО, а, *с.* 1. Діяльність або стан піонера (у 1—3 знач.).

2. *розм., збірн.* Піонери (у 3 знач.).

ПІОНЕРСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **піонéр** (у 3 знач.). *Щоб росли нові споруди І нові будови — Я в труді невтомний буду: Піонерське слово!* (Мур., Піонер. слово, 1951, 3); *Палай, наше вогнище, тепле і рідне — Зоря піонерських негаснучих літ!* (Бичко, Вогнище, 1959, 11); *Вдячний за твори могучі, цей юний свавільований люд могилам на канівській кручі віддасть піонерський салют* (Уп., Вірші.., 1957, 126); // Який складається з піонерів. *Вони не розбирали слів, але ж знали цей мотив, рідний з дитинства, з піонерських загонів, мотив, з яким вони росли, виховувались і мужніли,— «Інтернаціонал»!* (Гончар, III, 1959, 92); *Наче білі крила, Піднялись вітрила — Випливає піонерський флот* (Воронько, Славен мир, 1950, 105); // Належний піонерові, піонерам. *На хлопчикові піонерський шовковий галстук, охайна сорочка* (Ю. Янов., I, 1958, 602); *Як любий родинний привіт, Як милу і радісну ласку, Вітаю дитинства щасливого цвіт,— Твою піонерську пов'язку* (Мас., Поезії, 1950, 184); // Призначений для піонерів. *Несе той віночок — квітчасту каблучку. Аж ось і вона, піонерська кімната. Стрічає бабусю весела вожата* (С. Ол., Вибр., 1959, 154).

2. Стос. до діяльності піонера, піонерів (у 3 знач.). *Про тебе ж навіть у стінній піонерській газеті ніде*

й слова не знайдеш! (Донч., V, 1957, 169); *Виникли зовсім нові розділи шкільної гігієни, наприклад, гігієна піонерської і позашкільної роботи серед дітей* (Шк. гігієна, 1954, 29); *Піонерське вогнище.*

ПІОНЕРТА́БІР, бору, *ч.* Скорочення: піонерський табір.— *Мамо, а Тіма їде в піонертабір,— сказала між іншим Галочка* (Ів., Таємниця. 1959, 39); *На узбережжі, де містився піонертабір, з'явилися фашистські озброєні солдати* (Ле, Клен. лист, 1960, 44).

ПІОРЕ́Я, ї, *ж.* Захворювання, супроводжуване виділенням гною. *Значне гнійне виділення.. спостерігається при піореї пупка* (Хвор. дит. віку, 1955, 35); *Альвеолярна піорея.*

ПІП, попа́, *ч., розм.* Духовне звання у православній церкві, середнє між єпископом і дияконом. [Пала́жка:] *Чом же ти у попи не постригся, коли в тебе мати попадя була?* (Мирний, V, 1955, 228); — *Читати, писати навчився, а на попа все одно не вийдеш...* (Гончар, Таврія, 1952, 12); // Служитель релігійного культу, який має це звання й здійснює богослужіння. *Нехай попи заспівають, А дружки поплачуть: Легше мені в труні лежать, Ніж його побачить* (Шевч., I, 1963, 57); — *Дурний піп — дурна його й молитва,— не витримав Яків* (Стельмах, II, 1962, 109); — *Даром, брате, музика не грає, піп молебня не служить* (Тют., Вир, 1964, 82).

◇ **На попа́** — у вертикальне положення, сторч (поставити, стати і т. ін.). *Люди зводили ті стовпи «на попа», ставили їх по шнуру й закопували в землю* (Чорн., Пісні.., 1958, 80).

ПІПЕ́ТКА, и, *ж.* Скляна трубочка з гумовим наконечником для набирання, втягування рідини і випускання її краплями. *Закапування крапель в очі провадять піпеткою* (Заг. догляд за хворими, 1957, 164); *Хворого прийняв* [ветеринар], *Щось з піпетки капа...* (С. Ол., Вибр., 1959, 258).

ПІР, по́ру, *ч.* Вид цибулі з видовженою цибулиною і плоскими листками; вживається як приправа.

ПІРАМІ́ДА, и, *ж.* 1. Велика кам'яна споруда з чотирикутною основою і трикутними боковими поверхнями, які утворюють на вершині будівлі гострий кут, що служила гробницею фараонів у стародавньому Єгипті. [Єгиптянин:] *Я б ховав у пірамідах.. не царів, а всіх, що добрії діла робили* (Л. Укр., II, 1951, 246); *В єгипетських пірамідах знайдено золоті речі, спаяні оловом і золотом* (Знання.., 2, 1966, 30); * У порівн. *Мов піраміди, вигнались ялини* (Гонч., Вибр., 1959, 266); // Про пам'ятник такої форми, зведений на честь кого-, чого-небудь, на пам'ять про когось, щось. *Набиравши каміння, моряки виклали з нього високу піраміду і зверху встановили флагшток* (Трубл., Лахтак, 1953, 186).

2. Многогранник, основа якого являє собою многокутник, а бічні грані — трикутники, що мають спільну вершину. *Пірамідою називається многогранник, в якого одна грань, що називається основою, в якій-небудь многокутник, а всі інші грані, що називаються бічними,— трикутники, які мають спільну вершину* (Геом., II, 1954, 37).

3. Предмет, що має широку основу і конусоподібно звужується догори; // Група предметів, укладених або складених у вигляді купки, що має широку основу і звужується догори. — *Вже там тих цукрових пірамід, тих вин шампанських... то за це нехай вибачать* (Н.-Лев., I, 1956, 139); *З піраміди апельсинів, шоколадних виробів, печива, винограду виділялись стрільчасті пляшки у золотих ковпачках* (Вільде, Сестри.., 1958, 362); *Над високим ліжком з великими розкішними бантами зводилась піраміда пухких подушок* (Кучер, Трудна любов, 1960, 300).

4. Гімнастична, акробатична фігура, яка складається з групи людей, що стають один одному на плечі. *На плечі їм вилізли троє, а на тих трьох ще два молодих козаки, і вся жива піраміда помчала.. по колу* (Тулуб, В степу.., 1964, 311).

5. Пристосування для тримання і зберігання гвинтівок та рушниць. *Вояки розложилися в маленькім ліску, уставили карабіни в піраміду* (Фр., VI, 1951, 453); *Новий директор — весь у полоні нововведень.., в колишнім кабінеті директора штовхаються в тісняві вчителі. У фізичнім кабінеті відгородили куток і туди поставили піраміду з учбовими гвинтівками* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 56); // Трикутник, утворений з 16 більярдних куль, складених на початку гри; вид більярдної гри в 16 куль.

ПІРАМІДА́ЛЬНИЙ, а, е. Який звужується догори, нагадуючи за формою піраміду (у 1, 2 знач.). *Верхні частини будівлі відзначаються уступчастим розташуванням арок і склепінь, які плавно піднімаються вгору і увінчуються мальовничим п'ятиглав'ям пірамідальної будови* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 514); *Перед нами з'являється пірамідальна гора з білим скалистим вершком* (Коцюб., III, 1956, 139); // Який має крону, що за формою нагадує піраміду (про рослину). *Дуже поширеною різновидністю осокора є пірамідальна тополя* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 69); *Темно-зеленим муром оточили галявину пірамідальні ялини* (Донч., II, 1956, 55).

ПІРАМІДА́ЛЬНО. Присл. до **пірамі́дальний.** *Стіни церкви виведені не прямо, а пірамідально, так що церква однизу трохи ширша, ніж вгорі* (Н.-Лев., II, 1956, 401).

ПІРАМІ́ДКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **піраміда.** *Насипала* [Марина] *цукру в цукерничку, накраяла булки і тепер укладала кусні в апетитну пірамідку* (Вільде, Сестри.., 1958, 209); *Руки їй тремтять від хвилювання, і вона мало не випускає цілу пірамідку тарілок* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 436).

ПІРАМІ́ДНИЙ, а, е. Стос. до піраміди.

ПІРАМІ́ДОН, у, *ч.* Біла кристалічна речовина, що вживається як ліки для зниження температури і вгамування головного болю. *Від головного болю можна рекомендувати невеликі дози пірамідону чи аспірину* (Наука.., 3, 1959, 33); *Він випив таблетку пірамідону і ліг на свою канапу* (Жур., Звич. турботи, 1960, 169).

ПІРАНО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання інтенсивності сонячної радіації.

ПІРА́Т, а, *ч., іст.* Морський грабіжник, розбійник. [Долорес:] *Він ..жив контрабандою... а часом плавав з піратами...* (Л. Укр., III, 1952, 332); *На морях купців підстерігали морські розбійники (пірати)* (Іст. середніх віків, 1955, 73); * У порівн. *Вночі, скрадаючись, мов пірати, набравши розгін, пройшли* [судна] *Керченську протоку* (Гончар, II, 1959, 273); // *перен., розм.* Той, хто грабує, винищує і т. ін.; поводить себе, як розбійник. *Фашистські повітряні пірати з винятковою лютю накинулись на цю гідростанцію* (Баш, На землі.., 1957, 34); *Геть з Кореї, гангстери, пірати! Вам помститься звільнений Сеул!* (Шер., Щастя.., 1951, 4).

ПІРА́ТСТВО, а, *с.* Промисел, заняття піратів; морський розбій. *Ця людина* [Жан Тьєр] *померла наприкінці XVI століття, залишивши казкове багатство, нажите піратством і работоргівлею* (Наука.., 11, 1965, 47).

ПІРА́ТСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **піра́т.** *Піратські наскоки;* // Належний піратам, піратам. *Сотні пірат-*

ських суден борознили по всіх напрямах Середземне море (Іст. стар. світу, 1957, 158); *Якийсь піратський корабель напав на торговий* (Ле, Клеп. лист, 1960, 164).

ПІРГЕЛІО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювань сонячної радіації.

ПІРЕ́ТРУМ, у, *ч.* 1. Багаторічна трав'яниста або напівкущова рослина родини складноцвітих.

2. Дрібний жовтувато-сірий порошок, що одержується з висушених і розмелених суцвіть деяких видів ромашки і використовується для боротьби з шкідливими комахами. *Піретрум — порошок з квіток.. ромашок* (Профіл. захвор., 1955, 101); *Піретрум — рослинна отрута, являє собою сірий порошок, який виготовляється з подрібнених квіток деяких видів ромашки* (Захист рослин.., 1952, 177).

ПІРИДИ́Н, у, *ч.* Отруйна легкозаймиста безбарвна прозора гігроскопічна рідина з неприємним різким запахом. — *Перший радянський піридин повинен з'явитися на нашому заводі* (Шовк., Інженери, 1948, 76); *Запах бергамотового масла, піридину, толуолу знижує поріг присмеркового зору* (Рад. психол. наука.., 1958, 26).

ПІРИДИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **піриди́н.** *Піридинова сполука;* // Признач. для виготовлення піридину. *Каргат закінчує роботу над проектом дослідної піридинової установки* (Шовк., Інженери, 1948, 181).

ПІРИ́НА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **перо́** 1.

ПІРИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **пірина́.**

ПІРИ́Т, у, *ч.* Мінерал жовтого кольору у вигляді зернистих мас з металевим блиском, що являє собою сполучення заліза з сіркою; сірчаний або залізний колчедан. *Горіння буває тоді, коли у шарах гірських порід є багато мінералу піриту, що окислюється при доступі повітря і води, виділяючи багато тепла* (Про вулкани.., 1955, 21); *Прикрасили* [мармур].. *кристали піриту* (Стельмах, II, 1962, 56).

ПІРИТИ, рить, *недок., розм.* 1. Дуже лити (про дощ). *Надворі дощ такий пірить* (Сл. Гр.).

2. Сильно бити, наносити побої кому-небудь.

ПІРИ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **пірит.** *Піритні вкраплення;* // До складу якого входить пірит. *Внесення піритного недогарку, який містить у собі мідь, значно підвищує врожай картоплі* (Картопля, 1957, 103).

ПІРИТОВИ́Й, а, е. Те саме, що **пірит́ний.** *Піритові поклади.*

ПІРИ́ХІЙ, я, *ч.* Ненаголошена двоскладова стопа ямба або хорея у віршуванні. *У першому* [рядку] *друга стопа, а в другому третя мають обидва склади ненаголошені. Така стопа зветься пірихій* (Укр. літ., 8, 1957, 116).

ПІР'ЇНА, и, *ж.* Те саме, що **перо́** 1. *Дичину поранено. Це підтвердили кілька скривавлених пір'їн, які загубив птах* (Допч., II, 1956, 64); *В кімнаті полковник сказав мені сісти біля столу, поклав передо мною папір, дав пір'їну в руки і почав диктувать* (Збірник про Кроп., 1955, 7).

ПІР'ЇНКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пір'їна.** *Довгим дзьобом почала* [чайка] *перебирати пір'їнки на хворому крилі* (Збан., Мор. чайка, 1959, 31); * У порівн. *На мить їй здалося, що вона стала легка, як пір'їнка* (Ткач, Плем'я.., 1961, 6).

ПІР'ЇНОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пір'їнка.** *Тільки й чути шелест, як вискубують пір'їночки з пташок* (Крим., Вибр., 1965, 409); * У порівн. *Сукняна чумарчина на однім плечі, як пір'їночка* (Вишня, II, 1956, 141).

ПІР'ЇСТИЙ, а, е. Те саме, що **пери́стий.** *Мотивами такого розпису.. були пір'їсті листочки, так звана «дрібна папороть»* (Нар. тв. та етн., 1, 1962, 103).

△ **Пір'їсті хма́ри (хмари́ни** *і т. ін.*) — те саме, що **Пери́сті хма́ри (хмари́ни** *і т. ін.*) *(див.* **пери́стий).**

ПІРКЕ, *невідм., с., мед.* Прищеплювання на шкірі, за допомогою якого встановлюють наявність або відсутність в організмі туберкульозної інфекції.

ПІРНА́ЛО, а, *с., розм.* Те саме, що **пори́нач.**

ПІРНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пірна́ти** 1. *Він глибоко вдихнув грудьми повітря, наче перед пірнанням* (Головко, II, 1957, 344); *Вода в трюмі реве при кожному пірнанні судна* (Довж., Зач. Десна, 1957, 400).

ПІРНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Занурюватися у воду з головою. *Пере Ганна сорочки, а син купається, пірнає, брьохається* (Н.-Лев., I, 1956, 104); *З води то виринала, то знов пірнала величезна риба* (Трубл., Вовки.., 1936, 8); // Пливучи, занурюватися у воду. *Подекуди тільки дрючки пірнали й не доставали до дна* (Н.-Лев., II, 1956, 416); *Часом глибоко пірнаючи в них* [хвилі], *кораблі весь час ідуть бездимним ходом* (Кучер, Чорноморці, 1956, 404); // *перен.* Опускатися, вгрузати в що-небудь м'яке. *Глибоко пірнаючи в застелену рядном солому, він крутиться.. та достойно роздає благословення селянам* (Стельмах, I, 1962, 411).

2. *перен.* Пересуваючись по землі, швидко опускатись у сніг, вибоїну і т. ін. *Коні мечуть копитами сніг, сани пірнають в вибоях* (Коцюб., II, 1955, 254); // Літаючи, ширяючи в повітрі, швидко опускатися вниз. *Над землею в густому.. повітрі пірнали ластівки і стрижі* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 58); *Він пролітає над тайгою.. Ось вривається Володимир у хмари, ось виринає, знову і знов пірнає і валиться в повітряну яму* (Довж., I, 1958, 111); // Рухаючись, зникати з поля зору. *Василина знала, куди він їздить, проводила коня очима через греблю, доки він не пірнав у зелених садках* (Н.-Лев., II, 1956, 80); *Йде* [Брянський] *на чолі роти в кам'яних бескеттях, пірнаючи й виринаючи* (Гончар, III, 1959, 170); // *розм.* Швидко проникати куди-небудь; ховаючись, швидко зникати десь. *Він* [князь мишей] *пірнає у щілину і вертає за хвилину З військом мишачим своїм* (Перв., Казка.., 1958, 48); *Хлоп'ята дружно пірнали в гущавину натовпу* (Ткач, Плем'я.., 1961, 11).

3. *перен.* Повністю віддаватися якій-небудь справі, заняттю; захоплюватися чимсь; поринати. *Змушений жити в місті,.. я часом з головою пірнаю в етнографічні записи* (Коцюб., III, 1956, 344); *Може, зараз не час пірнати у минуле?* (Рибак, Час.. 1960, 33); // Переходити до якого-небудь стану. *Давид майже завжди прокидається одразу, але, підвівшись з постелі, знову припадає до неї і пірнає в напівзабуття* (Стельмах, I, 1962, 99).

ПІРНА́Ч, а́, *ч.* Давньоруська холодна зброя, що являла собою металеву головку з гострими виступами, насаджену на держално; вид булави (у 2 знач.). *Кинув геть юнак пірнач злотистий і зломив надвоє гостру шаблю* (Л. Укр., I, 1951, 388); *Зійшлися перші лави, Дзвенять шаблі, дзвенять мечі, Над полем бою величавим Злітають горді пірначі* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 161); * У порівн. *Не сказала віла біла й слова, тільки погляд кинула урочий, наче той пірнач блискучий, гострий* (Л. Укр., I, 1951, 388); // У козацькому війську — ця зброя як знак влади полковника.— *Отака! Гамуй йому козаків, коли полковницький пірнач у судді! — Да що по тому пірначеві! — каже Костомара.— Козаки судді і ухом не ведуть, а тебе і без пірнача послухають* (П. Куліш, Вибр.,

1969, 161); *Гетьман урочисто, на очах усього війська, вручив Богуну полковницький пірнач* (Кач., II, 1958, 421); *Козацьке військо вирушає в похід. Майорять різнобарвні прапори. На чолі полків гарцюють на баских конях полковники з пірначами в руках* (Наука.., 10, 1965, 36).

ПІРНА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пірна́ти.**

ПІРНИК, а, *ч., діал.* Пряник. *Дітворі малій.. пірники й мандрики* (Сл. Гр.).

ПІРНИКО́ВИЙ, а, е, *діал.* Прикм. до **пірник.**

ПІРНИКОЗА, и, *ж.* Те саме, що **норе́ць** 1. *«Піду, шати, вас шукати!» — Із каміння встала* [сестра], *Бух у воду! І із неї Пірникоза стала* (Рудан., Тв., 1959, 103).

ПІРНУТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **пірна́ти.** *От-от доплив* [рибалонька]. *Пірнув, виринає — І утоплену Ганнусю На берег виносить* (Шевч., I, 1963, 161); *Червоний чобіт став на самий берег і пірнув у воду* (Н.-Лев., II, 1956, 62); *Літак.. круто пірнув до землі* (Ле, Право.., 1957, 111); *Я пірнув у бомбосховище* (Сміл., Сашко, 1954, 104); *Сини.. вийшли в люди. Федько в науку увесь пірнув, ось вже і став професором* (Рибак, Час.., 1960, 129); *По відході о. Василя Раєса пірнула в ліжко* (Коцюб., I, 1955, 318).

◇ **Як (мов** *і т. ін.*) **у во́ду пірну́ти** — те саме, що **Як (мов** *і т. ін.*) **у во́ду впа́сти** (*див.* **вода́**). [Тетяна:] *Тут ось дівчина безвісти пропала! ..Як у воду пірнула!* (Мам., Тв., 1962, 262); *Мов у воду був пірнув Санько Паскуда і ось виринув. Виринув слідчим у поліції* (Збан., Єдина, 1959, 67).

ПІРО́ГА, и, *ж.* У народів Центральної і Південної Америки та Океанії — вузький довгий човен, обтягнутий корою, шкірами або видовбаний чи випалений із стовбура дерева. *Тихенько випливеш на голубий затон — І раптом з комишу, по водяній дорозі Редько вислизує індійцем на пірозі* (Рильський, Поеми, 1957, 231); *В тропічних лагунах назустріч кораблю пливли сотні пірог з чорношкірими тубільцями* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 68).

ПІРОКСЕ́Н, у, *ч.* Виверженний породоутворюючий мінерал класу силікатів магнію, заліза і кальцію. *Прикладом диференціації речовини в межах оболонки* [Землі] *може бути реакція, що проходить в силікаті магнію, при можливій суміші 65 процентів олівіну та 35 процентів піроксену і температурі 1000—1200 градусів* (Наука.., 1, 1957, 25); *Піроксени. До цієї групи належать мінерали різного походження і дуже різноманітні за хімічним складом* (Курс заг. геол., 1947, 58).

ПІРОКСЕ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **піроксе́н.** *Піроксеновий граніт.*

ПІРОКСИ́ЛІН, у, *ч.* Вибухова речовина, що одержується внаслідок хімічної обробки деревної клітковини. *Вивозили* [німці] *зброю, снаряди, динаміт, піроксилін та гримучу ртуть* (Довж., I, 1958, 134).

ПІРОКСИЛІ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **піроксилі́н;** // Вигот. з піроксиліну. *Басмач погрожував, що його молодці зараз же прилаштують піроксилінові міни й зруйнують станцію* (Ле, Міжгір'я, 1953, 365).

ПІРОМЕ́ТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання температур переважно понад 400°. *Показання температури послідовно передаються пірометру, вміщеному в панель керування верстатом* (Верстати-гіганти, 1958, 186).

ПІРОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до пірометра і пірометрії. *Вищого пірометричного ефекту можна досягти спалюванням рідкого палива, наприклад нафти* (Заг. хімія, 1955, 403).

ПІРОМЕТРІ́Я, ї, *ж.* Вчення про вимірювання високих температур за допомогою спеціальних приладів.

ПІРО́П, у, *ч.* Дорогоцінний камінь червоного кольору; різновид гранату. *Піропи — близькі до гранату криваво-червоні мінерали — є постійними супутниками алмазу* (Веч. Київ, 12.XII 1967, 4).

ПІРОПЛА́ЗМА, и, *ж., вет.* Найпростіший одноклітинний організм, що паразитує в червоних кровяних тільцях тварин; пасовищний кліщ.

ПІРОПЛАЗМО́З, а, *ч., вет.* Інфекційне захворювання свійських тварин, що викликається піроплазмами.

ПІРОСКА́Ф, а, *ч., заст.* Пароплав. *Дами, кокетуючи, скаржились: «Ах, ще піроскаф не відплив, а нас уже нудить!»* (Полт., Повість.., 1960, 602).

ПІРОСКО́П, а, *ч.* Прилад для приблизного вимірювання високих температур у заводських печах.

ПІРОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **піроско́п.**

ПІРОТЕ́ХНІК, а, *ч.* Фахівець з піротехніки. *Можна було б при кожному парку культури і відпочинку ввести навіть штатну посаду піротехніка, щоб народні гуляння.. супроводжувались феєричними виставами* (Роб. газ., 31.I 1962, 4).

ПІРОТЕ́ХНІКА, и, *ж.* Галузь техніки, пов'язана з виготовленням горючих і вибухових сумішей, сигнальних вогнів, ракет, фейєрверків; // Горючі і вибухові суміші, сигнальні вогні, ракети, фейєрверки. *Над нічною землею щохвилини злітали ракети, німці себе підбадьорювали піротехнікою* (Ю. Янов., II, 1954, 13).

ПІРОТЕХНІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **піроте́хніка.** *Кулі і снаряди мітять піротехнічними сумішами* (Наука.., 7, 1956, 7).

ПІ́РРІВ: Пі́ррова перемо́га *див.* **перемо́га.**

ПІРС, а, *ч., мор.* Висунута в море портова споруда, до якої причалюють судна з обох боків. *Місце на пірсі, де стояла «Победа», зайняло англійське судно «Аркадія»* (Руд., Остання шабля, 1959, 429).

ПІРУЕ́Т, у, *ч.* У танці, балеті — повний круговий поворот всім тілом на носку однієї ноги. *Ялу щебетала про садок, музику і ритмічні танки.. В допомогу пояснень вона.. зістрибнула з стільця й зробила кілька ловкеньких дитячих піруетів* (Досв., Вибр., 1959, 268); // У цирковому мистецтві — круговий поворот під час стрибка в повітрі.

ПІРЦЕ, *й, рідко* **ПЕ́РЦЕ,** пе́рця, *с.* Змепш.-пестл. до **перо́** 1. *Ой, летіла зозулонька понад море в гай Та пустила сиве пірце у тихий Дунай* (Укр.. лір. пісні, 1958, 445); *Поховані під галуззям дерев пташки простирали і тріпали до сонця мокрі пірця* (Кобр., Вибр., 1954, 143); *Красиві рибки. Пірця в них, як шовкові, прозорі й ніжні-ніжні* (Коп., Вибр., 1953, 446); * У порівн. *Слівце твоє, легке, як пе́рце (хоч би й старі твої літа),— і дівчині впаде на серце, і всю країну облїта* (Тич., II, 1957, 78).

ПІРЧА́СТИЙ, а, е. Те саме, що **пери́стий.** *Між пірчастими складними листками горобин ефектно звисають зібрані у щитки оранжові плоди* (Наука.., 8, 1961, 31); *Цвіте* [ковила вузьколиста] *на два-три тижні пізніше, ніж інші види пірчастих ковилів* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 92).

△ **Пірча́сті хма́ри (хмари́ни** *і т. ін.*) — те саме, що **Пери́сті хма́ри (хмари́ни** *і т. ін.*) (*див.* **пери́стий**).

ПІР'Я, я, *с., збірн.* Сукупність пір'їн, що ростуть на шкірі птахів. *Тіло грака, як і всіх птахів, вкрите пір'ям* (Зоол., 1957, 104); *Квочка з курчатами кублилась на грядках і.. сердито квоктала та стовбурчила пір'я* (Коцюб., II, 1955, 14); * Образно. *Оце зима! Оце так снігопад! Уже в коліно завалив подвір'я, ..забив сусідський сад, А з неба суне й суне біле пір'я* (Вирган, В розп. літа, 1959, 168); * У порівн. *В небі хмарки*

білосніжні, легкі, ніби пір'я (Рильський, III, 1961, 101).

◇ **Аж (що й) пір'я летить, (полетіло, розлітається** *і т. ін.*) — надзвичайно сильно. *Б'ють козаки панську челядь, аж пір'я летить з неї* (Вас., II, 1959, 324); — *От в Росії та на Східній Україні, так там багатіїв скубнули, що й пір'я полетіло* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 33); **Вбива́тися (вби́тися) в пір'я** *див.* **вбива́тися**[1]; **По своєму пір'ю** — відповідно до власних даних, можливостей або потреб. *Кожний вишукував товариша по своєму пір'ю* (Мирний, III, 1954, 258); — *Коли тобі так* [захотілося].. *женитись — візьми дружину по своєму пір'ю* (Збан., Едипа, 1959, 130).

ПІР'ЯНИ́Й, á, é. Зробл. з пір'я. *Вбігає покоївка Лена з пір'яною мітелкою в руці* (Коч., II, 1956, 155).

ПІР'ЯСТИ́Й, а, е. Покритий пір'ям. *На голос я намагався розпізнати породу качок, курочок, інших пір'ястих тварин, що зняли галас* (Досв., Вибр., 1959, 411); *За зовнішнім виглядом розрізняють кілька типів вусиків* [комах]: *..гребінчасті, ..пір'ясті — членики вусика з тонкими і зближеними виростами* (Захист рослин.., 1952, 13); *Пір'яста папороть у гайовій низині, Густий зелений оксамит мохів..,— Все це п'янить* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 81).

△ **Пір'ясті хма́ри (хмари́ни** *і т. ін.*) — те саме, що **Пери́сті хма́ри (хмари́ни** *і т. ін.*) (*див.* **пери́стий**). *Високі пір'ясті хмарини.. застигли в небі* (Собко, Шлях.., 1948, 81).

ПІР'ЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **пір'я.** *Ой, летіла горлиця через сад, ..Розпустила пір'ячко на ввесь сад* (Укр.. лір. пісні, 1958, 131); [М а р и н а:] *Взяла б пір'ячко скубти або вовну прясти* (Кроп., II, 1958, 319); *Почав* [горобчик].. *пір'ячко до пір'ячка збирати, соломку до соломки складати та гніздечко звивати* (Л. Укр., III, 1952, 483); * У порівн. *Вона застудилася в шторм, що кидав чайку, мов пір'ячко* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 185).

ПІСЕ́ЛЬНИК, а, *ч.. розм.* 1. Те саме, що **спіна́к.**

2. Те саме, що **пісе́нник** 2. *Народився і виріс* [М. Рильський] *у літературній родині: батько — волелюбний літератор і етнограф,.. брат Богдан — запальний пісельник* (Вітч.. 9, 1970, 201).

ПІСЕ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **пісня** 1. *Завдання розширення музичного «словника» сучасності за рахунок нових пісенних інтонацій повинно вирішуватися в тісному зв'язку з іншими.. творчими проблемами* (Ком. Укр., 7, 1961, 76); *Його несподівано гарячі слова про неї були пройняті ніжністю, повиті пісенною красою* (Гончар, III, 1959, 82); // Схожий на пісню (у 1 знач.). *Музика, створена Сметаною, насичена живими інтонаціями народної пісенної мови* (Рад. Укр., 2.III 1949, 4); * Образно. *Над колгоспним током пливе, гойдається пісенний гул молотарки* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 371); // Схильний до співання пісень. *Пісенний народ.*

ПІСЕ́ННИК, а, *ч.* 1. Збірник пісень. *Пісенники з нотами були рідкісним, але... цікавим явищем, яке відображало ряд особливостей музично-культурного життя Галичини* (Нар. тв. та етн., 3, 1958, 49).

2. *розм.* Той, хто пише або збирає пісні. *Після війни в А. Малишком починає працювати Платон Майборода — учень високоталановитого Левка Ревуцького, природжений пісенник і прекрасний знавець українського музичного фольклору* (Нар. тв. та етн., 4, 1962, 28); *Ні до Бернса, ні після нього не було в Англії поета-пісенника, який би з такою майстерністю розкрив через явища природи внутрішній світ людини* (Рад. літ-во, 5, 1958, 78).

ПІСЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пісе́нний;** мелодійність. *Пісенність кожного з слов'янських народів у своїй основі міцно зберегла національну специфіку* (Нар. тв. та етн., 3, 1966, 32).

ПІСЕ́ННО. Присл. до **пісе́нний.** *Дитина заплакала, і Оксана, здавалось, забула про все на світі, гойдала сина, примовляла пісенно: Засни, засни, мій гарненький* (Ткач, Крута хвиля, 1954, 30); *Чув* [Чумак].., *як тут, у Горнилівці, зоряними вечорами пісенно перегукується куток з кутком, вулиця з вулицею* (Речм., Весн. грози, 1961, 118).

ПІСЕ́НЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пісня.** *В його* [С. Маршака] *п'єсах ми зустрічаємо добре знайомі з дитинства образи й сюжети народних пісеньок, притч та казок* (Рад. літ-во, 6, 1963, 54); *Галя.. ще часом і пісеньку заспіва про журавля* (Вовчок, I, 1955, 279); *Соловей почав співати. Лунає пісенька на ввесь садок* (Гл., Вибр., 1951, 105); *Під припічком тяг цвіркун свою монотонну пісеньку* (Фр., III, 1950, 287); *Їсти таки хотілось, і Санько почав свою пісеньку знову: — І таки хочу сальця!.. А ви все не даєте!..* (Гр., Без хліба, 1958, 50).

ПІСКА́Р, я́, *ч.* Дрібна річкова риба родини коропових. *Коли піймали кілька піскарів, карасів і навіть дві щучки, Вадим крикнув: — Ану, Танюшо, забирай рибу!* (Бойч., Молодість, 1949, 207).

ПІСКОВИ́Й, á, é. 1. Прикм. до **піско́к** 1. *Злякана отара помчала світ за очі, і піскова хуртовина гнала її все далі..* (Тулуб, В степу.., 1964, 72); // Який складається з піску. *Цікавою у Стрілецькому степу є рослинність піскових схилів, яка пов'язана з місцем виходу пісків* (Укр. бот. ж., XII, 2, 1956, 53); // Який вміщує в собі багато піску. *Його хатина — з решти корабля, На неї білий шум прибою бризка, І в ніч осінню піскова земля Його гойдає ніжно, мов колиска* (Рильський, I, 1956, 59).

2. Який діє за допомогою пересипання піску. *Пісковий годинник вперше застосували у середні віки, тобто пізніше від водяного і сонячного* (Наука.., 12, 1960, 17).

ПІСКОВИ́К, у́, *ч.* Осадочна гірська порода, що складається з піску, спресованого з глиною, вапном і т. ін. *Пісковики складаються в основному з кварцових зерен, зцементованих якою-небудь речовиною* (Курс заг. геол., 1947, 69); *Звітрілий пісковик був непридатний для мостової* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 36).

ПІСКОВИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пісковик.** *Води, одержувані з піщаних та пісковикових.. шарів девону північного і північно-східного краю Дніпровсько-Донецької западини, загалом відзначаються значною мінералізацією* (Пит. підвищ. родюч.., 1953, 58).

ПІСКОВИ́НА, и, *ж.* Осадочна гірська порода, що складається з піску з домішками глини, а також грунт такого складу.

ПІСКОВИТИ́Й, а, е, *рідко.* Те саме, що **піскува́тий.** *Коло самої води починалась пісковита полоса* (Бойч., Молодість, 1949, 83).

ПІСКОДУ́ВНИЙ, а, е. Який працює на суміші піску й стисненого повітря. *На заводі «Серп і молот» є дві піскодувні машини для виготовлення стержнів* (Вісник АН, 1, 1957, 21).

ПІСКОМЕ́Т, а, *ч., мет.* Центробіжна машина, яка ущільнює пісок, що іде на виготовлення ливарних форм. *У високому світлому формувальному залі* [заводу] *працюють піскомети і формувальні машини* (Наука.., 9, 1959, 49).

ПІСКОМИ́ЙКА, и, *ж.* Апарат, яким промивають пісок, щоб видалити з нього глину, мул та інші домішки.

ПІСКОРИЙ, я, *ч.* Комаха, що живе у піщаних норах.

ПІСКОРИЙКА, и, *ж.* Личинка міноги, яка має властивість зариватись у пісок. *П. П. Балабай написав цікаві праці.. про живлення піскорийки* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 364).

ПІСКОСТРУМИННИЙ, а, е, *спец.* Який напором подає сильний струмінь піску. *Перед напайкою твердосплавні пластинки очищаються на піскоструминному апараті від грязі і фарби* (Технол. різальн. інстр., 1959, 107); // Який здійснюється під напором сильного струменя піску. *Створена інженерами.. безпосередньо в цеху дільниця хімічної очистки.. листів металу дала можливість замінити ручну і піскоструминну очистку* (Наука.., 2, 1957, 17).

ПІСКУВАТИЙ, а, е. Який містить у собі пісок. *Корчма була збудована з сірого піскуватого каменя* (Н.-Лев., II, 1956, 217); *Пахне тополя,.. пахне цвіт абрикоса, яблуні, вишні, пахне сама земля — чорна, глиниста, піскувата — кожна скиба на свій аромат* (Смолич, Мир.., 1958, 77); // У грунті якого є певний домішок піску. *В глибині сцени річка з пологим піскуватим берегом* (Л. Укр., II, 1951, 45); *Старовинне село в долині мальовниче огортала степова річечка з прозорою водою й піскуватим дном* (Ле, В снопі.., 1960, 128).

ПІСКУВАТІСТЬ, тості, *ж.* Вміст піску. *Шелест скривився. Він, дійсно, і раніше чув про піскуватість свердловин. Не скрізь можна застосовувати нову техніку* (Донч., II,1956, 330).

ПІСЛЯ. 1. *присл.* Через деякий час; потім, пізніше. [2-га дівчина:] *Ото завше так — як сперва* [спочатку] *дуже весело, то після будеш плакать* (Вас., III, 1960, 13); [Явтух:] *Письменник віри читає,.. а після буде обговорення* (Корп., II, 1955, 103).

2. *прийм., з род. в.* Сполучення з прийм. **після** виражають:

Об'єктні відношення

Уживається при означенні дій, подій і т. ін., за якими відбувається інша дія, подія і т. ін.— *Ото ж і поснідаєш після купання* (Мирний, I, 1954, 245); — *Чи правда, що після війни ви хочете всю землю засадити садами? — Правда,— сказав Щорс* (Довж., I, 1958, 190); *Після дощу гостріше пахнуть квіти* (Сос., II, 1958, 131); // Уживається при означенні осіб та предметів, за якими ідуть слідом (з'являються, починають діяти і т. ін.) інші особи та предмети. *Був* [Василь] *якийсь задумливий змалку: чи те, що він у таку тяжку годину народився, хутенько після* [смерті] *мого чоловіка, чи таку вдачу йому бог дав* (Вовчок, I, 1955, 273); *Мати поглядом відшукала на полі панські вітряки, в яких після Синяви працював Роман* (Стельмах, I, 1962, 513); *Вічно він запізнювався на роботу.., а те, що робив, все рівно треба було після нього переробляти* (Тют., Вир, 1964, 240); // Уживається при вказівці на послідовність, зв'язану з кількісним означенням осіб, предметів, явищ і т. ін. *Після всіх побрався Павло додому* (Вовчок, I, 1955, 149); *Квіти — то була, після математики і музики, третя безмежна батькова пристрасть* (Смолич, II, 1958, 8).

Часові відношення

Уживається при означенні часової межі. *Пані Броніслава хоче їхать після 15-го на виноград в Бессарабію* (Л. Укр., V, 1956, 16); *Був час після полудня* (Смолич, I, 1958, 52); // Уживається при означенні навчальних, лікувальних закладів, установ і т. ін., по закінченні навчання, відпочинку і т. ін. у яких відбувається певна дія, подія, якесь явище і т. ін. *Була й вона тоді молода, незадовго перед тим тільки приїхала сюди після агротехнікуму* (Гончар, Тронка, 1963, 96); *Після лікарні йому стало краще;* // Уживається при означенні їжі, напою тощо, за споживанням яких здійснюється, відбувається і т. ін. якась дія, подія тощо, називається яке-небудь явище і т. ін. *Вона одкинула назад голову і.. сльозавими очима в червоних повіках, що ставали завжди такими після наливки, дивилась зверху на кучеряву голову хлопця* (Коцюб., I, 1955, 403); *Пригинаючись, розсипалися* [піхотинці] *з казанками в руках по міжріддях: вибирали ще не зопрілі від дощів сиві кетяги, ласували ними після солдатської каші* (Гончар, III, 1959, 208); // Уживається при означенні явища, що вказує на припинення існування людини, тварини і т. ін., за яким настає якась подія, дія, яке-небудь інше явище тощо. *Після смерті матері.. непривітне стало Парасчине життя у дворі* (Мирний, IV, 1955, 37); *З різних боків на неї повели наступ нав'язливі поклонники з числа зовсім юних офіцерів, які прибули в полк уже після загибелі Брянського* (Гончар, III, 1959, 194); // Уживається при означенні конкретної особи або певної живої істоти. життя, проживання, час діяльності і т. ін. якої закінчився. [Химка:] *Після батька ми зосталися невеличкими* (Мирний, V, 1955, 220); *Їй хотілось насамперед вихаючити* [вичистити] *хату від порохів, що лишилися після Олександри* (Коцюб., I, 1955, 53).

Кількісні відношення

Уживається при означенні кількісної межі чого-небудь. *Після другої* [чарки] *лице Василеве помуріло* (Мирний, IV, 1955, 131).

Просторові відношення

Уживається при означенні місця, міста, пункту і т. ін., минувши які, здійснюють якусь дію або відчувають яку-небудь подію, якесь явище і т. ін. *За кілька перегонів до станції Ганьвка Давидові Могузці вперше після міста та казарми степ війнув просто в лице міцним духом землі* (Головко, II, 1957, 7); *Після Семипілок Щорс розбив Петлюру в Димерці і Броварах* (Довж., I, 1958, 165).

Після того, як — сполучник підрядності, який означає, що дії головного речення передує дія підрядного речення. *На якийсь час після того, як він одружився з Домною, «дурні думки».. почезли* [пощезали] (Коцюб., I, 1955, 109); *Обличчя його було землисто-сіре.. навіть після того, як він витер з нього пилюку* (Гончар, III, 1959, 9).

ПІСЛЯ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **після** у 2 знач., напр.: післяаварійний, післяврожайний, післядощовий, післяекзаменаційний, післяполивний і т. ін.

ПІСЛЯВОЄННИЙ, а, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після війни; стосується часу після неї. *Для поліпшення лісового господарства надто багато зроблено в нас у післявоєнний час* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 204); *Помітне місце в післявоєнній прозі займають нарисові твори* (Іст. укр. літ., II, 1956, 292).

ПІСЛЯГРОЗОВИЙ, á, é. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після грози. *Краплисто падає в свіжу післягрозову тишу лунке зозулине — ку-ку* (Гончар, Таврія.., 1957, 539); *Свіже післягрозове повітря сповнює кімнату* (Веч. Київ, 20.VIII 1957, 4).

ПІСЛЯДІЯ, ї, *ж.* Дальша, пізніша стадія якої-небудь дії. *Під яру пшеницю добрив не вносимо, вона добре використовує післядію добрив, внесених під кукурудзу* (Хлібороб Укр., 2, 1965, 10).

ПІСЛЯДІЯ́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **післядія.**

ПІСЛЯЖНИВНИ́Й, а, е. Який буває, здійснюється, відбувається, залишається і т. ін. після жнив. *В дослідах встановлено, що післяжнивне лущення стерні запобігає засміченню грунту насінням бур'янів* (Колг. Укр., 1, 1957, 15); *Дискові ножі повністю запобігають забиванню плуга післяжнивними рештками* (Хлібороб Укр., 7, 1968, 17).

ПІСЛЯЖНИ́ВНО. Присл. до **післяжни́вний.** *При зрошенні люцерну можна з успіхом вирощувати післяжнивно після збирання основної культури* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 9).

ПІСЛЯЖОВТНЕ́ВИЙ, а, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після Великої Жовтневої соціалістичної революції; стосується часу після неї. *Післяжовтнева поезія Тичини — знамення явище нової, соціалістичної культури українського народу* (Поезія.., 1956, 7); *Особливо плодотворний період в літературній і громадській діяльності Горького зв'язаний з післяжовтневими роками* (Ком. Укр., 3, 1968, 84).

ПІСЛЯЗА́ВТРА, *присл.* Через день після сьогоднішнього. — *Післязавтра виходь на вулицю* (Н.-Лев., II, 1956, 314); *Щождо від'їзду, то це буде теж незабаром — завтра чи післязавтра* (Смолич, I, 1958, 85).

ПІСЛЯЗА́ВТРАШНІЙ, я, е, *розм.* Який відбуватиметься, йтиме за завтрашнім; післязавтра. *Семен Іванович.. думав про завтрашній похід у свій порт та про післязавтрашню учбову стрільбу* (Трубл., Шхупа.., 1940, 83).

ПІСЛЯЗА́ВТРЬОГО, *присл., розм.* Те саме, що **післяза́втра.** *Хлопці, ті говорили один одному на роботі: «Не забувай же. Післязавтрього картина»* (Тют., Вир, 1964, 40).

ПІСЛЯЗБИРА́ЛЬНИЙ, а, е. Який відноситься до часу після збирання врожаю (овочів, фруктів і т. ін.). *Насіння льону-довгунця, яке добре визріло і пройшло період післязбирального достигання, має високу схожість і енергію проростання* (Техн. культ., 1956, 55).

ПІСЛЯЗ'ЇЗДІВСЬКИЙ, а, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після з'їзду. *В справжнє торжество ідей дружби народів вилився післяз'їздівський урочистий вечір дружби братніх літератур у Києві* (Літ. газ., 20. III 1959, 1).

ПІСЛЯЙМЕ́ННИК, а, *ч.* Слово, яке за функцією відповідає прийменникові, але ставиться після слова, до якого відноситься. *Післяйменник — службове слово, що ставиться після іменника і вказує на його відношення до інших слів у реченні* (Сл. лінгв. терм., 1957, 125).

ПІСЛЯЛЬДОВИКО́ВИЙ, а, е. Який відноситься до часу після льодовикового періоду. *Встановлено, що в післяльодовиковий час Кольський півострів піднімався немовби куполоподібно, причому склепіння знаходилося в його західній частині і на території Північної Фінляндії* (Веч. Київ, 7. I 1971, 4).

ПІСЛЯМО́ВА, и, *ж.* Заключне роз'яснення, повідомлення автора, видавця і т. ін., що стоїть у кінці твору, книги. *В першій книзі «Украинского сборника».. була опублікована тише «Наталка Полтавка» з невеликою передмовою та післямовою.. І. Срезневського* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 81); *Післямова — це була звичайна річ у перших книжках. В ній розповідалося, де, коли та як виготовлена книга* (Ів., Опов.., 1949, 121).

ПІСЛЯОБІ́ДНІЙ, я, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після обіду. *Цілий тиждень Христя за приводом хазяйки.. коло печі крутилася, уриваючи післяобідній зайвий час на підмазування* (Мирний, III, 1954, 81); *Незважаючи на ранню післяобідню пору, починало вечоріти* (Ле, Наливайко, 1957, 80); *Це був час.. загальної післяобідньої розімлілості* (Гончар, Таврія, 1952, 116).

ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНИ́Й, а, е. Який буває, може статися, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після хірургічної операції. *Стрептоміцин вживають також для лікування тварин, які зазнали післяопераційних ускладнень* (Наука.., 2, 1958, 34); *По-жіночому опорядила* [Ружена] *постіль хворого, завісила лампочку, щоб її світло не било хворому в очі, прибрала кімнату, де був післяопераційний непорядок* (Скл., Карпати, II, 1954, 52).

ПІСЛЯПЛА́ТА, и, *ж.* Спосіб грошового розрахунку між відправником і одержувачем, при якому з одержувача стягується вартість товару або кореспонденції для передачі її відправнику. *У Київському спеціалізованому магазині можна замовити марки поштою.. Марки висилаються післяплатою без завдатку* (Наука.., 1, 1968, 4).

ПІСЛЯПОЛО́ГОВИЙ, а, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після пологів. *Післяпологовий період.*

ПІСЛЯПОЛУДНЕ́ВИЙ, а, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після полудня. *Післяполудневе сонце ось-ось збиралось заховатись за чорну.. хмарну ковдру* (Трубл., Мандр., 1938, 121); *Післяполудневий відпочинок.*

ПІСЛЯПОСІВНИ́Й, а́, е́. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після сівби. *При післяпосівному коткуванні грунт розпорошується* (Хлібороб Укр., 3, 1968, 13); *Олійний льон добре реагує і на післяпосівне внесення добрив* (Ол. та ефір. культ., 1956, 92).

ПІСЛЯРЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після революції, звичайно після Великої Жовтневої соціалістичної революції; стосується часу після неї. *Пригадую Якова Михайловича у перші післяреволюційні роки. Працював біля свого молота так, що можна було замилуватися* (Рад. Укр., 25.VII 1962, 3).

ПІСЛЯСВЯТКО́ВИЙ, а, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після свята.

ПІСЛЯСЛО́ВО, а, *с.* Те саме, що **післямо́ва.** *З прозових творів Гребінки українською мовою можна назвати тільки його передмову і післяслово до альманаха «Ластівка»* (Іст. укр. літ., I, 1954, 183).

ПІСЛЯТРЕТИ́ННИЙ, а, е. Який відноситься до часу після третинного періоду.

ПІСЛЯУКІ́СНИЙ, а, е. Який висівається, висаджується, вирощується і т. ін. після збирання сіна та культури, призначеної на зелений корм або силос. *Гречка для північно-східних районів Вінниччини — одна з найбільш цінних післяукісних культур* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 12).

ПІСЛЯУКІ́СНО. Присл. до **післяукі́сний.** *Після озимої вики, скошеної на зелений корм, можна післяукісно сіяти кукурудзу, люпин, яру вику, овес, ячмінь* (Колг. Укр., 11, 1960, 25).

ПІСНЕТВО́Р�ЕЦЬ, рця, *ч., книжн.* Те саме, що **пісня́р** (у 1 знач.). *Основним джерелом для партизанських піснетворців були народні мелодії* (Мист., 4, 1965, 6).

ПІСНЕТВО́РЧІСТЬ, чості, *ж., книжн.* Творчість пісняра (у 1 знач.). *З часом діалогічна форма стає дуже*

поширеною в українській піснетворчості (Укр. клас. опера, 1957, 14).

ПІСНИЙ, á, é. 1. У якому відсутні м'ясні і молочні продукти; протилежне скоромний.— *А як прогійнує* [графиня гроші].., *то знов.. їстиме юшку з картоплі та пісну кашу* (Н.-Лев., IV, 1956, 293); *В садку під грушею.. варилися пісні борщі з вушками, карасями* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 73); // *розм.* Майже без жиру. *Пісна свинина.*

2. *перен.* Бідний на поживні речовини, неродючий (про грунт). *Земля стогне, пісна, безсила, поберта на латочки* (Коцюб., II, 1955, 36); *Тільки високі будяки та присаджуваний полин ще росли й шуміли під вітром на жовтогарячій пісній землі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 437).

3. *перен., розм.* Нудний, нецікавий у спілкуванні. *Коли Чумак показував йому село, він видався таким пісним, таким нудярем, що стало страшно за Горнилівку* (Речм., Весн. грози, 1961, 473); *Як може бути нецікавою і пісною людина, все життя якої — горіння, боротьба, випробування, зростання* (Рад. літ-во, 3, 1958, 31).

ПІСНИК, а, *ч.* Той, хто суворо дотримується посту або не вживає скоромного.

ПІСНИКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пісник.** *Такий же то богомільний та пісниковий чернець* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 487).

ПІСНИКУВАТИ, ýю, ýєш, *недок., розм.* Суворо дотримуватися посту; не вживати скоромного. *Мася.. пісникувала тільки через те, що не хотіла сваритися з старшою сестрою* (Крим., Вибр., 1965, 342); // *перен.* Взагалі утримуватися від чого-небудь. *Іще попросив парубок на цигарку. Бо сьогодні він пісникує: пізно вчора повернувся з оранки та й тютюну не висушив* (Головко, II, 1957, 12).

ПІСНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пісник.**

ПІСНО. Присл. до **пісний** 1, 3. — *Булькове.. мені в животі, бо пісно обідав сьогодні* (Фр., IV, 1950, 15); — *Чого це у вас на весіллях пісно?* (Ю. Янов., I, 1954, 18).

ПІСНЯ, і, *ж.* 1. Словесно-музичний твір, признач. для співу. *Дзвінка дівоча пісня, сердечна та тужлива, лунає десь у зелених горах* (Коцюб., III, 1956, 44); *З-над річки лине пісня голосна* (Рильський, III, 1961, 183); * У порівн. *У роботі, в батька в ласці, Як у пісні, як у казці. Дві сестри зросли* (Вирган, В розп. літа, 1959, 18); *Мова — наче пісня та — протяжна, співуча; так і тягне, так і вабе* [вабить] *до себе* (Мирний, III, 1954, 262); // Мелодійні звуки пташиного співу. *Соловейко в клітці тісній Пісні виспівує...* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 175); *Лунає в повітрі весела пісня жайворонка* (Коцюб., I, 1955, 17).

△ **Пісня без слів** — невеликий наспівний інструментальний твір.

2. Невеликий ліричний вірш, поетичний твір, написаний в музично-поетичному стилі. *Егеж! — Переписала Я Гейнові пісні* (Л. Укр., I, 1951, 38).

◇ **Дóвга пісня** *див.* **дóвгий; Інша пісня** — інша справа. *Але тут зовсім інша пісня... Тут справа серйозна... Коли вже Євген не може переламати себе, коли це для нього «перша й остання».. То тут потрібен інший підхід* (Гончар, III, 1959, 336); **Лебеди́на пісня** *див.* **лебеди́ний; Співáти (заспівáти) іншої пісні (іншу пісню)** — діяти, чинити і т. ін. інакше, по-іншому. *Хтось тільки тепер так слухає лікарів, бо таки сам почуває, що неміцний дуже і аби від якої дурниці може розклеїтись, але як уже склеїться на добре, то зовсім іншої пісні заспіває...* (Л. Укр., V, 1956, 388); **[Старá] пісня; Старі́ пісні** — що-небудь давно відоме. — *Петро ж та Яким пішли в Крутий Яр, а я оце зайшов за тобою..— Я вже чув таку пісню...* (Мирний, I, 1949, 313); *Але годі, це стара пісня* (Коцюб., III, 1956, 369); *Весь зал раптом завирував: — Годі! Чули! Геть! — неслося з усіх кінців.— Старі пісні!* (Гончар, II, 1959, 188).

ПІСНЯР, á, *ч.* 1. Автор тексту пісні або композитор, який створив до віршів музику. *Ми знаємо Шевченка і як лірика м'якого, і як філософа глибокого, і як пісняра ласкавого,— але з усієї цієї багатогранності генія ми вбираємо одно — гнів* (Тич., Магістралями життя, 1941, 75); *Музику на «Пісню про Зою Космодем'янську» написав видатний пісняр Платон Майборода* (Вітч., 9, 1968, 167); *Твори народних пісняріз, казкарів тощо сприймались трудящими лише тоді, коли вони виражали у високохудожній формі ідеї і настрої всього народу* (Нар. тв. та етн., 2, 1962, 9).

2. *розм.* Той, хто виконує власні пісні. *Слава не зів'яне, Її струнами прокажуть Піснярі* (Ус., Дорогами.., 1951, 124); *Пісню славетний співав їм пісняр, а вони всі сиділи й слухали мовчки* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 37).

3. *перен.* Той, хто оспівує, прославляє кого-, що-небудь. *Вторгатись у життя — значить бути його активним творцем, глашатаєм, пісняром і трибуном* (Літ. газ., 22.V 1952, 1).

ПІСНЯРКА, и, *ж., розм.* Жін. до **пісня́р** 1, 2. *Піснярки залишили сцену. А зал ще довго не міг вгамуватися...* (Мист., 4, 1960, 9); *У селі Підгірське, Шумського району на Тернопільщині, відбулася зустріч молоді з колгоспною поетесою і пісняркою Парасковією Іванівною Іщук* (Вітч., 4, 1970, 221).

ПІСНЯРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пісня́р** і **пісня́рка.** *З людьми старими.. любить* [Джамбул] *згадати минуле, молоді роки і піснярські змагання* (Мас., Життя., 1960, 80).

ПІСОК, ску, *ч.* 1. Сипуча гірська порода, що складається з крупинок твердих мінералів, перев. кварцу. *Проти вітру піском не посипеш* (Укр.. присл., 1963, 46); *Два човни м'яко шорхнули по прибережному піску* (Коцюб., I, 1955, 350); *Фельдшер ..оглянув руку і плече, помастив йодом, зробив масаж і схвалив припарку з гарячого піску* (Тулуб, В степу.., 1964, 321); * У порівн. *Сніг трусився з стріхи, наче сухий пісок* (Н.-Лев., II, 1956, 70).

2. *перев. мн.* Простори, ділянки землі, покриті великими масами цієї породи. *Позволив хан на пісках Новим кошем стати, Та заказав запорожцям Церкву будувати* (Шевч., II, 1963, 47); *Нам прапор дано для ясної мети: В пісках, буревіях із ним пробиратися, Щодня до нової усе висоти* (Бичко, Вогнище, 1959, 17); // Грунт з великим вмістом цієї породи. — *Чорнозем у вас? — Піски і болота.— Шкода. Пшениця, значить, не родить* (Стельмах, II, 1962, 187).

Цукрóвий пісóк; Цýкор-пісóк — цукор у вигляді дрібних крупинок, кристаликів. *Торік було вироблено* [в УРСР].. *72 проценти всього виробленого в країні цукрового піску* (Наука.., 12, 1957, 2); *Варення, компоти, повидло, приготовлені на рафінованому цукрі-піску, мають колір свіжих фруктів і довше зберігаються* (Наука.., 8, 1970, 65).

◇ **На піскý будувáти (побудувáти)** — грунтуватися на ненадійній, непевній основі. *Соціалістичний реалізм — це передовсім погляд уперед, це передовсім служіння народові, це передовсім партійність. Отже, коли.. тягли* [деякі критики] *наше образотворче мистецтво до наслідування безживних візантійських зразків, то будували вони свою будову на піску* (Рильський, IX, 1962, 179).

ПІСО́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пісо́к** 1; // Для якого використовують пісок. *На столі канделябр, розп'яття, пісочний годинник, великі книги, папери* (Коч., I, 1956, 117); *Пісочні ванни;* // Який живе або росте в піску, пісках. *Пісочні оси;* // Кольору піску; сірувато-жовтий. *Пісочне пальто.*

2. Крихкий, розсипчастий (про печиво, тісто). *Пісочне печення — крихке, розсипчасте у вигляді крендельків, батончиків, коржиків* (Укр. страви, 1957, 335).

ПІСО́ЧНИК, а, *ч.* Риба-бичок, що живе у воді з піщаним дном.

ПІСО́ЧНИЦЯ, і, *ж.* 1. Пристрій за допомогою якого посипали піском написане чорнилом для просушування; використовувався до появи промокального паперу. *Школа Кирилові Івановичеві на сей раз як у пригоді стала — те ж низькопоклонство, те ж слугування перед старшими,— то перо підчинити, то поспішитися лінійку подати, то пісочницю підсунути* (Мирний, I, 1954, 155).

2. *розм.* Загороджене місце у вигляді ящика з піском, у якому граються діти. *6* [у подвір'ї] *спортивні та ігрові майданчики,.. басейни і пісочниці для малюків* (Веч. Київ, 20.III 1958, 4).

ПІСО́ЧОК, чку, *ч.* Пестл. до **пісо́к** 1. *В дворі Настя пісочком чистить перстень* (Вас., III, 1960, 322); *Діти бавляться на пісочку, і пісня лунає над Збручем* (Жур., Вечір., 1958, 313); *— Ось наш височанський сорт картоплі,— хвалився Андрій..— Росте на пісочку і сама розварюється на пісок* (Збан., Переджнив'я, 1960, 7).

ПІСПА, и, *ж.* 1. Борошняний відвар для квашення яблук. *Діжечки з квашеною капустою,.. з яблуками в піспі трималися осторонь* (Допч., II, 1956, 436).

2. Борошняний відвар з крейдою для білення стіп.

ПІСТ, по́сту, *ч.* За церковними правилами — невживання скоромної їжі. *Вона худла і блідла, чуючись трохи ослабленою від посту при важкій праці у школі* (Коцюб., I, 1955, 326); *В сиву давнину.. тут оселився пустельник, який проводив час у молитві й пості* (Стельмах, Хліб.., 1959, 264); // Період невживання скоромної їжі. *Мій хлопець цілий піст носив в поле в торбині хліб та цибулю* (П.-Лев., II, 1956, 18); *Всі були дома, бо в церкву від них ніхто ж не ходив — «безбожники». Ще мати хоч у піст таки говіс раз* (Головко, II, 1957, 121).

Вели́кий піст *див.* **вели́кий.**

ПІСТОЛЕ́Т, а, *ч.* Ручна вогнепальна зброя з коротким стволом для стрільби на невеликій відстані. *На столі лежить старовинна зброя: іржаві шаблі, пістолети, стара рапіра* (Вас., III, 1960, 382); *Окликом і пострілом з пістолета дівчина подала їм знак* (Жур., До них іде.., 1952, 28).

ПІСТОЛЕ́ТИК, а, *ч.* Зменш. до **пістоле́т.**

ПІСТОЛЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **пістоле́т.**— *Назад, пане обер-лейтенант! — почув він за спиною владний голос.. Повернувся і побачив спрямоване на себе пістолетне дуло* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 186); // Признач. для стрільби з пістолета. *Мали ж підкови для наших коней цінувались особливо високо, як пістолетні патрони найдефіцитніших калібрів* (Гончар, III, 1959, 89).

ПІСТО́ЛЯ, і, *ж., заст.* Пістолет. *Пістоля загриміла, а з Василевого плеча почуріла* [полилася] *кров по тоненькій сорочці* (Федьк., Буковина, 1950, 60); *А коли на храм осінній Ізгори спускався* [Пігул] *долі — Ніс в обох руках по свічці, А в кишенях дві пістолі* (Шер., Дорога.., 1957, 43).

ПІСТО́ЛЬ, я, *ч., заст.* Пістолет. *Палій узяв два пістолі, сів на того коня та й щез, як той вихор* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 244); [Дівчата:] *Ти думав, як зодієся по-козацькому та пістоль за пояс, то уже й козак?* (Вас., III, 1960, 18).

ПІСТО́Н, а, *ч.* 1. Невеликий ковпачок з вибуховою речовиною, від удару по якому запалюється пороховий заряд в патронах або в снарядах. *Батькові було дуже багато мороки ховати від малого Олекси порох та пістони* (Вишня, II, 1956, 257); // Склеєні по краях два кружальця паперу з невеликою кількістю вибухівки для іграшкових пістолетів і рушниць. *Вони, ті чарівні кругленькі пістони, начинені всередині сіркою та селітрою, лежали в моїй кишені* (Мик., Повісті.., 1956, 5).

2. Невеличка металева оправа певної форми, яку механічно прикріплюють, пробиваючи водночас отвір у шкірі, картоні і т. ін. *Дітей разом купали, роздивлялись Юльчині черевички — високі, з білим шитим рантом, з мідними пістонами* (Кучер, Голод, 1961, 99).

3. Клапан у мідному музичному духовому інструменті.

ПІСТО́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пісто́н.** *Брав мороз. Під ногами поскрипувало, мовби хтось порозкидав безліч манюсіньких пістончиків, і вони вибухали* (Грим., Кавалер.., 1955, 103).

ПІСТО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **пісто́н.**

ПІСТРЯ, і, *ж., розм.* Груба, звичайно саморобна, тканина з різнокольорових лляних, бавовняних і т. ін. ниток, а також візерунок, який має ця тканина. *На Джерисі була спідниця з темної пістрі та сорочка з товстого полотна* (Н.-Лев., II, 1956, 170).

ПІСТРЯВИ́Й, а, е. 1. З різнокольоровими плямами, смугами, не одного кольору і т. ін. *Хати ніби вкриті знадвору якоюсь смугнастою пістрявою матерією* (Н.-Лев., II, 1956, 401); *Пташку я посадовив на гілці,— Крила-піренько пістряве (*Крим., Вибр., 1965, 104); *Старі митці добре розуміли, що на цілі десятиліття придбана для домівки пишна мистецька річ не мусить втомлювати очі ні надто пістрявим малюнком, ні кричущо яскравою фарбою!* (Мас., Під небом.., 1961, 191).

2. *перен.* Який містить у собі невиправдано різнорідні елементи. *Пістрявий кінофільм.*

ПІСТРЯВИТИ, влю, виш; *мн.* пістря́влять; *недок., перех.* Робити пістрявим, строкатим.

ПІСТРЯВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пістря́вий.** *Особливою пістрявістю відзначаються цигли* (Веч. Київ, 28.XII 1957, 4); *Боротьба з пістрявістю, з надлишком деталей у фільмі повинна провадитись кінорежисером особливо напружено* (Довж., III, 1960, 134).

ПІСТРЯВІТИ, іє, *недок.* Виділятися строкатістю.

ПІСТРЯВО. Присл. до **пістря́вий.** *Світлиця виглядала пістряво й мальовничо* (Н.-Лев., IV, 1956, 136).

ПІСТРЯК, а́, *ч., діал.* Прищ. *Уся шия* [Солохи] *в чиряках та в пістряках* (Кв.-Осн., II, 1956, 211); *Завітрене, плямисте лице, пошерхле, зажовкле, губи в пістряках, облущився ніс* (Горд., Дівчина.., 1954, 208).

ПІСТРЬОВИ́Й, а́, е́, *розм.* Прикм. до **пістря.** *Пістрьовий візерунок;* // Зроблд. з пістрі. *Одягнутий він був у китайчатий синій жупанок, пістрьових штанях* (Стор., I, 1957, 226); *— Еге! — спробуй вийди заміж в пістрьовій сукні! — сказала Балабушиха* (Н.-Лев., III, 1956, 241).

ПІСУА́Р, а, *ч.* Раковина в чоловічій убиральні із стоком для сечі.

ПІТ, по́ту, *ч.* Прозора рідина, яка виділяється назовні особливими підшкірними залозами. *На білому лобі блищали краплі холодного поту,.. груди ходором ходили,— так ходять вони, коли чоловікові нестає чим дихати* (Мирний, III, 1954, 279); *Від онуч, розкладених на соломі, доносився неприємний запах поту* (Томч., Готель.., 1960, 119).

◇ **Вганя́ти (ввігна́ти) в піт** *див.* **вганя́ти**[1]; **До деся́того (сьо́мого) по́ту** *див.* **деся́тий; Залива́тися (зали́тися, залля́тися) по́том** *див.* **залива́тися; Кро́в'ю і (й, та) по́том** — важкими зусиллями, боями і т. ін. [Кіндрат Антонович:] *То цебто я мушу віддати те, що кров'ю та потом увесь вік здобував?* (Кроп., II, 1958, 302); [Тірца:] *Чи се ж не та земля, що здобували для нас батьки своєю кров'ю й потом?* (Л. Укр., II, 1951, 160); [**Ли́ти**] **крива́вий піт** — зазнавати повного виснаження від напруженої, непосильної роботи, титанічних зусиль. *Нам казали: «Все неси... Все віддай на вжиток люду, Що, ллючи кривавий піт, Не жалів для тебе труду, Згодував тебе на світ...»* (Граб., I, 1959, 397); — *Всі* [закони] *проти мужика.. Хто йому коли добре слово за його кривавий піт, за його хліб і сіль промовив?* (Стельмах, I, 1962, 340); **Піт проймáє** — про стан потіння від напруженої і тривалої праці, від сорому, неприємної думки і т. ін. — *Сісти лишень тут і собі та відпочити,— промовив голосно Пилипко.— Здорово угоркався, аж піт проймає, сяду та перепочину* (Мирний, IV, 1955, 301); — *Почали ми його* [непритомного] *знову теребити. Аж уже й піт нас проймає* (Хотк., I, 1966, 168); **Сім потів (сьо́мий піт) зійде** *з кого* — хтось витратить дуже багато сил, енергії і т. ін. — *Чогось допроситися можна* [з землі], *але не сьомий, а двадцять сьомий піт зійде з тебе* (Стельмах, I, 1962, 142); — *Нашого* [прикажчика] *тут поки вламаєш, сім потів з тебе вийде* (Гончар, I, 1959, 32); **У піт ки́дати (ки́нути, вда́рити** *і т. ін.*), *перев. безос.*— потіти від напруженої і довготривалої праці, від сорому, неприємної думки і т. ін. *Панові слова аж у піт кинули сіромашного Дейнеку* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 8); — *Ти, мабуть, втомився. Поїж трохи. Бач, як тебе в піт кинуло!* (Тют., Вир, 1964, 38); [Рябина:] *Такось воно як! Аж в піт мене вдарило* (Фр., IX, 1952, 82); **У поті чола́** — докладаючи багато зусиль; напружено; віддаючи всі сили. *Микола з Андрієм трудились у поті чола, забувши й про вечерю* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 208); *Франко оддає своє серце і всі свої симпатії тим, хто «в поті чола» добуває хліб не тільки собі, але й другим, тим, що самі не роблять* (Коцюб., III, 1956, 37); **Цига́нський піт проймáє (охо́плює** *і т. ін.*) — стає холодно кому-небудь, лихоманить когось. *Нечипір пропав свій хміль, а тепер як розглядів, у якій він кумпанії* [компанії] *опинився, так і увесь хміль пропав і стало його трусити, мов на лихорадку, а циганський піт так і проньма* [проймає]... (Кв.-Осн., II, 1956, 107); *Їй і радісно, і страшно,.. і холодно від шипучого посвисту санчат.— Зосю, циганський піт не проймає тебе? — гукають подруги* (Стельмах, I, 1962, 52).

ПІТЕКАНТРОП, а, *ч.* Рід викопних людей, які мали багато перехідних рис від мавп, але вже уміли виробляти примітивні знаряддя праці. *Примітивні люди — пітекантропи. Згодом вони еволюціонували до неандертальців, від яких у свою чергу і походить людина сучасного типу* (Знання.., 2, 1970, 18).

ПІТИ *див.* **піти.**

ПІТИ, піду́, пі́деш; *мин. ч.* пішо́в, шла́, шло́, *мн.* пішли́; *наказ. сп.* **піди́**; *док.* 1. Почати пересуватися, рухатися, міняти місце в просторі, ступаючи ногами (про людей і тварин); протилежне стати. *Пішов степом сіромаха, Сльози утирає. Довго, довго оглядався, Та й не видко стало* (Шевч., I, 1963, 140); *Коні сіпнули, пішли по ниві* (Мирний, IV, 1955, 243); *Мати каже: «Помолися, сину..» Помолився я. Пішли* (Тют., Вир, 1964, 29); // Почати пересуватися кроками певним чином, у якийсь спосіб. *Пішов* [Улас] *тихою ступою, підпираючись паличкою* (Кв.-Осн., II, 1956, 238); *Коні вибігли на гору, пішли підтюпцем* (Коцюб., I, 1955, 239); *Пішли* [бійці] *майже бігцем, беручи гвинтівки напереві́с* (Гончар, II, 1959, 418).

◇ **Піти́ по п'я́тах** *див.* **п'ята́.**

2. Почати рухатися в якомусь напрямі (про види транспорту — їхати, пливти, летіти). *Зіркнув* [Зевс], *мигнув, махнув рукою Над Тибром, чудною рікою, Всі врозтіч кораблі пішли* (Котл., I, 1952, 219); *З уклону пішов поїзд* (Довж., I, 1958, 39); *Від вапнякової смуги.. пішли трактори з причіпними плугами* (Мур., Бук. повість, 1959, 303); // Почати пересуватися — поїхати, поскакати верхи і т. ін. *Пішло одважне військо Через нетрі та пустині* (Л. Укр., I, 1951, 374); // Почати пересуватися — пливти, летіти з місця на місце (про косяки риб, зграї птахів, деяких дрібних тварин і т. ін.). *Пізно в цьому році пішла скумбрія* (Збан., Сесцель, 1961, 133); *Над лугом підуть тихим льотом журавлі* (Ю. Янов., V, 1959, 76); // Почати пересуватися в небі (про небесні світила, хмари). — *Колись таки прийде час: навстіж розкриються золоті ворота, і сонце піде небом, а щастя землею* (Стельмах, I, 1962, 220); // Почати литись, текти і т. ін. в якомусь напрямі (про воду, хвилі і т. ін.). *Пішла хвиля.. далеко по гладенькому поверсі води* (Н.-Лев., I, 1956, 60); *Незабаром пішла крига на річках* (Багмут, Опов.. 1959, 53); // Попливти, розійтися на поверхні води. *Ось уже шубовснула котрась із дівчат — круги пішли по воді* (Головко, I, 1957, 450); // Переходити, передаватися із рук у руки. *За сим тут началось* [почалось] *гуляння, І чарочка пішла кругом* (Котл., I, 1952, 271); // Почати рухатися, переміщатися в певному напрямі (про електричний струм, різноманітні імпульси і т. ін.). *Струм пішов у електромережу;* // *розм.* Відправитися поштою, телеграфом (про листи, посилки, телеграми і т. ін.). *Вчора я доїхала сюди в полудні, але не писала, бо раз, що була втомлена, а друге, що все одно лист не пішов би,— тут пошта йде не щодня, а тричі на тиждень* (Л. Укр., V, 1956, 359); *З армійського вузла зв'язку в Міністерство електростанцій пішла телеграма* (Голов., Тополя.., 1965, 60); *Сьогодні посилка з книгами піде у Лондон* (Знання.., 10, 1967, 11); // *розм.* Передатися, переслатися для затвердження, розгляду і т. ін. (про накази, проекти, справи тощо). — *Та ще не тужи,— сказав один панич* [Івзі]. *виходячи з суда.— Ще діло пішло в губернію* (Кв.-Осн., II, 1956, 281).

Піти́ на дно *див.* **дно; Піти́ на поса́дку** *див.* **поса́дка; Піти́ по рука́х** *див.* **рука́.**

3. Вийти, вирушити в певному напрямі, кудись, до кого-, чого-небудь. *Не заходячи додому, пішов* [Наум] *у город* (Кв.-Осн., II, 1956, 82); [Хуса:] *Так що ж? Піди до матері моєї і попроси її...* (Л. Укр., III, 1952, 146); *Вона пішла туди* [на фронт], *де горять братні рани, де на очах журба, а в серці тільки дим...* (Сос., I, 1957, 289); // Зайти до якого-небудь приміщення. *Він пішов у канцелярію й показав старшині бомагу* [папірець] (Коцюб., I, 1955, 450); *Уляна, плачучи, пішла в сіни* (Тют., Вир, 1964, 401); // *з інфін., по кого — що, до чого, на що і т. ін.* Вийти, вирушити кудись з певною метою. *Уранці ухопила* [Оксана] *відра і пішла по воду* (Кв.-Осн., II, 1956, 433); *Попрощались молодята, пішов Михайло чумакувати* (Вовчок, I, 1955, 96);

Другого дня після того, як Микола покинув Нимидору й пішов на заробітки, Нимидора мусила йти на панщину (Н.-Лев., II, 1956, 242); // *перев. від кого — чого.* Залишити, покинути кого-, що-небудь; відійти. — *Ще й году нема, як ти пішов від нас, а навчився письма і співати вмів* (Кв.-Осн., II, 1956, 69); *Через кілька місяців після шлюбу вона пішла від чоловіка* (Жур., Звич. турботи, 1960, 23); // Вийти за межі якого-небудь місця, з якогось приміщення і т. ін. *Довго управитель і сварився, і умовляв людей: вони далі й слухати його не стали, пішли геть* (Вовчок, I, 1955, 177); *То блідна, а то ще блідніша.. пішла Уляна з попової хати* (Мирний, I, 1954, 305); *Першим бажанням Черкашина було встати й піти геть* (Дмит., Розлука, 1957, 160); // Здійснити наступ на кого-небудь; виступати в похід.— *Можна піти на Туреччину або на татарву!* (Довж., I, 1958, 230); *Тікаймо в Січ, Тарасе милий, ми звідти підем на панів!* (Сос., I, 1957, 353); // Почати активно діяти проти кого-, чого-небудь. *Очі її горіли, в грудях булькало і стогнало, лице зробилося лютим і невблаганним, і вона пішла на Дороша, а він відходив назад* (Тют., Вир, 1964, 156); *Що зосталось би від нього самого, якби пішов насупроти цієї розбушованої сили-стихії, що зробила його отаманом* (Гончар, II, 1959, 335); // У формі наказ. сп. разом з дієсловом наказ. сп. підсилює спонукання до початку якої-небудь дії. *Ви знаєте, як липа шелестить у місячні весняні ночі? Кохана спить, кохана спить, Піди збуди, цілуй їй очі* (Тич., I, 1946, 26); — *Ану, піди витруси своє добро* (Тют., Вир, 1964, 526).

Піти́ на пе́нсію — стати пенсіонером; **Піти́ у відпу́стку** *див.* **відпу́стка; Піти́ у відста́вку** *див.* **відста́вка.**

◇ **Дале́ко піти́** *див.* **дале́ко; Мов згори́ пішло́** *кому* — перестало щастити. *Мов згори пішло Марусякові з того часу, як утекла попадя. Ну, от наче відрізала, неначе все щастя, всю удачу з собою забрала* (Хотк., II, 1966, 279); **Недале́ко піти́** *див.* **недале́ко; Піти́ вго́ру** *див.* **вго́ру; Піти́ ви́соко** [**уго́ру**] — піднятися на вищий рівень, зайняти вище становище в суспільстві. *Давні товариші його відцурялися.., дехто високо пішов угору.., а йому доля підставила ногу — перечепила* (Мирний, I, 1954, 148); — *По службі ти високо підеш, хороше жити будеш* (Тют., Вир, 1964, 70); **Піти́ в лю́ди** *див.* **лю́ди; Піти́ в мо́гилу (з життя́, від (од) нас, до бо́га** *і т. ін.*) — те саме, що **Лягти́ (піти́, іти́** *і т. ін.*) **в (у) зе́млю [живи́м, живо́ю]** (*див.* **земля́**). *При мені вже тоді з діток Марушка четверта в могилу пішла* (Тесл., З книги життя, 1949, 73); *Куліш* [Микола] *рано пішов з життя, залишивши великий слід в радянській драматургії* (Рад. літ-во, 1, 1969, 78); *Говорили люди в лютій скруті: — Вмер Ілліч. Пішов од нас Ілліч* (Мал., Запов. джерело, 1959, 191); [О л е с я:] *Зараз після великодня померли батько, а за ними.. і мати пішли до бога* (Кроп., II, 1958, 300); **Піти́ в наро́д** — зблизитися з народом, працювати на його благо (про революціонерів-народників). *Коли Жука звільнили з школи за читання нелегальної літератури, він пішов у народ, вів трудове життя, загартовував свої сили для революційно-демократичної боротьби* (Укр. літ., 9, 1957, 63); **Піти́ в тюрму́ (в остро́г, на (в) Сибір** *і т. ін.*) — опинитися ув'язненим, засланим. — *А я зроблю скандал... Я не знаю, що зроблю... Піду в тюрму... На Сибір піду* (Коцюб., II, 1955, 395); — *Син замість батька пішов у острог, по своїй охоті, чи що?* (Кв.-Осн., II, 1956, 278); — *Тату, та це ж самосуд! За це і ви підете в Сибір! — несамовито гукнула* [Орина] *на батька* (Стельмах. I, 1962, 464); **Піти́ до чо́рта в зу́би** *див.* **чорт; Піти́ за водо́ю** *див.* **вода́; Піти́ з торба́ми (по світу, по селу́** *і т. ін.*) — дуже збідніти, стати жебраком. *Сей бориславець пішов з торбами, той розпився* (Фр., IV, 1950, 191); — *Якщо ви хочете слухати цього хлопчиська, ..діло ваше. Тільки глядіть, щоб потім з торбами не пішли по селу* (Стельмах, I, 1962, 356); **Піти́ з ху́рою** *див.* **ху́ра; Піти́ назу́стріч** *див.* **назу́стріч; Піти́ на легки́й хліб (легкі́ хліба́)** — жити на легко добуті кошти. *Чи він серйозно, чи жартує, чи на легкі хліба думає зовсім піти* (Коцюба, Нові береги, 1959, 77); **Піти́ на свій хліб** — почати жити на власний заробіток. *З дитячих літ, залишившись круглим сиротою, уже на свій хліб пішов* [батько] (Головко, II, 1957, 213); *Батько з сімнадцятирічного зросту пішов на свій хліб* (Збірник про Кроп., 1955, 6); **Піти́ під ніж** *див.* **ніж**[1]; **Піти́ під суд** — відповісти перед судом за кримінальний злочин.— *Як же буде із звітністю? Я заплутаюсь у папіруцях і піду під суд!* (Довж., I, 1958, 457); — *А ось ви, серденько, напевне, таки підете під суд.— Та що ви, пане! Хай бог милує від такої напасті* (Стельмах, I, 1962, 447); **Піти́ про́ти** *кого, чого;* **Піти́ наперекі́р** *кому, чому* — виступити проти кого-, чого-небудь. [Х р а н к о:] *Ти у мене покірна дочка, слухняна дитина... Ти не підеш проти батька* (Мирний, V, 1955, 139); [А д м і р а л:] *Хто піде проти наказу, хто не виконає ультиматуму, той поставить себе поза законом* (Корн., I, 1955, 74); **Піти́ світ за́ очі (за очи́ма, у світ, світі** *і т. ін.*) — вирушити в далеку дорогу, невідомо куди. *Лукині хотілось утекти од Клима кудись далеко-далеко, чи в монастир, чи у степи, піти світ за очі, аби тільки не дивитись на нього* (Н.-Лев., III, 1956, 356); *Старий Муха таки й зайшов.. провідати товариша, а Невкипілиха йому й розповіла, що як пішов удосвіта кудись, та й досі нема, і сама не знає, куди він пішов світ за очі* (Головко, II, 1957, 258); — *Може, любиш кого другого? Кажи, не соромся; нехай я се сам почую від тебе та й піду світ за очима!* (Кв.-Осн., II, 1956, 45); [С т о р ч а к:] *А Горнового з вчорашнього дня нема.* [К а ч а н *(засміявся)*:] *Вже, значить, у світи пішов* (Зар., Антої, 1961, 75); **Пішли́ на́ші вго́ру** — хто-небудь поліпшив своє становище, зайняв вищу посаду і т. ін.; **Як (мов, ніби** *і т. ін.*) **піти́ (провали́тися) крізь зе́млю** *див.* **земля́.**

4. Почати який-небудь вид роботи; стати кимсь за фахом. *Що тут на світі робити? Пішов я до рала* (Шевч., II, 1963, 81); *Раїса мусила піти в учительки* (Коцюб., I, 1955, 312); // Вступити куди-небудь на навчання. *В той рік, як пішов син в авіаційне* [училище], *посаджено ці молоді тополькі* (Гончар, Тронка, 1963, 9); // Стати членом якого-небудь колективу, якоїсь організації і т. ін. *Товариші мої Пішли у військо, кликали й мене* (Л. Укр., I, 1951, 119).

Піти́ в на́йми *див.* **на́йми; Піти́ до спі́лки** *див.* **спі́лка.**

5. *перев. з інфін.* Почати виконувати певну дію, рухаючись. *Секретар суду.. ухопив попа — і пішли удвох драти гопака* (Мирний, III, 1954, 197); *Чи молоді, чи старі чоловіки затівають бійку, йому байдуже: вривається з гиркою-фунтовичком у кулаці — і пішов скородити направо й наліво* (Тют., Вир, 1964, 21).

◇ **Піти́ у (в) та́нець (танок, навприсі́дки, навприсі́дки** *і т. ін.*) — почати танцювати. *Музики заграли, усі пішли у танець* (Вовчок, I, 1955, 191); *Пісню підхопили всі, пальці гармоніста побігли по ладах, ще кілька пар пішло в танець* (Коп., Сусіди, 1955, 14); [Х и м к а:] *Так би, здається, і пішла в танок, якби було з ким, і без музики танцювала б!..* (Мирний, V, 1955, 223); *Парубки, узявшись в боки, Навприсідки пішли* (Шевч., II, 1953, 77).

6. Почати діяти певним чином, інакше, ніж раніше. *Пішла голота на вигадки* (Номис, 1864, № 14265);

Акорби пішли в нелад,— і спинились, наче струни разом порвались (Н.-Лев., III, 1956, 305); // *за ким — чим.* Почати діяти згідно з чиїмись поглядами, принципами, наслідуючи кого-, що-небудь. [Едіта *(дочитує сама твердим, сумним голосом):*] *Хто не прийме хреста свого і за мною не піде, не годен мене* (Л. Укр., III, 1952, 57); *За нашим прикладом піде вся наша пролетарія* (Ю. Янов., II, 1958, 250); // *на що.* Виявити готовність до чого-небудь, погодитися на щось. *Піти на запропоновані умови.*

Коли́ (як, раз, якщо́) [вже] на те пішло́, *у знач. вставн. сл.*— якщо вже так повинно бути.— *Я поїду до їх* [них], *коли вже на те пішло!* — *знов одказала Галя* (Н.-Лев., I, 1956, 172); — *Як на те пішло, щоб умирати, то нікому з них не доведеться так умирати!* (Довж., I, 1958, 259); — *Твої збитки, раз на те пішло, на себе беру,— розщедрився Плачинда* (Стельмах, I, 1962, 117); *Якщо вже на те пішло, то я згоден відповідальність за прапор взяти на себе* (Гончар, III, 1959, 348); **Піти́ на переговори́** *див.* **перегово́ри.**

◇ **Піти́ ва-ба́нк** *див.* **ва-ба́нк; Піти́ в закла́д** *див.* **закла́д; Піти́ в мо́ду** *див.* **мо́да; Піти́ з голово́ю** *в щось* — те саме, що **З голово́ю пори́нути (пірну́ти)** (*див.* **голова́**). *Ідуть* [махновці].. *штурмувати холодний осінній Сиваш, це безкрає Гниле море, де, може, й коней своїх потоплять і самі з головами підуть у трясовину...* (Гончар, II, 1959, 430); **Піти́ [і] у вого́нь і [у] во́ду** *див.* **вого́нь; Піти́** *якимось* **ла́дом** *див.* **лад; Піти́ манівця́ми** — добиватися мети не прямо, а обхідним шляхом; **Піти́ на же́ртву** *див.* **же́ртва; Піти́ на компроміс** *див.* **компроміс; Піти́ на (в) лад** *див.* **лад; Піти́ на мирову́** *див.* **мирови́й; Піти́ напроло́м** — вирішити діяти рішуче, всупереч кому-, чому-небудь. *Де ж твоя горда воля подлася, Де завзяття боротись зі злом? Невже віра палка загубилася, Що ти здатна піти напролом?* (Граб., I, 1959, 435); *Турбай, вирішивши, що йому втрачати нічого, пішов напролом:* — *Пробачте.. Ви були в Пальмірі?* (Руд., Остання шабля, 1959, 277); **Піти́ на риск** — вирішити рискувати. *Оксен пішов на риск — він вирішив їти на степову смугу, щоб вияркам та балкам пробратися до охтирських лісів* (Тют., Вир, 1964, 530); **Піти́ на роже́н** *див.* **роже́н; Піти́ на смерть** — бути готовим померти за кого-, що-небудь. *Усі ми з піснею цією відважно підемо на смерть!* (Сос., II, 1958, 496); — *За нього люди на смерть підуть, а він у батька на пасіці медок тріскатиме* (Тют., Вир, 1964, 346); **Піти́ на хи́трість** — схитрувати. — *Щоб не конфузити хлопців перед медициною, мусив* [Петро] *навіть на хитрість піти: до тридцяти дев'яти нагнав температуру* (Головко, I, 1957, 468); **Піти́ на шко́ду** *кому, чому* — стати на заваді, нашкодити і т. ін. кому-, чому-небудь. *З пшеницею інше: сильні дощі пішли на шкоду рослині* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 252); **Піти́ на чолі́** *див.* **чоло́; Піти́ під ру́ку** *чию див.* **рука́; Піти́ по ни́шпорках** *див.* **ни́шпорка; Піти́ по сліда́х** *чиїх* — почати діяти так, як хтось; **Піти́ про́ти течі́ї** *див.* **течі́я; Піти́ шля́хом найме́ншого о́пору** — зробити щось, уникаючи перешкод, труднощів; **Пішло́ на гі́рше** — стало гірше, погіршало. *Думав — от почну поправлятися. А тим часом знову пішло на гірше* (Коцюб., III, 1956, 458); **Пішо́в у мо́ду** *див.* **мо́да; У (в) забрі́д піти́** *див.* **забрі́д.**

7. *за кого і без додатка.* Взяти шлюб, одружитися (про жінку); вийти заміж.— *Я не піду за вашого сина,— промовила голосно Катря* (Вовчок, I, 1955, 221); [Марко:] *Андрій ходу їй не давав. От вона і пішла за нього* (Мороз, П'єси, 1959, 7).

Піти́ в прийми́ *див.* **прийми́; Піти́ до вінця́** *див.* **вінце́ць; Піти́ за́між** *див.* **за́між.**

8. Використатися для чого-небудь, за якимсь призначенням. *Оці будинки, покої... тепер підуть під школи* (Коцюб., II, 1955, 83); — *Не для того ми за тим деревом їздили за тридев'ять земель, щоб тратити та марнуваги його по-дурному. Воно на стройку* [будівництво] *піде* (Тют., Вир, 1964, 119); // Витратитися на кого-, що-небудь. *Гай-гай, скільки гроші піде на витівку, а який толк з неї?* (Стельмах, I, 1962, 461); *Основні кошти цього року підуть на побудову житлового і соцкультпобутового фонду* (Вітч., 5, 1956, 120).

◇ **Крізь па́льці (по́між па́льцями) піти́** *і т. ін. див.* **па́лець; Піти́ кобі́лі (псу** *і т. ін.)* **під хвіст** *див.* **хвіст; Піти́ на кори́сть** *див.* **кори́сть; Піти́ по́лум'ям** — згоріти. *Тільки чиркнув сірником — піде все враз полум'ям* (Донч., I, 1956, 67); **Піти́ пра́хом (про́падом):** а) нищитися, псуватися, пропадати і т. ін. [Ромодан:] *Як сів Гарбуз на нашу шию, все пішло прахом* (Корн., II, 1955, 316); б) використовується як лайка. *Сьогодні Чумаки нове вигадали. Катрі в районі захотілося пожить. А бодай воно пропадом пішло* (Кучер, Трудна любов, 1960, 424); **Пішло́ в прі́рву** — марно витратилося що-небудь. *Одлунали постріли, одсмерділи гази, часу немало пішло в прірву...* (Ю. Янов., I, 1958, 55); **Пішло́ (піде) з (за) ві́тром** *див.* **ві́тер.**

9. Мати збут, почати користуватися попитом, продаватися. *Швидко дестиляція зробилася кращою, і нафта пішла на торзі, витискаючи американську* (Фр., VIII, 1952, 393).

◇ **Піти́ з молотка́** — бути проданим з торгів. *На початку XIX століття Ганські стали занепадати, розорюватись, маєтки їх один за одним пішли з молотка* (Колг. Укр., 1, 1958, 4).

10. Почати поширюватися від чого-небудь, виходити з чогось (про дим, запах, тепло і т. ін.). *Смаковитий запах від качки так і пішов по хаті* (Мирний, IV, 1955, 363); *Встало сонце чисте-чисте, до ріки побіг струмок, і гудок озвавсь басисто. Із труби пішов димок...* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 99); // Почутися, пролунати (про звук, голос і т. ін.). *Скаже й прикаже* [о. Хведор],— *зараз піде регіт по хатах* (Н.-Лев., I, 1956, 117); — *І ще одне, друзі...— гукнув Жук, аж луна пішла лісом* (Козл., Мандрівники, 1946, 10).

◇ **[3] ди́мом пішло́** *див.* **дим.**

11. З'являтися, охопивши собою кого-, що-небудь. *Пішла на людей пошесть та хвороба всяка* (Мирний, IV, 1955, 251); *У Юзі аж плями пішли по лиці* (Л. Укр., III, 1952, 650); *Тільки від воєнного бруду вичистив* [колодязь], *як пішли чорні бурі — довелось ще чистити й після них* (Гончар, Тронка, 1963, 54); // *перен.* Поширитися, розійтися (про відомості, чутки, славу і т. ін.). — *Якби я посватана була, тогді б і нічого, а то хто-небудь побачить, та про мене ще й слава піде* (Кв.-Осн., II, 1956, 51); *По всьому селі пішла чутка, що в нас весілля* (Вовчок, I, 1955, 79); — *Скоро.. поговір піде, що під батькове крильце заховалася...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 221).

◇ **Моро́з пішо́в по́за шкі́рою (по́за шку́рою, по шкі́рі, по́за спи́ною** *і т. ін.) див.* **моро́з.**

12. Продовжитися, тривати в часі. *Життя її знову пішло, як хід заведеного механізму* (Дмит., Розлука, 1957, 94).

Пішо́в рік *який кому* — хтось вступив у такий-то рік свого життя. *Юзі вже п'ятнадцятий рік пішов* (Л. Укр., III, 1952, 656); *Весною їй пішов вісімнадцятий рік* (Ле, Історія.., 1947, 5).

13. Минати, проходити (про час та його відрізки, про певний період життя, розвитку, про якусь подію і т. ін.). *Пішли дні за днями й часи за часами, поприкивали дітки, що нема старшого брата* (Вовчок, I, 1955,

294); *Здалека чути переплеск весла, Падуть листки пожовклі і червоні І тихо плинуть по холодним лоні Туди, куди і молодість пішла* (Рильський, II, 1960, 270); // *безос. А я нездужав та й нездужав. Вже на сьомий тиждень пішло, я все лежав* (Вончок, VI, 1956, 248).

14. Наставати, наступати, переходити в інший стан. — *Може пройде, може спаде жар,— думає Тамара,— хоч би до ранку полегшало, тоді піде на одужання* (Хижняк, Тамара, 1959, 190); *Від'їжджаючи, просив* [художник] *Ганну доглянути за його речами і пообіцяв повернутися, як тільки по-справжньому піде на осінь* (Коз., Сальвія, 1959, 38); // Почати виконуватися або здійснюватися. *Пішли танці і співи* (Фр., VIII, 1952, 64); *Саме в цю мить світло в залі погасло. Знати — пішло кіно* (Головко, I, 1957, 318); *Хлопці за держаки — «Давай» — Пішла робота* (Головко, I, 1957, 348); *Ця людина* [механік] *взялася створити з учнів дев'ятого класу комплексну молодіжну бригаду механізаторів, яка разом з навчанням у школі мала потроху допомагати своїм батькам у колгоспному виробництві.. Потім пішла практика* (Д. Бедзик, Серпе.., 1961, 22); // Розпочинатися, точитися (про бесіду, розмову). *Бесіда пішла жвавіше* (Коцюб., I, 1955, 44); *Потім про інше розмова пішла* (Павл., Бистрина, 1959, 79); // Ставати інтенсивнішим — розвиватися, рости і т. ін. *Бовдюг дивився на заслону дощу чисто з господарської сторони і теж радів, що після цієї зливи добре підуть рости посіви* (Тют., Вир, 1960, 84); // *перен.* Просунутися в певному напрямі, у своєму розвитку. *Як пройшов* [Максим] *усю азбуку, аж повеселів: діло пішло спірніше* (Мирний, I, 1949, 231); *Література пішла далеко вперед* (Мал., Думки.., 1959, 41).

◇ [Не] **піти́ в ру́ку** *кому* — [не] стати корисним, принести вигоду [не принести вигоди], [не] пригодитися. *Мабуть, дуже грішною була спадщина Кабашних, не пішла вона Лук'янові в руку: вилетіла в трубу* (Гончар, Таврія, 1952, 37); *Наука в Остапа Тура Гнатові Яворському пішла в руку.. Він осилював її з усією пристрастю своєї впертої натури* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 17); **Піти́ як з ма́слом (по ма́слу)** *див.* **ма́сло; Так не піде** — не буде здійснене що-небудь. — *Ні, так не піде... Мені треба точно знати. Довідка від кербуда є?* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 154).

15. Почати падати зверху, литися (про опади). *Після покрови пішли дощі* (Мирний, I. 1954, 91); *Увечері небо затяглося хмарами, насупилось, пішов дощ* (Баш, Вибр., 1948, 80); // Почати просочуватися (про воду, кров). [Оксана:] *Мовчи, Артеме, знову кров пішла...* (Корн., I. 1955, 31); // Почати з'являтися, поступати або переміщатися, надходячи куди-, звідки-небудь. *В цю мить з двох мартенів разом пішла сталь* (Собко, Біле полум'я, 1952, 302); *З одної бочки точать вже вуглець у мідяні «бідони», звідти він піде в резервуари інжекторів* (Коцюб., I, 1955, 226).

16. Розташуватися певним чином (про будівлі, рельєф землі і т. ін.); набути певного напрямку або простягтися на якійсь відстані (про шлях, колію і т. ін.). *Далі пішли обідрані хатки убогих людей* (Мирний, III, 1954, 105); *Черемош робився все більш покручений, а глибина у ньому щомить мінилася: то зовсім мілка вода, то на два метри углиб ямами піде* (Мур., Бук. повість, 1959, 32); *Стежка пішла все понад обривом* (Хотк., II, 1966, 246); *Тут кінець ріденького, занедбаного садка, далі пішли чагарники, каракуватий березнячок* (Кол., На фронті.., 1959, 11).

17. Взяти початок від кого-, чого-небудь, завдячити своїм існуванням чомусь. *Од його й пішли в Пісках полотенщики* (Мирний, I, 1949, 368); *Одні гомоніли, що прізвисько* [Дунай] *пішло від пісні* (Стельмах, I, 1962, 234).

◇ **Піти́ в ма́тір (в ба́тька)** — виявитися схожим на матір [батька] якимись рисами зовнішності або вдачі. [Іван:] *Був би* [з Мар'яни] *бідовий козак, що й казать! Не хуже* [гірше] *Олекси. В батька пішли* (Вас., III, 1960, 30); *Ні його сила, ні його прості риси обличчя не передалися дітям — обоє, крапля у краплю, пішли в матір* (Стельмах, II, 1962, 105).

18. *перев. із запереч.* не, *розм.* Уживається в зворотах, що характеризують настання певного фізичного або психічного стану людини. *Їжа не піде; Слова не підуть.*

◇ **Не пішла́ ча́рка до ро́та** — не захотілося пити спиртного. *Придивись генерал: Аж Данило-гетьман Підморгнув,— цебто: знаємо, що ти... І на очі полиг тії хвилі туман, Не пішла навіть чарка до рота* (Граб., I, 1959, 173); **Піти́ в непа́м'ять** *див.* **непа́м'ять.**

19. Почати діяти, працювати (про механізм, устаткування і т. ін.). *Завод задвиготів, пішов* (Мик., I, 1957, 96).

20. *за чим.* Настати за чим-небудь, замінити що-небудь (перев. про однорідні поняття). *Балабуха випив і закусив пирогом. За першою чаркою пішла друга, за другою третя* (П.-Лев., III, 1956, 22).

◇ **І пішо́в (пішла́, пішло́, пішлі́) говори́ти (бала́кати** *і т. ін.)* — почати говорити багатослівно, не перериваючись. *І пішов, і пішов наш Гарик просторікувати! Вже він сипав та сипав ті слова, мов горох з мішка* (Чаб., Тече вода.., 1961, 107); **Піти́ хо́дором** — дуже захитатися, заколиватися. *Зашумів такий вітер, що пішла ходором хата* (Вас., II, 1959, 329); **Пішло́ гуля́ти** — дуже повіяти (про вітер), розгорітися (про вогонь) і т. ін.— *Мабуть, зайнялася хата, а там вітер підхопив далі, і пішло гуляти по мужицькій праці* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 24).

21. *чим.* Зробити хід у грі в шахи, карти і т. ін. *Піти конем; Піти дамою.*

22. Увійти до складу чого-небудь. *Я обіцяв «Повію» киянам до моїх повних творів,— повинна б піти до 4 тому* (Мирний, V, 1955, 412); *З готових оповідань одно даю до «Ради», а друге має піти у «Дзвін»* (Коцюб., III, 1956, 419).

23. *розм.* Почати буйно рости, виростати. *Гриби пішли;* // Почати народжуватися, з'являтися один за одним. *Може, одружиться, підуть діти та й забудеться страшна напасть* (Стельмах, I, 1962, 418); *Після одруження пішли сини, і довелося Катрі лишити шахту* (Гур., Осок. друзі, 1946, 119).

◇ **Піти́ в ріст** — почати інтенсивно рости. *На півдні ярі зернові пішли в ріст* (Хліборо́б Укр., 4, 1969, 3); *Дуб пішов у ріст* (Рудь, Гомін.., 1959, 107).

24. *розм.* Виявитися в певний час, з'явитися залежно від обставин.— *Та трудно вже й там,— кланяючись, каже Остап.— Не ті тепер порядки пішли* (Мирний, I, 1949, 132); — *Дерево можна й пізніше позвозити, а двері й вікна, гляди, й переполовинять — тепер такий народ пішов!* (Стельмах, I, 1962, 47); — *І то правда,— зауважила Соломія,— дівчата пішли тепер не дуже-то сором'язливі* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 35); // Стати наявним, з'явитися. *Пішли в Іваповій хаті клопоти за клопотами* (Мирний, II, 1954, 117); *Під першим шаром спочатку пішла солонцювата сіра глина* (Тулуб. В степу.., 1964, 275).

ПІТІ́ЮСЯ, підтеься. *док.; мин. ч.* пішло́ся; *розм.* 1. *безос.* Увійшло в звичку, стало звичним. *І вже так*

пішлося: аби мати не догледіла — дочка втече (Вовчок, I, 1955, 266).

Коли́ [вже] на таке́ (так) пішло́ся, *у знач. вставн. сл.*— те саме, що **Коли́ (як, раз, якщо́) [вже] на те пішло́** *(див.* **піти́**). — *Коли вже так пішлося, що придбав собі верещуху* [верещаку], *що проти тебе не мовчить, то навчи, щоб мовчала* (Вовчок, VI, 1956, 288); — *Тут гав ловити нічого, коли на таке пішлося...* (Тют., Вир, 1964, 368).

2. Дістатись кому-небудь, випасти комусь у житті. *Боже, коли й їй такая Доля пішлась, як моя, Щиро тебе я благаю — Хай уже мучуся я!* (Манж., Тв., 1955, 90); // *кому, на що, безос.* Почалося, сталося, скоїлося і т. ін.— *Ходи, мила, боса, коли довелося, Коли мені, молодому, на горе пішлося* (Чуб., V, 1874, 551); — *Я вам, мамо, не наймичка.. Коли пішлось на колотнечу, то нам треба робить діло пополовині* (Н.-Лев., II, 1956, 290).

ПІТКА́НИЙ, а, е. Стос. до піткання. *Фактура тканини створюється чергуванням основних і пітканих перекриттів* (Матеріали з етногр., 1956, 51).

ПІТКА́ННЯ, я, *с.* Сукупність поперечних ниток тканини, які, перетинаючись з подовжніми (основою), утворюють переплетіння; утік. *Виготовляються килими на вертикальних станках вручну, шляхом закладання окремих кольорових ниток піткання поміж ниток основи* (Нар. тв. та етн., 1, 1960, 67); *Плахта була на синьому пітканні — синітка, і малюнок на ній — папороть* (Ю. Янов., V, 1959, 141).

ПІТКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **ткну́ти.**— *І те таки правду сказать, що нашого братчика куди не пітхни, хоч у науку, хоч у яке ремесло, то з нього путь буде* (Кв.-Осн., II, 1956, 69).

ПІТКНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Те саме, що **ткну́тися.** *Піткнувсь* [Бурмило] *у чагарник... Коли глядить — Назустріч вовк біжить* (Гл., Вибр., 1951, 157); *Куди не піткнешся — панують кайдани; То де вже спокою нам ждать?* (Граб., I, 1959, 83); — *Сироті де не піткнешся — світ клином сходиться* (Козл., Ю. Крук, 1957, 345).

ПІТЛИ́ВИЙ, а, е. Схильний до потіння; який дуже потіє. *Миколу охопила лють до цього миршавого з пітливими руками паркомана* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 74).

ПІТЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пітли́вий.** *При сильній пітливості іноді виникає потреба частого обтирання хворого теплим рушником і зміни білизни* (Заг. догляд за хворими, 1957, 74).

ПІТНИ́Й, а́, е́. 1. Укритий потом; спітнілий. *Пахло.. брудними й пітними ногами в драних панчішках...* (Головко, I, 1957, 56); *Ще раз ударив грім, іще раз насторожено запряли вухами пітні коні* (Стельмах, II, 1962, 267); // Просякнутий потом. *Ніяковість палила Анатолієві щоки. М'яв у кишені пітну двадцятьп'ятку, не знаючи, як віддати її* (Мушк., Серце.., 1962, 279).

2. Вкритий краплями осілої пари; запітнілий. *Пітні шибки;* // Вологий, сирий (про землю). *Коли він вийшов у сад і глибоко вдихнув солодко теплі пахощі пітної землі, його розчулення відразу зникло* (Горький, Діло Артам., перекл. Варкентін, 1950, 60).

ПІТНИ́К, а́, *ч.* Повсть, що підкладається коневі під сідло чи під сіделко. *Починаючи заїздку, на спину лошаті кладуть пітник з сідла, підтягують його слабенько попругою і водять в поводі по 25—30 хв. протягом 2—3 днів* (Конярство, 1957, 117); *Він ізліз поправити підпругу й замість того перестелив пітника* (Ю. Янов., I, 1958, 148).

ПІТНІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* 1. Укриватися потом. *Кукулик совався на кріслі, червонів, пітнів* (Загреб., День.., 1964, 328); *В Річинського пітніли руки навіть крізь рукавички* (Вільде, Сестри.., 1958, 3).

2. *тільки 3 ос.* Укриватися краплями осілої пари; запотівати *Катря аж лицем притулилась до скла, щоб розглянути.. Але від дихання пітніє скло — затуманює все* (Головко, II, 1957, 386).

ПІТО́Н, а, *ч.* Велика неотруйна змія родини удавових. *Виліза довга гадюка-пітон і на очах у журавлика проковтнула маленьку пухнасту тваринку* (Ів., Ліс. казки, 1954, 165).

ШТЬМА́, и́, *ж.* 1. Відсутність світла, освітлення; темнота, тьма. *Раптом екран погас і в залі наступила цілковита пітьма* (Гончар, II, 1959, 178); [Шеремета:] *Пітьма страшна, на два кроки не видко* (Ірчан, I, 1958, 54); // Темнота, що наступає з наближенням ночі; глибокі сутінки. *Знов заводить невода бригада... Сім заходів — з ранку до пітьми...* (Гонч., Вибр., 1959, 248); // Неосвітлене місце, темний простір. *Вона мовчки встала і простягла у пітьму тремтячі, шукаючі опори руки* (Коцюб., II, 1955, 176); *Вона, злякавшися, ..тікає геть, зникає в пітьмі* (Ю. Янов., II, 1958, 34).

2. *перен.* Неосвіченість, культурна відсталість. *Соціалізм виводить трудові маси з духовного рабства і пітьми, прилучає їх до багатств світової науки і культури* (Ком. Укр., 6, 1967, 17); // Зло, темні сили, породжені неосвіченістю, безкультур'ям, жорстокістю і т. ін. *Цісарські, панські, папські сили — Від них тут лиш глуха луна... Чолом склонімось до могили Борця з пітьмою — Галана!* (Рильський, III, 1961, 99).

ПІФАГОРЕЇ́ЗМ, у, *ч.* Ідеалістичний напрям у давньогрецькій філософії, представники якого вважали число першоосновою світу і сутністю речей.

ПІФАГОРІ́ЄЦЬ, ійця, *ч.* Послідовник піфагореїзму.

ПІФАГОРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **піфагорі́єць.** *Пентаграма стала улюбленою фігурою релігійних мракобісів темного середньовіччя; вони вбачали в ній, за прикладом піфагорійських містиків, якусь надприродну силу* (Знання.., 4, 1966, 22).

ПІФАГОРОВА ТЕОРЕ́МА. Теорема елементарної геометрії, створена Піфагором, яка встановлює співвідношення між площею квадрата, побудованого на гіпотенузі, і площами квадратів, побудованих на катетах прямокутного трикутника. *На дошці рисунок піфагорової теореми та вся майже дошка обписана доказами* (Вас., III, 1960, 307).

ПІФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до піфії; власт. їй.

ПІФІ́Я, ї, *ж.* У стародавній Греції — жриця-віщунка в храмі бога Аполлона у Дельфах; // *перен.* Особа, що робить незрозумілі, двозначні висновки. *На півострові Мала Азія.. світова реакція готує плацдарм для такої війни, про яку лементують у своєму віщувальному трансі турецькі піфії* (Смолич, Після війни, 1947, 90).

ПІХВА [1], и, *ж.* 1. Кінцева частина статевих провідних шляхів у жінок і самок ссавців.

2. Нижня розширена частина черешка або пластинки листка деяких рослин, що оточує стебло. *Більшість личинок закінчує живлення до викидання вологі з піхви листка* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 256).

ПІХВА [2] *див.* **пі́хви.**

ПІХВИ, хов. *мн. (одн.* **пі́хва,** и, *ж., заст.).* Футляр для шаблі, кинджала, меча і т. ін. *Козаки На конях жваво басували, Кинджали з піхов доставали* (Граб., II, 1959, 247); *При боці у нього теліпався в піхві тяж-*

кий бойовий меч (Фр., VI, 1951, 45); *Рукою кволо мацав* [Семен] *порожні піхви шаблі* (Ле, Побратими, 1954, 36).

ПІХВОВИЙ, а, е. Прикм. до **піхва**[1]. *Піхвовий листок.*

ПІХОМ, *присл., діал.* Пішки. — *Которі багаті, що на доброму коні збройно до обозу могли виїжджати, тії зостались козаками.., котрі ж ходили піхом, дак зостались у поспільстві* (П. Куліш, Вибр., 1969, 117).

ПІХО́ТА, и, *ж.* 1. Рід військ, що діє в пішому строю. — *Якби знаття, я б зарані заяву написав до вищого командування, щоб мене ні в льотчики, ні в моряки не брали, а тільки в піхоту* (Тют., Вир, 1964, 344); // Частина, підрозділ такого роду військ. *Двадцять кілометрів гналися богунці за втікачами-гетьманцями. Артилерія обігнала піхоту і першою увірвалася в село* (Довж., I, 1958, 153); // *збірн.* Сукупність військовослужбовців такого роду військ. *На спорудженні форту працювали всі разом: матроси, козаки й піхота* (Тулуб, В степу.., 1964, 290); *Гули вітри, був пізній час, спадала з неба позолота, і кроком кованим піхота гримла мовчки мимо нас* (Сос., I, 1957, 440).

△ **Морська́ піхо́та** — війська, що входять до складу військово-морських сил і призначені для бою на березі. *Він зове сестру: — Додому Напиши листа, сестрице. Хай дружина у скорботі Гордо людям гляне в вічі — Я пройшов в морській піхоті Усю землю нашу двічі* (Нагн., Пісня.., 1949, 52).

2. *у знач. присл.* **піхо́тою**, *розм., жарт.* Пішки. *У Буха Копитовича коня нема,— він піхотою, а богатирі на конях сидять* (Укр., казки, легенди.., 1957, 165); *Мусили* [батько і Михайло] *йти до сусіднього села піхотою* (Коб., II, 1956, 85).

ПІХОТИ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Той, хто служить у піхоті. *Палали машини, піхотинці перебігали по полю, ховаючись за танками* (Перв., Дикий мед, 1963, 437); *Окопи, що були наспіх зроблені лопаткою піхотинця і вистелені кукурудзяним бадиллям чи травою, ..нагадували про те, що звідти недавно піднявся босць* (Томч., Жменяки, 1964, 185).

△ **Морськи́й піхоти́нець** — той, хто служить у морській піхоті. *Від флотського у нього лишились тільки тільник та пояс. Це, згідно з наказом, лишили всім морським піхотинцям* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 137).

ПІХОТИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **піхоти́нець**. *Звикли* [розвідники] *до заземлених вогневих рубежів, до просування вперед крок за кроком, вони знали, що навіть переможна піхотинська атака не може переміщатися в просторі з такою неймовірною швидкістю* (Гончар, III, 1959, 437); *У повній армійській формі день у день навчались* [студенти] *піхотинській службі* (С. Ол., З книги життя, 1968, 37); // Належний піхотинцеві, призначений для піхотинця. *Василь Йосипович неодмінно носив шинель, піхотинський кашкет, офіцерський кітель і офіцерські штани* (Риб., Золототисячник, 1948, 10); *Ззаду його товкла піхотинська лопата, але він забув про неї і рив руками* (Тют., Вир, 1964, 316).

ПІХО́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **піхо́та**. — *Призначили мене в піхотний полк сандружинницею* (Панч, В дорозі, 1959, 142); *Увійшовши в село, перші піхотні частини, крім води, нічого для себе не вимагали* (Вільде, Сестри.., 1958, 17); *Полк був піхотний, але вже не пішохідний* (Смолич, V, 1959, 654); *Вилетіла богунська батарея на сільську площу і, швидко поставивши гармати, відкрила вогонь. Піхотні лави зайняли двори* (Довж., I, 1958, 153); // *у знач. ім.* **піхо́тний**, ного, *ч.* Людина, яка діє пішки, у складі піхоти. *Зібрав* [Турн] *і кінних, і піхотних І всіх для битви шиковав* [шикував] (Котл., I, 1952, 214); *Всі вони не раз чули від нього, як на війні за одним піхотним гналася кістлява смертуха* (Юхвід, Оля, 1959, 39).

ПІХТА, и, *ж.* Те саме, що **яли́ця**. *Під великим корчем давно поваленої тайфуном піхти.. диверсант зупинився* (Довж., I, 1958, 102).

ПІХТУРА́, и́, *ж., розм., жарт.* 1. Те саме, що **піхо́та**. *Їм назустріч військо йде, Ще небачене ніде: Йдуть вусаті командири, Позолочені мундири, І кіннота й піхтура, Чути вигуки «ура»!* (Перв., Казка.., 1958, 28); — *Добре рубають хлопці! Раз піхтура зірвалась на ноги, так вона вже біжить* (Панч, О. Пархом., 1939, 132).

2. Те саме, що **піхоти́нець**. *В Каленика мовби на лобі написано, що він піхтура. Його навіть по шиї можна викрити — зморщена, худа, суто піхотинська шия!* (Гончар, I, 1954, 326); — *Не Мошко, а представник споживспілки. Агент, заготовлювач. І не якась піхтура, а на колесах, при одній кінській силі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 343).

3. *у знач. присл.* **піхтуро́ю**. Пішки. — *Розкажи.., як ти добравсь піхтурою до табору* (П. Куліш, Вибр., 1969, 88); *Вивантажились — на тій же Дарниці, і піхтурою на Київ* (Головко, II, 1957, 437).

ПІЦЦИКА́ТО. 1. *присл.* Щипком, доторкуючись до струн пальцями (про гру на смичкових музичних інструментах).

2. *у знач. ім., невідм., с.* Музика смичкових інструментів, коли струн торкаються щипком. *Композитор вдається до різноманітних прийомів. Тут і легкі стаккато басів, немов піццикато струнних, ..і ..яскраво характеристичні терції* (Нар. тв. та етн., 2, 1966, 29).

ПІЧ, пе́чі, *ж.* 1. Споруда з цегли або каменю, признач. для опалення приміщення, випікання хліба та інших борошняних виробів, варіння страв, напоїв і т. ін. *Сама* [мати] *води наносить, ..піч загопить, вечеряти варить* (Кв.-Осн., II, 1956, 430); *Біля печі заклопотано торохтіли рогачами сусідки* (Панч, В дорозі, 1959, 49); *Ганна.. вправно орудувала дерев'яною лопатою, саджаючи у піч хліб* (Тют., Вир, 1964, 67); // Верхня частина цієї будови, признач. для лежання, сидіння і т. ін. *Прийшов додому уночі. Стогнала мати на печі* (Шевч., II, 1953, 107); *Я сидів на печі і, уявляючи себе пароплавом, гудів і совався у гарячому просі, яке сушилося для пшона* (Багмут, Опов., 1959, 3); // *перен.* Про кількість чого-небудь, що можна спекти чи зварити в такій споруді за один раз. *Зажарили дванадцять биків, напекли сорок печей хліба* (Укр., казки, 1951, 272); // *перен.* Приготування їжі, питва і т. ін. у такій споруді. *Я все була у роботі та роботі: коли не гусей пасла, то шила; коли не шила, то пряла; стала підростати — до печі запрягли* (Мирний, I, 1954, 71); *Дружина Омеляна хоч і добре поралася біля землі, але хатньої роботи і печі терпіти не могла* (Стельмах, I, 1962, 114).

2. Споруда для теплової обробки матеріалів у якому-небудь технологічному процесі. *Інститут виготовив креслення нагрівальної печі для швидкісної плавки чавуну* (Наука.., 1, 1958, 16); — *Мій тато плавить у печі сталь!* (Донч., VI, 1957, 396).

△ **До́менна піч** *див.* **до́мешний**; **Марте́нівська піч** *див.* **марте́нівський**.

ПІЧЕЧКА, и, *ж.* Зменш. до **пічка** 1. *Залізна пічечка стояла.. у цій же кімнаті* (Ю. Янов., I, 1954, 110).

ПІЧКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **гру́бка**. *В будці горіла невеличка чавунна пічка* (Руд., Остання шаб-

ля, 1959, 236); *Ніна розпалювала залізну пічку* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 60).

2. Те саме, що **піч**. *Насупроти столу, між череватою пічкою й другою стіною, притулився піл* (Мирний, IV, 1955, 287); *«Пічка» — так кажуть металурги про свій велетенський сталеплавильний агрегат* (Літ. Укр., 4. X 1968, 1).

ПІЧКУР[1], á, *ч.* Дрібна річкова риба родини коропових. *Не річка — струмок тече з яру, і пічкурі в струмку водяться* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 43); *У ставах.. є чимало смітної риби — карася, пічкура, в'юна* (Колг. Укр., 2, 1961, 28).

ПІЧКУР[2], á, *ч.* 1. *розм.* Той, хто любить лежати на печі. *Радюк любив сусід таких, як сам: веселих і говорючих, і страх як не любив пічкурів і мовчунів!* (Н.-Лев., I, 1956, 443); // Те саме, що **лéдар**. *Справжні мрійники, як і наш Кобзар, найроботящі люди. Вони не можуть терпіти розслабленої уяви сучасних пічкурів* (Рад. Укр., 9.III 1964, 2).

2. *діал.* Опалювач, грубник.— *Перш було чорти і на дривітні колоддя колють, чорти і пічкурами, чорти і за смолою* (Кв.-Осн., II, 1956, 243).

ПІЧКУРИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пічкýр**[1]. *Ловили* [пастушки] *сорочками, позав'язувавши рукава, пічкуриків* (Ю. Янов., II, 1954, 155).

ПІЧНИЙ, á, é. Стос. до печі. *Добрі результати дає внесення пташиного посліду і пічного попелу в нормі 4—6 центнерів на гектар* (Хлібороб Укр., 4, 1964, 14); *Пічне приладдя виготовляють заводським способом з чавуну* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 447); // Який здійснюється за допомогою печі, печей. *Пічне* [лежакове] *обігрівання застосовують в невеликих однохилих та двохилих теплицях* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 14); *Дуже примітивний характер мало виробництво труб, що грунтувалося переважно на пічному зварюванні* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 434).

ПІЧНИК, á, *ч.* Майстер, який мурує і ремонтує печі. *Бригада пічників очолюється бригадиром* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 445); — *Піч, я пічникам кажу, щоб же тепленька була* (Головко, II, 1957, 103).

ПІЧНИКОВИ́Й, а, е, *розм.* Прикм. до **пічни́к**. *Здавна звична і легка Праця пічникова, Вміло трудиться рука, Буде піч зразкова* (Мал., Серце.., 1959, 177).

ПІЧНИКУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., розм.* Бути пічником. *Дід Спиридон не мав ні хати, ні землі. Пічникував. По селах і хуторах печі ставив, ладнав* (Ков., Чому я не сокіл.., 1961, 70).

ПІЧУ́РКА, и, *ж.* 1. Заглиблення в зовнішній стіні печі. *Потомлені козаки попростягались на долівці, а Марко витяг з пічурки глек з водою і клунок з сухарями* (Стор., I, 1957, 391); *Зосталася серед снігів купа вугілля, трісок, і піч з димарем, і побиті горщики на припічку, а в пічурці пучечок сухеньких гвоздик од пристріту* (Довж., III, 1960, 352).

2. *розм.* Невелика пічка. *Кілька жінок туляться на лавках, гріючись по черзі біля поганенької пічурки, що поставлена в кутку* (Коч., П'єси, 1951, 307); *Господарював сам. Печі не топив..; жив на сухому пайку,— то сусідка пекла яку паляницю.., то випікав у пічурці картоплю* (Збан., Сесцель, 1961, 317).

ПІШАК, á, *ч.* 1. Фігура найнижчої цінності у грі в шахи. *Пішак — найслабкіша з фігур, бо має дуже обмежену рухливість: він може ходити тільки на одне поле вперед по вертикалі!* (Перша книга шахіста, 1952, 28); *Він поставив фігуру просто під пішака супротивника* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 136).

2. *перен., розм.* Невпливова, незначна або несамостійна людина, яка в своїх діях цілком залежна від волі інших. *Він, бач, простий собі пішак, В тіні ізроду-віку...* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 330); — *Правильно сказав про нього мій родич Георге Доброшану: король — пішак у руках американців* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 295).

3. *заст.* Давня українська неофіційна земельна одиниця міри від 0,5 га до 5 га. *На Лівобережній Україні вживали такі земельні одиниці міри, як пішак (11 моргів), клітка (12 моргів) і т. д.* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 61); *Захарко.. мав по пішаку поля в кожну руку ще й столипінський «додаток» у півтори десятини* (Іщук, Вербівчани, 1961, 32).

ПІШАКА́, *присл., розм.* Те саме, що **пі́шки**.— *Туди машина йшла з цукроварні, а назад нічого не трапляється, то я вирушив пішака...* (Коп., Подарунок, 1956, 22); *Йшов ти, певне, пішака, А тебе пан з ласки,— Глянеш,— пальцем заклика На задок коляски!..* (Черн., Поезія, 1959, 125).

ПІШАКО́ВИЙ, а, е. Стос. до пішака (у 1 знач.). *Історія шахів знає чимало випадків, коли навіть майстри чи гросмейстери прораховувалися саме у пішакових закінченнях* (Веч. Київ, 28. VIII 1957, 4).

ПІШАНИ́ЦЯ, і, *ч. і ж., діал.* 1. Піша людина.— *Кілька років тому проходив повз наше село один.. молодий товариш, пішаниця* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 5).

Піший-пішани́ця, *нар.-поет.*— людина, що йде пішки. *Місто наше росте, а рельєф у ньому такий, що не кожному пішому-пішаниці його під силу подолати...* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 8); *З видзвоном проносяться тачанки, обганяючи валки піших-пішаниць* (Гончар, Таврія, 1952, 34).

2. *у знач. присл.* **пішани́цею**. Пішки. *За отаманом.. Женуть ляхи кіньми Ще й біжать пішаницею* (Укр.. думи.., 1955, 87).

ПІШАЧО́К, чка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **піша́к** 1, 2. *От я їду до чужої країни. Я знову пішачок, маленький олов'яний солдатик, якого можна переставити з Західного фронту на Східний, навіть не спитавши, чи бажає він того, чи ні* (Кол., На фронті.., 1959, 21).

ПІШЕ́ЧКИ, *присл., розм.* Те саме, що **пі́шки**. *Оскільки у Павла вже не було грошей, щоб найняти візника, то він вирушив шукати своє рідне село пішечки і через чотири дні ходу був уже дома* (Тют., Вир, 1964, 287); — *Під'їдеш до райкому, а ми пішечки туди пройдемось...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 242).

ПІШИ́Й, а, е. 1. Який іде пішки. *Два жовніри уводять Бондарівну. Вони — на конях, по боках, з голими шаблями — вона піша між кіньми* (Вас., III, 1960, 377); *Навпередки з нами, обганяючи піших мисливців, мчать мотоциклісти* (Гончар, Мапа.., 1959, 27); // *у знач. ім.* **пі́ший**, шого, *ч.*; **піша**, шої, *ж.* Людина, яка **йде** пішки. *Кінні і піші, чоловіки й жінки — спинились і збились в купу* (Коцюб., II, 1955, 310); *Степ укрився пішими й кінними, що йшли з усіх-усюд на свято* (Ле, Міжгір'я, 1953, 265).

Піший-пішани́ця *див.* **пішани́ця**.

2. Який здійснюється пішки.— *На Князівці тільки постояли до ранку: машиніста не доглянули, а він і втік, то й мусили* [добиратися] *пішим погодом* (Головко, II, 1957, 301); *Безкраїм сибірським трактом повільно посувалася пішим етапом партія каторжан* (Допч., III, 1956, 40); // Призначений для пересування пішки. *Стежка була добре втоптана,— се була піша дорога через ліси* (Фр., III, 1950, 10); *Коло підошви гори починалася найважча піша тропа в гори* (Мас., Життя., 1960, 63).

3. Який складається з людей, що йдуть пішки. *Коли на Сході.. засіріло, сани дісталися найдальшого кінця улоговини, до якого також підійшов і піший загін на-*

гоничів (Тулуб, В степу.., 1964, 215); // Стос. до роду військ, що діє пішки; піхотний. *Прийшли відомості, що й піший Багуринський полк.. теж відправляється на війну* (Смолич, II, 1958, 22); *За півгодини я вже сидів у землянці окремого взводу пішої полкової розвідки і розмовляв з черговим* (Багмут, Записки.., 1961, 3).

4. *заст.* Без копя, коней (про селян, селянське господарство і т. ін.).— *Ніхто з нас не буде робити в пана по давній ціні. Тепер піший робочий — рубель, а кінний — два* (Коцюб., II, 1955, 44); *У XVIII ст. піші селянські двори користувались значно меншим.., ніж тяглі, польовим наділом* (Укр. іст. ж., 4, 1960, 37); // Який виконується без допомоги коней чи іншої тяглової худоби. *Городники* [Литви] *виконували пішу панщину (тобто працювали без робочої худоби) один день на тиждень* (Іст. УРСР, I, 1953, 132); // *у знач. ім.* **піший**, шого, *ч.* Той, хто не має коня, коней. — *Зараз куплю шкапу, справлю віз — і пішов луччий* [кращий] *заробіток, чим від пішого* (Кв.-Осн., II, 1956, 408); *У безземельній родині Шевченків особливо значний був процент піших* (Рад. літ-во, 3, 1965, 53).

ПІШКИ́, *присл.* Власними ногами, без допоміжних засобів (про спосіб пересування людини). *Вона переїхала через широку пологу долину поточка Либеді й коло самої залізниці встала й пішла пішки* (Н.-Лев., IV, 1956, 258); *Важку п'ятдесятиденну подорож було закінчено. Шевченко, що майже ввесь шлях пройшов пішки, схуд і засмаг, фізично втомився, але був бадьорий і веселий* (Тулуб, В степу.., 1964, 259).

◇ **Під стіл пішки ходи́ти** — бути дуже малим (про дитину).— *Цей самий Ісаєв ще під стіл пішки ходив, коли я з Ковпаком турків та татар лупцював на Берді* (Добр., Очак. розмир, 1965, 228); — *Коли була революція, я під стіл пішки ходила* (Жур., Нам тоді.., 1968, 101).

ПІШКО́М, *присл., рідко.* Те саме, що **пі́шки**. — *За дорогу не турбуйся, До пекла навпростець прямуйся Пішком — не треба і коня* (Котл., I, 1952, 109); *Тож батько мій і він, студентами, щоліта Мандрують, як коли-то кіньми, то пішком* (Рильський, Поеми, 1957, 210).

ПІШНИ́К, а́, *ч., діал.* Стежка. *При найбільшій небезпеці йому здавалося, наче батько був поруч і шептав на вухо: «Вправо, синку, там пішник, тут обережно, перед тобою скеля, а там потік...»* (Томч., Закарп. опов., 1953, 8).

ПІ́ШНЯ, і́, *ж., рідко.* Те саме, що **пліснявá**. *Недалеко від старовинного валу, ..ближче до озера, партизани пішнями роздовбали примерзлий попелястий грунт* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 792).

ПІШО́, *присл., діал., заст.* Те саме, що **пі́шки**. *Грошей не мала* [Марта] *на залізницю, тому йшла пішо* (Коб., III, 1956, 531); *Князь Святослав міг ще з воями* [воїнами] *своїми переправитись на лодіях* [човнах] *через Дунай, вийти на лівий берег — і, потопивши лодії, пішо йти до Києва* (Скл., Святослав, 1959, 562).

ПІШОХІ́Д [1], хо́да, *ч.* Той, хто йде пішки. *Верхом полонини, стежкою.. ішли два пішоходи* (Фр., III, 1950, 16); *Двірники мастили вапном дерева і обіччя тротуарів, щоб ночами видно було дорогу машинам і пішоходам* (Кучер, Чорноморці, 1956, 35).

ПІШОХІ́Д [2], хо́ду, *ч., заст.* Тротуар. *На пішоході нас минають, штовхають* (Тесл., З книги життя, 1949, 47); *По вузеньких пішоходах поспішають люди* (Панч, На калин. мості, 1965, 119).

ПІШОХІДНИ́Й, а, е. 1. Признач. для ходіння пішки. *Андрій глянув угору по течії за пішохідний міст* (Собко, Срібний корабель, 1961, 80).

2. Який здійснюється пішки, не користується транспортними засобами. *В умовах гористого рельєфу.. ескалатори матимуть величезне значення для полегшення пішохідного руху* (Рад. Укр., 2.VIII 1946, 1); *Полк був піхотний, але вже не пішохідний* (Смолич, V, 1959, 654).

ПІШОХОДЕ́ЦЬ, дця, *ч., рідко.* Те саме, що **пішохі́д** [1]. *То став же пішоходець із тернів виходити, То став червону китайку находити* (Думи.., 1941, 90); *Пішоходці стали майоріти частіше* (Гог., Вибр., перекл. Хуторяна і Шмиговського, 1948, 217).

ПІЩА́НИЙ, а, е. 1. Який складається з піску. *Правий бік Дніпра, скутий скелями і вкритий одвічним лісом, неначе біг до нас назустріч, а лівий,.. як рута, зелений, одмічаючись од блакитної річки піщаною полосою* (Стор., I, 1957, 245); *«Там, певно, добре купатися: вода чиста, дно піщане. Піду!» Христя спускається з гори* (Мирний, III, 1954, 242); *Піщані грудочки сухо тріщать під моїми чобітьми* (Кол., На фронті.., 1959, 10).

2. Який містить у собі багато піску. *На піщаних грунтах Полісся в міжряддя кукурудзи можна підсівати кормовий люпин* (Колг. Укр., 4, 1958, 30); *Пара конячин ледве тягли наш віз, що аж сичав по піщаній дорозі* (Досв., Вибр., 1959, 39).

3. Який росте, живе на піску, в пісках. *Схили засівали сумішшю стоколоса безостого та еспарцету піщаного* (Колг. Укр., 4, 1957, 15).

ПІЩА́НИК [1], у, *ч.* Осадочна гірська порода, що складається з піску, зцементованого глиною, вапном і т. ін. *Великі кам'яні кругляки, щербате каміння і річний піщаник — усе те валило в збиту громаду монголів* (Фр., VI, 1951, 125); *На будовах дедалі ширше впроваджується збірний залізобетон, стінові блоки з черепашника і піщаника* (Рад. Укр., 2.X 1957, 1).

ПІЩА́НИК [2], а, *ч.* 1. Жовтий ховрах, який живе в ковильних степах, напівпустинях і пустинях.

2. Невеликий птах ряду куликів, що живе на берегах морів.

ПІЩА́НИСТИЙ, а, е. В якому міститься багато піску. *Залежно від переважання пилуватих або піщаних частинок розрізняють суглинки пилуваті і піщанисті* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 31).

ПІЩА́НКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **піща́ник** [2] 1. *У передгір'ях Західного Копет-Дагу спіймали багато різноманітних гризунів — мишовидних хом'яків, перських піщанок* (Знання.., 8, 1967, 17).

2. Невелика морська риба ряду окуноподібних з видовженим, стиснутим з боків тілом, яка живе біля берегів, на піщаному грунті, куди заривається на ніч або при небезпеці. *У Чорному морі мешкала рибка піщанка — маленька, з мізинець у довжину, тоненька, срібляста стрічечка* (Наука.., 11, 1964, 17).

3. Трав'яниста рослина родини гвоздикових, яка росте на пісках. *На грунтах з недостачею калію найчастіше ростуть такі бур'яни: чебрецелиста піщанка, лікарська ромашка, дика редька* (Хлібороб Укр., 11, 1967, 4).

ПІЩИ́НА, и, *ж.* Одна зернина, крупина піску. *Із піщин зростають гори, із краплин — могутнє море* (Забіла, У.. світ, 1960, 156); * Образно. *Вогняне коло* [сонця] *обгородилося кругом гострими стрілами, котрі.. розбивалися на менші стріли, розсипалися в золоті піщини* (Мирний, I, 1954, 164).

ПІЩИ́НКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **піщи́на**.— *Один перелічує шибки у вікні, а друга лічить піщинки на долівці* (Кв.-Осн., II, 1956, 340); * У порівн. *В безмежному просторі здійснюють свій закономірний рух міріади небесних тіл. І серед них, наче піщинка в океані,— Земля* (Наука.., 9, 1961, 11).

2. *перен.* Мало помітна людина. *Хто чесний і прямий, Хай буде він піщинкою на світі, Він знайде тут і шану, й супокій, До нього зорі склоняться в привіті* (Бичко, Сійся.., 1959, 336).

ПІЩУГА́, и́, *ж., розм.* Збільш. до **пісо́к**; // Глибокий пісок. *Досить глянути ось на цю піщугу, щоб зрозуміти тутешнє хліборобство, що ламаного шеляга не варте* (Досв., Вибр., 1959, 39).

ПІЯ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **піяти**. *При бурдею не було дробу, і через те не міг когут піянням означити півночі* (Коб., II, 1956, 96).

ПІЯ́ТИ *і* **ПІ́ТИ**, пію, пієш, *недок., розм.* Те саме, що **співа́ти** 1. *Любив він слухать на зорі, як піють півні у дворі* (Сос., II, 1958, 434); — *Та не будуть бачити, як сади цвітуть, та не будуть чути, як солов'ї піють* (Кос., Новели, 1962, 192); *Вдова гостей перепроша. Зарокотав бурун цимбалів, Скрипиця піє, мов душа* (Мал., Битва, 1943, 209).

ПЛАВ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **пла́вати** 1, 2. *Ти пливеш на той бік з ними* [дітьми] *Ігнім плавом легкоплавним, Мов пригадуєш дитинство, Що колись отут цвіло* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 166); *Еол молебнем вдовольнився І вітрів зараз одвернув, Троянський плав перемінився* (Котл., I, 1952, 163).

◇ **На плаву́** — в стані плавання, на воді. *Промигнув човен кулеметників, ведучи вогонь на плаву* (Гончар, III, 1959, 352); *Завдяки самовідданості матроса Володимира Бучного наш корабель лишився на плаву* (Ткач, Моряки, 1948, 125).

2. Те саме, що **поті́к** 1, 2. *Як дівочий сон чарівний, як сріблисті блиски зір, Ніагари мчить плав рівний крізь зелений первобір* [праліс] (У. Кравч., Вибр., 1958, 131); *Серед того невпинного людського плаву геть одсторонь собі походжали паїжджі пани невеличкими гуртами* (Мирний, III, 1954, 258); * У порівн. *Як плав пливе — військо йде* (Номис, 1864, № 7679); *По улицях — наче плав пливе! — кишить по їх народу всякого* (Мирний, III, 1954, 158); *Народ.. звідусюди мов плав пливе* (П. Куліш, Вибр., 1969, 165).

◇ **Пла́вом пливти́ (плисти́, ли́нути, іти́** *і т. ін.*): а) іти, рухатися натовпом, безперервним потоком. *Широкі вулиці великого міста, що раніш по них плавом плив усякий люд, тепер спорожніли* (Вас., Вибр., 1954, 227); *Навпростець дорослі, діти Плавом линуть звідусіль* (Воскр., Цілком.., 1947, 27); б) безперервно прибувати, надходити у великій кількості. *Що то перебувало і старостів по закону, і так людей.., щобто висватати Галочку. Щодня було плавом пливуть* (Кв.-Осн., II, 1956, 313); *Багатство садів, безмежного поля, лісів плавом пливло до княжих.. сусіків* (Скл., Святослав, 1959, 189).

3. Сміття, різні предмети, що пливуть по річці суцільним потоком (звичайно під час повені). *Я пливу за водою.. І плав пливе. Пропливають лози, верби, в'язи, тополі у воді* (Довж., Зач. Десна, 1957, 476); * У порівн. *Злилось як плав* (Сл. Гр.).

4. Невеликі мулувато-торф'янисті плавучі утворення з коренів і стебел очерету, рогозу, вкриті рослинами. *Кругом обняла його* [хутір] *річка з зеленими плавами, лозами й очеретами* (П. Куліш, Вибр., 1969, 49); *Плави постійно або періодично плавають, вони відокремлені від берегів або з'єднані з ними* (Бот. ж., X, 3, 1953, 34).

5. Ділянка трясовини, де під шаром рослинності є вода. *Вночі через болото переходила* [Оленка], *в плаву провалилася* (Горд., Діти.., 1937, 44).

ПЛА́В... Перша частина складних слів, що відповідає: 1) слову **плаву́чий**, напр.: плавба́за, плавбатаре́я, плавзавод, плавла́вка і т. ін.; 2) слову **пла́вальний**, напр.: плаваси́б і т. ін.

ПЛА́ВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до плавання (у 1 знач.). *Плавальний сезон;* // Признач. для плавання. — *Отам он.. викопасмо саджалку і обладнаємо плавальний басейн* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 39); *Пальці задніх ніг* [бобра] *сполучені плавальними перетинками* (Веч. Київ, 11.VII 1957, 4).

△ **Пла́вальний міху́р** — у багатьох костистих риб — орган, що регулює питому вагу тіла під час переміщення риби на певну глибину у водоймі.

ПЛА́ВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пла́вати**. *Та Семен і плавати не вміє — що вже то за купання без плавання* (Гр., I, 1963, 352); *Плавання виникло з життєвих потреб людини. Рибальство, полювання вимагали від людини вміння триматися на воді* (Наука.., 6, 1967, 37); *Вільне плавання в космосі.*

2. Подорожування на човні, пароплаві і т. ін.; рейс судна. *Великому кораблю — велике плавання* (Укр.. присл., 1955, 258); *Одіссея — це збірка пісень про морські плавання і пригоди* (Фр., XVI, 1955, 390); *Виходим ми із гавані В моря далекі, в плавання* (Забашта, Квіт.., 1960, 147); *Кругосвітнє плавання.*

Дале́ке пла́вання — перебування на суднах у відкритих морях і океанах за межами кордонів, установлених законодавством для каботажного плавання. *Пароплав прибув з-за моря, із далеких плавань* (Тер., Правда, 1952, 163); *Капітан далекого плавання;* **Кабота́жне пла́вання** — те саме, що **кабота́ж**.

3. Навігація, судноплавство. *Плавання по Босфору — складний іспит для лоцманів і екіпажів суден* (Знання.., 8, 1966, 16); *Плавання в полярних широтах.*

ПЛА́ВАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Пересуватися в різних напрямках, тримаючись на поверхні води або в воді. *Плавав лебідь на воді понад берегом* (Укр.. казки, 1951, 53); *Вода висихала і от тепер, де колись човни плавали, там лопушина розпустила свої широкі листи* (Мирний, IV, 1955, 16); *В фонтанах плавали золоті рибки* (Н.-Лев., III, 1956, 295); *Ми довго плавали, потім сиділи на гарячому піску сухумського пляжу* (Трип., Дорога.., 1944, 50); // Уміти держатися на воді й пересуватися в ній; займатися плаванням. *Марта не вміла добре плавати* (Гр., I, 1963, 421); *Не так давно лікарі помітили, що діти здатні навчитися плавати раніше, ніж ходити* (Наука.., 10, 1968, 41); // Служити або бути придатним для плавання (про судно). — *Настане.. час, зроблять такого човна, ..що він буде і плавати, і літати* (Тют., Вир, 1964, 41); // Перебуваючи в рідині, триматися на її поверхні, не тонути в ній (про предмети). *В горілці плавав червоний стручок перчиці* (Н.-Лев., III, 1956, 280); *Дуже багато айсбергів плаває біля берегів Гренландії і Антарктиди* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); * У порівн. *Восени й весною, як розпочнеться негідь та сльота, все містечко з хатами й крамницями неначе плаває в болоті, рідкому, аж прозорому* (Н.-Лев., I, 1956, 50); // Мати властивість триматися на поверхні рідини (про тіла, питома вага яких менша від питомої ваги відповідної рідини). *Дерево плаває;* // *перен.* Лежати, перебувати в чому-небудь рідкому. *Переночує він так, плаваючи у власній крові* (Хотк., II, 1966, 356); // *перен.* Бути на поверхні, розпливатися по поверхні чого-небудь. *На жовтому пергаментному обличчі генерала плавала мрійлива посмішка* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 77).

2. Пересуватися по воді на човні, пароплавом і т. ін.; бути в плаванні (у 2 знач.). *Еней наш плив хоть дуже прудко, Та вже ж він плавав не деньок* (Котл., I, 1952, 113); *Хотів би Сашко, звичайно, бути моряком далекого плавання — щоб плавати доброю посудиною в замор-*

ські краї, по морях і океанах цілого світу (Смолич, V, 1959, 26); // *розм.* Служити на судні. *Цей товариш Курінний в недавньому минулому десь на Півночі на підводнім човні плавав* (Гончар, Тронка, 1963, 179); // Перебувати в рейсі (про судно). *Його корабель плавав лише в одному морі* (Ю. Янов., II, 1958, 33).

3. *перен.* Плавно й легко літати, рухатися в повітрі (про птахів або про літальні апарати). *Гордо і тільки десь-колись помахуючи розпластаними крилами, плавав яструб високо понад полонинами в лазуровім океані* (Фр., VI, 1951, 21); *Орли клекотіли, велично плаваючи понад глибокими, повними спеки міжгір'ями* (Гончар, III, 1959, 111); // Пересуватися в космічному просторі за межами земного тяжіння або перебуваючи в стані невагомості. *Одягнений у спеціальний скафандр з автономною системою життєзабезпечення, він* [О. А. Леонов] *вільно плавав поза кораблем, віддаляючись від шлюзової камери на 5,35 метра* (Веч. Київ, 18.III 1967, 3); *Тривала програма польоту дала змогу космонавтам залишати крісло і вільно плавати в кабіні* (Рад. Укр., 23. X 1962, 2); // Повільно, плавно пересуватися по небозводу (про сонце, місяць і т. ін.). *Плавав місяць у небі, як дим* (Сос., I, 1957, 149); // Переміщуватися в повітрі внаслідок його коливання, руху. *Лампа рівно горіла, і в молочному світлі плавав дим папіроски* (Коцюб., II, 1955, 286); *Над луками плавав туман* (Панч, Вибр., 1947, 362).

4. *перен.* Плавно рухатися, переміщуватися в різних напрямках. *Його руки, затягнені в рукавички, плавали у повітрі, як голуби* (Коцюб., II, 1955, 377); // Плавно ходити. *Вона за стіл не сідала, а плавала, як лебедиця, то в хатину, то в комору, та все подавала страви на стіл* (Тют., Вир, 1964, 215).

5. *перен.* Бути оповитим (маревом, туманом і т. ін.). *Цвіте липа так буйно й розкішно, що все місто плаває в задушливому мареві* (Ю. Янов., II, 1958, 193).

6. *перен., розм.* Не знаючи, не розуміючи чого-небудь, говорити або діяти наугад, плутано. [Олена:] *Товариші, хто пам'ятає емульгатори бітумних емульсій? Тільки твердо, щоб не плавати* (Мик., I, 1957, 159); *— Жаль, Лялю, що нам в університеті не читали спецкурсу про практику підпільної роботи! — пошкодував Серга.— А тепер плавай. Ось як, приміром, подати б іншим сигнали про себе? — Діями,— сказала Ляля* (Гончар, IV, 1960, 69).

◇ **Мі́лко пла́вати** *див.* **мі́лко; Пла́вати як (мов, немо́в** *і т. ін.)* **сир (варе́ник, пиріг) у ма́слі** *див.* **ма́сло.**

ПЛА́ВАТИСЯ, ається, *недок., безос., розм.* Бути в плаванні.— *Обвіяли вас усі вітри моря. Ну як вам плавалося?* (Тулуб, В степу.., 1964, 292).

ПЛАВА́ЧКА, и, *ж., діал.* 1. Сплавляння дерева.— *Вночі вилазить із тебе вся студінь, що кості набралися замолоду в ріці при плавачці* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 177).

2. Пліт із дерева, яке сплавляють. *Вода потоку гостра, ніби ніж, З камінням вам малечі ріже ноги, А ви те дерево, що збилося з дороги, Коли плавачкою униз плило,— Підштовхуєте, щоб вперед ішло* (Турч., Земле моя.., 1961, 41).

ПЛА́ВАЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пла́вати.** *Шукав* [Черниш] *поглядом плаваючу в димах ціль, не помічаючи, окрім неї, нікого й нічого* (Гончар, III, 1959, 415); // *у знач. прикм. Плаваючий лід зображається* [на картах] *на блакитному фоні морів білими вугластими знаками* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119).

ПЛАВБА́, и́, *ж.* Те саме, що **пла́вання.** *Пустилися* [монголи] *вплав до берега, але й тут не минула їх смерть: кілька великих каменів, кинених із берега, зробили кінець їх плавбі* (Фр., VI, 1951, 133); *До берега лишалось кілька годин плавби* (Ткач, Моряки, 1948, 32); *Польське море, хвилі бистроплинні! Моряки виходять у плавбу* (Дмит., Добрі сусіди, 1951, 59).

ПЛА́ВЕНЬ, вня, *ч.* 1. Речовина, що використовується в доменних печах для прискорення плавлення домішок і утворення легкоплавких шлаків; флюс. *Для того, щоб краще відокремити метал при плавленні руди від шкідливих складових частин, до руди почали додавати різні мінерали — кварц, плавиковий шпат, вапняк. Добавки ці служать плавнями, або флюсами* (Таємн. вапна, 1957, 90).

2. Речовина, якою заповнюють пори випалюваної глини для надання їй міцності. *Ще одним компонентом фарфорової маси є так звані плавні. Це сировинні матеріали, які знижують температуру спікання фарфорових мас і заповнюють при випалюванні черепок фарфорового виробу скловидною речовиною* (Розповідь.., 1970, 25).

ПЛАВЕ́ЦЬ [1], вця́, *ч.* 1. Той, хто пливе. *Плавець, хоч горем битий і безсильний, Не погонув, а вибрався на сушу* (Фр., XIII, 1954, 236); // Той, хто вміє плавати. *Виявилось також, що й плавець з неї добрий, і не боїться вона ні глибини, ні хвиль, навіть у бурю на Дніпрі* (Смолич, Мир.., 1958, 35); // Про тварину, що вміє плавати, про рибу. *Тріска́ — прекрасний плавець. Вона.. легко знаходить місця, багаті на корм* (Наука.., 2, 1958, 17); // Спортсмен, що займається плаванням. *Спортивні товариства після довгої зимової перерви і плавання в басейні випустили своїх плавців на воду* (Собко, Стадіон, 1954, 342).

2. *рідко.* Той, хто пливе на човні, пароплаві і т. ін. *Не видасться дивом кінець плавця і човна, а все це зробила співом своїм Лорелей чарівна* (Перв., Нова лірика, 1937, 217).

ПЛАВЕ́ЦЬ [2], вця́, *ч.* Хрящоподібний зовнішній орган руху в риб і водоплавних тварин. *Цілими стадами плавали звільна великі клені, полискуючи до сонця своєю срібною лускою і легко порушуючи червоними, мов кров, плавцями* (Фр., VI, 1951, 309); *Рухається кит насамперед за допомогою хвоста. Він дуже розвинений, на кінці має дволопатевий горизонтальний плавець* (Знання.., 1, 1970, 16).

ПЛАВИК, у́, *ч.* Те саме, що **Плавико́вий шпат** *(див.* **плавико́вий**).

ПЛАВИКО́ВИЙ, а, е: △ **Плавико́ва кислота́** — водний розчин фтористого водню. *Назва плавикової кислоти походить від плавикового шпату, з якого звичайно добувають фтористий водень* (Заг. хімія, 1955, 291); **Плавико́вий шпат** — мінерал (сполука кальцію і фтору) у вигляді кристалів різного кольору, який використовується в металургії, хімічній промисловості і т. ін.; флюорит. *Фтор зустрічається в природі найчастіше у вигляді мінералу плавикового шпату* (Заг. хімія, 1955, 278).

ПЛАВИ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до плавлення. *Плавильне виробництво;* // Який займається плавленням. *У завдання плавильного майстра входить варити плавку не тільки заданого хімічного складу, але й відповідної температури* (Наука.., 1, 1957, 9); // Призначений для плавлення. *Плавильна піч.*

ПЛАВИ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Фахівець з плавлення; той, хто працює в плавильні. *Кожний плавильник знає собі ціну. Степан Куденцов.. став спеціалістом, якому ціни нема* (Роб. газ., 12.III 1966, 2).

2. Прилад для плавлення металів.

ПЛАВИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **плави́льник 1.**

ПЛАВИ́ЛЬНЯ, і, *ж.* Приміщення, в якому плавлять метал.

ПЛАВИ́ННЯ. я, *с., збірн., діал.* Дерево, що його несе з собою повінь. *Гаразд, гадає* [селянин] *собі, що весна посилає щороку повінь, а з нею плавиння, яке несе вода з верховини і закидає сюди* (Мур., Бук. повість, 1959, 4).

ПЛА́ВИТИ [1], влю, виш; *мн.* пла́влять; *недок., перех.* 1. Перетворювати тверді тіла (метал, скло і т. ін.) в рідкі, нагріваючи їх до високої температури. *Він плавив сталь,.. засівав лани* (Жур., Вечір.., 1958, 282); *Попадаючи в пісок, блискавка плавить його, утворюючи своєрідної форми трубки, які називаються в народі громовими стрілами* (Фізика, II, 1957, 93).

2. Нагріваючи що-небудь, робити його рідким або м'яким; розтоплювати. *Плавити віск.*

ПЛА́ВИТИ [2], влю, виш; *мн.* пла́влять; *недок., перех., діал.* Сплавляти. *Гуцули, що живуть над більшими ріками, плавлять ковбки* [колоди], *що йдуть водою* (Сл. Гр.).

ПЛА́ВИТИСЯ, ться; *мн.* пла́вляться; *недок.* 1. Ставати рідким, м'якшати при нагріванні (про метал, скло і т. ін.). *Пішло вугілля з шахти, в домнах плавилась руда* (Ун., Вірші.., 1957, 187); *Про здатність каменю плавитись при високій температурі людина довідалась, спостерігаючи виверження вулканів* (Наука.., 9, 1961, 30).

2. Нагріваючись, ставати рідким або м'яким; розтоплюватися.— *А сонце пече.. Мені здавалося, що у мене під черепом почав плавитись мозок* (Кучер, Голод, 1961, 206); * Образно. *Серце художниці плавилося на двох огнях — від почуття страху і гордості* (Вол., Озеро.., 1959, 129).

ПЛА́ВКА, и. *ж.* 1. То саме, що **пла́влення.** *Доменна плавка.*

2. *спец.* Один виробничий цикл плавлення металу. *В світі щороку відбувається понад мільйон плавок* (Знання.., 5, 1966, 29); // Метал, виплавлений за один такий цикл. *Він завжди оглядав першу чушку з плавки нової печі* (Рудь, Гомін.., 1959, 4); *Випустити готову плавку в ківш.*

ПЛА́ВКИ, вок, *мн.* Короткі чоловічі труси в обтяжку, звичайно для плавання.

ПЛАВКИ́Й, а́, е́. 1. Здатний плавитися, розтоплюватися. *Величезними ковшами подають роз'ятреним мартенам споживну руду, плавкий чавун — сировину* (Кач., II, 1958, 95); // Який легко (при невисокій температурі) плавиться. *При перегорянні плавкого запобіжника його необхідно замінити новим* (Автомоб., 1957, 238).

2. Рівний, без різких переходів, неповидкий; плавний (про рухи, звуки, мову і т. ін.). *Її чудове лице, чудові очі, плавкі й жваві танці,— все те так вразило і дівчат і хлопців, що вони тільки дивились на неї* (Н.-Лев., II, 1956, 115); *Ця офіціантка.. тільки й скрашує цей похмурий заклад своїми плавкими рухами та.. до всього привітною усмішкою* (Гончар, Тронка, 1963, 126); // Без крутих вигинів, зламів (про лінії, дорогу і т. ін.). *Від шахтного ствола хід плавким поворотом виводив до готового тунелю* (Хор., Місто.., 1962, 7).

3. *розм.* Те саме, що **гла́дкий;** рівний (про поверхню). *У панів усе плавке, за що не візьмешся: чи стіл, чи ослінчик,— таке все плавке, гладеньке* (Сл. Гр.); *На зуб клала* [Саня] *плавку зернинку льону й жувала* (Ле, Мої листи, 1945, 21).

4. *рідко.* Здатний добре, легко плавати або ковзати. *Плавкий човен; Плавкі сани.*

5. *розм.* Те саме, що **багни́стий** 1; грузький. *Стелилися густі осінні тумани,.. новобранці збивали плавкі болота, забовтані, приречені, брели навмання* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 141).

6. *розм.* Дуже швидкий, стрімливий. [Русалка:] *Кохання — як вода,— плавке та бистре, рве, грає, пестить, затягає й топить* (Л. Укр., III, 1952, 242).

ПЛА́ВКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **плавки́й** 1—3. *Плавкість руди; В його руках було більше грації, плавкості, ніж в Густава* (Н.-Лев., III, 1956, 248); *Художня виразність львівського скла грунтується на пластичності цього матеріалу.. Вироби мають специфічну форму, створюючи враження гнучкості, пружності, плавкості* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 105).

ПЛА́ВКО. 1. Присл. до **плавки́й** 2. *Неріса танцює, все держачись позад Антея; танцює — безгучно, тихо, плавко, мірно* (Л. Укр., III, 1952, 463); *Жива народна мова має кілька дуже простих способів до уникання збігу багатьох шелестівок, і через те слова сднаються плавко* (Сам., II, 1958, 366); *Тоня.. обсихає, підставивши сонцю свої.. плавко стікаючі плечі* (Гончар, Тронка, 1963, 233).

2. *присл.* Без затримки; вільно. *Довбня плавко, без запинки рішив одну задачу, потім другу, третю* (Мирний, IV, 1955, 112).

ПЛАВКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **плавбо́к.**

ПЛА́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пла́вити** [1].

2. *у знач. прикм.* Вигот. шляхом плавлення. *Плавлені сири одержують в результаті переплавлювання сичужних і кисломолочних сирів* (Укр. страви, 1957, 74).

ПЛА́ВЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **пла́вити** [1] і стан за знач. **пла́витися.** *Надбанням промисловості стає електрошлаковий процес плавлення металів* (Наука.., 2, 1964, 5); *Перехід тіла з твердого стану в рідкий називається плавленням* (Фізика, II, 1957, 40).

△ **Температу́ра пла́влення** — температура, при якій речовина плавиться. *Слизькість льоду залежить.. від того, що температура плавлення льоду знижується при збільшенні тиску* (Цікава фізика.., 1950, 185); **То́чка пла́влення** — температура плавлення при нормальному тиску. *Всяка чиста речовина має постійну температуру плавлення, або точку плавлення* (Хімія, 7, 1956, 8).

ПЛАВНЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пла́вні.** *Плавневі землі;* // Який знаходиться, росте або водиться в плавнях. *Птахи.. спускаються тут цілими табунами, щоб перед відлітом у вирій перепочити на плавневих далеких від гулу війни озерах* (Гончар, II, 1959, 372); *Плавневий очерет; Плавневий шумка.*

ПЛА́ВНИЙ, а, е. Рівний, без різких переходів, неповидкий (про рухи, звуки, мову і т. ін.). *Дужими і плавними помахами рук Олеся впевнено розрізала воду* (Донч., VI, 1957, 74); *Читати* [лекцію] *слід плавною, добірною і дохідливою мовою* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 49); *Плавний танець; Плавне гальмування;* // Який поступово, без різких змін переходить з одного стану в інший. *Процес становлення нового в соціалістичному суспільстві, незважаючи на те, що воно вільне від класових і національних антагонізмів, зовсім не є плавним, безконфліктним* (Ком. Укр., 8, 1965, 37).

△ **Пла́вні при́голосні** — назва сонорних приголосних звуків «р» і «л» за їхніми акустичними особливостями.

ПЛАВНИ́Й, а́, е́. 1. Який живе на воді, пристосований до плавання; водоплавний. *Тільки плавні птиці тут роздолля. На тихі озерця випливають з очеретів цілі виводки дичини* (Шиян, Партиз. край, 1946, 69).

2. То саме, що **плаву́чий** 1. *Запорозькі козаки.. добре бились у пішому строю.. Зберігало своє значення і запорозьке плавне військо — флотилія з так званих чайок (великих човнів)* (Іст. УРСР, I, 1953, 341).

ПЛАВНИ́К [1], а́, *ч.* Те саме, що **плаве́ць** [2]. *Рибка, почувши волю, стрепенулася, завмерла, підвівши червоні плавники під самий верх води, і зникла в глибині* (Стельмах, I, 1962, 103); *Спинний плавник.*

ПЛАВНИ́К [2], у́, *ч.* Дерева, уламки дерев, розбитих суден і т. ін., які плавають у воді або викинуті водою на берег. *Понад берегом з-під снігу визирали уламки плавнику. Це свідчило, що влітку хвилі викидають сюди дерево, винесене у море сибірськими річками* (Трубл., Лахтак, 1953, 137).

ПЛАВНИКО́ВИЙ [1], а, е. Прикм. до **плавни́к** [1]. *Від дорослих* [тритонів] *їх* [личинок тритона] *відрізняє.. наявність довгих зовнішніх зябер, високий плавець, що починається на середині спини, та висока загострена плавникова оторочка на хвості* (Визначник земноводних.., 1955, 27).

ПЛАВНИКО́ВИЙ [2], а, е. Прикм. до **плавни́к** [2]. *Плавникове дерево.*

ПЛА́ВНІ, нів, *мн. (одн.* **пла́вня,** і, *ж).* Заболочені, порослі вологолюбною рослинністю низькі береги річок, що затоплюються під час повені. *Тут глянув на нього з-за річки широкий простір зелених плавнів* (Коцюб., I, 1955, 188); *Дніпровські плавні — це цілий край з низовими лісами, з памулистими лугами, з тихими озерами, заводями та протоками* (Гончар, II, 1959, 372); *Край острова являє собою низинну плавню, порослу лісом, порізану річками, озерами, яругами, лиманами* (Наука.., 9, 1967, 37).

ПЛА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пла́вний.** *Лекса вразила чіткість і плавність кожного руху коменданта* (Собко, Запорука.., 1952, 14); *Українська мова.. співуча й милозвучна. Вона не терпить збігу ні приголосних, ні голосних звуків, який утруднює вимову і псує її плавність* (Літ. Укр., 13.IX 1968, 4).

ПЛА́ВНО. Присл. до **пла́вний.** *Потурайчин говорив дуже плавно* (Март., Тв., 1954, 363); *Десна тихо і плавно котила хвилі до Дніпра* (Десняк, Вибр., 1947, 180).

ПЛА́ВНЯ *див.* **пла́вні.**

ПЛАВО́К, вка́, *ч.* Плаваючий на поверхні води, прикріплений до чогось запуреного в воду предмет, який є покажчиком чого-небудь.

ПЛА́ВОМ, *присл.* Те саме, що **вплав.** *Буг виявився не таким уже й глибоким, люди й коні легко взяли плавом середину* (Загреб., Диво, 1968, 513).

ПЛАВУНЕ́ЦЬ, щя́, *ч.* 1. Великий жук, який живе в стоячій або слабопроточній прісній воді. *Мірошниченко, сполохавши плавунця, який брунатним гудзиком почав швидко увірчуватися у воду, напився з джерела* (Стельмах, II, 1962, 144); *Болотна черепаха живиться.. водяними комахами, зокрема личинками бабок, плавунцями* (Визначник земноводних.., 1955, 85).

2. *орн.* Те саме, що **плаву́нчик.**

ПЛАВУ́НЧИК, а, *ч.* Перелітний птах ряду куликоподібних, що живе в тундрі, лісотундрі й уміє добре плавати.

ПЛАВУ́ЧИЙ, а, е. 1. Який плаває, розташований, лежить на воді.— *Не крию, стільки ж лякає мене та плавуча виспа, скільки і вабить* (Л. Укр., III, 1952, 743); *Інспектор уже пройшов палубу «Колумба» і плавучим містком зійшов на берег* (Трубл., Шхуна.., 1940, 75); *Плавучий завод; Плавуча крига.*

2. Здатний триматися на поверхні води, плавати.

ПЛАВУ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **плаву́чий** 2. *Велика плавучість ікри* [кефалі] *вказувала також на те, що нерест цих риб повинен відбуватися у відкритому морі* (Допов. АН, I, 1961, 108); *Плавучість судна.*

ПЛАВУШНИК, у, *ч.* (*Hottonia* L.) Водяна багаторічна трав'яниста рослина з безлистим квітконосним стеблом, на якому виступає з води гроноподібне біле або рожеве суцвіття

ПЛАВЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **плаве́ць** [2].

ПЛАВЧИ́ХА. и, *ж.* Жін. до **плаве́ць** [1] 1.

ПЛАГІА́Т, у, *ч.* Привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання в своїх працях чужого твору без посилання на автора. *Що ж там мій хтось дорогенький за повелку пише? Чому хоч не скаже комусь, на яку тему? Чи плагіату боїться?* (Л. Укр., V, 1956, 388); *Твори, написані одними особами, але надруковані іншими під власними прізвищами без змін чи з певною переробкою, повністю або частково..— плагіати* (Рад. літ-во, 7, 1967, 49).

ПЛАГІА́ТОР, а, *ч.* Той, хто вчинив плагіат, займається плагіатом.

ПЛАГІА́ТОРСТВО, а, *с.* Заняття плагіатора.

ПЛАГІА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **плагіа́тор** і **плагіа́торство.**

ПЛАГІОКЛА́ЗИ, ів, *мн.* Група породотвірних мінералів, які належать до польових шпатів.

ПЛАГІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., перех., книжн.* Учиняти плагіат. *Деякі зарубіжні вчені подекоди безсовісно плагіювали його* [академіка Г. М. Висоцького] *праці* (Літ. Укр., 19.II 1965, 2).

ПЛАЗ, *ч.* 1. *род.* а. Те саме, що **гад.** [Гелен:] *Ми, троянці, за довгий час облоги вже навчились звиватися вужами.* [Кассандра:] *Не говори про гнучкість плаза, для мене то не мудрість, а гидота* (Л. Укр., II, 1951, 294); *Розвіявся димок, і перед нами Якогось плаза тіло клубочилось В агонії* (Рильський, Зим. записи, 1964, 52); [Іудейський пророк *(до Елеазара):*] *Бридкий плазе, Чого приліз сюди з того кубла?* (Л. Укр., II, 1951, 134).

2. *род.* у, *заст.* Дитяча гра, учасники якої кидають палку так, щоб улучити в іншу, що лежить. *Недалечко діти то у «плаза», то в «креймахи» граються: хлоп'ята в «плаза», а дівчатка в «креймахи»* (Морд., I, 1958, 197).

ПЛА́ЗМА, и, *ж.* 1. Рідка частина крові. *Кров — це один з видів сполучної тканини. Вона складається з рідкої неклітинної речовини — плазми, яка має жовтуватe забарвлення* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 47).

2. *заст.* Протоплазма. *Для ростових речовин виявляється комплексно — вони беруть участь у багатьох процесах, властивих живій плазмі рослин* (Укр. бот. ж., XIII, 2, 1956, 117); *Всі мікроорганізми мають білкову плазму* (Наука.., 11, 1965, 29).

3. Речовина в дуже іонізованому стані. *Плазма — це суміш відокремлених електронів і «оголених» ядер, що безладно рухаються. Саме з плазми і складаються зорі та Сонце, саме тут і відбуваються інтенсивні термоядерні реакції* (Наука.., 11, 1961, 32); — *Всесвіт великий і різноманітний: одні тіла перебувають в стані плазми, другі в стані закаменілості* (Гончар, Тронка, 1963, 144); *Міжпланетна плазма; Теорія плазми.*

ПЛАЗМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пла́зма** 1, 2; // Який складається з плазми. *Плазматичні клітини.*

ПЛА́ЗМОВИЙ, а, е. Прикм. до **пла́зма** 3. *Плазмова дуга; Плазмовий струмінь;* // Який працює із застосуванням плазми. *На автоматичній станції «Зонд-2» для електроживлення плазмових двигунів використовуються сонячні елементи* (Рад. Укр., 13.II 1965, 3); *Плазмова установка; Плазмовий пістолет;* // Пов'язаний з вивченням і використанням плазми. *Плазмова хімія.*

ПЛАЗМО́ДІЙ[1], я, *ч.* Найпростіший організм, що паразитує в крові і є збудником малярії. *Людина захворює на малярію, якщо її укусить комар, заражений малярійним плазмодієм* (Наука.., 12, 1963, 26).

ПЛАЗМО́ДІЙ[2], я, *ч., бот.* Вегетативне тіло слизовиків.

ПЛАЗМОЛІЗ, у, *ч.* Стиснення вмісту живої клітини з наступним його відшаруванням від оболонки. *Плазмоліз — це відставання протопласту від стінок клітини, що виникає внаслідок зменшення кількості води у вакуолі* (Практ. з анат. рослин, 1955, 25).

ПЛАЗМОТРО́Н, а, *ч., техн.* Пристрій для утворення низькотемпературної плазми. *Електродний плазмотрон; Індукційний плазмотрон.*

ПЛАЗМОХІМІЧНИ́Й, а, е. Стос. до плазмохімії. *Одним із перших плазмохімічних процесів, котрий привернув увагу дослідників і виробничників, був процес одержання окису азоту з повітря* (Наука.., 8, 1971, 32).

ПЛАЗМОХІМІЯ, ї, *ж.* Скорочення: плазмова хімія — галузь хімії, що вивчає низькотемпературні плазми (у 3 знач.) та їх використання.

ПЛАЗОМ, *присл.* 1. Не відриваючи тіла від якої-небудь поверхні; повзучи. *Пригинаючись, а де й плазом я хоробро подався далі* (Донч., V, 1957, 193); — *Я.. ітиму, поки є сили, а впаду, то плазом поповзу* (Жур., Дорога.., 1948, 38).

2. Плоскою, широкою стороною донизу. *Опускається шабля плазом на голову прапороносця...* (Шияп, Гроза.., 1956, 70); *Підлогу зробили з червоної цегли, укладаючи її плазом, на шлаковій подушці* (Колг. Укр., 5, 1959, 27).

Лежа́ти пла́зом — лежати нерухомо (на спині або животі). *Лежить Карпо на лаві плазом, мов зарізаний кабан, і пальцем не ворухне* (Коцюб., І, 1955, 303).

ПЛАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плазува́ти.** *Парні плавці кистеперих* [підклас риб].. *були пристосовані до плазування по дну* (Зоол., 1957, 92); *Леніп зриває з ідеологів буржуазії усі фальшиві брязкальця і викриває їх кволість і плазування* (Ком. Укр., 7, 1964, 37); *Плазування перед начальством.*

ПЛАЗУВА́ТИ, у́ю. у́єш, *недок.* 1. Пересуватися по поверхні всім тілом або на коротких ніжках (про плазунів, комах і т. ін.). *Риба тріпалась, підскакувала на траві; раки плазували й ляскали шийками* (Н.-Лев., І, 1956, 416); *Берег Сугаклею заселяли жаби, ящірки й різне гаддя, якому довго доводилось плазувати вниз, щоб добутися до води* (Ю. Янов., II, 1954, 155); * Образно. *Сірим змієм плазує шлях з гори в долину* (Мирний, IV, 1955, 310); // Переміщуватися по поверхні, припадаючи до неї тілом і торкаючись її руками й ногами (про людей). *Він буде плазувати, чіплятиметься не тільки руками й ногами, а й зубами навіть, а таки вилізе з цих мочарів* (Коцюб., І, 1955, 367); *Позаду з важким сопінням плазували один за одним бійці, тягнучи ящики за собою* (Гончар, III, 1959, 49).

Плазува́ти на колі́нах (навко́лішках, *рідше* **навко́люшках)** — переміщуватися, спираючись на коліна; **Плазува́ти на руках́** — переміщуватися, спираючись на руки. *По кінському щавлі, в порічкових кущах Він продирається, як очеретом птах, Плазує на руках,— і в лопусі широкім То скаче, то повзе, то чудно лізе боком* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 91).

2. *перен.* По-рабському схилятися перед ким-, чим-небудь, догоджати комусь, принижуватися, вислужуватися перед кимсь. *Шевченко всією душею ненавидів тих, хто плазував перед мертвим ідеалістичним мистецтвом Заходу* (Корн., Разом із життям, 1950, 107); *Гнувсь глитаяка, викручувавсь, плазував, та однаково — зламали* (Кучер, Дорога.., 1958, 10).

Плазува́ти в ноги́х *чиїх, у кого* — ставати на коліна, прохаючи, благаючи кого-небудь про щось. [Добрийденьь:] *Розкажете, сестрице, солдатам, що нечисті покидьки оті плазували у ногах громади, вимолюючи собі прощення...* (Вол., Зол. артезіани, 1949, 59).

ПЛАЗУН, а́, *ч.* 1. *див.* **плазуни́.**

2. *перен.* Той, хто по-рабському схиляється перед ким-, чим-небудь, догоджає комусь, принижується, вислужується перед кимсь. [Убийбатько:] *Благородних шкідників я щось не знаю. Всі вони підлі, а плазуни — особливо небезпечні. Один псує машини, а другий — людські душі* (Мик., І, 1957, 360); *Легше вмерти людиною, ніж жити плазуном* (Коз., Гарячі руки, 1960, 90).

ПЛАЗУНИ́, ів, *мн. (одн.* **плазу́н,** а́, *ч.).* Клас хребетних тварин, до якого належать змії, ящірки, черепахи, крокодили та інші тварини, що пересуваються перев. плазом, на животі. *За спосіб пересування, при якому тіло волочиться по землі, ящірка й подібні до неї тварини дістали назву плазунів* (Зоол., 1957, 97); *Особливо багато плазунів* [у пустелях]: *ящірок, змій, черепах* (Фіз. геогр., 5, 1956, 136).

ПЛАЗУЮЧИ́Й, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **плазува́ти.** * Образно. *Народ, покинутий на злидні, Народ, плазуючий у млі, Повинен стратить риси рідні, Безслідно стертися з землі!* (Граб., І, 1959, 167); // *у знач. прикм. Яка-небудь шина, що блищала з трави, мов плазуюча гадюка, або чавунне колесо.. викликали перед його очі картину шумливого життя фабрики* (Коцюб., II, 1955, 7).

ПЛА́ЇК, у, *ч., діал.* Зменш.-пестл. до **плай.** *На мокрім від потаємних джерелець плаїку стоїть прив'язаний кінь* (Хотк., II, 1966, 134).

ПЛА́ЇЧОК, чку́, *ч., діал.* Зменш.-пестл. до **пла́їк.** *Ось вузенький, не видний в траві плаїчок — ним тягнеться безперервна лента постатей* (Хотк., II, 1966, 63).

ПЛАЙ, ю, *ч., діал.* Стежка в горах. *Юра йшов довгий час верхом, пласм, лишаючи село по лівій руці* (Фр., IV, 1950, 413); [Юрасик:] *І знов стежки розбіглися в два боки. Гірські плаї, неначе ті потоки, Розходяться гаслугками щомиті* (Воронько, Казка.., 1957, 32).

ПЛА́КАЛЬНИК, а, *ч., заст.* Той, хто оплакує мерців (перев. в обряді поховання).

ПЛА́КАЛЬНИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **пла́кальник.** *За домовиною плакальниці — в середині — дівчина, «що чарів не знала», в жалобі* (Вас., III, 1960, 373).

ПЛАКА́Т, а, *ч.* 1. Малюнок з коротким текстом до нього, що закликає до чого-небудь, популяризує, рекламує щось. *Вулиці горбаті, на стіні плакат, а на тім плакаті чорная рука. Ну, а під рукою літери, як кров, не дають покою, кличуть знов і знов...* (Сос., І, 1957, 108); *На стіні барака великий рекламний плакат: «Пийте кока-колу»* (Собко, П'єси, 1958, 111); *Мистецтво плаката.*

2. Шматок, смуга тканини, паперу і т. ін. із закликом, лозунгом. *Кричали плакати з стін: «Купуйте селянську позику!», «Підвищуй урожай!»* (Головко, II, 1957, 80).

ПЛА́КАТИ, а́чу, а́чеш; *наказ. сп.* плач; *недок.* 1. Лити сльози (з горя, від болю, зворушення і т. ін.). *Не витримала Мотря довгої розмови: сиділа собі та плакала нерозважними, дрібними сльозами...* (Мирний, І, 1949, 283); *Він.. поклив голову на стіл і довго плакав, хлипаючи і не втираючи сліз, що цюрком лились і капали зі стола* (Фр., IV, 1950, 406); *Багато хто почав плакати від зворушення* (Довж., І, 1958, 43); *Коли та-*

туся хоронили, за ним ішло усе село й багато плакало (Сос., II, 1958, 380); * Образно. *Цідять морок маленькі вікна, хмуряться вогкі кутки, гнітить низька стеля, і плаче зажурене серце* (Коцюб., II, 1955, 32); // *за ким — чим, по кому — чому.* Побиватися, тужити за ким-, чим-небудь, проливаючи сльози. *Вона любила Гната, жалувала його, плакала за ним і... все-таки лишилась у Мовчанах* (Коцюб., I, 1955, 77); *Нехай ніхто не плаче по мені, Нехай не засмучу нікого я собою* (Л. Укр., I, 1951, 58); — *Хоч би матір провідав. Плаче вона за тобою* (Тют., Вир, 1964, 271); // *перен., розм.* Жалкувати за ким-, чим-небудь; журитися. *Найшов — не радуйся, а загубиш — не плач* (Номис, 1864, № 5851); *Що маємо — не дбаємо, втративши — плачемо* (Укр.. присл., 1955, 266); *Не плач, не плач за юністю своєю! Минає все* (Рильський, I, 1960, 283); // Наповнюватися сльозами (про очі). *Одні очі і плачуть, і сміються* (Номис, 1864, № 10682); — *Чого наш нянько усе на схід дивиться, й одне око плаче, а друге сміється?* (Три золоті сл., 1968, 43); // *перен.* Видавати жалібні, протяжні звуки, схожі на плач (про вітер, бурю і т. ін.). *Огні горять, музи́ка грає, Музи́ка плаче, завиває* (Шевч., II, 1963, 261); *Тільки іноді, темної ночі, коли буря надворі вис та плаче в димарі,.. закрадався сум у Мотрину душу* (Мирний, I, 1949, 361); *Плакав вітер між кущами, немов голоднеє дитя* (Сос., II, 1958, 387).

◇ **Па́лиця пла́че** *за ким* — хто-небудь заслуговує покарання, когось треба побити; **Пла́кали (пла́катимуть** *і т. ін.)* **гро́шики** *чиї і без додатка* — гроші пропали в когось, хтось даремно витратився або не одержав грошей.— *То як же не підтримати* [хлопця] *в доброму ділі?! Пошлю* [гроші].— *Діло твоє. Твої грошики плакатимуть, не мої* (Головко, I, 1957, 460); **Тюрма́ пла́че** *за ким, по кому* — кого-небудь слід віддати під суд, посадити в тюрму. *А Салиьон з Гнатом заправляють хазяйством, в їх руках зерно, мука, мед.., городина — все прилипає їм до рук, вже давно по них плаче тюрма* (Горд., Дівчина.., 1954, 286); **Хоч [сядь та й] плач; Хоч [ти] плач** — уживається для вираження безпорадності, досади в безвихідному становищі. [Фе д і р:] *Тепер з одною конячкою ніхто в супрягу не приймає — хоч сядь та й плач!* (К.-Карий, I, 1960, 179); *Знову.. дощ! Хоч ти плач!* (Мисик, Біля криниці, 1967, 9); *Дрова не займаються, хоч плач* (Зар., На.. світі, 1967, 114).

2. *перен., розм.* Покриватися краплями вологи. *І плачуть шиби, холодні рами, І ринуть сльози по них струмками* (Воропий, Вибр., 1959, 67); — *Сирі дрова продаєте, газдо! То ще зовсім живе дерево! На вогні плакати буде!* (Томч., Жменяки, 1964, 89); * У порівн. *Шибки в вікнах спітніли, неначе плакали гіркими сльозами* (Н.-Лев., VI, 1966, 348).

3. *на кого — що і без додатка, перен., розм.* Нарікати, скаржитися на кого-, що-небудь; плакатися.— *Ніхто на вас не плаче на селі!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 56); — *А я кажу: від отакої роботи і вродить як-небудь. А потім плачемо: неврожай...* (Жур., Дорога.., 1948, 176).

4. *перен., розм.* Розтоплюватися, плавитися (у 2 знач.). *Плаче сніг і вниз спливає, В рівчаках бурхає, грає* (Черн., Поезії, 1959, 215); *В світлиці теплим воском плачуть свічі* (Стельмах, I, 1962, 19).

ПЛАКАТИ́СТ, а, *ч.* Те саме, що **пла́кати́ник.** *Українські живописці, скульптори, графіки, плакатисти відображають героїку наших днів* (Рад. Укр., 9.IV 1963, 3).

ПЛА́КАТИСЯ, а́чуся, а́чешся; *наказ. сп.* пла́чся; *недок., розм.* 1. Скаржитися, бажаючи викликати співчуття. *Невістка.. часто плакалась нашій матері, що дід її задушить своїм тютюном* (Довж., Зач. Десна, 1957, 472); // Те саме, що **нарікати́** 1. *Довго й чутки вже не маю Про милу дівчину; Цілий вік свій усе плачусь На лиху годину* (Укр. поети-романтики.., 1968, 364); *Одурив* [той, що сватався] *дівчину, пішла за нього та й плачеться* (Кв.-Осн., II, 1956, 487).

2. *безос.* Те саме, що **пла́кати** 1. *Чи хто з вас, діточки, доїздив рідненького містечка коли-небудь ранком ранесеньким до рідненької селитьби, згадуючи разом тодішні мислоньки свої й сподіванки, де тут плакалося і раділося* (Вовчок, I, 1955, 331).

ПЛАКА́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **плака́т.** *Тематика українських революційних плакатів свідчить, що Великий Жовтень змінив напрям розвитку плакатного мистецтва* (Укр. рад. граф., 1957, 17); // Який виготовляє плакати. *Плакатна майстерня.*

2. Схожий на плакат яскравістю барв, простотою малюнка і т. ін.; власт. плакатові, плакатам. *Вона говорила плакатні слова, ..які здаються офіційними, ..але в її вустах.. вони ставали зрозумілими й потрібними* (Собко, Срібний корабель, 1961, 190); *Плакатна манера.*

ПЛАКА́ТНИК, а, *ч.* Художник, що малює плакати (у 1 знач.). *Колектив українських художників-плакатників у ці* [громадянської війни] *роки помітно зріс* (Укр. рад. граф., 1957, 36).

ПЛАКА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **плака́тний** 2. *Енгельсові настанови по-сьогоденному влучно спрямовані проти «голої» плакатності, примітивного ілюстраторства* (Літ. Укр., 27.XI 1970, 3); *Читач не схильний сприймати декларативність, плакатність за ознаки партійності і народності* (Рад. літ-во, 4, 1967, 32).

ПЛАКА́ТНО. Присл. до **плака́тний** 2. *«Містерія-буф» написана широкими мазками, плакатно, яскраво і мальовничо* (Мист., 2, 1955, 36).

ПЛАКЕ́, *невідм., с., спец.* Виріб з металу або деревини, покритий іншим металом, іншою деревиною для оздоблення, захисту від псування і т. ін.

ПЛАКІРО́ВКА, и, *ж., спец.* Те саме, що **плакува́ння.**

ПЛАКО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Діепр. пас. мин. ч. до **плакува́ти.**

ПЛА́КСА, и, *ч. і ж., розм.* Людина, яка часто плаче, схильна до плачу, сліз. *Через два роки виходилось* [дитя], *і такий з нього гарний хлопець став, що кому не скажеш, що це той плакса, що хирів, то й віри не йме* (Стор., I, 1957, 215); *Не думайте, будь ласка, що Ніна плакса. Ні... Вона ніколи даремно не рюмсає* (Коп., Соп. ранок, 1951, 77).

ПЛАКСИ́ВИЙ, а, е. 1. Який часто плаче, схильний до плачу, сліз. *Була в мене одним одна менша сестра, але така вередлива та плаксива, що й гулять і бавиться з нею було не можна* (Н.-Лев., VI, 1966, 92); — *Недарма тебе, таку плаксиву, баба Секлета під калиновим кущем ізнайшла! Усе тобі кисло!* (Вишня, II, 1956, 284); * Образно. *Вийшов Богун із свого намету. Глянув на плаксиве небо — скривився* (Кач., Вибр., 1953, 74).

2. Який звичайно буває під час плачу. *Голос в Андрія тонкий, плаксивий* (Коцюб., II, 1955, 54); *Кошарний жестом рук показав, як треба держатися купи, і обличчя в нього було злякано-плаксиве при цьому* (Загреб., День.., 1964, 332); // Зволожений сльозами (про очі). *Старий зводить на Гуторовича безбарвні плаксиві очі і витирає зморщені губи* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 136).

3. Сповнений безнадією, смутком, жалем; перейнятий чутливістю, сентиментальністю. [Н а с т я:] *Та тьфу на вас! Що се ви вигадали такої плаксивої* [пісні]! (Фр., IX, 1952, 93); *Мертвотою віяло від роз-*

слабленої, плаксивої, повинутої [повитої] *в присмеркові тони поезії українських декадентів та естетів* (Про багатство л-ри, 1959, 150).

ПЛАКСИ́ВИЦІ, виць, *мн. (одн.* **плаксиві́ця,** і, *ж.), розм.* Хвороблива плаксивість (звичайно у дітей). [Герцик:] *Плаче* **плаксивиці напали?** (Кроп., V, 1959, 496); *Не хотілося* [йти] *кажу, та почула, що в неї дитинка плаче, а я ж від тієї плаксивиці перша знахарка* (Л. Янов., I, 1959, 84).

ПЛАКСИ́ВИЦЯ *див.* **плаксиві́ці.**

ПЛАКСИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **плакси́вий.** *Лариса у школі, як ніхто, відзначалася плаксивістю. Завжди ревла* (Баш, Надія, 1960, 100); *— Чого ти до мене причепився? Іди по дратву по свою,— з потками плаксивості промовив Ігор* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 35).

ПЛАКСИ́ВО. Присл. до **плакси́вий** 2. [Євдокія Корнії́вна:] *Оцього я вже не знесу! Це вже мене до сліз доводить! І така, і сяка.., і дурна, і без'язика. (Плаксиво). Ти забув, що я твоя жінка?* (Н.-Лев., II, 1956, 475); *Поскаржився* [хлопець] *плаксиво: — Оце доділився. Сам випросив — сам і без хліба лишився* (Збан., Єдина, 1959, 56).

ПЛАКСІ́Й, я́, *ч., розм.* 1. Те саме, що **пла́кса.** *— Я лише рюмсів і плаксіїв не люблю* (Фр., VI, 1951, 178); *Катруся ніколи, ніколи не стане плакати. Вона сама не любить плаксіїв* (Донч., VI, 1957, 426).

2. *перен.* Той, хто завжди плачеться (у 1 знач.). *Знайшлись і плаксії: мовляв, насіння нема, реманенту нема, а поки все дістануть,— весна минеться* (Бойч., Молодість, 1949, 26).

ПЛАКСІ́ЙКА, и, *ж., розм., рідко.* Жін. до **плаксі́й.** *Така плаксійка: є чого, нічого,— усе плаче* (Сл. Гр.).

ПЛАКСУ́Н, а́, *ч., розм.* Те саме, що **пла́кса.** *— Бий!.. Так, так його!..— Почувся плач, і зразу десять голосів, кривлячи плаксуна, покрили його* (Мирний, IV, 1955, 107); *Мамині сипки і плаксуни, що хворобливо реагували на грубі витівки шкільних ветеранів, нічого від того не виграваали і лише накликали на себе зневагу* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 32).

ПЛАКСУ́НЯ, і, *ж., розм., рідко.* Жін. до **плаксу́н.** *— Ну, заходьте до свого Романа, плаксуні...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 235).

ПЛАКСУ́ХА, и, *ж., розм.* Жін. до **плаксу́н.** *— Швидко, мабуть, вернеться наша плаксуха з міста* (Вас., Вибр., 1954, 134).

ПЛАКУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до плакування. *Плакувальна майстерня;* // Признач. для плакування. *Плакувальний матеріал.*

ПЛАКУВА́ЛЬНИК, а, *ч., спец.* Той, хто займається плакуванням.

ПЛАКУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **плакува́льник.**

ПЛАКУВА́ЛЬНЯ, і, *ж., спец.* Плакувальна майстерня. *Працювати в плакувальні.*

ПЛАКУВА́ННЯ, я, *с., спец.* 1. Дія за знач. **плакува́ти.** *Для захисту дуралюміну від корозії його іноді покривають тонким шаром чистого алюмінію. Такий спосіб захисту називають плакуванням* (Фрез. справа.., 1957, 57).

2. Верхній шар, покриття плакованих виробів із металу або дерева.

3. Дерен, який покриває плаковану ділянку насипу, укосу і т. ін.

ПЛАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех., спец.* 1. Покривати вироби з металу або деревини іншим металом, іншою деревиною для оздоблення, захисту від псування і т. ін. *Плакувати посуд; Плакувати меблі.*

2. Обкладати дерном схили насипів, укосів і т. ін. для захисту від розмивання водою.

ПЛАКУ́Н [1], а́, *ч., розм., рідко.* Те саме, що **пла́кса.** *Його* [Т. Шевченка] *наряджали* [націоналісти] *в одежу мирного співця старих «устоїв»,.. сентиментального й безвільного плакуна...* (Рильський, III, 1956, 241).

ПЛАКУ́Н [2], а́, *ч.* (*Lythrum* L.). Рід одно- або багаторічних трав'янистих медоносних рослин, що містять дубильні речовини. *Плакун-трава (кому доводилося бувати на вогких луках, той знає її густі пунцові суцвіття) має квітки.. трьох форм* (Бджоли, 1955, 99).

ПЛАКУ́ЧИЙ, а, е. 1. Який часто плаче, схильний до плачу, сліз; плаксивий. [Кум:] *Плаксуном не буде* [Омелько] *зроду: Не плакучого він роду!* (Олесь, Вибр.., 1958, 439); * Образно. *Плакуча й холодна осінь старила дерева* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 4); // *рідко.* Наповнений сльозами, заплаканий (про очі). *Укрита латками,.. в драній свитинці, з плакучими очима — стала перед нею її доля* (Н.-Лев., I, 1956, 110).

2. Схожий на плач, який нагадує плач. *Виразно роздався тонкий, як струна,.. плакучий лемент... То заплакала Одарочка* (Мирний, I, 1954, 211); // Дуже сумний, журливий (про музику, пісню і т. ін.). *Починає було Марина пісню, сидячи.. в хаті. І пісня та не дрібна, не швидка та весела, а жалібна, витяжна, плакуча* (Н.-Лев., I, 1956, 89).

3. Який має звислі довгі стебла, гілки (про дерева, кущі, трави). *Довгі плакучі трави крили тепер боки гори* (Коцюб., II, 1955, 308); *У Каленика Романовича.. росла* [перед дімочком] *плакуча верба з довгими-довгими пацьорками, що звисали мало не до землі* (Сенч., Опов., 1959, 37); *З плакучою кроною найбільш поширені береза бородавчаста, горобина, жовта акація та верба біла* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 291); // Опущений донизу, звислий (про гілки таких дерев, кущів, стебла трав). *Тихо, журливо кива головою, Віттям плакучим верба* (Л. Укр., I, 1951, 72); *Придорожня береза вже гойдала на плакучих гілках зелений димок брості* (Стельмах, II, 1962, 301).

ПЛАН, у, *ч.* 1. Креслення, що відбиває на площині в умовних знаках і певному масштабі місцевість, предмет, споруду і т. ін.; аркуш паперу, шматок тканини тощо з таким кресленням. *Купив зараз план города* [Рима] *і пустився в дорогу* (Коцюб., III, 1956, 268); *Вміють* [курсанти] *скласти план місцевості* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 77); // Будова, розташування частин чого-небудь. *Посеред площі величезна будова, ще не скінчена: колонади, подекуди ще без капітелів* [капітелей], *але поставлені по виразному плану* (Л. Укр., II, 1951, 242).

2. Задум, проект, що передбачають хід, розвиток чого-небудь; текст, документ із викладом такого задуму, проекту.— *Слухайте ж, який у мене план.. Ми ходімо просто до Короликового гнізда і заберім у неволю його дітей* (Фр., IV, 1950, 68); *План, як проскочити у сад до Бондаренчихи Марини Василівни, визрів у нього відразу* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 22); // Заздалегідь накреслена програма господарських, культурних, оборонних і т. ін. заходів, що передбачає порядок і термін здійснення їх; текст, документ із викладом такої програми заходів. *Ленінський кооперативний план був тим політичним заповітом, який Комуністична партія послідовно, крок за кроком здійснювала протягом наступних років* (Ком. Укр., 6, 1969, 73); *Перспективний план розвитку народного господарства; Стратегічний план.*

Дава́ти (да́ти) план — виконувати планове завдання. *— План кінопрокату даю, куди посилають — їду* (Гончар, Тронка, 1963, 114).

3. Порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція. *Чим більше думаєш над планом повісті, тим ширші горизонти відкриваються* (Коцюб., III, 1956, 166); *Писати промову всю і в усіх деталях не завжди обов'язково. Досить буває підготувати план, тези* (Наука.., 6, 1969, 39).

4. *з означ.* Положення предмета в перспективі з погляду віддаленості його від глядача. *На передньому плані три постаті.. сумно сидять над погаслим багаттям* (Л. Укр.,II, 1951, 147); *Вздовж всього середнього плану, навкіс, з лівого боку авансцени і в глибину саду йде відкрита галерея — переходи* (Коч., П'єси, 1951, 64).

◇ **Бу́ти (перебува́ти) на пе́ршому (пере́дньому) пла́ні** — займати помітне, важливе місце; мати істотне значення. *Побудова твору, його композиція.. визначається рядом причин, де на першому плані перебувають особливості ідейної концепції, життєвий досвід, нарешті, сам характер таланту письменника* (Рад. літ-во, 3, 1957, 14); **Відсува́ти (відсу́нути) на за́дній (дру́гий) план** *див.* **відсува́ти; Відтісня́ти (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план** *див.* **відтісня́ти; Відхо́дити (відійти́) на дру́гий (за́дній) план** *див.* **відхо́дити; За́дній план,** *спец.*— те, що намальоване позаду, що не становить головного змісту картини, не є істотним; **Залиша́ти (залиши́ти) на дру́гому пла́ні** *див.* **залиша́ти; На дру́гий (за́дній) план** — на другорядне місце. *Як прийшла* [Олена], *бровами повела..— так мов одразу посвітлішало в кімнаті. Посипалися жарти, заклики з усіх боків. Якось відсунулися на другий план і опришки, і самий Маруся́к* (Хотк., II, 1966, 197); — *Були серед них* [людей], *крім хороших, очевидно, і нехороші.. Але — дивно — тепер ці, останні, забулись, відійшли на задній план* (Гончар, III, 1959, 135).

5. *кін.* Масштаб зображення на екрані того, що зня́то. *На березі ніби заколивалася лоза. Навіть короткометражний фільм показав би тут людське обличчя у збільшенню на першому плані, але я не хочу забігати наперед* (Ю. Янов., I, 1958, 96); *Загальний план.*

6. *з означ., перен.* Сфера виявлення чого-небудь або спосіб розгляду чогось, точка зору. *«Слово о полку Ігоревім» — безсмертне. Воно в зовсім новому топі й плані прозвучало у Павла Тичини* (Рильський, III, 1956, 31); *Лірична традиційна і сучасна народна пісня розробляє теми суспільного і особистого плану* (Вітч., 5, 1956, 167).

ПЛАНА́РІЙ, ію, *мн.* (*одн.* **плана́рія**, ї, *ж.*). Дрібні війчасті болотяні, річкові й грунтові черв'яки. *Якщо в одного з видів плоских червів — планарії — відрізати головну частину, то замість неї виростає нова голова, яка цілком заміняє відрізану* (Вибр. праці Богомольця, 1969, 182).

ПЛАНА́РІЯ *див.* **плана́рій.**

ПЛАНЕ́Р, а, *ч.* Безмоторний літальний апарат, який використовує в польоті надану йому початкову швидкість і висхідні потоки повітря. *Спочатку ми робитимемо літаючі моделі аеропланів, а потім... потім ми спробуємо взятися за справжній планер* (Донч., I, 1956, 66).

ПЛАНЕРИ́ЗМ, у, *ч.* Теорія і практика керування планерами; мистецтво літання на планерах. *Планеризм — дуже красивий і захоплюючий спорт* (Веч. Київ, 7.VIII 1971, 4).

ПЛАНЕРИ́СТ, а, *ч.* Пілот планера. *Заключні польоти в першому відділі повітряного параду зробили майстри безмоторної авіації — планеристи* (Літ. газ., 31.VII 1952, 1).

ПЛАНЕРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **планери́ст.** *Ще перед війною радянська планеристка Ольга Клепикова встановила світовий рекорд дальності польоту — 749,203 км, який і зараз є неперевершеним у таблиці жіночих рекордів* (Знання.., 10, 1967, 20).

ПЛАНЕ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **плане́р.** *Планерні змагання*; // Признач. для планерів. *Планерні станції.*

2. Пов'язаний із заняттям планериста, з планеризмом. *Планерна справа; Планерна школа.*

ПЛАНЕРОДРО́М, у, *ч.* Місце стоянки, зльоту й посадки планерів.

ПЛАНЕРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **планерува́ти.** *Літак перейшов у планерування.*

ПЛАНЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Поступово, плавно знижуватися на планері або літаку з вимкнутим мотором. *Планерувати з висоти на посадку*; // Поступово, плавно знижуватися (про планери, літаки або про птахів).

ПЛАНЕРУ́ЮЧИЙ, а, е. Який здійснюється, відбувається поступово, плавно. *Планеруючий спуск літака.*

ПЛАНЕ́Т, а, *ч.* Ручне або кінне знаряддя для обробки міжрядь просапних культур; культиватор. *Після садіння* [суниць] *грунт у міжряддях розпушують кінним планетом* (Сад. і ягідн., 1957, 249).

ПЛАНЕ́ТА, и, *ж.* 1. Небесне тіло кулястої форми, яке обертається навколо Сонця і світиться відбитим сонячним світлом. *Науці відомо дев'ять великих планет сонячної системи, до яких належить і наша Земля* (Наука.., 10, 1956, 29); *Вважають, що людина досягне планет вже наприкінці нашого століття* (Рибак, Час.., 1960, 222); // Земна куля разом з людьми, що її населяють. *А тоді якраз осінь була така гнила, здавалось, уся планета наскрізь розкисла* (Баш, На землі.., 1957, 56); *Українська громадськість, весь український народ зроблять все, що в їхніх силах, щоб разом з усім радянським народом, з усіма миролюбними силами нашої планети забезпечити торжество справи миру* (Ком. Укр., 12, 1962, 57).

2. *перен., розм., заст.* Те саме, що **до́ля** 1. *Спитайте на Ганчарівці, там ще тямлять, як розказували про неї* [Галочку] *діди і батьки наші і яка їй випала планета* (Кв.-Осн., II, 1956, 316); *Мені випала щаслива планета — родитися в степу. На жниваx* (Ковінька, Кутя.., 1960, 3)

ПЛАНЕТА́РІЙ, ю, *ч.* 1. Пристрій, за допомогою якого демонструють розташування і рух планет та інших небесних тіл на куполоподібному екрані. *Планетарій — винахід не новий. Людство давно вже прагнуло змоделювати рух планет і зірок* (Знання.., 2, 1968, 13).

2. Культосвітній заклад, у якому читають лекції з астрономії й демонструють розташування і рух планет та інших небесних тіл за допомогою такого пристрою. *Стоїть монументальна споруда з трьома кулястими куполами і величною колонадою при вході. Тут міститься перший на Україні планетарій* (Наука.., 12, 1956, 29).

ПЛАНЕТА́РНИЙ[1], а, е. 1. Прикм. до **планета́рій.** *Планетарне устаткування.*

2. *спец.* Який може обертатися одночасно навколо своєї осі та іншого предмета. *Під час роботи* [комбайна КН-2] *верхній бар підіймається і опускається за допомогою спеціального планетарного пристрою, обробляючи забій на всю потужність пласта* (Нова техн. і технол.., 1961, 29).

ПЛАНЕТА́РНИЙ[2], а, е. 1. Прикм. до **плане́та** 1. *Атом нагадує планетну систему в маленькому масштабі (тому таку модель атома називають планетарною)* (Курс фізики, III, 1956, 362); *Тектонічні сили, які зумовили виникнення самого Великого Донбасу і визначили його положення в межах Східної Європи, в основі своїй мають.. планетарні причини* (Геол. ж., XVI, 2, 1956, 9).

△ **Планета́рні тума́нності** — газові галактичні туманності, що мають вигляд світлих круглих або овальних дисків та кілець. *Планетарні туманності ніякого відношення до планет не мають, їх назва походить від того, що в телескоп вони нагадують диски планет* (Астр., 1956, 117).

2. Який охоплює всю земну кулю, весь світ, усе людство; всесвітній. *Епоха виходу людини в космос знайшла в Рильському одного з перших і надзвичайно чуйних виразників ідеї, що її можна б назвати ідеєю планетарної єдності людства* (Не ілюстрація., 1967, 105).

ПЛАНЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **плане́та** 1. *Вулканічні процеси відіграють вирішальну роль у розвиткові планетних тіл* (Наука.., 5, 1966, 16); *Планетна система.*

ПЛАНЕ́ТНИК, а, *ч.*, *заст.* 1. Астроном.

2. Той, хто вгадує майбутнє на підставі розташування й руху зірок; астролог. *Іван.. кликав на тайну вечерю до себе всіх чорнокнижників, мольфарів, планетників всяких* (Коцюб., II, 1955, 335); — *Буде планетником, що знатиме не тільки те, що було, що є, а й що буде* (Кол., Терен.., 1959, 8).

ПЛАНЕТОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із планетознавства.

ПЛАНЕТОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Галузь астрономії, що вивчає планети.

ПЛАНЕТОЇ́Д *див* **плането́їди.**

ПЛАНЕТОЇ́ДИ, ів, *мн.* (*одн.* **плането́їд**, а, *ч.*). Малі планети; астероїди. *Планети поділяються на: внутрішні, які мають велику щільність, середню величину і мало сплющену форму; сюди належать Меркурій, Венера, Земля, Місяць і Марс; планетоїди, або малі планети, є їх понад 500; неозброєним оком вони непомітні* (Курс заг. геол., 1947, 10).

ПЛАНЕТО́ЛІТ, льо́та, *ч.* Космічний корабель для міжпланетних польотів.

ПЛАНЕТО́ЛОГ, а, *ч.* Астроном, що вивчає планети; планетознавець. *Наукова школа планетологів.*

ПЛАНЕТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **планетозна́вство.**

ПЛАНЕТОХІ́Д, хо́да, *ч.* Машина, признач. для пересування на інших (поза Землею) планетах. *В майбутньому автоматичні станції.. опустяться і на поверхню Марса, Меркурія.. З їх люків виповзуть автоматичні рухомі пристрої, які називатимуться планетоходами* (Веч. Київ, 18.XI 1970, 2).

ПЛАНИ́ДА, и, *ж.*, *розм.*, *заст.* Те саме, що **до́ля** 1. *Така вже планида надійшла* (Номис, 1864, № 7370).

ПЛАНИ́ЦЯ, і, *ж.*, *діал.* Частина огорожі від стовпа до стовпа або планка в огорожі. *Він відсунув планицю, що правила замість воріт* (Сміл., Пов. і опов., 1949, 16).

ПЛАНІМЕ́ТР, а, *ч.*, *мат.*, *геод.* Прилад для вимірювання площин замкнутих плоских фігур на кресленні. *Площі горизонтальних профілів визначають за допомогою планіметра* (Інж. геод., 1959, 115).

ПЛАНІМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *мат.*, *геод.* 1. Стос. до планіметрії. *Планіметрична задача;* * Образно. — *З планіметричного думання ви починаєте переходити до думання стереометричного* (Кол., Терен.., 1959, 34).

2. Прикм. до **планіме́тр.**

ПЛАНІМЕТРИ́ЧНО, *мат.*, *геод.* Присл. до **планіметри́чний** 1. * Образно.— *Досі ти студіював «Одіссею».. планіметрично, як одну площу, на якій стоїш і сам* (Фр., III, 1950, 36).

ПЛАНІМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Розділ елементарної геометрії, який вивчає властивості фігур, що лежать на площині. *Геометрія поділяється на дві частини: планіметрію і стереометрію. Перша розглядає властивості таких фігур, усі частини яких розміщені на одній площині* (Геом., I, 1956, 7).

ПЛАНІСФЕ́РА, и, *ж.*, *спец.* Карта із зображенням земної або небесної сфери у вигляді півкуль.

ПЛАНІСФЕ́РНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **планісфе́ра.**

ПЛА́НКА, и, *ж.* Невелика довгаста дерев'яна дощечка, металева пластинка, смужка тканини тощо. *Хлопчик проворненько скинув з себе блискучі чобітки й подерся по планках під саму стріху* (Вас., I, 1959, 210); *Тільки тоді, коли всі дошки, призначені для вікна, були розпиляні на потрібного розміру планки, тільки тоді, коли рубанок зняв з тих планок усю зайвину і вже можна було приступати до монтування самого вікна,.. хлопці вирішили пошабашити* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 211); *При виготовленні виробів круговим способом планки для застібання в'язують окремо і потім пришивають до пілок* (В'язання.., 1957, 37); *На лацкані піджака була целулоїдна орденська планка* (Дмит., Розлука, 1957, 28).

△ **Прицільна пла́нка** — пристрій для прицілу в деяких видах зброї.

ПЛА́НКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пла́нка**; // Який має форму, вигляд планки, планок. *Найбільш поширений планковий паркет, що складається з невеликих дощечок* (Стол.-буд. справа, 1957, 204).

ПЛАНКТО́Н, у, *ч.*, *біол.* Сукупність дуже дрібних рослинних і тваринних організмів, що населяють товщу води і через брак чи слабкість органів руху пасивно переносяться течією. *Брали* [океанологи] *планктон, вивчали циркуляцію вод* (Гончар, Тронка, 1963, 198); *Планктон — це їжа для дрібних жителів моря: рачків, молюсків, морських черв'яків* (Знання.., 2, 1966, 3).

ПЛАНКТО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **планкто́н**; // Який є планктоном. *Кит — найбільша тварина нашої планети — годується найдрібнішими планктонними рачками* (Наука.., 3, 1961, 27); *Планктонні водорості.*

ПЛАНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **планува́ти** [1]. *Дивізія генерала Костецького тримала оборону на головному напрямі планованого гітлерівцями удару* (Перв., Дикий мед, 1963, 117).

ПЛА́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **план** 2. *Плановий характер соціалістичної економіки;* // Який складає виробничі плани та стежить за їх здійсненням. *На будь-якому підприємстві є.. плановий і бухгалтерський апарати* (Наука.., 5, 1959, 5); *Плановий відділ.*

2. Який спирається на планування (*див.* **планува́ння** [1]); здійснюваний за планом. *Соціалістичне господарство за своєю природою — господарство планове* (Вісник АН, 1, 1957, 5); *Потяглися довгі валки полонених. Випавши з орбіти загального планового руху, брели поволі й без мети* (Довж., I, 1958, 361); *Планове керування виробництвом.*

3. Передбачений, визначений планом (у 1, 2 знач.). *Планові розбивки визначають розташування споруди на місцевості та її розміри* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 137); *Планові ціни, побудовані на науковій основі, повинні.. сприяти зміцненню режиму економії суспільної праці* (Ком. Укр., 3, 1965, 58); *Планові завдання збільшуйте* (Ю. Янов., II, 1954, 140).

ПЛАНОВИ́К, а́, *ч.* Фахівець із складання виробничих планів. *Іван Іванович був за професією плановиком, а за покликанням — рибалкою* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 41); // Працівник планового відділу установи, організації. — *Плановики наші теж по-бойовому мотаю-*

ться, як на фронті.. Зверх плану вже є п'ять тонн (Хижняк, Невгамовна, 1961, 323).

ПЛА́НОВІСТЬ, вості, *ж.* Планова організація виробництва, діяльності, роботи; наявність плану в чому-небудь. *Характерною рисою соціалістичної організації праці, як указував Ленін, є плановість* (Ком. Укр., 4, 1960, 40); *Плановість — могутня підойма прискореного руху суспільства до комунізму* (Наука.., 8, 1959, 2); *Для того, щоб внести плановість в роботу книготоргових організацій, ..треба зосередити регулювання видавничого господарства в єдиному радянському органі — комітеті в справах друку* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 309).

ПЛА́НОВО. Присл. до **пла́новий** 2, 3. *Колгоспи тепер — це великі, складні, багатогалузеві господарства. Правильно організувати тут роботу, планово вести її на наукових засадах можна лише при наявності достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів* (Рад. Укр., 5.I 1961, 2).

ПЛАНОМІ́РНИЙ, а, е. Здійснюваний за планом; плановий. *Літературна справа повинна стати складовою частиною організованої, планомірної, об'єднаної соціал-демократичної партійної роботи* (Лепін, 12, 1970, 93); *Планомірний, пропорціональний розвиток народного господарства є об'єктивним економічним законом соціалізму* (Ком. Укр., 1, 1966, 13).

ПЛАНОМІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **планомі́рний.** *Планомірність розвитку економіки — вирішальна перевага соціалізму* (Ком. Укр., 1, 1963, 45).

ПЛАНОМІ́РНО. Присл. до **планомі́рний.** *Двадцять сім днів пильно і планомірно готувався наступ* (Кучер, Чорноморці, 1956, 363); *Соціалістична економіка розвивається планомірно.*

ПЛА́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пла́нка.** *Кусочок вітринки був відгороджений планочкою* (Перв., Опов.., 1970, 49).

ПЛАНТА́Ж, у́, *ч., с. г., сад.* Глибокий обробіток грунту (головним чином під виноградники та інші плодові насадження). *Найважливішими заходами підготовки грунту під агрус є глибока оранка (плантаж) і удобрення* (Колг. енц., I, 1956, 20).

ПЛАНТА́ЖНИЙ, а, е, *с. г., сад.* Стос. до плантажу, здійснюваний способом плантажу, за допомогою плантажу. *Плантажне окультурювання солонців є дуже перспективним* (Колг. село, 2.VII 1954, 4); *Перед садінням плодових дерев провадили плантажну оранку на глибину 65—70 сантиметрів* (Колг. Укр., 11, 1960, 27); // Призначн. для плантажу. *Для насипу вибирали грунт з боків лопатами, розорюючи його перед тим плантажними плугами. В плуги запрягали по дві, по три пари волів* (Гончар, II, 1959, 354).

ПЛАНТА́ТОР, а, *ч.* Власник плантації (у 1 знач.); // Будь-який визискувач. *Чи ми, немов невільники, під ляскіт канчука, На втіху злим плантаторам ударим тропака?* (Л. Укр., I, 1951, 267).

ПЛАНТА́ТОРСТВО, а, *с.* Заняття плантатора.

ПЛАНТА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **планта́тор.** *Лунають голоси.., що нажиті вони* [мільйони] *ганебним плантаторським способом* (Гончар, Таврія, 1952, 142).

ПЛАНТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **планта́ція.** *Плантаційне господарство*; // Вирощуваний на плантації. *Плантаційний чай.*

ПЛАНТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Велике капіталістичне господарство, в якому вирощують спеціальні технічні або продовольчі культури (спочатку в Америці та колоніальних країнах із застосуванням праці рабів); земельні ділянки, належні такому господарству. *Праця рабів широко застосовувалась переважно в південних колоніях, де раби вирощували на плантаціях тютюн і рис* (Нова іст., 1956, 31); *Іноземний капітал ще й тепер володіє тут* [в Індонезії] *значними площами землі, переважно плантаціями, де вирощуються технічні культури* (Наука.., 7, 1958, 52).

2. Велика земельна ділянка, відведена під спеціальні технічні або продовольчі культури, що вимагають особливого догляду. *Перед нею, мало не з-під ніг, збігали вниз по кам'яних горбах плантації тютюну й винограду* (Коцюб., I, 1955, 284); *По один бік дороги милував очі безконечний лан озимини. По другий — малахітова плантація цукрових буряків* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 9).

ПЛАНУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до планування (*див.* **планува́ння** [1]), пов'язаний з ним. *Вводячи в план села пряму вулицю,.. треба збагачувати свій планувальний задум, використовуючи для цього і природні можливості, всю їх різноманітність* (Довж., III, 1960, 91); *Планувальна робота*; // Який здійснює планування, займається плануванням. *Планувальні інстанції; Планувальна комісія.*

ПЛАНУВА́ЛЬНИК [1], а, *ч.* Фахівець із планування (*див.* **планува́ння** [1]); той, хто займається плануванням.

ПЛАНУВА́ЛЬНИК [2], а, *ч.* Механічне знаряддя для вирівнювання поверхні грунту (поливних, зрошуваних ділянок і т. ін.). *Перед останньою культивацією поверхню грунту вирівнюють тракторним планувальником* (Колг. енц., II, 1956, 401).

ПЛАНУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **планува́льник** [1].

ПЛАНУВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **планува́ти** [1]. *У квартирах багатоповерхових будинків використовується квадратне планування жилої частини* (Нар. тв. та етн., 5, 1967, 16); *Тунелями потяглися* [в парку] *туєва алея, ялівцева алея, що зосталися ще від давнього планування...* (Гончар, Тронка, 1963, 46); *Найважливішим принципом розвитку народного господарства в соціалістичній державі є планування — ведення народного господарства країни за єдиним державним планом* (Рад. Укр., 30.III 1957, 2); *Планування відпустки.*

ПЛАНУВА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **планува́ти** [2]. *Планування поверхні треба провадити в осінню суху пору на вільних, не зайнятих посівами площах* (Механ. і електриф.., 1953, 311).

ПЛАНУВА́ТИ [1], у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Складати план або проект (будівлі, споруди і т. ін.). *Планувати палац спорту.*

2. Розмічувати яке-небудь місце під що-небудь відповідно до плану. *Господарське подвір'я здебільшого планують на ділянці так, щоб його було видно з вікон кухні-їдальні* (Жилий буд. колгосп., 1956, 14); *Приїздили вже архітектори, планували, прикидали, як і куди воно* [село] *повинно рости* (Вишня, I. 1956, 359).

3. Складати план (у 2 знач.). *Колгоспам і радгоспам надано право самим планувати своє виробництво* (Рад. Укр., 22.I 1965, 1); *Друкарі тільки ввели його в редакційний комітет «Праці», а він уже планує роботу газети по-своєму* (Кол., Терен.., 1959, 302); // Визначати за планом термін виконання, здійснення чого-небудь. *Що за три планує роки, Те ми зробим — за один!* (Воскр., Поезії, 1951, 89); *Правління планувало повесні почистити один із старих ставків* (Мушк., Серце.., 1962, 192); // Мати намір зробити, виконати що-небудь. *Остап планував: як-так випасти* [теличку] *можна буде і без толоки — по шляху та по межах. А восени продати можна з прибутком* (Головко, II, 1957, 398); *Князь планує похід просто на Орел* (Ле, Побратими, 1954, 27).

ПЛАНУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш, *недок., перех.* Вирівнювати поверхню грунту (поливних, зрошуваних ділянок і т. ін.) механічним способом. *Поля що йдуть під посів багаторічних трав, перед зяблевою оранкою старанно планують (вирівнюють), а місця зрізів добре заправляють гноєм* (Колг. Укр., 6, 1956, 23); — *Це брат ось її.. Народний художник земляних робіт! Де Левко Іванович планував дамбу, після нього ніяких уже ручних доробок...* (Гончар, Тронка, 1963, 190).

ПЛАНУВА́ТИСЯ [1], у́ється, *недок.* Пас. до **планува́ти** [1]. *Коли ж вивів її на волю, сам потрапив до рук гестапо. Безглуздя, звичайно. Не так воно планувалося* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 150); *Тільки на Україні планується побудувати за п'ятиріччя 20 нових заводів* (Ком. Укр., 6, 1965, 6).

ПЛАНУВА́ТИСЯ [2], у́ється, *недок.* Пас. до **планува́ти** [2].

ПЛАНУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **планува́ти** [1]; // *у знач. прикм. Плануючі організації.*

ПЛАНША́ЙБА, и, *ж.* Деталь токарного верстата для закріплення оброблюваних виробів. *Планшайба — це чавунний диск.. з радіальними прорізами, який нагвинчується на шпиндель* (Практ. з машинозн., 1957, 138).

ПЛАНШЕ́Т, а, *ч.* 1. *геод.* Дошка з натягнутим на неї папером, на який наносять план місцевості під час знімання.

2. *геод.* План місцевості, одержуваний під час знімання. *Села, поля і схили — Простір очам відкритий. Мудро вони* [топографи] *зуміли Все на планшет вмістити* (Нагн., Вибр., 1957, 143).

3. Плоска сумка з прозорим боком для карти. *Ховаю списане в планшеті серед карт* (Ю. Янов., I, 1958, 339); *Він.. прикинув на планшеті відстань* (Кучер, Чорноморці, 1956, 506).

4. Тонка дощечка, пластинка (у 1 знач.). *Значний інтерес являє собою альбом, зроблений з дерев'яних планшетів, на яких методом випалювання відображено побут та історію народу за творами Т. Г. Шевченка та сучасних письменників* (Нар. тв. та етн., 6, 1966, 84).

5. Підлога сцени в театрі, зроблена з окремих щитів, які можна виймати, щоб змінювати рельєф сцени.

ПЛАНШЕ́ТКА, и, *ж.* Те саме, що **планше́т** 3. *На столі.. лежала купа документів і Чубенкова планшетка з картою* (Ю. Янов., II, 1958, 215); *Капітан швидко дістав з планшетки блокнота* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 33).

ПЛАНШЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **планше́т**. *Планшетна сумка.*

ПЛАНШИ́Р, а, *ч., мор.* Захисний обвід з дерев'яних брусів або сталевих полиць на краях палуби судна, на борту човна чи яхти. *Ухопившись руками за планшир, штурман плигнув на кригу* (Трубл., Лахтак, 1953, 159).

ПЛАСИРО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **пласирува́ти**. *Пласировка м'яча.*

ПЛАСИРУВА́ТИ, ру́ю, ру́єш, *недок. і док., перех.* Скеровувати м'яч (під час гри в футбол, теніс) не в те місце, де стоїть противник, щоб тому було важче або не з руки відбити його.

ПЛАСКИ́Й *див.* пло́ский.

ПЛА́СКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **пласки́й** 1, 5.

ПЛА́СКО. Присл. до **пласки́й** 1, 5.

ПЛАСКОГОЛО́ВИЙ *див.* **плоскоголо́вий.**

ПЛАСКОГРУ́ДИЙ *див.* **плоскогру́дий.**

ПЛАСКОЛИ́ЦИЙ *див.* **плосколи́ций.**

ПЛАСКОНО́СИЙ *див.* **плосконо́сий.**

ПЛАСКУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **плескува́тий**. *Чорні намистинки їх* [ховрашків] *очей на пласкуватих, ніби прилизаних, голівках з веселою цікавістю дивилися на світ* (Тулуб, В степу.., 1964, 39).

ПЛАСТ, а́, *ч.* 1. Суцільний шар якої-небудь однорідної маси. *Прокопали* [брати] *широкий пласт глини і до каменюк докопались* (Стор., I, 1957, 49); *Це пустеля молода, під пластами наносного піску тут родюча земля похована* (Гончар, Таврія, 1952, 112); // *у знач. присл.* **пласто́м, пласта́ми.** У вигляді такого суцільного шару, таких суцільних шарів однорідної маси. *Рани загоїлись, але шкіра злущувалась, сходила пластами* (Донч., V, 1957, 489); * Образно. *Вчорашнє — ніби сон, що випурхнув з очей. Як луки навесні ховаються під мулом, Так вкриється воно пластами днів, ночей* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 29); // Горизонтальна уцільнена маса осадової гірської породи. *Середня потужність рудних пластів здебільшого дорівнює 6—12 метрам* (Наука.., 8, 1959, 7); *Верхній шар грунту вибухами розкидають, знімають, а під ним відкривається пласт морського золотистого каменю, залишок доісторичних морів* (Гончар, Тронка, 1963, 287); *Вугільний пласт; Нафтовий пласт;* // *тільки мн., діал.* Пластівці (снігу). *Замерзле болото вкривалося пластами білого снігу, що злегка укладався в грубу верству* (Кобр., Вибр., 1954, 3).

◇ **Лежа́ти (лягти́, витяга́тися, ви́тягтися** *і т. ін.*) **пласто́м (як пласт)** — лежати нерухомо, не в силі поворухнутися. *Дід Омелько так заслаб від побоїв, що лежав пластом* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 122); *Бухнув* [Павло] *на піл, лицем у подушку, приглушено застогнав, витягся як пласт,— заснув, чи що?* (Горд., Чужу нигу.., 1947, 126).

2. Скиба грунту, піднята плугом за один раз. *Найкраще насінну капусту садити по обороту пласта* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 284); *Оранка поля з оборотом пласта.*

Підніма́ти (підня́ти) пласт (пласти́) — орати переліг, цілину. *Орали* [колгоспники] *на зяб, піднімали пласт багаторічних трав, щоб посіяти по ньому озимину* (Оров., Зел. повінь, 1961, 31); *Восени зріжуть дерева, розкорчують пні і чагарники, піднімуть пласт торфянища, щоб наступного року засіяти його* (Хліборо́б Укр., 9, 1966, 10).

3. *перен.* Однорідна за певною ознакою складова частина чогось. *В ліричній поезії Максима Рильського.. можна окреслити.. кілька художніх пластів* (Пе ілюстрація.., 1967, 106); *Визрівання художника можливе тільки через пізнання життя, коли художник розробляє свій соціальний пласт* (Літ. Укр., 23.V 1971, 6).

ПЛАСТБЕТО́Н, у, *ч.* Скорочення: пластичний бетон. *Радянські вчені розробили такий синтетичний матеріал, як пластбетон, що за міцністю, стійкістю та іншими властивостями переважає традиційний бетон* (Наука.., 11, 1964, 27).

ПЛАСТИ́ДА, и, *ж.* Особливе живе тільце в протоплазмі рослинних клітин. *Важливими органоїдами рослинної клітини є пластиди* (Практ. з анат. рослин, 1955, 18).

ПЛА́СТИК, у, *ч.* Те саме, що **Пласти́чна ма́са** (*див.* **пласти́чний**). *Поліетилен є найпростішим полімерним вуглеводнем і універсальним пластиком, який має велике технічне значення* (Наука.., 12, 1958, 22); *З останніх нових матеріалів, очевидно, найбільш масовим може стати твердий полімер формальдегіду. Цей міцний високоякісний пластик можна одержувати безпосередньо з природного газу* (Рад. Укр., 18.II 1964, 2).

ПЛА́СТИКА, и, *ж.* 1. Вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну, тривимірну форму і виконуються з твердих або в'язких матеріалів; скульптура. *Для художників стародавньої Греції людина була невичерпним джерелом натхнення.. Форми прекрасного тіла в русі і в спокої відроджувались в гармонійних образах пластики, в стрункому ритмі ліній* (Мист., 6, 1963, 9).

2. *збірн.* Твори скульптури. *Художня промисловість і народні промисли демократичної Німеччини.. показані* [на Лейпцігському ярмарку] *порцеляновою та дерев'яною скульптурою,— малою пластикою, як кажуть німці* (Вол., Дні.., 1958, 40); *Знаряддя праці, керамка і глиняна пластика тиської культури схожі на трипільські* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 72).

3. *перен.* Гармонійність і виразність форм, зображень, образів (у живописі, поезії, музиці тощо). *Пластику різьби підсилює фарбування окремих частин* [виробу] *у червоний, синій, зелений, жовтий.. кольори* (Нар. мист., 1966, 47); *Що ж до зображувальної сили Бажанового вірша, його пластики, музикальності.., то в багатьох випадках поет досягає справжньої мистецької розкоші* (Не ілюстрація.., 1967, 151).

4. Мистецтво ритмічних, гармонійних рухів тіла. *Кожну нову вправу виконував* [Максим] *так легко і спритно, наче це не вимагало від нього жодних зусиль. То було торжество сили, краси, пластики, грації* (Ткач, Арена, 1960, 174); // Загальна гармонія, узгодженість рухів і жестів. *Пластика актора має бути не стільки природною, скільки граціозною* (Від давнини.., I, 1960, 190); *Пластика в танці.*

ПЛА́СТИКА́Т, у, *ч.* Вид пластичної маси. *Широкі екрани, виготовлені з білого пластикату.., зварювалися електрострумами високої частоти* (Рад. Укр., 18.VII 1962, 3).

ПЛАСТИКА́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **пластика́т;** // Зробл. з пластикату. *Пластикаговий мішок.*

ПЛА́СТИКОВИЙ, а, е. Зробл. з пластику. *Капітан дивився на пластиковий чемодан з «сувенірами»* (Загреб., Шеніт, 1966, 369).

ПЛАСТИЛІ́Н, у, *ч.* В'язка маса для ліплення, виготовлена з глини, воску, жирів та різних барвників. *Перед вживанням пластилін треба добре розм'яти руками, а при ліпленні моделей застосовувані металеві стеки час від часу легко підігрівати* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 36).

ПЛАСТИЛІ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **пластилі́н;** // Зробл. з пластиліну. *Пластиліновий слоник.*

ПЛАСТИ́НА, и, *ж.* 1. Плоска з гладенькою поверхнею тонка смуга якого-небудь твердого матеріалу, речовини. *Стріли виготовлені з невеликих крем'яних пластин* (Вісник АН, 4, 1957, 53); *В техніці поліетилен застосовується у вигляді плівок, пластин, деталей* (Наука.., 2, 1963, 4).

2. Розколота, розпиляна навпіл колода; обапіл. *Розібрав* [Тур] *ветхий місток і покидав пластини в провалля* (П. Куліш, Вибр., 1969, 104); *Старі люди кажуть — не було ще пилок, як ті контори поставлені, пластини рубані, дубові, цвяшка не вженеш* (Горд., Заробітчани, 1949, 31); *Пластини дістаємо розпилюванням колод надвоє в повздовжньому напрямі. Вживаються пластини в будівництві* (Стол.-буд. справа, 1957, 55).

ПЛАСТИ́НКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **пласти́на** 1. *Сонце зайшло, в повітрі стало холодніше, берег облямувався тонкими крижаними пластинками* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 137); *З куска сталі можна виготовити стальні пластинки і навіть дуже тонкі листочки* (Фіз., II, 1957, 14); *Віяло з пластинок сандалового дерева.*

△ **Кров'яні́ пласти́нки** — маленькі тільця різноманітної форми, у складі яких є речовини, що забезпечують скипання крові у ссавців. *Кров'яні пластинки мають найпростішу будову. Вони являють собою маленькі тільця, що легко розпадаються* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 48).

2. Диск з пластичного матеріалу із звуковим записом для програвача, патефона або грамофона. *Серед купи пластинок з усілякими фокстротами і румбами бійці натрапили і на кілька наших, вітчизняних* (Гончар, III, 1959, 273); *Довгограюча пластинка; Поставити пластинку.*

◇ **Заво́дити пласти́нку** — знову починати говорити те саме. *Не раз, коли панич заводив пластинку про нетямущих упертих строковиків, Данько з Валериком.. весело переблискувались поміж себе оченятами* (Гончар, Таврія, 1952, 379); **Закру́чувати одну́ і ту ж пласти́нку** *див.* **закру́чувати.**

3. Шматок скла, покритий світлочутливим шаром для фотографічних знімків. *Йому пощастило сфотографувати майстра Савчука, оточеного цілою юрбою дівчат. Пластинку негайно проявили* (Донч., I, 1956, 78); *Ультрафіолетове проміння, випромінюване небесними тілами, можна реєструвати з допомогою фотографічної пластинки* (Наука.., 1, 1958, 9).

4. *бот.* Розширена плоска частина листка рослини; листок без черешка та піхви. *Листя рослин.. має різну анатомічну будову. Особливо відмінна будова листя водяних рослин. Листкова пластинка у таких рослин тонка, прозора* (Практ. з апат. рослин, 1955, 190); *Заспокоїлась тополя, але чути було, як з верхніх гілок на нижні падали останні дощові краплі, б'ючись об зелені глянсуваті пластинки листків* (Шиян, Гроза.., 1956, 230).

5. *бот.* Одна з складок нижньої сторони шапки у деяких грибів.

ПЛАСТИ́НКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пласти́нка.**

Пласти́нковий фотоапара́т — фотоапарат для зніманння на пластинки (у 3 знач.).

ПЛАСТИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пласти́нка.** *Папірець можна ще скласти в пластиночку й пропхати у вузьку щілину поміж товстими дверима й одвірком* (Козл., Сонце.., 1957, 139).

ПЛАСТИ́НЧАСТИЙ, а, е. Який складається з пластинок, має пластинки. *В могилах IV ст. до н. е. знаходять грецькі суцільні кіраси або пластинчасті панцирі з наплічниками* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 144); // Який має форму, вигляд пластинки. *Пластинчасті кристали.*

△ **Пласти́нчасті гриби́** — гриби, що мають з нижньої сторони шапки радіально розміщені пластинки.

ПЛАСТИ́НЧАСТІ́СТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **пласти́нчастий.**

ПЛАСТИНЧАСТОВУ́СИЙ, а, е. 1. Який має вуса, схожі на пластинки. *Якщо болото, розміщене серед лісного масиву, намічено залісити, то вирощувати тут сільськогосподарські культури тривалий час небажано, бо може з'явитися велика кількість личинок пластинчастовусих жуків* (Колг. Укр., 11, 1961, 37).

2. *у знач. ім.* **пластинчастову́сі,** сих, *мн.* Родина жуків, у яких членики вусиків мають вигляд **пластинок.** *Серед комах, яких винищує зелена ящірка, є багато шкідників сільського господарства (різні коники,.. різні пластинчастовусі — хрущі, бронзовки, кузьки та ін.)* (Визначник земноводних.., 1955, 101).

ПЛАСТИНЧАСТОДЗЬО́БИЙ, а, е. 1. Який має рогові пластинки на краях дзьоба (для тримання здобичі).

2. *у знач. ім.* **пластинчастодзьо́бі,** бих, *мн.* Ряд водоплавних птахів з роговими пластинками на краях дзьоба.

ПЛАСТИ́НЧАСТОЗЯ́БРОВИЙ, а, е. 1. Який має зяброві пластинки замість зябер. *Пластинчастозяброві молюски.*

2. *у знач. ім.* **пластинчастозя́бровi,** вих, *мн.* Клас двобічносиметричних молюсків; двостулкові молюски.

ПЛАСТИ́НЧАТИЙ, а, е. Те саме, що **пласти́нчастий.** *Для озброєння війська в царських майстернях виготовлялись пластинчаті панцирі,.. луки, мечі й бойові сокири* (Іст. СРСР, I, 1957, 13); *Крім трубчастих радіаторів, на автомобілях застосовують і пластинчаті радіатори, в яких серцевина виготовлена з пластин* (Автомоб., 1957, 53).

ПЛАСТИ́НЧАТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **пласти́нчатий.**

ПЛАСТИ́НЧАТОВУ́СИЙ, а, е. Те саме, що **пластинчастову́сий.** *Пластинчатовусі жуки.*

ПЛАСТИ́НЧАТОДЗЬО́БИЙ, а, е. Те саме, що **пластинчастодзьо́бий.**

ПЛАСТИ́НЧАТОЗЯ́БРОВИЙ, а, е. Те саме, що **пластинчастозя́бровий.**

ПЛА́СТИР, у, *ч.* 1. Липка лікувальна маса, нанесена на смужку тканини, яку кладуть на рану, нарив і т. ін. *Не чув* [поранений], *як клали до рани якісь пластирі* (Коз., Гарячі руки, 1960, 127).

2. Замазка з глини, воску і т. ін. для лікування хворих дерев. *Дерева були дбайливо підчищені. Зрізи всохлих гілок обліплені глиняним пластирем* (Вільде, Сестри.., 1958, 436).

3. *мор.* Тимчасова водонепроникна накладка із спеціальної парусини на пробоїнах у корпусі судна.

ПЛАСТИФІКА́ТОР, у, *ч., спец.* Органічна речовина, яка входить до складу полімерних матеріалів і надає їм пластичності, гнучкості. *Застосування глини як в'яжучого, а також як пластифікатору в цементних і вапнякових розчинах, відоме давно* (Архіт. і буд., 2, 1955, 24).

ПЛАСТИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Процес насичення полімерних матеріалів пластифікатором. *Теплова пластифікація.*

ПЛАСТИФІКУ́ВАТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех., спец.* Насичувати пластифікатором, робити пластичним. *Натуральний каучук перед подачею в змішувач слід пластифікувати* (Веч. Київ, 6.II 1964, 2).

ПЛАСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до пластики (у 1 знач.). *Формують фарфорові вироби головним чином двома способами — пластичним і способом лиття* (Розповідь.., 1970, 27); // Вигот. ліпленням, різьбленням, висіканням, виливанням. *Відразу біля склоплавильної печі вироби з різноманітними пластичними прикрасами набувають закінченого вигляду і не потребують дальшої обробки* (Нар. тв. та етн.. 2, 1957, 89); // У якому застосовується техніка ліплення, різьблення, висікання, виливання. *Для оздоблення печей тепер, як і в минулому, широко застосовується пластична обробка* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 125).

2. *перен.* Гармонійний, виразний. *Начко виклав розвідку* [в часописі] *ясно й зрозуміло,.. пластичним стилем* (Фр., VI, 1951, 249); *Пісенний ритм, реалістичні, невишукані, але яскраво-емоційні і пластичні образи, глибокий ліризм — такі основні риси поетики раннього А. Малишка* (Рад. літ-во, 5, 1962, 53).

3. Стос. до пластики (у 4 знач.). *В народних танцях людина показує трудові процеси в пластичній формі* (Мист., 5, 1955, 5); // Такий, що виражає пластику в рухах, позі тощо. *Пластичний монолог;* // Гармонійно узгоджений, плавний, граціозний (про рухи, жести й т. ін.). *Його педантична акуратність і автоматична точність при всіх вадах — глухоті, сліпоті й німоті — ці пластичні рухи, наче він виконував якусь пантоміму на сцені театру, а не робив звичайне діло,— все це було незвичайне, незрозуміле* (Смолич, I, 1958, 85).

4. Здатний під тиском змінювати свою форму, зберігаючи цілість, не ламаючись; не ламкий. *Тверде пружне тіло стає пластичним під впливом збільшення тиску* (Наука.., 1, 1957, 23); *Тіла.., в яких деформація лишається, називаються пластичними (наприклад, глина, віск, свинець)* (Фізика, I, 1957, 29).

△ **Пласти́чна деформа́ція** — зміна (форми або розмірів тіла), яка не зникає після закінчення дії зовнішніх сил, що її спричинили. *Тіла поділяють на крихкі та пластичні. Крихкі тіла руйнуються без помітних пластичних деформацій* (Допов. АН УРСР, 2, 1961, 212); **Пласти́чна ма́са** — природна або синтетична високомолекулярна речовина, що здатна за певних умов зберігати надану їй форму і є повноцінним замінником багатьох металів та інших матеріалів у промисловості. *Сировиною для.. пластичних мас і хімічних волокон можуть бути нафта, гази або вугілля* (Наука.., 8, 1958, 9).

5. Здатний змінюватися внаслідок зовнішнього впливу, пристосовуватися до умов середовища (про тварин, рослини). *Картопля — культура пластична, здатна змінювати свої зовнішні ознаки, а також продуктивність під впливом умов середовища* (Хлібороб Укр., 8, 1969, 24).

6. *спец.* Який сприяє відновленню, відтворенню тканин якого-небудь органа, організму. *Харчові продукти містять в собі енергію, потрібну для життєдіяльності людини, і є пластичним матеріалом, з якого організм будує свої клітини, тканини і органи* (Метод. викл. анат., 1955, 153).

△ **Пласти́чна опера́ція** — хірургічна операція для усунення дефектів шкіри та штучного відновлення нормальної форми окремих органів шляхом пересадки тканини. *До арсеналу засобів, що застосовуються хірургами при пластичних операціях, входять штучні замінники, які в основному постачає їм хімія* (Веч. Київ, 4.XI 1966, 2).

ПЛАСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Гармонійність, виразність форм, зображень, образів (у живописі, поезії, музиці і т. ін.); пластика. *Горький відмічав, що тільки мова здатна створювати картини справжньої художньої правди, тільки вона може надати образові пластичності і майже фізичної видимості, відчутності* (Рад. літ-во, 6, 1968, 65).

2. Плавність, граціозність (рухів, жестів і т. ін.). *Пластичність жестів.*

3. Стан і якість за знач. **пласти́чний** 4. *Марганець.. підвищує міцність і твердість сталі, але зменшує пластичність* (Токарна справа.., 1957, 54); *Пластичність глини.*

4. Властивість за знач. **пласти́чний** 5. *Великою заслугою І. В. Мічуріна є відкриття законів пластичності рослинних організмів* (Рад. Укр., 18.VIII 1951, 3).

ПЛАСТИ́ЧНО. Присл. до **пласти́чний** 1—3. *Легка, граціозна постать дівчини вирізувалася пластично над водою* (Коб., III, 1956, 254); *Техніка виконання вправ у художній гімнастиці характеризується вмінням виконати вправу м'яко, легко, граціозно, пластично* (Худ. гімнаст., 1958, 6).

ПЛАСТІВЕ́НЬ *див.* **пластівні.**

ПЛАСТІВЕ́ЦЬ *див.* **пластівці.**

ПЛАСТІВНІ, ів, *мн. (одн.* **пластіве́нь,** вня, *ч.).* Те саме, що **пластівці.** *Глянула — аж засвітився сніг,—*

І здалося — він розтане враз. Пластівець їй на плече приліг — І здалося, ніби то алмаз (Рильський, II, 1960, 73); *В цей день небо мовби розшарувалося, величезними пластівцями осіло на землю* (Гончар, I, 1954, 408).

ПЛАСТІВЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пластівці́** 1; // Який складається з пластівців, до складу якого входять пластівці. *Пластівцеві суспензії.*

ПЛАСТІВЦІ́, ів, *мн. (одн.* **пластівéць,** вця́, *ч.).* 1. Клапті, шматки чого-небудь пухнастого, м'якого. *Глибинний міцелій білих варіантів густий, осідає на стінках колби густими пластівцями* (Мікр. ж., XXII, 1, 1960, 17); // Що-небудь схоже на такі клапті. *Лапаті пластівці снігу заліплюють очі* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 293).

2. Складова частина деяких назв харчових продуктів, приготовлених дробленням, розплющуванням і т. ін. яких-небудь зерен. *Кукурудяні пластівці.*

ПЛАСТІВЧА́СТИЙ, а, е. Який має вигляд пластівців, схожий на пластівці.

ПЛАСТМА́СА, и, *ж.* Скорочення: пластична маса; пластик. *Пластмаси можуть замінити метал, дерево і скло, вони поєднують у собі такі властивості, як легкість і міцність, твердість і пластичність* (Наука.., 3, 1957, 24); *Пластмаси успішно заміняють.. кришталь і фарфор, шкіру і шерсть, тканини і хутро* (Колг. Укр., 10, 1962, 28).

ПЛАСТМА́СОВИЙ, а, е. Прикм. до **пластма́са;** // Зробл. з пластмаси. *Левко Обозний.. сидить у колисці* [мотоцикла], *закритий до половини пластмасовим фартухом* (Кучер, Трудна любов, 1960, 498); *Пластмасові зуби;* // Який займається виробництвом пластмас. *Пластмасова промисловість.*

ПЛАСТОВЕ́ЦЬ, вця́, *ч., діал.* Лапатий сніг. *Великий пластовець лігав в гострім вітрі.., а вкінці укладається білесеньким покривалом всюди* (Коб., I, 1956, 222); *З неба суне й суне біле пір'я.. Ого, та це вже справжній пластовець, Та ще й навскіс береться! Хуртовина!* (Вирган, В розп. літа, 1959, 168).

ПЛАСТОВИ́Й, á, é. Прикм. до **пласт** 1. *Шебелинське родовище має великі запаси газу і відзначається високою пластовою енергією* (Рад. Укр., 24.VIII 1961, 2); // Який має вигляд пласта, схожий на пласт. *В морфологічному відношенні тіла багатих руд являють собою рудні стовпи, пластові та шарнірні поклади* (Геол. ж., XIII, 3, 1953, 4).

△ **Пластовá водá** — вода, що заповнює простір між пластами чого-небудь. *Велику цінність для здоров'я людини являє.. так звана пластова вода, яка виходить на поверхню разом з нафтою* (Рад. Укр., 16.X 1962, 3); **Пластови́й тиск** — тиск, під яким перебувають вода, нафта й газ у нафтових покладах. *Питаннями підтримання пластового тиску слід займатися на кожному родовищі одразу, тільки-но воно вводиться у розробку* (Роб. газ., 12.III 1966, 1); **Пластові́ культу́ри** (**рослини** *і т. ін.*) — сільськогосподарські культури, що дають високі врожаї при посіві по трав'яному пласту. *Льон здавна вважали пластовою культурою і висівали його здебільшого на цілинних та перелогових землях* (Ол. та ефір. культ., 1956, 86).

ПЛАСТРО́Н, а, *ч.* Добре накрохмалена нагрудна частина чоловічої верхньої сорочки, яку надягають під відкриту жилетку до фрака або смокінга; // Оздоба у вигляді вставки на грудях жіночої сорочки або блузки.

ПЛАСТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пластува́ти** [1]. *Для прискорення сушіння махорки* [треба] *провадити пластування махоркових рослин за 3—4 дні до їх збирання* (Рад. Укр., 1.VII 1950, 1).

ПЛАСТУВА́ТИ [1], у́ю, у́єш, *недок., перех.* Те саме, що **плата́ти** 1. *Велику рибу.. перед різанням на порціонні куски пластують, тобто розрізують уздовж на 2 частини* (Укр. страви, 1957, 116).

ПЛАСТУВА́ТИ [2], у́ю, у́єш. *недок.* Пересуватися плазом, на животі; плазувати (по-пластунському). *Рухалися* [бійці] *швидко, пластуючи по землі* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 319).

ПЛАСТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **пластува́ти** [1].

ПЛАСТУ́Н, á, *ч.* 1. Розвідник, який пересувається плазом, на животі.— *Ну,.. розставте вартових на чатах, а пластунів пошли, Шраме, на засіди* (Стар., Облога.., 1961, 33); *Черниш наскочив на якогось пластуна-бійця. Він повз, волочачи на руці автомат, лишаючи на снігу свіжий слід крові* (Гончар, III, 1959, 286); // *розм.* Той, хто пластує, пересувається по-пластунському. *Товариші повзали непомітно між кущами.., і тому Янко прозвав їх пластунами* (Трубл., Мандр., 1938, 4).

2. *іст.* Козак особливих піхотних частин Чорноморського та Кубанського козачого війська, що формувалося з добровольців, які спеціалізувалися на сторожовій службі в очеретах і плавнях.

ПЛАСТУ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пласту́н.** *Повзти було важко й незручно, але Колос радів, що попереду просувається бувалий солдат, мимоволі показуючи йому спритне пластунське ремесло* (Кучер, Чорноморці, 1956, 375).

ПЛАТ, а, *ч.* 1. *діал.* Хустка. *Вовняний плат.*

2. *розм.* Шмат полотна або іншої тканини, що служить покривалом, скатеркою і т. ін. [Андромаха:] *Я на ложе для Гектора новий готую плат* (Л. Укр., II, 1951, 262); *Плат брезенту;* * Образно. *Нараз широкий білий плат світла висвітлює під вікнами і лиже золотим язиком стіни* (Фр., VIII, 1952, 205).

ПЛА́ТА, и, *ж.* 1. Винагорода за виконану працю, послугу й т. ін. *Соб, бицю, коло плота — яка плата, така і робота* (Номис, 1864, № 10362); *Вирядили* [багатії] *шукачів та слідців, і обіцяли велику їм плату й нагороду: «аби ви нам того отамана узяли»* (Вовчок, I, 1955, 361); — *Я зробив сей хрест важким, то й мушу я нести його. Давайте. За сюю працю не візьму я плати* (Л. Укр., I, 1951, 445); *Хочеш заробити — працюй, за те тобі і плата, і премія, ще й пошана* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 27); * Образно.— *За це* [за вбивства] *вони* [окупанти] *заплатять страшною платою* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 151); * У порівн. *Ти працював — і осені принаду Узяв, як чесну плату від землі* (Рильський, I, 1956, 187); // *перен.* Віддяка, нагорода за що-небудь. *Її син.. став злодієм? Та ще у кого? Рідного батька-матір обікрав!.. Це плата за науку, за те, що вигодували-виростили його...* (Мирний, IV, 1955, 40); *Поранений і посивілий,.. Переступлю старий поріг. Руками сплесне сива мати, По зморшках сльози потечуть, І це, як в пісні, буде плата За довгу ту, нелегку путь* (Стельмах, V, 1963, 160).

2. Відшкодування вартості одержаного або використаного; те, чим відшкодовують. *Податі були великі, плата за землю була чимала* (Н.-Лев., II, 1956, 366); — *Іде правда на землю. Всі будуть учитися, хто хоче, без плати* (Вас., Вибр., 1954, 15); *Квартирна плата.*

◆ **Збива́ти (збі́ти) пла́ту** *див.* **збива́ти.**

ПЛАТА́Н, а, *ч.* 1. Високе швидкоросле листяне дерево з зеленувато-сірим стовбуром і широкою кроною та лапатим листям. *У холодочку під платаном Дівча заквітчане спить...* (Шевч., II, 1963, 385); *Платан (чинара) — дерево першої величини. Дає ядрову цінну деревину* (Лісівн. і полезах. лісороз., 1956, 80).

2. *тільки одн.* Високоякісна червоно-бурого кольору деревина цієї рослини.

ПЛА́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **плата́ти;** // *у знач. прикм.* [Шкварковський:] *Це квиток тобі на сто карбованців, а вигоди маєш: півтора пуда солі,.. два десятка платаного чабака* (К.-Карий, II, 1960, 172).

ПЛАТА́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **плата́н.** *Минувши кілька вулиць, Ахмет звернув на платанову алею* (Досв., Гюлле, 1961, 41); // Зроблений з платана (у 2 знач.). *Платанова шафа.*

2. *у знач. ім.* **плата́нові,** вих, *мн.* Родина насіннях квіткових рослин класу двосім'ядольних, до якої належить платан.

ПЛАТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех.* 1. Розчіпляти рибу, розрізаючи вздовж навпіл, на дві пластини. *Платати судака.*

2. *діал.* Латати. *Платати постоли.*

ПЛАТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **плата́ти.**

ПЛА́ТВА, и, *ж., діал.* 1. Зрубаний стовбур великого дерева. *Не міг надивуватися* [Василь], *чого то так радіють ті, що то в бутині робили, як дерево складають.., як десятки ковбків* [товстих колод] *чи платвів* [платв], *наложених одні на одних, пишаються золотистою громадою* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 334).

2. Паралельна до сволока балка, на якій закріплюють крокви. *В однім місці поміж платвою із латами міг чоловік пролізти, бо кроква на кінці була відложена* [відкладена] (Март., Тв., 1954, 357); *Були тут* [у сплаві] *і грубі деревини, сантиметрів по сорок завширшки — на основу та на стовпи, і тонші.., і зовсім тоненькі — на платви* (Мур., Бук. повість, 1959, 31).

ПЛАТИ́НА, и, *ж.* Хімічний елемент сірувато-білого кольору, благородний метал, який відзначається великою ковкістю й тягучістю і використовується для виготовлення коштовних виробів, лабораторного хімічного посуду тощо. *У природі платина подібно до золота зустрічається в розсипах у вигляді крупинок* (Заг. хімія, 1955, 649).

ПЛАТИ́НА, и, *ж., діал.* Хустка. *У хвіртку входить старий диякон з речами, належними до ритуалу, загорненими в платину* (Л. Укр., II, 1951, 403); *Очі її весело блищали, а з-під червоної платини висіли довгі коси* (Кобр., Вибр., 1954, 163).

ПЛАТИНА́Т, у, *ч.* Сіль платинової кислоти.

ПЛАТИНІ́Т, у, *ч.* Сплав заліза з нікелем, що має однаковий із склом і пла́тиною коефіцієнт об'ємного розширення і застосовується при виготовленні вакуумної апаратури та електричних ламп розжарювання. *Платиніт — це сталь, яка містить 0,15% вуглецю і 46% нікелю* (Цікава хімія, 1954, 113).

ПЛАТИ́НКА, и, *ж., діал.* Зменш.-пестл. до **плати́на.** *Почув* [Славко], *що.. кінець носа свербить. З поспіхом ухопив платинку та й натирав ніс аж до болю* (Март., Тв., 1954, 257); *Перетираючи сухою платинкою Любині книги від пилюги,.. не раз розкривала* [Мотря] *якусь товстішу* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 355).

ПЛАТИНО́ВАНИЙ, а, е. Покритий пла́тиною. *З обох боків мембрани* [батареї паливних елементів] *розміщено платиновані титанові електроди* (Знання.., 8, 1967, 13); *Платинований азбест.*

ПЛА́ТИНОВИЙ, а, е. Прикм. до **пла́тина.** *Платинова чернь являє собою металеву платину в дуже розрідженому стані* (Цікава хімія, 1954, 116); // Вигот. з платини. *Один перстень був платиновий, два — золоті* (Кучер, Чорноморці, 1956, 396); *Платинові електроди; Платинові гроші.*

ПЛАТИНОТИ́ПІЯ, ї, *ж., спец.* Спосіб фотографування на солях пла́тини.

ПЛАТИНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **платинува́ти.**

ПЛАТИНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Покривати поверхню металевих виробів тонким шаром пла́тини (для захисту їх від корозії і т. ін.). *Платинувати хімічний посуд.*

ПЛАТИНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **платинува́ти.**

ПЛАТИ́ТИ, плачу́, пла́тиш, *недок.* 1. *перех. і неперех.* Видаючи, віддаючи гроші або що-небудь цінне, винагороджувати за виконану працю, послугу і т. ін. *Умови такі: перекладачеві я плачу сам* (Коцюб., III, 1956, 364); *Кузьма Осадчий — ну цей на канал, цього батько до себе бере, там добре платять...* (Гончар, Тронка, 1963, 164); — *Щось ми, батьку, давно не платили жалуваня нашим бійцям,— сказав Щорс і подивився на Боженка* (Довж., I, 1958, 165).

2. *неперех.* Відшкодовувати вартість одержаного або використаного. *Ой іду я з доріженьки Горілочки пити; Судять мене воріженьки, Що нічим платити* (Чуб., V, 1874, 581); — *Найнявсь* [чоловік] *у некрути, так сьогодні гуляє, і що задумав, усе робить і за все платить, бо взяв грошей багацько* (Кв.-Осн., II, 1956, 291); *Мойшем.. погодився на те, що за комірне й харчування будемо платити йому за добу з душі «царськими» по п'ять карбованців* (Досв., Вибр., 1959, 43); * Образно. *Те, за що рядовий студент платив наполегливим щоденним студіюванням, безсонними ночами перед екзаменами, Федь Шостенко схоплював на льоту* (Шовк., Людина.., 1962, 116).

3. *перех.* Віддавати гроші або інші цінності, виконуючи певні обов'язки. *І день і ніч працювала* [вдова], *Подушне платила... І синові за три копи Жупанок купила* (Шевч., I, 1963, 228); *Любяч платив князеві дань — від рала й від диму* (Скл., Святослав, 1959, 13).

4. *неперех., перен.* Відповідати на чиї-небудь дії, вчинки, чиєсь почуття і т. ін.; поводитися так чи інакше у відповідь на що-небудь. *Привіт твоїй бабуні дорогій, що любить нас і світить нам, як сонце. (Люби ж і ти її, моя хороша, і ласкою, дитячим, ніжним словом плати за все те щире, добре, тепле, що виплива із золотого серця бабусеньки)* (Др.-Хмара, Вибр., 1969, 93); *Жанні обридло слухати це вихваляння людини, якій вона платила тою самою зненавистю, якою ненавидів Ярош її* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 146).

◇ **Плати́ти тако́ю (тіє́ю) са́мою моне́тою** *див.* **моне́та; Плати́ти тим са́мим** *кому* — те саме, що **Плати́ти тако́ю (тіє́ю) са́мою моне́тою** (*див.* **моне́та**). *На мене не звертала* [панна Анеля] *уваги. Я був увічливий, але платив їй тим самим* (Коцюб., II, 1955, 248).

ПЛАТИ́ТИСЯ, плачу́ся, пла́тишся, *недок.* 1. Втрачати що-небудь, позбуватися чогось у відплату за щонебудь; розплачуватися. *Горді сеньйори нерідко платилися життям за свої насильства та здирства* (Іст. середніх віків, 1955, 31).

2. *розм.* Те саме, що **ко́штувати** 1. *Парасці було цікаво, скільки платиться киптар у Ростоках* (Хотк., II, 1966, 400); // Дорого, високо цінитися. [Пилип:] *Що ж там у городі?* [Роман:] *Нічого такого цікавого: сіно дешево, скотина платиться* (К.-Карий, I, 1960, 466).

3. Пас. до **плати́ти** 1—3. [Долорес:] *Ви знаєте всі норови двірські,— там платиться за все* (Л. Укр., III, 1952, 371); *Орієнтації Петлюри мінялись, як вітер на-*

весні, і за це сповна платилося кров'ю, й хлібом, і возами грошей (Стельмах, II, 1962, 50).

ПЛАТИФІЛІ́Н, у, *ч., мед.* Протиспазматичний лікувальний препарат, схожий своєю дією на атропін. *При виразковій хворобі* [шлунка] *застосовуються атропін, платифілін, папаверин, белладонна* (Наука.., 1, 1966, 47).

ПЛАТІ́ВКА, и, *ж.* Те саме, що **пласти́нка** 1—3. *Перевірили робітники кожну платівку і гайку* (Трубл., I, 1955, 138); *Всі краєвиди.. наклеїли* [товариші] *на ватман і віддали оправити в розкішний альбом з палітуркою із тисненої шкіри з бронзовими застібками та платівкою* (Тулуб, В степу.., 1964, 431); *Патефонна платівка.*

ПЛАТІ́ВОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **платі́вка.** *Витяг* [Вітя] *якусь химерну залізяку, з одного кінця закручена в кільце, на другому теліпається залізна платівочка* (Вас., Вибр., 1954, 244).

ПЛАТІ́Ж, тежу́, *ч.* 1. Виплата грошей як розрахунок за що-небудь придбане, використане і т. ін.; плата. *Основною і первісною операцією банків є посередництво в платежах* (Ленін, 27, 1972, 306); [Х р а п к о:] *Я тобі, як скінчиться діло, щот* [рахунок] *дам: що на розходи пішло, а що лишок — на платіж повернеться* (Мирний, V, 1955, 128); *Податкові платежі.*

2. Сума грошей, яка має бути (була) виплачена за що-небудь. *Селяни відмовлялися вносити платежі за землю* (Нова іст., 1956, 9).

ПЛАТІ́ЖНИЙ, а, е. Стос. до платежу, платежів. *Радянський Союз має активний платіжний баланс, який забезпечує йому нагромадження золотих та валютних резервів* (Наука.., 3, 1961, 8); *Виписані в іноземній валюті платіжні документи (векселі, чеки, перекази і т. д.).. можуть становити предмет правочинів лише в порядку і в межах, зазначених спеціальними законами Союзу РСР* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 9); *Платіжна угода урядів.*

ПЛА́ТНИЙ, а, е. 1. Який дається, надається за плату; який підлягає оплаті. *Платна відпустка; Платні заняття; Платні лекції.*

2. Який одержує плату, винагороду за роботу, послугу і т. ін.— *Два-три роки мине, заким буду платна вчителька* (Коб., III, 1956, 362); *Правда: нема в нас того звичаю, аби свідок був платний. Свідоцтво — сусідська річ* (Март., Тв., 1954, 210).

ПЛАТНИ́Й, а́, е́, *розм.* 1. Який розплатився. *Бувши винним, треба буть і платним* (Номис, 1864, № 10649).

2. Який може, спроможний платити. *З матеріального боку для Шевченка настали важкі часи. Гонорари Ісаєва, баронеси та інших платних замовців розтанули ще до Нового року* (Тулуб, В степу.., 1964, 471).

ПЛАТНИ́К, а́, *ч.* Той, хто платить або повинен платити, виплачувати належну суму за що-небудь. *Платник податків.*

ПЛАТНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **платни́к.**

ПЛА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пла́тний** 1. *Впровадження платності фондів сприяє не тільки кращому використанню вже діючих виробничих фондів, а й заінтересовує підприємства в підвищенні економічної ефективності капітальних вкладень, у прискоренні темпів технічного прогресу* (Ком. Укр., 3, 1967, 41).

ПЛАТНО. Присл. до **пла́тний** 1.

ПЛАТНЯ́, і́, *ж.* Плата за роботу, службу; заробітна плата. *У нас* [у Миргороді] *від 1 січня буде нова посада земського лікаря, платня 1200 р. на рік* (Сам., II, 1958, 471); *Російський уряд видавав запорозьким козакам платню в роки царювання Федора Івановича і Бориса Годунова* (Іст. УРСР, I, 1953, 168); // Те, що зароблене; заробіток. *Кожний знав, що з тою платнею, яку панотець давав, наймит не міг прожити* (Март., Тв., 1954, 357); *Платня.. складалася не з самих тільки грошей, але й з поставів сукна.. та кожухів* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 475); // Взагалі будь-яка грошова винагорода. [К у м а:] *Я ж тебе гріла і вкривала, і годзики.. скрізь, де треба, пришивала, і платні не брала* (Мик., I, 1957, 178).

Кра́сна платня́ *див.* **кра́сний.**

ПЛА́ТО, *невідм., с.* Підвищена рівнина, що підноситься над рівнем моря більше як на 200 м; плоскогір'я. *Навкруги була рівнина, безкрас сіро-жовтувате плато* (Десняк, Десну.., 1949, 387); *Дорога пішла спершу трохи вгору, а потім рівним плато* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 267); *Плато.. має рівну або хвилясту, слабо розчленовану поверхню* (Знання.., 2, 1968, 17).

ПЛАТОК [1], тка́, *ч., розм.* Те саме, що **ху́стка.** *На чужий роток не накинеш платок* (Номис, 1864, № 6987); *Вона.. напнулася великим товстим платком* (Гр., I, 1963, 263); *Вишневий платок зав'язала на шиї смуглява рука* (Сос., I, 1957, 86); *Колісник стояв коло східців, витирав своє широке лице червоним платком, м'явся, не знав, що йому робити* (Мирний, III, 1954, 142).

ПЛАТОК [2], тка́, *ч., діал.* 1. Пласт (у 1 знач.). *Укопану глину беруть платками за помочию* [допомогою] *залізних лопаток* (Сл. Гр.).

2. *тільки мн.* Пластівці (у 1 знач.). *Густі платки снігу, що сипалися.. з небес, металися шаленим льотом* (Коб., I, 1956, 339); * У порівн. *Пір'я з розшарпаних подушок літало по площі, мов густі платки снігу* (Фр., VI, 1951, 344).

3. Пелюстка. *Приземистий полонинський будяк.. вдень розпускає свою білу з великих нев'янучих платків квітку, а на ніч загулює її* (Фр., III, 1950, 8).

4. Латка.

ПЛАТОНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Ідеалістичне філософське вчення старогрецького філософа Платона та його послідовників, за яким реальний мінливий світ природних речей є тільки бліде відбиття незмінного й нерухомого світу вічних ідей.

2. Чисто духовний потяг до кого-небудь без будь-якої чуттєвості.

ПЛАТОНІ́К, а, *ч.* Учень, послідовник старогрецького філософа Платона.

ПЛАТОНІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до платонізму (у 1 знач.).

2. Який ґрунтується на чисто духовному потягу, без будь-якої чуттєвості. *Я за тебе, Зоє, рад і вмерти, І любов у мене платонічна* (Крим., Вибр., 1965, 62); * Образно. *До неї ж* [математики] *він, здається, має скоріш якусь платонічну любов, а не реальну* (Л. Укр., V, 1956, 32).

3. *перен.* Відірваний від практичних цілей; абстрактний. *Платонічний інтерес.*

ПЛАТОНІ́ЧНО. Присл. до **платоні́чний** 2. *На сцені підстаркуватий начальник будівництва платонічно закохувався в молоду дівчину* (Собко, Нам спокій.., 1959, 138).

ПЛАТОСПРОМО́ЖНИЙ, а, е. Який має досить коштів, щоб заплатити за куплене. *Платоспроможний покупець;* // Спроможний своєчасно покривати свої грошові зобов'язання. *Платоспроможний боржник.*

△ **Платоспромо́жний по́пит,** *ек.*— попит на товари, послуги, розміри якого визначаються коштами, що є в покупця, споживача. *Основна суперечність капіталізму*

проявляється в анархії виробництва і відставанні платоспроможного попиту суспільства від розширеного виробництва (Програма КПРС, 1961, 7).

ПЛАТОСПРОМО́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Спроможність заплатити за куплене, своєчасно покривати свої грошові зобов'язання. *При стабільних цінах регулююче начало у формуванні співвідношення попиту і пропозиції лишається виключно за показниками рівня платоспроможності і товарної маси* (Ком. Укр., 10, 1966, 18); *Платоспроможність боржника.*

ПЛАТО́ЧОК [1], чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **плато́к** [1]. *І така* [дівчина] *— в корсетині в латаній, в платочку в старенькому.., худенька* (Тесл., З книги життя, 1949, 9); *Дидона гірко заридала і з білого свого лиця Платочком сльози обтирала* (Котл., І, 1952, 72).

ПЛАТО́ЧОК [2], чка, *ч., діал.* Зменш.-пестл. до **плато́к** [2]. *Служниця на таці несла тарілки, накраяну платочками шинку* (Фр., VII, 1951, 268); *У повітрі літали малесенькі платочки снігу* (Фр., І, 1955, 237); *З пишних троянд осипались рожеві платочки* (Коцюб., II, 1955, 212); *Талого снігу платочки сивенькії.., проліски в рідкій травиці бліденькії, то ж була провесна, щастя вінець!* (Л. Укр., І, 1951, 200); * У порівн. *Сильним замахом руки викинула* [Целя] *дрібні шматочки подертого листа. Посипались вони вниз, мов снігові платочки* (Фр., II, 1950, 300).

ПЛА́ТТЯ, я, *с.* 1. Жіночий одяг, верхня частина якого, що відповідає кофті, становить єдине ціле з нижньою частиною, що відповідає спідниці. [Вустя:] *Учора на вечорницях як сказала я, що буду щодня носити плаття, а спідниці віддам наймичкам.., дівчата зараз вхопили мене на зубки і почали прикладать* (Кроп., II, 1958, 204); *Ляля була одягнена в плаття-костюм з зеленого сукна і кофточку, пошиту під гусарську куртку* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 12).

В одно́му пла́тті — без верхнього одягу, без пальта. *Тепло і гарно так, що ми в одних платтях ходим* (Л. Укр., V, 1956, 6); **Закри́те пла́тта** *див.* **закри́тий.**

2. *збірн., заст.* Одяг. *Хлопець вийняв з коневого вуха дорогу шкатулку, відімкнув — а там таке прекрасне плаття, що й не розповісти. Красно вбрався, осідлав коня, сів на нього й піднявся в повітря* (Три золоті сл., 1968, 108); *Поки я прийшов, то на мені все плаття було як у хлющі* (Мирний, V, 1955, 349).

3. *збірн., заст.* Білизна. *Як волять плаття, то виходять надвір і кличуть: «цу-цу, білий!» — щоб біле було* (Номис, 1864, № 13385); *Над берегом лежав камінь, де молодиці прали плаття й крохмалили його в березі в крохмалі з висівок* (Н.-Лев., VI, 1966, 93).

ПЛАТТЯ́НИЙ, а́, е́. Признач. для плаття. *Платтяна щітка;* // З якого шиють плаття. *Платтяна тканина.*

ПЛА́ТТЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **пла́ття.** *Через подвір'я — мотузка, на якій випране шмаття: штанці та сорочечка хлопця-підлітка, голубеньке платтячко дівчинки* (Тют., Вир, 1964, 425); *— Платтячко мов перемива* [служниця] *та коли було головку змив* (Кв.-Осн., II, 1956, 244); *Не родися в платтячку, а родися в щастячку* (Номис, 1864, № 1675).

ПЛАФО́РМА, и, *ж.* 1. Рівна підвищена площадка. *Стежка закручувала тут.. і п'ялася до вершка; власне на тім закруті була невеличка рівна платформа* (Фр., III, 1950, 88); // *заст.* Підвищення, звичайно дерев'яне, для виступів; поміст. *На терасі дерев'яна платформа, де мали співати тірольці, вже горіла вогнями* (Н.-Лев., І, 1956, 435).

2. Бетонний і т. ін. поміст, майданчик уздовж залізничної колії на станції, зупинці; перон. *Гості й Марта Кирилівна ще раз розпрощались з ними в вагоні і вернулись на платформу* (Н.-Лев., VI, 1966, 88); *Вони.. оглянули великий вокзал і вийшли на платформу чекати поїзда* (Трубл., Мандр., 1938, 33).

3. Невелика залізнична станція; полустанок.

4. Відкритий товарний вагон з низькими бортами. *Біля перону зупинився поїзд, що майже весь складався з платформ. На платформах стояли.. танки, гармати, автомашини* (Ткач, Плем'я.., 1961, 105); // Настил на колесах для перевезення чого-небудь. *Першим до графського будинку під'їхав румунський санітарний візок з рівною відкритою платформою* (Гончар, III, 1959, 165); *Для часткової механізації збиральних робіт кубанські механізатори в 1953 р. запропонували перевозити помідори з ділянки пересувними платформами на тракторній тязі* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 178).

5. *геол.* Ділянка земної кори з малою інтенсивністю тектонічних рухів і магматичних виявів. *Наука встановила, що земна кора дуже неоднорідна. На одних ділянках вона дуже стала і зазнавала протягом великих геологічних проміжків часу тільки незначних піднять і знижень. Це — так звані платформи* (Наука.., 7, 1955, 33).

6. *перен.* Програма дій, система поглядів, ідейні, політичні, мистецькі та ін. вимоги якої-небудь партії, групи тощо. *VI з'їзд партії* [РСДРП(б)] *розробив і затвердив економічну платформу.. Основними положеннями цієї платформи були: конфіскація поміщицької землі і націоналізація всієї землі в країні* (Іст. УРСР, II, 1957, 42).

Стоя́ти на платфо́рмі; Ста́ти на платфо́рму *чого* — бути (стати) прибічником чого-небудь (якогось учення, напряму і т. ін.). *— Хто вони, оті ваші знайомі? — Воєнком, видно, ждав цього запитання. — Та то ж усе наші українські ліві,— відповів ніби жартома. — Різних партій, різних течій були, а тепер на єдину платформу Радвлади стали* (Гончар, II, 1959, 181).

ПЛАТФО́РМНИЙ, а, е. Прикм. до **платфо́рма.** *Платформна структура.*

ПЛАУ́Н, у́, *ч.* (*Lycopodium* L.). Те саме, що **п'я́дич.** *Заслуговує уваги як олійна рослина також плаун булавовидний (L. clavatum* L.)*.. спори якого містять у собі понад 50% цінної невисихаючої олії* (Ол. та ефір. культ., 1956, 341).

ПЛАУНО́ВІ, вих, *мн.* Те саме, що **п'ядичеві.** *На неосяжних просторах земної поверхні шуміли колись буйні ліси, що складалися з гігантських дивних рослин: плаунових, папоротей, хвощів* (Наука.., 4, 1956, 34).

ПЛАФО́Н, а, *ч.* 1. Стеля, оздоблена живописом, ліпленням або мозаїкою, а також стеля взагалі. *Автори проекту.. прийняли правильне рішення — збільшити зорову висоту залу з допомогою відповідного розпису плафона* (Архіт. і буд., 1, 1955, 7); // Живопис, ліплення або мозаїка, якими оздоблено стелю. *Мав плафон відобразити славу, трударів Дніпра апофеоз* (Шер., Дружбою.., 1954, 98)

2. Абажур у формі півкулі, зрізаного конуса і т. ін. для ламп. *Під стелею — красива люстра з матовими плафонами* (Ткач, Арена, 1960, 29); // Електрична лампа разом з таким абажуром. *Кабіна вантажного або кузов легкового автомобіля освітлюються плафонами. Плафон складається з корпуса, патрона з лампочкою, ободка і матового скла* (Підручник шофера.., 1960, 176).

ПЛАФО́ННИЙ, а, е. Те саме, що **плафо́новий.**

ПЛАФО́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **плафо́н.** *Плафоновий живопис.*

ПЛАХА, и, *ж.* 1. Дерев'яна колода, на якій у давні часи відрубували голову засудженому до страти; поміст, на якому відбувалася така страта. *Там, де тільки що закінчився суд, вже стояли.. стовп і біла дубова плаха* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 552); *Посередині двору в'язниці височіла постійна шибениця, а під нею великий обрубок старого дерева — плаха* (Гжицький, Опришки, 1962, 179); * У порівн. *Лукія добре знала, що це означає — лягти на окреме ліжко. Це була найбільша кара в притулку.. Окреме ліжко було, як плаха, на яку кат кладе голову своєї жертви* (Допч., III, 1956, 35).

Ги́нути (заги́нути, умира́ти, уме́рти) на пла́сі — бути страченим.— *Чи не даремно ми жили?.. Чи не даремно гинули в походах, у боях, на вогнищах і на плахах?* (Довж., III, 1960, 41); *Там — на пласі — умирали люди За свободу нашу молоду* (Мал., З книги життя, 1938, 152); **Засу́джувати (засуди́ти) на пла́ху** — засуджувати до страти. [Шевченко:] *Та як простить вельможним тим катам, Що вас було на плаху засудили І все життя згубили!* (Коч., III, 1956, 130); **Кла́сти го́лову на пла́ху** *див.* **кла́сти; Посила́ти (посла́ти) на пла́ху** — страчувати. *У боротьбі проти короля Кромвель очолив народні маси і діяв дуже рішуче, він.. стратив короля, розправився з його прибічниками, декого послав на плаху* (Нова іст., 1956, 15).

2. Великий з плоскою поверхнею шматок чого-небудь. *Біля входу в цех.. височів штабель лантухів з плахами парафіну* (Загреб., Європа 45, 1959, 10); *Крижана плаха;* * У порівн. *Величезними білосніжними плахами тануло сало на куркульських возах* (Гончар, Таврія, 1952, 55).

3. *діал.* Шматок розколотої навпіл деревини, колоди. *Хата з дубових плах;* // Поліно. *Біля сарая Галаган колов дрова.. Діденко привітавсь. Але господар ніби не помітив. Доколов плаху і лише тоді випроставсь і глянув* (Головко, II, 1957, 479).

ПЛАХІ́ТТЯ, я, *с.*, *розм.* Те саме, що **пла́ття** 1, 2. [Другий ткач:] *Дивіться, дивіться на жінок. От так наші! Чи бач, як підіймають плахіття!* (Л. Укр., IV, 1954, 258); *Дівчина.. стала, оправляючи зіжмакане плахіття* (Ле, Право.., 1957, 134); *Взявши своє убоге плахіття, покинула* [Оксана] *дядькову оселю* (Л. Янов., I, 1959, 38).

ПЛАХІ́ТТЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **плахі́ття.** *Баришня плахіттячко.. обсмикує на бігу* (Ле, Мої листи, 1945, 73).

ПЛА́ХОТКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пла́хта.** *Ой плахотка-червяточка, Дивуйтеся, дівчаточка, Дивуйтеся, парубки, Запорозькі козаки* (Шевч., II, 1963, 59); *Зодягнені* [дівчата] *бідно в полотняні сорочки, в дергах чи плахотках* (Цюпа, Три явори, 1958, 88).

ПЛА́ХТА, и, *ж.* 1. Жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини. *Продай, милий, дві телички, Та справ мені дві спіднички, Щоб я в плахті не ходила, Щоб я людей не смішила* (Чуб., V, 1874, 1074); *Жінка забажа льону, щоб сорочки прясти.. та дочкам плахіт або свит* (Кв.-Осн., II, 1956, 9); *За два роки Марина надбала повну скриню всякого добра: і плахків, і рушників, і юпок, і плахот, ще й кожушанку добру* (Мирний, III, 1954, 68); *Вдарив у гарячі ніздрі прілий запах.. кашемірових хусток і гарусових червоних плахт* (Цюпа, Три явори, 1958, 46).

2. Картата декоративна тканина. *Сьогодні в торговельну сітку відправлено чергову партію продукції — 7 тисяч метрів плахти* (Веч. Київ, 22.XI 1958, 1).

3. Покривало або килим з такої тканини. *Внизу під портретом на підвіконні, застеленому картатою плахтою, розкладено книжки* (Головко, II, 1957, 450); *Біля стіни стояло ліжко.., над ліжком на стіні барвиста плахта* (Бойч., Молодість, 1949, 285); * У порівн. *Далі, все далі! он латані ниви, Наче плахти,— навкруги розляглись* (Л. Укр., I, 1951, 14); *Котились густі клуби пилу, осідаючи сірою плахтою по снігу* (Фр., III, 1950, 270).

ПЛАХТИ́НА, и, *ж.* Зменш. до **пла́хта** 1, 3. *Мотря.. голосить, що й її нову плахтину батько узяв...* (Кв.-Осн., II, 1956, 129); *Одягла* [Малуша] *сорочку, обгорнулась плахтиною, завила пояс* (Скл., Святослав, 1959, 75); // *розм.* Поганенька, поношена плахта. *Васька тож мала і плахтину, хоч і простеньку, та не діряву* (Кв.-Осн., II, 1956, 363).

ПЛА́ХТОВИЙ, а, е. Прикм. до **пла́хта.** *Плахтова тканина — тепер вже не штучна, а метрова — перетворилася на тканину портьєрну* (Мист., 4, 1957, 10); *Плахтове ткацтво; Плахтовий орнамент;* // Зробл. з плахти (у 2 знач.). *Скромна трудівниця працює над виготовленням плахтових килимів, плахт* (Нар. тв. та етн., 3, 1961, 100).

ПЛА́ХТОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пла́хта** 1, 3. *Далі Настя стала роздавати із скрині усе добро, яке було: що дівоче, чи плахточку, чи запасочку,.. роздавала вбогим дівчатам та сиротам* (Кв.-Осн., II, 1956, 95).

ПЛАЦ, у, *ч.* 1. Площа для військових парадів і стройових занять. *Роту вивели на плац для головної солдатської науки — маршірування* (Тулуб, В степу.., 1964, 107).

2. *діал.* Майдан. *Я й досі пам'ятаю.. ту улицю широку і той плац великий, де ярмарок стояв* (Вовчок, VI, 1956, 250); *Цілий плац на розі улиць Панської і Зеленої заповнений був людьми, деревом, камінням* (Фр., V, 1951, 259).

ПЛАЦДА́РМ, у, *ч.* 1. Місцевість, район, де підготовляється та розгортається військова операція. *Це був славетний Каховський плацдарм Червоної Армії, місце завзятих серпневих боїв з корпусом генерала Слащова та кінногою генерала Барабовича* (Ю. Янов., II, 1958, 228).

2. Територія, країна, яку використовує будь-яка держава для підготовки нападу на іншу державу. *А доповідач.. запитував з трибуни: — Чому Україна? Чому саме вона так розпалює апетити імперіалістів? ..Вони хотіли б перетворити Україну в плацдарм боротьби проти Радянської Росії* (Гончар, II, 1959, 185).

ПЛАЦЕ́НТА, и, *ж.* Орган зв'язку зародка з материнським тілом під час внутрішньоутробного розвитку людини та ссавців; дитяче місце, послід. *З кінця третього місяця вагітності утворюється так зване дитяче місце (плацента)* (Фіз. вихов., 1954, 42).

ПЛАЦЕНТА́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **плаце́нта.** *Плацентарний газообмін;* // Який має плаценту. *Плацентарні тварини.*

2. *у знач. ім.* **плацента́рні**, них, *мн.* Підклас ссавців, у яких зародок пов'язаний з тілом матері плацентою.

ПЛА́ЦИК, а, *ч.*, *діал.* Зменш. до **плац** 2. *На горі.. вхід на маленьку площину, огороджену штахетами. Посередині цього плацика, засадженого молодими щепами, зеленів вкрита травою висока могила* (Коцюб., III, 1956, 44).

ПЛАЦКА́РТА, и, *ж.* Проїзний документ, що дає право зайняти певне місце у вагоні поїзда, каюті пароплава. *Дівчина клацнула пожицями, одрізаючи квиток і плацкарту* (Кучер, Чорноморці, 1956, 548).

ПЛАЦКА́РТНИЙ, а, е. Із плацкартою. *Плацкартний квиток;* // Призначений для пасажирів, які мають плацкарту. *Вони перейшли в плацкартний вагон* (Трубл., Мандр., 1938, 25).

ПЛАЦ-ПАРА́Д, у, *ч., заст.* Площа в місті або в фортеці, замку для навчання, огляду, параду військових частин. — *Сідайте, Михайле Богдановичу,— вдруге запросив Олександр, наче на плац-параді відбиваючи крок* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 77).

ПЛА́Ц-ПАРА́ДНИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **плац-пара́д.** *Плац-парадна муштра.*

ПЛА́Ч, ч. 1. *род.* пла́чу́. Дія за знач. **пла́кати** 1 і звуки, утворювані цією дією. *Плачем лиха не виплачеш* (Укр.. присл., 1955, 70); *Не чуть нічого. Час минав. А потім крик, А потім звалт, І плач почули із палат — Почули сови* (Шевч., II, 1963, 33); — *Не чіпайте мене, я не хочу до вас,— з плачем виривалися слова* (Стельмах, I, 1962, 344); * У порівн. *Задзвеніли слова її по хаті, як плач...* (Вовчок, I, 1955, 266); *// перен.* Жалібні, протяжні звуки (вітру, бурі, музичного інструмента і т. ін.). *Як той вітру плач в каміні Поривав мене!* (Л. Укр., IV, 1954, 181); *Свіжий, кріпкий вітрець.. доносив до слуху .. тужливий плач трембіти* (Фр., III, 1950, 16).

◇ **Заку́шувати (заку́сувати, закуси́ти) плач** *див.* **заку́шувати** [1]; **Захлина́тися (захлину́тися) пла́чем** *див.* **захлина́тися; Захо́дитися (зайти́ся) пла́чем** *див.* **захо́дитися** [2]; **Збира́ється (зібра́лося) на плач** *кому, безос.*— хочеться плакати кому-небудь. *Стерня коле босі ноги, аж на плач збирається Хариті* (Коцюб., I, 1955, 17); — *Я не хочу їсти,— сказав тихо Семен, та так подивився, що Дарці аж на плач зібралося* (Л. Укр., III, 1952, 638); **Плач бере́** *див.* **брати́; [Уда́ритися] в плач** *(рідко* **в плачі́)** — зненацька почати плакати. — *Ми з ним розправимося.., щоб не видавав своїх,— порядкував Довбня.— Василь ударився в плач* (Мирний, IV, 1955, 113); — *Сестра ледве на ногах встоїть.. Що тобі, кажу. слаба? А вона в плач.— Не слаба, каже, боюся. Од безсоння звелась* (Коцюб., II, 1955, 79); *Повернувся я додому, розказав усе жінці, а вона в плачі* (Жур., Опов., 1956, 185).

2. *род.* пла́ча. Старовинна обрядова жалібна пісня на похороні, поминках або весіллі. *До похоронних пісень примикали різного роду плачі й голосіння..* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 506); // Пісня на зразок старовинних обрядових жалібних пісень, що виражає скорботу, сум, тугу за померлим. *Смерть Леніна викликала невимовну тугу по всій землі нашій радянській.. Як же могли не озватися плачами на неї наші співці народні?* (Тич., III, 1957, 139).

3. *род.* плачу́. Виділення рослинного соку в місцях надрізу, пошкодження стебел, деревини. *Наприкінці весняного плачу, коли лоза* [винограду] *стає пружною і гнучкою, її підв'язують* (Наука.., 2, 1969, 47).

ПЛАЧЕ́ВНИЙ, а, е. Який не виправдує сподівань, незначний своїми результатами. *Шевченко доводив, що нема підстав для ідеалізації всього минулого України, бо наслідки тривалої боротьби плачевні — соціальний і національний гніт не знищено* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 214).

ПЛАЧЕ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **плачевний.**

ПЛАЧЕ́ВНО. Присл. до **плачевний.**

ПЛА́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **плати́ти** 1—3; // **пла́чено,** *безос. присудк. сл.* — *Уже щб тим докторам плачено..— не злічити!* (Л. Укр., III, 1952, 603); * Образно. — *За кожний цей кілометр великою кров'ю плачено,— несподівано гірко озвався Кукурєчний* (Перв., Дикий мед, 1963, 485).

2. *у знач. прикм., рідко.* Те саме, що **пла́тний** 2. *Ті слова нищівні Галанові Не до серця зрадникам-піїтам, Зашипіли ватіканські гноми, Плачені співці митрополита* (Забашта, Калин. кетяг, 1956, 127).

ПЛАЧИ́НДА, и, *ж.* Виріб із тіста (переважно прісного), що має плескату форму, з начинкою із сиру, гарбуза і т. ін. або без неї; вид пирога. *Він.. майже нічого не їв, тільки пережував плачинду.. та ковтнув склянку зельтерської з сиропом* (Смолич, V, 1959, 39).

ПЛА́ЧКА, и, *ж., діал.* Плакальниця.— *В землю йде.. не поверне ніколи!..— відповідали жалісливим, протяжним голосом плачки* (Коб., II, 1956, 219); *Плачка-жалібниця.*

ПЛАЧЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який буває під час плачу (про голос, звуки). — *Давай хліба, давай, змилуйся надо мною! — лебедів плачливим голосом Довдур* (Фр., I, 1955, 302); *Гутманів голос спадає до плачливого шепоту, до якоїсь безутішної скарги на життя* (Кол., На фронті.., 1959, 188); // Супроводжуваний плачем.— *Цій жінці потрібна швидка лікарська допомога. В неї вмирає дитина,— переклав Саїд Алі плачливий лемент* (Ле, Міжгір'я, 1953, 35).

2. Сповнений безнадією, смутком, жалем; перейнятий чутливістю, сентиментальністю. *Свічки рясніє в церкві тій палали, куривсь кадила запахущий дим, плачливі співи серце розбивали* (Фр., XIII, 1954, 131).

ПЛАЧЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **плачли́вий.**

ПЛАЧЛИ́ВО. Присл. до **плачли́вий.** *Плачливо скрипнули двері* (Фр., II, 1950, 107).

ПЛА́ЧНИЙ, а, е. Сповнений смутком, жалем; жалісний. *Матка під кряжем стояла, плачним гласом вимовляла* (Сл. Гр.); // Схожий на плач, який нагадує плач. *Дзвонів плачний рев Хитав верхів'я трепетних дерев* (Рильський, Зграя.., 1960, 31).

ПЛА́ЧНИЦЯ, і, *ж., заст., рідко.* Плакальниця. *Недалеко походу предивний танець тіні і голосіння двох плачниць* (Коб., II, 1956, 219); *У головах над труною схилилась Легейдиха, перша на всю слободу плачниця, і тужно, наче по ногах, виводить одвічну жалобу* (Головко, II, 1957, 319).

ПЛА́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пла́чний.**

ПЛА́ЧНО. Присл. до **пла́чний.**

ПЛАЧОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **плач** 2. *Плачові пісні.*

ПЛА́ЧУЧИЙ, а, е, *рідко.* 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **пла́кати** 1. *І пригадалася йому та дівчина плачуча...* (Вовчок, I, 1955, 148).

2. *у знач. прикм.* Який буває під час плачу. *Хлопчик нічого не хотів слухати. Плачучим голосом допитувався, де його мама* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 32).

ПЛА́ШКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **пла́ха** 2, 3. *Крізь глядне скельце голубіли плавлені плашки металу* (Рибак, Час.., 1960, 435); *Дубові плашки.*

2. Невелика металева пластинка різного призначення. *У болтовому затискачі провід укладають у хвилястий жолоб корпусу і кріплять плашками, які накладають зверху на провід і прикріплюють до корпусу затискача болтами* (Сіль. лінії електропередачі.., 1956, 25); // Планка, брусок у зубчастій борони або іншому знарядді. *Тройкою в борони Килина волочить... Дійшла краю до шляху, завернула коней, плашки попідчищала* (Головко, I, 1957, 339).

3. Інструмент, яким нарізають або накатують зовнішню різь на стрижнях, болтах і т. ін. *Плашка застосовується для нарізання різі як вручну, так і на верстатах* (Слюс. справа, 1957, 219).

ПЛАШКО́УТ, а, *ч.* Безпалубне плоскодонне несамохідне судно для перевезення вантажів у порту, для наведення плавучих мостів. *Зараз берег [Дніпра] перетворився на своєрідну верф — на стапелях йде складання десятків понтонів плашкоута, на якому буде змонтовано механізм крана* (Веч. Київ, 29.II 1964, 1).

ПЛАШКÓУТНИЙ, а, е. Прикм. до **плашкóут.**

ПЛАЩ, á, *ч.* 1. Верхній широкий безрукавний одяг, який носять наопашки. *Він не дуже молодий, поважний і здержаний, з великою гідністю носить свій білий командорський плащ* (Л. Укр., III, 1952, 342); *Плащ принесли Антіною великий, барвисто-узорний* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 314); * Образно. *З жита раптом виринає Русалка Польова; зелена одіж на їй просвічує де-не-де крізь плащ золотого волосся, що вкриває всю її невеличку постать* (Л. Укр., III, 1952, 232); * У порівн. *Волосся кучеряве золотим плащем їх крило* (Л. Укр., IV, 1954, 171).

2. Легке пальто з водонепроникної тканини. *Зараз такий йде дощ, як з відра. Гримить. Невже пропало гуляння? Ні, надіну плащ — візьму зонтик — і в поле* (Коцюб., III, 1956, 310); *Ніс пароплава все ще заливало хвилями. Боцман і матрос.. геть вимокли, хоч і були в гумових плащах* (Трубл., Лахтак, 1953, 7).

ПЛАЩАНИЦЯ, і, *ж.* Предмет культу в православній церкві у вигляді полотнища з зображенням тіла Христа в труні. *За чужую кривавицю купив у церкву плащаницю* (Номис, 1864, № 13556).

ПЛАЩИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **плащ.** *Панич поклав портфель на піаніно і поміг Насті скинути плащика* (Л. Укр., III, 1952, 582); *Накинувши на плечі коротенький плащик сенйори Грачіолі й перевіривши свій пістолет, Доріс вислизнула з будинку* (Загреб., Європа 45, 1959, 546).

ПЛАЩ-НАМЕ́Т, у, *ч.* Те саме, що **плащ-палáтка.** *Коли по стрімких Карпатах на високі шпилі зійшли, в плащ-наметах своїх крилатих ми були, як гірські орли* (Уп., Вірші.., 1957, 119).

ПЛАЩОВИ́Й, á, é. Прикм. до **плащ;** // Признач. для виготовлення плащів. *На Дарницькому шовковому комбінаті освоєно виробництво плащових тканин з ацетатного та капронового шовку* (Веч. Київ, 4.VIII 1961, 2).

ПЛАЩ-ПАЛÁТКА, и, *ж.* Водонепроникна накидка, що може служити плащем або палаткою, паметом. *Бійці, скинувши з себе плащ-палатки, вкрили ними міномети від дощу* (Гончар, III, 1959, 134); *Маскувальна плащ-палатка.*

ПЛАЩУВÁТИЙ, а, е, *розм., заст.* Одягнений у плащ або в одяг, схожий на плащ (про циган). *Попереду йшли дві плащуваті циганки* (Н.-Лев., III, 1956, 79); // *у знач. ім.* **плащувáта**, тої, *ж.* Циганка. *І незчулася дівчина, як ту руку ухопила Плащувата і долоню Мимовільно їй розкрила* (Щог., Поезії, 1958, 367).

ПЛЕБÁН, а, *ч., зах.* Парафіяльний католицький священик.

ПЛЕБÁНІЯ, ї, *ж., зах.* Парафія католицького священика; садиба, подвір'я, дім парафіяльного католицького священика. *У неділю.. на плебанію прийшла пані Краньовська* (Март., Тв., 1954, 255); *Тут* [у Почаєві] *з року в рік набухали багатством пишні попівські плебанії, які.. пнулися у вищий розряд — перетворювалися у фільварки* (Мельн., Коли кров.., 1960, 74).

ПЛЕБÁНСЬКИЙ, а, е, *зах.* Прикм. до **плебáнія.** *Маруся заплакала. Стооким потвором глянула на неї нуда плебанська і перекривила* (Хотк., II, 1966, 126).

ПЛЕБЕ́Й, я, *ч.* 1. У стародавньому Римі — представник нижчого стану вільного населення. *Вільне населення Риму, яке не входило в патриціанську общину, називалось плебеями* (Іст. стар. світу, 1957, 146).

2. У буржуазно-дворянських колах — назва людини неаристократичного походження. *До шостого класу він не встиг навіть зміркувати, що він плебей (дід його був міщанин, а батько — повітовий чиновник)* (Крим., Вибр., 1965, 323); *Плебей, безштанько, жебрак — син поштаря і швачки — дозволив собі покохати його* [губернатора] *дочку, кревну дворянку!* (Смолич, II, 1958, 116).

ПЛЕБЕ́ЙКА, и, *ж.* Жін. до **плебе́й** 2.

ПЛЕБЕ́ЙСТВО, а, *с.* 1. *збірн.* Плебеї. *Римське плебейство; В містах був значний прошарок плебейства, або «гультяїв», як їх презирливо називала багата верхівка. Міське плебейство складалося з розорених ремісників, людей, які жили з випадкових заробітків* (Іст. УРСР, I, 1953, 159).

2. *перен.* Груба, вульгарна мова, поведінка, властиві плебеєві (у 2 знач.).

ПЛЕБЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **плебе́й.** [Жіронди́ст:] *Скажи, нащо ж була тоді тюрма, коли ти сам задумав визволення?* [Монтаньяр:] *А як би ж я інакше міг примусить аристократа вічної ідеї прийняти з рук плебейських.. життя й рятунок?* (Л. Укр., II, 1951, 177); *Плебейське повстання*; // Власт. плебеєві, плебеям. *Пані Олімпія довгим поглядом окинула його, поглядом, у котрім виразно малювалася погорда аристократичної натури до плебея і його плебейської логіки, котра всякі духові і товариські присмності і користі міряє і цінує на ціну грошей* (Фр., VII, 1951, 40); *Наймення* [Лаврін Капуста] *було плебейське, але дії цієї людини свідчили про міцну волю і гострий розум* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 102); *Плебейські манери.*

ПЛЕБІСЦИ́Т, у, *ч.* Всенародне голосування з найважливіших питань державного життя; референдум. *Луї Наполеон в умовах терору провів плебісцит (народне голосування), який підтвердив конституцію, що віддавала владу до рук президента на 10 років* (Нова іст., 1956, 146).

ПЛЕБІСЦИ́ТНИЙ, а, е. Стос. до плебісциту.

ПЛЕБС, у, *ч., збірн.* Плебеї. *Ні, ні! — цього модного тепер солоденького запобігання перед плебсом доктор Драгомирецький ніяк не сприймав* (Смолич, Мир хатам.., 1958, 59).

ПЛЕ́ВЕЛИ, ів, *мн.* Що-небудь шкідливе, непотрібне, яке псує, засмічує, занапащає щось. *Чоловік сім'я сіє, а чорт плевели* (Номис, 1864, № 3120); *Треба.. знищувати отруйні плевели буржуазної ідеології, яка спритно виступає під машкарою.. різних модерністичних і формалістичних теорій* (Мист., 5, 1963, 3).

ПЛЕ́ВРА, и, *ж., анат.* Оболонка, що вкриває легені та стінки грудної порожнини в людини і ссавців. *Легені вкриті тонкою серозною оболонкою — плеврою, яка біля кореня легені переходить на внутрішню поверхню грудної клітки* (Заг. догляд за хворими, 1957, 93).

ПЛЕВРА́ЛЬНИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **пле́вра.** *Між листками плеври утворюється щілина — плевральна порожнина, тиск в якій нижчий від атмосферного* (Заг. догляд за хворими, 1957, 95).

ПЛЕВРИ́Т, у, *ч., мед., вет.* Запалення плеври, що супроводжується підвищенням температури, болями в боку, кашлем. *Плевритом називається запалення плевральних листків, з яких один щільно охоплює легені, а другий вистилає внутрішню поверхню грудної клітки* (Наука.., 1, 1957, 31); *А то почався й справжній плеврит: рипить у боці, колька, задишка. Лежу я* (Тесл., Вибр., 1950, 75); *Професор раптом виявив у нього плеврит з лівого боку* (Сміл., Сад, 1952, 306); *Сухий плеврит.*

ПЛЕВРИ́ТНИЙ, а, е. *мед., вет.* Який буває при плевриті, спричинений плевритом. *Плевритний кашель.*

ПЛЕВРИ́ТОВИЙ, а, е, *мед., вет.* Те саме, що **плеврúтний.**

ПЛЕВРОПНЕВМОНІЯ, ї, *ж.* Крупозне запалення легенів, ускладнене плевритом. *Шкури коней, які загинули від контагіозної плевропневмонії, засолюють, після чого їх використовують у звичайному порядку* (Профіл. захвор.., 1955, 97).

ПЛЕД, а, *ч.* Шерстяне або напівшерстяне покривало, перев. з торочками, яке використовують як хустку або ковдру. *Він.., насунувши капелюх на чоло та придержуючи теплий плед на груді, похилений, вийшов звільна* (Фр., I, 1955, 337); *Лист Комлоша лежав у нього на колінах, огорнутих стареньким шотландським пледом* (Рибак, Час.., 1960, 475).

ПЛЕЗІОЗА́ВР, а, *ч.* Вимерлий морський ящір з довгою шиєю, невеликою головою та великими ластоподібними кінцівками. *Плезіозаври досягали величезних розмірів — до 15 метрів у довжину* (Наука.., 11, 1965, 61).

ПЛЕ́КАПЕЦЬ, пця, *ч., розм.* 1. Те саме, що **пестýн** 1; мазун. *Він одинак, плеканець у своїх батьків.*

2. Те, що є чи було об'єктом догляду, піклування. — *Вчасно посіяли, Прошарували упору, Попрорували — Пішли наші плеканці вгору!* (Вирган, В розп. літа, 1959, 134).

ПЛЕ́КАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **плека́ти.** *Був він підліток жилавий, стрункий і, по всьому видно, плеканий матір'ю* (Грим., Син.., 1950, 11); *Шумить земля благословенна Гіллям квітуючих садів, Що в праці плекані щоденній Гордяться зав'язаю плодів* (Гірник, Сонце.., 1958, 61); *Його ображає згадка про те, що молодший брат, котрого він не мав і за боже пошиття, знищив усі його заміри, два роки плекані в серці, як найкращі мрії...* (Коцюб., I, 1955, 112); *Здійснились мрії, Плекані надії* (Воронько, Поезії, 1950, 62).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **ви́коханий** 2. *Олесь.. погладив свою гарну, темну, плекану бороду* (Коб., III, 1956, 202).

3. *у знач. прикм.* Зніжений доглядом і піклуванням. *Е-е, славні мужчини. Такі кохані та плекані — хоч живими в рамку заводь...* (Ряб., Жайворонки, 1957, 49); *Серед гомінливої отари плеканих міських паненят Ольга виглядала як сільське.. ягня* (Кач., II, 1958, 32).

ПЛЕКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плека́ти.** *Не був* [Іван] *жадний багатства — не на те гуцул жиє на світі — саме плекання маржинки сповняло радістю серце* (Коцюб., II, 1955, 332); *Велике наше сьогодні вимагає від нас повсякденного плекання та вирощування молоді поетичної* (Тич., III, 1957, 44); *Терезка змінила пелюшки і взялася годувати дитину. Плекання сина приносило їй особливу радість* (Томч., Готель.., 1960, 165).

ПЛЕКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех.* 1. З любов'ю вирощувати, виховувати кого-, що-небудь; викохувати. *О. Нестор пірнув з головою в те море буденних клопотів та заходів: орав і сіяв, плекав худобу* (Фр., VII, 1951, 15); — *Ростив* [дочку], *плекав, все в неї вкладав... І ось тепер — так посиротила... Куди готував, а де опинилась!* (Гончар, Тронка, 1963, 204); // Дбайливим доглядом, піклуванням добиватися найкращого стану, вигляду. *Недурно плекав Настю дорогою Сафар, недурно врятував від хана й Ширинського бея* (Тулуб, Людолови, 1, 1957, 164); *Підправив* [Макар] *акуратно підрізані бакенбарди, які старанно плекав* (Добр., Тече річка.., 1961, 56); * Образно. *Як парость виноградної лози, Плекайте мову* (Рильський, III, 1961, 211).

2. *перен.* З любов'ю зберігати в пам'яті, серці щопобудь, пристрасно мріяти про здійснення чогось. *Дурно Маланка збирала насіння, дурно плекала надії* (Коцюб., II, 1955, 37); *Його образ, який я плекала в серці, ніби здобув до своєї краси ще й прекрасну раму* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 75); *Білогруд в душі був мрійником.. і все найкраще, найдорожче, що плекав у серці, зв'язав з своїм єдиним сином Андрієм* (Ю. Бездик, Полки.., 1959, 8).

3. *діал.* Годувати грудю. *Процяха плекала дитину.. грудьми та й приповідала* (Март., Тв., 1954, 62).

ПЛЕКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Виростати в добрих умовах; викохуватися. *Пречудово скот плекався, всім на диво родив хліб* (Фр., XI, 1952, 223); // *перен.* Виховуватися, прищеплюватися. — *Мені здається, що нема ні в чім утрати, коли плекається добрий смак* (Коб., II, 1956, 346).

2. Пас. до **плека́ти** 1, 2. *Волею людей, працею людей плекаються високі врожаї* (Хлібороб Укр., 12, 1963, 3).

ПЛЕКСИГЛА́С, у, *ч.* Прозора безбарвна пластмаса, міцне органічне скло. *Прозорі пластмаси — плексиглас та інші застосовуються для щитків, прозорої броні, скла кабін літаків та автомобілів* (Фрез. справа.., 1957, 62); *Марченко.. вліз у кабіну* [літака]. *Він засунув за собою дашок, і сонячний відблиск загорівся на плексигласі* (Собко, Зор. крила, 1950, 18).

ПЛЕКСИГЛА́СОВИЙ, а, е. Прикм. до **плексигла́с;** // Зробл. з плексигласу. *Стоїш, чергуєш, в напрузі вдивляєшся в сітку прозорого плексигласового планшета, на якій сержант-обчислювач щораз виводить все нові й нові цифрові позначки* (Гончар, Тронка, 1963, 294).

ПЛЕКТР, а, *ч.* Тонка пластинка з загостреним ріжком, якою зачіпають струни деяких щипкових музичних інструментів під час гри.

ПЛЕ́КТРОН, а, *ч., заст.* Плектр. [Н е р і с а:] *Серденько тремтіло від хвали, як струночка під плектроном на лірі* (Л. Укр., III, 1952, 430).

ПЛЕМГОСП, у, *ч.* Скорочення: племінне господарство. *Зоотехнік Сагайдак уже кілька годин сидів за столом, приводячи до ладу свої нотатки, зроблені під час недавнього перебування в дослідному племгоспі* (Добр., Тече річка.., 1961, 3); *Племгоспи, організовані за вказівкою Володимира Ілліча, стали опорними пунктами дослідної роботи в галузі тваринництва* (Наука.., 3, 1956, 37).

ПЛЕМІННИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **пле́м'я** 1. *Неоліт — час формування племінного ладу, виникнення племінних мов* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 38); *Племінні об'єднання.*

2. Придатний або залишений для продовження породи (про свійських тварин). *Грамоту має* [Гаркуша] *від департаменту землеробства за племінного бугая...* (Гончар, II, 1959, 214); *Племінна худоба.*

3. Пов'язаний з розведенням породистих свійських тварин. *Важливою умовою дальшого розвитку тваринництва є піднесення племінної справи, поліпшення порідних якостей худоби* (Рад. Укр., 1.II 1958, 1); *Племінне тваринництво; Племінний радгосп.*

4. Власт. породистим тваринам, характерний для них. *Збільшення виробництва м'яса і молока конче вимагає дальшого зростання поголів'я всіх видів худоби, поліпшення її породності і племінних якостей* (Рад. Укр., 25.VI 1957, 1)

ПЛЕМІННИ́К, а, *ч.* Син брата або сестри; небіж. *Родичі* [папа] — *урядники; справник, суддя, підсудки — все то зяті, родичі зятів, племінники...* (Мирний, II, 1954, 109); — *А ви хто такий? — Якщо називаю Вас дядьком, то, виходить,— племінник. Остап* (Головко, II, 1957, 574).

ПЛЕМІННИ́ЦЯ, і, *ж.* Дочка брата або сестри; небога. *Як навіжена, прискакала* [Вепра], *Нептуна в губи ці-*

лувала, Говорячи такі слова: — Коли, Нептун, мені ти дядько, А я племінниця тобі, Та ти ж мені хрещений батько, Спасибі заробі собі (Котл., I, 1952, 110); *Після того як її тітка побачила, що племінниця заміж не вийде і продовжуватиме вчитись, Варі не було від неї життя* (Донч., V, 1957, 484).

ПЛЕМІ́ННИЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **племі́нниця.** — *Ходи, племінничко, до мене* (Баш, Надія, 1960, 68).

ПЛЕМІ́ННИЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **племі́нник.**

ПЛЕМРАДГО́СП, у, *ч.* Скорочення: племінний радгосп. *Кожен племрадгосп має виявити у своєму етапі бодай п'ять-шість видатних плідників, не споріднених між собою, і здійснити на них лінійну селекцію* (Наука.., 7, 1965, 17).

ПЛЕМФЕ́РМА, и, *ж.* Скорочення: племінна ферма.

ПЛЕ́М'Я, пле́мені *і* пле́м'я, *с.* 1. Форма суспільної організації і етнічної спільності людей, що характерна для родової стадії первіснообщинного ладу. *Великий і численний рід, один із родів полянського племені, до якого належав Ант, споконвіку жив над Дніпром* (Скл., Святослав, 1959, 11); *Племенами називаються об'єднання родів, які жили на спільній території, говорили однією мовою і мали спільні звичаї та вірування* (Іст. СРСР, I, 1957, 9).

2. Група народностей, пов'язаних спільним походженням і спорідненістю мов. *Найближчими сусідами Західної Римської імперії були германські племена, далі на схід жили слов'янські, литовські, фінські племена* (Іст. середніх віків, 1955, 3).

3. *заст.* Народність, національність; народ. *Яскравими фарбами малював він колишню славу й велич татарського племені* (Коцюб., I, 1955, 292); *Серед мішанини різних мов, які він знав і яких не знав повністю, йому був зрозумілий тільки сміх, єдиний для всіх племен, однаковий у всіх людей на землі* (Гончар, III, 1959, 157).

Лю́дське пле́м'я — людство, люди. *Усі, хто вигадує й вірить, Мовби боги задля людського племені світ утворили, Надто у мислях своїх правдиві стежки обминають* (Зеров, Вибр., 1966, 163).

4. *тільки одн., перен.* Група, категорія людей, об'єднаних якою-небудь спільною ознакою (належністю до якогось соціального шару, до певної організації або за віком, особистими якостями, властивостями і т. ін.). *Діточки її стомили ніженьки, заклопотали головочку, годячи панському плем'ю* (Вовчок, I, 1955, 30); *Повстає кругом по світі Плем'я сміле, войовниче, Що для люду права, хліба, Волі і освіти кличе* (Фр., X, 1954, 120); *Гей, знову, знов прибоєм лави — На площі плем'я молоде!* (Ус., I сьогодні.., 1957, 21); *Комсомольське плем'я; // розм.* Група тварин, об'єднаних якою-небудь спільною ознакою. *Ми мене обнюхали.. По павільйонах, по цехах, по монтажних кімнатах, у їдальні — скрізь на всі способи чухалось, скавучало й гавкало це плем'я* (Ю. Янов., II, 1958, 18).

5. *тільки одн., розм., заст.* Рід (у 2 знач.). *Троянське плем'я все засіло коло книжок, що аж потіло* (Котл., I, 1952, 168); // Походження, родовід. *Я не знала роду-племені своєї знайомої, ледве знала імення* (Л. Укр., III, 1952, 598); [Вересай:] *Хто ж ви будете, люди добрі? З якого села, роду-племені?* (Мокр., П'єси, 1959, 252).

6. *тільки одн., заст.* Рідня, родич. *Приїздить він до дядька, а дядина побачила та й кає* [каже]: — *Це ж наше плем'я їде* (Сл. Гр.); // Нащадки, діти; покоління. — *Ой, Іване.., а що буде послі, не подумав єси, та й запропастив і дівчину, і все її плем'я!* (Вовчок, I, 1955, 26); * Образно. *Дівчино, серденько! жартуй, поки є врем'я, Жартуй, да не глузуй із бідних парубків: А то мине весна твоїх годів, Покине і тебе дияволове плем'я* (Греб., I, 1957, 54).

◇ **Без ро́ду й пле́мені** *див.* **рід; Іу́дине (юдине) пле́м'я** *див.* **іу́дин (юдин); Ні ро́ду ні пле́мені** *див.* **рід.**

ПЛЕНА́РНИЙ, а, е. 1. Який відбувається за участю всіх членів виборного керівного органу якої-небудь організації. *ЦК КПРС проводить не менше одного пленарного засідання на шість місяців* (Статут КПРС, 1971, 33).

2. Який відбувається за участю всіх, хто є на конференції, засіданні, з'їзді і т. ін. *На пленарних і секційних засіданнях* [VI Всесоюзного з'їзду анатомів, гістологів та ембріологів] *було заслухано й обговорено близько 550 наукових доповідей* (Наука.., 8, 1958, 52).

ПЛЕНЕ́Р, у, *ч.* У живописі — правдиве відтворення природного освітлення, кольору, повітряного середовища.

△ **На пленері** — на повітрі. *Він.. писав просто на полотні натуру на пленері* (Мист., 1, 1955, 40); *Вчився* [Ф. Г. Кричевський] *у Рєпіна.., Рубо. Особливо тепло він згадував навчання в Рубо, який виховав у юнака смак до роботи на пленері* (Вітч., 2, 1961, 171).

ПЛЕНЕ́РИЗМ, у, *ч.* Напрям живопису, який відзначається прагненням до якнайправдивішого відтворення природного освітлення, кольору, повітряного середовища.

ПЛЕНЕРИ́СТ, а, *ч.* Майстер пленеру.

ПЛЕНЕРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **пленери́ст.**

ПЛЕНЕ́РНИЙ, а, е. Стос. до пленеру. *Імпресіоністи культивували суто колористичні і пленерні шукання, завдаючи цим шкоди ідейному змісту мистецтва* (Мист., 4, 1956, 3); *Пленерний живопис.*

ПЛЕНІПОТЕ́НТ, а, *ч., зах.* Уповноважений (у майнових справах). *Суперечка* [за толоки та пустки] *довго ходила по судах, піддержувана головно кількома заможнішими, письменними селянами, між котрими визначувався .. сільський пленіпотент, чоловік бувалий і досить добре обізнаний з правними приписами* (Фр., III, 1950, 265).

ПЛЕ́НТАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **пле́нтати** і **пле́нтатися.** *Море збурилося. Заштормило. Ми йдемо малим ходом: це, власне, не рух, а плентання* (Наука.., 11, 1964, 42).

ПЛЕ́НТАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Те саме, що **пле́нтатися.** *По бульвару плентає, як нічна тінь,.. стара жінка* (Вас., II, 1959, 288); *Піднявся* [Іван] *на ноги,— ослаб... Ледве плентав ..* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 273).

[**Ле́две**] **пле́нтати нога́ми** — іти повільно, через силу. *Він плентав ногами, згорбився, мов під тягарем* (Фр., IV, 1950, 468); *Худоба ледве плентала ногами* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 240).

ПЛЕ́НТАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* 1. Іти, їхати, пересуватися повільно, через силу. *Воли помалу плентались дорогою* (Н.-Лев., II, 1956, 310); *Всю ніч без перепочинку плентались змучені люди і тварини безкрайньою сухою пустелею* (Тулуб, В степу.., 1964, 94); * Образно. *Тихою ходою Плентаються дні* (Воронько, Три покоління, 1950, 41); // Іти, їхати куди-небудь (звичайно далеко або неохоче). *Мабуть, швидко прийдеться й мені на старі літа плентатися в світ поза очі* (Фр., III, 1950, 171); [Баба:] *І чого б я плентався! Сидів би коло хати та на сонці грівся! Все одно ж нічого не почуєш* (Мам., Тв., 1962, 286).

◇ **Но́ги пле́нтаються** — ноги важко, невпевнено пересуваються; **Пле́нтатися в хвості́** *див.* **хвіст; Пле́нтатися**

пога́ми — іти важко, невпевнено. *Він схопивсь з місця і, плентаючись ногами, всім корпусом рішучо подався до дверей* (Вас., І, 1959, 258).

2. Те саме, що **блука́ти** 1. *То було коли-не-коли хіба за хлібом присуне* [дід Улас] *в село.. А то трохи не щодня плентається по селу* (Мирний, IV, 1955, 237); *Плентається чортяка по світу і пекла одцуравсь, бо добре зна, що жінка і там його знайде* (Стор., І, 1957, 52).

3. *за ким, перен.* Підтримувати кого-небудь, некритично поділяючи його погляди. *Інтереси буржуазії (за якою сліпо плентаються народники) вимагають змішання селянського пролетаріату з селянською буржуазією* (Ленін, 24, 1972, 313).

ПЛЕ́НУМ, у, *ч.* Збори, засідання за участю всіх членів виборного керівного органу якої-небудь організації. *Пленум окружного, міського, районного комітету* [КПРС] *скликається не рідше як один раз на три місяці* (Статут КПРС. 1971, 22); *Чоловік пішов на збори, В сільраді пленум* (Мал., Звенигора, 1959, 63).

ПЛЕОНА́ЗМ, у, *ч., спец.* У стилістиці — сполучення близьких за значенням слів, з яких одно або кілька логічно зайві. *В творах Бернса часто зустрічаються плеоназми, які інколи набирають розгорнутої форми* (Рад. літ-во, 5, 1958, 86).

ПЛЕОНАСТИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до плеоназму.

ПЛЕОХРОЇ́ЗМ, у, *ч., спец.* Властивість мінералів неоднаково поглинати промені світла й таким чином змінювати своє забарвлення.

ПЛЕОХРОЇ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до плеохроїзму.

ПЛЕРЕ́ЗИ, ів, *мн., заст.* 1. Траурні нашивки на рукавах або на комірі одягу.

2. Оздоба з страусового пір'я для жіночих капелюхів.

ПЛЕСИ́МЕТР, а, *ч., спец.* Тонка металева або кістяна пластинка, яку вживає лікар, вистукуючи хворого (для дослідження стану внутрішніх органів).

ПЛЕ́СК, у, *ч.* Те саме, що **пле́скіт.** *Плеск Дніпра був тяжким і невиразним* (Ю. Янов., І, 1958, 103); *З тихим плеском, таємничо Плине човник* (Л. Укр., IV, 1954, 160); *Юрій жбурнув волосінь. Дрібні хвильки розбіглися од плеску* (Автом., Щастя.., 1959, 16); *Купаються усі у срібних бризках, як в росі.. В воді і сміх, і плеск, і шум...* (Сос., II, 1958, 352); *І зал встає, і знову лунає плеск долонь* (Гонч., Вибр., 1959, 323).

ПЛЕ́СКАНЕ́ЦЬ, пле́сканця, *ч.* 1. Коржик із тіста, глини і т. ін. плескатої форми. *Взялася* [Горпина] *в діжі зшкрібати тісто.. та збивати плесканця, щоб вчиняти було на чому* (Гуц., Скупана.., 1965, 63).

2. Те саме, що **пле́скáнка** 1. *Знаходимо також* [у гуцульській кераміці] *ріжні глеки і глечики,.. куманці, названі тут колачами, і плесканці, тотожні по формі з полтавськими* (Гуцульська кераміка, 1956, 48).

ПЛЕ́СКАНКА, и, *ж.* 1. Глиняна посудина плескатої форми. *Привабливі форми мають кутські баклаги (круглі плесканки і перснеподібні колачі)* (Нар. мист., 1966, 62).

2. Що-небудь, що має сплющену, плескату форму (круг сиру, шматок масла і т. ін.). * У порівн. *Голова сплющилась, немов плесканка сиру* (Вільде, Троянди.., 1961, 269).

ПЛЕСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плеска́ти** і **плеска́тися** і звуки, утворювані цією дією. *Вперед, кораблю! Не страшне Плескання вод у млі* (Граб., І, 1959, 232); *Закриєш очі — і встають в уяві.. міста шумливі, села прибережні, плескання хвиль, над ними лет чайок* (Гонч., Вибр., 1959, 258); *У березі ж — сріблиста мла. Тріпочуть із простинь навіски... І голі бронзові тіла, і сміх, і плескання, і блиски...* (Тич., II, 1957, 212); *Спів скінчився. Молоде товариство надгородило співця плесканням* (Л. Укр., III, 1952, 585); *Хіба і думати міг Євген після отих щирих обіймів* [союзників], *поцілунків, плескання по плечах, безперервного клацання фотоапаратів, що знову доведеться сидіти за колючим дротом* [табору для переміщених осіб]?! (Рибак, Час.., 1960, 364).

ПЛЕСКА́ТЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **плеска́тий.** *Краньцовський сидів на лаві за столом, а перед ним мала плескатенька пляшечка з ромом, трохи надпита* (Март., Тв., 1954, 341).

ПЛЕСКА́ТИ, плещу́, пле́щеш *і рідко* плеска́ю, плеска́єш, *недок.* 1. *неперех.* Рухаючись, видавати плескіт (у 1 знач.) (про воду або іншу рідину); хлюпати. *По піску по золотому Ллється срібная вода: Плеще, грається на ньому* (Крим., Вибр., 1965, 77); *На річці плескала хвиля* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 151); * Образно. *Як море хвилями, плеще на вітрі яра пшениця* (Головко, І, 1957, 340); // Битися, ударятися об (у) щось-небудь з плескотом. *Шумить Дніпро,.. плескає в береги* (Вовчок, І, 1955, 91); *Лагідно плещуть хвилі об залізну обшивку пароплава* (М. Ол., Леся, 1960, 125); // Ударами, рухом по (у) воді (або іншій рідині) створювати плескіт. *Наші весла тихо плескали в морі* (Коцюб., II, 1955, 302); *Плеще* [пароплав] *колесами, наче сполоханий лебідь крилами* (Сміл., Сад, 1952, 61); // Падати з плескотом. *Плеще холодний дощ* (Фр., XIII, 1954, 151); *Кулі плескали у воду;* // *розм.* Іти з шумом (по воді, болоту). *А він і плеще до мене через рівчак* (Сл. Гр.).

2. *перех. і неперех.* Бризкати водою (або іншою рідиною), лити її на кого-, що-небудь. *Півста тисяч київських пролетарів наспіх плескали холодною водою в обличчя, хапали сніданок.. і мерщій поспішали до заводських брам* (Смолич, Мир.., 1958, 80); *Старша кума плескала* [вино] *на стелю* (Кач., II, 1958, 14).

3. *неперех.* Те саме, що **плеска́тися** 4.

4. *неперех.* Утворювати звуки, схожі на сплеск води (перев. про крила). *Невидимі, але гучні крила вихравелета і б'ються й плещуть* (Л. Укр., І, 1951, 237); *На тину сусідський півень плеще крилами* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 59).

5. *перех. і неперех.* Бити чим-небудь по чомусь (звичайно з ляскотом). *Гірш не переставав плескати його по плечі* (Фр., VI, 1951, 471); — *Такі нахаяйнують чортів пляшку! — лаявся Йонька, плескаючи молотком по косі* (Тют., Вир, 1964, 224).

6. *неперех.* Бити в долоні на знак схвалення або вітання; аплодувати. *Перша частина концерту близилась до кінця.. Пан Ямайський плескав скільки сили* (Сам., II, 1958, 222); *Всі плескали, аж долоні їм пашіли, бо кожен відчув, що говорила Олька щиро і гаряче* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 213); *Щепкіну захоплено плескав увесь театр* (Рильський, III, 1956, 337).

Плеска́ти в доло́ні (*рідше* **рука́ми, в ру́ки**): а) бити долонями одна об одну (звичайно виявляючи радість, подаючи сигнал чи в такт музиці і т. ін.). [Хуса *(увіходить заклопотаний і плеще кілька раз у долоні):*] *Гей, слуги!* (Л. Укр., III, 1952, 145); *Горпинка.. плеще в долоні: — Білий хліб! Мамо, білий хліб!..* (Донч., III, 1956, 11); *Хлопець аж у руки плеще, налюбуватися не може машиною* (Фр., II, 1950, 42); б) бити в долоні на знак схвалення або вітання; аплодувати. *Хо.. чус, як йому плещуть в долоні* (Коцюб., II, 1955, 426); *Глядачі невгамовно плещуть у долоні, вимагають, щоб він грав і співав* (Ткач, Жди.., 1959, 58).

7. *перех.* Те саме, що **випле́скувати** 3. *Який біс жениться, а нам коровай плескать* (Номис, 1864, № 4063); *Плещу, плещу, хлібчик, дай, бабо, кіста* [тіста]! (Сл. Гр.).

8. *перех. і без додатка, перен.* Говорити дурниці, вигадувати що-небудь, чого не було і немає. *Тепер уже ніхто й не згадує про те, що колись баби плескали, мовби-то він крадене передержує!* (Гр., II, 1963, 314); — *А може, це — просто звичайні бабські плітки. Про Орину плещуть дурниці всякі* (Головко, II, 1957, 518); // Наговорювати на кого-небудь щось. — *Так ти тільки.. знаєш на других плескати, а й сам такий, як і всі* (Мирний, IV, 1955, 112).

◇ **Плеска́ти язико́м (язика́ми)** *див.* **язи́к.**

ПЛЕСКА́ТИЙ, *рідше* **ПЛИСКА́ТИЙ,** а, е. 1. Який не має глибин і підвищень; з рівною поверхнею. *На середині узвозу.. вони могли бачити позаду всю перейдену путь — ущелину в тонкому пасмі гір, плескату пустелю з дюнами й скелями* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 332); // Який не має помітного схилу (про берег, дах і т. ін.); пологий. *Її* [річки] *плескаті, шумні береги Шуршали, вкрившись голубою рінню* (Бажан, Вибр., 1940, 180).

2. Стиснутий з боків або приплюснутий зверху; сплющений. *Здавалося, що тут.. мирні рибалки спокійно ловлять плескату камбалу* (Допч., III, 1956, 357); *Плескатий хліб;* // Позбавлений звичайних округлостей, опуклостей (про обличчя, лоб і т. ін.).

3. Який має невелику товщину або висоту і рівну поверхню. *Перебираючи залізяччя, вийняв* [Іван] *плескатий шевський ніж, обтягнений ременем замість колодочки* (Стельмах, I, 1962, 425); *Часом серед крижин плескатих, які на кілька сантиметрів витикалися над водою, траплялися.. цілі крижані скелі* (Трубл., I, 1955, 168).

ПЛЕСКА́ТИСЯ, плещу́ся, пле́щешся, *недок.* 1. Те саме, що **плеска́ти** 1. *У затоці чорні води плещуться таємно* (Л. Укр., I, 1951, 289); *Унизу плескалися об берег хвилі!..* (Головко, I, 1957, 78); *Хвилі байдуже плескалися в борт пароплава* (Полт., Повість.., 1960, 395); * Образно. *Навкруги плескалися жовті хвилі хлібів* (Вол., Озеро.., 1959, 3).

2. Рухатися у воді з плескотом. *На бережку у ставка, На дощечці у млинка Фартух прала дівчина, Плескалась, як рибчина* (Укр.. лір. пісні, 1958, 85); *За гай спускалось сонце ясне, Плескалась рибка на воді...* (Гл., Вибр., 1957, 232); *Плескатись у холодній воді після спеки й задухи було приємно і весело* (Смолич, Ми разом.., 1950, 13).

3. Хлюпати, лити воду чи іншу рідину на себе або один на одного. *Він.. ходив коло берега, плескався водою* (Мирний, I, 1954, 249); *Потім вона почала плескатися біля умивальника* (Смолич, II, 1958, 96).

4. Лопотіти на вітрі (про парус, прапор і т. ін.). *Над головами плескалися червоні прапори і маленькі прапорці* (Папч, Ерік.., 1950, 48).

ПЛЕСКА́Ч, а́ *ч., діал.* 1. Круглий, плескатий хліб. *Миколка жадібно п'є з глечика молоко, гризе сухий плескач* (Рибак, Помилка.., 1956, 158); *Він жував таджицького прісного плескача* (Перв., Невигадане життя, 1958, 63); // *перен.* Будь-який предмет плескатої форми. *Тепер вона засинала, тільки торкнувшись щокою твердої, ніби піском набитої і в плескач розіспаної подушки* (Собко, Нам спокій.., 1959, 91).

2. Ляпанець. *Запишалась* [Христина] *перед дзеркальцем, що вона вже таки дівчина, а не яке-небудь фуркало, що його звідусіль плескачами і запотиличниками женуть старші* (Стельмах, Хліб.., 1959, 159).

ПЛЕСКІТ, коту, *ч.* 1. Шум від руху, падіння води (або іншої рідини), а також удару по поверхні води (або іншої рідини), падіння на неї. *Ухо ледве зачуває Плескіт хвилі об каміння* (Воронний, Вибр., 1959, 121); *На слобідських вулицях темно. Чути лише плескіт дощу, дзюрчання струмків та глухий шум дерев* (Шпян, Баланда, 1957, 61); *Іноколи ми потрапляємо в калюжу, тоді зчиняється плескіт* (Кол., На фронті.., 1959, 65).

2. Лопотіння на вітрі (паруса, прапора і т. ін.). *Вже вчувався йому святковий гомін слов'янської столиці, плескіт переможних знамен* (Гончар, III, 1959, 445).

3. Шум аплодисментів. *За дверима.. одинокий голос промовляв щось. Затим — плескіт рук і знову гамір, сміх* (Головко, II, 1957, 384).

ПЛЕСКО́ВАТИЙ, ПЛИСКОВАТИЙ, а, е. Те саме, що **плескува́тий.** *Ці обидві побічні гори виступають трошки вперед Шевченкової гори і придають* [надають] *їй вид* [виду] *храма з плесковатим верхом* (Н.-Лев., II, 1956, 382); *Плисковата низина; Внизу.. лежала велика, хоч і низька, плесковата каменюка* (Шовк., Починається юність, 1938, 89).

ПЛЕСКОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плескота́ти** і **плескота́тися** і звуки, утворювані цією дією.

ПЛЕСКОТА́ТИ, кочу́, ко́чеш і **ПЛЕСКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *недок.* Підсил. до **плеска́ти.** *Тихо усюди, аж мертво тихо, тільки плескотять його ноги, бредучи водою* (Мирний, I, 1954, 309); *Десь близько, ніби сріблястий дзвіночок, плескотів потік* (Скл., Карпати, II, 1954, 28).

ПЛЕСКОТА́ТИСЯ, кочу́ся, ко́чешся і **ПЛЕСКОТІ́ТИСЯ,** очу́ся, оти́шся, *недок.* Підсил. до **плеска́тися.** *Хвилі плескоталися біля човна* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 8); *Навколо сніг прив'яв та змок. — Весна прийшла! Весна прийшла! — дзвенить, плескочеться струмок* (Забіла, У.. світ, 1960, 36).

ПЛЕСКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плескоті́ти** і **плескоті́тися** і звуки, утворювані цією дією. *Новий день, погожий, привітний, підбадьорений плескотінням моря, вступив до палати* (Збан., Сеспель, 1961, 102).

ПЛЕСКОТІ́ТИ *див.* **плескота́ти.**

ПЛЕСКОТІ́ТИСЯ *див.* **плескота́тися.**

ПЛЕСКОТЛИ́ВИЙ, а, е. Який безперервно плескотить (про струмок, хвилі і т. ін.). *Ясні тулуби багатьох теплоходів горіли проти сонця в плескотливих хвилях прибережного моря* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 383).

ПЛЕСКУВА́ТИЙ, ПЛИСКУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **плеска́тий.** *Верх гори рівний, навіть плискуватий* (Н.-Лев., I, 1956, 383); *На голові в нього — сірий, плескуватий капелюх* (Коз., Сальвія, 1959, 35); *Ось під водою навпростець пливе медуза плискувата, слизька, м'яка, як холодець* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 83); *На плескуватому, мов вареника, обличчі лисніла догідлива посмішка* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 149); *І ось його кочережка готова. Вона плескувата,.. подзьобана невправними ударами молотка* (Сенч., Опов., 1959, 7).

ПЛЕСКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **плескува́тий.**

ПЛЕ́СНО, ПЛЮ́СНО, а, *с.* 1. Частина стопи між п'ятою і основою пальців.

2. *розм.* Те саме, що **зап'я́сток.** *Верних не міг стріляти, куля розтрощила йому плесно правої руки* (Перв., Невигадане життя, 1958, 182).

ПЛЕСНО́ВИЙ, ПЛЮСНО́ВИЙ, а́, е́. Прикм. до **пле́сно, плю́сно.** *Плеснові кісточки.*

ПЛЕСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех.* Однокр. до **плеска́ти** 1—5. *Вода плеснула на берег і зразу з гуком побігла назад* (Мирний, I, 1954, 313); *Виплила качка, об воду плеснула* (Щог., Поезії, 1958, 88); *Він кинув у вогонь жертву, плеснув вина* (Скл., Святослав, 1959, 23); *Плеснув руками Андрій: чоботи, одежа, лице — все в Запорожця було вимащене в болото* (Вас., II, 1959, 113); *Тищенко так плеснув Частія по плечу, що*

той аж зігнувся (Шовк., Інженери, 1956, 414); * Образно. *Спочатку на обличчі молодої жінки майнув подив,.. а ще за мить — ніби кригу зірвало — глибока радість плеснула з очей* (Жур., Опов., 1956, 79).

ПЛЕСНУ́ТИСЯ, нýся, нéшся, *док.* Однокр. до **плеска́тися.** *Щука плеснулася біля самого берега* (Собко, Біле полум'я, 1952, 86).

ПЛЕ́СО, а, *с.* 1. Відносно широка, з спокійною течією ділянка річки між двома перекатами, закрутами. *Річка розлилась плесами, як добрі озера* (Стор., I, 1957, 180); *На закруті, під скалою було .. широке плесо, завглибшки, може, по шию* (Фр., III, 1950, 452); *Річка тече лениво.., утворила затоки й плеса* (Ю. Янов., II, 1954, 179); // Вільна від заростей, відносно глибока спокійна ділянка якої-небудь водойми. *Само озеро — тиховоде, вкрите рясною та лататтям, але з чистим плесом посередині* (Л. Укр., III, 1952, 185); *Як тільки виринув Прохор на чисте плесо, одразу побачив кучеряву голову Карпа, що потай намагався перепливти річку* (Шиян, Баланда, 1957, 153); * Образно. *Коростилевський.. старанно зачісував м'яке рудувате волосся, прикриваючи ним високі залисини і невеличке плесо на тім'ї* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 105); // Спокійна, чиста водна гладінь. *Над плесом ставу сонні трави* (Рильський, I, 1960, 136); *І останнє, що він ще згадує,— це голубе плесо Дніпра, просторе і рівне* (Рибак, Зброя., 1943, 199); * Образно. *Блакиттю на гладі асфальтного плеса Відбилися синіх вагонів ряди* (Бажан, Роки, 1957, 246); * У порівн. *Па яру, над лісом, заблищало широким плесом небо* (Н.-Лев., II, 1956, 109).

2. *діал.* Грядка чотирикутної форми. *Як оце плесо захарастили редькою* (Сл. Гр.).

ПЛЕСТИ́, плетý, плетéш; *мин. ч.* плів, плелá, лó; *наказ. сп.* плетí; *недок., перех.* 1. Перевиваючи пасма, волокна, нитки і т. ін., з'єднувати в одно ціле; виготовляти що-небудь виттям, переплітанням. *Не бачили, не чули — бо плели мачули* (Номис, 1864, № 13249); *З лози колисочку плете Та плаче праведная мати, Колиску тую плетучи* (Шевч., II, 1963, 364); *Старі діди, поважні, сивобороді, походжали коло хат, то дещо тешучи, то плетучи сіті на звіра та на рибу* (Фр., VI, 1951, 25); *З оцих дзвіночків дівчата плели віночки на голови* (Козл., Ю. Крук, 1950, 83); *Плести косу; Плести панчоху;* // *перен., розм.* Писати вірші (звичайно погані). *Боки б химерив мудрий дід, Творили б* [ми], *лежа, епопею, Парили б скрізь понад землею, Та все б гекзаметри плели* (Шевч., II, 1963, 423).

◇ **Кре́нделі (кре́нделя) плести́ нога́ми** *див.* **кре́ндель; Плести́ павути́ну** *див.* **павути́на.**

2. *розм.* Говорити що-небудь нерозумне, безглузде. *Язиком що хоч плети, а руки при собі тримай* (Номис, 1864, № 3819); *Плети, плети! Я чув таких, як ти!* (Укр., присл., 1955, 183); — *Ти мені казна-чого не плети!* — *прикрикнула стара* (Тют., Вир, 1964, 510).

◇ **Банелю́ки плести́** *див.* **банелю́ки; Маидро́ни плести́** *див.* **мандро́ни; Плести́ лю́ко** — говорити без ладу, нескладно; **Плести́ нісені́тницю (нісені́тниці)** *див.* **нісені́тниця; Плести́ сухо́го ду́ба** — говорити дурниці, нісенітниці; дурити кого-небудь. — *Вона вірить сьому шарлатанові, а він їй плете сухого дуба* (Фр., II, 1950, 326); **Плести́ таке́, що й на го́лову (на ву́ха) не налі́зе** *див.* **нала́зити.**

3. *розм.* Говорити неправду, зводити наклеп на когонебудь. [Приблуда:] *Чи ви знаєте, що він учора у шинку таке плів.., зовсім ославив вас* (Кроп., I, 1955, 156); — *Вінцусиха плете по селі, начебто він ні на батька, ні на матір не похожий, але те є брехня* (Мур., Бук. повість, 1959, 64).

◇ **Плести́ інтри́ги** *див.* **інтри́га; Плести́ плітки́** — вигадувати й поширювати про кого-небудь неправдиві чутки. *Чула* [Івга], *як про неї плетуть плітки* (Гр., II, 1963, 422); *Плетуть плітки заздрісні на її красу сусідки, а їй ніби й байдуже до них* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 26).

ПЛЕТИ́СЯ, плетýся, плетéшся; *мин. ч.* плівся, плелáся, лóся; *наказ. сп.* плетúся; *недок.* 1. *розм.* Іти повільно, стомлено, насилу пересуваючи ноги. *До криниці з коновками, як звичайно, я плетуся* (Фр., IX, 1952, 423); *Ізнеміся старий вовк, Ледве що плететься* (Рудан., Тв., 1959, 280); *Стомлений важкою працею, плівся він додому з одним бажанням — швидше впасти на дерев'яний піл* (Цюпа, Назустріч., 1958, 80); // Іти, їхати куди-небудь (звичайно далеко або неохоче). *Цілий повітовий уряд плівся..* [до поміщика]. *Кожен підслуговувався, піддобрювався, запобігав ласки* (Мирний, I, 1949, 208); // *перен.* Поволі, але безперестану з'являтися одне за одним (про думки, мрії і т. ін.). *У голові Варі плелися неясні думки* (Епік, Тв., 1958, 165); // *за ким, перен., рідко.* Сліпо наслідувати, підтримувати кого-небудь у його діях. *Один Лука Чуплак плететься за Хомахою. Серед молоді син багатія не знайшов собі прихильників* (Чорн., Визволення, 1949, 100).

◇ **У хвості́ плести́ся** *див.* **хвіст.**

2. Рости, в'ючись навколо чого-небудь, сплітаючись, переплітаючись між собою. *В лузі на калину Плететься ожина, Плаче за миленьким Молода дівчина* (Укр., лір. пісні, 1958, 620); *Між вербами та кущами калини плелася ожина* (Н.-Лев., IV, 1956, 78); *В які мережива тонкі гілки плелися!* (Рильський, I, 1960, 263); // *рідко.* Звиваючись, пролягати, протікати. *Десь під самою горою повертала стежка вбік, обходила скалу і знов плелася вузенькою лентою, з уступа на уступ, з каменя на камінь* (Хотк., II, 1966, 243); // *перен.* Спитися; увижатися. *В такі ночі марення рясно плетуться в потомленій й стривоженій фантазії* (Смолич, I, 1958, 81); // *безос.* Приємний мав сон, а все десь про дім плелося: отець, мати, учитель снувалися близько нього (Ков., Тв., 1958, 89).

3. *рідко.* Те саме, що **заплітáтися** 1. — *Згадай мене, ненько, В суботу пізненько, Як дівчата помиються Й плетуться дрібненько* (Укр.. думи.., 1955, 292).

4. Пас. до **плести́** 1. *Може, й досі пам'ятає* [шляхтич], *які нагайки-дротянки плелися в пана Максима Грімача* (Вовчок, I, 1955, 90); *Панчішка, знай собі, плететься... Вовняна нитка в'ється, в'ється і розвивається з клубка...* (Забіла, У.. світ, 1960, 44).

ПЛЕСЬ, *виг.* 1. Звуконаслідування, що передає звук від руху, падіння рідини або удару по її поверхні. *Весело грає риба, тільки й чути: плесь, плесь* (Грим., Подробиці.., 1956, 53).

2. *розм.* Уживається як присудок за знач. **плесну́ти** і **плесну́тися.** *Море тихо плесь та плесь* (Ів., Вел. очі, 1956, 118).

ПЛЕ́ТЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **плести́** 1 і **плести́ся** 3. *Одного гарного весняного ранку входить до мене.. хлопчик.. у якімось спортивнім, не шитім, а плетенім із синьої волічки убранню* (Фр., IV, 1950, 456); *Місяць.. освітлював плетені з хмизу тини* (Грим., Кавалер.., 1955, 228); *Де хата не метена, там дівка не плетена* (Номис, 1864, № 10796); // **пле́тено,** *безос. присудк. сл. А в тому саду Чисто метено Ще й хрещатим барвіночком Дрібно плетено* (Укр.. лір. пісні, 1958, 82).

2. *у знач. прикм.* Виготовлений виттям, плетінням. *Тоненький стан стягав червоний плетений пояс* (Гр., II, 1963, 330); *Санчата в сінцях, плетена колиска — П'ятьох синів забава і спочин* (Мал., Звенигора, 1959, 18).

ПЛЕТЕ́НИК, а, *ч.* Плетений, довгастої форми виріб з білого тіста. *З тіста роблять плетеники, кидають їх в кип'яток, а потім підсушують і зарум'янюють в духовці* (Укр. страви, 1957, 310).

ПЛЕТЕ́НИЦЯ, і, *ж.* 1. Вінок, гірлянда. *Але стане вінцем лиш тоді плетениця терпова, коли вільна душею людина по волі квітчається терном* (Л. Укр., I, 1951, 189); *І плетеницею з волошок голубих, Немов короною, вінчають ловко їх* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 161); // *перен.* Складне переплетення чого-небудь (дій, процесів, станів і т. ін.). *Зіна швидко одяглась.. В плетениці думок, що бентежили її всю ніч, виділялась одна — світла* (Гур., Життя.., 1954, 278).

2. Низка однорідних подій, явищ і т. ін. *Під фрескою мозаїка, що зображає цілу плетеницю містерій в пам'ять Адоніса* (Л. Укр., II, 1951, 385); *Плетениця улюблених святок Наступила в селі од різдва* (Мас., Сорок., 1957, 310).

3. *етн.* Фігура в танцях, іграх. *Ой нумо, нумо у шума гуляти, шума заплітати! Заплетем плетеницю* (Сл. Гр.); *Для ігор «Огірочки» і «Горобейко» характерне вже не коло, а «плетениця», коли передня пара, взявшись за руки, перебігає під піднятими руками останніх пар* (Нар. тв. та етн., 4, 1962, 130).

ПЛЕ́ТЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **плести́** 1. *Головам, котрим судилося колись носити їх* [чепці], *мабуть, і вві сні ніколи не являться ті тихі.. бажання і молитви, що снувалися в оцих молодих, сумовитих дівочих головах при їх плетенню* (Фр., III, 1950, 63).

2. Спосіб з'єднання ниток, лика та іншого еластичного матеріалу. *Часто* [при розкопках] *зустрічаються посудини з відбитками тканин полотняного і репсового плетення* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 62).

ПЛЕ́ТИВО, а, *с.* 1. *рідко.* Дія за знач. **плести́.** *Такі ж берестові постоли, дідового плетива, й на Сергієві* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 4).

2. Що-небудь сплетене, переплетене. *Там в чудова, тиха загока з химерним плетивом куширу, з заростями латаття* (Коп., Як вони.., 1948, 59); *Червоніли в поріділому плетиві гілок кетяги глоду та горобини* (Коз., Сальвія, 1959, 93); // Плетений мереживний виріб. ◆У порівн. *Пропускають* [плащі] *зимний вітер, наче плетива венецькі* (Л. Укр., I, 1951, 310); // *перен.* Складне переплетення чого-небудь (дій, процесів, станів і т. ін.). *Те, що в нормальних умовах Ольга вважала б за чисто випадкове, тепер в'язалося в її уяві в одне суцільне плетиво причин і наслідків* (Вільде, Сестри.., 1958, 367).

3. Певний вид переплетення у плетеному виробі. *Ажурне плетиво використовується при виготовленні мережив для білизни, покривал, завіс і т. д.* (В'язання.., 1957, 3).

◇ **Пле́тиво слів,** *ірон.*— багатослівна (звичайно малозмістовна) манера висловлення. *Захоплення.. химерним плетивом слів робить твір важким для сприймання* (Рад. літ-во, 1, 1962, 79).

ПЛЕТІ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для плетення.

ПЛЕТІ́ЛЬНИК, а, *ч.* Майстер, що виготовляє плетені вироби.

ПЛЕТІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **плетільник.**

ПЛЕТІ́НКА, и, *ж.* 1. Плетена сумка для продуктів, дрібних речей тощо; кошик. [Анзорге *(плете кошика):*] *По цілих роках не маю роботи. Ото ці плетінки тільки й на світі держать* (Л. Укр., IV, 1954, 218); *Схопила* [Дарина] *плетінку з їжею і вибігла з кімнати* (Собко, Срібний корабель, 1961, 251).

2. Обплетений лозою, дротом і т. ін. глиняний або скляний посуд. *З лютим криком кидались монголи від хати до хати.., розбиваючи діжки і плетінки, розвалюючи печі* (Фр., VI, 1951, 94).

3. Оздоба з переплетених певним способом пасом шкіри, стрічок і т. ін. *На одязі, пошитому з товстих і важких вовняних матеріалів, прикраси виступають площинами у вигляді аплікацій.., плетінок, китиць* (Нар. тв. та етн., 2, 1963, 14).

4. Різноманітний за формою та розміром виріб з переплетених лозин, пасом шкіри, лика і т. ін., що використовується як тара. *Ілля.. вніс цибик .. чаю, запакований у бамбукову плетінку* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 270).

5. Вид плетіння (у 1 знач.); плетення. *Пряма плетінка. Такий узор утворюють набиранням петель на крючок через вертикальні палички не підряд, а через одну* (В'язання.., 1957, 101).

ПЛЕТІ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **плести́** 1. *Український одяг — це своєрідна енциклопедія народної творчості. В ньому втілилось народне мистецтво ткацтва, крою,.. плетіння* (Нар. тв. та етн., 5, 1965, 32); *На Поліссі було розвинуто.. плетіння кошиків з лози, рогожі, кори або соломи* (Матеріали з етногр.., II, 1956, 50).

2. Виріб, який плететься або сплетений. *Пальці нервово смикали дрібні шкурати, наче вив'язуючи з них складне шмуклерське плетіння* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 115); *Баба дрімала в кріслі над початим плетінням* (Тудор, Вибр., 1949, 266).

3. Що-небудь сплетене, переплетене. *Чорним плетінням заліза вимальовується місточок* (Вол., Озеро.., 1959, 98).

4. Кріплення, на якому тримається сидіння стільця. *Кінці плетіння стирчать в них* [стільцях] *під сподом* (Коцюб., II, 1955, 411).

ПЛЕТУ́Н, а́, *ч., розм.* Те саме, що **пліткáр.** [Р о м о д а н:] *А що буде, коли дізнається Гордій Опанасович, що ви не додержали слова?.. Обізве вас плетуном, брехуном* (Корн., II, 1955, 279).

ПЛЕТУ́ХА, и, *ж., розм.* Те саме, що **пліткáрка.** *Одного разу не витримала Уляна, розповіла Тарасові, що Гедзиха їй надокучає.. Плетуха з плетух, кого хоче обнесе по всім селищі* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 58).

ПЛЕ́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., діал.* Плентатися.

ПЛЕЧА́СТИЙ, а, е. *рідко.* Те саме, що **плечи́стий.** *Коні вороні, баскії. Правив візни́ка плечастий, усатий* (Вовчок, I, 1955, 118).

ПЛЕЧЕ́, а́, *с.* 1. Частина тулуба від шиї до руки. *Як добре плече, так і тупиця січе* (Номис, 1864, № 7362); *Пішов Дідок у ліс по дрова; Не забарився в'язку нарубать, Та як її на плечі взять: Осика — не полова!* (Гл., Вибр., 1951, 87); *Ти на плече мені схилила свою голівку золоту* (Сос., II, 1958, 75); *Вузький у плечах; Широкий у плечах;* // Частина одягу, що прикриває тулуб від шиї до руки. *Поли крає, а плечі латає* (Номис, 1864, № 1545); *На їй сорочка з десятки, скупо пошита і латана на плечах* (Л. Укр., III, 1952, 227); *Пригадую.. сюртук великопанський, Розірваний з плеча і до плеча* (Рильський, II, 1960, 67).

Арши́н в плечі; Півса́жня в пле́ча́х — з широкими плечима, широкоплечий. *Никола йде, неначе брила,— Саженний зріст, аршин в плечі* (Воронько, Драгі., 1959, 102); **Вбга́ти го́лову в пле́чі** *див.* **вбга́ти; Вбира́ти (ввібра́ти) го́лову в пле́чі** *див.* **вбира́ти**[1]; **Зво́дити (звести́) плечи́ма** *див.* **зво́дити; Здвига́ти (здви́гувати, здвигну́ти,** *рідко* **здви́нути) плечи́ма (плечéм)** — те саме, що **Зво́дити (звести́) плечи́ма** (*див.* **зво́дити).** *Зимним, надзвичайно здивованим рухом здвигає Маріка плечима, абсолютно не розуміючи, о що чоловікові ходить* (Хотк., II, 1965, 418); — *Я стою та тільки здвигую плечима*

(Мирний, I, 1954, 264); — *Знаєте, кого поведете?* — *Оленчук здвигнув плечем:* — *Бійців, звісно...* (Гончар, II, 1959, 410); **Межи́ плечі [уда́рити, штовхну́ти, пхну́ти, стусону́ти** *і т. ін.*] *кого* — (ударити, штовхнути, пхнути, стусонути тощо кого-небудь) по спині, у спину. *Цар підходить До найстаршого..., та в пику Його як загопить!.. Облизався неборака; Та меншого в пузо — Аж загуло!.. а той собі Ще меншого туза Межи плечі* (Шевч., I, 1963, 245); *Тимко вивів стару надвір, штовхнув межи плечі* (Тют., Вир, 1964, 356); **Підпира́ти (підпе́рти) плечи́ма** *що* — спиратися спиною об що-небудь. *Підпираючи плечима хвіртку, вона майстерно лузала насіння* (Стельмах, I, 1962, 327); *Убогий франт підпер плечима білу колону* (Коцюб., II, 1955, 411); **Під плечé [взя́ти, покла́сти** *і т. ін.*]; **Під плечéм [нести́, покла́сти** *і т. ін.*] — під пахву (взяти, покласти тощо); під пахвою (нести, покласти тощо). *Зібралися старости, як довг велить, узяли хліб святий під плече,.. пішли до Хіврі* (Кв.-Осн., II, 1956, 488); **Плечи́ма до** *кого — чого* [**оберта́тися, сиді́ти, стоя́ти** *і т. ін.*] — спиною до кого-небудь (обертатися, сидіти, стояти тощо). [Жінка:] *Римлянка я і крові не боюся. (Обертається до нього плечима)* (Л. Укр., II, 1951, 521); *Цілі години сидить так — плечима до степу, очима до моря,— виглядає сина* (Гончар, Тронка, 1963, 44); **Плечи́ма сте́лю підпира́є** *хто* — дуже високий хтонебудь. *Найкращий парубок Микита Стоїть на лаві в сірій свиті.. Плечима стелю підпирає* (Шевч., II, 1953, 77); **Плéчі зго́рбились** *див.* **згóрбитися; Розда-ва́тися (розда́тися) в плечáх** *див.* **роздава́тися.**

◇ **Бра́ти (взя́ти, прийма́ти, прийня́ти** *і т. ін.*) **на [свої] плéчі** *що* — робити що-небудь предметом своїх турбот, брати на свою відповідальність. — *Вступаю в партію, кажу, значить, беру добровільно на себе додаткові обов'язки перед народом. Беру нову ношу на плечі* (Гончар, III, 1959, 132); — *Він усю виборчу справу на свої плечі взяв...* (Мирний, IV, 1955, 364); **Бра́ти но́ги на плéчі** *див.* **бра́ти; Вино́сити (ви́нести) на своїх плечáх** *див.* **вино́сити; Випро́стувати (ви́простати, розпро́стувати,** *рідко* **розпростóвувати, розпро́стати, розпра́вляти, розпра́вити) плéчі** — набиратися сил, бадьорості; проявляти всі свої сили, здібності. *Гноблений, він* [народ] *випростував плечі і гримів повстанними Олекси Довбуша і Лук'яна Кобилиці* (Рильський, III, 1956, 41); *Світ, збуджений жовтневою грозою, розпростав плечі і чоло підвів* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 22); **Відчува́ти плечé** — мати чиюсь підтримку, допомогу; усвідомлювати свою єдність з ким-небудь. *Яке це щастя — відчувати плече товариша в ряду!* (Сос., II, 1958, 404); [Дремлюга:] *Головне — щоб в тебе вірили. А коли не відчуваєш плеча, то й світ тобі не раз галушкою здасться...* (Корн., II, 1955, 293); **Голова́ на плечáх** *у кого* — хто-небудь розумний, тямущий. [Свирид:] *У іншого ніби й голова на плечах, а придивишся гарненько...* [Пилип:] *Побачиш порожнє місце* (Кроп., II, 1958, 49); **Закри́тися плечи́ма й очи́ма** *див.* **закрива́тися; За плечи́ма бу́ти** (ма́ти *і т. ін.*): а) бути (мати) у минулому. *За плечима в нього були бої на Халхін-Голі* (Кучер, Голод, 1961, 163); *Маючи за плечима кілька десятків років наукової роботи, я продовжую вчитися й тепер* (Від давнини.., I, 1960, 17); б) мати щось з минулого (набуте, пережите, прожите і т. ін.). — *Ви агроном, за вашими плечима великий досвід* (Орос., Зел. повінь, 1961, 6); **За плечи́ма бу́ти (стоя́ти** *і т. ін.*): а) бути (стояти) позаду, ззаду. *Вона озирнулась на його з усміхом, та як глянула — впустила й шитво з рук — такий він стояв у неї за плечима, як з того світу* (Вовчок, I, 1955, 162); *Він полишив у себе за плечима Європу, яка ще лежала в руїнах* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 292); б) бути (стояти) зовсім близько (в часі або просторі). *Повітря таке прозоре, що Демерджі здається от-от за плечима* (Коцюб., III, 1956, 134); *Закручено руки в ремені, і ноги в колодки забиті, Червона китайка прим'ята. біда за плечима стоїть* (Мал., Зашов. джерело, 1959, 82); **За плечи́ма не носи́ти** *див.* **носи́ти; Звали́тися на плéчі** *див.* **зва́люватися**[1]; **Зва́лювати (звали́ти, покладáти, покла́сти) на плéчі** *чиї* — доручати, нав'язувати кому-небудь щось обтяжливе (обов'язки, турботи і т. ін.); **З-за плечá (плечéй) [уда́рити, розмахну́тися** *і т. ін.*] — сильним, різким рухом зверху вниз (ударити, розмахнутися тощо); навідліг. *Зайшов він од полу та з-за плечей як ударив її по голівці сокирою* (Вовчок, I, 1955, 162); — *Гех,— хекнув Хома, розмахуючись з-за плеча* (Гончар, III, 1959, 226); **З плечá:** а) те саме, що **З-за плечá.** *Це — ми, колишня дітвора,.. рубали ворога з плеча по завойованих містах...* (Сос., I, 1957, 232); *Замахнувши з плеча, пустила* [дівчина склянку] *дзвінко в голову сержанта* (Тудор, Народження, 1941, 101); б) не подумавши, зразу; без витримки, поквапно. — *Дуже ви нестримана людина. Усе з плеча, усе з плеча* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 166); **З плечéй (з пліч) упáв (звали́вся** *і т. ін.*) **тягáр** — те саме, що [**Нáче (ненáче, мов** *і т. ін.*)] **горá з плечéй (з пліч) впáла (звалилася** *і т. ін.*) (*див.* **горá**). *Навік минуло врем'я люте, З плечей упав тягар століть* (Рильський, III, 1961, 99); *Свирид Яковелич полегшено зітхнув і мало не посміхнувся: з його плечей звалився великий тягар* (Стельмах, II, 1962, 142); **З чужóго плечá** — не відповідний за розміром, уже ношений ким-небудь іншим (про одяг); [**Лежáти (бу́ти)] на плéчáх** *чиїх, у кого* — бути на чиїй-небудь відповідальності. *На його плечах лежало забезпечення безквартирних житлом* (Збан., Сесепель, 1961, 66); [Надія:] *У Гордія тиснення від клопоту. На його плечах уся область* (Корн., II, 1955, 287); **Ліве плечé вперéд** — команда для повороту праворуч. *Воронцов скомандував ліве плече вперед і строєм повів хлопців до кам'яного басейну* (Гончар, III, 1959, 210); **Лягáти (лягти́) на плéчі** *чиї* — ставати предметом чиїх-небудь турбот, відповідальності. *Експедицію було закінчено, але сила роботи лягла на плечі її учасників* (Тулуб, В степу.., 1964, 403); **Мáти гóлову на плечáх** *див.* **голова́; Мáти плéчі (за собою)** — бути під чиїм-небудь захистом, мати чиюсь протекцію. *Мошко має всюди плечі. Він богатир* (Фр., IV, 1950, 413); **Морóз берé з-за плечéй** *див.* **морóз; Морóз (хóлод, холодóк) пробігáє (пробíг, бíгає** *і т. ін.*) **поза (за) плечи́ма** — стає холодно кому-небудь (про неприємне відчуття холоду від несподіваного, сильного переляку, переживання і т. ін.). *І знову Панько. Аж мороз пробігає поза плечима* (Збан., Єдина, 1959, 27); **Мурáхи бігають (лáзять, пробíгли** *і т. ін.*) **за плечи́ма** *див.* **мурáха; На плечé!** — команда підняти гвинтівку і покласти її на плече; [**Нáче (ненáче, мов** *і т. ін.*)] **горá з плечéй (з пліч) впáла (звалилася** *і т. ін.*) *див.* **горá; Не підхóдити під плечé** *див.* **підхóдити; Низáти плечи́ма** *див.* **низáти; Ніби (мов** *і т. ін.*) **гóру з плечéй звали́в (звалúла** *і т. ін.*) *див.* **зва́лювати; Ні з плечéй, ні з очéй** — непривабливий на вигляд; непоказний (про людину); **Перехóдити з плечéй на плéчі** *див.* **перехóдити; Плечé в плечé; Плечé до плечá; Плечéм до плечá; Плечé з плечéм; Плечéм повз плечé:** а) поруч, близько один до одного. *Навколо царських палат тісно, плече в плече, завмерли стрільці* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 280); *Вони йдуть повільно, плече до плеча* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 14); *Ми просувалися плечем до плеча* (Коцюб., II, 1955, 356); *Не*

дивлячись на те, що всі збились укупу, ходили одно біля одного, плече з плечем, а проте кожний вишукував товариша по своєму пір'ю (Мирний, III, 1954, 258); *Сомкова старшина бачить, що лихо, скупилась тісно, плечем повз плече, да назад до намету* (П. Куліш, Вибр., 1969, 169); б) дружно, одностайно, в тісному єднанні. *Прийдесь* [доведеться] *за правду твердо стати Хлоп в хлопа і плече в плече* (Фр., X, 1954, 79); *Україна почула слова, Щоб стали народи плечем до плеча.. То Партії голос, то клич Ілліча* (Рильський, III, 1961, 237); **Плечé підставля́ти** *кому* — подавати допомогу, підтримку; допомагати, підтримувати кого-небудь. — *Він же не баба, щоб плакати, у нього своя натура.. А такому чоловікові треба плече підставляти* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 339); **Плечé у плечé** — те саме, що **Оди́н в оди́н** *(див.* **оди́н**). *Зібралися хлопці: лице у лице, плече у плече, дужі, відважні та гарні* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 154); **По́ки голова́ на плечáх** *у кого* — поки живий хто-небудь. — *Щоб же я на страшний суд не встав, коли ти до неї* [дівчини] *доторкнешся, поки в мене голова на плечах!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 106); **Помі́рятися з плечéм** *чиїм*; **Порівня́ти плечá** *з ким* — те саме, що **Помі́рятися силою (си́лами)** *(див.* **помі́рятися**). — *Нехай хоть стане він Бовою, Не наляка мене собою, Поміряюсь з його плечем* (Котл., I, 1952, 278); — *Нехай лиш Турн, що верховодить і всіх панів за кирпи водить, З Енеєм порівня плеча* (Котл., I, 1952, 276); **По плечáх полі́зла мураш́ня** *див.* **мураш́ня**; **Прáве плечé впередé** — команда для повороту ліворуч; **Скидáти (ски́нути) з плечéй (пліч)** *що* — звільнятися від чого-небудь, позбуватися чогось небажаного, неприємного і т. ін. *Певно, довго гнобила бідність його* [селянина] *рід. Цілі століття злигоднів викарбували на ньому свої сліди. Як важко було йому скидати з плечей цей тягар* (Довж., I, 1958, 55); *Здавалося* [Дорощукові], *ніби скинув з плечей років двадцять* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 269); **Спирáтися (спéртися) на плечé** *чиє* — знаходити в кому-небудь підтримку, допомогу. *Вона вгадала в ньому надійного мужа й господаря, на плече якого з певністю можна спертись* (Гончар, III, 1959, 189); **Стáрість лягáє на плéчі** *кому* — хто-небудь старіє. *Зрозумів* [холостяк], *що в нього не буде ні хати, ні сім'ї, бо ж старість лягає на плечі, а років йому ніяк не зупинити* (Томч., Жменяки, 1964, 106); **Увійти́ (вступи́ти** *і т. ін.*) **на плечáх** *чиїх, у кого* — увійти, вступити і т. ін. безпосередньо за ким-небудь (ворогом, відступаючими тощо), йдучи по п'ятах. — *Пам'ятайте, що треба, що б там не було, на плечах противника ввійти в Крим* (Гончар, II, 1959, 409); **Чýти (відчувáти) кри́ла за плечи́ма** *див.* **крило́**; **Як у бóга за плечи́ма** — те саме, що **Як у бóга за пáзухою (за двери́ма)** *(див.* **бог**).

2. Верхня частина руки (або передньої кінцівки гваринн) до ліктьового суглоба. *Насамперед у них* [дітей] *розвиваються великі м'язи, наприклад м'язи плеча* (Шк. гігієна, 1954, 74); *Задня нога* [жаби] *складається із стегна, гомілки й ступні, яка закінчується п'ятьма пальцями, а передня — з плеча, передпліччя й кисті з чотирма пальцями* (Зоол., 1957, 86).

3. Частина предмета, розташована під кутом до основної частини. *Поїзд.. привітав веселим гудком паровоза підняте плече семафора* (Рибак, Час.., 1960, 771).

4. Частина важеля від точки опори до точки прикладання сили. *Якщо терези зроблені правильно, то праве плече коромисла .. має дорівнювати лівому плечу* (Фізика, 1, 1957, 21).

5. *спец.* Ділянка колії (дороги), яка обслуговується приписаними до неї машинами, паровозами і т. ін. *Замість двох дільниць, на тяговому плечі Козятин — Миронівка лишилась одна* (Рад. Укр., 10.VII 1962, 3).

6. Частина сокири.

7. *спец.* Верхня частина опуклості горщика. *Скіфські горщики зберігають тюльпановидну форму, на плечах мають карбований валик* (Нариси з іст. укр.. мист., 1969, 13).

ПЛЕ́ЧЕНЬКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **плечé** 1. — *Я ж оту ялиночку вирубав та взяв і собі за плеченьки міцно прив'язав* (Забіла, Веселим малюком, 1959, 95).

ПЛЕ́ЧИКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **плечé** 1. *Він поклав свою руку на її маленьке плечико* (Гур., Наша молодість, 1949, 103).

ПЛЕ́ЧИСТИЙ, а, е. Який має широкі плечі; широкоплечий. *Ентел був тяжко смілий, дужий, Мужик плечистий* (Котл., I, 1952, 94); *Було їх три — кремезні плечисті постаті* (Фр., VII, 1951, 252); *До шатра ввели трьох козаків — високих, плечистих* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 335); * Образно. *Плечистий, ошатний дуб стоїть на околиці села самотиною* (Гуц., З горіха.., 1967, 91).

ПЛЕ́ЧИСЬКО, а, *с.* Збільш. до **плечé** 1. * Образно. *Незабаром хмара своїми грізними плечиськами заступила сонце* (Ряб., Золототисячник, 1948, 173).

ПЛЕ́ЧИЩЕ, а, *с.* Збільш. до **плечé** 1. *Його плечі, широкі незграбні плечища коливаються буйно, стихійно* [від сміху] (Донч., II, 1956, 288).

ПЛЕ́ЧОВИ́Й, á, é. Прикм. до **плечé**. *Особливої уваги вимагають до себе колінні, ліктьові і плечові суглоби, оскільки до них найшвидше проникав холодне повітря* (Наука.., 8, 1959, 24); // Признач. для носіння на плечах, через плече і т. ін. *Плечовий одяг.*

△ **Плечови́й óяс** — частина скелета людини і хребетних тварин, яка служить для причленування і опори передніх (у людини — верхніх) кінцівок.

ПЛЕ́ЧОНОГІ, гих, *мн.* Тип морських безхребетних тварин, зовні схожих на молюсків.

ПЛЕЯ́ДА, и, *ж., книжн.* Група видатних діячів певної епохи, які пов'язані спільністю поглядів, завдань, напряму. *Великий син українського народу, геніальний поет і художник Тарас Григорович Шевченко належить до плеяди тих славних революційних діячів, яких В. І. Ленін назвав нашими попередниками* (Наука.., 3, 1961, 11); *Плеяда учених; Плеяда письменників;* // Група людей за якою-небудь спільною ознакою. *Так куди ж іти? В чиновники?.. приєднати й власну особу до плеяди людей у мундирах* (Хотк., I, 1966, 134); *Українські оперні театри виховали цілу плеяду талановитих молодих співаків,.. що стали переможцями міжнародних конкурсів та фестивалів* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 17).

ПЛИВ, у, *ч., діал.* Потік. *Час плив своїм пливом* (Вовчок, I, 1955, 328).

◇ **Збива́ти (зби́ти) з пли́ву** *див.* **збива́ти**.

ПЛИВА́К, á, *ч., діал.* Плавець. *Повінь прийшла.. Дивимося із нашої дараби, а нашого Саїпа вже нема. Коби хоть один був з нас пливак, а то нікому було й поратувати* [порятувати] (Черемш., Тв., 1950, 346).

ПЛИВА́ТИ, пли́ваю, пли́ваєш, *недок., діал.* Плавати.

ПЛИВЕ́ЦЬ, вця, *ч., діал.* Плавець. *Аж от звідкілясь із'явивсь човник, а в човникові сидів парубчак.. Жартухи заздалегідь змовилися перепинити пливця* (Крим., Вибр., 1965, 357).

ПЛИВКИ́Й, á, é, *рідко.* 1. Здатний плавитися, топитися; плавкий. *Пливкий метал.*

2. *перен.* Позбавлений чітких обрисів; розпливчастий. *Ще не віджили в нас ренесансні форми, як одночасно почали виступати прояви барокко. Границя між обома стилями була пливка* (Укр. декор. різьба.., 1970, 73).

3. Швидкий. *Пливка хвиля.*

△ **Пливкі́ при́голосні,** *лінгв.*— те саме, що **Пла́вні при́голосні** (*див.* **пла́вний**).

ПЛИВТИ *див.* **плисти́.**

ПЛИВУ́Н, а́, *ч.* Перенасичені водою рихлі, дрібнозернисті породи (піски, суглинки тощо), здатні розпливатися, рухатися. *Глибина колодязя досягає майже 50 метрів.. На такій глибині прохідників чекають пливуни, тобто рідка маса з глини й піску* (Рад. Укр., 20.VII 1962, 2).

ПЛИВУ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **пливу́н.**

ПЛИВУ́ЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **пливті́.** *Борис.. глядів на бистро пливучу чисту воду* (Фр., III, 1950, 450); // *у знач. прикм. Немає сонця — І десь воно, проте, живе і світить: За хмарами пливучими, за снігом* (Рильський, II, 1960, 94); *Там, на пливучих крижинах, можна зустріти білих ведмедів* (Трубл., Крила.., 1947, 41).

2. *у знач. прикм.* Якій легко розмивається, піддається розрідженню, розмиванню (про грунт). *Балки кріплення вгинаються під тиском пливучої маси* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 97).

3. *у знач. прикм., перен.* Те саме, що **пла́вний.** *Гучна, важка, пливуча полилася вона* [пісня], *як вода, понеслася над усіма головами* (Мирний, III, 1954, 203).

ПЛИВУ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **пливу́чий** 3.

ПЛИГ [1], у, *ч., діал.* Стрибок. — *Дійсно, ти перемогла! — сказав Владко, нахиляючись над воду, де в шалених плигах кидавсь по поверхні клень* (Фр., VI, 1951, 313); // *у знач. присл.* **пли́гом.** Стрибками. *Дика коза біжить плигом* (Сл. Гр.).

◇ **Збива́ти (зби́ти) з пли́гу** — те саме, що **Збива́ти (зби́ти) з пантели́ку** (*див.* **збива́ти**). — *Він же в їх голова, старшина!..— зареготався Копаниця..— нам треба його збити з плигу* (Гр., II, 1963, 321); **Зби́тися з пли́гу** — те саме, що **Зби́тися з пантели́ку** (*див.* **збива́тися**). *Еней од страху з плигу збився* (Котл., I, 1952, 104).

ПЛИГ [2], *розм.* Уживається як присудок за знач. **пли-га́ти і плигну́ти.** *В одчинені двері скаче з сіней жаба, така здорова та раба, та плиг на поріг!* (П.-Лев., III, 1956, 253); *А зайці-розбійники з лісу плиг та плиг!* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 47).

ПЛИГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плига́ти.**

ПЛИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Робити стрибок, стрибки; переміщуватися стрибками. *Жаби годі вже мовчать, Плигають сміло і кричать* (Гл., Вибр., 1951, 123); *По стінах — жуки волохаті, плигав котик за ними* (Ю. Янов., V, 1959, 23); *З радісним гавканням плигав Волохан навколо нерухомого Тико* (Трубл., Крила.., 1947, 27); // Стрибком кидатися вниз. *З берега плигали цілими сотнями маленькі.. чортики* (Н.-Лев., II, 1956, 348); *Плигати додолу;* // Танцювати, роблячи стрибки, підскакуючи. *Він плига під звуки сарабанди* (Рильський, I, 1960, 172); // Швидко текти по камінню, уступах і т. ін. (про струмок, річку тощо). *Каламутна вода плигала на камінні, на глибших місцях вирувала* (Десняк, II, 1955, 410); *Річки плигають по камінню* (Збан., Єдина, 1959, 160); // Раз у раз пересуватися з місця на місце (про відблиски, світло, тінь і т. ін.). *Веселе полум'я жваво стрибало по соломі,.. плигало по стіні золотим зайчиком* (Коцюб., I, 1955, 86); // *перен.* Раз у раз з'являтися і зникати в уяві, думках (про спогади, образи і т. ін.). *Картини мінялися, плигали з неймовірною швидкістю: то вважалося спотворене болем, бліде обличчя німця,.. то плигають перед ним вибалушені очі бійця* (Тют., Вир, 1964, 318).

2. Ударяючись об що-небудь, відскакувати, підскакувати. *Під човном клекотіло, кипіло, шумувало, а він підскакував і плигав* (Коцюб., I, 1955, 391); *Плигає жвавий молоток, зубата тьохка пилка, той змайстрував собі свисток, той устругнув сопілку...* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 92); // Різко коливатися, тремтіти. *Коралове намисто з побрязкуванням плигає на грудях* (Тют., Вир, 1964, 125).

ПЛИГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **плига́ти.** *Він миттю плигнув з печі на піл* (Мирний, IV, 1955, 299); *Кінь стрілою плигнув уперед* (Збан., Між.. людьми, 1955, 28); *Писарець.. плигнув через вікно в садок* (Н.-Лев., II, 1956, 55); *Мало я з вікна не плигнув, Щоб її поцілувати!* (Л. Укр., IV, 1954, 173); *Стіл аж йойкнув під кулаком Гнатовим, миска плигнула по столі* (Коцюб., I, 1955, 29).

◇ **Ви́ще се́бе не плигне́ш** — не зможеш зробити, здійснити того, що тобі не під силу. *Думай не думай, а вище себе не плигнеш* (Укр.. присл., 1963, 45).

ПЛИГОНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Підсил. до **плигну́ти.** *Вовк як плигоне та в просо* (Україна.., I, 1960, 313); *«Цяця»* [собака].. *вискочила з засідки й плигонула на фашиста* (Ю. Янов., II, 1954, 45); — *Через отаку канаву плигонув!* (Донч., V, 1957, 473).

ПЛИГУ́Н, а́, *ч.* Те саме, що **стрибу́н.**

ПЛИГУНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Пестл. до **плигу́н.**

ПЛИГУ́НКА, и, *ж.* Жін. до **плигу́н.**

ПЛИГУ́ХА, и, *ж., розм.* Те саме, що **плигу́нка.**

ПЛИ́НЙ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **пли́нути** 1, 3—5. *Не хочу сну і супокою, Хай буде біг і плин, і лет* (Криж., Під зорями.., 1950, 32); *Закрутилась, плин свій стишила Хмарина* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 34); *Важкий подих обірвав плин думок* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 106); *Прощайте, вечори багряні, Річок неповторимий плин* (Мал., Звенигора, 1959, 25); *Образ в повісті і романі.. росте поступово, і в плині довгої розповіді є стільки засобів для його руху, розвитку й зростання!* (Смолич, Перша книга, 1951, 32); *Їй уже було далеко за тридцять,.. але плин часу майже не позначився на жінці* (Загреб., Спека, 1961, 292).

З пли́ном ча́су *див.* **час.**

2. Маса води, потік, що рухається в якому-небудь напрямку. *Чавунні труби метрових діаметрів стояли вряд, всмоктували забарвлений льосовим мулом бурхливий плин води* (Ле, Міжгір'я, 1953, 41); *Хвиля грала, неслася далі й далі, а вона стояла на березі і безнадійно дивилася на нестримний плин* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 45); * У порівн. *Біда, мов плин води, Зійшла з літами назавжди* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 96); // Маса, потік якої-небудь рідини, що безперервно ллється. *У шибку..— Краплина неквапліва, А потім шум, А потім плин, А потім буйна злива* (Воронько, Тепло.., 1959, 64).

3. *перен.* Безперервний рух маси, великої кількості кого-, чого-небудь. *Вона ..подивилася на швидкий плин трамваїв, автомашин* (Чаб., За півгодини.., 1963, 9); // Маса, велика кількість кого-, чого-небудь. *Та що це, що?.. Вже колії трамвая з обох боків, людей безмежний плин і вибухи... Хрещатик оживає...* (Сос., II, 1958, 315); *Худоба невпинним плином виповнила шлях* (Рибак, Зброя., 1943, 158).

4. *діал.* Рідина. *Показалася ропа, себто рідкий чорний плин з нафтовим запахом* (Фр., IV, 1950, 12); *Неля взяла келишок.. і жадібно випила його. Хотіла запити чим-небудь той густий щипливий плин* (Вільде, Сестри.., 1958, 364).

ПЛИ́ННИЙ, а, е. 1. Здатний плинути, плисти; рідкий. *Між огнищами.. снувалися незліченні ріки і потоки плинної смоли* (Фр., II, 1950, 123); *Багато.. несподіванок приховує в собі розтоплена, плинна сталь, а особливо, коли сто п'ятдесят тонн її вилито в таку*

складну узорчасту, багатогранну форму (Собко, Біле полум'я, 1952, 217).

2. *перен.* Який плавно рухається, переміщується. *Гаврило.. пішов.. аж на ті горби, де в плинному мареві бовваніли свіжоскладені ряди кіп* (Тют., Вир, 1964, 271).

3. *перен.* Який відзначається несталістю, нестійкістю; мінливий, непостійний. *Великий критик* [М Добролюбов] *вбачав завдання митця в тому, щоб.. в образній формі відбивати не випадкове і плинне, а типові риси дійсності, типові характери* (Рад. Укр., 29.XI 1961, 3); *Плинна робоча сила.*

4. *перен.* Плавний, рівний (про звуки, мову і т. ін.). *Плинна мелодія.*

ПЛИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість і стан за знач. **пли́нний** 1, 3. *Воді властива плинність; Плинність робочої сили; Боротьба з плинністю кадрів.*

2. *перен.* Властивість за знач. **пли́нний** 4. *Музичний малюнок* [веснянки].. *вражав насамперед своєю рухливою плинністю, динамічною зміною відтінків* (Мист., 6, 1968, 22).

ПЛИ́ПУТИ *див.* **плисти́.**

ПЛИС, у, *ч.* Груба бавовняна ворсиста тканина; бавовняний бархат. *Меблі* [меблі] *оббита червоним плисом та м'якенька* (П.-Лев., I, 1956, 599); *Одяг на ньому коштовний.. Сап'янові чоботи, розстебнутий кунтуш з вилинялим коміром червоного плису* (Ле, Наливайко, 1957, 179).

ПЛИ́СКА, и, *ж.* Перелітний невеликий птах з рухливим довгим хвостом; живе біля водойм. *В ятір залізла жовта плиска — легка, грайлива і весела пташка* (Коп., Як вони.., 1961, 80).

ПЛИСКА́ТИЙ *див.* **плеска́тий.**

ПЛИСКОВАТИ́Й *див.* **плеско́ватий.**

ПЛИСКОМ, *присл.* 1. Плоским, широким боком донизу. *Рибалки вдарили по воді плиском бабайками, і здоровий човен полинув по лимані* (Н.-Лев., II, 1956, 225); *Вирішив Роберт Гаррет метнути диск так, щоб той летів не ребром до землі, а плиском, обертаючись.. навколо своєї осі — наче дзига* (Наука.., 9, 1967, 56).

2. *у сполуч. із сл.* упасти, лягти *і т. ін.* Розпластавшись (на спині або на животі).

ПЛИСКУВА́ТИЙ *див.* **плескува́тий.**

ПЛИСКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **плискува́тий.**

ПЛИ́СОВИЙ, а, е. Прикм. до **плис.** *Цілісінький день було розкладає* [Марта] *тії клаптики —..вовняні, плисові, атласні* (Григ., Вибр., 1959, 256); // Зробл., пошитий з плису. *Мені ввижається бородатий Тришка в червоній сорочці та чорній плисовій безрукавці* (Мирний, IV, 1955, 336); *На ній була коротка тепла кохтина з плисовими карвашами* [обшлагами] (Мик., II, 1957, 514).

ПЛИСТИ́ *і* **ПЛИВТИ́,** пливу́, пливе́ш *і* **ПЛИ́НУТИ,** ну, неш, *недок.* 1 Пересуватися у воді або по воді в якомусь напрямку за допомогою певних рухів тіла, спеціальних органів чи знарядь. *Ото було, як опівночі, то й пливуть човни Дніпром* (Вовчок, I, 1955, 90); *Вже не рибки пливли у воді, а вербові листочки* (Тют., Вир, 1964, 520); *Механічно сповз* [хазяїн] *із сідла й поплив біля морди Сірого, тримаючись за гриву й допомагаючи рукою плисти* (Ю. Янов., I, 1958, 141); *Плисти (пливти) наввипередки;* * У порівн. *І дівчина, обсипана квітками, Іде, немов пливе лебедонька в воді* (Рильський, I, 1960, 160); // Рухатися, нестися за течією води (про предмети). *Не все те переймати, що на воді пливе* (Номис, 1864, № 3297); *Де-не-де щось чорне швидко пливло по воді* (Гр., I, 1963, 420); *Весло впало в воду й пливло із човном* (Смолич, I, 1958, 79); *По річці к дівці Квіточка плине* (Кост., I, 1967, 38).

◇ **Копі́йка в кише́ню пливе́** — хто-небудь має прибуток від чужого. — *Таксі,— повторив Кость,— то, дядьку Миколо, живе діло. Колесо крутиться — копійка в кишеню пливе...* (Рудь, Гоміп.., 1959, 74); **Неха́й (хай) пливе́ за водо́ю** *що* — побажання забути щонебудь, не повертатися до чогось (переважно неприємного). [Семен:] *Забудь, брате, те, що колись було; нехай те лихо пливе за водою!* (Кроп., I, 1958, 115); **Плисти́ молоко́м і ме́дом** *див.* **мед; Плисти́ (пливти́) за течі́єю** *див.* **течія; Плисти́ (пливти́) куди́ вода́ несе́** — те саме, що **Плисти́ (пливти́) за течі́єю** *(див.* **течія**). — *Ні порадою, ні силою не переможеш нашого товариства. Лучче пливи, куди вода несе...* (П. Куліш, Вибр., 1969, 149); **Плисти́ (пливти́) про́ти течії** *див.* **течія; Про́ти води́ плисти́ (пливти́)** *див.* **вода́; [Сам (сама́, само́)] пливе́ до рук (у ру́ки)** — що-небудь легко дістається, добувається. *Там уже читають списки. Багато ж їх виявилось, щасливців, яким земля сама пливе сьогодні до рук* (Гончар, II, 1959, 214); *Він таки ж господар, і гріх йому.. не брати того добра, що само в руки пливе* (Тют., Вир, 1964, 429); *Всі бачать, як воно* [багатство] *їм у руки пливе, а як воно їм з рук вислизає, того ніхто не вгадає* (Дн. Чайка, Вибр., 1960, 82).

У кільва́тері пливти́ *див.* **кільва́тер.**

2. Пересуватися по воді на човні, судні і т. ін.; бути в плаванні. — *Звичайно ми сходились вранці, брали човен і плили в море* (Коцюб., II 1955, 299); *Я збиралась у дальню дорогу, Щоб морями чужими плисти* (Турч., Земле моя.., 1961, 5); *Гей, плину я по Дунаю* (Коломийки, 1969, 91).

3. *перен.* Плавно летіти, нестися в повітрі (про птахів або про літальні апарати). *В небі.. довгими ключами пливли журавлі з журавлицями* (Довж., I, 1958, 173); *Високо.. пливли на захід в супроводі жвавих «яструбків» важкі бомбардувальники* (Гончар, III, 1959, 371); *Шульпіка угорі Тихо плинув* (Щог., Поезії, 1958, 101); // Повільно, плавно пересуватися по небозводу (про сонце, місяць і т. ін.). *Непримітно час минав, непримітно сонце пливло до спокою* (Мирний, IV, 1955, 24); *Багряний місяць над полями пливе між хмарами* (Сос., II, 1958, 170); *Місяць блідий сумно плине По водах морських* (Метл. і Кост., Тв., 1960, 269); // Переміщуватися в повітрі під дією вітру. *За сонцем хмаронька пливе* (Шевч., II, 1963, 203); *Понад полем синій дим пливе...* (Тич., III, 1947, 183); *Над рудим пожухлим степом пливло по вітру легке й прозоре «бабине літо»* (Тулуб, В степу.., 1964, 156); // Легко поширюватися, розноситися в усі боки (про звуки, запахи, прохолоду і т. ін.). *З старої вілли на весь гай Плив голос панни Ванди* (Фр., XI, 1952, 276); *З ріки плинув живлющий струмінь прохолоди, з лісу — чистий і гіркий запах хвої* (Грим., Кавалер.., 1955, 35).

4. *перен.* Плавно рухатися, переміщуватися в певному напрямку; йти плавною ходою. *Не біжить* [Галочка], *а, мов рибонька,.. пливе* (Кв.-Осн., II, 1956, 321); *Велично пливе по ниві комбайн* (Головко, I, 1957, 433); *Не йде* [Андрій] *уже, а плине* (Біл., Знгзаг, 1956, 57); // Іти, рухатися безперервним потоком, масою. *Мішана юрба пливла до церкви з трьох боків* (Мик., Повісті.., 1956, 41); *З веселих сіл і селищ давніх Все плине люд, як ручаї* (Мал., Віщий голос, 1961, 48); // Плавно пересуватися в танці. *Химка кругом його* [Хведора], *мов пава, пливе, а він, наче м'яч той по землі качається, гопака оддирає* (Мирний, V, 1955, 217); *Рожеві панни й кавалери у хвилях музики пливуть...* (Сос., I, 1957, 381); // Іти, проходити перед очи-

ма того, хто їде в поїзді, автобусі і т. ін. (про нерухомі предмети). *Біжить поїзд. Назустріч йому ось поле пливе* (Тесл., З книги життя, 1918, 120); *Повз вікна машини пливла вечірня Москва* (Дмит., Обпалені.., 1962, 103); // Виникати, проходити в уяві, пам'яті одні за одними (про думки, спогади, образи і т. ін.). *Мисли пливли от як ті білі хмарки в небі* (Хотк., II, 1966, 43); *І пливуть, мов листя, за водою Спогади-корабліки мої* (Дмит., В обіймах.., 1958, 69); *Як гаряче плинуть з безвісної далі Притьмарених видив нечутні рої!* (Перв., II, 1958, 372); // Обертатися, крутитися перед очима (про відчуття при запамороченні, у напівпритомному стані). *Все пливло і гойдалося перед стомленими очима Миколи Петровича* (Вл., Аргон. Всесвіту, 1947, 185).

◇ **Пла́вом плисти́ (пливти́)** *див.* **плав.**

5. Литися струменем, потоком у певному напрямку; текти. *Давала* [Марічка] *волю своєму жалеві давити їй горло, сльозам — плисти-виливатися* (Круш., Буденний хліб., 1960, 340); *Одійшли* [дівчата] *дальше од кручі, де вода ще не дійшла до каміння і пливе тиха да чиста* (П. Куліш, Вибр., 1969, 250); *Там Рось тихо плине зеленою водою між високими кам'яними стінами* (Н.-Лев., I, 1956, 51); // *перен.* Поволі, поступово розходитися, розтікатися (про відчуття млості, розслаблення і т. ін.). *По його тілу пливло терпке і млосне розслаблення* (Кучер, Чорноморці, 1956, 339); // *перен.* Розмірено, плавно звучати. *Старий Семен говорив довго; його мова чимдальш пливла вільніше та скоріше, як вода на лотоках* (Коцюб., I, 1955, 42); *Просто й немудро пливла промова — повість жіночого життя* (Еллан, II, 1958, 9); *Слова батьківські рівні, оповідь спокійна, плине, наче давня легенда* (Кучер, Дорога.., 1958, 13); // *перен.* Легко, вільно викладатися, будуватися (про мову, склад); // Проходити, минати (про час). *Як-то тяжко Тії дні минають. А літа пливуть меж ними, Пливуть собі стиха* (Шевч., II, 1963, 235); *Тяжко-важко, в неописанній тривозі, плила їй година за годиною* (Фр., V, 1951, 107); *Я ж і зроду не надіялася, що моє життя буде вічно поміж квітками плинути* (Л. Укр., V, 1956, 168); // *перен., рідко.* Бути наслідком чого-небудь. — *Вся та гарна дбайливість* [про звірів] *пливе у нього не з доброго серця, не з почуття справедливості і любові, а з брудного самолюбства* (Фр., IV, 1950, 122); *Не бійся смутку, що пливе З великої любові* (Рильський, III, 1961, 56).

6. *тільки* **плисти́, пливти́.** Втрачаючи твердість від тепла, вологи, розтікатися, розпливатися. *Віск пливе.*

ПЛИСЬ, *присудк. сл., розм.* Те саме, що **плюсь** 1. *А Лебедь плись на дно* (Греб., I, 1957, 44); * Образно. *Із моці вибився* [Вітер], *сердешний набік плись* (Греб., I, 1957, 60).

ПЛИТА́, и́, *ж.* 1. Великий плоский (перев. прямокутний) з гладенькою поверхнею шматок каменю, металу і т. ін. *Ясько мав собі.. функцію — розтирати фарби на кам'яних плитах* (Фр., IV, 1950, 211); *Стіл фрезерного верстата — це чавунна плита* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 142); // Такий шматок, оброблений для настилання тротуарів, площ, облицювання стін і т. ін. *Чи не піти до міста? Ще здалеку радо стрічаю рожеві плити міської площі* (Коцюб., II, 1955, 411); *На березі Іст-рівера будинок, Мов обеліск з гранітних плит і скла* (Дмит., Осінь.., 1959, 18); *Облицювальна плита;* // Надмогильний пам'ятник. *Почувши, що його престарезний батько вже вмер.., Дашкович звелів зробить залізну плиту на його могилу* (Н.-Лев., I, 1956, 631); *Поховали його на високій горі,.. поклавши на могилі важку чавунну плиту з написом* (Кучер, Трудна любов, 1960, 230); *Могильна плита; Надгробна плита.*

2. Вид кухонної печі, накритої чавунною дошкою або плахою з конфорками. *Чоловік у білому попереднику й білій шапці на голові проворно вимішував щось у макітерці на пригашеній уже плиті* (Л. Янов., I, 1959, 362); *В кухні топилася плита* (Ю. Янов., II, 1954, 68).

Га́зова плита́ — нагрівальний прилад (перев. для приготування їжі) у вигляді невеликого металевого стола з двома або більше пальниками, в яких згоряє газ. *В побут колгоспників увійшли електрика, радіо, телевізори, газові плити* (Рад. Укр., 3.IX 1962, 3).

3. *геол.* Великі ділянки земної кори, утворені з найдавніших відкладів — метаморфічних сланців і магматичних порід. *Значна частина площі всіх океанів (близько 40 процентів) складається з океанічних плит* (Наука.., 9, 1959, 40); *Волино-Подільська плита.*

ПЛИ́ТКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **плита́** 1, 2. *Краєм саду йшла викладена камінними плитками доріжка* (Вільде, Сестри.., 1958, 436); *На чавунній плитці кипить мідний чайник* (Кучер, Чорноморці, 1956, 497).

2. Невеликий плоский (перев. прямокутний) шматок чого-небудь. *Шевченко розклав на постелі малярське приладдя і, як дитина милується своїми іграшками, милувався плитками акварелі.., палітрою, альбомами та сувоями ватману* (Тулуб, В степу.., 1964, 245); *Плитка шоколаду.*

3. Електричний нагрівальний прилад (перев. для приготування їжі) у вигляді невеликої електропровідної підставки із вмонтованими в неї металевими спіралями (пластинками), що розжарюються від струму. *Наша промисловість з кожним роком випускає все більше й більше електроприладів домашнього вжитку: різноманітні нагрівальні плитки, каміни, каструлі* (Монтаж і ремонт.., 1956, 3).

Електри́чна пли́тка — те саме, що **пли́тка** 3. *На електричній плитці кипить закрита каструлька* (Коч., II, 1956, 452).

ПЛИТКИ́Й, а́, е́, *діал.* 1. Мілкий, неглибокий. *Життя текло, мов річка, плитка і намулиста* (Фр., V, 1951, 412).

2. *перен.* Поверховий. *Вони* [великі митці] *поборники високої правди, а не раби плиткої правдоподібності* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 260).

ПЛИТКО, *діал.* Присл. до **плитки́й.** — *Ну, та чого тут боятися? Адже плитко. — Плитко? — спитав недовірливо Мирон.— А от яка глибінь!* (Фр., I, 1955, 233).

ПЛИТКОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **пли́тка;** // Зробл. у формі плиток. *Чайна промисловість СРСР виготовляє два основні типи чаю: розсипчастий.. та пресований — плитковий* (Укр. страви, 1957, 284); *Плитковий тютюн;* // Який виготовляє плити (у 1 знач.). *Плитковий завод.*

ПЛИ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **плита́** 1; // Який має форму, вигляд плити. *Земляне узгілля бува плитне і кулашне* [кулачне] (Сл. Гр.).

ПЛИТНЯ́К, у́, *ч.* Вапнякова або піщана порода, яка залягає плитами, легко ділиться на плити. *Стіна з плитняку.*

ПЛИТНЯКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **плитня́к.**

ПЛИТОВИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **плита́** 1; // Який має форму плити. *Великі бризки.. стрибали догори і наливали сажальш, обложені плитовим камінням* (Стор., I, 1957, 367); *Під насипом трьох могил було п'ять поховань: дві плитові могили і три уступчасті склепи* (Знання.., 7, 1966, 11).

2. *у знач. ім.* **плитови́й,** во́го, *ч.;* **плитова́,** во́ї, *ж., гірн.* Людина, яка працює на відкочуванні і підкочуванні вагонеток біля площадки, де їх завантажують і розвантажують. *Дев'ять років тому.. він прийшов на шахту. Спочатку працював плитовим* (Роб. газ., 26.I

1965, 1); *Штрек од краю і до краю дзвонить сталлю, як в жнива... Тут вагончики стрічає чорнобрива плитова* (Сос., Близька далина, 1960, 55).

ПЛИ́ТОЧКА, и. *ж.* Зменш.-пестл. до **пли́тка.** *Дно покрите дрібними плиточками, оброслими м'яким, зеленим водоростом* [водоростями] (Фр., I, 1955, 232); *На плечах виблискували.. довгасті плиточки — погони* (Юхвід, Оля, 1959, 126); *Плиточка свпії.*

ПЛИ́ТЧАСТИЙ, а, е. 1. Який залягає плитами, має форму, вигляд плит (у 1 знач.).

2. Зробл. з плит (у 1 знач.).

ПЛИ́ТЯНИЙ, а, е. Зробл. з плит (у 1 знач.).

ПЛІ, *виг., військ.* Команда стріляти. — *На честь героїв революції, за їхнє безсмертне діло, за життя й перемогу робочого класу, пліі* (Мик., II, 1957, 314).

ПЛІВА́, и, *ж.* Тонка ніжна шкірка, оболонка в тваринному або рослинному організмі.

ПЛІВКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **пліва́.** *Мозок очищають від плівки, замочуючи його у холодній воді* (Укр. страви, 1957, 147).

2. Тонкий покрив, шар (льоду, пилу, жиру і т. ін.) на поверхні чого-небудь. *Щерба в мисці застигла, заволоклася зверху сірою плівкою...* (Мирний, I, 1949, 346); *Озерце вкрилося тонкою крижаною плівкою* (Сміл., Сашко, 1954, 239); *На поверхні алюмінію завжди є тонка плівка окису, що захищає метал від корозії* (Токарна справа, 1957, 61); // Те, що застилає, заволікає собою. *Його очі затягнулися масною плівкою* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 41).

3. Легкий прозорий або напівпрозорий матеріал із синтетичної сировини, уживаний для захисних покриттів, замість скла і т. іп. *Підраховано, що застосування синтетичної плівки.. при виготовленні ковбасних виробів, безкоркового сиру, для упаковки сухого молока дозволить щороку економити..* [багато] *тисяч карбованців* (Роб. газ., 7.II 1964, 2); *Застосування прозорих полімерних плівок замість скла дозволяє мати легкі каркаси парників* (Наука.., 10, 1960, 30).

4. Прозора еластична стрічка із спеціального матеріалу, покрита світлочутливим шаром і вживана для фотографічних та кінематографічних знімків. — *Треба все зняти на плівку* (Ю. Янов., II, 1958, 96); // *розм.* Те саме, що **кінофільм.** *Праворуч — Нотр-Дам. І синерама, де в киносеансах Паризьку плівку демонструють нам* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 106).

5. Еластична целулоїдна стрічка, покрита чутливим до звукових коливань шаром і вживана для запису звуків. *Розповідь записувалась на плівку, щоб зостатися навік в архівах суду* (Ю. Янов., Мир, 1956, 241).

ПЛІВКОВИ́Й, а, е. Прикм. до **пліка;** // Зробл. з плівки (у 3 знач.). *У сонячні дні температура під плівковим укриттям підвищується значно скоріше, ніж у парниках* (Хлібороб Укр., 1, 1969, 19); // З якого виготовляється плівка (у 3 знач.). *Прискорено розвивається виробництво тканин.., плівкових матеріалів* (Ком. Укр., 3, 1968, 56).

△ **Пліївкова вода́** — зовнішні шари тонких водних оболонок, підтримуваних на поверхні грунту молекулярними силами зчеплення. *На поверхні грунтових часток є .. рідка вода у вигляді плівки, яка досить міцно тримається там. Це плівкова вода* (Фізика і с. г., 1948, 26).

ПЛІВОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пліка.**

ПЛІВЧАСТИЙ, а, е. 1. Який має плівку, плівки, складається з плівок (у 1, 2 знач.). *Голозерні сорти кормового ячменю містять протеїну більше, ніж плівчасті* (Хлібороб Укр., 7, 1968, 27).

2. Який утворює плівку (у 2 знач.). *Плівчастий клей.*

3. Зробл. з плівки (у 3 знач.). *Гладенька поверхня плівчастої упаковки запобігає пошкодженню овочів під час пакування в ящикову тару* (Хлібороб Укр., 5, 1969, 20).

ПЛІВЧАСТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **плівчастий** 1, 2. *Під впливом бур'янів збільшується плівчастість вівса.*

ПЛІД, *ч.* 1. *род.* плода́ і пло́ду. Частина рослини, яка розвивається після запліднення із зав'язі квітки і містить у собі насіння. *Насінина конопель з ботанічного погляду являє собою плід-горішок округло-яйцевидної форми* (Техн. культ., 1956, 127); *Плоди сафори — ягідки соковиті* (Гончар, Тронка, 1963, 46); // Соковита їстівна частина деяких рослин (фрукти, ягоди). *Він їздив по сільських ярмарках, по хуторах.. з усяким зерном, овощем, з плодом* (Вовчок, I, 1955, 347); *За огорожею.. підносилася вгору яблуня, обважена плодами, що нагинали гілки до землі* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 22); // *рідко.* Взагалі те, що родиться. *І щоб всяке добре сім'я Ти* [нива] *повік плекала, І щоб світу добра служба З твого плоду стала!* (Фр., X, 1954, 13).

Плід (плоди́) землі́; Плоди́ земні́ — все їстівне, що росте на землі. — *Це яблуко..— це найдосконаліший плід землі* (Довж., I, 1958, 411); *Плоди землі прикрасили будову Своїм живим і теплим ланцюгом* (Бажан, Вибр., 1940, 182); *Прекрасні, друзі, наші всі моря, І хай вони на хвилях пружних носять Плоди земні на вжиток добрим людям* (Рильський, III, 1961, 113).

2. *род.* плода́. Організм ссавців та людини в утробний період розвитку. *Акт народження завжди є для новонародженого травмою ..Особливо ж небезпечні в цьому відношенні затяжні роди при вузькому тазі, поперечному положенні плода або сідничному передлежанні* (Хвор. дит. віку, 1955, 9); * Образно. *У мене вже й фабула складається. Поки що не писатиму тобі про неї, бо це плід не виношений* (Коцюб., III, 1956, 166).

3. *род.* плода́, *перен.* Результат, наслідок яких-небудь дій, зусиль. *Мов стародавній дуб-велетень стояв Захар Беркут серед молодого покоління і міг тепер бачити плоди своєї довголітньої діяльності* (Фр., VI, 1951, 36); *Боротьба за втілення в життя ідеалів соціалізму стала реальною життєвою справою мільйонів людей і.. вона вже дає свої плоди як в галузі економічній, так і в галузі морально-психологічній* (Талант., 1958, 23).

Пожина́ти (пожа́ти) плоди́ *чого, чиї* — користуватися результатами чого-небудь зробленого, досягнутого. *Будуючи комунізм, вони* [народи СРСР] *вже пожинають прекрасні плоди своєї праці* (Рад. Укр., 11.VIII 1959, 1).

4. *род.* пло́ду, *рідко.* Те саме, що **рід** 1; родина, рідня. *Всі сусідні королькі.. Пішли в похід з своїм народом, З начинням, потрухом і плодом* (Котл., I, 1952, 193); // Нащадки. *Який дід, такий його плід* (Номис, 1864, № 7195).

На плід — для одержання потомства; на розплід; **[Нема́] ні ро́ду, ні пло́ду** *див.* **рід; Оди́н рід, оди́н плід; Одно́го ро́ду, одно́го пло́ду** *див.* **рід.**

5. *род.* пло́ду, *рідко.* Те саме, що **поро́да** 1. *За ним вели гнідого коня арабського плоду* (Панч, Гомон. Укр., 1954, 170).

ПІДЛІ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пі́дний.**

ПЛІ́ДНИЙ, а, е. 1. Який дає або здатний давати багато плодів (про рослини). *До подвійних кущів він пробрався оливних, Що розростались докупи, з родючими, плідними — дикі* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 109); // Який швидко розмножується, дає численне потомство (про тварин, рідше — людей). *Плідна вівця;* // Родючий (про землю). *Де плуг .. пройде́, за-*

лізо де розриє Землі плідної пласт, Там незабаром лан хвилясте жито вкриє (Фр., X, 1954, 42); *В глибині кратера.. лежала плідна й благодатна округла долина* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 333).

2. *перен.* Який дає позитивні результати, наслідки; плодотворний. [Поліксена:] *І шлюб наш буде вже одразу плідним,— так кажуть мірмідонці і троянці, бо з нього зродиться і згода й сила, не загине вже святая Троя* (Л. Укр., II, 1951, 255); *Новаторські пошуки можуть бути тільки тоді плідними, коли вони грунтуються на міцних підвалинах ленінської естетики і, зокрема, на.. принципі високого демократизму змісту й форми* (Літ. газ., 16.I 1962, 3); *Плідна діяльність.*

3. *перен.* Здатний створювати що-небудь у великій кількості. *І. Франко називає Грабовського плідним і талановитим автором, високо оцінює його оригінальні поезії* (Рад. літ-во, 4, 1964, 109).

ПЛІДНИ́К, а́, *ч.* 1. Жіночий орган розмноження у квіткових рослин, розміщений у центрі квітки; маточка.

2. Самець, від якого народжується потомство (у тварин, птахів, риб). *Основною перевагою штучного запліднення є можливість мати від найцінніших плідників у багато раз більше приплоду, ніж при природному спарюванні тварин* (Наука.., 10, 1956, 19).

ПЛІДНИ́КОВИЙ, а, е. Прикм. до **плідни́к** 1.

ПЛІДНІ́СТЬ, ності, *ж.* 1. Здатність регулярно давати приплід, плодитися. *Підвищенню плідності свиноматок і збільшенню виходу ділових поросят сприяло в першу чергу поліпшення годівлі* (Колг. Укр., 7, 1957, 8).

2. *перен.* Практична, безумовна користь; плодотворність. *Поезія П. Тичини засвідчує плідність пошуків напруженої асоціативності мислення* (Рад. літ-во, 7, 1967, 39).

3. *перен.* Здатність створювати що-небудь у великій кількості. *З погляду формального мусимо визнати у..* [автора] *велику вправність у віршуванні і велику плідність* (Фр., XVI, 1955, 107).

ПЛІДНО. Присл. до **плі́дний** 2. *Українські радянські письменники плідно продовжують і розвивають традиції дожовтневої літератури* (Вітч., 5, 1956, 126).

ПЛІКАТИ́ВНИЙ, а, е, *геол.* Який утворює складки; складчастий. *Плікативні дислокації.*

ПЛІМУТРО́К, а, *ч.* Поширена порода несучих і м'ясних курей різноманітного оперення, що мають листкоподібний зубчастий гребінь. *Науково-дослідним закладам треба значно розширити селекційно-племінну роботу по розведенню і поліпшенню курей м'ясо-яєчного.. напряму продуктивності (плімутроки)* (Соц. твар., 1. 1956, 9).

ПЛІНТО́ВКА, и, *ж., спец.* Те саме, що **плінтува́ння.**

ПЛІНТУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **плінтува́ти.**

ПЛІНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех., спец.* 1. Вирівнювати, згладжувати, розчищати поверхню якої-небудь ділянки.

2. Розколювати, дробити великі камені, доводячи їх розміри до потрібних для дальшої обробки.

ПЛІНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **плінтува́ти.**

ПЛІ́НТУС, а, *ч.* 1. Вузька дерев'яна, пластмасова і т. ін. планка, рейка для закривання щілин на стиках між підлогою і стіною. *Частину цоколю, що виступає всередину приміщення, закривають теплоізоляційною прокладкою і плінтусом* (Колг. Укр., 4, 1958, 13).

2. Незначний декоративний або захисний виступ нижньої кромки стіни, а також плоска квадратна основа колони.

ПЛІ́НТУСНИЙ, а, е. Прикм. до **пліи́тус.**

ПЛІ́НФА, и, *ж.* Тонка плитчаста цегла як старовинний будівельний матеріал. *Софія Київська — одна з кращих і найбільших мурованих споруд Київської Русі, в якій було застосовано цеглу (плінфу) та камінь* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 67).

ПЛІОЦЕ́Н, у, *ч.* Остання епоха третинного періоду в історії Землі. *Понад мільйон років тому у середньому пліоцені в товщі.. вапняків утворились глибинні горизонтальні печери* (Знання.., 2, 1968, 14).

ПЛІОЦЕ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **пліоце́н;** // Належний до пліоцену. *Пліоценовий релікт.*

ПЛІСЕ́, *невідм., с.* 1. Дрібні паралельні складки на тканині, загладжені машинним способом або утюгом. — *Я говорила, що тобі плісе дуже личить,— каже мати* (Донч., V, 1957, 348).

2. *у знач. прикм.* Який має на собі такі складки; плісирований.

ПЛІСЕНЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **плі́сень.**

△ **Плісене́ві гриби́ (грибки́)** — те саме, що **плі́сень** 1. *На мікроскопічні плісеневі грибки вперше звернули увагу фітопатологи* (Всч. Київ, 18.I 1966, 4).

ПЛІСЕ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **плі́сень.**

ПЛІ́СЕНЬ, і, *ж.* 1. Бархатистий пухнастий наліт мікроскопічних грибків на гниючих предметах. *Кімната дуже гарна, але нечепурна: обідрані обої.., плісень скрізь, павутиння, патьоки* (Кроп., III, 1959, 111); *Плісені, або плісеневі грибки, являють собою дуже велику групу безхлорофільних організмів, складніших, ніж бактерії і дріжджі* (Мікроорг. і родюч. грунту, 1955, 18).

2. *перен.* Елементи загнивання, розкладу в ідеології, психіці і т. ін. *Запускайте коріння ціпке Аж у серце до грунту, Проти плісені, сну, мертвоти Кличте духа до бунту* (Фр., XIII, 1954, 320).

ПЛІСИРОВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **плісирува́ти;** // *у знач. прикм. Плісироване жабо.*

ПЛІСИРО́ВКА, и, *ж.* Те саме, що **плісирува́ння.** *Плісировка як спосіб оздоблення українського одягу відома з давніх давен* (Нар. тв. та етн., 5, 1965, 33).

ПЛІСИРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плісирува́ти.**

ПЛІСИРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Робити плісе, загладжувати дрібні паралельні складки на тканині. *Плісирувати спідницю.*

ПЛІСИРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **плісирува́ти.**

ПЛІСНЯ́ВА, и, *ж.* Те саме, що **плі́сень.** *Щоб не з'явилась пліснява на солоних огірках, їх зверху покривають папером, насиченим рослинною олією, найкраще гірчичною* (Укр. страви, 1957, 437); *Нам ще доведеться багато працювати, щоб очистити душі людей від плісняви минулого* (Рад. Укр., 5.X 1961, 2).

ПЛІСНЯ́ВИЙ, а, е. 1. Укритий плісняною, плісенню (у 1 знач.). — *Сиділи* [учасники експедиції] *без дров і гризли плісняві сухарі* (Тулуб, В степу.., 1964, 408).

△ **Плісняві гриби́** — те саме, що **плі́сень** 1. *Махтей поставив каганець на діжку. Стали помітними плісняві гриби. Вони густо вкрили дерев'яну стелю й підпори* (Шиян, Гроза.., 1956, 655).

2. *перен.* Який має в собі елементи загнивання, розкладу. *Вона оплакує все те, що вже повернути не можна, яке так бездумно і легковажно вона проміняла на плісняве життя* (Рибак, Час.., 1960, 581).

ПЛІСНЯ́ВИНА, и, *ж., розм.* Те саме, що **плі́сень.** *У напівтемній церкві вогко, пахне плісняявиною, ладаном і воском* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 219).

ПЛІСНЯ́ВІННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **плісня́віти.** *Щоб запобігти таким грибним захворюванням, як пліс-*

нявіння насіння, його протруюють мокрим способом (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 142).

ПЛІСНЯ́ВІТИ, плісня́віє, *недок.* Покриватися, пошкоджуватися плісенню. *Льон, зібраний з бур'янами, довго сохне в снопах, а в несприятливу погоду плісняві́є і швидко псується* (Техн. культ., 1956, 63).

ПЛІСНЯ́ВКА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **пліс́ень** 1. *Хати були.. темні та чорні; по стінах цвіла плісня́вка* (Мирний, II, 1954, 121).

2. Грибкова хвороба, яка викликає появу білих плям на слизовій оболонці ротової порожнини (звичайно у немовлят). *У новонароджених і у дорослих виснажених хворих іноді на слизовій оболонці рота появляються білуваті плівки, які зовні нагадують зсіле молоко. Це так звана плісня́вка, результат розвитку особливого плісеневого грибка* (Заг. догляд за хворими, 1957, 108); *— І ось він розповів,— продовжував лікар,— що змолоду перехворів на такі хвороби: кір і плісня́вку, пристріт і пропасницю* (Минко, Ясні зорі, 1951, 183).

3. Деревний плісеневий грибок. *6 грибки-плісня́вки, що викликають тільки забарвлення деревини (синюватість, червонуватість, побуріння). Вони.. майже не впливають на зміну її механічних властивостей* (Стол.-буд. справа, 1957, 45).

ПЛІТ, пло́ту *і* плота́, *ч.* 1. Огорожа, плетена з хворосту. *З доброго плота добрий кіл* (Номис, 1864, № 7147); *Там білий домичок стоїть.. Наокруга́* [навколо] *густенький пліт* (Рудан., Тв., 1959, 69); *Всі повиходили з саду Віття тернове збирати, щоб плотом увесь виноградник Обгородить* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 400).

Живи́й пліт — те саме, що **живопліт.** *Подвір'я довкола корпусів обсаджене живим плотом бузка* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 253); **Скака́ти (ско́чити, стриба́ти, стрибну́ти** *і т. ін.*) **че́рез пліт** — те саме, що **Скака́ти (ско́чити, стриба́ти, стрибну́ти** *і т. ін.*) **в гре́чку** *(див.* **гре́чка**). *Навіть в такий час.. підсміюється* [Іван] *в душі з Денисенка,— який за землею не бачить, як жінка з іншими стрибає через пліт* (Стельмах, II, 1962, 108).

2. Скріплені в один або декілька рядів колоди для сплаву або для переправи на них по воді. *Мельників план був дуже простий: зв'язати невеличкий пліт, аби міг здержать двох людей — і в темну ніч.. перепливти у плавні* (Коцюб., I, 1955, 354); *Артем уже знав, що в тартаки такі великі в місті, а ліс туди плотами по Дніпру литвини сплавляють* (Головко, II, 1957, 213).

ПЛІТКА [1], и, *ж.* Не підтверджена дійсними фактами чутка, звістка про кого-, що-небудь; поговір. *Він зразу ж зметикував, що це лукаве дівчисько не може нічого цікавого знати про нього, а якщо й знає, то напевно якісь бабські плітки* (Вільде, Сестри.., 1958, 380); // Поширення таких чуток, звісток; пересуди. *Він упізнав Карташова відразу, пригадав його перший приїзд.. і все, що в зв'язку з цим говорилось потім у місті, всі байки, плітки, глузування обивателів з міської управи* (Довж., I, 1958, 461).

◇ **Плести́ пліткі́** *див.* **плести́.**

ПЛІТКА [2], и, *ж.* 1. Невелика прісноводна риба родини коропових. *Швидко вони.. витягли волок, повний дрібної плітки* (Н.-Лев., I, 1956, 416); *Справжньою втіхою було дивитись, як ловив Михайло Іванович рибу —язів, пліток, окунів тощо* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 66).

2. *розм.* Пестливе звертання до дівчини, жінки. *— Для тебе? — ох, моя ти плітко! — Вулкан задихавшись сказав: — Зроблю не збрую, чудо рідке, Ніхто якого не видав* (Котл., I, 1952, 208).

ПЛІТКА́Р, я́, *ч.* Той, хто займається плітками *(див.* **пліт́ка** [1]), розносить плітки. *Федір Архипович Шульга ніколи не зважав на лестощі, але не звертав уваги і на плітка́рів* (Рибак, Час.., 1960, 132).

ПЛІТКА́РКА, и, *ж.* Жін. до **пліткар.** *— Я страшенно не люблю тихеньких, з них завжди виходять плітка́рки і міщанки* (Собко, Справа.., 1959, 29).

ПЛІТО́ЧКА, и, *ж.* Змепш.-пестл. до **пліт́ка** [2]. *В ставочку Пліточка дрібненька Знічев'я зуздріла на удці черв'яка* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 80); *Червонопері пліточки, колючі окунці час від часу стверджували, що не перевелося ще риб'яче плем'я в дніпровських водах* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 71); * У порівн. *Та й замовкла русалочка, В Дніпро поринула Мов пліточка* (Шевч., I, 1963, 359).

ПЛІТЬ [1], і, *ж.* 1. Витке стебло.

2. *рідко.* Плетений, грубий батіг; нагайка. *Да взяв милий дротяну пліть* (Чуб., V, 1874, 592); *Міцно юнак ударив Пліттю коня гнідого І полетів в погоню* (Перв., З глибини, 1956, 179).

3. *діал.* Сплетена з соломи стрічка, з якої потім зшивається бриль. *— А пліті на бриль даси? Ти ж собі налагодив!..* (Коцюб., I, 1955, 100).

ПЛІТЬ [2], і, *ж.* Збірн. до **пліт́ка** [2] 1. *Я був малий і рідко докидав Своє слівце про очерет, про став, Про хитру пліть, про ненаситну щуку* (Рильський, II, 1960, 117).

ПЛІЧКА, чок, *мн.* Вішалка для одягу у вигляді вигнутої палки, виготовленої з різних матеріалів, із гачком посередині. *— Прошу, розпоряджайтеся далі..,— вклонився Сергій, забивши в стіну ще один гвіздок, куди Ніна вішала плаття на плічках, привезених з дому* (Коп., Земля.., 1957, 125).

ПЛІЧКО, а, *с.* 1. Змепш.-пестл. до **плече́** 1. *Батько мовчки потис його тонке плічко, погладив по голівці* (Перв., Невигадане життя, 1958, 141).

2. Стрічка або смужка тканини через плече в жіночому або дитячому платті без рукавів, у сорочці, ліфчику і т. ін. *Плічко сорочки сповзло на руку і оголило ніжну дівочу грудь* (Кол., Терен.., 1959, 338).

3. Окіст (лопатка). *Старі заходились коло плічка, а молоді пішли обідать в ресторан* (Н.-Лев., I, 1956, 601).

ПЛІЧ-О-ПЛІЧ, *присл.* 1. Впритул, поруч. *Матюха з Данюшею сіли пліч-о-пліч на генеральшиній канапі* (Головко, II, 1957, 46).

2. *перен.* Єдиним фронтом, об'єднавши свої сили, згуртовано. *— Може, послухаємо тих, кого привела до нас революційна солідарність і з ким нам пліч-о-пліч на ворога йти?!* (Гончар, II, 1959, 18).

ПЛІШ, і, *ж.* і у, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **пліши́на.** *Коли б не пліш, і голо б не було* (Номис, 1864, № 5377); *Ось ну! Помацай гирю лиш: Чи бач, який,— мов паршами зстругало, На тім'ї здоровецький пліш!..* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 125).

ПЛІШИ́ВИЙ, а, е. 1. Який має плішину (у 1 знач.); лисий. *Простоволоса голова, плішива, стовбовита, трохи подалася набік і здавалася немов розбитою* (Мирний, I, 1954, 46); *Під вікном сидів сивуватий з плішивим вершечком голови фінансовий працівник* (Дмит., Розлука, 1957, 80); // *у знач. ім.* **пліши́вий,** вого, *ч.* Той, хто має плішину на голові (звичайно на тім'ї); лисий. *Вдарили морози, та й цупкі ж були! Доставалося лисим та плішивим!* (Кв.-Осн., II, 1956, 144).

2. Позбавлений в окремих місцях рослинності, місцями вигорілий, вимоклий і т. ін. *Він відчув себе сіромахою, навіки прикутим до цієї плішивої латки землі, що з неї вузькі межі як би видавили всю вогкість* (Панч, II, 1956, 432).

ПЛІШИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Стан за знач. **пліши́вий.**

ПЛІШИВІТИ, ію, ієш, *недок.* Ставати плішивим.

ПЛІШИНА, и, *ж.* 1. Місце, на якому витерлася, облізла шерсть *На кінці хвоста у неї* [в лисиці] *була плішина з курячє яйце завбільшки* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 46); // Оголене, безволосе місце на голові людини (звичайно на тім'ї); лисина.

2. Позбавлене рослинності, вигоріле, вимокле і т. ін. місце серед поля, в лісі тощо. *В дубині колгосп посіяв п'ять гектарів.. сортової пшениці; Любу цікавило.., чи не утворилися плішини* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 127); *Внаслідок загибелі рослин на дуже пошкоджених посівах можуть утворюватись великі плішини* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 116); // Пляма, що виділяється своїм кольором, формою і т. ін. на якій-небудь поверхні.

ПЛІШИ́ПКА, и, *ж.* Зменш. до **пліши́на.** *На волосистій частині голови стригучий лишай з'являється у вигляді маленьких круглих плішинок* (Хвор. дит. віку, 1955, 204); *Густо врунилась, залягла щільно повсюди яскраво-зелена пшениця — жодної плішинки ба навіть жовтих плям на всьому масиві не видно ніде* (Крот., Сини.., 1948, 48).

ПЛІШИ́ТИ, пшу́, пши́ш, *недок., перех.* Забивати плішку, клинок для закріплення (сапилна, топорища і т. ін.). *Оверка гукали з усіх сторін справлять сапачки, клепать, плішить, мантачить* (Горд., Заробітчани, 1949, 44).

ПЛІ́ШКА, и, *ж.* Невеликий клин; заплішка. [Денис:] *Це така .. плішка, що дай боже, щоб клепки видержали!..* (Крон., II, 1958, 430); *Візьмеш кетмень — і той пощерблений, поїдений каменем аж до ручки і плішками знівечений обух* (Ле, Міжгір'я, 1953, 189).

ПЛІШНЯ, і, *ж.* Важкий лом на дерев'яному держаку для пробивання льоду, дроблення мерзлої землі і т. ін. *Завзяті рибалки зранку пробивають плішнею по кілька ополонок* (Веч. Київ, 5.I 1957, 2); *Гній злігся, змерзся, лупали* [люди] *ломами, плішнею, накидали на сани, возили* (Горд.. II, 1959, 319).

ПЛОВ, у, *ч.* Східна страва з вареного рису і шматочків м'яса або риби із прянощами чи з фруктами, овочами. *Народ створив такі чудові страви, як заправні супи,.. шашлики, ..плови та ін.* (Технол. пригот. їжі, 1957, 3); *Ми їли плов із мисок дерев'яних* (Перв., I, 1958, 194).

ПЛО́ВА, и, *ж., діал.* Злива (перев. з бурею). *Б'ють плови весняні, ричать громом гірські верхи* (Коцюб., II, 1955, 314); *Ударили з неба плови* (Черемш., Тв., 1960. 215).

ПЛОДИ́К, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **плід** 1. *Збирати крамбе* [олійну рослину] *починали, коли плодики були цілком достиглими і мали жовтувато-матовий колір* (Колг. Укр., 12, 1956, 20).

ПЛОДИ́ТИ, плоджу́, пло́диш, *недок., перех.* 1. Давати потомство, народжувати (звичайно у великій кількості). [Музиченко:] *Ви довели сина до півшляху і кинули його на роздоріжжі: іди, мовляв, куди очі втраплять... Як так з дітьми поводитись, то навіщо їх і плодить?* (Крон., IV, 1959, 228); — *Як же виходити* [заміж] *Насті? Та й чого їй виходити — старців плодити?!* (Головко, II, 1957, 513); // Приносити урожай, давати плоди, овочі. *Цей безмірний світ — мир тільки задля тебе! Все живе, що родить і плодить сира земля, твої слуги, тобі на потребу!..* (Мирний, IV, 1955, 323); — *Хто все плодить: Груші, сливи, огірочки? — А без мене,— дощ доводить,— Враз пов'януть всі садочки!* (Граб., I, 1959, 452); // Розмножувати, розводити у великій кількості (тварин, рослини). — *Очолюй,— сказали йому,— інкубатор Й себе покажи як господарноватор!.. В підмогу дали на цю тему брошуру, Послали плодити курчат Мацапуру* (С. Ол., Вибр., 1959, 255).

2. *перен.* Сприяти появі, виникненню чого-небудь у великій кількості. *Плодіть, добродію, і засівайте найбільше, я певний, що з того засіву будуть колись великі жнива задля нашого рідного краю* (Мирний, V, 1955, 378); [Р и м а р:] *На душі таке, немов усіх обдурюєш. Та, певне, так воно й є. Папір вивчаєш,— папір і плодиш* (Стельмах, Зол. метелиця, 1955, 10); // Бути причиною виникнення кого-. чого-небудь; породжувати. *Невсипуча праця,.. втомляючи тіло, плодить засоби нової сили й енергії* (Фр., III, 1950, 93); *Таких сиріт він бачив у кожному селі, піклувалися ними шпиталі при церквах, а плодила війна* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 137).

ПЛОДИ́ТИСЯ, пло́диться, *недок.* 1. Давати численне потомство, розмножуватися (про тварин, рослини). *Обридло Жабам, як на гріх, В болоті жити самостійно; Ніхто їх не чіпав, дурних, Жили, плодилися звичайно...* (Гл., Вибр., 1951, 122); *Спокійно гніздилася і плодилась там різна птиця* (Трубл., Шхуна.., 1940, 81); // *розм.* Заводити численне потомство (про людей). *Отак живе собі село мало не споконвіку.., працює, плодиться, кохає, оре, сіє* (Довж., I, 1958, 70); // *розм.* З'являтися на світ, народжуватися (звичайно у великій кількості). — *Бодай уже ті діти не плодились, що мають рости у неволі* (Вас., II, 1959, 347); *А ми ж, малесенькі, плодилися рясненько. У нас аж шістнадцятеро народилося* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 74).

2. Те саме, що **води́тися** 2. *В тихому болоті чорти плодяться* (Укр.. присл.., 1955, 152); *Під його хатою плодились бабаки* (Стор., I, 1957, 203); *Заполювати дику гуску не легко, бо вона в нас на Україні дуже-дуже рідко плодиться* (Вишня, II, 1956, 180).

3. *перен.* Виникати, з'являтися у великій кількості. [К о р н і й Д а н ч е н к о:] *Оце три тисячі! (Дає.) ..Ну, дай же, боже, щоб вам, пане, з цих грошей ще гроші плодились, а нам на нашій землі щоб хліб добре родив* (Гр., II, 1963, 529).

ПЛОДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Вирощування плодово-ягідних рослин як галузь сільського господарства. *Велику роль у розвитку промислового плодівництва відіграли теоретичні й практичні досягнення .. І. В. Мічуріна* (Колг. енц., II, 1956, 303); // Галузь науки, що вивчає питання вирощування плодово-ягідних рослин. *Вивчення шкідників садових культур було особливо широко розгорнуте після організації Українського науково-дослідного інституту плодівництва* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 377).

ПЛОДІВНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до плодівництва, пов'язаний з плодівництвом. *Плодівницький радгосп.*

ПЛОДО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **плід** 1. *Плодовий м'якуш столових гарбузів становить за вагою (в середньому) 73%* (Укр. страви, 1957, 209); // Пригот. з плодів. *Готове плодове та ягідне вино зберігають в сухому підвальному приміщенні при температурі 5—12 градусів* (Колг. Укр., 7, 1956 41); // У якому містяться органи розмноження, запліднення. *Плодове тіло зриба.*

2. Який дає їстівні плоди. *Наш народ шанує плодове і декоративне дерево,— красу і багатство землі* (Вол., Сади.., 1950, 208); *Плодові гібриди;* // Який складається з дерев і кущів, що дають плоди. *Артем Громов мав плодовий сад і виноградник, завів пасіку* (Кучер, Чорноморці 1956, 26).

ПЛОДОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **плід** 1, 2.

ПЛОДОВИ́ТИЙ, а, е. 1. Який дає або здатний давати багато плодів (про рослини). *Ми одержали ..плодовиті гібриди між житом і різними видами пирію* (Хлібороб Укр., 2, 1970, 28); // Який швидко розмножується, дає численне потомство (про тварин, рідше

про людей). *Більшість риб дуже плодовита. Карась, наприклад, відкладає до 300 тисяч ікринок* (Веч. Київ, 1.IV 1957, 4); *Плодовитий рід*; // Родючий (про землю). — *Земля плодовита, небо лагідне, води рибні, люд тихий і до праці навиклий,— отсе, мої панство, .. ресурси, природні жерела* [джерела] *багатства* (Фр., II, 1950, 369); *Плодовиті поля.*

2. *перен.* Те саме, що **плідний** 3. *Олесь Донченко був винятково плодовитим письменником, він написав дуже багато книг* (Літ. Укр., 17.III 1962, 4).

ПЛОДОВИ́ТІСТЬ, тості. *ж.* 1. Здатність регулярно давати приплід, плодитися (у 1 знач.). *Дяк Кирило Якимович.. відомий на всю єпархію своєю надзвичайною скупістю і плодовитістю. Його чотирнадцять синів і не менше п'ятдесяти внуків теж були дяками* (Довж., I. 1958, 175).

2. *перен.* Здатність створювати що-небудь у великій кількості. *Важко знайти не лише в українській, а і в світовій літературі XIX ст. іншого письменника такого широкого розмаху, такої невтомної енергії і плодовитості, як Іван Франко* (Від давнини.., I, 1960, 481).

ПЛОДОВОД, а, *ч.* Фахівець з плодівництва. *Російський плодовод Н. І. Кичунов.. докладно описав будову земляних сушарень* (Хлібороб Укр., 1, 1965, 29).

ПЛОДОДРОБА́РКА, и, *ж.* Машина, апарат для механічного подрібнення плодів. *Щоб відокремити насіння від м'якоті, плоди спочатку пропускають через спеціальну плододробарку* (Сад. і ягідн., 1957, 123).

ПЛОДОЖЕ́РКА, и, *ж.* Небезпечний садовий і польовий шкідник-метелик, гусінь якого ушкоджує плоди рослин. *Широко застосовується в боротьбі з яблуневою плодожеркою накладання ловчих поясів на стовбури і при основі товстих гілок плодових дерев* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 30); — *Хотілось би й нам.. штурмувати плодожерку та бур'яни, а доводиться замість того важкі бомбардувальники піднімати в небо. І піднімаємо, бо треба* (Гончар, Тронка, 1963, 74).

ПЛОДОЗБИРА́ННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **плодозбір.**

ПЛОДОЗБІ́Р, бо́ру. *ч.* Збирання плодів; сезон, пора збирання урожаю з полів, у садах, на городах. *Стояла середина вересня — благодатна пора плодозбору й неминаючої ласкавої тиші* (Бабляк, Вишн. сад. 1960, 244).

ПЛОДОЗГІ́Н, го́ну. *ч., спец.* Вигнання, знищення плода (у 2 знач.), зародка.

ПЛОДОЗГІ́ННИЙ, а, е, *спец.* Який служить для вигнання, знищення плода (у 2 знач.), зародка.

ПЛОДОЗМІ́НА, и, *ж.* Чергування посівів сільськогосподарських рослин у системі сівозміни. *Плодозміна і зміни умов середовища спричиняються до обмеження розвитку хвороб та розмноження шкідників* (Захист рослин.., 1952, 140).

ПЛОДОЗМІ́ННИЙ, а, е. Який грунтується на чергуванні посівів сільськогосподарських рослин у системі сівозміни. *Сівозміна, в яку поряд з зерновими і просапними культурами включаються багаторічні бобові трави і де трав'яний пласт заорюється влітку під озимину, називається плодозмінною* (Колг. енц., II, 1956, 507); *Плодозмінна система землеробства.*

ПЛОДОЗНІМА́Ч, а, *ч.* Пристрій для знімання плодів з рослин. *Слід заготовити.. плодознімачі, вірьовки, щоб спускати корзини* [з фруктами] *з високих ярусів дерева* (Колг. Укр., 7, 1956, 38).

ПЛОДОЇ́ДНИЙ, а, е. Який живиться плодами (про тварин). *Плодоїдний кажан.*

ПЛОДОКОНСЕ́РВНИЙ, а, е. Признач. для виготовлення або зберігання консервів з плодів і овочів. *На.. плодоконсервних заводах всі процеси виготовлення продукції повністю автоматизуються* (Рад. Укр., 27.IV 1961, 3); *Плодоконсервна промисловість.*

ПЛОДОЛИ́СТИК, а, *ч., бот.* Видозмінений листок у квітки покритонасінних рослин, на якому розвивається насінний зачаток. *У плоді яблуні може бути десять і більше насінин, оскільки кожний з п'яти плодолистиків утворює два — чотири і навіть шість насінних зачатків* (Бот. ж., X, 3, 1953, 17).

ПЛОДОНІ́ЖКА, и, *ж., бот.* Частина стебла, на якій тримається плід. *Знімаючи плоди, плодоніжку обов'язково видаляють, щоб під час транспортування вона не колола суміжні плоди* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 178).

ПЛОДОНОСИ́ТИ, ить, *недок.* Давати плоди (у 1 знач.). *Цитрусові рослини — лимони, апельсини та інші — не тільки добре ростуть і прикрашають кімнату, а й при правильному догляді рясно плодоносять* (Хлібороб Укр., 6, 1965, 34); *Дуже цікаво розповіла* [Оля], *як можна омолодити стару яблуню, яка вже перестала плодоносити* (Донч., IV, 1957, 402).

ПЛОДОНОСІ́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **плодоно́шення.** *В міру поліпшення умов вирощування вона* [виноградна лоза] *спроможна невпинно збільшувати плодоносіння* (Наука.., 2, 1957, 23).

ПЛОДОНОСНИ́Й, а, е. Який дає плоди (у 1 знач.). *В плодоносному саду треба провадити одночасно боротьбу з шкідниками і хворобами* (Колг. Укр., 5, 1958, 34); *Плодоносне дерево.*

ПЛОДОНО́СНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність давати плоди (у 1 знач.). *Плодоносність дерева.*

ПЛОДОПО́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плодоно́сити.** *В умовах України перше плодоношення карликових дерев настає на третій-четвертий рік їх життя* (Колг. Укр., 3, 1962, 37).

ПЛОДООВОЧЕ́ВИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з вирощуванням плодових рослин і овочів, їх обробленням і т. ін. *До обрію, на сотні гектарів, розлігся перед вами величезний плодоовочевий радгосп* (Смолич, День.., 1950, 55); *Плодоовочева станція*; // Признач. для навчання, підготовки фахівців з плодоовочівництва. *Спеціалістів овочевого виробництва готують плодоовочеві факультети сільськогосподарських вузів і плодоовочеві технікуми* (Овоч., 1956, 16).

2. Пригот. з плодів і овочів. *Плодоовочева продукція.*

ПЛОДООВОЧЕСУША́РКА, и, *ж.* Те саме, що **плодоовочесуша́рня.**

ПЛОДООВОЧЕСУША́РНЯ, і, *ж.* Пристрій, апарат або приміщення для сушіння плодів і овочів.

ПЛОДООВО́ЧІ, ів. *мн.* Плоди і овочі.

ПЛОДООВОЧІВНИ́К, а́, *ч.* Фахівець з плодоовочівництва. *Понад 7 тисяч чоловік учиться в 40 однорічних сільськогосподарських школах, які готують садоводів, плодоовочівників.., пасічників тощо* (Колг. Укр., 10, 1957, 14).

ПЛОДООВОЧІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Вирощування плодів і овочів як галузь сільського господарства; // Галузь науки про вирощування плодових рослин і овочів.

ПЛОДОПЕРЕРО́БНИЙ, а, е. Признач. для переробки плодів (у 1 знач.). *Плоди.. в основному переробляють на заводах плодопереробної й консервної промисловості* (Колг. енц., II, 1956, 255).

ПЛОДОРОЗСА́ДНИК, а, *ч.* Ділянка, зайнята під розсадник плодових рослин. *Багаторічною виробничою практикою плодорозсадників перевірено, що вічка для окулірівки потрібно підбирати з середньої третини живців* (Хлібороб Укр., 3, 1967, 33).

ПЛОДОРОЗСА́ДНИЦЬКИЙ, а, е. Який має плодорозсадник, плодорозсадники, займається вирощуванням

плодових рослин. *Саджанці плодових дерев вирощують для кооперативних, державних господарств і любителів-садоводів 60 спеціалізованих плодорозсадницьких радгоспів республіки* (Рад. Укр., 18.IV 1971, 4).

ПЛОДОСУША́РКА, и, *ж.* Те саме, що **плодосушáрня.**

ПЛОДОСУША́РНЯ, і, *ж.* Пристрій, апарат або приміщення для сушіння плодів. *Шафова плодосушарня.*

ПЛОДОСХО́ВИЩЕ, а, *с.* Спеціальне приміщення для зберігання плодів. *Будівництво плодосховищ є важливою передумовою постачання трудящим свіжих плодів і продуктів їх переробки протягом усього року* (Кол. Укр., 8, 1961, 37).

ПЛОДОТВО́РНИЙ, а, е. 1. Який сприяє успішному створенню, розвиткові чого-небудь; який благотворно впливає на кого-, що-небудь. *Жде спрагла земля плодотворної зливи, І вітер над нею гуляє бурхливий, І з заходу темная хмара летить — Гримить!* (Фр., X, 1954, 10): *Плодотворна ідея.*

2. Який дає наслідки, результати, створює цінності; продуктивний. *Запорука плодотворного розвитку науки — в нерозривному зв'язку з творчою працею народу, практикою комуністичного будівництва* (Програма КПРС, 1961, 112); *Плодотворний період творчості.*

ПЛОДОТВО́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **плодотво́рний.** *Бурхливий розвиток промислового виробництва — яскраве свідчення плодотворності історичних рішень нашої партії* (Рад. Укр., 15.IV 1967, 2); *Народи СРСР відчувають плодотворність зростаючого обміну матеріальними і духовними багатствами між соціалістичними націями* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 37); *Я. Галан відзначався дивовижною працьовитістю, творчою плодотворністю* (Мист., 4, 1962, 27).

ПЛОДОТВОРНО. Присл. до **плодотво́рний** 2. *Народні співці-кобзарі відіграють значну роль у культурному, а також у суспільному житті українського народу. Вони плодотворно працюють над створенням нових дум і пісень* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 77).

ПЛОДОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Утворення плода (у 1 знач.). *При обробітку посівів огірків окисом вуглецю й етиленом плодоутворення прискорюється на два тижні* (Наука., 6, 1956, 8).

ПЛОДОЯГІ́ДНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з вирощуванням фруктів і ягід, їх обробленням і т. ін. *Садівництво України займає одно з перших місць у плодоягідному виробництві СРСР* (Колг. Укр., 10, 1957, 23); // Призначений для вирощування фруктів і ягід, їх оброблення і т. ін. *Плодоягідний розсадник.*

2. Пригот. з фруктів і ягід. *Сухі киселі являють собою суміш цукру, крохмалю, плодоягідних екстрактів.. і харчових кислот* (Укр. страви, 1957, 282); *Плодоягідна продукція; Плодоягідні вина.*

3. Який дає фрукти і ягоди. *Велике значення для боротьби з ерозією грунтів мають різні лісові і плодоягідні насадження* (Наука.., 8, 1959, 31); *Плодоягідні культури.*

ПЛО́ДУШКА, и, *ж.* Коротка плодова гілка, на якій тримається квіткова брунька. *Гілки вкорочують над добре розвиненими плодушками, залишаючи вище від плодушки шип завдовжки 0,5 см* (Колг. енц., II, 1956, 149).

ПЛОДЮ́ЧИЙ, а, е. 1. Який швидко розмножується, дає численне потомство (про тварин, рідше про людей). *Серед свійських тварин однією з найбільш плодючих і скоростілих м'ясних тварин, як відомо, є свиня* (Наука.., 9, 1956, 22); — *Втечеш, коли дружина наплодила з півдесятеро..— А чого ж ти такий плодючий!* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 274); // Який дає багато плодів; урожайний. *Ще ні на чиєму полі не було такої доброї пшениці, як у Оришки, нічия огородина не задалася така плодюча* (Мирний, IV, 1955, 211); *Зумій же чуть, як переходять соки Крізь дерево плодюче та високе* (Рильський, I, 1956, 62).

2. Здатний давати й живити багату рослинність; родючий. *Мої думки снувалися довгими скибами плодючої ріллі* (Стеф., I, 1949, 174); *Із чорної, плодючої землі густо та зелено — сходи* (Головко, II, 1957, 78); // Який має такий грунт (про місцевість, край і т. ін.). *Отака ти* [моя земле] *у мене плодюча* (Мал., За.. морем, 1950, 163).

ПЛОДЮ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **плодю́чий.** *Повторні парування підвищують плодючість самок і зміцнюють життєвість потомства* (Бджоли, 1955, 107).

ПЛО́ЄНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **плоїти.** 2. *у знач. прикм.* Підданий плоєнню. *Плоєне волосся.*

ПЛО́ЄННЯ, ПЛОЇ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плоїти.**

ПЛОЇ́ННЯ *див.* **пло́єння.**

ПЛОЇ́ТИ, плоїо, плоїш, *недок., перех.* 1. Завивати волосся, укладаючи його паралельними хвилястими пасмами. *Волосся щипцями плоїть* [Ігор], *щоб кучерявилось* (Кучер, Прощай.., 1957, 118).

2. Робити паралельні хвилясті складки на тканині, одязі і т. ін.; гофрувати. *Сестрам треба було плоїти свою білизну.. Вони.. приладнали на двох стільцях дошку, а на ній розвісили спідницю й почали плоїти* (Крим., Вибр., 1965, 344).

ПЛОЇ́ТИСЯ, їться, *недок.* Пас. до **плоїти.**

ПЛО́ЙКА, и, *ж.* 1. Паралельні хвилясті пасма завитого волосся.

2. Паралельні хвилясті складки на тканині, одязі і т. ін.

3. Щипці, якими плоять що-небудь.

ПЛОЙЧА́СТИЙ, а, е. Зібраний у складки, вкритий складками; складчастий. *Плойчаста текстура.*

ПЛОЙЧА́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **плойча́стий.**

ПЛО́МБА, и, *ж.* 1. На зачинених дверях приміщень, вагонів або на машинах, приладах і т. ін.— заборонний знак (із шматочка свинцю або іншого пластичного матеріалу) з клеймом, відбитком печатки. *Я почав навіть збирати по смітниках коло крамниць олов'яні пломби* (Вас., Незібр. тв., 1941, 159); *Я.. розглядаю пломбу, що висить на вагонному запорі* (Кол., На фронті.., 1959, 98).

2. Шматочок твердої речовини, яким закривають отвір у зіпсованому зубі. *Зубний лікар школи у хворий зуб Юркові пломбу поставив* (Веч. Київ, 16.I 1963, 4); // Шматок затверділої пластичної речовини, яким закривають отвір у чому-небудь.

ПЛОМБІ́Р [1], у, *ч.* Вершкове морозиво, до якого додають смакові приправи (шоколад, горіхи, ягоди і т. ін.). *Для приготування пломбіру у морозиво добавляють консервованих у вині цукатів і добре збитих вершків* (Технол. пригот. їжі, 1957, 213).

ПЛОМБІ́Р [2], а, *ч.* Пристрій у вигляді щипців для накладання пломб (у 1 знач.).

ПЛОМБІ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **пломбі́р** [1]; // Вигот. з пломбіру. *На фабриці почато масовий випуск пломбірних паличок, глазурованих шоколадом* (Веч. Київ, 15.IV 1968, 1).

ПЛОМБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пломбува́ти.**

ПЛО́МБОВИЙ, а, е. Прикм. до **пло́мба.**

ПЛОМБУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який запечатує що-небудь, накладаючи пломби (у 1 знач.).

ПЛОМБУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пломбува́льник.**

ПЛОМБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пломбува́ти.** *Пломбування товарів; Пломбування зубів.*

ПЛОМБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Запечатувати що-небудь, накладаючи пломбу (у 1 знач.). *—Склад він замикає і пломбує. І вікна в порядку, і пломба непорушена, а яйця пропадають* (Томч., Готель.., 1960, 266).

2. Класти в зуб пломбу (у 2 знач.). *Пошкоджені зуби видаляють або пломбують* (Шк. гігієна, 1954, 96); // Закривати отвір у чому-небудь, закладаючи його пластичною речовиною, що твердне. *Після установки скоби на потрібний розмір її пломбують — заливають воском чи мастикою в місцях регулювання гвинтів* (Фрез. справа.., 1957, 127).

ПЛОМБУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **пломбува́ти.**

ПЛОМЕНИ́СТИЙ, а, е, *поет.* 1. Який має колір полум'я; яскраво-червоний, полум'яписти́й. *Усюди, де тільки можна по землі, заріс він* [хуторець] *червоним маком пломенистим* (Вовчок, І, 1955, 323); *Кифір Авдюк.. набрав у жменю ріллі і тулить її до усміхнених уст, чола, пломенистих вилиць* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 13).

2. Який яскраво горить, палає. *Ішла чутка, що така була краса його.., що не можна й очима було надивитися, бо сліпила вона, як те сонечко пломенисте* (Вовчок, І, 1955, 358).

3. *перен.* Перейнятий запалом, пристрастю, сповнений палкими почуттями. *Ми зустрілися з тобою З пломенистими серцями* (Ус., Вибр., 1948, 66); // Який виражає запал, пристрасть, палкі почуття. *Марія... З синьої мли покутських долин глянули на нього* [Марка] *великі ясно-карі пломенисті очі* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 104).

4. Який має вигляд полум'я, схожий на полум'я. *Пломенистий орнамент.*

ПЛОМЕНИ́СТО, *поет.* Присл. до **пломени́стий** 2, 3. *Сонечко пломенисто гралося у небі* (Вовчок, І, 1955, 303); *Як він томливо німував, Як пломенисто промовляв, Які листи писав недбалі!* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 15).

ПЛОМЕНИ́ТИСЯ, йться, *недок., поет., рідко.* Те саме, що **полум'яні́ти.** *Обос тихо розходяться понад озерами, що.. пломеняться вечірніми барвами* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 669).

ПЛОМЕНІ́ННЯ, я, *с., поет.* Дія за знач. **пломені́ти.** *Нас і сьогодні вражає.. свіжість її* [Лесі Українки] *поетичної мислі, пломеніння пристрастей, масштабність художніх образів* (Рад. Укр., 25. II 1971, 2).

ПЛОМЕНІ́ТИ, ію, іє́ш, *недок., поет.* Те саме, що **полум'яні́ти.** *Голубенко сильно втягав дим, цигарка аж шкварчала й пломеніла* (Епік, Тв., 1958, 204); [Любов:] *Але згодьтесь же і ви, що горіти і пломеніти від сього просто смішно!* (Л. Укр., II, 1951, 18); *Пломеніючи щастям, вона уривчасто.. почала розповідати йому про випадок на фабриці* (Вільде, Сестри.., 1958, 561); *В ще неясній далині вимальовувався стрімкий копер. На ньому м'яким рожевим сяйвом пломеніла зоря* (Ткач, Черг. завдання, 1951, 27); *Лице ще й досі пломеніє* (Сос., II, 1958, 429).

ПЛОМЕНІ́ТИСЯ, і́ється, *недок., поет., рідко.* Те саме, що **полум'яні́ти.** *Пломеняться печі В витопах руди* (Ус., На.. берегах, 1951, 11); *На грудях у нього, на простій солдатській гімнастьорці далеко пломеніється яскрава червона цятка* (Гончар, II, 1959, 307).

ПЛОМЕНІ́ЮЧИЙ, а, е, *поет.* Дієпр. акт. теп. ч. до **пломені́ти;** // *у знач. прикм. Вогневик, помолоділий, пломеніючий, енергійно крокував по кабінету* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 162); *Надя.. нахиляє гарненьку чорноброву голівку — чи то щоки пломеніючі, чи очі блискучі приховує* (Ряб., Жайворонки, 1957, 9).

ПЛОМІНЕ́ЦЬ, нця́, *ч., поет.* Зменш.-пестл. до **пло́мінь.** *— Пробу, пробу!..— промовив майстер. І полився метал струмочком... Пломінці, ніби сині айстри, Зацвіли голубим віночком* (Забашта, Нові береги, 1950, 54).

ПЛОМІ́НКИЙ, а́, е́, *поет.* Те саме, що **полум'я́ний.** *Де море, в походах важких, випробує міцність і славу броні і сердець пломінких твердого, радянського сплаву?* (Гонч., Вибр., 1959, 230).

ПЛОМІ́НЧИК, а, *ч., поет.* Зменш.-пестл. до **пло́мінь.** *В грудях його жевріло благенькою свічечкою передчуття удачі. Невідомо, чи розгориться цей пломінчик у величезну, бурхливу пожежу (*Собко, Срібний корабель, 1961, 198).

ПЛО́МІНЬ, меню, *ч., поет.* Те саме, що **по́лум'я.** *Беруть руду, кладуть у піч — в огненні пащі домен, де безперервно день і ніч жаркий палає пломінь* (Забіла, У.. світ, 1960, 115); * У порівн. *Онде зірка палає, мов пломінь* (Л. Укр., I, 1951, 77).

ПЛО́СКИЙ, а, е, **ПЛАСКИ́Й,** а́, е́. 1. Який не має заглиблень і підвищень на поверхні; з рівною поверхнею. *Лінза — прозоре тіло, обмежене двома сферичними поверхнями або однією сферичною і однією плоскою* (Довідник фот., 1959, 5); *Через якийсь час пароплав завернув на плаский острів з високими рудими кущами* (Мартич, Друзі.., 1962, 62); *Плоский екран;* // Який не має помітного схилу (про берег, дах і т. ін.); пологий. *Вода.. потоку на хвилю притишилася, немов.. задрімала в плоских своїх берегах* (Фр., VI, 1951, 117); *Перед ним невелика зимівля.. Це темний дерев'яний зруб з плоским земляним дахом* (Довж., I, 1958, 104); *У селі, на пласких дахах осель, з'являлися.. татарки* (Коцюб., I, 1955, 390).

△ **Пло́ска стопа́** — стопа без вигину посередині, яка спирається на всю підошву. *Вузьке взуття, стягуючи стопу, утруднює роботу склепіння як пружини і призводить до утворення плоскої стопи* (Шк. гігієна, 1954, 70).

2. Стиснутий з боків або приплюснутий зверху; сплющений. *Кругла і плоска, як тарілка, ліниво пропливла серед валунів камбала* (Знання.., 8, 1967, 14); // Позбавлений звичайних округлостей, опуклостей; рівний, як дошка (про тіло людини і його частини). *Наче привид, стоїть перед Івановими очима класний наставник.. Висока, плоска, кістлява постать у чорній рясі, підперезана шкіряним поясом* (Кол., Терен.., 1959, 27); *Вилицюватий, з плоским обличчям і вузькими.. очима, він* [Сафар] *здавався людиною іншої раси* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 186); *Кузьма Герасимович Щербатов мав широке й плоске.. обличчя* (Дмит., Обпалені.., 1962, 150).

△ **Пло́скі че́рви** — тип паразитичних (війчастих, стьожкових і т. ін.) черв'яків, що мають сплюснуте у спинно-черевному напрямку тіло.

3. Який має невелику товщину або висоту і рівну поверхню. *На траві лежали купами зелені ранці.., зброя, фляги з плоскими алюмінієвими кухликами* (Тют., Вир, 1964, 403); *Поставив* [юнак] *у куток плаский дерев'яний ящичок, мабуть, з фарбами та пензлями* (Коп., Земля.., 1957, 70).

4. Розміщений в одній площині. *Орнаменти на металі бувають заглиблені, високі та плоскі* (Пар. мист.., 1966, 57); *Монументальний живопис повинен бути не пласким, а площинним — просторовим* (Мист., 3, 1965, 33); *Плоский кут.*

△ **Пло́ский друк** — спосіб друкування, при якому друкуючі і недрукуючі (пробільні) елементи розташовані практично в одній площині. *У поліграфії існує три способи друку — високий, плоский і глибокий.*

Назви ці походять від положення друкарських елементів на формі (Наука.., 3, 1967, 48).

5. *перен.* Позбавлений оригінальності, гостроти; банальний. *Сам реалізм ніколи не був пристановищем плоскої одноманітності, як стверджують його вороги, навпаки, ..він демонструє разюче багатство художніх форм* (Про багатство м-ри, 1959, 15); *Адвокатські прийоми, добірні фрази, пласкі дотепи полонили деяких слухачів* (Ле, В спопі.., 1960, 307).

ПЛОСКИ́РКА, и, *ж.* Невелика прісноводна промислова риба родини коропових схожа на ляща. *Поряд з такими важливими рибами, як короп, осетер,.. таранія, краснопірка, плоскирки,.. тут* [у басейні Дніпра] *водяться тугорослі хижі та сміти* (Наука.., 10, 1960, 31).

ПЛОСКІ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **пло́скінь;** // Виготов., зроблен. з плосконі. *У білій плоскінній сорочці По пасіці ходе дідок* (Манж., Тв., 1955, 40); *Сонце з причілкового вікна впало на плоскінну білясту основу* (Цюпа, Три явори, 1958, 10).

ПЛОСКІ́НЬ, коні, *ж.* Чоловічі рослини конопель, а також волокно з них. *А дівчина При самій дорозі Недалеко коло мене Плоскінь вибирала, Та й почула, що я плачу* (Шевч., II, 1963, 38); *При запізненні з вибиранням плосконі втрачається волокно* (Наука.., 10, 1956, 25).

ПЛОСКІ́СТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **пло́ский** 1, 5.

ПЛО́СКО. Присл. до **пло́ский** 1, 5.

ПЛО́СКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пло́ский** у 1 знач., напр.: плосковерхий, плосковершинний, плосколо́бий, плоскоре́брий, плоскорі́жучий і т. ін.

ПЛОСКОГІ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **плоскогі́р'я;** // Розташований на плоскогір'ї.

ПЛОСКОГІ́Р'Я, я, *с.* Високо (за 500 м) піднята над рівнем моря ділянка суходолу з плоскою або хвилястою поверхнею. *Змучені підйомом, коні довго стояли.., потім дружно побігли рівним, положистим плоскогір'ям* (Тулуб, В степу.., 1964, 92); *Плоскогір'я — високі рівнини, або столові гори* (Курс заг. геол. 1947, 39).

ПЛОСКОГОЛО́ВИЙ, ПЛАСКОГОЛО́ВИЙ, а, е. Який має плоску голову. *Сиділа* [Тетяна Василівна у перукарні] .. *з головою, обтягнутою компресним папером, плоскоголова, мов у тифозній палаті, серед таких, як і сама, плоскоголових.. жінок* (Загреб., День.., 1964, 107).

ПЛОСКОГРУ́ДИЙ, ПЛАСКОГРУ́ДИЙ, а, е. Який має плоскі груди. *Чоловіки.. мало не всі плоскогруді, вахинають, мізерні.., замучені при верстаті* (Л. Укр., IV. 1954, 211); *Худюща плоскогруда сестра.. байдужими очима дивиться на неї* (Стельмах. II, 1962, 252).

ПЛОСКОГУ́БЦІ, ів, *мн.* Кліщі, щипці з плоскими, плескатими кінцями (губами). *Плоскогубцями вигинають дріт, обтискують проводи при їх зрощуванні, випрямляють зігнуті шурупи і цвяхи* (Монтаж і ремонт.., 1956, 59); *З усіх кишень засмальцьованого комбінезона стирчали гаєчні ключі, викрутки та плоскогубці* (Голов., Тополя... 1965, 8).

ПЛОСКОДО́НКА, и, *ж.* Човен з плоским дном. *Поставили* [Тимофій і Свирид] *ятері і повернули до берега. За обшивкою важкої плоскодонки сумовито зітхала вода* (Стельмах, II, 1962, 186).

ПЛОСКОДО́ННИЙ, а, е. Який має плоске дно. *Люда.. і Віра сідали у хиткий, але надійний плоскодонний човен і пливли по річці* (Вол., Дні.., 1958, 117); *Колби бувають круглодонні і плоскодонні* (Уроки.. хіміка, 1956, 7).

ПЛОСКОДРУКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для плоского друкування. *Плоскодрукувальна машина.*

ПЛОСКОЛИ́ЦИЙ, ПЛАСКОЛИ́ЦИЙ, я, е. Який має плоске лице.

ПЛОСКОНІ́С, но́са, *ч.* Жучок рудого, бурого або чорного кольору — шкідник сільськогосподарських плодових та інших культур. *Проти виноградного плосконоса плантації обприскують 4—5-процентним розчином хлористого барію* (Хлібороб Укр., 8, 1963. 33).

ПЛОСКОНО́СИЙ, ПЛАСКОНО́СИЙ, а, е Який має плоский ніс. *Говорив плосконосий, низенький Ельян* (Трубл., Вовки.., 1936. 39).

ПЛОСКОРІ́З, а, *ч.* Культиватор з плоскоріжучими лапами. *У посушливі роки оранку замінюємо поверхневим розпушуванням на глибину 10—12 сантиметрів плоскорізами* (Хлібороб Укр., 6, 1970, 4).

ПЛОСКОСТО́ПИЙ, а, е. Який має плоску стопу.

ПЛОСКОСТО́ПІСТЬ, пості, *ж.* Фізична вада ноги, зв'язана з утворенням плоскої стопи. *Сприятливими моментами для зараження* [пікіри] *є пітливість ніг, потертості, плоскостопість і т. д.* (Як запоб. заразн. хвор.., 1957, 80).

ПЛОСКУ́ХА, и, *ж.* Однорічні трав'янисті рослини родини злакових, окремі види яких культивують як кормові рослини. *На ділянках, де вносили* [гербіцид], *однодольні бур'яни (мишій, плоскуха), що з'явились у посіві, мали дуже пригнічений вигляд* (Колг. Укр., 7, 1956, 28).

ПЛОТА́Р, я́, *ч.* Робітник, який збиває, зв'язує плоти, а також гонить їх при сплаві. *Гурт плотарів готував.. сніданок, а серединою Волги, назустріч плотам, другий буксир вів три величезні баржі* (Епік, Тв., 1958, 301); *Плотар.. перекинув довгу лату з плоту на берег* (Десняк, II, 1955, 331).

ПЛОТВА́, и́, *ж.* Те саме, що **пліткa**[2] 1. *За день йому щастило вловити й кілька рибин — головатих сомків чи якусь плотву* (Ле, В спопі.., 1960, 81).

ПЛО́ТВИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **плотва́.** *В цій затоці можна легко наловити красноперів, плотвичку* (Коп.. Як вони.., 1948, 59).

ПЛО́ТІК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пліт.** *Зінько вже загородив Гаїнці перед татою заборонку маленьку, плотик такий низенький чепурненький* (Гр.. II, 1963, 372); *Птахи нурці роблять свої гнізда на воді ..Напівзатоплений плотик, складений з водяної рослинності, з невеликою заглибиною посередині,— це і є гніздо* (Колг. Укр., 8, 1958, 46).

ПЛОТИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **пліткa**[2] 1. *Синіється тут прозора вода, гуляють по ній .. швидкі плотиці* (Фр., III, 1950, 7); — *Човни повернулися з Києва і гниють по затоках. А ловити на них.. плотицю — таке ж безглуздя, як палити з гармат по комашні* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 441).

ПЛОТИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **плоти́ця.** *Мовчи, язичку, будеш їв плотичку* (Помис, 1864, № 1107).

ПЛОТОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **пліт;** // Зроблен. з плоту (у 1 знач.). *Фашинні і плотові перепади можна експлуатувати лише до 3—5 років* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 97).

ПЛОТОВО́Д, а, *ч.* Те саме, що **плотого́н.** *Вона* [електрохімічна батарея «Маячок»] *призначена для аварійних електровозів на морях і ріках, може стати у пригоді рибалкам, плотоводам* (Рад. Укр., 25.II 1965, 1).

ПЛОТОГО́Н, а, *ч.* Робітник, що сплавляє плоти. *Юхим бачив, що плотогонів зносило водою, й гукав: — До берега кермуй, Анточе!* (Чорн., Потік., 1956, 7).

ПЛОТОЛЮ́БНИЙ, а, е. Який має ниці, тваринні інстинкти; // Який виражає грубу хтивість (про погляд, обличчя і т. ін.). *Плотолюбний вираз обличчя.*

ПЛОТОЛЮ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **плотолю́бний.**

ПЛОТОЛЮ́БНО. Присл. до **плотолю́бний.**

ПЛОТОЛЮ́БСТВО, а, *с.* Те саме, що **плотолю́бність.**

ПЛОТОСПУ́СК, у, *ч.* Частина греблі, призначена для пропускання плотів униз по річці.

ПЛОТОХІ́Д, хо́ду, *ч.* Пристрій, що дозволяє пропускати плоти через греблю, не порушуючи її роботи.

ПЛОТСЬКИ́Й, а, е, *заст.* Тілесний, почуттєвий; земний; протилежне д у х о в н и й. *Християнська церква офіційно проголосила гріховність плотської любові, шлюб виправдується тільки необхідністю народжувати дітей, а все інше — брудне й нище* (Наука.., 10, 1967, 15).

ПЛОТСЬКІСТЬ, кості, *ж., заст.* Абстр. ім. до **пло́тський.**

ПЛОТЬ, і, *ж.* Тіло людини або інших живих істот (на противагу психіці, духовному началу). *Тут кость і плоть і жир шкварчали* (Котл., І, 1952, 272); *Вони* [релігія й ідеалізм] *розглядали її* [людину] *як істоту, що складається з двох відокремлених і прямо протилежних начал: плоті і душі* (Наука.., 8, 1959, 45); // Людське тіло як носій, джерело чуттєвості. *Бий поклони! І плоть старечу усмиряй. Святе писаніє читай, Читай, читай та слухай дзвона, А серцеві не потурай* (Шевч., II, 1963, 55); *Не було в тім парубоцькім збентеженні грішного збурення плоті, а сзивлювала хлопця лиш незборима сила дівочої краси* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 350); // *перен., книжн.* Конкретний матеріальний зміст чого-небудь. *Для художника явище в тією плоттю, на основі якої він тільки і може вірно розкрити дійсність* (Мист., 2, 1956, 16).

△ **Кра́йня плоть** — складка шкіри на кінці чоловічого статевого органа. *Справжнім фімозом можна вважати лише такий ступінь звуження крайньої плоті, коли з'являється утруднення в сечовипусканні і затримка сечі* (Хвор. дит. віку, 1955, 196).

◇ **Во пло́ті** — втілений у реальний, матеріальний образ. *І сина божія во плоті На тій Голгофі розп'яла* [Іудея] *Межи злодіями* (Шевч., II, 1963, 282); **Набира́ти (набра́ти) пло́ті і кро́ві** — втілюватися в певній формі, наповнюватися конкретним змістом; **Одна́ (еди́на) плоть** — одне нерозривне ціле. *Мені здається, що ми — одне ціле: одна думка, одна плоть. І вже не лише у неї болить вивихнута нога, а біль і жаль пронизує всього мене* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 222); *Його* [В. Маяковського] *рядки, немов бичі свистючі, Пекли й разили, щоб навік зборoть, Проти ворожої ставав він тучі, Бо знав, що клас і він — єдина плоть* (Рильський, III, 1961, 62); **Плоть і кров** *чия;* **Плоть від (од) пло́ті** *кого, чого:* а) рідна дитина, дитя. *І вперше він синам сказав: — Товариші, Товариші мої, мої великі діти, Моя і кров і плоть, сподіванка моя!* (Бажан, Вибр., 1940, 164); б) породження. *Партія — плоть і кров нашого народу* (Цюпа, Україна.., 1960, 300); *Радянська творча інтелігенція є плоть від плоті народу, невід'ємна його частина* (Рад. літ-во, 7, 1967, 4); **У плоть і кров увійти́ (ввійти́)** — цілком укоренитися, стати невід'ємною частиною чого-небудь. *Усе це* [хатина, річка, квіти], *звичайно, нам рідне, до болю знайоме, Це те, що з дитинства ввійшло в нашу плоть, в нашу кров* (Гірник, Друзі.., 1953, 7).

ПЛОХЕ́НЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Зменш. до **плохи́й.** *Невесело сходили жнива,— літо пройшло. Настала осінь,— урожай був плохенький* (Фр., І, 1955, 130); *Холодний вітер шарпав плохеньку одіж людей* (Досв., Вибр., 1959, 173); *Він знав, що Єремія — чоловік з м'яким серцем, плохенький, полохливий* (Н.-Лев., III, 1956, 395); *Дід.. тихо підійшов до авто, наставивши долоню до очей дашком, придивляючись плохенькими очима до машини* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 351).

ПЛОХЕ́НЬКО, *присл., розм.* 1. Спокійно, смирно. *Спершу всі сиділи мовчки, плохенько* (Крим., Вибр., 1965, 407).

2. Кволо, несміло. — *Та я ж тим шматочком не заївся,— плохенько сперечався Захар* (Крим., Вибр., 1965, 412).

ПЛОХИ́Й, а́, е́, *розм.* 1. Те саме, що **пога́ний** 1; кепський. *Днів два ішов дощ.. Пан.. розхорувався за сі два дні дуже,— плохі все-таки його діла!* (Л. Укр., V, 1956, 221); *Хіба у вас таке плохе жито, що сім кіп треба збить?* (Кос., Новели, 1962, 69); [4-й с и н:] *Ех, цю б силу та на Змія! Та чомусь плоха надія...* (Олесь, Вибр., 1958, 466).

2. Не злий, не сварливий (про людину); спокійний, смирний. *Такий плохий, хоч у вухо бгай* (Номис, 1864, № 3218); — *Він став тихий та плохий, як сирітська дитина* (Вовчок, І, 1955, 173).

3. Те саме, що **нє́мчний** 1; кволий. — *Чи вона не хвора в тебе?..— Чогось плоха стала — все душею колотиться,— співчутливо дивиться* [чоловік] *на скорбне, запухле від сліз обличчя дружини* (Стельмах, І, 1962, 28).

ПЛОХОВИ́ТИЙ, а, е, *діал.* Несмілий. *А дитя молоденьке та плоховите собі* (Сл. Гр.).

ПЛОХО́ВНИК, а, *ч.* Те саме, що **обліпи́ха.** *На кінець літа Дунай вужчає.. Грінду — піщані коси в плавнях — заростають миртом, плоховником, вільшиною* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 10).

ПЛОХУВА́ТИ, у́ю, у́єш і **ПЛОША́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок., розм.* Діяти необдумано, допускати помилки, промахи. *На машину надійся, а сам не плошай* (Укр.. присл., 1955, 361).

ПЛОХУ́ТА, и, *ж., діал.* Несміла людина.— *Плохута він у нас, а тут міські все такі бистрі — і пари йому між ними немає* (Мирний, IV, 1955, 37).

ПЛОХУ́ТКА, и, *ж., діал.* Зменш. до **плоху́та.** *Сивилла бачить, що не шутка, Бо дуже сердиться Харон, Еней же був собі плохутка, Дала стариганю поклон* (Котл., І, 1952, 133).

ПЛОША́ТИ *див.* **плохува́ти.**

ПЛО́ШКА, и, *ж.* Невелика глиняна посудина у вигляді блюдця, яку наповнюють олією, салом і т. ін. і використовують для освітлення або ілюмінації, вкладаючи гніт; каганець. *Тьм'яна олійна плошка кидала тремтяче світло на середину омнібуса* (Ільч., Серце жде, 1939, 272); * У порівн. *Стали, як свічки або плошки, загорятись у полі полукіпки* (Вас., Незібр. тв., 1941, 225).

ПЛО́ШКОВИ́Й, пло́шкова́, пло́шкове́. Прикм. до **пло́шка.**

ПЛО́ЩА, і, *ж.* 1. Яка-небудь ділянка поверхні землі, природно обмежована або спеціально виділена з якоюсь метою. *І ось, нарешті, вершина. Це була площа значних розмірів, безладно завалена голим камінням, хоча знизу здавалася майже гострим шпилем* (Гончар, III, 1959, 107); *Лісівництво займало досить велику площу* (Загреб., Шепіт, 1966, 221); // Ділянка водної поверхні. *Потічок.. розливається тепер в широке плесо, з небом у воді блакитним, зі спокійними площами* (Хотк., II, 1966, 49); *Інженери дослідили спад води Сугаклею, його ресурси, площу озера, що його утворить гребля* (Ю. Янов., II, 1954, 168); // *діал.* Рівнина. *Снігова площа простяглась Навкруг* (Фр., X, 1954, 326).

Виробни́ча пло́ща — територія виробничих приміщень і споруд підприємства, де виготовляють продукцію. *У передбаченні нових великих замовлень*

директор завчасно готував для них виробничі площі (Собко, Біле полум'я, 1952, 215); **Пло́ща посі́ву; Посівна́ пло́ща** — ділянка, призначена для посівів сільськогосподарських культур.— *Там, де ріс один колос, треба викохати два. Яким чином? Розширювати площі посіву нема звідки. Значить, знову гній, правильна сівозміна* (Кучер, Трудна любов, 1960, 458).

2. Велике незабудоване місце, безпосередньо зв'язане з вулицями; майдан. *Чи не піти до міста? Ще здалеку радо стрічаю рожеві плити міської площі* (Коцюб., II, 1955, 411); *Я склав план реконструкції кількох площ і вулиць міста з метою його благоустрою* (Довж., I, 1958, 25); *Базарна площа.*

3. Те саме, що **житлопло́ща.**— *Кубатура яка? — Що кажете? — Ну, площа, площа яка? — Дві кімнати й кухня* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 154); *Наймачам жилих приміщень у будинках місцевих Рад та інших державних.. підприємств і організацій надається право обміну площі, яку вони займають* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 31).

4. *мат.* Частина площини, обмежена замкнутою ламаною або кривою лінією. *Площа трикутника;* // Розмір чого-небудь, виражений у квадратних одиницях. *Будинки мають кілька вимірів. Але основний один — площа* (Коп., Вибр., 1948, 6).

ПЛОЩА́ДКА, и, *ж.* 1. Невелика рівна ділянка землі. *А женихи тим часом всі бавились там, де звичайно,— При Одіссеєвім домі, на втоптаній добре площадці Диски й списи вони кидали там* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена. 1963, 293); — *А в нас парк посадовили... Прекрасно розпланували: алеї, площадки* (Вишня, I, 1956, 391).

Відгодіве́льна (будіве́льна, спорти́вна *і т. ін.)* **площа́дка** — така ділянка, спеціально пристосована, устаткована для відгодівлі свійських тварин, будівництва, занять спортом і т. ін. *Утримання свиней на відгодівельних площадках сприяє збільшенню доходів від свинарства* (Колг. Укр., 7, 1957, 9); **Ста́ртова площа́дка** — місце, підготовлене для старту (літальних апаратів, спортсменів і т. ін.). *Велику геофізичну ракету доставляють на стартову площадку в розібраному вигляді* (Наука.., 8, 1958, 17).

2. Рівне місце (в приміщенні, на підприємстві і т. ін.), відведене, призначене для чого-небудь. *На допомогу майстрові в мартенівському цеху «Запоріжсталі» на робочій площадці встановлено спеціальний прилад для швидкого визначення процента марганцю в сталі* (Наука.., 1, 1957, 9); *Кілька годин високе начальство обстежувало свої могутні укріплення.., старанно оглядало численні кулеметні гнізда, бійниці бліндажів, артилерійські площадки...* (Гончар, II, 1959, 388); *Розливна площадка в цеху.*

3. Плоска, рівна частина якої-небудь споруди, якогось пристрою, обмежена, відділена чим-небудь; невелика горизонтальна площина. *Площадка керування встановлена на комбайні зліва у його передній частині* (Зерн. комбайни, 1957, 43); *Щоб своєчасно провести прориванням.. після механізованого букетування сходів розбирають букети з транспортних площадок* (Колг. Укр., 4, 1958, 20); // Бокова частина вагона біля входу або виходу. *Він побіг поряд з поїздом, а коли з ним порівнялася платформа з площадкою, на бігу схопився за поручні і, підтягнувшись, скочив на приступень...* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 16); // Рівне місце, поміст між маршами сходів. *Курці.. повалили на площадку сходів* (Головко, II, 1957, 466); // Візок з настилом у вигляді помосту. *На низенькому візку, власне — невеличкій площадці на чотирьох коліщатах,— сидів інвалід без обох ніг* (Смолич, Мир.., 1958, 73).

4. Поміст, спеціально обладнаний для театральних вистав, концертів і т. ін.; сцена. *Москвичі також матимуть змогу слухати і бачити митців України на десятках концертних і клубних площадок* (Наука.., 10, 1960, 8).

ПЛОЩАДКО́ВИЙ, а, е. Розміщений, розташований на площадці.

ПЛОЩИ́НА, и, *ж.* 1. Велика ділянка рівної поверхні землі; рівнина. *Я бачив дивний сон. Немов передо мною Безмірна, та пуста і дика площина* (Фр., X, 1954, 48); *За півкілометра, може, звідціля, за чорними парами, на неоглядній площині — комбайнами жнуть* (Головко, I, 1957, 341); // Взагалі будь-яка ділянка поверхні землі. *На горі, проз повітку та хату сторожа, вхід на маленьку площину, огороджену штахетами* (Коцюб., III, 1956, 44); *Якби ви побачили, яку величезну площину звільнили ми від бур'янів і терну!* (Донч., V, 1957, 201); // Велика ділянка гладенької поверхні водойми. *По рожевій площині моря пробігали то золоті, то блакитні іскри* (Л. Укр., III, 1952, 608).

2. Рівна, плоска поверхня без підвищень і заглиблень. *З різних поверхонь найбільш знайома нам плоска поверхня, або просто площина, уявлення про яку дає нам, наприклад, поверхня доброго віконного скла або поверхня спокійної води у ставку тощо* (Геом., I, 1956, 3); *Основним завданням фарбування площин стін або деталей є, безумовно, бажання прикрасити житло* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 113); *Площину віконниць роблять звичайно гладкою і порівняно рідко оздоблюють елементами різьблення* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 157).

△ **Похи́ла площина́** *див.* **похи́лий.**

3. *мат.* Поверхня, що має два виміри, так що пряма лінія, проведена через будь-які дві точки на ній, зливається з цією поверхнею. *Площина, перпендикулярна до прямовисної лінії, називається горизонтальною площиною* (Астр., 1956, 17); — *Я ніяк не доберу, який кут утворює площина, що перерізує призму навкіс* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 166).

4. *перен.* Та чи інша галузь, сфера; коло якихнебудь явищ, відношень. *Стикнувшись тепер знову на роботі, хоч і на різних площинах, у різних ролях, один на кранї на перегатці, другий внизу, у котлоані, вони мовчки працювали, кожен виконуючи своє завдання* (Коцюба, Нові береги, 1959, 171); *Треба перевести розмову в іншу площину* (Кулик, Записки консула, 1958, 220); // Певний погляд на явища; та чи інша точка зору. *Дебати почалися раніше офіціального відкриття. Вже надго в несподіваній площині ставив і вирішував питання.. доповідач* (Добр., Тече річка.., 1961, 114).

ПЛОЩИ́НКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **площина́** 1, 2. *Він вискочив на голу площинку, і зразу ж навколо нього затюпали кулі* (Багмут, Опов., 1959, 72); *Степан Чижмар вийшов з лісу, пройшов сторожким кроком по скелястій площинці і зупинився над кручею* (Скл., Карпати, II, 1954, 18).

2. Те саме, що **площа́дка** 3. *Зіскочивши з площинки крана на перегатку, він подався в котлован* (Коцюба, Нові береги, 1959, 224); *Легко, звично і швидко підіймаються дівчата по східцях, і перша з них.. стає на самий край площинки, зорить на річку, жде чогось...* (Шиян, Гроза.., 1956, 667).

ПЛОЩИ́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **площина́** 1, 2. *Площинна форма;* // Який здійснюється, відбувається і т. ін. в одній площині, на площині. *Система основного обробітку грунту в Гірській Карпатській зоні повинна бути спрямована.. на боротьбу з площинним*

змивом і намивом грунту (Картопля, 1957, 40); *Площинна різьба.*

2. Який характеризується відсутністю об'ємності; розміщений, розташований в одній площині, на площині (у 2 знач.). *Зображення на кахлях — строго площинні, мають чіткий контур* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 42).

ПЛОЩИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Зображення в одній площині; розміщення, розташування в одній площині (у 2 знач.). *Для деталей, що мають площини, неточність геометричної форми може бути показана непаралельністю, або, як іноді кажуть, відхиленням від площинності* (Допуски.., 1958, 37).

ПЛОЩИ́ННО, *присл.* В одній площині (у 2 знач.). *Часто на писанках можна побачити й зображення людської постаті, трактованої народними майстрами чисто декоративними засобами — площинно, без індивідуалізації* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 61).

ПЛУГ, а, *ч.* 1. Сільськогосподарське знаряддя з широким металевим лемешем або диском для оранки. *Для милого друга — й вола з плуга* (Укр.. присл., 1955, 163); *Семен оре на цій ниві; його плуг блискучим лемешем ріже поле скибою* (Коцюб., I, 1955, 106); *Розтинаючи землю плугами, напружено рокочуть трактори* (Вол., Сади.., 1950, 3); // Машина, пристрій для копання ям, ровів і т. ін. *Плуг викопувальний ВП-2 призначений для викопування.. саджанців та сіянців у лісових та плодоягідних розсадниках на добре розроблених грунтах* (Колг. енц., II, 1956, 323).

△ **Сніго́вий плуг** — сільськогосподарське знаряддя для оранки засніженого поля (з метою снігозатримання). *Іван Леонтійович пропонував підрахувати, де вигідніше для колгоспу затримувати сніг щитами, а де нагортанням сніговим плугом* (Колг. Укр., 4, 1957, 30).

◇ **Держа́тися плу́га** *див.* **держа́тися; За плу́гом ходи́ти** — орати, обробляти землю. [Чоловік:] *За плугом ходить, косить, молотить — оце моя робота* (Вас., III, 1960, 106); *Як би він хотів мати зараз тиху Миронову судьбу. Непомітно жити біля такого ставочка, ходити за плугом, ростити дітей і забути усе-усе на світі* (Стельмах, II, 1962, 74); **Плуг волі́в** — кількість волів, яких запрягають у плуг. *І коники були* [у козака], *і пари три коров, І плуг волів* (Гл., Вибр., 1951, 100); **Той (хто) у луг, [а] той (хто) у плуг** — безладно, вроздріб (про незалагоджені, неузгоджені дії). — *Десять душ вас та й ті не знайдуть одної думки. Той у луг, а той у плуг. У нас по кількасот народу, а й то в усіх одна думка...* (Хотк., Довбуш, 1965, 363); **Ходи́ти в плу́зі** — тягати плуг, орючи (про волів, коней). *Не журися, вірний воле, Не здихай все важче; Тяжко в плузі вік ходити, Та й мені не краще* (Граб., I, 1959, 521).

2. *іст.* Штучна одиниця оподаткування, обчислювана за кількістю волів у господарстві. *Вісім волів становили «плуг» — штучну одиницю оподаткування* (Нар. тв. та етн., 3, 1958, 108).

ПЛУГА́НИТИ, ню, ниш, *недок., діал.* Повільно, мляво пересуватися (йти, їхати). *Плуганять* [дочка з матір'ю] *босі* (Стар., Вибр., 1959, 6); *Тут теж де-не-де на гонах поволі плуганили орачі волами по облогах* (Головко, II, 1957, 10).

ПЛУГА́НИТИСЯ, нюся, нишся, *недок., діал.* Повільно, мляво пересуватися (йти, їхати). *По шляху в місто плуганились шкапами селяни й везли на продаж на торжок огородину* (Н.-Лев., IV, 1956, 272); *Гарасько.. мовчки плуганився за Тимком, загрібаючи пісок своїми босими клешнюватими ногами* (Тют., Вир, 1964, 41).

ПЛУГА́Р, я́, *ч., рідко.* Те саме, що **плуга́тар.** *Йдуть на поле трактористи — Плугарі* (Воронько, Три щастя, 1948, 27).

ПЛУГА́ТАР, а́тря́, *ч.* Той, хто оре землю плугом; орач. *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевч., II, 1963, 15); *Погукували плугатарі, поганяючи воли в плузі* (Н.-Лев., I, 1956, 111); // Той, хто працює біля плуга на копальних роботах тощо. *Продуктивність* [копального] *плуга за 8 годин при обслуговуванні агрегату одним трактористом, одним плугатарем і десятьма робітниками, які підбирають саджанці, становить 1,5 га* (Сад. і ягідн., 1957, 156).

ПЛУГА́ТА́РКА, и, *ж.* Жін. до **плуга́тар.** — *Соб! — погукує плугатарка.— На себе верни! Хіба не бачиш, що мені й плуга з борозни вивертає!* (Ю. Янов., Мир, 1956, 104).

ПЛУГА́ТИР, а́тиря́, *ч., діал.* Плугатар. *Не чути Радісних криків дітей, гейкання плугатирів, Мокро ще в полі, нема для худоби ще паші на лузі* (Фр., XIII, 1954, 306).

ПЛУГО́ВИЙ, а́, е́. Прикм. до **плуг.** *Літом були лише два короткі сезони* [роботи в кузні]*: плуговий та серповий* (Фр., IV, 1950, 189); // Признач. для плугів, плуга. *Плугове залізо.*

ПЛУ́ЖИТИ, жу, жиш, *недок., розм.* 1. Орати плугом.— *Хто вміє з вас плугом управляти? Плугом управляти? Себто плужити? А хто з них, хліборобів, цього не вміє?* (Гончар, II, 1959, 354).

2. Обробляти землю плужком (у 2 знач.).

3. *безос., кому, перен.* Те саме, що **везти́** 2. *Не плужило йому якось: чи скотину заведе, чи свининку, чи кобилку,— і є чим годувать,— гляди й подохне або вовк поїсть* (Україна.., I, 1960, 175).

Ща́стя плу́жить — доля сприяє кому-небудь. *Поки щастя плужить, поти приятель служить* (Номис, 1864, № 2309).

ПЛУ́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **плуг** 1. *Плужний леміш;* // Оснащений плугом. *Дрібні канави вирізувались плужним канавокопачем* (Наука.., 2, 1957, 7).

ПЛУЖО́К, жка́, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **плуг** 1. *Та бодай воли дужі були, А плужок уломився, Ой, щоб мій милий, ой, чорнобривий, Та й додому прибився* (Укр.. лір. пісні, 1958, 156); *За плугом Антін іде.. і на руках несе легкий дерев'яний плужок, щоб, не дай бог, не зачепив мертвого шару землі* (Чорп., Визволення, 1949, 69).

2. Невеликий кінний або ручний культиватор. *Він робить плужок, яким можна підпушувати в молодому саду міжряддя* (Донч., V, 1957, 205).

ПЛУНЖЕР, а, *ч., спец.* Поршень гідравлічного домкрата або преса і т. ін. у вигляді довгого циліндричного стрижня з гладенькою поверхнею. *Насос* [обприскувача].. *приводиться в дію ручним важелем, який шарнірно з'єднаний з трубчастим штоком плунжера* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 66).

ПЛУНЖЕРНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **плу́нжер;** // Який діє за допомогою плунжера. *Плунжерний ліфт; Плунжерний насос.*

ПЛУТА́НИЙ, а, е. 1. Який безладно переплівся, заплутався; заплутаний. *Плутані пасма волосся;* // Який безладно перетинається, перехрещується один з одним (про вулиці, стежки і т. ін.). *Я біг плутаними вуличками, а село, як на зло, було безконечно довгим* (Цюпа, Три явори, 1958, 19).

2. Такий, у якому важко розібратися; суперечливий, неясний. *Опоненти стихли і, здається, були раді з того, що їх розвели: проблема надто плутана і делікатна* (Кач., II, 1958, 43); [Огнєв:] *Як же ви розробляєте*

наказ за такими плутаними відомостями розвідки? (Корн., II, 1955, 25); *Плутане обгрунтування; Плутана розповідь.*

3. *розм.* Який не вміє розібратися в чому-небудь. [Терень:] *Плутаєш ти, Антоньйо. Все плутаєш. І сам ти плутаний* (Мик., I, 1957, 118).

4. Нетвердий, непевний (про кроки, ходу і т. ін.). *Ступає* [Доцька] *несміливим плутаним кроком, з опущеними, мовби у злодія, очима* (Вільде, Сестри.., 1958, 328).

ПЛУТАНИК, а, *ч., розм.* Той, хто погано розбирається в чому-небудь, плутає себе й інших. *Він тепер обізвав П'ятакова софістом, фразером, неймовірним плутаником з кашею в голові, який вже давно відступився від марксизму* (Смолич, Мир.., 1958, 317).

ПЛУТАНИ́НА, и, *ж.* 1. Безладне, хаотичне сплетення, переплетення чого-небудь; плетиво. *Крізь візерунчасту плутанину голого віття, у просвіти між хвойною випушкою раптом заясніли жовті і світло-сірі корпуси міських будинків* (Вол., Дні.., 1958, 33); // Складне, заплутане розташування (вулиць, стежок і т. ін.). *Те ж каміння й кутки, тих же вишень гілля й плутанина покручених стежок* (Сос., Поезії, 1950, 77).

2. Брак будь-якого порядку, ясності; безладдя. *Раз у раз доводилось спотикатися* [втікачам], *намагувати дорогу, падати.. Ця плутанина зайняла коло години* (Коцюб., I, 1955, 347); *До гуртожитку Микола повертався з важким серцем. У голові була якась плутанина. То йому здавалося, що всьому кінець, то раптом виникало бажання зараз же повернутися до забою* (Ткач, Плем'я.., 1961, 201).

3. Сплутані обривки стебел, листя і т. ін., що відділилися при машинному збиранні й обчісуванні льону. *Перетертий ворох з теркового апарата падав під машину, звідки його вигортають дерев'яними лопатами, потім граблями відокремлюють плутанину (биті стебла* [льону] *та квітконіжки)* (Техн. культ., 1956, 112).

ПЛУТАНИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **плутани́на** 1, 2. *Приходить з Дону бумага:.. що тут він прозивався не Хрущ, а Притика.. А ось тепер у пашпорті* [паспорті] *він уже Хрущем пишеться, та й ще жонатим. Що це воно за знак? з якої це речі така плутаниця?* (Мирний, I, 1949, 134).

ПЛУТАНКА, и, *ж.* 1. Спосіб в'язання петель гачком. *Плутанка — це проста, оригінальна, щільна в'язка, яка комбінується з стовпчиків з накидом і без накиду* (В'язання.., 1957, 21).

2. *розм.* Те саме, що **плутани́на** 1, 2. *Аж у голові плутається од тії плутанки* (Сл. Гр.).

ПЛУТАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плу́тати.** *Ваші галицькі справи засмутили мене, а надто дурне плутання людей з Барв*[інським], *— не то засмутило, а просто розлютило до крайнього ступня* (Л. Укр., V, 1956, 164).

ПЛУТАНО, *присл.* 1. Без будь-якої послідовності, логічної стрункості; суперечливо, незрозуміло. *Учитель і сам розумів, що говорить плутано, безладно* (Жур., До них іде.., 1952, 18); *Збентежений і наляканий генерал.. говорив так плутано, що його важко було зрозуміти* (Добр., Очак. розмир, 1965, 341).

2. Нечітко, невиразно. *Досить плутано, але уявляє він собі той процес громадянської війни, який розгорнувся за останні роки* (Еллан, II, 1958, 96).

ПЛУТАНИ, аю, аєш, *недок.* 1. *перех.* Безладно перевивати, переплітати що-небудь (нитки, волосся і т. ін.); доводити до безладдя, порушуючи певний порядок. *— А в діда борода з конопель,— белькотав Петрусь і брав рученятами діда за бороду й плутав її на всі лади* (Н.-Лев., IV, 1956, 219).

2. *перех.* Вносити безладдя, плутанину в що-небудь; заплутувати. *Аварія, забравши понад три тижні часу на ліквідацію, плутала попередні плани й передбачення* (Коцюба, Нові береги, 1959, 168).

◇ **Плу́тати** [**всі**] **ка́рти** *див.* **ка́рта; Плу́тати** [**свої**] **сліди́** (*див.* **заплу́тувати**). *Глухими вулицями втікали вони, плутаючи сліди* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 303); б) хитрувати, намагаючись спростувати докази, відвести підозру. *Плутати свої сліди й говорити безглузді речі — в цьому Самійло Овсійович був великим майстром* (Шовк., Людина.., 1962, 316).

3. *перех.* Сполучати, поєднувати що-небудь з чимсь; змішувати. *Плутаючи польські і російські слова, вона спитала, чи нема в селі фашистів* (Хижняк, Тамара, 1959, 262).

4. *перех.* Помилково приймати кого-небудь за когось іншого або що-небудь за щось інше. *— Ах, ти, кабаєю!.. чистої крові беркшир...— Але ж, Іване: йоркшир... — Гм... дивно... вічно ти плутаєш...* (Коцюб., II, 1955, 218); [Криницька:] *Який Григорій Філаретович? Ти завжди плутаєш!* (Мик., I, 1957, 404).

5. *перех. і без додатка.* Помилятися, збиватися; робити не те, що слід. *Конторники нічого не роблять; один дурний і тільки плутає, другий теж дурний* (Коцюб., III, 1956, 163); *Ми не думали над своїми ходами, раз у раз плутали і, нарешті, покинули доміно* (Сміл., Сашко, 1957, 112); // *розм.* Говорити, розповідати, збиваючись, без логічного зв'язку. *Ще щось там за сватання плутав* [Іван], *а Дарка сміялася* (Л. Укр., III, 1952, 738); *На слідстві він брехав, на чім світ стоїть, міняв показання, плутав, викручувався* (Тют., Вир, 1964, 192).

6. *перех. і без додатка.* Збивати з пантелику, вводити в оману. [Тоня:] *Тьотю, ідіть в кімнату.. Ви тільки плутаєте.* [Тьотя Сима *(виходить, бурмочучи):*] *Де вже мені в таких тонкощах розібратись* (Коч., II, 1956, 462); // Позбавляти ясності, логічності (думки, висловлювання і т. ін.). *Лине сумна мелодія, плутає думки у Сашуневій голові* (Мушк., Серце.., 1962, 257).

7. *перех. і без додатка.* Заважати рухатися, перешкоджати рухові. *Добре, хоч дощ не січе, не проникує вітер, коріння не плутає ніг* (Хотк., II, 1966, 275); *Вихиляється перед нею* [Оксаною] *Щур, залицяється. Волочаться калоші на ногах — плутають* (Вас., I, 1959, 242).

8. *неперех., розм.* Ходити сюди-туди, вештатися. *Сторож тишу самотини Рушить чобітьми. Змеєр, а плута по дорозі* (Граб., I, 1959, 284).

9. *неперех., розм.* Ходити, не знаючи дороги; блукати. *Помилилась баба Секлета, а може, це я заблудив. Треба.. іти й плутати, самотужки, шукати перевозу на той бік Псла* (Ю. Янов., I, 1954, 72).

Плу́тати ноге́ми: а) ходити. [Храпко:] *Бісів дід! Аж порохня з його сиплеться, а ще таки плутає ногами* (Мирний, V, 1955, 133); б) іти повільно, мляво, ледве переступаючи; плентатися. *Плутає Федір ногами, мов не своїми, а тут ззаду Марина ще хлипа* (Мирний, IV, 1955, 225); *— Бистріше, не плутай ногами! — чує він знову Василів голос над головою* (Кос., Новели, 1962, 178); в) нерівно ступати. *По сонних улицях села, збивши шапки на потилицю, вештались, плутаючи ногами, Вова з Муляром* (Вас., I, 1959, 93); *Іде вона, тая людина страшна, йде вулицею, ногами плутаючи, на ціпок спираючись* (Вишня, I, 1956, 65).

10. *перех. і неперех., розм.* Те саме, що **вишива́ти** 1.

— *Вони, бач, і робили б, що тільки б плутали на п'яльцях якесь своє дранта* (Н.-Лев., I, 1956, 121).

ПЛУТАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Безладно переводитися, переплітатися; заплутуватися (про нитки, волосся і т. ін.). *Нитка в руках плуталась, затягалась в узли* (Н.-Лев., VI, 1966, 15); *Коріння плуталося дивовижними вузлами* (Хотк., II, 1966, 273); // Безладно обплітати собою що-небудь. *На вусах і бороді Йоньки плуталася павутина* (Тют., Вир, 1964, 437).

2. *тільки 3 ос.* Розташовуватися, звиваючись; вигинатися. *Улиці були узенькі, плутались то сюди, то туди* (П. Куліш, Вибр., 1969, 69); *Повзучі зелені пясники вилися попід ноги, плуталися поміж корінням величезних вивертів* (Фр., VI, 1951, 11); *Сліди* [Маланчині] *плутаються на всі боки, як сліди п'яної людини* (Ю. Янов., IV, 1959, 20).

3. Втрачати свободу рухів, зачіпаючись за що-небудь або заплутуючись у чомусь. *Мелашка йшла стежкою й плуталась між високою смілкою та дзвониками* (Н.-Лев., II, 1956, 309); *Священик.., плутаючись у рясі, двічі спіткнувшись, вибіг з учительської* (Донч., VI, 1957, 634); *Тимко плутається в рукавах, халат не зодягається* (Тют., Вир, 1964, 348); // Чіпляючись, зачіпаючи, заважати (ходити, рухатися). *Цупкий комиш ламався.., плутався під ногами* (Коцюб., I, 1955, 356); *Степ заріс тирсою і, хоч була вона невисока, проте плуталася в колеса і дуже гальмувала біг* (Смолич, I, 1958, 98).

Плу́татися нога́ми *в чому і без додатка* — зачіпати ногами що-небудь, зачіпатися ногами за щось. *Він плутався ногами в некошеній густій траві* (Н.-Лев., IV, 1956, 82); *Клоуни з жахом кинулись навтіки, спотикаючись і плутаючись ногами* (Донч., VI, 1957, 432).

4. *розм.* Важко, невпевнено рухатися (про ноги, язик). *Язик його починав плутатись, голова крутилась, все пливло перед очима, перекидалось догори ногами* (Мик., II, 1957, 334).

5. *тільки 3 ос.* Втрачати ясність, чіткість; ставати безладним, суперечливим (про думки, слова і т. ін.). *Мати скільки раз зачинала розмову, та розмова плуталася, рвалась: то Христа промовчить на матерне питання, то одкаже не те...* (Мирний, III, 1954, 113); *Думки у старого Ярошенка плутаються* (Мак., Вибр., 1956, 509); *В його роздратованій уяві плуталися темним, рухливим клубком якісь неясні образи* (Жур., Дорога.., 1948, 191); // *безос. Чув* [Калинович].., *що йому в голові починає плутатися* (Фр., VI, 1951, 156).

6. Помилятися, збиватися. *Онисько плутався,— почне одно, а зведе на друге... Не пристало, видно, при горі радіти* (Мирний, IV, 1955, 48); *Я починав імпровізувати, плутаючись у подробицях* (Донч., VI, 1957, 621); // Висловлюватися плутано, нечітко, незрозуміло. — *А ви, пане добродію, того, все вилздите з тими вічами,— плутався отець Альойзій (не так-то легко говорити високопарно!), заглядаючи в очі отцю декану* (Март., Тв., 1954, 166).

◇ **Плу́татися в здо́гадках (до́гадках, здо́гадах, гадка́х)** — те саме, що **Губи́тися в здо́гадках (до́гадках, здо́гадах, гадка́х)** (*див.* **губи́тися**). *Парубок.., плутаючись в догадках, повернув назад, додому* (Мирний, I, 1949, 128).

7. *розм.* Перебувати, ходити де-небудь без діла, без толку; никати, вештатися.— *Чого ми будемо тут плутатись по цьому садку* (Н.-Лев., II, 1956, 142); // Ходити сюди-туди поміж ким-, чим-небудь. *Інспектор затесався в гурт і, плутаючись поміж школярами, почав пригупувати: Уж я сеяла-сеяла лен* (Вас., I, 1959, 315); *На площах малеча хоробро плуталася поміж машинами і кіньми, тягаючи за собою повні відра, навперебій простягаючи кожному кварту, зачерпнуту від душі — по самі вінця!..* (Гончар, III, 1959, 423); // Взагалі ходити. — *Слаба, слаба стала* [Пріська]! *Недовго вже, видно, їй тут плутатись* (Мирний, III, 1954, 131).

◇ **Плу́татися під нога́ми** *див.* **нога́**.

8. *розм.* Ходити, не знаходячи дороги; блукати. *Вони заблудились і тепер плутаються у плавнях* (Коцюб., I, 1955, 360); *Курбала широким кроком перетяв двір, якийсь час плутався в суточках між дерев'яними будівлями* (Досв., Вибр., 1959, 193).

9. *розм.* Іти, зачіпаючись за що-небудь, спотикаючись. *Вона посередині, а ми — кругом, мов ті каченята, плутаємось по траві* (Сл. Гр.); // Іти повільно, мляво. *Їхні ноги плутаються по пилюзі* (Ю. Янов., V, 1959, 133).

10. *розм.* Спілкуватися, мати зв'язок, дружбу з кимнебудь (непідходящим, небажаним).

ПЛУТНІ, ів, *мн. (одн.* **плутня́**, і, *ж.), розм.* Хитрий, нечесний вчинок, обман; шахрайство. [Петро:] *Кари я не хотів би: а так, перед усім світом показати твою плутню, твої гидкі заміри* (Мирний, V, 1955, 188); *Чоловік непоганий* [Мусій], *совісний, з рідним братом Євменом навіть не став родичатися через його плутні, хитрощі та дружбу з сільськими крутіями* (Головко, II, 1957, 402).

ПЛУТНЯ́ *див.* **плу́тні**.

ПЛУТОКРА́Т, а, *ч.* Представник найбагатшої і тому найвпливовішої верхівки панівного класу в буржуазному суспільстві. *Помста і смерть всім царям-плутократам! Нумо ж до бою, всі праці сини!* (Пісні та романси.., II, 1956, 277).

ПЛУТОКРА́ТІЯ, ї, *ж.* 1. Політичний лад, за якого вся влада зосереджена в руках найбагатшої і тому найвпливовішої верхівки панівного класу в буржуазному суспільстві. *Плутократія — панування багатіїв.*

2. *збірн.* Особи, що підтримують цей політичний лад; плутократи, багатії. *Слідом за фінансовою плутократією прибуло* [до міста] *і найвище всеросійське — царське та періоду Тимчасового уряду — чиновництво* (Смолич, Світанок.., 1953, 7).

ПЛУТО́Н, у, *ч., спец.* Загальна назва різноманітних глибинних виверженних порід.

ПЛУТОНІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям у геології, за яким усі гірські породи утворилися під впливом внутрішнього вогню Землі.

ПЛУТО́НІЙ, ю, *ч.* Штучно одержаний радіоактивний хімічний елемент, який використовують як ядерне паливо. *Штучний елемент плутоній нагадує своєю здатністю розщеплюватись уран-235* (Наука.., 11, 1956, 16).

ПЛУТОНІ́СТ, а, *ч.* Прихильник плутонізму.

ПЛУТОНІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **плуто́н**; // Який виник упаслідок глибинного виверження. *Існують такі типи залягання: плутонічне, або глибинне, і вулканічне, коли породи застигають на поверхні* (Курс заг. геол., 1947, 62); *Плутонічні гірські породи.*

ПЛУТОЩІ, ів, *мн., рідко.* Те саме, що **плу́тні**. *Спливає йому на думку земство, з своїми плутощами та хитрощами, з своєю образливою неправдою...* (Мирний, II, 1954, 279).

ПЛУТЯ́ГА, и, *ч.* і *ж.* Лукава, хитра людина; шахрай. *Кравченко розповідав про всякі плутні, хто кого обдурив, хто нажився, і завжди вихвалював мистецького плутягу* (Мирний, III, 1954, 330); — *Два роки тому на.. вокзалі такі плутяги вкрали в однієї панійки візочок разом з дівчинкою* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 198).

ПЛЮВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Спеціальна посудина для спльовування слини, мокротиння. — *Виплюнь сюди!* —

показав він мені на плювальницю (Сміл., Сашко, 1957, 6); *В кутку рукомийник і біла плювальниця* (Вільде, Сестри.., 1958, 66).

ПЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плюва́ти.** [Варе-ник:] *Треба діло швидш робить, тоді не буде вже ні мордобиття, ні плювання!..* (Кроп., II, 1958, 221).

ПЛЮВА́ТИ, плюю, плюєш; *наказ. сп.* плюй; *недок.* 1. Викидати, виштовхувати з рота слину, мокротиння і т. ін. — *Поблагословив бог ту землю та й почала вона рости. А та, що в роті у сотони* [сатани], *росте й собі..— Плюй,— радить бог. Зачав він плювати, та й де лиш плюне, там виростають гори* (Коцюб., II, 1955, 328); *Він частіше почав смоктати люльку і густо плювати в огонь* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 326): — *Ай, ай! Заберіть геть банки — кричав Орлюк, плюючи кров'ю* (Довж., I, 1958, 303); * Образно. [Кезгайло:] *Ну й хвища надворі, нехай їй біс! Січе, плює в обличчя, з ніг валить...* (Коч., П'єси, 1951, 213); // *чим, перен.* Вивергати, викидати з себе (кулі, вогонь, дим і т. ін.); розкидати навколо себе часточки чого-небудь. *Старий гриб.. плював чорним.. насінням* (Хотк., II, 1966, 138); *Що не рейка, частокіл, вагон,— усе плювало кулями* (Кач., II, 1958, 357).

2. *перен., розм.* Виявляти щодо кого-, чого-небудь презирство, байдужість; зовсім не брати до уваги когось або щось. *Не плюй в колодязь: пригодиться води напиться* (Номис, 1864, № 4478); *Даєш ти, господи єдиний, Сади панам в твоїм раю, Даєш високії палати. Пани ж неситії, пузаті, На рай твій, господи, плюють* (Шевч., II, 1963, 242); [Жандарм:] *Я спокійний і нічого більше не роблю, але плювати на себе не дам!* (Фр., IX, 1952, 141); // *безос., інфін., у знач. присудка.* Уживається для висловлення цілковитої байдужості: «все одно», «байдуже».— *Нехай собі — пароплави горять. І — хоч би все згоріло — плювать!* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 300).

◇ **Плюва́ти в ду́шу** *див.* душа́; **Плюва́ти в обли́ччя** *див.* **обли́ччя; Плюва́ти в о́чі** *див.* **о́ко** [1]; **Плюва́ти мені́ (йому́, їм** *і т. ін.;* **я хоті́в)** *на кого — що, безос.*— мені (йому, їм і т. ін.) немає діла до кого-, чого-небудь. — *Плювати мені на тебе та на твого преосвященного. Як жила, так і житиму! — відказала вона* (Мирний, III, 1954, 198); *Він зразу ж зметикував, що це лукаве дівчисько не може нічого цікавого знати про нього, а якщо й знає, то напевно якісь бабські плітки, на які йому плювати з високого дерева* (Вільде, Сестри.., 1958, 380); — *Та не кричи ж, Пауль, на всю вулицю, а то люди збираються,— пробус втихомирити мене Шілінг. Але я плювати хотів на людей* (Кол., На фронті.., 1959, 140).

ПЛЮВА́ТИСЯ, плююся, плюєшся; *наказ. сп.* плюйся; *недок.* 1. Те саме, що **плюва́ти** 1. *Кустар порожнім мішком — лясь хуторянина по обличчю — і запорошив очі. Плюється той, протирає очі* (Шиян, Баланда, 1957, 22); *Завороженний від смерті Кащеєв, старий друг Щорса ще з Унечі і товариш у всіх рішучих боях, плювався кров'ю з кулею під серцем* (Довж., I, 1958, 208); // Бризкати слиною, говорячи, сміючись і т. ін. *Нерозумне дитя насторожило Дорохтея — він збагнув усе і, плюючись, з кийком налетів на Терентія* (Стельмах, I, 1962, 461); // *перен.* Вивергати, викидати з себе (кулі, вогонь, дим і т. ін.); розкидати навколо себе часточки чого-небудь. *Кулемет сердито плювався просто в натовп козаків, що бігли слідом* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 155).

2. Плювати на кого-небудь або один на одного. *Одарочка, надимаючи щічки, почала студити* [нирочку]. *Разом з повітрям вилітали крапельки слини і падали на Івася.— Не плюйся! —.. промовив той, кладучи ложку* (Мирний, I, 1954, 291); [Дар'я Іванівна:] *Що таке? так ви ще плюватися. Слухайте, я не буду з вами довго балакати, але...* (Коч., I, 1956, 79).

3. *перен.* Виявляти незадоволення, обурення з приводу чого-небудь, огиду до чогось. *Яшко постояв, подумав і пішов пити... Плювався згодом: — Не вода, помиї якісь. Тьху!..* (Головко, I, 1957, 170).

ПЛЮВІОГРАФ, а, *ч., спец.* Прилад, яким реєструють кількість рідких опадів, інтенсивність та час випадання їх.

ПЛЮВІО́МЕТР, а, *ч., спец.* Те саме, що **плювіо́граф.**

ПЛЮВО́К, вка, *ч.* Виплюнутий згусток слини, мокротиння і т. ін. *Він плюнув з такою люттю, що плювок його ляпнувся об.. долівку з дзвоном, як скляна кулька* (Перв., Дикий мед, 1963, 79).

◇ **Плюво́к у ду́шу** — зневага, образа, що зачіпає найдорожче, заповітне. * У порівн. *Криві посмішки одного, другого, косий погляд головного агронома — це було для нього, як плювок у душу* (Жур., Вел. розмова, 1955, 77).

ПЛЮГА́ВЕНЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Зменш. до **плюга́вий.** *Насилу виліз із бебехів пан Цибульський: таке плюгавеньке, товстеньке, кирпате* (Стор., I, 1957, 154); *Тут на віддалі, Іванові Порфировичу з дружиною дворяни, що стояли внизу, здавалися зовсім маленькими й зовсім плюгавенькими — не пара їм з дружиною, таким огрядним та широким* (Полт., Повість.., 1960, 131); — *Он ти який, сеньйоре Олів'єро! Нікчемний, плюгавенький чоловічок. А говорять про тебе хтозна-що!* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 152).

ПЛЮГА́ВЕЦЬ, вця, *ч., зневажл.* Плюгава, огидна людина. — *Пакосник ти паскудний! Плюгавець! Загладиш ти в нас сьогодні увесь сором, що наробив товариству!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 134); — *Ні,— думала вона про Сірка,— це не якесь абищо; плюгавець не принесе отакого букета* (Сенч., Опов., 1959, 172).

ПЛЮГА́ВИЙ, а, е, *зневажл.* 1. Який викликає зневагу, огиду, непоказний, миршавий (про людину). *Як він насмілився всупереч батьковій волі? Через оте чорт батька зна що — таке миршаве та плюгаве? Та коли б не найближчого друга дочка,— плюнути б та й розтерти!* (Смолич, Мир.., 1958, 7); *Ішов, ішов дорогою — та і в яму впав, любив, любив хорошую — та й плюгаву взяв* (Укр.. присл., 1955, 124); *Ще недавно він був таким жалюгідним, здавалось, страх навіки поселився в його плюгавому тілі* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 42); // *перен.* Огидний, мерзенний, підлий. — *Радзівілл прийшов, так ви, окаянні, не одвітували йому й разу з гармати! Плюгаві страхополохи!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 72); *Його* [О. Пушкіна] *волелюбні пісні вселяли в серця людей невгасиму віру в те, що не вічно панувати фельдфебелю-цареві з його плюгавими сатрапами* (Слово про Кобзаря, 1961, 9).

2. *перен.* Незначний, мізерний (про предмети). *Плюгава річка.*

ПЛЮГА́ВИТИ, влю, виш; *мн.* плюга́влять; *недок., перех., зневажл.* 1. Робити брудним, нечистим; бруднити. *Містечко.. плюгавить.. небо з мокрих димарів* (Панч, На калин. мості, 1965, 106).

2. *перен.* Те саме, що **ганьби́ти** 1. *Дуже то немилий випадок, як тебе при людях сварять і плюгавлять* (Март., Тв., 1954, 195); // Оскверняти, поганити. *Народ одностайно вирішив вимести оунівське сміття з нашої вільної української землі, щоб не плюгавило воно наших днів, не затьмарювало радості нашого щасливого життя* (Мельн., Коли кров.., 1960, 138).

ПЛЮГА́ВИЦЯ, і, *ж., зневажл.* Жін. до **плюга́вець.** — *Най скаже, де тамтота* [та] *плюгавиця поділася!* (Фр., I, 1955, 264).

ПЛЮГА́ВІСТЬ, вості, *ж., зневажл.* Властивість за знач. **плюга́вий.**

ПЛЮГА́ВІТИ, ію, іеш, *недок., зневажл.* Ставати, робитися плюгавим.

ПЛЮГА́ВКА, и, *ж., зневажл.* Жін. до **плюга́вець.**

ПЛЮГА́ВЛЕННЯ, я, *с., зневажл.* Дія за знач. **плюга́вити.** *Чесний талант в капіталістичній Америці приречений на жалюгідне існування, якщо він не буде «комерційним письменником», тобто таким, що мобілізує своє слово або для глорифікації* [прославляння] *системи, або на плюгавлення й зраду своєї батьківщини* (Літ. Укр., 18.XI 1971, 4).

ПЛЮГА́ВСТВО, а, *с., зневажл.* Те саме, що **гидо́та** 1. [Прочанин:] *Коли ти справді отаке плюгавство вчинив, то краще вже тобі мовчати* (Л. Укр., III, 1952, 142).

ПЛЮГА́Ш, á, *ч., зневажл.* Те саме, що **плюга́вець.**

ПЛЮМА́Ж, у, *ч.* Оздоба з пір'я на чоловічому головному уборі. *З'являються в дверях пишні жандарми в трикутних шапках. в плюмажах і з густим сріблом на фраках* (Коцюб., II, 1955, 412); *Олександр зняв з голови шапку з галуном і високим плюмажем* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 425); // Оздоба з пір'я на жіночому платті. *Плаття з плюмажем;* // Оздоба у вигляді китиці або пучка пір'я на кінській збруї. *Білосніжні плюмажі коливались на головах коней* (Рибак, Помилка.., 1940, 337); * Образно. *На коліях перегукувались паровози, в небо злітали плюмажі білої пари* (Собко, Звич. життя, 1957, 24).

ПЛЮНДРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **плюндрува́ти.** *Багато-багато разів він* [Подільський край] *був плюндрований вогнем і мечем* (Цюпа, Україна.., 1960, 243); // **плюндро́вано,** *безос. присудк. сл. Гершко чув, як ломано* [ламано] *двері, плюндровано засіки* (Фр., III, 1950, 43).

ПЛЮНДРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плюндрува́ти.** *Буквалізм — не тільки каліченння слова, спотворення фрази, плюндрування мови — це разом з тим і руйнування художніх образів, картин, перекручення.. реальної дійсності* (Пит. перекл., 1957, 12).

ПЛЮНДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* Ламаючи, знищуючи, руйнувати, спустошувати що-небудь. *Ой зронив тоді старий Святослав З уст своїх золоте слово..: — Рано, рано почали ви Половецьку землю плюндрувати* (Мирний, V, 1955, 270); *Зараз., коли він* [ворог].. *плюндрує рідний край,— Іван Петрович не може бути спокійним* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 5); // Завдавати шкоди кому-, чому-небудь; нівечити, псувати. *В країнах зоологічного фашизму всі цінності нищать, культурні надбання плюндрують, всю спадщину народу викидають* (Тич., III, 1957, 77); *Палять* [фашисти].., *грабують, плюндрують красу твою* [Україно] *і багатства* (Довж., III, 1960, 19); *Колись ворог увалився в Карпати, руйнував села та плюндрував людей* (Чорн., Пісні.., 1958, 53).

ПЛЮНДРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Зазнавати плюндрування.

ПЛЮНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **плюва́ти.** *Стань, подивися — плюнь та й оступися* (Номис, 1864, № 7556); *Чиж плюнув кров'ю і, притримуючи прострелені груди, майже непритомний попов у хату вмирати* (Довж., I, 1958, 134); *Учитель-дяк, плюнувши на голодний пайок, подався господарювати на свій хутірець* (Стельмах, II, 1962, 97); // Відмовитися від продовження чого-небудь, від участі в чомусь. *Отак дошукувались, дошукувались* [у селі] *винуватого та й плюнули* (Мирний, IV, 1955, 247).

◇ [І] **че́рез гу́бу не плю́не** *хто:* а) хто-небудь гордує, пишається, вважає не гідним себе щось зробити. *Він думав, що сей пройдисвіт ізробивсь тепер таким паном, що й через губу не плюне* (П. Куліш, Вибр., 1969, 139); б) хто-небудь не скаже й слова, не заговорить; **Плю́нути в ду́шу** *кому* — образити кого-небудь, торкнувшись найдорожчого, заповітного. — *Покажіть того, хто на старість плюнув мені в душу! Хто зробив з мене злодія?!* (Зар., На.. світі, 1967, 201); **Плю́нути у вічі (в о́чі, межи́ очі, в обли́ччя, в лице́)** *кому* — виявити щодо кого-небудь цілковите презирство, відверто зневажити когось. — *Всі ми плекали тебе, хотіли в люди вивести. А ти плюнув нам у вічі* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 212); *Треба.. показати, що нікого й нічого на світі не боїшся, що кожному можеш плюнути в очі і що взагалі на все тобі начхать* (Хотк., II, 1966, 181); **Плю́нути че́рез поріг** — зайти до кого-небудь на хвилинку. [Тетяна:] *Що це ти, невісточко моя золота? Плюнула через поріг та й з хати?* (К.-Карий, III, 1960, 57); [**Як**] **раз плю́нути** — дуже легко, просто. *Розсердити його — як раз плюнути* (Мирний, III, 1954, 13); *До села добратись — раз плюнути* (Коз., Гарячі руки, 1960, 201).

ПЛЮР, у, *ч., поліграф.* Тонкий прозорий літографічний папір, покритий з одного боку клейовою плівкою.

ПЛЮРАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Ідеалістичне філософське вчення, світогляд, за яким в основі світу і його явищ лежать численні самостійні, незалежні духовні сутності; протилежне монізм.

ПЛЮРАЛІ́СТ, а, *ч., філос.* Прибічник, послідовник плюралізму.

ПЛЮРАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до плюралізму. *Плюралістичний напрям у філософії.*

ПЛЮРА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **множи́нний.**

△ **Плюра́льний во́тум** — у законодавстві деяких буржуазних країн — право виборця залежно від майнового і освітнього цензу користуватися кількома голосами на виборах до представницьких органів.

ПЛЮС [1], *ч.* 1. *род.* а. Математичний знак для позначення дії додавання та додатних чисел, зображений хрестиком (+). *Виконано.. бюджет* [сільради] *за вісім місяців: прибутків — 52 993, а видатків — 33 025 карбованців. Фінансова, отже, частина.. йде з плюсами* (Вишня, I, 1956, 358).

2. *невідм.* Уживається між двома числами для позначення того, що друге додається до першого. *Квадрат суми двох чисел дорівнює квадратові першого числа плюс подвоєний добуток першого числа на друге плюс квадрат другого числа* (Алг., I, 1956, 57); — *Скільки це три плюс чотири копійки?* (Перв., Райдуга.., 1960, 25); // З додаванням чого небудь. *А Віктор.. на самі вуха насунув капелюх. І вигляд у нього через це плюс настрій — просто жалюгідний* (Головко, I, 1957, 481).

Плюс — мі́нус — уживається для позначення межі коливань (від — до).

3. *невідм.* Позитивна величина; уживається для позначення температури вище нуля. *Температура на освітленій Сонцем стороні Місяця дорівнює плюс 120—130 градусам* (Рад. Укр., 4.I 1959, 4).

4. *род.* а, *перен., розм.* Позитивна сторона чогось; достоїнство кого-, чого-небудь. — *Кожна людина, яка навчилась грамоти, вже не та буде, що колись, темна й затуркана. Це вже плюс для суспільства* (Кучер, Трудна любов, 1960, 119); // Взагалі що-небудь позитивне, бажане, очікуване. *Як то Ви себе почуваєте..? Що дала Вам Криворівня — плюс чи мінус?* (Коцюб., III, 1956, 440); // Перевага, вигода. *На нашій стороні той плюс, що весь світ уже переходить тепер до такого руху, який повинен породити всесвітню соціалістичну революцію* (Ленін, 45, 1974, 381).

ПЛЮС [2], у, *ч.* Те саме, що **кума́ч**; // Сполука, яку використовують для фарбування тканин.

ПЛЮСК, у, *ч.* Те саме, що **плю́скіт.** *Хвилями річка на човен аж скаче — Відскакують з плюском хвилі від човна* (Коцюб., I, 1955, 429).

ПЛЮСКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плю́скати** і **плю́скатися** і звуки, утворювані цією дією. *Незабаром він почув плюскання хвилі об крижину* (Трубл., I, 1955, 143); *Плюскання дощу.*

ПЛЮСКАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. *неперех.* Рухаючись, видавати плюскіт (про воду або іншу рідину). *А вода все клекотіла, все плюскала та шуміла і нарешті сягнула до горища* (Гр., I, 1963, 422); *Вічно дзвенить посуд* [у лабораторії], *булькають і плюскають рідини, оглушливо гудуть примуси* (Шовк., Інженери, 1956, 66); // Битися, ударятися об що-небудь з плюскотом. *Він* [баркас] *стояв, а хвиля гралась навкруги нього, плюскала в боки, бризкала піною* (Коцюб., I, 1955, 402); // Ударами, рухом по (у) воді (або іншій рідині) створювати плюскіт. *Кінь фиркає та плюскають гумові колеса в калюжах та ямках* (Хотк., I, 1966, 58).

2. *перех.* Різким рухом, з плюскотом лити, наливати воду (або іншу рідину) в що-небудь. *Плюскати воду в миску.*

3. *перех. і неперех.* Бризкати водою (або іншою рідиною), лити її на себе або на кого-, що-небудь. *Плюскати водою в обличчя; Плюскати воду на стіл.*

ПЛЮСКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Те саме, що **плю́скати** 1. *На сонці плюскавсь польовий потік...* (Крим., Вибр., 1965, 30); *Плюскалося море об кам'янистий берег* (Ткач. Крута хвиля, 1956, 87).

2. Рухатися у воді з плюскотом. [Ольга:] *Чути.., як риба плюскається в водиці...* (Кроп., V, 1959, 143); *Іноді в далечині плюскалася велика риба, і довго йшли водою широкі рівні кола* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 213); // Обдавати себе або один одного бризками, водою. *Вона звикла.. робити, що хочеться: бігати, співати,.. плюскатися в чистих хвилях.. річки* (Гр., I, 1963, 436); *Дівчата плюскалися в прозорій воді* (Горд., Чужу ниву.., 1940, 130); // Те саме, що **бо́втати** 2. *Вода .. тягла так до себе, що весь час плюскалися* [Леся, Влодко, Василь і Зоня] *в ній руками* (Вільде, На порозі, 1955, 59).

3. *розм.* Падати з плюскотом. *Назар енергійно змахував лопатою — цілі брили злежаного снігу плюскались на середину струмка* (Збан., Переджнив'я, 1955, 311).

ПЛЮСКВАМПЕРФЕ́КТ, а, *ч., грам.* Одна з форм минулого часу, яка означає дію, що відбувалася або відбулася раніше від іншої минулої дії.

ПЛЮСКІТ, коту, *ч.* Шум від руху, падіння води (або іншої рідини), удару по поверхні води (або іншої рідини), падіння на неї, а також звуки, схожі з таким шумом. *В моїй душі чувся веселий шум лісу, плюскіт .. річки* (Фр., IV, 1950, 200); *На морі був штиль. І тільки згодом з легким плюскотом пішов на берег вечірній прибій* (Дмит., Наречена, 1959, 8); *По берегах.. вигрівалися жаби і скакали з плюскотом у воду* (Кобр., Вибр., 1954, 142); * Образно. *Співають* [жайворонки], *срібний плюскіт ллється з неба так, наче то з-під гори прорвалися тисячі дзенькотливих струмочків води* (Оров., Зел. повінь, 1961, 56); // Слід, брижі на поверхні води (або іншої рідини) від руху, сплесків. *— Я помітив в кількох кроках легенький плюскіт. Було таке враження, наче якісь істоти блискавично гулькнули в воду, ховаючись від моїх очей* (Донч., II, 1956, 477).

ПЛЮСКІТЛИ́ВИЙ, ПЛЮСКОТЛИ́ВИЙ, а, е. Який безупинно плюскотить. *Сидить* [Мирон] *і вдивляється у плюскітливу воду* (Фр., I, 1955, 232); *Так і простояв Данько, як вартовий, над плюскотливою річкою, .. поки не почало й світати* (Гончар, II, 1959, 230).

ПЛЮСКЛИ́Й, а, е. Порожній, дірчастий всередині (про плоди). *Огірок плюсклий, згірклий, вже затхнувся, не йде на душу* (Горд., Заробітчани, 1949, 96); *Плюсклі горіхи;* * Образно. *В. Блакитний, В. Чумак, П. Тичина та інші радо прославляють «зорю соціалізму», «наступаючий день», «ясне в далині», картаючи і розвінчуючи «плюсклих пророків», націоналістичних запроданців* (Рад. літ-во, 3, 1958, 6); // Плоский, сплющений. *Плюсклий стручок.*

ПЛЮСКОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плюскота́ти** і **плюскота́тися** і звуки, утворювані цією дією. *Лив, лив дощ. Немає неба,.. тільки темрява й хаос, і по всьому лісу — плюскотання води* (Гончар, Людина.., 1960, 97); *Пані почула плюскотання води — знак, що о. Нестор.. вмивався* (Фр., VII, 1951, 36).

ПЛЮСКОТА́ТИ, кочу́, ко́чеш *і* **ПЛЮСКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *недок.* Підсил. до **плю́скати.** *Пробудилися рибки і плили та плюскотали до рожевого світла* (Фр., VIII, 1952, 216); *Вода то зникає, то знов плюскоче під ногами* (Гончар, Людина.., 1960, 124); *Плюскотіли весла, тихо хлюпотілись хвилі об баркас* (Збан., Сеспель, 1961, 418); *Він прийшов з заводу, як завжди, довго плюскотів у ванній водою* (Загреб., Спека, 1961, 128); *Уляна гуркала чавунами, плюскотіла водою* (Тют., Вир, 1964, 522); // *безос. Обідали* [діти]. *Здавалося, парив дощ: шуміло, плюскотіло, тріщали кістки, торохтіли миски* (Вас., Вибр., 1950, 235).

ПЛЮСКОТАТИСЯ, кочу́ся, ко́чешся *і* **ПЛЮСКОТІ́ТИСЯ,** очу́ся, оти́шся, *недок.* Підсил. до **плю́скатися.** *Стрий літом лагідно плюскочеться о її* [скелі] *стопи, але восени реве грізно і пініться* (Фр., II, 1950, 27); *Хвильки плюскотілись біля берега* (Збан., Мор. чайка, 1959, 80); *Плюскочуться білі качки в басейні під тінню каштана* (Рильський, I, 1956, 49); *Кукулик встав, пройшов у ванну.., довго плюскотався під холодним душем* (Загреб., День.., 1964, 11).

ПЛЮСКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плюскоті́ти** і **плюскоті́тися** і звуки, утворювані цією дією. *Кузьмін.. не чує ніжного плюскотіння хвиль об берег* (Збан., Сеспель, 1961, 59); *Ритмічне плюскотіння почулося позаду.. На своєму скіфі пливла Інна Варламова* (Собко, Матв. затока, 1962, 100).

ПЛЮСКОТІ́ТИ *див.* **плюскота́ти.**

ПЛЮСКОТІ́ТИСЯ *див.* **плюскота́тися.**

ПЛЮСКОТЛИ́ВИЙ *див.* **плюскітли́вий.**

ПЛЮСНО *див.* **пле́сно.**

ПЛЮСНОВИ́Й *див.* **плесновий.**

ПЛЮСНУТИ, ну, неш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Однокр. до **плю́скати.** *Скрізь так тихо, не шелесне, Не плюсне водиця* (Гр., I, 1963, 28); *Люто плюснула хвиля за хвилею о величезний камінь* (Фр., VI, 1951, 117); *Схопить* [дід качку], *що навіть не плюсне — і між коліна у воді* (Козл., Ю. Крук, 1957, 432); *Терещенко плюснув у спорожнений келишок.. запіканки* (Смолич, Мир.., 1958, 454); *Він устав з ліжка, обтер мокрим рушником лице й очі, плюснув трохи води на голову, одягся і вийшов на рундук* (Морд., I, 1958, 147).

2. *неперех., розм.* Упасти з плюскотом, з шумом. *Ноги затремтіли у Віті — не встояв на пеньку, плюснув у калюжу* (Вас., II, 1959, 192); *Буксирний канат обвис, плюснув у воду* (Донч., VI, 1957, 505).

ПЛЮСНУТИ́СЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **плю́скатися.** *Плюснулася хвиля об берег; Риба плюснулася в ставку; Плюснутися в калюжу.*

ПЛЮСОВИЙ [1], а, е. Прикм. до **плюс** [1]. *Плюсова температура повітря.*

ПЛЮСОВИЙ [2], а, е, *спец.* Признач. для плюсування. *Плюсовий розчин.*

ПЛЮСО́ВКА, и, *ж., спец.* Дія за знач. **плюсува́ти.** *Плюсовка тканин.*

ПЛЮСУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для плюсування. *Плюсувальна машина.*

ПЛЮСУВА́ЛЬНИК, а, *ч., спец.* Робітник, що займається плюсуванням.

ПЛЮСУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **плюсува́льник.**

ПЛЮСУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **плюсува́ти.**

ПЛЮСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех., спец.* Просочувати (тканину, шкіру) особливим хімічним розчином. плюсом, перед фарбуванням або вибиванням малюнка. *Плюсувати тканину.*

ПЛЮСУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **плюсува́ти.**

ПЛЮСЬ, *виг.* 1. Звуконаслідування, що передає сплеск води (або іншої рідини) чи шум від падіння кого-, чого-небудь (звичайно в воду або в щось рідке), а також звук, схожий на такий сплеск, шум. *Підбіжить* [хлоп'я], *підтовкне* [підштовхне] — *плюсь! — більш половина чарки назад у діжку!* (Кв.-Осн., II, 1956, 8); *Плюсь! — і вже тріпоче камбала на дні в човні...* (Вишня, I, 1956, 186).

2. *розм.* Уживається як присудок за знач. **плю́скати** і **плю́скатися.** *Спустився* [дід] *у сажалку, зайшов поза відьмою і тільки розбив руки, а з рук щось плюсь у воду* (Стор., I, 1957, 85); — *Син холодне любить обтирання — По годині в ванній плюсь та плюсь* (Біл., Зигзаг, 1956, 27); *Не вдержиться* [дитина] *та... плюсь вп'ять* [знову] *на долівку, та й заплаче* (Кв.-Осн., II, 1956, 172).

3. *у знач. присудк. сл., розм.* Уживається для позначення швидкого несподіваного руху, переміщення (про появу, зникнення кого-, чого-небудь). *Тут плюсь — Еней, як будто* [наче] *з неба* (Котл., I, 1952, 72).

ПЛЮТА, и, *ж., діал.* Негода. *Який там посуш у таку плюту! Все навколо було мокре, як хлющ* (Загреб., Європа 45, 1959, 404).

ПЛЮХАТИ, аю, аєш. *недок., розм.* 1. *неперех.* З шумом, плюскотом падати (звичайно в воду або в щонебудь рідке). *Тепер стріляли з авто і споза нього. Але... кулі не плюхали в воду* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 70).

2. *перех. і неперех.* Плювати, випльовувати щонебудь. *Хлопці й дівчата обтирають у фойє спинами крейду, плюхають насіння* (Мушк., Серце.., 1962, 58).

ПЛЮХАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* Те саме, що **плю́хати.** *І він.. з розгону плюхається в річку* (Сміл., Крила, 1954, 119); // Швидко, з розгону або незграбно, важко сідати, опускатися. *Він плюхається в крісло.*

ПЛЮХКАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* 1. *неперех.* Те саме, що **плю́хати.** *Плюхкає в розчин цеглина* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 227).

2. *перех. і неперех.* Те саме, що **плю́скати** 3. *Піди до моря та плюхни од себе води, то буде тобі* [чортові] *товариш. От прийшов він, хлюпнув, дивиться, стоїть такий, як і він; давай він тоді плюхкать* (Сл. Гр.).

ПЛЮХКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* Те саме, що **плю́хати.** *Іноді необережна качка, чиря.. або шелцвіст, звалений з льоту, плюхкалися на плесо* (Досв., Вибр., 1959, 414).

ПЛЮХНУТИ, ну, неш, *док., розм.* 1. *неперех.* Однокр. до **плю́хати.** *Яків випустив весло.. і важко плюхнув у воду* (Донч., III, 1956, 111).

2. *неперех., однокр.* Упасти з шумом, схожим на сплеск. *Стане* [хлопчик] *піднімати її* [дитину] *за ноженята, та як силочки нема, а воно його переважить, то він так і плюхне на неї* (Кв.-Осн., II, 1956, 362); // Швидко, з розгону або незграбно, важко сісти, опуститися. *Плюхнула* [пані] *в крісло, аж її підкинуло* (Вовчок, I, 1955, 75); *Він стомлено плюхнув на диван* (Ільч., Петерб. осінь, 1956, 197).

3. *перех., однокр.* Кинути кого-, що-небудь із шумом (звичайно у (на) воду або в (на) щось рідке). *Розвідники швидко підхопили свій невеличкий плотик, плюхнули його у воду* (Голов., Тополя.., 1965, 385).

ПЛЮХНУТИСЯ, нуся, нешся, *док., розм.* Однокр. до **плю́хатися.** *Над самою головою щось просвистіло, і зовсім близько на воду плюхнулись дикі качки* (Баш, Надія, 1960, 374); *Роман плюхнувся і поплив, дрібно перебираючи руками* (Ле, Клен. лист, 1960, 83); *З розкритої кватирки просто в інженерове обличчя плюхнулось кілька весняних краплин...* (Донч., Зоряна фортеця, 1933, 5); *Потім він з розгону плюхнувся в сідло* [мотоцикла].. *і промчав через площу* (Смолич, V, 1959, 782).

ПЛЮШ, у, *ч.* Схожа на оксамит тканина з м'яким довгим негустим ворсом на лицьовому боці. [Я в д о х а:] *Коли б невістка привезла плюшу на кохточку* [кофточку] (Кроп., II, 1958, 453); *Бідно.. умебльований готелевий* [готельний] *покій. Ліжко, софа, оббита червоним плюшем* (Фр., IV, 1950, 44).

ПЛЮШЕВИЙ, а, е. Прикм. до **плюш;** // Пошитий з плюшу. *Широкоплечий циган.. у широких зелених плюшевих шароварах.. лежить на животі* (Тют., Вир, 1964, 69); // Покритий, оздоблений плюшем. *Варто йому.. переступити червоний плюшевий бар'єр — і він на арені* (Ткач, Арена, 1960, 127).

ПЛЮЩ, а́, *ч.* Повзуча рослина, що чіпляється за опору, по якій в'ється. *Ось уже й лаврів, поетами люблених, Пишних магнолій не видко, Ані струнких кипарисів, густо повитих плющем* (Л. Укр., I, 1951, 150); *Санітарка.. провела їх на широку веранду, обвиту плющем* (Кучер, Чорноморці, 1956, 550); * У порівн. *Ще будем жити ми — і ти і я! Ще пов'ємось як плющ по тій колоні* (Тич., II. 1957, 152).

ПЛЮЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *недок.* Те саме, що **плю́скати** 1. *Не к різдву йде, а к великодню: уночі тріщить, а вдень плющить* (Номис, 1864, № 518); *Тиша, плющить вода* (Гончар, II, 1959, 230); *Морська вода, така прозора, побіля берега плющить* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 82); *Стало чути, як щось почало бовтатися в калюжинах... плющати* (Вас., Талант, 1955, 45); // *безос., у знач. присудк. сл.* *Втікачі розташувались на мочарі, під ногами у них плющало* (Коцюб., I, 1955, 348).

ПЛЮЩЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **плю́щити** [1]. *При згодовуванні тваринам тонко розмелене зерно сорго дає гірші результати, ніж плющене* (Хлібороб Укр., 9, 1964, 37).

ПЛЮЩЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плю́щити** [1]. *Вальцьова льономолотарка молотить льон снопами за принципом плющення коробочок між двома вальцями барабана* (Техн. культ., 1956, 113).

ПЛЮЩИ́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для плющення. *Плющильні машини.*

ПЛЮЩИ́ЛЬНИК, а, *ч., спец.* Робітник, що займається плющенням.

ПЛЮЩИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **плющи́льник.**

ПЛЮЩИ́ЛЬНЯ, і, *ж., спец.* Приміщення або його частина, де відбувається плющення чого-небудь.

ПЛЮЩИТИ [1], щу, щиш, *недок., перех.* 1. Натискаючи на що-небудь, б'ючи по чомусь, робити його плоским, тонким. *Коваль гатить молотком, плющить залізо* (Горд., II, 1959, 171).

2. Натискаючи на що-небудь, б'ючи по чомусь, роздавлювати його. *Берестовець.. плющив чобітьми синювато-білі мушлі оббитого з стін вапна* (Перв., Опов., 1970, 140); * Образно. *В свою Троянці також чергу В одбої поралися зверху, Ругульців плющили, як мух* (Котл., I, 1952, 234).

ПЛЮЩИТИ [2], щу, щиш, *недок., перех.* Закривати, заплющувати (очі). *Душно йому, важко; плющить він очі...* (Мирний, II, 1954, 225).

ПЛЮЩИТИ́СЯ, щиться, *недок.* 1. Ставати плоским, тонким під дією стискування, удару. *Залізо плющиться.*

2. Ставати роздавленим під дією стискування, удару.

ПЛЮЩОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **плющ.** *Плющовий листок.*

ПЛЯЖ, у, *ч.* Прибережна смуга моря, озера, річки, зручна для купання, сонячних ванн. *Всі разом кинулися до теплих хвиль, що з шелестом набігали прозорими бганками на піскуватий пляж* (Тулуб, В степу.., 1964, 259); *Євпаторійська затока на більшій частині своєї берегової лінії має невисокі береги, облямовані широкими смугами пляжів* (Геол. Укр., 1959, 584).

ПЛЯЖИТИСЯ, жуся, жишся, *недок., розм.* Купатися, загорати, проводити час на пляжі. [Я н т а р н и й:] *Йому довірено таку справу, а він купання затіяв. Знайшли час пляжитись!* (Баш, П'єси, 1958, 213).

ПЛЯЖНИ́Й, а, е. Прикм. до **пляж.** *Все ближче й ближче підкочувались* [хвилі] *до великого червонуватого каменя, випадково закинутого серед золотого пляжного піску* (Збан., Сеспель, 1961, 3); // Признач. для пляжу. *Пляжний костюм.*

ПЛЯЖНИ́К, а, *ч., розм.* Той, хто купається, загоряє, проводить час на пляжі. *Каменюки, які стримлять з води,.. відстрашують пляжників від цього місця* (Вільде, Сестри.., 1958, 222).

ПЛЯ́МА, и, *ж.* 1. Частина якої-небудь поверхні, що виділяється своїм забарвленням, кольором, освітленням. *На килимі були виткані не квітки, а якісь дуже ясні, ніби квітчасті плями, або червоні та білі латки* (Н.-Лев., III, 1956, 15); *Нога в хлопця взялася синіми плямами, він пашів жаром і марив* (Допч., VI, 1957, 88); *На поверхні Сонця буває виразно видно маленькі темні утворення — плями* (Наука.., 2, 1957, 12); * У порівн. *З сіней вийшов Софрон, попрямував до воріт і довго, як пляма старого портрета, чорнів у рамці розчиненої хвіртки* (Стельмах, II, 1962, 372); *Жовтими, червоними й зеленими плямами світились ліхтарики стрілок* (Трубл., Мандр., 1938, 20); // Забруднене місце на чому-небудь. *Сукно було аж рябе від чорних плям з чорнила* (Коцюб., I, 1955, 37); *Кілька бійців чистили зброю,.. походжав між ними.. Денис Блаженко, зазираючи в стволи, ревно дошукуючись плям* (Гончар, III, 1959, 317).

△ **Жо́вта пля́ма** — місце найкращого бачення (сприймання світла) в сітківці ока людини і хребетних тварин; **Сліпа́ пля́ма** — місце виходу зорового нерва в порожнину ока, нечутливе до світла. *Місце, де входять у сітківку волокна зорового нерва, позбавлене паличок і колбочок і тому називається сліпою плямою* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 159); **Со́нячні пля́ми** — тимчасові утворення на поверхні Сонця, що видаються темними плямами. *Галілей відкрив і сонячні плями — величезні вихори розжарених газів на сонячній поверхні* (Бесіди про всесвіт. 1953, 27).

◇ **Біла пля́ма** *див.* **бі́лий; Роди́ма пля́ма** *див.* **роди́мий.**

2. *перен.* Що-небудь неприємне, що ганьбить (у 1 знач.). *І сонце свої плями має* (Укр., присл.., 1955, 261); [Н е о ф і т - р а б:] *Не хліба хочу я, не слова прагну,— любові чистої без плям бажаю* (Л. Укр., II, 1951, 237); *Начальник цеху просто не може думати про щось інше, .. поки ганебна пляма не змита з його блискучої репутації ливарника* (Собко, Біле полум'я, 1952, 278).

◇ **Ки́нути (ки́нуть, кла́сти, наклада́ти, накла́сти) пля́му** *на кого — що* — ганьбити, неславити кого-, що-небудь. — *І отак діє ворог.. Не тільки пострілами.. Кинути пляму на газетяра-партійця, викликати підозру до нього — ось чого вони хочуть* (Жур., Нам тоді.., 1968, 57).

ПЛЯМИ́СТИЙ, а, е. 1. Який має на собі плями (у 1 знач.), вкритий плямами. *Закам'яніле, плямисте обличчя ожило, наллялося кров'ю, і Преображенський пройшов до вікна* (Ле, Міжгір'я, 1953, 515); *На ліжку.. сидить Івасик і гладить плямисту морську свинку* (Донч., Вибр., 1948, 68); *Люди уже в давнину полювали на плямистих оленів заради їхнього смачного м'яса та гарної брунатної плямистої шкури* (Наука.., 6, 1969, 4); // Який має вигляд плями, плям. *Пахнув* [лист] *специфічним духом згірклої помади й носив плямисті сліди поцілунків* (Коцюб., I, 1955, 406); *На щоках у хлопця горів плямистий рум'янець* (Грим., Кавалер.., 1955, 221).

2. Який спричиняє появу плям на шкірі (про хворобу). *Санітаркою юною вмерла од плямистого тифу сестра* (Сос., I, 1957, 244).

△ **Зозу́линець плями́стий** *див.* **зозу́линець.**

ПЛЯМИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* 1. Властивість за знач. **плями́стий** 1. *Плямистість в оленів зникає, коли вони, підростаючи, набувають сторожкість, швидкий біг, тобто те, що рятує їх від ворогів* (Наука.., 9, 1961, 44).

2. Хвороба рослин, при якій листя і плоди вкриваються плямами різної форми й забарвлення. *Чорна бактеріальна плямистість уражує молоді сіянці та дорослі рослини помідорів* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 309).

ПЛЯМИ́СТО, *присл.* Покриваючись плямами. *Підвівшись з задньої лави.., щоб іти наперед, він чомусь плямисто почервонів* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 219).

ПЛЯМИ́ТИ, млю́, ми́ш; *мн.* пляма́ть; *недок., перех.* 1. Покривати плямами, лишати на чому-небудь плями. *Кров підсиненими смугами плямить щоки* (Стельмах, I, 1962, 383); // Забруднювати що-небудь. *Дарці аж жаль зробилося плямити адресою листівку* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 4).

2. *перен.* Те саме, що **плямува́ти** 2. [С т а р и й р а б:] *Не заздри, брате, не губи душі, святої чистоти їй не плями* (Л. Укр., II, 1951, 226); — *Ти не повинна забувати, що не маєш ніякого права плямити свій клас* (Допч., II, 1956, 403).

3. *перен., рідко.* Те саме, що **плямува́ти** 3. *Кріпак Шевченко панство п'яне Плямив у вогняних словах..* (Еллан, I, 1958, 240).

ПЛЯМИ́ТИСЯ, ї́ться; *мн.* пляма́ться; *недок.* 1. Покриватися плямами.

2. Виступати плямами. *На сорочці темно плямились краплини крові* (Стельмах, I, 1962, 559).

ПЛЯМІ́ТИ, ію, *недок., розм., рідко.* Виділятися, виднітися плямою, плямами. *З обох боків дороги в тем-*

ряві тьмяно пляміли на сірому піску кущі (Головко, II, 1957, 83).

ПЛЯ́МКА, и, *ж.* Зменш. до **пля́ма.** *От виїхали за місто.. Де-не-де лише біліли плямки снігу на полях* (Хотк., I, 1966, 129); *Сам ти кинув, хай маленьку, а все-таки плямку на її біографію, на всі її майбутні анкети* (Гончар, Тронка, 1963, 39).

ПЛЯ́МКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пля́мкати.** *Потім вони їли. Довго, голосно, аж у дворі було чути плямкання та підсьорбування* (Збан., Єдина, 1959, 65); *Було тихо, тільки чулося, як хто хропе: од дитячого швиденького сопіння з плямканням ротиком аж до грубого храпу свекрухи* (Григ., Вибр., 1959, 114).

ПЛЯ́МКАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Прицмокувати під час жування. *Під час їди не можна плямкати* (Укр. страви, 1957, 401); // Їсти, прицмокуючи. *Насипала* [мачуха] *йому в миску борщу.. Батько жадібно плямкав* (Донч., II, 1956, 105).

2. Видавати, утворювати звуки чмокання. *Старий довгу хвилю поглядав на нього, плямкаючи губами* (Фр., III, 1950, 432); *Дід задрімав.. А лоцман.. сидів поруч і мовчав.. Він плямкав беззубим ротом* (Рибак, Дніпро, 1953, 41); *Трохим.. плямкав мокрими губами й щось собі мимрив під ніс* (Панч, В дорозі, 1959, 193); *Стежки ці залиті водою, вони грузькі, твань хлюпа під ногами і лунко плямкає, коли витягнеш із неї ногу* (Сенч., Опов., 1959, 356).

ПЛЯ́МКНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **пля́мкати.** *Перевів* [Карпо Петрович] *очі од цяцьки на жінку і презирливо плямкнув губами* (Коцюб., II, 1955, 371).

ПЛЯ́МОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пляму-ва́ти.** [Неофіт-раб:] *Чи верне чиста одіж чистоту моїй, щодня плямованій, дружині?* (Л. Укр., II, 1951, 237).

ПЛЯ́МОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пля́мка.** *На небі ні хмарочки, ні плямочки,— чисте, глибоке, широке* (Мирний, III, 1954, 60); *На екрані радара погасла плямочка світла* (Собко, Срібний корабель, 1961, 83).

ПЛЯ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плямува́ти.**

ПЛЯ́МУВА́ТИ, му́ю, му́єш, *недок., перех.* 1. Те саме, що **плями́ти** 1. *Його запилені черевички плямували білину її плаття, та вона й не помічала цього* (Баш, Надія, 1960, 83).

2. *перен.* Укривати неславою кого-, що-небудь; ганьбити. [Найстаріший гість:] *Своячка наша має повну волю чинити все, що не плямує честі імення де-Мендозів* (Л. Укр., III, 1952, 406); — *Свойого чесного дому я не дам плямувати* (Фр., VII, 1951, 418); — *А що він зрадник і собака, так це я йому в вічі кину. Бо ж шкода, щоб такий козарлюга, як Сагайдак, плямував себе зрадою* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 431).

3. *перен.* Виражати осуд, засуджувати кого-, що-небудь. *Письменниця* [Марко Вовчок] *плямує жорстоку систему кріпосництва* (Укр. літ., 8, 1957, 236); *Він* [Фур'є] *плямував конкуренцію, безплановість і безладність виробництва при капіталізмі* (Нова іст., 1956, 120); *Плямувати зрадників народу.*

ПЛЯ́МУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **плями́стий** 1. *Вона на мить зупинилася, витираючи піт з червоного плямуватого обличчя* (Мик., II, 1957, 400).

ПЛЯ́МУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. *розм.* Покриватися плямами.

2. *перен.* Укриватися неславою.

ПЛЯ́ШЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пля́шка.** *Везла* [генеральша] *Назад гадюку в серці люту Та трошки в пляшечці отрути* (Шевч., II, 1963, 248); *Телятко.. пило молоко з пляшечки* (Тют., Вир, 1964, 209); — *Ходім, постановлю тобі пляшечку, щоб ти знав дядька Володька та його добрість...* (Вовчок, VI, 1956, 280); *Для чоловіків у кутку буфета знайшлася пляшечка* (Перв., Опов., 1970, 26); [Тетяна:] *У мене єсть пряжена ковбаса, печена курка і пляшечка запіканої* (Котл., II, 1953, 55).

ПЛЯ́ШКА, и, *ж.* Скляна посудина (перев. циліндричної форми) для рідин, яка має вузьку довгасту шийку. *Він і вийняв з кишені повну пляшку з сивухою і чарку* (Кв.-Осн., II, 1956, 233); *Бульба добивав посуд — сулії, пляшки зеленого та синього скла, карбовані срібні кубки і турецькі чарки* (Довж., I, 1958, 220); *Кундель смачно п'є воду із пляшки* (Козл., Ю. Крук, 1950, 59); // *розм.* Така посудина з спиртним напоєм. *Поганий той колектив, де є до пляшки актив* (Укр., присл., 1955, 393); *Що за пляшкою придбали їх батьки,— Вони потвéрезу протринькали* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 185); *Артьомов багатозначно переморгнувся з господарем і на стіл поставив пляшку* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 149); // *військ., розм.* Така посудина з запаленою або вибуховою сумішшю. — *Шість танків* [підірвав]*! — підтвердили Романові товариші.. — Чим? — Пляшками,— сказав Роман.— Дай, думаю, спробую, що воно за пляшки. Кинув — горить!* (Довж., I, 1958, 386); *Хто.. міг забути, як минулої весни в боях біля Дністра Багіров верхи на коні з пляшкою в руці помчав по полю за німецьким танком і підпалив його?* (Гончар, III, 1959, 188); // Кількість рідини, що входить у таку посудину. *Олексій.. казав подать собі ще дві пляшки вина* (П. Куліш, Вибр., 1969, 302); *Тимко.. випив настояну на перцеві пляшку самогону* (Тют., Вир, 1964, 123); — *Стьопко, голубе! — заволав він у розпачі.— Принеси пляшку квасу холодного* (Тулуб, В степу.., 1964, 26).

◇ **Лізти в пля́шку** *див.* **лізти.**

ПЛЯ́ШКА́Р, я́, *ч.* Робітник, що виготовляє пляшки.

ПЛЯ́ШКОВИ́Й, о́ва, о́ве. Прикм. до **пля́шка.** *Темна товща води зазеленіла, як пляшкове скло* (Трубл., I, 1955, 141); // Признач. для виготовлення пляшок. *Пляшкові машини;* // Який має форму пляшки, пляшкоподібний. *Пляшкова учбова граната.*

Пляшко́ве пи́во — пиво, яке зберігається і продається в пляшках. *За столами засіли папове, з'їдаючи котлети, біфштекси і попиваючи вино або пляшкове пиво* (Фр., VI, 1951, 230).

ПНЕВМА́ТИК, а, *ч.* Пристрій, механізм для стиснення або розрідження повітря.

ПНЕВМА́ТИКА, и, *ж.* 1. Розділ фізики, який вивчає газоподібні тіла.

2. Сукупність пристроїв, механізмів, які приводяться в дію стисненим повітрям. *Починаючи з відбійного молотка і аж до дверей міського транспорту, що їх відчиняє й зачиняє стиснене повітря,— пневматика всюди супроводить сучасну людину* (Наука.., 4, 1971, 25).

ПНЕВМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Який діє, працює за допомогою стисненого повітря. *Для рубання металу застосовують пневматичний молоток* (Слюс. інстр., 1959, 75); *Пневматичні домкрати притискали транспортер і струг до вугляного шару* (Ю. Янов., II, 1954, 147); *Пневматичний транспорт; Пневматична рушниця;* // Який здійснюється за допомогою стисненого повітря. *У Франції і Федеративній Республіці Німеччини почали випускати сівалки, устатковані приладами для пневматичного висівання насіння* (Наука.., 7, 1958, 54); *Пневматична стрільба.*

ПНЕВМАТИ́ЧНО. Присл. до **пневмати́чний.** *Зерно бункера комбайна відвозять автомашини, а солома після подрібнення разом з половою подається пнев-*

матично в причеплений візок (Рад. Укр., 30.VIII 1962, 2).

ПНЕВМАТО́ЛІЗ, у, *ч., геол.* Процес утворення мінералів з участю газів та летких речовин, що виділяються з магми.

ПНЕВМО... Перша частина складних слів, що відповідає значенням: а) який діє за допомогою стисненого повітря, напр.: пневмодвигу́н, пневмоінструме́нт, пневмомаши́на, пневмопісто-ле́т, пневмосисте́ма і т. ін.; б) який стосується легень: пневмосклеро́з (склероз легень), пневмоплеври́т (плеврит легень) і т. ін.

ПНЕВМОАВТОМА́ТИКА, и, *ж.* Розділ автоматики, пов'язаний з використанням стисненого повітря або газу.

ПНЕВМОГРА́МА, и, *ж.* Графічне зображення роботи легень.

ПНЕВМО́ГРАФ, а, *ч., спец.* Прилад для дослідження і запису дихальних рухів у людини й тварин.

ПНЕВМОГРА́ФІЯ, ї, *ж., спец.* Запис дихальних рухів у людини й тварин за допомогою пневмографа.

ПНЕВМОКО́К, а, *ч., спец.* Мікроб, що є збудником пневмонії та деяких інших хвороб. *Нерідко плеврит викликають ті ж мікроби (пневмококи, стрептококи та ін.), які зумовлюють запалення легень* (Наука.., 1, 1957, 31).

ПНЕВМОКО́КОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **пневмокок.**

ПНЕВМОКОСТЮ́М, а, *ч.* Герметизований висотний костюм льотчика.

ПНЕВМО́НІКА, и, *ж.* Галузь автоматики, пов'язана з використанням енергії стисненого повітря або газу.

ПНЕВМОНІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пневмонія.** *Пневмонічна форма сепсису.*

ПНЕВМОНІ́Я, ї, *ж.* Запалення легень. *По бронхах інфекція може спуститися вниз, викликаючи пневмонію* (Хвор. дит. віку, 1955, 46); — *Тут, брат, така двостороння крупозна пневмонія була розгулялась, що я, брат, хоч і бачив дива, а й то злякався* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 327).

ПНЕВМОПО́ШТА, и, *ж., спец.* Скорочення: пневматична пошта; пересилання спеціальними трубами кореспонденції або малих вантажів за допомогою стисненого повітря. *Пневмопошта поширена на великих поштамтах, на залізничних станціях* (Веч. Київ, 26.XII 1968, 3).

ПНЕВМОПРОБІ́ЙНИК, а, *ч.* Пневматична машина для пробивання свердловин при будівельних роботах.

ПНЕВМОТО́РАКС, у, *ч., мед.* Скупчення повітря в плевральній порожнині; // Введення повітря за допомогою спеціального апарата в плевральну порожнину для лікування туберкульозу легень. *Найпоширенішим методом активного лікування легеневого туберкульозу є штучний лікувальний пневмоторакс (введення штучним шляхом повітря у плевральну порожнину з допомогою спеціального апарата* (Наука.., 3, 1958, 17).

ПНЕВМОТРА́НСПОРТ, у, *ч., спец.* Скорочення: пневматичний транспорт; переміщення спеціальними трубами деяких сипких матеріалів і поштучних вантажів за допомогою струменя повітря.

ПНИ́ЩЕ, а, *с., розм.* Збільш. до **пень.** — *Тут колись росли дуби. Лишилися старі пні, от вони біля цих пнищ і ростуть тепер* (Чаб., Стоїть явір., 1959, 142).

ПНУ́ТИ *див.* **п'ясти́.**

ПНУ́ТИСЯ *див.* **п'ясти́ся.**

ПО, *прийм., з місц. і знах. відмінками.* Сполучення з прийм. **по** виражають:

Просторові відношення

1. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на предмет, місце і т. ін., на поверхні яких відбувається дія, рух або хто-, що-небудь перебуває, розташовується, розміщується. *А над самою водою Верба похилилась; Аж по воді розіслала Зеленії віти* (Шевч., II, 1963, 24); *Котилася тарілочка По крутій горі, Забавляла любих діток У моїм дворі* (Гл., Вибр., 1951, 197); *Вичекавши терпеливо кілька хвилин, старий витягає з води вудочку,.. по ній стікає крапельками вода* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 7); *Посеред сіней перекинутий кадібок з грушками; вони розкотилися по долівці* (Тют., Вир, 1964, 428); // Уживається при вказуванні на предмет, місце і т. ін., вздовж якого відбувається дія або хто-, що-небудь перебуває, розташовується, розміщується. *Розказує було* [матуся] *мені, прядучи, казки, як наші батьки вільними козаками по Дніпру жили* (Вовчок, I, 1955, 263); *Ясно-зелене «фередже»* [плащ] *складками спадало по стрункій фігурі* (Коцюб., I, 1955, 395); *Соняшники молоденькі стирчать по межі* (Хотк., I, 1966, 94); // Уживається при вказуванні на предмет, поверхня якого є місцем виявлення дії. *Ще двоє* [теслярів] *прикрашали фронтон будинку чудовими візерунками, вирізаними по дереву* (Мокр., Острів., 1961, 70); *Вишивала по канві Цвіт-узор на рукаві Милому* (Ус., Листя.., 1956, 118).

2. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на місце, простір, у межах якого відбувається дія, рух або хто-, що-небудь перебуває, розташовується, розміщується. *Зеленіють по садочку Черешні та вишні* (Шевч., I, 1963, 24); *Чужі гурти і отари скрізь паслись по наших степах* (Стор., I, 1957, 176); *Боровик задумливо ходив по кабінету* (Збан., Передженив'я, 1960, 357); // *з ім. у мн.* Уживається при вказуванні на кілька однорідних місць, стосовно яких виконується, відбувається дія. *Се що з порожніми сумками Жили* [грішники] *голодні під тинами, Собак дражнили по дворах* (Котл., I, 1952, 151); *По хатах починають світити світло* (Головко, II, 1957, 162); *Данило.. поспацем шукає по кишенях хоч якогось подарунка* (Стельмах, II, 1962, 72); // *з ім. у мн.* Уживається при вказуванні на осіб, місця, які хто-небудь часто або неодноразово відвідує. — *Прийде неділя — він не сидить вдома, а вештається десь по шинках з полюбовницею...* (Коцюб., I, 1955, 29); *Ходити по лікарях.*

3. *із знах. в. ім.* рука, бік, сторона *і т. ін. з означ.* Уживається при вказуванні на напрямок дії або на місце перебування, розташування, розміщення кого-, чого-небудь. *Через став по цей бік селянські оселі затихли — ніде ні душі* (Головко, II, 1957, 239); *Добра половина чоловічого населення села була десь по той бік ворожого фронту* (Коз., Гарячі руки, 1960, 125).

4. *з місц. в.* Уживається при вказуванні того, в напрямку руху чого також хто-, що-небудь рухається; протилежне проти. *І забули сірий попіл По вітру розвіять* (Шевч., I, 1963, 260); *Вниз по Єнісею свистіли, як у трубу, вітри з Заполяр'я* (Гончар, III, 1959, 180).

5. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, місце, простір, що є межею поширення певної дії або ознаки. *Вода шумить!.. вода гуде... І ніженьки по кісточки займає!..* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 77); *Запобігаючи царської ласки, усі троє згодились, щоб Іванець по Ромен Україною правив* (П. Куліш, Вибр., 1969, 113); *Мушина хата ввійшла у землю по самі віконця* (Панч, II, 1956, 84); *Хлопці й дівчата несамовито працювали, вгрузаючи по коліна у розкашене болотяне місиво* (Хижняк, Килимок, 1961, 6).

Об'єктні відношення

6. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на об'єкт, на який безпосередньо спрямована дія. *Мемет.. мовчки поводив по юрбі вибалушеними очима* (Коцюб., I, 1955, 398); *Замахнувся* [козак Шило] *всією жилавою рукою й оглушив пана по голові* (Довж., I, 1958, 260); *Брянський і Черниш ударили по конях і поїхали швидше* (Гончар, III, 1959, 92).

7. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу, що є метою дії, руху. *І хліб пекти, по телята йти, Коли б мені, господи, Василя знайти!* (Чуб., V, 1874, 105); *Роман хотів їхати по доктора* (Н.-Лев., VI, 1966, 116); *Пішов Дідок у ліс по дрова* (Гл., Вибр., 1951, 87); *Тато.. поліз за пояс по люльку* (Вільде, На порозі, 1955, 191); *Іти по воду.*

8. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на того (те), за ким, чим хто-небудь тужить, уболіває, сумує і т. ін.; синонімічне часто вживаному словосполученню з а з оруд. в. ім. *Задзвонили вранці-рано По генераловій душі* (Шевч., II, 1963, 248); *Як зозуля, плакала вітчизна, Чайкою надморською тужила По співцеві вся земля болгарська, По співцеві, що поліг за неї* (Рильський, III, 1961, 241); *У тузі по рідному краю Над узбережжям шумливого моря почав він блукати* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 230); — *По мені нікому буде плакати — я круглий сирота* (Перв., Дикий мед, 1963, 433).

Об'єктно-обставинні відношення

9. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на вид, сферу діяльності. *Звичайно, переполох, гімназиста забрали і батько везе його додому, наляканий, щоб це не пошкодило йому по службі* (Коцюб., III, 1956, 416); *Мартин вийшов поратись по хазяйству* (Кос., Новели, 1962, 112); // *у сполуч. з ім. у мн.* Уживається при вказуванні на вид діяльності, якою хто-небудь займається, часто, неодноразово міняючи місце перебування. *Вже він і довги сплатив, і процент вернув, вже й корова стоїть на оборі, а він і досі вештається по зарібках* (Коцюб., I, 1955, 305); *Яка з Груні робітниця?.. Мізерне. Замучене. З семи год по няньках ходить* (Горд., II, 1959, 215); // *рідко.* Уживається при вказуванні на те, в межах чого щось поширюється, діє. *Після добового наряду по гарнізону наш окремий взвод піші полкової розвідки повернувся з міста* (Багмут, Записки.., 1961, 6); *Наказ по університету.*

Часові відношення

10. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на дію, подію і т. ін., після яких щось відбувається, настає, з'являється, або на особу, після якої хто-, що-небудь лишається тощо. *По сміху плач наступає* (Номис, 1864, № 12663); *Та люта пожежа іще не зовсім загладилась: куди не кинь оком, усюди виден був* [видно було] *по їй прослідок* (П. Куліш, Вибр., 1969, 69); *По війні, коли вже одгули бої, восени колись приходив ти до мене і читав поезії свої* (Тич., II, 1957, 315); *А як загинув він справді й нема вже йому повороту, То залишився по ньому, проте, наче дар Аполлона, Син Телемах* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 323); *Відпочивати по обіді;* // Уживається при вказуванні на відрізок часу, певний період, після закінчення якого що-небудь відбувається, настає і т. ін. *Настю по безсонних ночах і тривогах хилив міцний сон* (Вовчок, Вибр., 1937, 113); *Він зараз у п'ятім класі записався на французьке* [французьку мову] *і по двох роках дійшов до того, що міг в оригіналі читати Мольєра* (Фр., III, 1950, 37); *Минули дні по тій весні, Літа перелетіли* (Рильський, III, 1961, 21); *По місяцеві вийшов* [Матвій] *з лікарні* (Ірчан, II, 1958, 267); // Уживається при вказуванні на певний час у годинах. *Час не стояв, було вже щось по п'ятій* (Коцюб., I, 1955, 205).

11. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на того (те), кого, чого не стало (хтось помер, щось зникло, розбилося і т. ін.). *Надя простягла руку полковникові, коли се раптом,— трісь! От і по чашці! Так, широкий рожевий рукавець скинув її зо столу* (Л. Укр., III, 1952, 485); *Як не буде миленького, то буде по мені* (Сл. Гр.).

12. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на певний (який чимсь характеризується) відрізок часу, коли протікає дія. — *А ти, сину, ..полагодиш свою хату, та по зеленій весні, по теплій погоді й перейдете на нове хазяйство!* (Мирний, I, 1949, 322); *З тобою Вдвох, весінньою добою, У садочку зелененькім Та по місяцю ясненькім Ми під явором сиділи* (Манж., Тв., 1955, 47); *Та переночували б любенько, побавились, і вже завтра по видному й поїхали б* (Свидн., Люборацькі, 1955, 86); *В хаті було добре натоплено, отже, одразу мене приємно охопило, після досить довгої їзди по морозі, тепло* (Рильський, Бабине літо, 1967, 59); — *Завтра ми зайдемо до вас у гості і завтра по дню поговоримо й порадимось* (Ю. Янов., II, 1958, 217); // *у сполуч. з ім. у мн.* Уживається при вказуванні на час, коли відбувається регулярно повторювана дія. *По неділям* [неділях] *зіходилися баби з слободи та з ближчих хуторів* (Кв.-Осн., II, 1956, 470); *Там, де верби, тини і тополі, по ночах замерзає вода* (Сос., I, 1957, 205).

13. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на щонебудь як на часову межу тривання дії, стану тощо. [Ю л і а н:] *Ялино!.. Я покохав тебе.., кохать по смерть не перестану!* (К.-Карий, II, 1960, 80); *Ото як зварила* [Мотря] *весною перший обід для трактористів, то так і залишилася по цей день куховаркою в бригаді* (Зар., На.. світі, 1967, 341); // *у сполуч. з прийм.* з, *рідше* в і д *та ім. або порядк. числ., що означають день, число, рік і т. ін.* Уживається при вказуванні на кінець дії, стану і т. ін. *З березня по вересень 1917 року в газеті* [«Пролетарий»] *було опубліковано понад 40 промов і статей В. І. Леніна* (Наука.., 5, 1967, 3); *У Празі готується до друку велика антологія української поезії (від Котляревського по наші дні) в чеських перекладах* (Рильський, IX, 1962, 14); *XXIII з'їзд КПРС відбувався з 29 березня по 8 квітня 1966 року;* // *розм.* Уживається в стійких словосполученнях при вказуванні на часову межу тривання дії, стану і т. ін.; синонімічне літературному словосполученню д о з род. в. ім. *Не багряницею, не злотом — Живою кров'ю він* [Т. Шевченко] *кипить, Тому його людським кіотам По віки вічні не вмістить* (Рильський, I. 1960, 330).

14. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на послідовність у розташуванні, розміщенні певних предметів, осіб, на послідовну зміну однієї дії, особи, одного стану, предмета, явища іншою дією, особою і т. ін. *Сім струн я торкаю, струна по струні* (Л. Укр., I, 1951, 51); *Версту по версті місив ногами Давид* (Головко, II, 1957, 178); *І так помаленьку, зміна по зміні, топлення по топленню, кампанія печі по кампанії, пустимо всі маргени в республіці, вари, республіко, сталь* (Ю. Янов., II, 1958, 242); *Пливуть година по годині в тиші нічній* (Сос., Так ніхто.., 1960, 99); *Іван Сидорович уже листав лівою рукою книжки.. і одну по одній скидав на підлогу* (Панч, II, 1956, 499).

15. *з місц. в., у сполуч. з порядк. числ. та ім.* рік, год, весна *і т. ін., діал.* Уживається при вказуванні на чий-небудь вік. *Як ось настигли жінка і мати Трохимові; за ними учепився і хлопчик його по шостому году* (Кв.-Осн., II, 1956, 418); *Меншу, по другій весні дівчинку, забавляє нянька* (Коцюб., I, 1955, 150).

Означально-обставинні відношення

16. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на характеристику особи, предмета і т. ін. через їх стосунок до іншої особи, іншого предмета тощо. — *Добрий козак; по батькові пішов* (П. Куліш, Вибр., 1969, 62); *Тобі чужим останусь я по крові* (Граб., I, 1959, 69); *Можна вибрать друга і по духу брата, Та не можна рідну матір вибирати* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 9); *Бабуня по матері; Товариш по школі;* // *у сполуч. з прикм., розм.* Уживається при вказуванні на особливості, які характеризують кого-небудь. [Часник:] *В нашому ескадроні його ніхто не міг побороти, був перший по силі* (Корн., I, 1955, 286); *Був Байда трохи вайлуватий по натурі, неповороткий* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 9); *По вдачі зроду соромливий, Але зовсім не боязкий* [Михась] (Воскр., I всерйоз.., 1960, 75).

17. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на якунебудь межу, міру, що стає ознакою предмета. *Ой я свого чоловіка нарядила паном: сорочечка по коліна, підв'язана валом* (Номис, 1864, № 12551); *Вони були голодні. Сніг — по пояс! Їдалень же немає в горобців* (Нех., Ми живемо.., 1960, 46).

18. *з місц. в., розм.* Уживається в складі предикативних конструкцій при вказуванні на стан, у якому хто-небудь перебуває після завершення дії, названої іменником. *Одного гарного дня він тільки повідомив панну Місю про те, що він уже по шлюбі* (Вільде, На порозі, 1955, 160); *Микола Потоцький був уже по обіді і далеко червоніший, ніж завжди* (Папч, Гомон. Україна, 1954, 269).

19. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на спосіб дії. [Василь:] *Ну, Трохиме, ви тепер наш батько; ..порядкуйте нами по правді!* (Кроп., V, 1959, 159); *Людей підняли на тривозі за кілька хвилин* (Коз., Гарячі руки, 1960, 115); *Я обходжу гурт товаришів, кожному по черзі стискаю руку* (Кол., На фронті.., 1959, 117); *Відчувалося, що з ним можна говорити по щирості* (Речм., Весн. грози, 1961, 63); *Грати на скрипці по слуху; Читати по складах;* // Уживається при вказуванні на спосіб називання когось. *Постояла* [молодиця] *хвильку, назвала його по імені..* (Хотк., II, 1966, 190).

20. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на те, за допомогою чого відбувається дія. — *Я спущу тобі намітку білу, ти по ній дістанешся до мене* (Л. Укр., I, 1951, 391); *Хід церемонії* [прийняття присяги] *транслювали по радіо* (Гончар, III, 1959, 229).

21. *із знах. та місц. в., з особ. займ.* Уживається при вказуванні на того, згідно з чиєю звичкою, думкою, чиїм бажанням і т. ін. відбувається дія. *А по мені — вже лучче пий, Та діло розумій* (Гл., Вибр., 1951, 28); *Ніяк вона тій княгині не догодить, ніяк не втрапить зробити по її* (Вас., II, 1959, 57); [Настя:] *Соціалізм вíграє!.. Глитай скаженів, але по його не буде!* (Мик., I, 1957, 66).

22. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на підставу якої-небудь дії. *Чоловіка по одежі стрічають, а по уму випроводжають* (Номис, 1864, № 11130); *Микола впізнав Нимидору, впізнав її по високому зросту, по новій квітчастій хустці на голові* (П.-Лев., II, 1956, 184).

23. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на те, згідно з чим, відповідно до чого відбувається дія; синонімічне літературному словосполученню за з оруд. в. ім. — *Купіть мені, бабусечко, по новій моді убрань хороших!* (Вовчок, I, 1955, 105); *Всміхнувсь і відповів Хмельницький:* — *Я все зроблю по вашій волі* (Павл., Бистрина, 1959, 29).

24. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на відповідність кого-, чого-небудь комусь або чомусь. — *Ні, мамо, Галя буде жінка якраз по мені. Я вже її давно знаю...* (Мирний, I, 1949, 353); *Вона припадала до журавля, але набрати води не могла — мабуть, не по ній важіль вчепили* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 228).

25. *з місц. в. ім.* щастя, суть *і т. ін.* Уживається при вставних словах, що виражають ставлення до висловлюваного, оцінку чого-небудь і т. ін. *Пустив* [Мессап] *в Енея камінець; Но сей, по щастю, ухилився І камінцем не повредився* [забився] (Котл., I, 1952, 287); *Незважаючи на матеріальні злидні, в яких жила наша сім'я, моє дитинство було в цілому, по суті, радісне* (Вас., IV, 1960, 13).

Відношення кількості, міри, ступеня

26. *із знах. і місц. в., у сполуч. з кільк. числ.* Уживається при вказуванні на кількість (точну або приблизну) осіб, предметів, розподіл їх, частоту повторення дії і т. ін. *Старці, по десять раз кланяючись прохожим, протягали руку, просили Христа-ради* (Мирний, IV, 1955, 142); *Поблизу волості.. по кілька разом бахкали постріли* (Головко, II, 1957, 354); *Маширували по двоє, по четверо, по вісім чоловік у шерензі* (Тулуб, В степу.., 1964, 107); *Шаблій на ходу збирав їх* [колоски] — *по одному, по два* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 105).

27. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на предмет як один з порівну збираних або розподілюваних у процесі дії. *З миру по нитці — голому сорочка* (Номис, 1864, № 4490); *Пройшовсь ще раз батько.., далі: — А вам,— до Ганнусі й Андрійка,— нате по бублику* (Тесл., З книги життя, 1949, 169); *Колишні панські будівлі люди вкрили, як горобці копи жита, і розбирали по деревині, по цвяхові, по черепичині* (Чорн., Потік.., 1956, 380); *Микола.. дає колядникам по грейцару* [крейцеру] (Гжицький, У світ.., 1960, 82).

28. *із знах. і місц. в., у сполуч. з кільк. числ. та сл. з кільк. знач.* Уживається при вказуванні на обсяг, об'єм розподілюваного. *Буде усім по сім* (Номис, 1864, № 3529); *Діти тобі б на старість по стільки давали* (Укр.. присл.., 1963, 75); *Всю по краплі кров за свою Вітчизну я віддать готов* (Сос., II, 1958, 185).

29. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на тривалість певного проміжку часу, що повторюється. *Чи се ж таки не диво, Та й не дивовина, Щоб по тижню мед, пиво Смоктала дівчина!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 178); *В самім Бистреці стоять дараби: не раз і по місяцеві стоять та чекають, щоби прийшла яка «божя вода..» та вирвала дараби з-серед каміння* (Хотк., II, 1966, 350).

30. *з місц. в., у сполуч. з кільк. числ. та сл. з кільк. знач.* Уживається при вказуванні на певну відстань, яку проходять, проїжджають і т. ін. за однаковий проміжок часу. *Іти по чотири кілометри за годину.*

31. *із знах. в., у сполуч. з кільк. числ.* Уживається при вказуванні на однаковий вік кількох осіб. *Найстарші* [учителі-учні].. *мали вже по тридцять чи й по тридцять два роки* (Довж., I, 1958, 13).

32. *із знах. і місц. в., часто у сполуч. з кільк. числ.* Уживається при позначенні ціни, вартості за одиницю чого-небудь. *У неділю на селі.. Сиділи лірники та*

грали По шелягу за танець (Шевч., II, 1963, 98); *Продали їх на базарі По сорок з копою Чи дешевше — та цур з ними! Продали та й годі* (Морд., I, 1958, 555); *Купець викинув їм на прилавок «штуку» кумачу по п'ятаку аршин* (Тулуб, В степу.., 1964, 209).

33. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на величину, розмір, вагу і т. ін. чого-небудь. *У страху очі по яблуку* (Номис, 1864, № 4340); *Коропи в нього по півпуда нагулюються* (Стельмах, II, 1962, 62).

34. *із знах. в.* Уживається в стійких словосполученнях, що передають міру, ступінь, межу вияву дії, ознаки. — *Ні, ти спробуй війни в окопі, сам наковтайся тванюки по горло!..* (Гончар, III, 1959, 136); *По вінця повні ярості* [люті] *й любові, Стояли ми, замислені* (Важан, I, 1946, 163); *Отже, слухай, щебетуха, Закохався я по вуха В молоду твою натуру* (Іванович, Перебендя.., 1960, 56); [Пан:] *Частуй всю челядь досхочу, Пий кожен, хлопці, по зав'язку* (Кроп., V, 1959, 270).

Відношення мети

35. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на мету виконання дії, призначення чого-небудь. *Пан прийшов до його по діду* (Мирний, I, 1954, 158).

Відношення причини

36. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на причину дії або стану. [Терпилиха:] *Ми по убожеству своєму продали дворик свій на Мазурівці* (Котл., II, 1953, 16); — *Ото ж той Іван Коряк.., як не просили,— таки упер його* [чоловіка] *по злобі в писарчуки* (Григ., Вибр., 1959, 29); *Роман, по молодості, і не догадався збагнути тривогу матері* (Стельмах, I, 1962, 125).

ПОАГІТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і неперех.* Агітувати якийсь час. *Партгрупорг мимохідь поагітував Гришу Козиря* (Ю. Янов., II, 1954, 102); *День базарний, народу на майдані безліч, отже Куделя забажав скористатися з нагоди, щоб поагітувати* (Кулик, Записки консула, 1958, 47); *Незабаром перевибори сільради.. Треба розділити село на кутки і кожному з нас доручити провести роботу, поговорити з селянами, з жінками, поагітувати за наші кандидатури, які нам треба тепер же таки намітити* (Мик., II, 1957, 353).

ПО-АЗІА́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-азіа́тському.** *Всередині* [шатро] *було далеко пишніше, по-азіатськи уладжене* (Фр., VI, 1951, 67).

ПО-АЗІА́ТСЬКОМУ, *присл.* Як у азіатів, за звичаєм азіатів.

ПО-АНГЛІ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-англійському.** *В мене читання прибуло: маю «Вісник літератури» і оце купила собі вірші Елізабети Браунінг (по-англійськи)* (Л. Укр., V, 1956, 221); — *А ваша думка, майор? — підходячи до японця, запитав по-англійськи генерал Фок* (Гончар, II, 1959, 391).

ПО-АНГЛІ́ЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у англійців, за звичаєм англійців.

2. Англійською мовою. — *Я розумію французьку й італійську мову, але коли наш гід почав розповідати по-англійському, я повела очима по всіх присутніх* (Ю. Янов., II, 1958, 89).

ПОАПЛОДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Аплодувати якийсь час.

ПО-АРА́БСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ара́бському.** *Наукові свої праці писав він по-арабськи* (Крим., Вибр., 1965, 223).

ПО-АРА́БСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у арабів, за звичаєм арабів.

2. Арабською мовою.

ПОАРКУШЕ́ВИЙ, а, е. Встановлюваний з розрахунку за один аркуш. *Поаркушевий гонорар.*

ПОАРКУШЕ́ВО. Присл. до **поаркуше́вий.**

ПОА́РКУШНИЙ, а, е. Те саме, що **поаркуше́вий.**

ПОА́РКУШНО. Присл. до **поа́ркушний.**

ПО-АРМІ́ЙСЬКОМУ, *присл.* Як прийнято в армійців, в армії. *Сергій позасвідомо виструнчився і відповів по-армійському: — Я вас слухаю, товаришу* (Коз., Нові Потоки, 1948, 5); *Циганок по-армійському козирнув, далі підсів до столу* (Гур., Наша молодість, 1949, 229).

ПОБА́БИТИ *див.* **побабува́ти.**

ПОБАБІ́ТИ, ію, і́єш, *док., розм.* 1. Укритися зморшками (про тіло, шкіру). *Поморщилась* [у Софії] *шия, побабіло обличчя* (Гончар, Таврія, 1952, 145); *Дощ промочив їх наскрізь.. Тіло, де воно оголялося, стало жовто-зеленим і побабіло* (Сенч., Опов., 1959, 261); *Ноги сині, пальці позлипались та аж побабіли неначе* (Тесл., З книги життя, 1949, 72).

2. Стати бабою (*див.* **ба́ба**[1] 4); збабитися (часто з відтінком зневаги).

ПО-БА́БСЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-ба́б'ячому.** — *Не гріх і так* [без хустки] — *ще находжуся колись по-бабськи,— казала Дарка* (Л. Укр., III, 1952, 670); *Панотець.. підніс угору по-бабськи заокруглені плечі* (Стельмах, I, 1962, 335).

ПО-БА́БСЬКОМУ, *присл., розм.* Те саме, що **по-ба́б'ячому.** — *До-о-ого-о-лю-у-у,— тягне він, узявшись по-бабському за щоку* (Тют., Вир, 1964, 207); // Як у баби.

ПОБАБУВА́ТИ, у́ю, у́єш *і* **ПОБА́БИТИ,** блю, биш; *мн.* поба́блять; *док., розм., заст.* Бабувати якийсь час. *Купці й кажуть до неї* [баби]*: — Не бійся, ми приїхали за тобою, щоб ти разом з нами поїхала та добре діло зробила — побабувала у нас* (Стельмах, II, 1962, 305).

ПОБА́БЧЕНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Укритий зморшками (про тіло, шкіру); зморшкуватий. *Лице в нього якесь побабчене* (Март., Тв., 1954, 249); *Цей товстий, побабчений дідок, якщо його розгнівати, може накоїти багато лиха* (Кач., II, 1958, 21); // *рідко.* Пом'ятий, зім'ятий (про тканину). *Під його портретом червоніє шматок побабченого від часу оксамиту* (Стельмах, I, 1962, 80).

ПОБА́БЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., рідко.* 1. *фам.* Стати старою; постаріти. *Домаха дівкою посивіла і побабчилася* (Сл. Гр.).

2. *розм.* Укритися зморшками (про тіло, шкіру). *Обличчя побабчилось.*

ПО-БА́Б'ЯЧИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-ба́б'ячому.** *Карпо, як гуска, плавав і по-баб'ячи, і голічерева, і наввимашки* (Мирний, I, 1954, 249).

ПО-БА́Б'ЯЧОМУ, *присл., розм.* Як баба, подібно до баби (*див.* **ба́ба**[1] 3) (часто з відтінком зневаги). *І такий він маленький і бідолашний,.. по-баб'ячому зап'ятий хусткою* (Головко, II, 1957, 346); *Плакати по-баб'ячому.*

ПОБА́ВИТИ, влю, виш; *мн.* поба́влять; *док., перех.* Бавити якийсь час. *Побав дитину, бач як репетує* (Сл. Гр.); *Бідні москалики мусили вперед пішки дибати з трубами, щоб побавити панів* (Н.-Лев., III, 1956, 143).

ПОБА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* поба́вляться; *док.* 1. *чим, з ким і без додатка.* Забавлятися, гратися якийсь час. *Навчився Василь уже і люльку смоктати — а мати мов і не бачить, хай побавиться дитина* (Мирний, IV, 1955, 78); — *Воно* [дівча] *ще молоде. Нехай побавиться, аби не нарікала потім, що запряг-*

ли її до роботи,— говорила «бабця», як уже зарані величали усі стару їмость [попадю] (Хотк., II, 1966, 10); *Ольга пішла до неї й попросила дати їй побавитись ляльковою* (Коп., Лейтенанти, 1947, 131); *Іван Васильович побавився з Ігорком, поклав його спати* (Вишня, II, 1956, 76); — *Ти б пішов побавитися трохи з хлопцями надворі, поки я в хаті* (Турч., Зорі.., 1950, 167); // Веселитися, розважатися якийсь час. — *Вам буде весело: і поговорите, і побавитесь. Ватя заграє на фортеп'яні, а ви ще й потанцюєте* (Н.-Лев., IV, 1956, 61); [Тетяна:] *А хто ж тих паничів накликав сюди? Я, чи що? Вам же закортіло побавиться!* (Мам., Тв., 1962, 244).

2. Грати в яку-небудь гру якийсь час. *Митрофан Юхимович взяв з-під носа у Луся трійник.— Час не жде, давай я зроблю, а ти, поки порозумнішаєш, можеш у коників побавитись* (Панч, II, 1956, 456).

ПОБАГАТІТИ, ію́мо, ію́те, *док.* Стати багатими (про всіх або багатьох). *Побагатіли всі так, що й годі! Ні приступу до їх!* (Сл. Гр.).

ПОБАГА́ТО, *присл., розм.* Щоразу багато, у великій кількості. [Олена *(ухопила пляшку):*] *А я буду пити побагато!* (Кроп., I, 1958, 476); *Щовечора приносить сусіда в чорній торбині — сало, м'ясо, ковбаси, печінку. І побагато приносить!* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 165).

ПОБАГА́ТУ, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **побага́то.** *У хаті загомоніли веселіш, не так вже побагату набігає одвідачів...* (Вовчок, I, 1955, 157).

ПОБАГА́ТШАТИ, аю, аєш. Док. до **бага́тшати.** *Хоч убога-убога наша хатина, та в цей вечір і вона покращала, побагатшала. Її бідність скрасили і вишиті рушники, і кетяги калини, і запашне сіно на покуті* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 173).

ПОБАГРОВІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **побагровíти.** *Побагровіле від морозу обличчя;* // *у знач. прикм. Побагровілий ніс.*

ПОБАГРОВІ́ТИ, ію, іє́ш. Док. до **багровíти** 1. *Він затамував подих і весь побагровів* (Довж., I, 1958, 285); *Обличчя.. побагровіло від напруги* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 389).

ПОБАДЬОРІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **бадьорíшати.** *Вхопивши чарку та другу тієї живиці-дурниці, й він побадьорішав трохи* (Мирний, I, 1949, 300); *Після відпочинку люди побадьорішали* (Тют., Вир, 1964, 356).

ПОБАЖА́ННЯ, я, *с.* Висловлене, виражене бажання здійснити, одержати, здобути і т. ін. що-небудь. *Щирий привіт їй* [Насті] *і моє гаряче побажання успіху в культроботі на селі* (Вас., III, 1960, 333); *Виховательки щедро.. обсипали дівчинку найкращими побажаннями на дорогу* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 38); // Пропозиція, вимога. *Наталя висловила енергійне побажання, щоб мандрівник узяв їду, бинти, аспірин і хінін* (Донч., VI, 1957, 15).

ПОБАЖА́ТИ, а́ю, а́єш. *док., перех.* 1. *кому чого або з інфін.* Висловити побажання про здійснення чого-небудь. *Привітайте його* [І. Франка] *од мене і побажайте швидко одужати* (Коцюб., III, 1956, 305); *На прощання я потиснула друзям руки і побажала щастя* (Гур., Осок. друзі, 1946, 63); *Господар побажав йому на добраніч і провів його до відведеної кімнати* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 382); // *кому кого, чого.* Висловити побажання, щоб хто-небудь мав когось або щось. *Дід у мене був не простий, кожному побажаю такого діда* (Ю. Янов., I, 1958, 264).

2. *чого або з інфін.* Виявити бажання здійснити, одержати, здобути що-небудь; забажати. *Дехто побажав мати мої твори* (Мирний, V, 1955, 429); *Трудове козацтво не захотіло визнати Врангеля своїм вождем, не побажало йти поповнювати його поріділі в боях частини* (Гончар, II, 1959, 330); *Через кілька днів Марія теж побажала гусячого м'яса* (Довж., II, 1959, 165).

ПОБАЖА́ТИСЯ, а́ється, *док., безос., розм.* Захотітися, забажатися.

ПОБАЗАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш *і рідше* **ПОБАЗАРЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Базарувати якийсь час. *Поки ремонтники робили своє діло, пасажири, яким вже набридли дерев'яні нари у товарних вагонах, вийшли побазарувати* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 236); *Жаль, що сьогодні не було часу побазарювати* (Збан., Переджнив'я, 1960, 219).

ПОБАЗАРЮВА́ТИ *див.* **побазарува́ти.**

ПОБА́ЗГРАНИЙ, а, е, *зневажл.* Дієпр. пас мин. ч. до **поба́зграти.** *Я.. до пізньої ночі продумав над тим пожовклим, сивим папером, побазграним виблеклими* [бляклими] *буквами* (Фр., IV, 1950, 475).

ПОБА́ЗГРАТИ, аю, аєш, *док., перех., зневажл.* Невміло, погано написати.

ПОБАЗІ́КАТИ, аю, аєш, *док., зневажл.* Базікати якийсь час. *Одно, що таки робуча була* [паніматка] *й сама, а друге, що як зійдеться з молодичками, то любила й побазікать* (Свидн., Люборацькі, 1955, 6); *Рігі не терпілося побазікати з подругою* (Збан., Переджнив'я, 1955, 24).

ПОБАЙДИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Байдикувати якийсь час.

ПОБАЛА́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. Переговорити, порозумітися з ким-небудь. *Вона обіцяла побалакати з Явдохою про його діло* (Коцюб., I, 1955, 50); *В неї була думка побалакати за Ломицького з кимнебудь* (Н.-Лев., VI, 1966, 15); — *А де ти досі вештався?* — *запитала Килина, здивована, що оце тільки побачила його.— А йди-но сюди, побалакаємо...* (Гуц., Передчуття.., 1971, 121).

2. Балакати (у 1 знач.) якийсь час. *Побалакали вони в той день за землю за обідом* (Мирний, I, 1949, 240); — *Ночуйте та будьте гостями. Сяду я коло вас, та побалакаю з вами* (Стеф., I, 1949, 187); *З начальством Хома тримався гідно і був мастак побалакати* (Гончар, III, 1959, 203); — *Ну що ж,.. побалакали трохи — пора додому* (Тют., Вир, 1964, 214).

◇ **Побала́кай мені** — те саме, що **Поговори́ мені** *(діал.* **поговори́ти**). *Микола навіть обізвав одного* [поліцейського] *оселедцем. Товариші аж голови втягли в плечі, але поліцай тільки крикнув: — Побалакай мені!* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 16).

ПОБА́ЛУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Балувати якийсь час. *Іноді, щоб побалувати мене, він дозволяв мені проїхатися верхи на якій-небудь шкапині до водопою і назад* (Минуле укр. театру, 1953, 15).

ПОБА́ЛУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Балуватися якийсь час. *Перше ніж сісти на санки, Василько любить побалуватись, з Климом поборюкатись* (Грим., Кавалер.., 1955, 108); *Підходить садівник.— А дозвольте, товаришу герой, і дідові папіроскою побалуватись* (Головко, I, 1957, 449); *Він любив у вільний час, як казав сам, побалуватися фарбами* (Рибак, Час.., 1960, 593).

ПОБАЛЯНДРА́СИТИ, а́шу, а́сиш, *док., розм.* Баляндрасити якийсь час.

ПОБА́НИТИ, ню, ниш, *перех., діал.* Док. до **ба́нити.** — *Постригли* [Валер'яна], *побанили, витверезили і відпустили* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 177).

ПОБАНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., діал.* Посумувати. *Не спустилися бузьки під лісом. Побанували ще хвильку,.. полетіли* (Ков., Світ.., 1960, 144).

ПОБАРАБА́НИТИ, ню, ниш, *док.* Барабанити якийсь час. *Барабаном ми ділились: Трохи я побарабаню, Потім дам сестричці Ані* (Бойко, Ростіть.., 1959, 62): *Військовий уважно глянув на Марину, побарабанив довгими тонкими пальцями по столику* (Собко, Зор. крила, 1950, 165).

ПОБАРА́НІЛИЙ, а, е, *розм.* Безтямний (про очі, погляд); посоловілий. *Вона бачила його побаранілі очі, недобрі сині уста* (Коцюб., I, 1955, 401).

ПОБАРА́НІТИ, іє, *док., розм.* Стати безтямним, нічого не виражати (про очі, погляд); посоловіти.

ПОБАРИ́ТИСЯ, бари́ся, ба́ришся, *док., розм.* Баритися якийсь час. — *Зевес не дурно похвалявсь; ..Він видавить з тебе олію, От тілько йще тут побарись* (Котл., I, 1952, 81).

ПОБАРИШУ́ВАТИ, у́ю, у́єш, *док., заст.* Баришувати якийсь час.

ПОБАРЛОЖИ́ТИСЯ, жу́ся, жи́шся, *док., розм.* Барложитися якийсь час.

ПОБАТАЛЬЙО́ННИЙ, а, е, *військ.* Здійснюваний окремими батальйонами, по батальйонах.

ПОБАТАЛЬЙО́ННО, *військ.* Присл. до **побатальйо́нний.** *Побатальйонно вишикувались* [матроси] *біля машин* (Кучер, Голод, 1961, 72).

ПОБАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Порізати що-небудь великими шматками. *Нащо ти такими великими скибками побатував?* (Сл. Гр.).

ПО-БАТЬКІВСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ба́тьківському.** *Усякий, усякий отець старається навчити дітей усьому доброму; а неслухняних по-батьківськи повчить, та по-батьківськи і пожалує* (Кв.-Осн., II, 1956, 24); *Лікар по-батьківськи погладив дівчину по голові* (Трубл., Мандрівники, 1938, 62).

ПО-БАТЬКІВСЬКОМУ, *присл.* Як батько, подібно до батька. *Генерал швидко підійшов до нього й по-батьківському обняв за плечі* (Довж., I, 1958, 313).

ПОБАТЬКУ́ВАТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* 1. *перех. і без додатка.* Батькувати (у 1 знач.) якийсь час. *Пом'якшав* [ротний] *зразу; ще пополаяв, побатькував трохи* [солдатів] *та й прогнав* (Мирний, II, 1954, 122); *Доводиться іноді й побатькувати* [Кузька], *вліпити долонею куди слід* (Коп., Подарунок, 1956, 22).

2. *неперех., рідко.* Побути за батька на весіллі.

ПОБА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поба́чити.** *Перша хатина, побачена нами, До самої стріхи жаріла вінками* (Нагн., Вибр., 1957, 27); // **поба́чено,** *безос. присудк. сл. Хоча огонь побачено ще недовго до півночі, то й досі не вдалося вгасити його цілком* (Фр., IV, 1950, 46).

ПОБА́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Зустріч двох або кількох осіб (звичайно за домовленістю). *Прийшли такі листи.., що хтось уже мусить бути.. вдома.. Розкажу в чім діло при побаченні* (Л. Укр., V, 1956, 350); *Разом із ним прибув на побачення з Сабуровим вусатий червонощокий чоловік* (Шиян, Пargиз. край, 1946, 167); // Зустріч закоханих. *Все розказав Марусі опришок там, на потоці, в солодкі хвилі побачення* (Хотк., II, 1966, 118); *В новенькім костюмі гуляє один* [хлопчина] — *Напевно, прийшов на побачення він* (Мур., Лірика, 1954, 62).

◇ **До (скóрого, швидкóго, приéмного** *і т. ін.*) **поба́чення** — усталена формула прощання. *До швидкого і.. приємного для мене побачення!* (Коцюб., III, 1956, 266); *Ні, не прощай, моя Маріє, а до побачення, мій друг* (Сос., II, 1958, 404).

2. Зустріч за спеціальним дозволом з особою, що перебуває в лікарні, закритому навчальному закладі, в'язниці і т. ін. *Сиджу* [в тюрмі], *жду: ось-ось, може, й на побачення прийдуть до мене, принесуть мені цукру, чаю...* (Тесл., Вибр., 1936, 236); *Фелікс ходив з Волиною мамою туди* [в лікарню] *на побачення, але їм сказали, що їхня хвора вмерла позаминулої ночі* (Ю. Янов., II, 1954, 32).

ПОБА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* 1. Сприйняти зором, спостерегти. *Побачила Юнона з неба, Що пан Еней на поромах* (Котл., I, 1952, 66); *До нас говорять* [баби], *прохають сідати.. Але ми не спинямось, нам хочеться більше побачити, більше почути* (Коцюб., II, 1955, 239); *Ми не встигли побачити процедури спускання брига на воду* (Ю. Янов., II, 1958, 149); // Потрапивши куди-небудь, дістати можливість особисто спостерігати, на власні очі бачити щось. — *Ніколи я не побачу того місця, де я зросла* (Н.-Лев., VI, 1966, 72); *Не віриться, що знов побачу я село* (Сос., I, 1957, 261); // Зустріти кого-небудь особисто. *Незабаром знов побачила Оленка Грищенка в Сергія* (Тесл., Вибр., 1950, 102); *Дуже хотілося Катрі побачити Юхима й сьогодні,— як ще ніколи, мабуть* (Головко, II, 1957, 204); // Дочекатися, стати свідком чого-небудь бажаного, давно очікуваного. — *Оженися, сину, оженися, мій голубе! Хай хоч на старість доведеться мені тебе в парі побачити...* (Мирний, I, 1949, 338); — *Дуже хотіла мене мати побачити вчителем, на панському жалуванні, та не дочекалася свого щастя* (Стельмах, II, 1962, 99); // Уявити собі кого-, що-небудь. *Не знаю, яким я йому* [селянинові] *здався, але крізь нього я раптом побачив купу чорних солом'яних стріх, затертих нивами* (Коцюб., II, 1955, 232); — *Товариші поранені, визволено Київ! — пролунав високий, чистий голос сестри.. Гучне «ура» підхопило Орлюка, підживило його сили, й він побачив свій Київ — Золоті ворота* (Довж., I, 1958, 322).

Кра́єм о́ка поба́чити *див.* **край**[1]; **Краéчком о́ка поба́чити** *див.* **краéчок; Лопа́тки в горо́сі поба́чити** *див.* **лопа́тка; Не поба́чити в вічі** *кого, чого* — зовсім, ніколи не зустріти, не мати кого-, чого-небудь.— *У других* [квартирантів] *на закуску ягоди або що солоденьке-ласеньке, а у нас ніколи його і в вічі не побачиш...* (Мирний, I, 1954, 334); **Не поба́чити, як своїх** (**вла́сних**) **вух; Поба́чити, як свої** (**вла́сні**) **ву́ха** *див.* **ву́хо; Поба́чити на** [**вла́сні** (**свої**)] **о́чі** (**вла́сними, своїми очи́ма**) — самому спостерегти кого-, що-небудь, стати очевидцем чогось. *Вранці вже кожен міг не тільки почути стрілянину, а й побачити з гори на власні очі, як за передніми роз'їздами сунуло військо* (Панч, В дорозі, 1959, 201); *Мені, може, що й трапиться... Дещо побачу на свої очі...* (Вовчок, VI, 1956, 228); [Аеці́й Панса:] *Найкраще так, побачити на очі, тоді ніяким брехням не повіриш* (Л. Укр., II, 1951, 356); *Хотілося б мені хоч на одну хвилину у своє село.. Все б хотілося побачити своїми очима* (Мирний, I, 1954, 76); **Поба́чити світ** *див.* **світ; Поба́чити світу** *див.* **світ.**

2. Глянувши на кого-, що-небудь, помітити, виявити, відкрити для себе щось. *Подивившись якось ненароком на свого товариша, вона стільки внутрішньої муки побачила на його молодому обличчі* (Хотк., I, 1966, 39); *І допитливо дивиться* [Гнат] *на Дороша та на Оксена, щоб побачити, яке враження зробила його заява* (Тют., Вир, 1964, 171); // *кого, що в кому — чому.* Розгадати, розкрити суть, приховані ознаки кого-, чого-небудь. *Вкрай здеморалізована біженська маса і товпища втомлених, завошивлених військ в появою Врангеля в Криму раптом підняли голови, заіскрились надіями, побачивши в особі енергійного молодого полководця свого єдиного рятівника.. Цей поведе, цей поверне кожному його втрачене!* (Гончар, II, 1959, 205); // Зрозуміти, усвідомити щось, прийти

до якого-небудь висновку. *Побачив Кіт, що діло препогане* (Гл., Впбр., 1951, 108); *Тільки тепер я побачив, яке було тяжке та безглузде старе життя в нас по селах* (Козл., Опов. І. Клена, 1950, 7); // *тільки 1 ос.* Подумати, зважити, перш ніж починати що-небудь. — *Вийдеш? — Побачу! — Настя знялася з місця* (Коцюб., І, 1955, 48).

3. *що.* Особисто зазнати, пережити, відчути що-небудь. *З радості стара* [Мотря] *як оп'яніла. Їй уперше на віку довелося побачити таку повагу до себе від людей* (Мирний, І, 1949, 358); *Чернишеві хотілося швидше побачити справжню війну, проте він досі ніде її не знаходив* (Гончар, III, 1959, 17); // *тільки 2 ос.* Упевнитися в правдивості, непинучості того, що стверджується, повідомляється. — *Ще дасть* [мати] *тебе заміж за якогось гайдамаку старого,— ось побачиш* (Вовчок, І, 1955, 187); — *Не журіться,— потішав її* [Соломію] *Іван..— Побачите, що його* [Остапа] *пустять...* (Коцюб., І, 1955, 382); // *тільки 1 ос.* Уживається із значенням «час, життя покаже». *Подякував Максим за пораду.— Побачу ще, як там буде; Коли не дам ради, То тойді* [тоді] *вже, певне, треба Іги в найми знову...* (Шевч., II, 1953, 52); — *Не буде, Іване, діла!..— Побачимо!* (Головко, І, 1957, 335); // *тільки 2 і 3 ос.* Уживається для висловлення погрози. *Побачить вона! згадає тоді мене, як чорти витоплять з неї те сало, що прибрала в піст* (Н.-Лев., II, 1956, 18).

ПОБА́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Зустрітися з кимнебудь особисто; побачити одне одного. *Обняла його, цілує Та пита з журбою: — Чи побачусь, милий синку, Ще хоч раз з тобою?* (Граб., І, 1959, 599); *З контори тюрми сповістили, що мені дозволено побачитися з дружиною...* (Досв., Вибр., 1959, 138); — *Ми ж іще побачимось,— сказала я перша,— післязавтра я від'їжджаю до Берліна* (Ю. Янов., II, 1958, 92).

ПОБГАНИ́ИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побга́ти.** *Комірчик на шиї та рукавички були побгані, нечисті* (Н.-Лев., IV, 1956, 323); *У нас коники посідлані стояли, у нас жупани побгані лежали* (Сл. Гр.).

ПОБГА́ТИ, а́ю, а́єш, *перех.* 1. Док. до **бга́ти** 1—3. *Побгати сорочку.*

2. *док., діал.* Наліпити з тіста пирогів, вареників і т. ін. *Прихвачусь* [швидко візьмуся] *мерщій до тіста, пироги побгаю* (Сл. Гр.).

ПОБГА́ТИСЯ, а́ється. Док. до **бга́тися** 1, 2. *Погано ти одежу поскладала, бач, як усе побгалося* (Сл. Гр.); *Глянеш з високої гори на той ліс, і здається, ніби на гори впала оксамитова зелена тканка, гарно побгалась складками* (Н.-Лев., II, 1956, 263).

ПОБЕ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Бекати якийсь час.

ПОБЕЛЬКОТА́ТИ, кочу́, ко́чеш і **ПОБЕЛЬКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док.* Белькотати якийсь час. [Петраш:] *Тут нова оказія... Парламентер від Петлюри.., може, хай трохи побелькоче з тобою?* (Мокр., П'єси, 1959, 21).

ПОБЕЛЬКОТІ́ТИ *див.* **побелькота́ти.**

ПОБЕНКЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Взяти участь у бенкеті; погуляти. *Хрестини, іменини, похорони ніколи не справляються без бенкету: зійдуться чужі люди, треба діло зробити, треба й побенкетувати* (Мирний, III, 1954, 191).

2. Бенкетувати якийсь час. *Тиждень-другий побенкетують* [пани], *нажируються вволю та й як вітром здмухне їх* (Головко, II, 1957, 236).

ПОБЕРЕГТИ, ежу́, еже́ш; *мин. ч.* побері́г, регла́, ло́; *док., перех.* 1. Не допустити даремного витрачання чого-небудь; приберегти. [Бугров:] *Киньте* [стріляти], *поручику, побережіть набої* (Мик., І, 1957, 293).

2. Поставитися дбайливо до кого-, чого-небудь, запобігаючи чомусь. *Марію я просто жалів, як молоде, наївне дівча. Волів побереги її від Івана* (Хор., Ковила, 1960, 50).

Поберегти́ себе́ — те саме, що **поберегти́ся** 1. [Бичок:] *Гріх тобі так за одною дитиною піклуватися.., а про других забувати, а у тебе ще їх трійко, треба поберегти себе задля того дріб'язку* (Кроп., І, 1958, 467).

ПОБЕРЕГТИ́СЯ, ежу́ся, еже́шся; *мин. ч.* побері́гся, регла́ся, ло́ся; *док.* 1. Подбати про своє здоров'я, стати обачним, уважним до себе. — *Така молода, при здоров'ї, чого ж вона* [Ганна] *померла?..— Вона не береглася: на п'ятий день після того, як знайшла дитину, коноплі з холодної води пішла брати* (Л. Янов., І, 1959, 145).

2. *кого, чого, із спол.* щоб *і без додатка.* Виявити пильність, обережність; остерегтися. *Прощаючись, Гаврило Логойда й Сірко попередили вуйка Гната, щоб він поберігся цієї ночі і знав, що говорити, коли б наскочила разія* [облава] (Скл., Карпати, II, 1954, 122); // *наказ. сп.* **побережи́сь!** Уживається як застереження. — *Гей, хто там! — почувся голос позаду приятелів,— побережись! — Муляр і Вова розступилися. Мимо їх прошуміли сани* (Вас., І, 1959, 93).

ПОБЕРЕЖА́НИН, а, *ч., рідко.* Житель побережжя. — *Стережіться, побережани, в морі козаки!* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 19).

ПОБЕРЕЖЕ́ЦЬ, жця, *ч., рідко.* Те саме, що **побережа́нин.** *Бодай турки та й татари Того не діждали, Щоби наші побережці З хлібом виходжали!* (Укр. думи.., 1955, 68).

ПОБЕРЕ́ЖЖЯ, я, *с.* Смуга землі, місцевість уздовж берега моря, озера і т. ін.; узбережжя. *Піна б'ється в побережжя... Вітерець із моря віє...* (Крим., Вибр., 1965, 39); *Пейзажі змінювалися по долинах, сопках і узгір'ях легендарного Примор'я, один від другого глухіший і таємничіший. Немає нічого в світі, схожого на це побережжя* (Довж., І, 1958, 104).

ПОБЕРЕ́ЖИНА, и, *ж., діал.* Побережжя.

ПОБЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Розміщений, розташований і т. ін. на березі; узбережний. *З темного моря білявая хвилечка До побережного каменя горнеться* (Л. Укр., І, 1951, 149); *Б'є море, сяє побережною смугою* (Гончар, Циклон, 1970, 8).

ПОБЕРЕ́ЖНИК, а, *ч. (Calidris).* Невеликий перелітний птах.

ПОБЕРЕ́ЖНИК, а́, *ч., заст.* Лісовий сторож. *Там далі.. лежав.. «сусідський» ліс. Чужий, невеликий і лиш рідко побережниками звідуваний* (Коб., II, 1956, 67); *Численні стада худоби на полонинах, гриби і ягоди в лісі, риба у воді — все було не твоє, не людське, а панське, якого день і ніч пильнували озброєні поліції, побережники* (Козл., Сонце.., 1957, 4).

ПО-БЕРЕЗНЕВОМУ, *присл.* Як у березні. *Світало по-березневому рано* (Тулуб, В степу.., 1964, 350).

ПОБЕСІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. Бесідувати якийсь час. *Не менш бажав би я.. побесідувати про спільні й дорогі нам справи* (Коцюб., III, 1956, 222); *Побесідував батько і з Левком Івановичем, відчувши, що бригадир користується тут загальною повагою колективу* (Гончар, Тронка, 1963, 264).

2. *заст.* Бути на бесіді (у 3 знач.), бенкетувати якийсь час. — *Гості мої ви любовненькії* [дорогі], *Сядьте в мене, побесідуйте* (Чуб., V, 1874, 575).

ПОБЕШКЕТУВАТИ, ýю, ýєш, *док.* Бешкетувати якийсь час. *Гутман пленгається позаду, похмурий, як ніч. Він добре сьогодні побешкетував у пивній, ледве вдалося його втихомирити* (Кол., На фронті.., 1959, 190).

ПОБИВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **побивáти** 6. [2-й хлопець:] *Там* [у місті] *є хати, але, кажуть, такі великі, муровані, гонтами побивані* (Фр., IX, 1952, 194).

ПОБИВАННЯ, я, *с.* 1. Тужіння за ким-небудь. *За дверима почулося глухе ридання, якесь побивання, немов над померлим* (Збан., Переджнив'я, 1960, 56).

2. Турбота, клопіт про кого-небудь. — *А унученька ваша дуже слаба?* — *Невелика там слабість, та велике побивання* (Вовчок, I, 1955, 241); *Один тільки раз він* [Василь] *відгукнувся на її* [Лідине] *побивання. І все ж не так, як чекала вона* (Мушк., Серце.., 1962, 298).

ПОБИВАТИ, áю, áєш, *недок., перех.* 1. *розм.* Завдавати ударів кому-небудь; бити. [Настя:] *Все знаю, небого моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за наймичку мали* (Фр., IX, 1952, 95); *Раз, а то й двічі на рік Бадовський побивав Марціновську за те, що не давала йому грошей на пиятику* (Козл., Ю. Крук, 1957, 367); // *перен.* Доводити неправильність (якихсь чуток, чиїх-небудь тверджень, переконань тощо). *Подекуди знаходяться люди, які не бачать чи не хочуть бачити розквіту народної творчості в Радянській країні. Всупереч живим фактам, наперекір здоровому розуму ці горе-теоретики твердять про «відмирання народної творчості». Та жива дійсність побиває їх* (Рильський, III, 1956, 142); // *перен.* Завдавати страждань кому-небудь. — *Здається, я лиш один у вас, мамо,— додав я поважно, знаючи, що тим словом я побиваю її неабияк* (Коб., III, 1956, 32); *А її, мов грім, побивали ті його слова, однімали в неї мову, рухи...* (Гр., II, 1963, 289).

◇ **Побивáти камінням** *кого* — засуджувати кого-небудь. *Коли приходить у світ митець, що промовляє тільки для людей із певним нахилом смаку та мислення, то чи треба за це побивати його камінням?* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 170).

2. *розм.* Позбавляти життя, убивати всіх або багатьох. *Там* [по дорозі на Київ] *ні птиця не пролітала, ні звір не пробігав, ніякий богатир не проходив* — *Соловей-розбойник* [розбійник] *усіх побивав* (Укр., казки, легенди.., 1957, 127); *Спис бойовий у руки взяла* [Афіна] *з наконечником мідним, гострий, міцний і важкий, що ним побивала героїв Шеренги* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 31); // Полюючи, забивати дичину. *Серед туману соколом грав* [Ігор], *Сірих гусей, білих лебідок на поживу собі побиває* (Мирний, V, 1955, 276); // Нищити, пошкоджувати рослини, посіви і т. ін. (про град, мороз тощо). *І град стане зілля ваші В никах побивати* (Сл. Гр.); *Знаєм, яка тут буває холодна весна, Як побиває первоцвіт морозом вона* (П. Куліш, Вибр., 1969, 367).

3. *розм.* Пошкоджувати яку-небудь частину тіла ударами, поштовхами і т. ін.; забивати. *На біле каміння, на сире коріння свої ніжки козацькі-молодецькі побивав* (Сл. Гр.); // Завдавати поразки супротивникові; перемагати кого-небудь. *Побивати супротивника мудрістю;* // Перевершувати в чому-небудь; перемагати в труді, змаганні, грі. *..Англію побиває* **теж** *монополія,* **теж** *імперіалізм, тільки іншої країни (Америки, Німеччини)* (Ленін, 27, 1972, 387); *Науки шкільної я не любив, тож звичайно інші побивали мене пильністю і акуратністю* (Фр., I, 1955, 12); — *А ви знаєте* [як грати в більярд]*?* — *Аякже! В Магнітогорську на заводі мене ніхто не побивав* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 72); * Образно. *Ласка, з котрою кожна жінка виходить на спірку з своїм іноді й геть-то крутим чоловіком, котрою завжди побиває його, та сама ласка — як став помічати Грицько — зробилася нещирою, холодною...* (Мирний, I, 1949, 295).

◇ **Дýмка дýмку побивáє** — одна думка швидко змінює іншу. *Гарячої голови* [хлопця] *й роса не холодила, думка думку побивала, обертом у голові крутилися питання* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 96); **Побивáти** [**попередні** (**старі** *і т. ін.*)] **рекóрди** — встановлювати нові рекорди. *Спокою не надовго вистачає, Явтух Каленикович знову мчить, побиваючи свої попередні рекорди* (Ю. Янов., II, 1954, 214); **Сльозá сльозý побивáє** — сльоза за сльозою котиться, ллється. *Плаче ж то* [Катря] *так,— сльоза сльозу побиває* (Вовчок, I, 1955, 125).

5. *рідко.* Виводити з гри, забирати фігуру або карту противника. — *Ось тепер ви знов були думками деінде,— завважив я, коли вона, побиваючи вежою* [турою] *мого хлопця* [офіцера], *виставила короля на небезпеку* (Коб., III, 1956, 39).

6. *діал.* Оббивати. *На.. будинку вже повзав бляхар. Побивав дах* (Март., Тв., 1954, 326).

ПОБИВАТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.* 1. Судорожно здригатися, кидатися, метатися. *Кругла камбала побивалась, ніби на піску підскакували срібні здорові тарілки* (Н.-Лев., II, 1956, 228); *Надія ще ніколи не бачила матір в такому розпачі. Вона побивалася так несамовито, ніби в хату принесли покійника* (Баш, На.. дорозі, 1967, 230).

2. Дуже тужити, нудьгувати, жалкувати за ким-, чим-небудь. *Я журюся, побиваюся сама та й без потіхи* (У. Кравч., Вибр., 1958, 118); *Довго Іван-царенко побивався за жінкою, довго плакав гірко, розпитувався, що йому робити?* (Укр., казки, 1951, 176); *Антонсів до Катерини.. і вмовляв:* — *Як ти, Касю, не побивайся за полем, а нам з тобою не минути колгоспу* (Чорн., Потік., 1956, 232); // Переживати через кого-, що-небудь. *Чи можем ми, діти, веселими бути, Як ненька в недолі, в нужді побивається нами?* (Л. Укр., I, 1951, 75); *Ще трохи та й прийшлося б* [попаді].. *вспокоювати Краньцовську, щоби так дуже не побивалася над Славковим нещастям* (Март., Тв., 1954, 430); — *Ти не побивайся дуже, вона, може, ще й видужає* (Панч, Мир, 1937, 66); // *над ким — чим.* Плакати, приказувати, припадаючи до тіла покійника. [Маруся:] *Як зарізалася* [Наталя], *Василь.. якраз на той час надійшов, та як угледів те... плакав, побивався над Наталею* (Мирний, V, 1955, 70); *Гірко побивалась над тілом чоловіка нещасна дружина* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 276).

3. Старатися, докладати зусиль, домагаючись чого-небудь або переборюючи якісь труднощі. — *Чого вже я не робив, як не побивався, скільки й кошту стратив, а все-таки нічого не вдіяв* (Стор., I, 1957, 230); *Збув ти, сердешний, останню свитину Та побивався на тую хатину* (Щог., Поезії, 1958, 86); *Маріоара бачила, як побивається Петру, щоб заробити для сім'ї на хліб, чим могла допомагала* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 34); // Дуже турбуватися, дбати про кого-, що-небудь, виявляти особливу увагу до когось, чогось. — *На моїх очах той ліс виріс, на моїх очах і батько твій зостарівся, то я бачив, як він біля того дерева побивався...* (Л. Янов., I, 1959, 349); — *Якби Байда був лише зайдою, а не тим, ким він є,.. то хіба б він отак побивався про наші справи* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 48); — *Що ж, парубче, сяку-таку роботу я тобі дам, коли вже так учитель побивається за тобою* (Стель-

мах, I, 1962, 257); *Йому було приємно, що вона так заклопотано побивається коло нього* (Кучер, Черв. вогонь, 1959, 60); // Жити, важко працюючи, терпляче нестатки в чому-небудь. — *Бідували та побивались* [ми] *з матір'ю до останнього часу,— сказала Любка. — Якби не така важка робота, то, може, мати й тепер були б живі* (Н.-Лев., II, 1956, 257); *Палажченко змовчав. Що йому казати? Хіба знає його старий друг Бачура, як вони побиваються тут без води?* (Чаб., Тече вода..., 1961, 28); *Побиватися в наймах.*

ПОБИ́ВКА, и, *ж., перев. у сполуч. з прийм.* на, *розм.* Короткочасне перебування у рідних, удома і т. ін. під час відпустки (звичайно про військових). *Се співав молодий москаль, що прийшов «на побивку» в своє село, але в тім селі, окрім землі та старої хатини, нікого рідного у нього не було* (Л. Укр., III, 1952, 477); *Приїхав же саме тоді, після довгої відсутності, на побивку до села дядько його по матері* (Крот., Сини..., 1948, 16).

ПОБИРА́ННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **побира́ти.**

ПОБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех., діал.* Брати. *Думала, що тоді не мав би* [чоловік] *за що впиватися, бо всі доходи зі свого грунту вона сама побирає* (Март., Тв., 1954, 335); *Я рішив, що не маю більш морального права побирати грошї за лекції, котрих я не даю* (Хотк., I, 1966, 148); *Побирає* [Аглая-Фелітас], *як і давно, науку музики в свого давнього вчителя* (Коб., III, 1956, 307).

◇ **Побира́ти на сміх** — те саме, що **Бра́ти на сміх** *(див.* **бра́ти***). Всі дивувалися єго* [його] *силі і боялися.. Робітники не побирали на сміх і не робили збитків* (Стеф., I, 1949, 126); **Сум побира́є** — те саме, що **Сум бере́** *(див.* **сум***). — Земля дуднить, галузя хрустить, рев, крик та писк по лісі, аж сум побирає* (Фр., IV, 1950, 69).

ПО́БИТ, у, *ч., розм.* 1. Умови життя; побут. *Діти на селі — поміч. Аби зіп'ялось на ноги — зараз у поле: хай змалку привикає до свого побиту! У такому побиті бажали Іван з Мотрею своїх діток зростити-вигодувати* (Мирний, I, 1949, 210).

2. Спосіб, характер чого-небудь; порядок, установлений чи заведений десь. *Думка.. малювала йому інший побит життя* (Мирний, I, 1949, 397); // *у знач. присл., у сполуч. з прикм. або займ.,* **по́битом.** Як, яким способом, засобом здійснюється що-небудь. *Хитрить лукавая Ютурна, Яким би побитом їй Турна Спасти од смертного ножа* (Котл., I, 1952, 286); *Хто бачив її* [Масю] *на різдво та на великдень, якби подививсь тепер, то жодним побитом не пізнав би* (Свидн., Люборацькі, 1955, 72); *З Поською Джон познайомився.. оригінальним побитом: він підійшов до нього, смикнув за бороду і сказав: — У, тварина* (Рильський, Бабине літо, 1967, 103).

◇ **З яко́го по́биту?** — чому?; з якої причини? [Ганна:] *Та що з тобою сталося, Трохиме? З якого це побиту ти зволікавшся і людей багатих відсувасш від своєї дочки?* (Кроп., V, 1959, 124); **Яки́м по́битом?** — як потрапив (потрапила) сюди, як опинився (опинилася) тут? — *Олександра, Сашка! — здивовано мовив Василь, розставляючи руки.— Яким побитом?* (Мирний, IV, 1958, 126); — *Се ви? — Я.— Чорне трясло бородою та великим брилем, трясло Кирилові руку. — Яким побитом?* (Коцюб., II, 1955, 217).

ПОБИ́ТИ, б'ю, б'є́ш, *док., перех.* 1. *з прийм.* в (у), о б, по о. Постукати, поплескати по чому-небудь, об щось. *Покінчивши з усім* [їстівним], *Важкий* [прізвище] *обома руками витер масні губи, а потім об скатертину руки, побив злегенька себе по животі й переможно зауважив: — От тепер наївся* (Досв., Вибр., 1959, 264).

2. *кого.* Завдати ударів кому-небудь; вибити. *Чи гавкає Рябко, чи мовчки ніччю спить, Все випадатаки Рябка притьмом побить* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 55); *Я .. впізнав голос отамана рибальської ватаги, якого ми побили за Полю* (Ю. Янов., II, 1958, 163); *Він* [перекладач] *закричав, що якщо зараз не буде встановлено порядок, то пан комендант накаже своїм солдатам всіх гумовими палицями побити* (Тют., Вир, 1964, 410); // *перен.* Піддати гострій критиці, викрити кого-, що-небудь. [Дремлюга:] *Я всю область тягну на своїх плечах, а ваш попередник, Іван Іванович, все промови виголошував. А що вийшло? Мене побили, а він у Москві на курсах* (Корн., II, 1955, 294).

3. Позбавити життя, вбити всіх або багатьох. *І зо зла палицю хапає* [Мірошник]... *Шпурнув — та й всіх курей побив* (Гл., Вибр., 1951, 14); // Знищити, пошкодити рослини, посіви і т. ін. (про град, мороз тощо). *Все було йому* [Грицькові] *якось лихо: то в його коняку вкрадено, то віл здох, то град ниву побив* (Гр., II, 1963, 345); *Високлі маслини — Побив мороз...* (Рильський, III, 1961, 250); // *белос. Градом хліб побило* (Головко, II, 1957, 514); // *перен.* Довести до відчаю, пригнітити. *Наймита побило горе та нужда.*

◇ **Поби́ти до ногі́** — те саме, що **Ви́бити до ногі́** *(див.* **вибива́ти***). Дуже люті у нас вороги, Як зустрінуть — поб'ють до ноги* (Воронько, Драгі.., 1959, 115); **Поби́ти на маку́ху** *див.* **маку́ха.**

4. Розбити, розколоти на шматки. — *Одчини, бо вікна поб'ю! — репетував Кайдаш і лупив у двері погою* (Н.-Лев., II, 1956, 270); *Нас із мамою вигнали* [тато] *з хати, побили весь посуд, всі горшки* (Тют., Вир, 1964, 250).

5. Пошкодити ударами, поштовхами і т. ін. *На нозі у нього був розірваний черевик, і він до крові побив об брук пальці* (Чорн., Потік.., 1956, 179); *І я пішов. Об скелі груди порвав, побив...* (Сос., I, 1957, 318); *Чуманченко ставав нещадним, коли виявляв, що якась рота зазнала марних втрат людьми..— Шофер машину поб'є, та й то його судять. А це ж люди. Люди, розумієш?* (Гончар, III, 1958, 282); // Стоптати, зносити (взуття). *Аж черевики побив, спотикаючись на пеньки* (Вас., Вибр., 1950, 31); [Журавель:] *Наш Панько за дорогу геть чисто побив підметки* (Мик., I, 1957, 483); // Проїсти тканину, одяг і т. ін. (про мль). *Прибіг додому.. Штани — посічені, немов міль побила. «Значить, сіллю стрельнув, чортів крамар!..» догадався я* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 98); //Укрити заглибинами шкіру обличчя (про віспу).

6. Завдати поразки супротивникові; перемогти. *Шотландці! Згадуєте час, Як кров лив з вами Уаллас, Як Брюс водив до бою вас? Знов кличу разом всіх іти: Або побить, або лягти!* (Граб., I, 1959, 488); *Стояли на смерть більшовицькі бійці — І силу побили звірину* (Рильський, Мости, 1948, 113); // Перевершити в чому-небудь; перемогти в труді, змаганні, грі. — *Пан Олесь тебе поб'є,— обізвалася нараз Маня до брата, коли ми врешті станули наново коло столика з шахівницею..— Його позиція ліпша, як твоя* (Коб., III, 1956, 38).

Поби́ти реко́рд — перемогти в змаганні. *Уперта боротьба за першість розгорілась на гарбузах.. Рекорд побив здоровенний дядько Ананій* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 41).

7. *карт.* Покрити карту. *Побити десятку.*

8. *діал.* Прикрасити. *Вистроїв тростяний палац, маковим цвітом побив* (Чуб., II, 1878, 191).

9. *діал.* Оббити. *Побити дах залізом.*

◇ **Побі́й мене́ [святи́й] хрест (грім, бо́же** *і т. ін.*); **Хай (неха́й) мене́ [святи́й] хрест (грім** *і т. ін.*) **поб'є́; Побила б мене́ свята́ земля́,** *заст.*— те саме, що **Грім би мене́ поби́в** (*див.* **грім**). — *Побий мене хрест, ото в'юни так пахнуть* (Стельмах, I, 1962, 96); *Що за славний рік новий! Отже, грім мене побий, Він сподобався мені, Я складу йому пісні* (Сам., I, 1958, 240); — *Та нехай мене святий хрест поб'є, коли я що вкрав* (Н.-Лев., II, 1956, 28); — *Хай мене грім поб'є, коли брешу...* (Мур., Жила.. вдова, 1960, 39); — *Та я вас і пальцем не торкну, побила б мене свята земля, коли брешу* (Коцюб., I, 1955, 48); **Побі́й (поби́ла б) тебе́ (його́, її, їх** *і т. ін.*) **лиха́ [та нещасли́ва] годи́на (си́ла бо́жа, моро́ка, нужда́** *і т. ін.*); **Побі́й тебе́ (його́, її, їх** *і т. ін.*) **[святи́й] хрест; Хай (неха́й) тебе́ (його́, її, їх** *і т. ін.*) **бог (лиха́ годи́на) поб'є́; Бода́й тебе́ (його́, її, їх** *і т. ін.*) **зли́дні поби́ли (лиха́ [та нещасли́ва] годи́на поби́ла, господь поби́в** *і т. ін.*), *заст.*— те саме, що **Грім би тебе́ (його́, її, їх) поби́в** (*див.* **грім**). *Йване мій, Іване, Друже мій коханий, Побий тебе сила божа На наглій дорозі* (Шевч., II, 1963, 153); *А побила б всіх панів лихая година!* (Укр.. думи.., 1955, 171); — *Хай його поб'є лиха година! Хіба я наймалася на таку роботу?* (Мирний, III, 1954, 148); — *Бодай їх лиха та нещаслива година побила, як вони так знущаються над людьми!..* (Мирний, I, 1949, 322); **Поби́ла мене́ (тебе́, їх** *і т. ін.*) **лиха́ (та нещасли́ва) годи́на,** *заст.*— спіткало когось лихо, нещастя. *Всі люди радіють, весело.. зустрічають велике свято. Тільки її* [Олену] *одну побила лиха година* (Коцюб., I, 1955, 83); **Поби́ти поклони́,** *заст.*— низько, до землі вклонитись. *Молоді стали, побили поклони, поцілували образ* (Н.-Лев., III, 1956, 56).

ПОБИТИ́Й, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поби́ти** 2—9. *Дуже побитий за якусь дрібницю мачухою, втік* [Гордійко] *із хати* (Є. Крот., Сини.., 1948, 17); *Мужик від побитого градом жита вертав безумний* (Стеф., III, 1954, 178); *Через годину все поснуло, навіть сни поснули в душі, побитій горем та нуждою* (Н.-Лев., I, 1956, 75); *Починалось побите грозами каміння, а серед нього дзюрчали потоки* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 255); *Тихо стояв побитий гарматами вітряк* (Ю. Янов., I, 1958, 115); *Хати.. стоять такі зажурені-зажурені та дощем-негодою побиті...* (Кос., Новели, 1962, 23); *А на ній* [дівчинці] *сірячина драненька... А ноги, як у гавенятка — чорні, побиті стернею...* (Головко, I, 1957, 208); *Тьотя безпорадно тримала на руках свою залежану, побиту міллю корсетку* (Гончар, II, 1954, 25); *Це вже був справжній козак з обличчям, хоч і побитим віспою, але таким же мужнім, як і в батька* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 392); *Поки селяни йдуть за буржуазією і поки робітники самі, вони завжди будуть розбиті. Якщо ми це забудемо, то ми будемо побиті капіталом* (Ленін, 42, 1974, 297); *Гість* [сів] *за столиком, де лежали ще не побиті карти підкидного дурачка* (Ле, Міжгір'я, 1953, 57); *Побитий гонтом дах уже прогризли небесні щури* (Хотк., II, 1966, 351); // *у знач. прикм. Побитий, у залитій кров'ю чумарці,.. він* [Іван] *ледве дійшов до лави, звалився і більше вже з неї не зводився* (Л. Янов., I, 1959, 310); *Пес підійшов до побитого оленя і ніжно його лизнув* (Трубл., Крила.., 1947, 30); * У порівн. *Пригнічена такими думками, ходила Олена як побита, не обзивалася ні до кого й словом* (Тют., Вир, 1964, 23); // **побито,** *безос. присудк. сл. Хату спалено, а старого Демида нещадно побито* (Довж., I, 1958, 307); *Студень дує округ його,— Бо йому минуло літо; Чим воно розкошувало: Цвіт і корінь — все побито!* (Щог., Поезії, 1958, 163).

2. *у знач. прикм.* Убитий, забитий (про багатьох). *Серед табору.. стоїть отаман та напівжартом наказує чумакам зібрати побитих розбійників та скласти на возі* (Коцюб., I, 1955, 185); * У порівн. *Вернувшись, зараз же полягали* [новобранці] *спати та й поснули, як побиті* (Мирний, I, 1949, 222); // *перен.* Зневірений, знесилений, пригнічений. *Надія потроху оживала в її побитому, наболілому серці* (Гр., Без хліба, 1958, 118).

3. *у знач. прикм.* Розбитий, розколотий на шматки. *Похилив міцний сон її голову на стіл, на побиті пляшки, на розлиту смердючу горілку* (Н.-Лев., I, 1956, 113); *Забряжчали побиті шибки* (Головко, I, 1957, 67).

4. *у знач. прикм.* Пошкоджений ударами, поштовхами і т. ін. *Гринько, скулений, помахуючи побитою рукою, вийшов з хати* (Март., Тв., 1954, 282); *Спираючись на лікті, волоче* [Дорош] *по траві побиту ногу* (Тют., Вир, 1964, 320); // Зіпсований ударами, поштовхами і т. ін. (порваний, оббитий тощо).

5. *у знач. прикм.* Переможений, розгромлений у бою. *Три рази йшли на штурм жовніри і кожного разу відходили побиті* (Кач., Вибр., 1953, 123).

ПОБИТИ́СЯ, б'ю́ся, б'є́шся, *док.* 1. Удатися до бійки, вчинити бійку з ким-небудь. *Раз Микола полявся і трохи не побився з отаманом* (Н.-Лев., II, 1956, 249); — *Дивіться, молодиці, щоб буває не побились за межу,— жартував Семен Новак* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 133); // Позмагатися, помірятися з ким-небудь силою. *Кричить* [Еней] — *Чи ви осатаніли! Адже ми розмир утвердили. Ми з Турном поб'ємось одні* (Котл., I, 1952, 284).

2. Воювати, боротися проти кого-небудь, за щось якийсь час. — *Ну, прощавай же, серденько Оксано! Десь на степах з татарвою поб'юся, А до тебе таки, мила, вернуся!* (Щог., Поезії, 1958, 343); — *В штрафну роту! — сказав Орлюк таким тоном, ніби просився до Москви на Сільськогосподарську виставку.— Хоч три дні поб'юсь!* (Довж., I, 1958, 284).

3. *перен.* Уживати всіх заходів, докладати зусиль якийсь час, добиваючись чого-небудь або переборюючи труднощі. *На всі сторони кидається* [Хведір], *то шевцем би він зробився, то столяром би став. Накупе* [накупить] *струменту, поб'ється тиждень-другий та й кине* (Мирний, III, 1954, 411); // Намагатися подолати, перебороти щось, не піддаватися чому-небудь якийсь час. *Вилізай, поки мога ще, з твані, Поки волос не влитий сріблом... В інваліди ти трапив зарані, Не побившись і разу зі злом* (Граб., I, 1959, 441).

4. Розбитися, розколотися на шматки. *Посуд побився, хліб викотивсь на брук* (Довж., I, 1958, 55).

5. Зазнати пошкоджень від ударів, поштовхів і т. ін. *Ті груші побились, потовклись та напустили .. соку* (Коцюб., III, 1956, 137); // Упавши або вдарившись об що-небудь, забитися. *Дуже мені прикро, що ти знов впала та побилась* (Коцюб., III, 1956, 408); // Стопатися, зноситися (про взуття). *Ой, заграйте, музики, Піддайте охоти, Як поб'ються черевики, Надіну чоботи* (Укр.. лір. пісні, 1958, 628); // Зіпсуватися, стати несправним від ударів, поштовхів і т. ін. — *Ще мені старий Панько і капицю справляв, бо геть-чисто побилася* (Тют., Вир, 1964, 286).

6. Битися (у 1 знач.) якийсь час.

◇ **Поби́тися об (у) заклад** *див.* **заклад.**

ПОБИТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **поби́ти** 2, 3, 6. *Уряд навмисне довів* [у січні 1905 р.] *до повстання пролетаріат, викликавши барикади побиттям беззбройних, щоб придушити це повстання в морі крові* (Ленін, 9, 1970, 201).

ПОБІГА́ЙКА, и, *ж., розм.* Людина, яка довго не затримується на одному місці; непосида. — *Мабуть, уже кудись майнула, побігайка,— подумала генеральша та й вийшла довідатись. Уляни в дівочій не було* (Мирний, II, 1954, 102).

ПОБІГА́ЙЧИК, а, *ч., звичайно в сполуч.* з а й ч и к-п о б і г а й ч и к, *розм.* Уживається на позначення зайця (перев. як епітет). *Нехитре діло підстрелити довговухого побігайчика, у якого навіть шелест осикового листу заганяє душу в самі п'яти* (Веч. Київ, 19.XII 1966, 4); *У долині, На стежині, Під дубком, Стрівся Зайчик-Побігайчик З їжачком* (Стельмах, Колосок.., 1959, 50); * У порівн. *Вибігло сонце зайчиком, Зайчиком-побігайчиком, Через двори, майданчики — Стриб, стриб! — на вікно* (Нех., Ми живемо.., 1960, 15).

ПОБІГА́НКИ, нок, *мн., розм.* Те саме, що **побіге́ньки.** *Побила мене лиха година та нещаслива з тими побігайками!* (Мирний, I, 1949, 346).

◇ **На побіга́нках бу́ти (служи́ти** *і т. ін.*) — те саме, що **На побіге́ньках бу́ти (служи́ти** *і т. ін.*) (*див.* **побіге́ньки**). [К и р и л о:] *Спершу крамницю мив* [Храпко] *та на побіганках був, а далі грамоти вивчивсь, у приказчики* [прикажчики] *посунувсь* (Мирний, V, 1955, 142).

ПОБІГА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. Бігати якийсь час. *Ніколи Ані погратися* [Іван] *з дітьми, Ані побігає* (Шевч., II, 1963, 369); *Інші хлопці й дівчата приходять до школи раніше, щоб побігати перед уроками* (Автом., Щастя., 1959, 7); *Минулий раз вона ж метушилася з концертом, то вже на сей раз нехай би ще інші побігали* (Л. Укр., V, 1956, 391).

2. *розм.* Док. до **бігати** 6. *Телиця побігала.*

ПОБІГА́Ч, а, *ч., розм.* Особа, що виконує незначні доручення, робить дрібні послуги кому-небудь, бігаючи, ходячи кудись. *Розпухла рука боліла майже три тижні, і цей час він був тільки за побігача* (Досв., Гюлле, 1961, 169).

ПОБІГА́ШКИ, шок, *мн., розм., рідко.* Те саме, що **побіге́ньки.** *Тут йому треба було.. побігти на торг купити за шага голок, коли хазяйка зломила голку — і багацько побігашок.. треба йому було спожити* (Вовчок, I, 1955, 296).

ПОБІГЕ́НЬКИ, ньок, *мн., розм.* Виконання дрібних доручень, пов'язане з посиланням куди-небудь, з біганиною. *Розумів* [Молокан], *що Батуллі тільки робить вигляд байдужості й не помічає його, звичайного собі газетяра, власкора для побігеньок* (Ле, Міжгір'я, 1953, 425).

◇ **На побіге́ньках бу́ти (служи́ти** *і т. ін.*): а) виконувати незначні доручення, робити дрібні послуги кому-небудь, бігаючи, ходячи кудись. — *Не годиться старій людині бути на побігеньках у молодих* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 199); б) бути в повній залежності від кого-небудь. *Тут доведеться довгих шість років працювати фельдшером в околодку, служити на побігеньках у лікаря, виконувати всі його примхи* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 16).

ПОБІГТИ, біжу́, біжи́ш, *док.* 1. Почати бігти в якому-небудь напрямку. *Оришка побігла, ляпаючи босими ногами* (Хотк., II, 1966, 29); *Сахно й Чіпаріу виплигнули з машини й побігли навпростець.. до кущів* (Смолич, I, 1958, 52); *Джмелик свиснув, ударив канчуком коня по крупу, кінь плигнув убік і побіг униз* (Тют., Вир, 1964, 536); // *розм.* Швидко, спішно піти, сходити куди-небудь з якоюсь метою. — *Я трохи полежу, а ти* [Дмитрик] *побіжи на місто та купи хліба...* (Коцюб., I, 1955, 133); *Василь Маркович побіг за комісаром до сусіднього класу* (Довж., I, 1958, 296); // Почати тікати, відступати. *Но як Арунт убив Камиллу, Тогді Латинців жах напав, Утратили і дух і силу, Побігли, хто куди попав* (Котл., I, 1952, 279); *Він стояв там на той випадок, щоб до ноги вирубати чубенківців, коли ті побіжать під натиском замаскованої піхоти* (Ю. Янов., II, 1958, 220); * Образно. *Він.. спать не зміг, сон геть побіг* (Дор., Три богатирі, 1959, 11).

◇ **Моро́зець побіг по́за шкі́рою (по спи́ні** *і т. ін.*) *див.* **моро́зець.**

2. *перен.* Почати швидко рухатися (їхати, котитися і т. ін.) в якому-небудь напрямку. *Сани легко побігли по в'їжджеиій дорозі; Автобуси побігли по мосту; Засварився дрючком Ларивон. Замахав. Тіні по стінах побігли* (М. Куліш, П'єси, 1960, 30); *Того ж дня Хорст став до верстата. І коли заспівала, побігла з-під різця стружка, він зрозумів, що саме тут його справжня вітчизна* (Собко, Запорука.., 1952, 245); // Почати швидко нестися в повітрі (про хмари, дим і т. ін.). *Місяць зійшов пізно,.. хмари раптом просвітлилися, задимились, ожили і побігли на захід* (Стельмах, II, 1962, 199); *Чути — зарипіли ворота в маєток — ковтнули юрбу і знов зарипіли. А по вулиці пил побіг сполоханий і ген за селом шмигнув. У бур'яни* (Головко, I, 1957, 110); // Почати швидко проходити, мигтіти перед очима під час руху, їзди. *Коли за вікном знову побігли поля, Вуганька обернулася до сусідки: — А ви ж від кого їдете* [делегаткою]? — *Я від робітниць кременчуцької махоркової фабрики* (Гончар, II, 1959, 167); *Мчить поїзд. Швидкий рух захоплює все навколо. Знялися з місця білі хати з вишневими садками, побігли назад телеграфні стовпи* (Жур., Даша, 1961, 50); // Простягтися в далечінь довгою смугою, довгим рядом. *Зеленою левадою побігла стежечка аж до ставка* (Коцюб., I, 1955, 40); *І бачив* [Давид] — *пішли* [дівчата] *дорогою, що по ній стовпи телефонні вдалину побігли* (Головко, II, 1957, 9); // З'явившись, почати швидко розходитися, поширюватись у якому-небудь напрямку. — *Як ви на це дивитесь, пане сотнику? — побігли до самого підборіддя складки від вигнутого рота підполковника* (Стельмах, II, 1962, 60).

3. Швидко змінити напрям руху, перебігти з одного предмета на інший (про очі, погляд). *Зеленим яром.., котрим вони ішли купатися, побіг миттю його погляд* (Мирний, I, 1954, 257); *Очі* [художника] *побігли по вазах і засохлих квітах у них* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 346).

◇ **Побігти очи́ма (по́глядом)** — швидко перевести очі, погляд з одного предмета на інший.

4. *перен.* Потекти, политися. — *А де мої брати тепер? Де брати? Чи живеньки?* — *Та сльози й побігли по її щасливому личеньку* (Вовчок, I, 1955, 322); *В вічі глянув березень ясний, Усміхнувся не для всіх помітно,— І потік, побіг струмок брудний* (Рильський, I, 1960, 150).

5. *перен., розм.* Зашумувавши під час кипіння, почати виливатися через вінця посуду. — *Чайник на плитці, я трохи прикрутила газ — не википить і не побіжить* (Перв., Дикий мед, 1963, 394).

6. *за кого і без додатка, розм.* Узяти шлюб (про жінку); вийти заміж. — *Дума, як багач, то так усяк і побіжить за нього...* (Мирний, III, 1954, 103).

ПОБІДА, и, *ж., поет., заст.* Перемога. *Зосі не сподобалася така швидка побіда над хлопцем* (Н.-Лев., I, 1956, 186); *Зацвітуть Україна і Русь після днів світової побіди, і тоді я додому вернусь* (Сос., I, 1957, 213).

ПОБІДЕ́ННИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **бідола́шний.** *Стара сиділа непорушно, схиливши побіденну голову, і рясні сльози зрошали її старечий вид*

(Коцюб., I, 1955, 98); // *у знач. ім.* **побідéнний,** ного, *ч.* Те саме, що **бідолáха.** — *Мене прокляла мати, прокляв і батько з того світу — я Каїн!.. А тобі мене жаль як побіденного, нещасливого... Спасибі тобі, козаче* (Стор., I, 1957, 338).

ПОБІДÉННИК, а, *ч., розм., рідко.* Те саме, що **бідолáха.** *Вареники-побіденники, в окропі кипіли, велику муку терпіли* (Номис, 1864, № 12351).

ПОБІДИ́Т, у, *ч.* Металокерамічний сплав надзвичайної міцності.

ПОБІДИ́ТИ *див.* **побіждáти.**

ПОБІДИ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **побіди́т;** // Зробл. з побіديту. *Побідитові різці обточують на карборундовому колі. Карборунд витримує надтвердий сплав* (Донч., II, 1956, 177).

ПОБІДКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Бідкатися якийсь час. *Побідкалась старенька, стала жалувати дітей* (Вас., I, 1959, 125); *Вчора у мене помер тесля,— побідкався Гарбуз.— Гарний був майстер* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 225).

ПОБІ́ДНИЙ [1], а, е. 1. *поет., заст.* Переможний. *Ой вставай же, сило рідная, Непоборна, непочатая, На війні, в боях побідная, Хлібом, правдою багатая!* (Черн., Поезії, 1959, 150); *Побідний одлунав салют,— Давно його ми ждали* (Воскр., Поезії, 1951, 65); // Який виражає торжество з приводу перемоги. *І враз розкраяв тишину побідний спів, як грому шквал,— Інтернаціонал!* (Гонч., Вибр., 1959, 316); *На столоченому сніжному полі лежали трупи, в повітрі гримів побідний гамір військ Острозького* (Ле, Наливайко, 1957, 96); // Який закінчується перемогою; який приносить перемогу. *Сьогодні він був щасливий; він не тямився, радіючи наперед з побідної маївки* (Л. Укр., IV, 1954, 272); — *Он Микита Козуб надіслав матері листа, пише, що війна буде до побідного кінця* (Юхвід, Оля, 1959, 167); *Уставай, народе мій, На побідний, правий бій!* (Шпак, Вибр., 1952, 150); // Який є втіленням, символом перемоги, символізує перемогу. *Побідний прапор запалав На висоті, мов жар* (Нагн., Вибр., 1957, 23); *Із волею вертайтесь, мужні люди! Побідна зірка най квітчає груди!* (Воронько, Казка.., 1957, 80); // Який здобув перемогу. *Брат Москви — Донбас побідний, Дорога Москва для нас, Як для всіх близький і рідний Мій нескорений Донбас* (Уп., Про Донбас, 1950, 5).

2. *перен.* Який виражає почуття власної переваги. — *Загримлять гармати, стогоном застогне земля. Ви* [емір та раджа] *зарегочетесь побідним реготом, а ваш регіт виллється людськими сльозами* (Н.-Лев., IV, 1956, 32).

ПОБІ́ДНИЙ [2], а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **бідолáшний.** *Бачив я,.. як ту вродницю* [вродливицю] *побідну Лихо заїдало* (Щог., Поезії, 1958, 56).

ПОБІ́ДНИК, а, *ч., заст.* Переможець. *Тоді-то зрозумів я перший раз, Що не Баярд, борець непоборимий, Не Дон-Жуан, усіх жіночих серць* [сердець] *побідник, Героєм наших днів, а продуцент, робітник* (Фр., X, 1954, 208).

ПОБІ́ДНИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **побідник.** *Їй здалося, що вона зісталася побідницею над Антосею* (Н.-Лев., IV, 1956, 89).

ПОБІДНІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **бідні́ти.**

ПОБІДНІ́ШАТИ, аю, аєш. Док до **бідні́шати.** — *Раніш люди були дурніші, то й риба була дурна. А тепер люди побіднішали, порозумнішали, то й риба стала, хоч і дрібна, ну — розумна та хитра — страх* (Довж., Зач. Десна, 1957, 493).

ПОБІ́ДНО, *поет., заст.* Присл. до **побідний** [1]. *А коли сонце заходить, ватаг виносить з стаї трембіту і трубить побідно на всі пустинні гори* (Коцюб., II, 1955, 326); *Вперед, вперед! — побідно сурма гра* (Нех., Під. зорею, 1950, 104); *В повітрі й на землі побідно в пекельним ворогом б'ємось!* (Криж., Калин. міст, 1940, 14); *Головне для нас з вами* [для кінорежисерів] — *боротьба за молоду людину на екрані.., яка повинна побідно вийти у фільмах з наших студій і пройти по всьому світу на радість трудящим* (Довж., III, 1960, 233).

ПОБІДОНО́СЕЦЬ, сця, *ч.* Той, хто перемагає.

ПОБІДОНО́СНИЙ, а, е. Який приносить перемогу, закінчується перемогою; переможний. *Побідоносне закінчення Великої Вітчизняної війни відкрило для СРСР величні перспективи мирного соціалістичного будівництва* (Іст. укр. літ., II, 1956, 425); *Побідоносним ленінським шляхом веде партія народ, дедалі ширше розгортаючи комуністичне будівництво* (Хлібороб Укр., 5, 1964, 1); // Який перемагає; непереможний. *Про красу радянських людей під час Великої Вітчизняної війни говорили люди в країнах, де проходили наші побідоносні війська* (Довж., III, 1960, 257); // Який є втіленням, символом перемоги, символізує перемогу. *Над вільною українською землею сорок років майорить побідоносний прапор Великого Жовтня* (Рад. Укр., 14.IV 1957, 1).

ПОБІДОНО́СНО. Присл. до **побідоно́сний.** *Серед усіх радянських республік, що існували досі, тільки Радянська Росія була спроможна* [в 1920 р.] *побідоносно протистояти натискові міжнародної і внутрішньої контрреволюції і завдати ворогам нищівних ударів* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 47).

ПОБІДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Бідувати якийсь час. *Крамниці тут є, в Кучук-Узені навіть добра, тож можна все дістати. А то й побідуємо, недовго вже* (Коцюб., III, 1956, 146); *Параска,.. недовго побідувавши біля розореного злиденного господарства, перейшла до міста* (Еллан, II, 1958, 8); — *Потерпи,— кажеш* [батько],— *моя чавчко біла, побідуй, доки зможеш* (Козл., Сонце.., 1957, 15).

ПОБІЖДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОБІДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех., рідко.* 1. Те саме, що **перемагáти** 1. *Отаман Матяш старенький на доброго коня сідає, Шість тисяч турок-яничар побіждає* (Укр.. думи.., 1955, 15); *Ідуть* [троянці], *зімкнувшись міцно, тісно, Ідуть, щоб побідить поспішно Або щоб трупом полягти* (Котл., I, 1952, 279); — *Здається мені, панибраття, помираю славною смертю. Множество* [безліч] *ляхів побідив. Хай же квітне вічно руська земля!* (Довж., I, 1958, 261).

2. *перен.* Здобувати перемогу над ким-, чим-небудь; переборювати когось, щось. *Він побідить, порве шкаралющі* [шкаралющі] *пересуду* (Фр., X, 1954, 44); // Добиватися успіху в кого-небудь, завойовувати чиюсь любов, прихильність і т. ін. *Їй здалося,.. що вона побідила й серце молодого панича* (Н.-Лев., IV, 1956, 89).

ПОБІЖДА́ТИСЯ, а́ється, *недок., рідко.* Пас. до **побіждáти.** — *Дух лінощів побіждається духом працьовитості* (Коцюб., II, 1955, 115).

ПОБІ́ЖНИЙ, а, е. 1. Який здійснюється одночасно, у зв'язку з чим-небудь; який супроводжує що-небудь основне, головне. — *Дипломант так багато працював над вивченням всіх побіжних матеріалів, які так чи інакше, але зв'язані з питаннями, що випливають з його теми* (Рибак, Час.., 1960, 442); — *Я назвав лише кілька побіжних фактів. Вандалізм, дикунство є типовим явищем для фашистських орд* (Ле, Мої листи, 1945, 39); — *Рішуче ніякого побіжного заробітку комунар не може мати, а якщо має, то заробіток здає в спільну касу* (Ірчан, II, 1958, 386).

2. Який здійснюється, виконується нашвидку і відзначає тільки окремі риси, особливості. *Не можемо закінчити сей побіжний начерк, щоб не сказати кілька слів про южноруські* [південноруські] *інтермедії* (Фр., XVI, 1955, 217); *Навіть побіжний погляд на перекладницьку діяльність геніальної української поетеси дає підставу твердити, що в особі Лесі Українки наша література мала видатного, талановитого перекладача* (Рад. літ-во, 3, 1957, 110); // Який не торкається суті справи; неглибокий. *Нагорний пересвідчився, що важливу справу в побіжній розмові не розв'язати, обіцяв при нагоді повернутись до неї* (Горд., Дівчина.., 1954, 82).

ПОБІЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **побіжний** 2.

ПОБІЖНО, *присл.* 1. Одночасно, у зв'язку з чим-небудь іншим, основним. — *Справді, друже, сьогодні не можу. Ти от побіжно про петлюрівщину пишеш. Може, тобі щось перепаде від бувшого сотника,— показав* [Клименко] *головою на Підопригору* (Стельмах, II, 1962, 159); // Між іншим, мимохідь. *З одної зали Шевченкового музею в іншу переходила маленька групка людей. І кожен, хто побіжно кидав на них погляд, одразу здогадувався, що ці люди прибули здалека* (Жур., Вечір.., 1958, 398); *Багато чого я не торкнувся, дечого торкнувся побіжно, де-не-де, може, припустився неясності у викладі* (Рильський, IX, 1962, 92).

2. Нашвидку, не заглиблюючись у деталі. *Галушківський.. витяг папери і подав їх Гордієві. Гордій побіжно глянув на їх, щоб упевнитися, що се те, чого йому треба* (Гр., II, 1963, 92); *Лежать* [медичні справи] *уже цілий тиждень, і я переглянув їх побіжно* (Коб., I, 1956, 414); *Побіжно і схвильовано розказую по дорозі своєму товаришеві страшне оповідання полоненого* (Ірчан, I, 1958, 305); // Поверхово, неглибоко. *І. Франко вивчав історію не побіжно, стосовно тільки до своїх художніх творів, а спеціально,— і тому його справедливо вважають істориком-професіоналом* (Ком. Укр., 8, 1966, 61).

ПОБІЙ, бо́ю, *ч.* 1. Дія за знач. **побі́ти** 2. *Добрий доброго слова боїться, а ледащо і побою не боїться* (Номис, 1864, № 3874); *Сотник знав кримінальні закони Речі Посполитої, якими керувалися і воєводства на Україні: за побій поселянина той закон карав грошовою пенею* (Ле, Паливайко, 1957, 62).

2. *перев. мн.* Удари, яких завдають кому-небудь (людям, тваринам). *Йому замало було побоїв, він добирав способів, щоб мучити душі більше, як тіло* (Фр., IV, 1950, 238); *Від тих побоїв поволі тьмарилася її* [Уляни] *здорова сільська краса, тверде тіло обм'якло і в очах згасла жага кохання* (Тют., Вир, 1964, 7); // Сліди від таких ударів. — *Говори тепер усю правду. Ти знав, що на мертвому побоїв нема* (Кв.-Осн., II, 1956, 419).

3. *заст.* Бій. *Ти, пане козаченьку, не продавай мене, не продавай мене, спогадай на себе, як ми з тобою да були в побою* (Сл. Гр.); *І оповідає той кінь свойому* [своєму] *лицареві, з яких то побоїв він його виніс: і з половецького, і з турецького* (Стеф., I, 1949, 225).

4. *діал.* Дах. *З-поміж садів видко побої пишні* (Федьк., Буковина, 1950, 136); *Чути було, як за вікном вив зимова хуртовина. То звіялася метелиця, що трохи побою з хати не змете* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 275); *Хата під гонтовим побоєм.*

ПОБІК, *розм.* 1. *присл.* Те саме, що **по́ряд**[1] 1; обік. — *Ти думаєш,—..почала Галя,—..легко мені дивитись на життя батькове побік з життям добрих людей?..* (Мирний, II, 1954, 235).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається на позначення місця, особи, предмета, недалеко від яких відбувається дія або перебуває хто-, що-небудь; біля, коло. *Іти побік хати.*

ПОБІЛ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **побіли́ти** 1. *Побіл хати.*

2. *спец.* Біла глина. *Іграшки перед глазуруванням обливали побілом, на якому коричневі та зелені поливи набували яскравого, соковитого кольору* (Нар. тв. та етн., 2, 1966, 62).

ПОБІЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побіли́ти.** *Стіни були.. побілені паленим вапном* (Фр., VI, 1951, 27); * Образно. *Сива смушева шапка з'їхала йому на потилицю і одслонила його високе й широке чоло, чорний, побілений сивиною, як сріблом, волос* (Н.-Лев., I, 1956, 172); // *у знач. прикм. Молодиці квапливо бігли по воду, вимахуючи мідяними побіленими кухвами* (Коцюб., I, 1955, 198); *Поміж побіленими деревами весело зачервоніли вулики* (Стельмах, На.. землі, 1949, 298).

ПОБІЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **побіли́ти** 1. *Побілення дерев розчином вапна з коров'яком також захищає їх від пошкодження зайцями* (Колг. Укр., 10, 1960, 33).

ПОБІЛИТИ, білю́, білиш, *док., перех.* 1. Док. до **біли́ти.** *Дівчі побілила* [Маланка] *тату знадвору і всередині* (Коцюб., II, 1955, 29); *Побілила* [Катерина] *вапном стіни* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 144); *Побіливши обличчя Данилові й намалювавши яскраві губи, Прудивус зачорнив йому смолою два передні зуби, і на тому справу скінчив* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 204); * Образно. *Прийшла розсудлива зима І світ пістрявий побілила* (Рильський, II, 1946, 24); *Полотно побілять молодиці* (Мал., Звенигора, 1959, 140); *Побілила злоба темні лиця* [гостей митрополита] (Павл., Бистрина, 1959, 44).

2. Закінчити білити.

ПОБІЛИ́ТИСЯ, білю́ся, білишся, *док.* Зробити побілку (у 1 знач.). *Треба було почиститись та побілитися, бо незабаром ждалися дворянські вибори.. Від ранку й до ранку.. метуть* [люди], *біляють* (Мирний, III, 1954, 255).

ПОБІЛІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **побіліти.** *Марфа Долина стояла на своїх милицях, стискуючи держаки побілілими від напруги пальцями* (Жур., Дорога.., 1948, 91); *Лиш морщини глибокі І побіліле за ті дні волосся Свідчили, кілько він перетерпів* (Фр., XIII, 1954, 210); *Крізь сльози дивиться* [дружина] *на його побіліле од хвилювання обличчя* (Стельмах, II, 1962, 150); // *у знач. прикм. Розвиднялося саме. Осокори в садочку, неначе намальовані, стоять на побілілому небі* (Тесл., Вибр., 1950, 104); *Побілілий заєць серед чорних полів не знаходив собі місця, тому тримався здебільшого рудих лугів* (Гуц., З горіха.., 1967, 193); *Стоїть збентежена Ванда і побілілими губами шепче: — Прийшла Тамара?* (Хижняк, Тамара, 1959, 136).

ПОБІЛІННЯ, я, *с.* Дія за знач. **побіліти.** *Ознаками достигання часнику є пожовтіння листя і підсихання та побіління верхніх плівок* (Колг. Укр., 3, 1957, 34).

ПОБІЛІТИ, і́ю, і́єш. Док. до **біліти** 1. *Випав перший сніг, земля побіліла, неначе завилась білою габою* (Коцюб., I, 1955, 67); *Маковейчикові радісно і легко на серці, бо сонця так багато, що небо аж побіліло від нього* (Гончар, III, 1959, 59); *Його пілотка побіліла Від вітру, сонця та дощу* (Перв., II, 1958, 41); *Христя то почервоніє, то побіліє, аж сльози їй на очі виступають* (Мирний, III, 1954, 155); *Губи побіліли,*

немов ось-ось жінка мала зомліти (Вільде, Сестри.., 1958, 77); // Стати сивим; посивіти. *У наймах коси побіліють, У наймах, сестри, й умрете!* (Шевч., II, 1963, 253); *Хай би побіліли її коси та залишились би очі ясними ясногою вірних!* (Гончар, III, 1959, 175).

Побіліти, як кре́йда (полотно́, сніг, стіна́ *і т. ін.*) — стати дуже блідим; дуже зблідну́ти. *Як теперечки його бачу: побілів, як крейда, у грудях дух спирається, у серці кипить, а сам усміхається* (Стор., I, 1957, 178); *Вона то почервоніє, як мак, то побіліє, як полотно* (Кв.-Осн., II, 1956, 213); *Еней, пожар такий уздрівши, Злякався, побілів, як сніг* (Котл., I, 1952, 104); *Катерина побіліла, як стіна* (Хотк., II, 1966, 252).

ПОБІЛІШАТИ, аю, аєш. Док. до **біліша́ти.** *Загорілі колись руки знов побілішали* (Н.-Лев., I, 1956, 166); *Побілішав, заколивався від вітру ковиль* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 51); // Стати сивішим; посивішати. *Голова йому побілішала, а шорстку, неголену щоку затягли свіжі, глибокі рови* (Мик., II, 1957, 104).

ПОБІЛКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **побіли́ти** 1. *Уляна не стала турбувати Кіндрата Дорофійовича і просити в нього колгоспниць на побілку* (Логв., Літа.., 1960, 60); *Невід'ємним заходом агротехніки в садах є побілка стовбурів і скелетних гілок плодових дерев з метою захисту від пошкодження морозами ранньою весною* (Колг. Укр., 9, 1957, 45).

2. Шар білої фарби, вапна, крейди, нанесений на що-небудь. *Стіни, не прикрашені жодним портретом чи фото, сяяли свіжою побілкою* (Собко, Звич. життя, 1957, 78).

3. *спец.* Біла глина. *Лукія теж узялася до діла, і не фарби мішала для малювання посуду, не зелень, не червень, не побілку, а почала також розстругувати мокру глину* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 328).

ПОБІЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побілува́ти.** *Там, де стояла на пагорбі хата біла, побілована чиїмись чудовими руками, вже дотліває чорна купа руїн* (Гончар, Людина.., 1960, 96).

ПО-БІЛОРУ́СЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-білору́ському.**

ПО-БІЛОРУ́СЬКОМУ, *присл.* 1. Як у білорусів, за звичаєм білорусів.

2. Білоруською мовою. *Парубійко добув із свого кошика сала і щось проказав по-білоруському* (Досв., Вибр., 1959, 58).

ПОБІЛУВАТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. *рідко.* Те саме, що **побіли́ти** 1. *Олеся звеліла в суботу побілувати прихожу й світлицю* (Н.-Лев., III, 1956, 135); *Треба вчасно побілувати* [аеродромний знак] *вапном, бо він швидко линяє, заноситься піском та курявою* (Гончар, Тронка, 1963, 294).

2. *спец.* Обдерти шкуру із забитої тварини. — *Я послав уже дружину і свояченицю,— сказав Степан.* — *Вони з пастухом побілують корів, а ввечері я м'ясо привезу* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 59).

ПОБІЛЮВАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **побілювати.** *Побілювання стін.*

ПОБІЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок., перех., рідко.* Те саме, що **біли́ти** 1. *Відмінною рисою комори є те, що зруб ніколи не вкривали обмазкою і не побілювали* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 23).

ПОБІЛЮВАТИСЯ, ю́ється, *недок., рідко.* Пас. до **побілювати.** *Зовні зруб* [хати].. *побілюється* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 23).

ПОБІЛЯ. 1. *прийм., з род. в.* Уживається на позначення місця, предмета, особи, недалеко від якого (якої) відбувається дія або перебуває хто-, що-небудь; біля, коло. *Явдоха.. тільки засопла, проходячи побіля Мар'ї* (Мирний, III, 1954, 73); — *Охота гірш неволі, як-то кажуть. Неволі немає, та охота велика побіля вас бути* (Л. Янов., I, 1959, 230); *Гріли руки пишні дуки Побіля народу* (Черн., Поезії, 1959, 267); *Побіля американського шлагбаума вартового не було* (Ю. Янов., II, 1954, 59); *Зібравшися побіля столу, Вони листа свого писали у Запоріжжя, на завод* (Шпорта, Запоріжці, 1952, 96).

2. *присл., рідко.* Те саме, що **по́ряд**[1] 1; поблизу. *Гора, в ній нора з дверима, побіля товстий явір* (Кроп., IV, 1959, 129).

ПОБІЛЬШ *див.* **побільше.**

ПОБІЛЬШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **побільшати.**

ПОБІЛЬШАТИ, аю, аєш. Док. до **більша́ти.** *Не слуха* [жаба]... *дметься... дметься...— Що, сестро, як тобі здається, Побільшала хоч трохи я?* (Гл., Вибр., 1957, 45); *Вона вже виросла, набралася сили і руки побільшали* (Коцюб., I, 1955, 15); *Перед очима її побільшало місячне коло, але не стало ясніше* (Стельмах, I, 1962, 342); *Вона зблідла ще більше, злякано стала, очі в неї побільшали* (Загреб., Шепіт, 1966, 47); *Як побільшають індичата, почнуть добиратися ростом до старих індиків, то вона почне на їх гукати* (Мирний, IV, 1955, 294); *Не ходила на гриця та вечорниці, як і побільшала, бо парубки сміялись з рябої Оксани* (Л. Янов., I, 1959, 32); *Якось наче аж побільшав чоловік: всі економські слухають і прислухаються до нього* (Стельмах, I, 1962, 605); *Гомін ще побільшав, одні сміялися з Семена, другі вмовляли та потішали, інші знов і собі плакати заходилися* (Л. Укр., III, 1952, 562); *Надвечір мороз побільшав, під ногами рипів сніг* (Гур., Друзі.., 1959, 160); // *безос.* Зрости кількісно; прибути. *Він.. глянув на річку. Води ще побільшало* (Гр., I, 1963, 416); — *На те літо у нас тридцять пар воликів уже буде. Побільшає і тракторів* (Жур., Дорога.., 1948, 119); *Дівчина не відала, що сьогодні її слухачів побільшало* (Мушк., Серце.., 1962, 54); *Клопоту побільшало.*

ПОБІЛЬШЕ, *рідше* **ПОБІЛЬШ,** *присл., розм.* 1. Якомога більше, більш. *Побільше їж, а поменше говори* (Номис, 1864, № 12878); — *Щось я хотів... Ага, кваску... скажи там, тільки холодненького і побільше...* (Добр., Очак. розмир, 1965, 7); *Тільки полегшало трохи, зразу й на ноги спробувала стати* [Катря]. *Не держать ноги. Стала годі хліба побільш їсти* (Головко, II, 1957, 366).

2. Те саме, що **здебільшого;** переважно. *Говорив тільки я, а він побільше мовчав.*

ПОБІЛЬШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побільшити.** — *Найнялась, Христинко?* — *лагідно й сумовито запитує Степан Васильович.*— *Мусила, бо інакше не проживеш,— тихцем відповіла й подивилась на свої, економською роботою побільшені руки* (Стельмах, I, 1962, 203); *Побільшена тінню кудлата Сашкова голова відбивалась на стіні* (Коп., Лейтенанти, 1947, 166); // *у знач. прикм. Над канапою стоїть у мене побільшена картка жінки у купальному костюмі* (Ю. Янов., II, 1958, 20); *З побільшеним апетитом накладав* [Аркадій Петрович] *на тарілку цілу купу салати* (Коцюб., II, 1955, 388); *Веденін з побільшеною увагою слухав професорову мову* (Коцюба, Нові береги, 1959, 189).

ПОБІЛЬШЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **побільшити** і **побільшитися.** *Очевидна річ, боярин, обдарований* [князем] *такими широкими правами, ставався*

силою в селі і, зовсім природно, дбав про побільшення й укріплення своєї сили (Фр., VI, 1951, 39).

ПОБІЛЬШИЙ, а, е, *діал.* Більший. *Ой проси собі в пана воєводи та побільшої плати* (Сл. Гр.).

ПОБІЛЬШИТИ *див.* **побільшувати.**

ПОБІЛЬШИТИСЯ *див.* **побільшуватися.**

ПО-БІЛЬШОВИ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-більшови́цькому.**

ПО-БІЛЬШОВИ́ЦЬКОМУ, *присл.* Як більшовик, подібно до більшовика. *Працювати по-більшовицькому;* // Як у більшовика. *Заздрість повинна переходити в змагання, це — по-нашому, по-більшовицькому* (Донч., V, 1957, 337).

ПОБІЛЬШУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **побільшувати.**

ПОБІЛЬШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОБІЛЬШИТИ,** шу, шиш, *док., перех.* 1. Робити більшим за кількістю, величиною, об'ємом і т. ін. *Він ще не стільки знав господарство, щоб помітити, де і скільки Галушківський зменшує прибуток та побільшує трати* (Гр., II, 1963, 92); *Кілька літ проживали бузьки, виводилися на комині, кілька літ побільшували кожної весни своє гніздо, і ніхто й пальцем їх не рушив* (Ков., Світ., 1960, 118); *Грекова лавочка була зовсім недалеко — за один квартал. Альоша біг туди, дивився на об'єкт своєї творчості і, прибігши назад, виправляв ніс* [статуетки], *побільшував голову, обробляв підборіддя* (Мик., II, 1957, 249); *Треба сказати, що голод в Росії* [1891 року] *ще побільшив наплив переселенців до Сибіру* (Л. Укр., V, 1956, 70).

2. Робити більшим за ступенем, силою, інтенсивністю вияву; посилювати. *Червоне намисто ще побільшувало рум'янець на її щоках* (Н.-Лев., II, 1956, 230); *Великі дзеркала, порозвішувані по стінах, ще побільшували яркість* [яскравість] *освітлення* (Фр., I, 1955, 318).

ПОБІЛЬШУВАТИСЯ, уться, *недок.*, **ПОБІЛЬШИТИСЯ,** шиться, *док., розм.* 1. Ставати більшим за кількістю, величиною, об'ємом і т. ін. *Майже щороку матеріал до біографії Шевченка побільшується спомнами про життя нашого поета* (Коцюб., III, 1956, 46); *Його господарство почало побільшуватися. Рискалі, сапи, тачки... Не було дня, щоб не приніс чогось до хати* (Круш., Буденний хліб., 1960, 42); *Коли поставили в місті дім і гандель* [торгівля] *чоловіка побільшився, то вона не могла вже на довгий час хати лишати й займатися перепродажею* (Кобр., Вибр., 1954, 70).

2. Ставати більшим за ступенем, силою, інтенсивністю вияву; посилюватися. *Тривога за мужа і неспокій, викликаний Юльциним білетом, побільшувалися раз у раз* (Фр., VI, 1951, 437); *Радість його побільшується ще й тим, що медаль, яка дісталася Ліні, вислизнула з рук іншого претендента — Лукійного сина* (Гончар, Тронка, 1963, 136).

ПОБІЛЬШУЮЧИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **побільшувати.**

2. *у знач. прикм.* Який побільшує що-небудь; збільшувальний. *Тихович пильно обдивляється кожний корінець, підсовуючи інколи під побільшуюче скло* (Коцюб., I, 1955, 206).

ПОБІР, бо́ру, *ч.* 1. *перев. мн., заст.* У дореволюційній Росії — збір грошима або натурою (на користь держави, поміщика і т. ін.). *З кожної хати брали одсипного і десятину. Невелика ще біда сі побори, коли б не осоружна шляхта збирала їх* (Стор., I, 1957, 367); *Подать, збори, побори, викупне, лихі порядки, що завели пани і правителі, людей давлять* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 139).

2. *діал.* Дія за знач. **побира́ти.** [Комісар:] *Семен Перун має бути арештований за надужиття при поборі податків* (Фр., IX, 1952, 416).

3. *діал.* Призов на військову службу. — *Мені ще два роки чекати, поки буду вільний від військового побору і зможу женитися* (Фр., III, 1950, 62).

ПОБІСНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* Біснуватися якийсь час.

ПО́БІЧ, *присл., у знач. прийм., з род. в., розм.* Те саме, що **по́ряд**[1]. *Крамничка його була побіч з кімнаткою, де ми вчилися* (Хотк., I, 1966, 147); *Налив* [Сава Петрович] *собі з пляшки, що стояла на кругленькому столику побіч* (Головко, II, 1957, 272); *Зараз побіч Потурайчина, але під другою стіною,.. сидів ще один студент* (Март., Тв., 1954, 277); *Чотири пари волів тягли плуга.. Побіч волів ішов хлопець-погонич* (Гр., II, 1963, 59); *Наша підвода спинилась побіч кількох інших* (Досв., Вибр., 1959, 91); *В родині жінка займає дуже поважне і почесне становище, ба навіть веде своє окреме (жіноче, домашнє) хазяйство побіч мужичого* (Фр., XVI, 1955, 52).

ПОБІЧНИ́Й, а, е. 1. Який не має прямого, безпосереднього стосунку до чого-небудь, не пов'язаний з головним, основним; другорядний. *Ті побічні образи забирають значну часть* [частину] *вашої духовної енергії* (Фр., XVI, 1955, 252); *Географічне середовище, природні умови впливають певною мірою на розвиток суспільства і на психологію народів. Але цей вплив є, головним чином, побічним. Він здійснюється через виробництво і суспільні відносини* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 37); // Який одержують одночасно, разом з основним; вторинний. *Чимале місце в ресурсах фосфорних добрив займатимуть фосфоритне борошно та фосфат-шлаки* [фосфатні шлаки]. *Їх джерело — побічні продукти металургійної промисловості* (Наука.., 12, 1963, 43).

△ **Побічний на́голос,** *лінгв.* — додатковий наголос у багатоскладовому слові. *Відносна слабкість головного наголосу слова приводить до виділення побічного наголосу або побічних наголосів у тім самім слові* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 150).

2. Розташований, розміщений поряд з чим-небудь. *Я зложила шитво й вийшла нечутно до побічної кімнати* (Коб., I, 1956, 132); *Вона одійшла до побічної лави й сіла* (Досв., Вибр., 1959, 86); // Розташований, розміщений по обидва боки або навколо чого-небудь. *Рядом з Шевченковою горою.. стоїть зовсім гола гора.. По другий бік могили стоїть узька, з боків закруглена гора. Ці обидві побічні гори виступають трошки вперед* (Н.-Лев., II, 1956, 382); *За ним* [вокзалом] *синіють ліси, жовтіють поля, біліють церкви побічних сіл* (Мирний, V, 1955, 209); // Який лежить, проходить в стороні від основного, прямого шляху. *Друг, щоб їхати швидше, хоче йти побічним руслом* (Довж., III, 1960, 313); *Побічна дорога.*

3. Чужий, який не належить до даного колективу, товариства і т. ін.; сторонній. *Пора нам глянути ясними очима на нашу роботу, пора додати їй, окрім любові, і освітнього погляду, і посидючої праці, щоб не сміялись побічні люди* (Мирний, V, 1955, 361); *У вітальні* [Будинку літератури] *було повно люду: літератори, журналісти, художники, музики, актори, режисери, підсобні діячі мистецтва і побічні керівники* (Досв., Вибр., 1959, 384); // Який перебуває у непрямій спорідненості, належить до бічної лінії спорідненості. *Банькуватість очей Заблудовський пояснював шляхетською кров'ю в далекім, побічнім роду* (Ле, Наливайко, 1957, 241).

4. Не притаманний даному колективу, товариству і т. ін.; який проникає ззовні, від чужих. *В Карпатах держаться старовини в усьому, навіть у поглядах та щедрівках: це край, захищений горами од усякого побічного впливу* (Н.-Лев., II, 1956, 403).

ПОБІЧНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **би́льце.** *Ударила* [щука] *хвостом об воду — став такий міст, що й у царя нема такого: палі срібні, побічниці золоті, а поміст склом настелений,— як ідеш, так мов у дзеркалі* (Укр.. казки, 1951, 178); *Вона напруго кинулася в ліжку.. і, вдарившися одною рукою о дерев'яну побічницю ліжка, закричала* (Фр., VII, 1951, 7).

ПОБІЧНО. Присл. до **побічний 1.**

ПОБЛАГОСЛОВИ́ТИ, влю́, ви́ш; *мн.* поблагословля́ть; *док.* 1. *перех. і неперех., заст.* Док. до **благослови́ти** 1—3. *Поблагословив.. Олексій Галочку до вінця* (Кв.-Осн., II, 1956, 353); *Попрощався я. Старий мене іконою поблагословив* (Вовчок, VI, 1956, 242); *Диякон майже з побожністю наблизився до старого і поцілував руку, яка важко підвелася, щоб поблагословити його* (Ів., Таємниця, 1959, 170); — *Може, він і справді буде добрим чоловіком,— подумала баба Зінька і поблагословила Насті подавати старостам вишивані рушники* (Н.-Лев., VI, 1966, 372); [Панас:] *Добродію, що хочете кажіть, а я вже поблагословив, то слова не переламаю, бо то гріх!* (Кроп., I, 1958, 140); [Василина:] *Нашій дівці, бач, притьмом забажалося на колодку, так оце ждемо, щоб ти, старий, поблагословив дочку на дівування* (Вас., III, 1960, 60); *Отак поспорять* [люди], *покричать; одні поблагословлять, другі прокленуть тодішні порядки, та й розійдуться* (Мирний, I, 1949, 184).

2. *перех. і без додатка, жарт.* Побити кого-небудь. [Савка:] *Ось як піду я в хату та візьму батіг довгий, то так поблагословлю, що зразу де та й охота дінеться* (Вас., III, 1960, 61).

ПОБЛАГОСЛОВИ́ТИСЯ, влю́ся, ви́шся; *мн.* поблагословля́ться; *док., заст.* 1. Док. до **благослови́тися.** *На другий день Серединський налагодився йти до князя — показатись його.. ясновельможності, поблагословитись на господарство* (Н.-Лев., I, 1956, 162); [Катря:] *Хоч я вже тепер і не ваша, а все ж таки прийшла до вас поблагословитися* (Кроп., IV, 1959, 45); *Він стоїть біля стіни вокзалу. Ольга з Юрком поруч, і вираз обличчя у всіх трьох такий, ніби поблагословилися вони на великий подвиг* (Собко, Нам спокій.., 1959, 59).

2. Перехреститися. *Жінки поблагословились і стали коровай ліпити* (Кв.-Осн., II, 1956, 301); *Поблагословившись хрестом, панотець сьорбнув меду і цмокнув язиком об піднебіння* (Бурл., Остап Вересай, 1959, 73).

◇ **Поблагослови́тися на світ,** *безос.*— розвиднітися, розсвінути. *Як узялись* [миші] *робити — іще й на світ не поблагословилось, а вони вже й скінчили* [молотити] (Укр.. казки, 1951, 199); *Мелашка умовила Пріську піти з нею у сусіднє село до служби і збудила її з півнями. Вийшли вони, тілько на світ поблагословилося* (Л. Янов., I, 1959, 150).

ПОБЛА́ЖКА, и, *ж., розм.* Занадто невимогливе, м'яке ставлення до кого-, чого-небудь; потурання, попуск. — *Вітю, повернути йому хід назад чи ні? — Не повертай! Нехай не звикає і не надіється на поблажки. Шахи — це боротьба* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 151).

◇ **Дава́ти (да́ти) побла́жку** — потурати кому-небудь. *Він поставить перед ними питання руба, по-робітничому, і поблажки ледарям не дасть* (Кучер, Прощай.., 1957, 315); **Піти́ на побла́жку** — поступитися. *Таке самовідчуття їм дуже до вподоби, і під його впливом вони поступово розчулюються і готові піти навіть на поблажку* (Тют., Вир, 1964, 148).

ПОБЛА́ЖЛИВИЙ, а, е. 1. Який занадто невимогливо, м'яко ставиться до кого-, чого-небудь, потурає комусь. *Ви всі разом були занадто добрі й поблажливі для нього* (Коб., II, 1956, 287); — *Добре, я буду до вас поблажливою і оцінок не ставитиму* (Коп., Земля.., 1957, 91); // Який виражає м'якість, терпимість, доброзичливість, свідчить про них. *Чого б тільки вона не зробила, на які тільки жертви не пішла, щоб тільки знову побачити його поблажливу усмішку* (Коз., Листи.., 1967, 193); *Кость Філіпчук, який до цього часу вислуховував батьківські поради Завадки з поблажливою усмішечкою, цим разом став на диби* (Вільде, Сестри.., 1958, 147).

2. Вибачливий, милостивий. *Вона просить суд бути до сина поблажливим, зважити на його молодість і дати йому полегкість* (Кучер, Прощай.., 1957, 442).

3. Який виражає перевагу перед ким-, чим-небудь, прихильно-зверхнє ставлення до когось, чогось. *Степан говорив зверхнім, поблажливим тоном* (Загреб., Спека, 1961, 210); *Входить до кухні з кімнати німецький офіцер без мундира, в капцях. Сигарета. Самовпевнено-поблажливий вираз обличчя* (Ю. Янов., I, 1954, 159).

ПОБЛА́ЖЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **побла́жливий.** *Найбільш всіх сподобалась вона* [поема «Давня казка»] *паничеві Ліпському, се мені приємно, бо все-таки він людина, вихована на європейській літературі, і патріотичної поблажливості в нього нема* (Л. Укр., V, 1956, 111); *В його словах відчувалась поблажливість люблячого чоловіка до слабостей і примх своєї жінки* (Тют., Вир, 1964, 108); *Його ставлення до людей — це осолоджена хорошими манерами поблажливість, якщо не презирство* (Галан, I, 1960, 367).

ПОБЛА́ЖЛИВО. Присл. до **побла́жливий.** *Христя серйозно вислухала Анрі-Жака й тільки поблажливо посміхнулась* (Ю. Янов., II, 1954, 56); *Били всіх, навіть Михайлика, хоч де в чому дидасколи* [учителі] *ставилися до нього поблажливо* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 316); *Вона таємниче осміхалась і поблажливо хитала головою* (Коцюб., II, 1955, 25); *Славко поблажливо плеснув Івана рукою по плечу, мовляв, яке ще ти дитя* (Кол., Терен.., 1959, 109).

ПОБЛАКИТНІ́ТИ, ію. Док. до **блакитні́ти 1.**

ПОБЛАКИТНІ́ШАТИ, ає. Док. до **блакитні́шати.**

ПОБЛЕ́КЛИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. акт. мин. ч. до **побле́кнути;** // *у знач. прикм. О. Нестор.. витріщився на паню своїми поблеклими очима* (Фр., VII, 1951, 117).

ПОБЛЕ́КНУТИ *див.* **побля́кнути.**

ПОБЛИ́ЖНІЙ, я, є, *рідко.* Те саме, що **по́близький.** *На схилах ближніх Карпат ані шелеснуть високі смереки* (Мур., Бук. повість, 1959, 120).

ПОБЛИ́ЖЧАТИ, ає. Док. до **бли́жчати.** *Перекинута шаланда гойдалася на хвилях, шторм лютував без угаву, Половчисі здалося, що шаланда поближчала* (Ю. Янов., II, 1958, 192).

ПОБЛИ́ЖЧЕ, *присл., розм.* Трохи ближче. *Воза поставив* [Семен] *поближче до глини* (Хотк., I, 1966, 127); *Босуть дав коротку чергу і підповз поближче до Рудя* (Голов., Тополя.., 1965, 329); *Мені захотілося поближче на нього роздивитися* (Ю. Янов., II, 1958, 89); — *Припусти його до себе поближче. Він певно почне подарки тобі дарувати* (Мирний, IV, 1955, 148).

ПОБЛИЗУ. 1. *присл.* На невеликій віддалі від чогонебудь; недалеко. *Він був за пасічника і в інших пасіках, котрі стояли сливе суспіль по садках, поблизу од його пасіки* (Н.-Лев., II, 1956, 261); *Поблизу не було живої душі* (Вільде, Сестри.., 1958, 529); *Десь поблизу паслася худоба* (Томч., Готель.., 1960, 21).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається на позначення місця; біля. *Найкращим місцем для школярських зборищ була Мар'ївка, закинутий у гаю, поблизу озера, хуторець* (Вас., I, 1959, 155); *Цілі ліси мачт* [щогл] *коливалися поблизу берега. Далі на рейді стояли великі пароплави* (Ю. Янов., II, 1958, 83); *Автоматичні станції, які побували поблизу Місяця, передали по лінії зв'язку Космос — Земля багато цікавих відомостей про нашого природного супутника* (Наука.., 9, 1965, 26).

ПОБЛИЗЬКИЙ, а, е. Розташований близько, недалеко; ближній. *З поблизьких лук доходив запах свіжоскошеної трави* (Фр., VII, 1951, 183); *В поблизькому комунальному парку шумить молодь* (Ірчан, II, 1958, 408).

ПОБЛИКАТИ, аю, аєш, *док., діал.* Бликати якийсь час.

ПОБЛИКУВАТИ, ую, уєш, *недок., діал.* Бликати час від часу. *У вікні поблискував вогник; Василь сидів і спідлоба поблискував на матір, як вона голосила, заливалася слізьми* (Мирний, IV, 1955, 116); *Повстанці.. поблискували на нього з неприхованою ненавистю* (Гончар, II, 1959, 79).

ПОБЛИ́МАТИ, аю, аєш, *док.* Блимати якийсь час.

◇ **Побли́мати очи́ма** — те саме, що **Бли́мати очи́ма** якийсь час *(див.* **о́ко** [1]). *Коли Гайсин назвав йому прізвище, Пугало поблимав очима й засляв: — Яхонтів? Аякже, чував, чував!* (Панч, На калин. мості, 1965, 143).

ПОБЛИМУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Блимати час від часу. *На одному з пультів управління* [диспетчерського пункту] *поблимують червоні і зелені вогники* (Знання.., 11, 1968, 1); *Дід Медок.. витрішкувато поблимував на Недсліна* (Логв., Давні рани, 1961, 163).

ПОБЛИСК, у, *ч.* Яскраве сяяння, світіння; блиск. *Замок був там; зброї поблиск, Сміх і співи там гули* (Л. Укр., IV, 1954, 126); *Куди до біса виходили ті вікна, що на шибі не відбивався жоден поблиск світла?* (Вільде, Сестри.., 1958, 271).

ПОБЛИ́СКАТИ, аю, аєш, *док.* Блискати якийсь час; // *безос.* [Харитон:] *Ось-ось полле* [дощ].. *Тільки погриміло та поблискало...* (Кроп., II, 1958, 11).

ПОБЛИСКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **побли́скувати.** *Поблискування очей.*

ПОБЛИСКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Блискати час від часу або помалу, слабким блиском. *На городі вітер шумить вербами, надворі чорно, блискавиця поблискує* (Вовчок, I, 1955, 246); *Голка жваво поблискує в швидких руках* [дівчини] (Л. Укр., III, 1952, 473); *Сонце похилилось до заходу. Поблискує через просвіти в кронах тополь* (Збан., Сеспель, 1961, 209); *Віддалік поміж засніженими соснами одиноко поблискувала лампочка* (Баш, На .. дорозі, 1967, 54); *Хлопців двоє чи троє поблискують збоку цигарками* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 25).

◇ **Побли́скувати [очи́ма (о́ком)]** *на кого — що і без додатка* — кидати погляд (погляди), поглядати на кого-, що-небудь час від часу. *Данько, відкотивши комір шинелі, наїжачений сидить коло матері, жадібно поблискує з-під папахи на рідні місця* (Гончар, II, 1959, 137); *Василь в одній жилетці, з закустраною головою несамовито бігав по хаті, поблискуючи своїми сірими очима* (Мирний, IV, 1955, 126); *Вдоволено поблискував* [Микола Іванович] *на завуча вузенькими масними очима* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 41); *— Хлопці, не беремо землі, вона й так наша,— гарячкував поміж людьми Латочка, поблискуючи виряченим оком* (Тют., Вир, 1964, 406).

2. Блищати час від часу. *Малі чорні очі неспокійно поблискували* (Коцюб., II, 1955, 30); *Ген недалечко, крізь віття, поблискує вода* (Донч., I, 1956, 49); // Виділятися раз у раз білизною, блиском; біліти. *Легінь таки й направду був дуже красний: суті рум'янці грали на здорових, темного кольору лицях, поблискували рівні зуби з-під вуса* (Хотк., II, 1966, 52); *Санаторій знову набрав більш-менш привабливого вигляду. Весело поблискували білі стіни* (Збан., Сеспель, 1961, 21).

3. *перен.* Раптово з'являтися раз у раз. *Лице зблідло, в очах стала розгоратись, поблискувати п'яна потьмарена пристрасть* (Вас., I, 1959, 258).

ПОБЛИСКУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **побли́скувати.** *Ось розкинулось, аж до самого небосхилу розляглося засипане снігом поле і спить під поблискуючою тисячами іскорок одежею, чекаючи, поки не збудить його весна...* (Коцюб., I, 1955, 110); *Вона бачила тільки його смолисті, розсипані по всій голові, поблискуючі на сонці, пружинисті кучері* (Тют., Вир, 1964, 278).

ПОБЛИЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *док.* Блищати якийсь час. *Зірки поблищали і згасли перед зорею.*

ПОБЛІДЛИ́Й, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поблі́днути.** *— Я й у горішній вітер повертався з моря,— ображається рибалка, але нахиляється над веслами, ховаючи своє поблідле відразу обличчя* (Ю. Янов., II, 1958, 58); *Він* [світ] *одразу потемнів у моїх очах, коли я опинився перед поблідлою од страху і гніву матір'ю* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 12); // *у знач. прикм. Швидко він вертався назад, похмурий, поблідлий і тіпався увесь* (Мирний, IV, 1955, 198); *— Стій,— перервав говіркого діда Яць і зиркнув на поблідле обличчя малого Івана* (Кол., Терен.., 1959, 14); *Було вже, певне, зовсім над ранок. Поблідла місячна скибка висіла низько над сірим імлистим обрієм* (Коз., Листи.., 1967, 16).

ПОБЛІДНУ́ТИ, ну, неш, *док.* 1. Стати блідим, блідішим. *Його губенята поблідли, очі витріщилися* (Фр., IV, 1950, 30); *Федот поблід, міцно схопив Прокопа за руку* (Тют., Вир, 1964, 236).

Поблі́днути, як кре́йда (полотно́, стіна́ *і т. ін.)* — стати, зробитися дуже блідим; дуже зблідну́ти. *Василь Семенович поблід, як крейда* (Мирний, I, 1949, 303); *— Ти поблідла, як полотно* (Л. Укр., III, 1952, 685); *Він так і стрепенувся, поблід, як стіна* (Кв.-Осн., II, 1956, 356).

2. *тільки 3 ос.* Втратити яскравість забарвлення; потьмяніти, поблякнути. [Олеся:] *Пташки в саду вже не щебечуть, лист на дереві поблід* (Кроп., II, 1958, 331); *Вітер ущух, погасли привітні зорі, поблідла блакить нічна* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 205); *Сніг лежить золотими буграми, Білі зорі і місяць поблід* (Мас., Побратими, 1950, 130).

3. *тільки 3 ос., перен.* Втратити яскравість, виразність. *Однак надія на панство* [у Семена] *трохи поблідла, а охота до вчиття й геть-то зменшилась* (Коцюб., I, 1955, 101); *Поблідли давні ідеали, Розвіялись чарівні сни!* (Фр., X, 1954, 197).

ПОБЛУДИ́ТИ [1], блуджу́, блу́диш, *док.* 1. Блудити (*див.* **блуди́ти** [1]) якийсь час. *От так поплававши немало і поблудивши по морям* [по морях], *Як ось і землю видно стало, Побачили кінець бідам!* (Котл., I, 1952, 113).

◇ **Поблуди́ти очи́ма (по́глядом)** — те саме, що **Блуди́ти очи́ма (по́глядом)** якийсь час *(див.* **блуди́ти** [1]*).* — *Так завтра зачнете? — спитав з задуми Леон, поблудивши очима по тих темніючих просторах, по тім гнізді, в котрім мали вигрітися і виклюнутися його золоті сни* (Фр., V, 1951, 384).

2. *діал.* Помилитися, зробити помилку. *Зарікся я весь рік не виходи́ти із келії, аби ще більш не поблудити* (Фр., XIII, 1954, 297).

ПОБЛУДИ́ТИ [2], блудку́, блу́диш, *док.* Блудити (*див.* **блуди́ти** [2]) якийсь час.

ПОБЛУКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Ходити, їздити і т. ін. якийсь час без певної мети і напрямку. *Гордій одного дня взяв рушницю та й подався з дому. Власне, він не полювати йшов, а так, поблукати* (Гр., II, 1963, 119); — *Корівка хай собі пасеться, а я поблукаю* (Тют., Вир, 1964, 436); // Ходити, їздити і т. ін. якийсь час, не знаючи шляху, напрямку. *Поблукавши по селищу й дошукавшись, нарешті, інженерчиної квартири, він несміливо постукав у двері* (Коцюба, Нові береги, 1959, 94); // Їздити по світу якийсь час, часто змінюючи місцеперебування. *Мало жив я, та чимало Поблукав по світу* (Граб., I, 1959, 583); *Поблукали ми по світу У своїй мандрівці дальній, І відкрився наостанне Нам Індійський океан* (Шер., У день.., 1962, 55).

◇ **Поблука́ти очи́ма (по́глядом)** — те саме, що **Блука́ти очи́ма (по́глядом)** якийсь час (*див.* **блука́ти**). *Джмелик присів на лаву, поблукав поглядом по стінах* (Тют., Вир, 1964, 539).

ПОБЛЯКЛИ́Й, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **побля́кнути.** *Нерівний брук заріс кущиками трави, побляклої вже, виснаженої вкрай* (Кол., На фронті.., 1959, 126), *В музеї історії Ленінграда зібрано немало матеріалів, зв'язаних з Великою Вітчизняною війною.. Ось побляклий від часу прапор першого полку Кіровської дивізії народного ополчення* (Рад. Укр., 24.I 1964, 4); // *у знач. прикм. Побляклими сумними полями нісся поїзд* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 347); *На стіні висіло два старих, побляклих натюрморти* (Збан., Малин. дзвін. 1958, 21); *Хоч зорі вже погасли, та маячить і досі побляклий, ущерблений місяць* (Шиян, Переможці, 1950, 211).

ПОБЛЯ́КНУТИ *і рідко* **ПОБЛЕ́КНУТИ,** ну, неш, *док.* 1. Втратити свіжість, прив'янути. *Молода травичка поблякла, поскручувалась* (Кол., Терен.., 1959, 53); *В балці квіти поблякли* (Криж., Гори.., 1946, 124).

2. *тільки 3 ос.* Втратити яскравість забарвлення, кольору; потьмяніти, побліднути. *Небо на сході зовсім поблякло і тьмяний відблиск його поволі переповзав на захід* (Голов., Тополя.., 1965, 220); *Тепер Еней убрався в пекло.. Там все поблідло і поблекло, Нема ні місяця, ні зізд* (Котл., I, 1952, 134); // Те саме, що **ви́цвісти.** *Ізносилась шинель і петлиці поблякли на ній* (Шпорта, Твої літа, 1950, 97); *Фросина Данилівна посивіла, поблякли очі, ще більше взялися зморшками щоки, лоб* (Хижняк, Тамара, 1959, 211); *Зав'яне, помарніє свіжий квіт її еради під холодним, жовтим поглядом судовика... погаснуть ясні очі, поблекнуть рожеві уста...* (Мирний, II, 1954, 72).

3. *тільки 3 ос., перен.* Втратити яскравість, вирасність. *Згадав* [Степан], *що має іти до Юлі, але зараз чомусь поблякла її завидна принада* (Стельмах, II, 1962, 154); // Стати менш значним. *Єдиним авторитетом, єдиним компетентним у цих вельми заплутаних, як здавалося Бронкові, питаннях друкарської техніки був лише «принципал». З часом цей авторитет.. поблях* (Вільде, Сестри.., 1958, 493).

ПОБО́ВТАТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех.* Бовтати якийсь час. *Штукаренко мовчки відстебнув флягу, що висіла на поясі ззаду, злегка побовтав і переконався, що на дні ще щось є* (Голов., Тополя.., 1965, 341).

ПОБО́ВТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Бовтатися якийсь час. — *А що ж ти, Якиме, не купаєшся? — гукаєте ви до нього..— Чи, може, плавати не знаєш, боїшся втонути? Там он з берега не глибоко, побовтайся* (Мирний, IV, 1955, 317).

ПОБО́ВТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Бовтати злегка або час від часу.

ПО-БОГАТИ́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-богати́рському.** *Вже давно спав Юрасик, простягнувшись у ліжку,.. по-богатирськи розкинувши рученята* (Баш, Надія, 1960, 91).

ПО-БОГАТИ́РСЬКОМУ, *присл.* Як богатир, подібно до богатиря. *Воєтину Радянська Вірменія сьогодні казково, по-богатирському зросла* (Тич., III, 1957, 310).

ПОБОЖЕВО́ЛІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **побожево́літи.** *Досі ще голосять на пожарищі побожеволілі від горя жінки* (Гончар, II, 1959, 36).

ПОБОЖЕВО́ЛІТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Стати божевільним (про всіх або багатьох).

2. *перен.* Втратити розсудливість, розважливість (про всіх або багатьох). * У порівн. [Галя:] *Наталя й Аделя мов побожеволіли: миються, біляться, малюються, зодягаються, чепуряться...* (Крот., Вибр., 1959, 476).

ПОБОЖИ́ТИСЯ, божу́ся, бо́жишся, *заст.* Док. до **божи́тися.** — *Добре, позичу з тих, що уготовив жінці на чоботи, тільки гляди — не збреши! — Їй-богу, не збрешу,— побожився Данило* (Л. Янов., I, 1959, 181); *Іванко тяжко плакав по смерті свого добродія і побожився вислідити убійців* [убивців] *його* (Фр., VIII, 1952, 280); *Він відвів її вбік і сказав побожитися, що нікому не скаже* (Ірчан, II, 1958, 81).

ПОБО́ЖНИЙ, а, е. 1. Який ревно виконує всі релігійні обряди; віруючий. *Побожний аскет вік в пустині прожив І молитвою й постом богині служив* (Фр., XI, 1952, 106); *Василь Миронович, чоловік смирний і побожний, під чаркою дуже любив говорити за що-небудь божественне* (Вас., I, 1959, 127); // Власт. релігійній, віруючій людині. *Газдиня вже вчиняє паску. Місить тісто з побожними думками, стараючись гнати від себе всяку злість і нечисть* (Хотк., II, 1966, 37).

2. Пов'язаний з релігією; церковний. *Зоня увійшла в кімнату, співаючи побожний гімн* (Л. Укр., III, 1952, 653); *Коли перші* [старі] *співали до захрипу побожні пісні, то молодь переплітала їх світськими, часто не зовсім пристойними коломийками* (Вільде, Сестри.., 1958, 45).

3. *уроч.* Сповнений найщирішої шани, безмежно відданий; благоговійний, шанобливий. *Громада перешіптується, з побожним подивом поглядаючи на Руфіна і Прісцілу* (Л. Укр., II, 1951, 497); *Бальзак придивлявся до розчервонілого обличчя молодого письменника. Йому подобався побожний погляд, яким той дивився на нього* (Рибак, Помилка.., 1956, 220).

ПОБО́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **побо́жний** 1, 3. *Наймичка Килина вияснила собі Надину побожність трохи інакшими мотивами* (Крим., Вибр., 1965, 342); *Аркадій добре знав, що не побожність змусила Івана хрестити дитину, а формальна необхідність* (Вільде, На порозі, 1955, 272); *З солодким стисканням*

серця, з трепетом побожності припадала вона устами не тільки до холодного металу [хреста], *але й до м'якої руки о. Василя* (Коцюб., I, 1955, 327); *Гриша чесно примірявся оком, щоб роздавати* [їжу] *однаково, щоб вистачило всім. Угорці дивилися на нього майже з побожністю* (Гончар, III, 1959, 270).

ПОБÓЖНО. Присл. до **побóжний** 1, 3. — *І хай бог милує й не допускає,— стиха побожно промовила вона, оглядаючи куряву* (Вас., I, 1959, 166); *Евеліна підвелася. Побожно перехрестилась і вийшла з каплиці* (Рибак, Помилка.., 1956, 104); *Маланка, заклавши руки, побожно слухала оповідання про те, скільки привезено цегли, яке й чому забраковане дерево* (Коцюб., II, 1955, 39); *Василько побожно дивився на вуйка Юру і казав, що він усе буде робити так, як вуйко загадає* (Турч., Зорі.., 1950, 28).

ПО-БÓЖОМУ, *присл.* 1. *заст.* Присл. до **бóжий.** *Вони тільки знали, що там* [у псалтирі] *написано все по-божому* (Н.-Лев., II, 1956, 171).

2. *розм.* Як годиться, як слід; добре. — *Весілля першого дня — ото тільки весілля!.. Все якось по-божому: весело, гарно, неначе веснянок дівчата грають* (Н.-Лев., VI, 1966, 346); *Діла сьогодні у Кузьми йшли по-божому* (Стельмах, II, 1962, 303); // Чесно, справедливо, без кривди. *Хто вік по-божому прожив, Нікому зла і кривди не чинив, Того до смерті будуть поважати І добрим словом поминати* (Гл., Вибр., 1951, 104); *Замісто щоб хазяйнувати по-божому, він.. почав давати на процент та на відробітки гроші, почав притискати людей...* (Гр., II, 1963, 334); *Олександр знову прочитав приговор, і ще дужче сколихнулися селянські голови й голоси.— Оце по-людському і по-божому...— Коли ж будемо землю ділити?* (Стельмах, I, 1962, 627).

3. *розм.* Потроху, не дуже багато. *Крав він по-божому, якийсь фунт-два на пудові, не більше* (Стельмах, I, 1962, 122).

ПОБОЇ́ЩЕ, а, *с.* 1. *заст.* Кровопролитна битва; бій з великою кількістю жертв. *Обидві армії стояли На тих межах, що показали;.. Всяк товпився, всяк ліз, тіснився, Побоїщу щоб зріть кінець* (Котл., I, 1952, 282); *Льодове побоїще спинило наступ німецьких рицарів на нашу країну і врятувало її від долі Лівонії* (Іст. СРСР, I, 1956, 87).

2. Місце битви. *Безкрає перекопське побоїще під небом осіннім, з безліччю полеглих у вічнім пориві..,— на все життя понесе Яресько цю сувору картину в своїм серці* (Гончар, II, 1959, 444).

3. *розм.* Жорстока, запекла бійка. *Ці страшні побоїща закінчувалися десь аж надвечір, проте завжди щасливо. Всі виявлялись цілі і живі, тільки довго і важко хакали від внутрішнього огню* (Довж., Зач. Десна, 1957, 492).

ПОБОЙОВИ́СЬКО, а, *с., діал.* Побоїще. *Копають* [люди] *ями і ховають в них кістки, знайдені на давнім побойовиську* (Л. Укр., II, 1951, 147).

ПОБОЙОВИ́ЩЕ, а, *с., рідко.* Те саме, що **побóїще.** *У бетонних буреломах все узбережжя. Велетень якийсь.. бився тут з морем, і зосталось побойовище: багатотонне груддя залізобетону .. лежить вподовж берега в руїнному хаосі* (Гончар, Циклон, 1970, 3).

ПО-БОЙОВОМУ, *присл.* 1. Як до бою. *Одягнутися по-бойовому.*

2. Дуже енергійно, діяльно, активно. — *Я так скажу на зборах. Товариші! Ми виконаємо по-бойовому семирічку! Так велить нам совість, наше серце* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 200).

ПО-БОЛГА́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-болга́рському.** *Я вже тепер по-болгарськи трохи тямлю* (Л. Укр., V, 1956, 157).

ПО-БОЛГА́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у болгар, за звичаєм болгар.

2. Болгарською мовою. *Говорити по-болгарському.*

ПОБОЛІ́ТИ [1], ію, іє́ш, *док.* 1. Заболіти, почати боліти (про все або багато чого-небудь). *Дядьки стовбичили на майдані більше години, в них поболіли ноги, і деякі відійшли до тополь, щоб лягти або сісти* (Тют., Вир, 1964, 406).

2. Боліти (*див.* **боліти** [1]) якийсь час. [Ж е н я:] *Ну нехай спершу трохи й поболять руки, а далі привикнуть* (Кроп., II, 1958, 433).

ПОБОЛІ́ТИ [2], ію, іє́ш, *док.* Боліти, переживати якийсь час. *Діждавсь* [син], *що виявився багач з чужого села, і засваталася вона з тим багачем, а його, як на воді лишила. Що він поскорбів тоді, що він поболів — я знаю!* (Вовчок, I, 1955, 220); *Вони прийшли, щоб поболіти за своїх шахістів.*

◇ **Поболі́ти се́рцем (душе́ю)** — те саме, що **Боліти се́рцем (душе́ю)** якийсь час (*див.* **боліти** [2]). *Другі* [пани], *поболівши серцем і втомившись слухати одну гірку річ, дослухалися, як голосно розлягалися музики* (Мирний, IV, 1955, 164).

ПОБОЛІ́ТИ [3], ію, іє́ш, *док., розм., рідко.* Боліти, хворіти якийсь час; нохворіти. *Недовго і старий швендяв, перед зеленою зліг, поболів трохи — та й пішов за старою* (Мирний, IV, 1955, 54).

ПОБОЛІ́ТИСЯ, ію́мося, ієтеся, *док., діал.* Захворіти (про всіх або багатьох). *У той час Солоха вигнала коров* [корів] *за двір, вони чогось поболілись, і господиня не веліла гонити в череду* (Мирний, I, 1954, 58).

ПОБОЛЮ́ВАТИ, ює, *недок., розм.* Боліти (*див.* **боліти** [1] 1) трохи або час від часу. *Сидить* [Луценко] *на халаті, взявся за голову, поболює чогось...* (Тесл., З книги життя, 1949, 213); *Рука поболює трохи в плечі* (Кол., На фронті.., 1959, 14); // *безос. У грудях поболює* (Л. Укр., V, 1955, 382).

ПОБОМБИ́ТИ, блю́, би́ш; *мн.* побомбля́ть; *док., перех. і без додатка.* Бомбити якийсь час. — *Трохи відкладем початок ми концерту: Фашистів, бачите, ще наші побомбить Збираються* (Рильський, II, 1956, 193).

ПОБОРГУВА́ТИ, гу́ю, гу́єш, *док., розм.* 1. *перех. і без додатка.* Дати в борг. [Г а й д а м а к а:] *Далебі, дав би карбованця* [кобзареві за пісню], *якби був не пропив учора! ..Поборгуй, будь ласкав, завтра оддам* (Шевч., I, 1951, 105).

2. *перех.* Позичити, взяти в борг. [З а п о р о ж е ц ь *(грає, усі троє співають):*] *А я мотнусь до шинкарки Поборгую хоч дві чарки* (Кроп., V, 1959, 329).

ПОБÓРЕНИЙ, ПОБÓРОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побóроти.** *Діялось це в тридцятих роках нашого* [XIX] *століття. Українське поспільство, поборене у класовій боротьбі, з ярмом панщизняної неволі на шиї, тягло свою долю з глухим ремством* (Коцюб., I, 1955, 334); *Мов змії, в'ються Тривожні, темні думи, но* [але] *по хвилі Щезають, волі силою твердою Поборені* (Фр., XIII, 1954, 86); *Десь-не-десь лежали на землі дерева-великани, підриті й поборені віком або й розколені громом* (Коб., I. 1956, 450); * Образно. *Природі бач заздро, що діти землі Збагнули всі тайни, що крились у млі. В безсилому гніві покірно вона, Поборота розумом, чоло згина* (Граб., I, 1959, 314).

ПОБÓРЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **побóроти, побóрювати.** *Чи на поборення чужого ворожого впливу не затрачують* [декотрі душі] *усіх своїх сил — так, що організм поволі нидіє, завмирає?* (У. Кравч., Вибр., 1958, 318).

ПОБО́РНИК, а, *ч., книжн.* Завзятий, пристрасний захисник, прихильник кого-, чого-небудь. *Здавалось, дід Влас в одну мить налився холодною рішучістю і знову став тим самим непримиренним поборником своєї правди* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 47); *Іван Франко був полум'яним поборником дружби між слов'янськими народами* (Вітч., 5, 1956, 139).

ПОБО́РНИЦЯ, і, *ж., книжн.* Жін. до **побо́рник.**

ПОБО́РНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **побо́рник.** — *Ви натомились, Українко, В своїй поборницькій путі? — Питають люди,— Спочивайте* (Воронько, Народж. легенди, 1954, 17).

ПОБОРО́ВИЙ, а, е, *заст., діал.* Прикм. до **побі́р** 1, 3. *Його* [Гриця] *просто завезли до військового шпиталю, а коли подужав від палиць, його на розказ політичної власті поставлено перед поборовою комісією і віддано в рекрути* (Фр., III, 1950, 310); *Поборовий реєстр.*

ПОБОРОЗНЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поборозни́ти.** *Поборознений зморшками лоб.*

ПОБОРОЗНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., перех.* 1. Вкрити борознами, прокласти борозни. *Поборознити поле.*

2. *перен.* Перетнути в різних напрямках, утворюючи заглибини. *Чоло поборознили зморшки;* // Укрити заглибинами. *Війна з розгону глибоко поборознила його крутий, мов з каменю тесаний, лоб* (Вол., Самоцвіти, 1952, 23).

ПОБОРОНИ́ТИ [1] *див.* **поборонува́ти.**

ПОБОРОНИ́ТИ [2], роню́, ро́ниш, *док., перех., розм., рідко.* Заборонити. *Не поборони, батеньку, хоч за возом побігти!* (Номис, 1864, № 8993); *Торгуй скільки тобі треба, та з якої хоч купи і скільки хоч куштуй, ніхто тобі не поборонить* (Кв.-Осн., II, 1956, 12).

ПОБОРОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш *і рідко* **ПОБОРОНИ́ТИ,** роню́, ро́ниш, *док., перех.* 1. Спушити бороною поля, городи тощо.

2. Спушувати землю бороною якийсь час.

ПОБОРО́ТИ *див.* **побо́рювати.**

ПОБОРОТИ́Й *див.* **побо́рений.**

ПОБОРО́ТИСЯ, борю́ся, бо́решся, *док.* Боротися якийсь час. *Германові добре та любо побігати надворі з.. хлопцями, покричати, поборотися* (Фр., VIII, 1952, 341); — *Так тоді ж давайте ще раз поборемося,— сказав Денис і знову почав готуватися до повторного поєдинку* (Тют., Вир, 1964, 235); *Тяжко, батьку, Жити з ворогами! Поборовся б і я, може, Якби малось сили* (Шевч., I, 1963, 63); *Поборовся б з Вашою слабістю, щоб ви мені і кахикнуть не сміли. Та ба! Я сам ледве дихаю* (Коцюб., III, 1956, 342).

ПОБО́РСАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Борсатися якийсь час. *Ще трохи поборсавшись, Юджін нарешті вгамувався. Він лежав нерухомо, тільки стогнав важко, болісно й невтішно* (Загреб., Європа 45, 1959, 558).

ПОБО́РЮВАТИ, юю, ю́єш, *недок., рідко,* **ПОБОРО́ТИ,** борю́, бо́реш, *док., перех.* 1. Борючись з ким-небудь, перемагати. *Дарка і сміялася і сердилася, далі поборола Ярину і кинула в траву* (Л. Укр., III, 1952, 739); *Любив* [дід] *боротися по ярмарках. Одного німецького чемпіона поборов* (Ю. Янов., I, 1958, 264); // Перемагати у війні, в бою. [Герцог:] *Невже ж голота та надію мала, Щоб наше славне військо поборо́ть?..* (Крот., Вибр., 1959, 575); // Переборювати який-небудь або чийсь опір; справлятися з чим-небудь. *Чемність і уважність пана Адама додавали їй такої сили й енергії, що вона могла поборювати такі перепони і зносити такі прикрості, на які давніше тяжко б було здобутися* (Кобр., Вибр., 1954, 144); *Наше завдання — поборо́ти весь опір капіталістів, не тільки воєнний і політичний, але й ідейний, найглибший і наймогутніший* (Ленін, 41, 1974, 386); *Йому прийшлося побороти ще одну опозицію* [опір пана Білінського] (Фр., IV, 1950, 235); // *перен.* Оволодівати чим-небудь, засвоювати щось (звичайно нелегке). *Семен поборов перші труднації синтезу і міг вже абияк читати друковане* (Коцюб., I, 1955, 100); — *Я так гадаю, що грамоту він побороє* (Вас., II, 1959, 361); // Знищувати кого-, що-небудь. *Народ і Партія — це творчість і життя, Яких не побороть і найгрізнішим грозам* (Рильський, III, 1961, 233).

2. *перен.* Пересилювати які-небудь почуття, стан і т. ін. — *Я лиш до вас, пане Олесь, не по цвіту! — виговорив він насилу, поборюючи.. плач* (Коб., III, 1956, 49); — *Якщо б Ви могли заглянути в мою душу,— Ви знайшли б там.. сто разів гарячіші почуття, та я сам поборою їх* (Кол., Терен.., 1959, 139); *Нелюдським зусиллям волі поборола* [княгиня] *заціпеніння і зірвалася з місця* (Гжицький, Опришки, 1962, 75); *Побороти тугу;* // Змагати кого-небудь (про сон, почуття і т. ін.). *Вже світало, як її, знеможену, поборов на хвилину сон* (Гр., II, 1963, 478).

◇ **Побороти себе** — подолати в собі якесь почуття, бажання. *Поборола себе* [Катерина]. *Увійшла до хати* (Хотк., II, 1966, 236).

ПОБОРЮКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., розм.* Борюкатися якийсь час. *Де не взялись веселі школярі, Поборюкалися в снігу пухкому, Скачали бабу, та й гайда додому* (Вирган, В розп. літа, 1959, 168); *Козакові знов та й знов кортіло з малюками поборюкатися* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 307).

ПОБОЧЕ́НЬ, чня, *ч.* Боковий пас у шлеї. *Жеребець два рази рвонув уперед, порвав один побочень* (Ле, Вибр., 1939, 288).

ПОБОЮВА́ННЯ, я, *с.* Почуття тривоги, хвилювання, викликане чеканням чого-небудь неприємного, небажаного. *Побоювання Калиновича, що втратить посаду після спалення старої бухгалтерії в ратуші, не здійснились* (Фр., VI, 1951, 165); — *Але ж у вашому тоні я вловила якесь побоювання,— сказала Надія* (Баш, Надія, 1960, 114); *Побоювання й сумніви, висловлені Сутугою, мучили й його, Балуту, але він удавав, що страшного в цьому немає* (Кир., Вибр., 1960, 311).

ПОБОЮВА́ТИСЯ, ююся, ю́єшся, *недок.* Відчувати побоювання; боятися. *Як вона тремтіла при кожній згадці, що він може занедужати, як побоювалася, щоб його яке лихо не навістило* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 23); *Софія.. трошки навіть побоюється, коли він сидить мовчки* (Шиян, Гроза.., 1956, 190); *В п'ятнадцять років він був сильним, спритним, хитрим і безжальним, і мисливці побоювалися його* (Тют., Вир, 1964, 447); [Андрій:] *Чекати довелося довгенько, і я вже побоювався за тебе* (Галан, I, 1960, 377).

ПОБОЯ́ТИСЯ, ою́ся, о́єшся, *док.* Відчути страх перед ким-, чим-небудь. — *Я просто побоялася злиднів, звичайного матеріального убожества* (Л. Укр., III, 1952, 699); — *Думаєте, є що-небудь на світі, чого б побоявся козак?* (Довж., I, 1959, 276); // Не наважитися зробити щось через страх перед ким-, чим-небудь. [Настуся:] *А я таки У Київ з Петрусем Помандрую, хоч що хочеш! Я не побоюся, Серед ночі помандрую...* (Шевч., II, 1963, 196); *Тепер Юра побоїться посилати його до Хуста* (Турч., Зорі.., 1950, 192); *Мабуть, побоялися* [козаки] *на ніч лишатися в слободі* (Головко, II, 1957, 345).

◇ **Бо́га побоя́вся (побоя́лися) б,** *заст.* — те саме, що **Побі́йся (побі́йтесь) бо́га!** (*див.* **бог**).

ПОБРА́НИЙ, ПОБРА́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побра́ти.** *Богдан Хмельницький їхав огочений лісом*

побраних у противника прапорів і значків (Панч, Гомон. Україна, 1954, 345); // **побра́но, побра́то,** *безос. присудк. сл. Багато народу побрато* [після реформи 1861 р.], *порозсаджувано в тюрми* (Мирний, IV, 1955, 204).

ПОБРА́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побрата́тися.** *Ходить в одязі сонячнім праця. На заводах, на буйних полях. У родині побратаних націй Україна рівняє свій шлях* (Рильський, Наша сила, 1952, 7).

ПОБРАТА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **побрата́тися.** *Нехай же зіллється кохання З любов'ю в спільці лагідній — На вірне, дружнє побратання, На розріст чесний добрих дій* (Стар., Вибр., 1959, 55).

ПОБРАТА́ТИ, а́ю. а́єш, *док., перех.* Зробити друзями, здружити. *Охріме, дядечку! будь ласкав, схаменись.. Який тебе лихий ізніс І побратав з панами?* (Греб., І, 1957, 55); *Доля звела їх, молодих партизанів, подружила і навік побратала* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 419).

ПОБРАТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Поклястися одне одному у взаємній дружбі, назватися братами. — *Як не одрізняй себе од миру, а все чоловіку хочеться до кого-небудь прихилитись; нема рідного брата, так шукає названого. От і побратаються да й живуть довіку вкупі, як риба з водою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 90); — *Спасибі тобі, козаче, дай руку, побратаємось!* — *чоловік простягнув руку..* — *Вибачай чоловіче,* — *одрізав січовик,* — *хоч мені тебе й жаль, а.. Каїнові руки не подам і побратимом не буду* (Стор., І, 1957, 338); // Близько зійтися, виявити до кого-небудь братні почуття. *Ченці запрошували Копронідоса до себе на чай та на закуску і побратались з ним* (Н.-Лев., III, 1956, 380); *Тепер вони взагалі один без одного не могли й кроку ступити, так здружились та побратались* (Збан., Сеспель, 1961, 133); * Образно. *Туга знов побраталась зі мною: Бо надії дурні позгасали...* (Граб., І, 1959, 497).

2. Припинити воєнні дії і обмінятися знаками дружби (про солдатів ворожих армій). [Михайлюк:] *Я пробував брататись, розумієш? Не дають.* [Щорс:] *Добре, я з ними сам побратаюсь... Гавриченко!* [Гавриченко:] *Єсть!* [Щорс:] *На село Лишичі. Приготувати населення до виступу нашого полку і братання з німецькими солдатами* (Довж., І, 1958, 148).

ПО-БРАТЕ́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-брате́рському.** [Єпископ:] *Ми дбаємо про тебе по-братерськи, душі твоїй рятунок дати хочем.* [Руфін:] *Я звик про себе завжди дбати сам* (Л. Укр., II, 1951, 501); *Ні з ким душі одвести* [Максимові]; *ні до кого по-братерськи забалакати* (Мирний, II, 1954, 130).

ПО-БРАТЕ́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як брат, брати, подібно до брата, братів. *Робітники і селяни в солдатських мундирах по-братерському подали руку робітникам і селянам без мундирів* (Ленін, 31, 1973, 58); *По-братерському поділились* [моряки] *останньою флягою води* (Логв., Давні рани, 1961, 36).

2. *перен.* Прихильно, дружелюбно. *Так мудрий Нізамі крилом прорвать хотів Ті пута золоті, що спів його скували, Щоб по-братерському озватись до братів* (Рильський, II, 1960, 146).

ПОБРА́ТИ, беру́, бере́ш, *док., перех.* 1. Узяти, схопити руками або яким-небудь знаряддям усе або багато чого-небудь. *Пахне сіном серед луки, Розлягаються пісні: Грабельки побрали в руки Молодиці голосні* (Граб., І, 1959, 299); *Ми побрали цепи і взялися молотити* (Смолич, І, 1947, 161).

2. Вибрати, вирвати все або багато чого-небудь (коноплі, льон і т. ін.). *Я свої конопельки сама поберу* (Сл. Гр.).

3. Здобути, дістати все або багато чого-небудь. *Маркові аж руки свербіли скорше доскочити до хутора підстарости Чаплинського і побрати його всенький з начинням і з животами Хмельницькому* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 349).

4. Одержати, стягти з кого-небудь (податки, платню за роботу, за споданий товар і т. ін.). *Побрали гроші, як за перець* (Номис, 1864, № 10593); — *Тривайте* [гуси], *прийдуть празники.* — *І ваша славонька минеться: Хазяйка поберe за вас коповики* (Гл., Вибр., 1957, 129); [Пастух:] *Вона* [гора] *ж таки будована, не справжня, і будівничі величезні гроші побрали на будівлю* (Л. Укр., II, 1951, 201).

5. Позичити у кого-небудь щось (про всіх або багатьох). *Багато з тих* [хлопів], *що побрали у нього* [Гершка] *гроші, ніччю* [вночі] *повтікали з села на Поділля* (Фр., III, 1950, 44).

6. Забрати собі, до себе, з собою все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *А як поховали її* [матір], *то деякі богобоязні люди і побрали сиріт замість дітей* (Морд., І, 1958, 42); // Набравши в щось, забрати з собою (все або багато чого-небудь). *Другого барана зварили* [опришки] *й м'ясо побрали в бордюки* [бурдюки] *й тайстри* (Хотк., Довбуш, 1965, 354).

7. Арештувати, затримати всіх або багатьох. *Незабаром прибігли волосні, назбиралось народу повнісінький двір, обступили кругом хату. Ні одної душі не випустили: всіх побрали, пов'язали* (Мирний, І, 1949, 412); — *Ох, тяжке наше горе!* — *простогнав присяжний.* — *От і тепер побрали наших, узяли й мойого брата* (Фр., II, 1950, 155).

8. Відняти, забрати силою все або багато чого-небудь. — *Оце... до чого дожились!..* — *бідкаються панки..* — *Там — воля... крестян* [кріпаків] *одняли, землі побрали...* (Мирний, II, 1954, 263).

◆ **Побра́ти рушники́** *за кого, у кого і без додатка, заст.* — посвататися. — *Слова тобі не скажу, поки не побереш за мене рушників по закону* (Кв.-Осн., II, 1956, 440); — *А Яковенко вже рушники побрав у Ганни; на тому тижню весіля* (Вовчок, I, 1955, 196); *Побрав рушники* [парубок], *оглашення тричі робили в церкві, а перед самим вінчанням повернув рушники* (Бурл., О. Вересай, 1959, 29); **Чорт побери́!** — уживається для висловлення обурення, досади, захоплення і т. ін. *Чи догадаються тільки насмажити на вечерю молодих печеричок.. Треба було сказати Мотрі... Чорт побери!* (Коцюб., II, 1955, 395); **Чорт би (враг би, чорти́ б) тебе́ (його́, вас** *і т. ін.)* **побра́ (побра́ли); Щоб тебе́ (його́, вас** *і т. ін.)* **чорт (враг** *і т. ін.)* **побра́** — уживається як недобре побажання стосовно до кого-, чого-небудь при обуренні, досаді і т. ін., а також як лайка. — *Голова тріщить від твого коньяку, чорти б його побрали!* (Голов., Тополя.., 1965, 226); — *Чорти б їх побрали,* — *невідомо кого лаяв Коляда,* — *а тепер мені лупай очима* (Зар., На.. світі, 1967, 134); *Коло коней стояв якийсь незнайомий чоловік.* — *Щоб вас чорт побрав! щоб ви вилопались!* — *лаяв він* [братчиків] (Мирний, І, 1949, 329); — *Та цитьте, чортові сороки!* — *Юпитер грізно закричав:* — *Обом вам обіб'ю я щоки, Щоб вас, бублейниць, враг побрав!* (Котл., І, 1952, 249).

ПОБРА́ТИЙ *див.* **побра́ний.**

ПОБРАТИ́М, а, ч. 1. Той, хто вступив у побратимство з ким-небудь; названий брат. *Не знайшов юнак з ким побрататись, не знайшов між хлопців побратима, не знайшов межи дівчат посестри, а надибав*

вілу білу в горах (Л. Укр., I, 1951, 387); *Коло діда, на старому яблуневому пні, сидів його давній товариш і побратим Григорій* (Довж., I, 1958, 65); // Близький друг, товариш. [Жандарм:] *Миколо, старий побратиме! Хіба ж ти не пізнав мене?* (Фр., IX, 1952, 102); *Заводив* [парубок].. *ні з того ні з сього бійку з найліпшим своїм побратимом* (Хотк., II, 1966, 162); * Образно. *Голод, лихий побратим убожества, перший ворог ледарства* (Мирний, I, 1954, 50).

2. Товариш по боротьбі, битві, боях. *Спішені козаки, закріпивши попони між кіньми, везли на них поранених побратимів своїх* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 187); *І за мить капітана Обступили з боків Фронтові побратими — Ветерани боїв* (Підс., Поеми, 1954, 20); *На цьому топірці поклялись на вірність народові славні Довбушеві побратими, по тому як зрадницька куля Дзвінки вбила звитяжного опришка* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 73); // Соратник по якій-небудь діяльності, сподвижник. *Побратими любі, милі,— Скрізь розкидані вони: Спочивають у могилі, Чи по тюрмах ждуть труни* (Граб., I, 1959, 90); *— Я розумію,— посміхнувся Василь Васильович.— Ти соромишся звичайних смертних. Але ж ми з тобою — побратими по музах* (Полт., Повість.., 1960, 89); *У Петербурзі Шевченко був не самотній, Його.. оточило щире коло революційних побратимів* (Літ. Укр., 10.III 1961, 4).

ПОБРАТИМЕЦЬ, мця, *ч., рідко.* Те саме, що **побрати́м.** *Ото його і гості й побратимці* (Сл. Гр.).

ПОБРАТИМСТВО, а, *с.* 1. *тільки одн.* Супроводжуваний певним обрядом давній слов'янський звичай зміцнення дружби прирівнюванням її до братських стосунків. *— Може, ви чували коли-небудь про побратимство! Де вже не чувати? Се наш січовий звичай* (П. Куліш, Вибр., 1969, 90); *У східних слов'ян стародавній звичай побратимства широко відомий був уже в епосі Київської Русі* (Вітч., 7, 1967, 178).

2. Група об'єднаних спільною діяльністю і метою людей, які додержуються певних установлених ними правил; братство. *В мислі його* [Бенедя] *промелькнув образ такого побратимства, великого і сильного, котре би могло злучити докупи дрібні сили робітників* (Фр., V, 1951, 359); *— У нас тут побратимство з старих ріпників склалося* (Кол., Терен., 1959, 57).

3. *тільки одн.* Братське почуття, ставлення; дружба. *Ще на новий рік наше з ним* [Кривинюком] *побратимство не було вже пустою формою, а потім ті страшні і незабутні для мене часи, що ми вкупі з ним пережили у Мінську, зробили його мені ще ріднішим* (Л. Укр., V, 1956, 345); *Дружба Карла Маркса і Фрідріха Енгельса, яку сміливо можна назвати чудесним давнім словом побратимство, сповнює серце гордістю за слово людина* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 125); *Це почуття побратимства, мабуть, сповнювало й інших бійців, проявляючись все виразніше і нестримніше, чим менше їх ставало* (Гончар, III, 1959, 125).

ПОБРАТИМСЬКИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **побрати́м.** *— Виростеш, Мартинку, козаком станеш. Таку хіба шаблю вчепиш до бока! Наливайкову, побратимську...* (Ле, Побратими, 1954, 3); *Звелися в руках побратимські нагани, Та враз Лизавета в Струка на руці Повисла, гукнувши: — Спинись, отамане!* (Перв., II, 1958, 385).

ПОБРАТИСЯ, беру́ся, бере́шся, *док.* 1. Взятися за що-небудь або один за одного (про всіх або багатьох). *Пасажири побралися за поручні.*

◇ **Побра́тися в (під) бо́ки** — те саме, що **Взя́тися в (під) бо́ки** (про всіх або багатьох) (*див.* **бік**). *Отсе тут буде юрба, що знай танцюють та сміються. Побравшись у боки, вибивають під бандуру гопака веселії злидні* (П. Куліш, Вибр., 1969, 138); **Побра́тися за ру́ки (ру́чки, ру́ченьки)** — взяти за руки один одного. *Після сніданку Іван з Франкою побралися за руки і пішли в долину* (Чорн., Потік.., 1956, 43); *Обнімемось, поцілуємось, поберемося за рученьки та й підем удвох собі аж у Київ* (Шевч., II. 1953, 174); **Побра́тися па́рами** — взятися по двоє один за одного (про всіх або багатьох). *Дівчата позбігались, покидали сапи і знов побрались парами* (Н.-Лев., II, 1956, 33); **Побра́тися попі́д ру́ки (ру́чки)** — взяти під руки один одного. *Егер і Бекер побрались попід руки, ведуть перед громадці з молодих ткачів, увіходять з гуком у ванькир, а звідти до шинку* (Л. Укр., IV, 1954, 227); **Побра́тися рука́ми за ші́ї** — обхопити руками шиї один одному; обнятися. *За кілька день Альоша з Матросом, побравшись руками за шиї, вийшли з подвір'я* (Мик., Повісті.., 1956, 82).

2. *розм.* Піти, відправитися куди-небудь. *Чіпка.. побрався прямо в Піски* (Мирний, I, 1949, 349); *Не доїздячи.. до Києва, взяли вони у ліву руку, да й побрались гасм, по кривій доріжці* (П. Куліш, Вибр., 1969, 49); *Вийшов він* [з острога] *і не подає знаку, а сам на Чернігів побрався* (Гр., II, 1963, 279); // Вилізти, піднятися на що-небудь або куди-небудь. *Хведір.. мовчки побрався на піч* (Мирний, III, 1954, 65); *Качки голосно закрякали і побралися на берег* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 25); *Вони вилізли з машини і побралися вгору по сліцях, що вели до прекрасного білого будинку* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 23).

3. Поженитися. *Як умирала стара, то благословила наймита з наймичкою побратись* (Стор., I, 1957, 58); *Бере ж молодий Ланович.. Милянову доньку.. Хто був би то гадав, хто був би то сподівався, що обоє поберуться?* (Мак., Вибр., 1954, 194); *Буде у Артема з Варварою ювілей їхнього одруження. Тридцять років, як побрались* (Кучер, Чорноморці, 1956, 27); * Образно. [Сапфо:] *Його потуга з талантом побралась і за дітей були — мої пісні і славні вчинки мудрого Дареса* (Л. Укр., III, 1952, 724).

4. *тільки 3 ос., чим, розм.* Перетворитися в щось, набути певного вигляду (про все або багато чого-небудь). *В їх* [у дітей] *од його лікарства усе в животі брусом побралось* (Сл. Гр.).

ПО-БРА́ТЬОМУ, *присл.* 1. Як брат, подібно до брата. *Север по-братьому погладив мене по голові* (Вільде, Сестри.., 1958, 537); *Він був віком старший і по-братьому любив Максима* (Рибак, Час.., 1960, 48).

2. *перен.* Прихильно, дружелюбно. *Російські колгоспники зустріли нас привітно, по-братньому* (Гончар, Новели, 1949, 71).

ПО-БРА́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-бра́тньому.** *Не забудьте ж діток Ви* [ті, що все маєте].. *убогих: Що свитки простацькі Не до ваших красних.. Пригорніть по-братськи Ви отих нещасних!* (Граб., I, 1959, 138); *Обоє поводяться тепло, по-братськи* (Коз., Вибр., 1947, 10); *— Хлопці,..— каже Альоша.— Повикуруємо ось інтервентів,.. давайте тоді комуною жити. Збудуємось хоч би й на оцих-о землях і заживем по-братськи...* (Гончар, II, 1959, 70).

ПО-БРА́ТСЬКОМУ, *присл.* Те саме, що **по-бра́тньому.** *В ньому* [сараї] *вже розташувалася рота зв'язку, і ми по-братському позаривалися в сіно поряд з зв'язківцями* (Багмут, Записки.., 1961, 31).

ПОБРЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *док.* Брепькати якийсь час. *Жіночка.. побренькала одним пальцем на піаніно* (Дмит., Наречена, 1959, 174); *Він побренькав, побренькав, хвилину подумав, а далі, щось пригадавши, рішу-*

че пройшовся пальцями обох рук по струнах, що обізвались ніжно-мелодійним дзвоном (Добр., Очак. розмир, 1965, 38).

ПОБРЕ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Бренькати не дуже сильно або час від часу. *Говорили* [їздці] *голосно, сміялись, побренькували оружжєм* [оружжям] *та їхали битим трактом* (Фр., VIII, 1952, 288); *Молоденька крига похрускує під ногами; і все так ніжно, неквапливо побренькують з-під шинелі його остроги: дзінь-дзень! дзінь-дзень!* (Гончар. II, 1959, 181); [Н а ц і є в с ь к и й:] *О, яка ви* [Марися] *гострая і строгая!.. (Бере гітару і побренькує)* (К.-Карній, I, 1960, 352).

ПОБРЕСТИ, еду́, еде́ш; *мин. ч.* побрі́в, брела́, ло́; *наказ. сп.* побреді́; *док.* 1. Повільно піти. *Молодиця устала, побрела шляхом за ліс і вернулася з невеличким клунком за плечима* (Мирний, I, 1954, 167); *Антів кінь постояв якусь хвилину біля натовпу, понюхав землю і побрів, кіщавий, немічний, серед в'ялих трав* (Скл., Святослав, 1959, 22); *Денис закинув рушницю на плече і.. побрів до підвід* (Тют., Вир, 1964, 139); *Він вийшов на тиху надвечірню вулицю й побрів по ній навмання* (Дмит., Розлука, 1957, 262).

2. *через що, чим.* Піти вбрід, почати перебродити (річку, струмок, болото і т. ін.). *Скинула* [Гаїнка] *черевики й побрела через неглибоку, чисту, як сльоза, течійку* (Гр., II, 1963, 376); *Марія побрела струмочком, хлюпаючи чобітьми по воді* (Смолич, Ми разом.., 1950, 67); * Образно. *Побрів* [я] *один через минуле, Через сімсот далеких літ* (Мал., Звенигора, 1959, 158).

ПОБРЕХАТИ, брешу́, бре́шеш, *док., розм.* Брехати якийсь час. — *Їх* [жінок], *наче коноплі, тіпають, а вони все мовчать або полаються, наче собаки побрешуть, та й знов тихо!..* (Григ., Вибр., 1959, 201).

ПОБРЕХЕ́НЬКА, и, *ж., розм.* 1. Коротка розповідь анекдотичного або повчального характеру. *За часм Проценко розбрехався — все такі смішні побрехеньки вигадував* (Мирний, III, 1954, 295); *Розповідали* [козаки] *побрехеньки й реготали* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 399).

2. Те саме, що **брехня́** 1, 2. *І як тепер пояснити йому, що допустилася цієї невинної побрехеньки тільки з любові до нього?* (Вільде, Сестри.., 1958, 498); *А Добрість не вважа на злії язики, Не пристають людські до неї побрехеньки* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 43); *Знаючи чесну хлоп'ячу вдачу, заробітчани не вірили побрехенькам, що зводили недруги на Оверка* (Горд., Заробітчани, 1949, 92).

◇ **Побрехе́ньки точи́ти** — те саме, що **Баляндра́си точи́ти** (*див.* **баляндра́си**). *Позалазивши в холодок, грали* [хуторяни].. *в «дурня» та точили різні побрехеньки* (Тют., Вир, 1964, 173).

ПОБРИГА́ДНИЙ, а, е. Організовуваний, здійснюваний і т. ін. окремими бригадами, за бригадами. *Побригадний розподіл землі; Побригадний метод роботи.*

ПОБРИГА́ДНО. Присл. до **побрига́дний.** *Він.. уважно переглядав тарифи, розрахункові таблиці побригадно, радився з Нечаєм* (Ле, В снопі.., 1960, 64); *За столом сиділи* [колгоспники] *побригадно, змагаючись у співах, жартах, веселощах* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 109).

ПОБРИ́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., розм.* Відчути огиду до кого-, чого-небудь.

ПОБРИ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **побри́житися.**

2. *у знач. прикм.* Укритий зморшками, складками; зморшкуватий. *Вигинався півколом білястий, побриженний шрам на мізинці* (Десняк, Десну.., 1949, 299).

ПОБРИ́ЖИТИСЯ, иться, *док.* 1. Укритися брижами. *Вода в затоці побрижилась од вітру.*

2. Зібратися в зморшки, складки. *Як випрати сукняну хустку, то побрижиться* (Сл. Гр.).

ПОБРИ́ЗКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побри́зкати.** *Підметена і побризкана водою, долівка пахне землею* (Панч, На калин. мості, 1965, 11); *Побризкані росою, трави стояли тихі, принишклі* (Тют., Вир, 1964, 230); *Через годину-дві він, уже викупаний, виголений, побризканий одеколоном, сидів перед дзеркалом* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 346); * Образно. *Посизілий витирлуваний вівцями степ, він де-не-де побризканий краплинами синього цвіту* (Гончар, Тронка, 1963, 217); * У порівн. *Наче побризкана синіми світлячками, сунула лава військової техніки* (Баш, На.. дорозі, 1967, 234); // **побри́зкано,** *безос. присудк. сл.* — *Пал Палич,— гукав Корж,— скажи мені по-сусідському, якою живою водою нас побризкано, що ми не боїмося смерті* (Ю. Янов., Мир, 1956, 255).

ПОБРИ́ЗКАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех. і без додатка, кого, що, чим.* Облити дрібними краплями, бризками. *Узяла* [відьма] *з кухлика якоїсь води та.. побризкала тою водою і себе, і жлукто усередині...* (Кв.-Осн., II, 1956, 193); [Л и з я:] *Папашо! От аби ви купили мені духів.. Що запашні — міри нема! Ось понюхайте (Дала йому хусточку). Кілька побризкала* (М. Куліш, П'єси, 1960, 21); *Яринка взяла кухоль з водою й хотіла побризкати листя* (Донч., IV, 1957, 153).

2. *неперех.* Бризкати нотроху якийсь час. *Може, ті хмари вітрець пронесе, Може, побризкають трохи — і все...* (Мур., Хороші сусіди, 1948, 30); // *безос.* [К и р и л о:] *Воно вже так щоразу коїтиметься, що погримить, поблиска, часом трошки побризка та й розійдеться* (Кроп., II, 1958, 11).

3. *перех. і неперех., фам.* Випити могорич з приводу придбання чого-небудь, радісної події і т. ін. *Обидва загадково посміхалися, і на їх обличчях Огей бачить, що йому сьогодні не минути побризкати якусь подію* (Досв., Вибр., 1959, 273).

ПОБРИ́ЗКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. *чим.* Побризкати себе чим-небудь. *Побризкатися одеколоном.*

2. Бризкатися якийсь час. — *Ти бачиш, які озера?.. Еге ж, як льони цвітуть? Скинути б із себе все та побризкатися в тих льонах!* (Гончар, III, 1959, 446).

ПОБРИ́ЗКУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Бризкати не дуже сильно або час від часу

ПОБРИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Піти брикаючи. *Повертаю до верби! А верба й пропала, Бо коняка напаслась, Та й, знать, побрикала* (Рудан., Тв., 1959, 152).

2. Брикати якийсь час; // Дригати ногами якийсь час. *Нагодуй добре дитину та положи її у теплій хаті, щоб воно побрикало ніжками, награлось уволю, так от вам і здоров'я, і зріст буде...* (Л. Янов., I, 1959, 44).

ПОБРИКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Брикатися якийсь час; // Побавитися. *Замість того, щоб длубатися в цій важкій австрійській землі, хлопець волів би краще пройтися на руках по вогневій, побрикатися з товаришами або, задерши голову, гайнути лісом* (Гончар, III, 1959, 390).

ПОБРИ́НЬКАТИ, аю, аєш, *док., рідко.* Бринькати якийсь час. *Довбня.. витяг скрипку, побринькав на струнах, повів раз смичком і почав настроювати* (Мирний, III, 1954, 202).

ПОБРИ́НЬКУВАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **побри́нькувати** і звуки, утворювані цією дією. *Вночі* [Улас] *спав як убитий, не чуючи.. мелодійного по-*

бринькування гітари в теплі серпневі ночі (Тют., Вир, 1964, 55).

ПОБРИ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко.* Бринькати не дуже сильно або час від часу. *Якась літня дама.. уже побринькувала на роялі* (Гончар, Таврія, 1952, 273).

ПОБРИ́ТИ, йу, йєш, *док., перех.* 1. Те саме, що **поголи́ти.**

2. *перен., розм.* Влучно, гостро виганити кого-небудь. *Нівроку розумний, гострий, як бритва, Саснко не пропускав случаю, щоб не побрити своїх сильних родичів* (Мирний, II, 1954, 272).

ПОБРИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побри́ти.** *Ось Ваня приходить, чистенький, помитий, В новому костюмі, гарненько побритий* (Сто пісень.., 1946, 169).

ПОБРИ́ТИСЯ, йюся, йєшся, *док.* Те саме, що **поголи́тися.** *Василюшка.. побрився, надів на себе чорний святковий костюм* (Вільде, Сестри.., 1958, 205).

ПО́БРІДКИ: Піти́ на по́брідки — податися бродяжити, блукати. *Думала вона, думала,— плакала.. та й, узявши дитину, пішла на побрідки...* (Вовчок, I, 1955, 384).

ПОБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* 1. Брехати трохи або час від часу. *Якби її вчили брехать, то вона б і побріхувала* (Номис, 1864, № 13060); *З людьми й словечка не промовить* [доня], *а перед батьком розпускає язика, побріхує... Мачуха така й сяка, вино п'є, в корчмі гуляє* (Коцюб., I, 1955, 264).

2. Гавкати не дуже голосно або час від часу. *Тут і там сонно собаки побріхували* (Козл., Пов. і опов., 1949, 67).

ПОБРО́ДИТИ[1], броджу́, бро́диш, *док.* 1. *неперех.* Ходити, гуляти якийсь час без певної мети і напрямку; поблукати. [Хлопець:] *Піду! піду я по лісу поброжу* [побродж у] (Мирний, V, 1955, 87); *Роман.. коло самої греблі бере ліворуч, на леваду: хочеться на самоті побродити полями* (Стельмах, Хліб.., 1959, 132); // Повільно ходити якийсь час по калюжах, болоту. *Хоч і побродила* [Маруся] *по воді, та назбирала їх* [рижиків] *повнісіньке відро, іще й кошик* (Ів.-Осн., II, 1956, 80); *Не можна пропустити нагоди побродити в теплій ставковій воді* (Донч., I, 1956, 51).

2. *перех., діал.* Потоптати, бродячи. *Не жаль мені тої травиці, що її побродила, тільки жаль свого пір'ячка, що його поронила* (Сл. Гр.).

ПОБРО́ДИТИ[2], бро́дить, *док.* Бути якийсь час у стані бродіння.

ПО́БРОДЯЖИТИ, жу, жиш, *док.* Бродяжити якийсь час.

ПОБРОНЗО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. мин. ч. до **побронзува́ти.** *Був* [місяць] *не білий, а золотавий, аж ніби побронзований, великий і круглий* (Збан., Переднив'я, 1960, 120).

ПОБРОНЗОВІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **побронзові́ти.** *Дівчата в яскравих убраннях, з пишними бантами в косах, уже побронзовілі від першого сонця* (Кучер, Чорноморці, 1956, 569).

2. *у знач. прикм.* Який став, зробився бронзовим. *Подих їхній* [заводів] *примушував молоді каштани задовго до осінніх холодів ронити своє побронзовіле, ніби спалене, листя* (Собко, Справа.., 1959, 4).

ПОБРОНЗОВІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **бронзові́ти.** — *Юрію Матвійовичу, я вас не впізнаю: ви помолоділи на десять літ, без компліментів. Зарожевіли, побронзовіли, в очах — зухвальство жіночого серцеїда* (Вол., Місячне срібло, 1961, 72); *Щоки її наче аж побронзовіли — після вітрів чи морозів* (Гуц., З горіха.., 1967, 56).

ПОБРОНЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., спец.* Покрити поверхню металевих виробів тонким шаром бронзи або пофарбувати що-небудь бронзовими лаками чи фарбами.

ПОБРУДНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., перех.* Зробити брудним, нечистим усе або багато чого-небудь, зробити брудними, нечистими усіх або багатьох.

ПОБРУДНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **побруднї́ти;** // *у знач. прикм. Сердито скресла побрудніла крига на річках* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 333).

ПОБРУДНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Стати брудним.

ПОБРЯ́ЗКАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Брязкати якийсь час. [Сестра Мархва:] *Чозо ти, сестро Серахвимо, до матушки так рано?* [Сестра Серахвима *(побрязкавши чотками)*:] *Як би тобі сказати? Попрохатись маю...* (Мирний, V, 1955, 66); *Побрязкати ключами.*

2. *розм.* Піти, брязкаючи чим-небудь. *Попереду поїзжане* [поїжджани] *Рушили в дорогу. А за ними й невольники Побрязкали путом Понад шляхом* (Шевч., II, 1963, 211).

ПОБРЯ́ЗКАЧ, а, *ч., розм.* 1. Брязкуча прикраса. *Коваль підкови їм* [коням] *кує, Прикраси їм усякі є — Побрязкачі, блискучі цяшки* (Гл., Вибр., 1957, 185); *В одну хвилю виросла перед Марусею ціла купа всякого жіночого фантя.. Взагалі найбільше мали опришки всяких побрязкачів* (Хотк., II, 1966, 147).

2. *перен., заст.* Монета (у 2 знач.). *Зварив би я пивце... тільки що треба багато заходу, та щоб повно побрязкачів у кишені...* (Вовчок, VI, 1956, 288); [Печариця:] *Коли б за нею* [Галею] *не було тих побрязкачів, що старий над ними труситься, то я б на тебе, моя голубочко, і не подивився!* (Мирний, V, 1955, 154).

ПОБРЯ́ЗКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док.* Брязкотіти якийсь час. *На вулиці він потягнув Василя до кіоска з водою.. Побрязкотів перед продавщицею монетками, блиснув зубами, гукнув: — Дві склянки нечистої!* (Загреб., Спека, 1961, 16).

ПОБРЯ́ЗКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **побря́зкувати** і звуки, утворювані цією дією. *Орися віджимає* [білизну], *коралове намисто з побрязкуванням плигає на грудях* (Тют., Вир, 1964, 125).

ПОБРЯ́ЗКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Брязкати не дуже сильно або час від часу. *Молодиці.. маяли розкішними кінцями квітчастих хусток та побрязкували разками коралів* (Коцюб., I, 1955, 20); *Побрязкуючи дзвіночками, та дзеркальцями, та ланцюжками, звільна котили* [панські повози] *по селу* (Фр., II, 1950, 363); *Побрязкувала зброя на бійцях* (Гончар, III, 1959, 335); *На подвір'ї побрязкують ланцюгами вовкодави* (Стельмах, Хліб.., 1959, 315).

◇ **Побря́зкувати збро́єю** — погрожувати війною.

ПОБРЬО́ХАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Піти, відправитися, поволі рухаючись у чому-небудь рідкому, грузькому (воді, болоті, снігу і т. ін.). *Ключ од сараю був у сторожа, а сторож пішов цього вечора додому — і я побрьохав до нього через снігом заметений город* (Вас., II, 1959, 317).

ПОБРЬО́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Те саме, що **побрьо́хати.**

2. Плескатися, хлюпатися якийсь час. *Один кінь ліг у воді, побрьохався та й устав* (Н.-Лев., IV, 1956, 9).

ПОБУБНЯ́ВІТИ, іє, *док.* Збільшитися, набрякнути, наповнюючись вологою, соком (про все або багато чого-небудь). *Дерева ще були голі, хоч бруньки вже міцно побубнявіли* (Кобр., Вибр., 1954, 104).

ПОБУБОНІТИ, ню́, ни́ш, *док., перех. і неперех.* Бубоніти якийсь час. *Побубонить та й замовкне* (Сл. Гр.).

ПОБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. З'їздити, сходити у багато місць, до багатьох, відвідати багато місць, багатьох. *Де то вже він не ходив у походах, у яких землях не побував* (Кв.-Осн., II, 1956, 138); *Вони* [радянські воїни] *вже побували в Болгарії та Югославії, мали на грудях червоні та золоті нашивки і трималися з певністю* (Гончар, III, 1959, 342); // Сходити, з'їздити кудись, відвідати кого-, що-небудь, пробувши там якийсь час. *Параска.. примічала, що коли Галя побуває у тітки, звідти вернеться і ясніша, і веселша* (Мирний, IV, 1955, 76); *Микола встиг уже побувати біля воріт і прибіг до Данила* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 323); *На чолі кінної команди розвідників Щорс і сам побував у селищі Злинка* (Скл., Легенд. пачдив, 1957, 28).

2. Перебувати де-небудь якийсь час. *В армію впросився* [Гаврило Копоненко] *добровольцем. Побував на фронтах* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 32); *Найбільшою мрією його тоді було побувати в кругосвітньому плаванні* (Гончар, Тронка, 1963, 142).

3. Бути (не раз) якийсь час у якому-небудь стані, становищі і т. ін. [Жінка:] *Ну що ж, у кумах побував, Наївсь, напився, погуляв?!* (Олесь, Вибр., 1958, 446); *Уже побував* [Іван] *на відробітках або в строку пастухом і в Генріха, і в Хомахи і знав їх, як облуплених* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 23).

◇ **Побува́ти у бува́льцях** — багато в житті побачити, зазнати. *Іон побував у бувальцях, бачив багато людей, говорив з ними* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 67); *Данко стоїть, притулившись до дверей, байдужий, спокійний, як людина, що побувала в бувальцях. Адже не вперше йому подорожувати отак* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 29); **У ду́рних побува́ти** *див.* **ду́рень.**

ПОБУ́ВКА, и, *ж., перев. у сполуч. з прийм.* на, *розм.* Те саме, що **поби́вка.** — *Приїжджав Федот Вихорів на побувку, то самі ж чули, як говорив:* — *У нас сила. Кордон на замку* (Тют., Вир, 1964, 302); *Того року він.. приїхав з молодою дружиною до батьків на побувку* (Минко, Моя Минківка, 1962, 75); *От побувку відбуду, заберу тебе* [Данила] *на Донеччину до уголька!* (Смолич, Мир.., 1958, 21).

ПО-БУДЕ́ННОМУ, *присл.* Як щодня, у будень, як звичайно. *Вона була одягнена по-буденному* (Фр., VII, 1951, 238); *Отак і поїхав Артем,— за ділом, по-буденному. А проте всю дорогу почував себе наче у свято* (Головко, II, 1957, 405).

ПОБУДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко,* **ПОБУДИ́ТИ,** буджу́, бу́диш, *док., перех.* Будити всіх або багатьох. *Уставає* [устає] *Василева мати, усю свою челядь побуджає* (Чуб., V, 1874, 703); *Кассандра зіходить до вартових і пробує їх побудити* (Л. Укр., II, 1951, 323); — *Не галасуй, дітей побудиш,— цитьнув на неї батько* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 80).

ПОБУДЖЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побуди́ти**[1]. *Гримнув вистріл.. Як мурашки, в одну хвилю, перелякані, побуджені гвалтовно, повилазили опришки* (Хотк., II, 1966, 149).

ПОБУДЖЕ́ННЯ, я, *с., діал.* Бажання або намір зробити що-небудь. *Немало приїздило сюди з чисто побожних побуджень. Для них Морниця була тим, чим Мекка для правовірного мусульманина* (Вільде, Сестри.., 1958, 45).

ПОБУДИ́ТИ[1] *див.* **побуджа́ти.**

ПОБУДИ́ТИ[2], буджу́, бу́диш, *док., перех., до чого або з інфін., діал.* Спонукати. *Побудити до сміху.*

ПОБУДИ́ТИСЯ, бу́дяться, *док., розм.* Прокинутися (про всіх або багатьох). — *То як зачало в ямі щось шипіти та свистати, аж ми побудилися і скочили всі до ями* (Фр., IV, 1950, 19); *Побудилось пташво полохливе, уночі вчуваючи грозу* (Заб., У.. світ, 1960, 162).

ПОБУ́ДКА[1], и, *ж.* Дія за знач. **побуди́ти**[1]. — *Вставай, дитино моя! — Оцю ранкову побудку, заведену в родині наче обряд, Антон чує з дитячих літ своїх* (Вол., Озеро.., 1959, 141); // Сигнал до вставання після сну (у військових частинах, таборах і т. ін.). *З п'ятої години ранку, тобто з побудки, команда корабля раптом побачила боцмана Смолу таким, яким він був раніше* (Ткач, Жди.., 1959, 12); *Після сигналу побудки легко одягнуті юнаки поспішають на подвір'я і шикуються в шеренги* (Веч. Київ, 4.XII 1957, 4).

ПОБУ́ДКА[2], и, *ж., рідко.* Бажання або намір зробити що-небудь. *Все те, з чим раніш годився лише розум, але не приймала ослаблена воля, не пускали до серця егоїстичні побудки — все те з непереможною силою встало перед мене і прикликало сумління до відповіді* (Коцюб., I, 1955, 260).

ПОБУДЛИВИ́Й, а, е. Який спонукає до чого-небудь.

ПОБУДЛИВІ́СТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **побу́дливий.**

ПОБУ́ДНИК, а, *ч.* Той (те), що спонукає до чого-небудь. *Дрібний землероб, поки він лишається дрібним, повинен мати стимул, поштовх, побудник, що відповідає його економічній базі, тобто дрібному окремому господарству* (Ленін, 43, 1974, 55); *Йому, звісно, кортіло запитати, які благородні побудники спричинили ці Саїдові одвідини обителі* (Ле, Міжгір'я, 1953, 19).

ПО-БУ́ДНЬОМУ, *присл.* Те саме, що **по-буде́нному.**

ПОБУДО́ВА, и, *ж.* 1. *тільки одн.* Дія за знач. **побудува́ти.** — *Люди, парафіяни мої,— хвилювався Аркадій..,— зрозумійте, що в побудові санаторію перш за все ваш, а не мій інтерес* (Вільде, Сестри.., 1958, 42); *Обгрунтовуючи можливість побудови соціалізму в Країні Рад, Володимир Ілліч враховував не тільки внутрішні, але й зовнішні умови* (Ком. Укр., 10, 1967, 51); *В оповіданнях «Цілюща вода» та «Черешні цвітуть» прагне* [О. Гончар] *позбутись нарисовості і створити художні образи через побудову сюжету за принципом «новела в новелі»* (Рад. літ-во, 3, 1957, 23).

2. *тільки одн.* Розміщення, взаємне розташування частин чого-небудь; структура. *Надзвичайно складна за своєю побудовою.. вона* [кіноповість «Звенигора»] *дала щасливу можливість мені — виробничнику-самоукові — випробувати зброю в усіх жанрах* (Довж., I, 1958, 22); *Побудова твору, його композиція, сама історична основа визначаються рядом причин, де на першому плані перебувають особливості ідейної концепції, життєвий досвід, нарешті, сам характер таланту письменника* (Рад. літ-во, 3, 1957, 14).

3. Сукупність, система думок, положень, підпорядкованих яким-небудь принципам; теорія. *Філософські побудови; Сила Олина полягала не в досконалості її логічних побудов, але в послідовності аргументації. Неймовірна затятість, небажання вважати на доводи Федя — от чим перемогло те дівча* (Шовк., Людина.., 1962, 173).

4. *рідко.* Те саме, що **будо́ва** 1; будівля. *Вони* [курсанти] *штурмують перепони із таким завзяттям, наче перед ними не штучні побудови, а справжні ворожі укріплення* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 87); * Образно. *Де скеля — в повітря без вагань! Стомивсь — позад себе тільки глянь: Повалено вежі чор-*

них літ, Нова побудова — цілий світ (Рильський, I, 1960, 328).

ПОБУДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побудува́ти.** *Крива, похилена халупка.. стояла поміж закинутих, з забитими вікнами осель, колись побудованих фабрикою для робітників* (Коцюб., II, 1955, 10); *Ці курені були побудовані з доброго лісу і вкриті очеретом* (Стор., I, 1957, 263); — *Побудований таким чином, як це я пропоную, огонь трьох мінометних рот полку обов'язково накриває траншею противника і не дає йому змоги підняти голову* (Гончар, III, 1959, 84); *На протиставленні інтересів різних націй, на отруєнні свідомості темних і забитих мас побудовані всі розрахунки чорносотенців* (Ленін, 25, 1972, 82); *Мічурінська агробіологічна наука є прикладом справжньої науки, яка побудована на діалектико-матеріалістичних основах* (Наука.., 2, 1959, 44); // **побудо́вано,** *безос. присудк. сл. Перистиль (хатній дворик) в Мартіановій оселі,.. з одного боку кімнати побудовано на два поверхи, на горішній ведуть вузенькі сходи* (Л. Укр., III, 1952, 270); *На українському фольклорному матеріалі побудовано багато.. новел та романів* (Нар. тв. та етн., 1, 1969, 27).

ПОБУДО́ВАННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **побудува́ння.** *Більше як десять громад з ближчої й дальшої околиці прислали до Тухлі своїх виборних на громадську раду, на якій мало обговорюватись побудовання нової дороги* (Фр., VI, 1951, 38); * Образно. *Вода й повітря, блискавка і грім, Земна кора і поклади підземні,— Все стане побудованням струнким, Що, ніби меч, проріже хмари темні* (Рильський, I, 1960, 287).

ПОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **побудува́ти.** *Вже сьогодні треба зробити все, щоб села були не лише новими за датою побудування, а і були явищем нової дійсності* (Довж., II, 1960, 93); *Благородне художнє російське слово закликає всіх трудящих всесвіту до правди, справедливості і миру, до побудування щастя для людей* (Тич., III, 1957, 456).

2. Те саме, що **будо́ва 1.**

3. Те саме, що **побудо́ва** 3. *Метафізичні побудування.*

ПОБУДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **будува́ти.** *Побудували* [люди] *собі курені з каміння, що набрали на руїнах, та з іорданського очерету* (Л. Укр., II, 1951, 147); *Військові інженери накреслили й побудували цілу систему бетонних і земляних споруд* (Ю. Янов., II, 1958, 236); *От на цій річечці і вирішив Кузьма самотужки побудувати місток* (Стельмах, II, 1962, 299); *Сам свинопас ту кошару Побудував для свиней, поки був у від'їзді господар* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 239); *Виженемо ворога з нашої землі і побудуємо нове життя, таке яскраве і радісне, як мрія...* (Довж., I, 1958, 139); *Цю повість* [«Дві весни»] *я побудував на матеріалі, що здобув на ХПЗ* (Допч., VI, 1957, 582); *Сахно побудувала собі цілу гіпотезу про колонію прокажених...* (Смолич, I, 1958, 80); *Побудувати трикутник.*

ПОБУДУВА́ТИСЯ, у́юся. Док. до **будува́ти-ся** 1. *Нажебрав* [Книш] *стільки, що й побудувався й сина оженив на грунт* (Март., Тв., 1954, 374); *Сашкова мати часто розповідала про лимаря Чепіжку, про те, як він розбагатів, як побудувався, як став підприємцем та купцем Чепіговим* (Юхвід, Оля, 1959, 139); [Антон:] *Крутояри побудувалися біля нас після війни, коли ми були отакенькі... І я від них не відступлюсь* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 11).

ПОБУЙСТВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., рідко.* Буйствувати якийсь час.

ПОБУЛЬКУВА́ТИ, ує, *недок.* Булькати стиха або час від часу. *Вода побулькувала наморено, а течія напирала все дужче, і човен повільніше перетинав ріку* (Гуц., Скупана.., 1965, 14).

ПОБУНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і неперех.* Бунтувати якийсь час. — *Так ви бунтувати?.. га?.. Постійте ж, я вас побунтую!* — *кричить пан* (Мирний, II, 1954, 197).

ПОБУНТУВА́ТИСЯ, у́ємося, у́єтеся, *док.* Здійняти бунт, повстання (про всіх або багатьох). *В однім селі волохи побунтувалися та не хотять податок платити* (Федьк., Буковина, 1950, 76).

ПОБУРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **побурі́ти.** *Він має довгі, побурілі від тютюну вуса.*

2. *у знач. прикм.* Який став, зробився бурим. *Рвучкий осінній вітер зривав з дерев побуріле листя* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 131); *Вже серпень докошує в полі побурілу гречку і золотисті проса* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 96).

ПОБУРІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **побурі́ти.** *Вику скошують при побурінні третини бобів на нижній частині рослин* (Колг. Укр., 5, 1961, 45).

ПОБУРІ́ТИ, і́ю, і́єш. Док. до **бурі́ти.** *Погасне степ, побуріє, злиняє, осінь роздягне посадки, шквиря-завійниця покотить мряку полями* (Гончар, Тронка, 1963, 215); *Звичайно гречку в колгоспі збирають, коли на рослинах побуріє більше двох третин зерен* (Колг. Укр., 2, 1962, 16).

ПОБУРКОТА́ТИ, кочу́, ко́чеш і **ПОБУРКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док., перех. і неперех.* Буркотати, буркотіти якийсь час. *Скілька голубів примчали До вогню, побуркотали, Посміялись, відпочили І в дорогу подалися* (Л. Укр., IV, 1954, 189); *Поремствувавши, побуркотівши вдосталь.., Параска незабаром подала вечерю, і сім'я обляглась* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 271).

ПОБУРКОТІ́ТИ *див.* **побуркота́ти.**

ПОБУРЛАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Бурлакувати якийсь час.

ПО-БУРЛА́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-бурла́цькому.**

ПО-БУРЛА́ЦЬКОМУ, *присл.* Як бурлак, бурлака, подібно до бурлака, бурлаки. *Жив він бідно, по-бурлацькому* (Донч., II, 1956, 112).

ПОБУРЛИ́ТИ, и́ть, *док.* Бурлити якийсь час.

ПОБУРХА́ТИ, а́є, *док.* Бурхати якийсь час.

ПОБУРЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док., перех. і неперех., розм.* Бурчати якийсь час. *Ольга побурчала на стажистку Ніну за недопалок, знайдений у коридорі* (Літ. газ., 16.XII 1960, 4).

ПОБУРЯКОВІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **побуряковіти.** *Хряпнула хвіртка, і старий Гірчак, побуряковілий від гніву, вискочив на подвір'я* (Речм., Весн. грози, 1961, 24); // *у знач. прикм. Генерал стояв у машині, збуджений, побуряковілий* (Гончар, III, 1959, 421).

ПОБУРЯКОВІ́ТИ, і́ю, і́єш. Док. до **буряковіти.** *Чубенко весь побуряковів, ліва рука в нього смикалась* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 261); *Сержант побуряковів на виду* (Загреб., Шепіт, 1966, 23).

ПОБУСУРМА́НИТИ *і* **ПОБУСУРМЕ́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех., заст.* Навернути кого-небудь до іншої віри (перев. магометанської).

ПОБУСУРМА́НИТИСЯ *і* **ПОБУСУРМЕ́НИТИСЯ,** нюся, нишся, *док., заст.* Прийняти іншу віру (перев. магометанську). [Маруся:] *Я потуречилась, я побусурманилась в бусурманській стороні* (Н.-Лев., II, 1956, 454).

ПОБУСУРМЕ́НИТИ *див.* **побусурма́нити.**

ПОБУСУРМЕ́НИТИСЯ *див.* **побусурма́нитися.**

ПО́БУТ, у, *ч.* 1. Загальний уклад життя; сукупність звичаїв, властивих якому-небудь народові, певній соціальній групі і т. ін. *Старий побут, сімейне безладдя, хатня залежність будь-кого може заморочити* (Горд., II, 1959, 241); *Народний побут у фільмах О. Довженка зображений у зв'язку з революцією, з боротьбою трудящих за нове життя* (Нар. тв. та етн., 1, 1969, 30); // Повсякденне життя. *Сержант Перова писала про побут рідної частини, санобробку ран, транспортування із бою* (Ю. Янов., II, 1954, 9); *В душі не любив* [Улас] *його за ту грубу силу.. і за те зловживання своїм службовим становищем, яке дуже часто допускав Гнат і в роботі, і в побуті* (Тют., Вир, 1964, 149).

◇ **Вхо́дити (увійти́) в по́бут** *див.* **вхо́дити.**

2. *діал.* Проживання. *Поранкові проходи на гори в ліс — це була найкраща часть* [частина] *мойого побуту літом у родичів* (Коб., III, 1956, 25); *Ця безупинна зміна місця побуту руйнувала його* [Степана] *родичів* (Круш., Буденний хліб.. 1960, 39).

ПОБУТИ́, у́ду, у́деш, *док.* 1. Заїхати, зайти кудись відвідати кого-, що-небудь на якийсь час. *Хочеться мені хоч одним оком поглянути ще на Італію, а також побути на селі* (Коцюб., III, 1956, 361); *Василь Гаврилович вже одягався, коли раптом приїхала Тася з сином, щоб побути в батьків* (Дмит., Розлука, 1957, 111).

2. Перебувати, бути де-небудь якийсь час. — *Моя голубко, я при тобі побуду. При такій недузі самій не можна* (Вовчок, I, 1955, 155); *Нехай, серце, побуде на мені твоя хустка, бо вже не встигну другою зав'язатись* (Н.-Лев., II, 1956, 111); *Глянув* [Ясен] *на наручний годинник й обернувся до худорлявого, значно нижчого за себе зростом військового, що стояв у дверях: — Є ще час, Романе, побудемо в коридорі* (Крот., Спин., 1948, 10).

3. Бути якийсь час у якому-небудь стані, становищі і т. ін. *Чи то треба* [приїхати] *для чого виразного, чи так, щоб побачитись і побути вкупі?* (Л. Укр., V, 1956, 334); — *А де ж* [Петро]? — *не втерпіла Тамара. Людмила відповіла: — Нехай. Зараз йому краще побути на самоті* (Головко, I, 1957, 485).

4. Існувати якийсь час. *Народилися недільні школи.. Недовго ті школи побули, не знать було, чи й діло яке зробили* (Мирний, III, 1954, 187).

ПОБУТО́ВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Те саме, що **побутописе́ць.**

ПОБУТОВИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Змалювання, опис, показ побуту. *Він* [М. Кропивницький] *забарвлює п'єси етнографічним матеріалом, насичує поетичною народною творчістю, внаслідок чого вони набувають більшої життєвості, а не просто дістають додаткове навантаження побутовизмом* (Збірник про Кроп., 1955, 127).

2. *лінгв.* Слова на позначення назв із різних галузей побуту, господарства (одягу, звичаїв і т. ін.). *Такі великі майстри слова, як Блок, Маяковський, Дем'ян Бєдний, не цурались її* [народної мови], *не боялися зіпсувати свій поетичний стиль.. побутовизмами* (Рад. літ-во, 1, 1967, 67).

ПОБУТО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **по́бут** 1. *З самого малечку хлопець звик бути в центрі уваги. Побутова обстановка цілковито сприяла цьому* (Головко, II, 1957, 261); // Пов'язаний з побутом, який трапляється в побуті, в повсякденному житті. *Побутові епідемії; Побутові конфлікти;* // Який відображає побут. *Він розповів.. зміст поеми,.. підносячи більше чудесні та фантастичні пригоди, а поминаючи побутові картини* (Фр., III, 1950, 34); *Він* [художник Венеціанов] *перший почав брати за тематику для своїх картин побутові сцени з селянського життя* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 91); // *перен.* Буденний, звичайний. *Образи, створені ним* [О. Гончаром], *далекі не тільки від безкрилої побутової заземленості* [сірості] — *вони далекі і від тієї холодної «сконструйованості», яка звичайно позначає умоглядні творіння «ідеальної» музи* (Про багатство л-ри, 1959, 231).

◇ **Комбіна́т (підприє́мство) побуто́вого обслуго́вування** *див.* **обслуго́вування.**

2. Стос. до побуту (у 1 знач.). *Для кожної суспільної формації властивий свій особливий побутовий уклад* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 19); *Недалека подорож однак усе відкладалась: то заважали якісь дрібниці, то побутові клопоти* (Жур., Вечір., 1958, 368).

ПОБУТО́ВЩИНА, и, *ж., розм.* Надмірна увага до показу, змалювання побуту. *Кобзарі XIX ст. теж були неоднакові: одні з них продовжували героїчні традиції своїх попередників.., а другі — то й зовсім спускались до порожнього брязкання в струни, до побутовщини, розваги* (Тич., III, 1957, 152).

ПОБУТО́ПИС, у, *ч.* Те саме, що **побутописа́ння.** *Стельмаха, як і Довженка та Яновського, приваблює не дрібний побутопис, не реєстрація того, що було, а події й герої великих звершень, люди щедрої й багатої душі* (Вітч., 3, 1962, 167).

ПОБУТОПИСА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **побутови́зм** 1. *Надзвичайно мальовничим у романі* [«Вир» Г. Тютюнника] *є побутописання, тобто змалювання різних сторін сільського побуту* (Вітч., 7, 1964, 106).

ПОБУТОПИ́СЕЦЬ, сця, *ч.* Автор побутових творів літератури, живопису і т. ін. *Довженко не побутописець, його царина — людська душа в усій красі і духовній привабливості, в найвищому злеті свого розкриття* (Рад. літ-во, 10, 1969, 74); *Пимоненка колись вважали тільки художником-побутописцем. Насправді ж рамки його творчості набагато ширші* (Рад. Укр., 21.IV 1962, 4).

ПОБУТУВА́ННЯ, я, *с.* Існування, наявність (у побуті). *Давнішимй дослідниками визначались, як істотні ознаки фольклору, масовість його побутування і усність його творення та передачі* (Рильський, III, 1956, 153).

ПОБУТУВА́ТИ, у́є, *недок.* Існувати, бути наявним (у побуті). *Побутував на Закарпатті свого часу й ляльковий театр* (Нар. тв. та етн., 3, 1967, 59); *В Японії побутує такий новорічний звичай: до кінця грудня треба будь-що сплатити давні борги* (Наука.., 12, 1965, 11).

ПОБУТУ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **побутува́ти.** *Реалізм професіональної музики.. великою мірою базується на глибокому осягненні композитором типових інтонацій народної музики, узагальненні характерних, широко побутуючих у народі музичних інтонацій* (Мист., 6, 1955, 7).

ПОБУШУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Бушувати якийсь час. *Покричав* [Оленчук], *побушував і знову ліг, замовк надовго* (Гончар, II, 1959, 280).

ПОБУЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* Буяти якийсь час. *Погулявши, побуявши, Да стану гадати, Чи любити сокола, Чи вже перестати* (Пісні та романси.., 1956, 159); *Я раз іще б хотів простерти крила і побуять свобідно в вишині* (Фр., XI, 1952, 156).

ПОВА́Б *див.* **пова́ба.**

ПОВА́БА, и, *ж., рідко* **ПО́ВАБ,** у, *ч., розм.* 1. Потяг, схильність до чого-небудь. *Доля наукових ідей багато в чому залежить від повабів дослідника, від його почуттів, особистого досвіду* (Наука.., 2, 1969, 40).

2. Спокуса. *І повно повсюди.. поваб — Тут — злото, грезет, оксамити, Там — пишні саєти, волоський сдваб, Яскраві зірки-самоцвіти...* (Стар., Поет. тв., 1958, 210); *Князівська влада несла безліч турбот, але дарувала вона й безліч повабів, від яких несила була відмовитися*

(Загреб., Диво, 1968, 377); // *перев. мн.* Принади. *Надія* [на багатство] *утікала з кождим днем, а з нею утікала і краса, молодість Дозі, слабніли* [слабіли] *її поваби...* (Фр., VIII, 1952, 231).

3. Привабливість. *Багатство мальовничого елементу* [елемента] *додає «Катерині»* [поемі Т. Шевченка] *незвичайного повабу* (Фр., XVI, 1955, 280).

ПОВА́БИТИ, блю, биш; *мн.* пова́блять; *док., перех.* Почати вабити.

ПОВА́БИТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* пова́бляться. Док. до **ва́битися** 1; спокуситися. — *Хто за його добре слово скаже?.. А ти поважила на його красу, повабилась на його уроду?..* (Мирний, I, 1954, 86); — *Не такий Катренко.., щоб на вірші повабився* (Вас., I, 1959, 351).

ПОВА́БНИЙ, а, е. Те саме, що **вабли́вий.** *Всі рухи його, важкуваті звичайно, ставали у танці легкими й повабними* (Коцюб., I, 1955, 375); *Яким величним, блискучим, повабним здалось метеликові те світло!* (Л. Укр., III, 1952, 474); *Тепер, малюючи, дивується юнак: — Який повабний стан — і що за погляд милий!* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 108).

ПОВА́БНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **пова́бний.** *Милування, таке солодке для дівчини, втратило для нього всю повабність новини. Гашіца просто докучила Йонові* (Коцюб., I, 1955, 245).

ПО́ВАГ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **пова́жність.** *Велично Атта Троль танцює гордий, Та дружиноньці кудлатій Цньби й пóвагу бракує* (Л. Укр., IV, 1954, 135).

З пóвагом — поважно. — *Ти, Насте, не вмієш ефектно виходити до гостей: ти передражнюєш мене, й воно виходить дуже вже з повагом* (Н.-Лев., III, 1956, 236).

ПОВА́ГА, и, *ж.* 1. Почуття шани, прихильне ставлення, що грунтується на визнанні чиїх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось. *З радості стара як оп'яніла. Їй уперше на віку довелося побачити таку повагу до себе від людей* (Мирний, I, 1949, 358); *Як чоловік і ремісник, він мав велику повагу не тільки в своїм селі, але й широко в окрузі* (Фр., I, 1955, 11); *Мене захопило Кайтове геройство, я проймаюсь до нього ще більшою повагою* (Кол., На фронті.., 1959, 60); *В батальйоні позаочі Кармазина частіше величали просто Іваном Антоновичем, може, з поваги до його педагогічного минулого* (Гончар, III, 1959, 198); // Вияв цього почуття. *Кожне слово, що говорив я вам, я говорив з найбільшою повагою* (Коб., III, 1956, 235); *Кожен рух його був сповнений поваги* (Рильський, II, 1960, 237); // *діал.* Авторитет. *За той час він.. привик глядіти на сина, як на силу, як на якусь повагу, котрої суд мусить мати велику вагу в його ділах* (Фр., III, 1950, 77).

◇ **Віддава́ти (відда́ти) пова́гу** *див.* **віддава́ти; Засві́дчувати пова́гу** *див.* **засві́дчувати; З [вели́кою (висóкою і т. ін.)] пова́гою** — уживається як ввічлива формула в кінці листа до кого-небудь. *Моя жінка засилає Вам* [Панасе Яковичу] *і Вашій пані привіт. З високою повагою до Вас повік щирий М. Коцюбинський* (Коцюб., III, 1956, 248).

2. *рідко.* Солідність, серйозність. *З листів товаришки Клавдії Струмінської довідуюся, що їй трудно освоїтися, прибратися в повагу учительки.. для неї повага учительки дуже тяжка річ* (У. Кравч., Вибр., 1958, 313); *Терентій одягає чумарку і, надаючи обличчю скільки треба поваги, іде на подвір'я* (Стельмах, I, 1962, 106); // *у знач. присл.* **пова́гою.** Те саме, що **пóвагом.** *На ганку залунали чиїсь тверді, неквапливі кроки, і до хати повагою увійшов одягнений по-дорожньому височенний широкоплечий чоловік* (Дэбр., Очак. розмир, 1965, 210).

3. *діал.* Рішучість. *Якби він не мав поваги, щоб підпалить, і мене не підцькував, то не було б і пожежі* (Сл. Гр.); *Він глянув у сині очі панни Мані, і вона йому з сим запалом і повагою на рум'янім личку здалася незвичайно гарною* (Мак., Вибр., 1954, 19).

4. *діал.* Спокій. *Була якась така тиша, така врочиста повага на землі і в повітрі.., мов німа тривога перед приходом грізного судді* (Фр., VII, 1951, 149).

◆ **З пова́гою:** а) шанобливо. *Андрієві вона подала вечерю з повагою, як до господаря, що має власний грунт і хазяйство* (Коцюб., II, 1955, 24); *Побачивши Тараса Григоровича, Тургенев хутко підвівся й уклонився поетові з повагою* (Ільч., Серце.., 1939, 180); б) поважно. *Дівчиною як була* [Марта], *бігає, сміється, щебече; а тепер .. двір перейде тихо, велично, у вічі гляне з повагою* (Вовчок, I, 1955, 79); в) повільно, не поспішаючи. *Андрій з повагою вийшов на ганок* (Коцюб., I, 1955, 450).

ПОВАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Вагатися якийсь час. *Омелько повагався трохи, подумав і нарешті прийняв-таки до себе його* (Л. Янов., I, 1959, 307); *Він раптом запропонував Ларі погуляти з чверть години в степу.. Лара повагалась, але згодилась* (Шовк., Інженери, 1956, 271).

ПОВА́ГОМ, *присл.* Не поспішаючи, не квапляючись; поволі, повільно. — *А де ж воно лежить, чи стоїть?* — *Отак розпитає* [Чіпка], *повагом устане, повагом піде, підніме й повагом подасть* (Мирний, I, 1949, 141); *Товарний потяг ішов задумано, повагом, залишаючи позад себе зелені вогні* (Мик., Повісті.., 1956, 157); *Повагом, спокійно, ніби про когось стороннього, розповідає Оленчук про себе, про своє життя* (Гончар, Маша.., 1959, 59).

ПОВА́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *розм.* Те саме, що **упа́дитися.** *Повадиться вовк в кошару ходити, поки ні одної вівці не буде* (Номис, 1864, № 4094).

ПОВА́ДКА, и, *ж., розм.* Звичка, нахил до певних дій, вчинків; звична для кого-небудь манера поведінки. — *Та то в неї тільки повадка така — сльозами доймати* (Мирний, III, 1954, 63); *Були в чабанів свої, тільки їм властиві повадки, звичаї* (Гончар, Таврія, 1952, 157); *Знав* [Довбуш] *повадки тварин. Знав, що дикі свині тримаються біля води і козулі трапляються поблизу потоків* (Гжицький, Опришки, 1962, 216).

ПОВАЖА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **поважа́ти** 1. *Приїхав.. Морочковський, багатенький і поважаний в цілій околиці, як дуже порядний і заможний чоловік* (Н.-Лев., IV, 1956, 157); *Колишня батрачка стала відомою, всіма поважаною людиною, Героєм Соціалістичної Праці* (Хлібороб Укр., 9, 1969, 13).

2. *у знач. прикм.* Якого поважають, який користується повагою в кого-небудь. *Іван Петрович Дрімлюк, поважаний голова колгоспу та гостинний і привітний господар* (Вишня, II, 1956, 38); *Всяка праця на користь суспільства, як фізична, так і розумова, поважана і почесна* (Програма КПРС, 1961, 103); // Уживається як формула ввічливості при звертанні. [Долорес:] *Він зняв перстеника з руки моєї і мовив: — Поважана сеньйорито, як вам хто докорятиме за мене, скажіть, що я ваш вірний наречений* (Л. Укр., III, 1952, 336).

ПОВАЖА́ННЯ, я, *с.* Почуття шани, прихильне ставлення, що грунтується на визнанні чиїх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось; повага. *Придивляючись ближче до життя села, я пересвідчився, що навіть одна інтелігентна людина може багато там зробити, скоро потрапить забезпечити собі*

поважання та вплив (Коцюб., I, 1955, 170); *Повна рівноправність, взаємне поважання незалежності й суверенітету, братерська взаємодопомога і співробітництво — характерні риси відносин між країнами соціалістичної співдружності* (Програма КПРС, 1961, 18).

◇ **З [глибóким, висóким** *і т. ін.*] **поважáнням** — те саме, що **З [велúкою, висóкою** *і т. ін.*] **повáгою** *(див.* **повáга***). Моє щире вітання Вашій дружині і родинам Гнатюків та Волянських. З глибоким поважанням Л. Косач* (Л. Укр., V, 1956, 361); [**Моé (нáше)**] **поважáння** — уживається як привітання при зустрічі, у листі. [Спичаковський:] *Привіт, поважання!..* [Мальванов:] *Та де ти пропадав, негідний, цілих три дні?* (Коч., II, 1956, 31); — *Моє поважання, пане Мільку! Як ся маєте?..— Моє поважання!..* (Март., Тв., 1954, 189); [Старчай:] *А, Тетяна Іванівна. Наше вам поважання* (Мик., I, 1957, 269).

ПОВАЖАТИ, áю, áєш, *недок., перех.* 1. Ставитися з повагою до кого-, чого-небудь, мати почуття поваги до когось, чогось. *Боярська служба.. поважала Максима Беркута за його звичайність і розсудливість* (Фр., VI, 1951, 11); *Найбільше ж за розум вони поважають старого, за вдачу його та ще, звісно, за сина* (Гончар, Тронка, 1963, 57); *Інженер поважав у своєї єдиної дочки і запал, і новітні модні думки* (Ле, Міжгір'я, 1953, 260); // Високо цінити що-небудь. *Ваші вірші я дуже поважаю* (Крим., Вибр., 1965, 581); *В старому селі дуже поважали фізичну силу* (Крот., Сини.., 1948, 43); // Рахуватися з чим-небудь, брати до уваги щось. — *А що, Нечипоре? а до чого отсе ти мене довів? Лайки не слухаєш, горя мого не поважаєш, п'єш* (Кв.-Осн., II, 1956, 103); *Життя кожної людини складається з моментів, часто суперечних між собою, треба тільки, щоб твоя дружина розуміла й поважала усі ті моменти* (Л. Укр., V, 1956, 344); *Друге, що заставляло старого побоюватися і поважати невістку, був її зовнішній вигляд* (Тют., Вир, 1964, 225).

2. *розм.* Віддавати перевагу чому-небудь. *Оскільки дід Григорій, кінь і Султан* [собака] *любили тишу і поважали мовчання, остільки Харитина, навпаки, любила голосно висловлювати свої почуття і побажання з того чи іншого приводу* (Довж., I, 1958, 76); — *Яблука? — Та я, сказати тобі правду, не дуже їх поважаю* (Шиян. Гроза.., 1956, 245).

ПОВАЖАТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.* 1. *розм.* Вважатися, визнаватися за кого-, що-небудь. *Сама послідня дівка у нашому селі так би не зробила, як моя дочка, що поважалася за саму першу!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 456).

2. Пас. до **поважáти** 1. *Всяка письменна людина поважалася запорожцями, висувалася в колі* (Ле, Наливайко, 1957, 44).

ПОВАЖАЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **поважáти** 1. *Іван Семенович мовчки слухав, розуміючи, що вчителю треба подумати, і ніяка поважаюча себе людина, до якої прийшли на раду, не буде поспішати й кидатись нерозважним словом* (Ю. Янов., II, 1954, 114).

ПОВАЖИТИ [1], жу, жиш, *док., перех.* Зважити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОВАЖИТИ [2], жу, жиш, *док., діал.* 1. *кому.* Виявити повагу до кого-небудь, виконавши його бажання. *На прощанні випрохала Маруся у Василя сватаний платок.. Поважив їй Василь, віддав* (Кв.-Осн., II, 1956, 77).

2. *на що.* Спокуситися. — *Хто за його добре слово скаже?.. А ти поважила на його красу..? А краса та, та врода тільки на лихо й здалися!* (Мирний, I, 1954, 86).

ПОВАЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* 1. Те саме, що **відважитися** [1]. *Дивувалися* [люди] *сміливості Матія, що він поважився ще раз піднімати процес.., коли прокураторія* [прокуратура] *від нього відступила* (Фр., V, 1951, 413); — *Оцими руками задавила б я її на місці, якби вона поважилася ступити на ту землю* (Коб., II, 1956, 136).

2. Зібратися, налагодитися. *Старий Панько.. пильнував інспектора, і тільки той поважись злазити* [з брички], *дід підхопив його попід руки* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 101); *Роман кинув тліючу губку на ожеред соломи, що лежав коло стодоли, і поважись тікати...* (Коцюб., I, 1955, 120).

3. Те саме, що **повáбитися;** спокуситися. *Тепер він, здавалося, вже не мав більше нічого ні на землі, ні в серці, на віщо поважилися б вороги* (Л. Янов., I, 1959, 311); *На брови поважився* [Юхим], *без приданого взяв* [дівчину] (Ле, Ю. Кудря, 1957, 27).

4. Посягнути на кого-, що-небудь. [Принцеса:] *Невже тобі неволя не обридла?* [Лицар:] *Обридла, тим-то я її боюся і втрете вже на неї не поважусь знов сміливим та необачним вчинком* (Л. Укр., II, 1951, 216).

ПОВАЖЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **повáжний.**

ПОВАЖЛИВО. Присл. до **повáжливий.** — *Не бійтеся, Матію,— каже* [Іван] *відтак поважливо,— я хоч молодий, а знаю потроха* [потроху], *як і що повинно бути* (Фр., V, 1951, 348); — *Нащо хвилюватися, Семене Ларивоновичу? — одказав поважливо й без образи Мишуня* (Ю. Янов., II, 1954, 136).

ПОВАЖНИЙ, а, е. 1. Який заслуговує, вартий поваги; який користується повагою. *І стали вони між людьми поважними хазяїнами* (Мирний, I, 1949, 177); *Раніше* [до війни], *бувало, виносили на поріжок школи стіл, накривали червоною матерією, вибирали президію, своїх сільських поважних людей, і сідали вони, ..вирішували свою долю* (Тют., Вир, 1964, 405); — *Держава наша велика,— сказав він,— мова наша мудра і поважна* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 44); // Відомий своєю роботою, заслугами, посадою і т. ін. *Коло Брюховецького сидить за столом князь Гагін із думними дяками — люде поважні, що не з гайдамаками б їм бенкетовати* [бенкетувати] (П. Куліш, Вибр., 1969, 178); *Людям літнім і поважним він шанобливо тримав стремено, супроводив їх до юрти і сам підіймав перед ними запону* (Тулуб, В степу.., 1964, 352); *Якщо з великого шляху чути дзвінок — значить тремти, бо їде поважна персона, для якої треба заздалегідь приготувати і печене, і варене* (Речм., Весн. грози, 1961, 112); // Немолодий. [Микита:] *Молодість має свої мрії й поривання, а в поважних людей свої* (Сам., II, 1958, 174); *За столиками вечеряють колгоспники та колгоспниці поважного віку* (Мам., Тв., 1962, 478); // Уживається при звертанні. — *Поважний Дубе наш! Великий ти удався, Нащо ж маленьких зневажать?* (Гл., Вибр., 1951, 149).

2. Який відзначається вдумливістю, серйозністю (про людину). *Ішов Максим у москалі розбишакою,.. повернувся поважним чоловіком* (Мирний, I, 1949, 237); *З трохи незграбної, легковажної і пустотливої дівчини вона перетворилась на красиву й поважну жінку* (Шовк., Інженери, 1956, 10); // Сповнений поваги (у 1 знач.), серйозності; який виражає повагу, серйозність, вдумливість (про вигляд, тон і т. ін.). *На все те гляділа Шарлотта й заховувала дуже поважну міну* (Март., Тв., 1954, 300); *Не витримавши більше свого підкреслено поважного, удаваного тону,*

Василь Васильович весело засміявся (Донч., Вибр., 1948, 14); *Клим бере чарку, пильно дивиться на неї, обличчя його поважне* (Стельмах, II, 1962, 122).

3. Сповнений гідності; величний. *Його гарне.. лице стало поважним і серйозним* (Фр., I, 1955, 321); *Пані Турковська, вглядівши дочок, підійшла зараз до Софії й почала її оглядати з поважним видом і критичним, дуже пильним поглядом* (Л. Укр., III, 1952, 499); *Поважні второгрупники з оберемками книжок у торбах гордовито походжали перед ними* [новаками] (Вас., I, 1959, 149); // Урочистий. *Поважна година, смутний голос музик зігнали звичайну веселість з лиця о. Хведора і наддали його голосові жалібний тон* (Н.-Лев., I, 1956, 144); *Старовинне місто староруських князів* [Перемишль], *яке кілька років тому відсвяткувало своє тисячоліття, настроює кожного на якийсь поважний.. лад* (Літ. Укр., 2.VI 1967, 4).

4. Авторитетний, значний. *Краса Ядзі робила на лікаря сильне враження ще тоді, коли з свіжим дипломом в кишені не займав.. поважного становища у повіті* (Кобр., Вибр., 1954, 93).

5. Серйозний за своїм змістом, характером, темою і т. ін. *Пожартувавши так, діди помалу переходять до поважної розмови* (Вас., Вибр., 1954, 84); — *Чому ви хочете вступити до монастиря? Що спонукало вас до цього поважного наміру?* (Вільде, Сестри.., 1958, 428); *Відомо, що основне призначення інтермедій — розважити глядача, який стомлювався, коли дивився довгу п'єсу поважного змісту* (Рад. літ-во, 1, 1963, 108).

6. Який має неабияке значення; важливий, значний. *Кожну роботу, до якої тебе приставлено, дарма що вона, може, здається дріб'язковою, вважай за поважну і відповідальну* (Коцюба, Нові береги, 1959, 46); // Який заслуговує особливої уваги внаслідок своєї важливості, значимості і т. ін. [Невідомий:] *Маю говорити з вами в поважній справі: скажіть, ви давно арештували жінку Кармелюкову?* (Вас., III, 1960, 234); *Я сидів і дивився на воду І про речі поважні гадав* (Сам., I, 1958, 169); // Який може бути прийнятий до уваги; достатній для виправдання чого-небудь. *Великий жаль, що ти мені не пишеш,.. певне ж єсть поважні причини* (Л. Укр., V, 1956, 209); *Робили спроби пристосувати мене спеціально для бігу, та я виявився бездарою: мені лінькьи було бігати без поважного приводу* (Ю. Янов., II, 1954, 18); *Поважні докази.*

7. Повільний, не швидкий. *На башті дзвонить годинник: два рази скромно і шість налічив я поважних і повнозвучних* (Коцюб., II, 1955, 407); *Поважної ходи Роман не знає: поклич його — підбіжить з підскоком, пошли куди — подасться так, що тільки пісок закурить* (Вас., I, 1959, 59); *Поважний і завжди стриманий в рухах Петро легко, по-парубоцькому, схопив брата з лави* (Д. Бедник, Дніпро., 1951, 8); // Протяжний, задумливий (про пісню, мелодію тощо). *Іноді декілька* [пісень] *зводили* [автори постановки] *й докупи, чергуючи поважну з веселою* (Мирний, III, 1954, 201); [Розпорядник:] *Дідусю, діду, вибачайте, Ви поважніше щось заграйте* (Олесь, Вибр., 1958, 427).

8. *діал.* Великий (розміром, кількістю і т. ін.). *Купка вже була досить поважна і робилася щораз більша* (Фр., VII, 1951, 178).

У (в) пова́жному ста́ні, *заст.*— вагітна. *Пані моя нездужає: вона в поважному стані* (Сл. Гр.).

ПОВА́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пова́жний** 1—7. *О. Харитін почував свою поважність, хильнувши всмак, і гордовито позирав на проїжджих* (Н.-Лев., III, 1956, 168); *За час перебування в партизанському загоні він виріс, зміцнів, думки його набрали якоїсь стрункості й поважності* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 121); *Василинка і робить все без метушні, і мову веде неквапливо, і обідає без поспіху, вона мовби якось і Лінину нервовість вгамовує своєю поважністю* (Гончар, Тронка, 1963, 271).

ПОВА́ЖНІТИ, ію, ієш, *недок.* Ставати поважним (у 2, 3 знач.). *Маленька фігурка.. немов раптом виростає і поважніє* (Л. Укр., III, 1952, 682); — *До вас, шановний товаришу Левко,— серйозно, мов до великого, говорить Замриборц. «Шановний товариш Левко» одразу поважніє, підтягує штаненята і задоволено ручкається з білозубим шофером* (Стельмах, II, 1962, 127).

ПОВА́ЖНО, *присл.* 1. Статечно, не поспішаючи, неквапливо. *Поважно та тихо У раннюю пору На високу гору Сходилися полковники* (Шевч., II, 1963, 158); *У хаті.. зібралася близька й далека рідня: випроводжали в науку Юрка. З парубком поважно здоровкались статечні дядьки, оглядали його зі всіх боків* (Стельмах, II, 1962, 363); // З гідністю, велично. *Всі засміялись, а Васюта сидів поважно й щипав свого білявого вусика* (Гр., II, 1963, 485); *Тримався він поважно і навіть урочисто* (Коз., Нові Потоки, 1948, 251).

2. З повагою, шанобливо. *Поважно, з острахом, наче до першої сповіді, приступивсь Семен до граматки* (Коцюб., I, 1955, 100); *Вона взяла його за руку і, поважно та ласкаво дивлячись йому в очі, сказала:* — *Та ви не приймітъ сего, чого доброго, собі за образу* (Хотк., I, 1966, 41).

3. Серйозно. — *Мовчали б краще, колего,.. та не дратували пана Тиховича своїм легкодумством. Адже ви знаєте, як він поважно дивиться на свою місію...* (Коцюб., I, 1955, 197); // Не на жарт; всерйоз. [Аеції Панса:] *Ти ж не бери всього вже так поважно, Руфін таку звичайку здавна має, що в нього жарт одягнений мов правда* (Л. Укр., II, 1951, 364).

ПОВА́ЖЧАТИ, аю, аєш, *док.* Зробитися, стати важчим. *Чого ви мені у клунок наклали, що він так поважчав?* (Сл. Гр.); *Поважчала я на два кіло* (Л. Укр., V, 1956, 375); *Літо та осінь пройшли ще не дуже сутужно, бо дощі постачали воду, а сонечко сушило сорочки. Зате з першим же морозом праця поважчала вдвоє* (Л. Янов., I, 1959, 282); *Враз його очі поважчали, а штучні краплини сміху в них перетопились у хижість* (Стельмах, Хліб., 1959, 475); // *безос.* — *Вали, парубче, на мене всю провину. Немало ж у селі всякої всячини говорять про Окунівну. От і ти щось додай від себе: мені вже не поважчає* (Стельмах, I, 1962, 535).

ПОВАКСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Натерти, почистити ваксою (взуття). *Поваксувати чоботи, черевики.*

ПОВА́ЛА, и, *ж., діал.* Стеля. *Йому так любо посидіти в тіснім ванькирі, заваленім трохи не до повали бебехами* (Фр., VIII, 1952, 341).

ПОВА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повали́ти** [1]. *На галяві побачили* [хлопці] *дерево, повалене снарядом* (Гуц., З горіха.., 1967, 3); *Як вихор,.. весілля промчалося Чіпчиним двором і наробило нетрохи шкоди в господарстві. Тини повалені й поламані* (Мирний, II, 1954, 249); *Біля поваленого хліва горів вогонь* (Тют., Вир, 1964, 362); *Боротьба робітничого класу з класом капіталістів не може розгорнутися досить широко і кінчитися перемогою, поки не повалені давніші історичні вороги пролетаріату* (Ленін, 15, 1971, 194); // **пова́лено,** *безос. присудк. сл. Вздовж шосе повалено на землю підряд біля двадцяти теле-*

графних стовпів, порвано проводи (Коз., Гарячі руки, 1960, 136); — *Раз іду — і натрапив у гущавині дубка. Справді, доброго дубка повалено* (Хотк., I, 1966, 85); *Повстання ж щойно відбулось.. Тимчасовий уряд повалено* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 539).

ПОВА́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повали́ти**[1] 2. *Повалення царизму в Росії, геройськи почате нашим робітничим класом, буде поворотним пунктом в історії всіх країн..* (Ленін, 9, 1970, 193); *З поваленням гетьманату було створено в Асканії новий робітком і кілька озброєних бойових дружин* (Гончар, II, 1959, 32).

ПОВАЛИ́ТИ[1], валю́, ва́лиш, *док., перех.* 1. Примусити впасти, силою перекинути. *Одним змахом кулака повалив він шинкаря на землю* (Мирний, I, 1949, 229); *Пальта наші роздуває вітер і намагається повалити нас на землю* (Ю. Янов., II, 1958, 50); *Я — бігом.. — та повалив соняшника одного, другого* (Довж., Зач. Десна, 1957, 465); // Вбити. *Тури, медведі, дики — се небезпечні противники; стрілами з луків рідко кому удасться повалити такого звіра* (Фр., VI, 1951, 8); // Зрізати, зрубати (дерево, ліс). *Нашукавши сосен на мачти* [щогли], *повалимо їх без жалю сокирами* (Ю. Янов., II, 1958, 126); *Тільки цього дуба не повалила холодна сталь сокир, хоч і на ньому видно було внизу, при самому кореневищі, давні сліди заліза* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 6); // Зруйнувати, розламати. *Голос має* [Тимофій] *такий, що коли б іудеї під Єрихоном мали подібні труби, то би повалили стіни кріпості з двох раз* (Хотк., II, 1966, 389); // *перен.* Позбавити можливості триматися на ногах, змусити лягти (про втому, хворобу, сон і т. іп.). *Ні спека, ні спирт не могли в цей день повалити Махна* (Гончар, II, 1959, 238).

Повали́ти з ніг *кого:* а) ударивши, штовхнувши, змусити впасти. *Не встиг боєць кінчити* [говорити], *як Сагайда з розмаху, одним ударом, повалив його з ніг* (Гончар, III, 1959, 142); б) довести до непритомності або хвороби. *Доволі найлегшого дотику, різкого звуку, подуву вітерка, ..щоб повалити її* [пані Целіну] *з ніг* (Фр., II, 1950, 375).

2. *перен.* Насильно позбавити влади; припинити існування чого-небудь (соціального ладу тощо). *Щоб завоювати більшість населення на свою сторону, пролетаріат повинен, по-перше, повалити буржуазію і захопити державну владу в свої руки..* (Ленін, 40, 1974, 13); *Партія .. повела народ на штурм капіталізму і повалила владу експлуататорів* (Ком. Укр., 11, 1966, 51).

ПОВАЛИ́ТИ[2], ва́лить, *док.* Почати рухатися, іти у великій кількості, посунути натовпом. *Як тільки настав день божий, так і повалив народ до Тихона* (Кв.-Осн., II, 1956, 148); *Повалили гайдамаки, Аж стогне діброва* (Шевч., I, 1963, 100); *Курці зразу ж повалили на площадку сходів* (Головко, II, 1957, 466); // Почати рухатися, сипатися, падати і т. ін. великою масою. *Нараз зажевріло довкола, дим бовдурами повалив по дорозі і вкрив Максима* (Фр., VI, 1951, 100); *Глафіра з печі дістала казан відвареної картоплі, що з нього так і повалила біла пара* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 15); *Вночі повалив сніг, тихий, густий* (Тют., Вир, 1964, 460).

◇ **Ва́лом повали́ти** — почати рухатися у великій кількості. *Добули* [полонці] *та й запалили* [город] *Й далі валом повалили* (Фр., XIII, 1954, 372); *Коли в село повернувся із Таврії Роман Волошин, люди валом повалили до нього* (Стельмах, Хліб.., 1959, 626).

ПОВАЛИ́ТИСЯ[1], валю́ся, ва́лишся, *док.* Упасти, перекинутися від поштовху, удару і т. іп. *А чорная Свиня прийшла І чухаться тут заходилась. Драбина хить — і повалилась* (Гл., Вибр., 1957, 217); *і пішла косить сокира По твердій твоїй корі; Повалились, мов колосся, І дуби, й осокори* (Щог., Поезії, 1958, 315); *Тарас вистрелив. Андрій повалився на траву, не промовивши жодного слова* (Довж., I, 1958, 264); *Страшний удар повною пляшкою по голові примусив офіцера обм'якнути й повалитися на підлогу* (Гжицький, Опришки, 1962, 158); // Безсило опуститися, лягти на що-небудь (від утоми, слабості і т. іп.). *Петро Федорович знеміг, повалився на ліжко — і знову заснув...* (Мирний, I, 1954, 326); *Витягли мене* [з ями], *і я відразу повалився на землю, мов неживий* (Фр., IV, 1950, 16); *Свекруха як сиділа, так і повалилася на лаву, зомлівши від переляку* (Кучер, Голод, 1961, 395); // Упасти вниз. *Ой, піду я поміж скали, В море повалюся! Як не в морі утоплюся. В камінь розіб'юся!* (Рудан., Вибр., 1937, 21); *Величезний камінь рушився.. і, хвилю захитавшися в повітрі,.. повалився додолу* (Фр., VI, 1951, 116); *Міст, перегорівши, з гуркотом повалився у воду* (Гончар, III, 1959, 83); // Розпастися, розвалитися. *Здавалося, от-от розпадуться від її* [пісні] *звуків ланцюги, поваляться стіни тюрем, упадуть трони...* (Рильський, III, 1956, 11).

◇ **Опу́кою повали́тися** — упасти важко, всією вагою. *Опукою повалилася Катря біля сина та вже більше й не підводилась* (Мирний, IV, 1955, 306); *Старий Калоша, як стояв, опукою повалився до підніжжя старенького образу святого Миколая* (Вас., I, 1959, 204); **Повали́тися в но́ги (до ніг)** — упасти перед ким-небудь для земного поклону, принижено просячи чогось. *Захарій так і повалився йому у ноги* (Кв.-Осн., II, 1956, 368); — *Це ти, Полуяне? — запитала сухим голосом княгиня Ольга, побачивши сліпого.— Я, матінко княгиня,— скрикнув, почувши її голос, Полуяр і повалився їй у ноги* (Скл., Святослав, 1959, 38); *Удове покірно похилена стать повалилася ниць до ніг* [суддів] (Коб., II, 1956, 213).

ПОВАЛИ́ТИСЯ[2], ва́литься, *док.* Те саме, що **повали́ти**[2]. — *Сніг незабаром повалиться з неба* (С. Ол., Вибр., 1959, 260).

ПОВАЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Невгамовно гавкати, валувати якийсь час.

2. Почати рухатися суцільною великою масою (про дим, хмари і т. ін.). *Дим повалував угору;* // Почати рухатися натовпом або нескінченними групами; повалити. *Повалувало у хату все весілля* (Сл. Гр.).

ПОВАЛЯ́НИЙ, а. е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поваля́ти.** *В цій кімнаті стояла.. стара отомана, колись, мабуть, зелена, на обох кінцях поваляна* (Март., Тв., 1954, 232); *З невимовним жалем позбирала* [Гінда] *розбиті кусники, поваляні в поросі, обчистила* (Кобр., Вибр., 1954, 72).

ПОВАЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Те саме, що **повали́ти**[1] 1 (усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *І перших Філа, Тамариса На землю махом поваляв* [Турн] (Котл., I, 1952, 284); *Вила буря, мов палати Завзялася поваляти* (Граб., I, 1957, 474); *Сон у хаті важко поваляв: батька — на полу, матір — біля припічка, посеред хати — дітей..* (Головко, I, 1957, 54).

2. *розм.* Забруднити. *Не зазість* [з'їсть] *пес, поки не поваляє* (Чуб., I, 1872, 279).

ПОВАЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док.* 1. Валятися, лежати якийсь час. *Тепер хочу послати сього листа та піти коло моря поваляться, поки сонце* (Л. Укр., V, 1956, 409); *Мені довелось трохи поваляться в шпиталі, щоб стати на ноги* (Вітч., 11, 1967, 198).

2. Те саме, що **повали́тися** [1]. *Наїлися і нахлестались, Що деякі аж повалялись...* (Котл., І, 1952, 91); *Погнили Біленькі хати, повалялись* (Шевч., II, 1963, 131).

3. *розм.* Забрудитися. *Залізе* [Славко] *в болото, поваляється, промочить черевики* (Март., Тв., 1954, 456).

ПОВАНДРУ́ВАТИ, у́ю, у́єш, *док., діал.* Помандрувати. [Рябина *(до Казиброда):*] *Зараз тут буде* [шандар], *і ще нині повандруєш у ланцюжках до міста* (Фр., IX, 1952, 73).

ПОВАНТА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повантажити;** // **повантажено,** *безос. присудк. сл. Ящики було повантажено до літака* (Ле, Клен. лист., 1960, 196).

ПОВАНТА́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех.* Помістити вантаж, пасажирів і т. ін. на який-небудь транспорт для перевезення. *Повантажили* [драмгуртківці піаніно] *на сани, а самі йшли пішки по глибокому снігу в лютий мороз* (Літ. Укр., 5.IX 1967, 2); *Він* [фашистський офіцер] *наказав усіх затриманих за останні дні жінок, стариків і дітей повантажити на велику металеву баржу* (Кучер, Голод, 1961, 426).

ПОВАНТА́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.* Сісти, поміститися із своїм вантажем на який-небудь транспорт для перевезення. *Щорс швидко пробіг очима пункти наказу,.. почав читати голосно: ..командиру Богунського полку негайно повантажитись і направитись на колчаківський фронт* (Довж., І, 1958, 143); *«Мер» міста* [Одеси] *Брайкевич сьогодні на урядування не з'явився: ще вночі, разом із своєю родиною та купою чемоданів, він повантажився з Платонівського молу на пароплав «Кавказ»* (Смолич, V, 1959, 777).

ПОВА́ПИТИ, плю, пиш; *мн.* пова́плять; *док., перех., заст.* Повапнувати.

ПОВА́ПЛЕНИЙ, а, е. *заст.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пова́пити.** *Де ж слава ваша?? Па словах! Де ваше золото, палати? Де власть великая? В склепах, В склепах, повапленних катами* (Шевч., II, 1953, 227); *Високий стовп зіперся в ребра стелі, Стримить, мов стереже смиренно лживий* [облудний] *сплін Повапленних, байдужих, голих стін* (Бажан, Роки, 1957, 212).

◇ **Гроб пова́пленний** — уживається на позначення кого-, чого-небудь, що під привабливим зовнішнім виглядом ховає найгірші, найогидніші якості, властивості. *«Мир» — це сучасна Сковороді верхівка суспільства, це пишне панство та розкішне духівництво, це ті.. «гроби повапленні», яких він картав слідом за Іваном Вишенським* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 57).

ПОВАПНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повапнува́ти.** *Повапнований мур.*

ПОВАПНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Покрити вапном, побілити вапном. *Повапнувати стіни.*

ПОВА́Р, а. *ч., розм.* Те саме, що **ку́хар.** *Найкращий городський повар мусувався* [возився] *два дні, поки виліпив те диво* [торт з морозива] (Мирний, III, 1954, 289).

ПО-ВА́РВАРСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ва́рварському.** — *Тут зовсім не погано,— задоволено помічає підполковник два танчики із свіжими постелями.* — *По-варварськи просто,— враз поважніє кудлате обличчя Бараболі* (Стельмах, II, 1962, 60).

ПО-ВА́РВАРСЬКОМУ, *присл.* 1. Як варвар, подібно до варвара; // Як у варварів.

2. *перен.* Жорстоко, немилосердно. *В результаті змови реакційного духовенства в 1449 році він* [М. Т. Улугбек] *був убитий, а його обсерваторія по-варварському зруйнована* (Наука.., 2, 1959, 63); *6 серпня* [1812 р.] *Наполеон зайняв Смоленськ, по-варварському спалив його і продовжував свій похід на Москву* (Іст. УРСР, І, 1953, 402).

ПОВА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повари́ти.** *Чи яйця вже поварені?* (Сл. Гр.).

ПОВАРИ́ТИ, варю́, ва́риш, *док., перех.* 1. Зварити все або багато чого-небудь. *Далі давай різати* [Палажка] *пасинкові курчата: половину поварила, половину попекла* (Н.-Лев., II, 1956, 21).

2. Варити якийсь час. *Картоплю треба ще поварити.*

3. Зробити в'ялим (рослини, насіння і т. ін.) (про дію сонця, спеки тощо); // *безос. Сухі, пекучі дні стояли перед жнивами.. Хоч би не запалило, не поварило зерна, яке з молочком* (Горд., II, 1959, 332).

ПОВАРИ́ТИСЯ, варю́ся, ва́ришся, *док.* 1. Варитися якийсь час. *Нехай м'ясо ще повариться.*

◇ **Повари́тися в котлі́** *якому* — бути, перебувати якийсь час у якому-небудь середовищі, зазнаючи його впливу. — *Повариться він в заводському котлі з півроку,— прийде до тебе, а то й до мене, рекомендацію в партію просити* (Шовк., Інженери, 1956, 154).

2. *перен.* Перебуваючи на спеці або в душному приміщенні, упріти, стати млявим (про всіх або багатьох). *Сонце палить. Дедалі дужче, аж варить.. Пов'яли хлопці, поварились, як раки* (Вас., II, 1959, 167).

3. Стати в'ялим (від сонця, спеки тощо) (про рослини, насіння і т. ін.). *Од спеки поварилося все на городі* (Сл. Гр.).

ПОВАРИ́ХА, и, *ж., розм.* Жін. до **по́вар.** *Поварихи.. розливала великою ложкою суп* (Мушк., Чорний хліб.., 1960, 34).

ПОВА́РНЯ, і, *ж.* Спеціальне приміщення для приготування їжі. *У поварні підганяв* [управляючий] *поварів готувати обід* (Хотк., І, 1966, 104).

ПОВАРНЯКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Варнякати якийсь час. — *Чи, може, нема бажання слухати? — похопився Верига. — Ми тут, як вовгурі* [вовки], *живемо, то й раді з причини поварнякати* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 17).

ПО́ВАРСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **по́вар.** *Поварська професія;* // Пригот. поваром, поварами. — *Піду, каже* [Яшка], *в губернію наймуся, у гостиницю* [готель]. *Там, каже, служба. Поварська справа...* (Мирний, IV, 1955, 203).

ПОВАРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Вартувати (у 1, 2 знач.) якийсь час. [Руфін:] *Тож прошу почати збори, а сам я повартую коло хвіртки, щоб знову хто непроханий не вліз* (Л. Укр., II, 1951, 410); — *Іду, милая дівчино, в Армію Червону.. Хоч два роки повартую Рідную країну* (Укр.. лір. пісні, 1958, 587).

ПОВА́РЧУК, а́, *ч., розм.* Хлопчик, який допомагає поварові. *А позад нас їхала хура четвериком з двома горничними, прачкою, поваром і поварчуком* (Збірник про Кроп., 1955, 25).

ПОВАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Те саме, що **кухова́рити.** [Макар:] *До чого Михайло має охоту?* [Карпо:] *Любе* [любить] *поварювать* (К.-Карий, III, 1961, 26).

ПО-ВА́ШОМУ, *присл.* 1. Вашою мовою. — *Я вже давно живу в Одесі і вмію й по-вашому говорити,— обізвалась Гликерія* (Н.-Лев., III, 1956, 390).

2. Відповідно до ваших поглядів, думок, звичаїв і т. ін. [Влас:] *Кохання, по-вашому, така нікчемниця, що вийняв з душі, як гроші з кишені, та й поклав на долоні?..* (Кроп., II, 1958, 286); — *Як по-вашому? Що залишає слід?* (Гончар, Тронка, 1963, 274); // Так, як ви хочете. — *Гаразд, няньку, най буде по-вашому. Я вже оженюся* (Три золоті сл., 1968, 118); — *Ні, гади, не буде по-вашому,— крикнув Тимко* (Тют., Вир, 1964, 354).

ПОВБИ́ВАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повби-ва́ти** [1]. *Попід вогкими й оббертими стінами стояли високо від землі, на повбиваних стовпах, широкі лавки* (Кобр., Вибр., 1954, 124); // **повби́вано,** *безос. присудк.*

сл. Між стовпами повбивано поперечні дрючки (Фр., IV, 1950, 46).

ПОВБИВА́НИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повби-вáти** [2]. *Що, коли б ці і подібні потвори лишалися й нині Ще не повбивані,— чим небезпечні були б вони людям?* (Зеров, Вибр., 1966, 195); // **повби́вано,** *безос. присудк. сл. Ваших синів повбивано, спопелилися ваші діти* (Коротич, Вогонь, 1968, 15).

ПОВБИВА́ТИ [1], áю, áєш, *док., перех.* Ударами загнати в щось (у дерево, землю і т. ін.) усе або багато чого-небудь. *По обидва боки току повбивали* [наймити] *кілки, а на кілках повішали ліхтарі, щоб світ падав на тік* (Н.-Лев., III, 1956, 74); // *безос. Дараби повбивало в берег, покрутило, поломило, порозтріпувало* (Хотк., II, 1966, 409).

ПОВБИВА́ТИ [2], áю, áєш, *док., перех.* Убити всіх або багатьох. — *Всі знаємо, що багато людей повбивав* [дід] (Фр., VI, 1951, 190); — *Поки що я хочу тільки одного: щоб ти, Гнатко-безп'ятко, повбивав усіх вовків, які мені худобу переводять* (Стельмах, I, 1962, 57).

ПОВБИВА́ТИСЯ [1], áються, *док.* Заглибитися в щось унаслідок ударяння, натискування (про все або багато чого-небудь). *Стріли засвистіли, мов змії, і, перелетівши понад головами дружинників, повбивалися в стіну* (Фр., VI, 1951, 76).

ПОВБИВА́ТИСЯ [2], áємося, áєтеся, *док.* 1. Розбитися насмерть; убитися (про всіх або багатьох). *Поки пташка літає і корму добуває, зозуленя повикидає усіх маленьких пташенят з гнізда, вони попадають на землю і повбиваються* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 265).

2. Позбутися життя, воюючи, б'ючися з ким-небудь (про всіх або багатьох). — *Годі вам воювати! — кричала весело молодиця.* — *Повбиваєтесь* (Довж., Зач. Десна, 1957, 114).

ПОВБИ́РАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **повби-рáти.** *Освічена веселим світом, біла, простора хата з повбираними стінами, з лавками навкруги.. привітно прийняла в себе гостей* (Н.-Лев., I, 1956, 145); // Який прибрався в що-небудь (про всіх або багатьох). *Тридцять три старії жінки, Всі повбирані в червоні Капюшони давніх басків, Біля царини стояли* (Л. Укр., IV, 1954, 197); *Люди, святочно повбирані, йшли до церкви* (Фр., IV, 1950, 63); *Був базарний день. Мов живі квіти в палісаднику, від вітерця хиталась людська маса, повбирана в різнокольорову одіж* (Досв., Гюлле, 1961, 110).

2. *у знач. прикм.* Гарно одягнений, убраний (про всіх або багатьох). *Повбирані панни й паничі танцювали* (Н.-Лев., II, 1956, 86); *Я б і байдуже до неї, та дивлюсь — за нею сунуть... паничі якісь, такі повбирані: піджаки на їх такі аж вороні, чоботи, чи ботинки, там аж риплять* (Тесл., З книги життя, 1949, 61).

ПОВБИРА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Одягти всіх або багатьох. *Балабуха повбирав жінку, паннів і вивів на ганок* (Н.-Лев., III, 1956, 152); // Гарно одягти; нарядити (всіх або багатьох). *Матері повбирали своїх дочок, як ляльок* (Н.-Лев., III, 1956, 139).

2. Надягти на себе все або багато чого-небудь. *Молодиці і дівчата-відданиці виглядали як у свято, найкраще своє лудіння на себе повбирали, і воно на них як жар горіло, аж сміялося* (Кач., Вибр., 1947, 119).

3. Прикрасити, прибрати чимсь усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Коси у неї, як смоль, чорнії та довгі-довгі, аж за коліно; у празник або хоч і в недільку так гарно їх повбира* (Кв.-Осн., II, 1956, 25); *Гостей в гірлянди повбирали, на зустріч в місто повели* (Тич., II, 1957, 276).

4. *розм.* Забруднити, вмочивши в щось, обсипавши чимсь, усе або багато чого-небудь. *В'язова тінь кудлата, що звисала Над берегом, була така густа І чорна-чорна, що у неї можна Було, неначе в смолу, повбирати Рукава наших білих сорочок* (Вирган, В розп. літа, 1959, 220).

ПОВБИРА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Одягтися (про все або багато чого-небудь, про всіх або багатьох). *Тим часом Надезя й Палазя повбирались і повиходили в світлицю* (Н.-Лев., III, 1956, 184); // Гарно одягтися; нарядитися (про всіх або багатьох). *Дома в себе вони.. ходять було в дьогтяних сорочках да в дірявих кожухах-кажанках, а тут повбирались у такі жупани, що хоть би й гетьманові* (П. Куліш, Вибр., 1969, 78); [Пані Люба *(до дівчат):*] *Чого це ви, дівчата, повбиралися сьогодні? Свято яке почули?* (Вас., III, 1960, 200); * Образно. *Білий чистий сніг покривав дахи, галуззя дерев, і навіть кілля в плоті.. повбиралось у маленькі біленькі шапочки* (Кобр., Вибр., 1954, 106).

2. Прикрасити себе чим-небудь (про всіх або багатьох). *Дівчата вперше, після довгого посту, повбирались в квітки й стрічки, скільки в їх лежало в скринях* (Н.-Лев., III, 1956, 104); * Образно. *Глянь, смереки зеленії коси повбирались у ясній роси* (Л. Укр., I, 1951, 201).

3. *розм.* Забруднитися (про всіх або багатьох). *Хлопці повбирались у крейду.*

4. *розм.* Проникнути, пробратися куди-небудь, удаючись до хитрощів, підкупу і т. ін. (про всіх або багатьох). — *Їм* [панам] *що? — четвертий каже.* — *Вони собі повбирались в управу, лущитимуть в нас грошики та й ні гадки!* (Мирний, I, 1949, 393).

ПОВБІГА́ТИ, áємо, áєте, *док.* Вбігти (про всіх або багатьох). *Молодиці повбігали в гостинну за ділом і без діла і вештались по покоях* (Н.-Лев., II, 1956, 56); *Товариші його уже повбігали були в лісок* (Фр., VIII, 1952, 123).

ПОВБУВА́ТИ, áю, áєш, *док., перех., розм.* Те саме, що **повзуватИ.**

ПОВБУВА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док., розм.* Те саме, що **повзуватися.** — *Це ви ще й досі не повбувались?* (Сл. Гр.).

ПОВВІХО́ДИТИ *див.* **повхо́дити.**

ПОВГАМО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Угамуватися (про всіх або багатьох). — *Залиштесь, будь ласка, коло палати,— наказав Вадик тьоті Тосі, коли на ліжках повгамовувались* (Шовк., Людина., 1962, 168).

ПОВГАСА́ТИ, áють, *док.* Угаснути (про все або багато чого-небудь).

ПОВГИНА́ТИСЯ, áється, *док.* Ввігнутися в багатьох місцях. *Дошки повгиналися* (Сл. Гр.).

ПОВГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Угодувати всіх або багатьох (перев. свійських тварин, птахів).

ПОВГОДО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Угодуватися (про всіх або багатьох, перев. свійських тварин, птахів). *Гарно у вас індики повгодовувалися* (Сл. Гр.).

ПОВГРІВА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* 1. Угрітися, зігрітися (про всіх або багатьох). *Повгрівалися* [заробітчани] *за ніч у соломі, вранці з неохотою підводилися* (Горд., Заробітчани, 1949, 128).

2. Дуже стомитися, змучитися, укритися потом від надмірного напруження (про всіх або багатьох). *Коні повгрівалися.*

ПОВГРУЗА́ТИ, áємо, áєте, *док.* Вгрузнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Стоять* [лелеки] *черідкою, повгрузали в розталь,— замерзнуть* (Ю. Янов., I, 1954, 28); *Тички повгрузали в землю і, здавалось, от-от тріснуть під вагою важкого винограду* (Досв., Вибр., 1959, 422); *Присадкуваті руді мазанки повгрузали в землю* (Гончар, Таврія, 1952, 21).

ПОВДАВА́ТИСЯ, аємо́ся, аєте́ся, *док.* Удатися (про всіх або багатьох). — *Та ще й повдавались* [дочки] *в матір: усі чепурні, шанують одежу, усі глядять одежини, як ока в лобі* (Н.-Лев., I, 1956, 121); — *Як вони* [Йонька й Федот] *схожі один на одного. А ми з Тимком не такі. Хтозна в кого й повдавалися. Мабуть, у матір* (Тют., Вир, 1964, 397).

ПОВДОВІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **повдові́ти.** *Повдовіла, турботами прибита мати не була в силі виплачувати точно по умові довг* (Коб., III, 1956, 211); *Більшість минківських вояків не повернулася додому. Повдовілі солдатки, побачивши когось з прибулих, голосили на все село* (Минко, Моя Минківка, 1962, 101); * Образно. *Сумно, поволі, важко волікся час у повдовілій хаті* (Фр., I, 1955, 141).

ПОВДОВІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* Те саме, що **овдові́ти.** *Торік вийшла* [молодиця] *заміж, а цього року повдовіла* (Март., Тв., 1954, 291); *Отець Іаков, повдовівши скоро після народження Нінки, сам випестив її, виглядів* (Юхвід, Оля, 1959, 9); *Він* [чорногуз] *майже безперестанку клепав своїм дзьобом, наче сповіщав людям, що в дорозі повдовів* (Томч., Готель.., 1960, 59).

ПОВДЯГА́НИЙ, а. е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повдяга́ти;** // Який одягся в що-небудь (про всіх або багатьох). *От посипались із хат люди до церкви, всі повдягані в що хто найліпшого мав* (Фр., II, 1950, 362); *Дівчата, по-святковому повдягані, стоять пообнімавшись з подругами* (Головко, I, 1957, 380); // *у знач. прикм. В покоях пана Калиновського світилися вогні, метушилися повдягані слуги* (Ле, Наливайко, 1957, 232).

ПОВДЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Одягти всіх або багатьох. *Треба.. дітей повдягати* (Мирний, III, 1954, 152); *Василева мати.. подумала, що Васі раптом знадобилися гроші, а потім побачила їх у заміжньої доньки, якій Василь запропонував на його лишки повдягати дітей* (Ю. Янов., II. 1954, 100).

2. Надягти на себе (все або багато чого-небудь, про всіх або багатьох). *Повдягали* [дівчата] *нові білі свитки, шитими рушничками підперезались і пішли собі мовчки, як тії павочки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 238); *Повдягаю я ленти, вінок одягну, Вишиванку надіну свою І піду із тобою стрічати весну* (Забашта, Квіт.., 1960, 149).

ПОВДЯГА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Одягтися (про всіх або багатьох). *Усі повдягались у довгі подорожні сукні і ждали тілько старого Шрама* (П. Куліш, Вибр., 1969, 67); *Повдягались* [дівчата] *у сінях і розходились* (Головко, II, 1957, 104); *Як тільки Вуганька повернулася, повдягались обидві по-святковому, пішли на сходку разом: мати й дочка* (Гончар, Таврія.., 1957, 452).

ПОВЕ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повести́** [1] 2, 3. — *О, будьте певні! Ваші діти будуть так поведені, як слід шляхетним фаміліям* (Н.-Лев., I, 1956, 423); [Аєцій Панса:] *Дочку за се хвалю. Вона у мене поведена по-старосвітськи* (Л. Укр., II, 1951, 358); // **пове́дено,** *безос. присудк. сл. Далі вже, годів через два, вже не тільки кури, вже стали пропадати і поросята.. І що то?* — *тільки що з двора поведено, то як у воду!* (Кв.-Осн., II, 1956, 396).

ПОВЕДЕ́НЦІЯ, ї, *ж., розм.* 1. Те саме, що **зви́чай** 2. *По людях було видно, що не пили вони сьогодні могоричу і не підкидали, за давньою поведенцією, на «ура» економа, щоб той поставив зайву чарку* (Стельмах, Хліб.., 1959, 198).

2. Манера поводження. *Дивлюся я на його* [станового] *і — не пізнаю... Де й поділася ота завжди привітна до мене ухмилка, ласкавий голос, приятельська поведенція?* (Мирний, IV, 1955, 370).

3. *рідко.* Те саме, що **мо́да.** — *Нащо ж ти так убрався? — спитала мати. — Бо тепер так ходять наші студенти. — Мабуть, тепер така поведенція, чи що? — питав батько* (Н.-Лев., I, 1956, 451).

ПОВЕДІ́НКА, и, *ж.* 1. Сукупність чиїх-небудь дій і вчинків; спосіб життя. *Вернувшись додому* [з пансіону], *Настуся одразу здивувала усіх усім: і своєю занадто вже вольною паризькою поведінкою, і своїми різкими манерами* (Н.-Лев., IV, 1956, 229); *Про його поведінку генерал дуже добре знав, але тримав коло себе за регельність* (Тют., Вир, 1964, 504); *Комуніст повинен всією своєю поведінкою на виробництві, в громадському і особистому житті показувати високі зразки боротьби за розвиток і зміцнення комуністичних відносин* (Програма КПРС, 1961, 122); // Певні дії, вчинки взагалі. *Неначе збагнувши незручність своєї поведінки, пустив* [Захар Билина] *спинку крісла, рвучко підвівся* (Ле, Право.., 1957, 11); — *Як сповідач, кажу тобі, пане: сідай і вислухай мене спокійно, бо від твоєї необміркованої поведінки може похитнутися справа святої церкви і навіть республіки* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 25); * Образно. *Хорошко придивлявся тепер не до роботи Михайла Гнатовича, а до поведінки металу в глибокому шві* (Собко, Біле полум'я, 1952, 247); // Уміння поводити себе відповідно до встановлених правил. *Його не злякались. Більше того, йому нагадали про норми поведінки, обов'язкової й для головного інженера* (Шовк., Інженери, 1956, 335); *Оцінка з поведінки;* // Реакція організму на яке-небудь подразнення або вплив чогось. *Поведінка майже всіх тварин залежить у тій чи іншій мірі від погоди* (Наука.., 7, 1956, 24).

◇ **Жі́нка легкої́ поведі́нки** — повія. *В ті роки (1926—1928) було ще в місті безробіття, часом блукали вулицями та прогулювалися на майданах жінки легкої поведінки* (С. Ол., З книги.., 1968, 46).

2. Функціонування (автоматичних пристроїв). *Теорія поведінки автоматів.*

3. *розм.* Те саме, що **зви́чай** 2. [Юхим:] *Не соромся, молодице, в нас така поведінка: чи роблять, чи не роблять, а більше того, що цілуються* (Вас., III, 1960, 80).

4. *заст.* Мода. [Хуса:] *Ти ж сама либонь того не знаєш, яка тепера поведінка в Римі на зачіски* (Л. Укр., III, 1952, 170).

ПО-ВЕДМЕ́ЖІ, *присл.* Те саме, що **по-ведме́жому.** — *Мамо, сестро! Годі вам не знать чого убиватись! Хіба ви не знаєте жартів запорозьких? Наш брат і жартує так по-ведмежи, що іншого до сліз доведе* (П. Куліш, Вибр., 1959, 135).

ПО-ВЕДМЕ́ЖОМУ, *присл.* Як ведмідь, подібно до ведмедя. *Де купка* [дівчат] *сидить, то підкрадуться* [парубки] *та по-ведмежому і ревнуть... а ті схоплюються, бігать* (Кв.-Осн., II, 1956, 239); *По-ведмежому, вайлувато проходячи повз гурт незаможників, що стовпилися біля столу, він зупинився* (Речм., Весп. грози, 1961, 96); // *Як у ведмедя. Маленькі очиці* [Шаукен] *наче ще поменшали і по-ведмежому поблискували злістю* (Тулуб, В степу.., 1964, 64).

ПОВЕЗЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повезти́** 1; // **пове́зено,** *безос. присудк. сл. Поза селом, поза селом Та повезено сіно. А десь моє серденятко Вечеряти сіло* (Укр.. лір. пісні, 1958, 87); *Аж ось вгляділи одрайяни, що машину повезено у двір* (Мирний, IV, 1955, 245).

ПОВЕЗТИ́, зу́, зе́ш, *док.* 1. *перех.* Почати везти, пересувати, переміщувати якимсь транспортом кого-, що-небудь з одного місця на інше. *Усіх* [рідних] *одірвали від Кармеля, укинули його у візок і повезли шляхом* (Вовчок, I, 1955, 362); — *Тпру! Дай, Гаврилку, я повезу! — Дмитрик скочив з санчат і взявся за мотузок*

(Коцюб., I, 1955, 133); — *Ручуся — повезе* [трактор], *сто тонн потягне вантажу, чи двадцять корпусів, чи п'ять сівалок* (Гонч., Вибр., 1959, 308).

2. *перех.* Везучи, відправити або доставити кого-, що-небудь кудись, до когось. *Мати постановила, як тільки Настуся підросте, повезти її в Париж і там викінчити курс її науки* (Н.-Лев., IV, 1956, 227); — *Запряжи,— каже* [сотник],— *добродію, пару коней.. да повези наших прачок до Трубайла* (П. Куліш, Вибр., 1969, 248); *Командуючого поклали на сани, обмостили ногу і в супроводі ад'ютанта, охорони і лікаря повезли на командний пункт армії* (Тют., Вир, 1964, 502); *Вони набрали у фляги мінеральної води, щоб повезти своєму комбатові* (Гончар, III, 1959, 91); // Поїхати разом з ким-небудь кудись. *Як та билина засихала* [титарівна], *А батько, мати турбувались, На прощу в Київ повезли* (Шевч., II, 1963, 100); *Того ж таки дня запріг він буланого в санчата й повіз жінку кататися* (Коцюб., I, 1955, 303); — *Колись в ручку поцілусте, як я в синій чумарчині вас на таранчасі повезу* (Тют., Вир, 1964, 430).

3. *кому, неперех., безос.* Пощастити, пофортунити. *Хата гула.., кожному хотілося розповісти, що з ним трапилося, як він мудро та хитро виплутався, чим йому повезло* (Хотк., II, 1966, 415); *Пішов* [я] *до нього* [диспетчера], *все розпитав і дізнався, що нам знову повезло, через хвилин п'ятнадцять ігиме збірний поїзд на Куберле* (С. Ол., З книги.., 1968, 110).

ПОВЕЛИ́ТЕЛЬ, я, *ч., книжн.* Той, хто повелює, наказує по праву своєї влади (про монархів, правителів і т. ін.). — *Який ти світу повелитель І наш Олимпійський предводитель, Коли против фіндюрки* [розпутниці] *пас?..* (Котл., I, 1952, 245); *Пан Віміна буде в дорозі до свого повелителя, а в Чигирин в'їздитиме Осман-ага, великий посол султана* (Рибак, Переясл. Рада, I, 1953, 160); // Особа, що має владу над ким-небудь; начальник. *Бреше, ошукує* [денщик] *свого пана і дуже часто перетворює життя свого повелителя у справжнє пекло* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 150); // *розм.* Чоловік щодо своєї дружини. *Накипівша у серці туга.. від витребеньків свого повелителя часто і густо виливається.. тихим, тяжким та важким поспів'ям...* (Мирний, V, 1955, 338).

ПОВЕЛИ́ТЕЛЬКА, и, *ж., книжн.* Жін. до **повели́тель.** *Мужчина безперервно літає перед нею.., кидаючись до стіп своєї вродливої повелительки* (Фр., VI, 1951, 224).

ПОВЕЛІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОВЕЛІ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., книжн.* 1. *тільки недок.* Правити, розпоряджатися, керувати. *Повелівати підданими; — Петровичу!.. Будьте мені, як і були, хазяїном і повелівайте надо мною* (Кв.-Осн., II, 1956, 352); *Тепер.. вона вже добре знала, що ніякого зачарованого царства, де живуть і повелівають земні боги, немає* (Собко, Срібний корабель, 1961, 194).

2. Наказувати, давати розпорядження. *Вона йому все розказала Так, як сама здорова знала, Що в пеклі є суддя Як; Хоть він на смерть не осуждає, Та мучити повелівае* (Котл., I, 1952, 148); [Покликач:] *Суд повелів, що зараз приймуть кару засуджені Нартал і Парвус* (Л. Укр., II, 1951, 538); — *То ви ж* [жінки] *помагайте мені до столу подавати,— повеліла Соломія, пораючись у миснику* (Кучер, Трудна любов, 1960, 151); // *із запереч. част.* не. Забороняти, не дозволяти. — *Є на небі бог милосердний! Він не повеліва гнушатися над сирітством!* (Кв.-Осн., II, 1956, 442).

ПОВЕЛІННЯ, я, *с., книжн.* Категоричний наказ, вимога — *Що ж, Іване,— спитав тихо Підпригора,— може, татарву пошарпасмо? — Ні! Без повеління гетьманового таке чинити не слід* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 178); *Долгорукий взявся виконувати повеління царя* (Літ. газ., 6.XI 1952, 3).

ПОВЕЛІТИ *див.* **повелі́вати.**

ПОВЕН *див.* **по́вний.**

ПОВЕРГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОВЕ́РГНУТИ** *і рідше* **ПОВЕ́РГТИ,** гну, гнеш, *док., перех., ритор.* 1. Примушувати падати; звалювати; // *перен.* Перемагати. *Всякого ж, хто нашій справі ворожий, сонце хай спалить, повергне народ* (Тич., Зростай.., 1960, 15); // *тільки док., перен., діал.* Кинути. *Не один* [сусід] *то й просто скаже: — Повергли би ви того* [те] *майстрованнє* [майстрування] (Фр., II, 1950, 39).

◇ **Поверга́ти (пове́ргнути) в прах** — розбивати, знищувати. *Він, сп'янілий від люті, все трощив і повергав у прах на своєму шляху* (Добр., Очак. розмир, 1965, 170); *Хіба не ми в боях під Сталінградом Повергли в прах нападників орду!* (Гонч., Вибр., 1959, 232).

2. У сполуч. з прийм. в та знах. в. ім. на позначення стану означає: викликати цей стан. *Вона, критика, повергала* [кухаря] *в такий гнів, в таку лють, що страви перекипали на плитах* (Довж., III, 1960, 428).

ПОВЕ́РГНЕНИЙ, ПОВЕ́РГНУТИЙ, а, е, *ритор.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пове́ргнути.** *Фашизм розтрощений і повергнений в усьому світі* (Смолич, Після війни, 1947, 44); *Прапор Перемоги над повергнутим рейхстагом встановили героїчні радянські воїни* (Літ. Укр., 12.V 1965, 1).

ПОВЕ́РГНУТИ *див.* **поверга́ти.**

ПОВЕ́РГНУТИЙ *див.* **пове́ргнений.**

ПОВЕ́РГТИ *див.* **поверга́ти.**

ПОВЕРЕДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Вередувати якийсь час. *Вони оба знали, що панотець повередує ще трохи, та й поїде* (Март., Тв., 1954, 223).

ПОВЕРЕЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *док.* Верещати якийсь час.

ПОВЕ́РЖЕНИЙ, а, е. *ритор.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пове́ргти.** *Передні шеренги демонстрантів вже розсипались, і на допомогу поверженому прапороносцеві кинулось кілька гімназистів* (Смолич, Мир.., 1958, 209); *Найжорстокіший полководець став великодушним, коли біля своїх ніг бачить поверженого ворога* (Добр., Очак. розмир, 1965, 142); *Він переможно глянув на поверженого таким красномовством Салая* (Собко, Нам спокій.., 1959, 31).

ПОВЕРЗТИ́СЯ, зе́ться, *док., розм.* Почати верзтися; // *безос. І поверзлось мені, що оце і є він, шлях мій, що аби я ним пішов, то усе б собі знайшов...* (Вовчок, VI, 1956, 228).

ПОВЕ́РНЕНИЙ, ПОВЕ́РНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поверну́ти.** *На той бік його* [каменя], *що був повернений до моря, хвилі накидали баговиння* (Горький, Опов., перекл. Хуторяна, 1948, 54); *Втікачі були повернуті через три дні* (Смолич, II, 1958, 58); *Цілує* [солдат] *землю чорну, Як рідну, як свою, Незламну, непоборну, Повернену в бою* (Бичко, Вогнище, 1959, 96); — *Найкращою подякою буде вчасно повернута книжка... Це — братова. А він у мене щодо книжок страшенний куркуль* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 5); *Власники душ, повернених у робоче бидло, записаних у господарський інвентар дідича разом із волами й кіньми, найбільш боялись того неспокійного, вольнолюбного духу народного* (Коцюб., I, 1955, 335); *Перекладені вони* [пісні] *на нашу мову не з єгипетського первотвору, звичайно, а з наукового німецького перекладу проф. А. Відемана, причому з прозаїчної форми повернені в віршовану* (Л. Укр., IV, 1954, 273); // *у знач. прикм. Щоб чучела риб мали більш «живий»*

вигляд, їх можна робити з повернутим хвостом (Вигот. чучел.., 1956, 10); // **пове́рнено, пове́рнуто,** *безос. присудк. сл. Жерла гармат з перекопських позицій теж було повернуто на Сиваш* (Гончар, II, 1959, 419); *Під Очаков Погнали й Максима. Там-то його й скалічено, Та й на Україну Повернено з одставкою* (Шевч., II, 1953, 254); — *Укупі били ляхів, укупі терпіли всякі пригоди, а як прийшлось до розквітання, то козаки зостались козаками, а нас у поспільство повернено!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 72).

ПОВЕ́РНЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **поверну́тися** 4—6. *Свобода торгівлі хлібом с повернення до капіталізму, до всевладдя поміщиків і капіталістів..* (Ленін, 39, 1973, 159); *Живучи у панській неволі, він з кожним роком все більше втрачав надію на повернення в рідний край* (Гжицький, Опришки, 1962, 110); *День погожий,.. свіжим подихом дихни з голубої далини, принеси із поля пісню про повернення весни* (Гонч., Вибр., 1959, 253); *Повернення до праці позитивно позначається на.. загальному стані і самопочутті* [людини] (Лікар. експертиза.., 1958, 10).

◇ **З пове́рненням!** — уживається як поздоровлення, привітання при зустрічі з людиною, що повернулася звідкись. [Катерина:] *З поверненням, Назаре Сергійовичу!* [Назар *(підійшов)*:] *Здрастуй, Катю!* (Зар., Антеї, 1961, 11).

2. Дія за знач. **поверну́ти** 7—11. *Під тиском умілих доказів Гуркала пішов* [Кульницький] *на компроміс: — Відступаємо рішення про повернення Варчуку частини його землі* (Стельмах, II, 1962, 219); *За наказом жреця Йіданет повинен був.. боротися за повернення молодості!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 136).

ПОВЕРНУ́ТИ *див.* **поверта́ти** [1].

ПОВЕ́РНУТИЙ *див.* **пове́рнений.**

ПОВЕРНУ́ТИСЯ *див.* **поверта́тися** [1].

ПОВЕРСТО́ВИЙ, а, е, *заст.* Вимірюваний або розраховуваний за кількістю верстов. *Поверстові відстані.*

ПОВЕРСТО́ВО, *заст.* Присл. до **пове́рстовий.**

ПОВЕРТА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **поверта́ти** [1] 1. *Лампа вмикається повертанням патрона в корпусі* (Підручник шофера.., 1960, 176).

2. Дія за знач. **поверта́тися** [1] 1, 4. *Повертання коліс* [автомобіля] *на неоднаковий кут забезпечується рульовим приводом* (Підручник шофера.., 1960, 252); *Другого дня о. Артемій та Сусана Уласівна з нетерплячкою ждали повертання о. диякона* (Н.-Лев., IV, 1956, 128).

ПОВЕРТА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОВЕРНУ́ТИ,** верну́, ве́рнеш, *док.* 1. *перех.* Вертячи, обертаючи, змінювати положення кого-, чого-небудь. *Миттю зіскакує* [Безбородько] *з ліжка,.. повертає в замку ключ* (Вільде, Сестри.., 1958, 213); *Морська хвиля обхлюпала дубок, почала повертати його, похитувати* (Ю. Янов., II, 1958, 57); *Один з чоловіків.. підняв з долу свиту, струснув, повернув у руках на всі боки* (Мирний, I, 1949, 257); *Орися повернула до себе обличчя Тимка* (Тют., Вир, 1964, 220); // Обертаючи, спрямовувати куди-небудь, на когось, щось. *Брянський негайно наказав повернути на німців усі міномети* (Гончар, III, 1959, 117); *Половець зійшов до води, підкотив штани, повернув носа шаланди в море* (Ю. Янов., II, 1958, 173); // Обертати що-небудь іншим боком. — *На хоч п'ятака, все рівно.* — *Дід повернув руку малого, положив п'ятака* (Мирний, I, 1954, 179); *Шура підійшла до Шовкуна і повернула йому вушанку зіркою наперед* (Гончар, III, 1959, 216); // *неперех.* Рухати, ворушити язиком, рукою і т. ін. *Повернув Нечипір язиком у роті... аж так і є: намацав півареника, що застряло у кутніх зубах* (Кв.-Осн., II, 1956, 109); — *Нап'яли братчики вам добру основу, витчуть вам таку сорочку, що ні руками, ні ногами не повернете* (П. Куліш, Вибр., 1969, 131).

Поверта́ти (поверну́ти) го́лову (обли́ччя, ши́ю *і т. ін.*) — то саме, що **Оберта́ти (оберну́ти) го́лову (лице́, вид** *і т. ін.*) *(див.* **оберта́ти**). *Руда пані повернула голову в наш бік* (Л. Укр., III, 1952, 612); *Невідомий ніяково посміхнувся у темну бороду і повернув здивоване обличчя до Клавдії Харитонівни* (Голов., Тополя.., 1965, 7); — *Ти не перебаранчай, коли я говорю,— неквапно повернув* [Левко] *широку шию до Волошина* (Стельмах, Хліб.., 1959, 64).

◇ **Поверну́ти очи́ма** — подивитися, глянути, не обертаючи голови. *Він* [гетьман] *вам булавою як тріпоне, та очима як поверне, так уся територія ходором ходить* (Вишня, I, 1956, 213); **Поверта́ти (поверну́ти) лицем** *див.* **лице́; Поверта́ти (поверну́ти) о́чі:** а) спрямовувати очі в який-небудь бік, дивитися на когось, щось. *Захекані дівчата здивовано під одним кутом повертають очі на отця Вікентія* (Стельмах, I, 1962, 416); б) звертати увагу на що-небудь. — *От ви і в Києві живете, і людьми освіченими зоветесь! Здасться б, повинні повернути очі на громадські справи* (Мирний, I, 1954, 350); **Поверта́ти (поверну́ти) [свої́м] ро́зумом (мо́зком)** — думати, міркувати. *Він мусив тепер повертати своїм розумом: взяв у одного дуже багатого польського графа в посесію село Журавку і став посесором* (Н.-Лев., II, 1956, 40); [Петро:] *Що ж його робити тепер? А ну, розумна голово, поверни своїм мозком та скажи, що робити тепер?* (Мирний, V, 1955, 180).

2. *неперех.* Змінювати напрямок свого руху, робити поворот; звертати. *Корови через рівчак повертають у хліб* (Вас., III, 1960, 341); *Гайдамаки понад яром З шляху повернули* (Шевч., I, 1963, 116); *Вибравшись з міста, колони танкістів різко повернули ліворуч, на південний схід* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 358); // *розм.* Заходити, заїжджати куди-небудь, до когось, звертаючи з дороги. *Один купець,— забув, як звати,— Із ярмарку багато грошей віз І до шинкарчиної хати Він повернув і з воза зліз* (Гл., Вибр., 1951, 142); *Кирило повернув до двору. Христя стала, не знаючи, чи йти їй за Кирилом, чи на шляху підождати* (Мирний, III, 1954, 71); // *у сполуч. з прийм. з.* Іти геть, залишати межі чого-небудь. *Бурлаки мовчки повернули з двора* (Н.-Лев., II, 1956, 205); *Антін Глущук не дослухав погроз розлюченого німецького пана і повернув з двору* (Чорн., Визволення, 1949, 113); // *перен.* Міняти політику, методи і т. ін. *Ліберальна буржуазія рішуче повернула від захисту прав народу до захисту установ, спрямованих проти народу* (Ленін, 19, 1971, 163); *Доки проти Денікіна йшов* [Махно] — *мов на дріжджах росло його військо, як гільки проти червоних повернув — розтануло враз* (Гончар, II, 1959, 339); // Те саме, що **поверта́тися** 3. *Усі думки Теміра, куди б вони не заходили, повертали завжди до Тані* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 339).

Ві́тер поверта́є (поверну́в) — вітер змінює, змінив напрямок. *Вітер повернув на нашу хату, і вона зайнялася* (Ю. Янов., II, 1958, 227); — *Нездужається... Бік болить.* — *На тепло, мабуть, бо вітер із Чорноморії повернув* (Тют., Вир, 1964, 166).

3. *неперех.* Мати згин, вигин, поворот, бути розташованим не по прямій лінії (про дорогу, річку і т. ін.). *Десь під самою горою повертала стежка вбік* (Хотк., II, 1966, 243); *За Вишгородом Дніпро круто повертає ліворуч* (Скл., Святослав, 1959, 63); *Дорога враз повернула, зламавшись майже під прямим кутом* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 8); *Там [у трубі] було дуже тісно, Фелікс довго ліз на череві, а потім труба по-*

вертала, попереду з'явилося світло (Ю. Янов., II, 1954, 40).

4. *перех.* Змінювати напрямок руху кого-, чого-небудь; спрямовувати рух кого-, чого-небудь в інший бік. *Євгенка підняв угору одно весло, а другим почав хутко повертати човна назад* (Донч., VI, 1957, 71); *В пустелю повертаєм ріки, Щоб ожила, щоб розцвіла* (Дор., Серед степу.., 1952, 13); — *Вийде і вона,— подумав собі Кармель і повернув коня до ріки* (Вовчок, I, 1955, 353); // *перен.* Надавати іншого, протилежного спрямування рухові, розвиткові чого-небудь. *Імперіалізм безсилий.. повернути назад розвиток сучасного світу* (Ком. Укр., 7, 1969, 13); // *перен.* Примушувати кого-небудь вернутися до якоїсь справи, заняття і т. ін. *Ми нетерпляче повертали її до перерваного оповідання* (Вас., II, 1959, 335); *Коли ж усіх мобілізованих арсенальців повертали з армії назад на завод,— то виявилося, що й в авіаційній частині Королевич теж спеціаліст по моторах, і тому в армії він так і залишився* (Смолич, Мир., 1958, 42); *Близький гуркіт і хмара їдкого диму вивели дівчину з солодкої мрійливої задуми, повернули до дійсності* (Гончар, III, 1959, 173); // Спрямовувати розмову, бесіду, думки на іншу тему, на інший об'єкт. *Часто також учитель повертав спільну розмову на причини війни, на несправедливість царсько-поміщицького ладу* (Козл., Ю. Крук, 1950, 309); *Ольга збагнула, що зовсім не до речі повернула розмову* (Л. Укр., III, 1952, 747).

◇ **Кóлесо істóрії повертáти назáд** *див.* **істóрія; Повернýти гнів на мúлість (мúлость)** *див.* **мúлість; Повернýти назáд кóлесо істóрії** *див.* **кóлесо; Повертáти (повернýти) все життя́** *див.* **життя́; Повертáти (повернýти) голóблі** *див.* **голóбля.**

5. *перех. і неперех., перен.* Надавати певного спрямування чому-небудь; використовувати щось певним чином. *Леся Українка, що взагалі мала нахил по-своєму освітлювати і по-своєму повертати світові теми.., підкреслювала символічне значення прометеївського міфа, прометеївського духу* (Рильський, III, 1956, 282); *Так вже раді* [мати], *як получу карбованця якого та їм дам. — Не знаю, кажуть було, куди й повернути його вперед: чи на солому, чи на папку* [хліб]... (Тесл., З книги життя, 1949, 10); *Мицько був здогадливий та повернув справою так, як їй і слід бути* (Март., Тв., 1954, 198); *Кобзар підказував часом бригадирові, але не раз відчував уперте бажання самому повернути справу інакше, по-своєму* (Жур., Дорога.., 1948, 173); // *ким, розм.* Верховодити, розпоряджатися на свій розсуд. [Матрона:] *А отой деришкіра* [писар] *віссався в нього* [чоловіка], *як кліщ в ягня, та й повертає туманом, куди хоче!* (Фр., IX, 1952, 393); *Що то дівчина! Так тобою повертає, як циган сонцем* (Кол., Терен.., 1959, 127).

◇ **Повертáти (повернýти) на жарт (жáрти)** — надавати чому-небудь жартівливого. несерйозного характеру. — *Кованько й справді з тих штукарів, в котрих ніколи гаразд не допитаєшся правди, бо він все повертає на жарти* (Н.-Лев., I, 1956, 615); *Не міг же він показати, що й справді злякався цього наймита.., і тому вирішив сварку повернути на жарт* (Стельмах, I, 1962, 236).

6. *неперех., розм.* Наближатися до якої-небудь межі в часі, просторі або відходити від такої межі. *Повертало сонце на південні грані* (Щог., Поезії, 1958, 216); *Тільки на ранок поверне зоря, Сонце почне витикатись, Вже почина і сусіда моя, Бджілка свята, обзиватись* (Манж., Тв., 1955, 50); *На літо повернула вже весна. Дрімає сад, і гостро пахне м'ята...* (Сос., Близька далина, 1960, 57); // *безос. Кінчається літо, на осінь повертає* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 89); *Вже пізно, вже на другу годину повернуло* (Коцюб., I, 1955, 210); *Вже повертало з півночі;* // *безос.* Доходити певного віку. *Уже на восьмий* [десяток] *поверта Твоїй старенькій дядині* (Мисик, Верховіття, 1963, 56); *Його, правда, всі звали «старий» Максимович. Хоч йому тільки повернуло на п'ятий десяток, та всі здавна пам'ятали його професором* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 338); *А як повернуло їй на восьме літо — самій довелося йти до панських покоїв* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 150).

7. *перех. і без додатка.* Віддавати назад що-небудь узяте; вертати. *Мій батько нікому не винний: у одного позичає, а другому повертає* (Укр.. присл.., 1955, 51); *Постараюся бути акуратним і швидко повернути коректу* (Коцюб., III, 1956, 259); *Зупинившись біля художника, він довго дивився на його роботу, похвалив її і з одвертим жалем повернув Тарасу Григоровичу* (Тулуб, В степу.., 1964, 251); // Відпускати когонебудь. — *Полковник рішуче вимагав повернути дочку. Нам нічого не залишилось, як відпустити* (Ю. Янов., II, 1958, 73).

◇ **Повертáти (повернýти) хліб,** *етн.*— відмовляти тому, хто сватається.

8. *перех.* Забирати назад що-небудь втрачене, віддане, відняте. *У пана брать — своє повертать* (Укр.. присл.., 1955, 337); *Все, що забрав наш лютий ворог, Щоб повернути, час наспів* (Пісні та романси.., II, 1956, 293); // Примусити кого-небудь вернутися назад, на попереднє місце. *Повертав боярин втікача, карав його і своїм правом до свого оселища приковував* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 36); *Зареклась я тоді повік не брати чужих дітей. І все ж таки мені дуже жаль, що тоді не наполягала і не повернула хлопця собі* (Логв., Давні рани, 1961, 57).

9. *перех., перен.* Відновлювати що-небудь, раніше втрачене. *Приємне тепло вогнища повертало хлопцеві добрий настрій* (Багмут, Щасл. день., 1959, 120); *В лісах днює і ночує тітка Василина, прислухаючись, який цвіт, корінь чи лист повертає здоров'я чоловікові* (Стельмах, Хліб.., 1959, 486); *Коротка передишка, безпечні стіни траншеї швидко повернули бійцям втрачену жвавість* (Гончар, III, 1959, 48); *Деяким дітям, що їх вважали безнадійно глухими, можна повернути слух* (Наука.., 2, 1967, 17); // Примушувати вернутися до попереднього стану. *Хто поверне в рабство ту країну, Де свободи стяг затрепетав?* (Рильський, III, 1961, 81).

◇ **Повертáти (повернýти) до життя́** *кого* (**життя́** *кому*): а) виліковувати тяжко хвору людину. [Мелешко:] *Ну, знаєте,— повернути життя людині, відняти її у смерті,— якої ще радості чи мистецтва побажати* (Коч., II, 1956, 489); б) надавати кому-небудь сил, бадьорості після душевного занепаду, переживань і т. ін.; відроджувати. *То гусла кров, то, повна дзвона й гула, у жилах клекотіла і текла... І до життя мене ти повернула любов'ю, що в душі твоїй жила* (Сос., Близька далина, 1960, 248); **Повертáти (повернýти) до здорóв'я** — одужувати. *Ганина мати, що почала вже повертати до здоров'я, ходить з одної кімнати до другої, роздивляється, чи все приладжено як треба* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 17).

10. *неперех., перен.* Відновлюватися, з'являтися знову після перерви (про почуття, стан і т. ін.). *Кров тої витекло чимало, бо здоров'я повертало до Остапа поволі* (Коцюб., I, 1955, 374).

11. *неперех., розм.* Те саме, що **повертáтися**[1] 4. *Що може бути миліше, як по довгому дню косовиці повертати на заході сонця з веселого лугу додому* (Довж., I, 1958, 69); *Він знову повертав на Україну*

(Ів., Тарас. шляхи, 1954, 333); *Побував я у Дрездені, Відні, Венеції, Флоренції, а тепер з Рима їду до Неаполя, а звідти на південь Франції, в Швейцарію і через Відень поверну до Львова* (Коцюб., III, 1956, 270).

12. *перех.* Перетворювати когось, щось в (на) кого-, що-небудь, змінюючи вигляд, форму, стан і т. ін. *За горами, наче вдалині, Різнобарвні сяяли вогні. Снилось море золотих вогнів, Що і ночі повертали в дні* (Шер., Дорога.., 1957, 25); *Князі та їх бояри силуються ослабити і розірвати громадські вільні порядки по селах, щоб опісля роз'єднаних і розрізнених людей тим легше повернути в невольників і слуг* (Фр., VI, 1951, 36); *Замість того, щоб привчати учня до малярства, дяк зразу повернув хлопця на наймита* (Вас., II, 1959, 383).

◇ **Внівéць повернýти** *див.* **внівéць.**

ПОВЕРТА́ТИ [2], áємо, áєте, *док., перех., розм.* Те саме, що **повернýти** 7 (всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Комісія розібрала діло вербівських селян і звеліла наділити їх кращою землею. Їм повертали навіть ті хутори і садки в лісах, що польські пани ще передніше од їх поодімали* (Н.-Лев., II, 1956, 261).

ПОВЕРТА́ТИСЯ [1], áюся, áсшся, *недок.*, **ПОВЕРНУ́ТИСЯ,** вернýся, вéрнешся, *док.* 1. Обертаючись, вертячись, змінювати своє положення. *Натиснув* [Марко] *обома руками ключ. Він не повертався* (Мик., II, 1957, 325); *На столі стояв величезний, незвичайний глобус, який сам весь час повертався* (Ів., Вел. очі, 1956, 91); *— Держав* [Андрій] *маслянку, а шестерня раптом і того... і повернулась...* (Коцюб., II, 1955, 48); // Роблячи поворот, змінювати положення свого тіла (про людей, тварин). *Роздягнутий по пояс, він стояв у садку в медсанбаті перед сестрою й, піднявши руки на голову, поволі повертався, вмотуючись таким чином в бинт* (Довж., I, 1958, 300); *Спалося* [Марусі] *чогось так неспокійно,— все поверталася з боку на бік і заснула лише вдосвіта* (Добр., Очак. розмир, 1965, 37); *— Що тут у вас? — гукнув граф, повертаючись на всі боки на новенькому рипучому сідлі* (Донч., III, 1956, 14); *Далі повернувся* [Телепень] *на спину* (Мирний, I, 1954, 321); *Пташина скочила до води. Верть-верть хвостиком. Верть-верть. Стрибнула на камінчик, повернулася туди-сюди, знову стрибнула* (Хотк., II, 1966, 304); // Розташовуватися, ставати і т. ін. обличчям до кого-, чого-небудь. *Він повертається до неї вже на порозі і, виходячи, промовляє спокійно: — Я пішов!* (Довж., I, 1958, 116); *Христя і Мар'я разом повернулися до сінешніх дверей* (Мирний, III, 1954, 199); *Хвора слабо повернулася, а очі її вперлися в Ядзю, наче перед нею стояла якась мара* (Кобр., Вибр., 1954, 108); // Рухатися, ворушитися. *Усміхнулась Катерина, Тяжко усміхнулась: Коло серця — як гадина Чорна повернулась* (Шевч., I, 1963, 34).

◇ **Де (кудú) не повернýся (повéрнешся, повéрнеться, повернúсь** *і т. ін.*) — з усіх боків, усюди. *Ті пишні великі очі так і сяють передо мною, як вечірня зоря, куди не повернуся* (Н.-Лев., III, 1956, 272); *Де не повернеться* [козак заможний Клим], *вона* [доля] *усюди з ним* (Гл., Вибр., 1951, 100); *Вже ворог оточив дороги кругом, куди не повернись...* (Сос., I, 1957, 306); **Нíде (нíяк) [булó] повернýтися** — дуже тісно. *За ними прийшли ще люди, так що за годину в хаті ніде було повернутися* (Тют., Вир, 1964, 206); *Кругом їх набилося народу — повернутися ніяк* (Мирний, III, 1954, 272); **Очі повертáються (повертáлися, повернýлися)** *на кого — що, до кого — чого, куди* — хтось дивиться в який-небудь бік, на кого-, що-небудь. *Очі людей раз по раз поверталися на схід, де над чумацьким шляхом з-за лапатих засніжених лип виплутувалося холодне, безкровне сонце* (Стельмах, I, 1962, 31); *Коли той* [витязь] *з'явився, всі очі повернулися на нього* (Три золоті сл., 1968, 109); **Повертáтися (повернýтися) в прóфіль** — змінювати положення голови так, щоб чітко вирізнявся профіль. *Олдрідж повертався і в профіль, ставав спиною, і від цього тільки робився схожим на живу людину...* (Ільч., Серце жде, 1939, 230); **Повертáтися (повернýтися) лицéм** *див.* **лицé; Повертáтися (повернýтися) облúччям** *див.* **облúччя; Повертáтися (повернýтися) спúною (спúнами, плечúма)** *до кого — чого і без додатка:* а) розташовуватися, ставати і т. ін. так, що видно спину. *Чую, що я ревную. Повертаюсь до неї плечима і даю собі слово, що між нами.. тепер кінець* (Коцюб., II, 1955, 420); *Повстанець відірвав від спини мокру сорочку і повернувся спиною до вартового. Вся спина була сполосована шомполами* (Довж., I, 1958, 135); *Тимко нехотя повернувся спиною до бійця, закрокував по піску* (Тют., Вир, 1964, 342); б) виявляти невдоволення, зневагу, байдужість; поривати стосунки з ким-небудь. *— Люди повернулися до них спинами.. А оті запроданці нічого не бачать із своїх нір і гадають, що вони мають на людей вплив...* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 71); **Світ повернýвся** *кому* — запаморочилася голова в кого-небудь. *Побачивши тебе учора, світ мені повернувся* (Кв.-Осн., II, 1956, 45); **Сéрце повернýлося** *у кого, кому* — хтось розхвилювався або стало тривожно, радісно кому-небудь. *Подивилася Хима, та аж серце в неї повернулось* (Вовчок, I, 1955, 53); *Очі йому від знемоги закрилися, зуби зціплені, вид страшний, грізний. У матері аж серце боляче повернулося од того виду страшного...* (Мирний, I, 1949, 161); *Коли увійшла* [молодиця] *і побачила Катерину — серце їй повернулося* (Хотк., II, 1966, 254); **Сéрце повертáється (повертáлося, повернýлося** *і т. ін.*) *до кого* — хто-небудь прихильно ставиться, відчуває симпатію до когось. *— Нащо Галька, нащо ненависна їй,— а вона не схотіла їсти, он сидить мовчки.. та боязко позирає на неї. Їй шкода мене? — серце матерне уже поверталося до дочки* (Мирний, IV, 1955, 85); *Ні, не таким було кохання його* [Данила] *до дівчини. Її серце вже поверталося до Нечуйвітра, коли Данило побачив Галину* (Стельмах, II, 1962, 163); **Язúк не повертáється (повертáвся, повернýвся, повéрнеться)** [**сказáти (спитáти** *і т. ін.*)] — хто-небудь не наважується, соромиться, боїться сказати, спитати і т. ін. щось. *А обдурювать* [людей] *якось ніяково, та ще й гріх, якось і язик не повертається* (Н.-Лев., I, 1956, 59); *Ще хотів щось сказати* [Дідушко], *але язик не повертався у роті* (Гжицький, Опришки, 1962, 129); *Солдатам і самим не вистачало пайкової махорки і проевти в них не повертався язик* (Тулуб, В степу.., 1964, 299); *Тут вона трохи-трохи не сказала: «Та я вже й так вас люблю». Так-бо язик в неї не повернувся, засоромилась* (Кв.-Осн., II, 1956, 432); *До чоловічого роду у неї* [Параски] *і язик не повернеться...* (Мирний, IV, 1955, 54); [**Як**] **язúк повертáється (повернýвся)** *у кого, кому* [**сказáти (спитáти** *і т. ін.*)]? — (як) наважився хто-небудь сказати, спитати і т. ін. щось? *— А ми ще й кабана не кололи, що то сало зайшло за сало,— жартує Григорій. — Марія обурюється: — І як у тебе язик повертається на сміх при такій пісноті?* (Стельмах, I, 1962, 227); *— Язик тобі повертається, відьмо богучарська, отаке патякати? Тут від холоду «мамо» не скажеш, а їй бісики сняться* (Тют., Вир, 1964, 466).

2. Роблячи поворот, змінювати напрямок свого руху. *Він хоче запитати, де його.. сім'я, що з дітьми, а вона,*

забачивши його, повертається і тікає назад (Тют., Вир, 1964, 531); *Вітер роздував ці різнокольорові паруси, коли канонерка круто повернулася і пішла назад до гавані, як чорна стріла* (Ю. Янов., II, 1958, 109); // *перен.* Змінюватися, набувати іншого напряму, змісту. — *Он як воно повертається. Думав, від Федота внука дочекаюсь, а вийшло — від баришника,— і Йонька бив кулаком кобилу під пузо, ніби вона була у чомусь винна* (Тют., Вир, 1964, 525).

Вітер повертáється (повернýвся) — вітер змінює, змінив напрямок. *Ранком, як він ішов у Бориню купувати коня, то мороз пощипував за обличчя і вітер гнав поземку; поки ж з господарем поторгувався, вітер повернувся* (Чорн., Потік., 1956, 12).

◇ **Життя повернýлося гóстрим бóком** *див.* **життя; Повертáтися (повернýтися) на дóбре (зле** *і т. ін.)* — те саме, що **Обертáтися (обернýтися) на дóбре (зле** *і т. ін.)* *див.* **обертáтися.** *Там, у цеху, в нього все повернулося на добре* (Собко, Біле полум'я, 1952, 68); *Він писав, що справа повертається на добре, що кошти* [на наукові досліди] *уряд частково вже асигнував і вже розпочинаються роботи* (Коцюба, Нові береги, 1959, 211).

3. *на кого — що, перен.* Спрямовуватися на кого-небудь іншого, на що-небудь інше. *Гордій сам не помічав, як його злість повертался на Ганну* (Гр., II, 1963, 90); // Бути використаним певним чином. [Х р а п к о:] *Я тобі, як скінчиться діло, щот* [рахунок] *дам: що на розходи пішло, а що лишок — на платіж повернеться* (Мирний, V, 1955, 128).

4. Іти, їхати і т. ін. назад; вертатися. *Повертався я в чужини, Гадав всю дорогу, Як матусю ріднесеньку Стріну край порогу* (Граб., I, 1959, 529); *Скільки разів цей бриг повертався до континенту, гордо піднявши переможний шовк прапорів!* (Ю. Янов., II, 1958, 68); *Задумали кияни і мене друкувати. Чув, що перший том уже повернувся з цензури* (Мирний, V, 1955, 404); *І ось повернулися ранньої весни лелеки та й не мають де сісти* (Козл., Весн. шум, 1952, 93); // *перен.* Прямувати, рухатися, розвиватися в протилежному напрямі.

Думкú (дýми, спóгади *і т. ін.)* **повертáються (повертáлися, повернýлися)** *до кого — чого* — хто-небудь починає, почав думати, згадувати і т. ін. знову про когось, щось. *Зник він* [Роман] *за снігами, а думки все повертались до нього* (Стельмах, I, 1962, 151); *Про що б не згадували Марія і Петро,.. їхні спогади найчастіше повертались до перших днів війни* (Жур., Дорога... 1948, 34); *Думки повернулись до розмови з паном* (Стельмах, I, 1962, 423); **Повертáтися (повернýтися) дýмкою (думкáми, в дýмці, в думкáх)** *до кого — чого* — починати думати про кого-, що-небудь. *Це все ще розуміє Фросина, повертаючись в думках до своїх минулих літ і села* (Стельмах, Хліб.., 1959, 174); *Повернеться він* [Чіпка] *до себе думкою, чує, як у голові борюкається острах з надією* (Мирний, I, 1949, 168); *Мерщій до сина всіма почуттями й думками повернулася* [Катря] (Головко, II, 1957, 205).

◇ **Повертáтися (повернýтися) до своїх пенáтів** *див.* **пенáт.**

5. *тільки 3 ос., перен.* Появлятися знову після втрати, витрати в тому самому вигляді, об'ємі, у тій самій кількості тощо. — *Ні, я його* [злодія] *не пущу живого!.. — Матію!.. Адже шкода повернулася* (Фр., II, 1950, 19); *А як Антон не має добрива, то хоч нехай він сіє, хоч не сіє — не повернеться й насіння* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 10); // Відновлюватися, з'являтися знову після перерви (про почуття, стан і т. ін.). *Володимир іронічно посміхається, потім очі його темнішають, до нього повертається гнів* (Довж., I, 1958, 125); *Коли вийшли на плесо, до лоцманів знову повернулась бадьорість* (Баш, Вибр., 1948, 8); *Вижив Шакір, та здоров'я до нього не повернулося* (Тулуб, В степу.., 1964, 8); // Починатися знову після перерви. *Батьки віддали своє життя, щоб задушити ту війну. Діти боролися, щоб вона більш ніколи не поверталася* (Кучер, Голод, 1961, 448).

◇ **Повертáтися (повернýтися) до життя́** — притомніти або ставати знову здоровим. *Лице його відсвічувало незбавну радість людини, що повертається до життя* (Тют., Вир, 1964, 102); — *Стрілять тебе я тут не стану..,— сказав сотенний. І з туману я повернувся до життя* (Сос., II, 1958, 402).

6. *до чого.* Починати робити що-небудь знову, братися за те, що було припинене. *Щоб не робити йому боляче, вона вирішила до цієї теми не повертатись* (Скл., Хазяїни, 1948, 128); *Мабуть, немає такого твору, до якого письменник не повертався б з бажанням щось підправити, щось додати чи змінити перед кожним його перевиданням* (Вітч., 3, 1965, 181); *Знову повернувся Максим до попередньої розмови* (Ткач, Арена, 1960, 9).

7. *розм.* Швидко виконувати яку-небудь роботу; швидко робити щось. *Усе в неї до ладу якось не тільки в хаті, а й у роботі: швидко вона повертається, діло горить у неї в руках* (Мирний, I, 1949, 172); *А тут у двері якийсь десятник: — Давай, бабо, дві паляниці та повертайсь, бо начальство дожидать не согласно* [не згодне] (Вовчок, VI, 1966, 286); — *Ти, стара, швидше там повертайся, відпустила дочку, то сама, як молода, крутися* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 387); *Дівчина, як дівчина: і очі красиві, і щоки свіжі, немов молоком умиті, і губи пухкі, а сама поки повернеться...* (Хижняк, Тамара, 1959, 93).

Умíти повернýтися *коло чого* — уміти зробити що-небудь.

8. *у кого — що.* Переходити з одного стану в інший, набирати іншого вигляду; перетворюватися в кого-, що-небудь. *Зовсім скирти розсунулись, розпались — у гній повернулись* (Мирний, III, 1954, 7); *Я було радію, слухаючи того її щебетання. Не було й гадки, що усе те щастя у велике лихо повернулось* (Вовчок, I, 1955, 281).

9. *тільки недок., розм.* Постійно жити, перебувати в якому-небудь середовищі, товаристві і т. ін. *Нехай тому легенько згадується, де він у світі повертається* (Номис, 1864, № 11609); *Козаки запорожці, де ви ся повертаєте? Де ви ся маєте?* (Сл. Гр.); *Вона сама собі, одним одна душею, буде повертаться у такому великому городі меж панами* (Кв.-Осн., II, 1956, 281).

10. *рідко.* Те саме, що **звертáтися** 1. *Нічого сам не потрапивши, він повернувся за порадою до свого давнього приятеля Чижика, секретаря в суді* (Мирний, I, 1949, 384); — *Хто ти? — Демобілізований солдат-арсеналець, маю честь повернутись,— відповідає Стоян, насилу додержуючи чиношанування* (Довж., I, 1958, 42).

11. *розм.* Те саме, що **повертáти** 6. *Вечоріло. Сонце повернулося на західну околицю неба* (Тют., Вир, 1964, 143).

ПОВЕРТАТИСЯ[2], áємося, áєтеся, *док., розм.* Прийти, приїхати і т. ін. назад (про всіх або багатьох). [Р а д ь к о:] *Вже декотрі повертались з заробітків з Дону, силу понаносили нових пісень* (Кроп., II, 1958, 365); *Бувало увечері, як з роботи повертаються* [наймити] *та після вечері отак, перед святом, як заспівають..— хлопець заніміє* (Головко, II, 1957, 11).

ПОВЕРТІТИ, рчý, ртúш, *док., перех.* 1. Вертіти якийсь час. *Сопкін обдивився її* [квітку] *теж зверху і зісподу, понюхав, повертів у руках і передав назад Ясочці* (Вас., I, 1959, 349); *Граф повертів в руках пакета і пішов до кабінету* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 201).

2. Укрити заглибинами, отворами в багатьох місцях; // *безос. Щось іде — таке.., що й глянути гидко: на одно око сліпе, вид йому покрутило та повертіло* (Свидн., Люборацькі, 1955, 150).

ПОВЕРТІТИСЯ, рчýся, ртúшся, *док.* Вертітися якийсь час. *Повибігали якісь панночки, куці та бистрії, як сороки; повертілись, повертілись перед очима, та й круть за двері!* (Вовчок, I, 1955, 75); *Вітер війнув — листя з клена жовте, жовтаво-золоте полетіло! Попавши в повітряні потоки, воно безжурним табунцем спочатку покружляло-повертілось.., а потім, нижче спустившись, посідало їм* [хлопцям] *на голови, на плечі* (Тич., I, 1957, 271).

ПОВЕРХ, у, *ч.* 1. Частина будинку, що включає ряд приміщень, розташованих на одному рівні. *З сіней направо й наліво йшли сходи на перший поверх* (Фр., VII, 1951, 306); *Терем київських князів збудований був на два поверхи* (Скл., Святослав, 1959, 33); // Ряд приміщень на судні, розташованих на одному рівні. *Взагалі пароход* [пароплав] *гарний, чистий дуже, великий (з трьома поверхами)* (Л. Укр., V, 1956, 403); // Ряд предметів, розташованих горизонтально, на одному рівні. *Лавки* [у залі цирку] *йдуть чверть-кругом (сегментом) у три поверхи* (Л. Укр., II, 1951, 510); *Хати* [в татарському селі] *без дахів, скупчені, приліплені одна до другої, одна над другою. Я нарахував 11 поверхів* (Коцюб., III, 1956, 146).

2. *гірн.* Частина шахтного поля, розташована між штреками. *Тут* [під Охтиркою] *вже видобувають нафту і газ з трьох розвіданих верхніх поверхів* (Роб. газ., 17.X 1965, 2).

3. *рідко.* Те саме, що **пове́рхня** 1. *Весело сонце на сході вставало, Сяєвом в поверху озера грало* (Щог., Поезії, 1958, 304); *Пішла хвиля та брижі далеко по гладенькому поверсі води* (Н.-Лев., I, 1956, 60).

4. *діал.* Верх. *І почала* [Параска] *їх* [подушки] *складати.., а саму невеличку, наче пампушку ту, одним махом руки якоюсь круглою зробила і на самий поверх кинула* (Мирний, IV, 1955, 355).

ПОВЕ́РХ. 1. *присл.* Зверху чого-небудь. *В білому одіта, І поверх парчею срібною покрита, Тихим сном навіки вродниця* [вродливиця] *заснула* (Щог., Поезії, 1958, 116); *Несторова закуталась у хустину, одягла при допомозі Нестора шубу поверх* (Вільде, Сестри.., 1958, 577); *На обкладинці* [папки] *приклеєно ярлика з видрукуваним на машинці написом.. Поверх розмашисто навскіс червоним олівцем: «Замполіту. Здати в архів»* (Логв., Давні рани, 1961, 11).

2. *прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу чи місце: а) вище від яких, над якими що-небудь розміщується або відбувається якась дія. *Висока трава починає гнутись-хилитись, поверх неї тілько гарячий вітер гуляє та сонце розсіва своє пекучо-іскристе проміння* (Мирний, IV, 1955, 312); *Крижицький.. наймав збиту з дощок комірку з віконцем поверх дверей* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 158); б) вище від яких спрямована дія. *Вчителька.. глянула на дівчинку поверх окулярів* (Коз., Листи.., 1967, 7); *Очі його дивились кудись уперед, поверх ворога* (Тют., Вир, 1964, 537).

3. *прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на предмет, на поверхні якого хто-, що-небудь є, перебуває. *Грицько вертався з поля з снопами, аж трьома возами. Він за одним, Христя за другим; а син.. сидів на третім поверх снопів* (Мирний, I, 1949, 413); *На озеречку поверх льоду повиходила зеленкувато-блакитна вода* (Стельмах, I, 1962, 343).

4. *прийм., з род. і знах. в., рідко.* Те саме, що **по́над** 5. *Вона мала поверх двадцять років і була висока* (Коб., I, 1956, 375); *Записав* [І. Франко] *понад 400 пісень та поверх 1300 коломийок* (Нар. тв. та етн., 1, 1968, 53).

5. *прийм., з род. в., рідко.* Те саме, що **по́над** 6. *Поверх моєї праці та ще мене б'ють* (Номис, 1864, № 4043); *Не знаю, що змушувало лаборантів і монтажниць так працювати: їм же ніхто не платитиме за час, що вони прогають поверх своїх годин* (Ю. Янов., II, 1958, 116).

ПОВЕРХНЕ́ВИЙ, а, е. Який розміщується, перебуває, відбувається і т. ін. на поверхні чи недалеко від поверхні чого-небудь. *У сільській місцевості для забезпечення водою потрібно використовувати підземні джерела, де води вищої якості порівняно з поверхневими* (Хлібороб Укр., 8, 1969, 27); *Поверхневі морени утворюються з матеріалу, що його льодовик несе на собі* (Курс. заг. геол., 1947, 149); *Платина довго була єдиним каталізатором, який застосовувався для поверхневого горіння* (Наука.., 6, 1963, 16); // Який здійснюють на невеликій глибині від поверхні землі. *При поверхневому обробітку посіви більше засмічуються бур'янами* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 7).

△ **Поверхне́ве ди́хання** — неглибоке дихання. *Під час сну дихання у дітей рівне і більш поверхневе, ніж під час неспання* (Шк. гігієна, 1954, 58).

ПОВЕРХНЕ́ВО. Присл. до **поверхне́вий.** *Почався процес зварювання. Обидві частини* [розламаного крюка] *зварювалися не поверхнево, а серцевиною* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 17); // Неглибоко. *Добрива.. вносили.. поверхнево рано навесні* (Хлібороб Укр., 2, 1967, 16).

ПОВЕ́РХНЯ, і, *ж.* 1. Зверхній, зовнішній бік чого-небудь. *Ніколи ні одна сніжиночка не торкнулася поверхні цеї* [цієї] *червоної пустині* (Хотк., II, 1966, 106); *Поверхня дерева нагрівається від сонця і пахне, як сіно з копиці* (Ю. Янов., II, 1958, 140); // Верхній шар маси якої-небудь речовини, рідини і т. ін. *Блакитне небо відбило свої фарби на поверхні води* (Досв., Вибр., 1959, 289); *Упавши на білу поверхню сметани, солянї крупинки враз подзьобали її сірими цяточками* (Сенч., Опов., 1959, 46); // *геогр.* Сукупність нерівностей земної кори, які утворюють низини, височини і т. ін.; рельєф. *Поверхня західного Лісостепу дуже розчленована глибокими балками і долинами рік* (Бот. ж., X, 1, 1958, 6).

△ **Дéнна пове́рхня** *див.* **дéнний.**

◇ **Ви́плисти на пове́рхню** *див.* **виплива́ти; Ви́рнути на пове́рхню** — з'явитися (несподівано, раптово). *Рафаїл якось автоматично виринув на поверхню, коли Аркадієві треба було позичити грошей* (Вільде, Сестри.., 1958, 47); **Ко́взати по пове́рхні** — *див.* **ко́взати; Лежа́ти на пове́рхні** — *див.* **лежа́ти.**

2. *мат.* Межа, що відділяє геометричне тіло від зовнішнього простору або від іншого тіла; слід руху якої-небудь лінії в просторі. *Бічна поверхня правильної піраміди дорівнює добуткові периметра основи на половину апофеми* (Геом., II, 1954, 43).

ПОВЕРХО́ВИЙ [1], а, е. Прикм. до **по́верх** 1; // Який має поверхи. *В поверховому будинку світилося* (Ірчан, II, 1958, 20).

ПОВЕРХО́ВИЙ [2], а, е. 1. *рідко.* Те саме, що **поверхне́вий.** *Вся ділянка під будівництво спланована з урахуванням відводу поверхових вод* (Архіт. і буд., 4, 1955, 23).

2. *перен.* Який не торкається суті справи; неглибокий. *Вам, може, чудно, що я взяла такий поверховий тон, але ж говорити грунтовно на такі теми, се значило б стріляти з гармат по горобцях* (Л. Укр., V, 1956, 174); *Проект поверховий, його могла висунути тільки людина, що не обізнана з теперішнім станом нашої хімічної промисловості* (Шовк., Інженери, 1956, 14); *Блондинка, в чобітках, блискучі очі, трохи стурбовані,— таке було перше поверхове враження від неї* (Трубл., I, 1955, 100); // Який не виникає в суть справи, обмежується несуттєвим. *Я любив і люблю Маяковського більше, аніж це деякі поверхові критики наші показати хотіли* (Тич., III, 1957, 113).

...ПОВЕРХО́ВИЙ [3], а, е. Друга частина складних прикметників, що означає: який має стільки поверхів, скільки вказано в першій частині, напр.: п'ятиповерхо́вий, шістнадцятиповерхо́вий і т. ін.

ПОВЕРХО́ВІСТЬ [1], вості, *ж.* Кількість поверхів, що визначає висоту будинку. *Споруди підвищеної поверховості.*

ПОВЕРХО́ВІСТЬ [2], вості, *ж.* Властивість за знач. **поверхо́вий** [2] 2. *В комедії.. накреслив п. Цеглинський бодай одну правдиву постать, оцього батька, людину з сильним почуттям своєї особистої гідності і з погордою до усякого фальшу та поверховості* (Фр., XVI, 1955, 115); *Поверховість в художньому зображенні — прямий наслідок недостатнього знання життя* (Літ. газ., 7.VIII 1952, 3).

ПОВЕРХО́ВИЙ, а, е, *діал.* Поверховий (*див.* **поверхо́вий** [2] 2). *Лена.. весела, більш по молодості, ніж по темпераменту, поверховна у всьому* (Л. Укр., III, 1952, 718); *Я з ним* [професором Огоновським] *познайомився в його домі. Була то поверховна знайомість, що не справила на мене особливо враження* (Сам., II, 1958, 396).

ПОВЕРХО́ВНІСТЬ, ності, *ж.*, *діал.* 1. Властивість за знач. **поверхо́вний**. *Поверховність твору.*

2. Зовнішність. — *Пан Стоколоса чоловік здібний і симпатичний, невважаючи на свою... комічну поверховність* (Фр., II, 1950, 333).

ПОВЕРХО́ВНО, *діал.* Присл. до **поверхо́вний**. *Освоєні поверховно з поодинокими галузями наук, з поодинокими фактами всесвітньої історії, думають, що вони* [жінки] *справді доволі озброєні супроти вимог життя* (Коб., I, 1956, 71).

ПОВЕРХО́ВО. 1. Присл. до **поверхо́вий** [2] 2. *Питання про впливи на письменника інших письменників у наших критиків займає чогось переднє місце, хоч розв'язують вони його, на мій погляд, дуже поверхово* (Вас., IV, 1960, 48); *Я зрозумів тепер, що Заруба не поверхово, а глибоко розуміється в сільському господарстві* (Кучер, Прощай.., 1957, 467).

2. *присл.*, *діал.* Зовні. *Він чув себе легким і хоч поверхово спокійним* (Фр., VII, 1951, 80).

ПОВЕРХОВО́ДИТИ, джу, диш, *док.* Верховодити якийсь час. *Погуляв деньків зо два по селу Денис, поверховодив на вулиці* (Кв.-Осн., II, 1956, 400).

ПОВЕРХСТРОКО́ВИЙ, о́ва, о́ве, *військ.*, *рідко.* Те саме, що **надстрокові́й**. *Над морем устав силует підпрапорщика російської армії, поверхстрокового вояки* (Ю. Янов., I, 1954, 249).

ПОВЕ́РХУ, *присл.*, *рідко.* Те саме, що **пове́рх** 1; зверху. *Дві скелі створили печеру... Тут тихо... Поверху навскоси сипле піщаний дощ...* (Досв., Гюлле, 1961, 158).

ПОВЕРША́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОВЕ́РШУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПОВЕРШИ́ТИ**, шу́, ши́ш, *док.*, *перех.*, *діал.* Перевершувати. *Софрон Іванович врочисто гримів басом,. сильним голосом повершав усіх співців* (Горд., Дівчина.., 1954, 179); *Всю громаду повершували, горуючи над нею, два баси, трохи вищий і трохи нижчий* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 237); *Дарма, що цей бичок менший,— а він більшого за літо повершить* (Сл. Гр.).

ПОВЕРШИ́ТИ [1], шу́, ши́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Те саме, що **закінчи́ти**. — *Коли сам, каже, не повершу, то синові передам* (Шевч., I, 1963, 95); *Хома Лихо на те подав свою раду, повершив, так би мовити, глибиною думки безконечний двобій, що вівся за бригадира* (Горд., II, 1959, 251).

ПОВЕРШИ́ТИ [2] *див.* **поверша́ти.**

ПОВЕРШУВАТИ *див.* **поверша́ти.**

ПОВЕСЕЛИ́ТИ, лю́, ли́ш, *док.*, *перех.* Розважити, розвеселити чим-небудь когось. *Тогді Троянці всі з хортами Збиралась їхать за зайцями, Князька свого повеселить* (Котл., I, 1952, 180); *Він любить посміятися сам і повеселити студентів* (Гуц., Передчуття.., 1971, 22); // Принести радість, утіху кому-небудь; порадувати. *Ти ж мене повеселив, що ти не був з ними* (Кв.-Осн., II, 1956, 409); // *рідко.* Надати виразу (обличчю, очам і т. ін.). *Жарт повеселив людські обличчя.*

ПОВЕСЕЛИ́ТИСЯ, лю́ся, ли́шся, *док.* Веселитися якийсь час. [Наталя:] *Ми хочемо.. зібратись у себе дома, тісним колом, погомоніти і повеселитись...* (Мик., I, 1957, 384); — *Ходімо, Зінько, з нами. Погуляємо разом, повеселимося* (Шиян, Баланда, 1957, 9).

ПОВЕСЕЛІ́ЛИЙ, а, е. Який повеселив, став веселим. *Килигей, теж збуджений, повеселілий, оглядав з командирами захоплену кулеметну тачанку* (Гончар, II, 1959, 26); // Який виражає такий стан (про очі, обличчя і т. ін.). *Похмуре панове обличчя вигодинюється, ясніє. Осміхнувся, зводить повеселіле лице до хлопців* (Вас., I, 1959, 363); *Варка підвела повеселілі очі, соромливо оглянула всіх* (Збан., Сеспель, 1961, 325); * Образно. *Не лютує тиф у повеселілих селах і менше ночами наскакують банди. Після розгрому Петлюри одразу влада взялася за отаманів і батьків, які не склали зброю* (Стельмах, II, 1962, 245).

ПОВЕСЕЛІ́ЛО. Присл. до **повеселі́лий.** *Стрепенувся пароплав, виволікаючи з глибини якір, ..повеселіло загомоніла команда* (Вол., Озеро.., 1959, 70).

ПОВЕСЕЛІ́ТИ, ію, іє́ш. Док. до **весели́ти.** *Ватага вся повеселіла, Горілка з пляшок булькотіла, Ніхто ні каплі не пролив* (Котл., I, 1952, 163); *І мій, смутний, повеселів товариш — На наше вийде, будем жито жать!* (Шер., Щастя.., 1951, 87); // Виразити такий стан (про очі, обличчя і т. ін.). *Галя глянула на машкару й її сердите личко зразу повеселіло й засяяло* (Вас., I, 1959, 120); * Образно. *А як випав перший сніг,— простори села й міста наче трохи повеселіли, посвітліли од ясної, як сонце, білості* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 66).

ПОВЕСЕЛІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **весели́шати.** *Адась повеселішав, радісно луснув батогом і вдарив по конях* (Фр., VII, 1951, 76); *Петро Антонович почав оповідати свої мисливські пригоди, і Леся повеселішала* (М. Ол., Леся, 1960, 12); // *безос.* *От нашій Івзі на душі так повеселішало, що вона вже й нужди мало* (Кв.-Осн., II, 1956, 270); *Дарунок звалився наче з неба, і в штабному вагоні повеселішало* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 448); // Виразити такий стан (про очі, обличчя і т. ін.). *Лице її знов засвітилось, повеселішало* (Н.-Лев., I, 1956, 152); * Образно. *Від усієї його неповторної динамічної юності віє таким нищівним для всіляких сумнівів оптиміз-*

мом, що хата повеселішала вся, неначе щось в ній стелю підняло (Довж., І, 1958, 74).

ПО-ВЕСІЛЬНОМУ, *присл.* Як на весілля, на весіллі. *Входять Ольга й Варвара, убрані по-весільному* (Н.-Лев., II, 1956, 523).

ПО-ВЕСІННЬОМУ, *присл., рідко.* Те саме, що **по-весня́ному.** *Все зелене доокола. По-весінньому яскраво-зелене* (Хотк., II, 1966, 63); *По-весінньому замрячило, аж на душі полегшало* (Баш, На.. дорозі, 1967, 115).

ПОВЕСЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Веслуючи, попрямувати куди-небудь. *Дівчина сіла в човен і повеслувала в холодну збурену ніч* (Кочура, Родина.., 1962, 155).

ПОВЕСНІ, *присл.* Весною, навесні. *Не співай повесні, Соловейко, мені* (Манж., Тв., 1955, 45); *Повесні тане сніг і починає прокидатися земля після зимового сну* (Ів., Вел. очі, 1956, 101).

ПОВЕСНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *поет.* Док. до **весні́ти;** // *безос. Як потеплів, повесніє, У гаї знов зазеленіє Новеньке листячко дубове* (Павл., Бистрина, 1959, 206).

ПО-ВЕСНЯ́ПОМУ, *присл.* Як весною, навесні. *Світить надворі по-весняному сонце* (Донч., Вибр., 1948, 41); *Яскраво світило сонце, і Галя була одягнута по-весняному* (Смолич, Світанок.., 1953, 673).

ПОВЕСТИ́ [1] *див.* **пово́дити** [1].

ПОВЕСТИ́ [2] *див.* **пово́дити** [2].

ПОВЕСТИ́СЯ [1] *див.* **пово́дитися** [1].

ПОВЕСТИ́СЯ [2], еду́ся, еде́шся, *док.* 1. *безос., розм.* Увійти в звичай, стати звичним. [Олімпіада Іванівна:] *І що то тепер повелось: — товариш, товаришка! По-моєму, жінка жінкою, а мужчина мужчиною; яке там товаришування!* (Л. Укр., II, 1951, 6); *Викосити леваду — то було синове діло, так уже повелося* (Голов., Тополя.., 1965, 52).

2. *розм.* Те саме, що **завести́ся** 1; появитися. *Через який-небудь рік повелися поросята, утята, різного заводу кури* (Л. Янов., І, 1959, 53); *Між наших вороних повелися тії коні, що вже знала я про них* (Тич., І, 1957, 169).

3. *кому і без додатка, безос., розм.* Пощастити, вдатися. *— З усіма дітьми мені добре повелося, а з цими на тобі на старість такий клопіт!* (Н.-Лев., VI, 1966, 401); *До переміни місць такі охочі Всі ті, кому в житті не повелось* (Плужник, Вибр., 1966, 172).

4. *розм.* Завести приятельські, доброзичливі стосунки з ким-небудь. *З ледарем поведешся — горя наберешся* (Укр.. присл., 1955, 391); *Якщо з поетом уже повелася, — Я тобі* [штапко] *дам і пшениці, й водиці* (Мал., Звенигора, 1959, 258).

5. *розм.* Почати відбуватися, здійснюватися; розпочатися. *В одній збірній компанії.. повелася розмова не дуже приємна обом друзям* (Л. Укр., V, 1956, 140); *«Війна» поміж хлоп'яками.. повелася в Васильовськім затоні з давніх-давен* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 9).

6. *діал.* Піти (з ким-небудь). *Ой кумася, ой кумася меду напилася, А кум куму за рученьку, кума повелася* (Коломийки, 1969, 306).

7. *рідко.* Пас. до **повести́** [1] 2. *— Там же до жолоба коней, хлопці! Я сінця вкинув їм. — І далі про себе наче: — А після вечері на луки поведуться...* (Головко, І, 1957, 251).

ПОВЕЧЕ́РЯТИ, яю, яєш, *док.* Поїсти ввечері. *Напились ми чаю, повечеряли — і почалися у нас розмови* (Хотк., І, 1966, 164); *Він тримався бадьоро і з великим апетитом повечеряв* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 140); *— А тепер, Катерино, піди собі до челядні, повечеряй, чим бог послав* (Стельмах, І, 1962, 298).

ПОВЕЧІ́РКУВАТИ, ую, уєш, *док., розм.* Їсти після вечері. *Снідала-обідала — раз їла, полуднувала-підвечіркувала — два їла, вечеряла-повечіркувала — три їла* (Номис, 1864, № 14324).

ПОВЕЧІ́РНІЙ, я, є, *рідко.* Який буває вечері. *Ніч тужавіла, перемішуючи повечірні присмерки* (Ле, Клен. лист, 1960, 142); *Їх* [дуби і сосни] *радує день і дівоча розмова, Рахманного поля розбуджені соки, Дніпровських лиманів лискуча підкова, Шатра повечірнього небо високе* (Мал., Запов. джерело, 1959, 219).

ПО-ВЕЧІ́РНЬОМУ, *присл.* Як увечері. *Ідуть кімнатою косі пасма сонця, золотавляться по-вечірньому* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 38); *Люба.. застиглими очима дивилася на вікно, вже не ясне, а по-вечірньому сіро-синє* (Собко, Справа.., 1959, 272).

ПОВЕЧІ́Р'Я, я, *с., рідко.* Те саме, що **ве́чір** 1. *Солов'ї.. тьохкали всюди, і від їхнього співу дзвеніло повечір'я* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 139); *Над полями спускаються вечірні сутінки. Пізнім повечір'ям чути, як лускається перезрілий колос, журно сиплеться зерно на землю* (Рад. Укр., 21.VII 1961, 2).

ПОВЕЧОРІ́ТИ, і́є, *док., безос.* Наблизитися, настати (про вечір). *Ой, коли б той вечір Та й повечоріло, То б моє серденько та й повеселіло* (Укр.. лір. пісні, 1958, 323); *Оце повечоріє, калюжки постужавіють* (Вовчок, VI, 1956, 305); *Зовсім повечоріло. Ескадрилья літак за літаком знялася з моря, взявши курс на захід* (Ле, Клен. лист, 1960, 52).

ПОВЕ́ШТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Вештатися якийсь час. *А Химченко ще трохи повештавсь по місту, не запинаючи сорочки, та полюбував, як цікаво перехожі дивляться на його* (Крим., Вибр., 1965, 333); *Марія помила начиння, повешталася ще трохи по хаті й, погасивши світло, теж полізла на піч* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 113).

ПОВЗ, *діал.* **ПОЗ, ПОУЗ.** 1. *присл.* Не зупиняючись, не затримуючись біля кого-, чого-небудь, минаючи когось, щось. *Та проїхав козак поуз І оком не глянув* (Манж., Тв., 1955, 109).

◇ **Прохо́дити (пройти́) повз** — не помічати, не надавати важливого значення. *Він не хотів і не міг допустити, щоб його студенти так зневажливо і зверхньо ставились до нових шукань в науці,.. він не міг дозволити собі пройти повз* (Рибак, Час.., 1960, 220).

2. *прийм., з род. (рідко) і знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу, простір, не затримуючись біля яких, минаючи які, хто-небудь проходить, пробігає, щось проїжджає тощо. *У Венеції на сей раз не спинялась (проїхала повз неї вночі)* (Л. Укр., V, 1956, 419); *— Прощайте, мамо!..— сказав Максим, проходячи повз матір* (Мирний, І, 1949, 216); *Проходячи повз маленьке, вмазане в стіну дзеркальце, Параскіца не витримала, щоб не глянути в нього* (Коцюб., І, 1955, 266); *Ідемо понад високими коноплями, понад лапатими буряками. Повз пшениці густої, повз кукурудзи качанами рясної* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 53); *— Ти за всю війну дома не був. І оце зараз, можна сказати, повз самий двір ідеш, а до хати не зайдеш* (Головко, II, 1957, 577); *Повз двір, вулицею і через городи поспішали люди* (Збан., Незабутнє, 1953, 52); *Повз вікон часто, часто йшли верблюди з довгими ногами* (Сос., II, 1958, 348); *— Чи чула ти, дівчинонько, Як я тебе кликав? ..Як поз твої воріточка Сивим конем їхав?* (Чуб., V, 1874, 51).

3. *прийм., з род. (рідко) і знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу, простір, недалеко від яких, біля яких щось відбувається або хто-, що-небудь перебуває. *Петро.. сидів поз вікно* (Тесл., З книги життя, 1918, 120); // *із знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, простір, уздовж яких спрямована дія. *— В обніжкові зазубець робить* [Палажка], *а поз*

обніжок.. рівець прогортає (Тесл., З книги життя, 1918, 161).

4. *прийм., з род. (рідко) і знах. в.* Уживається при вказуванні на особу, предмет, у які не вцілює хтось, не попадає щось. *Я став в куток. Гвинтівки дуло в «очко» пролізло й полоснуло повз мене в стіну пломенем...* (Сос., II, 1958, 403).

5. У поєднанні з ім. рік, день, година і т. ін. уживається при вказуванні на безперервність, повторюваність дії. *Так рік повз рік у зміні безнастанній Час надійшов, що тільки майорів Смутним очам моїх плугатарів, Коли конали в темряві й стражданні* (Плужник, Вибр., 1966, 121).

ПÓВЗАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пóвзати.** *Бачили* [ми на дні моря].. *лінуве повзання крабів, підводні печери* (Коцюб., II, 1955, 417); *Надто гордий і незалежний, щоби просьбами, повзанням впрошуватися в його* [Гуртера] *ласку, він* [Ангарович] *сповняв точно його волю і не інтересувався ним зовсім* (Фр., VI, 1951, 382).

ПÓВЗАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Пересуватися в різних напрямках по поверхні всім тілом або на коротких ніжках (про плазунів, комах і т. ін.). *Тихо бриніла.. муха на шибі. То замовкала, повзаючи по склі, то знов співала фальцетом, заплутавшись в складках занавіски* (Хотк., II, 1966, 132); *Коли в мурашниках закрита частина ходів і навкруги мало повзає мурашок — чекай дощу* (Наука.., 7, 1956, 24); *Між каміннями і зеленими водоростями плавають прозорі медузи і повзають краби* (Донч., II, 1956, 350); // Пересуватися по поверхні в різних напрямках, припадаючи до неї тулубом і перебираючи кінцівками (про людей і деяких тварин). *На читальнім будинку вже повзав бляхар* (Март., Тв., 1954, 326); *Варвара повзала по полю від танка до танка, від окопу до окопу, перев'язувала поранених і витягала їх на собі з-під вогню* (Перв., Дикий мед, 1963, 438); *Біля Василя Прокоповича повзало шестеро маленьких котенят* (Коп., Подарунок, 1956, 100); *Повзати плазом.*

2. *розм.* Повільно пересуваючись, рухатися в різних напрямках. *По слизу вниз і вгору повзали вагончики фунікулеру* (Панч, Ерік., 1950, 55); *Із широких вікон перед ним унизу слалась панорама дахівок, ріжків вулиць і кравчків майданчиків міста.., повзав трамвай* (Досв., Вибр., 1959, 235); // Повільно сунутися, переміщуватися в різних напрямках (про хмари, туман і т. ін.). *Над нами небо світило своїми ясними зорями, кругом повзали.. чорні хмари* (Мирний, V, 1955, 350); *Якась темна густа мряка обгортала її непрозорим туманом, збивалася вгору, то повзала чорними, страшними бовванами* (Кобр., Вибр., 1954, 169); // Ходити поволі або насилу. *На чорних ріллях, як мурашки, повзали люди, греблися в землі, зморені* (Головко, I, 1957, 68); // *зневажл.* Ходити взагалі. *Ще он Савенко по нашій землі повзає. Живе. Дихає. Скільки матерів його проклинають* (Жур., Дорога.., 1948, 91).

Пóвзати на колíнах (колíнами, колíньми, навкóлішки, навкóлішках, рáчки *і т. ін.*) — пересуватися в різних напрямках на колінах або рачки. *Повзала* [Марія] *на колінах, обмацуючи руками кожний закуток* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 192); *Валентин повзав колінами попід столом.., а Борис тримав йому блимавку, слухняно присвічуючи то сюди, то туди* (Гончар, IV, 1960, 81); — *Що ж це таке?..— питав він, повзаючи рачки, мацаючи руками по землі* (Тют., Вир, 1964, 315).

3. *перев, з прийм.* перед, *перен.* Припижуватися, підлещуватися. *Ради вибавлення синів із пазурів.. служби вояцької,— повзали люди перед Гердлічкою, по-собачому заглядали в очі* (Хотк., II, 1966, 117).

◆ **Пóвзати в ногáх** *див.* **ногá; Пóвзати на колíнах (навкóлішки)** [*перед ким*]: а) стояти на колінах перед ким-небудь, просячи, благаючи чогось. *Тремтить* [Домагацький], *повзає в ногах, благає, щоб не били...* (Хижняк, Тамара, 1959, 146); *Все село бачило, як повзала вона* [Лавренчиха] *перед дочиною тачанкою на колінах, коли бандити хотіли запалити з хлібом гамазей, повзала та благала, щоб та не веліла палити святий хліб* (Гончар, II, 1959, 226); б) те саме, що **пóвзати** 3. [Степан:] *Не жінка то, котра в ногах повза без провини, не подружжя вона, а мерзота, на котру гидко й глянути* (Кроп., II, 1958, 69); *Той, хто злетів раз до сонця, хто відчув силу своїх крил і радість польоту, той не буде повзати на колінах* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 197).

ПÓВЗВÓДНИЙ, а, е, *військ.* Здійснюваний окремими взводами, по взводах. *Повзводне шикування.*

ПÓВЗВÓДНО, *військ.* Присл. до **повзвóдний.** *Бійці шикувались повзводно* (Десняк, Опов., 1951, 34); *На завдання ходили* [розвідники] *повзводно, з кулеметами* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 496).

ПÓВЗДÓВЖ, *присл., у знач. прийм., рідко.* Те саме, що **подóвж.** *Повздовж високої стіни Верцадло висло перед мною* (Щог., Поезії, 1958, 197).

ПÓВЗДÓВЖНІЙ, я, є, *рідко.* Те саме, що **подóвжній** 1. *При повздовжньому розпилюванні дощок.. порівняно великої довжини.. розмітку роблять шнуром або штагатом, натягнутим точно по лінії розпилу і натертим крейдою або деревним вугіллям* (Гурток «Умілі руки».., 1955, 48).

ПÓВЗДÓВЖНЬО..., *рідко.* Перша частина складних слів, що відповідає слову **повздóвжній,** напр.: повздóвжньо-стругáльний і т. ін.

ПÓВЗИК, а, *ч.* Маленька лісова пташка ряду горобцеподібних, яка добре лазить по деревах уверх і вниз головою; поповзень. *Повзики ретельно оглядають кожне дерево: чи не застряла буває де-небудь якась комаха* (Веч. Київ, 14.I 1967, 4).

ПÓВЗКОМ, *присл., рідко.* Те саме, що **пóповзом;** повзучи. *Мусимо тікати зараз, повзком, від ялички до ялички, від корча до корча* (Фр., VIII, 1952, 367); *Тут можна було пробиратись тільки повзком* (Гончар, III, 1959, 49).

ПÓВЗТИ, зý, зéш; *мин. ч.* повз, лá, лó; *недок.* 1. Пересуватися по поверхні всім тілом або на коротких ніжках у певному напрямку (про плазунів, комах і т. ін.). *Одна черва, мовляв, кишить* [у болоті]. *Да деколи повзе по куширу гадюка* (Греб., I, 1957, 53); *Можна схопити черепашку, що повзе біля води, залишаючи на вогкому піску довгу борозенку* (Донч., VI, 1957, 12); *По щоці його комашка кудись з стеблинкою повзла* (Сос., II, 1958, 183); // Пересуватися по поверхні в певному напрямку, припадаючи до неї тулубом і перебираючи кінцівками (про людей і деяких тварин). *Остап повзе. Йому трудно, кожну купину доводиться брати з бою, в грудях коле й спирає дух* (Коцюб., I, 1955, 367); — *Скільки разів я падав? Наче пес із перебитими ногами повз* (Жур., Дорога.., 1948, 12); *Юра притискається животом, охоплює товстезне дерево ногами і руками і тихенько повзе вгору по стовбуру* (Смолич, II, 1958, 48); // *перен.* Звивисто пролягати, простягатися (про дорогу, стежку і т. ін.). *Повзуть тут скрізь по горах стежечки, немов гадюки* (Фр., XI, 1952, 186); *Село спустіло. Самотою повзли між хатами брудні дороги* (Коцюб., II, 1955, 77).

Повзти́ на колíнах (рáчки) — пересуватися в певному напрямку на колінах або рачки. *Маруся повзла, повзла на колінах до лісу, оглушена, роздавлена, без серця в грудях* (Хотк., II, 1966, 220); *Другий* [бандит] *рач-*

ки почав повзти до балки (Цюпа, Три явори, 1958, 37).

2. *розм.* Повільно пересуваючись, рухатися в певному напрямку. *Полонина погасла, і отара овець повзе по ній, як сірий лишай* (Коцюб., II, 1955, 321); *Стрілка годинника повзла дуже повільно* (Трубл., Мандр., 1938, 19); *Важко впряжені в коси цугом, повзли ми, батуючи золоті скиби чужого збіжжя* (Головко, I, 1957, 51); // Повільно сунутися, переміщуватися в певному напрямку (про хмари, туман і т. ін.). *Повзуть безконечним полотном хмари, сіючи дощ* (Хотк., II, 1966, 266); *Повзе пахучий дим, чіпляється за трави* (Сос., I, 1957, 279); // *перен.* Повільно поширюватися, розповсюджуватися, передаватися (про чутки, настрої і т. ін.). *Поміж рядів повзе страшне слово. Хтось вимовив його першим, і ось воно проймає вже всю сотню, сковує кожного вояка... Тиф!* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 109); *Повзла чутка про скликання незабаром великого козацького кругу* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 43); *Та ненависть, яка оточувала Мірошниченка і Підіпригору, тепер з усіх куркульських кам'яниць і хуторів повзла і до його подвір'я* (Стельмах, II, 1962, 34); // Іти поволі або насилу. *Піднялась* [Івга], *посилкувалась, ледве, ледве повзе, та ще, на лихо, нікого нема їй назустріч, щоб хто підвіз* (Кв.-Осн., II, 1956, 273); *Іде собі* [хлопчисько] *й плаче, похнупившись низько, від втоми хитаючись, ледве повзе* (Забіла, Малим.., 1958, 5); // Повільно їхати, пливти. *Вагонетки з шихтою безперервно повзли нагору* (Ю. Янов., II, 1954, 111); *Наші гнуті човники спроквола повзли гирлом, що єднало Голубів і Олексіїв лимани* (Досв., Вибр., 1959, 405); // Повільно минати, тягтися (про час). *Не дай боже чоловікові печалі або якої напасті, то урем'я* [час] *іде — не йде, мов рак, повзе* (Кв.-Осн., II, 1956, 76); *Ніч повзе, та так ліниво!* (Фр., XIII, 1954, 19); *— Не люблю я тих, у кого дні повзуть* (Жур., Даша, 1961, 51).

3. *розм.* Повільно ковзати. *Він, Канушевич, згорбившись, повільно і важко дряпається вгору. Та ноги раз у раз повзуть назад по сковзких схилах гори* (Коцюба, Нові береги, 1959, 309); // Поволі зсовуватися, сповзати вниз (про землю поверхню). *Так ось вона — ця знаменита крейда, Яка повзе з урвистих берегів.. В холодний скаламучений пролив* [протоку] (Бажан, Роки, 1957, 179); // Спадати, збиватися вбік, донизу (про одяг, головні убори). *Стоїть* [молодиця] *край трибуни, розшаріла, випростана, високочола, не помічаючи в хвилюванні, як хустка поволі повзе, сповзає їй на шию* (Гончар, II, 1959, 191).

4. Слатися, витися по чому-небудь (про рослини). *Повзуть гліциній, не знаючи утоми, Все вище й вище* (Рильський, II, 1960, 135); *По землі, в ровах і ямах повзе ожина* (Кучер, Прощай.., 1957, 70).

ПОВЗУВАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Взути всіх або багатьох.

ПОВЗУВАТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Взутися (про всіх або багатьох).

ПОВЗУН, а́, *ч.* 1. Той, хто повзає. *Є звірі — чудові повзуни по деревах* (Трубл., Мандр., 1938, 99).

2. *техн.* Деталь механізму, яка ковзає взад і вперед по якій-небудь поверхні у прямолінійному напрямку. [Демид:] *Хіба у нас плуг? Чорти батька зна що, а не плуг! Потрапаний, чепіги позв'язувані у десятьох місцях, повзун геть стерся* (Кроп., III, 1959, 166); *— Пішли, пішли,— підганяв Сидоренко* [Івана],*— он там маслянка, бери її і лізь нагору, щось тут повзуна трохи заїдало вчора* (Собко, Звич. життя, 1957, 32).

ПОВЗУНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Український народний танець, у якому більшість танцювальних па виконується на зігнутих у колінах ногах; // Па в танці. *Значна частина рухів російських, українських та білоруських танців мають і спільні назви (змінений крок, доріжка, вірьовочка, повзунець, присядка і т. ін.).* (Нар. тв. та етн., 4, 1964, 39).

ПОВЗУНКО́ВИЙ, а, *е.* 1. *розм.* Прикм. до **повзунок 1.** *Повзунковий вік.*

2. *техн.* Оснащений повзунком (у 3 знач.). *До причіпних комбайнів виготовлено нові повзункові волокуші з загущеними полозками* (Колг. село, 4.VII 1954, 2).

ПОВЗУНО́К, нка́, *ч.* 1. *розм.* Той, хто ще не вміє ходити, пересувається поповзом (про дітей). *Я сидів усе на тій же зеленій тахті, мій партнер — у незручному дерев'яному кріслі, схожому на загородку для повзунків* (Перв., Опов.., 1970, 82).

2. *тільки мн.* Одяг для немовлят (у вигляді штанців із шлейками й панчішками). *Що ж до штанів, то на якомусь етапі їх робили суцільними — від пояса до п'ят. Вони були схожі на повзунки для немовлят* (Наука.., 3, 1967, 51).

3. *техн.* Те саме, що **повзу́н** 2. *При пересуванні повзунка потенціометра змінюватиметься анодна напруга діода* (Осн. радіотехн., 1957, 13).

ПОВЗУЧИЙ, а, *е.* 1. Який повзає, пересувається повзучи. *Вони* [індійці] *перетворюють в орнаментальні елементи.. навіть повзучих гадів* (Вол., Дні.., 1958, 38); *Шпак не від того, щоб, як спілі вишні, Покуштувати, що воно на смак, — Та садових повзучих розбишак, Неситу гусінь нищить так ретельно, Що той грішок не майте за смертельний* (Рильський, III, 1961, 178).

2. Який стелеться, в'ється по чому-небудь (про рослини). *А перед нами степ і степ: дрібна суха трава і пологий повзучий бур'ян — ось і вся його рослинність* (Фр., II, 1950, 95); *Живан.. не зводив очей з широкого старого каналу, порослого.. всяким-превсяким повзучим зіллям* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 256).

3. Який повільно переміщується, поширюється. *Відчув* [Фітельберг] *раптом у себе на спині, під сорочкою, повзучий їжачистий холодок* (Рибак, Час.., 1960, 214); *Моторошним стає обличчя людини, що потрапляє в смугу цього мертвотно-синього, при землі повзучого світла* (Гончар, Людина.., 1960, 15).

◇ **Повзу́чий емпіри́зм** *див.* **емпіри́зм.**

4. Складова частина деяких назв рослин. *Замість лісів тепер слався землею жерел, чорний килим повзучих смерек, в якому плутались ноги* (Коцюб., II, 1955, 318); *Подекуди темно-зеленими плямами розростаються* [в Хомутівському степу] *кореневищні злаки — стоколос безостий, пирій повзучий, пирій волосоносний* (Наука.., 5, 1967, 9).

ПОВЗУЧІСТЬ, чості, *ж., спец.* Повільна деформація металу, бетону та інших матеріалів під дією постійного тривалого механічного навантаження. *Машина для визначення повзучості пластичних мас.*

ПОВИБИ́ВАНИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повибива́ти.** *— А в лобогрійці дишло поламане! Коса поіржавіла, в шестернях зубки повибивані!* (Вишня, I, 1956, 379); // *у знач. прикм. Під стрічою сумом чорніють повибивані вікна* (Вас., I, 1959, 292); *Винних немовби й не було, а приміщення волості стояло з повибиваними шибками* (Шиян, Гроза.., 1956, 394).

ПОВИБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Вибити все або багато чого-небудь. *— Не смійтеся,— кажу,— як розсердите мене, то я вам і вікна повибиваю* (Стор., I, 1957, 111); *Вона згадала й про голубники,— треба було.. подивитись, чи не повибивав там хто стін* (Скл., Святослав, 1959, 72).

2. Ударяючи, витріпати, очистити все або багато чого-небудь. *Повибивати подушки.*

3. Ударами добути з чогось усе або багато чого-небудь. *Повибивати насіння з соняшників; // перен.* Б'ючи кого-небудь, домогтися багато чогось. *Тепера вам батьківські заповіти Повибивав із серця Агріман І перетяг вас на кривеє й темне* (Крим., Вибр., 1965, 201); *Максим дуже помиляється, гадаючи, що небожчині норови можна силоміць повибивати* (Л. Янов., I, 1959, 164).

4. Витоптуючи (про людей, тварин), б'ючи (про град, дощ і т. ін.), винищити посіви, городину, траву тощо у великій кількості, скрізь або в багатьох місцях. — *Ви своє позбиваєте* [просо], *а мою пайку хай хоч і вітер повибиває,— відказала Горпина* (Л. Янов., I, 1959, 335).

5. Ударяючи чим-небудь, робити заглибини, отвори і т. ін. у великій кількості, скрізь або в багатьох місцях. *Місцина справді стала пустирем одгонити... Собаки так і гніздяться! — кубла повибивали...* (Мирний, II, 1954, 45).

6. Убити, винищити всіх або багатьох. *Такого народу повибивали під ту війну* (Сл. Гр.).

7. Відтворити, нанести на що-небудь або витиснути на якомусь матеріалі певні знаки (у великій кількості). *Уперше це вона нарядилася в неї* [спідницю] *і цілий день виходила.., общипуючи ту спідницю кругом себе та скалючи* [скалячи] *зуби до рябих полос, що повибивав вибійщик* [вибійник] (Мирний, I, 1954, 60).

ПОВИБИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́стеся, *док.* 1. Висупутися з-під чого-небудь назовні (про все або багато чогось). *Тихенький подихав вітер, шевелив* [ворушив] *її невеличкими чорними кучерями, що повибивались на висках з товстої та довгої коси* (Мирний, II, 1954, 68).

2. *в кого, розм.* Доклавши зусиль, домогтися певного суспільного становища, стати ким-небудь (про всіх або багатьох). *Сини повибивались в інженери.*

Повибива́тися в люди — те саме, що **Ви́битися в люди** (про всіх або багатьох) (*див.* **вибива́тися**). *Народила* [жінка] *десятеро дітей: двоє перших ще маленькими переставились, а решта повиростали і в люди повибивались* (Гуц., Скупана.., 1965, 10).

3. Зробитися нерівним, із заглибинами в багатьох місцях (про долівку, дорогу і т. ін.). *Шлях повибивався; // безос. Батрак долівку землею рівня, де повибивалося* (Кв.-Осп., II, 1956, 320).

ПОВИБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Вибрати з-посеред інших предметів (усе або багато чого-небудь). *Хлопці розібрали полукіпок, повибирали кожен собі сніп* (Головко. II, 1957, 245).

2. Обрати всіх або багатьох для виконання певних обов'язків. — *Глядіть ще — не повибирайте й в управу своїх!.. Чуєте? — Гласні мовчали, мов не до них річ* (Мирний, II, 1954, 271).

3. Витягти, вичерпати і т. ін. за кілька або багато разів усе або багато чого-небудь. *Раз у неділю баба спекла пиріжків з маком, повибирала їх, поскладала в миску* (Укр.. казки.., 1951, 27); *На поле вона прийшла з граблями, розволочила ріллю й руками повибирала довге, як батоги, коріння пирію* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 53).

ПОВИБИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Вибратися куди-небудь (про всіх або багатьох). *Всі з дому повибиралися в поле* (Фр., Казки, 1946, 35).

ПОВИБІГА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Вибігти (про всіх або багатьох). *Повибігали якісь панночки, куці та бистрії* (Вовчок, I, 1955, 75); *З Оленчиної хати теж повибігали діти та босоніж бігали по двору* (Турч., Зорі.., 1950, 144); * Образно. *Мов у дзеркалі, видно в воді і небо,.. і кучерявії в'язи, що повибігали на самий край і попростягали зелені лапи над річкою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 250).

ПОВИБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вибудувати все або багато чого-небудь. *Погорільці повибудовували гарні хати після пожежі* (Сл. Гр.).

ПОВИВА́ЛЮВАТИ, ює, юємо, юєте, *док., перех.* Вивалити все або багато чого-небудь.

ПОВИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до повивання, до надання допомоги при пологах. *Повивальне мистецтво.*

ПОВИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повива́ти.**

ПОВИВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Виварити все або багато чого-небудь.

◇ **Повива́рювати во́ду** *з кого* — те саме, що **Вари́ти во́ду** якийсь час (*див.* **варити**).

ПОВИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОВИ́ТИ,** в'ю, в'є́ш, *док., перех.* 1. Обплітати, обвивати чим-небудь щось або що-небудь навколо чогось. [Галя:] *Колись учених вінками квітчали,— от і ми твою голову, Петре, повили* (Мирний, V, 1955, 155); // Укривати що-небудь собою. *Зневажають подруженьки Подругу свою, Зневажають червоную Калину мою. Повий мою головоньку, Росою умий. І вітами широкими Од сонця закрий* (Шевч., II, 1963, 12); *Чомусь учора і сьогодні думав Уперто я та невідступно, друже, Про молоді берези свіжовмиті, Коли їх перша зелень повила* (Рильський, III, 1961, 168); // Огортати, вкривати (тканиною, одягом і т. ін.). *Та повий тонким серпанком постать любу чарівниці* (Л. Укр., IV, 1954, 274); // *безос. Усе снігами повило* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 123); // Огортати, облягати (про тканину, одяг). *Синє вбрання повило її під саме підборіддя й надавало вигляду молодєнької школярки* (Досв., Вибр., 1959, 20); // Охоплювати руками, рукою; обіймати. [Мальванов:] *Ходім, я вас однесу. (Бере Любушу на руки і несе до її кімнати).* [Любуша *(схлипуючи, повиває його шию руками)*] (Коч., II, 1956, 38).

2. Оточувати кругом, з усіх боків. — *Грузин виноградом повиває оселю...* (Гончар, Циклон, 1970, 52).

3. Обплітати, покривати собою (про рослини). *Кучері топольові, срібненькі, підіймаються вгору; інші, чорні, позвисали над клунями; ще інші, вишневі, сливові, повивають хати* (Тесл., Вибр., 1950, 102); *Окрасою мазанки були тільки кручені паничі, які повивали передню стінку* (Смолич, V, 1959, 16).

4. Огортати, затягувати з усіх боків (про дим, туман і т. ін.); оповивати. *Мла повивала гори* (Собко, Кавказ, 1946, 107); *Блакитна імла далини повила далекі села, гори, садки* (Коцюб., I, 1955, 196); * Образно. *Лагідні очі його повивав сум* (Шиян, Партиз. край, 1946, 227); // Огортати, затягувати з усіх боків (димом, туманом і т. ін.). *І вершники помчали, полетіли, І хвилями золоченого пилу Широку площу раптом повили* (Рильський, II, 1956, 39); *Крізь ворожий тиск мене промчав Меркурій, Він хмарою повив і врятував мене* (Зеров, Вибр., 1966, 274); // Охоплювати, цілком заповнювати собою навколишній простір (про світло, темряву, тишу і т. ін.). *Сівши біля вікна, закохані дуже добре могли бачити одне одного, бо місячний світ не тільки їх повивав, але й заливав усю хату* (Гр., I, 1963, 410); *Густий ліс поступово повивала нічна темрява* (Кач., Вибр., 1953, 375); *Тиша повивала весь санаторій* (Ю. Янов., I, 1958, 327); *Присмерк уже повив вулицю* (Шовк., Інженери, 1956, 404); // Обдавати, обвівати з усіх боків (струменем повітря, пахощами

і т. ін.). *Дуб холодком повільним повива...* (Плужни́к, Вибр., 1966, 114).

5. *перен.* Повільно охоплювати, заполонювати (про почуття, фізичний стан і т. ін.). *У голосі її почулися сльози, журба; повивали вони хату й Христю* (Мирний, І, 1949, 278); *Сон, нарешті, здолав мене. Солодке, глибоке, безмежне потерпання — воно вже повивало мене цілого* (Смолич, День.., 1950, 147); // *чим.* Переймати яким-небудь настроєм, почуттям. *Як казку,.. викладав він спогади про своє життя, повиваючи їх тихим смутком* (Вас., І, 1959, 146); [Пастя:] *І думки, тяжкі, незнайомі, Сумотою душу повили* (Кроп., V, 1959, 204).

◇ **Хма́ра повила́** *кого* — хто-небудь став дуже похмурий, невеселий. *Не великомовна була та Чайчиха, не привітна: якась хмара повила її навіки* (Вовчок, І, 1955, 260).

6. Загортати повивачем, пелюшкою (немовля). — *Коли я пішов на війну, тебе в пелюшки повивали; повернувся додому, а ти ось який* (Томч., Готель.., 1960, 53); *Породила мене мати У високих у палатах, Шовком повила* (Шевч., II, 1963, 140); // *перев. док., перен.* Народити. [Марта:] *Сину мій, сину єдиний! Чи на те ж я тебе повила, щоб так рано втеряти* [втратити]..? (Кроп., V, 1959, 189).

7. *розм.* Те саме, що **завива́ти**[2]. *Ой ти, вербо кудрявая, Хто на тобі кудрі повив?* (Чуб., III, 1872, 117); *Треба було.. повити вінки* (Л. Янов., І, 1959, 143).

ПОВИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПОВИ́ТИСЯ,** в'ється, *док.* 1. Охоплювати собою, обвиватися навколо кого-, чого-небудь. *Прикуті близько ми були, Та нас заліза розвели, Що повивалися круг рук* (Граб., І, 1959, 401); *Знову люта Гадина впилася В саме серце; кругом його Тричі повилася* (Шевч., II, 1963, 273); // Вплітатися в що-небудь. *Сивина од журби ненастанної В чорній косі повилась* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 286).

2. Плестися навколо чого-небудь, по чомусь (про рослини). *Повився хміль біля старих воріт* (Мал., Щедре літо, 1949, 69); *Всю садибу обступав навколо старий і похилий тин, на який повився хміль і кручені паничі* (Донч., Вибр., 1948, 212).

3. *тільки 3 ос.* Мати вигини, звивисто пролягати, протікати, бути розташованим по звивистій лінії. *Долиною повилась річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на зелену траву* (Коцюб., І,1955, 17); *Вуличка.. повилась між оселями до Удая* (Десняк, Десну.., 1949, 200); *Підгір'ям повилося довге село Межиріч* (Горд., Дівчина.., 1954, 146).

4. Огортатися, затягуватися з усіх боків (димом, туманом і т. ін.); оповиватися. *Місяць хмарою повивсь* (Шевч., II, 1953, 28); *Все море в туман повилось* (Л. Укр., IV, 1954, 97); * Образно. *Образ її повивався якимись чарами* (Вас., І, 1959, 170); // Покриватися чим-небудь по поверхні. *А надворі була весна, гори і доли повивалися зеленню* (Гур., Наша молодість, 1949, 292); *Її лице повилось прозорою червоною фарбою осіннього вишневого листу* (Досв., Гюлле, 1961, 131); * Образно. *Лице* [діда] *стало аж чорне, очі повилися смутком, тугою...* (Мирний, І, 1954, 178); // Охоплюватися, цілком заповнюватися і т. ін. світлом, темрявою, тишею і т. ін. *Від гущавини рослин обитель повивалася вечірньою пітьмою* (Ле, Міжгір'я, 1953, 105); *Вербовий гай на тім боці повивсь у темряву, почорнів* (Коцюб., І, 1955, 143); *У лісі тінь густішає, схолонула трава, дрімотливою тишею повились дерева* (Забіла, У.. світ, 1960, 73).

5. *тільки док.* Полетіти, кружляючи в повітрі. *Голуби повились у небо*; // Піднятися, переміститися клубами, звиваючись (про дим, туман і т. ін.). *Смердючий дим клубками повився під стелею* (Н.-Лев., II, 1956, 122); *Пішла по колу стара газета на цигарки, міцний димок повився над головами матросів* (Кучер, Голод, 1961, 125).

6. *тільки док.* Літати, кружляючи в повітрі якийсь час. *Пташка затріпалася, знялася з тину, упала у ярок, знову знялася, повилась над головами і знову упала в ярок* (Мирний, І, 1954, 246).

ПОВИВАЧ, а, *ч.* Довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти. — *Гу-гу...— загуде манесенька Галя, силкуючись ухопити випростаними з повивача рученятами краєчок червоної хустки, що висить на колисці* (Л. Янов., І, 1959, 282); // Взагалі яка-небудь довга вузька смужка тканини, бинт і т. ін. для повивання, замотування кого-, чого-небудь. — *А тепер порохом та землею забивай мерщій виразку та замотуй тугіше повивачем* (Стар., Облога.., 1961, 51); *Міцні повивачі тримали цупко, і.. Ольга знесилено склепила очі* (Кач., II, 1958, 12); * У порівн. *Як почне, бувало* [баба], *його умовляти,— та словом, як повивачем, зів'є...* (Мирний, II, 1954, 52).

◇ **Полоска́ти пови́вач,** *етн.*— пити могорич після хрестин. *Того ж таки дня Карпа й Мотрю покликав їх кум у шинок полоскати повивач після похрестин* (Н.-Лев., II, 1956, 373).

ПОВИВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Вивернути (у 1 знач.) все або багато чого-небудь. *Бурі не повивертали з корінням могутніх столітніх дубів* (Довж., І, 1958, 67); *Земля потріскалася від засухи, повивертавши на поверхню корінці й без того ледве живих айстр* (Вільде, Сестри.., 1958, 110); // *безос.* [Гавенда:] *Схопилася страшенна буря, якої ніхто ніколи ще не бачив: повивертало столітні дуби з корінням* (К.-Карий, II, 1960, 43).

2. Перекинувши, зваливши все або багато чого-небудь, вилити чи висипати вміст. [Ядоха:] *Мали ми з нею вже мороку: повивертала воду* (Кроп., II, 1958, 481).

3. Перевернути внутрішньою стороною назовні, наививоріт усе або багато чого-небудь. *Обдивився Никодим усі кутки, повивертав кишені,— як у воду впала* [шапка] (Зар., На.. світі, 1967, 335); // Звихнути (руки, ноги). [Охрім:] *Гляньте, хлопці на його закаблуки! І як він ніг не повиверта* (Кроп., І, 1958, 384).

4. *розм.* Виймаючи звідки-небудь, покласти, вивалити кудись усе або багато чого-небудь. *Трохим.. З кишень повивертав махорку* (Воскр., З перцем!, 1957, 88).

5. *розм.* Виставити наперед, випнути (боки, животи тощо). [Гострохвостий:] *Ваші Кожум'яки здаються.. смердячим болотом, в котрому повивертали боки проти сонця товсті свині* (Н.-Лев., II, 1956, 486); * Образно. — *А кавуняччя в нього яке! Так черева проти сонця й повивертало!* (Гр., Без хліба, 1958, 51).

ПОВИВЕРТА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся. *док.* 1. Висунутися, зрушитися з місця (про все або багато чого-небудь). *По головній вулиці проклав хтось цегляні тротуари, але вони вже встигли вичовгатись, цеглини повивертались* (Збан., Сеспель, 1961, 334).

2. Перевернутися виворотом назовні (про все або багато чого-небудь). *Рукави повивертались.*

◇ **Очі повиверта́лися** — очі широко розкрилися, вирячилися. — *Та й німець там.., коли б ви, діду, побачили. Низьке,.. губи товсті, зуби чорні, а очі — так всі і повивертались* (Мирний, І, 1954, 194).

3. *розм.* Лягти або сісти, розкинувшись (про всіх або багатьох). *Попились вразькі запорожці так, що й по-*

вивертались у садку на траві (П. Куліш, Вибр., 1969, 195).

ПОВИВЕ́РШУВАТИ, ую, ує́ш, *док., перех.* Вивершити все або багато чого-небудь.

ПОВИВІ́РЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повиві́рчувати.** *Два суботники, влаштовані повітпарткомом, допомогли затрамбувати повивірчувані гранатними набоями баюри на головній вулиці* (Кир., Вибр., 1960, 86).

ПОВИВІ́РЧУВАТИ, ую, ує́ш, *док., перех.* Вивертіти все або багато чого-небудь.

ПОВИВІ́ШУВАТИ [1], ую, ує́ш, *док., перех.* Вішаючи, стратити всіх або багатьох.

ПОВИВІ́ШУВАТИ [2], ую, ує́ш. *док., перех.* Вивісити все або багато чого-небудь. *Повивішувати білизну;* * Образно. *Попадали* [ми з дружиною].. *та й відсапуємо так, що аж язики повивішували* (Фр., I, 1955, 373).

ПОВИВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Вивести звідки-небудь кудись усіх або багатьох. *Фурмани повиводили коней* (Стельмах, I, 1962, 396).

△ **Повиво́дити на орбі́ту (орбі́ти)** — те саме, що **Ви́вести на орбі́ту** (багато літальних апаратів) (*див.* **виво́дити** [1]). — *Ми на космічні орбіти вже кількатонні кораблі повиводили* (Собко, Срібний корабель, 1961, 188).

◇ **Повиво́дило о́чі** [**з ло́ба**], *безос.*— те саме, що **Ви́вело о́чі** (всім або багатьом) (*див.* **виво́дити** [1]). *Бліді обличчя позадиралися вгору, очі — повиводило з лоба* (Мирний, II, 1954, 202); **Повиво́дити в лю́ди** — те саме, що **Ви́вести в лю́ди** (всіх або багатьох) (*див.* **виво́дити** [1]). *Батьки.. силкувалися будь-що, а повиводити дітей «у люди»* (Вишня, II, 1956, 355).

2. Наплодити потомство у великій кількості (про всіх або багатьох — птахів, тварин). *Влітку, коли всі птахи вже повиводили своїх пташенят, у дельті Дунаю особливо гомінко* (Наука.., 8, 1967, 50); *Солов'їхи вже повиводили малят* (Дмит., Наречена, 1959, 71).

3. Зробити, побудувати багато чого-небудь, що має протяжність, висоту. *Збудував собі храм я в пустині, Повиводив на всхід* [схід] *вівтарі* (Граб., I, 1959, 568).

4. Усунути, видалити, винищити без залишку все або багато чого-небудь. *Повиводити плями на скатерці.*

5. Старанно написати, вималювати все або багато чого-небудь. *Прізвища на афішах усіх артистів.. повиводили* (Вишня, I, 1956, 237); * Образно. *Мороз на вікнах повиводив тонкими візерунками гори, і смереки, і ялини* (Турч., Зорі.., 1950, 219).

ПОВИВО́ДИТИСЯ, дяться, *док.* 1. Вивестися, виплодитися (про всіх або багатьох — малят птахів, тварин). *Весною, коли повиводяться курчата, вона* [качка] *весь час клопочеться біля чужого виводка* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 16).

2. Зникнути безслідно (про все або багато чого-небудь). *Плями повиводилися.*

ПОВИВО́ЗИТИ, бжу, бзиш, *док., перех.* 1. Вивезти звідкись усе або багато чого-небудь. *Якось пізнього вечора, щоб ніхто не бачив, Сергієнко повивозив їх* [паски] *і в Буг повикидав* (Стельмах, II, 1962, 326).

2. Везучи, доставити звідкись, кудись, у якесь місце все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повивозили* [гній] *з господарства* (Кучер, Прощай.., 1957, 310): *Повивозити дітей на прогулянку.*

ПОВИВОЛІ́КАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Виволокти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Ще гірше розлютив* [Вагман панів].., *бо там десь повиволікав різні їх справки, шахрайства* (Фр., VII, 1951, 299).

ПОВИВЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Вивчити все або багато чого-небудь. *Повивчала сама всіх пісень* (Сл. Гр.).

2. Навчити всіх або багатьох. *Повивчати синів.*

ПОВИВЧА́ТИСЯ, а́ємося, а́теся, *док.* Вивчитися (про всіх або багатьох). *Повивчалися ми всі прясти* (Сл. Гр.); — *Багато вас таких, що повивчалися, а на селі працюють?* (Тют.. Вир, 1964, 42).

ПОВИВ'ЯЗУВАТИ [1], ую, ує́ш, *док., перех.* 1. Вив'язати звідкись усе або багато чого-небудь. *Повив'язувати з вузлика пиріжки.*

2. Обгорнувши чимсь що-небудь, старанно або певним способом зв'язати кінці (у великій кількості). *Другі в плахтах та запасках, голови шовковими платками повив'язують, а Мотря з вибійчаної юпки та спідниці не вилазила* (Мирний, II, 1954, 46).

3. Зв'язати все або багато чого-небудь на якійсь ділянці скрізь або в багатьох місцях (скошений хліб і т. ін.).

ПОВИВ'ЯЗУВАТИ [2], ую, ує́ш, *док., перех.* Виготовити в'язанням усе або багато чого-небудь. *Повив'язувати шкарпетки.*

ПОВИГА́ДУВАТИ, ую, ує́ш. *док., перех.* Вигадати багато чого-небудь. *Повигадував* [Яць] *різні способи для остороги, щоби котре з дітей не впало до ями* (Фр., II, 1950, 227); *Якийсь піп чи ігумен, що складав «житіє», повигадував для Серафими найпекельніші муки* (Донч., III, 1956, 32); // Створити або винайти багато чого-небудь нового, такого, чого раніше не було. — *А яких чортів повигадував капосний маляр* (Н.-Лев., III, 1956, 32); — *Усякі прилади повигадували* [люди], *аби нагодувати, натішити тіло* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 41).

ПОВИГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОВИГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Примусити вийти геть, залишити яке-небудь приміщення, місце і т. ін.; прогнати всіх або багатьох. *Корчму хтось обгородив, прибив нову табличку над дверима та повиганяв звідти, мабуть, усіх п'яниць, бо якось там дивно тихо, мов у церкві...* (Коцюб., I, 1955, 173); *Робітник сказав: —..Повиганяйте й своїх буржуїв, як ми вигнали своїх* (Ю. Янов., II, 1958, 111); *Терезка сиділа біля сина.. й відганяла надокучливих мух. Потім відчинила вікно і повиганяла їх рядном* (Томч., Готель.., 1960, 253); * Образно. *Тіснота та духота повиганяли дітей з похмурого помешкання* (Вас., II, 1959, 152); // Вигнати (звичайно з хліва, двору) на пасовище всіх або багатьох (корів, овець і т. ін.). *Домащук позіхає, тюпає до воріт — ага, скот уже повиганяли, худоба ледь видніє у тумані...* (Гуц., Скупана.., 1965, 129); // Спрямувавши рух, вивести звідкись (машини, човни і т. ін.). *Одні працюють, а інші, зважаючи на обідню годину, повиганяли своїх роботів* [бульдозери] *з каналу, вишикували їх в ряд понад валом* (Гончар, Тронка, 1963, 78); // *розм.* Виключити звідкись, вивести із складу чогось усіх або багатьох. [Оксана:] *Кажуть декотрі, що було роблять-роблять тією бурлачнею, а як прийдеться до рощоту* [розрахунку], *то повигонять їх* (Кроп., I, 1958, 125); — *Роздратували мене патери взуїти. Намагаються, щоб я зараз повигонив ченців з монастирів та запроваджував по містах і селах унію отут в Лубенщині* (Н.-Лев., VII, 1966, 75).

2. Дуже вирости, витятися в процесі росту (про багато рослин). *Страшенне дуб'я гордо повиганяло свої голови вгору* (Мирний, IV, 1955, 315).

ПОВИГАНЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́теся *і* **ПОВИГО́НИТИСЯ,** имося, итеся, *док.* Дуже вирости, витятися в процесі росту (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Молоде пагіння на горіхах на гарячому сонці вже повиганялось на сажень вгору, ніби сходило на дріжджах* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Вже без нас повигонились клени* (Стельмах, Добрий рапок, 1941, 41).

ПОВИГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Вигнути все або багато чого-небудь. *Басують під козацтвом коні, мов змії ті, повигинали шиї...* (Коцюб., I, 1955, 340).

ПОВИГИНА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, *док.* Вигнутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у кількох або багатьох місцях). *Росте.. пшениця висока, густа-прегуста та зерниста, аж колос повигинався* (Н.-Лев., I, 1956, 113); *Навколо городу повигинався на всі боки паркан* (Кобр., Вибр., 1954, 120).

ПОВИГНИВА́ТИ, а́є, *док., перех.* Вигнити (про все або багато чого-небудь; у кількох або багатьох місцях). *Стріха місцями повигнивала* (Мирний, I, 1949, 140).

ПОВИГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вигодувати всіх або багатьох. *Повигодовувати дітей.*

ПОВИГОНИ́ТИ *див.* **повиганя́ти.**

ПОВИГО́НИТИСЯ *див.* **повиганя́тися.**

ПОВИГОРА́ТИ *див.* **повигоря́ти.**

ПОВИГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Вигорнути все або багато чого-небудь, з усіх або багатьох місць. *Повигортай попіл з усіх грубок* (Сл. Гр.).

ПОВИГОРЯ́ТИ, я́є *і рідше* **ПОВИГОРА́ТИ,** а́є, *док.* 1. Знищуватися, псуватися від вогню, пожежі і т. ін. (про все або багато чого-небудь). — *Та хай вона* [війна] *щезне,— думає Горпищенко-чабан, працюючи біля колодязя,— хай краще ніхто її не побачить, бо після неї, мабуть, і чистити було б нічого, всі колодязі в світі повигоряли б...* (Гончар, Тронка, 1963, 54).

2. Засохнути, загинути від спеки, посухи скрізь або в багатьох місцях (про рослини). *Трава всюди пожовкла, повигорала за літо* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 332).

ПОВИГО́СТРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Вигострити все або багато чого-небудь. *Повигострювали свої ножі* (Сл. Гр.).

ПОВИГРАВА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Виграти все або багато чого-небудь. [3-й п а р у б о к:] *Я кажу так: коли Митька повигравав у всіх гроші, так нехай музик найме!* (Кроп., IV, 1959, 285); *Сіли вони грати в карти. Недовго й грали: повигравав Княженко в того пана все золото* (Вас., II, 1959, 433).

2. Добитися перемоги, позитивного результату багато в чому. *Він довгі літа докучав панові різними процесами і деякі справді повигравав* (Фр., III, 1950, 266).

3. Закінчити, перестати грать (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Уже ж барабани та й повибивали, скрипки, дудки та й повигравали* (Чуб., V, 1874, 951).

ПОВИГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Вигризти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Слухаючи.. його* [Корніцького] *мову, повигризав* [Химченко] *собі всенькі нігті й сповнився немічною лютістю* (Крим., Вибр., 1965, 332); * Образно. *Вода, що об них* [скелі] *ударяє, ..повигризала навіть м'якші частини пісківця* [пісковика] (Фр., VI, 1951, 304).

ПОВИГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Вигребти все або багато чого-небудь, з усіх або багатьох місць. *Щеврик* [птах] *уже прилетів, уже обновив своє гніздечко, повигрібав із нього лапками земельку, навів чистоту* (Тют., Вир, 1964, 202); — *Всі попелища вже повигрібали Маріїні буряківниці* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 367).

ПОВИДАВА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Дати, відпустити на руки все або багато чого-небудь. *Колгоспникам повидавали зерно на трудодні.*

2. *перев. у сполуч. із сл.* з а м і ж, *а також за кого.* Одружити дівчат (усіх або багатьох). *Він.. чимало дочок повидавав вже заміж за світських і духовних* (Н.-Лев., I, 1956, 353); *Повидавала генеральша дочок* (Мирний, I, 1949, 200); *На його плечі, крім тещі, мали звалитись ще чотири дорослих дівиці, яким у свою чергу треба буде дати посаг і повидавати заміж* (Вільде, Сестри.., 1958, 510).

3. Випустити в світ друковані твори (всі або багато з них).

ПОВИДА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Видавити все або багато чого-небудь. *Повидавлювати сік з вишень.*

2. Давлячи, натискуючи, вибивати, виламувати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. [І в а н:] *Я з козаками цілувався, то декотрим і зуби повидавлював* (Вас., III, 1960, 29); *Повидавлювати вікна.*

3. Натискуючи, робити заглибини у (на) чому-небудь скрізь або в багатьох місцях. *Спочатку промаркірували* [дівчата] *поле хрест-навхрест, потім на схрещенні ліній загостреними кілками повидавлювали глибоченькі ямки* (Вол., Дні.., 1958, 105).

ПОВИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **поба́чити** 1. — *Чкурнем — і поки сонце зійде, Енея мусим повидать* (Котл., I, 1952, 223); — *Ну, а ти ж де побував? Що повидав?* (Тют., Вир, 1964, 215).

ПОВИДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Те саме, що **поба́читися.** — *Дай тілько Турнові моєму Хоть трохи на світі пожить, Щоб міг він з батьком повидаться І перед смертю попрощаться* (Котл., I, 1952, 262).

ПОВИДЗЬО́БУВАТИ, ує, *док., перех.* Видзьобати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Горобці повидзьобували просо.*

ПОВИДИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повидира́ти.** *У двох із них* [халупок], *очевидячки, ніхто не жив, бо вікна були повидирані, комишові стріхи обсипались* (Коцюб., I, 1955, 368); *Серед довгого ряду колись гарних спіреїв були повидирані корчі* (Кобр., Вибр., 1954, 120).

ПОВИДИ́РАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Видрати, витягти все або багато чого-небудь. *Ніхто до ладу не знав, як виконати Чабанишину вимогу, але й відмовити їй було неможливо, здається, вона тут і очі повидирала б тій, яка відмовилась би приймати.. її послання* (Гончар, Тронка, 1963, 196); *Вітер повидирав дерева з корінням;* // *перен.* Дістати, знайти і т. ін. з труднощами все або багато чого-небудь. [Х р и с т я:] *І де він, матінко, повидирав цих загадок?* (Кроп., I, 1958, 85).

2. Забрати з гнізда, з нори все або багато чого-небудь (яйця, пташенят і т. ін.). *В казанку хлопці варили суп з перепеленятами, яких вони повидирали з гнізд і самі випатрали* (Сміл., Сашко, 1957, 147); *Вчора пташку вбив з рогатки* [Кіндрат], *Вісім гнізд повидирав* (Біл., Зигзаг, 1956, 80).

ПОВИДІ́ТИ, джу, диш, *док., перех., діал.* Побачити. [Г о л о х в о с т и й:] *Як повидів я вас коло Владимира, то з тієї ночі і пропадаю* (Стар., Драм. тв., 1941, 308); *Я любив діда і бабу, а як дід мене любили, повидів я тоді, як управа Кобацької школи візвала* [закликала] *діда, щоб мене вписав до школи* (Черемш., Тв., 1960, 379).

ПОВИДІ́ТИСЯ, диться, *док., безос., діал.* Здатися. *Мені повиділося в тій хвилі, що якийсь дивний, холодний і злорадісний усміх зограв на лиці хлопця* (Фр., IV, 1950, 389); *Сафатові повиділося, що Стрибог, мабуть, хоче хмуритися* (Март., Тв., 1954, 137).

ПОВИ́ДЛО, а, с. Солодка густа маса з протертих плодів, зварених із цукром або патокою. *Напиши* [Олесю] *рецепти повидел з яблук і слив* (Л. Укр., V, 1956, 178); *Михайло... їв пироги з сливовим повидлом* (Томч., Жменяки, 1964, 40).

ПОВИДНІ́ТИ, íє, *док.* 1. *безос.* Док. до **виднíти 1.** *Як увійде* [Наталка], *було, в хату та стане говорити, то ніби аж у хаті повиднíє* (Вас., II, 1959, 459).

2. Зробитися, стати виднішим, світлішим. *Вода повиднíла.*

ПОВИДНІ́ШАТИ, ає, *безос.* Док. до **виднíшати.** *Над городом повиднішало: із-за далеких тополь виринув на небі срібний серп і білим огнем залив золоті верхи собору* (Вас., I, 1959, 337); *З відчиненої навстіж спальні майнуло щось біле, і від тієї білої постаті на якусь мить наче повиднішало в кімнаті* (Гончар, IV, 1960, 34).

ПО-ВИ́ДНОМУ, *присл., розм.* У час, коли надворі видно. — *Завтра вже по-видному обдивимося..— сказав Колісник* (Мирний, III, 1954, 301); *І вже по-видному, уранці, Сирени люто заревли* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 253).

ПОВИ́ДНУ, *присл., розм.* Те саме, що **по-ви́дному.** *Коли заснув* [Прокопій] — *не помітив, але прокинувся вже зовсім повидну* (Збан., Доля, 1961, 97).

ПОВИДО́ВБУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Видовбати все або багато чого-небудь. *Знайшов* [Чіпка] *ножа, зліз на стілець, та й повидовбував очі в образа!* (Мирний, II, 1954, 51).

2. *діал.* Виклювати все або багато чого-небудь. *Хлопці, притримавши коней, мовчки подивились на те місце під могилою. Тут би їм гайвороння сьогодні вже й очі повидовбувало...* (Гончар, II, 1959, 71).

ПОВИДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Видряпати все або багато чого-небудь. — *Куди це ви його* [Івана] *хочете брати? ..Та я вам за нього очі повидряпую...* (Шиян, Гроза.., 1956, 504).

ПОВИДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Видумати все або багато чого-небудь. — *І який дідько повидумував оті газети, щоб тільки одбивати ними паничів од паннів! — подумала Ватя* (Н.-Лев., IV, 1956, 116); — *Та вже ж і повидумували всякі машини — і до бігання, і до плавання, і до літання...* (Фр., VIII, 1952, 399).

ПОВИДУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Видурити все або багато чого-небудь. *Коли Карпо не повидурює чого, то пооднімає, а не то увірве Івася по зашийку* (Мирний, I, 1954, 244); *І скільки вони у неї грошей повидурювали, так і не злічити* (Хотк., I, 1966, 90).

ПОВИЖИВА́ТИ, áємо, áєте, *док.* 1. *неперех.* Залишитися живими; вижити (про всіх або багатьох). *Діти повиживали.*

2. *перех., перен.* Примусити всіх або багатьох залишити місце проживання, роботу і т. ін. *Повиживати сусідів.*

ПОВИЖИНА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Вижати (*див.* **ви́жати**[2]) все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Уже всю траву в садку повижинала* (Сл. Гр.).

ПОВИЗБИ́РУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Визбирати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Сказав* [Прохор]: — *Піду я, мамо, ще не всю падалицю повизбирував* (Шиян, Баланда, 1957, 182); *Він розломив хліб так, щоб кожному його стало. Діти повизбирували і крихітки з землі* (Турч., Зорі.., 1950, 300).

ПОВИЗДИХА́ТИ, áємо, áєте, *док., розм.* Ви́здихати (про всіх або багатьох). *Скотина без паші та водопою вся повиздихала* (Стор., I, 1957, 50); [Курі́пка:] *Та кролів же перекалічите, повиздихають вони...* (Голов., Драми, 1958, 173); — *Господи, хоч би і в нас зробили забастовку, бо вже далі повиздихаємо з голоду! — вирвалось у Василини, коли Ксеня закінчила читати* (Стельмах, I, 1962, 517).

ПОВИЇ́ДАТИ, áю, áєш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Виїсти, з'їсти все, нічого не залишаючи. *Я понапікував, понаварював, а вони прийшли, повиїдали* (Сл. Гр.); *Лис тим часом вискочив із жита та до горняток. Повиїдав усе чисто, решту порозливав, а сам драла* (Фр., IV, 1950, 60).

2. *перех.* Пошкодити оболонку ока їдкою речовиною (у всіх або багатьох). [Івась:] *Газ вашого батька повиїдав очі тисячам нещасних по той бік фронту...* (Ірчан, I, 1958, 138).

ПОВИЇ́ЖДЖА́ТИ, áємо, áєте *і* **ПОВИЇЗДИ́ТИ,** имо́, ите́, *док.* Виїхати (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *У мене нема знайомих в Кишиневі; які були, повиїздили звідти* (Коцюб., III, 1956, 258).

ПОВИЇЗДИ́ТИ *див.* **повиїжджа́ти.**

ПОВИЙМА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Вийняти все або багато чого-небудь. *Вона повиймала з печі вареники з сиром та молочну кашу* (Коцюб., I, 1955, 65); *Отож повиймали* [хлопці] *надламане пруття, а через то зробилася в плоті така діра, що курка могла легко пропхатися* (Март., Тв., 1954, 146); *Я повиймав пістолети і заховав у кишеню* (Сміл., Сашко, 1957, 169); *Після операції Шура деякий час лежала в тяжкому стані. Її неабияк порізали, поки повиймали осколки з ніг* (Гончар, III, 1959, 180).

Повийма́ти óчі — те саме, що **Ви́йняти óчі** (*див.* **вийма́ти**). *Глянула* [Оришка] — *справді* [образ] *без очей... Тоді до Чіпки: — Ти очі повиймав?* (Мирний, II, 1954, 51).

ПОВИКИДА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Викинути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Я вже ..навіть устілки з чобіт повикидала* (Коцюб., I, 1955, 304); *Мелашка.. половила в сінях свої кури й повикидала їх на горище* (Н.-Лев., II, 1956, 361); *Дівчатка підмели, повикидали череп'я* (У. Кравч., Вибр., 1958, 327); *Поки пташка літає і корму добуває, зозуленя повикидає усіх маленьких пташенят з гнізда* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 265).

2. *перен., розм.* Вигнати, примусити всіх або багатьох залишити приміщення, роботу і т. ін. *Покликав* [поміщик] *поліцію, що силою повикидала бідноту* [з землянок] (Ірчан, II, 1958, 407); — *Діду, не смутіться так. От прийде Червона Армія і повикидає з заводу тих, що вас викинули,— хоче звеселити діда Василько* (Турч., Зорі.., 1950, 133).

3. *перен., розм.* Опустити окремі місця в тексті (у кількох або багатьох місцях). *Цензура повикидала з неї* [книжки «З потоку життя»] *усе найбільш цінне, найбільш вартне* (Коцюб., III, 1956, 290).

4. Випустити при рості листя, колосся, пуп'янки і т. ін. (все, всі або багато з них). *Латаття повикидало своє широке листя* (Мирний, I, 1955, 349); *Каштани свічки повикидали* (Горд., Дівчина.., 1954, 136).

5. Виставити, підняти на висоту (знаки, прапори і т. ін.). *Князь оповістив по усіх людях Тарабанщинних: — Хто хоче добровільно переходити в моє підданство, нехай викине на воротях віху з сіна або соломи. А хто не викине,— тому хату спалю. — Ну, само собою, усі повикидали* (Хотк., I, 1966, 99); *Шевці.. повикидали на своїх майстернях об'яви, що, «незважаючи на грім канонади», вони лагодитимуть повстанцям взуття «швидко, міцно і акуратно»* (Гончар, II, 1959, 103).

ПОВИКЛАДА́ТИ, áю, áєш. *док., перех.* 1. Викласти все або багато чого-небудь. *Повикладай же покупки з мішка* (Сл. Гр.).

2. Вистелити чим-небудь якусь поверхню (якісь поверхні) скрізь або в багатьох місцях. *Повикладати дерном укоси.*

3. *також без додатка, розм.* Читати лекції, вести уроки, навчати слухачів певної дисципліни якийсь час.

ПОВИКЛИКАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Вúкликати всіх або багатьох. *Повикликай усіх дітей* (Сл. Гр.).

ПОВИКЛЬОВУВАТИ, ує, *док., перех.* Виклювати все або багато чого-небудь (про птахів). *Там десь, в чужій стороні, серед кривавої січі, зложе* [зложить] *він свою русяву головоньку, а вона, мати, не закрис очей своїй рідній дитині: їх хижі орли з граками повикльовують* (Мирний, II, 1954, 83); // Клюючи, з'їсти все або багато чого-небудь. *Горобці щоліто* [щоліта] *повикльовують усе, що він ні понасіва* (Кв.-Осн., II, 1956, 7).

ПОВИКОЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повикóлювати.**

ПОВИКОЛЮВАТИ, юю, ююш, *док., перех.* 1. Колючи чим-небудь гострим, пробити чи видалити все або багато чогось. — *Нате вам двоє мотовил та про мене очі повиколюйте собі,— сказав Кайдаш, кидаючи мотовила на лаву* (Н.-Лев., II, 1956, 301); [1-й повстанець:] *Вам легше, бо йшли доріжкою просто з села. А ми блудили лісом, мало очей не повиколювали* (Ірчан, I, 1958, 54).

◇ **[Тéмно,] хоч óчі повикóлюй** — те саме, що **[Тéмно,] хоч óко вúколи** (*див.* **викóлювати**).

2. Колючи чим-небудь гострим, нанести знаки, літери і т. ін. в багатьох місцях. *Признався мені Адаменко, що вони хотіли собі на лобах повиколювати зорі* (Ю. Янов., II, 1958, 247).

3. Заколоти, вбити всіх.

ПОВИКОПУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повикóпувати.** *Попід горою повикопувані були печі* (Стор., I, 1957, 397); *Межи деревами.. видко ще свіжі сліди недавно повикопуваних п'єдесталів від статуй* (Л. Укр., II, 1951, 385).

ПОВИКОПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Викопати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Зося звеліла повикопувати всі чисто кущі* (Н.-Лев., I, 1956, 260).

2. Копаючи, наробити заглибин, ям у землі і т. ін. *Повикопували* [ніжинські міщани] *в землі здоровенні печі* (П. Куліш, Вибр., 1969, 138); *Повикопувати канави.*

3. *перен., розм.* Докладаючи зусиль, знайти, вишукати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *З того, що вони* [редактори] *відкидали як непотрібне і чого не встигли знищити (як, приміром, знищили Федьковичеве «Посланіє»), пізніші покоління повикопували такі перли, як твори Руданського* (Фр., XVI, 1955, 332).

ПОВИКОРІНЮВАТИ, юю, ююш і **ПОВИКОРІНЯТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. *діал.* Вирвати з корінням усе або багато чого-небудь. *Повикорінювати бур'ян.*

2. *перен.* Винищити, усунути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВИКОРІНЯТИ *див.* **повикорíнювати.**

ПОВИКОРЧОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викорчувати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Тоді* [як усі робитимуть разом у громаді] *буде також досить рук, щоб.. повикорчовувати хащі* (Фр., I, 1955, 222); *На полі Антон.. з корінням повикорчовував кущі ялівнику та ліщини* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 40).

ПОВИКОХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викохати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Дідові стало жалко покидати тую хату, де він вік ізвікував,.. дітей повикохував* (Гр., II, 1963, 459).

ПОВИКОЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повикóчувати.** *А там серед двору.. бочки меду та горілки повикочувані* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 115).

ПОВИКОЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викотити все або багато чого-небудь. — *Міщане повикочували на улицю бочки з пивами, з медом, з горілкою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 161).

ПОВИКОШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викосити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Поволі стали до роботи братися: жінки — до полоття, мужики — до косовиці. Спершу повикошували свої трави (в кого було що)* (Головко, II, 1957, 230); *Я скрізь у садку повикошував* (Сл. Гр.).

ПОВИКРАДáТИ, áю, áєш, *док., перех.* Викрасти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Як є в хаті такі дівчата, що на досвітки ходять, то вже де є в матері який кусок сала, чи пшоно, чи яйця,— усе повикрадають* (Сл. Гр.).

ПОВИКРЕСЛЮВАТИ, юю, ююш, *док., перех.* Викреслити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Повикреслювати прізвища із списку.*

ПОВИКРУЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повикрýчувати;** // *у знач. прикм. Вони розвішували її повикручуваний одяг на гіллях верби* (Ле, Наливайко, 1957, 399); *Якби так кожна присяга, що її парубок дає дівчині, мала мститись, то всі чоловіки ходили б з повикручуваними ногами й руками* (Вільде, Сестри.., 1958, 85).

ПОВИКРУЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Викрутити звідкись усе або багато чого-небудь. *Повикручувати електричні лампочки;* // *розм.* Вирвати з корінням усе або багато чого-небудь. *Наче дика буря промчала тут, поламала, з корінням повикручувала яблуні й груші* (Донч., IV, 1957, 228).

2. Віджати все або багато чого-небудь (білизну, одяг і т. ін.). *Надія з подругою вийшли з болота, повикручували одежу, одягли її знову на себе* (Шиян, Партиз. край, 1946, 70); *Повикручувати мокрі сорочки.*

3. Вивернути, пошкодивши (перев. руки). *Давай вп'ять* [знову] *жаліться* [Олена], *як він їй руки повикручував* (Кв.-Осн., II, 1956, 34); // Неприродно повернути, вигнути (суглоби руки, ноги). *В неї ревматизм повикручував суглоби* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 157); // *безос. — Душогуб! Щоб тобі руки повикручувало* (Тют., Вир, 1964, 445).

4. Утворити заглибини, ями в багатьох місцях. *Між двома горами послався той шлях, порізаний ровами, що повикручувала весняна вода, стікаючи з гір* (Мирний, I, 1954, 245).

ПОВИКУПáТИ *див.* **повикупóвувати.**

ПОВИКУПЛЯТИ *див.* **повикупóвувати.**

ПОВИКУПÓВУВАТИ, ую, уєш *і розм.* **ПОВИКУПЛЯТИ,** я́ю, я́єш *і* **ПОВИКУПáТИ,** áю, áєш, *док., перех.* 1. Викупити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Син заробив грошей та повикупляв одежу, що батько в шинк поодносив* (Сл. Гр.); *Повелів* [цар] *із своєї царської казни повикуповувати усю худобу, що позакладував Тихон* (Кв.-Осн., II, 1956, 150).

2. *рідко.* Те саме, що **поскупóвувати.** *Щонайбуйніші та більш захисні полонини повикуповували* [лихварі] *за його* [Юри] *піт кривавий* (Круш., Будепний хліб.., 1960, 189).

ПОВИКУРЮВАТИ, юю, ююш, *док., перех.* 1. За допомогою диму вигнати звідкись усіх або багатьох. *Повикурювати бджіл.*

2. *перен.* Примусити всіх або багатьох піти звідкись геть або залишити місце свого проживання. — *Я хочу помалу повикурювати тих панків із сіл* (Фр., VII, 1951, 232); — *Повикурюємо ось інтервентів, розв'яжемо собі*

руки, давайте тоді комуною жити (Гончар, II, 1959, 70).

3. Випалити все або багато чого-небудь (цигарки, тютюн і т. ін.). *Повикурювати всі цигарки.*

ПОВИЛÁЗИТИ, ить, имо, ите *і* **ПОВИЛІЗАТИ,** áє, áємо, áсте, *док.* 1. Лізучи, вибратися звідки-небудь кудись (про всіх або багатьох). *Не лякайся, милий брате, Що гадюче кодло кляте Своїм черевом неситим Повилазило з болота* (Граб., I, 1959, 573); *Скликав* [Тико] *усіх собак. Повилазили вони з-під снігу* (Трубл., I, 1955, 279); *На всі лади засюрчали, повилазивши з нірок, чорні цвіркуни* (Донч., IV, 1957, 285); *Повилізали з погребів люди* (Довж., III, 1960, 386); // *розм.* Вийти звідки-небудь (про всіх або багатьох). *Усі повилазили з-за столу* (Мирний, I, 1949, 288); *Хлопчики повилазили з води і з гамором почали одягатися* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 88); *Наче обвалом із снігових гір засипало Вітрову Балку. Уранці насилу з хат повилазили вітробалчани* (Головко, II, 1957, 316).

2. Піднятися нагору, лізучи, чіпляючись за що-небудь (про всіх або багатьох). *Всі Паляникові діти.. кинулись до тину і повилазили на тин* (Н.-Лев., II, 1956, 30); *Трусимо ми якось кислиці з кумом. Повилазили на дерево й трусимо* (Вишня, I, 1956, 256); * Образно. *Всі бульдозери, скрепери, повилізавши на гору, позупинялись* (Гончар, Тронка, 1963, 184); // *перен., розм.* Домогтися певного суспільного становища будь-якими засобами (про всіх або багатьох). *Він зараз саме перелічув, хто має сидіти у пеклі: — Великі пани і їхні вірні лакузи, підпанки, які неправдою в пани повилазили, попи і ченці заразом, різні чини і писарі* (Стельмах, I, 1962, 146).

3. *розм.* З'явитися, показатися де-небудь, пробитися звідкись назовні (про все або багато чого-небудь); повисуватися. *Сиві коси повилазили з-під очіпка* (Н.-Лев., III, 1956, 114); *Після дощу з кущів повилазили гриби* (Ів., Опов., 1949, 173); *На городах вже повилазили зелені квадратики цибулі* (Ткач, Черг. завдання, 1951, 143); *Грубе.. коріння повилізало з усіх боків* [дерева] (Хотк., II, 1966, 50).

4. Випасти у великій кількості або зовсім (про волосся, вовну і т. ін.). *Від паршів волосся повилазило, і голова голісінька, як долоня* (Кв.-Осн., II, 1956, 211).

◇ **Дивлю́сь — як не повилáзять [óчі]** — вдивляюся напружено, уважно. *Зблизивсь, дивлюсь — як не повилазять, так ніяк не пізнаю, де мій Іван: усі москалі як один, і дибають, і стоять* (Стор., I, 1957, 217); **Хібá (чи, що) [тобі (йому́, їй** *і т. ін.*)] **повилáзило (óчі повилáзили)** — уживається як лайливий вислів, що означає: «осліп (осліпла і т. ін.) чи що?», «не бачиш (не бачив і т. ін.) чи що?». [Дід Юхим *(до Ганни):*] *А сонечко вже за сніданок! Чи нема у тебе там?..* [Ганна:] *Їсти? Учора ж і послідки вишкребла — хіба повилазило?* (М. Куліш, П'єси, 1960, 10); — *А хто ж цей шофер? Як же це так? Хіба йому повилазило, не бачив, що на людину їде,— бідкалася мати* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 206); **Щоб (бодáй, абú** *і т. ін.*) **мені повилáзило (óчі повилáзили)** — уживається як клятва на підтвердження правдивості сказаного. — *Щоб мені очі повилазили,.. коли, каже* [відьма], *не зроблю так, що ти з Оленою завтра.. обвінчаєшся* (Кв.-Осн., II, 1956, 210); — *Бігме, паноченьку, правду вам кажу.., аби мені очі повилазили.., як брешу* (Март., Тв., 1954, 40); **Щоб (хай, абú** *і т. ін.*) **тобі (йому́, їй** *і т. ін.*) **повилáзило [б] (óчі повилáзили); Повилáзило б тобі (йому́, їй** *і т. ін.*) — уживаються як лайливі вислови, що означають: «щоб тобі (йому, їй і т. ін.) осліпнути». *Маркова корова пішла в шкоду, він біжить греками і кричить: — А куди ж ти ото, ряба, пішла, щоб тобі повилазило!* (Тют., Вир, 1964, 274); *І чого повитріщали на мене свої очі баранячі,— думає Грицько. — Повилазило б вам!* (Тесл., З книги життя, 1949, 191).

ПОВИЛÁМУВАТИ, ую, єш *і* **ПОВИЛÓМЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Виламати все або багато чого-небудь. *Діти швидко повиламували палиці і почали розкопувати нору* (Коп., Як вони.., 1948, 70); *Червоноармієць* [поранений] *спав і так сильно скреготав зубами, ніби хотів їх повиламувати* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 79).

ПОВИЛЕ́ЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Вилежатися (про всіх або багатьох).

ПОВИЛИВáТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Вилити все або багато чого-небудь, звідусіль. *Вона роззулася, повиливала з чобіт воду і пішла далі* (Коцюб., I, 1955, 361).

Повиливáти сльóзи — те саме, що **Виливáти сльóзи** якийсь час *(див.* **виливáти**). *А що попомучилась вона* [Олеся], *що сліз повиливала над ними* [дітьми].. *Сказано, у дитини заболить пучка, а в матері серце* (Вовчок, I, 1955, 28).

2. Ллючи воду в пору, вигнати (всіх або багатьох звірів, звірків). [Кирило:] *Адже розказував якийсь чоловік, що десь-то та хтось-то усіх ховрахів повиливав на своїм наділі* (Кроп., II, 1958, 11).

3. *техн.* Виготовити литтям усе або багато чого-небудь. *Повиливати з алюмінію ложки.*

ПОВИЛІЗáТИ *див.* **повилáзити.**

ПОВИЛІТáТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Вилетіти (про всіх або багатьох). *Гляньте, вже й ластів'ята повилітали* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Випасти раптово з чого-небудь (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). [Ключник:] *Якийсь мисливець бухнув у царя, та так, що всі шибки повилітали...* (Голов., Драми, 1958, 276); *Ми.. вивалюємося у сніг, а зверху нас накривав сіно, і рожни, і дошки, що повилітали з саней* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 108).

◇ **Повилітáти з голови́** — забутися (про все або багато чого-небудь). — *Колись я писав вірші, знав напам'ять Овідія, Горація, а тепер все чисто повилітало з голови* (Н.-Лев., III, 1956, 42).

ПОВИЛÓВЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Ловлячи, витягти, видобути звідкись усе або багато чого-небудь.

2. Ловлячи, винищити всіх або багатьох. *Вони дістали змогу зіграти мар'яж, а після мар'яжу — турбувати своїх сторожів проханнями, аби ті повиловлювали бліх у їхніх сінниках* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Маслянка, 1958, 366); // Спіймати, захопити з певною метою всіх або багатьох. — *Коли ж пани захотіли бути хитрішими за дідька — панувати над усіма,— їх чорт повиловлював уночі на балах, повкидав у свій мішок, зав'язав та й полетів до моря топити* (Стельмах, I, 1962, 561).

ПОВИЛÓМЛЮВАНИЙ, а, є. Дієпр. пас. мин. ч. до **повилóмлювати.** *А там стане* [Денис] *викидувати ногами, неначе вони йому повиломлювані; а далі підскочить, та вп'ять* [зпову] *навприсядку* (Кв.-Осн., II, 1956, 31).

ПОВИЛÓМЛЮВАТИ *див.* **повилáмувати.**

ПОВИЛУПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Очищаючи все або багато чого-небудь від шкаралупи і т. ін., видобути, вийняти вміст.

2. *тільки 3 ос.* Сидячи на яйцях, вивести всіх або багатьох пташенят (про птахів). *Квочка повилуплювала курчат.*

3. *розм.* Широко розкрити очі (про всіх або багатьох). *Повилуплювати очі.*

ПОВИЛУ́ПЛЮВАТИСЯ, ю́ється, ю́вмося. ю́ється, *док.* 1. Прокльовуючи шкаралупу, вийти з яйця (про всіх або багатьох птахів). [Старшина:] *У наших бабів гуси ще тільки починають нестись, а в вас вже й гусенята повилуплювались* (Кроп., II, 1958, 258); // *перен., зневажл.* Народитися (про всіх або багатьох). [Митрофан:] *Тепер.. такі катюги повилуплювались, що нівечать сердешну худобу, аж душа болить!* (Кроп., II, 1958, 143).

2. *розм.* Широко розкритися (про очі всіх або багатьох); // Дивитися на кого-, що-небудь, широко розкривши очі (про всіх або багатьох).

ПОВИЛЯ́ГАТИ, а́є, *док.* Вилягти (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Руга така посходила, аж повилягала* (Коломийки, 1969, 252); *Сади стояли оголені, ліс почорнів, висока трава повилягала* (Кучер, Чорноморці, 1956, 296).

ПОВИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* 1. Виляти якийсь час.

2. *перен.* Ухилятися якийсь час від чого-небудь за допомогою хитрощів, викрутів.

ПОВИМА́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повима́зувати.** *Іще зранку, хто попродав свій товар, а хто, покупивши чого кому треба, ..у юхтових чоботах з підборами, а хто й у шкапових, та так повимазуваних, що дьоготь так з них і тече, ..ідуть лавою* (Кв.-Осн., II, 1956, 19).

ПОВИМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Вимазати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Повимазувати хати.*

2. Забруднити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *На поле вийшла Глафіра з дітьми, що вже встигли повимазувати собі ноги, руки та голови* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 200).

ПОВИМА́НЮВАТИ, ю, ю́єш, *док., перех.* Виманити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Хоч не давай дітям нічого, бо сусідські все повиманюють* (Сл. Гр.).

ПОВИМЕРЗА́ТИ, а́є, *док.* Вимерзти (про все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях). *Дивні заморські яблуні, кримські груші повимерзали* (Мирний, IV, 1955, 16); — *Зима гола, бува хліб щоб не повимерзав...* (Горд., II, 1959, 303).

ПОВИМЕ́РТИ *див.* **повимира́ти.**

ПОВИМИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повимива́ти.** *То траплялися* [на дорозі] *нові повижолоблювані водами рови,.. то купи каміння, назношені гірськими потоками й повимивані талими водами* (Гжицький, Опришки, 1962, 11).

ПОВИМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Вимити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Потім було повимиває Олексій і повичищає воли й корови, хоч виглянься* (П. Куліш, Вибр., 1969, 289); *Дід Оникій почав лаштувать старі улики для нових роїв; позносив їх до річки, повимивав чистенько й поставив сушитися на сонці* (Н.-Лев., IV, 1956, 201); *Він повиймав їм* [пораненим] *із ран стріли, повимивав рани* (Фр., VI, 1951, 96); *Вони.. повимивали двері, вікна, шибки* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 116).

2. Розмиваючи землю, грунт і т. ін., утворити заглибини, яри тощо у багатьох місцях (про воду, дощ і т. ін.); // *безос.* — *Задощить, так шпаруни повимиває, доведеться тобі знову хату чепурити* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 339); // *безос.* Розмиваючи грунт, винести з нього чи відкрити все або багато чого-небудь. *Де городи на буграх, схилах — позносило землю, вода вибрала родючий грунт, городину повимивало* (Горд., Цвіти.., 1951, 21).

ПОВИМИРА́ТИ, а́є *і рідко* **ПОВИ́МЕРТИ,** мре, *док.* Вимерти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Товариство його* [Ігнатове] *недавно отсе в холеру повимирало* (П. Куліш, Вибр., 1969, 272); [Одарка:] *Як же небо захмариться і мої зірочки не видко, то мені так важко стане, ніби навкруги мене все повимре* (Кроп., I, 1958, 61).

ПОВИМІ́НЮВАТИ, ю, ю́єш, *док., перех.* Виміняти все або багато чого-небудь. *Повимінювали* [цигани своє добро] *на хліб та на старе шмаття, щоб було чим тіло прикрити* (Ткач, Арена, 1960, 13).

ПОВИМІ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повиміта́ти.** *Жадного разочка не зважувався ще ніхто.. скористуватися дідовим пастівником на.. повимітаних прогалинках лісу* (Л. Янов., I, 1959, 346); // **повимі́тано,** *безос. присудк. сл. Сміття повимітано, підлоги вимиті, прошпарені окропом* (Гончар, II, 1959, 309).

ПОВИМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Вимести все або багато чого-небудь. *Розійшлися вечорниці. Як метіль, кинулась Марина і поприбирала, й повимітала, й повитрушувала, й повимивала* (Н.-Лев., I, 1956, 99); *Вони з кімнат повимітали панське сміття, побілили стіни, повимивали двері, вікна* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 116).

2. *перен.* Силою забрати все або багато чого-небудь. *Тисячі назганяли* [інтервенти] — *і старих, і жінок, і дітей — набили людьми повні амбари, ті самі амбари, з яких перед цим повимітали хліб* (Гончар, II, 1959, 35).

3. *перен.* Видалити, вигнати звідки-небудь усіх або багатьох проти їх бажання. *По селах і хуторах пусто. Наче чума людей повимітала* (Кач., II, 1958, 431).

ПОВИМОКА́ТИ, а́є, *док.* 1. Вимокнути (про все або багато чого-небудь). *Повимокало все в полі* (Ірчан, II, 1958, 247); *Жито повимокало.*

2. Стати зовсім мокрими (про всіх або багатьох).

ПОВИМОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вимолотити все або багато чого-небудь. *Колосків назбирав* [Даринка] *на торішнім .. пшеничищі, повимолочує праником* (Вирган, В розп. літа, 1959, 255).

ПОВИМОРЮ́ВАТИ, ю, ю́єш, *док., перех.* 1. Виморити у багатьох місцях (голодом, хворобою тощо).

2. *розм.* Дуже втомити, знесилити всіх або багатьох.

ПОВИМО́РЮВАТИСЯ, ю́ється, ю́вмося, ю́ється, *док., розм.* Виморитися (про всіх або багатьох). *Дарма, що й коні поперепадалися і самі повиморювались, аж почорніли, тільки зуби біліють, але ж зате й бандитню розжахали* [бандитів розігнали] *по степу* (Гончар, II, 1959, 105).

ПОВИМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Вимотати все або багато чого-небудь. *Повимотувати всі нитки; Товсті.. троси.. звисали безпомічно і зів'яло, а складалося враження, немов якась сатанинська сила хотіла повимотувати з велетня його залізні жили* (Гур., Наша молодість, 1949, 208).

2. *перен.* Знесилити, виснажити всіх або багатьох. *Робота повимотувала людей.*

◇ **Повимо́тувати жи́ли (кишки́** *і т. ін.*) — виснажити, знесилити. — *Я багато горя зазнав від бояр наших, повимотували усі жили, а тут ще й угорські бояри лізуть* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 332).

ПОВИМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вимочити все або багато чого-небудь.

ПОВИМОЩА́ТИ *див.* **ПОВИМОЩУВАТИ.**

ПОВИМОЩУ́ВАТИ, ую, уєш *і рідше* **ПОВИМОЩА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Вимостити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *От узяли цегелью будувати.. Тоді поставимо нові домки* [дімки] *Та вулиці усі повимощаєм* (Вирган, В розп. літа, 1959, 215).

ПОВИ́НЕН, ПОВИ́ННИЙ, а, е. 1. *присудк. сл., з інфін.* Уживається як член складеного присудка в сполученні з допоміжним дієсловом «бути» або без нього: а) для вираження значення: який має своїм обов'язком, зобов'язаний щось робити, мати яку-небудь якість, властивість. .. *він* [пролетаріат] *повинен бути керівником, гегемоном у боротьбі всього народу за повний демократичний переворот, у боротьбі всіх трудящих і експлуатованих проти гнобителів і експлуататорів* (Ленін, 20, 1971, 290); *Війт доніс до старости, що Коваленко.. повинен платити податок* (Март., Тв., 1954, 176); *Рукопис моїх віршів.. видавці повинні прислати мені на редакцію* (Сам., II, 1958, 470); — *Всі, хто вступає в полк, повинні добре володіти зброєю* (Довж., I, 1958, 139); *Він таки знав, що його праця повинна подобатись людям* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 188); б) для вираження припущення з відтінком обов'язковості, а також для вираження можливості, вірогідності чого-небудь. *Попів улик повинен був дати.. роя* (Мирний, I, 1954, 279); *Як тільки вернеться* [Тихін], *повинен би сюди прийти* (Головко, II, 1957, 135); — *Ви* [ті, що загинули на війні] *не повинні бути ніким забуті, ні мінливими політиканами, ні дипломатами. Бо ви йшли в авангарді людства і без вашої жертви не було б нічого...* (Гончар, III, 1959, 292); в) для вираження значення необхідності через певні обставини, причини робити що-небудь. *Один дядько повинен був, на самоті, поратися й коло слабої, й коло хазяйства* (Коцюб., I, 1955, 465); *Він думав про те, нащо його Нимидора повинна прясти не собі й йому на сорочки взимку, а комусь іншому...* (Н.-Лев., II, 1956, 185); *А поки що моторошно йому, як згадав, що через два місяці повинен кинути тут усе* (Хотк., I, 1966, 35).

2. *тільки* **пови́нний,** *перев. із запереч., розм.* Який вчинив що-небудь погане, провинився в чомусь; винний. *Оповість вона йому* [ватажкові опришків] *все — і от тоді віділяються Юрішкові усі криваві сльози і муки ні в чім не повинної дитини* (Хотк., II, 1966, 193); *І щоб якось приховати свій переляк, вона зразу перейшла в атаку на ні в чому не повинного Широкова* (Собко, Справа.., 1959, 10).

3. *у знач. ім.* **пови́нна,** ної, *ж., розм.* Визнання своєї вини, провини.

◇ **Іти́ (прихо́дити, прийти́** *і т. ін.*) **з пови́нною** — іти, з'являтися і т. ін. для того, щоб визнати свою вину, провину. *Мені довелось бачити, як з лісів виходили зарослі, патлаті люди, щоб іти з повинною до органів радянської влади* (Рильський, III, 1956, 37); *Свідчення виловлених* [бандитів].. *і тих, що самі приходять з повинною,.. викривають попа* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 374); — *Тим, хто прийде з повинною,— буде зменшено кару* (Мур., Бук. повість, 1959, 243); **Принести́ пови́ну** — визнати свою вину, провину. *Вони, наче кам'яні, стояли похилившись. Здавалося, повинну у великій провинності принесли вони з собою* (Мирний, III, 1954, 308).

4. *кому, розм., рідко.* Який має борг, винний комунебудь щось *Мені так соромно, що я повинен Вам так багато, а виплата йде так поволі...* (Коцюб., III, 1956, 435).

ПОВИНИ́ТИСЯ, ню́ся, ни́шся, *розм.* Док. до **вини́тися.** *Більше нічого не лишається, як покликати мисливця і повинитися у загибелі рушниці* (Трубл., Лахтак, 1953, 121).

ПОВИ́ННИЙ *див.* **пови́неи.**

ПОВИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* 1. *іст.* Обов'язок селян безплатно виконувати примусові роботи на поміщиків і органи державного управління. *Відомо, що податі й повинності з російського селянина зберегли на собі величезні сліди середньовіччя* (Ленін, 17, 1971, 91).

2. Обов'язок, який повинні виконувати всі громадяни для задоволення державних або місцевих громадських потреб. *Загальна трудова повинність одна лише спроможна здійснити найбільшу економію сил народної праці* (Ленін, 32, 1973, 192); *Сі ж козаки, що сиділи зимовниками, в свою чергу одбували повинність кошеві і своєму куреневі* (Стор., I, 1957, 273); *В разі пожежі він* [хазяїн] *мав виставляти своє відро й лопату — це була його громадська повинність* (Кучер, Прощай.., 1957, 148); // *розм.* Те, що необхідно виконати, відбути. *Люцина сіла коло самовара на місці хазяйки, щоб наливати чай, хоч другим часом та повинність лежала на Зосі* (Н.-Лев., I, 1956, 200); [Мартіан *(до центуріона)*:] *Прошу вас, без галасу чиніть повинність вашу,— у мене в хаті хворі* (Л. Укр., III, 1952, 319).

△ **Військо́ва пови́нність** — у дореволюційній Росії та в капіталістичних країнах — обов'язок чоловічого населення певного віку відбувати військову службу. *Реформа* [що почалася в 1862 р.] *завершилась запровадженням нового статуту про військову повинність (1874 р.). Колишні рекрутські набори були замінені загальною військовою повинністю для осіб, яким минув 21 рік* (Іст. УРСР, I, 1953, 482); **Рекру́тська повинність** — уведений в Росії Петром I у 1705 р. спосіб комплектування регулярних військ, який зобов'язував податні стани поставляти для армії рекрутів на вимогу уряду.

ПОВИ́ННО, *присудк. сл., з інфін., рідко.* Належить, годиться; варто, слід, треба. *І над псом повинно ласку мати* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 57); [Мордовець:] *Кожен камінець на дні потоку видко... й ти вже знаєш, ти бачиш: що отут повинно йти,— перебрести глибоке* (Тич., I, 1957, 322).

ПОВИНО́СИТИ, бшу, бо́сиш, *док., перех.* Винести звідкись, кудись усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Як коти ті і вдень утешуться* [школярі] *у чужий садок і повиносять усе з гілками* (Мирний, IV, 1955, 78); *Слава.. вам, люди з лікарень! Ви майже з-під куль повиносили ранених* (Ю. Янов., I, 1958, 209); *Лесиха повиносила все з хати до сусідів* (Стеф., I, 1949, 25); *Хтось на городі повиривав усю квасолю, гарбузи, повиносив на шлях й поскладав на здорові купи* (Н.-Лев., II, 1956, 62); *Вже майже нічого не залишилося з речей у нашій кімнаті: бабуся все повиносила на базар, бо не було з чого жити* (Сміл., Сашко, 1957, 83); — *А цього року дощі повиносили картоплю з поля* (Н.-Лев., II, 1956, 406); // *безос. Бомби продовжували падати. Вікна в хаті давно повиносило* (Перв., Дикий мед, 1963, 65).

ПОВИНУВА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **звинува́тити.**

◇ **Повинува́тити себе́** — визнати свою вину, провину. *Їй любо, одрадно було, що син.. повинуватив себе перед нею, перед матір'ю, котру образив так...* (Мирний, I, 1949, 321).

ПОВИНУВА́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повинува́тити.** — *А справника хочете? Усі будете повинувачені до одного!* (Вовчок, I, 1955, 176).

ПОВИНЮХУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Винюхати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОВИНЯНЬЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виняньчити всіх або багатьох. *Я в їх усіх дітей повиняньчувала* (Сл. Гр.).

ПОВИОРЮ́ВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Виорати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Надворі весна, люди вже давно повиорювали поля і обсіялися* (Речм., Весн. грози, 1961, 133).

ПОВИПАДА́ТИ, а́є, а́смо, а́єте. *док.* Випасти (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Тією* [кінською] *волосинню ластівка малят прив'язує, щоб не повипадали з гнізда* (Гончар, Тронка, 1963, 40); *В неї повипадали зуби, й вона все ремствувала та допікала, що й паляниці тверді, й пироги не пухкі* (Н.-Лев., III, 1956, 209).

◇ **Повипада́ти з голови́** — забутися (про все або багато чого-небудь). — *В мене вже все повипадало з голови, що ти* [мені] *читав* (Н.-Лев., III, 1956, 89).

ПОВИПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Палячи, знищити все або багато чого-небудь. *Повипалювати дерева;* // Дуже висушуючи, знищити (рослини). *Сонце повипалювало всю городину.*

2. Випалити, витратити повністю все або багато чого-небудь. *Повипалювати всі цигарки.*

3. Нанести розжареним предметом знаки, зображення на чому-небудь у багатьох місцях. *Повипалювати візерунки на дошці.*

4. Піддаючи дії вогню, надати міцності багатьом предметам. *Повипалювати ізолятори.*

5. Одержати якусь речовину, спалюючи що-небудь. *Повипалювати вугілля.*

ПОВИПА́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Випарити все або багато чого-небудь. *Уже діжки повипарювала* (Сл. Гр.).

ПОВИПАСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Випасти всіх або багатьох корів, овець і т. ін.

2. Пасучись, з'їсти цілком траву чи іншу трав'яристу рослинність на якій-небудь ділянці скрізь або в багатьох місцях.

ПОВИПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Випити все або багато чого-небудь. — *Добрі смішки, коли повипивав горілку з усіх бутлів!* — *загримала матушка* (Н.-Лев., I, 1956, 129); *Дядьки пиво повипивали* (Гуц., Скупана., 1965, 207).

2. *розм.* Висмоктати, витягти з чогось усе до решти. *Горобці все просо повипивали.*

◇ **Кров повипива́ти** — дуже знесилити, змучити. — *Ляхи були, усе взяли, Кров повипивали!..* (Шевч., II, 1963, 343).

ПОВИПИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Випнути все або багато чого-небудь. * Образно. *Дев'ять.. бочок, повних вина, повипинали боки* (Коцюб., I, 1955, 242).

ПОВИПИНА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Випнутися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Каміння повипиналось з неї* [лежанки], *неначе сухі ребра в худої шкапи* (Н.-Лев., II, 1956, 319); *Косован так розкричався, аж сині жили повипинались у нього на шиї* (Мур., Бук. повість, 1959, 155).

ПОВИПИСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Виписати все або багато чого-небудь. *Ролі повиписували* [хлопці]... *Вивчили їх* (Вишня, I, 1956, 237).

2. Письмово оформити вибуття усіх або багатьох звідкись, з чогось і т. ін. *Повиписувати з лікарні тих, що одужали.*

3. Старанно вимальовати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повиписувати на портреті деталі одягу;* // Зробити візерунки на чому-небудь у багатьох місцях. *І по ковніру, і по пазусі, і по ляхівках широких рукавів повиписувала* [Леся].. *сріблом, золотом і блакитним шовком усякі квітки й мережки* (П. Куліш, Вибр., 1969, 187); * Образно. *Їх* [селян] *лиця були також землянистої барви, непривітні; на деяких повиписували вже свої знаки голод і нужда* (Фр., IV, 1950, 269).

ПОВИПИТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех. і неперех.* Випитати все або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. *Перш повипитував* [священик] *тих, що вражали на Тихона* (Кв.-Осн., II, 1956, 140).

ПОВИПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Випхати звідкись усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Вона була зла на гостей і була ладна повипихать їх усіх з зали* (Н.-Лев., I, 1956, 630); *Забитих фашистів повипихали* [бійці] *в вікна на вулицю* (Ю. Янов., II, 1954, 137); // *перен.* Змусити всіх або багатьох залишити роботу, місце перебування і т. ін. [А н д р і й:] *Отсе так ми поміж собою, зібравшися, рахували та й замишляли, як би нам усім на ворогів своїх одностайно стати, рідну землю свою до себе єднати, а недовірків із її повипихати* (Кост., I, 1967, 160).

2. *перен.* Віддати (заміж) усіх або багатьох. *Повипихати дочок заміж.*

ПОВИПІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Випекти все або багато чого-небудь (хліб та інші вироби з тіста).

2. Знищити вогнем, кислотою і т. ін. все або багато чого-небудь. — *Так і знай: побачу ще раз із Тимком — очі кислотою повипікаю* (Тют., Вир, 1964, 129).

3. Нанести розпеченим предметом знаки, зображення на чому-небудь у багатьох місцях.

ПОВИПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виплатити все або багато чого-небудь, усім або багатьом. *Усе вже повиплачував, що винен був* (Сл. Гр.).

ПОВИПЛИВА́ТИ, а́є, а́смо, а́єте, *док.* Виплисти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Ніхто не втоп,— усі повипливали* (Сл. Гр.); *На олешківський берег повипливали з плавнів рештки команд розбитої ескадри* (Ю. Янов., II, 1958, 202).

ПОВИПЛИ́ГУВАТИ, уємо, уєте, *док.* Виплигнути (про всіх або багатьох).

ПОВИПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Виготовити способом плетіння багато чого-небудь. — *Тут — тиждень один, так і зареве худоба на степ. От і нас* [чабанів] *треба буде. Баготи повиплітаємо...* (Головко, I, 1957, 125).

2. Розплітаючи щось, вийняти все або багато чого-небудь. *Вона загасила світло, повиплітала з кіс.. стрічки* (Чорн., Потік.., 1956, 40).

ПОВИПЛІТУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повиплі́тати.** *На столах, на канапі лежали всякі штуки, повиплітувані.. з гарусу* (Н.-Лев., I, 1956, 200).

ПОВИПЛЬОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виплюнути все або багато чого-небудь.

ПОВИПОВЗА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте. *док.* 1. Виповзти (про всіх або багатьох). *Солдати повиповзали з окопів.*

2. *перен.* Повільно рухаючись, виїхати, вийти і т. ін. звідкись, кудись (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *І діди повиповзали, шепочуть молитви старим богам* (Хотк., II, 1966, 320); *Тихо на селі. Помалу, прищулено й озираючись, із хат повиповзали сірі фігури* (Головко, I, 1957, 64); // Повільно рухаючись, з'явитися звідки-небудь, попиритися десь (про все або багато чого-небудь). *З-за лісу повиповзали хмари.*

ПОВИПОЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виполоскати все або багато чого-небудь. *Дівчата помили* [підлогу]. *Потім ще ганчірки повиполіскували.. й розвішали їх на конов'язі* (Головко, II, 1957, 104); // *рідко.* Вимити звідкись, з-поміж чогось усе або багато чого-небудь (про воду). *Вода, що об них* [скелі] *ударяє, повиполіскувала між ними всю жорству й пісок* (Фр., VI, 1951, 304).

ПОВИПО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Виполоти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. [О н у к а:] *І де вони* [бур'яни] *беруться тут — повиполювш, вони знову наростуть, повиполювш — вони знову...* (Вас., III, 1960, 263); *Повиполювати буряки.*

ПОВИПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Зробити прямим, рівним і т. ін., розправити все або багато

чого-небудь, що зігнуте, нерівне. — *Топлю, та таке думаю: — Помолотить* [син] *хлібець, а там і.. хлівці повиправля, клуньку вкриє,— таке все позапускане* (Гесл., З книги життя, 1949, 19).

2. Усуваючи помилки, хиби і т. ін., зробити все або багато чого-небудь правильним, таким, що відповідає певним вимогам. *Коли ласка, спишіть ці оповідання-ка з «Дзвінка», повиправляйте всі гріхи, які-но знайдете в мові* (Коцюб., III, 1956, 120).

3. *розм.* Вимагаючи від когось, одержати все або багато чого-небудь. *Повиправляти борги.*

ПОВИПРІВÁТИ, áє, *док., розм.* 1. Випріти скрізь або в багатьох місцях (про рослини, посіви). *Жито повипрівало.*

2. Втратити вологу, рідину (всю або більшу частину) при варінні, прінні. *Усе вже й повипрівало, а батька й досі нема обідати* (Сл. Гр.).

ПОВИПРОСТÓВУВАТИ *див.* **повипрóстувати.**

ПОВИПРОСТÓВУВАТИСЯ *див.* **повипрóстуватися.**

ПОВИПРÓСТУВАТИ *і рідше* **ПОВИПРОСТÓВУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Випростати (руки, ноги і т. ін.). *Посідали на траві і ноги повипростували* (Сл. Гр.); *Наші женчихи дожали нивки, поставали, повипростовували крижі та відсапували* (Фр., I, 1955, 63).

ПОВИПРÓСТУВАТИСЯ *і рідше* **ПОВИПРОСТÓВУВАТИСЯ,** уємося, уєтеся, *док.* Випростатися (про всіх або багатьох). *Із-за обрію витикалися якісь дивні силуети. — Чи не по двоє в сідлі? — Справді таке, як по двоє,— повипростувались біля казанів кухарки* (Гончар, II, 1959, 13); *Ми зробили вигляд, що здригнули від несподіванки, повипростовувались, озирнулись і.. поспішили йому назустріч* (Смолич, I, 1947, 131).

ПОВИПРЯГÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Випрягти (коней, волів і т. ін.). *Повипрягали* [слуги] *волів та коней із возів та маж, вантажених харчами та припасами* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 11); *Повипрягали* [обухівці] *коні* (Головко, II, 1957, 183).

ПОВИПРЯДÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Випрясти все або багато чого-небудь. *Скільки мають її, Марїні, пучки повипрядати чужої пряжі..?* (Стельмах, I, 1962, 226).

ПОВИПУСКАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Дати можливість чи дозволити всім або багатьом іти, вийти, поїхати і т. ін. звідкись, кудись. *Кінні конвоїри гнали взяту під арешт Гаркушину наймичку, на яку впала підозра, що це вона повипускала з сарая вночі бранців* (Гончар, II, 1959, 349); — *Ой! — кинулася Докія. — Він ще їх* [арештованих] *повипускає десь* (Кучер, Трудна любов, 1960, 72); // Вигнати куди-небудь худобу, птицю. *Прийшла весна. Повипускали бідолашну тую тварину на зелену зілиночку* (Гр., Без хліба, 1958, 139); // Перестати тримати все або багато чого-небудь. *Та й заведе* [баба] *якої-небудь такої чудної казки, то діти аж боки рвуть регочуться або пообмирають і пір'я з рук повипускають з переляку* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 27).

2. Повернути свободу, звільнивши з ув'язнення, з-під арешту і т. ін. всіх або багатьох. *Деяких людей хутко повипускали й оправдали, хоч нікого і не було винуватого* (Вовчок, I, 1955, 248).

3. Виставити, висунути назовні все або багато чого-небудь. *Жарота. Всі розпарені.. Хлопці повипускали сорочки* (Вас., III, 1960, 324); *Хлопці з-під шапок повипускали кучері* (Головко, II, 1957, 125).

4. Утворити при рості колосся, пуп'янки і т. ін. *Величезні глейкі бруньки на каштанах перетворилися вже на ніжні семилисники й повипускали свічечки майбутніх квітів* (Ю. Янов., II, 1954, 88).

ПОВИРАХÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вирахувати все або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. *Повираховувати задачі; Повираховувати гроші із зарплати.*

ПОВИРИВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повиривáти**[1]. *Під самими вікнами.. лежала на клумбах повиривана з корінням оргинія* (Н.-Лев., II, 1956, 62).

ПОВИРИВÁТИ[1], áю, áєш, *док., перех.* Вирвати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Хтось на городі повиривав усю квасолю, гарбузи* (Н.-Лев., II, 1956, 62); *Треба б.. на вгороді соняшничиння повиривати* (Головко, II, 1957, 189).

ПОВИРИВÁТИ[2], áю, áєш, *док., перех.* Вирити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Присів* [Неплюй], *щось белькоче, а сам загорта-загорта ті ямки, що, значить, підпірки повиривав* (Хотк., I, 1966, 84); *Повиривати ями.*

ПОВИРИПÁТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Пірнувши, занурившись у воду, виплисти на поверхню (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Аж гульк — з Дніпра повиринали Малії діти* (Шевч., I, 1963, 5).

2. *перен.* Несподівано з'явитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Все завмерло в бору.. Тільки мертві привиди й тіні, довічні, невмирущі, повиринали на руїнах, задумані, сумні* (Вас., I, 1959, 306).

ПОВИРІВНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Вирівняти все або багато чого-небудь.

ПОВИРІВНЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док.* Вирівнятися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Скотину за ніч так понапасає, що боки повирівнюються, мов у сажових свиней* (Сл. Гр.).

ПОВИРІЗÁТИ *див.* **повирíзувати.**

ПОВИРІЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повирíзувати.** *Поли у свиті на кінцях повирізувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 418); *На хресті, скільки можна досягти руками, повирізувані прізвища туристів* (Н.-Лев., II, 1956, 383).

ПОВИРІЗУВАТИ, ую, уєш *і рідше* **ПОВИРІЗÁТИ,** áю, áєш, *док., перех.* 1. Вирізати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Дівчата матроса портрети* [з газет] *На спогад повирізали* (Нагн., Вибр., 1957, 129).

2. Ріжучи, обрізуючи, виготовити все або багато чого-небудь. *Роман повирізував з паперу кружала і понакладав зверху на підсвічники, щоб вони не позакапувались воском* (Н.-Лев., VI, 1966, 374).

3. Чим-небудь гострим, ріжучим зробити кілька або багато візерунків, написів і т. ін. *Повирізувати на дереві візерунки.*

4. Винищити холодною зброєю всіх або багатьох.

ПОВИРÓБЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повирóблювати.** *В криші вікна повироблювані, і різаною мережкою скрізь гарно облямовані* (П. Куліш, Вибр., 1969, 121); *Кругом тераси були повироблювані клумби для квіток* (Н.-Лев., I, 1956, 442).

ПОВИРÓБЛЮВАТИ *див.* **повиробля́ти.**

ПОВИРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОВИРÓБЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Виробити все або багато чого-небудь. *Молодиці вкрили увесь піл і лежанку шишками, повироблювали паляниці* (Н.-Лев., III, 1956, 73).

ПОВИРОСТÁТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Стати більшим, вищим, довшим у процесі росту (про все або багато чого-небудь). *В березі калина розрослася, повиростали верби* (Вовчок, I, 1955, 180); *На галявинах повиростали буйні, на зріст людини жита* (Шиян, Партиз. край, 1946, 116); // Вирісши, стати дорослим (про всіх або багатьох). *Повиростали паничі,.. поженились* (Стор., I, 1957, 30); *Сини повиростали й розійшлися* (Ю. Янов., II, 1958, 191); // Вирости в певних умовах, у певному середовищі (про всіх або багатьох). *Ці* [хлопці] *.. повиростали у неволі* (Мирний, I, 1949, 262).

2. Ростучи, з'явитися (про все або багато чого-небудь). *На земляний покрівлі хаток та крамниць повиростали кущі зеленої трави та берізки, зелене бадилля дикої лободи* (Н.-Лев., I, 1956, 50); // *перен.* З'явитися у великій кількості внаслідок будівництва (про будівлі, міста і т. ін.). *Я бачу, як повиростали заводи і фабрики* (Ю. Янов., II, 1958, 166).

ПОВИРОЩУВАТИ, ую, єш, *док., перех.* Виростити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Повирощувати дітей; Повирощувати квіти.*

ПОВИРУБА́ТИ *див.* **повиру́бувати.**

ПОВИРУБУВАТИ, ую, єш *і* **ПОВИРУБАТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Рубаючи, звалити з кореня на якій-небудь ділянці кущі, дерева і т. ін. скрізь або в багатьох місцях. *На полі Антон повирубував.. кущі ялівнику та ліщини* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 40).

2. Рубаючи, вийняти, видобути все або багато чого-небудь. *Повирубувати треба лід у тих жолобах, що в загороді попримерзали біля пригнаної до нас худоби* (Кучер, Прощай.., 1957, 232).

3. Виготовити, рубаючи, висікти все або багато чого-небудь. *Повирубати колони в камені.*

4. Рубаючи, вбити, знищити всіх або багатьох. *Упень повирубував* [Махно] *кругом Гуляй-Поля колоністів* (Гончар, II, 1959, 332).

ПОВИРУВА́ТИ, у́є, *док.* Вирувати якийсь час.

ПОВИРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОВИРЯДЖУВАТИ,** ую, єш, *док., перех.* 1. Гарно, пишно вбрати, причепурити або одягти в незвичний одяг усіх або багатьох. *Повиряджати дочок у шуби.*

2. Спорядивши, забезпечивши потрібним для дороги, відправити звідкись кудись усіх або багатьох. *Повиряджати на заробітки.*

ПОВИРЯДЖА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся *і рідко* **ПОВИРЯДЖУВАТИСЯ,** уємося, уєтеся, *док.* 1. Гарно, пишно вбратися, причепуритися або одягтися в незвичний одяг (про всіх або багатьох). *Чудно,.. що серед ночі вмивалися вони.., в нові сорочки повиряджались* (Вас., I, 1959, 215); *Дівчата тим часом причепурилися біля води, повиряджалися в недільне* (Гончар, I, 1959, 40); *Ухопив* [Хома] *двох свіжих чортих, що повиряджувалися дівками.. та гукнув на музику: «грай дудочки!»* (Кв.-Осн., II, 1956, 242).

2. Відповідно приготувавшись, спорядившись, відправитися звідкись кудись (про всіх або багатьох). *Повиряджатися на заробітки.*

ПОВИРЯДЖУВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повиря́джувати.** *Вже усі дівчата гарні, усі прибрані, усі повиряджувані..* (Кв.-Осн., II, 1956, 425).

ПОВИРЯДЖУВАТИ *див.* **повиряджа́ти.**

ПОВИРЯДЖУВАТИСЯ *див.* **повиряджа́тися.**

ПОВИРЯЧУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повиря́чувати.** *Очі, повирячувані від жаху.*

ПОВИРЯЧУВАТИ, ує, уємо, уєте, *док., перех., розм.* Широко розкрити (очі) від здивування, гніву і т. ін. *Ну чого очі повирячували? Яке тут диво?* (Сл. Гр.).

ПОВИСА́ДЖУВАТИ, ую, єш, *док., перех.* 1. Висадити звідкись куди-небудь усіх або багатьох. *Повисаджувати пасажирів з пароплава.*

2. Викопавши, вийнявши рослини з парника, шкілки і т. ін., посадити їх в іншому місці (всі або багато з них). *Повисаджували помідори.*

3. *розм.* Піднімаючи, помістити десь, на чомусь усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Повисаджувати дітей на машину.*

4. *розм.* З силою вибити, виламати все або багато чого-небудь. *Повисаджувати вікна;* // Підклавши вибухівку, підірвати все або багато чого-небудь. *Повисаджувати мости.*

ПОВИСА́ПУВАТИ, ую, єш, *док., перех.* Висапати все або багато чого-небудь. *Гляди ж, добре повисапуй, не кидай бур'яну* (Сл. Гр.).

ПОВИСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОВИ́СНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* пови́с, ла, ло *і рідко* пови́снув, нула, ло; *док.* 1. Зачепившись, затримуватися на чому-небудь, залишатися висіти. *На його рудій, аж червоній бороді повисла срібна осіння павутина* (Допч., III, 1956, 14); *З-під капелюха по скроні потекла кривулькою крапля поту, повисла на щоці* (Томч., Жменяки, 1964, 5); // Зачепившись одягом або ухопившись за що-небудь руками, зубами і т. ін., триматися у висячому положенні. *Дедалі ставало трудніше спускатись. Раз мало не впав* [Іван], *та вхопився за виступ скелі і повис на руках* (Коцюб., II, 1955, 351): *Цілі хмари мавп повисли на гіллі* (Ю. Янов., II, 1958, 85); *Толя з розгону кинувся до нього* [батька] *і повиснув на батькових руках* (Хижняк, Тамара, 1959, 288); // Виснути всією своєю вагою або усім тілом на кому-, чому-небудь; важко спиратися на кого-, що-небудь. *З чистою усмішкою на устах тихо задрімала Маруся, беззвучно віддихаючи. Повисла на руці опришка* (Хотк., II, 1966, 144); *Батько піднімає рушницю. Секунда, і станеться злочин. Дівчина кидається до батька і повисає на зброї* (Довж., I, 1958, 118); *За плугом дріботів маленький, хирлявий Охрім з обмотаною рушником шиєю, хрипів, повиснувши на чепігах* (Тют., Вир, 1964, 10); *Він* [Калітеску] *весь повис на мотузках, якими був прив'язаний до дерева* (Петльов., Хотинці, 1949, 173); // Звішуватися, звисати від значної, надмірної ваги. *Повисали обважнілі інеєм дроти електростанцій* (Кучер, Трудна любов, 1960, 401); *Квітки* [бузини] *зібрані в плоскі, щитковидні суцвіття, від ваги плодів поступово повисають* (Лікар. рослини, 1958, 110); // Спадаючи вниз, звисати (про волосся, бороду, вуса, гілки і т. ін.). *Одно* [дерево] *стовпом подралось догори або гадюкою скрутилось, друге кущем розпустило свої віти, і листва, неначе шовкові китиці, повисла аж до землі* (Стор., I, 1957, 366); *Довгий вус його повис* (Гл., Вибр., 1951, 209); *Косми сплутаного волосся повисли по обох боках лиця* (Хотк., II, 1966, 254).

Голова́ пови́сла; Ру́ки пови́сли — чиясь голова, чиїсь руки опустилися (від утоми, слабості і т. ін.). *Йому зробилося душно, перо випало з його руки, і голова повисла, знесилена, на в'язах* (Фр., VI, 1951, 333); *Русевич приголомшено похилився, руки його повисли між колінами* (Шовк., Інженери, 1948, 79).

◇ **Пови́сати (пови́снути) на ши́ї (на ши́ю)** *у кого, кому* — кинутися в обійми до кого-небудь, міцно обняти когось. *Василько схоплюється з свого ліжечка, гарячими ручками тягнеться до мами і повиса в неї на шиї..* (Ряб., Жайворонки, 1957, 205); *Хотілося* [Марусі].. *повиснути старій їмості* [дружині священика] *на шиї, пеститися* (Хотк., II, 1966, 31); *Як заголосить Маруся, та так і повисла йому на шию!* (Кв.-Осн., II, 1956, 78).

2. Висіти, утримуючись на чому-небудь; бути прикріпленим, причепленим до чогось (про предмети). *Лице засмагле і туга коса, На ній хустинка біла повиса...* (Шпорта, Вибр., 1958, 278); *Самопал семип'ядепний Повис за плечима* (Шевч., II. 1963, 335); *Потім пройде садами спокійне задумане літо і на вітах повиснуть достиглі плоди...* (Гер., Поезії, 1950, 38).

◇ **Пови́снути на волоску́** — опинитися в загрозливому, безнадійному стані, становищі; стати близьким до загибелі. *Знав* [Гаманюк], *що його доля тепер повисла на волоску* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 249).

3. Бути розташованим, нависати над ким-, чимнебудь. *Над даллю сірим, мовчазним шатром Повсть*

неба повисала непрозора (Перв., II, 1958, 186); *Настане вечір, місяць засяє, Вгорі у зорях небосхил повисне* (Тич., III, 1947, 181); // *над чим.* Виступати, видаватися якоюсь частиною наперед. *Вузлаті гілки груші одним краєм повисають над городом, а другим над клунею* (Стельмах, II, 1962, 33); *Над річкою Трубайлом стоїть висока круча. Вся обросла кучерявим в'язом, а коріння повисло над самою річкою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 249); // *перен.* Пасуватися, наближатися (про небезпеку, біду і т. ін.). *Неминуча поразка повисла над військом Шаули* (Ле, Наливайко, 1957, 333).

4. Триматися в повітрі майже нерухомо. *Над вузькою вулицею хмарою повисла курява* (Шиян, Гроза., 1956, 30); // Здаватися нерухомим при повільному польоті (про птахів, літальні апарати і т. ін.) або в русі по небу (про сонце, хмари тощо). *Спозаранку на небо викочувалось велике сонце, швидко підіймалося вгору.., повисало над головою і пекло* (Збан., Сеспель, 1961, 110); *А над тобою* [заєць] *вже беркут повис: Так і тремтить, щоб тебе розідрати!* (Щог., Поезії, 1958, 120); *Вітер вив,.. змігаючи цілі кучугури снігу, підіймав їх догори, до білих хмар, що низько повисли над землею* (Коцюб., I, 1955, 31); *Опівночі, коли місяць повиснув над клунею Супруна Кочубея, Явдоха взулася,.. взяла мішок і залізний коловорот.., і вийшла з хати* (Допч., III, 1956, 9); // Поширюватися навколо (про звуки, запахи і т. ін.). — *Любо! — тихо повисає в тумані схвильований голос Плачинди* (Стельмах, I, 1962, 401); *З юрби.. вирвався голосний жіночий плач і повис над майданом* (Ірчан, II, 1958, 205); * Образно. *Коли вечір осінній млою-мрякою повисне над містечком, хати нижче стріхи тоді на очі насувають, в сутіні загортаються* (Головко, I, 1957, 140).

◇ **Пови́снути в повітрі:** а) не закінчивши початого руху, зупинитися. *Рука Юлії Дмитрівни повисла в повітрі* (Дмит., Обпалені.., 1962, 11); б) залишитися нез'ясованим, невирішеним, нездійсненим (про якунебудь справу, питання і т. ін.). — *Товариші! — неголосно і дуже спокійно сказав Кузнецов.— Перш за все хочу відповісти на запитання, яке так і повисло в повітрі* (Головко, II, 1957, 546); *Найкращі плани і замисли можуть повиснути в повітрі, якщо слаба робота з людьми, з кадрами* (Рад. Укр., 6.I 1955, 1); **Пови́снути на гілляці (вербі** *і т. ін.)* — бути скараним через повішення або заподіяти собі смерть, повісившись. [Домаха:] *Коли б одна була, може б у річку кинулася або повисла на гілляці; а тепер мушу жити, хоч важко..!* (Кроп., II, 1958, 173); — *А ти забула, що я давно на смерть вирокований* [приречений], *що коли б упіймали зараз, то вже завтра, може, повис би на гілляці* (Гжицький, Опришки, 1962, 169); *Коли б повиснув на вербі котрийсь з Мартинчуків чи Загайчиків, то й дитина вказала б пальцем на Аркадія як морального призвідцю злочину* (Вільде, Сестри.., 1958, 20).

ПОВИСЕ́ЛЮВАТИ *див.* **повиселя́ти.**

ПОВИСЕ́ЛЮВАТИСЯ *див.* **повиселя́тися.**

ПОВИСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОВИСЕ́ЛЮВАТИ,** юю, ю́єш, *док., перех.* Виселити всіх або багатьох.

ПОВИСЕЛЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́єтеся *і* **ПОВИСЕ́ЛЮВАТИСЯ,** ю́ємося, ю́єтеся, *док.* Виселитися (про всіх або багатьох). *Наших людей багато на Амур повиселювалося* (Сл. Гр.).

ПОВИСИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Сиплячи, викинути, видалити з чогось чи вкинути, помістити в щось усе або багато чого-небудь. *Внесла вона ті закупки.., дещо повисипала в слоїки* (Н.-Лев., VI, 1966, 16); *Повисипати горіхи з торби; Повисипати горіхи в торбу.*

2. *перех.* Вилити з однієї посудини в інші всю рідку страву. *Повисипати борщ у миски.*

3. *тільки 3 ос., неперех.* Виходячи, вибігаючи звідки-небудь, з'явитися (про всіх або багатьох). *День був сонячний, з хат повисипали діти* (Багмут, Записки солдата, 1961, 36); // Виступити, з'явитися на чому-небудь, густо вкривши поверхню скрізь або в багатьох місцях. *Повисипали зірки на небі;* // З'явитися в багатьох місцях на шкірі або слизових оболонках (про висип).

4. *перех.* Насипаючи землю, наробити горбів, валів і т. ін. в багатьох місцях. *Повисипати могили.*

5. *перех.* Посипаючи, вкрити чим-небудь скрізь або в багатьох місцях (стежку, долівку і т. ін.). *Повисипати в хаті долівку.*

ПОВИСИПА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Сиплячись, випасти з чогось (про все або багато чого-небудь). *Від струсу повисипалось на веранді скло* (Кучер, Чорноморці, 1956, 157).

ПОВИСИПЛЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́єтеся, *док.* Висипатися (про всіх або багатьох). *Повисиплялися наші хлопці сьогодні і за ту, і за сю ніч* (Сл. Гр.).

ПОВИСИХА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Втративши воду, вологу, зробитися сухим (про все або багато чого-небудь). *В тяжку спеку я поїхав на полювання. Але тих боліт, де полював раніше, я не впізнав — вони повисихали, глеюватe дно лежало голе і тріскалось* (Коп., Як вони.., 1961, 59); // Випаруватися (про все або багато чого-небудь). *Усі кернички, усі річки й потічки повисихали в полі* (Март., Тв., 1954, 202); *Людина йде навпростець через трави, озера, в яких повисихала вода* (Шиян, Переможці, 1950, 39).

2. Стати сухим, зів'янути (про всі або багато які рослини). *Квіти повисихали.*

ПОВИСІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Висіяти все або багато чого-небудь. — *Чи нема в тебе якого насіння з квіток? — І чом же ти вчора не сказала? Сьогодні все вже повисівала* (Сл. Гр.).

ПОВИСІДА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Висісти з чого-небудь (про всіх або багатьох). *Панство повисідало з повозів і цікаво оглядало машину* (Фр., II, 1950, 367); *Прибіг комендант табору й поштиво ждав, поки повисідають з машин високі чини* (Загреб., Європа 45, 1959, 302).

ПОВИСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Висікти з каменю, на (в) камені все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

2. *заст.* Покарати, побивши різками, канчуками і т. ін. всіх або багатьох.

ПОВИ́СІТИ, и́шу́, и́сиш, *док.* Висіти якийсь час. *Нарешті Неля хапається за дашок паркана, перекидає ноги і вже висить по той бік.. Неля хеплину повисіла в повітрі. Руки починають мліти, а вона не наважується скочити додолу* (Вільде, Сестри.., 1958, 437).

ПОВИСКА́КУВАТИ, уємо, уєте, *док.* 1. Вистрибнути, вискочити звідкись куди-небудь (про всіх або багатьох). *Діти, два хлопчики..— повискакували за матір'ю з ридвану та й побігли між народ* (Мирний, II, 1954, 96); *Було б того гармидеру на цілу ніч, та здогадався Прокопчук відкрити двері, і повискакували кури надвір* (Тют., Вир, 1964, 352); *Лопнула шина... Авто спинилося тепер вже остаточно. Прожогом повискакували з нього люди* (Смолич, I, 1958, 102); // *розм.* Швидко вибігти, виїхати звідки-небудь; швидко вибігши, виїхавши, з'явитися десь (про всіх або багатьох). *Тим часом Денис та Зінько, прокинувшися від Стручишиного грюкоту й крику, повискакували з хати* (Гр., II, 1963, 300); *З гуком, із галасом повискакували* [діти] *із-за парт* (Вас., Талант, 1955, 22); *На голос команди* [офіцера] *повискакувало з дворів*

ще кілька уланів (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 22); *Люди повискакували на вулицю.*

2. *розм.* Швидко або раптово вилетіти, випасти звідкись (про все або багато чого-небудь). *Вони* [діти] *дивились на багату тітку і все ждали, що з-під її поли от-от посиплються горішки, а з-за пазухи повискакують маківники* (Н.-Лев., II, 1956, 319).

3. *перен., розм.* Раптово з'явитися, утворитися на чому-небудь у багатьох місцях. *Криваві водянки, що в перший день* [копання ровів] *повискакували на дівочих долонях, вже встигли й полопатись* (Гончар, Людина.., 1960, 166).

ПОВИСКРІБА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Шкребучи, почистити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повишкрібати коней.*

2. Шкребучи, дістати, вибрати зсередини все або багато чого-небудь. *Діжки повискрібала й повимивала* (Сл. Гр.).

ПОВИСКУБА́ТИ *див.* **повискýбувати.**

ПОВИСКУБУВА́ТИ, ую, ýєш *і рідше* **ПОВИСКУБА́ТИ,** áю, áєш, *док., перех.* Вúскубати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Так дуже мого хлопця побив і волосся повискубав* (Сл. Гр.).

ПОВИСКУ́ВАННЯ, *я, с.* Дія за знач. **повúскувати** і звуки, утворювані цією дією. *Перші дві-три хвилини пси весело борюкалися. Радіорупор передавав їх повискування* (Донч., III, 1956, 330); *На подвір'ї, на просторім артільним обійсті,— передзвін ковадла, голосне до зойку повискування циркулярки* (Рад. Укр., 4.IX 1962, 3).

ПОВИСКУ́ВАТИ, ую, ýєш, *док.* Стиха або час від часу видавати уривчасті, різкі, пронизливі звуки. *Змучені собаки повискували і ледве плентались* (Донч., III, 1956, 14); *Від болю він* [Грушевський] *жалібно повискував* (Смолич, Мир.., 1958, 98); // Час від часу утворювати уривчасті, різкі, пронизливі звуки. *Інструменти замовкали один за одним, і тільки одна якась писклява дудка ще повискувала кілька тактів* (Полт., Повість.., 1960, 136).

ПОВИСЛИ́Й, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **повúснути.** *Кузьменко спинився з повислим у повітрі канчуком* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 236).

2. *у знач. прикм.* Який звішується, звисає донизу. *Коржан, ухопившись за повислу гілку виліз* [на кручу] *першим* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 450); *Зеленуваті або блідо-рожеві дрібні квітки* [гірчака] *зібрані в повислі .. волоті* (Лікар. рослини.., 1958, 93).

ПОВИСЛУ́ЖУВАТИ, уємо, уєте, *док., перех. і неперех.* Вислужити (про всіх або багатьох). *Мої хлопці ..вже строки повислужували, тепер дома* (Сл. Гр.).

ПОВИСЛУ́ЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Вислужитися (про всіх або багатьох).

ПОВИСМИКА́ТИ, áю, áєш *і* **ПОВИСМИ́КУВАТИ,** ую, ýєш, *док., перех.* Смикаючи, витягти, вихопити, вирвати звідкись, із чогось усе або багато чого-небудь. *Я був такий лютий, що мені хотілося вчепитися Михайлові в бороду й повисмикувати все волосся до одного* (Досв., Вибр., 1959, 146); *Проріджувати треба обережно, щоб не повисмикувати сусідніх сянців* (Озелен. колг. села, 1955, 104); // Витягти з-під, із чогось, вільно опускаючи (руки, волосся). *Кайдашиха зумисне.. повисмикувала з-під очіпка волосся* (Н.-Лев., II, 1956, 364); *І руки він із кишені повисмикує, і цигарка в нього з рота випаде* (Вишня, I, 1956, 69).

ПОВИСМИ́КУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повисми́кувати.** *На ньому все велике.. — ..в один чобіт з повисмикуваною солом'яною устілкою влізли б обидві його ноги* (Юхвід, Оля, 1959, 96).

ПОВИСМИ́КУВАТИ *див.* **повисмика́ти.**

ПОВИСМИ́КУВАТИСЯ, ується, *док.* Висмикнутися (про все або багато чого-небудь). *За ними поспішала Сашкова мати, пов'язана крапчастою хустиною, з-під якої повисмикувалися пасма сивого волосся* (Юхвід, Оля, 1959, 90).

ПОВИСНУ́ТИ *див.* **повиса́ти.**

ПОВИСО́ВУВАТИ *див.* **повисува́ти.**

ПОВИСО́ВУВАТИСЯ *див.* **повисува́тися.**

ПОВИСОЛО́ПЛЮВАТИ, юємо, юєте, *док., перех., розм.* Висунути, вивалити назовні з рота, пащі (язик) (про всіх або багатьох). *Шість левів язики повисолоплювали* (Сл. Гр.); — *Брешуть .. баби, а ті* [люди] *дурні порозвішують* [порозвішують] *вуха й язики повисолоплюють та й вірять!* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 30).

ПОВИСОЛОПЛЮ́ВАТИСЯ, ються, *док., розм.* Висунутися, вивалитися назовні з рота, пащі (про язики всіх або багатьох). * Образно. *Блиснув огонь, а невдовзі з усіх вікон повисолоплювались вогняні язики й лизали палацові стіни* (Головко, II, 1957, 287).

ПОВИСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Виставити назовні все або багато чого-небудь. *Дід з Дмитром урочисто заносять вулики в омшаник — хай там постоять тижнів зо два, а потім їх зовсім можна буде повиставляти в затишок* (Стельмах, II, 1962, 260).

2. Висунути звідкись або з-за чогось усе або багато чого-небудь. *У розчинені двері стайні коні повиставляли голови і тихо іржуть* (Морд., I, 1958, 149); *Тітка Катерина просто в вічі зауважує.. жінкам, що безсоромно повиставляли свої напівоблізлі .. плечі: — Приїдете вдруге в такому вигляді — обіду не дам* (Гончар, Тронка, 1963, 273); * Образно. *Дике провалля повиставляло проти сонця свої глинясті жовті стіни* (Н.-Лев., II, 1956, 382).

ПОВИСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́єтеся, *док.* Виставитися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Щелепи гостро повиставлялися з-під сухої жовтої шкури* (Мирний, I, 1954, 338); *Де-не-де зеленкуваті скрекотні, повиставлявшись попід берегом з баговиння, вигріваються на сонці* (Юхвід, Оля, 1959, 16).

ПОВИСТРЕ́ЛЮВАТИ *див.* **повистрі́лювати.**

ПОВИСТРИ́БУВАТИ, уємо, уєте, *док.* Вистрибнути (про всіх або багатьох). * Образно. *Вона злякалася навсправжки, очі їй розширились, чорні іскорки повистрибували з них геть* (Загреб., Диво, 1968, 226).

ПОВИСТРИГА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Вистригти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОВИСТРІ́ЛЮВАТИ *і рідко* **ПОВИСТРЕ́ЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* 1. Вистріляти до кінця всі патрони, снаряди і т. ін. [Кирпа:] *Знов Яшка повистрелював всі заряди!..* (Кроп., IV, 1959, 232).

2. Стріляючи, знищити всіх або багатьох. *Тухольці своїм камінням повистрілюють їх, мов качок!* (Фр., VI, 1951, 127).

ПОВИСТРО́МЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОВИСТРОМЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Вистромити все або багато чого-небудь. *Каліки повистромлювали свої кукси, цебто руки й ноги без пальців* (Н.-Лев., IV, 1956, 289); *Олена й Андрійко повистромляли голови з печі та так радісно дивляться* (Тесл., З книги життя, 1949, 34); *Він підійшов до ліжка і позакривав їм турботливо.. ноги, що повистромляли вони під час сну* (Турч., Зорі.., 1950, 223).

ПОВИСТРО́МЛЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся *і* **ПОВИСТРОМЛЯ́ТИСЯ,** я́ється, я́ємося, я́єтеся, *док.* Вистромитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Сіно.. повистромлювалось крізь лозини обплетеного задка* (Н. Лев., I, 1956, 574).

ПОВИСТРОМЛЯ́ТИ *див.* **повистро́млювати.**

ПОВИСТРОМЛЯ́ТИСЯ *див.* **повистро́млюватися.**

ПОВИСТРУГУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вистругати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Оці ж дошки гарно повистругуй!* (Сл. Гр.).

ПОВИСТРУ́НЧУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Виструнчитися (про всіх або багатьох). *Тут же на видноті, перед ганком, повиструнчувались півколом.. старезні хребтисті діди, чаплинські патріархи, що привертають увагу своєю дивовижною в їхні літа виправкою, яка здебільшого пояснюється тим, що після денікінських шомполів діди ще й досі не можуть згинатись* (Гончар, II, 1959, 212).

ПОВИСТУПА́ТИ, а́є. а́ємо, а́єте, *док.* 1. Виступити, вийти наперед (про всіх або багатьох). *За ним повиступали усі рибалки по черзі* (Н.-Лев., II, 1956, 225); *Із крамниць повиступали крамарі і слухають...* (Вас., I, 1959, 281).

2. *перен.* Стати видним, з'явитися, показатися (про все або багато чого-небудь). *З тіней і затінків повиступали нові хати* (Стельмах, I, 1962. 64).

3. З'явитися на поверхні чого-небудь, проступаючи зсередини; стати видним скрізь або в багатьох місцях. *На ногах І на руках повиступала Од стужі кров; аж струпом стала* (Шевч., II, 1963, 304); *Скрізь по стінах старенької хати повиступав сніг* (Л. Янов., I, 1959, 41); *Вирішила* [дівчина].. *забілувати* [забілити] *темні плями, що подекуди повиступали на стінах після першої побілки* (Добр., Очак. розмир, 1965, 291).

◇ **Повиступа́ли (повиступа́ють) си́роти [на тілі (шкірі)]** — тіло, шкіра від холоду або нервового збудження вкрилися (вкриються) в багатьох місцях пухирцями. *Напівголий, .. він уже починав дрижати від холоду, на тілі повиступали сироти* (Гончар, III, 1959, 166).

ПОВИСУВА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОВИСО́ВУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Висунути все або багато чого-небудь. *Розбуджені діти повисували з дрантя голівки й великими чорними очима дивилися на гостей* (Вас., I, 1959, 91); *Але зараз ніхто не опускає очей, навіть Чайченкова дітвора, яка повисовувала голови з рядна* (Стельмах, I, 1962, 46).

ПОВИСУВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся *і* **ПОВИСО́ВУВАТИСЯ,** ується, уємося, уєтеся, *док.* Висунутися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *З-під подушок повисовувалось сіно* (Н.-Лев., I, 1956, 574).

ПОВИСУШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Висушити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Сонце, просвітлюючи вже третю днину безнастанно, повисушувало, здавалося, кожний вогкий закуток і затирало сліди непогоди* (Коб., III, 1956, 231).

ПО́ВИСЬ, і, *ж., діал.* Паморозь. *Стояли морози, сніги лежали білі..; біла повись пацьорками на деревах* (Вас., II, 1959, 143).

ПОВИТА́СКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Витаскати все або багато чого-небудь.

ПОВИ́ТИ [1] *див.* **повива́ти.**

ПОВИ́ТИ [2], ви́ю, ви́єш, *док., неперех.* Вити *(див.* **ви́ти** [1]) якийсь час. *Мій пес повиє день чи два, Та й помандрує скрізь* (Граб., I, 1959, 232); *Вона одна дозволила собі На самоті по-бабському повити, Шукаючи полегшення в журбі* (Бажан, Вибр., 1940, 114).

ПОВИТИ [3], в'ю, в'єш, *док., перех.* Виготовити виттям багато яких-небудь предметів. *Треба було скликати товарок, нарвати квіток, бур'яну, повити вінки* (Л. Янов., I, 1959, 143).

ПОВИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пови́ти** [1]. *Лягло спочити Козацьке біле тіло, В китайку повите* (Шевч., I, 1963, 65); *В садочку, квітами повита, На пригорі собі стоїть, Неначе дівчина, хатина* (Шевч., II, 1953, 298); *Пишних магнолій не видко, Ані струнких кипарисів, густо повитих плющем* (Л. Укр., I, 1951, 150); *А он засиніли ще дальші гори, легким блакитним серпанком повиті* (Хотк., II, 1966, 316); *Так іноді поеми всі віддав би За кілька слів нерівних, гарячкових, Повитих гнівом, радістю, любов'ю* (Рильський, I, 1960, 248); *Його несподівано гарячі слова про неї були пройняті ніжністю, повиті пісенною красою* (Гончар, III, 1959, 82); // *у знач. прикм. Вона несла повитую дитину* (Фр., XIII, 1954, 296); // **пови́то,** *безос. присудк. сл.* — *На душі в мене зараз, як в осінньому небі — все хмарами повито* (Шиян, Баланда, 1957, 157).

ПОВИТИКА́НИЙ, а. е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повитика́ти;** // Який з'явився, показався звідки-небудь, із-за чогось (у багатьох місцях). *Коло груші повитикане з землі каміння лежало, ніби природні лавки для спочинку* (Н.-Лев., I, 1956, 197).

ПОВИТИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Виткнути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. * Образно. — *А он і човни,— показав рукою Скік на низку дубів, що повитикали гострі носи з очерету* (Добр., Очак. розмир, 1965, 312).

ПОВИТИКА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Проткнувши, пробивши що-небудь, з'явитися назовні в багатьох місцях. *Зелена піддимка розрослася, як зелене руно; висадки пішли в кущі, а цибуля погналась в стрілки; сіянець повитикався з грядки густо, як щіть* (Н.-Лев., I, 1956, 85); *Швидко все засміється, зазеленіє, заквітне. Он паростки півонії мов язички повитикалися* (Речм., Весн. грозн. 1961, 105).

2. Висунутися назовні звідки-небудь, із-за, з-під чогось (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *А в дверях або вікнах повитикалися молодиці* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 114); *По дворах там-там із-за заметів, як бабаки з нор, повитикались селяни й тривожно прислухались у ранковій тиші* (Головко, II, 1957, 316); // З'явитися, показатися звідки-небудь, із-за чогось (у багатьох місцях). *Вода спаде, повитикається сховане каміння* (Хотк., II, 1966, 394).

ПОВИТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Витерти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. [Гільзе:] *Дай, я тобі трохи пучки повитираю, а то вовну салом заялозиш* (Л. Укр., IV, 1954, 246); *Онися.. повитирала образи* (Н.-Лев., III, 1956, 34); *Повитирати склянки;* // Стерши, змахнувши, прибрати, зняти що-небудь (у багатьох місцях). *Повитиравши сльози... став питати* [сотник] *відьму* (Кв.-Осн., II, 1956, 193); *Тетяна з Мотрею.. повитирали пилюку на поличках* (Зар., На.. світі, 1967, 233).

ПОВИТИСКА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОВИТИ́СКУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Витиснути звідки-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Ми крізь те морв людських тіл дотислися на своє місце і повитискали звідси інших* (Фр., IV, 1950, 270).

2. Натиснувши, надушивши чим-небудь, залишити на чомусь сліди, заглибини в багатьох місцях. *Повитискати узори на шкірі.*

ПОВИТИ́СКУВАТИ *див.* **повитиска́ти.**

ПОВИ́ТИСЯ *див.* **пови́ватися.**

ПОВИТИ́ЦЯ, і, *ж., бот. (Cuscuta L.).* Витка, без коренів, паразитична однорічна трав'яниста рослина. *Обвиваючи своїм стеблом льон, повитиця присмоктується до нього і живиться коштом рослини-живителя* (Захист рослин.., 1952, 364); *Польова повитиця поліз-*

ла догори по стеблині жита і розтулила свої білі делікатні квіточки (Коцюб., I, 1955, 17); *Є такий бур'янець — повитиця. Її роками треба виводити! Заплететься поміж стеблами пшениці, хоч пали все* (Жур., Вел. розмова, 1955, 60).

ПОВИТІКА́ТИ, áє, *док.* Витекти (про все або багато чого-небудь, з усіх або багатьох посудин). *Коли б вона* [горілка] *Повитікала в бочках, То ще б в церквах Народ в свитках Стояв би і в сорочках!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 132).

ПОВИТІСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Витесати все або багато чого-небудь. *Чи ти вже повитісував кілочки на граблі?* (Сл. Гр.).

ПОВИТО́К, тка́, *ч.* Те саме, що **пови́вач.**

З повитку́ — те саме, що **З пови́точку** *(див.* **пови́точок**). *Він зарані намічений туди* [в москалі], *трохи не з повитку намітили його батько та мати* (Мирний, IV, 1955, 36).

ПОВИТОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Витолочити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Люди зіходяться сюди раз на два, на три тижні, трави не повитолочують, не втопчуть стежини* (Хотк., II, 1966, 351).

ПОВИТОПЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех. і неперех.* Витопити багато печей, груб і т. ін.

ПОВИТОПТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Витоптати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Цілі галявини повитоптували зайці* (Веч. Київ, 13.II 1960, 4).

ПОВИТО́ЧОК, чка, *ч.* Те саме, що **пови́вач.** *Жаль мені тую дочку, Що покипула е повиточку* (Чуб., V, 1874, 665).

З повито́чку — змалку, з пелюшок, з раннього дитинства, з наймолодшого віку. *Як цілком правдива душа, з повиточку зучена до правди, вона не знала тепер, як їй перебути цю першу криву?* (Л. Янов., I, 1959, 391).

ПОВИТО́ЧУВАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повито́чувати** [1]. — *А вже якби не ти, то ми б дізнались, із якого дерева повиточувані спиці в ридвані* (П. Куліш, Вибр., 1969, 116).

ПОВИТО́ЧУВАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повито́чувати** [2].

ПОВИТО́ЧУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* 1. Виготовити виточуванням усе або багато чого-небудь. *Тополя повиточував кулі для крокета й кеглів і навіть відполірував їх* (Бойч., Молодість, 1949, 296).

2. Вигострити все або багато чого-небудь.

3. Вигризаючи, вилдаючи, вирізуючи або вибиваючи, зробити в чому-небудь заглибини, виїмки в багатьох місцях.

ПОВИТО́ЧУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Поволі вищідити, випустити всю рідину з вузького отвору з усіх або багатьох посудин. *Прокоповичка повиточувала з барилець усі наливки, які були в неї в льоху* (Н.-Лев., III, 1956, 74); // Поступово ви́сипати щонебудь сипке (все до решти) через невеликий отвір. *Уродив мак.. Давай баба ізрізать головки зверху. Зірвала головки, подавила, мак повиточувала* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 415).

ПОВИТРІЩА́ТИ, áю, áєш, *док., перех., розм.* 1. Широко розкрити (очі) (перев. про всіх або багатьох). *Як проковтнув* [Хома сивуху]... *і став не свій!.. І дивиться, і нічого не бачить; повитріщав баньки і не тямить нічого* (Кв.-Осн., II, 1956, 234); *Воли аж позадирали голови вгору та повитріщали здорові очі* (Н.-Лев., II, 1956, 275).

◇ **Очі (баньки) повитріща́ти** — те саме, що **Очі (баньки) ви́тріщити** (про всіх або багатьох) *(див.* **витріща́ти**). *Але як розстарається* [графиня] *грошей, то зараз справе* [справить] *такий бенкет, що всі її гостоньки з дива очі повитріщають* (Н.-Лев., IV, 1956, 293); — *Поїду — наберу* [заробітчан] *за таку ціну, що інші потім очі повитріщають* (Гончар, I, 1959, 32).

2. *на кого — що.* Втупити в кого-, що-небудь погляд, широко розкривши очі (від здивування, гніву, жаху і т. ін.) (про всіх або багатьох). — *І чого повитріщали на мене свої очі баранячі,— думає Грицько* (Тесл., З книги життя, 1949, 191); *Денисові земляки повитріщали очі на свого ефрейтора. Альпініст! ..Та чи він хоч знає, що це воно таке?* (Гончар, III, 1959, 101).

3. *рідко.* Виставити, дуже відкривши (зуби, ікла); вишкірити (перев. про всіх або багатьох). *Повитріщати зуби.*

ПОВИТРІЩА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Широко розкритися (про очі). *Ніс догори задрався, а очі, мов баньки, так і повитріщались* (Кв.-Осн., II, 1956, 279).

2. Широко розкрити (очі) (про всіх або багатьох). *Повитріщались з ляку сови, І бідний зайчик драла дав* (Гл., Вибр., 1951, 133); // *на кого — що і без додатка.* Втупитися в кого-, що-небудь поглядом, широко розкривши очі (від здивування, гніву, жаху і т. ін.). *І мовчки дивляться на їхнє прощання чабани та чабанки від хати, і сектантки повитріщалися від кошари* (Гончар, Тронка, 1963, 329).

3. *рідко.* Виставитися, вирізнитися на чому-небудь (про все або багато чогось). *Вона повела Кохайлика до сліпих вікон архирейської* [архиєрейської] *господи, які так насторожено повитріщалися в обіллятий місячним сяйвом старий вишневий садок* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 343).

ПОВИТРУШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех. і без додатка.* Витрусити все або багато чого-небудь. *Як метіль, кинулась Марина і поприбирала, й повимітала, й повитрушувала, й повимивала* (Н.-Лев., I, 1956, 99); *Повитрушували з торби, що було, повечеряли* (Вас., II, 1959, 157); *Ось агітатор повитрушував останні папірці з кишені сюртука* (Стельмах, I, 1962, 368); * Образно. — *Позвозьте назад усі музеї та картини, а які німецькі чи італійські фашисти покрали й пограбували — повитрушуйте з їхніх душ* (Ю. Янов., I, 1954, 93).

ПОВИТРУЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Витруїти в багатьох місцях. — *Не водяться вже лиси. Змандрували,— сумно пояснив Тимко.— Денис якимось чортовинням повитруював* (Тют., Вир, 1964, 228).

ПОВИТРЯСА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Витрясти все або багато чого-небудь. *Треба було повитрясати прикоротки, поскладати їх на купу* (Фр., III, 1950, 271).

ПОВИТТЯ, я́, *с., діал.* Пелюшки. — *Досі ще він маленький, лежить у повитті* (Фр., II, 1950, 68).

ПОВИТУХА, и, *ж., розм.* Жінка, яка приймає дитину в породіллі, допомагає при пологах. — *Скільки людей знатиме, за стільких мусить відболіти породілля,— пояснила мені се баба повитуха* (Л. Укр., III, 1952, 749); *Вони чомусь називають Левка найстаршим, хоча батьки їхні і повитуха в перший же день переплутали, хто за ким родився* (Стельмах, I, 1962, 53).

ПОВИТЧИК, а, *ч.* У Росії XVI—XVII ст.— служитель канцелярії, який відав діловодством у суді. — *На їхніх скатованих тілах купці, феодали Строганови, робили собі мільйони. Так, робили з допомогою своїх повитчиків, своїх управителів, які вимотували всі жили в рабів-робітників* (Донч., II, 1956, 61).

ПОВИТЯГА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повитяга́ти.** *Кущі малини, яловець.. прилягли тепер до зем-*

лі й були майже з корінням повитягані (Коб., І, 1956, 463).

ПОВИТЯГАТИ, áю, áєш *і* **ПОВИТЯГУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Тягнучи, розтягаючи, збільшити в довжину все або багато чого-небудь.

2. Випрямити, вирівняти, простягти в якому-небудь напрямку (руки, шиї і т. ін.). *Зі страху поприсідали* [хлопці], *повитягали до нього* [Митруня] *руки* (Март., Тв., 1954, 147); *Хома Білоконь і Рева збігли на скіфську могилу і повитягали шиї, аж роги роззявились* (Довж., І, 1958, 79); *Хлопці так повитягували голови, що мало не попадали у воду* (Трубл., І, 1955, 183).

3. Витягти звідки-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Він розчистив твань, повитягував довгі батоги куширу* (Чаб., Тече вода.., 1961, 28); // Підняти знизу вгору, виволокти на щось. *Роман, Юрко та Василь гаразд і самі повитягують вікна Плачинді на дах* (Стельмах, І, 1962, 68); // Дістати, вийняти звідки-небудь, із чогось. *Він повитягав з казана.. ополоником зварену рибу* (Н.-Лев., II, 1956, 222); *Вони* [фашисти] *повитягали револьвери і щось поміж себе сказали не по-нашому* (Ю. Янов., І, 1954, 46); // *розм.* Украсти, непомітно вийнявши з чого-небудь. — *Нехай же тепер усі, увесь світ знає, навіщо, чого і від чого повитягала ти з льоху всі кислиці* (Л. Янов., І, 1959, 37); // *безос.* — *Аби з них повитягало жили, як стягли такий штраф,— бідкалася мати* (Чорн., Пісні.., 1958, 16).

4. Вибрати, видалити з чого-небудь усе або багато чогось через всмоктування, висмоктування, за допомогою протягу і т. ін. *Земля.. зараз уся порозтавала, та усе ж то — уранці туманцем, удень сонечком, а увечері морозцем — повитягувало з неї усю сирість* (Кв.-Осн., II, 1956, 123).

5. *перен.* Спонукати вийти звідки-небудь усіх або багатьох. *Вість, що вернувся пастух із виставки, повитягала всіх із хати* (Горд., Дівчина.., 1954, 306).

6. *перен.* Примусити віддати, виманити, видурити все або багато чого-небудь.

◇ **Повитягáти [всі, чимáло] жи́ли (жил)** *див.* **жи́ла** [1].

ПОВИТЯГАТИСЯ, áємося, áєтеся *і* **ПОВИТЯГУВАТИСЯ,** уємося, уєтеся, *док.* 1. Витягнутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Поки ріс місяць і блід, росли скелі і блідли. Повитягались гострі шпилі, оддїлились окремі каміння, перетворились у білий мармур, одяглися в різьбу* (Коцюб., II, 1955, 302).

◇ **Обли́ччя повитягáлися (повитя́гувалися)** — те саме, що **Обли́ччя ви́тяглося (ви́тягнулося)** (у всіх або багатьох) *(див.* **витягáтися).**

2. Випрямити, вирівняти своє тіло (про всіх або багатьох). *Коні повитягались, як змії, запінились, а не даються випередити, хоч задня підвода вже близько* (Коцюб., І, 1955, 189).

◇ **Повитягáтися в стру́нку (в струну́)** — те саме, що **Ви́тягтися (ви́тягнутися) в стру́нку (в струну́)** (про всіх або багатьох) *(див.* **витягáтися).** *Кріпаки, поздоровкавшись, стали коло порога, похнюпились; а голова з писарем, мов москалі, повитягались у струнку* (Мирний, II, 1954, 266).

3. Випнутися, видатися наперед чи вгору (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). [Вася:] *Коліна на штанях зовсім не повитягалися* (Мик., І, 1957, 440).

ПОВИТЯ́ГУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повитя́гувати.** *Хвилі хлюпали в маленьку дерев'яну пристань і пустотливо вибігали на пісок, майже дістаючи до шаланд і каюків, повитягуваних рибалками на берег* (Трубл., Шхуна.., 1940, 6); // *у знач. прикм. Фотель був низький, з повитягуваними пружинами, і Суліман не сів, а провалився в нього* (Вільде, На порозі, 1955, 325).

ПОВИТЯ́ГУВАТИ *див.* **повитягáти.**

ПОВИТЯ́ГУВАТИСЯ *див.* **повитягáтися.**

ПОВИУЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Вивчити все або багато чого-небудь. *Писали люди вірші, та так розумно написали, що усяк їх напам'ять повиучував і їх імення усяк зна* (Кв.-Осн., II, 1956, 248); *Прислухався до нової задля нього пісні і сам повиучував багацько українських пісень* (Н.-Лев., І, 1956, 340).

2. Навчити всіх або багатьох; // Дати освіту всім або багатьом.

ПОВИУЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* 1. *чого і з інфін.* Навчитися чого-небудь. *Чого я не повиучувалась у панському дворі!* (Н.-Лев., II, 1956, 281).

2. Здобути освіту (про всіх або багатьох). [Настя:] *Він буде уроки давать, а я буду шити та прати студентам білизну, та так і проживемо якось, поки повиучуємось* (Вас., III, 1960, 155); // *на кого.* Навчаючись, набути якої-небудь спеціальності, фаху (про всіх або багатьох). — *Ще й на писарів повиучуєтесь та й почнете оддирати нашого брата* (Стельмах, І, 1962, 419).

ПОВИХЛЮПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вихлюпати все або багато чого-небудь. *Повихлюпувати всю воду з діжки.*

ПОВИХОДЖУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Виходити скрізь або в багатьох місцях. *Там-то стежечок і до води й до сусіди, і до другої. Все то позбігали, повиходжували легесенькі ніжечки дівочі* (Вовчок, І, 1955, 181).

ПОВИХОДЖУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех., розм.* Старанно доглядаючи, вилікувати, виходити всіх або багатьох.

ПОВИХОДИТИ, ить, имо, ите, *док.* 1. Вийти звідки-небудь назовні, за межі чогось (про всіх або багатьох). [Кобзар:] *Де ж народ подівся?* [Хлопець:] *За цвинтар повиходив* (Мирний, V, 1955, 81); *Трохи згодом повиходили* [брати] *із комори і пішли в хату* (Л. Укр., V, 1956, 165); *Жінки демонстративно повиходили з салону* (Вільде, Сестри.., 1958, 583).

◇ **Си́ла повихóдила з рук** *чиїх* — хто-небудь ослаб, утратив міць. *Залізо й дерево аж співали в діда, поки сила не повиходила з його рук* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 23).

2. *перен.* Вибути звідки-небудь, з чогось; залишити якийсь заклад, установу, організацію і т. ін. (про всіх або багатьох). — *Чимало їх повиходило з села на заробітки* (Кв.-Осн., II, 1956, 417); — *От тут недалечко живуть наші сусіди,— панни. Повиходили з третьої класи* [третього класу] *дівочої духовної школи...* (Н.-Лев., IV, 1956, 117).

3. Прийти куди-небудь, опинитися десь (про всіх або багатьох). *Повиходили* [рибалки] *на берег, Човни пов'язали* (Гр., І, 1963, 29); *А по цей бік ставу.. сиділи селяни.. З глухих кутків аж на вигін повиходили* (Головко, II, 1957, 237); // З'явитися, прибути для участі в чому-небудь. *Під'їхав і сам Шрам. Скоро загледіли* [гості] *його сиву бороду, зараз вози поодкочували геть і повиходили до його назустріч* (П. Куліш, Вибр., 1969, 70); *Було вже так одного разу.., що повиходили сюди ж таки люди зустрічати архієрея* (Довж., І, 1958, 80); // *тільки 3 ос.* З'явитися на поверхні, проступаючи зсередини, стати видним скрізь або в багатьох місцях. *На озеречку поверх льоду по-*

виходила зеленкувато-блакитна вода (Стельмах, I, 1962, 343).

4. Бути виданим, опублікованим, надрукованим (про все або багато чого-небудь). *Повиходили нові збірки віршів.*

5. *з кого — чого.* Вийти з певного середовища, соціальної групи або з якої-небудь місцевості (про всіх або багатьох). *Чимало космонавтів повиходило з військових льотчиків.*

6. Витратитися, вичерпатися (про гроші, кошти, які-небудь запаси) (всі або багато з них). *Папір повиходив.*

7. *перен.* Удатися яким-небудь унаслідок певної дії (про все або багато чогось). *Пиріжки повиходили гарні;* // Стати ким-небудь або подібним до когось, набути певних рис, якостей і т. ін. (про всіх або багатьох). *З курсантів повиходили добрі танкісти.*

8. *за кого, також у сполуч. із сл.* з а м і ж. Одружитися, стати чиїмись дружинами, жінками (про всіх або багатьох). — *Де ж мені сім попів знайти,— коли б хоч кращі* [дочки] *за попів повиходили, а другі нехай за дяків...* (Вовчок, VI, 1956, 247); *Вона дасть їм притулок у власному домі, доки не повиходять заміж* (Вільде, Сестри.., 1958, 103).

ПОВИХОЛÓДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вихолодити все або багато чого-небудь.

ПОВИХОЛÓДЖУВАТИСЯ, ються, *док.* Вихолодитися (про все або багато чого-небудь).

ПОВИХОПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Вихопити все або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. *Дала своїм дітям по бублику, а ті шибеники сусідські повихоплювали з рук* (Сл. Гр.).

2. Допомагаючи всім або багатьом, швидко витягти їх звідкись, урятувати. — *Ледве вдалось повихоплювати наші застави з плавнів* (Гончар, II, 1959, 105).

ПОВИХОПЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Вихопитися (про всіх або багатьох). *Сонечко пригріло, так воно й тепленько: от вони і повихоплювались без свиток, в самих басвих червоних юпках* (Кв.-Осн., II, 1956, 16).

ПОВИХРИ́ТИСЯ, ви́хрю́ся, ви́хри́шся. Док. до **ви́хри́тися** [1].

ПОВИЦІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Вицідити рідину всю до решти з усіх або багатьох посудин.

2. *розм.* Поволі, поступово випити що-небудь з усіх або багатьох посудин. *Повиціджувавши гарненько скільки там носаток, з журби ледве розійшлись* [Забрьоха з Пістряком] (Кв.-Осн., II, 1956, 222).

ПОВИЧАСТОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Вичастувати все або багато чого-небудь. [Д е м к о:] *Мабуть, все питво повичастовувала?* (Кроп., II, 1958, 217).

ПОВИЧЕ́РПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вичерпати все або багато чого-небудь, звідусіль. — *Всі ті страшні трясовиці, що блистіли лісом і полями тут і там — треба було позасипувати* [позасипати], *повичерпувати* (Коб., II, 1956, 22).

ПОВИЧИЩАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Вичистити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Вона поприбирала, повимивала, повичищала все чисто в хаті* (Н.-Лев., IV, 1956, 218); — *А є трохи вільного часу — мати ганяє, як цуцика. Дров нарубай, води принеси, в корови повичищай* (Тют., Вир, 1964, 42).

ПОВИЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вичесати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Помили сестри голови, повичісували одна одну, позаплітали* (Вирган, В розп. літа, 1959, 298).

ПОВИЧУНЮВАТИ, юємо, юєте, *док., розм.* Вичуняти (про всіх або багатьох).

ПОВИШАРÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вишарувати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВИШИ́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **повишивáти** 1. *Запаски шовкові, пояси, як жар, кожухи шовком повишивані...* (Вовчок, I, 1955, 81); *Розкішні червоні та сині квіти, повишивані на рукавах, дуже приставали до чорних брів* (Н.-Лев., II, 1956, 43).

2. *у знач. прикм.* Прикрашений вишиванням. *У сорочок і рукава, і ляхівки повишивані та повимережувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 17); *На шиї намисто, рукава повишивані, лице червоне, мов калина* (Тют., Вир, 1964, 168).

ПОВИШИВАТИ, áю, áєш, *док., перех. і неперех.* 1. Вишити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *Коли ж я собі.. напряду на рушники та ще й квітками повишиваю* (Н.-Лев., II, 1956, 176); — *А як я на них* [дітей] *понапрядаю та убілю полотно, як папір, та і повишиваю їм усе* (Стеф., I, 1949, 223); — *Згодом я, звичайно, тут скрізь повишиваю сріблом...* (Л. Янов., I, 1959, 119).

2. Вишивати якийсь час. *Оце тільки і повишиває* [Марія] *у таку погоду* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 87).

ПОВИШКІРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., розм.* Вишкірити (зуби, ікла і т. ін.). * Образно. *Кругом дикі скелі повишкіряли обнажене каміння своє* (Хотк., Довбуш, 1965, 409).

◇ **Повишкіря́ти зýби,** *зневажл.:* а) посміхнутися, засміятися (про всіх або багатьох); б) порватися по рантy (про взуття). [З о з у л я:] *Чоботи зуби повишкіряли, каші просять* (Мокр., П'єси, 1959, 9).

ПОВИШКРІБАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Вишкребти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох (коней, волів і т. ін.). *Другодь дня Секлета.. повишкрібала лави та стіл* (Н.-Лев., IV, 1956, 218).

2. Шкребучи, дістати, вибрати зсередини все або багато чого-небудь. *Повишкрібати тісто з діжі.*

ПОВИШКРЯ́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вишкрябати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВИШТÓВХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виштовхати все або багатьох, усе або багато чого-небудь. — *А чужачок і повиштовхував усіх пташенят* (Донч., VI, 1957, 262).

ПОВИШТРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Виколоти, вибити (звичайно очі). — *Я тобі баньки твої брехливі геть повиштрикую!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 316); — *Та ми йому* [фашистові] *очі рогачами повиштрикуємо* (Тют., Вир, 1964, 390).

ПОВИШУКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вишукати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *І де оце молоде покоління понабиралось.. модної нервовості? Чи воно повишукувало її в книжках, чи в лексиконах?* (Н.-Лев., IV, 1956, 183).

ПОВИЩАТИ, аю, аєш. Док. до **ви́щати.** *Сині очі в дівчини знов освітили обличчя, і постать немов повищала* (Л. Укр., III, 1952, 581); *Храпков аж повищав, молодецьки обернувся й побіг* (Ле, Міжгір'я, 1953, 35).

ПОВИЩАТИ, щý, щúш, *док.* Вищáти якийсь час.

ПОВИЩЕ, *розм.* 1. *присл.* Трохи вище. [М и р о н:] *Бійців, середніх командирів та й генералів, що командують дивізіями, нагороджувати треба. А вашого брата, які повище — тільки по війні* (Корн., II, 1955, 18).

2. *присл.* Якомога вище. *Молот пускаймо повище, Биймо, поки гаряче!* (Граб., I, 1959, 555).

3. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на те, над чим хто-, що-небудь піднімається або міститься, перебуває. *Всі запорожці голили собі голови і зоставляли тільки повище лоба одну чуприну* (Стор., I, 1957, 265); *І льон хай буде звиш коліна, Повище пояса трава* (Павл., Бистрина, 1959, 17).

ПОВИЩÉРБЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Вищербити все або багато чого-небудь. у багатьох місцях. * Образно. *У Луки Зотовича з вуст виходять не фрази, а якісь сучкуваті уламки (здається, вони й повищерблювали його темні зуби)* (Вол., Місячне срібло, 1961, 176).

ПОВИЩИ́ПУВАНИЙ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **повищи́пувати.**

ПОВИЩИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вищипати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПÓВІВ, у, ч. 1. Порив вітру; подув. *Лиш інколи, коли сильніший повів вітру відносив набік куряву, видко було оддалік дві каруци* (Коцюб., I, 1955, 188); *Приносив той пóвів до міста з глибини долини — пахощі лісу, лугу, поля, сіна* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 335); // Запах, пахощі, дух чого-небудь. *Благословенна синь озер, І Псло, і повів рути-м'яти, Народу геній, що не вмер* (Рильський, II, 1960, 192); // Свідчення, прикмета наближення, настання чого-небудь, ознака чогось. *Повів зими; Колір, живописна свобода, повів справжнього таланту завжди були притаманні творам Т. Яблонської* (Літ. Укр., 14.I 1966, 1).

2. *перен.* Те саме, що **віяння** 2. *Повів великої Жовтневої бури, що могутнім вихором пролетіла над просторами далекої Росії, цей нестримний повів долетів і сюди* [до галичанських сіл] (Цюпа, Назустріч.., 1958, 7).

ПОВІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повіва́ти** 1. *Лесі здалося, що це було зовсім недавно. Сонячний весняний день, галасливий гурт школярів, вантажні автомашини з тендітними деревцями-саджанцями, лоскотливе повівання.. вітру і задушевні молодечі пісні* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 3); // Свідчення, прикмета наближення, настання чого-небудь, ознака чогось. *В грудях вогонь, холодне повівання Вже чую смерті над чолом...* (Стар., Вибр., 1959, 21).

ПОВІВА́ТИ, áє, *недок.* 1. Віяти злегка або час від часу (про вітер). *Заспіваю,— море грає, Вітер повіває, Степ чорніє* (Шевч., I, 1963, 73); *У цій просторій палаті.. двері й вікна розчинені, крізь них повіває свіжий вітер з Дніпра* (Скл., Святослав, 1959, 35); // Розноситися, ширитися в повітрі. *Густий запах пізніх гречок і сухої стерні повівав з поля* (Коцюб., II, 1955, 375); *В повітрі повівала прохолода* (Досв., Гюлле, 1961, 141); * Образно. — *Мовчали* [співрозмовники], *наче слухали, як на них звідусюди повіває сива давнина* (Кучер, Трудна любов, 1960, 115).

2. *безос., чим.* Обдавати подувом (пахощів, прохолоди і т. ін.). *Над водою вставав туман і повівало холодком* (Вас., Вибр., 1954, 88); — *Зморений, кволий, тут можу і зовсім я дух свій віддати — Вітром-бо дуже різким повіває з ріки на світанку* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 109); // Свідчити про наближення, швидке настання чого-небудь. *Зійшли сніги, шумить вода, Весною повіва* (Граб., I, 1959, 327); // *перен.* Віддавати чим-небудь; поширюватися. *Спокоєм, мирною жив'яною тишею повівало з навколишніх ланів* (Коз., Гарячі руки, 1960, 147).

Хóлодом повіва́є *від кого* — хто-небудь дуже стримано поводиться з кимсь, неприязно ставиться до когось. *Від робітників холодом повівало на Шафороста* (Баш, На.. дорозі, 1967, 15).

3. *рідко.* Розвіватися, маяти. *З непогамованою.. охотою гуляли вони. Їх одежа й хустки аж повівали в кружанні* (Коб., I, 1956, 459); *Над Петроградом повіває Червоний прапор бойовий* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 76); // *чим.* Махати чим-небудь. *То, вдершись на скалу, камінчик* [дівка] *кине В наш монастир, платочком повіва* (Фр., XIII, 1954, 290); *Губернатор тримав у руці віяло з великих орлячих сірих крил і повівав ним собі на довгі сиві вуса, що поважно колихались...* (Досв., Гюлле, 1961, 72).

ПÓВІД [1], вода, *ч.* Прикріплений до вудил ремінь (вірьовка і т. ін.), за допомогою якого правлять конем. *Коні-змії з серця рвуть Поводи ремінні* (Бор., Тв., 1957, 63); — *Козаченьку мій, коли б я твоя, Взяла б коня за шовковий повід Та й напоїла!* (Укр.. лір. пісні, 1958, 183); *Не встиг* [Міроннченко] *зашморгнути ремінні поводи, як з ганку.. покликав його вістовий* (Стельмах, II, 1962, 139); * Образно. *Доле сліпая, вже згинула влада твоя, Повід життя свого я одбираю від тебе, Буду шукати сама, де дорога моя!* (Л. Укр., I, 1951, 108).

◇ **[Бýти (перебувáти, йти** *і т. ін.)***] на пóводі** *в кого, чисму* — бути залежним від кого-небудь, діяти за чиєюсь вказівкою, згідно з чиєюсь волею. [Кассандра:] *Мчить Арес неситий на поводі Кіпрідінім, як огир в палу́ жаги..!* (Л. Укр., II, 1951, 253); **Попусти́ти поводи́** *кому* — перестати стримувати когонебудь, дати волю комусь; послабити владу над кимнебудь, керівництво кимсь. *Піщанам спершу начебто й поводи попустили. Пан навіть на новім хазяйстві подарував на сім'ю по дню поля* (Мирний, II, 1954, 105); **У (в) поводáх трима́ти (держа́ти)** — стримувати, не давати волі; тримати владу, дисципліну. *Ах, та се мрії, чуття легкокрилі, барвистії діти,— Але тверда їх рука в поводах цупко держи́ть* (Фр., XIII, 1954, 304).

ПÓВІД [2], воду, *ч., рідко.* Те саме, що **пóрух** 1. *Не один живчик скручувався від поводу очей Мелашки!* (Кв.-Осн., II, 1956, 310).

ПОВІДАНИ́Й, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повідати.** *Така була сумна і гірка історія кохання матроса Майбороди, повідана мені при першому знайомстві на березі Азовського моря* (Смолич, VI, 1959, 15).

ПОВІДАТИ *див.* **повідáти.**

ПОВІДАТИ, áю, áєш *і* **ПОВІДУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПОВІДАТИ,** аю, аєш *і* **ПОВІСТИ,** вім, вісш; *мин. ч.* повів, віла́, ло́; *док., перех.* 1. Розказувати, розповідати. *Спершу заспів, а за ним — і самі пісні, що повідують, як у людському серці почало закльовуватись кохання* (Мирний, V, 1955, 375); *А маленьким діточкам, що лягають спати, ми хорошу казочку будем повідати* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 54); *Хотіли читачам Ви, певне, повісти, Що в дні осягнення вселюдської мети Даремно на сонет нам покладать надію* (Рильський, III, 1961, 221); *Музо, повідай мені про бувалого мужа, що довго Світом блукав, священну столицю троян зруйнувавши* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 29); // *у знач. вставн. сл.* Уживається при вказуванні джерела інформації. *Небіжчик Лесь, повідають, убивав її* [Лесиху] *тяжко за молодих літ* (Фр., I, 1955, 58); // Повідомляти комунебудь щось. *Що се! лящать солов'ї,— Голосно всім повідають Мрії сердечні мої* (Крим., Вибр., 1965, 86); *Десь на кутку розливала жалобу трембіта. Вона кви-*

лила й квилила, повідаючи людям про одну смерть (Скл., Карпати, II, 1954, 176); *Филонія вийшла наперед і всьому колгоспу.. повідала, що з Євстафієм вона чекає з Америки дорогих гостей: сина та невістку* (Чорн., Пісні.., 1958, 11); // Повіряти що-небудь комусь. *Настя зненацька заговорила тихо, таємниче, як діти, що повідають одне одному свої заповітні думки* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 69); *Граючи, він низько схиляв голову до баяна, наче той повідував йому щось інтимне* (Гур., Життя.., 1954, 70); — *А от що хіба тобі повідаю: під цією церквою викопано глибокий льох, і від нього ведуть чотири хідники до кожної башти* (Стар., Облога.., 1961, 67); *І тільки раз повідала вона свою таємницю Ніні Черкашиній* (Шиян, Гроза.., 1956, 62); // Ділитися з ким-небудь чимсь (звичайно горем, нечаллю, радістю). — *Кому ж повідаєш горе своє, як не рідній дитині* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 524); *О стрічі мить неповторима! Кому повім журбу мою* (Сос., II, 1958, 452).

2. Казати що-небудь. — *Ой, а як же я верну зі школи без кожуха! — повідає хлопець* (Фр., III, 1950, 198); — *Царство небесне їй! — повідав Рубець.— Отруїлася* (Мирний, III, 1954, 269); // Відповідати, відказувати. — *Я його питаюся, чи буде голосувати на Шубравського, а він мені повідає, що ще не знати* (Март., Тв., 1954, 388); *Чим велет бога прогнівив, того Лаврін не відав. Питала потім я й старих, та жоден не повідав* (Л. Укр., I, 1951, 459); *Не знайшов я слів, Щоб привидові що-будь відповісти, Та й що ж би справді я йому повів, Коли не мав про його сина вісти* [вісті]? (Фр., XIII, 1954, 297).

ПОВІДБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відбити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *Чи мені батька-матір продати, чи в їх від скрині замки повідбивати* (Гр., II, 1963, 471); *Повідбиваю розкішні різьби і поздираю нігтями італійські фрески, щоб долото моє не спинялось в роботі* (Ірчан, II, 1958, 7).

2. Ударами пошкодити що-небудь в організмі. *Таких йому стусанів надають, та так йому бельбахи повідбивають, що насилу удосвіта додому долізе* (Кв.-Осн., II, 1956, 102); *Дуже хотілося їм угодити дякові за могорич, бо повідбивали бідному хлопцеві тельбухи* (Хотк., I, 1966, 76).

ПОВІДБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відібрати все або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. — *От твій батько з дядьком Якимом вистежать розбійників, повідбирають у них рушниці й патрони* (Юхвід, Оля, 1959, 82); *Всі ті, кого хутірські презирливо називали панщуками та торботрясами, піднялися тепер відстоювати свої права та щойно одержану землю, яку банди грозилися повідбирати в бідноти назад* (Гончар, II, 1959, 231); // Взяти все або багато чого-небудь, що належить віддачі. *Вже доспівав піп молитви, вже дяк повідбирав до коша, що належне* (Хотк., II, 1966, 42); // Забрати назад усе або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. *Одно тілько тішило їх і лишилося їм як пам'ятка празничного дня, а власне нові мундири, котрих їм не повідбирав заряд фабрики* (Фр., III, 1950, 192).

◇ **Повідбира́ти ру́ки** *в кого, заст.*— зібрати, одержати підписи у всіх або багатьох неписьменних. — *Перепиши свидітелів* [свідків] *та повідбирай в них руки* (Кв.-Осн., II, 1956, 261).

2. Взяти багато яких-небудь предметів, виділивши із загальної маси за певною ознакою; вибрати все або багато чогось. — *А на насіння повідбирай найкращі качани* (Вишня, II, 1956, 81).

ПОВІДБУДОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відбудувати все або багато чого-небудь. [Катерина Петрівна:] *Війни давно вже немає, люди он уже великі заводи повідбудовували...* (Мороз, П'єси, 1959, 75).

ПОВІДВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відвернути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОВІДВЕРТА́ТИСЯ, а́ємося, а́тесся, *док.* 1. Відвернутися (про всіх або багатьох).

2. *перен.* Припинити, порвати з ким-небудь стосунки, взаємини (про всіх або багатьох). *Поступово розмова перескочила на князів. Мстислав обурився.— Повідверталися, як пси, гризуться* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 399).

ПОВІДВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Відвести куди-небудь усіх або багатьох.

2. Відвернути вбік (голови, очі, обличчя) (про всіх або багатьох). *Але хлопці — аніруш. Тільки очі повідводили вбік* (Речм., Весн. грози, 1961, 124).

ПОВІДВОЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док., перех.* Відвезти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Він просив Стефана і Максима лишитися з ним через ніч коло слабого, але газди всі обіцяли прийти, скоро повідвозять худобу додому* (Фр., VIII, 1952, 346).

ПОВІДВ'ЯЗУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відв'язати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Олена повідв'язувала руки й ноги, принесла свіжої води і покрила рядниною тіло дитини* (Тют., Вир, 1964, 429).

ПОВІДГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відгадати все або багато чого-небудь. *Я ваші загадки всі повідгадував* (Сл. Гр.).

ПОВІДГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Відігнати всіх або багатьох. *Дід Мирон пішов до коней.., перев'язав їм пута, повідганяв своїх і чужих геть од хліба* (Григ., Вибр., 1959, 218).

ПОВІДГНИВА́ТИ, а́є, *док.* Відгнисти (про все або багато чого-небудь). *Як поморозив ноги, та як зачали вони гнити, так і пальці повідгнивали* (Сл. Гр.).

ПОВІДГОДОВУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відгодувати всіх або багатьох. *Повідгодовувати свиней.*

ПОВІДГОРОДЖУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відгородити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Повідгороджували свої городи* (Сл. Гр.).

ПОВІДГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відгорнути все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відгризти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *Іванку, де гілки? — Вовки повідгризали* (Казки Буковини.., 1968, 51).

ПОВІДГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відгребти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДДАВА́ТИ, аю́, аєш, *док., перех.* 1. Повернути назад, віддати все або багато чого-небудь (що було взяте, позичене і т. ін.).

2. Передати, вручити кому-небудь усе або багато чогось.

3. Дати кому-небудь для користування, у власність усе або багато чогось; відмовитися від усіх або багатьох своїх речей, належного майна і т. ін. на чиюсь користь. — *На Буняках он, кажуть, махновці всіх коней у хуторян позабирали.— Самі повіддавали,— буркнув Данько* (Гончар, II, 1959, 225); * Образно. *Душі незайманої, молодої Всі скарби їй одній повіддавав* (Павл., Бистрина, 1959, 215).

4. Дати все або багато чого-небудь кудись, комунебудь з певною метою. *Повіддавати взуття в ремонт;* // Відправити всіх або багатьох куди-небудь

з певною метою (в науку, найми, військо і т. ін.). — *Синів червоним повіддавали? Щодня їх сюди ждете? — І виляск нагайки* (Гончар, II, 1959, 355); *Вона повіддавала старших синів в повітову школу* (Збірник про Кроп., 1955, 15).

5. *за кого і без додатка.* Видати заміж усіх або багатьох. *Мешкав* [Беньямін] *у великій кам'яниці, повіддавав доньки за багатих панських купців* (Коб., I, 1956, 543); *Повіддававши та поженивши дітей, він сам опинився на злидарській пайці грунту* (Стельмах, I, 1962, 600).

◇ **Повіддава́ти за́між** — те саме, що **Відда́ти за́між** (усіх або багатьох) *(див.* **віддаза́ти**). [Гапка:] *Не я вас поженила, не я й заміж повіддавала* (Кроп., II, 1958, 149).

ПОВІДДИМА́ТИСЯ *і* **ПОВІДДУВА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* Віддутися, випнутися (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Земляники при самій землі, як могилки, повіддималися* (Мирний, II, 1954, 81).

ПОВІДДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відірвати, відірвати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Поли хотів підкасати, але, відай, через помилку повіддирав* (Фр., I, 1955, 285); *Повіддирали люди білі полотна зі старих прапорів* (Козл., Лелеки., 1953, 10).

ПОВІДДУВА́ТИСЯ *див.* **повіддима́тися.**

ПОВІДДУШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Віддушити все або багато чого-небудь.

ПОВІ́ДДЯ [1], **ПОВО́ДДЯ,** я, *с.* Те саме, що **по́від** [1]. *І такий не один Повесні челядин Рвавсь, мов кінь застоялий з повіддя* (Манж., Тв., 1955, 80); *Бійці підтягують поводдя Вороначам своїм* (Мал., З книги життя, 1938, 19).

ПОВІ́ДДЯ [2] *див.* **по́відь** [1].

ПОВІ́ДЕЦЬ, дця, *ч.* Короткий повід.

ПОВІДЖИМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Віджати все або багато чого-небудь. *Повіджимали дівчата сорочки* (Сл. Гр.).

ПОВІДЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Закінчити жати за борг у всіх або багатьох. *У кого позичали,— всім повіджинали* (Сл. Гр.).

ПОВІД'ЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Від'їсти все або багато чого-небудь. *Кіт повід'їдав рибі хвости* (Сл. Гр.).

ПОВІДКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відкинути вбік або назад від кого-, чого-небудь усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Покликали* [комісар з козаком] *усіх хурщиків, повідкидали вози та й попереїжджали* [містох] (Кв.-Осн., II, 1956, 146).

2. Лежачи, безвладно відвести вбік ноги, руки, голови; відхилити назад тіло, обпершись об що-небудь (про всіх або багатьох). *Повідкидавши, ніби для рівноваги перевантажених черев, свої туші на спинки стільців, чоловіки.. ліниво смоктали пиво* (Вільде, Сестри.., 1958, 194).

◇ **Повідкида́ти но́ги (ра́тиці, ра́тички** *і т. ін.), зневажл.:* а) дуже стомитися (від надмірного ходіння, танців і т. ін.). [Мелашка:] *Похрипли від співів і ноги від танців повідкидали дружки, свашки та приданки...* (Кроп., IV, 1959, 11); б) умерти (про людей); здохнути (про тварин). — *Скоро наші муки закінчаться, чи ганятимуть нас по степах, доки і ратички повідкидаєш?* (Тют., Вир, 1964, 467).

ПОВІДКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відкласти все або багато чого-небудь.

2. *перен.* Залишити слід, накласти відбиток на всіх або багатьох. *Так ось як іде час, ось які сліди повідкладало життя на колишніх його комсомолках...* (Гончар, Тронка, 1963, 211).

ПОВІДКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **поводо́к;** // Признач. для повідка. *Повідкову ручку* [для пилососа] *виточили з дуба* (Знання.., 3, 1967, 26).

ПОВІДКОПУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відкопати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, скрізь або в багатьох місцях. *Де які батько позакопував гроші, то тепер він повідкопував та й багатів* (Сл. Гр.).

ПОВІДКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відкотити все або багато чого-небудь. *Повідкочує оте каміння далі* (Сл. Гр.).

ПОВІДКРИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідкрива́ти.** *Хутір неначе вимер, ніде не видно живої душі, приміщення повідкривані* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 86); // *у знач. прикм. Далі видів похорони... хоругви... людей з повідкриваними головами* (Коб., I, 1956, 554); // **повідкри́вано,** *безос. присудк. сл. Комори, стайні..— все повідкривано* (Тют., Вир, 1964, 327).

ПОВІДКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відкрити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, скрізь або в багатьох місцях. — *Як пустили паровики на роботу, душники повідкривали, то дим з наших паровиків і повалить* (Кв.-Осн., II, 1956, 244).

ПОВІДКРУ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідкру́чувати.** *Тільки на безкрайому засніженому полі услід їй стояли-дивилися похилі, з повідкручуваними головами соняшники* (Стельмах, I, 1962, 32).

ПОВІДКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відкрутити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Цілий день робота якось не йшла в Андрія. Треба гайки повідкручувати — хлопець ключа забуде на верстаті* (Бойч., Молодість, 1949, 23); *Інший* [хлопець] *повідкручує пуючки* [гудзики] *чисто геть від штанів і від сорочки та програє* (Мик., Кадильниця, 1959, 7).

ПОВІДКУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відкусити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Цариця й нагадала їй* [комашці], *щоб вона вночі полізла на дерева і за одну ніч повідкушувала птиці пір'я коло крил* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 69).

ПОВІДЛАЗИТИ, имо, ите, *док.* Відлізти (про всіх або багатьох).

ПОВІДЛАМУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відламати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Повідламував усі колючки з терпової гілки* (Сл. Гр.).

ПОВІДЛІТА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Відлетіти (про всіх або багатьох птахів). [Дударик:] *Товариш Соха любить тільки усіх повчати, і такими словами, що з нашого району навіть усі граки повідлітали — не витримали його голосу* (Корн., II, 1955, 320).

2. *розм.* Відірватися, відпасти (про все або багато чого-небудь, що прибите, приклеєне). *Дрібні дощечки гладкого паркету повідлітали* (Кобр., Вибр., 1954, 121).

ПОВІДЛУ́ЧАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відлучити всіх або багатьох.

ПОВІДМАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Відмагатися якийсь час. *Скажіть йому: — А я тобі, Корнію, голову одітну! — то він повідмагається й погодиться* (Вовчок, VI, 1956, 292).

ПОВІДМЕ́РЗАТИ, а́є, *док.* 1. Відмерзнути (про пальці, вуха і т. ін.). *Вуха повідмерзали і пальці на ногах* (Сл. Гр.).

2. Відтанути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; скрізь або в багатьох місцях).

ПОВІДМИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідмика́ти.** *Всі двері повідмикані були, то не трудно*

вдогадатись, що хазяї недалеко (Свидн., Люборацькі, 1955, 211).

ПОВІДМИКАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відімкнути все або багато чого-небудь.

ПОВІДНАХОДИТИ, джу, диш, *док., перех.* Віднайти все або багато чого-небудь. *І справді їм удалось повіднаходити багато всяких металевих предметів: бляшок, дротиків, штабок, шматочків міді і т. ін.* (Фр., II, 1950, 269).

ПОВІДНИЙ, á, é: **Повіднá водá (водúця, водúчка).** Весняна вода, що виходить з берегів після скресання річок. *Виходить дід Юхим.., на палець пробує водицю. Бо всяк буває: повідна, та з холодком, а та з розливу — траву несе* (Мал., З книги життя, 1938, 45).

ПОВІДНІМАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повіднімáти** 1; // **повіднімáно,** *безос. присудк. сл.* [Наталя:] *Є в тебе зброя?* [Яким:] *Нема, повіднімано* (Гр., II, 1963, 561).

ПОВІДНІМАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. *у кого.* Відняти все або багато чого-небудь. *Повіднімав* [Маслак] *у жінки усю її худобу* (Кв.-Осн., II, 1956, 230).

2. *перен., розм.* Позбавити всіх або багатьох здатності рухати якою-небудь частиною тіла; // *безос. Аудиторія тривожно з'їжилася. Багатьом заклякли ноги і повіднімало язики* (Кач., II, 1958, 37).

ПОВІДНОСИТИ, óшу, óсиш, *док., перех.* Віднести все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повіднося йому все, що мав* (Сл. Гр.).

ПОВІДÓМИТИ *див.* **повідомля́ти.**

ПОВІДОМЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідомля́ти;** // **повідóмлено,** *безос. присудк. сл.* — *Про ваше поводження з арештованими буде повідомлено вашого безпосереднього начальника!* (Смолич, II, 1958, 59).

ПОВІДОМЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **повідóмити, повідомля́ти** і **повідомля́тися.** *Повідомлення зведень про погоду.*

2. Те, що доводиться до чийого-небудь відома, сповіщається комусь; письмова чи усна інформація. *Звістіть мене, якою дорогою послали Ви книжку. Відповідно до Вашого повідомлення я постараюся ужити всі заходи, щоб дістати книжку* (Коцюб., III, 1956, 242); *Між людьми запала тиша: відверте повідомлення Оксена приголомшило їх* (Тют., Вир, 1964, 179); // Дані, інформація, передані, доведені до відома, викладені ким-небудь. *Поряд з повідомленням верховної ставки Гітлера про бої на околицях Москви, прочитав* [Яремченко] .. *крикливий заголовок* (Д. Бедзик, Дніпро... 1951, 17); *Непомиящий, який весь час непомітно для інших спостерігав за Гулею, бачив, як той, вислухавши повідомлення командира загону, раптом зробився надзвичайно серйозним* (Петльов., Хотинці, 1949, 185); // Невеликий публічний виступ, невелика доповідь на якусь тему. *Гришко взагалі не боявся імпровізувати. А цього разу прямо-таки.. розцвітив сухувате повідомлення чергового лікаря на п'ятихвилинці* (Шовк., Людина.., 1962, 342).

3. Папір, документ, у якому про щось повідомляється, сповіщається. *А коли запорошений і захеканий гонець подав королеві повідомлення, що татари вдерлися в Покуття і грабують і палять Уманщину, замовк і король* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 475); *Кажуть, що матуся, старенька Домаха, одержала повідомлення із наркомату про загибель її сина Петра* (Панч, В дорозі, 1959, 133).

ПОВІДОМЛЯТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПОВІДÓМИТИ,** млю, миш; *мн.* повідóмлять; *док., перех.* Доводити до чийого-небудь відома; сповіщати. *Зробіть у книгарні наказ, щоб вони вислали.. всі належні мені примірники, рівночасно повідомляючи мене, що й коли вислане* (Коцюб., III, 1956, 275); *На порозі з'являється мати. Вона повідомляє, як радісну таємницю, що прийшла кравчиха* (Донч., V, 1957, 347); *Моє діло.. повідомити його точно про справи для нього цікаві* (Л. Укр., V, 1956, 146); *Задитаючись й зупиняючися, розказала* [Катерина] *все, що чула зараз вдома. І просила бігти.. аби повідомити, аби випередити біду* (Хотк., II, 1966, 236); *А ще повідомив Вижлінський, що завтра оголосять нові податки селу* (Гжицький, Опришки, 1962, 14); // Доповідати, робити донесення про що-небудь. *Наполеон наказав ад'ютантові негайно повернутись до маршала Мюрата і щогодини повідомляти про хід операції* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 362); — *Генерал наказав повідомити, що в Севастополі оголошено великий збір* (Кучер, Чорноморці, 1956, 29); // Розповідати про що-небудь. *Приміряючи свої чоботи, Кармазин спокійно повідомляв Сагайді, що одержав оце трохи поповнення, молодих, необстріляних* (Гончар, III, 1959, 331); *Янкель на відповідь зробив знак обома руками, немов бажаючи повідомити якусь таємницю* (Довж., I, 1958, 239); // Казати що-небудь. *Саїд Алі спинився й, помовчавши, зниженим голосом, повідомив:* — *Упав до того, що й координати цієї Суламіф вивчив* (Ле, Міжгір'я, 1953, 42).

ПОВІДОМЛЯТИСЯ, я́ється, *недок.* Доводитися до чийого-небудь відома; сповіщатися. *Повідомлялось, що всю величезну армію завойовників під Сталінградом взято в жорсткі шори* (Баш, На.. дорозі, 1967, 202); *Повідомлялося* [в листівці], *що вже «вибила 12-та година і настав великий час справедливої розплати з усіма шляхтичами і панами, які сотні років катували трудящий люд Галичини»* (Козл., Ю. Крук, 1957, 353).

ПОВІДÓМНИЙ, а, е. Який містить у собі повідомлення, доводить що-небудь до відома, сповіщає про щось.

ПОВІПАДÁТИ, áє, *док.* Відпасти (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Тяжка це була дорога, після котрої мені на обох ногах повіпадали нігті на пальцях* (Фр., I, 1955, 18); *Трактир оддав пусткою, дарма що в ньому є люди. З стільців і столів повіпадав місцями лак* (Галан, I, 1960, 359).

ПОВІПАСУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* 1. Відпастися (про всіх або багатьох корів, овець і т. ін.).

2. *перен., фам., зневажл.* Поправитися, погладшати (про всіх або багатьох).

ПОВІПИСУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Відписати всім або багатьом *Усім повіписував, хто до його писав* (Сл. Гр.).

2. Письмово заповісти у спадок усе або багато чого-небудь із свого майна.

ПОВІПИХАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відіпхнути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Безхатько з цілим гуртом прихвоснів і багатіїв вихватились наперед, а бідноту повіпихали назад* (Юхвід, Оля, 1959, 300).

ПОВІПЛИВАТИ, áє, áємо, áєте, *док.* Відплисти (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *То були коло берега оті плави маленькі, а тепер повіпливали* (Сл. Гр.).

ПОВІПРАВЛЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Відправити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Приїхавши додому, я як стій повіправляв чужих людей, кажучи їм, що вже більше ложок не буду робити* (Фр., II, 1950, 135).

2. Закінчити відправу в церквах.

ПОВІПРОВАДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відпровадити всіх або багатьох.

ПОВІДПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відпустити всіх або багатьох. *Повідпускай їх,— нащо вони тобі здалися?* (Сл. Гр.).

2. Зробити менш натягнутим, прикрученим, послабити все або багато чого-небудь. *Коням.. повідпускали попруги* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 184).

ПОВІДРИ́ВАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідрива́ти** [1]; // *у знач. прикм. В руки Юрко не взяв навіть молотка, щоб прибити повідривані дошки* (Чорн., Потік., 1956, 332); *Біла блузка на її грудях була розстебнута, ґудзики повідривані, і вона весь час трималася за груди лівою рукою* (Руд., Остання шабля, 1959, 401).

ПОВІДРИ́ВАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідрива́ти** [2].

ПОВІДРИВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відірвати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Максим велів повідривати двері, познімати верхняки із столів* (Фр., VI, 1951, 81); *Анюті й Костеві було рішуче наказано, що коли вони тільки підійдуть до яблуні, то вона* [мачуха] *їм повідриває руки* (Донч., II, 1956, 106).

2. *перен.* Розлучити з ким-, чим-небудь усіх або багатьох.

ПОВІДРИВА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Відрити все або багато чого-небудь.

ПОВІДРИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Відірватися від чого-небудь унаслідок натягування, поштовху, удару і т. ін. (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Повідривалися телята та и повтікали* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Перестати що-небудь робити, чимось займатися (про всіх або багатьох).

3. *перен.* Порвати зв'язки з ким-, чим-небудь; стати далеким, відчужитися (про всіх або багатьох); // Втратити зв'язок із чим-небудь (про все або багато чогось). *Ідіоми здебільшого повідривались від свого джерела, тим-то вони часто являють собою незрозуміле, невмотивоване словосполучення* (Кундзич, Дієзн.., 1956, 104).

ПОВІДРІЗА́ТИ *див.* **повідрізувати.**

ПОВІДРІЗУВА́ТИ, ую, уєш і **ПОВІДРІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Відрізати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Повідрізували навіть йому ґудзики від мундира* (Сл. Гр.); *Декого з полонених вони відпускали на свободу, повідрізавши їм носи і вуха* (Іст. середніх віків, 1955, 151).

ПОВІДРОСТА́ТИ, а́є, *док.* Відрости (про все або багато чого-небудь). *Вернувся додому і два місяці висидів в карантині, поки вуси не повідростали* (Стор., I, 1957, 125); *А орел йому й каже: — Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, доки в мене крила повідростають* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 70).

ПОВІДРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відрубати все або багато чого-небудь. *На його багато людей ремствувало: чи свиня чия до його вбралася, то він уже їй спину переб'є; кіт до його знадився чужий,— лапи йому повідрубує* (Гр., II, 1963, 345); *Взяла заздрість хлопа на тоті гроші, і рішився він на велике діло: ухопив сокиру й повідрубував усім опришкам голови* (Хотк., II, 1966, 72); *За своє життя він стільки повідрубував у нечисті хвостів, ратиць і рогів, що все це не вмістилось би й на віз* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 40).

ПОВІДСИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відіслати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВІДСИХА́ТИ, а́є, *док.* 1. Відсохнути (про все або багато чого-небудь).

2. Втратити здатність рухатися, перестати діяти (про руки, ноги). *Писати* [протокол] *на самого себе? Та швидше руки мені повідсихають!* (Збан., Єдина, 1959, 70).

[**Щоб (бода́й) ру́ки (язики́) повідсиха́ли** *кому, майл.*— уживається як побажання зла кому-небудь. — *Щоб тому руки повідсихали,.. хто й местиме вашу буцегарню!* (Стор., I, 1957, 111); — *Пощо, кажу, дівку держиш у себе? Аби про тебе не знати що казали? — А щоб їм язики повідсихали!* (Хотк., I, 1966, 124).

ПОВІДСКА́КУВАТИ, уємо, уєте, *док.* Відскочити (про всіх або багатьох). *Постріли заглушили голос Іскрова, захиталося полум'я лампи. Всі повідскакували від вікон, кинулись до дверей* (Бойч., Молодість, 1949, 268); *Всі повідскакували якнайдалі від преса, бо залишатись близько було небезпечно* (Собко, Біле полум'я, 1952, 21).

ПОВІДСЛУ́ЖУВАТИ, ус, уємо, уєте, *док.* 1. Відслужити (про всіх або багатьох).

2. *розм.* Стати непридатним унаслідок тривалого вживання (про все або багато чого-небудь).

ПОВІДСЛУ́ЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Відслужитися (про всіх або багатьох).

ПОВІДСТАВА́ТИ, а́є, аємо́, аєте́, *док.* 1. Відділяючись, відокремлюючись, відпасти від чого-небудь скрізь або в багатьох місцях. *Штукатурка потріскала і повідставала від цегол* (Фр., II, 1950, 250).

2. Рухаючись, відстати від кого-небудь (про всіх або багатьох). *Яресько, не відстаючи, женеться за ними* [біляками]. *Дядьки з вилами, що теж гнались, вже один по одному повідставали, а він ще женеться* (Гончар, II, 1959, 24).

ПОВІДСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Відставити все або багато чого-небудь. *Повідставляй горщики від жару* (Сл. Гр.).

ПОВІДСТОБУ́РЧУВАТИ *див.* **повідстовбу́рчувати.**

ПОВІДСТОВБУ́РЧУВАТИ *і рідко* **ПОВІДСТОБУ́РЧУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Відстовбурчити (губи, вуса і т. ін.).

ПОВІДСТУ́ПАТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Відступити (про всіх або багатьох).

ПОВІДСТУПА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.* Відступитися (про всіх або багатьох). [Н а с т я:] *Жінки довкола неї повідступалися, таке вам колесо зробили, мов від зараженої тиснуться* (Фр.. IX, 1952, 137).

ПОВІДСУ́ВАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відсунути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДСУВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* Відсунутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОВІДТАВА́ТИ, тає́, *док.* Відтанути (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Вікна давно повідтавали, в хаті повно сонця* (Гончар, II, 1959, 197).

ПОВІДТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відітнути все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях, у всіх або багатьох. *Повідтинати голови коням; Повідтинати зайві гілки.*

ПОВІДТО́ПТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відтоптати (ноги). *Крізь вируючий натовп Оля пробивалася до каруселі. Її штовхали, відтісняли, їй повідтоптували ноги* (Юхвід, Оля, 1959, 190).

ПОВІДТУ́ЛЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Відтулити все або багато чого-небудь.

ПОВІДТУХА́ТИ, а́є, *док.* Відтухнути скрізь або в багатьох місцях (про пухлини, набряки і т. ін.).

ПОВІДТЯГАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відтягти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДУВАТИ *див.* **повідáти.**

ПОВІДУЧАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відучити всіх або багатьох.

ПОВІДХИЛЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Відхилити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДХОДИТИ, имо, ите, *док.* Відійти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОВІДЦВІТАТИ, áє, *док.* Відцвісти (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Восени, коли цвіти вже повідцвітали,.. починається на якийсь час голосне, гамірливе життя в уліях* (Фр., V, 1951, 368).

ПОВІДЦВІТАТИСЯ, áється, *док., розм., рідко.* Відцвістися (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). — *Бузки вже повідцвітались,— прохрипів Мурашко* (Гончар, Таврія, 1952, 286).

ПОВІДЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **повіде́ць.**

△ **Повідце́ва систе́ма** — ряд повідків, з'єднаних між собою певним чином. *У цих же культиваторах* [паровах] *застосовано окрему повідцеву систему для секцій робочих органів* (Колг. енц., I, 1956, 673).

ПОВІДЦІДЖУВАТИ, ую, єш, *док., перех.* Відцідити все або багато чого-небудь.

ПОВІДЧИ́НЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідчи́нювати.** *Вікна повідчинювані, і майже в кожному з них — постаті людей* (Горький, Опов., перекл. Хуторяна, 1948, 141).

ПОВІДЧИ́НЮВАТИ *див.* **повідчиня́ти.**

ПОВІДЧИ́НЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідчиня́ти.** *Ішли і бачили засіданих коней попід хатами і чули голосні плачі в павстіж повідчиняних дверях* (Гончар, II, 1959, 90).

ПОВІДЧИНЯТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОВІДЧИ́НЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Відчинити все або багато чого-небудь. *Безбородько підійшов до вікна, щоб відчинити його навстіж, бо тітка Клавда казала повідчиняти тільки кватирки* (Вільде, Сестри.., 1958, 198); *І дв є який закапелок — усюди, усе покаже* [Денис] *і скрині повідчиня* (Кв.-Осн., II, 1956, 399).

ПОВІДЧИНЯТИСЯ, я́ється, *док.* Відчинитися (про все або багато чого-небудь).

ПОВІДЧІПЛЮВАТИ *див.* **повідчіпля́ти.**

ПОВІДЧІПЛЮВАТИСЯ *див.* **повідчіпля́тися.**

ПОВІДЧІПЛЯТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОВІДЧІПЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Відчепити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Вона піднялася з свого місця, обтріпала сукню, повідчіпляла поодинокі листки, що попричіплялися були до неї* (Коб., I, 1956, 338).

ПОВІДЧІПЛЯТИСЯ, я́ється, я́ємося, я́єтеся *і* **ПОВІДЧІПЛЮВАТИСЯ,** юється, юємося, юєтеся, *док.* Відчепитися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях).

ПОВІДШУКУВАТИ, ую, єш, *док., перех.* Відшукати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВІДШУКУВАТИСЯ, ується, *док.* Відшукатися (про все або багато чого-небудь).

ПОВІДЬ[1], воді, *ж.*, **ПОВІ́ДДЯ,** я, *с.* Те саме, що **по́вінь.** *Порозтавали сніги, зійшла повідь, позбігала скрізь вода, а ще земля зовсім же то і не відмерзла* (Кв.-Осн., II, 1956, 122); *А за вишнею в прозорій синяві ночі далеко внизу мерехтіла, тануючи у пітьмі, могутня дніпрова повідь* (Довж., I, 1958, 354); *Як тільки починалася весна, як починалося повіддя в Росі,.. на Василину находив якийсь ляк од води й ліса* (Н.-Лев., II, 1956, 163); *Просто можна здичіти серед тої поводі газет* (Коцюб., III, 1956, 170); *В приміщення відкілясь вривається повідь сліпучого світла* (Кол., На фронті.., 1959, 108); * У порівн. *Ідемо ми. Не шляхом, ні — тісно. Розлилися, як повідь, по всьому степу, аж за обрій* (Головко, I, 1957, 64).

ПО́ВІДЬ[2], і, *ж., рідко.* Те саме, що **ро́зповідь.** *Ой не чужую ж повідь повідаю, сам же ту полонку рубав, коня напував* (Чуб., III, 1872, 298).

ПОВІЗ, возу, *ч., заст.* Екіпаж. *Старий порівнявся з панським повозом, зійшов з дороги* (Укр., казки, легенди.., 1957, 385); *В повіз великий богині щасливої впряжені коні* (Л. Укр., IV, 1954, 280); *Звели запрягти йому в повіз Коней, ходою найшвидших* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 67).

ПОВІЙ, вою, *ч.* 1. *(Convolvulus).* Багаторічний виткий трав'янистий бур'ян із дзвіночкоподібними квітками; березка. — *Повій плететься геть на диво, Хилить пшеницю криво, криво* (Фр., X, 1954, 75).

2. *(Lucium).* Чагарникова рослина з колючими гілками, що росте на засмічених місцях крутосхилів. *Обабіч були рови, засипані торішнім бур'яном та сміттям, а вже вище, над ровами, сірів хаотичними купами повій* (Гуц., Скупана.., 1965, 47).

ПОВІЙКА, и, *ж.* Те саме, що **повій.** *На шовкових трав кирей розцвітають орхідеї, крокіс, мальви, марунки і ніжненькі повійки...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 155); *Наче сріблені гноти, Золотисту кору Обвивали у ялин Батоги повійки* (Воронько, Коли впрост. крила, 1960, 141); *Йду далі. От і вулиця курна; окопи заросли колючою повійкою* (Коцюб., I, 1955, 460).

ПОВІЙНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **повія.** *Чи не з повійницею, бува, якою спізнався* [Чіпка], *то соромно признаватись?..* (Мирний, I, 1949, 326).

ПОВІЙНУТИ, не́ *і* **ПОВІНУТИ,** і́не, *док.* 1. Однокр. до **повіва́ти.** *Аж ось повійнув вітрець, димок шарпнувся в інший бік* (Допч., IV, 1957, 69); — *А врода — то цвіт на дереві; вітер повіне та й цвіт той осиплеться* (Вас., I, 1959, 292); *Повійнуло свіжістю; Здається — повійнуло на завмерлий хутір з вікової давнини казковим сном, чарівним і теплим* (Вас., I, 1959, 299); *Переходить* [тінь Шестірного] *то на той, то на другий бік, куди повійне огняне зарево* [заграва] (Мирний, I, 1954, 339).

2. Почати віяти. *От вітер буйний повійнув, З дерев пов'яле листя здув І зачинає сніг котити* (Рудан., Вибр., 1949, 61); *Десь тільки о полудні повійнув вітрець* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 64); *Все в віконце поглядає* [Катря], *чи крутить завірюха, чи вже сніг тане, чи хутко-то теплом повійне* (Вовчок, I, 1955, 91); *Теплою весною Повійнуть не вспіє,— Листячко рясненьке Всі гаї окрис* (Граб., I, 1959, 219).

ПО-ВІЙСЬКОВОМУ, *присл.* Як військовий, подібно до військового. *Прапороносець — стрункий, жилавий, років під тридцять — був по-військовому підтягнутий* (Смолич, Мир.., 1958, 51); // Як прийнято, заведено у військових, у війську. *Показалася в дверях здоровенна, по-військовому вбрана фігура Грицькова* (Фр., VI, 1951, 373); *Бутаков ступив кілька кроків наперед і віддав по-військовому рапорт* (Тулуб, В степу.., 1964, 432); // *перен.* Рішуче, не вагаючись.— *Тут гарячки, товариство, пороти нічого. Треба з усіх боків обміркувати, а тоді по-військовому — рраз!* (Головко, II, 1957, 64).

ПОВІК, *присл.* Завжди, постійно, вічно. — *Щасти ж вам, братове, у всьому повік* (Стар., Поет. тв., 1958, 210); *Живе, живе дух словенський, повік буде жити, Грім чи пекло — будь що буде,— не маєм тужити* (Граб., I, 1959, 270); *Хай наша рідна Україна В добрі*

і мирі прожива. В добрі і мирі... Мамо, мамо, Твої слова святі повік (Павл., Бистрина, 1959, 17); // Назавжди, на весь час. *Шепче хвиля: — Смілий вітре! Я була давно твоєю І зостануся повік* (Олесь, Вибр., 1958, 47); // До кінця віку людського, на протязі всього життя. — *Вже мені не було того щастя одвіку, та й повік не буде!* (Вовчок, І, 1955, 205); *Отак і жило у хаті двоє ворогів, повік зв'язаних весільним вінцем* (Стельмах, Хліб., 1959, 497); // *при дієсл. із заперечн.* не. Ніколи. *Здавалося, ще мить — і вчиниться така ганьба зрадництва й мерзоти, що її не змити вже нічим повік* (Довж., І, 1958, 205).

◇ **Не забу́ти повік** *див.* **забува́ти.**

ПОВІКА *див.* **пові́ки** [2].

ПОВІК-ВІКИ, *присл.* Те саме, що **повік.** *І за це їй* [вчительці] *від нас повік-віки мусить бути велика і щира подяка* (Тич., III, 1957, 133); *У природі є різні вулкани. Одні з них діючі, інші вже тривалий час спочивають, а є й такі, що згасли повік-віки* (Наука.., 2, 1968, 40).

ПОВІК-ВІКІВ, *присл.* Те саме, що **повік.** *До могил героїв Повік-віків не заросте тропа* (Рильський, III, 1961, 279).

ПОВІКИ [1], *присл.* Те саме, що **повік.** *Будем жити повіки, як води Дніпра голубі* (Мал., Любов, 1946, 72).

ПОВІКИ [2], вік, *мн.* (*одн.* **повіка,** и, *ж., рідко* **пові́ко,** а, *с.*). Рухомі складки шкіри, що зверху і знизу закривають око. *Очне яблуко захищене спереду двома складками шкіри — повіками, краї яких вкриті віями* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 157); *Я лежав, дзвонячи зубами та трясучися, мов у пропасниці, поки важкий сон не наліг на мої повіки* (Фр., IV, 1950, 291); *В куточку накритого повікою ока блищала ще свіжа сльоза* (Коцюб., II, 1955, 360); *У Шумейка смикнулося повіко — передвісник того, що подібна розмова була йому неприємною* (Шиян, Баланда, 1957, 214).

◇ **Зда́вювати (здави́ти) повіки** *див.* **зда́вювати; Не змика́ти (зімкну́ти) повік** *див.* **змика́ти; Повіки [не] клея́ться (клеї́лися)** *див.* **клеї́тися.**

ПОВІКО *див.* **пові́ки** [2].

ПОВІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Довго прожити; дожити до старості, до кінця віку. *Котрі тянуть з Кобилицю, 'Би повікували; Котрі тянуть за панами, 'Би не дочекали!* (Укр.. думи.., 1955, 255).

ПОВІЛЬНЕ́НЬКО, *присл.* Пестл. до **повільно.** *То дощ, то знов спека, така що й боже! А якби повільненько, то хліб кращий був би* (Сл. Гр.).

ПОВІЛЬНИ́Й, а, е. 1. Який здійснюється, відбувається протягом тривалого часу; протилежне швидкий. *Холод зачав добре заглядати до буди. Дошкулював він і купцеві, що сидів спереду, і той почав на повільну їзду сердитися* (Кобр., Вибр., 1954, 80); *Повільне відмирання природи, іній на деревах і срібна паморозь у степах веселили, бадьорили людей* (Скл., Хазяїни, 1948, 132); // Який триває довгий час; довгочасний. *Люди.. вели повільні, пудні розмови, так, для штуки, аби не проспати черги* (Тют., Вир, 1964, 145); // Який впливає протягом тривалого часу. *Відповідно до швидкості дії проявники поділяються на надшвидкісні, швидкі, нормальні і повільні* (Довідник фот., 1959, 111); // Який настає не зразу; поступовий. *В Тюмені їх* [переселенців] *чекала звістка, подібна до засуду на повільну голодну смерть: через міліоводдя пароход* [пароплав] *не йшов* (Л. Укр., V, 1956, 70).

На повільному вогні́ — на вогні, який довго, слабо горить.

2. Неквапливий, млявий. *Я, бачите, зроду повільний собі, а Хома — то прудке, як іскра* (Фр., І, 1955, 68); *На сизі ще від мулу оболоні Гонив повільних буйволів орач* (Бажан, Вибр., 1940, 178); // Який неквидко рухається; малорухомий. *Діти побігли вперед до сливок, постойкуючи* [очікуючи] *по хвилинці на чоловіка-орендаря, що йшов однаковим кроком із повільнішим товаришем* (Коб., III, 1956, 528); *Аркадій Валеріанович.. попереду бачить вилку саней. Вона пливе глибоко ерибитою дорогою, повільна, чорна* (Стельмах, І, 1962, 45); // Рівний, без різких переходів; плавний, розмірений (про звуки, мову, рухи і т. ін.). *Його все гнівав, все дратує: і той Савченко з вічними жартами.., і Савченків робітник, якого Тихович так любить, а проте не може спокійно дивитись на його повільні рухи* (Коцюб., І, 1955, 209); *На задній підводі хтось співав. Повільний, журливий спів далеко лунав над імлистими луками...* (Гончар, III, 1959, 183).

3. *рідко.* Положистий, некрутий. *Холодна гора височенна, а схилок у долину повільний і рівненький* (Вовчок, VI, 1956, 310).

4. *діал.* Помірний. *Торік зима була повільна* (Сл. Гр.).

5. *діал.* Вільний.

6. *діал.* Нетісний (про одяг, взуття). *Шапка повільна* (Сл. Гр.).

ПОВІЛЬНІ́СТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **повільний.** *Громадилась гроза на небосхилі в повільності врочистій...* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 20); *Треба, щоб хтось, хоч для порядку, був старшим, от і став ним привабливий у своїй повільності і зосередженій недовірі Левко* (Стельмах, І, 1962, 53); *Де й зникла та розважлива повільність, яка виробилася у нього, коли він сидів у сільраді* (Кучер, Прощай.., 1957, 462); *Алісв.. промовляв, як завжди, вдумливо, повільно.. Ця повільність у словах дуже дисгармоніювала з усією поведінкою цієї людини, надзвичайно швидкої в рішеннях* (Гонч., II, 1956, 143).

ПОВІЛЬНІ́ШАТИ [1], ає, *недок.* Ставати повільнішим *(див.* **повільний**); уповільнюватися. *Інколи я зиркаю на неї. Тоді рухи мої повільнішають, і Аппа це помічає* (Кол., На фронті.., 1959, 130).

ПОВІЛЬНІ́ШАТИ [2], ає, *док.* Стати вільнішим *(див.* **вільний** 5); звільнитися від чого-небудь. [Платон Гаврилович:] *Дитинку оце бог прибрав, то світ тобі трохи повільнішав* (Вас., III, 1960, 199).

ПОВІЛЬНО. Присл. до **повільний.** *Опинившись за Грабинцями, Максим пішов повільніше* (Кобр., Вибр., 1954, 131); *Весняний світанок народжувався повільно* (Тют., Вир, 1964, 8); *Спочатку танцювали повільно, плавно, мов хитались од вітру* (Коцюб., І, 1955, 376); *Опанас говорив повільно, обдумуючи й виважуючи зміст кожного слова* (Довж., І, 1958, 92); *Широкий та чистий тут Дніпро... він тече повільно, величаво* (Гончар, II, 1959, 372): *Але і тоді в йому* [в селі] *малось дві церкви, Й звичая держалися там, Що можна було доступати повільно В одну тільки церкву жінкам* (Щог., Поезії, 1958, 278); *В хаті стало повільніше* (Сл. Гр.).

ПОВІНЧУ́ТИ *див.* **повійну́ти.**

ПОВІНЧА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повінча́ти.** — *В Броварах Уже повінчана гуляє Його Настуся молода!* (Шевч., II, 1963, 200); — *Тепер ти перша пішла на розладдя; а якби ми були повінчані та ти се зробила...* (Мирний, III, 1954, 230); *Ось які високі розмови довелося почути нареченій, прекрасній дівчині Насті, вже повінчаній і перевезеній до свого нареченого* (Довж., І, 1958, 156); // **повінчано,** *безос. присудк. сл. Отож у клечальну неділю Їх і повінчано обох* (Шевч., II, 1963, 83).

ПОВІНЧАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повінча́ти.** *Спродать би то та молодій Купить хустиночку до речі, Та й за повінчання Оддать* (Шевч., II, 1963, 360).

ПОВІНЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Одружити за церковним обрядом; обвінчати. — *Ні я свого чоловіка перед весіллям не бачила, ні він мене; батьки заручили й повінчали* (Л. Укр., III, 1952, 470); *Так ніхто з селян і не побачив, як князь Четвертинський одрікся од батьківської віри і як його повінчали з ляхівкою* (Стор., I, 1957, 370); — *Тільки який же вас піп повінчає? Вона ж, мабуть, католичка, а ти магометанської віри?..* (Гончар, Маша.., 1959, 7); * Образно. — *Голоту й землю повінчать! тоді лиш буде вічна згода* (Тич., I, 1957, 71).

ПОВІНЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Вступити в шлюб за церковним обрядом; обвінчатися. — *Коли б хоч ми повінчались, то й я за ним пішла б* (Кв.-Осн., II, 1956, 285); *Недовго тягли — повінчалися, і переїхала мачуха до хати Шевченків* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 31); * Образно. *Шепчуть вітру квіткй: гей, в танок! Повінчайся з туманами ночі* (Тич., I, 1957, 10).

ПОВІНШУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **повіншува́ти.** *Випадало* [панні Юзі] *приймати повіншування й дарунки та припрошувати панночок до кави* (Л. Укр., III, 1952, 666).

ПОВІНШУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **поздоро́вити.** — *От тепера вже, братці, сподівайтесь справді гостинця,— повіншував усіх чуприндир-запорожець* (Стар., Облога.., 1961, 50); — *А справді! Повіншуємо з новим роком* (Вас., Вибр., 1950, 38).

ПО́ВІНЬ, вені, *ж.* 1. Розлиття річки при весняному розтаванні снігу, льоду або від тривалих дощів чи великих злив. *А у річці жовтим валом Повінь котить води: Видно, в горах тучі впали — Не дай боже шкоди!* (Фр., XIII, 1954, 272); *Під час весняної повені ріки виходять з берегів і розливаються, багато які з них на кілька кілометрів ширини* (Фіз. геогр., 7, 1957, 44); * Образно. [Альберт:] *Тепер я бачу, що ніякими силами не можна зупинити повінь народного обурення* (Мам., Тв., 1962, 81); * У порівн. *Думки, наче повінь, аж перегойдують нею* (Стельмах, II, 1962, 172); // Значне підвищення рівня води в річці, озері або морі. *Води одшуміли, стали в берегах, на кручах засихали вже збиті повінню заплави* (Скл., Святослав, 1959, 330); *А потім приходить весна, з громом скресає Дніпро.. На Матвіївській затоці в цей час висока повінь* (Собко, Матв. затока, 1962, 304).

2. *перен.* Велика кількість, надмір чого-небудь. *Ні, справді можна здуріти від тої повіні корінців, брунатних, жовтих, білих, тонких, грубих, з землею й без землі корінців* (Коцюб., I, 1955, 208); *Мічурін глибоко передихнув, подивився навколо, на безмежжя снігів, і в погляді його була повінь гніву* (Довж., I, 1958, 473).

ПОВІРЕНИЙ, а, е. 1. *рідко.* Дієпр. нас. мин. ч. до **повірити** [2]. *Тут доводиться доказати, чого научилися діти, нам повірені* (У. Кравч., Вибр., 1958, 372); // **пові́рено,** *безос. присудк. сл. Спроваджено з заграниці.. освіченого і спосібного артиста драматичного, Еміля Бачинського, котрому повірено заряд і режисерію* [режисуру] *театру* (Фр., XVI, 1955, 97).

2. *у знач. ім.* **повірений,** ного, *ч.*, **повірена,** ної, *ж.* Людина, яка користується особливим довір'ям, якій звіряють таємниці, плани і т. ін. *Секретар комсомолу Маслов був його сердечним повіреним* (Собко, Граніт, 1937, 149).

3. *у знач. ім.* **повірений,** ного, *ч.*, **повірена,** ної, *ж.* Особа, уповноважена іншою особою чи установою, колективом діяти за їх дорученням і від їхнього імені. *Якіїсь злидні ще стояли.. Се все десятські та соцькії, Начальники, п'явки людські.., Судді і стряпчі безтолкові, Повірені, секретарі* (Котл., I, 1952, 128); — *От ми зібрали з трьох сіл одну громаду, помірковались та й надумали — вибрать повіреного і доходить вже правди по судах* (Стор., I, 1957, 230); *Але ось голова суду назвав повіреного рудоуправи* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 144).

△ **Повірений у спра́вах** — дипломатичний представник однієї держави в іншій, рангом нижчий від посла. * Образно. *За Цівадісом греблися по снігу Тоська і Госька, його повірені в злодійських справах* (Тют., Вир, 1964, 465); **Присі́жний пові́рений** — у дореволюційній Росії — офіційне найменування адвоката. *У Самарському суді Володимир Ілліч* [Ленін], *будучи помічником присяжного повіреного, захищав знедолених селян* (Ком. Укр., 12, 1969, 13).

ПОВІРИТИ [1], рю, риш, *док.* 1. Прийняти що-небудь за істину, вважаючи дійсним, існуючим. *Розказав би про те лихо, Та чи то ж повірять!* (Шевч., I, 1963, 30); *А чи довго матір, та ще й добру, довести до того, що повірить усьому, що їй стань розказувати?..* (Кв.-Осн., II, 1956, 439); — *Коли ви не вірите в такі дрібниці, то чи повірили б ви в те, що я плив Магелляновою протокою* (Ю. Янов., II, 1958, 85); // Зрозуміти, усвідомити, що так є насправді. *Ох, досі не можу повірить, Що ти вже не любиш мене!* (Л. Укр., IV, 1954, 100); *Дорош, дивлячись на нього, ніяк не міг повірити, щоб ця весела і така безпосередня в цю хвилю людина могла наговорити на нього стільки дурниць* (Тют., Вир, 1964, 210); *Серцем Неля ще й досі не могла повірити в те, що розум давно мусив визнати за факт: сестра просто-напросто продала її маклерові* (Вільде, Сестри.., 1958, 424); // Дістати певність у чомусь, переконатися. *Ще почекали, немає отця Сидора, і тоді всі повірили і зрозуміли, що служба закінчена і чекати нічого* (Довж., I, 1958, 175).

◇ **Не пові́рити [само́му] собі́ ([своїм (вла́сним)] ву́хам, оча́м)** — дуже здивуватися від чогось несподіваного, вражаючого настільки, що виникає сумнів у достовірності, правильності сприйманих органами чуття. *Почула, як у хаті хтось стиха наспіває, гуде. Аж сама собі не повірила — чи не вчулося часом їй?* (Гончар, II, 1959, 198); — *Свій кінь! — не повірив своїм вухам Іван.— Де ж він узявся?* (Стельмах, II, 1962, 240); *Хлопець рано встав, подивився у вікно й очам не повірив: усе дерево з гори — у царському дворі* (Три золоті сл., 1968, 72); **Пові́рити на сло́во** — повірити лише словам без будь-якого фактичного підтвердження. [Парвус:] *Поганам я на слово не повірю ніколи в світі* (Л. Укр., II, 1951, 441); **Так і пові́рить (пові́рив)** *хто кому* — уживається для вираження сумніву, недовіри до того, хто щось зробив, сказав. [Палажка:] *Кажи, хтось тобі так і повіре* [повірить]! (Мирний, V, 1955, 211); — *Так я й повірив! Я знаю, звідки все це в тобі* (Головко, II, 1957, 447).

2. *кому, чому, в кого.* Відчути довір'я до кого-, чого-небудь, пройнятися вірою в чиюсь щирість, порядність. — *А чому ж ви тій жінці повірили? — А то така жінка, що мож* [можна] *їй вірити* (Хотк., II, 1966, 407); *А все ж ключниця приголубила саме Малушу, повірила їй, а відтак зробила й своєю помічницею* (Скл., Святослав, 1959, 82); *Солдат відчув плече солдата, Народ повірив у народ* (Мас., Побратими, 1950, 18); // Зрозуміти, усвідомити, що хтось каже правду. [Анна:] *І як ви от зараз підете із сього дому, я всім скажу і всі тому повірять, що тут були розбійники та й годі* (Л. Укр., III, 1952, 390); — *Ти*

нам повір, товаришу Чубенко, що ми б тебе так не налякали, коли б знали, що це їде наш чоловік, а не.. петлюрівська розвідка (Ю. Янов., II, 1958, 215).

3. Почати вірити. [Василь:] *А коли я не вірю. Докажи ж мені, докладно доведи до того, щоб я повірив* (Мирний, V, 1955, 106); *Вона казала се так весело і твердо, Що я повірила в свою щасливу долю, І вірила,аж поки не зросла...* (Л. Укр., I, 1951, 106); *Коли б ти знав, як я часами прагну повірити, ну, хоч отак, як ти, в те християнство!* (Л. Укр., II, 1951, 419); *Хочеш?.. Повірю і в чорта, і в бога... Я ж біля тебе, я тільки тобі...* (Сос., I, 1957, 125).

4. *тільки 2 ос. одн. і мн. та наказ. сп., у знач. вставн. сл.* Уживається для підсилення вірогідності сказаного і більшого переконання того, до кого звернена мова. — *Повір, Мотре, що нікому воно не легко* (Мирний, IV, 1955, 176); *В Неаполі пісня, як хліб і повітря.. І вулиці назва лунас, повірте, Мов пісня найкраща — Санта-Лючія* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 100); — *Скільки було нас там,.. як один, впали навколішки й поцілували землю... повіриш, заплакали, як діти* (Гончар, III, 1959, 11).

ПОВІРИТИ [2] *див.* **повіряти.**

ПОВІРИТИСЯ [1], ниться, *док., безос.* Упевнитися, переконатися в правильності, правдивості чого-небудь. *На душу проллються тиха задума і спокій; навіть повіриться, що надалі в житті все має бути тільки ліпшим* (Стельмах, I, 1962, 538); *Він увійшов і привітався тихо, Так усміхнувся весело до нас, Що зразу всім повірилось — не лихо, Добро і щирість увійшли у клас* (Гірник, Стартують.., 1963, 16).

ПОВІРИТИСЯ [2], рюся, ришся, *док., рідко.* Те саме, що **довіритися.** *Моїй опці можете спокійно повіритися* (Коб., III, 1956, 84).

ПОВІРКА, и, *ж.* 1. Переклик осіб з метою перевірки присутніх. *В тюрмі почалася повірка: забриньчали швидко ключами, часто загрюкали молотками* (Вас., I, 1959, 71); *Їх виструнчили на плацу і після вечірньої повірки видали бойову зброю* (Тют., Вир, 1964, 488).

2. *заст.* Контролювання, перевіряння кого-небудь з метою виявлення знань. *Микосеві остався тільки закон божий та ще повірка арифметики* (Л. Укр., V, 1956, 189).

ПО-ВІРМЕ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-вірме́нському.** *«Коричневий пан» так розмотався, відколи їх стало двоє, що говорить по-вірменськи дуже багато* (Л. Укр., V, 1956, 219); *По-вірменськи ми, На жаль, не розуміли, та в серцях Таке тепло живлюще розливалось* (Рильський, III, 1961, 160).

ПО-ВІРМЕ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у вірмен, за звичаєм вірмен.

2. Вірменською мовою.

ПОВІ́РНИК, а, *ч.* 1. Людина, що користується особливим довір'ям, якій звіряють таємниці, плани і т. ін.; повірений. — *Дід мій, Іван Петрій, був отаманом у Довбушевій банді, перший по Довбушу і єго* [його] *повірник* (Фр., VIII, 1952, 129); *Привозив* [пан Никодим] *від нього листи, книжки, усні доручення, став добровільним повірником закоханих* (Кол., Терен., 1959, 329); * Образно. *Привіт тобі, мій друже вірний, гаю, повірнику моїх найкращих дум!* (Фр., XI, 1952, 162).

2. Особа, уповноважена іншою особою чи установою, колективом діяти за їх дорученням і від їхнього імені; повірений. *Повірник короля.*

ПОВІ́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **повірник.** *Це наближувало її до господаревої родини, робило з неї повірницю родинної тайни* (Март., Тв., 1954, 229); *Заговорила* [Степанида] *з тіткою Христею, яка мало не в усьому стала їй повірницею* (Стельмах, Правда.., 1961, 139); * Образно. *Природа.. нерідко стає повірницею в світоглядних пошуках* (Не ілюстрація.., 1967, 107).

ПОВІ́РУВАТИ, ую, ує, *док.* Вірувати якийсь час. *Повіруєм ще трохи в волю, А потім жити почнемо Межи людьми, як люде* (Шевч., II, 1963, 7).

ПОВІ́РЮВАТИ *див.* **повіряти.**

ПОВІ́Р'Я, я, *с.* Перекази, легенди, в основі яких лежать своєрідні народні уявлення про зв'язки між явищами навколишнього світу і долею людини. *З якимось надзвичайним зацікавленням слухала завше Маруся усякі оті гуцульські оповідання, повір'я і приказки* (Хотк., II, 1966, 35); *За народним повір'ям ластівка несе людям спокій і щастя* (Укр. літ., 9, 1957, 178); * У порівн. *І тільки шурхотом шаршавим* [шершавим] *шелестів Колючий гай олив, Старий, безплідний, сивий, як повір'я* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 32).

ПОВІ́РЯТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОВІ́РЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ПОВІ́РИТИ,** рю, риш, *док., перех.* 1. Розповідати, звіряти кому-, чому-небудь щось потаємне, інтимне. [Тетяна:] *Другому б я цього і не сказала, а вас я не соромлюсь; так вже привикла вам свою я душу повіряти!* (К.-Карий, I, 1960, 159); *Ти мене кличеш звечора й зрання, Ти мене кличеш пізньої ночі, Ти мене кличеш в ясне розсвітання, Думи мені повіряєш пророчі* (Забашта, Квіт., 1960, 70); *Колись чуття-пережиття повірювала я картинам* (У. Кравч., Вибр., 1958, 268).

2. Виявляючи довір'я, доручати, передавати комунебудь когось, щось; довіряти. *Пому генерал від самісінького царя суму повіря казенну* (Кв.-Осн., II, 1956, 143); *Кому казну повірю я?* (Котл., I, 1952, 185).

3. *рідко.* Довіряючи комусь, давати в борг. *Вона мене здавну* [здавна] *знає, мед-горілку повіряє* (Чуб., V, 1874, 1033); — *Гайда, братця! разом погуляємо... Може шинкар повірить, а може знайдеться добрий чоловік, почастує...* (Мирний, I, 1949, 285).

4. *рідко.* Робити перевірку, перевіряти. *Той екзамен робив сам митрополит, повіряючи екзамен по всіх науках разом* (Н.-Лев., I, 1956, 363).

ПОВІ́СИТИ, ішу, ісиш. *док., перех.* 1. Зачепивши якийсь предмет за що-небудь, надати йому висячого положення. [Елеазар:] *Я тим повісив сю арфу на вербі, що до нещирих пісень вона не може приграваги* (Л. Укр., II, 1951, 139); *Насилу звела руки* [Мирослава], *щоб повісити шубку на гачок* (Головко, II, 1957, 581); // Прикріпити, причепити що-небудь до вертикальної поверхні. *Повісиш собі на стіну гуцульський килим, порозкладаєш на столі різні чудесно вирізьблені цяцьки, й око милується* (Козл., Щури.., 1956, 65); *Отець Миколай крадькома зиркає на отця Вікентія: нащо він повісив цю картину..?* (Стельмах, I, 1962, 266); // Перекинувши що-небудь через щось, накинувши на щось, залишити висіти. *Вона міцніше натягнула берет, повісила через плече санітарну сумку* (Гончар, III, 1959, 219); *Улас засунув штани під подушку, а піджак повісив біля себе на стільці* (Тют., Вир, 1964, 54).

2. Опустити, нахилити донизу, додолу; схилити. *Лис бачить, що лев з ним не жартує, упав навколішки, повісив низько голову і каже: — Ваша величність,.. дозвольте слово мовити* (Укр.. казки, 1951, 72); — *Ти хто такий? — Петлюрівець повісив голову* (Довж., I, 1958, 161); *А під вікнами Волиної квартири.. посходило безліч усякого добра: лопуцьків, м'яти, півників, тюльпанів, і повісив свої грона бузок* (Ю. Янов., II, 1954, 88); // Спустити донизу, звісити. *Гафійка три-*

мас кухоль із водою, безсило повісила руку і лле задумливо на землю воду (Ю. Янов., IV, 1959, 11).

◇ **Ніс на квінту повісити** *див.* **квінта; Повісити голову** *див.* **голова́.**

3. Скарати на смерть через повішення. *Шибеницяі! А на ній повісять от цього молодого легіня* [легеня], *орла полонинського, аби не грав він так більше ніколи!* (Хотк., II, 1966, 294); — *А султан так розлютував на візира.., що наказав повісити його, як собаку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 61).

ПОВІСИТИСЯ, ї́шуся, ї́сишся, *док.* 1. Позбавити себе життя, заподіяти собі смерть через повішення. [Гострохвостий:] *Присягаюсь, що не піддурюю. Бодай я завтрішнього* [завтрашнього] *дня не діждав, бодай я завтра повісився на своїх ремінних пасах, в своїй хаті* (Н.-Лев., II, 1956, 495); *Мало не всі з присутніх когось із рідні отоді втратили: Гармаші — батька; дядько Мусій — племінницю, Євменову дочку, що з наруги повісилась* (Головко, II, 1957, 404).

2. *рідко.* Зайняти висяче положення.

◇ **Повіситися на ши́ю** *кому* — нав'язатися комусь, причепитися до кого-небудь (про нескромних жінок). *Повісилась* [Оксана] *на шию копитанові* [капітанові], *захотіла разом панею бути* (Кв.-Осн., II, 1956, 456).

ПОВІСМО, а, *с.* 1. Пучок оброблених конопель або льону, готовий для прядіння, а також одержана з нього пряжа. *Молодиці поприходили до Онисі Степанівни й розібрали все прядиво, всі повісма конопель та льону* (Н.-Лев., III, 1956, 87); *Витіпала жменю* [плоскоці] *Ониська, потім гарненько повісмо нею зв'язала* (Головко, II, 1957, 24); // Пасмо. *Кімнатка старого Гільзе.. Довгі повісма вовни висять по всіх усюдах* (Л. Укр., IV, 1954, 245); *З-під капелюха вибивалося повісмо білого волосся* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 137); * Образно. *Вітер з гулом роздмухує полум'я, і воно бурхає жаркими повісмами з дверей* (Гончар, III, 1959, 378); * У порівн. *Ось мене стрічає жінка — Сиві, як повісмо, коси* (Павл., Бистрина, 1959, 72).

2. *заст.* Міра прядива. [Комашиха:] *Я принесла вам, свахо, чотири повісма прядива, що колись позичала* (Кроп., II, 1958, 211); — *А чи багато напряли, Пріську? — Повісом з сорок з дочками напряла,— відповіла Пріська* (Бурл., О. Вересай, 1959, 12).

ПОВІСПО́ВАНИЙ, а, е. Поритий віспою, покритий шрамами від віспи; рябий. *Очі заблимали і губи засіпалися в нервовому стримуванні, і прозора краплинка непроханою забриніла на повіспованій щоці* (Ле, Міжгір'я, 1953, 85).

ПОВІСТЕВИ́Й, а, е. Прикм. до **по́вість.** *Українські повістеві жанри дороманічної доби виросли на базі оповідного українського фольклору — оповідань, анекдотів, легенд, казок* (Рад. літ-во, 1, 1967, 45).

ПОВІСТИ *див.* **повіда́ти.**

ПОВІСТИ́НА, и, *ж., розм.* Невелика повість. *Після обіду писав одну повістину віршами* (Мирний, V, 1955, 327); // Зневажл. до **по́вість.** — *Що ви високопарно називаєте культурою?.. Пусті кримінальні повістини, які вчать наших дітей злодійського ремесла?* (Вільде, Сестри.., 1958, 489).

ПОВІСТИ́ТИ, ішу́, істи́ш, *док., перех., рідко.* 1. Розповісти, розказати. *І усе йому мати повістила, що було* (Вовчок, I, 1955, 224); *Землі своєї зелень та блакить Любив я серцем, і на схилі віку Хотів про те правдиво повістить* (Рильський, Поеми, 1957, 208).

2. Повідомити, сповістити. *Через хвилину важкий сон і харчання повістили хлопця, що Яків заснув* (Мирний, I, 1954, 278); *Свободу всім земним язикам Безсмертний Ленін повістив* (Рильський, III, 1961, 303).

ПОВІСТКА, и, *ж.* 1. Коротке письмове повідомлення з викликом куди-небудь, нагадуванням про щось. *От прийшла панові повістка їхать на суд* (Україна.., I, 1960, 31); *26 червня* [1941 року] *в Троянівці було одержано перші повістки з військкомату* (Тют., Вир, 1964, 275); // *заст.* Повідомлення, яке надсилає поштове відділення адресату про одержання на його ім'я грошей, посилки, листа і т. ін. *З рекомендованими листами велика морока: на них перше «повістку» приносять, як на посилки!* (Л. Укр., V, 1956, 375); // *рідко.* Те саме, що **звістка.** *Збігались хазяїни, шлють свою невістку, Щоб ішла до матері та несла повістку* (Щог., Поезії, 1958, 152); * Образно. *Осінь шле повістку-хмарку...* (Ус., Листя.., 1956, 189).

△ **Повістка де́нна** *див.* **де́нний.**

2. *літ., заст.* Оповідання. *Тим часом я постараюся прислати Вам повістку, що піде першою до 3-ої книжки* (Коцюб., III, 1956, 219); *Може, Вам відомо, що теперечки в Коломиї друкується збірка моїх повісток* (Крим., Вибр., 1965, 579); // Оповідь, розповідь, переказ. *Немало легенд і повісток о тім місці кружило і кружить межи народом* (Фр., VIII, 1952, 135).

3. *спец.* Сигнал, оповіщення. *І тільки годині о дванадцятій задзвонили, нарешті, повістку їхньому поїздові* (Голонко, II, 1957, 385); *Закалатав дзвоник — перший дзвоник за цілу ніч: повістка до поїзда!* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 252).

ПОВІСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Докладно, спокійно розповідати; розказувати. *Низенький бадіка підійшов до директора і, кладучи зібрані гроші на стіл, повістував, що вони ті гроші найшли у суді на підлозі* (Черемш., Тв., 1960, 264).

2. Повідомляти, сповіщати. *Сумно повістувала трембіта про смерть* (Коцюб., II, 1955, 352); *Іде* [Юра], *безтямний, повістувати мирові нову правду, що Танасій хоче їх* [селян] *підвести* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 230).

ПОВІСТЯР, а́, ч. 1. Автор повістей. *Мої батьки мешкали в 1860—1869 роках в будинку Леонтія Устияновича,.. батька Миколи Устияновича, славного повістяра і поета* (У. Кравч., Вибр., 1958, 427); *Хто в грудях почуває пісень високий дар, Поет і повістяр, творець картин і статуй, Народу й Партії свойого серця жар Хай чесно віддає, бо він у них узятий* (Рильський, III, 1961, 233).

2. *рідко.* Те саме, що **оповіда́ч** 1. *Даруйте свому* [своєму] *Соколові, що колись мав гострий зір, а тепер перевівся на балакучого повістяра* (Кач., II, 1958, 7).

ПО́ВІСТЬ, і, *ж.* 1. Літературний художній розповідний твір, що займає проміжне місце між оповіданням і романом. *Любима форма, в яку Франко одягає свої прозаїчні твори — це короткі оповідання.. Але він пише і великі повісті* (Коцюб., III, 1956, 39); *Всі ці трагічні оповідання Шевченко не забував. Вони стали тим невичерпним джерелом, з якого до самої смерті черпав він теми для своїх повістей і поем* (Тулуб, В степу.., 1964, 214).

2. Оповідання. *А сюю повість, або казку, та розказував мені покійний Панас Месюра* (Кв.-Осн., II, 1956, 222); *Просто й немудро пливла промова — повість жіночого життя* (Еллан, II, 1958, 9).

ПОВІТ, у, ч. У дореволюційній Росії і в СРСР до районування 1929 р.— адміністративно-територіальна одиниця, складова частина губернії. *Чорний гай далеко, у іншому повіті, і Кармелюк туди нема по що братись* (Вовчок, I, 1955, 357); — *Кращого бочкаря, як*

Матвій Вирвикишка.., хоч і п'ять повітів обійди, то й то не знайдеш (Тют., Вир, 1964, 287); // *розм.* Населення цієї адміністративно-територіальної одиниці. *Стояло військо тут зальотне, Волове, кінне і піхотне, І ввесь був зібраний повіт* (Котл., І, 1952, 171); *Не один повіт знав о. Хведора; його знала навіть уся губернія* (Н.-Лев., І, 1956, 116); // *розм.* Повітове місто. *Юхрим таки доскочив свого: ..вискочив у повіт і працює там аж фінінспектором* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 117).

ПОВІТА́ННЯ, я, *с., розм.* 1. Дія за знач. **повіта́ти.** *Налякана сторожа коло міської брами вискочила на повітання князя, але той тільки недбало кивнув їм і повів своїх варягів далі* (Загреб., Диво, 1968, 238).

2. Те саме, що **віта́ння.** *Із спальні вийшов батько, повітав Сердечно і поцілував його; Та не почув Валентій вже тепла В повітанню і поцілуї* [поцілункові] *тім* (Фр., XIII, 1954, 200); *Почулися в громаді Веселі оплески та повітання раді* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 224).

ПОВІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Звернутися до кого-небудь з вітанням; привітати. *Семен повітав війта так ласкаво, що трохи по руках не цілував* (Март., Тв., 1954, 107); *В непогідь* [непогоду], *стужу зглиденну (Певно, сама сирота!) Зайде* [трудяща людина] *в хатину нужденну, Словом усіх повіта* (Граб., І, 1959, 136); // Передати через кого-небудь комусь усно чи письмово слова вітання, привіту. *Повітайте від мене і поцілуйте всю любу родину, знайому і незнайому* (Л. Укр., V, 1956, 33); // *чим, перен.* Зробити кому-небудь щось приємне або неприємне; почастувати. *Мов приском старостів та молодого вража дівка обсипала, стало їм і соромно, і сердито на гаспидську дівку за таку одповідь, але ж боялись її ще займати, щоб ще чим кращим, бува, не повітала* (Укр., казки, легенди.., 1957, 396).

2. Сприйняти що-небудь радісно, захоплено, схвально. *І свободу молодую Повітаймо, як весну* (Пісні та романси.., II, 1956, 69); // Виявити (вигуками, оплесками, жестами тощо) почуття радості, задоволення з приводу якоїсь події, чийогось успіху і т. ін. *Газетярі пильно слідили* [стежили] *за кождим його* [комісара] *рухом і повітали його відкриття голосними окриками* (Фр., IV, 1950, 47).

3. Гостинно прийняти кого-небудь. *Щиро повітаємо у нас Мирона і Корженка, ссиц* [якщо] *лиш наша мама буде чулась* [почувати себе] *трохи сильнішою* (У. Кравч., Вибр., 1958, 453).

ПОВІТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Те саме, що **привіта́тися.** *Увійшов Максим, повітався у хату, став струшувати з кобеняка сніг* (Вас., І, 1959, 306); *І Віра Устинівна ввійшла (ми встали всі і, повітавшись, сіли)* (Тич., Зростай.., 1960, 64); *Рясничка швидко опинилася коло чабанової хати і повіталася: — Добридень, сусідоньку!* (Вовчок, Вибр., 1937, 217).

ПОВІ́ТКА, и, *ж.* 1. Господарське приміщення для утримання домашніх тварин або зберігання сільськогосподарського реманенту та різного майна. — *Замкни коні в повітку та ходім у хату* (Гр., II, 1963, 255); *Чоловіки поздіймали дошки й повносили в повітку* (Н.-Лев., III, 1956, 9); *Стоїть хата, з дерева зрублена, тут же під одним дахом кліть — повітка для худоби* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 523); *Зненацька у колгоспному дворі Запирхав трактор з темряви повітки* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 36).

2. Покрівля на опорах для захисту від сонця, дощу і т. ін.; накриття. *Тільки одпріг я коней, а панич і гукнув: — Піди лишень, Данилка, на базар та купи до чаю бубликів. Та гляди, не заблудись; ось бач,— каже,— у нашому трактирі нові ворота під повіткою* (Стор., І, 1957, 106); *Біля білих байських юрт зберігалися під повітками легкі літні юрти, в яких живуть на літньому пасовищі в горах* (Тулуб, В степу.., 1964, 38).

ПОВІТКОМ, у, *ч., іст.* Скорочення: повітовий комітет. — *Товариші, сьогодні повітком затвердив наш розподіл. Тепер ви за всіма законами справжні господарі землі* (Стельмах, II, 1962, 17); *Секретар повіткому.*

ПОВІТОВИ́Й, а, е, *іст.* 1. Прикм. до **пові́т.** *Питання про об'єднання радянських республік було основним на волосних, повітових і губернських з'їздах Рад, які проходили на Україні в жовтні — грудні 1922 року* (Ком. Укр., 12, 1962, 42); *Після закінчення університету Саватій одержує призначення в Оренбурзький край, а через кілька років повертається до Переяслава повітовим лікарем* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 387); *Повітовий актив;* // Признач. для обслуговування повіту. *У Бобринці була повітова школа на три класи* (Думки про театр, 1955, 28); // Який живе в повіті. *Поміж повітовим панством наша сім'я лічилася за людей середнього достатку* (Мирний, IV, 1955, 334); *Вона задумала організувати велику допомогу всієї повітової шляхти й інтелігенції на користь бідних селян* (Кобр., Вибр., 1954, 143).

Повітóве місто — адміністративний центр повіту. *Богуслав був в той час повітовим містом* (Н.-Лев., III, 1956, 92); *Глухе село Обухівка, Щербанівського району. До залізниці двадцять п'ять верст, до повітового міста — сімдесят* (Головко, II, 1957, 133).

2. Провінціальний, далекий від центру. — *Як правду казати, ніяк не думав тебе тут застати. В оцій повітовій калюжі.. Я думав, що ти десь у Києві, у високих політиках ходиш* (Головко, II, 1957, 472); *Народився я 30 серпня 1894 року на околиці невеликого повітового містечка Сосниці на Чернігівщині* (Довж., І, 1958, 11); // Властивий провінціалам. *Всі ті старання були цілком даремні, бо однаково, роз'їхавшися з празника, попаді будуть судити й пересуджувати кожну дрібницю.. Але тут — усміхи, похвали надміру, і тьма-тьменна повітової гречності* (Хотк., II, 1966, 70).

ПОВІТОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **повітка.** *Минає рік. Коло хатини В повіточці своїй малій Той бондар праведний, святий, І гадки, праведний, не має, Барило й бочку набиває Та ще й курникає* (Шевч., II, 1963, 365); *Майже кожен мешканець мав у тому дворі свій закуток, де містилась повіточка для топлива* (Ле, Право.., 1957, 32).

ПОВІТРО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пові́тря** у 1 знач., напр.: повітрово́д, повітровоз, повітропо́сний, повітрообмі́н, повітроопо́рний, повітроосушни́й, повітророзподі́льний, повітроприймá́льний і т. ін.

ПОВІТРОДУ́ВКА, и, *ж., спец.* Машина для подавання повітря в доменну піч. *Поршнева, турбінна повітродувка.*

ПОВІТРОДУ́ВНИЙ, а, е. Признач. для стиснення і переміщення повітря. *Машина Ползунова приводила в рух на заводі потужні повітродувні міхи* (Фізика, II, 1957, 63).

ПОВІТРОНАГНІТА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для нагнітання повітря.

ПОВІТРОНАГРІВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для нагрівання повітря.

ПОВІТРОНАГРІВА́Ч, á, *ч.* Те саме, що **повітронагрівни́к.** *Новаки ще не вміли відрізнити домну від повітронагрівача* (Гур., Друзі.., 1959, 68).

ПОВІТРОНАГРІВНИ́К, а́, *ч.* Апарат для нагрівання повітря. *Автоматичне регулювання температури дуття і нагрівання повітронагрівників поліпшує роботу доменних печей* (Чорна метал. Укр., 1957, 136).

ПОВІТРОНЕПРОНИ́КНИЙ, и́кна́, и́кне́. Який не пропускає повітря. *Технічних перешкод для створення повітронепроникних камер, де люди могли б перебувати протягом тривалого часу, нема* (Наука.., 2, 1958, 14).

ПОВІТРООХОЛО́ДЖУВАЧ, а, *ч.* Апарат для охолодження повітря. *Розроблена і побудована установка для дослідження тепло- і газообміну в моделі змійовикового повітроохолоджувача для глухих забоїв* (Вісник АН, 10, 1957, 33).

ПОВІТРООЧИ́СНИЙ, и́сна́, и́спе́. Признач. для очищення повітря; // Спрямований на очищення повітря. *Гукнув* [Варивода] *лікареві знову повідомити нагору, щоб почали повітроочисні операції* (Трубл., Шхуна.., 1940, 320).

ПОВІТРООЧИ́СНИК, а, *ч.* Апарат для очищення повітря; пиловловлювач. *Повітроочисник двигунів У-5М і У-5-МА. Попереднє очищення повітря провадиться подвійною металевою сіткою* (Зерн. комбайни, 1957, 185).

ПОВІТРООЧИ́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для очищення повітря.

ПОВІТРОПЛА́ВАЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **повітропла́вання.** *В Києві з ініціативи.. М. Є. Жуковського була створена повітроплавальна секція* (Веч. Київ, 6.II 1968, 1).

ПОВІТРОПЛА́ВАННЯ, я, *с.* Теорія і практика літання на апаратах, наповнених газом, легшим за повітря. *Водень найлегший з відомих нам газів. Цією його властивістю користуються у повітроплаванні: воднем наповнюють повітряні кулі, або аеростати, які підіймають високо в повітря людей і .. вантажі* (Уроки.. хіміка, 1956, 59); *Дослідження високих шарів атмосфери, або, як кажуть, вільної атмосфери, почалося з розвитком повітроплавання* (Колг. Укр., 6, 1958, 43); *Повітроплавання згодом поступилося місцем авіації* (Наука.., 4, 1971, 25).

ПОВІТРОПЛА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець у галузі повітроплавання. *Перші повітроплавці виявили, що при підіймані вгору стає дуже важко дихати* (Фіз. геогр., 5, 1956, 85).

ПОВІТРОПЛА́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **повітропла́вальний.**

ПОВІТРОПЛА́ВСТВО, а, *с., рідко.* Те саме, що **повітропла́вання.** *Ім'я Ціолковського в нашому уявленні завжди зв'язується з повітроплавством* (Рад. Укр., 20.IX 1960, 3).

ПОВІТРОПРОВІ́Д, во́ду, *ч.* Система труб, нагнітальних установок, фільтрів і т. ін. для подавання повітря. *Вона вийшла з кругу притихлих дівчат, відкрила краник повітропроводу* (Оров., Зел. повінь, 1961, 66).

ПОВІТРОПРОВІ́ДНИЙ, і́дна́, і́дне́. 1. Прикм. до **повітропро́від.** *Повітропровідні труби.*

2. Те саме, що **повітропрони́кний.** *Об'ємний шовк добре фарбується, він гігієнічний, теплий.., повітропровідний, не боїться молі* (Рад. Укр., 29.II 1964, 2).

ПОВІТРОПРОНИ́КНИЙ, и́кна́, и́кне́. Який пропускає повітря.

ПОВІТРОПРОНИ́КНІСТЬ, пості, *ж.* Властивість за знач. **повітропрони́кний.** *Штукатурка захищає стіни від продування, а це корисне, бо деякі породи вапняків мають досить велику повітропроникність* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 190).

ПОВІТРОРОЗПОДІ́ЛЬНИК, а, *ч.* Частина автоматичного гальма; потрійний клапан. *На автоконтрольному пункті ремонтують дуже складні і точні прилади — повітророзподільники. Це своєрідні серця гальмівних пристроїв* (Роб. газ., 6.V 1965, 2).

ПОВІТРЯ, я, *с.* 1. Невидима газоподібна речовина (головним чином із суміші азоту й кисню), яка оточує земну кулю і якою дихають люди й тварини. *Повітря — ця всюдисуща суміш газів — найнеобхідніша умова нашого життя* (Наука.., 5, 1967, 11); *Усміхається пречисте небо, Все повітря пахощами дише* (Фр., XIII, 1954, 329); *Весь ранок дихав* [Т. Г. Шевченко] *свіжим, чистим повітрям, насолоджуючись тишею безкрайого степу* (Тулуб, В степу.., 1964, 250); * У порівн. *Нам треба миру, як води й повітря, Як хліба й сонця,— миру треба нам* (Рильський, III, 1961, 72); // *перен.* Неодмінна умова існування кого-, чого-небудь. *Наукова цінність у літературознавстві придається конкретним фактам — цьому повітрю кожної науки* (Вітч., 6, 1966, 162); // *перен.* Умови, обстановка, породжувані соціальним середовищем, колективом і т. ін. *А хіба ж завтра не буде те саме — служба, телята, символізм і капуста? Припухлі очі і позіхання?.. Йому зробилося душно од того повітря — і, не стямившись навіть, він кинув нарешті: — Як можете... ви... Свинство!* (Коцюб., II, 1955, 220); * Образно. *Стоять на вулицях до самих передмість десятки тисяч пражан, ще змарнілих від хронічного недоїдання, бурхливо сп'янілих від чистого повітря волі* (Гончар, III, 1959, 458).

△ **Абсолю́тна воло́гість повітря** *див.* **абсолю́тний.**

◇ **Ковтну́ти повітря** *див.* **ковтну́ти; Легке́ повітря** *див.* **легки́й; На [свіже, чисте, вільне** *і т. ін.*] **повітря [вихо́дити, вийти, виривати́ся, ви́рватися** *і т. ін.*] — виходити з приміщення надвір. — *Парить, так парить! Ми от з ним і вийшли на свіже повітря* (Мирний, III, 1954, 141); *Бійці-піхотинці, що трималися ніч у будинку, вирвавшись тепер на свіже повітря, на ходу приєднувались до своїх підрозділів* (Гончар, III, 1959, 164); **На [свіжому, чистому, вільному** *і т. ін.*] **повітрі** — надворі, поза приміщенням. *На повітрі готовилися.. котли каші, борщу, цілі запечені барани, величезні шмати м'ясива* (Хотк., I, 1966, 104); *От би коли лягти отам під коморою, на свіжому повітрі — і заснулося б!..* (Мирний, III, 1954, 150); *Оксен поплескав його по блідих щоках, які свідчили про те, що дитина просиділа цілу зиму в хаті і не бувала на свіжому повітрі* (Тют., Вир, 1964, 175); *Робота на чистому повітрі, на вольному морі здалась вербівцям багато легшою, ніж робота в сахарнях* (Н.-Лев., II, 1956, 240); *З Черновець* [Чернівців] *вибираюсь через те, що літом все-таки краще бути на зовсім вільному повітрі* (Л. Укр., V, 1956, 343); **Свіже повітря** — нові ідеї, думки, суспільні погляди. *Це були загалом роки найтемнішої реакції 1905 року.. Проривались подуви свіжого повітря, по Глухову засновувались гуртки для вивчення політекономії* (Вас., IV, 1960, 41); **У повітрі пахне** *чим* — відчувається щось (про настрої суспільства). *В повітрі пахне реакцією, а значить і порохом* (Коцюб., III, 1956, 285).

2. Вільний простір навколо землі. [Перелесник:] *Поглянь, як там літає павутиння, кружляє і вирує у повітрі* (Л. Укр., III, 1952, 246); *В повітрі, рокочучи, йшли літаки, Піднісши на крилах червоні зірки* (Бажан, I, 1946, 121).

◇ **Виса́джувати (ви́садити) в повітря** *див.* **виса́джувати; Ви́сіти у повітрі** *див.* **ви́сіти; Зли́нути в повітря** *див.* **злина́ти; Злі́та́ти (злетіти) в повітря** *див.* **злі́та́ти** [1]; **Пови́снути в повітрі** *див.* **повиса́ти.**

3. З окличною інтонацією вживається як сигнал попередження про повітряний наліт. *Пассков, крикнувши «Повітря!», вискочив з машини.. Юнкерси розгортались над дорогою* (Перв., Дикий мед, 1963, 294).

4. *рідко.* Вітер, вихор. *Те лихо звалось білою війною.. Вона була немов лихе повітря, Що прилітає на совиних крилах* (Л. Укр., I, 1951, 114); *Повів повітря.*

ПОВІТРЯ́НИЙ, а, е. 1. Прикм. до **повітря.** *Під повітряною масою розуміють однорідну за своїми властивостями масу повітря значного обсягу* (Нар. приметі.. погоди, 1956, 137); *Вітер війнув — листя з клена жовте, жовтаво-золоте полетіло! Попавши в повітряні потоки, воно безжурним табунцем.. покружляло-повертілось.. вгорі* (Тич., I, 1957, 271); // Який складається з повітря, зайнятий, заповнений повітрям. *У владі людини — отруїти повітряну оболонку планети, отруїти води океанів, хоч потім очистити їх вона вже ніколи не зможе..* (Гончар, Тронка, 1963, 340); // *перен.* З малою вагою, невагомий. — *Я чую над нами подих середніх віків: от лицар грає на бандурі, дама його серця виходить на замкову високу башту, на високий повітряний балкон* (Н.-Лев., IV, 1956, 241); *Навпередки кидалися* [лакеї] *відчиняти дверцята карет, з яких випурхували легкі повітряні дами* (Гончар, Таврія, 1952, 268).

Повітря́ний мішо́к *див.* **мішо́к.**

△ **Повітря́на поду́шка** — заповнений повітрям з підвищеним тиском простір під катером, кораблем і т. ін., що дає їм можливість піднятися над поверхнею. *Головна особливість апаратів на повітряній подушці — їх всюдихідність, що обумовлена тим порівняно низьким тиском, який вони чинять на поверхню* (Наука., 7, 1963, 22).

◇ **Повітря́на хви́ля** — шар повітря, який приводиться в рух вибухом, струсом або внаслідок польоту падаючого предмета (метеорита, снаряда і т. ін.). *Велика бомба розірвалась неподалік.. Повітряна хвиля вдарила хірурга об стіну, жбурнула додолу* (Довж., I, 1958, 291); **Повітря́ні за́мки [будува́ти]** — про нездійснимі мрії, безгрунтовні, фантастичні плани. — *Наташко, все буде добре... Ти одужаєш. Я вірю в це. — Платоне, не треба будувати повітряні замки* (Зар., На.. світі. 1967, 166).

2. Який є, перебуває, живе, розміщений у повітрі: який відбувається в повітрі, в атмосфері. [Лісовик:] *Грайся з вітром, жартуй із Перелесником, як хочеш всю силу лісову і водяну, гірську й повітряну приваб до себе* (Л. Укр., III, 1952, 197); *Чирята непошкоджені подалися своїм повітряним шляхом* (Досв., Вибр., 1959, 435); *Іван з острахом позирає на небо, де вже почався повітряний бій* (Кучер, Голод, 1961, 144); // Признач. для переміщення, руху в повітрі, в атмосфері. *Проходячи повз агентство Аерофлоту, почула розмову двох літніх чоловіків. Високий, розпатланий, з товстим портфелем у руках переконував свого співрозмовника у перевагах повітряного транспорту* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 271); // Який здійснюється з повітря за допомогою літальних апаратів. *Головне завдання Беті — на випадок повітряного нападу інструктувати місцевих авіахімівців і допомагати червоноармійцям* (Трубл., I, 1955, 59).

△ **Повітря́на ку́ля** — повітроплавальний апарат, наповнений легшим за повітря газом, завдяки чому може підійматися й держатися в атмосфері; аеростат. *Для вивчення атмосфери піднімаються на повітряних кулях, літаках, стратостатах* (Фіз. геогр., 5, 1956, 79); **Повітря́на оборо́на** — заходи, вживані для боротьби з авіацією ворога та система засобів для захисту об'єктів від нападу з повітря. *Глухо вдарили гармати повітряної оборони. Назустріч ворожій ескадрильї знялися наші винищувачі* (Донч., II, 1956, 208); **Повітря́на трево́га** — сигнали, які попереджують про наближення ворожої авіації, про наліт з повітря. *Раптом в ніжні звуки рояля вдираються інші: виття сирени, гудки заводів. Повітряна тривога* (Коч., II, 1956, 373); **Повітря́на я́ма** — в атмосфері — простір з розрідженим повітрям, куди літак ніби падає, що спричиняється змінами руху хвиль повітря. *Він пролітає над тайгою, над широкими ріками.. Ось вириваються Володимир у хмари, ось виринає, знову і знов пірнає і валиться в повітряну яму* (Довж., I, 1958, 111); **Повітря́ний корабе́ль** *див.* **корабе́ль; Повітря́ний флот** — літальні машини (аероплани, аеростати, дирижаблі і т. ін.), об'єднані у військові одиниці або в групи цивільного призначення; авіація. *Це в небі повітряний флот — літаки!..* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 292).

3. Який працює, приводиться в рух за допомогою повітря. *Експериментатор установлював металеві електроди під ковпак повітряного насоса, де було розріджене повітря* (Нариси розв. прикл. електр.., 1957, 34).

4. Пов'язаний з повітроплаванням, авіацією. *Вова Порада.. вступає до Повітряної академії* (Коп., Тв., 1955, 382).

ПОВІТРЯНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **повітря́ний,** напр.: повітряно-деса́нтний, повітряно-ка́бельний і т. ін.

ПОВІТРЯЧКО, а, *с.* Пестл. до **повітря** 1. *На час хоч одчиніть віконце до садка; Ще раз надихатись повітрячком весни...* (Граб., I, 1959, 208).

ПОВІТЧИ́НА, и, *ж., зневажл.* Зменш. до **повітка.** [Михайло:] *Під повітчину б'є, рве, скотина скоцюрбилась, далеко десь звір вис...* (К.-Карий, II, 1960, 155); *Ти злякано притулився до одвірка. А перед очима в блакитному смутку сповиті — сіра напівзвалена повітчина... хлівничок...* (Головко, I, 1957, 70).

ПОВІТЬ, і. *ж., діал.* Повітка. *Батько був на горищі, мати — в повіті* (Сл. Гр.).

ПОВІЧНИ́Й, а, е, *рідко.* Те саме, що **довічний** 2, 3. — *Віддайтесь на милость* [милість], *на ласку мою, Най слово запевнить моцарське, Що волю й шляхетство повічне даю За ваше завзяття лицарське!* (Стар.. Поет. тв., 1958, 229); *Тепер вона над заводом пливла В човні кленовім, в тиші вечоровій, Моя мелодія, моя любов, Моя повічна мрія каноока!* (Мал., Листи.., 1961, 24).

ПОВІЧНО, *рідко.* Присл. до **повічний.**

ПОВІШАНИ́Й, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повішати.** *Високі гори обступають її* [Шевченкову гору] *з трьох боків амфітеатром, а її рівний верх похожий на платформу, кругом котрої повішані зелені завіси* (Н.-Лев., II, 1956, 385); *Дивись на обіднані туші, повішані подовж стін* (Коцюб., II, 1955, 361); *Скорботними очима вдивляється вона* [Україна] *в свої згарища, у невимовних душевних муках простягає побиті свої роботящі руки до розкиданих дітей своїх, пострілянних, повішаних на шибеницях* [фашистами] (Довж., III, 1960, 56).

ПОВІ́ШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повішати** 2.

ПОВІ́ШАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Повісити, почепити все або багато чого-небудь. *Настя повішала на стінах два ряди гарних образів* (Коцюб., I, 1955, 53); *Василина й Марія дорогою трохи протверезились,*

поскидали жупани й повішали на жердці (Н.-Лев., II, 1956, 132).

◇ **Повішати носі́** — те саме, що **Повісити ніс** (**но́са**) (про всіх або багатьох) *(див.* **ніс**). — *Чого ви зажурилися, носи повішали? — Ну, кажу, до ягід!* (Мирний, I, 1954, 337); — *Орли! Чого носи повішали? Сидите собі тут і нічого не знаєте? Розгром німців під Москвою!* (Кучер, Чорноморці, 1956, 382).

2. Скарати на смерть через повішення всіх або багатьох. — *А якщо зробите не так — Повішаю усіх, неначе тих собак* (Гл., Вибр., 1957, 60); *До самого Дніпра підійшли* [денікінці], *в Олешках на першотравневих арках комуністів повішали* (Гончар, II, 1959, 104).

3. *діал.* Повісити (у 3 знач.). [Сашко:] *Село спалили* [вороги]. *І нашу хату спалили. Татка мого повішали* (Мороз, П'єси, 1959, 25).

ПОВІШАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., діал.* Повіситися. *Побіг до того дуба і на ньому повішався* (Чуб., II, 1878, 381).

ПОВІШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повісити.** *А як дійшли до церкви, то старша дружечка тихенько ззаду й розв'язала шнурочок, на чім повішений був капшучок* (Кв.-Осн., II, 1956, 212); — *В лісі між Ржавцем і Ічнею знайшли його, повішеного за ноги і зашмагованого канчуками* (Стор., I, 1957, 382); *І слово, і діло героїв — нетлінні — легендою стали живою, а Гітлер гниє, і гниє Муссоліні, повішений вниз головою...* (Уп., Вірші.., 1957, 137); // *у знач. прикм. Коли стає страшно жити серед них* [ворогів], *я йду до повішеної жінки, змітаю сніг їй з очей і дивлюся* (Ю. Янов., I, 1954, 78); // *у знач. ім.* **повішений,** пого, *ч.;* **повішена,** ної, *ж.* Людина, скарана на смерть через повішення. *Офіціальний кат доміноиу, м-р Елліс, брав надто дорого за кожного повішеного* (Кулик, Записки консула, 1958, 190); *Лікарка оглянула повішену, зробила обшук, але, крім записки в пазусі, нічого не знайшла* (Чорн., Потік.., 1956, 386); // **повішено,** *безос. присудк. сл. Видима річ, що Грицько не сам завісився, а вже мертвого його повішено* (Гр., II, 1963, 415).

ПОВІШЕНИК, а, *ч.* Те саме, що **вішальник** 2. — *Най повішеника ховає, най люди це місце обминают* [обминають] (Черемш.. Тв., 1960, 43).

ПОВІШЕННЯ, я, *с.* Задушення в петлі від ваги свого тіла. *Потім Котовського зловили вдруге і засудили до страти через повішення* (Смолич, V, 1959, 30).

ПОВІЯ, ї, *ж.* Жінка, що займається проституцією; проститутка. *По улиці шукала безголів'я, Повія вешталась одна. Куди притягти тіло їй продажне, Коли таких цурається весь світ?* (Граб., I, 1959, 500); *Десь на розі сестриця з квітками (а ноженята босі порепані...) заробляє на молоко для мами — у п'ятнадцять років — повія...* (Сос., I, 1957, 269).

ПОВІЯТИ, ію, єш, *док.* 1. *неперех.* Почати віяти (у 1, 2 знач.). *Завірюха ще повіє, В хаті ще похолодіє* (Щог., Поезії, 1958, 84); *Зранку зажмарило і довго сіяло на землю холодну, дрібну мжу, потім повіяв з Акерманщини вітер, розчистив землю, і на поля бризнуло сонце* (Тют., Вир, 1964, 11); *А три верби схилилися, Мов журяться вони, Що пройде любе літечко, Повіють холода* (Гл., Байки.., 1959, 288); * Образно. *Після жаркого дня вечір повіяв прохолодою* (Жур., Дорога.., 1948, 59); // *безос., чим. По горі замріли широкі лани кукурудзи, повіяло польовими пахощами* (Коцюб., I, 1955, 239); // *безос., чим, у сполуч. із сл.* весна, холод, війна *і т. ін.* Стало (стане) відчутним наближення, швидке настання весни, зими, війни тощо. *Скрізь повіяло весною, Все новим життям цвіте...* (Граб., I, 1959, 164); *Дні настали сірі, безбарвні, схожі на сутінки. Повіяло ранніми осінніми холодами* (Гончар, IV, 1960, 47).

◇ **Іншим (не тим) вітром повіяло** — змінилися обставини, настрої і т. ін. — *А ви ж торік казали, що Заруба такий, як і всі...— Мало що я казала від злості? — буркнула Лукія. — Всі казали, а тепер бачу, що не тим вітром повіяло* (Кучер, Трудна любов, 1960, 77); **Свіжим вітром повіяло** — змінилися обставини, настрої і т. ін. на краще. *Галина продовжує справу матері. Торік з двома подругами прийшла вона на ферму, і тут відразу повіяло свіжим вітром.. Приміщення побілили, причепурили* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 11); **Холо́дним вітром повіяло** — змінилися обставини, настрої і т. ін. на гірше. *Минули літа молодії, Холодним вітром од надії Уже повіяло* (Шевч., II, 1963, 407); *То йому привиджується удача: земля знову його, він такий радий.. Аж ось повіяло холодним вітром з другого боку... Нема землі!..* (Мирний, I, 1949, 251); **Хо́лодом повіяло** *від кого* — дуже стримано повівся хто-небудь з кимсь, неприязно поставився хто-небудь до когось. [Оксана:] *Він попрікає мене тобою. Зразу, коли приїхав, зустрів мене ласкаво, а коли взнав, що ти тут, так холодом од нього і повіяло* (Мороз, П'єси, 1959, 37).

2. *неперех.* Війнути (у 1 знач.). [Орест:] *Я глядітиму тебе так, що й вітрові не дам повіять на тебе* (Л. Укр., II, 1951, 91); *Проз неї пронеслась, як вихор, панна Броніслава з Ястшембським й повіяла на неї тонкими пахощами* (Н.-Лев., II, 1956, 86); *Кукулик сів. Впустив на своє обличчя сонячність, повіяв на присутніх лавандою.., милостиво кивнув Кошарному* (Загреб., День.., 1964, 201); // *безос. Стали спускатися в темний яр, звідки повіяло холодом і провалям* (Тют., Вир, 1964, 188); // *безос., перен.* Викликати яке-небудь відчуття, якісь настрої, спогади і т. ін. *Микола задумався. Холодом повіяло на нього від тої думки, але виходу не було* (Фр., I, 1955, 367); *Від хлопця повіяло чимсь рідним і недосяжним* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 51).

3. *неперех.* Помахати чим-небудь. * Образно. *Я кохав і кохаю, хоч надії не маю, І завжди тебе буду любити; Восвода ж не мріяв, лиш грошима повіяв І зумів твоє серце купити* (Голов., Поезії, 1955, 34).

4. *перех.* Очистити зерно на вітрі або віялкою.

5. *неперех.* Віяти якийсь час. *Сивий ус, стару чуприну Вітер розвіває; То приляже та послуха, Як кобзар співає.. Послухе, повіє...* (Шевч., I, 1963, 53); *Хмари прогнав* [Юпітер] *дощові і, повіявши вітром північним, Небо землі показав, а землю — блакитному небу* (Зеров, Вибр., 1966, 309).

6. *неперех., розм.* Те саме, що **повіятися.** [Палажка:] *І дивно: так само кинула* [я] *батька і матір, як от і вона... Повіяла в чужу сторону, за другим, думаючи того химерного щастя до себе залучити...* (Мирний, V, 1955, 223).

7. *перех., розм.* Примусити піти куди-небудь; // *безос.* [Ларивон:] *А дай мені, стара, кожушанку, подибаю і я!..* [Христя:] *Куди тебе повіє? Сиди в хаті...* (Кроп., IV, 1959, 353).

ПОВІЯТИСЯ, ююся, ієшся, *док., розм.* Піти, поїхати куди-небудь, за кимсь; поволочитися. *Писар, мов після дурману, повіявсь собі додому, а пан сотник понурив голову та теж потяг до своєї хати* (Кв.-Осн., II, 1956, 163); — *А чого він у ту Америку повіявся? — запитує Настя про панича* (Гончар, II, 1959, 31).

ПОВ'ЇДА́ТИСЯ, а́ється, *док.* В'їстися (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *А силач Терешко Кнур здобув сокиру й обценьки і збивав із звільнених невільників кайдани, що пов'їдалися їм у тіло мало не до кісток* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 120); *Присмно зараз скупатися в холодній воді, обмиту порох, що пов'їдався в тіло* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 76).

ПОВКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Вкинути кудинебудь, у щось усе або багато чогось, усіх або багатьох. *От сес скінчивши, Маруся усе прибрала і з стола теж бережно змела, і усі крихти, і кісточки, і лушпиння з яєць повкидала у піч* (Кв.-Осн., II, 1956, 68); [Молодиця:] *В мене одна одним хата, та й ту однімають. Де ж я з дітьми дінуся? У річку хіба мені їх повкидати?* (Мирний, V, 1955, 131); — *Коли ж пани захотіли бути хитрішими за дідька — панувати над усіма,— їх чорт повиловлював уночі на балах, повкидав у свій мішок, зав'язав та й полетів до моря топити* (Стельмах, I, 1962, 561).

ПОВКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Вкласти всередину чого-небудь усе або багато чогось. — *І що мені робити з цими подарунками, чоловіче? Куди їх і повкладати* (Кучер, Трудна любов, 1960, 543).

2. Розмістити, розташувати в певному порядку все або багато чого-небудь. [Оленка:] *А ось ті скелі. Хто позвалював їх у цю хащу, чия рука повкладала їх так, щоб захистити нас, безіменних, перед нападом?* (Ірчан, I, 1958, 174).

3. *перев. у сполуч. із сл.* спати. Покласти спати, влаштувати на відпочинок і т. ін. всіх або багатьох. *Та таки послалися й пороздягалися; Галя повкладала й повкривала діти* (Гр., Без хліба, 1958, 77); *Господарка повкладала всіх спати на полу, а сама лягла на лаві біля вікна* (Смілн., Сашко, 1957, 148).

ПОВКЛАДА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Лягти спати, влаштуватися на відпочинок і т. ін. (про всіх або багатьох). *Тіснота та духота повигонили дітей з похмурого помешкання: повкладались на веранді, на моріжку в дворі* (Вас., II, 1959, 152); *Потім вони повкладалися спати* (Тют., Вир, 1964, 19).

2. Розміститися, розташуватися якимсь чином (про все або багато чого-небудь). *Бабуня шептала молитву, а я, приклякнувши і спираючись ліктями на її коліна, числила морщинки, що повкладалися над її очима* (Коб., I, 1956, 124).

ПОВКЛЯКА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Стати на коліна; уклякнути (про всіх або багатьох). *Та й усі, хто там був, повклякали на землю* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 309).

ПОВКОПУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повко́пувати.** *Робітники ще вбивали остатні бруси в шпуги повкопуваних стовпів* (Фр., VIII, 1952, 410).

◇ **Як (на́че, нена́че, мов** *і т. ін.*) **повко́пувані** — нерухомо. *Діти стояли, як повкопувані; ще Антосьо не так, а що той, то як стовп — щоб поворухнувся!* (Свидн., Люборацькі, 1955, 24).

ПОВКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вкопати *(див.* **вкопа́ти** [1]) все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВКОРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Укоротити все або багато чого-небудь. — *Жінкам добре, відмолодіють. Діти в ясла, самі повкорочують спідниці до колін* (Ірчан, II, 1958, 397).

ПОВКРИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повкрива́ти.** *Гарно в Павла Піддубня у його затишку! Зелено-червоними плахтами стільчики повкривані, шиті рушники... висять на кілочках* (П. Куліш, Вибр., 1969, 284); *Гарне, вигідне було місце, де вони поставили свої курені.., повкривані де сіряками, .. а де латаними свитками...* (Гончар, I, 1959, 40); *Цвіли бузина та калина, мов шапками снігу повкривані* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 338).

ПОВКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Укрити чимнебудь усіх або багатьох, усе або багато чогось. [Перше потерча:] *Нас матуся положила і м'якенько постелила, бо на ріння, на каміння настелила баговиння і лататтям повкривала, і тихенько заспівала* (Л. Укр., III, 1952, 186); *Повкривавши дітей, Олена підійшла до печі* (Тют., Вир, 1964, 26); * Образно. *Заграй, старий.., Чаруй мені й дівчину ту, Що мною гордувала; Збуди ти всіх, що вже земля Навіки повкривала...* (Пісні та романси.., II, 1956, 167); // Зробити дахи, накриття над чим-небудь. *В хатах викопали* [*есесівці*] *глибокі ями, повкривали товстими дубами, ще й залізом* (Ю. Янов., I, 1954, 76); // Покрити собою кого-, що-небудь (скрізь або в багатьох місцях). — *Вже дружину твою, княже, Птиці повкривали* (Рудан., Вибр., 1949, 147).

ПОВКРИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Укритися чим-небудь (про всіх або багатьох). *Батюшки та паничі полягали покотом на постеленій одежі й повкривались кожухами* (Н.-Лев., III, 1956, 116).

ПОВКУТУ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повку́тувати.** *Стоять мажі, шкурами повкутувані* (Сл. Гр.).

ПОВКУТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Укутати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВКУТУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Укутатися (про всіх або багатьох). — *Не витопили, а в хаті холодно,— дуже холодно буде спати.— Повкутуємося добре, то й не буде холодно* (Сл. Гр.).

ПОВЛА́ЗИТИ, имо, ите *і* **ПОВЛІЗА́ТИ,** а́ємо, а́єте, *док.* Влізти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Тільки повлазили всі щерпні в нору, лисиця взяла каменючку, туго заткнула нору* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 39); *Бавовнярі з агрономами та всякими представниками від зацікавлених громад та організацій давно повлазили в накриті арби* (Ле, Міжгір'я, 1953, 101).

ПОВЛАШТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Улаштувати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Заруба і біля цих студентів таки добре упрів, поки повлаштовував їх та попристроював до роботи на полі* (Кучер, Прощай... 1957, 474).

ПОВЛАШТО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Улаштуватися (про всіх або багатьох). *А сестри? .. Вона дасть їм притулок у власному домі, доки не повиходять заміж або не повлаштовуються десь на роботу* (Вільде, Сестри.., 1958, 103).

ПОВЛЕ́ЖУВАТИСЯ, уються, *док.* Улежатися (про все або багато чого-небудь). *Уже повлежувались груші* (Сл. Гр.).

ПОВЛИПА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Влипнути в що-небудь (про всіх або багатьох, усе або багато чогось); // *перен.* Щільно прилягти, притулитися (про всіх або багатьох). *Вікна вагона були геть затулені обличчями хлопців. З цікавістю вони просто повлипали в скло* (Мик., II, 1957, 426).

ПОВЛІЗА́ТИ *див.* **повла́зити.**

ПОВЛІТА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Влетіти (про всіх або багатьох). *Ельфи повлітали знов у квітки* (Л. Укр., III, 1952, 489).

ПОВЛЯГА́ТИСЯ, а́ємося. а́єтеся, *док.* Улягтися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Як тільки повлягалися на сон, озвався Іван Щасний: — Ну, хто сьогодні розкаже яку історію?* (Збан., Єдина, 1959, 128); *Вибившись з сил, живими колодами повлягалися* [військовополонені] *на підлозі «салону смерті»* [концтабору] (Коз., Гарячі руки, 1960, 39).

ПОВМÁЗУВАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повмáзувати** [1].

ПОВМÁЗУВАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повмáзувати** [2]. *Сорочки на блідих дітях та на Грицькові — були чорні, повмазувані, а Грицькова жилетка — лата на латі* (Гр., II, 1963, 353).

ПОВМÁЗУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Вмазати всередину чого-небудь усе або багато чогось.

ПОВМÁЗУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Забруднити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Де се ти так повмазувала руки?* (Сл. Гр.).

ПОВМИВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повмивáти.** — *І охота ж вам було ото наряди в клунках перти,— дивувався Нестір, не без присмності оглядаючи своїх посвіжілих криничанок, що вже повмивані, у білих вишиваних сорочках.. павами походжали біля води* (Гончар, I, 1959, 40).

ПОВМИВÁТИ, áю, áєш, *док., перех.* Умити всіх або багатьох. *Пані кинулася до других дітей: треба було їх ще порозчісувати, повмивати* (Л. Янов., I, 1959, 226); *Побігла мама... А білоголове — вже семилітнє — дівча і картоплі на снідання наварить, і сестричку з братиками повмиває, і нагодує, і хату замете...* (Вишня, II, 1956, 22).

ПОВМИВÁТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Умитися (про всіх або багатьох). *Бурлаки встали, повмивались* (Н.-Лев., II, 1956, 206); *Увечері дівчата й молодиці зарані збирались біля паркана. Повмиваються ото після сапання, хусточки біленькі.. понапинають* (Мик., II, 1957, 36); // *перен.* Освіжитися, обмиваючись (росою, дощем і т. ін.) (про все або багато чого-небудь). *А земля вже налагодилась його* [сонце] *стріти: зелені трави порозправляли свої дрібненькі листочки, повмивалися вже свіжою ранньою росою...* (Мирний, I, 1949, 149).

ПОВМИРÁТИ, áємо, áєте, *док.* Умерти (про всіх або багатьох). *Старі зарані повмирали, А ми малими розійшлись* (Шевч., II, 1963, 229); *Вустимко уявляє, як жаби вчепляться в огидні обличчя ворогів, і як ті почнуть сохнути, сохнути і повмирають...* (Багмут, Опов., 1959, 14); * Образно. *Як попаде було* [Хведір] *на вечорниці, то з реготу усі повмирають, прямо кишки порвуть* (Хотк., I, 1966, 75); * У порівн. *І ні на одній вулиці не зустрінеш* [зустрінеш] *ні одного чоловіка, неначе.. усі люди у усім містечкові повмирали* (Кв.-Осн., II, 1956, 173).

ПОВМÓЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Умостити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Іскров повмощував хлопчиків на плечі* (Бойч., Молодість, 1949, 4).

ПОВМÓЩУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Умоститися (про всіх або багатьох). *Дітлахи повилазили на дерева, на дахи, повмощувались на парканах* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 596).

ПОВМУРÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вмурувати все або багато чого-небудь. *Бенедьо за той час мав прилагодити робітників, котрі б за проводом Шеффеля нині ще поуставляли і повмуровували кітли* [котли] *та машини* (Фр., V, 1951, 383).

ПОВНАДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Унадитися куди-небудь (про всіх або багатьох).

ПОВНЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **пóвний.** *Чарочка моя кругленька, як я тебе люблю, що ти повненька!* (Номис, 1864, № 11521); *Дві Бочки їхало колись селом, Одна з горілкою, повненька, Друга — порожня, тож слідком* (Гл., Вибр., 1957, 44); — *Отак! — клопочеться матуся,— який був хлопець: повненький, рум'яненький і на віщо звівся!?* (Тесл., З книги життя, 1949, 78); *То була людина немолодого вже віку, повненька з себе* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 44); *На порозі в здивуванні стоїть невелика повненька дівчинка* (Стельмах, II, 1962, 71).

ПОВНЕ́НЬКО, *пестл.* Присл. до **повне́нький.** — *Посідаймо близенько та вип'ємо по чарочці повненько!* — *сказала.. жінка* (Мирний, III, 1954, 92).

ПОВНЕ́СЕНЬКИЙ, а. е. Пестл. до **пóвний.** *Бринить дідок, Як той мачок, Крапчастий і повнесенький* (Гл., Вибр., 1957, 267); *Вже в неї.. замість гладесеньких та повнесеньких щік стали жовті, сухі* (Кв.-Осн., II, 1956, 110).

ПÓВНИЙ, ПÓВЕН, вна, вне. 1. У якому немає вільного місця, заповнений до краю. *Порожня бочка гучить, а повна мовчить* (Номис, 1864, № 1474); — *Не думай, що були чиновні,— Сивилла сей дала одвіт* [відповідь]: — *Або що грошей скрині повні, Або в яких товстий живіт* (Котл., I, 1952, 150); *Коли поставили на стіл десять повних кошиків винограду, добродушні горці оніміли від захвату* (Довж., I, 1958, 493); *Повен шаплик води вщерть* (Головко, I, 1957, 190); *Перед світанком допленталися* [люди] *до колодязів, по-весняному повних* (Тулуб, В степу.., 1964, 71); // У якому є, міститься, вміщується порівняно багато кого-, чого-небудь. *Діток повен куток* (Номис, 1864, № 9184); *Набігла повна хата людей, як почули, що старий Дрот та просватав свою дочку* (Кв.-Осн., II, 1956, 76); *Попід лісок простерлася.. сіножать, повна квітів* (Кобр., Вибр., 1954, 156); *Синява снжинками повна, така невимовно байдужа!.. Небесная стелеться вовна, лягає покірно в калюжі...* (Сос., I, 1957, 95); // У сполуч. з деякими ім. вживається на означення великої міри вияву дії, ознаки і т. ін. *Повні вуха маю того дивного гомону поля, того шелесту шовку, того безупинного, як текуча вода, пересипання зерна* (Коцюб., II, 1955, 227); *Позносив* [панотець].. *до хати всі старі рами з побитими шибками. Насмітив повну хату* (Март., Тв., 1954, 311); — *Роботи й клопоту повна голова. Кадри шукай, план перевиконуй, зведення щотижня складай* (Кучер, Трудна любов, 1960, 253); // Не порожній всередині (про зерно, плоди і т. ін.). — *Глянь: як одно тобі зерно. Чисте, повне... немолоте б їв!* (Мирний, I, 1949, 267); *Синіють сливи, червонобокі повні персики вгинають гілля...* (Гончар, III, 1959, 128); * Образно. *Слова були міцні та повні, наче добре зерно* (Коцюб., II, 1955, 40); // Який має велику кількість пелюсток (про квіти, цвіт і т. ін.). — *А що вже мені втішно та мило буде,.. що коло тебе діточки, як бджілочки коло повного квіту, загудуть!* (Вовчок, I, 1955, 22); *Ті білі звичайні рожі.. виростають великими корчами, і цвіт їх досить повний* (Коб., III, 1956, 9); *Домолочували жито танків висковзані траки, і хилилися підбиті при дорозі повні маки* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 79); // *у знач. ім.* **пóвна,** ної, *ж., розм.* Наповнена по вінця чарка. *А чоловіки тим часом од Максима по повній випивали та примовляли: — Дай же, боже, щоб наші молоді живі та здорові були* (Мирний, I, 1949, 358); [**Марія:**] *Наливайте по повній, щоб наша доля нас не цуралась* (Корн., II, 1955, 186).

◇ **Випивáти (вúпити)** [**дóбру, гірку́**] **пóвну** [**чáшу лúха, пóвний ківш лúха**] **(по пóвній)** — зазнавати багато горя, страждань, клопоту, неприємностей. *Іще ти вип'єш добру повну, По всіх усюдах будеш ти; І долю гірку, невгомонну Готовсь свою не раз клясти* (Котл., I, 1952, 120); *О, ці самотні наші матері! Випивши повну чашу лиха, настраждавшись на холодних вітрах долі, вони прагнуть для своїх дітей найліпших затишків* (Загреб., Шепіт, 1966, 258); *За коротке своє життя випила дівчина лиха повний кіш*

(Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 136); *Та вже наш дяк чита у книжці не дурницю, Що доведеться всім по повній випивать. Із'їв Адам із Євою кислицю, А нам прийшлось за їх оскому проганять* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 127); **Дúхати (вдихáти** *і т. ін.*) **пóвними грудьмú (на пóвні грýди)** — глибоко дихати, вдихати тощо. *Я пройшов по мокрому пероні, Дихаючи повними грудьми* (Рильський, II, 1960, 15); *На повні груди він дихає цілющим степовим повітрям* (Збан., Переджнив'я, 1960, 15); *Я вдихаю на повні груди польове повітря* (Сміл., Сад, 1952, 75); **Зітхнýти пóвними грудьмú** — зітхнути з полегкістю. *Так і наша хмура доля... Прогудуть громи,— І зітхнем ми, збувшись горя, Повними грудьми!* (Граб., I, 1959, 61); **Наговорúти (нащебетáти, накричáти** *і т. ін.*) **пóвну хáту (пóвні вýха)** — багато сказати, наговорити, накричати тощо. [Андрій:] *Незабаром он мати з дачі повернеться, то зразу наговорить повну хату* (Мороз, П'єси, 1959, 247); — *Наговорив ти мені, Іоне, повні вуха,— засміявся Петру* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 413); *Молода та здорова, вона, як та пташка, нащебетала повну хату* (Мирний, III, 1954, 33); **Нагомонúти пóвну хáту** *див.* **нагомонúти; Натýркати (натурчáти) [пóвні] вýха** *див.* **натýркувати; Пóвен дім** *див.* **дім; Пóвна кишéня** *див.* **кишéня; Пóвна тóрба; Пóвний мішóк** — дуже багато. *І не криється баба: тільки зачепи — вона тобі повну торбу розкаже* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 25); *Вже моря додому привезе* [Федір] *чи не привезе, а розповідей назбирається повна торба* (Збан., Сеспель, 1961, 74); **Пóвний лоб** *див.* **лоб; [Як] пóвна чáша** — про достаток, добробут. *Любим голосом малює* [мати] *йому картину.. зимньої ложні в теплій хаті, що як повна чаша* (Мирний, I, 1949, 181).

2. *перен.* Цілком пройнятий, охоплений чим-небудь; сповнений чимсь. *Зінько не хотів зрікатися тієї надії, не хотів покидати того, чим повна була вся його душа* (Гр., II, 1963, 366); *Ох, відколи зникла ти від мене, Повного любові, Серце тугу вилива не слізьми,— Джерелами крові* (Крим., Вибр., 1965, 288); *Повен щирої радості, глянув Захар на схід* (Фр., VI, 1951, 118); *Протазій, як почув для серця любий звук, І руку й слух простяг, увесь уваги повен* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 191); // Зайнятий, зацікавлений, захоплений ким-, чим-небудь. *Задуманий вітер над городом віє, ідуть перехожі невпинним прибоєм, і я поміж ними йду, повний тобою, горять ліхтарі. мов шепочуть: Маріє!..* (Сос., I, 1957, 250); // Якийсь відбиває, виражає якесь почуття, переживання і т. ін. (про погляд, вираз обличчя тощо). *А мати здійняла свій погляд, повний мрії, До зірки, та зоря вже ледве променіла* (Л. Укр., I, 1951, 421); *Ні, не питай... чому мій зір блукає, повен суму* (Зеров, Вибр., 1966, 390); *Він відчиняє хвіртку, і в її прорізі застигає залита місячним сяйвом повна безнадії постать Кузьми* (Стельмах, II, 1962, 95); // Який має в собі багато чого-небудь. *Молодий я, молодий, Повний сили та одваги. Гей, життя, виходь на бій,— Пожартуєм для розваги!* (Тич., I, 1957, 3); *Бурлацьке життя, повне тривог, несподіванок, випробувань — це було якраз те, що найбільше відповідало характерові Багірова* (Гончар, III, 1959, 187); // Насичений чим-небудь. *Гаряче повітря було повне гострих пахощів акацій і розливало якусь розкіш на ввесь двір* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Гарячий вітер, повний ароматів полину, зубрівки та інших запашних трав. м'яко огортав його тіло* (Тулуб, В степу.., 1964, 107); * Образно. *Ліс шумить, красою повен* (Дор., Літа.., 1957, 36).

◇ **Пóвне життя** — змістовне життя. *Він має право. Право на повне життя... право двадцяти літ...* (Коцюб., II, 1956, 216); *Життям повним.. живуть народи Радянського Союзу* (Рильський, III, 1956, 50).

3. *тільки* **пóвний.** Узятий у всьому обсязі; цілий, весь. *Останньою новинкою, приємною для нас, є дозвіл цензури друкувати повний збірник творів Л. Глібова* (Коцюб., III, 1956, 255); *Перед нашими видавництвами поважне завдання: дати повного Шекспіра українською мовою* (Літ. Укр., 19.VII 1966, 3); // Який складається з усього необхідного. *Нагадав* [святий] *про існування Новомодного звичаю, Що вояк хрещений кожний, Якщо він поліг у бої, Без перепустки до раю Йде з майном і в повній зброї* (Сам., I, 1958, 259); *Батальйонний каптенармус приніс Шевченкові повне солдатське обмундирування* (Тулуб, В степу.., 1964, 77); // Поданий повністю, не скорочений. — *Я навіть ту присвяту з сонета переніс на титулку. Більш за те: хочу розшифрувати ваші ініціали у повне ім'я* (Головко, II, 1957, 489); *Повна адреса;* // Доведений до кінця; закінчений. *Турботи про завершення повної середньої освіти, а після неї — вступ до спеціального учбового закладу, щоб стати кваліфікованим спеціалістом,— раптово перейшли на віддалену мрію* (Ле, Право.., 1957, 13); // Який містить у собі все необхідне; докладний, вичерпний. *Було б мені дуже соромно, що аж тепер одповідаю на Ваш такий милий і повний лист — коли б не стала мені до помочі тяжка хвороба, з якої ледве видряпався* (Коцюб., III, 1956, 312); *Передо мною лежав рукопис китайського корабельного майстра. Тексту, звичайно, я не добрав, але малюнки й креслення.. показували мені повну картину будування* (Ю. Янов., II, 1958, 121).

△ **Пóві прикмéтники; Пóві фóрми прикмéтників** — прикметники, що в наз. в. одн. мають закінчення -ий, -а (-я, -ая, -яя), -е (-є, -ее, -єє).

◇ **В (у) пóвній мíрі** *див.* **мíра; На пóвних парáх** *див.* **пáра**[2]; **На пóвних парусáх** — дуже швидко, використовуючи всі паруси. *Фрегат на повних парусах заїхав у свій же бриг, п'ять мачт* [щогл] *з вітрилами упали, мов зрізані* (Ю. Янов., II, 1958, 200); **Пóвна серéдня шкóла** — школа з десятирічним навчанням. [Середа:] *Панько Середа. Учень десятого класу тутешньої повної середньої школи* (Мик., I, 1957, 464); **Пóвний кавалéр óрдена Слáви** — той, хто нагороджений орденами Слави всіх ступенів. *Полкову розвідку щоночі водить на неймовірні завдання славетний «вовк» Козаков, повний кавалер ордена Слави...* (Гончар, III, 1959, 404); **Пóвний мíсяць** *див.* **мíсяць; Пóвною мíрою** *див.* **мíра; У (на) пóвний (пóвен) зріст** *див.* **зріст; У пóвний прóфіль** *див.* **прóфіль; У пóвній красí** *див.* **красá; У пóвному (пóвнім) знáченні (розумíнні) [цьогó] слóва ([цих] слів)** — справжній, який відповідає значенню слова. [Острожин:] *Ми, журналісти, в повному значенні цього слова — машини* (Л. Укр., II, 1951, 83); *Це була в повнім розумінні школа, із задаванням уроків та щоденними іспитами* (Збірник про Кроп., 1955, 287).

4. *тільки* **пóвний.** Який виявляється повністю, не частково; цілковитий. *Повної ідентичності в думках і почуттях двох дорослих і під різними впливами вихованих людей, я пересвідчена, не може бути* (Л. Укр., V, 1956, 344); // Нічим не обмежений. *Вона дала Гаві повну волю робити, що хоче* (Фр., III, 1950, 50); // Остаточний. *Лікар Александрійський сказав негайно покласти Шевченка в госпіталь до повного видужання* (Тулуб, В степу.., 1964, 224).

◇ **Пóвний порядок** — усе гаразд. — *Я ляжу спати, Стецьку,— сказав, вмощуючись у своєму логові, Когут,— а ти вартуй, та гляди мені, щоб був повний*

порядок (Цюпа, Назустріч.., 1958, 347); **У пóвній [бойовíй] готóвності** — цілком готовий до виконання чого-небудь. *Дзвонять з області, чи прибув трактор. Вже відповіли — так, прибув у повній готовності* (Довж., I, 1958, 80); *Знято чохли і гарматна обслуга безперервно вартує біля гармат у повній бойовій готовності* (Головко, II, 1957, 533).

5. *тільки* **пóвний.** Який досяг певної межі, певного віку, необхідної норми. *Став* [Олексій] *під аршин, вийшла міра повна; записано його годящим* (П. Куліш. Вибр., 1969. 295); *Доведено, що кукурудза, зібрана у стадії молочно-воскової і воскової стиглості на силос, дає кормів.. більше, ніж зібрана у стадії повної стиглості на зерно* (Наука.., 1, 1958, 25); — *Діду, та який він молодий: вашому Тимофію вже повних тридцять п'ять років* (Стельмах, II, 1952, 30).

6. *тільки* **пóвний.** Який досяг найвищого розвитку, межі, являє собою найвищий ступінь чого-небудь. *Боролися* [опришки], *що аж кості тріщали; ставали лава на лаву; бігли навиперегони* [наввипередки] *до повного знеможення* (Хотк., II, 1966, 160); [Пашкевич:] *Нехай же наступне двадцяте століття несе нашій батьківщині повний розквіт і свободу* (Довж., I, 1958, 428); *Як хотіла Марія, щоб усе це побачив і почув її Марко. Одного лише його невистачало їй для повного щастя* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 442); // Найвищий, максимальний (про швидкість, силу і т. ін.). *Вони* [танки] *мчали на повній швидкості, розкидаючи гусеницями сніг* (Тют., Вир, 1964, 500); *Микола Гуртовий якийсь час бурить не на повну силу* (Ткач, Плем'я.., 1961, 238); // Який звучить на всю силу; не приглушений, не ослаблений (про звук, голос). *Тепер голос Владка, чистий і повний, мов голос дзвона, панував у залі* (Фр., VI, 1951, 276); *Голос був повний, красивий, розлогий* (Гончар, III, 1959. 183).

◇ **На пóвний гóлос** *див.* **гóлос; На пóвний хід; Пóвним хóдом** — інтенсивно. *Повним ходом іде спорудження найбільшої в Європі Каховської зрошувальної системи* (Хліборой Укр., 10, 1969, 19); **На пóвні грýди** *див.* **грýди; На пóвному (пóвнім) ходý:** а) на дуже великій швидкості. *На якусь мить в кімнату разом з ним* [зв'язківцем] *вірвалось глухе гуготіння бою, немов на повному ходу відчинились двері в тамбур вагона* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 13); б) добре налагоджене, організоване що-небудь. *Там, дома, довелося залишити все господарство на повнім ходу, скотинку, хату, садок, сусідів — словом, усе. А тут — самі обіцянки* (Хотк., I, 1966, 102); **На пóвну гýбу** *див.* **губá [1]; На пóвну сúлу** *див.* **сúла; Пóвна водá** — вода у природній водоймі на високому рівні. *Од Чорногори подихнув вітер, повні води хвилюються сиха* (Коцюб., II, 1955, 331); *Катерина і не пам'ятає, щоб восени так тепло гріло сонце.., і не зазнає, щоб такі повні води були в Стрию* (Чорн., Визволення, 1949, 135); **Пóвний вперéд; Пóвний хід:** а) про дуже велику швидкість. *Машинам давши повний хід, в село — в огні, в диму — влетів танкістів батальйон* (Гонч., Вибр., 1959, 312); б) команда, наказ, заклик рухатися з максимальною швидкістю. — *Повний хід! — скомандував Павлик, і Євгешка відштовхнувся веслом од берега* (Донч., VI, 1957, 68); — *Швидше, Грінаво, повний — вперед!..* (Гончар, III, 1959, 443); **Пóвний газ** *див.* **газ [1].**

7. В міру товстий, округло-пухлий. *І дитинка в їх була, дівчинка, як ясочка, свіжа й повна* (Вовчок, I, 1955, 4); *З ліжка зорять сухі вічка запалені, Думка потиху згаса, З ліжка додолу чорніше від ніченьки Повна спадає коса* (Граб., I, 1959, 437); *Ольга плакала день і ніч. Сльози залишали мутні смужки по її круглому лиці. З підпухлими повіками вона здавалася ще повнішою* (Вільде, Сестри.., 1958, 97); *Поцілую.. Да у той видочок повен, як гурочок* [огірочок] (Укр.. пісні, I, 1964, 42).

пóвний-повнісінький, а, е, *розм.* Заповнений ущерть; дуже повний. *Театр був повний-повнісінький, ніде голці впасти* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 303).

пóвним-повнісінько, *розм.* Присл. до **пóвний-повнісінький.** *Він увійшов до палати, коли там було повним-повнісінько людей* (Скл., Святослав, 1959, 458).

пóвнити [1], ню, ниш, *недок., перех.* Те саме, що **наповня́ти.** *Мене по вінця щастя повнить нині* (Бажан, Роки, 1957, 254); *По щирості — жалю, Що на машині Велговій мені Не пощастило завітати в дні, Коли ввесь Київ повнив люд прибулий* (Рильський, II, 1956, 101).

пóвнити [2], ню, ниш. *недок., перех., діал.* Виконувати (службу, обов'язки тощо). *Свій обов'язок варення кави повнила* [Маруся] *вже без сердечної тривоги* (Хотк., II, 1966, 11); — *Я прийшла подивитись, як ви службу повните,— мовила вона* [до вартових] (Гжицький, Опришки. 1962, 102).

пóвнитися, иться, *недок.* 1. Те саме, що **наповня́тися** 1. *Повнився Дніпро весняними каламутними водами* (Ле, Наливайко, 1957, 113); *Троянівська долина уже повнилася синюватою млою* (Тют., Вир, 1964, 203); *Серце батька повнилося гордістю і водночас розтиналося двома несумісними бажаннями: хотілось бачити сина митцем і хотілося бачити його медиком, вчепим* (Вол., Місячне срібло, 1961, 15).

2. Бути наповненим чим-небудь. *У просторій їдальні повниться стравами і напоями стіл* (Рибак, Помилка.., 1956, 60).

3. Ставати повним (у 1, 3 знач.). *Геп на схилі нива золотиться: там, де йшов в атаку батальйон, дозріває, повниться пшениця, молодий здіймається заслон* (Гонч., Вибр., 1959, 214); *Але ріс і повнився місяць десь за горою* (Хотк., II. 1966, 31).

пóвнісінький, а, е, *розм.* Заповнений ущерть; дуже повний. *Хазяїн взяв* [торбину] *повнісіньку червінцями й напхав* (Гл., Вибр., 1957, 85); *Цікавим оком зирнув Максим на потік.. Береги вже повнісінькі* (Фр., VI, 1951, 123); *Вони* [лантухи] *були повнісінькі і, мабуть, дуже важкі* (Донч., VI, 1957, 108); *Незабаром прибігли волосні, назбиралось народу повнісінький двір* (Мирний, I, 1949, 412); *Актовий зал університету був повнісінький* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 27); // У сполуч. з деякими ім. уживається на означення великої міри вияву дії, ознаки і т. ін. *Кайдашиха взяла чарку і наговорила приказок живим і мертвим повнісіньку хату* (Н.-Лев., II, 1956, 280).

пóвнісінько, *розм.* Присл. до **пóвнісінький.** *Миргуньо вздрів багато дерев, а на землі повнісінько всілякого цвіту* (Март., Тв., 1954, 145); *Спалено село аж по саму річку, а на Заріччі що не хата — повнісінько окупантів* (Довж., I, 1958, 307).

пóвністю, *присл.* У повному обсязі, складі. *Одна з частин* [роману] *повністю була переписана рукою Варвари Григорівни* (Гончар, IV, 1960, 45); *Стало відомо, що селище буде повністю знесене і на його місці виростуть нові квартали* (Ткач, Арена, 1960, 29); // В усій повноті; сповна. *Освітіть їх* [поранених], *оператори, чистим світлом, щоб усе прекрасне, що пронесли вони по полях України, відобразилось на їх обличчях повністю* (Довж., I, 1958, 186); *Він хотів дати повністю відчути, наскільки Дорош від нього залежний* (Тют., Вир, 1964, 147); // До кінця,

цілком. *В результаті героїчних зусиль робітничого класу, селянства, інтелігенції соціалізм у нашій країні переміг повністю і остаточно* (Літ. газ., 25.IV 1961, 1).

Цілкóм і пóвністю — уживається в знач. «повністю» з відтінком підсилення. *Схвалювати цілком і повністю.*

ПОВНІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* 1. Ставати повним (у 1 знач.); наповнятися. *Вода струмочками збігає в річку, а та все повніє і повніє* (Десняк, II, 1955, 311); * Образно. *Спам'ятався,— а ти щезла... Розум холодіє, Лиш нещасна моя думка Росте та повніє* (Рудан., Тв., 1956, 56).

2. Бути наповненим чим-небудь. *Як птичим голосом повніють високості!* (Рильський, II, 1956, 211); // *перен., рідко.* Бути цілком захопленим ким-, чим-небудь. *Моя старенька, ти не сердься і головою не хитай. Бо тільки ним* [коханим] *палає серце, бо тільки ним повнію вкрай* (Сос., I, 1957, 321).

3. Ставати повним (у 7 знач.); в міру товстіти. — *Тепер модно бути худою,— зітхнула з заздрістю Ірма. Вона після одруження катастрофічно повніла* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 16).

ПОВНІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Ставати повнішим (*див.* **пóвний** 1, 3). *Все йшло як слід. Скарбів ріка повнішала щозміни* (Дор., Три богатирі, 1959, 41).

2. Ставати повнішим (*див.* **пóвний** 7); в міру товстішати. *Ольжине лице повнішало й наливалось, як виноградна ягода* (Н.-Лев., I, 1956, 509); *На очах усіх баба почала поправлятися, повнішати й молодшати* (Смолич, II, 1958, 96).

ПОВНО. 1. Присл. до **пóвний** 1—3. *Ось уже ложка почала й дна казанка досягати, гарчить по ньому, наміряючись повніше набратись* (Мирний, IV, 1955, 320); *Щодо повноти, то, далебі, перекладаючи англійські сонети чи октави, неможливо повно відтворить все сказане в оригіналі* (Рильський, IX, 1962, 77); // На всю силу. *Вже вся буйна зелень навкруги виблискує дощовими краплями та сонцем, і птиці щебечуть, і повно, краплисто падає в свіжу післягрозову тишу лунке зозулине: ку-ку!* (Гончар, II, 1959, 252); // *у знач. присудк. сл. Пасті зараз стало на душі гарно і повно...* (Вовчок, Вибр., 1937, 103).

◇ **Дúхати (зітхáти, зітхнýти** *і т. ін.*) **пóвно** — глибоко дихати, зітхати тощо. *Холодне вогке повітря одразу війнуло на Марусю і окутало, наче простиралом. Зітхнула повно, широко* (Хотк., II, 1966, 135); **Не пóвно рóзуму (умá)** *у кого* — те саме, що **Не спóвна рóзуму** (*див.* **рóзум**); **Пóвно [є (булó)]** *кого де* — всюди є, встигає хто-небудь. *Цілісенький вона день було тупас-порасться коло господи, її і в хаті і надворі, її на городі і коло загороди,— скрізь її повно* (Вовчок, VI, 1956, 218).

2. Багато кого-, чого-небудь; протилежне мало. *Він щоранку Повно їжі насипав, Лив і воду* [пташці] (Щог., Поезії, 1958, 385); *Незабаром до кімнати набилося повно людей* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 7); // Ущерть, більше ніж досить. *Незабаром показалися й сани, повно навантажені* (Мирний, II, 1954, 125); // *у знач. присудк. сл. В хаті стало повно, як у вулику. Увіходячи, всі поздоровляли Зінька з щасливим поворотом* (Гр., II, 1963, 465).

ПОВНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пóвний** у 1 знач., напр.: повнолю́дний, повнозерни́стий, повнокві́тний, повноколóсий; у 3 знач., напр.: повноваго́мий; у 4 знач., напр.: повноба́рвний; у 5 знач., напр.: повности́глий; у 7 знач., напр.: повнобóкий, повногýбий.

ПОВНОВА́ГИЙ, а, е. 1. Який має повну, достатню вагу. *Колгоспники і робітники радгоспів багатьох областей виростили на своїх полях по 40 і більше центнерів повноважого пшеничного зерна* (Хліборoб Укр., 11, 1967, 3).

2. *перен.* Важливий, переконливий. *Художні твори, побудовані на безпосередньому спостереженні життя, набувають цілковитої самостійності, як справжнє явище з своїм повноважим змістом* (Вітч., 2, 1970, 211).

ПОВНОВА́ГІСТЬ, гості, *ж.* Властивість за знач. **повновáгий.**

ПОВНОВА́ЖЕННЯ, я, *с.* Право, надане кому-небудь для здійснення чогось. [Лесія:] *Хочеш запропонувати мені вступити до вашої партії?* [Юрій:] *М...м... таких повноважень не маю* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 25); *Повноваження на ведення справ товариства може бути дане одному або декільком товаришам* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 49); // *перев. мн.* Права, надані особі або підприємству органами влади. *Через тиждень — сесія райради, він складе на ній з себе повноваження голови райвиконкому* (Мушк., Серце.., 1962, 156).

ПОВНОВА́ЖНИЙ, а, е. Який має певні повноваження. — *Негайно пишіть Сагайдачному та Бородавці і посилайте до них повноважного посла з платнею і подарунками,— карбус Замойський* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 475); *Повноважна комісія.*

ПОВНОВИДЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **повнови́дий.** *Підростала Марушка. Повновиденька собі, чорнобровенька, оченята карі* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 72).

ПОВНОВИ́ДИЙ, а, е. Який має повне обличчя. *Стала наша Оксана і здорова, і повновида, і рум'яна, як була* (Кв.-Осн., II, 1956, 444); *На її повновидому обличчі грала щаслива усмішка* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 48); * Образно. *Виплив із-за хмар повновидий місяць* (Шиян, Гроза.., 1956, 441).

ПОВНОВІ́КОВИЙ, á, é. Який досяг зрілого віку, зрілості. *Вміст мінеральних поживних елементів у повновіковому листі або в черешках досить добре відображає забезпеченість всієї рослини кожною з потрібних їй речовин* (Хліборoб Укр., 10, 1965, 11).

ПОВНОВЛА́ДДЯ, я, *с.* Повнота влади, необмежена влада. *Соціалістична демократія забезпечує повновладдя народу і найповніше виявлення та здійснення його інтересів* (Ком. Укр., 2, 1965, 11).

ПОВНОВЛА́ДНИЙ, а, е. Який має повну, необмежену владу. *І не було ні одної струни на єгипетських арфах, Щоб не співала хвали повновладній цариці Єгипту* (Л. Укр., I, 1951, 423); *Колишній раб землі тепер повновладний її господар* (Вишня, II, 1956, 10).

ПОВНОВЛА́ДНО, *присл.* Маючи повну, необмежену владу. *Одна, лишень, думка панувала над ним* [Орисиним мозком] *повновладно,— це вспіти довести задумане діло до краю* (Стар., Облога.., 1961, 79); *Приборкавши крамолу удільних князів, Єлена правила повновладно* (Іст. СРСР, I, 1956, 128).

ПОВНОВО́ДДЯ, я, *с.* Високий рівень води у природних водоймах, а також період, коли ці водойми найбільш повноводі. *Глухо Дніпр клекоче в повноводдя своє, Хвиля, сонцем залита, в землю Хортиці б'є* (Шпорта, Вибр., 1958, 226); // *перен.* Велика кількість кого-, чого-небудь. *Злата Прага... В цей день вона була справді золотою. Наче всі попередні весни, викрадені в неї окупантами, зараз повернулися їй потрійною своєю дзвінкістю, розкішшю сонця, повноводдям музики* (Гончар, III, 1959, 457); * Образно. *Поезії* [В. Коротича].. *принаджують тією цнотливістю, щирістю, повноводдям почуття, які інтимному пере-*

живанню надають пафосу широкого узагальнення (Рад. літ-во, 7, 1968, 19).

ПОВНОВОДИ́Й, а, е. Який має високий рівень води. *Скелі.. оточали глибокі, повноводі озера* (Коцюб., II, 1955, 212); *Праворуч, за низьким степовим обрієм, текла могутня й повновода Сир-Дар'я* (Тулуб, В степу.., 1964, 95); *Повноводий колодязь.*

ПОВНОВóДНИЙ, а, е. Те саме, що **повновóдий.** *Ой шумлять гаї зеленії, ріки повноводнії* (Тич., II, 1957, 297); *Археологічні пам'ятки свідчать, що в давнину річки Дніпровського басейну були значно глибші й повноводніші* (Наука.., 3, 1966, 32).

ПОВНОВóДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **повновóдний.** — *Так ось яка ти, велика руська ріка,— захоплено думав Василь, вражений широчиною і повноводністю Волги* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 233).

ПОВНОГОЛóСИЙ, а, е. Те саме, що **повнозвýчний.** *Якийсь час Хаєцький мовчав. Потім, набравшись духу, затяг зі своїм повноголосим подільським виспівом* (Гончар, III, 1959, 309).

ПОВНОГОЛóСНИЙ, а, е, *лінгв.* Який являє собою, містить у собі повноголосся.

ПОВНОГОЛóСО. Присл. до **повноголóсий.** *Жива народна мова має кілька дуже простих способів до уникання збігу багатьох шелестівок, і через те слова єднаються плавко.. Мова бриччить повноголосо й музикально* (Сам., II, 1958, 366); *Найменший шерхіт, луск гіллячки, шум пташиного крила, цокання копит — все резонувалось тут* [у лісі] *надзвичайно лунко, чисто, повноголосо* (Гончар, III, 1959, 91).

ПОВНОГОЛóССЯ, я, *с., лінгв.* Характерна для східнослов'янських мов наявність сполучень о р о, о л о, е р е між приголосними на місці старослов'янських р ъ, л ъ, р ь, л ь. *Слова з повноголоссям: борода, молоко, берег.*

ПОВНОГРУ́ДИЙ, а, е. Який має повні груди. *Назад вертають повногруді дівчата* (Коцюб., II, 1955, 413); *На асфальті біля фонтана хлоп'ята годували сірих повногрудих голубів* (Собко, Справа.., 1959, 175).

ПОВНОЗБІ́РНИЙ, а, е. 1. Повністю зібраний з готових залізобетонних конструкцій і деталей. *Повнозбірні житлові будинки.*

2. Який використовує метод збирання будинків і споруд повністю з готових залізобетонних конструкцій і деталей. *Повнозбірне житлове будівництво.*

ПОВНОЗВУ́ЧНИЙ, а, е. Який має достатню повноту звучання. *До її слуху міг би долітати.. голосний, повнозвучний бренькіт роя бджіл* (Коб., I, 1956, 368); *І враз — заглушаючи всю метушню і гвалт — по квартирі розляглися широкі й повнозвучні акорди рояля* (Смолич, II, 1958, 36).

ПОВНОЗВУ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **повнозвýчний.** *Повнозвучність голосу.*

ПОВНОЗВУ́ЧНО. Присл. до **повнозвýчний.** *Ненаголошені* **е** *та* **и** *вимовляються завжди повнозвучно, без помітної редукції і виразно протистоять звичайно іншим звукам* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 165); // *перен.* Вагомо, значуще. *Бойове, загостренопубліцистичне слово одного з перших творців радянської поезії* [Д. Бєдного] *лунає й сьогодні повнозвучно* (Рильський, III, 1956, 119).

ПОВНОЗЕ́РНИЙ, а, е. У якому є повно зерна; суцільно заповнений зерном. *В передзвонах робочих поліг Повнозерний, Хороший хліб* (Шпак, Вибр., 1952, 40); *Повнозерний колос.*

ПОВНОЗЕ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **повнозе́рний.**

ПОВНОЗНА́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Який має окреме самостійне лексичне значення. *Повнозначні слова — основний структурно-семантичний клас слів, які характеризуються номінативною функцією* (Сл. лінгв. терм., 1957, 126).

ПОВНОКРО́ВНИЙ, а, е. 1. Який має добре здоров'я і квітучий вигляд. *Журба стоїть, ніби й не чує запрошення сісти. Стоїть, як дуб, непокірний, повнокровний, гордий* (Епік, Тв., 1958, 546); *Це був повнокровний чолов'яга середнього віку, із спокійним обличчям, випещеним русявим усом* (Горд., Дівчина.., 1954, 4).

2. *перен.* Змістовний, насичений, багатий враженнями, подіями і т. ін. *З гордістю бачиш, якою повнокровною, багатою тематично і художньо є наша поезія* (Мал., Думки.., 1959, 40); *Повнокровне життя;* // Який повно відбиває риси кого-, чого-небудь. *Проблема створення живого, повнокровного образу великого Кобзаря ще стане предметом уваги багатьох дослідників* (Рад. літ-во, 3, 1966, 52).

ПОВНОКРО́ВНІСТЬ, ності, *ж., перен.* Абстр. ім. до **повнокрóвний** 2. *Повнокровністю образів, майстерністю деталей, бажанням ствердити, що світ прекрасний, відзначаються цикли* [М. Рильського] *«Море і солов'ї» і «Весняна книга»* (Кріж., М. Рильський, 1960, 80).

ПОВНОКРО́ВНО, *перен.* Присл. до **повнокрóвний** 2. *Блискучий талант Довженка, його могутня особистість повнокровно живуть у його фільмах та книгах* (Не ілюстрація.., 1967, 52).

ПОВНОКРОВ'Я́, я, *с.* Надмір крові в судинах усього тіла або в якійсь його частині, в якомусь органі.

ПОВНОЛИ́ЦИЙ, я, е. Який має повне лице; повновидий. *Повнолиций, як місяць* (Номис, 1864, № 8572); *Безсонні очі Лозового дивилися стомлено, на обох щоках прорізалися глибокі борозни, як буває це в повнолицих людей, що раптом худнуть* (Руд., Остання шабля, 1959, 390).

ПОВНОЛІ́ТНІЙ, я, є. Який досягнув повноліття. — *Хоч пан Славко вже повнолітній та може сам собою запоряджувати* [розпоряджатися], *отже, проте, я не хочу ставати на заваді між ним і його родиною* (Март., Тв., 1954, 449); — *Хочу тобі сказати в цю хвилину нашої розмови, яким би хотів бачити тебе, коли ти виростеш, станеш повнолітнім* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 29).

ПОВНОЛІ́ТТЯ, я, *с.* Вік, після досягнення якого людина стає повноправним громадянином. — *Їх батько був старшим канцеляристом, то по його смерті йде на них третя частина його пенсії аж до їх повноліття* (Фр., VI, 1951, 199); *Кілька днів приглядався до доньки, вишукуючи симптомів розладу, і, не знайшовши таких, викликав до себе в кабінет і сказав уже не як лікар, а як батько, що коли вона не піде вчитися, то він, незважаючи на її повноліття, поб'є на ній ременяку до пряжки* (Тют., Вир, 1964, 450); // Повна фізична й духовна зрілість. *Змушений був* [Орест] *признатись собі, що його перше враження, ніби Олена на якомусь відтинку не досягла свого духовного повноліття, було помилкове* (Вільде, Сестри.., 1958, 318).

ПОВНОМЕТРА́ЖНИЙ, а, е. Який має достатній метраж для демонстрування протягом одного сеансу нормальної тривалості (про кінофільм). *Щоб глибше показати в кіномистецтві характери й образи радянських людей.., треба було звернутись до великої форми, перейти від короткометражних фільмів до повнометражних* (Укр., кіномист., III, 1959, 15).

ПОВНОМІ́РНИЙ, а, е. Який має повну міру. *Повномірне взуття.*

ПО́ВНО-ПОВНІ́СІНЬКО, *розм.* Присл. до **по́вний-повні́сінький.** *В соборі було повно-повнісінько мовльників. Колишні сенатори й колишні міністри, діячі Державної думи.. зібралися в цей день ще раз помолитись за своє майбутнє* (Гончар, II, 1959, 203).

ПОВНОПРА́ВНИЙ, а, е. Який має всі права. — *Тато признають, що я, як найстарший син, а тепер уже не тілько повнолітній, але й повноправний (Густавові якраз минуло 29 літ), маю право взлянути* [заглибитися] *в наші родинні діла* (Фр., III, 1950, 75); *Малий так старався, так пихтів, тягаючи за ними крейду або віхтик, що цілком заслуговував бути повноправним членом їхнього товариства* (Ів., Таємниця, 1959, 143).

ПОВНОПРА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **повнопра́вний.** *Годі вже доводити один одному літературну повноправність фантастики — це питання вирішене мільйонами читачів* (Літ. Укр., 17.V 1966, 4).

ПОВНОПРА́ВНО. Присл. до **повнопра́вний.** *З часу створення «Роману російського поміщика» тема народу повноправно входить у творчість* [Л.] *Толстого* (Рад. літ-во, 2, 1957, 107).

ПОВНОПРА́В'Я, я, *с., рідко.* Володіння всіма законними правами; повноправність. *І до бою сміло став я проти панства, царства мли, за свободу й повноправ'я, щоб народи всі жили!* (Тич., До молоді.., 1959, 34).

ПОВНОСИЛИ́Й, а, е. Повний сил, енергії. *Всі* [бійці] *повносилі, пашать здоров'ям — харчів, видно, мають вдосталь* (Гончар, III, 1959, 254); * Образно. *Вони вийшли до берега і якусь хвилину мовчазно дивилися на могутній і грізний, по весінній поводі широкий, повносилий Дніпро* (Коцюба, Нові береги, 1959, 122).

ПОВНОСИ́ТИ, ошу, о́сиш, *док., перех.* Упести все або багато чого-небудь. *Внесла йому й сорочку новеньку з цяцьками, і штани новенькі внесла,.. і чумарку синю, і пояс червоний — усе повносила* (Тесл., З книги життя, 1949, 22); *Давид повносив мішки в хижу й займов у хату* (Головко, II, 1957, 42).

ПО́ВНОТА́, й, *ж.* 1. Властивість за знач. **по́вний.** *Його округле, пухнате обличчя було подібне до розцвілої* [розквітлої] *в усій повноті півонії* (Фр., VI, 1951, 189); — *Ти повнися повнотою,— творчою, презолотою, що могла б і жить, і жить* (Тич., II, 1957, 8); *А я лишився з своїми думками, з своїм нерозгаданим питанням: як це так, що порожнеча зживається з повнотою, глупота з розумом?* (Ткач, Жди.., 1959, 66).

2. Вичерпна достатність, повний склад, необхідна кількість чого-небудь. *Пишу це не ради самовихвалянням, а, як побачить читач, для повноти.. характеристики Якова Дем'яновича Качури* (Ле, В снопі.., 1960, 360); *Повнота асортименту — один з найважливіших показників культури торгівлі* (Рад. Укр., 14.I 1965, 1); // Насиченість, змістовність. *А може, в цьому і є воно, щастя? В напрузі, в повноті життя?* (Гончар, Тронка, 1963, 153); *Духовна повнота особистості.*

[Вся (уся́)] повнота́ вла́ди (*рідко* **вла́сті**) — вся влада. *В СРСР Радам депутатів трудящих належить уся повнота влади в центрі і на місцях* (Ком. Укр., 12, 1966, 5); *Але занадто вже багато терпів опришок там, коло вогню, занадто багато понижався* [принижувався], *щоби не нагородити себе тут повнотою власті* (Хотк., II, 1966, 229); **У всій [своїй (його́)] повноті; З найбільшою (усією́** *і т. ін.*) **повнотою́** — повністю, цілком. *Радянське мистецтво відтворює життя в усій повноті, в боротьбі і подоланні труднощів* (Літ. Укр., 12.I 1965, 1); *Ідеал радянської людини — це .. реально існуюча людина, в якій в найбільшою повнотою виражено суть радянського патріота* (Вітч., 8, 1958, 124).

3. Вищий ступінь чого-небудь. *Від повноти щастя Надія Миколаївна вся світилася радістю* (Папч, Ерік.., 1950, 93).

Від повноти́ почуттів (**почува́нь, переживань** *і т. ін.*) — від надміру почуттів, почувань, переживань тощо. *П'яні прапорщики та корнети.. від повноти почувань пострілювали з пістолетів у електричні лампочки* (Смолич, Мир.., 1958, 71).

4. Огрядність. *Піп гречно, наскільки дозволила його повнота, вклонився Вараві, подякував за честь* (Стельмах, I, 1962, 335).

ПОВНОТІ́ЛИЙ, а, е. Який має повне тіло; товстий, огрядний. *Важкий, повнотілий був князь чоловік* (Граб., I, 1959, 303); *Це була типова блондинка з ямочками на щічках і ліктях, повнотіла, лінива в рухах* (Вільде, Сестри.., 1958, 317).

ПОВНОТО́Ю, *присл., рідко.* Те саме, що **по́вністю.** *Повнотою твори Пушкіна на українську мову були перекладені лише за часів Радянської влади* (Тич., III, 1957, 349); *Кожен талант має повну можливість показати свою красу і силу, повнотою розкрити свої творчі зусилля і прагнення* (Мал., Думки.., 1959, 8); *Він ще не повнотою розумів те, що діється в залі театру* (Ле, В снопі.., 1960, 352).

ПОВНОЦІ́ННИЙ, а, е. 1. Який зберігає повну, встановлену цінність (про гроші, валюту). *Повноцінний карбованець.*

2. *перен.* Який відповідає певним вимогам, у якому сповна виявляється необхідна ознака, якість. *Є той рух, та метушня щоденного, повноцінного, трудового життя, яка завжди веселила його, надавала йому сили і бадьорості* (Тют., Вир, 1964, 110); *Повноцінне харчування; Повноцінний переклад.*

ПОВНОЦІ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **повноці́нний.** *Вітчизні віддати — не вигризки душ, А всю повноцінність життя або смерті* (Бажан, Нашому юнацтву, 1950, 8).

ПОВНОЩО́КИЙ, а, е. Який має повні щоки. *Вкрай схвильована повнощока дівчина стала їм на дорозі* (Логв., Літа.., 1960, 13).

ПОВНУРЮ́ВАТИСЯ, юємося, юстеся, *док.* Унурритися в що-небудь (про всіх або багатьох). — *Горе ж нам! — подумав кожен третьокласник, та жаден жадною міною цього не показав; всі повнурювались в книжку і нічичирк* (Свидн., Люборацькі, 1955, 113).

ПО́ВНЯ, і, *ж.* 1. Одна з фаз Місяця, коли він обернений до Землі своїм освітленим боком і має вигляд повного круга; повний місяць. *Ідемо саньми до управителя лісів, панства С., на чай, а відти, вечором* [увечері], *у місячнім світі (тепер — повня) дорогою, що веде самим поважним лісом назад* (Коб., III, 1956, 81); *Цієї ночі сон випурхнув з її очей, коли.. годинник закінчив вибивати дванадцяту. Була місячна повня* (Галан, Гори.., 1956, 22).

Місяць у по́вні — повний місяць. *Допитливість Іванова була невситима ..Чому сонце сходить і чому заходить? Чому місяць буває то серпастий, то в повні?* (Кол., Терен.., 1959, 7).

2. *рідко.* Надмір почуття.

◇ **У по́вні сил** — сповнений сили. *По ббях земного життя Чи в по́вні свіжих сил; ..Сюди, вандрівче* [мандрівнику], *ти пристань! Засни! Засни! Засни!* (Фр., X, 1954, 33).

3. *діал.* Повний достаток. [Капуста:] *На полі хай у тебе буде повня, А в хаті вічна згода та любов* (Коч., Пєси, 1951, 195).

ПО́ВНЯВА, и, *ж., рідко.* 1. Те саме, що **по́вня** 2. *Я мовчав від повняви щастя, що тепло розливалось по всьому тілі* (Досв., Вибр., 1959, 37).

2. Те саме, що **огря́дність.** *Ухопила* [Марія Дмитрівна] *теплу хустку і, незважаючи на свою повняву, бігцем перебігла веранду й подалася стежкою до моря шукати Костя* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 50).

ПОВНЯВИ́Й, а, е, *розм.* Трохи повний (у 7 знач.). *Повняве обличчя господаря можна було б назвати гарним, аби не заважали глибокий підріз рухливих крильців* [крилець] *носа і широкий.. рот* (Стельмах, I, 1962, 308).

ПОВНЯ́К *див.* **повняки́.**

ПОВНЯКИ́, ів, *мн. (одн.* **повня́к,** я́, *ч.)* (*Tagetes* L.). Трав'яниста декоративна рослина з запашними квітами жовтого або жовтогарячого кольору. *Васильки, та повняки, та півники тріщали під босими ноженятами, дрібні кулачки гупали де попало, проте хлопці билися мовчки* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 109): *Зайдеш у двір — хата мов вінком обвита, так квітник обійшов її: цар-борода,.. барвінок, повняки, чорнобривці* (Нар. тв. та етн., 4, 1966, 45).

ПОВОВТУ́ЗИТИСЯ, у́жуся, у́зишся, *док.* Вовтузитися якийсь час. *Щоб нагнути деревце додолу, бо інакше не можна було обірвати ягід,— треба було довго пововтузитись* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 67).

ПО-ВО́ВЧИ, *присл.* Те саме, що **по-во́вчому.** [Килина:] *Як люде* [люди], *так і я. Адже приказка каже: «З вовками жить, по-вовчи й вить»* (Кроп., IV, 1959, 263); *Огрядний лісовик мовчки брав качки, по-вовчи, всім тулубом, обертався від свого дачника й ішов патрати худющу.. дичину* (Стельмах, II, 1962, 277).

ПО-ВО́ВЧОМУ, *присл.* Як вовк, вовки, подібно до вовка, вовків. *В очах засвітилась злість.. Він дивився спідлоба, якось по-вовчому* (Н.-Лев., V, 1966, 160); *Тимко підскочив до грека ззаду, палицею, якою мішав огонь, стьобнув по шиї.. Цівадіс сів, тяжко, по-вовчому завивши* (Тют., Вир, 1964, 484); // *перен.* Люто, хижо. *Він дуже добре знав, як по-вовчому клацають зубами на нашу країну імперіалісти* (Коз., Гарячі руки, 1960, 135).

ПОВОДА́Р, я́, *ч.* Те саме, що **поводи́р.** *Там лірник сидів собі долі,— край нього Поводар, хлоп'ятко малеє* (Л. Укр., I, 1951, 345); * Образно. [Борис:] *Я буду твоєю ненею, твоїм поводарем!* (Кроп., I, 1958, 396).

ПОВОДА́ТАР, я, *ч.* Те саме, що **поводи́р.** *Вже не попадайсь їм* [парубкам] *на дорозі ніхто: чи перекупки з коробками, чи москаль з квасом, чи сліпці з поводатарем..,— нікому нема розбору* (Кв.-Осн., II, 1956, 19); *Нагайками розганяли* [жовніри] *чигиринців, шукали другого кобзаря та їхнього поводатаря* (Ле, Наливайко, 1957, 452); *Між ними* [хлопцями] *один був вищий од усіх цілою головою: то був їх поводатар* (Н.-Лев., I, 1956, 335).

ПОВОДА́ТАРКА, и, *ж.* Жін. до **поводатар.** *Овайюак навпомацки обійшов першу арангу, до якої його підвела поводатарка* (Трубл., Крила.., 1947, 16).

ПОВО́ДДЯ *див.* **повіддя** [1].

ПОВОДЖЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Певна поведінка, спосіб або характер дій. *В його забобонній голові разом повстали згадки про чудне.. поводження дочки* (Коцюб., I, 1955, 270); *Йому було соромно і боляче.. за своє не дуже чемне поводження в кабінеті начальника, коли він, Бачура, втратив самовладання і навіть прикрикнув на цього по суті доброго і працьовитого чоловіка* (Чаб., Тече вода.., 1961, 40).

2. Обходження з ким-небудь, ставлення до когось. *Оця шпиталька* [госпітальна їжа], *та супокій у шпитальних келіях, та лагідніше поводження шпитальних дозорців.. й є головною приманою, що заставляє.. в'язнів тужити за шпиталем* (Фр., IV, 1950, 178); *Жених був стриманий і скромний. Навіть найпричепливіша мати не змогла б закинути йому найменшу нечемність у поводженні з нареченою* (Ю. Янов., I, 1958, 623); // Спосіб чи характер застосування чого-небудь, користування чимсь. *Борис.. схилявся перед артистичним зухвальством свого друга в його поводженні з технікою* (Гончар, IV, 1960, 82).

3. *діал.* Удача. *Добрий візник був половиною поводження в дорозі, то й князь мав усяку причину чути себе вдоволеним з того, що найшов такого візника, як Іван* (Фр., III, 1950, 145).

ПОВОДИ́Р, я́, *ч.* 1. Той, хто водить кого-небудь (перев. сліпого), указує комусь дорогу. *Невидющий і убогий, З бідним гралом за плечем, Він* [кобзар] *чвалає полохливо За малим поводирем* (Щог., Поезії, 1958, 389); *Він вирішив стати поводирем сліпого лірника* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 25); * Образно. [Антон:] *І ті люде* [люди], *що живуть в достатках, здебільшого мають дивну натуру: вони не можуть ступить і одного ступня без поводиря, а інші то ще й гнваються, чом їх за ніс не водять!..* (Кроп., I, 1958, 171).

2. Керівник, вожак. *І вихопилися перед Галиною Горленко на мить також дуже яскраво поводирі отої зграї* [куркулів] (Крот., Сини.., 1948, 45).

ПОВО́ДИТИ [1], джу, диш, *недок.,* **ПОВЕСТИ,** еду́, еде́ш; *мин. ч.* повів, вела́, ло́; *док.* 1. *неперех.* Робити рух, ворушити чим-небудь. *А як було вдарять музики в струни, Марина не встоїть і не втерпить! То дріботить, то тихо попливе,.. поводить станом та головою* (Н.-Лев., I, 1956, 77); *Тільки мовчазний жандарм, мов чорний корч посеред виру, стояв і байдуже поводив вусом* (Кол., Терен.., 1959, 360); *І що то вже, як хороше вдасться! Чи заговорить, чи рукою поведе, чи піде по хаті — усе не так, як хто інший* (П. Куліш, Вибр., 1969, 64); *Він рвучко повів широким плечем, оглянув присутніх* (Ле, Побратими, 1954, 12); // Проводити чим-небудь по чомусь. *От вибігла* [Маруся] *та мерщій і кричить: — Не бійсь, не бійсь! — а рукою поводить по лобові* (Кв.-Осн., II, 1956, 55); [Сторож:] *Отже, здається, і невелика штука повести пером по бомазі* [паперу], *одначе хоч ти мені пальці повідрубуй, не напишу!..* (Кроп., I, 1958, 498); — *Дайте свою руку. Знаєте, що це? — І Клим повів рукою шпіона* [шпигуна] *по своєму револьвері* (Ірчан, II, 1958, 17); // Робити рух чим-небудь у певному напрямку. *Тетяна повела рукою на піч,— там спали діти* (Л. Янов., I, 1959, 59); *І ось, по-косарськи, розставивши ноги, чоловік повів косою* (Стельмах, I, 1962, 651).

◇ [1] **ву́сом** (**у́сом, ву́хом, брово́ю**) **не пово́дити** (**не повести́**) — не звертати ніякої уваги, залишатися зовні цілком байдужим. *Коло самого Павла усе* [товариство] *мовчки стояло, не поводячи й бровою* (Вовчок, I, 1955, 175); *Гаркуша і вухом не повів* (Гончар, Таврія, 1952, 297); **Пово́дити** (**повести́**) **ву́хом** (**ву́хами**) — прислуха́тися. *Шинкар всунув хлопчакові два злотих і, поводячи вухом, щоб нічого не пропустити про старого Дуная, сказав, що пізніше програє* [мелодію] (Стельмах, I, 1962, 436); *Здалося, ніби скинулася риба за кущами або пеститься у хвилях ранкових безтурботна казкова русалка. Навіть Сірий* [кінь] *вухами повів* (Ле, Міжгір'я, 1953, 126); **Пово́дити** (**повести́**) **но́сом** (**носа́ми**) — нюхати повітря, принюхуватися. *Пелехатий* [вовк] *нюхливо поводив носом, вловлюючи запашну теплість, випромінювану людиною*

(Загр., Шепіт, 1966, 8); *Десь близько запахло офіцерським тютюном.— Славний тютюнець... Кримський? — повів носом Яресько* (Гончар, II, 1959, 310); **Пово́дити (повести́) очи́ма (о́ком, по́глядом** *і т. ін.)*: а) *(по кому — чому і без додатка)* дивитися, спрямовуючи зір то на один предмет, то на другий. *Як вовк, поводив він навкруги очима* (Коцюб., I, 1955, 401); *Бандура поводить лютим оком по захаращеній долівці, і матроси, зрозумівши, чого він хоче, починають одгрібати гільзи в куток* (Кучер, Чорноморці, 1956, 525); *Ось він* [лейтенант] *зупиняється на відстані десяти кроків, мовчки поводить по солдатському гурті байдужим поглядом* (Кол., На фронті.., 1959, 95); *Увійшла, не рипнувши дверима, повела скорботними очима — і закам'яніла на годину, пильно розглядаючи картину...* (Уп., Вірші.., 1957, 84); *Потім повів згорда оком по зібраних, називаючи, яке враження зробив на них його гробовий голос* (Март., Тв., 1954, 283); б) *(за ким)* пильно стежити. *Тухольські громадяни, видячи її* [Мирославу], *як їхала на лови посеред гостей, гордо, сміло, мов стрімка тополя серед коренастих дубів, з уподобою поводили за нею очима* (Фр., VI, 1951, 9); в) дивитися на кого-небудь грайливо, з кокетством. *А як поводила* [Маруся] *очима доокола — дух захоплювало* (Хотк., II, 1966, 145); [Писар:] *Коли ж гарна бісова дівчина: оком поведе — й слабого з постелі зведе* (К.-Карий, I, 1960, 47); *Стаха вміла так «натурально» повести очима, так глянути з-під вій, так впору опустити їх, так засміятись,.. що хлопець.. безнадійно губив голову* (Вільде, Сестри.., 1958, 380); **Ті́льки (лише́, лиш) бро́во́ (руко́ю** *і т. ін.)* **повести́** — рухом брови, руки і т. ін. подати знак, натякнути кому-небудь. *Злегка Бровою, чорною стрілою, Лиш поведеш, і за тобою Табун козацький виника* (Забашта. Квіт.., 1960, 164); — *Зайду інді в ресторан — кельнери підбігають: «Що зволите?» А я так поведу тільки рукою: «Шампанерії пляшку, та холодної! Живо!» Мчить, аж спотикається* (Шиян, Баланда, 1957, 86); **Хоч би [тобі́, собі́, вам] ву́сом (у́сом, ву́хом, бро́во́ю) пові́в (повелі́)** — не звернув (не звернули) ніякої уваги, залишився (залишилися) зовні цілком байдужим (байдужими). — *Та я ж,— каже* [Омелько],— *скілько разів і сам довідувався, і Параску засилав. Разом гукали на вас: «Пане! пора вставати!» А ви хоч би собі усом повели* (Мирний, IV, 1955, 354).

2. *тільки док., перех.* Спрямувати рух кого-, чого-небудь; допомогти або примусити йти, рухатися. *Задзвонили в усі дзвони, І повели Гуса На Голгофу у кайданах* (Шевч., I, 1963, 268); *«Паша», значить, узяв і повів м'яча короткими пасовками* (Вишня, I, 1956, 405); *Він мовчки взяв повід і повів чотириногого товариша* [коня] (Довж., I, 1958, 35); // Піти попереду, скеровуючи кого-, що-небудь. [Деїфоб:] *Хвалився він, що піде в бій сьогодні і всіх своїх лідійців поведе* (Л. Укр., II, 1951, 281); *З-під лопухів, що росли біля клуні, озвалася квочка і повела за собою зграю діточок на підвечірок* (Томч., Готель.., 1960, 31); // Управляючи механізмом судна, автомобіля і т. ін., скерувати їх рух. *До островів скелястих повів Телемах корабель свій* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 263); *Наближається час, коли радянські льотчики-космонавти поведуть потужні космічні кораблі до планет сонячної системи* (Наука.., 9, 1962, 4); // *тільки недок., діал.* Правити. *В першій хвилі мене покортіло приступити до неї, притиснути уста до тих малих рук, котрі я так любив і які так зручно вміли поводити конем* (Коб., III, 1956, 65); *Над'їхав якийсь повіз, на переді візник поводить кіньми* (Ков., Світ., 1960, 42).

◇ **Куди́ о́чі поведу́ть** — те саме, що **Світ за́ о́чі** *(див.* **о́ко** [1]). [Микита:] *Ну, Марусе, коли й ти вже не ймеш мені віри, то піду я, куди очі поведуть... та або втоплюсь, або заріжусь!..* (Кроп., I, 1958, 99); **Повести́ пере́д** — опинитися попереду; стати першим у чому-небудь. *Надувшись голова і паличкою підпираючись, повів перед; а судящі* [члени суду].. *пішли за головою* (Кв.-Осн., II, 1956, 262); *Перед повели першокласники. Трохи спантеличені загальною увагою, трохи розгублені,.. вони то розтягувались, то збивались до гурту* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 115); **Повести́ у та́нець (тано́к)** *кого* — почати танцювати з ким-небудь. *Музики заграли. Циган повів циганок у танець* (Н.-Лев., III, 1956, 80); *Андрій узяв дівчину за руку й повів у танок* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 154).

3. *тільки док., перех., перен.* Спрямувати чиюсь діяльність, скерувати кого-, що-небудь. *Ви з перших, наш славетний Бояне* [М. В. Лисенко], *звернули увагу на наш рідний спів, прихилили своє чуле серце до його.. і повели на широкий шлях поступу та розвою* (Мирний, V, 1955, 416); — *Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові створить Всеукраїнський радянський уряд. А він і поведе революційні маси України проти всеукраїнської контрреволюції* (Головко, II, 1957, 465); * Образно. *Ці два слова* [одібрать землю] *досі лежали на споді кожного серця,.. а тепер, вийняті звідти, стали немов живим чимсь і говорили: ходім за нами, ми поведем* (Коцюб., II, 1955, 73); // Очолити кого-, що-небудь. *Мільйони ждуть з ділом в руках, Хто поведе?* (Л. Укр., I, 1951, 468); *В надійні руки здав Марко родовитих коїв..— сам тепер поведе ферму* (Горд., Дівчина.., 1954, 309); // *діал.* Виховувати.

◇ **Повести́ раху́нок,** *спорт.*— стати першим у грі, одержавши більшу кількість очок на свою користь.

4. *тільки док., неперех.* Простягнутися куди-небудь, набути певного напрямку. *Дорога повела в ліс.*

5. *перех., перен.* Маючи що-небудь на меті, на увазі, спрямувати в певний бік (розмову, бесіду і т. ін.). *Галка повела розмову на втоптані стежки, розпитувала про роботу* (Мушк., День.., 1967, 15).

6. *тільки док., перех.* Почати здійснювати, робити, виконувати що-небудь, займатися чимсь. *Трудящі України .. повели непримиренну боротьбу проти окупантів* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 37); // *також без додатка.* Почати говорити. *На цей раз козак не питавсь дороги, а підійшов.. і повів розмову про те, що се за місто Київ* (Вовчок, I, 1955, 319); — *Розумієш, голубе,— повів рябий, коли вони сіли закусувати,— я сам з села. От чому я тебе помітив* (Жур., Дорога.., 1948, 129); *Я ж спочатку повів Про недавнє минуле* (Криж., Срібне весілля, 1957, 309).

◇ **Повести́ вого́нь** — почати стріляти з вогнепальної зброї. *Турецька ескадра, перешикувавши свої колони, повела гарматний вогонь по загону Река* (Добр., Очак. розмир, 1965, 75); **Повести́ го́лосом** — почати говорити або співати. *Моссаковський сидів і не смів голосом повести* (Н.-Лев., III, 1956, 34); *Заохочуючи діда, молодиця заграла очима й стиха повела голосом: Ой верніться, літа мої, Хоч до мене в гості...* (Вас., II, 1959, 219); **Повести́ да́лі** — продовжити розмову. *Дід Влас хотів оборонятися, та онука повела сквильовано далі: — Хіба ж від того щасливіше нам жити, що кожен до себе тягне?* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 49).

7. *перех., безос., рідко.* Скорчити, зсудомити.

ПОВО́ДИТИ [2], джу, диш, *недок.*, **ПОВЕСТИ́**, еду́, еде́ш; *мин. ч.* повів, вела́, ло́; *док., перех., у сполуч. із сл.* себе. Те саме, що **пово́дитися** [1]. — *Та доки ми*

будемо панькатись з ним? Записався в гурток, то й хай по-товариському поводить себе! (Вас., II, 1959, 226); *Як селюк, що виріс у глушині, Улас відчував розгубленість перед великим містом і зовсім не знав, як себе поводити в ньому* (Тют., Вир, 1964, 51); — *Мене не треба вчити, як себе поводити з дівчатами* (Ю. Янов., II, 1958, 70).

ПОВОДИ́ТИ, водж́у, во́диш, *док.* 1. *перех.* Водити кого-, що-небудь якийсь час. *Онохрій Литка поводив приятеля по оборі і знову повернувся з ним до налагодженого, готового виїхати воза* (Епік, Тв., 1958, 62); *Він хотів і собі хоч трошки поводити змія й почав смикати за шнур* (Папч, Гарні хлопці, 1959, 66); // *перен., розм.* Поманити обіцянками, подати надію на щось. [Василина:] *Поводи його* [парубка] *так довгенько, а як добре вивириш, що він тебе не дурачить, отоді кажи йому правду* (Вас., III, 1960, 60).

◇ **Поводи́ти за ніс** (но́са) — дурити, манити обіцянками якийсь час. *На мить він розгублено замовк. А потім посміхнувся: розумію, мовляв, це так годиться. Жінка мусить спочатку відмовити, трохи поводити за ніс* (Жур., Дорога.., 1948, 24); — *Що ж робити? Поводить його трохи за носа чи відкрити карти зараз же?* (Тют., Вир, 1964, 152).

2. *неперех., чим.* Рухати чим-небудь якийсь час то в один, то в другий бік. *Піднявши руку, механік виставив наперед палець, поводив ним перед своїм носом і сказав, звертаючись до юнги:* — *Мене не купиш!* (Трубл., Лахтак, 1953, 129); // Пересувати щось по якій-небудь поверхні. *Христя постояла, постояла, поводила, поводила, задумавшись, пожем по лаві та і знову почала кришити зілля* (Мирний, I, 1954, 239); *Вода в річці стала темна, якась ніби підступна.. Вона пастільки відштовхувала від себе, що навіть не викликала охоти бодай пальцем поводити по ній* (Вільде, Сестри.., 1958, 537).

ПОВОДИТИСЯ[1], джуся, дишся, *недок.*, **ПОВЕСТИ́СЯ,** еду́ся, еде́шся; *мин. ч.* пові́вся, пела́ся, ло́ся; *док.* 1. Дотримуватися певної поведінки, діяти якимсь чином. *А опришок дійсно поводився зовсім не по-розбійничому: ні словом, ні рухом не налякав Марусі* (Хотк., II, 1966, 78); [Бабуся:] *Ти ж, Песику, поводься чемно, Щоб пам усім було приємно* (Олесь, Вибр., 1958, 499); *Вона не знала, як повестися, що сказати йому, почувала себе безпорадною, ніби зв'язаною перед його трохи прижмуреними насмішкуватими очима* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 165).

2. *з ким.* Ставитися до кого-небудь, тримати себе з кимсь яким-небудь чином. *Нута був спокійний, любив жарти і кпини, а з робітниками поводився, як з добрими сусідами* (Фр., IV, 1950, 12); *І зовсім довірливо поставилась сама вона до частого гостя. Може, й тому це, що так же незвично, так хороше поводився з маленькою дівчиною Ковтунов* (Крот., Сини.., 1958, 21); *Тоді й Михайло збагнув, що не досить гостинно повівся з Федоровим посланцем, почав стягувати з нього керею, запрошував сідати* (Збан., Сеспель, 1961, 272); // *з чим.* Застосовувати що-небудь, користуватися чимсь яким-небудь чином. — *Треба ж обережніше поводитися з словом,— кажу йому* [Пищимусі].— *Воно, оте слово, що птиця: випусти — полетить, а спіймати — не так-то легко* (Мирний, IV, 1955, 363); *Він стояв коло однієї з лаборанток і, закотивши рукави халата, показував, як треба поводитися з якимсь приладом* (Шовк., Інженери, 1956, 68); *Вірив* [Данько] *і не вірив своєму несподіваному щастю, не знаючи ще, як йому повестися далі з своїм виграшем* (Гончар, Таврія, 1952, 70).

ПОВО́ДИТИСЯ[2], иться, *недок.* 1. Бути звичаєм, загальноприйнятим правилом. *А се вже звісно, і усюди так поводиться, що чим начальник дурніший, тим він гордіший і знай дметься, мов шкураток на вогні* (Кв.-Осн., II, 1956, 178).

Як пово́диться, *вставн. словоспол.*— те саме, що **Як во́диться** (*див.* **води́тися**).

2. *кому, безос., розм.* Житися. *Бачила вчора й сьогодні Стефаника.. Йому тепер погано поводиться, мусить покинути університет через недостачу грошей* (Л. Укр., V, 1956, 338); *Як вам поводиться?*

3. *розм.* Жити, перебувати. *От уже на третій день задумала* [Івга] *піти до його дядини: та вже певно знає, де він* [Левко] *поводиться і що думає на світі з собою робити* (Кв.-Осн., II, 1956, 271).

4. *розм.* Те саме, що **води́тися** 2. *У нашій річці поводяться карасі; — Ох! і ти б, брате, мої* [гроші] *полічив, і я б не забарився твої перекидати, якби-то тільки вони у нас поводилися, а то, горе наше, не люблять вони нас: цураються* (Л. Янов., I, 1959, 175).

5. *розм.* Знатися, мати справу, дружити, приятелювати з ким-небудь. *Параска сама бачила, що то не по йому захист,— їй, старій, і Гальці — ще нічого; вони вже привикли до такого життя, а синові — він з панами поводиться, у їх буває* (Мирний, IV, 1955, 117).

6. *безос., розм.* Складатися так чи інакше (про життя, справи). — *І в селі, скажу тобі, не так поводиться, як слід. П'є мужик, краде* (Коцюб., I, 1955, 461); *Я запитав його, що поробляє у Львові і як йому поводиться на його одвічальнім* [відповідальному] *становищі* (Фр., III, 1950, 242).

7. *розм., рідко.* Відбуватися, діятися. *Ся молодиця знала усе, що з Оксаною поводилось, і не раз вона плакала з нею об такій її годині* (Кв.-Осн., II, 1956, 455).

ПОВОДИ́ТИСЯ, воджу́ся, во́дишся, *док., розм.* Водитися з ким-небудь якийсь час. *Пеклись тут гарні молодиці.., Що замуж за старих ходили І мишаком* [миш'яком] *їх поморили, Щоб послі гарно погулять І з парубка́ми поводитись* (Котл., I, 1952, 140).

ПОВОДОК, відка́, *ч.* 1. Те саме, що **повіде́ць.** *Боєць схилився на коні.. Рука трима спроколу Ремінний жовтий поводок, Опущений додолу* (Мал., Звенигора, 1959, 115).

2. Прикріплений до нашийника ремінь (або ланцюжок), за який водять собаку. *Купили ви йому* [собаці] *нашийника, купили поводок і за кілька часу ведете до мисливського клубу* (Вишня, II, 1956, 134).

◇ **[Ходи́ти (йти, бу́ти)] на поводку́** *в кого, чиєму* — те саме, що **[Бу́ти (перебува́ти, йти** *і т. ін.*)] **на по́воді** (*див.* **по́від**[1]). — *Ти мій авторитет підриваєш! Па поводку в Гайворона ходиш!* (Зар., На.. світі, 1967, 274); *Він* [Щорс] *давав відсіч тим, які йшли на поводку в меншовиків* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 15).

3. Те саме, що **волосі́нь** 3. *Петро забрів у воду, потихеньку потяг за шворку, почав піднімати над водою один за одним поводки з гачками* (Загреб., Спека, 1961, 272).

ПОВОЄ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **післявоє́нний.** *Почалася звичайна в повоєнних часах розмова; невістка нарікала на дорожнечу, що зростає з дня на день* (Мак., Вибр., 1956, 381); *Скільки люди натерпілись, особливо за отих перших повоєнних років!* (Оров., Зел. повінь, 1961, 45); *Повоєнне життя.*

ПО-ВОЄ́ННОМУ, *присл.* Як у війну, під час війни.

ПОВОЖА́ТИЙ, того, *ч.* Те саме, що **поводи́р.** *Ішов кобзар до Кисва Та сів спочивати. Торбинками обвішаний Його повожатий* (Шевч., І, 1951, 46).

ПОВОЗИ́ТИ, вожу́, во́зиш, *док.* 1. *перех.* Возити кого-, що-небудь якийсь час. — *Що ж усе танцювати та танцювати,— крикнула одна реготуха: — якби ви нас, дяче, повозили ще!* (Мирний, II, 1954, 194).

У ре́шеті повози́ти *див.* **ре́шето.**

2. *неперех., чим, розм.* Совати чимсь по якій-небудь поверхні якийсь час. *Молодиця повозила руками, налапала свиту й кинула на Василину* (Н.-Лев., II, 1956, 101); *Хтось бере до рук рубанка і, повозивши ним по дубовій планці, кидає його й лагодить фуганок* (Ю. Янов., II, 1958, 140).

3. *перех.* Звезти все або багато чого-небудь. *Повозив усі снопи з поля* (Сл. Гр.).

ПОВОЗИ́ТИСЯ, вожу́ся, во́зишся, *док.* Возитися якийсь час.

ПОВО́ЗКА, и, *ж.* Безресорний простої будови екіпаж на колесах; взагалі будь-який колісний перевізний засіб простої будови. *Повозка покотилася не битим шляхом, а травою* (Мирний, IV, 1955, 323); *Кранцьовська пояснила, що навмисне взяла криту повозку, бо одно, що надворі спека й пороху, а друге, що чоловік її може бути п'яний* (Март., Тв., 1954, 256); *Чотириколісна повозка з юртою.*

ПОВОЙ́НИК, а, *ч.* Старовинний російський головний убір, перев. заміжніх селянок, у вигляді пов'язки, яку надівали під платок. *Анна підбивала під голубий повойник легке, неслухняне.. волосся* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 297).

ПОВОЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повоюва́ти.** *Він уявляв себе великим привідцею — як Наполеон.. І бачить себе, як на пишному коні він уїздить у повойовану столицю* (Гр., II, 1963, 16).

ПО-ВОЙОВНИ́ЧОМУ, *присл.* Те саме, що **войовни́че.**

ПОВОЛЕ́НЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **повóлі.** *Сказав Славко якось несміливо, поволеньки, буцім кудись закрадаючись* (Март., Тв., 1954, 369); *Він, побрязкуючи занозами, поволеньки збирався на оранку, як той чумак по сіль* (Тют., Вир, 1964, 9); — *Та поволеньки,— з днями, з допомогою розумних товаришів по школі я збагнула чари науки* (Козл., Сонце.., 1957, 27).

ПОВО́ЛІ, *присл.* 1. Не швидко, не поспішаючи. *Кінь, однак, не квапився і, видно, звик уже до штурханців і батогів, волік поволі підірвані ноги по нерівній дорозі* (Кобр., Вибр., 1954, 112); *Вікторія поволі повертає голову і бачить дівчину* (Хижняк, Тамара, 1959, 218).

2. Поступово, з часом, не відразу. *Здоров'я повертало до Остапа поволі, сили прибували по краплині* (Коцюб., І, 1955, 374); *На сході почала виступати м'яка смуга світанку. Поволі вона розповзлася по небі синюватим серпанком* (Досв., Вибр., 1959, 91).

ПОВОЛО́КА [1], и, *ж., рідко.* 1. Шнурок, ремінь (на взутті). * У порівн. *На той час Донбас уже схожий був на ескадру в морі. Дим тягся поволоками по блакитному небу до самого обрію* (Панч, II, 1956, 78).

2. Слід (від чого-небудь, що тягнеться по якійсь поверхні).

ПОВОЛО́КА [2], и, *ж.* 1. Тонкий шар, наліт чого-небудь на поверхні чогось. *Криницю покрила поволока ржава...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 179); *Сагайдачний набирав повні жмені перегною, розтирав у долонях, шукав білуватої поволоки, наче від вивареної солі* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 426); // Тонка плівка, що застеляє очі. *Він міг годинами мовчки дивитися в ласкаві очі, оповиті блакитною поволокою* (Гур., Друзі.., 1959, 84).

О́чі з поволо́кою — очі без яскравого блиску, з виразом млості, ніжності. *Де б він не був, що б не робив — усе йому ввижалися палкі, чорні, з синьою поволокою очі дівчинини* (Коцюб., І, 1955, 235); *Федора Михайлівна звела на нього великі з поволокою сірі очі, затінені довгими віями* (Панч, В дорозі, 1959, 70).

2. Негустий туман, серпанок, який застилає, огортає що-небудь. *Повиті прозорою поволокою, синіли в далині високі гори* (Кач., Вибр., 1953, 392).

3. У старовину — дорога привозна тканина. *Сувій поволоки.*

ПОВОЛОКТИ, очу́, оче́ш; *мин. ч.* поволі́к, волокла́, ло́; *док., перех.* 1. Потягти кого-, що-небудь по поверхні чогось. *Дід витяг дуба з корінням та й поволік десь за собою* (Укр., казки, 1951, 110); *Нічого Ядосі робити, поволокла його* [сотника] *самотужки в хату* (Кв.-Осн., II, 1956, 202); *Налетів на червононосого хорунжого Остап і накинув йому на шию аркан.. І поволік його по полю Остап, голосно скликаючи козаків* (Довж., І, 1958, 252); // Понести на собі когось або щось важке, великого розміру, що звичайно торкається землі.

◇ [**Ле́две (наси́лу** *і т. ін.*)] **но́ги поволокти́** — піти дуже повільно, з трудом (від старості, утоми і т. ін.). — *Стійте тут! — промовив* [Лушня] *тихо. Усі стали. Один Чіпка без тямку поволік ноги далі* (Мирний, II, 1954, 182); **Поволокти́ кайда́ни,** *заст.*— піти на каторгу. *Його недовго мордували В тюрмі, в суді, а в добрий час В кайдани добре закували, Переголили про запас; ..І поволік Петрусь кайдани Аж у Сибір...* (Шевч., II, 1963, 249).

2. *розм.* Взагалі понести кого-, що-небудь кудись. — *Був тут поліційний комісар. Весь наклад простісінько з друкарні поволік до прокураторії* (Фр., IV, 1950, 169).

3. Потягти за собою (перев. повільно, насилу). *Коники.. сіпнули й соб і цабе.. і ледве поволокли ту завальну машину* (Н.-Лев., III, 1956, 168); *Танк бурею розгорнувся перед «Москвичем», водій хвацько підчепив його сталевим тросом і поволік у бік каналу,— мов комаху яку-небудь поволік!* (Гончар, Тронка, 1963, 184).

4. Повести кого-небудь за собою силоміць або переконавши. — *Ходи зо мною до пасіки. Поволік Яким Николу затінками попід берег, аж під.. вербу* (Ков., Світ.., 1960, 9); *Підскочив вовкуватий, довгоногий стражник, шарпнув жінку за руку й мало не бігцем поволік до юрби* (Стельмах, І, 1962, 574).

ПОВОЛОКТИ́СЯ, очу́ся, оче́шся. *док.* 1. Потягтися по поверхні чого-небудь. *Іван з такою силою потер ногу об ногу, що ремінчик від постола тріснув, а шерстяна онуча поволоклась по багнюці* (Галан, Горн.., 1956, 111).

2. *розм.* Піти, рушити куди-небудь або слідом за кимсь. *Задзеленчав дзвінок. Усі один за одним потягнулись до другої кімнати.. Поволіклся за ними й Вова* (Вас., І, 1959, 89); *Він ще довго гомонів у сінях та нахвалявся, а тоді поволіклся до Павла Гречаного* (Тют., Вир, 1964, 518); // Піти дуже повільно (від слабості, втоми і т. ін.). *Хома.. якимось зломаним* [зламаним] *ходом поволіксь.. до міста* (Фр., IV, 1950, 322); *Гірко стало старому бурлаці, насунув козирка на очі й поволіксь вулицею помалу-малу* (Вас., Опов., 1947, 35); // Змінити місцеперебування, помандрувати. *Сама*

вона кудись поволоклась із сусід, бо вона в сусідах жила (Сл. Гр.).

3. *перен.* Потягтися повільно, довго (про час). *Дні для Зіни поволоклися, немов бабине літо* (Мушк., Серце.., 1962, 292).

ПОВОЛОЧИ́ТИ, лочу́, ло́чиш, *док., перех.* 1. Те саме, що **поволокти́.**

◇ **Поволочи́ти по тю́рмах,** *заст.*— тримати якийсь час в ув'язненні, переводячи з однієї тюрми до іншої. — *Вже скільки по тюрмах поволочили, то він і лік тому згубив* (Коцюб., I, 1955, 382).

2. Розпушити бороною зорану землю до або після сівби.

3. Волочити якийсь час. *Вліпив* [Паллант] *такого макогона, Що пан Галес шкеребертъ став. Паллант, його поволочивши, Потім на горло наступивши, Всього ногами потоптав* (Котл., I, 1952, 257).

ПОВОЛОЧИ́ТИСЯ, лочу́ся, ло́чишся, *док.* 1. Те саме, що **поволокти́ся** 1, 2.

2. Волочитися якийсь час.

ПОВОРІТ *див.* **поворо́т.**

ПОВОРКОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і* **ПОВОРКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док.* 1. Воркотати, воркотіти якийсь час.

2. *перен., розм.* Виявляти якийсь час своє незадоволення, гнів тощо приглушеною, переривчастою мовою; побурчати. *Пані ще трохи поворкотіла та й перестала сердитися* (Фр., I, 1955, 89).

ПОВОРКОТІ́ТИ *див.* **поворкота́ти.**

ПОВОРКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Воркувати якийсь час.

2. *перен.* Ніжно розмовляти з ким-небудь якийсь час. *Виглянь же, пташко, Моє серденько, Поки близенько, Та поворкуєм...* (Шевч., I, 1963, 87).

ПОВОРОЖИ́ТИ, рожу́, ро́жиш, *док.* 1. Вгадати майбутнє чи минуле (на картах, по лініях долоні і т. ін.). *Пішов Гітлер до ворожки, щоб поворожити, Чи довго йому осталось на цім світі жити* (Коломийки, 1969, 395); *Молода циганка набивалася поворожити Чернишеві* (Гончар, III, 1959, 94).

2. Ворожити (у 1, 2 знач.), чарувати якийсь час. *Як поснуть у селі люди, тоді вилізе* [дідько] *на млин, поворожить на зорі, погомонить із вітрами* (Вас., I, 1959, 190); *Перевела Явдоха свій цеп через дорогу; поворожила.. другою, теж чужою булкою і між свої положила* (Кв.-Осн., II, 1956, 11).

3. Закінчити ворожити (у 1, 2 знач.), чарувати. *Став* [сотник] *питати відьму, що «коли,— каже,— вже зовсім поворожила, то вже я й піду?»* (Кв.-Осн., II, 1956, 193).

4. *біля (коло) кого — чого, перен., жарт.* Поратися біля кого-, чого-небудь якийсь час. *Катерина поворожила біля мисника, дістала карафку з настоєм і поставила перед гостем* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 149); *Одне тепер старому зосталося — рибки половити, біля бджілок поворожити* (Грим., Кавалер., 1955, 68).

5. *перен., розм.* Придуматп, вирішити, як діяти. *Він, Роман, не дасть їм загинути, підпоможе і лісу купити, і хату поставити... Ось він побалакає з Семеном, може, щось удвох і поворожать...* (Коцюб., I, 1955, 122).

6. *перен., розм., рідко.* Звернутися до когось із клопотанням про кого-небудь. *Одваживсь Вовк у Лева попросити, Щоб старшиною до овець Наставили його служити... Лукавий молодець! Попереду він кинувсь до Лисиці, Щоб тая нищечком у Львиці Поворожила про його* (Гл., Вибр., 1951, 62).

ПОВОРОЗ, у, *ч.* Те саме, що **поворо́зка.** — *Впіймали його за повелінням нашого князенька і за шию поворозом вели до самого Києва* (Загреб., Диво, 1968, 551).

ПОВОРО́ЗКА, и, *ж.* Мотузка, тонка вірьовка. *Десятники обступили Гната. Вони відібрали від нього сокиру, зв'язали ззаду руки поворозкою* (Коцюб., I, 1955, 74); // Тасьма, шнурок і т. ін. *Єремія одягнутий був у багатому кунтуші з срібними китицями і поворозками* (Стор., I, 1957, 371); *Вона латала мішок для харчів, пришивала до нього поворозки* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 368).

ПОВОРО́ЗОЧКА, и, *ж.* Змен.-пестл. до **поворо́зка.** *У минулому усі східнослов'янські жінки коси заплітали здебільшого в три пасма, вплітаючи на кінцях різнокольорові стрічки (кісники), смужки яскравої тканини або поворозочки* (Нар. тв. та етн., 6, 1969, 14).

ПОВОРО́Т, *розм., рідко* **ПОВОРІ́Т,** ро́ту, *ч.* 1. Дія за знач. **поверта́ти**[1], **поверну́ти** 1—3, 11 *і* **поверта́тися**[1], **поверну́тися** 1, 2, 4. *Невидний поворот руля. Машина стала* (Еллан, II, 1958, 17); *Он тут він сидів, от придавлена травичка, листочок, що лежав на крисані, а потім упав на камінь від молодечого повороту голови* (Хотк., II, 1966, 58); *Степан Васильович, мов заєць, петляє з вулички у вуличку, робить несподівані повороти й поволеньки вибирається* (Стельмах, I, 1962, 589); *Петро Федорович закрив очі; пляма не сходила. Він повернувся на бік — і пляма перейшла за його поворотом* (Мирний, I, 1954, 321).

2. Місце, де що-небудь (дорога, вулиця і т. ш.) повертає, відхиляється вбік. *На повороті стає* [жінка], *розглядає якусь рослину і повертає до мене лице...* (Коцюб., II, 1955, 419); *Рота рушила з місця, а за хвилину зникла за поворотом вулиці* (Цюпа, Три години, 1958, 18).

◇ **Зрі́зувати (зріза́ти, зрі́зати) поворо́т** *див.* **зрі́зувати; Обере́жніше на поворо́тах** — застереження або погроза тому, хто робить що-небудь не подумавши.

3. *перен.* Повна зміна́ у напрямі, розвиткові чого-небудь; перелом. *Велика Жовтнева соціалістична революція означала крутий поворот в історичній долі нашої країни, знаменувала початок нової ери у всесвітній історії людства* (Ком. Укр., 12, 1966, 49); *Від такого трагічного повороту справи у Юрка на голові чуб піднявся, як на їжакові колючки* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 93).

4. *розм.* Повернення кого-небудь. *Досить довго ждала Регіна на вулиці на поворот Владка* (Фр., VI, 1951, 321); *Щодо грошей, то я тим часом їх маю і, сподіваюсь, на пробування тут і на поворіт додому мені їх стане* (Л. Укр., V, 1956, 342); *З зростаючим болем у серці На поворот твій чекає* [батько],— *тяжка йому випала старість* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена. 1963, 196).

ПОВОРО́ТКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **поворо́т** 2. *Ішли вони плутаними стежками, мало не на кожній повороткі у них питали пароль* (Панч, О. Пархом., 1939, 15).

ПОВОРОТКИ́Й, а́, е́. Здатний легко рухатися, переміщатися; рухливий. *Згорблена, у старому сачку й широкій спідниці та чунях, вона все ж була поворотка і вправно орудувала рогачами* (Кучер, Прощай.., 1957, 121); — *Звали її* [дочку малайця] *Баджін — так називають яванці вивірку. Вона була й справді рухлива й поворотка, як вивірка* (Ю. Янов., II, 1958, 153); // *розм.* Який робить усе швидко; вправний. *Поворотки́й.. Грицько, і не сподівається, як одженє свинку і знову стане у ямці* (Мирний, IV, 1955, 73).

ПОВОРО́ТКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **поворо́тки́й.** *Данило добре передбачив, що таке поворо́ткість у бою* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 447); *Крім швидкохідності, риби мають ще й завидну поворо́ткість* (Наука.., 6, 1964, 63).

ПОВОРО́ТНИЙ, а, е. 1. Який служить для повертання чого-небудь. *При складних рельєфах шляхів і великій протяжності ліній тяговий трос підвішується на підтримуючих роликах, на поворотах встановлюються спеціальні поворотні ролики* (Наука.., 6, 1956, 22).

2. *перен.* Який докорінно змінює щось; переломний. *Великий Жовтень став поворотним пунктом в історії людства, в долі всіх народів нашої країни* (Ком. Укр., 7, 1968, 5); *Поворотний момент; Поворотний етап.*

3. Який веде назад; зворотній. *Олекса Петрович, переговоривши із Швачеком, негайно ж пішов у поворотну дорогу* (Крот.. Спин.., 1948, 382); // Який повертається назад. *Поворотний поїзд.*

4. *мед.* Який повторюється, відновлюється (про хворобу). *Поворотний тиф.*

ПО́ВОРОТНИЙ, á, é, *рідко.* Те саме, що **поворо́тки́й.** — *Все якісь не швидкі* [наймички], *не поворотні, не моторні...* (Мирний, І, 1954, 74).

ПОВОРУХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех.* Однокр. до **поворуши́ти** 1, 2. *Стояв* [Микола] *там на однім місці похилений і за цілий час і не поворухнув ногою* (Март., Тв., 1954, 169); *Косинський.. примружив очі, поворухнув бровами* (Ле, Україна, 1940, 77); *Не хотілося зводитись, важко було навіть поворухнути розморене теплою млостю тіло* (Гончар, III, 1959, 392).

◇ [І] **бровóю не поворухнé** *хто* — комусь байдуже, хтось не звертає ніякої уваги; [І] **пáльцем не поворухну́ти** — те саме, що [І] **пáльцем не ворухну́ти** *(див.* **ворухну́ти***). На нього, здавалось, ніяк не вплинуло те, що ніхто й пальцем не поворухнув, щоб виконати його розпорядження* (Шовк., Інженери, 1956, 44).

ПОВОРУХНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Однокр. до **поворуши́тися.** *Чоловік усе сидить, не оглянеться й не поворухнеться* (Стор., І, 1957, 335); *Повітря ані поворухнеться* (Мирний, IV, 1955, 174); *Я спробував поворухнутись і відчув у всьому тілі непереможну втому й біль* (Сміл., Сашко, 1954, 194).

ПОВОРУШИ́ТИ, рушу́, ру́шиш, *док.* 1. *неперех.* Надати руху чому-небудь, злегка порухати чимсь. *Як шмигнуть мусить* [щупак], *Шуваром поворушить* (Фр., XIII, 1954, 390); *Тільки діти поворушили батіжками в повітрі, як собаки дременули щосили по сніговому полю* (Ів., Вел. очі, 1956, 13).

◇ [І] **пáльцем не поворуши́ти** — те саме, що [І] **пáльцем не ворухну́ти** *(див.* **ворухну́ти***). — Ні, я піду межи ті нещасні люди, працею котрих всі живуть* [живуть] *і для щастя котрих ніхто й пальцем не хоче поворушити!* (Коцюб., І, 1955, 448); **Поворуши́ти мóзком (пáм'яттю)** — подумати, розмірковуючи над чим-небудь або пригадуючи щось. — *Я розумію, що не женитися теж не можна. От і поворуши мозком. Тобі потрібна жінка неабияка, а з освітою* (Головко, II, 1957, 559); *Містер Ейбл трохи поворушив своєю пам'яттю й присилував себе згадати, що ж іще знає він про ці .. країни* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 19).

2. *перех.* Торкаючись кого-, чого-небудь, злегка порухати. *Софія сама підійшла до лави, де спав брат мертвецьким сном, вікно перед ним відкрила і злегка поворушила руку* (Ле, Вибр., 1939, 79).

3. *перех.* Перевернути що-небудь легке (сіно, солому і т. ін.); // Зрушити з місця що-небудь. *Микула.. поворушив тріски, що встигли вже підсохнути* (Скл., Святослав, 1959, 24).

4. *перех., перен.* Спонукати до діяльності, вивести зі стану спокою, байдужості і т. ін. — *Поворушіть їх,— кинув офіцер і сів на стілець. Жандарми, нахилившись над робітниками, почали щосили бити їх по голих п'ятах...* (Досв., Вибр., 1959, 172).

ПОВОРУШИ́ТИСЯ, рушу́ся, ру́шишся, *док.* 1. Злегка порухатися, залишаючись на тому самому місці. *Самі в покою сидять* [діти] *мовчки..; аби поворушились, аби словечко між собою зговорили, зараз пани й гримнуть* (Вовчок, І, 1955, 28); *Вінок червоних та жовтих рож на голові не поворушився ні одним листочком* (Н.-Лев., II, 1956, 67).

2. *перен.* Проявити діяльність; пробудитися. *Чи то давнє яке лихо Прокинулось в хаті? Чи вчорашнє, задавлене Знов поворушилось..?* (Шевч., І, 1963, 310).

ПОВОСКОВІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **повосковíти.** *Сухі, бездумні очі дивилися незмигно в куток, де стояв пучок жита з повосковілими колосками* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 116).

ПОВОСКОВІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Набути кольору воску, стати блідо-жовтим. *Тонкогубе обличчя, освітлене через вікно місяцем, повосковіло, як у мерця* (Панч, В дорозі, 1959, 194).

ПОВОСКУВА́ТИ *див.* **повощи́ти.**

ПОВОЩИ́ТИ, щу́, щи́ш і **ПОВОСКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., перех.* Натерти, намазати що-небудь воском. *Треба повощити нитки* (Сл. Гр.).

ПОВОЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* 1. *неперех.* Воювати (у 1 знач.) якийсь час. *Багато потрудилися ви, товариші* [радянські воїни]. *Багато повоювали. Багато праці й поту, страшний тягар війни випав вам* (Довж., III, 1960, 45); *І я почув: — Він буде жить. Це кризис був. Ще повоюємо, юначе,— сказав сивенький у пенсне, з життям вітаючи мене* (Сос., II, 1958, 418).

2. *неперех., перен.* Боротися якийсь час з ким-, чим-небудь або за когось, щось. — *Так, нам ще з ними повоювати доведеться, з цими газетами,— в тон йому відповів Соколов* (Собко, Запорука.., 1952, 57); *Біс із нею, з тією Мухою* [дівчиною]*! Невелике добро дісталося Володі. А ось. Голда, ця варта, щоб за неї повоювати* (Ткач, Арена, 1960, 183).

3. *перех.* Перемогти, підкорити. *Повернувшись.., вони повоювали князеве військо, а самого князя в полон взяли* (Вас., II, 1959, 432); — *Все Чигиринське староство повоював* [гайдамака], *із коронним військом бився* (Хотк., Довбуш, 1965, 346); *Розмова вже точиться про те, що наш солдат невибагливий, витривалий, .. що наш солдат може всіх ворогів повоювати...* (Гуц., З горіха.., 1967, 72).

ПОВПИВА́ТИСЯ [1], а́ємося, а́єтеся, *док.* Упитися (про всіх або багатьох) *(див.* **упива́тися** [1]*). Викотили людям бочонок горілки, меду, заграла музика, танцюють, співають, регочуться.. І ми таки повпивались* (Стор., І, 1957, 186); *Ото як п'ють* [куркулі] *удома, то самовар опівночі став їм, то десь за самогоном біжи.. Як повпиваються та як розбалакаються страшно робиться* (Головко, II, 1957, 24).

ПОВПИВА́ТИСЯ [2], а́ємося, а́єтеся, *док.* Впитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох) *(див.* **впива́тися** [1]*). Вузли, мов п'явки, повпивалися в м'ясо...* (Фр., II, 1950, 16); *Од стріл, які повпивалися в тіло з усіх боків, козак був схожий на сердитого кругленького їжака* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 389).

ПОВПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вписати кудись, у щось усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВПИ́СУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Вписатися кудись, у щось (про всіх або багатьох). — *Добре задумав пан гетьман, тільки не зовсім, бо до братства повписуються і війти, і радці, і крамарі, і вся міська й околишня шляхта* (Тулуб, Людоловн, I, 1957, 202); *Давно вже призабулися Петренки й зосталися самі Гопченки, навіть у метрики повписувались, і тепер тільки родинні перекази можуть відновити родове прізвище Микити й Грицька Гопченків* (Ю. Янов., II, 1954. 154).

ПОВПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Вихнути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Повпихала обох швидче* [швидше] *в хату та й двері причинила* (Сл. Гр.).

ПОВПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Вплести все або багато чого-небудь у щось. *Лукія нарвала квітів і сплела вінок.. А між баранчиками конюшини повплітала братки з пелюстками трьох кольорів: білого, жовтого й фіолетового* (Донч., III, 1956, 75).

ПОВПРЕ́Д, а, *ч.* Скорочення: повноважний представник; до 1941 року — назва дипломатичного представника СРСР при іноземному уряді; посол. *Повпред поїхав у відпустку і залишив мене самого* (Кулик, Записки консула, 1958, 27); // *перен.* Взагалі представник кого-, чого-небудь. *Документаліст є своєрідним повпредом народу перед людством* (Довж., III, 1960, 224).

ПОВПРЕ́ДСТВО, а, *с.* Скорочення: повноважне представництво; до 1941 року — назва дипломатичного представництва СРСР при іноземному уряді; посольство.

ПОВПРІВА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Упріти (про всіх або багатьох). *Наймички аж повпрівали, бігаючи то з пекарні, то в пекарню* (Свидн., Люборацькі, 1955, 42); — *Цілу тобі днину ганяють-гасають* [паненята] *по саду, по лісі та й по полю, якоїсь лихої клепки носить їх, аж повпрівають* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 89).

2. *кул.* Дійти до стану готовності (про все або багато чого-небудь).

ПОВПРЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Впрягти всіх або багатьох (коней, волів і т. ін.). *Вони стали, вози помазали, Сірі воли повпрягали* (Чуб., V, 1874, 1051).

ПОВПУСКА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Впустити кудись-небудь, у щось усіх або багатьох.

ПОВПУСКА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Упустити з рук усе або багато чого-небудь. *Рип у двері, і хто ж то? Семен Іванович!.. Галочка усе з рук так і повпускала...* (Кв.-Осн., II, 1956, 326).

2. *рідко.* Спустити в яму всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Викопали яму під причілком, поставили води й їсти всього і їх туди повпускали* (Сл. Гр.).

ПОВРОСТА́ТИ, а́є, *док.* Врости в щось (про все або багато чого-небудь). *По взбіччях гір і жовтих скель Палати в камінь повростали* (Щог., Поезії, 1958, 233); *Дуже мальовнича була хата. Одне, що не подобалося в ній, і то не нам, а матері,— вікна повростали в землю і не було замків* (Довж., Зач. Десна, 1957, 467).

ПОВРУНЮВА́ТИСЯ, ю́ються, *док., рідко.* Покритися врунами (у 1 знач.). *Повруню́вались жита* (Сл. Гр.).

ПОВСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Посадити в щось усіх або багатьох.

2. Устромити в щось усе або багато чого-небудь.

ПОВСА́ДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Усістися (про всіх або багатьох).

ПОВСЕЛЮ́ДНИЙ, а, е, *розм.* Стос. до всіх людей, усього народу. *Звивався зради плосколобий змій, Та правди меч і повселюдний сором Його разили,— і народний форум Прокляв Мазепу* (Рильський, I, 1956, 371).

ПОВСЕЛЮ́ДНО, *розм.* Присл. до **повселю́дний.**

ПОВСИХА́ТИ, а́є, *док.* 1. Усохнути (про все або багато чого-небудь). *Аж страх погано У тім хорошому селі: Чорніше чорної землі Блукають люди; повсихали Сади зелені, погнили Біленькі хати* (Шевч., I, 1963, 131); *Дивні заморські яблуні, кримські груші повимерзали, повсихали* (Мирний, IV, 1955, 16); // *перен., розм.* Втратити здатність рухатися, діяти (про частини тіла). — *Хіба б мені руки повсихали, щоб я не витягла тебе за коси.. з моєї хати!* (Коцюб., I, 1955, 64); *А до оченашу чи богородиці* [назви молитов] *то й язики зараз повсихали* [у онуків] (Дн. Чайка, Тв., 1960, 110).

Бода́й (хай, неха́й) ру́ки (но́ги, язики́) повсиха́ють; Бода́й [би] (хай би, неха́й би, щоб) ру́ки (но́ги, язики́) повсиха́ли; Ру́ки (но́ги, язики́) б повсиха́ли *кому, лайл.*— те саме, що **Відсо́хли б (хай відсо́хнуть) ру́ки** (всім або багатьом) (*див.* **відсиха́ти**). — *Хай повсихають ноги тому, хто переступить межу* (Смолич, I, 1958, 54); — *Куди ти, бодай би тобі ноги повсихали* (Довж., Зач. Десна, 1957, 465).

2. Висохнути (про водоймища). *Були ставки,— повсихали* (Чуб., V, 1874, 540).

ПОВСІДА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Усістися (про всіх або багатьох). *Зсунулись* [гості], *зщулились і якось усі повсідались* (Н.-Лев., I, 1956, 623); *У хмарі пилу вилетів цілий рій мух. Вони повсідалися на чистих фіранках* (Мокр., Сто.., 1961, 109).

ПОВСКАКУВА́ТИ, уємо, уєте, *док.* 1. Вскочити (про всіх або багатьох). *Усі* [діти] *танцювали на морозі, поки зникли з очей і мати і брат, а затим повскакували у хатку на піч* (Вовчок, I, 1955, 293); *Жура хотів посадовити когось з хлопців у кабіну, але ті вже повскакували в кузов* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 128).

2. Схопитися з місця, підхопитися (про всіх або багатьох). *Писарчуки.. повскакували з-за стола* (Коцюб., I, 1955, 38); *Ми повскакували й кинулися в кінець тераси, звідкіля було видно двір за рогом будинку* (Смолич, I, 1947, 142).

ПОВСТАВА́ТИ [1], таємо́, таєте́, *док.* 1. Устати, підвестися з місця (про всіх або багатьох). *Разом повставали* [запорожці], *коней посідлали, Поїхали визволяти Катриного брата* (Шевч., II, 1963, 151); *Коли Мічурін увійшов до кімнати,.. всі встали. Вони часто потім згадували про це, сміючись і жартуючи й запитуючи один одного, чому ж все-таки вони повставали, як школярі?* (Довж., I, 1958, 453); // Прокинувшись від сну, підпятися з постелі. *На другий день вже ми повставали, а баба спить* (Коцюб., I, 1955, 457); — *Це ви, мамо? — Я. — Наші вже повставали? — Сплять іще* (Тют., Вир, 1964, 224).

2. Вийти з чого-небудь, висадитися (про всіх або багатьох). *Потім до берега приставши з Троянством голим всім своїм, На землю з човнів повстававши, Спитавсь* [Еней], *чи є що їсти їм* (Котл., I, 1952, 70).

ПОВСТАВА́ТИ [2], таю́, таєш, *недок.*, **ПОВСТА́ТИ,** а́пу, а́неш, *док.* 1. Підніматися на боротьбу з ким-, чим-небудь, проти когось, чогось; підніматн повстання. *Повстає кругом по світі Плем'я сміле, войовниче, Що для люду права, хліба, Волі і освіти кличе* (Фр., X, 1954, 120); *Хмельницький.. звернувся з універсалом до польських селян, закликаючи їх повставати проти шляхти* (Іст. УРСР, I, 1953, 246); *Народ проти панів повстав і вільний став* (Укр.. присл., 1955, 335); *Чого той ворог нападать спішить? Бо він вже знає, що йому не жить. Бо ним в Європі скорені народи повстати*

можуть за зорю свободи (Тич., II, 1957, 79); *У Жовтні великім.. Твої* [Україно] *трударі — шахтарі, орачі — Повстали на пана, на ката* (Бичко, Сійся.., 1959, 45); // Пробуджуватися до активних дій. *В уяві моїй крізь мільйони облич палає доба неповторна, коли ми повстали на партії клич бить чорні загони Ейхгорна* (Сос., I, 1957, 450).

2. *перен.* Чинити опір, протидіяти. [Єпископ:] *Ми платимо покірно всі податки, ми кесаря шануємо і владу, не повстаєм ні словом, ані ділом супроти них* (Л. Укр., II, 1951, 233); *В душі Михайло часто обурювався на батька, повставав проти його залізної волі, але корився йому* (Томч., Жменяки, 1964, 16); *На подив самої Даші, проти її участі в секті рішуче повстала мати* (Жур., Вечір., 1958, 218).

3. З'являтися, виникати. *З криком «мала куча» валяться* [парубки] *на Ониська, знаходиться ще десяток охочих, повстає купа з самих рук та ніг* (Хотк., I, 1966, 111); *За його почином і головно на його акціях, повстала велика дестиляриа* [пафтоочисна фабрика] *біля Дрогобича* (Фр., VIII, 1952, 394); *Діти зовсім не плакали, бо були налякані вогнем, який повстав над цілим Хрещатиком* (Ю. Янов., II, 1954, 34); // Відкриватися зорові, ставати видним. *Їхагимеш, то шлях тобі звивається бором..; коли, от, опахнув свіженький вітерець — і засиніє старий Дніпро поміж зелених комишів та червоного верболозу, і повстають круті сиві гори* (Вовчок, I, 1955, 95); *Уже було подать рукою До наших вулиць і садів, Що повставали за рікою,— І кожен зустріччю радів* (Перв., I, 1958, 481); // Оживати в пам'яті, виникати в уяві і т. ін. *Повстає в моїх очах Жіноча постать* (Рильський, I, 1960, 261); *В його забобонній голові разом повстали згадки про чудне.. поводження дочки* (Коцюб., I, 1955, 270); *І разом покину ледаче писання, І в серці повстане єдине бажання Довіку читати на личку твоєму Найкращого серця найкращу поему* (Сам., I, 1958, 130); // Почнпатися, зароджуватися, брати початок. — *Все, що ми бачимо круг себе, доводить нам, що без причини нічого не повстає* (Гр., II, 1963, 105); *Хто ж може відати, звідки пішло все? Хіба тільки той сам, з кого повстали безкраї світи,— чи створив він, чи не творив їх,— він бачив усе з високості* (Л. Укр., IV, 1954, 284).

ПОВСТАВЛЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Вставити в щось усе або багато чого-небудь. — *Одчини, бо вікна поб'ю!.. — Як поб'єш, то й повставляєш* (Н.-Лев., II, 1956, 270); [Одарка:] *Від радощів та сміхів аж зуби повипадали!* [Івга:] *Не журись. Знайдеться така підпора, що й зуби повставляє* (Мирний, V, 1955, 234); — *І вікна он побиті, зима йде, а шибки повставляє хто?* (Гончар, Тронка, 1963, 325).

ПОВСТАЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **повста́ти.** *Тепер полковники, старшини з Низу очолювали повсталий проти пана український народ* (Ле, Наливайко, 1957, 44); *Наш юний світ, в борні повсталий, Наш легендарний пісні світ!* (Ус., Лави.., 1948, 95); *О, скільки в очах ваших сліз і печалі, Герої, повсталі з улюблених книг...* (Перв., II, 1958, 320).

2. *у знач. прикм.* Який піднявся на боротьбу, підняв повстання. *Всі чомусь думали, що йдуть на Прагу. Може, тому, що серцем кожен був там, з повсталими чеськими патріотами* (Гончар, III, 1959, 441); // *у знач. ім.* **повста́лий,** лого, ч. Той, хто піднявся на боротьбу, підняв повстання. — *Якщо повсталі відмовляться видати підбурювачів,— їхні житла спалити, добро забрати, усіх дорослих обох статей піддати екзекуції* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 235).

ПОВСТА́НЕЦЬ, нця, ч. Учасник повстання, заколоту. *За селом над самим шляхом стояла могила, де були поховані повбивані поляками повстанці* (Н.-Лев., III, 1956, 210); *Наше військо єдналося з трудовими масами, повстанцями, і ми гнали білогвардійських недобитків, як отару овець* (Ірчан, II, 1958, 39).

ПОВСТА́ННЯ, я, *с.* Масовий збройний виступ. *Всі почували, що мусить прийти до вибуху, та ніхто не хотів починати. Вибух явного повстання на Угорщині долив оливи до огню і прискорив катастрофу* (Фр., III, 1950, 323); *Революція знову спалахнула по всій країні новим загальним політичним страйком і збройним повстанням* (Голонко, II, 1957, 311); — *Ось,— сказав Щорс.. — Перший випадок повстання полку* (Довж., I, 1958, 204).

ПОВСТА́НСТВО, а, *с.* Повстанський рух. — *Недавня поразка греко-французьких десантів на українських берегах була б неможлива без участі в цій боротьбі могутніх сил українського повстанства* (Гончар, II, 1959, 115).

ПОВСТА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **повста́нець.** *У справжню партизанську війну перетворився повстанський рух кріпаків Поділля під керівництвом легендарного Усгима Кармелюка* (Слово про Кобзаря, 1961, 7); *Обидва вони входили в повстанський комітет* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 17); // Належний повстанцеві, повстанцям. *Над Балканом* [Балканами] *свищуть кулі Із гайдуцьких, Із повстанських Самопалів* (Воронько, Драгі.., 1959, 11); // Який складається з повстанців. *Не корилась Україна, Повстанські ладила війська На клич Тараса й Северина, На голос Гуні й Павлюка!* (Рильський, III, 1961, 145).

ПОВСТА́ТИ *див.* **повстава́ти** [2].

ПОВСТИ́ПА, и, *ж.* Те саме, що **повсть.** *Глиняна модель.. зображає кибитку з перекриттям з повстини або килима* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 78); — *Я поставив умову, щоб з того боку двері оббили повстиною* (Кулик, Записки консула, 1958, 36); *Гервасій рішуче шарпнув за повстину* (Перв., II, 1958, 372).

ПОВСТИ́ПНИЙ, а, е. Вигот., зробл. з повстини.

ПОВСТКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **повсть.** *Мов копиці сіна.., стоять казахські округлі намети, криті повсткою* (Донч., I, 1952, 130).

ПОВСТРО́МЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повстро́млювати.** *За хлівом однотонно хурчать млинки, повстромлювані на довгих тичках в город* (Мушк., Серце.., 1962, 290).

ПОВСТРО́МЛЮВАТИ *див.* **повстромля́ти.**

ПОВСТРО́МЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Встромитися (про все або багато чого-небудь). *Сіно повстромлювалося в дірки* (Сл. Гр.).

ПОВСТРОМЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОВСТРОМЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Встромити все або багато чого-небудь. — *Ну, добре,— заговорили* [хлопці] *і поставили свої коні* [хворостини] *в ряд, повстромлявши голови їх в пліт* (Свидн., Люборацькі, 1955, 37); *Двадцятеро хлопчиків повстромляли собі курячі пера за вуха і з іржанням бігають туди і сюди* (Смолич, II, 1958, 46); *Цеховики вже повстромлювали в свічники свої свічки й розсипались по палаті барвистими купками* (Коч., П'єси, 1951, 198).

ПОВСТРЯВА́ТИ, повстрява́ємо, повстрява́єте *і* повстряємо́, повстряєте́, *док., розм.* 1. Вткнутися (про все або багато чого-небудь). *Такий ліс, що йому кінця нема, а високий такий, що аж у небо вершки повстрявали* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Втрутитися (про всіх або багатьох). *І чого вони всі туди повстрявали? Хіба то їх діло?* (Сл. Гр.).

ПОВСТЯ́К *див.* **повстяки́й.**

ПОВСТЯКИ́, і́в, *мн.* (*одн.* **повстя́к,** а́, ч.). Те саме, що **повстя́ники.** *Біля старого на підлозі стояла зелена*

скринька, зверху була приторочена пара стоптаних повстяків (Панч, Синів.., 1959, 6).

ПОВСТЯ́НИЙ, я́на́, я́не́. Вигот., зробл. з повсті. — *Було часом забудусь та не візьму з собою перинки, то ті каторжні повстяні матраци.. так надушать мені боки, що ребра болять* (Н.-Лев., І, 1956, 575); — *Боярин, видать,— сказав чоловік у повстяній шапці* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 143); * У порівн. *Мусить* [Ничипір] *щось-то сказати, так і рота не роззявить і язика не поверне, неначе він йому повстяний* (Кв.-Осн., II, 1956, 105); // *перен., розм.* Подібний до повсті; негнучкий. [Палажка:] *Ось не верзи ти чортибатьказна-що своїм повстяним язиком!* (Мирний, V, 1955, 225).

ПОВСТЯ́ПИК *див.* **повстя́ники.**

ПОВСТЯ́НИКИ, ів, *мн.* (*одн.* **повстя́ник,** а, *ч.*). Зимове взуття з повсті; валянки. — *Скинув повстяники з ніг та так, не роздягаючися, з халатом і ліг* (Мирний, IV, 1955, 355); *Гнат дістав з-під лави пару повстяників, кинув їх услід за босою Марією в сіни* (Панч, В дорозі, 1959, 44).

ПОВСТЯ́НКА, и, *ж.* Шматок повсті. *І моя душа не повстянка* (Номис, 1864, № 1586).

ПОВСТЯ́Р, а́, *ч.* Той, хто виготовляє повсть.

ПОВСТЯ́РКА, и, *ж.* Жін. до **повстя́р.**

ПОВСТЬ, і, *ж.* Вигот. із вовни способом валяння цупкий матеріал, який використовується для оббивання дверей, вироблення теплого взуття, капелюхів і т. ін. *Повсть виробляється з грубої кінської або коров'ячої шерсті, змішаної з борошняним клейстером* (Колг. енц., І, 1956, 116); *На дверях, оббитих повстю, висів пожовклий папірець* (Донч., V, 1957, 367); *Долівка була вкрита подвійним шаром товстої повсті, поверх якої Шаукен постелила третю — білу — для гостей* (Тулуб, В степу.., 1964, 164); // Шматок такого матеріалу, що використовується як килим, покривало і т. ін. *З юрти безшумно вискочив сотник і підняв повсть* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 541); // Що-небудь схоже на такий матеріал, збите в щільну масу. *Збивалась* [борода] *у грубу повсть, розчесати яку могли тільки його власні кострубаті великі пальці* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 45).

ПОВСЮДИ, *присл.* У кожному місці; всюди, скрізь. *Повсюди чад, а ворог лютий Пекельні бенкети справляв* (Стар., Поет. тв., 1958, 37); *Опівночі, коли коваль з Цигулею пішли в обхід по слободі оглянути, що вже зроблено, майже повсюди роботу вже кінчили* (Головко, II, 1957, 349).

ПОВСЮДНИЙ, а, е. Який є, буває, має місце, відбувається і т. ін. повсюди. *Мов посполитеє рушення Латина в царстві началось, Повсюдна муштра та учення* (Котл., І, 1952, 190); *Відчуття щастя, поєднання праці з наукою, повсюдне народження героїзму — ось відмінні риси повнокровного життя нашого радянського* (Тич., III, 1957, 299).

ПОВСЮДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **повсю́дний.**

ПОВСЮДНО. Присл. до **повсю́дний.** *Се повсюдно роблять наші молодиці й баби* (Сл. Гр.); *Тільки пісня повсюдно йшла за ними і там, на чужині, звучала тоскно і боляче* (Цюпа, Україна.., 1960, 272).

ПОВСЯКДЕ́ННИЙ, а, е. Який є, буває, має місце, відбувається і т. ін. кожного дня; щоденний. *За повсякденною столичною суєтою ніяк і не вибереться* [Павло] *на село* (Головко, II, 1957, 487); // Звичайний, звичний, буденний. *Я вступаю до смуги повсякденних інтересів..— усього того, з чого складається ціле наше життя* (Ю. Янов., II, 1958, 36); *Поводився він* [актор] *у цьому козацькому вбранні зовсім вільно, невимушено, немов то був його звичайний повсякденний одяг* (Минуле укр. театру, 1953, 149); // Постійний. *Злиденне життя сирітське, наймитування у глитаїв, повсякденна боротьба за шматок хліба виховали з неї людину, що вміла постояти за себе* (Кир., Вибр., 1960, 350); *Неухильне піднесення організаторської роботи в масах немислиме без повсякденного піклування про добір, розстановку і виховання кадрів* (Ком. Укр., 1, 1960, 9).

ПОВСЯКДЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **повсякде́нний.** *Краса і сила цієї книги* [«Прапороносці» О. Гончара] — *в незатьмареній повсякденності її думок і способу їх втілення* (Рад. літ-во, 4, 1968, 46); // Те, що буває кожного дня, щодня; щоденність. *Мічурін, заглиблений у найскладніші спостереження, кілька днів підряд ніби не був присутнім у звичайній повсякденності* (Довж., І, 1958, 435).

ПОВСЯКДЕ́ННО. Присл. до **повсякде́нний.** *Він прояснів, випростався в сідлі і знову став дивно схожий на того міцного, зібраного Воронцова, якого Хома звик повсякденно бачити в полку* (Гончар, III, 1959, 428); *Шкода людей, що самі собі ставлять межі повсякденно і повсякчасно* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 341).

ПОВСЯКДЕ́ННЯ, я, *с.* Те, що буває кожного дня, щодня; щоденність. *Твори поета* [М. Нагнибіди] — *це освітлена і озвучена художнім словом романтика нашого чудесного повсякдення* (Літ. Укр., 19.IV 1966, 1).

ПОВСЯКДЕ́НЬ, *присл.* Кожного дня, щодня; повсякденно. — *Ні-бо, Стехо, неправда; я не трушуся, а хочу, щоб як сьогодні удоволь* [удосталь] *є хлібця, так щоб.. і повсякдень по стільки ж* (Кв.-Осн., II, 1956, 131); *Дорослі повсякдень були на роботі* (Юхвід, Оля, 1959, 12).

ПО-ВСЯ́КОМУ, *присл.* Не однаково, по-різному. *А село як село, по-всякому дивилось на витівки багатиря* (Стельмах, II, 1962, 92).

ПОВСЯКЧА́С, *присл.* Постійно, завжди. — *Ми його, нашого любого товариша, будемо повсякчас згадувати добрим словом у своїй громаді* (Гр., II, 1963, 466); *Повсякчас, навіть коли Україну злії люди робили для її дітей мачухою, і тоді вона залишалася дорогою вірним їй синам* (Панч, На калин. мості, 1965, 279); // У будь-який момент; будь-коли. *Молодіж інакше вже дивиться на це діло: — Як сидять, каже, на віру, то чоловік жінку більш любить та жалує, бо вона його може повсякчас покинути...* (Коцюб., І, 1955, 45); *По той бік шосе.. стоїть радіомовна станція.. Повсякчас вона готова передати військам історичну звістку про капітуляцію фашизму* (Гончар, III, 1959, 413).

ПОВСЯКЧА́СНИЙ, а, е. Який є, буває, має місце, відбувається і т. ін. постійно, завжди. *Треба.. дбати про повсякчасне залучення до етнографічної роботи.. нашої студентської молоді* (Рильський, II, 1956, 166); *Велику роль у зміцненні повсякчасного ділового зв'язку літератур відіграють переклади художніх творів з інших мов на рідну* (Вітч., 9, 1968, 152); // Постійний, звичний. *Перед очима він ставив живих людей, з живими муками, з своїми невеличкими надіями: тільки хату теплу, працю повсякчасну* (Мирний, І, 1954, 347).

ПОВСЯКЧА́СНО. Присл. до **повсякча́сний.** *З думкою про тебе повсякчасно, про щастя жить, любов моя ясна, я пив душею світ, такий прекрасний, і слухав листя шум коло вікна...* (Сос., Близька далина, 1960, 248); *Сонце світить і не гасне, зорі сяють повсякчасно, не спливають плеса рік,— а народна сила й мудрість в світі житимуть повік* (Забіла, У.. світ, 1960, 156).

ПОВТИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повтика́ти.** *Глечики, повтикані в сіно в передку, почали вискакувати* (Н.-Лев., III, 1956, 204).

ПОВТИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Втикнути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.— *Одмотаю* [макітри] *соломою, повтикаю в кадівб та й довезу хоч і за сто верстов* (Н.-Лев., I, 1956, 159).

ПОВТИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Утнути, відрубати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Вони пошкандибали до шляху, спираючись на дубові костури, що їх допіру вирубали, навіть не повтинавши гілок з пожухлим листям* (Кучер, Голод, 1961, 115); *Принадно зеленіли.. смеречки, що їм два роки тому Федір повтинав верхи, аби вшир розросталися* (Гжицький, Опришки, 1962, 12).

ПОВТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Утерти, витерти всіх або багатьох. *Повтирай дітей. бач як повмазувалися* [вимазалися] *квашею* (Сл. Гр.).

ПОВТИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Утертися, витертися (про всіх або багатьох). *Вони швидче* [швидше] *повтирались, буцімто і не плакали* (Сл. Гр.).

ПОВТИХА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Утихнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). * Образно. *Мої думи повтихали* (Сл. Гр.).

ПОВТІКА́ТИ [1], а́ємо, а́єте, *док.* Утекти (про всіх або багатьох). — *Які не повтікали ляхи, то усіх забили* [козаки] (Стор., I, 1957, 395); *Сюди* [в Доростол] *повтікало багато людей з-над Дунаю* (Скл., Святослав, 1959, 565); * Образно. *Слова повтікали з його пам'яті* (Н.-Лев., III, 1956, 18).

ПОВТІКА́ТИ [2], а́ють, *док., рідко.* Витекти (про все або багато чого-небудь). *Були річки — повтікали* (Сл. Гр.).

ПОВТІША́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Утішати якийсь час. *Дома своє лихо, своє невимовне горе, а там батько-мати недужі. Вирве Горпина хвилину вільну — біжить довідатись. Побалакає-повтішає* (Мирний, I, 1954, 230); *Посумує* [Настя] *часом, що живе в самотині, повтішає себе думкою.. про панича, та й ніхто про те не знає* (Вас., I, 1959, 220).

ПОВТІША́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Утішатися якийсь час. *Весча оживає.. Іду і так мені бажається поділитися з ким цими враженнями, повтішатися красою* (Тесл., З книги життя, 1949, 86); *Бачура хотів запеечити, що відновлення пересохлих річок є ідеєю всенародною, але стримався. Хай старий гідротехнік повтішається* (Чаб., Тече вода.., 1961, 99).

ПОВТОМЛЮВА́ТИСЯ, ю́ємося, ю́єтеся і **ПОВТОМЛЯ́ТИСЯ,** я́ємося, я́єтеся, *док.* Утомитися (про всіх або багатьох). *Ми.. не повтомлялися, І на тебе, нивку, не забувалися* (Чуб., III, 1872, 241).

ПОВТОМЛЯ́ТИСЯ *див.* **повто́млюватися.**

ПОВТОПТУВА́ТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Втоптати, вдавити все або багато чого-небудь (у землю, сніг і т. ін.).

ПОВТОПТУВА́ТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Утоптати, ходячи, їздячи і т. ін., все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Бач, які стежки повтоптували, через город ходячи* (Сл. Гр.).

ПОВТО́Р, у, ч. 1. Те саме, що **повто́рення.** — *Я не хочу завдавати собі душевних мук,— тоном механічного повтору одмовила Марія* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 132); *Для уникнення зайвих повторів, для зручності користування* [бібліографічним покажчиком] *краще всі рецензії подавати після опису рецензованої праці* (Рад. літ-во, 4, 1965, 91); *Повтор підмета, вираженого іменником, в творах Шевченка зустрічається переважно в називних реченнях* (Курс. іст. укр. літ. мови, I, 1958, 251).

2. Художній прийом, який виявляється у повторенні в певній послідовності однакових звуків, слів, фраз і т. ін. *Надаючи великого значення музичності мови, Коцюбинський вдавався до алітерацій, асонансів.., звукових анафор та повторів* (Літ. Укр., 26.IV 1963, 2); *Будь-який словесний, фразовий чи звуковий повтор у художньому тексті ритмізує його* (Рад. літ-во, 6, 1966, 46).

ПОВТО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повтори́ти.** *Стриманим гірким докором лунали повторені слова пісні...* (Вас., I, 1959, 317).

ПОВТО́РЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **повтори́ти, повторя́ти** і **повтори́тися, повторя́тися.** *Максим не може не бачити, з якою ретельністю Білецькі відшліфовують кожен трюк, як він з кожним повторенням стає все ефектнішим* (Ткач, Арена, 1960, 128); *Він знаходить у них* [доносах] *повторення виразів і, дбаючи про стиль, починає придумувати інші фрази* (Стельмах, I, 1962, 487).

2. Фраза, думка і т. ін., що повторюється (у мовленні, в літературному чи музичному творі і т. ін.). *Незважаючи на силу-силенну персонажів, які багато разів згадуються, Микита Годованець ніколи не збивається на повторення* (Вітч., 1, 1969, 173).

3. *перен.* Той, хто (або те, що) є точною копією кого-, чого-небудь, має повну подібність до когось, чогось. *Таке дивне і навіть казкове повторення Надії.. її донька Іванка* (Чаб., Тече вода.., 1961, 156); *Спливав день за днем. І кожен з них був точним повторенням минулого* (Тулуб, В степу.., 1964, 110).

ПОВТОРИ́ТИ *див.* **повто́рювати.**

ПОВТОРИ́ТИСЯ *див.* **повто́рюватися.**

ПОВТО́РНИЙ, а, е. Який буває, трапляється і т. ін. знову, вдруге. *Він оглянув уважно купу породи і всю штольню, чи нема небезпеки повторного завалу* (Кол., Терен.., 1959, 213); *Коли Григорія Проценка привели на повторний допит, він заявив здивованому начальникові гестапо: — Хочете.. добути від мене якісь зізнання, поводьтесь зі мною по-людяному* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 149); *Повторна оранка.*

ПОВТО́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **повто́рний.** *Значне місце в розвитку мелодії належить повторності* (Пар. тв. та етн., 5, 1966, 60).

ПОВТО́РНО. Присл. до **повто́рний.** *Попит на твори письменника* [І. Франка] *виявився таким великим, що в 1929—31 рр. видавництва випустили цей же 30-томник повторно* (Літ. Укр., 27.V 1966, 1).

ПОВТО́РЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **повто́рювати.** *В його плаксивім голосі і в тім щохвиля повторюванім «паночку» жандарм добачав укритий насміх над своєю властю* [владою] (Фр., II, 1950, 30); *Він виголошував тост на честь Горпини, це можна було зрозуміти з часто повторюваного її імені* (Ю. Янов., Мир, 1956, 274).

2. *у знач. прикм.* Який буває, трапляється і т. ін. знову, вдруге; повторний. *В розташуванні повторюваних членів речення автор* [Марко Вовчок] *не обов'язково дотримується якоїсь певної симетрії* (Курс. іст. укр. літ. мови, I, 1958, 403).

ПОВТО́РЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **повто́рюваний** 2. *Знання повторюваності посуг дає змогу заздалегідь підготуватися до труднощів, які вони викликають* (Наука.., 12, 1956, 21); *З давніх часів перед фольклористикою стоїть.. завдання пояснити повторюваність сюжетів і мотивів, ідей і поетичних форм у різних народів* (Пар. тв. та етн., 6, 1964, 13).

ПОВТО́РЮВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **повто́рювати** і **повто́рюватися.** *Митець сьогодні уже долає в собі вчорашню творчість.. Він уникає повторювань, копію-*

вань, бо там, де повторення,— зникає мистецтво (Мист., 4, 1967, 16).

2. Те саме, що **повто́рення** 2. — *Та чому ж у вас так мало їсти дають?* — *запитав я, здивований і немило вражений тими повторюваннями в словах Михася про їду, обіди та голод* (Фр., I, 1955, 193).

ПОВТО́РЮВАТИ, юю, ює́ш і **ПОВТОРЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОВТОРИ́ТИ,** торю́, то́риш, *док.*, *перех.* 1. Говорити, писати і т. ін. знову, ще раз те ж саме. *Це був приємний наказ, і його не треба було повторювати двічі* (Ів., Таємниця, 1959, 155); *Вже я раз виражала свої думки з поводу* [з приводу] *«київських свят», то що вже повторяти знов* (Л. Укр., V, 1956, 391); — *Що за чудесний вид,— повторив хлопець по хвилі* (Фр., III, 1950, 8); — *Я не бачив ніколи ні одного робітника з мастку Гальванеску,— вперто повторив дід* (Смолич, I, 1958, 49); // Проказувати слідом за ким-небудь. *Уста мого сусіда, ледь-ледь ворушилися, повторюючи її слова...* (Ле, Право.., 1957, 10); *Кладе дитя поклони.. Та молитву після діда Повторяє в тишині* (Граб., I, 1959, 210); — *За Січ!* — *промовили тихо старі, моргнувши сивим вусом.*— *За Січ!* — *стрепенувшись, як молоді соколи, повторили молодці* (Довж., I, 1958, 257); // Переказувати чиїсь слова. — *Нема тепер панської* — *є наша земля,— не помічає Тимофій, що повторює слова Мірошниченка* (Стельмах, II, 1962, 177); — *Роби як знаєш,— сказала* [мати],— *що мені переказали, те й я тобі повторила* (Ю. Янов., II, 1958, 207); // *тільки недок.* Часто говорити, згадувати що-небудь. *Ми любимо повторювати слова Глінки, що музику.. творить народ, а композитори лише аранжують її* (Рильський, IX, 1962, 167); *Повторяла* [Кранцьовська] *кілька раз, що вона для Славка застара* (Март., Тв., 1954, 257); // Відтворювати якісь звуки (про луну). *Ов-ов-ов!..*— *одзиваються збуджені гори... га-га-га!..*— *повторюють в тривозі далекі верхи* (Коцюб., II, 1955, 330).

2. Робити знову, ще раз те ж саме. *Наступного, 1614 року, козаки здійснили два походи. Щоправда, весняний був невдалий.. Проте влітку на 40 чайках вони повторили похід* (Наука.., 9, 1966, 40); // Виконувати ще раз (музичний або літературний твір, частину його). *Гіта.. грає на скрипці, повторюючи невтомно той самий бурхливий і блискучий пасаж, що раптом змінюється пристрасною й сумною мелодією* (Коч., II, 1956, 339); *Зурна повторяла один і той самий голос, монотонний, невиразний* (Коцюб., I, 1955, 395); // Наслідувати чиї-небудь рухи, дії і т. ін. *Знаками питає* [Мартіан] *Міна, де він узяв таблицю. Той показує на браму і повторює ті рухи, що робив йому воротар* (Л. Укр., III, 1952, 273); *Тоня невідлучно пробирається за ним, стараючись, мов слухняна альпіністка, точно повторювати кожен його рух* (Гончар, Тронка, 1963, 239); *Ведмідь ще раз здивував усю команду. Він повторив точно те, що зробив Гриць: вчепився лапами за трапик і спокійнісінько виліз на палубу* (Ткач, Гриць.., 1955, 12); // Бути цілком подібним до кого-, чого-небудь, схожим на когось, щось. — *Дуже часто діти повторюють своїх батьків. Засвоюють їхні звички, їх принципи, їх мораль* (Логв., Давні рани, 1961, 30).

3. Відновлювати в пам'яті раніше вивчене, засвоєне. *Учитель порадив, як нам треба повторювати те, що вже вивчено, як краще засвоїти правила* (Донч., V, 1957, 205); *Перейшов* [Грицько] *думками на географію й став конспективно повторяти її від початку до краю* (Вас., I, 1959, 177); *Сьогодні.. не вчили нічого нового, тільки трохи повторили* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 20).

ПОВТО́РЮВАТИСЯ, юю́ся, ює́шся і **ПОВТОРЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОВТОРИ́ТИСЯ,** торю́ся, то́ришся, *док.* 1. Звучати, бути написаним знову, ще раз. *Тихенький стук у двері. Річард спочатку не вважає. Стук повторюється* (Л. Укр., III, 1952, 89); *Одні й ті ж слова і фрази безліч разів повторювалися на одній і тій же сторінці* (Тулуб, В степу.., 1964, 494); *Очі світилися радістю, на обличчях сяяв усміх, а десь там тоскливо* [тоскно] *повторялося:* — *Чому пройшло? Чому не вернеться?..* (Хотк., I, 1966, 62); *Свиснув ховрашок. Люди ще довго наслухали, чи не повториться той звук* (Тют., Вир, 1964, 290).

2. Бувати, траплятися, відбуватися і т. ін. знову, ще раз. *Припадки, що були у мене перше щовечора, потім через день, останніх три-чотири дні вже не повторюються* (Л. Укр., V, 1956, 227); *Улюблені в селі людські ймення так часто повторювалися в кожнім домі, що можна було подумати: одну половину села складають Марії і Параски, а другу — Василі і Григорії* (Мас., Під небом.., 1961, 28); *Тут* [у гімназії] *з мужицьким сином повторяється та ж сама історія, що і в нормальній школі* (Коцюб., III, 1956, 28); *Захопивши бланки, далі вже порядкували* [делегати з'їзду] *самі. Те ж саме повторилося другого дня* (Головко, II, 1957, 432).

3. Повторювати свої слова, вчинки і т. ін. *Граючи безліч різних за характером і значенням ролей, Кропивницький ніколи не повторювався* (Минуле укр. театру, 1953, 35); *Лети ж, моя поезіє, вперед і звуків рій навій моїй ти лірі, щоб був він* [К. Є. Ворошилов], *як живий,*— *не сумнівай, не повторитись щоб ні в якій мірі* (Сос., II, 1958, 324).

ПОВТОРЯ́ТИ *див.* **повто́рювати.**

ПОВТОРЯ́ТИСЯ *див.* **повто́рюватися.**

ПОВТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПОВТЯГУВАТИ,** ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Втягнути кудись усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повтягав усі мішки в хату* (Сл. Гр.).

2. Засмоктати, всмоктати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *По Сивашах, що вже повтягували в себе стільки людей, поміж страшними.. трясовинами, де інший і вдень не пройде, Оленчук пройде і в найтемнішу ніч!* (Гончар, II, 1959, 59).

3. Увібрати, підтягти всередину (голови, животи). *А дівчата всі — так ніби ото бджоли, коли на них димом пхукнути... Голови в плечі повтягали* (Вишня, I, 1956, 241)); *На голому гіллі акації, що, здавалося, задрімала, стоячи під вікном, мирно сиділи, настовбурчивши пір'я і повтягавши голівки, горобці* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 34).

ПОВТЯГУВАТИ *див.* **повтяга́ти.**

ПОВУ́ЖЧАТИ, ає. Док. до **ву́жчати.** *Лице наче подовшало, чи внизу повужчало — зразу не запримітиш* (Мирний, III, 1954, 178); *Дорога пішла лісом і ніби повужчала, стала тіснішою* (Вітч., 3, 1951, 98); *Знову круг наш* [друзів] *сниться біля столу — Стіл зменшився, і повужчав круг!* (Рильський, II, 1960, 226).

ПОВУЗИ́ТИ, ужу́, у́зиш, *док.*, *перех.* Зробити вужчим (*див.* **вузьки́й** 1) усе або багато чого-небудь. *Коли б була мати кишені не повузила, були б і в мене широкі рукава* (Номис, 1864, № 900).

ПО-ВУ́ЛИЧНОМУ, *присл.*, *розм.* Неофіційно, на прізвисько. *На західній околиці села, біля самого байраку, живе Йосип Вихор, по-вуличному — Йонька* (Тют., Вир, 1964, 6); *Наспівуючи, я добігаю до обійстя дядька Миколи, якого по-вуличному прозивають Бульбою* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 24).

ПОВХОДИТИ і **ПОВВІХОДИТИ,** ить, имо, ите, *док.* 1. Ввійти кудись, у щось, до когось (про всіх або ба-

гатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Незабаром повходили в хату й другі* [товариші Чіпки] (Мирний, II, 1954, 297); *Нараз музика втихла.. та співи перестали, із сусідніх світлиць повходили старші панотчики і старші пані* (Фр., I, 1955, 185); *Не дуже відчиняючи ворота, всі поввіходили* [в клуню] *і знову їх зачинили* (Гр., II, 1963, 302).

2. Проникнути в глибину чого-небудь, просякнути у багатьох місцях. *Повходила кров у землю* (П. Куліш, Вибр., 1969, 349).

ПОВЧА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який містить у собі повчання, напучення. *Двоє* [селян] *стояли осторонь,.. інколи докидаючи й від себе повчальне слівце* (Смолич, I, 1958, 53); *Плужника почали дратувати повчальні сентенції кабінетного завсідника* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 162); // Який буває при висловленні повчання, напучення. — *Оксано, не спи! — несподівано проказав він повчальним тоном, щоб одвернути од себе.. увагу* (Крим., Вибр., 1965, 407); *Прислухається Марко до повчального, розважного голосу* (Кир., Вибр., 1960, 384).

2. Який навчає чого-небудь, дає корисні відомості, служить уроком. *Ще й досі була Хавцькому впомки та перша ніч його незвичного старшинування. Гірка і повчальна ніч...* (Гончар, III, 1959, 308).

ПОВЧА́ЛЬНИК, а, ч. Той, хто повчає, дає напучення. — *Весь колектив наш був би рад,— Почав директор-дипломат,— Щоб ви, шановний, як начальник І всього селища повчальник, Прийшли до школи хоть на час І тим порадували нас* (С. Ол., Вибр., 1959, 228).

ПОВЧАЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **повча́льний.** — *А наш-то вчений либонь посурйозніший* [серйозніший] *за тебе буде,— сказав йому з ехидною повчальністю Єгор* (Довж., I, 1958, 462); *Коли б не розсудливий, хоч і неприємний своєю повчальністю, голос Конопельського, напевно, Курило в перший же вечір вступив би в конфлікт з інтернатівцями* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 100); *Художній урок трилогії Юрія Шовкопляса «Людина живе двічі» має глибоку повчальність* (Рад. літ-во, 5, 1967, 22).

ПОВЧА́ЛЬНО. Присл. до **повча́льний.** *Він замкнув зовнішні двері,.. пропустив у сіни Шевченка, замкнув його з канцелярії і повчально додав крізь двері: — Ти тільки там палити не здумай...* (Тулуб, В степу.., 1964, 25); *Іван Іванович Горобець.., голос якого найчастіше звучав повчально і безапеляційно, йде поруч якось бочком, говорить солодко, заглядає питально у вічі* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 322); *Повчально простежити, як протягом своєї літературної діяльності все більше й більше очищав поет* [І. Франко] *свою мову* (Рильський, III, 1955, 276).

ПОВЧА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **повча́ти.** *Коли не було інтелігенції в церкві, о. Василь почував себе свобіднішим у повчанні селян* (Мак., Вибр., 1956, 326); — *Яке ж це малювання? Це — жарт, карикатура для повчання наших п'яниць, щоб хоч на вулиці не показувалися в такому непристойному вигляді* (Тулуб, В степу.., 1964, 180).

2. Порада, напучення. *Наливайко ще з першого слова канцлера намагався не вслухатися в його глузливі повчання* (Ле, Наливайко, 1957, 31); *Бронко остаточно визнав слушність повчань старшого товариша* (Вільде, Сестри.., 1958, 224).

3. Проповідь, що містить у собі поради, напучення; жанр давньоруської літератури, який включає таку проповідь. *Значне місце в древньоруській літературі займали твори церковно-богословського характеру — проповіді, повчання і т. п.* (Іст. УРСР, I, 1953, 79).

ПОВЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех.* 1. Вчити кого-небудь чогось, даючи поради, напучення, пояснюючи, показуючи; напучувати, наставляти. [Лукія:] *Як діждеш синів, то повчай їх, щоб вони не були такими бузувірами, як їх.. батько!* (Кроп., II, 1958, 156); *Клим, повен життєвого досвіду, повчав сина, як треба жить* (Горд., II, 1959, 268).

2. *розм.* Бити, караючи за яку-небудь провину. *Досталося ж Галі! Параска, як огонь, кинулась на неї.. То не мати повчає своє дитя — то звірюка кинулася на чуже.. Не зоставила мати живого тіла на дочці* (Мирний, IV, 1955, 72); *Дід вицупив із-за сволока батуру, якою, певно, не раз повчав свого внука Миколку* (Тют., Вир, 1964, 323).

ПОВЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *док., перех.* 1. Док. до **повча́ти.** *Всіх повчає, кого тільки не стріне. Хлібом не годуй,— дай повчити!* (Довж., I, 1958, 74).

2. Вчити, навчати якийсь час. — *Треба буде прохати Наталю, щоб вона, Яша, трохи повчила тебе історії там... географії* (Вас., II, 1959, 59).

3. Покарати, провчити. — *Північна княгиня,— говорив імператор Костянтин..,— дуже дика, горда й неприступна, але, я думаю, ми зуміємо її повчити і навчити* (Скл., Святослав, 1959, 143); // *розм.* Побити, караючи за яку-небудь провину. *Іноді таки й різочкою добре повчить* [старий Левка] (Кв.-Осн., II, 1956, 256).

4. Вивчити все або багато чого-небудь. *Уроки він повчив ще вчора* (Допч., Ю. Васюта, 1950, 91).

ПОВЧИТИ́СЯ, чу́ся, чи́шся, *док.* 1. Навчатися, здобувати освіту якийсь час. — *Я так думаю з собою зробити: повчуся ще років зо два, та й у народні вчителі на село* (Коцюб., I, 1955, 448); — *Мало ти ще вчився. Треба ще кудись оддавати. Повезу ще в Зіньків, повчись іще там* (Вишня, I, 1956, 6).

2. Вчитися чого-небудь, переймати досвід, уміння, манери і т. ін. якийсь час [Маруся:] *Чи не ворожать оце тітка на зорях?.. Треба піти та й собі повчитись* (Кроп., I, 1958, 73); *А якщо в нас неладно щось або чогось немає, то й ми охоче повчимось у тих, хто діло знає* (Забіла, У.. світ, 1960, 125).

ПОВЧІПЛЮВАТИСЯ, юємося, ю́єтеся, *док.* Учепитися (про всіх або багатьох, все або багато чого-небудь). *Дітвора йому в поли повчіплювалась* (Сл. Гр.).

ПО-ВЧОРА́ШНЬОМУ, *присл.* Як учора. *Дощ.. по-вчорашньому сіяв, як крізь сито* (Мирний, I, 1949, 335); *На колгоспному подвір'ї біля возів, біля коней якось не по-вчорашньому метушилися колгоспники* (Панч, В дорозі, 1959, 229).

ПОВШИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повшива́ти.** — *В мене не тільки все стоїть не повшиване, обідране,— в мене навіть воріт не поставили* (Н.-Лев., III, 1956, 97).

ПОВШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Ушити все або багато чого-небудь.

2. Покрити соломою будівлі, приміщення і т. ін. *Громада обгородила город і двір, повшивала заново повітки й загороду, клуню й комору* (Н.-Лев., III, 1956, 97).

ПОВ'Ю́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пов'ю́чити.** *Ой стоять коні да попутані, пов'ючені* (Думи.., 1941, 186); // **пов'ю́чено,** *безос. присудк. сл. Коли вже все було пов'ючено на коней та на вози, Андрущенко та Тишко звеліли зарізать кілька баранців та дві корови* (Морд., I, 1958, 144).

ПОВ'Ю́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* Нав'ючити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВ'ЯЗА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пов'яза́ти** 1—8 і **пов'яза́тися.** *Червоніли пов'язані квітчастими хустками голови сапальниць* (Коцюб., I, 1955, 58); *Золота зірка при світлі місяця ясно горіла над рукою, пов'язаною білим бинтом* (Гончар, III, 1959, 123); *Уві-*

йшла худа бабуся.., по самі брови пов'язана чорною, виношеною хусткою (Вовчок, Вибр., 1937, 99); *Пов'язана в пучечки верба; З'являються переможці елліни, що женуть списами поперед себе, мов отару, гурти.. полонених і пов'язаних устяж троянців і троянок* (Л. Укр., II, 1951, 324); *Тепер аж не уявляєш собі, як можна працювати оперативно, не бувши пов'язаний радіотелефоном з диспетчером МТС* (Ю. Янов., II, 1954, 130); *Для Марії перший час війни був назавжди пов'язаний зі смертю її матері і семирічної дочки Лесі* (Жур., Дорога.., 1948, 34); *Дядя Гриша.. проходить біля коней, пов'язаних до копов'яз* (Головко, I, 1957, 380); // **пов'язано,** *безос. присудк. сл. Надходило різдво. На Україні з цим святом пов'язано безліч різних прикмет, звичаїв, легенд і обрядів* (Тулуб, В стену.., 1964, 198).

ПОВ'ЯЗА́НІСТЬ, ності, *ж.* Наявність зв'язку, взаємної залежності, зумовленості фактів, явищ і т. ін. *Силу духу українського народу, пов'язаність з великими своїми попередниками, і зокрема діяння народних месників — відсвічує* [висвітлює] *вже в нас і художня література* (Тич., III, 1957, 253); *Вивчення назв населених пунктів.. дає підставу покласти в основу класифікації топонімічних назв пов'язаність або непов'язаність топонімічного найменування з назвою особи* (Мовозн., XIV, 1955, 10).

ПОВ'ЯЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пов'яза́ти** 7. — *Я хочу.. сюжетного пов'язання емоцій і живих, теплих людей* (Ю. Янов., V, 1959, 121); [Гармаш:] *Прошу, товариші, порядок денний.. Третє. Пов'язання учбової програми з безпосередньою практикою на виробництві* (Мик., I, 1957, 164); *Партія послідовно втілює в життя ленінські настанови про тісне пов'язання освіти з життям, з продуктивною працею* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 13).

ПОВ'ЯЗА́ТИ *див.* **пов'язувати.**

ПОВ'ЯЗА́ТИСЯ *див.* **пов'язуватися.**

ПОВ'ЯЗКА, и, *ж.* 1. Вузький шматок тканини, яким обв'язують що-небудь (голову, руку і т. ін.). *Пані Люба недужа лежить з пов'язкою на голові в ліжку* (Вас., III, 1960, 223); *Жінки клопочуться з ізоляційним матеріалом, з отією самою синтетичною скловатою, загицаючись від її гострої пилюки марлевими пов'язками* (Гончар, Тронка, 1963, 341); // Смужка тканини на рукаві як знак чого-небудь. *До нас під'їхав на коні офіцер військової академії з червоною пов'язкою на рукаві* (Панч, На калин. мості, 1965, 70); // Шматок тканини, бинта і т. ін., що підтримує хвору частину тіла в потрібному положенні або закріплює на ній перев'язний матеріал. *Остапові зсунулась пов'язка з рани, і.. йому ніяк не вдавалось зав'язати її* (Коцюб., I, 1955, 374); *Рука висіла у нього на пов'язці* (Рибак, Час.., 1960, 867).

2. Старовинний жіночий головний убір. *Темне волосся, зачесане на проділ, прикривала шовкова біла пов'язка, кінці якої спускалися на груди* (Скл., Святослав, 1959, 30).

ПОВ'ЯЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пов'язувати.** *Необхідно.. вжити заходів до попередньої підготовки аудиторії і до пожвавлення самих зборів: пов'язування загальних доповідей з конкретними завданнями роботи.., висування співдоповідачів.. і т. д.* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 306).

ПОВ'ЯЗУВА́ТИ, ую, єш, *недок.,* **ПОВ'ЯЗА́ТИ,** в'яжу́, в'яжеш, *док., перех.* 1. Обмотувати чим-небудь, зв'язуючи кінці; перев'язувати. *Ніжно, мов сестра,.. рану пов'язала* [дівчина бійцеві] (Сто пісень.., 1946, 153); // Надівати (хустку, краватку і т. ін.), зав'язуючи кінці. *Загнибіда.. пов'язав шию шовковим платком* (Мирний, III, 1954, 82); *Тобі* [піонере] *на груди галстук твій червоний Пов'язує рука більшовика* (Бичко, Вогнище, 1959, 25); *Вона.. навіть хустку пов'язала по-новому* (Тют., Вир, 1964, 132); // Закріплювати, зав'язувати. *Хустку білу, що сповза, Поправля* [матінка], *пов'язує* (С. Ол., Вибр., 1959, 192); *Усіх обійде* [Марія]. *Одному тугіше бинт пов'яже.., а тому привітне слово скаже* (Гонч., Вибр., 1959, 169); // В обряді сватання — перев'язувати сватів через плече рушником на знак згоди. — *Благослови діток, нехай Маруся нас пов'яже* (Кв.-Осн., II, 1956, 58); [Петро:] *В той же день сватам рушники пов'язати встигла* [Орина] (Собко, П'єси, 1958, 37).

2. *тільки док.* Зв'язати, обвивши мотузкою, переверслом і т. ін. все або багато чого-небудь. *Ой, там за яром Брала дівка льон, Та нічим пов'язати* (Укр.. лір., пісні, 1958, 329); *Як викосять* [люди] *нивку, пов'яжуть снопи* (Кв.-Осн., II, 1956, 132); *Як же пахнуть сухі волошки в хаті! Це баба Явдоха пов'язала їх у пучки і.. порозтикала скрізь* (Донч., IV, 1957, 134).

3. *тільки док.* Обкрутивши, обв'язавши чим-небудь тіла або руки, ноги, позбавити свободи руху всіх або багатьох. *Набігли на циганську халупу турецькі жовніри.. й пов'язали всіх, хто був у хаті* (Коцюб., I, 1955, 377); — *Спочатку пов'яжіть старшину, тоді я буду говорить...* (Сос., I, 1957, 377).

4. *тільки док., рідко.* З'єднати кінці чого-небудь, зв'язавши вузлом; зв'язати. *Впочі пов'язали* [моряки] *пояси, мотуззя, сорочки і по скелі спустилися до моря* (Мушк., Серце.., 1962, 232).

5. Те саме, що **з'єднувати** 3. *По селі білі вузенькі стежки всі хати докупи пов'язали* (Стеф., I, 1949, 130); *Везуть* [кораблі] *і машини, й руду, й виноград... Пов'яже канал для обміну — І Кольський півострів, Москву й Ленінград, Урал, Україну...* (Тич., II, 1957, 290); // *перен.* Зближувати, єднати. *Мишуга був першим і неперевершеним виконавцем багатьох пісень Лисенка, з яким його пов'язувала щира дружба* (Вітч., 6, 1967, 181); *Високий гуманізм великих поетів* [Т. Шевченка і М. Лермонтова], *громадянськість, спільність їхніх поезій назавжди пов'язує ці два славнозвісні імені* (Вітч., 10, 1964, 191); *Нема сил зоставити в злиднях тих, з ким пов'язали пута крові* (Хотк., I, 1966, 134); *Маяковський тісно пов'язав свою долю з долями народів, що виборювали правду нового життя* (Веч. Київ, 19.VII 1968, 3).

◇ **Пов'язувати (пов'яза́ти) (своє́) життя́ (себе́, свою́ до́лю)** *з ким — чим* — присвячувати себе, свою діяльність кому-, чому-небудь. *Двадцятилітній Мануїльський без вагань пов'язує свою долю з більшовиками* (Веч. Київ, 3.X 1968, 2); *Життя із нею* [партією комуністів] *пов'язати — Це значить — крила розправляти* (Братунь, Пісня., 1953, 3).

6. Встановлювати спільність, зв'язок, взаємну залежність між ким-, чим-небудь. *Сахно пов'язувала несподіване зникнення Чіпаріу з усіма таємницями й загадками цього навісного мастку* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 55); *Виникнення та первісне оформлення жанру науково-фантастичної літератури справедливо пов'язують з ім'ям Жюля Верна* (Рад. літ-во, 3, 1964, 122); *Річинську.. ніяк не міг* [Орест] *в уяві пов'язати з вихованкою Ладиків* (Вільде, Сестри.., 1958, 173).

7. Поєднувати в ціле, об'єднувати разом чим-небудь спільним. — *Я розповім про школу й молодих моряків на бригові, Богдан викладе свої спостереження й мотиви повернення його й інших на батьківщину, а редактор пов'яже це міцними вузлами фабули* (Ю. Янов., II, 1958, 79); // *з чим.* Сполучати як частини єдиного цілого. *Пов'язувати теорію з практикою; Труд Франко тісно пов'язував з боротьбою в ім'я кращого майбутнього* (Рильський, III, 1956, 109).

8. *тільки док.* Прив'язати всіх або багатьох коней, волів і т. ін. *Повипрягали* [селяни] *коні, пов'язали до возів* (Головко, II, 1957, 183).

9. *тільки док.* В'язати (гачком, спицями і т. ін.) якийсь час.

ПОВ'ЯЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПОВ'ЯЗА́ТИСЯ,** в'яжу́ся, в'я́жешся, *док.* 1. Обмотувати себе чимнебудь, зав'язуючи кінці; обв'язуватися. *Пов'язалася* [Маруся] *білим рушником, мов наміткою* (Хотк., II, 1966, 37); // Надівати на себе що-небудь, стягуючи кінці вузлом; зав'язуватися. *Досі його шовковою хусткою пов'язується Галина* (Стельмах, II, 1962, 229); *Вона одягла демісезонне пальто, пов'язалася хусткою* (Шиян, Гроза.., 1956, 370).

2. Ставитися в зв'язок з ким-, чим-небудь; співвідноситися. *З ним* [Преображенським] *пов'язувалося й інше, про що давно вже з приємністю забулося* (Лс, Міжтір'я, 1953, 38); *Все, що думав зараз Черниш, якось неминуче пов'язувалося з Ясногорською* (Гончар, III, 1959, 391); // Викликати в уяві певні спогади; асоціюватися з ким-, чим-небудь. *Одна згадка шкільних років пов'язується в мене зі страшною звісткою про злодійське вбивство улюбленця народу Кірова* (Ю. Янов., II, 1954, 17).

3. Поєднуватися в ціле, об'єднуватися разом на основі чого-небудь спільного. *Ще старші зяті обходили молодшого. Ще басували. Треба було якоїсь оказії, щоб через неї рід докупи пов'язався* (Кач., II, 1958, 11); // *з чим.* Сполучатися, поєднуватися як частини єдиного цілого. *Теорія літератури в дослідженнях радянських літературознавців все тісніше пов'язується з потребами літературної практики* (Рад. літ-во, 1, 1957, 3); *З народною освітою, вихованням та педагогікою тісно пов'язалася художня література* (Літ. Укр., 18.VI 1968, 3); // Бути поєднаним з чим-небудь, відповідати чомусь. — *Те, що він говорив, не пов'язувалось з його шахраюватим виглядом і могло здивувати* (Голов., Тополя.., 1965, 102).

4. *розм.* Зближуватися, вступати з ким-небудь у якісь стосунки, мати якусь спільну справу (перев. неприємну, варту осуду і т. ін.). — *Вони побили і прогнали свого вітця, вони тепер пов'язались з якимись злодіями!* (Фр., VIII, 1952, 149).

5. *тільки док.* Утворитися, зав'язатися (про плоди). *Дощі стривожили Теклю.. Збур'яніла картопля, вигнала билля, аби хоч пов'язалася* (Горд., Дівчина.., 1954, 151).

ПО́В'ЯЗЬ [1], і, *ж.* Те, чим пов'язують, скріплюють щонебудь. *На території Варни збереглися дві.. брили скель.. Вони були скріплені залізними пов'язями і стояли у вертикальному положенні* (Парк Олександрія.., 1949, 56).

ПО́В'ЯЗЬ [2], я, *ч., діал.* Зв'язок. *Може, думаю собі, знайдеться який пов'язь між двома легендами* (Сл. Гр.).

ПОВ'ЯЛИ́Й, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **пов'я́нути.** *Розгортала* [Федорка] *шорстке листя огудини, пов'ялої од спеки, а огірки в пелену кидала...* (Головко, I, 1957, 231).

2. *у знач. прикм.* Який втратив свіжість, соковитість; в'ялий. *От вітер буйний повійнув, З дерев пов'яле листя здув* (Рудан., Тв., 1956, 80).

3. *у знач. прикм., перен.* Який схуд, виснажився, втратив привабливість; змарнілий. *Ота пишна красуня.. з погордливим усміхом на коралових устах, з буйними кучерями над мармуровим чолом і ся пов'яла, зжурена жінка — одна й та сама особа* (Л. Укр., III, 1952, 591).

ПОВ'ЯЛИ́ТИ, в'ялю́, в'я́ли́ш, *док., перех.* 1. Позбавити свіжості, соковитості; зробити в'ялим. *Холодна та зима була, цвіт пов'ялила* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Зв'ялити (у 2 знач.). *Важка праця пов'ялила обличчя.*

ПОВ'ЯЛИ́ТИСЯ, в'я́ли́ться, *док.* Утратити свіжість, соковитість; стати в'ялим. *Серед літонька Всохла квітонька, Зажурилася, Пов'ялилася...* (Черн., Поезії, 1959, 158); *Різьблене листя пов'ялилось, Зашелестіло гаряче* (Мал., Чотири літа, 1946, 30).

ПОВ'ЯНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Утратити свіжість; усохнути (про рослини). — *А без мене,— дощ доводить,— Враз пов'януть всі садочки!* (Граб., I, 1959, 452); *Ще кілька хвилин, і знову стане поночі, завиють дикі вітри, і пов'януть останні чарівні квіти* (Ів., Вел. очі, 1956, 69); // Утратити свіжість, пружність; стати кволим (про людське тіло). *Я був стомлений до краю, в мені пов'яли всі м'язи* (Ю. Янов., II, 1958, 119); // *перен.* Утратити принадність, потьмаритися, стати невиразним. *З того ж часу все для дівчини якось наче помарніло й пов'яло: і місця, і обличчя всі поробилися без цвіту і без квіту наче* (Вовчок, I, 1955, 359); *Погасли, пов'яли всі кольори ясні* (Рильський, I, 1960, 85).

2. *перен.* Утратити рухливість, бадьорість; зробитися млявим, байдужим. *Сонце палить... Пов'яли хлопці, поварились, як раки* (Вас., II, 1959, 167); // Поступово втратити фізичну силу; змарніти, ослабнути. *Усі люди пов'яли, змарніли; тільки бабуся велична, як і була* (Вовчок, I, 1955, 127); *Ми, квіти, вас рвемо. Пахучі, простіте! І люди пов'яли, мов зірвані квіти* (Рильський, I, 1960, 85).

ПОГА́ВКАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Гавкати якийсь час. *Пес погавка та й затихне...* (Граб., I, 1959, 573); *Знадвору крик: «Кукуріку!! гав, гав, гав!»* [Начальник поліції *(грозячи до вікна)*:] *Капали! Ось я вам дам! я вас покукурікаю, я вас погавкаю* (Л. Укр., IV, 1954, 239).

2. *перен., вульг.* Те саме, що **поговори́ти** 2. — *Душогуб! Щоб тобі руки повикручувало, а ноги каменем потрощило. — Ти довше погавкай, то я тобі й без каменя потрощу* (Тют., Вир, 1964, 445).

ПОГА́ВКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Гавкати не дуже голосно або час від часу. *Песик бігав на подвір'ї, погавкував на перехожих* (Казки Буковини.., 1968, 145); *Песик Ложка.. погавкував стиха* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 65); * Образно. *Бухкають гвинтівки, погавкують німецькі автомати, глухо бубонять кулемети* (Загреб., Шепіт, 1966, 53).

ПОГАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *неперех.* Гадати, думати якийсь час. *Довгенько так посумувавши* [посумувавши], *Пішла* [Дидона] *в будинки на постіль; Подумавши там, погадавши, Проворно скочила на піл* (Котл., I, 1952, 85); *Подумав я, погадав. — Добре,— кажу,— за все вам спасибі!* (Мур., Бук. повість, 1959, 8).

2. *неперех.* Подумати, розміркувати. — *Браття,— каже* [бесідник],— *ми.. того прийшли, аби враз із вами погадати над нашою нуждою* (Март., Тв., 1954, 183); — *Б'єшся-б'єшся, а праця — за цілий день шістнадцять годин. На всю сім'ю півпуда жита заробиш, цілою сім'єю.* — *Отут і подумай, і погадай* (Головко, I, 1957, 239).

3. *перех. і без додатка.* Розміркувавши, зробити висновок. *Марусяк погадав. що, може, ліпше буде піти пріч* (Хотк., II, 1966, 228); // Промовити в думці щонебудь. — *Я їм нічого злого не зробив.* — *Але не зробив нічого й доброго,— погадала собі старенька* (Хотк., II, 1966, 180).

4. *перех. і неперех., діал.* Задумати що-небудь. *Як погадала* [Якимиха], *так і зробила* (Кобр., Вибр., 1954, 54).

5. *неперех., діал.* Подумати. — *Вашу матір відшукала панна Маня, бо про неї в першій хвилині нещастя ніхто не погадав* (Коб., III, 1956, 185).

6. *перех. і з спол.* що, *діал.* Уявити що-небудь. *Погадайте собі лиш, що то за мука до нікого живого словечка не промовити* (Стеф., III, 1954, 23).

ПОГАЙНУВАТИ, ýю, ýєш, *док., перех., розм.* Витратити марно, розтратити все або багато чого-небудь.

ПОГАЙСА́ТИ, áю, áєш, *док., діал.* Піти, побігти. *Куди погадавш, туди й погайсаш* (Чуб., V, 1874, 1194).

ПОГАЛА́СУВАТИ, ýю, ýєш. *док., розм.* Галасувати якийсь час. *Погаласувавши, посердившись, всі почали заспокоюватися* (Н.-Лев., I, 1956, 565); [Дремлюга:] *Пошумлять, погаласують, а потім усе стане на своє місце* (Корн., II, 1955, 343).

ПОГАМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погамувáти.** *На ньому* [човні], *крім гребців, були..: старець Данило.. і один його учень, молодий іще чернець з чорними, блискучими очима і з виразом упертої, нічим не погамованої волі* (Фр., IV, 1950, 156); *Сашко змовчав.. і без жодного слова, з ледь погамованою образою, вийшов надвір* (Ю. Бедзик, Серце.., 1961, 150); // *у знач. прим. Нартал випускає з рук кухля і кидається на лаву, зовсім знесилений погамованим вибухом* (Л. Укр., II, 1951, 406).

ПОГАМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ПОГАМУВАТИ,** ýю, ýєш, *док., перех.* 1. Не давати виявлятися; стримувати. *Хвилю він вагувався, чи відповідати дальше на його* [Захара] *допитування, далі погамував свій певчасний порив* [злості] (Фр., VI, 1951, 46); *Доктор Темір догриз мундштука і встав. — Я піду,— сказав, не в силах погамувати в собі досади й обурення* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 145).

2. Те саме, що **заспокóювати** [1]. *Порицька так стурбувалась, аж обличчя плямистою краскою вкрилось. Ольга погамувала її рукою* (Л. Укр., III, 1952, 748).

3. Те саме, що **заспокóювати** [2]. *В келихи й чаші з вином, що пили вони, вкинула* [Єлена] *раптом Зілля, що й біль погамує і горе дозволить забути* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 78).

4. Утамовувати (голод, спрагу і т. ін.). *Коли випадає перед світом роса, ми, попадавши, злизуємо її язиками.. Хоч раз якби погамувати спрагу!* (Гончар, Людина.., 1960, 287); *Ніч ховала від утікача людські оселі; вона не підпускала його ні до городів, ні до невеличких піль, де б він мав змогу пожувати молодих колосків, щоб хоч трохи погамувати голод* (Загреб., Європа 45, 1959, 38).

ПОГАМУВАТИ *див.* **погамóвувати.**

ПОГАНЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Досить поганий; негарний. *Живе* [Кривинюк], *як видко по всьому, досить стíснено* [важко], *хата в нього дуже поганенька* (Л. Укр., V, 1956, 383); — *А виправка у вас поганенька,— зауважив штабс-капітан* (Добр., Ол. солдатки, 1961, 44); *Поганенькі вірші; Поганеньке почуття образи десь заворушилося в душі* (Панч, На калин. мості, 1965, 94); — *Чи не романтична історія криється за цією допомогою? — прокинулись поганенькі думки* (Стельмах, II, 1962, 253); *Прийшов він хутко. Поганенький на личку, рябий, як решето* (Вовчок, I, 1955, 177); *А Григорович аж увесь чуб обірвав собі з серця, що й поганенька б то баба, та над ним глузує* (Кв.-Осн., II, 1956, 184).

ПОГАНЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **поганéнький.** *Бліді, втомлені, поганенько вбрані, Та к зброї кожний* [боєць] *мов приріс руками* (Фр., X, 1954, 62); *Вчився я поганенько. Нерівно. Через те мені не дали стипендії* (Довж., I, 1958, 13); // *у знач. присудк. сл.* — *З нервами у вас.. поганенько, але поприймайте ліки.. і проживете ще сто років* (Зар., На.. світі, 1967, 112).

ПОГАНЕ́СЕНЬКИЙ, а, е, *розм.* Не дуже гарний. *Як би приманити хоч поганесенького якогось, хоч безхвостого шпака?* (Донч., VI, 1957, 251).

ПОГА́НЕЦЬ, нця, *ч.* 1. *розм.* Той, хто викликає огиду, відразу (виглядом, поведінкою, вчинками і т. ін.). *Чотири свічки спалила, поки Гриця умила, а п'ятий каганець — такий Грицько поганець!* (Укр., присл., 1955, 131); *Вона так багато наслухалася.. історій про ..газетярів, про їх цинізм, нічні пиятики, галабурди і т. ін., що дрож пробігла їй на думку — статися жінкою такого поганця* (Фр., II, 1950, 298); — *А тобі ріже око, що я чужу людину в хату прийняв? А з ким мені жити, коли в мене син — поганець?* (Тют., Вир, 1964, 75); // Загарбник, кривдник, поневолювач. *Ой, зі сходу вдарив грім — Била «катерина»* [«катюша»]; *Очистилась від поганців Наша Україна* (Укр., думи.., 1955, 525); *Хотіли поганці віднять у нас хату — та ми тую жадність одсікли рукату* (Тич., II, 1957, 139); // Уживається як лайливе слово. — *Так от як ви!.. Мошенники! Поганці! — Лютує Лев* (Гл., Вибр., 1951, 113); — *Утікати, поганцю? Ні, тепер уже, пане, запізно!* (Забашта, Вибр., 1958, 244).

2. *заст.* Те саме, що **погáнин** 1. *Гей, нумо, до зброї!.. Вдаримо на татар і турків, Вороєв-поганців* (Пісні та романси.., II, 1956, 179); — *Я хочу, щоб ти віддав її за мене... Я знаю, твій закон не дозволяє віддати за поганця, але я прийму вашу віру* (Досв., Гюлле, 1961, 86).

ПОГА́НИЙ, а, е. 1. Який не має добрих якостей, властивостей; не такий, як треба; який викликає негативну оцінку. *З поганої трави — погане й сіно* (Укр., присл., 1955, 104); *Виніс* [шинкар] *поганшого вина й здер більші гроші з бурлак* (Н.-Лев., II, 1956, 232); *Гордєєв усю ніч пік у кухонній юрті пироги і все хвилювався, що дріжджі погані, але.. пироги вийшли високі, рум'яні й легкі* (Тулуб, В степу.., 1964, 219); // Неприємний своїми якостями, властивостями (несмачний, смердючий і т. ін.). — *Погана у тебе.. якшня! Як трава!* (Мирний, I, 1954, 297); *Коли прийшли на свої місця, Олечка, попробувавши суп, заплакала: — Ой, яке погане* (Хижняк, Тамара, 1959, 178); // Некорисний або шкідливий. *Сестри ходили Що день божий вранці-рано Плакать над Іваном, Поки самі потруїлись Тим зіллям поганим* (Шевч., II, 1963, 136); *Це поганий гриб, шкідливий, Зветься гриб цей — мухомор* (Нех., Ми живемо.., 1960, 100); *Погана муха;* // Несприятливий, похмурий (про погоду, день і т. ін.). — *Пам'ятаю — поганий був ранок: туман наліг на землю* (Коцюб., I, 1955, 141); *Незважаючи на погану погоду, Гнат був у веселому настрої* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 38).

Погáна хворóба — венерична хвороба. *Сюди* [до кринички] *з усіх усюд стікаються прочани, стікаються хворі на невигойні й погані хвороби* (Стельмах, II, 1962, 311).

2. Який не задовольняє поставлених вимог, не відповідає цим вимогам, певним потребам. *Це був мій перший звуковий фільм* («Іван»), *знятий на дуже поганій апаратурі, ще не освоєній початкуючими звукопрацівниками* (Довж., I, 1958, 25); — *Ви погане місце вибрали для маневрування,— тихо сказав Савченко* (Стельмах, II, 1962, 195); *Соняшник є поганим попередником, а під озимину й зовсім не придатний* (Хліборобр Укр., 3, 1966, 19); // Виконаний недосконало, не-

майстерно; невправний. *Сиділи там* [у неклі] *скучні піїти, Писарчуки поганих вірш* (Котл., І, 1952, 138); *Тоня.. бігає на всі фільми підряд — гарний він чи поганий* (Гончар, Тронка, 1963, 45); // Недосвідчений, невмілий (про людину). *Поганий з тебе стиліст, діду, не вмієш прибирати порівнянь* (Хотк., II, 1966, 359); *Революційна хвиля владно тягла нас на вулицю, на площі.. Вулиця стала школою. І тут більшість із нас виявились поганими вчителями. Поганим учителем виявився й я* (Довж., І, 1958, 15); // Який не відповідає звичайним нормам, відхиляється від нормального (про стан, відчуття, життєві функції організму і т. ін.). [Милевський:] *Я.. застав його зовсім у поганому стані, ходить не може* (Л. Укр., II, 1951, 74); — *Апетит якийсь поганий... Пироги вже приносили?* (Вишня, І, 1956, 225); // Нездоровий, хворий (про органи тіла, організм). *Поганому животу і пироги вадять* (Укр., присл., 1955, 144).

◇ **Робити до́бру (весе́лу) мі́ну при пога́ній грі** *див.* **мі́на** [1].

3. Який не обіцяє нічого доброго, віщує лихо, небезпеку або неприємність; невтішний, сумний. [Мартіан:] *Ось я зараз скажу, щоб занесли Люціллу..* [Люціла:] *Сама піду! Бо се поганий знак, щоб на руках несли в нову домівку* (Л. Укр., III, 1952, 311); [Тетяна:] *Нема дома* [чоловіка]; *мені дуже без нього було страшно! Поїхав в город по якомусь ділові* [ділу], *так я цілу ніч мала поганий сон* (Кроп., V, 1959, 132); *Провал.. Недарма сьогодні у поганому передчутті тривожилось серце...* (Стельмах, І, 1962, 589); // Невеселий, гнітючий. *Поганий настрій;* // Нещасливий, важкий, жорстокий. *Ой, талане, талане, Удовиний поганий!* (Шевч., І, 1963, 228); *Погана доля не дрімала,— Немов невольника, тебе вела Від зла до зла* (Фр., XIII, 1954, 407); // *у знач. ім.* **пога́не,** ного, *с.* Те, що віщує лихо, небезпеку або неприємність. — *Прошу вас, побережіться,— ледве міг розібрати Брянський.— Бо мені погане виділося...* (Гончар, III, 1959, 115); // *у знач. ім.* **пога́не,** ного, *с.* Що-небудь лихе, небезпечне, неприємне. *Вчора дістав од тебе листа, дорога Вірунечко, і.. трохи заспокоївся, що нічого поганого з Вами не сталося* (Коцюб., III, 1956, 319).

◇ **Жа́рти пога́ні** *див.* **жарт.**

4. Якому властиві негативні моральні якості (про людину). — *Чи він наважався дуріти.. тим, що в йому молода кров грає, чи він і справді поганий чоловік* (Н.-Лев., VI, 1966, 362); *Кожна людина, якою б вона поганою не була, має свій найчистіший закуток чи хоча б спомин* (Стельмах, II, 1962, 164); // Недоброзичливий, неприязний; злий. — *Люди тут такі, погані. Я їм нічого злого не зробив* (Хотк., II, 1966, 180); // *у знач. ім.* **пога́ний,** ного, *ч.*; **пога́на,** ної, *ж.* Людина, огидна своєю поведінкою, вчинками і т. ін. — *Тілько ти мені слово пікнеш про батька та матір, я тебе з світа зживу.. Вони тебе, поганого, виплодили, виростили, скілько на тебе грошей стратили,— так ти оце за те дякуєш їм?!* (Мирний, І, 1954, 162).

◇ **Пога́ний на язи́к** — грубий, нестриманий у висловах. [Одарка:] *Мені здається, що я б його ніколи не покохала: такий у нього страшний погляд. Та сердитий, та поганий на язик!..* (Кроп., І, 1958, 94).

5. Вартий осуду (про манери, поведінку, вчинки і т. ін.). [Дівчина:] *Поганих звичайок у мене багато* (Л. Укр., II, 1951, 100); — *Ви майстер викручуватись і робити поганий вплив на людей* (Стельмах, І, 1962, 581); // Який ганьбить, плямує кого-небудь. *Хороша чутка далеко чутна, а погана ще дальше* (Номис, 1864, № 4452); *Хто пустив погану славу на багатирку Шрамченкову дочку?* (Мирний, II, 1954, 113); // Грубий, брутальний, непристойний. *Навздогін Гнату летить якась погана лайка, але він уже не розбирає її* (Стельмах, II, 1962, 350); // *у знач. ім.* **пога́не,** ного, *с.* Те, що варте осуду. *Від поганого відверталося не через знання дійсної вартості цього поганого, а просто якимсь чуттям і нюхом* (Хотк., І, 1966, 144); — *Чого мені турбуватись? Я не зрадник і не злодій, поганого я нічого не вчинив* (Гончар, III, 1959, 38); // Який виражає осуд; несхвальний, негативний. — *Поганої ви думки про мене, виходить, Мирославо!* — *посміхнувшись, сказав Артем* (Головко, II, 1957, 445).

◇ **Зга́дувати (згада́ти) пога́ним сло́во** *див.* **зга́дувати; Пога́не сло́во** — лайливе слово. — *А хлопці казали, що в мене батька не було... байстрюк? — кажуть..* — *Не думай про це, то погане слово!* (Мирний, І, 1949, 143); *Доки Шура перебувала на вогневій, жодне погане слово не зривалося ні в кого з уст* (Гончар, III, 1959, 199).

6. Непривабливий, негарний або бридкий на вигляд. *З дзеркальця виглядало.. погане обличчя, з непомірно довгим носом* (Коцюб., І, 1955, 267); *Бригом правував поганий, кривий і кошлатий румун з двома матросами* (Ю. Янов., II, 1958, 69); // Брудний, нечистий. — *Нащо це ти, собачий сину, Тут каламутиш берег мій Та квапиш ніс поганий свій У чистую оцюю воду?* (Гл., Вибр., 1951, 39); // *перен.* Який викликає ненависть; проклятий. *Князь хиріє, Нездужає встати, А підвести нема кому, Ніхто й не загляне До грішного болящого в будинки погані* (Шевч., II, 1963, 34); *Одяглася* [Зоя] *партизаном, узяла нагана: Стережись тепер, німото, проклята, погана!* (Тич., II, 1959, 98); // *перен.* Нікчемний, підлий. *Славних прадідів великих Правнуки погані!* (Шевч., І, 1963, 332); *Ви* [загарбники] *смертний привелли вогонь, Та запече і вас либонь І душу випалить погану* (Павл., Бистрина, 1959, 15).

◇ **Пога́на, як сме́ртний гріх** *див.* **гріх.**

7. *етн.* Пов'язаний з нечистою силою; нечистий. — *У нас* [індійців] *є повір'я, що в усякій жінці сидить поганий дух* (Минко, Намасте.., 1957, 73).

◇ **З пога́них очéй** *див.* **о́ко** [1]; **Пога́не о́ко; Пога́ні о́чі** *див.* **о́ко** [1]; **Пога́ний на о́ко (о́чі)** *див.* **о́ко** [1].

8. *заст.* Який не сповідує християнської віри, не додержується християнських заповітів у своєму житті. — *Це не його гяур поганий тоді в гаремі зарубав...* (Сос., І, 1957, 376); // *у знач. ім.* **пога́ний,** ного, *ч.*; **пога́на,** ної, *ж.* Людина, яка не сповідує християнської віри, не додержується християнських заповітів у своєму житті. *Вороги!! І люті! люті! ..Нехристияне! Чи не меж вами ж я, погані, Так опоганивсь, що й не знать, Чи й був я чистим коли-небудь* (Шевч., II, 1963, 262); — *Треба йти нам на поганих В їх землю проклятуу, Напитись шоломом Дону І слави набрати!* (Кост., І, 1967, 95).

ПОГА́НИ́Н, а. *ч.* 1. *заст.* Той, хто не сповідує християнської віри; нехристиянин. [Парвус:] *Тільки ж вислухати, як той поганин ображає бога і перемовчувать — се теж спокуса* (Л. Укр., II, 1951, 408); — *Серед тих жінок з-під лісу погани вхопили й мою дочку Олену...* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 325).

2. *рідко.* Те саме, що **пога́нець** 1. — *Хіба ж ти винна, Що тобі скучно в моїй хаті? Ото би я був поганин, якби я пальцем кивнув на тебе!* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 259).

ПОГАНИ́НКА, и, *ж.*, *заст.*, *рідко.* Жін. до **пога́ни́н** 1. *Вона була поганинка* (Сл. Гр.).

ПОГА́НИТИ [1], ню, ниш, *недок.*, *перех.*, *розм.* 1. Забруднювати щось чим-небудь. *Чортзна-що — щоб і посудини не поганило* (Номис, 1864, № 3288).

2. *перен.* Робити поганим, неприємним, псувати кого-, що-небудь. — *І нащо воно?.. Їх* [жаб] *же ніхто не їсть; тілько світ поганять* (Мирний, І, 1954, 272); *Так, все життя він.. буде обстоювати те, у що вірить. Змітатиме з дороги все брехливе, шкурне, усе, що поганить людей* (Мур., Свіже повітря., 1962, 188).

3. *перен.* Неславити, безчестити кого-, що-небудь чимсь. *А вона свариться: — А йди ж ти,— каже,— гугнавий* [гугнявий]*! Не погань мені хати такими словами!* (Март., Тв., 1954, 216).

◇ **Рук (ру́ки) не пога́нь** — не встрявай у невигідну або ганебну справу, в неприємну історію. — *Не погань руки об те падло. Слиззю гадючою забруднишся* (Стельмах, II, 1962, 391).

ПОГА́НИТИ[2], ню, ниш, *док., перех.* Гапити якийсь час.

ПОГА́НИТИСЯ, нюся, нишся, *недок., розм.* 1. Неславити, безчестити себе ким-, чим-небудь. — *Ой, мій татонько! .. Чи думав ти, чи гадав, що твоя доня — княжна — мусить із тою негіддю поганитись, клопотатись* (Вовчок, І, 1955, 265).

2. *рідко.* Діяти необачно, допускати промахи, помилки. *На батька надійся, а сам не погань ся* (Укр., присл., 1955, 131).

ПОГАНІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* Ставати, робитися поганим (у 6 знач.).

ПОГАНІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати, робитися поганішим (*див.* **пога́ний** 6).

ПОГА́НКА, и, *ж.* 1. *розм.* Жін. до **пога́нець** 1. — *Краще я в тюрмі зогнию, на Сибір піду, ніж такій, поганці, три тисячі дам* (Мирний, III, 1954, 167).

2. *заст.* Жін. до **пога́ний** 1. [Годвінсон:] *Се, кажеш, не така бридка мета? Зробить кумир з поганки, ледащиці — се ж гірший гріх!* (Л. Укр., III, 1952, 75).

3. Негарна, некрасива дівчина або жінка. — *Дивно мені тілько,— де така поганка набігала* [дитину]? (Мирний, І, 1954, 68).

4. Народна назва неїстівних шапинкових грибів. *Мірошниченко вийшов на узлісся, збиваючи носком чобота відьмине коло тонконогих грибів. До недавнього часу він думав, що ці гриби — поганки* (Стельмах, II, 1962, 144).

△ **Блі́да · пога́нка** (*Amanita phalloides*) — отруйний гриб. — *Я сьогодні вранці знайшов блідих поганок — небезпечний гриб* (Донч., IV, 1957, 113).

5. *розм.* Те саме, що **лихома́нка** 1. *Старшина доповів їй, що всі приписи медицини виконано, він сподівається, що до початку наступу поганка щезне і старший лейтенант зможе повести в бій людей* (Ю. Янов., II, 1954, 10).

6. *розм.* Річ, предмет, що викликає чиєсь невдоволення. [Шевцов:] *Та де ж це вона, поганка, хустка ця, поділася?* (Гр., II, 1963, 502).

ПОГАНКУВА́ТИЙ, а, е. 1. Трохи поганий; не дуже добрий (у 1—8 знач.).

2. Негарний, некрасивий (про зовнішній вигляд). *Дівка.. поганкувата і до роботи лінива* (Сл. Гр.).

ПОГАНКУВА́ТО. Присл. до **поганкува́тий** 1.

ПОГА́НО, *присл.* 1. Присл. до **пога́ний** 3, 5. [Захарко:] *Гапко! Щось ти погано смієшся!* (Кроп., II, 1958, 144); — *Тебе, Давиде, погано бачила уві сні* (Головко, II, 1957, 88); *Пачав* [чорт] *лаятись, та так погано* (Вовчок, VI, 1956, 270); — *Правда ж, ви не думаєте про мене погано?* (Ю. Янов., II, 1958, 137).

2. Не так, як слід, як треба, як хотілося б і т. ін. *Як мать погано орать, то краще й в поле не ходить* (Номис, 1864, № 7304); *Семен соромився вихопитись з якимсь «панським» словом, бо йому здавалося, що воно ще поганіше бринітиме, ніж з уст Романкових* (Коцюб., І, 1955, 101); — *Шовкун, я дуже погано поводилась на вогневій?* (Гончар, III, 1959, 399); *Гнат бачив, що діло повертається погано* (Тют., Вир, 1964, 333); // *у знач. присудк. сл.* Не можна, не слід. *Дмитрик чує дитячим серцем, що так погано чинити, як вони чинять* (Коцюб., І, 1955, 134); // Не повною мірою, не до кінця, не зовсім, мало. *Люди з.. погано схованою цікавістю поглядають на чужинця* (Хотк., II, 1966, 396); — *Е, ні, тітусю, погано ти знаєш свого небожа* (Головко, II, 1957, 474).

◇ **Пога́но лежи́ть** — можна легко вкрасти, привласнити. *Він виканючував пісок, іноді просто прибирав, де погано лежало, а то й крав* (Загреб., Диво, 1968, 131).

3. *у знач. присудк. сл.* Варте осуду. *Не знала вона, що то гарно, що погано, що треба робити, що ні, що соромно, що не соромно* (Мирний, І, 1954, 55); *Вони.. в простих хустинках і неширокиx бідняцьких спідничках, з-під яких виглядають білі пружечки вишитих підтичок. І це вже не так погано, а то скоро міський крам до решти витолочить дівочі квіти на селянському полотні* (Стельмах, І, 1962, 325); // Не годиться, не до речі. — *Нехай буде Голий, Так і пиши! — Ні, погано!* (Шевч., І, 1963, 111); *Погано се тим, що може розхолодити до праці людей* (Л. Укр., V, 1956, 353); — *За це він у вас молодець, що за правду стоїть. Та от погано тільки, що сам іноді брехні не цурається* (Головко, II, 1957, 251).

4. *у знач. присудк. сл.* Важко, негаразд у якому-небудь відношенні. *Без голови рукам і ногам погано* (Укр., присл., 1955, 253); *Казав* [лікар].., *щоб я покинув горілку пити, а то погано буде...* (Н.-Лев., І, 1956, 118); — *Як же там на війні? — Погано, Тимку... Людей убивають...* (Тют., Вир, 1964, 348); // Недобре кому-небудь (про важкий фізичний або моральний стан). — *Що се, Варко, таке тобі? Чого се ти така стала? — Так чогось,— кажу,— погано... сама не знаю чого* (Мирний, І, 1954, 84); — *У нього давно застуджені нирки. Та хіба його можна умовити* [лікуватися] *!! А тепер йому погано* (Тулуб, В степу.., 1964, 186).

На душі́ (се́рці) пога́но *кому, в кого і без додатка* — кому-небудь важко, тоскно, неспокійно. — *Чогось мені на душі так погано, коло серця щось в'ється так...* (Мирний, І, 1949, 318); *Тоскно й погано ставало на душі від зрадливої пісні чужих смерек* (Хотк., II, 1966, 242); — *Так уже в нього на серці погано* (Довж., І, 1958, 369).

5. *у знач. присудк. сл.* Недобре, зле (про неуспішний хід справ, несприятливу, неблагополучну обстановку). — *Трохим? боюсь зійтися з ним: З весни ще злий він за ягнятко. — Погано ж!.. Ну, а чи не прийме Клим?..* (Гл., Вибр., 1951, 5); — *Невже, Григорію Михайловичу, так погано? — хмурніє.. обличчя голови комнезаму. — Кількох дітей уже батьки не пустили до школи* (Стельмах, II, 1962, 100); // Негарно (про несприятливе, неприємне оточення). — *Де живеш, куличе? — В болоті. — Там же погано? — Я привик* (Номис, 1864, № 9564); — *Чим у нас тут погано? Тут, коли спека, так уже спека! Коли вітер, так уже вітер! Роздолля, простір, де хочеш, там і сідай...* (Гончар, Тронка, 1963, 71).

6. *у знач. ім.* **пога́но,** *невідм., с.* Відмітка, оцінка, що відбиває низький рівень знань, незадовільну поведінку і т. ін. *Через годину вона викликала його і, намагаючись надати своєму голосу лагідності, сказала: — Я поставила вам «погано»* (Тют., Вир, 1964, 56).

ПОГА́НСТВО, а, *с., заст.* 1. Язичество. [Органіст:] *Вона* [скульптура] *вже в християнськім світі, коли не*

завертає до поганства, то тільки бавить (Л. Укр., III, 1952, 98); *В народному оповіданні* [про св. Валентія] *немає і натяку про якесь протиставлення християнства поганству* (Рад. літ-во, 3, 1957, 65).

2. *збірн.* Язичники. *Боронити.. християнів* [християн] *од поганства* (Сл. Гр.).

ПОГА́НСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пога́ни** 1. *Ой, у п'ятницю святую, У раннюю досвітню годину, Та як наші вставали, Поганське військо половецьке потопцем* [потоптом] *топтали* (Мирний, V, 1955, 264); *Наступив* [Святослав] *на землю половчанську, Руський край грозою оберіг, і Кобяк, годішній князь поганський, у полоні в Києві поліг* (Забіла, У.. світ, 1960, 168); // Належний поганину, поганам; який є у поган; власт. поганам. — *Я буду старатися всіма силами скасувати сі поганські звичаї. Бо то поганство* (Хотк., II, 1966, 26); *Поганська зброя.*

2. Стос. до часів поганства; пов'язаний з цими часами. [Є п и с к о п:] *Всі оті, що звалися богами в поганськім світі,— ідоли бездушні, або злі духи, слуги князя тьми* (Л. Укр., II, 1951, 233); — *Хіба ти забув, полковнику,— промовив тоді кошовий,— що в руках татар теж наші товариші, що коли ми тепер їх не визволимо, то життя їх буде продане у вічну неволю поганську?* (Довж., I, 1958, 254).

3. *етн.* Який знається, має зв'язок з нечистою силою; нечистий. — *Хоч трохи було засуха ухвате, то він зараз за поганських відьом* (Кв.-Осн., II, 1956, 179); *Бабуся підносила їй до столу смачні страви,.. та, крім полуниць, Орися не взяла нічого в рот. — Ах ти, горе мое, горе,— бідкалася старенька. — Не інакше, як тобі наврочили якісь поганські злі очі* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 38); // Лихий, ненависний, проклятий. *Вдарить Армія Радянська — сила знітиться поганська* (Тич., Комунізму далі.., 1961, 13).

ПОГА́НШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати, робитися поганшим (*див.* **пога́ний** 6). — *Ватя.. малою була собі нічого дівчина, а це чогось стала розпливатись та поганшати,— обізвався о. Артемій* (Н.-Лев., IV, 1956, 43).

ПОГАНЮЧИЙ, а, е. *розм.* Дуже поганий. *Сам же батько, хоч і мав вигляд переодягненого у поганючу одежу артиста імператорських театрів, співати не вмів* (Довж., Зач. Десна, 1957, 482); — *Недарма зранку в мене долоня свербіла, а воно-таки доведеться чарку горілки випити. І поганюча ж вона, і гірка, а от люблю її* (Шиян, Гроза.., 1956, 592).

ПОГАНЯТИ [1], я́ю, я́єш, *недок.* 1. *перех. і без додатка.* Примушувати рухатися швидше, підганяючи батогом, нагайкою і т. ін. *Який їхав — такий поганяв* (Номис, 1864, № 7973); — *Гарапник тройчатий Сплети.. Коня поганяти* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 72); *Як же вріже їх* [дітей] *на сім слові пан Симеон різкою, що з дому приніс; та як пожене їх нею до школи, а сам, поганяючи їх, божиться, що за сюю прикладку.. буде їх шкварити що в бога день цілий місяць...* (Кв.-Осн., II, 1956, 175); *Їздові поганяли чимдуж і, випереджаючи один одного, з розгону влітали в.. містечко* (Гончар, III, 1959, 377); // Рушати з місця. *Чи не час уже поганяти коней* (Мирний, I, 1954, 46); // *перен., розм.* Примушувати робити що-небудь швидше. — *Дивлюся я,— каже* [Карпо],— *на наше життя й аж страх мене огортає.. Кожен норовить тебе запрягти та ще й поганяв...* (Коцюб., I, 1955, 298).

2. *неперех.* Спрямувати хід коня, екіпажу і т. ін.; правити. *Тогді* [тоді] *чоловік весело співає, як п'ятериком поганяє* (Номис, 1864, № 1408); // *перен., розм.* Розпоряджатися ким-небудь на свій розсуд. *Комуністи завжди були й будуть проти того, щоб трутні сиділи на спинах селян і робітників, ссали їхню кров та ще й поганяли ними* (Вільде, Сестри.., 1958, 266).

◇ **Зли́день на зли́дневі сиди́ть (сиді́в), зли́днем поганя́є (погана́в)** — дуже бідно живе (жив) хто-небудь. *У неї в хаті злидень на злидневі сидів, злиднем поганяв...* (Донч., VI, 1957, 206); **Зло́дій на зло́дієві (ду́рень на ду́рневі** *і т. ін.*) **сиди́ть і зло́дієм (ду́рнем** *і т. ін.*) **поганя́є** — багато злодіїв, дурнів і т. ін. у якій-небудь групі людей.

3. *неперех.* Те саме, що **їхати** 1. *Повертаюсь з того ярмарку, поганяю по рівному і, наче в колисці, розкошую...* (Вовчок, VI, 1956, 292); *Дома жінка, діти Батька ждуть і хліба ждуть. Треба далі поганяти, З дому ж виїхав давно* (Дор., Серед степу.., 1952, 119); // *наказ. сп.* **поганя́й (поганя́йте)**, *розм.* Уживається в знач. їдь (їдьте), рушай (рушайте). — *Сідай на козли, поганяй! — скрикнув німець* (Мирний, IV, 1955, 243); — *Коні у вас добрі,— отож зразу і поганяйте до Вінниці, прямо в губком* (Стельмах, II, 1962, 184); // *наказ. сп.* **поганя́й**, *розм.* Уживається в знач. іди геть. — *Хазяїн сього вікна, що озьмеш* [візьме], *як я тобі його розіб'ю? — Та я й цілкового не хочу; цур тобі, поганяй дальш! — сказав хазяїн* (Кв.-Осн., II, 1956, 291); — *Поторгувався, а тепер поганяй із двору,— не сердячись на обличчі, Тимофій рукою показує на ворота* (Стельмах, II, 1962, 39).

◇ **Поганя́ти до я́ми** — помирати. *Думка одна вже в мене тепер: поганяй до ями! Молодий та зелений ще, жить би ще, жить, та... що ж будеш робить? Не живеться* (Тесл., З книги життя, 1949, 66); *Колись за Франца-Йосифа та польського панства бідак все життя пнувся на свою хатину, витягав з себе соки й з нової хати поганяв до ями...* (Чорн., Пісні.., 1958, 9).

ПОГАНЯТИ [2], я́ю, я́єш, *док., перех.* Ганяти якийсь час. *Вони.. побігли на сусідню галявину поганяти м'яча* (Ю. Янов., II, 1954, 60); — *Далеко не підемо, поганяємо татар по Случі й Тетереву, а може й до Києва дійдемо* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 584).

Поганя́ти голубі́в — те саме, що **Ганя́ти голубі́в** (якийсь час) (*див.* **ганя́ти**).

По́гань, і, *ж.* 1. Покидьки. — *Служниця обкрадала нас, годувала всякою поганню* (Фр., III, 1950, 100).

2. *розм.* Тварини, комахи і т. ін., що викликають у людини відразу, огиду і т. ін. *Дуже стережусь я тепер цеї погані* [гадюк]. *цур їй!* (Л. Укр., V, 1956, 13); *Іноді з прогнилого отвору.. виглядне.. голова сови, але про цю погань Свирид Яковлевич завжди згадував неохоче* (Стельмах, II, 1962, 138).

3. *розм.* Нечиста сила, чорт, відьма і т. ін. *Зникла вмить нечиста сила; Всяка погань, баче Гриць, І не знать куди злетіла: Ні чортів нема, ні птиць* (Щог., Поезії, 1958, 246).

4. *перен., розм.* Що-небудь, що викликає відразу, огиду і т. ін.; все, що викликає осуд. [А н н а:] *Яка мені нині погань снилася, то нехай бог боронить!* (Фр., IX, 1952, 109); *Вже ту прокляту кабаку так вживав, що не то що! Хліба святого не їстиме, а без тії погані і дихати не може* (Кв.-Осн., II, 1956, 6); *Хай про це діти не знають: ще немало всякої погані на них чекає* (Стельмах, II, 1962, 106); — *Корчуйте нещадно їх* [міни] *з їхнім залізним корінням! А ми вже викорчуємо й тих, що садять по землі оцю погань!* (Гончар, III, 1959, 61); // Негідна, нікчемна людина, що викликає зневагу, презирство. — *В оцім яру є озеро Й ліс попід горою, А в лісі скарб. Як прийдем, То щоб кругом стали, Скажи хлопцям. Може, льохи Стерегти оста-*

лась Якась погань (Шевч., I, 1963, 116); — *А поліцаї навідуються за курами та самогонкою.. Скажи мені, командире, звідкіля воно такої погані набралося* (Тют., Вир, 1964, 325).

ПОГАНЬБИ́ТИ, блю, би́ш; *мн.* поганьбля́ть; *док., перех., розм.* Те саме, що **зганьби́ти**. *Теодорович.. господиню Томашеву дуже поганьбив* (Стеф., II, 1953, 14); — *Не ждав, не ждав я, що вона так мене поганьбить* (Гончар, Тронка, 1963, 207).

ПОГА́НЬБЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **поганьби́ти**. *Змагання до її* [літературної мови] *витворення почалось тільки недавно, і то іменно у галицьких писателів* [письменників]. *в тім числі й у декотрих так поганьблених д. Чайченком* (Фр., XVI, 1955, 176); *Ниць лежить в тіні акації Оленчук..: висічений, поганьблений, лежить, прищухнувши на власному городі* (Гончар, II, 1959, 278).

ПОГАР [1], у, *ч.* 1. Що-небудь горіле; залишки чогось горілого. *Як позавчора, вдарили мушкети, І погаром взялася димна вись, І за Дніпром сузір'я і планети Кривавими сльозами полились...* (Мал., Запов. джерело, 1959, 77); *Ще наші руки пахли порохом, Залізом, погаром рудим, Коли ми розквитались з ворогом І повернулись в рідний дім* (Шпорта, Вибр., 1958, 85).

2. Місце, де була пожежа; згарище. *О, як зміцніла ти* [Україна] *у гарті п'ятиріч! Із погару звела будови в тучі І підняла міста свої могучі* (Забашта, Нові береги, 1950, 127); * У порівн. *Там став Мамай, як погар, чорним станом, Там, як чума, ордою став Мамай* (Бажан, Роки, 1957, 227).

ПОГАР [2], а, *ч., діал.* Кубок, келих. — *Жінко, принеси погари, вип'ємо з Юрком за щастя Ганьки і Степана* (Томч., Жменяки, 1964, 223).

ПОГАРИ́КАТИ, аю, асш, *док., розм.* Гарикати якийсь час. — *Погарикай там, погарикай,— ось я тебе* (Сл. Гр.).

ПОГАРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Гарикати не дуже голосно або час від часу. *Коли було треба, матінка й погарикувала на всіх* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 456).

ПОГАРМА́НИТИ, ню, ниш і **ПОГАРМАНУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех., заст.* Закінчити гармапити, гармапувати. *Ми горох помолотимо, чечевицю погарманимо* (Сл. Гр.).

ПОГАРМАПУВА́ТИ *див.* **погарма́нити.**

ПОГАРНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Стати гарним (у 1 знач.). *Славу слала* [дівчина], *вистилала, Мала була — славно спала, Погарніла нині, пахощі почула, Вид твій мені пахне, спала — не заснула...* (Драч, Поезії, 1967, 110).

ПОГАРНІ́ШАТИ, аю, асш, *док.* Стати гарнішим (*див.* **га́рний** 1). — *Як ти погарнішала, Настуню,— захоплено прошепотів він* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 537); *Зразу впізнав* [Павло] *серед дівчат Мар'яну, але дивувався: як вона змінилась за цей час. Погарнішала* (Головко, II, 1957, 415).

ПОГАРЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Гарцювати якийсь час. [Хведора:] *Ви б, мостивши пане дзче, легше б трохи шмагали Юрка, а то бідне дитя.. не могло і присісти: хотіло погарцювати на коні, так каже: болить, мамко* (Крон., V, 1959, 317).

ПОГАРЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* Гарчати якийсь час. *Панське подвір'я дрімало, сонне й порожнє. Там наче нікого не було. Тільки пси погарчали і поховались* (Коцюб., II, 1955, 81).

ПОГАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., діал.* Гарювати якийсь час. *Не без того, щоб коли й погуляти, погарювати — на те молодість* (Головко, II, 1957, 96).

ПОГАРЯЧИ́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док.* 1. Док. до **гаря́чи́тися.** — *Вірю. Переконав, Тарасе Демидовичу. Ну, що ж, бажаю успіху. Мир! І пробач за те, що погарячився при першому знайомстві* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 208).

2. Гарячитися якийсь час.

ПОГАРЯ́ЧКУВАТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Док. до **гаря́чкува́ти.** *Павло збагнув, що погарячкував, тихо заговорив: — Спасибі вам за добре слово, Василино...* (Кучер, Прощай.., 1957, 143).

2. Гарячкувати якийсь час. — *Іване Володимировичу! Доволі,— розгубився отець Христофор. — Погарячкували, й годі* (Довж., I, 1958, 417).

ПОГАСА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **погаса́ти** [1]. *Чи вже ж і той огонь горить, Щоб тільки блиснути на мить І освітить собі хвилину погасання?* (Сам., I, 1958, 112); *Іржаві, темні грати неохоче впустили в камеру барвисті вилиски вечірнього погасання* (Вас., II, 1959, 52); *До недавнього часу ніхто не знав, що являють собою хромосферні спалахи, які причини їх виникнення і погасання* (Веч. Київ, 19.VII 1961, 3); *Ми* [старі] *навіть вороже дивимось на вас* [потомків], *бо ви женете нас до могили. Ви випиваєте наше погасання, красуєтесь і ростете. В цьому — закон існування* (Ю. Янов., II, 1958, 22).

ПОГАСА́ТИ [1], а́с, *недок.*, **ПОГА́СНУТИ**, не; *мин. ч.* пога́с, ла, ло і пога́снув, нула, ло; *док.* 1. Переставати горіти або світити, світитися (про світло, вогонь і т. ін.); згасати. *Горіло світло, погасало, Погасло...* (Шевч., I, 1963, 92); *Огонь у печі потроху погасає, наче сам починя дрімати* (Вовчок, I, 1955, 290); *Недогарок спалахнув, затріщав, впав у підсвічник і одразу погас* (Н.-Лев., III, 1956, 159); *Світаниям, коли нарешті погасли пожежі і люди розійшлися по домівках, становий, слідчий і стражники вдерлися до хати Левка Щербини* (Стельмах, I, 1962, 624); // *безос. Пішов по масло, та й в печі погасло* (Номис, 1864, № 10934); // Ставати невидимим (про небесні світила, промені і т. ін.). *Світить місяць серед неба — І той погасає; Вже корабель між скалами В морі потопає* (Рудан., Тв., 1956, 97); *В хмарах тьмяно блиска, Не погасаючи, зоря* (Перв., I, 1958, 246); *Погас місяць, горить сонце. Гайдамаки встали* (Шевч., I, 1963, 77);// Темніти, меркнути, тьмяніти (про барви або що-небудь освітлене); потьмарюватися. *Погасав рожевий світ. Смутком повійнуло над садами: стемніли, охмурніли* (Вас., I, 1959, 312); *Синій ліс в туманному серпанку В промінні сяє і не погаса* (Шпорта, Вибр., 1958, 78); *Погасне степ, побуріє, злиняє, осінь роздягне посадки* (Гончар, Тронка, 1963, 215); // Наближатися до кінця, закінчуватися (про день, вечір і т. ін.). *Поволі день погасав* (Гонч., Вибр., 1959, 373); *Крізь верби сонечко сяє І тихо гасне. День погас, І все почило* (Шевч., II, 1963, 265); // *перен.* Втрачати блиск, жвавість, виразність (про очі, погляд). *Ставало дивно — як він доніс їх* [очі] *на змученім, ніби сухотнім обличчі, що не погасали й навіть не потьмаріли* [потьмяніли], *аж із пожовклої студентської картки в товариша на стіні крізь тюрми та заслання до оцих днів* (Головко, II, 1957, 300); *Високий стан осів, пряма спина зігнулася в дугу, а колись блискучі очі погасли-поблідли* (Мирний, III, 1954, 14); // *перен.* Втрачати натхнення, ставати до всього байдужим (про людину). *Тут уже й «студії» не помогли, я вже ні фальшу, ні правди не чула, я погасла* (Л. Укр., III, 1952, 709); — *Он як! То ти багатир тепер! — звеселів Яшко, але одразу й погас: — Так оце ти в дитбудинок і йдеш?* (Головко, I, 1957, 134).

2. *перен.* Втрачати силу впливу, слабнути; зникати, припинятися. *І темно, страшно, холодно ми* [мені] *стало, і жар любові в серці погасав* (Фр., XIII, 1954, 78); *Раптом уся Левкова злість погасла, неначе болотя-*

ний вогник (Стельмах, I, 1962, 530); // Затихати (про звуки). *Десь звучать ридання, десь звучать прокльони... Пісня завмирає, пісня погаса* (Рильський, I, 1960, 116).

3. *перен.* Втрачати сили, здоров'я (про людину); вмирати. *Вона вже погасала В тяжкій хворобі* (Рильський, I, 1956, 365); — *Не знатиме, сердешна, щастя і покою..; у горі, у сльозах, у журбі погасне* [Галочка], *як свічечка!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 343).

ПОГАСА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., розм.* Гасати якийсь час. *Понудившись, погасавши кілька днів по навколишніх лісах, дядя Костя таки не витримав,.. і подався до міста* (Коз., Сальвія, 1959, 38).

ПОГАСА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **погаса́ти** [1]. *Козацький говорив тихо, ніби сам з собою, немов сидів над погасаючим вогником один* (Збан., Любов, 1957, 32).

ПОГАСИ́ТИ *див.* **погаша́ти.**

ПОГАСИ́ТИСЯ, га́ситься, *док., рідко.* 1. Те саме, що **пога́снути** 1; // *безос. Кругом темно — хоч око виколи, по всіх хатах погасилося уже* (Мирний, I, 1954, 309).

2. Ослабнути, припинитися (про дію чого-небудь). *Досить вдруг включити двигун* [ракети], *і при дотриманні відповідного режиму його роботи швидкість падіння повністю погаситься в момент, коли ракета торкнеться поверхні землі* (Наука.., 2, 1960, 17).

ПОГА́СЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **пога́снути.** *На переднім плані три постаті.. сумно сидять над погаслим багаттям* (Л. Укр., II, 1951, 147); *В руках тримають* [жінки] *малі, погаслі свічки* (Стеф., I, 1949, 145); *В житті своїм до всього маю діло.. До ядер атомних у сховниках, До зір, погаслих і живих в віках* (Мал., Листи.., 1961, 8); *Маланка з дочкою сиділи мовчки по кутках та снували гіркі думи в мороці погаслого дня* (Коцюб., II, 1955, 22).

△ **Пога́слий вулка́н** *див.* **вулка́н.**

2. *у знач. прикм., перен.* Який втратив силу, блиск, жвавість, виразність; байдужий, невиразний. — *Не дразни мене! — говорив* [Василь] *погаслим голосом.* — *Якби ти знала, скільки я всього пережив, то ти би була ліпшою для мене!* (Коб., I, 1956, 201); *Юля дивиться в одну точку погаслими очима, без почуттів, без бажань, байдужа до всього* (Тют., Вир, 1964, 448); *Якусь мить Тарас тільки дивився на ці погаслі сумні обличчя* (Баш, На землі.., 1957, 14); // Який втратив здатність бачити (про очі). *Коли піп втомленим рухом підняв хрест і кропило,.. я знову стрівся з погаслим оком мертвих істот* (Коцюб., II, 1955, 364); *Він* [ворон] *день і ніч над трупами літає: на сопках у Маньчжурії клює, у горах Абіссінії терзає, погаслі очі виклювавши* (Гонч., Вибр., 1959, 109).

ПОГА́СНУТИ *див.* **погаса́ти** [1].

ПОГАША́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погаша́ти.**

ПОГАША́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОГАСИ́ТИ,** гашу́, га́сиш, *док., перех.* 1. *тільки док.* Припинити горіння, світіння чого-небудь; загасити, потушити. — *Та враг бери вас, ..Пожар лиш тілько погасіть* (Котл., I, 1952, 105); *Тимко зараз же погасив сірника, і густа темрява знову заступила очі* (Тют., Вир, 1964, 90); * Образно. *Карі очі погасила куля біла назавжди...* (Сос., Солов. далі, 1957, 43); // Вимкнути (світло). *Часто, погасивши електричне світло і лігши на широку софу.., я довго дивилась на смуги місячного світла на помості* (Л. Укр., III, 1952, 576); *Дорогою я, розумлючи, що в коридорі горить світло, покрутив вимикач, щоб погасити* (Ю. Янов., II, 1954, 79); // *перен.* Позбавити виразності, ясності, потьмарити. *Він сперся головою На дубовий стіл твердий, А неясний, неспокійний Сон в ожіданню* [очікуванні] *й тривозі Його пам'ять погасив* (Фр., XIII, 1954, 19); *Рятівна втома помалу стерла миттєвий, але загрозливий образ Тетяни Федорівни, погасила їй очі, остаточно попереплутувала й без того розхристані Друзеві думки* (Шовк., Людина.., 1962, 238).

2. *тільки док., перен.* Припинити що-небудь, не дати розвинутися чомусь; ліквідувати. *Війні шабаш! Погасили* [царські війська] *в сусіда.. пожежу,— тепер і самим безпечніше* (Мирний, I, 1949, 233); *Перевага сил соціалізму над силами імперіалізму та війни дала миролюбним країнам змогу погасити в зародку ряд невеликих воєн, розв'язаних імперіалістами* (Ком. Укр., 12, 1961, 53); // Стримати, погамувати (почуття, переживання і т. ін. та їх вияв). *Стоїть* [законовчитель] *блідий, безсила злість в очах, яку він намагається погасити, а на обличчі закостеніла та ж солодка лисяча осмішка* (Вас., IV, 1960, 43); *Його відлюдна вдача не погасила буйної веселості панства, не стримала його невгамовного свавілля* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 6); *Погасивши усмішку, він став знову серйозним, зосередженим* (Гончар, Тронка, 1963, 14).

3. *тільки док., спец.* Ослабити, зменшити силу, дію чого-небудь. *Оскільки наш природний супутник не має атмосфери, погасити швидкість зустрічі* [ракети з Місяцем] *можна тільки за допомогою бортової гальмової рушійної установки* (Наука.., 9, 1965, 21); // Припинити дію якого-небудь приладу, механізму. *Ми погасили машину і зайшли пересидіти радість зустрічі* (Ю. Янов., II, 1958, 95).

4. Робити недійсним, таким, що не має сили, значення. *Погашати марку; Погасити облігацію.*

ПОГА́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погаси́ти.** *Давно погашені вогні на бакенах у горлі створу* (Гонч., Вибр., 1959, 275); *З-за рогу вирнули великі темні машини з погашеними фарами* (Голов., Тополя.., 1965, 359); *Пробували* [піонери] *налагодити якусь розмову, не в'язалася. Ні, ні — та й виривались іскри ще не погашеної сварки* (Вас., II, 1959, 171); // **пога́шено,** *безос. присудк. сл. Сонце вже зійшло і в хаті погашено непотрібне світло* (Мак., Вибр., 1954, 34); *Маяк уже погашено* (Ю. Янов., II, 1958, 44).

ПОГА́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погаси́ти, погаша́ти.** *Огнева сторожа від самої півночі працювала над злокалізованням* [локалізуванням] *і погашенням огню* (Фр., IV, 1950, 45); *Шпунтові ряди забивають.. для погашення великої швидкості фільтрації в основі споруди* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 159).

ПОГА́ЯТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Гаятися якийсь час. *Погаявшись іще трохи, звелів Кирило Тур осідлати двоє коней, да й поїхав з коша* (П. Куліш, Вибр., 1969, 149).

ПОГЕ́ЙКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Гейкати якийсь час.

ПОГЕ́ЙКУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **пого́йкувати.** *Крізь ранкову тишу звідти* [з ланів] *доносилося веселе погейкування* (Панч, В дорозі, 1959, 216); *В яру почулося погейкування, хтось гнав биків до водопою* (Тют., Вир, 1964, 220).

ПОГЕ́ЙКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* 1. Гейкати не дуже голосно або час від часу. *Той білий* [чоловік] *пасе — ще й погейкує на худібку* (Коцюб., II, 1955, 326); *Пустив* [Остап] *воли і сам іде та тільки погейкує* (Головко, II, 1957, 210).

2. *на кого, перен.* Те саме, що **покрикувати** 2. *Вбираючи на себе пишні шати, пан обозний поглядав вздовж дороги, погейкував на слуг* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 23); *Тим часом Корж блукав по корівнику, як завжди, стримано погейкуючи на доярок* (Добр., Тече річка.., 1961, 152).

ПОГЕКТА́РНИЙ, а, е. Встановлюваний з розрахунку з кожного гектара окремо. *Погектарний принцип нарахування обов'язкових поставок державі створює заінтересованість колгоспів повніше і краще використовувати закріплену за ними землю* (Колг. енц., II, 1956, 11); *Погектарні норми.*

ПОГЕКТА́РНО. Присл. до **погекта́рний.** *Почав* [комендант] *розпитувати, які врожаї давала григорівська земля, погектарно і в загальній валовій сумі* (Д. Бедзик, Дніпро... 1951, 84).

ПО-ГЕРО́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-геро́йському.**

ПО-ГЕРО́ЙСЬКОМУ, *присл.* Як герой, подібно до героя; мужньо, відважно, сміливо. *Хтось доповнив її розповідь гим, як по-геройському бився сапер* (Ю. Янов., II, 1954, 14).

ПОГИБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОГИ́НУТИ** *і рідко* **ПОГИ́БНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* погі́нув, нула, ло *і рідко* погиб, ла, ло; *док.* 1. Переставати жити; вмерти, пропасти. *Коли ти* [бідний жовпіре] *перестанеш платити податок кров'ю синів своїх, відсилаючи їх погибати за тих, хто найменшого права над тобою не має?* (Хотк., I, 1966, 178); *І без ярем, заліз, з непохилим чолом Ввійде люд у святині забуті, І з сльозами в очах заспіває псалом За борців, що погинули в скруті* (Стар., Поет. тв., 1958, 141); *Йому здавалося, що солдат співав.. про козака, що погинув у бою* (Мушк., Серце.., 1962, 307); [1-й з а л о ж н и к:] *Другий день катують.. Погибне Петро Михайлович* (Баш, П'єси, 1958, 60); // Зазнавати руйнування, занепаду, знищення. — *Хазяїн, мир погибає! Погибає і погибне, бо, коли заберуть у нас землю, усі з голоду водянкою запухнуть!* (Стельмах, II, 1962, 108); *Витовк* [град] *все долта: Що в полях було — погинуло, Та ще й бульба погнила* (Фр., XIII, 1954, 97); — *Він* [орендар] *купив право на улов; а ти хоч і здихай! Коли в тебе є гроші,— іди поміряйся з ним; а немає — здихай!.. От яким побитом погибли наші рибальські громади!* (Мирний, I, 1954, 351); // Потрапляти у важке, безвихідне становище. *Ще як коняки в котрого бідняка немає — погиб, щитай* [вважай] (Головко, II, 1957, 12); // Переставати існувати; зникати. *Коли у мене справді є талан, то він не загине,— то не талан, що погибає від туберкульозу чи істерії!* (Л. Укр., V, 1956, 229); *Переживе* [храм] *віків багато, Стоятиме й тоді, коли мої Кістки потліють і ім'я погине...* (Сам., I, 1958, 85); *Товаришу... Genosse... Camarado... Погинуть, щезнуть зненависть і зрада, Коли у людства в такі слова!* (Мур., Осінні сурми, 1964, 78).

2. *тільки недок., перен.* Переживати труднощі, страждати фізично або морально; мучитися. *А дівчина гине... Якби сама, ще б нічого, А то й стара мати, Що привела на світ божий, Мусить погибати* (Шевч., I, 1963, 21); *Чи любила, не любила, А завдала жалю! Прийди, серце, подивися, Як я погибаю* (Укр. поетиромантики... 1968, 435).

ПОГИ́БЕЛЬ, і, *ж.* Передчасна, насильницька смерть; гибель. *Б'ють козаки напропаще* [напропале]; *іскри сиплються густо, і от-от комусь погибель!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 107); — *Вогонь на мене! Це було майже рівнозначно тому, що хтось став би сам кликати на себе погибель* (Гончар, III, 1959, 156); * У порівн. — *Такий маршавий та зачуханий, а жер за десятьох, той Охрім, як перед погибеллю* (Тют., Вир, 1964, 337); // Руйнування, занепад, знищення чого-небудь. *Хто жар, хто губку з сірниками.. Погибель мчали кораблям* (Котл., I, 1952, 216); *Бережуть своє царство смерекі! Стоять тисячолітнім муром і гадають витримати до кінця, до загальної погибелі* (Хотк., II, 1966, 106); *А ви хіба стояли на розпутті, Коли погибель надійшла панам..?* (Павл., Бистрина, 1959, 99); // *перен.* Кінець існування чого-небудь; зникнення. *Я знаю одного поета, що склав собі афоризм: «гарна рифма* [рима] — *погибель для ідеї!»* (Л. Укр., V, 1956, 75).

◇ **Згипа́ти (зігну́ти) в три погибелі** *див.* **згипа́ти; Згипа́тися (зігну́тися) в три погибелі** *див.* **згипа́тися; Зігну́тий (зо́гну́тий, зігнений, зігну́та** *і т. ін.*) **в три погибелі** *див.* **зігну́тий; На погибель** — те саме, що **На біду́** (*див.* **біда́** [1]). — *Над Іквою було село, У тім селі на безталання Та на погибель виріс я. Лихая доленька моя!..* (Шевч., II, 1963, 81); — *Як се — хліб жати?.. Хіба є така машина?..* — *А лихий знає тих німців! Може, вони на нашу погибель і таку машину вигадали* (Мирний, IV, 1955, 242); — *Вип'ємо, товариш, за Січ, щоб довго вона стояла на погибель бусурманам* (Довж., I, 1958, 257); — *Як ти вирядився на погибель!* (Збан., Сеспель, 1961, 322); **Погибе́ль на те́бе** (**вас** *і т. ін.*) **нема́є** (**нема́**), *лайл.*— уживається при висловленні крайнього невдоволення, роздратування. — *Щоб ти* [собака] *здох,— півголосом лається Гаврило.* — *Немає на тебе погибелі...* (Тют., Вир, 1964, 301); — *А-киш, щоб тобі подохли* [кури], *погибелі на вас немає!* (Збан., Переджнив'я, 1960, 366); **Погибе́ль його́ зна́є** — невідомо, незрозуміло. — *А оружжо* [зброю]? — *так погибель його зна, як то живо списав* [маляр]! (Кв.-Осн., II, 1956, 7).

ПОГИ́БЕЛЬНИЙ, а, е. Який приносить погибель, веде до погибелі. *Фашисти, мабуть, теж готувалися зустрічати свій погибельний сорок п'ятий рік* (Гончар, Новели, 1954, 39); *Погибельний бій.*

ПОГИ́БЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поги́бнути.** *Жінки снували сюди й туди поміж громадою, допитуючись вістей про ворога або голосно оплакуючи своїх погиблих синів* (Фр., VI, 1951, 89); // *у знач. ім.* **поги́блий,** лого, *ч.*; **поги́бла,** лої, *ж.* Людина, яка загинула. *Високий військовий достойник сухим, чітким голосом говорив про заслуги погиблих* (Кобр., Вибр., 1954, 187); *Із живими погиблі встають із чужинського краю* (Мал., Звенигора, 1959, 172).

ПОГИ́БНУТИ *див.* **погиба́ти.**

ПОГИДУВА́ТИ, у́ю, у́єш. Док. до **гидува́ти.** — *Вони такі, що як глянуть на її* [Солохи] *вид, то погидують і їсти* (Мирний, I, 1954, 64); *Опанували* [матір] *гордощі за сина. Інженер, вчена людина.., і навіть... городянка не погидувала її ставним юнаком* (Ле, Міжгір'я, 1953, 94).

ПОГИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Гика́ти якийсь час.

ПОГИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Ги́кати не дуже сильно або час від часу; // *безос. Вже Зюзь* [кінь] *змокрів усією своєю попелястою шерстю, все важче.. погикувало в нього в череві* (Загреб., Диво, 1968, 42).

ПОГИ́КУВАТИСЯ, ується, *недок., безос., розм.* Ги́катися злегка або час від часу.

ПОГИ́ПУТИ *див.* **погиба́ти.**

ПОГИ́РКАТИ, аю, аєш. *док., розм.* Гиркати якийсь час. — *Панька й хлібом не годуй, дай тільки погиркати,— сказав курінний отаман* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 245).

ПОГИ́РКАТИСЯ, аюся, аєшся, *розм.* Док. до **ги́ркатися.** *Ну, вдарив* [чоловік] *там жінку, повчив її трохи, та й годі!.. А погиркались — помиритися, та й жити як слід* (Коцюб., I, 1955, 33); — *Хочу дівчину сватати, а батько противиться. Тоді я прийшов до нього, добре погиркався.., а дівчину все-таки вихопив з-під носа* (Гур., Новели, 1951, 105).

ПОГІ́ДЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **погі́дний.** *Падійшли погідливі дні, закипіла робота* (Ірчан, II, 1958, 413); *Погідливе літо.*

ПОГІ́ДНИЙ, а, с. 1. Тихий, спокійний. *З одного боку дрімав таємний світ чорних велетнів-гір, з другого — лягло долі погідне море* (Коцюб., I, 1955, 395); *Надворі тепло, сонце сипле огнем із погідного неба* (Фр., I, 1955, 258); *О безмежне і плідне, Житнє поле погідне, Ні межі ти не маєш, ні краю!* (Перв., I, 1958, 498); // Ясний, теплий, сонячний (про погоду, день, вечір і т. ін.); погожий. *Все так пахло землею, свіжістю і ще чимось дуже гострим і п'янким, як може пахнути тільки степ в кінці погідних серпневих днів* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 10).

2. *перен.* Безтурботний, урівноважений. *Погідною і тихою вергалась Раїса з церкви* (Коцюб., I, 1955, 327); *Гулька був.. вражений погідним настроєм Заричного* (М. Ю. Тарн., Пезр. горизонт, 1962, 211); // Який виражає безтурботність, урівноваженість. *Дивиться* [Степан] *на її лице, а воно таке погідне стало, таке лагідне* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 68); *Погідний погляд.*

ПОГІ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **погідний.** *То — чесна, щира, одверта душа, що в кожде товариство вносить якийсь подув легкості, невимушеної свободи, якусь погідність та веселість* (Фр., IV, 1950, 215).

ПОГІ́ДНО, *присл.* 1. Присл. до **погідний.** *Ще недавно, йдучи сюди, виглядав він погідно і спокійно, а нараз така зміна...* (Коб., II, 1956, 206); // *у знач. присудк. сл. На небі так ясно, так погідно!* (Фр., VI, 1951, 94).

2. *перен.* Без ускладнень, безтурботно. *Щоб жити нам в спокої Щасливо і погідно, За Партію — до зброї, За землю нашу рідну!* (Рильський, II, 1960, 169).

ПОГІ́Н, го́пу, *ч., рідко.* Те саме, що **швидкість** 1. *Поїзд, зітхнючи, притишував погін* (Мик., II, 1957, 397); *На повному погоні зупиняє коня юний партизан Михайло* (Ю. Янов., IV, 1959, 259).

ПОГІ́РДНО, *присл., рідко.* Із зверхністю, зневажаючи кого-, що-небудь; погордливо. *Так воїн, що спізнав «Катюш» новітніх звук, Погірдно дивиться на саморобний лук* (Рильський, II, 1946, 187).

ПОГІ́РКНУТИ, не. Док. до **гі́ркнути.** *Довго.. була поміж нас мовчанка, горілка на той час ніби трохи погіркла* (Ю. Янов., V, 1959, 140).

ПОГІ́РШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погіршати.** *Після опромінення у собаки Марсика протягом першої доби відзначалось різке погіршання загального стану* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 87).

ПОГІ́РШАТИ, ає, *док.* 1. Стати гіршим за якостями, властивостями, ознаками; змінитися на гірше. *Забув тобі сказати, що «Буковина»* [часопис] *буде виходити не щоденно.. Вона, очевидячки, погіршала* (Коцюб., III, 1956, 176); *Погіршали харчі, похолоднішало в хаті, але Пріська не звертала ні на віщо уваги* (Л. Янов., I, 1959, 283); *За тиждень погіршали новини* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 239); *Справи мої погіршали* (Чорн., Визволення, 1949, 71); // Стати гіршим, важчим (про здоров'я, стан людини і т. ін.). *У нас тепер погано жити, бо дядькове здоров'я значно погіршало* (Л. Укр., V, 1956, 168); // *безос. Пізнього вечора Фросині погіршало* (Стельмах, I, 1962, 168); // Зробитися дуже важким, нестерпним (про умови життя, обстановку і т. ін.): // *безос. Старий Щербат із жури скоро зійшов у могилу, зосталася удова з дочкою. Ще погіршало. Василь перервався на роботі, але.. панщина виїдала усі соки* (Хотк., I, 1966, 102).

2. *рідко.* Зрости, посилитися (про що-небудь погане). *Малі діти — мале й лихо. Діти побільшають, лихо погіршає* (Номис, 1864, № 9197).

ПОГІ́РШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погіршити;** // *у знач. прикм. Насіння повинно бути найвищої якості. А на погіршеному агрофоні можна виростити й гіршої якості насіння* (Оров., Зел. повінь, 1961, 18).

ПОГІ́РШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погіршити, погіршувати** і **погіршитися, погіршуватися.** *Довготривала недостача білка в раціоні призводить.. до зниження продуктивності і погіршення породних якостей тварин* (Зери. боб. культ., 1956, 4); *У відповідь на посилення експлуатації і погіршення життєвих умов зростає й розширюється страйкова боротьба в усіх капіталістичних країнах* (Ком. Укр., 9, 1967, 48); *Сподіваюсь, що Ваше здоров'я поправиться і що з ним не так вже погано, як Вам здається, може, то так часове погіршення* (Л. Укр., V, 1956, 162).

ПОГІ́РШИТИ *див.* **погіршувати.**

ПОГІ́РШИТИСЯ *див.* **погіршуватися.**

ПОГІ́РШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погіршувати.**

ПОГІ́РШУВАТИ, ую, усш. *недок.,* **ПОГІ́РШИТИ,** шу, шиш, *док., перех.* Робити що-небудь гіршим за якостями, властивостями, ознаками; змінювати на гірше. *Збільшення норми* [добрив] *до 30—40 тонн не дає прибавки врожаю і погіршує якість продукції* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 16); *Завдання історика — відновити оригінал, не поліпшуючи і не погіршуючи історії* (Рад. літ-во, 1, 1963, 119); — *Княжа помич злого не направить, а тілько ще дужче погіршить* (Фр., VI, 1951, 61); // Робити дуже важким, нестерпним (умови життя, обстановку і т. ін.). *..Чернишевський розумів, що існування уряду, який прикриває наші антагоністичні суспільні відносини, є страшним злом, яке особливо погіршує становище трудящих* (Ленін, 1, 1969, 271); *Щоб поліпшити умови живлення жуків, розрив між косовицею і обмолотом валків при роздільному збиранні треба максимально скорочувати* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 9); // Робити більш похмурим, безрадісним. *Була ще одна обставина, яка погіршувала моє життя до краю* (Довж., I, 1958, 24).

ПОГІ́РШУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ПОГІ́РШИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Ставати гіршим (про якості, властивості, ознаки); змінюватися на гірше. *Особливо погіршується поживний режим озимої пшениці і якість її зерна після кукурудзи, яку збирають у пізні строки* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 10); *Після переходу на роботу без відділу технічного контролю якісні показники не тільки не погіршились, а по окремих видах продукції навіть поліпшились* (Рад. Укр., 11.IV 1962, 2); // Ставати гіршим, важчим (про здоров'я, стан людини і т. ін.). *Ми лишилися в келії лиш оба з дідом Герасимом, якого стан тим часом значно погіршився* (Фр., IV, 1950, 182); *Знає вона також, що в сина не гаразд із очима, час від часу погіршується зір* (Гончар, Тронка, 1963, 197); // Ставати дуже важким, нестерпним (про умови життя, обстановку і т. ін.). *Роками, довгими десятиліттями знімали куряву почаївськими шляхами богомоли-прочани, але доля їх не кращала, а щораз погіршувалась* (Мельн., Коли кров.., 1960, 73); *Коли б.. опришки рішили би, скажім, іти на Угорщину, положення Марусі погіршилося б в багато разів* (Хотк., II, 1966, 231).

2. *рідко.* Зростати, посилюватися (про що-небудь погане). *Під зиму Мендлева слабість погіршилася. Він стогнав, невилічена* [невилікувана] *нога гнила* (Фр., VIII, 1952, 388).

ПОГЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Гладити рукою, долонею, пальцями обережно, помалу або час від часу. *Увесь час він сидів мовчки, погладжуючи свої чепурно закручені темні вуса або чистенько виголене підборіддя* (Гр., II, 1963, 317); *Серце Дороша защеміло, він скинув кашкета, став на коліна перед са-*

мітним горбиком і довго стояв, похиливши голову, погладжуючи рукою м'яку зелену травичку, що ніжним килимом покривала це святе місце (Тют., Вир, 1964, 201); * Образно. *І я лежу. Дозволив сонцю, як ножу, погладжувать мене блискучим* (Тич., II, 1957, 212).

ПОГЛА́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Провести долонею, рукою, пальцями по поверхні чого-небудь. *Старшина засукав рукави, погладив довгого вуса* (Коцюб., I, 1955, 37); *Запевняють, що їй* [відьмі] *треба Лиш погладити рукою, Щоб свиня пропала сита, Або навіть віл здоровий* (Л. Укр., IV, 1954, 167); *Старий Мельхиседек погладив держака своєї шаблі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 251); // Провести долонею, рукою, пальцями, вирівнюючи, розправляючи що-небудь. *Дорош погладив маленькою рукою скатертину на столі* (Тют., Вир, 1964, 163); // Проводячи долонею, рукою, пальцями, приголубити, попестити кого-, що-небудь. *Дивиться Олександра, як її дитина рученята простягає до людей; як хто копієчку дасть, хто бублика, інший чорняву головку погладить* (Вовчок, I, 1955, 34); *Зовсім мале, безпорадне* [лоша], *воно.. довірливо йшло в руки бійців. Кожному захотілося погладити його* (Гончар, III, 1959, 137); *Вийме* [Яшко] *з пазухи* [сопілку], *ніжно по струпцях погладить, де розколинка скраю, пильно обдивиться і щось заговорить до неї, втішно так* (Головко, I, 1957, 131); * Образно. *Коли ж холодна зоря північна промінням руки погладить їй, вона загляне востаннє в вічі, заплаче й зникне в півтьмі глухій...* (Сос., I, 1957, 317).

Погла́дити доро́гу — випити на дорогу (для удачі, на щастя). — *Ну, бери ж кубок,— каже гетьман,— да підкріпись на дорогу. До Чорної Гори не близький світ. Ось і ми погладимо тобі дорогу* (П. Куліш, Вибр., 1969, 97); [Батько:] *Вип'ємо ж на коней та погладимо гостині дорогу, та й будемо вертатись додому* (Вас., III, 1960, 103); **Погла́дити по голові́ (по голі́вці)** *кого* — поблажливо поставитися до чиїх-небудь вчинків (звичайно недобрих), схвалити їх; похвалити. — *За обман суду по голові не погладять, та й хуліганив ти. З ножем на жінку ви з Севою кинулись* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 28); *Я помітила, що ти.. почав далеко щедріше розсилати листи, ніж було перше; за се, звісно, тебе варто по голівці погладить* (Л. Укр., V, 1956, 18).

2. *перен., розм.* Ударити, побити кого-небудь. *Фарона першого погладив По тім'ю гострим кладенцем* [мечем] *І добре так його ударив, Що сей вильнув наверх денцем* (Котл., I, 1952, 255).

ПОГЛА́ДШАТИ, аю, аєш. Док. до **гла́дшати.** *Лукина поповнішала, погладшала, стала червона на виду* (Н.-Лев., III, 1956, 361); *Щоб поправитись і погладшати, Кононов пив щодня пиво* (Дмит., Розлука, 1957, 216); *Свиня погладшала.*

ПОГЛИ́БИТИ *див.* **погли́блювати.**

ПОГЛИ́БИТИСЯ *див.* **погли́блюватися.**

ПОГЛИ́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **погли́бити.** *Особиста трагедія* [І. Франка], *поглиблена безпросвітно важким становищем у суспільстві,— цькування з боку правлячих кіл монархічної Австрії, гоніння.., переслідування і наклепи..,— все це викликало іноді у поета глибоку скорботу* (Рильський, IX, 1962, 37); // **погли́блено,** *безос. присудк. сл. У перспективі буде поглиблено й розширено спеціалізацію* [Південного] *району* (Ком. Укр., 8, 1964, 30).

2. *у знач. прикм.* Розташований, розміщений і т. ін. на якійсь глибині. *Є два типи гнойовищ — наземні й поглиблені* (Добрива.., 1956, 51); *Молокан дістав два камінчики: один — на зразок гречаної пухкенької оладочки з поглибленим гніздечком у центрі, а другий — як тесане яйце* (Ле, Міжгір'я, 1953, 410).

3. *у знач. прикм., перен.* Багатий, глибокий за змістом; грунтовний. *Настала пора поглибленої наукової роботи* (Вол., Надди. висоти, 1953, 170); *По війні Михайло Стельмах віддається улюбленій справі — поглибленому вивченню усної народної поетичної творчості* (Вітч., 6, 1961, 177).

4. *у знач. прикм., перен.* Збільшений, посилений у якому-небудь відношенні. *Поглиблена спеціалізація сприяє збільшенню і здешевленню продукції* (Хліборо Укр., 1, 1968, 28).

ПОГЛИ́БЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **погли́бити.** *Вирішальне значення має проблема Дніпробуду, здатна.. розв'язати цілий ряд труднощів, що криються в неминучості подорожчання видобутку вугілля, зв'язаного з поглибленням виробки і можливим вичерпанням запасів коксового вугілля* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 282); *Сама тема* [оповідання «Січовик»], *що при коротшому опрацюванні і психологічному поглибленні характерів могла б додати цікаву риску до характеристики сучасного російського громадянства, в праці Кониського майже потонула* (Фр., XVI, 1955, 125); *Перебування в Нижньому Новгороді Шевченко використав для поглиблення своїх знань, для революційної самоосвіти* (Слово про Кобзаря, 1961, 126); *Загострення валютної кризи в США є одним з проявів серйозного послаблення позицій американського імперіалізму, поглиблення загальної кризи капіталізму* (Наука.., 3, 1961, 10).

2. *рідко.* Те саме, що **загли́бина.** *Щось могутнє і красиво зосереджене є в усій його дужій постаті, ..навіть в тій жалостинці* [жалості], *що причаїлась на поглибленнях біля прямого носа* (Стельмах, I, 1962, 474).

ПОГЛИ́БЛЕНО. Присл. до **погли́блений** 3.

ПОГЛИ́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погли́блювати.**

ПОГЛИ́БЛЮВАТИ, юю, ююш, *недок.,* **ПОГЛИ́БИТИ,** блю, биш; мн. погли́блять; *док., перех.* 1. Робити глибшим (*див.* **глибо́кий** 1. 2). *Червоноармійці поглиблювали закопчики* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 10); *Бульдозер в деяких місцях трохи поглибив дно, але швидко вибрався на берег — трясовина засмоктувала його* (Чаб., Тече вода.., 1961, 108); *Гідромеханізатори з допомогою землесосів поглибили і розчистили на протязі майже 80 кілометрів русло Інгульця* (Рад. Укр., 16.IX 1956, 3).

2. *перен.* Робити багатшим, глибшим за змістом, грунтовнішим; збагачувати. *Міхонський.. поглиблював його* [Борисове] *розуміння прочитаних авторів розмовами про твори чільних майстрів усесвітньої літератури* (Фр., III, 1950, 37); *Людина повинна поглиблювати свої знання про природу* (Літ. Укр., 25.VII 1967, 1); *Шевченко під час довголітнього заслання не тільки не занепав духом, не «смирився», а, навпаки, виріс, змужнів, поглибив і загартував свій революційний світогляд* (Рильський, III, 1956, 257).

3. *перен.* Збільшувати, посилювати що-небудь у якомусь відношенні.— *Несприятливі умови для життя — холод, матеріальні злидні, убога кімната..— все це тільки поетизувало, поглиблювало мої радощі* (Вас., Незібр. тв., 1941, 200); — *Вам не варто поглиблювати свою провину* (Собко, Запорука.., 1952, 51); *Темінь, лунка порожнеча за вікном вагона ще різкіше підкреслювали та поглиблювали почуття самотини* (Коз., Листи.., 1967, 3); *Перемога Радянського Союзу і волелюбних народів у другій світовій війні поглибила загальну кризу капіталізму* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 11).

ПОГЛИ́БЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПОГЛИ́БИТИСЯ,** ниться; *мн.* погли́бляться; *док.* 1. Робитися, ставати глибшим (*див.* **глибо́кий** 1, 2). *Зростали вали, високі і стрімкі, наче греблі, поглиблювалися рови, і земля з них летіла догори чорними водограями* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 530); *Гора каміння в підземеллі швидко росла, все більше поглиблювався в стіні отвір* (Збан., Між.. людьми, 1955, 72); *Особливо треба дихати носом під час швидкої ходьби у зимові морози, бо при цьому поглиблюється дихання* (Шк. гігієна, 1954, 86); *Затремтіли вогкі блискучі уста, ..тендітно випнулись навколо них від носа дві тонкі зморшки і жалісно поглибились в куточках рота* (Стельмах, I, 1962, 55).

2. *перен.* Ставати багатшим, глибшим за змістом, грунтовнішим; збагачуватися. *Коли порівнювати один і той самий образ, який малював Саксаганський в різні періоди творчості, то видно, як усе поглиблювався, як усе загострювався його квітучий талант* (Мартич, Повість про пар. артиста, 1954, 210); *В наші дні зв'язки Московського Малого театру з українським мистецтвом поглибились і зміцнились* (Рильський, III, 1956, 334).

3. *перен.* Збільшуватися, посилюватися в якому-небудь відношенні. *Потім у них почався розлад, який поглиблювався все далі й далі* (Дмит., Розлука, 1957, 175).

ПОГЛИБШАТИ, ає. *док.* 1. Стати глибшим (*див.* **глибо́кий** 1, 2). *Зморшки на її підстаркуватім обличчі якось поглибшали від гнівного здивування* (Л. Укр., III, 1952, 643); *Очі його поглибшали й від того здавались темнішими* (Донч., I, 1956, 65).

2. Потемнівши, справляти враження великої глибини (у 2 знач.). *Гори в сутінь повилися, долини поглибшали і Черемош почорнів* (Хотк., II, 1966, 25); *Місяць зайшов уже. Небо поглибшало — таке високе, темно-синє, аж чорне, рясно вкрите зірками* (Крот., Сини.., 1948, 137).

3. *перен.* Стати багатшим, глибшим за змістом, грунтовнішим; збагатитися. *Змістовність нашої художньої літератури останнім часом помітно поглибшала* (Літ. Укр., 22 VI 1965, 1).

4. *перен.* Збільшитися, посилитися в якому-небудь відношенні. *За Черкасами, де літак вивантажив частину тюків і ящиків, темрява поглибшала — починався український степ* (Кучер, Голод, 1961, 454).

ПОГЛИНА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Здатний поглинати. *Поглинальна властивість грунтів.*

ПОГЛИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поглина́ти** і **поглина́тися.** *Протягом тривалого часу кореневу систему* [рослин] *вважали тільки органом поглинання* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 11); *У кожної речовини є свій спектр поглинання, що показує, які саме промені і в якій мірі поглинаються нею* (Наука.., 4, 1963, 27); *Пом'якшення та поглинання поштовхів і ударів від нерівностей дороги частково відбувається в еластичних шинах коліс* (Автомоб., 1957, 183).

ПОГЛИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОГЛИ́НУТИ,** и́ну, и́неш, *док., перех.* 1. Вбирати в себе. *В Англії почали виробляти килими, що мають цікаву властивість: коли температура в приміщенні більше 21° С, вони поглинають тепло, акумулюють його* (Наука.., 10, 1965, 45); *При підсмажуванні жир поглинає і утримує ароматичні речовини, які містяться в цибулі і коріннях* (Укр. страви, 1957, 88); *Якщо повітря не може поглинути більше пари, ніж воно вже містить, то його називають насиченим* (Фіз. геогр., 5, 1956, 88); * Образно. *Коли заплющу очі, я її бачу... І той погляд зіниць, що поглинули в себе все світло, і ті вії, що вкрили очі, немов мотилі крилами квітку* (Коцюб., II, 1955, 438); // Робити нечутним, заглушати (звуки, шум і т. ін.). *Брязкіт металу, гуркіт, свист — все поглинав низький голос домни* (Ю. Янов., II, 1954, 113); *Посадник силкувався щось сказати, махав руками, але його слова поглинув гамір* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 221); // *перен.* Читаючи, вивчаючи, спостерігаючи щонебудь, засвоювати, сприймати (жадібно або у великій кількості). *Попалася йому повість Нечуя-Левицького про Кайдашеву сім'ю; він поглинав сторінку за сторінкою* (Сенч., Опов., 1959, 27); *Коли б ти, моє маленьке, не переутомилось, стараючись поглинути за два роки усі греки і латини та ще й закон божий* (Л. Укр., V, 1956, 154).

2. Приймати, поміщати в себе, захонувати в собі. *Широка паща воріт поглинала Данилове військо* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 324); *Маруся.. сидла непорушно, втупивши очі в ту яму з каламутною водою, що поглинула її батька* (Гр., I, 1963, 381); *Він пішов понад житом, і воно, наче море зеленаве, швидко поглинуло його в собі* (Шиян, Партиз. край, 1946, 121); // З'їдати, ковтати що-небудь жадібно, без остачі або у великій кількості; пожирати. *Обід закінчується дуже швидко. Ще пес не встиг поглинути недоїдків, а Майстри вже збираються кудись* (Збан., Єдина, 1959, 302); *Якась американська фірма проковтнула Лінде. Як? Розрізала рота, схопила у свої зуби Лінде й відразу ж проковтнула? Як же можна за одним ковтком поглинути такий великий шмат?* (Вільде, Сестри.., 1958, 56); // *перен.* Вимагати на себе великих витрат, багато часу, енергії і т. ін. *Як підрахували соціологи, домашнє господарство поглинає в цілому по країні майже 100 мільярдів людино-годин щороку* (Наука.., 3, 1967, 4).

◇ **Поглина́ти очи́ма** (**по́глядом, зо́ром** *і т. ін.*) *кого, що* — жадібно, з напруженою увагою вдивлятися в кого-, що-небудь, не зводити очей з когось, чогось. *Кузь аж ахнув, побачивши таку розкіш* [тютюн]. *Поглинав багатство очима та все примовляв: — Боже-же ж мій, які добрі люди є на світі!* (Тют., Вир, 1964, 158).

3. *перен.* Цілком охоплювати, заповнювати, займати собою. *Увагу Андрія повсякчас поглинали різні службові справи, не вистачало часу навіть на нормальний відпочинок* (Гур., Життя.., 1954, 53); *Вона, філологія тая, має якусь таку силу, що може поглинути геть усю натуру людини і не покинути місця нічому іншому* (Крим., Вибр., 1965, 592); *Моряк байдуже гриз печиво, і так поглинула його ця робота, що навіть не запропонував Харкевичу сісти поруч* (Голов., Тополя., 1965, 12).

ПОГЛИНА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Вбиратися чим-небудь. *Якби кисень, що поглинається земними рослинами і тваринами у процесі дихання, не утворював воду, то протягом двох мільйонів років рослинність земної кулі розклала б всі моря і океани* (Наука.., 8, 1963, 19); *При проходженні світлового потоку крізь фотооб'єктив частина його поглинається масою скла, а частина відбивається поверхнею лінз* (Довідник фот., 1959, 12).

ПОГЛИНА́Ч, а́, *ч.* 1. *фіз.* Те саме, що **вбира́ч.** *Так звані сорбенти —..поглиначі. Сполучаючись з елементами, вони не розчиняються у воді, їх можна збирати, піднімати на поверхню, відновлювати і знову використовувати для поглинання* (Наука.., 3, 1962, 19).

2. *техн.* Пристрій, використовуваний для поглинання чого-небудь (шуму, променів і т. ін.). *У боротьбі з шумом застосовуються різноманітні глушителі, поглиначі та інші пристрої* (Наука.., 10, 1963, 38).

ПОГЛИ́ПЕНИЙ, ПОГЛИ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погли́нути.** *Клітини азотобактера можуть віддавати поглинений молібден у середовище* (Мікр. ж., XVIII, 1, 1956, 8); *Україна, як зазначав гетьман, стояла перед загрозою бути поглинутою або султанською Туреччиною, або пансько-шляхетською Польщею* (Рильський, III, 1956, 19); *Якщо письменник.. виявляється відірваним від творчої праці, не поглинутим своєю улюбленою справою, це, природно, викликає у нього неспокій, породжує поганий настрій, відчуття неповноцінності свого існування* (Рад. літ-во, 3, 1968, 11).

ПОГЛИ́ПЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погли́нути.** *Водневі лінії поглинення в спектрі Вести* [малої планети] *помітно розширені порівняно із спектром Сонця* (Рад. Укр., 16.1 1965, 3); *Перед українським народом стояла загроза поглинення його іноземними загарбниками* (Іст. укр. літ., I, 1954, 82)

ПОГЛИ́ПУТИ *див.* **поглина́ти.**

ПОГЛИ́НУТИЙ *див.* **погли́нений.**

ПОГЛИ́НУТИ, ну, неш, *док., діал.* Однокр. до **погли́пувати.** *Василь нічого не відказав.. і знову збоку поглипнув на сина, крадькома, несміливо* (Фр., I, 1955, 160).

ПОГЛИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., діал.* Поглядати. — *Та й вийдіть ви, новобранці, Перед нові брами! Станьте разом всі ногами, Докупи плечами* [плечима]*! Поглипуйте на цісаря Чорними очима* (Нар. лірика, 1956, 131); *Іде* [панок] *та все на мене поглипує* (Фр., I, 1955, 371); *Вона також зупинилась, мовчить, поглипує спідлоба* (Гуц., З горіха.., 1967, 78).

ПОГЛИТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Глитаючи, поїсти все або багато чого-небудь. *Він.. поглитав усі бублички* (Кв.-Осн., II, 1956, 279); * Образно. *Аглая-Феліцітас поглитала кожне слово його* (Коб., III, 1956, 331).

ПОГЛУЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Док. до **глузува́ти.** *Писар вже прохолов од своєї злості і тепер задумав поглузувати з о. Артемія* (Н.-Лев., IV, 1956, 189); *Він хоче посміятися над собою, поглузувати з.. походеньок довкола чужої оселі, але замість сміху з грудей виривається зітхання* (Стельмах, I, 1962, 400); — *Гігієна! — хотів поглузувати Завадка, але Леон, засліплений досягненнями свого господарства, не вловив іронічного тону свого гостя* (Вільде, Сестри.., 1958, 122).

2. Глузувати якийсь час. *А що ж на вас* [дітей] *вони скажуть? Знаю вашу славу! Поглузують, покепкують Та й кинуть під лаву* (Шевч., I, 1963, 72); [Писар:] *Підеш до учителів, вони з тебе поглузують трохи — тямиш?* (К.-Карий, I, 1960, 69).

ПОГЛУМ, у, *ч., розм.* Те саме, що **глум.** *Пан Яскульський.. приволік сюди татарву — на грабежі наших дібр* [нашого добра], *на гвалти й знущання над нашими сестрами і жінками і святій нашій грецькій вірі на поглум* (Стар., Облога... 1961, 9); *Іх* [О. Ульянова та його товаришів] *юність — потай від народу — І їх протест, і силу горду В наметі чорної імли На поглум кату віддали* (Мас., Сорок.., 1957, 481).

ПОГЛУМИ́ТИСЯ, млю́ся, ми́шся; *мн.* поглумля́ться; *док.* 1. Док. до **глуми́тися.** *Чіпка був «виродок»... Як же Чіпку прийняти дітям до іграшки?! Хіба, щоб поглумитися...* (Мирний, II, 1954, 46); *Славко питався за Кранцьовського.. Не знати, чи задумував над ним поглумитись, чи боявся стрічі з ним* (Март., Тв., 1954, 302); *Жінки намагалися дошкульно поглумитись з Катьки* (Сміл., Зустрічі, 1936, 87); *Над Пуголовком Жаба поглумилась: — І в кого ти таке гидненьке уродилось?..* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 107).

2. Учинити наругу; наругатися. *Тут без числа Турн осліпився, Туди ж в байдак і сам стрибнув, Щоб там з Енея поглумиться, Убить його, мазки напиться* (Котл., I, 1952, 264); *Дійшла чутка, що поглумилися* [хулігани] *над могилами* (Логв., Давні рани, 1961, 34).

ПОГЛУМКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **глум.** *Його поглумка гірш не те лайки — бійки* (Вовчок, VI, 1956, 301); *Поприходили.. зарічанські хуторяни і, затаївши поглумки в очах, зупинилися купою осторонь* (Гончар, II, 1959, 227).

ПОГЛУХІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати глухішим (*див.* **глухи́й**). *Голос його поглухішав* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 540).

ПОГЛУХНУТИ, немо, нете, *док.* Втратити слух, стати глухими (у 1 знач.) (про всіх або багатьох). [Ключар:] *Гетьте звідси усі чужі! ..Кому я се кажу? Чи ви поглухли?* (Л. Укр., II, 1951, 502); *З годину тому вона* [дивізійна редакція] *підірвалась на міні. Підірвалась досить вдало, бо журналісти тільки поглухли, але остались живі* (Гончар, III, 1959, 182).

ПОГЛУША́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко,* **ПОГЛУШИ́ТИ,** лушу́, лу́шиш, *док., перех.* 1. Позбавляти всіх або багатьох здатності чути що-небудь; // *безос.* [Відьма:] *Бодай нашим ворогам Осліпило й поглушило, Мозок геть заголомшило!..* (Кроп., IV, 1959, 128).

2. Робити нечутним (все або багато чого-небудь); заглушати. *Дніпро своїм плеском усе поглушав* (Вовчок, I, 1955, 326).

3. Не давати рослинам нормально розвиватися, рости. — *А хто одмінив перехресний посів пшениці? Бур'яни ж усе поглушать, коли без перехресного сіяти* (Кучер, Трудна любов, 1960, 469).

4. *розм.* Сильними ударами позбавляти свідомості, приголомшувати всіх або багатьох; // Підводними вибухами, сильними ударами по льоду і т. ін. приводити рибу в стан нерухомості, заціпеніння або вбивати. [Василько:] *А на Дніпрі риби — отакі лящі. І всі дохлі. Пливуть догори черевом. Це їх бомби поглушили* (Мокр., П'єси, 1959, 139).

5. *перен.* Зменшувати, послаблювати, відсувати на другий план усе або багато чого-небудь (відчуття, почуття і т. ін.). *Нові враження, нові обставини, нові інтереси, нове юнацьке життя.. поглушили спогади сільської школи, загнали їх кудись глибоко наспід* (Вас., II, 1959, 304).

ПОГЛУШИ́ТИ *див.* **поглуша́ти.**

ПОГЛЯД, у, *ч.* 1. Спрямованість, скерованість зору на кого-, що-небудь. *Всіх погляди звернулися на обличчя Сави* (Коб., II, 1956, 208); *Данило і Тося похилили голови і вступили погляди в землю, товаючи очі від людей* (Смолич, Мир.., 1958, 54); * Образно. *У невеличке надвірне віконечко заглядав світ рожевим поглядом* (Мирний, I, 1954, 324); // Вираз очей, манера дивитися. *Нема в його ні того ніжного слова, ні того люб'язного погляду, що веселить дівоче серце* (П. Куліш, Вибр., 1969, 111), *Уявіть собі юнака — невисокого й стрункого, з сірими очима й енергійним ротом, погляд насмішкуватий і впертий* (Ю. Янов., II, 1958, 32).

Відво́дити (відвести́, одво́дити, одвести́) по́гляд — переставати дивитися на кого-, що-небудь, змінювати напрям зору. — *Він дає жінці дорогу і відводить скошений погляд* (Стельмах, I, 1962, 314); *Вслухаюся в Петерову мову і не можу одвести погляду від його милого обличчя* (Кол., На фронті.., 1959, 9); **Води́ти по́глядом** — те саме, що **Води́ти очи́ма** (*див.* **води́ти**). *Солоха стала водити поглядом по хаті* (Мирний, I, 1954, 58); **Зверта́ти (зверну́ти) по́гляд (по́гляди)** *див.* **зверта́ти; Зупиня́тися (зупини́тися) по́глядом** *див.* **зупиня́тися.**

◇ **Блуди́ти пóглядом** *див.* **блуди́ти** [1]; **Блука́ти пóглядом** *див.* **блука́ти**; **Вбира́ти пóглядом** — те саме, що **Вбира́ти очи́ма (в óчі)** *див.* **вбира́ти** [1]. *Дорошенко вбирає поглядом простір лиману* (Гончар, Тронка, 1963, 335); **Вимірювати (вимíряти) пóглядом** *див.* **вимірювати**; **Відрива́ти (відірва́ти) пóгляд** *див.* **відрива́ти** [1]; **Вли́пнути пóглядом** *див.* **влипа́ти**; **Впива́тися (впи́тися) пóглядом** *див.* **впива́тися** [1]; **Втопи́ти пóгляд** *див.* **втопи́ти**; **Глибóкий пóгляд** *див.* **глибóкий**; **Жéрти пóглядом** *див.* **жéрти**; **Забира́ти пóглядом** *див.* **забира́ти**: **Зато́плювати (затопля́ти, затопи́ти) пóгляд** *див.* **зато́плювати** [2]; **Затрúмувати (затрúмати) пóгляд** *див.* **затрúмувати**; **Затрúмуватися (затрúматися) пóглядом** *див.* **затрúмуватися**; **Затрúмується (затрúмається) пóгляд** *див.* **затрúмуватися**; **Зво́дити (звести́, здійма́ти, здійня́ти, підво́дити, підвести́, підійма́ти, підійня́ти, підня́ти, скида́ти, скúнути) пóгляд** *на кого — що* — дивитися на кого-, що-небудь. *Жінка зводить несмілий погляд на зорю* (Л. Укр., III, 1952, 731); *Мар'ян підводить зосереджений погляд на економа* (Стельмах, I, 1962, 523); *Він більше говорив, вона слухала. Коли-неколи скине на нього прикрий погляд* (Мирний, III, 1954, 160); **Змíря́ти (змíрювати, змíряти, змíрити) пóглядом** *див.* **змíря́ти**; **Зни́зувати (зниза́ти) пóглядом** *див.* **зни́зувати** [1]; **Зніма́ти (зня́ти) пóгляд**: а) *(на кого — що)* спрямовувати зір, дивитися на кого-, що-небудь; б) *(з кого — чого)* те саме, що **Відво́дити (відвести́) пóгляд**. *Бобалька не знімав погляду з Терезки, він то протверезувався, то ще більше п'янів* (Томч., Готель.., 1960, 243); **З пéршого пóгляду** *див.* **пéрший**; **Зустріча́ти (зустрíнути, зустрíти) пóгляд** *див.* **зустріча́ти**; **Зустріча́тися (зустрíнутися, зустрíтися) з пóглядом**; **Зустріча́тися (зустрíнутися, зустрíтися) пóглядом (пóглядами)** *див.* **зустріча́тися**; **Кресну́ти пóглядом** *див.* **кресну́ти**; **Криви́й пóгляд** *див.* **криви́й**; **Лови́ти пóгляд (пóгляди) на собí** *див.* **лови́ти**; **Метну́ти пóглядом (пóгляд)** *див.* **метну́ти**; **Мíряти пóглядом** *див.* **мíряти**; **Наво́дити пóгляд** *див.* **наво́дити**; **На пéрший пóгляд** *див.* **пéрший**; **На пóгляд** — з вигляду, зовні. *Була* [Орися] *навіть трохи старша на погляд од своїх літ* (Гр., II, 1963, 64); **Не зво́дити (звести́, спуска́ти, спусти́ти, відво́дити, відвести́, одво́дити, одвести́) пóгляду (пóгляд)** *з кого — чого* — пильно, не змінюючи напряму зору, дивитися на кого-, що-небудь. *Здорова кудлата собака.., розложивши передні лапи, положила на їх голову, не зводячи погляд з діда* (Мирний, I, 1954, 165); *Говорив секретар обкому, не спускаючи з дівчини уважного, проникливого погляду* (Гончар, IV, 1960, 33); *Вона не водила свого погляду, дивилась просто йому в очі* (Шиян, Баланда, 1954, 4); **Оббіга́ти (оббíгти) пóгляд** *див.* **оббіга́ти**; **Обво́дити (обвести́) пóглядом** *див.* **обво́дити**; **Обдарóвувати пóглядом** *див.* **обдарóвувати**; **Обійма́ти (обійня́ти) пóглядом** *див.* **обійма́ти**; **Обкида́ти (обки́нути) пóглядом** *див.* **обкида́ти**; **Обніма́ти (обня́ти) пóглядом** *див.* **обніма́ти**; **Опа́лювати (опали́ти) пóглядом** *див.* **опа́лювати**; **Обпіка́ти (обпекти́) пóглядом** *див.* **обпіка́ти**; **Обсипа́ти (обсúпати) пóглядом** *див.* **обсипа́ти**; **Опа́лювати (опали́ти) пóглядом** *див.* **опа́лювати**; **Опуска́ти (опусти́ти) пóгляд** *див.* **опуска́ти**; **Переводи́ти (перевести́) пóгляд** *див.* **переводи́ти**; **Підно́сити (піднести́) пóгляд** *див.* **підно́сити**; **Пійма́ти пóгляд** *див.* **пійма́ти**; **Поглина́ти пóглядом** *див.* **поглина́ти**; **Пóгляди зустріча́лися (зустрíлися)** *див.* **зустріча́тися**.

2. Думка, судження про що-небудь. *Отець Альойзій говорив іще довгенько, заки висказав свої погляди на виборчу справу* (Март., Тв., 1954, 167); [Шевченко:] *Релігія, на його думку, надихає велич людині. Ну, а я з цим поглядом не згоден* (Тич., I, 1957, 325); *Прогір Сидорович Марковський мав свої погляди на людську чесноту* (Ле, Міжгір'я, 1953, 23); // *тільки мн.* Система переконань, уявлень; світогляд, світосприймання. *Мас* [мати] *добрий смак, ...любить літературу і штуку, поглядів поступових* (Коцюб., III, 1956, 286); *Та як же могло Романове серце, живучи поглядами своїх дідів і батьків та пісенним світом, легко, з грубими жартами.. підходити до незбагненної дівочої душі?* (Стельмах, I, 1962, 260).

◇ **З пóгляду:** а) *(кого)* на думку кого-небудь. *«Біла Пустеля»* [кінокартина] *майже безфабульна річ — з погляду критика тридцятих років* (Ю. Янов., II, 1958, 12); б) *(чого, якого)* стос. до чого, з боку чого. *Пролог мені дуже сподобався в першім уступі.., навіть нічого не можу сказати з погляду стилю* (Л. Укр., V, 1956, 437); **З усíякого пóгляду; З усíх пóглядів** — з будь-якого боку, всебічно. *Вони* [учні] *були мені з усякого погляду ближчими й милішими, ніж мої колеги-учителі* (Довж., I, 1958, 14); *Семен Григорович звик кожну річ і кожне явище оцінювати всебічно, з усіх поглядів* (Дмит., Розлука, 1957, 28); **З цьóго (тóго, такóго** *і т. ін.*) **пóгляду** — з цих (тих, таких і т. ін.) міркувань. — *З цього погляду ваш юнга-радист ніякої небезпеки не становить* (Гончар, Тронка, 1963, 331); *Ви дещо проминули, наприклад не громадську лірику у Конопніцької, а вона.. цікава з того погляду, як на ліричних поетах-громадянах відбивається упертість особисто людської натури* (Л. Укр., V, 1956, 431); **На мій (йогó, її** *і т. ін.*) **пóгляд** — уживається у знач. встави. речення для вказування на джерело повідомлення, вираженого реченням або його окремою частиною. *Вірно, на мій погляд, роблять перекладачі, віддаючи, як правило, західноукраїнські діалектизми Франка словами загальнолітературної російської мови* (Рильський, III, 1956, 111); *На її погляд, він був гарний* (Коцюб., I, 1955, 322); *Нічого аморального в його одруженні з Жанною, на погляд Сидора Сидоровича, не було* (Дмит., Наречена, 1959, 213)

ПОГЛЯДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погляда́ти.** *Не поглядай на неї: нічого з твого поглядання не буде, бо вона не про тебе думає* (Сл. Гр.).

ПОГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Дивитися час від часу на кого-, що-небудь, кудись; подивлятися. *Отак вона вишивала, У віконце поглядала, Чи не ревуть круторогі, Чи не йде чумак з дороги* (Шевч., I, 1963, 252); *Дехто сів, а багато ще й стояло, жадібно поглядаючи на казан, над яким вставала пахуча пара* (Скл., Святослав, 1959, 23); * Образно. *Сонце, що недавно так ласкаво поглядало на світ, закрили густі олов'яні хмари* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 332); // Наглядати, стежити час від часу за ким-, чим-небудь. — *Поглядайте, поглядайте за ним,— стишує* [отець Миколай] *голос.* — *Маленьких книжок він людям не дає?* (Стельмах, I, 1962, 267).

2. Те саме, що **диви́тися** 1. *Зажурився він* [горобчик], *поглядає сумно по полю* (Л. Укр., III, 1952, 482); // *перен.* Ставитися яким-небудь чином до когось або чогось, сприймати якимсь чином. *Ворог усякого сентименталізму, він поглядав на світ холодним оком анатома* (Фр., II, 1950, 292); *Інакше став* [Павлуша] *відтоді поглядати й на Милу: коли з гімназистами бачив її, ревнував дуже* (Головко, II, 1957, 279); // *перен.* Бути готовим зробити що-небудь. — *Відчувається, що ти обома руками вхопився за залізо, не поглядаєш, як би швидше шмигнути за нашу заводську браму* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 273).

◇ **Бáсом погляда́ти** *див.* **бас**; **Криви́м óком погляда́ти** *див.* **криви́й**; **Погляда́ти згорú [вниз] (звúсóка)** —

те саме, що **Дивúтися згорú [вниз]** (*див.* **згорú**). *Джамбул! Він ще застав аж ті.. дні далекі, коли аристократи-письменники згори вниз гордо поглядали на різночинців і семінаристів,— а про письменників із народу — просто уже й говорити не доводиться!* (Тич., III, 1957, 66); — *Бачу й тебе, горда паніматко: чи так поглядатимеш звисока і тоді на нашого брата, як твій гетьман.. проспить молоду* (П. Куліш, Вибр., 1969, 101); **Поглядáти зúзом** *див.* **зиз; Скóса поглядáти** *на кого — що* — ставитися до кого-небудь недоброзичливо або з підозрою, виявляти своє незадоволення кимсь, чимсь. — *Старий Навроцький людина проста, чесна, він одразу полюбив мене, а мачуха й досі скоса поглядає на мене* (Н.-Лев., V, 1966, 135); *Він не помічав, що своєю поведінкою.. декому навіть подає привід поглядати на себе скоса* (Голов., Тополя.., 1965, 141).

ПОГЛЯДáТИСЯ, áюся, áєшся, *недок., рідко.* Те саме, що **поглядáти** 1. *Ой, п'є Байда та й кивається, Та на свого цюру поглядається* (Укр.. думи.., 1955, 16).

ПОГЛЯ́ДІТИ, я́джу́, я́диш, *док., розм.* 1. *неперех.* Те саме, що **подивúтися** 1, 2. *Дивлюся — люди аж кишать... Що, думаю, за чудасія?! Покинув віз коло Гордія. А сам побіг, щоб поглядіть...* (Гл., Вибр., 1957, 81).

2. *перех. і неперех.* Торкнутися, помацати що-небудь, шукаючи, перевіряючи. *Погляділа кишеню, аж тютюнцю зо жменю* (Сл. Гр.); [Куць *(прикладав її руку до своїх грудей):*] *Ось поглядіть, як серце тіпається* (Мам., Тв., 1962, 424).

3. *перех.* Доглядати якийсь час. *Ріську батько поглядить. Занесу-но її до батька, онде до стодоли* (Л. Укр., III, 1952, 637).

ПОГЛЯ́ДІТИСЯ, я́джу́ся, я́дишся, *док., розм.* Те саме, що **поглядíти** 1. *Поглядися, козле, у воду на свою уроду* (Номис, 1864, № 8497).

ПОГЛЯНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Спрямувати, скерувати погляд, зір кудись, на кого-, що-небудь. *Поглянула* [Хима] *навкруги — нема живої душі, тільки шумить кучерява верба* (Вовчок, I, 1955, 52); *Княгиня Ольга подивилась на мужів і бояр, поглянула на широко розчинені двері палати* (Скл., Святослав, 1959, 37); *Як поглянули бабуся вниз, у партер, як скрикнуть «Ой!»* (Вишня, I, 1956, 325).

2. Особисто простежити за ким-, чим-небудь; самому побачити щось. *Сонце світило стиха, без жари; і любо було поглянути, як воно розливалось по зелених вітах, по сукуватих, мохнатих дубах і по молодій траваці* (П. Куліш, Вибр., 1969, 49); *Освітлене віконце вабить до себе. Поглянути хоч краєм ока, що робить зараз його* [Гусарова] *ворог* (Донч., II, 1956, 195).

3. Оглянути, розглянути кого-, що-небудь з метою ознайомлення. *Треба було загадати робітникам лагодитись на роботу, ще раз поглянути на план виноградників* (Коцюб., I, 1955, 205); *О, який би він* [Т. Шевченко] *радий був тепер, коли б поглянув на нашу прекрасну Радянську Україну* (Тич., III, 1957, 76).

◇ **Як [я] поглянýу; Як поглянúти,** *вставн. речення* — з першого враження. *Щодо українців, то вони, як поглянути, ніби зовсім завмерли* [влітку 1905 року], *нічим себе перед людьми не виявляють, хоч непомітна робота йде* (Коцюб., III, 1956, 274).

4. *перен.* Звернути увагу на кого-, що-небудь. *Поглянула я, що вже нічка зникала,— І душу мою обгорнула печаль* (Л. Укр., I, 1951, 90); // Звернутися думками до кого-, чого-небудь. *Ми ж далеко думкою полинем, Ми поглянем на військові чвари, В давній славі спогадом поринем* (Л. Укр., I, 1951, 351).

ПОГНáТИ, пожену́, пожене́ш, *док.* 1. *перех.* Змусити рухатися в певному напрямку. *Чередник погнав скотину Попід гори на долину* (Щог., Поезії, 1958, 181); *Баба.. погнала на толоку бичка пасти* (Ів., Укр., казки, 1950, 24); * Образно. *На Бессарабію пішов Оцей козак; погнало горе* (Шевч., II, 1963, 126); // *також без додатка, розм.* Насильно відправити, послати куди-небудь. *На панщину поженуть* [Горпину],— *дитинку за собою несе* (Вовчок, I, 1955, 65); *Розгромлену десятирічку погнали* [фашисти] *з усіма вчителями в Німеччину* (Довж., I, 1958, 298); // *розм.* Спрямувати рух чого-небудь, повести у певному напрямку щось. *Я пішов до Жаб'я на склад дерева, збив дарабу і погнав її знов з дядьком Петром до Вижниці* (Фр., IV, 1950, 391); *Мій приятель тепер хутко погнав свого човна, і я ледве поспішав за ним* (Досв., Вибр., 1959, 435); // Рвучко, підхопивши (вітром, бурею і т. ін.), понести. *Вітер, знявшись, куряву над майданом погнав...* (Гончар, II, 1959, 353); // *безос. Провідника затишшя стривожило. — Не обернувся б вітер після цього, не погнало б воду з Азова...* (Гончар, II, 1959, 418).

2. *перех.* Примусити швидко бігти, їхати, йти і т. ін. *Михайло погнав коня так, що тільки курá по дорозі курить* (Гр., I, 1963, 449); *Він стрибнув у сідло і з місця погнав коня чвалом* (Панч, На калин. мості, 1965, 126); // *розм.* Примусити кого-небудь швидко піти, відправитися куди-небудь з якимсь дорученням і т. ін. *Самієв знову погнав розвідників на фланги, поставивши завдання — шукати проходів* (Гончар, III, 1959, 96).

3. *неперех., розм.* Швидко побігти, поїхати; помчати. *Десь колядували на одному й на другому кутку. Щур спинився на часинку, подумав і, спотикаючись, погнав у переулок* (Вас., I, 1959, 233); *Макота хутко скочив на коня і погнав у колгосп, бо дві жниварки й досі стояли несправні* (Донч., VI, 1957, 40).

◇ **Погнáти у світí** — те саме, що **Піти́ у світí** (*див.* **світ**). *Знов удруге я погнав у ті світи широкі і великі — пригадалося те перше: мандрівочка веселая* (Вовчок, VI, 1956, 252).

4. *перех., розм.* Почати швидко, інтенсивно рости. *То хмари пивам шлють дарунок, Всю душу виливши до дна. І поженуть угору вруна Озимина і ярина* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 74); // Збільшити кількість чого-небудь, вироблення чогось. *На фермі Рябуха через недовгий час вирівнялася, ..розкуштувала солодкі стебла молодої кукурудзи, принюхалася до мясного духу еспарцету і погнала молоко, наче помпою* (Вол., Місячне срібло, 1961, 251); // Посприяти швидкому рухові, ростові чого-небудь. *Метке Грицькове слово влучило прямо її у серце й погнало кров у голову* (Мирний, I, 1949, 277); — *Аби ще грип якийсь не вліз! — Подумав згодом Козоріз. — Ще пожене простуда гулі* (С. Ол., Вибр., 1959, 230).

5. *перех.* Примусити кого-небудь залишити якесь місце, приміщення і т. ін., піти геть; прогнати. *Як тільки стражника побачить* [знахарка], *зараз почне хреститись.. А як пожене* [стражник її], *то повернеться, та аж тричі на слід плюне, та ще й ногою розітре* (Мирний, IV, 1955, 352); * Образно. *Втома важкою брилою навалилась на неї, здавила мозок, погнала геть думки* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 122); // Почати переслідувати, виганяти ворога. *І година прийде, під гармат акорди поженем на захід ми кривавi орди* (Сос., II, 1958, 245).

◇ **Погнáти в шúю (потúлицю)** *кого* — примусити кого-небудь піти геть. *Говорять* [шинкарка з

невістками], *щебечуть, розказують: ..кого прийшла жінка та заняла* [зайняла] *з шинку, хто жінку у потилицю погнав і очіпок.. збив* (Кв.-Осн., II, 1956, 174); * У порівн. *Добравшись до гори, Карпо, мов хто його погнав у шию, пужнув уперед* (Мирний, I, 1954, 250).

6. *перех., розм.* Спонукати кого-небудь до швидкого виконання чогось; підігнати. — *Засвоївши* [сценарій] *й погодившись, режисер починає думати. Треба йому дати часу на думання. Бо коли його погнати, він ставитиме, не думавши, значить, картина вийде без думок* (Ю. Янов., II, 1958, 23).

◆ **Погна́ти химе́ри** — почати говорити нісенітниці, дурниці. — *Не слухайте, се він перепивсь та сп'яну химери погнав* (Кв.-Осн., II, 1956, 118).

ПОГНА́ТИСЯ, пожену́ся, поженé́шся, *док.* 1. Побігти, полетіти і т. ін. за ким-, чим-небудь, щоб догнати, досягти; почати переслідування когось або чогось. *Аж баба хліб бровку шпурнула І горло глевтяком заткнула, То він за кормом і погнавсь* (Котл., I, 1952, 134); *Коли за ним здумають погнатися Ногиба з Бараболею — сюди* [на болото] *не наважаться піти* (Стельмах, II, 1962, 67); *Літак вирівнявся і погнався за найближчим до нього бомбардувальником* (Ткач, Жди.., 1959, 37); * Образно. *На виріст, і на силу, й на личко у батька удавсь: отже, за батьком і на той світ погнався!..* (Вовчок, I, 1955, 277).

2. *розм.* Те саме, що **погна́ти** 3. *Так з невільничих кайданів Швидше вирватись потрапив Атта Троль. Він диким скоком Геть по вулиці погнався* (Л. Укр., IV, 1954, 137).

3. *розм.* Те саме, що **ви́рости** 1. *Груша погналася вгору, як верба* (Н.-Лев., II, 1956, 377).

4. *перен., розм.* Виявити бажання добитися, домогтися чого-небудь. *Поженемося за баришем, а скільки крові братньої пап'ємося!* (Кв.-Осн., II, 1956, 134).

ПОГНИ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **погни́ти, погни́ти́.**

2. *у знач. прикм.* Зруйнований або зіпсований гниттям; який згнив, розклався. *Погниле дерево скрипки розсипається трухою* (Рибак, Помилка.., 1956, 313).

ПОГНИСТИ *див.* **погни́ти.**

ПОГНИТИ *і рідко* **ПОГНИСТИ,** пé, *док.* Розкластися, зруйнуватися під впливом мікроорганізмів; зіпріти, потрухнути. *Аж страх погано У тім хорошому селі.. погнили Біленькі хати, повалялись* (Шевч., II, 1963, 131); [Зінька:] *Ач, стара, вже й зуби погнили, а їй зальоти на думці* (Кроп., II, 1958, 41); *Листя, що тоді падало з дерев, погнило в рівчаках чи під брилами зораної ріллі* (Томч., Готель.., 1960, 263).

ПОГНІВАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Виявити гнів, роздратування (про всіх або багатьох); розгніватися, розсердитися. *Січовики говорять: погнівались на нас усі!* (Л. Укр., V, 1956, 34).

2. Посваритися з ким-небудь. — *Але не розумію, пані, вашої невірності — скажіть хоч тепер, чи не любите, чи погнівалися із своїм гарним Юстином?* (У. Кравч., Вибр., 1958, 420).

3. Гніватися якийсь час. [Івга:] *То й я їй кажу: посердилася, погнівалася,— пора ж уже й перестати; пора ж і простити!* (Мирний, V, 1955, 237).

ПОГНІВИТИ, влю́, ви́ш; *мн.* погнівля́ть; *док., перех.* 1. Ви́кликати гнів, роздратування; розгнівити, розсердити. *Та виломлю калинову квітку, та застромлю за білу намітку, щоб сії квітки не подавити, щоб свого роду не погнівити* (Сл. Гр.).

2. Гнівити якийсь час.

ПОГНІЙ, нóю, ч. 1. *рідко.* Добре угноєна земля. — *А тим часом нехай пан собі поміркують, де їм лишить на грядки, чи коло дому, чи в полі. — Звісно, що коло дому... ловкий погній... і наручно буде...— вирвався з радою рудий Панас* (Коцюб., II, 1955, 391).

2. *діал.* Добриво. *Старе, то наче зісохле бадилля, що само проситься на погній* (Вільде, Сестри.., 1958, 336).

ПОГНОЇТИ, ою, оїш, *док., перех.* 1. Допустивши до гниття, зіпсувати, зробити непридатним до вжитку все або багато чого-небудь; згноїти. [Куць:] *Ще ж Водяник стіжка їм підмочив, а Потерчата збіжжя погноїли* (Л. Укр., III, 1952, 252); *Матір приголомшили ці слова. — Хліб святий погноїти,— вжахнулась вона* (Гончар, II, 1959, 160).

2. *перен.* Тримаючи довго у важких, згубних умовах, довести до загибелі, смерті (всіх або багатьох). *Селяни похмурі стояли перед ним* [становим], *поскидавши шапки, як і завжди, і на всі його погрози (погноїти у в'язниці, на Сибір запроторити) лише переступали з ноги на ногу й мовчали* (Головко, II, 1957, 240).

ПОГНУТИ, ну́, нéш, *док., перех.* 1. Надати чому-небудь зігнутої, дугоподібної форми; // Зробити кривим; викривити. [Мирон:] *Вчора приземлився у тебе німець на винищувачі, заблудився. Літак нової системи. Гвинт погнув, а так все в порядку* (Корн., II, 1955, 17); // *безос. Довгий, кістлявий ніс його якось погнуло набік* (Стор., I, 1957, 399); // Нагнути верхню частину чого-небудь; нахилити. *Вітер з поля дихне, погне і полама* [лозу] (Шевч., II, 1963, 376); // Зробити зігнутим, згорбити. *Вид старого з первого погляду здавався погмурим і неволив до поваги: не дуже й погнули його десять десятків літ* (Стор., I, 1957, 226).

◇ **Погну́ти спи́ну** — те саме, що **Гну́ти спи́ну** (якийсь час) (*див.* **гну́ти**). *Тож важко бачить, як нероба Цей хліб, мов здобич, розрива, — Хоча б то день колись для проби Погнув би спину у жнива!* (Гірник, Стартують.., 1963, 14).

2. *перен.* Зламати, здолати; // *безос. Як дочка, ..борись за свого батька, за те, щоб він піднявся, якщо його погнуло та покрутило* (Гончар, Тронка, 1963, 265).

ПОГНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **погну́ти.** *Криноліни були поламані, погнуті й помазані білою квашею* (Н.-Лев., III, 1956, 190); *Я хочу вирвати з рук жебрака той шматок хліба, що впав з мого столу, погнутого під вагою яств* (Хотк., I, 1966, 133); *Недалеко.. висіли шолом і меч князя Ігоря, його броня і щит у кількох місцях погнуті були мечем* (Скл., Святослав, 1959, 34); // **погну́то,** *безос. присудк. сл. Так усе* [всі металеві конструкції] *переплетено, перегнуто, погнуто* (Вишня, I, 1956, 337).

2. *у знач. прикм.* Який погнувся, зігнувся під дією чого-небудь. *Стоїть дижечка у куточку, заглянув: водичка блищить, і лежить на дні погнутий кухлик* (Тесл., Вибр., 1950, 176); *Низька, погнута стеля звисає над самою головою* (Кол., На фронті.., 1959, 190).

ПОГНУТИСЯ, ну́ся, нéшся, *док.* 1. Набути зігнутої, дугоподібної форми під дією чого-небудь. *Вже ми за саму стволину* [від рушниці] *борюкаємося. І стволина вже погнулася, а він не пускає* (Хотк., I, 1966, 90); *Лагутін так стискує поручні палуби, що, здається, вони зараз погнуться* (Донч., II, 1956, 214); // Прогинаючись під дією ваги, удару і т. ін., стати нерівним, викривитися; ввігнутися. *В здоровій залі два кутки осіли. Підлога погнулась і пожолобилась* (Н.-Лев., I, 1956, 618); *Довго рубалися вони! І наплічники і нагрудники погнулися в обох від ударів* (Довж., I, 1958, 260); * Образно. [Храпко:] *І чого б воно? Бачиться, й перо міцно держу, і руки не трусяться, а стрічки..,— і сюди, й туди погнулися* (Мирний, V, 1955, 121); // Перехилитися, перегнутися. *Устав* [Марусяк] — *і якось по-*

гнувся увесь на один бік (Хотк., II, 1966, 199); // Схилити верхню частину; нахилитися. *Соком колосся наллється, Повне вагою додолу погнеться* (Щог., Поезії, 1958, 219); *Тополі на Збручі погнулися з чорних досад* (Мал., Звенигора, 1959, 126).

2. *перен.* Піддатися чому-небудь, втратити стійкість.

ПОГНУТІСТЬ, тості, *ж.* Стан за знач. **погну́тий** 2. *У ходовій частині автомобіля найчастіше зустрічаються такі несправності: ..поломка, погнутість рами і розхитаність заклепок* (Підручник шофера.., 1960, 236).

ПОГОВІР, во́ру, *ч.* Свідомо неправдива або викликана необізнаністю з фактами чутка, звістка про кого-, що-небудь; плітка. *Дехто жалів Параскіцу, уважаючи її офірою поговорів* (Коцюб., I, 1955, 277); *Ну, а вмів же бути і суворим, І безжальним бути Вишня міг, Як назустріч чорним поговорам Підіймав свій праведний батіг!* (Рильський, III, 1961, 318); // Поширення таких чуток, звісток; пересуди. *Образа, гора тяжкої образи дочки, людські поговори та сміхи,— все разом піднялось у голові матері* (Мирний, I, 1949, 136); — *І це ти, мій син, отак діяв; на розголос, на людський поговір, на злі язики поклав те, що треба було тишком-нишком зам'яти, по-сімейному* (Шпин, Баланда, 1957, 162); // Недобра слава; поголоска. [Тетяна:] *Буває так, що найневиннійша* [найневинніша], *по своїй простоті, терпить поговір од людей* (Котл., II, 1953, 57).

ПОГОВІРКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **поговір.** — *Ріжні* [різні] *поговірки йдуть про Вас: гадають, що ви ніде не бували, соромитесь, бо не знаєте приписів доброго товариства* (У. Кравч., Вибр., 1958, 333); *На цілий місяць дала* [Мадьярка] *довгоязиким жінкам предмет до цікавих поговірок і сміху* (Мак., Вибр., 1954, 120).

2. Об'єкт осуду, розмов, пересудів. *А тепер же ти ні жінка, ні дівка, А тепер же ти людська поговірка* (Чуб., V, 1874, 337).

3. Ходячий образний вислів; приказка. *Зніметься оце чоловік, майне на вільні степи.. Багато тоді накивало п'ятами і одиноких і цілими сім'ями... Тоді й поговірку зложили: мандрівочка — наша тіточка!* (Мирний, II, 1954, 97).

ПОГОВОРИТИ, ворю, во́риш, *док.* 1. *неперех.* З'ясувати що-небудь у розмові з кимсь; переговорити. *Коли б можна це зробити і Ви взяли б на себе труд поговорити в цій справі з дирекцією Спілки, я був би дуже вдячний Вам* (Коцюб., III, 1956, 224); *Окрилений дядьковим листом, Павло твердо вирішив, нарешті, рішуче поговорити з Людмилою* (Головко, II, 1957, 474); // *перен.* Повестися з ким-небудь якимсь чином. — *В Німеччині революція! Тепер ми з окупантами поговоримо інакше* (Довж., I, 1958, 140).

2. *перех. і неперех.* Говорити якийсь час. *Таткові заграла* [Юзя] *мазура.., з мамою поговорила по-французьки* (Л. Укр., III, 1952, 659); *Вуйко Дорко поговорив іще кілька хвиль то з ріднею, то зі знайомими і пішов із панною Манею* (Мак., Вибр., 1954, 17); *Вони з Тесленком поговорили ще трохи про бойову операцію, покурили, і Артем звівся на ноги* (Головко, II, 1957, 539); *Всі четверо відійшли набік, щось поговорили між собою* (Тют., Вир, 1964, 346); *Федора була.. мовчазна. Зате чоловік її любив поговорити* (Перв., Дикий мед, 1963, 451).

◇ **Поговори́ мені** — уживається для вираження погрози. *Пріська щось промурмотіла, але зараз урвала, бо мати загрозила: — Ну, ну, поговори мені!* (Л. Укр., III, 1952, 667); — *Поговори мені, то договоришся!* (Стельмах, I, 1962, 93).

ПОГОВОРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.* Говорити час від часу, з якогось часу. *Шура возиться з Імочкою, каже, що пише мало, і навіть поговорює, що, мовляв, писать їй взагалі не варт, до чого воно і т. п.* (Л. Укр., V, 1956, 302); *Попадя почала вже поговорювати про те, щоб купити новеньку бричку й рисака* (Донч., III, 1956, 104); // Обговорювати що-небудь, передаючи чутки, плітки і т. ін.; пускати якусь чутку. *Чи стара ота Урака Справді відьма знаменита, Як то люди піренейські Поговорюють про неї* (Л. Укр., IV, 1954, 167); — *Поговорюють, ніби тому й затримали оце нас, що нового розпорядження ждем* (Гончар, II, 1959, 308).

ПОГОДА, и, *ж.* Стан атмосфери (хмарність, вологість, опади, температура повітря і т. ін.) у даному місці, в даний час. *Еол, оставшись на господі, Зібрав всіх вітрів до двора, Велів поганій буть погоді...* (Котл., I, 1952, 67); *Погода була по-серпневому тиха й сонячна* (Тулуб, В степу.., 1964, 278); * Образно. — *Газета, моє серце,— найтоніший барометр, що визначає політичну погоду* (Кач., Вибр., 1953, 191); * У порівн. *Життя, кажуть, зжити — не поле перейти. Життя — що погода* (Мирний, I, 1949, 239); // Спокійний стан атмосфери (без хмар, опадів, вітру і т. ін.). *В сльоту чи погоду маленькою лажу було за гусьми на пашу, діти бавлю* (Фр., XIII, 1954, 435); *Знову розвіхолилось. Кілька днів стояла погода.., а це піднялося таке, що й світу не видно* (Речм., Весн. грози, 1961, 40); // *діал.* Негода, сльота. *Погода у вікно б'є,— зачиніть* (Сл. Гр.).

Зве́дення пого́ди — дані про стан атмосфери в певному місці, в певний час. *За зібраними на них* [метеорологічних станціях] *відомостями складаються зведення погоди, які передаються по радіо в Центральний інститут погоди* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95).

◇ **Роби́ти (зроби́ти) пого́ду** — вирішально впливати на що-небудь, мати вирішальне значення. [Петерсон:] *Якщо я досі терпів деякі ваші вибрики, то лише тому, що ви не належите до людей, які роблять погоду* (Галан, I, 1960, 396); — *Яким би не був голова колгоспу, без вас, люди, без ваших рук, душевності і великодушності він погоди не зробить* (Стельмах, Правда.., 1961, 309); **Стає (ста́не) на пого́ді (на пого́ду)** — встановлюється добра погода. — *Може, на погоді стане,— подумав Гамара* (Колг. Укр., 9, 1956, 31); *У Забужжі було повно сонця, воно бриніло, гремтіла далека лісосмуга, і хотілось вірити, що стане на погоду* (Рад. Укр., 29.VII 1962, 2); **Чека́ти (жда́ти) ко́ло (з) мо́ря пого́ди** *див.* **мо́ре.**

ПОГОДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко,* **ПОГОДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., розм.* 1. *неперех.* Сприяти кому-небудь у чомусь. [Варенник:] *І куди тільки та совість поділася? Як я, то кожному погоджаю, кожному потрапляю, щоб якнайкраще!..* (Кроп., II, 1958, 195); *Погодив тоді бог козакам надрать у своїх ворогів усячини* (П. Куліш, Вибр., 1969, 67); // *безос.* *Тепер мені погодило, Що прядиво не вродило, Та вродила чечевиця, Та буде мені фартух і спідниця* (Чуб., V, 1874, 1184).

2. *перех.* Примиряти кого-небудь. *Погоди їх, чого вони сваряться?;* // *перен.* Сполучати, поєднувати що-небудь з чимсь іншим. *Олію з водою ніколи не погодиш* (Номис, 1864, № 4155); — *Олексин батько ви! Поміщик! В хлопській свиті! Признайте, се в умі нелегко погодити* (Фр., X, 1954, 198).

3. *перех.* Домовляти кого-небудь. *Погодити наймита.*

ПОГОДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., рідко,* **ПОГОДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док., розм.* 1. Те саме, що **мири́тися** 1. *Може, ти, може, я провинили в слові,..*

Прогнівайся, я замовчу, собі покорімся, Без сусідів поговору самі погодімся (Пісні та романси.., II, 1956, 54); *Так пробуде* [у опришка гуцул] *якийсь час, доки там роди посварені якось не погодяться* (Фр., IV, 1950, 500).

2. Жити в згоді, мирі; уживатися. *Студенти ніяк не могли погодиться між собою* (Н.-Лев., I, 1956, 339).

3. Домовлятися з ким-небудь про щось. *Погодились брáти хуру, та підвод* [підвід] *нема* (Сл. Гр.); *Погодились на тому, що весілля.. відбудеться ще в батьківському домі* (Вільде, Сестри.., 1958, 503).

ПОГОДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **погóдити.** *Він* [лейтенант], *бачите, розробив свій особливий план занять із ротою і свою систему, що не була погоджена і затверджена вищим штабом* (Тют., Вир, 1964, 491).

2. *у знач. прикм.* У якому досягнута взаємна згода, єдність. *Нерозривна єдність і спільні погоджені дії країн соціалізму — важлива умова успішної боротьби проти імперіалізму* (Ком. Укр., 1, 1967, 8); *Електронні прилади забезпечують погоджену, ритмічну високопродуктивну роботу стана* (Наука.., 1, 1960, 9).

ПОГОДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **погóджений** 2. *З листа Желябова до Драгоманова від 12 травня 1880 року видно їхню погодженість щодо основного питання визвольної боротьби* (Вітч., 5, 1967, 177); *Тут же, за цим високим муром, утиканим склом, плоди достигали на деревах, як люди у спокійній старості. Це свідчило про велику гармонію, про погодженість у взаємовідносинах між людьми і природою* (Вільде, Сестри.., 1958, 426); *Погодженість рухів; Погодженість функцій організму.*

ПОГОДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погóдити.** *Діяти у погодженні з вищими органами влади; Погодження питань.*

ПОГОДЖЕНО. Присл. до **погóджений** 2. *Діяти погоджено.*

ПОГОДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Який погоджує що-небудь між протилежними або незгодними сторонами, усуває розбіжність у чомусь. *В разі незгоди між Радою Союзу і Радою Національностей питання передається на розв'язання погоджувальної комісії, утвореної палатами на паритетних засадах* (Конст. СРСР, 1963, 11).

ПОГОДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погóджувати.**

ПОГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОГОДИТИ,** джу, диш, *док.*, *перех.* 1. Одержувати чиє-небудь схвалення, згоду на щось; узгоджувати. — *Дозвольте, а з ким ви цей лозунг погодили, Іване Володимировичу?* — *спитав Мічуріна Рябов* (Довж., I, 1958, 461); — *Ящук найбільше сварився за те, що я не прийшов до нього ще раз погодити статтю* (Жур., Вел. розмова, 1955, 29); // Обговорюючи що-небудь, приходити до єдиної думки. *Ми, пригадую, ніяк не могли погодити між собою питання: «Мистецтво кіно чи ні?»* (Ю. Янов., II, 1958, 10).

2. Приводити у відповідність з чим-небудь, установлювати потрібне співвідношення; координувати. *Значення нервової системи полягає в тому, що вона регулює і погоджує роботу всіх органів, пристосовує її до умов середовища* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 140); *Палкая козачка поладила й погодила усе так, як бажалося її душеньці* (Вовчок, I, 1955, 322); *Погодити грошові надходження з витратами.*

ПОГОДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПОГОДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. Давати згоду (у 1 знач.). *Юра.. не дуже охоче погоджувався їхати* (Ірчан, II, 1958, 185); *Сам за усе погадає й поміркує.., а жінці тільки скаже, коли треба. Вона ж завсіди було погодиться, як він схоче* (Вовчок, I, 1955, 182); [Анна:] *Мене король французький свата. І як на це погодиться наш тато, То доведеться їхати в Париж!* (Коч., П'єси, 1951, 49).

2. Приходити до згоди (у 2 знач.); порозуміватися. *Філіпчук.. не міг перетравити того, що сталося, не міг повірити.. Адже могли сваритись, лаятись, не погоджуватись, але в усякому разі він був господар* (Вільде, Сестри.., 1958, 490); *Дуже мені прикро, що не вдалося умовити Мирного погодитися з Спілкою в справі видання «Нової» й других нових, недрукованих праць* (Коцюб., III, 1956, 215); — *До Гната Яворського вдатися мусимо. Він дасть пораду, як і що,— знайшов вихід Антін.. На тому й погодились* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 90).

3. Бути згодним з ким-, чим-небудь; визнавати що-небудь правильним, доречним; підтримувати когось. *Артем на це нічого не сказав матері, наче й не чув її мови, а чи, може, мовчки погоджувався з нею* (Головко, II, 1957, 423); — *Можливо, до певної міри, Володько, ти й маєш рацію,— погодився Брянський, замислившись* (Гончар, III, 1959, 81); * Образно. *Старп заклякла, увіравши думку, та мов прислухалася, що скаже серце, як погодиться з думкою...* (Коцюб., I, 1955, 94).

4. Призвичаюватися до чого-небудь; примирятися з чимсь. *Обидва письменники* [М. Горький та І. Франко] *розпочали літературний шлях як борці, як люди, які прийшли в життя, щоб не погоджуватися з несправедливістю, з рабським станом народу* (Вітч., 3, 1968, 119); *Роздумувала* [Краньцовська] *цілий день над цею* [цією] *справою. Погодилася вже з тою думкою, що їй вільно мати свого приятеля* (Март., Гв., 1954, 321); [Геррісон:] *Я не можу погодитися, що людське життя так марнується* (Ірчан, I, 1958, 218).

5. *тільки недок.* Пас. до **погóджувати.**

ПОГОДИННИЙ, а, е. Встановлений, розрахований на кожну годину; в якому враховується кожна окрема година, з розрахунку за кожну годину. *На молотьбі уповноваженому кажуть: — У нас погодинний графік! Усе розраховано* (Вишня, I, 1956, 423); *Керівники підприємств затверджуватимуть структуру, штати.. підприємств, застосовуватимуть.. погодинну або акордну оплату праці* (Ком. Укр., 11, 1965, 10).

ПОГОДИННО. Присл. до **погодúнний.** *Яснозорівський голова пишався тим, .. що люди не гнуть спин від зорі до зорі, а працюють погодинно, як на фабриці* (Минко, Ясні зорі, 1951, 201).

ПОГОДИТИ *див.* **погóджувати.**

ПОГОДИТИ *див.* **погоджáти.**

ПОГОДИТИСЯ *див.* **погóджуватися.**

ПОГОДИТИСЯ *див.* **погоджáтися.**

ПОГОДКА, и, *ж.*, *розм.* Те саме, що **погóда.** *Над селом розгулялась метелиця..— Хороша погодка, тільки відьмам на Лису гору їздити* (Стельмах, II, 1962, 383); *Діденко раптом обкрутився на місці, спиною до вітру, щоб передихнути, і крикнув: — Ох, і погодка ж!* (Головко, II, 1957, 526).

ПОГÓДНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **погóда.** *Народна пам'ять зберігає чимало прислів'їв і приказок, в яких мова йде про різні погодні прикмети* (Наука.., 10, 1965, 44); *Нагромадження білка в насінні квасолі залежить від місця вирощування та від погодних умов* (Зерн. боб. культ., 1956, 120).

2. *рідко.* Те саме, що **погóжий** 1, 2. *Погодний ранок; Вони легко зітхнули, коли степовий суховій поступився перед благеньким погодним вітерцем з річної хвилі* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 78).

ПОГОДОК, дка, ч. Брат (сестра), що народився (народилася) раніше або пізніше на рік від іншого брата (іншої сестри). *Лихі вороги одірвали дружину від його серця.. Вона покинула його, двойко діток-погодків і подалася з села* (Л. Янов., I, 1959, 309).

ПОГОДОНЬКА, и. *ж., нар.-поет.* Пестл. до **погóда.**

ПОГОДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Док. до **годува́ти** 1. *Взяла* [мати дитину] *У холодочок завела, В бур'ян, в садок, поцілувала Та коржиком погодувала* (Шевч., II, 1963, 368): — *Гей! — думаю собі не раз уночі,— не один так тяжко працює, а не має чим діти погодувати* (Март., Тв., 1954, 217); *Я погодував із свого казанка сиву-пресиву бабусю з онуком* (Логв., Давні рани, 1961, 62); *Треба коней погодувати* (Кв.-Осн., II, 1956, 233); — *Я піду корові гички нарву, курей погодую,— сказала Власівна* (Грим., Кавалер.., 1955, 30); [Неофіт-раб:] *Коли б ти бачив, як плакала моя дитина вчора,— воно ж покірне, тихе немовлятко,— до вечора без покорму зоставшись,— на оргії прислужувала жінка і ніколи було забігти в хату погодувать дитину* (Л. Укр., II, 1951, 225); *Погодувала* [мати немовля] *вже, стала заколисувати, «котка» стиха співаючи* (Головко, I, 1957, 343).

2. Годувати якийсь час. — *Чогири карбованці на місяць — це гроші; а погодує* [годувальниця дитину] *до року, то маєте сорок і вісім карбованців самими грішми* (Л. Янов., I, 1959, 44).

ПОГОДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Док. до **годува́тися** 1. — *В кожній отарі є вівці, які не підпускають до себе ягнят. Чабани ловлять таких овець і тримають їх, поки ягнята погодуються* (Багмут, Опов., 1959, 100).

2. Годуватися якийсь час.

ПОГО́ЖЕ, *присл.* Спокійно, безтурботно. *З плеса визирнуло до нього невелике кругле обличчя з підстриженими сивими вусами.. та добрими сивими очима, що погоже дивились на світ з-під густих та довгих брів* (Коцюб., I, 1955, 41).

ПОГО́ЖИЙ, а, е. 1. Ясний, теплий, сонячний (про погоду, пору дня, року і т. ін.). *Вийшов я з села ранком погожим і свіжим* (Вовчок, VI, 1956, 229); *На схід сонця квітнуть рожі: Будуть дні погожі* (Тич., I, 1957, 20); * Образно. *Комунізму дні погожі Майбутнє людству розстила* (Рильський, III, 1961, 96).

2. Свіжий, чистий (про воду, повітря і т. ін.). *В спрагу дасть* [мужик] *погожої води Напитися* (Фр., X, 1954, 52); *Слабий висунувся по пояс у вікно й жадібно хапав погоже повітря* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 108); *Україно, живого труда сторона, Зорі ясні, погожії, тихії води!* (Рильський, II, 1960, 179); // перен., поет. Наповнений свіжою, чистою водою. *Клюне* [горлиця] *собі зернятко І летить, і летить До погожої криниці Й воркотить, воркотить* (Пісні та романси.., II, 1956, 139); // Сприятливий, попутний (про вітер). *Летить корабель білокрилий під вітром погожим...* (Л. Укр., III, 1952, 743); *Вічно світитиме над неозорим степом гаряче сонце і вічно колихатимуться на щедрій землі під погожим вітром важкі бронзові колоски* (Ткач, Жди.., 1959, 69).

3. перен. Щасливий, безтурботний, нічим не затьмарений. *З новим роком побажаю я нам долі тихої, погожої та роботящої* (Коцюб., III, 1956, 128); // Який виражає спокій, безтурботність. *Погожий погляд.*

ПОГО́ЖІСТЬ, жості, *ж.* Абстр. ім. до **погóжий.** *Вібравши в себе погожість і ясноту сонячного дня, воно* [село] *виглядало, як дівчина-красуня* (Цюпа, Три явори, 1958, 75).

ПОГОЇ́ТИ, бю, бїш, *док., перех.* Загоїти все або багато чого-небудь. * Образно. *Дурниця всі рани й душевні, й тілесні, З нудьгою чи з кров'ю: Бо знаю я, серце, що всі мої болі Погоїть любов'ю* (Крим., Вибр., 1965, 65).

ПОГОЇ́ТИСЯ, бя́ться, *док.* Загоїтися (про все або багато чого-небудь). *Хоча рани погоїлися і зламана нога зрослася, то проте він не вставав із ліжка* (Фр., VIII, 1952, 385).

ПОГОЙДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Гойдати якийсь час. — *Ну, погойдай його* [немовля] *трошки, погойдай* (Довж., Зач. Десна, 1957, 515); — *Налетять було месери* [фашистські літаки]. *Злетимо всі. Я крилами* [літака] *погойдаю, мовляв, тісніше гуртуйсь, орли!..* (Ю. Янов., II, 1954, 184); * Образно. — *З ножами сяятими, Та з батьком Максимом Сю ніч погуляєм, Ляхів погойдаєм!..* (Шевч., I, 1963, 97); // *безос. Ось погнало її* [течію] *аж до берега. ..підхопило порожню черепашку, стиснуло її у воду, погойдало, погралось і знову викинуло на берег* (Мирний, IV, 1955, 316).

ПОГОЙДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Гойдатися якийсь час. *Рано розпочинав жити дитина: на умі ще в неї й річка, ..і ліс, де хотілося би ще погойдатись на груші, нахилити ліщину,— а життя вже квапить і жене то овець пасти, то ріллю боронити* (Хотк., I, 1966, 127); *Скочили* [парашутисти] *і повисли на парашутах. Погойдались, погойдались, як ляльки, а потім посідали на землю* (Ю. Янов., I, 1954, 44); *Хлопцеві хочеться неодмінно на середині кладки погойдатися* (Стельмах, I, 1962, 128).

ПОГОЙДНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* Однокр. до **погойда́ти.** *Вітер повійне, погойдне те поліно, то воно об дерево й стукає* (Чуб., II, 1878, 65).

ПОГОЙДНУ́ТИСЯ, ну́ся. не́шся, *док.* Однокр. до **погойда́тися.** *Гукнув хлопець поромщика* [поромника], *та так гукнув, що той аж затремтів від того крику і пором його погойднувся* (Укр., казки, легенди.., 1957, 260); — *Рушай,— гукнув Чубенко,— рушай, донбасівська республіко! — і погойднувся в сідлі, мов жартома* (Ю. Янов., I, 1954, 285).

ПОГОЙДУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **погóйдувати.** *Внизу, біля пристані, під сфінксами, поскрипувала, погойдувана поривами вітру, прип'ята до берега барка* (Ільч., Серце жде, 1939, 83).

ПОГО́ЙДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погóйдувати.** *Верблюд ішов перевальцем, і помірне одноманітне погойдування заколисувало хворого* (Тулуб, В степу.., 1964, 41).

ПОГОЙДУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Гойдати обережно, помалу або час від часу. *Чабанські гирлиги, ..мов алебарди, висять рядком під хатою.., і їх злегка коли-не-коли погойдує вітерець* (Гончар, Тронка, 1963, 14); *Він погойдував на колінах Сергійка, тримав його гаряче тіло у своїх руках* (Кучер, Прощай.., 1957, 356); *Олені сонно погойдували розкішними головами, дожидаючи санної доріжки* (Ільч., Серце жде, 1939, 398); *Христина ще раз ніяково глянула на парубка, перехопила своє зітхання і, погойдуючи станом, пішла до вітряка* (Стельмах, I, 1962, 130).

ПОГОЙДУ́ВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Гойдатися обережно, помалу або час від часу. *Вони* [татари] *уперто дерлись на гори, подавшись тулубом трохи вперед, погойдуючись злегка на вигнутих дугою татарських ногах* (Коцюб., I, 1955, 399); *Поважно пропливали довгі тролейбуси з.. широкими вікнами, за якими погойдувалися* [пасажири] (Грим., Незакінч. роман, 1962, 328); *Сонними вулицями іде парубок додому, позад нього погойдується видовжена тінь* (Стельмах, I, 1962, 143); *Ліна, погойдуючись в сітці гамака під горіхом, слухає звідти батькові нарікання* (Гончар, Тронка, 1963, 176).

ПОГОЛЕ́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **поголи́ти.** *Високий, міцний, неначе грот-мачта, погано поголений, Жан щупав грубою палкою поміст і ледве згинав коліна, застиглий і негнучкий в своїй сліпоті* (Коцюб., II, 1955, 385); *Семен Жлукто, дебелий довгорукий дядько з косими вузькими очима на повному, акуратно поголеному обличчі, з цікавістю потягнувся через стіл до зерна* (Д. Бедзик, Дніпро... 1951, 6); // *у знач. прикм. Коли він наблизився, імператор і його супутники побачили, що на поголеній голові цього чоловіка сивіє пасмо волосся, спадаючи до вуха* (Скл., Святослав, 1959, 610).

ПОГОЛИ́ТИ, голю, го́лиш, *перех.* Док. до **голи́ти** 1. *По обіді роту повели в лазню, де цирульник старанно постриг і поголив їх* (Тулуб, В степу.., 1964, 198); *Чому він і досі не поголив своєї покуйовдженої бороди.., я не питав* (Досв., Вибр., 1959, 28).

Поголи́ти лоб (чупри́ну *і т. ін.), іст.*— забрати в солдати. *Брати на панщину ходили, Поки лоби їм поголили!* (Шевч., II, 1963, 253).

ПОГОЛИ́ТИСЯ, голюся, го́лишся. Док. до **голи́тися** 1. — *Здоров, Грицьку! Здоров, брате!.. Чи бач, як ти перемінився! ..Заріс, постарів...— От, ще вигадайте! — защебетала Христя..— То він не поголився... то так воно здається...* (Мирний, I, 1949, 272); *Купив собі феску і тютюну (інші речі дорогі), поголився у турка* (Коцюб., III, 1956, 348); *Тепер уже можна б зайнятися і самим собою. Розсупонитись від солдатського ремінняччя, поголитись, покупатись* (Гончар, III, 1959, 446).

ПОГОЛІ́ВНИЙ, а, е. Який бере до уваги кожну окрему голову худоби. *Поголівна лічба худоби.*

ПОГОЛІ́В'Я, я, *с.* Загальна кількість голів худоби в господарстві, області, країні. *Збільшення поголів'я корів дасть нам змогу значно збільшити кількість молодняка* (Хлібороб Укр., II, 1963, 12); — *Нам потрібно ущільнити опороси, щоб швидше надолужити поголів'я свиней* (Добр., Тече річка., 1961, 162); // Загальна кількість яких-небудь тварин на певній території. *Саме в ямах розгулює собі безтурботно рибка. Варто тільки накидати в такий чорторий каші, і туди згодом з усіх усюд.. збереться все рибне поголів'я* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 62); *Чернігівські орнітологи зафіксували помітне збільшення поголів'я сірих чапель* (Веч. Київ, 15.VII 1968, 4).

ПОГОЛО́ВНИЙ, а, е. Який не виключає нікого; загальний. *Звірства* [фашистів] *і поголовні грабунки населення мають характер масовий і винятково жорстокий* (Довж., III, 1960, 56); *В Петербурзі йшли поголовні арешти* (М. Ол., Леся, 1960, 64).

ПОГОЛО́ВНО. Присл. до **поголо́вний.** — *В приміських селах безчинствує отаман Гаркуша, поголовно вирізує наших сільських комунарів* (Гончар, II, 1959, 105).

ПОГОЛОДНІ́ТИ, ію́мо, ію́те, *док., розм.* Стати голодними, відчути голод (про всіх або багатьох). *Тут мами надбігають і приносять хліб і сир своїм* [дітям], *аби не поголодніли, в поле* (Стеф., III, 1954, 142).

ПОГОЛОДУ́ВАТИ, у́ю, у́єш, *док.* Голодувати якийсь час. — *Дурний, каже, твій Петро. Попомерзне, поголодує, розумнішим стане: прийде* (Жур., Дорога.., 1948, 36).

ПОГОЛО́С, у, *ч.* Те саме, що **поголо́ска** 1, 2. *Недруги пустили поголос, мовби пастух із сином хотіли перевести племінне стадо...* (Горд., Дівчина.., 1954, 204); *В повітрі літають поголоси, ані правдивості, ані джерела яких не можна дошукатись* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 242); *За старих часів повелося навіть іменувати Одесу царством лінощів та столицею ледарів. Але такий поголос був несправедливий* (Смолич, Світанок., 1953, 5); *Це було зразкове лісівництво, і поголос про нього ширився не тільки межи людей, а, мабуть, і серед звірів* (Загреб., Шепіт, 1966, 220).

ПОГОЛО́СИТИ, лошу́, ло́сиш, *док.* Голосити якийсь час. *Підійшли двоє робочих і забрали Андрія. Не дали Маланці поголосити* (Коцюб., II, 1955, 49).

ПОГОЛО́СКА, и, *ж.* 1. Чутка, вірогідність якої не встановлено. *Серед моря самих дивоглядних поголосок, спліток, яких не шкодувала роздратована жінка, годі було орієнтуватись* (Коцюб., I, 1955, 202); *Вона знала сама одного німого, який часто до них приходив і про якого ходила поголоска, що він так добре говорить, як кожний інший чоловік а лише удає німого* (Кобр., Вибр., 1954, 102); *І які тільки поголоски не полетіли з хати в хату про товариство спільного обробітку землі* (Стельмах, II, 1962, 410); // Свідомо неправдива чутка; плітка. *Офіціально нічого не було відомо, а поголоску про луку пустив Олійниченко, маючи своє на думці* (Гр., II, 1963, 146); *Мстивий і чванливий Бова почав робити все, що міг, щоб чимось дошкулити, допекти Білецьких. Він розпускав про них всілякі поголоски, за діло й без діла критикував на зборах* (Ткач, Арена, 1960, 146); // Недобра слава; поговір. — *Бачиш, моя кохана Настусю: піде в місті поголоска. Люди загомонять, обгудять, обнесуть* (Н.-Лев., IV, 1956, 254); — *Хтось Жменякового Юрка бачив на твоєму дворі. Ти молода, невістко, чорт не спить, бо йому потрібні грішні душі! І поголоска піде по селу* (Томч., Жменяки, 1964, 201).

2. Звістка, повідомлення про кого-, що-небудь. *Скрізь по селу, як у дзвони дзвонять про крадіжку, про сторожа... ..Така поголоска дійшла і до волості...* (Мирний, I, 1949, 289); *В повітовому місті Славгороді збіглося якось влітку з півдесятка студентів і незабаром після цього поміж славгородською інтелігенцією пішла.. поголоска про літературно-вокальну вечірку* (Вас., I, 1959, 345).

3. *рідко.* Те саме, що **поговірка** 3. *А ми ж, малесенькі, плодилися рясненько. У нас аж шістнадцятеро народилося. В селі й поголоска ходила: як жнива, так і дитинка нова* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 74).

ПОГОЛОСНІ́ШАТИ, ає. Док. до **голосні́шати.** *Поголоснішала пісня.*

ПОГОЛО́СОК, ску, *ч., рідко.* Те саме, що **поголо́ска.** *Дуже не хотіла* [Ганна], *щоб хтось із знайомих бачив, як вона заглядала до буфету, і не пустив якого поголоску* (Коз., Сальвія, 1959, 200); — *А з Бобриків знов поголосок.. погромили там панську пасіку...* (Вовчок, VI, 1956, 337).

ПОГОЛУБИ́ТИ, блю, биш; *мн.* погоду́блять; *док., перех.* Голубити якийсь час. *Жде Мотря, не діждеться* [Чіпки]... *«Мабуть, пішов кудись погуляти.. А, може, назнав кого...» Подумає вона так сама собі, поголубить у серці надію — і безпечно лягає спати* (Мирний, II, 1954, 218).

ПОГОЛУБИТИ́СЯ, блюся, бишся; *мн.* погоду́бляться; *док.* Голубитися якийсь час.

ПОГОЛУБІ́ЛИЙ, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **поголубі́ти.** *Поголубіле небо.*

ПОГОЛУБІ́ТИ, ію́. Док. до **голубі́ти** 2. *Уляглися сніги, небо поголубіло* (Ю. Янов., Мир, 1956, 298).

ПОГОЛУБІ́ШАТИ, ає. Док. до **голубі́шати.**

ПОГОМОНІ́ТИ, ню, ни́ш, *док.* Гомонити якийсь час. *Погомонівши там з судящими* [судовиками] *довгенько, вийшов до Івги губернатор* (Кв.-Осн., II, 1956, 288); — *Ну, годі вже вам, хлопці. Далебі, як пісні, зчепилися. Не те, щоб погомоніти тихо-мирно...* (Головко, II,

1957, 419); *Юрба ще трохи погомоніла, потопталась і.. стала поволі розходитися* (Тют., Вир, 1964, 180).

ПОГОМО́НЮВАТИ, юють, *недок., розм.* Гомоніти час від часу, з якогось часу. *Погомонюють* [люди] *у старости вибирати* [Карпа]. *а то й в самі старшини* (Мирний, III, 1954, 238); *Хлопці уже погомонювали, що Сергій носить при собі щось у боковій спідній кишені і тому став замкнутим, відлюдкуватим* (Хор., Незакінч. полт, 1960, 39).

ПОГО́Н, а, *ч.* Знак розрізнення у вигляді широкої нашивної або накладної смуги, прикріпленої до плечей військового чи іншого форменого одягу. *Злегка обдряпаний твердим холодом гудзиків і погонів, Доря припав з довір'ям до батька* (Коцюб., II, 1955, 373); *Тепер на ньому був новий формений костюм з блискучими погонами інженер-майора тяги* (Донч., VI, 1957, 193); *Солідний провідник з сивими підстриженими вусами й акуратно пришитими залізничними погонами перевірив його квиток* (Собко, Біле полум'я, 1952, 51).

ПОГО́НЕЦЬ, нця, *ч.* 1. *діал.* Погонич. *Вісім літ без чоловіка* [Харитина]; *він Тарасом звався. Був в погонцях за Дунаєм* (Укр. поети-романтики.., 1968, 546); *Старший подивився скоса на Юхимового батога, на зігнуту приголомшену постать.— З погонців? Пускайте його, після розберемося* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 253).

2. *заст.* Переслідувач. *Біглому єдина* [одна] *дорога, а погонцеві десять* (Сл. Гр.).

ПОГО́НИЧ, а, *ч.* 1. Той, хто поганяє, супроводжує запряжених або пав'ючених тварин (коней, волів і т. ін.). *Запрягли* [запорожці] *коні в ридван, посадили Василя Невольника за погонича і помчали нас із двору* (П. Куліш, Вибр., 1969, 194); *Солдати, їздові, погоничі верблюдів і козаки — всі разом кинулися до теплих хвиль* [моря] (Тулуб, В степу.., 1964, 259); * Образно. — *Не дуже я приємний для ледарів погонич, Але й мені замало приємності від них* (Бажан, Вибр., 1940, 132); // Те саме, що **візни́к** 1. *Він усе штовхав погонича кулаком у спину, ..як тільки фаетон нахилявся набік* (Н.-Лев., II, 1956, 204); *Екіпаж прискорив хід і був би викинув своїх їздців, якби погонич раптом не стримав гарячих коней* (Кач., II, 1958, 230).

2. Той, хто супроводжує худобу, коней, коли їх переганяють куди-небудь.

ПОГО́ННИЙ, а, е. Вимірюваний у довжину; лінійний. *Молоді гірники заощадили.. понад 10 тисяч карбованців, пройшли 150 погонних метрів штреку* (Наука.., 9, 1959, 23).

ПОГО́НЯ, і, *ж.* 1. Переслідування втікача з метою його спіймання. [Гостомисл:] *Швидко За ними рушимо в погоню* (Фр., IX, 1952, 269); *Ось вони* [цигани] *скотилися в улоговину і ніби пропали там, але згодом вискочили знову і.. продовжували погоню* (Тют., Вир, 1964, 71).

У пого́ню — слідом, навздогін. *Пішов милий у дорогу, За ним мила у погоню* (Чуб., V, 1874, 525); *Шубовснув* [пароплав] *у відкриту чорну безодню. В погоню ж йому заморгала сліпучо-синя блискавка* (Ірчан, II, 1958, 329).

2. Людина або група людей, які переслідують когонебудь. *І Алі, і Фатьма були тут людьми чужими, не знали стежок і легко могли заплутатися в їх лабіринті — і на це рахувала погоня* (Коцюб., I, 1955, 400); *Пустилися козаки щодуху гірською стежкою, а вже погоня за плечима* (Довж., I, 1958, 276).

3. *перен.* Велике прагнення досягти, добитися когонебудь. *Життя з його скаженим шалом, З погонею за ідеалом, З його стражданням і болінням..— се дві противні сили, Що між собою в бій вступили* (Вороний, Вибр., 1959, 54); *Поступ. погоня за пізнанням.. не завжди підвладні людині* (Мушк., Серце.., 1962, 184).

ПОГОРБА́ТИТИСЯ, имося, итеся, *док., розм.* Згорбитися (про всіх або багатьох). *Притихли, задумані їдуть.. повстанці. Попускали поводи, погорбатились від думок* (Гончар, II, 1959, 86).

ПОГОРБА́ТІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **погорба́тіти;** // *у знач. прикм. Зібралось мало не все село: і гамірка* [гамірлива] *дітвора.., і погорбатілі діди* (Земляк, Гнівний Стратон, 1960, 193).

ПОГОРБА́ТІТИ, іємо, ієте, *док.* Стати горбатими (про всіх або багатьох). *Діти виросли і від світанку до ночі так тяжко гарували на свого благодійника, що знову погорбатіли* (Казки Буковини.., 1968, 107); — *Там сердешні бабоньки побиваються, думають, що тут* [на роботі] *вони* [чоловіки] *вже й погорбатіли* (Баш, Надія, 1960, 211).

ПОГО́РБИТИ, ить; *мн.* пого́рблять; *док., перех.* Те саме, що **зго́рбити.** *Він цілка підніме до вікна, у шибку ледь калиновим постука... Там люди є, живі вони — він зна. Пристала і погорбила їх мука* (Голов., Поезії, 1955, 72); // Зробити нерівним, з горбками. *Похмурі козаки швидко крокували, спотикаючись на льодових торосах, що примхливо погорбили крижану поверхню лиману* (Добр., Очак. розмир, 1965, 167).

ПОГОРБИТИСЯ, иться; *мн.* пого́рбляться; *док.* Те саме, що **зго́рбитися.** *Греки попереду, погорбившись,.. понуро плентаються* (Гончар. II, 1959, 65).

ПОГО́РБЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пого́рбити** і **пого́рбитися.** *Дивно було чути сміх оцих напівбосих, погорблених холодом людей* (Гончар, II, 1959, 425); *Всі шанобливо розступилися, даючи дорогу старезному, аж погорбленому, але ще дебелому дідові* (Баш, Надія, 1960, 242).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зго́рблений** 2. * Образно. — *Журавель уже полинув, Б'є сполоханим крилом, І погорблену хатину' Вітер хиле за селом...* (Нагн., Пісня.., 1949, 96); // Укритий горбами. *Перед очима на мить з'являється погорблене кладовище* (Стельмах, II, 1962, 196).

ПОГО́РДА, и, *ж.* 1. Почуття зверхності, зневаги, презирства до кого-, чого-небудь. *Його сірі очі променіють тихим світлом, на блідому.. чолі спокій і погорда...* (Коцюб., I, 1955, 333); *Її очі стемніли.., і несказанна погорда і ненависть пробилися в них* (Коб., II, 1956, 159); *О, скільки в них* [загарбників] *до нас було погорди!* (Тич., II, 1957, 123); — *Я офіцер угорської армії,— з погордою заявив капітан,— а мушу козиряти вашому сержантові і навіть солдатам* (Гончар, III, 1959, 211).

2. Гордовито-зневажливе, презирливе ставлення, відсутність поваги у ставленні до кого-небудь. *Всі* [мужики] *ним погорджували.. Причина цеї* [цієї] *погорди була зовсім зрозуміла. Гринько не належав уже до мужицького стану. Ані господар, ані робітник. Хати не мав.. Робити не здужав* (Март., Тв., 1954, 340); *Дарка відчула у Лідчиних словах більше, ніж Лідка бажала: погорду до себе, Ориськи, до їхнього життя* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 34).

Бу́ти в пого́рді — бути зневаженим. [Річард:] *Моя скульптура в погорді, мов розвінчана цариця...* (Л. Укр., III, 1952, 88).

ПОГОРДЖА́ТИ *див.* **пого́рджувати.**

ПОГО́РДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погорди́ти;** // *у знач. прикм. Ой доле! Погорджений кохання цвіт — зів'ялий — вже не зацвіте ніколи...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 55); // **пого́рджено,** *безос. присудк. сл. Й досі печуть щоки від сорому, коли*

згадає [Ганна], *як її було погорджено* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 91).

ПОГО́РДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **пого́рджувати.** *Чи є в наших селян час і вмілість розбирати се все* [тонкощі поведінки], *а особливо там, де людина.. забита довгими літами недолі і приниження, відмалку погорджувана, поштуркувана* (Фр., I, 1955, 262); — *Вони* [ескімоси] *розбрелися по Америці, стали чесними робітниками, погорджувані гірше собак білими* (Ірчан, II, 1958, 99).

ПОГОРДЖУВА́ТИ, ую, уєш *і рідше* **ПОГОРДЖА́ТИ,** аю, а́єш, *недок.*, **ПОГОРДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док.* 1. Ставитися до кого-небудь зневажливо, зверхньо, презирливо. *Він не тільки ненавидів покійного татка, але й погорджує ним, доказом чого є те, що гидує носити одяг покійного* (Вільде, Сестри.., 1958, 368); *Мася думала собі: мабуть я, хоч і запанію, а не буду погорджати простими дівчатами* (Свидн., Люборацькі, 1955, 44); — *Погордив мною! Волів іншу. Видко, що я вже нічого варт!* (Март., Тьм., 1954, 431); [Марко:] *Нарешті дочекався.. Вітатися з вами? Не погордите?* (Ірчан, I, 1958, 134); // Нехтувати чим-небудь, вважати не вартим уваги. *Бабуня лишила дітям окремо «пам'ятки».. Вони висміяли все це, зрозумівши раз, що їх мати погорджує тими речами* (Коб., I, 1956, 143); *Прийміть сердечну подяку за те, що ви не погордили запросинами молодих, невідомих і нічим не заслужених людей* (Фр., VI, 1951, 212).

2. *тільки недок., рідко.* Те саме, що **горди́тися** 1. *Погорджувати своїм прізвищем.*

ПОГОРДИ́Й, а, е. Те саме, що **пого́рдливий.** *Чарлі* [чиж] — *неповоротке ледащо, завжди бундючне, погорде і напівсонне* (Коп., Як вони.., 1961, 194); *Наша землячка ходила тихо, чорна коса одтягувала її голову трохи назад, і це надавало їй погордого вигляду* (Ю. Янов., I, 1958, 171); *Косінський неначе прокинувся від забуття, звів погорду голову з гетьманською посмішкою на устах* (Ле, Паливайко, 1957, 82).

ПОГОРДИ́ТИ *див.* **пого́рджувати.**

ПОГОРДИ́ТИСЯ, джу́ся, ди́ться, *док.* 1. Поставитися до кого-, чого-небудь зверхньо, зневажливо, презирливо. *Може б, який і пан не погордився б узяти таку кралю* (Кв.-Осн., II, 1956, 353).

2. Гордитися якийсь час.

ПОГО́РДЛИВИЙ, а, е. Сповнений гордості (у 3 знач.). *Пекучий жаль дитячий обгортає хлопців на таку привабну, а нежалісливу й погордливу маму* (Вас., I, 1959, 217); // Який виражає зневажливе, зверхнє, презирливе ставлення до інших. *Очі та погордлива рисочка коло уст якось прикро вражали, псували доволі гарне, чепурне Романове обличчя* (Коцюб., I, 1955, 105); *Ахмет задоволено кашлянув і погладив свою бороду, кинувши погордливий погляд на тлумача* (Досв., Гюлле, 1961, 46); *Зразу ж він набрав погордливого вигляду, щоб усі бачили, що ішов майбутній адвокат* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 80).

ПОГО́РДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пого́рдливий.** *Його запитання, сповнені кмітливості, ставали все більш поважними й цікавими. Це визнавали навіть його товариші на курсах, змінивши свою погордливість і чванькуватість на товариське ставлення* (Коцюба, Нові береги, 1959, 108); *Батько в Оленки працював головою сільради. У селі це було найвище начальство, Оленка це розуміла, і звідси йшла її погордливість* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 36).

ПОГО́РДЛИВО. Присл. до **пого́рдливий.** *Софія погордливо крізь сльози засміялась* (Л. Укр., III, 1952, 540); *Парасковії Федорівні він злегка кивнув головою, на хлопців зиркнув зневажливо і погордливо* (Ів., Таємниця, 1959, 151).

ПОГО́РДО. Присл. до **пого́рдий.** — *О, ні! — погордо звівши голову, мовила жінка, ще й головою заперечливо похитала.— Погано ви знаєте мене* (Головко, II, 1957, 558).

ПОГОРДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погордува́ти.** *Лелії так стало шкода своїх погордованих сестриць* (Л. Укр., III, 1952, 490).

ПОГОРДУВА́ТИ, ую, у́єш, *док.* 1. Поставитися до кого-небудь зневажливо, зверхньо, презирливо. — *Не погордуйте нами та не забувайте за моє ласкаве прохання! — гукав Кміта* (Н.-Лев., IV, 1956, 343); — *Така ж вона хороша та привітна. Все мене за походи розпитувала, і горілочки піднесла, не погордувала* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 344); // Знехтувати чим-небудь. *Не погордуйте моїм проханням* (Л. Укр., V, 1956, 292); *Разом з цукерками і квітами, якими погордувала Ольга, Онопрій викинув на смітник засохлі пелюстки троянд* (Іщук, Вербівчани, 1961, 75).

2. Поставитися до кого-, чого-небудь з огидою, відразою. *Лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тонесенько по тарілці та й поставила перед кумом.— Живися, кумочку, не погордуй!* (Фр., IV, 1950, 57).

3. *над ким, рідко.* Виявити надмірну гордість, гонор. [Грицько:] *Що мені в неї, христа ради ласкавого слова прохати? ..Не на такого напала! Наді мною не погордує, не потішить пихи!* (Стар., Вибр., 1959, 251).

ПОГОРІ́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* Людина, яка втратила житло, майно під час пожежі. *Самітно блимають на спалений руїні огники в церкві, де зійшлися на сум погорільці — жебраки, убогі* (Вас., II, 1959, 29); * У порівн. *Вирушив* [Йонька] *опівночі, вбраний у подертий кожух, шапку-вушанку і чоботи-дранки, наче той погорілець, у якого з господарства залишилася одна корівчина* (Тют., Впр, 1964, 432).

ПОГОРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **погорі́ти;** // *у знач. прикм. Коли Андрій Волик проходив повз головний будинок погорілої сахарні, зі стін руїни з галасом знялось воронння* (Коцюб., II, 1955, 7); *Грибовський.. подався садом повз погорілі тягачі й шаснув з чорного ходу до школи* (Довж., I, 1958, 371); *Сашко.. глибоко зневажав погорілого поміщика Золотарьова — як акулу капіталу* (Смолич, V, 1959, 40); // *у знач. ім.* **погорі́лий,** лого, *ч.;* **погорі́ла,** лої, *ж.* Те саме, що **погорі́лець.** *Побачить* [Оксана] *старця, калику або погорілого, вже вона усе покине — зараз до нього, розпитує* (Кв.-Осн., II, 1956, 424); *Забрала я погорілу до себе жити* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 62).

ПОГОРІ́ТИ, рю, ри́ш, *док.* 1. Згоріти від вогню, жару (цілком чи про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Зачав жебрати* [Гринько Книш] *тоді, як хата йому погоріла* (Март., Тьм., 1954, 374); — *Дурні! — озвавсь до них Трохим,— Жалкуйте на себе, бо що за диво в тім, Що в Василя все погоріло* (Гл., Вибр., 1951, 34); *Ніхто вже не прийме в хату переночувати,— погоріли хати до одної, спалено село аж по саму річку* (Довж., I, 1958, 307); // Втратити житло, майно під час пожежі. — *Я йому* [панові] *такого пущу півня!..— грізно каже Чіпка. Дід аж не стямився.. — Схаменись! Його спалим, а через його й другі погорять...* (Мирний, I, 1949, 158); *Повдовівши і погорівши під час першої імперіалістичної війни, пані Ясінська частину ланів.. продала тим, хто міг купити за долари* (Козл., Сонце.., 1957, 7); // Закінчити горіти; догоріти. *Вже тріски на припічку погоріли, і тільки одна головешка жевріла в попелі* (Н.-Лев., II, 1956, 194).

2. *тільки 3 ос.* Зінсуватися від сильного жару. — *Борщу зварити зварю, а печене, хай хоч і погорить — то мені нема до його ніякого діла* (Мирний, I, 1954, 243).

3. Засохнути на пні від пекучого сонця, засухи (про рослини). *Дедалі все трудніше і трудніше ставало знайти якусь роботу. Трави погоріли, по економіях більш не наймали* (Коцюб., II, 1955, 20); *Гречки цього року не сіємо,— боїмось, як би не погоріла* (Ю. Янов., V, 1959, 158).

4. *перен., розм.* Зазнати невдачі в якій-небудь справі. *Перед одруженням Катерини ніхто не повинен знати, що Річинський погорів на акціях Лінде* (Вільде, Сестри.., 1958, 57); *Якраз, може, сьогодні Поцілуйко погорів, як швед під Полтавою* (Стельмах, Правда... 1961, 201).

5. *рідко.* Почервоніти (про зорю). *День гасне потроху, кругом вечоріє, На захід зоря погоріла...* (Граб., I, 1959, 590).

ПОГОРЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех., розм.* Горлати якийсь час.

ПОГОРОДЖЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погороди́ти** 1, 2. *З боків погороджені високі острішки, а над ними здіймається хмарою зелення* (Вас., I, 1959, 270).

ПОГОРОДИ́ТИ, роджу́, ро́диш, *док., перех.* 1. Поставити огорожі, тини, паркани. — *А бодай чорти спину городили Шпаченкові, як він оце мені погородив тини!* (Н.-Лев., I, 1956, 176).

2. Закінчити городити (у 1 знач.). *Козак старий — звали його Загайний — погородивши загородь* [загороду], *постановив вуллів* [вуликів] *чимало* (Вовчок, I, 1955, 381).

3. Городити якийсь час.

ПОГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Гортати якийсь час. *Дістав* [Чубенко] *з кишені маленьку книжечку,.. трохи погортав і, складаючи слово до слова, прочитав записане* (Ю. Янов., II, 1958, 227).

ПОГОРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Горювати якийсь час. *Прокіп мене дожидає. Перейме та постоїмо.., погорюємо обойко...* (Вовчок, I, 1955, 128); *Посумувавши та погорювавши, дядьки знову заводили свої звичайні розмови* (Тют., Вир, 1964, 154).

ПО-ГОСПОДА́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-господа́рському.** *Звивалася* [Мартоха] *коло господарства, даючи лад і в хаті, і на дворі, та гукаючи на діти згрізна, по-господарськи* (Л. Укр., III, 1952, 638); *Він був убраний по-господарськи* (Фр., III, 1950, 263); *Бере* [Джмелик] *торбину, кидає туди шматок сала і окраєць хліба, по-господарськи ув'язує її мотузкою* (Тют., Вир, 1964, 191); *До операції він готувався по-господарськи, пильно вивчаючи ворожий передній край* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 543).

ПО-ГОСПОДА́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як господар, як личить, властиво господареві. *Почив* [Дмитро] *говорити з нею, розмірковує все до ладу, по-господарському* (Стельмах, II, 1962, 332); // Як у доброго господаря. *Намагалася* [Олена] *відчинити вікно, але воно трималося міцно, по-господарському* (Вільде, Сестри.., 1958, 7); // Старанно, дбайливо. *Повітка й клуня були опоряджені по-господарському* (Н.-Лев., III, 1956, 38); *Я бачив, як бовць, натомлений з походу і знов збираючись у невідомий бій, По-господарському у довбану колоду Збирав упійманий пропахлий воском рій* (Рильський, II, 1960, 237).

2. *перен.* Доцільно, розумно. *Дбати* [треба] *про підсумок кожного дня, про те, чи використані по-господарському кожна година і хвилина* (Рад. Укр., 5.I 1957, 1).

ПОГОСПОДАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* 1. Господарювати якийсь час. — *І пана ми не зобижаємо, як він зобижав нас.— Хай тепер і він погосподарює не на тисячах, а на десятинках* (Стельмах, I, 1962, 627); *Ніна Митрофанівна.. відразу поспішила на кухню погосподарювати, щоб було чим пригостити гостю* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 306).

2. Зробити що-небудь за власним розсудом, безцеремонно розпорядитися в чиємусь господарстві. *Він уже давно б погосподарював у чужому домі, але сам не міг підняти важкої драбини* (Збан., Мор. чайка, 1959, 234).

ПО́ГОСТ, у, *ч.* 1. У Київській Русі — місце торгу, куди з'їжджалися купці.

2. У Київській Русі з середини X ст.— адміністративно-територіальна одиниця. *Усю землю розбила* [княгиня Ольга], *уставила волості, погости* (Скл., Святослав, 1959, 54).

3. Село у північних районах Росії.

ПОГОСТИ́ТИ, ощу́, оси́ш, *док., розм.* 1. *перех.* Те саме, що **пригости́ти.** *От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості.— Притоди, кумцю! ..Чим хата багата, тим і погощу* (Фр., IV, 1950, 57); — *Коли Шіпош добре торгував, то хоч не поскупився тебе чимсь погостити?* — *спитав Жменяк* (Томч., Жменяки, 1964, 85).

2. *неперех.* Гостити, гостювати якийсь час. *Еней так з човна закричав: — Іду к Евандру погостити. на перепутті одпочити, Евандр цар добрий, я чував* (Котл., I, 1952, 201); *Вона й розголосила скрізь, що дівчина, яка ніби приїхала погостити до неї,— це синова наречена* (Грим., Подробиці.., 1956, 12).

ПОГОСТИ́ТИСЯ, ощу́ся, оси́шся, *док., розм.* 1. Те саме, що **пригости́тися.** [О л е к с а:] *Жандарми пішли, певно, до буфету. Така нагода погоститися за рахунок Тишківського* (Сміл., Сад, 1952, 370).

2. Гоститися, гостювати якийсь час.

ПОГОСТРИ́ТИ, гострю́, го́стриш, *док., перех.* Зробити гострим (у 1 знач.). *Спинився він косу погострити* (Гр., II, 1963, 455); — *Сапку треба було б погострити — б'єш, б'єш пересохлу землю, аж в грудях тобі б'є* (Стельмах, II, 1962, 404).

◇ **Погостри́ти зу́би** *об що* — погризти що-небудь. *Зерна.. одержали менше, ніж гадали, бо миші вже встигли таки добре погострити об нього зуби* (Донч., I, 1956, 91); **Погостри́ти язика́** — сказати дотепи. —*Об кого б ти, Улито, язик погострила, якби не було Романа,— запитав Софрон Іванович* (Колг. Укр., 1, 1958, 42).

ПОГОСТЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Гостювати якийсь час. *Літом року 1843 поїхав він* [Т. Шевченко] *на свою рідну Україну погостювати у знайомих та приятелів* (Мирний, V, 1955, 312); *Погостює* [Павло] *трохи в батьків, але не затримається довше* (Головко, II, 1957, 409); * Образно. *Вістка про Марину облітала увесь город.. Носилася по улицях і по базарах, погостювала у панських будинках* (Мирний, III, 1954, 232).

ПОГОТІ́В, *присл.* Тим більше. *І без того вона ходила за Марусею, як за дитинкою маленькою, а тепер і поготів: з очей вичитувала кожне бажання, берегла від найменшого роздратовання* (Хотк., II, 1966, 56); — *Чорногуз, і той своє гніздо має, а людина і поготів повинна мати своє* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 315).

ПОГОТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., рідко.* Приготувати все або багато чого-небудь. *Чи все вже поготували нам на дорогу?* (Сл. Гр.).

ПОГРА́БІТИ *див.* **погра́бнути.**

ПОГРА́БНУТИ, уть; *мин. ч.* погра́бли; *і* **ПОГРА́БІТИ,** ють, *док., розм.* Те саме, що **закля́кнути** 1 (про ру-

ки). *Руки на дощі та на холоді пограбли* (Сл. Гр.); *Од холоду аж посиніє* [Кузьмик], *руки пограбнуть, дрижать* (Рильський, Бабине літо, 1967, 57); *Він з силою хукнув у повітря. Біля його рота виріс білий хвіст пари.— Це ж і руки пограбіють,— заклопотано сказав він* (Речм., Весн. грози, 1961, 26).

ПОГРАБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пограбува́ти.** — *Позносили ми крам, пограбований з пароплава* (Ю. Янов., II, 1958, 152); *Мирний показав картини стихійного селянського руху після реформи. Пограбовані реформою, селяни протестують* (Укр. літ., 9, 1957, 55); *// у знач. прикм. У пограбованому залі не було ні картин, ні статуй, ні коштовних старовинних люстр* (Довж., I, 1958, 333); *Він засунув руку в одно таке гніздо і набрав ячок під пронизливий писк пограбованих пташок* (Тулуб, В степу.., 1964, 115); — *Недавно в шпиталі я прочитав «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Тяжка книга про село. «Море темної простоти»,— так написано там про змучених, пограбованих трудівників* (Стельмах, II, 1962, 177); *// у знач. ім.* **пограбо́вані,** них, *мн. (одн.* **пограбо́ваний,** ного, *ч.;* **пограбо́вана,** ної, *ж.)* Люди, яких пограбували. *На базарах крутилось безліч різних шахраїв і безпритульних підлітків, які.. очищали кишені роззяв. Тут і там чути було крики пограбованих* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 42); *// у знач. ім.* **пограбо́ване,** ного, *с.* Те, що пограбували. [Денис:] *Чув, що тепер роблять з іванівцями, котрі розорили та попалили економію свого пана? Всіх перетрусили, позабирали не тільки пограбоване, а і власне* (Кроп., IV, 1959, 48); *Звернувся* [ротмістр] *до натовпу й наказав розходитись по домах.. І зразу ж у економію все пограбоване щоб знесли назад* (Головко, II, 1957, 359); // **пограбо́вано,** *безос. присудк. сл. Рознеслась чутка.., що всі каси пограбовано* (Кол., Тереп.., 1959, 65).

ПОГРАБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пограбува́ти.** *Під усіма тими відомостями про нього* [Давида] *стояло стисло нерівним почерком написане: «В справі пограбування кооперативу зізнання дати відмовляюсь»* (Головко, II, 1957, 164); *Більша частина кам'яних церков у древній Русі будувалась на кошти князів, нагромаджені шляхом пограбування народу* (Іст. УРСР, I, 1953, 82).

ПОГРАБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Розбійницьким нападом відняти що-небудь у когось, викрасти щось. [Один козак з Ради:] *Вчора татари спалили Богуслав по саму Рось, обібрали наші хати, пограбували наше добро* (Н.-Лев., II, 1956, 435); — *Коли ви в поході де-небудь образите бідного, украдете, пограбуєте,..— я знищу вас як зрадників* (Довж., I, 1958, 157).

2. *перен.* Розорити податками, поборами.

ПОГРАВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко.* Грати стиха або час від часу. *Ішло два козаки степом, надибали дерево й сіли в холодку. Один на бандурці пограває, а другий слухає* (Україна.., I, 1960, 105); *Устав* [Лукаш], *відходить далі від огнища і походжає по галяві, тихо-тихесенько, ледве чутно, пограваючи у сопілку* (Л. Укр., III, 1952, 212).

ПОГРАНИ́ЧНИЙ, а, е. Який межує з чим-небудь; суміжний, прилеглий. *У сі слободи пограничної з Московщиною України не заходили ще жовніри й ксьондзи* (Стор., I, 1957, 359).

ПОГРАНИ́ЧЧЯ, я, *с.* Місцевість біля кордону.

ПОГРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех. і неперех., на чому — що.* Грати *(див.* **гра́ти**[2] 1) якийсь час. [Антей:] *І ми ще маємо радіти з того, що нам дозволять у гучних палатах на лірі заграбований* [загарбаній] *грати?* (Л. Укр., III, 1952, 439); *Він добрий, Влас Григорович, він дасть скрипку додому грати* (Донч., VI, 1957, 113).

2. *неперех., у що — чого і без додатка.* Брати якийсь час участь у якій-небудь грі. — *Пішла б, доцю, на вулицю: бач, тепер весна, вона раз красна. Пограла б з подруженьками у хрещика* (Кв.-Осн., II, 1956, 27); *Бронко став.. заходити сюди* [в читальню «Просвіти»] *грати в шахи значно пізніше* (Вільде, Сестри.., 1958, 377); *// перен.* Ставитися якийсь час до кого-, чого-небудь легковажно, несерйозно. [Чопорій:] *Не хоче* [віддати дочку] *Трохим тепер, то заберу в нього грунт.. Хай лиш Трохим пограє зо мною* (Кроп., V, 1959, 134).

3. *неперех., перен.* Рухати чим-небудь якийсь час. *Кортіло заліпити товстунові в мордяку, але він стримався, тільки зблід, пограв жовнами* (Загреб., Шепіт, 1966, 188); *Пограти бровами.*

4. *неперех., перен.* Перебувати в русі якийсь час.

◇ **Пограти коне́м (кіньми, на коні, на ко́нях)** — гарцювати на коні якийсь час. — *Я вам казав, що пограю сьогодні конем по полю* (П. Куліш, Вибр., 1969, 135).

5. *неперех., перен.* Іскритися, пінитися, шумувати якийсь час (про вино, шипучі напої і т. ін.).

6. *перех. і без додатка.* Виступати на сцені якийсь час.

◇ **Пограти коме́дію** — грати комедію якийсь час *(див.* **гра́ти**[2]). *Йому треба було тільки трохи пограть комедію, частіше ходити до ректорового товариша і вдавать з себе жениха його старшої дочки* (Н.-Лев., I, 1956, 368).

ПОГРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *чим, з ким — чим і без додатка.* Гратися, розважаючись якийсь час. *Я впіймала одно поросятко та хотіла погратись та погладити по спинці* (Н.-Лев., III, 1956, 283); *Ванько рукавом витирав очі й під носом,.. вискакував на вулицю — погратися з дітворою* (Стельмах, I, 1962, 207); * Образно. *Поплив човен в синє море, А воно заграло,— Погралися гори-хвилі — І скіпок не стало* (Шевч., I, 1963, 144); *// перен.* Ставитися якийсь час до кого-, чого-небудь легковажно, несерйозно. *Може, йому заманулося тільки погратися та посміятися з мене, дурної, а я йму віри?* (Мирний, III, 1954, 221); *Бажаються панам погратьcя троха з нами, Бо бачуть* [бачать], *що в тюрмі зовсім ми в їх руках* (Фр., XIII, 1954, 91).

2. *чим.* Поводитися з яким-небудь предметом як з іграшкою, забавлятися якийсь час. *Махотін підійшов до Тимка, пощурив очі, пограв ся ключами* (Тют., Вир, 1964, 344).

ПО́ГРЕБ, у, *ч., заст.* Похорон. *Старий попрощавсь із мертвим тілом мовчки і без плачу й жалю поблагословив на погреб* (П. Куліш, Вибр., 1969, 84).

ПОГРЕБА́ЛЬНИЙ, а, е, *заст.* Стос. до погребання. *Погребальна процесія;* // Признач. для погребання. *Вони звеліли просунути під труни довгі погребальні рушники і підняли свої гвинтівки* (Мик., II, 1957, 314).

ПО́ГРЕБА́ННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **погреба́ти.** — *Так і лежав він під скелею два тижні, поки помер. Так і залишився без погребання...* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 462).

ПОГРЕ́БАТИ *див.* **погре́бувати.**

ПОГРЕБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОГРЕБТИ,** бу́, бе́ш; *мин. ч.* погрі́б, гребла́, ло́; *док., заст.* Ховати. [Едіта:] *Лишіте мертвим мертвих погребати* (Л. Укр., III, 1952, 9); *Ой, заплачуть, погребуть, І що буде поберуть* (Чуб., V, 1874, 461); * Образно. *Мотря теж муси-*

ла погребти свої плани, зв'язані з драматичною школою (Вільде, Вишен.., 1959, 19).

ПОГРЕ́БИЩЕ, і, *ж.* 1. Те саме, що **погрібни́к.** *Ближче до будинку стояв погріб з погребищею, а над ним повітка* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 82).

2. Те саме, що **льох** 1. — *Розкажу я все до крихтоньки Завтра матері твоїй.. Ох, просидиш ти в погребищі Вкупі з жабами весь день* (Олесь, Вибр., 1958, 167).

ПОГРЕБІ́ННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **погребти́** [1]. *Ховали покійників без християнського погребіння* (Стор., I, 1957, 366); [Оврамія:] *Замість чесного погребіння мертвих, хотять зарити їх у землю під гармошку, як собак нечестивих...* (Мик., I, 1957, 331).

ПОГРЕ́БНИЙ, а, е, *заст.* Стос. до погребу. *Забитий в бою із невірним — мученик. Не треба йому ані погребних обмивань, ані савана, ..бо безвинна кров заступає йому очищення* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 152); // Признач. для погребу. *Погребний саван.*

ПОГРЕБНЯ, і, *ж., діал.* Погрібник. *В саду, якраз коло погребні, під яблунею.., весь білий і прозорий від старості й доброти, лежав мій дід Семен, колишній чумак* (Довж., I, 1958, 65).

ПОГРЕБОВИ́Й, а, е, *заст., рідко.* Стос. до погребу. *Про неволю плаче й голосить і тужить до болю голос сумний, не вважа на слова, плач погребовий слова покрива...* (Л. Укр., I, 1951, 264); *Погребова почесть почалася другого дня надвечір* (Скл., Святослав, 1959, 436); // Який здійснює, організовує погреб. *Погребове товариство.*

ПОГРЕБТИ́ [1] *див.* **погребá́ти.**

ПОГРЕБТИ́ [2], бу́, бе́ш; *мин. ч.* погрі́б, гребла́, ло́; *док.* 1. *перех. і неперех.* Гребти якийсь час.

2. *перех. і без додатка.* Зібрати що-небудь у купу граблями, лопатою і т. ін.; закінчити гребти (у 3 знач.).

ПОГРЕБТИ́СЯ, бу́ся, бе́шся, *док.* Гребтися якийсь час. *Федір врешті помітив утому на Олексинім виду. — Я ще погребуся трохи, а ви розправте кістки* (Мушк., Серце.., 1962, 63); * Образно. *Погрібся пан у скриньці, пошукав нашвидкуруч і витягує нічний червоний жупан* (Граб., III, 1960, 95).

ПОГРЕБУ́ВАТИ, ую, уєш і **ПОГРЕ́БАТИ,** аю, аєш, *ким, чим і з інфін., перев. із запереч.* не. Док. до **гре́бувати** і **гре́бати.** — *Сідайте, не погребуйте хлібом божим!* (Стор., I, 1957, 76); *Пані не погребувала вдячно поцілувати дівчину і.. пішла за дідом Уласом у двір* (Ле, Наливайко, 1957, 245); *В перший вечір сів* [політрук] *з нами всіма за стіл вечеряти, не погребував пшоняним кулешем, який зварила в печі мати* (Цюпа, Три явори, 1957, 7); — *Хай вам буде так легко на душі, як мені зараз, що ви не погребували старою людиною...* (Ю. Янов., II, 1954, 160); *Дівчата виповнили клуб такими шовками і крепдешинами, що ними й міські модниці не погребували б* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 140); [Захарко:] *Коли ж ласка ваша буде, то просимо не погребати повести порядок у нас на весіллі!* (Кроп., II, 1958, 147).

ПО-ГРЕ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-гре́цькому.** — *Вийдете з гімназії; за рік, за два половина з вас забуде читати по-грецьки* (Фр., III, 1950, 30); *Князь влаштував в Острозі школу, з якої хотів зробити вищу.. Звали її «триязичним ліцеєм», бо вчили в ній по-слов'янськи, по-грецьки і по-латині* (Ів., Таємниця, 1959, 189).

ПО-ГРЕ́ЦЬКОМУ, *присл.* Грецькою мовою. — *Він написав щось на папірці по-турецькому чи по-грецькому* (Н.-Лев., III, 1956, 397).

ПОГРИ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погри́зти** 2. — *Хіба ж ти не бачиш, що відро неначе погризене зубами* (Н.-Лев., II, 1956, 13); *Черняєва раптом підвела голову від якогось погризеного мишами папірця* (Донч., II, 1956, 19).

ПОГРИ́ЗТИ, зу́, зе́ш; *мин. ч.* погри́з, ла, ло; *док., перех.* 1. Гризти якийсь час. *Свиня у панський двір залізла.. На смітнику кісток погризла* (Гл., Вибр., 1951, 45); *Хапає перо і пише, що тільки на думку спадає, але спадає таки небагато, через те, погризши досхочу перо, поет починає гризти олівець* (Л. Укр., I, 1951, 301); * Образно. *Тимко.. скрутив під рушником дулю.— Ось на, погризи. А на вулицю ходив і ходитиму, тебе не спитаю* (Тют., Вир, 1964, 8).

2. Те саме, що **згри́зти** 1. *Голодний.., погризши хліб, у страшних корчах сконав* (Довж., I, 1958, 244).

ПОГРИ́ЗТИСЯ, зу́ся, зе́шся; *мин. ч.* погри́зся, лася, лося; *док.* 1. Покусати один одного (про тварин).

2. *перен., розм.* Посваритися, посперечатися з кимнебудь, один з одним. *Цілий місяць воловодились, поки таки не погризлися* [Настя з Параскою] *навсправжки,— щось з півроку одна до одної не ходили* (Мирний, IV, 1955, 94); *Снився Ложці препоганий сон: погризлись вони буцімто з паном Купою* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 257).

ПОГРИ́МАТИ, аю, аєш, *док.* Гримати якийсь час. *Погримала на його Мотря, налякала, що бозя битиме, коли таке буде робити* (Мирний, II, 1954, 51); *Оце він, власне, й хотів сказати. Пожену* [худобу пастися], *мовляв, а ти погуляй з подругами. А то в жарт погримав* (Головко, I, 1957, 107).

ПОГРИМАТИСЯ, аємося, аєтеся, *док., розм.* Посваритися, посперечатися з ким-небудь, один з одним. *Юрко з Іваном Федоровичем при зустрічі обов'язково погримаються...* (Вишня, I, 1956, 257).

ПОГРИМІТИ, млю, ми́ш; *мн.* погримля́ть; *док.* Гриміти якийсь час. *Погриміти відром;* // *безос.* [Харитон:] *Вчора зовсім було насупилося на дощ, думка шибала: ось-ось полле..! Отже, тільки погриміло та поблискало...* (Кроп., II, 1958, 11); [Платон Гаврилович:] *А мені здається, що не 'буде* [дощу]. *Отак погримить-погримить та й мине* (Вас., III, 1960, 138).

ПОГРИМОТА́ТИ, очу́, о́чеш і **ПОГРИМОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док.* Підсил. до **погриміти.** — *Одчини! ..Це я, Никін,— погримотів ізнову дверима Никін* (Л. Янов., I, 1959, 340).

ПОГРИМОТІ́ТИ *див.* **погримота́ти.**

ПОГРИ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погри́мувати** і звуки, утворювані цією дією. *Його масний голос перейшов непомітно у джмелине гудіння, в якому вже відчувалося повчальне погримування* (Речм., Весн. грози, 1961, 37).

ПОГРИ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Гримати не дуже сильно або час від часу. *Погримуючи рейками, попихкує поїзд* (Епік, Тв., 1958, 416); *Глухо погримуючи, рухались до автостради ворожі танки* (Гончар, III, 1959, 447); *Ніч темна, хмарна. Ще й грім десь за Пслом стиха погримує* (Вирган, В розп. літа, 1959, 284); *Мама.. погримувала на дітей* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 290).

ПО́ГРІБ, реба, *ч.* 1. Те саме, що **льох.** *Варвара зібрала своїх сусідок, і вони гуртом теж обладнали собі бомбосховище в гранітній скелі, де колись містився винний склад, а тепер були погреби* (Кучер, Чорноморці, 1956, 287); *Поліз у погріб я дулівки ще вточити (Дулівочка-первак — така смачна була!)...* (Гл., Вибр., 1951, 34); *Вибухнув пороховий погріб.. Усе, що було в цю мить нагорі..,— скинуло в море* (Вітч., 11, 1967, 183); — *Повіз пшеницю у город та*

дала морока земляків побачить. Ну, звісно... у погріб... Ну, звісно... поналигувались, як! ..Без копійки вернувсь (Тесл., З книги життя, 1949, 7); * У порівн. — *Ну, як там? — Добре,— глухо, як з погреба, відізвався Джмелик* (Тют., Вир, 1964, 269); // Нижня частина будинку, підвал, де зберігаються продукти. *Незабаром і вродились, як з землі виросли, рублені палати, . з погребами під низом* (Мирний, I, 1949, 194).

2. Спеціально обладнана яма для зберігання продуктів (перев. овочів), з лядою, але без східців. *На два ступені од дверей зелений горбик з лядою,— то погріб бабин* (Н.-Лев., I. 1956, 72); *Гасають по городах здичавлені без верхівців коні, з гуркотом провалюючись на дядьківських погребах* (Гончар, II, 1959, 24).

ПОГРІБЕ́ЦЬ, бця́, *ч.* 1. Невеликий погріб. *Біля них* [хат] — *ніяких інших будівель. ні загонів, ні клунь. Хіба погрібець абощо...* (Головко, I, 1957, 166).

2. *заст.* Дорожня скринька з напоями та харчами. *Аксинья винесла великий чемодан, погрібець, портплед з ковдрами та подушками* (Тулуб. В степу.., 1964, 454).

ПОГРІБНИ́К, а́, *ч.* Надбудова над погребом. *Сиклета пішла стежечкою через леваду, тихою ходою пройшла проз дідів погрібник* (Н.-Лев., IV, 1956, 216); *Виліз Сезон з погреба, підібрав одне* [яблуко], *що підкотилося аж під погрібник, витер об полу* (Мушк., Серце.., 1962, 290); // Передня частина погреба; вхід до погреба.

ПОГРІБНИЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **погрібни́к.** *Дівчина зайшла в погрібничок, потім виглянула із дверей і помахала рукою* (Тют., Вир, 1964, 182).

ПОГРІ́ТИ, ію, ієш, *док., перех.* 1. Гріти, зігрівати якийсь час. *Видно було по сліду, як біла дівчинка за саньми, і доки вона добігла, і як верталася назад... Верталася, щоби погріти покинутого братця...* (Хотк., I, 1966, 72); *На самому курені вгніздився здоровецький гарбуз, неначе виліз, щоб погріти своє біле черево на сонці* (Н.-Лев., II, 1956, 262); *Дітвора.. починала сміятися, а іноді і чубитись, безцеремонно стягувати з якогось щасливця чоботята, щоб і Ванько в них бодай трохи ноги погрів* (Стельмах, I, 1962, 207); * Образно. *Хоч би чим трохи одвести свою самотню душу, погріти одиноке серце* (Мирний, II, 1954, 101).

◇ **Погрі́ти ру́ки** — нажитися нечесно, незаконно. — *Землі вистачить,— прикро відмахнувся Потьомкін, якого неприємно вразив натяк Головатого на те, що й сам найяснішій добренько погрів руки коло запорозької земельки* (Добр., Очак. розмир, 1965, 11).

2. *розм.* Те саме, що **поби́ти** 1. — *Рад би я був, коли б Сомко за сей жарт звелів, жартуючи, погріти йому киями плечі!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 101).

ПОГРІ́ТИСЯ, ію́ся, іє́шся, *док.* Грітися, зігрітися якийсь час. *Хто літом жари боїться, той зимою не має чим погріться* (Укр.. присл.., 1955, 107); *Раз Жаба вилізла на берег подивиться Та й трошечки на сонечку погріться* (Гл., Вибр., 1951, 18); *Тимкові здавалося, що то плаче сирітка і проситься, щоб її пустили погрітися і переночувати* (Тют., Вир, 1964, 218); * Образно. *Старе серце завжди шукає, де б його погрітися* (Мирний, II, 1954, 101).

ПОГРІ́ШАТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОГРІШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док.* 1. *тільки док.* Грішити (у 1 знач.) якийсь час.

2. *проти чого, з чим.* Порушувати якісь правила, норми, допускати помилки. *Успіхи тонколистовиків незаперечні. Але ми погрішили б проти істини, не сказавши про.. недоліки* (Рад. Укр., 18.V 1962, 2); [Б а т у р а:] *З зовнішністю я погрішив, не треба було робити його* [героя твору] *таким вродливим* (Корн., II, 1955, 226).

ПОГРІШИ́ТИ *див.* **погріша́ти.**

ПОГРІ́ШНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Помилка, похибка в чому-небудь. *Корабель вийшов тугуватий на швидкість, але визнати цю погрішність перед молодим лейтенантом йому, Степану Даниловичу Колодкіну, не так легко* (Довж., Зач. Десна, 1957, 383).

2. *спец.* Різниця між справжньою величиною чого-небудь і величиною, одержаною при вимірюванні; відхилення від заданої величини; неточність. *Вони* [різальні інструменти й деталі] *можуть бути виготовлені з деякими.. погрішностями* (Технол. різального інстр., 1959, 13); *Згідно з радянськими радіолокаційними вимірюваннями, астрономічну одиницю визначено з погрішністю менш як 5 тисяч кілометрів* (Веч. Київ, 12.V 1961, 1).

ПОГРО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погро́жувати.** *Офіцер дістав.. вказівку — заводіїв.. арештувати. Вдатися до погрожування зброєю йому рекомендувалося, якщо буде вчинений опір* (Смолич, V, 1959, 611).

ПОГРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОГРОЗИ́ТИ,** грожу́, грозя́ш, *док.* 1. Попереджати з погрозою про покарання; грозити покаранням. *Непийвода більше за всіх лютував і погрожував послати на шибеницю всю варту, котра дала змогу ссуїтові отруїтися* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 330); [Б а б и ч:] *Ти йому погрози, що підеш до суду на скаргу* (Фр., IX, 1952, 140); — *Посади.. не були розподілені.. Тоді, погрозивши зірвати сойм, ми роз'їхалися по домах* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 14); // Робити загрозливий жест. *Юрко обходить гарбу навкруги, погрожує батогом услід дівчині* (Жур., Вечір., 1958, 6); — *За той час бавтеся добре та й не ганяйте дуже за дівчатами,— сказала* [Краньцовська] *й погрозила йому пальцем* (Март., Тв., 1954, 264); *Вона погрозила комусь кулаком за вікно* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 142).

2. *тільки недок.* Містити, таїти в собі яку-небудь небезпеку, загрозу. *Через отой поганий, бензином заправлений ліпак* [каганець], *що.. погрожував вибухнути, я найбільше ремствував на матір* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 39); // Бути неминучим, невідворотним для кого-небудь. — *Невже мені зовсім не погрожує небезпека в цих.. околицях?* (Досв., Гюлле, 1961, 67).

3. *тільки недок., перен.* Лякати своєю близькістю, можливістю здійснення; // Залякувати чим-небудь. *Римський імператор боявся посилення Росії і погрожував Богданові Хмельницькому походом на Україну* (Довж., III, 1960, 78); *Дарма палій війни нагострює сокиру і атомом своїм погрожує дарма* (Гонч., Вибр., 1959, 242).

ПОГРО́ЗА, и, *ж.* 1. Обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність. *Він метав, мов скелями, якимись незрозумілими.. словами, не то закляттями, не то погрозами* (Хотк., II, 1966, 292); *Всі слали ворогу погрози, стискались кулаки на гнів...* (Сос., II, 1958, 376); // Залякування. *О ні! й погрозами мене Не застрашать меккани* [жителі Мекки]: *Я й досі їм не покорився, Хоч на ногах кайдани* (Крим., Вибр., 1965, 82); *Наш народ не боїться погроз паліїв війни* (Рад. Укр., 5.XI 1952, 2).

2. *рідко.* Можливість або неминучість виникнення, настання чогось небезпечного, прикрого для кого-, чого-небудь. [Н е о ф і т - р а б:] *Може, «терпеливість і покора» давно б полинули з землі на безвість, якби*

мара прибитих на хрестах кривавих розбишак нас не лякала погрозою даремного сконання (Л. Укр., II, 1951, 239); [Аделя:] *Навіть погроза смерті не примусить мене назвати його ім'я!* (Крот., Вибр., 1959, 473); // Те, що може заподіяти зло, неприємність. — *В наших серйозних взаєминах з його* [лікаревою] *дружиною я ще недосить розібрався й, у всякому разі — ще не бачу погрози ні моєму моральному реноме, ані лікаревій честі...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 43).

ПОГРОЗИ́ТИ *див.* **погро́жувати.**

ПОГРО́ЗЛИВИЙ, а, е. 1. Який виражає погрозу (у 1 знач.); грізний. *Позаду себе я чув кінське іржання, чиюсь лайку, погрозливі окрики і раз у раз свист батога або пострілу* (Мур., Бук. повість, 1959, 223); // Який нагаяє, викликає жах; страшний. *Ударив гонг, ошелешивши хлоп'ят своїм мідним погрозливим гуком* (Гончар, Таврія, 1952, 175).

2. *рідко.* Який містить, таїть у собі погрозу (у 2 знач.), небезпеку; небезпечний. *З глибини лісу, з його кришталевих.. печер на хлопця війнуло раптом якоюсь погрозливою невідомістю* (Гончар, II, 1959, 139).

ПОГРО́ЗЛИВО. Присл. до **погро́зливий.** *Коли він вимовив ці слова, гучно, погрозливо і безжалісно,— запала гнітюча тиша* (Довж., I, 1958, 107); *Надворі знов зима, і падають сніжинки, і вітер їх несе в туманну далечінь.. А десь копита б'ють погрозливо та дзвінко* (Сос., I, 1957, 277); *Пилип Остапович.. пише свій щотижневий фейлетон для недільного номера* [окружної газети] *та листи авторам віршів і оповідань, число яких погрозливо збільшувалось кожного кварталу* (Жур., Нам тоді.., 1968, 22).

ПОГРО́ЗНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **погро́зливий.** *Не один ти* [Україно] *стрічала погрозний погром. Знаєш тупіт, і стукіт, і грюкіт Батиїв* (Рильський, II, 1960, 179).

ПОГРО́ЗНО, *рідко.* Присл. до **погро́зний.** *На землі похмурій Погрозно ринуть блискотливі бурі* (Рильський, II. 1956, 85).

ПОГРО́М, у, *ч.* 1. Розорення, спустошення якої-небудь країни, території і т. ін.; розгром. *Археологічні розкопки в Києві свідчать про героїчну боротьбу населення з татарами і про страшний погром у місті* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 577); *Я — син Країни Рад.. Стократ милішою вона для серця стала, Грудьми стрічаючи руїну і погром* (Рильський, II, 1960, 187).

2. Розгардіяш, безладдя. *Заходимо, а там цілий погром: скрині порозкривані, на долівці купа одягу, на лавах кожухи валяються, біля дверей два здоровенні вузлища лежать* (Тют., Вир, 1964, 168).

3. Реакційно-шовіністичний виступ, що супроводжується вбивствами і пограбуванням майна. *Переказували* [люди] *одні другим про якихсь непевних, чужих людей, що з'явились недавно в містечку, про чорносотенних панків, які були б раді погромові* (Коцюб., II, 1955, 174); — *В Проскурові він набув широкої слави, як організатор єврейського погрому..* (Вишня, I, 1956, 272).

ПОГРОМА́ДИТИ, а́джу, а́диш, *док., перех. і без додатка.* 1. Громадити якийсь час. [Женя:] *А де ж граблі?* [Конон:] *Вам таки кортить? Пу-ну, погромадьте, а ми повидаєм* (Крон., II, 1958, 433).

2. Закінчити громадити. *Сіно вже погромадили* (Сл. Гр.).

ПОГРОМИТИ, громлю, гро́миш; *мн.* погро́млять; *док., перех.* 1. Зруйнувати, розбити, знищити що-небудь. — *А з Бобриків знов поголосок... погромили там панську пасіку...* (Вовчок, VI, 1956, 337).

2. Завдати поразки, побити. *Погромити вороже військо.*

ПОГРОМЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погроми́ти;** // *у знач. прикм. Смирнов був у погромленій кімнаті сам* (Смолич, Мир.., 1958, 234); *Погромлена шляхта безладними табунами добігала до валів* (Кач., II, 1958, 444); // **погро́млено,** *безос. присудк. сл.* — *Оце я вештаюсь тут і до усього приглядаюсь — навідавсь я, накинув оком на те, що після чигиринського погромища зосталось од Корсуня, од Богуслава, од Брацлава. Хоч воно скрізь і погромлено, але там можна буде збудувать добрі фортеці* (Морд., I, 1958, 104).

ПОГРО́МНИЙ, а, е. 1. Який закликає до погрому (у 3 знач.). *Офіціально метою* [неогерманського] *клубу було оголошено широку пропаганду «німецької ідеї», але насправді все вилилось у нестримні гульбища і пиятику під погромними антисемітськими лозунгами* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 129).

2. Прикм. до **погро́м** 1. *В погромному азарті Меласі раптом ставало жалко розбитого глечика, і тоді вона з люттю запускала тарілку в свого Франтішка* (Козл., Ю. Крук, 1957, 470).

ПОГРО́МНИК, а, *ч.* Учасник або організатор погрому. — *Ой, боже, щось буде! — лякалась Маланка.— Погромників будуть судити* (Коцюб., II, 1955, 99); *Маленька Чехія не скорилась перед загарбниками і погромниками з кількох держав* (Рад Укр., 5.XII 1953, 3); *Я ваш добродій і прибічник, Даю всі вольності, але Не винний я, що мій помічник На вас погромників нашле* (Сам., I, 1958, 229); *На чолі погромників йшли попи в золочених ризах, з хрестами* (Наука.., 3, 1960, 49).

ПОГРОМНИЦЬКИЙ, а, е. 1. Те саме, що **погро́мний** 2. *Розігнавши влітку 1906 р. не досить слухняну I Державну думу, царський уряд посилив репресії, розгорнув погромницьку діяльність каральних експедицій* (Рад. літ-во, 10, 1967, 43).

2. *перен.* Який громить (у 3 знач.), містить нападки на кого-, що-небудь. [Павло:] *Як ти міг це зробити?* [Віктор:] *Натякни, на що саме — і я миттю!..* [Павло:] *Не балагань. Я про твою погромницьку статтю* (Лев., Нові п'єси, 1956, 10).

ПОГРУБІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **погрубі́ти.**

ПОГРУБІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **грубі́ти.** *Не та вже, серденько, і ти: за роки суму і розлуки обличчя встигло одвісти і погрубіли ніжні руки* (Уп., Вірші.., 1957, 42).

ПОГРУБІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **грубі́шати.** *Гордій теж дивувався на товариша. Той заріс дужче бородою, обличчя йому погрубішало* (Гр., II, 1963, 81); *Важкі жита потемнішали, погрубішали стрілами, і в них уже дрімав сповитий зеленим шовком колос* (Стельмах, II, 1962, 333).

ПОГРУБІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Те саме, що **погрубі́шати.** *За кілька місяців, коли Адам ще погрубішав, я довідався, що він слабує* (Досв., Вибр., 1959. 130).

ПОГРУ́ДДЯ, я, *с.* 1. Скульптурне зображення верхньої частини людського тіла (по груди або по пояс). *Простінки межи завісами прикрашені малюванням та погруддями філософів* (Л. Укр., II, 1951, 341); [Вадим:] *Я не для того в світі жив, щоб стати бронзовим погруддям. Я не хотів служити людям, але ж науці я служив?* (Лев., Драми.., 1967, 458).

2. Верхня частина людського тіла до пояса. *Марфа позігнула, натягла на оголене погруддя ковдру* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 42).

ПОГРУ́ДНИЙ, а, е. Який зображає верхню частину людського тіла. *До 100-річчя від дня народження*

О. Ю. Кобилянської художник вирізьбив кольоровий погрудний портрет письменниці (Нар. тв. та етн., 1, 1969, 3); *Погрудне фото.*

ПОГРУЗА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **ПОГРУЗНУТИ** *і* **ПОГРУЗТИ,** зну, знеш; *мин. ч.* погру́з, ла, ло *і* погру́знув, нула, ло; *док.* 1. Застрявати, в'язнути в чому-небудь. *Рура від помпи досі гниє на подвір'ю, заржавіла та до половини погрузла в болоті* (Фр., II, 1950, 385); // *перен.* Дійшовши до якого-небудь стану, потрапивши в якесь становище (звичайно погане, варте осуду), не знаходити сил, можливості вийти з нього. *Щаслива і я.. Адже це я тебе відвоювала в тієї нечисті, адже це я витягла тебе з того бруду, в якому ти погрузав* (Речм., Твій побратим, 1962, 123).

2. *перен., розм.* Цілком віддаватися якій-небудь справі. *На пошті в цей час його заміняла Соломія, а в останні дні тільки те й робила, що все глибше й завзятіше погрузала в своє хазяйство* (Кучер, Трудна любов, 1960, 135).

ПО-ГРУЗИ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-грузи́нському.**

ПО-ГРУЗИ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у грузинів, за звичаєм грузинів.

2. Грузинською мовою.

ПОГРУЗИ́ТИ, ружу́, ру́зиш, *перех., розм.* Док. до **грузи́ти** 1. *Погрузили так дорогу, що хоч не їдь* (Сл. Гр.).

ПОГРУ́ЗНУТИ *див.* **погрузáти.**

ПОГРУ́ЗТИ *див.* **погрузáти.**

ПОГРЮ́КАТИ, аю, аєш, *док.* Грюкати якийсь час. *Погрюкав* [Чоловік] *у двері. Ніхто — нічого* (Три золоті сл., 1968, 94); *Знадвору долетіло до вух їй — гуркнув у двері в льох і хрипло: — Ти, ти, гляди мені, я тебе погрюкаю!* (Головко, II, 1957, 175); // Піти, грюкаючи. *Довго шукав* [Йонька] *рукавиці, батіг, хурчав загаслою люлькою, нипаючи по всіх закапелках. Нарешті погрюкав чобітьми надвір* (Тют., Вир, 1964, 521).

ПОГРЮ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погрю́кувати** і звуки, утворювані цією дією. *Тихі, принишклі пороги* [на Дніпрі]. *Ні лиховісного погрюкування човнів об каміння, ні гоготання Ненаситця* (Рудь, Гомін.., 1959, 34).

ПОГРЮ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Грюкати не дуже сильно або час від часу. — *О лихо-лихо! о додому! додому! о мамо! мамо!* — *кричав Івась і погрюкував ногами у двері* (Мирний, I, 1954, 270); *Трамвай, подзвонюючи і погрюкуючи, йшов знайомою лінією* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 19).

ПОГУ́БА, и, *ж., заст.* Загибель. *Відратуйте* [врятуйте], *отче, душу від погуби* (Сл. Гр.).

ПОГУБИ́ТИ *див.* **погубля́ти.**

ПОГУБИ́ТИСЯ, гу́биться; *мн.* погу́бляться; *док.* Загубитися, зникнути (про все або багато чого-небудь). *Погубилися підкови, верхівець упав з сідла* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 97); *Зітхнув* [Петро] *і почав у думці робити незакінчену дома задачу.. Нитки задачі поплуталися, погубились...* (Вас., II, 1959, 117); * Образно. *Поодинокі хмари, що погубилися на синім небозводі, були темної барви* (Коб., Вибр., 1949. 316).

ПОГУБЛЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **погуби́ти.** *Під лавою шкряботить, розгризаючи погублені кимось насінини, миша* (Мушк., Серце.., 1962, 58).

ПОГУБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., рідко,* **ПОГУБИ́ТИ,** гублю́, гу́биш; *мн.* погу́блять; *док., перех.* 1. *тільки док.* Загубити, згубити, втратити все або багато чого-небудь. *Стиснула міцно дійницю — та за нею... Дух з мене випирає, капці погубила, та от-от дожену* (Коцюб., I, 1955, 263); — *Вже багато* [бійців] *їдуть без пілоток: погубили сонні* (Гончар, III, 1959, 76); * Образно. *Сріблом підпливає, повіддю вилискує Полісся під місяцем — береги по далинах погубило* (Вас., I, 1959, 228); // Ненароком випустити що-небудь; упустити. *З-за верби вийшов Микола, і всі дівчата, наче сполохані птиці, знялися й побігли, аж калину погубили по траві* (Н.-Лев., II, 1956, 173); // Перестати бачити, спостерігати кого-, що-небудь. *Діти, погубивши матерів, пищать* (Кв.-Осн., II, 1956, 14); *Усі* [пастухи] *пильно стежили за тим, щоб не погубити в кущах потомлених ягнят* (Гжицький, Опришки, 1962, 23).

◇ **Як (мов, на́че, пена́че** *і т. ін.*) **погуби́в (погуби́ла** *і т. ін.*) *що* — хто-небудь має розпачливий, сумний вигляд. *Коли дощ або робота пильна не дасть нам побачитись, то журби не оббершся; ходиш, як курчат погубила* (Мирний, I, 1954, 82); *Він сумно дивився, вона ж наче усі шляхи погубила, тільки усе до його ближче горнулася* (Вовчок, I, 1955, 205).

2. *тільки док.* Частково або повністю втратити якісь-небудь фізичні особливості, моральні якості і т. ін. *Здоров'я маємо — не дбаємо, а погубивши — плачемо* (Укр., присл., 1955, 144); — *Жди від Грицька звичайності — діждешся! Він уже і звичаї людські через свою пиху погубив,— промовила, зітхнувши, Пріська* (Мирний, III, 1954, 14); // Позбутися чого-небудь. *Розступись, вода,— в тобі я Погублю все горе...* (Бор., Тв., 1957, 56); *Погубивши рештки хмелю* [протверезившись], *ми сиділи бадьорі й схвильовані* (Ю. Янов., II, 1958, 79).

◇ **Погуби́ти дні (ти́жні** *і т. ін.*) — збитися в підрахунках днів, тижнів і т. ін. *День ішли, другий, ще... А потім погубили дні* (Головко, I, 1957, 122); — *Одно відомо,— знов від проворкотів понурим гласом,— що всі ми й доби й тижні погубили в сій клятій тьмі* (Л. Укр., I, 1951, 294); **Погуби́ти думки́** (**мо́ву, слова́** *і т. ін.*) — те саме, що **Загуби́ти ду́мку** (**мо́ву, сло́во** *і т. ін.*) *(див.* **загуби́ти**). — *Та й забарився ж ти! Де ти блукав так довго? Я вже й думки погубила...* (Л. Янов., I, 1959, 365); — *Та ви справді мене зведете па постіль!...— I присів* [генерал], *погубивши всю мову* (Граб., I, 1959, 173); [Чортик:] *А й такі бувають, що брехати люблять... Ну, мені не збрешуть і слова погублять* (Фр., IX, 1952, 419); **Погуби́ти кінці́** — забути те, що було попереду. *Отець Харитін знов починав читати, але Онисія Степанівна вже давно погубила кінці й нічого не розуміла* (Н.-Лев., III, 1956, 89); **Погуби́ти лік** — те саме, що **Загуби́ти лік** *(див.* **лік** [1]). *Палажка водила їх од одної церкви до другої, так що прочани погубили лік церквам* (Н.-Лев., II, 1956, 333); **Погуби́ти ро́зум** — те саме, що **Загуби́ти ро́зум** *(див.* **загуби́ти**). *Страх вона його любила, Аж розум ввесь свій погубила, А бачся, не була плоха* (Котл., I, 1952, 78).

3. *тільки док.* Втратити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, залишитися без когось, чогось. *Той, що мертвих, на баяні Загравши, розбудити вмів,.. десь побіля Обояні На лівій* [руці] *пальці погубив* (Перв., II, 1958, 42).

4. Призводити до загибелі, знищувати кого-небудь. — *Будьте ласкави* [ласкаві], *панове, даруйте ми життє* [мені життя], *я вам нічого не винен,— змилуйтеся, не погубляйте мене!* (Фр., VIII, 1952, 166); *Розбійник прийшов, перебрав на себе Іванові сили і будить його, і чинить суд над ним, якою смертю його погубити* (Казки Буковини.., 1968, 174); *Всі оті петлюри та царські генерали, ..здавалось, ішли всією своєю силою саме на нього, на її сина, намагаючись будь-що вкоротити віку хлопцеві, в молодості погубити його своїми страшними дредноутами та аеропланами* (Гон-

чар, II, 1959, 199); // Робити кого-небудь нещасливим, завдавати горя, неприємностей. — *Не погубляйте свого дитяти: дайте мені, бідненькій, ще на світі пожити! Не розлучайте мене з моїм Василечком* (Кв.-Осн., II, 1956, 58); [Терпилиха:] *Наталко, схаменись! Ти у мене одна, ти кров моя: чи захочу я тебе погубити?* (Котл., II, 1953, 18); // Призводити до повного занепаду. — *Ти, пане полковнику ніженський, і всі, під його рукою будучії, послухайте мого голосу, не погубляйте отчизни* (П. Куліш, Вибр., 1969, 154); // Даремно, марно витрачати, переводити (сили, здоров'я, життя і т. ін.); зовсім занедбувати, псувати що-небудь. — *За що ж свої молодії Ти літа погубиш За калікою?..* (Шевч., II, 1963, 342); *Сіла дочка край куточка, Сльози проливає. Стала мати серед хати, Ручеьки ламає: — Втопила-сь ти мене, донько, В холодную воду: Погубила здоров'ячко І милую вроду!..* (Рудан., Тв., 1959, 56); // Морально опускатися, втрачаючи свою честь і гордість. — *Ні, таточку, ні, мій сизий голубчику! не погубила себе твоя дочка і не погубить* (Кв.-Осн., II, 1956, 60).

◇ **Погуби́ти ду́шу,** *заст.*— учинити який-небудь злочин або щось таке, що є порушенням релігійно-етичних норм. *Я так її, я так люблю Мою Україну убогу, Що проклену* [прокляну] *святого бога, За неї душу погублю!* (Шевч., II, 1963, 42).

5. *перен., рідко.* Призводити до провалу. *Вони* [свідки] *мають бути суддями, що погубляють винуватця, виправдують неповинного й присуджують права кривдному* (Март., Тв., 1954, 379); *Цим своїм вчинком* [приходом до заміника] *він трохи не погубив усієї справи, бо зам схопився, як з будяків, і так розкричався, що годі було його вгамувати* (Тют., Вир, 1964, 148).

ПОГУГНЯВИТИ, влю, виш; *мн.* погугня́влять; *док.* Гугнявити якийсь час.

ПОГУДИТИ, джу, диш, *док., перех., розм.* 1. Гудити якийсь час. — *Ну,— каже мені дяк,— тепер ви мене похвалили, а я вас,— сядьмо ж, сусід своїх посудьмо-погудьмо* (Вовчок, VI, 1956, 218).

2. Винести осуд, висловити незадоволення; протилежне похвалити. *Треба буде хоч молодому хазяїнові порадити, щоб довідалися; знаю, не погудять ліса* (Л. Янов., I, 1959, 362); *Хазяїн не погудив. Не дуже й хвалив* (Головко, I, 1957, 127); *Юнакові так хотілося зустріти в житті справжнього поета, який би зрозумів його, сказав би всю правду про його вірші, може б, і погудив* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 57).

ПОГУДІТИ *і* **ПОГУСТИ,** гуду́, гуде́ш, *док.* Гудіти, густи якийсь час. *Хіба де довга оса пролетить, погуде, пов'ється над тим місцем і полетить геть* (Мирний, IV, 1955, 83); *Козаки, так як тії бджоли од кропила, погудуть та й осядуть* (П. Куліш, Вибр., 1969, 158); *Голова зборів Микола Шаповал не квапився. — Нехай погудуть трохи,— сказав він Пастухову* (Автом., В. Кошик, 1954, 54); *Розмовляти по пьому* [телефону] *було ніяк, слова не виходили, та чи це вже так важливо? Головне, що погудіти — просто: гу-гу-гу! — можна було, скільки душа твоя забажає* (Гончар, IV, 1960, 78).

ПОГУ́ДКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **нарікання.** *Тяжко було слухати Галі такі погудки від матері, гірко було на душі від їх* (Мирний, IV, 1955, 75).

2. Те саме, що **звістка** 1. *Абсест сказав, яка погудка* (Котл., I, 1952, 94).

ПОГУК, у, *ч.* Звук людського голосу; вигук. *Купи людей усе рідшали; .. відрізнявсь голос від голоса, гук від погука* (Вовчок, I, 1955, 306); *Вже не чутно тут було величальних погуків, завмерли бучні співи* (Загреб., Диво, 1968, 324); // Сильний звук, шум, створюваний чим-небудь. *Лунко котиться дражливий погук — авторове кашляння* (Кач., II, 1958, 89); * Образно. *Слуховими, музикальними образами опеpує Шевченко залюбки в одній з найкращих своїх поем — у «Гамалії», що вся є немов дзвінким погуком козацького геройства, відваги і енергії* (Фр., XVI, 1955, 269).

ПОГУКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Голосно вимовити, виголосити які-небудь слова, звуки. — *Пріськo, що ти там робиш?..— погукала вдруге наймичка* (Л. Янов., I, 1959, 292); *Погукає* [начальник] *з кабінету: — Заправляйсь, усе промаж!* (С. Ол., Вибр., 1959, 200); // *також на кого.* Голосно покликати кого-небудь. [Захарко:] *Погукай на жінку, може, вернеться* (Кроп., II, 1958, 177); *Огиренко Ілька погукав надворі, але він не відкликався* (Головко, II, 1957, 147); // Звернутися до кого-небудь, намагаючись привернути увагу. *Коли я через кілька хвилин так само тихо погукав її, вона* [Ромка] *не відповіла* (Сміл., Сашко, 1957, 197); // *також неперех., з інфін., із спол.* Голосним викрикуванням запросити, закликати кого-небудь кудись. *Так виразно пам'ятає Лукія, як погукали її тоді: — Приходьте в рай! — А «рай» у степовика — це коли дитина в хаті народиться* (Гончар, Тронка, 1963, 96); *Погукала мати вечеряти* (Головко, II, 1957, 423).

2. *перех. і без додатка.* Гукати якийсь час. — *Ніхто нас не зачепить... От погукають* [повсталі маси] *трохи та й розійдуться* (Коцюб., II, 1955, 169); [Храпко:] *Що ж вони вас шукали?* [Печариця:] *Погукали трохи, та й угамувалися* (Мирний, V, 1955, 162).

3. *неперех., на кого, розм.* Голосно виляти кого-небудь, накричати на когось. — *Поспитайся.. Петренчихи, на кого твоя старша дочка скидається! — погукала я на Дорошенчиху.— Поспитайся мене, що вона про тебе казала!..* (Л. Янов., I, 1959, 88).

ПОГУКНУТИ, ну́, пе́ш, *док., перех. і неперех., діал.* Однокр. до **погука́ти** 1, 3. *Погукнув старшина на свого небожа: — Біжи мерщій та спитайся, що воно за птиця така їде через моє село* (Україна.., I, 1960, 19); — *Дівчино, дівчино! Гей, чепурушко! — хтось голосно погукнув за нею* (Гр., I, 1963, 271); — *Нащо ж ти вбив її, нащо, коли так гинеш за нею? — погукнула на його Варка* (Вовчок, I, 1955, 173).

ПОГУКУВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **погу́кувати** [1].

ПОГУКУВА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **погу́кувати** [2] і звуки, утворювані цією дією. *Хрися мерщій тікає у двір; а за нею слідом погукування та вигукування* (Мирний, III, 1954, 81); *Коні, звеселіло помахуючи головами, без підганяння і погукування всмикнули воза в гостинно розчинені ворота* (Загреб., Диво, 1968, 159).

ПОГУКУВА́ТИ [1], ую, уєш, *недок.* Гу́кати не дуже сильно або час від часу. *Скрізь тихо; між корчами звір пасеться, В дуплявині погукує сова* (Фр., XI, 1952, 253); *Буксир бадьоро погукував, підходячи до пароплава* (Ю. Янов., II, 1954, 94).

ПОГУКУВА́ТИ [2], ую, уєш, *недок.* Гука́ти не дуже голосно або час від часу. *Баба погукує: — Хіба я з'їм вам кавалок печі, чи буду зимувати? Як я посиджу який тиждень — ну, то що ж...* (Коцюб., I, 1955, 457); // Голосно командувати ким-небудь, наказувати час від часу. *Мовчки йдуть чумаки біля возів, ..не погукують на волів навіть* (Коцюб., I, 1955, 181); *Антосьо лиш погукує на менших: «бігай до міста! та бігай»* (Свидн., Люборацькі, 1955, 126); *Лежав би собі* [Василько] *на печі та погукував би до неї* [жінки]: — *Стара, а принеси огню, я люльку запалю!..* (Вас., I,

1959, 207); *Марина.. ласкаво частувала гостя.., раз у раз погукуючи на чоловіка, щоб не кожну чарку хилив до дна* (Кучер, Прощай.., 1957, 100).

ПОГУЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.* Гуляти потроху або час від часу; гуляти не поспішаючи. *Троянцеві ще в літа давні Знайомий був оцей маршрут. На чайках запорожці славні Колись погулювали тут* (Воскр., Подивись.., 1962, 61).

ПОГУЛЯ́НКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **гу́ля́нка** 1. *Петрусь за шапку да і гайда на вечорниці, на погулянки* (Сл. Гр.).

2. Те саме, що **прогу́ля́нка.** [Служебка:] *Такі прокляті* [свині],— *як вирвуться, не зажепеш ніяк.* [Пастух:] *Та хочеться ж і їм на погуляньку* (Л. Укр., II, 1951, 199).

ПОГУ́ЛЯННЯ, я, *с., розм.* 1. Те саме, що **гу́ля́нка** 1, 3. *У неділю одпросилась якось у батька на погуляння* (Вовчок, I, 1955, 58); *Простий люд у Персії виспівує собі його* [Гафіза] *газелі, як звичайні пісні про щире людське кохання та про веселе погуляння!* (Крим., Вибр., 1965, 263).

2. Те саме, що **прогу́ля́нка.** *Що божого ранку виносить Марина в світлицю дитя на погуляння* (Мирний, IV, 1955, 231); *Подались ми на море хутенько І по хвилях морських погуляння Почали ми в неділю раненько* (Л. Укр., I, 1951, 17).

3. *перен., поет.* Битва, кривавий поєдинок. *По всій славній Україні Заревли великі дзвони, Щоб сідлали хлопці коні, Щоб мечі-шаблі гострили Та збирались.. на веселе погуляння, На кроваве залицяння* (Шевч., II, 1963, 60); [Маруся:] *Нащо я тобі? Тобі заманеться на погуляння піти, лицарською силою помірятися,..— я тілько буду тобі руки в'язати, твоїй голові думок завдавати* (Мирний, V, 1955, 113); [Сотник:] *Я заздрісний, що з вами не лечу На бенкет той, на чесне погуляння* (Стар., Вибр., 1959, 481).

ПОГУЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* 1. Походити не поспішаючи, для відпочинку, задоволення і т. ін. *Раз, в неділю, надвечір, Василина вийшла погуляти* (Н.-Лев., II, 1956, 60); *З нею мені захотілося погуляти по вулицях, міцно притиснувши до себе її лікоть* (Ю. Янов., II, 1958, 39); * Образно. *А вночі, невідомо звідки, взявся мороз, погуляв, подихав і змінив усе довкола* (Ряб., Жайворонки, 1957, 195).

2. Весело провести якийсь час; порозважатися, повеселитися. *Що там буде — не питаю, А сьогодні погуляю* (Олесь, Вибр., 1958, 286); [Катря:] *Не сердіться, баришне Таню, що оце я вас запитаю.. Ну, чи ото воно ніколи й не кортить погуляти з паничами?* (Вас., III, 1960, 119); * Образно. *Час, моя пісне, у світ погуляти, Розправити крильця, пошарпані горем, Час, моя пісне, по волі буяти* (Л. Укр., I, 1951, 64); // Бути вільним від роботи, занять і т. ін. якийсь час. *Мережаю, вишиваю, У неділю погуляю* (Шевч., II, 1963, 59); *Закінчивши школу, тижнів зо два погуляли хлопці, та й знову за книжки* (Головко, II, 1957, 263); // Будучи неодруженим (неодруженою), безтурботно, весело жити. — *Я ж собі ще молода; нехай же я погуляю, як та птичка на волі під небесами літає* (Кв.-Осн., II, 1956, 423); *Грицько спочатку і слухати не хотів* [про одруження], *«хоч до двадцяти років погуляю!»* (Головко, II, 1957, 512); // Будучи вільним, незалежним, поїздити, походити, побачити світ. — *Чом не погуляти козакові по світу? Чом не подивитись, як живуть інші язики?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 91); — *Сама винувата, Ганно.— Такі, як ми, завжди винуваті. Зате ж погуляла, ох, погуляла, Вусте! Пів-України на тачанці облітала* (Гончар, II, 1959, 258); // *наказ. сп.* **погуля́й (погуля́йте),** *розм.* Почекай, почекайте. *Погуляйте трохи,— батько зараз прийде* (Сл. Гр.).

3. Провести за випивкою якийсь час; попиячити. — *А де ж то хто бачив таке, щоби ріпник, маючи гроші в кишені, не пішов погуляти собі* [до шинку]? (Фр., IV, 1950, 17); — *Ну, хлопці,— звернувся Палилюлька до своїх охоронців.— Тягніть сюди і печене, і варене. Ще погуляємо сьогодні вволю!* (Стельмах, II, 1962, 88).

4. Те саме, що **погра́ти** 2. *У неділю, в усяке свято їм* [дітям] *краще було: мати не ходила на роботу, можна було влізти у її латані чоботи,.. і хоч трудно, а все-таки можна було погуляти коло хатки* (Вовчок, I, 1955, 290); *Він був парубок веселий: йому б у карти погуляти, з дівчатами поспівати* (Григ., Вибр., 1959, 149).

5. Не бути в ужитку якийсь час (про різні предмети, знаряддя, землю і т. ін.). — *Як буде зупинка, Маковею, то ми* [бійці] *сядемо вечеряти, а твоя ложка хай трохи погуляє... Насамперед поведеш коня до ветлазарету...* (Гончар, III, 1959, 304).

6. *перен.* Воювати, бути у воєнному поході якийсь час. — *Благослови, отамане, Байдаки спускати, Та за Тендер погуляти, Турка пошукати* (Шевч., II, 1963, 339); — *Стояв поряд генерал. Пахилився до мене і каже: — Правда, солдате, Волга широка. Та не журись, скоро погуляємо і на Дніпрі, і за Дніпром* (Жур., Дорога.., 1948, 14).

ПОГУ́ПАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Гупати, бити якийсь час. — *Наймося, нап'ємося в родичів. Погупаю в бубон при нагоді* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 39).

2. Піти гупаючи. *Віюк устав і погупав знов у далекі печери, та швидко втонув у темряві* (Фр., III, 1950, 138); *І погупав я тоді на другий поверх* (Логв., Давні рани, 1961, 109).

ПОГУПОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* Підсил. до **погу́пати.** — *Бігом... арш! Це вони* [курсанти] *одразу виконують. Важко підняли ноги, побігли, погупотіли* (Гончар, Людина.., 1960, 67); *Улас кивнув головою і, ще блідий від хвилювання, незграбний в рухах, погупотів важкими ботинками в коридор* (Тют., Вир, 1964, 56).

ПОГУРКА́ТИ, аю, аєш, *док., розм.* Гуркати якийсь час.

ПОГУРКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* 1. Підсил. до **погу́ркати.** *На вулиці дзвінким цокотом обізвався перший віз, покотився і десь стих. За ним мерзлим шляхом погуркотіло ще кілька, погуркотіли і теж стихли* (Епік, Тв., 1958, 60).

2. Піти, поїхати і т. ін. гуркаючи. *Сагайда скочив на ноги, і вдвох вони погуркотіли східцями вниз* (Гончар, III, 1959, 162); *Задиханий поїзд, попрахавши парою, погуркотів далі* (Гуц., Скупана.., 1965, 70).

ПОГУ́РКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погу́ркувати** і звуки, утворювані цією дією. *Вгорі зрідка ворушилися жилаві блискавки, але беззвучно, без погуркування* (Гуц., Скупана.., 1965, 12).

ПОГУ́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Гуркати не дуже сильно або час від часу. *На вузькоколійці погуркував електровоз, тягнучи довгий ланцюг вагончиків* (Чорн., Красиві люди, 1961, 35); // *безос. А здалеку погуркувало, мов там шумів дощ і небо розсікали блискавки під громові удари* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 243); * Образно. *Зовсім недалеко звідси війна вгризалася в мерзлу землю і погуркувала лінивою артилерійською пальбою!* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 96).

ПОГУСТИ́ *див.* **погуді́ти.**

ПОГУСТІ́ТИ, іє. Док. до **густі́ти.** *Мар'яна прямує до лісу. Він за якихось два дні погустів і колише перед нею зелений дощ бруньок* (Стельмах, II, 1962, 302).

ПОГУСТІ́ШАТИ, ає. Док. до **густі́шати.** — *Ніс став широкий, .. брови погустішали, неначе кудлаті стали,— говорив о. Артемій* (Н.-Лев., IV, 1956, 43); *Парки, що стояли вдень у зеленавому мареві першої дрібної ще в кронах зелені, зараз, у місячному сяйві, погустішали й повились мерехтливим туманом* (Смолич, Мир.., 1958, 77); *Туман так погустішав, що здавалось, ніби й справді була темна ніч* (Трубл., I, 1955, 171); *Спідлоба глянула* [Орися] *на Юлю, і ще більше погустішав на щоках вишневий розлив: Юля дивилася на неї око в око* (Тют., Вир, 1964, 454); // *безос. Сонце піднялось уже височенько, і на полях людей погустішало* (Іщук, Вербівчани, 1961, 75).

ПОГУТОРИ́ТИ, рю, риш, *док., діал.* Поговорити. *Було таки хоть* [хоч] *і стерегліись одне одного* [Петро і Леся], *да все-таки й повітаються й погуторять де про що, як брат із сестрою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 162); — *Потім згадала про вас. Дай, думаю, забіжу до Максима Івановича, погуторимо* (Гур., Новели, 1951, 203).

ПОГУ́ТЬКАЛО, а, *с., орн., діал.* Пугач. *Янко пугукнув, наче сова. З яблуні йому хтось відповів, ніби справжнє погутькало* (Трубл., III, 1956, 127).

ПОДАВА́ЛЬНИЙ, а, є. Признач. для подавання чого-небудь. *Довільне розмотування рулону фільму виникає внаслідок неправильного намотування фільму на подавальну бобіну* (Пересувні кінопр., 1959, 201); *Подавальні ланцюги комбайна.*

ПОДАВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто подає що-небудь (перев. снопи). — *Ой батюшко, не всиджу на цих козлах! .. Їй-богу, неначе мене хто настромив на вила, як подавальник того снопа! — репетував парубок на козлах* (Н.-Лев., III, 1956, 168); *Ліве сидіння призначене для садильника, а праве — для подавальника садивного матеріалу* (Колг. Укр., 9, 1956, 37).

ПОДАВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **подава́льник.** *Намагався* [Андрій] *працювати чітко і розмірено; знав, почував, що від його вправності залежить ритм роботи усього агрегату, усіх людей на молотьбі — настеляльниць, подавальниць, сноповозів* (Минко, Вибр., 1952, 111); *Подавальниця снарядів Репіна лежала за хоботом гармати* (Панч, Іду, 1946, 48).

2. Працівниця їдальні, яка подає відвідувачам страви. *Я люблю людей своїх.. Люблю інженерів розумних, заклопотаних вкрай, геологів, бульдозеристів, поварів і подавальниць в їдальнях, і каменярок молодих* (Довж., III, 1960, 471).

ПОДА́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **подава́ти** [1]. *Вона попивала жадібно подаваний їй розігріваючий напиток* [папій] (Коб., Вибр., 1949, 342); *Дивуйтеся, парубки, Запорозькі козаки. Ой дивуйтесь, лицяйтеся, А з іншими вінчайтеся, Подавані рушники...* (Шевч., II, 1963, 59); *Одні бригади кріпили дерев'яні стовпи, інші обшивали їх трійчатим рядом дощок, ще інші завантажували їх камінням, подаваним з кар'єрів* (Коцюба, Нові береги, 1959, 372); // **пода́вано,** *безос. присудк. сл. У іншого ще, може, й худобі не подавано — дарма. Гукнув у хату, щоб там у ясла вкинули, а сам.. вирядався на виїдки* (Головко, II, 1957, 318); *Подавано вина фрязькі* [заморські] *й меди настояні, а з наїдків були гуси, поросята печені* (Загреб., Диво, 1968, 407).

ПОДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подава́ти** [1] 1—10, 12—14. *Почалось наливання чаю та подавання* (Н.-Лев., I, 1956, 623); *Акт приймання в експлуатацію є підставою для подавання по лініях електричної енергії споживачам* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 35); *Маяковський .. призначення своєї поезії бачив не в подаванні якоїсь насолоди людям, а в тім, щоб якомога швидше розбудити маси до сприйняття майбутнього* (Тич., III, 1957, 112).

ПОДАВА́ТИ [1], аю, аєш, *недок.*, **ПОДА́ТИ,** да́м, даси́, *док., перех.* 1. Давати, передавати що-небудь комусь, кудись. *Сіно було скинуте в довгий вал, і, щоб його не складати в копиці, вони прямо з валу подавали на віз. Старий подавав, німий викладав* (Томч., Жменяки, 1964, 144); *Короп виймив* [вийняв] *письмо і подав Василеві-писареві* (Март., Тв., 1954, 68); *Витяг* [днювальний] *товстенну біблію з напівзіддертою оправою.. і подав Тарасу Григоровичу* (Тулуб, В степу.., 1964, 31); // Давати, приносячи що-небудь, роблячи послугу, прислуговуючи комусь, обслуговуючи когось. *Досталось од губернатора і справнику і всім судящим, що все здавались на секретарів, діла не хотіли знати, а підписували те, що їм подавали* (Кв.-Осн., II, 1956, 304); *Кріпак Шевченко люльку пану З дитинства мусив подавать...* (Еллан, I, 1958, 240); — *А коли постарієш — що ж тоді? .. ніхто й води тобі не подасть* (Хотк., II, 1966, 202); *Боженко люб'язно подав інспекторові стілець* (Довж., I, 1958, 201).

◇ **На блю́дечку пода́ти** *див.* **блю́дечко; Подава́ти (пода́ти) на пота́лу (глум),** *рідко* — те саме, що **Відда́ва́ти (відда́ти) на пота́лу (глум)** (*див.* **відда́ва́ти).** *Радий я вам одслужити, Вас до смерті доглядіти, Як мене ви доглядали, На поталу не подали* (Манж., Тв., 1955, 173); **Подава́ти (пода́ти) ру́ку:** а) простягати руку для привітання, прощання і т. ін. *Вона тихо, лагідно всміхалася, подавала йому руку* (Фр., VII, 1951, 248); *Подай, мила, білу ручку; Подай, мила, поцілую, Бо вже іду, не жартую* (Чуб., V, 1874, 298); *У Олени губи трусяться, слова вказати не можуть, подала йому* [прибулому чоловікові] *руку, очі опустила* (Тют., Вир, 1964, 24); б) простягати руку для підтримки, опори і т. ін. [Принцеса:] *Поможіть мені зійти на гору.. (Молодий хлопець спускається і подає принцесі руку)* (Л. Укр., II, 1951, 213); *Хтось із товаришів подав йому руку, допомагаючи перебороти прудку течію* (Гончар, III, 1959, 353); в) допомагати кому-небудь у чомусь, чимсь. *Не знаєш ти мене, і я тебе не знаю, Та руку мій народ твоєму подавав* (Павл., Бистрина, 1959, 179); *Порадились пан Іван з панією Ганною, видумали, як їй подать руку у її долі тяжкій* (П. Куліш, Вибр., 1969, 278); г) одружуватися. *Не минув рік, а вже стояла* [панночка] *коло вівтаря, подаючи руку старому, але багатому львівському купцеві Дреліхову* (Фр., VI, 1951, 235); *Обернувшись до молодих, він сказав: — У великий час подали ви руки одне одному, Іване й Уляно* (Довж., I, 1958, 335); **Подава́ти (пода́ти) рушники́** *за кого, кому, етн.*— давати згоду на одруження з ким-небудь. *Після провід подав* [Оришка] *за нього рушники, а після ушестя, на клечальній, і весіляа буде* (Кв.-Осн., II, 1956, 228); *Хотіла — не хотіла бідна Олена, подавала увечір* [увечері] *рушники, а взимі відгралося* [відгуляли] *й весілля* (Федьк., Буковина, 1950, 62); *Невдовзі прочув* [Остап], *що старости були од Легейди, що й рушники* [їм] *подавали* (Головко, II, 1957, 399); *Мелашка втерла сльози рукавом і подала старостам рушники* (Н.-Лев., II, 1956, 315); **Пода́й бо́же; Пода́й го́споди** — те саме, що **Дай бо́же** (*див.* **бог**). *А ще як коняки в котрого бідняка немає — погиб.. А хуторянам — подай боже.. Ой, треба ще на них вісімнадцятого року!* (Головко, II, 1957, 12); — *Що ж? Ви жених такий, що подай господи! ..На здоров'я ваше, пане*

професор! (Мак., Вибр., 1954, 46); **Руко́ю пода́ти (пода́ть)** *див.* **рука́; Тільки (так, дак) [і, й] подава́й (пода́й)** — уживається для підкреслення чийого-небудь бажання, потреби робити щось. *Як защебече* [Оксана],.. *так усім весело, хоч цілий день слухав би її, а вже розсмішити — так подавай* (Кв.-Осн., II, 1956, 423); — *Це хлопці навмисно придумали вам для буксира танка послати. А Єгипті цього тільки подай...* (Гончар, Тронка, 1963, 186).

2. Підносити, дарувати що-небудь. *Зичать мужу-агроному Щастя й діток, все, як є ... Представник із райпарткому Подарунок подає* (Мал., Звенигора, 1959, 180); // *перен.* Наділяти чим-небудь. *Пошли їй, господи, подай! Подай їй долю на сім світі І більш нічого не давай* (Шевч., II, 1963, 326).

3. *також без додатка.* Приносити, ставити на стіл (їжу, напої і т. ін.). *Уміла готувати, та не вміла подавати* (Укр., присл., 1955, 240); *Вона й привіталася, і снідання подала* (Вовчок, I, 1955, 310); — *Це я казала, щоб пізніше подала до столу,— заступається за наймичку Дарина* (Стельмах, I, 1962, 110).

4. *також без додатка.* Давати милостиню, пожертвування. — *В домі своєму і я між людей колись жив собі тихо В щасті й достатку й не раз подавав подорожній людині* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 323); — *Боже! — скрикнула дитина: Хто подасть мені шматка; Де притулок сиротина Під негоду одшука?* (Граб., I, 1959, 288); *Він живе життям жебрака, так, він змушений їсти один раз на день те, що подадуть добрі люди* (Збан., Сеспель, 1961, 388).

◇ **Пода́ти на ча́сточку** *див.* **ча́сточка.**

5. Підкочувати, підганяти засоби пересування до місця призначення (для навантаження, посадки і т. ін.). *Вона* [баропеса] *підвела голову і сказала до служниці: — Кажи, хай подають карету* (Л. Укр., III, 1952, 546); *Ліспромгосп контору у Вижниці зорганізував, план одержав на вивіз лісу, днями й платформи під нього подавать почнуть* (Мур., Бук. повість, 1959, 136); *З тресту Захар Петрович вийшов останнім. До нього звертався шофер Коля, питаючи, коли подати машину* (Гур., Життя.., 1954, 13); // Доставляти до місця призначення (що-небудь необхідне для безперебійної роботи, постійної дії і т. ін.). *Йому показували горно, Як шихту в домну подають* (Шпорта, Запорожці, 1952, 23); *Колись цвіли сади Семіраміди, і одбігало з Нілу сто двадцять рівчаків, і подавали воду в поле і на гору* (Тич., I, 1957, 125); — *Товаришу Мухтаров, ..горизонт знижується під гору. Води сюди не подати* (Ле, Міжгір'я, 1953, 101); // Доставляти кого-небудь кудись. *Подати хворого до операційної.*

6. Переміщувати, пересувати, відхиляти в певному напрямку, надавати якогось положення. — *Ну, от коли застрягне в баюрі віз, то його трохи подають назад, а потім і легше вискакують уперед* (Стельмах, I, 1962, 512); *Уймився* [схопився] [Іван] *обома руками за колик, пустив голову межи руки, подав ноги назад* (Март., Тв., 1954, 37); *Зовсім спустошений.. плентається Худяков за Глушаком, розставивши руки, розчепіривши пальці і подавши злегка голову вперед* (Довж., I, 1958, 123).

7. Звертатися куди-небудь, до когось із проханням, заявою, скаргою тощо (перев. у письмовій формі). — *Всі кинулись по інститутах, по технікумах, всі заяви подаєте, а я що: в бога теля з'їв?* (Гончар, Тронка, 1963, 173); *На Щуку хтось бумагу в суд подав, Що буцімто вона такеє виробляла, Що у ставу ніхто життя не мав* (Гл., Вибр., 1951, 43); *Орлові Муха скаргу подала: — Мене всі б'ють, бо дуже я мала* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 107); // Повідомляти що-небудь комусь (перев. у письмовій формі) з метою оцінки повідомлюваного або прийняття рішення. *Я подавав на розгляд Ради нашого Т-ва Вашу пропозицію* (Коцюб., III, 1956, 304); *Він подає комісії вже другий проект пам'ятника* (Вол., Надди. висоти, 1953, 139); [Перун:] *Ось я вас зараз усіх посписую і ще нині подам до староства всіх, хто ту* [тут] *є, що бунт робили!* (Фр., IX, 1952, 394); *У Якутську геодезистам запропонували подати звіт про.. роботу* (Видатні вітч. географи.., 1954, 22).

◇ **Пода́ти (пода́ти) у відста́вку** *див.* **відста́вка.**

8. Викладати що-небудь, розкривати, доводити до свідомості. *Коли люду до уст розуміння своє Ти збажаєш* [забажаєш] *як слід подавать,— Знай: забута верства богом на світі є.., То на неї зверни працювать!* (Граб., I, 1959, 127); *К. Квітка вважав, що подавати студентам на лекціях можна тільки те, що в даний час точно встановлено наукою* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 58); *Можна буде історію ту подати з гумористичним забарвленням, щоб не так уразити* (Головко, II, 1957, 553); // Передавати характерні риси кого-, чого-небудь у творах літератури, мистецтва; зображати, відтворювати. — *Боролась ти* [Леся Українка] *в житті своїм, дерзала,— чи так же я тебе тут подаю?* (Тич., II, 1957, 295); *А потім до кону — всім проти закону — Не панну шляхетну подав, А просту дівчину нам вивів і — диво! Її, як живу, змалював* (Мирний, V, 1955, 294); *Міркую так: коли б мені схотілось Подати образ нашої доби У простій алегорії,— я взяв би Отой сталевий журавлиний ключ* (Рильський, I, 1956, 157).

9. Висловлювати, вимовляти що-небудь. *А із пекла того один образ сумний, Милий образ святої людини, У крові, подавав: — Час минеться страмний! Жди нехибно ясної години!* (Граб., I, 1959, 163); *За своєю звичкою Микола підсів до Катьки й тихенько, майже на вухо, подавав свої глумливі інформації* (Сміл., Зустрічі, 1936, 50); *Початкову ідею подав старий із довгою сивою бородою, який ледве пересував ноги* (Ю. Янов., II, 1954, 29); // Підказувати, суфлірувати. *Суфлер теж не міг одірвати заворожених очей од Насті, .. кивав їй, моргав з будки, поки загубив у зшитку ті слова, які мав подавати* (Вас., II, 1959, 193); *Суфлер почав подавати слова.. Підказування було чути аж на гальорці* (Панч, На калин. мості, 1965, 37).

◇ **Пода́ти (пода́ти) [свій] го́лос:** а) видавати звуки, обзиватися, виявляючи себе. *Телята по хлівцях, чуючи, що їх матки ревуть, мекають і подають голос, ніби просячись, щоб і їх швидше випускали* (Кв.-Осн., II, 1956, 172); *Він лежав якийсь час тихо, потім знову подавав голос: — Хіба мені всяка гармонія потрібна?* (Мик., II, 1957, 323); — *Паливайка пекли у мідному бику: уся Варшава збіглася послухати, як зареве бик, та нічого не почули — істлів, сердешний, на вугіллі, а голосу не подав* (Стор., I, 1957 89); *Під березою, проточуючи сніг, ожив і подав свій голос невидимий струмок* (Стельмах, I, 1962, 264); б) *(за кого — що)* висловлюватися на захист кого-, чого-небудь, на чиюсь користь або проти когось, чогось. *Коли стрічав* [поет] *гурти рабів німих, свій голос гучно подавав за них* (Л. Укр., I, 1951, 288); *Подаю свій авторський голос за участь Лілі і Оксани Ст. в моїй драмі* (Л. Укр., V, 1956, 202); *Я голос подаю за людськість і людину, За міста цвіт гінкий, за красний зріст села* (Рильський, II, 1960, 319); **Пода́ти (пода́ти) сло́во:** а) погоджуватися. *Кілька чоловік таких, що подали слово стояти вкупі з Зіньковим товариством, зовсім не прийшло в громаду*

(Гр., II, 1963, 357); б) обіцяти одружитися з ким-небудь. [Химка:] *Іване, голубе мій!.. Невже ти думаєш, я ворог твій? Нащо ж я тобі слово подавала?* (Мирний, V, 1955, 245).

10. У сполуч. з багатьма іменниками, перев. дієслівного походження, називає дію, зміст якої визначається значенням відповідного іменника. *Подавати раду; Знов офіцер подав команду,— і опустились дула вниз* (Сос., II, 1958, 401); *За пророками ж бігли ми вслід до Ваама, потім до Пініба, всім служили богам — ні один не подав ні рятунку, ні хліба* (Л. Укр., I, 1951, 291); *Йосипа Осокіна знали в Дніпропетровську як чесного лікаря, який завжди подасть безкорисливу допомогу* (Ткач, Плем'я., 1961, 167); // У сполуч. з ім. знак, ознаки тощо означає робити, зробити, здійснювати, здійснити, виявляти, виявити. *Завзятий отаман.. все далі та далі простував, ведучи позад себе здоровенну валку десятників з дрюками, з паліччям, між котрою і не видко б було двох невеликих хлоп'ят, коли б вони не подавали ознаки про себе своїм пискливим ревом* (Мирний, I, 1954, 261); *Коли почало вечоріти, Тарас Потреба, що стояв біля командира, подав знак* (Мик., II, 1957, 314); *Наш новий знайомий, здавалося, спав мертвим сном. Він подав ознаки життя тільки вже тоді, коли той крик затих* (Збан., Єдина, 1959, 92).

◇ **Не подава́ти (пода́ти) ви́гляду** — те саме, що **Не подава́ти (пода́ти, пока́зувати, показа́ти) ви́ду** *(див.* **вид**[1]*). Хіба ж не знає вона, що тітка Докія ні-ні та й обмовляться, що вони хотіли б мати отаку проворну невістку.. Знає це й Дмитро, але, звісно, й вигляду не подає* (Стельмах, II, 1962, 131); **Не подава́ти (пода́ти) ви́ду** *див.* **вид**[1]; **Не подава́ти зна́ку** *див.* **знак; Подава́ти вість** *див.* **вість; Подава́ти (пода́ти) звістку** *див.* **звістка; Подава́ти (пода́ти) надію (надії)**: а) обнадіювати, давати підставу надіятися на щось. *Я вам безмірно вдячний за щирість до мене, ота щирість Ваша подає мені надію й на Вашу поміч* (Коцюб., III, 1956, 160); *Оглянули багато розкішних квартир і навіть прицінилися до однієї, подавши господареві надію, що в кінці тижня.. візьмемо її* (Досв., Вибр., 1959, 105); б) *(тільки недок.)* давати підставу чекати успіхів у якій-небудь галузі діяльності (про людину). *Потьомкін усунув від командування севастопольською парусною ескадрою Войновича, призначивши на його місце молодого Ушакова, що подавав великі надії як фловодець* (Добр., Очак. розмир, 1965, 287); **Подава́ти при́від** *див.* **при́від; Подава́ти (пода́ти) при́клад** — бути, служити взірцем, зразком. *Марія багатьох жінок навколо себе згуртувала, в усьому подавала приклад* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 366); [Долорес:] *Ми, Анно, з тобою пóдруги щонайвірніші,— ти можеш все мені казать по правді.* [Анна:] *Спочатку ти мені подай сей приклад* (Л. Укр., III, 1952, 329); *І знав в дружині з нас кожен: Слова її* [вожатої] *певні й тверді. Як треба, в навчанні поможе І приклад подасть у труді* (Бичко, Вогнище, 1959, 41).

11. *наказ. сп.* **подава́й, подава́йте, пода́й, пода́йте** *і інфін.* Виражає заклик або наказ віддавати кого-, що-небудь у чиєсь розпорядження. — *Як же поляже кармазин* [багатій], *тоді дочку нам подавай, хоч лусни!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 152); *Комбайн не любить «вальсів» — йому простір подавай, тоді він себе покаже* (Вишня, I, 1956, 441); *Людей, людей мені подайте! Я так за ними загужив!* (Мак., Вибр., 1954, 368); *Щорс кинувся з тендера в патовп: — Подати командира!* (Довж., I, 1958, 182).

12. Надсилати, відправляти що-небудь комусь, кудись. *Я прийшов до пошти надати листа. Переді мною стояв солдат..— подавав телеграму* (Хотк., I, 1966, 178); *В неділю, як у мене буде більш вільного часу — напишу і подам на пошту* (Коцюб., III, 1956, 177); // Повідомляти, передавати що-небудь комусь. *Пес оповідає Вовкові, що чувати в селі, а Вовк Псові подає лісові новини* (Фр., IV, 1950, 86); *А спитай* [Лілеє] *лишень мого братика, чи хутко він має виїхати до Америки і чи буде ласкав хоч мені подати свою адресу?* (Л. Укр., V, 1956, 346).

13. Обліковувати, записувати що-небудь. — *То пан радить.. при конскрипції подавати менше худоби, ніж маємо* (Фр., II, 1950, 47); // Виражати які-небудь величини у відповідних одиницях. *Відстані до зір, беручи до уваги їх колосальність, звичайно подають у світлових роках або в парсеках* (Астр., 1956, 103).

14. Вміщати, включати куди-небудь. *Як в газеті на портреті Подали передових — Стала жінка на прикметі І в старих, і в молодих* (С. Ол., Вибр., 1957, 112).

ПОДАВА́ТИ[2], аю́, аєш, *док., перех.* Дати всім або багатьом, усе або багато чого-небудь. *Отаман.. подавав вербівцям ножі і вони почали зішкрібать луску з риби* (Н.-Лев., II, 1956, 222).

◇ **Подава́ти сло́во** — пообіцяти що-небудь один одному, усім або багатьом. *Подавали* [товариші] *один одному слово не розлучатися, щиро гуртом за кожного обстоювати* (Гр., II, 1963, 385).

ПОДАВА́ТИСЯ, аю́ся, аєшся, *недок.*, **ПОДА́ТИСЯ**, да́мся, даси́ся, да́ться, *док.* 1. Відправлятися, вирушати куди-небудь, їдучи, їдучи, відлітаючи і т. ін. *Підкралась* [Лисичка] *до вікна тихенько, вхопила пиріжок моторненько та й подалась* (Укр., казки, 1951, 27); *Зважився Максим перебути на шахтах весну до зелених свят, а вже тоді подаватися додому на село* (Гр., I, 1963, 378); *Поважної ходи Роман не знав: поклич його — підбіжить з підскоком, пошли куди — подасться так, що тільки пісок закурить* (Вас., I, 1959, 59).

2. Приступати до якої-небудь служби, діяльності; вступати кудись, ставати ким-небудь. — *Доведеться вам, отче, подаватися на ступську парафію,— сказав смиренно піп* (Тют., Вир, 1964, 409); [Аквіла:] *Велика штука — вмерти! Я, мій брате, хотів у гладіатори податись, та Парвус залучив у християни* (Л. Укр., II, 1951, 486); *Гурин подався до інституту. Конкретно: енергетичного* (Гром., Дніпроструям, 1932, 58); // Збиратися, намірятися що-небудь робити. [Юрист *(встає)*:] *Ні, я піду... (Подається йти, але спиняється)* (Л. Укр., II, 1951, 512).

3. Переміщуватися, відхилитися в якому-небудь напрямку, набувати якогось положення. *Аниця піймала ціпко віжки та й держить, аж подається назад* (Март., Тв., 1954, 44); *Павло знову відстібує свою баклажку, а обидва гребці кидають дрючки, так і подаються до нього грудьми* (Кучер, Голод, 1961, 232); *Червоная, ой, та калинонька На яр подалася* (Укр., лір. пісні, 1958, 268); *Він* [вовк] *раптом витяг шию, подавсь наперед і так жалібно завив, що Остапові аж мороз пішов поза шкуру* (Коцюб., I, 1955, 366); *Натовп подався назад. Галас упав, ущух* (М. Куліш, П'єси, 1960, 40); // Відступати з військових позицій. *З настанням сутінків під зливою вогню декотрі* [воїни] *стали подаватися назад* (Гончар, II, 1959, 318); *Здригнулись німці й подалися назад, не маючи сили витримати з двох боків такого шаленого натиску* (Стар., Облога.., 1961, 75); // Рухатися під дією напору, удару і т. ін. *Рибалки зійшлися у кучу і почали тягти невід. Грузько-важко подавався він уперед* (Мирний, I, 1954,

313); *Шпурнув* [хлопець грудку] *угору. Високо, високо, гудючи* [гудучи], *подалася груда, хлопці наставили руки, щоб ловити* (Мирний, І, 1954, 251); // *перен.* Відходити, розташовуватися на дальшій відстані від чого-небудь. *Зараз за тим островом скелясті високі береги оступаються од річки, подаються трохи на боки* (Н.-Лев., II, 1956, 199).

◇ **Куди́ не пода́йся** — з усіх боків. — *І чеберяв би далі, та, куди не подайся,— усюди стіни заважають* [на печі]! (Стельмах, І, 1962, 213); **Нема́ куди́ пода́тися** *кому* — нема куди подітися (про безвихідне становище). *Прибіг* [Льоня] *сюди* [до школи] *вчора. Йому більше не було куди податися* (Ів., Таємниця, 1959, 54).

4. Піддаватися дії чого-небудь. *Він копав, і земля подавалася. Вона не дуже ще замерзла* (Коб., III, 1956, 445); *Крутив* [опришок] *зубами сильно затягнуті вузли. Вузол подався* (Хотк., II, 1966, 271); *Тамара підповзла, спробувала відхилити двері — вони подалися, не замкнені* (Хижняк, Тамара, 1959, 260); // *перен.* Піддаватися яким-небудь думкам, почуттям і т. ін. *Гадки й у неї* [Галі] *слибнулися...— А справді? — неначе вітер провійнув в її серці. Одначе чула душа не подалася тому вітру..— Ні, Мотря не така людина...* (Мирний, І, 1949, 406); // Зазнавати руйнування, псуватися. *Навіть ближчі крепацькі* [кріпацькі] *хати були ще добрі, тільки ті, що стояли в далекому кутку довгого двора, вже подались: декотрі перехнябились, декотрі вже розвалювались* (Н.-Лев., III, 1956, 38).

5. Прогинатися, вгинатися під дією чого-небудь. *Вони пройшли повз дерева до рундучка, що шатавсь* [хитався] *і подавався під ногою* (Вовчок, І, 1955, 302); *Гупала* [Софія] *босими п'ятами по долівці, по подвір'ю і відчувала, як земля на подвір'ї м'яко подасться під нею* (Гуц., Скупана.., 1965, 93); *В одному місці під ним, як на ресорах, подався болотяний грунт* (Стельмах, І, 1962, 346).

6. *перен.* Відступати від чого-небудь, поступатися чимсь кому-небудь. *Оттак-то Денис усе заїдався з Трохимом.. Трохим же, як був собі плохіший, то.. усе й подавався* (Кв.-Осн., II, 1956, 411); *Прикрутив* [пан] *усіх так, що й дихнути годі! Правда, громада не відразу подалася* (Фр., II, 1950, 53); *Кожного разу, як я бачу ворогів — стільки хоробрості мені підбавляється! Справжній герой той, хто такого часу не злякається і назад не подасться* (Тич., III, 1957, 240).

7. Худнути, марніти, занепадати здоров'ям. *Не тільки що кожний день, вона* [Галочка] *кожний час подавалася усе більш, усе більш і кожний вечір вона вже була не така, як була ранком* (Кв.-Осн., II, 1956, 358); *За одним із столів — Цупович, невеличкого росту, лисавий блондин, колись огрядний, тепер трохи подався* (Галан, І, 1960, 359); // Погіршуватися, занепадати (про здоров'я). *Здоров'я його подалось.*

8. *розм.* Ставати ширшим, просторішим. *Черево не дерево — подасться* (Номис, 1864, № 12014); *Широкая да улиця Да ще й подалася* (Чуб., V, 1874, 421).

9. *звичайно із запереч., розм.* Те саме, що **дава́тися** 1. *Одна думка обганяла другу; .. вони од його тікали, зникали, одні тільки краї на одну хвилиночку проносились, поки не злилися в одну думку: як-не-як, а живцем не податися в руки!* (Мирний, І, 1949, 385).

10. *тільки недок.* Пас. до **подава́ти**[1] 1, 3—5, 7—10, 12—14. *Їли все, що подавалося і що можна було з'їсти* (Тулуб, В степу.., 1964, 359); *Пальне подасться найчастіше насосами* (Наука.., 8, 1958, 16); *В механічні цехи інструментальних заводів метал подається у вигляді заготовок* (Технол. різального інстр., 1959. 85); *Державний бюджет Української РСР складається Радою Міністрів Української РСР і подається нею на затвердження Верховної Ради Української РСР* (Конст. УРСР, 1969, 21); *Молодь.. зрозуміла, що це їй подається рахунок за неполадки з машинами, і при останніх словах лектора насторожилась, завилювалась* (Коцюба, Нові береги, 1959, 106); *Дійсність подавалась натуралістами не в її істотних проявах,.. а в зображенні мало характерних, поодиноких явищ* (Укр.. кіномист., II, 1959, 71); *Задзвонив дзвіночок.. Як я його любив у Скрипалівській школі! Там він у перший день подавався урочисто, калатав ним голова сільради чи колгоспу* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 47); *Трудно було розібрати, що він казав, та всі знали, що то подасться знак рушати* (Вас., І, 1959, 116).

ПОДАВЕ́ЦЬ, вця́. *ч.* Той, хто власноручно передає кому-небудь за призначенням листа, документ і т. ін.

ПОДАВИТИ, давлю́, да́виш; *мн.* пода́влять; *док., перех.* 1. Навалюючись вагою, позбавити життя, знищити всіх або багатьох. [Микола:] *Хати такі були, що якби не веліли порозламовати* [порозламувати], *то б од вітру самі попадали і подавили б своїх хазяїнів* (Котл., II, 1953, 28); *Один з танків бере напрямок сюди..— Страшно! Подавить він нас!* (Гончар. II, 1959, 375); // Роздушити все або багато чого-небудь. *Тимко скочив на гарбу і ліг на солому, підклавши під голову руки.— Стій! Яйця подавиш! — злякано вихопив Охрім свою торбу з харчами* (Тют., Вир, 1964, 281).

2. Давити якийсь час. * Образно. [Гавенда:] *Що мені жаліть його, коли він заслужує на те.* [Ледачий:] *Ну, коли так, то я з нього подавлю олії...* (К.-Карий, II, 1960, 21).

3. *перен.* Пересилити в собі, подолати (почуття, відчуття і т. ін.); не дати виявитися; приглушити. [Матушка-гуменя:] *Чи матимеш ти силу в собі подавити всі ті потайні чернечі гріхи, які з усіх боків обступлять тебе* (Мирний, V, 1955, 71); *Намагалась* [Юля] *подавити в собі згадки про хлопця* (Донч., V, 1957, 457); *Подавити нервове збудження.*

4. Знищити що-небудь, припинити силою ворожі дії. *Подавили* [матроси] *кулеметні гнізда, захопили мінометну батарею* (Кучер, Голод, 1961, 132).

5. *перен., розм.* Поморозити, заморозити. — *Отаке-то вчинилося!..— мовив старий дід, оглядаючи холодні трупи.— Шкода молодої сили — подавив мороз* (Мирний, IV, 1955, 306).

ПОДАВИТИСЯ, давлюся, да́вишся; *мн.* пода́вляться; *док.* Забити собі горло великим шматком їжі. *Хто йде,— горох скубне.. — А, бісів народе!.. коли б ти околів! Коли б ти кождим був стручечком подавився! Щоб в горлі він тобі кілком був зупинився!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 60); *Старець трошки проголодавсь — хіп той буханець, укусив та, не розжувавши гаразд, хотів проковтнуть та й подавився* (Стор., І, 1957, 34); *— Він і слово не договорив, мов галушкою подавився,— і навтьоки* (Хотк., І, 1966, 83); *Степанида зирк на батька, та як фиркне — трохи кавуном не подавилася* (Л. Янов., І, 1959, 336); * Образно. *Ти* [фашистська Німеччина] *думала — тобою весь з'їдають? — та, подавившись, падаєш в траву...* (Тич., II, 1957, 161); // Задихнутися від чого-небудь, що потрапило в горло (від сліни, повітря і т. ін.). *Я вдихнув свіжого повітря, подавився ним і закашлявся* (Ю. Янов., II, 1958, 77); * Образно. *Тільки-но пан обозний наважився збрехати щось Мамаєві, тільки був роззявив задля цього рота, як Песик Ложка гавкнув, і Пампушка подавився першим же словом, як вареником* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 43).

Бода́й (хай би, щоб) подави́вся (подави́лася, подави́лося, подави́лися); Бода́й (хай) пода́виться; Подави́вся (подави́лася, подави́лося, подави́лися) б; Подави́вся (подави́ться) *хто чим* — уживається як лайливе побажання. — *Бодай той подавивсь, хто таку мудрацію мені втяв!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 163); — *Щоб ті бояри кісткою подавилися,— буркнув Яромир* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 582); — *Яке воно* [намисто] *моє? Хай йому чорт! Хай він подавиться ним!* — *скрикнула Марина* (Мирний. III, 1954, 226); — *Далися тобі ті п'ять карбованців, подавилася б ти ними ще пиньки* (Стельмах, I, 1962, 11); [Харитон *(скида жакета і віддає Юхимові):*] *На, подавися ним!* (Кроп., II, 1958, 45); — *А плата буде? — Буде.— Яка? — З інею водиця цупка! — Подавіться ви нею!* — *скрикнув цвіркун* (Мирний, IV, 1955, 302); **Подави́тися сміхом (ка́шлем, кри́ком** *і т. ін.)* — порушити дихання сміхом, кашлем, криком і т. ін. *Жартома гкнув* [кашовар] *Яроша пальцем у бік, але так дістав по руці, що відразу подавився сміхом* (Стельмах, I, 1962, 236).

ПОДА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подави́ти.** *Хвіст дараби завернуло, гримнуло ним так, що.. задня керма хруснула, мов трісочка.., а ковбки, наче подавлені змії, повзли безладно і повагом через каміння* (Хотк., II, 1966, 391).

ПО́ДАВНО, *присл., діал.* Давно. *Я прийшла подавно* (Сл. Гр.).

ПО-ДА́ВНЬОМУ, *присл.* Так, як до цього часу, як раніше. — *Все було по-давньому: земля не розступалась, башта стояла на місці й навіть правовірні сиділи спокійно* (Коцюб., I, 1955, 295); *Сиве, як протертий мак, волосся Мартинчука стало за цей час зовсім білим. Проте по-давньому було кучеряве й буйне* (Вільде, Сестри.., 1958, 263); // Як у давнину, колись. *Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої, Погуляти просто, По-давньому, по-старому, Од світу до світу?* (Шевч., II, 1963, 110).

ПОДА́ГРА, и, *ж.* Захворювання суглобів і тканин, викликане відкладанням солей внаслідок порушення обміну речовин в організмі. *Подагра виявляється гострими і нерідко раптовими приступами болю, які починаються звичайно в суглобі великого пальця ноги* (Курс патології. 1956, 333); *Старі помітили Плетненецького, заметушилися, поквапливо підводячись на тремтячі ноги, покручені подагрою й ревматизмом* (Тулуб, Людолови, I, 1953, 129).

ПОДА́ГРИК, а, ч. Хворий на подагру.

ПОДАГРИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **пода́грик.**

ПОДАГРИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Видозмінений подагрою. *Доліва-Ясенський.. подагричними, безкровними пальцями відрахував свою сотню золотом* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 42); *Старий маршал шаркотить по підлозі подагричними ногами, прямуючи вниз* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 277).

2. Який хворіє на подагру. — *Ми з тобою роду довговічного...— Хоч і подагричного...— докінчила Порицька* (Л. Укр., III, 1952, 747); *Її кравчиха, подагрична тілиста жінка,.. примруживши короткозорі очі, оглядала свою замовницю* (Добр., Тече річка.., 1961, 284).

3. Викликаний подагрою. *Зовнішньо вживають ялівцеву спиртову настойку для втирання при ревматизмі і подагричних запаленнях з опухами* (Лікар. рослини.., 1958, 71); *У жінок, які ведуть малорухливий спосіб життя,.. з'являється надмірне жировідкладення, подагричні та інші розлади* (Фіз. вихов.., 1954, 31).

ПОДАЛЕНІТИ, ію, *док.* Відійти далеко, в далечінь; віддалитися. *Кінь баский подаленів тоді і зник...* (Тич., II, 1957, 146); *Підводи рушили, подаленьки людські голоси* (Стельмах, II, 1962, 294).

ПОДА́ЛІ, *присл.* 1. Трохи далі. *Іде* [Микула] *й чує: у церкві дзвонять на тривогу, а десь подалі калатають у ялову дошку* (Мак., Вибр., 1956, 418); *Біля возів, під возами й подалі — скрізь було видно запорожців, що порозлягалися на траві* (Довж., I, 1958, 242).

2. Як можна далі. *Говорили* [опришки] *при ній все, так що Марусі треба було тікати куди подалі та й сидіти там, доки не настане ніч* (Хотк., II, 1966, 207); — *Ти йди куди-небудь подалі від наших місць, де тебе не знають* (Тют., Вир, 1964, 274).

◇ **Пода́лі від гріха́** — як можна далі від кого-, чого-небудь, щоб уникнути неприємностей. *Коли.. на переправах виникали звичайні в таких випадках сутички між їздовими різних частин, Хома тримався подалі від гріха* (Гончар, III, 1959, 202); **Пода́лі від ли́ха** *див.* **ли́хо** [1].

ПО́ДАЛЬ, *присл., розм.* На якійсь відстані від кого-, чого-небудь. *Коло ліжка* [хворої] *сидить моя мати з журботою своєю; а подаль од ліжка Павлютихта процвітає* (Вовчок, VI, 1956, 221); *Волосся одкрите вітер йому підворушував: шапка ж облізла лежала там, де й сокира — на отшибі* [відшибі], *подаль* (Тич., I, 1957, 247).

ПОДА́ЛЬШ, *присл., розм.* Те саме, що **пода́лі.** *Вперед, кораблю! Не страшне Плескання вод у млі, Аби подальш заніс мене Від рідної землі* (Граб., I, 1959, 232).

ПОДА́ЛЬШЕ, *присл., розм.* Те саме, що **пода́лі.** *Старші сиділи ближче до стола, а молодші трохи подальше* (Стеф., I, 1949, 73); *Я б землю покинув і в небо злітав... Далеко за хмари, подальше од світу, Шукать собі долі, на горе привіту І ласки у зірок, у сонця просить* (Укр. поети-романтики.., 1968, 419).

ПОДА́ЛЬШИЙ, а, е. 1. Який настає, іде, відбувається і т. ін. після чого-небудь, за чимсь; протилежне попередній. *Контузія і нелегке подальше життя наклали свій відбиток на характер і душевний склад хлопця* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 132); *Знали, нелегкою буде подальша дорога* (Гончар, II, 1959, 128); // Який триває далі, продовжується (про розвиток, прогрес і т. ін.). *Лірична тема батьківщини, її людей і пейзажу знайшла подальший розвиток у творчості художників-реалістів* (Літ. Укр., 27.III 1964, 4).

2. *рідко.* Розташований, розміщений далі від інших. *Над самим небосклоном жевріли хмари червоною поломінню* [червоним полум'ям], *а подальші мінялися свою червону барву на фіолетову* (Март., Тв., 1954, 291); *Кость пришвартував човна, вискочив нагору і.. побіг уздовж циліндричної поверхні понтона, перескочив на подальший* (Ю. Янов., II, 1954, 92).

ПО́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пода́ти.** *Вироби з м'ясного і рибного фаршу треба готувати незадовго до того, як вони будуть піддані тепловій обробці і подані на стіл* (Укр. страви, 1957, 29); *Кожний з жебраків хотів звернути увагу лиш на себе; милостиня, подана сусідові, здавалася видертою з власних рук* (Хотк., II, 1966, 65); *Схвильований Криштоф Косінський поквапно сів на поданого йому коня* (Ле, Наливайко, 1957, 51); — *Хороше глибина літнього вечора подана,— дивиться* [батюшка] *на картину* (Стельмах, I, 1962, 250); *Все я дістав, навіть того листа з Криворівні, що поданий був на почту* [пошту] *в Ясенові 24.VIII* (Коцюб., III, 1956, 439); // *у знач. прикм. За кожним поворушенням чайника, за кожним поданим стаканом вона вигинала стан, шию* (Н.-Лев., I, 1956, 200); *Голодні й холодні працювали моряки, забувши все, крім того, що зараз, у цю мить, треба ви-*

конати подану команду (Тулуб, В степу.., 1964, 395); // **по́дано,** *безос. присудк. сл. Подано автомобілі — розвезти акторів по домівках* (Ю. Янов., II, 1958, 60); *— На нього подано Обручову донос* (Тулуб, В степу.., 1964, 500).

ПОДА́ННЯ, а́ння, *с.* 1. Дія за знач. **пода́ти.** *Комуністи.. організували в цеху змагання за те, щоб кожен робітник здавав продукцію з першого подання* (Рад. Укр., 16.I 1971, 2); *Се.. тільки «об'єктивне подання фактів»* (Л. Укр., V, 1956, 355); *Рівень розвитку науки і техніки, масштаби виробництва в нашій країні створюють необхідні умови для подання допомоги країнам народної демократії* (Наука.., 5, 1959, 2).

2. Офіційна письмова заява з проханням до вищестоящої інстанції. *Я вислала подання аж у три округи* (У. Кравч., Вибр., 1958, 307); *— Про всяк випадок ще можна написати подання* (Стельмах, I, 1962, 386).

За пода́нням — згідно з повідомленням, поданими відомостями. *Президія Верховної Ради СРСР .. у період між сесіями Верховної Ради СРСР увільняє з посади і призначає окремих Міністрів СРСР за поданням Голови Ради Міністрів СРСР* (Конст. СРСР, 1963, 11).

ПОДАРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подарува́ти.** *В госпіталі було тепло і зеленіли українські столітники, подаровані шефами* (Гончар, III, 1959, 180); *Мертва й похована ти* [мріє], *моя люблена, он уже хрест над тобою. Кожна ураза тобі подарована, мир нехай буде між нами* (Л. Укр., I, 1951, 249); // *у знач. прикм. Надів* [Микола] *подаровані чоботи, за шапку та й гайда* (Тесл., З книги життя, 1949, 41); // **подаро́вано,** *безос. присудк. сл. Мене їй* [пані] *подаровано* (Вовчок, I, 1955, 259); *Мотоцикла їй було подаровано, коли її мобілізували.. до цього зовсім не промислового району* (Ю. Янов., II, 1954, 131).

ПОДАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Дати, віддати що-небудь комусь назовсім, безплатно. *Легше десятьом подарувати, чим в одного попросити* (Укр.. присл., 1955, 53); *У той день, як нам рушать, подарував він свого коня* (Стор., I, 1957, 178); *Моряки подарували щасливим батькам .. колиску роботи корабельного тесляра* (Тулуб, В степу.., 1964, 343); * Образно. *Піснею завершується чудовий вечір, який подарували москвичам українські друзі* (Літ. Укр., 11.XII 1962, 1); // Лишати, не забирати що-небудь своє у когось. *Як ся напомки* [нагадувати], *то лучче подарувати* (Номис, 1864, № 10643); *— Дайте лишень нам половину пасіки, а як ні, то бери, Карпе, сокиру та й рубай груші. Я вам свого не подарую,— кричала, аж сичала Мотря* (Н.-Лев., II, 1956, 356); *— Никаноре, щоб сьогодні до вечора приніс мені п'ять карбованців! —..Никанор жалібно подивився на пана, надіючись, що той подарує йому гроші* (Стельмах, I, 1962, 12).

◇ **Подарува́ти життя́** *(рідше* **життя́м***)* — залишити живим засудженого до страти; помилувати. *Все в уяві зір жовніра над змовклим боєм, шумом трав і над похмурою рікою, коли я твердою рукою йому життя подарував* (Сос., II, 1958, 420); *Ткачі здебільшого стоять, мов на суді, наче ждуть, чи їх на смерть засудять, чи життям подарують* (Л. Укр., IV, 1954, 211); **Подарува́ти по́гляд** (**у́смішку** *і т. ін.*) — поглядом, усмішкою виявити своє ставлення до кого-небудь. *Наталія Олександрівна подарувала йому ніжний, добрий погляд* (Збан., Сеспель, 1961, 175).

2. *ким, чим.* Наділити ким-, чим-небудь, обдарувати. *Дивись, Горпина як слід і побалакає з Мотрею і пожалує її молодих літ, пусте* [пустить] *погуляти, подарує чим-небудь* (Мирний, I, 1954, 234); [Василь:] *Просю* [прошу] *тебе у куми: Домаха подарувала мене сином!* (Кроп., II, 1958, 152).

3. Збагатити своєю працею (науку, культуру і т. ін.). [Острожин:] *В наші часи не часто чуєш такий хвалебний тон (..читає). — На днях наш молодий драматург подарував нам* [драму] ... (Л. Укр., II, 1951, 85); *Великого поета* [Т. Шевченка] *Земля колись полтавська напоїла,— А сам він невичерпне джерело Подарував народові навіки* (Рильський, III, 1961, 105).

4. Вибачити, простити кому-небудь щось. *Цяцькований Осел придбав нову біду: Де не повернеться — усе не до ладу, Чи шкоду вгне — не подарують, Почують, що дзвенить — палюгою частують* (Гл., Вибр., 1951, 137); [Марко:] *Ти думаєш, що я так легко подарую тобі тяжку образу цієї нещасної дівчини?* (Ірчан, I, 1958, 128).

ПОДАРУВА́ТИСЯ, у́ємося, у́єтеся, *док., розм.* Вибачити один одному. *Вже як там не погодимось на чому* [з братом], *то подаруємось* (Вовчок, I, 1955, 4).

ПОДАРУ́НКОВИЙ, а, е. Признач. для подарунка, одержаний у вигляді подарунка. *Окрасою книжкових полиць служитиме подарункове видання «Кобзаря» у великому і кишеньковому форматах* (Літ. газ., 10.I 1961, 1).

ПОДА́РУНОК, нка, *ч.* 1. *рідко.* Дія за знач. **подарува́ти.** *Дуже вдячний Вам за подарунок переказу «Слова»* (Мирний, V, 1955, 428).

2. Подарована річ; дарунок. *Подарунок назад не беруть* (Укр.. присл., 1955, 282); [Одарка: *(подає Іванові сорочку):*] .. [Іван:] *Оце так гостинець! Та як же гарно вимережена! За такий подарунок годиться й поцілувати!* (Кроп., I, 1958, 108); *— Оце, бачиш, сину, подарунок мені від мами на новосілля* (Донч., V, 1957, 441); // Гостинець. *Я годів зо два проходив По Чорноморії, по Дону... І подарунків накупив Найдорогіших...* (Шевч., II, 1963, 20); *Купив я йому в подарунок краватку й пішов* (Коцюб., III, 1956, 425); *— Вода й камінь точить, то гроші й подарунки дівочу впертість і поготів* (Головко, II, 1957, 192); // *ірон. Вчора мав рішучу розмову з Образцовим, коли він випустить мене* [з клініки], *а він, подумавши, одповів: —..Когда это будет — не знаю, но скажу Вам сам.— От і новорічний подарунок* (Коцюб., III, 1956, 454).

ПОДАРУНО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **подару́нок.** *Гостинців повен клуночок Тобі я принесла; Сама я в подарунок Для тебе розцвіла* (Гл., Вибр., 1957, 327); *В уяві Небесника з'явилися дві голови дитячі, жінка. У нього в чемодані для кожного з них подарунок...* (Томч., Готель.., 1960, 24); // *ірон. — Ви розумієте, який «подарунок» готували ви товаришам тим, що уникали тренувальних маршів* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 85).

ПОДА́ТЕЛЬ, я, *ч., рідко.* Те саме, що **подаве́ць.**

ПОДА́ТЕЛЬКА, и, *ж., рідко.* Жін. до **пода́тель.**

ПОДА́ТИ *див.* **подава́ти** [1].

ПОДА́ТИСЯ *див.* **подава́тися.**

ПОДАТКО́ВИЙ, а, е. 1. Стос. до податку; пов'язаний з розподілом і сплатою податків. *Жодна країна в Австро-Угорській імперії не зазнавала такого економічного гніту, політичного безправ'я й податкових страхіть, як зазнавала їх Східна Галичина* (Козл., Відродження.., 1950, 10); *Податкові пільги;* // Признач. для обліку, розподілу та сплати податків. *Рябина і писар сидять при столі, на котрім табель податкова і інші книги урядові* (Фр., IX, 1952, 48); *Податковий реєстр.*

2. Який відає розподілом або контролює збирання податків. *Податковий уряд мстився на ній* [громаді]

при всякій нагоді і старався кождого громадянина знищити протизаконними податками (Март., Тв., 1954, 176); — *Ви що хочете, щоб я одну суму записував у договір, а іншу виплачував вашому синові, щоб мати мене в руках, а потім першої-ліпшої хвилини продати податковому інспекторові?* (Вільде, Сестри.., 1958, 152).

ПОДА́ТКОСПРОМО́ЖНИЙ, а, е. Спроможний сплатити належні з нього податки.

ПОДА́ТКОСПРОМО́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **податкоспромо́жний.**

ПОДА́ТЛИВИЙ, а, е. 1. Який легко, без опору піддається дії чого-небудь (про предмети). — *Як зовсім свіжий рушник, то ще твердий, ..а як уже вживаний, то м'який, податливий* (Март., Тв., 1954, 311); *Тіло* [в Софії] *ще досить гнучке та пруже, по-гадючому звивисте та податливе* (Гончар, Таврія, 1952, 145); *Семен Микитович зробив ще крок до кручі, з-під ніг посипався податливий пісок* (Коп., Вибр., 1948, 165); // Який легко піддається обробці. *Майстри тесали податливу деревину* (Шиян, Гроза.., 1956, 628).

2. Який легко піддається впливу (про людину); згідливий, поступливий. *Громада з увагою слухала слів свого бесідника, і молодіж, податлива на все нове та несподіване, готова вже була пристати на ту раду* (Фр., VI, 1951, 90); *Легіні підговорювали газду.., а що се була м'яка, податлива натура, то коли б не жінка, чого доброго, і пішов би з опришками, хоч і не маючи до їх ремесла жадної охоти* (Хотк., II, 1966, 166); *Там, де інший заперечував би, Федя був покірний і податливий* (Ткач, Жди.., 1959, 42).

ПОДА́ТЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пода́тливий.** *Аж вкінці він почув обридження до тої безграничної покори та податливості* [дружини] (Фр., I, 1955, 307); *Тарас Волошко, новий член бригади, то сполохано позирав на Переверзу, коли той гримів своїм могутнім голосом і світив білками очей, то дивувався, схвильований його несподіваною ніжністю, податливістю* (Ткач, Плем'я.., 1961, 183).

ПОДА́ТЛИВО. Присл. до **пода́тливий.** *Гнилувате дерево податливо вигнулося* (Рибак, Що сталося.., 1947, 75); *Прохор обняв її,.. і вона не захищалася, а сама податливо горнулася до нього* (Шиян, Баланда, 1957, 127).

ПОДА́ТНИЙ, а́, е́, *іст.* Який підлягає обкладанню податтю, повинен сплачувати подать. *Кріпосне право скасували, та не зовсім. Селяни залишилися без прав, залишилися нижчим, податним, чорним станом, залишилися в пазурях у кріпосної кабали* (Ленін, 7, 1970, 186); *У Ніжині, за даними переписних книг 1666 р., було 642 податні двори, з них 184 двори ремісників і 57 дворів торговельних людей* (Іст. УРСР, I, 1953, 285).

△ **Податни́й інспе́ктор** — у дореволюційній Росії — чиновник, який контролював збирання податі. *Один з тих двох панів був звенигородський податний інспектор* (Крим., Вибр., 1965, 389).

ПОДА́ТНИК, а, *ч., розм., заст.* Той, хто сплачує подать. *Ти міністрам говори, як податники бідують, говори, як до гори, мов оглухли і не чують* (Мак., Вибр., 1954, 455).

ПОДА́ТОК, тку, *ч.* Встановлюваний державою обов'язковий збір з населення, підприємств, організацій і т. ін. *Вже не будуть вражі пани З нас податки драти Та не будуть за ті гроші Пити та гуляти!* (Укр.. думи.., 1955, 456); *Все життя Чуплак бідував: то стягався на своє поле, то будував собі хату, то сплачував податки — і не бачив світу* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 181); * У порівн. [Антей:] *Неславу дозволяють нам носити, а славу Рим бере, немов податок* (Л. Укр., III, 1952, 437).

◇ **Заробко́вий пода́ток** *див.* **заробко́вий.**

ПОДА́ТЬ, і, *ж.* У дореволюційній Росії — податок з селян та міщан. *Батько й мати все говорили синові, що восени треба їм шукать невістки, що вони старі, а панщина важка, податі великі* (Н.-Лев., II, 1956, 172); *По грошу складав* [Дем'ян], *щоб купити грунт, і все не міг, з'їдали податі, штрафи та побори* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 134); * Образно. *Верба на березі похила Та жінка, що з малим дівчам.. Дівча з землі збирає подать — І синє, й біле, і бігрець* (Рильський, Поеми, 1957, 184).

ПОДА́ЧА, і, *ж.* 1. Дія за знач. **подава́ти**[1], **пода́ти.** *На пероні київського вокзалу було людно. Від'їжджаючі і проводжаючі чекали подачі з депо петербурзького поїзда* (Бурл., Напередодні, 1956, 37); *Операцію мав робити сам професор.. Думбадзе відав подачею крові* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 198); — *Відстаємо ми. Он на правому березі понад двісті* [кубометрів бетону] *вкладають. Я теж, може б, уклав, якби подача інша* (Коцюба, Нові береги, 1959, 290); *Петро припинив подачу руди так само раптово, як і почав* (Загреб., Спека, 1961, 67); *Високий стиль вірша в його* [М. К. Садовського] *майстерній подачі поєднувався з благородною стриманістю і життєвою простотою* (Минуле укр. театру, 1953, 163); *Він* [вірш] *мені, насамперед, подобається тим, що батьківщину тут показано.. шляхом подачі образу живої людини* (Тич., III, 1957, 149); *Подача голосів виборцями провадиться в день виборів від 6 години ранку до 12 години ночі за місцевим часом* (Полож. про вибори.., 1946, 12).

2. *спорт.* Удар, яким м'яч уводиться в гру (у футболі, тенісі і т. ін.). *Ось м'яч узяв Семен Щербаков, кілька разів підкинув його високо вгору, потім сильним боковим ударом послав через сітку. Подача начебто виходить непогано* (Веч. Київ, 10.VIII 1957, 4).

3. Відносне переміщення інструмента і оброблюваної на верстаті деталі. *Під час фрезерування головним рухом є обертання фрези, подача здійснюється столом, на якому закріплено деталь* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 140); // Спеціальний пристрій, механізм, який забезпечує це переміщення. *Під час роботи на верстаті ніколи не слід виключати подачу, не відвівши попередньо різець від заготовки. Це збереже ріжучу кромку від викришування* (Різальні інстр.., 1959, 102); *Явдоха .. з господарем пішла різати січку. Вона.. товстими обремками натоптувала в подачу солому — нехай крутить!* (Чорн., Потік.., 1956, 352).

4. *рідко.* Те саме, що **переда́ча** 2. — *Коли не пустять, то хоч подачу, може, приймуть. Купила груш, сливок трохи, булочку...* (Вас., Вибр., 1954, 22).

5. *рідко.* Те саме, що **подая́ння** 2. *Подача на церкву.*

6. *заст.* Оброк. *Яків, бачте, в Києві на заробітках був. У нас пускають; треба тільки подачу давати, яку там положать* (Вовчок, I, 1955, 73).

ПОДА́ЧКА, и, *ж.* 1. Їжа, кинута собаці або іншій тварині. *Собака на льоту вхопив подачку.*

2. *перен.* Те, що дають, жертвують кому-небудь з жалю або з ласки, з милості; пожертвування. *Дуже часто буває, що фабрикант намагається всіма силами одурити робітників, виставити себе їх благодійником, прикрити свою експлуатацію робітників якоюсь пусгою подачкою..* (Ленін, 4, 1969, 282); *Охороною феодальних привілеїв і подачками царський уряд перетворював місцевих феодалів на своїх вірних слуг* (Іст. СРСР, II, 1957, 276); * У порівн. *..робітники по-*

винні просити у хазяїна допомоги, немов подачки (Лепін, 2, 1969, 51).

ПОДАЯ́ННЯ, я, *с.* 1. Пожертвування жебракові, бідникові; милостиня. *Тяжче заробити хліб, аніж випросити, але несеш подаяння за плечима, немов камінне жорно. Випрошує ці кусні Чайчиха зі сльозами і їсть зі сльозами* (Стельмах, I, 1962, 290).

2. Внесок на користь якоїсь особи або установи (звичайно з благодійною метою). *Тепер для попа головний клопіт — як більше висмоктати з громади прибутків. Отець Орест Солонинка, засвоївши цю премудрість, здирав з віруючих оізні треби і подаяння не лише грошима, але й натурою* (Мельн., До раю.., 1961, 59).

3. Те саме, що **пода́чка.** *Жінка давно слугувала комісарові, отримуючи за свої дрібні доноси міаерні подаяння* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 148).

ПОДБА́ТИ, а́ю, а́єш. Док. до **дба́ти** (у 1, 3 знач.). *Подбай живим про те, щоб було чим добрим тебе мертвого спом'янути!* (Укр.. присл.., 1955, 259); *Ви також повинні подбати кождий за себе* (Фр., III, 1950, 189); *А дочки, які, здається, мусили б найперше про нього подбати, ніби й не помічають, що батько валиться з ніг* (Гончар. Тронка, 1963, 84); — *Народ зголоднів, а ніхто не подбає, їсти ніхто не дасть... Як хочеш їсти — пий воду. — Один розкошує, а другий...* (Коцюб., II, 1955, 45); *Саме час подбати для дітей, щоб гордилися вони, пишалися б майбутнім своєї країни* (Ле, Міжгір'я, 1953, 55).

ПО́ДВИГ, у, *ч.* Важлива своїм значенням дія; вчинок, здійснюваний у важких, небезпечних умовах; героїчний, самовіддаиий вчинок. *Писати довго не можу, але написати листа для мене вже не подвиг, а зовсім звичайна річ* (Л. Укр., V, 1956, 193); *Парторг батальйону приніс екстрений випуск листівок про подвиг Самійла Поліщука, який у бою під Яссами знищив власноручно шість ворожих танків* (Гончар, III, 1959, 35); *Ніколи не зітруться з пам'яті народу трудові подвиги, мужність і героїзм комсомольців у боротьбі за побудову першого в історії людства соціалістичного суспільства* (Ком. Укр., 10, 1968, 21); // Самовіддана діяльність, поведінка, викликана глибоким почуттям. *Святкує юрба молода Свій світлий тріумф будівничий, Свій радісний подвиг труда* (Бажан, I, 1946, 174); // *перев. мн., розм., ірон.* Пригоди, витівки. *Швагер.. інакшої розмови з ним не має, як тільки про свої подвиги в нетверезім стані* (Март., Тв., 1954, 344); *Сигналізували про головні «подвиги» колгоспники районному прокуророві* (Вишня, I, 1956, 439).

ПОДВИ́ГАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *перех.* Двигати що-небудь якийсь час.

2. *неперех., чим.* Ворушити чим-небудь якийсь час; поворушити. *Подвигати ногами.*

ПОДВИГТИ́ТИ, ти́ть, *док.* Двигтіти якийсь час.

ПОДВИ́ЖНИК, а, *ч.* 1. Людина, яка з релігійних міркувань позбавляє себе життєвих благ; аскет. *Кожде слово, кождий рух Флавіана зміцнювали в них* [черничках] *ту думку, що се дуже святий муж, великий подвижник і угодник божий* (Фр., IV, 1950, 154); *Два вороновані автомати.. теліпаються на грудях людини, як вериги у подвижника* (Загреб., Європа 45, 1959, 48).

2. Самовідданий трудівник. *Я шукав колоритну постать для портрета.. Хотілося написати вченого,.. популярного в народі першовідкривача, подвижника науки* (Вол., Дні.., 1958, 42); — *Садівник і лісівник — два рідні брати. І той і той повинні бути подвижниками* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 39); // Людина, здатна на подвиг, самопожертву для досягнення високої мети. *Данте і Шекспір, Гете і Пушкін, Міцкевич і Шевченко — подвижники своєї нації і водночас — світочі людства!* (Рад. літ-во, 11, 1967, 53); *Максим здебільшого розповідав про великих людей світу, подвижників духу, творців техніки й винахідників* (Коз., Блискавка, 1962, 262).

ПОДВИ́ЖНИЦТВО, а, *с.* 1. Спосіб життя подвижника (у 1 знач.).

2. Самовідданість у труді, самовіддана діяльність, спрямована на досягнення високої мети. *Бездоганне життя Матвія Матвійовича, вченого, хірурга, самий факт трудового подвижництва його — хіба не служили Геннадію найбільш надійним щепленням проти паразитизму?!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 11); *Утиски, злигодні, поневіряння — вони тільки й випадали на долю дореволюційного українського літератора. Життя його було суцільною боротьбою, подвижництвом* (Літ. Укр., 30.V 1964, 2); *Цінних реліквій з'являється* [у радянських людей] *все більше і більше. Вони збуджують почуття високого громадянського обов'язку, запалюють молодих людей на подвижництво в ім'я Батьківщини* (Ком. Укр., 9, 1967, 23).

ПОДВИ́ЖНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **подви́жник.** *Того дня він вибігав мало не все місто й околиці, готуючи репортаж про таких, як Варвара Гнатівна, що прали матросам сорочки, варили пораненим зелений борщ.. Виявилося й справді, що Варвара не була одинокою подвижницею* (Кучер, Голод, 1961, 154).

ПОДВИ́ЖНИЦЬКИЙ, а, *с.* 1. Прикм. до **подви́жник;** // Власт. подвижникові. *До останнього дня свого багатостраждального і гіркого, справді подвижницького життя пристрасно кликав він* [Т. Шевченко] *народ «громадою обух сталить та добре вигострить сокиру»* (Літ. газ., 14.II 1961, 1).

2. Самовідданий. *Інтерес Максима Горького до народної поетичної творчості вражає своєю всеосяжністю. Тут особливо впадає в око.. подвижницьке збирання і вивчення фольклору* (Нар. тв. та етн., 2, 1968, 3); *Передові представники народів світу знали про благородну, подвижницьку працю Івана Франка, тягнулися до нього всім серцем* (Тич., III, 1957, 527).

ПОДВИЗА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., рідко.* Діяти, працювати, виявляючи себе в якій-небудь галузі (перев. негативно). *На арені політичного життя дореволюційної Росії подвизалося немало буржуазних і дрібнобуржуазних партій і угруповань* (Ком. Укр., 4, 1967, 5).

ПОДВІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який складається з двох однорідних або подібних частин, предметів. *Недалеко від храму між двома кипарисами статуя Артеміди на високому подвійному п'єдесталі* (Л. Укр., I, 1951, 157); *Чуйне вухо однаково могло розібрати навіть крізь подвійні рами та товсті мури — пегучний, але дружний спів* (Смолич, Мир.., 1958, 72).

◇ **Подві́йне підборі́ддя (вбло)** — підборіддя з товстою жировою складкою під ним. *В дверях з'явився важкий, з добрим черевом полковник. Подвійне підборіддя лягало йому на груди* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 144); *А пані одна там була така гладка, що голови не може нахилити, подвійне воло таке, що не пускає,— лихо та й годі!* (Вовчок. Вибр., 1937, 103).

2. Який проявляється у двох видах. *Ми бачимо .. незчисленні приклади колективної творчості. Умовимося: вислів колективна творчість має подвійне значення* (Рильський, IX, 1962, 208); *Хитрий чумак вів подвійну торгівлю: і рибою, і грішми, граючи на різ-*

ниці внутрішніх ціп між золотом і паперовими знаками (Стельмах, І, 1962, 234).

3. *перен.* Який має в собі різні, часто суперечливі якості; позбавлений єдності. *Автор .. наділя її* [Саню] *дуже складним і подвійним почуванням* (Мирний, V, 1955, 424).

△ **Подвійна бухгалтерія** *див.* **бухгалтерія.**

4. Збільшений удвічі; подвоєний. *В труді — подвійні в тебе* [молоді] *норми* (Тич., II, 1957, 216); *Час, всупереч фізичному правилу, яке наказувало йому бути рівномірним, гнав тепер з подвійною, потрійною швидкістю* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 305); // Розрахований на двох; призначений для двох. *Посеред хати, на великому подвійному ліжку, на білих рядних лежить моє кришенятко* (Коцюб., І, 1955, 418); // Значно більший проти звичайного; посилений. *Дзвінок забрязкав ще раз, з подвійною силою* (Фр., VI, 1951, 482); *Барах перезирнувся з дружиною і з подвійною люб'язністю подав йому на тарілці шинку* (Панч, В дорозі, 1959, 80).

ПОДВІЙНИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **двійник** 1. * У порівн. *Пливе тінь, шелестить стернею: щось іде з другого кінця.. Чи не Андрій не спить до цього часу? Ближче — він. Тоскний, самітній, ніби мій подвійник* (Вас., II, 1959, 97).

ПОДВІЙНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **подвійний** 2, 3. *Хитання щодо роду і типу відмінювання в іменниках іншомовного походження буває зумовлене різними причинами. Інколи воно може відбивати стан неупорядкованості, подвійності в самій мові — джерелі чи посередничку* (Мовозн., XVIII, 1963, 42).

ПОДВІЙНО. Присл. до **подвійний** 4. *У нас мама гостювала тижнів півтора, і за той час у нас в хаті подвійно людей було* (Л. Укр., V, 1956, 110); *Надходило Перше травня.. Воно мало бути для мене подвійно радісним: і святом весни, і днем закінчення школи* (Минко, Моя Миниківка, 1962, 113).

ПОДВІР, вóру, *ч., рідко.* Те саме, що **подвір'я.** — *Ой, що ж тебе принесло: Чи човничок, чи весло? — Приніс мене сивий кінь До дівчини на подвір* (Укр., лір. пісні, 1958, 132).

ПОДВІРЕНЬКО, а, *с., нар.-поет.* Зменш.-пестл. до **подвір'я.** *А на моє подвіренько Паде* [брате] *швидким соколонько* (Пісні та романси.., II, 1956, 155).

ПОДВІРНИЙ, а, е. 1. Стос. до кожного окремого двора, господарства. — *Чули правильний закон? — загорлав Денисенко.— Ніхто не має права зачепити нашу подвірну, хутірську чи відрубну землю!* (Стельмах, II, 1962, 134); // Здійснюваний по окремих дворах, господарствах. *Подвірний перепис.*

△ **Подвірна книга** — книга обліку і оподаткування дворів (*див.* **двір**[1] 2). *Тільки тепер згадала, що вона на роботі і повинна сидіти біля телефону за своїм столом, складаючи нову подвірну книгу села Ковалівки* (Кучер, Прощай.., 1957, 220).

2. *діал.* Надвірний. *Трохи згодом рипнули й подвірні* [двері], *випускаючи Пилипка надвір* (Мирний, IV, 1954, 299).

ПОДВІРНИК, а, *ч., іст.* Селянин, який не є членом сільської общини і живе відокремленим від неї двором, господарством. *Кругова порука — спільна відповідальність у платежах, якої до реформи не існувало на Україні у селян-подвірників, була запроваджена і у них* (Іст. УРСР, І, 1953, 480).

ПОДВІР'Я, я, *с.* 1. Обнесена огорожею або оточена будівлями ділянка землі коло хати, дому і т. ін.; двір. *Ходить він по подвір'ю, никає, то в садок подасться, постоїть під деревом і знов у двір* (Коцюб., І, 1955, 301); *В хмурих думах він підходить до просторого подвір'я Омеляна Шмалія, огородженого дощаним.. парканом* (Стельмах, І, 1962, 111)

2. Хата разом з усіма господарськими будівлями; індивідуальне селянське господарство. *Як твоя, доню, доля, то накупить чоловік і поля, а як безділля, то продасть і подвір'я* (Номис, 1864, № 1661).

3. Приміщення для тварин, реманенту, різних матеріалів і т. ін. *Я обережно постукав у темне вікно. За всіма ознаками, це було колгоспне подвір'я. Воно стояло скраю мальовничого села Н. Над річкою Пслом* (Ю. Янов., І, 1958, 303).

ПОДВІР'ЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **подвір'я.** — *Я закличу до себе гроїсті музики та наманю хлопців повну хату і кімнату, ще й подвір'ячко* (Н.-Лев., І, 1956, 96); *Згадалось невеличке, завжди чистеньке подвір'ячко, садок за хатою* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 21); *Ой, чого плачеш, чого жалуєш, молодая Ярино? Ой, чи жаль тобі татонька свого Чи подвір'ячка його?* (Укр., лір. пісні, 1958, 105).

ПОДВОЄНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **подвоїти.** *Двадцять три роки, подвоєні в тіпях на худому обличчі, у зморщці на чолі, немов зреклись своїх прав, зсушили молодість...* (Коцюб., II, 1955, 208); // **подвоєно,** *безос. присудк. сл. За роки Радянської влади в СРСР майже подвоєно врожайність озимої пшениці* (Хлібороб Укр., 1, 1968, 18).

2. *у знач. прикм.* Збільшений удвічі; подвійний. *Напруження на фронті передавалось і в цех. Люди залишались на подовжені, а то й на подвоєні зміни* (Баш, На.. дорозі, 1967, 201); // Значно більший проти звичайного; посилений. *Клим не розуміє ні тих віршів, ні батькового захоплення ними. Інша річ — цукерки. Тут хлопець цілком схвалює батьків смак і завжди готовий з подвоєною енергією наполягати на ці ласощі* (Мак., Вибр., 1954, 10); *Струмінь зустрічного повітря з подвоєною силою вдарив в обличчя Марка* (Трубл.. Шхуна.., 1940, 85).

3. *у знач. прикм., перен., рідко.* Те саме, що **подвійний** 3. *Зійшов з помосту дивний Айра Олдрідж, Упав у крісло, стомлений своїм Життям подвоєним, що зветься грою* (Рильський, І, 1956, 170).

4. *у знач. прикм., лінгв.* Утворений способом редуплікації; повторений двічі (про звук, букву, основу).

ПОДВОЄНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **подвоєний** 3. *Сурми грають, військові йдуть в процесії, а я (ніяк подвоєності не позбавлюсь!) дивлюсь* (Тич., II, 1957, 146).

ПОДВОЄННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **подвоїти** і **подвоїтися.** *Штучне подвоєння хромосом у ядрах клітин зерна жита дало бажані результати — одержано досить крупне зерно* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 26).

2. *рідко.* Те саме, що **роздвоєння** 1. *З квантової електродинаміки випливає уявлення про подвоєння нашого світу на дві симетричні частини: на речовинний і антиречовинний світи* (Знання.., 3, 1967, 2); *У цьому Варвариному подвоєнні було багато дивного, але це було саме подвоєнням, того збагаченням її життя* (Перв., Дикий мед, 1963, 207).

3. *лінгв.* Те саме, що **редуплікація.**

ПОДВОЇТИ *див.* **подвоювати.**

ПОДВОЇТИСЯ *див.* **подвоюватися.**

ПОДВОЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подвоювати** і **подвоюватися.**

ПОДВОЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПОДВОЇТИ,** бю, їш; *наказ. сп.* подвоюй і подвій; *док., перех.* 1. Збільшувати вдвічі. *Комбайни збільшують видобуток вугілля, подвоюють і потроюють продуктивність робітників* (Рад. Укр., 5.VIII 1949, 3); *За п'ятиріччя ми*

подвоїли урожай усіх культур (Хліборіб Укр., 1, 1966, 5); // Значно збільшувати проти звичайного; посилювати. *Танець кожній жінці подвоює вроду* (Баш, Надія, 1960, 75); *Почуття* [почуття] *товариського і чисто людського обов'язку відразу подвоїло її сили* (Фр., II, 1950, 311).

2. *рідко.* Відбивати кого-, що-небудь (про дзеркало, воду і т. ін.). *Дзеркало подвоїло наші парадні фігури* (Коцюб., II, 1955, 362).

3. *діал.* Висловлювати думку, суперечну попередній, заперечувати сказане раніше. — *Хай пан хоч живцем закопає нас у землю, а ми не подвоїм свого слова* (Стельмах, I, 1962, 347).

ПОДВóЮВАТИСЯ, ююся, ююшся, *недок.*, **ПОДВОЇ́ТИСЯ,** óюся, óїшся; *наказ. сп.* подвóюйся *і* подвóйся; *док.* 1. Збільшуватися вдвічі. *Підраховано, що в сучасну епоху за кожні десять років обсяг наукової інформації, що є в розпорядженні людства, приблизно подвоюється* (Рад. Укр., 11.IV 1967, 4); — *Ти кричиш? Ну, вибачай, за се тобі подвоїться порція* [ударів] (Фр., IV, 1950, 239); *Серце, мій сурмач, Моя струна, як треба — то подвійся, Вдесятерись, як треба плакать — плач, Пали, гнівись, лиш з правди не посмійся!* (Мал., Листи.., 1961, 9); // Значно збільшуватися проти звичайного; посилюватися. *Ось мигнуло щось перед очима — жовте, кругле, дрібненьке... Невже філоксера? Увага подвоюється, зіниці ширшають* (Коцюб., I, 1955, 207); *Він відчув велику приязнь до старого акина, і ця приязнь подвоїлася, коли Жайсак розповів йому про те, як славетний акин.. склав пісеньку-сатиру про товстого бая* (Тулуб, В степу.., 1964, 359).

2. Здаватися подвійним (у 1 знач); двоїтися (про предмети). *Якщо дивитися крізь кристал кальциту, то зображення предметів подвоюються* (Таємн. ванна, 1957, 26); *Вона вдивлялася в дядька Якима, борода якого маячила немовби десь далеко в тумані, а сам він наче подвоювався* (Юхвід, Оля, 1959, 170).

3. *діал.* Суперечити самому собі. *Він подвоївся: раз казав, що нічого не бачив, а вдруге признався, що бачив* (Сл. Гр.).

ПОДЕ́ЙКУВАТИ, ують, *недок., перех. і неперех., розм.* Говорити, розповідати що-небудь про когось, щось; передавати чутки, поголоски і т. ін. *Ну, що подейкують про його* (Сл. Гр.); — *Що ж там подейкують на базарі? Які там новини?* (Смолич, Мир.., 1958, 17); *Фабричні та вантажники з пристані подейкували, що сходка матиме для заробітчан неабияке значення* (Гончар, Таврія, 1952, 87); — *Зазнався мій батько, як подейкують люди, чи це наклеп?* (Минко, Ясні зорі, 1951, 66); *Подейкують, ніби бригадир Іван Косило хотів покепкувати з механізатора Івана Моторенка* (Вишня, II, 1956, 52); *Подейкували про можливий прихід військ Наливайка* (Ле, Наливайко, 1957, 285).

ПОДЕ́ЙКУВАНО, *безос. присудк. сл., розм.* Хтось говорив, розповідав що-небудь, про когось, щось. *Колись на Яхрема скрізь подейкувано, що він крадене передержує* (Гр., II, 1963, 314).

ПОДЕКА́ДНИЙ, а, е. Підготовлюваний, здійснюваний, виконуваний і т. ін. щодекади, розрахований на декаду (у 1 знач.). *Подекадний план.*

ПОДЕКА́ДНО. Присл. до **подека́дний.**

ПОДЕ́КОЛИ, *присл., розм.* Те саме, що **і́ноді.** — *Чи він читає подеколи що-небудь?* (Коб., II, 1956, 284); *Серед лабораторних тварин поширені численні інфекційні захворювання, подеколи дуже небезпечні для них* (Наука.., 2, 1967, 31).

ПОДЕ́КУДИ, *присл.* 1. У деяких місцях, місцями; де-не-де. *На горі між буком чорніє подекуди сосна* (Коцюб., III, 1956, 139); *Подекуди стоять самотою клапті недокошеної пшениці* (Вас., I, 1959, 130); *Стіл був покритий шматком червоної матерії.., подекуди пропаленої то сірником, то цигаркою* (Дмит., Наречена, 1959, 172).

2. Іноді, часом. *Балабуха вкидав подекуди слівце та все поглядав на Онисю* (Н.-Лев., III, 1956, 18); *Звикши до того, що її всі вважають за рівню, вона вже подекуди намагалася верховодити і навіть коверзувати* (Стельмах, I, 1962, 154).

3. *рідко.* Якоюсь мірою; частково. *У якомусь глухому сільці колишній червоноармієць влаштував радіо, на подив, а подекуди й острах своїх односельців* (Кулик, Записки консула, 1958, 62).

ПОДЕМОБІЛІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Демобілізувати всіх або багатьох. — *Де то, Сергійку, батько наш? І чого його так довго держать, молодших он уже подемобілізовували* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 43).

ПОДЕ́НКА, и, *ж., ент.* Те саме, що **однодéнка** 1. *Поденка — невеличкий метелик. Його життя облічується хвилинами* (Рад. Укр., 19.I 1964, 2).

ПОДЕ́ННИЙ, а, е. 1. Який провадять, здійснюють день у день, щодня; щоденний. *Поденний розрахунок за роботу;* // Яким оцінюють, оплачують кожен відпрацьований день. — *Опріч поденної ціни, я тебе й награжу* [нагороджу] *за твою правду* (Кв.-Осн., III, 1956, 404); // *у знач. ім.* **подéнне,** ного, *с.* Плата за кожен відпрацьований день. — *Чи не знаєте, що ся фабрика не приносить мені майже ніякого зиску.. І відки я приходжу до того підвищувати вам поденне? З яких капіталів?* (Фр., III, 1950, 193).

2. Оплачуваний за кількістю відпрацьованих днів. *Якби не поденна робота в дворі та на панських ланах, то хто зна, як би Мартоха прожила з дрібними дітьми* (Л. Укр., III, 1952, 636); *Маркові іноді щастило влаштуватись на поденну роботу* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 380); // *у знач. ім.* **подéнна,** ної, *ж.;* **подéнне,** ного, *с., розм.* Звичайно тимчасова, сезонна робота, оплачувана за кількістю відпрацьованих днів. *Ніщо не могло зробити їй* [Маланці] *більше присмності, як горсточка насіння, випрохана в путящої хазяйки або зароблена на поденному* (Коцюб., II, 1955, 25); *Її батько був чоботар, мати заробляла на поденній, бо землі в їх не було* (Гр., Без хліба, 1958, 81); — *Коли почнеться виробництво, то півколгоспу туди* [на цукроварню] *йде на поденну* (Ле, В снопі.., 1960, 40).

3. Який виконує роботу (звичайно тимчасову, сезонну), оплачувану за кількістю відпрацьованих днів. *Тамтой був поденним робітником* (Вільде, Сестри.., 1958, 498); *Самі* [брати Павлюки] *працювали, як скажені, і заливали сала за шкуру «строкоєим» і поденним наймитам* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 66); // *у знач. ім.* **подéнний,** ного, *ч.;* **подéнна,** ної, *ж.* Людина, яка виконує роботу, оплачувану за кількістю відпрацьованих днів. [Лукерія Степанівна *(гука)*:] *Олесю-гу! А я тебе шукаю по саду та по леваді; думала, знов запаси огородину за котрусь поденну?* (Кроп., II, 1958, 272); * У порівн. — *Не можу я так жить,— кричав Юхим Барило,— щоб мене кидали з роботи на роботу, як поденного! Я хочу буть на постійній* (Кучер, Трудна любов, 1960, 180).

ПОДЕ́ННИК, а, *ч.* Найманий робітник з поденною оплатою праці. *Між нами, поденниками, працював і наймит Гливин — Яким* (Тесл., З книги життя, 1949, 68).

ПОДЕ́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **подéнник.**

ПОДЕ́ННО. Присл. до **поде́нний** 1, 2. *Питаємо* [ми з Прокопом у хазяйки], *чи буде її рада на те, щоб ми поденно за хату їй сплачували* (Вовчок, I, 1955, 139); *Кожен лічить свої заробітки, поденно і за місяць* (Кучер, Трудна любов, 1960, 5); *Робив* [Прокіп] *поденно по мужиках* (Головко, I, 1957, 201); *Федь від непам'ятних часів працював у діда поденно. Він орав, сіяв, молотив* (Гжицький, У світ.., 1960, 63).

ПОДЕ́ННЯ, я, *с., діал.* 1. Дпо. — *Ніхто мене не посилав* [на похорон],— *відповіла* [Пазя] *соромливо. Достоту, як та миша під снопами, що як снопи розберуть аж до подення, то вона ховається в нору* (Март., Тв., 1954, 381).

2. *перен., зневажл.* Декласовані елементи суспільства. — *Так, я справді на дні,— думалось йому,— на дні суспільності, а отсе довкола мене що ж, як не подення суспільності* (Фр., I, 1955, 275).

ПОДЕ́НЩИНА, и, *ж.* 1. Поденна робота. *Молодиця день цілий робила на поденщині* (Вовчок, I, 1955, 368); *Вона вже ходила в економію на поденщину — влітку садила та полола панські городи, за що їй пан платив по злоту за день* (Вишня, II, 1956, 338).

2. Плата за поденну роботу. *Її іще нерозквітла молодість в думках соромливо горнулася до бідного Мирона Величка, який жив на поденщині з косовиці* (Стельмах, I, 1962, 320).

ПОДЕРЕВ'ЯНІ́ЛИЙ, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **подерев'яні́ти;** // *у знач. прикм. Болять пальці на ногах, і ще не одійшли подерев'янілі п'яти* (Епік, Тв., 1958, 357).

ПОДЕРЕВ'ЯНІ́ТИ, ію, іеш, *док.* 1. Втратити чутливість, здатність рухатися; затерпнути, заніміти. *Не відчуває Вікторія своїх ніг, вони ніби подерев'яніли* (Хижняк, Тамара, 1959, 258).

2. Стати нерухомим від якого-небудь сильного переживання, почуття; завмерти. — *Вона не заплакала, а тільки уся подерев'яніла... Стали її розважати, вона мовчить, та усе у куток пильно дивиться* (Кв.-Осн., II, 1956, 460).

ПОДЕРЕНЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* Дерепчати якийсь час.

ПОДЕРЕНЬКОТА́ТИ, кочу́, ко́чеш *і* **ПОДЕРЕНЬКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док., розм.* Деренькотати, деренькотіти якийсь час.

ПОДЕРЕНЬКОТІ́ТИ *див.* **подеренькота́ти.**

ПОДЕ́РЖАТИ, жу, жиш, *док., перех.* 1. Держати що-небудь у руках, роті, зубах і т. ін. якийсь час. *Йон взяв у руку хрестик, подержав його, потер між пальцями* (Коцюб., I, 1955, 270); — *Та випий, кумо, хоч стакан!.. Та хоч покуштуй, хоч у руках подерж!* (Н.-Лев., III, 1956, 253); // Притуливши руку, пальці і т. ін. до кого-, чого-небудь або поклавши їх на когось, щось, залишати в такому положенні якийсь час. *Востаннє розчеше йому хтось липке волосся, закриють очі та ще подержать їх пальцями.., щоб.. не витріщалися вони* (Хотк., I, 1966, 131).

◇ **Поде́ржати до креста́,** *заст.*— прийняти від купелі; охрестити. *Оцей годований кабан! Оце ледащо. Щирий пан.. Такий своїх байстрят з десяток У год подержить до христа* [хреста] (Шевч., II, 1953, 88).

2. Підтримувати що-небудь якийсь час. — *Там же драбина не стоїть як слід, упадеш. Ось я подержу* (Головко, II, 1957, 151).

3. Змушувати залишатися, перебувати де-небудь якийсь час. — *Узяли мене, подержали до другого дня у чорній* (Мирний, III, 1954, 170); — *Хіба тепер тюрма! Подержать місяць, та й додому випустять,— додала друга з дівчат* (Головко, II, 1957, 9); // Залишати десь, у кого-небудь якийсь час. *Подержте, добродію, байки у себе довше, та як вони забудуться, витягніть їх знизу, та й перечитайте* (Мирний, V, 1955, 384); — *Чому ви не хотіли подержати Парасинку ще зо три роки коло себе?* (Коб., II, 1956, 20).

ПОДЕ́РЖАТИСЯ, жуся, жишся, *док.* 1. Держатися за кого-, що-небудь якийсь час. *І все це* [гори, дача, виноградники] *конкретне, таке, за що можна подержатись...* (Вишня, I, 1956, 168).

2. *перен.* Не відступати, не здаватися якийсь час. *Управитель об'явив нову ціну.. Порадились мужики: можна б іще подержатись який день, та що сипатись зерно стане, не вжнеш тоді* (Головко, II, 1957, 240).

ПОДЕ́РТИ *і* **ПОДРА́ТИ,** деру́, дере́ш; *мин. ч.* поде́р, ла, ло *і* подра́в, дра́ла, ло; *наказ. сп.* подери́. 1. *перех.* Док. до **де́рти** і **дра́ти** 1, 4. *Вони подерли на собі сорочки, бились навкулачки* (Н.-Лев., I, 1956, 418); *Хоч витропив* [вистежив] *я того пугача, а гнізда його не знайшов — тільки дурно подрав шгани* (Вовчок, VI, 1956, 339); *Обережно Дем'ян одриває ріжок конверта — так, щоб не подерти й листа* (Смолич. Мир., 1958, 159); *Де вже ставало надміру тряско, там хтось уставав і йшов пішки, аж нарешті подер черевики в шмаття* (Л. Укр., V, 1956, 363); — *Хоч чорт лапті подрав, та докупи зібрав* (Номис, 1864, № 9023); *Він* [вовк] *собі тільки боки подер колючками та й поплентався геть до болота* (Коп., Як вони.., 1948, 9).

2. *неперех., перен., розм.* Док. до **дра́ти** 7. *Посипенко, як несамовитий, схопився і чимдуж подрав у садок* (Мирний, IV, 1955, 167).

◇ **Моро́з (хо́лод, холодо́к) поде́р (подра́в) по спи́ні (по́за спи́ною, по́за пле́чі);** *безос.* **Моро́зом подра́ло по шку́рі; По́за шку́рою (по шку́рі) подра́ло** — про неприємне відчуття холоду від несподіваного, сильного переляку, переживання і т. ін. *У Чіпки аж мороз подрав по спині: він ніколи не чув такого дідового голосу..* (Мирний, II, 1954, 62); *Калинович перший раз почув у оцій канцелярії, як мороз подер його поза плечі* (Фр., VI, 1951, 333); *Соломію аж холодок подрав по спині від того погляду* (Кучер, Прощай.., 1957, 209).

ПОДЕ́РТИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **поде́рти** 1. *На землі лежала довга, місцями подерта, місцями полатана буда* [верх халабуди] (Кобр., Вибр., 1954, 76); *Не спиться Івану — до ранку спокою йому не знайти, подерту в походах шкірянку вже знають безсонні пости* (Уп., Вірші.., 1957, 148); *Майже всі* [бійці] *були вже обшарпані, закривавлені, подерті колючими гілками* (Гончар, III, 1959, 104); // *у знач. прикм. Подерте листя з дерев, збита трава й поламані квіти ніби обмилися свіжою водою* [після граду] (Кобр., Вибр., 1954, 143); *Прихильник мужицького царства замислювався, поглядаючи на свої подерті, потріскані ноги* (Стельмах, I, 1962, 503).

2. *у знач. прикм.* Дірявий, драний. *Зверху сипав і сипав дрібний сухий сніг, наче борошно з подертого сита* (Тулуб, В степу.., 1964, 220); *На те він і кравець, щоб подертий жупан носити!* (Укр.. присл., 1955, 62); *Коли я боялася тих злиднів, то се не тому, що мене лякав голод, голод, пошарпані вбрання, подерті черевики* (Л. Укр., III, 1952, 699); * Образно. *Дощ трохи ніби вщух. Поміж подертих хмар виплив щербатий місяць* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 111).

ПОДЕ́РТИСЯ *і* **ПОДРА́ТИСЯ,** деру́ся, дере́шся; *мин. ч.* поде́рся, лася, лося *і* подра́вся, дра́лася, лося; *наказ. сп.* подери́ся. 1. Док. до **де́ртися** і **дра́тися** 1, 2, 4. *Його біла сорочка почорніла від бруду, солом'яний бриль подерся* (Бойч., Молодість, 1949, 134); *Він кинувся на стежку й подерся на гору між терном* (Н.-Лев., III, 1956, 225); *Подрались, мов на сміх, Наче*

діти по граки, По дубах тих козаки (Манж., Тв., 1955, 170); *Яких там.. не було дерев, кущів.. Одно стовпом подралось догори.., друге кущем розпустило свої віти* (Стор., I, 1957, 356); *Дяк мерщій подрався поміж людьми в кухню* (Мирний, III, 1954, 86); *Злодій не міг далеко втекти. Навряд, щоб він пішов у сопки й подерся в темряві крізь кущі та тайгу* (Трубл., I, 1955, 85); *Подерлися, як пес з котом* (Сл. Гр.); * Образно. *По горі бузок подрався* (Горд., Дівчина.., 1954, 136).

2. Подряпатися об що-небудь гостре. *Біг* [Еней] *так, що сам себе не чув; ..Увесь об колючки подрався* (Котл., I, 1952, 124).

ПОДЕСЯТЕ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. **до подесятери́ти;** // *у знач. прикм. Подесятерена енергія.*

ПОДЕСЯТЕРИ́ТИ *див.* **подесятеря́ти.**

ПОДЕСЯТЕРИ́ТИСЯ *див.* **подесятеря́тися.**

ПОДЕСЯТЕРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПОДЕСЯТЕРИ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док., перех.* 1. Збільшувати вдесятеро; // Збільшувати у багато разів проти звичайного; значно посилювати. *Кооперування в розвитку економіки подесятеряє сили кожної соціалістичної держави і світової системи соціалізму в цілому* (Рад. Укр., 1.III 1963, 4); *В. І. Ленін, передбачаючи наближення революції, закликав соціал-демократичні організації подесятерити агітацію в масах для організації робітничого класу* (Іст. УРСР, I, 1953, 592).

2. *розм., рідко.* Повторювати багато разів. *Я вже говорив і подесятерив, щоб хлопці не робили шкоди в полі* (Сл. Гр.).

ПОДЕСЯТЕРЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.,* **ПОДЕСЯТЕРИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Збільшуватися вдесятеро; // Збільшуватися у багато разів проти звичайного; значно посилюватися. *Башкуєв кидався від столу до столу, намагаючись дізнатись, хто кричить, але де там! Поки він стояв перед одним столом, позад нього галас подесятерявся* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 138); *Михайлов.. почувся солодкий запах теплої паляниці, аж спазмами горло звело, а в животі забурчало; голод, який був трохи вгамувався від безнадії, подесятерився* (Збан., Сеспель, 1961, 164).

2. *тільки недок.* Пас. до **подесятеря́ти.** *Труднощі будівництва соціалізму подесятерялися тим, що СРСР майже тридцять років був єдиною в світі соціалістичною державою, зазнавав запеклих атак ворожого капіталістичного оточення* (Програма КПРС, 1961, 11).

ПОДЕШЕВІ́ТИ, і́є, *док.* Стати дешевим (у 1 знач.); // Втратити свою вартість; знецінитися.

ПОДЕШЕ́ВШАТИ, ає. Док. до **деше́вшати.** — *Може, й правда, що матерія скоро подешевшає* (Головко, II, 1957, 130).

ПОДЖЕРКОТА́ТИ, очу́, о́чеш *і* **ПОДЖЕРКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док., перех. і без додатка.* Джеркотати, джеркотіти якийсь час. — *Ось вони* [німці] *поджеркотіли щось поміж собою, перелистали списки* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 15).

ПОДЖЕРКОТІ́ТИ *див.* **поджеркота́ти.**

ПОДЗВЕ́ПІТИ, ню, ни́ш, *док.* Дзвеніти якийсь час. *Голос подзвенів і затих.*

ПОДЗВЕ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок., діал.* Подзенькувати.

ПОДЗВІ́Н, во́ну, *ч., заст.* 1. Похоронний дзвін. *І землі йому* [паламареві] *..перепадає десятин до п'яти; ..та ще не без того, що й за подзвін хто перекине* (Мирний, III, 1954, 87).

2. Плата дзвонарю за похоронний дзвін. *Один дума, як би його Достроїть палати. Другий дума, як би його На подзвін придбати* (Шевч., II, 1963, 307).

◇ **На по́дзвін не дба́ти** *див.* **дба́ти.**

ПОДЗВІ́ННЕ, ного, *с., заст.* Те саме, що **по́дзвін** 2. *Вже сховала в скрині собі на смерть і намітку, й сорочку, і гроші на похорон, на свічки, на подзвінне* (Н.-Лев., II, 1956, 20).

ПОДЗВІ́ННЯ, я, *с.* 1. *заст.* Те саме, що **по́дзвін.** *Звідкілясь іздалеку.. чулося подзвіння..— на відправу по якомусь хутірському небіжчикові* (Смолич, Рево та стогне.., 1960, 160); [Оксана:] *Віддайте ці гроші на подзвіння та на церкву* (Кроп., I, 1958, 419).

2. *рідко.* Те саме, що **дзвеніння.** *Золоте подзвіння бджіл губилось у старих липах* (Донч., IV, 1957, 143).

ПОДЗВОНИ́ТИ, дзвоню, дзво́ниш. *док.* 1. *неперех.* Док. до **дзвони́ти.** *Пастя.. ступила на низький ганок і подзвонила* (Л. Укр., III, 1952, 582); *Завадка.. схопив з стола склянку і подзвонив нею об графин* (Вільде, Сестри.., 1958, 474); *В посту центрального управління знов подзвонив телефон* (Трубл., Шхуна.., 1940, 298); *Хотів* [Василь] *подзвонити матері. Набрав номер — зайнято* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 19); *Подзвонив комбат і передав Сагайді командування ротою* (Гончар, III, 1959, 123); — *Ти увечері піди до нього, та, гляди, язика свого придержуй... Ананій буде його розгойдувати, щоб ти про діла подзвонив...* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 411).

2. *перех.* Ви́кликати дзвінком. *Він подзвонив лакея; розпитав, що то* [за гомін, туніт] (Мирний, I, 1949, 302); *Він тут же.. подзвонив санітарку* (Ю. Янов., II, 1954, 80).

3. *неперех.* Дзвонити якийсь час.

ПОДЗВО́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подзво́нювати** і звуки, утворювані цією дією. *Зненацька почув* [Денис] *тихе подзвонювання велосипеда* (Тют., Вир, 1964, 245).

ПОДЗВО́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.* 1. Дзвонити (у 1 знач.) не дуже сильно або час від часу. *В тихім ранковім по'вітрі подзвонює тронка..* (Гончар, Тронка, 1963, 254); *Лихвар.. все приходив до кімнати під дахом великого будинку та все кликав, подзвонюючи монетами, Пашку перейти трохи ближче, до двох гарненьких.. кімнаток* (Хотк., I, 1966, 126).

2. Дзвонити (у 2 знач.) час від часу. *Він сидів у сільраді та подзвонював телефоном у район* (Кучер, Прощай.., 1957, 462).

ПОДЗВЯ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подзвя́кувати** і звуки, утворювані цією дією.

ПОДЗВЯ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Дзвякати не дуже сильно або час від часу. *Кум-полковник вкотив у двір сивими кіньми, побрязкуючи, подзвякуючи бубонцями* (Вовчок, I, 1955, 133); *На вибоях .. подзвякувало переднє колесо культиватора* (Стельмах, На.. землі, 1949, 298).

ПОДЗЕЛЕНЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* 1. Дзеленчати якийсь час.

2. Дзвонити чим-небудь якийсь час. *Віталик взяв* [тронку], *подзеленчав* (Гончар, Тронка, 1963, 327).

ПОДЗЕЛЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Дзеленькати якийсь час.

2. Дзвонити чим-небудь якийсь час.

ПОДЗЕЛЕНЬКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* 1. Дзеленькотіти якийсь час. *Подзеленькотіти ложечкою в склянці.*

2. Дзвонити чим-небудь якийсь час.

ПОДЗЕЛЕ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Дзеленькати не дуже сильно або час від часу. *Він* [трамвай].. *різко подзеленькує, висипаючи на шосе перших пасажирів* (Вітч., 2, 1956, 97).

2. Дзвонити чим-небудь не дуже сильно або час від часу.

ПОДЗЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *док.* Дзенькати якийсь час. *Данько помахав, подзенькав у повітрі зв'язкою запасних підків* (Гончар, II, 1959, 40).

ПОДЗЕ́НЬКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подзе́нькувати** і звуки, утворювані цією дією. *Десь поблизу паслася худоба, чути було подзенькування дзвіночків* (Томч., Готель.., 1960, 21).

ПОДЗЕ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Дзенькати не дуже сильно або час від часу. *Сокира вправно подзенькує в міцних руках* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 31); *Дзижчали кулі, іноді подзенькуючи, мабуть, об чиюсь лопатку* (Гончар, III, 1959, 50); *Потроху, непомітно згубив він колишню сором'язливість, вже й олівцем по графіку подзенькував на засіданнях* (Мушк., Серце.., 1962, 297).

ПОДЗИЖЧА́ТИ, чи́ть, *док.* Дзижчати якийсь час.

ПОДЗИ́ЗКУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **подзи́зкувати** і звуки, утворювані цією дією. *Кулі дзижчали так близько, як ніколи ще над ним не дзижчали.. Пригинався, падав під їхнім подзизкуванням, але страху не почував* (Гончар, II, 1959, 25).

ПОДЗИ́ЗКУВА́ТИ, ує, *недок., розм.* Дзизкати не дуже сильно або час від часу.

ПОДЗЮБА́НИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **подзюба́ти** 3. *Новий учитель,.. хлопець з добродушним трохи подзюбаним обличчям, вподобався людям* (Вас., I, 1959, 135).

ПОДЗЮБА́ТИ *див.* **подзьоба́ти.**

ПОДЗЮРИ́ТИ, и́ть, *док., розм.* Почати дзюрити; // *безос. Он знов крізь стелю подзюрило* (Сл. Гр.); // Полити сильно (про дощ). *А тут знов подзюрив дощ* (Сл. Гр.).

ПОДЗЮРКОТА́ТИ, о́че *і* **ПОДЗЮРКОТІ́ТИ,** ти́ть, *док.* Дзюркотати, дзюркотіти якийсь час.

ПОДЗЮРКОТІ́ТИ *див.* **подзюрката́ти.**

ПОДЗЮРЧА́ТИ, чи́ть, *док.* Дзюрчати якийсь час.

ПОДЗЯВКОТІ́ТИ, ти́ть, *док., розм.* Дзявкотіти якийсь час. *Цуценя, заграючи з дівчинкою,.. гучно дзявкотіло. Заллється, подзявкотить, а потім змовкне* (Коз., Блискавка, 1962, 62).

ПОДЗЬОБА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подзьоба́ти** 3. *Подзьобане віспою бородате обличчя осміхалося* (Коцюб., I, 1955, 368); *На подзьобаному дощем піску залишалися відбитки його босих ніг* (Шиян, Гроза.., 1956, 682); * Образно. — *Це й тебе стосується,— відповів Євген Панасович, вдивляючись в листочок цигаркового паперу, густо подзьобаний чорним ряботинням літер друкарської машинки* (Речм., Весн. грози, 1961, 84); * У порівн. *За огорожею безвільно лежало розімліле, заспокоєне море без жодної хвильки, тільки рябе якесь, ніби подзьобане дощовими краплинами* (Збан., Сеспель, 1961, 41); // *у знач. прикм. Зирк — перед нею стоїть паламар і держе* [держить] *в руках олив'яну тарілочку з високою подзьобаною проскурою* (Мирний, III, 1954, 321); *Жалюгідний вигляд мав подзьобаний, гривастий лев на рештках кам'яного ганку* (Юхвід, Оля, 1959, 33).

ПОДЗЬОБА́ТИ, дзьоба́ю, дзьоба́єш *і рідко* **ПОДЗЮБА́ТИ,** дзюба́ю, дзюба́єш, *док., перех.* 1. Склювати все або багато чого-небудь. *Птаство голодне його* [зерно] *подзьобало* (Манж., Тв., 1955, 104); *Курчатка пшоно геть чисто все подзюбали* (Сл. Гр.).

2. Склювати трохи чого-небудь. * Образно. *Данько.. посьорбав нашвидку з хлопцями гарячого борщу, подзьобав на бігу в садку вишень* (Гончар, II, 1959, 269).

3. *перен.* Укрити яку-небудь поверхню заглибинами, ямами, ямками і т. ін. в багатьох місцях. *Ворожі снаряди оголили місцевість, подзьобали землю* (Збан., Між.. людьми, 1955, 44); *Упавши на білу поверхню сметани, соляні крупинки враз подзьобали її сірими цяточками* (Сенч., Опов., 1959, 46).

ПОДЗЬОБУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Дзьобати потроху або час від часу. * Образно. *Сидіти б Уляні за їхньою* [чоловіка й дочки] *широкою спиною та гарбузове насіння подзьобувати, а вона.. на роботу щодня ходить* (Кучер, Прощай.., 1957, 466).

ПОДИ́БАТИ [1], аю, аєш, *розм.* Док. до **ди́бати.** *Подибала стара мати Доню в поле доганяти...* (Шевч., I, 1951, 391); *Спотикаючись об сухі грудки босими ніжками, Василько подибав назад додому* (Панч, II, 1956, 153).

ПОДИ́БАТИ [2] *див.* **поди́бувати.**

ПОДИ́БАТИСЯ *див.* **поди́буватися.**

ПОДИ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПОДИ́БАТИ,** поди́баю, поди́баєш *і* поди́блю, поди́блеш; *мн.* поди́бають *і* поди́блять; *док., перех., розм.* 1. Помічати, бачити в комусь, чомусь що-небудь. *На її лиці було знати супокій, який подибуємо в людей, що живуть у найглибшій самоті й духовній рівновазі* (Коб., I, 1956, 440); // Виявляти під час читання, в результаті дослідження і т. ін. *Ще в другій половині V ст. до н. е. ми подибуємо найстаріші відомості про книжкову торгівлю в Стародавній Греції* (Знання.., 8, 1967, 10).

2. Зустрічати кого-, що-небудь у житті, роботі і т. ін. *Приятелів мало подибував* [Андрій] *на своїм короткім віку* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 42).

3. Натрапляти на кого-, що-небудь на своєму шляху, десь, у якомусь місці. *Околиця Губич відзначується* [відзначається] *тою властивою підгірським сторонам красотою, котрій рівної не подиблеш деінде* (Фр., VIII, 1952, 337).

ПОДИ́БУВАТИСЯ, уєтьcя, *недок.,* **ПОДИ́БАТИСЯ,** поди́бається *і* поди́блеться; *мн.* поди́баються *і* поди́бляться; *док., розм.* 1. Траплятися на чиєму-небудь шляху, десь, у якомусь місці. *Тут на кожному кроці подибувались запилені,.. проте живі акації* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 196).

2. Стикатися з ким-, чим-небудь. *Хоч які* [хмарки непорозуміння] *маленькі,.. а, подибавшись з другим* [непорозумінням], *чорніли, розтягалися* (Кобр., Вибр., 1954, 35).

ПОДИ́БУЛЯТИ, я́ю, я́єш, *розм.* Док. до **дибуля́ти.** *Марко обережно подибуляв до птахів* (Стельмах, Правда.., 1961, 22).

ПО́ДИВ, у, *ч.* 1. Почуття або стан, викликані сильним враженням від чого-небудь незвичайного, несподіваного, незрозумілого і т. ін. *Діти.. перебігали раз у раз з однієї бійниці до другої й голосно, й весело переказували одно одному свої подиви й враження* (Стар., Облога.., 1961, 47); *У великих круглих зіницях кочегара був скоріше подив, ніж страх* (Донч., Дочка, 1950, 92); // Надзвичайне здивування від когось, чогось, захоплення ким-, чим-небудь. *Геніальність цієї знаменитої, всебічно обдарованої людини* [Т. Г. Шевченка] *ще й досі викликає загальний подив* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 30); *Вдягла* [мати] *ту хустку та така стала, що я аж рота роззявив з подиву* (Збан., Єдина, 1959, 16); // Нерозуміння кого-, чого-небудь, сумнів, збентеженість з якогось приводу. *Вони подивилися один на одного майже з переляком, подивилися очима людей, що їх несподівана, нежданa річ ввела в подив* (Кобр., Вибр., 1954, 208); *Василько, стоячи на лаві, в дитячому чистому подиві позирав на матір, не розуміючи, що їй болить* (Гончар, II, 1959, 197).

2. *рідко.* Огляд. [Федон:] *Я не запродав своєї Терпсіхори* [статуї]. *Я поставив її на подив людський, мов у храмі* (Л. Укр., III, 1952, 436).

ПОДИВИ́ТИСЯ, дивлю́ся, ди́вишся; *мн.* поди́вляться; *док.* 1. *неперех.* Спрямувати погляд у певному напрямку на кого-, що-небудь; глянути. *Подивився, як шага дав* (Номис, 1864, № 3390); — *Усюди дзеркала, так і сяє, як море! Туди глянеш,— там тебе видно, сюди подивишся,— і там ти* (Кв.-Осн., II, 1956, 287); *Їй дуже хочеться подивитись на його лице, а він не обертається* (Н.-Лев., II, 1956, 245); *Він ніколи не подивиться вам ув очі, завсіди в землю або десь убік* (Март., Тв., 1954, 211); *Василина встала, подивилась на матір, на Вербу* [прізвище] *і швидко пішла в хату* (Корн., Калин. гай, 1950, 97); *і тільки без додатка.* Розкрити, розплющити очі. — *Серце моє! доле моя! Розкрий карі очі! Подивися, усміхнися!* (Шевч., I, 1963, 161); // Зупинитися на кому-, чому-небудь, розкритися (про очі). *Бистро подивились очі матусі, зсунулось тіло, звісилась рука...* (Тич., II, 1957, 98); // Підглянути, заглянути туди, де є щось цікаве, приховане і т. ін. — *Куди ти, вівце дурна!* — [кричав Кирилик] *коли котра-небудь* [сестра] *хотіла подивитися у книжку, що він читає* (Мирний, I, 1954, 152); // Заглянути всередину чого-небудь. *Кажуть люди, що ліщина Уродила густо; А як в торбу подивилося, Так у їй і пусто* (Щог., Поезії, 1958, 133); // Шукаючи кого-, що-небудь, оглянути якесь місце, заглянути кудись. *Подивилася* [Одарочка] *за ворітьми, заглянула у сарай, в конюшню.., гукала-кричала,— не обзивався Івась* (Мирний, I, 1954, 252); *Подивись в «Зорі»* [журналі] *за цей рік, в якому числі патрет* [портрет] *Мачтета* (Коцюб., III, 1956, 184); — *Слуги! Згубу розшукати! Прошу й вас, весільні гості, Подивитись там, на мості, Чи в гаю, де в'ється річка, Пошукати черевичка!* (Рильський, Зим. записи, 1964, 80); // Простежити на певній відстані або з певної віддалі за чим-небудь. *Соломія зупинилась на мить, щоб подивитись здалеку, як дикий гусак старанно укладав пір'ячко на голові самички* (Коцюб., I, 1955, 361); *Кортить ..подивитись у бінокль, чи грає скумбрія* (Ю. Янов., II, 1958, 16).

◇ **Во́вком подиви́тися** *див.* **вовк; Одни́м о́ком подиви́тися** *див.* **о́ко**[1]; **Подиви́тися в ду́шу (се́рце)** — постаратися зрозуміти чиї-небудь почуття, переживання, думки і т. ін., розібратися в тому, що тривожить, переповнює когось. *Кожному вільно, що хоче казати й думати... Тільки не кожному дано знати... Заглянути в чужу душу, зрозуміти, що там і до чого, подивитись у чуже серце...* (Мирний, I, 1949, 275); **Подиви́тися в зу́би** *кому* — поставитися до кого-небудь поблажливо; дати поблажку комусь. *Вони* [у поліції] *і чорту не подивляться у зуби, знаємо їх!* (Кв.-Осн., II, 1956, 241); **Подиви́тися впере́д** *див.* **впере́д.**

2. *неперех.* Особисто простежити, самому упевнитися в чому-небудь. [Любов:] *Сей* [Милевський] *і прийшов умисне, щоб подивитись, як видержу роль* (Л. Укр., II, 1951, 76); — *Я піду навідаюсь до млина, подивлюся, що воно там робиться* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 77); // Встановити що-небудь, помітити, побачити. *Маруся зирк у вікно, аж Василь уже і йде; зараз вибігла, буцім боронити його від собаки, а більше за тим, щоб подивись, що на ній червона скиндячка* (Кв.-Осн., II, 1956. 55).

Як (коли́) подивлю́ся [на те́бе, на вас *і т. ін.*], *у знач. вставн. речення* — як можна зробити висновок; певно. — *Хороший ти й парняга, як подивлюсь я на тебе!* (Головко, II, 1957, 165); — *Моя* [дівчина] *цілі вечори мовчить, хоч би тобі слово, чекає, що я скажу.. В тебе ж* [Дмитре], *коли подивлюсь, любов легше йде...* (Стельмах, II, 1962, 354).

3. *неперех., на кого — що і без додатка, перен.* Придивитися до кого-, чого-небудь. *Як подивлюсь на хист теперішніх людців, Па витребеньки їх... Та що з ними мороки!.. То далебі дрючок отак би і вхопив, Та й ну їх лупцювать* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 184); // Вивчити, дослідити що-небудь. — *А подай-но сюди задачу, подивимось, що се за звір* (Коцюб., II, 1955, 369); *Ми краще виберемо раніш сосни для мачт* [щогл], *а потім уже подивимося, як їх припасовувати* (Ю. Янов., II, 1958, 126); // Подумати, розміркувати. *Воно гривня — не що гроші, От як подивиться, Та все ж гроші, ще й хороші, Є чим похвалиться!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 172); — *Як здумаю, який ти маленький був, так наче це діялося вчора, а як подивлюся, що ти вже червоний командир, то, либонь, і не вчора, а таки давненько* (Тют., Вир, 1964, 213); // Переконатися на фактах, упевнитися в чому-небудь, особисто перевірити щось. — *Я тепер не маю часу, А то ми б ще подивились, Хто кого скоріш вполює* (Л. Укр., I, 1951, 366); *Гей, життя, ставай, тремти! Дай я з тебе посміюся. Хто сміливий: я чи ти — Подивлюся, подивлюся* (Тич., I, 1957, 3); // *наказ. сп.* **подиви́сь, подиви́тися.** Уживається з метою зосередження, загострення чиєїсь уваги на кому-, чому-небудь. *А подивіться, з яким теплим, сердечним почуттям, з якою любов'ю малює він* [І. Франко] *дітей* (Коцюб., III, 1956, 39); — *Гордощі вас заїли, от що ..Ви подивіться на мене. Ось я справник. Гордості в мене ні на шеляг нема. А вже кому б, здається...* (Довж., I, 1958, 423).

4. *неперех.* Звернути увагу на кого-, що-небудь. *Сам* [пан] *і їсти їй приносить, І просить, благає, Щоб на його подивилась, Щоб утерла очі...* (Шевч., II, 1963, 117); // Перев. із запереч. част. не: а) не виявити зацікавлення ким-, чим-небудь, інтересу до когось, чогось. [Кіндрат Антонович:] *Був би я безштанько, а ви, як і тепер, дияконським сином, ви б зроду-віку і не подивились на нашу Олесю* (Крон., II, 1958, 256); *Невже вона така нікудишня, що на неї й хорунжий не подивиться?* (Добр., Очак. розмир, 1965, 185); б) *(перен.)* не зважити на кого-, що-небудь, не взяти до уваги когось, щось. *Приїхали старости й жених аж з хуторів; та не подивились ні на закон, і ні на що, бо чоловік кріпко хороший, і рушники ранком подавали, далі звінчали* (Кв.-Осн., II, 1956, 51); *Принципіальна дівчина, не подивилася на дружбу — нарисувала* [Нетю] (Ковінька, Кутя.., 1960, 68).

5. *неперех., на що і без додатка, перен.* Сприйняти щось, поставитися до чого-небудь певним чином. [Річард:] *Забудь на час, що ти вже став святим, і подивись на неї* [на статую] *давнім оком* (Л. Укр., III, 1952, 52); — *Пане Ауер!.. У мене просьба до вас. Не знаю, як ви подивитесь* (Хижняк, Тамара, 1959, 87).

6. *неперех. і перех.* Оглянути, розглянути що-небудь з метою ознайомлення. *Сьогодні по обіді погуляю трохи, подивлюсь Колізей і старовину* (Коцюб., III, 1956, 364); *Весною Муха-ледащиця Майнула у садок На ряст, на квіти подивиться* (Гл., Вибр., 1951, 65); *Подзвонили вранці, Що приїдуть у село два американці, Два якихось діячі у поважній ролі — Подивитись на артіль, побувати в полі* (С. Ол., Наші знайомі, 1948, 66); // *у що.* Поглянути на себе (у дзеркало і т. ін.). *Подивись у воду на свою уроду* (Номис, 1864, № 8497); *Кімнатки низенькі, похилі.., і дзеркальце висить,— хоч там таке, що як подивитись у його, то й*

себе не пізнаєш (Вовчок, І, 1955, 15); // Проглянувши, ознайомитися з чим-небудь, із змістом чогось. *Витягла* [баба].. *усі свої грамоти й документи й показує княгині. Той подививсь, подививсь:* — *Ваша правда,— каже,— правильні документи* (Хотк., І, 1966, 99); *Черниш мав змогу подивитися нові Ференцові альбоми* (Гончар, III, 1959, 267); // Побувати на виставі, кінофільмі і т. ін. *Подививсь я на «Долю», драму Стеценка* (Мирний, V, 1955, 344); *Сашко.. весело критикує назву фільму:* — *Ще подивимось одну любов. «Любов у вересні», «Любов у березні» — це вже було...* (Гончар, Тронка, 1963, 45); // Оглянути кого-, що-небудь з метою перевірки, встановлення чогось. — *Що ж казав вам доктор?* — *Та нічого! Подивився.., Записав лікарство* [ліки] *та й поїхав* (Фр., XIII, 1954, 333); — *Мені саме головне, щоб Дмитро коні оглянув,— він у них лучче доктора розбирається.— Як має час, хай подивиться* (Стельмах, II, 1962, 365); // *розм.* Пересвідчитися в наявності кого-, чого-небудь. — *Піти лишень покурити.. та подивитися на віз..* (Мирний, I, 1949, 278).

7. *неперех., тільки 1 ос., перен., розм.* Подумати, перевірити, перш ніж зважитися на що-небудь. — *Чіпко!..— молила вона..— Покинь* [розбишацьке життя].. — *Побачу, Галю.. Подивюся...* (Мирний, I, 1949, 344).

8. *неперех., наказ. сп.* **подивись, подивіться,** *у знач. вигука.* Виражає подив, докір, обурення. [Фаон:] *Ні, ти подивись. Я заздрий вже на бога Аполлона* (Л. Укр., III, 1952, 723); — *Ви тільки подивіться,— вражено мовила стара Дейнега.— Воно так переляклось, що навіть не плаче* (Гуц., Передчуття., 1971, 156).

9. *неперех.* Дивитися на кого-, що-небудь якийсь час. *Із часу до часу прочиняються двері.. й сам піп старий уступить; подивиться — постоїть, і, як увійшов, так нечутно і вийде* (Вовчок, VI, 1956, 221).

ПОДИВЛЯТИ, я́ю. я́єш, *недок., діал.* 1. *перех. і неперех.* Дивуватися. *Стаття Франка незвичайно подобалась мені. Я просто подивляю розум та талант того чоловіка* (Коцюб., III, 1956, 278); *Із ран — нове життя заколоситься, що з нього світ весь буде подивлять* (Тич., II, 1947, 255).

2. *перех.* Розглядати. *Олена подивляла гарного коня* (Коб., I, 1956, 102).

ПОДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок., розм.* Дивитися час від часу; поглядати. *Кайдашиха лаялась та все подивлялась набік, чи часом не вглядить де знайомих людей* (Н.-Лев., II, 1956, 321); *Визволені з концтаборів, змучені, виснажені люди тривожно подивлялись навколо, наче не вірили ще в свій порятунок* (Довж., I, 1958, 346).

ПОДИВУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **по́див.**

ПОДИВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., з кого — чого, кому, чому і без додатка.* Те саме, що **здивува́тися.** *Того ж таки дня Маруся каже: «Піду я, мамо у Любчики!» Пилипиха дуже подивувала, да не боронила* (Вовчок, I, 1955, 212); — *Хто тепер подивує з тебе? ..ніч, дорога: у віщо б не вдягтися — аби тепло* (Вас., I, 1959, 184); [Пані Люба:] *Що тут у нас таке безладдя?..* [Пан Стась:] *Облишмо це, мамо: хто нам тепер подивує* (Вас., III, 1960, 228).

ПОДИВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Те саме, що **здивува́тися.** [Товкач:] *Хоч то ніби великий пан — пан шпектор* [інспектор]*! — ну, але він чень бідному навчителеві у селі в горах не подивується* (Фр., IX, 1952, 186); // Висловити своє здивування. *Один раз по дорозі, забувшися, навіть уголос подивувався* [Артем]. — *Що ж це вони косять сьогодні?* (Головко, II, 1957, 405).

2. Дивуватися якийсь час. *Подивувалися, поговкували* [потолкували родичі],.. *що як-то Олексій, такий багатий, одним-одну дочку та віддає за свого батрака* (Кв.-Осн., II, 1956, 352); // *на що.* Дивуватися, дивлячись на що-небудь якийсь час. *Дивні дива відкриває їм* [дітям] *степ. Зупинившись, постоять над пташиним гніздом, причаєним у траві, подивуються на кам'яну бабу на скіфській могилі* (Гончар, II, 1959, 97).

ПОДИКТО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **подиктува́ти** 2. *Урядники аж боки зривали зо сміху, читаючи ті його реляції, подиктовані злобою* (Фр., VIII, 1952, 91).

ПОДИКТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Диктувати якийсь час.

2. *діал.* Продиктувати. *Міхонський подиктував йому якесь завдання. Борис написав і.. узявся розв'язувати його* (Фр., III, 1950, 33); // *чим, перен.* Обгрунтувати, підказати що-небудь.

ПОДИМА́ТИ, а́є, *недок., розм.* Дути не дуже сильно або час від часу. *Із-за Дону вітер подима* (Криж., Срібне весілля, 1957, 109); // *безос. Із естради подимав гарячим вітром* (Вас., Вибр., 1954, 50).

ПОДИМИ́ТИ, млю, ми́ш; *мн.* подимля́ть; *док.* Димити якийсь час.

ПОДИМИ́ТИСЯ, и́ться; *мн.* подимля́ться; *док.* Димитися якийсь час.

ПОДИ́МНИЙ, а, е, *іст.* Пов'язаний з розподілом і сплатою податі, яку параховували залежно від кількості печей і димарів у господарстві. *Протягом XVII ст. на Україні у вжитку були не лише реєстри (квити) населення, що платило податок згідно з подимним універсалом 1629 р., а й старі поборові реєстри, населення, яке платило податки згідно з поборовим універсалом 1578 р.* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 76); // *у знач. ім.* **поди́мне,** ного, *с.* У стародавній Русі й на феодальній Україні — така подать. *Хоч реєстр* [Київського воєводства] *1628 р. укладався до сеймової ухвали про подимне, основною податною одиницею в ньому фігурує.. дим* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 67); *Взяли* [латинці] *подимне од дворів* (Котл., I, 1952, 190).

ПОДИ́МЩИНА, и, *ж., іст., рідко.* Те саме, що **поди́мне** *(див.* **поди́мний).**

ПОДИ́НА, и, *ж.* 1. Подова плита в плавильній печі. *Члени бригади викладають вогнетривкою цеглою подину печі* (Роб. газ., 13.XI 1962, 2).

2. *діал.* Низина. *А там, на схід, у далечезній подині простелялись ферганські степи* (Ле, Міжгір'я, 1953, 86).

3. *діал.* Рівне місце в горах.

ПОДИ́НКА, и, *ж., діал.* Зменш.-пестл. до **поди́на** 2, 3.

ПОДИРА́ТИ, а́є. *недок., перех. і без додатка, розм.* Викликати тремтіння, озноб.

◇ **Моро́з подира́є по́за шкі́рою (по́за шку́рою, по шкі́рі, по́за спи́ною** *і т. ін.) див.* **моро́з.**

ПОДИСКУТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Дискутувати якийсь час. — *У мене.. так і свербів язик подискутувати з паном Франком, але за столом, подумав я собі, незручно* (Кол., Терен., 1959, 222); — *Тим часом ми з матір'ю прочитали* [журнал]. *Трошки подискутували* (Головко, II, 1957, 592).

ПО-ДИТЯ́ЧОМУ, *присл.* Як дитина, подібно до дитини. *Юзя писала листи ще зовсім по-дитячому, самими фактами* (Л. Укр., III, 1952, 662); *Попереду було стільки широкого щастя.. Здавалося, що, взявшись по-дитячому за руки, вирушать вони назустріч великому світанню* (Гончар, III, 1959, 185); // Як у дитини. *На*

його дивилось лице, по-дитячому лагідне й привітне (Вас., І, 1959, 302); *Сльози текли по-дитячому з його потемнілих очей* (Мик., II, 1957, 309); // Як дитині. *Орисі зробилося по-дитячому радісно* (Тют., Вир. 1964, 520); // Як дитину. — *Данилко, рідненький... Це ти? — Вже і його вона зве по-дитячому. Сказано, мати* (Стельмах, II, 1962, 149).

ПОДИХ, у, *ч.* 1. Втягування і виштовхування повітря під час дихання; вдих і видих. *Після кожного подиху хотілося швидше відчути ще раз цей неповторний смак весняного повітря* (Собко, Зор. крила, 1950, 8); // Те саме, що **зітхáння.** *Радісний подих пронісся в юрбі* (Головко, І, 1947, 14); * У порівн. *Вони* [хвилі] *гомоніли все тихше і тихше, і з їх гомону виникала пісня, безнадійна і хмура.. Ледве чутно, як подих, прозвучала вона й заніміла...* (Л. Укр., III, 1952, 590); // Видихуване нагріте повітря. *Ти ідеш, пренепорочна, Перелогами-лугами І дитину зогріваєш Теплим подихом своїм* (Рильський, II, 1960, 247); *Степан відчув гарячий подих коня* (Епік, Тв., 1958, 530); // Шум, утворюваний вдиханням і видиханням повітря. *Отак лежав я, мабуть, довгенько, коли щось мені почулося — якийсь ледве чутний чи порух, чи подих* (Вовчок, VI, 1956, 319); *Ішов* [боєць], *наче в повітрі. Землі під ним не було. Намагався не дихати, бо весь Будапешт чув його подих* (Гончар, III, 1959, 258); *Почав берегом стежкою до городів нестримно поспішало двоє. Навіть важкі подихи чути було в чорнолозах* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 144).

◇ **До остáннього пóдиху** *див.* **остáпній; Затамóвувати (затамувáти) пóдих** — те саме, що **Затамóвувати (затамувáти) дúхання (дух, вíддих** *і т. ін.) (див.* **затамóвувати); Захóплювати (захопúти) пóдих** *див.* **захóплювати; Зачаїти пóдих** *див.* **зачаїти; Лéдве перевóдити (не перевестú) пóдих** *див.* **перевóдити; Не перевóдити (не перевестú) пóдиху** *див.* **перевóдити; Однúм пóдихом:** а) дуже швидко, блискавично; миттю. *Чутка.. облетіла район одним подихом* (Тют., Вир, 1964, 540); б) дружно. — *Хороше було б, коли б уся Руська земля одним подихом жила* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 48); **Перейма́є (перейма́ло, перейняло́) пóдих,** *безос.* — те саме, що **Займа́є (зайняло́) дух** *(див.* **займáти).** *Валерій так розганявся по льоду, що переймало подих* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 73); **Прийня́ти остáнній пóдих** *чий* — побути біля кого-небудь у момент його смерті. [М а р и н а:] *Ой мій таточку!.. не я бачила твій останній погляд, не я прийняла останній твій подих!..* (Кроп., V, 1959, 547).

2. Рух повітря; вітер. *Весна прийшла, на синьому Дунаю Сплескала лебединими крилами, Дунула теплим подихом по краю* (Фр., XI, 1952, 247).

3. Повів, повівання. *Коли б хоч легенький подих низового вітру приніс на своїх крилах прохолоду* (Коцюб., І, 1955, 180); *Чується подих тропічної тьмяної, п'яної ночі* (Рильський, І, 1960, 185); * У порівн. *Голос у неї знизився, він пройшов по камері, як подих морозу* (Тудор, Народження, 1941, 61); // Ознака, прикмета наближення, настання чого-небудь. *Вже він чує смертний подих, Думка лине в інший світ* (Л. Укр., IV, 1954, 194); *В цих пахощах пріллого листя відчувався подих весни* (Шиян, Вибр., 1947, 178); // *перен.* Віяння, прояв чого-небудь. *Не кохання, а тільки перший подих і перший туманець його тривожно торкнулися дівочого серця* (Стельмах, І, 1962, 277); // Те саме, що **зáпах.** *Побіг* [Краньцовський] *до Славка й зачав його обнімати й цілувати. Слинив його п'яним ротом, а подихом алкоголю душив* (Март., Тв., 1954, 260); *Її зустріла* [в каюті] *м'яка напівтемрява.. і знайомі сильні подихи білих троянд* (Епік, Тв., 1958, 280); *Гіркі подихи піднесе мені степ* (Ю. Янов., І, 1958, 104).

4. *перен.* Вплив, дія чого-небудь на щось. *Чого він чекав, чого сподівався? То був дим. імла, що розвіялись од подиху дійсності...* (Коцюб., І, 1955, 127); *В усіх творах письменника* [Мирного] *виразно відчувається подих «Кобзаря». його гуманізм і пафос* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 632).

5. *перен.* Основний напрям, загальний зміст, сутність чого-небудь. *Немає сумніву, що відтворення подиху сучасності, який відчувається в образному строї кращих творів української радянської музики, значною мірою досягнуте через проникнення їх авторів у живу інтонаційно-музичну атмосферу Радянської України* (Ком. Укр., 7, 1961, 75); // Якесь начало, що визначає поведінку, напрям думок і т. ін. *Подих волі й братерства.*

ПОДИ́ХАТИ, поди́хаю, поди́хаєш *і* поди́шу, поди́шеш, *док.* 1. Дихати якийсь час. *Він вийшов зарані з дому, щоб трохи проходитись та подихать свіжим повітрям* (Н.-Лев., IV, 1956, 325); *Від лісництва сходилися сюди подихати м'яким зволоженим повітрям конторські працівники* (Вол., Надди. висоти, 1953, 64).

2. *розм.* Жити якийсь час; прожити. *Її судили в Самборі. Дали їй п'ять літ, але ті, що бачили її на розправі, говорили, що з неї ледве тлінь була, певно, довго не подихає* (Фр., І, 1955, 269).

ПОДИХАТИ[1], áє, *недок.* 1. Віяти не дуже сильно або час від часу; повівати. *Тихо вітер подихає* (Манж., Тв., 1955, 212); *Подихав теплий голубливий вітрець* (Кач., Вибр., 1947, 102); *Холод подиха* [подихає] *з долин* (Фр., XII, 1953, 378).

2. *чим, звичайно безос.* Обдавати злегка або час від часу жаром, теплом, холодом, яким-небудь запахом і т. ін. *Стогне вітер, свище, Пеклом подихає* (Черн., Поезії, 1959, 54); *З моря подихало тихою прохолодою* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 45); *Там, де я сидів, Із пирю ще, правда, подихало Гарячим денним духом* (Вирган, В розн. літа, 1959, 239).

3. *чим, перен.* Бути сповненим чим-небудь, виражати щось. *Тонкі брови, русяві дрібні кучері на голові, тонкий ніс, рум'яні губи — все подихало молодою парубочою красою* (Н.-Лев., II, 1956, 264).

ПОДИХАТИ[2], áю, áєш, *недок.*, **ПОДÓХНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* подóх і подóхнув, ла, ло; *док., розм.* Умирати (про тварин, птахів, комах і т. ін.). — *Ой, не клюйте, гайворони, Чумацького трупу, Наклювавшись, подохнете Коло мене вкупі* (Шевч., II, 1963, 148); *Хазяйка.. все гримала дурно-дурнісінько. Здавалося їй, що.. корови попепадалися.— А подохли були б вони!..— думав хлопець і покірливо мовчав* (Головко, І, 1957, 137); // *вульг.* Помирати (про людей). *Водиться* [Тадик] *з контрабандистами, які викидають його із вагона в піщані бархани середньоазіатської пустелі. Там він подихає з спраги* (Тют., Вир, 1964, 417); — *Зрештою, коли б навіть тепер подох* [арештант] *один-два,— можна було би поховати кінці в воду* (Хотк., І, 1966, 171).

ПОДИХНУ́ТИ, не́, *док.* Однокр. до **подихáти**[1] 1, 2. *Подихнув холодний вітер* (Л. Янов., І, 1959, 244); *Студений вітер подихнув зненацька, і стало зимно* (Ільч., Козацьк. роду., 1958, 81); *Настала осінь. Подихнули морози* (Коцюб., І, 1955, 66); // *безос. Подихнуло на Пилипка вільним холодним повітрям* (Мирний, IV, 1955, 299).

ПОДИХУВАТИ, ує, *недок., рідко.* Те саме, що **подихáти**[1]. *Чаром подихує через грати цвітнівка-ніч*

[весняна ніч] (Вас., II, 1959, 67); // *безос.* — *Ви сиділи на канапці і шили; .. од вас тоді подихувало таким спокоєм, таким миром ...* (Н.-Лев., VI, 1966, 46).

ПОДИЧАВІТИ, іє, ієм, ієте, *док.* 1. Те саме, що **здичáвіти** (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Він* [сторож] *мав там* [на пасіці] *кури, що подичавіли. Сторож не міг їх половити* (Укр., казки, легенди.., 1957, 463).

2. *перен.* Втратити людські якості, людський вигляд, стати схожим на звіра (про всіх або багатьох). *Він* [Фідель Кастро] *говорить — і до радій* [радіо] *Припадають ті, що в зраді й Злобі, немочі, зневірі Подичавіли, як звірі* (Павл., Пальм. віть, 1962, 39).

ПОДІБНИЙ, а, е. 1. Який має спільні риси з ким-, чим-небудь, схожий на когось, щось. *Сухе* [мамине] *тіло гріло мене теплом, таким знайомим і ні на що не подібним* (Коцюб., II, 1955, 357); — *Погляньте лишень, який гарний* [хлопчик]. *Зовсім до вас подібний* (Фр., IV, 1950, 40); [Хілон:] *Учителю, зоставшись при тобі, я став би долею тобі подібний* (Л. Укр., III, 1952, 418); *Нарешті виринуло сонце, подібне до величезного золотого гриба* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 58); *Поет і художник подібні бджолі: з найрізноманітніших квітів збирають вони янтарний і запашний мед* (Рильський, III, 1956, 183).

◇ **Мов (як** *і т. ін.*) **краплúна (дві краплúни) водú подібний** *див.* **краплúна; Як (мов** *і т. ін.*) **крáпля (дві крáплі) водú подібний** *див.* **водá.**

2. Такий самий; такий, як той (про якого йде мова). *Наче в такт природі серце моє стрепенулось од бажання подібної ж гармонії в людському житті* (Коцюб., I, 1955, 306); [Єлизавета:] *А Київ наш — зелений і прозорий! Дніпро широкий... кучеряві гори, Палати білі, бані золоті... Де ще красу подібную знайти?* (Коч., П'єси, 1951, 49).

3. *мат.* Який має подібність (у 2 знач.). *Два многогранники називаються подібними, якщо вони мають відповідно рівні многогранні кути і відповідно подібні грані* (Геом., II, 1954, 57).

◇ **І подібне (і под.)** *див.* **і; І тому подібний; І такé подібне (і т. п.)** — те саме, що **І подібне (і под.)** *(див.* **і**). *Я сказав йому, що хочу в цей святковий день, в цей урочистий і так далі, і тому подібний день просити його, Олега, виконати моє секретне прохання* (Ю. Янов., II, 1954, 82); *Павлуша прочитав усе підряд — дурні вірші.— Мила роза, Мила цвет, Мила розовый букет...— і таке подібне* (Головко, II, 1957, 375); **Нічóго подібного!** — уживається для висловлення цілковитої незгоди з ким-, чим-небудь, заперечення чогось. — *Чи думаєш, що я справді такий уже відсталий, отак загруз у пережитках? Нічого подібного* (Головко, I, 1957, 481).

...ПОДІБНИЙ, а, е. Друга частина складних прикм., що надає слову знач.: який має вигляд, форму того, що назване в першій частині, напр.: кулеподібний, сіткоподібний.

ПОДІБНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Якість за знач. **подібний** 1. *Потім почала* [Екбаль-гáнем] *спокійніше розмальовувати все обличчя, поки воно набуло бажаної подібності до гіпсової маски* (Л. Укр., III, 1952, 710); *Може, за подібність до тата, а може, за чуйну, лагідну вдачу Настя любила дядька* (Речм., Весн. грози, 1961, 12); *Подібність Лялі з Данком була така велика, що Дарці чомусь аж боляче стало* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 277); *Дзеркало мало якусь чарівну прикмету залишати його* [Юрка] *в переконанні про деяку подібність між ним і Наполеоном* (Вишня, I, 1956, 271); *У наших мовах* [українській і російській].. *звучить ясна подібність* (Павл., Бистрина, 1959, 25).

2. *мат.* Тотожність форми при різній величині. *Подібність трикутників.*

ПОДІБНО. 1. Присл. до **подібний** 1. *Хочу спіймати* [навколишні звуки], *записати у пам'яті — і не виходить. От-от, здається... Тью, тью, ті-і-і... Ні, зовсім не так.. І не подібно* (Коцюб., II, 1955, 231); [Орест:] *Ну, Любо, се вже щось таке, чого я зовсім не розумію. Се не подібно до тебе* (Л. Укр., II, 1951, 55).

2. *у знач. прийм. з род. в. з прийм.* до. *рідше з дав. в.* Уживається при називанні кого-, чого-небудь, з ким, чим порівнюється хтось, щось. *Подібно до народників, він* [Л. Толстой] *не хоче бачити, він закриває очі, відвертається від думки про те, що «укладається» в Росії ніякий інший, як буржуазний лад* (Ленін, 20, 1971, 95); *Він малює спід барки на синє.. і білить облавок подібно піні, що море мече йому під ноги* (Коцюб., II, 1955, 415); *Діти, поскидавши черевички, З безумним виском бігали по них* [струмках], *Ганяючись, подібно до качат, Одно за одним* (Рильський, II, 1960, 292).

Подібно [**до тóго,**] **як** — уживається як складений порівняльний спол. у знач. так само, як. *Батюшка, що, подібно як і церква, був колись уніатським попом, прийняв вигнанців* [уніатські образи] *до своєї хати* (Л. Укр., III, 1952, 574); *Подібно до того, як у Земському соборі брали участь не тільки бояри та дворяни, але і купці, і ремісники, і духівництво, і державні селяни, широко народний характер мала й Переяславська Рада* (Рильський, III, 1956, 19).

ПОДІВáТИ, áю, áєш; *наказ. сп.* подíнь; *док.. перех., розм.* 1. Покласти, засунути все або багато чого-небудь кудись так, що важко знайти. — *Тепер сих горішків ніде не подіваю, так при собі й носитиму* (Кв.-Осн., II, 1956, 35).

2. Знайти для всіх або багатьох, усього або багато чого-небудь місце, притулок і т. ін. *Куди подівати втікачів?; Куди подівати ці пальта?;* // Відіслати, відправити або знищити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, щоб позбутися. — *А де ти подівав пакунців?* — *спитав отець Мельхиседек* [у погонича] (Н.-Лев., III, 1956, 124).

3. Використати, витратити все або багато чого-небудь. — *Ото! І де він подівав ті гроші?* — *заскрипів дід Оникій* (Н.-Лев., IV, 1956, 205).

ПОДІВáТИСЯ, áюся, áєшся; *наказ. сп.* подíнься; *розм.* Док. до **дівáтися.** *Сама собі дівчина здивувалася, Де її красотонька подівалася* (Укр.. лір. пісні, 1958, 271); *Де ті гаї та садки подівались, куди ті річки розтеклись?* (Гончар, Таврія, 1952, 21).

ПОДІВОЧИТИ, чу, чиш. *док., діал.* Дівочити якийсь час. *На городі ружа Та ще й барвіночок; Подівоч, сестричко, Ще хоч один рочок* (Укр.. лір. пісні, 1958, 107).

ПО-ДІВóЧОМУ, *присл.* Як у дівчини. *Наташа раз у раз тікала в темну вітальню і там.. тихо плакала і поверталася в спальню хворою, з підпухлими повіками і не по-дівочому гірко стиснутими вустами* (Тулуб, В степу.., 1964, 188); *Густо смагляве, по-дівочому вродливе личко незнайомого здригнулося в гіркуватій усмішці* (Гончар, Таврія, 1952, 71); // Як дівчина. *У неї були строгі чорні бровенята, мов у дівчини.., одягалася вона теж по-дівочому* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 76).

ПОДІВУВáТИ, ую, уєш, *док.* Дівувати якийсь час. *Дуже мене молоденькою засвагано,.. не довелось мені як слід і подівувать, косою посвітить* (Морд., I, 1958, 96); — *Чого ж твоя Варвара в стрічках?..— Бо вона*

ще не дожила до ваших років. Їй теж хочеться поділювати ... (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 144).

ПО-ДІДІВСЬКОМУ, *присл.* 1. Як дід.

2. *перен.* Як було прийнято колись у наших дідів, предків; по-старовинному. *Його хата була нова і зовні весела, але зроблена по-дідівському: на дві половини, з великими сіньми, з земляною долівкою* (Мушко, Ясні зорі, 1951, 211).

ПОДІЙ, дóю, *ч., діал.* 1. Надій. *Ряба корова на очах худла і все менше та менше давала подою* (Коцюб., II, 1955, 333).

2. Доїння.

ПОДІЛ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **поділи́ти, поділя́ти** 1. *Завершено.. поділ території кожного міста, району на переписні відділи, інструкторські і лічильні дільниці* (Рад. Укр., 11.I 1959, 1); *Йому з поділу зисків тої ярмарки припала би гарна сума,— може, ціла тисяча ринських!* (Фр., VIII, 1952, 376); *Терентій недолюблював пана і, коли чув про поділ поміщицької землі, тримав руку за людьми* (Стельмах, I, 1962, 461); *По інерції, що виробилась роками, в театрі міцно укоренився механічний поділ персонажів на позитивних і негативних* (З глибин душі, 1959, 71).

2. Дія і стан за знач. **поділя́тися** 1. *Такий вид ядерної реакції, при якій важке ядро розщеплюється на два ядра-осколки приблизно рівної маси, називається ядерною реакцією поділу* (Курс фізики, III, 1956, 373); *У суспільстві, заснованому на поділі класів, боротьба між ворожими класами неминуче стає, на певному ступені її розвитку, політичною боротьбою* (Ленін, 12, 1970, 127); *Суд і в'язниця ще виразніше підкреслили Франкові, що існує класовий поділ суспільства* (Козл., Відродження.., 1950, 28); // *біол.* Процес безстатевого розмноження рослинних і тваринних клітин. *Розмножуються бактерії простим поділом* (Захист рослин.., 1952, 120).

△ **Пóділ пра́ці** — розчленування сукупної праці на її різні корисні види, що задовольняють різні суспільні потреби. *З першого великого суспільного поділу праці виник і перший великий поділ суспільства на два класи — панів і рабів, експлуататорів і експлуатованих* (Енгельс, Походж. сім'ї.., 1948, 125).

3. Ряд позначок (перев. горизонтальні риски, лінії) на вимірювальній шкалі. *Рівна, гладенька рейка з білими рисками поділу тихо, без плюскоту пішла вглиб* (Донч., II, 1956, 115).

4. Місце, де щось розділяється, роз'єднується; лінія, яка розділяє, роз'єднує що-небудь. *Тут кордон. Землі і лісу поділ, Тут межа, що відділяє нас* (Шер., Дорога... 1957, 47).

ПОДІЛ, дóлу, *ч.* 1. Низько розташована місцевість; низина. *За Россю, на подолі, ніби спочивав густий дубовий ліс* (Н.-Лев., III, 1956, 21).

2. Нижній край сукні, спідниці, пальта і т. ін. *Як ухопить* [Галя] *зо зла руками шовкову спідницю, так і розпизала од подолу аж до самого стану...* (Мирний, I, 1949, 344); *Під вікнами.. зупиняється.. віз, і з нього обережно.. зсовується отець Миколай. Чим ближче його ноги опускаються до землі, тим вище підіймається на полубрабок поділ святешної ряси* (Стельмах, I, 1962, 409); *Вишивка, як правило, узгоджувалась з формою і кроєм одягу. Так, в жіночій сорочці вишивали .. чохли, поділ* (Нар. тв. та етн., 1, 1966, 55); * Образно. *Був похмурий день; дощ не йшов, але хмари клубочилися над самою землею. Їх поділ зачіпався за дерева* (Сенч., Опов., 1959, 276).

ПОДІЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поділи́ти.** *Доходили* [Тетяна з дітьми] *до Трьох лісків. Вони тягнулися здовж горбка й були поділені на три частини; від того і Три ліски називалися* (Кобр., Вибр., 1954, 156); *З допомогою Папаня виросла на лісовій галявині невеличка дерев'яна хатинка, поділена на дві половини* (Донч., II, 1956, 24); *Сиваш поділений Чонгарським півостровом на дві частини — західну і східну* (Наука.., 11, 1956, 12); *Хто і як може у нього взяти його добро? Брат Микола? Дак вони ж із ним уже поділені!* (Григ., Вибр., 1959, 60); *Свині утримуються великими партіями безстанково, поділені на групи за вагою і віком* (Рад. Укр., 2.II 1962, 4); *Перші дні по приїзді Моті дівчата впивалися.. щастям знову відродженої поділеної дружби* (Коз., Сальвія, 1956, 187); * Образно. *Я їх* [синів] *люблю, як сонце й небо,.. вони по-різному, так треба, в житті продовжують мене. Це — я поділений натрос, щоб далі йти в прийдешні дні* (Сос., II, 1958, 457); // **поділено,** *безос. присудк. сл. Барак поділено на п'ять кварталів, і в кожному є начальник* (Хижняк, Тамара, 1959, 174); *То вона нову хату візьме, то знову стару зоставляє при собі.. То землю знову не так поділено* (Мирний, IV, 1955, 94); *Розбито, розчавлено гада, Одібрано землю у пана, Поділено по-хорошому Між селянами* (Еллан, I, 1958, 98).

ПОДІЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поділи́ти.**

ПОДІЛИ́ТИ *див.* **поділя́ти.**

ПОДІЛИ́ТИСЯ *див.* **поділя́тися.**

ПОДІЛКА, и, *ж.* Відстань між позначками (перев. горизонтальними рисками, лініями) на вимірювальній шкалі, а також самі ці риски, лінії. *Ртутний стовпчик* [термометра] *піднявся на кілька поділок* (Наука.., 8, 1963, 41); *Чорні очі Думбадзе прикипіли до поділок, насічених на стінці бутля* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 203).

ПОДІЛЛЯ, я, *с., розм.* Низовинна місцевість; долина. *За Россю на поділлі, на ріпині неначе спав густий дубовий ліс* (Н.-Лев., III, 1956, 74); *Сплетінням стежечок, вузькими плаями, що оперізують гори, ідуть гуцули на поділля* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 182).

ПО-ДІЛОВОМУ, *присл.* 1. Як ділова людина; діловито. — *Товаришу Хвалько,— по-діловому почав Вадим,— як же все-таки буде з ремонтом водокачки?* (Бойч., Молодість, 1949, 155).

2. По суті; не забуваючи головного. [Бентлі:] *Майоре, в мене ще кілька питань!* [Петерсон:] *Питайте, але коротко і по-діловому! В нас немає часу* (Галан, I, 1960, 415); // Із знанням справи, досвідчено. *Особливо вдумливо і принципово треба підходити до перших книжок поетів. Підтримувати все, що може ще з несмілої зав'язі дати квіт, і по-діловому критикувати те, що потрапило до друку випадково* (Мал., Думки.., 1959, 100).

ПОДІЛОК [1], **ПОДОЛОК,** лка, *ч.* Зменш. до **поділ.** *Садок був невеличкий, але рясний. Нешироким поділком він простягсь аж до річки* (Гр., I, 1963, 350); *Груша родить багато.. Устає вдосвіта моя* [дружина], *назбирає в поділок* (Козл., Сонце.., 1957, 60); — *Ліда в своїй чесній сукенці.. щоранку буде виганяти корову, а вечорами доїти, підкасавши подолок* (Коцюб., II, 1955, 388); *Закрутилася стара по хаті, подолком лаву здмухує* (Стельмах, I, 1962, 60); * Образно. *Спустила хмарка на луги Мережані подолки* (Тич., I, 1957, 32).

ПОДІЛОК [2], лку, *ч., діал.* 1. Ділянка землі, виділена в користування селянській родині в дореволюційний час. *Поділку у їх по дві десятини* (Сл. Гр.).

2. Долівка. *Люлька випала йому з зубів і лежала на поділку* (Фр., V, 1951, 318).

ПОДІЛЮВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **поділя́ти.**

ПОДІЛЮЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **подільчивий.** *Вона у вас гарна: трудяща і поділюща* (Сл. Гр.).

ПОДІЛЯННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **поділяти** і **поділятися** 1.

ПОДІЛЯТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПОДІЛИ́ТИ,** ділю́, ді́лиш, *док., перех.* 1. Ділити що-небудь на частини. *Поділив він дерево.. на шість шматків* (Щог., Поезії, 1958, 110); *Черв'як* [прізвисько] *дістав із кишені шматок зім'ятого дроту й поділив його на три рівні шматки* (Мик., II, 1957, 209); *Загін поділили на кілька частин* (Гончар, II, 1959, 250); // Відмежовувати, роз'єднувати собою що-небудь. *Вулиця Круля Яна перетинає все Наше* [назва міста] *навпіл, поділяючи його на «старе» і «нове» місто* (Вільде, Сестри.., 1958, 109); // Бути межею між частинами чого-небудь. *Різка зморшка на переніссі поділила високий лоб навпіл* (Жур., Дорога.., 1948, 6); // Розподіляти що-небудь між кимсь. *— Який він брат мені?! Захопив у свої лабети все добро та й брат!.. Чому ж він не поділяє добра?..* (Мирний, II, 1954, 117); *— Бранок багато і скарбів у місті отім захопивши, Нарівно ми поділили,— без пайки ніхто не лишився* (Гомер, Одіссея. перекл. Б. Тена, 1963, 156); *От, скажімо: хліба стільки-то мільйонів зібрали, це он скільки вагонів повнісіньких, це, як на душу поділити, он по скільки впаде...* (Головко, II, 1957, 130); // *тільки док., кого, розм.* Дати кожному його частку рухомого і нерухомого майна для створення власного самостійного господарства. *Мотря переставилась... Іван, побачивши, що й йому, мабуть, незабаром за Мотрею, одружив Ониська; поділив синів* (Мирний, I, 1949, 217); // Розподіляти, розбивати на групи, категорії; класифікувати. *Усі затрати, зв'язані з виробництвом продукції в колгоспах, необхідно поділяти на прямі і непрямі* (Колг. Укр., 7, 1956, 6); [Василь:] *Скасуйте їх, скасуйте ті установи, що поділили людей на багатих та бідних* (Мирний, V, 1955, 98); *Мартинюк поділив, чи вірніше розсортував, покатованих залежно від стану ран і розповів присутнім, як треба за ними доглядати* (Дмит., Наречена, 1959, 81).

◇ **Чого́с не поділи́ти** — не дійти згоди; посваритися. *Дві молодички гарненько цокотять.., а тут дітвора змагається — чогось не поділили* (Вовчок, I, 1955, 14).

2. *з ким.* Віддавати кому-небудь частину чогось свого; спільно користуватися чим-небудь. *Отак тепер і з сотником З дурним моїм сталось: Розігнав дітей по світу, А добро осталось, Немає з ким поділити* (Шевч., II, 1963, 200); // У змаганні — завойовувати певне місце разом з ким-небудь; одержувати разом з ким-небудь приз, нагороду і т. ін. *Вчився* [Павлуша] *добре.. Але в другому класі вже мусив і натужитись, а все ж довелось поділити першість із своїм однолітком Гришком Саранчуком* (Головко, II, 1957, 262); *Великий приз IV Московського міжнародного кінофестивалю поділили широкоформатний фільм «Війна і мир» .. і «Двадцять годин»* (Мист., 5, 1965, 22); // Приєднуватися до кого-небудь у якійсь дії. *— Це диво! Вже кілька разів хтось поділяє з нами і снідання, і обід, і вечерю. Тут щось таке та є!* (Укр.. казки, 1951, 163); // Зазнавати чого-небудь, переживати, відчувати що-небудь разом із кимсь. *Йому хотілося в війні зразу ж поділяти з союзниками все нарівні — і кров, і піт, і злигодні* (Довж., I, 1958, 299); *Спасибі, Яську мій, що поділяв зі мною Ти перші радощі на життьовій весні!* (Рильський, Поеми, 1957, 225); *І золото, і слава є, Та нема Оксани; Ні з ким долю поділити, Ні з ким заспівати* (Шевч., I, 1963, 121); *Горе спільне Поділив художник з нами* (Ющ., Люди.., 1959, 150).

3. *тільки док., мат.* Виконати дію ділення. *Щоб поділити суму на будь-яке число, можна поділити на це число кожний доданок окремо й одержані результати додати* (Алг., I, 1956, 12).

4. Приєднуватися до чиїх-небудь поглядів, думок, намірів і т. ін.; виявляти солідарність, згоду з кимнебудь у чомусь. *Жінка не поділяла чоловікових поглядів і нарікала, сварилась* (Коцюб., II, 1955, 135); *Шевченко ніколи не поділяв ліберальних ілюзій щодо реформи, щодо волі кріпакам з царської ласки* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 495); *Він звірив свої наміри Домасі, але вона не поділяла їх* (Рибак, Дніпро, 1953, 148).

ПОДІЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ПОДІЛИ́ТИСЯ,** ділю́ся, ді́лишся, *док.* 1. Розпадатися, роз'єднуватися на частини. *Та горенько — нужда: іноді приходиться одно носити, поки воно на ній і поділиться, обпаде,— а перемінити нічим* (Мирний, IV, 1955, 33); // Втрачати цілість унаслідок розподілу. *Чи може так бути, як йому уявилося? Що земля поділяється на шматочки, що людей усе більшає, а землі не прибуває* (Коцюб., I, 1955, 118); // Давати відгалуження; розгалужуватися. *Через напівпустиню, поділяючись на кілька рукавів, несе свої води у Каспійське море Волга* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 42); // Розпадатися на групи, угруповання і т. ін. *Товариство поділилось на групи, зайняті живою розмовою* (Фр., VI, 1951, 208); *Село різко поділилося на два табори: одні — за революцію.., другі не хотіли революції* (Вільде, Сестри.., 1958, 33); // Не збігатися, виявляти різницю, розходитися в чому-небудь. *Голоси поділилися. Старша генерація опришків перейшла на сторону Юрчика рішуче й твердо; молодша ніби трималася Марусяка* (Хотк., II, 1966, 228); *Голоси поділилися майже нарівно: на сім голосів тільки й переважили ті, що були «за»* (Головко, II, 1957, 522); // Виділятися в певні категорії, розряди на підставі якихось ознак. *Залежно від часу достигання сорти груш поділяються на літні, осінні й зимові* (Колг. енц., I, 1956, 312); *Усі речовини в природі поділяються на неорганічні і органічні* (Наука.., 3, 1957, 23); // *тільки недок.* Бути розділеним на частини. *Для приймання виборчих бюлетенів і підрахунку голосів територія міст і районів, що входять до виборчих округ.., поділяється на виборчі дільниці* (Полож. про вибори.., 1946, 6).

2. *тільки док., чим і без додатка.* Поділити що-небудь між собою (між присутніми). *Всі троє примостились десь під парканом і поділились ласощами* (Коцюб., I, 1955, 132); // Здійснити поділ майна. *От раз дурень і пита своїх братів: — А що, братики, чи будемо ми коли ділитись, чи ні? — Чом не поділитись! — одказують розумні брати* (Стор., I, 1957, 43).

3. *чим, з ким і без додатка.* Віддавати кому-небудь частину чогось свого; спільно користуватися чим-небудь. *Векла з дочкою не мали ні у чім нужди: Петро їм помагав і усім поділявся* (Кв.-Осн., II, 1956, 468); [Галя:] *І книжками поділяємося. Треба кому, а мені не треба — чому ж не дати?* (Мирний, V, 1955, 135); *— Я бачу, ви все ще той сам Нестор з гір, що був і дитиною, любив самоту й не любив поділятися* (Коб., III, 1956, 92); *Лучче з добрим найти, як з кепським поділитися* (Номис, 1864, № 7290); *Розщедривсь* [Еней].., *Хотів послідним поділитись* (Котл., I, 1952, 167); *— А от коли маєш щось перекусити та поділишся зі мною, не відмовляюся і буду дуже вдячний* (Тют., Вир, 1964, 54).

4. *перен.* Розповідати що-небудь, повідомляти про щось, обмінюватися думками, враженнями, пережи-

ваннями і т. ін. *Спогадами своїми Микита не любив поділятись ні з ким* (Л. Янов., І, 1959, 303); *Вони обмірковували свої справи; поділялися думками, хто куди думає поїхати по школі* (Вас., І, 1959, 181); *Коли привозили пошту, а о. Василя не було вдома, Раїса перша перечитувала новинки й нетерпляче чекала о. Василя, щоб поділитись з ним тими новинками* (Коцюб., І, 1955, 321); *Вагон уже знову, як вулик, загув, загомонів, всюди точились розмови, кожному хотілося поділитися щойно пережитими враженнями* (Гончар, II, 1959, 173); // Звірятися комунебудь. *Самотою ходжу я.., З горем в серці, нестерпно важким... Всі знайомі минають, йдуть — Поділитися горем ні з ким* (Фр., X, 1954, 26); *Він глянув винуватими очима на матір, але вона не помітила ні погляду його, ні бажання поділитись найінтимнішим, що було в нього на душі* (Шиян, Баланда, 1957, 181).

ПОДІЛЬНИЙ, а. с. Який можна поділити, який ділиться.

ПОДІЛЬНИК, а, *ч., спец.* Прилад, пристрій для поділу чого-небудь. *Подільник* [різального апарата комбайна] *відокремлює зрізувані стебла від стебел, які залишаються незрізаними* (Зерн. комбайни, 1957, 49).

ПОДІЛЬНІСТЬ, ності *ж.* Властивість за знач. **подільний.** *Відкриття подільності атомів і їх перетворення — блискуче підтвердження діалектичного матеріалізму* (Наука.., 10, 1956, 10).

ПОДІЛЬЧИВИЙ, а, е, *розм.* Який охоче ділиться (у 2 знач.) чим-небудь з кимсь. *Її поважали сусідки, бо була приязною, сміхотливою і подільчивою* (Коз., Нові Потоки, 1948, 169).

ПОДІЛЬЧИВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Властивість за знач. **подільчивий.** *Природжене людині чуття подільчивості, притуплюване століттями страхом загибелі в боротьбі за існування, пробуджується в ході змагання, в умовах суспільної праці і розподілу суспільного продукту* (Літ. Укр., 5.XII 1968, 3).

ПОДІРЧА́ВІТИ, іє. Док. до **дірча́вити.** *Залізна покрівля поржавіла, подірчавіла* (Мирний, І, 1954, 191).

ПОДІРЯ́ВИТИ, влю, виш; *мн.* подіря́влять; *перех.* Док. до **діря́вити.** *Подірявити піджак; // перен., розм.* Поранити кулями. — *Он учора теж санітарний поїзд із нашими в шпиталь відправили — подірявили хлопців* (Збан., Сеспель, 1961, 252).

ПОДІРЯ́ВИТИСЯ, иться; *мн.* подіря́вляться; *док.* Зробитися дірявим.

ПОДІРЯ́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **подіря́вити.** *Славнозвісне львівське скляне склепіння над пероном було подірявлене шрапнеллю і рушничними кулями* (Гжицький, У світ.., 1960, 229); * У порівн. *Драна, ніби подірявлена, хустина світилась наскрізь, як решето* (Н.-Лев., III, 1956, 322).

2. *у знач. прикм.* Який подірявився, укрився дірками; дірявий. *Дістала* [Майбородиха] *старі подірявлені сіренькі панчохи* (Н.-Лев., IV, 1956, 288); *Поміж гожими сплячими голівками молодих грибків лежали свіжозогнилі, ..з подірявленим тілом* (Козл., Мандрівники, 1946, 11).

ПОДІСТАВА́ТИ *і розм.* **ПОДОСТАВА́ТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Узяти, витягти все або багато чого-небудь звідкись. *Школярі свої гринджоли З повіток подостають* (Щог., Поезії, 1958, 217); *Так усі три і кинулись, подоставали, хто кисет, хто — порттабак чи просто бляшанку з-під вакси* (Головко, І, 1957, 463).

2. Здобути, відшукати все або багато чого-небудь, долаючи труднощі. — *Е, комі ми подоставали. Прямо як змії! Із кінного заводу видерли* (Стельмах, II, 1962, 183).

3. Одержати очікувані, потрібні, необхідні і т. ін. предмети, гроші тощо. *Під дзеркалом, на убраному квітами столі, лежали дарунки, котрі подіставала молода від різних давніх і нових знайомих* (Коб., І, 1956, 117).

4. *рідко.* Набути нової ознаки, особливості (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Навіть порозцвітали попаді, рум'янці собі подіставали. А вже скільки жартів!..* (Хотк., II, 1966, 179).

ПОДІТИ, іну, інеш; *наказ. сп.* подінь; *док., перех.* 1. Те саме, що **діти** [2]. *Василь спершу не знав, де його* [ножика] *і подіти; то заховає у кишені, то подума: а що як випаде?* (Мирний, IV, 1955, 17); *Він ніяково м'яв капелюха, не знав, куди його подіти* (Коп., Вибр., 1948, 171); *В'ється попіл ізраночку, Де ж поділи Оксаночку?* (Мал., Звенигора, 1959, 234); *Котились низом ниви, стелились горбами, повні, свіжі, багаті, та все чужі.. І навіть не людські, а панські. Нащо йому? Куди все подіне?* (Коцюб., II, 1955, 42); — *А ви їм нічого й не продавайте. — Як, матінко княгине? А де ж подіти наші хутра, мед, віск?* (Скл., Святослав, 1959, 141).

◇ **Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти о́чі** [**від со́рому** *і т. ін.*] — те саме, що **Не зна́ти, де ді́ти о́чі** [**від со́рому** *і т. ін.*] *(див.* **діва́ти**); **Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки** — почувати себе ніяково; соромитися. *Гаркавий почервонів і, не знаючи, де подіти руки, переступав з ноги на ногу, наче стояв на голках або на битому склі* (Кир., Вибр., 1960, 256); **Не зна́ти, куди́ (де) себе́ поді́ти** — не знати, що зробити, за що взятися. *Не знаючи,.. куди себе подіти, Раїса бігла до старої матушки* (Коцюб., І, 1955, 324); *Не знаючи, де себе подіти, Вихор брів навмання гамірними вулицями* (Кучер, Чорноморці, 1956, 17); **Ніде гріха́ поді́ти** — те саме, що **Ніде гріха́ ді́ти** *(див.* **гріх**). *Ловили* [пастушки] *сорочками.. пічкуриків, били (ніде гріха подіти) жаб і виброджували цілий Сугаклей у пошуках глибокого місця* (Ю. Янов., II, 1954, 155); **Ніде пра́вди поді́ти** — те саме, що **Ніде пра́вди ді́ти** *(див.* **діва́ти**)

2. Втратити щось, загубити. [Гільзе:] *А де я свою руку подів, про те знає король. Вже ж мені її не миші відгризли* (Л. Укр., IV, 1954, 251).

ПОДІТИ́СЯ, інуся, інешся; *наказ. сп.* подіньсь; *док.* Те саме, що **ді́тися.** *В селі не бачили й не чули, Де вона* [княжна] *поділась* (Шевч., II, 1963, 34); *Якось глянула* [Хима] *в чисту воду, та й не пізнала самої себе.. — Чи се я? де ж моя краса дівоча поділася?* (Вовчок, І, 1955, 52); *В Антона де й старість поділася, як рукою її зняло* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 137); *Один бурлака вглядів одчинені двері, догадавсь, де подівся Бжозовський, і почав дертись по дверях на горище* (Н.-Лев., II, 1956, 203); *Раптом винирнув ізнизу, з-за кущів.., жандарм, що так і в'ївсь: — Біг тут старець? де подівсь?* (Тич., II, 1957, 28); *Катерино, серце моє! Лишенько з тобою! Де ти в світі подінешся З малим сиротою?* (Шевч., І, 1963, 23); *Марія ще не знала, куди їй подітися проти ночі, не думала, що буде робити завтра* (Кучер, Чорноморці, 1956, 103).

◇ **Не зна́ти, куди́ (де) поді́тися** [**від сму́тку, со́рому, збенте́ження** *і т. ін.*] — дуже переживати, хвилюватися (від смутку, сорому, збентеження і т. ін.). *Першу зиму Олені було так тяжко і так сумно, що вона не знала, куди подітися* (Тют., Вир, 1964, 23); *Максим не знав, де подітися, що з собою робити в такім клопоті. Він встидався, як дівчина* (Стеф., І,

1949, 164); *Батько викликав сина і так присоромив його, що той не знав, куди подітись* (Рад. Укр., 8.IX 1950, 2); **Ніде (нікуди, немá куди) подітися** — те саме, що **Ніде (нікуди, немá куди) дітися** *(див.* **дівáтися).**

ПОДІУМ, а, *ч.* 1. Підвищення навколо арени античного цирку з місцями для почесних гостей (імператора, сенаторів і т. ін.); // Підніжжя імператорської ложі.

2. У скульпторів, художників — підвищене місце для натурщика, натурщиці. *До стін прихилені стоять полотна на підрамниках, картони; невеликий подіум — підвищення для натури — заваленний великими папками* (Перв., З щоденника.., 1956, 133); // Підвищення або підставка для чого-небудь. *Обладнання* [Полтавського] *музею: вітрини, столики, пілони, подіуми, дошки і т. ін. ми вирішили робити такими, щоб вони були витончені й світлі* (Нар. тв. та етн., 6, 1966, 83); *Зал ресторану «Золотий лев». Ліворуч шинквас,.. поруч з шинквасом невеличкий подіум, де сидить Марія* (Собко, П'єси, 1958, 398).

ПОДІЯ, ї, *ж.* 1. Те, що відбувалося або відбулося, сталося; явище, факт суспільного або особистого життя. *Дячиха виросла таки у цім селі, і подія, про яку так негречно згадував гуцул, дійсно мала місце й була історичним фактом* (Хотк., II, 1966, 364); *Кожен з'їзд нашої партії — подія величезної світової ваги* (Ком. Укр., 3, 1966, 3); *З палуби «Каймана» теж спостерігали за подіями на шхуні та за шлюпкою* (Трубл., Шхуна.., 1940, 280); // *тільки мн.* Сукупність пов'язаних між собою в якомусь відношенні явищ, фактів суспільного життя (звичайно важливих, значних), які становлять ніби щось єдине ціле. *За чаєм Іван зразу, немов поспішався, підвищеним тоном почав розмову про сучасні події* (Коцюб., II, 1955, 217); *Він натякав на Баржакове минуле, на те, що після подій 1905 року той кілька років відбував заслання десь на соляних промислах в Астраханській губерни* (Гончар, II, 1959, 17).

2. Те, що порушує усталений, звичний хід життя; що-небудь важливе, видатне. *Писати палички, думаєте, не подія в житті?* (Горд., Буян, 1938, 11); — *Поява каравану у нас велика і не щоденна подія* (Тулуб, В степу.., 1964, 54); // Що-небудь непередбачене, несподіване; пригода. *Побігла додому Рясничка, піклуючись і готуючись, що то з Мартою за подія* (Вовчок, Вибр., 1937, 222); *День від'їзду Тайах відмічено кількома подіями* (Ю. Янов., II, 1958, 57).

3. *заст.* Справа, діяльність. *Уся його душа десь заховалась глибоко сама в собі; він ніби здерев'янів од тієї страшної події, котру недавно вчинив* (Н.-Лев., II, 1956, 301); *Життя пройти* [тобі] *не екскурсантом,— не гостем на коротку мить... Хай діалектика брильянтом в твоїх подіях заблищить* (Тич., II, 1957, 77).

ПОДІЯТИ, ію, ієш, *док.* 1. *неперех., на кого — що і без додатка.* Справити вплив на кого-, що-небудь; вплинути. *Коли, бач, Турна не здоліють, То картами уже подіють, Що між старці Турн попаде* (Котл., I, 1952, 251); *Грубе шарпання, оце, що він так розлючено стрясонув її, подіяло на Світлану дивовижно* (Гончар, II, 1959, 99); *Стала* [Варвара] *похитувати ванночку, щоб розчин швидше подіяв на світлочутливий папір* (Перв., Дикий мед, 1963, 309).

2. *перех. і неперех., розм.* Зробити, вчинити що-небудь. [Килина:] *Ох, радь же, радь мені, серце Орисю, як мені бути, що мені подіяти?* (Кроп., II, 1958, 446); *Загалом тут виборча акція йде жваво і попи не годні нічого подіяти, хоч Охримовича і мене виставляють яко безбожників і ворогів церкви* (Стеф., III, 1954, 245); // *перех.* Завдати чогось, заподіяти щось кому-, чому-небудь. [Лисенко:] *Братці! Багацько лиха я ляхам подіяв* (Кост., I, 1967, 233); *Проклинаємо силу Змієву, що подіяла рани Києву!* (Тич., II, 1957, 186); // *перех.* Зробити комусь чаклуванням що-небудь неприємне, недобре. *Все ж то ти се, моя мила, Так подіяла мені! Серденько моє знудила, Я живу, мов в западні...* (Пісні та романси.., II, 1956, 15); // *безос. Се щось йому подіяно: не їсть, не п'є* (Сл. Гр.).

◇ **Подіяти з собóю** *що* — вчинити собі що-небудь недобре, покінчити життя самогубством. — *Василю, не пильнуй дуже. Одумайся.. Пожалій і себе і її.. Тебе візьмуть — вона з собою що-небудь подіє. Не губи молодого віку* (Мирний, IV, 1955, 196); **Що [ж] подієш; Нічóго не подієш,** *у знач. вставн. сл.*— треба примиритися, нічого не можна змінити, не можна вчинити так, як треба, як бажаєш. *Вже мені не везе з перекладачами, що подієш* (Коцюб., III, 1956, 192); — *Жаль мені, Романе Григоровичу, прощатися з тобою.. Але що ж подієш, коли в твоїй голові якийсь дідько продуху видовбав. Баламутить вона тебе і когось може збаламутити* (Стельмах, I, 1962, 120).

ПОДІЯТИСЯ, ється, *док., розм.* Те саме, що **зробúтися** 3. — *Тут з матір'ю щось подіялось — упали додолу* (Мирний, IV, 1955, 46); [Митрохван:] *Що тут у вас подіялося?* (Кроп., II, 1958, 178); [Лариса:] *Що за страшні слова? Антоне Макаровичу, що вам подіялось?* (Мик., I, 1957, 254).

ПОДЛУБАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. Док. до **длýбати** 1. *Подлубати долівку.*

2. Длубати, колупати якийсь час. *Чапа.. подлубав пальцем у густій бороді* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 70).

◇ **В голові подлýбати,** *жарт.*— розміркувати, обдумати. [Нечипір:] *Легко сказати, Тяжко зробити: Перш треба подумать, В голові подлубать!* (Кроп., I, 1958, 215).

ПОДЛУБАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Длубатися якийсь час. *Подлубавшись у кишені, він здобув ще одного папіруя* (Збан., Сеспель, 1961, 33).

ПОДМУХ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **пóдих** 3. *Єдиний відгук в темряві нічній — То подмух вітру та виття скажене...* (Вороний, Вибр., 1959, 95); *Чітко відбиваючи крок, Шепіт підійшов до газика, взявся за ручку, смикнув до себе легкі дверцята. І враз зломився, наче кришка осичина від різкого вітряного подмуху* (Загреб., Шепіт, 1966, 268); * У порівн. *Легесеньке, легесеньке зітхання, невиразне й тихе, як подмух вечірнього вітерця по вербах та лозах, вирвалося з грудей Ваті* (Н.-Лев., IV, 1956, 80).

ПОДМУХАТИ, аю, аєш, *док.* Дмухати якийсь час. — *Рука посиніла! — злякалася Рая.— Подмухай на неї...* (Автом., Щастя., 1959, 112); *Кожен покупець.. мусив, звісно, подмухати в сопілку, в другу, в третю* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 244).

ПОДМУХАТИ *див.* **подмýхувати.**

ПОДМУХНУТИ, нý, нéш, *док.* Однокр. до **подмýхувати.** [Трохим:] *Вертать назад? Куди вітер подмухнув, туди й ви носа повернули?* (Кроп., IV, 1960, 201).

ПОДМУХУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОДМУХАТИ,** áю, áєш, *недок.* Дмухати не дуже сильно або час від часу. *Високий повільно подмухував міхом* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 206); *Подмухав вітрець легенький, За слівцем шептав слівце* (Граб., I, 1959, 591).

ПОДНÉСЬ, *присл., книжн., заст.* По цей день; досі. *І думав я, і думав зал увесь Про шлях його* [М. Л. Кропивницького], *де терен з лавром сплівся, Про подвиг многорічний* [багаторічний], *що лишився*

На вік віків, нетлінний і поднесь (Рильський, II, 1960, 155).

ПОДНЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Днювати якийсь час. — *Довелося нам поднювати тоді в полі!* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 107).

ПОДО́БА, и, *ж.* 1. Зовнішній вигляд; зовнішність. *Із сієї ж то дівчинки виросла дуже гарна дівчина, такої подоби і не бачили у нас на Україні* (Стор., I, 1957, 347); *Хоч і як тяжко турбувався Лис Микита своєю новою подобою, а все-таки він добре бачив, яке враження зробила та його подоба зразу на Вовка* (Фр., IV, 1950, 94); *Мінялись мундири, мінялась подоба, замість обдурених Антантою чорношкірих.. ставали інші — чорні барони та блідолиці юнкери* (Гончар, II, 1959, 384); // Зовнішній вигляд, зовнішність когось, що виникає в чиїй-небудь уяві, пам'яті; образ. *Пред очима живо ми* [мені] *стоїть его* [його] *подоба* (Фр., XIII, 1954, 57); // *з означ.* Сукупність зовнішніх ознак, що характеризують кого-, що-небудь. [Лісовик:] *Хіба ж то не по правді, що дізнав він самотнього несвітського одчаю, блукаючи в подобі вовчій лісом?* (Л. Укр., III, 1952, 249); *Навіть в останню хвилину перед лицем смерті не втратили* [в'язні] *людської подоби* (Збан., Єдина, 1959, 194); // *у сполуч. з прикм.* моральна, духовна *і т. ін.* Характер, душевний склад, сукупність чиїх-небудь внутрішніх якостей. *Тільки цінуючи мою моральну подобу, май на увазі: Mens sana in corpore sano!* (Л. Укр., V, 1956, 181).

2. *діал.* Істота. *Ті дива й подоби, що світ заповнили,.. не повне свідоцтво всетворчої сили, се тільки фрагменти черга нам несе* (У. Кравч., Вибр., 1958, 166).

3. Щось схоже на кого-, що-небудь; те, що нагадує собою когось, щось. *Здавалось, що то сиділа не жива людина, а якась подоба людини, вироблена з чорного заліза на чорних залізних сходах* (Н.-Лев., IV, 1956, 276); *Хлопець стояв потупивши зір, подоба червоної барви виступила на його запалих блідих щоках* (Дмит., Розлука, 1957, 298); *А жила в тій вдовиці ще й сирітка білолиця і такої красоти, що й подоби не знайти* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 133).

◇ **На подо́бу** *кого, чого, чию* — на зразок, подібно до кого-, чого-небудь. — *А що вчора ви тут присягли На подобу жіноцтва, Більш не слухать обітниць моїх, Ні погроз, ні пророцтва,— То навмисно про все те до вас Побалакати хочу* (Фр., XII, 1953, 491); *Є.. мільйони двоногих створінь на нашу подобу, що звуться людьми і за ціле життя не переживають ні одної такої години, як наші довгі дні, тижні, місяці, роки* (Ірчан, II, 1958, 149).

4. *у знач. присудк. сл.* Уживається в значенні «відповідає прийнятим правилам, звичаям і т. ін.». — *Та ні,— поклонившися вп'ять, сказав Олексій.— Вже нам не подоба проти вас рівнятися* (Кв.-Осн., II, 1956, 317); *Він скинув сльозу, сердячись,— бо хіба ж подоба плакати старому дідові* (Гр., I, 1963, 275).

5. *діал.* Потреба. *Така подоба, як свині в хамуті* [хомуті] (Номис, 1864, № 11206); *Чого мені журитися? Якая подоба? А чи пан я? а чи дука? А чи хлібороба?* (Манж., Тв., 1955, 62); — *Сашо! — гукнула Маріка.— Увечері в клубі танці. Міщенко увібрав голову в плечі й скривився.— Танці. Така мені подоба, як сліпому дзеркало!* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 115).

◇ **У подо́бі ста́ти** *кому* — сподобатися. *У подобі став їй новий піп* (Сл. Гр.).

ПОДОБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *тільки 3 ос., безос.* Відповідати певним прийнятим правилам, звичаям; годитися. *Клим не поліз у свій двір через перелаз, бо це вже не подобало голові* (Н.-Лев., III, 1956, 350); *Не подобає мені пішки йти, а подобає коляскою їхати* (Стельмах, I, 1962, 63); // Слід, треба. — *Мені подобає до труждених зійти.., а ви зоставайтеся тут з миром* (Стар., Облога.., 1961, 48).

◇ **Як [і] подоба́є (подоба́ло)** — те саме, що **Як [і] нале́жить (нале́жало)** *(див.* **нале́жати** [1]*). Далеко десь, серед чужих країв, Пан на всю губу жив, У розкоші, як пану подобає* (Гл., Вибр., 1957, 91); — *Це козаки з походу вертаються,— почснив Сава Петрович.— А їх ото зустрічають, як і подобає — звитяжців* (Головко, II, 1957, 273); *Як і подобало курсистці, в неї були розумні очі, трохи іронічний вираз пісного обличчя і рівний голос* (Панч, На калин. мості, 1965, 52).

2. *на кого — що, діал.* Бути схожим на кого-, що-небудь. *Подобав* [Іван] *на ту потайну собаку, що перше вкусить, заки гавкне* (Март., Тв., 1954, 227); *Подобала хатина на якусь закляту печеру* (Стеф., I, 1949, 44).

◇ **Не подоба́ти на свої́ літа́** — виглядати молодшим або старшим, ніж насправді. *Вона не подобала на свої літа, здавалася молодшою* (Март., Тв., 1954, 346).

ПОДО́БАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Викликати симпатію, прихильність до кого-небудь; справляти на когось приємне враження. *Родина Горького і він сам усе більше подобаються мені* (Коцюб., III, 1956, 330); — *Мені подобається твій Богдан. Це неймовірний оптиміст* (Ю. Янов., II, 1958, 147); // Викликати потяг, інтерес (у особи іншої статі). *Ганна, посміхаючись, притулилась щокою Данькові до плеча.— Даньку, скажи: я тобі подобаюсь?* (Гончар, II, 1959, 246).

2. Відповідати чиєму-небудь смаку, бути приємним комусь. *Гінді понад усе подобався кошик з трьома червоними ягідками* (Кобр., Вибр., 1954, 71); *Диктатори не люблять народних веселощів. Диктаторам подобаються тільки паради* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 264); // *безос., з інфін. Їй найбільше подобалось сидіти під вікном у своїй «чистій» хатинці* (Коцюб., I, 1955, 313); *Їй.. просто подобалось одержувати потай записки під час контрольних чи бути в центрі уваги всього класу, що силкується вирятувати її* (Гончар, Тронка, 1963, 39).

Як тобі (вам) [це] подо́бається? — уживається при висловленні обурення, здивування і т. ін. — *Ні, ти тільки послухай, що він каже? Він каже, що до Полтави ще сто кілометрів. Як тобі це подобається?* (Тют., Вир, 1964, 306).

ПОДОБЕ́НЬ, о́бня́, *ч., діал.* Красень. *Убери пень, буде подобень* (Номис, 1864, № 11171).

ПОДОБИ́ЗНА, и, *ж.* Те саме, що **подо́ба** 1, 3. *Ані одна брутальна чи цинічна рисочка не закаламутила того світлого, чистого образа, який зложився в моїй душі в її подобизну* (Фр., IV, 1950, 297); *Він написав негативну рецензію зовсім не тому, що йому нашептав це якийсь злий ангел у подобизні Кошарного* (Загреб., День.., 1964, 70); [Годвінсон:] *Ти ж пам'ятаєш тую подобизну, що він зліпив на глум, неначе з мене?* (Л. Укр., III, 1952, 68); *Вона скривила уста в подобизні посміху* (Загреб., Шепіт, 1966, 48).

ПОДО́БИТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* подобляться; *недок., рідко.* Те саме, що **уподі́бнюватися** 1.

ПОДОБІГА́ТИ, а́ємо, а́сте, *док.* Добігти (про всіх або багатьох).

ПОДО́БНИЙ, а, е, *діал.* Красивий. *Ти, дівчино, ти подобна; Не здавайся на підмову, будеш добра* (Чуб., V, 1874, 355).

◇ **Не подо́бна річ** — не годиться, не слід, не личить. *Не подобна річ мені, старому, по весіллях гуляти* (Вовчок, І, 1955, 26).

ПОДО́БНО, *присудк. сл., діал.* Потрібно. — *Як же ти думаєш, до кого нам подобніше найперше поїхати?* (Л. Укр., III, 1952, 507).

ПОДОБРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **подобрі́ти.** *Довгі хвилини вистоюють перед тією картиною гуртки людей. Стоять мовчазні, зворушені, якісь ніби подобрілі* (Коз., Сальвія, 1959, 145); // *у знач. прикм. Роман вбирає подобрілими очима вечорове сяйво снігів, чогось, посміхаючись сам собі, дивиться в далечінь* (Стельмах, І, 1962, 263).

ПОДОБРІ́ТИ, ію, іеш. Док. до **добрі́ти.** — *Хоч сьогодні єгомость* [священик] *злі, то завтра подобріють* (Март., Тв., 1954, 172); — *Не знаю, чи подобріє пан до нас, але задуматись задумається* (Стельмах, І, 1962, 358).

ПОДОБРІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Док. до **добрі́шати.** *Онисія Степанівна, зачувши гостинця, трошки пом'якшала* [пом'якшала], *подобрішала й спустила голос нижче на цілу октаву* (Н.-Лев., III, 1956, 170); *Очі Свирида Яковлевича подобрішали, риси на обличчі стали лагідніші* (Стельмах, II, 1962, 377).

2. *рідко.* Стати кращим; поліпшати (про предмети). *Швидко дорога подобрішала; я йшов повз великий артільний сад, який.. захищав землю від піщаних віхол* (Вол., Дні.., 1958, 56).

ПО-ДОБРО́МУ, *присл.* З хорошими почуттями, мирно. — *Слухайте, Йойно.. Заплатіть нам за роботу, дайте.., що нам належиться, і розстанемося по-доброму* (Фр., IV, 1950, 21); // З власної волі. *Ніколи буржуй.. не віддасть награбоване. А раз по-доброму не віддасть, то треба силою відібрати* (Вільде, Сестри.., 1958, 155).

ПОДОБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Добути, дістати, придбати все або багато чого-небудь. *Подобували* [звірі] *всього, почали обід варити* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 35).

ПОДОВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Доважити все або багато чого-небудь.

ПОДОВА́РЮВАТИ, юю, ю́єш, *док., перех.* Доварити все або багато чого-небудь.

ПОДОВА́РЮВАТИСЯ, ю́ється, *док.* Доваритися (про все або багато чого-небудь).

ПОДО́ВБАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **подовба́ти** 1. *Леус з Чумаком крутою вулицею швидко зійшли до річки і ступили на подовбаний ковзанами лід* (Збан., Переджнив'я, 1955, 198); *Мокрий, де-не-де подовбаний снарядами, асфальт тьмяно виблискує крізь туманний степ* (Гончар, III, 1959, 207); *Догнивали подовбані птицею, поливані дощами сокові кавуни і дині* (Кач., Вибр., 1947, 230); *Це був велетень на товстих і пружних ногах, з плечима атланта, з широким, подовбаним віспою обличчям* (Чаб., За півгодини.., 1963, 27).

2. *у знач. прикм.* Який має на своїй поверхні заглибини, вм'ятини, дірки; нерівний. *На порізаному і подовбаному столярському столі стоїть страва* (Стельмах, II, 1962, 60).

ПОДОВБА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідше* **ПОДОВБТИ́,** бу́, бе́ш, *док., перех.* 1. Ударяючи по чому-небудь, колупаючи щось, зробити в ньому заглибини, вм'ятини, дірки в багатьох місцях; // Ударяючи дзьобом, пошкодити в багатьох місцях усе або багато чого-небудь (про птахів); // *перен.* Укрити ямками, заглибленнями в багатьох місцях, зробити нерівним (обличчя).

2. Довбати якийсь час. *Чи вітерець шепне, чи жовна там кору На липі подовбе, чи ящірка зелена Заше-лестить в кущі — вона, мов тороплена. Шукає матері, дрижить, втіка...* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 183).

3. *перен., розм.* Влучати з гармати, кулемета і т. ін. в яку-небудь ціль якийсь час. — *Наче стріляють десь?..— Не бійся! То наші. То я їх покликав, щоб вони станцію подовбали* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 279).

ПОДОВБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і рідше* **ПОДОВБТИ́СЯ,** бу́ся, бе́шся, *док., розм.* Довбатися якийсь час. *Подовбавсь ще раз у кишені, тягне карбованця* (Сл. Гр.).

ПОДОВБТИ́ *див.* **подовба́ти.**

ПОДОВБТИ́СЯ *див.* **подовба́тися.**

ПОДОВГА́СТИЙ, а, е, *діал.* Довгастий. *Лице його, трохи подовгасте, мало барву якусь смагляву* (Март., Тв., 1954, 231); *Ліжко і тапчан хлопці поставили.. вздовж стіни.. Подовгастий конторський стіл — проти ліжка* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 180).

ПОДО́ВГУ, *присл.* Щоразу тривалий час, довго. *Інколи* [чоловік] *піднімав голову й подовгу дивився на небо* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 112); *В кімнаті для приїжджих, де Каргат жив тоді, ночами подовгу горіло світло* (Шовк., Інженери, 1956, 7).

ПОДОВГУВА́ТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **довга́стий.** *Подовгуватий вершок каменя був зубчатий і полупаний* (Фр., VIII, 1952, 226).

ПОДО́ВЖ, *діал.* **ПОДОВШ.** 1. *присл.* У напрямку довжини чого-небудь; уздовж. *Тоді учи, як упоперек на лавці лежить, а як подовж ляже, то тоді вже його трудно вчити* (Помис, 1864, № 6009).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається для позначення напрямку по довжині, вздовж чого-небудь. *Перші з'явились в столову німці. Простукали каблуками подовж столів* (Коцюб., II, 1955, 292); *Подовж долини прямою світлою лінією прорізався осушувальний канал* (Вол., Дні.., 1958, 68).

ПОДО́ВЖА́СТИЙ, а, е, *діал.* Довгастий. *В подовжастій темнуватій казармі на столах вже стояли миски з борщем* (Н.-Лев., II, 1956, 99).

ПОДО́ВЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **подо́вжити.** *Червоний в заграві пожежі, подовжений до неймовірних розмірів тінню, Кравцов здавався німцям.. самою живою помстою і смертю* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 196); // **подо́вжено,** *безос. присудк. сл. Поліклініки відкрито тепер в усі дні тижня, подовжено час їх роботи* (Рад. Укр., 13.IX 1961, 3).

2. *у знач. прикм.* Збільшений у довжину. *Подовжені тіні прибрали велетенських розмірів* (Кач., Вибр., 1947, 72); // Який має видовжену форму; довгастий. *Зображення людей відзначаються стрункими подовженими пропорціями* (Париси стар. іст. УРСР, 1957, 524).

3. *у знач. прикм.* Збільшений у часі; який триває довше, ніж звичайно, ніж годиться. *За один подовжений рейс колективи двох рибоморозильних траулерів виловили в Південній Атлантиці 156 центнерів риби* (Рад. Укр., 27.X 1965, 2).

ПОДОВЖЕ́НІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **подо́вжений** 2, 3. *Інтенсивність, глибина вдиху, подовженість видиху при спокійній та збудженій, емоціонально насиченій мові — різні* (Худ. чит., 1955, 50).

ПОДОВЖЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подо́вжити, подо́вжувати** і **подо́вжитися, подо́вжуватися.** *Варити сталь — делікатна справа.., щоб сталь вийшла потрібної марки, на язик її не скуштуєш, пальцем не помацаєш, а вона може бути кисла й крихка, може розсипатись від удару, а може лускути від подовження* (Ю. Янов., II, 1958, 243); *Ілюзії, які живили капіталізм в його боротьбі за подовження свого панування,*

розвіюються під натиском життя, як дим (Рад. Укр., 30.VI 1963, 1); *Подовження сезону постачання свіжих помідорів споживачеві та заготівельним організаціям має актуальне значення* (Хлібороб Укр., 1, 1968, 31).

ПОДО́ВЖИТИ *див.* **подо́вжувати.**

ПОДО́ВЖИТИСЯ *див.* **подо́вжуватися.**

ПОДО́ВЖНІЙ, я, с. 1. Який розміщується по довжині, вздовж чого-небудь; протилежне поперечний. *На дубових лавах сиділи жінки: на причільній Мотря в оксамитовій керсетці, а збоку на подовжній — Мелашка Семениха* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 18).

2. *діал.* Довгастий. *Село й присілки лежали не там, де лежить теперішня Тухля, але геть вище серед гір, у просторій подовжній долині* (Фр., VI, 1951, 22).

ПОДО́ВЖНЬО. Присл. до **подо́вжній** 1.

ПОДО́ВЖНЬО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **подо́вжній** у 1 знач., напр.: подо́вжньо-струга́льний, подо́вжньо-фре́зерний і т. ін.

ПОДО́ВЖУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Який служить для подовження, який призводить до подовження чого-небудь. *Подовжувальний пристрій; Подовжувальний спосіб.*

ПОДО́ВЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подо́вжувати** і **подо́вжуватися.**

ПОДО́ВЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПОДО́ВЖИТИ,** жу, жиш *і рідко* **ПОДО́ВШИТИ,** шу, шиш, *док., перех.* 1. Збільшувати в довжину, робити довшим. *Подовжити плаття;* // Створювати враження більшої довжини, ніж насправді. *Доторкнувся* [дід Євмен] *червоною від холоду рукою до сивого акуратно підстриженого бурячка борідки, яка доречно подовжувала короткоолице обличчя* (Стельмах, Правда.., 1961, 41); *Якщо у вас коротка талія, її можна зорово подовжити, занизивши лінію пояса* (Мист., 5, 1968, 39).

2. Робити тривалішим, збільшувати в часі. *На певний строк воно* [капіталістичне виробництво] *подовжує виробничий час даного робітника, але досягає цього шляхом скорочення тривалості його життя* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 265); *Висів сортів з різними строками достигання і застосування розсади дає змогу подовжити період споживання свіжих плодів* (Колг. Укр., 5, 1962, 14).

ПОДО́ВЖУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ПОДО́ВЖИТИСЯ,** ниться, *док.* 1. Збільшуватися в довжину, ставати довшим. *При зволоженні і змочуванні паперу або при намащуванні його клейстером.. він подовжується, витягується* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 24).

2. Ставати тривалішим, збільшуватися в часі. *При гострих тонзилітах.. період тимчасової непрацездатності подовжується* (Лікар. експертиза.., 1958, 116).

3. Пас. до **подо́вжувати.**

ПОДО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **під**[1] 2. 3; // Признач. для вистилання поду.

2. Випечений на поду в печі. *Мільйони людей щоденно споживають хліб. Одні люблять чорний, житній, інші — білий, пшеничний, одним до смаку подовий, іншим — формовий* (Літ. газ., 16.XII 1960, 2).

ПОДОВІ́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Довідатися про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОДОВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Довести, доставити до певного місця всіх або багатьох.

2. Підтвердити істинність, правильність усіх або багатьох тверджень, положень і т. ін.

3. Роблячи що-небудь, досягти в результатах, наслідках певної межі, певного стану і т. ін. (про всіх або багатьох). *До добра нічого не подоводили* (Сл. Гр.).

ПОДОВОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Доволочити зоране поле в багатьох місцях.

ПОДО́ВШ *див.* **подо́вж.**

ПОДО́ВШАННЯ, я, *с.* Зростання в довжину. *В міру того як протягом тривалого часу довшали ноги страуса, відбувалось подовшання шиї* (Зоол., 1957, 116).

ПОДО́ВШАТИ, ає. Док. до **до́вшати.** *Перемінилась і Параска: лице її подовшало, хоч краска ще і грала на йому* (Мирний, IV, 1955, 114); *Тіні подовшали, гостріше запахли зарічні луки* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 174).

ПОДО́ВШЕ, *присл.* Як можна довше. *Поглянуть раз* [на кохану], *послухать мови, Очей подовше не звести, І тихо полумʼя любови* [любові] *Самому довіку нести!* (Граб., I, 1959, 149); // Протягом більш тривалого часу. *Цілими тижнями, а далі й подовше не бував* [Олесь] *у мене* (Фр., III, 1950, 110).

ПОДО́ВШЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **подо́вшити.**

ПОДО́ВШИТИ *див.* **подо́вжувати.**

ПОДОГАНЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Догнати всіх або багатьох.

ПОДОГЛЕ́ДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., діал.* Додивитися до чого-небудь (про всіх або багатьох). *Сокотухи наші до всього подогледжувались* (Сл. Гр.).

ПОДОГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Догодувати всіх або багатьох.

ПОДОГРАВА́ТИ, аємо́, асте́, *док., перех.* Дограти (про всіх або багатьох).

ПОДОДАВА́ТИ, аю́, аєш, *док., перех.* Додати все або багато чого-небудь.

ПОДОДЕ́РЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Додержати всіх або багатьох.

2. *перен.* Додержати слова, присяги, обіцянки і т. ін. (про всіх або багатьох).

ПОДОЖИВА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док., перех. і неперех.* Дожити (про всіх або багатьох).

ПОДОЖИ́НАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і без додатка.* Дожати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОДОЗВОЛИ́ТИ, лю, лиш, *док., діал.* Дозволити. — *Подозволь лишень, дядьку; я зараз усе спишу* (Кв.-Осн., II, 1956, 139); [Гаврило:] *Ах ти ж брехун! Подозвольте потягнуть його хоч качалкою, хоч рогачем?* (Кроп., IV, 1959, 147).

ПОДОЗВОЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Дозволити всім або багатьом, усе або багато чого-небудь.

ПОДОЇ́ДАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Доїсти все або багато чого-небудь. *Подоїдати все що залишилося.*

ПОДОЇЗДИ́ТИ, имо́, ите́, *док., діал.* Доїхати (про всіх або багатьох). *Подоїздили всі до яру та й поставали: повен води — не переїдеш* (Сл. Гр.).

ПОДОЇ́ТИ, дою́, до́їш; *наказ. сп.* подій; *док., перех.* 1. Док. до **доїти** 1. *Вийду вранці до корови, Я корову напою, Подою* (Шевч., I, 1963, 135); *Подоївши вівці, зайшла* [мати] *в хату* (Головко, II, 1957, 199).

2. *перен., розм.* Необмежено скористатися чиїми-небудь матеріальними засобами; здобути від когось матеріальну допомогу. — *Цей Безкоровайний ні риба ні мʼясо, а нам він пригодиться. Один раз я його побачив і думаю, що подоїти його можна* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 224).

ПОДО́К, дка́, *ч.* 1. Зменш. до **під**[1].

2. Місце у млині, де встановлено жорна.

ПОДОКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Доклеїти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОДОКО́ЛЮВАТИ, юю, ювш, *док., перех.* Доколоти все або багато чого-небудь. *Подоколювати пеньки.*

ПОДОКОПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докопати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Подокопувати ями.*

ПОДОКОЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докотити все або багато чого-небудь.

ПОДОКОШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докосити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Подокошувати траву.*

ПОДОКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докрутити все або багато чого-небудь.

ПОДОКУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докупити все або багато чого-небудь.

ПОДОЛА́ЗИТИ, имо, ите, *док.* Долізти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОДОЛА́НИЙ, а, є. Дієпр. пас. мин. ч. до **подола́ти.** *Подоланий у бою; Версти, подолані* [М. В. Гоголем] *під час подорожі, були ще одним випробуванням волі й терпіння* (Полт., Повість.., 1960, 369); *Релігійні забобони можуть бути подолані тільки в результаті успішного комуністичного будівництва, широкої пропаганди матеріалістичного світогляду серед мас* (Наука.., 4, 1956, 32); *Подоланий міцним сном, Клим нічого не бачить і не чує* (Гриб., Син.., 1950, 25); // *у знач. прикм. Він ішов немов побитий, але на цей раз подоланий Береза був незрівнянно щасливішим від того переможця, що здобув колись свою перемогу на виноградниках* (Томч., Готель.., 1960, 313); *За крилом і снігу, і тумани, і подолана даль — вдалині* (Перв., II, 1948, 23); // *у знач. ім.* **подо́ланий,** ного, *ч.* Людина, яку подолано, переможено. [Антей:] *Переможець лиш тоді похвалить, коли подоланий похилить чоло йому до ніг* (Л. Укр., III, 1952, 439); // **подо́лано,** *безос. присудк. сл. Першу загорожу подолано. Широкий прохід залишається позаду* (Коз., Гарячі руки, 1960, 206); *Коли цей важкий шлях було, нарешті, подолано, Євгешка побачив, що вже розвиднилось* (Донч., VI, 1957, 84).

ПОДОЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подола́ти.** *Перед авіацією — проблема подолання «теплового бар'єра»* (Рад. Укр., 14.VI 1967, 3); *Успіхи комуністичного будівництва приходили і приходять у подоланні суперечностей розвитку, труднощів зростання* (Рад. літ-во, 4, 1967, 29); *Плавають* [дельфіни] *з великою швидкістю протягом тривалого часу, витрачаючи при цьому відносно невелику енергію для подолання опору води* (Наука.., 3, 1966, 18); *Подолання висот і просторів, досягнуте за допомогою сучасної техніки, розширило звичайну фізичну видимість світу до меж, які й не снилися художникам минулих епох* (Довж., III, 1960, 111); *Подолання релігійних пережитків.*

ПОДОЛА́ТИ *див.* **подо́лувати.**

ПОДОЛЕ́ЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Долежатися (про всіх або багатьох). *Подолежувалися, що вже сонечко під обід підбилося* (Сл. Гр.).

ПОДОЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Долити все або багато чого-небудь. *Подоливай глечики, щоб повні були* (Сл. Гр.).

ПОДОЛІ́ТАТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Долетіти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОДОЛІ́ТИ *див.* **подо́лувати.**

ПОДО́ЛОК *див.* **поді́лок** [1].

ПОДО́ЛУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ПОДОЛА́ТИ,** а́ю, а́єш *і рідко* **ПОДОЛІ́ТИ,** ію, іє́ш, *док., перех.* 1. Перемагати кого-, що-небудь, знищувати когось, щось у боротьбі. *В солдата доля є — в бою Він смерть подолує свою* (Перв., I, 1958, 362); *Він* [лицар], *найдужчих подолавши, Нагороду з бою взяв* (Л. Укр., IV, 1954, 120); *Старі подоліли* [молодих] *і святкували своє свято* (Мирний, III, 1954, 188); // Перемагати, переборювати різні перешкоди. *Віддаленість нашої і античної епох утворює поміж ними і в мовному розумінні величезні труднощі, які треба.. свідомо подолувати* (Вітч., 10, 1963, 168); *Чую, що погляд мій гостро зорить, пильно пронизує темряву чорну,— не подолати її необорну!* (Л. Укр., I, 1951, 271); *Історія життя Шевченка — то повість про те.., які перешкоди може подолати людина на шляху до мети, якщо ця мета — благородна і світла* (Слово про Кобзаря, 1961, 10).

2. Справлятися з чим-небудь таким, що вимагає фізичних зусиль. *Біла ведмедиця.. дужими лапами подолує хвилі* (Перв., Дикий мед, 1963, 12); *Подолати швидку течію влітку.. й то тяжко, взимку ж неможливо* (Тют., Вир, 1964, 122); // Проходити, пропливати і т. ін. якусь відстань (звичайно велику або з перешкодами). *Повільно, крок за кроком подолує артист важкий шлях. Один неточний рух — міліметр убік!* — *І він зірветься з троса* (Собко, Серце, 1952, 204); *Сахно спинилася.. Тепер лишалося одне.. Плисти навпростець до другого берега й спробувати подолати цих двадцять кілометрів водяної пустелі...* (Смолич, I, 1958, 101); // Переборювати труднощі при вивченні, освоєнні чого-небудь. *Учитися треба того, що без машини, без дисципліни жити в сучасному суспільстві не можна,— або треба подолати вищу техніку, або бути роздавленим* (Лепін, 36, 1973, 111); // *перен.* Справлятися з почуттями, бажаннями, певним станом і т. ін.; пересилювати почуття, бажання, певний стан і т. ін. *Зоя, ледь подолуючи свою дівочу тугоньку, непомітно відходила куди-небудь подалі, щоб не видати своєї палкої неприязні до Олени* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 316); *Не подолавши святкового нуду, він магнув рукою на спочивок і.. вдався в зубрячку* (Вас., I, 1959, 228); — *Ну, звідки ти взявся, Кузьмо, саме в цю ніч? — промовила, нарешті, Галина, подолавши хвилювання* (Петльов., Хотинці, 1949, 232); *Подоліти своє горе* (Сл. Гр.); // *перен.* Позбуватися якої-небудь вади. *Радянський Союз став країною суцільної грамотності. Десятки мільйонів трудящих подолали свою культурну відсталість* (Ком. Укр., 2, 1966, 50).

3. *тільки 3 ос.* Охоплювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про фізичний, психічний стан і т. ін.). *Відразу всевладний Сон подолав його* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тепа, 1963, 165); *Проти таких-то думок* [про одруження] *Галочка усе боролася, що туж-туж не подоліють її!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 354).

ПОДОЛУЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Долущити все або багато чого-небудь.

ПОДОЛЯК *див.* **подоля́к.**

ПОДОЛЯ́КИ, ів, *мн. (одн.* **подоля́к,** а́, *ч.;* **подоля́чка,** и, *ж.).* Те саме, що **подоля́ни.** [Митро:] *Були тут* [на вічі] *і як браття вітались наші люди з різних, хоч і найдальших, закутків нашого краю. Гуцули від Жабйого і подоляки від Гусятина* (Фр., IX, 1952, 38); *Угорець, ніяково посміхаючись, передав подолякові сокиру* (Гончар, III, 1959, 226).

ПОДОЛЯ́НИ, ля́н, *мн. (одн.* **подоля́нин,** а, *ч.;* **подоля́нка,** и, *ж.).* *Пружні лиця в тугешніх людей* [у Карпатах] *нагадують більше подолян та волинців: вони тонкі, дрібні* (Н.-Лев., II, 1956, 403); — *В прадавні часи подоляни торгували пшеницею аж з Грецією або через Аккерман вивозили за Дунай...* (Стельмах, I, 1962, 407); *Як примчала шляхта зранку, Взяла в полон подолянку* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 158).

ПОДОЛЯ́НИН *див* **подоля́ни.**

ПОДОЛЯ́НКА *див.* **подоля́ни.**

ПОДОЛЯ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **подоля́нка.** *Весна, весна, весняночко, Прийди до нас, подоляночко!* (Нех., Ми живемо.., 1960, 81).

ПОДОЛЯ́ЧКА *див.* **подоляки́.**

ПО-ДОМА́ШНЬОМУ, *присл.* Як удома, як у родині. *Якось дивно лунав її по-домашньому теплий материнський голос у цій суворій обстановці* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 76); *Маленькі вікна забито снігом. Але в хаті тепло і якось по-домашньому затишно* (Кол., Терен., 1959, 19); // Як прийнято вдома, в родині; без церемоній, просто. — *Панотченьку!.. Знаєте, що у нас усе попросту, по-домашньому* (Фр., VII, 1951, 38); *Зосталася Яресьчиха з трьома дітьми: двоє дочок і син, по-домашньому Данько, по святцях — Данило* (Гончар, Таврія, 1952, 11).

ПОДОМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Домити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОДОПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Допити все або багато чого-небудь. *Гості подопивали ті пляшки вина, що о. Артемій понакуповував в Корсуні* (Н.-Лев., IV, 1956, 125).

ПОДОПИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* Допитися (про всіх або багатьох). *Бач, до чого подопивались* (Сл. Гр.).

ПОДОПИСУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Дописати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Другої ночі хлопці ще клеїли плакати.. і кольорові афіші цирку, де під кожним джигітом, який мчав на коні, Фелікс подописував нерівними літерами: Чапаєв* (Ю. Янов., II, 1954, 43).

ПОДОПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Доплести все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОДОПРЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Допрясти все або багато чого-небудь.

ПОДОРІ́Ж, рожі, *ж., рідко.* Те саме, що **по́дорож.** *Маю надію, що таки подоріж до Відня не надаремно була зроблена* (Л. Укр., V, 1956, 44).

ПОДОРІ́ЖЖЯ, я, *с., діал.* Подорож. *Мов вітер, поспішай до Ферідуна, Крім подоріжжя, ні про що не дбай* (Крим., Вибр., 1965, 198); *Берусь перекласти всі чотири подоріжжя Гуллівера* (Л. Укр., V, 1956, 20).

ПОДОРІЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех. і без додатка.* 1. Дорізати до кінця все або багато чого-небудь.

2. Умертвити ріжучи (всіх або багатьох). *Подорізувати коней.*

3. Нарізати чого-небудь додатково всім або багатьом.

ПОДОРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Доробити все або багато чого-небудь.

ПО́ДОРОЖ, і, *ж.* 1. Поїздка або пересування пішки по місцях, віддалених від постійного місця проживання. *Старий хаджі, може, сотий раз, оповідає свою подорож до Мекки* (Коцюб., I, 1955, 288); *Тарас любив слухати розповіді княжни про її подорожі за кордоном, про зустрічі з різними людьми* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 271).

2. Жанр художньої або наукової літератури, що містить географічні відомості, опис вражень автора від поїздки, прогулянки і т. ін.; твір цього жанру; // Опис якої-небудь поїздки, прогулянки і т. ін. *Скінчу вже врешті свою подорож, яка певно докучила тобі гірш за редьку гірку. Де ж розтягти аж на 4 листи таку дрібницю!* (Коцюб., III, 1956, 143).

ПОДОРОЖА́НИН, а, *ч.* Той, хто подорожує. *Балакучий дядько залюбки розказував, який гарний знахар Гостроглядь.. А наші подорожани залюбки його слухали* (Гр., II, 1963, 248); *Федоренко розпрощався з добродушним подорожанином* (Кач., Вибр., 1953, 404); * У порівн. *Відбившись од села, вони* [хати], *мов подорожани, задумались над шляхом: куди б їм піти?* (Стельмах, I, 1962, 150).

ПОДОРОЖИ́ТИ, жу́, жи́ш. Док. до **дорожи́ти** 1. *Чекав* [Шайба], *що коли так скаже, то його зупинять, попросять залишитись тут, в управлінні. Але ним не подорожили* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 391).

ПОДОРОЖИ́ТИСЯ, жу́ся, жи́шся, *док. розм.* 1. Запросити занадто високу ціну (за те, що продається). *Ще добре, що не подорожились горілкою* (Сл. Гр.).

2. Те саме, що **подорожи́ти.**

ПОДОРО́ЖНИК [1], а, *ч.* (*Plantago* L.). Придорожній бур'ян звичайно з прикореневими листками та з безлистим стеблом і дрібними квітками, зібраними в колос; використовується в народній медицині. *Робив* [Марко] *і ліки: прикладав і прив'язував до ран зілля, подорожника або заячого вуха і дечого другого* (Стор., I, 1957, 423); *Сивий полин і листатий подорожник кущилися обабіч дороги* (Тют., Вир, 1964, 197).

ПОДОРО́ЖНИК [2], а, *ч., рідко.* Те саме, що **подорожа́нин.** *Подорожники, котрі величаються, що були в тих краях* [на півночі], *розказують.. чудні речі* (Март., Тв., 1954, 53).

ПОДОРО́ЖНИК [3], а, *ч.*: **Снігови́й подоро́жник** — невеликий північний птах ряду горобиних.

ПОДОРО́ЖНИКОВІ, вих, *мн.* (*Plantaginaceae*). Родина багаторічних, рідше однорічних трав звичайно з прикореневими листками та з безлистими стеблами і дрібними квітками, зібраними в колос.

ПОДОРО́ЖНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Жін. до **подоро́жник** [2]. *Потім дві подорожниці почали підійматися по східцях вагона* (Григ., Вибр., 1959, 370).

ПОДОРО́ЖНІЙ, я, є. 1. Прикм. до **по́дорож** 1. *Довго він плекав ту мрію і тільки в останню подорожню ніч.. зрозумів, що мрія його нездійснима* (Збан., Сеспель, 1961, 155); // Пов'язаний з подорожжю, з дорогою; викликаний подорожжю, дорогою. *Гуркіт коліс та подорожня стусанина обзивається у вашій спині* (Мирний, IV, 1955, 323); *У статтях і подорожніх враженнях німецьких авторів перших трьох десятиліть* [XIX ст.] *українські пісні згадуються часто* (Рад. літ-во, 6, 1964, 68); // Який відбувається, трапляється, зустрічається під час подорожі, в дорозі. *В мене складався чудовий план подорожнього роману: найперше нам треба змовитись очима з моєю сусідкою, і коли будуть на станції міняти коней, ми тікаємо в гаї...* (Вас., I, 1959, 185); *Над дубами крикнув пугач і зойшовся сміхом. Обернувся сіроманець Подорожним лихом* (Перв., II, 1958, 176); // Признач. для подорожі; дорожній. *Скинувши з себе білий подорожній балахон з широкою відлогою, о. Артемій.. вскочив в столову* (Н.-Лев., IV, 1956, 50); *Півхлібини, П'ять цибулин та картоплин з десяток Поклала мати в торбу подорожню* (Рильський, Мости, 1948, 86).

2. Який перебуває в дорозі, який подорожує. *Йде подорожній монах, які ходили колись по селах, а на роздоріжжі в полі високий хрест* (Україна.., I, 1960, 95); *Питаються якось хлопця Подорожні люди: — Чи багато верстов, сину, до Києва буде?* (Рудан., Тв., 1956, 130); // Який пересувається в одному напрямку з ким-, чим-небудь; попутний. *Я з подорожньою товаришкою своєю увійшла в хату* (Сл. Гр.); *На станції Городище трапилася подорожня підвода* (Вол., Сади.., 1950, 15).

3. *у знач. ім.* **подоро́жній,** нього, *ч.*; **подоро́жня,** ньої, *ж.* Особа, що подорожує. *Зібрав собі славних хлопців,— Що ж кому до того? Засідаєм при дорозі Ждать*

подорожнього (Укр.. думи.., 1955, 246); *Вибігла з чорної хати молодиця, приклала долоню до очей і дивилась на подорожню* (Коцюб., I, 1955, 309); *Подорожній попросився, щоб хлопець його підвіз* (Гончар, Таврія, 1952, 201); // Людина, яка подорожує разом з ким-небудь; попутник. *Я сіла в машину й почала розглядати подорожніх* (Ю. Янов., II, 1958, 89); * Образно. *Вона здатна бути не лише на гарну жінку, а й відважного товариша, подорожнього в майбутнє* (Досв., Гюлле, 1961, 110); * У порівн. *Наче подорожній, стукала у вікно обмерзла гілка плакучої берези* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 799).

4. *у знач. ім.* **подоро́жня,** ньої, *ж., іст.* Документ на право користування поштовими кіньми; проїзне посвідчення. — *Коней, голубчику.— А подорожня.. є?* (Стор., I, 1957, 78); *Долгов пішов відмітити подорожню і спитати про коней* (Тулуб, В степу.., 1964, 86).

ПО-ДОРО́ЖНЬОМУ, *присл.* Як для дороги, для подорожі, як у дорогу, в подорож. *Ганна Андріївна, одягнена по-дорожньому, сидить на клунках* (Мокр., Пєсн, 1959, 131); *Іван Тимофійович, помітно посивілий в столичних мандрах, був і зараз споряджений по-дорожньому* (Гончар, Таврія, 1952, 432).

ПОДОРОЖУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подорожува́ти.** *За час цього подорожування я встиг призвичаїтися до нового хазяїна і його команди* (Ю. Янов., II, 1958, 84); *Човен і був розрахований для подорожування вчотирьох* (Смолич, II, 1958, 44).

ПОДОРОЖУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Здійснювати подорож (у 1 знач.). *Я от се не представляю* [уявляю] *ще собі зовсім ясно, як се я буду подорожувати по Криму сама* (Л. Укр., V, 1956, 57); *В дев'яностих роках, подорожуючи від Києва вниз по берегах Дніпра, Олексій Максимович* [Горький] *зупинявся в Каневі, бував на могилі Тараса Шевченка* (Тич., III, 1957, 442); // *розм.* Ходити, їздити. — *Коли я подорожую вулицями Росії, панове, я віддаю перевагу панінкам* [паннам] (Тют., Вир, 1964, 451).

ПОДОРО́ЖЧАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **подоро́жчати.** *Іноді порушують рецептуру виготовлення комбікорму.. Це зумовлює значну перевитрату кормів на відгодівлю птиці і подорожчання продукції* (Рад. Укр., 1.VI 1967, 2).

ПОДОРО́ЖЧАТИ, ає. Док. до **доро́жчати.** — *А тепер ще подорожчали коні, то вже за їх не вісімдесят три взяв би, а може й сотню* (Гр., II, 1963, 249); *Розповідала* [Ониська], *що людей багацько в кооперативі. Казав Яків, що матерія подорожчає* (Головко, II, 1957, 149).

ПОДОРОСЛІ́ТИ, ію, іє́ш, *док.* Те саме, що **подорослі́шати.** *Одвиклими очима оглядав* [М. В. Гоголь] *свою стару квартиру — не тільки тому, що забув її за літо, а й тому, що сам став іншою людиною, за кілька місяців подорослів на багато років* (Полт., Повість.., 1960, 487).

ПОДОРОСЛІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати дорослішим. — *Он він* [син] *кілька днів з рибалками пожив, подивився, як працюють люди, і — сама бачу — ніби подорослішав хлопець* (Збан., Мор. чайка, 1959, 172); *Як змінився Андрій, як він подорослішав від того, що повірив у свої сили, що знайшов своє місце в колективі!* (Літ. Укр., 29.VI 1962, 2).

ПО-ДОРО́СЛОМУ, *присл.* Як дорослий, подібно до дорослого. — *Краще б їх* [чорних бур] *нікому не бачити,— зітхнув Валерик по-дорослому* (Гончар, Таврія, 1952, 77); // Як подобає, належить дорослій людині. *Ніяк не може по-дорослому триматися він. Так і прориваєтьcя юнацька запальність* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 142); // Як у дорослого. *Сашкове життя за останніх років склалося вже по-дорослому* (Смолич, V, 1959, 30).

ПОДОРОСТА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Дорости (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Подоростали мої хлопці, знов біда* (Фр., II, 1950, 38).

ПОДОСА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., розм.* 1. Відчути досаду.

2. Досадувати якийсь час.

ПОДОСИ́ДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Досидітися (про всіх або багатьох). *Подосиджувались, що вже й вечір* (Сл. Гр.).

ПОДОСИ́ПАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Доси́пати все або багато чого-небудь, усім або багатьом.

ПОДОСІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Досіяти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОДОСО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Досолити все або багато чого-небудь.

ПОДОСТАВА́ТИ *див.* **подіставáти.**

ПОДОСТА́ТКОМ, *присл., діал.* Удосталь. *Грошей було* [у братів] *подостатком під руками* (Фр., VIII, 1952, 294); *Темна чорнявка з круглим рум'яним лицем так і пашіла здоров'ям. Свіже повітря й подостатком харчу служило їй* (Март., Тв., 1954, 296); *Тоді, в перші роки революції, ворогів її явних і прихованих було подостатком* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 181).

ПОДОСТИ́ГАТИ, а́є, *док.* Достигнути, досягти (про все або багато чого-небудь). — *Коли звернуло під осінь і в усіх головках* [будяків] *подостигали купки вовнистого насіння, тоді кожний подув вітру розганяв міліони* [мільйони] *тих пухових зерняток на всі боки* (Фр., IV, 1950, 325).

ПОДО́ХЛИЙ, а, е, *розм.* Діспр. акт. мин. ч. до **подо́хнути;** // *у знач. прикм. Подохлий пес.*

ПОДО́ХНУТИ *див.* **подиха́ти** [2].

ПОДОХО́ДИТИ, имо, ите, *док.* 1. Дійти куди-небудь (про всіх або багатьох).

2. Стати відомими кому-небудь (про чутки, вісті і т. ін.). *З кількох ям подоходили до нього вісті, що показалися надзвичайно багаті джерела нафти* (Фр., VIII, 1952, 402).

3. Досягти певного віку (про всіх або багатьох).

Подохо́дити [до] літ (віку, до зро́сту) — те саме, що **Дійти́ [до] літ (до зро́сту)** (про всіх або багатьох) (*див.* **дохо́дити**).

4. Розібратися в чому-небудь; додуматися (про всіх або багатьох). *Як же се, спитаєте, подоходили, що залізо або мідь пропускають тепло?* (Сл. Гр.).

◇ **[До] ро́зуму подохо́дити** — те саме, що **[До] ро́зуму дійти́** (про всіх або багатьох) (*див.* **дохо́дити**).

5. *розм.* Стати цілком готовим — спектися, засмажитися, зваритися (про все або багато чого-небудь); // Дозріти.

ПО́ДРА, и, **ПО́ДРЯ,** і, *ж., діал.* 1. Сідало для курей.

2. Горище. *Поставлені на подрі молодці побачили.. монголів, і кілька.. стріл упало з дахових вікон на них* (Фр.,VI, 1951, 83).

ПОДРАЖНИ́ТИ, дражню́, дра́жниш, *док., перех., розм.* 1. Сказати або зробити що-небудь з наміром роздратувати, розсердити. — *Я таки часом шила. — На годинах «рукоділля», як була ще гімназисткою? — подражнила її знову сестра* (Л. Укр., III, 1952, 746).

2. Дражнити якийсь час.

ПОДРАЖНИ́ТИСЯ, дражню́ся, дра́жнишся, *док., розм.* Дражнитися якийсь час. *Йому заманулось трохи подражнитись з поважним дідом* (Н.-Лев., IV, 1956, 221).

ПОДРА́ЗЛИВИЙ, а, е. 1. Здатний подразнюватися, реагувати на подразнення (у 1 знач.).

2. Який діє на весь організм або на окремі органи, подразнюючи їх; який викликає подразнення (у 2 знач.). *Подразлива їжа.*

3. Який збуджує, хвилює, дратує; дражливий, дратівний. *Її голос виспівував подразливу мелодію з «Кармен»* (Досв., Вибр., 1959, 233); *Шибки на веранді вже не відповідали на зітхання далеких гармат тонким подразливим дзвоном* (Гончар, IV, 1960, 47).

4. *рідко.* Перейнятий роздратуванням, який виражає роздратування. *У партизана знайшлася хвороба в легенях, став цілком зрозумілий його подразливий стан* (Ю. Янов., II, 1954, 102).

ПОДРА́ЗЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **подра́зливий** 1. *Подразливість є одною з основних властивостей живої матерії, внаслідок якої всякі подразники здатні викликати в ній певні реакції* (Курс патології, 1956, 49).

ПОДРА́ЗЛИВО. Присл. до **подра́зливий** 3. *Пахло солодко і подразливо буйним цвітом акацій* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 128).

ПОДРА́ЗНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подразни́ти.** *Поминаємо докори з боку людей, подразнених у своїй амбіції тим, що ми відкинули їх власні вірші* (Фр., XVI, 1955, 333); // *у знач. прикм. Подразнена Сучиха скочила, мов опарена, до сіней* (Ков., Тв., 1958, 74).

ПОДРА́ЗНЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **подразни́ти, подра́знювати.** *Фактори, здатні викликати реакцію — відповідь м'яза, називаються подразниками, а їх дія — подразненням* (Метод. викл. анат.., 1955, 47); *Він був наче паралізований, ніякі зовнішні подразнення, здається, не досягали його свідомості* (Гур., Життя.., 1954, 316).

2. Реакція організму або якого-небудь органа на дію подразника. *Подразнення в нервовій системі, як в периферичних нервових волокнах, так і в центрі — мозку, передаються електричними імпульсами — біострумами* (Наука.., 3, 1962, 17); // Відчуття болю, запалення, що виникло внаслідок дії подразника. *Змащувально-охолодна рідина не повинна викликати корозії (ржавіння) верстата.., а також подразнення слизових оболонок і шкіряного покриву у робітників* (Фрез. справа.., 1957, 85).

3. *діал.* Збудження. *Видко було, як подразнення їх* [людей] *росте з кожним днем* (Хотк., II, 1966, 160).

ПОДРА́ЗНИЙ, а, е. Те саме, що **подра́зливий** 2. *Для усунення подразного діяння яскравого світла на лампи надівають матові абажури* (Заг. догляд за хворими, 1957, 24); // *у знач. ім.* **подра́зне,** ного, *ч.* Ліки, дія яких полягає в подразненні нервових закінчень шкіри або слизових оболонок.

ПОДРА́ЗНИК, а, *ч.* Те, що діє на органи чуттів людини, викликаючи в організмі відповідну реакцію. *Людина в умовах звичайного життєвого середовища зазнає діяння безперервного потоку світлових, звукових та інших подразників* (Наука.., 7, 1961, 14); *Умовний подразник.*

ПОДРА́ЗНИТИ *див.* **подра́знювати.**

ПОДРА́ЗНО. Присл. до **подра́зний.** *При першій же появі дихальних рухів корисно давати* [дітям] *кисень. Останній подразно діє на рецептори слизової оболонки носа і рефлекторно збуджує дихальний центр* (Хвор. дит. віку, 1955, 33).

ПОДРА́ЗНЮВАЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з дією якого-небудь подразника на організм або окремий орган. *Новокаїну, крім блокуючої дії, властива ще й слабко подразнювальна здатність при діянні на нервову систему* (Фізіол. ж., II, 5, 1956, 75).

ПОДРАЗНЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність реагувати на подразнення (у 1 знач.). *Голосне* [при штучному відтворенні життя] — *забезпечити всі атрибути життя — подразнюваність, рух, обмін речовин* (Наука.., 6, 1968, 17).

ПОДРА́ЗНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подра́знювати.**

ПОДРА́ЗНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ПОДРАЗНИ́ТИ,** дразню, дра́зниш, *док., перех.* 1. Впливати яким-небудь подразником на організм або окремий орган. *Систематично подразнюючи слизову оболонку рота, куріння створює сприятливі умови для захворювання людини на рак губи* (Наука.., 8, 1961, 42); *Приємний запах печива подразнює ніздрі й наганяє слину* (Вільде, На порозі, 1955, 210); // Викликати біль, свербіж і т. ін. в чому-небудь, запалення чогось. *Попадаючи на слизові оболонки, вона* [отрута земноводних] *сильно подразнює їх, пече, викликає блювання* (Визначник земноводних.., 1955, 12).

2. Збуджувати інтерес, цікавість. *Його* [Геннадія] *вабили темні тайники хворого мозку,.. подразнювала його цікавість і чудодійна сила гіпнозу* (Вол., Місячне срібло, 1961, 17).

3. *тільки док., рідко.* Роздратувати, вразити. *Володько мав добре серце, але коли його хто чим-небудь подразнив,.. міг допуститися і найбільшого злочину...* (Ков., Світ.., 1960, 53).

ПОДРА́ЗНЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Зазнавати впливу якого-небудь подразника (про організм або окремий орган); // Унаслідок подразнення ставати запаленим, болючим. *Шкіра подразнюється.*

ПОДРА́ЗНЮЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **подра́знювати.** *Якщо.. ви одночасно з поширенням запаху* [анісового масла] *доторкнетесь до порожнини рота* [собаки] *самим маслом (сильно місцево подразнюючий засіб), то потім уже і при одному тільки поширенні запаху починає текти слина* (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951, 14).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **подра́зливий** 3. *Вона розсміялася подразнюючим сміхом* (Коб., III, 1956, 41).

ПОДРА́ЙТИ, а́ю, а́їш, *перех.* Док. до **дра́йти.** [Оксана:] *Спочатку людей подраїмо, а потім візьмемось за палубу* (Корн., I, 1955, 48).

ПОДРА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подра́ти** 1. *Він узяв його* [собаки] *вухо, подране в щоденній гризні, і стиснув його між пальцями* (Мик., II, 1957, 177); // *у знач. прикм. Штани в його полатані, Подрана свитина* (Щог., Поезії, 1958, 66); *У подраних капцях на босу ногу йшла Марина Сукачова з сином* (Шиян, Гроза.., 1956, 85).

ПОДРА́ТИ *див.* **поде́рти.**

ПОДРА́ТИСЯ *див.* **поде́ртися.**

ПОДРАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Дратувати якийсь час. [Галина:] *Вже й смерка, а Максима й досі немає? Невже за те розгнівався, що вчора трохи його подратувала?* (Кроп., II, 1958, 82); [Ольшанський:] *Яка нудьга... Хоч би прийшов Кезгайло, Подратували б дурня хоч цього...* (Коч., П'єси, 1951, 213).

2. Навмисно викликати в кого-небудь незадоволення, досаду, злість; роздратувати. — *Дався узнаки німець? Спробував економії? — хотіла подратувати Пріська чоловіка* (Л. Янов., I, 1959, 185); — *Подобається мені ота, що все губи лиже,— каже Корній, коли хоче подратувати дружину* (Гончар, Тронка, 1963, 321).

ПОДРЕЙФУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *перех.* Силою вітру, хвиль, течії примусити рухатися, пливти (судно, лід і т. ін.). *Вночі почався шторм силою біля 9 балів, який подрейфував шхуну з кригою на північ* (Трубл., Лахтак, 1953, 12).

2. *неперех.* Дрейфувати якийсь час.

ПОДРИ́ГАТИ, и́гáю, и́гáєш, *док., розм.* Дригати ногами, лапами якийсь час. *Сівши, зараз подригала* [*бджола*] *ніжками, мов до чого нечистого торкнулася* (Мирний, I, 1954, 177); *Він перекинувся головою вниз, покотився в яр, став там дубала, подригав ногами* (Вас., II, 1959, 153).

ПОДРИ́ГАТИСЯ, и́гáюся, и́гáєшся, *док., розм.* Дригатися якийсь час.

ПОДРИ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Дригати ногою, ногами (про людей), лапою, лапами (про тварин) злегка або час від часу. *Він, здається, ні про що не думав і.. рипів потрошку чоботом, подригуючи ногою* (Григ., Вибр., 1959, 362).

ПОДРИ́ГУС, а, *ч.*: ◇ **Вклони́тися з подри́гусом,** *діал., жарт.*— розкланятися, розшаркуючись, з вихилясами. *Вклонивсь хлопець та ще з таким подригусом, аж долівку здер, шаркнувши погою* (Свидн., Люборацькі, 1955, 171).

ПОДРИ́ЖАТИ, жу́, жи́ш, *док.* Дрижати якийсь час.

ПОДРІБ, *діал.* 1. *род.* пóдробу, *ч.* Потрухи, тельбухи. *Вона свинний* [свинячий] *подріб продає, а сало з цілого кабана держить* (Сл. Гр.).

2. *род.* пóдробі, *ж.* Дріб'язок. *Він був міняйло і їздив однокінкою по селах, промінюючи голки, дзеркальця, шила та всяку господарську подріб за платянки* (Фр., VIII, 1952, 331).

ПОДРІБНЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **подрібни́ти.** *Білою паніровкою називається черствий пшеничний хліб, подрібнений протиранням через сито* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39); // *у знач. прикм. Озиму солому і сухі стебла кукурудзи краще згодовувати подрібненими і відповідно підготовленими* (Колг. Укр., 9, 1959, 22).

2. *у знач. прикм.* Роз'єднаний, розмежований на частини; розрізнений. *Земля наша була* [до революції] *подрібнена, помежована, мов щільник* (Стельмах, I, 1962, 273); *У попередні часи звичайно політично і культурно подрібнені народності могли не мати усталених назв для своєї етнічної індивідуальності* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 8).

ПОДРІБНЕ́НІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **подрібнений.**

ПОДРІБНЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подрібни́ти, подрібнювати** та дія і стан за знач. **подрібни́тися, подрібнюватися.** *Великий ефект дають.. приготування і переробка кормів — подрібнення соломи, помел зерна, різання і миття коренеплодів спеціальними механізмами* (Колг. Укр., 4, 1957, 9); *Якість роботи молотарки контролюють перевіркою.. чистоти і міри подрібнення зерна, яке надходить у бункер комбайна* (Орг. і технол. практ. робіт, 1956, 309).

ПОДРІБНИ́ТИ *див.* **подрібнювати.**

ПОДРІБНИ́ТИСЯ *див.* **подрібнюватися.**

ПОДРІБНІ́ТИ, ію, іє́ш. Док. до **дрібніти.**

ПОДРІБНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Док. до **дрібні́шати.**

2. *перен.* Втратити істотне значення, важливість; // Стати менш значним, менш помітним, втратити впливовість (про людей). *Гнат збагнув, що все його женихання безнадійно розлетілось на друзки, а сам він якось одразу подрібнішав перед Сафроном* (Стельмах, II, 1962, 350).

ПОДРІБНЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для подрібнювання. *Видобуту в кар'єрах бідну руду подають на подрібнювальні фабрики. Там у потужних конічних дробарках метрові брили сировини подрібнюють на частинки* (Наука.., 10, 1962, 22).

ПОДРІБНЮВА́НІСТЬ, ності, *ж.* Здатність подрібнюватися.

ПОДРІБНЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подрібнювати і подрібнюватися.** *Електромотори рухають машини для подрібнювання і підготовки кормів до згодовування* (Рад. Укр., 16.XII 1953, 2).

ПОДРІБНЮ́ВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОДРІБНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., перех.* Різати, ламати, рубати, розбивати і т. ін. на дрібні шматки, невеликі частини. *Всі грубі корми подрібнюють і здобрюють концентратами* (Колг. Укр., 4, 1957, 7); *Марія старанно подрібнює чорнозем під квітами* (Вільде, На порозі, 1955, 8); *Щоб дослідити речовину під електронним мікроскопом, насамперед її слід подрібнити* (Наука.., 12, 1964, 2).

ПОДРІБНЮ́ВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПОДРІБНИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Поділятися, розпадатися на дрібні частини. *На першій стадії* [вивітрювання] *ним* [вітром] *видувалися менш стійкі мінерали пісковика, які швидше подрібнювалися при дії атмосферних агентів на породу* (Наука.., 8, 1958, 23).

2. Зазнавати подрібнення. *Скошений хліб підбирається машиною з валків, і вся його маса подрібнюється* (Наука.., 9, 1959, 26).

ПОДРІБНЮ́ВАЧ, а, *ч.* Механізм, пристрій для подрібнювання соломи, коренеплодів і т. ін. *Під час роботи комбайна солома з соломотряса потрапляє у подрібнювач, а подрібнена викидається в причіпний візок* (Роб. газ., 4.III 1962, 2); *Для механічної обробки кормів (дроблення і помел зерна, різання кормів і т. ін.) застосовують дробарки.., подрібнювачі* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 253).

ПОДРІБО́ТАТИ *див.* **подріботі́ти.**

ПОДРІБОТІ́ТИ, очу́, оти́ш *і* **ПОДРІБОТА́ТИ,** бочу́, бо́чеш, *док., розм.* Піти, побігти дрібними, частими кроками. *Панотця наче не було в стайні, хутенько подріботав до хати* (Март., Тв., 1954, 251); *Пріська хотіла запитати, чого їй треба, але дівчинка вже подріботіла до покуття* (Л. Янов., I, 1959, 142); *Малі конята ліниво подріботіли дорогою у житах* (Гавр., Вибр., 1949, 154).

ПОДРІМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Дрімати якийсь час. *О. Василь докінчив проповідь.. По богослуженні пішов додому, з'їв обід і поклався трохи подрімати* (Мак., Вибр., 1956, 326); *Сказавши це, він.. затих з рішучим наміром якщо і не заснути, то подрімати принаймні* (Головко, II, 1957, 429).

2. *перен.* Бути в стані бездіяльності, спокою якийсь час. *Тепер мир, та гладь, та божа благодать — скрізь. Можна й подрімати* (Кол., Терен., 1959, 358).

ПОДРІМУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Дрімати потроху, з перервами, час від часу. *Чоловіки, сонні й пересичені, ліниво смоктали пиво. Жінота нишком подрімувала* (Вільде, Сестри.., 1958, 195); *Він їхав на коні,.. уткнувшись бородою в хутряний комір, подрімуючи під шалений посвист вітру* (Тют., Вир, 1964, 461).

ПОДРОБИ́ТИ, дроблю́, дро́биш; *мн.* подро́блять; *перех.* Док. до **дроби́ти** 1, 2. *Харина.. Сала кус самий любіший зараз подробила* (Укр. поети-романтики.., 1968, 554); *Он як порозливали* [діти] *юшку та хліб подробили* (Вільде, Сестри.., 1958, 554).

ПОДРОБИ́ТИСЯ, дро́биться; *мн.* подро́бляться. Док. до **дроби́тися** 1.

ПОДРОБИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Окремий факт; деталь якоїнебудь справи, явища. *Кожний рад був знати про найменшу подробицю, тож кожний осібно й усі разом голосно розповідали про недавно пережиті хвилини* (Кобр., Вибр., 1954, 66); *Коли боцмана Смолу попросили розповісти про подробиці бою, він відповів: — Бій як бій* (Ткач, Жди.., 1959, 15); // Деталь навколишньої обстановки. *Забув я тобі описати деякі подробиці в нашій оселі* (Коцюб., III, 1956, 148).

До найме́нших подро́биць; У подро́бицях; У подро́биці, *рідко;* **З [усіма́ (такими́)] подро́бицями; З ти́сячами подро́биць** — докладно, вичерпно, детально. *Тиждень цілий перемучилася Маруся,.. не йшла до потку. Уявляла собі до найменших подробиць, як сидить тепер Дмитрик* (Хотк., II, 1966, 120); *Він.. знав кожен цех до найменших подробиць, наче свій дім* (Кучер, Чорноморці, 1956, 25); *Та ще сповістіть, коли і де б нам зібратися, щоб обговорити в подробицях статут про премію* (Мирний, V, 1955, 426); *Прохаєте оповістити вам усяку пригоду у подробиці — годі!* (Вовчок, I, 1955, 330); *Наприкінці з усіма подробицями описувалося, як і при яких обставинах Улас підривав авторитет Гната* (Тют., Вир, 1964, 151).

2. *діал.* Дріб'язок (у 1 знач.). *Що там у його купувати: самі сірники та сіль, та така всяка подробиця* (Сл. Гр.).

ПОДРО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подроби́ти.** *Подроблене каміння.*

ПОДРОЧИ́ТИ, дрочу́, дро́чиш, *док., перех., розм.* Дрочити кого-небудь якийсь час. *Пусти мене, мати, я й не забаруся* [забарюся], *тільки хлопців подрочу та й назад вернуся* (Сл. Гр.).

ПОДРУ́Г, а, *ч., діал.* Чоловік, подружжя (у 3 знач.). *Панотець намість боронити.. права подруга жалувався перед нею* [дружиною], *що вона його не любить* (Март., Тв., 1954, 356).

ПО́ДРУГА, и, *ж.* Дівчинка, дівчина або жінка, яка дружить з ким-небудь. *Зневажають подруженьки Подругу свою* (Шевч., II, 1963, 12); *Мар'яна і Ганна були найкращими Катрусиними подругами* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 22); * Образно. *Як сестра, схилилась над тобою Невтомна подруга, сувора творчість* (Рильський, I, 1956, 90); // Кохана дівчина, жінка, наречена або дружина. *Прощай, дівчинонька вірненька, З колиски подруга моя* (Манж., Тв., 1955, 139); *Він, добра й лагідна людина, раз у раз жалував свою подругу* (Довж., Зач. Десна, 1957, 41); * Образно. *Кличе подругу перепел в житі* (Сос., Солов. далі, 1957, 113); * У порівн. *Як вірну подругу, любить білу акацію степовик* (Гончар, Таврія.., 1957, 564).

ПО-ДРУГЕ, *присл.* Уживається як вставне слово при переліку на позначення другого пункту. *А Галі, своєї старшої сестри, Вустимко, по-перше, не боїться, а, по друге,— їй нема коли шукати його* (Багмут, Опов., 1959, 10).

ПОДРУГУВА́ТИ, у́ю, у́єш. *недок., з ким і без додатка, розм.* Бути подругами. *Марія Дмитрівна знала її віддавна, ще з гімназії, де вони вчилися, подругували* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 47); *Оксана Бойко теж брала участь у поході, вона тоді навіть подругувала з Зоїною матір'ю* (Гончар, I, 1954, 522); // Те саме, що **дружи́ти** 1. — *З якими ти людьми, сину, подругуєш? — пита мати* (Вовчок, I, 1955, 347).

ПОДРУЖЕ́НИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **подружи́ти** 2. 3. * Образно. *Ліси подружені із степом і заводи дружні із селом* (Мас., Вітчизна, 1937, 10).

ПОДРУ́ЖЕНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **по́друга.** *Збиралися подруженьки, Слізоньки втирають* (Шевч., I, 1963, 8); — *Приймайте, подруженьки, гостя! — гукнула вона весело, широким жестом показуючи на збентеженого Яремченка* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 19).

ПОДРУ́ЖЕЧКА, и, *ж.* Пестл. до **по́дружка.** [О л е н а:] *Всі подружечки будуть гуляти, будуть співати, а ти, Олено, коло вікна сиди та рукавцями тільки сльози витирай* (Вас., III, 1960, 65); * Образно. *Ех, пушечка, Ех, подружечка, Ціься в ворога, Моя душечка* (Забашта, Пісня., 1961, 96).

ПОДРУ́ЖЖЯ, я, *с.* 1. Шлюбна пара; чоловік і дружина. [Х у с а:] *В римлян то звичай, що коли подружжя приходить вкупі, то й вітати треба обох укупі* (Л. Укр., III, 1952, 152); *Це було істинно щасливе подружжя, вони були мовби створені одне для одного* (Гончар, Тронка, 1963, 301); * Образно. *Подружжя гусей підійшло до колодязя* (Вишня, I, 1956, 346).

2. Шлюбне життя, шлюб. *Вони були люди вже не молоді, мали в подружжі дітей* (Кобр., Вибр., 1954, 110); *Подружжя виявилося напрочуд вдалим* (Собко, Біле полум'я, 1952, 25).

3. Один із членів шлюбної пари; дружина щодо свого чоловіка або чоловік щодо своєї дружини. *Дядько Тимоха хоч п'ятий десяток год жив, а подружжя собі не знайшов* (Гр., I, 1963, 285); — *Тут.. нічого нашого не зосталося. — Нічого? А могила твого батька? Хай і мене коло нього поховають,— мимоволі подається* [Катерина] *в той бік, де, відробивши своє, лежить її подружжя* (Стельмах, I, 1962, 4).

ПОДРУЖЖЯ́ЧКО, а, *с.* Пестл. до **подру́жжя.** — *Як веселого норову, то весело із ним і жити буде... Сам не сумуватиме і подружжячку смуткувати не дасть* (Вовчок, I, 1955, 201); *Не травиця ноги спутала, Не росиця очі вибила. Спутало мене замужжячко, Невірне моє подружжячко* (Сл. Гр.).

ПОДРУ́ЖИНА, и, *ж., діал.* Подруга. *Чи бачила, подружино, мого чорнобривця?* (Сл. Гр.).

ПОДРУЖИ́ТИ, дружу́, дру́жиш, *док.* 1. *неперех., з ким.* Стати друзями з ким-небудь; заприятелювати. *Якби ви з нами подружили, Багато б дечому навчились!* (Шевч., I, 1963, 326); *В капелі Хоткевич познайомився і близько подружив з молодим співаком, майбутнім видатним композитором.. Кирилом Стеценком* (Мист., 6, 1962, 33); // *також без додатка.* Виявити взаємну прихильність, відданість, довір'я один до одного. *Ми подружили, до праці охочі, Ми побраталися в доброму ділі* (Мал., Полудень.., 1960, 106).

2. *перех.* Зробити друзями кого-небудь з кимсь; здружити, збратати. *Доля звела їх, молодих партизанів, подружила і навік побратала* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 419).

3. *перех., розм., рідко.* Те саме, що **одружи́ти.** *Взяли їх поблагословили та й подружили, та таке весілля справили, що увесь мир скликали* (Сл. Гр.).

ПОДРУЖИ́ТИСЯ, дружу́ся, дру́жишся, *док., з ким і без додатка.* 1. Те саме, що **подружи́ти** 1 *Думали* [люди], *що, може, подруживсь він з яким недобрим чоловіком та й смутиться* (Вовчок, I, 1955, 347); *За день я придивився до Гриця, подружився з ним* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 5); *Латину тілько що сказали, Що од Енея єсть посли... Хотять Латину поклониться, Знакомитись і подружиться* (Котл., I, 1952, 169); *Після того пам'ятного вечора Семен часто бачився з Марусею, і глибоко подружилися вони* (Ле, С. Голубар, 1950, 44); * Образно. *Кобила з вовком подружилась, та й додому не вернулась* (Укр.. присл., 1955, 287).

2. *розм.* Те саме, що **одружи́тися.** *Ясна зіронька закотилася, Ой я, молода, зажурилася, А що од роду да й одбилася, Да на чужині подружилася* (Чуб., V, 1874, 747); — *Розлучили.. нас вороженьки люті, не дали нам подружитися* (Коцюб., I 1955, 51).

ПОДРУ́ЖКА, и, *ж.* Пестл. до **по́друга.** *Бачила Олеся своїх подружок: які ж то молодиці стали!* (Вовчок, I, 1955, 30); *Таня з подружками почала пісню* (Минко, Ясні зорі, 1951, 253); *На світанку Інокентій.. побачив молоду пару.. Тимко лежав горілиць, .. пригортаючи до плеча свою подружку* (Тют., Вир, 1964, 222).

ПОДРУЖНИЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **по́друга.** *Була в удови дочка Маруся, наша подружниця,— теж однолітка з нами,— і добра, і люба, не сказати яка* (Вовчок, I, 1955, 185); * Образно. *Другий сокіл, що падав каменем за підбитою подружницею життя, ..сильно дзьобнув обозного в лисину* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 35).

ПОДРУ́ЖНІЙ, я, є. Прикм. до **подру́жжя.** [Д. Жуан:] *А для чого ви на те стрівання йшли? Чи ви хотіли підсолодити трохи гірку страву подружніх обов'язків?* (Л. Укр., III, 1952, 356); *Перші тижні подружнього життя Ольги потонули в господарських турботах* (Галан, Гори.., 1956, 37); *В багатьох піснях фігурують ліричні образи закоханих хлопця й дівчини з їхніми чистими, щирими почуттями, з їхніми мріями про подружнє щастя* (Нар. тв. та етн., 3, 1961, 23): *Сльозами, щирим признанням, клятвою подружньої вірності розчулила вона Прохорове серце, повернула його до сім'ї* (Шиян, Баланда, 1957, 235); // Належний подружжю (у 1 знач.). *Екбаль-ганем лежить на ложку в подружній кімнаті* (Л. Укр., III, 1952, 710): *Всю середину кімнати займає подружнє ліжко* (Вільде, Сестри.., 1958, 103).

ПО-ДРУЖНЬОМУ, *присл.* Як друг; по-приятельському. *З учителькою поводився* [Роман] *по-дружньому* (Вас., I, 1959, 61); *Всі на кораблі ставилися до нього по-дружньому — уважно, привітно і ввічливо* (Тулуб, В степу.., 1964, 266); // З виразом доброзичливості, прихильності, ласки; приязно. *Вона вміла цінувати гумор, сміялася і вже дивилася на мене тепло, по-дружньому* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 160); *Він весело озирав своїми лупатими очима натовп і подружньому кивав до знайомих козаків* (Добр., Очак. розмир, 1965, 44); // Як прийнято між друзями. [Семпроній:] *Ти* [Люцій] *можеш помогти, але не хочеш,— се не по-дружньому* (Л. Укр., II, 1951, 469); *Встряв в розмову кок Пузанов, якого на кораблі подружньому зовуть просто пузанчиком* (Ткач, Моряки, 1948, 35); // Як другові. *Дізнавшись від Цимбала, що Вуганька виступає на сільській сцені, воєнком.. подружньому признався, що сам він теж свого часу пробував грати на кону* (Гончар, II, 1959, 169).

ПОДРЯ *див.* **по́дра.**

ПОДРЯ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подря́пати.** *Личком біленька* [Домаха], *як чумацька сорочка, та ще к тому мов граблями уся твар її подряпана* (Кв.-Осн., II, 1956, 177): *Я шукала свій полк.., розглядаючи свіжовиструганi дощечки — дороговкази, понабивані на темних, подряпаних кулями стінах* (Дмит., Обпалені.., 1962, 28); *Сталева каска, подряпана з усіх боків, низько сиділа над його гасмаглим чолом* (Кучер, Чорноморці, 1956, 527); *Густо вкрилась.. пшениця.. І не диво! Це ж не на тих пісних, ..подряпаних за третину куркульськими дерев'яними плужками бідняцьких нивках.. Це на чистих колгоспних парах* (Крот., Синн.., 1948, 48); // *у знач. прикм. Бабуся тричі сплеснула руками, побачивши моє подряпане обличчя* (Сміл., Сашко, 1954, 13); *Я не знаю, чим було написано її слова на подряпаній, обгорілій стіні, але їх не змивали дощі* (Жур., Вечір.., 1958, 389); // **подря́пано,** *безос. присудк. сл. Врешті кум Семен переміг інших.. хоч йому.. трохи чуба нам'ято й лице подряпано* (Март., Тв., 1954, 128).

ПОДРЯ́ПАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех.* Зробити на чому-небудь подряпину (подряпини), злегка дряпнути. *Грицькова борода подряпала Карпові щоку, аж кров виступила* (Н.-Лев., II, 1956, 369); *Пальці подряпав* [Микита] *сталевим дротом І на лівій руці і на правій* (Дор., Серед степу.., 1952, 75); [Настасія Юліанівна:] *Несіть сюди* [стіл].. *Не поламай, Тарасе! Радий, що сили, як у вола. Дивись, подряпаєш об лутку* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 15); *Сім раз стріляв у нього Карпо і тільки лице подряпав* (Тют., Вир 1964, 370); // *безос. — Голова в мене ціла. Її осколком подряпало, а череп не пробило,— спокійно пояснив Охрім* (Кучер, Чорноморці, 1956, 375).

2. *неперех.* Шкрябати, дерти десь, по чому-небудь якийсь час. *Люто подряпав* [Коробець] *за вухом, зітхнув* (Збан., Єдина, 1959, 95).

3. *перех., розм.* Мілко поорати. *Вже до обіду виорав* [плуг] *ділянку, Подряпав землю ледве по верхах* (Іванович, Перебендя.., 1960, 25).

ПОДРЯ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Подряпати собі що-небудь; покритися подряпинами. *У лісі трохи подряпався* [Клим], *пожалив і руки, крізь кущі пробираючись* (Грим., Кавалер.., 1955, 293); *Крізь порвану сорочку було видно подряпини на грудях.. — Де це ти подряпався?* (Тют., Вир, 1964, 219).

2. Подряпати один одного; // *перен., розм.* Посваритися або побитися один з одним. *— От бісові діти! — засміявся Федір Іванович.. — Уже подряпались встигли!* (Головко, II, 1957, 508).

3. *розм.* Почати пробиратися вперед і вгору, долаючи перешкоди, чіпляючись за що-небудь. *Стало чутно, як він* [Іван] *подряпавсь на стрімку стіну урвища* (Коцюб., I, 1955, 345); *Офіцер вискочив із вирви і подряпався вгору крутим схилом* (Тют., Вир, 1964, 501); // Почати лізти куди-небудь. *Іван.. швидко подряпався по хисткій драбинці на станину* (Собко, Звич. життя, 1957, 32).

ПОДРЯ́ПИНА, и, *ж.* 1. Неглибока, довгаста ранка на тілі, заподіяна чим-небудь тонким, гострим. *На оголеному передпліччі хворого лікар зробив кілька подряпин* (Наука.., 9, 1965, 58); *Руки, геть усі в подряпинах, ніжно обіймали потріпану читанку* (Збан., Малин.. давін, 1958, 78); // *розм.* Легка, неглибока рана (від кулі, осколка снаряда і т. ін.). *Ця рана була смертельною, не те, що ота подряпина на щоці* (Голов., Тополя.., 1965, 329).

2. Пошкодження у вигляді смуги, риски на поверхні чого-небудь, заподіяне чимсь гострим. *Мій винищувач. Я пригадав кожну подряпину на його фюзеляжі* (Ю. Янов., II, 1954 74); *Знайома, до найменшої подряпини на стіні знайома кімнатка* (Мушк., Серце.., 1962, 273).

ПОДРЯ́ПИНКА, и, *ж.* Зменш. до **подря́пина.** *Шкіра загоріла й порепалась, була вся в подряпинках від колючок* (Ів., Вел. очі, 1956, 83).

ПОДРЯ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подря́пувати.** *Крізь завивання вітру Гаврило виразно почув дивний шерех, обережне подряпування* (Коп., Вибр., 1948, 215).

ПОДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Дряпати обережно, помалу або час від часу. *Щось тихо мугичучи, Мамай подряпував .. шильцем вогку стіну* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 95).

ПОДУБІ́ЛИЙ, *рідше* **ПОДУБЛИЙ,** а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **подубі́ти, поду́бнути.** *Дівчина нерухомо лежала на березі річки біля купки подубілої на сонці риби* (Ле, Наливайко, 1957, 8); // *у знач. прикм. Мороз дошкуляє. Стукають* [діти] *черевиками, труть подубілі руки, підшморгують носами* (Епік, Тв., 1958, 355).

ПОДУБІ́ТИ, і́смо, і́єте *і* **ПОДУБНУТИ,** немо, нете; *мин. ч.* подубі́ли, поду́бли *і рідко* поду́бнули; *док.* 1. Задубіти (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Тепер у хаті холоднеча така, що аж руки*

подубіли (Л. Укр., III, 1952, 497); *У жінок подубіли ноги, і вони гріються, стукаючи об землю своїми колодками* (Хижняк, Тамара, 1959, 185); *Сиділо нас тоді чоловіка з вісім у камері тій.. Носи сині у всіх, руки подубли: в того кашель, у того нежить* (Тесл., З книги життя, 1949, 69); *Лускаємо ті сояхи з гарбузцями та з горіхами, аж язики подубіють* (Вишня, II, 1956, 283).

2. *розм., рідко.* Умерти від холоду (про всіх або багатьох). *Лежить* [на снігу] *чоловік. І вже одубів.. — А що ж ми будемо робити? Самі скоро отак подубіємо* (Хотк., I, 1966, 167).

ПОДУБЛИЙ *див.* **подубілий.**

ПОДУБНУТИ *див.* **подубіти.**

ПОДУВ, у, *ч.* 1. Порив (вітру і т. ін.); повів, повівання. *Сильний подув вітру загасив світло в руках вдовиці* (Коб., I, 1956, 96); *Хололо застигле повітря, ніби воно завмерло перед подувом урагану* (Ю. Янов., II, 1958, 72); * У порівн. *Сей конкурс* [на драму і комедію] *був немов подув свіжого вітру в душній атмосфері тодішньої літератури руської* (Фр., XVI, 1955, 98); // Ознака, прикмета наближення, настання чого-небудь. *Весна воскресла й облила Природу морем краси.. Її вже подув благодатний У джерелі життя скупав Барв тисячами землю-матір, Втіх тисячами душу брав* (Фр., XI, 1952, 439); *Дитинство з мильними бульбашками та порцеляновими дітьми розвіялося перед першими подувами зрілого віку* (Вільде, Ти мене не любив, 1958, 35).

2. Те саме, що **вітер.** *Мовив* [Еол], *і гору порожню у бік патерицею б'є він, І відкриває отвори, і, в лаву струнку вишикувавшись, Подуви всі вилітають і вихрами линуть на землю* (Зеров, Вибр., 1966, 223).

3. *перен.* Ідеї, суспільно-політичні напрями тощо, характерні для певного часу; віяння. *Він.. надто сильно привик ходити утертою стежкою, жити в старім традиційнім ладі і світогляді, щоби міг зрозуміти подуви нового часу і його потреби* (Фр., III, 1950, 279); *Автор зображує життя дрібної буржуазії й міщанства в маленькому, глухому містечку, куди не доходять подуви нового життя* (Вітч., 5, 1956, 141).

ПОДУВАТИ, áє, *недок.* Дути, віяти не дуже сильно або час від часу; повівати. *Пекло сонце, легенький вітерець подував з Кривого Торця* (Чаб., За півгодини.., 1963, 37); *Реучкий вітер подував з моря* (Трубл., I, 1955, 150); *Подуває дзвінкий осінній холодок* (Вас., II, 1959, 526); // *безос. Подувало з моря штормовим вітром* (Кучер, Голод, 1961, 100).

ПОДУДІТИ, дúш, дúть, *док., розм.* Дудіти якийсь час.

ПОДУЖАНІЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **подýжати, подýжувати** 1. *Весна.. буде трудна, і треба набиратися духу на її подужання* (Ю. Янов., Мир, 1956, 293).

ПОДУЖАННЯ [2], я, *с., діал.* Одужання. *Подужання було певне, а Мендель надзвичайно тішився і невичерпаний був у гарних словах і бажаннях для лікаря* (Кобр., Вибр., 1954, 95).

ПОДУЖАТИ [1] *див.* **подýжувати.**

ПОДУЖАТИ [2], áю, áєш *і* **ПОДУЖІТИ,** íю, íєш, *док., діал.* Одужати. *Перележавши зо дві неділі, Юрцьо подужав* (Фр., III, 1950, 198); *Бувайте здорові, друже м'й! Сподіваюсь, що Ви подужали* (Л. Укр., V, 1956, 153); *Цілий тиждень хорувала, бо робота була, А в неділю подужіла, бо цимбали вчула* (Україна.., I, 1960, 348).

ПОДУЖІТИ *див.* **подýжати** [2].

ПОДУЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПОДУЖАТИ,** áю, áєш, *док.* 1. *перех.* Перемагати кого-, що-небудь у боротьбі, змаганні. *Тимоха його не любив і як був старший од Левка годів два, та й подужував його і товкмачив його частісінько* (Кв.-Осн., II, 1956, 256); *Спаси мене, Спаси мою душу, Да не скаже хитрий ворог: — Я його подужав* (Шевч., I, 1963, 339); [Тетяна:] *А чи ти знаєш, що борець подужав Тимоша, ще й табакою йому ноздрі* [ніздрі] *набив?* (Кроп., V, 1959, 189); *Трикляті гітлерівці! Не подужать все 'дно вам нас ніколи!* (Тич., II, 1957, 147); * Образно. *Чує* [Чіпка], *як у голові борюкається острах з надією: то надія подужає, то острах надію* (Мирний, I, 1949, 168); // Охоплювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про фізичний стан, почуття і т. ін.). *Корній схилився і впав на піл. Сон подужав його* (Гр., I, 1963, 418).

2. *перех., з інфін. і без додатка.* Справлятися з чим-небудь, що вимагає фізичних зусиль, великої затрати праці і т. ін.; бути в змозі, в силах робити щось. *Мені не раз доводилось ловити тут таких вусатих богатирів* [сомів], *що я ледве подужував втягти їх у човен* (Донч., VI, 1957, 213); *— Колись і ми грали й танцювали, а тепер вже не подужаємо танців* (Н.-Лев., IV, 1956, 115); *— Оце бригаду хотять мені припоручити.. Чи подужаю?* (Жур., Дорога.., 1948, 18); // Оволодівати чим-небудь, переборюючи труднощі у вивченні, засвоєнні. *Добув* [Демко] *у дяка зразок* [писання] *і доти працював над їм, поки подужав хоч трохи писання...* (Гр., I, 1963, 410); *Я подужав за кілька днів премудрість читання гражданського друку* (Горький, Дитинство, 1947, 133); // Йдучи, їдучи і т. ін., проходити якусь частину дороги, долати перепони на шляху. *І бродів, і переходів.. Ми подужать не могли* (Фр., XIII, 1954, 357); *Швидко подужує* [Мартин] *крутий схил і зникав на тлі зоряного неба* (Ю. Янов., II, 1954, 201); // Бути спроможним з'їсти, випити що-небудь. [Степанида:] *А я ніколи не була прихильна до чарки, одну-дві подужаю, а третю, то вже через силу* (Кроп., IV, 1959, 13); *— Кавун — то наш піт і наша праця, а він вибере.. якнайбільшого, хряп об коліно, середину вийсть, а решту в бур'ян. Хоч би товаришу віддав, як сам не подужав* (Тют., Вир, 1964, 35).

ПОДÚЖЧАТИ, áю, áєш. Док. до **дýжчати.** *Тебе ж я кохаю, а чую, що в мене Подужчали руки* (Крим., Вибр., 1965, 65); *Від швидкої ходи, від пахощів землі, від збуджених думок Бачура враз помолодшав, подужчав* (Чаб., Тече вода.., 1961, 140); *Голос дяка наче подужчав* (Мирний, IV, 1955, 193); *Вслухайся — шелест сюди долітає, Ось він подужчав* (Дор., Серед степу.., 1952, 89); *Занедужала в неї мати, дак вона й пішла на який час додому, а тепер мати подужчала, то вона й назад* (Гр., II, 1963, 260).

ПОДУМ, у, *ч., поет., рідко.* Думка, помисел. *Шуми, Славутичу-ріко, Ростіть, дерева юні, гінко, Клоніться вітами до ніг Великим людям і народам, Що в нас із ними спільний подум* (Рильський, II, 1960, 107).

ПОДУМАТИ, áю, áєш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Дійти до якоїсь думки; зробити умовивід. *Він подумав, що добре б було слухати таку пісню в хаті довгого зимового вечора* (Коцюб., I, 1955, 22); *— Може б, з'їсти чогось? — вголос подумав дід* (Довж., I, 1958, 66); // Розмірковуючи, припустити що-небудь. *Нерозумна подумала, що справді він сліпий, і пішла за цигана* (Номис, 1864, № 9114); *Вона поглянула на пас таким байдужим поглядом, що годі було й подумати, ніби вона колись в житті нас бачила...* (Досв., Вибр., 1959, 58); // Скласти яку-небудь думку про кого-, що-небудь. *— Що ж тепер дядина скаже! ..А товаришки... що подумають, а село все що скаже?..* (Мирний, I, 1954, 85); *Хай у час останній свій про сина Спокійно я подумаю:* людина! (Рильський, II, 1960, 283).

◇ **Хто б поду́мав; Хто б міг поду́мати** — уживається при висловленні подиву, обурення і т. ін. з приводу чого-небудь несподіваного, непередбаченого. [Кай Летіцій:] *Хто б подумав, що всі вони вступили в тую секту, в те мертвоуе християнство* (Л. Укр., II, 1951, 366); *В числі останніх до Килигея з'явився... хто б міг подумати? Мефодій Куликі!* (Гончар, II, 1959, 54).

2. *неперех.* Спрямувати свої думки на кого-, що-небудь. *Троянці всі і пан Еней Зібралися в одну всі кучу Подумать о біді своїй* [своїй] (Котл., I, 1952, 163); *По-італьянськи я вже трохи підучилась сама і коли дістану собі книжок та словаря, то, може, й про перекладання можна буде подумати* (Л. Укр., V, 1956, 26); — *Та що ви, Аркадію Валеріановичу,— одразу похололо в душі управителя, і він з люттю подумав про жінку: чи не позвалилася вже комусь з панської челяді* (Стельмах, I, 1962, 289); // Згадати про кого-, що-небудь. — *Треба женитись! — сказав собі Ястшембський. Про Василину він навіть в той час й не подумав* (Н.-Лев., II, 1956, 77); *Обоє вони в цю мить подумали про Брянського* (Гончар, III, 1959, 216); // *із спол.* що. Уявити кого-, що-небудь. — *Можете собі подумать, пане, Що за люди, погляди та вдачі Виростають у такім околі, На гірських вітрах, під шум потоків* (Фр., XIII, 1954, 330); *Серце холоне, Як подумаю, що може Мене похоронять На чужині* (Шевч., II, 1963, 237); *Христинка навіть подумати боялася, що вона кому-небудь звірить свої таємниці* (Стельмах, I, 1962, 278); // *на кого, розм.* Запідозрити кого-небудь у чомусь. *Отсе той, що зобидив брата і відвів від себе пеню, що хоч на кого іншого подумають, а тільки б не на нього* (Кв.-Осн., II, 1956, 395); — *То невже ви думаєте., що я відмовляюся через малу платню? Ну, знаєте, я не гадав, щоб ви могли таке на мене подумати* (Хотк., I. 1966, 149).

3. *перех., з інфін.* Задумати, вирішити зробити що-небудь. *Подумай жениться, то й діток копиця* (Номис, 1864, № 9182); *Що ж се зробилося з старим, Чого зрадів оце? Того, Що, бачите, старий подумав Добро якесь комусь зробить* (Шевч., II, 1963, 223); *Тож підіте і скажіте, Що поки я буду жити, Не подумаю довіку Зброї чесної зложити!* (Л. Укр., I, 1951, 384); *Жодного ящика боєприпасів не кидати. Хто подумає «розгубити» — трибунал* (Гончар, III, 1959, 223).

◇ **І не поду́маю; І не поду́мали** *і т. ін.* — не вважаю (не вважали) за потрібне, не збираюсь (не збирались), не маю (не мали) наміру зробити що-небудь. — *Ти приходь до нас на свято.. Баранину будемо їсти. — І не подумаю,— жартував Шевченко,— навмисне прийду в будень* (Тулуб, В степу.., 1964, 179); [Невідомий:] *Звичайно, ви арештованої не випустили?* [Пані Люба:] *І не подумали!* (Вас., III, 1960, 229).

4. *неперех.* Заглибитися в думки, роздуми; замислитися над чим-небудь, міркуючи, зважуючи всі обставини. — *А мені чим жить — Не подумали пани!* (Фр., XIII, 1954, 97); — *Ще й про землю скажу: теж треба подумати, чи ми заробимо там двадцять десятин, чи на кордоні нам одміряють рівно три аршини* (Стельмах, I, 1962, 198); // Задумати, обдумати що-небудь, не висловлюючи. — *Ще не встиг я подумати, що тобі говорити, а ти вже сердишся* (Тют., Вир, 1964, 166).

◇ **[Ти] поду́май [тільки]; [Ви] поду́майте [тільки]; [Тільки] поду́мати** — уживається для вираження здивування або для вказування на незвичайність, дивовижність чого-небудь. — *Ти тілько подумай, Параско, яка доба...* (Мирний, IV, 1955, 56); — *Ну, ви подумайте! ..От не чекав!* (Довж., I, 1958, 395); *А потім.. — подумайте! — сама пішла до сільської дячихи* (Хотк., II, 1966, 365); *Подумать, яка-то сила в цих цяцечках!* (Вовчок, VI, 1956, 277); — *Гай-гай, сину, скільки це літ отак не сиділи... Тільки подумати: п'ята осінь!* (Головко, II, 1957, 21); **Поду́маєш:** а) *(у знач. вставн. сл.)* те саме, що **[Ти] поду́май [тільки]**. *Чого, подумаєш, на світі не буває!* (Гл., Вибр., 1951, 133); б) *(у знач. вставн. сл. або виг.)* уживається для вираження іронії, зневаги і т. ін. *Бер розповідає про себе. Подумаєш, яке щастя, що він пішов добровольцем на фронт* (Кол., На фронті.., 1959, 18); — *А я не боюсь! — Помахала* [Степка] *рукавичкою і прискорила ходу. — Подумаєш,— цвіркнув крізь зуби Дмитро і вернувся назад* (Зар., На.. світі, 1967, 148).

5. *перех.* Промовити в думці що-небудь. — *Лучче б він не кидав* [золота й срібла], *а додому б приніс,— каже середній брат, а менший на Галю подививсь, мовби подумав: — Оце б було втіхи тоді Галі!* (Вовчок, I, 1955, 308); *Мені неприємно, що я написав останні слова фрази. Але тому, що я їх подумав, я не маю права таїти* (Ю. Янов., II, 1958, 37).

6. *неперех.* Думати якийсь час. *Подумав він, почухався, пішов до комори* (Н.-Лев., III, 1956, 282); *Подумав, подумав* [горобчик], *та й почав просити курку: — Навчіть мене розуму, пані матусю!* (Л. Укр., III, 1952, 480); *Йонеску трохи подумав і згодом відказав: — Йонеску вже старий* (Смолич, I, 1958, 51).

◇ **Не поду́мавши** — не вагаючись, одразу. *І не подумавши німало, Нап'явсь* [Еней], *за гілочку смикнув* (Котл., I, 1952, 124).

7. *неперех., про кого.* Виявити турботу, піклування про кого-небудь. *Хіба Карпо коли подумав про неї? Сиди цілий вік у кухні, ..і ніколи тобі ні приємності, ні розваги...* (Коцюб., II, 1955, 372); — *Про пана ти, Левку, подумав. Так подумай про вдів і сиріт, що без хліба сидять* (Стельмах, I, 1962, 613); // *про що, розм. об чім, о чім (чому).* Подбати про що-небудь. — *А на осінь, як бог приведе діждати, треба й об чому іншому подумати* (Мирний, I, 1949, 163); — *От вона* [дівчина] *вилюдніла б, світа б побачила та й собі що-не-що справила б. А то.. трапиться чоловік, то, дивись, і перев'язати нічим. А воно й про те треба подумати, діло таке* (Хотк., I, 1966, 124); — *Красуня в тебе дочка, Джантемир. Треба подумати про її щастя* (Тулуб, В степу.., 1962, 377).

ПОДУМАТИСЯ, ається, *док., безос.* З'явитися в думці, уяві; промайнути в думці, уяві. [Любов:] *Раптом мені подумалось: ах, се зі мною самою буде нещастя* (Л. Укр., II, 1951, 49); — *Не розумію, чому подумалося про це саме зараз?* (Собко, Срібний корабель, 1961, 186).

ПО́ДУМКИ, *присл.* У думках. *Вони всі* [демобілізовані] *поспішали додому, кожен подумки був уже серед рідних* (Загреб., Шепіт, 1966, 36); *Інна подумки сперечалася з Мудриком. Відповіді за нього вигадувала сама* (Гуцало, Скупана.., 1965, 82).

ПОДУМУВАТИ, ую, єш, *недок., розм.* 1. Думати, міркувати про що-небудь (іноді або час від часу). *Козак Мамай подумував про ту тривогу, що знову обіймала Україну, про чергову війну* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 57); *Семен подумував про те, щоб одружитись* (Зар., На.. світі, 1967, 60).

2. *з інфін.* Мати намір, збиратися зробити що-небудь. *Ще тижнів зо два тут побуде* [хтось], *а там вже подумує майнути* (Л. Укр., V, 1956, 407).

ПОДУ́НУТИ *див.* **поду́ти.**

ПОДУРИ́ТИ, дурю́, ду́риш, *док., перех.* 1. Обдурити всіх або багатьох. *По світу нашому вздихали* [зітхали фертики і паничі], *Що рано їх побрала смерть; Що*

трохи слави учинили, Не всіх на світі подурили (Котл., I, 1952, 144).

2. Дурити якийсь час.

ПОДУРІЛИЙ, а, е, *розм.* Який втратив здатність розсудливо міркувати, ясно сприймати і розуміти що-небудь. * У порівн. *Німці метушаться, як подурілі* (Ю. Янов., I, 1954, 53).

ПОДУРІТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Здуріти, стати дурним (про всіх або багатьох). — *Чи вони* [шукачі філоксери] *подуріли, чи що, щоб в оцих здорових, родючих кущах добачати слабість?..* (Коцюб., I, 1955, 212); *Тихін оглянувся — так, на нього всі дивляться й регочуть. Подуріли чи п'яні?* (Головко, II, 1957, 114); // Втратити розум, збожеволіти (про всіх або багатьох). *Село неначе погоріло, Неначе люди подуріли, Ніщо на панщину ідуть І діточок своїх ведуть!..* (Шевч., II, 1963, 131); [Молодий хлопець:] *Я християнин! Беріть мене!..* [Молода дівчина:] *І я! Й мене беріть! Я християнка!..* [Перший дідич:] *Сі певне подуріли!* (Л. Укр., II, 1951, 532).

2. Забавлятися безглуздими пустощами, дурощами якийсь час. *Коло неї хлопці, як хміль коло тичини, в'ються... хочеться їй з ними погуляти, уволю нарегоготатися, досхочу подуріти* (Мирний, IV, 1955, 33); *Всім ще хотілось подуріти, хоч стиха. Умовились затуляти рот, кому припаде сміятись* (Вас., Вибр., 1954, 108).

3. Робити безглузді, необдумані вчинки якийсь час. *Подурів — і годі.*

4. *перен.* Втратити ясність свідомості, рівновагу від почуття любові до кого-небудь (про всіх або багатьох). — *Та як надінеш оцю шапку, то всі дівчата на селі подуріють,— сказав пан* (Н.-Лев., II, 1956, 46); *Будь же ласка, не тиняйся Коло тих, що полюбили: Ти розсудливістю славний, А вони всі — подуріли* (Крим., Вибр., 1965, 297).

ПОДУРНІТИ, ію, ієш. Док. до **дурніти**.

ПОДУРНІШАТИ, аю, аєш. Док. до **дурнішати**. *А твій Муся подурнішав, бо нічого не читає, з людьми розумними не бачиться* (Коцюб., III, 1956, 189).

ПО-ДУРНОМУ, *присл., розм.* 1. Не так, як треба; нерозумно, необдумано, необачно. *От радиться громада стала — Кому б то пасічником буть? Лисичка зараз і вгадала: «Ведмедика кликнуть!» — Послухали і подурному Постановили, що нікому Так не впадає, як йому* (Гл., Вибр., 1951, 56); — *Та не хили ти голови так, Тихоне. Вийшло так якось по-дурному* (Головко, II, 1957, 84); // Безглуздо. *Тільки Тоня як гляне із степу в той бік, то мимоволі здригнеться: так по-дурному могли б загинути вони там* [на судні] *із Віталиком* (Гончар, Тронка, 1963, 316); // Як дурень, подібно до дурня. — *Як вас тільки жінка й земля терплять? — Якось уже терплять,— по-дурному засміявся управитель* (Стельмах, I, 1962, 583).

2. Даремно, марно, по-пустому. — *Чого це Шарка гавкає? — подумала Стручиха. — Вона по-дурному ніколи не гавкає* (Гр., II, 1963, 299); *Він тільки дивився за тим, щоб жоден гвіздок.. не був забитий подурному, щоб тапчани робились на совість* (Збан., Сеспель, 1961, 50).

ПОДУСЯ, і, *ж., дит.* Пестл. до **подушка**. *Спатусі на білії подусі* (Сл. Гр.).

ПОДУТИ, подму́, подме́ш *і* поду́ю, поду́єш; *мин. ч.* поду́в, дула́, ло́; *мн.* подули́; *наказ. сп.* подми́, подмі́м[о], подмі́ть; *і розм.* **ПОДУНУТИ**, ну, неш, *док.* 1. Почати дути (у 1 знач.); повіяти. *Сьогодні трохи душно — подув африканський вітер* (Коцюб., III, 1956, 327); *Але ось подунув холодний вітер від сходу* (Фр., VIII, 1952, 334); *Як вітер було подме, так не тільки стріха цапки ставала, а всенький «дім» метелиці витанцьовував* (Вишня, I, 1956, 353); // *безос. Теплим подуло в мене вітерком, Вкрилося листями древо кругом* (Щог., Поезії, 1958, 426).

2. Випустити з рота сильний струмінь повітря; дмухнути. *Грицько помовчав, обдивився ще раз дудку, потім тихенько подув,— товсто і хрипло загула дудка* (Мирний, IV, 1955, 23); [Катря:] *Почала я перегортати жар, подула на головешку* (Вас., III, 1960, 127); — *Де ж там той вітер? — А в роті. Подмеш ротом, от тобі й вітер,— пояснює Галя* (Багмут, Опов., 1959, 11); *Можна подуть — не в таку ще трубу!* (С. Ол., Вибр., 1959, 100).

3. Дути якийсь час. *Вилазь* [вітрець] *за возлісся, на гори високі, спустися в долини широкі й подми, повій на степи безкраї* (Мирний, IV, 1955, 314); *Погода.. стоїть мінлива, листопад місяць,— то вітер подме крижаний, то пролетить сніжок* (Ю. Янов., II, 1954, 108); *На ранку подує* [дитина] *і плаче,— ніяк не спинить йому крові* (Сос., I, 1957, 95).

4. *перен., розм., рідко.* Дуже швидко побігти, помчати. *Ухопивши з собою.. Шеффеля, пудом подув* [Герман] *у Галичину* (Фр., V 1951, 329).

ПОДУТИСЯ, подму́ся, подме́шся *і* поду́юся, поду́єшся; *мин. ч.* поду́вся, дула́ся, ло́ся; *мн.* подули́ся; *наказ. сп.* подми́ся, подмі́мося, подмі́ться; *док., розм.* 1. Дутися якийсь час.

2. *перен.* Прибрати поважного, гордовитого вигляду (про всіх або багатьох). *Ой уже ж наші та вороженьки та усі подулися* (Сл. Гр.).

3. *діал.* Потьмяніти, затуманитися (про все або багато чого-небудь). *Зорі подулися* (Сл. Гр.).

ПОДУХА, и, *ж., діал.* Духота, задуха.

ПОДУХАТИ, аю, аєш, *док., діал.* Подмухати. *За другим разом нажик топлять у миску, потім ложку, веретено і гребінку. Послі подухають на миску* (Сл. Гр.).

ПОДУШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подушити**[1] 1, 2.

ПОДУШЕЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **поду́шка** 1. *Було б учити, як лежало поперек подушечки, а як удовж, то вже не поможеться* (Номис, 1864, № 6009); *Батько садовить його на раму* [велосипеда], *де біля руля маленька подушечка* (Грим., Кавалер., 1955, 192); *Він знову зник ненадовго й вернувся з надувною гумовою подушечкою в руках* (Перв., Дикий мед, 1963, 232); * У порівн. *Поплескав* [лікар] *Дороша по спині пухкою, як подушечка, рукою* (Тют., Вир, 1964, 195); // Що-небудь м'яке, опукле, схоже на невелику подушку. *Він* [метелик] *спокійно сидів на розквітлій подушечці червоної конюшини* (Донч., VI, 1957, 476); *Гриць схопив Жучка за обидві лапи, ніби хотів відігріти холодні округлі подушечки собачих пальців* (Збан., Сеспель, 1961, 301).

2. *перев. мн.* Сорт цукерок з начинкою, за формою схожих на подушку.

3. *заст.* Ладанка.

ПОДУШЕЧНИЙ, а, е. Прикм. до **поду́шка**. *Подушечний шар складається з однієї або двох смуг прогумованої тканини і гуми* (Авгомоб., 1957, 184); // Який формою нагадує подушку (у 1 знач.). *Вічнозелена, із запашною хвою,.. вражає* [туя] *розмаїттям садових форм: колоноподібна і пірамідальна, куляста і подушечна* (Наука.., 1, 1969, 37).

ПОДУШИТИ[1], душу́, ду́шиш, *док., перех.* 1. Душачи, умертвити, задушити всіх або багатьох. *А послі Ремових він воїв По одному всіх подушив* (Котл., I, 1952, 225); [Відьма:] *Наплодила, наводила* [дітей], *Та не-*

ма де діти: Чи то потопити? Чи то подушити? (Шевч., II, 1963, 308).

2. Фізично знищити всіх або багатьох. *Турн сили вдвоє прикладає І тарани сам направляє, І браму рушити велить. Упала!.. Стуком оглушила, Троян багацько подушила* (Котл., І, 1952, 235); * Образно. — *Потім після цих двох* [дітей] *було четверо, бігунчики вже, та прокинулась хвороба та... За один тиждень усіх... подушила* (Тесл., З книги життя, 1949, 73); // Роздушити все або багато чого-небудь. *Щосекунди ревуть і плачуть сирени, бо без цього можна б подушити або потопити човни* (Коцюб., III, 1956, 348); *З несподіванки я навіть подушив кілька яєчок* (Сміл., Сашко, 1954, 5).

3. Душити якийсь час. *Кесар трохи посидів на березі, подушив комарів та й посунув до куреня* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 75); *Марія подушила щоки рукою: щоки трохи почервоніли* (Н.-Лев., II, 1956, 106).

ПОДУ́ШИТИ [2], душу́, ду́шиш, *док., перех.* Обприскати духами, надушити злегка кого-, що-небудь.

ПОДУ́ШИТИСЯ [1], ду́шимося, ду́шитеся, *док.* 1. Душачись, умертвити себе (про всіх або багатьох); задушитися. *А що вже лиха від нього* [коханнячка]..! *не перелічить ніхто, скільки потопилось, подушилось, постріляллося, порізалося від нього* (Вовчок, Вибр., 1946, 167).

2. Задихнутися (про всіх або багатьох). — *Відвалили двері і найшли лиш трупики.., бідні небожата.., може, подушилися...* (Ірчан, II, 1958, 179).

ПОДУ́ШИТИСЯ [2], душу́ся, ду́шишся, *док.* Обприскатися духами, надушити себе злегка.

ПОДУ́ШКА, и, *ж.* 1. Набитий пухом, пір'ям, сіном і т. ін. мішок, який використовується як м'яка підстилка під голову, для сидіння та інших цілей. *Часом сонна розмовляє* [Мар'яна]. *Подушку цілує...* (Шевч., І, 1951, 158); *Він стояв навколішках, уткнувши обличчя в подушку крісла, і ридав* (Хотк., І, 1966, 54); *За ним вели гнідого коня.. під сідлом з подушкою із турецької повсті* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 170); // Пружинне сидіння автомашини, мотоцикла і т. ін. *Посадив мене дідусь коло себе на ремінну подушку з пружинами* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 90); * У порівн. *Листя, що вкривало товстим прогнилим шаром каміння, було м'яке, як подушка, і вгиналося під ногами* (Гончар, III, 1959, 99); // Що-небудь м'яке, опукле, схоже на такий мішок. *Сержант.. зрізає розкішну, м'яку, розшиту зеленими узорами подушку моху, підкладає під голову лейтенанта* (Тют., Вир, 1964, 321); *Шкіра білухи захищена товстим шаром. На її голові — товста жирова подушка* (Наука.., 2, 1958, 18).

△ **Кисне́ва поду́шка** *див.* **кисне́вий; Повітря́на поду́шка** *див.* **повітря́ний.**

◇ **До поду́шки; До подушо́к** — у постіль, на відпочинок, спати. *Не цурайтесь хліба-солі,.. Годуйтесь, кушайте доволі, А там з труда до подушок* (Котл., І, 1952, 205).

2. Кокон мурахи. *Комашки, комашки, ховайте подушки, бо татари йдуть* (Номис, 1864, № 339); *Заходився нарід* [народ] *так щиро, як мурашки, коли зносять подушки до гнізда перед тучею* (Март., Тв., 1954, 138).

3. *спец.* Підкладка або прокладка в основі різних споруд, пристроїв, механізмів і т. ін., яка пом'якшує удари або служить запобіжним засобом від тертя, тиску і т. ін. *Підлогу в свинарниках зробили з укладеної плазом цегли на шлаковій подушці* (Хлібороб Укр., 11, 1967, 18); *Незвичайний трактор подолав перешкоди, не брязкаючи.., не торохтячи залізом. Справа в тому, що його гусениці були зроблені з гумових колодок, всередині яких — надувні подушки* (Роб. газ., 7.VIII 1965, 1).

ПОДУШКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на подушку (у 1 знач.).

ПОДУ́ШНИЙ, а, е, *іст.* Стягуваний з кожної душі податного стану. *Петро* [I] *вирішив замінити численні дрібні збори з селян і посадського населення однією великою «подушною податтю»* (Іст. СРСР, II, 1957, 25); — *Підведу.., щоб його, як багатшого на все село, зробили зборщиком і подушних, і общественних* [громадських], *та в щотах* [рахунках] *його й заплутаю* (Кв.-Осн., II, 1956, 266); // *у знач. ім.* **поду́шне,** ного, *ч.; рідше* **поду́шна,** ної, *ж.* У дореволюційній Росії — податок державі, подать поміщикові, стягувані з кожної душі податного стану. *І день і ніч працювала* [вдова], *Подушне платила...* (Шевч., І, 1963, 228); *Микола ще більш зажурився, бо за помершого батька треба було платить подушне, як за живого* (Н.-Лев., II, 1956, 188); — *Де б я грошей узяв на подушне?* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 209); // Який підлягає обкладанню таким податком. *Одержавши відпускну й здобувши звання художника, Шевченко не став ще повністю вільною, рівноправною людиною. Для цього він повинен був звільнитися з подушного складу* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 222).

◇ **Як** (**мов, на́че** *і т. ін.*) **за поду́шне** — настирливо, невідступно. *Пристав, як пан за подушне!* (Укр., присл.., 1955, 169); *Настане ніч,— думки, як за подушне, оступлять...* (Мирний, II, 1954, 177); *Мов за подушне, оступили Оце мене на чужині Нудьга і осінь* (Шевч., II, 1963, 107).

ПОДУ́ШНИК, а, *ч., іст.* Той, хто збирає подушне. — *Зароблю грошей, то батькові-матері запоможу в їх старощах, а то подушники уже, може, там і вікна повидирали* (Сл. Гр.).

ПОДУ́ШНО, *присл.* За кількістю душ. *Захопили* [селяни] *маєтки і заходилися ділити поміщицькі грунти подушно* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 98).

ПОДУ́ЩИНА и, *ж., розм.* Невелика або не зовсім добра подушка. *Ледве торкнувшись головою маленької, набитої сіном подущини, заплющує* [Микола] *очі* (Бабляк, Літопис.., 1961, 23).

ПОДЮЖИ́НИЙ, а, е. Обчислюваний дюжинами.

ПОДЯ́КА, и, *ж.* 1 Почуття вдячності за послугу, допомогу, зроблене добро і т. ін.; вияв цього почуття. *Я тепер тяжко слабую і навіть з подякою за книжку дуже опізнився* (Коцюб., III, 1956, 438); *Поранені дивились на нього теплими очима, і в них світилася подяка* (Кучер, Чорноморці, 1956, 69); // Слова, які виражають вдячність; спасибі. *Полтавці.. прохають мене висловити від них сердечну подяку Вам за дарунок* (Коцюб., III, 1956, 122); — *Передайте від нас, севастопольців, щиру подяку і привітання вашим батькам і братам та сестрам* (Кучер, Чорноморці, 1956, 545); // Офіційна позитивна оцінка чиєї-небудь діяльності, праці і т. ін. *За час служби у військовій частині Голубар кілька разів діставав у наказі по частині подяку за зразкову дисципліну й успіхи по службі* (Ле, С. Голубар, 1950, 37); [Павло:] *Макару Івановичу я виніс подяку в наказі* (Корн., II, 1955, 154).

В подя́ку; На подя́ку; На знак подя́ки *за що* — на знак готовності віддячити за послугу, допомогу, зроблене добро і т. ін. *Окрім того, що набрав він На війні всього без ліку, Ще король йому в подяку Надгороду дав велику* (Л. Укр., І, 1951, 379); *Карпо підніс глухому чоловікові чарку.. Глухий кивнув головою на знак подяки* (Досв., Вибр., 1959, 417); **Склада́ти (скла́сти) подя́ку;** *рідше* **Віддава́ти (відда́ти) подя́ку (сло́во**

подя́ки) — висловлювати почуття вдячності. *Молодий хорунжий був творцем пам'ятника, і йому військо устами свойого* [свого] *підпоручика складало прилюдну подяку* (Кобр., Вибр., 1954, 188); *О, недаремно йшли вони* [бійці] *в кривавий дим.. Квітуча, гомінка, складаи подяку їм, Радянська Україно!* (Рильський, II, 1960, 40); *Чоловік, гріючись, віддає пошану священному вогню й подяку* (Ю. Янов., V, 1959, 134); *Ми, радянські письменники, насамперед, хочемо віддати слово подяки Комуністичній партії, що дала нам змогу рости й розвиватися* (Тич., III, 1957, 79).

2. Невизначена, необумовлена плата за яку-небудь послугу. [Х і л о н :] *Учителю, прийми ж мою подяку... (Подає Антеєві гроші, добувши з калитки)* (Л. Укр., III, 1952, 419); *Бразд втішав людей, говорив, що за все це* [покорм тіунів] *вони сповна одержать подяку — дань на війні, честь від князя, славу на Русі* (Скл., Святослав, 1959, 88).

ПОДЯКУВАТИ, ую, уєш, *док.* Висловити подяку. *Подякував* [сирота] *за хліб і сіль І за науку добрим людям* (Шевч., II, 1963, 269); *Дарина Михайлівна подякувала гостям, що завітали на проводи сина* (Зар., На.. світі, 1967, 3); *Набрала води в кухоль, дала червоноармійцеві. Той жадібно напивсь, подякував і пішов* (Головко, I, 1957, 352); // Завдячувати кому-, чому-небудь. [Л ю ц і й:] *Теофіле, ти подякуй своїй сивизні, що стерпів я сев* (Л. Укр., II, 1951, 437).

ПОДЯ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Який виражає подяку, вдячність. *Буксир.. рушив назад, супроводжуваний подячними вигуками й піснями пасажирів пароплава* (Ю. Янов., II, 1954, 95); *Посейдону.. Стегна численних биків принесли ми у жертву подячну* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 62).

ПОДЯ́ЧНО, *заст.* Присл. до **подя́чний.** * Образно. *Подячно зітхає земля, звільнена від бур'янів, глибоко зорана, розпушена, родить на всю свою богатирську силу* (Ю. Янов., II, 1954, 166).

ПОЕ́ЗІЙКА, и, *ж.* Зменш. до **пое́зія** 3. *Справді не слід уважати кожної ліричної поезійки за сторінку з автобіографії* (Л. Укр., V, 1956, 92); // *зневажл.* Те саме, що **пое́зія** 3.

ПОЕ́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. *тільки одн.* Словесна художня творчість; мистецтво художнього відображення дійсності в словесних образах. *Поезія, мистецтво для Пушкіна були перш за все засобом служіння народові* (Вісник АН, 5, 1949, 32).

2. Твори, написані віршами, ритмізованою мовою; протилежне п р о з а. *В радянській літературі перших років її розвитку взагалі переважає поезія над прозою, а в самій поезії — лірика над епосом* (Рад. літ-во, 1, 1958, 121); // Сукупність віршованих творів якого-небудь народу, епохи, суспільної групи і т. іп. *Ще задовго до виникнення писемності східнослов'янські племена створили велику та різноманітну усну поезію, джерелом якої була праця* (Іст. укр. літ., I, 1954, 27); *П. Тичина — краса і гордість нової української поезії* (Еллан, II, 1958, 77); // Художня творчість якого-небудь поета, групи поетів з точки зору її особливостей, характерних ознак. *Поезія Шевченка глибоко емоційна* (Мовозн., VII, 1949, 38); *Сповнена нестримної сили, активності, протесту, поезія Лермонтова завжди була близька революційній молоді Росії* (Літ. газ., 26.VII 1951, 3).

3. Окремий твір, написаний ритмізованою мовою; вірш. *В поезіях і поемах Шевченка втілено невичерпні можливості українського художнього слова* (Укр. літ. критика.., 1959, 59); — *Захочу спочити, то спочивок знаходю* [знаходжу] *собі в тім, що втішаюся.. музикою, або сам пишу поезії* (Крим., А. Лаговський, 1905, 174); *Є така поезія Верлена, Де поет себе питав сам У гіркому каятті: — Шалений! Що зробив ти із своїм життям?* (Рильський, III, 1961, 316).

4. *перен.* Що-небудь прекрасне, величне, піднесене, що глибоко впливає на почуття, уяву. *Я ніби чую, як над цими велетнями витає дух Байрона, Гете, Руссо, Вольтера, цих велетнів людського духа, котрі топтали стежки на цих горах своїми ногами, дивились на них, надихались в цих дивних горах духом поезії* (Н.-Лев., II, 1956, 399); *Людина не живе без поезії, особливо без поезії праці, якій присвячує усе своє життя* (Мист., 3, 1967, 27); *Поезія танцю;* // Взагалі що-небудь таке, що хвилює, діє на уяву. *Вона черпала сили у тій покорі, знаходила в ній терпку насолоду, високу поезію* (Коцюб., I, 1955, 331); *Тоню захоплює оця таємничість, оця.. поезія таємничості, в яку вони поринають* (Гончар, Тронка, 1963, 234).

ПОЕ́МА, и, *ж.* 1. Жанр віршованого оповідного твору. *Поема — жанр, який розвивається на межі епосу і лірики, навіть драми, синтезуючи, вільно вбираючи в себе всі існуючі засоби й прийоми* (Літ. Укр., 27.X 1967, 3).

2. Великий поетичний оповідний твір. *Поема* [«Прометей» А. Малишка] *відзначається чистотою мови, прозорою ясністю образів* (Укр.. кіномист., III, 1959, 92); *Ввечері Юра сидить над товстезним томом Пушкіна, розгорнутим на поемі «Полтава»* (Смолич, II, 1958, 52); // Великий прозовий твір, що відзначається глибиною змісту і широким охопленням подій. *Не повторюватимемо відоме: як Пушкін дав Гоголю сюжет «Мертвих душ». Він віддав усього-навсього анекдот, а Гоголь зробив з нього поему* (Донч., VI, 1957, 619); * Образно. [Л ю б о в:] *Любов може бути чудовою поемою, що люди потім перечитують у спогадах, без болю, без прикрого почуття* (Л. Укр., II, 1951, 25); * У порівн. *Світ Здається викінченим, як поема Мигця старого* (Рильський, I, 1960, 248).

3. *перен.* Що-небудь прекрасне, величне, піднесене, що глибоко впливає на почуття, уяву. *Навіть мовчки їхати цієї тихої ночі, ..розмовляти одними очима — це ж ціла поема* (Вас., I, 1959, 185); *Село Верба. На обрії — химерна Поема гір* (Рильський, II, 1960, 273).

4. Вільної форми музичний твір ліричного або програмного характеру. *Одним із провідних творів композитора* [Ревуцького] *є кантата-поема «Хустина» (на слова Т. Г. Шевченка) для хору, солістів, фортепіано і оркестру* (Веч. Київ, 26.I 1966, 3); * Образно. *Море співало урочистій ночі свою могутню, величну, вічну поему* (Л. Укр., III, 1952, 623).

ПОЕ́МКА, и, *ж.* Зменш. до **пое́ма** 2. *А дві мої поемки.. «з'їздили всю Польщу і Україну» і таки до мене вернулись в оригіналі, а друку так і не виділи* (Л. Укр., V, 1956, 75); // *зневажл.* Те саме, що **пое́ма** 2.

ПОЕСКАДРО́ННИЙ, а, е. Здійснюваний окремими ескадронами, по ескадронах.

ПОЕСКАДРО́ННО. Присл. до **поескадро́нний.**

ПОЕТ, а, *ч.* 1. Автор літературних віршованих, прозових і драматичних поетичних творів. *Шевченко був поетом-борцем, найкращим діячем громадським* (Граб., III, 1960, 125); *Не жрець, не вождь, а робітник — Поета справжнього імення...* (Рильський, I, 1960, 281); // Автор віршованих поетичних творів. *Окремі вірші відомих українських поетів — П. Тичини, М. Рильського, М. Бажана були вміщені під час декади української культури на сторінках польських газет і журналів* (Вісник АН, 9, 1957, 22); // Художник будь-якого виду мистецтва, твори якого відзначають-

ся поетичністю. *Одного щастя бажаю я: забути, забуть все на світі, забуть гидкий час, нікчемних людей! — ніби говорять мелодії поета-композитора* (Н.-Лев., III, 1956, 306); // Той, хто оспівує, прославляє що-небудь; співець. *Читаючи їх* [вірші], *не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, співцеві кохання і настроїв* (Коцюб., III, 1956, 41); *Андрій Головко — поет села. І справа не лише в самому задумі чи у виборі героїв.. Справа.. в усьому духові прози Головка* (Рад. літ-во, 12, 1967, 57).

2. Той, хто поетично сприймає дійсність, поетично ставиться до навколишнього світу. — *Пане доктор! — строго перебила його Целя. — Не вдавайте з себе поета! Се вам дуже не до лиця. Кілько разів ви говорили про себе, що ви чоловік практичний. То говоріть же по-свойому* [по-своєму], *практично* (Фр., II, 1950, 335); * У порівн. — *Горленко препарує вірші, як хірург, а операції робить, як поет* (Панч, В дорозі, 1959, 207).

ПОЕТéСА, и, *ж.* Жін. до **поéт** 1. *Наші критики.. ставлять в одну лінію і поетів і поетес, і літераторів і літераток; не знаю, як хто, а я не раз казала їм за се спасибі* (Л. Укр., V, 1956, 126); *Творчість видатної української поетеси Лесі Українки є великим надбанням не тільки української, а й усієї світової літератури* (Літ. Укр., 1.III 1966, 1).

ПОЕТИЗАЦІ́Я, ї, *ж.* Дія за знач. **поетизувáти** 1. *Головна художня настанова автора «Прапороносців» якраз і полягає в поетизації звичайного, в романтично-піднесеному ствердженні щоденного подвигу радянського солдата-визволителя* (Про багатство л-ри, 1959, 167); *Відчуття нездоланної сили комсомольського покоління, великих можливостей його, поетизація краси молодості — ось характерні мотиви лірики Первомайського того часу* [1924—1927 рр.] (Вітч., 4, 1961, 200).

ПОЕТИЗóВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поетизувáти** 1. *Побоювання, що місто, наступ індустрії знівелюють поетизовану ними селянську старовину — цей настрій у 20-х роках був поширений серед багатьох поетів Росії та України* (Рад. літ-во, 12, 1968, 57).

ПОЕТИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поетизувáти.**

ПОЕТИЗУВáТИ, ýю, ýєш. 1. *недок. і док., перех. і без додатка.* Уявляти, зображати кого-, що-небудь у прикрашеному, поетичному вигляді; поетично сприймати кого-, що-небудь. [Хоростіль:] *Сам ваш вид, сам ваш голос додає мені енергії, сміливости* [сміливості] *і відваги..* [Юлія:] *Поетизуєте занадто. Творите собі в фантазії чудові образи, любите ті образи, впивається ними, а потому, коли маєте при собі живу людину з її хибами, приходить розчарування* [розчарування], *приходить розлад між ідеалом і дійсністю* (Фр., IX, 1952, 167); *На батьківщині великого поета* [Т. Шевченка] *всяко поетизують дерево, шанують і люблять його, як пісню* (Вол., Самоцвіти, 1952, 122); *В «Прапороносцях» з повною силою виявилося вміння Гончара поетизувати кращі риси нової радянської людини* (Про багатство л-ри, 1959, 166).

2. *недок., неперех., діал.* Віршувати. — *Ну, так що ж ти пишеш? Може ти поетизуєш?* (Коб., I, 1956, 136).

ПОЕТИЗУВáТИСЯ, ýється, *недок.* Зазнавати поетизування. *Згадки про гуртові наскоки однієї сторони на другу.. зберігалися, поетизувалися і передавались з одного семінарського покоління в друге, як священні бурсацькі саги* (Вас., I, 1959, 237); *У мудрослів'ї* [фольклорі] *закарпатських українців пристрасно поетизується, звеличується безсмертний Ілліч, прославляються його немеркнучі ідеї* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 91).

ПОЕ́ТИК, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **поéт** 1. *Проти націоналістичних поетиків, епігонів буржуазно-декадентського мистецтва спрямовані вірші Тичини «Один в любов...» і «Плюскним пророкам»* (Іст. укр. літ., II, 1956, 358).

ПОЕ́ТИКА, и, *ж.* Розділ науки про літературу, в якому вивчається структура і творчі прийоми поетичних творів, їхня форма й принципи аналізу. *Аристотелева поетика була не догматична, а індуктивна: до сформульовання* [сформулювання] *правил критик доходив, простудіювавши багато творів даної категорії* (Фр., XVI, 1955, 256); *В перших п'яти класах* [Києво-Могилянської колегії] *вивчали граматику, синтаксис, поетику та ін.* (Іст. УРСР, I, 1953, 207); // Система поетичних форм і принципів, основних стилістичних особливостей, властивих творчості того чи іншого письменника або літературному напрямові. *Шевченко.. виробив і загартував свою естетику, свою поетику на творах Пушкіна, Гоголя, Лермонтова, Грибоєдова* (Рильський, III, 1956, 84); *Поетика О. Гончара романтична за своєю природою* (Рад. літ-во, 9, 1968, 11).

ПОЕТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до поезії (у 1, 2 знач.); літературно-художній. *В своїй праці поетичній він* [Т. Шевченко] *мав на оці тільки людину та її щастя* (Граб., III, 1960, 125); *Надзвичайно цінним і важливим для довженкознавства є.. розповіді про мистецько-поетичні уподобання Довженка, його природну обдарованість, талановитість* (Вітч., 11, 1964, 213); *Під безпосереднім враженням революції 1905 року Франко створив свій найбільший поетичний твір — поему «Мойсей»* (Корн., Разом із життям, 1950, 67); *В скарбницю нового, радянського поетичного мистецтва українська поезія внесла і вносить багато своїх, неповторних, тільки їй властивих барв* (Про багатство л-ри, 1959, 109); // Власт. поезії (у 2, 3 знач.); віршовий. *В юного поета поетична мова вся була реальна, вся була здорова* (Тич., До молоді.., 1959, 22); *В загальному складі емоційної лексики осібне місце займає.. лексика з емоцією певної небудженості, лексика стилістичної добірності — так звана поетична лексика* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 80).

2. Який свідчить про творче обдарування, здібності, хист до поезії (у 1, 2 знач.). *Вони.. раділи, що у нас є такий талан — белетристичний, науковий, поетичний, публіцистичний, практичний і т. д., все в одній особі* (Л. Укр., V, 1956, 433); *Роман Л. Первомайського «Дикий мед» — твір високої поетичної снаги* (Не ілюстрація.., 1967, 203).

3. Прикм. до **поéт** 1. *А хіба ж творчість самобутніх талантів молодшого поетичного покоління, яке зросло після Вітчизняної війни, не заслуговує на добре.. слово* (Мал., Думки.., 1959, 41).

4. Пройнятий, просякнутий поезією (у 4 знач.). *З таких пишних садків вилинув, як соловей з гаю, Шевченків геній, і його пісня така ж поетична, як ті садки весняної доби* (Н.-Лев., II, 1956, 28); — *Кімнати низенькі, старосвітські.., стелі дерев'яні аж почорніли, але в цілості оселя поетична* (Коб., III, 1956, 124); *Мова українського народу багата й поетична, нею можна до тонкощів передати і високий пафос, і задушевну ліричність, і м'який гумор, і гостру сатиру* (Літ. газ., 10.VIII 1950, 3); // Сповнений ліризму, краси, задушевності; піднесений. *Раїса перебирала в голові молитви; деякі з них здавались їй поетичними* (Коцюб., I, 1955, 327); *І думки Тимофія були поетичні, як завжди поетична мрія про чесне, краще життя* (Стельмах, II, 1962, 199).

◇ **Поети́чне безла́ддя** — про що-небудь недбало розставлене, розкидане, прибране і т. ін. *Білі чисті хати скрізь біліли в садках, ніби чиясь вередлива рука, граючись, розкидала їх в поетичному безладді по горбах та долинах* (Н.-Лев., III, 1956, 7); *Густа, в поетичному безладді.., бенгежна чорна його шевелюра де-не-де, особливо на скронях, сріблилася примхливими позначками невмолимої сивини* (Ле, Право.., 1957, 9).

5. Який має підвищену емоційність; чутливий, тонкий, вразливий. *Поетичному Александрові аж сльози стали в очах* (Фр., VIII, 1952, 129); — *Натура у вас поетична, Іване Семеновичу, ..от і посивіли вже, а захоплюєтесь, як той студент* (Собко, Справа.., 1959, 14).

ПОЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **поети́чний** 4, 5. *Наш народ протягом багатьох віків створив самобутнє мистецтво зворушливої краси і поетичності* (Нар. тв. та етн., 4, 1966, 34); *Мені подобається його* [братове] *писання, я навіть при його математичній вдачі не сподівалась від його такої поетичності* (Л. Укр., V, 1956, 25); *Героїка, романтика, поетичність і музикальність українського народу корінються в глибинах його душі і є однією з ознак національної форми українського мистецтва* (Мист., 5, 1966, 21).

ПОЕТИ́ЧНО. Присл. до **поети́чний** 4, 5. *Це було найбезпечніше місце, бо сюда* [сюди] *ніхто ніколи не заглядав, а до того було ще так красиво, так поетично* (Хотк., II, 1966, 78); [А л і н а:] *Він так поетично про свою роботу говорив.., навіть мені захотілося глянути, як там сині вогники над сталлю горять..* (Собко, П'єси, 1958, 266); *Поет* [В. Мисик] *опублікував вірші «1442 кілометри Турксибу», в яких прості числа звучали поетичніше, ніж слова у багатьох його сучасників* (Мас., Життя.., 1960, 150).

ПОЕТІ́В, това, тове. Прикм. до **по́ет** 1; належний поетові. *І тепер нащадки панські Тюрми міцнії будують, А поетові нащадки Слово гострее гартують!* (Л. Укр., I, 1951, 386); *І кожна мука, кожен зойк і стогін Лягали на поетове чоло Гіркою тінню* (Рильський, II, 1960, 142); *Жайсак.. поскакав уперед, ведучи на поводу поетового коня* (Тулуб, В степу.., 1964, 204).

ПОЕ́ТКА, и, *ж., заст.* Поетеса. *Ім'я нам легіон, Поети й поетки* (Рильський, II, 1960, 9); *І досі в годинах утоми і нудьги відчуваю два бажання, і бореться душа поетки з душею громадянки... Бажаю цвітів і світла багато, і нічого не чути зі світа людей* (У. Кравч., Вибр., 1958, 275).

ПО-ЄВРЕ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-євре́йському**. *Я охоче прислухався до довгих розмов Дувида з матір'ю, теплих і смутних.., хоч ні одного слова по-єврейськи не розумів* (Вас., I, 1959, 251).

ПО-ЄВРЕ́ЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у євреїв, за звичаєм євреїв.

2. Єврейською мовою. — *Вус! — як з рушниці випалив мені в лице по-єврейському Дувид* (Вас., I, 1959, 256).

ПО-ЄВРОПЕ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-європе́йському**. *Він все прибраний по-європейськи, виголений..— одним словом, джентльмен* (Фр., II, 1950, 376).

ПО-ЄВРОПЕ́ЙСЬКОМУ, *присл.* Як у європейців, за звичаєм європейців. *Найбільш нагадували йому жінку хати, прибрані по-європейському* (Коцюб., II, 1955, 135); [П р о к і п:] *По якій це ви моді одяглися?* [Я р и н а:] *Це я по-європейському* [в купальному костюмі] (Корн., II, 1955, 111).

ПОЄДИНОК, нку, *ч.* Бій сам на сам між двома супротивниками, звичайно за викликом одного з них; двобій. — *Так виймай же шаблю й боронись: за сю уразку я визиваю тебе на чесний поєдинок!.. — Не чесний буде поєдинок битися з шаблею проти голих рук, а давай чим здужаєм!* (Стор., I, 1957, 338); *Смертельний поєдинок* [Прудиуса й Покивана] *ставав стрімкіший, шаленіший, і бряжчала Климкова шабля* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 230); * Образно. *Надходила та драматична пора, коли в невидимім поєдинку літо схоплювалося із осінню* (Стельмах, I, 1962, 603); // Боротьба, зіткнення, бій двох ворожих сил, сторін. *Не поєдинок армій, а боротьба двох світів знайшла відображення в епізоді визволення Києва* (Рад. Укр., 10.I 1948, 2); *В небі розгорівся смертельний поєдинок. Ревіли потужні двигуни, розривалися ракети, снаряди* (Веч. Київ, 7.III 1968, 3); * Образно. *Лікар мудру руку Покладе на пульс дитині І в бурхливі хорих жил Бачить нам усім незримий Поєдинок невловимий Поміж смертю та життям* (Рильський, I, 1960, 216); // Те саме, що **дуе́ль** 1. *Треба було щось зробити. Але що? Побити? Ні. Кинути в лице рукавичку?.. Викликати на поєдинок?* (Коцюб., I, 1955, 407); *Метнулась постать з парку до будинку — В руці чи ніж, чи витертий пістоль. Два автомати, мов на поєдинку, Звелися враз: — Пароль!..* (Воронько, Тепло.., 1959, 167); // Боротьба двох супротивників у спортивних змаганнях. *Поєдинок боксерів;* // *перен.* Запекла суперечка, змагання двох осіб, двох угруповань і т. ін. *Заявив* [Гриня], *що не голитиметься доти, доки перукарня не буде-таки відкрита, і.. весь радгосп стежить за цим нерівним їхнім поєдинком, а завідувач робкооту щоразу ховається, як побачить хоч здалеку молоду Мамайчукову бороду* (Гончар, Тронка, 1963, 117); *Поєдинок між Уласом і Гнатом на тому не закінчився, що вони обмінялися дошкульними репліками* (Тют., Вир, 1964, 149).

ПОЄДИ́НЦІ, *присл., діал.* Поодинці. *Хлопці йдуть поєдинці, розважним кроком* (Л. Укр., III, 1952, 557).

ПОЄ́ДНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поєдна́ти** 1—4. *У віршах поета* [М. Бажана] *воєдино спаяні сатира й публіцистика, поєднані з народним гумором* (Іст. укр. літ., II, 1956, 516); — *Та я ж за тим, панночко, і прийшов, щоб з тобою закон прийняти,— сказав пан судденко та й потяг її за руку до стільця, бо вже піп був поєднаний* (Кв.-Осн., II, 1956, 213).

ПОЄДНА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **поєдна́ти** 1, 2 і **поєдна́тися** 1. *Поєднання першокласної кінноти з масою бронемашин створювало таку силу, перед якою, здавалось, ніщо не встоїть* (Гончар, Таврія.., 1957, 607); — *Це було потайне поєднання наших душ* (Н.-Лев., IV, 1956, 232); — *Що ж нас від гибелі спасе? А то: міцніше поєднання Всіх сил, що тільки є живі* (Граб., I, 1959, 134); *Просто передо мною здіймався голий шпиль гори. На вершечку росла сосна. Я й тепер бачу це чарівне поєднання* (Ю. Янов., II, 1958, 104); *Характерною рисою «Капіталу» Маркса є органічне поєднання в ньому революційної теорії і революційної практики* (Ком. Укр., 6, 1966, 20); *Пісня відзначається особливо тісним поєднанням слова й мелодії* (Рад. літ-во, 5, 1958, 22).

2. *заст.* Угода, договір. *Порадились сябри промiж себе і згодились на таке поєднання* (Сл. Гр.).

ПОЄДНА́ТИ *див.* **поє́днувати.**

ПОЄДНА́ТИСЯ *див.* **поє́днуватися.**

ПОЄДНУ́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поє́днувати.**

ПОЄ́ДНУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПОЄДНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Збирати разом, складаючи, зливаючи, створювати одне ціле; об'єднувати. *Під радянською зорею Україна розцвіла, Землі всі свої під нею Поєднала й повела Весь народ в часи майбутні*

(Криж., Під зорями.., 1950, 54); // *перен.* Єднати на грунті спільних інтересів, поглядів і т. ін.: зближувати, згуртовувати. *Оте тепло, що поєднувало їх серця і примушувало пульс битись в один ритм, поділося кудись* (Вільде, Сестри.., 1958, 548); *В неволі, в самоті немає, Нема з ким серце поєднать* (Шевч., II, 1963, 175); *Гей, докупи, певні діти! Всіх веде мета одна: Шлях любові та освіти Нас навіки поєдна!* (Граб., I, 1959, 66); *Нехай Москва хутчій вчита Велику вість цього листа Про те, що врешті день настав, Який навік нас поєднав* (Бажан, Роки, 1957, 232); // *перен., заст.* Примиряти. *Може озоветься Безталання невсипуще І нам усміхнеться. Поєднав з недолею І з людьми* (Шевч., II, 1963, 303).

2. *перех.* Змішувати докупи що-небудь різне, готуючи суміш; // Одночасно сполучати, пов'язувати у взаємній відповідності. *Колгосп поєднує особисті інтереси селян з суспільними, загальнонародними інтересами, індивідуальну і колективну заінтересованість в результатах виробництва* (Програма КПРС, 1961, 67); *Поет високої емоційної наснаги, Гамзатов.. уміло поєднує ліризм і роздум* (Вітч., 11, 1968, 155); *Билась* [Левантина] *головою об стіл, не знаючи, як поєднати кохання з повинністю — з тим, чого вимагало сумління* (Гр., II, 1963, 286); *Скажу... як у серці поєднати розлуки лід, любові жар!* (Сос., II, 1958, 96); // Виконувати що-небудь, займатися чим-небудь одночасно з чимсь іншим. *У нашій республіці кожний другий студент дістає вищу освіту, поєднуючи навчання з роботою на виробництві* (Наука.., 11, 1958, 4); // Сполучати, містити в собі одночасно (які-небудь риси, якості, властивості). *Франко поєднував в собі великий талант художника з глибоким аналітичним розумом вченого* (Нар. тв. та етн., 4, 1965, 18); *Сталь і ніжність, любий мій, поєднать в собі зумій* (Тич., II, 1957, 7).

3. *перех., кого з ким.* Пов'язувати шлюбом; одружувати. *Не сина з нею* [дівчиною] *поєднать, А забандюрилось старому Самому в дурнях побувать* (Шевч., II, 1963, 188); // *тільки док., кого.* Узяти за жінку. *Не журися, небого! Чого ти? За красу б тебе всяк поєднав..* (Манж., Тв., 1955, 68).

4. *тільки док., перех., заст.* Домовити (у 2 знач.). — *Пан Забрьоха приїздив і поєднав їм сліпого скрипника на весіллі грати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 208).

5. *тільки док., неперех., заст.* Погодитися.

ПОЄДНУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПОЄДНАТИСЯ,** áюся, áєшся, *док.* 1. Зливатися, змішуватися в одне ціле; утворювати єдине ціле. *У пивній.. дим тютюнових ерзаців плавав шарами, не поєднуючись та не спливаючись* (Ю. Янов., I, 1958, 539); *Все злучиться в цілість — природа і люди, що є, що минуло, що сталось, що буде, і рідне й чуже поєднаться щільно і житиме в думці моїй нероздільно* (Л. Укр., I, 1951, 287); // Зливаючись, змішуючись, переставати розрізнятися, сполучатися в одне (для слуху, зору і т. ін.). *Приємний, м'якого тембру голос переливався, ворковів.., то затихаючи, то посилюючись, і так гармонійно поєднувався з звучанням гуслів, що Маруся вся обернулася в слух і заніміла* (Добр., Очак. розмир, 1965, 38); *Старі козацькі й чумацькі мотиви, і пісні праці й кохання, і боротьби за волю, й нові комсомольські пісні..,— все поєдналось у єдиному.. звучанні* (Довж., I, 1958, 93); // *тільки док., перен.* З'єднатися на грунті спільних інтересів, поглядів і т. ін.; згуртуватися. *У темному гаю Зібралися; старий, малий, Убогий, багатий Поєднались,— дожидають Великого свята* (Шевч., I, 1963, 94); *Вікопомна Переяславська Рада була виявом волі українського народу поєднатися навіки з братнім народом російським* (Рильський, III, 1956, 9).

2. Одночасно сполучатися, пов'язуватися у взаємній відповідності. *Естетичний інтерес дослідника до народної творчості органічно поєднувався з пильною увагою до суспільно-історичного значення цієї творчості* (Вітч., 5, 1967, 184); *На мою гадку, слід би було.. нашим художникам звернути увагу й на зовнішню, фізичну красу «натури» — на ту зовнішню красу, яка у наших людей, будівників комунізму, гармонійно поєднується з красою внутрішньою* (Рильський, IX, 1962, 166); // Сполучатися, міститися одночасно в кому-, чому-небудь (про які-небудь риси, якості, властивості). *Зрештою, це були великі діти, в яких серйозність ще поєднувалася з пустощами* (Донч., V, 1957, 224); *В «Прапороносцях»* [О. Гончара] *найщасливіше поєдналися багатство об'єктивного змісту з глибиною патріотичної ідеї і силою особистої схвильованості художника тим, що він зображував* (Про багатство л-ри, 1959, 177); // Мати якийсь зв'язок; співвідноситися. *Між* [несподіваним] *листом та секретаркою не було ніякого зовнішнього зв'язку, та для Мишуні Бойченка.. обидва факти міцно поєдналися* (Ю. Янов., II, 1954, 128).

3. *тільки док.* Зійтися разом, зустрітися. *Поєднавшися після невдалого полювання* [полювання] *на кулика, брати якийсь час ішли мовчки* (Фр., III, 1950, 10).

4. *тільки док.* Вступити в інтимні, дружні стосунки; стати близькими одне одному. — *Коли вже ви поєднались так, то мені тільки треба вдатись до батюшки, щоб годить вінчання* (Н.-Лев., IV, 1956, 351); [Мавка:] *Ні, ти сам для мене світ, миліший, кращий, ніж той, що досі знала я, а й той покращав, відколи ми поєднались* (Л. Укр., III, 1952, 215); // Вступити в шлюбні стосунки; одружитися. *Жив там старий Філемон і побожна стара з ним Бавкіда. Там оселились вони, ще за літ молодих поєднавшись* (Зеров, Вибр., 1966, 325).

5. *тільки док., перен., заст.* Досягти згоди, одностайності в поглядах, думках, почуттях і т. ш. — *Та й таки при частунку погодяться люди й будуть у злагоді жити. Та й я поєднаюся з Параскою.. Бо гріх сваритися* (Март., Тв., 1954, 138); — *Я б сама тому рада, коли б вони* [матері] *помирилися, поєдналися...* (Мирний, I, 1949, 398); // Домовитися. — *Поживеш, Роздивишся в хаті, Та й ми тебе побачимо,— Отоді й за плату, Чи так, дочко? — Добре, дядьку. — Просимо ж у хату. — Поєднались* (Шевч., I, 1963, 313); *Гей я смігу раз набрався, Як узяв та поєднався Черевички пані шити: Ось попробуй їй вгодити!* (Щог., Поезії, 1958, 177).

ПОЄНИЙ, э, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поїти.** — *Йому* [Саві] *однаково, чи товар поєний, чи ні,— коби йому спрага не допікала* (Коб., II, 1956, 21); *Поєна дощами земля;* // **пóєно,** *безос. присудк. сл. Конюший доглядав, як поєно з дубових відер панські цугові коні* (Фр., II, 1950, 104).

ПОЖАДÁНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **жадáний** 1. *Я знаю, що для п. Якубовського були б більше пожадані повісті з народного життя* (Л. Укр., V, 1956, 276); *«Визволитель»-цар Не волі вістку пожадану, А гніт новий, нову оману Народу скорбному приніс* (Рильський, II, 1956, 136); — *Ця дитина, така у бога випрошена, така пожадана, мала перецвісти, як цей серед густого лісу на зрубі квіт!* (Кобр., Вибр., 1954, 92).

ПОЖАДÁННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **жадáння.** *Єгор Хомич співав.. І давні думи, і пісні сучасні, Без наших просьб, на власне пожадання* (Рильський, Зграя.., 1960, 46); *Закінчимо ж наш щирий від серця привіт пожаданням Вам довгих та щасних літ на ко-*

ристь рідному краєві (Мирний, V, 1955, 373); *Вся кров хлюпнула йому в голову й дико завирувала там, ..викликаючи з потаємних глибин єства грубий клич пожадання* (Загреб., Європа 45, 1959, 118).

ПОЖАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *перех., рідко.* Док. до **жада́ти** 1, 2. *Не барячись хвилиноньки, пожадала собі* [Галя] *у чоботи вбратися* (Вовчок, I, 1955, 291); [Маруся:] *Твоя мати оце приходила до нас, хвалилася і своїм горем, і твоїм лихом.. Думала, каже, що за багатим чоловіком добре їй буде, а вийшло — і ворогові б своєму не пожадала!* (Мирний, V, 1955, 46).

ПОЖАДА́ТИСЯ, а́ється, *безос., рідко.* Док. до **жада́тися.** *Ходив* [хазяїн чумакувати], *коли йому пожадається, не поспішаючись* (Вовчок, I, 1955, 181).

ПОЖА́ДЛИВИЙ, а, е. 1. Який дуже бажає чогось, дуже охочий, прагне до чого-небудь; жадібний. *Дуже тямущий комісар у загоні. До роботи пожадливий і слово сердечне має* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 726); *Наші робітники, колгоспники, учні, студенти, трудова інтелігенція — пожадливі й ненаситні споживачі нашої продукції* (Рильський, III, 1956, 376); // Який виражає ці бажання і прагнення. *Пожадливими очима сковзнув рибалка по добротному сукні на шаворах з кантом* (Ле, Опов. та париси, 1950, 192); // Який не наїдається; ненаситний. *І поплавець, як блискавка, зника: Не зна вагань краснопір пожадлива* (Рильський, II, 1960, 119); * Образно. *Ось блимнув вогник, заскакало пожадливе полум'я* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 338); // Власт. спраглій людині. *Потьомкін налив квасу, випив пожадливими ковтками, потім ще налив і теж випив* (Добр., Очак. розмир, 1965, 7).

2. Який пристрасно прагне до збагачення, наживи; корисливий. *Сухобрус і його дочки — Марта і Степанида* [персонажі твору I. Нечуя-Левицького] — *це реалістичні образи міщан, морально убогих, обмежених і пожадливих* (Іст. укр. літ., I, 1954, 380).

ПОЖА́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пожа́дливий.** *Пожадливість до знання; Земле-землице,.. ми, в пожадливості своїй, хочемо узяти від тебе побільше* (Цюпа, Краяни, 1971, 28); *І знов задумався Сагайдачний, дивуючись, як поєднуються в одній особі така пожадливість з високими культурними потребами* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 130).

◇ **З пожа́дливістю:** а) з напруженою увагою, з інтересом (читати, слухати і т. ін.). *Орися звеліла принести його* [папірець] *їй й з пожадливістю почала читати* (Стар., Облога.., 1961, 84); *З пожадливістю перечитував* [Василь] *сторінки, де йшлося про колгоспні новини* (Гром., Незакінч. роман, 1962, 94); б) з ненаситністю (їсти, пити, брати собі що-небудь і т. ін.). *Олесь глянув на індійця. Той уже доїв коржа і з пожадливістю голодної людини висипав з долоні в рот останні крихти* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 66); *В революцію вже не треба було платити за ліс, і він* [Січкар] *валив його зі всією нещадністю і пожадливістю лісового хижака* (Стельмах, II, 1962, 35).

ПОЖА́ДЛИВО. 1. Присл. до **пожа́дливий.** *Парубок.. пожадливо припав устами до вина* (Коцюб., I, 1955, 242); *Муравйов пожадливо накинувся на кашу* (Гончар, Таврія.., 1957, 403).

2. *присл., перен.* З напруженою увагою, інтересом. *Михайло пожадливо перебігав газетні шпальти* (Збан., Сеспель, 1961, 125).

ПОЖА́ДНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пожа́дливий.** *Пожадний зір опалює мета: Куди послати тінь на піски й болота, Де пісню висіять, де розтопити кригу* (Мал., Листи.., 1961, 72).

ПОЖА́ДНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Властивість за знач. **пожа́дний.** * Образно. *Химерна, ненажерна паща* [молотарки] *ковта сніп за снопом.. Мов у пропасниці, труситься із пожадності* (Горд., II, 1959, 155).

ПОЖА́ДНО, *рідко.* Присл. до **пожа́дний.** *Коваль пожадно й нетерпляче затягся цигаркою* (Головко, II, 1957, 218).

ПОЖАДОБИТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* пожадо́бляться; *док., розм., рідко.* Те саме, що **пола́ситися** 1. — *Невже вона пожадобилася на громадське добро й забрала* [шафи, стільці тощо] *на свою квартиру? Коли так, то.. Гнат матиме добре віно* (Чорн., Потік.., 1956, 89).

ПОЖАДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *рідко.* Док. до **жадува́ти.**

ПОЖА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожалі́ти.** * Образно. *Жадан повертався з цього розбурханого осиного гурту* [жінок] *хоч і пожалений, зате вдоволений* (Баш, На.. дорозі, 1967, 116).

ПОЖА́ЛИТИ, лю, лиш, *док., перех., діал.* Пожаліти. *Пожаль мене, милий боже, що я молоденька* (Чуб., V, 1874, 831).

ПОЖАЛИ́ТИ, жалю́, жа́лиш, *док., перех.* 1. Док. до **жалі́ти.** *Якби на кропиву не мороз, вона б усіх людей пожалила* (Укр.. присл.., 1955, 220); *Прийшла* [Параска] *до їх близенько та й упала в гущавину, аж вуха пожалила собі кропивою* (Н.-Лев., II, 1956, 15); *У лісі трохи подряпався* [Клим], *пожалив і руки, крізь кущі пробираючись* (Грим., Кавалер., 1955, 293); *Я не скаржуся ніколи, Як мене пожалять бджоли* (Стельмах, Живі огні, 1954, 72).

2. Жалити якийсь час.

ПОЖАЛИТИСЯ, люся, лишся, *док., діал.* 1. Пожаліти. *Такі романи писати, то краще пір'я дерти. А пожалься боже того пера й чорнила!* (Л. Укр., V, 1956, 64); — *У вас голос...— Пожалься боже, який там голос...* (Добр., Очак. розмир, 1965, 38).

2. Пожалітися. *А знов, як не вгодять Галі брати, то Галя поплаче й погорює, ..пожалиться та й годі* (Вовчок, I, 1955, 288).

ПОЖАЛИТИСЯ, жалю́ся, жа́лишся, *док.* 1. Пожалити себе.

2. Жалитися якийсь час.

ПОЖАЛІСНІ́ТИ, ію, ієш, *рідко.* Док. до **жаліснíти.** — *Що ж у тебе, Михайлику? — одразу пожалісніло Любине смагляве обличчя* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 29).

ПОЖА́ЛІТИ, ію, ієш, *док.* 1. *перех., без додатка і рідко неперех.* Відчути жалість, співчуття до кого-небудь; зглянутися на кого-, що-небудь. [Настя:] *Марусю! пожалій моїх старих літ, моєї сивої голови! Пожалій мого розбитого серця!* (Н.-Лев., II, 1956, 467); — *Я люблю тебе, Прохоре, і караюся з того, що трапилось. Повір мені. Пожалій мене, бо я збожеволію скоро від дум* (Шиян, Баланда, 1957, 178); [Настасія Юліанівна:] *Недавно студентів на демонстрації періщили* [городові] *нагайками, варвари! ..Курсисток.. і то не пожаліли...* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 16); // Висловити співчуття. — *Не знать, де й ділася* [Христя]. *А шкода, добра була робітниця, добра, гріх слова сказати! — пожалів Рубець* (Мирний, III, 1954, 269); — *Тяжкий твій хліб, Катерино,— пожалів пан старчиху і навіть подумав, чи не допомогти їй чимось* (Стельмах, I, 1962, 442); // Потурбуватися про кого-небудь; виявити прихильність, приязнь. — *Сиротою зостався б, — от і горе. Нікому тебе ні пожаліти, ні сорочки чистої дати* (Мирний, I, 1954, 276); *Мати присіла біля нього: — Хоч би вам там командир хороший попався, щоб хоч коли-не-коли пожалів...* (Гончар, II, 1959, 229).

2. *неперех.* Відчути жаль, сум з приводу чого-небудь; пошкодувати, пожалкувати за чим-небудь. *Лиш*

той, хто жить умів, вмирать не пожаліє (Фр. XIII, 1954, 154); *Пожалів Марусяк, що не має червонних* [червінців] *при собі* (Хотк., II, 1966, 282); *Він навіть не встиг.. переодягтися, та так і прибув до Одеси. В дорозі спершу пожалів за цим, але, коли ад'ютант нагадав йому про одяг, генерал гримнув на нього* (Кучер, Чорноморці, 1956, 79).

◇ **Не пожалієш; Не пожалієте** — не розкаєшся, не розкаєтеся; будеш задоволений, будете задоволені. — *Ходім солов'їв слухати! Ходімо, не пожалієш!* (Баш, На.. дорозі, 1967, 156); [Я р ч у к:] *Простягніть же мені руки! Ми підемо разом, і ви не пожалієте!* (Мик., I, 1957, 411).

3. *перех.* Док. до **жаліти** 3. — *Що ж ми їм, мертвим, скажемо? Хто нам дав право свою силу жаліти, коли вони не жаліли крові. Життя свого не пожаліли...* (Жур., Дорога.., 1948, 200); *Він не пожалів би потрощити дебелі дубові стільці на куркульських головах* (Стельмах, II, 1962, 374); *Не пожалій лиш золотого Для Феба світлого, ясного* (Котл., I, 1952, 119); — *Ти хоч би телеграму толкову прислав був..* — *А ти, скупердяга, зайвих десяток слів пожалів* (Головко, I, 1957, 480).

◇ **Рук (сил) не пожаліти** — зробити що-небудь з повною віддачею.

ПОЖАЛІТИСЯ, ю́ся, і́ешся. Док. до **жалітися.** *Гірке життя давно минуло, і тепер їй* [Топі] *просто ні на що пожалітися* (Собко, Матв. загока, 1962, 6); *Навчав* [пан], *щоб осмілилась* [Івга] *стать перед губернатором і пожалітись об своїй нужді* (Кв.-Осн., II, 1956, 286); — *От я тобі раджу йти у волость, пожалітися, то все тобі вернуть* [дядько і дядина] (Мирний, I, 1954, 93); — *То ви пожалійтесь на його* [писаря] *мировому посередникові* (Н.-Лев., IV, 1956, 152); *Та надало батюшці пожалітись кудись* — *учитель читає мужицькі газети й книжки* (Вас., I, 1959, 191); — *Геть, донощиця!.. Пожалілась на солдата, тепер хочеш мене зганьбити!* (Довж., I, 1958, 193).

ПОЖАЛКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *неперех.* Те саме, що **пожаліти** 2. [О р е с т:] *Хоч коли є що в середніх віках, за чим можна пожалкувати, то власне за сею «блакитною трояндою»* (Л. Укр., II, 1951, 24); *Я пожалкував, що не залишив у старому таборі зв'язківця* (Збан., Крил. гонець, 1953, 14); // *за ким — чим.* Відчути душевний біль, зажуритися за ким-, чим-небудь. *Пожалкував* [Кобзар] *за Іваном Кравчуком, згадав, що колись разом із ним у школі вчилися* (Жур., Дорога.., 1948, 16); // Відчути жаль, каяття. — *Прискучило тобі зі мною жити,*— *Промовив брат* [голуб],— *нехай і так, Нехай сміється Шпак... Мене згадаєш, милий друже, І пожалкуєш дуже, дуже...* (Гл., Вибр., 1951, 76); *Сахно й собі звернула на цілину, тільки праворуч. Але зразу ж пожалкувала* (Смолич, I, 1958, 98).

◇ **Не пожалку́єш; Не пожалку́єте** — те саме, що **Не пожалієш; Не пожалієте** (*див.* **пожаліти**). [М а р т а:] *Залишайтесь з нами* [тітко]. *Не пожалкуєте. Життя шахтарське це... як книга найцікавіша, а може, й більше...* (Корн., II, 1955, 185); **Пожалкува́ти** *на кого* — виявити незадоволення ким-небудь. *Та вже як не міркуй, А сам на себе пожалкуй! Не раз, не два заплачеш, А дива більше ти такого не побачиш* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 152).

2. *перех. і без додатка, рідко неперех.* Те саме, що **пожаліти** 1. — *Слухав би* [син] *батькового вчення, та пожалкував би моїх слізочок* (Кв.-Осн., II, 1956, 421); *І невідомо, чи хотіла вона позбутися пасинка чи, може, й справді, пожалкувала його* (Крот., Сини.., 1948, 16); *Свекруха рада Олесі, як рідній дитині: не знає, де й посадити, як пожалкувати* (Вовчок, Вибр., 1946, 47).

3. *перех., рідко.* Те саме, що **пожаліти** 3. — *Приклич же його, паньматочко, хоч на часиночку.. Що знаєш, те й роби, а я нічого не пожалкую* (Кв.-Осн., II, 1956, 198); *Щедрого могорича гробокопачам не пожалкував* [Кіндрат] (Ковінька, Кутя.., 1960, 25).

4. *неперех.* Жалкувати, шкодувати якийсь час. *Пожалкуєш, пожартуєш Та просто їм в вічі: — Не годиться, козаченьки, Кохатися двічі!* (Пісні та романси.., II, 1956, 146); *І певно, так би й вийшло, як і торік: пожалкував, пожалкуєав та й облишив гадку, коли б не самі обставини* (Головко, II, 1957, 414).

ПОЖАЛКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *діал.* Док. до **жалкува́тися.** — *Панночка пожалкувалась на тебе старій, що ти вже зовсім одужала, та не хочеш робити* (Вовчок, I, 1955, 111).

ПОЖА́ЛУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожа́лувати** 1, 2, 4. *Як живий стоїть* [батько] *в очах — в далекому дитинстві сиротою підпаском, сиротою ковальчуком — усім чужий, всім байдужий, ніким не пожалуваний, а хіба скривджений* (Головко, II, 1957, 389); *Красивий, спритний і хтивий лакуза за ревну службу був пожалуваний самою царицею патентом на чин сухопутного прапорщика* (Стельмах, I, 1962, 15).

ПОЖА́ЛУВАННЯ, я, *с.* 1. *заст.* Дія за знач. **пожа́лувати** 4. *Старшина й шляхта наполегливо домагались від царського уряду не тільки пожалування маєтків і кріпаків, а й зрівняння в правах з російським дворянством* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 114).

2. *іст.* Припошення, пожертвування на користь кого-, чого-небудь. *За сприяння духовенству, за багаті пожалування вона* [церква] *ладна була всіляко його* [Хлодвіга] *вихваляти і допомагати йому тримати в покорі народ* (Іст. середніх віків, 1955, 24); // Подарунок, винагорода за послуги; жалування. [У л ь р і к а:] *То рицар Ольбрахт з Вільни, що привіз Пожалування пану воєводі* (Коч., П'єси, 1951, 172); *Браз повернувся, і, як говорили люди, з великою данню. Цілий міх привіз із собою, але крім того ще й княжу печать, пожалування* (Скл., Святослав, 1959, 13).

3. *діал.* Співчуття, жаль. *Вона все ж таки була.. дівчина гідна пожалування. Яке її життя?.. Її мати — стара жінка... браття живуть кожний для себе* (Коб., III, 1956, 133).

ПОЖА́ЛУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Виявити співчуття; змилуватися над ким-небудь. — *Чуже лихо, як кажуть, людям сміх, похлипавш раз, люди пожалують, друге — одвернуться, утретє — стануть сміяться* (Стор., I, 1957, 161); — *Винуваті, паночку, запізнилися. Простіть на сей раз — й пожалуйте, й помилуйте...* (Мирний, IV, 1955, 224); // Приголубити кого-небудь, попестити. *Я було дивлюсь, як дядина голубить своїх дітей, та все думаю про свою матір: якби була жива моя мати, вона б мене пожалувала й гостинця мені принесла б* (Н.-Лев., II, 1956, 175); *Вона.., посміхнувшись, з ніжністю пожалувала хлопця по голові* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 201); // Виявити увагу, прихильність до кого-небудь. — *Пожалуй же, Марусенько, молодицю, вклонися й пошануй* (Вовчок, I, 1955, 10).

2. *перех.* Поберегти кого-, що-небудь; пожаліти. — *Пожалуйте животину!.. Якщо я їх битиму, то вони ж швидко геть потомляться і тоді вже запевне не побіжать* (Крим., Вибр., 1965, 392); — *Та я б за неї* [землю] *свою душу на шматки покремсав.* — *Свою покремсав би чи ні, а чужу не пожалував би,*— *подумав* [Данило] (Стельмах, II, 1962, 374); // Залишити у себе,

не побажати витратити (у 1 знач.). *Він не пожалував ста карбованців на видання творів самородка Рябоклячки* (Коцюб., I, 1955, 162); *З отаких* [боржників] *я брав, кілько хотів та й що хотів. Бо мужикові як скрутно, то він нічого не пожалув* (Март., Тв., 1954, 211).

3. *перех. і неперех.* Відчути жаль, сум з приводу чого-небудь, пошкодувати, пожаліти за чим-небудь. — *Візьми мене на плечі, пронеси старого, не пожалуєш свойого труду* [труда] (Фр., III, 1950, 133); *Коли я крицею зроблюсь на тім вогні, Скажіть тоді: — Нова людина народилась; А як зломлюсь,— не плачте по мені! Пожалуйте, чому відразу не зломилась!* (Л. Укр., I, 1951, 122); // Відчути жаль, каяття. — *Той, що її* [Малапку] *візьме, не пожалує цього,— думав про себе* [Лукин], *коли бачив, як вона кидала вилами на скирту снопи* (Кобр., Вибр., 1954, 192).

4. *перех., заст.* Подарувати що-небудь, нагородити чимсь. — *Я ніколи не забуваю добра,— вела далі княгиня.* — *За те, що чесно і добре працювала, хочу пожалувати тебе.., я тобі даю село Будутин* (Скл., Святослав, 1959, 238); *Ні, це зовсім не те, що стара руїна Антін Денікін, якому по прибутті в Англію англійський король за вірну службу нібито пожалував титул лорда* (Гончар, II, 1959, 207).

5. *неперех., з інфін., розм.* Зайти, прийти, прибути куди-небудь, відвідати когось. *Олексій.. став пильно прохати офіцера* [офіцера], *щоб пожалував до нього хліб-солі одкушати* [поїсти] (Кв.-Осн., II, 1956, 322); — *Увійди* [до панича] *та й кажи: просили барин і бариня, щоб пожалували до них* (Мирний, III, 1954, 180); — *Красота! — сказав шофер. — Значить, Клим Васильович пожалували? Приємно...* (Грим., Кавалер., 1955, 11); // *наказ. сп.* **пожáлуй, пожáлуйте.** Іди, ідіть, заходь, заходьте (при ввічливому запрошенні). — *Здоров, здоров, любий зятю, Пожалуй у хату!* (Сто пісень., 1946, 221); — *Пожалуйте, товаришу начальник! Ось воно, це розбите гніздо* (Мик., II, 1957, 407).

ПОЖАЛУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Те саме, що **пожалíтися.** *Вернувся сотник мій додому, Три дні, три ночі не вставав, Нікому и слова не сказав І не пожалувавсь нікому* (Шевч., II, 1953, 173); *Послухала Мотря людської ради, пожалувалася в волость* (Мирний, I, 1949, 264).

ПОЖАЛУЙ, *вставн. сл., розм., рідко.* Те саме, що **мáбуть.** — *Пожалуй, він* [батько] *ще й рад буде, щоб збути нас* (Кв.-Осн., II, 1956, 258); // Уживається при висловленні нерішучої, невизначеної згоди. *Подумав ото* [хазяїн].. *та й кажу їй: пожалуй, я тебе найму, тільки попереду справлюся, де слід* (Мирний, III, 1954, 144).

ПОЖАЛЬ, ю, *ч., діал.* Жаль. — *Та вже таки кинув він шапкою об землю, занедбав усе золото й серебро.. — Не годилося кидати,— промовили усі брати з пожалем* (Вовчок, I, 1955, 308)

ПОЖАР, у, *ч.* Те саме, що **пожéжа.** *Аж глядь — у Прокопа пожар, все в Прокопа згоріло* (Бор., Тв., 1957, 131); *Знищивши рослинний покрив лісу, низовий пожар зупинився на мить перед ялиновим насадженням* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 77); *Ляхи мерзли, а козаки Грілись на пожарі* (Шевч., I, 1963, 131); *Як тебе* [ніснє] *почала я співати, В мене очі горіли, мов жар, І зайнявся у грудях пожар* (Л. Укр., I, 1951, 125); *Буду згадувать серця пожари, як на гору до неї я йшов...* (Сос., I, 1957, 220); [Гайдай:] *Прощай, море! Ми роздуємо на землі такий пожар, що закипиш і ти вогнем червоним* (Корн., I, 1955, 80); * Образно. *Кров раптом залляла йому обличчя, ..а серед того пожару біліли жовтаві вуса і сердито плавали очі* (Коцюб., II, 1955, 398); * У порівн. *Невідворотно, як гнаний вітром степовий пожар, насувалося лихо* (Гончар, II, 1959, 92).

◇ **На пожáр спускáти** — палити, спалювати. *А галеру на пожар спускали* (Сл. Гр.); **Як** (**мов, немóв** *і т. ін.*) **на пожáр** — те саме, що **Як** (**мов, немóв** *і т. ін.*) **на пожéжу** (*див.* **пожéжа**). *Ад'ютант пробіг, як на пожар, важко брязкаючи блискучими.. шпорами* (Гончар, III, 1959, 197); *Ось стоїть він напідпитку На порозі гуртожитку І кричить, мов на пожар* (С. Ол., Вибр., 1959, 194).

ПОЖАРИНА, и, *ж.* Те саме, що **пожáрище.** *Ой я в чужім краю, Як на пожарині, Ніхто мене не пригорне При лихій годині* (Нар. лірика, 1956, 331); *Серед пожарини кущики стримлять обгоріли* (Гр., Без хліба, 1958, 142); *На тому місці, де стояв квартал, чорніє тепер сумна пожарина* (Вас., II, 1959, 18); * У порівн. *На хресті кора чорніє пожариною і тільки самі кінці ясніють* (Л. Укр., I, 1951, 444).

ПОЖАРИТИ, рю, рш, *док., перех.* 1. Док. до жáрити 1.

2. Жарити якийсь час.

ПОЖАРИТИСЯ, рюся, ришся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Док. до жáритися 1.

2. Жаритися який час.

ПОЖАРИЩЕ, а, *с.* Збільш. до **пожáр;** велика пожежа. *Довго воно* [село] *зеленіло, Поки люди з поля Пожарище не пустили Та не запалили Села того зеленого. Згоріло, зотліло* (Шевч., II, 1963, 172); *В очі йому вдарило сліпуче пожарище, нестерпне вогняне сяйво* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 26).

ПОЖАРИЩЕ, а, *с.* Місце, де була пожежа; те, що лишилось після пожежі. *В холодну ніч самотній мандрівець в глухім бору знайшов старе кострище: при місяці білів холодний попілець, чорніло вколо нього пожарище* (Л. Укр., I, 1951, 282); *Серед київських пожарищ і руїн.. важко було розшукати знайомий будинок* (Жур., Вел. розмова, 1955, 97); * Образно. — *Хіба довго можна так жити? Це ж не життя, а якесь пожарище* (Шиян, Баланда, 1957, 145).

ПОЖАРКА, и, *ж, діал.* Пожежна машина. *Всю клуню обнімав огонь.. Маленька пожарка бризкала на неї тоненькою течійкою води* (Гр., II, 1963, 303).

ПОЖАРНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пожáр;** // Призначений для гасіння пожежі. *Траншеї заливало водою. Пікота вичерпувала її відрами, а мудриголови-мінометники притягли собі звідкись невеликий пожарний насос і викачували воду механічним способом* (Гончар, III, 1959, 193).

2. *у знач. ім.* **пожáрний,** ного, *ч.* Те саме, що **пожáрник.** [Орест:] *Підлітком я мав звичай.. бігати на пожар і там орудувати укупі з пожарними, лізучи у найбільший вогонь* (Л. Укр., II, 1951, 28).

3. *у знач. ім.* **пожáрна,** ної, *ж., розм.* Пожежна команда. *Коли це де не взялася пожарна з того і з другого боку улиці і ну з двох труб кропити людей* (Мирний, III, 1954, 287).

ПОЖАРНИК, а, *ч.* Працівник пожежної команди. *Збіглися сторожі, пожарники, а підступити бояться, може, ще вибухатиме!* (Гончар, I, 1959, 33).

ПОЖАРНЯ, і, *ж., розм.* 1. Приміщення для пожежної команди та інвентаря, призначеного для гасіння пожежі. *Каланча на пожарні.*

2. Пожежна команда. — *Мені сон снився, батюшко, що вже страшний суд настав, а заводська пожарня підкотила на машинах та й позаливала кишкою все пекло* (Кучер, Трудна любов, 1960, 158).

ПОЖАРТУВАТИ, ýю, ýєш, *док.* 1. Сказати що-небудь дотепне, смішне або зробити щось задля жарту;

пошуткувати. *Та й дівчина ж була* [Олеся]*! Велична, хороша, до всякого привітна й ласкава, і заговорить, і засміється, і пожартує* (Вовчок, I, 1955, 21); [Гостомисл:] *Гаразд, хлоп'ята! От люблю таких! А чи не з вас котрий пожартував Сю ніч у мене в замку?* (Фр., IX, 1952, 293); *Дмитро хотів пожартувати з ним, насунути картуз на очі, але дитя відступило від нього* (Стельмах, II, 1962, 270); — *Загоїться, поки весілля скоїться,— пожартував він.* — *Полеж з тиждень і забудеш, що впав* (Тулуб, В степу.., 1964, 356); // *з кого — чого, рідко над ким — чим.* Поставити кого-небудь задля жарту в смішне становище; посміятися з когось. [Сабіна:] *Тепер я тямлю, що не мені, затоптаній ганчірці, гострей шляхетних пристоїть* [належить] *вітати. Мій пан хотів собі пожартувать з рабині* (Л. Укр., III, 1952, 156); *Не втримавсь* [Артем], *щоб не пожартувати з брата:* — *Та ти, бачу, служакою став* (Головко, II, 1957, 535).

2. Жартувати якийсь час. — *Доки схочу, доти пожартую, а докучить — далі помандрую...* (Вовчок, VI, 1956, 267); *Молодь вийшла у сад погуляти, поспівати та пожартувати* (Мак, Вибр., 1954, 240); *Надвечір часом наїжджали Сусіди.. Полихословить, потужити, Пожартувать собі гуртом* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 60); // Жартуючи, залицятися до кого-небудь якийсь час. — *Ходи, Гандзю, пожартую, Ходи, Гандзю, поцілую* (Шевч., I, 1963, 102).

ПОЖА́ТИ *див.* **пожина́ти.**

ПОЖА́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожа́ти;** // *у знач. прикм. А земля лежить, медова, А поля пожаті мріють* (Рильський, II, 1960, 76); // **пожа́то,** *безос. присудк. сл. Мудра книжка Скаже вам чогось багато З того, що колись другими І посіяно й пожато* (Щог., Поезії, 1958, 164).

ПОЖАХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Жахати кого-небудь якийсь час.

ПОЖАХА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *розм.* Док. до **жаха́тися** (про всіх або багатьох). *Усі пожахались: і жаби і миші* (Рудан., Тв., 1959, 416).

ПОЖАХА́ЧКА, и, *ж., діал.* Боягузка. — *А як вовк присуне?* — *шепче знов Галя.* — *О, пожахачко! О, плохенька!* — *кажуть усі* (Вовчок, I, 1955, 289).

ПОЖАХНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., однокр., розм.* Те саме, що **жахну́тися.** *Часом Галя пожахнеться й пошептом питає:* — *Що ж як кава прийде?* (Вовчок, I, 1955, 289).

ПОЖБУ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожбу́рити;** // **пожбу́рено,** *безос. присудк. сл. Його* [діда] *знову було пожбурено на підлогу, і Лесь топтався зверху* (Ю. Янов., I, 1954, 116).

ПОЖБУ́РИТИ, рю, риш, *док., перех. і неперех., розм.* Кинути що-небудь рвучко, з силою; шпургнути. *Микола вхопив кварту й пожбурив нею на шинкаря* (Н.-Лев., II, 1956, 260); *Джигун хотів зламати пужално, але не насмілився і пожбурив його далеко на ріллю* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 155).

ПОЖБУРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех., розм.* Однокр. до **пожбу́рити.** *Він пожбурнув ціпком у корову, що паслась на межі* (Коцюб., I, 1955, 99).

ПОЖВА́ВИТИ *див.* **пожва́влювати.**

ПОЖВА́ВИТИСЯ *див.* **пожва́влюватися.**

ПОЖВАВІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **жваві́шати.** *Напівсонні ряди випускників пожвавішали, заворушалися* (Полт., Повість.., 1960, 364); *Обличчя Терентія здивувалось, пожвавішало* (Стельмах, I, 1962, 179); *Праця на машині пожвавішала* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 170); *Життя в Глухові пожвавішало* (Вас., Незібр. тв., 1941, 194).

ПОЖВА́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Який став жвавим (у 1 знач.). *Веселий і пожвавлений зустрів він Петра Конашевича* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 531); *Тепер вона* [Надія] *почувалася вже зовсім упевнено і вдячно дивилась на безліч пожвавлених облич* (Баш, На.. дорозі, 1967, 76); *За стіною почувся пожвавлений гомін* (Ле, Право.., 1957, 254).

2. *перен.* Який став більш яскравим, виразним.

3. Сповнений діяльністю, рухом, метушнею. *Незважаючи на негоду, січень* [в Антарктиці] — *пожвавлений місяць промислу* (Рад Укр., 21.I 1965, 1).

4. *перен.* Який проходить енергійно, в прискореному темпі. *Пожвавлена розмова.*

ПОЖВА́ВЛЕННЯ, я, *с.* 1. Стан за знач. **пожва́витися, пожва́влюватися** 1; жвавість, бадьорість, веселість. *Софія теж розвеселилася. Тільки гуменша* [ігуменя] *дивилася на них докірливо, видно, не розуміючи причини їхнього пожвавлення* (Гончар, Таврія, 1952, 128); // Вираз жвавості, веселості. *З не погаслим на обличчі пожвавленням ішов Сагайдачний* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 168); // Метушня, шум. *На центральній вулиці міста незвичайне пожвавлення* (Ткач, Арена, 1960, 171); *У військкоматі між тим був рух і пожвавлення* (Тют., Вир, 1964, 194); // Збудження, викликане якоюсь подією. *Приїзд київських співаків з оперного театру викликав у заводчан особливе пожвавлення* (Баш, На.. дорозі, 1967, 191); *Перед контрольною роботою з тригонометрії в класі завжди помічалось незвичайне пожвавлення* (Донч., V, 1957, 349).

2. Дія і стан за знач. **пожва́витися, пожва́влюватися** 3 і **пожва́вити, пожва́влювати** 3; активізація. *Дещо більше пожвавлення можна було помітити в галузі поетичних перекладів* (Фр., XVI, 1955, 130); *Основну увагу КП(б)У приділяла боротьбі проти українського націоналізму, пожвавлення якого в умовах непу.. було цілком очевидним* (Ком. Укр., 7, 1968, 33); *Звіти і вибори внесли велике пожвавлення в життя виробничих колективів* (Рад. Укр, 17.XI 1960, 1).

3. *перен.* Дія за знач. **пожва́вити, пожва́влювати** 2.

ПОЖВА́ВЛЕНО. Присл. до **пожва́влений.** *Пожвавлено блищать очі; Пожвавлено розмовляти;* // *у знач. присудк. сл. Пожвавлено зараз в універмазі «Україна».. Тисячі людей відвідують щодня цей найбільший торговельний заклад столиці* (Веч. Київ, 3.XII 1968, 1).

ПОЖВА́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пожва́влювати.**

ПОЖВА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОЖВА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* пожва́влять; *док., перех.* 1. Робити жвавішим (*див.* **жва́вий** 1). * Образно. *Засніжені поля були порожні і затишні, і тільки два промені фар трохи пожвавлювали дорогу* (Собко, Вогонь.., 1947, 187).

2. *перен.* Робити що-небудь більш яскравим, виразним. *Для творів Панаса Мирного характерна часта заміна минулого часу теперішнім, що в значній мірі пожвавлює стиль викладу* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 468); *Щоб наблизити розповідь до життя, пожвавити її, поет широко користується діалогом* (Іст. укр. літ., II, 1956, 639).

3. Робити більш інтенсивним, активним. *Пожвавити культурно-масову роботу.*

ПОЖВА́ВЛЮВАТИСЯ, юююся, юєшся, *недок*, **ПОЖВА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* пожва́вляться; *док.* 1. Робитися жвавішим (*див.* **жва́вий** 1); оживлятися. *Пасажири, що стовпились в проходах, радісно пожвавлюються, вступають в розмову* (Гончар, Зустрічі.., 1950, 5); // *перен.* Ставати бадьорішим. *Жвавіше почали коливатися складачі над своєю роботою, загальний настрій пожвавився* (Фр., VI, 1951, 253); // Ставати більш

рухливим, міняти вираз (про очі, обличчя). *Очі його пожвавились, а з обличчя.. швидко сходив вираз тривоги* (Вол., Місячне срібло, 1961, 69).

2. *перен.* Ставати більш яскравим, виразним.

3. Робитися більш інтенсивним, активним. *Робота пожвавилася.*

ПОЖВА́КАТИ, аю, аєш, *док., перех. і без додатка.* 1. Док. до **жва́кати.**

2. Жвакати якийсь час.

ПОЖДА́НИКИ, ів, *мн.:* ◇ **Пожда́никами годува́ти** — те саме, що **Годува́ти жда́никами** (*див.* **жда́ники**). [Хранко:] *Хіба ти не бачиш, що вони щодня швендяють до мене, пороги оббивають? Все підождіть та підождіть — пожданиками годують* (Мирний, V, 1955, 122).

ПОЖДА́ТИ, жду́, ждéш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Ждати якийсь час. *Прийшов* [Еней] *к Троянцям помаленьку І крався нишком, потихеньку, Де їм велів себе пождать* (Котл., І, 1952, 156); [Галина:] *Не йди, мила, за другого, Пожди мене, молодого* (Кроп., II, 1958, 91); *Мотузка пождав, поки затихли всі* (Головко, II, 1957, 133); // *наказ. сп.* **пожди́, пожді́ть.** Уживається в знач. «не йди (не йдіть)», «побудь (побудьте) на місці», «зупинись (зупиніться)», «почекай (почекайте)». *Крутнувсь* [Карпо] — *і пішов.— Пожди,— гукаю за ним,— не сердься-бо...* (Коцюб., І, 1955, 301); — *Пожди, пожди! Є ще справи. Мавш час! — кинув до нього підбадьорений Тучинський* (Досв., Вибр., 1959, 191).

Ждать-пожда́ть, *фольк., підсил.*— те саме, що **пожда́ти.** *Ждуть-пождуть* [одрадяни], *а їх все-таки на жнива не кличуть* (Мирний, IV, 1955, 242); **Пожде́ш!** — уживається для вираження іронії з приводу даремних надій, сподівань і т. ін. — *Цей продасть по дешевшій ціні! — лиха усмішка заворушилась під тонкими вусами чоловіка. — Пождеш! Він рідного батька дешевше віддасть, аніж ці вікна* (Стельмах, І, 1962, 230).

2. *неперех., з чим і без додатка.* Не поспішати якийсь час з чим-небудь, з виконанням чого-небудь. [Руфін:] *Зібрались ви* [християни] *не тільки для відправи?.. Ви не могли пождати?* [Прісцілла:] *Не могли, бо паска незабаром, треба зважить* (Л. Укр., II, 1951, 413); — *Чого ж ти, Мироне, не пождав із землею?.. Причаївся б, і.. дивився б, як люди наділи беруть* (Стельмах, II, 1962, 146); — *Пішов* [я] *до Судії: оддай за сина Зосю. А він — бодай йому по правді так жилося! — Ще, каже, замала. Пождімо років три...* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 226); // *наказ. сп.* **пожди́, пожді́ть.** Уживається: а) в знач. «май (майте) терпіння». — *Пождіть, не плачте, дітоньки милі* (Граб., І, 1959, 332); — *Пожди. Не перебивай!* (Довж., І, 1958, 386); *Пождіть, пождіть, товариші, ще будем їсти й пити, Коли б ви нам допомогли капіталістів бити!* (Тич., І, 1957, 70); б) для вираження застереження або погрози. — *Чого прийшли ви, голодрабці?.. Пождіть,— ваш витісним ми дух!* (Котл., І, 1952, 237); *Востаннє глянула* [панна] *й сказала: «Пожди, я батькові скажу!»* (Сос., І, 1957, 350).

ПО-ЖЕБРА́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-жебра́цькому.**

ПО-ЖЕБРА́ЦЬКОМУ, *присл.* Як жебрак, подібно до жебрака. *Замість велити — просить* [Юріштан] *по-жебрацькому* (Хотк., II, 1966, 101).

ПОЖЕ́ВРІТИ, іє, *док.* Жевріти якийсь час; потліти.

ПОЖЕ́ЖА, і, *ж.* Полум'я, яке охоплює і знищує все, що може горіти, а також саме горіння, знищення чого-небудь вогнем. *Нараз Маруся, ..глянувши у вікно, закричала: — Пожежа десь! Горить!* (Хотк., II, 1966, 25); *На тлі ясної пожежі..* [виділявся] *танцюючий кінь з вершником* (Тют., Вир, 1964, 528); // Місце, де що-небудь горить або горіло. *Соломія побігла на пожежу, мов несамовита* (Н.-Лев., VI, 1966, 415); * Образно. *У нутрі моїм пожежа,— заливати випада!* (Крим., Вибр., 1965, 294); * У порівн. *Над горою край неба палав, Мов пожежа далека* (Фр., XII, 1953, 486); — *Коли біда підступає пожежею, не треба чвар, панове майстри* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 88); // *перен.* Сильне почуття, що швидко охоплює кого-небудь. *В усьому його єстві стільки палкої образи, злості і темноти, що, здається, одна лиш смерть уже погасить дивовижну пожежу в його пропащій душі!* (Довж., І, 1958, 118); // *перен.* Бурхливий вияв, розвиток чого-небудь, що широко розпросторюється, охоплює щось. *Ішов 1848 рік.. Скрізь червоніла пожежа вільного духу...* (Мирний, II, 1954, 130); *Коли знову підступить пожежа до наших кордонів, наші сини мають бути готовими взяти зброю в руки* (Допч., VI, 1957, 587).

◇ **Не на пожéжу** — немає чого, куди поспішати; **Як (мов, немо́в** *і т. ін.*) **із пожéжі [уско́чити (влетіти** *і т. ін.*)] — дуже швидко, поспішно (ускочити, влетіти і т. ін.). *Він ускочив у хатину, як із пожежі* (Тют., Вир, 1964, 224); **Як (мов, немо́в** *і т. ін.*) **на пожéжі [бігати (метушитися** *і т. ін.*)] — кидатися в усі боки; метатися. — *Здурів! здурів! їй-богу, здурів...— кричала Маланка, бігаючи по хаті, як на пожежі* (Коцюб., II, 1955, 21); **Як (мов, немо́в** *і т. ін.*) **на пожéжу:** а) дуже швидко, поспішно. — *Голуб жінку б'є! — дзвоне* [дзвонить] *чутка від хати до хати, і люди біжать немов на пожежу* (Мирний, І, 1954, 157); *Початок тропаря він добре знав, що ж до кінця, то був трохи невпевнений, що скаже вірно, тому й поспішав мов на пожежу* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 24); б) дуже голосно, сильно. — *Обертався* [Мемет] *на всі сторони і скликав, як на пожежу: — Усеїн!.. Мустафа-а-а!..* (Коцюб., І, 1955, 398); — *А один у нас вартував біля церкви — почув лемент — та в дзвони. Ударив, як на пожежу* (Збан., Єдина, 1959, 134).

ПОЖЕ́ЖИЩЕ, а, *с., рідко.* Те саме, що **пожари́ще.** — *Їду я через те пожежище, а в мене й у душі похололо* (Н.-Лев., VII, 1966, 279); *Вона* [юрба] *оточувала велике пожежище* (Епік, Тв., 1958, 261).

ПОЖЕ́ЖНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пожéжа.** *Вживання гасових ламп серед сухої пряжі та клоччя було заборонене через пожежну небезпеку* (Смолич, II, 1958, 28); // Признач. для повідомлення про пожежу. *Владно вдарив на сполох мідний пожежний дзвін* (Гончар Тронка, 1963, 207); // Признач. для гасіння пожежі. *Пожежні Розсохлися бочки* (С. Олл., Вибр., 1959, 212); *Пожежна команда;* // У якому зберігається знаряддя, признач. для гасіння пожежі. *По широкій улиці і повз пожежний сарай за вигоном.. сунули* [люди] *натовпом* (Головко, II, 1957, 344); // Признач. для спостереження за виникненням пожежі. — *То на горах не поліцейські доми з пожежними каланчами* (Н.-Лев., IV, 1956, 260); *На високій пожежній вежі ходить вартовий з гвинтівкою і пильнує небо* (Тют., Вир, 1964, 306).

△ **Пожéжне депо́** *див.* **депо́.**

2. Стос. до пожежі. *Пожежу, висловлюючись пожежним терміном, локалізовано* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 78).

3. *перен.* Дуже поспішний, що вимагає негайної дії.

◇ **В пожéжному поря́дку** — дуже швидко, спішно;

наспіх. — *В пожежному порядку вже організовано кілька ватаг* (Головко, II, 1957, 562).

ПОЖЕ́ЖНИК, а, *ч.* Працівник пожежної команди; пожарник, пожарний. *Коло палаючого будинку пожежники* (Ю. Янов., V, 1959, 169).

ПОЖЕ́ЖНЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **пожа́рня** 1. *В пожежні.. сиділи під вартою всі заарештовані вербівчани* (Іщук, Вербівчани, 1961, 279).

ПОЖЕМЧУ́ЖИТИ, жу́, жи́ш, *док., перех., рідко.* Покрити жемчугом, перлами. *Я б твої крила позолотила, Я б твоє пір'я пожемчужила* (Нар. лірика, 1956, 282).

ПОЖЕ́НИТИ, женю́, же́ниш, *док., перех.* 1. Док. до **жени́ти.** *От царівні він так уподобався, що й оженили їх* (Сл. Гр.).

2. Оженити всіх або багатьох. [Г а п к а:] *Ні, не я вас* [своїх дітей] *поженила, не я й заміж повіддавала* (Кроп., II, 1958, 149); *Повіддававши та оженивши дітей, він сам опинився на злидарській пайці грунту* (Стельмах, I, 1962, 600).

ПОЖЕ́НИТИСЯ, же́пимося, же́нитеся, *док.* 1. Вступити в шлюб (про пару — чоловіка й жінку). — *Подобалася йому Марина, а він Марині, ну й поженяться* (Мирний, III, 1954, 250); *Берг твердо пообіцяла йому, що поженяться вони в найближчий час* (Собко, Зор. крила, 1950, 222).

2. Оженитися (про всіх або багатьох парубків, чоловіків). *Декотрі парубки поженились та дівки повиходили заміж...* (Коцюб., I, 1955, 449); *Минали роки, росли діти. Одні повиходили заміж, інші поженилися* (Тют., Вир, 1964, 240).

ПОЖЕНИХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Женихатися якийсь час. *Не поженихався ні трохи, а сміху з себе наробив* (Кв.-Осн., II, 1956, 315); [С т е х а *(до Гапона):*] *Ходи ж до мене, та поженихаємось, та поцілуємось з тобою* (Сам., II, 1958, 171).

ПОЖЕ́РТВА, и, *ж.* Те саме, що **пожéртвування** 2. *Разом із заводськими дівчатами Франка пішла збирати пожертву на політв'язнів* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 83).

ПОЖЕ́РТВУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пожéртвувати.** *Про пожертвування.. бібліотеки* [М. П. Драгоманова] *я не говорила* (Л. Укр., V, 1956, 255).

2. Дарунок, внесок у вигляді грошей або яких-небудь предметів на користь якоїсь особи чи установи; пожертва. *Коли їздив* [пан Адам] *з дамами, то сама його присутність.. побільшувала пожертвування* (Кобр., Вибр., 1954, 144); *Як тільки збір пожертвувань закінчився, той же блідий юнак Аркатов підійшов до столу* (Шиян, Баланда, 1957, 130).

3. *рідко.* Доброзвільне відречення від своїх вигід, від чого-небудь потрібного; жертва, самопожертва. *Я задумав видавати місячник літературний. Капіталу у мене що-дещо знайдеться, терпеливості і пожертвування теж* (Фр., II, 1950, 75).

ПОЖЕ́РТВУВАТИ, ую, уєш, *перех. і неперех.* Док. до **жéртвувати.** — *Пожертвуйте нам шматок землі і будинок, де вона* [школа] *могла б найти собі перший притулок* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 157); — *Ради злості і своєї помсти він був ладен усім і усіма пожертвувати: він не вміє прощати і нікому не прощав* (Н.-Лев., IV, 1956, 149); *Любивши природу, життя і людей, усім він* [Сакко] *пожертвував, щиро віддав без остатку — заради любові до волі* (Уп., Вірші.., 1957, 133); * Образно. *І всю працю, і всі думи пожертвуймо вітчизні* (Пісні та романси.., II, 1956, 172).

◇ **Пожéртвувати собóю (своїм життя́м)** — не пошкодувати свого життя чи благополуччя задля якої-небудь-справи. *..усвідомлення необхідності пожертвувати своїм життям для блага своїх братів підносить дух солдатів і змушує їх зносити нечувані тяготи* (Ленін, 41, 1974, 113); *І кинувсь* [один з друзів] *на камінь згори головою: Пожертвував смело для других собою* (Граб., I, 1959, 510).

ПОЖЕ́РТИ *див.* **пожира́ти.**

ПОЖЕ́РТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожéрти.** *Затопіть ви бандитів у крові за пожерті огнями гаї* (Сос., II, 1958, 448); // **пожéрто,** *безос. присудк. сл.* — *Так і полискуються* [лани і перелоги] *на сонці тими пересоклими кістками людськими, з котрих хижою птицею й звіром біле тіло козацькеє давно вже пожерто* (Морд., I, 1958, 90).

ПОЖЕТО́ННИЙ, а, е. Пов'язаний з разовою оплатою чого-небудь по жетонах (у 2 знач.).

ПОЖИ́ВА, и, *ж.* 1. Те, що живить організм, забезпечує його життєдіяльність. *Ядоха почувала, що слабне.. Ягоди не давали достатньої поживи виснаженому тілові* (Допч., III, 1956, 109); // Те, що їдять і п'ють, що є харчуванням людини; їжа. *Пожива для всіх хорих дається..: хліб житній з пшеничним.. та м'ясо* (Фр., IV, 1950, 178); *Вона* [комісія] *констатувала, що головну поживу шахтарів* [Канади] *становлять гриби й корінці* (Кулик, Записки консула, 1958, 127); // Харчові запаси, продовольство. *Серединою вулиці тяглися вози з дровами, з мішками бульби, з хлібом і іншою поживою* (Фр., I, 1955, 81); // Те, чим харчуються тварини, птахи і т. ін.; корм. *Коли вечором я повернув додому і зазирнув до свойого пташка, то побачив, що він ані не доторкнувся до поживи* (Фр., III, 1950, 252); *Пісок, пісок, Та колючки — Пожива бідного верблюда* (Шер., У день.., 1962, 22); // Те саме, що **здобич** 2. *Раз Лев пішов поживи розглядать Та у тенета і піймався* (Гл., Вибр., 1951, 26); *Петляють по острову лисиці, вичікуючи на поживу* (Тют., Вир, 1964, 47); * Образно. *Катруся вже не раз казала, що якби була тоді панна не прийшла та не дала їй щось пити, то хто знає, чи не була б поживою смерті* (Кобр., Вибр., 1954, 141).

◇ **На пожи́ву;** *рідко* **В (у) пожи́ву:** а) для їжі, споживання. *Серед туману соколом грає* [Ігор], *Сірих гусей, білих лебідок на поживу собі побиває* (Мирний, V, 1955, 276); *І мушка у павутинні, щоб в кутку, дзвенить в поживу павуку* (Сос., II, 1958, 395); — *Люди чужії велять у поживу собі приганяти Нашу худобу* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 345); б) щоб з'їв хто-небудь. — *Мого ж Івасика було враз забито.. Так і кинули його у степу хижакам на поживу...* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 396).

2. *перен.* Легка нажива. *Літ з десять був у нас суддею Глива. Да, знаєш, захотів на лакомий кусок, В Полтаву перейшов: там, кажуть, є пожива* (Греб., I, 1957, 70); *Запопадливі до поживи, баришу, ..пробуджують* [Саливон з Гнатом] *пожадні хутірські пристрасті* (Горд., Дівчина.., 1954, 290); // Вигода, користь. — *Яка пожива з їх* [теперішніх людців]*?.. Як з цапа молока!..* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 184).

3. *перен.* Те, що є матеріалом для певної діяльності, джерелом чого-небудь. *Якщо проїхати по всьому Радянському Союзу, ..можна знайти безліч блискучого, дуже цікавого матеріалу, який необхідний як духовна пожива для виховання наших громадян* (Довж., III, 1960, 226).

◇ **Дава́ти (да́ти) пожи́ву** *чому, для чого* — сприяти виникненню, поширенню, розвиткові чого-небудь. *Всі казки цікаві і дають поживу розумові, коли вони є оригінальні* (Досв., Вибр., 1959, 14); *Саме перебування* [Пушкіна] *на Україні дало багату поживу для поглиблення й покріплення цієї думки* [про огидність

гноблення людини людиною] (Рильський, III, 1956, 184).

ПОЖИВА́ННЯ [1], я, *с., рідко.* Те саме, що **життя́** 4; існування. [Микола:] *Вони* [Наталка з матір'ю].. *дуже бідно живуть. Я далекий їх родич і знаю їх бідне поживання* (Котл., II, 1953, 29).

ПОЖИВА́ННЯ [2], я, *с., рідко.* Те саме, що **кори́стува́ння;** споживання. *Узяла гроші, подякувала, та й до брата.— На,— кажу,— братику мій! нехай тобі на добре поживання будуть!* (Вовчок, I, 1955, 20).

ПОЖИВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *недок., розм.* Проводити життя, жити, існувати. [Виборний:] *Помагай-бі, Наталко! Як ся маєш, як поживаєш?* (Котл., II, 1953, 19); *Швець там* [у хатині] *поживає* (Граб., I, 1959, 211); *— Як там поживає ваша дружина, товаришу гвардії майор? — запитав Хома* (Гончар, III, 1959, 427).

Жи́ти-поживáти; Жи́ти та поживáти, *фольк.*— жити якийсь певний, звичайно тривалий час. *Жив-поживав козак заможний Клим* (Гл., Вибр., 1951, 100); *Колгоспи собі росли, розвивалися, багатіли, а колгоспні люди жили собі та поживали* (Вишня, День.., 1950, 112).

ПОЖИВА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док., перех., розм.* 1. Уживати для їжі, пиття; їсти, пити. *Поживай, Хведьку, то хрін, то редьку (більш нічого)* (Номис, 1864, № 12003); [Іван:] *Слухайте, дядьку, хочете ви спокійно дожити віку, ...ловити рибку в ставку, поживати варенички?..* (Сам., II, 1958, 149); // *наказ. сп.* **поживáй (поживáйте), пожи́й (пожи́йте).** Уживається як запрошення покуштувати що-небудь, поїсти, попити; у знач. «пригощайся», «пригощайтеся». *— Прошу, частуйтеся! Сестро, кумо! Семене, Гнате! Сідайте, прошу вас, та пожийте,— припрошувала Мотря* (Коцюб., I, 1955, 44)

2. Використовувати що-небудь для своїх потреб, витрачати щось на свої потреби; користуватися чим-небудь. *На світі так скупий живе: І сам не поживa — і людям не дає* (Бор., Тв., 1957, 169); *А сонечко наче сміється та гонить: — Скоренько! боржій! мерщій! Поспішайся, поживай світа!* (Вовчок, VI, 1956, 312); *Чи є що краще, лучче в світі, Братам добрим добро певне Пожить, не ділити?* (Шевч., I, 1951, 345); *Так промисловець і пожив Антонів та Карпів заробіток* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 41).

◆ **Пожи́ти смéрті,** *діал.*— умерти. *Нащо вони* [Остап і Соломія] *стільки терпіли, стільки набідувались на Бессарабії, мало не пожили смерті у плавнях?* (Коцюб., I, 1955, 382); *З невидної дзвіниці забамкали наразі дзвони, мов знали, що хтось у селі пожив смерти* [смерті] (Фр., IV, 1950, 389).

ПОЖИВИ́ТИ *див.* **поживля́ти.**

ПОЖИВИ́ТИСЯ *див.* **поживля́тися.**

ПОЖИВІ́ШАТИ, аю, аєш, *док., розм* 1. Док. до **живі́шати.** *Поживішала* [Тетяна], *спробувала щось навіть заспівати* (Вас., II, 1959, 104).

2. Наповнитися життям, рухом. *Майстерня зразу поживішала* (Вас., Вибр., 1954, 198).

ПОЖИВЛІ́ННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **пожи́ва** 1. *Каміння Тут много, жаль тільки, що з нього ще нам Не робить ніхто поживлíння* (Фр., XI, 1952, 416).

ПОЖИВЛЯТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ПОЖИВИ́ТИ,** живлю́, жи́виш; *мн.* пожи́влять; *док., перех., рідко.* Давати кому-небудь їжу; годувати. * Образно. *Хоч за полушку, та поживиш душку* (Номис, 1864, № 10471); // Давати що-небудь необхідне, постачати чимсь потрібним для нормальної дії, функціонування; живити. *Їх* [квіточки] *поживляє щоночі роса* (Граб., I, 1959, 444).

ПОЖИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ПОЖИВИ́ТИСЯ,** живлю́ся, жи́вишся; *мн.* пожи́вляться; *док., розм.* 1. Мати з чого-небудь для себе якусь користь, вигоду; користуватися чим-небудь чужим. *Біля них* [рудень] *росли і.. постачальники, торгівники, перекупники, дрібні урядовці — і просто обивателі, ладні поживлятися копійкою недбайливих до накопичення робітників* (Досв., Вибр., 1959, 298); [Петро:] *А які то християни, що і до церкви ходять, і десять раз на день моляться, а на думці — як би.. з кого більше проценту* [процента] *здрати, чужу худобу посісти, чужим добром поживитися?* (Мирний, V, 1955, 178); // Діставати для себе користь, вигоду за чужий рахунок. [Грицько:] *А вам про мого* [батька] *й гріх би що накриво казати; здасться, ви немало й поживляєтесь від нього* (Мирний, V, 1955, 154); [Двірник:] *Ну, що, поживився у землячка?* (Кроп., IV, 1959, 320); *Думали німецькі імперіалісти.. поживитись на Україні, бо Центральна рада обіцяла дати їм за «допомогу».. мільйони пудів заліза, вугілля, марганцю та іншого добра* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 25); *Різні пройдисвіти напʼяли на себе релігійну личину з єдиною метою — поживитися за рахунок довірливих богомольців* (Наука.., 6, 1959, 50).

2. Їсти, пити що-небудь; приймати їжу, корм. *Мабуть, дома нічого їсти, так біга* [дівчина] *по чужим людях* [по чужих людях] *та й поживляється* (Кв.-Осн., II, 1956, 74); *Малому все було байдуже; аби поживився, виспався і скупався, він більше не бажав* (Мак., Вибр., 1954, 279); *Куди горобці летять, і він* [горобчик] *за ними; що вони знайдуть, то і він поживиться* (Л. Укр., III, 1952, 483); // *чим.* Уживати що-небудь для їжі, живлення. *— Від самого города нічого не їла. Шукала, шукала у вас на полиці, та не поживилася нічим* (Л. Янов., I, 1959, 144); *— Та що з того, не міг я* [кіт] *поживитися нею* [ковбасою], *бо камінь тяжкий* (Фр., IV, 1950, 82).

3. Живитися (у 1 знач.) якийсь час. *А заробітчани раді такі! Думка: хоч тиждень усмак поживляться, попоїздять м'яса* (Мирний, I, 1949, 225).

ПОЖИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який містить необхідні для живлення організму речовини; призначений для харчування, живлення кого-, чого-небудь. *Всю розсаду ми вирощуємо в поживних горщечках* (Колг. Укр., 11, 1956, 13); *Люпин використовує поживні речовини грунту, особливо фосфорну кислоту* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 20); // Багатий на речовини, які живлять організм; корисний для живого організму. *На більш поживних грунтах саджанці краще приживлюються після садіння й добре ростуть* (Озелен. колг. села, 1955, 122); *Великий вміст білка в зерні і соломі гороху дав змогу тваринникам складати поживні раціони* (Колг. Укр., 12, 1961, 10); *— Молодець! Ти знайшов трюфель! Це рідкісний гриб, дуже дорогий і поживний* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 145); * Образно. [Старий дияк он:] *То ти приходь до нас щотижня на агапи у неділю (се в нас такі обіди для убогих), там матимеш поживну добру страву для тіла і для духа* (Л. Укр., II, 1951, 229); // Придатний для їжі. *Узяв коваль хлібину.. й сказав поважно: — Хай же, Катре, не буде нам хліб гіркий у житті, а хай буде поживний!* (Головко, II, 1957, 208); *Не знайшовши нічого для себе поживного і бачачи, що його* [фашиста] *приятелі вже виходять, він потяг з столу скатерку* (Панч, В дорозі, 1959, 114).

2. Пов'язаний із живленням. *Багаторічні трави сприятливо впливають також на поживний режим грунту* (Колг. Укр., 5, 1958, 21); *Розроблено прискорений спосіб підвищення поживної цінності соломи обробкою*

її амічною водою в комплексі із запарюванням (Хлібороб Укр., 10, 1964, 31).

△ **Пожи́вне середо́вище:** а) розчин, застосовуваний у мікробіології для вирощування бактерій, грибків, водоростей. *Він* [С. М. Виноградський] *розробив і вперше ввів у мікробіологічну практику метод так званого вибірного поживного середовища, яке створювало умови для розмноження тільки певного виду мікробів* (Наука.., 9, 1956, 34); б) взагалі те, що є основою вирощування, розвитку якого-небудь організму. *Рослини.. були використані* [в космічному кораблі] *як поживне середовище для вирощування молюсків* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 11).

ПОЖИ́ВНІСТЬ, пості, *ж.* 1. Якість за знач. **пожи́вний** 1. *Високою поживністю відзначається гичка цукрових буряків* (Хлібороб Укр., 8, 1964, 12); *Поживністю ядро горіха не поступається тваринному маслу* (Літ. Укр., 19.I 1965, 1); *При пастеризації молоко зберігає свій хімічний склад, поживність* (Профіл. захвор.., 1955, 91).

2. *діал.* Корм. *Оса не має тепер поживності* (Сл. Гр.).

ПОЖИ́ВОК, вку, *ч., розм.* Те саме, що **пожи́ва.** — *Хліб та вода, ото єдиний мій поживок* (Н.-Лев., IV, 1956, 279); — *Мусить пташка малесенька дбати, Де б водиці дістати краплинку, Де б під снігом поживку шукати* (Л. Укр., I, 1951, 60); *Вважав* [Іван Федоров] *своїм життєвим покликанням освічувати народ: — Я мушу,— говорив він,— по світу розсіювати і всім раздавати духовний цей поживок* (Іст. УРСР, I, 1953, 172).

◇ **На пожи́вок** — те саме, що **На пожи́ву** (*див.* **пожи́ва**). — *Нащо вам, мамо, ключі? Я буду видавати харч до пекарні на поживок для всіх!* (Н.-Лев., III, 1956, 199).

ПОЖИЛЕ́ЦЬ, льця́, *ч.* 1. Те саме, що **жиле́ць** 1; мешканець. *З кожного подвір'я виглядали цілими сім'ями пожильці* (Гончар, III, 1959, 91); *Знайоме парадне, сходи, двері з довгим списком пожильців, де проти кожного прізвища цифра — скільки йому дзвонити* (Дмит., Розлука, 1957, 210); // Той, хто наймає у кого-небудь квартиру; квартирант — *А дітей у вас, певно, з десятеро. Я не приймаю до себе на квартиру пожильців з дітьми* (Н.-Лев., I, 1956, 597); *Обладнав* [Стійвода] *собі в будинку правління кімнату.. і, щоб було веселіше, взяв собі в пожильці Громського* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 389).

2. *розм.* Те саме, що **жи́тель.** *Є мало міст, що так би їх пожильці Любили, як чудовий і суворий.. Ленінград!* (Рильський, II, 1956, 178).

ПОЖИЛИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пожиле́ць.** *Ганя не в жарт зацікавилася роботою своєї пожилиці-інженерки* (Минко, Ясні зорі, 1951, 158).

ПОЖИЛИ́ЧКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **пожили́ця.**

ПОЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЖА́ТИ,** жну́, жне́ш, *док., перех.* 1. Зріза́ти під корінь стебла хлібних злаків серпом або жниварською машиною; жати. *Не ти* [враже] *пожнеш пшениці стиглий лан* (Гонч., Вибр., 1959, 209).

2. *перен.* Одержувати що-небудь унаслідок зробленого, здійсненого; користуватися наслідками зробленого, здійсненого. [Юда:] *Що він посіяв, те й пожав! Сам винен!* (Л. Укр., III, 1952, 141).

◇ **Пожина́ти ла́ври** *див.* **лавр; Пожина́ти плоди́** *чого* — одержувати те, що є наслідком праці, діяльності; користуватися чим-небудь одержаним, досягнутим у праці і т. ін. *Роки вирішальних успіхів соціалістичного будівництва, коли радянський народ уже міг пожинати плоди своїх зусиль, стали новим етапом у творчому розвитку Максима Рильського* (Криж., М. Рильський, 1960, 63).

3. *тільки док.* Жати якийсь час. *Саме жали ячмінь, а він уже перестиг — сиплеться, тільки й можна по росі ранками жати, отож пожали* [мати з сином], *поки можна було, та й вернулися із степу зарані перед обідом* (Головко, II, 1957, 422).

4. *тільки док.* Вижати, зжати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Чи я в полі не пшеницю була..? Взяли мене да й пожали, У снопики пов'язали* (Чуб., V, 1874, 438); *Де був ячменець* [ячмінець], *овесець високо,— давно пожали* (Хотк., II, 1966, 267).

ПОЖИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пожира́ти.**

ПОЖИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЖЕ́РТИ,** ру́, ре́ш; *мин. ч.* поже́р, ла, ло; *док., перех.* 1. Поїдати що-небудь із жадібністю, без остачі (про тварин). *На буряки п'ятої бригади довгоносик напав навалою.., він наповзав хмарами і пожирав молоді сходи* (Минко, Повна чаша, 1950, 91); — *Два рази вже я* [Ворона] *виділа діточок, і оба рази.. повитягала* [Гадюка] *мені їх із гнізда і пожерла!* (Фр., IV, 1950, 75); *Любити ближнього? Якого? Того, що шкуру з мене здер? Та я б і серце вирвав з нього І кинув псу, щоб пес пожер!* (Бажан, Роки, 1957, 243); // *вульг.* Їсти що-небудь із жадібністю, у великій кількості (про людей). — *Де малина?.. Пожерли!? Малина моя де?..* (Коцюб., II, 1955, 118); — *У тебе щось є в торбині?* — *А ти вже своє пожер?* (Тют., Вир, 1964, 143).

◇ **Очи́ма пожира́ти** *див.* **о́ко**[1]; **Пожира́ти кни́ги** (**журна́ли** *і т. ін.*) — читати швидко і багато. *Пожираючи без ладу сотні томів, Ярина вміла, однак, зібрати в головці проміння мислі, розкидані там* (Коцюб., I, 1955, 156).

2. *перен.* Знищувати, спалюючи, поглинаючи і т. ін. кого-, що-небудь. *Гарячі суховії пожирали хиряві посіви* (Літ. газ., 22.VIII 1961, 1); *Щоб тебе сира земля пожерла!* (Помис, 1864, № 3792); — *Пожерло Полум'я п'ять хат і сім стоділ* [стодол]... (Рильський, II, 1960, 16); *Робота при тих закопах їшла невпинно і пожирала щотижня тисячі* [карбованців] (Фр., VIII, 1952, 380); // *безос.* *Темний.. гай як огнем пожерло* (Вовчок, VI, 1956, 296); // *розм.* Не давати існувати, діяти, функціонувати. *Вони* [перекупники і спекулянти] *пожирали один одного і всі разом гарбали місцеві багатства* (Смолич, V, 1959, 8); *Хіба вона не зміркувала, що вони її дурять. Адже скажи людям зразу, що то для них землю ділять, то.. живцем пожерли б один одного...* (Коцюб., II, 1955, 24); — *Де ваша* [хуторяни] *морально-політична єдність? По-вашому так: жери ти сусіда, або він тебе пожере!..* (Гончар, III, 1959, 221); // *тільки недок., у сполуч. із сл.* простір, далі, кілометри *і т. ін.* Дуже швидко пересуватися, долати відстань. *Машина пожирає степові далі, і товстий хвіст куряви безнадійно силиться її наздогнати* (Епік, Тв., 1958, 574).

3. *тільки недок., перен.* Захоплювати цілком, заповняти собою кого-, що-небудь (про почуття і т. ін.). [Панахида:] *Коли весело всім, тебе пожирає нудьга* (Мик., I, 1957, 263).

ПОЖИРА́Ч, а́, *ч.* Той, хто пожирає, поглинає кого-, що-небудь. *Існують мікроби — пожирачі метану, парафінів* (Наука.., 11, 1965, 29).

ПОЖИРА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **пожира́ч.**

ПОЖИРА́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. теп. ч. до **пожира́ти;** // *у знач. прикм. Нейтрофіли називають фагоцитами, тобто пожираючими клітинами* (Шк. гігієна, 1954, 78); *Якийсь тайний, пожираючий жар палить мені душу* (Коб., I, 1956, 129).

ПОЖИРІТИ, ію, ієш. Док. до **жиріти.**

ПОЖИРУВА́ТИ, у́ю. у́єш. *док., розм.* 1. *мисл.* Добувати їжу якийсь час, гуляючи, граючись (про звірів, риб, птахів). *Починалась тепла тиха осінь.. Пожирувавши на плавнях, кефаль вже почала вертатись з озера в море* (Н.-Лев., II, 1956, 239); *Велика метушня зчинилась на ту пору, Бо зайця вбачено, що на грядках заліг (Мабуть, пожирувать він із лози прибіг..)* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 333).

2. *перен.* Пустувати, жартувати з ким-небудь, залицятися до когось якийсь час. [Катря:] *Нашій сестрі тільки й на думці, аби з хлопцями пожирувати* (Вас., III, 1960, 119).

ПОЖИ́ТИ [1], живу́, живе́ш, *док.* 1. Бути живим, жити якийсь час. *Стара не довго ще пожила: на другий рік по весіллю вмерла* (Вовчок, I, 1955, 238); *В Тетяни думка: поживу ще! У мене ж молоденький вік...* (Тич., Зростай.., 1960, 33); // Вести активне, діяльне життя, мати насолоду від життя якийсь час. [Химка:] *Хотілося молодий, як і другим пожити, часом і погуляти* (Мирний, V, 1955, 221); *Що там буде — не питаю, А сьогодні погуляю, Поживу* (Олесь, Вибр., 1958, 286).

2. Перебувати, проживати де-небудь якийсь час. *Пожила* [Параска] *півроку у свекра та свекрухи, та й знову у найми пішла* (Мирний, IV, 1955, 355); [Василина:] *Аго Олександрівно, поживіть у нас* (Корн., II, 1955, 245).

3. Жити у який-небудь спосіб або в певних умовах якийсь час. *Поки пан Халявський був конотопським сотником, так пожила* [Зубиха] *у розкоші* (Кв.-Осн., II, 1956, 223); *Він якнайтепліше закутався в свою заробітчанську одежину, бажаючи зігрітись і краще пожити хоча б у сні* (Стельмах, II, 1962, 255).

◇ **Пожи́ти в шкі́рі** *чиїй, якій* — бути в чиєму-небудь або якому-небудь стані (звичайно поганому, незавидному) якийсь час. — *Хай і вони* [поміщики] *в нашій шкурі поживуть! — вирвалось у Григорія Волошина* (Стельмах, I, 1962, 369).

4. *чим, перен.* Знаходити задоволення в чому-небудь, бути захопленим чим-небудь якийсь час. *Я теж часом хотів би.. пожити іншими, не кабінетного характеру, враженнями, освіжитися і спочити* (Коцюб., III, 1956, 379).

5. Вести з ким-небудь спільне життя, перебувати з кимсь у певних стосунках якийсь час. — *Восени весілля було, а після різдва і забрили* [чоловіка]. *Не дали і року пожити* (Мирний, I, 1954, 238); [Кармелиха:] *Устиме, хоч недовго поживи зо мною, хоч один рік* (Вас., III, 1960, 237).

6. Почати жити спокійним, забезпеченим і т. ін. життям. — *Добре, що закінчилась війна, тепер і пожити можна* (Стельмах, II, 1962, 263).

ПОЖИ́ТИ [2] *див.* **поживати́** [2].

ПОЖИ́ТИСЯ [1], живе́ться, *док., безос., розм.* Житися якийсь час. — *Мені,— кажу на себе,— і пожилося, і пожурилося* (Вовчок, VI. 1956, 219); *Тепер, коли минуле покрилося вже.. туманом, коли пожилося вже.., тепер тільки всією душею розумієш, як чисто тоді все було, як гарно* (Хотк., I, 1966, 145).

ПОЖИ́ТИСЯ [2], живе́ться, *док., розм.* Те саме, що **ви́тратитися** 2. — *Слабую дуже на голову й на очі. Було колись здоров'я, та пожилося* (Вовчок, Вибр., 1937, 217).

ПОЖИ́ТКИ, ів, *мн., розм.* Дрібне майно, домашні речі. *Родички зносили свої дрібні пожитки, скриньки.., свої торбинки* (Н.-Лев., I, 1956, 313); *Дома в Костя Григоровича сьогодні вкладаються з пожитками, готуються до від'їзду* (Гончар, IV, 1960, 32).

ПОЖИТКУВА́ННЯ, *я, с., діал.* Дія за знач. **пожиткува́ти.** *Одна частина* [господарства] — *старунок, а друга — пожиткування* (Март., Тв., 1954, 226).

ПОЖИТКУВА́ТИ у́ю, у́єш, *недок., перех., діал.* Споживати. *Панотець.. любив пожиткувати, та не хотів старати* (Март., Тв., 1954, 226).

ПОЖИТОК, тку, *ч.* 1. Добрі, сприятливі наслідки від кого-, чого-небудь; користь. *А може, й пожиток який з того буде, І з праці моєї скористують* [скористаються] *люди...* (Л. Укр., I, 1951, 11); — *Отак ходиш, аж кості деревіють* [дерев'яніють], *а пожитку ніякого. Якби-то оце зерно та втроє родило* (Ірчан, II, 1958, 83); // Те, чим можна поживитися (у 1 знач.); вигода. — *А як же йде розпродаж* [чінців]? — *От яко-тако* [так собі],— *недбало відповів Гава.* — *Клопоту богато* [багато], *а пожитку мало* (Фр., III, 1950, 63); *Завжди у горі й біді ти щасливого ждав повороту. З кожної втрати умів взяти пожиток собі* (Зеров, Вибр., 1966, 375).

На пожи́ток *кому* — на користь, на благо, для блага кого-небудь. — *Ні, брате, тепер найвища, найкраща наука — вміти чесно жити на пожиток бідним, а не на їх нужду!* (Фр., I, 1955, 224); *Вона* [міська дума] *нам дбає на пожиток, Від неї мають заробіток Фельстонистів душ із п'ять* (Сам., I, 1958, 226).

2. Те саме, що **майно́** 1. *Ой беріте ж воли й мажі і весь мій пожиток* (Сл. Гр.); *Слідом за в'язнями рушила підвода, на якій лежав злиденний арештантський пожиток* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 531).

3. *тільки мн., діал.* Достатки. *По них* [хатах] *відразу можна здогадатись, що за господар живе під тою чи іншою стріхою, які його пожитки* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 39).

4. *діал.* Пожива (у 1 знач.). *Соромився* [панотець]. *Але так, як той циган, що з'їв чужий обід. Ніби сором циганові є, та бо й пожиток його не минув* (Март., Тв., 1954, 299).

5. *діал.* Проживання. *Пустила їх* [Тимка та Орисю] *на пожиток далека Орисина родичка — тітка Параска* (Тют., Вир, 1964, 263).

ПОЖИТО́ЧНИЙ, а, е, *розм.* 1. Те саме, що **корисний** 1. *Якби його* [дядька] *було вчити замолоду,.. який би то вийшов пожиточний чоловік з нього!* (Коцюб., I, 1955, 467).

2. Багатий на речовини, які живлять організм; поживний. *Харч хоч і простий, зате пожиточний* (Кол., Терен.., 1959, 190).

ПОЖИТО́ЧНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Абстр. ім. до **пожито́чний.** *Усвідомлює* [Софрон] *вже перспективність та пожиточність нашої* [більшовицької] *програми для українського селянина* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 183).

ПОЖИТО́ЧНО, *розм.* Присл. до **пожито́чний** 1. — *Ну, знаєш, любчику, се цікава історія, і тобі пожиточно буде почути її* (Фр., III, 1950, 243).

ПОЖИТТЯ, я́, *с., діал.* 1. Спільне життя; співжиття. [Панса:] *А знаєш, мама за ціле наше пожиття подружнє мене вразила раз лиш — тим, що вмерла...* (Л. Укр., II, 1951, 458).

2. Прожиття, прожиток. *Швидко він зживався з новим своїм місцем на старій землі — і підвертав її під себе: вона йому плодила, родила — ставало на пожиття його!* (Мирний, II, 1954, 261).

ПО-ЖІНО́ЦЬКОМУ, *присл., рідко.* Те саме, що **по-жіно́чому.**

ПО-ЖІНО́ЧОМУ, *присл.* Як жінка, подібно до жінки. *Він поставив руки ліктями на стіл, по-жіночому сплів*

пальці (Загреб., Снєка, 1961, 34); *Біля самого лісу злобно загаркавив, задуднів кулемет, і, задихаючись од переляку, по-жіночому заахкала на леваді луна* (Стельмах, II, 1962, 170); // Як у жінки. *Форма вигідно окреслювала її* [Оксани] *по-жіночому струнку постать* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 152); // Як властиво жінці. — *Чогось ніби сердиться* [матушка] *на нас... І дивиться не так, як попереду, і не говорить з нами, та все з учительшею. Щось є!* — *міркувала догадлива по-жіночому писарша* (Н.-Лев., IV, 1956, 133).

ПОЖМА́КАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожма́кати**. *Він витяг з кишені піджака вже добре пожмакану газету* (Собко. Нам спокій., 1959, 52); // *у знач. прикм. Витяг* [Петро Карпович] *з-за халяви товстий пожмаканий рукопис* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 123); *Вбрання було підібрано вибагливо, зі смаком і явно личило їй. Не пожмакане, а випрасуване, свіже...* (Гончар, III, 1959, 396); // **пожма́кано**, *безос. присудк. сл. Лист пожмакано, але нічого — на куриво годиться* (Смолич, Мир.., 1958, 159); *Покривало стягнено зі стола, пожмакано, кинуто на підлогу* (Тют., Вир, 1964, 135).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зім'я́тий** 3. *Пожмакане, вже підстаркувате лице виглядало як маска* (Жур., Звич. турботи, 1960, 129).

ПОЖМА́КАТИ, аю, аєш *і рідко* **ПОЖМАКУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **зім'я́ти** 1. *Пальці нервово пожмакали газетний лист* (Кир., Вибр., 1960, 106); * Образно. *Роки постирали колись різкі риси* [обличчя], *закруглили, пожмакали їх* (Мушк., Серце.., 1962, 285).

ПОЖМАКОВА́НИЙ, а, е, *рідко.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожмакува́ти**. *Перед собою він бачив не пожмаковані кров'ю бинти й не мертво стерильні стіни шпиталю,.. а титанічне безмір'я снігів і хмар* (Стельмах, Правда.., 1961, 12).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зім'я́тий** 3. *Пожмаковані щоки з двома павуками синіх жил великими вморшками нависали над.. вусами* (Стельмах, Вел. рідня, 1954, 688).

ПОЖМАКУВА́ТИ *див.* **пожма́кати**.

ПОЖМУ́РИТИ, рю, рш; *наказ. сп.* пожму́р; *перех., рідко.* Док. до **жму́рити**. *Зам вийшов із-за столу, щоб роздивитися на Дороша, пожмурив на нього короткозорі очі* (Тют., Вир, 1964, 147).

ПОЖНИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який проводиться після жнив. *Для пожнивних посівів використовують* [на Чернігівщині] *площі з-під ячменю, ..а інколи й озимої пшениці* (Хлібороб Укр., 5, 1964, 8); *Пожнивна оранка.*

2. Який висівають, який росте, визріває після жнив. *Застосування пожнивних культур — кукурудзи на силос та люцерни — дає змогу виробити значну кількість кормів, добре збалансованих на білок* (Хлібороб Укр., 8, 1966, 5).

3. Який залишається після жнив. *Щоб не витрачати грубі корми для підстилання, сільські трудівники заготовляють пожнивні рештки (стерню), торф, болотні водорості* (Наука.., 10, 1963, 28); *Завзятому — хвала! Завзятому — любов! Хай все в душі згорить, немов стерня пожнивна, А іскорка надій світитиме їй дивна* (Год., Заяча математ., 1961, 148).

ПОЖНИ́ВНО, *присл.* Після жнив. *Його* [сорго] *нерідко сіють пожнивно на зелений корм і силос після культур, які рано збирають* (Наука.., 4, 1956, 26).

ПОЖО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожува́ти** 1. *Підняви* [шнур], *скидає* [Хайалі] *стару наживу, об'їдену здебільша, пожовану* (Вишня, I, 1956, 185).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **жо́ваний** 2. *На конверті, що його заклеїли пожованим хлібом, Серьога вивів: «Москва, ..товаришу Леніну»* (Панч, II, 1956, 425).

3. *у знач. прикм., розм.* Дуже пом'ятий. — *Поки ви ходили в непрасованих, якихось пожованих штанях і старому светрі,.. мені здавалося, що я не думаю про вас* (Загреб., Диво, 1968, 25).

4. *у знач. прикм., перен., розм.* Те саме, що **заяло́жений** 2. *Заволодівши її очима, твердо сказав* [Саїд]: — *Ми не можемо далі зустрічатися, щоб у банальних, пожованих балачках марнувати час, Любов Прохорівно!* (Ле, Міжгір'я, 1953, 52).

ПОЖОВКЛИ́Й, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **пожо́вкнути**. *Одно вузеньке віконце.. заліплене було пожовклим від сонця і дощу папером* (Фр., II, 1950, 13); *Розчепіреними пальцями лівої руки чесав* [професор] *білу бороду, трохи пожовклу від старості й тютюну* (Дмит., Обпалені.., 1962, 49); *Ну й бідова та Варка! Тоненька, пожовкла від пропасниці, а метка, мов козеня* (М. Ол., Леся, 1960, 82); // *у знач. прикм. На возі лежали перев'язані соломою серпи, торба з хлібом та загорнутими в зелений лопух п'ятьма кусочками пожовклого сала, що лишилось від великодня* (Іщук, Вербівчани, 1961, 10); *Ольга.. далі ріже серпом пожовкле жито* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 35); *Мовчить і гнеться, мов жива, В степу пожовклая трава* (Шевч., II, 1963, 130); *Відкрив* [Іван] *очі, блиснув пожовклими білками і намагався вдихнути повітря* (Ірчан, II, 1958, 138).

ПОЖО́ВКНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* пожо́вк *і* пожо́вкнув, кла, ло. Док. до **жо́вкнути**. *Захід зовсім поблід, пожовк* (Мирний, I, 1954, 79); *Стоять городи, мов у віночку.. Квасоля вже пожовкла* (Коцюб., II, 1955, 15); *Я зберігала їх* [листи], *пожовкли, а зберігала* (Логв., Давні рани, 1961, 60); *Бліде лишко пожовкло, як віск* (Черемш., Тв., 1960, 71); * Образно. *Бий, юносте, кипучим джерелом! Настане час — поблякнеш ти напевне, пожовкнеш, ніби лист, і опадеш* (Голов., Поезії, 1955, 43).

◇ **В очах пожо́вкло** *див.* **о́ко** 1.

ПОЖОВТИ́ТИ, вчу́, вти́ш, *перет.* Док. до **жовті́ти**. *Сумно й серед лісу: вітри-сухові обсолили його рясні віти, а ранні заморозки пожовтили та почервонили лист зелений* (Мирний, III, 1954, 255).

ПОЖОВТІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **пожовті́ти**. — *Такий час, Кузьмо, настав,— одповідає* [отець Миколай] *його ж словами і підносить вгору три пальці з пожовтілими від тютюну пазурами* (Стельмах, II, 1962, 300); // *у знач. прикм. Темная діброва Стихла і мовчить; Листя пожовтіле З дерева летить* (Щог., Поезії, 1958, 173); *Він підійшов до самого краю кручі.. і сів на пожовтілий шпориш* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 103); *Смерть.. вже наклала свій знак на пожовтіле обличчя льотчика* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 124).

ПОЖОВТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пожовті́ти**. *Ознаками достигання часнику є пожовтіння листя і підсихання та побіління верхніх плівок* (Колг. Укр., 3, 1957, 34); *Пожовтіння і опадання хвої у сіянців.. спричинюється різними грибами* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 142).

ПОЖОВТІ́ТИ, ію, єш. Док. до **жовті́ти**. *Як блідну покаже осінь твар І спіла овощ пожовтів, Він трусить яблука і сушить на узвар* (Бор., Тв., 1957, 58); *Вони* [гроші].. *вже вилиняли й пожовтіли, припали пилом* (Кучер, Трудна любов, 1960, 528); *Хліба під сонцем пожовтіли* (Нагн., Вибр., 1957, 137); *Пожовтіла вже*

трава, загубила вроду (Сос., Щастя.., 1962, 85); — *Кругле рожеве личко витяглося, щоки запали, поблідли.., пожовтіли* (Мирний, IV, 1955, 76); *Багряно кров проступає крізь бинти. Лице так страшно пожовтіло* (Сос., II, 1958, 411); *В саме серце вразила Теодосія Іванкова страта. За ці півдня Теодосій осунувся, пожовтів* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 358).

Пожовті́ти від зло́сті (від за́здрості, доса́ди *і т. ін.*) — стати жовтим від роздратування, невдоволення ким-, чим-небудь. *Ще більше пожовтів* [Жолкевський] *від злості, коли побачив по очах пані, що вона задоволена з гетьманової прикрості й козакового зухвальства* (Ле, Наливайко, 1957, 22).

ПОЖОВТНЕ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **післяжовтне́вий.** *Уже загальновідомою стала казка «Золота грамота». У ній, як і в багатьох інших пожовтневих фольклорних творах, будівництво комуністичного суспільства нерозривно поєднується з іменем В. І. Леніна* (Нар. тв. та етн., 1, 1964, 9); *Пожовтневі роки.*

ПОЖОВУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Жувати неквапливо, обережно, помалу або час від часу. *Пожовуючи смаглу губу, підполковник дивився на карту* (Гончар, III, 1959, 104); // *у сполуч. із сл.* губами, ротом. Неквапливо, обережно, помалу або час від часу робити рухи губами, ротом, як під час жування. *Пригнічений, він то пробував щось писати, то, посмикуючи вуса та нервово пожовуючи губами, дивився у вікно* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 33).

ПОЖО́ГА, и, *ж., діал.* Пожежа. *В житті у нас була тривога, По всій землі гула пожога, А він* [боєць] *казав нам: не журись, ми переможемо колись!* (Шпорта, Твої літа, 1950, 156).

ПОЖОЛО́БИТИ, ить; *мн.* пожоло́блять. Док. до **жоло́бити.**

ПОЖОЛО́БИТИСЯ, иться; *мн.* пожоло́бляться. Док. до **жоло́битися.** *В здоровій залі два кутки осіли. Підлога погнулась і пожолобилась* (Н.-Лев., I, 1956, 618); *Листя трохи прив'яло, пожолобилось від спеки* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 91).

ПОЖОЛО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожоло́бити;** // *у знач. прикм. Всі, хто постійно працював на хуторі, діставали місце в низькому з пожолобленими стінами бараці* (Гончар, Таврія, 1952, 214); *Для виправляння погнутих або пожолоблених металевих листів застосовують листоправильну машину* (Слюс. справа, 1957, 135).

ПОЖУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Док. до **жува́ти** 1, 2. *Укинула Пріська ложку каші в рот; не пожувавши, ковтнула та й удавилася* (Мирний, III, 1954, 47); *Старий пожував ягоду й сплюнув* (Довж., I, 1958, 460); *Гості випили по чарці, пожували чорного хліба й засмутились* (Н.-Лев., III, 1956, 123); — *Стояв я.. під деревом і думаю... дай... сухарика пожую* (Тют., Вир, 1964, 497); * Образно. [Пилип:] *З пугящої балачки, то й ми* [мужики] *дещо розжовуємо.* [Свирид:] *Таки як добре пожуєш, то й розсмакуєш...* (Кроп., II, 1958, 15); * У порівн. — *Оце тисяча* [карбованців] *обстрьопаними, старими бумажками... Та й заялозили ж їх діди та баби! Неначе в роті пожували* (Н.-Лев., III, 1956, 385).

2. *перех. і неперех.* Жувати якийсь час. *Іван підбіг, приклав портрет до стіни, а Каленик, пожувавши ще трохи, вийняв хліб з рота і приліпив* (Коцюб., II, 1955, 196); // Взявши що-небудь у зуби, зробити кілька жувальних рухів. — *Що чувати, що видати у вашій конюшні? — спитав Перегуда. Захар пожував сиві вуса, підвів на нього очі: — Погано* (Кучер, Прощай.., 1957, 275); *Бова нервово пожував.. тонкі губи* (Ткач, Арена, 1960, 142); // *у сполуч. із сл.* губами, ротом. Зробити кілька рухів губами, ротом, як під час жування. *Дід підвів незрячі очі, пожував губами і вдарив по струнах* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 47); *Спробувала* [Уляна] *пожувати ротом, але біль скував щелепи* (Ле, Право.., 1957, 138).

ПОЖУЖМИ́ТИ, млю, миш; *мн.* пожу́жмлять; *перех., рідко.* Док. до **жу́жмити.** *Пожужмити білизну.*

ПОЖУЇ́РУВАТИ, ую, уєш, *док., заст.* Жуїрувати якийсь час. — *Маючи гроші — поїхав би* [Геннадій] *за кордон, пожуїрував, світу побачив* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 220).

ПОЖУРИ́ТИ [1], журю, жу́риш, *док., перех.* Засмутити чим-небудь усіх або багатьох; позасмучувати. *Розказала про своє горе та й пожурила тим нас усіх* (Сл. Гр.).

ПОЖУРИ́ТИ [2], журю, жу́риш, *док., перех.* Висловити кому-небудь своє незадоволення з приводу чогось; вказати комусь на його помилки, неправильні вчинки. *На репатріаційному пункті його прийняли тепло й чуло. Вислухали гірку сповідь, пожурили трохи, подали йому руку допомоги* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 450); *Давида Тихін стрів питанням в очах... Ще й пожурив: — Казав же — бережись* (Головко, II, 1957, 36).

ПОЖУРИ́ТИСЯ, журю́ся, жу́ришся, *док.* 1. Засмутитися з яких-небудь причин (про всіх або багатьох); позасмучуватися. *Сидимо, пожурилися... Книжки в кутку пилом поприпадали..— в голові не те* (Вас., Талант, 1955, 44); *Жінки пожурились. Задумалась кожна* (Пех., Хто сіє вітер, 1959, 220); * Образно. *Берези вже жовкли, зачули близьку осінь, пожурилися* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 101).

2. Журитися якийсь час *Заспіває* [Перебендя], *та й згадає, Що він сиротина, Пожуриться, посумує, Сидячи під тином* (Шевч., I, 1951, 25); *Кінець вистави. Ото й добре, що кінець,— поплакали, пожурились, а тепер додому* (Жур., Вечір.., 1958, 344); // *безос.* — *Мені,— кажу на себе,— і пожилося, і пожурилося* (Вовчок, VI, 1956, 219).

3. *за ким.* Сумувати, тужити якийсь час через відсутність, утрату кого-небудь. *Перший жених вбогий був парубок.— я не пішла за його! ..Він пожурився за мною, та з іншою оженився* (Вовчок, I, 1955, 250).

4. *ким, чим, над ким — чим.* Сумувати з приводу чого-небудь якийсь час. *Мати поплакала, пожурилася нещасливою сиповою долею* (Мирний, IV, 1955, 37); *Є* [Любі] *з ким пожуритися над своєю долею* (Стельмах, I, 1962, 344).

ПОЖУХЛИ́Й, а, е. Який утратив блиск, яскравість, потьмянів (про барви, тони). *Над рудим пожухлим степом пливло по вітру легке й прозоре «бабине літо»* (Тулуб, В степу.., 1964, 156); // Який утратив свіжість, висох (про траву, листя і т. ін.). *На горб почали сходитись вівці, скубучи пожухлу траву* (Донч., VI, 1957, 368).

ПОЖУХНУ́ТИ, не, *док.* Утратити блиск, яскравість, потьмяніти (про барви, тони). *Потемніли, пожухли і почали опадати сніги* (Коз., Сальвія, 1956, 297); // Утратити свіжість, висохнути (про траву, листя і т. ін.). *За кілька днів.. в саду пожухла і лягла на землю трава, згорнулися квіти* (Збан., Сеспель, 1961, 110).

ПОЗ *див.* **повз.**

ПО́ЗА [1], и, *ж.* 1. Положення тіла людини або тварини. *На лаві, в вигідній і мальовничій позі, розкинувся молодий циган* (Коцюб., I, 1955, 368); *Навпроти широко відчинених задимлених дверей стояли вряд в урочистих позах ковалі* (Гончар, III, 1959, 92); // Поло-

ження, яке спеціально приймає той, кого малюють або фотографують. *Вчора я заходила у фотографію.. Нашої другої карточки вони не робили, бо в тій позі погано вийшло* (Л. Укр., V, 1956, 220); *Олена.. сіла напроти нього, все ще зберігаючи ту неприродну, немов для позування перед мольбертом чи фотоапаратом, позу* (Вільде, Сестри.., 1958, 314).

Набува́ти по́зи (поз) *див.* **набува́ти**[1]; **Става́ти (ста́ти) в по́зу; Прибира́ти (прибра́ти, прийма́ти, прийня́ти) по́зу** — падавати своєму тілу якогось (звичайно неприродного, показного) положення. — *Вона, сама того не помічаючи, стає в театральну позу і аж свердлить чоловіка очима* (Стельмах, На.. землі, 1949, 278); — *А ми чим не муляри? — прибравши позу, так само потизувалися перед Тарасом і перед усіма Оксанка й Галя* (Мокр., Острів.., 1961, 32); [Любов *(кидається в крісло-колиску й приймає втомлену позу):*] *Ух, скільки ми гребли!* (Л. Укр., II, 1951, 8).

2. *перен.* Нещира поведінка; хизування, рисовка. — *Так, Нерчин, ти воюєш з вітряками і водночас граєш у невизнаного генія.. Це просто поза* (Рибак, Час.., 1960, 472).

◇ **Става́ти (ста́ти) в по́зу** *кого* — удавати з себе кого-небудь; приймати який-небудь вигляд, тон з метою справити певне враження на когось. *Бунчук-Балаба розгнівався й став у позу ображеного генія* (Дмит., Розлука, 1957, 255).

ПО́ЗА[2], *прийм., із знах. і оруд. в.* 1. Уживається при вказуванні на предмет, місце і т. ін.: а) позад, по другий бік яких спрямована дія *(знах. в.). Вона розпучливим рухом закрила очі і втратила рівновагу... Синій халат в жовті півмісяці нахилився поза скелю і зник* (Коцюб., I, 1955, 401); *Пройти поза двері;* б) повз які, мимо яких спрямована дія *(знах. в.). Не везе* [у грі]. *Що вдарю, то й поза ямку, й поза ямку* (Мик., Кадильниця, 1959, 7); в) за межі яких спрямована дія *(знах. в.). Олександра нудьгувала в службі. Думки її рвались поза обсяг щоденщини; вона бажала кращого, праникового життя* (Коцюб., I, 1955, 64); — *Це я і так порушую дідусів заповіт, щоб жодна книга не виходила поза стіни цієї бібліотеки* (Головко, II, 1957, 489); г) позад, по другий бік яких хто-, що-небудь є, міститься, перебуває *(знах. і оруд. в.). Коли б могли вони тим людям нагадати Про поневолених, замучених братів, Посаджених поза залізні грати* (Л. Укр., I, 1951, 166); *Дивився* [Давид] *на зелені лани, на сиву вдалині смугу лісу поза Пслом* (Головко, II, 1957, 138); д) за межами яких хто-, що-небудь є, міститься, перебуває *(оруд. в.). Озерце поза двором. Об берег плескало* (Гл., Вибр., 1957, 257): *Його* [ранку] *не було ще тут, у темній і задушній після ночі кімнаті, але там.., поза кімнатою, надворі, він уже був* (Смолич, II, 1958, 7); // *у сполуч. із сл.* садити, розсаджувати, сидіти *і т. ін.* Уживається при вказуванні на предмет, біля якого хто-небудь розміщується для виконання певної дії або хтось перебуває, роблячи щось *(знах. і оруд. в.). Всіх гостей попосаджували поза столи в хаті* (Фр., VIII, 1952, 66): *Поза столом сидить на лаві і тягне люльку.. скваппний чоловічок — вже давненько не юнак* (Вовчок, VI, 1956, 281).

2. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на місце дії, яка відбувається: а) по другий бік предмета, за чим-небудь. *Ну їй-богу ж, поза кущем щось шелесть, шелесть!* (Номис, 1864, № 4356); *Пеначе злодій, поза валами В неділю крадуся я в поле* (Шевч., II, 1963, 64); *Тут уже сновигали діти поза оградою, по подвір'ю* (Головко, II, 1957, 158); б) позад кого-, чого-небудь. *Мій парубок тільки очима світить та поза мною посувається знай до дівчини* (Вовчок, I, 1955, 75); *Ну, я ж казав — поза клунями йти! Порожню торбу буде той нести, Кому красуня перейшла дорогу!* (Рильський, II, 1960, 122); в) за межами чого-небудь. *Люди слебезували про їх довгі гулянки удвох поза городом* (Мирний, III, 1954, 198); *Прямували* [першники] *не до села, а, видно, помітивши його, повернули круто поза селом* (Збан., Сеспель, 1961, 249); *Вони бігали поза оселями, бродили в холодній воді* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 46).

3. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на особу, предмет і т. ін., слідом за якими хто-небудь іде, щось рухається. *Спустився* [дід] *у сажалку, зайшов поза відьмою* (Стор., I, 1957, 85); *Вдарю раз веслом і вдруге, човен воду розсіче, І на дві руки доріжка Поза човном потече* (Щог., Поезії, 1958, 142); *Раптом спиниться* [вовк], *почувши знаний тріск Курків підведених: то тихо поза псами Мисливець надійшов* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 181).

4. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на існування, наявність кого-, чого-небудь або перебування когось за межами того, що названо іменником (займенником). *Існують речі незалежно від нашої свідомості, незалежно від нашого відчуття, поза нами..* (Ленін, 18, 1971, 92); *Василь казав, що буде.. любити її, бо таких чорних брів нема в Кругах, та й поза Кругами чи знайдеш* (Коцюб., I, 1955, 64).

5. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на те, що назване іменником виключається; крім чого-небудь. *Ми з тобою, донечко, знайдемо другі інтереси поза управськими, будемо читати, писати* (Коцюб., III, 1956, 187); // Без чого-небудь. *Вироблялись однобічні, професіональні інтереси, поза якими вона почувала себе мухою восени* (Коцюб., I, 1955, 312); *Об'єднані в профспілку перукарі міста оголосили, що степових героїв вони голитимуть безкоштовно і поза всякою чергою* (Гончар, II, 1959, 103).

6. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на можливість існування чого-небудь при умові, що назване іменником відсутнє, не існує. *Згадувалась домівка, згадувалась дружина, згадувалось все те, до болю привабливе, що було можливим тільки поза війною* (Гончар, III, 1959, 377).

7. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на перевищення якої-небудь міри, норми, на вихід за межі чогось, понад щось. *Вся біда якраз у тім, що сили не маю робити щось поза службовою працею* (Коцюб., III, 1956, 392); — *Теж мені гвардієць! За те, що не виручали в біді товариша, майте три наряди поза чергою!* (Гончар, III, 1959, 202).

8. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на те, що дія відбувається всупереч, наперекір тому, що назване іменником, або незалежно від нього. *Можу поклястися, що я зовсім не хотів їй зла і все трапилось поза моєю волею* (Ю. Янов., II, 1958, 73); *Я тут почуваю себе багатим, хоч нічого не маю. Бо поза всякими програмами й партіями — земля належить до мене* (Коцюб., II, 1955, 230).

9. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на предмет, за межі якого поширюється дія. *Хто не знає «Мекки», куди збиралось з цілого повіту панство, як на Магометову могилу бусурмени з цілого світу?.. Не в одному Гетьманському знають «Мекку», знають її й поза Гетьманським...* (Мирний, I, 1949, 205).

10. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на певний час перед чим-небудь. *А Федорка всміхнулася радісно. Он поза он те літо вона бачила Василя* (Головко, I, 1957, 245).

ПОЗААТМОСФЕ́РНИЙ, а, е. Який перебуває, розташовується, відбувається і т. ін. за земною атмосферою, вище неї. *Вже існують проекти позаатмосферних орбітальних обсерваторій, спеціально призначених для вивчення короткохвильового випромінювання Сонця* (Наука.., 1, 1965, 26).

Позаатмосфе́рна астроно́мія — розділ астрономії, який веде дослідження за допомогою апаратури, встановленої на супутниках і космічних ракетах, в умовах, коли атмосфера не заважає. *Сучасна оптична астрономія, радіоастрономія і особливо позаатмосферна астрономія дозволять найближчими роками з'ясувати природу процесів на планетах Сонячної системи* (Ком. Укр., 4, 1968, 90).

ПОЗАБАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. Забавити всіх або багатьох.

2. Забавляти якийсь час.

ПОЗАБАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док.* Забавлятися якийсь час.

ПОЗАБЕ́ЙКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., діал.* Забейкатися (про всіх або багатьох; у багатьох місцях). *Спасибі тому цареві, що цей міст вистроїв* [побудував]: *як ми довгополії люди, та б ми позабейкувалися тут* (Чуб., II, 1878, 256).

ПОЗАБИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позабива́ти.** *Вимахуючи.. руками і спотикаючись на позабивані стовпці, тінню пересувався кошлатий силует* (Вас., II, 1959, 10); *Вікна позабивані онучами, стріха латана* (Ірчан, I, 1958, 330); // **позаби́вано,** *безос. присудк. сл. Він одразу згадав, що патрони позабивано неглибоко, що гноти були короткі. Вибух мусить бути зараз — ось-ось* (Гр., Без хліба, 1958, 149); *Скрізь по жертовниках всіх позабивано в жертву телята* (Зеров, Вибр., 1966, 258).

ПОЗАБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Ударами забити, заглибити, увігнати в щось (усе або багато чого-небудь). *Перемірявши город, вони розділили його вздовж пополовині й позабивали на межі кілки* (Н.-Лев., II, 1956, 354); *Уляна з Юлею порядкували біля казана, встановлюючи його на дерев'яних сошках, які наспіх позабивав у землю Тимко* (Тют., Вир, 1964, 231).

2. Прибивши дошки, щити і т. ін. цвяхами або вставивши, уткнувши, всунувши що-небудь, закрити отвори, проходи тощо. *Позабивав* [Максим] *вікна та двері у батьковій хаті та й подався заробляти на шахти* (Гр., I, 1963, 371); *Шибки позабивали диктом та дошками* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 156).

◇ **Позабива́ти в кайда́ни (колодки́** *і т. ін.)* — те саме, що **Заби́ти в кайда́ни (колодки́** *і т. ін.)* (всіх або багатьох) *(див.* **забива́ти).** *Їх* [утікачів] *усіх позабивали в кайдани і посадили в тюрму* (Н.-Лев., II, 1956, 291).

3. Заповнити чимсь усе або багато чого-небудь; // Засмітити, закупорити собою все або багато чого-небудь; // *безос.* — *Пустили ми воду в один радгосп, а в них в зрошувальній мережі кураю повно — натягло того добра в пропускні труби, позабивало їх, і вода бурхнула через дамби...* (Гончар, Тронка, 1963, 274).

4. Позбавити життя, убити всіх або багатьох. — *Господи! там, мабуть, на той світ позабивали* [різками] *сердешних..,— відказала Христя* (Мирний, II, 1954, 200).

◆ **Козла́ позабива́ти** — грати у доміно якийсь час. [Василь Панасович:] *До пенсії лишилось кілька днів...* [Печений:] *Козла позабивати захотіли?* (Підс., Жарти... 1968, 99).

ПОЗАБИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Залізти, сховатися куди-небудь (про всіх або багатьох). *Темно і якось моторошно було в селі.. Навіть собаки мовчали, позабивавшись у свої теплі буди* (Кучер, Прощай.., 1957, 170); // Проникнути, потрапити кудись, у що-небудь (про все або багато чогось; у багатьох місцях). *Під корчі позабивалися* [кулі], *в воду пірнули* (Хотк., II, 1966, 111); *Сніг позабивався в щілини паркана.*

2. Зайти, заїхати куди-небудь далеко: опинитися десь (про всіх або багатьох).

3. Засмітитися, закупоритися чимсь (про все або багато чого-небудь). *Димарі позабивалися.*

4. Ударившись об що-небудь, відчути біль; забитися (про всіх або багатьох).

5. Загинути, убитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАБИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позабира́ти.** *Покої були пустісінькі, всі коштовні оздоби були позабирані* (Фр., III, 1950, 168); // **позаби́рано,** *безос. присудк. сл. Скриня розкрита, і не тільки дукачі, а й керсетки, і вишиті сорочки, і полотно — все.. позабирано* (Тют., Вир, 1964, 16).

ПОЗАБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Взяти собі, із собою все або багато чого-небудь. *Люди позабирали клунки з хлібом і поплентались на панський лан* (Н.-Лев., II, 1956, 186); *Пшениченьку позабирають люди, Останеться суха стерня* (Гл., Вибр., 1951, 135); *Ми мусили знову повертатись назад, щоб позабирати.. наші речі* (Досв., Вибр., 1959, 64); // Схопивши, охопивши рукою (руками або якимсь знаряддям), узяти все або багато чого-небудь. — *Позабирали* [чепці] *в руки свічки, та давай перед Миколаєм править та молитись* (Н.-Лев., II, 1956, 330).

2. Повести, повезти з собою, до себе всіх або багатьох. *В неділю або в свято Іван з Мотрею підуть до церкви; іноді, як не дуже холодно, позабирають і хлопців з собою* (Мирний, I, 1949, 210).

3. Насильно взяти, відняти в когось усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Тільки що діти літ стали доходити, що вже матері і втіха, і поміч, позабирали їх до покоїв* (Вовчок, I, 1955, 28); *Прийшло четверо* [ворожих] *офіцерів, повечеряли, ..напилися. Так він зброю в них позабирав* (Довж., I, 1958, 370); — *Кажуть, махновці всіх коней у хуторян позабирали* (Гончар, II, 1959, 225).

◇ **Позабира́ти в свої́ ру́ки** — захопити собі, привласнити все або багато чого-небудь. — *Як се так таки ніхто й не думає позабирати все те* [гешефти] *в свої руки!* (Фр., III, 1950, 65).

4. *розм.* Заарештувати, затримати (всіх або багатьох). *Не досягло й до року, як школи закрили; декого з учителів позабирали, позасилали* (Мирний, III, 1954, 188).

ПОЗАБИРА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся. *док.* 1. Проникнути, зайти, залізти куди-небудь (про всіх або багатьох). — *Позабираються* [Христя і Мар'я] *до панича в хату! Чого?* — *гримала Пистина Іванівна* (Мирний, III, 1954, 205); *Позабиравшись в спорожнілі аудиторії на факультетах, сидять над конспектами студенти* (Гончар, Людина.., 1960, 3).

2. Піти, поїхати звідкись, куди-небудь (про всіх або багатьох). *Одного разу, саме в жнива, коли всі з дому позабиралися в поле, бідний Мурко ходив голодний по подвір'ю і муркотів дуже жалібно* (Фр., IV, 1950, 82).

ПОЗАБІГА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Забігти куди-небудь (про всіх або багатьох). *Всі ведмеді позабігали за сто миль* (Хотк., II, 1966, 160); *Каменотеси поховалися по льохах, по горищах, деякі позабігали безвісти* (Вас., I, 1959, 238).

ПОЗАБО́ВТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Забовтати (гряззю, водою і т. ін.) все або багато чого-небудь. *Бач, як позабовтували спідниці* (Сл. Гр.).

ПОЗАБО́ВТУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док., розм.* Забовтатися (про всіх або багатьох). *Позабовтувалися. по росі ходивши* (Сл. Гр.).

ПОЗАБОЛО́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаболо́чувати.** *Третій день ішов заливний дощ. Усі дороги позаболочувані: ні пройти, ні проїхати* (Кач., II, 1958, 453).

ПОЗАБОЛО́ЧУВАТИ, ує, уємо, уєте, *док., перех.* 1. Перетворити в болото дороги, шляхи, місцевість і т. ін.; // Заболотити дорогу, шлях, місцевість і т. ін. в багатьох місцях.

2. *розм.* Забруднити, забризкати болотом (у 2 знач.) все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАБОЛО́ЧУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* 1. Перетворитися в болото; покритися болотами (про дороги, шляхи, місцевість і т. ін.).

2. *розм.* Забруднитися, забризкатися болотом (у 2 знач.) (про всіх або багатьох).

ПОЗАБРИ́ЗКУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позабри́зкувати.** * Образно. *Дівчата ходять попід руки, .. ходять у нових яскравих хустках, всі позабризкувані густим рум'янцем, дружно лузають перепряжене насіння* (Гуц., З горіха.., 1967, 150).

ПОЗАБРИ́ЗКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Забризкати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Порозхлюпував* [горілку], *позабризкував усіх, дав збитенщикові п'ять цілкових, поїхав Тимоха дальш* [далі] *кумедії строїти* (Кв.-Осн., II, 1956, 291); *Білі стіни будинків нарочито позабризкували чорною й рудою фарбою, щоб вони здавалися ворожим льотчикам руїнами* (Кучер, Голод, 1961, 59); // *у що.* Покривши бризками, забруднити все або багато чого-небудь. *Жупани позабризкували в грязь у байраці* (Сл. Гр.).

ПОЗАБРИ́ЗКУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Забризкатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

ПОЗАБРІХУ́ВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Забрехатися (про всіх або багатьох). *Позабріхувались уже ви так, що далі нікуди* (Сл. Гр.).

ПОЗАБРОДЖУ́ВАТИ, уємо, уєте, *док., перех., розм.* Забродити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАБРУДНЮ́ВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Забруднити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАБРЬОХУ́ВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Забрьохатися (про всіх або багатьох). — *Добре тобі, що ти така легенька, що і перестрибнеш через калюжу, а ми не вдержимося, так так у неї і шубовтнемося. Бач як позабрьохувалися!* (Кв.-Осн., II, 1956, 321).

ПОЗАБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех., також із спол.* що, де, як *і т. ін.* 1. Перестати пам'ятати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Мала Вам ще щось багато писати, але сьогодні позабувала все якось, нехай вже коли іншим разом* (Л. Укр., V, 1956, 42); *От там-то* [біля ставка] *і чоловіки, що покидали дома недужих жінок і скотину і позабували, що треба у поле їхати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 174); *Живучи далеко від села, рідко згадуючи до церкви, вона, певне, давно позабувала ті молитви, що сяк-так їй замолоду впихали вдома* (Стельмах, I, 1962, 339); // Розучитися робити щонебудь. — *Я вже давно грала й, мабуть, чисто все позабувала,— пишаючись, промовила Олеся* (Н.-Лев., III, 1956, 46).

2. Стати байдужим до всіх або багатьох, усього або багато чого-небудь; перестати думати про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Як зацвіте пишна рожа, так усіх позабуваєш, усі* [квіти] *проминеш, а тільки на неї і дивився б усе* (Кв.-Осн., II, 1956, 311); — *Як почне він, тіточко, розмовляти, то я й позабуваю все, що там розпочала робити і що до чого* (Вовчок, I, 1955, 281); // Втратити стосунки, зв'язки з ким-небудь, відцуратися кого-небудь. [Маруся *(співав):*] *А вже мої стежки Там, на Україні, Позаростали; А вже ж мене родинонька Позабувала...* (II.-Лев., II, 1956, 448); — *От яке діло,— думає собі Павло,— три роки, як з дому виїхав, а вже позабували мене люди* (Тют., Вир, 1964, 285).

3. Не взяти з собою, залишити через неуважність усе або багато чого-небудь. *Позабувала лопати на полі.*

◇ **Позабува́ти язики́** *десь* — те саме, що **Забу́ти язика́ в ро́ті** (про всіх або багатьох) *(див.* **забува́ти**). — *Ходити* [на збори] *з толком треба.— А то ми коли й підемо навіть, а дивись — язики й позабували дома в кочергах* (Головко, I, 1957, 303).

ПОЗАБУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **позабува́ти** 1. — *Так як звуть вас, мої дітоньки? — жартував Микола. — Коли б не позабуватись та часом не вбрехаться* (II.-Лев., II, 1956, 220); *Те, що в дитячих літах чується, .. потім якось забувається.., тогото я багацько з Івасевих казок позабувавсь* (Григ., Вибр., 1959, 445); *Солов'ї співать позабувались* (Сл. Гр.).

2. Поступово зникнути з пам'яті, з думок (про все або багато чого-небудь). *Багато з того, що тоді було, позабувалося — адже їй тільки чотири роки було, як мати вмерла* (Гр., Без хліба, 1958, 150); *Ті слова давно позабувались, а тепер вони, як травичка по дощі, підводять голівки, .. живуть і радіють* (Вільде, Сестри.., 1958, 293).

3. Не взяти з собою, залишити через неуважність усе або багато чого-небудь. *Позабувалися сумок.*

ПОЗАБУДОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Забудувати яку-небудь ділянку (або які-небудь ділянки) цілком або в багатьох місцях. *Обидва двори позабудовував* (Сл. Гр.).

ПОЗАБУ́ТИ, у́ду, у́деш, *док., перех. і неперех., розм.* Те саме, що **забу́ти** 1, 2, 4. *Хома вже давно позабув, який тогді* [тоді] *день був* (Кв.-Осн., II, 1956, 233); *Позабула* [Катерина] *нараз молитви* (Хотк., II, 1966, 253); *Я з думою молодою Усе позабуду. І з проклятою журбою Незнакомий буду* (Рудан., Тв., 1956, 75); *Коли жандарм проїжджав через Ластівки, пригадав собі циганів, про котрих зовсім був позабув* (Фр., II, 1950, 35); — *Скоріше, козаче, в могилі буду, Ніж тебе, серденько, да позабуду!* (Чуб., V, 1874, 77); *Софії чи Празі хіба позабути, Як радо і щиро вітали здала Визволення їхнє московські салюти* (Нагн., Вибр., 1950, 32); [Сильвестр:] *Дивись, Микито, знов мою пораду Ти позабув і судиш про князів!* (Коч., П'єси, 1951, 13).

ПОЗАБУТИ́Й, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позабу́ти.** *Нехай прокляті ми і світом позабуті! Ми ломимо скалу, рівнясь правді путі* (Фр., X, 1954, 49).

ПОЗАБУТИ́СЯ, у́дуся, у́дешся, *док., розм., рідко.* Те саме, що **забу́тися** 1, 5. *Багато прекрасних людяних поривань розгубилось і позабулось на життєвих дорогах* (Довж., I, 1958, 437); *Переплутались назви й дати, Позабулося, що було* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 131).

ПОЗАВА́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позава́лювати.** *Один* [запорожець] *розказує, що.. у Маяцькій Засіці, які-то печери довгі та глибокі, позавалювані бочками з грошами золотими* (Кв.-Осн., II, 1956, 229).

ПОЗАВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Завалити, заповнити чимсь усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *А в кого є чим, понавозили дерева, двори позавалювали* (Головко, II, 1957, 497).

2. Обвалюючи або розламуючи, зруйнувати все або багато чого-небудь.

ПОЗАВА́ЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* 1. Упасти, обвалитися, руйнуючись (про все або багато чого-небудь; // Зруйнуватися, обвалитися, засинаючись. *Йойна завсиливим оком дивився на Нуту, щодня бажав, щоб його ями позавалювалися* (Фр., IV, 1950, 12).

2. Запасти, ввалитися (про все або багато чого-небудь). — *Під очима синяки.., очі позавалювалися* (Л. Янов., I, 1959, 275).

3. *фам.* Укластися, лягти де-небудь (про всіх або багатьох).

4. *перен.* Зазнати невдачі, провалу в чому-небудь (перев. на екзаменах) (про всіх або багатьох).

ПОЗАВГОРІ́ДНО, *присл., діал.* 1. *у сполуч. із сл.* іти, піти, їхати *і т. ін.* Кружним шляхом, стороною; горо́дами, а не вулицею.

2. *у сполуч. із сл.* говорити, казати *і т. ін., перен.* Не прямо; натяками. — *Ви ніколи мені щиро не кажете, а завжди маніевцями, позавгорідно* (Сл. Гр.).

ПОЗАВДАВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., заст.* Примусово відіслати, заслати куди-небудь усіх або багатьох. — *Я вас у Сибір позавдаю!* (Сл. Гр.).

ПОЗАВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *неперех.* Змінити напрямок руху, зробити поворот (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Машини позавертали за ріг; Діти позавертали до клубу.*

2. *перех.* Спрямувати рух кого-, чого-небудь в інший бік, назад і т. ін., повернути всіх або багатьох, усе або багато чогось. *Позавертати підводи назад;* // Повернути, зігнати до табуна, череди (корів, овець і т. ін.), не дати їм відійти за межі пасовиська тощо. — *А куди ви? — підвівши голову, питає дід.— Підіть, лишень овець позавертайте!* (Мирний, II, 1954, 57).

3. *перех.* Загнувши, підняти, зсунути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Буря вулики на пасіці поперекидала, яблука позбивала, покрівлі позавертала* (Горд., Дівчина.., 1954, 235).

ПОЗАВЕРТА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* Завернутися (про всіх або багатьох). *Доїхали до річки, аж уже й місток вода знесла, ніяк переїхати, так ми й позавертались додому* (Сл. Гр.).

ПОЗАВИВА́НИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позавива́ти** [2].

ПОЗАВИ́ВАНИЙ [2], а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позавива́ти** [3]. *На другий день, позавивана в шуби та в медвежі шкіри, я з Никанором Ферапонтовичем їхала вже на схід* (Фр., IV, 1950, 376).

ПОЗАВИВА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., неперех.* Завивати (*див.* **завива́ти** [1] 1) якийсь час.

ПОЗАВИВА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Завити (волосся, кучері і т. ін.). *Я б своїх кучері та позавивала* (Чуб., V, 1874, 100).

ПОЗАВИВА́ТИ [3], а́ю, а́єш, *док., перех., діал.* Завинути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; пообмотувати. — *Чому не заговориш до мене, чому не поглянеш, не позавиваєш мозолі на моїх пучках?* (Коцюб., II, 1955, 352); *Він велів лікарям оглянути і позавивати його рани* (Фр., IV, 1950, 109).

ПОЗАВИДІ́ТИ, джу, диш, *док., діал.* Позаздрити. — *Старожитні козаки.. військовій черні позавиділи, не схотіли ділитись рівно* (П. Куліш, Вибр., 1969, 117); *Знайшовся добрий чоловік, що позавидів і нашим достаткам!* (Фр., I, 1955, 370).

ПОЗАВИ́ДУВАТИ, ую, уєш. Док. до **зави́дувати.** *А лихий ворог позавидував йому* [Чіпці], *одняв землю* (Мирний, I, 1949, 251): — *Який у вас, паніматко, рай!.. мені здається, що Адам позавидував би, якби побачив ваш садок* (Н.-Лев., III, 1956, 21); *Хай хтось навіть в золотій кам'яниці, як жар-птиця, сидить, а він* [Тимофій] *і на це не позавидує* (Стельмах, II, 1962, 29).

ПОЗАВИСА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1 Зачепившись за що-небудь, тримаючись на чомусь, повиспути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Снігу було вище колін; він лежав важкою ковдрою на землі і позависав мохнатими бровами на гіллі дерев* (Сенч., Опов., 1959, 11).

2. Затриматися, повиснути в повітрі, в просторі над землею (про багатьох птахів, комах і т. ін.). *Жайворонки позависали в небі, ллють живе срібло, тріпочуть* (Оров., Зел. повінь, 1961, 81).

3. *чим.* Закритися чим-небудь у багатьох місцях. *Ой давно, давно в дому й не була, Та вже тая та й доріженька терном заросла.., пилом припала, Червоною та калиною позависала* (Сл. Гр.).

ПОЗАВІВА́ТИ, а́є, *док., перех.* Засипати, занести снігом, піском і т. ін. всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Метелиця позавівала грубим снігом всі знайомі їй лісові стежки* (Фр., VIII, 1952, 220).

ПОЗАВІ́РЧУВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр пас. мин. ч. до **позаві́рчувати.** *Вони були позавірчувані в шуби, в бурнуси* (Н.-Лев., II, 1956, 70).

ПОЗАВІ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., діал.* Пообмотувати.

ПОЗАВІ́ЧНИЙ, а, е, *діал.* Заочний. *Позавічного купця пугами б'ють* (Номис, 1864, № 10497).

ПОЗАВІ́ЧНО, *діал.* Присл. до **позаві́чний.** *Я не була при тому, як се діялось. Це становий записав позавічно* (Сл. Гр.); — *А оце позавічно здає на техніка* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 35).

ПОЗАВІ́ШУВАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаві́шувати** [1]. *Вікна були позавішувані свитками* (Н.-Лев., II, 1956, 54); *Простора з великими вікнами, серпанковими занавісками позавішуваними, хата була прибрана не по-мужичому* (Головко, II, 1957, 44).

ПОЗАВІ́ШУВАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаві́шувати** [2]. *Всі стіни позавішувані партацькими малюнками в золотих рамах* (Л. Укр., IV, 1954, 233).

ПОЗАВІ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Закрити все або багато чого-небудь, зависивши чимсь. *Вона.. позавішувала хустками вікна та причинила двері* (Коцюб., I, 1955, 66); *Мати замкнула на ніч двері, позавішувала вікна* (Юхвід, Оля, 1959, 83).

ПОЗАВІ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Завішати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Позавішувати стіни рушниками.*

ПОЗАВІЮВА́ТИ, ює, *док., перех.* Завіяти (у 3 знач.) всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях; // *безос. Засць останнім часом мало їв, бо все позавіювало* [снігом] (Гуц., З горіха.., 1967, 197).

ПОЗАВМИРА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Застигнути на місці, припинити будь-які рухи (про всіх або багатьох). *Щораз більше з гір сходило ворожого війська, зачали копати рови, стягати гармати.. Люди на полях позавмирали, дивлячись на ту роботу* (Кобр., Вибр.,

1954, 199); // Заціпеніти від сильних переживань, почуттів.

2. Перестати діяти, рухатися (про все або багато чого-небудь); зупинитися. *Броньовики, як величезні чорні домовини, позавмирали в темряві, принишкли* (Гончар, III, 1959, 152).

3. *заст., рідко.* Вмерти, загинути (про живі істоти, квіти і т. ін.). *Не можна мішати яйця під квочкою, бо курчата в них позавмирають* (Сл. Гр.).

ПОЗАВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Завести, привести або відвести куди-небудь усіх або багатьох. *Хазяїни позаводять гостей за стіл, понаставляють напитків, наїдків* (Мирний, II, 1954, 254); *Сини позаводять коней у ліс* (Сл. Гр.).

2. *розм.* Збудувати, відкрити, заснувати багато закладів, установ, підприємств і т. ін. *При земських школах позаводить Книгарні треба хоч малі* (Мирний, V, 1955, 289); — *Ось вони позаводили шинків без ліку, стали ошукувати вас усілякими способами* (Фр., I, 1955, 125); // Придбати, дістати що-небудь потрібне для господарства, для життя і т. ін. *Тут саме знадвору забрехала собака. — О, та ви, мабуть, справді боїтесь, що собачню позаводили,— жартує становий* (Мирний, II, 1954, 265); // Знайти собі друзів, знайомих і т. ін. *Позаводив* [Лук'ян] *собі коханок...* (Гончар, Таврія, 1952, 38); // Налагодити, зав'язати з багатьма (знайомства, дружбу і т. ін.). *Уже все за себе розплескала* [Христя], *позаводила зводні якісь* (Мирний, II, 1954, 359); — *Тіточка хитра.. Заздалегідь привезли своїх панен* [панночок] *у Наше* [назва міста], *щоб протягом посту позаводили знайомства* (Вільде, Сестри.., 1958, 458).

3. Запровадити, ввести, встановити; зробити звичайними чи обов'язковими для всіх або багатьох (закони, порядки, звичаї і т. ін.). — *Дехто з хазяїнів помер, другі — недоїмки по збору позаводили...* (Мирний, III, 1954, 49); *Він їхав,.. і снував нові плани, як би позаводити тут* [в селі] *нові порядки* (Фр., VIII, 1952, 93).

4. Почати, затіяти що-небудь (про всіх або багатьох). *Позаводити ігри.*

5. Почати вести (альбоми, щоденники і т. ін.). *Позаводити щоденники.*

6. Привести в дію (механізми, мотори і т. ін.). *Позаводити мотори.*

ПОЗАВО́ДИТИСЯ, иться, имося, итеся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* З'явитися, завестися де-небудь, у чомусь (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *У нас в обох хатах цвіркуни позаводилися* (Сл. Гр.); *Скрізь, по цілому повіту, позаводились хутори плащуватих циган* (Мирний, II, 1954, 107).

2. *чим, розм.* Придбати, дістати все або багато чого-небудь для власного користування.

3. *тільки 3 ос.* Встановитися, утвердитися в багатьох місцях (про порядки, звичаї і т. ін.). *На вгородах чоловіки сновигають, не знаючи, куди б його забігти, де сховатися від того пекла, що по хатах позаводилося* (Мирний, IV, 1955, 249).

4. *розм.* Почати, затіяти з ким-небудь бійку, сварку (про всіх або багатьох). *Чого ви там позаводилися?*

5. Почати діяти внаслідок заведення, включення відповідної системи (про механізми, мотори і т. ін.).

ПОЗАВОЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док., перех.* 1. Завезти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь далеко або не туди, куди потрібно; // Забрати з собою все або багато чого-небудь, виїхавши кудись. *Позичиш кому грошей, чи й так чого попросе* [попросить], *а тоді й поїде і не віддасть. Отак чимало вже нашого позавозили* (Сл. Гр.).

2. Доставити, привезти куди-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Як станем їхати в город, то й почнуть баби: завези моїй дочці сорочку! завези моєму синові чоботи! та як почнеш завозити та й прогавшся, поки всім позавозиш* (Сл. Гр.).

ПОЗАВОЙОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Завоювати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позавойовував собі і городів і землі* (Сл. Гр.).

ПОЗА́ВТРА, *присл.* У день, який настане після завтрашнього; через день від сьогодні; післязавтра. *Завтра кінчаємо у Княжевичів. Позавтра їдемо.. в Улу-Узень* (Коцюб., III, 1956, 155); // У недалекому майбутньому; скоро. — *Сьогодні ви, Ягідко, просто собі рядовий, завтра ви вже хороший боєць, позавтра ви — герой, переможець, улюбленець народу...* (Гончар, III, 1959, 347).

◇ **За́втра-поза́втра** *див.* **за́втра.**

ПОЗА́ВТРАШНІЙ, я, є. Який буде, відбудеться, здійсниться і т. ін. позавтра, через день від сьогодні; післязавтрашній.

ПОЗА́ВТРИЙ, а, е, *діал.* Позавтрашній. *На завтрий день вона знов у Любчики, і на позавтрий — щодня йде* (Вовчок, I, 1955, 218).

ПОЗА́ВТРОМУ, *розм.*, **ПОЗА́ВТРЬОМУ,** *діал.*, *присл.* Те саме, що **поза́втра.** — *А бий тебе сила божа! — думає Максим..— муштра, та й муштра! Та хоч би різна, а то: як сьогодні, так і завтра, й позавтрому...* (Мирний, I, 1949, 222); *В любої Мотрі сьогодня головка чогось болить, а завтра їй чогось нудно, а позавтрьому на серденьку трудно* (Вовчок, VI, 1956, 276); — *Ви, певне, до нас оце йдете? А я ще не закінчила вишивати... Завтра або позавтрьому ..принесу* (Шиян, Гроза.., 1956, 691).

◇ **За́втра-поза́втрьому** *див.* **за́втра.**

ПОЗА́ВТРУ, *присл.*, *діал.* Позавтра. — *Єдина потіха лишилась у мене в житті — це моя дівчинка — Тася... вона завтра або позавтру прийде...* (Копюб., I, 1955, 318).

ПОЗА́ВТРЬОМУ *див.* **поза́втрому.**

ПОЗА́ВУШ, ПОЗА́УШ, *присл.*, *розм.* По вуху, поза вухо, за вухом. — *Він схопив ту пляшку в руки та так і пустив в Орисю та й попав її позавуш* (Свидн., Любораць́кі, 1955, 212); *Часто й вулиці не перейдеш, не діставши позавуш м'ячем так, аж іскри посипляться з очей* (Козл., Сонце.., 1957, 132); — *Ой-ой-ой! — закричав другий, бо хтось його порядно позауш утяв* (Март., Тв., 1954, 131).

ПОЗА́ВУШНИК, ПОЗА́УШНИК, а. *ч.*, *діал.* Ляпас. *Рівночасно залунав дворазовий різкий ляск. Се були два грімкі позаушники, якими пан староста почаствував громадського начальника в одну й другу щоку* (Фр., III, 1950, 239); * Образно. *Від наших суддів, наших друзів-критиків ми вимагаємо не хвальби й не позавушників, а глибокого аналізу творів, знання і розуміння історичного процесу української літератури* (Літ. газ., 17.III 1959, 4).

ПОЗАВЧА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОЗАУ́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Завчити все або багато чого-небудь. *Люди.. дуже добре позаучували мелодії пісень, бо співали гармонічно* (Н.-Лев., II, 1956, 403).

ПОЗАВЧО́РА, *присл.* У день, який передує вчорашньому; напередодні вчорашнього дня, два дні тому. *Рушили* [заробітчани], *і марево знову задрижало попереду, як учора, як позавчора* (Гончар, Таврія, 1952, 31); // У недалекому минулому, не дуже давно, донедавна. *Що за допусти господні? — Позавчора — кріпаки; Вчора — вільні, а сьогодні — Хоч під вікна по шматки!* (Граб., I, 1959, 68).

ПОЗАВЧОРА́ШНІЙ, я, є. Який був, відбувався, виготовлявся і т. ін. позавчора, два дні тому. *Думав* [Давид] *про Матюху з його компанією, про позавчорашній сход, про збори в себе в хаті* (Головко, II, 1957, 78); *Майбородиха дістала .. дві проскури, ще позавчорашні* (Н.-Лев., IV, 1956, 283); *// у знач. ім.* **позавчора́шнє,** нього, *с.* Те, що було, відбувалось, мало місце і т. ін. позавчора, два дні тому. — *Ходи зо мною до саду їсти винограду.— А не страшно, Лисичко, після позавчорашнього?* (Фр., IV, 1950, 76).

ПОЗАВ'ЯЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позав'язувати.** *Позав'язувані ганчірками руки; Циганки повбирані в червоні сукні,.. голови позав'язувані червоними хустками* (Н.-Лев., III, 1956, 261).

ПОЗАВ'ЯЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Закріпити вузлом, петлею, бантом і т. ін., зав'язати (все або багато чого-небудь). *Назад руки позав'язували* [новобранцям] (Чуб., V, 1874, 995); *Ловили* [пастушки] *сорочками, позав'язувавши рукава, пічкуриків, били.. жаб* (Ю. Янов., II, 1954, 155); *Позав'язувати шнурки на черевиках;* // Упакувавши, ув'язавши в що-небудь усе або багато чогось, скріпити, стягти кінці вузлом. *Побігла Лисичка в корчі, зараз до горщика, попоїла добре меду, закусила паляницею, все чистенько позав'язувала, пооблизувалася та й іде до Вовчика* (Фр., IV, 1950, 84); // Надіти, пов'язати всім або багатьом хустки, пов'язки і т. ін. *Їм позав'язували очі білими хусточками* (Н.-Лев., III, 1956, 279).

◇ **Позав'язувати роті** *кому* — те саме, що **Зав'яза́ти рот (ро́та)** (усім або багатьом) *(див.* **зав'язувати**). *Чи правду Гапка казала, чи видумувала,— ніхто не скаже. Людям, а надто горничним, ротів не позав'язуєш!* (Мирний, II, 1954, 103).

2. *перен., розм., рідко.* Закласти, заснувати (гуртки, товариства і т. ін.). *В Галичині і на Уграх він позав'язував кружки* [гуртки] (Фр., VIII, 1952, 235).

3. Дати зародки, утворити зав'язь (плодів, насіння).

ПОЗАВ'ЯЗУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Закріпитися, стягнутися зав'язуванням, зав'язатися (про все або багато чого-небудь). *Нитка позав'язувалась.*

2. Пов'язатися хустками, рушниками і т. ін. (про всіх або багатьох). *Усі дівчата наші новими хустками позав'язувались* (Сл. Гр.); *Молодиці позав'язувалися зношеним хустям* (Гуц., Скупана.., 1965, 258).

3. Утворитися, зародитися (про плоди, зародки). *Огірки вже позав'язувалися.*

ПОЗАГАЛАКТИ́ЧНИЙ, а, е. Який перебуває, розташований, відбувається і т. ін. за межами Галактики. *З допомогою радіотелескопів ми маємо можливість досліджувати випромінювання таких далеких від нас галактик, від яких світло доходить лише через 30 мільярдів років. Такі основні успіхи радіоастрономії «великого Всесвіту» — Галактики та позагалактичних систем* (Наука.., 8, 1962, 49).

△ **Позагалакти́чна астроно́мія** — розділ астрономії, який вивчає зоряні системи за межами Галактики; **Позагалакти́чні тума́нності** — зоряні системи, подібні до Молочного Шляху, розміщені далеко за його межами. *Інші ж туманності лише здаються хмарами туману, що світиться. Це.. зоряні системи.. Їх називають позагалактичними туманностями* (Бесіди про всесвіт, 1953, 134).

ПОЗАГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОЗАГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Примусити всіх або багатьох увійти куди-небудь, у щось. *Позаганяв* [Чіпка] *у загороду худобу, набрав оберемок свіжої трави* (Мирний, I, 1949, 130); [Х а я *(гука в двері):*] *Позагонь усю птицю у закуги та позамикай!* (Кроп., V, 1959, 267).

◇ **Позаганя́ти (позаго́нити) на той світ** — те саме, що **Заганя́ти у могі́лу (на той світ** *і т. ін.)* (усіх або багатьох) (*див.* **заганя́ти**[1]). — *Площа буряків і особливо кукурудзи збільшиться удвоє, а робочі руки одні. Та все сапкою... Не впораємось, Павлушо, а жінок і дівчат позаганяємо на той світ* (Кучер. Трудна любов, 1960, 375); *Дід знову забалакав, наче сам до себе: — Ще мало людей забили, на той світ позагонили?* (Мирний, II, 1954, 62).

2. Загнати кудись далеко всіх або багатьох; // *безос.* — *Хіба на них розсердишся? ..А ще ж — сиротята. Либонь усі будинківські* [з дитбудинку]. *І з Волги, і з Катеринославщини... Голодом позагонило...* (Головко, I, 1957, 248).

3. Виснажити, замучити до повної знемоги швидкою і довгою їздою (коней), гонитвою (дичину). — *Не позаганяйте коней, хай частіше перепочивають* (Стельмах, Правда.., 1961, 336).

4. *розм.* Глибоко застромити, вбити в що-небудь з розгону, з силою все або багато чогось.

5. *фам.* Продати, збути все або багато чого-небудь.

ПОЗАГА́РБУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Загарбати все або багато чого-небудь.

ПОЗАГАРТОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Загартувати (у 1 знач.) все або багато чого-небудь.

2. *перен.* Зробити фізично або морально стійкими, міцними, витривалими всіх або багатьох.

ПОЗАГА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Загатити все або багато чого-небудь.

ПОЗАГВИ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Загвинтити все або багато чого-небудь. *А Петру тим часом позачиняв віконниці, позагвинчував прогоничі, підпер хвіртку* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 109).

ПОЗАГИ́ДЖУВАТИ, джую, джуєш, *док., перех., розм.* Загидити, забруднити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Загнути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях; // Надати чому-небудь вигнутої, загнутої форми. *Як прочитали* [у суді] *допроси та подивилися на карлючки, що писар підписуючи униз позагинав,.. так його* [Хому] *і цв острог* (Кв.-Осн., II, 1956, 231).

ПОЗАГИНА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Загнутися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). — *У мене ніякої зброї нема; у мене тільки кулаки. Мене ваші шаблі і піки не візьмуть, позагинаються* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 161).

ПОЗАГЛУША́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОЗАГЛУ́ШУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Заглушити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАГЛУ́ШУВАТИ *див.* **позаглуша́ти.**

ПОЗАГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Заглядати якийсь час. *Кучугура займов у виноградник, позаглядав під кущі й вирізав найстигліші грона винограду* (Чорн., Красиві люди, 1961, 113); *Вдома Віталика ніхто не зустрів. Матері ще не було з роботи. Позаглядав у каструлі, перехопив сього-того і присів до приймача* (Гончар, Тронка, 1963, 46).

ПОЗАГНИВА́ТИ, а́є, *док.* Загнити (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАГНИВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Те саме, що **позагнива́ти.**

ПОЗАГНУ́ЗДУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позагну́здувати.** — *Тпрукніть,— кажу,—..може, вони вас послухають; бачите, не позагнуздувані коні* (Стор., I, 1957, 108); *Позагнуздувані коні все нетерплячіш мотають головами* (Гончар, II, 1959, 237).

ПОЗАГНУ́ЗДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Загнуздати всіх або багатьох (коней, волів і т. ін.). *Тягну*

за віжки, тпрукаю,— нічого не вдію. Як напував коней, і забув позагнуздувать (Стор., I, 1957, 108).

2. *перен.* Підкорити своїй волі, приборкати всіх або багатьох (людей).

ПОЗАГóНИТИ *див.* **позаганя́ти.**

ПОЗАГОРóДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Загородити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОЗАГОРТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позагорта́ти.** *Стоять ті ліси понурі й недоступні; дерева їх позагортані в грубі кори* (Март., Тв., 1954, 52).

ПОЗАГОРТА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Обгорнути чим-небудь, замотати в щось усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Взяла діти, позагортала* (Сл. Гр.).

2. Загнути, заломивши краї, кінці чого-небудь (догори, назад і т. ін.) у багатьох місцях.

3. Загорнути на собі поли одягу (про всіх або багатьох). *Сісти, позагортавши поли кожуха.*

4. Заси́пати, заки́дати чим-небудь усе або багато чогось (ями, борозни і т. ін.). *Додолу трохи зерна розсипалося. Він помацки позагортав його землею* (Гр., I, 1963, 257); — *Напалять* [пастухи] *сухого картоплиння, а тоді понаносять картузами картоплі, позагортають у попіл і печуть* (Тют., Вир, 1964, 340).

ПОЗАГОРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* 1. Загоріти якийсь час.

2. Набути засмаги, стати смаглявим під дією сонячного проміння (про всіх або багатьох). *Густо, до блиску позагоряли криничани в дорозі* (Гончар, Таврія, 1952, 27).

ПОЗАГОРЯ́ТИСЯ, я́ються, *док.* Загорітися (про все або багато чого-небудь). *Та не встигли Горішні зорі на воді відбитись, Як над Сулою на ставних стовпах Позагорялись нижні електричні* (Вирган, В розп. літа, 1959, 245).

ПОЗАГóЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позагóювати.** * Образно. *Цілком зрозуміло,.. чому так швидко, за якийсь один рік після блокади,— позагоювані гарматні та бомбові рани на ленінградських будівлях* (Вишня, I, 1956, 301).

ПОЗАГóЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Загоїти все або багато чого-небудь.

ПОЗАГóЮВАТИСЯ, ються, *док.* Загоїтися (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАГРАБА́СТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Заграбастати все або багато чого-небудь. *Увірвалося глитаям. А то було собі найкращу землю позаграбастували на одрубах* (Цюпа, Три явори, 1958, 29).

ПОЗАГРИЗА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Загризти всіх або багатьох. *Ваші собаки вже скоро позагризають наших* (Сл. Гр.); *Коли б машина рушила була просто на вівчарок, вони миттю.. позагризали б нас як курчат* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 338).

2. *перен.* Замучити всіх або багатьох, набриднути докорами, лайкою всім або багатьом.

ПОЗАГРІБА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Загребти, зібрати в одне місце, в купу все або багато чого-небудь. *Позагрібати листя в саду.*

2. *перен., розм.* Загарбати, привласнити все або багато чого-небудь. — *А-а, танцюють і зараз вони* [пани] *поза границями. Хіба мало золота позагрібали?* (Головко, I, 1957, 255).

3. Гребучи, закопати, засипати, загорнути чим-небудь усе або багато чогось; протилежне повигрібати. *Ми паркан назад поставили, сліди позагрібали, в своїй кошарі зробили порядок* (Фр., IV, 1950, 19).

ПОЗАГРУЗА́ТИ, áємо, áєте, *док.* 1. Застрягнути, зав'язнути в якій-небудь густій, сипкій масі (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Довго йшли* [люди], *аж поки побачили татарських коней, що позагрузали в болоті* (Гр., Без хліба, 1958, 176); *Стоять натовпами.. сиві діди та бабусі, навіть такі вже древні, що аж дивно — як вони по такому снігу доплентались сюди, що не позагрузали* (Головко, II, 1957, 336); — *А що, будемо пити чи ще й похвалятися? Чи поніміли? А чи язики в медові позагрузали?* (Загреб., Диво, 1968, 116).

2. *розм.* Глибоко запуритися, опуститися кудись, ледве видніючись, визирати звідти (про все або багато чого-небудь). * Образно. *Положкий вогник віддзеркалювався в дідових очах, які глибоко позагрузали на жовтому лиці* (Гуц., Скупана.., 1965, 3).

ПОЗАГУБЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Загубити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАГУСА́ТИ, áє, *док.* Загуспути (про все або багато чого-небудь). * Образно. *Освітлені хмари.. брались малиново та багряно. Позагусали вони, закам'яніли низько, наче велетенське каміння* (Гуц., З горіха.., 1967, 26).

ПОЗА́Д [1], *присл.* Ззаду, за ким-, чим-небудь. *Офіцер гукнув на фельдфебеля. Той вислав пару москалів і, ставши один вперед, другий позад — повели вони Хомку шляхом на місто* (Мирний, IV, 1955, 201).

ПОЗА́Д [2], *прийм. з род. в.* 1. Уживається при вказуванні на предмет, особу, ззаду яких, на певній відстані від яких відбувається дія. *Нагнувся* [Гонта], *два трупи Невеликих взяв на плечі І, позад багару, Через мертвих переступа, Криється в пожарі За костьолом* (Шевч., I, 1963, 136); *Позад його щось зашелестіло* (Н.-Лев., II, 1956, 240); *Зиркаю я довкола, виджу, іде позад мене якийсь панок* (Фр., I, 1955, 371); *Противник поспішно відходив на Будапешт, мінуючи позад себе шосе* (Гончар, III, 1959, 231).

◇ **Залиша́ти (залиши́ти, лиша́ти, лиши́ти) поза́д се́бе** *що* — віддалятися, відходити від чого-небудь у процесі руху, розвитку; минати щось. *Ми збройну комуну пройшли і неп позад себе лишили* (Сос., I, 1957, 456).

2. Уживається при вказуванні на предмет, особу: а) за якими, по другий бік яких хто-, що-небудь перебуває, знаходиться або щось розміщене. [Сторож:] *То ж коняку, як загнуздаєш, так і повернеш куди хочеш, хоч і позад неї сидиш* (Гр., II, 1963, 517); *Сівачі — двоє дівчат і дід — стояли позад сівалок, доглядали за всім, що до них належало* (Ю. Янов., II, 1954, 130); б) за які, по другий бік яких спрямована дія. — *Ну то й що?* — *спитав Горпину Яків, стаючи перед нею гордо і закладаючи руки позад каптану* (Мирний, I, 1954, 266); *Парубок зиркає позад себе й визначає, що вершники їдуть не швидше, ніж він* (Стельмах, I, 1962, 76).

ПОЗАДАВА́ТИСЯ, аю́ся, ає́шся, *док., розм.* Задаватися якийсь час.

ПОЗАДА́ВНІЙ, я, є: **З позада́внього-да́вна,** *розм.*— з незапам'ятних часів, з давніх-давен. *Живі картини з позадавнього-давна виступали в хлоп'ячій голові* (Мирний, I, 1949, 211).

ПОЗАДИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позадира́ти.** *Лице мав грубе, майже чотирикутне, очі дивилися непевно спідлоба, на голові позадирана на всі боки стріха бурого волосся* (Мак., Вибр., 1954, 350).

ПОЗАДИРА́ТИ, áємо, áєте, *док., перех.* Піднести, підняти вгору що-небудь у великій кількості. *Усі ж то позадирали голови і дивляться, як пан Забрьоха, мов птах який заморський, летить попід небесами* (Кв.-Осн., II, 1956, 201); *Позадиравши хвости, бігли*

корови й телята (Козл., Пов. і опов., 1949, 121); // Відгорнути, заломити вгору краї або частини чого-небудь (покрівлі, одягу і т. ін.). — *Зараз повикидайте мені груші з пазух, бо я нарву кропиви та позадираю вам спіднички та дам таких груш, що ви не потрапите, кусою втікати* (Н.-Лев., II, 1956, 377).

◇ **Позадира́ти носи́ (го́лови)** — те саме, що **Заде́рти (задра́ти) но́са (ніс, ки́рпу, го́лову)** (про всіх або багатьох) (*див.* **задира́ти** [1]). *Козацька старшина.. позадирала тепер голови вгору* (Мирний, I, 1949, 182).

ПОЗАДИРА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Задертися догори (про що-небудь не одно або велику кількість чогось). *Бліді обличчя позадиралися вгору* (Мирний, II, 1954, 202); *Притьопав* [Мефодій Кулик].. *в постолах, що позадиралися, мов полозки, з порожнім лантухом через плече* (Гончар, II, 1959, 54).

ПОЗАДИХА́ТИСЯ, а́ється, а́смося, а́єтеся, *док.* Задихнутися (про всіх або багатьох). *Залишалося відчинити рубку й довідатись про долю шкіпера і стернового..— Може вони там позадихалися?* (Трубл., Шхуна.., 1940, 282).

ПОЗАДІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Задіти кудись усе або багато чого-небудь. *Ой чому ж ти, легіньку, та й не співаєш? Де ти свої співаночки та й позадіваєш?* (Сл. Гр.); *Один снаряд розірвався, розвалив кузню, відчикрижив і кудись позадіває чотири пальці з лівої руки майстра* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 133).

ПОЗАДКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* 1. Піти, полізти і т. ін. куди-небудь задом наперед, назад. *Бабуся позадкувала до дверей, махаючи руками* (Хижняк, Тамара, 1959, 262); *Коліями квапливо пропихав паровоз і, певне пройшовши стрілку, позадкував до ешелону* (Загреб., Європа 45, 1959, 90); // Податися назад (від несподіванки, злякавшись кого-, чого-небудь і т. ін.). *Мишастий* [кінь] *підвів голову й позадкував у голоблях* (Довж., I, 1958, 77); *Зупинився* [Євген] *і враз із виряченими очима позадкував від горбатого дідуся, який стояв на галявині* (Донч., VI, 1957, 24); // Відступити в бою, на війні. *Першими позадкували німецькі солдати, тоді гайдамаки схопились і кинулись тікати* (Панч, I, 1956, 324).

2. *перен.* Відмовитися від своїх думок, слів, намірів, обіцянок. — *Ну, скажу я вам зараз, що згодний. Не криюсь: хочеться мені так сказати... А раптом трапиться щось, і мені доведеться позадкувати* (Шовк., Інженери, 1956, 218); — *Все ясно,— говорила* [Ніна] *Максимові за вечірнім чаєм у своїй квартирі.— Павло перелякався і позадкував. Перелякався, що я справді з'явюся до нього* (Добр., Тече річка.., 1961, 209).

ПОЗА́ДНІЙ, я, є, *рідко.* Те саме, що **за́дній.**

ПОЗАДРИПУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., фам.* Задрипати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *І де ви ходили, що так спідниці позадрипували?* (Сл. Гр.).

ПОЗАДРИПУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., фам.* Задрипатися (про всіх або багатьох). *Бачите, як позадрипувалися? Усіцінку дорогу дощ мочив* (Сл. Гр.); *Цариця та паші бігали, бігали, плуталась у високій траві, позадрипувались по самий пояс і з тим вернулись у палац* (Н.-Лев., IV, 1956, 28).

ПОЗА́ДУ [1], *присл.* 1. Ззаду, за ким-, чим-небудь, на деякій відстані від когось, чогось. *Посідали пани у той повіз. Мене причепили позаду, на якомусь височенному причіпку* (Вовчок, I, 1955, 118); *Аж вийшовши з балки.., почув* [Захар], *як десь позаду загорохтіли вози* (Ле, Право.., 1957, 18); *Лише незначна частина публіки могла розміститись на лавах та табуретах, решта стояла позаду та по боках, збившись у тісний гурт* (Дмит., Наречена, 1959, 174); // Услід за ким-, чим-небудь; протилежне п о п е р е д у. *Попереду повагом виступали телята, а позаду ледве ноги волік Василь* (Мирний, IV, 1955, 27); // За спиною в когонебудь. *Перед паном Адамом — зв'язаний хлоп.. Видко роздертий в боротьбі комір і туго скручені позаду руки* (Коцюб., II, 1955, 258); *Чортопхайка виїжджає з двору. Ну, й добряче їздити на ній, аж очі* [хлопчика] *від задоволення заплющуються, а позаду вітер надимає дзвоном сорочину* (Стельмах, II, 1962, 130); // На одному з кінців чого-небудь (на противагу тому, що попереду). *Взялися тягти його* [ящик] *через поріг з кімнати. Ящик не піддавався. Ляля взялася попереду, батько позаду ..Виволокли ящик через поріг — і в кімнаті наче не лишилося нічого* (Гончар, IV, 1960, 46); — *Повний корабель, або фрегат, має троє мачт* [щогл]: *попереду фок-мачту, посередині грот-мачту й позаду крайц-мачту* (Ю. Янов., II, 1958, 79).

◇ **Залиша́ти (залиши́ти) поза́ду** *див.* **залиша́ти; Залиша́тися (залиши́тися) поза́ду** *див.* **залиша́тися; Зоста́ва́тися (зоста́тися) поза́ду** *див.* **зоста́ва́тися; Лиша́тися (лиши́тися) поза́ду** *див.* **лиша́тися.**

2. У минулому. *Смерть батька надзвичайно вразила його, але це було вже позаду* (Скл., Святослав, 1959, 20).

ПОЗА́ДУ [2], *прийм. з род. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу, на певній відстані від яких відбувається дія. — *Десь і нема, думаю, щасливішого над губернатора! Хороші пани й позаду його йшли, та все не так* (Кв.-Осн., II, 1956, 283); *Семен б'є поклони.. Коли він обітреться чолом об землю, крізь власні його ноги.. йому видно все, що діється позаду його* (Вас., I, 1959, 326); *Ішли* [Остап із братом] *позаду всіх на кілька кроків* (Головко, II, 1957, 535).

ПОЗАДУМУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Задумати зробити все або багато чого-небудь.

ПОЗАДУМУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Задуматися (про всіх або багатьох).

ПОЗАДУРЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Задурити всіх або багатьох.

◇ **Позаду́рювати го́лови** *кому* — те саме, що **Задури́ти го́лову** (всім або багатьом) (*див.* **заду́рювати**). [Вікла:] *І отакечки всім дівкам та не одній і молодиці позадурював* [Павло] *голови* (Кроп., II, 1958, 350).

ПОЗАДУШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Задушити всіх або багатьох.

ПОЗАЕКОНОМІ́ЧНИЙ, а, е. Не зв'язаний з економікою, із власністю на засоби виробництва. *Особиста залежність селян від поміщиків була знищена* [19 лютого 1861 р.], *але позаекономічний — феодальний — примус змінився економічним — буржуазним* (Іст. СРСР, II, 1957, 209).

ПОЗАЖИВА́ТИ, а́є, *док.* Зажити, загоїтися (про все або багато чого-небудь). — *Позаживали твої рани? — Затягаються* (Гончар, IV, 1960, 52).

ПОЗАЖУРЮВА́ТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Зажуритися (про всіх або багатьох). *Дівчата позажурювалися.*

ПОЗА́ЗДРИТИ, рю, риш. Док. до **за́здрити.** — *Круг Параскиці зробилося так просторо, що навіть попадя могла б їй позаздрити* (Коцюб., I, 1955, 276); *Ох, коли б скоріше, хлопче, мрії ті твої справдились, бо й на їх позаздрить може який-небудь злий божок...* (Л. Укр., I, 1951, 312); — *От кому найкраще жити — лісовикам,— вдихаючи яблуневий настій, позаздрив Григорій* (Стельмах, I, 1962, 72); *Я в труді його* [поета] *бачив не раз. Мабуть, кожен позаздрив би з нас Вмінню плідно, невтомно робити* (Воронько, Мирний

неспокій, 1960, 143); *Високо в небі плавав орел, і Марія позаздрила на його широкі крила* (Кучер, Чорноморці, 1956, 552).

ПОЗАЗДРИТИСЯ, рюся, ришся, *розм.* Док. до **за́здритися.** — *Стерво ти старе! Хто на тебе позаздриться?* (Хотк., II, 1966, 368).

ПОЗАЗЕ́МНИЙ, а, е. Який перебуває, розташований, існує, відбувається і т. ін. за межами Землі. *Мабуть, і в найзатятішого скептика в глибині душі жевріє думка про можливість зустрічі з позаземним життям* (Знання.., 4, 1968, 4); *Дальшим етапом на шляху освоєння космосу буде створення населеного супутника — позаземної станції з людьми* (Наука.., I, 1958, 5); *Позаземний політ.*

ПОЗАЗИВАТИ, а́ю. а́єш, *док., перех.* Завати всіх або багатьох.

ПОЗАЗНАВА́ТИСЯ [1], аємо́ся, аєте́ся, *док.* 1. Зазнатися (про всіх або багатьох).

2. *розм.* Зазнаватися якийсь час.

ПОЗАЗНАВА́ТИСЯ [2], аємо́ся, аєте́ся, *док., діал.* Познайомитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАЗУБРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Зазубрити все або багато чого-небудь.

ПОЗАЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Загризти до смерті всіх або багатьох; // Часто й дуже кусати, жалити (про комах). *Нас позаїдали комарі.*

2. *перен.* Замучити докорами, лайкою і т. ін. всіх або багатьох.

3. *чим і без додатка.* З'їсти що-небудь після чогось випитого або іншої страви (про всіх або багатьох).

4. *перев. безос.* Зачепити, стиснути, перешкоджаючи вільному рухові (багатьох предметів). *Механізми позаїдало.*

5. *діал.* З'їсти все або багато чого-небудь. *З хати не зосталося вже й сліду, дерево позаїдав скот* (Л. Янов., I, 1959, 317).

ПОЗАЇДА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* 1. Заїстися чим-небудь (про всіх або багатьох). *Діти якраз снідали... Смакують, аж позаїдалися* (Логв., Літа.., 1960, 8).

2. *тільки 3 ос.* Проникнути всередину, вглиб чого-небудь, в'їстися в щось (про все або багато чого-небудь). *Все її тіло розпухло, почорніло і злилося одним здоровенним гноянним струпом, коріння котрого глибоко позаїдалося всередину* (Мирний, I, 1954, 56); *Нігті позаїдалися.*

ПОЗАЇЖДЖА́ТИ [1], а́ємо, а́єте і **ПОЗАЇЗДИ́ТИ,** имо́, ите́, *док., неперех.* Заїхати куди-небудь (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Позаїжджати у двір; Позаїжджати далеко.*

ПОЗАЇЖДЖА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Заїздити, замучити, виснажити їздою всіх або багатьох. *А вже мої коні, Коні вороній позаїжджали* (Чуб., V, 1874, 1025).

ПОЗАЇЗДИ́ТИ *див.* **позаїжджа́ти** [1].

ПОЗАЙМА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позайма́ти.** *Я й думаю, а й справді, куди йти? ..Місця вже позаймані* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 50).

ПОЗАЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Узяти, обрати для користування, закріпити за собою або за кимнебудь усе або багато чогось. *Пани найкращі місця під себе позаймали, все найдорожче собі наздирали, а бідноту виперли аж на край міста* (Мирний, III, 1954, 105); *Анна.. подає знак слугам, щоб частували гостей, що вже позаймали свої місця* (Л. Укр., III, 1952, 403).

2. Заповнити собою все або багато чого-небудь (площу, ділянку, простір, місце і т. ін.). *Річко ж моя бистрая, Позаймала всі луги* (Чуб., V, 1874, 321); *З того часу зо стін (кажуть люди старі) Було знято «докірливі пики»; Зайві рамки кругом позаймали царі, Та поважні московські владики* (Граб., I, 1959, 174).

3. Зайняти всіх або багатьох корів, гусей і т. ін. *Усі воли позаймали, кривого лишили* (Сл. Гр.).

ПОЗАКА́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позака́чувати.** *Висока на зріст, рівна станом, .. з руками, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона була ніби намальована на білій стіні* (Н.-Лев., II, 1956, 272); *На плечі в нього було кілька вудочок і кошик; штани позакачувані, сорочка розстрестана* (Бойч., Молодість. 1949, 80).

ПОЗАКА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Закачати (рукави, холоші і т. ін.). *Василина приступила до столу, позакачувала рукави і почала наливати чай* (Н.-Лев., II, 1956, 64).

2. *тільки 3 ос., одн., перев. безос.* Викликати запаморочення, нудоту у всіх або багатьох (качкою на нерівній дорозі, на хвилях).

ПОЗАКВІТЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаквітчувати** і **позаквітчуватися.** *Коси у дрібушки позаплітувані і жовтими гвоздиками та барвінком позаквітчувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 17).

ПОЗАКВІТЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заквітчати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Дівчата кинулись до куща, одломили по маленькій гілці червоної калини з зеленим листям і позаквітчували собі голови* (Н.-Лев., II, 1956, 173).

ПОЗАКВІТЧУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Заквітчатися (про всіх або багатьох). *Квіток, було, назриваєм та позаквітчуємось, як молоді* (Вовчок, I, 1955, 103).

ПОЗАКИ́ДАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакида́ти** [1]. — *Не їдь, милий, горою ні низом, Бо позакидана Доріженька хмизом!* (Укр.. лір. пісні, 1958, 346).

ПОЗАКИ́ДАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакида́ти** [2].

ПОЗАКИДА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* Закидати чимнебудь усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Лісні духи оточили його* [озеро] *непрохідними колючими кущами, завалили камінням, позакидали глибокими мохами і болотом* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 242); // *безос. Випав великий сніг. Протоптані стежки позакидало, і від них не залишилося й сліду* (Чорн., Потік.., 1956, 114).

ПОЗАКИДА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Закинути кудись усе або багато чого-небудь. *Як так граться, то я й палички позакидаю* (Номис, 1864, № 3814); *До самого двору тими вінками величаємось. А вступаючи в двір, схопимо з себе, позакидаємо* (Вовчок, I, 1955, 103); *Взяла вона той мундир, роздерла й розшматувала і позакидала шматки у кущі* (Н.-Лев., I, 1956, 103); // Викинути як непотрібне. — *Жінок і дівчат щоб ні одної не було* [на полі]. *Щоб і сапи свої позакидали...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 375).

2. Різким рухом підняти вгору, відкинути, відвести назад, убік (голови, руки, ноги і т. ін.) (перев. про всіх або багатьох). *Молоді, чорняві скрипачі позакидали назад голови, так що на них ледве держались шапки* (Н.-Лев., I, 1956, 78).

3. Припинити займатися чимсь, закинути, забути все або багато чого-небудь. — *От так! що ж ми тепер робитимемо, коли книжки позакидали? — сказала Олеся* (Н.-Лев., III, 1956, 95).

4. *розм.* Помістити в яке-небудь приміщення для відгодовування (свійських птахів, гвардин) (усіх або багатьох). — *Гуси позакидала в кучу годувати к різдву* (Н.-Лев., III, 1956, 92).

ПОЗАКИПА́ТИ, а́є, *док.* 1. Нагрівшись, закипіти (про все або багато чого-небудь). *Уже всі чавуни позакипали* (Сл. Гр.).

2. *розм.* Перетворитися в згусток (у багатьох місцях) (про кров). [Я к і в:] *Кров на цепу позакипала!.. Що ж це діється?..* (Кроп., II, 1958, 482).

ПОЗАКИСА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Скиснути внаслідок бродіння (про все або багато чого-небудь).

2. *перен.* Втратити енергію, бадьорість, стати бездіяльним (про всіх або багатьох).

3. *розм.* Покритися виділеннями при запаленні, пошкодженні і т. ін. (про очі). * Образно. — *Бувало, ..мама гукають сестрі: — Доцю! Помий ікони. Протри святителям очі. Бачиш — позакисали* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 85).

ПОЗАКІ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закінчити за кілька прийомів, у різний час (усе або багато чого-небудь; про всіх або багатьох). —*А ті* [сини], *що в армії, теж тут позакінчували десятирічку* (Довж., III, 1960, 483); [Я к і в:] *А ти мені теж дивись, редакторе! Пишіть словами красивими, ви ж десятирічки позакінчували* (Зар., Антеї, 1961, 51); *Позакінчувати розпочаті справи.*

ПОЗАКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Покласти, засунути куди-небудь, за щось усе або багато чого-небудь. — *Хіба ми не тії ж козаки? — підхопила громада, позакладавши із зневагою руки за пояси* (П. Куліш, Вибр., 1969, 73); *Парубок плівся повагом, позакладавши руки назад себе* (Мирний, I, 1949, 126); *Понасипали* [есесівці] *снігові кучугури, полили їх водою, щоб стала крига. Позакладали міни* (Ю. Янов., I, 1954, 76).

2. *перех.* Заповнити чим-небудь отвори, заглибини, пустий простір і т. ін. скрізь або в багатьох місцях; // Наклавши чогось, закрити все або багато чого-небудь. *Соломія щільно позавішувала вікна укривалами, зсередини позакладала старими пальтами й свитками* (Кучер, Трудна любов, 1960, 126).

3. *перех.* Замкнути з допомогою засува, палиці і т. ін. або заставити чимсь усе або багато чого-небудь.

4. *перех. і неперех., безос., розм.* Про хворобливе відчуття заповненості в грудях, вухах, носі. [Д і д:] *Чую, що гомонять, та ніяк не розшолопаю, в чім річ, бо я в свій час був пушкарем, а тепер вуха так позакладало, що недочуваю* (К.-Карий, II, 1960, 91); — *Де ти тут почув моря шум, коли у вухах позакладало од скреготу й виття різців* (Автом., Щастя.., 1959, 82).

◇ **Вýха позакладáло** *див.* **вýхо; Позакладáло** *кому, безос., вульг.* — хто-небудь перестав чути, оглух. *А кунделі Мовчать, лежать собі смирненько, Неначебто усім їм там.. Позакладало...* (Гл., Вибр., 1951, 7); — *На власні очі бачив, своїми вухами чув, не позакладало ж мені!* (Стельмах, I, 1962, 388).

5. *перех.* Почати будувати все або багато чого-небудь.

6. *перех.* Віддати все або багато чого-небудь у заклад за позичені гроші і т. ін. — *Се моє діло: чи продав, чи позакладав,— не мішайтесь* (Кв.-Осн., II, 1956, 130).

ПОЗАКЛА́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакладáти.** *Член* [шкільної ради] *витяг якісь папери і порозкладав їх на столі. Коло їх ліг заялозений задачник Євтушевського з позакладаними в його папірцями* (Гр., I, 1963, 244).

ПОЗАКЛА́СНИЙ, а, е. Який проходить, здійснюється, відбувається не в класі, не під час класних занять. *Гімназія не могла задовольнити духовних потреб цієї молоді, от чому здібніші з них шукали розради в позакласному читанні* (Кол., Терен., 1959, 44); *Правильна організація позакласної роботи, нормальний режим дня в школах і групах продовженого дня сприяють поліпшенню виховання учнів* (Ком. Укр., 9, 1964, 76); // Вільний від занять у класі. *У 1837 р. Шевченко неофіціально в позакласний час почав відвідувати й рисувальні класи Академії художеств* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 21).

ПОЗАКЛА́СОВИЙ, а, е. Не пов'язаний із суспільними класами, який не виражає інтересів якого-небудь класу. *Позакласове базікання ліберальних інтелігентів та дрібнобуржуазних народників зметено геть з історичного шляху* (Ленін, 23, 1972, 380); — *В житті не існує мистецтва для мистецтва, не існує і творчості актора заради творчості, тому не існує і позакласових художників* (Мист., 3, 1959, 12).

ПОЗАКЛА́СОВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **позакла́совий.** *Художня література, якщо вона хотіла зрозуміти, відобразити свого сучасника, повинна була відкинути ілюзії надкласовості, позакласовості, розвінчані життям ілюзії* (Талант., 1958, 25); *Надпартійність і позакласовість, якими хизуються формалісти,— неіснуюча фікція* (Мист., 3, 1963, 12).

ПОЗАКЛЕ́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаклéювати.** *Вікна позаклеювані папером.*

ПОЗАКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Заклеїти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАКЛИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Закли́кати всіх або багатьох. [Р я б и н а:] *Гей, присяжний! Ідино позакликай сюда* [сюди] *з коршми* [корчми] *господарів, які там є!* (Фр., IX, 1952, 50).

ПОЗАКЛИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Заклясти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Поклали* [скарби] *і позаклинали* (Сл. Гр.).

ПОЗАКЛІТИ́ННИЙ, а, е. Який існує, міститься, розташований, відбувається і т. ін. за межами клітини. *Визначення об'єму позаклітинної рідини організму має істотне значення при вивченні змін водного обміну* (Укр. біох. ж., XXVIII, 3, 1956, 364); *Позаклітинні форми життя.*

ПОЗАКЛЯКА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Заклякнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Позаклякали коні на припонах по шию у воді* (Довж., Зач. Десна, 1957, 485); *Пальці позаклякали;* * Образно. *Коло порога, мов хмурі вартові, позаклякали тіні* (Кол., Терен., 1959, 308).

ПОЗАКЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заклювати всіх або багатьох.

ПОЗАКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Білі ніжки позаковували* [майори] (Чуб., V, 1874, 995); *Ватагу в її лісовій криївці обскочили три роти солдат. Сашку на місці повісили. Інших позаковували* (Фр., IV, 1950, 377).

ПОЗАКОЛИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заколисати всіх або багатьох.

ПОЗАКОЛИ́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заколихати всіх або багатьох.

ПОЗАКО́НКУРСНИЙ, а, е. Який не бере участі в конкурсі, не пов'язаний з його умовами, але показаний, здійснюваний під час конкурсу. *З переглянутих позаконкурсних стрічок найбільше враження справив радянський документальний фільм «Перший рейс до зірок»* (Мист., 5, 1961, 31); *Позаконкурсна програма фестивалю.*

ПОЗАКО́ПУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позако́пувати.** *Рівчаки давно вже були позакопувані,*

навіть і землю притоптали... (Коп., Подарунок, 1956, 10); *На стовпи, раніш позакопувані, стягли* [діти] *і прибивали ринви* (Головко, I, 1957, 196).

ПОЗАКÓПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закопати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Швидко весь свій рід* [сойок] *покличу І сю жолудь глупу.. Позакопуємо в землю, Щоб і слід затерся!* (Фр., XIII, 1954, 327); — *Позакопувати!* — *вказав нагайкою осавул на купу порубаних* (Гончар, II, 1959, 93); — *Я стовпи позакопував. Натягнете дріт — і готово* (Гуц., Скупана.., 1965, 203).

ПОЗАКОРЕНЕ́ВИЙ, а, е. Який здійснюється через листя, стовбур і т. ін., відбувається за межами кореневої системи рослини. *За прикладом СРСР в інших країнах теж рекомендують.. проводити позакореневе підживлення рослин обприскуванням їх слабкими розчинами марганцевих солей* (Наука.., 1, 1958, 57).

ПОЗАКОРЕНЕ́ВО. Присл. до **позакорене́вий.** *Посіви позакоренево підживлювали з літаків* (Хлібороб Укр., 7, 1967, 15).

ПОЗАКÓХУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Закохатися (про всіх або багатьох).

ПОЗАКÓЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакóчувати;** // *у знач. прикм. Цей закуток.. видавався їй особливо мальовничим. Його колоритність доповнювали дівчата з позакочуваними рукавами та підтиканими спідницями* (Вільде, Сестри.., 1958, 517).

ПОЗАКÓЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закотити все або багато чого-небудь. *Хуторяни, жаліючи чобіт, прийшли босі, позакочувавши штани вище колін* (Гончар, III, 1959, 222).

ПОЗАКÓЧУВАТИСЯ, уються, *док.* 1. Закотитися кудись (про все або багато чого-небудь).

◇ **Позакóчувались óчі [під лоб (лóба)]** — те саме, що **Закотúлися óчі [під лоб (лóба)]** *(див.* **закóчуватися).**

2. Загорнутися назовні; підгорнувшись, посунутися вище; засукатися (про краї одягу). *Рукави позакочувалися.*

ПОЗАКОШТÓРИСНИЙ, а, е. Не передбачений кошторисом, не введений у кошторис.

ПОЗАКРАДА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Закрастися (про всіх або багатьох). *Ніхто й не вгледів, як вони позакрадалися в садок* (Сл. Гр.).

ПОЗАКРА́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закрасити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Закреслити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Руданський у чорновику своєму навіть свідомо позакреслював ті строфи, які в нього надто близько збігалися з відповідними строфами «Светланы» Жуковського* (Крим., Вибр., 1965, 483).

ПОЗАКРИ́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакрива́ти.** *Віконниці, бачите, позакривані: ні сонце у вічі не лізе, ні мухи не кусають, от ми й заспались* (Стор., I, 1957, 185).

2. *у знач. прикм., рідко.* Те саме, що **закри́тий** 3. *Позакривані альтанки.*

ПОЗАКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Загородити, затулити і т. ін. все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Густе гілля позвішувалось з тинів на улиці й зовсім позакривало хати* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *Паничі захіхікали і, щоб вдержатись, позакривали роти кулаками* (Коцюб., I, 1955, 38); *Поприбираються, було* [дівчата], *в сукні, поодягають поверх їх керсетки, хустками позакривають на голові настобурчені «гейші» і.. ходять з кінця в кінець майдану* (Вас., I, 1959, 375).

2. Скласти, стулити все або багато чого-небудь, що розкрите, розгорнуте. *Мати позакривала віконниці, засвітила каганець та поставила на столі* (Тют., Вир, 1964, 387).

◇ **Позакрива́ти роти́** — те саме, що **Закри́ти ро́та (рот)** (усім або багатьом) *(див.* **закрива́ти**).

3. *перен.* Припинити діяльність усіх або багатьох, заборонити все або багато чого-небудь. *Позакривати школи.*

ПОЗАКРИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Накрити себе, прикритися чим-небудь (про всіх або багатьох); // Затулити (перев. руками) голову, очі, обличчя. *Позакривавшись комірами й понасувавши на очі шапки, стояли вони мовчки і чекали* (Вас., I, 1959, 91).

2. Згорнутися, стулитися (про все або багато чого-небудь, що розкрите, розгорнуте).

ПОЗАКРУ́ЧУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакру́чувати.** *Біля дверей два здоровенні вузлища лежать, в рядна позакручувані* (Тют., Вир, 1964, 168); *Ястшембський, .. з русявими завитими кучерями, з вусами, позакручуваними в кільця, не оступався од панни Броніслави ні на ступінь* (Н.-Лев., II, 1956, 77).

2. *у знач. прикм.* Який має вигляд спіралі. *Дівчинка.. тягла за собою на віз кілька.. довгих лозин* [винограду] *з делікатним лапатим листом та позакручуваними тоненькими вусиками* (Коцюб., I, 1955, 192); *Невістці Маріоли буде вже добре понад сорок, але кучері в неї ще чорні та позакручувані* (Вільде, Сестри.., 1958, 322).

ПОЗАКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Загвинтивши, закрутити все або багато чого-небудь. *Позакручувати крани.*

2. Обвивши, зав'язати навколо чогось або намотати на щось усе або багато чого-небудь.

3. Звити джгутом, зав'язати у вузол усе або багато чого-небудь; // Завити вуса, волосся і т. ін. *Позакручувавши уси, ідуть лавою* [парубки] (Кв.-Осн., II, 1956, 19); *Пан Зануда пригладив волосся на висках, намастивши його маслом, позакручував на лоб* (Н.-Лев., III, 1956, 344).

◇ **Гóлови позакру́чувати** — те саме, що **Гóлову закрути́ти** (всім або багатьом) *(див.* **голова́**). — *Ця Степка всім голови позакручувала... А я не вмію з хлопцями так, як вона...* (Зар., На.. світі, 1967, 320).

ПОЗАКРУ́ЧУВАТИСЯ, ується, *док.* 1. Скрутитися, завитися кільцями, загнутися на кінці (про все або багато чого-небудь). *Ледве з землі вилазить* [пшениця], *жовта і позакручувалась* (Стор., I, 1957, 32); *Волосся на голові позакручувалось густими кучерями* (II.-Лев., I, 1956, 466).

2. Загвинтитися (про все або багато чого-небудь).

3. *розм.* Пов'язатися, запнутися чим-небудь (про всіх або багатьох).

ПОЗАКУ́ПЛЮВАТИ *див.* **позакупóвувати.**

ПОЗАКУПЛЯ́ТИ *див.* **позакупóвувати.**

ПОЗАКУПÓВУВАТИ, ую, уєш *і розм.* **ПОЗАКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш *і* **ПОЗАКУ́ПЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Закупити все або багато чого-небудь. *Полонини позакуповували* [багатії] (Фр., IV, 1950, 27); [Кіндрат Антонович:] *Німці позакуплювали навкруги землі* (Кроп., II, 1958, 329).

ПОЗАКУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док.* 1. *перех.* Покрити пилом, запорошити все або багато чого-небудь. *Одежу позакурювали в дорозі* (Сл. Гр.).

2. *перех. і неперех.* Запаливши (люльки, цигарки і т. ін.), почати курити (про всіх або багатьох). *Подякували* [Чіпка з товаришами] *хазяїнам; позакурювали люльки, та й потягли з двору* (Мирний, II, 1954, 230); *Позакурювали* [в'язні] *махоркою, ходять, пихкають* (Тесл., З книги життя, 1949, 203).

ПОЗАКУТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Закутати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

2. *перен.* Щільно оповити, закрити, затягнути, роблячи невидимим усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох (про млу, туман, хмари і т. ін.). *Осіння мряка позакутувала все в свій сивий віддих* (Коб., II. 1956, 189).

ПОЗАКУТУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Закутатись (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАЛАГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Залагодити все або багато чого-небудь.

ПОЗАЛА́ЗИТИ, ить, имо, ите *і* **ПОЗАЛІЗА́ТИ,** а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Залізти, забратися куди-небудь (про всіх або багатьох). *Діти, позалазивши на піч, дрімають...* (Мирний, I, 1949, 327); *Чаплинські хлопчаки, які ще вище позалазили на дерева, щоб видніше було, незабаром загукали звідти на весь майдан* (Гончар, II, 1959, 365).

2. Зайти, протискуючись, або заповзти (про всіх або багатьох). *Позалазили братчики за стіл; обсіли на ослонах навкруги* (Мирний, I. 1949, 331); *Бродили* [хуторяни] *хутором, дудлили самогон, билися так, що кров цебеніла, як з биків, чи, позалазивши в холодок, грали в «хвильки», в «гарби», в «дурня» та точили різні побрехеньки* (Тют., Вир, 1964, 174).

3. Розміститися всередині чого-небудь (про всіх або багатьох). *Тихо, ясно. На чорному дворі все спить, і собаки навіть позалазили в свої конури* (Мирний, IV, 1955, 179); — *Ми позалізали в сіно* (Ю. Янов., II, 1958, 113); *Метелики, жучки, павуки позалазили в різні щілинки* (Коп., Як вони.., 1948, 72).

ПОЗАЛАТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позала́тувати;** // *у знач. прикм. Чумарчина в дірках на йому, картуз аж рудий — виношений такий,— колина позалатувані, чоботи стоптані...* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 3).

ПОЗАЛА́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Залатати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Звелів нам* [батько] *забрати всі книжки, а також сорочки та одежу, щоб дома позалатувать те, що подерлося чи попоролося...* (Збірник про Кроп., 1955, 20); — *Ну, позалатувала трохи.— оглядаючи ватянку, сказала вона* (Головко, II, 1957, 576); * Образно. *Що ж, мій грунтик.. Варт був ринських зо п'ятсот,— Та, пригнічений недолею, Сто-м позичив в банку от. Позалатував прогалини,— Не лишилось і гроша* (Фр., XIII, 1954, 96).

ПОЗАЛАШТУНКО́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **залаштунко́вий:** закулісний. *За лінією фронту, на заході, ведеться безперестанку позалаштункова гра, куються нові і нові плани придушення Радянської Республіки* (Еллан, II, 1958, 235).

ПОЗАЛЕ́ЖУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Залежатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАЛИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позалива́ти;** // *у знач. прикм. В пекарні було неохайно.. На позаливаній долівці стояв цебер, повний помий, валялись під ногами мокрі мийки, ганчірки, лушпиння з бараболі* (Коцюб., I, 1955, 64).

ПОЗАЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Залити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Позаливала вода луки, луги, позносила млини, навіть позаливала хати, що стояли низько, над водою* (Н.-Лев., I, 1956, 69); *Серед делегатів навіть турбота: не позаливала б повінь дороги назад, поналивае балки — не пройдеш* (Гончар, II, 1959, 175); // *безос. Почалася глибока осінь, болота в нейтральній зоні позаливало водою, шляхи розмило* (Скл., Легенд. начлив. 1957, 44).

Піт позаливає (позаливав) о́чі (лице́ *і т. ін.);* **По́том о́чі позаливало** — те саме, що **Піт залив о́чі (лице́** *і т. ін.) (див.* **залива́ти).** [Степан:] *Вчора цілий день мордувався* [з речами] — *легко сказати, і на теліжці, і на вокзалі, і на поїзді — аж потом очі позаливало* (Коч., II, 1956, 460).

2. Облити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Другий лист від Лавріна.. було написано олівцем, і знову чорне чорнило позаливало багато солдатських рядків* (Донч., III, 1956, 116).

◇ **Позаливати о́чі** — те саме, що **Зали́ти о́чі** *(див.* **залива́ти).** *Горілку пити, гуляти — Махамед усім п'янюгам привід дає. Позаливають очі та шкоду, капості людям роблять* (Мирний, I, 1949, 213); **Позаливати о́чі (роти́) горі́лкою** — частуючи горілкою, вином і т. ін., примусити замовкнути всіх або багатьох. *Писарчук та староста крутять так, щоб їх своїй вигоді повернути, .. а після, як виявиться та не доліччаться грошей, то вони .. всім.. очі горілкою позаливають* (Григ., Вибр., 1959, 260); *Громада була озвалась, то багатирь* [багатир] *зараз їй горілкою роти позаливав* (Сл. Гр.).

ПОЗАЛИЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зализати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАЛИПА́ТИ, а́є, *док.* Залипнути (про все або багато чого-небудь). *Позалипали* [снігом] *кожухи, хустки, бороди* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 5).

ПОЗАЛИЦЯТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док.* Залицятися якийсь час. *Леонід Семенович був радий побалакати з Ватею й позалицятись до неї* (Н.-Лев., IV, 1956, 105); *Такий серцеїд, як Павло, не міг пропустити нагоди, щоб не позалицятися до молодої жінки* (Збан., Переджнив'я, 1955, 278).

ПОЗАЛИЧКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., буд.* Заличкувати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАЛИША́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Залишити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Чимало було.. різних городян, що позалишали далекі свої міста, аби лишень врятувати життя* (Довж., I, 1958, 374); *Як би він хотів, щоб усі були тут, кого він позалишав на шляху* [до перемоги]! (Гончар, III, 1959, 420).

ПОЗАЛИША́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Залишитися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Дівчата позалишалися на своїх місцях.*

2. Не змінити свого стану, не змінитися (про всіх або багатьох).

3. Зберегтися, уціліти, не зникнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Починається чудова осінь.. На грядках часом іще позалишались баклажани, великі, червоні, аж горять* (Мик., II, 1957, 128); *Як оглашення, фрау кидалася від шафи до шафи, тягла звідтіль усе, що там позалишалося з одягу, зривала з вікон гардини, зі стін — килими* (Грим., Кавалер.., 1955, 328); *Сонце виснажилося за літо, і настала на землі така зима, що повимерзали в людей садки, і самі вони ледве живі позалишались* (Вишня, I, 1956, 202).

4. Залишитися без кого-, чого-небудь, втратити когось, щось (про всіх або багатьох).

ПОЗАЛІЗА́ТИ *див.* **позала́зити.**

ПОЗАЛІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Залікувати все або багато чого-небудь.

2. *розм.* Неправильно лікуючи, довести до смерті всіх або багатьох.

ПОЗАЛІКО́ВУВАТИСЯ, ується, *док.* Залікуватися (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАЛІМІТНИЙ, а, е. Який не входить у ліміт, іде понад ліміт. *Позалімітні затрати.*

ПОЗАЛІПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаліплювати.** *Обдертий* [дім], *..поодинокі шиби вікон позаліплювані папером* (Коб., I, 1956, 405); *Тисячами шибок, позаліплюваних навхрест паперовими стрічками, дивилося непорушне місто на розгривожений людський мурашник* (Гончар, IV, 1960, 31).

ПОЗАЛІПЛЮВАТИ, юю, ююш, *док., перех.* Залінити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Сніг позаліплював очі.*

ПОЗАЛІТА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Залетіти далеко або здійнятися дуже високо (про всіх або багато птахів, комах та ін.). *Як обтинають крильця пташечкам, щоб вони не позаліталн, так і її небогу, приборкали, одняви од неї власну волю* (Стор., I, 1957, 368); *Тетеря й рябчик, що колись, Було, і ліку їм не знали, .. У інший край позаліталн* (Щог., Поезії, 1958, 359).

2. *перен., розм.* Заскочити, забігти куди-небудь на якийсь час (про всіх або багатьох).

ПОЗАЛУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Залучити всіх або багатьох.

ПОЗАЛЯГА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Залягти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Позалягали* [повстанці] *за старі дуби, за білокорі берези, і виблискують огнем* (Ірчан, II, 1958, 80); * Образно. *Уже смеркало. На горбах піщаних Глибокі зморшки тьми позалягали* (Вирган, В розп. літа, 1959, 245).

ПОЗАЛЯКУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Залякати всіх або багатьох. *Позалякував дітей так, що й духу його бояться* (Сл. Гр.).

ПОЗАЛЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заляпати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Киплячий куліш чисто позаляпував їм очі* (Сл. Гр.).

ПОЗАЛЯ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Заляпатися (про всіх або багатьох; у багатьох місцях). *Де це так грязею* [грязию] *позаляпувалися?* (Сл. Гр.).

ПОЗАМА́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позама́зувати.** *Молодиці вештались, приймаючи з столу позамазувані тарілки та ставлячи на стіл чисті* (Н.-Лев., IV, 1956, 104); // **позама́зувано,** *безос. присудк. сл. Піч була з зелених водолазьких кахлів, та на спаях червоною глиною позамазувано* (Кв.-Осн., II, 1956, 320).

ПОЗАМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Замазати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *Такі хати виробляють у нас на радянському заводі. Тут усе злагоджено загодя так, що треба тільки скласти, дещо позамазувати — і все... Тут і піч, і вікна, й двері...* (Коп., Хата хлопчика., 1957, 14); *Покликала* [Галочка] *зараз паньмичку* [наймичку] *і звеліла усю ту глину на печі, що поколупалася, стерти та новою позамазувати* (Кв.-Осн., II, 1956, 319).

◇ **Позама́зувати роті́** *кому* — те саме, що **Зама́зати ро́та** (всім або багатьом) *(див.* **зама́зувати**). *Хай собі довгі язики що хочуть говорять: ротів людям не позамазуєш* (Мирний, IV, 1955, 296).

2. Забруднити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Сховайте* [книжки] *десь добре, на самісіньке дно в скрині, щоб не позамазували їх руками всякі нечепурні читальники та читальниці* (Н.-Лев., IV, 1956, 339).

ПОЗАМА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Замазатися (про всіх або багатьох: у багатьох місцях).

ПОЗАМАЛЬОВУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Замалювати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. * Образно. *Під ніч потис мороз, позамальовував шиби.. дивними квітами* (Фр., VIII, 1952, 344).

ПОЗАМА́НЮВАТИ, юю, ююш, *док., перех.* Замаанити всіх або багатьох.

ПОЗАМА́ТКОВИЙ, а, е: △ **Позама́ткова вагі́тність** — розвиток запліднепої яйцеклітини поза маткою. *Позаматкова вагітність завжди загрожує внутрішньою кровотечею, небезпечною для життя* (Фіз. вихов., 1954, 42).

ПОЗАМЕ́ЖНИЙ, а, е. Який міститься, відбувається, протікає і т. ін. поза (за) межами чого-небудь. *Тривале збудження кори головного мозку у дітей і підлітків може призвести до перезбудження і до розвитку явищ так званого позамежного гальмування* (Шк. гігієна, 1954, 55).

ПОЗАМЕРЗА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Замерзнути (про все або багато чого-небудь: у багатьох місцях). *Калюжки, що звечора позамерзали, одтали, тихо вода дзюрчить* (Мирний, III, 1954, 61); *Вікна позамерзали й не пропускали навіть передвечірнього проміння* (Еллан, II, 1958, 9); *Колонка стояла на горбику, тут було слизько, розлита вода позамерзала, легко було впасти* (Сенч., Опов., 1959, 11).

2. Змерзнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). — *Уже наші дівчата вулицю збирають!.. Такі дурні... який холод, а вони співають .. Як у них і роти не позамерзають?* (Мирний, II, 1954, 210).

3. Загинути, вмерти від холоду (про всіх або багатьох). *Захолоне земля, позамерзають у ріках риби...* (Гончар, III, 1959, 124).

ПОЗАМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Замити все або багато чого-небудь. *Позамивати рани.*

ПОЗАМИВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Замитися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Слова* [на хрестах] *дощем позамивались...* (Шевч., II, 1963, 230).

ПОЗАМИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позамика́ти.** *По вулицях — мертва порожнеча: ятки і крамниці позамикані, вікна і двері позабивані дошками* (Вас., Опов., 1947, 45); *Та не по лісі горе ходить — Людей мордує лихоліття: Скрізь позамикані заводи, Усюди повне безробіття..* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 310); *Знали тільки* [люди], *що в його все було на запорі — позапиране, позамикане...* (Мирний, I, 1949, 238).

ПОЗАМИКА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОЗАМИ́КУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Замкнути, зачинити на замок, ключ, засув і т. ін. все або багато чого-небудь. *Позамикав хазяїн замки, дав їм* [наймитам] *кожному по полтинику і сказав, щоб ішли собі гулять, куди хто хоче* (Кв.-Осн., II, 1956, 404); *Терентій Корнійович позамикав шухляди, погасив електрику* (Гур., Наша молодість, 1949, 383).

2. Зачинити в приміщенні, замкнувши всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. [Монтаньяр:] *Не вільно розмовляти, громадяни! Вже спати час. Позамикаю всіх* (Л. Укр., II, 1951, 165).

ПОЗАМИКА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся *і рідко* **ПОЗАМИ́КУВАТИСЯ,** уєтьcя, уємося, уєтеся, *док.* 1. Стати замкнутим, зачиненим на замок, ключ, засув і т. ін. (про все або багато чого-небудь). *Позамикалися, позачинялися столярні двері великого будинку* (Мирний, IV, 1955, 205).

2. Зачинитися в приміщенні, замкнувшись (про всіх або багатьох). *А люди бідні в селі, Неначе злякані ягнята, Позамикалися у хатах Та й мруть* (Шевч., II, 1963, 171).

3. *розм.* Те саме, що **позамика́ти** 1. *Дівка позамикалась і лягла спать* (Сл. Гр.).

ПОЗАМІ́КУВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позамі́кувати.** *Округ стола стільчики сідати, попід стінами шафи високі позамикувані, ряд вікон на улицю — та й усе* (Вовчок, І, 1955, 373); // **позамі́кувано,** *безос. присудк. сл. Якось бувши в однім районі, я звернув увагу, що клуби по селах здебільша позамикувано* (Вишня, II, 1956, 366).

ПОЗАМІ́КУВАТИ *див.* **позамика́ти.**

ПОЗАМІ́КУВАТИСЯ *див.* **позамика́тися.**

ПОЗАМИНУЛИ́Й, а, е. Який безпосередньо передує минулому (про який-небудь проміжок часу). *Сидячи на призьбі удвох з Улькою, згадували безтурботні дні позаминулого літа* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 156); — *Де ви були, Гайдай, позаминулої ночі?* (Донч., V, 1957, 508).

ПОЗАМИРА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Замерти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАМІ́НЮВАТИ *див.* **позаміня́ти.**

ПОЗАМІ́НЯТИ, я́ю, я́єш і **ПОЗАМІ́НЮВАТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Замінити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАМІ́СЬКИ́Й, а́, е́. Те саме, що **заміськи́й.** *Позаміський готель.*

ПОЗАМІТА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаміта́ти.** *В ярузі, над позамітаними снігом хатами, піднімаються сиві стовпи диму* (Вирган, В розп. літа, 1959, 293); // **позамі́тано,** *безос. присудк. сл. На обійстю було чисто й позамітано, як на току* (Кобр., Вибр., 1954, 151); *У кімнаті було чисто позамітано* (Ков., Світ... 1960, 6).

ПОЗАМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Замести все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Андрій позамітає покої, внесе самовар, піде куди часом треба — ото і вся його робота* (Коцюб., І, 1955, 446); *Семениха взяла віник перед піччю позамітати* (Март., Тв., 1954, 99); [Кряж:] *Горе мені з цими дівками! До хати йдіть, позамітайте.. Та швидше!* (Зар., Антеї, 1962, 209).

◇ **Позаміта́ти сліди́** — те саме, що **Замести́ сліди́** (всі або багато з них) *(див.* **заміта́ти).** *Даремно думають оунівські кривавi упирі, які вовтузяться по закордонах.., що позамітали сліди своїх злочинів.. Ні, всі їх злочини постали перед народом* (Мельн., Коли кров.., 1960, 165).

2. *перех.* Покрити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох чим-небудь сипким (снігом, піском і т. ін.). *Цілісіньку ніч гуляла метелиця, перетнула білими переметами вулиці, позамітала садки* (Юхвід, Оля, 1959, 251); // *безос. Надворі була така завірюха, що зовсім позамітало шляхи* (Н.-Лев., II, 1956, 73); *Снігу намело так багато, що й тинів не видно. Все позамітало* (Коп., Як вони.., 1948, 100).

ПОЗАМІЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Замітити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Скажіть мені, паничі,— ви люди вчені,— як то можна розумом збагнуть так багацько наук? І все те позамічати напам'ять* (Н.-Лев., І, 1956, 359).

ПОЗАМІ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Замісити все або багато чого-небудь.

ПОЗАМІ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Замішати все або багато чого-небудь.

ПОЗАМЛІВА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Замліти, затерпнути (про все або багато чого-небудь).

2. Завмерти (про всіх або багатьох).

ПОЗАМОВКА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте *і рідко* **ПОЗАМОВКНУТИ,** не, немо, нете, *док.* Замовкнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Чому, брати, позамовкали, Хіба для згадок ніч мала?* (Нагн., Вибр., 1957, 181); *Всі позамовкали,— ніби вимерли. Мовчать репродуктори, не подає голосу телефон* (Собко, Срібний корабель, 1961, 83); *В горах і долинах пісні позамовкли* (Щог., Поезії, 1958, 215).

ПОЗАМО́ВКНУТИ *див.* **позамовка́ти.**

ПОЗАМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док.* 1. *перех.* Замовити все або багато чого-небудь.

2. *перех. і без додатка, етн.* Заговорити від чого-небудь лихого, від хвороби і т. ін. усіх або багатьох; зробити невразливим до якої-небудь загрози, небезпеки все або багато чогось. *Позамовляти пістолети.*

ПОЗАМОКА́ТИ, а́є, а́ємо, а́сте, *док.* Замокнути (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАМОРДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Замордувати всіх або багатьох.

ПОЗАМОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заморозити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАМО́ТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позамо́тувати.** *Вона* [черниця].. *так у чорні завивала позамотувана, що тільки.. очі блищать* (Вовчок, VI, 1956, 325); *Позамотувані до очей шарфами й хустками, з червоними носами солдати тільки переступили поріг* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 49).

ПОЗАМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Замотати в що-небудь, закутати чимсь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *У поході вони одягли.. теплі шапки, позамотували голови і шиї теплими хустками* (Скл., Карпати, II, 1954, 183).

ПОЗАМОТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Замотатися в що-небудь, закутатися чимсь (про всіх або багатьох). *Поскулювались* [діти], *позамотувались, сплять* (Вас., II, 1959, 138); *Морозно вночі. Позамотувалося Батийове військо в кожухи, у шкури* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 475).

ПОЗАМУЛЮ́ВАТИ, ює, *док., перех.* Замулити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. [Роман:] *У книжках пишуть.., що засухи відтоді настали, як повирублювали ліси та позамулювали річки...* (Кроп., II, 1958, 13); // *безос. Ринула злива ..Позамулювало луки, позатягувало копиці сіна* (Горд., Цвіти.., 1951, 21).

ПОЗАМУЛЮ́ВАТИСЯ [1], ю́ється, *док.* Замулитися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Над річкою городи позамулювались* (Сл. Гр.).

ПОЗАМУЛЮ́ВАТИСЯ [2], ю́ються, *док., діал.* Натерти шию ярмом (про всіх або багато волів). *Воли позамулювались; треба тую сірку брать, що з вовни, та волам шиї парить, щоб погоїлись* (Укр.. казки, 1951, 383).

ПОЗАМУРЗУВА́НИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позаму́рзувати** і **позаму́рзуватися.** *Діти, як опудала, позамурзувані ходять* (Сл. Гр.).

ПОЗАМУ́РЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Замурзати в багатьох місцях. *Діти позамурзували щоки соком.*

ПОЗАМУРЗУВАТИСЯ, уємося, уєтеся. *док., розм.* Замурзатися (про всіх або багатьох). *Ой як же ви позамурзувалися, діточки!* (Сл. Гр.).

ПОЗАМУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Замурувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Де були вікна,— позамуровував* (Сл. Гр.); // *перен.* Покрити льодом, інеєм шибки, вікна і т. ін. *Мороз малі віконця позамуровував* (Мирний, І, 1949, 162); // *безос. Тепло аж проситься в душу — тим щиріше, що вікна геть позамуровувало* (Свидн., Люборацькі, 1955, 176).

ПОЗАМУРО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* 1. Стати замурованим (про все або багато чого-небудь).

2. Замуруватися (у 2 знач.) (про всіх або багатьох); // *перен.* Віддати перевагу самітному, відлюд-

ному проживанню, безвихідному перебуванню де-небудь (про всіх або багатьох). *Можна почувати себе якось в квадраті одиноким (себто непотрібним), коли навколо всі давні друзі позамуровуються в своїх родинних твердинях* (Л. Укр., V, 1956, 198).

ПОЗАМУ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаму́чувати.** *Чоловік голодний, обірваний; дітки позамучувані* (Тесл., З книги життя, 1949, 152).

ПОЗАМУ́ЧУВАТИ, ую, ує́ш. *док., перех.* Замучити всіх або багатьох. *Вони обидва такі катюги: жінок своїх чисто позамучували* (Сл. Гр.).

ПОЗАНОСИ́ТИ, о́шу, о́сиш, *док., перех.* 1. Занести все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

2. Засипати чимсь усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях; // *безос. Сніг такий глибокий випав, що позаносило хати ущерть з димарями* (Збірник про Кроп., 1955, 19); // Заповнити або покрити змитими часточками грунту, піску; // *безос. Місцями й позаносило її* [низину] *напровесні мулом із проваля* (Крот., Синн.., 1948, 57).

ПОЗАО́РЮВАТИ, юю, ює́ш, *док., перех.* Заорати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАО́ЧІ, *присл.* За відсутності особи, якої що-небудь стосується; заочі. — *Не сумніваюся, що знайдуться такі, що в очі мені підлещуються, а позаочі будуть кидати на мене болотом* (Фр., VI, 1951, 382); *В батальйоні позаочі Кармазина частіше величали просто Іваном Антоновичем* (Гончар, III, 1959, 198).

ПОЗАО́ЧНИЙ, а, е. Який відбувається за відсутності особи, якої що-небудь стосується; заочний.

ПОЗАО́ЧНО. Присл. до **позао́чний.** *Позаочно лаяв* [пан] *їх* [селян] *і злодіями й розбишаками* (Фр., VIII, 1952, 29);— *Та хіба ж вони* [козаки] *тебе послухають позаочно?* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 187).

ПОЗАПАДА́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **позапада́ти.** *Сам Грицько, .. з худим обличчям, поритим зморшками, .. і з глибоко позападалими сірими очима, здавався старішим, ніж був справді* (Гр., II, 1963, 353).

ПОЗАПАДА́ТИ, а́є, *док.* 1. Запасти, опуститися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Позападали могили.*

2. Запасти, ввалитися (про очі, щоки, боки і т. ін.). *Очища* [у Харона] *в лоб позападали* (Котл., I, 1952, 130); *Щоки його* [Кавуна] *позападали, рум'янець зник, ніс загострився* (Н.-Лев., II, 1956, 211); *У корів позападали боки* (Кучер, Прощай.., 1957, 174).

3. Провалитися, заглибитися кудись (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Стіни* [хатини] *покривились і позападали в землю* (Фр., VIII, 1952, 342).

ПОЗАПАДА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Запастися, опуститися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

2. Те саме, що **позапада́ти** 2; ввалитися. *Її сині очі позападалися, її біле личко потемніло* (Черемш., Тв., 1960, 211); *Мама Бейбі схудла, старі щоки позападалися* (Ірчан, II, 1958, 149).

3. Те саме, що **позапада́ти** 3; провалитися. — *Наведи* [Саво] *сорому на нас та на нашу хату, аби ми живцем у землю позападалися!* (Коб., II, 1956, 136); * У порівн. *Муровані, похмурі дорфи* [села]... *Лежали, мовби позападавшись в землю, відгородившись один від одного валами крутих горбів* (Гончар, III, 1959, 376).

ПОЗАПАКО́ВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позапако́вувати.** *Повозки стоять, понакладувані ящики, коробки, і усе з товаром, і усе позапаковувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 402).

ПОЗАПАКО́ВУВАТИ, ую, ує́ш, *док., перех.* Запакувати все або багато чого-небудь.

ПОЗАПА́ЛЮВАТИ, юю, ює́ш, *док., перех.* 1. Запалити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Панько позастромлював у попровірчувані дірки патрони.— Ну, хлопці,— гайда в цебер! Я зараз позапалюю гноти* (Гр., I, 1963, 369).

2. Почати палити цигарки, люльки і т. ін. (про всіх або багатьох). *Молоді пляничі позапалювали цигарки* (Н.-Лев., II, 1956, 56).

ПОЗАПАРЛА́МЕНТСЬКИЙ, а, е. Який здійснюється, відбувається поза парламентом; не пов'язаний з парламентом. *..соціал-демократи в парламентах повинні користуватися своїм становищем не тільки для виступів у парламентах, але й для всебічного позапарламентського сприяння нелегальній організації і революційній боротьбі робітників..* (Ленін, 27, 1972, 273).

ПОЗАПАРТІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який існує поза партією, не пов'язаний з нею, не виражає інтересів якоїнебудь партії. *Позапартійна фракція.*

2. Який не має відношення до партії. [Горицвіт:] *Ти вибач, Петю, що я з позапартійними справами...* (Корн., II, 1955, 307); // Який не є членом партії; безпартійний. — *Комуністи, вперед, за мною.— І за ним пішли всі. П'ятеро комуністів, чотири комсомольці і двадцять шість позапартійних бійців* (Рибак, Час.., 1960, 769).

ПОЗАПАСКУ́ДЖУВАТИ, ую, ує́ш, *док., перех., розм.* Запаскудити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАПАСКУДЖУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док., розм.* Запаскудитися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

ПОЗАПЕЧА́ТУВАТИ, ую, ує́ш, *док., перех.* Запечатати все або багато чого-небудь. *Справник.. позапечатував* [комори], *і приказав голові.., щоб ніхто не розпечатав* (Кв.-Осн., II, 1956, 141).

ПОЗАПИНА́НИЙ а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позапина́ти.** *Шатро всередині було позапинане килимами* (Н.-Лев., III, 1956, 275); *Тютюновий дим заволікав усе навколо, збільшуючи морок кімнати, до якої і без того ледве пробивалося світло із кількох цілих шибок, позабиваних дошками та позапинаних ганчір'ям вікон* (Досв., Вибр., 1959, 174); // **позапи́нано,** *безос. присудк. сл. В хаті світиться, вікна позапинано смугастими завісками* (Ле, Історія радості, 1947, 314).

ПОЗАПИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Запнути все або багато чого-небудь. *Катерина похапцем позапинала вікна, засвітила гасничок* (Стельмах, Правда.., 1961, 80); * Образно. *Вечір позапинав вікна синім полотном* (Ю. Янов., II, 1958, 99).

2. Загорнути поли одягу чи застебнути все або багато чого-небудь. *Позапинати кожухи.*

ПОЗАПИНА́ТИСЯ [1], а́ємося, а́єтеся. *док.* 1. Запнутися (про всіх або багатьох). *Позапинатися хустками;* * Образно. *Земля вже протряхла, картопляні кущі позапинались білими хустинками цвіту* (Донч., VI, 1957, 303).

2. Закутатися (про всіх або багатьох). *Позапинавшись у плащі, рибалки мовчки стежили за вогниками, що мигтіли в морі* (Трубл., Шхуна.., 1940, 26); // Застебнути всі гудзики. *Позапинавсь на всі гудзики.*

ПОЗАПИНА́ТИСЯ [2], а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* Зачепитися за що-небудь (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Острими кінцями він* [камінь] *позапинався за виступаючі роги обривів* (Фр., VI, 1951, 117).

ПОЗАПИ́РАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позапира́ти** [1]. *Ані звуку, ані голосу, ані сліду живої*

людини, тільки замкнені двері, позапирані і фіранками позаслонювані вікна манять до себе (Фр., VII, 1951, 126); // **позапи́рано,** *безос. присудк. сл.* [Павло:] *Хіба не можна хапнуть* [цукор]? [Горпина:] *Чорта лисого хапнеш, коли все позапирано* (Кроп., II, 1958, 239); — *Нічого ані купити, ані тобі продати — хіба з-під поли, .. Все позамикано, позапирано* (Еллан, II, 1958, 7).

ПОЗАПИРА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Заперти, замкнути на замок, засув і т. ін. все або багато чого-небудь. *Сидільні* [прикажчики] *позапирають лавки, писарі з канцелярії покинуть писати.., усі ж то лавою йдуть... куди ж то? На Ганчарівку* (Кв.-Осн., II, 1956, 310); *Погасив у канцелярії світло; позапирав вікна, двері,— пішов* (Тесл., З книги життя, 1949, 185); *А Іван порадив їм: — Коли чорти зайдуть у бочки, то ви позапирайте їх колодицями* [колодками] *й позамикайте* (Казки Буковини.., 1968, 184).

2. Заперти, замкнути в якомусь місці, приміщенні всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Зібравши всіх* [Чіпку, Лушню, Пацюка, Матню] *докупи, голова поміркував з писарем та й позапирали їх у чорну* (Мирний, I, 1949, 291).

ПОЗАПИРА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., перех.* Запрати все або багато чого-небудь.

ПОЗАПИРА́ТИСЯ, а́смося, а́стеся, *док., розм.* Запертися в приміщенні (про всіх або багатьох). *Говорили бідні люди: — Свято нині, свято. Багачі позапирались на замок у хатах* (Забашта, Вибр., 1958, 194).

ПОЗАПИ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позапи́сувати.** — *От подивись, які чудові пісні українського народу позаписувані оце недавно* (Н.-Лев., I, 1956, 403); // **позапи́сувано,** *безос. присудк. сл. Тільки зупинився* [Захар] *в другій кімнаті біля високих диктових таблиць, на яких було позаписувано якісь безсистемні слова* (Кучер, Трудна любов, 1960, 113).

ПОЗАПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Записати все або багато чого-небудь. *Незабаром покликали пристава, понятих, випитали, що було треба, позаписували все й Оксану арештували* (Л. Янов., I, 1959, 49); *Учні мені.. позаписували силу етнографічного матеріалу* (Вас., IV, 1960, 43).

2. Вписати у список, реєстр і т. ін. всіх або багатьох. *Він не спитав вербівців про пашпорти* [паспорти].. *і тільки позаписував їх імення і прізвища* (Н.-Лев., II, 1956, 200); // Зарахувати до певного соціального стану, професійної групи і т. ін. всіх або багатьох. *Пристав не спитав їх* [бурлаків], *звідкіль вони і хто вони, і позаписував їх міщанами в посад Кривду* (Н.-Лев., II, 1956, 220).

ПОЗАПИ́СУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Записатися (про всіх або багатьох).

ПОЗАПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Запхнути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Чемодани? Вони не цікавили її. Могою позапихала їх під Орисине ліжко* (Тют., Вир, 1964, 456); *Василько мав завдання.. зайти в церкву і тихенько людям позапихати в кишені кожухів чи де вже прийдеться ті летючки* (Турч., Зорі.., 1950, 71).

ПОЗАПІЗНЮВА́ТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Запізнитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАПІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Запекти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Ей! Вони золото в хліб позапікали!* (Гончар, II, 1959, 73).

2. *діал.* Запалити (люльки) (про всіх або багатьох). *Широко розсілися* [селяни] *в коршмі* [корчмі] *на лавці, випили по півкватирці, люльки позапікали* (Фр., VIII, 1952, 341).

ПОЗАПІКА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Запектися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Яблука позапікалися; — Може, ви нашої картоплі спробуєте? У банячку її варила, води трохи википіло, то гляньте, як позапікалась* (Гуц., З горіха.., 1967, 71).

2. Скипітися, загуснути в багатьох місцях (про кров). *На руках позапікалася кров.*

ПОЗАПІ́ЧНИЙ, а́, е́, *спец.* Здійснюваний без печі, за межами печі (про стадію металургійного процесу). *Позапічна обробка рідкої сталі.*

ПОЗАПЛА́КУВАНИЙ, а, е. Заплаканий (про всіх або багатьох, про очі, обличчя). *Так боляче дивиться було: ..дітки.. позаплакувані* (Тесл., З книги життя, 1949, 152); *Чорні кудрі позачісувані, Чорні очі позаплакувані* (Чуб., V, 1874, 995); * Образно. *Сумують стіни, сумують вікна позаплакувані, сумує, неначе думу думає, піч...* (Н.-Лев., I, 1956, 94).

ПОЗАПЛА́КУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Заплакатися (про всіх або багатьох). * Образно. *Позаплакувались вікна* (Сл. Гр.).

ПОЗАПЛА́НОВИЙ, а, е. Не передбачений планом; який виконується поза планом. — *Потім у нас ще вівці будуть..— Відкіля? — Позапланові. Купив* (Кучер, Трудна любов, 1960, 390).

ПОЗАПЛА́НОВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **позапла́новий.**

ПОЗАПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех. і неперех.* Заплатити все або багато чого-небудь, за все або багато чогось. *Кожний сподівався, що забере собі Грицасве поле й позаплачує довги* (Н.-Лев., IV, 1956, 225); *Позаплачував він* [офіцер] *за мене все і, прощаючись, не сказав нічого, як тілько «Не забудь за мене, Ромцю! Я тебе люблю!»* (Фр., III, 1950, 106).

ПОЗАПЛИВА́ТИ [1], а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Запливти кудись (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

ПОЗАПЛИВА́ТИ [2], а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Покритися, залитися чимсь (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Очища* [в Харона] *в лоб позападали, Сметаною позапливали, А голова вся в ковтунах* (Котл., I, 1952, 130).

◇ **Очі позаплива́ли жи́ром** *див.* **жир** [1]; **Позаплива́ти жи́ром** (**са́лом** *і т. ін.*) — те саме, що **Заплива́ти жи́ром** (**са́лом** *і т. ін.*) (*див.* **заплива́ти** [2]). *Так уївся, чортів злопець, що й очиці, круглі, жовті, позапливали жиром* (Збан., Єдина, 1959, 64).

ПОЗАПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш *і діал.* **ПОЗАПЛІ́ТУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Заплести в косу все або багато чого-небудь (перев. волосся). — *Встанеш удосвіта, треба.. коней почистити, гриви та хвости позаплітати* (Тулуб, В степу.., 1964, 268).

2. Уплести в що-небудь кісники, стрічки і т. ін. (усі або багато). *Позаплітати кісники в коси.*

3. Плетучи, виготовити все або багато чого-небудь. *Згодились брати і стали городить загони; позаплітали собі високі та просторі, а дурень заплів собі лозою так, невеличкий захисток* (Стор., I, 1957, 43); // Полагодити за допомогою плетіння все або багато чого-небудь. *Панни познаходили старі панчохи, що треба було позаплітать* (Н.-Лев., IV, 1956, 286).

4. Обвити, переплести чимсь усе або багато чого-небудь. *Позаплітати пляшки дротом.*

5. Густо переплітаючись, укрити все або багато чого-небудь. *Сохли на вербах ягері, павутиння позаплітало на них устенки* (Тют., Вир, 1964, 374).

ПОЗАПЛІТА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся *і діал.* **ПОЗАПЛІ́ТУВАТИСЯ,** ується, уємося, уєтеся, *док.* 1. Заплестися (про всіх або багатьох). *Дівчата позаплітались.*

2. Уплестися в щось (про все або багато чого-небудь).

3. Укритися в багатьох місцях густим переплетенням чого-небудь. *Стіна позаплітáлася виноградом.*

ПОЗАПЛІТУВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позаплітувати.** *Коси у дрібушки позаплітувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 17); [Храпко:] *Дівчат повно, у коней гриви стьожками позаплітувані, мов весілля справляють...* (Мирний, V, 1955, 195).

ПОЗАПЛІТУВАТИ *див.* **позаплітáти.**

ПОЗАПЛІТУВАТИСЯ *див.* **позаплітáтися.**

ПОЗАПЛУТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаплýтувати.**

ПОЗАПЛУТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заплутати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Вирували вітри.. Виложили, позаплутували хліба* (Горд., Дівчина.., 1954, 151).

ПОЗАПЛУТУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Заплутатися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). — *Нас полягло, але й їх* [фашистів] *наклали — чорно. На дроті висять, в дроті лежать, позаплутувались* (Гончар, Людина.., 1960, 104).

ПОЗАПЛЮЩУВАТИ, уємо, уєте, *док., перех., у сполуч. із сл.* очі. Заплющити (про всіх або багатьох). *Не дивіться, позаплющуйте очі, а я скажу, як можна буде дивиться* (Сл. Гр.).

ПОЗАПЛЮЩУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* 1. Заплющитися (про всіх або багатьох). *Дівчата позаплющувались, і вже — напливом — проходять у їхніх мріях рідні причорноморські степи* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 125).

2. *тільки 3 ос.* Заплющитися, закритися у всіх або багатьох (про очі).

ПОЗАПЛЯМЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Заплямити все або багато чого-небудь.

ПОЗАПЛЬОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заплювати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАПОВЗáТИ, áємо, áєте, *док.* Заповзти (про всіх або багатьох — перев. комах, плазунів і т. ін.).

ПОЗАПÓВНЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОЗАПÓВНЯТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Заповнити цілком усе або багато чого-небудь.

ПОЗАПÓВНЯТИ *див.* **позапóвнювати.**

ПОЗАПОЛІСКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заполоскати все або багато чого-небудь. *Побіжи, дочко, на річку, позаполіскуй сорочки Семенкови* [Семенкові] (Сл. Гр.).

ПОЗАПРАВЛЯТИ, я́є, я́ємо, я́єте, *док., перех.* Заправити все або багато чого-небудь.

ПОЗАПРОВáДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Запровадити, ввести що-небудь у багатьох місцях.

2. Відправити, відвести куди-небудь усіх або багатьох; // Покласти кудись усе або багато чого-небудь. *Куди всі ножі позапроваджував? Ні одного не знайду* (Сл. Гр.).

ПОЗАПРОГРáМНИЙ, а, е. Не передбачений програмою, який не входить до програми. *Дивно було, що Духнович, ..який залюбки студіював навіть позапрограмні науки, так до ладу й не міг збагнути мудрість статуту караульної служби* (Гончар, Людина.., 1960, 10).

ПОЗАПРОДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Запродати все або багато чого-небудь.

ПОЗАПРÓШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Запросити всіх або багатьох. *Гляди ж, стара, щоб було що їсти й пити, бо я на храм багато людей позапрошував* (Сл. Гр.).

ПОЗАПРЯГáТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Запрягти всіх або багатьох (коней, волів і т. ін.). *Тільки в них і мови було, що князі та пани вельможнії. Було і к весіллю зовсім приберуться* [панночка з старою панією] *і будинки поставляють кам'яні, і коней вороних позапрягають,— аж лихо!* (Вовчок, I, 1955, 107); *Хлопці встали, ..Сиві воли позапрягали* (Коцюб., I, 1955, 180); // Приготувати до їзди вози, сани і т. ін., впрягши в них коней, волів тощо. *Пообідали* [сини та батраки], *позапрягали вози.. та й рушили* (Кв.-Осн., II, 1956, 133).

2. *перен., розм.* Примусити всіх або багатьох виконувати важку або тривалу роботу, багато працювати. — *Потомились, хлопці? — співчуває їм Бондариха.— Це добре гостювання — тільки прийшли, а їх зараз у роботу позапрягали* (Вас., II, 1959, 167).

ПОЗАПРЯГáТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* 1. Запрягтися (про всіх або багатьох). *А то позапрягаються дівчата ніччю* [уночі] *в плуга, виорють вулицю* (Вишня, I, 1956, 112).

2. *розм.* Запрягти коней, волів або приготувати вози, сани і т. ін. до їзди. *Аж ось прийшли звожчики* [візники] *з кіньми, позапрягались і поперевозили товар до лавки* (Кв.-Осн., II, 1956, 403).

ПОЗАПУСКáТИ [1], áю, áєш, *док., перех.* Привести в рух усе або багато чого-небудь. *Позапускати двигуни.*

ПОЗАПУСКáТИ [2], áю, áєш, *док., перех.* Запустити, залишити без догляду все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАПУХáТИ, áємо, áєте, *док.* Запухнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *І доки ви спатимете? Вже аж позапухали од спання* (Сл. Гр.); — *Звірі звірми* [звірами]: *морди позапухали* [в бандитів], *очі кров'ю поналивалися* (Гончар, II, 1959, 224).

Óчі позапухáли — те саме, що **Óчі запýхли** *(див.* **запухáти).**

ПОЗАРАЖáТИ, áю, áєш *і рідко* **ПОЗАРáЖУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Заразити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Позаражати корів ящуром; Я боялась, щоб не позаражувати часом наших* [своєю хворобою] (Л. Укр., V, 1956, 8).

ПОЗАРáЖУВАТИ *див.* **позаражáти.**

ПОЗАРИВáТИ, áю, áєш, *док., перех.* Зарити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАРИВáТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* Заритися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Позаривались в муд, на дні річок і боліт, жаби* (Коп., Як вони.., 1948, 71); *Жура хотів посадовити когось з хлопців у кабіну, але ті вже повскакували в кузов і замахали звідти руками: — І не ду майте! Ми позаривамось, тут солома є* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 128).

ПОЗАРИСÓВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., рідко.* Зарисувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАРІВНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зарівняти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Замісі глини та позарівнюй ямки в долівці* (Сл. Гр.).

ПОЗАРІКАТИСЯ, áємося, áєтеся, *док., розм.* Зарекатися (про всіх або багатьох). *Це ті йдуть, що позарікалися горілку пити* (Сл. Гр.).

ПОЗАРОБÓЧИЙ, а, е: **Позаробóчий час** — не зв'язаний з робочим днем, вільний від роботи час. *З переходом на семигодинний робочий день позаробочий час трудящих становить близько 80—85 процентів загальнотижневого бюджету особистого часу* (Ком. Укр., 6, 1961, 55).

ПОЗАРОСТáТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Вкритися якою-небудь рослинністю (про все або багато чогось;

у багатьох місцях). *Позаростали стежки, доріжки, Де походили козакові ніжки* (Чуб., V, 1874, 261); *Клумби з квітами позаростали бур'яном* (Кучер, Чорноморці, 1956, 242); *Цілий день чистив* [Антін] *поле. Геть усе ялівником позаростало* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 38); // *безос. Посередині того залива* [затоки] *було плесо, а з берега позаростало очеретом, рогозом* (Стор., I, 1957, 397).

◇ **Ву́ха позаростáли** *кому, у кого* — оглух, не чує хто-небудь. *Утішаюся тільки тим, що той голос.. натрапить на кого такого, кому ще вуха не позаростали, а тільки мало людського слова чули, то й не привикли до нього* (Л. Укр., V, 1956, 58); **Позаростáв шлях тéрном; Позаростáли шляхи́ тернáми** *див.* **тéрен; Стежки́ позаростáли** *до кого* — перестали відвідувати кого-небудь, спілкуватися з кимсь. забули когось. *Що ж, рідні та куми В пожежі помогли? Не дуже: родичі його й не пізнавали,— До Прокопа й стежки в бур'ян позаростали!* (Бор., Тв., 1957, 131).

2. Вкритися волоссям (про всіх або багатьох; про руки, ноги, обличчя, голови). *Здорово втомились* [учасники експедиції] *в цьому плаванні, почорніли, бородами позаростали* (Гончар, Тронка, 1963, 198); *Руки позаростали волосом* (Н.-Лев., III, 1956, 260).

3. *розм.* Гоячись, затягтися шкірою; зарубцюватися (про рани, виразки і т. ін.).

ПОЗАРО́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заросити все або багато чого-небудь. *Холодна роса свіжила тіла; мили* [дівчата] *ноги травою, позарошували спідниці* (Горд., Діти.., 1937, 61).

ПОЗАРО́ШУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Заситися (про всіх або багатьох). *Позарошувалися наші хлопці, аж тече з їх* (Сл. Гр.).

ПОЗАРУБУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Убити сокирою, шаблею і т. ін. всіх або багатьох (по одному).

2. Зробити зарубки на чому-небудь у багатьох місцях.

ПОЗАРУБЦЬОВУВАТИСЯ, ується, *док.* Зарубцюватися (про рани, виразки і т. ін.).

ПОЗАРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зарядити все або багато чого-небудь. — *Ну, теперечки, пани-молодці.. Оглядіть лишень вашу броню і позаряджайте гвинтівки і пістолі...* (Стор., I, 1957, 394); *Позаряджати акумулятори.*

ПОЗАСА́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаса́джувати;** // **позаса́джувано,** *безос. присудк. сл. На грядках з яриною старої пані пороблені широкі вулиці й позасаджувано всілякі заграничні квіти* (Кобр., Вибр., 1954, 120); — *Я не був між вашими, Антоніно Павловно* [Павлівно], ..*але, на горе моє, коли прилинув, застав самий розрух: тих позасаджувано, тих позасилано на Сибір, тих так розвіяно* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 59).

ПОЗАСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Засадити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

2. Посадити в тюрму всіх або багатьох.

ПОЗАСВІДО́МИЙ, а, е. Який не залежить від свідомості, волі людини; мимовільний. *Щось інстинктивне, якась незвичайна, позасвідома вже жадоба життя підвела це кволе, прострілене тіло* (Коз., Гарячі руки, 1960, 122).

ПОЗАСВІДО́МО. Присл. до **позасвідо́мий.** *І ще й не збагнувши всього до кінця, ми вже відчули і повірили, що той малюнок, в якому вгадувалась сила справжнього мистецтва, вирвався у нього* [Дмитра] *безпосередньо, справді позасвідомо, так, як от іноді виривається пісня з переповнених почуттями грудей* (Коз., Гарячі руки, 1960, 28).

ПОЗАСВІЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасвічувати.** *По всіх ліхтарях позасвічувані свічки* (Стор., I, 1957, 147); *Стоять* [люди] *з позасвічуваними свічками* (Кв.-Осн., II, 1956, 239).

ПОЗАСВІЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засвітити, запалити все або багато чого-небудь (по одному). *Під каретами, позасвічувавши ліхтарі, грають кучери в хвильки* (Мирний, II, 1954, 99); *Уже позасвічували свічки, понакривали столи* (Круш., Буденний хліб., 1960, 17).

ПОЗАСВІЧУВАТИСЯ, ується, *док.* Засвітитися, загорітися по одному (про все або багато чого-небудь). *Антей як брязнув! Лампи позасвічувалися* (Укр., казки, легенди.., 1957, 220); *Вже зірки позасвічувались на темно-блакитному небі* (Гр., II, 1963, 338).

ПОЗАСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Заселити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСИ́ЛАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасила́ти.**

ПОЗАСИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Заслати всіх або багатьох. *Не досягло й до року, як школи закрили; декого з учителів позабирали, позасилали* (Мирний, III, 1954, 188).

ПОЗАСИНА́ТИ *див.* **позасипа́ти** [2].

ПОЗАСИНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Засинити все або багато чого-небудь. *Позасинювала сорочки, аж глянути гидко* (Сл. Гр.).

ПОЗАСИПА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Засипати, заповнити чимсь усе або багато чого-небудь. *Став* [брат] *молотить.. Позасипав повнісінькі закроми* (Стор., I, 1957, 33).

2. Закидати чимсь усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Сніг позасипав стежки, дороги* (Гжицький, Опришки, 1962, 245); [Степан:] *Наша частина першою увійшла в Софію.. Бійців квітами позасипали* (Корн., II, 1955, 85); // *безос.* [Гусейн:] *Ти ж бачиш, Пашо: ми з тобою вдвох Всю ніч ходили, бігали, повзли, Та всі сліди позасипало снігом...* (Дмитр., Драм. тв., 1958, 51).

ПОЗАСИПА́ТИ [2] *і* **ПОЗАСИПА́ТИ,** а́емо, а́єте *і діал.* **ПОЗАСИПЛЯ́ТИ,** я́емо, я́єте, *док.* Заснути (про всіх або багатьох). *Усі незчулись, як позасипали дуже міцним сном* (Н.-Лев., III, 1956, 118); *Місяць вийшов вище на небо.. Позасипали* [люди] *в хатах* (Ю. Янов., I, 1958, 159); *Але коли прийшла ніч і Ворони позасипляли в своїх гніздах, тоді вилітали Сови зі своєї печери* (Фр., IV, 1950, 96).

ПОЗАСИПА́ТИ [3], а́емо, а́єте, *док.* Заспати (про всіх або багатьох). *Настя, вийшовши на двір і глянувши по улиці, не забачила нігде нікого.— Чи рано, чи позасипали? — подумала вона* (Мирний, IV, 1955, 101).

ПОЗАСИПА́ТИСЯ, а́емося, а́етеся, *док.* Заспатися (про всіх або багатьох). *Повилазили сіроми з землянночки, неначе ті бабаки, і довго протирали очі, поки не прочумались; дуже-таки позасипались* (Стор., I, 1957, 393).

ПОЗАСИПЛЯ́ТИ *див.* **позасипа́ти** [2].

ПОЗАСИХА́ТИ, а́с. *док.* Засохнути (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *А на вдові... козацька Кров позасихала* (Шевч., II, 1963, 62); *Ранені перемовлялися крізь відкриті вікна, шукали земляків, руками, на яких позасихала фронтова грязь, подавали махорку і дещо з їжі* (Тют., Вир, 1964, 347); *Позасихали вони* [книші], *як залізо, позацвітали — не вгризеш* (Стельмах, II, 1962, 326); [Леся:] *Зовсім позасихали мої квіти, ніхто вас, мабуть, і не полив, як мене не було* (Коч., I, 1956, 85).

ПОЗАСІВА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОЗАСІ́ЮВАТИ,** ююю, юєш, *док., перех.* 1. Засіяти, зайняти посівами все або ба-

гато чого-небудь, у багатьох місцях. *Люди .. позасівали шматки поля* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 222).

2. *перен.* Густо покритн, усіяти великою кількістю чого-небудь якусь поверхню. * У порівн. *Іде він* [чоловік] *у ту економію, чи в Таврію, чи на Дон з косою і повертається з косою та з такими долонями, начеб їх хто позасівав мозолями* (Стельмах, I, 1962, 509).

ПОЗАСІВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Густо покритися, усіятися чим-небудь з поверхні (про все або багато чогось). * Образно. *Рідкі рудуваті баки, наче гичка, висіли коло запалих щок, по краях вони вже позасівалися сідиною* [сивиною] (Мирний, III, 1954, 264).

ПОЗАСІДА́ТИ [1], а́ємо, а́єте, *док.* 1. *неперех.* Сісти де-небудь, улаштувавшись зручно, надовго (про всіх або багатьох). *За величезним столом.. позасідали свахи* (Фр., VIII, 1952, 61); *Гості.. позасідали за столи на дворі* (Кобр., Вибр., 1954, 152); *Станула* [Марія] *біля порога, а вони позасідали коло стола* (Стеф., I, 1949, 196); *Тепер в шинку людей повнісінько, ті входять, ті виходять, а деякі позасідали вже надовго, либонь на цілу ніч* (Л. Укр., III, 1952, 560); *Народ представлений, головним чином, чаплинською діглашнею, що, як горобці, позасідавши на деревах, стежать за церемонією звідти, з висоти колючих чаплинських акацій* (Гончар, II, 1959, 360).

2. *за що, до чого і з інфін., неперех.* Засісти надовго, приступивши до якої-небудь роботи, справи і т. ін. (про всіх або багатьох). *Позасідати за книжки; Позасідати до книжок.*

3. *неперех.* Улаштувати засаду, підстерігаючи когось (про всіх або багатьох). *Йому здавалось, що бурлак повний двір, повний город, що вони позасідали на засідки скрізь попід вікнами, попід стайнею, поза тинами* (Н.-Лев., II, 1956, 203).

4. *перех., діал.* Зайняти все або багато чого-небудь. *Зайшов Шевченко в горниці, а там усі стільці позасідали, не знайшлось йому місця між панами...* (Україна.., I, 1960, 36).

ПОЗАСІДА́ТИ [2], а́ю, а́єш, *док., неперех., розм.* Засідати на зборах, нараді і т. ін. якийсь час. — *А директор — що й казати — З тих причин гнівився теж: Аж свербить позасідати, А народу не збереш!..* (С. Ол., Вибр., 1959, 307).

ПОЗАСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Виявити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

2. Засікти різкою, батогом усіх або багатьох.

ПОЗАСІ́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасі́ювати.** *У городі інші квіти позасіювані були цієї весни...* (Вовчок, I, 1955, 366).

ПОЗАСІ́ЮВАТИ *див.* **позасіва́ти.**

ПОЗАСКИРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заскиртувати все або багато чого-небудь.

ПОЗАСЛИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Заслинити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАСЛИ́НЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док., розм.* Заслинитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАСЛО́НЮВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позаслóнювати.** *Фіранками позаслонювані вікна манять до себе, як загадка* (Фр., VII, 1951, 126); *Двері були позамикані, вікна позаслонювані* (Фр., VI, 1951, 160).

ПОЗАСЛО́НЮВАТИ *див.* **позаслоня́ти.**

ПОЗАСЛОНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і діал.* **ПОЗАСЛО́НЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Заслопити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Отже введуть у гріх мене, старого! Та позаслоняйте хоч плечі туманом, капосні дівчата! Через ваші сині очі та білі щоки втрачу памороки! — гомонів Місяць* (Н.-Лев., IV, 1956, 11); *Робили вони її* [роботу] *крадькома, потай од батька, позаслонявши вікна од двору* (Н.-Лев., I, 1956, 145).

ПОЗАСЛУЖБО́ВИЙ, а, е. Не пов'язаний із службою; виконуваний поза службою. *Він почав підробляти, брався за виконання різних проектів в позаслужбовий час* (Сенч., Опов., 1959, 100); *Позаслужбові обов'язки.*

ПОЗАСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засмажити все або багато чого-небудь, всіх або багатьох (курей, гусей, качок і т. ін.). *Гусей зо троє треба буде засмажити.— Позасмажуємо!* (Сл. Гр.).

ПОЗАСМА́ЖУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Засмажитися (про всіх або багатьох). — *Як бички чорні* [діти], *позасмажувались на сонці* (Збан., Мор. чайка, 1959, 8).

ПОЗАСМА́ЛЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасма́лювати** і **позасма́люватися.**

2. *у знач. прикм.* Який засмалився, загорів на сонці й вітрі (про всіх або багатьох). *Недалеко від контори, на шляху до центральної лікарні, товпився гурт позасмалюваних робітників без сорочок, бо ними замотували голови замість чалми* (Ле, Міжгір'я, 1953, 217).

ПОЗАСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Засмалити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Йде чоловік з десяток пішо без ратищ і без усього, а тілько колки* [кілки] *позасмалювали та й ідуть* (Сл. Гр.).

ПОЗАСМА́ЛЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док.* Засмалитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

ПОЗАСМАЛЬЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш. *док., перех.* Засмальцювати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Ну, та й позасмальцьовував ти обидва рукава!* (Сл. Гр.); — *Всю одежу позасмальцьовували* [хлопці], *порозривали,— бідкалася мати* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 524).

ПОЗАСМАЛЬЦЬО́ВУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Засмальцюватися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАСМІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засмітити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСМО́КТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасмо́ктувати.** * У порівн. *Тоненькі, позліплювані, неначе котами позасмоктувані, кіски отця Єремії трохи заколивались* (Н.-Лев., III, 1956, 371).

ПОЗАСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Засмоктати в себе все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

2. Смоктанням зіпсувати, довести до жалюгідного стану все або багато чого-небудь. * У порівн. *Було заплете* [Палажка] *ті косенята, достоту так, неначе кішка позасмоктує* (Н.-Лев., II, 1956, 9).

ПОЗАСМУЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засмутити всіх або багатьох. *Ваш лист позасмучував нас усіх* (Стеф., III, 1954, 65).

ПОЗАСМУЧУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Засмутитися (про всіх або багатьох). *Усі товариші його позасмучувалися, як почули про його лихо* (Сл. Гр.).

ПОЗАСНО́ВУВАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасно́вувати** [1].

ПОЗАСНО́ВУВАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасно́вувати** [2]. *Старомі́ський стояв коло стола, позираючи на позасновувані кросна* (Фр., III, 1950, 67).

ПОЗАСНО́ВУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Створити, організувати все або багато чого-небудь. *Київ, Одеса і Харків обіч університетів позасновували також постійні театри, опери і т. ін.* (Фр., XVI, 1955, 231).

ПОЗАСНО́ВУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* 1. Заснувати, заткати павутиною все або багато чого-небудь.

В кутках павуки павутиною позасновували вікна, шафи (Чорн., Визвол. земля, 1959, 167).

2. *перен.* Покрити, затягти чимсь усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСО́ВУВАТИ, ую, уєш *і* **ПОЗАСУВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Засунути все або багато чого-небудь. [Матн:] *Вбігла* [невістка], *зараз вихопила у мене рогача з рук: «Дайте,— каже,— мамо, я допоможу вам горшки в піч позасовувать!..»* (Кроп., IV, 1959, 152); *Зачиняти двері пішов Андрій. Він понакидав усі клямки, позасував усі засови і ще підпер надвірні двері лопатою* (Трубл., I, 1955, 89); *Похапцем позасувала під хустину розвяне за роботою волосся* (Вільде, Сестри.., 1958, 77); *Оксана.. позасовувала усюди двері* (Кв.-Осн., II, 1956, 440).

ПОЗАСОЛЮВАТИ, юю, ювш, *док., перех.* Засолити все або багато чого-небудь.

ПОЗАСОРО́МЛЮВАТИСЯ, юємося, ювтеся, *док.* Засоромитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАСПІЛКО́ВИЙ, а, е: **Позаспілко́ва мо́лодь** — молодь, яка не перебуває в комсомолі; некомсомольці. *Слідом за комсомольцями потяглася до колгоспного двору й позаспілкова молодь, а за нею дехто і з старших приєднав* (Кучер, Прощай.., 1957, 222).

ПОЗАСПОКОЮ́ВАТИ, юю, ювш, *док., перех.* Заспокоїти всіх або багатьох. *На превелику силу то тим, то сим позаспокоював їх* (Сл. Гр.).

ПОЗАСПОКО́ЮВАТИСЯ, юємося, ювтеся, *док.* Заспокоїтися (про всіх або багатьох).

ПОЗАСТАВА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* Застати всіх або багатьох. *Усіх дома позаставав, тільки дядька Петра не було* (Сл. Гр.).

ПОЗАСТА́ВЛЯТИ[1], я́ю, я́єш, *док., перех.* Зайняти чимсь усе або багато чого-небудь. *Позаставляти столи стравами.*

ПОЗАСТА́ВЛЯТИ[2], я́ю, я́єш, *док., перех.* Віддати в заставу все або багато чого-небудь. [Шаповал:] *Коли б було знаття, що земля так раптом піде вгору, голови і тельбухи треба було позаставлять та купить* (Кроп., IV, 1955, 232); *Яка була одежинка, всю позаставляв шинкареві* (Сл. Гр.).

ПОЗАСТА́ВЛЯТИ[3], я́ю, я́єш, *док., перех., з інфін., рідше з спол.* щоб, аби, *розм.* Примусити всіх або багатьох. *Позаставляв робити діло.*

ПОЗАСТЕ́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасте́лювати.** *Біла просторна* [простора] *хата з повбираними стінами, з лавками навкруги, позастелюваними нерозрізаними рушниками, привітно прийняла в себе гостей* (Н.-Лев., I, 1956, 145); *Столи були вже позастелювані й позаставлювані всячиною* (Мак., Вибр., 1954, 211).

ПОЗАСТЕ́ЛЮВАТИ, юю, ювш *і* **ПОЗАСТЕЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш *і* **ПОЗАСТИЛА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Заслати, застелити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Вони.. позастеляли ліжка, понакривали столи* (Н.-Лев., I, 1956, 578); *Вони за короткий час вибілили кімнати, добре вискребли підлогу, столи позастеляли червоною матерією* (Бойч., Молодість, 1949, 262).

ПОЗАСТЕ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позастеля́ти.**

ПОЗАСТЕЛЯ́ТИ *див.* **позасте́лювати.**

ПОЗАСТИГА́ТИ, а́є, а́ємо, *док.* 1. Застигнути, захолонути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

2. *перен.* Перестати рухатися, ворушитися, коливатися і т. ін. (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Ніщо не могло стримати жеребця, що мчав тепер наниз. Тільки позастигали з дива постаті колгоспників, дивлячись услід* (Сміл., Зустрічі, 1936, 39).

ПОЗАСТИ́ЛАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позастила́ти.** *Позастилані килимами й циновками нари чайхан нависали над ставком під яворами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 16); // **позасти́лано,** *безос. присудк. сл. Підлогу позастилано рядниками* (Мик., Кадильниця, 1959, 37).

ПОЗАСТИЛА́ТИ *див.* **позасте́лювати.**

ПОЗАСТІБА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОЗАСТІ́БУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Застебнути все або багато чого-небудь. *Аж на вулиці хлопи поодягали шапки і позастібали кожухи* (Кол., Терен.., 1959, 171).

ПОЗАСТІБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся *і рідко* **ПОЗАСТІ́БУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *док.* Застебнутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Гудзики позастібалися добре;* // Застебнути на собі все або багато чогось. *Устав* [Денис] *з землі, позастібався гарненько й сів* (Гр., II, 1963, 253).

ПОЗАСТІ́БУВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позастібувати.** — *У мене хоч і вишита сорочка, а гудзики всі позастібувані. Я порядок знаю,— вихвалявся Андрій* (Тют., Вир, 1964, 427).

ПОЗАСТІ́БУВАТИ *див.* **позастіба́ти.**

ПОЗАСТІ́БУВАТИСЯ *див.* **позастіба́тися.**

ПОЗАСТО́ЮВАТИСЯ, юється, юємося, ювтеся, *док.* Застоятися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Коні позастоювалися.*

ПОЗАСТРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Застрахувати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗАСТРАХО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Застрахуватися (про всіх або багатьох).

ПОЗАСТРЕ́ЛЮВАТИ *див.* **позастрі́лювати.**

ПОЗАСТРІ́ЛЮВАТИ *і* **ПОЗАСТРЕ́ЛЮВАТИ,** юю, ювш, *док., перех.* Застрілити, застрелити всіх або багатьох.

ПОЗАСТРО́МЛЮВАТИ, юю, ювш *і* **ПОЗАСТРОМЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Застромити все або багато чого-небудь. *Позастромлювати гранати за пояс; Панько позастромлював у попровірчувані дірки патрони* (Гр., I, 1963, 369); *Жіноцтво йшло з серпами, позастромлявши у запаски юрки* (Смолич, Мир.., 1958, 466).

ПОЗАСТРОМЛЯ́ТИ *див.* **позастро́млювати.**

ПОЗАСТРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Застрочити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСТРУГУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Застругати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСТРЯВА́ТИ *і* **ПОЗАСТРЯГА́ТИ,** а́є, а́ємо, *док.* Застряти, застрягти (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Між камінням позастрявали нанесені штормами дошки, дубки, уламки дерева* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 118); *Ось за столиком у колі друзів сидить захмелілий чоловік з розкошланим волоссям, в якому густо позастрявало пір'я і пух з подушок* (Шиян, Баланда, 1957, 84); *Скільки йдеш, тільки и чуєш у темряві тривожні крики людей, що, позастрявши з гарматами та патронними повозками, силкуються біля них, витягують з трясовин коней* (Гончар, II, 1959, 428); *Вже віліси позастрягали в бауорах, і генерали спішились і брели непролазними шляхами* (Довж., I, 1958, 357).

ПОЗАСТРЯГА́ТИ *див.* **позастрява́ти.**

ПОЗАСТУ́ДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Застудитися (про всіх або багатьох). *Батюшки згадували,.. як вони самі позастуджувались* (Н.-Лев., IV, 1956, 72); *Певне, наші приїхали уже. Що там з ними, чи здорові, чи не позастуджувалися, особливо мама* (Коцюб., III, 1956, 194).

ПОЗАСТУДІ́ЙНИЙ, а, е. Який відбувається, здійснюється або існує поза студією. *Велику роль у роботі телевізійного центру відіграють позастудійні передачі, тобто передачі з театрів, стадіонів, вулиць тощо* (Осн. радіотехн., 1957, 197).

ПОЗАСУВА́ТИ *див.* **позасо́вувати.**

ПОЗАСУ́КУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасу́кувати.** *На йому.. штаненята — саме гноття висить на очкурі — позасукувані аж за коліна* (Мирний, I, 1949, 149).

ПОЗАСУ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засукати рукави, штани і т. ін. *Вона й собі позасукувала рукави* (Н.-Лев., IV, 1956, 102); *Далі і батько й сини позасукували рукава* (Вас., I, 1959, 148).

ПОЗАСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засушити все або багато чого-небудь. *Нащо ти так пироги позасушувала? Пироги добрі, як м'якенькі, а то засушила, аж горохтять* (Сл. Гр.).

ПОЗАТА́СКУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех., розм.* Затаскати, занести кудись усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАТА́СКУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех., розм.* Забруднити, заносити все або багато чого-небудь. *Позатаскувати сорочки.*

ПОЗАТЕАТРА́ЛЬНИЙ, а, е. Не пов'язаний з театром, який існує поза театром. *Взаємини з позатеатральним світом і входили, власне, саме до його* [помічника режисера] *обов'язків* (Смолич, Театр., 1940, 115).

ПОЗАТИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позатика́ти.** *Стіни* [хатки] *попрогнивали.., вікна побиті, ганчірками позатикані* (Мирний, I, 1949, 234); *Холоші були позатикані в халяви* (Н.-Лев., II, 1956, 35).

ПОЗАТИКА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОЗАТИ́КУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Затикнути чимсь усе або багато чого-небудь.— *Якмога швидше утікай* [Енею]; *Не становись, не оглядайся і уха* [вуха] *чим позатикай* (Котл., I, 1952, 122); *Коли пригнав* [пастух] *худобу на толоку, перша його річ була оглянути буду та позатикати соломою діри, щоби не протікало* (Март., Тв., 1954, 177); *Пов'язавши їх* [вартових] *та позатикавши роти заздалегідь приготовленими ганчірками, опришки.. увійшли на чолі з Довоушем в дім* (Гжицький, Опришки, 1962, 157).

◇ **Позатика́ти роти́** *кому, фам.*— примусити замовкнути всіх або багатьох. — *В селі язиками плещуть, що твій Михайло втік від Юлки. Людям треба роти позатикати, а ви ще більший вогонь розпалюєте!* (Томч., Жменяки, 1964, 131); **Позатика́ло роти́** *кому, безос.*— замовкли всі або багато хто. *Робітники збули мовчанням се несподіване для них питання. — А, бачите, позатикало вам роти,— говорив уже ласкавіше пан принципал* (Фр., III, 1950, 188).

2. *розм.* Устромити або засунути кудись усе або багато чого-небудь. *Позатикав прапори* (Сл. Гр.); *Баба .. поправила очіпок, позатикала коси під хустку* (Н.-Лев., IV, 1956, 208); *За вуха вона позатикала пучки дрібненького барвінку, качурині кучері та павині пера* (Н.-Лев., II, 1956, 275).

ПОЗАТИ́КУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позати́кувати.** *Стоять пляшки, ганчіркою позатикувані* (Вишня, I, 1956, 57).

ПОЗАТИ́КУВАТИ *див.* **позатика́ти.**

ПОЗАТИ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., заст.* Прикрасити собі голову квітами, зеленню; затикатися. *Бувало, позатикуємося квітками* (Сл. Гр.).

ПОЗАТИ́ЛЛЮ, *присл., діал.* Позаду. *А молода Марусенька позатиллю йде* (Сл. Гр.).

ПОЗАТИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позатира́ти.** *Обридла осоружна граматика,.. деякі листки трудніші порвані, слова позатирані* (Мирний, IV, 1955, 80).

ПОЗАТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Затерти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Позатирай оте, що поналивала* (Сл. Гр.).

ПОЗАТИРА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Затертися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

2. *перен.* Стати менш виразним, згладитися або зникнути зовсім (про все або багато чого-небудь). *До тої міри позатиралися в його пам'яті поодинокі картини, що в його душі витворився один подільський краєвид, на якому він зріс* (Крушн., Буденний хліб., 1960, 40).

ПОЗАТИХА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Затихнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Вони поважно порозсідалися у м'яких кріслах, позатихали* (Кол., Терен.., 1959, 357); *Полягають* [наймички] *потім на купи свого лахміття. і позатихає хихотіння з-під верет, і зморить сон* (Хотк., II, 1966, 133); *Все навколо вже позатихало* (Турч., Зорі.., 1950, 12).

ПОЗАТІКА́ТИ, а́є, *док.* 1. Підмокнути (про все або багато чого-небудь). *Погано стіжки складені, позатікали* (Сл. Гр.).

2. Потрапити, проникнути куди-небудь (скрізь або в багатьох місцях) (про рідину). *Розчином змазують поверхню виробу так, щоб він* [розчин] *позатікав у отвори* (Стол.-буд. справа, 1957, 52).

3. Затекти (про руки, ноги). *Позатікали руки й ноги.*

ПОЗАТІ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Затесати все або багато чого-небудь. *Уже кілля позатісував* (Сл. Гр.).

ПОЗАТЛІВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Затліти (про все або багато чого-небудь). *Положила дров у піч, щоб на завтра висохли, а вони позатлівалися* (Сл. Гр.).

ПО́ЗАТОЙ, а́, е́, *розм.* Те саме, що **позамину́лий.** *Телицю ще позатого року власними руками одвів на податки* (Ю. Янов., I, 1954, 32).

ПОЗАТОПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позато́плювати** [2]. *Довелося брести по пояс* [через Сиваш], *і великих зусиль коштувало йому вгадувати в темряві позатоплювані броди* (Гончар, II, 1959, 428).

ПОЗАТОПЛЮВАТИ [1], юю, юєш *і* **ПОЗАТОПЛЯТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех. і неперех.* Розпаливши вогонь, затопити печі, груби і т. ін. (всі або багато з них).

ПОЗАТОПЛЮВАТИ [2], юю, юєш *і* **ПОЗАТОПЛЯТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Затопити водою все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Не клади гнізда у вершині Дністра, У вершині Дністра вода прибуває, Вона тобі жалю понароблює, Вона твої дітки позатоплює* (Чуб., V, 1874, 876); — *Весь Донбас нам зруйнували* [фашисти], *шахти позатопляли* (Гончар, II, 1959, 134).

ПОЗАТОПЛЯТИ [1] *див.* **позато́плювати** [1].

ПОЗАТОПЛЯТИ [2] *див.* **позато́плювати** [2].

ПОЗАТО́ПТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех. і без додатка.* Затоптати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Вони почали дивитися, чи не видко де слідів. Біля самої клуні нічого не можна було розібрати, бо скрізь позатоптували люди* (Гр., II, 1963, 301).

ПОЗА́ТОРІК, *присл.* У позаминулому році; два роки тому. *Сліпі лірники сиділи; По шелягу брали І ту саму грали, Що й позаторік* (Шевч., II, 1953, 79); *Юрко дивиться на посаджену позаторік яблуню* (Коз., Вибр., 1947, 6).

Від поза́торік — з позаминулого року. *Антосьо зоставсь у хаті сам та й задумався і все пригадав, що думав, що робив ще від позаторік* (Свидн., Любораньки, 1955, 171).

ПОЗА́ТОРІШНІЙ, я, є. Який був, стався, відбувся і т. ш. позаторік. *Буйні трави і запашні квіти ховали сліди позаторішніх боїв* (Кач., Вибр., 1953, 146); // Який безпосередньо передував минулому (про рік, пору року і т. ін.). *І треба ж, на біду, позаторішню весну Його* [Мірошника] *лихий поніс чогось за Десну* (Греб., І, 1957, 69); // Який залишився, зберігся з позаминулого року. [Писар:] *А свячена вода єсть у вас?* [Завада:] *Аякже! Я для бджіл держу ще позаторішню* (Кроп., І, 1958, 413); *Літак приземлився просто в полі біля величезної скирти позаторішньої соломи* (Голов., Тополя., 1965, 8); // Той самий, що й позаторік, позаминулого року й раніше; давній. *На нім* [базарі] *було кілька рундуків із красним крамом та позаторішньою сухою таранею* (Досв., Вибр., 1959, 97).

◇ **Поза́торішні ви́шкварки** — щось не варте уваги, незначне, непотрібне. — *Толкуються* [говорять]*! Про що толкуються? Про позаторішні вишкварки!..* (Мирний, IV, 1955, 229).

ПОЗАТРИМУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Затримати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗАТРИМУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Затриматися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Та хіба він.. не від щирого серця запевняв у Черкасах, що червоні загони позатримуються на селах!* (Ле, Вибр., 1939, 3).

ПОЗАТРУШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Затрусити чимсь усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Бач, як злили долівку! Позатрушуй піском або попелом* (Сл. Гр.).

ПОЗАТУЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позату́лювати.** *Маленькі вікна позатулювані старими рядними та драними хустками* (Вас., II, 1959, 16); *Вікна в хаті старанно позатулювані* (Гончар, Нартиз. іскра, 1958, 80).

ПОЗАТУЛЮВАТИ *див.* **позатуля́ти.**

ПОЗАТУЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позатуля́ти.** *Вікна були позатуляні матками* (Головко, II, 1957, 107).

ПОЗАТУЛЯТИ, я́ю, я́єш *і розм.* **ПОЗАТУЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* 1. Закривши, загородивши, зробити невидним повністю або частково все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позатулявши хустками та рядними вікна, приступили* [школярі] *до діла* (Вас., І, 1959, 119); *В селі люди матами з околоту позатуляли вікна* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 121); — *Фірмани ..позатулювали коням очі і так ведуть їх через міст!* (Фр., II, 1950, 363).

2. Заткнути отвори скрізь або в багатьох місцях. *Дірки в огорожах, які поробили собі собаки, коти й півні, місцеві господарки позатуляли старими шапками* (Сенч., Опов., 1959, 60).

◇ **Позатуля́ти (позату́лювати) роти́** *кому, фам.* — не дати нікому можливості заговорити, висловитись. [Галя:] *Та що се ви до мене причепились? Я вам роти позатуляю зараз* (Сам., II, 1958, 10); *А писарчук та староста крутять так, щоб їх своїй вигоді повернути.., а після, як виявиться.., то вони .. всім роти позатулюють або просто очі горілкою позаливають...* (Григ., Вибр., 1959, 260).

ПОЗАТУЛЯТИСЯ, я́мося, я́єтеся, *док.* Затулитися (про всіх або багатьох). *Молодиці й дівчата знов осміхнулись і позатулялись рукавами* (Н.-Лев., II, 1956, 46).

ПОЗАТУПЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОЗАТУПЛЯТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Затупити все або багато чого-небудь.

ПОЗАТУПЛЮВАТИСЯ, юються *і* **ПОЗАТУПЛЯТИСЯ,** я́ються, *док.* Затупитися (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАТУПЛЯТИ *див.* **позату́плювати.**

ПОЗАТУПЛЯТИСЯ *див.* **позату́плюватися.**

ПОЗАТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОЗАТЯГУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Затягти, помістити куди-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Позатягав борони у двір.*

2. Втягти в середину чого-небудь, у себе, засмоктати все або багато чогось, усіх або багатьох; // *безос. Ринула злива.. Позамулювало луки, позатягувало копиці сіна* (Горд., Цвіти.., 1951, 21).

Животи́ позатяга́ло, *безос.* — животи запали у всіх або багатьох. *Їсти нам хочеться,— аж животи позатягало* (Тесл., Вибр., 1950, 50); **О́чі (що́ки) позатяга́ло,** *безос.* — очі, щоки запали, ввалилися в кого-небудь. — *Сам гарний: жовтий, як віск, а худий, як скіпка, ще й очі позатягало* (Гр., II, 1963, 483).

3. *у сполуч. з сл.* люльки, цигарки *і т. ін.* Закурити люльки, цигарки і т. ін. (про всіх або багатьох). *Парубоцтво ж, вирядившися по-свойому* [по-своєму], *шапки набакир, люльки позатягують, та купами ходять кругом дівчат* (Кв.-Осн., II, 1956, 425).

4. Стягнувши краї, кінці чого-небудь, з'єднати їх, ліквідувати в багатьох місцях дірки, отвори і т. ін. — *Ну й чоботи... чисто потрухли.. Позатягав, як умів, де більші дірки, й нічого* (Тесл., Вибр., 1950, 40).

5. Обернути, оновити, заволокти чим-небудь усе або багато чогось. *Стояла осінь. Що може бути кращого за цю пору в Карпатах, як ще тумани не позатягували гори* (Турч., Зорі.., 1950, 61); // *безос. Оксен.. врізав такого гопака, що позатягало пилюкою вікна і лампа жевріла, як би десь на токовищі* (Тют., Вир, 1964, 208); // *розм.* Напнути, натягти все або багато чогось на всіх або багатьох. — *Позатягайте коням торби на голови, щоби не їрзали* [не крутилися] (Фр., VIII, 1952, 305).

6. *розм.* Затримати надовго хід, здійснення чого-небудь (про всіх або багатьох). *Багато селян позатягало позички в рустикальнім банку* (Фр., VII, 1951, 297).

ПОЗАТЯГА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся *і* **ПОЗАТЯГУВАТИСЯ,** ується, уємося, уєтеся. *док.* 1. Обв'язатися, підперезатися чим-небудь туго, одягти на себе щось тісне (про всіх або багатьох). *Позатягатися в корсети.*

2. Покритися, встелитися чим-небудь (про все або багато чогось). *Калюжі позатягалися льодом.*

ПОЗАТЯГУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позатя́гувати** і **позатя́гуватися.** *Ручки* [в панянок] *тугo позатягувані у блискучі перчатки* [рукавички], *так що і пальців зігнути не можна* (Мирний, III, 1954, 262).

ПОЗАТЯГУВАТИ *див.* **позатяга́ти.**

ПОЗАТЯГУВАТИСЯ *див.* **позатяга́тися.**

ПОЗАУРОЧНИЙ, а, е. 1. *у сполуч. з сл.* час. Вільний від звичайної роботи, служби, уроків і т. ін. (про час). *Іван Іванович вважався непоганим плановиком, але хто-хто, а підлеглі знали — за всю свою довголітню працю якщо він і спланував щось путнє і реальне, то це хіба що моторного човна «Світлану», стуленого в позаурочний час* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 41); *Партійні організації, педагогічні колективи прагнуть до того, щоб школа взяла на себе піклування*

про учнів і в позаурочний час (Ком. Укр., 9, 1964, 76).

2. *у сполуч. з сл.* праця, робота *і т. ін.* Виконуваний у вільний від звичайної роботи, служби і т. ін. час. *Хлопці старанно кували граблі, сапи, сокири... Відразу ж категорично відмовилися брати за цю позаурочну працю якусь платню* (Ле, В снопі.., 1960, 149).

ПОЗАУЧБОВИЙ, а, е. Не пов'язаний з навчанням, вільний від навчання. *Як правило, науково-дослідну роботу студенти виконують у позаучбовий час* (Знання.., 8, 1966, 19).

ПОЗАУЧУВАТИ *див.* **позанча́ти.**

ПОЗА́УШ *див.* **поза́вуш.**

ПОЗА́УШНИК *див.* **поза́вушник.**

ПОЗАФАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зафарбувати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАХАРЧО́ВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позахарчо́вувати.** *Позахарчовувані корови.*

ПОЗАХАРЧО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Захарчувати всіх або багатьох.

ПОЗАХЛЮПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Захлюпати, забризкати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Де це ви так сорочки позахлюпували?* (Сл. Гр.).

ПОЗАХЛЮПУВАТИСЯ, уєтьcя, уємося, уєтеся, *док.* Захлюпатися, забризкатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Як підемо по воду та як почнемо одна на одну хлюпати, позахлюпуємось так, що аж тече* (Сл. Гр.).

ПОЗАХЛЯВА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док., розм.* Захлянути (про всіх або багатьох). — *Їжте, бо, кажуть, ви зовсім там позахлявали на кримських харчах,— пересміювались тітки* (Гончар, II, 1959, 292).

ПОЗАХМА́РНИЙ, а, е. Який знаходиться за хмарами, підноситься вище хмар. — *Я літаю над Гімалаями, бачу позахмарні піки, бачу пальми, священний Ганг, храми Мадраса* (Загреб., День.., 1964, 215); // *перен.* Далекий, недосяжний.

◇ **Ширя́ти у позахма́рному про́сторі** — те саме, що **Вита́ти в емпіре́ях (у хма́рах)** (*див.* **вита́ти**). — *Вони* [теоретики] *кричали: не на землі Каргат живе, а ширяє десь у позахмарному просторі* (Шовк., Інженери, 1956, 95).

ПОЗАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заховати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позаховував* [Петро] *свої книжки та всякі речі* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 126).

ПОЗАХО́ВУВАТИСЯ, уєтьcя, уємося, уєтеся, *док.* Заховатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАХО́ДИТИ, ить, имо, ите, *док.* 1. Зайти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Гості позаходили до хати* (Кобр., Вибр., 1954, 152); // *розм.* Проникнувши куди-небудь у багатьох місцях, викликати подразнення (про сіль, дим, холод і т. ін.). *Я почав розтирати сльози кулачками і відчув, як в очі зайшла сіль, позаходила і у виразки на щоках* (Панч, На калин. мості, 1965, 28).

◇ **За́шпори позахо́дили** *див.* **за́шпори.**

2. *тільки 3 ос., перен., розм.* Заслатися або наповнитися чим-небудь (звичайно про очі). *Очі позаходили сльозами.*

ПОЗАХО́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Захопити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗАЦВІТА́ТИ[1], а́є, *док.* Укритися квітками, зацвісти (про все або багато чого-небудь). *Зелені ліси ялинові позацвітали* (Федьк., Буковина, 1950, 63); *А от як прийде весна, як.. позацвітають трави..— от коли наші гори красні!* (Хотк., II, 1966, 12).

ПОЗАЦВІТА́ТИ[2], а́є, *док.* Укритися пліснявою, цвіллю (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Стіни в хаті аж позацвітали від вогкості та почорніли від диму* (Коцюб., I, 1955, 67); *Позасихали вони* [книші], *як залізо, позацвітали — не вгризеш* (Стельмах, II, 1962, 326); // *безос. Як у хліві — в хаті: двері набрякли, по кутках аж позацвітало, вікна й не розтають...* (Тесл., Вибр., 1950, 32).

ПОЗАЦВІТА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Те саме, що **позацвіта́ти**[2]. *На полиці паляниці позацвітались* (Чуб., V, 1874, 1171).

ПОЗАЦЕХО́ВИЙ, а́, е́, *іст.* Який не належав до цеху (у 1 знач.). *Позацехові ремісники.*

ПОЗАЦЬКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зацькувати всіх або багатьох. *Двоє цуценяток було, так же сусідські діти своїми собаками позацьковували* (Сл. Гр.).

ПОЗАЧАРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зачарувати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗАЧАСО́ВИЙ, а, е, *книжн.* Який існує поза часом, не зумовлений категорією часу. *Він* [режисер Лесь Курбас] *підкреслював, що немає позапросторової і позачасової реальності. Простір, час і ритм — це об'єктивні неодмінні елементи спектаклю* (Мист., 4, 1967, 21).

ПОЗАЧЕРГО́ВИЙ, а, е. Який порушує чергу, послідовність; який відбувається, проводиться, робиться поза чергою, поза встановленим терміном. — *Для позачергової заяви слово має депутат Бондаренко* (Головко, II, 1957, 520); *Позачергові (надзвичайні) з'їзди скликаються Центральним Комітетом партії з власної ініціативи або на вимогу не менш як третини загального числа членів партії* (Статут КПРС, 1971, 15).

ПОЗАЧЕРГО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **позачерго́вий.**

ПОЗАЧЕРГО́ВО. Присл. до **позачерго́вий.** — *Впускайте* [людей] *строго по черзі. Та ось що. Там я бачив інваліда і жінку з дитиною. Їх — позачергово* (Донч., VI, 1957, 520).

ПОЗАЧИ́НЮВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позачи́нювати.** *Віконниці в будинках були щільно позачинювані* (Кучер, Чорноморці, 1956, 390); // *у знач. прикм. Прийде* [Катря] *до Чайченкової хати, подивиться на двері позачинювані, на втихлий двір, постоїть та й додому вертається...* (Вовчок, I, 1955, 218).

ПОЗАЧИ́НЮВАТИ *див.* **позачиня́ти.**

ПОЗАЧИ́НЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позачиня́ти.** *За паровозом довгою низкою червоніють товарні, наглухо позачиняні вагони* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 56); // **позачи́няно,** *безос. присудк. сл. У дворі пусто-тихо, всюди позапирано, всюди позачиняно* (Мирний, IV, 1955, 193).

ПОЗАЧИ́НЯТИ, я́ю, я́єш *і рідко* **ПОЗАЧИ́НЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* 1. Зачинити все або багато чого-небудь. [Марина:] *Сидимо ми в Юхимихи в сінях, позачиняли двері, прослали долі рядюжку, говоримо* (Вас., III, 1960, 253); *Варвара позачиняли віконницями сусідські й свої вікна* (Кучер, Чорноморці, 1956, 253).

2. Замкнути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позачиняли* [люди] *свої комори, познімали терези і порозіходились* [порозходилися] (Кв.-Осн., II, 1956, 135); *Потім вже мені Ілько казав, що підгледів,— як зігнали* [людей фашисти] *у вагони, двері на замки позачиняли і повезли* (Ів., Таємниця, 1959, 105).

3. Припинити діяльність усіх або багатьох установ, закладів і т. ін. *В наші теперішні часи таких готелів немає. Їх позачиняли, пам'ятаєте, після славетного*

виступу доктора Боя в палаті депутатів (Ю. Янов., II, 1958, 16).

4. Позбавити волі, посадити в тюрму або інше місце ув'язнення всіх або багатьох. *Забрали їх* [некрутів], *позачиняли в темну* (Мирний, I, 1949, 223).

ПОЗАЧИПЯТИСЯ, я́ться, я́ємося, я́ється, *док.* Зачинитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Опустіло і широке чисте дворище.., позачинялися столярні двері великого будинку* (Мирний, IV, 1955, 205).

ПОЗАЧИТУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зачитатися (про всіх або багатьох).

ПОЗАЧІПЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОЗАЧІПЛЯТИ,** я́ю, я́єш, *док., перех.* Зачепити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАЧІПЛЮВАТИСЯ, юється *і* **ПОЗАЧІПЛЯТИСЯ,** я́ється, *док.* Зачепитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Де-де видно було ще клаптики сіна, що позачіплялися при киданню стіжка* (Фр., IV, 1950, 421); *Мряки, що підіймалися вже з гір і лісів, мов позачіплювалися там у польоті* (Коб., III, 1956, 25).

ПОЗАЧІПЛЯТИ *див.* **позачіплювати.**

ПОЗАЧІПЛЯТИСЯ *див.* **позачіплюватися.**

ПОЗАЧІСУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зачесати всіх або багатьох. *Позачісувати дітей.*

ПОЗАЧІСУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зачесатися (про всіх або багатьох). *Дивись, як гарно всі дівчата позачісувались, а ти патлата* (Сл. Гр.); *Вони позачісувались, поприбирались у гарні сукні, у квітки та стрічки* (Н.-Лев., II, 1956, 72).

ПОЗАШИВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позашива́ти.** *Старе позашиване решето на колінах ловило ті зернятка* (Ле, Міжгір'я, 1953, 94); *Горами лежать уже біля дверей наглухо позашивані лантухи* (Гончар, Таврія, 1952, 155); *Нам попалися звичайні «телячі» вагони, подовбані за війну кулями та осколками і вже старанно позашивані десь на наших вагоноремонтних заводах* (Гончар, III, 1959, 341); // **позашивано,** *безос. присудк. сл. Повів мене* [начальник] *до дзеркала; дивлюсь: козакин мій защепнутий на всі гаплики,.. де розірвалось, позашивано* (Стор., I, 1957, 120).

ПОЗАШИВАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зашити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Прийшли ми на кватиру, повмивалися, попередягалися, позашивали, де в кого що пообдиралося вночі по хащах* (Фр., IV, 1950, 268); — *Я не знаю, як воно так виходить... Я позашиваю собі кишені* [щоб не тримати в них руки]! (Баумут, Щасл. день.., 1951, 14); *От, узявши золоті* [монети], *позашивав* [Трохим] *у опучу, а срібні.. у полу свити* (Кв.-Осн., II, 1956, 408).

ПОЗАШИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док., розм.* Ховаючись, забратися куди-небудь (про всіх або багатьох). — *Ці вояки повиставляли варту, а вона вся позашивалася спати* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 805).

ПОЗАШКІЛЬНИЙ, а́, е́. Не пов'язаний із школою, який існує поза школою, поза навчанням у школі. *Слід широко розгортати в школах і позашкільних закладах різноманітні наукові і технічні гуртки* (Ком. Укр., 10, 1959, 39); // Який проходить, здійснюється, відбувається не в шкільних умовах, не в школі; не пов'язаний з перебуванням, навчанням у школі, з шкільною програмою. *Таємничий четвер, в який Дарка повинна ввійти глибше в позашкільне життя Стефи й Оріховської, має перед собою досить поганого попередника: середу* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 116); *Кращі учителі велику увагу приділяють позашкільному читанню учнів* (Літ. газ., 31.VIII 1950, 1).

ПОЗАШКІЛЬНИК, а, *ч., розм.* Спеціаліст позашкільної освіти, позашкільного виховання.

ПОЗАШКІЛЬНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **позашкільник.**

ПОЗАШЛЮБНИЙ, а, е. 1. Який існує, відбувається, народжений і т. ін. поза шлюбом. *В дні бурхливо прожитої молодості він найбільше боявся зганьбити себе позашлюбними дітьми* (Стельмах, I, 1962, 398).

2. Не пов'язаний з паруванням. *В позашлюбний період самців* [тритонів] *можна відрізнити від самок, порівнюючи відносну довжину кінцівок* (Визначник земноводних.., 1955, 26).

ПОЗАШМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зашморгнути все або багато чого-небудь.

ПОЗАШНУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зашнурувати все або багато чого-небудь.

ПОЗАШНУРО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зашнуруватися (про всіх або багатьох).

ПОЗАШПАКЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зашпаклювати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАШПАРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зашпарувати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. [Ганна:] *Ти краще позашпаровуй, та чернінь добре вирівняй.., а малювати не треба, то примха* (К.-Карий, I, 1960, 291).

ПОЗАШПИЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зашпилити все або багато чого-небудь.

ПОЗАШТА́ТНИЙ, а, е. 1. Який не входить до штату; який складається з осіб, що не входять до штату. *Окружний, міський, районний комітет має позаштатних інструкторів* (Статут КПРС, 1971, 22); *Позаштатні відділи, так само як і штатні, планують свою діяльність, виходячи з загального плану роботи партійного комітету* (Ком., Укр., 11, 1962, 49).

Позашта́тне місто (місте́чко), *заст.*— місто, містечко, які не мали адміністративного значення. *Глиняна, напівзанесена пісками Каховка, нічим не примітне позаштатне містечко Таврійської губернії, перетворювалось на час ярмарку в місто з стотисячним населенням* (Гончар, Таврія, 1952, 32).

2. Не передбачений штатним розписом. *Позаштатна посада.*

ПОЗАШТОПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заштопати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *А що старе, дране,— позашиває* [Мотря], *позаштопує, матері старе тіло прикриє* (Мирний, I, 1949, 140).

ПОЗАШТУКАТУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Заштукатурити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАЩІПА́ТИ, а́ю, а́єш *і* **ПОЗАЩІПУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Защепнути все або багато чого-небудь. *Одно вікно полишилось відчинене: приставив* [Начко] *собі крісло, виліз на фрамугу, замкнув вікно і позащіпав як годиться всі гачки і засувки* (Фр., VI, 1951, 300); *Фарбовані віконниці теж позачиняли* [солдати] *й позащіпали защіпками* (Ле, Мої листи, 1945, 32).

ПОЗАЩІПА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся *і* **ПОЗАЩІПУВАТИСЯ,** уємося, уєтеся, *док.* Защепнутися (про всіх або багатьох).

ПОЗАЩІПУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позащіпувати.** *У нас двері позащіпувані* (Сл. Гр.); *Мундир позащіпуваний на всі ґудзики.*

ПОЗАЩІПУВАТИ *див.* **позащіпа́ти.**

ПОЗАЩІПУВАТИСЯ *див.* **позащіпа́тися.**

ПОЗАЯК, *спол., заст., жарт.* Тому, що; через те, що. *Позаяк цікавого не маю що писати, тягтиму далі свою*

подорож, хоч, може, вона тобі теж не цікава (Коцюб., III, 1956, 140); *Якби я вмів писати оповідання, то міг би заробити і в своїй літературі з «Київ. старини», але позаяк не вмію, то мушу вдатись у переклади* (Сам., II, 1958, 472); — *У вчених людей завжди буває лисина. Ось ти вивчишся, і в тебе буде, позаяк — голові ж робота велика* (Тют., Вир, 1964, 50).

ПОЗАЯЛО́ЖУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Заялозити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗБА́ВИТИ *див.* **позбавля́ти.**

ПОЗБА́ВИТИСЯ *див.* **позбавля́тися.**

ПОЗБА́ВЛЕ́НЕЦЬ, нця, *ч.* У Радянському Союзі до прийняття Конституції 1936 р.— людина, позбавлена виборчих та інших громадянських прав у зв'язку з належністю до експлуататорського класу.

ПОЗБА́ВЛЕНИЙ, а, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позба́вити.** *Справді, єдиній дочці такого батька, рано позбавленій материнського впливу, даремно було б доводити, що її «принципи» утопічні і не годяться в наші обставини* (Л. Укр., III, 1952, 686); *В'ялий, мов риба, позбавлена води, Сергій ішов з дому і такий самий і повертався* (Епік, Тв., 1958, 241); *Не існує гіршої муки для митця, ніж бути позбавленим змоги творити прекрасне... для щастя людей...* (Тулуб, В степу.., 1964, 112); // *Який не має чого-небудь. Та що вона знає? Може, це лише домисли, позбавлені фактичної основи?* (Фр., VI, 1951, 256); *Класові жаргони позбавлені будь-якої мовної самостійності* (Нариси з діалектології... 1955, 4).

Не позба́влений *чого* — який має, якому властиве що-небудь. *Писарша тепер вбралась в нову шерстяну зелену сукню, ще й почепила на шию шість разків доброго товстого намиста.. Кольори були різкі, але не позбавлені ефекту* (Н.-Лев., IV, 1956, 65); *Дорошеві зробилося досадно, бо він спіймав себе на тому, що не позбавлений себелюбства* (Тют., Вир, 1964, 162); **Позба́влений пра́ва громадя́нства** *див.* **громадя́нство.**

ПОЗБА́ВЛЕ́НКА, и, *ж.* Жін. до **позба́вле́нець.**

ПОЗБА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позба́вити.** *Прокляття* [архієрея].. *підпираються позбавленням права на одержання допомоги від благодійних установ* (Еллан, II, 1958, 50).

ПОЗБАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позбавля́ти.**

ПОЗБАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОЗБА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* позба́влять; *док., перех.* 1. Забирати, віднімати щось у кого-небудь, залишати кого-, що-небудь без чогось. *Се страшенна річ «недвижима» власність, вона не тільки сама нерухома, але й людей позбавляє вільного руху, як тільки вони з нею зв'яжуться* (Л. Укр., V, 1956, 199); *Мотря обіймала цехмістрові чоботи, благаючи не позбавляти старого шматка хліба* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 121); *Зняти костюм лікар заборонив, щоб не позбавляти Василя Васильовича віри, що приступ швидко мине й репетиція триватиме далі* (Дмит., Наречена, 1959, 128); *І я кляну за катом ката В моїй невольницькій глуші, Що нацькував на брата — брата,.. Люд закував в цупкі кайдани. Позбавив молодість мети* (Граб., I, 1959, 347); *На початку 1884 року Косту Хетагурова позбавили стипендії, і йому прийшлось залишити навчання в Академії і повернутись на батьківщину* (Тич., III, 1957, 410); // Не давати кому-небудь можливості здійснювати щось, забороняти кому-небудь щось робити. *Не бажаних церкві професорів позбавляли права викладати і переслідували* (Іст. середніх віків, 1955, 129); — *На заводі ніхто не позбавить його права вчитись!* (Донч., V, 1957, 467).

◇ **Позбавля́ти (позба́вити) життя́ (ві́ку** *і т. ін.)* — умертвляти, убивати кого-небудь. *Він щиро не пам'ятав на ту хвилину, як удвох із грізною дружиною залишились одного разу без обіду, бо шкода було позбавляти життя коропа, який плавав у них у відрі...* (Ю. Янов., I, 1954, 111); — *Темний, дикий, безглуздий народ! Через якусь дурну вигадку, якусь нісенітну легенду він ладен був розбити мені дорогий апарат, скалічити або й позбавити мене життя* (Коцюб., I, 1955, 259); — *Мав би я силу, то враз і душі б тебе, й віку позбавив І відіслав би в оселю Аїда* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 169); **Позбавля́ти (позба́вити)** [**пра́ва**] **го́лосу** *кого* — заборонити кому-небудь голосувати. [Коваль:] *Заарештувати Чирву та ще кількох. Позбавити їх голосу* (Мик., I, 1957, 81); *Навіть права голосу* [куркуля] *позбавила* [влада] (Стельмах, II, 1962, 365); **Позбавля́ти (позба́вити) сло́ва** — не дати можливості висловитися на зборах, мітингу, суді і т. ін. [Голос покликача:] *Відпущеник Нартал сказав.., що він би хтів скупатись в римській крові, за теє суд його позбавив слова* (Л. Укр., II, 1951, 528).

2. Звільняти кого-небудь від чогось небажаного; допомагати кому-небудь уникнути чогось. *На 17 році я вже мав політичний процес і з того часу до останніх днів жандари* [жандарми] *не позбавляють мене своєї ласкавої опіки* (Коцюб., III, 1956, 281); *Хоч се не дуже вигідно для Вас, та, почасти, й для мене, але нехай вже так буде,— тим позбавите мене більшої мороки* (Л. Укр., V, 1956, 77); *Почувши, що в поїзді з'явився касир, який позбавить їх неприємного обов'язку стояти в черзі.. на вузловій станції, де мала бути пересадка, пасажири щиро дякували Даші* (Жур., Вечір.., 1958, 224).

3. *тільки док., кому чого, розм.* Зменшити, урізати. — *Ось ми,— каже* [стражник],— *твоєму панові позбавимо волі, а то він носиться з нею, як з писаною торбою!..* (Мирний, IV, 1955, 378).

4. *тільки док., розм.* Ушкодити, зіпсувати що-небудь. *Вітри шаліють, лісова смуга захистила сад. Вітри розбилися об могутні осокори, не позбавили цвіту* (Горд., Цвіти.., 1951, 20).

5. *розм.* Доводити до загину, знищувати всіх або багатьох. *Багацько позбавляв Буняка таким способом людей* (Сл. Гр.).

ПОЗБАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПОЗБА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* позба́вляться; *док.* 1. Звільнятися від кого-, чого-небудь небажаного; позбуватися. — *Треба одного: Мірошниченка позбавитись* (Стельмах, II, 1962, 11); *Пригадається тобі якийсь жалливий мотив — і носиш, і несеш його з собою, і не годен відкинути, позбавитися* (Хотк., II, 1966, 311).

2. *рідко.* Утрачати що-небудь, залишатися без чогось. *Я відчував, що позбавляюсь сил* (Досв., Вибр., 1959, 183); *Перший полковник пішов командувати армією, позбавившися чину* (Ю. Янов., I, 1958, 202).

3. *тільки недок.* Пас. до **позбавля́ти** 1.

ПОЗБІ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позбива́ти.** *Ходила* [Уляна] *швидко, бігцем, і носки робочих черевиків завжди були позбивані* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 112); *Стадницький.. бачить темні, землею пересушені ноги, покалічені пальці, позбивані нігті* (Стельмах, I, 1962, 628); *Вози за возами тяглися улицею довженним рядом, обладовані трунами, наборзі позбиваними з неструганих дощок* (Фр., V, 1951, 193); // **позбі́вано,** *безос. присудк. сл. У кров позбивано коліна* [у пастуха] (Сос., I, 1957, 347); *Школярські*

парти.. позбивано тепер гвіздками й клинцями (Гр., I, 1963, 241).

ПОЗБИВА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Збити ударом, поштовхом, змусити впасти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Тоді я як телепну одного* [чорта] *по рогах! роги й поспадали. Я вперіщила по рогах і другого, і тому позбивала роги* (Н.-Лев., I, 1956, 591); *Що град листя позбивав, то Кох думає, що то курка поїла* (Л. Укр., V, 1956, 9); — *Якісь кінні за нами гналися.. Ми їх з коней позбивали, вони й відстали,— закінчив він насмішкувато* (Тют., Вир, 1964, 529); — *Зараз саме час.. позбивати бур'ян, що наріс попід деревами* (Чаб., Тече вода.., 1961, 41); *На подвір'ї стояла чиясь стара бочка, я позбивав обручі і вийняв дві клепки* (Сміл., Сашко, 1957, 14).

Позбива́ти з ніг — те саме, що **Зби́ти з ніг** (усіх або багатьох) (*див.* **збива́ти**). — *На сміх мене, на глум... Не діждетесь! Щоб вам чарка ота в горлянку не полізла, та щоб вона вам розум затуманила, щоб вона вас, окаянних, з ніг позбивала!* (Шиян, Баланда, 1957, 91).

2. *перен.* Змусити всіх або багатьох відмовитися від певного напряму думок, переконань, від здійснення чого-небудь.

3. Ударом, тертям стерти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях; // Стоптуючи, зіпсувати (підошви, підбори, взагалі взуття). [Орина:] *Краще не ходіть до нашого двору, щоб бува підківок не позбивали* (Собко, П'єси, 1958, 19); // Ударяючи або тручи об що-небудь, ушкодити, зранити (руки, ноги, шкіру на тілі і т. ін.). *Сонце пече її..; білі ноги на каміння позбивала..; йде* [Хима], *ні на що не вважає* (Вовчок, I, 1955, 52); *На бруку він позбивав нігті, ноги стали чорними від запеченої крові, змішаної з піском* (Кол., Терен., 1959, 377).

4. Виготовити все або багато чого-небудь з окремих частин, з'єднавши їх в одно ціле. *Позбивати ящики з дощок.*

ПОЗБИВА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Збитися докупи (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *За роки війни стійбище розруйнувалося, перетворилося в пустирище.., тільки й зосталися купи глини та рештки плетених загорож, під якими позбивалися, тулячись один до одного, Яреськові однополчани* (Гончар, II, 1959, 420); *Дружина землякова.. помогла Насті змить голову, бо коси в неї аж позбивалися* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 10).

◇ **З ніг позбива́тися** — дуже втомитися (про всіх або багатьох). *Просто всі службовці з ніг позбивались. А він ходить та підганяє* (Еллан, II, 1958, 19); **Позбива́тися в ку́пку (в ку́пки)** *див.* **ку́пка.**

ПОЗБИРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позбира́ти.** *Прийшли, Розмотуючи мокрі шарфи з шиї, Перукарі, музики, лицедії,.. Смутне поріддя музики й біди, Зі всіх кінців позбиране сюди* (Бажан, Роки, 1957, 281).

Позби́ране молоко́ — те саме, що **Зби́ране молоко́** (*див.* **збира́ний**).

ПОЗБИРА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Скласти, зібрати докупи все або багато чого-небудь. *Вона ще більше розсердилася, позбирала порозвішувані онучі і шпурнула ними за поріг* (Кобр., Вибр., 1954, 126); *Позбирав він біле пір'я в золотий рукав* (Рильський, III, 1961, 210).

◇ **[І] кісто́к не позбира́ти** *див.* **кі́стка;** [І] **кісто́чок не позбира́ти** *див.* **кі́сточка.**

2. Скликати, зігнати, звести докупи всіх або багатьох. *Шатнувся* [Еней] *миттю сам із хати, Своїх Троянців позбирати* (Котл., I, 1952, 81); — *Хведоре! Нехай коней сідлають та щоб гончих і хортів на шворі позбирали!* (Стор., I, 1957, 290).

3. Зосередити, скупчити, сконцентрувати в одному місці всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *На чужії ручки позбирали онучки* (Номис, 1864, № 9666); * Образно. *Ніч проміння позбирала І змотала у клубок...* (Олесь, Вибр., 1958, 248).

◇ **Позбира́ти думкі́ [доку́пи]** — те саме, що **Зібра́ти думкі́ [доку́пи]** (*див.* **збира́ти**). *З усім вона тепер розгубилася, і думок навіть не позбирає докупи, так вони в неї врозтіч і біжать, і такі то все полохливі!* (Мирний, III, 1954, 241).

4. Поступово нагромадити багато чого-небудь. — *Порозпродам молочко, Позбираю гроші, Куплю плахту з оксамиту й чоботи хороші* (Щог., Поезії, 1958, 481).

5. Одержати все або багато чого-небудь, беручи від різних людей, із різних джерел. *Він помалу позбирав про нього відомості, дізнався, що у нього є.. значний, як на парубка, капітал* (Фр., VIII, 1952, 385); *Добре б було ті пісні, казки та приказки позбирати, позаписувати* (Мирний, III, 1954, 187).

6. Відібрати з-поміж іншого все або багато чого-небудь, що потрібне. *Другого дня Мотря позбирала свої й Карпові сорочки й намочила в лузі.— Чом же ти не забрала та не помочила всіх сорочок? — спитала мати* (Н.-Лев., II, 1956, 301).

7. Зірвавши або піднявши з землі скрізь або в багатьох місцях, набрати чого-небудь у якійсь кількості. *Добре, що хоч ночі були теплі та не весь торішній курай позбирали селяни на топливо* (Гончар, Таврія, 1952, 24); // Зняти урожай скрізь або в багатьох місцях. *Люди саме тоді позбирали виноград* (Н.-Лев., III, 1956, 255).

8. Підібрати все або багато чого-небудь, що розкидане, розсипане. — *Пане Василю! погляньте, що сталося з Вашим подарунком! — жалібно скрикнула Надя і нахилилась, щоб позбирати черепки* (Л. Укр., III, 1952, 485); *Здавалось мені, що русалки ось-ось Вродливі, як янголи, вийдуть рядами, І перли рясні позбирають для кос* (Олесь, Вибр., 1958, 82); // *також без додатка.* Прибрати, прийняти все або багато чогось. *От як позбирали з стола, Наум і каже жінці і дочці: — Ідіть собі* (Кв.-Осн., II, 1956, 61); *Молодиця заметушилась: позбирала посуду, внесла до хати решту мамалиги* (Коцюб., I, 1955, 187).

9. Збирати що-небудь якийсь час. — *Та вона ж збирається снопи носити,— зауважив сердито Федір. — Снопи цього року такі, що й у вас будуть чуби мокрі.. А колоски за в'язальницями нехай позбирає* (Коп., Подарунок, 1956, 62); *У вихідні дні тисячі городян виїжджають відпочивати в мальовничі ліси, позбирати грибів* (Рад. Укр., 5.VI 1967, 4).

ПОЗБИРА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* Зійтися, з'їхатися, злетітися і т. ін. в одно місце, докупи (про всіх або багатьох). *Позбиралися докупи Танцювать не баби — ступи* (Гл., Вибр., 1951, 220); — *Уляно, чого там люди позбиралися?.. Може, щось треба їм?* (Стельмах, I, 1962, 106); *У сільській бібліотеці позбиралися читачі* (Шпорта, Твої літа, 1950, 54); // *у що.* Сходячись, з'їжджаючись, злітаючись і т. ін. докупи, розташуватися, згрупуватися якимсь способом (про всіх або багатьох). *Люди, покидавши худобу і позбиравшись у невеличкі гурточки, вели повільні, нудні розмови.., аби не проспати черги* (Тют., Вир, 1964, 145).

ПОЗБИТКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і без додатка, діал.* 1. Позпущатися. — *Виглядає так, що я свої діти геть позбиткував, гірше як темний ворог*

(Стеф., Вибр., 1945, 146); — *Ти ж бо нікого не позбиткував, не зганьбив!* (Кол., Тереп., 1959, 17).

2. Завдати шкоди. — *А тоді гляну на обсерваторію — аби хто не позбиткував! Най, кажу, і хлоп наш у руру дивитиметься, не все панам зорі стежити* (Ю. Янов., I, 1954, 36).

ПОЗБИТКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., діал.* Познущатися. *На новому місці сон, видно, не міг його розшукати, а може, його прогнали оці хлопці, що, здається, прагнули одного —..позбиткуватися над новеньким* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 103).

ПОЗБІГА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Швидко обходи́ти, оббігати якусь територію, побувати скрізь або в багатьох місцях. *Там-то стежечок і до води й до сусіди, і до другої. Все то позбігали, повиходжували легесенькі ніжечки дівочі* (Вовчок, I, 1955, 181).

ПОЗБІГА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Стекти скрізь або в багатьох місцях (про рідину). *Порозтавали сніги, зійшла повідь, позбігала скрізь вода* (Кв.-Осн., II, 1956, 122); // *тільки мн., розм.* Втратити частину вмісту рідини, яка виливається через край при закипанні (про все або багато чогось). *Семениха.. прикладає до ватри трісок і пантрус, аби горшки не позбігали* (Черемш., Тв., 1960, 88).

2. *тільки мн.* Збігти куди-небудь (про всіх або багатьох). *З двора й собаки наші позбігали* (Сл. Гр.).

ПОЗБІГА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Збігтися з різних місць в одно (про всіх або багатьох). — *Води, води!..— кричала перелякана мати. На цей крик позбігалися зі всіх сторін слуги* (Кобр., Вибр., 1954, 88); *В усіх дворах заворушились люди і позбігались до воріт* (Н.-Лев., II, 1956, 30); *Позбігались кури.., Обступили свого шаха, Великого падишаха* [півня] (Нех., Казки.., 1958, 26); — *Хлопці, як дізнаються про тебе, всі до одного позбігаються на наш куток...* (Л. Янов., I, 1959, 144).

2. Зменшитися в розмірі від перебування у воді (про одяг, тканини, нитки і т. ін.). *Данько одразу відчув, що.. штаненята на ньому куці, бо полотно позбігалося від дощів* (Гончар, Таврія, 1952, 82).

ПОЗБОВТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Збовтати все або багато чого-небудь.

ПОЗБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Збути все або багато чого-небудь. *В її клункові були коралі та деяка одежина. Вона те все позбувала..— та грошей було мало* (Коцюб., I, 1955, 383); *Скрутно прийшлася година голодна: З осені хліб купували* [люди]; *Де товаряка, одежина годна, Все те на хліб позбували* (Манж., Тв., 1955, 54); *Настя стала роздавати із скрині усе добро, яке було: ..і подушки, і рядна, усе позбувала за царство небесне Марусі і за душу свою і Наумову* (Кв.-Осн., II, 1956, 95).

◇ **Позбува́ти (позбу́ти) жир (жи́ру)** *див.* **жир**[1].

ПОЗБУВАТИСЯ[1], а́юся, а́єшся, *недок.,* **ПОЗБУТИСЯ,** у́дуся, у́дешся, *док.* 1. Втрачати кого-, що-небудь. *З гіркою душею Варвара пересвідчилася — позбувається хатньої покори дочка* (Горд., II, 1959, 211); [Суховій:] *Я вам розкажу своє лихо. Обікрадено мене: коня позбувся і шапки з гетьманською грамотою* (Крон., V, 1959, 349); *Вона назавжди позбулася радості звернутися до матері із світлим словом «мама»* (Донч., Шахта.., 1949, 24); // Губити (листя, плоди і т. ін.) (про дерева, кущі). *Сади, ще недавно обтяжені плодами, звільна позбуваються їх* (Фр., VIII, 1952, 78); *Темно-зелені ліси, позбувшись свого пишного одягу, ..позадирали угору посинілі парості* (Мирний, III, 1954, 395); // Відмовлятися, відступатися від чого-небудь (думок, намірів і т. ін.). *Виросла Яринка на панну Ярину й мусила позбутись думки, що все, що її оточує, належить до батька, або може бути куплене батьком за гроші* (Коцюб., I, 1955, 156).

Позбу́тися життя́; Позбу́тися голови́ — вмерти, загинути. — *Коли хочеш позбутися життя, то вийди з хати,— попуро перший відказав і змовк* (Л. Укр., I, 1951, 293); *Черниш думає про це. Справді, що понесло його в ті ворота, де він — дуже ймовірно — міг позбутися голови?* (Гончар, III, 1959, 280); **Позбу́тися кле́пки** — втратити розсудливість, стати дурним. *Щось тільки скажеш чи зробиш не так, зараз і соромлять: — Такий великий, а що витворяє. Чи ти сорому і клепки заодно позбувся?* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 141); **Позбу́тися мо́ви; Позбу́тися язика́** — втратити здатність говорити; заніміти. *Якийсь час стояли* [Семен та Уляна] *мовчки, немов обоє позбулися мови* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 19); *Немало довелося чоловікові сьогодні попрацювати ногами і навіть язиком. От надвечір і охрип від балачок..— Ще попоходиш кілька днів отак з людьми, то зовсім позбудешся язика,— кепкував сам із себе* (Стельмах, II, 1962, 150); **Позбу́тися ро́зуму** — стати божевільним. *Чудний він став. Коли б ще не позбувся розуму* (Мирний, III, 1954, 377).

2. Збуватися кого-, чого-небудь небажаного. *Велика зайченківська родина аж рада була, що позбувається Свиридона* (Ю. Янов., Мир, 1956, 154); *Свіже повітря помогло імості* [попаді]: *вертаючи назад додому, вона вже позбулася болю голови* (Март., Тв., 1954, 461); *Я хотіла чим швидше позбутися товариства Ривки* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 47).

ПОЗБУВА́ТИСЯ[2], а́ється, *док.* Збутися, здійснитися (про мрії, бажання, передчуття і т. ін.).

ПОЗБУДЖА́ТИ *див.* **позбу́джувати.**

ПОЗБУДЖА́ТИСЯ *див.* **позбу́джуватися.**

ПОЗБУДЖУВАТИ, ую, уєш *і рідко* **ПОЗБУДЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Збудити всіх або багатьох. *Ранніх солов'їв позбуджала* [молода] (Сл. Гр.).

ПОЗБУДЖУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся *і рідко* **ПОЗБУДЖА́ТИСЯ,** а́ємося, а́єтеся, *док.* Збудитися (про всіх або багатьох).

ПОЗБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Збудувати все або багато чого-небудь (хати, будинки і т. ін.).

ПОЗБУТИ, у́ду, у́деш, *док., перех.* Те саме, що **позбу́тися.** — *Підождіть трохи, позбудуть панята батьківське добро, та раді будуть і наймичкам, аби їх хлібом годували!* (Мирний, III, 1954, 232); *Так загасли почування. Молодецтво одійшло. Ми старі душею стали, Серцем рано одцвіли, Почуватись перестали, Сил багацько позбули* (Граб., I, 1959, 198); *Він уже одну біду з голови позбув* (Л. Укр., V, 1956, 351).

ПОЗБУ́ТИСЯ *див.* **позбува́тися**[1].

ПОЗВА, и, *ж.* Те саме, що **по́зов.** *Якось глузуючи, мовить становий: — Другим, бач, помагаєте позви всякі складати* (Мирний, IV, 1955, 370); *З нас має кожен розум свій: Євгеній, позвів не любивши, Усе, що в спадщину дістав, Їм* [кредиторам] *добровільно передав* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 34).

ПОЗВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зважити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗВА́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позва́лювати.** *Лісові хащі, скелі, позвалювані колоди дерев. Входить* [на сцену] *Адам і Оленка* (Ірчан, I, 1958, 174).

ПОЗВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Звалити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; // Зруйнувати все або багато чого-небудь. *З-за спини голос:* —

Трактори — да! А тоді казарми строїти, а ці хати позвалювати та комуну заводити (Головко, II, 1957, 55).

Позва́лювати з ніг — ударом, поштовхом змусити впасти всіх або багатьох. *Декотрі молодиці зопалу та знестямки кинулись через сінешні двері в ганок, просто між гусарів та паннів і трохи не позвалювали їх з ніг* (Н.-Лев., III, 1956, 147).

2. Наскидати безладно чого-небудь в одно місце. [Оленка:] *А ось ті скелі. Хто позвалював їх у цю хащу, чия рука повкладала їх так, щоб захистити нас, безіменних, перед нападом?* (Ірчан, I, 1958, 174).

ПОЗВА́ЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Звалитися, впасти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Настав вечір, і п'яні рибалки ще довго танцювали, співали та пили. Декотрі позвалювались і лежали коло шинку в порсі* (Н.-Лев., II, 1956, 232).

ПОЗВА́РЮВАТИ, юю, ю́єш, *док., перех., техн.* Зварити все або багато чого-небудь. *Електрозварники взялися до ремонту цих дорогих деталей. Вони позварювали рубці, затопили розколини* (Донч., Карб. камінь, 1946, 33).

ПОЗВА́ТИ, позву́, позве́ш, *док., перех.* Голосом, жестом попросити кого-небудь наблизитися, підійти, обізватися; покликати. *Я йшов і оглянувся — чи хтось мене позвав?* (Тич., I, 1957, 282); *З сільради гукнули імення якесь йому, Гнида позвав голосно* (Головко, II, 1957, 159); *Горпинка поворухнулась на лежанці, крізь сон позвала «мамо!» і знову міцно заснула* (Донч., III, 1956, 12); // Запросити когось прийти, з'явитися куди-небудь з певною метою. *Чорт біса пізнав та й на бал позвав* (Номис, 1864, № 7959); *Позвав* [Наум] *панотця, той аж здивувавсь, що така здорова дівка, у три дні, як занедужала, а вже й на божій дорозі* (Кв.-Осн., II, 1956, 84); [Бабуся:] *На обід ти* [Песик] *всіх позвав? Запросив ти Півня чемно?* (Олесь, Вибр., 1958, 488).

ПОЗВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. *неперех.* Звернути (з дороги), змінити напрям руху (про всіх або багатьох). *Коні повертали з шляху.*

2. *перех.* Спрямувати вбік усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Повертати коней з шляху.*

3. *перех., розм.* Ударивши, різко повернувши, перекосити, викривити, пошкодити щелепи, в'язи, кінцівки і т. ін.

◇ **Позверта́ти в'язи (шиї́, го́лови):** а) те саме, що **Звернути в'язи (шию, го́лову)** (всім або багатьом) (*див.* **зверта́ти**). *Ще б десь дістати вишиту сорочку, і тоді хай хто заїкнеться, що Северин не козацького роду, так він і в'язи повертає, щоб ішов уперед, а бачив назад* (Тют., Вир, 1964, 422); б) *(собі)* те саме, що **Звернути в'язи (шию, го́лову)** (про всіх або багатьох) (*див.* **зверта́ти**). *Гнат і жінка його були тепер похожі на ті верби, що виросли на степу при дорозі, що вітер як не зовсім зламає, то повикручує так, що вони ні на що не похожі, наче їх хто заставляв проти волі танцювати, аж покіль вони собі голів не повертали* (Григ., Вибр., 1959, 307).

ПОЗВЕ́РХНІЙ, я, є, *рідко.* Те саме, що **зве́рхній** 1. *Син Яця-коваля, Іван рудоволосий, Рибалка і мудрець, поет і каменяр, Не надився на блиск і на позверхній чар, На Чайльд-Гарольдів плащ, на Лорелеї коси* (Рильський, I, 1960, 324).

ПОЗВИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Звити все або багато чого-небудь.

◇ **Позвива́ти гнізда́** — те саме, що **Зви́ти гнізда́** (про всіх або багатьох) (*див.* **звива́ти**). *Моїх синів враги прогнали, Ярмом все чисто опрягли, Невірні гнізда позвивали, Де наші праотці жили!* (Граб., I, 1959, 525).

2. Згорнути, скрутити в сувій, згорток, кільце все або багато чого-небудь. *Понабивавши пістолети, секунданти поназначували їх, а потім, поробивши такі самі значки на картках паперу, позвивали їх і вкинули до шапки* (Фр., VI, 1951, 445).

ПОЗВИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* Скрутитися, закрутитися в клубок, кільце і т. ін. (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Яга, під пелену підкравшись, Гадюкой* [гадюкою] *в серце поповзла, По всіх куточках позвивавшись, В Аматі рай собі найшла* (Котл., I, 1952, 177); *Старшенькі хлопці залізли в бузину, позвивалися в клубочки, як їжаки* (Март., Тв., 1954, 148).

ПОЗВИКА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* 1. *з інфін.* Звикнути робити що-небудь, поводитись яким-небудь чином і т. ін. (про всіх або багатьох). *Вони* [пересудливі жінки] *вже, бачте, позвикали Скрізь по обідах куштувать* (Гл., Вибр., 1951, 37).

2. *до чого і з інфін.* Звикнутися з чим-небудь (про всіх або багатьох). *Люди позвикали вже до такої братньої ворожнечі* [Описька з Василем], *хіба вже дужче зчепляться, тоді тільки розводили* (Мирний, I, 1949, 218); // *також без додатка.* Освоїтися з чим-небудь, пристосуватися до чогось (про всіх або багатьох). *Бурлаки і бурлачки позвикали вже до такої страви й їли, аж за вухами лящало* (Н.-Лев., II, 1956, 100); — *Та хіба ж можна на такій воді жити? — Позвикали вже ми...* (Гончар, Таврія, 1952, 29); // *до кого і без додатка.* Зжитися з ким-небудь (про всіх або багатьох). *І так позвикали одно з другим* [Галя з Івасиком], *що як Параска.. не пускала Галі з свого двору, то коли не вона, то він цілий день пронишпорить коло тину* (Мирний, IV, 1955, 95); *Трактористи звали її своїм жайворонком. Справді, вони позвикали до неї, як звикають до жайворонка, що всю весну дзвенить їм над головою* (Гончар, Дорога.., 1953, 12).

ПОЗВИСА́ТИ, а́є, *док.* 1. Звиснути, повиснути, тримаючись на чомусь одним чи кількома кінцями (про все або багато чого-небудь). *На будинках позвисали прапори.*

2. Відтягуючись, опуститися вниз, відвиснути (про все або багато чого-небудь). *І хоч внучок Казимир Дуже схожий на пузир, І хоч з нього позвисало Молоде, Рожеве сало, Баба їжу в нього пхає* (Іванович, Перебендя.., 1960, 35).

3. Нависнути низько над ким-, чим-небудь (про все або багато чогось).

4. Згинаючись, нахилитися, схилитися низько (про все або багато чого-небудь). *Кучері тополеві, срібненькі, підіймаються вгору; інші, чорні, позвисали над клунями* (Тесл., Вибр., 1950, 102); *Підбираю торішню травицю, що позвисала в копанку і майже закрила її дзеркальце* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 58); // Нахилитися, звисаючи або перегнувшись через що-небудь (про всіх або багатьох). *Усі перелякано позвисали з скелі, вдивляючись у темну глибінь* (Кол., Терен.., 1959, 93).

5. Зачепившись, утримуватися на чому-небудь у висячому положенні (про все або багато чогось). *Жито, мов золото. Колосся.. аж похилилося під вагою зерна та перлових крапель роси, що позвисали з кождої стеблинки* (Фр., I, 1955, 57); *Від холодних вітрів крижані позвисали бурульки* (Зеров. Вибр., 1966, 302).

6. Повиснути, тримаючись у повітрі нерухомо або повільно пересуваючись (про хмари, туман, дим і т. ін.). *Стало знов темніше... хмари позвисали* (Олесь, Вибр., 1958, 114).

ПОЗВИЧАЙНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Стати ввічливішим; посмирнішати. *Був розбишака на все*

село, а в руках подержано його — позвичайнішав, став м'який, хоть в ухо бгай (Сл. Гр.).

ПО-ЗВІРСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-звіря́чому** 2. *Хай його* [лейтенанта Шмідта] *по-звірськи вбито, Хай його в пісок зарито,— Він не вмер... Кличе він і зве до бою* (Олесь, Вибр., 1958, 69).

ПО-ЗВІРСЬКОМУ, *присл.* Те саме, що **по-звіря́чому** 2.

ПО-ЗВІРЯ́ЧОМУ, *присл.* 1. Як звір, подібно до звіра. *Панічність була в самому повітрі. Отак скочить хтось на ноги та й біжить просто під кулями, вючи по-звірячому, загубивши пам'ять* (Ю. Янов., I, 1958, 152).

2. *перен.* Дуже жорстоко, люто, з великою ненавистю. *Як пройдете ви через місток, буде село Сеньків. Сильно дуже, по-звірячому зруйнували його гітлерівці...* (Вишня, I, 1956, 363).

ПОЗВІ́ШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позвішувати.** *Довгі кінці од кожної штуки* [матерії] *зумисне були позвішувані до самого долу* (Н.-Лев., II, 1956, 44).

ПОЗВІ́ШУВАТИ, уємо, уєте, *док., перех.* Звісити все або багато чого-небудь. *Вулиці Києва пашіли від палючого серпневого сонця, каштани позвішували прив'яле листя і куняли* (Гур., Друзі.., 1959, 28); *Оратори позвішували голови* (Фр., VII, 1951, 297).

ПОЗВІ́ШУВАТИСЯ, ується, *док.* 1. Звіситися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Густе гілля горіхів позвішувалось, як хмара* (Н.-Лев., III, 1956, 266).

2. *над чим.* Виступити над чимсь, нависнути (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Над тим яром, на гострих, як ребра, верхах гори позвішувалось зелене дерево, так як часом замети снігу звішуються над стріхою* (Н.-Лев., II, 1956, 385).

3. Низько нахилитися, перегнувшись через що-небудь (про всіх або багатьох).

ПОЗВІ́ЮВАТИ, юю, *док., перех.* Звіяти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях; // *безос. Із шпилів сніг позвіювало так, що гола земля* (Сл. Гр.).

ПОЗВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Звести вниз усіх або багатьох. *Копронідос мусив брати кожного ченця під плечі й позводив їх з сходів, а потім повів по алеї* (Н.-Лев., III, 1956, 379).

2. Допомогти встати, піднятися; підвести всіх або багатьох. *Попереду повезли батька.., а за ним його старшого сина Сандула, а за ним меншого сина Степана.. Позводили їх усіх трьох з возів і поприв'язували до стовпів* (Н.-Лев., III, 1956, 278).

3. Спорудити, збудувати все або багато чого-небудь. *Оті шпилі і куполи Багатий шляхтич не позводив. Їх світові на вічний подив Вкраїнські нуждарі звели!* (Павл., Бистрина, 1959, 33).

4. Привести, зібрати з різних місць в одне всіх або багатьох. — *Позводили* [селяни] *худобу назад в економію* (Головко, II, 1957, 308).

5. Наблизити одне до одного, з'єднати одне з одним (усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь); // Стулити краї, сторони, кінці чого-небудь. *З-за дверей висунулось двоє дітей — чорні, замурзані, в якихсь ганчірках, замість сорочок, котрі вони якось соромливо позводили на грудях чорними рученятами,— бо застібок не було...* (Мирний, II, 1954, 149).

◇ **Позво́дити кінці́ [з кінця́ми]** — те саме, що **Звести́ кінці́ [з кінця́ми]** (*див.* **кінéць** [1]). *Аби кінці з кінцями позводить* (Номис, 1864, № 5217).

6. Привабити, спокусити всіх або багатьох. *Пощо скаламутили ви* [пани] *наше життя, оголили й запаскудили наші гори, позводили наших дівчат..?* (Хотк., II, 1966, 376).

◇ **Позво́дити з рóзуму (з умá, з глýзду)** — те саме, що **Звести́ з рóзуму (з умá)** (всіх або багатьох) (*див.* **зво́дити**). [Молодший лікар:] *Затягнув він* [Камо] *усіх в зачароване коло і, здається, вже справді позводив з ума...* (Лев., Драми.., 1967, 44); — *Сама я не бачила його,— вихопилась Вутанька,— але, кажуть, красень там такий, матрос, по хуторах всіх дівчат з ума позводив* (Гончар, II, 1959, 143).

7. Підраховуючи, зробити підсумок, обчислити все або багато чого-небудь. *Герман Гольдкремер.. добув величезну рахункову книжку, щоби позводити рахунки за весь тиждень* (Фр., VIII, 1952, 329); *Рахунків тепер не посилаю, бо ще хазяйки їх не позводили* (Л. Укр., V, 1956, 262).

◇ **Позво́дити рахýнки** — те саме, що **Звести́ рахýнки (порахýнки)** (з усіма або багатьма) (*див.* **зво́дити**). *Почував* [Гордій], *що прийде той час, коли мусить зробитися все. Він знав, що сей час прийде. Знав це ще тоді, як утопилась Орися. І тепер він прийшов. У всякому разі треба позводити рахунки* (Гр., II, 1963, 156).

8. Винищити, згубити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. — *На біса Щук пускавши, панебрате? — Озвавсь сусід,— ось потривай! Ти гірше тільки тим нашкодиш — Усіх Ляшів позводиш: Їх Щуки заїдять...* (Гл., Вибр., 1957, 79); — *А тепер і бур'ян позводимо, щоб хто не дознався* (Мирний, I, 1954, 247); // Занапастити всіх або багатьох, змарнувати все або багато чого-небудь. *Що ті чвари, а що княжі січі Позводили життя чоловіче!..* (Мирний, V, 1955, 266).

◇ **Позво́дити з хазя́йства (з хлі́ба)** — те саме, що **Звести́ з хазя́йства (з хлі́ба)** (всіх або багатьох) (*див.* **зво́дити**); **Позво́дити на той світ** — те саме, що **Звести́ з світу** (всіх або багатьох) (*див.* **світ**). *Позводила* [Пріська] *на той світ аж трьох мужиків* (Кв.-Осн., II, 1956, 175).

ПОЗВО́ДИТИСЯ, имося, итеся, *док.* 1. Піднятися, підвестися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Хлопці позводились на ліктї, ще тісніше збилися в купу, щоб не пропустити й слова з Маркового оповідання* (Мик., II, 1957, 422).

2. Піднестися над чим-небудь, виділяючись з-поміж чогось своєю висотою (про все або багато чого-небудь). *Шляхи-шосе шліфовані, Мережані, заковані Дубовії мости Веселками позводились* (Гірник, Сонце.., 1958, 17).

3. З'явитися, постати в результаті будування (про все або багато чого-небудь).

4. Занепасти, змарнуватися, пропасти (про все або багато чого-небудь). *Сади наші* [хлопів].. *понівечились, пасіки позводилися* (Фр., II, 1950, 49); // Виродитися, зникнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Позводилося панів багато, панувати ні з чого* (Сл. Гр.).

ПОЗВОЖЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позво́зити;** // **позвóжено,** *безос. присудк сл. Позвожено хліба в стодоли, Вже молотьби пішла пора* (Воскр., I всерйоз.., 1960, 46).

ПОЗВО́ЗИТИ, óжу, óзиш, *док., перех.* 1. Звезти кудинебудь в одне місце все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Косарів звідкільсь понаводив* [Паценко] *і покосив, і все до зілиночки у двір до себе позвозив* (Гр., Без хліба, 1958, 138); [Івасик:] *Коней, татку, позганяли під одну повітку, все позвозили — сівалки і плуги...* (Голов., Драми, 1958, 451).

2. Перемістити за допомогою транспорту згори вниз усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗВО́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позво́лити** 1; // **позво́лено,** *безос. присудк. сл. Сидять в путах арестанти. Трохи одпочити Позволено бідолагам Та води напитись* (Шевч., II, 1953, 187).

ПОЗВО́ЛИТИ *див.* **позволя́ти.**

ПОЗВОЛІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зволокти, зволочити в одне місце все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. [Хорошунка:] *Розумна-розумна, а в хаті до ладу не вмієш прибрати. Всі квітки позволікала нацось на стіл, поналіплювала якихось папірців... Хто тебе вчив так прибирати?* (Вас., III, 1960, 249).

ПОЗВОЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОЗВО́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., розм.* 1. *перех., неперех. і з інфін.* Те саме, що **дозволя́ти.** *В війні, яка вибухла між нами* [Воронами] *і вами* [Совами], *він* [Пугукало] *усе оминав мов гнізда і ніколи не позволяв робити мені кривди* (Фр., IV, 1950, 112); *Хоч позволив хан на пісках Новим кошем стати, Та заказав запорожцям Церкву будувати* (Шевч., II, 1953, 30); [Дівчата *(співають)*:] *Признаюсь по правді: Сватати не буду — Не позволять батько, Не позволять мати* (Гер., Вибр., 1955, 224); *Я вже давно хочу спитати Вас, чи позволяв Вам стан здоров'я працювати над чим і що Ви тепер пишете?* (Коцюб., III, 1956, 257); *Може доля коли позволить.. Вас побачити, то й радість буде* (Стеф., III, 1954, 235); — *Чи хорошу дочку маєш, позволь подивиться* (Чуб., V, 1874, 57); — *Яка хороша паняночка,— мовила* [бабуся], *усміхаючись.— Позвольте мені вашу рученьку поцілувати* (Мирний, III, 1954, 299).

◇ **Позволя́ти (позво́лити) собі:** а) те саме, що **Дозволя́ти (дозво́лити) собі** (*див.* **дозволя́ти**). *Другим разом я позволю собі ширше висловити свою думку про книжечки Спілки* (Коцюб., III, 1956, 204); *Шановний Друже! Я таки позволю собі все Вас так називати, як було давніше в листах* (Л. Укр., V, 1956, 353); б) зважуватися на що-небудь; нехтуючи чим-небудь, чинити щось. *Позволяю собі робити такі поїздки через те, що дорога морем нітрошки не втомлює мене* (Коцюб., III, 1956, 352).

2. *неперех., наказ. сп., у знач. вставн. сл.* **позво́ль (позво́льте).** Ввічлива форма висловлення незгоди, заперечення, протесту. [Саня:] *Помиляєтесь, Оресте Михайловичу, дресировка всякому потрібна.* [Орест:] *Позвольте, однак...* (Л. Укр., II, 1951, 46); — *Позвольте, ще не кінець на тім,— говорив Бенедьо* (Фр., V, 1951, 379).

3. *перех., заст.* Ввічлива форма пропонування чого-небудь. [Кольпортер:] *Може, добродійство газетку нову позволять: дневники* [журнали] *свіжі, політичні й літературні* (Фр., IX, 1952, 14).

ПОЗВУЖУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Звузити все або багато чого-небудь. *Усім би добре пошито, тільки рукава широкі — треба позвужувати* (Сл. Гр.).

ПОЗВ'ЯЗУ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позв'я́зувати.** [Демид:] *Хіба у нас плуг? Чорти батька зна що, а не плуг! Похряпаний, чепіги позв'язувані у десятьох місцях, повзун геть стерся* (Кроп., III, 1959, 166); — *Дай вам землю під селом, так вас од неї й за вуха не відтягнеш, а що з вас за хлібороби, коли у вас плуги мотуззям позв'язувані!* (Головко, II, 1957, 22).

ПОЗВ'ЯЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зв'язати, з'єднавши докупи за допомогою мотузка, ланцюга все або багато чого-небудь, у багатьох місцях, усіх або багатьох. *Якийсь чоловік.. щосили квапиться позв'язувати всіх коней за шиї* (Фр., VIII, 1952, 273); // Зібрати, ув'язати у вузол, пакунок усе або багато чого-небудь. *Так-сяк дотяглася вона туди* [до річки], *пополоскала, позв'язувала* [сорочки] *і стала п'ястися на гору* (Л. Янов., I, 1959, 289).

ПОЗВ'ЯЗУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зв'язатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Всі кості мертві позв'язувались сухими жилами* (Сл. Гр.).

ПОЗГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Згадати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Нам важко було, а Катрю обняла якась радість божевільна: усе вона позгадувала і балакала не стихаючи* (Вовчок, I, 1955, 215).

ПОЗГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПОЗГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Зігнати звідусіль в одне місце всіх або багатьох людей, багато худоби, птиці і т. ін. [Начальник штабу:] *Виявляється, німці від річки до станції Колокол проклали нову дорогу.. Ось вона. Позганяли населення і будували день і ніч* (Корн., II, 1955, 42); [Івасик:] *Коней, татку, позганяли під одну повітку* (Голов., Драми, 1958, 451); *От уже й овець позгонили* [хлопці] *до гурту* (Мирний, I, 1949, 150).

2. Прогнати звідкись, з певного місця всіх або багатьох людей, багато птахів, комах і т. ін. *Позганяти граків з дерева.*

3. Скинути, змести, змахнути з поверхні чого-небудь усе або багато чогось, у багатьох місцях. *Вітер позганяв сніг з дороги.*

ПОЗГАСА́ТИ, а́є, *док.* 1. Поступово перестати горіти або світити, світитися (про все або багато чого-небудь). *Пусто, глухо; позгасали По всіх вікнах огоньки; Всюди спати полягали Після праці мужики* (Граб., I, 1959, 319); // Стати невидимими (про небесні світила). *Світить місяць серед неба, Зорі позгасали* (Рудан., Тв., 1956, 97); // Втратити блиск, жвавість (про очі, погляд). *Як скоро волосся зима засніжить, І іскри тих карих очей позгасають, І сила пропаде, краса улетить, І в душу старечі думки завітають* (Фр., XIII, 1954, 125).

2. *перен.* Поступово завмерти, слабнучи, зникнути (про почуття, думки і т. ін.). *Туга знов побаталась зі мною: Бо надії дурні позгасали...* (Граб., I, 1959, 497); // Втративши сили, померти (про всіх або багатьох); // *безос. Полягло тоді головами усякої віри — й турецької, і козацької; старого й молодого віку позгасало* (Вовчок, I, 1955, 333).

ПОЗГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Зігнути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

2. Нагнути, вигнути (шиї, спини і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Коні бігли, неначе поносили, порозкидавши голови на обидва боки й позгинавши дугами шиї* (Н.-Лев., I, 1956, 571); *Важко опустились лелеки на лужок коло річки.. і позгинали довгі шиї в задумі* (Козл., Весн. шум, 1952, 95).

ПОЗГИНА́ТИСЯ, а́ємося, а́стеся, *док.* 1. Нахилитися, нагнутися (про дерева, рослини). *Машини їхали вулицями, обабіч яких позгиналися вишні під вагою ягід* (Рад. Укр., 7.VIII 1949, 2).

2. Нахилитися або зіщулитися, скорчитися (про всіх або багатьох). *Дітки, Оленка з Андрійком, і собі з печі. Позгинались на лежанці, дивляться... так жалібно дивляться на батька* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 28); *Ми з мамою сидимо посеред човна, на широкій лаві. Рибалки позгиналися на дні баркаса, про щось тихо перемовляються* (Збан., Мор. чайка, 1959, 120).

ПОЗГНИВА́ТИ, а́є, *док.* Згнити, погнити (про все або багато чого-небудь).

ПОЗГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. *кому.* Згодувати все або багато чого-небудь.

2. *розм.* Те саме, що **ви́годувати** 1 (усіх або багатьох). *Позгодовувати дітей.*

ПОЗГО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зголити все або багато чого-небудь. *Наші старі позголювали бороди та й думають, що помолодшали* (Сл. Гр.).

ПОЗГОНИТИ *див.* **позганя́ти.**

ПОЗГО́РБЛЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позго́рблювати.**

2. *у знач. прикм.* Який згорбився, зігнувся (від старості, хвороби і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Пообдирані, позгорблювані, простягають* [люди] *руки до кожного та тільки:.. — Подайте, що милость ваша!* (Тесл., З книги життя, 1949, 63).

ПОЗГО́РБЛЮВАТИ, юємо, юєте, *док., перех.* 1. Згорбити спини (про всіх або багатьох).

2. *тільки 3 ос.* Зігнути, зсутулити всіх або багатьох (про важку працю, хворобу, переживання і т. ін.).

ПОЗГО́РБЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Згорбитися (про всіх або багатьох). *Старці з синіми носами одразу збіднились, посмирнішали, позгорблювались* (Н.-Лев., IV, 1956, 290).

ПОЗГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОЗГО́РТУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Згорнути, скласти все або багато чого-небудь. *Позгортай одежу та поховай у скриню* (Сл. Гр.); // Зігнувши, вигнувши і т. ін. якимсь чином, надати певного положення (рукам, пальцям і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Молодиці позгортували руки та важко зітхали* (Н.-Лев., II, 1956, 330).

◇ **Позгорта́ти ру́ки** — те саме, що **Згорну́ти ру́ки** (про всіх або багатьох) (*див.* **рука́**). — *А чого це ви поставали та руки позгортали..?* (Н.-Лев., II, 1956, 265).

2. Згрібаючи, зібрати в одне місце все або багато чого-небудь. *Позгортати сміття докупи.*

3. Згрібаючи, прибрати, скинути звідкись усе або багато чого-небудь. * Образно. *Я для нього білі цвіти збирала-плекала, оце ж мої пелюсточки вода позгортала* (У. Кравч., Вибр., 1958, 117).

ПОЗГОРТА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Згорнутися (про все або багато чого-небудь). *Листя на дереві позгорталося від спеки.*

2. Лягти або сісти, зіщулившись, скорчившись (про всіх або багатьох). *Діти позгорталися калачиками на полу.*

ПОЗГО́РТУВАТИ *див.* **позгорта́ти.**

ПОЗГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Згризти все або багато чого-небудь. — *Не позгризай нігті, коли облизуватимеш пальці,— насмішкувато промовив Віктор* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 165).

ПОЗГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Згребти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Сьогодні вранці Платон спалив останню сучкувату гілляку, позгрібав усі тріски і ледве доварив обід* (Зар., На.. світі, 1967, 138); *Тимко.. при місячному світлі позгрібав обсунуте ногами сіно, кинув його нагору* (Тют., Вир, 1964, 269).

ПОЗГРОМА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Згромадити все або багато чого-небудь.

ПОЗГУБЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Згубити все або багато чого-небудь.

2. Призвести до загибелі, позбавити життя всіх або багатьох.

ПОЗДАВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Здати, передати кому-небудь усе або багато чого-небудь. — *Денис заходжується купувати ту землю, що пересельці, виїздячи, громаді поздавали* (Гр., II, 1963, 350).

2. Віддати, помістити куди-небудь з якоюсь метою все або багато чого-небудь. *Поздавати чемодани до камери схову;* // *розм.* Віддати куди-небудь для навчання, служби і т. ін. всіх або багатьох. — *В некруги поздаваймо їх, оцих вражих школярів, замість хазяйських синів!* (Н.-Лев., I, 1956, 470).

3. *розм.* Скласти іспити, пройти перевірку знань, уміння що-небудь робити (про всіх або багатьох). *Поздавати норми ГПО; Поздавати вступні іспити до університету.*

ПОЗДА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Здавити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗДВИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Здвигнути, зрушити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Таке каміння, що насилу з місця поздвигали* (Сл. Гр.).

ПОЗДИМА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Здутися (про все або багато чого-небудь). *Треба було йти, але йти він не міг. На ногах поздималися великі водянки, й вони гостро різали й пекли вогнем* (Епік, Тв., 1958, 412).

ПОЗДИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поздира́ти** 1, 2. *З дерев поздирані кори ..запалювано вечором* [увечері] *по лівій і правій стороні на вершинах* (Коб., I, 1956, 454).

ПОЗДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Здерти, зняти верхній шар чого-небудь у багатьох місцях. *Чайник був давно вичищений. Рубін поздирав долотом увесь накип всередині* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 28).

2. Відідрати, відірвати прибите, приклеєне, прикріплене і т. ін. (все або багато чого-небудь, у багатьох місцях). — *Чому ж ти не скинув* [сорочку]*?.. Воно ж попристає, поприсихає, поздираєш, ятритиметься... гірше буде!* (Мирний, II, 1954, 214); *Стіл, за яким сидів Гнат, був реквізований у попа. Зелене сукно із нього поздирали, і Гнат наказав сільрадівському конюхові Кузьмі його спалити* (Тют., Вир, 1964, 64); // Зірвати, зняти повішене, одягнене, взуте і т. ін. (все або багато чого-небудь). *Зі злости* [злості] *велів* [Мошко] *з мене поздирати чоботи й рубаттє* [лахміття], *що я мав на собі* (Фр., II, 1950, 351); *Зухвалий Іцик звичайнісіньким дрючком упорався з п'ятьма гусарами, поздирав з них шаблі* (Кач., II, 1958, 479).

3. *розм.* Взяти насильно, проти волі й бажання когонебудь усе або багато чогось. *Панство гуляло, їло, співало — Праця гірка мужикова, А за оренду з нас поздирало Свиту й останню корову* (Пісні та романси.., II, 1956, 287); — *Уже, здається, що у кого й було, то все поздирали* [збирачі подушного]. *Доки вже вони будуть і драти?* (Мирний, III, 1954, 13).

ПОЗДИРА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Зідратися, знятися в багатьох місцях (про верхній шар чого-небудь).

2. *розм.* Перемігши труднощі, наплу зійти, піднятися вгору, злізти на що-небудь (про всіх або багатьох).

ПОЗДИХА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Здохнути, загинути (про всіх або багатьох тварин). *Воли та корови всі поздихають, Біле личко, чорні брови повік не злинають* (Чуб., V, 1874, 19); *Воли поздихали, Вози поламались, З батіжками чумаченьки Додому вертались* (Шевч., II, 1963, 141); // *вульг.* Померти (про всіх або багатьох людей). *За три дні поздихали вони* [вороги] *всі троє: так переказували потім із села* (Вишня, I, 1956, 254).

ПОЗДІЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Здійняти вгору все або багато чого-небудь. *Над усім над оцим* [ярмарком] *голоблі, голоблі, голоблі... То вози поздіймали голоблі догори* (Вишня, I, 1956, 43).

2. Дістати, забрати зверху або з поверхні чогось усе або багато чого-небудь, що там стоїть, лежить, висить і т. ін. *Вона викреслила з числа тем щоденної розмови Петербург, академію, поздіймала з стінок свої*

малюнки, подарувала мольберт якомусь гімназистові (Л. Янов., I, 1959, 378); *Просто перед ним у долині.. стояли в ряд новенькі грузовики. З них уже поздіймали брезенти* (Кучер, Чорноморці, 1956, 210).

3. Скинути з себе чи з когось усе або багато чого-небудь, що падіте, пов'язане і т. ін. *Я й не зчулася, як уже біля його на лавці сиділа, як він мої перстні поздіймав, собі на руки понадівав...* (Мирний, I, 1954, 80); *Настя поздімала з голови стрічки та квітки і сховала в скриню* (Н.-Лев., VI, 1966, 310).

Поздійма́ти шапки́ (брилі́ *і т. ін.*) — те саме, що **Здійня́ти ша́пку (бриля́** *і т. ін.*) (*див.* **здійма́ти**). *Секретар Чижик.. увійшов у двір.. Люди поздіймали шапки* (Мирний, II, 1954, 151); *— Чого вам треба? — спитав у бурлак Бродовський. Всі робітники поздіймали перед ним шапки* (Н.-Лев., II, 1956, 207); *Всі, хто стояв на палубі, поздіймали пілотки, безкозирки, картузи* (Кучер, Чорноморці, 1956, 540).

4. Зітнути, зрізати все або багато чого-небудь. *Шапку Бух Копитович надів, а богатирям загадав, щоб вони голови тим ведмедям поздіймали* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 166).

◇ **Поздійма́ти го́лови** *кому* — те саме, що **Зня́ти го́лову** (всім або багатьом) (*див.* **зніма́ти**).

ПОЗДІЙМА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Здійнятися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Мов невидима рука тут положила Границею отсії дві гори. Що вісоко до неба поздіймались* (Л. Укр., I, 1951, 70).

ПОЗДО́ВЖ. 1. *присл.* Те саме, що **подо́вж** 1. *Дошка тріснула поздовж.*

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **подо́вж** 2. *Сказала* [бабусенька] *так,— та і пішла Дорогою поздовж села* (Рудан., Тв., 1956, 80).

ПОЗДО́ВЖНІЙ, я, є. Який проходить, розміщується по довжині, уздовж чого-небудь; подовжній. *При квадратно-гніздовому і квадратному способах вирощування буряків плантацію обробляють механізмами в поздовжньому і поперечному напрямах в більш стислі строки і високоякісно* (Колг. Укр., 4, 1959, 11); *Довгасте біляве обличчя лісовика зосереджене, на лобі тремтить поздовжня борозенка* (Стельмах, I, 1962, 241); *По ріці йшов пасажирський пароплав на Київ: два поздовжні разки освітлених вікон гінко посувалися повз береги* (Гуц., Скупана.., 1965, 15).

ПОЗДО́ВЖНЬО. Присл. до **поздо́вжній.**

ПОЗДО́ВЖНЬО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **поздо́вжній,** напр.: поздо́вжньо-струга́льний.

ПОЗДОРОВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *розм. і діал.* **ПОЗДОРОВИ́ТИСЯ,** влю́ся, ви́шся; *мн.* поздоровля́ться; *док.* Привітатися при зустрічі стисканням руки, поклоном, словами і т. ін.; поздоровкатися. *Грицько, підійшовши до рундука, поздоровався* (Мирний, III, 1954, 25); *Не поздоровавшись і не привітавшись, він приступив просто до діла* (Мак., Вибр., 1954, 352); *Увійшов, не поздоровився, не привітався* (Сл. Гр.).

ПОЗДОРО́ВИТИ *див.* **поздоровля́ти.**

ПОЗДОРОВИТИ, влю́, ви́ш; *мн.* поздоровля́ть; *док., перех., діал.* 1. Дати здоров'я. *— Ой, нема такого вина на світі, щоби так поздоровило чоловіка, як цеса* [як оця] *женичка,— каже ватаг* (Хотк., Довбуш, 1965, 102).

2. Привітати кого-небудь, передати вітання комусь. *Сивого В. І. поздорови від мене та нагадай про поличчя* (Коцюб., III, 1956, 128).

ПОЗДОРО́ВИТИСЯ, иться, *док., безос.:* **Не поздоро́виться** *кому, розм., рідко* — буде неприємність, погано кому-небудь. *Андруша з хлопцями, безумовно, щось задумали. А суворі обличчя, настороженість і кийки в руках ясно говорять, що од їхніх задумів комусь не поздоровиться* (Головко, I, 1957, 363); *Він був ладен уже зараз.. покірно чвалати додому, знаючи, що йому не поздоровиться* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 19).

ПОЗДОРОВИ́ТИСЯ *див.* **поздоро́ватися.**

ПОЗДОРОВІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поздоро́віти.** *Хворий відчув себе значно поздоровілим, зійшла температура, повеселіли очі* (Ле, В снопі.., 1960, 373).

ПОЗДОРОВІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Те саме, що **поздоро́вшати.** *Добре Парасочці, не лихо і Оришці: то була молода та здорова, а то ще поздоровіла* (Мирний, IV, 1955, 31); *— Я собі розрахував, що на тебе не жаль видати* [гроші], *бо як поздоровієш, то ти все відробиш* (Март., Тв., 1954, 157); *Незабаром у селі почали говорити, що Михайло Синичка приїхав до «краю» помирати, а його тепер ані колом не вб'єш — так поздоровів* (Томч., Закарп. опов., 1953, 61).

ПОЗДОРОВІ́ШАТИ, аю, аєш, *розм.* Док. до **здоровішати.** *Минуло вже два роки, як Ганна пішла за Демида. За цей час вона, видимо, поздоровішала, щоки почервоніли* (Гр., II, 1963, 158); *Він останнім часом поздоровішав, зміцнів* (Гончар, Земля.., 1947, 68).

ПОЗДОРО́ВКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Побажати здоров'я (при вітанні або п'ючи горілку, вино і т. ін.). *— Як мене минали, Михайло поздоровкав, а той* [Сава] *шукав очима землі* (Коб., II, 1956, 238); *Тупне-брязне* [дівчина] *підковкою, До парубка поздоровкає* (Бичко, Простота, 1963, 156).

ПОЗДОРО́ВКАТИСЯ, аюся, аєшся, *з ким і без додатка, розм. до кого.* Док. до **здоро́вкатися.** *Прийшов* [парубок] *у хату, з усіма поздоровкався* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 76); *Генерал перш усього підійшов до них* [москалів], *поздоровкався* (Мирний, I, 1949, 190); [Ж і н к а:] *Хоч би поздоровкався* [Хома] *до людей* (Вас., III, 1960, 104); *Матюха поздоровкався за руку з обома жінками* (Головко, II, 1957, 141); [М а р и н а:] *Еге, я як почула, на коня — і туди. Дивлюсь — Очерет мов хмара, ледве поздоровкався зі мною* (Корн., II, 1955, 77); // *з чим, перен.* Несподівано наштовхнутися на що-небудь. *Всмак погомонівши з дядьком, сторч головою лечу до хатини. В клуні я мало не поздоровкався з стовпом і, розпашілий, зупиняюсь на порозі* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 85); // *без додатка, розм.* Побажати здоров'я, п'ючи горілку, вино і т. ін. *Отець Степан налив чарку, поздоровкався й випив до Балабухи, а потім подав чарку Балабусі* (Н.-Лев., III, 1956, 22).

ПОЗДОРО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поздоро́вити.**

ПОЗДОРО́ВЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **поздоро́вити, поздоровля́ти.** *Нарешті висота впала... і першим про це дізнався Маковейчик. Лінія* [телефонного зв'язку] *одразу сповнилась радісним клекотом, взаємними поздоровленнями* (Гончар, III, 1959, 60); *Вчителя ми застали в альтані.. Я.. поздоровив його. Він мотнув головою, не відповідаючи нічого на моє поздоровлення* (Фр., IV, 1950, 282).

2. Привітання з нагоди якої-небудь радісної, приємної події (народження, одруження, ювілею і т. ін.). *Василько подав їй свою чашку, промовивши тихо і несміливо якесь поздоровлення* (Л. Укр., III, 1952, 485); *Засушені квіти.., альбоми з поздоровленнями і видами на море..— все те висло на стінах, як свідки і співучасники далеких забав і ночей* (Вільде. Сестри.., 1958, 451).

ПОЗДОРОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОЗДОРО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* поздоро́влять; *док., перех.* 1. Вітати

когось з нагоди якої-небудь радісної, приємної події (народження, одруження, ювілею і т. ін.). [Захарко:] *Василю! А йди в хату. Ну, поздоровляю тебе з сином!* (Кроп., II, 1958, 150); *Трудівників усіх країн Я в рік Новий поздоровляю* (Рильський, III, 1961, 167); *Досадно мені, що я не встиг поздоровити Юрка в день його родин* (Коцюб., III, 1956, 407); *Ніна Василівна поздоровила своїх вихованців. Вона сказала, що вони всі разом непогано попрацювали цей рік і тепер нехай добре відпочинуть* (Коп., Подарунок, 1956, 33); // *розм.* Уживається при висловленні іронії, злоптіхи і т. ін. [Д. Жуан:] *Сеньйоро, поздоровляю! — успіхи великі!* [Анна:] *В чому?* [Д. Жуан:] *У лицемірстві* (Л. Укр., III, 1952, 392).

2. *тільки док., діал.* Поздоровкатися, привітатися. *Ідучи на обід, Євгеній побачив Барана* [прізвище] *на подвір'ю* [подвір'ї], *як порався щось коло криниці. Він поздоровив його* (Фр., VII, 1951, 259).

◇ **Поздоро́в бо́же,** *заст.* — уживається як формула: а) побажання здоров'я, добра, чого-небудь гарного. — *Та як ваша рука, поздоров боже, Олексію Івановичу, то й з тисячею вправиться! — казали панки* (Мирний, IV, 1955, 220); б) *(кого)* висловлення подяки. *Я тепер (поздоров боже вас) хоч і багатий на папір, а все-таки на клаптику пишу, бо сказано, пустиня, де я візьму, як потрачу, та таки і уділить декому треба хоч по аркушику* (Шевч., VI, 1957, 50); в) відповіді на вітання. [Зарудний:] *Здрастуйте, діду.* [Ярослав:] *Поздоров вас боже...* (Мокр., П'єси, 1959, 123).

ПОЗДОРО́ВНИЙ, а, е. Який містить у собі поздоровлення (у 2 знач.). *Мій друг ступає на поріг* [школи], *Струсивши з шапки білий сніг. І поздоровні шле слова Йому по радіо Москва* (Бичко, Сійся., 1959, 194); — *Слухай! Читаю поздоровне Звернення до народу!* (Гончар, III, 1959, 440).

ПОЗДОРО́ВНИК, а, *ч.* Той, хто поздоровляє когонебудь.

ПОЗДОРО́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **поздоро́вник.**

ПОЗДОРО́ВШАТИ, аю, аєш. Док. до **здоро́вшати.** *Микола поздоровшав на чистому морському повітрі й покращав* (Н.-Лев., II, 1956, 230); [Кряж:] *За цих два місяці, що ми тут, то я аж той... ніби поздоровшав* (Зар., Антеї, 1962, 228); * Образно. — *Віриш, душею поздоровшав. Аж сам дивуюсь тепер: як міг до такої ганьби.. дожитись?* (Гончар, Тронка, 1963, 337); // Одужати від хвороби; поправитися. [Єфрем:] *Слабогрудим лікарі совітують молоко пить, от і ви, маточку, питимете та й поздоровшаєте* (Кроп., IV, 1959, 347).

ПОЗДРА́СТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *розм.* Док. до **здра́стуватися.** — *Драстуйте, Трифон Якович,— привітався батько.— Крутиться-мелеться? — Матвійко догадався, що це, мабуть, і є мельник, і собі поздрастувався* (Допч., Пісня., 1947, 23).

ПОЗДРЯПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Здряпати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗДУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Здути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *А як на горбах, то вітер і зовсім сніг поздуває* (Донч., VI, 1957, 227); // *безос. Надворі був тріскучий мороз, з вітром. Аж потріскалася земля, з якої місцями поздувало сухий, як пісок, сніг* (Грим., Кавалер., 1955, 161).

ПОЗДУМУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Здумати все або багато чого-небудь. *Став здумувати та писати, що в його дома є. Усе, усе поздумував* (Сл. Гр.).

ПОЗЕЛЕ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позеленіти.** *Христя глянула на руки, позеленені квітками, і прихилилася спершу помити їх у ковбаньці* (Мирний, III, 1954, 348).

ПОЗЕЛЕ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позеленіти́ся.**

ПОЗЕЛЕНІ́ТИ, ню, ніш, *док., перех.* Док. до **зеленіти.** — *Сюди-сюди! — гукав він на Галю, що мала було сідати прямо на траву,— позелените плаття* (Мирний, IV, 1955, 142); * Образно. *Не жди весни,— святої долі! Вона не зійде вже ніколи Садочок твій позеленить, Твою надію оновить!* (Шевч., II, 1963, 407).

ПОЗЕЛЕНИ́ТИСЯ, и́ться. Док. до **зеленіти́ся** 1. *Він підвівся на ноги і тупо дивився спідлоба на Гандзюків; на колінах йому позеленилися штани* (Кос., Новели, 1962, 189).

ПОЗЕЛЕНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **позеленіти.** *Я пропливаю шлюз і на мокрих, позеленілих від часу бетонних стінах читаю тисячі імен моїх прапрадідів* (Довж., III, 1960, 99); // *у знач. прикм. Крізь позеленілі шибки ледве пробивається світ у хату* (Мирний, III, 1954, 367); *Гнаний страхом перед батьковим гнівом, Ілько, злодійкувато озираючись, збіг у балку і сховався за купу позеленілої цегли* (Панч, I, 1956, 539); *Рип дверей уриває Огейові думки, і він дивиться на позеленіле запале лице Кряжен* (Досв., Вибр., 1959, 241).

ПОЗЕЛЕНІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позеленіти.** *Більшість* [марсіанських] *морів має червонувате забарвлення. Позеленіння і зміна відтінків пояснюються наявністю рідкої рослинності, яка зеленіє навесні і влітку, а в інші пори року жовтіє* (Наука., 6, 1961, 10).

ПОЗЕЛЕНІ́ТИ, ію, і́єш. 1. *тільки 3 ос.* Док. до **зеленіти** 1. *Його очі позеленіли й засвітилися* (Коб., II, 1956, 148); *Зібрані бульби слід на 10 днів розстелити під навісами з тим, щоб бульби позеленіли, від цього підвищуються їх насінні якості* (Хлібороб Укр., 3, 1966, 23); *Під ним* [місточком] *ще не висохли весняні калюжі — аж зацвіли, позеленіли* (Мирний, I, 1949, 126); *Солом'яний дах позеленів від їдкого моху* (Коп., Вибр., 1948, 205).

◇ **В оча́х позеленіло** *див.* **о́ко** [1].

2. *розм.* Док. до **зеленіти** 3. Змінитися на обличчі. — *Потім наш хутір спалили... матір теж... Як приїхав на пожарище батько, позеленів, заскреготав зубами і знову кудись-то майнув* (Стар., Облога., 1961, 18); *Геть позеленіли* [діти] *вже, пообпухали, їсти, мабуть, дуже хочуть* (Мик., II, 1957, 316).

ПОЗЕЛЕНІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **зеленіша́ти.**

ПОЗЕМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до володіння і користування землею. *Окремі сім'ї, зв'язані між собою не родинними відносинами, а спільною територією, утворили поземельну общину, яка називалась у східних слов'ян «верв»* (Іст. СРСР, I. 1956, 34); *Анульовано* [після революції 1917 р.] *селянський борг Селянському поземельному банку, який становив на 1 січня 1914 року понад 1300 мільйонів карбованців* (Хлібороб Укр., 10, 1966, 4); // *у знач. ім.* **поземе́льне,** ного, *с., дорев.* Податок за користування землею. *У нас є пересельські наділи... Ми за їх громадою платимо поземельне і всі відбудки відбуваємо, а за що?* (Гр., II, 1963, 359).

ПОЗЕМИ́Й, а, е, *розм.* Те саме, що **позе́мний** 1. *Демидів нарисував на таблиці дві лінії поземі і три простовисні, попазначував їх буквами і почав пояснити* (Мак., Вибр., 1954, 51); *В глибині* [ями] *працювали.. два робітники, прорубуючи в глинястій стіні простору поземо печеру* (Фр., VIII, 1952, 409).

ПОЗЕ́МКА, и, *ж.* Низовий вітер узимку, а також сніг, який переноситься цим вітром. *З ранку схопилась поземка, вздовж вулиці свистів вітер, низько,*

при землі, женучи білі димки снігу (Донч., III, 1956, 128); *Йому здавалося, що Орськ десь зовсім близько, але у згуслому потоку поземки не блимав жодний вогник, а мороз міцніше й міцніше проймав тіло* (Тулуб, В степу.., 1964, 204); * Образно. *Проти порубу дорогу перемело піском; піщана поземка світлими мечами заклинювалась у ріллю* (Вол., Дні.., 1958, 55); * У порівн. *Вітер підхоплював цвіт і рожевою поземкою ганяв по вулиці* (Чорн., Красиві люди, 1961, 45).

ПОЗЕ́МКОВИЙ, а, е. Який переміщується низько над землею (звичайно про вітер). *Легенький поземковий вітрець не здужав бодай освіжити нагріте сонцем повітря* (Ле, Клен. лист, 1960, 85).

ПОЗЕ́МНИЙ, а, е, *розм.* 1. Те саме, що **горизонта́льний.** *У народному житлі XVII-XIX ст. і дерев'яних церквах XVI-XVIII ст. чітко простежується єдність у співвідношенні основних елементів будови, як у поземних вимірах, так і у вертикальних* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 63); *У просторій кімнаті панував дивний хаос світла й тіні. Майже поземні промені вечірнього сонця виривали з півсутіні строго окреслені смуги, і знайомі предмети.. втрачали свої звичні форми* (Собко, Срібний корабель, 1961, 3); *На весняному сонці опівдні підтає сніг, і коли вітер шалено мчить понад степом,— не рине він разом із вітром поземним потоком, а мирно лежить на землі* (Тулуб, В степу.., 1964, 7).

△ **Позе́мний літ** — те саме, що **Бри́ючий політ.** *Здалеку долітав жорстокий гуркіт літака, що наближався до нас на низькому, поземному льоті* (Коп., Навколо полум'я, 1961, 183); *Ревуть мотори літаків, що йдуть на поземному льоті* (Ю. Янов., II, 1954, 263).

2. *рідко.* Те саме, що **земни́й** 2. *Як води гомінкі, котилися нові хвилі народних повстань на панів — весна гуркотіла грізною поземною силою* (Ле, Наливайко, 1957, 113).

ПОЗЕ́МНО, *розм.* Присл. до **позе́мний** 1. *Скеля і покручені, потворної конфігурації, з поземно простягнутим гіллям, низькорослі, наче іграшкові, деревця* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 22).

ПОЗЕ́МОК, мку, *ч.* Те саме, що **позе́мка.** *Вздовж вулиці.. мете поземок* (Мартич, Друзі.., 1962, 211); *Вітер з Дніпра збив над руїнами пасма.. поземку* (Рибак, Час.., 1960, 179).

ПОЗЕ́Р, а, *ч.* Людина, яка любить позу, намагається справити враження своєю зовнішністю, поведінкою, словами і т. ін. *Піяковий, сутулий, в гімназичний Наївній формі, мрійник і позер..,— Такий я був у Корсуні, над Россю* (Рильський, II, 1960, 125).

ПОЗЕ́РКА, и, *ж.* Жін. до **позе́р.** *Ніхто не заперечував Пелину красу, але були такі, що вважали її за рафіновану позерку* (Вільде, Сестри.., 1958, 348).

ПОЗЕРНИ́ТИ, и́ть. *док., перех., рідко.* Дати гарне, велике зерно хлібові. *Глянув плугатар на поле й зрадів: — Тільки б господь мені хліб позернив, То не голодні б сиділи зимою Ми з дітворою своєю малою* (Гр., I, 1963, 33).

ПОЗЕРНИ́ТИСЯ, и́ться, *док.* Уродити з гарним, великим зерном. *Обсипають акації цвіт. Помарніли вони, зажурились. Та акації вже позернились. Не умре, не загине їх рід* (Черп., Поезії, 1959, 295); *Над житами стояв туман. Якби година, зерно було б як жолудь. А тепер хто зна, як позерниться* (Горд.. II, 1959, 322).

ПОЗЕ́РСТВО, а, *с.* Поведінка позера. *Під час голосування він викреслив з списку* [кандидатів у члени партбюро] *прізвище Долгіна і сказав йому про це.. — Викреслити і вихвалятися цим? — невдоволено казав Куцевич. — Це позерство* (Рибак, Час.., 1960, 759), *Невисокий худорлявий чоловік з скромною зовнішністю сільського вчителя, далекий від усякого позерства і фразерства, з нервовими, але досить стриманими рухами. Таким був Микола Гурович Куліш* (Літ. Укр., 28.XII 1962, 2).

ПОЗЖИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Перебороти, викоренити все або багато чого-небудь.

2. Зжити, вижити всіх або багатьох.

3. *розм.* Прожити (вік, життя і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Ми з бабою вік позживали* (Сл. Гр.).

ПОЗЖИ́НАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позжина́ти.** *Погода чудова.. Довкола поля вже переважно позжинані* (Фр., IV, 1950, 258).

ПОЗЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зжати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Позжинати жито.*

ПОЗЗИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **зізва́ти.**

ПОЗИ́В, у, *ч.* Відчуття якої-небудь потреби (перев. фізіологічної), потяг до чого-небудь. *Типовою ознакою цього захворювання* [дизентерії] *є тенезми — болісні позиви до випорожнення* (Хвор. дит. віку, 1955, 89).

ПОЗИВА́ЙЛО, а, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **сутя́жник.**

ПОЗИВА́КА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **сутя́жник.** *Ну й позивака ж він!* (Сл. Гр.).

ПОЗИВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **позива́ч.** *Як підкоморій, він добре знав, що позов подають до рук позивальників за шість тижнів до суду* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 246).

ПОЗИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **позива́льник.**

ПОЗИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позива́ти** і **позива́тися.** *Конотоп не мале село: без сварки і лайки і без позивання не обійдеться* (Кв.-Осн., II, 1956, 183); *Треба помститися за рану, за образу, за все.. Але на позивання треба грошей, багато грошей* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 38).

ПОЗИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., перех. і без додатка.* 1. Притягати когось до судової відповідальності, подавати позов на когось, судитися з ким-небудь. *Усяк знав, що од його у селі усе лихо встав, та, еге! ..ніхто не жалівся на його і не позивав його ніхто, бо багатого батька син був* (Кв.-Осн., II, 1956, 255); *Схочу — дам їсти, не схочу — й так буде, а що сам візьмеш — позиватиму як злодія* (Л. Укр., III, 1952, 638); *Казав, що просила ніби Марія і його, Якова, щоб звести з чоловіком. Та він радив позивати, а не миритися* (Головко, II, 1957, 150).

Позива́ти в суд (до су́ду) — подавати до суду позов на кого-небудь. *Мислі до суду не позивають* (Номис, 1864, № 5805); *Повісив* [Карпо] *голову, мовчить.., той чоловік, що позичав гроші, теж напосів, у суд хоче позивати* (Коцюб., I, 1955, 304); **Позива́ти на суд** — викликати до суду, подаючи позов на кого-небудь. [Казидорога:] *Хочу злодія на суд громадський позивати* (Фр., IX, 1952, 388); **Руб ру́ба позива́є** *див.* **руб** [1].

2. *рідко.* Спонукати до задоволення якої-небудь фізіологічної потреби. — *Оця тарань так і позива на воду,— сказала вона й утерла рукавом рота* (Морд., I, 1958, 93).

ПОЗИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* Звертатися з позовом на кого-небудь до суду. *Старий звернувсь до Йона: — Поженеш коні на пашу, бо завтра вдосвіта поїду в волость позиватись* (Коцюб., I, 1955, 238); *Жили* [хуторяни] *в лугах та ярах віками. Кого не візьми — рідня.. Були в них свої, ніким не писані, дикі закони: вкрав — не позивайся, сам украдь* (Тют.,

Вир, 1964, 369); // *з ким.* Мати з ким-небудь судову справу. *Цур йому з дужим бороться, а з багатим позиваться!* (Номис, 1864, № 1099); — *Пан Стадницький знову позивається з лісовиками. Ще мало йому землі. У рік волі заховав од нас його батько золоту грамоту, а син хоче зовсім старцями поробити людей* (Стельмах, I, 1962, 272); // *зневажл.* Постійно судитися, займатися позовами. [Петро:] *Я не той, батьку, щоб позвами пробавлятися.. Краще б було, коли б і ті, що позиваються, кинули свої позви та, як брати, помирилися самі між собою* (Мирний, V, 1955, 177).

ПОЗИВА́Ч, и́вача́, *ч.* Той, хто подає позов. *Виграш доведеться присудити позивачу* (Ле, В снопі.., 1960, 116).

ПОЗИВА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **позива́ч.** *Доданими до заяви позивачки належними документами фактичні шлюбні відносини підтверджуються...* (Дор., Не повтори.., 1968, 90).

ПОЗИВНИ́Й, а́, е́. Який служить для того, щоб привернути увагу до чого-небудь. *Де ж побуває на ньому* [судні] *Віталій?.. Та знає: хоч де буде він, хоч під якими сузір'ями, всюди йому, як позивна мелодія степового рідного краю, ніжно й сумовито дзеленчатиме тронка* (Гончар, Тронка, 1963, 342); // *у знач. ім.* **позивні́,** ни́х, *мн. (одн.* **позивни́й,** по́го, *ч.).* Умовні сигнали для розпізнання радіостанції, судна, військової частини і т. ін. *З гучномовців линуть знайомі і рідні звуки позивних «Реве та стогне Дніпр широкий»* (Нар. тв. та етн., 1, 1964, 100); *Сюди* [в райпартком] *невпинно телефони несуть новини посівні, тут, як на фронті батальйони, колгоспи мають позивні* (Уп., Вірші.., 1957, 50); *Позивний космічного корабля «Восход» — «Рубін»* (Рад. Укр., 13.X 1964, 2).

ПОЗИКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **позича́ти, позича́ти.** *Приступаючи до печі, вона просто дуріла, бо не знала, що варити. Приварку не було, вічні позики докучили всім і навіть Маланці* (Коцюб., II, 1955, 21); — *А на посів — ще де та весна. Тоді десь і позичити* [ячменю] *можна буде.— Воно то так: позика — не штука, та віддача — мука! — знову Остап заклопочеться* (Головко, II, 1957, 364); // Фінансова операція надання або одержання грошей на певних умовах. *Матеріально-технічна база капіталізму.. була створена в результаті промислового перевороту і капіталістичної індустріалізації, що здійснювалися за рахунок.. пограбування трудящих даної країни і колоній, за рахунок кабальних позик і контрибуцій* (Наука.., 8, 1959, 5).

△ **Держа́вна по́зика** — форма залучення коштів до державного бюджету на основі кредиту. *У 1958 році* [в СРСР] *було припинено випуск державних позик* (Ком. Укр., 5, 1960, 6).

2. Те, що взяте або дане в борг. [Маруся:] *Нащо ти, Хомо, так на нас утрачаєшся? Коли ми тобі повернемо оту позику?* (Стар., Драм. тв., 1941, 142); *Ви гадаєте, що це для того пишеться, щоб ви насіннєву позику повертали?! Нічого подібного!* (Вишня, I, 1956, 144).

◇ **У по́зику** [**бра́ти, взя́ти, дава́ти, да́ти** *і т. ін.*] — у борг, з умовою повернення (брати, взяти, давати, дати і т. ін.). — *Недобре кажуть* [люди], *Марино! ..Якого хліба даєш їм у позику? Ось на, подивись!* (Мирний, IV, 1955, 257); *Певно, не тільки щоб жінку розважити, а й себе теж, сказав* [Скиба]: — *Нічого, стара, щоб очі не западали! — а далі поважно цілком: — Це ж до нового* [врожаю], *Маріє, сказати б — у позику...— і став зав'язкою мішок дбайливенько зав'язувати* (Головко, I, 1957, 332).

ПОЗИКОВИ́Й, а, е. Стос. до позики. *Він* [лихвар] *переписував позикові листи, нараховував проценти на проценти* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 7).

ПОЗИКОДА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто дає кому-небудь щось у позику.

ПОЗИКОДА́ВИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **позикода́вець.**

ПО-ЗИМНЬОМУ, *присл.* Те саме, що **по-зимо́вому.** *Одного вечора, ясного й місячного, веселого по-зимньому, Ватя все думала про монастир, лежачи в постелі* (Н.-Лев., IV, 1956, 184); *З лівих вхідних дверей увіходить вдягнений по-зимньому Хламушка* (Коч., II, 1956, 22).

ПО-ЗИМО́ВОМУ, *присл.* Як узимку. *Вікно було до половини прикрите, і все навкруги виглядало по-зимовому, хоч весняне сонце ясніло у всій красі* (Кобр., Вибр., 1954, 103); // *у сполуч. з сл.* одягнений, взутий *і т. ін.* Відповідно до зимових умов; тепло. *Тепло, по-зимовому одяглася* [Ольга] (Дор., Не повтори.., 1968, 79); *Із світлиці вийшов хірург, одягнений по-зимовому* (Шиян, Переможці, 1950, 163).

ПОЗИМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *розм.* Док. до **зимува́ти** 1. — *Нелегкий ми труд на себе взяли, Григорію Савичу,— почав він* [підполковник].— *Хочемо за верховне командування вирішити: чи йти нам одразу за Дніпро, чи тут позимувати* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 105).

ПОЗИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Дивитися на кого-, що-небудь зрідка або час від часу; поглядати. *Дівчата на луці гребли, А парубки копиці клали, Та, знай, на сонце позирали, Та нісенітницю верзли* (Шевч., II, 1963, 209); *Вона взяла й собі газету, яка попалась під руку, і почала читати її. Однак мало, більше розглядалась по хаті, скоса позираючи з-під газети* (Л. Укр., III, 1952, 531); *Пораючись по хаті, Олена частенько позирала, чи не прокинулися діти* (Тют., Вир, 1964, 109); *Михай позирає у вікно* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 416); // Швидко переводити очі, погляд, намагаючись побачити, роздивитися кого-, що-небудь. *Позирає, як собака в ярмарку* (Номис, 1864, № 3188); — *Дайте хоч одпочити!..— заскаржилася* [почала скаржитися] *баба Горпниха, позираючи кругом себе, де б його сісти* (Мирний, IV, 1955, 377); — *Хто вам позволив сміятися? — допитував він, остро позираючи по класу* (Фр., IV, 1950, 217); // Стежити за ким-, чим-небудь. [Герцель:] *А ви позирайте тілько, як вийде* [старий], *миттю хапайте Тетяну на коней* (К.-Карий, I, 1960, 161); // Звертати увагу на кого-, що-небудь, цікавитися кимсь, чимсь. *На нього позирають й інші дівчата з Любчиної бригади* (Ю. Янов., IV, 1959, 117).

◇ **Позира́ти во́вком** (**бісом, зи́зом** *і т. ін.*) — дивитися вороже, неприязно, сердито. *Барон Польде вовком позирав на веселу компанію молодих декадентів* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 286); *Тільки один козак бісом позирав скоса на Хмельницького* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 245); **Позира́ти збо́ку; Позира́ти на за́дні коле́са** *див.* **збо́ку; коле́со.**

2. Дивитися куди-небудь або на кого-, що-небудь, роздивлятися когось, щось. *Зриваться буря від краю до краю, Бурхочуть навколо вали; Погнулася щогла... Дарма позираю Вперед непроглядної мли* (Граб., I, 1959, 58); *Забіг* [Василько] *до хати, гукнув до матері і до менших дітей: «Ідіть і позирайте, що сталося на мосту»* (Турч., Зорі.., 1950, 15).

3. Ставитися до кого-, чого-небудь, сприймати кого-, що-небудь якимсь чином. *Призро вони* [наїжджі пани] *позирають на всіх і на все, немов кажуть: що це? у нас в Адесі* [Одесі] *далеко краще...* (Мирний, III, 1954, 262).

Позира́ти ско́са (ко́со) — ставитися з підозрою, недружелюбно. *В місті починали непевно говорити про її сестру Надію, а через це і на неї починали позирати скоса в земстві* (Сміл., Пов. і опов., 1949, 72).

4. *перен., рідко.* Мати ознаки, риси і т. ін. чого-небудь; // *безос. Став і дощик накрапати, Поливає як з відра; Скука, холод, глянеш — овсі* [зовсім] *Не весною позира* (Граб., I, 1959, 289).

ПОЗИРК, у, *ч., діал.* Погляд. — *Уся вона, кождий її рух, кожда рисочка, кожде слово, кождий позирк її очей — усе в неї було таке, що я від першої хвилі забув себе* (Фр., IV, 1950, 285); *Зовсім призвичаївшись, одним позирком охопила* [Надійка] *всю перспективу цеху* (Коз., Листи.., 1967, 127).

◇ **За пе́ршим по́зирком** — одразу. *Пізнав* [Зам'ятальський] *мене за першим позирком і простягнув мені руку* (Фр., III, 1950, 242).

ПОЗИ́РКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позиркувати.**

ПОЗИ́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Зиркати на кого-, що-небудь. *Стасик-переселенець теж тут, сидить осторонь, мовчки свердлить свердлом метал і лише зрідка позиркує на Лукію* (Гончар, Тронка, 1963, 91); *Гулькнула* [дівчина] *за глиняники, а він усе ще позиркував туди, сподіваючись її вгледіти* (Гуц., Скупана.., 1965, 207).

ПОЗИРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **позира́ти** 1. *Гафійка позирнула на батька прихильним оком* (Коцюб., II, 1955, 50); *Вуйко позирнув до торби і вийняв нещасливий оловець* [олівець] (Фр., I, 1955, 247); *Лука позирнув нахмурений* (Головко, I, 1957, 296); *Я вже не раз бачив, як вони, оті дельфіни, гралися в морі, переплигували з хвилі на хвилю, ніби спиналися навшпиньки, щоб позирнути, що воно робиться на березі* (Збан., Мор. чайка, 1959, 105); *Парубок позирнув по крамниці, де б сісти, побачив ослона, сів* (Гр., I, 1963, 441).

ПОЗИ́РЦІ, *присл., діал.* 1. Не спускаючи з очей. 2. Крадькома.

ПОЗИСКА́ТИ *див.* **позиску́вати.**

ПОЗИСКУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОЗИСКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех., діал.* Домагатися, добиватися чого-небудь. *Троки їй було стидно, що мала надію позискати собі Славкову любов* (Март., Тв., 1954, 272); // Заслуговувати що-небудь у когось. *Випереджувала* [Рахіра] *всі його бажання, і кождий поступок його позискував у неї похвалу* (Коб., II, 1956, 75).

◇ **Позиска́ти** *кого* — добитися чиєїсь прихильності, ласки. *Він думав, що лагідністю, уступками позискає Довбущуків* (Фр., V, 1951, 16).

ПОЗИТИВ, а, *ч.* Передруковане з негатива фотографічне зображення, на якому світлі й темні місця сфотографованого об'єкта відповідають дійсності.

ПОЗИТИВІЗМ, у, *ч.* 1. Суб'єктивно-ідеалістична течія буржуазної філософії і соціології, що заперечує можливість пізнання об'єктивної дійсності і зводить мету науки до опису і систематизації фактів і явищ, які тлумачаться як комплекс відчуттів і уявлень суб'єкта; різновид агностицизму. *К. Маркс і Ф. Енгельс не тільки створили цілу епоху в розвитку наукового пізнання, але й проробили титанічну роботу, захищаючи науку від викривлень позитивізмом, агностицизмом* (Наука.., 10, 1963, 41).

△ **Логі́чний позитиві́зм** — одна з найпоширеніших течій у сучасній буржуазній філософії, різновид суб'єктивного ідеалізму, що зводить філософію до логіки.

2. *заст.* Відношення до дійсності, яке виходить з досвіду, фактів.

ПОЗИТИВІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прибічник позитивізму. *Завдання науки позитивісти бачать не в розкритті внутрішніх закономірностей, зв'язків об'єктивного світу, а лише в описанні відчуттів* (Знання.., 2, 1969, 14).

ПОЗИТИВІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **позитиві́ст.**

ПОЗИТИВІ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до позитивізму, позитивіста. *Сучасні позитивісти намагаються зблизити діалектичний матеріалізм і позитивізм і таким шляхом підмінити діалектико-матеріалістичну філософію позитивістською* (Ком. Укр., 4, 1968, 39).

ПОЗИТИ́ВНИЙ[1], а, е. 1. Який виражає, містить у собі згоду, стверджує що-небудь; ствердливий. *Позитивна відповідь; Позитивне рішення;* // Який підтверджує наявність сподіваного, передбачуваного, відповідає очікуваному. *Позитивний результат.*

2. Який заслуговує схвалення; який дає бажані, потрібні результати. *Се був, очевидно, чоловік, який знав, що і пощо робить, а чуючи за собою.. позитивну працю, глядить кождому сміло в очі* (Фр., IV, 1950, 300); *Нічого мудрішого, тоншого ми не можемо придумати, як силою позитивного прикладу виховувати наше суспільство, вчителями котрого нас* [митців] *держава покликала бути!* (Довж., III, 1960, 206); *Васькові і його товаришам властиві не тільки позитивні, але й негативні вчинки, як воно й буває в житті дітвори* (Допч., VI, 1957, 602); // *у знач. ім.* **позити́вис,** ного, *с.* Те, що заслуговує схвалення; те, що дає бажані, потрібні результати. *Ясна річ, що в центрі нашої уваги повинні стояти риси нового, те позитивне, що на очах росте і міцніє в культурі та побуті народу* (Рильський, III, 1956, 163); *Він і до цієї рекомендації чув про Рудківського багато дечого позитивного* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 81); // Який виражає, містить у собі схвалення; схвальний. *Його роботі навіть вибагливий Іван Антонович дав позитивну оцінку* (Гончар, III, 1959, 238); *Відгуки читача на* [мою] *книгу «Вони не пройшли» — в основному позитивні* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 159).

3. Який має високі моральні якості, властивості; вчинки, діяльність якого викликають схвалення (про людину). *Однією з головних особливостей позитивного героя радянської літератури є його активність, наступальний характер його дій* (Талант.., 1958, 36); // Діловий, практичний, статечний. *Ворог усякого сентименталізму, він поглядав на світ холодним оком анатома.. Одним словом, був се чоловік наскрізь «позитивний» і реальний* (Фр., II, 1950, 292).

4. *заст.* Який грунтується на досвіді, фактах. *Усе наше знання — релятивне тим, що абсолютна правда самою природою речі закрита перед нами. Люди позитивного знання чують се найліпше і завсіди мовлять: ось тут і тут ми стоїмо на твердому грунті правди, наскілько* [наскільки] *вона взагалі доступна нашому пізнаванню* (Фр., III, 1950, 256); // *рідко.* Реальний, матеріальний; протилежне уявний. *От з відьомської оселі Знов ми сходимо в долину: Ми ступаємо ногами Знов на позитивний грунт* (Л. Укр., IV, 1954, 192).

△ **Позити́вна філосо́фія** — те саме, що **позитиві́зм** 1.

5. Належний до того виду електрики, що її елементарними частинками є протони, позитрони і т. ін. — *Ядро будь-якого елемента несе позитивний заряд.. Навколо рухаються електрони, від'ємний заряд яких ніби врівноважує позитивний заряд ядра* (Наука.., 12, 1956, 4); *За позитивний заряд приймається заряд, який з'являється при електризації скляної палички тертям об шовк* (Курс фізики, III, 1956, 6); * Образно. — *В твоїй душі саме бродять ліричні позитивні заряди... Вгадав?* (Гончар, Тронка, 1963, 115).

ПОЗИТИ́ВНИЙ [2], а, е. Прикм. до **позити́в**. *Щоб створити цей документальний фільм* [«Як це було»]., *вони переглянули понад 40 тисяч метрів позитивної плівки* (Укр., кіномист., І, 1959, 35); *Скрізь, куди не глянеш,— вилискує плівка. Вона сушиться на барабанах — негативна й позитивна* (Ю. Янов., II, 1958, 98); // Який служить для одержання позитивів. *Фотоматеріали поділяються на негативні і позитивні..; на позитивних фотоматеріалах.. друкують з негативів позитиви* (Довідник фот., 1959, 22).

ПОЗИТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **позити́вний** [1]. *Нині активність, наступальні дії — неодмінна прикмета позитивності і взагалі порядності людини* (Талант.., 1958, 36).

ПОЗИТИ́ВНО. Присл. до **позити́вний** [1] 1, 2, 5. *Сонячне світло позитивно впливає на настрій і психіку людей, на їх здоров'я і працездатність* (Наука.., 7, 1956, 17); *В. І. Ленін завжди позитивно і творчо ставився до народної поезії, вбачаючи в ній відбиття соціальних ідей та сподівань найширших трудящих мас* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 83); — *Атом вже певний час стали уявляти у вигляді системи, яка складається з позитивно зарядженого ядра та кружляючих навколо нього елементарних від'ємно заряджених часток — електронів* (Рибак, Час.., 1960, 172).

ПОЗИТРО́Н, а, *ч., фіз.* Найлегша елементарна частинка речовини з найменшим позитивним електричним зарядом. *Позитрони відрізняються від електронів знаком заряда* (Наука.., 7, 1955, 15).

ПОЗИТРО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **позитро́н.** *Ученим вдалося.. відкрити новий вид радіоактивності — позитронну радіоактивність* (Наука.., 2, 1960, 63).

ПОЗИТУ́РА, и, *ж., заст.* Поза (*див.* **по́за** [4]).

ПОЗИЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *військ.* Який ведеться на довгочасних бойових позиціях. *Почалась позиційна війна* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 55).

2. Стос. до позиції (у 5 знач.). *У своїй книзі Петров обгрунтував ряд принципів позиційної гри, які лише через 50 років почали розроблятися шахістами Заходу* (Перша книга шахіста, 1952, 7).

3. *лінгв.* Обумовлений місцем у слові (про звуки мови). *Звук а в українській мові (як і російській та ін.) є комбінаторний, або позиційний, варіант фонеми* **а** (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 130).

ПОЗИЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **позиційний.**

ПОЗИ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Положення, постава тіла; поза. *Каминецький не відзивається. Зціпивши зуби, зосереджено стежить за рухом поплавка на воді. Навіть спина його прибрала напружену позицію: ось-ось колихнеться червона цятка* (Вільде, Сестри.., 1958, 249); *Якусь секунду стояли* [батько і син] *в напруженні, потім рвонулись один до одного, схопились, вперлися один у одного плечима і хитро, пружно заходили ногами, вибираючи вигіднішу позицію для ривка* (Тют., Вир, 1964, 234); // У музикантів — певне положення рук, пальців під час гри на музичних інструментах; // У спорті — положення тіла, поза під час яких-небудь вправ, при рухах; // У танцях — певне положення рук, ніг. *У народно-сценічному танці ті ж позиції ніг, що і в класичному* (Укр. нар. танці, 1969, 35); *Позиції рук.*

◇ **Става́ти (ста́ти) в пози́цію** — те саме, що **Става́ти (ста́ти) в по́зу** (*див.* **по́за** [1]). [Степан Демидович:] *Так вам прочитати* [вірші]? [Писар:] *Кажу ж вам, що горю. Ставайте в позицію та зразу й смаліть* (Сам., II, 1958, 130); *Йон крутнувсь по льохові, витяг з кутка мітлу з довгим держалном, став у позицію, підняв кумедно догори плечі, так що голова сховалась межи ними* (Коцюб., І, 1955, 243).

2. Розташування, місцезнаходження, положення кого-, чого-небудь. *Отець Тріщин витягнув з рота індиче стегно, але задержав його в такій позиції, що мав змогу кожного часу вхопити зубами те самісіньке місце, яке гриз перед тим* (Март., Тв., 1954, 404); *Непомітно якось займа він свою улюблену позицію, зіпершись спиною до грубки* (Вас., IV, 1960, 18); *Сонце пекло. Ми міняли свої позиції в бузині: пересувалися в тінь* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 178); // *перен.* Становище, роль, місце кого-, чого-небудь у суспільному житті, науці, мистецтві і т. ін. *50-річчя Жовтня радянський народ відзначає в умовах дальшого зміцнення міжнародних позицій нашої країни* (Ком. Укр., 2, 1967, 4); *Справа честі радянських учених — закріпити за радянською наукою завойовані передові позиції у найважливіших галузях знання і зайняти провідне становище у світовій науці по всіх основних напрямах* (Програма КПРС, 1961, 113).

3. Ділянка місцевості, зайнята військами і обладнана для ведення оборони або як вихідний рубіж для наступу. *Був це один з найбільших штабних донжуанів, і більше заслуг поклав він у здобуванні жіночих сердець, ніж неприятельських позицій* (Кобр., Вибр., 1954, 187); *За Доном армія обернулась лицем на захід і північ і стала на позиції* (Панч, О. Пархом., 1939, 98); *Німецьке командування про всякий випадок готує собі запасну позицію на правому березі Дніпра...* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 30); // *перев. мн.* Район бойових дій. *Майже три роки без перерви блукав я на передових позиціях* (Вас., Незібр. тв., 1941, 196); *Чумаченко побіг далі, і на схилі висоти, що виходила фронтом до .. позицій німців, побачив засипану до пояса людину, що одгрібала себе руками* (Тют., Вир, 1964, 316); * Образно. *Прорвала* [Лукерка] *фронт. Ми з кумом на зарані підготовані позиції — в погрібник* (Вишня, І, 1956, 255).

△ **Вогнева́ пози́ція** *див.* **вогневи́й; Кома́ндна пози́ція** *див.* **кома́ндний.**

◇ **Займа́ти (зайня́ти) пози́цію (пози́ції)** *див.* **займа́ти; Здава́ти (зда́ти) пози́ції** *див.* **здава́ти.**

4. *перен.* Точка зору, ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки, дії. *Слухайте, голубчику, здобудьтеся врешті на філософську позицію, чи заткніть вуха й заплющте очі,— як уже хочете, а не зважайте тільки на всякі свинства* (Коцюб., III, 1956, 444); *Книга «З вершин і низин» яскраво відбиває громадсько-політичні позиції молодого Франка* (Рильський, III, 1956, 271); // Поведінка, характер дій, що зумовлені цією точкою зору, цим ставленням. *Найбільше вражала Ольгу в цій справі позиція самого стрийка Нестора. Він не тільки не підтримав Ольгу в її намірі боротися з «типом», але ще й проявив незрозумілу та непростиму в очах Ольги пасивність* (Вільде, Сестри.., 1958, 369).

5. Розміщення фігур у який-небудь момент гри (в шахи, крокет, лапту і т. ін.). *Пасамперед позиція задачі, тобто розміщення фігур, не повинна суперечити можливості її формування внаслідок закономірності ходів з початку гри в шахи* (Шах. композ.., 1957, 5).

ПОЗИЧА́ЙЛО, а, *ч., розм.* Те саме, що **позикода́вець.**

ПОЗИЧА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто бере у кого-небудь щось у позику. *За договором позики одна сторона (позичкодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) гроші чи .. речі* (Цив. кодекс УРСР,

1950, 38); — *Легко живеться таким позичальникам, як голові в «Маяку»* [що все позичає в сусідів] (Коп., Земля.., 1957, 78).

ПОЗИЧА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **позича́льник.**

ПОЗИЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позича́ти.** *Вдаватися до позичання.*

ПОЗИЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПОЗИЧИ́ТИ,** чу, чиш, *док.*, *перех.* 1. Брати щось у борг у кого-небудь. *Думав він собі, в кого-то хліба позичати* (Вовчок, I, 1955, 146); *Уперта скупість заважала йому віддати гроші, що їх він позичав на придбання товарів ще в покійного Ізарова* (Шиян, Гроза.., 1956, 92); *Що тепер пани!.. Довкола шниряє, глядить, Де б грошиків позичить можна* (Фр., X, 1954, 267); *Позичив у хазяїна грошей поверх тих, що він винен був мені, позбирав докупи свої манатки.. і навіть поголився на дорогу* (Ю. Янов., II, 1958, 66); // Брати що-небудь у когось у тимчасове користування. *До вбогого йди сорочки позичати, а до багатого ніколи не йди* (Номис, 1864, № 1616); *Фросина Данилівна була змушена розповісти, як цілий рік вчила його, як позичала у людей підручники* (Хижняк, Тамара, 1959, 212); [Князівна:] *Позич мені на часок свою драну одежу; я тобі заплачу ще й одежу верну* (Н.-Лев., III, 1956, 296); — *Я до вас забігла лопати позичити* (Вишня, I, 1956, 430); * Образно. *Зоре моя вечірняя,.. Розкажи, як за горою Сонечко сідає, Як у Дніпра веселочка Воду позичає* (Шевч., II, 1963, 24).

◇ **Не позича́ти** *чого* — є щось у кого-небудь (звичайно в достатній кількості, скільки треба). — *Не в їх тільки робота, і в других є, а мені рук не позичати...* (Мирний, III, 1954, 234); — *Він і освічений, і говорить красно, та й розуму йому не позичати* (Добр., Очак. розмир, 1965, 406); *Нашому народові не позичати талантів* (Мист., 1, 1962, 2); **Позича́ти (позичити) очей у сірка́** *див.* **о́ко** [1].

2. Давати щось у борг кому-небудь. — *Кажуть, що підкупив* [Євлогій] *міністра і навіть самому імператорові позичає гроші* (Фр., IV, 1950, 161); — *Першого місяця ти вернеш мені ті гроші, що тобі позичив Лейба, та ще з процентом* (Н.-Лев., II, 1956, 96); — *Весна прийде.., а чим сіяти? Гречки та проса он по вузлику в чулані зосталось. А хто дасть? Хто позичить?* (Гончар, II, 1959, 150); // Давати що-небудь комусь у тимчасове користування. — *Побіжу до знакомого пивоварника, чи не позичить діжечки...* (Вовчок, VI, 1956, 289); — *Ти, Валентине Павловичу, не обижайся. У нас теж.. дещо приховано. Можем і тобі позичити, як хочеш* (Тют., Вир, 1964, 379).

◇ **Позича́ти під проце́нти (проце́нт)** *див.* **проце́нт.**

3. *перен.* Засвоювати, наслідуючи когось; переймати що-небудь у когось. — *Вашого уміння од вас ми позичаємо тепер — бороти ворога!* (Тич., II, 1947, 244); *Премудрості риболовецької справи дід Галактіон, напевне, позичив у свого діда* (Донч., VI, 1957, 58).

ПОЗИЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, *розм.* Те саме, що **позича́ти** 1. *Як була з турками війна, у нашого царя недостало* [не вистачило] *грошей. Він почав позичатися по купцях* (Україна.., I, 1960, 83).

ПОЗИ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позича́ти.** *Треба було* [Давидові].. *гроші, позичені на коня,— тридцять карбованців,— оддати Чумакові* (Головко, II, 1957, 136); *На кухні жарко горіла плитка, шумів примус, проте спітніла Лукіяна накачувала ще й другий, позичений у сусідки* (Баш, Надія, 1960, 25); // *у знач. прикм. Позиченими зубами кістки не розгризеш* (Укр., присл., 1955, 293); *Десь, колись, в якійсь країні Пробував поет нещасний Тільки й мав талан до віршів Не позичений, а власний* (Л. Укр., I, 1951, 363); // *у знач. ім.* **пози́чене,** ного, *с.* Те, що взяли або дали в борг. *Довго мучився* [Онопрій] *над першим листом до Ольги. Намагався втиснути в нього не тільки всю душу свою і серце, але й усе чуже, позичене, чуте з уст поручика Гриньова* (Іщук, Вербівчани, 1961, 71); // **пози́чено,** *безос. присудк. сл. Що було на ній до вінця позичено.., то усе люди своє познімали* (Кв.-Осн., II, 1956, 217).

ПОЗИЧЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пози́чити.**

ПОЗИ́ЧИТИ *див.* **позича́ти.**

ПО́ЗИЧКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **позича́ти, пози́чити.** *Був голосок, та позички з'їли!* (Номис, 1864, № 12454); — *Що я йому, хатня робітниця, бігати по хліб? «Позичте» — добрі мені позички, щодня* (Кач., II, 1958, 20); // Фінансова операція надання або одержання грошей на певних умовах. *Услід за купівлею товарів на гроші з'явилася грошова позичка..* (Енгельс, Походж. сім'ї.., 1948, 129).

2. Те, що взяте або дане в борг. *Свого часу, як пригадав я собі тепер блискавкою, споминала мені мати про якусь позичку* (Коб., III, 1956, 214); *На весну зовсім у селянина не стало хліба. Тижнів зо три позичками жили, а тепер уже хто його знає, як і жити — ніхто й позичати не став* (Гр., I, 1963, 249); *З грошових надходжень колгосп щороку виплачує прибутковий та інші податки і збори, страхові платежі і повертає грошові позички, одержані від банків* (Колг. енц., II, 1956, 424).

◇ **Загруза́ти (загру́знути, загру́зти) в (у) по́зичках** *див.* **загруза́ти; У по́зичку [бра́ти, взя́ти, дава́ти, да́ти** *і т. ін.*] — у борг, з умовою повернення (брати, взяти, давати, дати і т. ін.). *Роздавав* [Тихін], *нехай вже свій* [хліб], *усім даром; а то вже і купований, що вже знаємо, що іменно по дорогій ціні купував, і той роздає без грошей, ніби у позичку...* (Кв.-Осн., II, 1956, 136); *Дає* [Кіндрат Комар] *в позичку хлібця пуд, просить повернути два* (Ковінька, Кутя.., 1960, 26).

ПОЗИЧКОВИ́Й, а, е. Стос. до позички. *Сторони можуть надати форму позичкового зобов'язання всякому боргові, що виникає з купівлі-продажу, наймання майна або іншої підстави* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 38); *Євгеній закинув про найближче: про стан селянства по селах, про читальні, каси позичкові* (Фр., VII, 1951, 297).

ПОЗИЧКО́ВО, *присл.* У борг. *Грошей у Будинку народної творчості не знайшлось, але ввічливий бухгалтер взяв вісімсот карбованців позичково у сусідів* (Мокр., Сто.., 1961, 89); *З колгоспів, які мали повернути державі одержане позичково насіння льону, заборгованість списано* (Техн. культ., 1956, 10).

ПОЗИЧКОДА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто дає кому-небудь щось у позичку. *За договором позики одна сторона (позичкодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) гроші чи.. речі* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 38).

ПОЗИЧКОДА́ВИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **позичкода́вець.**

ПОЗИ́ЧНИК, а, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **позича́льник.** — *А чи знайдуться ж такі купці, багаті, чесні й певні позичники?* (Н.-Лев., III, 1956, 381).

ПОЗІВА́ННЯ, я, *с.*, *діал.* Дія за знач. **позіва́ти** і звуки, утворювані цією дією. *В коміркі, що служила їм* [робітникам] *спальнею, зчинилася метушня, почулися заспані голоси, гуркіт стільців, протяглі позівання, плюскіт води* (Фр., III, 1950, 326).

ПОЗІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, *діал.* 1. Зівати не дуже сильно або час від часу. *Злегка позіваючи, лагодився* [пріор] *прилягти і віддихнути після доброго обіду* (Фр., II, 1950, 169).

2. *перен.* Допускати промахи, помилки; хибити. *Я з п'ющими за пліт не виливаю, З їдцями їм, для бійки маю бук, На празнику життя не позіваю, Та в бідності не опускаю рук* (Фр., XI, 1952, 61).

3. *перен.* Зяяти. *Долішня половина печі була відкрита і позівала темною.. пащекою* (Фр., II, 1950, 256).

ПОЗІПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Зіпати якийсь час. *Позіпай довше, то я тобі затулю рота!* (Сл. Гр.).

ПОЗІ́Р, зо́ру, *ч., діал.* 1. Погляд. *На Ватю несподівано впав м'який, щирий, кохаючий позір очей* (Н.-Лев., IV, 1956, 178); *Коли її втомлений погляд.. черкнув мій позір, мене покинула втома* (Досв., Вибр., 1959, 20).

◇ **Дава́ти позі́р** *на кого — що і без додатка* — пазирати, наглядати за ким-, чим-небудь. *Просив* [Герман] *його давати позір на Готліба, щоби вчився і привикав до порядку* (Фр., V, 1951, 287); — *Я йду в село, Сандо,— сказала* [мати].— *Давай позір на хату, щоб нічо* [нічого] *не пропало* (Коб., III, 1956, 485); *Вйїт з війтихою ходили понадвір'ю і давали позір, аби вояки їх не спалили* (Черемш., Тв., 1960, 142); **Для позо́ру** — те саме, що **Про** [**лю́дське́** (**чуже́** *і т. ін.*)] **о́ко** (*див.* **о́ко** [1]). *Поцілував старий Маруся́к сина, благословив і пішов на Косів: купити що для позору... аби не будити підозрінь* (Хотк., II, 1966, 241); [**І**] **на позі́р нема́є** — зовсім немає. *І на позір немає кавунів, а сіяв густо* (Сл. Гр.); **На пе́рший позі́р** — те саме, що **На пе́рший по́гляд** (*див.* **пе́рший**). *Перша увійшла Зоня, а за нею він. Змінився, на перший позір, не дуже* (Коб., I, 1956, 202); **На позі́р:** а) з першого враження. *До розбудження гордості в його душі причинилося богато* [багато] *малих і на позір невинних обстоятельств* [обставин] (Фр., VIII, 1952, 229); б) напоказ. *З відчинених дверей на подвір'я падало світло, і ми вчотирьох стояли, наче навмисне, на позір людям, які — хто злякано, а хто здивовано — видивлялись на нас* (Мур., Бук. повість, 1959, 19).

2. Вигляд. *Високі, стрімкі береги тухольської кітловини покриті були темним смерековим лісом, що надавав самій долині позір ще більшого заглиблення і якоїсь пустинної тиші та відрубності від усього світу* (Фр., VI, 1951, 22).

ПОЗІ́РНИЙ, а, е. Який насправді не існує, уявний. *При всій своїй позірній силі самодержавство виявилося безсилим..* (Ленін, 11, 1970, 109); *Схід і захід всіх світил, позірне обертання зоряного неба — це відображення обертання нашої Землі навколо своєї осі з періодом 24 години* (Астр., 1956, 4).

ПОЗІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **позі́рний.**

ПОЗІСКА́КУВАТИ, уємо, уєте, *док.* Зіскочити (у 1 знач.) (про всіх або багатьох). *Вони позіскакували з коней* (Панч, II, 1956, 155); *Половець зійшов до води, підкотив штани, повернув носа шаланди в море, притримав за корму, потяг її до себе, люди позіскакували* (Ю. Янов., II, 1958, 173); *Слуги позіскакували з постелі* (Сл. Гр.).

ПОЗІСХО́ДИТИСЯ, димося, дитеся, *док.* Зійтися (про всіх або багатьох). *А тим часом позісходилося народу вже чимало!* (Кв.-Осн., II, 1956, 12).

ПОЗІТХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Зітхати якийсь час. *Роздумався я отакечки, розгадався, та, трохи позітхавши, почав всміхатись* (Вовчок, VI, 1956, 270); *Видко, убогим було її щастя: нарік* [наступного року] *вони ледве повернули зерно, потужили, позітхали та й подалися обоє на поклін у панську економію* (Стельмах, I, 1962, 293).

ПОЗІХ *див.* **пози́х.**

ПОЗІХА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до позіху, позіхання.

ПОЗІХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позіха́ти** 1, 2, 4 і звуки, утворювані цією дією. *Розмова її часто переривалась позіханням* (Л. Укр., III, 1952, 618); *Від позіхання аж роти людей боліли* (Март., Тв., 1954, 424); * Образно. *Чахкаючі удари мінометів.. губилися в важкому позіханні фортечних гармат-велетнів* (Гончар, III, 1959, 415).

ПОЗІХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Мимовільно глибоко вдихати повітря широко відкритим ротом і зразу ж видихати його (при бажанні спати, при втомі і т. ін.). — *Стоїть* [Копронідос] *та позіхає ще й рота не затуляє долонею* (Н.-Лев., III, 1956, 392); *Позіхають* [семінаристи]. *базікають про те, про се, а спати не йдуть* (Вас., Вибр., 1950, 118); *Каминецький сідає на колоду, обхопивши коліна. Позіхає раз по раз* (Вільде, Сестри.., 1958, 282); // *рідко.* Те саме, що **зітха́ти** 1. *Сидить козак на могилі, думає-гадає, А як гляне на Вкраїну — тяжко позіхає* (Укр.. лір. пісні, 1958, 447); * Образно. *Рано-вранці, ще й ранесенько, коли в селі позіхає ледащий туман, на лужок із полотном на плечі приходить господиня* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 153); * У порівн. *Старшина майже не почуває болю. Йому тільки дедалі важче дихати, і він хапає повітря, ніби позіхає* (Гончар, Новели, 1954, 20).

◇ **Позіха́ти в кула́к** *див.* **кула́к.**

2. *чим і без додатка, перен.* Бути розкритим, показувати, виявляти глибочінь, провалля; зяяти (про отвір, печеру, рану і т. ін.). *Дев'ятий грізний вал! У глибині якісь печери позіхали чорні* (Л. Укр., I, 1951, 184); *Іван ще спав, піч позіхала в кутку чорним отвором пащі, а під нею сумно бринів цвіркун* (Коцюб., II, 1955, 337); // *чим.* Обдавати чим-небудь. *А наздогін за ним* [повітрям] *так само мчалася чорна потвора, нависала над землею і позіхала полум'ям...* (Коцюб., I, 1955, 315).

3. *на що, перен.* Те саме, що **зазіха́ти.** *Занедбали сини Рідну мовоньку, Не туди бо вони Гнуть головоньку, На пожитки густі Позіхаючи, Та кишені товсті Напихаючи* (Граб., I, 1959, 112).

4. *перен.* Дути злегка або час від часу; повівати (про вітер). *Утомилась завірюха, Де-де позіхає* (Шевч., I, 1963, 34).

ПОЗІХА́ТИСЯ, а́ється, *недок., безос., розм.* Про позив до позіхання, позіху. — *Позіхається, а не спиться* (Мирний, IV, 1955, 102).

ПО́ЗІХИ, ів, *мн.* (*одн.* **по́зіх,** у, *ч.*). Мимовільні поодинокі глибокі дихальні рухи, здійснювані з широко відкритим ротом, а також звуки, що виникають при цьому. *Федір позіхнув так, що мало рот йому не роздерся. За ним — Кесар. А там уже й на Миколу перейшли ті позіхи* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 65); // *рідко.* Те саме, що **зітха́ння.** *Забудь, що я колись за ніжні вічка Весь обливавсь кипучими слізьми: Гидкий-бо то був час неволі-тьми За позіх твій, за млявий вигляд личка* (Граб., I, 1959, 260).

◇ **По́зіхи змага́ють (беру́ть)** *кого* — непереборно хочеться позіхати кому-небудь. *Почне ж Тарас говорити про щось серйозно, вона умисне, ніби її змагають позіхи, прикриває долонею рота* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 114).

ПОЗІХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **позіха́ти** 1, 2. *Тільки оце стара було позіхне, Юрко вже й подушку підкладає їй під голову* (Н.-Лев., III, 1956, 288); *Собака голосно позіхнув і насторожено повернув голову в бік вулиці* (Вільде, Сестри.., 1958, 29); *Хто її* [дочку] *від лиха Бідну оборонить..? Батько? Позіхнула* [мати] *З думкою тяжкою І махнула слабо Хворою рукою* (Граб., I, 1959, 211); *Ще кілька кроків, і перед ногами мойого провідника позіхнула чорна безодня, прірва*

стрімкого, скалистого яру (Фр., II, 1950, 95); * Образно. *І сонна вулиця знову позіхнула* (Кос., Новели, 1962, 65).

ПОЗІХНУ́ТИСЯ, не́ться, *док., безос., розм.* Однокр. до **позіха́тися.** — *Ох! хо-хо! — позіхнулося йому, і дим заклуботав навкруги від його зітхання, мов вітром його роздуло...* (Мирний, I, 1954, 285).

ПОЗІХО́ДИТИСЯ, иться, имося, итеся, *док., розм.* Зійтися в одне місце (про всіх або багатьох). *Ну, сяк-так дождались світу, повставали паничі і позіходились* (Кв.-Осн., II, 1956, 157); *А раби тими шляхами Без гвалту і крику Позіходяться докупи, Раді та веселі* (Шевч., II, 1953, 292); *Дівчата позіходяться із чотирьох доріг* (Мал., Звенигора, 1959, 13).

ПОЗІХО́ТА *див.* **позіхо́ти.**

ПОЗІХО́ТИ, о́т, *мн.* (*одн.* **позіхо́та,** и, *ж.*), *розм.* Те саме, що **по́зіхи.** *Стрепенулась бурса; де ті й позіхоти поділися — аж очі засіяли: запахло роботою* (Вас., I, 1959, 234); *Став* [Змій] *на ганку позіхати — Аж гуде на вітах лист І здригається поміст. Розігнавши позіхоту, Змій загадує роботу* (Перв., Райдуга.., 1960, 159).

◇ **Позіхо́ти змага́ють (беру́ть)** *кого* — те саме, що **По́зіхи змага́ють (беру́ть)** (*див.* **по́зіхи**). *Тим часом запал* [у Віті] *проходив, і брали позіхоти* (Вас., II, 1959, 200).

ПОЗІЩУЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Зіщулитися (про всіх або багатьох). *А вони сидять, мов сироти, позіщулювались в затишку бойової рубки* (Гончар, Тронка, 1963, 242).

ПОЗЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. З'їсти все або багато чого-небудь. *Що не було, все поз'їдали* [троянці], *Горілку всю повипивали, Як на вечері косарі* (Котл., I, 1952, 167); *Два місяці стояли в селі жовніри, що було ліпшого з худоби — повирізували та поз'їдали* (Фр., II, 1950, 54); // З'їсти верхній шар чого-небудь, верхню частину рослини і т. ін. *Поз'їдати сметанку з глечиків.*

2. Попкодити, зіпсувати і т. ін. все або багато чого-небудь (про комах, гризунів). * Образно. *Давно вже в деревах час поз'їдав серцевину і вселив замість неї у дупла або рої одичавілих бджіл, або закохані пари лісових голубів* (Стельмах, II, 1962, 138).

3. Роз'їсти, зруйнувати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях (про отруйні речовини, іржу і т. ін.). *Кайдани руки-ноги поз'їдали* (Сл. Гр.).

4. Сточити, зіпсувати (зуби). *Поз'їдати зуби.*

ПОЗЇДА́ТИСЯ, а́ються, *док., розм.* Сточитися, зіпсуватися (про зуби). *Літа, літа все забрали,— Кінь сказав, мовчавши.. — Тепер сіна не вкушу вже — Зуби поз'їдались* (Укр. поети-романтики.., 1968, 402).

ПОЗЇЖДА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* 1. З'їхати (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

2. *заст.* Виїхати звідкись (про всіх або багатьох). *Були річки — повсихали, були кращі — поз'їжджали* (Чуб., V, 1874, 540).

ПОЗЇЖДА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся і **ПОЗЇЗДИТИСЯ,** и́ться, имо́ся, ите́ся, *док.* З'їхатися (про всіх або багатьох). *Фургони поз'їжджались до куреня* (Н.-Лев., II, 1956, 32); *Поворічна вечірня пора з шахт сусідів склика до двора. Поз'їжджались сини, невістки* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 25); *Поз'їздились із чужих царств і із свого царства доктори і лікарі* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 216); *На панові іменини поз'їздилося дворянство з усього повіту* (Мирний, IV, 1955, 160); *Нібито в місто поз'їздилися з усього округу дідичі й усе раду радять, як би придушити бунти* (Головко, II, 1957, 280); // *безос. Літо 1951 року.. Тарасові Шевченку відкривають у парку перший на американському континенті пам'ятник. Поз'їжджалося люду — звідусіль* (Вітч., 3, 1964, 177); *День публічної кари опришків у Станіславі був наче святом для шляхти. Поз'їздилося їх з усієї околиці* (Хотк., Довбуш, 1965, 330).

ПОЗЇЖДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч до **поз'їжджувати.** *Поз'їжджувані скати грюкотіли на стиках, і весь поїзд, як корабель на хвилях, розгойдувався з боку на бік* (Бойч., Молодість, 1949, 68).

ПОЗЇЖДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* З'їздити всіх або багатьох (коней, волів і т. ін.).

ПОЗЇЗДИТИСЯ *див.* **поз'їжджа́тися.**

ПОЗЛА́ЗИТИ, ить, имо, ите і **ПОЗЛІЗА́ТИ,** а́є, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Злізти, спуститися вниз звідкись, з чого-небудь (про всіх або багатьох). *Тугар Вовк і Мирослава позлазили з коней* (Фр., VI, 1951, 64); *Кілометрів за три від села спинилися* [розвідники], *позлазили з саней* (Шиян, Партиз. край, 1946, 100); *Діти скоренько позлізали з плота й хотіли-таки зараз до Трьох ліськів іти* (Кобр., Вибр., 1954, 153); * Образно. *Декотрі* [хатки] *позлазили паниз, поховались між купами каміння, попритулювались до провалин* (Н.-Лев., I, 1956, 49).

2. Відпасти, відвалитися в багатьох місцях, залишаючи ушкоджену або оголену поверхню чого-небудь. *Пруття наносили цілу стирту,— фабрика в хаті! Я гилі* [гілля] *обламую, вона листя обчімхує, аж їй шкіра з долонів* [долонь] *позлазила* (Фр., I, 1955, 372).

3. Піднятися, виповзти і т ін. нагору, вилізти на що-небудь (про всіх або багатьох). *Хлопці та підпарубочі, котрим із-за людей нічого не видко, так аж на верби позлазили і вкрили їх, мов ті галки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 174); *Гордій звелів кільком чоловікам позлазити на хати і гасити іскри, а сам почав порядкувати коло комор* (Гр., II, 1963, 133).

ПОЗЛА́ЗИТИСЯ, иться, имося, итеся, *док.* Злізтися в одне місце (про всіх або багатьох комах, тварин); // *розм.* Повільно, поступово зійтися, з'їхатися і т. ін. куди-небудь (про людей). *Не пройде години, як знову дітвора позлазиться до купки, знову заводить нові іграшки* (Мирний, IV, 1955, 71); — *Краще б відпочила яку часинку, поки не позлазяться твої* (Стельмах, I, 1962, 222).

ПОЗЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зламати все або багато чого-небудь. *Як намело того снігу у садку на вишні та так і понагинало. А ми пішли та й позламували на топливо* (Мирний, V, 1955, 336).

ПОЗЛЕ́ЖУВАТИСЯ, ується, *док.* Злежатися від тривалого і поганого зберігання (про все або багато чого-небудь). *У його жупани Та позлежувалися* (Чуб., V, 1874, 735).

ПОЗЛИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позлива́ти.**

ПОЗЛИ́ВАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Злити з різних посудин в одну все або багато чого-небудь (про рідину). *А ти пляшки, Грицьку, й чарки Трощи, що маєш духу! Тільки... тривай! З їх позливай В барильце всю сивуху!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 137).

ПОЗЛИВА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Злитися докупи (про все або багато чого-небудь).

2. *перен.* Об'єднавшися з кимсь, чимсь, створити одне ціле (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *То осторонь далеко одна від другої порозбігались* [зірочки], *стоять собі й лупають до вас своїм світом, то позбиралися у гурти і виблискують неясним сяйвом, а то позливалися в довгу-предовгу веревечку* (Мирний, IV, 1955, 323); *Крила ж у вашої пісні великі, Всю Україну пролине вона. В ній позливались поля наші, ріки* (Нагн., Степ., 1958, 76).

ПОЗЛИ́ГУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позли́гувати.** *Хрін* [прізвище] *на цю ніч і не поспускав їх* [волів], *стояли біля ясел позлигувані* (Головко, II, 1957, 285).

ПОЗЛИГУВАТИ, ую, уєш. *док., перех.* Злигати всіх або багатьох корів, волів і т. ін. *Волів, бачите, ми злиганих нагнали через річку, а раків — розлиганих, бо ні я, ні дід не догадались позлигувать* (Україна.., I, 1960, 320).

ПО-ЗЛИДА́РСЬКОМУ, *присл.* Як злидар, подібно до злидаря; убого.

ПОЗЛИДНІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* Стати злиднем; побідніти, зубожіти.

ПО-ЗЛИДНЯ́ЦЬКОМУ, *присл., розм.* Як злидняк, подібно до злидняка; убого.

ПОЗЛИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Злизати язиком усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях: // З'їсти, випити, підбираючи язиком, хоботком і т. ін. все або багато чого-небудь. *За дорогою в садку ловила вишня молочним цвітом перелітаючі бджоли й не пускала їх доти, доки вони з тих цвітів солодкий піт не позлизували* (Март., Тв., 1954, 113); — *Коли вона пішла з дому, придивився, де ключа кладе, та й залів у комору.. І сметану їв, і вершки з глечика позлизував* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 194).

2. *перен.* Поглинути, знищити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях (про стихійні явища). *Отсе ж тільки що весна настав і сонечко позлизує сніг де з яких горбиків на піску, вже Оксана і зібрала свою команду* (Кв.-Осн., II, 1956, 425).

ПОЗЛИПА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Злипнутися (про все або багато чого-небудь). *Онучі мокрі в неї, так вода й біжить з їх; ноги сині, пальці позлипались* (Тесл., З книги життя, 1949, 72); *На потилиці волосся.. позлипалося і.. кров запеклася* (Тют., Вир, 1964, 337); * У порівн. *Будився* [Славко] *поволі, розплющував очі з трудом, бо повіки наче стали оливом, наче позлипалися* (Март., Тв., 1954, 239).

ПОЗЛИТИ, лю, ли́ш, *док., перех.* Злити кого-небудь якийсь час; посердити.

ПОЗЛИ́ТИСЯ, лю́ся, ли́шся, *док.* Злитися якийсь час; посердитися.

ПОЗЛІЗА́ТИ *див.* **позла́зити.**

ПОЗЛІ́ПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позлі́плювати** і **позлі́плюватися.** *Довгі, рідкі, м'які коси поприлипали до його стовбоватої голови, розсипавшись тоненькими, позліплюваними пасмами по плечах* (Н.-Лев., I, 1956, 117).

ПОЗЛІ́ПЛЮВАТИ, юю, ю́єш, *док., перех.* 1. Зліпити докупи все або багато чого-небудь.

2. Виготовити ліпленням усе або багато чого-небудь.

3. Стулити повіки, заплющити, закрити очі (про сон, утому і т. ін.). *Сон позліплював очі.*

ПОЗЛІ́ПЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* 1. Зліпитися докупи (про все або багато чого-небудь). *Тісно посаджала паляниці, бач, як позліплювались* (Сл. Гр.).

2. Стулитися, заплющитися, закритися (про очі, повіки).

ПОЗЛІТА́ТИ, а́є, а́ємо, а́сте, *док.* 1. Злетіти вгору (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Глянь, півні позлітали аж на хату та й там б'ються* (Сл. Гр.).

2. Злетівши, покинути якесь місце (про всіх або багатьох). *Кури позлітали з сідала* (Сл. Гр.).

3. *розм.* Швидко зіскочити, з'їхати, спуститися і т. ін. звідкись (про всіх або багатьох). *Зграєю гайвороння бандити позлітали з коней і опустились на рілля* (Стельмах, II, 1962, 192).

4. Упасти, зірвавшися звідкись, відділившись від чого-небудь (про все або багато чогось, усіх або багатьох). *Митруньо вздрів багато дерев, а на землі повнісінько всілякого цвіту, що позлітав уже з садовини* (Март., Тв., 1954, 145); *Хлопці й дівчата від того вигуку мало не позлітали з огорожі* (Юхвід, Оля, 1959, 126); — *Он він* [танк] *захряс на болоті!.. — І гусениці позлітали, і башту, видно, заклинило!* (Гончар, IV, 1960, 58).

ПОЗЛІТА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Злетітися звідусіль в одне місце (про всіх або багатьох). *Довідались.. пташки, що сонечко повернулося додому, що побудовано вже для них оселі в рясних вітках дерев, і позліталися з усіх країн* (Л. Янов., I, 1959, 31); *На тополі в Тернополі позліталися голуби* (Гонч., Вибр., 1959, 116).

2. *перен., розм.* З'їхатися, зібратися звідусіль в одне місце (про всіх або багатьох). *Мов чорне гайвороння позліталися на південь України пани-чужинці* (Цюпа, Україна.., 1960, 31).

ПОЗЛІ́ТКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **позуме́нт.**

2. Те саме, що **сухозлі́тка;** мішура. *Киптар вишиваний шовками, саф'яном, з якимись камінчиками по ньому з позлітками* (Хотк., II, 1966, 51); * Образно. *Твій* [боже] *папа не святець, а пан політик, Що Кубу всю хотів би взяти в сіть Своїх словечок — плетениць-позліток* (Павл., Пальм. віть, 1962, 69); * У порівн. *Худющий Канюка: ніс у зморшках, загострився, вузькі щелепи просвічуються крізь бліду і тонку, мов позлітка, шкіру* (Логв., Давні рани, 1961, 124).

3. *перен.* Облудний блиск, показна розкіш. *В народу До всього слух тонкий. Відчує миттю, Що так, а що не так. Старе й мале. Правдиве слово прийме за своє, Але позлітку, хоч яку майстерну, Він геть на смітник викине* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 141).

ПОЗЛІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати злішим. *В молодиці спочатку зніяковіло, а потім позлішало обличчя* (Стельмах, II, 1962, 102); — *Ви їй не дуже вірте,— раптом розкрилися ширше, позлішали у Білограя очі* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 144).

ПОЗЛОВТІ́ШАТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Зловтішатися якийсь час.

ПО-ЗЛОДІ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-злодійському.** *Оглядаючись на Ганну Матвіївну, Васюта тихенько, по-злодійськи, хапав другу ляльку* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 60).

ПО-ЗЛОДІ́ЙСЬКОМУ, *присл.* Як злодій, подібно до злодія. *Дяк по-злодійському осміхався, оглядаючись на всі боки* (Вас., II, 1959, 380); *Ось він зупинився вже коло Гандзючишиного перелазу; обережно, по-злодійському, переступив його, щоб не тріснула благенька ліса* (Кос., Новели, 1962, 185).

ПОЗЛОСЛО́ВИТИ, влю, виш; *мн.* позлосло́влять; *док., рідко.* Злословити якийсь час.

ПОЗЛОСТИ́ТИ, ощу́, ости́ш, *док., перех.* Злостити якийсь час. — *Я.. навмисне зробив таку авантуру в шинку. ..Щоб тебе позлостити та сконфузити!* (Фр., VI, 1951, 290).

ПОЗЛОСТИ́ТИСЯ, ощу́ся, ости́шся, *док.* Злоститися якийсь час. — *Димцьо позлоститься і перестане, я його знаю* (Фр., III, 1950, 279).

ПОЗЛОТИ́СТИЙ, а, е. *рідко.* 1. Те саме, що **золоти́стий.** *Столи накрити Людвіг-пан звелів Між липами, де сутінь позлотисту Мережали тонкі узори листу* (Рильський, II, 1956, 52).

2. Те саме, що **позоло́чений** 2. *Коло дверей мисники з дорогим посудом: черлені миси й тарілки срібні, нюренберські позлотисті кубки, чарки та ще дещо* (Гр., II, 1963, 532); *На ложі царськім позлотистім Я край*

Дідони задрімав (Зеров, Вибр., 1966, 424); // Шитий золотом (про одяг). *Слуги в барвах* [лівреях] *позлотистих гуляють по ринку* (Сл. Гр.).

ПОЗЛОТИ́ТИ *див.* **позоло́чувати.**

ПОЗЛОЧЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позлоти́ти.**

2. *у знач. прикм.* Укритий тонким шаром позолоти; золочений. *На столику у фарфоровому, позлоченому зільничку — жмут темних, мов на уголь* [вугілля] *перегорілих рож...* (Вас., II, 1959, 60).

ПО-ЗЛОЧИ́ННИЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-злочи́нницькому.**

ПО-ЗЛОЧИ́ННИЦЬКОМУ, *присл.* Як злочинець, подібно до злочинця.

ПОЗЛУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Злучити, з'єднати всіх або багатьох.

ПОЗЛУЧА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Злучитися, з'єднатися (про всіх або багатьох). *Позлучалися дівчата знову у таночок* (Кост., I, 1967, 78); *— І хто то випустив телята з хліва? Ой лишечко! Ще позлучаються з коровами та виссуть їх! — крикнув о. Артемій* (Н.-Лев., IV, 1956, 145).

ПОЗЛУЩУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Злущити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОЗЛУЩУ́ВАТИСЯ, уємся, *док.* Злущитися (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Вгорі з кутка виглядав невеличкий образ — не знать святого, чи святої, бо на йому малюнок потемнів, позлущувався* (Мирний, IV, 1955, 287).

ПОЗЛЯГА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Зляпти, спертися на кого-, що-небудь (про всіх або багатьох). *Найманці сиділи на лавах, позлягали на борти, весла без діла лежали в кочетах* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 307); *Дівчата позлягали на стіл* (Ю. Янов., II, 1958, 84).

ПОЗМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Змогти всіх або багатьох. *Сон позмагав усіх* (Сл. Гр.).

ПОЗМАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Спробувати перевершити, перемогти когось у чому-небудь, домігшись кращих, ніж у когось, результатів, показників. *Меркурій мчав, як вітер. Жодний скакун в загоні не міг позмагатись з цим швидконогим рисаком* (Збан., Лис. красуня, 1955, 57); *Одного разу шість приїжджих гостей наважилися позмагатися з Олександрою в добуванні білого золота,— шість проти одної* (Вол., Самоцвіти, 1952, 107); // *перен.* Не поступитися комусь або чомусь у яких-небудь якостях, властивостях. *Марцинюкова лисина справді могла позмагатися з лисиною самого полковника Шпуля* (Збан., Між.. людьми, 1955, 48); *Співали хороше, задушевно. І ніяке радіо чи патефон не могли позмагатися з живою піснею* (Минко, Ясні зорі, 1951, 90).

2. Брати участь у змаганні (у 1, 2 знач.) якийсь час. *— Позмагатися—то діло для вас підходяще,— схвалив Кузьма Харитонович* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 13); *— Не відкладайте Лучних надалі змагань, щоб могли ми їх бачити врешті. Спробую я у стрілянні із лука і сам позмагатись* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 356).

3. *перен.* Учинити опір кому-, чому-небудь, поборотися з кимсь, чимсь. *— Поборюся з дужим морем, Позмагаюсь з горем* (Гл., Вибр., 1957, 177); [З м і й:] *Позмагаємось з героєм По-лицарському звичаю. Ну, тепер уже від мене Він нікуди не втече* (Фоміч, Вибр., 1958, 252).

4. *розм.* Те саме, що **посвари́тися.** *З сином позмагайся, та й на печі зоставайся, а з зятем позмагайся, та й з села вбирайся* [забирайся] (Номис, 1864, № 9413); *Вийшов він з хати, позмагавшись з матір'ю, з таким смутком, що ніякою гульнею не розвіяти його* (Кос., Новели, 1962, 159); // Сперечатися якийсь час, доводячи свою правоту. *— Цитьте! Цитьте! Слухайте! — почали люди спиняти самі себе. але інші кричали навпаки: — Не хочемо його* [Дениса] *й слухати! Не треба!.. Так позмагалися ще якийсь час, аж поки таки все втихомирилось* (Гр., II, 1963, 361).

ПОЗМАЛЬОВУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змалювати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗМА́НЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зманити всіх або багатьох. *Ота городська пройда багато дівчат позманювала, щоб ішли в город* (Сл. Гр.).

ПОЗМА́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змахнути все або багато чого-небудь.

ПОЗМЕРЕ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змережити все або багато чого-небудь.

ПОЗМЕРЗА́ТИСЯ, а́ються, *док.* Змерзнутися (про все або багато чого-небудь). *— Дай нам, мамо, хоч бурякового чаю,— просить Федь,— у діда кишки позмерзалися...* (Ю. Янов., I, 1954, 158); *Трупи позмерзались, поменшали* (Тют., Вир, 1964, 540); *Чоботи позмерзались.*

ПОЗМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Змити бруд, плями і т. ін. скрізь або в багатьох місцях. *Як з камінних вулиць позмивав дощ останні плями крові і як на тисячних боєвищах* [бойовищах] *зацвіли утретє скромні волошки, я підвів голову і глянув навколо* (Ірчан, II, 1958, 7).

2. Вимити, перемити все або багато чого-небудь. *Хати помазала* [Івга], *столи, лавки позмивала* (Кв.-Осн., II, 1956, 301); *Позмивати дітям голови.*

ПОЗМИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Змитися скрізь або в багатьох місцях (про бруд, плями і т. ін.).

2. *фам.* Зникнути звідкись швидко або непомітно (про всіх або багатьох).

ПОЗМИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позмика́ти.** *— Сниться,— каже він, — Що в моїм теремі златоверхому Лежали балки не позмикані* (Мирний, V, 1955, 269).

ПОЗМИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Зімкнути одне з одним, з'єднати все або багато чого-небудь (перев. краї, кінці чогось).

2. *діал.* Скорчити, зсудомити руки, ноги і т. ін. *Руки наче хто пов'язав, а ноги позмикав — не слухаються вашої волі* (Мирний, IV, 1955, 318); // *безос. Позмикало йому і руки й ноги* (Сл. Гр.).

ПОЗМИКА́ТИСЯ, а́ється. *док.* Зімкнутися одне з одним, з'єднатися (про все або багато чого-небудь) (перев. краї, кінці чогось). *Тут* [у лісі] *уже немав роботи ланкам лісокультурниць: позмикалися крони, ошатні вартові надійно бережуть грунт, прозору дінцеву воду* (Хліборіб Укр., 3, 1968, 22).

ПОЗМИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Змилити все мило або багато мила. *Усе мило позмилювали* (Сл. Гр.).

ПОЗМИ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Змилитися (про все мило або багато мила).

ПО-ЗМІЇ́НОМУ, *присл.* 1. Як змія, подібно до змії. *На возах лежать страшенно сердиті гуси й сичать по-змі́йному* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 94); // Як у змії. *Уайтджек розмотував невидиму нитку ритму, розмотував дедалі швидше, дедалі навальніше, і вже тепер ритм був символом сили, красою напружених м'язів, несамовитим кружлянням гнучкого, по-змі́йному виткого тіла* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 13).

2. *перен.* Підступно, хитро. *І як той лайдак по-змінному улесливо підповз до нього. Так запаморочив йому голову тим своїм дурним базіканням, як чемерицею, що він, Йосиф, і не опам'ятався, як сам вклав руки в кайдани* (Вільде, Сестри.., 1958, 152).

ПОЗМІННИЙ, а, е. Який проводиться, здійснюється, відбувається по змінах (у 3 знач.). *Для неї* [робітничої молоді] *збудовано спеціальний просторий будинок, що дозволило організувати позмінне навчання* (Рад. Укр., 24.XI 1956, 1).

ПОЗМІННО. Присл. до **позмінний.** — *Нічого,— Потішив його інженер,— Марія все зробить відмінно, У техніці в неї прогрес. Тепер доведеться позмінно Вам їздити з нею у рейс* (Дор., Літа.., 1957, 153).

ПОЗМІНЮВАТИ, юю, юєш і **ПОЗМІНЯТИ,** яю, я́єш, *док., перех.* 1. Змінити, зробити іншим, інакшим усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *За нових панів усе не так стало, як за старих було, усе позмінювали* (Сл. Гр.).

2. Замінити іншим, іншими все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Хоч альманах складавсь у Чернігові, друкували його у Києві, і доглянути коректу доручено було.. д. Гриченкові, який, не порадившись з нами, позмінював скрізь* **я на є** (Коцюб., III, 1956, 240); — *Нехай вона* [відьма] *нам заплатить за безчестя, що нас позмінями* [на посаді] *та ще мене на Солосі оженили* (Кв.-Осн., II, 1956, 222).

ПОЗМІНЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся і **ПОЗМІНЯТИСЯ,** я́ємося, я́стеся, *док.* 1. Змінитися, стати іншим, інакшим (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). — *Недостач ще багато і в господарстві, і в побуті. Але з кожним роком їх усе менше. Не можна ж перебудувати все зразу. Ось ми, колишні канадці, позмінювалися, правда?* (Ірчан, II, 1958, 387).

2. Звільнитися від яких-небудь обов'язків, виконуваних позмінно, по черзі (про всіх або багатьох). *Хлопці-вояки, позмінявшись з постів, серед ночі натягували сітку і грали у волейбол!* (Гончар, Тронка, 1963, 264).

ПОЗМІНЯТИ *див.* **позмінювати.**

ПОЗМІНЯТИСЯ *див.* **позмінюватися.**

ПОЗМІТАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Змести з якоїсь поверхні все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *І де та нечисть набралась на полу!* — *крикнув Кайдаш..— Лавріне! Візьми віника та позмітай оту погань* (Н.-Лев., II, 1956, 353); *Целя.. позмітала пил із столика, з пари крісел* (Фр., II, 1950, 290); *Вітри позмітали сніг, чорніли голі, незатишні скелі* (Допч., IV, 1957, 482); * Образно. *Світанок позмітав з неба зорі* (Трубл., Шхуна.., 1940, 172).

2. Змівши, зібрати, згребти в одну купу все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗМІШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змішати все або багато чого-небудь.

ПОЗМОВКА́ТИ, а́ємо, а́єте, *док.* Змовкнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Місяць скотився із неба, зорі поховались, соловейки позмовкали* (Вовчок, I, 1955, 360).

ПОЗМОВЛЯ́ТИСЯ, я́ємося, я́стеся, *док., рідко.* Змовитися (про всіх або багатьох). [Кряж:] *Де ж той Петро запропастився?.. Наче позмовлялися всі* (Зар., Антеї, 1962, 206).

ПО-ЗМО́ВНИЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-змо́вницькому.** *Сама собі по-змовницьки підморгнула* [Христина] *в дзеркальце* (Стельмах, I, 1962, 154); *Він про щось по-змовницьки пошептався з Хацьким* (Гончар, III, 1959, 69).

ПО-ЗМО́ВНИЦЬКОМУ, *присл.* Як змовник, подібно до змовника; таємничо. *Олесь хитрувато посміхнувся, моргнув мені по-змовницькому* (Допч., VI, 1957, 643); *Сивоок по-змовницькому відвів побратима трохи вбік* (Загреб., Диво, 1968, 109).

ПОЗМОКА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док., рідко.* Змокнути, промокнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Ну, вже ж і позмокали ми сьогодні, і рубця сухого нема* (Сл. Гр.).

ПО́ЗМОРЩУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позмо́рщувати.**

2. *у знач. прикм.* Зморщений скрізь або в багатьох місцях. *Дівка дума, що вона й тепер ще хороша, і чорнява, і повновида, і рум'яна..; тільки вже в неї.. замість гладесеньких та повнесеньких щік стали жовті, сухі, позморщувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 110).

ПОЗМОРЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зморщити все або багато чого-небудь.

ПОЗМОРЩУВАТИСЯ, уєтьcя, уємося, уєтеся, *док.* Зморщитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях).

ПОЗМОТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змотати все або багато чого-небудь.

ПОЗМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змочити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗНАЙО́МИТИ *і розм., рідко* **ПОЗНАКО́МИТИ,** млю, миш; *мн.* познайо́млять і познако́млять; *перех.* Док. до **знайо́мити** і **знако́мити.** *Товаришка познайомила мене, і нас запросили до гурту* (Л. Укр., III, 1952, 574); — *Оце й є мої друзі,— підвівшись, промовив пан Юзеф і познайомив нас з офіцером* (Досв., Вибр., 1959, 93); [Пані Люба *(жартом):*] *Дозвольте познакомити з гарнізоном цієї кріпості* (Вас., III, 1960, 197); *Тепер.. познайомлю Вас, шановний добродію, і з самою системою, або планом роботи* (Мирний, V, 1955, 360); *А хто познайомив російський народ з творами Франка, Стефаника, Мартовича, Кобилянської? Передова російська громадськість!* (Вишня, День.., 1950, 151).

ПОЗНАЙО́МИТИСЯ *і розм., рідко* **ПОЗНАКО́МИТИСЯ,** млюся, мишся; *мн.* познайо́мляться і познако́мляться. Док. до **знайо́митися** і **знако́митися.** *По дорозі.. зо мною познайомився молодий залізничний інженер, що їхав до Іркутська* (Фр., IV, 1950, 373); *Поруч з ним працював його новий друг і товариш Олекса Родак. З місяць тому, як вони познайомилися* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 99); [Петро *(до Писаря):*] *Дуже радий з вами познакомитись* (Сам., II, 1958, 145); *Я дуже хотів би познайомитись з другими друкованими Вашими роботами, та не знаю, як це зробити — чи не порадили б Ви мені?* (Коцюб., III, 1956, 220); — *Нам треба гаразд познайомитись з урочищами* (Стельмах, I, 1962, 390); *Раз виявив бажання ближче познайомитися із технікою Павло* (Тют., Вир, 1964, 40).

ПОЗНАЙО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **познайо́мити.**

ПОЗНАЙО́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **познайо́мити** і **познайо́митися.** *За пояснення Ваші, такі цінні для мене, і за готовність познайомлення мене з правдивою поезією дякую сердечно* (У. Кравч., Вибр., 1958, 440); *Минає перший тиждень мого учителювання.., правду кажучи, тиждень дармування, бо години сходять тільки на познайомлення з дітворою* (У. Кравч., Вибр., 1958, 313).

ПОЗНА́КА, и, *ж.* 1. Характерна ознака, прикмета і т. ін., за якими можна пізнати кого-, що-небудь. *Герман ані слухати не хотів скептичних уваг оберштайгера* [старшого штейгера], *що там, у тій ямі, нема ані сліду воску, що поклад глини, який там надибано,*

по всім геологічним познакам [за всіма геологічними познаками] *виключає віск* (Фр., VIII, 1952, 409).

2. Подряпина, рубець, рисочка, пляма і т. ін., залишені чим-небудь, зроблені кимсь; слід, відбиток чогось. *На мокрій землі лежить збліда Юлька, а на скроні в неї запеклася кров'яна познака від гострої грані каменя* (Шиян, Магістраль, 1934, 47).

ПОЗНАКóМИТИ *див.* **познайóмити.**

ПОЗНАКóМИТИСЯ *див.* **познайóмитися.**

ПОЗНАМЕНУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., заст.* Поцілувати що-небудь священне. *Лошаков, усміхаючись, підійшов до Колісника і подав йому руку. Той трохи не познаменувався до пухкої панської руки, коли уздрів її у своїй червоній страшенній лапі* (Мирний, III, 1954, 283); *Обітничани — їх було восьмеро — всю вечірню відправу стояли навколішках і били поклони, а по закінченні познаменувались до ікон* (Бурл., О. Вересай, 1959, 75).

ПОЗНАХóДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Відшукавши, виявити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Микола пішов по селі, познаходив старих знайомих людей, своїх перевесників, почав про все розпитувать* (Н.-Лев., II, 1956, 258); *На другий день, коло полудня, набігли на циганську халупу турецькі жовніри, зробили трус, познаходили в плавнях якесь манаття й пов'язали всіх, хто був у хаті* (Коцюб., I, 1955, 377); *На всякий випадок я зібрав у торбу всі свої книжки, познаходив онучі і все поклав біля себе напоготові* (Мик., Кадильниця, 1959, 62); // Підшукати, добрати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Фольклорні болгарські праці сьогодні посилаю Вам.. Постараюсь познаходити і російські праці і пришлю Вам їх заголовки, а як буде можна, то й самі книжки* (Л. Укр., V, 1956, 161); *Сполохалась Варвара, стала чепуритися, а з нею й жінки. Найкращі плаття і пальта повдягали, найдорожчі подарунки воїнам познаходили* (Кучер, Чорноморці, 1956, 356).

2. Побачити, виявити, помітити десь усе або багато чого-небудь. *Люди, як звичайно, по дорозі до тої далекої мети познаходили богато* [багато] *дечого такого, що довело їх до забуття властивої мети* (Фр., IV, 1950, 319); *Федора Лук'яновича застав* [Олекса] *за дивним заняттям. Той розкладав на ганку старі коси, мідні монети.. — У батька на хаті познаходив.. Буде, Олексо, і музей* (Мушк., Серце.., 1962, 60).

ПОЗНАХóДИТИСЯ, ниться, *док.* 1. Відшукатися, виявитися в результаті розшуків (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, що загублене, втрачене, зникло). *Усе познаходилося, що в їх покрадено* (Сл. Гр.).

2. Виявитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Велика робота закипіла на бригу.. Самі собою організували зміни, щоб акуратно, по-військовому, відпочивати й робити. Познаходилися.. спеціалісти в цій тяжкій галузі — пливти морем, не допускаючи в трюм води* (Ю. Янов., II, 1958, 69).

ПОЗНАЧáННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позначáти.**

ПОЗНАЧáТИ, áю, áєш *і рідко* **ПОЗНАЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ПОЗНАЧИ́ТИ,** áчу, áчи́ш, *док., перех.* 1. Значи́ти, мітити що-небудь якимсь чином. *Сапери групами снують по всій висоті.. з довгими міношукачами в руках. Позначають мінні поля, прокладають проходи бійцям* (Гончар, III, 1959, 61); — *Оддай мені яйця, злодійко!.. — Це моя курка нанесла.. — А хіба ж твоя курка їх позначила, чи що?* (Н.-Лев., II, 1956, 360); *Доки він позначав на карті окопи, я йду вперед* (Донч., Перемога.., 1949, 31); *Глибини озер позначають цифрами в метрах* (Фіз. геогр., 5, 1956, 53); *Позначила* [Галочка] *всі свої речі, а на хусточках вишила навіть квіти* (Ів., Таємниця, 1959, 40); // Показувати на кого-, що-небудь. [Один лицар:] *Ми просимо, щоб ви сами сказали, Хто має вам служить в котрім танці..* [Анна:] *Я вас, панове, позначу рукою, хай всяк свою чергу запам'ятає* (Л. Укр., III, 1952, 352); // Називати, вказувати що-небудь. *Позначати індекс поштового відділення;* // Давати чому-небудь якесь умовне вираження. *Позначити невідоме іксом;* // *рідко.* Заздалегідь призначати що-небудь. *Товариш, бачте, позначив йому під містом, де зобачитись, та він.. не знайшов* (Вовчок, I, 1955, 319); // *перен.* Наділяти якими-небудь відмітними ознаками, рисами і т. ін. *Невірно думати, що сама лише природа — спокійна й байдужа — могла б позначити Туманяна своєю печаттю, з якою б йому легко було прийти до самосвідомості* (Тич., III, 1957, 85); // *перен., рідко.* Намічати, робити відомим. — *Про це ще поговорим, Ще поміркуємо. Як з міста поверну.., Усе вам розкажу і позначу шляхи вам* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 132).

2. Указувати на розташування, місцезнаходження чого-небудь. *Далеко в морі горіли червоні й зелені вогні. Вони позначали вхід до порту* (Собко, Скеля.., 1961, 37); — *Тільки кості ваші, випалені сонцем, обвіяні вітрами, позначать пройдену вами страшну путь!..* (Кол., Терен.., 1959, 282); // Служити знаком, який виділяє що-небудь. *Міст війна порвала динамітом. Немов хребтом, надвоє перебитим, він боротьби позначує рубіж* (Гопч., Вибр., 1959, 199); // *перен.* Означати, засвідчувати що-небудь; знаменувати. *1912—1914 роки позначили собою початок нового грандіозного революційного піднесення в Росії* (Ленін, 26, 1972, 312).

3. Робити доступним зорові, помітним, видимим. *Світло хистко позначало тіні на округлій лисині* (Ільч., Серце жде, 1939, 5).

4. Служити відмітною, характерною ознакою, бути відмітною, характерною особливістю кого-, чого-небудь. *На шляхах соціалістичного реалізму українська радянська поезія виробила і ту виразну окресленість національного художнього обличчя, яка позначає її в наш час* (Про багатство л-ри, 1959, 133).

ПОЗНАЧáТИСЯ, áється, *недок.,* **ПОЗНАЧИ́ТИСЯ,** áчи́ться, *док.* 1. Ставати доступним зорові, помітним, видимим. *До механізованого шарування приступили* [колгоспники], *як тільки почали позначатись сходи* (Колг. Укр., 3, 1959, 17); *Незнайомий різко відрізнявся від інших гостей. Був одягнений у сюртук пісочно-сірого кольору. Коричневий оксамитовий ковнір на сюртуку посіяся, на рукавах уже позначилася бахрома* (Полт., Повість.., 1960, 550); *Зрештою довгождане сонце позначилося за білою запоною каламутно-світляною плямою* (Вол., Озеро.., 1959, 70); // Набувати чітких обрисів, контурів; окреслюватися. *Був* [бик] *як литий. А тепер — осягнути не сила — схудла шия, позначилися ребра...* (Горд., Дівчина... 1954, 295); // Виднітися, виділятися чим-небудь серед чогось, на чомусь. *Тут, у степу, не було вибитих колій — їздили не часто, і шлях ледве позначався по прибитій виголоченій тирсі* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 9); *Дмитро зітхнув, пройшовся дорогою, поглянув на залите місяцем невидиме село, що позначалось тільки темними пагорбами дерев* (Стельмах, II, 1962, 337); *Її* [Олени] *бездоганний профіль позначався на фоні чорного гебану шафи ніжним, як би умовним рисунком* (Вільде, Сестри.., 1958, 314); // *перен., рідко.* Мати якісь особливі ознаки, риси. *Не позначаючися здібностями, він був, проте, всупереч гімназичним традиціям, дуже ретельний до навчання* (Курс сучасної укр. літ. мови, II, 1951, 127).

◇ **День позна́чи́вся**—почало світати. *Сірий холодний день без сонця тільки позначився, коли ми перейшли глибокий яр і присіли під горбом, за яким лежав хутір* (Багмут, Записки.., 1961, 106); **Позна́чається на світ (на ра́нок),** *безос.*— починає світати.

2. Виявлятися зовні (про почуття, пастрій і т. ін.). *На обличчях бідняків яскраво позначалося співчуття йому, Гаріфулінові* (Допч., I, 1956, 116); *Супутник Силантьєва, Дорош Дорощук, прискорив ходу. На його геноему баб'ячому обличчі ясно позначилаея досада* (Допч., II, 1956, 80); // *перен.* Визначатися в загальних рисах; намічатися. *У взаємовідносинах між шефом і підлеглими позначилась нова віха* (Вільде, Сестри.., 1958, 494).

3. Проявлятися, бути, ставати відчутним. *Минуло, мабуть, із тиждень, і ми почули в повітрі загрозливі симптоми тих непомітних для звичайної людини явищ, що позначаються кінцем гарячого літа й першим подувом недалекої золотої осені* (Досв., Вибр., 1959, 432); *Революційне піднесення в Росії виразно позначилося в першій половині 1912 року* (Ленін, 22, 1972, 156); // *на кому — чому.* Впливати на кого-, що-небудь, відбиватися на комусь, чомусь. *Позначається на врожайності також недостатня кількість мінеральних добрив, що виділяються під кукурудзу* (Хлібороб Укр., 5, 1969, 28); *Недостатнє знання мови, відірваність від народного корінчя не може не позначитись негативно на поетичному творі* (Рильський, III, 1956, 65); *Мені здавалося, що вони* [учні] *помітять найменшу мою помилку або неточність, і це не може не позначитись на моїй репутації вчителя* (Гур., Новели, 1951, 155).

◇ **Не позна́чи́лося ні́чо́го** *кому, безос.*— не лишилося ніякого сліду на кому-небудь. *Б'ють-б'ють бісовську* [бісівську] *бабу... а їй не позначилось нічого, неначе тільки що лягла і ні трішечки і не бита* (Кв.-Осн., II, 1956, 185).

4. Зменшуватися. *Лихо нашому Пархімові! Вже скільки він не потрощив* [поїв] *корінців, а кучка ні трошки не позначилась* (Кв.-Осн., II, 1956, 477); // *безос. Наче і їмо не сито, а сала в бодні дуже позначилось* (Сл. Гр.); *Розказують* [піщани], *як трохи кріпакам позначилося неволі, які податки...* (Мирний, I, 1949, 175).

5. *рідко.* Те саме, що **збільшуватися** 1. *Робимо, працюємо було з батьком, а заробіток не дуже було позначається* (Н.-Лев., I, 1956, 55).

6. *рідко.* Те саме, що **запам'ятатися.** *Тільки клинцем борода навіки позначилася в свідомості* [Ольги] (Кач., II, 1958, 14).

7. Пас. до **позна́чати** 1. *Мерехтлива зелень людських садів.. то тут, то там вже позначилась жовто-червонавими плямами* (Вільде, Сестри.., 1958, 335).

ПОЗНАЧЕНИ́Й, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позна́чи́ти.** *Він завжди возив з собою свій задачник, де були папірцями й олівцем позначені завдання, які.. давав рішати школярам* (Гр., I, 1963, 244); — *На подвір'я вступили Пакришень, Сеспель, Брачунов дядьки, комнезамівські активісти. Позначені червоними стрічками, вони тісним колом оточували знияковілого.. молодого* (Збан., Сеспель, 1961, 401); *Десь позначеним на картах Далекий знайдеш Мінусінський край* (Нех., Сонце.., 1947, 75); *Всевидяще око головуючого пана Барвінського уже фіксувало в пам'яті кожного, позначеного печаттю антихристовою* (Кол., Терен.., 1959, 170); — *На Лені нас розстрілюють, в Каховці нами торгують! Доки це буде? До-оки!..*— *гукала жінка з парусника, що вже віддалявся за позначений бакенами фарватер* (Гончар, Таврія, 1952, 95); *1943—1944 роки — це були роки, позначені подіями світового значення,— роки сталінградської епопеї, курської дуги, форсування Дніпра, визволення Прибалтики* (Літ. газ., 1.II 1956, 1); *Високо-високо підіймається вільним польотом рідна гірська мелодія, перелететься з зітханнями сонних уже вершин і, відбившися від далеких, ледве позначених контурами хребтів, вернеться назад* (Хотк., II, 1966, 55); *Він* [Шота Руставелі] — *дійсно знамення й прапор ідей та настроїв нової доби, позначеної гуманізмом* (Знання.., 11, 1966, 6); // **позна́чено,** *безос. присудк. сл. Перед учасниками наради висіла велика карта області, на якій було позначено пущені в цьому році станції* (Кучер, Засвіт. вогні, 1947, 93); *Перша вулиця міста Лягла на рівнині,— Добрим ділом позначено Юності путь!* (Нагн., Вибр., 1957, 145).

ПОЗНАЧЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **позна́чи́ти, позначáти.** *Беллінсгаузен наносить на карту групу нововідкритих островів з позначенням навіть крижаних полів* (Довж., Зач. Десна, 1957, 411); *Написав* [Начко] *на конверті ім'я Владка без ніякого.. позначення адреси* (Фр., VI, 1951, 302).

2. Позначка (у 1 знач.). *При складанні генеральних планів* [будівництва] *користуються умовними позначеннями* (Інж. геод., 1959, 64).

ПОЗНА́ЧИ́ТИ *див.* **позначáти.**

ПОЗНА́ЧИ́ТИСЯ *див.* **позначáтися.**

ПОЗНА́ЧКА, и, *ж.* 1. Мітка, знак і т. ін., зроблені для відрізнення або позначення чого-небудь, указування на щось. *Робили* [гуцули] *позначки своїм вівцям, щоб їх восени можна було розрізнити серед інших.. на полонинах* (Гжицький, Опришки, 1962, 7); *Продавщиця доточила пива до позначки* (Смолич, День.., 1950, 24); *Старанно виводив* [Чистогоров] *на.. карті чорні й червоні стрілчаті позначки лінії фронту* (Баш, Надія, 1960, 141); // Вишиті чи пашиті спеціальні знаки на одязі, білизні і т. ін. *Як загіпнотизована, взяла блискучу голку Тамара і зняла плаття: позначку-вінкель* [кут] *треба було пришити спереду* (Хижняк, Тамара, 1959, 171); // У документі — запис, штамп і т. ін., які засвідчують, встановлюють що-небудь. *Яка ціна за день, по-пустому прожитий? Ці ось ішачили день, та знали для чого, а я? Поверніть мені цей холостий день! Натурою поверніть! Не позначкою в наряді..!* (Гончар, Тронка, 1963, 284); // Подряпина, рубець, рисочка, пляма і т. ін., залишені чим-небудь, зроблені кимсь; слід, відбиток чогось. *Кожна така баталія залишала на тілі козака яку-небудь позначку* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 5); * Образно *Вони завжди, зустрічаючись, спостерігали зміни один в одному, точно відзначаючи ледве помітні позначки часу* (Собко, Граніт, 1937, 208).

△ **Грамати́чна (стилісти́чна) по́значка** — у словнику — спеціальна словесна вказівка, що містить у собі граматичну або стилістичну характеристику певного слова.

2. *спец.* Цифрове позначення висоти місцевості над рівнем моря або якої-небудь споруди над умовним рівнем. *Азовчани підняли* [зруйновану] *піч* [заводу]. *Потужними гідравлічними домкратами і домкратними батареями підважили. Вирівняли і знову поставили вище проектної позначки* (Рудь, Гомін.., 1959, 9).

ПОЗНА́ЧУВАНИ́Й, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **позна́чувати** 1. *Найбільше часу йшло.. на читання, для вивчення мови, французьких книжок, з позначуваними картками, котрі мати не позволяла їй читати* (Кобр., Вибр., 1954, 89).

ПОЗНА́ЧУВАТИ *див.* **позначáти.**

ПОЗНИКА́ТИ, áє, áємо, áєте, *док.* Зникнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Небезпечним.. став зараз Сиваш, коли броди позникали під*

водою (Гончар, II, 1959, 428); *Старшокласники, хлопці й дівчата, розбрелись, позникали в зелених виноградних хащах* (Гончар, Тронка, 1963, 50).

ПОЗНИ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Знищити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗНІ́МАНИЙ, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до **познімáти.** *Зайшов він у другу крамницю, бачить, висять волові шкури і так познімані з волів, що роги й хвіст,— все на їх лишилося* (Нар. тв. та етн., 3, 1958, 128).

ПОЗНІМА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Дістати, взяти зверху, з поверхні чого-небудь усе або багато чого-небудь, що там лежить, висить, стоїть і т. ін. — *Познімала я образи і повиносила у комору* (Стор., I, 1957, 92); *Титар познімав з воза горшки, миски, макітри, ринки, глечики, покришки й порозставляв той крам кругом ганку* (Н.-Лев., III, 1956, 93); *М'ясо найкраще тим часом спекли і з рожен познімали, Кожному пайку дали* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 59).

2. Скинути з себе чи з кого-, чого-небудь усе або багато чогось, що надіте, пов'язане і т. ін. *Що було на ній до вінця позичено, чи плахта, чи свита, чи намисто, чи скиндячки, то усе люди своє познімали* (Кв.-Осн., II, 1956, 217); *Ось ми коням познімали Мокрі пута з ніг* (Фр., XIII, 1954, 181); *Люди познімали з плечей торби, розташувалися на короткий відпочинок* (Тют., Вир, 1964, 357).

◇ **Познімáти шапкú (брилí, капелю́хи** *і т. ін.*): а) вітаючися з ким-небудь, скинути головний убір (про всіх або багатьох); б) *(перед ким і без додатка)* скинувши головний убір, виявити повагу до кого-небудь, віддати шану комусь (про всіх або багатьох). *Хоч і підійшов* [сотник] *до людей, що перед ним усі шапки познімали і поклоняються йому, а він іде собі, надувшись* (Кв.-Осн., II, 1956, 177); *Всі, як один, що були на майданчику, познімали шапки. Стояли.. простоволосі, у жалобі по вбитому товаришеві* (Головко, II, 1957, 618).

3. Зрізавши, зрубавши, спилявши і т. ін., видалити з поверхні все або багато чого-небудь, що її покриває чи становить верхній шар чогось. *Навіть шкір не познімав* [Тодір] *із них* [лошат]: *не тому, що боявся хвороби, а того, що не зміг би без сліз обдирати свої надії* (Стельмах, I, 1962, 207); // Зібрати після достигання все або багато чого-небудь (плоди, овочі і т. ін.).

4. Усунути, збити (пострілом, ударом і т. ін.) всіх або багатьох. *Ми познімали караули, підперли двері і почали кидати у вікна запалені віхті соломи* (Ю. Янов., II, 1958, 251); — *Даю тобі секретне завдання — познімати по фінському фронту всіх «зозуль»* [снайперів], *бо від них немає життя* (Тют., Вир, 1964, 262).

5. Віднести, відкликати звідкись, перевести в інше місце всіх або багатьох. — *Машина сама жати не буде, людей до неї треба. А людей ми не дамо. Треба буде, то й строкових познімаємо* (Головко, II, 1957, 238).

6. Звільнити, усунути (з посади) всіх або багатьох. *Новий голова вирішив здобутки садівників використати у власних інтересах... То й почав кривдити, дискредитувати цих людей, а згодом і з роботи познімав* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 163).

7. Відмовитися від чогось, раніше запропонованого, сказаного і т. ін. (про всіх або багатьох). *Познімати кандидатури із списку для голосування.*

8. Відтворити, скопіювати все або багато чого-небудь. *Познімати копії з карт.*

9. Сфотографувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

10. Робити зйомку якийсь час.

ПОЗНІМА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* 1. Знятися з якого-небудь місця, вирушивши кудись (про всіх або багатьох людей). *В дивізію приїхали вночі. Власне, не в дивізію, а в те містечко з темними готичними шпилями, де вона стояла напередодні. Зараз її вже тут не було. Навіть тили познімались і виїхали вперед* (Гончар, III, 1959, 181); // тільки *3 ос.* Піднявшись у повітря, покинути яке-небудь місце (про птахів, а також літальні апарати). *Хитнулись од вибухів гори, З вершин познімались орли...* (Нагн., Вибр., 1957, 375).

2. Сфотографуватися (про всіх або багатьох).

ПОЗНОСИ́ТИ, óшу, óсиш, *док., перех.* 1. Принести з різних місць в одне, зібрати докупи все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Дід Оникій почав лаштувати старі улики для нових роїв; позносив їх до річки, повимивав чистенько й поставив сушитися на сонці* (Н.-Лев., IV, 1956, 201); *Привезли* [дітей] *у місто у великий сірий дім. Позносили дітей всередину, мили гарячою водою, одягали в чисті сорочки* (Ю. Янов., I, 1958, 76); *Вони вже вирішили позносити сьогодні до бомбосховища всі свої швейні машини, а в одній з квартир організувати громадську пральню для фронту* (Кучер, Чорноморці, 1956, 290).

◇ **Чорт позно́сив** *кого* — зібралися, зійшлися кудись невчасно, недоречно (про всіх або багатьох). — *Я тобі казала: не гукай! — корила його Мар'я.. — А я знав, що їх там чорт позносив...* (Мирний, III, 1954, 239).

2. Несучи, спустити, доставити зверху вниз усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Тетяна тим часом позносила усе манаття з воза, внесла води, подала учительці вмитися* (Коцюб., I, 1955, 310); *Лазив* [панотець] *сьогодні на стрих та й позносив відти до хати всі старі рами* (Март., Тв., 1954, 311); — *Що за люди — ясно буде, потім, а тепер — швидше, хлопці, позносьте всіх під палубу, кладіть у теплі койки і годуйте гарячою їжею* (Ю. Янов., II, 1958, 81).

3. Зрушити, зірвати з місця, перемістити, віднести кудись силою свого руху все або багато чого-небудь, усіх або багатьох (про вітер, воду і т. ін.). *З'їли паску без Антося, бо не було способу через Буг переправитись: розлився, шумить, порони позносив* (Свидн., Любораць кі, 1955, 29); *Добре пам'ятаю, мов який вітер позносив нас, малих, із печі* (Вас., Вибр., 1954, 79); *Вітер рвав пароплав з якоря, розірвав прапор на корме, позносив з палуби порожні ящики, мотуззя, шматки парусини* (Трубл., Лахтак, 1963, 3); // *безос.* *Торік був уродив у нас хліб, та як полили дощі, то позносило з гір половину снопів* (Н.-Лев., II, 1956, 405); *У війну позносило осколками дерева, зосталися якісь сторчаки* (Кучер, Прощай.., 1957, 286)

4. Знищити, зламавши, зруйнувавши і т. ін. все або багато чого-небудь. — *Уп'ять* [знову] *велено: позносити насупроти палацу всі хатки, бо за тими кривобокими хатками нема ніякого виду з панських вікон!* (Мирний, II, 1954, 97).

5. Підняти, винести нагору все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позносив* [Давид] *мішки на поміст до коша ближче й сів на них* (Головко, II, 1957, 39).

ПОЗНО́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зноси́ти все або багато чого-небудь. *Що, дивуючи, придбала Матря, то все позношувала: саме гноття та рам'я висло...* (Мирний, II, 1954, 46).

ПОЗНО́ШУВАТИСЯ, ується, *док.* Зноси́тися (про все або багато чого-небудь).

ПОЗНУЩА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док.* 1. Док. до **знущáтися.** *Вона шукає найменшої провини, щоб позну-*

щатися. Вона знає тільки одне — бити, бити в'язнів (Хижняк, Тамара, 1959, 187).

2. Наругатися, поглумитися *з* кого, чого-небудь. *Ах, що б він зробив усім тим, хто познущався над його честю, над його людською гідністю!..* (Добр., Очак. розмир, 1965, 40); *Могилу придавили* [опришки] *зверху камінням і замаскували, щоб не знайшли її вороги та не познущалися над останками побратимів* (Гжицький, Опришки, 1962, 187).

ПО́ЗОВ, по́зову *і рідко* по́зву, *ч.* 1. Звертання до суду з вимогою захисту цивільних прав. *Розглянувши по суті в судовому засіданні з участю обох батьків справу про стягнення аліментів, суд або стягує аліменти, або відмовляє в позові* (Рад. суд на охороні прав.., 1954, 36); *— Який там, кому і на кого позов написали?* (Миронов, IV, 1955, 366); *— Любомирський здурів та бух на мене позов у сенат за те, що я вирізав його робітників* (Н.-Лев., VII, 1966, 83); *Ятці Браун дано змогу виступити з судовим позовом на тих-то поліцаїв* (Вільде, Сестри.., 1958, 391).

Зустрі́чний по́зов *див.* **зустрі́чний; По́зов дава́ти** (**да́ти, подава́ти, пода́ти, учиня́ти, учини́ти** *і т. ін.*) — порушувати, розпочинати судову справу. *Не так розсердиться добродій, коли пан возний позов дасть* (Котл., I, 1952, 183); *Раз на мірошника мужик позов подав, Що він пшеницю всю не помолов — подрав* (Бор., Тв., 1957, 163); *Жінки і матері забитих повстанців подали позов на глитаїв, які вчинили розправу* (Кучер, Дорога.., 1958, 5); [Константцій:] *Пробач... я хтів сказати, є відомість, що Туллія вже позов учинила у суд про половину всіх маєтків,— се нібито належить їй від тебе* (Л. Укр., III, 1952, 272).

2. Цивільна судова справа. *Суд розглядає різні цивільні позови і відновлює торжество закону, усуває порушення закону, захищає законні права громадян* (Рад. суд охороняє права.., 1954, 15); *— Більше було потім позову за гроші, ніж самих тих грошей* (Л. Укр., III, 1952, 477); *— Той чоловік, що колись узяв його землю, тепер її не віддавав. Почалися позви, судова тяганина* (Гр., II, 1963, 450).

Ви́грати по́зов — дістати позитивне рішення в суді. *Усі мали надію виграти на суді позов і забрать Грицаєве поле* (Н.-Лев., IV, 1956, 224).

ПО́ЗОВНИЙ, а, е. Прикм. до **по́зов.** *Загальна трирічна позовна давність поширюється і на правовідносини, що виникли до надання чинності Цивільному кодексові УРСР* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 3).

ПО́ЗОВНИК, а, *ч.* Те саме, що **позива́ч.** *В яких траплялося йому бувати лапах І від позовників чого він не терпів!* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 200).

ПО́ЗОВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **по́зовник.** *Наївне оправдування привернуло всіх до бідного дядька Шевка. Школа затряслась од сміху: реготали і слухачі, і судді, і позовниця. Вона першою сказала: — Відпустіть його додому пряжити ячню* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 120).

ПОЗОДЯ́ГАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Зодягти всіх або багатьох. *Він за свої гроші усіх дітей її позодягав* (Сл. Гр.).

2. Надягти на себе що-небудь (про всіх або багатьох). *Вишнівчани працювали нехотя, по неділях і по релігійних святах на роботу не виходили, а, позодягавши розшиті квітчастими манишками сорочки, бродили хутором* (Тют., Вир, 1964, 173).

ПОЗОЛО́ТА, и, *ж.* 1. Тонкий шар золота або бронзової фарби, накладений на поверхню чого-небудь. *Були у цій кімнаті часи стінні і дзеркало узьке та довге — рама на йому з позолотою* (Вовчок, VI, 1956, 244); *За якоїсь півгодини Тася й Сачко сиділи в першому ряді колонного залу філармонії, що вабив око м'якими тонами мармуру й позолоти* (Дмит., Розлука, 1957, 37); * Образно. *Осінь. Сонячна, золота. Весь радгоспівський сад аж горить позолотою* (Головко, I, 1957, 490); * У порівн. *Тільки посмішка—мов позолота, осяває обличчя йому* (Голов., Поезії, 1955, 100).

2. *перен.* Те, що зовні прикрашає, показує кого-, що-небудь у кращому вигляді, стані і т. ін., ніж це є насправді. *В вас, живих, немало є турботи, А за те, що нас взяла війна, Нам не треба слави й позолоти, Тільки б дітям наші імена* (Мал., Звенигора, 1959, 298).

3. Прикрашання чого-небудь тонким шаром золота або бронзової фарби. *Починаючи з IX—X ст. в Київській Русі широко застосовували техніку позолоти* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 419).

ПОЗОЛОТИ́ТИ *див.* **позоло́чувати.**

ПОЗОЛОТИ́ТИСЯ *див.* **позоло́чуватися.**

ПОЗОЛОТІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **позолоті́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який набув кольору, відтінку золота. *Таким звідсіль я в згадці понесу Цей добросердий храм на сицилійських скилах, Його колон і плит позолотілих Спокійну міру, трудову красу* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 34).

ПОЗОЛОТІ́ТИ, ію. *док.* Набути кольору, відтінку золота. *Колос позолотів;* * Образно. *Барвінком росяним пішла* [осінь] *— І слід позолотів* (Мал., Звенигора, 1959, 73).

ПОЗОЛО́ТНИК, а, *ч.* Фахівець із золотіння. *Сьогодні на Головному павільйоні* [виставки] *москвичі-позолотники закінчили золочення шпиля, висота якого досягає 70 метрів* (Веч. Київ, 8.IX 1957, 1).

ПОЗОЛОТЬ, і, *ж., поет.* Те саме, що **позоло́та** 1, 2. * Образно. *От постала в його уяві кімната, пофарбована світлими веселими тонами — блакить і позолоть...* (Грим., Син.., 1950, 70); *Від особи Ореста Білинського падала позолоть на час і місце її ранньої молодості, й Олена підсвідомо ідеалізувала у своїх розповідях і Ліски, і життя в лісництві* (Вільде, Сестри.., 1958, 5).

ПОЗОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позолоти́ти.** *Оглядаємо сувеніри.. Маленькі золоті кораблики з парусами та всіма снастями, зроблені, очевидно, з срібла й потім позолочені, вражають своєю філігранністю* (Дмит., Там, де сяє.., 1957, 33); *Прощайте, ниви. Котіть собі шум свій на позолочених сонцем хребтах* (Коцюб., II, 1955, 233).

2. *у знач. прикм.* Покритий позолотою. *Виблискує вбрання на ялинці, під ялинкою парти; на парті позолочені та кольорові обрізки з паперу* (Вас., III, 1960, 118); *По ній* [жилетці].. *звисав товстий золотий чи позолочений ланцюжок від годинника* (Коз., Блискавка, 1962, 50); *— Словом, ви не романтик? — Люблю, грішник, звичайність. У кожній підкресленій незвичайності я бачу щось фальшиве... позолочене...* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 6).

ПОЗОЛО́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позолоти́ти.**

ПОЗОЛО́ЧУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **позоло́чувати.**

2. *у знач. прикм.* Покритий позолотою. *Затремтів до самого вершка кам'яний колос, і з грюкотом пообпадало позолочуване проміннє* [проміння] *з його голови і стріли з його рук* (Фр., II, 1950, 97); *Молиться* [злодій] *в церкві поміж людьми на те тільки, щоб украсти позолочуваний хрест* (Март., Тв., 1954, 366); * У порівн. [Данило:] *Може, то якраз золота грамота?* [Петро:] *Именно вона!.. Я бачив, що один краєчок*

здорово блищав, аж сяв, неначе позолочуваний!.. (Кроп., IV, 1959, 93).

ПОЗОЛОЧУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позолóчувати.**

ПОЗОЛОЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОЗОЛОТИ́ТИ** *і рідко* **ПОЗЛОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., перех.* 1. Покривати позолотою; фарбувати в золотий колір. — *Посох треба позолотить, а змія зверху варто б для шику обсипати брильянтами...* (Н.-Лев., III, 1956, 381); *Червоний місяць зійшов низько над степом. Наче якийсь чудний бутафор вирізав його з червоного паперу й випустив на небо, забувши позолотити* (Ю. Янов., I, 1958, 157); * Образно. *Придніпровська осінь давно вже позолотила листя дерев* (Хижняк, Тамара, 1959, 25).

2. Освітлюючи, надавати чому-небудь золотистого кольору, відтінку. *Туди* [у блакитну глибінь] *кинув хтось жмут білоперих хмарин, мов оберемок весняного цвіту та рясту. Місяць позолочує їх* (Вас., II, 1959, 67); *Сонце клонилося до заходу і позолочувало парк* (Мак., Вибр., 1954, 192); *А Сонце вище підплило І Хмари ті позолотило* (Греб., I, 1957, 50); *Другого дня вранці, тільки-но сонце позолотило снігові верхи Чорногори, у селі з'явився двірський возний* (Гжицький, Опришки, 1962, 15).

3. *перен.* Прикрашати зовні, подаючи, рекомендуючи кого-, що-небудь у кращому вигляді, стані і т. ін., ніж це є в дійсності.

◇ **Позолоти́ти пілю́лю** *див.* **пілю́ля; Позолоти́ти ру́ку:** а) дати гроші за ворожбу. *Мені циганка ворожити хоче, Лиш просить руку їй позолотить* (Павл., Бистрина, 1959, 215); б) дати хабара. [Б и ч о к:] *У мене на тім тижні коняку украдено, скажу, що Андрій украв, і свідки знайдуться!.. І суддя свій чоловік.. Становий — кум мій!.. А як і вище піду, то є чим руку пололотити!..* (Кроп., I, 1958, 455).

ПОЗОЛОЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПОЗОЛОТИТИ́СЯ,** о́титься, *док.* 1. Освітлюючись, набувати золотистого кольору, відтінку; ставати золотистим. *Раз вечірнє сонце крізь бузок пробилось, Вдарило на стекла променем ясним, А відтіль на стіну,—і позолотилась Зразу вся бандура золотом густим* (Щог., Поезії, 1958, 397); *Позолотився краєчок хмарини, защебетав на різні голоси степ* (Бойч., Молодість, 1949, 146).

2. *тільки недок.* Пас. до **позолóчувати.** *Внутрішня поверхня металічної трубки позолочується, щоб запобігти хімічній взаємодії досліджуваної речовини з речовиною трубки* (Вісник АН, 5, 1949, 66)

ПОЗОМЛІ́ВАТИ, а́ємо, а́сте, *док.* 1. Зомліти, знепритомніти (про всіх або багатьох).

2. Затерпнути (про руки, ноги і т. ін.).

ПОЗОНДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *перех.* Док. до **зондува́ти.**

◇ **Позондува́ти грунт** — попередньо розвідати, з'ясувати що-небудь. *Вона просила мене разом з Ванеком позондувати грунт у Раді, чи не вдасться через неї дістати зброї для робітничої самооборони* (Кол., На фронті... 1959, 144).

ПОЗО́РИЩЕ, а, *с.* 1. *заст.* Видовище (у 2 знач.). *З позорища увечері У терми сховався Святий кесар з лікторами* (Шевч., II, 1963, 292).

2. *розм.* Те саме, що **ганьба́** 1. [П і д г а й н и й:] *Прийдеться привселюдно виявити хатній сором!.. Отакий каламут, отаке позорище!* (Кроп., III, 1959, 87); *Розв'язку маєш бач яку —..дві вагонетки на боку, одна — колеса вгору.. І невелика тут біда, позорище велике* (Дор., Три богатирі, 1959, 74).

◆ **Виставля́ти (вести́, волокти́, тягти́** *і т. ін.*) **на позо́рище** — робити предметом загального осміяння, осуду. — *Коли вестимуть мене з тюрми на позорище, чи ти станеш зо мною разом?* (Мирний, III, 1954, 362); **Стоя́ти на позо́рищі** — бути предметом загального осміяння, осуду. *Ти знаєш, що.. кождий сміється над тобою.. Стоїш на позорищі, а на душі тобі так, як би тебе карали привселюдно* (Март., Тв., 1954, 195).

ПОЗО́РЮВАТИ, юю, ю́єш, *док., перех.* Зорати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОЗОРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.* Зорюва́ти якийсь час. *Певне, їм* [біїцям] *теж хотілося хоч трохи понижитися, позорювати, але не можна — була команда...* (Рудл., Вітер.., 1958, 88); — *А тепер, сину, скачи на хутір і чекай там моїх наказів. Вранці, думаю, почнеться.. Скачи, Марку. До світанку позорюй ще...* (Рибак, Дніпро, 1953, 278).

ПОЗОСТАВА́ТИ *див.* **позостава́тися.**

ПОЗОСТАВА́ТИСЯ, а́ється, аємо́ся, аєте́ся *і рідше* **ПОЗОСТА́ТИСЯ,** а́неться, а́немося, а́нетеся *і рідко* **ПОЗОСТАВА́ТИ,** ає́, аємо́, аєте́, *док.* 1. Залишитися де-небудь, не покинути якогось місця (про всіх або багатьох). *Рушили* [бурлаки] *в далеку дорогу. Тільки позоставались ті, що поженились вдруге при живих жінках* (Н.-Лев., II, 1956, 254); — *Іди собі А ми позостанемось* (Загреб., Диво, 1968, 165); // Відстати, відірватися від кого-, чого-небудь, що рухається (про все або багато чогось, усіх або багатьох). *Аж от шлях самий — далеченько селитьби й сади позоставалися...* (Вовчок, I, 1955, 335).

2. Зберегти попередній стан (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Хазяйка не дала мені з старим добре й розговоритися — принесла чашки і знов заторохтіла: .. які панночки повиходили заміж, які ще позоставались* (Стор., I, 1957, 81); — *Не ростуть чогось мої діти.. От і ці двойко, позоставались живі... чогось вже мізерніють, кривляться...* (Н.-Лев., I, 1956, 120); *Невже ж погнуться козаки, Які в живих позоставали?* (Рильський, Україна, 1938, 21).

3. Продовжити існування, зберегтися, не зникнути (про все або багато чого-небудь). *Лише на верхів'ях, на самих тоненьких гілочках подекуди позоставались самотні листочки і тріпочуться, і тремтять* (Хотк., I, 1966, 35); *Усе славне, світове Розлетиться й пропаде, Тільки чистеє, святеє Позостанеться навік* (Кост., I, 1967, 90); *Все, що вляглося за зиму,.. з величезними крижаними хрестами, що всюди позоставалися на річці після водохрещі, з незграбними сніговими бабами..,— все це.. стрімголов неслося до весняних просторів Дніпра* (Гончар, II, 1959, 202); // Виявитися, залишитися після використання, вжитку і т. ін. [Х и м к а:] *Я, тіточко, качку спекла, закуски, що позоставались тоді, як у панича були гості,— припасла...* (Мирний, V, 1955, 223); // *від кого — чого, по кому — чому.* Зберегтися як слід, залишок чогось, що зникло, минуло, або після відходу, смерті кого-небудь (про все або багато чогось). *Недалечко.. збудована нова мурована церква.., оточена оградою з каменю, що позостався од старої будови* (Стор., I, 1957, 257); — *Як пішли переселці на Амур, дак позоставалися від їх наділи* (Гр., II, 1963, 316); *Від великих снігових заметів позоставалися тільки маленькі брудні горбочки* (Сміл., Сашко, 1954, 24).

4. Опинитися в якому-небудь стані, становищі, стати ким-, чим-небудь або яким-небудь (про всіх або багатьох). *Діти позоставалися сиротами.*

ПОЗОСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех., рідко.* Зоставити десь усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Поступово щось навіть схоже на співчуття прокидається в Яреська до них, до цих понурених і одурманених ворогів.. Теж люди. Десь позоставляли й матерів, і коханих дівчат, і домівки* (Гончар, II, 1959, 65).

ПОЗОСТА́ЛИЙ, а, е, *рідко.* 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **позоста́тися.** *Нічого не стало видко, тільки жевріє долі жар, позосталий від огнища* (Л. Укр., III, 1952, 223).

2. *у знач. прикм.* Який зостався. *Я проситиму згодом відшукати когось із співробітників «Жизни» та допитатись, що сталося з усіма позосталими рукописами* (Л. Укр., V, 1956, 376).

ПОЗОСТА́ТИСЯ *див.* **позоста́тися.**

ПО-ЗРА́ДНИЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-зра́дницькому.**

ПО-ЗРА́ДНИЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як зрадник, подібно до зрадника. * Образно. *Починався шторм. Пронизливий вітер по-зрадницькому підбирався то збоку, то знизу, то бив прямо в лице, обдаючи дрібними солоними бризками* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 156).

2. *перен.* Віроломно, підступно. *Першими.. національними святими були* [в Київській Русі] *князі Борис і Глїб, по-зрадницькому вбиті князем Святополком Володимировичем* [Окаянним] *під час боротьби за престол після смерті Володимира* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 497).

ПОЗРА́НЮВАТИ, юю, ю́єш, *док., перех.* Зранити все або багато чого-небудь. *Бижу на тую Україну, ноги позранювала, обличчя галузям побила, одежу колючками порвала* (Ю. Янов., I, 1954, 82).

ПОЗРИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позрива́ти.** *Геть-чисто вся ріка, скільки оком кинь, праворуч і ліворуч, рясніла бійцями. Вони пливли, простуючи вперед і вперед, туди, до смертоносних вогнів, на рибальських човнах, на плотах, на бочках, на позриваних з ворітниць воротях, озброєні самою лиш легкою зброєю й мужністю* (Довж., I, 1958, 318); // **позри́вано,** *безос. присудк. сл.* [Горніг:] *Сплюндрували* [ткачі] *весь дім фабрикантові.. Поруччя на сходах поламано, підлоги позривано.., попсовано* (Л. Укр., IV, 1954, 247).

ПОЗРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Зірвати з стебла, з гілки і т. ін. листя, квітки, плоди тощо. [Сотник:] *Як барвінок зацвіте...* [Настуся:] *То я й барвінок позриваю* (Шевч., II, 1953, 166); — *Позривала туча-буря листячко зелене* (У. Кравч., Вибр., 1958, 126); *Вересень заповідається теплий і сухий.. Дійдуть помідори, соняшники, квасоля. Хто поквапився і, боячись приморозків, позривав зелені помідори, тепер може каятись* (Вільде, Сестри.., 1958, 335).

2. Рвучко відокремити все або багато чого-небудь, що прикріплене. *Молода компанія пила всю ніч, а світом пішла гуляти по містечку, позривала всі вивіски з шинків* (Н.-Лев., II, 1956, 39); [Перший [поліцай]:] *Учора, кажуть, вже в самому місті хтось червоні прапори викидав. В одному місці позривають, глядь — уже в другому мають...* (Вас., III, 1960, 267); // Рвучким рухом зняти, стягти з кого-, чого-небудь усе або багато чогось. *Іде сотниківна та й іде.. Коли, де взявсь, назустріч їй гайдамака — хап її за груди; хоч і темно, а побачив, собачий син, жемчуг та дукачі; хотів був зараз позривать, а сотниківна його за руку* (Стор., I, 1957, 40); // *перен., розм.* Примусити всіх або багатьох швидко, раптово покинути, залишити що-небудь (місце перебування, роботу і т. ін.). [Ярослав:] *Ти мусиш храм усердно будувати. А ти ще всіх з роботи позриває!* (Коч., Я, Мудрий, 1946, 45); // *безос.* — *Хіба на них розсердишся? І бабунею взивають, і лащаться... А ще ж — сиротята! Либонь усі — будинківські* [з дитбудинку]. *І з Волги, і з Катеринославщини... Голодом позагонило... позривало, як листячка од гілочки...* (Головко, I, 1957, 248).

3. Зруйнувати вибухами все або багато чого-небудь.

ПОЗРИВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́тесся, *док.* 1. Перестати триматися на чомусь (про все або багато чого-небудь); зірватися.

2. Упасти, скотитися, зсунутися, втративши опору, рівновагу (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Потяг Матте пролетів тим часом пару верст і став, як закопаний, від дзвінка з кабіни командира. Можна було дивуватись тільки, як не позривались з місць гармати!* (Ю. Янов., I, 1958, 114).

3. Рвучко встати, піднятися або дуже швидко залишити якесь місце (про всіх або багатьох); схопитися. — *Хотів побачити, як позриваються* [люди] *від гуку* [шуму пожежі] *та почнуть утікати* (Фр., VIII, 1952, 407); *Вже засипали* [опришки], *коли раптом в боці Жаб'я зачервоніло небо. — Глянь, отамане,— стрепенувся Пугач. Довбуш встав, хлопці позривалися з місць* (Гжицький, Опришки, 1962, 242); // *перен., розм.* Швидко, раптово покинути, залишити що-небудь (місце перебування, роботу і т. ін.) (про всіх або багатьох). [Дід:] *От водило,— так мов усі чорти позривалися з пекла. І знаю ж, що близька й хата, а не піймаю тропи та й годі...* (Стар., Вибр., 1959, 656).

Позрива́тися на [рі́вні] но́ги — те саме, що **Зірва́тися на [рі́вні] но́ги** (про всіх або багатьох) (*див.* **нога́**). *Всі арештанти позривалися на ноги* (Фр., I, 1955, 315).

ПОЗРИНА́ТИ [1], а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Зринути, спливти (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Помочила коноплі та, мабуть, погано придавила, а вони й позринали* (Сл. Гр.); *Глядь — і діти позринали* [у криниці] (Манж., Тв., 1955, 203).

ПОЗРИНА́ТИ [2], а́ють, *док., з чого і без додатка.* Звільнитися від якоїсь прив'язі, пут і т. ін. або вислизнути, зірватися з чого-небудь (про коней, волів тощо). *Воли, поївши свою соломку і бачачи, що ніхто їх не напуває і не запряга, позринали і пішли собі* (Кв.-Осн., II, 1956, 172).

ПОЗРІЗА́ТИ *див.* **позрі́зувати.**

ПОЗРІ́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позрі́зувати.** *Коли біжиш, треба не наступати на стерню, а бити по ній пальцями збоку, то не колотиметься. Але позрізуване лободиння чи будяки однаково штрикають* (Гуп., Скупана... 1965, 65).

ПОЗРІ́ЗУВАТИ, ую, у́єш і **ПОЗРІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Зрізати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Дід позрізував у вуликах сухі вершечки старої вощини й перебирав її на ряднині* (Н.-Лев., IV, 1956, 203); *Зінька разом з Ольгою порається на городі. Кілька днів тому зірвали квасолю, помідори, позрізували жовті шапки соняшників* (Шпян, Баланда, 1957, 250); *Позрізати квіти.*

ПОЗРОСТА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Зрости, повиростати (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Позростала всюди рута, Позростала скрізь отрута, На тій стежці, тій дорозі, Що ходжу я та ллю сльози* (Граб., I, 1959, 605); *Підвелися на взгір'ї сосни, На болотах позростали, В хащах випнулись ялини* (Перв., З глибини, 1956, 33); *Я сто літ проживу. Та бажається більше прожити. Півстоліття — за мною, а там позростають сини* (Криж., Срібне весілля, 1957, 69).

ПОЗРОСТА́ТИСЯ, а́ються, *док.* Зростися (про все або багато чого-небудь). *До подвійних кущів він пробрався оливних, Що позростались докупи, з родючими, плідними — дикі* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 109); * Образно. — *Дорожила вона тими пасками, доки вони зеленню не взялися — аж позростались од цвіли* (Стельмах, II, 1962, 326).

ПОЗРÓШУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Зросити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОЗРÓЩУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Зростити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗРУ́БУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позру́бувати.** *У їх хаті інша сім'я домувала, господарювала, у садочку позрубувані були старі дерева* (Вовчок, I, 1955, 366).

ПОЗРУ́БУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Зрубати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Де яка деревина була,— все позрубував* (Сл. Гр.).

ПОЗРУЙНОВУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Зруйнувати все або багато чого-небудь.

ПОЗРУ́ШУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Зрушити все або багато чого-небудь. *Весняна тривога почувалася і в кімнаті — наче хтось вийшов з неї швидко, позрушував із місць стільці й меблю, поспішав, бо надворі — весна* (Ю. Янов., I, 1958, 183).

ПОЗСАДЖУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* 1. *з чого і без додатка.* Зсадити вниз, зняти з чогось високого всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Поки розпрягли коней, Косач допоміг зійти дружині, позсаджував дітей і повів усіх до квартири* (М. Ол., Леся, 1960, 31).

2. *на що і без додатка.* Піднявши, помістити десь, на чомусь високому всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; попідсаджувати. *Узяв та й позсаджував дітей на віз* (Сл. Гр.).

ПОЗСИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зсипати все або багато чого-небудь. *Поняньмав* [понаймав Тихін] *комори.., позсипав і борошно, і зерно, що привіз, та й став прислухатись, що і як у них у селі поводиться* (Кв.-Осн., II, 1956, 133); *Мірошник позсипав В обидва чоботи дукати, Млина покинув та й почав На всю округу панувати* (Щог., Поезії, 1958, 364); *Позсипала* [господиня] *з усіх мисок кришок, Що діти не з'їли: — Оце тобі,.. мій наймитку, Вечеря з обідом!* (Укр.. думи.., 1955, 282).

ПОЗСИХА́ТИ, а́с, *док.* Висохнути, пересохнути (про все або багато чого-небудь). *Були річки — позсихали* (Сл. Гр.); *По незораних степах — чистий пирій позсихав на корню* [корені] (Мирний, IV, 1955, 240).

ПОЗСИХА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́стеся, *док.* 1. Пересихаючи, зменшитися в об'ємі; стати зморщеним, твердим (про все або багато чого-небудь). *Як же позсихались* [постоли]*!.. Насилу нацупив* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Стати худими, виснаженими од тяжкої праці, хвороби, горя і т. ін. (про всіх або багатьох). [3-й козак:] *Від поганих харчів ми так позсихалися, що кожна шабля об нас зломиться* (Сам., II, 1958, 32).

ПОЗСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зсікти все або багато чого-небудь. * Образно. *Дощ комиші позсікав, як шаблею* (Вовчок, I, 1955, 92).

ПОЗСКА́КУВАТИ, уємо, уєте, *док.* Зскочити, сплигнути, скоком спуститися з чого-небудь (про всіх або багатьох). *Вершники позскакували з коней і перестали стріляти* (Ю. Янов., I, 1958, 113); // *розм.* Швидким, різким рухом встати (про всіх або багатьох); посхоплюватися. *Куми позскакували з призьби, а Хаброня аж рота роззявила* (Н.-Лев., III, 1956, 256); *Вони* [бандити].. *вдвох перегнули Бараболю на лаву, з якої позскакували охоронці Палилюльки* (Стельмах, II, 1962, 87).

ПОЗСОВУВАТИ, ую, ує і **ПОЗСУВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., перех.* Зсунути все або багато чого-небудь. *Розморені теплом, свіжим весняним вітром, червонощокі дівчата та молодиці, позсовувавши на тім'я шовкові хустки, перекидалися ліньки словом-другим* (Мокр., Слід.., 1969, 83); *Далі пішли обідрані хатки убогих людей. Спершу густо, мов їх одну до другої хто позсовував, щоб було затишніше й тепліше; далі рідше та рідше* (Мирний, III, 1954, 105).

ПОЗСО́ВУВАТИСЯ, ується, усмося, уєтеся і **ПОЗСУВА́ТИСЯ,** а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* Зсунутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Стара весь час дослухалась, ніби контролювала оповідання, часом хитала головою. Всі позсувались до гурту* (Вас., Вибр., 1950, 54).

ПОЗСТА́РЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док., розм.* Зістаритися (про всіх або багатьох).

ПОЗСУВА́ТИ *див.* **позсо́вувати.**

ПОЗСУВА́ТИСЯ *див.* **позсо́вуватися.**

ПОЗУБИ́ТИ, зублю́, зу́биш; *мн.* позу́блять; *док., перех.* 1. Зробити зазублини на чому-небудь. — *Соломорізка другий місяць стоїть. Ножі позубили. І січки не ріжуть, і грубих кормів не запрацюють...* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 10); // Зробити насічку на чому-небудь. *Дехто, сподіваючись, що на завтра прийдеться на жнива ставати, і серп позубив, косу нагострив* (Мирний, IV, 1955, 246).

2. Зробити зубці на чому-небудь. *Позубила комір і чохлу* (Сл. Гр.).

ПОЗУБИ́ТИСЯ, зу́биться; *мн.* позу́бляться; *док.* 1. Стати зазубленим. *Шабля позубилась* (Сл. Гр.).

2. *діал.* Прорости. *Коли зерно позубилося, Чайчиха почала обережно вибирати його і висипати на рядно* (Стельмах, I, 1962, 210).

ПОЗУБЛЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позуби́ти;** // *у знач. прикм. Позублені* [коси] *віддали в поправку* (Мирний, IV, 1955, 246).

2. *у знач. прикм.* Який має зазублини, зубці. *Понад рікою — позублені стіни з вузенькими прорізами, і на обвідній стіні — гармати, фальконети, гаківниці* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 379).

ПОЗУБЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **позуби́ти.** *Оце вже тобі сорочку.. позубцювала в поділках* (Сл. Гр.).

ПОЗУБЦЬОВА́НИЙ, а, е, *розм.* Дієпр пас. мин. ч. до **позубцюва́ти;** // *у знач. прикм. Оглядають* [хлопці] *позубцьований засув, пробують замикати і одмикати* (Вас., II, 1959, 165).

ПОЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позува́ти.** *Позування скульпторові, бігання до сільради й готування до „чистки п'єси — одбирали геть увесь Сватюків час* (Епік, Тв., 1958, 497); *Жодного позування чи красивого театрального жеста. І разом з тим — увесь* [М. К. Садовський] *надзвичайно пластичний* (Минуле укр. театру, 1953, 149).

ПОЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Прибравши яку-небудь позу, служити натурою художникові, скульпторові або фотографу. *Тепер Віра пише портрет Клима — він серед квітів у саду Хлопець з насолодою позує, очей не зводить з рук художниці* (Грим., Кавалер.., 1955, 16); * У порівн. *Він сидів картинно за своїм столиком, поклавши на нього сухі, жовті, як у мерця, руки, ніби позував перед фотографом* (Збан., Єдина, 1959, 105).

2. *перен.* Намагатися справити враження поведінкою, словами, зовнішністю і т. ін. *Очевидячки вона позувала перед молодим паничем і вдавала з себе сучасну панну, навіть дуже ліберальну* (Н.-Лев., IV, 1956, 117); *Вадик ніскільки не позував перед нами, висловлюючи всі ці «істини» немовби тільки для Галини* (Ле, В споні.., 1960, 174).

ПОЗУМЕ́НТ, у, *ч.* Гаптована сріблом або сухозліткою тасьма для оздоблення одягу, м'яких меблів і т. ін.; галун. *І Жук, і Шестірний одягнені в сині каптанки..*

в срібним позументом коло невеличкого стоячого коміра (Мирний, І, 1954, 331); *В групі комсомольців, які стрічали на станції новаків, стояв непорушно старий шахтар у парадному своєму мундирі, шитому позументами, з орденом Леніна й двома медалями* (Ю. Янов., II, 1954, 141).

ПОЗУМЕ́НТНИЙ, а, е. Прикм. до **позуме́нт**; // Зроблений з позументом або з позументу.

ПОЗУМЕ́НТНИК, а, *ч.* Майстер, який виготовляє позумент.

ПОЗУМЕ́НТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **позуме́нтник.**

ПОЗУМЕ́НТОВИЙ, а, е. Те саме, що **позуме́нтний.**

ПОЗУРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док*, *перех.* Зурочити всіх або багатьох. *Дітей мені позурочувала* (Сл. Гр.).

ПОЗЦІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* Зцідити все або багато чого-небудь.

ПОЗЦІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док.*, *перех.* Зціпити (зуби, уста, кулаки і т. ін.). *Позціплювали зуби та й лежать як неживі* (Сл. Гр.).

ПОЗЧІ́ПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позчі́плювати** і **позчі́плюватися.** *Пригадались їй якісь садки розкішні, доріжки поміж деревом, ніби жовто помальовані, дерево, позчіплюване гіллям, мов стеля* (Н.-Лев., І, 1956, 158).

ПОЗЧІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док.*, *перех.* Зчепити все або багато чого-небудь.

ПОЗЧІ́ПЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Зчепитися одне з одним (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Дуби, клени, осики, берести та всякий чагарник густо поросли і позчіплювалися гіллям* (Гр., II, 1963, 252); *У великі вікна.. позчіплювались віти в рясному інеї, застують золотому проминю хоч зверху зазирнути на бурсацьке свято* (Вас., І, 1959, 243).

ПОЗШИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позшива́ти.** *Нитки, котрими вони* [аркуші] *були позшивані, вже пообривались і теліпались* (Н.-Лев., І, 1956, 375); *По боках була ця бунда позшивана білим шпагатом* (Март., Тв., 1954, 260); *Зовсім безбороде обличчя було обпечене, посічене і також позшиване нашвидку, з слідами пересадженої шкіри* (Перв., Дикий мед, 1963, 435); // *у знач. прикм. Їх лиця пожовкли з нужди, їх руки немов обросли глиною і земним воском, їх одіж — то позшиване лахмання, що ледве-ледве держиться на тілі* (Фр., І, 1955, 79).

ПОЗШИ́ВАТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Зшити, з'єднати, шиючи (все або багато чого-небудь, у багатьох місцях). *Я.. доношувала тільки дядинине рам'я!.. Я, бувало, й тому рада.. Та виберу вільну часину, позшиваю, та й пошию або керсетку, або спідницю* (Мирний, І, 1954, 72).

2. *рідко.* Виготовити що-небудь, зшиваючи докупи шматки, клапті і т. ін. [Водяник:] *Та поправ латаття, щоб рівненько розстелялось, та килим з ряски позшивай гарненько* (Л. Укр., III, 1952, 191).

ПОЗШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* Зшукати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Вона позшукувала по комодах та скринях, що треба було полагодить та полатать* (Н.-Лев., IV, 1956, 286).

ПОІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Іка́ти якийсь час.

ПОІМЕ́ННИЙ, а, е. Який містить у собі перелік імен. *Знов і знов читає* [графиня] *імена, Вписані до списків поіменних* (Бажан, Роки, 1957, 274); *В поіменному списку я прочитав, що поміж делегатів з Волині був і мій колишній інспектор* [гімназії] (Смолич, Розм. з чит., 1953, 131).

Поіме́нне голосува́ння — голосування, при якому кожен голосує окремо і його прізвище записують. *При поіменному голосуванні VII з'їзд партії більшістю голосів.. схвалив ленінську лінію у питанні про Брестський мир* (Ком. Укр., 3, 1963, 42).

ПОІМЕ́ННО, *присл.* На ім'я, кожного на ім'я. *Троянців Гілла і Аміка Зіпхнула в пекло Турна піка... Та де всіх поіменно знать?* (Котл., І, 1952, 288); *Він пригадав всіх друзів поіменно, і більш йому не вистачило слів...* (Бичко, Вогнище, 1959, 30); *Хтось гукав їм услід, ніби й поіменно називав, а вони нечутно й невидимо, немов безтілесні, ковзнули до виходу* (Дор., Не повтори.., 1968, 145).

ПОІМЕНО́ВАНИЙ *див.* **поймено́ваний.**

ПОІМЕНУВА́ТИ *див.* **пойменува́ти.**

ПОІМЖИ́ТИ, и́ть, *док.* Імжити якийсь час.

ПОІМПРОВІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Імпровізувати якийсь час.

ПОІНА́КШАТИ, аю, аєш, *док.* Те саме, що **поіншати.** *Садок сей у вас зараз поінакшав* (Сл. Гр.).

ПО-ІНАКШО́МУ, *присл.* Те саме, що **по-іншому.** *Все тут* [на фронті] *було по-інакшому. Думки проносились одна одної вищі й значніші. Розуміння товариськості стало сердечнішим і ясним, як ніколи ні вдома, ні в школі* (Довж., І, 1958, 299); *Справді все зразу пішло по-інакшому. Іванов з прапором опинився в центрі: довкола зійшлися і старші, і молодші* (Смолич, Мир.., 1958, 52).

ПО-ІНДИ́ЧИ, *присл.* Те саме, що **по-інди́чому.** *Отець Тарасій знов загерготав по-індичи* (Н.-Лев., III, 1956, 388).

ПО-ІНДИ́ЧОМУ, *присл.* Як індик, подібно до індика. *Не вспіють квартою в ротах пополоскать,— Вже й поіндичому в шинку загерготали!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 184); *Спочатку щось бубоніло, а потім, коли загалакало сердито по-індичому, то і я почув, і насторожився* (Речм., Твій побратим, 1962, 87).

ПО-ІНДІ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-індійському.**

ПО-ІНДІ́ЙСЬКОМУ, *присл.* Як у індійців, за звичаєм індійців.

ПОІНСТРУКТО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **поінструктува́ти.**

ПОІНСТРУКТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех*, *розм.* Дати кому-небудь інструкції. *Поінструктував голова, як косити, що й до чого* (Вишня, І, 1956, 316).

ПОІНСТРУКТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.*, *розм.* Одержати інструкції від кого-небудь. *Виїхав він в різних справах.. щоб поінструктуватися про все* (Вишня, І, 1956, 383).

ПО-ІНТЕЛІГЕ́НТНОМУ, *присл.* Як інтелігент, за звичаєм інтелігента; // З погляду, на думку інтелігента. — *Так що ж тоді по-вашому, по-інтелігентному, виходить?* (Тют., Вир, 1964, 43); // Способом, що виявляє інтелігентність; розумно, культурно. — *Ви зауважуєте, панно Олю, як я по-інтелігентному коректно висловлююсь?* (Вільде, Сестри.., 1958, 527).

ПО-ІНТЕЛІГЕ́НТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-інтеліге́нтському.** *Не вмієш не так, як не вміють малоосвічені люди, що не тямлять літературно зложити фрази, ні, ти по-літературному, по-інтелігентськи, безнадійно не вмієш* (Л. Укр., III, 1952, 689).

ПО-ІНТЕЛІГЕ́НТСЬКОМУ, *присл.* Як інтелігент, за звичаєм інтелігента.

ПОІНТЕРЕСУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.*, *рідко.* Те саме, що **поціка́витися.** *Коли я якось чотири дні не виходила з хати.., то «свої люди» не поінтересувались навіть через служанку.., чи не пропала там часом «молода українська сила»* (Л. Укр., V, 1956, 214); [Звіздденке *(стріляє)*:] *Поінтересуйтесь, будь ласка.*

[Маша *(йде до мішені і повертається:]* *Дуже добре, влучили майже в самий центр* (Мик., I, 1957, 246).

ПОІНТРИГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і неперех.* Інтригувати якийсь час. *Їй так хотілось пофліртувати, поінтригувати цього приємного на вигляд юнака, щоб хоч трохи розважитись після прикрої розлуки з Сагайдаком* (Добр., Тече річка.., 1961, 77); *Іван відповів не зразу, йому хотілось трохи похизуватись перед товаришем, поінтригувати його* (Гжицький, У світ.., 1960, 143).

ПОІНФОРМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поінформува́ти.** — *Не читали газет? ..Знаєте, наш чоловік пише, добре поінформований* (Фр., II, 1950, 380); *Я не поінформований, на жаль, чи відповіли вони* [жителі Прати] *знаменитий годинник на Старомістській ратуші* (Рильський, III, 1956, 314); *З перших слів Мостового Коляда зрозумів, що секретар повністю поінформований про справи в Сосонці* (Зар., На.. світі, 1967, 135); // **поінформо́вано,** *безос. присудк. сл. Нас було швиденько, але щедро поінформовано* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 344).

ПОІНФОРМО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Обізнаність (із фактами, подіями, слухами і т. ін.). *Поінформованість невідомого солдата викликала до нього довіру* (Смолич, Мир.., 1958, 551); *Франко знайомив галицьку громадськість з усіма подіями в політичному, культурному і літературному житті Росії і Наддніпрянської України. Поінформованість Франка в усіх цих питаннях гідна подиву* (Рад. літ-во, 18, 1955, 147).

ПОІНФОРМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поінформува́ти** і **поінформува́тися.**

ПОІНФОРМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех. і без додатка.* Повідомити кого-небудь про щось; інформувати. *Чи не холодно тоді ще у Криворівні? ..Поінформуйте мене* (Копюб., III, 1956, 345); *На вулиці, взявши його під руку, Ярина поінформувала про мету своєї подорожі до обласного центру* (Десняк, Деснy.., 1949, 260); *Його справа показати, роз'яснити те, чого вони не розуміють, поінформувати, а висновки гості мають зробити самі* (Жур., До них іде.., 1952, 139).

ПОІНФОРМУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Дістати повідомлення; інформуватися. *Він прочитував щодня всі газети, видавані в Галичині, щоб поінформуватися про настрій у краю* (Фр., IV, 1950, 164); *Виїхав він в різних справах,.. щоб і поінформуватися.. про все* (Вишня, I, 1956, 383).

ПОІНША́ТИ, аю, аєш, *док.* Стати іншим; змінитися. *Розгублений і плаксивий вираз обличчя поіншав,— дівчина зацікавлено дослухається до чогось* (Ю. Янов., IV, 1959, 55).

ПО-ІНШО́МУ, *присл.* Не так, іншим способом, чином; інакше. — *Ви, товаришу командир, розкажіть нам ясно, що треба, і тоді ми для вас зробимо все..* — *Не для мене, а для революції,— зовсім уже по-іншому сказав Щорс і сів біля печі* (Довж., I, 1958, 157); *Ми по-новому розумієм світ, По-іншому і любим, і страждаєм* (Мал., Чотири літа, 1946, 69); *Йому* [Тимкові] *ніби підмінили душу, і він тепер відчував те, про що раніше і не догадувався. Навіть звуки він сприймав тепер по-іншому* (Тют., Вир, 1964, 251).

ПОІРЖА́ВІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поіржа́віти;** // *у знач. прикм. Біля низенької сірої хатинки, що притулилася до темної стіни башти, стояли, сиділи у сірих поіржавілих куртках рудокопи* (Досв., Вибр., 1959, 317).

ПОІРЖА́ВІТИ, іє. Док. до **іржа́віти.** — *А в любогрійці дишло поламане! Коса поіржавіла, в шестернях зубки повибивані! Чим я пшеницю коситиму? — вела далі Оленка* (Вишня, I, 1956, 379); *Мечі поіржавіли.*

ПОІРЖА́ВЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Покритий іржею. *Поіржавлені рейки.*

ПО-ІСПА́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-іспа́нському.**

ПО-ІСПА́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у іспанців, за звичаєм іспанців.

2. Іспанською мовою.

ПО-ІТАЛІ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-італі́йському.** *Товариство у мене виключно російське і по-італійськи, на жаль, не розмовляю, тільки як ходжу до міста або до парикмахера* (Копюб., III, 1956, 415).

ПО-ІТАЛІ́ЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у італійців, за звичаєм італійців.

2. Італійською мовою. *Він заговорив так швидко поіталійському, що я нічого не зрозуміла* (Ю. Янов., II, 1958, 91).

ПОЇДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поїда́ти.**

ПОЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ПОЇСТИ,** ї́м, ї́сиш; *наказ. сп.* поїж; *док.* 1. *перех.* Їсти що-небудь, споживати їжу. — *Ні, ти в мене не хазяйка-таки! — О, ти мудрий хазяїн!.. по чужих хатах ходячи та чуже добро поїдаючи,— уколола Наталія Миколаївна* (Мирний, III, 1954, 213); *Поїдаючи вишні.., добирався* [М. Гоголь] *до будинків, розкиданих за містом* (Полт., Повість.., 1960, 397); *Телята найкраще поїдають зелену масу, зібрану у фазі бутонізації* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 34); *Добре діло карасі: не поїси, так продаси* (Номис, 1864, № 7493); — *Так я тобі зготую щось поїсти* (Стельмах, I, 1962, 548); // *чого.* Споживати певну кількість чого-небудь. — *Поїдає* [пані] *тих ласощів не в себе — така!* (Вовчок, I, 1955, 376); *Колгоспниці стежать, щоб свині поїдали якнайбільше соковитих кормів* (Колг. Укр., 7, 1957, 36); *За обідом у приятельки, чи поїла чого, чи ні, мерщій наложила усього, понесла до Левка у острог* (Кв.-Осн., II, 1956, 276); *Бойові частини самі провадили потрібні роботи — в умовах пронизливого холоду,.. позбавлені можливості хоч де-небудь перегрітися, поїсти гарячого* (Ю. Янов., II, 1958, 236); // *тільки док., без додатка.* Прийняти їжу. *Серед діброви в гущині Вечірньою добою, Поївши добре, Лев лежав* (Гл., Вибр., 1951, 132); *Дні і ночі він був у лісі. До хати заходив лише, щоб поспати та поїсти* (Грим., Кавалер.., 1955, 285); // *тільки недок.* З'їдаючи, винищувати (про птахів, комах і т. ін.). *Спостереження показали, що одна сім'я рудих мурашок поїдає протягом доби величезну кількість шкідників* (Наука.., 9, 1961, 54); *Кури охоче поїдають комах* (Захист рослин.., 1952, 159); * Образно. *Всякому своя доля: один, рук не покладаючи, працює, а другий його працю без клопоту поїдає!* (Мирний, IV, 1955, 295).

◇ **Очи́ма поїда́ти** *див* **о́ко** [1].

2. *перех.* З'їдати все, без остачі. *Учився* [Гриць] *дуже добре, а ів у бурсі дійсно геніально. Поїдав не тільки свої порції, але й товаришів* (Мак., Вибр., 1954, 351); *Інтенсивніше росте трава в травні, тому худоба не встигає поїдати її з усієї площі* (Хлібороб Укр., 8, 1967, 15); *Козаки як діти: хоч багато — поїдять, хоч трохи — наїдяться* (Номис, 1864, № 782); — *Все чисто поїли* [куми] *та попили, тільки порожні пляшки позоставались* (Н.-Лев.. III, 1956, 259); — *За зиму хліб поїмо, та й знов навесні — куди б хоч за харч дітей розіпхати* (Головко, II, 1957, 15).

◇ **Жда́ники поїсти** *див.* **жда́ники; Жда́нки поїсти** *див.* **жда́нки; Ро́зуми поїсти** — стати розумним. [Рябина:] *Ще молоко на губах не обсохло, а воно* [Олекса] *..гадає, що всі розуми поїло* (Фр., IX, 1952, 40).

3. *неперех.* Те саме, що **харчува́тися.** [1] *А любив він гарненько поїсти...* (Граб., I, 1959, 173).

4. *тільки недок., перех.* Живитися чим-небудь, уживати як їжу, корм; годуватися.

5. *перех.* Пошкоджувати, псувати що-небудь (про комах). *Ненажерний довгоносик поїда молодий буряк* (Горд., II, 1959, 14); *Міль рукава* [сукні] *поїла... якось треба се направити* (Л. Укр., V, 1956, 202); // Сильно кусати, жалити (про комах). — *А я ж до тебе наче рідний: не хочу, щоб твоє тіло в економіях зуртова нужа поїдала* (Стельмах, I, 1962, 109).

6. *перех.* Роз'їдати хімічно, руйнувати що-небудь (про іржу, їдкі речовини і т. ін.). *Два місяці мати моя лежала в тяжкій недузі, і за той час чорнило висохло, а пера іржа поїла* (Коцюб., III, 1956, 116); *Колись зелений лист немов іржа поїла* (Сос., I, 1957, 292).

7. *перех., перен.* Знищувати, поглинати. *Пожарище завжди будить важку думку про розор, про людське нещастя, його вогонь немилосердно жре-поїдає, що стрне в дорозі...* (Мирний, IV, 1955, 158); *А йде* [Палажка] *з Києва, то ще за селом роззявить рота, ладна всіх поїсти* (Н.-Лев., II, 1956, 10); * У порівн. *Білковий голод примушує організм посилено витрачати білок власних тканин — він* [організм] *немовби поїдає сам себе. Внаслідок цього м'язи слабшають* (Наука.., 5, 1969, 59).

8. *тільки недок., перех., перен.* Завдавати болю, смутку; мучити. *Але яка гризота поїдає її? Може, когось любить, а він не квапиться до неї? Так не може бути* (Стельмах, I, 1962, 538); *Чуже лихо не болить, своє — серце поїдає* (Тют., Вир, 1964, 154).

9. *тільки недок., перех., перен., розм.* Весь час дорікати кому-небудь, ганити, сварити когось. *А що вже наймита маленького, то він* [хазяїн] *поїдав немилостиво* (Вовчок, I, 1955, 296).

ПОЇДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **поїда́ти** 1, 2. *Цілим морем лились найсолодші пиття, Поїдались розкішніші страви, І котилось щодень безтурботне життя На могилах дідівської слави* (Граб., I, 1959, 172); *Треба вибирати строки, коли рослини мають високу поживність, дають значний урожай і добре поїдаються тваринами* (Хлібороб Укр., 4, 1965, 11).

ПОЇДЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поїсти** 1, 2, 5, 6. *Він з ентузіазмом витаскував з-за пазухи купу старих брошур, поїдених цвілю, показував їх хлопцям, тикав у них пальцем* (Мик., II, 1957, 455); *Після багатьох запеклих битв.., зі слідами тяжких трудів і злигоднів, порубані у січах, поїдені солоними хвилями на каторгах, стояли козаки перед своїм гетьманом, який дякував їм за хоробрість* (Довж., III, 1960, 81); // **поїдено,** *безос. присудк. сл. А випито скільки?! А поїдено.. скільки?!* (Вишня, I, 1956, 394).

ПОЇДКА, и, *ж., діал.* Кількість їжі, споживаної за один раз. *У нас хліба ще на одну поїдку буде* (Сл. Гр.).

ПОЇ́ДЛИВИЙ, а, е. Який виражає зневагу, осуд, презирство; ницівний. *Без жалю, немилосердно він* [голова].. *безчестив злодійські заміри, окидаючи усіх своїм поїдливим поглядом* (Мирний, III, 1954, 387).

ПОЇ́ДОМ, *присл.:* ◇ **По́їдом їсти:** а) безперервно і сильно кусати, жалити (про комах). *Комарі нас поїдом їли, пили нашу кров, насолоджуючись* (Довж., Зач. Десна, 1957, 463); б) те саме, що **їсти живце́м** (*див.* **живце́м**) (про людей). *Вислужуються* [наглядачки] *перед комендантом, поїдом їдять відданих під їхню опіку людей* (Хижняк, Тамара, 1959, 187); *Килина Іванівна не була тією традиційною мачухою, яка поїдом їсть пасербиць та пасинків* (Дмит., Наречена, 1959, 147); *Кіндрат таки не втерпів, купив хустку. Він знав, що жінка і лаятиме його, і радітиме, і поїдом їстиме* (Гуц., Скупана.., 1965, 172); в) терзати, мучити (про думки, почуття і т. ін.). *Поїдом їла нудьга, бо відчував* [Микоша] *у собі якісь сили й не знав, до чого їх докласти* (Полт., Повість.., 1960, 269).

ПОЇ́ЖДЖА́НИН, а, *ч., заст.* Учасник весільного поїзда. *Поїжджани сідають на лавах. Тетеря* [прізвище] *в бояриним на першому місці. Дружки співають ласкаво, на мир* (Н.-Лев., II, 1956, 428); *Ти прости, пробач, коханий мій,.. Завтра мають поїжджани буть, Повезуть мене вінчатися* (Перв., Слов. балади, 1946, 43).

ПОЇ́ЖДЖА́НКА, и, *ж., заст.* Жін. до **поїжджа́нин.**

ПОЇ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся. Док. до **їжитися** 4; зщулитися. *Геннадій.. витяг термометр: тридцять шість і чотири. Мерзлякувато поїжився; ліг на дивані, сховавши голову під ковдру; його тіпала лихоманка — морозило плечі і водночас обсипало гарячими іскрами* (Вол., Місячне срібло, 1961, 109); *Ковальов уявив собі, що буде, коли не витримає статор, і аж поїжився* (Собко, Біле полум'я. 1952, 146).

ПОЇ́ЗД, а, *ч.* 1. Ряд з'єднаних між собою залізничних вагонів, що рухаються з допомогою локомотива. *Кажуть, що той поїзд, яким ми мали їхати, прибув на другий вокзал* (Коцюб., III, 1956, 338); *Поїзд метрополітену рухається зі швидкістю 34—35 кілометрів на годину* (Наука.., 7, 1967, 48).

Збі́рний по́їзд *див.* **збі́рний; Зніма́ти (зня́ти) з по́їзда** *див.* **зніма́ти; Кур'є́рський по́їзд** *див.* **кур'є́рський; Маршру́тний по́їзд** *див.* **маршру́тний; По́їзд ми́ру** — спеціальний поїзд з учасниками боротьби за мир, що відправляється або прибув з однієї країни в іншу з метою проведення заходів на захист миру; **Пошто́вий по́їзд** *див.* **пошто́вий; Прями́й по́їзд** — поїзд, яким пасажири прибувають до кінцевого пункту своєї подорожі без пересадок. [Сергій:] *Цей поїзд прямий до Москви, а нічний з пересадкою* (Мороз, П'єси, 1959, 53); **Саніта́рний по́їзд** *див.* **саніта́рний; Това́рний по́їзд** *див.* **това́рний; Тури́стський по́їзд** *див.* **тури́стський; Швидки́й по́їзд** — пасажирський поїзд, який іде з великою швидкістю, рідко зупиняючись. *Швидкий поїзд Севастополь — Ленінград мчав на північ* (Собко, Зор. крила, 1950, 162).

2. Ряд візків, саней і т. ін., що їдуть в одному напрямку. *На білому, пишному румаку.. виїхав граф Потоцький і зупинився на найвищому горбику; за ним тягся поїзд потужного лицарства* (Стар., Облога.., 1961, 34); *Учора чутка пройшла, а сьогодні були селяни на полі та й бачили — по дорозі, куряву здіймаючи, проїхав цілий поїзд фаетонів. Догадалися — ніхто ж, як князь* (Головко, II, 1957, 237).

Весі́льний по́їзд: а) ряд візків, саней і т. ін., що їдуть з учасниками весільного обряду. *По шлюбі весільний поїзд зараз рушив до Дум'ячишиного дому* (Фр., VIII, 1952, 65); б) родичі, гості, що йдуть за молодим та молодою при виконанні весільного обряду. *Весільний поїзд зупинився перед столом, Павло з молодою та дружками підійшов до столу* (Кучер, Трудна любов, 1960, 161).

ПОЇ́ЗДИТИ, їжджу, їздиш, *док.* Їздити якийсь час. *У Василя несамовито серце б'ється від бажання поїздити верхи і собі* (Мирний, IV, 1955, 108); *Вона поїздить з капітаном* [капітаном], *заробить багато грошей, у розкоші поживе, а я на смітті помру!* (Кв.-Осн., II, 1956, 461); [Кіндрат:] *Боюсь я, все вона книжки про усякі мандрівки читала. Чи не скочила в поїзд?* [Ольга:] *Коли навіть так, то поїздить ще дватри дні і повернеться* (Корн., II, 1955, 165).

◇ **Поїздити** *на кому* — цілком підкорити когось своїй владі, використати в своїх інтересах. *Де вже*

його в ката тут шукати тії [тієї] *жалості, коли тільки й думки — як би з другого жили вимотати, на другому поїздити!* (Мирний, III, 1954, 79).

ПОЇЗДКА, и, *ж.* Виїзд куди-небудь на короткий час; коротка подорож. *Я вже описував Вам своє життя тут і свої поїздки в гори* (Коцюб., III, 1956, 398); *Домовившись про завтрашній ранок, про поїздку в район, Василь попрощався* (Кон., Лейтенанти, 1947, 203); *Люди приїздили сюди з різних мотивів. Більшість, особливо молодь, вбачала в поїздці до Морниці веселу розвагу* (Вільде, Сестри.., 1958, 45).

ПОЇЗДОВИЙ, а, е. Стос. до весільного поїзда (у 2 знач.). *Пісні поїздові співають дружки і свашки* (Сл. Гр.).

ПОЇЗДОЧКА, и, *ж., ірон.* Те саме, що **поїздка.** *От так візит, от так поїздочка! — повторював* [Микола] *тихо про себе. — Буде що розказувати* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 56).

ПОЇЗНИЙ, á, é. Прикм. до **пóїзд.** *Надвечір.. відбув поїзний состав* (Смолич, Театр.., 1946, 74); // Який обслуговує поїзд. *— Жодна людина, крім поїзної обслуги, не зможе проїхати тунелем* (Загреб., Європа 45, 1959, 242).

ПО-ЇЇ, *присл.* Відповідно до її поглядів, думок, звичаїв і т. ін.; // Так, як вона хоче.

ПОЇЛКА, и, *ж.* Посудина або пристрій для напування свійських тварин, птиці і т. ін. *Для птиці влаштовують поїлки, які складаються з горщика, наповненого водою і поставленого догори дном на тарілці* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 330); *За день до виставлення вуликів на пасіці влаштовують поїлку для бджіл* (Бджільн., 1956, 35).

ПОЇЛЬНИК, а, *ч.* 1. *розм.* Той, хто поїть, годує, утримує кого-небудь. *Поїльник і годувальник наш.*

2. Невеликий чайник з напівзакритим верхом для напування лежачих хворих. *Тяжкотворим пити дають із спеціальних поїльників* (Заг. догляд за хворими, 1957, 61).

ПОЇЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **поїльник** 1. * Образно. *Є ще одна причина обміління Каспію. Волга, головна його «поїльниця», зменшила свій вклад в море* (Веч. Київ, 22.V 1957, 1).

ПОЇННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поїти.** *Прості вони* [обов'язки Данька]: *вранці мусиш наварити каші, в пору поїння отари — натягати води* (Гончар, Таврія, 1952, 188); *Селу вигідно мати власні «теплиці» — чи то для поїння худоби зимою, чи для прання білизни* (Вільде, Сестри.., 1958, 42).

ПОЇСТИ *див.* **поїдáти.**

ПОЇСТИСЯ, їдя́ться, *док., розм.* Погризтися (про собак). *Свої собаки поїлися* (Номис, 1864, № 9448).

ПОЇТИ, пою́, пóїш, *недок., перех.* 1. Давати кому-небудь пити. *Радісно бляяли вівці, веселим риком обзивались корови — газда доглядає їх добре, сумлінно, поїть, годує і навіть нині вичесав шерсть* (Коцюб., II, 1955, 336); *Люди жадібно пили і не могли напитися, передихнувши хвилину, знов припадали до повних відер, потім почали поїти і годувати худобу* (Тулуб, В степу.., 1964, 71); *Разом з Кузнецовим та Бондаренком вийшов Саранчук.. коней поїти* (Головко, II, 1957, 508); // Давати пити чай, каву, молоко і т. ін., годуючи або пригощаючи. *І матінка стала корову доїти, Щоб було поїть чим маленькії діти* (Коцюб., I, 1955, 432); *Доктор поїв її часм* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 369); // Давати пити з чогось, підносячи пиття до рота. *Інколи поїли хвору водою з глечика* (Коцюб., I, 1955, 229); [Хламушка:] *Довелося поїти її молочком з пляшечки* (Коч., II, 1956, 69); // Давати пити настої трав, коріння і т. ін. з лікувальною метою. *Як та билина засихала* [тютарівна], *А батько, мати турбувались, На прощу в Київ повезли, Святими трáвами поїли, І все-таки не помогли!* (Шевч., II, 1963, 100); *Потім «лікарка» надсипала корінців Василеві, сказала настояти на горілці, поїти Ніколаєва натщесерце протягом шести місяців* (Ю. Янов., II, 1954, 104); // Давати пити спиртне, пригощати горілкою, вином і т. ін. *Напроти нас, відділений лиш яром, Якийсь безбожник збудував шинок, Де подорожніх, мужів і жінок, Вином поїв* (Фр., XIII, 1954, 282); *Коли вмер* [чоловік], *вдова гуляла, справляла вечорниці, поїла парубків, а про газдівство не дбала* (Кобр., Вибр., 1954, 166).

◇ **Поїти, годувáти (кормúти, зодягáти** *і т. ін.*) *кого* — утримувати кого-небудь, давати харч та одяг. [Петро:] *З якої речі ти в чужих живеш? З якої речі вони тебе поять, годують?* (Мирний, V, 1955, 179); *Дядьки скажуть: — Ми тебе поїли, зодягали і до розуму довели, служи за нашу чергу* (Кв.-Осн., II, 1956, 63).

2. *перен.* Зрошувати, давати вологу. *Погода весь час тут чудова.. Не душно, а тепло, дощі хоч не йдуть, але все свіже, зелене, наче у нас по весні. Просто дивуєшся, від чого це, хіба що море своєю млою поїть рослинність* (Коцюб., III, 1956, 361); *Па лузі на тім Псьол навесні гуляє, землю поїть, рівчаки прорізує* (Вишня, I, 1956, 153).

3. *перен.* Наповняти, насичувати чим-небудь (запахами, звуками і т. ін.). *Кипариси слухають* [ніч]... *І поять ніч пахощами* (Вишня, I, 1956, 196).

Академия наук Украинской ССР
Ордена Трудового Красного Знамени
Институт языковедения им. А. А. Потебни

Словарь украинского языка, т. 6

П—Поити
(На украинском языке)

Друкується за постановою вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О Потебні АН УРСР

Редактори *Л. К. Артем'єва, М. М Друченко, В. Є. Дудко, І. І. Маркевич, Л. П. Марченко, П С. Редичук, Л. В. Туник, Н. І. Шарапова*

Художній редактор *В. М. Тепляков*
Художнє оформлення *Г. М. Балюка*
Технічний редактор *О. М Капустіна*
Коректори *П. О. Луцька, Л. В. Малюта, О. С. Улезко, Л. Г. Усальцева*

Здано до набору 21.II 1974 р. Підписано до друку 31.I 1975 р. Зам. № 5-444. Вид. № 252. Тираж 29 670. Папір № 1, 84×108 1/16. Умовн. друк. арк. 87,36. Обл.-вид. арк. 147,93. Ціна 4 крб. 89 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Репіна, 3.

Надруковано з матриць Головного підприємства РВО «Поліграфкнига» на книжковій фабриці ім. М. В. Фрунзе, Харків.